

HIERONYMI CAPIVACCEI PATAVINI

Olim Medici præclarissimi

OPERA OMNIA,

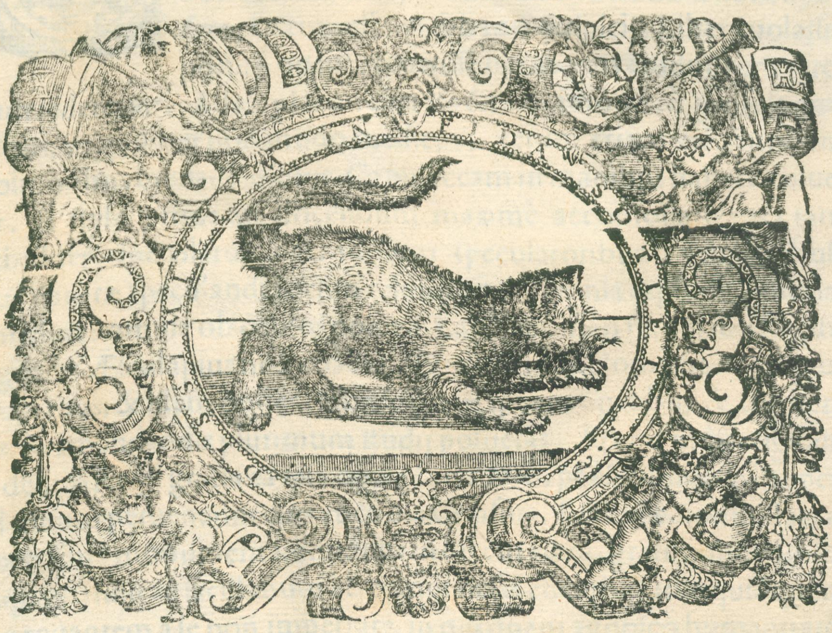
QVINQVE SECTIONIBVS COMPREHENSA:

Quarum

Prima. Physiologica. Secunda. Pathologica. Tertia. Therapeutica. Quarta. Mista. Quinta. Extranea:

HAC QVINTA EDITIONE EIVSDEM AVCTORIS CONSILIA IAM DIV DESIDERATA, AC ALIA PLVRIMA Typis hactenus nondum vulgata in lucem proferuntur castigatissima

CVM PRIVILEGIIS.

VENETIIS, MDCVI.

Apud Sessas.

EXCELLENTISSIMO
VIRO
D BELISARIO GADALDINO
Medico, ac Philosopho præstantißimo.

Ioan. Bernardus Sessa. S. P.

CVM superioribus annis Hieronymi Capiuaccæ, viri nobilissimi, ac in vtraque artis medicæ palæstra Medici primarij opera omnia, quæ extarent, in vnum collegissem; tuoque celeberrimo nomini nuncupassem; factum est, vt sub tuis auspicijs Liber euolasse potiùs, quam excurrisse per manus eruditorum virorum videretur. Adeò placuit eius doctrina, imò adeò profuit omnibus, vt quilibet non modo medicus, verum etiam vel tantillum politioribus literis delibutus, Capiuaccam in manibus habere voluerit. Is stylo vtitur ad docendum maximè accomodato: res tam subtiliter speculatur, vt nullum speculatoribus, venatoribusque naturæ speculandi locum relinquat. Omnia explicat: omnia enucleat: omnia ob oculos ponit: Lapis omnino sit, qui suis scriptis legendis Æsculapius non euadat. Eo delectatus Pompeius Limpius idem tuus, & idem noster, sponte sua in ijsdem operibus & digerendis, & emendandis plurimum studij posuerat. Quod mihi cogitanti denuo Reip. gratia ea ipsa opera foras dare, præsertim cum nuper ad manus peruenerint eius auctoris Consilia, Epistolæ, nonnullaque doctissima monumenta, nondum in lucem edita, gratissimum (mihi inquam) fuit; ac facillimum ab eo, qui nefas esse arbitratur, quidquam me rogantem à se non impetrare, in quo suam agnosco humanitatē, vt huic perficiendo negotio, quantum in se erat, imperiretur. Prodeunt ergo in publicum nunc de integro opera Capiuaccæ concinniora, castigatiora, locupletiora sub tuis ijsdem auspicijs: idque multis

de causis. Primum, quia singularis ille amor, qui parentes nostros inter se iam coniuxerat, nobisque iure quodam hæreditario relictus, quique vt à me omnibus illustrior fieret, cunctisque pateret, me ad tibi dicandum laborem illum impulerit: ille idem amor tuis in me pręclaris meritis auctior, & cumulatior factus, suadet, vt hoc ipsum opus, cui non mediocris accessio facta est, non nisi tibi dicarem. neque verò me decebat duos (vt aiunt) parietes de eadem fidelia dealbare. Dein si huic libro (vt alia plura omittam) patronus more maiorum dandus est, quisnam te vegetior, & acrior doctrinę Capiuaccęę propugnator existit? Tu eximio ingenio, perspicaci prudentia, eruditione latina, atque etiam græca, quàm qui maximè ornatus, pręsagitionibus penè diuinis, curationibusque sapientissimè adhibitis, non solum ægrotos tibi in perpetuum addixisti; sed medicos ferè omnes ad maximam tui admirationem facilè traduxisti, atque adeo nunc eò prouectus es, vt periculosissimè ægrotet, necesse est, qui tua opera vti velit. Tu, cui primas in medendo cuncti sine inuidia concedunt, hoc medicinæ opus, ab ætatis nostræ medicorum iam principe editum, sub alterius patrocinio iterum ex meo bibliopolio prodire ęquo animo paterere? Næ tu, qui cæteris medicis palmam è manibus eripuisti, omninò contenderes, tecum iniquè actum fuisse, ni per me eiusdem operis defensor esses designatus. Tibi igitur hoc ipsum opus do, dico; meque, mihique, qui me tibi totum dicaui, foue, faue.

INDEX CAPITVM
Singularum Sectionum,
QVAE IN HOC TOTO OPERE
HIERONYMI CAPIVACCÆ
CONTINENTVR.
SECTIO PRIMA,

quæ est

Phisiologica, complectens tractatum,

I. Capita libri de FOETVS FORMATIONE.

INDEX.

SECTIO ALTERA;

nimirum

PATHOLOGICA;

agit

I. Tractatus de Rebus præter naturam, capita.

II. Tractatus de Pulsibus capita.

III. Capita tractatus de Vrinis.

De

INDEX.

SECTIO TERTIA;

videlicet

THERAPEVTICA;

continet

I. Capita Methodi medendi.

INDEX.

Compendij eiusdem Methodi medendi capita.

II. Summa capita Artis componendi Medicamenta, & Composita dijudicandi.

III. Tractatus de Cauterijs capita.

SECTIO QVARTA; nempe MISTA; comprehendit

I. Capita Commentariorum in primam Sectionem Aphorismorum Hippocratis.

In præfatione agitur.

Primo aphorismo, docetur.

Judicium

INDEX.

Quomodo

INDEX.

Decimoquinto aphorismo.

Decimosexto aphorismo.

Decimoseptimo aphorismo.

Decimooctauo aphorismo.

Decimonono aphorismo.

Vigesimo aphorismo.

Vigesimoprimo aphorismo.

Vigesimosecundo aphorismo.

Vigesimotertio aphorismo.

Vigesimoquarto aphorismo.

Vigesimoquinto aphorismo.

II. Capita PRACTICAE Medicinæ; nimirum

LIBRI PRIMI, DE CAPITIS, & partium huic annexarum affectibus, capita.

INDEX.

LIBRI SECVNDI.

De Medii ventris, id est, Thoracis, Pulmonum, & Cordis affectibus, capita.

LIBRI TERTII,

De partium Imo ventre contentarum affectibus, capita.

I. Oesophagi affectus.

II. Ventriculi affectus.

III. In-

III. Intestinorum affectus.

IV. Hepatis affectus.

V. Lienis affectus.

VI. Renum affectus.

VII. Vesicæ affectus.

VIII. Partium genitalium affectus.

LIBRI QVARTI,

De Matricis affectibus, capita.

I. Mensium purgationem concernentes affectus.

II. Spectantes conceptum.

III. Parturitionem attinentes.

IIII. Symptoma vteri, quatenus hic consideratur, ut pars seruiens indiuiduo, non speciei.

LIBRI QVINTI,

De Arthritide, & Lue venerea, capita.

PARTIS PRIORIS

PARTIS POSTERIORIS

illa

INDEX.

LIBRI SEXTI,

De Febribus, capita.

LIBRI SEPTIMI,

De Venenis, capita.

III. Tractatus de MEDICA CONSVLTANDI RATIONE, capita.

Res

INDEX.

IIII. Index CONSILIORVM CONSVLTATIONVM, ET EPISTOLARVM.

Alia

INDEX.

SECTIO QVINTA;

quæ est

EXTRANEA, nimirum LOGICA;

continet Opusculum de Methodis, seu Differentijs doctrinarum, cuius capita,

FINIS.

SEDES MATERIARVM, ET VERBORVM MEMORIA

Dignorum in operibus Capiuaccei contentorum.

perpen-

INDEX.

B

C

INDEX.

colica

INDEX.

INDEX.

E

Experi-

INDEX.

INDEX.

Intesti-

INDEX.

Ossis

INDEX.

pro-

Q

R

INDEX.

Sutura

INDEX.

INDEX.

INDEX.

FINIS.

Errata vt corrigenda.

Pag. 2. lin 44. col. 2. Chorij pro diorij. pag. 2 lin. 47. col. 1. amiculum pro auriculum. pag. 3. lin. 27. col. 1. Crasso pro crasio. pag. 6 lin. 53 col. 1. docuimus pro dominus. pag 7 lin. 28. col 2. portio pro partio. pag. 13. in marg. substantia pro subiectum. pag. 53, lin. 48. col. 1. finus pro fitus. pag 167. cap. XI. lege De pulsus mollis & duri cognitione. pag. 404. cap. XIX. leg. cap. VIII. pag. 907. cap. X. leg. XXXIII. Ibid. De definitione ordine. leg. De definitione modi.

HIERONYMI CAPIVACCI,

OPERVM.

Sectio Prima:

Quæ est,

PHYSIOLOGICA:

ET COMPLECTITVR TRACTATVM

I. De Fœtus formatione.
II. De Signis virginitatis, tam masculi, quam fœminæ.
III. De Methodo anatomica.

HIERONYMI CAPIVACCI, DE FOETVS FORMATIONE, LIBER.

CAPVT PRIMVM.

De fœtus humani definitione. Et primum de Membranis fœtum inuoluentibus.

DOCTRINAM *de fœtus formatione*, quam peculiari libro Galenus explicauit, summe & difficilem esse & vtilē, idem quarto eius libri capite innuit. Quare vt tam philosophis, quam medicis hac in parte inseruiamus: diligenter totum hoc negotium expedire lubet.

Definitio. Versabimur autem circa formationem humani fœtus, & quidem fœtus perfecti, omnibusque suis numeris absoluti. Quem sane hoc modo definiendum statuimus: quod nimirum sit *homo*, *tunicis obuolutus, e semine & sanguine genitus ab homine, gratia conseruationis speciei humanæ.*

Hominem quidem dicimus: vt a brutis fœtum nostrum secludemus. *Tunicis* vero *obuolutum*: quibus ab homine extra vterum discernatur.

Inuolucra fœtus tria. Sed ad pleniorem intelligentiam, de *tunicis* quædam in medium sunt adferenda. Tres autem cum sint fœtum claudentes tunicæ; χωρίον nimirum, seu secunda, ἀλλαντοειδής, & ἄμνιος seu ἄμνειος: singularum trademus & materiam e qua, & compositionem, & vsum.

Secundina. *Secundinam* ergo quod attinet: hanc Galenus c. 4. & 5. lib. 15. de vsu partium, m embrana & vasis, ceu materia e qua, constare dicit. Et cap. vlt. lib. de dissectione vteri, ait: chorion multarum venarum & arteriarum contextum quendam esse, ac interualla membranis obducta habere. Capite item secundo libri de format. fœtus, scribit, chorion vasa obtinere satis angusta, quibus iungatur extremitatibus vasorum vteri. Desinunt autem chorij vasa in duas venas, & totidem arterias, inque vmbilicum fœtus perducuntur. Vt autem vasis hisce robur paretur; propterea chorio substantia glandulosa obtigit: nā glandulæ ad vasorum custodiam genitæ sunt, quod nostro de partibus similaribus opere, suo loco, planum faciemus.

Quoad compositionem chorij: tenue hoc est, instar telarum aranearum, & satis angustum: cap. 5. A lib. 15. de vsu part. crassius enim, ponderosum exstitisset, nec in partu (quod summe est necessarium) facile rumpi potuisset. Licet autem tenue sit choriū: duplicatum tamen, pro vasis excipiendis, fuit effectum: hinc fit, vt & crassum appareat, licet reuera crassum sit minime. Situm quod concernit: secundina fœtum in orbem circumdat, instar circulorum dolia ambientium: cap. 4. lib. 15. de vsu part. At verò non vndiquaq; fœtum cingit, sed a mucronata tantum sterni cartilagine, ad elatissimam ossis ilium sedem. Secundum externam superficiem, subijcitur vteri partibus, ad quas pertinent orificia vasorum, vnde purgationes menstruæ erumpunt, vnde etiam vteri vasorum origo est, vocanturque acetabula: de quibus in vteri anatomia agendum. Gal. cap. 4. li. 15. de vsu part. & cap. 10. l. de dissect. vteri. Interna superficie chorion pertinaciter secundo inuolucro adhæret.

Vsus chorij est, custodire vterum, fœtumq;. Ma- B tricem quippe sublinit, ne ab excrementis ipsius fœtus lædatur, cap. 4. lib. 15. v. s. p. Fœtum etiam continet, per suam substantiam membranosam: & fetum matrici per vasa alligat, & sanguinem fœtui impertitur. c. 2. l. de form. fœtus. Hæc de chorio.

Allantoides. Alterum inuolucrum, vocatur *allantoides*, seu intestinalis tunica: quæ componitur e membranis, & vasis, acceptis a chorio. c. 7. & 10. l. 1. de sem. c. vlt. l. de diss. vteri. c. 5. lib. 15. vs. p.

Est autem hæc membrana tenuis & angusta: sed longa, & versus vesicam perforata. Incumbit amnio, seu tertio inuolucro. Exoritur ea parte, qua vrinaculum est dilatatum: vt per medium vrinaculum hoc inuolucrum cum vesica fœtus iungatur. Sed præterea hæc tunica obducit fœtum, secundum caput, nates, & pubem: ad differentiam primi inuolucri. Ea secundum superficiem internam connascitur amnio, tantum interuentu vasorum vmbilicalium: secundum externam superficiem, chorio C connascitur, & vterum contingit, vt appendatur vtrique cornu vteri.

Huius autem est vsus caussa seminis, caussa chorij, & caussa excrementi serosi. Caussa seminis: nam allantoides primis diebus totū semen ambit. Caussa chorij: pro vt chorii generatio adiuuatur. Caussa excrementi: pro vt hæc tunica suscipit excrementum serosum.

Amnios. *Amnios*, seu auriculum, habet substantiam membranosam, vasis implicitam, instar allantoidis: & similis

similis est formæ; sed densior: cum qua tamē densitate adest tenuitas, c.vlt. de diss. vteri: & amplior euadit iam proposita tunica, nam copiosius cōtinet excrementum. Secundum superficiem externam vnitur allantoidi: secundum internam, toti fœtui: vt inter fœtum & amnion sit sudor.

Huius tunicæ vtilitas est, vt detineat fœtus excrementa: & propterea Galenus c.7.l.1. de sympt.caussis, dicit, fœtus excrementa reponi in dupiici tunica, id est, in allantoide, & amnio: & dum detinet sudorem, est in caussa, vt fœtus veluti innatet, & innatando non sit ita ponderosus vtero; præterea, vt tempore partus facilius egrediatur per collum matricis, nā huius ceruix sudore magis fit lubrica.

Galenus cap.5.l.15.vs.p. quatuor membranas proponit ipsius fętus; quia chorion accipit, vt duplicatum.

Indusium. Sed Vesalius addit inuolucrū quartum, quod vult esse genitum e substantia lutosa: (quam ipse non explicat, quænam sit.) vulgo vocat *indusium*: in masculo vocatur galea, in femina vitta; interdum conspicitur, interdum non; quia non semper cum secundinis egreditur. Dicendum, pro Galeni defensione: Galenum proponere membranas, quæ fiunt ante generationem fœtus in prima generatione, quæ tantum tres sunt: hoc enim indusium procedit a fœtu postquam est genitus. Generatur enim e crasso excremento tertiæ coctionis fœtus, quod substantia lutosa dici potest. Vsus est, vt cutis fœtus a sudore non lędatur. Hæc de inuolucris fœtus.

CAPVT II.

De Virilę semine.

Semen. SEquitur in definitione: *Fœtum generari e semine, & sanguine.* Quoad semen: loquemur de semine eiaculato, tum maris, tum feminæ.

Semen constat serosa humiditate, & spiritu. Per semen maris, non intelligimus quodlibet semen, sed fœcundum: quod componitur *e serosa humiditate, & spiritu.* c.7.com.aduersus Lyc.cap.3.l.14.vs.p. Cæterum, seminis portio humorosa, plus obtinet & ignis & aeris: ad differentiam sanguinis, qui sane est minus igneus, & minus aereus semine.cap.2.l.1. de tu en.san. Portio spiritalis, est tantum spiritus vitalis: semen enim plenum est spiritu vitali: qua de caussa spumæ assimilari potest c.5.l.1. de sem.cap.9. lib.14.vs.p. Et Aristoteles cap.2.l.2. de gen.animaliū dicit, semen compositum esse e spiritu & aqua: vt semen ratione spiritus sit calidum, ratione aquæ, humidum. Ex his patet, quid per semen sit intelligendum: & quod componatur e spiritu & humore.

Semen secundū partem spiritalem procedit a toto. Iam dicendum de origine & spiritus & humoris. *Spiritalis portio* generatur in corde, & per arterias potiss. in totum corpus diffunditur: vt semen secundum portionem spiritalem procedit a toto, quia spiritus vitalis a corde toti corpori impertitur. Hinc Hipp. lib.4. de morb. dicit; semen procedere ab omnibus viri & feminę partibus. Et l. de genit. idē Hipp. dicit, semen secerni a solidis partibus, & a mollibus partibus, id est, a spermaticis, & carnosis seu sanguineis: & præterea secerni ab omni humido, id est, a sanguine arterioso, & venoso. Vnde l. de aere, aq.& loc. dixit, a sanis parentibus fieri fœtum sanum, a morbosis morbosum.

Quomodo semē a toto decidatur. Sed intelligendum, *quomodo semen procedat a toto?* Hippoc. l. de gen. ait; semen prouenire ab omni humido, vt quod secernitur, sit robustissimum; vnde vis in coitu redditur imbecillis. His verbis significatur, semen prodire ab omni sanguine, vt portio excreta, quamuis sit exigua, sit tamen robustiss. quare est spiritus vitalis, qui a toto procedit. Vnde subdit Hippoc, cum in coitu pudendum teritur, & homo mouetur, humidum in corpore incalescens diffunditur, & a motu conquassatur, atque spumescit. Cum ergo spuma fiat ex humore, spirituque, concurrente vel calore, vel motu, vel vtroque: sanguis habet rationem humoris, spiritus vitalis habet rationem vaporis: & cum in coitu accedat calor, & motus: fit vt a sanguine spumescente, ob caussas propositas, in coitu secernatur spiritus vitalis. Sed notādum a sanguine non simpliciter secerni spiritum, vt in corde gigni tur, sed vt sit vehiculum facultatis generatricis, quæ a qualibet parte, & potissimū principalibus, emanat. Hinc Hippoc. loc. cit. ait: si venæ iuxta aures secentur, genitura emittitur, sed infœcunda; nam plurima genitura procedit a capite in spinalem medullam, & per vasa, pertinentia ad spinalem medullam, perducitur in testes: ob cicatricem enim consolidatur truncitus seu meatus.

Aristoteles quoque similiter semen maris a toto procedere cognouit. Nam c.9.l.4.gen.an. inquit: si semen non procederet ex omni parte animalis, similitudinis caussa esset falsissima.

Sed notandum; cum semen a toto procedit, ratione spiritus vitalis, a toto procedentis; *differentiam esse inter spiritum vitalem; vt procedit a corde; & vt procedit a toto.* Nam vt procedit a toto, vim generatricem suscipit a reliquis corporis partibus, quæ formare potest in fœtu partes similes parentibus: vt enim spiritus vitalis procedit a corde, suscipit vim generatricem, per quam potest generare omnes partes, non dico similes, sed omnes. Hinc Hippoc. l. de gen. ait: e mutilatis parentibus generari integros filios, quia parens mutilatus habet omnia, quæ habet corpus sanum, scil. in virtute cordis, a quo primum omnia pendent.

Cum ergo semen sit constitutum e spiritu vitali: propterea Philosophus cap.3.l.2.gen.an. dicit, in semine esse calorē, seu spiritum, in quo sit natura, quæ proportione respondet elemento stellarum, id est, cœlo: & hunc spiritum esse causam, vt fœcunda sint semina: porro hic spiritus nec ignis est, nec a prędominio igneus, quomodo non conseruaret ad similitudinem cœli, sed potius corrumperet, proinde, cum hic spiritus in semine exsistens, sit genitus e sanguine (sicut in sermone de spiritibus docuimus) & ob id e 4. elemētis; dominatur aer, nō ignis: spiritus ergo a prædominio non est igneus, sed aereus potius. Hæc de seminis portione spiritali.

Humorosa seminis portio e sanguine generatur. Circa *humorosæ portionis* originem, considerandū: primo e qua materia gignatur: secundo a quo agente seminis formam suscipiat. Quoad primum, Galenus cap.12.l.1. de sem. & cap.4.l.2. de sem. alimenti semen generari *e sanguine*. Et philosophus cap.18. l.1.gen.an. dicit; semen esse excrementum vtile vltimi id est, alimenti sanguinei, quod vltimum est, quod in membra digeritur. Et secundum hanc rationem procedit a toto, quia etiam sanguis a toto procedit.

Semen in testib. perficitur. Quoad secundum; si capiatur semen ratione caussæ perficientis, perficitur *in testibus*: etiam secundum Aristotelem, vt suo loco probauimus. Hinc Galenus c. penult. l.1. de sem. dicit, dum facultas testium viget, totum corpus mutari.

Aetas florens veneri apta. Quoniam ergo opus est calore insigni, semen perficiente, e cap.2.l.2.d. tuen san. fit *vt coitus pertineat ad ætatem florentem*, in qua viget calor: nam in ætatibus præcedentibus, corpus nimium augetur, vnde materia deficit: in ætate subsequente, calor est debilis, vt non possit semen admodum perfectum, & fœcundum generari. c.4.l.14.vs.part. Hinc Plato in dialogo de Repub. præcipit, vt vir venere vtatur a 30. vsq; ad quinquagesimū quintū: mulier a 20. vsq; ad 40. Iam hæc lex non obseruatur, ideo nō mirandum, fœtus imbecilles gigni. Addit Aristoteles c.14. l.5. hist. anim. semen incipere generari circa 14. annū, sed

prolificum produci, circa 21. & masculum generare vsque ad 70. fœminam ad 50. sed raro: nam vt plurimum marem gignere ad 65. feminam ad 45. sed quandoque in natura monstra occurrunt, vt mares etiam vltra hanc ætatem gignant. Plato loco cit. respicit ad generationem filiorum robustorum: Aristoteles autem magis communiter loquitur.

Semen, vt non a toto.

Cæterum, semen quatenus habet vltimam perfectionem in testibus, non procedit a toto. Et ad hoc semen respiciens Aristot. cap. 18. lib. 1. de gener. ani. ait, semen non procedere a toto. Hæc de seminis origine.

Semen fœcundum agit per spiritum.

Iam loquemur *de vi & potentia seminis*: dicentes de facultate portionis primum spiritalis, deinde humorosæ. Quoad *portionem spiritalem*, differentia est, inter semen & sanguinem, c. 2. lib. 1. tuen. san. nam semen habet rationem opificis, seu agentis: sanguis habet rationem materiæ opifici obedientis. Hic enim Galenus loquitur de semine fœcundo, eiaculato in vterum, quod potiss. est agens per spiritum: vnde c. 3. lib. 14. vsu partium dicit, cum semen sit mistum ex humore & spiritu, spiritum esse motus principium. Et cap. 8. lib. 1. sem. dicit, in semine esse spiritum, qui est animalis principium per se mobile, vt non instar vaporis dissoluatur, sed in profundum subeat, & seipsum conseruet. Sic etiam Philosophus c. 3. l. 2. gen. an. dicit; semen esse fœcundum per spiritum, qui in semine continetur; nam in semine est facultas, elemẽto stellarum proportione respondens: sicuti enim cœlum generat, ita etiam in semine est vis prolifica: vnde etiam secundum Aristotelem non egreditur, sicut nugatur Galenus, dũ Aristoteli aduersatur. Et propterea Philosophus cap. 4. lib. 2. gen. anim. ait, semen euadere simile coagulo: sicuti enim coagulum est lac, continens calorem vitalem: ita semen per spiritum vitalem, membra & reliquas partes vnire potest, & generare, seu constituere. Propterea spiritus vitalis est præcipuum generationis organum: seu, est præcipuum organum facultatis generantis, ante generationem calidi innati: nam post generationem calidi innati, spiritus vitalis est quidem organum facultatis generantis, sed simul cum calido innato. Hoc ergo loco notandum, spiritum vitalem, vna cum semine eiaculatum, conseruari beneficio spiritus vitalis feminæ. A femina enim in coitu spiritus vitalis eiaculatur, & tempore gestationis vteri, a corde matris, spiritus vitalis suppeditatur, & deinde conseruatur beneficio spiritus vitalis, seu ipsius fœtus, non semper, sed postquam in fœtu cor est formatum.

De portione seminis humorosa.

Quoad vim *portionis humorosæ* in semine masculo; concurrit, primum vt efficiens; secundo, vt subiectum facultatis generatricis; tertio, vt materia e qua aliquid generatur.

Semen viri, in vterum coniectum, non egreditur quod male Galenus Aristoteli adscribit.

Quæ, vt intelligantur, probare oportet *semen viri eiaculatum in vterum, non egredi*, etiam secundum Aristotelem: Galenus enim hunc reprehendit. Dicit ergo Philosophus cap. 7. lib. 7. histor. ani. semen maris in vterum eiaculatum, insinuari in vterum, & contineri, & coniectum membranis obduci. Et cap. 4. li. 2. gen. ani. dicit, vteri partes purissimum semen continere. Et c. 3. lib. 7. histur. an. dicit; fœminam non concipere, si semen effluat: ideoq; si in 7. diem intus permaneat, certissimum esse signum, factam esse conceptionem seminis. Ergo secundum Aristotelem semen detinetur. Sed dubitatur, quia Philosophus c. 4. lib. 2. gen. ani. dicit, semen instar coaguli similes partes vnire, vt coactis partibus vnitis, corpulentia humoris discernatur. Videtur ergo distribui & egredi corpulentia, idest, portio humorosa seminis? Resp. Aristoteles non vult, semen egredi vterum, sed corpulentum humorem, seu portionem crassiorem, extra partes intimas & vnitas collocari, vt scil. degeneret in membranam. Verum igitur est, portionem illã crassiorem, secerni a tenuioribus, & ab intimioribus, vt sic dicam: sed propterea non egreditur, verum degenerat in membranam fœtum obuoluentẽ. Vnde, cum Philosophus dicit, corpulentum seminis humorem secerni; subdit, parte terrena siccescente circumobduci membranam: quare hæc separatio degenerat in membranam. Galenus cap. 3. lib. 1. de sem. scribit Aristotelem sensisse, genituram esse separabilem; & portionem humorosam, cum sit aquea, a natura dissolui, & in flatum dissipari. Ergo semen non remanet, quia dissoluitur. Responsio. Semen in vtero manet, secundum Aristotelem, cap. 3. l. 2. gen. an. dum autem addit, semen in spiritum difflari, insinuat generationem calidi innati, seu spiritus insiti, non flatus.

Enarratus locus Aristotelis conuersus.

Galenus ergo noluit Aristotelem intelligere. Proponit fere verba formalia Aristotelis, e cap. 3. lib. 2. gen. an. quod caput est intelligendum. Ego de eo libere dicam quod sentio, & Deum testor, me nullum expositorẽ vidisse: iudicabitis vos an sit bona expositio. Quærit ibi Philosophus, si e semine non constituitur conceptus, si semen eiaculatũ non est materia, e qua fiat fœtus; quonam vertitur corpulentia seminis, cum semen sua facultate agat? nec enim semen est pars constituendi conceptus, nec tamen in nihil resolui potest? Respondet Philosophus, *semen eiaculatum a fœtu constituendo partim esse separabile, partim inseparabile*. Hæc responsio vt intelligatur, sciendum, semen obtinere spiritum & humorem. Spiritum Aristoteles vocat calorem, qui est sedes cuiuslibet potentiæ seu virtutis; ideoq; merito est diuinioris naturæ, quam sint elementa: at pro statu, animæ est differentia, verbi gratia, in homine spiritus vitalis est perfectior, quam in brutis: vbique autem scil. in homine & brutis, perfectior est elementis; vt semẽ secundum partem spiritalem sit animatum. Sed dubitatur: anima enim est actus corporis organici: at semen non est organicum? Responsio Aristoteles definiuit animam, vt est forma corporis animati, vt corpus animatum potest operari, verbi gratia, equus est animatus, quia potest currere; & obire omnia munia, quæ pertinent ad equum: At equi semen, potest tantũ e materia determinata fœtum equinum generare, non potest currere, nec obire operationes equi. Propterea Aristoteles tradidit definitionem animæ in communi, ita tamen, vt competat ea omni animato, quod potest operationes illius animati corporis exercere, sicut equus, & alia corpora animata, quæ sunt organica. Hinc dicit Philosophus, animam esse actum corporis organici, quod potest operari, seu obire operationes, spectantes ad corpus organicum. Hac ergo ratione semen non est animatum, quia nõ est organicum: & proinde, licet semen animatum statuatur, non tamen est subiectum morbi, vel sanitatis, quia non potest obire operationes organicas.

Semẽ quatenus separabile, & inseparabile Aristoteli.

Sed ad rem. Semen secundum spiritum est sedes facultatis generationis, estq; separabile, e cap. 3. l. 2. gen. an. a corpore fabricando seu fœtu, qui debet fabricari, secundũ partẽ spiritalem: nã vis generatrix, semini a parte tributa, post fœtum formatum euanescit, ac dissoluitur, vel separatur. Quare, secundum Aristotelem, *semen est separabile ratione partis spiritalis*. Pars seminis humorosa, Aristoteli dicitur corpus geniturę, vel seminis, idest, pars materialis, quæ a fœtu fabricando est inseparabilis, nec tamen est pars conceptus: de hac ergo quæritur, quonam vertatur? Respondet Aristoteles dissolui, & in spiritum euanescere. Non est sentiendum, vt dicit profugus Galenus (pace eius dixerim) Aristotelem voluisse, euanescere spiritum, ita vt prorsus dissipetur: nam hac ratione, quomodo esset inseparabilis? Semen ergo secundũ partẽ humorosam vertitur in spiritum, seu calidum innatum; ideoq; semen, quod antea oculis intueri poteramus, non amplius cernere possumus, dũ conuersum est in calidum innatum. Recte ergo dixit Aristo-

Aristoteles, ita mutari, vt euanescat. Cæterum, semẽ mutatum in calidum innatum, est inseparabile a corpore generando, & producitur ad mortem hominis vsque: hoc enim calidum innatum, est nexus animæ cum corpore, ideoque est inseparabile, nec tamen est pars constituti corporis, non caro, non pars similaris, nec dissimilaris; sicut etiam statuitur de succo, e quo lac coagulatur. Sic patet, semen in vtero detineri.

Spiritus seminis, concurrit ad actionem vt quo, humor purior, vt quod.

Iam dicendum, *quomodo concurrat*. Primum ergo concurrit vt efficiens: hinc Aristot. c. 7. lib. 2. part. an. dicit, semen esse generationis nostræ principium: & c. 2. l. 1. gen. an. dicit, marem esse animal, quod in alio gignit: & c. 18. l. 1. gen. an. ait, semen vim habere generandi, & esse primam caussam: iure enim Philosophus primam caussam effectricem statuit, ad differentiam seminis fœminæ. Gal. c. 6. l. 1. sem. ait, semen attrahere, retinere, concoquere, expellere. Et propterea rationabiliter Plato in Timæo dicit, semen esse animatum. Sed notandum: cum semen sit principium effectiuum, & secundum spiritum, & secundum humorem: spiritum cõcurrere vt quo, humorem, vt quod, sed secundum partem puriorem humoralem; nam pars humorosa impurior, degenerat in membranas, vt scribitur c. 6. l. 1. de sem.

Facultas seminis generatrix.

Porro, cum semen contineat in se facultatem generatricem, *quid sit facultas generatrix* explicandum. Gal. cap. 5. & 6. l. 1. fac. natural. dicit, facultatem generatricem obtinere potentiam alteratricem, & formatricem.

1. Alteratrix.

Alteratrix potentia, dupliciter intelligi potest, c. 4. l. 3. simpliciter. Proprie quidem accipitur, vbi potentia alteratrix ita per primas qualitates agit, vt quod alteratur de specie in speciẽ mutari possit. Verbi gratia, quando alteratrix ita agit in materiam, vt eam mutet in substantiam ossis, sic enim fit mutatio de specie in speciem. Alteratrix autem impropriæ accipitur, quando fit contusio seu contractio, verbi gratia, dum ensis secat aliquod corpus. Nos in præsentia, per alteratricem potentiam, propriam intelligimus.

2. Formatrix.

Quoad *formatricem*, Gal. c. vlt. de form. fœtus, de hac dubius est: & addit, in ea summam esse sapientiam; ceterum, ait, semper se dubitasse, animę substantiam definire. Et cap. vlt. l. 2. de tempore, dicit, de hac facultate formatrice dubitasse Aristotelem, num sit diuinioris originis, & quid diuersum a primis qualitatibus, cal. frig. &c. nec enim formatrix solis qualitatibus (quæ tantum sunt organa, vt & crasis) definiri potest, sed est quid excellentius, & primus opifex, ratione sc. temperamenti, quod est instrumentum formatricis. Hinc ergo colligitur, formatricem in homine, esse facultatem formæ humanæ; formatricem in equo, esse facultatem formę equinæ: vt, sicuti ad animæ sensitiuæ facultates pertinet iudicare, ita ad facultatem generatricem (quæ & ipsa est facultas formæ, vt etiam facultas sensitiua, nam omnes facultates sunt vnius formæ) pertinet alterare, formare, sicut ad sensitiuam, videre, audire, &c. Sæpe igitur de quibusdam dubitamus, de quibus tamen nõ est ita dubitandum. Ceterum, notandum, hanc formę facultatem generatricem, operari vna cum sole: nam sol & homo generant hominem. Ideoque mirum non est, hanc generatricem esse sapientem, cum sociũ habeat cælum. Vnde, vt refert. Gal. c. vlt. de form. fœtus, Platonicus quidam dixit, animam per mundũ diffusam formare: nam Deus vbique residet, & mediante sole, astrisque, id est, motu & lumine, vim tribuit ipsi semini, vt possit generare. Hunc respiciẽs Gal. c. vlt. l. 2. de sem. ait, naturam dedisse naturalium instrumentis facultatis insitas, vt sine docẽte possint operari: & propterea hac ratione, formatrix etiam in brutis est sapiens, id est, format & operatur. Et sic patet, generatricem esse alteratricem, & formatricem.

Subiectum facultatis generatricis parentum.

Iam dicendum *de generatricis facultatis subiecto*. Et cum generatrix pertineat ad parentes, & ad fœtũ: primum explicandum, quodnam sit *subiectum generatricis parentum*, non fœtus; idque primum ante semenis eiaculationem; secundo, tempore eiaculationis seminis; tertio, post eiaculationem.

1. Ante seminis eiaculationem.

Ante eiaculationem quodnam sit eius subiectum, proponitur aliqua e parte a Gal. cap. 7. l. 6. plac. vbi ait, cum origo facultatis generatricis non sit ex vtero: ergo a patre. Quare vis generatrix ante eiaculationem residet in parte viuente ipsius patris, & præsertim in corde: vnde a parente mutilato fit filius integer. Subiectum ergo generatricis est pars similaris, vt similaris potest alterare, & vt pars similaris est pars instrumenti, potest esse subiectum sedesque formatricis.

2. eiaculationis tẽpore.

Quoad subiectum *tempore eiaculationis*, generatricis subiectum est calidum innatum, & spiritus vitalis, vt hæc duo sunt dispersa per totum corpus: quare, tempore eiaculationis hæc sunt primum subiectũ facultatis generatricis: dico primum subiectum, ad differentiam seminis, quod in testibus genitum eiaculando emittitur. Fundamentum est: nam facultas sine subiecto nequit consistere: cum quo hæc facultas residet in parente, id est, in partibus viuẽtibus maris; ab his partibus facultas communicatur semini, quod in testibus generatur: & in hoc transitu seu itinere, tempore eiaculationis, a partibus viuentibus, & præsertim principalibus, ad testes, facultas generatrix pro subiecto habet calidum innatum, & spiritum vitalem, vt organa accommodata facultatis generatricis: dum deinde facultas generatrix a masculo est impertita semini, genita in testibus, & est impertita per medium calidum innatum, & spiritum vitalem, hærens semini, pleno spiritu vitali, in vterum defertur.

3. Post eiaculationem.

Deniq; *post eiaculationem*, generatricis subiectũ, est semen eiaculatum, calidum innatũ, & aliquo modo vterus. Primum enim semẽ est subiectũ generatricis: post vero dũ semẽ degenerat in calidum innatũ, subiectum non est amplius semen, sed est calidũ innatum, quia semen est mutatũ in calidũ innatum. Vnde Gal. c. 7. com. aduersus Lycum, dicit; post conceptum gigni primum calidum innatũ, deinde partes viuentes: quare si calidum generatur post conceptionem: ergo generatur a generatrice, residente in semine. Et propterea Gal. c. 6. l. 6. de plac. dicit originem facultatum generantiũ fœtum nõ esse ex vtero, sed e semine. Et ideo c. 3. l. 2. fac. natur. dicit, maris semẽ habere in se facultatẽ sanguinis attrahendi. Et c. 11. ac 13. l. 1. de sem. dicit, facultatẽ formatricẽ pertinere ad semẽ, vt cũ Philosopho c. 10. l. 2. de gen. ani. semẽ sit animatũ.

Sed amplius & ratione, & auctoritate probari potest, calidũ innatũ esse subiectũ facultatis generatricis. Ratione quidem: nam semen non potest diu durare, ideoq; non potest esse subiectũ: nec pars viuens fœtus, potest esse subiectũ, quia nulla adhuc est genita, siquidem facultas nõ est in genito, sed in generante: quare necesse est, vt facultas generatrix sibi fabricet organũ, quod nil aliud est, quã calidum innatũ, quod propterea genitũ, euadit subiectũ facultatis generationis. Confirmatur idem *auctoritate* Hippocratis, qui in l. de natura pueri, ait, fœtũ formari a spiritu, sc. insito, seu calore innato: hic ergo est subiectũ generatricis. Hinc Gal. c. 3. l. 2. fac. nat. ait, generatricem facultatem esse extẽsam per omnes partes, nõ sane alio modo, quam quod residet in calido innato, quod omnes partes attingit. Et ob id philosophus c. 10. l. 2. gẽ. an. dicit, membra fœtus nõ fieri ab agente extrinseco; nam agens externũ non tangit, omnis autẽ actio fit per tactũ: quare partes fœtus, cum Philosopho generantur ab eo agẽte, quod est intus, quod nil aliud esse potest, quam semen eiaculatum, sed cõuersum in calidũ innatum. Notandum autẽ hoc calidũ insitũ esse extra cõstitutionem partium, non esse temperiẽ, non cõpositionem, nõ vnitatem, nil enim seipsum gignit, quare quod generat, non est pars viuens, alias idem seipsum generaret: quare est calidum innatum.

Vterus etiam aliquo modo, post eiaculationem, est generatricis subiectum. Vnde Galenus c.13.l.1.sem. dicit, in prima generatione e semine, duplicem esse vim generatricem, alia enim est fabricatrix seminis vt semen sit subiectum, alia vero fabricatrix pertinet ad vteri conceptacula, quibus semen adhæsit eiaculatum. Hic vero Galenus loquitur, nō de generatione fœtus seu de generatione partium, fœtum constituentium, sed de prima generatione, id est, de generatione vasorum, quæ generantur ante alias partes, vt suo loco docebimus. Hæc ergo vasa gignuntur a duplici facultate, quarum altera pro subiecto habet calidum innatum, de quo dictum: reliqua pro subiecto habet vteri receptacula, non totum vterum: at hæc facultas concurrit tantum, ad productionem vasorum, non fœtus. Et hæc de facultatibus ante generationem fœtus.

Subiectum facultatis generatricis ipsius fœtus.

Quoad *subiectum facultatis fœtus ipsius*, cum nil seipsum generet, e cap.10.l.2.de gen.anim.in fœtu non erit facultas, quæ sit caussa suæ generationis: secus autem statuendum est de facultate in fœtu, quæ potest debito tempore similem fœtum generare; sed ratione propriæ generationis, fœtus est subiectum aliarum facultatum nō generatricis, nihil enim seipsum generat. Vnde Galenus cap.5.l.de form.fœtus, dicit, verisimile esse, formatas partes proprias functiones exercere, vt alterius auxilio non egeant: hæ autem functiones fœtui tribuuntur e semine, vt vult Galenus cap.6.l.6. plac. & hæ facultates non sunt generatrices, sed est facultas altrix, & autrix. cap.9.l.1.de tuen. sanit.cap.8.l.1.de sem. com.73. sect.7.l.3.epid.cap.7. l.1. de symp. causs. Hoc etiam cognoscens Philosophus cap.10.l.2.de gen.an.dicit, sicuti fœtus seipsum non generat, ita seipsum auget. Ceterum, cum fœtus moueatur, vt testatur Hippocrates, l.de natura pueri, & com.37.sect.1.l.6.epid.& Philosophus c.3.l.7.hist. an.mas mouetur circa 40. diem, fœmina tardius: vt propterea fœtus sit subiectum, & facultatis altricis, atq; etiam motricis, non generatricis. Dubitatur, quod Galenus cap.13.l.1.de sem. dicit, facultatem validissimam esse in venis perfectis, vt præbeant semē, & vis illa possit fabricare venas. Ergo idem seipsum potest generare? Responsio. Ad venam, partesq; viuentes, non pertinet fabricare venam nouam, hoc enim est impossibile, sed tamen nouam portionem deperditam possunt restaurare. Præterea dubitatur: quod post partum dentes nascuntur. cap.4. l.2. hist. an.cap.4.l.2.gen.an. & apud Galenum in l.an omnes animalis partes simul fiant. Responsio. Formatrix residet in radice dentium, quæ radix est pars dentis, & genita est in vtero: vnde Galenus c.5.l.2.sem.ait: in his qui recens nati sunt, dentium radices in gingiuis latere. Hactenus dominus quomodo concurrat semen, vt agens.

Semē, quomodo concurrat vt materia e qua.

Iam explicandum, *quomodo concurrat semen, vt materia e qua*. Proinde semen maris eiaculatum, concurrit in ratione materiæ e qua, ratione membranæ, ratione vasorum, & ratione calidi innati: non ergo ita in fumum dissoluitur.

Quoad *membranas*, Galenus cap.6.l.1. sem. dicit, semen vuluam attingere, & mutari in chorion: nam hæc membrana est vicina vtero. Sed etiam amnios fit e semine, c.10.l.sem. & propterea Philosophus c.4.l. 2.gen. ani.dicit, seminis portionem terrenam siccescere, & circumobduci membrana, vt sc. degenerat in membranam, cum huius beneficio gignatur membrana, qua postea fœtus continetur.

Quoad *vasa*: semen etiam horum est materia: vnde Galenus cap.2.& 4.l.de form.fœtus, dicit, e semine eiaculato, quod vuluæ vasis adhæsit, vasa generari: quod etiam c.13.l.1.sem.testatur.

Quoad *calidum innatum*, ad hoc respiciens Galen. cap.3. l.14. de vs.p. ait seminis portionem humorosam esse materiam idoneam, ad generationem fœtus: nam vt per spiritum trahit humiditatem, reddit humiditatem attractam similem portioni humorosæ seminis: vnde cum Galeno loco citato, sanguinis nec prima, nec propria est generandi animalis materia: ratio prima, nam calidum innatum est, quod quamprimum e semine generatur, non propria, nam sanguis mutatur in semen.

Calidū innatū quid.

Ex his colligere licet, calidum innatum esse *mistū, genitum e semine & sanguine*: primum enim gignitur e semine maris, & tenui humiditate, quæ est proxima vasis; per quam tenuem humiditatem vasis proximam, nihil aliud intelligit, quam sanguinem dealbatum, qui mutatur in semen. Deinde vero calidum innatum generatur e semine, præcedente tempore, & sanguine menstruo, vt hic mutatur in semen, & hoc postea in calidum innatum: quare Galenus cap.3.l. 14.vsu p.loquitur de calido innato, quod illico fit, id est, post conceptionem. At aph.14 sect.1. & c.2.& 7. com. aduersus Lycum, loquitur de calido innato, quod postea fit, non illico post conceptionem, & propterea fit etiam e sanguine menstruo. Sed semper, vtcunq; accipiamus calidum innatum, sanguis mutatur in semen, si debet generari calidum innatum.

Semen est principium effectiuum & materiale.

Ad rem. Sic secundum Galenum maris semen est materia e qua calidi innati: quod etiam Aristoteles voluit, sic referente Galeno, c.3.l.1.de sem. vbi habet, secundum mentem Philosophi, maris semen dissolui in spiritum, id est, calidum innatum, vt voluit Aristoteles c.3.l.2.gen.an.quamuis Galenus non vult intelligere Aristotelem. Sed notandum, quod Galenus c.1.l.1.sem.dicit, Aristotelem aduersus Hippocratem voluisse, semen esse principium tantum effectiuum, cum tamen sit principium materiale, & materiale etiam cum Aristotele, ratione calidi innati. Animaduertendum igitur, Hippocratem recte statuisse, semen esse principium & effectiuum, & materiale, quia respexit ad omnia, quæ generantur post conceptionem. Quare cum post conceptionem generetur calidum innatum, generentur inuolucra; dubio procul semen potest statui principium etiam materiale. At Aristoteles solum ad fœtum respexit, nō ad inuolucra, non ad calidum innatum organum generatricis, vt intelligitur e c.20.l.1.gen.an & hoc modo semen nequaquam potest esse materiale principium.

CAPVT III.

De semine Muliebri.

Aristotelis de semine muliebri sententia.

CEterum, præter semen virile, concurrit etiam *semen fœmineum*, (loquimur enim de semine a fœmina eiaculato.) Hoc semen proponitur ab Hippocrate, l.de genitura. Idem quoq; concedit Aristoteles, licet Galenus eum redarguat. Nam c.19.l.1.gen. an.non negat fœminam semen emittere, sed saltem dicit, illud non esse tale, quale a mare emittitur, id est, non esse ita crassum, lentum, calidum, coctum & spiritu vitali plenum; quod etiam medici concedunt. Præterea Philosophus addit, ex amborum mistione non generari fœtum: si Aristoteles admittit amborum seminum misturam, quomodo negat fęminæ esse semen? Recte autem dicit Aristoteles, fętum non gigni ex amborum mistura: nam fętus generatur e sanguine menstruo: mistum vero ex vtroq; semine, est calidum innatum. Vnde cap.20.l.1. gen. anim. dicit Philosophus, mulierem semen non gignere, propter frigiditatem, vt propter hanc producatur menstruum, quod est semen non purum, id est, non ita perfectum, vt semen, quod a mare generatur. Ex hoc facile colligere licet ob seminis impuritatem & frigiditatem, fieri quandoque posse, vt a fęmina eiaculetur sine voluptate. Quare ex his patet, etiam secundum Aristotelem fęminam generare semen: vnde cap.3.l.2. gen. anim. dicit, excrementum

mentum fœminæ habere in potentia partes, quibus differt fœmina a mare: & hoc excrementum vocat semen non purum.

Seminis vtriusq; necessitas.

Vtrumque autem semen esse necessarium patet, e cap.4.l.2. de sem.nam si tantum esset semen viri, non posset omnes vteri partes oblinire, quare non fieret conceptus: opus ergo etiam fuit fœmineo semine: attamen si solum fœminæ fuisset semen, ob sui imperfectionem non fieret conceptus.

Fœminæ semen frigidius.

Caussa autem generationis diuersi seminis fuit: nam mas est calidior fœmina: vnde Aristoteles problemate 26.sect.4. dicit, fœminas tempore æstatis esse magis efficaces in Veneris vsu, nam fœminæ, ut frigidæ, per aeris caliditatem corroborantur, mas autem calidus per æstatem resoluitur. Nec sine ratione fœmina genita est frigidior: nam vt scribit Galenus cap.6.l.14. vsu partium, opus fuit sanguine menstruo, qui generatur a calore debili, non dissoluente.

Semen fœminæ concurrit actiue & passiue.

Cæterum semen fœminæ concurrit vt agens, & vt materia, e c.1.l.2.sem.vbi Galenus ait, mistum e semine maris & fœminæ, esse perfectũ semen, & in vtroque sexu speciem humanam vtroq; semine egere, vt differentia sit in actionibus, secundum magis & minus. Vnde Aristoteles c.18.l.1.gen.anim.ait, quę e mare & fœmina oriuntur, e contrarijs oriri. Cum ergo contraria sint in eodem genere: ergo vtrumq; semen etiam secundum Philosophum, est in genere agentis: At contrarietas est, vt semen maris agat, semen fœminę patiatur: e qua tamen fœmina & agente, & patiente procedit mistum, particeps actiuitatis utriusq; seminis. Sed dubitatur: nam Aristoteles c. 2. l.1. gener. anim.assimilat marem cœlo, idest, agenti; fœminam autem materię, vt utriusq; secundum Philosophum, facultas sit diuersa: quare alterum actiue, alterũ passiue concurrere videtur? Responsio Aristotelis loquitur de generatione fœtus, post conceptionem fœtus, post eiaculationem, vt producitur calidum innatum post conceptum, vt ad fœtus generationem calidum innatum sit agens, quatenus potiss. dependet a mare, sanguis autem menstruus pendet solum a fœmina, calidum innatum a semine maris potiss. sed aliqua ex parte a semine fœminæ: propterea Aristoteles marem assimulauit cęlo, fęminam terrę: & propterea subdit, vtriusq; facultatem esse diuersam, quoniam vnum habet ratione m agentis, alterum materiæ. Et propterea ibidem etiam subdit, fœminam illud, e quo fit animal, in se generare: quare loquitur de materia e qua. Et idem insinuauit c.20.l.1.gen. ana.c.4. l.1.de gen. animal. dicit enim masculum formam & principium præbere, fœminam corpus & materiam, ratione sc. generationis fœtus, non calidi innati (in hoc enim omnis solutio quæstionis versatur) quia in generatione fœtus, cum gignatur e sanguine mẽstruo fęmina est illa, quæ subministrat materiam, idest, sanguinem menstruum: & dum semen fęminæ est impurum (non loquor de menstruo) & permiscetur cum semine maris, pro generatione calidi innati, in permistione, ut perficitur a semine maris, habet rationẽ passi, at, vt prodit a fęmina, suscipit vim generatricem a fęmina, & hoc modo, habet rationem agentis. Cæterum, inquit Aristoteles, c.1.l.4.gen.ana.mas est, quod primum mouet, vt concoquat, vt generet; fęmina autem id non potest, sed recipit, hoc est, mas mouet principaliter nõ omnibus modis, vt necessarium sit, fęminam recipere semen maris. Vnde Hippocrates in l. de natura infantis, sic referente Galeno c.1. l.2.sem.dicit, e genitura maris & fęminæ fœtum generari, quoniam ex vtriusque mistione fit verum semen, & perfectum. Patet igitur, quoniam semen fœminæ etiam vt agens concurrat.

Porro, semen fœminæ, vt concurrit in ratione materiæ, dicimus concurrere, tum gratia seminis maris, tum gratia inuolucrorum, seu membranarum. Gratia quidem seminis maris concurrere, ostendit Galenus, c.7.l.1.de sem.vbi ait, semen fęminæ esse alimentum seminis virilis, & sic esse materiam, ideoque si utrumque semen probum generaretur, fieri calidum innatum optimum & robustum, & homines vltra 100. annos uiuerent, ob probum hunc nexum animæ cum corpore. Præterea semen fœminæ concurrit, ut materia membranarum (loco citato) nam dum semen fœminæ proprios facit progressus, membranæ formantur: vnde Galenus cap. 10. lib. 1. de sem. ait, intestinalem tunicam una cum chorio, e semine serosiore, idest fœminæ, generari. Hæc de semine.

CAPVT IIII.

De Menstruo sanguine: altero generationis primordio.

Menstruus sanguis.

IAm etiam de *sanguine* agemus, e quo fœtum generari in finitione diximus. Est autem sanguis menstruus, *excrementum sanguineum, genitum a calore feminæ, propter speciei conseruationem.*

Dicitur excrementum: ad differentiam sanguinis, quo femina nutritur. Dicitur excrementum sanguineum: ad differentiam excrementi seminalis.

Efficiens.

Huius efficiens est calor debilis: unde Galenus c. 5.l.2.de sem.ait, fęminam redundare excremẽto sanguineo, quia est debilior, & quia calor debilis non resoluit, sed generat, c.6.l.14.vsu partium.

Vsus menstrui.

Vtilis autem hic sanguis est propter speciem: nam ratione feminæ, & quantitate, & qualitate est inutilis, c.8.l.de atra bile. Huius menstrui sanguinis, secundum Auicennam, triplex est partio: purior, fœtum nutrit: minus pura in mammas fertur: impurissima, ad tempus partus in vtero moratur. Sic Gal.c.9.l.1. de tuen. san.dicit, quod optimum est in sanguine absumi in fętum, dummodo prægnans non sit morbosa; nam in morbosa, fętus maior etiam aliquid impuri habet, quia pars pura in tali admodũ est paucus, c. 7. l.1.de Sym.caus. Porro purior illa pars sanguinis, constat omnibus humoribus, idest, sanguine, pituita, bile & melancholia, c.2.l.2.de elem.com.27. & 39.l.1. de natura hum.& c.4.l.8.de plac.

Cæterum hic sanguis menstruus, est alterum generationis principium.com. Aphorism.14. sect.1. & est materia, seu principium materiale, ad differentiam seminis, c.2.l.1. de tuen. san. Dicitur quasi materia, c.4.l.8.plac. quia non est materia proxima, nam sanguis menstruus mutatur, antequam fiat materia proxima. Sed menstruus sanguis, secundum Galenum, non tantum est principium materiale, sed etiam effectiuum: vnde cap.2.l.2.de sem. ait, animal generari e materia & facultate, sanguinemque & semen esse effectiua, quamuis semen magis effectiuum, minus materiale, sanguis minus effectiuum, magis materiale. Sanguis ergo est principium effectiuum, secundum spiritum vitalem, ut dictum est de semine: est autem principium materiale; quatenus e sanguine fœtus generatur, nutritur, augetur, ut docetur cap. 8.lib.de atra bile.

Sanguis est materia generationis.

Quare explicandum, quod sanguis menstruus sit materia generationis, & nutritionis. Quoad *generationem*: partes fœtus sanguineæ generantur e matris sanguine, cap.2.l.2.de elem.com.27.& 39.l.1. de nat. hum.c.4.l.8.de plac. Et hinc Galenus irridet Aristotelem, c.12.l.1.de sem.qui statuerit eodẽ loco, omnia membra fieri e semine, & omnia e sanguine. Sed recte Aristoteles scripsit: omnia enim fiũt e semine, tanquam a caussa efficiente: (non tanquam e materia, ut male interpretatur Galenus, cum tamen Philosophus aperte dicat, semen non esse partem fętus) e sanguine, vt e materia, ex qua. Cum autem omnes fœtus partes fiant e sanguine menstruo: sciendum, sanguinem hunc non in omnibus membris eandem na-

turam seruare,c.10.& 16.l.1.de sem.c.7.aduersus Lycum,vbi Galenus ait,solam carnẽ generari e sanguine,sed quatenus mutatur in semen, nec seruat priorem naturam. Hic autem per carnem Galenus intelligit proprie ita dictam,quæ est vere sanguinea,qualis musculorum. Dum ergo c.vlt.l.10. meth. Galenus in omni similari parte proponit, substantiam fibrosam,membranosam,& carnosam: ea non est caro proprie dicta, sed seminalis producta e semine tenuiorit & proinde e semine minus elaborato,quę satis ad carnem accedit,& deperdita reparari potest,ad differentiam portionis membranosæ & fibrosæ:ideoque hæc portio carnosa sanguinea vocari potest: Et hæc notanda, propter doctrinam febrium hecticarum.

Sanguis est materia nutritionis.

Sanguis etiam est materia *nutritionis*, *& augmenti*, est enim alimentum calidi innati, alimentum fœtus, vna cum inuolucris. Alimentum esse calidi innati, dicitur com. Aphoris.14. sect.1. & com. aduersus Lycũ, c.2.& 7,vbi dicitur calidum innatum fieri e sanguine & semine: quare his nutriri & conseruari debet. Hic sanguis est halituosus. Et est alimentum fœtus,c.3.l.2.de natural.facult.natura fœtus trahit,quod dulcissimum est in sanguine,Hippocrate teste, l. de natura pueri,& Galeno teste, c.6.l. de Vs. aduersus Erasistr. com.Aphorism.43.sect.5. Fœtus etiam nutritur sanguine quatenus mutatur in lac, com. Aphorism. 52. sect.5. quod fit mensibus vltimis, primis enim lac nõ generatur,ideoq; vltimis mensib. fœtus lacte alitur.

CAPVT V.

De caussa Efficiente,& Finali.

Homo generat hominem.

POstremo, in fœtus humani definitione diximus, eum præter solem generari ab homine. Secundũ Aristotelem c.1.l.2.de gen.animal.c.1.l.1.de par.animal.per hominem, enim intelligimus virum & mulierem, cuius vtriusq; coniunctio est necessaria. Et hęc generatio fit *gratia conseruationis speciei humanæ*: quod per se est apertissimum.

CAPVT VI.

Quo tempore partes fœtus generentur.

Nõ omnes partes simul absoluũtur.

GAlenus libro an omnes partes simul fiant, dicit, solum Creatorem nouisse, quæ pars primo gignatur: ait tamen probabile esse, non omnes partes simul cõsistere. Sicut enim artifex in opere conficiendo,primum facit fundamenta: ita & natura, seu generatrix facultas. Cum ergo generatio procedat ab imperfecto ad perfectum;necesse est,initium fieri ab aliqua parte, quæ prius fiat: non ergo omnes simul consistunt. Præterea in prægnatione nuper incipiente, videmus partes alias formatas, alias nondum,& post ipsum quoque partum, dentes, cornuaque producuntur. Nec præter rationem, natura hoc modo progreditur: ducta enim intelligentia non errante, respicit ad vtilitatem,quę vario tempore requiritur: & proinde, vt vario tempore partium requiritur vtilitas,ita vario tempore partes producuntur. Quare determinandum, quæ partes prius, & posterius generentur.

Calidum īnatũ primo generatur.

Meo iudicio,primum omnium, post conceptionẽ, generatur *calidum innatum*, ceu ratio organum facultatis generatricis, sine quo fabricare non potest, nec enim calidum innatum genitum est ante conceptum;quia calidum innatum non tribuitur vtero,sed tantum semen ante conceptionem consistit: neq; calidum innatum generatur in tempore conceptionis: quia vterus non generat calidum innatum, sed tantum de potentia in actum deducit vim generatricem in semine existentem:Ergo necessarium fuit, hoc instrumentum,calidum sc.ingenitum, post conceptio-

Auctoritas.

A nem generari. Et hoc Galenus sentit,c.7.in com. aduersus Lycum, vbi habet calidum innatum generari ante partes similares,& has ante dissimilares. Et c.3. l.3.de fac.natural. dicit; semen primum trahere sanguinem,ut iustam magnitudinem acquirat,quam acquirere debeat, ut fiat calidum innatum, organum facultatis.Et c.9.l.1.de sem. dicitur, primum tempus generationis fœtus esse, dum seminis species adhuc apparet, & Hippocrates l. de genitura, hoc primum tempus in fœtu dicit genituram, quasi tunc nondum generentur partes similares, sed sit tantum genitura, semen & sanguis,& proinde calidum innatum. Philosophus etiam hoc approbat,dum cap.3.l.2. de gen. animal.vult semen eiaculatum, secundum partem humorosam esse inseparabile, vt degeneret & mutetur in spiritum insitum,seu calidum innatum.

Inuolucra fœtus.

Post calidum innatum proxime generantur *membranæ fœtum inuoluentes*: his enim opus est, vt fœtus B partes detineri queant, quæ tamen nondum tũc sunt genitæ: de vtilitate autem & necessitate inuolucrorum, suo loco diximus. Auctoritas Galeni hoc confirmare potest:ait enim amnion generari primis diebus.c.10.l.1.de sem. & in semine esse vim fabricatricem, quæ sibi primum generet membranas, c.3. l.2. fac.naturalib. Primum dicit Galenus, quia loquitur de formatrice facultate (ad differentiam alteratricis)quæ primum generat membranas, ante reliquas partes fœtus: Sed alteratrix, etiam ante membranas generat calidum innatum.

Vasa membranarum.

Vasa etiam *inuolucrorum*,nimirum venæ & arteriæ gignuntur ante partes fœtus. Ratio: nam opus est sanguine & spiritu, pro generatione partium fœtus quæ per vasa subministrantur: ideoq; vasa ante partes generantur. Sic Galenus c.13. l.1. de sem. ait; in principio generari vasa; vt adiuuet etiã fabricatrix, quæ pertineat ad orificia vasorum vteri: idem ait c. 4.l.15. de vsu par. Sed oritur dubium: nam c.6.l.6.de plac.dicitur venam iecoris esse originem venarũ chorij & inuolucrorum, item arteriam cordis originem arteriarum chorij; proinde vena hepatis prius generari videtur:&c. Responsio. Si vasa hæc considerantur, vt sunt ductus,seu meatus sanguinis & spiritus; oriuntur ab orificijs vasorum vteri,c.5.l.15. vsu par. & proinde ita acceptum generantur ante partes fœtus. At si considerentur, quatenus suscipiunt vim influentem a corde,a iecore, a partibus principalibus; potest dici ortum e iecore trahere, & hoc modo accepit Galenus loco citato, vnde subdit,si comprimantur arteriæ circa vmbilicum fœtus,eas quę in chorio sunt carere pulsu: respicit ergo ad vim influentem a corde fœtus. Hæc de calido innato, cum fœtus inuolucris,horumque vasis.

Tempus generationis partiũ fœtus prout incipiunt.

Quoad *generationis tempus*, hoc dupliciter consideratur: primo, vt partes fœtus incipiunt generari; D secundo, vt perfecta est & absoluta partium generatio.Incipiunt autem partes generari, e c.9.l.1.de sem. post primum tempus,idest, post tempus generationis calidi innati, & inuolucrorum. Præter hoc primum tempus sunt alia tria tempora.Iccirco secundum tempus est,dum genitura sanguine repleta, cerebri, cordis, & hepatis præ se fert magnitudinem quandam: sed informia adhuc hæc viscera sunt;ita vt fœtus hoc etiam secundo tempore,nõ vocetur genitura,sed potius fœtus: apparet autem horum viscerum aliqua magnitudo,quam hæc sunt tria principia instrumentorũ,quibus reliquæ partes egent.c.6.l.15.de vsu par. Et hoc secundo tempore hæc viscera ita sunt vicina, vt se tangant inuicem,postea vero locis secluduntur. c.8.l.1.de sem. In tertio tempore tria hæc principia, cor,hepar,cerebrum,exquisite cernuntur: reliquarũ autem partium quædam apparet delineatio, c.9. l.1. de sem. Et hoc tempore quoque fœtus appellatur id quod vtero continetur. Quartum tempus est,cum artus distincte cernuntur, & Hippocrates hoc tempore vocat

vocat animal. (Galenus c.2.l. de formatione fœtus ait, cutim primum esse genitam; non quod cutis ante viscera gignatur, quod falsum est; sed quod sit prima genita, id est, extima, seu prima sensibus exposita.) Hæc de tempore generationis.

Absoluta partium generationis tempus.

Tempus *perfectionis* quadruplex est, c.3.l.de formatione fœtus: primum, in quo hepar; secundum, in quo cor; tertium, in quo cerebrum; quartum, in quo generantur membra, motui voluntario inseruientia. Fundamentum sumi potest, e c.6.l.15.de vsu part. Iecur enim primo perficitur, quia fœtus tum modo plãtæ viuit, & talem habet dispositionem, vt eo tempore non egeat arterijs, ergo neque corde. Cor secundo perficitur, vt pulset, & fœtus viuat nõ solum vt planta, sed etiam vt animal. At dubitatur, quomodo fetus habeat rationem animalis, virtute cordis: cum animal sit animal per sensum & motũ, quę pertinent ad cerebrum, non ad cor? Sciendum igitur e c.9.l.1. de sem. fœtum viuere vita animalis per cor & cerebrum, & euadere animal, quatenus ab vtero absolutus est, vt de loco in locum moueatur; quod fieri non posset, si fœtus vel esset frigidus, vt planta, vel instrumentis ingressorijs caruisset: quare, sicut propter instrumẽta motus opus fuit cerebro; ita propter caliditatem necessariũ fuit cor, & propterea cor hoc secundo tempore fuit formatum, vt fœtus vita animalis etiam viueret. Cerebrũ tertio perficitur. Hinc Aristoteles c.3.l.2.de gen. animal. dicit, animal, primo viuere vita vegetante, deinde vita sensitiua; post vita rationali. Quare si recte interpretemur Philosophum, etiam ipsius sententia primo perficitur iecur, cuius vi fœtus habet rationem plantæ; secundo cor, cuius virtute fœtus rationem habet animalis: tertio cerebrum, cuius gratia homo est rationabilis. Sed dubitatur, quia c.4.l.2.de gen.animal, clare asseritur, in animalibus sanguineis primum cor generari, & vltimo etiam mori: quod repetitur a Galeno de sentẽtia Peripateticorũ, c.4.l.de form.fœtus. Sed dicendum, Aristotelem respexisse ad membrum, a quo primum procedit animalis facultas, quæ generica est in corde, & impertitur alijs partibus, ibique determinata euadit ac propria. Quare vnicus est fons, videlicet cor: quod omnium primo viuit per se, & vltimo moritur. Nec tamẽ negasset Philosophus iecur ante cor esse conformatum: ea ratione, quatenus iecur vitam habet non a corde, sed a matre, seu muliere, quæ vtero gerit, in virtute calidi innati, & menstrui sanguinis: posteaquã verò iecur genitum est, & deinde cor formatum, iecoris vita pendet a corde fœtus. Quartum denique tempus est, in quo perficiuntur & corroborantur organa motus voluntarij, tertio tempore formata. Hæc ergo 4. sunt tẽpora fœctus perfecti.

Gestationis tẽpus quantum sit.

Plærumque autem fœtus perficitur spatio nouem mẽsium c.3.l.3.fac.natural. sed differentia est, quam proponit Aristoteles c.4.lib.7.de hist.animal. vbi habet, mulierem modo spatio nouem mensium, modo alio tempore fœtum absoluere; bruta vero eodem tẽpore: ratio est, quia bruta vtuntur simili victu, mulieres diuerso, ideoque a septimo mense, vsque ad vndecimum fœtum perficiunt. Vnde fœtus ante septimum non est vitalis: in octauo autem quandoque est vitalis, vbi mulieres sunt admodũ fertiles; hę enim admodum robustos habent fœtus. Præterea etiam discrimen est inter masculum & fœminam, vt fœtus masculus citius perficiatur: nam calidior exsistens, efficacius attrahit alimentum; præditusque est calore innato robustiore, c.4.l.7.de hist.animal. Et quamuis masculus sit robustior, & citius perficiatur; magis tamen læsus producitur, quia solus masculus in vtero magis agitatur c.6.li.4.de generat. animal. Præterea accidit: vt mas & fœmina gemelli minus seruentur, quam si vterque gemellorum eiusdẽ sint sexus, s. vel mares, vel feminæ: ratio est, quia mas citius perficitur, fœmina tardius; quæ tẽporis inæqualitas noxia.

Mulieri nõ habet statutum pariendi tempus.

Aristoteles c.22.lib.6.de hist.animal. statuit equas vel per annum, vel decem menses in vtero gerere: & oppositum statuit cap.4.lib.7.de hist.animal. Vbi notandum, eandem equam semper eodem tempore parere: at mulier eadem statutum pariendi tempus non habet.

Octimestris partus, quare non sit vitalis.

Quæritur hìc de octimestri partu, quare non sit vitalis? Ego cum Hippocrate libro de septimestri partu dicerem, tria esse quadragenaria periculosa, in quibus fœtus facile mori potest. Primum quadragenarium est in primo mense, in quo fit generatio ipsius fœtus: secũdum est in octauo: tertium est, postquam fœtus in lucem est editus. Quia ergo periculum est in secundo quadragenario: propterea si fœtus octauo mense exeat, non viuit, nisi mulier sit maxime fertilis, monente Philosopho, quæ ita robustum efficiat fœtum, vt noxas quadragenarij secundi & tertij perferre queat. Primum quadragenarium est periculosum, quia natura maxime laborat & secundum alteratricẽ & formatricem. In tertio quadragenario fœtus subit mutationem ambientis, & alimenti: vnde & hoc periculosum. In secundo quadragenario roboratur fœtus: & hoc in fœtu septimestri est mensis sextus; at in fętu, qui debet in lucem produci nono mense, est octauus mensis: quod si decimo mense partus sit futurus, secundum quadragenarium est in mense nono, &c. At rarissime accidit, vt fętus sexto mense perficiatur: vnde etiam fętus septimestris vt plurimum est imbecillis, secundum Philosophum ca.4.lib.7.de hist.animal. ob inopiam alimenti.

Tẽporum fœtus quantitas.

Hinc ergo patet, quot sint tempora fœtus: quæ ita se habent, vt tria non excedant 42. dies; quandoque non excedant 30. Vnde Hippocrates lib. de natura pueri dicit, masculum perfici 30. diebus, fœminam spatio 42. dierum: nam semen masculinum est calidius, vt etiam masculus incipiat moueri mense tertio, fœmina vero quarto mense: Et hoc notari potest ad prædicendum, num sit masculus, an femina, quod vtero geritur.

CAPVT VII.

Cur modo vnus, modo plures gignantur fetus.

Numerus fœtuum.

DE *numero* fœtuum Aristoteles c.4. lib.7. de hist. animal. dicit, mulieres parere quandoq; duos, tres, quatuor, quinque, eodem tempore conceptus. Caussa est, vt dicit Philosophus, cap.4. lib.4. de gen. animal, quia discissa, seu fissa materia in conceptione diuiditur: quod itidem voluit Hippocrates lib. de natura pueri.

CAPVT VIII.

De similitudine Speciei, Sexus, & Effigiei.

Speciei similitudo.

QVoad *speciem*; caussa similitudinis in ea, est sanguis menstruus, vt est determinata materia, c.2. & 5. lib.2. de sem. nam generans generat non e qualibet, sed e determinata materia; verbi gratia, e cane masculo, & vulpe fœmina, generatur vulpes, quia fœmina est vulpes: species enim sequitur materiam, seu sanguinem menstruum.

Caussa similitudinis secundum *sexum*, proponitur c.5.l.2.de sem. quod sit sanguinis & seminis temperatura: masculus enim e calidiore semine oritur. Idem sentit Hippocrates, l.de genit. & l.1. de diæta, & Aristoteles c.3.li.4.de gen.animal. Cum ergo mas fiat e semine calidiore, & pars dextra sit calidior: propterea mas generatur, si dexter testiculus sit crassior, cap.5.li.2.de sem.&, si testiculus sinister adstringatur, conducit ad generationem masculi, teste Hippocrate, in l.de superfœt.

Effigiei similitudo.

Quoad similitudinem *effigiei*, hæc multis modis perpendi

perpendi poteſt: cap.4 libro 2.de ſem. Primo enim quæri poteſt,cur infans interdum magis ſimilis ſit patri,interdum matri: ſecundo, cur ſecundum aliquas partes magis ſimilis ſit patri,ſecũdum aliquas matri: tertio, cur ſimilis ſit auis: quarto, cur nec patri, nec matri ſit ſimilis? Dicit ergo Hippocrates, lib.de aere aquis & loc.a ſanis parentibus ſanos gigni liberos,a morboſis morboſos,a diſtortis diſtortos,quia ſemen a toto procedit. Similitudo ergo a ſeminis vi procedere videtur. Vnde Hippocrates l.de genit.ait: e quacunque corporis viri parte plus prodierit genituræ, quam mulieris,partus erit magis ſimilis patri: ſi contra, matri: vt fere impoſſibile ſit, fœtum per omnia & e toto ſimilem eſſe,vel patri,vel matri. Vnde Galenus cap.5.l.2.de ſem.dixit, ſemen maris & fęminæ eſſe cauſſam ſimilitudinis,ſecũdum effigiem,per ſpiritus nimirum,non per portionem humoroſam;quibus ſpiritibus præditum eſt ſemen fęminæ, ſemenq; maris; quibus etiam ſpiritibus fouetur menſtruus ſanguis,vt teſtatur Galenus c.2.lib.2.de ſem.

Quæſtionũ propoſitarũ explicatio.

Hoc ergo poſito fundamento;quoad primum quęſitum,e c.2.li.2. de ſem. quamuis propria ratione vis ſeminis vincit in patre, attamen quandoque vincitur. Vincit quidem vis patris,dum ſemen procedit a patre robuſto,quare fętus patri ſimilis eſt: vincitur, dum vis ſeminis fęminæ eſt robuſtior,quæ etiam robuſtior & efficacior redditur propter ſanguinē menſtruum, vnde matri quam patri fętus eſt ſimilior,pręſertim ſi ſanguis menſtruus ſit calidus, & plenus ſpiritu:nam cum ſemen fęminæ ſemen viri ſuperet, ſaltem poſt conceptum, fieri poteſt vt fœtus ſit ſimilis matri. Vnde etiam Ariſtot.c.19.lib.1.de gen.animal. dicit, filios eſſe ſimiles parentibus: nam quod accedit ad partes fętus genitas,ſed non formatas,eſt ſimile partibus parentum, vnde diſceſſit: nam quale id actu eſt,quod in parente remanet, tale eſt ſemen potentia, ſeu facultate, quam in ſe continet: loquitur ergo Philoſophus de maris ſemine. Quod ſi ſolus mas concurreret, omnis ſimilitudo eſſet a patre, fętuſque patri eſſent ſimiles: quod eſt falſum. Et propterea Ariſtoteles non dicit, menſtruum ſanguinem eſſe prorſus expertem formationis; quia imo,cap.3. lib.2.de gen.animal.dicit, menſtruum habere omnes partes potentia, quæ in parente ſunt actu: ideoque, vt ait Philoſophus,ſi maris excrementum, id eſt, ſemen,ſuperatur,fętus matri ſimilis fit. Quid clarius? Si maris ſemen ſuperet, patri fętus eſt ſimilis, ſi contra,matri.c.3.lib.4.de gen. animal.

Sed dubitatio eſt de filia, quare aliquando patri ſit ſimilis: nam, cum fęmina fiat, quia maris ſemen ſuperatur: ergo omnis ſimilitudo a matre. Dicendum fœminam, ſeu filiam interdum patri ſimilem eſſe, quia patris teſtes generant ſemen debile, quare fit fœmina: at quia reliquæ patris partes ſunt robuſtæ, ideo ab illarum ſpiritibus talis efficacia procedit,vt fœtus ſit quidem fœmina, ſed patri ſimilis,ſecundum partes illas patris robuſtas. Hæc de primo quæſito.

Secundo quæritur, cur partus ſecundum aliquas partes ſimilis ſit patri,ſecundum aliquas matri? Cauſſa e dictis patet, & colligitur ex Hippoc. lib.de gene. quia ſcil.eſt victoria, ſecundum partes patris,vel matris: vnde Ariſtot.cap.3.lib.4.de gen.animal.dicit; ſi non ſuperetur menſtruum a ſemine maris, fętus ſecundum illam partem erit ſimilis matri.

Tertio quæritur, cur fœtus nonnunquam auis ſit ſimilis? Cauſſa eſt, quia fieri poteſt, vt auorum ſemen non vſque adeo ſit robuſtum, & vim accipiat in liberis ſeu progenitoribus; & cum in his hanc vim habeat, fit vt ex his prognati, auorum ſimilitudinem retineant.

Poſtremo quæritur, cur liberi interdum non ſint ſimiles parentibus? Cauſſa eſt, ſeminis maris tum imbecillitas, tum robur. Quoad imbecillitatem, Ariſt.cap.3.lib.4.de gen animal.dicit;ſi motus agentis, ideſt, ſeminis maris ad extremum ſuperetur, & materia non ſuperetur, remanet animal, ideſt, menſtruum vitale, & parentibus diſſimile. Quoad robur, procedit vel ſimpliciter a ſemine, vel a ſemine vt a capite deducitur. Si ſimpliciter a ſemine procedat; ſi eſt æquale robur ſeminis maris & fęminæ, vt victoria ſit nulla e parte,eſt fętus diſſimilis. Si vero, vt ſuſcipit vim a capite; pro varia imaginatione parentum, fœtus varij producuntur: vnde auctor lib.de ther.ad Piſ.cap.11. & Hipp.lib.de aere, aq.& loc.cap.7. dicunt, in Aſia multiformes generari partus, quia ibi dominatur voluptas, & vbi voluptas, maxime afficitur imaginatio. Sed notandum, vim hanc impertiri per ſpiritum vitalem, quia defertur in vterum,vel cum ſemine, vel cum ſanguine menſtruo; Quare & in coitu, & poſt coitum,dum mulieres vtero gerunt. Ergo & vterus aliqua e parte concurrit, quia Hippocrates lib.de gen.ait, qua vterus plagas accipit,ea puer mutilatur. Et hæc de Formatione fętus.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCI,

TRACTATVS DE SIGNIS VIRGINITATIS,

Tam Masculi, quam Fœminæ: quo docetur, in humano genere virginitatem non posse certis & indubijs notis adstrui.

PROBABILIA signa virginitatis in *mare* sumuntur e mutatione odoris & vocis: in *fœmina*, ex hymene, & venarum congerie, quibus os ceruicis vteri affici consueuit.

Odoris mutatio.

Quoad *odorem*; ante coitum putant similem seruari: at post deflorationem, eum mutari ad insuauem & hircinum. Verum nos statuimus in pubertate hãc odoris mutationem accidere, quod semen eo tempore gignatur. Dum enim semen procreatur, spiritus vitales largius quã antea in testes diffundũtur, reliquum autem corpus eos pauciores habet, ideoque natura, spirituum copiosorum ope destituta, humores & excrementa non ita superat, vt antea; vnde necessario odoris mutatio fit. Deinde vis seminis generatrix, ante seminis generationem quasi sopita, eo tempore quo semen producitur, ita excitatur, vt semen gignat, & vim suam, idest, qualitatem quandam realem toti corpori impertiatur: vnde humores, & excrementa corporis, a pristina odoris bonitate desciscunt, caroq; vniuersa similem affectionem contrahit. Hinc castratorum animalium carnes iucundiores; non castratorũ insuaues, siue Venerem exerceant, siue non; quamuis euidentior sit in ijs mutatio, quæ Venere vtuntur. Quia igitur odoris mutatio fit, quoniam semen gignitur: ab ea non potest vllum signum certum virginitatis vel deflorationis sumi.

Caussa 1.

Caussa 2.

Vocis mutatio.

Vocis mutatio duplex est: vel enim vox pura, seu sonora, in impuram, seu raucam mutatur; vel acuta in grauem. In pubertate igitur, non e coitu, sed ob seminis generationem, vocis puritas non retinetur. Cum enim vox sit sonus aeris efflati, dependens a glottide mota: fit ut vox sonora fiat, dum aer efflatus a pura glottide percutitur. At in seminis generatione utrumq; desideratur: vnde vox impuritatis fit particeps; quia spiritus deficiunt; & vis illa seminalis toti, & proinde etiam laryngi impertitur. Acutæ vocis caussa immediata est aer velociter impulsus: tarde agitatus aer, est caussa grauis vocis. Quare in pubertate vox fit grauior, non e coitu necessario, sed constitutione laryngis, & generatione seminis. E constitutione laryngis, quia instrumenti angustia, vt in pueris, est caussa vocis acutæ, eo quod aer velociter impellitur: at in pubertate instrumẽta fiunt ampliora, vnde aer iam velociter moueri nequit. E seminis generatione; quia spiritus uitales in testes decumbunt, minoreque copia ad reliquas corporis partes deferuntur, vnde aer minori impetu agitatur. Quare e vocis mutatione, non sumitur certum indicium virginitatis, aut deflorationis.

Hymen. Vide Colũbum, & Paræum. c. 96. li. 16.

Quoad *fœminas*, & primum quoad *Hymenem*; huius caussa efficiens est facultas generatrix, quæ cum semine parentum in vterum deducitur. Materia e qua, sunt portiones fibrosæ, & mẽbranosę, pertinentes vt plurimum ad os ceruicis: (nam secundum Aetium in quibusdam fœminis in ipsius pudendi labijs solet hæc membrana generari; in quibusdam etiam circa vteri osculum,) quæ ita extenduntur, luxuriante facultate generatrice, vt membrana hæc producatur. Finalis caussa huius membranæ nulla est, quia eius generatio non est necessaria; cum aliquando generetur, aliquando non, vt omnes anatomici fatentur. Et Aetius hanc membranulam inter morbos recenset; tantum abest, vt vtilem eam existimet. Præterea, cum, fœtu in lucem edito, natura etiam materias seminales gignat (vt patet in tumoribus folliculis donatis, pterygio & sebel:) non mirum est, si tempore formationis fętus pars aliqua etiam non necessario procreetur. Ergo absentia hymenis, non arguit mulierem esse defloratam; nec præsentia certum est virginitatis indicium: nam si foramẽ sit amplius, seminis ingressus non impeditur, maxime si virile pudendum non admodum vastum, muliebre autem peramplum sit.

Venarum congeries.

Quoad *venarum congeriem attinet*, non negamus fieri posse, vt circa os ceruicis venulæ nonnihil extendantur. Cum enim hoc fiat in vitio, quod Arabes sebel vocant: (in quo venosa substantia ita extenditur, venulæq; inuicem ita inseruntur, vt ex ijs veluti panniculum quoddã efformari videatur) non mirandum, si in generatione fętus, facultas illa generatrix luxurians, e venulis ad os ceruicis attinentibus, formet contextum quendam venarum, quibus disruptis sanguis effluat. Sed neque harum venarum generatio est perpetua: vnde nec latentibus his venulis, necessario violata est virginitas; nec apparentibus, necessario est integra: potest enim euenire, vt hæ venulæ in congressu sanguinem non emittant, si scilicet venarum cumulus sit exiguus, pudendum fęminę vastum, virile paruulum.

Quamobrem defloratio, vel natura tegi, vel arte ita occultari potest, vt interdum etiam periti medici, & obstetrices fallantur.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCI, DE ANATOMICA METHODO, COMMENTARIVS.

CAPVT PRIMVM.

De auctoris Instituto: deque methodi anatomicæ appellatione.

Anatomes necessitas.

MEDICVS dogmaticus vitia humanum corpus obsidentia nequit expugnare, nisi ope indicationum, desumatarum tum ab essentia & affectus, & loci affecti, tum ab essentiam consequentibus. Quandoquidem vero hæc, ceu abdita, in apertum anatome profert, teste Galeno c.1.l.1.de loc.aff.& c.10.l.3. loc.aff. patet cognitionẽ anatomię summe vtilem esse medico & necessariam. Hippocrates etiam, libro de flatibus, morbos specie caussaque conuenire, solis autem locis differre affectis, adserit: vnde locorum. seu partium corporis humani cognitionem ex anatomia petendam esse medicinam facturo, planum est. Eodem Plato tendit, dum lib.4.de legibus, medico naturam morbi mature ac initio perquirendam esse, ait: natura vero morbi determinata, hoc est, recessus a naturali statu, cognitionem requirit naturalis status partium corporis. Vtile ergo & necessarium nostrum est propositũ.

Institutum actoris.

Porro quatuor nobis in methodo hac anatomica explicanda erunt. Primo Nomen; quid nimirum per methodum anatomicam sit intelligendum. Deinde, Essentia & definitio huius methodi. Tertio, Ordo, cui insistendum erit in omnibus corporis partibus enarrandis. Quarto, Applicatio huius ordinis ad partes tum similares, tum dissimilares.

Nomine methodi anatomicæ nõ sola partium sectio intelligitur, sed & iam notitia vsus & actionũ.

Sed ad primum explicandum accedamus: erat autem explicare, quid per methodum anatomicam intelligere oporteat. Capitur autem, vt a medico perpenditur, non a philosopho. Itaque sciendum ex Gal. lib. de instrumento odoratus cap.1. dissectionem membrorum græce ἀνατομὴν nuncupari: nam Anatome, seu anatomia est vox Græca, & apud Latinos sonat dissectio, seu consectio: secũdum quem significatum nequaquam accipimus meth odum anatomicam, cum ad anatomicum pertineat (ad differentiam lanij,) non modo circa dissectionem versari, verum etiã circa actiones, & vsus. Quare de methodo ana-A tomica idem ad portionem dicendum, quod significauit Gal. dum quatuordecim illos libros inscripsit de methodo medendi: nil aliud intelligens, quam artem curatricem, ad differentiam artis de tuenda sanitate: ut per methodum non intelligat instrumenta, sed habitum principalem, hoc est artem curatricem. A simili igitur nos per methodum anatomicam intelligimus habitum in mente hominis, quem applicans huic & illi humano membro, illius membri naturam, alioqui abditam, dignoscit. Hæc autem methodus ita accepta Galen. auctore libro 2. de anatomicis administrationibus cap.2. duplicem partem obtinere potest: alteram, quam vtilem vocat: reliquam, quam superabundantem nominat. Quæ quidem vtilis dicitur, illa est, quæ ad vsum conducit: verbi gratia, dum cognoscimus, vbi aut neruus, aut præcipuus musculus situs sit, vbi arteria, aut vena magna. Nam vbi medicus hæc ignorarit, & aliB quid ex particula præcidere voluerit: interdum mortis magis, quam salutis erit auctor, interdum vero mancos efficiet. Quæ vero anatomes pars superabundans dicitur, supra vsum artis conducit: veluti est, scire circa linguæ musculos, cur tot & tales fuere, cuius rei caussa particula sit facta, cur talis, tantave, cur etiam vena, vel arteria, vel neruus, talem & talem habeant situm. Quæ sane cognitio artis vsum excedit, cum ad medendum sat sit, scire partis sitũ, nec ad vsum conferat situs caussam prænoscere. Cum itaque Metho. has duas partes obtineat; dicit Gal. se esse coactum etiam circa superabundantem partem versari, propter Sophistas, quibus non satis est naturæ artificium in vtilibus tantum didicisse, sed passim quærunt rerum caussas, quibus etiam ignoratis mederi licet, materia chirurgica. Quare nos, Gal. imitantes, vt omnibus morem geramus, & proC inde vt absoluta sit huius meth. doctrina; circa methodum anatomicam versabimur, vt duas propositas partes in se claudit: & potissimum quia & secunda pars, quamuis non conducat ad vsum artis, ratione sectionis faciendæ a chirurgo, attamen conducit artifici, ut dignoscat locos affectos, & sciat ex rei natura cognita inuenire iuuantia, & eo modo loquitur Galen. in lib. de anat. administrationibus, vbi respicit partes ad chirurgos pertinentes. Hæc de primo.

CAPVT II.

De anatomicæ methodi Essentia, ac definitione: & primum de eius subiecto.

Quid methodus anatomica.

QVod ad secundum attinet, erat autem huius methodi definitionem proponere,& explicare) Methodi,seu artis Anatomicæ hæc sit definitio: *Ars Anatomica est ars naturæ hominis,sectione,actione, & vsu comparata, gratia indicationis vitalis.* Verum si licet breuiorem, & absolutam tradere definitionem facultatis Anatomicæ,hæc erit definitio: *quod sit scientia hominis, donati motu voluntario rationali,gratia indicationis vitalis.*

Explicatio definitionis methodi anatomicæ.

Hæc definitio, quoniam est omnium dicendorum fundamentum, primum breuiter, mox prolixius & diligentius explicanda.

Quantum ad breuem expositionem, sciendum, hanc traditam esse per formam, subiectũ, & finem: Omittitur autem caussa efficiens,quoniam ex necessitate supponitur,vt,si proponatur,superuacanea videatur,quoniam non est in caussa, vt hoc definitum a quocunque alio magis distinguatur, quam ex particulis propositis. Declaro. Loco formæ & proinde generis dictum fuit, esse *Scientiam*, vt distingueretur a peritia,quæ pertinet ad incisores,ad manuales. Loco autem subiecti,& proinde differentiæ,dictũ fuit, *Hominis*, ad differentiam Anatomiæ versantis circa bruta. Tum huius subiecti addita est ratio formalis: fuit autem *motus voluntarius rationalis*: vt per hanc particulam distingueretur Anatomia vt pars Physiologiæ,ab alia parte Physiologiæ: siquidem Physiologia medicinæ pars versatur circa cognitionẽ elementorum,& humorum, & temperamentorum, adhæc & membrorum similiarium,ac dissimiliarium. Anatomia autem,vt Physiologiæ pars quædam,versatur circa membra, vt similiaria diriguntur in instrumentalia, & vt instrumentalia sunt instrumenta hominis motu voluntario rationali donati. Vt propterea per hanc particulam distinguatur Anatomia ab ea physiologiæ parte,quæ versatur circa elementa, temperamenta, & humores: præsertim cum elementa & temperamenta dirigantur etiam ad simplicia medicamenta. Tandem loco finis dictum fuit,*gratia indicationis vitalis*: vt per hanc particulam distingueretur facultas hęc anatomica ac medica a philosophia. Siquidem & philosophus versatur circa corpus humanum,tum multifariam acceptum, tum vt est pręditum motu voluntario rationali: at nequaquam a philosopho consideratur gratia indicationis vitalis. Cum igitur ex propositis, omnibus numeris distinguatur hoc definitum à quocunque alio; superuacaneum esset aliam particulam addere. Et propterea à nobis est omissa caussa efficiens: siquidem neminem latere debet,sicut philosophiæ inuentio pertinet ad philosophum: ita huius facultatis Medicę inuentionem spectare ad medicum: quippe qui sectione, actione, & vsu hanc cognitionem & acquirit, & acquisitam edocet.

Prolixior definitio.

Quod si quis,clarioris doctrinæ gratia, definitionem prolixiorem exoptet, dicere licet: *Anatomia est scientia hominis, motu voluntario rationali præditi, a medico,sectione,actione, & vsu inuenta,gratia indicationis vitalis.*

Genus definitionis, scientia, seu cognitio.

Et cum nõ sit ab re,circa hanc(vt polliciti sumus) prolixius versari: ideo sigillatim quamlibet particulam perpendamus. Primum igitur dictum fuit, *Methodus anatomica est cognitio*. Per quam intelligere oportet duplicem habitum, hoc est, non modo sensu,sed etiam ratione comparatum. Nec ab re. Nam cum facultas anatomica sit pars medicinæ,& medicina sit cognitio ratione cõparata: huiusmodi etiam erit facultas anatomica. Vnde huius veritatis non ignarus Plato in Gorgia ait: sicut coquinaria est peritia,ita medicinam esse artem: nam cum coquinaria conspiciat voluptatem, nec voluptatis naturam considerat,nec caussam,sed vsu quodam,& experientia, & memoria eius,quod accidere cõsueuit,solum freta, voluptates studiose parat: at medicina illius, quod curat,naturam expendit, & simul caussam eorum,quæ agit,perpendit, & horum cuiusque rationem reddere potest. Et propterea vt a peritis nudis seiungamur, circa facultatem hanc anatomicam versandam: Siquidem corporis humani naturam diligenter expendimus, non quidem merito sectionis, sed actionis,& vsus. Quod sit verum: dum cognoscimus lienem conferre ad iecinoris sanguificationem, proinde deducimur in cognitionem naturæ iecinoris, per lienis actionem, cum lienis actio pertineat potius ad rationem,quam ad sensum. Quod esse verum confirmat Gal. 9. de anatomicis administrationibus. 1. cum ait, anatomen quandoque ad functionis inuentionem ratiocinationes exhibere. Ob id huius caussæ cognitio, & habitus ille,non erit peritia,sed scientia. Vt methodus anatomica sit ars, hoc est,habitus intellectus, effectiuus, comparatus non tantum ratione, sed etiam experientia. Experientia autem,& proinde peritia, potissimum pendet a dissectione,a qua etiam nomen accipit. Vnde ad hanc veritatem respiciens Galenus,tertio de compositione medicamentorum secundum genera ca. 2. voluit, sectionem conferre ad cognitionem experientiæ partium. Ecce vocat cognitionem experientiæ,hoc est, cognitionem experimento comparatam: quę cum sit peritia, ob id 2. ad Glauconem primo ait, ad dignoscendas internas inflammationes,opus esse peritia naturæ membrorum. Ecce proponit peritiã, non artem: vt præsertim sit peritia anatomica secundum illam partem, quæ confert ad vsum, nec hunc transcendit.

Subiectum, seu differentia, in definitione anatomicæ methodi nimirum natura partium.

Deinde dictum fuit (*naturæ hominis,membri humani.*) Quæ, vt continent materiam circa quam versatur methodus,ars, cognitio anatomica,ita omni cũ diligentia sunt explicanda. Primo igitur quantum attinet ad naturam: hanc proposuit Gal. 2. ad Glauconem primo,dum ait: ad dignoscendas internas inflammationes opus esse peritia, hoc est cognitione naturæ membri. Et fundamentum fuit,quoniam natura membri,seu particulæ, est indicans vitale,& signum præcipuum indicantis cuiuslibet, hoc est,vitalis præseruatorij, & curatorij, quemadmodum in methodo medendi docuimus. Ita vt hoc loco diligenter sit explicandum,quid nam per naturã membri,seu partis intelligere oporteat. Dico ergo opus esse intelligere substantiam, temperiem, quæ consequuntur,& quæ accidunt.

Ex quibus cum constituatur non leuis pars huius methodi: ideo tria præstabimus: primo quidem sigillatim circa vnumquodque locum cum Galen. discurremus: secũdo horum necessitatem per caussam seu rationem proponemus: tertio dubia & proponemus,& dissoluemus.

1. Subiectũ partium docet anatomia.

Quantum attinet ad primũ: dictum fuit, per membri naturam opus esse intelligere substantiam, vt hæc ab anatomico sit cognoscẽda. Hæc veritas comprobatur Gal. auctoritate 9. de anat. administrationibus cap. 1. dum ait: in cadauere anatomen, hoc est, sectionem celebratam, nos cuiusque particulæ edocere non modo compositionem, sed etiam substantiæ proprietatem. Vt per substãtiæ proprietatem intelligere oporteat illam materiam, illam membri partem, quæ oculis conspicitur: siquidem dum cadaueris,vel etiam corporis viuẽtis fit dissectio, conspicimus ossa obtinere osseam vocatã substantiam, quæ alia est a carnea,a membranea,& reliquis. Quo loco animaduertendum, hanc propriam substãtiam esse domicilium facultatis determinatæ: siquidem substantia visceris propria ea est affecta proportione, vt

ne, vt ita contrahat facultatem, vt id efficiat, quod alia facultas efficere nequit: verbi gratia, in iecinoris ſubſtantia ea eſt proportio, quia ita contrahitur naturæ facultas, vt poſſit sãguificare: quam ſane functionem vnicum iecur poteſt obire, vt ſanguificatio fiat ab alteratrice iecinoris determinata a proportione illius propriæ ſubſtantiæ, cuius tẽperatura, vt organo, vtitur ſanguificatrix. Sed ad rem. Gal. hanc propriam ſubſtantiam propoſuit loco iam citato. Sed vt res fiat exploratior, liceat etiam alias addere auctoritates. Gal. ergo 4. de vſu par. 12. nõ modo hanc propriam ſubſtantiam admittit, verum etiam addit, inſtrumenti particulam, cui in corpore alia non ſit ſimilis, eſſe auctorẽ propriæ actionis totius inſtrumenti, cuiuſmodi eſt in oculo cryſtallinus. Tertia auctoritas eſt Gal. 6. de Pla. 8. dum inquit: vnumquodque animalis membrum, cum ſit compoſitum ex alijs ſimplicioribus partibus, proprium quiddam in ſubſtantia ita adeptum eſſe, vt nihil aliud in vniuerſo animantis corpore reperiatur, ſiue ventriculũ, ſiue lienem, ſiue alia viſcera conſpiciamus. Quarta auctoritas eſt, primo de facultatibus naturalibus 6. dũ ait: vnumquodque organum particulatim: ſuam obtinere ſubſtantiam, vt tam ambæ veſicæ (tam ea, quę vrinam, quam quæ flauam excipit bilem,) non tantum a cęteris omnibus, ſed etiam inter ſe, differant; tum meatus, qui a bilis veſica oriuntur, & in iecur inſeruntur, omnino nec arterijs, nec venis, nec neruis ſint ſimiles: vt, quemadmodum vnumquodque organum particulatim ſuam obtinet ſubſtantiã, ita actiones proprias cuique membratim particulæ neceſſe eſt eſſe, quemadmodũ & vſus: vt inferat, non in qualibet particula propria eſſe actionem, (niſi intelligamus propriam nutritionẽ) ſed voluit inferre, vnumquodque membrum ſecundũ propriam ſubſtãtiam, ſi habet actionem, hanc eſſe propriam; ſi vſum, hunc eſſe proprium: vt ſi pars ſit deſtituta & operatione & vſu, ſit ſuperflua, quod natura non patitur. Quinta auctoritas ſit 1. de loc. aff. 1. dum ait: anatomiam tum alia docere, tum cuiuslibet patis ſubſtantię proprietatem: quam per exemplum exprimens, proponit tracheæ ſubſtantiam propriam, & proinde a qualibet alia diuerſam. Sexta auctoritas ſit, dum 3. de ſymp. cauſſis 1. ait, cauſſam mutationis ciborum in ventriculo eſſe certam quandam temperiem, quę etiam efficit proprietatem corporis ventriculi. Vnde per proprietatem corporis ventriculi nil aliud intelligit, quam propriam vẽtriculi ſubſtantiam, quæ eſt domicilium facultatis chylificatricis: & cũ hæc propria ſubſtantia ſit facta a temperie, ſi oboriatur intemperies, tunc afficiatur propria illa ſubſtantia intemperie: & ideo ibi appellat noxas in ſubſtãtia, hoc eſt, in ſubiecto facultatis: nam propria illa ſubſtãtia eſt ſubiectũ facultatis. Quare non intelligit ſubſtantiam, nec eſſentiam facultatis: quia facultas non poteſt lædi; ſed per ſubſtantiam intelligit ſubiectum, quod eſt propria ventriculi ſubſtantia; ad differentiam magnitudinis, figuræ, & reliquorum, quæ pertinent ad compoſitionem. Conſtitutum ergo ſit, per ſubſtantiam opus eſſe intelligere, quod paſſim Galenus vocat proprietatem ſubſtantiæ.

Cæterum notandum Galenum 7. de Plac. 5. aliam etiam præter hãc proponere proprietatem, dum ait: natura ita comparatum eſt, vt ſubſtantiarum proprietates, facultatum etiam ſibi conuenientium proprietates ſecum habeant. Quibus verbis Galenus duas proponit proprietates, inuicem correſpondentes: nempe proprietatem ſubſtantiæ, & proprietatẽ facultatis. Vnde, non recedentes a veritate propoſita, dicimus, Gal. per proprietatem ſubſtantiæ intelligere propriam ſubſtantiam, quæ ita reperitur in vno membro, vt non in alio: quæ ſane propria membri ſubſtantia talis dignoſcitur a ſenſibus externis, & potiſſimum a viſu, vt donata eſt tali vel duritie, vel

A mollitie, vel odore, colore, ſaporeque, & proinde ab his, quæ neceſſario conſequuntur operationem: vt inſpiciatur ſubſtantia, & cognoſcatur temperatura: vnde cum Gal. 3. de elem. 2. pars neruoſa eſt pituitoſa, alba, mollis, viſcida, quare frigida. Quod vero ad proprietatem facultatis, per hanc intelligit limitatam, & propriam redditam facultatem: vt animalis facultas in oculo limitata propria euadit, & vocatur viſiua: euadit autem propria, & proinde viſiua, quoniam limitatur a proportione & temperatura illius propriæ ſubſtantiæ. Vt rationabiliter ſit conuenientia inter ſubſtantiam & facultatem: vt, ſicut determinata eſt quædam ſubſtantia, ita ſit determinata quædam propria facultas. Cæterum, quamuis detur proprietas tum facultatis, tum ſubſtantiæ: in præſentia ſermo fit principaliter de proprietate ſubſtantie, de propria ſubſtantia, quę ita reperitur in vno membro, vt non in alio; veluti ſubſtantia cryſtallini ſolum in oculo.

B Sed occurrit dubitatio. Nam Gal. 3. de facultatibus naturalibus 8. ait, vẽtriculum obtinere tunicam quæ qualis in ipſo eſt, talis etiam eſt perſiſtens vſque ad ipſum os. Sed nota: quia forte hæc nõ eſt propria ſubſtantia, cum propria ſubſtantia ſit tunica peculiaris, vt propterea tunica, de qua hic ſit ſermo, perueniat etiam ad tracheam arteriam. Qua de re agetur in ſermone de ventriculo. At ſi verum eſt, quod in quolibet inſtrumento ſit reperire partem peculiarem, quæ in alio non reperitur: quomodo particula ſimilis ſubſtantiæ reperitur in ventriculo, gula, & ore? Dico: quandoque membrum propriam habere operationẽ: cuius præcipua cauſſa eſt particula, quæ ſubſtantiam habet, qualis in nullo alio inſtrumento reperitur: at ſi accidat, vt duo, & tria, & plura ſint membra, quæ eandem habeant operationem; oportet, vt quemadmodum inſtrumenta conueniunt in C operatione, ita etiam conueniant in proprietate ſubſtantiæ, quemadmodum apparet in vtroque oculo, in vtroque rene, in muſculis: hi namque cum conueniant, vt motu voluntario membra moueant, ob id in omnibus eſt ſimilis ſubſtantia: alia tamen a ſubſtantia membrorum, quæ motu voluntario non mouentur. A ſimili ergo, cũ non modo ad ventriculum, ſed etiam ad os pertineat, cibos mutare: ob id hę partes in proprietate ſubſtantiæ conueniunt: neque obſtat quod cibus maiorem mutationem acquirat in ventriculo: id enim non fit, quia alia ſit ſubſtantiæ proprietas, ſed quia ventriculi temperamentum alia habet adnexa, quæ in ore deſiderantur, vt membra adiacentia, & calorem innatum, & influentem, quæ in ore partim deſiderantur, partim minus efficacia ſunt. Huius autem dubitationis diſſolutio colligitur ex Gal. 6. de plac. 8. dum ait: quemadmodum ex propria ſpecie, hoc eſt, proprietate ſubſtantiæ, propria D prodit functio: ita ex communi ſpecie, hoc eſt, communi proprietate ſubſtantiæ, communem prodire functionem: verbi gratia, proprietas communis ineſt venis, arterijs, neruis, oſſibus, cartilagini, membranis, ligamentis, adipi, imò etiam (addamus nos) muſculis; quæ ſane partes, communis vtilitatis gratia inſtrumentis inditæ ſunt: neq; enim fieri poteſt, vt ex corporis locis varijs partium propoſitarũ functiones immutentur: cum arteria vbique, ſiue in calce, ſiue in capite pulſat. Quo autẽ ad proprietatem determinatam: hæc ita in vno membro reperitur, vt in nullo alio: quoniam non communem, ſed priuatam reſpicit functionem.

Hactenus ergo conſtitutum ſit, per ſubſtantiam opus eſſe intelligere propriam ſubſtantiam, ſiue hęc ſubſtantiæ proprietas ſit determinata, ſiue communis. Hæc de ſubſtantia.

2. Temperamentũ partium anatomia docet.

Quo vero ad temperaturam: hanc propoſuit Gal. 1. de vſu part. 9. vbi etiam voluit partem mẽbri pręcipuam per hanc operari. Vnde hic notandum, hanc

eſſe

esse certam quādam, & peculiarem temperaturam: sicut & præcipuæ partis substantia propria est, ad differentiā temperaturæ partis non principalis, dum & ipsa pars non principalis concurrit, sed non vt caussa operationis, sed potius vt conseruans partem principalem: & hoc est, quod significauit Gal. 1. de vsu part. XIII. vbi voluit digitorum carnem esse pro pugnaculum, & proinde partem cōseruantem, quia calida est & humida. Ecce per temperiem concurrit, at non propriam, sed calidam & humidam. Temperamentum etiam proposuit Gal. 1. de naturalibus facultatibus 2. dum ait: singulas partes hoc vel illo modo agere, ob certam quandam temperiem, quam ex quatuor qualitatibus sunt nactæ. Vnde & 2. de facultatibus naturalibus cap. 8. ait, propter certam quandam temperiem particula quæque certam habet functionem. Dixit etiam 7. Metth. 3. vnamquamque animalis particulam propriam edere actionem, quę tantum ab aliarum actionibus differt, quantum ipsa particula ab alijs est diuersa: differt autem particula ab alijs per temperiem; vt, qui tueri vult earum actionem, & temperamentum custodiat, oportet. Ecce ergo quam insignis sit necessitas cognoscendi tēperaturam; cum ab hac capiatur indicatio vtilis: siquidem huius custodia, est actionis custodia.

3. Cōsequētia tēperaturam, in anatomia proponuntur.

Cæterum cum temperies ad actionem conferat, simul etiam cum temperiem necessario consequentibus: ideo etiam hæc sunt cognoscenda. Per consequentia intelligo cum Gal. 1. de facultatibus naturalibus, 6. & 1. de vsu part. 9. in primis qualitates tangibiles, veluti sunt durities, mollities, lentor, friabilitas, leuitas, grauitas, densitas, raritas, asperitas, lenitas, crassitudo, & tenuitas: quas sequuntur, quæ gustus, odoratus, & visus sunt propriæ, nempe sapores, odores, & colores: quæ omnes vocātur secundæ qualitates, quoniam sequuntur primas; vt secundæ qualitates determinatæ sequantur temperiem determinatam. Nec ab re hæ secundæ qualitates sunt pernoscendæ: siquidem præter alias vtilitates, cum eodem Gal. loc. citato, quandoque simul cum temperatura sunt in caussa principalis operationis, vt ad visionē edendam crystallini color. Vnde colligitur colorem non esse præcipuam caussam visionis; sed crystallini colorem cum eius temperie: vt temperies, & necessarium & præcipuum locum obtineat. Hæc de temperatura cum suis consequentibus.

4. Accidētia patri organicæ in anatomia dorētur.

Quantum deniq; attinet ad ea, quæ accidunt, hæc proposuit Galenus passim, vt pote 1. de vsu part. 9. Per hæc autem intelligere oportet, quæ spectant ad constitutionem membri, vt est dissimilare; ad differentiam similaris: nam pertinent etiam ad partem similarē; at non, vt similaris, sed vt est pars instrumenti. Siquidem si capiatur pars, vt similaris, vt pote caro, in hac cognoscere oportet temperiem, & quę necessario consequuntur: si autem accipiatur, vt pars instrumenti, in hac oportet perpendere, quę accidūt.

Cōpositio partis instrumentariæ.

Hæc autem nil aliud sunt quam compositio, hoc est, conformatio, magnitudo, numerus, situs: & determinata compositio, quæ ex his determinatis prodit. Per conformationem autem intelligere oportet superficiem, figuram, meatus, & cauitates. Per magnitudinem, quantitatem continuam. Per numerum, discretam. Per situm autē, tum sedem partis, tum connexum cum alijs partibus. Per determinatam autem compositionem intelligere oportet propriam compositionem: vt sicut in parte similari datur proprietas substātiæ, ita in dissimilari detur proprietas compositionis: quę tamen ita se habent, vt consequentia sint illa, quæ nos manuducunt in cognitionem propriæ substantiæ, vt hinc colligamus, quæ nam sit partis temperies: hæc enim est partis constitutio, scilicet similaris, sicut compositio dissimilaris, & vnitas vtriusque, vt ab his sumuntur indicationes. Sed nota, forte Galenum proposuisse tantum colores, sapores, odores, duritiem, & mollitiam, quoniam se quuntur tempetiem, vt organū alteratricis: reliquæ autem, vt grauitas, lenitas, densitas, raritas, asperitas, leuitas, crassitudo, & tenuitas, sequuntur temperiem, vt organum formatricis, vt verbi gratia, os est leue, quia rarum, quia cauum, rarum autē, et canum, fit a formatrice, quamuis per mediam tēperaturam. Vnde & Philosophus secundo de partib. animalium primo dicit. Primas qualitates cōsequi grauitatem, leuitatem, densitatem, raritatem, asperitatem, lenitatem, & reliquas id genus affectiones: & similiter, vt dictum fuit, oportet intelligere Aristotelē. At sciendum: cum temperatura sit organum & alteratricis, & formatricis: vt est organum alteratricis, quæ consequuntur ita inter cōsequentia debent recenseri, vt nequaquam pertineant ad id, quod accidit, veluti odor, color, durities, mollities: si autē capiatur, vt est organum formatricis, tunc formatricis effectus, vel consequuntur temperiem, vel non consequuntur: si consequuntur, indifferenter se habent, & ad consequentia, & ad id quod accidit, veluti asperitas, lenitas, densitas, raritas, grauitas, leuitas. Siquidem, vt se quuntur organum formatricis, quod est temperies, inter consequentia recenseri possunt: vt autem sunt opera formatricis, ad differentiam alteratricis, numerantur inter ea quæ accidunt. Notandum autem, dum sunt effectus formatricis, & proinde recensentur inter ea, quæ accidunt, bifariā accipi posse: vno modo, vt prima; reliquo, vt secunda. Declaro: rarum & densum sunt prima, leue, & graue sunt secūda, vt prima sequuntur: siquidem, cæteris paribus, rarū est leuius, densum est grauius. Quo fit, vt si in partibus sit vitium secundum prima accidentia, sit morbus: vt propterea Gal. in libro de morborum differētijs, inter morbos in mala compositione recenseat asperitatem, lenitatem, densitatem, raritatem nō autem grauitatem, & leuitatem. Si denique capiatur temperatura, vt organum facultatis formatricis, vt formatricis effectus non consequuntur temperaturam: hec solum recensentur inter ea quæ accidunt, cuiusmodi est figura, cauitas, magnitudo, numerus, & positio: vt merito si in his sit vitiū, morbus oboriatur in mala compositione. Vnde concludendum, asperitatem, lenitatem, densitatem, raritatem: grauitatem: leuitatem, & reliquas id genus affectiones, recenseri posse inter consequentia temperaturam, vt est formatricis organum, non absolute, sed, vt ad hoc consequūtur: quod mediocris eruditionis homo citra explicationem potest facile assequi. Hæc autem omnia ea ratione sunt pernoscenda, quoniam ad mēbri actionem conferunt: vt compositionem seruare nil aliud sit, quam actionem seruare: verbi gratia, si manus compositio sit vitiosa, etiam vitiosa erit apprehensio.

Hæc autem, vt necessario pernoscenda, in anatomia, fuisse proposita a Gal. non modo 1. de vsu partium, nono, sed etiam alibi, ostendo. Vnde prima auctoritas sit primo de vsu partiū decimoseptimo, circa finem: cum loquens de tendinibus manuum, tanquā de partibus concurrentibus ad apprehēsionem, proponit multitudinem, magnitudinē, positionem, diuisionem, & applicationē; vbi per multitudinem, intelligit numerum: per positionem, sedem, regionē, quam occupat tendo: per diuisionem, & applicationem, connexum. Vocauit autem applicationem, respiciens ad connexum tendinis, vt inseritur: vocauit autem diuisionem, respiciens ad connexū rationē originis. Secunda auctoritas sit 4. de vsu part. 14. dum ait: dicendum de positione, numero, magnitudine, complexione, cōformatione, coitione, & omni inter se communione. Quo in loco complexionem, hoc est complexum, coitionem, & omnem inter se communionem, referre oportet ad situm: vt per positionem intelligat sedem membri: per complexionem, seu complexū, quomodo se habeant ad partes adiacentes:

adiacentes: per coitionem partium insertionem: per communionem, vt per partes, vel susceptas vel trāsmissas membra inuicem communicēt, verbi gratia, cor, cerebrum, & hepar inuicem communicant, per venas, arterias, & neruos: hepar, vt mittit venas, arterias, & neruos suscipit; cor, vt mittit arterias, venas, & neruos admittit; cerebrum, vt impartitur neruos, venas & arterias recipit, Vnde, partium communionem explicans, dicit, secundo de anatomicis administrationibus vltimo, partes vario modo inuicē connecti, & inferi: nam aliæ instar claui inseruntur, vt dētes, in suis maxillis: aliæ sese inuicem ingredientium modo componuntur, vt capitis ossa per suturas: aliæ tanquam glutine connectuntur, vt partes, quæ cartilaginis interuentu coeunt: aliæ ceu luto coeunt, vt quæ carne cōnectuntur: aliæ quasi fune, vt quę ligamento iunguntur. Tertia auctoritas, sit nono de anatomicis administrationibus cap. 1. vbi exponit in cadauere, anatomia celebrata, cuiusque particulæ situm, numerum, magnitudinem, figuram, & compositionem: per compositionem insinuans, quod reliquum esse potest totius cōpositionis, hoc est, cōformationē, quę præter figuram, superficiem, meatus, & cauitates admittit. Quarta auctoritas sit nono de Placitis octauo: dum ait, in musculis obseruari magnitudinem, situm, numerum, figurā, totam demum compositionem, & formationem. Hæc de compositione.

Proprietas cōpositionis.

Quantum ad proprietatem compositionis: hanc eam fuisse propositam a Gal. ostendo. Primum dum sexto de Placitis octauo, ait: porro qualis est pulmonis substantia, talem nullam aliam inuenies: cerebri item corpus, idest, quale nullū aliud: & idem de corde, renibus, & liene asserit: concluditque in singulis, ex substantiæ proprietate, proptiam quandā functionem consequi, vt nimirum cor propriam habeat functionem ab alijs visceribus. Gal. autem per proprietatem substātiæ intelligere proptietatem totius substantiæ, hoc est, vniuersi membri, & proinde proprietatem compositionis, inde demonstro: quoniam statim subdit aliam proprietatem, nempe partis similaris. Quod sit verū, subdūtur formalia verba. Singulorum quoque horum, scilicet instrumentorū caro, præter alias omnes, scilicet carnes, præcipuā quādam nacta est proprietatē. Ecce prius proposuit proprietatem totius instrumēti: nunc proponit proprietatem solius carnis, & proinde partis similiaris. Vnde etiam proponens exemplū de oculo, non proponit totum oculū, sed crystallinum: proponens exemplum de iecore, eius carnē proponit: quare proponit proprietatem partis similaris. Postea autem proponens proprietatem cōpositionis, quæ est proprietas totius instrumenti, loquēs, gratia exempli, de corde non proponit cordis carnem, sed corpus, hoc est, totum cor. Constitutum igitur sit, pręter proprietatem partis similaris, dari etiam proprietatem totius instrumenti, quæ proprietas compositionis dici potest. Neque vero inutiles sunt hæ proprietates, imo summæ necessitatis. Siquidem membrum harum proprietatum ope proprias obit functiones. Differentia autem est harum proprietatum. Nam proprietas substantiæ partis similaris, est functionis proprię caussa præcipua: vt, membri facultas, tanquam organo vtitur tēperatura, qua propria hæc substantia est donata: proprietas autem totius instrumenti, hoc est, compositionis, est functionis propriæ caussa perfecta; vt, membri facultas tāquam organo vtitur hac propria compositione, verbi gratia, in oculo crystallinus est præcipua caussa visionis, per suam temperiem: totus autem oculus est caussa perfecta visionis, per suam compositionem. Ad eundem modum, caro iecoris per suam temperiem est caussa præcipua sanguificationis: totum autem iecur per propriam compositionem est caussa perfectæ sanguificationis. Ecce ergo, quemadmodum præter proprietatem partis similaris, datur etiam proprietas totius instrumenti. Hæc veritas adhuc Galeni auctoritate confirmatur, dum quinto met. quinto ait: nos vti aliquando instrumētis, pro partis proprietate, vt pote (ait Galen.) ad crassa intestina vtimur clystere, ad vesicā perforatis directe fistulis. Ecce hic proponit partis proprietatem: exemplumque tradit de crassis intestinis, & vesica, nequaquam respiciens ad horum partem similarem, sed ad vniuersa membra, vt eam obtinent compositionem, vt instrumentis illis accommodatis vti liceat.

Hactenus constitutum sit, quemadmodum per naturam intelligere oportet substantiam propriam partis similaris, temperiem, cum consequētibus, & quæ accidunt. Hæc de primo.

Naturam membri continere quatuor proposita.

Accedamus ad secundum, quod erat per caussam horum quatuor necessitatem patefacere, vt inde pateat, non plura, nec pauciora esse per membri naturam intelligenda. Hæc veritas vt facilius elucescat, cur primum proponatur substantia partis propria, cū temperatura, & sequentibus, deinde vero quæ accidunt, vt etiam nota euadat differentia inter consequentia, & illa quæ accidunt (nam, & quæ accidunt, consequi videntur) sciendum, non recedendo a Gal. 1. de facultatibus naturalibus 6. cum versemur circa corpus humanum vt operatur, & proinde vt productum est in sui productione, quod nō sat fuit simplex naturę actio, sed opus fuit actione mixta ex alteratione & formatione. Vnde primo, quoad alterationem attinet; natura in prima animalis generatione vtitur generatrice, alteratriceq; potentia, particulatim vero excalfactoria, refrigeratoria, humectatoria, & siccatoria, tum præsertim his potentijs, quæ ex harū mixtura fiunt, veluti ossifica, neruifica, membranifica, (claritatis namq; gratia his nominibus vti liceat) vt in omni animali tot sint mēbra alteratricis facultatis, quot habet in se elementares, hoc est, similares particulas, vt hinc similaris partis prodeat propria tum substantia, tum tēperies, & hanc necessario consequentia. Quod vero attinet ad formationem, hæc operatio est alterius virtutis, quam formatricem vocant, & artificiosam, siquidem omnia alicuius gratia ita molitur, vt nihil aut otiosum sit, aut deniq; ita se habēs, vt possit aliter melius se habere, vt totū opus ad formationem spectans, nō sequatur temperamentum, quia nō procedit ab alteratrice, verum accidat, & adnectatur temperamento, sed necessario, vt nisi formatrix suo munere fungatur, membrum genitum necessario detrimentum patiatur. Hoc autem formatricis opus nil aliud est, quam compositio.

His ergo hunc in modum habentibus facile est propositorum naturam pernoscere. Nam cum naturæ institutum fuerit, membrum producere animatum, & proinde ad agendum accommodatum, cum actio primum quidem fiat a membro, vt partem habet similarem, donatam peculiari substantia, temperamento, & consequentibus; perfecte autem & absolute fiat actio a membro, vt est compositione præditum, ideo necessum fuit, vt membrum a vi alteratrice primum propriam substantiam, temperamentum, & consequentia susceperit; mox vero a formatrice necessario compositio superaddita fuerit. Non sit autem mentio de vnitate, nam dum membrum beneficio alteratricis & formatricis hæc decenter assequitur, necessario etiam membrum probam vnitatem adipiscitur: vt vnio in parte similari sit opus alteratricis & in toto organo formatricis. Hęc de caussa necessitatis, & proinde hæc de secundo.

Dubiorum quorūdam solutio.

Tertio loco instituimus dubia proponere, & diluere. Dubium itaq; oritur, quoniam dictum est, ad anatomicum pertinere cognoscere naturam membri, & per naturam intelligere oportet similaris partis propriam substantiam, temperamentum, consequentia

tempe-

temperamentum,& compositionem,sequitur actionem & cetera omnia excludi, & actionem non cognosci, sed potius esse caussam cognitionis propositorum. At Galenus aliam opinionem amplecti videtur. Etenim secundo de Placitis quarto, sex circa cor explicanda proponit, nimirum situm, quantitatem, nexum, formationem, dispositionem, & motum. Ecce proponit motum cognoscendum, attamen motus ad nullum prius propositorum refertur. Adhęc Gal. 9. de anatomicis administrationib. primo, ait: in viuo consectio interdum functionem ipsam manifeste ostendit, interdum ad functionis inuentionem ratiocinationes exhibet. Amplius 1. de locis affect. primo, sed magis versus finem capitis, ait, per artem secandi corpora opus esse exacte cognoscere qualis sit cuiuslibet partis essentia, deinde qualis actio & compositio. Ecce actionem recenset inter ea, quæ cognoscuntur ab anatomico, actio tamen nec ad substantiam, nec ad temperamentum, nec ad consequentia, nec ad ea quæ accidunt, refertur.

Pro resolutione dicimus, ad anatomicum pertinere cognoscere, non solum naturam partis, hoc est, substantiam, temperiem, cum consequentibus, & his quæ accidunt, verũ quædam alia præter hæc, vtpote motum, & actiones alias, & vsum, vt passim colligitur ex Galeno. Verum differentia est inter cognitionem naturæ membri, & reliquorum, nam membri natura principalitet cognoscitur, vt ab hac indicationes hauriantur, reliqua autem cognoscuntur, vt cognita sint media, per quæ rei naturam abditam dignoscamus. Quod sit verum, passim dicit Galenus, nisi membri operationem prius noscamus, non licet circa membri anatomen versari, vt eius naturã pernoscamus, vt operatio sit medium, quod debet esse cognitum, vt per hoc notum deducamur in cognitionem naturæ reconditæ membri. Vnde secundo de facultatibus naturalibus 9. ait: quænam sit cuiusque instrumenti functio id nullum adhuc præstat ad medendum vsum, & recte dicit *adhuc*. nam vlterius scire oportet, quæ sit caussa illius actionis, verbi gratia, si sit caliditas, hanc esse reuocandam, si perierit. Cæterum quia quandoque contingit, vt actiones & vsus non pateant, ob id hæc primũ cognoscere oportet. Et propterea dicit Gal. primo de locis affectis, inter initia; cum corporis partium aliquæ in imo corpore lateant, vt vna cum suorum affectuum idea innotescant, exercitatum ratione virum desiderant, tum in partium & actionibus & vtilitatibus, tum in dissectionibus. Ecce ergo quemadmodum opus est exercitatione, vt cognoscamus actiones, & vsus, vt sciamus etiam dissecare, vt hinc loci affecti naturam cognoscamus, vt quidquid est præter naturam membri cognoscatur, vt sit medium idoneum, quo natura membri dignoscatur. Quare omnis ruit ambiguitas. Hactenus ergo constat, cum Methodus anatomica sit cognitio naturæ, quidnam per naturam intelligere oporteat.

Quid per hominis, seu membri humani naturam, intelligendum.

Iam pergendo in definitionis explicatione, cũ hęc methodus sit cognitio naturæ hominis, seu membri humani, & hominem intelligamus, vt constat ex partibus viuentibus, & similaribus, & dissimilaribus, explicabimus, quid intelligendum sit non modo per membrum, sed etiam per partem, seu particulam, instrumentum, & locum: tum quia omne membrum est pars, & membrum aliquod est instrumentum: tũ præterea, vt, cum in hac doctrina anatomica sæpenumero his vocibus sit vtendum, quilibet mentem nostram exploratam habeat.

Pars corporis quæ, & quot modis, dicatur.

Et primum cum omne membrum sit pars, & omnis locus sit pars, & omne instrumentum sit pars; non autem e contra: ob id primo de parte dicendum, seu de particula: nam hæc verba sunt synonyma. Vnde primo method. 5. dicit, nihil refert si quis oculum totius vel partem, vel particulam vocet, nam pars & particula est totius integri pars, siue particula. Primo itaque sciendum cum pars dicatur alicuius totius pars, vt pars in homine totius hominis pars; si capiatur in suo cõmunissimo significatu, prædicari de qualibet parte, hoc est, & viuente & nõ viuente: secundum quem modum accipit Aristot. secundo de partibus 2. vbi inter partes recenset, non solum os, carnem, neruum, & reliqua id genus vita donata, verum etiam sanguinẽ, saniem, &c. quæ dubio procul non viuunt: vt secundum hanc rationem & vngues, & pilos, inter partes recensere liceat. Si autem pars non capiatur ad summum generice, capitur pro corporis parte viuente: vt secũdum hanc rationem sanguis extra sedem partium collocetur: secundnm quẽ modum accipiens Aristot. partem 2. de partibus decimo, ait, sanguinem non esse sensu præditum, quippe qui nulla pars sit animalium. Vnde & Galenus hunc in modũ partem accipiens, decimosexto de vsu partium primo, ait: sicut vocamus totum animal & vnũ, propterea quod apparet per quandam circumscriptionem propriam nulla ex parte alijs coniunctum: ita oculum, linguam, & similia, particulam vnam nominamus, quoniam propriam habent circumscriptionem: sed ad differentiam totius, hæc circumscriptio non est omnino distincta, sed quadantenus proximis coniuncta: vt denuo corpus illud vocetur particula, dum nec vndequaq; habet circumscriptionẽ propriam, nec vndequaq; cum alijs coniungitur, veluti portio carnis cum alia portione carnis: vt propterea plures sint animalis particulæ, aliæ maiores, aliæ minores, & aliæ omnino in aliam speciem indiuisibiles, veluti caro & quælibet pars similaris. Vnde patet partem capi posse, vel magis, vel minus generice. Si magis generice capiatur: esse genitam gratia alicuius vtilitatis, cum natura otiosum non admittat. Notandum vero cum Galeno 1. de vsu part. 3. quod quamuis particulæ sint vtiles animæ, non ob id tamen sint in caussa perfectionis animæ: vt fuit deceptus Anaxagoras, inquiens: quia homo manus habuit, propterea animal fuit sapientissimum: contra enim potius cum Philosopho statuendum, quia homo sapiens est, ideo manus habuit, quib. tanquam artium organis vnicus homo vteretur. Si autem capiatur pars minus generice, hoc est, pro parte viuente: cum vita nequaquam sit sine actione, idcirco pars viuens genita est gratia actionis, vt nulla sit pars vita prædita, quæ agere nequeat, & cum vita conseruetur per nutritionem, quæ est primaria actio, hoc est, partis propter ipsam partem idcirco statuere licet, viuentem partem genitam esse gratia primariæ actionis. Hæc de parte.

Membrum corporis q. d.

Quantum autem attinet ad membrum: hoc, si in communi capiatur, accipitur pro parte viuente. Et sicut pars viuens est vel similaris, vel dissimilaris: ita membrum est vel similare, vel dissimilare. Hæc veritas confirmatur: nam præter id, quod Auicennas diuidit membra in similaria & dissimilaria, Aristoteles quoque secundo de partibus primo, ait, constare animalia ex vtroque membrorum genere, hoc est, genere similarium & dissimilarium: vt propterea concludat animaliũ membra esse vel similaria, vel dissimilaria. Et cum accipiat membra, vt possunt operari: subdit, partes etiã similares obtinere vires ad actiones accommodatas. Quod si verum est de partibus similaribus, adhuc verius de dissimilaribus: cum ibi asserat Aristot. similaria dissimilarium gratia haberi: vt propterea partes dissimilares plures vires, & cõpositas obtineat. Verbi gratia, vis alia ad premendũ, alia admittendũ est commoda. Vnde hanc veritatẽ sigillans philosophus, dicit primo de generatione anim. 19. membrum non esse membrum nisi æquiuoce, sine anima, aut alia facultate, hoc est sine anima, aut natura operante. Vnde a Philosopho non recedens Galen. 2. de tuenda 11. dicit, omnes partes quatuor

facultatibus gubernari: vbi per partes intelligit omnes similares, ex quibus cum fiant dissimilares, hæ etiã vitam obtinent. Membrum ergo, si communiter capiatur, idem significat, quod pars viuens, & proinde in se claudit partes & similares, & dissimilares: vt in hoc conueniant, quod actionem respiciunt. At si membrum pressius capiatur, vt scilicet significat partem, sed non simplicem, at compositam: tunc sumitur pro parte instrumentali, secundum quem modũ capiens Aristoteles primo de histor. animalium 1. & 2. de partibus primo & vltimo, dicit, portiones animalium similares dici partes; at quæ dissimilares sũt, non modo dici partes, sed etiam membra, & ob dicit, membra appellari, nasum, oculum, quæ etiam possunt uocari partes.

Instrumentũ humanũ. Vnde membrum ita acceptum, hoc est, a similaribus distinctum, vocatur instrumentum. Quod sit verum, dicit Gal. 8. de decretis 4. corpora vocati similaria, eo quod omnes partes similes sunt: sed & simplicia & prima nuncupantur, quoniam sunt ex quibus alia constituuntur; instrumentaria autem appellamus, quæ ex similaribus sunt composita. Vnde & Arist. 2. de partibus primo, dissimilares partes vocat instrumentarias. Quo loco animaduertendum, Philosophum diuidere partes in sensorias, & instrumentales; non quia omnes partes similares sint sensoriæ, sed quia respexit ad partes, vt sunt animalis partes, vt cum animal sit animal per sensum & motum, ob id partes obtinet & sensorias, & motiuas, quas uocat instrumentales, quoniam ad differentiã partium sensoriarum sunt dissimilares. Quod sit verum, subdit, quod similare est, capax est sensibilium; quod dissimilare mouens, & agens. Sed ad rem. Dissimilares partes nomine instrumenti donantur, ad differentiam partium similarium. Quod etiam pernoscens Galen. 1. Methodi 6. distinguens instrumentum a parte, voluit instrumentum dici posse partem, non econtra, ut verbi gratia oculum liceat vocare & partem & instrumentum: corneam tunicam partem, non instrumentum. Cuius veritatis vt ratio pateat, instrumenti humani proponeuda est, & explicanda definitio.

Eius definitio. Itaque instrumentum humanum ***est membrum, genitum ex determinatis partibus, a propria generatione, gratia actionis propriæ & perfectæ humanæ.***

Declaro. Dictum fuit, esse *membrum*, & proinde corpus viuens: ad differentiam non viuentis: vt cadaueris oculus sit æquiuoce oculus.

Deinde dictum fuit, *genitum ex partibus determinatis*. Hanc particulam proposuit Arist. 1. de partibus animalium vltimo. nam dum vult omne instrumentum esse genitum alicuius rei gratia: vt finis est determinatus, ita & partes instrumentum constituentes debent esse determinatæ. Partes autem hę determinatæ bifariam intelligi possunt: vt differant a partibus aliorum instrumentorum, vel per se, vel per accidens: per se, dum, verbi gratia, (vt ait Gal. 6. de decretis octauo) vnumquodq; membrum instrumentarium animalis compositũ est ex alijs partibus, sed simplicioribus, & proprium quiddã in substantia ita adeptum est, vt nil aliud in animalis corpore simile reperiatur: per accidens autem, dum vnũ instrumentum fit ex venis, & arterijs, & neruis, sicut & reliquũ, sed differentia est accidentalis, vt in vno instrumento hæc organa sunt vel duriora, vel maiora, vel plura, vel etiam diuersam habent originem. Cæterum notandum, cum instrumentum ex determinatis partibus componatur, has partes esse toto instrumento quidem simpliciores, seu minus compositas, at quandoque esse similares, quandoque dissimilares: quod explicans Galen. lib. de morborum differen. 4. voluit, cum instrumenta ex particulis componuntur, differentiam esse inter instrumenta, vt primum instrumentum sit, quod est compositum ex partibus similaribus, vt musculus: secundum instrumentum, quod est conflatum ex primis instrumentis, vt digitus, compositus scilicet ex musculis. Tertium instrumentum, quod est compositum ex secundis instrumentis, vt pes ex digitis. Quartum, quod est compositum ex tertijs, ut crus ex pede, tibia, & femore. Hactenus ergo patet, quemadmodum instrumentũ est compositum ex determinatis partibus.

Dictum deinde fuit (*a propria generatrice.*) Nam, verbi gratia, vitalis spiritus procedens ab oculo, secum tempore coitus ducit in vterum vim oculi generatricem.

Post fuit dictum (*gratia actionis*) ad differentiam instrumenti artificum. Vnde hanc veritatem noscẽs Arist. 2. de partibus 1. dicit, partes instrumentarias esse dissimilares, & per has administrari actiones; vt sectio non est facta caussa serræ, sed contra sectionis gratia. Scribebat etiam secundo de partibus 10. vbi paucæ actiones, ibi paucorum instrumentorum vsus requiritur. Ecce instrumenta respiciunt actiones: Vnde, sibi ipsi concors, quarto de generatione animalium 18. dicit, partes inuicẽ distingui, vel affectib. vel facultate: affectibus quidem, vt similares, quæ duritie, mollitie, & reliquis eiusmodi affectionibus ab alteratrice prodeuntibus, distinguũtur, cum aliæ sint magis, aliæ minus duræ, vel molles: facultate autem distinguuntur dissimilares, vtpote quæ aliquid efficere possunt, vt lingua, & manus.

Postea dictum fuit (*propriæ*) ad differentiam actionis communis. Hanc particulam licet colligere ex Galen. lib. de differen. morbor. 6. nam voluit, instrumentum esse quod proprium exsequitur officium. Vnde hic notandum, partes similares viuentes obire functiones, sed non proprias; nam quælibet pars similaris attrahit, retinet, coquit, & expellit. At instrumentum habet proprium officium: vt manus apprehensionem, oculus visionem, & sic de reliquis. Et ob id etiam 6. de decretis 8. scribit, instrumentum præcipuam quandam functionem adipisci.

Deinde dictum fuit (*perfectæ*) ad differentiam propriæ operationis, sed imperfectæ, cuius caussa est pars instrumenti præcipua, vt crystallinus in oculo. Vnde 6. de decretis 8. dicit esse partem nulli in corpore similem, beneficio cuius instrumenta pæcripuam quandam functionem adipiscuntur. At quamuis hæc præcipua operatio prodeat tum a parte præcipua, tũ a toto organo: differentia tamen est, quoniam originem habet a parte præcipua, vt a toto perficitur instrumento. Et propterea dicit 1. Methodi 6. instrumentum voco animalis partem, quæ perfectam edere actionem potest: per perfectã autem actionem intelligere oportet, propriam; nam pars similaris perfectam obit functionem, sed non propriã, at communem. Et propterea ibi dicit Gal. corneam tunicã esse particulam, non instrumentum. nam quamuis vt viuit, perfecte nutriatur, vacat tamen propria functione. Sed occurrit dubitatio, nam loco præcitato cum dicit Gale. instrumentum uoco animalis partem, quę perfectam edere actionem possit; dans exemplum per oculum, & linguam; proponit neruum, venam, & arteriam, & proinde organa communia: cum tamen hæc præter nutritionem videantur esse solum ad usum, ut sint ueluti canales quidam & ductus; & propterea dicit Galen. 2. Methodi 6. si iecinoris uena afficiatur obstructione, erit morbus potius iecinoris, ex accidenti autem uenarum; si autem uena afficiatur intemperie, erit morbus primum venę, ex accidenti autem hepatis: quare vena vt similaris, est sedes morbi, non autem vt instrumentalis: ergo vt similaris, tantum agit: vt instrumentaria est, tãtum ad vsum. Dicendum: communia dicta organa bifariam accipi posse: primo modo vt reperiuntur in aliquo viscere, & proinde, vt sunt partes illius visceris, vt sunt partes totius instrumenti: secundum quã rõnem

non

non ſunt ſubiectum morbi, niſi, vt habent communem functionem, vt ſunt ſimilares partes: nam vt inſtrumentales, ſunt tamen ad vſum, cum propria inſtrumenti actio primum quidem fiat a ſola parte prę cipua, & a toto inſtrumẽto perficiatur. Secundo modo autem hæc organa cõmunia capi poſſunt, vt ſunt extra viſcera: ſecundum quam rationem deſtinata ſunt diſtributioni: nam neruus præeſt diſtributioni radiorum ſpiritus animalis, arteria diſtributioni ſanguinis tenuioris, vena diſtributioni ſanguinis craſſioris: neq; vero hæc organa diſtributioni ſunt deſtinata ſolũ, vt ductus, ſed vt agunt, quæ actio nil aliud eſt, quam tranſmiſſio, quæ ſane ad expultricem refer tur. Et tandem ita comprobatum ſit, inſtrumentum genitum eſſe gratia actionis, quæ propria eſt & perfecta. Cæterum hoc loco notandum, cum detur perfecta operatio, quæ eſt vel communis, vel propria: inter has eſſe diſcrimen, vt functiones communes ſint primariæ, propriæ autem ſecundariæ. Hoc pernoſcens Galenus libro curatiuo per ſanguinis miſſionem capite quarto dicit, a ſimilaribus perfici primarias oparationes, ab inſtrumẽtarijs ſecundarias: vt, cum pars ſimilaris ſit cauſa communis operationis, inſtrumentalis propriæ, dubio procul communis functio ſit primaria, propria autem ſecundaria. Quo loco intelligere conuenit per primarias actiones, quæ fiunt a parte propter ſe, per ſecundarias autem, quæ fiunt propter aliud, hoc eſt, ad totius corporis vtilitatem. Propterea Galen. 2. de facultatibus naturalibus 3. reſpiciens ad primariam actionem cuiuslibet particulæ, ait, niſi a natura facultas quædam naturalis vnicuique inſtrumento ſtatim ab initio eſſet tributa, durare animalia non poſſent, non modo annorum, ſed nec etiam pauciſſimorum dierum numerum. Reſpiciens autem tum ad primarias, tum ad ſecundarias, 9. de medicamentis ſecundum locos 2. dicit; corporis particulas ita ſe habere, vt omnes familiaria attrahant, aſſimilẽt, & aliena expellant, idque gratia ſuæ conſeruationis efficiant: Aliquæ autem (ait Gal.) per accidens obtineant, vt per ſuas actiones totũ iuuent. Vnde exemplum accipiens à liene, eius functionem & primariam & ſecundariam patefaciens, ait, lienem eſſe viſcus, quippe quod, vt conueniens attrahit alimẽtum, ſuam firmitatem cuſtodit: at ſecundario per hanc actionem vniuerſo corpori ad humorum bonitatem confert. Vbi nota, hanc actionem, vt eſt attractio conuenientis alimenti, eſſe primariam; vt autem eſt attractio craſſi excrementi iecinoris, eſſe ſecundariam. Patet ergo, cur in definitioue dictum fuit, inſtrumentum eſſe gratia actionis propriæ & perfectæ, quæ tamen eſt ſecundaria operatio.

Tandem dictum fuit (*humanæ*) tum vt diſtingueretur inſtrumentum hominis, ab inſtrumento brutorum: tum quoque, vt quodlibet comprehenderetur inſtrumentum, pertinens ad hominem, ſiue capiatur, vt homo, ſiue vt animal, cum nequeat eſſe homo, quin ſit animal. Hæc de inſtrumento.

Locus in corpore humano, pro parte inſtrumentaria.

Quantum denique attinet ad locum: per hanc vocem potiſſimum intelligere oportet inſtrumentum. Vnde Galen. ſtatim inter initia primi de locis affectis ait: locos nominant corporis particulas, non ſolum recentiores, ſed veterum medicorum quoque non pauci: vt, cum in illis libris inſtitutum ſit, loqui de cognitione affectorum inſtrumentorum, per locos nil aliud intelligere poſſit, quam inſtrumentales partes.

Galeni locus de anatomes parte præcipua.

Tandem duo circa partes cum Gal. ſunt animaduertenda. Primum, dixiſſe Galen. 2. de anatomicis adminiſtrationibus, cap. 3. eſſe anatomes partẽ, quæ ab omnibus præcipua, vtiliſſima, maximeque neceſſaria exiſtimatur: quæ nimirum verſatur circa muſculos, neruos, arterias, & venas, non cordis, aut alicuius viſceris, verum quæ in cruribus manibuſque, ac thoracis exteriore regione, iuxta ſpinam, aut pectus, aut coſtas, aut ſcapulas, aut abdomen, aut collum, aut caput ſunt conſpicuæ. Vt per hæc verba inſinuaret, hanc partem eſſe præcipuam, ac neceſſariam chirurgicis, vtpote peritis, qui manu medentur. Quod ſit verum, ſubdit, huius partis ignaros quotidie in rebus ſecuris timidos, in ijs quæ metum poſtulabant ſecuros exſtitiſſe. Vnde etiam ſubdit: adhortor iuuenes, vt relictis in præſentia cerebri, cordis, linguæ, pulmonis, iecinoris, lienis, renum, ſtomachi, laryngis, fętus, vteri conſectionibus, prius ediſcant, quali connexu brachium, ſcapulæ, & cubitus deligentur, quomodo rurſus alia artuum membra ſingula, quinam muſculi ea moueant, qui nerui, quæ arteriæ & venæ quamque particulam intercurrãt. Ecce, dicit in præſentia: quia in hoc libro verſatur circa diſſectionẽ, potiſſimum propter chirurgos, propter peritos, quibus vt partium cognitio per diſſectionẽ fiat facilior, voluit tanquam a notioribus inchoare, a particulis, a vaſis partium externarum: neque propterea tamen deſpicit diſſectionem vaſorum ad viſcera pertinentium: & ob id in præſentia, vaſis relictis partium internarum, ediſcere docet particulas artuum partium externarum. Ecce, non abſolute relinquuntur, ſed in præſentia: nec exteriora vaſa tantum ſecantur, aut tantum ediſcuntur, ſed prius, ante vaſa viſcerum: vt quælibet tamen ſint pernoſcenda.

Differentiæ partium inſtrumenti.

Secundum animaduerſione dignum eſt: cum inſtrumentum ſit compoſitum ex parte præcipua, & partibus quæ aliæ ſunt a præcipua; ſciendum cum Gal. in lib. de diſſectione vulnerum c. 4. has partes eſſe vel non tangentes, vel tangentes: Tangentes autem vel ſolum tangere, vel etiam committi. Eas vero, quæ committuntur vel ſimpliciter annecti, vel etiam vniri: Quę autem vniuntur, vel ſimpliciter vniri, vel etiam contexere: & quæ contexunt, vel ſolum contexere, vel etiam alere. Quæ autem ſint omnes hæ partes, explicat loco citato Gal. methodum applicans vuluæ, quod & nos ſuo loco explicabimus.

Verum cum inſtrumentum plures admittat particulas: an ad efformandum inſtrumentum eodem modo vel diuerſo concurrant, præſciendum. Gal. ergo hanc veritatem proponens 1. de vſu partium 8. voluit totius inſtrumenti partes quadruplicis eſſe claſſis. Primæ quidem claſſis ſunt, per quas actio obitur, vtpote quæ principaliter ad actionem concurrunt. Secundæ claſſis, quæ concurrunt ſine quib. nõ. Tertiæ, quæ ſunt in cauſa vt actio melius fiat. Quartæ, quæ ad omnium conſeruationem conferunt. Cuius numeri (ni decipior) hæc eſt neceſſitas: nam membri particulæ ad actionem concurrunt vel principaliter, vel ſecundario. Si principaliter; eſt pars præcipua. Si ſecundario: pars dirigitur vel ſimpliciter ad actionem, vel ad actionem vt perſeuerare debet. Si ſimpliciter ad actionem: reſpicit vel neceſſitatẽ, vel perfectionem. Si neceſſitatem, ſunt partes quæ concurrunt ſine quibus non. Si perfectionem, ſunt partes quæ concurrunt, vt actio melius fiat. Si denique reſpiciant actionem, vt perſeuerare debet, ſunt partes quartæ claſſis, quæ nimirum ad omnium conſeruationem cõferunt, ſiquidem præſtat, organum actu ſecundo in operatione verſari. Hæc de anatome, vt eſt cognitio naturæ membri.

Homo, quatenus ſit anatomicæ ſubiectum.

Deinde in definitione dictum fuit, (*Humani*) vt pateat, propoſitum eſſe membrum humanum, ad differentiam membri aliorum animalium. Vnde Galen. 2. methodi 5. ait, venam, arteriam, & neruũ, eſſe veluti elemẽta eius Phyſilogiæ, quæ eſt de homine: & hinc etiam liquet antomicum verſari circa corpus humanum. Sed hactenus nondũ conſtat, ſecundum quam rationem antomico peculiaris ſit artis anatomicæ ſtatuenda ſubſtantia. Neque enim ſat eſt aſſerere, capiendum eſſe hominem gratia ſanitatis, nam ſecundum hanc rationem, quæ communis eſt,

perpenditur a Medico non solum in parte anatomica, verum etiam in qualibet alia. Itaque sciendum & 1. cum Arist. 2. de partib. hominum genus esse, quod non solum viuendi, sed etiam bene viuendi rationem obtinuit, quippe, quod aut vnum ex animalibus nobis cognitis diuinitatis particeps sit, aut omnium maxime. Dicit aūt maxime, quoniam sol cum planta plantam gignit. Vt rationabiliter homo sit subiectū anatomiæ, vt bene viuendi rationem obtinet: nam ita magis a reliquis discrepat. Præterea dixit Galen. 1. de vsu par. 2. partes hominis diuersas esse a partib. brutorum, propter animarum diuersitates: nam partes sunt utiles animæ, quoniam corpus est organum animæ, vt non ab re natura brutis timidis nudum & inerme corpus effecerit, contra ferocibus arma donarit, vtpote tauro cornua, apro dentes: vni autem homini, quia rationis particeps, tribuit manus, instrumentum sane ad omnes artes necessarium, & paci & bello idoneum. Ex quibus verbis colligitur anatomiæ subiectum esse hominem, vt est rationis particeps, per quam vtatur manibus, vt instrumentis, ad artes necessarias. Confirmatur hæc veritas: nam 6. de decretis 2. secundum Platonem admittit in homine tres esse animæ species, seu partes: nempe rationem, iracundiam & cupiditatem: & rationem homini cōparat. Amplius Gal. 13. de vsu part. ait; vt homo animam habet rationalem, ita etiam corpus solum inter ea, quæ sunt supra terram, habuit diuinum, atq; opti me ad animæ facultatem comparatum: vt cum corpus referatur in animam rationalē, quæ in sui actione vtitur homine, & potissimum manibus, hæc actio nil aliud sit, quam motus voluntarius rationalis, hoc est duce ratione celebratus.

Anatomiæ ergo subiectum nil aliud est, quam corpus humanum, vt duce ratione motum edit artificiosum. Vnde 7. de vsu part. vltimo ait: hominem exponere nobis iam est propositum. Hæc veritas adhuc magis firmatur Galeni auctoritate: & primū quoniam 3. de vsu partium 3. voluit, omnium animalium solum hominem & stare, & sedere, gratia illius, per quod a cæteris distat: est autem operatio arte facta, quam per manus obit homo: ut cum omnes manuum in opificijs actiones requirant hominem vel rectum, vel sedentem: (siquidem nemo aut pronus, aut supinus quicquam molitur) merito vnicus homo & rectus stat, & sedet. Ecce, si homo a brutis distat per compositionem, quæ est necessaria ad operationem, ad motum arte factum; ideo subiectum huius artis erit homo, vt artificiose, & proinde beneficio rationis, operatur. Amplius Gal. 14. de vsu partiū 6. ait, soli homini manum esse donatam quemadmodum & rationem, qua diuinius nihil mortali inest, quæ sane est vsura manu. Ecce, si homo rationis particeps, qua manu vtitur: ratio, vt manu vtitur, dubio procul motum edit artificiosum. Quare anatomici subiectum aliud esse non potest, quam corpus humanum. vt duce ratione motum edit artificiosum, seu rationalem. Et si contingat hominem esse bene secundum partes, & potissimum præcipuas, constitutum, ut omnes vni obediant rationi, non modo fiet motus artificiosus, verum etiam ita proportionatus, vt, hoc mediante, homo iustitiam, pulchritudinem, & felicitatem assequatur. Quam veritatem insinuauit Gal. 7. de Placitis 1. dum voluit iustitiam esse quartam totius animæ virtutem, quæ ex mutua triū virtutum inter se habitudine & proportione emanat. Hæ autem tres virtutes sunt, quæ germinant ex tribus animæ partibus, seu facultatibus, sedibus seiunctis: vt puer (de quorundam sententia) viuat potius vita animalis, quam hominis: ut nimirum ex rationali, residente in cerebro, virtus prodeat, quæ uocatur prudentia, vel sapientia, vel scientia: ex irascibili, collocata in corde, fortitudo: ex concupiscibili, sedem habente in iecore, temperantia. Vt propterea, cum anatomici subiectum sint membra hominis, vt actionem obit artificiosam, cuius medio iustitiam, & felicitatem assequi potest, & potissimum dum tres illas virtutes assequitur, tribus illis visceribus bene cōstitutis: idcirco anatomicus principaliter circa tria hæc viscera versari dēt, & propter hęc circa reliqua.

At non sit ab re propositam doctrinam antiquorū testimonio stabilire. Primum itaq; sciendum, dixisse Hippocr. lib. de veteri medicina, necessarium esse medico cognoscere facultatum humorum vires, & figuras, quæ in ipso homine sunt. Vbi per facultates humorum intelligit, quæ sit vis humoris dulcis, & aliorum: per figuram autem intelligit hominis compositionem. Quibus verbis nil aliud insinuat quam duplicem partem Physiologiæ: ut alia versetur circa humores: reliqua circa compositionem hominis, nēpe anatomica uocata, ut propterea pro subiecto habeat hominem. Qui sane quamuis vt animal sit particeps sensus, & motus; &, vt homo, sit particeps rationis, & vt rationi famulatur, sensus, & per rationē tum alia munia obeat, tum motum uoluntarium: spectat tamen ad anatomicum, potius respicere ad motum, quem ad sensum: nam sensus respicit hominis prudentiam, vt propterea homo sit omnium animalium prudētissimus, quia tactum obtinet exquisitiorem: motus autem pertinere videtur ad hominis robur. Quod sit uerum; dicit Plato in Theæteto, corporis habitum ocio & torpore corrumpi, exercitatione autem & motu plurium conseruari. Cum ergo sensus pertineat ad prudentiam, motus autem ad robur, anatomicus, vt medicus, iure pro subiecto sibi arripuit hominem, vt duce ratione motum obit voluntarium. Vnde Plato in Cratylo, respiciens ad hominem, vt a philosopho perpenditur, non autem a medico, ait: Solus ex animantibus homo nuncupatus est ἄνθρωπος: quoniam homo & videt simul, & contēplatur animaduertitque quod videt: quasi ἀναθρῶν, contemplans, ἃ ὄπωπε, quæ vidit. Sed, vt dixi, hunc in modum homo accipitur a philosopho: sicut in ratione motus voluntarij rationalis a medico. Hactenus ergo explicauimus quomodo Methodus anatomica sit cognitio naturæ membri humani. Hæc de subiecto.

CAPVT III.

De Efficiente methodi anatomicæ caussa.

QVoad effectricem caussam, in definitione dictū fuit ***sectione, actione, & vsu comparata***. Hanc particulam veluti ad verbum proposuit Galen. 2. ad Glauconem 1. dum putat ad dignoscendas internas inflammationes opus esse peritia naturæ membrorum, quæ ex sectione simul, & exquisita scientia operum, atque vsuum comparatur. Dicit etiam Galenus 6. method. 4. ex dissectionis ratione partium naturam addisci. Cæterum, si hæc tria, nempe sectio, actio, & vsus, inuicem conferantur, non quidem secundum dignitatem, sed tempus: sectio reliqua præcedit. Hanc veritatem proposuit Galen. primo de locis affect. 1. dum ait, vt partes in superficie constitutæ patent, ita quæ in imo corpore sunt, latent, vt virum desiderent exercitatum, tum in actionibus & vtilitatibus partium, tum vel maxime in corporis dissectionibus, quæ eas, hoc est actiones, & vtilitates præcedunt. Nec immerito cū multo difficilius sit actionum, & vtilitatum exquisitam scientiam consequi, quā sectionis peritiā adipisci. Expeditautē a notioribus inchoare. Accedit ex Gal. 9. de anatomicis administrationib. 1. sectionem in viuo partim functionem ostendere, partim ad functionis inuentionem ratiocinationes exhibere. Dictum autem fuit quod sectio præcedat actionem & vsum secundum tempus, non autem dignitatem, vt sectio reliquis ratione dignita-

Efficiens caussa.

tis

tis sit postponenda. Nam, vt ait Hippocr. in lib. de flatibus, quæcunque manuum operam exigunt, ad ea consuetudine perueniendum est: est enim consuetudo manuum exercitator & magister. Vt ex his colligere liceat, partem pertinentem ad sectionem, & ad chirurgum, esse puram peritiam: cũ solo vsu, seu consuetudine comparetur.

Natura mẽbri humani tribus cognoscitur.

Cum igitur hæc tria sint, per quæ, vt per media cognita, deducimur in cognitionem naturę membri humani, ob id circa hæc tria aliquantisper digredi non erit ab re: & primo circa sectionem, secundo circa actionem, tertio circa vsum.

Sectio aperit naturam corporis.

Quantum ergo attinet ad sectionẽ, breuitet sciendum cum Gal. 3. de compositione medicamentorum, secundum genera 2. in definitione proposita, per sectionem non esse quamlibet intelligendam: vt excludatur sectio fortuita, quam etiam speculationem vulnerariam nominant: nam ad cognoscendam partis naturam, opus est & frequenti sectione, & vt, fit, cum diligentia partes inspiciamus: quod in vulneraria anatome fieri non potest: nam quamuis in bello ob frequentia vulnera fiant frequentes sectiones, attamen nemo, dum sauciatum cito curare studet, contemplari potest ubi vulneratis partibus venæ, arteriæ & nerui subiaceant. Per sectionem igitur intelligere oportet, & frequentem, & quæ fit in cadauere & brutorum, & potissimum humano, & in bruto viuente, viuentem enim hominem impium est dissecare, nisi anatomicus vicem carnificis sibi arripere velit. Quomodo autem, & quibus instrumentis sectio sit administranda, hoc loco explicare non licet. Hic autem tantum duo admonere liceat, & vtrumque cum Gal. 9. de anatomicis administrationib. cap. 1. Primum: nulli obscurum esse oportere, vt mortui animantis consectio eam præcedat, quæ in viuo administratur, nam a notioribus est inchoandum. Secundum: cum duplex sit sectio, vel partis a toto ablatæ, vel toti adiacentis; prius celebrandam esse sectionem partis a toto ablatæ, nam hoc negocium facilius est, quam secare partem toti adiacentem. Hæc de sectione.

Actio & vsus, ad cognitionem corporis plurimum faciunr.

Quantum ad actionem, & vsum: de his maiori diligentia agendum. Siquidem Galen. 1. de Placitis 8. vna cum Aristotel. voluit non deduci in essentiam cuiuslibet instrumenti, non ex fabrica, sed ex operatione & vsu instrumenti. Nam si de oculi essentia interrogemur: non licet dicere eam esse, secundum quam oculus ex tot & talibus humoribus, & membranis ac musculis, certo quodam modo compositis, est constitutus: sed oculum visiuum esse instrumentum, respondebimus. Vnde si instrumentum est visiuum, est oculus: etiam si diuerso modo & homo, & cancer constitutum habeant oculum. Quemadmodum etiam si instrumentum est ingressiuum, est crus: siue sit elephantis, siue bouis, siue hominis.

Sed occurrit dubitatio, primo quia Galenus videtur fabricam, & proinde compositionem, & sectionem destruere: secundo quia per membri essentiam videtur accipere potentiam & facultatem membri, non autem propriam substantiam, temperiem, quæ consequuntur, & quæ accidunt, vt superius in explicatione definitionis accepimus: Præsertim cum dicit 2. ad Glauconem 1. membri naturam comparari non modo ex actionibus & vsibus, sed etiam sectione: vt etiam voluit 1. de loc. affect. 1. Itaque sciendũ, membri naturam seu essentiam bifariam capi posse: altero modo pro præcipuo agente illius membri, alio modo pro organo principalis agentis. Si primo modo: dubio procul nil aliud est quam membri potentia seu facultas, quam cum Galen. 1. de Placit. 8. non ex fabrica, non ex sectione, sed ex operatione & vsu solum comprobamus: secundum quem modum, medicus non debet accipere membri essentiam, nisi induat habitum Philosophi, propterea quod hęc essentia non patitur, nisi ex accidente, ad passionem sui organi. Vnde & ibi loquitur secundum mentem etiam Aristotelis, quia scilicet non ut medicus, sed vt Philosophus loquitur. Si autem capiatur natura membri pro instrumento principalis agentis: per naturam intelligere oportet propriam substantiã, temperiem, quod consequitur, & quod accidit. Secundum quem modum accipit, 2. ad Glauconem 1. & 1. de loc. affect. 1. Et hæc natura ita a medico accipitur, quia hæc illa est, quæ patitur, ad cuius læsionem ex accidente patitur facultas: & hæc comparatur non modo actione, & vsu, sed etiam sectione: quamuis actio & usus præcipuum locum obtineant, cum pertineant ad artificem; sectio autem ad peritum, quare omnis ruit ambiguitas.

Sed dubitatio oritur: nam Galen. 2. de facultatibus naturalibus 1. ait: nouisse, quæ nam sit cuiusque instrumenti functio, id nullum adhuc præstat ad medendum vsum. Sciant iuuenes Galen. recte dixisse (adhuc) nam solum cognoscere instrumenti functionem, non confert ad vsum medendi, sed oportet vlterius progredi, ut nimirum ex cognita actione dignoscamus instrumenti naturam: vt, si lædatur instrumenti actio, sciamus naturam illam vitiosam redditam naturalem statum reuocare: & idem est dicendum de vsu.

Cum ergo vtriusque, hoc est, actionis, & vsus, insignis sit necessitas: ne fiat confusio, primum de actione dicemus, & ea cum diligentia, vt & breuiter & facile, quid statuendum sit de vsu, quilibet intelligere possit.

Actionis nomen.

Quantum ergo attinet ad actionem, & primo quo ad nomen: Galen. 1. de naturalibus facultatibus 2. ait; quædam esse, quæ uocari possunt opera, non actiones; vt caro, naturæ est opus, non actio: quædam autem utroq; modo uocari possunt, hoc est, & opus, & actio, ueluti concoctio, digestio, &, si ita loqui licet, sanguificatio. Et secundum hunc modum nos accipimus. Vocamus autem euitandæ confusionis gratia potius actionem, quam opus, cum præcipuus sermo esse debeat non de operatione, sed de actione, quamuis ex cognitione operationis appareat etiam notitia operis. siquidem ex Galen. 1. de facultatibus naturalibus 3. per actionem intelligimus id cuius caussa est potentia, ut cum ad actionem sequatur opus, ex notitia actionis appareat etiam notitia operis.

Vocabuli actionis distincta.

Cæterum adhuc circa uocem aduertendum, (vt appareat, quidnam definiatur) dixisse Gale. 6. de Placitis 1. operationem & actionem bifariam accipi posse. Nam quantum attinet ad actionem, primo capitur, ut est motio effectiua, hoc est, quæ ex se proficiscitur, ut ira ratione iracundiæ, vt pulsus ratione cordis. Hæ enim sunt motiones, quę ex corde prodeunt, non autem ex alio in cor. Secundo modo capitur operatio, vt non modo est motio effectiua, hoc est, ex se, verum etiã sit secundum naturam, hoc est, vt prima ratione fiat a natura, veluti rationalis, veluti pulsus moderatus, siquidẽ in his functionibus cor agit, non afficitur. Quo autem attinet ad affectionem, hęc bifariam & ipsa capitur. Primo modo, vt est motio ex alio in aliud, ueluti ira ratione concupiscibilis, & totius manus motio, & crurum ingressus, nam ira ratione concupiscibilis, est motio quæ prodit ex alio in aliud, hoc est, ex iracundia in concupiscentiam, a simili manus motio proficiscitur a cerebro in manum, subiectum autem est manus in motione manus, crus in ingressu. Vt necesse sit, frequenter operationem & affectionem in uno eodemque subiecto conuenire, & ratione tantum differre, verbi gratia, incisæ rei diuisio est vnica & eadem res, ut relata ad incidens dicitur operatio, ad rem incisam affectio, at diuisio est tantum in re diuisa, in passo. Dixit autẽ frequẽter,

quoniam quandoq; contingere poteſt, vt motio, vt operatio & affectio ſubiecto non conueniant, verbi gratia, ſi membrum moueatur a muſculo, erit actio ratione muſculi, affectio ratione membri, quod mouetur: at motio pro ſubiecto habet & muſculum motorem, & membrũ motum. Sed ad rem: affectio primo modo accepta, eſt motio non ex ſe, ſed ex alio in aliud. Secundo modo capitur affectio, vt eſt quid pręter naturam, ſiue ſit motio effectiua, vt pulſus immoderatus, ſiue ſit motio ex alio in aliud, vt immoderata ira ratione cõcupiſcibilis, & potiſſimum rationis, & totius etiam corporis, dum ab immodica ira ad actiones noxias fit impulſio. Huius claſſis eſt etiam crurum ingreſſus vitioſus.

Quibus ſic poſitis, dicimus, nos per actionem non intelligere actionem vitioſam, ſed ſecundum naturam: vt propterea affectio ſecundo modo accepta excludatur: cum autem motio & ſecundum naturam dicatur operatio, quæ poteſt eſſe vel effectiua, hoc eſt, ex ſe, vel ex alio in aliud, nos in præſentia operationem intelligimus proprie acceptam, hoc eſt, vt diſtinguitur ab affectione quocunque modo accepta, ſiue capiatur vt motio ex alio in aliud, ſiue vt motio præter naturam. Siquidem ex recta cognitione operationis hoc modo acceptæ, patebit & quid ſit affectio, vt ex alio in aliud, & quid operatio præter naturam hominis.

Actionis definitio.

Operatio igitur ſeu actio hunc in modum accepta, eſt ***motus hominis effectiui mediante ſpiritu, & conſtitutione, gratia voluptatis.***

Sed forte non ſit ab re, breuiorem, exactam tamen proponere definitionẽ; vt ſi dicamus: humana actio, eſt motus hominis, dependens ab anima, gratia voluptatis. Hæc ſane definitio abſoluta cenſeri poteſt, quoniam, cum ſit accidentis ſecundum naturam, traditur per formam, ſubiectum, efficiens, & finem. Quę etiam in ſe habent, vt dum per hæc hoc definitum a quocunq; alio diſtinguitur, aliquam neceſſitatẽ præ ſe ferant. Forma igitur eſt ***motus:*** vt actio diſtinguatur ab omni & ſubſtantia & accidente, quod eſt in facto. Subiectum eſt homo: per quod ſubiectum diſtinguitur actio humana a qualibet actione, & brutorum, & inanimatorum. Efficiens eſt anima: per quã diſtinguitur motus, vt actiuus, a paſſiuo: nam dum actio dependet ab anima, non autem ab obiecto, eſt actio, eſt motus actiuus, non affectio, non paſſio, v.g. in viſione, ſpeciei viſibilis receptio eſt oculi non actio, ſed paſſio, quia dependet hæc receptio, hæc motio in oculum, in ſenſum, non ab anima, ſed ab obiecto, vt iudicium circa ſpeciẽ viſibilem eſt actio, quia dependet ab anima. Finis deniq; eſt voluptas, per quam diſtinguitur actio ſecundum naturã ab actione præter naturam: nam actio ſecundum naturã definit in bonum, in pulchrum, & proinde in voluptatem: contra actio præter naturam.

Actio eſt motus.

Hæc autem omnia & vera, & neceſſaria eſſe diligenter explicare polliceor, & omnia Gal. dictis ſtabilire. Primum ergo dictum eſt, ***actio eſt motus:*** nam, vt ceſſare ab actione eſt quieſcere, pertinetque ad quietem: contra agere, operari, verſari in actu ſecundo, concernit motum. Vnde hanc veritatem cognoſcens Gal. 1. de loc. affec. 1. ait, actio eſt motus. Quam particulam etiam propoſuit, 17. de vſu par. 1. ſextoq; de Placitis 1. motionem proponit: Synonyma autem ſunt motus, & motio. Hinc colligitur cum Galeno 2. methodi 3. motum eſſe in fieri, non in actu. Colligitur etiam, vt actio eſt motus, vt motus perpendatur in ſubſtantia, qualitate, quantitate, & vbi: Si motio ſit in ſubſtantia, reſpicit conſeruationẽ vel ſpeciei, ut eſt generatio, cuius ſpecies ſunt alteratio, & formatio: uel indiuidui, & eſt nutritio. Omitto autem corruptionem, quia ſermo fit de actione ſecundum naturam, & vtili. Si autem motio ſit in quantitate, reſpicit magnitudinem, & eſt auctio. Prætereo autem diminutionem: quoniam eſt potius ad malũ. Si autem motio fit in qualitate, eſt uel alteratio, vel alterationis dignotio: quæ eſſe poteſt vel externa, vel interna, vt pertinent ad facultates, vel externas, vel internas, de quibus ſuo loco. Vel etiam dicamus, ſi motio ſit in qualitate, eſt alteratio vel materialis, vel ſpiritalis; ſeu, vel extra animam, vel in anima. Si conſideratur vbi, eſt motio ſecundum locum, in qua id quod patitur, vel quieſcit, vel mouetur: ſi quieſcit eſt actio, quæ uocatur retentio, in qua ſane eſt motus ex parte retentricis, quies autem ex parte retenti. Si autem id quod patitur, mouetur, fit motio vel naturalis, vel voluntaria, ſi naturalis, id quod mouetur, cum ex ſe non moueatur, ſed ab alio, vt motio fit tractu, ſit attractio, & pulſu, expulſio: ſi autem uoluntaria, eſt motus uoluntarius nuncupatus.

Deinde dictum fuit ***Hominis.*** Qua particula proponitur actionis ſubiectum: nam actio, vt accidens, poſtulat ſubiectum, vt id, quod operatur ſit ſubiectum actionis. Verbi gratia: oculus videt parietem coloratum, viſio autem ut actio eſt in oculo, ut autem affectio, in pariete: nã quod iudicat, eſt oculus; quod iudicatur, eſt paries coloratus. At loco ſubiecti propoſitus eſt homo, per quem intelligimus corpus humanum, ad differentiam aliorum corporum operantium: Siquidem hominis actio eſt illa, qua anatomicus deducitur in cognitionem naturę membri humani. Vnde & Gal. pernoſcens actionis ſubiectum eſſe corpus, dicit 1. de loc. affect. 1. actio eſt motus partium.

Actio eſt motus hominis.

Cum ergo homo ſit actionis ſubiectum, ſciendũ per hominem opus eſſe intelligere & totum hominem, & hominis partem. Quantum ad totum hominem: huius actio, vt pertinet ad anatomicum, eſt potiſſimum motus uoluntarius: & hoc eſt, quod inſinuauit Galenus 12. de vſu par. 4. dum ait, corpus uniuerſum per neruos procedentes a ſpinali medulla, tanquam a trunco ſumere quidem primum & maximum motum, & poſt motum autem ſenſum. Ecce pręcipuum locum obtinet motus voluntarius, artificioſus autem, ad differentiam motus voluntarij brutorum, ut ex Galen. 14. de vſu par. 6. colligere licet. Cæterum motus hic artificioſus ſeu rationalis, multiplex eſſe poteſt: quod noſcens Galen. 1. de vſu part. 8. oſtendens differentiam inter animalis partes paruas, & magnas: dicit minores facta eſſe ad totius organi actionem; verbi gratia, cornea rhagois refertur in totius oculi viſionem: maiores autem, vt ſunt manus, pedes, oculi, lingua, cauſſa actionum totius animantis procreatas eſſe. Ecce proponit actionis plures motus: verbi gratia, totius operatio eſt texere, digladiari, quæ ſane & conſimiles operationes, & manus, & pedes, & oculos poſtulant. Verum, quamuis plures ſint motus, omnes tamen tanquam ad communem functionem referuntur in motum voluntarium artificioſum.

Actio totius hominis eſt motus artificioſus.

Cæterum hoc loco admoneantur iuuenes, ſententiam fuiſſe Galeni lib. de vtilitate reſpirationis cap. 1. dari actionem tum propriam, tum communem: propria eſt viſio, ambulatio, ut propria eſt oculorũ, & crurum: communis autem eſt quæ competit omnibus partibus: & hæc communis actio eſt vita, hoc eſt, animæ operatio, vt hac deficiente, illico animal pereat, ut cum uita ſit communis operatio & proinde totius hominis, & ſimiliter motu, artificioſus, in genere poteſt dici communis, vt ſit a toto homine. Propterea ſciant iuuenes, differentiam eſſe inter has duas communes actiones, nam vita eſt actio communis, & homini, & brutis: motus autem artificioſus pertinet tantum ad hominem. Vnde cum medici ſubiectum non ſit brutum, ſed homo: ob id præcipua totius hominis operatio erit motus artificioſus: non deſpicienda tamen alia communis functio, nempe vita, vt hæc conſeruanda eſt, propter motum artifi-

artificiosum caussa melioris vitæ. Hæc de actionibus totius hominis.

Actiones partium hominis. 1. Communium.

Quo vero ad actiones partium, sciendũ hominis partes esse, vel communes, vel non communes: & si non communes, vel principales, vel non principales. Quantum ad communes Gal. 6. de plac. 8. ait, in communi membro communem esse functionem: communia autem membra sunt nerui, arteriæ, venę, os, cartilago, membrana, ligamẽtum, adeps. Quo fit, vt ex varijs corporis locis horum membrorum actiones mutẽtur: verbi gratia, arteria siue in cerebro sit, siue in calce, continuo communem arteriarum functionem obseruabimus, idem de reliquis communibus membris dicendum. Quæ autem sint harum partium functiones, in applicatione methodi fiet apertum: siquidem ex Gal. 1. de vsu part. 16. venarum, arteriarum, neruorum, musculorum, & eorum actiones sunt ignotæ, vt propterea sermone indigeat longiore.

2. Principalium.

Quo vero ad actiones partium principalium, primum scire oportet, per partem principalem, cum Gal. 6. de plac. 6. opus esse intelligere illud membrũ, quod ijs quæ ex se oriuntur, vel vim, vel materiã saltem suppeditat, v.g. cor, est membrum præcipuum, quia & vim pulsificam tribuit arterijs, & sanguinem arteriosum suppeditat. Et hinc colligendum, partes præcipuas non modo operari, sed primarias etiam functiones obire, id est, principales, quæ non sunt actiones secundariæ, at sunt propter aliud.

3. Non principalium.

Quantum denique ad actiones partium non principalium, ad has respiciens Gal. dicit 6. de plac. 8. queadmodum iecur ex ventre alimoniam attraxit, ita quæ post iecur cõstituta sunt membra, per alias venas in se eandem alimoniam exsugunt, tum deinceps ex his alia, atque hoc tantisper, vsque dum in omnia animalis membra alimentum digeratur. Ecce ergo quomodo membra non principalia trahunt sanguinem, mutãt in propriã substantiã, & quæ coquuntur subsequentibus membris, ad differentiam membri præcipui, hoc est, iecinoris, non generantur.

Constitutum ergo sit, actionem esse motum hominis, & secundum totum, & secundum partem: & communem, & determinatam, & hanc tum præcipuam, tum non præcipuam, vt hæc omnia, hoc est, totum, & partes sint motus, & proinde actionis subiectum, vt actio, tanquam motus, est accidens, cum accidentis sit inesse subiecto.

Actio hominis depẽdet ab anima.

Deinde in definitione dictum fuit, *dependens ab anima* & vere dependens; cum actio sit motus, & proinde in fieri. Vt per animam dicere liceat fieri actionẽ, ab homine effectiuo, hoc est, vt est particeps animæ, & animæ organorum.

Actio est motus effectiuus.

Effectiuus autem motus est actio, quod proposuit Gal. 1. de lo. aff. 1. dum ait, actio est motus partium factiuarum. dum etiam libro de differentijs sym. 1. ait, actionem esse motum agentis. Vnde & Plato in Gorgia ait, quale agens agit, tale quiddam pati patiens. Per quam particulam distinguitur actio, ab affectione, cum affectio sit motus corporis patientis, & proinde sit motus passiuus: contra actio sit motus effectiuus, sit motus actiuus. Et ob id dicit Gal. 6. de Placitis 1. actionem esse motionem effectiuam. Dicit quoque secundo methodi 3. atque etiam 17. de vsu part. 1. actionem esse motum actiuũ, quia est motus corporis factiui.

Quare explicare oportet quid intelligendum sit, per hominem, per corpus, per partem factiuam.

Effectiuum corpus, agit facultate, quæ caussa est principalis actionis.

Dicimus ergo per corpus effectiuum opus esse intelligere corpus quod potest agere, vt secundũ aliquas actiones etiam semper sit in actione, in actu secundo. Vnde primo de præsagijs ex pulsibus quarto dicit cordis corpus facere pulsum, est corpus præditum anima, & proinde facultate, quæ nil aliud est quam potentia, qua corpus agit: vt corpus ad actionem concurrat, vt quod, iuxta illud, non pupilla videt, non visus, sed oculus totus. Vnde dicit Plato in Sophista, facultas effectrix est vis quædã, quæ causa est, vt sint postea, quæ antea non fuerant. Anima autem, & proinde eius facultas, cõcurrat vt quo, iuxta illud, anima est, qua viuimus, sapimus & intelligimus, vt actionis caussa præcipua, qua membrũ agit, sit anima. Quod noscẽs Plato dicit in Cratylo: dum anima est in corpore, est cũ corpore vt viuat, vt operetur, vt corpus sit veluti claustrum seu carcer, seu sepulchrum animæ. Vnde etiam addebat in Epinomide, animam a corpore differre, quoniam anima mentem habeat, non autem corpus; anima dominetur, corpus subijciatur; anima sit caussa omnium passionum, nequaquam corpus. Vnde denuo actionis præcipua caussa sit anima, seu animæ facultas. Quamuis Gal. 6. de plac. 3. dicat id, quod in singulis viscerib. repetitur, quod scilicet est precipua operationis caussa, rectius nominari animæ substantiam, quam subiectum, quam facultatem: cuiusmodi est in cerebro rationalis, in corde irascibilis, in iecore cõcupiscibilis. Dicebat autem Gal. 1. de caussis pulsuum secundo, facultatẽ nominari a facultate faciendi, cuius habet facultatem, alicuius enim est facultas: vt eius notio sit relatio, nõ substantia. Sed Gal. parum de vocibus curans 6. Epid. 5. ait, partem tertiã animæ, quam Plato vocat iracundam, siue facultatem, siue vtrumque nominare velis. Vnde idẽ Gal. 9. meth. 10. dicit, tres esse diuersi generis facultates toti corpori ex suo veluti fonte distributas, quas Plato animas vocat. Ecce Gal. vocat facultates, Plato animas. Sed vtcunque vocetur, facultas est vis, qua corpus agit. Et ob id Gal. 6. de loc. aff. vltimo voluit partem operantem prædictam esse facultate, qua pars citra docentẽ operatur. Quod etiam in brutis obseruatur, v.g. boues primo folia deuorant, mox ruminant, & omnia operantur citra docentem, ope scilicet facultatis.

Facultas naturæ & animæ.

Cæterum aduertendum cum Gal. 1. simpl. 1. cum facultas sit caussa quædam effectrix, esse posse vel actu, vel in futuro tempore. Vnde quantum attinet ad facultatẽ naturæ, est in actu naturæ, vt ignis continuo calfaciat, ita naturæ organũ est semper in actu secundo. At quantum spectet ad facultatem animæ, hæc quandoque actu est, quandoque potentia: vt facultas visiua quandoque videt, quandoque non, musculus quandoque mouet, quandoque cessat a motu.

Facultas, & anima non sunt temperatura.

Facultatem autem aliam esse a qualitate noscens Gal. dicit nono de simplici primo, absurdum esse asserere eandem esse ignis & aeris tum qualitatem, tũ facultatem. Ecce distinguit qualitatem a facultate, qualitas enim est organum, facultas auctor. Hinc cum eadem sit ratio simplicium & mixtorum, errant, qui dicunt, facultatem esse temperaturam. Quemadmodum pariter falluntur, qui non distinguunt animam a temperatura. Qua ignoratione cũ non obrueretur Hippoc. primo de decretis, ait, animam hominis, ignis & aquæ temperamentum habere, insinuans animam habere organum, hoc est, temperamentum, constitutum ex igne, & aqua, hoc est, ex calido & sicco, & frigido, & humido & proinde ex omnimode contrarjs, vt ex horum mutua actione medium quoddam prodeat temperamẽtũ, quod tamen non est anima, sed animæ organum. Et propterea subdit Hipp. anima semper similis est, & in maiori, & in minori, non enim alteratur, neque per naturam, neque per necessitatem, hoc est, vi: corpus autẽ, hoc est, animæ subiectũ, nunquã idem in vllo aliquo est. Ecce si anima semper similis, & corpus nunquã idem, quia eius temperatura mutat: ergo anima cũ Hip. non est temperatura. Et ab Hippocrate nequaquam recedens Plato in Phædone, ait, esse in corpore nostro cõplexionem quandam ex calido, frigido, humido, & sicco, cæterisque talibus, & horum temperantiam cõsonantiamque animam esse videlicet,

resultantem in corpore, postquam hæc ipsa bene mo
derateque inuicem temperata sunt: vt quotiescunq;
horum natura in corpore, propter morbos, vel alia
mala, immoderate vel remittitur, vel intenditur, ne-
cesse est, animam subito interire, hoc est corpore dis-
solui. Ecce, quod intenditur, & remittitur est cor-
porum: nam hoc est temperies, non anima, quare ani
ma differt a temperie.

Hactenus ergo cõstitutum sit, hominem esse effe-
ctiuum per animam, & proinde per animæ potentiã,
seu facultatem.

Facultatũ diuisio.

Cæterum cum homo productus sit effectiuus, hoc
est, ad operandum idoneus, non autem ad vnicam,
sed plures obeũdas functiones, ideo plures obtinuit
facultates: quarum aliquæ sunt Principales, aliquæ,
vt a principalibus emanantes, non principales, vt de
omnibus sit dicendum, vt dum cuilibet membro me-
thodus applicabitur, eius actio a propria facultate
prodiens leui negocio sit conspicua. Quantum igitur
attinet ad principales, hæ sunt in duplici differentia.
ut referuntur vel in Vitam, Vel Meliorem vitam.
Quantum ad principales caussa vitæ, sunt illæ facul-
tates, ad quarũ actiones sequitur opus, quo vita seu
omnis animæ operatio conseruatur. Vnde vt hæc o-
peratio in tribus præcipuis visceribus perficitur, ita
sunt tres principes facultates, nempe ratione sangui-
nis, sanguificatrix vocata, in iecore, ratione spiritus
seu caloris vitalis, vitalis vocata, in corde: ratione
spiritus animalis autem, vt in cerebro gignitur, ut
nomen non habet, ita vel generatrix spiritus anima-
lis, vel alteratrix animalis, ad differentiam naturalis,
& vitalis dici potest. Quo vero ad facultates princi-
pales caussa melioris vitæ, sunt quæ proponuntur a
Gal. 6. de plac. 2. dum ait, tres esse facultates, rationa-
lem, concupiscibilem, & irascibilem, quæ ita se ha-
bent, vt concupiscibilis sola reperiatur in stirpibus,
rationalis in Dijs: irascibilis sola nequaquam reperi-
tur, quę sane etiam ex Peripateticorum sententia se-
dem habet in corde, vt ratio aduersus concupiscen-
tiam irascibilem adiutricem haberet, vt hinc homo
non brutorum vita, sed multo meliori foueretur.

Platonis & Aristotelis comparatio in doctrina de facultatibus.

Cæterum pro exacta harum facultatũ intelligen-
tia notandum cum Gal. 6. de plac. 2. circa has faculta-
tes differentiam esse inter Platonem & Arist. (vt alij
breuitatis caussa omittantur.) Vnde quantum atti-
net ad Platonem, vt uoluit sedibus esse separatas, &
naturis longe inter se discrepantibus ita has vocat,
& partes, & species, quibus anima nostra est donata.
Nam id uocatur pars, quod ad totum aliquod consti
tuendum concurrit: species autem, quæ habet natu-
ram quandam ab alia re discrepantem. Quo fit, vt,
auctore Platone in Ciuili, species possit appellari
pars, non econtra pars uocari species: nam possunt
esse plures eiusdem naturæ. Quare cum ratio, iracun
dia & cupiditas, totam animam constituant, ideo di-
cuntur partes: cum etiam inuicem naturis longe di-
screpant, dicuntur species. Hanc autem variam na-
turam exprimens Plato, rationem assimilabat homi
ni, irascibilem leoni, cupiditatem variæ cuidam mul
torum capitum bestiæ. At Arist. hæc tria voluit esse
potentias, seu facultates vnius naturæ, seu substãtię,
ex corde proficiscentis. Quas Platonis & Arist. opi-
niones ponderans Gal. voluit Platonem recte fuisse
philosophatum: Aristot. autem errasse.

Concordia Platonis & Aristotelis.

Cæterum si nemini via ad philosophandũ est prę-
clusa, mihi, quamuis omnium minimo, dicere liceat,
tantos Philosophos verbis potius, quam re ab inui-
cem dissentire. Hanc autem concordiam ostendit no
bis rei natura. Nam cum obseruemus hominem mu-
nia obire ad rationem, iracundiam, & cupiditatem
spectantia: homo autem sit vnum propter formam,
propter animam, quæ necessario vnica esse debet:
hęc enim informat, & dat esse vnico indiuiduo, vt
hæc anima sit quædam substantia incorporea, inuisi-

A bilis, & proinde simplex, vt nequaquam proprie ex
pluribus partibus componi possit: ob id cum Aristot.
est vnica substantia ex corde proficiscens, & radicẽ
habens in corde. Cæterum quamuis animæ substan
tia sit vnica, simplicissima: nihilominus plures, ac fer
me innumeras obire potest functiones, nõ immedia-
te tamen, sed per medias facultates: quæ pro deter-
minata ac priuata partium corporis constitutione,
ita determinantur, ita contrahuntur, vt quę commu-
nes sunt facultates propriæ euadant. Vnde & a Gal.
passim proprietatum facultates vocantur, verbi gra-
tia, carnifica in carne, ossifica in osse: quæ ita habẽt,
vt ossifica proprietas seu facultas sedem habeat in
osse, carnifica in carne, chylificatrix in uentriculo, &
sic de reliquis: quælibet tamen primam originẽ nan-
ciscitur a facultate, a potentia, vt est facultas unius
substantiæ, a corde proficiscentis.

Facultas animæ communissima, in alias facultates diuidua.

Quia veritate hunc in modum habita, dicimus, cũ
B anima vnica sit, facultatem & potentiam quandam
communem obtinere, quę plurimum diuisioni subij-
citur. Hæc autem diuisio triplex esse potest; nempe
facultatis generalissimæ, in minus generales: & mi-
nus generalium, in adhuc minus generales: & tertio
minus generalium, in specificas, quæ in alias diuidi
nequeunt. Primo ergo si communissima illa facul-
tas diuidatur, in genericas diuiditur: in tres nempe,
cerebri, cordis, & iecinoris facultatem: ut cerebri fa
cultas, quæ animalis vocari potest, a digniori eius fa
cultate uocetur ratiocinatrix: cordis facultas quæ
cordialis, seu vitalis dicitur, a digniori nuncupetur
iracundia: iecinoris denique facultas, cõcupiscibilis.
Quæ sane facultates a corde tanquam ab arce, a sede
animæ emanãt: ut animæ facultas, restricta & deter-
minata seu effecta animalis, resideat in cerebro: effe-
cta vitalis, seu irascibilis, in corde: effecta naturalis,
seo concupiscibilis, in iecore. Hæc facultates cum
C secundum operationes inter se plurimum discrepẽt,
possunt uocari species: & ob id Plato respiciens po-
tius ad facultatum operationem, quam essentiam, vo
cauit species. Quod sit verum, rationalem compa-
rat homini, irascibilem leoni, concupiscibilẽ bestiæ
multorum capitum. Vt autem hæ facultates in vnam
referuntur, quæ est animæ facultas integra, & perfe-
cta, vt si vna defecerit animæ facultas, esset manca,
secundum quandam similitudinem possunt hæ tres
facultates vocari partes, ex quibus animæ facultas
integra constituitur. Quo vero ad secundam diuisio-
nem, genericę illæ, emanantes a generalissima, sub-
diuiduntur, animalis nempe, vitalis, & naturalis, vt
animalis subdiuidatur in dignoscitiuam, & motiuã,
dignoscitiua autem in internam, & externam. Vitalis
autem facultas in vitalem, irascibilem, & pulsificam.
Naturalis in appetitricem, & altricem. Quantum
denique ad tertiã diuisionem, illæ minus generales
D diuiduntur in specificas, quæ amplius diuisionẽ non
sustinent, vt dignoscitiua interior in ratiocinatricẽ,
imaginatricem, & memoratricem, exterior in quin-
que sensus. Motiua in apprehensiuam, egressiuam, &
reliquas huius classis facultates, quæ in vnam motri-
cem referuntur. Cordis autem facultas diuiditur, vt
vitalis sit generatrix uel calidi innati, vel spiritus vi-
talis, vel sanguinis arteriosi, & proinde caloris in-
fluentis caussa melioris vitæ, irascibilis productrix
variorum affectuũ: pulsifiça sit hæc & illa pulsifica,
ut est huius vel illius arteriæ. Naturalis etiam fa-
cultas subdiuiditur, vt concupiscibilis sit ratione cõ-
seruationis indiuidui, cibi & potus, ratione conser-
uationis speciei, libidinis. Alteratrix autem in san-
guificatricem, chylificatricem, & reliquas id genus
specificas facultates, qnæ tot sunt, prout sunt deter-
minatæ partes.

Facultatũ sedes, seu domicilia.

Quæ sane facultates ratione sui domicilij ita se ha
bent, vt generalissima sedem habeat in corde. Minus
generalis in cerebro, corde, & hepate, nempe ani-
malis

malis in cerebro, vitalis in corde, naturalis in iecore, ſpecifica autem in determinatis partibus, verbi gratia, ratiocinatrix in medio cerebro, viſiua in oculo, apprehenſiua in manu, chylificatrix in ventriculo, appetens cibum & potum in ore vẽtriculi, venerem in teſtibus, & ſic de reliquis, de quibus potius dicendum vbi methodus huic & illi membro applicatur. Ecce ergo quemadmodnm datur generaliſſima facultas, cuius fons & origo eſt in corde: dantur etiam generales facultates, quæ prodeũt omnes a corde: dantur etiam, quæ ab his prodeunt, vt aliquæ immediate prodeunt a corde, ſcilicet vitales: aliquæ a cerebro, vt animales, aliquæ a iecore, vt naturales. Vt, ſi hęc veritas hunc in modum intelligatur, nulla ſit inter Platonem & Ariſt. diſcordia, dum modo veiint eſſe concordes. Hactenus ergo conſtat quemadmodum facultates principales ſint, & cauſſa vitę, & cauſſa melioris vitę.

Non principales facultates.

Quo vero ad non principales, duas habent conditiones, altera eſt, vt deriuentur ab vna ex genericis, reliqua alteri inſeruiat, verbi gratia, ratiocinatrix, quamuis deriuetur ab animali, inter principes tamen recenſetur, quia non famulatur alijs: contra, ſenſus exterior inter non principes recenſetur, quoniam & emanat ab animali, & facultatibus internis dignoſcitiuis famulatur. Ad eundem modum inter facultates naturales, nutrici reliquæ famulantur, vt illæ potiſſimum inter non principales recenſeantur, quæ abſolute alijs inſeruiũt, vt retentrix ratione concoctricis, vt ſenſus externus tatione facultatem internarum, ad differentiam imaginatricis & memoriæ, quæ principales dicuntur ratione ſenſus exterioris, non exquiſite autem principales, quoniam inſeruiunt ratiocinatrici.

Facultatis diuiſio alia.

Cæterum quamuis tot ſint facultaies, nihilominus cum Gal. lib. de differentijs ſymp. 3. colligere licet, genere duplicem tantum eſſe facultatem: aliam liberam, aliam non liberam. Per liberam intelligo, cum eodem Gal. 2. de motu muſculorum, quinto, cum facultatis actio pendet a voluntate noſtra, verbi gratia, motus voluntarius eſt quem, quando volumus, vel ſedamus, vel citius, & tardius, vel crebrius ac rarius efficimus: cuiuſmodi eſt viſio, diſcurſus, & omnis denique actio prodiens a facultate cerebri animali, cuius facultates aliæ non ſunt quam tres illæ principes, ſenſus internus, cum reliquis externis, & motus voluntarius dictus. Alia vero ex parte, per non liberam intelligo, quæ aſſidue cogitur eſſe in actu ſecundo, & naturalis vocatur. Vt merito Galenus præcitato loco, hoc eſt, de differentijs ſymp. 3. dicat, actionum duas primas eſſe differentias, alteram animæ, reliquam naturæ.

Diſcrimen facultatum animæ & naturæ.

Nota: vbi naturalis ceſſat ab actione, non amplius agit, vt auctrix, dum ceſſat ab actione, non amplius auget, ſimiliter dum formatrix ceſſat ab actione, nõ amplius agit, ceſſat autem dum opus eſt perfectum, & auctrix dum celebratũ eſt debitum augmentum. Animalis vero dum ceſſat, iterum agit, vt oculus modo non videt, modo redit ad videndum. Quare eſt differentia inter facultates animæ, & naturæ.

Naturalis facultas quadruplex

Cæterum ſicut facultas animæ alia præter propoſitas dari non poteſt: ita, quantum attinet ad naturæ facultatem, non eſt niſi quadruplex: nempe alteratrix, attractrix, retentrix, & concoctrix. Quod ſit verum, alt Gal. prima aph. 12. naturam vniuſcuiuſq; particulæ vti quatuor potentijs, attractrice proprij alimenti, eiuſdem retentiua, ad hæc concoctiua, & quarta, quæ humores diſcernit, & aliena expellit, vt diſcretiua referatur ad expulſiuam. Vnde harũ munia explicant Gal. dicit lib. curatiuo per venę ſect. 8. & 6. Epid. 6. tertio, partem quamlibet poſſidere familiarem attractricem, vt attractrix attrahat, quod parti familiare eſt. Alteratrix ita agit in attractum, vt opus ſuum, hoc eſt, alimentum perficiat, & ex toto vincat. Retentrix autem agit, dum clauſus permanet meatus, & contenta a continente nequaquam expellitur, (vt ait Gal. 6. de lo. aff. 6.) ſed contra per contractionem, comprehenditur & retinetur. Quãtum denique ad expultricem, vt ait Gal. lib. curatiuo per venæ ſectionem octauo, hæc expellit alienũ & quantitate, & qualitate: vt hinc mirandum non ſit, ſi iecur, ſi ventriculus, materias expellant nequaquam qualitate peccantes, nam ratione copiæ alienæ ſunt. Cæterum cum eadem Gal. 6. de loc. affe. 6. excretio ſecundum naturam ſit, aperto fluxionis meatu, ac reliquo cõceptaculi ſpatio, & contractio, & ad apertum etiam meatum impellente, quidquid in continente ſpatio continetur.

Conſtitutum ergo ſit naturales facultates eſſe tantum quatuor, vt quotquot a Gal. recenſentur inter naturales, aliæ non ſint præter has quatuor. Quę veritas, vt pateat, liceat propter iuuenes quoſdam Galeni locos in medium adferre, & dum obſcure offerunt, illuſtrare. Primum ergo Galenus 1. de ſanitate tuenda quinto, inter naturalis facultatis actiones recenſet auctionem, concoctionem, diſtributionem & nutritionem. Quibus verbis, per diſtributionem inſinuat expultricis functionem, per reliquas autem alteratricis functionem. Nã v: altetatrix agit in cibum, ipſum mutando in ſanguinem, in humiditatem alimentalem, eius functio dicitur concoctio, vt autem ita alterat, vt mutet in propriam partium ſubſtantiam, eius actio vocatur nutritio, vt demnm mutat in propriam ſubſtantiam alimenti maiorem portionẽ quam fnerit reſoluta, vocatur auctio. Ecce quomodo concoctrix, nutrix, & auctrix, nil aliud ſunt quam facultates alteratrices. Secunda auctoritas ſit tertio de ſympt. cauſis ſecũdo, vbi inter facultatis naturalis actiones proponit nutritionem, concoctionem, & aſſimilationem: ſed omnes redigit ad alteratricem. Quod ſit verum, ait, naturalium actionum prima ac propemodum omnium maxime neceſſaria eſt nutritio, quæ alteratricis quædã eſt ſpecies. Addit autẽ, ſimiliter & concoctio, quæ eſt in ventre, & venis, & qualibet particula, eſt alteratio. Quarta, quam aſſimilationem vocant, nomine quidem a nutritione diſſidet, re autem non diſſidet, quare erit alteratio. Tertia auctoritas ſit primo de facultatib. naturalibus a quinto, vſque ad nonum, vbi voluit, naturales facultates tres eſſe, nempe generatricem, auctricem, & nutricem, quæ ita habent, vt generatrix agat, dum in vtero geſtatur & fingitur animal, quo tempore primas ſedes obtinet formatrix, & alteratrix, ſiquidem generatricis vis actio eſt quidem naturæ non ſimplex, ſed ex alteratione, & formatione compoſita, alteratrici autem & formatrici famulantur auctrix, & nutrix: ſiquidem dum fœtus in vtero geſtatur, vt eius partes augẽtur, famulatur auctrix, vt autem nutriatur, nutrix. Cæterum quantum attinet ad auctricem, hæc illa eſt qua corpus, quod continuitatem ſuam hæc ſpeciem ſeruat, in omnem dimenſionem attollitur, Hæc autem dominatur ab eo tempore, quo animal perfectam magnitudinem eſt adeptum, vſque ad ætatis vigorem. Quæ autẽ auctrici facultati famulãtur, ſunt alteratrix & nutrix. Quo autem ad nutricem, huius generalis actio eſt alteratio, quæ tamẽ differt ab alteratione genitricis. Nam in genitrice per alterationem quod os non erat, factum eſt os, vt merito hæc alteratio generatio nominetur, in nutritione autem id quod affluit, efficitur ſimile ei, quod factum, quod genitum eſt, vt merito nutricis alteratio aſſimilatio nuncupetur. Vt finis generatricis ſit eſſe illiud, quod gignitur, cum generatio ſit mutatio de nõ eſſe ad eſſe, finis autem augmentatricis, ſit geniti perfectio, nutricis denique finis, vt genitum, vt perfectum plurimo tempore duret. Vt quælibet facultas, vt naturæ facultas, ſemper ſit in actu ſecundo, ſemper agat, donec ſuum finem

eſt

est assecuta, vt generatrix agat, quousque animal est genitum, & formatum; auctrix quousque animal ad magnitudinem debitam est perductum: nutrix denique toto vitæ tempore animalis. Vt ex hoc discursu pateat, cũ hæ tres facultates sint alteratrices, pręter quatuor propositas potentias naturales, aliam non esse imaginandam.

Sed difficultatem facit vis formatrix, cum generatricis actio sit mixta ex alteratione, & formatione, vt generatrix facultas sit alteratrix, & formatrix. Quare formatrix alia ab alteratrice, non potest referri in alteratricem. Dicendum: hanc esse excipiendam, vt sit facultas quædam diuina, & super naturam, vt eius opus non naturale, non vnifo:me, sed artefactum, & plane diuinum appareat, propterea quod corpori a genitrice per alteratione͂ producto optimam tribuit compositionem. quæ merito nec est de essentia geniti, nec necessario essentiam consequitur, sed (vt ait Gal. 1. de vsu par. 9.) necessario accidit. Vt naturæ facultates concurrentes ad indiuidui & generationem, & increme͂tum, & conseruationem, sint tantum quatuor, nempe alteratrix, attractrix, retenttix, & expultrix: quibus, tãquam quid diuinum & extremum, additur formatrix. Vel rectius dici potest, quod facultates sint vel animę, uel Naturę. Si animæ: vel Dignoscitiue, vel Non. Si dignoscitiue: vel Interioris, vel Exterioris. Si interioris, vel Principalis, vel Non principalis. Principalis: vel Simpliciter, vt ratiocinatrix, uel secundum quid, vt imaginatrix, & memoratrix. Si nõ principalis, vt sensus communis. Si exterioris, vt quinque sensus. Si autem dignoscitiue, vt quæ pertinent ad motũ voluntarium. Quæ omnes statuũtur animales functiones, propterea quod modo agunt, modo non agunt: modo magis, modo minus agunt: v.g. homo ambulat, cessat, modo velocius, modo tardius ambulat, vt si etiam nullum sit impedimentum, possit non ambulare. At quę naturę sunt facultates, dũ præsens est obiectum, non possunt non agere, ut si quandoque cessent ab operatione, id fiat, quia deficit obiectum: v.g. dum fœtus est formatus, cessat formatrix, quia nõ habet in quod agat, vt si lædatur compositio rursus agit, sicut etiam auctrix. Vnde naturæ facultates considerantur ratione vel illius quod generatur, vel ratione geniti. Si ratione illius, quod generatur, siue sit totum, siue sit pars, locum habet formatrix, cui famulatur alteratrix, siquidem formatrix tribuit compositionem, quæ est principale organum propriè & perfectæ operationis: vt formatrix vigeat, & in formatione fętus, & post formatum fœtum: at in formatione fętus pro domicilio habet semen, post autem partem viuentem, seu calidum innatum saltem pro alterius generatione. Si aute͂ naturæ facultates considerantur ratione geniti, respicimus vel ad meliorem vitam, vt sunt vel irascibilis, vel concupiscibilis: vel ad vitam, vt sunt quatuor naturales potentię vocatæ, quæ sane tantum quatuor sunt, caussa vitæ rei genitæ. Vt nulla sit in Gal. dictis ambiguitas.

Quarta auctoritas sit Gale. 1. de facultatibus naturalibus 11. dum ait, propter nutritionem opus esse agglutinatione, & propter agglutinationem appositione: namq; cum nutritio sit assimilatio eius quod nutrit, ad id quod nutritur, vt hæc fiat assimilatio, oportet vt præcedat agglutinatio, seu adhære͂tia, nam si alimentum defluit, non posset assimilari, & ob id alimentum, alioqui fluidũ, ope naturalis caloris lentitiam glutinisque consistentiam adipiscitur, vt agglutinatio pertineat ad alteratricem, cui famulatur retentrix. Quod sit verum, tertio de facultatibus naturalibus primo ait, retentrice͂ vim conferre ad agglutinationem, & assimilationem, quoniam, nisi succus attractus & appositus, in particula quiescet, neç agglutinari, nec assimilari posset. Ecce agglutinatio non pertinet ad retentricem, sed ad alteratricem: quæ primo agglutinat, mox assimilat. Addit deinde Gale. loco præcitato, hoc est 1. de facultatibus naturalibus 11. propter agglutinationem opus esse appositione: nam fieri nequit vt alimentum adhęreat, nisi primum apponatur. Dicebat autem tertio de facultatibus naturalibus 1. positionem, vel adiunctionem esse finem actionis, quæ vi attractrice proficiscitur, siquidem, & nutrimenti ex venis in singulis particulis adductio, adhuc attrahentis virtutis est opus, vt appositio pertineat ad attractricem, vt autem alimentum appositum, appositum permaneat, ad retentricem, vt tandem concludere liceat, postquam succus, qui omnem animalis particulam nutriturus est, a vasis excidit, primum in totam particulam dispergitur, mox adiungitur seu apponitur, deinde appositus agglutinatur, demum assimilatur, & quæ succi portio non assimilatur, expellitur. Vt rationabiliter Gal. 1. de facultatibus naturalibus secundo, concludat, etiam secundum mentem Hipp. naturam omnia artificiose & iuste agere, vt est facultatibus prædita, siquidem his facultatibus singulæ particulæ conuenientem succum ad se trahunt, & apponunt, beneficio attractricis, ope autem retentricis appositum retinent, quousque agglutinetur, & assimiletur, partes autem agglutinant & assimilant, virtute retentricis, demum quod interim non permisceri, nec cum nutriendo similitudinem recipere potuit, vi secretoria reijciunt.

Caussæ actionis instrumentales, spiritus, & constitutio.

Hactenus ergo constat quemadmodum actio est motus hominis, sed effectiui, vt scilicet vel agit, vel agere potest, vt corpus effectiuum est, hoc est, vt facultate præditum. Deinde in definitioue dictũ fuit. *Mediante spiritu*, vt hinc colligeretur, spiritum non esse auctorem seu primam causam efficientem operationis, sed concurrere vt medium, vt organum facultatis.

Spiritũ corporis humani natura.

Quomodo autem concurrat spiritus, vt pateat, cognoscenda est spiritus natura. In cuius inuestigatione, vt æquiuocationes ob vocis ignorationem fugiamus, primum scire oportet, quid per spiritum significare velimus. Itaque sciendum, nos per spiritum intelligere hominis substantiam, non solidam, non humorosam, sed quam Hipp. distinguens a solidis, & humoribus vocabat impetentem, seu impetum facientem. Quę sane spirituosa substantia nil aliud est, quam *mixtum per se mobile, genitum ex sanguine, & vapore gratia conseruationis facultatis humanæ*. Hæc definitio explicatur, vt explicatione absoluta oculis conspiciatis, quomodo facultas ad operandum concurrat, mediante spiritu.

Quid spiritus.

Spiritus est mixtum.

Primum ergo dictum fuit *spiritus est mixtum*, quę particula colligitur ex Galeno, dum sexto & quinto cap. dicit caloris ingeniti moderationem, hoc est, qualitatem, seruari respiratione: corporeæ autem substantiæ quod absumptum est, per cibos resarciri. Ecce vocat corpoream substantiam, nos autem mixtum, quoniam est genus magis proximum. Adhæc cum quilibet spiritus fiat ex sanguine, & ex hoc conseruetur, propterea quilibet spiritus, s. hominis, est substantia corporea, est mixtum.

Per se mobile.

Deinde additum fuit *per se mobile*, ad differe͂tiam humorum, qui ad similitudinem spirituum, inter solidas partes non recensentur, sed ad differentiam spirituum, humores non funt per se mobiles, non ex se, sed ad tempus, & ab alio mouentur, siue impulsi, siue attracti. At spiritus per se mouentur, vt quilibet spiritus semper moueatur, nempe spiritus insitus, spiritus vitalis, & spiritus animalis. Vt hinc etiam Galenus dicat tertio de facultatibus naturalibus vltimo, sanguinem esse tenuem, vaporem tenuiorem, spiritum autem tenuissimam, quæ sanę tenuitas maxime ad motum confert.

Quamlibet autem spirituum substantiam esse per se mobilem, licet dictis Gal. stabilire, & præsertim

spiritum

ſpiritum inſitum, nam vt dicimus ſpiritum inſitum, dicimus ſubſtautiam, quæ locum non mutat,& proinde potius quieſcit. Itaque ſciendum, & primum quantum attinet ad ſpiritum inſitum, per hunc intelligimus calidum innatum. Siquidem,& Gal.5.ſymp. nono ait, nos calidum innatum vocare etiã animantium natiunm ſpiritum: vt etiam aſſerat calidum innatum eſſe halituoſum & calidum ſpiritum. Nuncupauit etiam hoc calidum innatũ, ſpiritum, ſeptimo de placitis ſeptimo: dum inquit, oculorum ſpiritum lucidum effici, dum factus eſt particeps animalis ſpiritus a cerebro prodeuntis. Ex quo etiam colligere licet, ſpiritus inſiti, ſeu calidi innati ſubſtantiam eſſe minus tenuem ſubſtantia ſpiritus animalis: vt ſicut ex Gal.loc.cit. animalis ſpiritus eſt corpus fulgidũ, ac quaſi æthereum, hic fulgor, hic ſplendor deſidet in calide innato, in ſpiritu inſito, ſaltem ſecundum oculum, gratia ſcilicet viſionis. Huius ergo ſpiritus ſeu caloris inſiti motum exprimens Gal.lib.de rigore c. 6.dicit, calorem inſitum eſſe ſubſtantiam, per ſe & ſemper mobilem, & ſua ſponte, & proinde ex ſe, non ab alio. Hic autẽ motus eſt foras & intus: vt alter motus ſemper alterum excipiat: neque animalis generatio poſterior eſt, ſed prima. Obtinet autem hunc duplicem motum, quoniam hoc calidum innatum eſt temperatum ex calido & frigido: ex calido quidem, vt huius beneficio prima ratione, hoc eſt, primũ ſua ſponte, per ſe ſurſnm & foras mouetut, atque coloris innati ſubſtantia calido potiſſimum ad actiones indiget: ex frigido autem, vt hoc retineat, impediatque nimium motus ſurſum vehementiam: ſiquidem periculum eſt, ne calor innatus, præ leuitate & impetu ſurſum a corporibus diſcedat, & hinc diſſipetur. Vnde dicit Ariſt. prima parricula probl.33. hyeme calorem intus ſe contrahere, æſtate extra euadere, vt propterea non ſit quilibet calor, ſed proprius, vt ait 3.problem.25. qui ſane corrumpitur, aut marcore, aut extinctu: marcore quidem, hoc eſt, vel indigentia alimenti, vel ab alieno calore, vt ignis in ſole, & lucerna apud ignem. Extinguitur autem contrarijs, hoc eſt, frigido, & humido, in copioſiori vel vitioſo alimento. Vt tandem calor innatus corrumpatur marcore, quia deorſum non poteſt moueri: extinctu autem, vt motus ſurſum adimitur. Ecce ergo, quemadmodum ex Galeni ſententia calor innatus, ſeu ſpiritus inſitus, ſubſtantia eſt per ſe mobilis.

Quod ſi ſpiritus innatus, ſi calor innatus, eſt per ſe mobilis: id multo magis de ſpiritu vitali, & animali eſt aſſerendum. Sed calor innatus, ſemper ſui ſubſtantiam, partem nõ deſerit: calor enim innatus, verbi gratia, oculi, oculum non deſerit, cordis, cor non relinquit: & ſic de reliquarum partium calido innato eſt ſtatuendum. At ſecus dicendum de vitali, & animali ſpiritu. Hi enim ſpiritus præter motũ ſurſum, & deorſum, ſeu foras, & intus, & proinde præter motum communem his ſpiritibus, & calido innato, etiam alio motu afficiuntur, in quo propriũ fontem deſerunt. Nam vitalis ſpiritus mouetur a corde extra cor: vt hinc etiam ſemen, quod eiaculat, ſit vitali ſpiritu plenum. Animalis etiam ſpiritus mouetur a cerebro extra: vt hoc oculus nõ exigue ſit viſurus, At notandum differẽtiam eſſe inter hos motus: nam motus, qui fit iu parte, competit ſpiritui, vt per ſe eſt mobile: qui autem eſt a parte extra partem, adſcribitur ſpiritui, vt ab alio mouetur, & potiſſimũ ab impellente, a facultate tranſmittente.

Spiritus naturalis an detur.

Vnde Galenus, reſpiciens ad ſubſtantiam ſpirituoſam, vt mouetur ab vna parte ad aliam partem, 12. method.5. fatetur, dari ſpiritum animalem, & vitalem: ſed dubitat de ſpiritu naturali, inquiens: quod ſi naturalis quoque aliquis ſpiritus eſt, vtique hic quoque in iecinore, & venis continebitur, ſicut vitalis in corde, & arterijs. Ecce dubitat: quia per ſpiritum naturalem, non intelligit ſpiritum inſitũ, ſeu calidum natiuum: quia de hoc, an detur nunquam dubitauit: ſed intelligit ſubſtantiam quandam ſpirituoſam, quę mouetur a parte ad partem, quæ ſit alia a ſpiritu animali, & vitali: quia dubio procul ſi daretut, in tertio ex membris principibus, nempe iecinore, detineretur. At ſtatuendum potius non dari, cum hoc non egeat naturalis facultas, ad differentiam vitalis, & animalis, vt patebit dum de ſpiritus vtilitate loquemur.

Calidũ innatum non eſt temperamentum.

Cæterum cum conſtitutum ſit omnem ſpiritum, & preinde etiam ſpiritum inſitum, ſeu calidum innatum, mixtum eſſe per ſe mobile: neceſſario colligitur calorem innatum eſſe quid aliud a temperatura. Vnde hãc veritatem pernoſcẽs Hippo.6.Epid.5. ait: hominis anima ſemper producitur vſque ad mortem: ſi autem anima igneſcat, tunc anima ſimul cum morbo corpus depaſcitur. Ibi namque per animam ſignificat primum eius inſtrumentum, quod eſt calidum innatum: hoc enim ad mortem vſque producitur: hoc autem dum igneſcit, depaſcitur corpus, ſimul cum morbo: per morbum autem nil aliud intelligit, quam corporis tẽperiem redditam calidiorem, redditam morboſam. Quare calor innatus eſt quid diuerſum a temperatura: nec ab re, cum calidum innatum ſit ſubſtantia, ſit corpus, quod etiam antiqui ingenitum ſpiritu vocabant. Hactenus ergo patet quemadmodum ſpiritus eſt mixtum ſemper & per ſe mobile.

Materia ſpiritus.

Spiritus inſiti materia.

Deinde definitione dictum fuit, *genitum ex vapore.* Qua particula proponitur materia, ex qua generatur ſpiritus. Hanc autem eſſe ſanguinem & vaporem, comprobamus Gale.teſtimonio. Et primo, quo ad ſpiritum inſitum, dicit Gale.1.aph.14. ſubſtãtiam calidi innati eſſe aeream, & aqueam: quoniam hęc duo generationis principia, ex quibus fit, ita ſe habent: ſiquidem alterum, nempe ſemen, paucam omnino ſubſtantiam terrenam participat, plurimum autem aeris calidi humidique in ſe continet: reliquum vero, nempe ſanguis menſtruus, natura humidus eſt: vt cum calidum innatum ex his duobus ſit conſtitutum, & eius ſubſtantia ſit bene temperata, & ex his igneum genitum ſit; ex ſanguine, quia ex ſanguine menſtruo, ex vapore, quia ex ſemine, vt ſcilicet ſemen & ſanguis mutetur in vaporem, vapor in calidum innatum vapore tenuũ, & proinde in ſubſtantiam inuiſibilem. Confirmatur hæc veritas ex Gal.in lib.aduerſus Lycum cap.7. nam ait, calidum innatum primo genitum nil aliud eſſe quam ſanguinem, & ſemen, hoc eſt, corpus quoddam confectum ex ſanguine menſtruo & ſemine. Vt cum ſemen conſtet ex ſeroſa humiditate, & ſpiritu, recte dictũ fuit genitum eſſe ex ſanguine & vapore. At hic notandum cum Ariſt. 3. de generatione animalium nono, calidum innatum hominis differre a calido brutorum, vt fiat ex ſemine maris: cum dicit, ſolum in homine eſſe ſemen ſeparabile a corpore, hoc eſt, a fœtu: ſed de his diligẽter in ſermone de formatione fœtus. Amplius lib.ad Thraſybulum 19. ait, calidum innatum eſſe ſubſtantiam humidam, & calidam, hoc eſt, ſanguineam, & ſeminalẽ: vt pro ſui reparatione his etiam egeat. Adhæc, reſpiciens ad ſanguinem ex quo gignitur calidum innatum, ait 5.ſimp. 9. calidum innatum contineri in omnibus animantis partibus, ſed inſtar ſanguinis non eſſe vndequaque ſimile, & in ſpatijs inanibus non parum eius ineſſe ſubſtantiæ, imo potius veluti materiam quandam, quæ leuiculam expoſcit mutationem, vt perfecte in ſpiritum innatũ mutetur. Tandem dicit Gal.8. de Plac.7. caloris inſiti generationem non eſſe ex attractione ſpirituũ, qui ſunt in arterijs, ſicut in lapidibus, & lignis fieri cernimus: cum huius ſubſtantia ſit ſanguis, & ſemen: vt etiam eius complexio ſit temperata: vt iam calor innatus duo in ſe contineat, nempe ſubſtãtiam, & temperiem. Galen.1.de ſemine, quinto dicit, Ariſtotelis ſententiam fuiſſe, vel inſitum calorem, vel ſpiritum innatum,

innatum, vel bona temperaturam, roboris membrorum caussam esse: per insitum calorem insiuuãs temperiem: per spiritum autẽ substantiam. Quod etiam cum Aristotele neque Hippocrates ignorauit: siquidem lib. de alimento ait, facultatem alimenti peruenire ad ossa; & ad omnes partes, non modo viuẽtes, sed etiam non viuentes, & proinde ad sanguinem, pituitam, & medullam: & præterea addit, in caliditatem spitituum, & humiditatem. Quæ verba, si recte intelligantur, patebit apud Hippoctatem dari calidum innatum, Itaque sciendum, ita esse intelligendum Hipp. vt per facultatem alimenti intelligat vim cibi, beneficio cuius & continentia & contenta conseruantur, vt propterea conseruentur ossa, & omnes partes viuentes, & non viuentes: quamuis differenter: siquidem partes viuentes conseruantur, & concurrente cibo vere aluntur: reliquæ autem partes nõ viuentes, siue sint solidæ, vt vngues, siue etiam fluxiles, reparantur, & regenerantur: vt vis cibi perducatur ad sanguinem, ad pituitam, quæ potest in sanguinem conuerti, ad medullam, ex qua ossa alũtur. Sed præterea addit caliditatem spirituum, & humiditatem: insinuans, quæ communia sunt cuilibet parti viuenti: vt per caliditatem intelligat calorem a corde influentem: per spiritum, calidum insitum: per humiditatem, propriam viuentis partis humiditatem, ex qua viuens pars alitur, siquidem, vt pars viuens alatur, opus est præter cõstitutionem partis, hoc est, temperiem, cõpositionem, & vnitatem, vt adsit proprium alimentum, in qnod agat spiritus insitus, sed in virtute caloris a corde influentis, vt proprium alimentum, vt propria humiditas in substantiam partis viuentis mutetur. Ecce ergo quomodo secundum Hipp. datur spiritus insitus, & proinde calidum innatum: siquidem spiritus insitus, vt differt a vitali, & animali, est potissimum calor insitus: vt autem differt a temperatura, & calore influẽte, est spiritus insitus, est substantia. Vt ex his colligere liceat, calidum insitum esse corpus, cuius calor est elementalis, cũ fiat ex sanguine, & semine: vt, si recte intelligatur Hipp. huic veritate non refragetur. Itaque sciendum Hip. lib. de carnibus dixisse, quod calidum vocamus, immortale est, & cuncta intelligir, & videt, & audit, & scit omnia, tum præsentia, tum futura. Quæ verba sunt ita intelligenda, vt per calidum intelligat calidum elementale. Quod sit verum, subdit: huius calidi plurimam partem, cum turbata essent omnia, in supernam circunferentiam secessisse, & veteres nominant æthera, ignem. Vnde hic obiter colligendũ, Hipp. nouisse mundi originem, cum dicit, cum turbata essent omnia, hoc est, ante muudum, vbi turbatio, confusio, chaos adhuc esset, mundi origo fuit, dũ calidum in supernam circumferentiam secessit, & creatus est ignis, Sed ad rem: calidi elementalis plurima portione ascendente, factus est ignis: altera autem pars huius calidi decessit in infernam partem, quæ pars terra appellatur, nempe frigida, & sicca. Et in hac sane multum calidi inest: tertia autem pars aeris medium locum occupauit, calidum quidem, & humidum exsistens: quarta autem pars cœpit terræ proximum locum humidissimum, hoc est, aquam. Patet ergo quemadmodum per calidum intelligit elementale. Hoc autẽ arripit, vt medium, per quod Deus Opt. Max. mundum hunc creauit, & cõseruat; & propterea respiciens potius ad primũ motorem, quam ad medium, & per hoc medium insinuans nobis vires primi motoris, ait, esse immortale, quasi insinuans hoc calidum pendere a primo omniũ rerum auctore, qui immortalis est, & cuncta intelligit, & scit omnia, tum præsentia, tum futura. Vnde ad supremam illam diuinitatem respiciens, nec de olfactu, nec de tactu, nec de nutritione, & alijs consimilibus inferioris classis functionibus loquitur: vt pateat per calidum non intelligere calidum innatum hominis: tametsi calor ille elementalis possit mutari in calidum innatum hominis, sed tunc & vna cum homine perit, & organum est functionum hominis. Hæc de insiti caloris substantia, ex qua gignitur.

2. Vitalis materia.

Quod autem ad spiritum vitalem: ex Galen. 7. de Plac. 3. huius materia sumitur ex inspiratione, & proinde ex aere, & humorum exhalatione, hoc est, tenuiore ac puriore sanguinis parte: vt rationabiliter gigni ex sanguine arterioso statui possit: vt etiam dicit 12. meth. 5. vt propterea fiat ex elemẽtis, & hinc ex igne. Vnde dum philosophus secundo de generatione tertio, ait, nec esse ignem, nec ex igne fieri: intelligit a prædominio, cum spiritus a prædominio sit aereus, & ob id secnndo de generatione animalium quarto, ait, spiritum esse calidum, & humidum.

3. Animalis mate ria.

Quantum denique attinet ad animalem, Gal. 12. meth. 5. & li. de vtllitate respirationis vltimo, ait, necessarium esse, spiritum animalẽ nutriri, hoc est, conseruari per reparationem substantiæ loco illius, quæ dissipatur: est autem aer, & sanguis vapores. Ab aere quidem conseruatur, & ex inspiratione potissimum alimenti pars per nares animali spiritui accidit: vt cerebrum valde non egeat aere a corde allato: cuius signum est, quod si arteriæ circa collũ laqueis adstringantur, nihil patiatur animal, sed per totam diem, & respirare, & moueri possit. Cæterum conseruatur etiam ex sanguinis euaporatione prodeũte a corde ad plexum retiformem, & ab hoc in cerebrũ. Ceterum notandum cum Gal. lib. de vsu puls. 3. quamuis animalis spiritus beneficio aeris nutriatur, & vaporis sanguinei, qui in arterijs plexum formãtibus præparatur: magis tamen propriam vtilitatem tribuere arterias, vaporem sanguineum præparãtes. Nec ab re: siquidẽ & spiritus animalis genitus ex sanguine & aere, potissimum per portionem sanguineã spiritus animalis constituitur. Vnde 7. de Plac. 3. ait, spiritum vitalem perfectius coctum in animalẽ mutari quippe cum oporteat animalem spiritum exquisitissimã omnium mutationem adipisci: quare spiritus animalis, & citius & maiori ex parte conseruatur ope aeris, magis tamẽ proprie beneficio vaporis sanguinis, & præsertim prodeuntis ex plexu retiformi, ad differentiam euaporationis sanguinis e venis. Vnde idem Gal. 3. de Plac. 7. ait, animalem spiritum parua ex parte alimentũ suscipere ex venis ad cerebri ventriculos pertinentibus, maximum autem ac præcipuum ortum habere ex arterijs a corde ortum habentibus, & plexum retiformem efformantibus. Vt tandem colligere liceat, animalem spiritum seruari maioris ex parte beneficio aeris & potissimum per nares attracti: minori ope vaporis sanguinis arteriosi: adhuc minori ope vaporis sanguinis venosi: magis tamen proprie virtute sanguinis arteriosi.

Hactenus ergo patet, quemadmodum spiritus est mixtum per se mobile, genitum e vapore, qui in calido innato est seminalis, & sanguineus; in reliquis aereus & sanguineus: quamuis ratione spiritus animalis sit etiam spirituosus, vt gignitur ex spiritu vitali: & rationabiliter calidum innatum est seminale & sanguineum.

Caussa efficiens spiritus.

Deinde dictum fuit *a natura*. Qua particula proponitur caussa efficiens, quæ est natura, ad differentiam animæ: vt productio spiritus non sit actio animæ, sed naturæ. Quæ veritas, vt aperta reddatur, non erit ab re circa vnumquemque spiritum digredi.

1. Innati spiritus caussa.

Primo ergo quautum ad spiritum innatum: cum producatur etiam antequam in vtero gignatur fœtus: & post fœtus generationem conseruetur: sciendum, ante fœtus generationem produci ex semine, & facultate naturali generatrice, a vi seminis mediante spiritu vitali immutato, & adiuuante calore vteri: dum vero fœtus est genitus produci & conseruari a facultate naturali fœtus, secũdum omnes eius viuẽtes partes. Vt cum procreetur a qualibet corpo-

ris

ris parte: statuendum sit, non ab anima, sed a natura produci: propterea quod anima suas obit functiones tantum in cerebro, & partibus sensum & motũ a cerebro suscipientibus. Propterea hoc cognoscens Gal. dicit sexto epid. quinto, calidum innatum reperiri in toto corpore, in iecore, & corde. Neque obstat, quãuis ibi Gal. de cerebro loquẽs proponat spiritum animalẽ, non autem calidum innatum: nã ob id nec voluit nec debuit insinuare calidum innatũ non reperiri in cerebro, nam si reperitur in toto, igitur etiam & in cerebro. Vnde ita est locutus Gal. respiciens ad præcipuas actiones animæ, vt est & anima & natura: præcipua autẽ functio, ratione totius iecinoris & cordis, est functio naturalis, ratione autẽ cerebri, animalis: vt cum ad edendam functionẽ naturæ primum locũ teneat calor insitus, ad obeundam autem functionem animæ, spiritus animalis; ob id loquens & de toto & de iecore, & corde, proposuit calidum innatũ; loquens autem de cerebro pro posuit spiritum animalem. Præterea ita etiam est locutus, quoniam cerebri organum est calidũ innatũ, quod permixtum habet spiritum animalẽ, propter operationes principes, quæ in cerebro obeuntur. Constitutum sit igitur, cum natura agat in toto corpore, & potissimum in iecore, & corde: ob id calidũ innatum gigni a natura, tum totius, hoc est, a facultate alteratrice, tum singularum partium, tum potissimum iecinoris, & cordis. Hinc fit vt calor innatus varius producatur, vt corporis partes inuicem dissideant. Et ob id dicit ibi Gal. iecinoris calorem esse remissiorem, vt sola egeat transpiratione, cordis autem calorem esse intensiorem, vt egeat etiam respiratione: vt merito etiam calor iecinoris fiat ab agente minus calido, cordis autem calor magis ab agente calido. Idem de reliquis corporis partibus statuendum: vt calidum innatum cerebri a remissa potius quam intensa caliditate producatur. Ceterum vtcunque agentia differant, perpetuo sunt agentia, vt organa naturalia, non autem animalia. Hinc sequitur, vt cum calor insitus sit efficacior, sit calidior, productus in corde, quam in reliquis corporis partibus: propterea dixisse Gal. 9. meth. 10. caloris insiti cor esse fontem: per calorem initium nõ intelligendo omnem calorem: quia calor insitus in qualibet parte gignitur, nec eam deserit: quare per calorem insitum intelligit efficaciorem & calidiorem, vt eius non substantia, sed qualitas a corde tanquam a fonte deducatur in totum corpus, quę sane qualitas calor influens, scilicet a corde nuncupatur. Vnde ad idem respiciens Gal. lib. de vtilitate respirationis vltimo, ait, cor esse principium naturalis caliditatis, ibi per naturalem caliditatem intelligens quidem calidum innatum, at non absolute, sed vt ab hoc emanat calor influens, vitam conseruans omnibus corporis partibus: vt merito etiam cor vitæ principium statuatur. Comprobatum ergo sit, calidum innatum esse naturæ opus.

2. Vitalis efficiens.

Quo vero ad spiritum vitalem, & hic est naturæ opus, vt propterea assidua sit huius generatio. Ex Gal. autem 7. de Plac. 3. cum reperiatur in arterijs, & corde, potissimum gignitur a facultate cordis altera trice, quæ vitalis nuncupatur: quare a natura non ab anima.

3. Animalis caussa.

Quo vero ad animalem spiritum, hic sane reperitur in cerebro. Vnde dicit Gal. lib. de vsu part. secundo, cerebri ventriculos animalis spiritu plenos esse. Neque solum animalis spiritus reperitur in eius ventriculis, sed etiam (vt asserit lib. de vtilitate respirationis, cap. vltimo,) in cerebri substantia: vt huius caussa efficiens nil aliud sit quam naturalis cerebri facultas, quæ suis organis efficaciter agat in sanguineum vaporem: cum ex Galen. 7. de Plac. 3, oporteat animalem spiritum exquisitissimam omnium mutationem adipisci, vt hinc tempore aliquo egeat, cum

A in instanti tanta mutatio, vtpote spiritus vitalis in animalem, fieri nequeat. Vltimam autem (ait Gal.) perfectionem acquirit in cerebri ventriculis: quod intelligendum est de spiritu animali, qui est organum sensus & motus: nam, quia, organum est principum facultatum, & continetur in cerebro, ita in cerebro postremam consequitur perfectionem. Ceterum vbicunque gignatur, semper est opus non animæ, sed naturæ. Vt propterea cerebrum producat spiritum animalem in virtute caloris sui innati, non autem spiritus animalis prius geniti. Quoniam, vt cito patebit, solus animalis spiritus est organum animæ, quamuis cum insito permixtus: reliqui autem spiritus, hoc est vitalis, & insitus, sunt organa naturæ.

Finalis caussa spiritus.

Postremo definitionis particula fuit *gratia conseruationis facultatis humanæ*. In hac particula clauditur caussa finalis spiritus. Hic autem proponitur facultas humana, quia sermo est de actione, de operatione hominis. Dictum autem fuit *gratia conseruationis*, vt spiritus tanquam animæ seu facultatis organum distingueretur a membri constitutione, hoc est, temperie, & compositione: quandoquidem & constitutio est facultatis, & proinde animæ organum. Vnde pro huius veritatis intelligentia sciendum, facultatis organum bifariam accipi posse: altero modo, vt principaliter cõseruat facultatem, secundario autẽ vt ad facultatis operationis obeundas confert: reliquo autem modo, vt principaliter cõducit ad facultatis operationes edendas, secundario autem ad facultatis conseruationem: vt, si respiciamus ad facultatis conseruationem, primas partes obtineat spiritus: si ad facultatem operantem, constitutio temperaturæ. Quod cognoscens Gal. 3. de symto. caussis primo, ait, ciborum mutationem in chylum fieri a ventriculi temperatura, sed adiuuante calido. Ecce, ratione facultatis operantis, principale organum est temperatura: adiuuans, calidum innatum.

1. Spiritus inati vtilitates.

Cæterum, vt hæc veritas magis elucescat, & omnis cuiuslibet spiritus vtilitas pateat, liceat sigillatim circa vnumquemque spiritum digredi. Itaque quantum ad spiritum innatum: (vt omnia Gal. dictis comprobentur) dicit Gal. 2. ad Glauconem secundo: natiuus calor fortassis, (vt nonnulli arbitrantur philosophi, ac medici summi) substantia virtutum exsistit: etsi non hoc, saltem primum ac maxime necessarium ipsarum instrumẽtum. Ecce, nil aliud insinuat, nisi calorem natiuum, ita seruare virtutes scilicet naturales, vt vel sit essentia, vel saltem necessarium & primum organum, sine quo virtus nequaquam consistere potest. Amplius Galen. 6. epid. quinto, ait, multis in locis dixisse Hippo. calorem naturalem operationum naturalium esse auctorem. Ecce proponit calorem naturalem auctorem, principale agens, quod tamen est falsum: nã principale agens, est anima, est facultas: sed vocauit auctorem, vt significaret, conseruari ab hoc facultatem. Vnde ibidem habet Galenus Hippocratem significare animę substãtiam esse calorem naturalem: nam quamprimum desinit calor, pars anima orbatur. Et propterea philosophus decimoquarto problem. nono, dicit mortem esse refrigerationem caloris interioris: vt calidũ innatum sit nexus animæ, cum corpore. Cæterum hoc loco notandum, natiuum spiritum conseruare facultatẽ naturæ, vt propterea etiam conferat ad operationes naturæ, non autem animæ, nisi adnexum habeat subiectum, beneficio cuius euadat etiã animæ instrumentum. Quod pernoscens Aristoteles quinto de generatione animalium secundo, ait: vt spiritus natiuus, in alijs locis pulsum facit, in alijs inspirationem, ita in meatu auditorio facit auditum, scilicet per permixtionem substantiæ aereæ cum calido innato: vt etiam in oculo calidum innatum spiritus insitus, sit caussa visionis: vt etiam in cerebro, vt permixtum

habet

habet animalium ſpiritum, ſit cauſſa principum functionum: vt animalis functionis organum nō ſit inſitus calor naturalis, ſed vt mixtum quoddam ex calore naturali, & ſpiritu animali, vel alia ſubſtantia. Quod ſane additum eſt propter oculorum ſpiritum ſcilicet inſitum, qui ex Gal. 7. de placitis ſeptimo, lucidus efficitur, dum factus eſt particeps animalis ſpiritus a cerebro prodeuntis: vt ſpiritus inſitus, ſeu calor inſitus cryſtallini concurrat ad viſionem, & proinde ad animæ operationem, non ſolus, ſed neceſſario coniunctus cum ſpiritu animali: vt viſionis, vt actionis animalis pręcipua cauſſa ſit ſpiritus animalis, non autem naturalis calor, ſi quidem concurrit ad viſionem, vt illuſtrans, vt perfectus redditus ab animali.

Galenus de vſu calidi innati.

Cum ergo natiuus ſpiritus primum quidem naturalem facultatem conſeruet, deinde etiam vt adiuuans concurrat ad operationes obeundas ipſius naturæ: mirum eſſe non debet, ſi Gal. pleriſque in locis hanc veritatem propoſuit: ſimul etiam proponens pleraſque naturæ operationes, quę concurrente etiā natiuo colore obeuntur. Primo ergo Gal. 6. Epid. 5. ait, caloris natiui primum officium eſſe corpus noſtrum alere, ſanguinem primū creare, & hominem ad iram excitare. Quibus verbis primum proponit calorem innatum cuiuslibet corporis partis, vt quęlibet pars pro ſui conſeruatione eget nutritione: ſecundo proponit calorem innatum iecinoris ope cuius fit ſanguificatio, cuius opus eſt ſanguis, neceſſarius cauſſa nutritionis totius corporis: tertio proponit calorē inſitum cordis, cuius cauſſa homo ad iram excitatur; quod etiam dicit 6. de Plac. vlt. Secunda Galen. auctoritas ſit 4. aph. 2. dum ait, calore natiuo debilitato ex profluuio ſanguinis, nec cibos bene cō coqui, neque in ſanguinem tranſmutari, multoque etiam minus diſtribui, vt calor innatus ut inſtrumentum facultatis, & vētriculi, & iecinotis. Admoneantur autem ſtudioſi, quamuis dicat Gal. calore natiuo debilitato multo minus ſanguinem diſtribui: nō eſſe dictum, vt ſignificaret calorem innatum eſſe magis neceſſarium organum expultricis, quam concoctricis, ſed vt inſinuaret quod dum ob caloris imbecillitatem non coquitur alimentum, expultrix ita fit debilis, vt nequeat expellere, & præſertim quia sāguis male concoctus non cedit facultati tranſmittēti. Tertia auctoritas ſit 6. epid. 4. 25. vbi ait, ab inſito calido exoperante optimas fieri in ventriculo coctiones. Addit antem, hoc eſſentiam habere repoſitam in ſanguine & ſanguineis viſceribus: in ſanguine quidem, cum ex hoc reficiatur, vt ſcilicet mutetur in ſemen: in ſanguineis viſceribus, hoc eſt, animatis, nam niſi membrum ſit animatum & ſanguineum, hoc eſt, particeps huius calidi, calidum nequaquam reparari poterit: vt ſecundum hanc rationem membrum ſanguineum ſit non modo caro, ſed & os, & membrana, & quodlibet aliud membrum vita præditum: nam vbi vita, ibi calor inſitus: & vbi calor inſitus ibi vita. Quarta auctoritas 6. epid. 3. 18. dum ait, vitalis potentiæ eſſentiam eſſe ingenitum calorem, qui ex corde habet riginē. Ex quibus duo colligere licet. Primum, ingenitum calorem eſſe eſſentiam vitalis potentiæ, prout ſcilicet vitalis potentia ope huius conſeruantur: ſecundum autem, dixiſſe Gal. eū calorem eſſe eſſentiam vitalis potentiæ, qui ex corde habet originem, ad differentiam ſcilicet alterius caloris, qui ex alia parte habet originem. Vt propterea per calidum ingenitum non intelligat ſpititū vitalem, ſed inſitum cum vitali permixtum: qui, vt cōſeruat vim ſanguificatricē, eſt calor iecinoris: & ſic de reliquis: vt hinc quilibet calor ad operationē peculiaris partis iuuamentum præſtet. Quinta auctoritas ſit 5. ſimpl. 9. dum habet, calidum innatum omnes naturales actiones adaugere, & eo magis, quo eius ſubſtantia eſt copioſior, cuiuſmodi eſt in ijs qui creſcūt. Ex quibus duo potiſſimum colligere licet: primum, naturales actiones adaugere, vt propterea calidū innatum ſit adiuuans, ad differentiam temperaturæ, quæ ad agendum primum concurrit: vt etiam licet colligere ex 3. de ſymp. cauſſis 1. dum ait, cibi mutationem fieri a ventriculo adiuuante calido. Secundum autem, conferre ad augendas actiones naturales, non aliquas, ſed omnes: vt ſignificaret, nullam eſſe partem vita præditam, quæ hoc calido non egeat: vt ſi calidum innatum non eſt animæ eſſentia, eſt ſaltem eius primum inſtrumentum, ſcilicet conſeruans. Sexta auctoritas ſit ſecundo de facultatibus naturalibus 4. dum ait, a calore innato fieri nutritionem, concoctionem, omnem ſucci generationē, & in excrementis etiam qualitates. Poſtrema auctoritas ſit 8. de Placit. 7. vbi (cum dicit calorem innatum etiam ſecundum Hippocratis ſententiam omnium naturalium operationum auctorem eſſe, atque arteriarū motum produci ab inſite calore) ſubdit, quinimo etiam eſſe in cauſſa motus & neruorum, & muſculorum, cuius ſignum eſt, quod ſi vel frigore, vel veneno frigefactum fuerit corpus, nulla alia re in corpore alterationem patiente, ſtatim quidem arteriatum motus, neruorum item, & muſculorum, ceſſant: vt his verbis inferat, conferre calidum innatum ad functiones obeundas, non modo naturæ, ſed etiam animæ: ſiquidem neruorum & muſculorum motus animæ ſunt actiones. Et ob id notandum, calidum innatum non eodem modo ſe habere ratione naturæ, & animæ. Nam ratione naturæ, primū naturalem facultatem conſeruat, vt propterea naturalium operationū auctor vocetur: deinde vero adiuuat facultatem ad operandum, vt quo maior eſt portio calidi innati, eo melior fiat naturalis operatio, a naturali facultate, mediante partis temperatura. At ratione animæ, primum calidum innatum non conſeruat animalem potentiam, nam (vt ſuo loco patebit) conſeruatur ab animali ſpiritu: neque etiam multum confert ad animæ functionem, cum motus voluntarius valentior fiat potius a calido ſicco, quam a calido humido: cuius ſignum, pueros, calido innato maxime refertos, non edere motus admodum robuſtos: vt calor innatus potiſſimum ſit in cauſſa motus voluntarij, vt eſt in cauſſa, vt vis animalis influens ſuſcipiatur a parte: vt dum vi cauſſæ refrigerātis afficitur calor natiuus, vim animalem non admittat, hincque motus ceſſet. Vt id concludendum ſit, calidum innatum & potentiam naturalem conſeruare, & omnes eius actiones augere, non nihil etiam ad animæ functiones celebrandas conducete.

Calidi innati vſus, ex Platone.

Quod ſi volumus cum Platione etiam calidi innati vtilitatem pernoſcere: primum ſcire oportet Platonem in Timæo ſcripſiſſe, omnia animalis membra vitam poſſidere in igne, & ſpiritu, quæ ſane animal aſſidue reſoluunt, & exhauriunt, vt proinde alimento ſit opus. Quibus verbis colligitur, caloris & ſpiritus natiui beneficium, & maleficium. Beneficiū quidem, quoniam animalia viuunt per ignem & ſpiritum: maleficium vero, quoniam ab his animal abſumitur. Vnde per ignem intelligere oportet calorem cordis: per ſpiritum autem calidum innatum, eſſentiam membrorum, ſine quibus nequaquam membrū vinere poteſt. Ad hæc idem Pſa. in Gorgia, & in Phędro ait, mortem nil aliud eſſe quam animæ & corporis inuicem diſſolutionem: vt hinc colligere liceat, vitam eſſe vnionem animæ cum corpore, vt ſane hęc duo inuicem ligantur, vt vniuntur beneficio calidi innati: vt hoc deficiente deficiat vnio animæ cū corpore: & hinc ſuccedat mors.

Calidi innati vtilitas ex Ariſtotele.

Ariſtoteles quoque vtilitatum calidi innati non ignarus, dicit 5. de generatione animaiium 6. vnum quodque membrum ſuum calorem habere. Ad hæc 2. de partibus animalinm 3. cibum concoqui, & mutari, non niſi per caloris vim; vt propter alimenti

conco-

cōncoctionem nō modo animalia, ſed etiam ſtirpes, calorem naturalem obtineant. Et cum Ariſtotele hic calor pluribus partibus eſt accommodatus quemadmodum cibi adminiſtrationes ſunt accommodatæ, vt, verbi gratia, conficiatur cibus in ventriculo, & iecore, ijs partibus eſt accommodatus calor, qui aptus ſit ad cibum concoquendum, vt nimirum per calorem ventriculi panis fiat chylus, per calorem iecinoris chylus fiat ſanguis. Quinimo etiā (vt ait tertio de generatione animalium vltimo) in animalibus generantibus continetur calor, qui ſecernendo ex cibo ingeſto, & concoquendo, facit excrementum, quod cōceptus eſt principium, hoc eſt, ſemen. Adhæc, cum eodem Ariſt. tertio de partibus 6. calor eſt id quod vim obtinet agendi: ſanguinis autem copia caloris eſt indicium, nam vt ſanguis eſt copioſior, gignitur a validiori calido. Et tandem reſpiens ad plures calidi innati vtilitates, 5. de generatione animalium vlt. ſcribebat, conſentaneum eſſe natutam magna ex parte vti ſpiritu, vt inſtrumento; nā vt nonnulla artium inſtrumenta vtilia ſunt ad plura, qualis in exciſoria malleolus, & incus; ſic in rebus natura inſtitutis ſpiritus varium exhibet vſum, per ſpiritum autem intelligit calorem innatum, & propterea in eodem c. paulo ſuperius dicit, calorem vim agendi obtinere. Notandum autem, dixiſſe Philoſophum, naturā magna ex parte vti ſpiritu: non quia aliquando ſpiritu ſeu calore non vtatur: ſed di cit magna ex parte, hoc eſt, ad plures vſus. Quod ſit verum, ſpiritum cōparat vt inſtrumentum, ad arris inſtrumenta, vt ſunt ad plures vſus. Ita autem eſt locutus, quoniam loquitur de calore gignente dentes, & proinde de ſimplici calido innato, ad differentiam calidi innati non ſimplicis: nam vt ſimplex calidum innatum eſt inſtrumentum, quo natura vtitur ad plures vſus; contra calidum mixtum eſt inſtrumentum, quo natura vel anima vtitur, ad vnicum tantū & priuatum vſum: nam ſi miſceatur cum ſpiritu animali, eſt organum principium facultatum, & viſus: ſi cum ſpiritu vitali, eſt inſtrumentum facultatis vitalis cordis: ſi cum naturali, ſanguificatricis iecinotis: ſi cum aere, auditus tantum: ſi cum vapore, olfactus: ſi cum humore, guſtus: in reliquis autem functionibus, natura hoc calido inſito citra permiſtionem vtitur, & proinde vt inſtrumento, ad plures vſus. Hæc de vtilitate calidi innati.

2. Vitalis vſus.

Quoad ſpiritum vitalem: huius finis non eſt, vt ſit vehiculum vis pulſificæ: ſiquidem ex 7. de Piacit, 5. arteriæ pulſant, non propter ſpiritum a corde immiſſum, ſed quia tunicas adnexas habent cum corpote cordis, ab eoque vim influentem aſſidue ſuſcipiunt, Sed neque ad ventris concoctionem plurimū confert. Quod ſit verum, ait Gal. 2. de naturalibus facultatibus 8. quemadmodum ſpiritus vitalis in quibuſdam animalibus plurimum valet ad concoctionem, quæ fit in ventre: contra in hominibus vel nihil, vel omnino leue aliquid & exiguum confert: & cauſſa forte fuit, quoniam veſcitur cibarijs facilioris coctionis, vt a ſpiritu vitali potius conſumerentur, aſſerenturque, quam concoquerentur. Quare alınm vſum ſpiritui vitali tribuere licet. Et (ni fallor) multiplex eſſe poteſt: nempe & in corde, & extra cor.

In corde.

In corde quidem, vt permixtus cum calido innato euadat organum functionū cordis: ad hæc vt vim iraſcibilem viuiſicet, & cōſeruet. Quæ veritas colligitur ex Gal. 6. de Plac. 8. dum ait: ex eo quod habemus cor eſſe principium feruentis & ſpirituoſi ſanguinis, hoc eſt, ſanguinis vitali ſpiritu pleni, etiam cognoſcimus iracundiæ ſedem in corde collocatam eſſe, quæ conſequentia nulla eſſet, niſi iracundia ad ſuam edendam functionem vitali ſpiritu egeat. Atque huius veritatis ratio eſſe poteſt: quoniam vitalis ſpiritus, vt ferui dus, cor vehementer calidum cōſeruat: nam ex Gal. 6. de Plac. vlt. quo cor eſt calidius, eo vis iraſcibilis eſt validior.

Extra cor.

Spiritus autem vitalis extra cor vſus duplex eſſe poteſt. Alter qui colligitur ex Galen. 6. de Plac. 8. vt ſit ſubiectum deferens calorem influētem a corde, in totum corpus. Nam cum huius caloris influentis præſentia aſſidua ſit, maxime neceſſaria ad partium vitam conſeruandam: cum calor influēs ſit qualitas, multo promptius a corde toti cōmunicatur beneficio ſpiritus vitalis, quam ſi per partē poſt partem impertiretur. Et hoc eſt, quod ſignificauit Auicennas dum febrem definiens dicit eſſe calorem extraneum procedentem a corde in totum corpus mediante ſpiritu, & ſanguine, per ſpiritum nil aliud, quam vitalem, intelligens. Reliquus autem vſus eſt cum Gal. 7. de Placit. 3. vt ſit animalis ſpiritus materia. Adhæc in ſemine vnitur tantum calidi inſiti, vt ſit organum generatricis; vt voluit Ariſtot. 2 de generatione animalium 3. dum voluit in ſemine eſſe ſpiritum, qui facit, vt ſemina ſint fœcunda & 3. de generatione animalium vlt. ait, in ſemine recipi ſpiritum animalem, & per hunc eſſe principium conceptus: vbi per ſpiritum animalem intelligit ſpiritum animalis, ad differētiam ſpiritus ſtirpium: quoniam tum ſpiritum animalem conſtat eſſe vitalem, cum ſemen eiaculatum ſit plenum ſpiritu vitali. Hæc de ſpiritu vitali.

3. Animalis finis.

Quantum denique ad animalem ſpectat: de hoc loquens Gal. 6. Epid. 5. dicit, ſpiritum in cerebri cauis poſitum primarium eſſe animæ inſtrumentum: per primarium cauſſa non operationis, ſed conſeruationis & viuificationis facultatis, intelligens. Vnde hāc veritatem inſinuans: addit: ſatis eſt artem medicem ratione tractantibus noſſe, ſi contentus in cerebri finibus ſpiritus, aut prorſus corruptus ſit, aut a naturali temperie vna cum temperie cerebri longiſſime diſceſſerit, mortem neceſſario ſequi. Vt ex his colligere liceat, cerebri animam ſeruari a ſubſtantia & qualitate ſpiritus, necnon & a temperatura cerebri: ita tamen vt vitium in ſubſtantia ſolum ſufficiat ad animalis mortem: vitium autem ſecundum qualitatem, & inſigne eſſe debeat, & coniunctum habere debeat vitium in temperatura cerebri. Vt hinc colligere liceat & temperaturam eſſe quid aliud ab anima: & cauſſa conſeruationis animæ primum locum obtinere ſpiritum, ſecundum temperaturam; ſicut ratione operationis primum obtinet temperatura, ſecundum ſpiritus. At hic admoneantur ſtudioſi, dixiſſe Gal, mortem necaſſario ſequi, vbi animalis ſpiritus eſt prorſus corruptus. & loqui de ſpiritu, vt permiſcetur cum calido inſito. Vnde non proponit ſpiritum, vt corrumpitur, ſed vt corruptus eſt: nā dum corrumpitur, poteſt reſarciri, vt homo non pereat. Præterea Gal, non proponit ſpiritum corruptum, ſecundum aliquam tantum ſui portionem, ſed ſecundum omnem ſui portionem: cum proponat ſpiritum prorſus cortuptum: Etenim ſi corruptus ſit ſpiritus ſecundum aliquam ſui partem, fieri quidem poteſt, vt nō ſit idoneum animæ organū, & propterea mors non ſuccedit, quia cum poſſit regenerari, ad eam per ducetur copiam, vt euadat accommodatum animæ organum: ſi autem contra prorſus ſit corruptus, ob cauſſam ſiue reſoluentem, ſiue ſuffocantem, ita ceſſat a ſuo munere vis animalis, vt cor ita patiatur, vt mors ſubſequatur. Siquidem ex Gal. 9. meth. 10. ex tribus facultatibus nempe naturali, vitali, & animali, qualibet earum amiſſa, neceſſe eſt reliquas perire. Hoc autem ea ratione admonere voluit, propterea quod niſi animalis ſpititus prorſus ſecundum ſubſtantiam ſit corruptus, non moritur animal. Qnod ſit verum, Gal. 7. de Pla. 3. vt probaret animalem ſpiritum eſſe primum animæ inſtrumentū, ait, ſpiritum animalem neque eſſe animam, neque animæ domicilium: nam animalis ſpiritus exinanitio animal vita non priuat, ſed, ſenſu & motu erepto, tantiſper ſtupidum reddit, quoad rurſus collectus reſtituatur: vt

ſi ſpi-

ſi ſpiritus animæ ſubſtantia eſſet, fieri nullo modo
poſſet, quin ſimul atque operatio ceſſet, continuo
quoque anima interiret. Ecce, eſt inanitus: & tamen
homo non moritur. Quare per inanitum intelligere
oportet non prorſus inanitum: quia tunc dubio pro-
cul ſequeretur mors, cum amplius reparari nequeat.
Sed hic quiſpiam objiciat, ſi ibi Gal. non intelligeret
integram inanitionem ſpiritus animalis, ratio ipſius
nihil valeret, cum ita arguat: dum ſpiritus inanitur,
non ſequitur mors, ſed actionis amiſſio: ergo nõ eſt
anima, ſed animæ inſtrumentum: nam quis ſtatim di
cere poſſet, non ſequi mortem, quia totus non vacua
tur: nam vt remanet portio ſpiritus, ſi eſt anima, re-
manet etiã anima. Sed, hæc inſtantia nihil valet: nam
ſecundum hunc modum non ratiocinatur Galenus,
ſed ad hoc reſpexit, vt ſi ſpiritus animalis eſt anima,
dum vacuatur, vt ceſſet operatio, ita etiam mors ſub
ſequi debet: ſi autem eſt organum, quamuis ad eius
vacuationem ceſſet operatio, non tamen ſequitur
mors. Vnde cum ad ſpiritus inanitionem amittatur
operatio, non tamẽ neceſſario ſequatur mors: igitur
non anima, ſed animæ organum eſt. Sed propterea
non negaret Galenus integram vacuationem ſequi
mortem: quemadmodum cõfeſſus eſt 6. epid. 5. 6. vbi
proponit ſpiritum prorſus corruptum: & lib. de vtili
tate reſpirationis, vlt. dũ ait, duas eſſe cauſſas repen-
tinæ corruptionis, nẽpe immoderatam caliditatem,
& vacuationem totius ſubſtantiæ. Ecce proponit va-
cuationem totius ſubſtantiæ, non partis: vt ſi ſpiri-
tus animalis afficiatur ſecundum qualitatem, nequa
quam eſſe poſſit in cauſſa mortis, niſi vna cũ ſpiritu
etiam lædatur conſtitutio. Quod ſit verum, ait: ſiue
conſtitutio cerebri offendatur, ſiue ſimul circa cere-
brum ſpiritus, ſiue caliditas ſola, mors ex neceſſitate
animali contingit. Ecce ad vitã magis neceſſaria eſt
tum conſtitutio, tum caliditas innata, quã animalis
ſpiritus: nam vt ſola læſio ſecundum qualitatem vel
conſtitutionis, vel calidi innati, eſt cauſſa mortis; ita
ſola læſio ſpiritus ſecundum eius qualitatem nõ po-
teſt eſſe cauſſa mortis, ſed ſolum ſi vna cum ſpiritu
etiam conſtitutio lædatur: vt etiam oporteat (vt ait
Gal. 6. epid. 5. 5.) vt ſpiritus qualitas vna cũ conſtitu-
tionis qualitate maxime a natura diſcedat. Huius au
tem veritatis ratio eſſe poteſt: nam ſpiritus eſt orga-
num animæ, non naturæ: conſtitutio autem, & cali-
dum innatum, ſunt quidem organa animæ, ſed potiſ
ſimum naturæ: vita autem magis pendet a facultate
naturali, quam animali. Ad hæc cerebri conſtitutio,
& calor innatus, organa ſunt, quorum ope natura a-
nimalem ſpiritum producit. Sed etiam dicendum, ſi
inaniatur ſpiritus animalis, ſecretus a calido innato,
non ſequi mortem: ſi autem vacuetur ſpiritus ani-
malis, permixtus cum calido innato cerebri, vt eſt
organum facultatum principum, & generatricis ſpi
ritus animalis, neceſſario ſequitur mors: & hoc eſt
pulcherrimum. Hactenus ergo conſtitutum ſit, ſpiri-
tus animalis hunc eſſe uſum, vt animalẽ facultatem
conſeruet, & ad eius etiam munia obeunda cõferat:
quamuis præcipuus vſus ſit facultatis conſeruatio.
Quod ſit verum, dum manus apprehendit, operatur
manus: conſtitutio magis concurrit, quam ſpiritus:
cum illa ſit peculiaris manus conſtitutio, ſpiritus au
tem non perueniat ad manum.

Vſus ſpiritus animalis in facultatib. principibus.

Cæterum cum animalis facultas opererur, & in
cerebro, vt princeps vocata, & extra cerebrum, vt
ſenſus externus, vt volũtarie motrix: explicare opor
tet, quidnam præſtet animalis ſpiritus gratia harum
facultatum. Itaque ſciendum, quantum attinet ad
principes facultates, harum cauſſa natura procreauit
animalẽ ſpiritũ cum calido inſito permixtum, qui in
cerebri poris reſidet, vt animalis ſpiritus non mo-
do reſideat in cerebro, ſecundum eius ventriculos,
ſed etiam ſecundum poros, vt ſecundum poros perti
neat ad principem facultatem, ſecundũ ventriculos
autem ad non principem, ad ſenſum & motum: Spiri
tum autem animalem reſidere in cerebri ſubſtantia,
colligitur ex Gal. 7. de Placit. 7. dum ait, animalẽ ſpi-
ritum eſſe corpus frigidum, & quaſi ęthereum, quod
per totum cerebrum eſt diffuſum. Ecce animalis ſpi-
ritus diffunditur per totum cerebrũ. Hæc eadem ve
ritas colligitur ex Gal. lib. de vtilitate reſpirationis
vlti. dum ait, ſpiritum qui in ventriculis cerebri con
tinetur, neceſſario eſſe, vel animæ ſubſtantiã, vel pri
mum eius organum. Et ſi eſt primum organum, non
autem animæ ſubſtantia, neceſſarium eſt cerebrum
in ſeipſo animæ ſubſtantiam habere: quæ erit vel in-
ſita caliditas, vel ſpiritus, vel tota conſtitutionis ſpe
cies, aut ſi qua alia præter conſtitutionẽ incorporea
facultas exſiſtit. Ecce, præter ſpiritum exſiſtentem in
ventriculis cerebri, proponit alium ſpiritum, & hũc
diuerſum a conſtitutione, & calido innato, ergo nil
aliud eſſe poteſt quam animalis ſpiritus, ſed conten-
tus in cerebri poris. Cuius ſane munus eſt, cum Gal.
eodem loco, vt conferat ad principes functiones e-
dendas. Quod ſit verum, ait: cum cõueniat ſpiritum
animalem omnium puriſſimum eſſe & optimum, ſi
contingat, vt ſanguis in vitioſos vapores ſoluatur, ſi
ſanguis fuerit melancholicus, delirium fieri melan-
cholicum, ſi aũt958 bilioſus, delirium fiat phreneticum.
Ecce, ſi animalis ſpiritus vitioſus eſt in cauſſa, vt prin
cipes facultates lædantur, ob id, ſi purus procreetur,
& talis ſeruetur, erit in cauſſa vt principes functio-
nes optime obeantur. Ecce ergo quomodo animalis
ſpiritus eſt organum principum facultatum, & con-
ſeruans, & ad operationẽ etiam conducens, ſed in-
telligamus, vt eſt permixtus cũ calido inſito cerebri.

Vſus animalis ſpiritus in facultatib. non principibus.

Quod autem attinet ad animales facultates non
principales, harum etiam gratia genitus fuit anima-
lis ſpiritus, quod ſæpius teſtatum reliquit Gal. potiſ-
ſimum autem li. de vtilitate reſpirationis vlt. dũ ait,
animalem ſpiritum eſſe vel animam, uel primum or-
ganum ſcilicet ſenſus, & motus, vt ſi cerebri vẽtricu
lis vulnerentur, homines ſtatim ſenſus expertes, &
immobiles euadãt. Vt his verbis ſignificet ſummam
huius ſpiritus vtilitatem, & eſſe ſpiritum qui perti-
neat ad cerebri ventriculos. Hãc veritatẽ euidentius
expreſſit, 3. de locis affe. 7. dum ait, animæ, in cerebri
corpore reſidentis, primum inſtrumentum in ſenſi-
bilibus actionibus, & motiuis eſſe animalẽ ſpiritum,
qui continetur in cerebri ventriculis. Cæterum ani-
malis ſpiritus eſt organum potius conſeruans facul-
tatem, quam conducens ad operationem, cum ap-
prehenſio fiat a manu, in qua animalis ſpiritus non
reſidet. Quod cognoſcens Gal. dicit 7. de Plac. 7. ani-
mam vti animali ſpiritu tanquam principali vehicu-
lo, inſinuans per animalem ſpiritum vim animalem
impertiri partibus, in quib. ſenſationes, & motiones
voluntariæ celebrantur. Dicit etiam 4. de loc. affe. 2.
ſpiritum animalem eſſe primum animæ inſtrumen-
tum, ad tranſmittendos in vniuerſas corporis partes
ſenſum & motũ. Ecce ſpiritus animalis trãſmittit ſen
ſum & motum, vt ad partes nõ perueniat cum facul
tate, ſed ſolum tranſmittat. Ea autem vi ac efficacia
tranſmittit, vt (quemadmodũ fatetur Gal. 2. de Plac.
5.) voluntas etiam digitum longiſſime diſtantem ſta-
tim moueat, vt nullum prorſus temporis ſpatium re-
periatur inter volendi digitum mouere, & ipſum mo
uendi actum, vt nequaquam ſit, ſpiritum ſecundum
ſui ſubſtantiam à cerebri ventriculis ad manum con-
fluere, nam ſubſtantia corporea tam cito moueri ne-
quit. Sed id pro veritare determinandum, vt per ner-
uos viſorios ſecundum eorum ſubſtantiam ſpiritus
perueniat ad oculos, ſecundum reliquos autem ner-
uos ſpiritus ſit animalis facultatis vehiculum, vt
poſtquam ſpiritus ſecundum ſui ſubſtantiam ad cer-
tum quendam terminum eſt productus, mittat tem-
poris momento inſtar ſolis radios per vniuerſam ner
uorum ſubſtantiam, vt huiuſmodi radij ſint etiam

vt

vehiculum facultatis animalis, vt cōfertim partibus impertitur, vt cum Gal.7.de Placit.4.in fine, producitur per neruum ad principium spinalis medullæ, vt vim infert facultati, vt partes efficacius alterentur, seu facultatem suspiciant, dum autem per operationes producitur ad oculum, vt instar solis per radios vniatur cum ambiente, vt ad sui naturæ proprietatē immutetur. Cæterum spiritus secundum substantiam non confluunt per omnes neruos: quia, cum cerebrum egrediuntur, necessario dissipantur, vt reparatione egeant. Quod sit verum, dicit Galenus libro de vsu pulsuum 2. spiritum animalem in motu voluntario consumi.

Negatur spiritus naturalis.

Ex quibus colligere licet, spiritum naturalem non dari: quoniam facultas naturalis est insita, ad differentiam vitalis, & naturalis: ut dubitaret Galen. 12. Meth. 5. vt si detur, reperiatur in iecore & venis vt organum sanguificatricis, vt permiscetur cum calido innato iecinoris, quod calidum innatum, ut in reliquis partibus est seminale, & sanguineum, sed primū habet permixtum spiritum naturalem, qui fit ex vapore sanguinis, vt in iecore calidum innatum sit magis sanguineum, quam in reliquis partibus, quia est organum sanguificatricis.

Ex his ergo patet, quemadmodum spiritus est mixtum per se mobile, genitum ex vapore, siue vapor sit sanguinis, siue seminis, siue etiam aeris, a natura, gratia conseruationis facultatis humanæ. Apertum etiā est, cur in definitione actionis dictum sit, esse motum hominis effectiui, mediante spiritu.

Constitutio partis agentis, est etiā instrumentum facultatis.

Deinde additum est in definitione, *& constitutione*. Quæ sane particula exprimit actionem fieri a facultate per organum, quod vnicum non est: non solū spiritus, sed etiam partis agentis constitutio. Vnde pro huius particulæ explicatione, declarandum proponitur, qua ratione constitutio ad agendum concurrat. Quod vt rationabiliter explanetur, in primis scire oportet, quid per constitutionem intelligere oporteat.

Constitutio quid.

Dicimus ergo per constitutionem opus esse intelligere *partis viuentis constitutiouem, & eam secundum naturam*: quam dum pars obtinet, sanitatem etiam possidet, vt pars sana dicatur, contra autem ægra, si constitutio reddita sit præter naturā. Vt huiusmodi naturalis partis viuentis cōstitutio nil aliud sit, quam affectus secundum naturam corporis viuentis, quem immediate sequitur actio bona.

Constitutio bona est affectus secūdum naturam.

Declaro hanc definitionem: ex cuius explicatione ita apparebit quid sit sanitas, & quid morbus, ut nullus in mentibus nostris remaneat ambiguitatis locus: quinimo facile deprehendemus, quam inutiliter & confuse plerique scripserint. Primum ergo dictū fuit *constitutio bona est affectus*. Hæc particula colligitur ex Galeno 1.meth.7. dum ait, actionis caussam esse affectum: per affectum autem nil aliud intelligit, quam constitutionem, vt se ipsum explicat, ca.9. eiusdem libri. Quæ sane constitutio, ut est affectus, est quid in facto esse, non in fieri. Hic autem affectus est secundum naturam, ad differentiam affectus præter naturam: & ob id Gal. lib. curatiuo per venæ sectionem c. 4. constitutionem naturalem appellabat. Vt cum constitutio sit affectus secundum naturam, nil aliud sit, quam caussa contentiua sanitatis, vt sanitas seorsum caussa contentiua est affectio partis dependens a bona constitutione, qua posita ponitur sanitas, & remota remouetur. Quemadmodum mala constitutio, vt affectus præter naturā, est caussa contentiua morbi: vt morbus seorsum a caussa contentiua est læsio facultatis partis, dependens a mala constitutione, siquidē posita mala constitutione ponitur læsio facultatis, & remota remouetur. Nec ab re: cū & sanitas, & morbus, seorsum a constitutione sint affectiones, sint in fieri. Deinde dictum est *corporis viuentis* siquidem ex Gal. 1. meth.7. si particula sit demortua, tantum abest ut operetur, ut potius sit oneri: neque enim oculis nostra caussa egemus, sed vt uideamus. Tandem additum est, *quam immediate sequitur bona actio*. Hanc particulam tetigit Galenus libro curatiuo per venam sectam; dum ait, omnes corporis partium functiones bonas sequi naturalem constitutionem, vt primariæ actiones proficiscantur à similaribus, secundariæ autem ab instrumentalib. Vbi per primarias non oportet intelligere principales: nam sanguificatio est actio principalis; attamen fit a iecore, & secundum partem similarem, hoc est, propriā eius cutem, & a toto iecore vt est instrumentum: quare per primarias intelligere oportet, ut sunt propter membrum quod agit: per secundarias, ut per aliud: verbi gratia, nutritio est actio primaria, sanguificatio secundaria, quia confert etiam alijs partibus quā iecinori. Aduertendum autem Gal. proponere quidem bonas functiones, ut sequuntur constitutionem, non absolute, sed bonam: nam si mala sit constitutio, tunc corpus erit male affectum, & hinc male producuntur actiones. Vnde Gal. 1. metho.8. ait: corpus esse, quod actiones præcedit, ut. s. ad operandum concurrit: oportet autem (inquit Gal.) vt corpus non sit præter naturam affectum, si bonas actiones obire debet: siquidem bona actio esse nequit sine corporis naturali affectu: nec vitiosa nisi corpus sit affectum; ut per hæc verba insinuarit, naturalem affectum, hoc est, corporis constitutionem esse necessarium instrumentum, quo vtitur corpus seu corporis facultas. Sed hoc loco obiter admoneantur studiosi: vt intelligant quid voluerit Galenus, dum dicit, non posse esse vitiosam actionem, nisi cum corpus est affectum, hoc est morbo correptum; nam si recte intelligitur, sibimet contradiceret, dum dicit 3. de symp. caus. 1. actionem lædi quandoque ob errorem externum. Quare hunc in modum Galenum intelligere oportet; vt cum profiteatur methodum curatiuam, ob id uersatur circa corpus ægrum, vt functio læsa, vi cuius ægrotat homo, necessario fiat a morbo, non autem ab errore externo. Secus autem dicendum in arte præseruandi: nam fieri potest vt actio lędatur, & sensibiliter; propter errorem externum: quia nondū est morbus, sed imminet. Sed ad rem, ad bonam constitutionem, vt est affectus secundum naturam corporis viuentis, sequitur bona functio. Vnde etiam lib. ad Thrasybulum 15. & lib. de differē. symp. 1. voluit, actionis caussam esse sanitatem, & ad actionē sequi pulchritudinem. Sanitas autem nil aliud est quā constitutio hæc: ergo est actionis immediata caussa. Cæterum hoc loco aduertendum, cum constitutio sit caussa immediata actionis, & similiter facultas caussa sit immediata actionis, differentiā esse inter facultatem & constitutionem: nam facultas est caussa principalis immediata: constitutio autem est caussa instrumentalis immediata. Vnde Gal. 1. meth. 9. respiciens ad constitutionem, vt ad agendum concurrit, vt instrumentum, ait, cōstitutionem præstare vicem caussæ ad actionem. Quam veritatem si ex modernis aliqui cognouissent, libros adeo vastos imprimendos nō curassent: siquidē hac veritate proposita facile est intelligere morbum esse læsionem facultatis; quam immediate sequitur actio læsa; nec non & morbum esse constitutionem præter naturā; quam immediate sequitur actio læsa. Nam si sermo fiat de actione vt procedit a caussa principali, immediate procedit a facultate: si autem sermo fiat de actione, vt procedit ab instrumento, procedit a constitutione.

Constitutionis diuisio.

Cæterum cum bona constitutio sit instrumentum, quo mediante facultas agit; quod explicandum relinquitur, est quotuplex sit partis viuentis & agentis cōstitutio. Dicimus ergo hanc duplicem esse: nempe propriam & communem. Declaro. Cum corporis pars sit vel similaris, vel instrumentalis, illa propria statuitur cōstitutio, qua ita donatur pars similaris, vt non instrumentalis: vel ita donatur pars instrumentalis,

C talis,

talis,ut non similaris. Communis autem intelligitur constitutio, qua vtraq; pars, hoc est, & similaris, & instrumentalis, prædita esse potest. Quantum ergo attinet ad propriã: Galenus primo de sanitate tuenda quinto, hanc in genere duplicem proposuit, quẽadmodum & duplicis generis est pars: nempe similarem & instrumentalem: ait enim in naturali corporis nostri cõstitutione ea maxime seruanda sunt, quorum beneficio functiones obeamus: addit autẽ, functionum caussis esse similarium bonam temperiem, & instrumentalium formam, positum, numerum, & magnitudinem, & proinde compositionem. Ecce quomodo functionum caussa est constitutio, hoc est, temperatura, & compositio.

Propria.

Crasis est primum organum facultatis, in partes similari.

Sed ad uberiorem doctrinam, utrumq; euidẽtius non erit alienum explicare. Primum ergo quantum attinet ad temperaturam, hæc illa est, beneficio cuius (ut ait Gal. lib. quod animi mores corporis temperaturam sequuntu r) c.2. a similarib. actiones primo proueniunt, hoc ęst, uel primarię, ad differentiã compositionis, quæ est caussa secundarię operationis: uel & primo, non autẽ perfecte, nã totius membri operatio, ut perfecta, accepta refertur toti membro, secundum autẽ sui initium parti similari præcipuæ illius membri, & ob id dicit Gal. 7. meth. 2. partibus similaribus animantis, actiones primum acceptas referri. Ecce dicit primum. Quamuis si sermo fiat de operatione, quæ non pertineat ad totum membrũ, hæc & primũ & perfecte, fit a parte similari, & proinde mediante temperie, & præcipuo & immediato instrumento. Quæ ueritas confirmatur Gal. auctoritate 2. de naturalibus facultatib. ult. dũ ait, iecur, uenas, arterias, cor, uentriculum, & omnem deniq; particulam, quæ aliqua fungitur actione, necessario hoc obtinere, propter cerram, hoc est, determinatã ex quatuor elementis temperiẽ. Adhæc lib. de vtilitate respirationis c. vlt. inter prima cerebri organa proponit nõ modo spiritũ animalẽ, calidumq; innatũ, verum ẽt totam constitutionis speciẽ, hoc est (vt explicat Gal.) calidi, frigidi, humidi, & sicci temperaturam. Ecce temperatura est primum organum, vt si cum spiritu animali, & caliditate innata cõferatur, sit principalissimum organum: nã animalis spiritus est organum viuificans vim animalẽ, & aliquo modo ẽt conducens ad functiones: calor innatus cõseruat vim animalem, & naturalem; & adiuuat potissimum sui caliditate vim naturalẽ: temperatura autẽ vtramq; facultatem cõseruat vt hac dissipata pereat animal; & est præcipua caussa instrumentalis facultatis animalis principalis, & naturalis, vt operetur. Atq; hæc est illa tẽperatura, beneficio cuius natura in quolibet membro propriam generat substãtiam: de qua loquens Gal. 7. de anatomicis administrationibus c. 8. inquit, similares partes obtinere substãtiã non ad amussim eandem, sed singulis inesse quandã proprietatis substantiam, quandam peculiarẽ substantiam, quam verbis quidem queas describere, euidenter autem manifestare nequaquam: quæ enim visu tantũ aut tactu manifeste discernuntur, ea verbis docere accurate impossibile est: ducere vero aliquẽ ad exquisitiorem eorum inspectionem est possibile: nam similarium caro eandem ideam omnino nõ habet: nam musculorũ caro rubicundior est & mollior carne, quæ in ventriculo, vulua, & intestinis habetur; cordis autem substãtia durior: hinc fit vt si quis musculum, & cor pariter cocta gustare voluerit, gustu non mediocrem eorum differentiam obseruabit. De hac ergo propria substantia loquens, ait, omnes peritos naturæ interpretes tum Philosophos, tum Medicos fateri omnes actiones substantiæ proprietatem imitari. Quæ verba recte sunt intelligenda, ne forte quis credat proprietatem substantiæ esse caussam actionis: nam ibi per proprietatem substantiæ intelligit (vt audiuistis) propriam partium substan-

A tiam, vt propterea intelligat materiam a qua non fit actio, vt hæc materia, & secunda materia sit facultatis agentis domicilium, non autẽ agens, nisi vt quod. Quod Galenum et Philosophos ita intelligere oportet, vt actiones imitentur proprietatis substantiam, vt proprietas substãtiæ significat determinatã facultatẽ, vt præcipuum agens, & determinatam temperaturã, vt præcipuum instrumentũ: nam vt alia est substantia cordis, alia musculorum, ita alia est facultas cordis, alia musculorum: alia tẽperatura cordis, alia musculorum, quare & alia actio, v.g. cordis motus est naturalis, musculorum volũtarius. Itaq; substantiæ proprietatem proponit vt signum temperaturæ, & merito, cũ ex Gal. 3. de sympto. caus. 1. a temperatura proprietas substantiæ efficiatur. Vnde idẽ Gal. 7. meth. 3. dicit, vnamquamq: animalis particulam propriam edere actionem, quæ tantum ab alijs actionibus differt, quantum ipsa particula ab alijs di B stat: differt autẽ particula a particula per temperiẽ, siue simplicem, siue compositam. Ecce quomodo similaris particula per suã temperiẽ, vt per proprium & necessarium instrumentum, actiones obit. Quinimo Galenus vt ostenderet temperiem esse organum præcipuum, non modo partis vt agit, vt quod, sed etiã facultatis, qua fit actio: ait, 5. de loc. aff. vlt. actionis caussam esse facultatem, ea tamen ratione, vt omnium facultatũ essentia consistat in peculiaribus partium temperantijs. His verbis significans, necessariũ aç præcipuum facultatis organum, ac prout vni parti tributa est propria temperatura, ita illa pars donata sit propria facultate, vt propriæ facultates tot sint, quot etiam sunt partium propriæ substantiæ, & propriæ tẽperaturæ: ita tamen vt propria substantia sit facultatis domiciliũ, propria autẽ temperies pręcipuum instrumentum. Vocabat autem Gal. propriã facultatem, ad differentiam communis, quæ scilicet C communis est omnib. corporis partibus, vtpote attractrix, retentrix, expultrix, & concotrix, quæ in iecore specifica euadit, & vocatur sanguifica. Huius autẽ præcipuum instrumentũ est iecinoris determinata temperatura, vt huius etiam tãta sit necessitas, vt Gal. 1. dę præsagio ex pulsibus quarto dicat, facultatis essentiam singularium partium positam esse in commodo singularũ illarum partium temperamento. Sed ob id non licet intelligere, facultatem formaliter esse temperamẽtum, sed effectiue, vt scilicet dum temperamentum efficit propriam substantiã, a qua limitatur, contrahitur facultas, vt propria euadat, vt hinc facultatis vis ita pendeat a tẽperie, tanquã a necessario organo, vt necessariò pro cõditione organi agat: vt, quemadmodum ait Gal. 9. si facultas sit temperatissima, strenue agat: intelligitur autem temperatissima, dum residet in membro temperatissimo. Nam facultas hoc optimo organo vtẽs, optime D etiam operatur. Vt cũ temperatura sit facultatis organũ, ob id tẽperatura non sit facultas: tametsi Gal. sæpenumero per temperiem significauit, & facultatem, & formam: propterea quod temperamentũ est maxime proprium & necessarium organum facultatis agentis. Cæterum & Hip. summam vtilitatẽ temperamenti pernoscens etiã caussa melioris vitę, primo de dieta ait: quod humidissimum est in igne, & siccissimum in aqua, si in corpore temperamentum acceperint, sapientissima sunt. Quibus verbis nil aliud significat, nisi quod si aqua cum igne, & contra ignis cũ aqua tẽperamentũ accipiat, fiet optima temperies: quæ id erit animæ organum, vt animal sit sapientissimum. Quod sit verũ; subdit, nam cum ignis habeat humiditatem ab aqua, aqua autem siccitatẽ ab igne: vterque sufficientissimus est, vt neq; ignis alimenti indigentior multo procedat, neque aqua indiga motus multũ leuis reddatur: sic itaq; vtraq; c. per se sufficiẽtissima sũt, et inter se permixta, quod enim minime vicinis indiget, hoc maxime præsen-

tibus

tibus obtemperat. Ex his igitur anima temperata ſapientiſſima eſt,& valentiſſima memoria prædita. Si autem ignis ſit paulo inferior, ac defectuoſior, quã aqua: ſapientes ſunt,verum defectuoſior, quam in priori temperamento.Nam ignis ab aqua ſuperatus, tardiorem motum faciens, ſegnius ſenſibus allabitur.Conſtantes autem cum mãſuetudine ſunt huiuſmodi naturæ, ad quamcunque rem animũ applicuerint.Et ſi amplius ignis ab aqua ſuperetur,fiunt attoniti, & ſtupidi. Si autem aqua vim defectuoſiorem accipiat,quam ignis,homines ſunt ſapientes, & talis anima cito percipit illabentia, hoc eſt, ſenſibilia, & ideo ſæpe ab vna re ad aliam tranſit, vt natura talis ſit bonæ animæ.Si autem amplius aqua ab igne ſuperetur,anima erit auctior,ſed minus conſtans priore. Et ſi adhuc amplius aqua ſuperetur ab igne,talis anima eſt valde acuta,& homines vocantur ſubfurioſi, vt denuo pro vario dominio vel ignis,vel acquæ,têperamentum prodeat, vt hoc temperamentum cauſſa ſit ſapientis & deſipientis animæ.Vt hic obiter colligere liceat, cum dicit Hip. temperamentum eſſe cauſſam animæ ſapientis, & deſipientis: temperamentum eſſe quid aliud ab anima. Hæc de temperatura vt eſt propria conſtitutio partis ſimilaris.

Compoſitio & præcipuum inſtrumentũ operationis quę ſit a toto organo.

Quo vero ad compoſitionem, vt eſt conſtitutio propria partis inſtrumentalis: huius neceſſitatem inſinuauit Galen. 2. meth. 6. dum habet: quoniam actiones omnes a corporibus ſimilaribus fiunt, reliquæ vero inſtrumentorum particulæ vſum aliquem præbent: hoc morbi genus duplex erit, alterum in ſimilaribus,alterum in totius organis.Quæ dicta(vt puto)ita intelligenda ſunt: cum actiones fiunt a partibus,& a toto membro:vt fiunt a partibus, fiunt ab his,vt ſimilares, vt harũ temperies, & ideo vnũ erit morbi genus in intemperie, vt autem fiunt operationes a toto morbo, eſt alterũ morbi genus in toto organo,hoc eſt,morbus in compoſitione: vnde nequaquam hic morbus oborietur, niſi totum membrum ageret, vt cum agat mediante bona compoſitione, cum morbus ſit conſtitutio præter naturam lædens operationes, hæc conſtitutio, præter naturam, nil aliud eſt,quam mala compoſitio. Ecce ergo quomodo totum inſtrumentum operatur mediante ſua cõſtitutione, quæ propria eſt totius inſtrumenti: quæ non eſt temperies,ſed compoſitio.Et ob id 1. de cauſſis pulſuum 4. ait, omnem facultatem, quæ alterius cauſſa agit, inſtrumentum quærere ad opus appoſitum: verbi gratia,inſtrumẽtum quod ſpiſſis tunicis, & cauum eſſet intus, cuiuſmodi eſt arteria, inſtrumentum ſane accommodatum eſt facultatis pulſificæ. Ecce ergo quomodo facultatis inſtrumentum eſt compoſitio. Vnde etiam 1. de ſanitate tuen. 5. ait, poſitum eſſe in cauſſa bonarum functionum.Sed dubitatio oritur ex Gal. 6. de loc. affect. vlt. dum ait: actiones ex propria partium eſſentia prouenire, non autem ex poſitu: nam ſiue cor, ſiue iecur, in alia quapiam parte poneretur, nihilominus actionem ſuam obtineret. Dicendum hoc loco Galenum per poſitũ non intelligere totam compoſitionem, ſed tantum ſitum:& hunc non ratione partium membri,ex quo prodit totius membri compoſitio,ſed ratione totius membri, ex quo ſitu non prodit compoſitio membri, ſed compoſitio totius corporis. Vnde ſi, verbi gratia, iecur etiam in parte ſiniſtra eſſet ſitum, ſanguificaret, quoniam nec illi deeſt propria carnis eſſentia, quæ eſt præcipua cauſſa actionis, nec deeſt compoſitio, quæ prodit ex ſuis particulis: ſed ſolum eſt in parte ſiniſtra, & proinde ſitum habet ex quo potius prodit totius corporis, quam iecinotis compoſitio.Hæc de propria.

Vnitas partis eſt organum facultatis ſecundarium.

Quo vero ad communem: hanc euidenter inſinuauit Gal. 2. meth. 6. & alibi, dum dicit, ſolutã vnitatẽ eſſe morbũ communem ſimilarium, & diſſimilariũ. Nam ſi ſoluta vnitas eſt morbus, ideo eſt conſtitutio præter naturã immediate lædens operationes. Quare eius contrariũ, nempe ſanitas erit conſtitutio ſecundum naturam, bonarũ operationum cauſſa: conſtitutio autem ſecundum naturam contraria ſolutæ vnitati nil aliud eſſe poteſt, quam vnitas, ſeu continuitas, vt hac mediante bona fiat actio. Eſt autẽ hæc conſtitutio communis ſimilaribus,& inſtrumentalibus: quoniam & ſoluta vnitas eſt morbus partiũ,& ſimilariũ & diſſimilarium. Cæterum ſi conferatur vnitas, ſiue cum temperie: ſiue cum cõpoſitione: ſemper in rõne inſtrumẽti facultatis primas partes obtinet, in ſimilari tẽperatura, in inſtrumẽtali cõpoſitio.

Quid vnitas & morb. in ſoluta vnitate.

Verum cum omnibus non pateat, quidnam ſit vnitas partium, & ſimilarium,& diſſimilarium: ob id liceat hoc explicare, & præſertim, vt liceat etiã intelligere naturam morbi in ſoluta vnitate. Hanc ergo doctrinã licet colligere ex Galeno, libro de morborum differentijs 11. ibi namque voluit dari ægritudinis genus, quod eſt ſoluta vnitas: qui morbus obſidere poteſt partes tum ſimilares, tũ diſſimilares, vt ſi detineatur pars ſimilaris, ſoluatur vnitas partis ſimilaris: ſi autem detineatur totum inſtrumentum, ſoluatur vnitas totius inſtrumenti. Addit autẽ morbum hunc, hanc ſolutam vnitatem tripliciter parti occurrere: primo modo, vt ſit morbus per ſe partis ſimilaris, ex accidenti autem totius membri, vtpote ſi ligamentum ſoluatur, ſecundum partem, nam ligamenti vnitas vitiatur, vt ſit propria patientis, particulæ ægritudo: ex accidenti autem totius membri, quoniam accidit, vt aliqua eius particula patiatur: vt vnitas ligamenti, quatenus eſt vnitas partis ſimilaris, nil aliud ſit quã partis continuitas, quæ ſane eſt effectus optimæ mixtionis: vt mixtionis effectus præcipuus ſit tẽperatura, non præcipuus autem vnitas: quamuis vtrumq; partis ſimilaris agentis ſit organum. Secundo autem modo occurrit ſoluta vnitas, vt ſit morbus, proprius, ſeu per ſe, totius mẽbri: ex accidenti autem partium ſimilarium, veluti ſunt apoſpaſmata, id eſt, conuulſiones, quæ ſoluta vnitas fit, dum inſtrumẽti partes inter ſe vnitæ auelluntur.

Vnitas differt a poſitione partium.

Vnde differentia eſt inter ſitum partiũ,& vnionem: nam per ſitum intelligimus talẽ ſitum,& totius mẽbri,& ſingularum etiam particularum, ex quo particularum ſitu prodit totius membri compoſitio: per vnionem autẽ intelligimus, dum partes præter ſitũ illum, inuicem ita ſunt coniunctæ, vt quamuis ſint reſuera contiguæ, ad ſenſum tamen continuę eſſe videntur: vt ex hac partiũ cõiunctione prodeat totius membri vnitas, qua mediante, membrum, vt inſtrumentale, agit: vt ſi diſſoluatur, lædatur actio totius inſtrumenti: vt per ſe ſit morbus totius membri, ex accidenti autẽ ſingularũ partium, vt accidit, vt ſint partes inſtrumenti. Vnde notandum Galenum proponere apoſpaſmata in plurali: nam apoſpaſmata in ſingulari, vt ſcilicet competit vni tantum parti, hoc eſt ligamento, eſt ſoluta vnitas per ſe ligamenti, vt colligitur ex Gal. 4. meth. 1. vbi ſolutam vnitatem in ligamẽto vocat Apoſpaſma. Tertio oboritur ſoluta vnitas vt ſit morbus per ſe,& partis,& totius inſtrumenti: vt ſi ligamentũ ex toto ſoluatur, eſt quidem morbus partis, quoniã ligamentum nõ eſt amplius vnitũ, ſed in duas diuiſum partes: eſt autẽ morbus totius inſtrumenti, quoniã partes non amplius cohærẽt, neque vniuntur, vt totius vnitas fiat ex vnione, & adhærentia partium. Nec obſtat, quamuis afficiatur vnica tantum pars: quoniã afficitur, vt pars inſtrumenti, vt ſoluta vnitas ligamenti, partis ſcilicet ſimilaris, vt vna eſſe debet, ſit morbus partis ſimilaris. Soluta autẽ unitas ligamẽti, ut partis inſtrumenti, ut cõcurrit ad uanitatem totius membri, ſit morbus totius inſtrumenti. Ex quo Galeni diſcurſu cum colligatur dari ſolutã unitatẽ, quę eſt morbus, & partis,& totius inſtrumẽti, ut ſoluta unitas ſit cauſſa læſionis functionis,& partis,& totius, propterea vni-

tatem esse organum,& parti, & toti mēbro commune,quo mediante facultas operatur: id cum in definitione operationis dictum sit, esse motum hominis effectiui,mediante spiritu,& constitutione:per constitutionem opus est intelligere temperiem, compositionem, & vnitatem, vt temperies sit organum partis operantis, compositio totius membri, vnitas vtriusque.

Omnis morbus ad unū e tribus vulgatis generibus reuocari potest.

Quibus ex rei natura ita constitutis, vnum obiter colligere liceat:nequaquam dari morbum, qui non ad vnum horum trium generum referatur, nempe vel ad intemperiem, vel malam compositionem, vel solutam vnitatē,cum in morbo necessarium sit,vt id, quod est immediatum organum facultatis, patiatur, & ita patiatur,vt re ipsa aliquam mutationem experiatur. Quæ duo sane locum habent in temperatura,compositione,& vnitate:siquidem stante vita,nec anima,nec animę facultas patitur,vt mutationem accipiat, sed mortis tempore ad organi destructionem obeunt. Vt in errore sint qui imaginantur,dari morbum præter tria illa genera,quem vocant, vel a tota forma,vel a proprietate occulta.

Vitiā proportionis.

Sed quia dubitatio esse potest, de proportione partis similaris: ideo sciendum, neq; huius caussa morbum,præter tria genera esse somniandum. Nam per proportionem nil aliud intelligere oportet, quā determinatam quandam proportionē propriæ substantiæ partis similaris,vtpote carnis iecinoris: quæ sane proportio prodit ex mixtione quatuor corporum elementorum,quę sane proportio dum a generante per alterationem est producta,nec mutationem aliquam admittit stante vita,neq; est facultatis organum, sed solum est vt facultas communis limitetur, contrahatur, & euadat propria, vt propria hæc facultas pro domicilio habeat propriam substantiam,tali non modo temperie,sed etiam substantiarū proportione donatam, cuiusmodi est facultas alteratrix, sanguifica reddita, quæ pro domicilio iecinoris substantiam est adepta. Cæterum propria illa facultas,agens mediante organo immediato,agit per propriam temperiem, non autem per proportionem, vt cum proportio ad differētiam temperaturæ, compositionis & vnitatis, nec mutationem admittat,nec sit facultatis organū, sed solum domicilium, asserendum morbum in proportione non dari. Ex quibus colligendum,differentiam esse inter proportionem partis similaris, & instrumentalis: nam proportio partis similaris (vt diximus)nec mutatur, nec facultatis est organū: in instrumentali autem proportio & mutatur, & est facultatis organum: siquidem nil aliud est,quam determinata & peculiaris compositio. Neq; obstat, quamuis a facultate partis similaris prodeant actiones supra vires temperamenti,id enim fit quoniam illa proportio est in caussa, vt ita limitetur facultas, vt sit apta ad illas priuatas functiones obeundas,vt organo tantum concurrente, non proportione, sed determinata temperatura. Hinc sequitur si a generante, per alterationem vitiosa producatur proportio, v. g. in renibus, vi huius renum alteratricem ita limitari, ut aptissima sit ad gignendos calculos: gignit autē mediante organo per temperiem suam, non autem per proportionem, ut cum calculi generatio sit corrupta actio,hæc nequaquam referatur in morbum, cum in constitutione non sit noxa, sed in errorē externum, qui tam caussa est externa, nempe vitiosa proportio, sicut etiam quandoq; læditur sanguificatio ob vitiosum chylum. Quamuis differentia sit inter chylum, & proportionem,quia chylus est materia,in quā agit facultas sanguifica: proportio autem est contrahens facultatem. Cæterum aduertendum quamuis partis similaris proportio non concurrat vt organum facultatis, nihilominus cum inter proportionem detur similitudo,& dissimilitudo,adhæc vis contrahendi facultatem vel vehementiorem, uel imbecilliorem,sequitur vt virtute harum proportionum facultas ita limitetur,ut ad agendum euadat ratione similitudinis validior, ratione dissimilitudinis imbecillior,vt quādoque etiam ex toto actus secundus adimatur, prout dissimilis proportio erit idonea ad limitandam facultatem magis uel minus efficacem, perpetuo tamen vt facultas agit, ut organo vtitur temperatura,vt autem eius actio vel minuitur, vel etiam aufertur, quoniā facultas imminuitur vel etiā adimitur aptitudo, ad utendum temperatura vt suo instrumento, ut læditur actio ob errorem externum, cuius proportio est ita dissimilis & efficax,vt alterius facultas otiari cogatur:verbi gratia,dum magnes fricatur adamante,adimitur magnetis actio,[dum allio fricatur, reuocatur adamantis actio. Ecce magnes nihil patitur,neq; adamas,ut scilicet aliqua fiat mutatio uel in temperie,vel proportione, & tamen aufertur actio:quare ob externum errorem. Vt merito statuendum sit, cum facultatis organum immediatū nil aliud sit quam temperatura, compositio, & vnitas,& in his vim esse morbi: & cū hæc nil aliud sint, quam constitutio, recte in definitione actionis dictū esse mediante constitutione.

Finis actionis est voluptas.

Tandem in definitione actionis dictum fuit *gratia voluptatis*. Qua in particula continetur actionis finis: qui sane in operatione secundum naturam habet rationem boni, & boni delectabilis,vt propterea nil aliud sit,quam voluptas,siquidem agens agit, ut ex actione aliquid iucundum consequatur:verbi gratia,homo oculis non videt ut videat, sed vt ex visione aliquam utilitatem consequatur. Et propterea dicit Galen.7.de Plac.6.non satis esse ad voluptatis laborisque creationem, vt uel lenis, vel aspera in corpore motio fiat, sed necesse esse, vt vtriusque agitationibus sensus quisquam accedat. Ecce quemadmodum ad sensum pertinet creare voluptatem, vt sensationis secundum naturam finis sit voluptas.

Platonis & Aristotelis sententia, de caussa actionum finali.

Sed nota,quia tertio de anima septimo, ait, quod in sensu est voluptas, & dolor, in intellectu bonum, & malum,vt cum perfectio prædicetur de voluptate,& bono; forte in definitionem melius erit dicere, caussa perfectionis. Sed liceat cum Platone circa hāc operationis finalē caussam digredi, vt veritas magis elucescat. Itaq, sciendum, dixisse Platonem in Gorgia,omnium actionum finem esse bonū, & boni gratia omnia esse facienda,non autem ipsum bonū gratia reliquorum. Vnde ex his verbis opus esset statuere finem actionis esse bonum: cum tamen dicat Aristot.tertio de anima septimo, quod in sensu est voluptas,& dolor:in intellectu bonum,& malum: vt sensationis finis sit voluptas,intellectionis autem bonū. Propterea sciendum bonum, & uoluptatē bifariam capi posse. Declaro: & primo bonum,vel est vere bonum,vel apparēs bonum. Quod vere est bonum, aduersatur malo, & de hoc intelligit Aristot. tertio de anima, vt propterea sicut distinguit voluptatem a dolore,ita secernit bonum a malo. Quod autem est apparens bonum,non aduersatur malo: quia quamuis bonum esse videatur,est tamen malum,& hoc modo intelligendus Plato,dum in Gorgia ait,omniū actionum finem esse bonum, quod etiam in dialogo de pulcro, pulcrum appellauit, dum ait, potentiam esse pulcrum, impotentiam turpe, & oculi statuantur pulcri, non qui impotentes videndi, sed qui apti & vtiles ad vidēdum. Quod autem attinet ad voluptatem;accipitur vel generica,vel specifica:si generica, pertinet ad omnes facultates, vt omnis operationis finis sit voluptas:si autem specifica,potissimum solet capi pro voluptate pertinente ad sensus exteriores, & potissimum ad gustum,& tactū. Vnde ad sensuum voluptatem respiciens Aristot. 3. illo de anima septimo dicit,quod in sensu est voluptas, & dolor; in intellectu est bonū,& malū.At Plato respiciens ad voluptates in genere,in Phędro proponit voluptates & cor-

corporis, & animi, quæ ſcilicet in diſcendo percipiuntur. Vnde etiam in dialogo de iuſto ait, vt tres ſunt animæ partes, ſiquidē vna eſt qua homo diſcurrit, alia qua iraſcitur, & tertia qua cōcupiſcit; vt, inquam, tres ſunt animæ partes, tres quoq; voluptates eſſe videntur, ſua cuiuſq; partis propria. At addit in dialogo de Republ. cū tres voluptates ſint; voluptas partis eius qua diſcimus, erit vtiq; ſuauiſſima, eiuſque dulciſſima vita, in quo hæc pars dominatur. At quanta ſit in contemplatione veritatis ſuauitas, ſolus Philoſophus ſentit: vt hæc ſit vera voluptas, & ſinceta: (ait Plato) reliquæ omnes vmbratiles & inanes. Addit etiam in dialogo de iuſto, cum tria ſint hominum prima genera, nempe Philoſophus, contentioſus, auarus, eſſe quoq; voluptatum ſpecies tres, hiſce ſubiectas. At voluptates ita ſe habent, vt ait in Protagora: quædam incunda ſunt bona, quædā mala: per iucunda autem intelligit, quæ vel voluptatis principia ſunt, vel efficiunt voluptatem. Vt tandē ſi voluptas in genere capiatur, cū ſit cōmunis cuilibet animæ, cuiuslibet etiā actionis finis eſſe poteſt: ſecus autem ſtatuēdum, ſi capiatur ſpecifica voluptas, hoc eſt, ad ſolos ſenſus pertinens, ſicut accepit Philoſophus 3. de anima 7. Cuius veritatis etiā non fuit ignarus Plato. Quod ſit verum, in Philebo ait, ſapientiā neque ineſſe in vita voluptatis, neq; voluptatem in vita ſapientiæ, vt neq; voluptas ſit omne bonum, neque dolor omne malum. Vnde ad eandem ſenſuum voluptatem reſpiciens Plato in Conuiuio, ait, voluptates omnes amore eſſe imbecilliores, vt illis dominetur amor: ſiquidem amor, quoniam libidinibus, & voluptatibus dominatur, mirum in modum temperatus eſt.

Comprobatum ergo ſit, voluptatem in genere acceptam eſſe finem actionis humanæ in genere, ratione & corporis geniti, & generandi, vtpote generatio ſeminis, cuius vtilitas, cuius finis eſt propter fœtum generandum.

Sed & reſpiciens ad ſenſuum voluptatem Gal. 1. de cauſſis Sympt. 6. ait, in omni ſenſu eſſe dolorem, & voluptatem, vt ſane voluptas bonæ ſenſationis ſit finis, ſit vtilitas: ad quā reſpiciēs Gal. 17. de vſu par. 1. ait, animalib. duplicem vtilitatem accidere: primam ab actionibus, ſecundā a partibus, vt agant: nā pars, ſcilicet viuens, ſuperuacanea eſſet, ſi actione eſſet orbata. Ecce hic duplicem proponit vtilitatem, aliam actionis, aliā partis: at voluit actionis vtilitatem eſſe primam ac præſtantiorem: nam partis vtilitas eſt actio, actionis autem voluptas. Rationabiliter autem dicit Gal. ſi reperiretur aliqua pars actione orbata, eſſet abſcindēda, vtpote cuius nullus eſſet vſus, nulla eſſet vtilitas, qua homo frueretur, hoc eſt, nec partis, nec actionis. Vnde hoc loco admoneantur iuuenes, dixiſſe Gal. omnem partem conferre ad vſum, per actionem, per vſum intelligens illum, qui non præcedit ſcilicet tempore, ſed ſequitur actionem, vt dum proponuntur partes, quæ tantum ſunt ad vſum deſtinatæ, ſermo ſit de vſu, qui actionem tempore præcedit, ut hoc uſu præditæ, per hunc uſum conferant ad actionem totius membri: ob id tamen non ſequitur, ut pars propriam nō habeat actionem, cuius finis eſt utilitas propria, actione poſterior tempore, ſed dignitate prior, quæ utilitas uoluptas nuncupari poteſt. Vnde ad hanc utilitatem reſpiciens 11. de uſu partium 13. ait partis actionem conſtructione & generatione eſſe priorem utilitate, contra dignitate utilitatem eſſe priorē actione, ut primus ſcopus conſtructionis omnium partium ſit utilitas. Ecce proponit utilitatem, quæ conſequitur actionem, quæ eſt eius finis: quæ utilitas nil aliud eſt, quam uoluptas, et proinde quid dignius actione: quod nequaquam ſtatuendum de uſu, qui tempore actionē præcedit, nam actioni quodammodo famulatur. Cuiuſmodi eſt ille uſus, de quo loquens Gal. 17. de uſu par. primo, ait, nil aliud eſſe quam aptitudinem quandam ad agendum, ad quem etiam reſpiciens, dicit, primo de locis aff. 1. vt actio eſt motus partium, ita vſus ineſt omnibus partibus etiam nihil agentibus: igitur non ſequitur actionem: vt ob id etiam partes non viuentes hunc vſum obtineāt, cuiuſmodi. v. g. ſunt pili, qui dubio procul carent vſu, qui eſt finis actionis, qui voluptas nuncupari poteſt, ad differentiam vſus actionem præcedentis. Vnde etiā notandum, hunc vſum. qui eſt finis actionis, eſſe quid aliud a ſecuritate: de qua loquebatur Gal. 12. de vſu partiū 10. dum dicit, actionem dignitate anteponi ſecuritati, ad ſanitatis vero diuturnitatem poſtponi ſecuritati: & merito: quoniam ſecuritas magis cōfert ad ſanitatis diuturnitatem, quam actio: at contra actio ſecuritate eſt dignior, propterea quod dignius eſt quod cōſequimur beneficio actionis, quam ſit ſanitatis diuturnitas: nā quod cōſequimur ope actionis eſt voluptas, propter quam diuturnam optamus ſanitatem, vt etiam ſanitas ſine voluptate emortua ſit.

Conſtitutum ergo ſit, actionis humanæ finem eſſe voluptatem. Ad quam reſpiciens Gal. 11. de vſu part. 3. dicit: cum tria ſint actio, vtilitas, & pulchritudo: ratione dignitatis priorem locum obtinere vtilitatē, ſecundum actionem, tertium naturalem pulchritudinem: ſiquidem primus ſcopus conſtructionis omnium par. eſt vtilitas, vt merito & actione & pulchritudine naturali ſit dignior. Actionem autem eſſe pulchritudine digniorem ibidem colligitur, cum dicit: ea quæ natura ſemper imitatur, eſſe illa, quæ ad actiones & vtilitates pertiuent, ut natura pulchritudinem reſpiciat, non vt primū ſcopū, ſed veluti operationis additamentum: ſiquidem pulchritudo ad vtilitatis ſucceſſum & bonitatem refertur: vt propterea actio non ſit gratia pulchritudinis, ſed vtilitatis.

Sed quid eſt vtilitas? cum Gale. oculorum utilitas eſt admirabilis, vt cum ſit quid aliud ab actione, & dignius, ideo erit finis viſionis, & proinde voluptas, qua ope probæ viſionis fruimur.

Cum igitur humanæ actionis finis ſit voluptas: quotuplex ſit voluptas, merito explicare expedit. Dicimus ergo voluptatem bifariam accipi poſſe: altero modo, ut eſt finis ſimpliciter actionis: reliquo, vt eſt finis, in quem reſpicit agens actionem producēs. Sed primo modo in genere duplex eſt voluptas: nam ut duæ ſunt primæ actionum differentiæ, vt nimirum actio eſt uel naturæ, vel animæ, ita etiam emanat uoluptas vel naturæ, vel animæ: quamuis euidentior & præſtantior ſit animæ, quam naturæ uoluptas: & eo etiam præſtātior, quo erit facultatis animæ dignioris voluptas: vt omnium voluptatum præſtantiſſima ſit, quæ probæ intellectionis eſt finis, vt ſit veluti diuinæ bonitatis fruitio. Sed hæc limites artis anatomicæ tranſcendunt. Quod ſi liceat in præſentia proponere voluptatem omnium præſtantiſſimam, quæ ſit finis actionis, ſeu operationis hominis, vt ad artificē anatomicum pertinet: ſtatuendum ſit, eſſe voluptatem non naturæ, ſed animæ: quæ ſane voluptas finis eſt motus voluntarij artificialis, ad differentiam motus voluntarij brutorum, veluti proba locutio.

Voluptatis diuiſio.

Si autem alio modo capiatur uoluptas, ut eſt finis, in quem reſpicit actionis auctor: vt agens reſpicit vel vitam, vel meliorem vitam: ita & duplex erit voluptas, alia vitæ, alia melioris vitæ, hoc eſt, quæ conſequuntur uel uitam, uel meliorem vitam: ut nec vita, nec melior uita ſit finis, cum vtrumque ſit actio, ſi quidem uita, & melior uita, eſt animæ actio, uita quidem, eſt animæ actio, qua præſente homo viuit, melior autem uita eſt animæ actio, qua præſente homo non ſimpliciter uiuit, ſed bene uiuit: vt propterea melioris vitæ finis ſit uoluptas multo excellētior fine uitæ ſimpliciter acceptæ. Hinc ſequitur, in præcipuis viſceribus operationes obiri gratia & uitæ, & melioris uitæ: cauſa vitæ, generatio ſpiritus animalis in

cerebro, vitalis, in corde, ſanguinis in iecore; ſecundum quam rationem cor reliquis eſt anteponendũ: nam quamuis animalis ſpiritus ſit dignior vitali, hoc intelligere oportet cauſa melioris vitæ: nam cauſa vitæ, ſpiritus animalis gignitur cauſa reſpirationis, & hæc propter vitam, propter cor. Cauſa autem melioris vitæ, operatio eſt ratio, ira, concupiſcentia, generatio etiam animalis ſpiritus, vt ſit animæ organum, non quidem ad edendam reſpirationem, ſed ad obeundas principes functiones, & motus etiam artificioſos, veluti eſt texere, pila ludere, oratio vocalis, & ſimilis artificialis motus: ſecundum quam rationem cerebrum obtinet principatum. Itaque vt agens reſpicit vel ad vitam, vel ad meliorem vitam; ita datur finis, ſeu voluptas, vel vitæ, vel melioris vitę, qui tamen finis ita ſe habet, vt cum vita referatur in meliorem vitam, etiam finis vitæ referatur in finem melioris vitæ.

B Cæterum vterq; finis multiplex eſſe ſolet: prout & vitæ, & melioris vitæ actiones ſunt multiplices. Vnde ad hæc arcana reſpiciens Gal. quartodecimo de vſu par. 1. naturam ad conſtruendas animales partes ad tres ſcopos reſpexiſſe dicit, nimirum vt partes crearet gratia vel uitæ, vel cõmodioris vitæ, vel inſtaurationis generis, vt v.g. partes uitæ cauſa creatæ, ſunt cerebrum, cor, & iecur: cauſa autem melioris vitæ, oculi, nares, aures, manus, cauſa inſtaurationis generationis, teſtes, matrices. Quo loco notandum, quamuis Gal. proponat tres ſcopos, ad quos natura reſpicit in creãdis animalis partibus, non propterea tamen finium genera eſſe multiplicanda, vt finis tantum actionis naturæ, vel animæ, item vitæ, vel melioris vitæ, nam cum vita ſeruetur ſecundum indiuiduum, vel ſpeciem, ob id vtroque modo finis erit vitæ. Ad eundem modum, quicquid conſequimur cauſa melioris vitæ, quamuis multiplex eſſe poſſit, C quodlibet tamen eſt ad finem, ad voluptatem melioris vitæ, v.g. ſi homo meliorem vitam obſeruans, operetur ſecundum prudentiam ſeu ſapientiam, vel ſcientiam, nec non ſecundum fortitudinem, temperantiam, & iuſtitiam; ſemper cuiuſlibet operationis finis erit voluptas, quæ meliorem vitam ſequitur. Nam ex Galen. 7. de placitis primo, prudentia, nec non ſapientia, & ſcientia, prodeunt ex facultate rationali, fortitudo ex iraſcibili, temperantia ex concupiſcibili, iuſtitia deniq; ex trium virtutum inter ſe habitudine, & conuenientia emergit; vt ſi homo ſecundum iuſtitiam operetur, eam obeat functionem, cuius finis eſt optima voluptas, & proinde non naturæ, ſed animæ; nec vitæ, ſed melioris, imo optimæ vitæ.

D Hactenus ergo explicata eſt operationis definitio: quæ fuit: *humana actio eſt motus hominis effectiui mediante ſpiritu, & conſtitutione, gratia voluptatis.* Ex cuius definitionis explicatione ita etiam patet, quid ſit vſus, & quotuplex: vt in huius declaratione non ſit tempus conterendum. Vt hinc etiam pateat cur definiendo methodum anatomicam dictum fuit, methodus anatomica eſt ars naturæ membri humani, ſectione, actione, & vſu comparata: ſiquidem ex ignoratione actionis, & vſus, neceſſario impedimur, quominus habitum anatomicum conſequi poſſimus. Quod ſit verum, Gal. lib. de diſſectione vuluę cap. 3. ait, pleroſque in abſurda fuiſſe delapſos, in vteri anatome, quoniam neq; vſum, neque functionem cornuum ſciebant explicare.

CAPVT IV.

De artis anatomicæ cauſa finali.

Finis anatomiæ.

POſtremo in definitione methodi anatomicæ, vt finis non deſideraretur, dictum fuit *cauſſa inuentionis indicationis vitalis* in hac particula duplex finis, & vterq; externus proponitur. Voco finem ex-

A ternum, ad differentiam inartificioſi: qui nihil aliud eſt, quam cognitio artificialis naturæ membri humani. Finis autem externus duplex proponitur: alter proprius, alter communis. Proprius, vt hæc pars artis medicæ reliquis partib. medicinæ diſtingueretur: communis autem, vt anatomia medica a philoſophica diſtingueretur.

Cognitio naturæ membri, propter indicationem vitalem.

Itaq; quantũ attinet ad proprium finem: pro huius intelligentia altius exordientes, dicimus, in arte medica, vt eſt vnus finis communis, nempe ſanitas, ſunt diuerſi particulares fines, quorũ quinque ſunt interni, quinq; autem externi. Nec ab re: cum ars medica in quinq; partes diſtribui poſſit, quarũ duas, & præcipuas Auicennas practicas nuncupauit, tres autẽ, quæ in duas illas referũtur, theoricas. Vnde quantum attinet ad practicas; cum alia ſit ars tuendæ ſanitatis, reliqua ars curatrix: quantũ attinet ad artem tuendæ ſanitatis, eius proprius finis internus eſt in- B uentio ſeu cognitio indicationis vitalis, & præſeruatorię: finis autem externus eſt præſens ſanitas, vt vel conſeruetur, vel firmior reddatur. Qua vero ad curatricem: eius finis internus eſt inuentio indicationis vitalis, præſeruatoriæ, & curatoriæ: finis autem externus, vt ſanitas deperdita reparetur. Quod vero ſpectat ad partes theoricas: cũ ſint phyſiologica, pathologica, & ſemiotica: Quantum ad ſemioticam, huius finis internus eſt cognitio omniũ conſequentium & ſanitatem, & ægritudinẽ: & ob id, dicit Auicennas in prima primi capit. 1. de ſubiectis medic. debemus in medicina ſcire accidentia, quæ in ſanitate accidunt, & ægritudine. Finis autẽ externus, ſunt ſigna manifeſtantia quælibet indicantia. Quo vero ad pathologicam: huius finis internus eſt cognitio rerum præter naturam, hoc eſt, morborum, cauſarũ, & ſymptomatum: externus autem, vt inueniatur indicatio præſeruatoria, & curatoria; vt pathologica C nõ inueniat indicationes, nam practicus inuenit, ex cognitione naturæ indicantium, ſed vt inueniuntur a practico: & ob id pars theorica refertur in practicam. Quantum denique ad phyſiologicam: huius finis internus eſt cognitio rerum naturalium omniũ, ad hominem pertinentium, ſiue ſint humores, ſiue ſpiritus, ſiue membra: anatomiæ autem, tanquam partis phyſiologicæ, finis internus eſt cognitio naturæ membri: finis autem externus & præcipuus, vt inueniatur indicatio vitalis: ſiquidem a parte ſecundum naturam conſtituta indicatio ſumitur, vitalis: vt ſi pars conferat ad inuentionem remedij curatorij, concurrat non vt indicans remedium, ſed vt ſignum lapſus morbi, & proinde vt ſignum indicantis curatorij: quemadmodum exacte in methodo medendi explicamus: & declarat etiam Gal. lib. de conſtitutione artis medicæ c. 17. Hæc de fine proprio.

Naturę humanæ cognitio propter ſanitatem.

D Quoad communem, fuit ſanitas: circa quam non eſt aliqua difficultas, nec opus eſt longiori explicatione, cum pateat medicæ artis finẽ eſſe ſanitatem, in quã cum cõferantur omnes medicinæ partes, cõſtat etiam partem hanc, anatomicam, vocatam in eandẽ referri: vt per hunc finem medicus a philoſopho diſtinguatur. Siquidem ex Gal. ſecundo de anatomicis adminiſtrationib. ſecundo, phyſicis anatomica ſpeculatio ſubſeruit, vel ſolius ſpeculationis gratia, vel vt doceat artificium naturæ, in qualibet particula probe expreſſum; at medico vtilis eſt, ad affectus noſcendos, ſanandos, & ad illorum præſagia. Quælibet autem vtilitas in vnam ſanitatem refertur, vt ſcilicet vel præſens conſeruetur, vel deperdita reparetur.

CAPVT V.

De Diuiſione anatomiæ.

Diuiſiones anatomiæ.

HAec de definitiõe methodi anatomicę: fuit aũt: methodus anatomica eſt cognitio naturę mẽbri humani, ſectione, actione, & vſu cõparata, gratia indica-

dicationis vitalis, propter sanitatē. Ex qua definitione licet colligere anatomiæ diuisionem in suas partes; & potissimum a forma, subiecto, & efficiente: cum hæc diuisionem patiantur.

1. a forma.

A forma quidem; vt cognitio est habitus comparatus uel experimento, vel ratione: si experimento, est anatomiæ pars, quæ peritia vocatur; quam Gal. 2. de anatomicis administrationib. vtilem vocauit: si autē cōparetur ratione, scientia vocari potest, sed ratione finis, effectiue, quia scilicet finis est sanitas: vt methodus anatomica sit ars comparata ratione, & experimento. Hanc autem partem, quæ ratione cōparatur, voluit conducere supra vsum artis, vt & superabundantem, & superfluam vocet, quamuis nec sit super vsum artis, nec superflua. At ita locutus est Gal. quoniam accepit anatomicam speculationem, vt comparatur vel solius speculationis gratia, vel vt homo per hunc habitum scientificum comparatum doceat naturæ artificiū in qualibet parte, quæ cognitio pertinet ad philosophos, & ideo est supra vsum artis, nec superflua. Vt si capiatur cognitio anatomica, ut ratione comparatur, vt in virtute huius habitus dogmatice sanitatem præsentem conseruare; & deperditam reparare sciamus, secundum hanc rationem erit, & non erit, supra vsum artis: erit supra vsum artis empyrice; non erit autem supra vsum artis, dogmatice. Vt tandem ex his colligere liceat, cognitionis anatomicæ duplicem esse partem: aliam experimentalem, seu historicam, quæ peritia etiam dici potest: aliam autem scientificam, quæ illa est portio, secundum quam ars dici potest.

2. a subiecto

Quo vero attinet ad subiectum: hoc est vel ossiū, vel carnium. Per ossium subiectum intelligo omnia ossa, ut reliquarum partium fundamenta: per carneum subiectum intelligere oportet, non modo proprie dictam carnem, sed carnem etiam membraneā, venosam, & omnem denique substantiam aliam ab osse, quod reliquorum est fundamentum. Vt cum membrum diuidatur, vt est vel osseum, vel carneū: hinc duæ anatomicæ methodi partes deriuentur, quarum una dicitur Osteologia, reliqua Sarcologia: siquidem Osteologia cum Galeno primo de anat. administ. cap. 2. est ossium humanorum cognitio: cuius subiectum est ὁ σκελετός, cadauer assiccatum. Sarcologia autem est cognitio reliquarum partium humanarum: cuius subiectum est cadauer integrum, vel etiam corpus humanum, uita præditum.

3. ab efficiente.

Quantum denique spectat ad efficiens, ad mediū, quo hæc methodus comparatur, cum triplex fuerit, nempe sectio, actio, & vsus: hinc etiam tres huius methodi partes prodeunt: alia sit sectionis cognitio, de qua Gal. in lib. de dissectione uuluæ venarum, & potissimum in libro de anatomicis administrationibus: alia sit cognitio actionis, de qua in libro de motu musculorum, de facultatibus naturalibus, & potissimum in libro de Placitis Hippoc. & Platonis: alia denique sit cognitio vsus, de qua in libris de vsu partium.

CAPVT VI.

De ordine legendi libros anatomicos: de constructione operis Galenici, partium corporis vtilitatem explanantis: tandemque de consecandi cadauera ratione ac ordine.

Cvm multæ sint partes integram anatomen constituentes: nō ab re fore arbitramur, si deinceps proponatur ordo, primo inter libros anatomicos: secundo inter libros de vsu partium: tertio inter partes dissecandas.

I. Ordo librorū anatomicorum in genere.

Quantum ergo ad primum attinet: erat autem ordinem inter libros anatomicos, & proinde anatomię partes in medium adferre: omnia ergo cum Galeno proponentes, sciendū, dixisse, eū primo libro de ana- A tomicis administrationibus cap. secundo, primū esse versandum circa osteologiam, hoc est, ossium interpretationē: quoniam ossibus aliarum partium natura respondet: nam si ossa parua, & musculi parui; si cranium rotundum, & cerebrum rotundum: vt hinc colligere liceat, primum legendos esse libros de ossibus. Sed præterea adhuc magis hunc ordinem explicans, dixit secundo de vsu parr. septimo, ad vsum particularum pernoscēdum duo necessaria esse: alterum est, constructionem totam membri callere: reliquum operationē totius membri pernoscere: vt qui exacte constructionem nouerit, ab ipsa doctus natura particularū utilitatē nullo negocio inueniet: ut inferre liceat, post libros de ossibus legendos esse lib. de anatomicis administrationibus: siquidē per dissectionem constructionē assequimur, & potissimum dū in parte Sarcologica versamur. Deinde vero cum merito vsuum noscendorū, actiones totius mēbri, imo & partium callere expediat; ante libros de vsu partiū, B legendi sunt libri, in quib. partium actiones docentur: euiusmodi potissimū sunt libri de Placitis, de motu musculorum, de vsu respirationis, pulsuum, de facultatib. naturalibus, & si qui alij sunt, in quibus partiū functiones explicentur. Eandē sententiam proposuit 6. de vsu part. 12. dum ait, doctrinam de vsu part. pręcedere doctrinam de actionibus: & hanc præire doctrinam de dissectione, quæ est inter anatomicos, & quæ de anatomicis administrationibus tractat: per dissectionem autem inter anatomicos intelligere oportet dissectionem, spectantem non ad actiones, vel vsus, sed ad structurā, vtpote quid statuendum sit de numero vētriculorum cordis, in qua re (ait Galenus) philosophorum & medicorum plerique sunt allucinati. Ex quo colligendum, quod dissectio non circa structuram, sed circa actiones, in libris de actionibus sic discutienda. Amplius libro 2. de anatomicis C administrationibus cap. 2. ait: oportet medicum inprimis esse exercitatum in dissectionibus, hoc est in visione partium, hoc est in cognitione structurę: mox in carneorum viscerum functionibus: deinde oportet vsus singulorum viscerum cognoscere, siquidem hi vsus ad affectuum dinotionem maxime conducunt. Vt hinc colligere liceat, non modo primo esse versandum circa dissectionem, deinde circa actiones, & postremo circa vsus: verum etiam doctrinam historicam tempore scientificam præcedere. Vt hac de causa etiam primo de locis affec. primo, sectionem actioni & vsui anteponat: in arte autem medicinali, vltimo, actionem anteponat vsui: atque hinc præcipiat primum legendos esse libros de Placitis. & de semine, mox de vsu partium. Et, si etiam obiter licet ponere ordinem inter libros de actionibus, expediat primum legere l. 3. de facultatibus naturalibus, mox de placitis. Siquidem Galen. sexto, de Placitis D sexto, ait: quæ hic dicuntur de ciborum mutatione, si quis intelligere cupit, oportet, vt prius sit exercitatus in naturalium facultatum rationibus, de quibus alibi peculiari tractatu agemus. Et dubio procul nil aliud est, quam tractatus de naturalibus facultatibus inscriptus.

In dispositionē operū Galeni vulgatam.

Quæ a nobis de ordine inter partes anatomicas, & hinc etiam inter libros anatomicos proposita, si vera sunt: facile est cognoscere Galeni libros in prima classe, in qua potissimum circa anatomen versatur, ita circa ordinem esse dispositos, vt maior confusio mente concipi non possit, quemadmodum ex modo traditis etiam puer facillime intelligere poterit, ut nobis non liceat hanc euidentem confusionem clarius exprimere. Hæc de primo.

II. Ordo librorum de vsu partiū.

Quo autem ad secundum: erat autem ordinē explicare inter lib. de vsu partium, siquidem hi sunt libri, in quos reliqui referuntur: nam ad horū dignitatem respiciens Gal. 3. de vsu partium decimo, horum librorum sermonē sacrum vocat. Itaq; hunc ordinem

Ratio ordinis librorũ de vſu partium.

proponens Gal.primo,de vſu par.vlt. inquit; in primo & ſecundo libro ſermonem haberi de manu; in tertio, de cruribus;in quarto & quinto, de organis nutritionis;in ſexto & ſeptimo,de corde, & pulmone,ita tamen ut in ſexto agat de corde,in ſeptimo,de pulmone;in octauo & nono,de his,quę ad caput pertinent,& potiſſimum de cerebro; in decimo,de oculis;in vndecimo, de organis ad faciem attinentibus; in duodecimo & tertiodecimo,de his,quæ ad ſpiritũ pertinent; quartodecimo & quintodecimo, de partibus generationi deſeruientibus & de his, quæ ad coxæ vertebra attinent:in ſextodecimo, de communibus organis,hoc eſt venis,arterijs, & neruis;in vltimo monſtrat totius operis vtilitatem. Hæc igitur Gal.omnia declarat,& hac ſerie diſponit.

Inſtitutum operis de vſu partium.

Cæterum ut conſtat his verbis a Galeno duo proponi;nempe quot ſint declaranda, & quo ordine diſponenda:ita quæ ſit eorum cauſa, a quo fuerit enucleatum,partium ego ignoro. Noſtrũ ergo propoſitũ eſt hæc arcana(vt exile ingenium noſtrũ poteſt,)vobis patefacere. Quod ut firmius & euidẽtius aſſequi poſſim,primum nonnihil circa inſtitutum lib. de vſu part.digredi oportet. Itaq; ſciendum ex Gal. primo de vſu partiũ 16. vt etiam libri inſcriptio manifeſtat, propoſitum eſſe dicere,non de actionib. ſed de vtilitate particularum.Neq; obſtat,quamuis dicat Gal.6. de vſu par. ſecundo propoſitum eſt non actiones demonſtrare, ſed inſtrumentorum conſtructionem explicare: nam per hæc verba nil aliud inſinuauit, niſi in lib.de vſu par. propoſitum nõ eſſe actiones demonſtrare,ſed ex demonſtratis inſtrumentorum conſtructionem,non hiſtorice,ſed ſcientifice,hoc eſt,in virtute vſuum explicare:quod nihil aliud eſt,quã agere de vſu par. Et ob id ſibi conſentiens, quarto de anatomicis adminiſtrationibus primo, ait, in opere de particularum vſu inſtitutum fuiſſe, vt omnium corporis humani part.ſtructuram,quanto artificio conſtant,exponeret. Ecce non ſimpliciter docet ſtructuram:ſicut in lib.de anatomicis adminiſt. ſed ſtructuræ artificium: quòd cum pendeat ex vſu, ob id ſtructuræ artificium docere,nil aliud eſt, quam circa particularum vſum verſari.

Opus de vſu par.li.16. membrorũ corporis vſum docet: lib 17. vtilitatem huius doctrinæ proponit.

Hoc ergo horum librorum de vſu part. inſtit. ita ſuppoſito, accedentes ad principale noſtrũ propoſitum,quod erat doctrinam,& neceſſitatem,& ordinẽ cum cauſa patefacere: dicimus, cum Galeni inſtitutum eſſet de vſibus omnium partium corporis humani dicere,duo facit: primum in omnibus, libro vlt. excepto,hos omnes vſus, vt pollicitus eſt, explicat: deinde,quod vlt.libro proponit.ſummam ac pene diuinam huius doctrinæ vtilitatẽ exponit. Quod hoc ſit verum,Gal.in vlt.lib.c.2. proponit cõmoda, quæ opere de vſu par.conſequi poſſumus:atq; inquit, vnum ac maximum commodum nobis occurrere,non tanquã medicis,ſed tanquã præſtantioribus, hoc eſt, ſcire aliquid cupiẽtibus de vi ipſius vtilitatis:& propterea in c.1.dicit, opus de partiũ vtilitate non ſolũ medico eſſe vtile, ſed multo magis medico philoſopho,qui totius naturæ ſcientiam ſibi ſtudeat comparare,unde cum oportet his ſacris initiari,ſiquidem ſi quis in tanta carnium & ſuccorum colluuie mentem habitare conſpicatus fuerit, mentis excellentiã quæ in cœlo eſt,intelligat: hincque opus de partium vtilitate,quod prius exiguum ſibi uidebatur, perfectiſſimæ ætiologiæ uerum principium conſtituetur, quæ ſane ætiologia multo maior atque præſtantior tota medicina. Secundum deinde commodum eſt,cognitio affectuum partium profundarum: quam ad rem actionis cognitio magnum habet momentum: v. g. qui nouit ventriculi actionem eſſe ciborum coctionem:ſi lædatur coctio, ventriculum eſſe affectum cognoſcet.Sed præter actionem, vtilitatis eandem cognitionem præbent: vt ſi in cruribus aliquod os fuerit fractum, aut ſit articulo dimotum, cognoſcemus

A animal lædi,quoniam ſcimus,quod per oſſa cruribus innitamur:vt ad cognoſcendum quænam pars ſit affecta,non minus conferat vtilitatis, quam actionum cognitio. Tertium commodum, quod ſimiliter ſe habet, eſt futurorum prænotio: quod tñ commodum ſecundum eſſe voluit Gal. quia tum cognitio partis affectæ,tum futurorum prænotio, pertinet ad artem ſignorum.Sed ad rem. Cognitio actionum & vſuum conferunt ad futurorum prænotionẽ: nam ſi in cruribus fuerit luxatio cum vlcere;ſignificatur ambulationis noxa in futurum tẽpus incurabilis: quod ſi coxendicum luxatio etiam fuerit ſine vlcere, futuram claudicationem ſignificabit. His addit quartum cõmodum, quod tertium vocat; quia ad partem curatricem ſpectare videtur: eſt autem quæ reſpicit materias tum medicinales,tum chirurgicas: medicinales quidem, nam dum ex anatome ſcimus naturam prouidentiam habere, vt in morbis fiat a natura criB ſis, nos naturam imitantes medicamentis vtimur: chirurgicas vero, nam dum partium vtilitatem probe callemus,ſcimus etiam circa part.inciſionem,quę audacter ſecari debent, & contra quæ timide, & caute incidenda.

Quo loco admoneantur iuuenes,ne forte credant materias tum medicinales, tum chirurgicas eſſe materias remedij, indicati uel ab actione, vel ab vſu, vel ſaltem a mẽbri natura, ope vel actionis, vel vſus cognita:nam nullum horum uerum eſt; ſed ſtatuendum,horum beneficio cognoſci naturam,& proinde virtutem an permittat, vel potius prohibeat materias remedij,indicati a re præter naturam: v.g.materia morbifica indicat purgans,cuius materia eſt rhabarbarum, ſi tempus ſit criſis, & natura nihil agat, virtus eſt,quæ permittit medicamentum. Ad eundẽ modum ſectio eſt materia remedij, indicati a cauſa morbifica,beneficio autem vel actionis, vel vſus coC gnoſcimus,in parte eſſe virtutem,vel permittentem, vel prohibentem.

Sed ad rem. Patet quemadmodum Gal.in vlt. lib. anatomię proponit vtilitates.Sed hic aliquis diceret. verum quidem eſſe Gal.in reliquis libris verſari circa uſum part.in vlt. autem proponere operis vtilitatem,at nondum huius ordinis cauſam pateres. Itaq; huic quæſito ſatisfaciens Gal.cap.vlt.ait,cauſam fuiſſe,vt hic vltimus liber ſit veluti quidã bonus ἐπωδός, hoc eſt,vt ſtantes ante deorum aras hymnis Deos celebrabant,ita hic liber,dum huius operis tot commoda explicat,inſinuauit etiam,naturam,tantæ fabricę auctorem, mirifice eſſe celebrandum. Et hoc eſt, quod ſignificauit tertio de vſu par.decimo,dum ait, doctrinam hanc de vſu partium eſſe ſacram, vt conditori noſtro hymnum componat. Iure ergo in fine operis epodum,ſeu cantilenam ex innumeris vtilitatibus colligit.

D Sed dubitabit aliquis: Nam Gal.in libro de oſſib. inter initia ſtatim habet;ex oſſibus ſingula per ſe qualia ſint,tum quam inuicem ſtructuram habent, nota medico eſſe debent, ſi recte ea cum vel franguntur, vel ſua ſede dimouentur,curaturus eſt. Ex quo colligitur, Galenum huius libri vtilitatem in principio proponere: cur ergo in libro de vſu partium in fine? Dicendum, huius diſcriminis cauſam fuiſſe, nam dũ primo proponitur vtilitas, fit gratia addiſcentium, vt ad addiſcendum inflammentur: dum autem poſtremo loco, vt qui ex doctrina cognoſcit tot ſequi vtilitates, non addiſcat, quia iam didicit, ſed Deo gratias agat. Vnde cum ex inſcriptione libri, dum inſcribitur,liber de oſſibus ad tyrones;non ita accendantur addiſcentes, quemadmodum ex inſcriptione libri de vſu partium corporis humani:rationabiliter Gal. commoda in libro de oſſibus inter initia propoſuit:in opere autem de vtilitate partium in fine,vt in hoc laus conditori decantetur.Et pręſertim cum vtilitatem, & ſummum conditoris artificium colligat,

inuicem

inuicem conferens omnes corporis partes, vt ex his admirabile & pene diuinum opus efficitur. Et hoc est, quod insinuauit Gal. 2. de vsu part. vlt. dum ait, in fine operis se dicturum de magnitudine, & potentia totius manus, cum alijs vniuersis membris: nam cum illa inuicem conferuntur, magnitudo moderata, & constructio bene constituta ostenditur, vt hinc energat vtilitas, hincque conditoris laus. Hæc de ordine inter lib. vltimum, & reliquos.

Methodus in opere de vsu partium obseruata. 1. & 2. lib.

Cæterum quoad reliquos inter se: dicimus, cum propositum esset Galeni loqui de vsu particularum corporis humani, duplicem ob causam, primum de manu, & summa cum diligentia, hoc est, in primo & secundo libris fuisse locutum: prima causa fuit, vt a notioribus initium sumeret: loquens autē de manu, initium sumit a notiori, quoniam notissima est manuum operatio, nempe apprehensio: hæc autem cognitio necessaria est, quoniam non licet circa partiū vsum versari, nisi earum operatio sit nota. Reliqua autem causa fuit, quoniam corpus humanum, vt anatomiæ subiectum, ab alijs animalibus potissimum distinguitur per manum, & propterea manus sit organū ante organa, hincque organū ad quaslibet artes exercendas accommodatum. Hæc veritas confirmatur multiplici Galeni auctoritate. Et primo: dum secundo de vsu part. primo ait, se narrationem a manu incepisse propterea, quod pars hæc homini sit maxime propria, non autem quia vt dignior: siquidem ex sexto de vsu partium septimo, cordis pars etiam ignobilior, præstantior omnibus, quæ sunt & in cruribus, & in manibus: vt primo loquatur de manu, nōvt de parte præstante, sed vt de hominis propria. Cōfirmatur hæc veritas cum eodem Gal. 2. de anat. administrationibus c. 3. dum voluit, primum esse versandū circa manum, tum in libris de vsu part. quoniam est propria hominis particula, tum in lib. de anat. administrationib. quoniam vt pars externa vsui est maxime necessaria, ne in dissecando partes affectus error aliquis committatur. Dicit etiam quarto de anat. administrationib. primo, a manibus non temere sumpsisse exordium, quoniam has partes in solis hominib. videre licet. Constitutum igitur sit, Gal. in 1. & 2. de vsu partium, & proinde ante alias partes, locutū esse de manu, vt de parte omnium maxime propria ipsi homini.

3. lib.

Quo vero ad tertium librum, in hoc agit de cruribus & pedibus pariter: respiciens ad id, quod totius est, & hominis proprium. Hunc autem sermonem esse de notiori insinuauit Gal. secundo de vsu partium vltimo, dum ait, post sermonem de manu se velle loqui de cruribus, propter similitudinem constructionis. Ecce a notiore procedit. Sed & similitudo constructionis significat pedes esse partes homini proprias: quamuis manus sint magis propriæ: siquidem corpus humanum ab alijs distinguitur per manus & pedes, sed magis per manus, quam per pedes. Vnde ad hanc ordinis causam respiciens idem Gal. quarto de anatomicis administrationib. primo, dicit, non fuisse absurdum statim post sermonem de manu, de cruribus nonnulla commentari: quandoquidem & in his homo præter omne aliud animantium genus proprium quiddam sibi vendicat, vt nimirum solus ad amussim rectus crurum beneficio incedat. Apparet ergo cur in primo, & secundo de vsu part. dicitur de manu: in tertio de pedibus. Neq; obstat, quamuis dicat Gal. 2. de vsu part. c. vltimo, quo ad musculos mouentes humerum, se de his dicturum in lib. 13. vbi perfecte de humero, & omoplatis loquitur: nam ille est locus (vt cito noscetis) in quo sermo habetur de his, quæ procedunt a cerebro.

Expeditis igitur partibus, per quas homo ab alijs distinguitur: pernoscens diuinus Gal. non satis fuisse naturæ, vt partes creauerit, per quas homo ab alijs animalibus distinguitur, sed etiā optimum fuisse, vt generentur partes, beneficio quarum homo conseruaretur: ideo, vt hæ partes sunt a natura conditæ, ita etiam de his Galeno dicendum. Has autem hac serie disposuit: vt cum partes hominis conseruationi destinatæ essent in duplici differentia: siquidē aliæ cōseruant, aliæ sunt partes cōmunes conseruantibus inseruientes: rationi consonum fuit, vt primū de conseruantibus loqueretur, mox vero de his, quę communiter conseruantib. famulantur. Vt merito in penultimo lib. hoc est in 16. sermonem habeat de venis, & arterijs, & neruis. Vnde hunc ordinem insinuans 3. de vsu part. 9. ait: venarum, arteriarū & neruorum enarrationem esse facturum procedente omni sermone, quoniam hæc sunt communia totius corporis instrumenta, siquidem eis commissæ sunt communes vtilitates: nam membra per arterias refrigerantur, per venas nutriuntur, per neruos animalem vitam suscipiunt. Cæterum quantū attinet ad partes conseruantes, cū sint in duplici differentia, nimirum vt conseruant vel indiuiduum, vel speciem: rationabile fuit versari primum circa partes conseruantes indiuiduum, mox vero circa conseruantes speciem. Quare in lib. ante penultimū, hoc est in 14. & 15. de partibus genitalibus loquitur: in prioribus autē de conseruantibus indiuiduum. Verum quantū ad conseruantes indiuiduum: cum conseruetur beneficio partium ad tres ventres pertinentium, nempe abdomen, thoracem, & caput, & proinde vētrem inferiorem, medium, & supremum: 1. agit de partibus ventris inferni, secundo medij, & tertio superni. Cuius ordinis duplex fuit ratio. Altera quidem & prima: quoniā cum conseruetur indiuiduum beneficio sanguinis, spiritus vitalis, & animalis, qui ita se habēt, vt animalis gignatur ex vitali, vitalis ex sanguine: rationi consonum fuit, primū versari circa partes concurrentes ad generationem sanguinis; secundo cōferentes ad generationem spiritus vitalis; tertio circa conducentes ad productionem spiritus animalis. Secunda ratio fuit: cum ex Gal. 8. de vsu par. 6. actionū aliquæ respiciant vitā, vt respiratio, & superflua excretio, aliquæ autē cōmodiorem vitam, vt olfactus: rationabile fuit, primum versari circa partes, quę operantur causa vitæ, mox circa illas, quæ operātur causa commodioris vitæ. Vnde ab hac veritate non recedens Gal. 14. de vsu partium 1. ait, naturam ad construendas animalis partes ad tres scopos respexisse: nimirum, vt partes crearet gratia vel vitæ, vel commodioris vitæ, vel instaurationis generis: vt subdat, cum de partibus genitis causa & vitæ, & commodioris vitæ dictum sit, modo dicendum de partibus causa instaurationis. Ecce primum proponit partes caussa vitæ, deinde caussa cōmodioris vitæ. Neq; obstat, quamuis primum sit locutus de manibus, & pedibus, quæ partes sunt vitæ cōmodiori attributæ: siquidem de his non loquitur vt conferuntur cum partibus caussa vitæ procreatis; sed de his (vt scitis) est sermo, vt sunt partes hominis propriæ, & proinde distinctæ ab alijs, quibus cōiter animalia sunt donata.

16. lib.

14. & 15.

4. & 5. lib.

6. & 7. lib.

His ergo rationibus adductus Gal. in 4. & 5. lib. agit de organis nutritionis, & proinde de partibus spectantibus ad ventrem inferiorem, in quo sanguis generatur, in 6. & 7. de corde, & pulmone, hincq; de partibus spectantib. ad ventrē medium, in quo spiritus vitalis producitur: cuius caussa in 7. lib. loquetur de māmillis, de quibus tamē & diligētius agit in sermone de partibus generationi destinatis: quod monuit Gal. dum 7. de vsu par. ait, dicendū de māmillis diligenter, quādo de partibus genitalibus dicimus: nunc vero hoc est in septimo, cū sermo fiat de organis spiritus, ob id & māmillarū meminimus, vt quę situm habent in thorace. Duobus autem in locis de mammillis dicit, quoniā pertinent modo ad organa spiritus, vt hic: modo ad organa generationis, vt circa postremos libros. Sed ad rē. In 6. & 7. sermo habetur

8. & 9. lib. tur de medio ventre. Deinde vero in 8.& 9. loquitur de cerebro, hincque de partibus spectatibus ad ventrem supremum, in quo gignitur animalis spiritus, organum sane accommodatum, & ad vitam caussa respirationis, & ad accommodiorem vitam caussa aliarum functionũ: vt cerebri caussa quatuor libros scribat, nempe decimum, vndecimnm, duodecimum & decimumtertium, in quibus hunc ordinẽ seruat, vt primum, hoc est, in 10. agat de oculis, vt de organo, non modo cerebro proximo & præstantissimo reliquorum sensuum, verum etiam de illo, cuius actio est euidentissima: in 11. autem agit de his, quæ pertinent ad faciem cum partes sint reliquis proximiores cerebro: tandem in 12. & 13. de his quæ pertinent ad spinam, sunt enim organa, quib. vtitur cerebrum magis distantia, quam faciei partes.

10. lib. 11. lib. 12.&13. lib.

Sed aduersus hunc ordinem occurrit dubitatio. Nam Gal. in lib. 15. loquitur de musculis ischium, id est, coxendicis articulum mouentibus, in quo tamen libro sermo sit de organis generationis. Et augetur difficultas, quoniam Gal. 15. de vsu. par. vltimo ait, se velle sermonẽ habere hoc loco de musculis ischij, ea taman conditione, vt quod soli articulo ischij est peculiare, hoc loco sit commemorandũ. Dicendum idem quod dictum est de mammillis, de his sermonem fieri in tractatu, & de corde, & membris genitalibus, quoniam omnibus cõferunt, vt a simili caussa coxendicis musculi conferant ad coitum per modum articulationis coxendicis, ob id illico post absolutum sermonem de partibus genitalibus, de his musculis tanquam de inseruientibus sit locutus.

Hæc de ratione ordinis librorum Galeni inscriptorum de partium vtilitate. Quæ tibi omnia, Lector, subiecta tabella ἐν τύπῳ exhibet.

In opere de vsu partiũ traduntur
- *1. Partes*
  - *1. Propria hominis:*
    - *Manus: lib. 1. & 2.*
    - *Crura & pedes: lib. 3.*
  - *2. Communes homini & brutis: vt sunt organa*
    - *Specialia quæ pertinent ad*
      - *Indiuiduũ: vt est venter*
        - *Inferior: organa nutritionis: lib. 4. & 5.*
        - *Medius: cor, & pulmo: lib. 6. & 7.*
        - *Supremus:*
          - *Caput, cerebrum: lib. 8. & 9.*
          - *Oculi: lib. 10.*
          - *Pertinentia ad faciem: lib. 11.*
          - *Pertinẽtia ad spinalem medullam, a cerebro dependentem: lib. 12. & 13.*
      - *Speciem: organa genitalia: lib. 14. & 15.*
    - *Communia: venæ, arteriæ, nerui, lib. 16.*
- *2. Operis vtilitas: lib. 17.*

Ordo in dissectione obseruandus.

Quo vero ad tertiũ circa ordinem explicandum, erat antem ordo seruandus in partibus dissecandis. Paucis ergo: dicimus cum Gal. 9. de anato. administr. c. 2. a notioribus exordientes, opus esse in primis secare cadauera, mox venttem, præterea primum exercere sectionem in parte a toto ablata; deinde in parte toti adiacenti. Nam cum oporteat cum Gal. 4. de anat. administ. primo singulas partes dissectas accurate conspicere, & efficacius in cadauere cernetur, & præsertim si pars a toto sit ablata. At hæc cum cadauer diuidatur in artus, & ventres, admonet Galen. 3. de anat. administr. primo, opus esse vt iuuenes primo exerceantur in horum natura pernoscenda: nam præter id quod hæc sectio est facilior, est etiã magis necessaria ad vsum chirurgi incidẽtis, & medici dogmatici, vt pateat curationis ratio circa luxationes, & cum vlcere, & citra, circa fracturas ossium, circa excisionem materiæ putridæ, circa etiam tibiæ vel spiculi exsectionem. Vnde eundem ordinem proponẽs 4. de anato. administr. primo, inquit, se primo locutum esse de dissectione artuum, deinde versatum esse circa totam musculorum consectionem, deinde conuersum esse ad ordinem, quem in contrario de vsu partium seruauit. Ratio autem similis ordinis fuit, quoniam (vt ait Gal.) propositum est docere qualem naturam singula organa obtineant, cuiusmodi etiam est propositum in opere de vsu partium: vt differentia sit, quia in lib. de vsu partium organorũ naturam consequimur per vsus, hic autem per sectionem.

Cæterum aduertendum huuc ordinem esse seruandum, dum sermo sit de dissectione: & ob id ait Gal. se esse locutum, & ita loquitur, & in hoc sermone seruat ordinem, quem etiam in opere de vsu partium seruauit. At si capiatur sectio, vt fit: aliter statuendum. Vt in sectione administranda duplex sit ordo; alter dum cadauerum copia suppetit: reliquus si cadauerum copia desideratur. Primum ergo si copia sit cadauerum, cum Gal. 1. de anat. administ. secundo, hic exercitij ordo est seruandus: vt opus sit perdiscere primum ossium naturam: deinde ad musculorum incisionem properandum: nam ossa, & musculi reliquis omnibus veluti fundamẽta subiecta sunt: deinde licebit quoduis discere primum, siue arterias siue venas, siue neruos, atque in horum consectionibus versari: viscerum natura, adhæc intestinorum, adipis, glandularumque natura facilius innotescet. Ac si cedauerum non sit copia, alius seruandus ordo, quibus temporibus in scholis seruatur: quem proponens Gal. 5. de Anato. administr. cap. 6. ait, se quamprimum simia fuerat strangulata, omnes abdominis musculos incidisse, mox intestina, ventriculum, iecur, lienem, renes, vesicam, &, si fœmina erat, etiam vuluam & hæc prima die amicis consecuisse, ne diutius asseruata computrescerent. Deinde Galenus sequenti die ad alia transgressus, incidebat eo ordine, qui in huius operis initio conscriptus est.

CAPVT VII.

Qua methodo in partibus similiaribus & dissimilaribus progredi debeat anatomicus: vt membri operatione & natura cognita, vitalem indicationem inueniat.

Quid sin singulis partibus cõsectori perpẽdendum.

HAec de secundo principaliter proposito quod fuit versari circa essentiam Methodi Anatomicæ, Modo quo ad tertium attinet, fuit autem docere viam quandam ordinatam, quæ applicabilis sit cuilibet membro corporis humani. Quod sane est callere quot & qua serie sint perpendenda in quolibet membro, vt eius natura exacte pareat. Vt tanta sit huius methodi vtilitas, imo necessitas, vt cũ Gal. 1. de vsu part. 9. quisquis sine methodo recte partium vtilitatem assequi se posse putat, allucinetur. Vnde cap. 8. eiusdem lib. gloriatur inquiens, neminem ante ipsum omnes organorum functionem explicasse. Præterea, si qui etiam alicuius membri actionem expresse, attamen ex ignoratione methodi in multis

multis particularibus fuerunt decepti. Et quod maius fuit, etiam Hip. vt (ait Galen.) obscure nonnulla scripsit, quædam omnino prætermisit. Notandum antem Hip. hæc omisisse actu, non virtute, siquidem ait Gale. quædam se adiecturum, non tamen proprio marte, sed per methodos ab Hip. traditas.

Cum ergo huius methodi tanta sit necessitas, ne deficiamus, duo præstabimus, alterum erit proponere quot sint perpendenda: reliquum, qua serie, hoc est, e pluribus, quodnam primo perpendēdum, quod secundo, quod tertio, & sic deinceps.

Quot consideranda sint anatomico, in singulis partibus.

Quantum ergo attinet ad primum: cum ex Galen. sententia 1. de vsu part. 8. ad dignoscendos quoslibet vsus partium totius membri necessarium sit cognoscere quæ sit totius membri actio, propterea quod omnes membri particulæ in vnam conspirant totius membri actionem. v. g. oculi partes in visionem, manus partes in apprehensionem, idcirco necessarium est duo perpendere, quorum alterum est actio, reliquum autem membrum ad actionem concurrens. Quantum ad actionem, quamuis in membro plures obeantur actiones, nos tamen vnicam, ac determinatam, & præcipuam illius membri intelligimus, veluti est visio in oculo. Quo vero ad membrum: non recedentes a Gal. 1. de vsu partium 8. 9. & 10. capitibus, dicimus opus esse intelligere tum singulas particulas totum membrum constituentes, tū etiam totum membrum compositum. Quantum attinet ad partes: perpendi possunt, vt vel non viuunt, vt vitreus in oculo, vel ut viuunt: tuncq; perpenduntur penes modum essendi, vel concurrendi ad totius membri operationem. Si primo modo capiuntur partes, vt sunt magis, vel minus simplices, verbi gratia, in oculo cornea est magis simplex, in manu musculus minus simplex. Si autem secundo modo: sumuntur partes vt sunt vel præcipuæ caussæ actionis, vel caussæ sine quibus non fieri potest actio, vel caussæ quarū ope actio melius fit: vel deniq; sunt partes, quæ pro omnium custodia sunt creatæ. Quare in exercitatione anatomicæ methodi versari oportet circa partes his modis acceptas, vt totum membrum explicetur: tum quidnam & in singulis partibus & in toto membro perpendere & noscere oporteat, vt inde operationis legitima caussa pateat, hincque membri natura ita elucescat, vt deinde in parte practica liqueat, quomodo concurrat, & vt indicans auxilium, & vt signum etiam indicantis, siue in arte de tuenda sanitate, siue in curatrice.

Partes non viuentes, vtiles sunt, nō per crasin nec per id quod cōsequtur, nec per id quod accidit, nec per operationem, sed per totā substantiā: proinde hæc cō sideranda.

Quantum ergo attinet ad partes, & primo quoad non viuentes: hoc peculiare obtinent, vt sit perpendenda tota substātia, vt vitrei, vt uertitur in alimentum crystallini. Hoc loco notandum circa partes instrumenti non viuentes, has etiam in methodo anatomica esse includendas: fundamentum, & demonstratio, quoniam in sermone de manu Galen. summa cum diligentia loquitur de vnguibus, quæ tamē non viuunt: & rationabiliter, cum sint partes, quæ ad differentiam sanguinis, sunt totius instrumenti particulæ similares quidem, sed quæ manent. Ad hæc dum in oculo perpēditur albugineus, perpēditur particula non viuens: & sicut in vngue, ita etiam in albugineo ponderamus cum consequentia, tum quæ accidunt: quare & vitreus, quamuis non viuat, a methodo non est excludendus. Cæterum cum vitreus id priuatim obtineat, vt eius substantia vertatur in alimentum crystallini: hoc nequaquam erat non admonendum. Sed animaduertendum, vitreum aliquam similitudinem obtinere cum corpore pingui: vt sicut aliqua eius pars manet, sitūt unguis, caro, & reliquæ partes similares: aliqua autem pars non manet, sed est alimentum; & corporis pinguis, & calidi innati: ita & vitrei partem esse permanentem, & partē verti in crystallinum, & in vitreum. Sed discrimen est: nam portio pinguis dum mutatur in corpus pingue, mutatur in partem viuentem: dum autem portio vitrei mutatur in substantiam vitrei, & est portio impurior, cum purior vertitur in substantiam crystallini, mutatur in partē non viuentem: vt vitrei eadem sit generatio & conseruatio, quæ unguiū ac pilorum, & proinde partium permanentium, sed non viuentium. Et propterea Galen. in meth. respiciens ad instrumenti particulas, & viuentes & non viuentes, sed permanentes, non proposuit mutationem totius substantiæ: non tamen est ab re in applicatione methodi hoc admonere, si contingat vt instrumentalis aliqua reperiatur particula, quæ secundum aliquam partem non maneat, cuiusmodi est corpus pingue, & vitreum.

In partib. viuentib. quæ consideranda differentia.

Quo autem ad viuentes: & primo quo ad simpliciores, cum possint esse vel principales, uel nō principales: si principales, sunt in duplici differentia: etenim sunt, vel passiuæ, uel actiuæ. Passiuæ sunt ueluti lingula in gutture. Gal. autem in methodo passiuas non proposuit, quoniam cōcurrunt, sine quibus non v. g. sine lingula non fieret vox. Hoc autem monuisse volui, propter Galenum, qui septimo de vsu par. 11. & 13. ait, lingulam obtinere substantiam, vt similis alia in corpore non reperiatur, neque esse principalissimum vocis instrumentum: intelligatis passiuum: concurrit autem per temperiem passiuam, hoc est humiditatem, adhæc & per consequens, & id quod accidit. Nota quia forte lingula concurrit vt actiua, vt mouet, vt percutit aerem: sed hæc percussio pendet a motu musculorum, vt non sit simpliciter actiua.

Porro secundum, partem instrumēti principalem esse actiuam vel simpliciter, vel secūdum quid. Pars actiua simpliciter est, quæ agit, & ab alia particula instrumenti non patitur: verbi gratia, caro iecinoris agit, vt non patiatur ab alia iecinoris parte: similiter crystallinus in oculo agit, vt non patiatur ab alia oculi particula: & huiusmodi principales particulæ necessario agunt per temperaturam. Pars autem actiua secundum quid, est, quæ est caussa operationis vt patitur, & propterea etiam passiua dicitur, vt nisi ab alia instrumenti particula patiatur, nequaquam sit actionis caussa: verbi gratia, lingula in larynge: nam nisi patiatur a musculis laryngis, nequaquā fiet vox, quia non poterit aerem percutere. Et huiusmodi particula siue actiua, siue passiua appelletur, (nam vtroque modo dici potest) nequaquam cōcurrit per temperiem: quoniam eius actio non est alteratio, sed motio ac percussio. Vnde, sicut in motu alterationis actio fit per temperiem, cōtra in motu locali fit actio per secundas qualitates, & proinde per id quod consequitur, sunt autem durum, & molle, grauitas, & leuitas: siquidem alio modo fit motio, dum quid percutitur est vel molle, vel durum; dum quod mouetur est vel graue, vel leue; pariter dum quod percutit, est vel durum vel molle. Vt cum lingula nequaquā concurrat per temperiem, sed per determinatam duritiem non propterea sit asserendum Gal. fuisse diminutum, quia dum dicit, partem præcipuam concurrere per temperaturam, & quandoque etiam per id quod consequitur, respexit ad particulam simpliciter actiuam, ex hoc inferens, si fuerit pars secundum quid actiua, vt patiatur, concurrere saltem per id quod consequitur. Quo autē ad partes actiuas principales vt est crystallinus in oculo, in his ex necessitate concurrit temperamentum, quod proprium significatur, per propriam earū substantiam. Dico autem ex necessitate concurrere temperamentum, nā quandoque præcipua pars concurrit simul & cum temperie, & cum aliquo ex consequentibus, quemadmodum in oculo crystallinus, qui sane vt præcipua visionis caussa concurrit per suum temperamentum, vna cum colore. Si autem simpliciores partes considerentur, vt non sunt præcipuæ caussæ actionis, sed conferunt vt vel sine ipsis non fiat, vel vt melius fiat operatio,

ratio, vel ad custodiam, in his raro temperies perpenditur, vt semper duo in genere sint perpẽdenda, quorum alterum est necessario consequens temperamentum, vtpote color, odor, sapor, durities, mollities, veluti os propter duritiem, reliquum autem est, quod necessario accidit, nempe positio, magnitudo, numerus, conformatio, & proinde compositio.

A

Circa quæ, propter iuuenes, tria notãda, primum quidem circa partem præcipuam opus esse perpendere (vt dictum fuit) temperaturam vt plurimum, quandoque autem temperaturam cum aliquo ex consequentibus, si videlicet sermo fiat de parte, vt est præcipua caussa actionis, at si eadem pars capiatur, vt alia ratione ad operationem concurrit, secundum hanc rationem oportet considerare, & quę consequuntur, & quæ accidunt, v.g. dum in crystallino speculamur situm, figuram, & alia id genus, quæ accidunt, accipimus crystallinum non sub ea ratione, vt est præcipua caussa visionis, sed potius vt est caussa vt melius fiat visio, vt in parte ea ratione qua est pręcipua caussa actionis, oporteat speculari necessario temperiem, & quandoque cum temperie aliquot ex consequentibus, vt autem non est præcipua actionis caussa, dignoscere liceat & consequentia, & quæ necessario accidunt.

B

Secundo notandum est, partes non principaliter concurrentes, quæ custodiæ gratia genitæ sunt, quid peculiare requirere. vt uidelicet non solum sicut in reliquis perpẽdere expediat & quod necessario consequitur, & quod necessario accidit, uerum etiã temperamentum: ut videlicet perpendere oporteat an pars sit donata temperamẽto, ope cuius reliquę partes conseruentur: hoc autem temperamentum differt a temperamento partis præcipuæ, nam huius debet temperamentum esse peculiare, vt in alia parte non reperiatur, & ideo potest & supra, & infra temperamentum: & temperamentum partis conseruantis debet esse moderate calidum & humidum. quæ veritas fuit proposita a Galen. 1. de vsu part. 13. dum habet ex sententia etiam Platonis in Timæo, carnem esse propugnaculum ac tegmen aduersus æstus, & frigora, quoniam eius temperatura est humida, & moderate calida, vt instar balnei æstate resudans, & humectans extrinsecus refrigerium toti corpori proprium familiareque effundat: hyeme autem contra suo calore extrinsecus illatam & nos circumdantem frigiditatem arceat. Ecce ergo quemadmodum in parte conseruante præter consequentia & accidentia etiam temperiem considerari oportet: vt si humida sit, & moderate calida, ad custodiam conferat.

C

Tertio notandum est, dixisse Gal. in arte medicinali octauo, corporibus secundum essentiæ rationem inesse, vt similaria sunt, temperiem, vt instrumẽtalia compositionem. Si ergo compositio est de essentia instrumenti, quomodo. Gal. 1. illo de vsu partiũ nono, compositionẽ recenset inter ea quæ accidunt necessario, ad differentiã temperaturæ, quę inest secundum essentiæ rationem. Et augetur difficultas quoniam c. 9. loquens de totis organis, interea quæ accidunt compositionem recenset. Dicendum: quod necessario accidit bifariam capi posse; altero modo, vt sit quid accidentale, non autem de essentia: secundũ quem modum cõpositio cõpetit parti similari, nam parti similari secundum suæ essentiæ rationem competit temperies, accidit autem compositio; reliquo modo aũt capitur quod necessario accidit, vt scilicet fit a virtute, quę necessario priori uirtuti succedit, vt compositio, quæ fit a virtute formatrice, quæ necessario coniungitur cum alteratrice, vt alia potentia generatricis, secundum quam rationem hic effectus, qui ratione formatricis dicitur necessario accidens ratione partis similaris, non est de eius essentia, sed ratione partis dissimilaris, est de eius essentia: quare

D

omnis ruit ambiguitas. Hæc de partibus simplicioribus.

Quo vero ad minus simplices, Galen. 1. de vsu partium nono, voluit esse partẽ, quæ sit minus simplex, quam similaris, vt in manu musculus, ad differẽtiam nerui. In qua sane parte perpẽdere oportet operationem. Et hoc est, quod significauit, dũ ait: distinguendum, an pars propter actionem sit vtilis, verbi gratia, musculus in manu, dum flectit digitum, confert ad apprehẽsionem, vt musculi oculi ad visicam per motum. Hæc de partibus.

In partibus magis compositis, perpendenda est operatio.

Quo autem ad totum membrum: in hoc perpendere oportet, tum id, quod necessario accidit, tum actionem. Quãtum ad id quod necessario accidit, hoc euidenter proposuit Galen. primo de vsu partium nono, dum ait: considerare oportet, quæ accidunt, & organorũ particulis, & totis organis: per id quod accipit, nil aliud intelligens, quam compositionem, vt ipse seipsum explicat. Quo uero ad actionem, si perpenditur in parte minus simplici totius organi, multo magis in toto organo est consideranda, siquidem ex Gal. in arte medicinali octauo, operationes sequuntur & temperiem, & compositionem. Et ob id Gal. secundo, de placitis quarto, circa cor & proinde circa totum membrum, quinque explicanda proponit, nimirum situm, quantitatem, nexum, formationem, dispositionem, & motum: per hæc nil aliud intelligens, quam id quod accidit, & actionem; nam id quod accidit, est tota compositio, quæ & proprietas compositionis, & dispositio vocatur, quæ constat ex quantitate, hoc est, magnitudine ac numero, situ, (in quo ẽt clauditur connexus,) & conformatione. Motus autem est cordis actio. Ecce ergo quemadmodum in toto & compositionem, & actionem perpendere oportet. Cæterum hoc loco notandum, hæc in toto membro considerata, nõ solum referri in actionem propriam totius membri, verum etiam in actionem alterius mẽbri; verbi gratia, manus duplex confert ad apprehensionem: ventriculus per attractionem, retentionem, & expulsionem, ad chylificationem; per chylificationem, ad sanguificationem, quare ad functionem iecinoris. Vnde cum membri dissimilaris sit perpendenda propria functio, vt in ventriculo chylificatio; facultas ventriculi naturalis, seu chylificatrix est præcipuum agens, a quo chylificatio procedit: vt cum egeat organo, hoc ipsum est vel adæquatum, vel non adæquatum: non adæquatum autem vel principale vel secundarium: principale quidem pars membri præcipua, vt ventriculi tunica interna: secundarium, reliquæ vẽtriculi partes: adęquatum, totus ventriculus. Quæ sane omnia concurrunt vt quod tunica nimirum interna, vt quod principale: externa, ut quod secundarium: totus ventriculus, vt quod adæquatum. Hinc sequitur requiri a facultate organum, quod concurrat: vt quod: sed quo mediãte agat: quod sane nihil aliud esse potest, quam constitutio illius, quod concurrit vt quod: siquidem constitutio est affectus, a quo tanquam ab organo prodit operatio; constitutio autem nil aliud est, quam temperies, compositio, & vnitas. Quæ sanè constitutiones inuicem ita habent, vt temperies sit propria similarium, compositio propria dissimilarium, vnitas utrique communis. Hinc sequitur, vt, sicuti vitiata vnitate est morbus in instrumento, modo vt partis similaris, modo vt totius; prout vnitas, vel similaris, vel dissimilaris partis est læsa: ita dum vitiatur temperies, est morbus organi similaris: si autem vitietur compositio, est morbus totius instrumenti. Vt quamuis partis similaris vitietur, verbi gratia, magnitudo, sit morbus totius instrumenti: quoniam dum magnitudo in parte perpenditur, capitur magnitudo partis, non vt similaris, sed vt est pars totius: vt partis magnitudo concurrit ad magnitudinem totius: vt compositio partium concurrit ad to-

In toto membro perpendenda compositio: & operatio.

tius

tius compositionem: Vt hinc necessario sit colligendum, temperiem esse organum præcipuum partis similaris: compositionem præcipuum organum totius membri. Vt hinc chylificatio sui initium habeat a propria substantia, vt agit per temperiem: vltimam autem perfectionem assequatur a toto ventriculo, vt agit per compositionem, & non modo per compositionem, sed determinatam, & propriam compositionem: nam tamen vt vtroque organo facultas chylifitatrix, tanquam præcipuum agẽs, seu (si in animam referatur,) vt cõcausa vtatur: vt siue noxa sit in temperie, siue in compositione, facultas, vt destituta præcipuo organo, agere nequeat. ita vt facultas non lædatur, (quia lædi nequit,) sed læditur tãtum eius instrumentum. Quod sit verum, dum Galen. tertio, de sympt. caussis ait, facultatẽ frustrari, vel ob errorem externum, vel quia læditur: addit, lædi, aut culpa suę substantiæ, aut malæ compositionis. Ecce læditur facultas, quia læditur vel substantia ipsius, vel ob malam compositionem: vbi per substantiam non oportet intelligere facultatem esse substantiam: sed substantiam esse domicilium facultatis: quod merito vocat propriam substãtiam, quia est propria sedes, proprium domicilium facultatis. Vnde dum subdit, in temperamẽti vitijs propriam facultatis substantiam labefactari, in morbis in mala compositione duntaxat impediri: non oportet intelligere facultatem vel labefactari, vel impediri, sed vtrumque est referendum in proprium domicilium facultatis: vt cum hoc domicilium sit similare, & similare sit per tẽperiem: propterea per temperiem labefactatur. Sed quia hoc domicilium, quod concurrit vt quod, non potest ad finem vsque obire chylificationem, nisi adiuuetur a bona compositione: si vicium in compositione occurrat, hoc domicilium, quia similare, non labefactatur, sed solum impeditur, quominus suum opus perficere valeat. Quare quod labefactatur, & impeditur, non est facultas, sed propria eius substantia, hoc est proprium eius domicilium.

Constitutum ergo sit præcipuum organum partis similaris esse temperiem: præcipuum autem totius, propriam compositionem. Vt in Anatome caussa totius inquirere liceat id quod accidit, & operationẽ.

Sed hoc loco quod discutiendum desideratur est: cum merito partis opus sit perpẽdere quomodo concurrat, an scilicet, vt præcipua, vel vt secundaria: & si vt secundaria, an vt sine qua non, an vt melius fiat operatio, an ad tunicam, quidnã sit de toto statuendum? Dicendum, totum membrum per compositionis partes concurrere, vt secundum, hoc est, vt fieri sine ipso nequeat operatio propria, vt fiat melius, & ad tunicam: vt modo vnomodo, modo alio modo concurrat: & idem est statuendum de toto vt concurrat per operationem, vt siue concurrat per partes compositionis, siue per operationem, nequaquam sit caussa præcipua actionis. At si membrum concurrat per totam compositionem, seu determinatam cõpositionem, quam uocare licet proprietatem compositionis: dicimus esse caussam actionis præcipuam. Ceterum cum asserere, totum esse caussam præcipuam actionis, sit totum cum aliquo alio facultatis organo conferre: sicut cum conferimus partem præcipuam cum reliquis partibus, vt concurrat secundario: ob id necessarium est, ut totum cum aliquo alio conferatur: hoc autem non potest esse totum, quia idem cum seipso compararetur. Quare debet cõferri cum suis partibus, ex quibus componitur. Cum autem partium una sit præcipua, reliquę secundariæ, necessum est, ut cum omnibus conferatur: quare & cum præcipua, nam quod habet rationem primi, est in caussa, ut reliqua omnia secundum locum obtineãt: ut dicendum sit uel totum non habere primum locum, uel si habet, arduum esse intelligere, quomodo duo primum locum ratione eiusdem operationis, obtineant. At primum nequaquam dicendum: nam si quælibet pars, & proinde etiam præcipua, est genita caussa totius, & totum est id quod operatur, siquidem non pupilla uidet, non uisus, sed oculus totus: ut cum necessarium sit statuere totum obtinere primum locum, nec hunc alicui parti, quæ ob id præcipua dicitur, esse denegãdum; dicendum sit, propriam operationem, quæ in Anatome cuiuslibet uisceris est supponenda, duobus modis accipi posse: altero modo, ut sit: reliquo, ut ultimam perfectionem acquirit. Si primo modo: primum locum habet vnica tantum pars, cui similis nulla in reliquo corpore conspicitur, vt siue conferatur cum reliquis partibus, siue etiam cum toto membro, vt concurrit vel per compositionis partes, vel per operationem, semper præcipuum locum possideat. At si capiatur operatio secundo modo, hoc est, vt vltimam perfectionem assequitur: dico, totum etiam collatum cum parte præcipua constituta, prima sede donari, vt quamuis pars præcipua per temperiem assidue agat, donec perfectissimus fiat chylus: nihilominus totum per propriam compositionem est illud, quod est præcipua caussa integræ operationis, & absoluti etiam operis. Quare omnis ruit ambiguitas.

Nota hic circa methodum reperiri aliquam partem, quæ concurrit secundum totam substantiam, vt vitreus, vt est alimentum crystallini: quam totam substantiã non proposuit Galenus, quia respicit tantum ad particulas viuentes, vitreus autem nõ viuit. Quare hoc adde methodo.

His ergo ita habentibus, patet dum methodus applicatur, opus esse totius membri actionem cognoscere, & huius gratia in parte, vt præcipua, perpendere temperiem, scilicet per propriam substantiam, hoc est, obiecta sensus, hoc est, & consequentia: in parte autem vt non præcipua, si simplex, opus est perpendere quæ necessario & consequuntur, & accidunt, etiam si sit ad custodiam, etiam temperamentum: si minus simplex, etiam actionem; in totum autem, & id quod accidit & actionem examinare oportet. Hæc de primo, quod fuit, proponere quot sint perpendenda.

Quo autem ad secundum: quod erat, ordinem seu seriem inter hæc edocere: paucis dicimus cum Gal. primo de vsu partium octauo, primum opus esse, ut membri, cuius Anatomen profitemur, pateat operatio: uerbi gratia, in oculo uisio: siquidem utilitatem partium inueniri non licet, nisi membri actione ad unguem cognita: idem ca. 9. affirmauit, primo etiam de vsu partium sexto, atque secundo de vsu partium 16. Cognita autem actione, cum Galeno primo de vsu partium nono, oportet versari circa particulam totius membri præcipuam: & circa hanc perpendere duo, primum quomodo concurrat vt præcipua actionis caussa, an per temperiem tantum: an per temperiem, & simul per aliquod necessario consequens temperaturam: alterum, an etiam concurrat, vt non principalis, perpendendo, primum operationem vt notiorem, si adest; secundo, quæ necessario consequuntur: tertio, quæ accidunt. Hinc ad alias partes perscrutandas accidere oportet, & dignoscere an cõcurrant sine quibus non, vel ad melius, vel ad tutelam: in his examinando primo operationem, secundo quæ consequuntur, deinde quæ accidunt. Excipitur pars ad custodiam creata, in qua cum etiã locum habeat temperatura: hanc primum proponere oportebit, secundo consequentia, tertio quæ accidunt. Quibus circa partes explicatis, postremo circa totum versari oportet: & in hoc compositionis rationem cognoscere, nec non actiones. Inter hæc autem, hoc est, inter compositionẽ & actionem totius membri, hic ordo seruandus, vt si respiciamus ad præcipuam actionem totius membri, siue alterius membri, id præcedat quod totius est.

Quid primo secundo & tertio in singulis partib. perpendendũ.

Cæterum hoc loco duo notanda, alterũ circa partes non principales: reliquum circa ea quæ accidũt. Circa partes quidem non principales: cum sint sine quibus non ad melius, & ad custodiam, inter has non esse necessarium ordinem seruandũ, sed prout incisori cõmodius erit, licet primo circa vnam quandoque, & quandoque circa alteram versari. Quo autẽ ad ea quæ accidunt, cum sint conformatio, magnitudo, numerus, & situs, & tota compositio: inter hæc non est necessarius ordo, videlicet quãdoque primum circa vnũ, quandoq; circa alterum versari, quamuis non sit ab re primum perpendere quæ magis externa sunt; veluti situs, magnitudo, numerus, figura, superficies: magis autem recondita sunt meatus, & cauitates, sed (vt dixi) inter hæc non est necessarius ordo: vt pro commodo incisoris prius modo vnum, modo alterum perpendere oporteat. Quamuis non sit ab re vnum ordinem sibi seruandum proponere: v.g. versari primum circa situm, per quem etiam connexum intelligere oportet, deinde circa magnitudinem, numerum, figuram, superficiem, meatus, & cauitates. Hæc de tertio principaliter proposito.

CAPVT VIII.

De Applicatione methodi Anatomicæ ad partes corporis: & primum de Ossium Physiologia.

QVartum, principaliter primo capite propositum, erat, hanc methodum circa singulas corporis partes exercere. In hoc autem præstando, duo faciemus: 1. loquemur de illis partibus quæ ferme ad compositionem cuiuslibet membri concurrunt: secundo autem de illis partibus, quæ ex primo explicandis fere omnibus componuntur. Partes autem simpliciores sunt ossa, cartilago, ligamenta, tendines, membranæ, glandulæ, pinguedo, fibræ, venæ, arteriæ, nerui, cutis, cuticula, & musculi. Vnde ferme omnes tangens Gal. 2. de Ana. 1. dicit, actiuam naturam constare ex ossibus, ligamentis, musculis: per os insinuans etiam tendines, & membranas, & cõmuni omnium velamento hoc est cute, insinuans etiam subiectam pinguedinem. Partes vero magis compositæ sunt, vt manus, oculus, iecur, cor, & reliquæ corporis partes compositę. Huius autem ordinis hæc est ratio; nam dum de compositis loquemur, cum sint compositæ ex ossibus, cartilaginibus, ligamentis, tendinibus, venis, arteriis, neruis, & reliquis simplicibus partibus, & plures etiam ex musculis: si harum natura nobis erit cognita, leui negotio, qua ratione quodlibet membrum ex his sit compositum, & breuiter, explicabimus. Nam Aristoteles secundo de partibus primo ait: partes similares sunt priores generatione, & sunt gratia dissimilarium, vt dissimilares ex similaribus componantur.

De ossibus primum agendum.

Quantum igitur attinet ad simpliciores partes: primum agemus de ossibus, mox de reliquis: deinde rursus ad ossa redibimus, & demum de partib. compositis loquemur. Bis autem de ossibus loquemur, primum quidem in genere, sicut etiam faciemus in reliquis. Secunda vice autem sigillatim circa quælibet ossa discurremus, ex toto partem ostealogicam absoluentes, vt hac absoluta, deinde Sarcologicam ex toto perficiamus. Neque vero ab re primum de ossibus sermo est institutus, siquidem etiam Gal. dicit primo de Anato. administrationibus secundo, opus esse perdiscere primo omnium ossium naturam, quoniam reliquarum partium sunt, veluti fundamentum, subiecta.

Nomen.

Quo igitur ad nomen attinet: per ossa intelligimus omnes illas hominis particulas, quæ (vt ait Gal. libro de ossibus capitulo primo & vltimo) dum inuicem adhęrescunt, compaginem quandam efficiũt, quæ Sceletos appellatur.

Ossis definitio.

A Est autem os *membrum similare, genitum ex semine, a vi ossifica, gratia fundamenti cæterarum partium hominis.*

1. Forma.

Declaro hanc definitionem. Primo dictũ fuit, esse *membrum.* Hæc particula fuit posita, vt os distingueretur a spiritibus, & humoribus. Siquidem Hipp. sexto epid. septimo, hominem diuidit in continentia, hoc est, membra; contenta, id est, humores; & impetum molientia, hoc est, spiritus. Vnde cum humor & membrum in hoc conueniant, vt vtrumque sit corpus; quamuis humor gignatur ex ciborum commixtione, membrum autem ex humorum commixtione; cum ergo vtrumque sit corpus, corpus de humore & membro prædicatur: membrum autem sub corpore contentum, de neruo, ligamẽto, osse, & reliquis membris: vt membrũ sit genus proximum ossis, per quod os distinguitur, & ab humore, & a spiritu. Et ob id Auicennas prima primi, capite de membris statuit, os esse membrum.

B Deinde dictum fuit *similare* ad differentiam membri dissimilaris. Hoc loco liceat breuiter explicare, quid per partem similarem intelligere oporteat, pręsertim cum in doctrina Anato. sæpius habenda sit mentio de partibus, & similaribus & dissimilaribus. Itaque sciendum, vt maiori ex parte colligere licet ex Arist. 1. de generatione animalium decimooctauo, partem similarem tribus modis accipi posse, primo modo, vt quælibet portio eandem habet naturam cum toto, secundum quem modum etiam sanguis dicitur similaris, quia quælibet pars sanguinis est sanguis. Secundo modo, dicitur pars similaris, quę præter positam conditionem, vt ingreditur compositionem totius, suam seruat naturam, secundum quam rationem sanguis non est pars similaris, sed vnguis: nam sanguis, verbi gratia, ad fabricam digiti suam naturã non seruat, sed mutatur, vnguis autem remanet vnguis. Tertio modo dicitur pars similaris,

C quæ præter duas allatas cõditiones, ita ad fabricam concurrit instrumenti seu partis dissimilaris, vt sit particeps vitæ, veluti dum membrum (vt ait Arist.) componitur ex neruo ac carne. Vnde si quæ similaris particula has tres obtinet conditiones, germana est, & proprijssime dicta pars similaris, quę etiam nomine similaris membri nõ est indigna. Vt his ita explicatis pateat, os esse vere partem similarem, & vt viuit, & dum dissimilaris cõpositionem ingreditur, suam seruat naturam, atque vt quælibet ossis pars & nomen & definitionem ossis contineat. Vt cum os sit simplicissimum membrum, & proinde destitutum venis, arterijs, & neruis, dentibus exceptis a Galeno lib. artis medicin. nono, os statuatur corporis pars, quæ nec aliorum gubernationi præest, nec ab alijs, sed a seipso gubernatur, nec aliunde potentias emanantes habet. Hoc autem loco notandum, per hæc

D organa opus esse intelligere euidentiam, nam, vt ait Galen. 16. de vsu partium vltimo, natura tribuit quidem ossibus venas, sed adeo exiguas, vt etiam in magno animali non appareant, vt primum tangant ossa, sed non penetrent: & hoc vt in pluribus intelligere oportet, nam cranium habet venas, & arterias.

2. Materia ossis.

Deinde dictum fuit *genitum ex semine* ad differentiam membri similaris non seminalis, sed geniti ex sanguine. Vnde hãc ossis materiam, (vt ita dixerim) seminalem cognoscens Hip. dicit sexto Aphoris. decimonono: cum discissum fuerit os, neque augetur, neque coalescit: cuius dicti alia ratio esse nequit, nisi quia os genitum ex semine, tanquam ex materia ex qua, vt cum nequeat semen ea copia generari, vt sat sit ad reparandum: propterea discussum nec augeri possit, neque coalescere. Vnde hanc materiam ex qua magis exprimens Gal. 1. de semine decimo, ait, ossa genita esse ex seminis portione crassiori, & terrestri, & minus ad destruendum idonea. Vt cum ossa gignantur e semine etiam semine nutriantur: siquidem

Ossium alimentum.

quidem ex quibus sumus, ijsdem alimur. Et ob id Gal.1.de semine 13. voluit seminales partes, vt genitæ sunt ex semine, ita etiam semine nutriri: quo fit vt dum sanguinem vertunt in sui alimentum, sanguinem mutent in semen. Cæterum quamuis seminales partes semen gignant, gignunt tamen ea tantum copia, vt possint & conseruari, & vsque ad certum terminum augeri: si tamen contingat, vt pars seminalis abscindatur, vix fieri potest, vt reparetur: vt id quandoque in vena contigerit, nequaquam in neruo, vel arterijs. Cuius veritatis ratio est: nam ad reparandum partem seminalem deperditam, opus est copioso semine, & virtute valida. Vnde quòd ad copiosum semen, ita copiosum esse debet. vt ab increscente carne os vasis obstrui non permittatur, quod sane in vena raro contingit, quoniam simplicem & tenuem habet tunicam, quæ proinde non ita copioso egit semine: contra nequaquam in arterijs id euenire potest, cum arteria, vt est sextuplo crassior vena, ita multo copiosiori egeat semine: vt mirum non sit, vt sicut a vi arteriæ gignitur semen, ita carne increscente supprimatur, ut nequaquam ea possit colligi copia, quæ ad arteriæ generationem sit idonea. Quo vero ad facultatis seminis effectricem, hæc quidem inest partibus seminalibus, at nequaquã ita valida, veluti dum in vtero geritur animal: nam in vtero, vt vniuersus humor est collectus, ita duplex fabricatrix vis inest, nempe & seminis, & cõceptaculorum, quibus semen proiectum adhęserat, vt in vasis discissis in exulcerationibus deficit creatrix vis, quæ per totã materiam transeat ac permeet, sed solum in vasis seminalibus residet vis seminis fabricatrix, quæ materiam extrinsecus tangit. Ex his ergo constat, in partibus spermaticis vim esse producendi ex sanguine semen, quod sat sit quidem pro nutritione, non autem, nisi rarissime, pro deperditæ partis reparatione: vtpote in vena, nequaquam in arteria, & multominus in osse. Cæterum cum ossa alantur semine, quia semen gignunt ex sanguine: propterea Gal.9.de Placi. 8. ait. ad ossa singula pettingere venas, quæ alimentum deferunt: quare sanguinem: qui ita deinde coquitur a facultate ossium, vt e Gal.6. methodi vlt. mutetur in nutrimentum & crassius & magis terreum. quam aliud quoduis nutrimentum in toto animali fuerit: nec ab re: siquidem os, vt dictum est, genitum est ex seminis portione crassiore, & magis terrea. Vnde eandem veritatem confirmans lib. de inæquali intemperie 2.ait, os esse partem similarẽ, quæ in suis spatijs multum in se continet humoris crassi & albi, ad id comparati, vt ossa nutriat. Vnde hanc vocat 8. aphoris. 39. similem naturæ ossium. Vocat autem ibidem hũc humorem superfluum, at non ratione ossium, sed ratione reliquarum partium, a quibus sanguis in hunc humorem conuersus deriuauit.

Medulla.

Atque hoc ossium alimentum naturæ ossium simile, nuncupauit Gal.3. de facultatib. naturalibus vltimo, medullam: dum ait, ossa nutriri medulla: quæ sane, dum parua sunt ossa, sinusque expertia, cauernulis earum est inspersa; in magnis autẽ ossibus, & quibus sinus non desunt, in finibus medulla est collecta. Sed aduertendum cum Galeno primo de motu musculorum primo, hanc medullam ossium alimentum esse diuersum a medulla spinæ: siquidem medulla, ossium alimentum, humida & propemodum fluxilis est, vt pinguedini assimilari possit, vt ab hac nullus prodeat neruus, nec cerebri & spinalis medullæ tegumentis operiatur, nec præterea venis & arteriis intexatur. Vt hinc colligere liceat, hanc medullam esse inanimatam: contra autem spinalem medullam animatam esse, ad similitudinem & cerebri, & nerui.

Aristotelis sententia de ossium materia.

Verum hæc opinio non ita fuit Galeni, quin prius fuerit Aristotelis. Si quidem & secundum Arist. ossa gignuntur ex semine, & aluntur semine: ita tamen vt sanguis mutetur in medullam, & hæc in semen,

A ex quo deinde alitur os. Hęc autem veritas, quamuis non ita facile colligitur ex Aristotele, secundo de generatione animalium quarto, vbi inter reliqua circa ossa duo proponit, nempe materiam ex qua generantur ossa, & alimentum. Itaque quo ad materiam ex qua: inquit, naturam imitari patremfamilias prudentem, quippe qui in cura rei familiaris omnia iuste dispensat, vt cibus optimus detur liberis, deterior seruis, vilissimus brutis animalibus: sic igitur natura in ortu, in fabrica fœtus, ex materia sincerissima carnem conficit, ex excrementis autem ossa, neruos, pilos, singulas, & reliqua generis eiusdem, scilicet vitæ expertia, constituit: vt propterea hæc vltima efficiantur, cum iam naturæ excrementum suppetit: vt tandem concludat, ossa in prima partiũ constitutione gigni ex seminali excremento. Vnde hoc loco admoneantur lectores, cur Philosophus inter partes viuentes numerat tantum ossa, & neruos, non cartilagines, nec ligamenta: caussa ergo fuit, quoniã

B per ossa insinuat etiam cartilagines, cum ab ossibus solum secundum magis & minus differant; vt secundo de partibus nono testatum reliquit,) vt progressu temporis etiam degenerent in ossa, vt suo loco explicabitur: neruos autem intelligit ligamenta, quæ vt ossibus prodeunt, similem generationem cum ossibus vindicare videntur. Sed ad rem. Ossa gignuntur ex seminali excremento: ad quod respiciens etiam dicit 33. probl. vlt. os consistere ex materia vacante, idest, superflua, & proinde excrementitia. At non omnibus modis excrementitia. Vnde quamuis dicat, ossa, pilos, & vngues gigni ex excremẽtis: subdit tamen, ossa constitui ex excremento quidem, sed seminali, & nutritiuo: vngues autẽ, pilos, & reliqua id genus vita destituta, ex cibo gigni aduentitio, & actiuo, quem tum a fęmina scilicet in vtero, tum deforis sibi acquirat: vt nimirum gignantur, non ex semine, sed proprie accepto excremento.

C Quo autem attinet ad ossium alimentum, cuius beneficio & conseruantur, & augentur: inquit Aristot. loco citato, secundo de generatione animal. 4. cum animal augetur, ossa incrementũ capiunt ex alimento naturali, quo partes principales augentur, ita tamen vt ossium alimẽtum sit reliquia, & excrementum alimenti partium principalium. Ecce vocat reliquiam & excrementum, reliquium quidem, quia est portio sanguinis menstrui, quæ relinquitur in nutritione partium carnosarum, partiũ principalium: siquidem partes osseæ carnosis famulantur. Vocat autem excrementum: quoniam hęc portio, quę relinquitur, non est in pura, vt materiæ portio qua caro alitur: vt propterea ossa ad differentiam pilorũ, & vnguium, vt non gignuntur ex puro excremẽto, ita nec aluntur puro excremento. Hæc veritas magis confirmatur, vt patebit Aristotelis testimonio, secundo de partibus sexto; dum ait, ossium alimentũ esse sanguineum: vt scilicet ossium tepor, quem facit ossium

D complexio, sanguinẽ concoquit, & proinde dealbat, vt alimenti sanguinei, quod in ossa distribuitur, medulla fit, & concoctum excrementũ. Ex quib. dictis nequaquam colligendum, aduersus Galenũ medullam ita esse excrementum, vt non sit alimuntum ossium. Nam etiam cum Aristot. loco citato colligi potest, medullam esse ossium alimentum. Quod sit uerum ait, sanguiuis per se concoctio seuum, & adeps: dixit autem prius medullam esse similem pingnedini, seu axũgiæ, & seuo: prout animalia prædita sunt vel axungia, vel seuo. Et addit ex animalibus esse, quæ in ossibus nullam effatu dignam medullam habent, videlicet ea quibus ossa robusta sunt, & solida, vt leoni: nam alimentum in ossa absumitur. Ecce ergo si leonum ossa carent medulla, quoniam alimentum in ossa absumitur, etgo medulla est alimentum: nam si medulla esset excrementum, cum leonis ossa copioso egeant alimento, oportet vt copio-

sum

ſum ſanguinem concoquant, at vbi copioſum eſt alimentum, ibi etiam copioſum eſſe debet excrementum: at in leonibus, cum nō adſit medulla, igitur non eſt excrementum, ſed alimentum: at quo aluntur leonis oſsa, eſt quidem medulla, ſed non apparet, quia tota vertitur in ſubſtantiam oſſium: ſecus autem dicendum de oſſibus, in quibus copioſa cōſpicitur medulla: hæc enim nondum eſt conuerſa in oſſis ſubſtantiam, vt ſit alimenti ſanguinei contentum & concoctum excrementum, hoc eſt, ſuperabundans, non tamen vt non poſſit verti in ſubſtantiam oſſium. Vt propterea concludendum ſit, oſſium alimentum eſſe ſemen, in quod mutatur medulla, quæ fit ex ſuperabundante ſanguine. Hactenus ergo explicatum ſit quomodo os eſt membrum ſeu pars ſimilaris, genita ex ſemine.

3. Cauſſa efficiēs oſſis.

Deinde in definitione dictum fuit (*a vi oſſifica*) in qua particula continetur cauſſa efficiens, per quam diſtinguitur os, vt membrum ſimilare ſpermaticum a reliquis ſimilaribus ſpermaticis, vtpote a neruo, & reliquis, nam nerui effectrix cauſſa eſt neruifica; oſſis autem eſt facultas oſſifica. Cuius vim exprimens Galenus primo de ſemine decimo, ait: oſſium cauſſa agens fuit caloris facultas, qua torreret oſſa, ac prorſus arefaceret: ſiquidem per vim caloris, quæcunque inerat pars pinguis, quaſi ſpuma quædam efferueſcens effundi & exprimi poterat, vt pinguiſſima quaque parte ſucceſsu extracta, oſſa terreſtria ac arida, & pinguedine prorſus carentia reddident.

Cæterum cum hæc facultas oſſifica, ſeu oſſium generatrix, inſtar reliquarum generantium reliqua membra, duplicem habeat potentiam, nempe alteratricem, & formatricem: per alteratricem oſſi tribuit & temperiem, & quæ conſequuntur temperiem, vt os pars eſt ſimilaris: per formatricem autem compoſitionem, vt os ſimilare eſt pars membri diſſimilaris, & proinde totius inſtrumenti. Idcirco in præſentia effectus vtriuſquæ potentiæ explicare oportet.

Craſis oſſium.

Primo ergo quo ad effectus alteratricis, cum fuerit temperies, cum conſequentibus temperiem: quantum ad Temperiem, ex Galeno libro de oſſibus inter initia colligere licet, oſſium temperiē eſſe frigidam & ſiccam. Nec ab re: nam Plat. in Timæo, os natura ita compoſuit, terram atterens puram, limumqne miſcuit madefecitque medulla, id poſtea in ignē iecit, deinde in aquam merſit, rurſum in ignem, & iterum in aquam, atque ita ſæpe transferens, ita reddidit, vt a neutro liquefieri poſſit, vt merito oſſa inter animātium partes ſint aridiſſima, & maxime terreſtria. Vnde, & primo Prognoſticorum ſeptimo, & nono ſimpl. capitulo de terræ differentijs, ait; oſſa, ſubſtantiam terreſtrem obtinere. Vt cum talis ſit oſsium temperies, dictum fuerit ab Hippoc. 5. aphoriſm. 18. frigidum oſſibus eſſe inimicum, calidum vero amicum; potius ratione calidi innati oſſium, quam temperaturæ: nam ſimile ſimili gaudet; ſed quia in oſſe, vt natura frigidiore calor innatus eſt exiguus, a frigido tanquam a contrario facile offenditur, a calido autem, tanquam ab amico, iuuatur. Hæc de temperatura.

Durities oſſium.

Quo aurem ad conſequentiam cum Gal. libro, de inæquali intemperie ſecundo, obtinet ſubſtantiam duram, quæ tamen, vt ait Ariſtot. ſecundo de partibus nono, eſt durior in maribus. Eius cauſſam efficientem proponens Gal. primo de ſemine 10. ait, a vi caloris extrahi humiditatem, vt oſſa terreſtria ac arida euaſerint, quoniam dura eſſe debeant. Vbi per vim caloris, intelligere oportet remiſſum calorem, ſed qui ob diuturnam moram vehementer agit, vt ita extrahatur humiditas, ſeu pinguedo, vt oſſa arida permaneant. Hinc fit, oſſa longiori tempore gigni cęteris partibus: quod ea ratione dictum eſt, quoniam cum ſimile a ſimili gignatur, & os ſit frigidum, non poteſt ab intenſiore calore gigni, ſed moderato, qui tum etiam longiori tempore agens, oſſis ſubſtātiam duram efficit. Quemadmodum etiā in corpore non gignuntur calculi a calore intenſiori; ſed ob temporis diuturnitatem vim ſuam oſtendit calor moderatus. Et ob id dicit Ariſtot. ſecundo, de partibus ſexto. oſſium teporem, quē facit oſſium complexio, ſanguinem concoquere. Sed ad rem. Inter reliqua oſſis temperamentum frigidum & ſiccum conſequentia, fuit durities. Huius autem duritiei vſus eſt (vt colligere licet ex Galen. libro de oſſibus inter initia) vt ſtrenue ſuperpoſitas partes ſuſtinere poſſent. Dicebat etiam 11. de vſu partium 18. oſſa eſſe dura, cauſſa propriæ ſecuritatis. Aduertendum autem cum Gal. primo de ſemine 10. os minus aridum, & proinde minus durum ea in parte eſſe creatum, qua carnes ſuperinduxit, antequam inuolucris membraneis operiretur; ad differentiam aliarum partium, quibus & ligamenta adnectit, & membranas ſuperinducit, quibus deinde carnes aggregantur ea ratione, nam oſſis pars minus arida, promptius carnem admittit; magis autem arida, & ligamenta, & membranas. Hęc de ijs, quæ pertinent ad oſsa, vt fiunt a facultate oſſifica per alterationem.

Cōpoſitio oſſium

Quo autem ad ea quæ pertinēt ad formationem: eſt autem compoſitio; quæ eſſe poteſt in parte ſimilari, vt eſt pars totius inſtrumenti. Vnde quantum attinet ad compoſitionem, in genere cum Galeno libro primo, de anatom. adminiſtrationibus capitulo ſecundo, vis formatrix oſſibus eam tribuit compoſitionem, ad cuius imitationem cætera in animali affingi debeant: cuius compoſitionis ratio fuit, quoniam oſſa debebant eſſe fundamenta reliquarū partium, quæ varia compoſitione varias functiones obire debebant, vt propterea reliquæ partes dignitate oſſa præcedant: verbi gratia, ſi caluaria eſt rotunda, & cerebrum talem figuram conſequitur: ſi maxillæ paruæ, & illarum muſculi ſunt parui: & ſic de reliquis: ita tamen, vt cerebrum ſit dignius cranio, & muſculus ſuo oſse, nam os eſt ad vſum, gratia operationis, & cerebri, & muſculorum. Quo fit vt in præſentia non ſit reddenda cauſſa huius & illius determinatæ compoſitionis, huius & illius oſsis: hæc enim eſt explicanda, dum ad membra inſtrumentalia determinata deſcendimus; circa illa Methodum anatomicam exercentes, hoc loco ſufficiant quædam generalia explanare.

Figura oſſium.

Itaque cum compoſitio compleatur ex conformatione, magnitudine, numero & ſitu: & conformatio in ſe claudat figuram, ſuperficiem, meatus, & cauitates: quoad figuram; patet, oſſa eam conſequi, pro ratione contentorum, vt qualis eſt figura caluariæ, talis ſit cerebri.

Superficies

Quo autem ad ſuperficiem, cum Galen. 11. de vſu partium 18. oſſa capitis ſquamoſa a natura genita ſunt, vt per hæc ſimplicia oſſa laxa ac cauernoſa, temporum oſsibus denſis ac duris coniungerentur: ſiquidem denſum cum raro, & luxum cum duro, ſocietatem niſi per medium habere non poſſunt: hoc autem medium eſt os ſquamoſum, & proinde inæquale.

Meatus & cauitat.

Quo vero ad meatus & cauitates: oſſa ita ſunt cōformata, vt quælibet habeant meatus; hoc eſt, poros, ſeu cauernulas, quędam etiam cauitates. Horum autem meatuum & cauitatum vſus fuit cum Galen. 11. de vſu partium 18. vt in his oſſium alimentum detineretur: quod ſane in ciuitatibus eſt medulla, in cauernulis autem ſuccus quidam tenuior. Cæterum cum oſſium quædam prætet cauernulas habeant cauitatem, quædam non habeant: cum Gal. loco citato, & ſecundo de vſu part. 16. & libro de oſsibus primo, os magnum cauitate eſt donatum, & cauernulas ēt habet maiores, vt propterea ſit rarum: os aūt paruum cauernulas duntaxat obtinet, & eas exiles, atque anguſtas, vt hinc os paruum ſit denſius magno.

Cuius

Cuius discriminis duplex fuit caussa: altera, vt cũ os magnũ copiosiori egeat alimento, ob id & cauernulis, & cauitatibus eguit, vt in his copiosum detineatur alimentũ: contra ossi paruo sat fuere cauernulæ: reliqua autem caussa fuit, vt ossa securitatẽ obtinerent, & motui non essent impedimento, nam cum ad securitatem conducat densitas, ad motum autem leuitas; in paruis ossibus opus fuit densitate, nam si os paruum cauũ extitisset, imbecillum omnino fuisset; contra in magnis ossibus opus fuit raritate, nam si os magnum & densum, & cauitate destitutum fuisset creatum, graue fuisset, & gestatu difficile: vt merito in imbecillioribus animalibus, ossa sint magis laxa, & caua, & proinde rariora, & leuiora; contra in fortioribus minus laxa, & pleniora, & proinde dẽsiora, & grauiora. Ex quibus colligendum densitatẽ & raritatem, grauitatem & leuitatem esse quidem secundas qualitates, & proinde effectus prodeuntes a temperamento, tanquam a præcipuo instrumento agentis: agens tamen principale non esse facultatem alteratricem, sed formatricem: nam dum formatrix os creat cũ cauernulis exilibus, & sine cauitate os creat densum, & hinc graue, & proinde non ita promptum ad patiẽdum, dum non producit cum cauernulis amplioribus, & cauitatibus, os efficit rarum, & cauum, & hinc leue. Vt cum grauitas & leuitas sint secundę qualitates, ad differentiam duritiei & mollitiei, quæ sequuntur formatricem: propterea Galenus primo de vsu part. nono, potissimum proposuit interea, quæ necessario consequuntur temperiem, duritiem, & mollitiem, & præsertim quia competunt parti vt similaris, leuitas autem & grauitas parti vt est pars instrumenti. Hæc de conformatione.

Colligitur grauitas & leuitas effectus formatricis.

Magnitudo

Quo autem attinet ad magnitudinem: modo maiora, modo minora efficiuntur, prout fundamentum sunt partis vel maioris, vel minoris. Vnde ex primo de anato. administrationibus secundo, si maxillæ par uæ, & musculi parui.

Numerus.

Quo vero ad numerum: natura plura produxit ossa, vt in homine, cum Galeno nono de Placitis octauo, sint plura quam trecenta: & ratio fuit, quoniam sunt fundamentum musculorum, a quibus nequaquam plures motiones obiri possent, nisi rarissima essent ossa. Accedit etiam, numerum ad securitatem conducere.

Situs.

Quo denique ad situm: hoc loco sat sit loqui de situ, vt in se claudit ossium connexum: nam de hac & illa positione seu sede ossis, dicendum, vbi de hoc & illo osse fiet sermo. Per connexum autem intelligere oportet, tum ossis cum alijs partibus, tum potissimũ ossis cum osse: nam cum plura sint ossa, necessaria fuit ossium inter se coniunctio.

Connexus ossium cum alijs partib.

Quantum ad primum attinet: cum Galeno nono de Placitis octauo, ad ossa singula pertingunt venæ, quæ alimentum deferunt. Ad ossa autem non pertingunt nerui, præterquam ad dentes. Cur autem inter ossa soli dentes cum neruis adnectantur, & proinde sentiant, dicemus in sermone de dentibus. Cur autem ossa non connectantur cum neruis, caussa fuit, quia non expedit ossa sentire: quoniam cum sint fundamenta reliquarum partium, & proinde etiam illarũ quę mouentur, frequentissimi fuissent dolores. Neq; obstat, quamuis dolor quandoque ad ossa pertingere videatur: nam cum Galeno secundo de locis affectis septimo, sunt membranarum dolores, quamuis ossiũ veluti dolentium inducant imaginem.

Sed occurrit dubitatio ex Galen. libro de Placitis quarto, dum ait: sensu carere videntur ossa nonnulla, in ossibus quoque nonnulli quandoq; grauitatis sensum percipiunt, qui tamen admodum est obscurus. Ecce hic in aliquibus admittit sensum, in aliquibus non. Neque est vt quis dicat, sensum hunc referendum esse in membranam, in periostium: nam dum membrana afficitur, dolor oboritur non obscurus, nec grauatiuus, sed insignis, vt pungitiuus. Dicimus ergo, Galenum respicere ad sensum animæ, vt fiat in virtute neruorum, sed per membranam. At duo notanda: primum membranam esse vel exigui, vel multi sensus: si exigui, huius caussa paruum sensum grauitatis non percipere: si autem multi sensus, sentire, prout membrana ad os pertingit vel exigui, vel multi sensus, ita os grauitatis sensum vel experiri, vel non. Secundo aduertendum: appendices non habere periostium, nec ossa in cauitatibus aurium. Notandum aũt membranam ossa ambientem bifariã affici posse: altero modo quia eius soluatur vnitas, quod fit, dum caussa morbifica hæret, & principaliter agit in membranam, & fiunt dolores quandoque vehementiores, sicut contingit in morbi victoria, vt quandoque in vigoribus quartanarum: alio vero modo membrana afficitur citra solutam vnitatem, dum materia morbifica copiosa hæret in ossibus, & ponderosa, & grauis redditur membranæ, vt fiat tristis sensus, qui potius grauitas, quam dolor sit dicendus. Et ideo dicebat, nonnulla ossa quandoque grauitatis sensum percipere, qui tamen admodũ obscurus sit. Vnde etiam subdit, sensum ponderis, qui in visceribus exoritur, referendum potius in membranam viscera obuoluentem, quam in ipsa viscera. Hæc de connexu ossium cum reliquis partibus.

Connexus ossium cum ossibus.

Quo vero ad connexum ossis cum osse: hunc proponens Philosophus tertio de historia animalium septimo, & secundo de partibus nono, dicit, similem esse naturam ossibus, ac venis, vt sicut vena ex vno principio orta continua est, ita os ortum ducens a spina dorsi, quæ compacta ex vertebris a capite ad coxas porrigitur; os, inquam, ortum ducens a spina, continuum est, vt neque os vllum seorsum per se habeatur. Cuius positionis continuæ caussa fuit: nam si os ossi continuum non esset (vt ait Aristot.) nec flectendi, nec dirigendi caussam vllam præberet: cum tamen corpus inflecti per animalis motum necesse sit. Cæterum cum ossium connexio non sit vnica: ob id admonebat Aristot. tertio de histor. anim. 5. ossa vel foris vicissim tangi, vel alterum alteri inseri, vt propterea neruis ligentur, vt circa quæuis ossa neruorum copia ducatur, excepto capite: id enim non neruis, sed futuris ipsorum ossium continetur. Quo loco admoneantur Iuuenes, Aristotelem per neruos intelligere ligamenta: non enim erat bonum, vt ossa inuicem connecterentur per neruos proprie acceptos, nam sæpenumero essent oborti dolores. Vnde dum secundo de partibus nono dicit, ossa deligari per neruos: per hos insinuauit ligamenta. Vnde etiam Arist. nullum constituit caput de ligamentis. Sed ad rem.

Hactenus patet, cum Philosopho ossa inuicem vario modo connecti. Quæ veritas, vt magis pateat, Galeno etiam duce est intelligenda. Itaque sciendum cum Galeno, in procemio libri de ossibus, dupliciter ossa connecti nempe vel per Arthrosim, vel per Symphysim. Declaro. Per Arthrosim intelligimus articulum in genere, vt est compositio naturalis ossium. Quamuis Hippocrates (ait Galen.) per articulum quid aliud intelligat: siquidem primo de fracturis primo, & tertio de fracturis 52. per articulum intelligit ossium quæ inter se committuntur, non cauum, quo proximi ossis caput recipitur, sed ipsum caput, hoc est ossis partem orbiculatam. In præsentia ergo cum Galeno per arthrosim intelligimus naturalem ossium compositionem. In cuius fabrica, vt ait Galen. tertio de fracturis 55. duplex fuit consilium: alterum, vt articulus permittat membrum sine impedimẽto suos vsus præstare: quod sane euenit, & quia caua in summo existunt, & quia ligamenta sunt laxa: reliquum autem, vt articulus prohibet, ne ossa sua loco moueantur, quoniam stabilitatem præstat articulus per caua admodum situata, & altioris oras ha-

ἄρθρωσις.

D bentia,

bentia, per ligamenta robustiora, & breuiora, & per robustas cordas, validius commissuram a parte exteriori cogentes.

2. σύμφυσις.

Per symphysim autem (ait Galenus) intelligere oportet vnionem naturalem ossium. Vnde hoc loco quis quæret, cur plurimum ossium inuicem coniunctio genere sit tantum duplex: nempe Arthrosis, & Symphysis? Dicendum, non aliam esse caussam, nisi quia dum vis generatrix per vim formatricem agit, & nititur in pluribus ossibus constitutionem moliri, quæ non est temperies, quia pertinet ad ossa, vt similaria: erit igitur compositio, & vnitas: cum constitutio sit tantum triplex, nempe temperies propria similarium, compositio propria instrumentalium, & vnitas vtrisque communis. Itaque Galenus respiciens ad compositionem, proposuit arthrosim, & ob id voluit esse ossium naturalem compositionem: respiciēs autem ad vnitatem, proposuit symphysim, & ob id hanc voluit ossium esse naturalem vnionem, vt si contingat vitium esse in arthrosi, morbus sit in mala cōpositione, nempe in situ; si autem in symphysi, morbus sit in soluta vnitate.

1. διάρθρωσις.

Cum ergo ossium coniūctio sit duplex: nempe Arthrosis, & Symphysis: quantum attinet ad Arthrosim, hæc diuiditur in Diarthrosim, & Synarthrosim. Quantum ad Diarthrosim, quæ dearticulatio dici potest; hæc cum Galen. 12. de vsu part. primo, est compositio ossium per motum voluntarium comparata. Quinimo, cum motus esse possit vel euidens, vel obscurus, cum Gal. in procemio de ossibus, Dearticulatio est structura, est cōpositio ossium, quorum motus est euidens. Subdiuiditur autem Diarthrosis penes discrimen vel compositionis, vel motus. Penes discrimen quidem compositionis, triplex est, species: nēpe Enarthrosis, Arthrodia, & Ginglymus. Declaro. Enarthrosis est, cum cauum excipiens altum admodū est, caputque quod in id inseritur oblongum. Hæc veritas colligitur ex Gal. secundo de vsu par. vndecimo, primo de motu musculorum nono, vbi ait: dum ossa inuicem coeunt vt articulus fiat, alterum quidē ipsorum ossium est quod mouetur, alterum vero, veluti sedes quędam ei quod mouetur, est subfirmatum eo modo, vt se habent ostiorum cardines. Vnde ossi manenti necessaria est cauitas: ei vero quod mouetur deuexitas, quę etiam ossis caput vocatur. Quo fit, necessum esse, vt tanta sit cauitatis profunditas, quanta est capitis ossis longitudo. Vt merito in enarthrosi, cum cauum sit admodum altum, caput etiam quod inseritur, sit oblongum, vt fęmoris cum coxendice, & humeri cum scapula. Quo autem ad Arthrodiam, est quę cauum habet, & caput, vt enarthrosis, sed ad eius differentiam cauum non est altum, sed cauum similiter, & in superficie; & hinc etiam caput non oblongū, sed depressum: veluti prima ceruicis vertebra cū secunda, & dens secundæ cum prima. Cæterum propter Iuuenes notandum, cū mentio habita sit de osse, quod habet caput; & de osse, quod habet cauum: quo ad caput attinet; (ait Gal.) oblongum & depressum caput voco, vtrumque referens ad ceruices quibus connectitur: per ceruices autem intelligere oportet tenues ossium processus, quarum ceruicum externum, quod crassius & orbiculatum est, caput nominatur: cum vero in mucronem processus desinit, non ceruix, sed κορώνη nuncupatur. Quo vero ad cauum, si altius descendat, κοτύλη seu acetabulum dicitur: si autem in superficie situm sit, ab ocularis sinus similitudine γλήνη appellatur. Vt merito in enarthrosi cauum dici possit cotyle, in arthrodia glene. Quo vero ad Ginglymum, ea est, qua ossa sese inuicem ingredientia coniunguntur: quemadmodum vertebræ inter se, ac humerus cubitusque alligantur, quamquam in his quædam est differentia: nam in vertebris media in vtranque supra infraque appositam subit, humeri vero ac cubiti mutuus ingressus est. Hæc de differentijs diarthrosis, penes modum compositionis.

ἐνάρθρωσις. — ἀρθρωδία. — γίγγλυμος.

2. συνάρθρωσις.

Quo vero ad synarthrosim: hæc cum Galeno, loco toties citato, nempe procemio libri de ossibus coarticulatio dici potest. Hæc sane duplex est, prout a diarthrosi seu dearticulatione differt, vel secundum magis & minus, vel specie: Primo quidem modo synarthrosim accepit Gal. dum ait, esse scilicet diarthrosis & synarthrosis pro motus quantitate discrimen. Declarans autem quomodo pro motus quantitate discrimen recipiant, subdit: nam diarthrosis est structura ossium, quorum motus euidens est: synarthrosis autem ossium, quæ neque validum neque manifestum, sed obscurum difficilemq; habent motum. Ecce diarthrosis & synarthrosis est idem finis, cū vtraque sit caussa motus: differentia autem solum est pro quantitate motus, hoc est, secundum magis & minus. Vnde ad has differentias respiciens Galen. vt scilicet discrimen est secundum magis & minus, 2. de vsu partium 17. ait, dearticulationem esse vel magis, vel minus validam, vt validior ad validiores etiam obeundas functiones conducat, minus autem valida ad minus validas: verbi gratia, validior est dearticulatio tum carpi, tum gibbi cubiti, minus valida humeri: si quidem per carpi, & gibbi cubitorum articulos validissimæ & plures obeuntur actiones; contra autem per humeri dearticulationem; nam frequenter vel quiescit, vel similiter & citra violentiam mouetur. Vt cum dearticulationum aliæ sint magis, alię minus validæ, opus etiam fuit, vt validiores etiam essent robustiores: quod sane robur beneficio ligamentorum consequuntur, & compositionis ossium inuicem: beneficio quidem ligamentorum, vt valida sint in caussa robustæ dearticulationis, cuiusmodi sunt magna, seu crassa, dura, & rotunda. Ex quibus colligendū in præsentia, articulationem conferre ad efficiendū articulum robustiorem: non autem ad vniendа ossa, sicut in symphysi, de qua suo loco dicemus. Quod si Vesalius & reliqui intellexissent, Galenum non redarguissent.

Synarthroseos primum genus.

Robur etiam assequuntur articuli beneficio compositionis, dum ossa in connexu minimum distant, quemadmodum in carpo, in quo articulus est valde adstrictus: Dum præterea in magnitudine ossa quæ ingrediuntur, habent eminentias æquales cauitatibus ossium suscipientium, quæ etiam, vt ossa suscepta detinent, labra quædam ac veluti supercilia obtinent. Contra autem res se habet in articulatione infirma: nam tenuia sunt ligamenta, & laxa ossium immissio.

Ex his ergo constitutum sit, articulos inuicem differre secundum magis & minus, vt scilicet discrimen recipiunt pro quantitate motus, vt dearticulatio sit efficacior coarticulatione, quia dearticulatio est in caussa motus validioris, & euidentis, coarticulatio autem imbecillioris & obscuri. Vt cum differentia sit inter dearticulationem, & coarticulationem secūdum hanc rationem secundum magis & minus: proinde non differant specie.

Idcirco sicut triplex est species dearticulationis; ita triplex est species coarticulationis: Enarthrosis, Arthrodia, & Ginglymus, vt differentia sit tantum secundum magis & minus. Enarthrosis est in tali osse cum osse, cymbam referente: Arthrodia, in primæ costæ cartilagine, cum primo osse pectoris: Ginglymus, in singulis vertebris, præter primam ceruicis, & duodecimam thoracis. Hæc de synarthrosi, vt a diarthrosi differt secundum magis & minus.

Synarthroseos alterū genus.

Si autem alio modo capiatur synarthrosis, hoc est, vt fine, & proinde specie differt: esse non potest alia dearticulatio, quam quæ est gratia non motus, sed securitatis: vt huius nullus prorsus sit motus: quia si aliquis esset motus; non specie, sed differentia, esset secundum magis & minus. Hanc autem proposuit in

procœmio de ossibus, dum ait: Synarthrosios quoque triplex est species; vt inferat Synarthrosim non modo differre a diarthrosi, pro motus quantitate, scilicet secundum magis & minus, sed etiam specie, vt huius etiam sint tres diuersæ species: non potest autem species differre nisi secundum alium finem: est autem non motus, sed securitas: eius gratia ossa inuicem sunt coniuncta, ita tamen, vt non sit opus motu. Atque huius Synarthrosis tres sunt species, nempe: Sutura, Harmonia, & Gomphosis. Declaro, Sutura compositio quædam est, ad consuturæ veram similitudinem, vt in capitis ossibus, seu, ad similiudinem duarum serrarum sese mutuo recipientium, vel instar vnguium, cum gibbæ videlicet partes, ad vnguium figuram structæ, subeant in sinus, quibus apte excipi possunt. Harmonia autem est ossium coarticulatio per simplicem lineam: sunt autem nonnulla maxillæ superioris ossa, & quædam etiam capitis ossa ad hunc modum constructa. Gomphosis est, cum instar claui os ossi infigitur: veluti dentes in mandibularum fossulis. Cæterum cum Galen. gomphosis prope ad symphysim accedit, vt scilicet videatur pertinere potius ad vnitatem, quam ad compositionem. At reuera pertinet potius ad compositionem: siquidem dentes suis alueolis non adnascuntur, cum vel eruantur, vel sua sponte decidant: quod nequaquam fieret, si gomphosis esset vnio, non autem compositio.

1. Sutura.

2. Harmonia.

3. Gomphosis.

Hęc de coniunctione ossium per compositionem, & proinde per arthrosim: siue sit diarthrosis, siue synarthrosis: & si synarthrosis, siue secundum magis & minus, siue specie differat a diarthrosi.

Quo vero ad ossium coniunctionem per vnitatē, quæ dicitur Symphysis: hæc duplex est, vt ossa inuicem connascuntur, vel inter se, vel aliorum interuentu. Quæ etenim ossa fungosiora, mollioraque sunt, mutuo inter se coalescunt: quæ autem ficciora, egent corpore, quo mediante vniantur. Si ergo primo modo fiat coalitus, fiat vnio, vt apparet in ossibus maxillæ inferioris: tunc hæc vnio detinet nomē generis, & vocatur Symphysis. Si autē fiat coalitus, mediante corpore alio ab osse: hoc est vel cartilago, vel ligamentum, vel caro. Si cartilago, erit Symphysis, quæ vocatur Synchondrosis; si ligamentū, (quod vocabāt antiqui etiam neruum) erit Symphysis, quæ dicitur Synneurosis: si caro, nuncupatur Syssarcosis. Horum autem exempla esse possunt: primo Symphysis, vt detinet nomen generis, vt ossa maxillæ inferioris: Synchondrosis, vt ossa pubis, & ossa puerorum cum suis appendicibus: Synneurosis autem, vt radius cum vlna; Syssarcosis denique vt ossa hyoidis cum ossibus pectoris, mandibula inferiori, ac scapula.

Symphysis.

Hæc de connexu ossis cum osse, siue per compositionem, siue per vnitatem. Quibus hunc in modum habitis, (vt puto) vsque adeo patet Galeni sententiam ita esse veram, vt non deceat aliorum vel sententias, vel in Galenum redargutiones in medium adferre: siquidem ex veritate proposita sponte corruunt.

Quare cum hactenus pateat os esse membrum similare, genitū ex semine, a vi ossifica; & alteratrice, tribuente temperiem, & vnitatem ossi, vt est pars similaris; & formatrice, addente & cōpositionem, & vnitatem ossi, vt est pars totius instrumenti: modo sequitur vt ossis finalis caussa explicetur. Itaque in definitione dictum fuit ***gratia fundamenti cæterarum partium hominis***. Hæc ergo particula non modo claudit caussam finalem, sed per hanc etiam distinguit os ab osse, hoc est, ab osse monstroso morbifico, brutorum, nec non & cadaueris humani: siquidem cadaueris ossa sunt æquiuoce ossa, at si hæc contemplemur, id fit propter hominis ossa, quorum proprie est finis propositus, nimirum vt sint cæterarum partium fundamentum. Nec præter rationem: nam cum homo, vt paruus mundus, ad portionem respondeat magno mundo, quemadmodum in magno mūdo fundamentum est terra, in paruo etiam, & proinde in homine, aliquod debet esse fundamentum terræ proportione respondens: nil aliud autem esse potest, quam os, quoniam inter omnes corporis partes maxime illud est terrestre. Hanc vtilitatem noscens Aristot. secundo de partibus nono, ait, ossium genus haberi ob carnis consistentiam: vt omnibus partibus carnosis ossa subiaceant, aut flectendi gratia, si caro moueatur; aut cōseruandi, si pars carnosa sit immobilis. Vnde capitulo octauo etiam inquit, ossa genita esse gratia sensus tactus: natura enim ossium adhibita est, vt sua duritia seruaret rem mollē, hoc est, carnem, hoc est, instrumentū tactus. Ad hæc, tertio de partibus quarto, ait, cor esse destitutū osse, excepto corde equi, & cuiusdam generis, boum, quibus præ magnitudine os, quasi adminiculum subditum est, quomodo etiam totum corpus (ait Aristot.) ossibus sustentatur, & continetur. Vnde & Plato libro de ossium natura ait, ossa corpori stabilitatem, rectitudinem ac speciem, id est, figuram exhibere, vt si os deficiat, pars propriam figuram non seruet. Et ob id Auicennas cap. de membris ait, os esse corporis fundamentum, & sustentaculum motuum. Potuit autem accepisse a Galeno, ex libro de ossibus cap. primo, dum ait: ossium vsus est, vt sint fundamenta subiecta ad vniuersam corporis substantiam substentandam, vt propterea omnia ossibus adnascantur, & stabiliantur. Ecce ergo quemadmodum ossium vsus est, vt sint fundamentū reliquarum partium; vt secundum hanc rationem ossa concurrant, vt partes sine quibus non, cum sine fundamento ædificium construi nequeat.

4 Finalis caussa ossium.

Quo loco admoneantur Iuniores, hunc esse ossium vsum, ita tamen vt ossa præter commnnem hūc vsum, alios etiam obtineant. Neque hoc est absurdum: siquidem ex Gal. 11. de vsu partium 18. & 2. de vsu partium 11. millis demonstratum est, naturam omnibus, quæ gratia alicuius parata fuerant, ad aliū quoq; vsum probe vti, & vnius partis multiplex etiā possit esse vsus, quamuis vnus sit communis, reliqui proprij; verbi gratia, natura efficit ossa, vt essent cæterarum partium fundamenta, sed præterea quoque ossibus ad alios vsus vtitur. Vnde Auicennas, cognoscens propositum finem esse communem, in sermone de ossibus ait, omnia ossa corporis sustentaculum sunt, & erectio; vt si conferant propter motum, etiam conferant vt sustentaculum, non e contra: & per articulos, vt ait Plato in Timæo, partes mouentur, hoc est, flectuntur, & proinde etiā instaurantur. Sed non modo cōferunt ad motum, sed etiam alios præstant vsus: vtpote cū Gal. tertio de locis affectis, decimo, ossa quæ ethmoidea, id est, colatoria vocantur, habent foramina, per quæ vapores ad cerebrum feruntur. Ecce hæc ossa alium habent vsum, quam motum; sunt tamen partium, quæ adnascuntur, fundamentum. Præterea plures ossium vtilitates proponens Galenus vndecimo de vsu partiū decimooctauo, ait, ossa a natura constructa esse, gratia aut motus, vt in omnibus dearticulationibus; aut perspiratus; aut transitus cuiusdam, vt capitis suturæ; aut partium discriminis, vt ossa squamosa; aut securitatis, ac patiēdi difficultatis, vt ossa capitis, & manuū, quæ ex multis ossibus conflantur. Ecce ossium sunt plures vsus, de quibus tamen non hic, sed proprijs locis dicendum, nimirum dum de hoc & illo osse loquemur. Sat sit in præsentia scire, ex omnibus vsibus duos reliquis esse magis communes, ad quos respiciens Galenus decimosexto de vsu partium secūdo dicit; ossa per suam substantiam, scilicet terrestrem, & proinde durā, duas vtilitates præstare: altera fuit, vt sint multis locis veluti stabilimētū, ac sedes alijs partib. sub-

iecta: secunda, vt sint veluti propugnaculum quoddam ac murus. Vt cum hæ sint communes ossium vtilitates, iure ossa neruos non suscipiunt, vtpote quibus vanum erat aut sensum aut motum voluntarium tribuere. Cæterum quamuis duæ sint ossium communes vtilitates, magis tamen communis est, vt sint reliquarum fundamentum: verbi gratia, cranium confert crebro propugnaculum, sed præterea est sedes partium adhærentium, ut perpetuo cum reliquis vsibus locum habeat, & sit fundamentum. Neque obstat quamuis dicat Galenus alteram vtilitatē esse, vt sint multis in locis veluti stabilimentum, ac sedes, vt per hæc verba inferre liceat, si ossa sunt sedes in multis locis, ergo non omnibus, ergo vt sint sedes, non est communis vsus. Etenim dicimus, quodlibet os esse fundamentum reliquarum partium, sed non omnium, sed vicinarum & adhærentium: verbi gratia, costæ sunt sedes musculorum, non cordis, vt per multos locos non intelligere liceat locos in quibus reperiuntur ossa: nam vbicunque reperitur os, semper est sedes, est fundamentum; sed per multos locos intelligere licet, vel alias partes, vel aliarum partium locos, vt significaret, os ita esse sedem, vt sit sedes multarum partium. Quare nulla est difficultas.

Atque iam patet, quemadmodum os nil aliud est, quam membrum similare, genitum ex semine, a vi ossifica, gratia fundamenti cæterarum partium.

Generalem porro sermonem de ossibus quod attinet; nil aliud explicandum relinquatur, nisi vt breuiter digrediamur circa quasdam voces, quibus frequenter cum Gal. in sermone specifico de ossibus vti cogemur. Sunt autem appendix, processus, acetabulum, glene, bathmoides.

Appendix quid.

Primo ergo quantum attinet ad Appendicem, hāc Græci ἐπίφυσιν vocant, hoc est, additamentum seu adnascentiam quandam. Voluit autem Gal. libro de ossibus primo, esse appendicem, vbi os cum osse ad vnionem coit: ut appendix sit os alteri ossi adnatum, peculiarem obtinens circumscriptionem, vt non sit vlla portio ossis, cui committitur: Et potissimum conspicitur in iunioribus, in senioribus autem vix coniunctionis terminus conspicitur, vt vera sui ossis portio esse videatur: cuius discriminis ratio est, nam in infantibus inter os & appendicem conspicitur cartilaginis portio, quæ appendicem ossi glutinis modo adnectit, quæ deinde procedente ætate in os conuertitur. Vt hinc colligere liceat, hanc inter appendicem & os suum coniunctionem, esse potius per symphysim, quam per arthrosim: per compositionem, & per symphysim, quæ vocatur synchondrosis, quia fit interuentu cartilaginis, quamuis procedente ætate, cum cartilago in os degenerarit, videatur symphysis per se, hoc est, vnio circa medium aliquod corpus facta.

Galenus a Vesalio reprehensus.

Circa cuius vsum Gal. reprehenditur a Vesal. primo libro capitulo septimo, propterea quod Gal. 11. de vsu partium 18. voluerit, appendicem esse operculum sinuum ossium, medullam excipientium. Siquidem (ait Vesal.) & appendices habent cauernulas medulla repletas. Adhæc quamplurima reperiuntur ossa, non modo parua, sed etiam ampla, quæ & sinibus carent, & tantum appendicem habent, cuiusmodi sunt scapulæ, & alia ossa, de quibus suo loco.

Desceditur. Pro Gal.

Ego sane epiphysis vsum apud Gal. triplicem reperio: Duos siquidem proposuit vndecimo de vsu partium 18. & tertium minus præcipuum secundo de vsu partium vndecimo. Declaro. Gal. vndecimo de vsu partium 18. ait: artuum capita, quæ vtique epiphysis, & condylos appellant, extiterunt gratia discriminis partium: nam cum homo sit vnus, expedit etiam partes diuersas vnire. Vnde si contingat os simul esse cauum, & laxum, vt egeat osse denso & duro; per mediam cartilaginem os densum & durum, cum cauo & laxo coniungitur: quemadmodum cū temporum ossibus duris ac densis, per media squamosa, syncipitis ossa laxa ac cauernosa coniunguntur. Hinc fit, vt si os sit simul cauum & laxum, egeat epiphysi: siquidem epiphysis est os, nec cauum, & durius osse cui coniungitur, saltem secundum partem, qua in dearticulationem desinit, vt dicit Gal. vbi os medullam habet, appendicem instar operculi, vt plurimū videas adnasci: dicit autem (vt plurimū) quia, vt plurimum os, quod medullam habet, & proinde est cauum, est etiam laxum; vt, si eueniat quādoque os habere medullam, & simul esse cauum & durum, non egeat appendice, cuiusmodi est maxilla inferior, nam est quidem os cauum, sed durum, & eius cauitas est exigua. Sed cur os cauum & rarum eget epiphysi? Inquit Galenus ob duplicem caussam: Altera, quia os cauum, & proinde medulla repletum, eget operculo, præsertim si sit rarum; nam os densum per se medullam sine externa epiphysi sibi clauder: secus autem si sit rarū, nā potissimum vi motus medulla effluere ac dissipari posset, nisi ab epiphysi, tanquam ab operculo, clauderetur. Reliqua autem caussa fuit, quoniam quę dearticulantur ossa dura postulant, vt quæ assidue erāt mouenda, atq; inter sese atterenda. Vt appendix per suam duritiem & densitatem conferat, & vt operculum medullam conseruans, & vt in motu non ita facile patitur. Quibus addit tertiam vtilitatem 2. de vsu partium 11. dum ait, naturam vti epiphysios eminentijs seu gibbositatibus, tanquam muro quodam valido, aut turri, muniens capita tendinum digitos mouentium, quæ sane capita inter medias harū eminentiarum concauitates dimisit.

His hunc in modum propositis, secundum Galen. mentem, de epiphysios vtilitatibus, facile est Vesalii obiectionibus satisfacere. Nam primo, dum ait Vesalius: appendices habent cauernulas medulla repletas, ergo non sunt operculum alterius ossis: non valet hæc consequentia: nam epiphysis habet cauernulas, non cauitates: quia ipsi sat est illa medulla in cauernulis contenta, & ideo non est opus alio operculo. Dum autem addit; reperiri ossa & parua & ampla, quæ sinibus carent, & tamen habent appendicē: dico, in his appendicis vsum non esse caussa medullæ, cum non adsit cauitas, sed caussa motus, & vt non fiat passio, & quandoque pro custodia capitum tendinum.

Galenus cōtra Columbum adseritur.

Sed neque Columbi obiectiones difficile est dissipare. Nam primum, dum ait, appendices non esse ossibus duriores, quia (vt scitis) dicit Gal. esse saltem duriores secundum partem, qua appendices cum ossibus committuntur. Ob id subdit Columbus, se non posse tueri Gal. appendices frequenti assiduoq; motu articulorum nō agere propter suam duritiem, sed id fieri beneficio cartilaginis, quæ sua (vt ita dicam) vnctuositate articulationem non modo magis lubricam, & ad motum promptiorem facit, verumetiā conseruat: quo fit, vt non omnia ossa habeant epiphysim, crustam tamen hanc cartilagineam præ se ferant. Dicimus, articulationem lubricam seruari ope cartilaginis; conseruari autem propter ossium duritiem: ossa autem quædam seruari sine appendice, quoniam ita dura sunt, vt appendice non egeant.

Cæterum bonus Columbus, alas sibi esse credens, & audacter ad sydera vsque euolare sibi persuadens, ait; appendicis vsum nemini adhuc cognitum, sed scitu dignum & pernecessarium esse, vt ex cōiunctione appendicum cum ossibus, ligamenta prodirent, quæ in articulis compositionē stabiliunt: vt si sint ossa in quibus non fiat coarticulatio, vt ossa illi & scapularum, vt nonnulli vertebrarū processus, ex horū ossium coniunctione cum epiphysi oriuntur ligamenta, quæ ad musculorum constitutionem necessario concurrunt. Atque deniq; pro suæ sententiæ confirmatione, ostendit, ligamentorum necessiratem caus-

sa &

sa & musculorum, & articuli. Sed satius erat vt osten deret ligamentorum non necessitatem, sed quomodo beneficio epiphysis oriantur: nam patet id quod oriuntur, etiam dum non adest appendix. Accedit; si os formatum esset vt appendix non esset coniuncta, sed esset pars totius ossis, nihilominus etiam citra hanc coniunctionem orta essent ligamenta. Hæc de epiphysi.

Processus quid. Quo autem ad processum, quem Græci vocant Apophysim: cum Gal. libro de ossibus primo, est totius ossis pars, quæ instar tuberculi prominet. Vt processus reperiatur etiam in epiphysi, & quãdoque etiam appendices hæreant aliorum ossium processibus.

Processus autem seu apophyses vt figura differũt, varijs vocibus donantur, vt vocent styloidem processum illum, qui acuti styli formam refert: nuncupãt autem coronæ processum, si similem habeat formam cum cornu cerui: vnde est processus acutus, sed non ita tenuis, vt styloides, cuiusmodi sunt processus in inferiori maxilla. Nominant etiam ancyroidem processum, qui anchoræ formam præ se fert, cuiusmodi sunt processus interiores scapularum. Adhæc vocãt processuum capita, & sunt processus, qui desinunt in ossis caput: & quidam habent illud caput depressam, quidam oblongum & prominens, in aliquibus etiam est rotundum. Depressum quidem, vt postbrachialis, dum iungitur cum brachiali, oblongum vt femoris caput superius, quo cum osse coxendicis articulatur. Cæterum si accidat, vt caput depressum vix percipiatur an sit eminens, vel cauum, dicitur condylos, Latini vocant nodos, vt femoris inferiora iuxta quæ depressa capita. Rotundum autem, quale est humeri cum scapula. Adhæc tenuior pars processus dicitur ceruix, & ab osse vsque ad caput pertinet.

Horum autem processuum vsus multiplex est: primum enim conducunt ad commodum ossium connexum, adhæc ad exortum, & insertionem partium, & harum etiam tutelam: sicut dictum est de epiphysi. Quæ cum Galeno secundo de vsu partium vndecimo, confert instar muri ad tutelam capitum tendinum, secundum suas eminentias, hoc est processus. Vt cum hic vsus competat appendici, non vt appendix, sed vt habet processum, & habet eminentiam: propterea vndecimo, de vsu part. 18. proponens vsus appendicis, vt appendix, duos tantum proposuit. Hęc de processu seu apophysi.

Acetabulũ quid Quo vero ad acetabulum, quod Græci cotylem, & cotyledona vocant, est situs profundus, qui excipit caput ossis: obseruatur autem in coxa, vbi femoris caput admittitur. Hic autem profundus sinus augeri solet, a processibus quibusdam circularibus: qui vt sunt positi in superficie, ita hos processus labra seu supercilia vocamus: & sunt in caussa, vt ossa non ita prompte luxentur. De his loquendum in sermone de processibus. **Processus supercilia seu labra.**

Glene. Quo autem ad Glenem, est sinus leuiter cauatus, qui refert formam sinus ocularis, cuiusmodi reperitur in tarsi ossibus, vt glene, vt sinus superficietenus cauatus, respondeat capiti depresso, quod condylos seu nodus vocatur.

Bethmoides. Quantum denique ad Bathmoides, sunt ossium sinus, qui basis ritu os mouere non sinunt vltra quam animanti sit ex vsu: cuiusmodi reperiuntur in sede anteriori & posteriori humeri, vt singulos vlnæ processus excipiant. Hæc de ossibus in genere.

CAPVT IX.

De Cartilaginibus.

Definitio, QVantum attinet ad cartilaginem, per hanc intelligimus substantiam quandam albam, mediam inter ossa & ligamenta. Auctor finitionum hanc ossis imaginem nuncupauit. Cuius hæc potest tradi de- A finitio: *Cartilago est membrum similare, ex semine genitum, a facultate cartilaginifica, gratia custodiæ partium motui destinatum.*

Declaro hanc definitionem, sed eo breuius, quo maiori ex parte patere potest ex traditis in doctrina de ossibus. Primum ergo dictum fuit, esse *partem*, esse *membrum similare*. Siquidem quælibet pars cartilaginis est cartilago. Et ob id Galenus primo de elemẽtis septimo, & primo de natura primo, cartilaginem inter partes similares recenset. Nec ab re: nã, quamuis cartilago non sit simplex substantia, sed mixtum quoddam ex pluribus: nihilominus eam habet compositionem, quæ competit parti mixtæ similari, ad differentiam & instrumenti, & totius corporis. Declaro. Cum Galeno libro de differentijs morborum tertio, in homine triplex est compositio: vna totius, vt prodit ex coniunctione partium instrumẽtalium, vt totus homo compositus est ex artubus, & visceribus: alia est compositio, quæ procedit ex coniunctio- B ne partium similarium, ut cor, quod componitur ex carne, membranis, venis, arterijs, & id genus similaribus particulis: tertia autem, sed in genere omnium prima, est compositio similarium, cuiusmodi est cartilago, ut componitur ex quatuor elementis, vt ex his fiunt humores. Constitutum ergo sit, cartilaginem esse partem similarem: quæ tamen vt instrumenti pars instar carnis & reliquarum parrium similarium, præter temperiem, decentem requirit compositionem, quam per formationẽ, & magnitudinem ibi insinuauit Galenus. Vt cum cartilago sit pars similaris, & proinde destituta venis, neruis, & arterijs, siquidem horum nullum per cartilaginis substantiã disseminatur; vt sit pars quæ viuit, quæ proinde insitas habet a natura potentias, iure a Galeno capite artis medicin. nono, numeretur inter partes, quæ a se ipsis gubernantur, neque aliarum gubernationibus præsunt. C

Materia. Deinde dictum fuit *genitum ex semine*. Est enim pars seminalis, ut plurimæ corporis partes. Cæterum aduertendum cum Galeno, secundo de temperamentis secundo: quamuis fiant ex semine arteriæ, venæ, nerui, & membranæ ex vna parte; ex alia vero, etiam ossa, & cartilagines: nihilominus differentia est: quoniam vis generatrix per alteratricem in generatione membranæ, arteriarum, venarum, & neruorum, ita agit in semen, ut tendatur; in osse autem, & cartilagine, vt etiam concrescat. Hinc fit, vt cum opus sit vi intensiori alteratricis in concretione, quã in intensione; vt ossa & cartilagines vltimo perficiantur. Et cum ex simili materia fiant ossa & cartilagines: ob id dixit Aristoteles tertio de historia animalium octauo, & secundo de partibus nono, cartilaginem eadem constare materia, qua ossa. Vt trigesimo tertio probl. vlt. etiam dicit, cartilaginem non nisi D os esse: & differentiã esse secundum magis & minus, vt propterea & cartilago fiat ex semine; & rupta nũquam reparetur. Vnde cum cartilago gignatur ex semine, hoc etiam alitur. Huic autem proxima est materia, quam Gal. 3. de facultatibus naturalibus vltimo, voluit esse substantiam mucosam, quæ cartilaginibus circumfunditur.

Crasis. Deinde fuit dictum *a vi cartilaginifica*. Nam sicut propriam ossis facultatem vocamus ossificam, ita cartilaginis, cartilaginificam nuncupare licet. Hæc autem cum agat per vim & alteratricem, & formatricem: quantum attinet ad alteratricem, per hanc, vt colligere licet ex Galeno 1. de elementis septimo, cartilagini tribuit temperiem frigidam & siccam. Notandum autem, cum Galeno primo de temperamen. sexto, & secundo eiusdem operis tertio, cartilaginem quidem esse siccam, non quidem absolute, sed vt mixtum, in quo siccum excedit humidum, vt idem etiam de frigido sit statuendum. Vt propterea cartilago sit cõstituenda frigida & sicca, vt mix-

tum, in quo elementum frigidum & ſiccum dominatur: ea tamen lege, vt ſi (cum Galen. eodem lib. c. vlt.) conferatur cartilago cum oſſe, cartilago ſit minus ſicca, vt frigidiſſimus & ſicciſſimus ſit pilus inter ea, quæ in corpore reperiuntur, ſiue animata, ſiue inanimata ſint: inter animata autem omnium frigidiſſimum & ſiccisſimũ ſit os: cui ſuccedit cartilago. Vnde hanc temperiem neceſſario conſequens proponẽs Gal. 7. de vſu partium tertio, ait, cartilaginem obtinere ſubſtantiam omnium partium duriſſimam, vt ſolo oſſe ſit mollior, ſeu minus dura.

Soliditas, & cõnexus.

Quo vero attinet ad formatricem: ab hac ita fuit formata, vt cum Ariſtot. tertio de hiſtoria octauo, & ſecundo de partibus nono, ad differentiam oſſium, non ſit perforata, vt propterea nec medullam contineat. Quod non eſt intelligendum de cartilaginibus, quæ inſunt animalibus loco oſſium: nam in his cartilagines ſunt perforatæ, vt contineant humorẽ in medullæ ſpeciẽ. Adhæc, cartilago cum neruis connexum, cum Gal, 16 de vſu part. ſecundo, non eſt adepta: quoniam cum Gal. 1. de elementis ſecundo, eſt ſenſus expers. Et ratio fuit, quoniam cartilaginis eſt vſus, vt ſenſus in cauſſa fuiſſet detrimenti.

Vſus.

Vſus autem eſt qui in definitione eſt propoſitus, dum dictum fuit *gratia custodiæ partium motui destinatarum*. Hunc vſum proponens Galenus duodecimo de vſu partium decimoquinto, ait, demonſtratum eſſe, cartilaginis ſubſtantiam ad ſubiecta inſtrumenta tegenda & defendenda maxime eſſe idoneam, vt quę neque comminui, neque rumpi, quemadmodum dura atque friabilia, neque incidi, neque contundi, quemadmodum mollia, & carnoſa queat. Vt colligere liceat cartilagines eſſe recenſendas inter partes, quæ ad cuſtodiam potiſsimum fuere creatæ. Neque obſtat, quamuis a Galeno alij cartilaginis vſus proponantur: nam vel ad hunc, hoc eſt, cuſtodiam referuntur, vel non ſunt ita præcipui vſus, vel huius cartilaginis proprij, vt non illius. Declaro. Galen. vndecimo de vſu partiũ decimooctauo, inquit, cartilaginem inſtar glutinis cuiuſdã coniungere denſa & dura oſſa cum laxis & raris: ſiquidem cauernulas oſſis laxi reſarcit, & aſperitates læuigat. Cæterũ cartilago vt coniungit, ita etiam per coniunctionem cuſtodit: quare præcipuus finis eſt cuſtodia. Præterea Galen. duodecimo de vſu partium tertio, ait, cartilaginem vnctionis vſum præſtare articulis, ſolam tamen ad motum non ſufficere, quoniam motorijs inſtrumentis adnexa, ſuperfluum pondus inſtar lapidis præbet. Ex quibus colligendum, cum cartilago ſit adnexa motorijs inſtrumentis; merito, vt in definitione dictum eſt, eius vtilitatem reſpicere partes motui deſtinatas; dum autem ait, præſtare vnctionis vſum; per vnctionem, & motus fit melior, & partes etiam cuſtodiũtur. Addit etiam Gal. decimoſexto de vſu partium ſecundo, cartilaginis duplicem eſſe vſum, vt alter ſit in articulis, vt per leuem ac politam ſubſtantiam partes ſubungat: ecce conferunt ad motus, vt melius fiant: reliquus autem (ait Gal.) vt ſint corpora mediocriter cedentia, & proinde ad partium ſubiectarum tutelam. Ecce ergo quemadmodum cartilaginum finis, eſt cuſtodia. At notandũ, dixiſſe Ariſtot. tertio de hiſtoria animali. ſecundo, quod vice fungitur oſſis, eſſe cartilaginẽ. At hoc intelligendũ eſſe de cartilagine, quæ reperitur in animalibus oſſibus deſtitutis: & ob id ait, quod vice fungitur oſſis, eſt vti ſpina, & cartilago, hoc eſt, in animalibus, quæ loco oſſis obtinent, vel ſpinam, vel cartilaginem. At in homine, qui obtinet oſſa, cartilago adnexa alium habet ab oſſe vſum. Vnde ſecundo de partibus 9. addit, cartilaginoſæ partes inſeruntur flexuris, hoc eſt, articulis, veluti lectiſternium, ne attritu mutuo lædantur. Hæc de cartilaginibus in genere dicta ſufficiant.

CAPVT X.

De Ligamentis.

QVantum ad ligamentum: & primo quoad nomen: Gal. lib. de oſſibus in prooemio ait, apud anatomicos tria fuiſſe neruorum genera, vt neruum qui oritur ex cerebro, nominarent neruum voluntarium; qui oritur ex muſculis, tendinem; qui ex oſſibus, ligamentalem. At ſubdit Gal. ne æquiuoca nomina obſcuritatis aliquid adferant, quod ex oſſibus oritur, vocabimus non neruum, ſed ligamentum. Græci vocant Syndeſmum, Latini etiam vinculum, copulam.

Definitio.

Huius autem a Veſalio hæc proponitur definitio: *Ligamentum est corpus ſimilare, ex oſſe aut cartilagine, aut quauis duriore membrana principium ducens ſenſus expers, durum, ſed cartilagine mollius, album, varioſq; in colligendo, continendo, obtegendo, & muſculis conſtituendis, homini vſus præſtans.* Quam definitionem breuitatis, & proinde vtilitatis veſtræ gratia nec approbare, nec improbare volo: nam alia propoſita, & explicata, quilibet facile, quantum ponderet definitio Veſalij propoſita, pernoſcet. Hæc igitur a nobis traditur ligamenti definitio: *Ligamentum est membrum ſimilare, genitum ex ſemine, a vi ligamentifica, gratia cuſtodiæ coniunctionis partium.*

Genus.

Declaro. Primo dictum eſt, eſſe *membrum ſimilare*. Hæc particula colligitur ex Galeno primo de elementis octauo: vbi voluit hominem conſtare ex primis, hiſque ſenſibilibus elementis, quæ ſimilaria appellantur, cuiuſmodi ſunt fibræ, membranæ, caro, adeps, neruus, medulla, os, cartilago, ligamentum, & id genus alia, quorum vniuerſę particulæ eandem cum toto formam retinent. Quæ ſane ſimilares particulæ, & ipſæ gignuntur ex alijs ſibi proximis elementis, hoc eſt, humoribus inuicem permixtis; ſicut humores generantur ex cibis, & potionibus; & hæc ex quatuor elementis, quæ ex nullo amplius corpore generantur, ſed ex materia, & qualitatibus. Ecce ergo quemadmodum ligamentum eſt hominis pars ſimilaris, quemadmodum etiam primo de natura humana a principio, & lib. de morborum differentijs cap. 3. explicauit. Cæterum ex Galen. lib. de æqualiſintemperie ſecundo colligimus, ligamentum non modo eſſe partem ſimilarem, ſed vere, & maxime ſimilarem. Siquidem ait: digitorũ particulæ, ſunt oſſa, cartilago, ligamentum, arteria, vena, membrana, caro, tendo, vnguis, adeps: quas particulas non licet diuidere in aliam ſpeciem, ſed ſunt ſimilares, ac primę, exceptis tamen arterijs, & venis: hæ nãque ex fibris, & membranis ſunt conditæ. Ecce non excludit ligamentum. Erit ergo pars ſimilaris, & maxime ſimilaris, hoc eſt, magis ſimilaris, quam vena, & arteria. Vnde merito idẽ Gal. lib. artis medicin. ligamentũ recenſuit inter illas partes, quę a ſeipſis gubernantur, nec potentias aliunde habent emanãtes, vt hinc ſit pars viuens, ſed quæ arterijs, venis, & neruis non egeat. Et ob id dicit Gal. decimoſexto de vſu partiũ 2. ligamenta neruos non ſuſcipere, & iure affirmauit primo de Placit. ligamentum ſenſu omni carere. At inquit Veſalius in ſermone proprio de ligamento, commune eſſe ligamẽtis, vt obtuſo admodum ſenſu participent: nollem enim, ait, dicere nullo. Nullam autem huius dicti probationem confert: forte autẽ fuit adductus Galeni auctoritate, dum tertio de facultatibús naturalibus vltimo ait, ligamenta confici ex multis fibris, quæ & ſimilares particulæ sũt, & vere ſenſibiles. Sed fuit deceptus: nã per fibras ſenſibiles nõ intelligit ſenſitiuas, hoc eſt, ſenſu pręditas, ſed sẽſibiles, hoc eſt, quæ poſsũt eſſe ſenſus exterioris obiectum, hoc eſt, quæ tangi, & conſpici queunt. Quẽadmodum etiam (ſi licet Gal. per Gal. interpretari)

Ligamentũ non ſentit.

primo

primo de elementis octauo, intellexit, dum ait, hominem constare, ex carne, adipe, osse, cartilagine, tanquam ex primis & sensibilibus elementis. Ecce vocat elementa sensibilia, hoc est, non quæ sentiunt, sed sentiuntur. Neque obstat duodecimo de usu partiũ tertio, tendinem minus sentire neruo, magis autem ligamento, vt inde sit inferendum, ligamentum sentire? Nam cum originem non ducat a cerebro, non potest sentire: sed talis fuit modus loquendi, vt neruus magis sentiat, tendo minus, ligamentum adhuc minus, quia nihil.

Sed quomodo ligamentum nutrietur si non habet venas? Dico venas deferre alimentum, non facultatem, quia insita est.

Materia.

Deinde in definitione dictum fuit *Genitum ex semine*. Hanc materiam ex qua noscens Gal. libro de constitutione artis med. septimo, ait, ligamentum ortum habere ex semine, vt si excidatur, resarciri nequeat. Quam veritatem magis explicans primo de semine decimo, ait, ligamẽta gigni ex ea seminis portione lenta, quam extrahit calor in ossium generatione ex semine, vt portio terrestrior mutetur in os minus terrestrius, & viscida in ligamentum: ita vt cum eodem Gal. primo de decretis nono, in fibras rectas resoluatur, ligamentis tamen admodum duris exceptis, quippe quæ in fibras resolui non admodum possunt: quinimo & plura ligamenta in membranæ speciem dilatantur. Vt cum ligamentum gignatur ex lenta seminis portione, iure cum Gal. 3. de facultatibus naturalibus vlt. ligamenta alantur lento humore, qui ipsis inspersus visitur: hunc vero suxerunt ex sanguine venarum, electo inde, quoad potuere, quam simillimo: assimilant autem sensim ac sensim, atque in suam naturam mutant: quem scopum vt assequãtur, succus ille, vt diutius detineatur, & per moram alteretur, inspergitur in spacijs medijs fibrarum, ex quibus & plurimis ligamenta conficiuntur: cõficiuntur ex plurimis fibris. Vt significaret, cum partes similares constent ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa, hæc fibrosa plurima est, & necessario, quia procedit ex semine, in quod agit calor in ossium generatione, vt portionem lentam mutet in ligamenta.

Temperamentum, & consequentia, ut albedo, durities insensibilitas.

Deinde dictum fuit *a vi ligamentifica*. Per hanc intelligimus generatricem propriam ligamenti; quæ sane cum agat per alteratricem, & formatricẽ; quantum attinet ad alteratricem, per hanc tribuit ligamento temperiem frigidam & siccam. Verum addit Gal. 3. de symp. caussis 3. eam conditionem, vt ligamenta quanto sunt licciora, tanto valentiora, si tamen sint intra illum siccitatis excessum, ut propter duritiem, scil. a siccitate prodeuntẽ, non flectantur, & propter siccitatem, veluti friabilia euadãt, quippe ita conuulsionibus tentantur. Ligamenta ergo sicca esse debent, sed vsque ad certum siccitatis terminũ: ita tamen, vt ligamentorum substantia cum Galen. 6. aphoris. 49. sit durior & densior substantia carnis. Quinimo cum eodem Gal. duodecimo de vsu partiũ secundo, ligamentum obtinet substantiam mediam inter cartilaginem & neruum; at vt non sit molle, vt neruus; propterea quod in vehementioribus motibus abrumperetur: neque durum, vt cartilago, vt ossibus a musculis tractis obsequatur. Dicit enim primo de Placitis 9 & primo de vsu partiũ 17. respiciẽs ad consequentia temperaturam, ligamentum esse substantiam quandam albam, & exsanguem, & multo crassiorem ac duriorem neruo, tendine, & mẽbranis. & discrimen esse inter ligamenta, pro intensiore scilicet & remissiore siccitate, vt etiam testatus est primo de temperamentis vltimo. Vt ligamentum interdum ad tantam duritiem producatur, vt substantiam quandam cartilagineam consequatur, vt ad differentiam ligamenti minus vocetur ligamentum cartilagineum. Huiusmodi sunt ligamenta, non quæ articulis exterius obtenduntur, sed quæ inter ossa latitãt, vtpote ligamenta quæ vertebrarum corpora intercedunt. Hoc autem loco admoneantur iuuenes, ne forte credant ligamentum cartilagineum gigni a duplici facultate, nempe a ligamentifica, & cartilaginifica: siquidem producitur solum a ligamentifica, sed quæ ita agit in seminis portionem accommodatam, vt ita siccet, vt semen substantiam consequatur adeo duram, vt sit in confinio cartilaginis: quemadmodum etiam contingit cartilagini, vt quodammodo ossea euadat.

Tandem vis generatrix per alteratricem ligamentis eam tribuit temperiem, vt sit sensus expers: siquidem partis temperies est in caussa, vt membrum uel sentiat, vel non sentiat. Hæc veritas colligitur ex Gal. libro de constitutione artis medic. 9. vbi ait, partem vel non sentire, vel sentire, & quidem vel magis, vel minus, esse proprietatis temperamenti, hoc est, accidentia propria sequi propriam corporis temperaturam: siquidem ait, innumeras esse elementorum alterationes & temperaturas, vt inde mox innumeræ particularium corporum oriantur proprietates, vt hinc aliqua corpora euadant sensus expertia, alia vero sensus capacia: atque horum nonnulla magis, nõnulla minus. Vt cum ligamenta non sentiant; merito obtineant temperaturam, quæ sensus organum esse nequit. Sed forte quis ambiget: Si sensus fit, quoniam partes neruos suscipiunt; quomodo sensus refertur in partis temperiem? Dico: ad sensum efficiendum opus esse, vt vis sensitiua influat, & hinc egemus neruis: sed præterea expedit, vt influxa ingrediatur membrum, cuius temperies sit organum ad sensum accommodatum.

Hic autem obiter admoneantur iuuenes, a Gal. 1. de vsu partium nono, inter consequentia temperaturam non proponi sensum: quoniam non tantum pendet a temperie, vt durities, & mollities, odor, sapor, & color: sed etiam a neruis, quos oculis conspicimus.

Sed ad rem: vis generatrix ligamentis eam tribuit temperiem frigidam & siccam, vt ligamenta euaderent alba, dura, & addamus etiam sensus expertia.

Ortus ligamentorum.

Quo vero attinet ad formatricem: hæc (vt colligit ex Galen. libro de cibis boni & mali succi cap. 4.) cum ligamento tribuit exortum, vt hunc ab ossibus mutuetur: quod etiam affirmauit 12. de vsu partium tertio. Cæterum notandum, ligamentum oriri vt plurimum ab osse, quandoque autem a cartilagine: dum autem oritur ab osse, quandoque desinit in os, vt ligamenta articulorum humeri, & genu; quandoque autem desinit in cartilaginem, vt ligamenta, quæ costarum cartilagines pectoris ossi committunt. Dum autem oritur a cartilagine, desinit in cartilaginem, ut ligamenta laryngis cartilagines mutuo amplexantia. Neque huic veritati aduersatur Galen. quamuis dicat primo de motu musculorum primo, ligamentum ex osse omnino ortum habere; ita namque est locutus, quoniam dum perducitur ad cartilaginem, exortus est ab osse. Excipiuntur autem ab hoc sermone ligamenta, quæ ortum ducunt à cartilagine: quoniam hoc loco Galen. loquitur de ligamentis, vt concurrunt ad fabricam musculi.

Magnitudo

Ad hæc, formatrix præter exortum ligamentorum alia format magna, alia parua: vt cum Gal. primo de Plac. 9. quantum ad conformationem, alia sint lata, alia teretia.

Figura.

Et quanquam omnia densam habeant substantiã, vt foraminibus, hoc est, poris carere videantur, nihilominus cum hac densa substantia pleraque non sunt perforata, quædam autem perforata. Verbi gratia, quoad lata, cum sint vel tenuia, vel crassa: lata & tenuia sunt, vt ligamentum, quod secundum cubiti longitudinem inter vlnam & radium producitur: lata autem & crassa, vt articuli humeri pe-

culiarium ligamentorum gratia: teretia autem, vt ligamentum ex dente secundæ vertebræ ceruicis, in occipitis os procedens. Quæ non habent foramina, sunt iam proposita, & lata, & teretia. Quæ denique habent foramina, sunt vt ligamenta instar annuli tendinis, & alia etiam corpora trāsmittentia, & ligamentum membraneum inter tibiæ os & fibulam consistens. Hæc de facultate ligamentifica.

Caussa finalis.

Tandem dictum fuit *gratia custodiæ coniunctionis partium*. Hunc finem exprimens Galenus primo de Placitis nono, ait, ligamentum exhibere illum vsum, quem nomine præ se fert, hoc est, ut uocatur ligamentum, ita ligat partes inter se, vt sicut sunt a natura cōiunctæ, ita etiam custodiantur. Vnde ad hunc vsum respiciens Galen. lib. de morborum differentijs decimo, ait: si ligamentum aliquod aut relaxatum, aut intensum fuerit, aut disruptum, in ea parte dearticulationis motus offenditur, non sane aliam ob caussam, nisi quia partes debitam coniunctionem non seruant. Et propterea (vt subdit Gal.) si ligamentum male habeat, fit morbus in non naturali copulatione partium, cum vicinis partibus: per copulationem, seu coniunctionem intelligere oportet partium sitū, & vnitatem.

Neque huic veritati aduersatur Galenus, quamuis 5. aphoris. primo, proponens corpora a quibus secundum electionem motus perficiuntur, recenseat non solum neruos, tendines, & musculos, sed etiam ligamenta. Nam ita intelligere oportet Galen. vt ligamenta conferant ad perficiendum motū, ut ligent, & ligando vt partes coniunctas custodiant, ita est in caussa ut motus perficiatur: siquidem quamprimum naturalis coniunctio vitiatur, illico & motus oblæditur. Adhæc, eundem vsum proponens Galen. primo de motu musculorum primo, ait, per ligamētum musculos colligari ossibus: significans cum natura coniungat musculos ossibus, hanc coniunctionem seruari beneficio ligamenti.

Sed dubitatio est: quia ibidem ait Galen. per ligamentum musculos ossibus coalescere: ergo ligamentum est in caussa coalitus, est in caussa coniunctionis, vt non tantum custodiat partes coniunctas, verum etiam coniungat. Dicimus, finem communem ligamentorum esse custodiam partium coniunctarum: fieri autem posse, vt quædam ligamenta peculiares quosdam fines obtineant: verbi gratia, ligamentum, cum concurrit, ut materia ex qua tendinis musculum constituentis, potest esse in caussa vt musculus cum osse coalescat, vt cum osse coalescit ligamentum, ex quo fit tendo, musculi non contemnenda portio.

Cæterum hunc communem vsum est assecutum ligamentum (vt ait Gal. 12. de vsu partium secundo) ob suam substantiam duram: per hanc enim valide ossa simul colligat, ac continet, ut quamuis per duritiem non impediat motum motorium, tamen instrumentum non est, quemadmodum neruus: nam neruus oritur ex principio animal mouente, non autem ligamentum. Vt cum ligamentum non sit instrumentum motorium, conferat autem ad perficiendum motum, id præstet quoniam partes coniunctas seruat. Vnde etiam dicit decimosexto de vsu partium secundo, ligamentorum vsum esse, ut instar funiculi aliarum partium quasdam cum ossibus, & ossa cum alijs ossibus colligent: veluti si (vt ait Plato in Timæo) dum ligamentis, quæ vocat neruos, membra vinciuntur, vt intensis, & remissis, circa cardines ipsos, corpus ad flexionem & extensionem promptum & agile reddatur.

Quare sigillantes ligamentorum finalem caussam dicimus cum Gal. primo de anat. administr. decimo, finem communem esse, vt partes contineant, siue sint ossa, siue musculi: cum Arist. & quinto de generatione animaliū septimo, dicat, ossa requirere natu-

A ram neruorum, idest, ligamentorum, ut scilicet ossa custodiantur. Fieri autem potest, ut ligamentorum etiam sint alij vsus, sed non communes: sed qui præstentur ab uno ligamento, non ab omni: &, si ab omni, non sit tamen præcipuus usus; cuiusmodi proponitur a Gal. loco citato, dum ait, ligamenta munimenta esse corporibus subditis. Addit etiam tertiū vsum præstare: est autem, dum vt indumenta extrinsecus tendinibus circundantur. Quartum autem vsum non proponit, quia reducitur ad primum: nam vt in primo ligamenta detinent ossa cum ossibus, ita in quarto musculos cū ossibus, vt merito quartū hunc vsum a primo non esse alium genere asserat. Cęterum his vsibus si alij addantur, erunt spectantes ad peculiaria ligamenta; vtpote si habeant foramina, vt tendines transmittāt, ut annulus habenam. Adhæc, vt aliquod ligamentum per suum situm inter os & tendinem, prohibeat instar strati, quominus tendo ab ossis duri-

B tie offendatur. Adhæc, vt augeat acetabulorum & ossis sinuum cauitatem: cuiusmodi est ligamentum cartilagineum, quod oritur ad supercilium sinus coxendicis. Amplius ligamentum tribuit musculis firmamentum, sine quo musculorum internorum & externorum non æque valida esset functio. Hunc autem vsum præstat ligamentum, dum inter musculos instar septi & interstitij intercedit, & musculis durum ossis modo renixum præbet, cuiusmodi est illud ligamentum, quod porrectum inter vlnam & radium secundum cubiti longitudinem, cubiti musculos interiores ab exterioribus interdiuidit. Et tandem, vt materia ex qua, ligamentum, non omne, sed aliquod, concurrit ad musculi constitutionem, vt ex eo fit tendo. Qui sane vsus vt respiciunt peculiaria ligamenta, ad differentiam primi & communis: ita in sermone proprio de hoc & illo ligamento fusius explicabuntur.

C Cæterum, vt ligamentorum doctrina reddatur firmior, & dissoluantur difficultates, quæ inter Philosophos, & Medicos perpetuę esse videntur, circa neruos; liceat aliquantisper cum Aristot. digredi circa ligamenta. Quæ quoniam vocat neruos, ob id plerique, credentes Aristotelem per neruos intelligere vnum ex tribus organis communibus, mirum in modum fuere decepti. Itaque sciendum cum Arist. 3. de historia animalium 5. per neruos intelligenda ligamenta, vbi uoluit neruos, hoc est, ligamenta, vt aluntur ex humore, qui similis est humori albido & glutinoso, ita ex hoc generari: vt cū ille humor sit seminalis: propterea idē est, ac si dixisset, gigni ex semine albido & viscido, mucori simili: vt propterea (vt ait Aristot.) neruus incisus solidari nequeat. Huic autē secundo de partibus secundo tribuit temperiem siccam. Vnde etiam secundo de generatione animaliū

Aristoteles per neruos intelligit ligamenta.

D quarto, inter corpora sicca recensebat non modo os, sed etiam neruum; quamuis cum neruus sit minus siccus; sequatur vt os sit fragile, neruus autem, hoc est, ligamentum sit ductile. Addebat autem loco pręcipue citato, hoc est, tertio de historia animal. 5. neruī originem esse in corde. Nam cum opus fuerit cor custodiri præ cæteris partibus, ideo neruorum, hoc est, ligamētorum origo est in corde, vt quamuis principaliter inseruiant cordi, ut parti præcipue, nihilominus per se etiam resident in alijs partibus, absque eo quod habent connexum continuum cum corde. Quod sit uerum, ait: naturam neruorum non more venarum continuam de eodem initio procedere, vt nerui sint deducti distractique, & passim ad artus & flexus ossium applicentur. Quod nequaquā dicendū de neruo, qui ex tribus communibus organis est vnum, hoc est, aliud a vena & arteria: siquidē neruus pro communi organo acceptus, quacunque in parte reperiatur, ita continuitatem habet cum cerebro, vt abolita continuitate statim pars per continuitatis defect um sensu & motu priuetur. Ecce ergo apertissi-

mum esse Arist. per neruos intelligere ligamenta. Quemadmodum etiam accepit tertio de partibus quarto, dum ait: copia neruorum in corde est, idque recta ratione, hinc enim oriuntur motus, qui intendendo, remittendoque efficiuntur; itaq; cor ministerio tali eget, & robore: ministerio quidem, hoc est, motu, qui intelligendus est non uoluntarius, sed naturalis, vt nimirum cor intēditur, hoc est, comprimitur, & remittitur, hoc est, dilatatur; & hic est ille motus, qui originem habet in corde: neque hoc negant medici. Sed præter id quod cor eget tali ministerio, scilicet motu naturali, & illo assiduo eget etiam robore: nam citra robur assiduo illo motu agitari non posset. At robur assequitur ope neruorum, hoc est, ligamentorū. Neque obstat, quamuis Arist. loco principaliter citato, nempe tertio de historia animalium quinto, dicat; si pars neruo careat, partē stupore non tentari: nam ita audire oportet Aristot. vt cum dicit, neruos continere membrum ad saliendum accommodatum, significat neruos, hoc est, ligamenta tributa esse parti, vt in motu custodiātur, vt si pars careat neruo, hoc est, ligamento, sit pars expers motus localis; quare & stuporis, hoc est, motus localis imminuit: nam vbi non est motus, nec est motus imminutus. Vnde dum etiam secundo de partibus octauo, ait, neruos esse caussam sensus tactus; cum per neruos intelligat ligamēta: idem statuit de neruis, quod de ossibus, quæ fatebatur esse propter tactum, quia sustentant carnem, organum tactus, vt pariter ligamenta sint propter tactum, quia custodiunt ossa, quę munita ligamentis, apprime seruant carnem, & proinde organum tactus. Vt tandem, cum ad ligamenta pertineat custodire partes coniunctas, ne inuicem dispertiantur: merito dicit tertio de historia animalium secundo, locum communitatis secundum obtinere neruos, ad differentiam scilicet sanguinis, & venarum, quæ locum communitatis primum obtinēt. Nam venæ respiciunt nutritionem nerui, hoc est, ligamenta respiciunt partium coniunctarum custodiam. Hæc ergo dicta sint de ligamentis.

CAPVT XI.

De Tendinibus.

Nomen. QVantum ad Tendines: & primo quo ad nomē, Gal. secundo de locis affectis septimo, ait: tendines nominantur a nonnullis nerui, eo quod neruosa sunt corpora. Adhæc libro de ossibus in procœmio, & 3. de alimentis quarto, ait: quæ in partibus ex carnibus neruosa sunt corpora, ad similitudinem neruorum nominantur nerui: sunt autem ossium ligamenta, sensus expertia, & tendines. Cęterum ex Galeno primo de motu musculorum a principio, recentiores ad differentiam ligamentorum tendines vocant Aponeuroses, quasi eneruationes musculorum: quoniam vident musculos in eos finiri: sed iuniores vocant etiam chordas.

Definitio. Tendinis autē seu tendonis hæc proponitur definitio: ***Tendo est membrum similare genitum ex fibris nerui & ligamenti in musculo mixtis, a facultate tendifica, caussa motus voluntarij vehementis.***

Galenus. Declaro. Primo dictnm est, esse ***membrum similare.*** Nam quælibet pars tendinis est tendo: & ob id Gal. lib. de inæquali intemperie secundo, tendines recenset inter partes similares: imo voluit esse magis similares, quam sint venæ, & arteriæ. Cæterum tendo ita est similaris pars, vt instar cartilaginis, ossis, & ligamenti, insitas habeat a natura potentias. *Dednitio. Tend. Membrum similare. Tendo sentit.* Differt autem, quoniam tendo etiā aliunde habet: etenim tendo non modo nutritur, sed etiam, vt ait Gal. primo de motu musculorum primo, propter neruū sentit: quamuis minus sentiat, quam neruus propter permixtionem ligamenti: nam vt est particeps naturæ ligamenti, ita hebetatur sensus acrimonia.

Materia tendinis. Deinde in definitione dictum fuit, ***Genitum ex fibris nerui & ligamenti in musculo mixtis.*** Qua in particula continetur materia ex qua. Hæc autem colligitur ex Gal. 12. de vsu partium tertio, dum ait, tendinem fieri ex nerui & ligamenti fibris inuicē permixtis. Huiusmodi autem fibræ producuntur in corpore musculi, vt tum ligamentum, tum neruus, non extra musculum, sed in musculo, in fibras dissoluatur. Vt secundum hanc rationem tendo oriatur a musculo, vt (sicut ait Galenus) musculus ad constituendum tendinem fuerit comparatus. Quod dictum recte intelligendum: non enim his verbis voluit significare musculum principaliter esse organum gratia tendinis: nam alius est musculi vsus, & magis præcipuus, vt in sermone de musculo explicabimus: sed ita est locutus, vt pateret tendinis ortus, vt scilicet ortum ducit a musculo. Vt merito musculus præter alias vtilitates, hanc etiam præbeat, vt sit tendinis origo, prout scilicet ex fibris in musculo permixtis generatur. Vnde hanc veritatem explanans & confirmans, dicit primo de motu musculorum primo, tendinem nasci ex musculi fine, vbi sunt fibræ, nerui & ligamenti, vt hæc duo primo inseruntur in caput musculi, deinde in totum musculum dissoluta in fibras resoluuntur, ex quibus deinde producitur tendo. Vt cum non producatur ex fibris tantum nerui, verum etiam ligamenti: tendo nascatur multo maior neruo, vt sæpe & sextupla & decupla crassitudine tendo neruum excedat. Vnde idem Galen. respiciens ad fibras duplicis classis, primo de vsu partium 17. dicit, tendinem esse partem progenitam ex neruis & ligamentis in musculos dispersis, rursusque inuicem coeuntibus. Idem etiam replicauit secundo de vsu partium 7. necnon & primo de Placitis 9. atque primo de semine 10. Vt cum tendo gignatur ex fibris tum nerui, tum ligamenti, cum eodem Galeno primo de motu musculorum & primo, & secundo, tendinis natura mixta sit & media inter ligamentum & neruum. Quod etiam insinuauit dum 6. methodi quarto, ait, tendines compositam habere substantiam ex neruo & ligamento. Vt satis temere Galenus a Vesalio libro secundo cap. 2. redarguatur: siquidem adscribit Galeno, quod dicat, musculum inter neruum & ligamentum esse natura medium, & generari ex æquali portione nerui & ligamenti: cum tamen nullum horum somniarit Galen. *Galenus contra Vesalium defenditur.* Nam primum, dum ait, esse corpus natura medium inter neruum & ligamentum: non intelligit musculum, sed tendinem, vt quilibet facile intelligere potest. Præterea, cum sermo fiat de tendine, quamuis habeat naturam mediam inter neruum & ligamentum: non oportet tamen intelligere medium exquisite, sed medium, hoc est, recedentem naturam a natura ligamenti, propter mixtionem nerui, & recedentem a natura nerui, propter mixtionem ligamenti: ita tamen, vt cum hac media natura tendo produci possit ex maiori portione ligamenti, quam nerui, vt idem Gal. euidenter fatetur, cum dicit, tendinem quandoq; decupla crassitudine excedere neruum.

Temperamentū tendinis. Deinde in definitione dictum fuit ***a facultate tendifica.*** Hæc igitur propria facultas, ad differentiam ossificæ, & reliquarum, tendinem generat per potentiam alteratricem, & formatricem, hunc in modum. Et primum, quantum ad alteratricem: per hanc generatrix tribuit tendini, cum Galen. primo de temperamentis vltimo, complexionem frigidam & siccam. Et, cum eodem Galen. de sympt. caussis tertio, quo sunt sicciores tendines, eo sunt validiores, dum modo siccitas non excedat limites complexionis sanitatis. Vt tendinis temperies eam habeat latitudinem, vt sit minus frigidus & siccus tendo ligamento, magis autem quam membrana. Vt rationabiliter cum Gal. secūdo de temperamentis secundo, tendo sit

fit ligamentis mollior, seu minus durus. Et ob id dicit primo de Plac. 9. tendinem esse molliorem ligamento, neruo autem duriorem: atque ideo album, & exsanguem. Hæc enim sunt, quæ temperiem frigidam & siccam consequuntur.

Exortus. Quod vero attinet ad formatricem: per hanc generatrix tendini talem elargita est connexũ, vt, quoad ortum, cum Gal. tertio de medio secundum genera. c. secundo, & libro de ossibus in proemio, tendo oriatur ex musculo, vt ligamẽtum ex osse: & merito, cum gignatur ex fibris in musculo productis ex neruo & ligamento. Cum vero ex musculo ortum ducat tendo, vt plurimum oritur ex fine: & ob id loco citato dicit Gal. plurimos musculos desinere in tẽdines, vt cum eodem Gal. primo de motu musculorum a principio, vnus musculus quandoque desinat in plures tendines. Dixit etiam libro de cibis boni & mali succi c. quarto, sub extremum musculi tendines oriri. Hunc autem exortum vt plurimum obtinẽt tendines. Dico autem, vt plurimum: nam quandoq; sed raro, in medio musculi tendo habet exortum: veluti in musculo quarto maxillam inferiorem arripiente; & in quarto musculo, a quo hyoides deorsum trahitur. Sed dum de musculis in specie fiet sermo, exactè tẽdinũ apparebit ortus, siue a fine, siue a medio, siue etiam a capite. Cæterũ vtcunque tendo assequatur ortum, cum Gal. primo de motu musculorum 2. inseritur vt plurimum omnis tendo in ossis terminum cartilagine illitum: ita aũt se habet, vt dilatatus inuoluatur circa partem superiorẽ ossis, quod caput vocatur, &, vt ait Gal. primo de vsu part. 17. in caput secundi ossis, hoc est, mouendi, quomodo simulacra funiculis solent moueri, vt tendo non inseratur in syntaxin ossium, neque in fine prælocati, sed vt dictum est, in caput secundi ossis, scilicet mouendi. Sic enim cum tendo trahitur a musculo, erat contracturus os subiectum, sibi connatum: & ob id musculus vinculo valido cum osse mouẽdo, & ob id ligamẽto eguit quemadmodum neruo, vt vim motoriã suscip eret. Hęc de connexu, quẽ formatrix tribuit tendini.

Magnitudo Quo vero ad magnitudinem: cum Galeno primo de motu musculorum secundo, tendo multo maior fuit formatus, quam neruus.

Numerus. Quoad numerum, vnus musculus modo vnum habet tendinem, modo duos, modo tres, modo quatuor, modo plures, vt longissimus dorsi musculus.

Figura. Quoad figuram, cum Gal. 1. de Plac. 9. tendo alius teres, & breuis; alius latus, & hic est modo longus, modo breuis.

Quoad meatus; tendo obtinet quidem dẽsam substantiam, vt aliquod habeat foramen, & modo vnicum, modo plura, ut in sermone de musculis in specie patebit.

Vsus tendinum, ad ossa efficaciter mouenda. Tandem in definitione dictum fuit *gratia motus voluntarij vehementis.* Hac particula clauditur caussa finalis tendinis, vt tendinis cõmunis & proprius vsus sit motus vehemens. Per motum autem vehementem intelligimus & intensiue, vt est dum ossa mouentur, & extensiue, dum etiam ossa non mouentur, sed motus diu perseuerat, vt est oculorum motus, cum tempore vigiliarũ oculi ferme semper moueantur. Dictum autem fuit, hunc vsum esse communem, hoc est, competere cuilibet tendini; & proprium hoc est soli: ad differentiam aliorum vsuum, quibus etiam membra similaria, nempe nerui, & ligamenta, sunt donata. Hi autem vsus sunt, sentire, & coniunctas partes custodire. Vnde ad has vtilitates tendinis, nequaquam proprias, respiciens dicit Gal. primo de motu musculorum secundo, tendinem exhibere vsum nerui, & ligamenti: ligamenti quidem, quoniam alligat musculum subiectis ossibus, in quæ inseritur, vt hac ratione nihil differat ligamẽto: nerui autem, vt sentit, & mouetur. Vt tendo hos vsus obtineat, per suam substantiam, vt est mixta ex nerA uea & ligamentali. Vt cum eodem Galen. 13. de vsu partium 3. per substantiam nerueam, & proinde mollem, sentiat: per duriorem autem, coniunctas partes custodiat: per quam duritiem etiam ita est roboris particeps, vt differat a neruo. Eandem veritatẽ proposuit Gal. primo de vsu partium 17. vbi ait, tẽdines colligari per ligamenta: sentire & moueri per substantiam nerueam. Vnde notandum, cur dicit, colligari, sentire, & moueri: non autem mouere. Et, vt puto, non alia fuit caussa, nisi quia ligari & sentire, non pertinent ad musculum sicut motus: vt musculus sit qui moueatur, reliqua, quæ mouentur. Vnde Galenus primo de locis affectis penultimo, ait, ad partes mouendas aliquando musculos peruenire, aliquando per medios tendines: vt tendo sit instrumẽtum, quo vtitur musculus ad partes mouendas: vtitur autem, vt musculus mouet tendinem, qui tendo motus a musculo, trahit, mouet reliquas partes, & potissimum B ossa, cum quibus annectitur. Cęterum quamuis dum musculus ossa mouet, hæc moueat per medios tendines, etiam moueantur: nihilominus differentia est inter ossa & tendines: nam tendines mouentur a musculis, vt moueant ossa cum reliquis partibus mouendis: ossa autem tantum mouentur. Vnde ad hoc discrimen respiciens Gale. secundo de sanitate tuenda 11. dicit, actiones voluntarias proprias esse musculorum, neruorum, ac tendinum: vt si motus fiat maiori vi & celeritate, primum quidem & maxime hæ partes exerceantur, ex accidenti vero etiam arteriæ: ut cum prædictis ossa, venę, carnes, ligamenta, & cæteræ omnes animalis partes vna moueantur. Verum quamuis tendo conferat ad motum, vt musculi organum, ad edendum motũ, scilicet validum, attamen (vt ait lib. de cibis boni & mali succi, quarto) musculus non est auctor motus voluntarij, per neruum: nam paruus est neruus, sed propter eũ tenC dinem, qui colligat musculum cum osse mouendo: vt hic non sit quilibet motus, sed vehemens in quo etiam ossa mouentur. Vt propterea ex lege naturæ (vt scribit Galen. primo, de motu musculorum tertio,) omnrs tendo in os omnino inseratur. non tamen omnis musculus in tendinem desinat: verbi gratia, in nullo musculorum linguam mouentium nascitur tendo, quoniam lingua nullum os erat motura. Ecce ergo quomodo tendo refertur in ossis motum & proinde efficacem.

Tendo non ẽ omni musculo. Cæterum tendinem a natura esse productũ caussa motus uoluntarij validioris, expresse colligitur a Galeno primo de musculis tertio: nam ait, musculorum alios mouere seipsos, alios alia corpora. Qui quidem musculi aliquid aliud a seipsis mouent, vel mouent os, vel quippiã aliud ab ose. Qui quidẽ os mouẽt, in tẽdines omnino vel maiores, vel minores terminantur: quia scilicet ad os mouendum opus est D vi intensiori: vt cum in maiori quanto sit maior virtus, iure dicit primo de motu musculorum secundo, tendinem maiorẽ factam esse neruo, quoniam erat os moturus. Qui vero mouent quippiam aliud ab osse: vel mouent vnam, vel aliam corporis partem, quæ neque est os, neque cutis, veluti musculi oculorum, linguæ, testium, & penis, pharyngis, & maxime laryngis. Qui musculi ita se habẽt, vt aliqui habeant tendines, aliqui careant. Qui quidem mouent partes facilius mobiles, non habent tendines: vtpote quorum musculorum motus, non est admodum vehemens: verbi gratia, musculi linguæ, penis, testium, veluti etiam aliqui musculi in pharynge, & larynge, nam quibusdam obscure quidam sunt tendines, aliquibus omnino non sunt. Masculi autem habent tendines, veluti oculorum musculi, hi namque membraneis quidem, sed validis tendinibus in duram & neruosam tunicam adiacentem rhagoidi perueniunt, quia scilicet, oculus, frequenter mouetur, robusto eget motore.

Cæterum

Quomodo tēdo ad motum voluntarium concurrat.

Cæterum, vt constat tendinem conferre ad motum: ita, qua ratione conferat, non est ita euidens. Dubitatio autem oritur ex dictis Gal. nam primum 12. de vsu partium 3. ait, tendinem primum esse motus instrumentum: cum tamen musculus ex primo de motu musculorum primo, sit proprium motus instrumentum. Præterea idem Gal. lib. de Plac. 5. ait, fieri a se ipso ob plenitudinē quod nos mouet, aut neruus, aut tendo, aut musculus, aut quidquid sit illud quòd nos mouet. Ad hæc 5. aphoris. 1. ait; corpora, a quibus motus secundum electionem proferuntur, esse neruos, ligamenta, musculos, & tendines. Cum ergo ad motum voluntarium edendum corpora concurrentia sint nerui, ligamenta, musculi; & tendines: quomodo tendines concurrant, explicandum. Et augetur difficultas: quoniam, si tendo est primum motus instrumentum, ergo erit præcipua pars. At ex Gal. 1. de vsu part 17. tendo videtur concurrere, & vt pars sine qua non, & vt melius fiat motus: vt pars sine qua non, cum inter initia capitis dicit; quia erat impossibile ossibus sic terrestrib. & lapideis motum voluntarium tribuere, natura prouidit, vt per aliud ossa moueret, atque ob id ex musculis tendines produxit. Ecce si impossibile erat, vt ossa sine tendinibus mouerentur, ergo tendines concurrunt, vt sine quibus non. Tendinem etiam concurrere, vt melius fiat motus, colligitur ex eodem Galeno eadem in caussa, sed in fine dum ait: ita igitur multitudo, magnitudo, potentia vniuscuiusque tendinis, melioris gratia facta sunt.

Dicendum pro resolutione, tendinem bifariam accipi posse: altero modo vt est pars musculi, reliquo vt est quid procedens a musculo. Si capiatur vt particula musculi, ad differentiam carnis, venarum & aliarum partium, vt nil aliud est, quam fibræ, nerui, & ligamenti inuicem permixtio: secundum hanc rationem statui potest primum motus instrumentum, nam est præcipua pars musculi, sed vt ex tendine & carne est confectum vnum mixtum similare, scilicet ad sensum, vt crystallini sinus in oculo. Neque obstat, quamquā inter prima motus organa recenseantur nerui, & musculi. Nam cum musculus, quandoq; habeat tendinem, quandoque sit expers, vt suo loco explicabitur: si musculus non habeat tendinem, tūc neruus, nec fibrę neruosæ habent rationē partis principalis, & tunc neruus recte statuitur primum motus organum; musculus autem statuitur primum motus organum, hoc est, primum adęquatum, vt oculus totus visionis. Constat ergo quomodo inter prima motus organa recensere liceat neruum, musculum, & tendinem: a qua classe excluditur ligamentum, quod, si concurrat ad perficiendum motum, nequaquam concurrit vt organum, vt illa tria, sed solum vt custodit partium coniunctionem, & est materia proxima ex qua fit tendo. Si autem tendo capiatur, vt musculū egreditur, vel vt actu fibræ tum nerui tum ligamenti ita sunt permixtę, vt cum tendo sit procreatus: in hoc tendine perpendimus vel id quod consequitur, tēperiem, vel id quod accidit, si id quod consequitur, secundum hanc rationem intelligimus duritiem, secundum quam ita se habet ad motum ossium, vt habeat rationem caussæ sine qua non: & ita est audiendus Galenus 1. de vsu part. 17. initio capitis. Si autem perpendamus quod necessario accidit, concurrit ad melius: & hoc modo est intelligendus in fine eiusdem capitis, quod sit verum, ibi circa tendinem proponit numerum, magnitudinem, & positionem. Sublata igitur hoc modo omnis est ambiguitas.

CAPVT XII.

De Membranis.

Nomen.

QVantum ad membranam: & primo quo ad nomen, propter iuuenes notandum, Galen. 2. de temperamentis, secundo. bis proponere membranas, & tunicas: vt colligere liceat aliud corpus esse intelligendum per membranam, aliud per tunicam. Itaque sciendum, Gal. 6. de Anat. administr. 1. dixisse, anatomicos vasorum, & instrumentorū corpora tunicas appellare, membranam autem illud corpus, quod extrinsecus ambit: v. g. duas ventriculi interioris tunicas vocant, exteriorem autem membranam. At Galen. 6. de Anat. administ. 7. subdit, hos non admodum proprie voce vti, cum potius operimentum, aut tegumentum tunicæ vocabulo significetur, vt tunica refera sit tertia ventriculi tunica. Et ob id Gal. 2. de temperament. secundo, proponit & tunicas, & membranas: vt comprehenderet & corpora instrumenta constituentia, & etiā ambientia. Quanquam cum eodem Galeno nō plurimum de vocibus debemus esse soliciti: siquidem 14. de vsu partium 9. loquens de peritonæo, ait, peritonæi talē esse vsum, siue tunicam, siue membranam, siue operimentum, siue quouis alio modo voluerit nominare aliquis eorum, qui consumunt totam vitam in nominum contentione, sicut etiam de nomine membranæ litigāt: antiqui indifferenter tunicas & membranas vocant, quos nos quoq; (ait Gal.) sequemur, & potissimum, quia, vt inquit 7. de anato. administ. 2. nos solemus membrum aliquod a substantia nominare membranam, quia scilicet substantiam habet membraneam, ab vsu autem tunicam. Quare & nos modo tunicam, modo membranam nominabimus: Semper tamen intelligentes eam corporis partem, quæ membrum non constituit, sed tegit: cuiusmodi sunt membranę propositæ a Gal. 7. de anat. administ. 2. vbi ait, exacte membranam esse peritonæum, pleuram, tenuem cerebri membranam, periostia seu quæ ossa ambiunt, & musculorum ipsorum peculiares, & cordis inuolucrum. Quibus etiam addere licet, membranam carnosam vocatam, & denique omnem membranā, quæ corpus aliquod tegit.

Definitio.

Tunicæ igitur seu membranæ hæc est definitio: *Membrana est membrum similare, ex semine genitum, a ui membranifica, gratia custodiæ superficiei partium*

Declaro. Primum dictum est, esse *membrum similare*, Et primo, esse membrum, hoc est, partem vita prędìtam, colligitur ex Galeno, qui libro artis medicinalis nono, membranam recenset inter partes, quæ habent insitas potentias. Vnde etiam secundo methodi sexto, voluit, omnes oculi membranulas præditas esse omnibus naturalib. facultatibus, vt hinc etiam nutriantur.

Deinde vero membranam esse membrum similare, desumitur ab eodem Galeno, qui passim, & potissimum libro de differentijs morborum tertio, primo de elementis 6. & octauo, membranam inter partes similares. s. quo ad sensum, recēset: quemadmodum etiam & primo de natura humana principio, & octauo de decretis quarto. Vnde septimo de anat. administr. 2. dicit, membranam esse sibi ex toto similem. Addebat etiam quinto de vsu part. 1. tunicas instrumentis circumiectas esse prorsus simplices & omnino membranosas, vt differāt ab internis tunicis, vtpote a prima, & secunda ventriculi: de quibus in pręsentia non loquemur: nam eæ sunt quæ corpora particularum constitunnt, quæ fibras obtinent, quibus carent tunicæ instrumentis circumiectæ, de quibus nunc loquimur. Hoc autem loco circa fibras notandum, fibras bifariam accipi posse: alio modo vt sunt particulæ aliæ a substantia partis, vt fibræ quæ reperiuntur (verbi gratia) in interna tunica ventriculi: vt

fibra-

fibra quid aliud sit a propria substantia tunicæ:quarum etiam munus aliud est a munere propriæ substantiæ tunicæ ventriculi: vt suo loco explicabitur: secundum quem modum acceptæ fibræ, locum non habent in membrana, de qua loquimur. Et de his intelligebat Gal. 5. de vsu par. 11. Similiter accipiebat sexto de Anat. administr. septimo, dũ ait. peritonęum nullas obtinere fibras, sicut nec alia quævis membrana, vt membranæ corpus sit totum simplex. Alio & secundo modo potest accipi fibra, vt nihil aliud sit quam primum fibrarum permixtio, ex quibus constituatur totum membrum, vt mẽbrum illud nil aliud sit, quam fibrarum aceruus: secundum quẽ modum fibras acceptas non licet excludere a mẽbrana, cum membrana nil aliud sit, quam fibræ inuicem coniunctæ. Secundum quem modum fibras accipiens Gal. 3. de facult. naturalibus vltimo, ait, ligamenta, neruum, & membranas ex multis confici fibris, quę & similares particulæ sunt, & vere sensibiles. Sed nota circa hanc particulam *sensibiles* quia Auicen. in c. de membris ait: fieri particulam ex fibris non sensu perceptis: vbi dicendum; esse quidem sensibiles cum Galeno; cum Auicen. autem nõ ita sensibiles, quemadmodum fibræ destinatæ motui, vel voluntario, vel etiam naturali, gratia communis vsus: vt declarabimus in sermone de fibris. Constitutum ergo sit membranam esse corpus similare, ea tamen ratione, vt quemadmodum ait, Gal. 1. meth. 6. cuiusque tunicæ propria substantia in similes diuidatur partes. Recte autem dictum est a Galeno, secundum propriam substantiam, vt si venas admittat, venæ nõ pertineant ad membranam, quoniam membrana exsanguis copioso sanguine non egeat. Vnde dum Gal. 5. methe. 4 proponit cerebri membranarum hemorrhagias, hoc est, sanguinis fluxum immoderatum, vt non nisi ex venis satis amplis egrediatur, per venas intelligere oportet, quæ ad membranas pertingũt, vt non sunt ad vsum membranæ, sed potius aliarum partium, vt suo loco explicabimus.

Membranę sentiunt.

Cæterum, quamuis membrana sit similaris, differt tamen ab osse, cartilagine, ligamento, & reliquis similaribus, quæ non sentiunt, propterea quod membrana, quæ vera est membrana, sentit. Hæc veritas confirmatur Galeni auctoritate. Nam primum, secundo de locis affect. 7. ait membranam cuti subiectam & membranas profundiores, quæ scilicet sunt in media carne, & membranas, quæ ossibus adiacẽt, scilicet periostia vocata, doloribus affici. Ad hæc 6. aphoris. 5. ait, inflammata tunica circum iecur ducta, dolorem fieri acutũ. Amplius libro curatiuo per sanguinis missionem, in fine, loquens de membranis in genere, statuit eas dolore affici pungente infixo in vna parte, tanquam in centro loci affecti; tensiuo autem, in omni musculo circumcirca ad centrum. Vt si membrana dolet, igitur & sentiat. Cum autem sensus fiat per neruum, ob id Galenus secundo de loc. affe. 5. ait, in viscerum circumambiente membrana esse sensum, quonim per hanc neruus despergitur: vt non pulset, quia non habet arterias. Vnde etiam 16. de usu partium secundo, ait, mẽbranam per neruum non moueri, sed duntaxat sentire. Modum autem secundum quem neruus distribuitur in membranam explicans Galenus, primo de semine decimo, loquens de membranis, quas vocat inuolucra membranea, quæ ossa operiunt: asserit, ab his prodire tenuia quædam tegumẽta, quæ carnes, & proinde musculos tegunt: ita tamen vt in vnamquamque huiusmodi membranam neruus prius dispergatur, sed in fibras talis araneis subtiliores diuisus: vt denuo membrana sentiat per neruum, quem tamen non conspicimus, quia in tenuissimas fibras est dissolutus. Vt hinc etiam quoad sensum membrana pars similaris statuatur.

Sed oritur dubitatio: nam Gal. lib. artis medic. 9. recenset membranam inter eas partes, quæ potẽtias non habent aliunde emanantes. At cum membrana sentiat, & per neruum, igitur habet sensum aliunde emanantem. Dicendum, ibi Gal. proponere partes (vt ipse seipsum explicat) quæ destitutæ sunt neruis, arterijs & venis. Sed cum membrana, quæ legitima est, per neruos sentiat, vt passim testatus est Gal. notandum quod interdum numeret membranam inter partes, quæ aliunde non habent potentias emanantes: vbi intelligit corpus illud, quod ad sensum summam habet cum membrana similitudinem, & vocatur membrana: quæ, quia producitur ab osse, ideo post ligamentum statim numerat mẽbranam, quasi insinuans membranam, quæ est partus ossis. Vnde de hac loquens Gal. 7. de anat. administr. 1. pręter legitimas membranas proponit quædam corpora membranosa, quæ ex ossibus, instar substantiæ ligamentorum, procedunt. Vt mirum non sit, si huiusmodi membranę ad similitudinem ligamentorum non sentiant, nec aliunde emanantes potentias habeant. At hæ non sunt veræ membranæ, sed potius ligamenta membranea, quæ scilicet in substantiam similem membranæ degenerarunt.

Materia immediate semen est.

Deinde in definitione dictum est, *genitum ex semine*. Hæc particula colligitur ex Gal. 1. de semine 11. in fine: nam ait, quæ membranæ sunt, ex semine fuere productę. Neque obstat, quamuis Galen. dicat secundo de facultatibus naturalibus tertio, membranam ad similitudinem ossis, cartilaginis, arteriæ, & plerarunque partium esse quidem exsanguẽ, ex sanguine tamen factam. Nam ita (vt puto) intelligere oportet: vt membrana fiat ex sanguine, vt primũ sanguis uertitur in semen, & deinde ex semine membrana, vt membrum seminale producatur. Quod significauit Gal. dum primo de semine 41. ait, facillimum esse sanguini, vt caro efficiatur, membranæ vero & tunicæ difficillimum: nil aliud inferens, nisi quod caro, vt genita est ex sanguine, sanguine etiam alitur, at mẽbrana, vt genita ex semine, semine ali debet; & si sanguine deberet ali, id fieret difficulter, quia oporteret vt in semen primum sanguis mutetur: quæ enim partes ex semine sunt genitæ, pro vltimo alimento nil aliud habent, quam semen. Cæterum cum membranæ instar ossium *gignantur ex semine. Gal.* admonet, inter hæc corpora seminalia esse discrimẽ: idem (vt secundo de temper. secundo voluit) tunicæ *& membranæ formantur ante ossa*, quoniam fiunt ex seminis substantia tensa, ossa autem ex concreta seu coagulata. Vnde cum membrana sit genita ex semine, *iure (vt ait Gal. 3. de facultat. naturalibus vltimo,)* membranæ aluntur lento humore, qui in ipsis inspersus visitur, hunc traxerunt ex sanguine venarum, electo inde quoad potuere sibi quã simillimo, assimilant autem sensim, atque in suam naturam mutant; quem scopum vt assequantur, succus ille, vt diutius detineatur, & per modum alteretur, inspergitur in medijs spatijs fibrarum, ex quibus membrana conficitur.

Vera membrana distat a neruosa, & ligamentali.

Cum ergo membrana eo modo, quo dictum fuit gignatur e semine: sequitur membranas distingui a quibusdam corporibus quæ ad sensum similia esse uidentur membranis, exacte tamen non sunt membranæ. Siquidem Galen. 7. de anat. administ. 2. dum inter exactas membranas recensuit peritonęum, pleuram, tenuem cerebri membranã periostia, musculorum inuolucra, & cordis inuolucrum: mox ab his exactis membranis distinguit quędam corpora membranosa, quæ plerisque in locis citra hæc inuolucra existunt, quorum aliqua ex neruosa musculorum exilitate, tendinis modo, generantur, cuiusmodi est membrana, quæ cum Galeno tertio de comp. medic. secundum genera, circundat tendines, qui per brachiale procedunt: quædam vero ex ossibus, instar substantiæ ligamentorum, procedunt: vt priora nominare

liceat

liceat membranas neruosas, posteriora, membranas ligamentales. Vnde etiam cum eodem Gal. primo de decretis 6. pleraque ligamenta dilatantur in membranæ speciem: & recte dicit, in speciẽ, seu formam, ut sint saltem quoad sensum membranæ, vt aliquid similem membranis, non autem veræ mẽbranę: nam eam obtinent duritiẽ & crassitiem, quæ nequaquam competit exactis membranis. Constitutum ergo sit, legitimam membranã fieri ex semine, & potissimam quæ principalis est, vt pote peritonæum, quod sane fit ex semine: ex peritonæo autẽ reliquæ fiunt membranæ, quæ ventris inferioris viscera obuoluunt, vt proprio loco explicabimus: quemadmodum etiam cum Gal. 1. de semine decimo, ex periostio prodeunt tegumenta, quæ musculos vestiunt.

Efficiens caussa.

Deinde in definitione dictum est *a facultate membranifica*. Hæc particula proponitur a Gal. 1. de naturalibus facult. 6. dum ait, membranam ad similitudinem reliquarum partium similarium produci a facultate generatrice: cuius cum duplex sit potentia, nempe alteratrix, & formatrix: quantum ad alteratricem, ait ab hac produci membranæ substantiam: vt ea sit membranæ substantia, quæ alia sit a substantia alterius partis similaris, propterea quod fit a potentia alteratrice determinata, quæ alia est ab altera trice, a qua producitur substantia, vel ossis, vel nerui; vt cartilaginis, vel alterius partis similaris: quam claritatis gratia (ait Gal. liceat nominare membranificam, quippe quæ, vt determinata est facultas, ita proprio vtitur & determinato temperamento, tanquam præcipuo organo. Quo autem attinet ad formatricem, quæ ad differentiam alteratricis vocari potest formatrix membranifica: hæc illa est quę membranæ, vt est instrumenti pars, formam, connexum, & reliqua ad compositionem spectantia effingit.

Crasis mẽbranæ.

Vnde, hanc doctrinam magis applicantes membranæ, dicimus: & primo quoad alteratricem, dubitandum non est ab hac tribui membranæ frigidam temperiem: & hoc est quod significauit Galen. dum secundo de loc. aff. septimo, ait, mẽbranæ essentiam esse frigidam & exsanguem: vt, dum proponit frigidam, intelligat temperiem frigidam: dum proponit exsanguem, significat calidum innatum exiguum. Est autem cum Galeno primo de temper. vltimo, magis quidem sicca membrana, quam vena, & arteria, & *potissimum siccior neruis etiam duris, sed minus* sicca non modo ligamento, sed etiam tendine. Sermo autem fit de vera membrana, scilicet custodiente: nam si fiat sermo de tunica, quæ est propria membri, cum Gal. 2. de temperamentis tertio, tunica scilicet venarum, arteriarum, intestinorum, ventriculi, vteri, & vtriusque vesicæ, & hæ tunicæ habent fibris contextam, propriam carnem, hæc caro est cute calidior: præterea vt pars similaris cum habeat portionem carneam, hæc calida est: sed cum portio membranea sit copiosior, iure statui potest frigida & sicca.

Mollities. Tenuitas.

Vt cum talis sit membranæ temperies, propterea Gal. 1. de decretis 7. & 9. ait: mẽbrana omnis tenuis est ac mollis: vt membranæ, quamuis duritie inter se differant, longe tamen a ligamento distent, & nunquam in tantam duritiem veniant, vt ligamentum. Vnde idem Gal. hanc tenuitatem magis exprimens, septimo de anat. administ. secundo, ait membranarum substantiam esse prætenuem araneæ modo. Cæterum cum eodem Galen. 5. de vsu part. 11, discrimen inter membranas est, vt aliæ obtineant substantiam magis, aliæ minus robustam: verbi gratia, tunica vesicæ operimentum, est minus tenuis, est robustior, iecinoris minus robusta: vt alia sit tenuior, alia minus tenuis, vt potissimum tenuioris sint similes areanarum telis, contra aliquæ sint crassiores, pro determinati instrumenti commodo, cuiusmodi est vesicæ membrana, cuiusmodi etiam est membranæ carnosæ substantia, quæ etiam æqualem substantiam in omni corporis parte conseruat, nam interdum per carnosas fibras ita crassa redditur, vt carnosa vocetur, cuiusmodi est in collo, fronte, & in reliqua propemodum facie. Sed nota: quia forte crassum refertur ad magnitudinem, tenue ad paruitatem, scilicet secundum profunditatem, quare pertinebit ad formatricem, non autem ad alteratricem. Sed præterea huic membranæ ea parte, qua musculorum proprias tangit membranas, lentor mucosus obducitur, ita namque non impedit, sed potius præsidio est musculorum motui.

Situs membranarum.

Quo autem attinet ad formatricẽ: & primo quoad situm, & proinde etiam connexum: formatrix hunc varium tribuit membranis, prout varius est situs corporum, quæ tegumento egent. Hinc factum est, vt cum Galeno primo de semine decimo, natura ad productionem ligamentorum in semen egerit, circa capita ossium, ad productionem autem periostij in succam extractum, vt secundum longitudinem vndique ossa inuoluerentur. Ad eundem modum formatrix membranæ carnosæ vocatæ, eum situm tribuit, vt sit iure per vniuersum sparsa corpus.

Connexus.

Et cum hoc situ eum connexum est elargita, vt cum subiectis musculis quidem coniungeretur, sed firmius cum cute; nam contumax connexus musculis motoris impedimẽto esse potuissent. Hinc membrana musculis fibris quibusdam varijs adhęret: cuti autem committitur per quamplurimas venas paucissimasque & tenuissimas arterias, & neruorũ propagines, quæ vt membranam pertranseunt, & pertingunt ad cutim, ita cutim cum membrana coniungunt, ad hæc accedit proxima fibrarum membranearum series, cuius beneficio membrana validissime cuti adnectitur. Cæterum cum hoc connexu membrana tantum distata cute; quanta adipis est crassitudo inter cutem & membranam. Hæc de situ, & connexu.

Aequalitas.

Quo autem ad conformationem attinet ex Galeno secundo de locis aff. septimo membranarum corpus vniuersum æquale est, ita tamen, vt cum eodem Galeno sexto de anato. administrationibus septimo, & quinto, de vsu part. vndecimo, omnis tunica, figura sit similis telis aranearum, nimirum obtinens substantiam instar telæ araneæ contextam.

Densitas.

Tandem formatrix cum Galeno sexto, aph. trigesimotertio, membranæ tribuit substantiam (ad differentiam substantiæ pulmonis) densam, hoc est amplis meatibus destitutam, *ut non ita prompte, ac pulmo* succos fluentes suscipiat.

Finis.

Tandem in definitione dictum fuit, *gratia custodiæ superficiei partium*. Hunc sane finem colligimus ex Galen. primum, dum sexto de anat. administr. septimo ait, operimentum proprie tunicæ vocabulo significari. Ecce confert ad tegendum. Præterea septimo de anatom. administrat. secundo, ait, membrum nominari tunicam ab vsu: vsus autem est, vt sit indumentum partium, & proinde vt sit pars, quæ confert ad custodiam: vt scilicet, vt ait Auicennas, summum, hoc est, summitatem, seu superficiem partium, in sua figura & factura custodiat. Atque hic vsus communis est cuilibet membranæ, siue (vt monet Galen. 6. de decretis octauo, (in hac, siue in illa corporis parte reperiatur. Non obstat quin aliqua membrana aliquem peculiarem vsum obtineat, vt suo loco parebit, verbi gratia, cum Galen. 14. de vsu partium vltimo,) quæ membrana exterius matricibus est circumdata, vtrasque matrices in idem coniungit, tegitque, & cum vicinis corporibus colligat: quæ tegit pulmones, confert ad sensum. At communis vsus est operire, & citra instrumenti grauitatem: vt merito & tenuis sit facta, vt non esset ponderosa: densa, vt esset robusta, extẽsibilis, & circumambiens,

ambiens, vt totum tangeret, & proinde cuſtodiret, A ſecundum ſuperficiem inſtrumenti.

Filamentorum membraneorum vſus.

Notandum autem hunc vſum eſſe membranæ, vt permanet membrana: nam ſi capiatur ſubſtantia membranea, vt in tenues portiones diuiditur, & diſſeminatur per ſubſtantiam partium ſimilarium, videtur eſſe ad cuſtodiã ac tutelam fibrarum, vt validius firment carnem. Hæc veritas colligitur ex Galen. 10. methodi vlt. dũ ait, in ſingulis ſimplicium ac primarum, hoc eſt ſimilarium partium, ſubſtantiæ portionem triplicem eſſe, nempe veluti fibroſam, membranoſam, & carnoſam, vt hæ tres ſubſtantiæ in vnica etiam venæ tunica reperientur: quæ tamen ita habent, vt propria venæ ſubſtãtia, hoc eſt, carnoſa, adnaſcatur vtriſque hoc eſt, ſubſtantiæ fibroſæ, & membranoſæ: adnaſcitur autem caro non modo fibris ſimplicitor, ſiue ſint veræ fibræ, ſine veluti fibræ, ſed etiam fibris membraneis, vt dum fibræ membraneæ opercula fiunt fibris, ab his immediate & principaliter cuſtodiatur caro, ne diſſoluatur, vt cum fibrarum ſubſtãtia ſit terreſtrior carne, calor febrilis poſt partium humiditatẽ, qua partes nutriuntur, primum depaſcat carnoſum genus, quod circa tum fibroſas, tum membranoſas partes hæret, deinde ipſas ſolidas populatur, hoc eſt, ſeminales partes. Vt ex his colligere liceat, membranam, vt eſt membrana, cuſtodire partes & viſcera ſecundum ſuperficiem: vt autem degenerat in filamenta membranea, cuſtodire fibras, & has adiuuare ad firmandam propriam partis ſubſtantiam.

Ariſtotiles quid de mẽbranis prodiderit.

At hæc omnia potuit accepiſſe Gal. ab Ariſt. 3. de hiſtoria animalium ſecũdo, 13. & tertio de partibus vndecimo: ſiquidem voluit mẽbranam carne vacare, proinde eſſe ſimilarem, vt vaporem nec trahat, nec habeat: nam hoc vapore contenta læderetur. Ad hæc, ait, præciſam non coire: vt propterea fiat ex ſemine. Voluit etiam eſſe ſimilem cuti denſæ ac tenui: nam vt denſa, noxia a contentis arcere poteſt, vt tenuis, non poterat. Ambit autem & oſſa & viſcera, vt ſit animalium pars communis; vt quæ ambit, tegat, & proinde illæſa ſeruet; vt oſſa ſuis ſpolientur membranis, ſyderentur: & hinc fit, vt prout partes principaliores ſunt, robuſtiores obtineant membranas, cuiuſmodi eſt cerebrũ, & cor, quippe quæ principatum maxime vitæ obtinent. Hæc habuit Ariſt. Hæc de membranis.

CAPVT XIII.

De Glandulis & Corporibus glandulosis.

Nomen & diſtinctio.

QVantum ad adenes, ſeu glandulas: per has intelligimus quodlibet membrum, ſiue ſit confectum ex ſolis glandulis, ſiue ex ſubſtantia permixta cum alia ſubſtantia. Cæterum non committatur confuſio, primo agemus de membro glanduloſo ſimpliciori, mox de cõpoſito, & potiſſimum, quia cum Galeno ſecundo de ſemine vndecimo, ſi inuicem conferantur omnes glandulæ, duplicem habent vſum: non quidem, vt omnes duplicẽ habeant vſum: ſed loquens diſiunctim, ait, quædam vnum, quędam alium: vt cum vſu differant, ſeorſum de hac & illa dicendum. Vnde idem Galen. 19. de vſu partium ſecundo, duas proponit glandularum ſpecies; hoc eſt, duo membra ſpecie diuerſa: veluti, uerbi gratia, vena & arteria, quæ ſunt duo vaſa ſpecie, & proinde etiam vſu diuerſa. Vnde inter has glandulas ponens differentiam 14. methodi undecimo, dicebat, aliquas ſimpliciores nominari glandulas, reliquas autem corpora glanduloſa. Vnde & ſecundo de ſemine vltimo, glandularum duplex genus proponit: nempe glandularum, & corporum glanduloſorum.

Glandula quid.

Itaque, quantum ad primum genus, quod uocamus Adenem, ſeu glandulam, huius talis ſtatui poteſt definitio: ut glandula ſit ***membrum ſimilare, ex ſemine genitum, a vi glandulifica, gratia cuſtodiæ inſtrumentorum communium.***

Genus.

Declaro & breuiter hanc definitionem. Primum dictum eſt, eſſe ***membrum ſimilare***: ſiquidem Galen. lib. artis medic. nono, glandulas recenſet inter partes, quæ inſitas quidem habẽt potentias, non autem aliunde emanantes; ſunt autem partes uiuentes, quæ carent uenis, neruis, & arterijs. Vt hac ratione glandula diſtinguatur a corpore glanduloſo, hoc enim (vt ſuo loco oſtendemus) hic eſt donatum inſtrumentis: quibus caret glandula, de qua hìc loquimur, & loco iam citato eſt locutus Galenus. Vnde ſibimet concors Galenus, ad has reſpiciens glãdulas, lib. de Plac. quarto, ait, quaſdam glandulas ſenſu carere, quia ſcilicet non habent neruos. Atque ſecundo de locis aff. quarto, inquit, adenibus nullas eſſe arterias. B Neque obſtat, quamuis Gale. nono de vſu part. 13. dicat, a neruo qui ex cęcis foraminibus excidit, fieri quaſdam propagines ad glandulas, quæ ſunt circa aures: nam quamuis communia inſtrumenta deferantur ad glandulas. deferũtur tamen non propter glandulas. vel vt glandulæ ſunt, ſed vel vt tales glãdulæ, quippiam peculiare obtinentes; vel ſi ad glandulas, vt glandulæ deferuntur, non propter glandulas, ſed propter alias corporis puttes: vt glandulæ ſint ad vſum & commodum inſtrumentorum, non e contra. vt patebit quando de fine loquemur.

Materia.

Deinde in definitione dictum eſt: ***Genitum ex ſemine***, Neque hanc veritatem turbat Galen. dum ſecundo de facultatibus naturalibus tertio, ait, glandulam, ad ſimilitudinem venæ, & arteriæ, & plærarumq; partium, eſſe exſanguem, ex ſanguine tamen factam. Nam (ut etiam in ſermone de membranis dictum & repetemus cum Auicenna in cap. de mem- C bris,) cum omnia præter adipem & carnem gignantur ex ſemine: dum membra ſeminalia dicuntur fieri ex ſanguine, ita intelligete oportet, vt etiam in vtero alantur ſanguine menſtruo, cuius aliqua portio, nempe benignior, vertitur in ſemen, & eſt illa portio, quæ coagulatur, & hac aluntur membra ſeminalia. Nam quæ benigni ſanguinis portio non coagulatur, & non conuertitur in ſemen, carnis & adipis euadit alimentum.

Efficiens cauſſa. Craſis.

Deinde in definitione dictum fuit ***a vi glandulifica*** per quam de more intelligimus facultatem determinatam. & aliã ab oſſifica, neruiſica, & reliquis membra generantibus. Hæc autem, per vim alteratricem (cum glandula ex Gai. 2. de facultat. naturalib. tertio. ſit exſanguis) tribuit frigidam temperaturam: ſiquidem ex Galen. 5. aphoriſ. 46. omne exſangue eſt frigidum. Cæternm glandula ita eſt adepta frigidam temperiem, vt ſit admodum remiſſa. Vnde D cum Hipp. lib. de glandulis, glandularum natura eſt pinguis, & alitur ſanguine albo, qui eſt veluti pituita, vt cum remiſſo calore ſit coniuncta humiditas, vt mollem ſnbſtantiã conſequentem obtinuerit, quemadmodum decimoſexto de vſu partium decimo, teſtatus eſt Galen.

Mollities.

Forma.

Quo autem ad formatricem: per hanc, glandula eſt aſſecuta formam rotundam, & oblongam, & cum Hipp. lib. de glandulis, raram: Præterea cum Gal. 13. methodi quinto, & præſertim ſecundo de differentijs febr. vlt. raram, ad ſimilitudinem ſpongiæ: nam ibi loquitur potius de glandulis, quam de corporibus glanduloſis, ſiquidem loquitur de glandulis ſub alis, quæ non ſunt procreatæ, ad ſuccum aliquẽ creandum, ſicut glanduloſa corpora, vt ſuo loco docebimus. Atque huius conformationis beneficio glandulæ ſunt aptæ ad ſuſcipiendas fluxiones a partibus nobilioribus, vt non modo ſub alis exſurgant tumores, bubones vocati, ſed etiam in medio brachij: vnde in eodem loco effatu digna adeo ſit conſtituta. Omnis

ergo

ergo glandula rara,& spongiosa est. Differentia autem est secundum magis & minus. Nam ex Galeno decimoquarto methodi vndecimo, corpora glandulosa, ad differentiam glandularum, non paulo rariora sunt,& magis spongiosa,& ratio fuit, quoniã cum essent corpora illa destinata ad generationem alicuius succi, vt detineretur,& copiosus, opus fuit substantia magis rara,& spongiosa. Vt cum inter glandulas,& corpora glandulosa sit discrimen non exiguum, penes substantiam rarã, & spongiosam: idem Galen. 2. de semine vltimo, statuit, glãdulas esse densas,& siccas, hoc est, minus raras,& repletas; ad differentiam corporis glandulosi, quod sine dubio rarius est,& magis humidum, hoc est, magis repletum. Cæterum sicut glandula secundum magis & minus penes substantiam raram & spongiosam differt a corpore glanduloso: ita & inter ipsas glandulas est differentia secundum magis & minus: prout scilicet non modo sunt destinatæ ad communem ac præcipuum suum vsum, verum etiam ad admittendas fluxiones, prout scilicet sedem obtinet, in quam prompte a robustis partibus excrementa mittãtur, vt sem per gratia superfluitatis suæ transmissæ ad quamlibet glandulam, siue genitæ a corpore glanduloso pro ratione superfluitatis partis, istæ genitæ sunt magis & minus raræ; & ob id Galenus septimo de vsu par. 17. dicit, glandulas laryngi adiacentes esse laxiores, & fungosiores, vt partes omnes, quæ tum ad laryngem, tum ad pharyngem pertinent, humore perfunderentur.

Finis.

Sed iam de vsu loquamur. Cuius caussa in definitione dictum fuit *gratia custodiæ instrumẽtorum communium.* Hoc loco per instrumenta communia intelligo cum Galeno primo de vsu partium vltimo communia totius animalis organa, sunt autem venę, arteriæ,& nerui. Hinc fit, vbi sunt glandulæ, ibi etiam esse horum organorum copiam. Sed quæ est horum organorum custodia. Galenus secundo de semine vltimo, ait, ex sententia Marini, quem præstantissimum vocat, glandularũ vsum duplicem esse: vt cum alter sit glandularum, reliquus autem corporis glandulosi, quantum attinet ad vsum glandularum, de quibus nunc est sermo, inquit hunc esse, vt firmentur vasa, hoc est, communia instrumenta suspensa, quæ cum diffusa sint, periculum subeant, ne in vehementioribus agitationibus diuellantur, cuiusmodi sunt glandulæ, quæ densæ sunt,& siccæ, hoc est, minus raræ & repletæ: siquidẽ ad custodiẽdũ opus est densa substantia: ad admittendus & detinẽdas super fluitates rara. Adhæc eundem vsum proponens, 16. de vsu partium secundo, inquit, glandulas esse veluti stabilimentum diuisionis vasorum. Ecce proponit stabilimentum, custodiam vasorum, & proinde communium instrumentorum. Dicebat etiam tertio de aliment. sexto, naturam comparasse aliquas glandulas ad firmandas vasorum diuisiones. Vnde cum hæ glandulæ hunc vsum præstent, vt spatia inter vasa repleant: ob id dicit Galenus octauo de vsu partium primo, glandulas vasorum diuisiones replere: atque etiam 6. de vsu partium 4. addit id naturæ esse perpetuum, vt quoties vas sublime diuidit, ibi mediam glandulam diuisionem oppleturã, interponat: siquidem, vt ait Galenus 14. methodi 11 glandulæ, quæ, quod in medio vasorũ in diuersas partes deductorũ, implent, deductionis vasorum pro firmamẽto sunt. Addebat Hippo. libro de glandulis, cõferre, vt quod in corporis partes plus iusto influit, suscipiant, vt sic nimia in corpore humectatio non insit; & conferant ad custodiam corporis. Neque glandulæ propterea noxam experiuntur, quoniam materia fluens est alimentum ipsis glandulis coalescens, dum tamen fluxio sit bonæ materiæ. At potissimum, cum glandula conferat ad custodiam vasorum, quæ per diuisiones euadunt imbecillia, & prõptissime paterentur, nisi adesset glandula, quæ spatia inania repleret, & vtrinque vasa tangeret: ob id summo artificio a natura factum est, vt glandula esset mollis, quia duritie vasa offenderet. Ad hæc, vt pro magnitudinę spatij & vasorum, maior esset arteria. Vnde glandulam hunc vsum præstare per magnitudinem & mollitiem significans Galenus, dicit 16. de vsu partium decimo: arteriæ, quæ sursum ad iugulum adscendunt, maximã & mollissimam glandulam, instar strati cuiusdam mollis, naturam substrauisse. Ecce arteria erat magna: quare & magna glandula. Ad eundem modum & caussa magnæ venę, opus fuit magna glandula. Quod sit verum: Galenus sexto de vsu partium quarto ait, naturam condidisse glandulam quandam, quã thymum vocant, quę sane maxima simul & mollissima est, quę superioribus partibus medij pectoris ossis subijcitur, siquidem est in caussa, ne pectoris os, venam cauam attingens, sui duritie oblędat, & omnia cauę germina, quę ibi plurima sunt, stabiliantur. Vt denuo ex his pateat glandulam esse partem, quæ est reliquarum custodia,& potissimum per mollitiẽ, magnitudinem,& situm. Hæc de glandulis.

De Corporibus glandulosis.

QVantum ad corpora glandulosa: de his eo breuius dicendum, quia plura ac nota sint supponenda, ex traditis de glandulis. Itaque sciendum, quod corpus glandulosum est *membrum dissimilare, ex semine genitum, a facultate glandinifica, gratia generationis excrementi vtilis.* (Definitio.)

Declaro. Primo dictum, esse *membrum dissimilare:* quoniam est corpus, non modo confectum ex substantia glandulosa, verum etiam ex alia, & potissimum venosa,& arteriosa,& neruea. Quod sit verũ, dicit Gal. decimosexto de vsu partium secundo, esse glandularum speciem, quæ sane vt venas & arterias obtinet, ita etiam neruos communi ratione omniũ partium habuit: quod etiam decimoquarto methodi vndecimo replicauit. (Genus.)

Deinde additum est, *genitum ex semine* quod ex dictis de glandulis patet. Deinde dictum fuit *a viglandinifica.* Quæ sane per vim alteratricem etiam corporibus glandulosis tribuit frigidũ temperamentum. Vnde & exsanguia sunt. Et hinc etiam vbera, vt corpora glandulosa, frigida sunt. At remissior est frigiditas, vt hinc gignant lentum succum. Intensior autem est humiditas, vt cum Galeno secundo de semine 6. sit glandulosum corpus instar spongiæ humiditate imbutum. Et ratio fuit: nam humiditas confert ad productionem humidi excremẽti, siccitas autem ad robur vasorum. Et ob id ibi ait Galen. glandulas esse corpus siccum, ad differentiam corporis glandulosi. (Crassis.)

Quo vero attinet ad formatricem: hæc ita se gessit, vt, quemadmodum ait Galen. decimoquarto methodi 11. & secundo de semine vltimo, corpora hæc neruosa obtinuerint substantiam magis raram, & spongiosam, quam glandulę. Quinimo etiam cum Galen. 10. de vsu partium 11. quædam glandulę, vtpote oculorum, meatus non obscuros possident. Vt si denique glandulosum corpus intueamur, tale esse cum Galen. 3. de alimen. 6. deprehendimus, vt, quantum lingua a a carnis substantia distat, tantum glandulę a linguę substantia recedant: quamuis aliquę magis, aliquę minus: vt quę linguę adiacent, sint quadantenus similes: & quę in mammis habentur, eo tempore saltem, quo non sunt lacte refertę. (Forma.)

Demum dictum fuit, *gratia generationis excrementi vtilis.* Quem vsum Gal. 14. methodi 11. non modo proposuit, verum etiam multo esse prestantiorem vsu glandularum est testatus. Siquidem ait: glandulatum, vt sunt pro firmamento vasorum, non magnũ esse vsum animantibus, sed ex abundantiori proui- (Vsus glandulosis corporis.)

dentia

dentia sic has quoque glandulas naturam fabricasse. At illarum glandularum, quas vocamus corpora glandulosa, quę saliuam, lac, genitale semen, vel etiā pituitosum quendam humorem in mesenterio, vel faucibus, vel larynge generant, maiorem esse vsum. Ecce ergo quomodo hęc corpora glandulosa gignūt excrementum, sed vtile. Vnde hæc corpora, vt hoc gignunt excrementum, non parum conferunt: quod expressit Gal. dum 16. de vsu partium 2. asserit, esse glandularum speciem, quæ ad succos animanti vtiles generandos fuerūt comparatæ. Neque absonum est asserere, id quod a corporibus glandulosis gignitur esse vtile, & etiam superfluum. Nam, vt ait Gal. 5. aph. 39. commune est omnibus animalis partibus, quæ aptæ sint humores aliquos vtiles generare caussa alterius, vt humor ille sit quædam veluti superfluitas partis ipsum generantis.

Cæterum cum glandulosum corpus genitum sit vt succos superfluos, sed vtiles, gignat: prout diuersi gignuntur succi, ita etiam corpora glandulosa per hanc actionem, per hanc succi generationem, in varios vsus referuntur. Hæc autem vtilitas pertinet vel ad alias partes, vt ait Gal. loco iam citato, vel ad generis propagationem, vel ad conceptus nutritionem. Declaro. Vtilitas pertinet ad alias partes: veluti dum cum Gal. 2. de semine vltimo, glandulæ gignūt humorem quendam lentum, & proinde quasi pituitosum, qui idoneus est ad membra irriganda, ne facile siccentur, & inde ad motum inepta reddantur: cuiusmodi, verbi gratia, cum Gal. decimo de vsu partiū 11. & 11. de vsu partium 10. sunt duæ glandulæ in vtroque oculo, quæ meatibus non obscuris humiditatem in oculos effundunt, ad motuum facilitatem: cuiusmodi etiam sunt glandulæ laryngis, & linguæ, hæ siquidem, vt ait 3. de alim. 6. saliuam gignunt. Vtilitas deinde pertinet ad generis propagationem: vtpote dum a glandulis circa testes gignitur semen. Tandem vtilitas spectat ad conceptus nutritionem: dum a glandulis mammarum gignitur lac.

His, hunc in modū habentibus patet, corpus glandulosum per suam temperiem gignere succum vtilem, & per suam compositionem retinere, & transmittere: ita tamen ut per suam actionem, hoc est, succi superflui utilis generationem, utilitatem præbeat, quæ uaria est, ut uaria est uis succi geniti. Hęc de glandulis, & corporibus glandulosis.

CAPVT XIV.

De Pinguedine, & Adipe.

Nomen.

MOdo dicēdum de pinguedine, & adipe. Per pinguedinem autem intelligimns molliorem substantiam, quam etiam axungiam, & laridum vocant: per adipem autem crassiorem, quam vocant seuum. At Arist. 3. de historia animalium 17. & secundo de partibus quinto, per adipem intelligit pinguedinē: & quod Gal. vocat adipem, Arist. nominat seuum. Sed parū de vocibus solicitus Gal. 11. simpl. c. de pinguedine ait: si voles, oleosam & pinguem in animalibus substantiam omnem adipem appellato: sed & pingueninem appellare totum hoc genus licet. Vtmirandum non sit, si sæpe Galenus & adipem pro pinguedine, & pinguedinem pro adipe quandoque accepit, & quandoque vnum pro vtroque. Liceat autem nobls, ad euitandam omnem confusionem, hoc genus, quod in se continet pinguedinem & adipem, corpus oleosum appellare: præsertim cum Gal. 3. de facultatibus alim. 11. pinguedinem & adipem voluerit esse quod oleosum. Sed & Arist. 3. de partibus nono, vtrique substantiæ tribuens nomen commune, vocat corpus pingue: at cum corpus pingue accipi possit, & pro excremento pingui quod generatur, & pro parte viuente, quæ generat pingue excrementum; in præsentia accipimus pro generante.

Definitio.

Vt si hoc corpus definiatur, dicendum sit: ***corpus oleosum seu pingue, est membrum similare, ex sanguine genitum, a vi oleonifica, gratia generationis excrementi pinguis, propter totius custodiam caloris naturalis.***

Genus.

Declaro: primo dictum est, esse ***membrum***: vt cum membrum sit sanitatis & morbi subiectum, significaremus, corpus hoc pingue esse partem viuentem. Quæ veritas probatur Galeni auctoritate, libro artis medic. nono, vbi inter partes æque insitas a natura habent potentias, recenset adipem. Neque dicendum, ibi per adipem intelligi quid diuersum a pinguedine: nam dum illico proponit partes, quarū non est regimen, numerat capillos, & vngues, nō autem pinguedinem, propterea quod per adipem intellexit quodlibet corpus pingne, siue sit adeps, siue pinguedo. Hæc veritas adhuc firmatur: nam Galenus lib. de differentiis morb. octauo, ait, auferri partium numerum, si arteriæ, uenæ, nerui, cutis, membrana, caro, & adeps auferantur. Ecce adipem proponit inter partes viuentes.

Corpus oleosum qua ratione sit animatum.

Sed difficultas est, quid accipere oporteat per hoc corpus uita prædituin: an simpliciter corpus oleosum, an uero simul cum membranis coninnctum? Atque ferme omnes statuunt, opus esse intelligere aggregatum ex corpore pingui, & membrana: præsertim cum dicit Gal. primo de temperamentis ultimo, adipem concrescere: vbi cum frigidis & exsanguibus particulis coniungitur: ut seorsum nequaquam uiuat, sed sit potius contentum: cuius signum, quoniam & coquatur, & tempore inediæ in alimentum uertatur: quod nequaquam de parte uiuente diceudum. Cæterum huic sententiæ aduersatur Gale. dum libro de inæquali intemperie secundo ait, digitorum particulas esse ossa, cartilaginem, ligamētum, arteriam, venam, membranam, carnem, tendinem, vnguem, cutim, & adipem: atque addit, has partes esse similares, exceptis venis, & arterijs, quę ex fibris & membranis sunt conditæ. Ecce, si excipit venas & arterias, quia sunt conditæ ex membranis: igitur si adipem intelligit vna cum mēbrana, debebat etiam adipem excipere.

Pinguedo nutrit.

Quare dicerem ego, corpus hoc pingue esse animatum, potissimum secundum partem, quæ ad eius centrum pertinet: vt hinc fiat, vt etiam in tabe consumptis nonnihil appareat. Neque obstat, quamuis sequitur: siquidem & caro viuit, & liquatur. Quod sit verum 3. epid. 3. 72. ait Gal. non esse æque malum, carnem colliquescere, ac adipem; nam calor est feruentissimus, qui carnem fundit; moderatior qui pinguedinem. Vnde Arist. 5. probl. 4. dicit pingue per laborem, per motum cōcalfactum, liquescere, non carnē: non negaret tamen a calore feruentissimo etiam carnem aliqua ex parte colliquescere.

Neque etiam obstat, quamuis in cibi penuria animal adipe alatur: siquidem cum Gal. quarto de vsu partium 12. omenti pinguedo per inediam calori innato suggerit alimentum. Etenim non alitur pars viuens, nec calor innatus alitur portione viuente, sed non viuente, & potissimum illa, quæ debet in adipem mutari: vt cum adeps proprio alimento destituatur, imminuatur, & hinc corpora emacientur: non ita tamen vt aliqua portio viuentis adipis non supersit.

Quo modo Aristoteli adeps sit excremētum.

Verum Arist. opposit um sustinere videtur. Etenim primo de generatione animalium 18. loquens de semine, vt est vtile excrementum vltimi alimenti, hoc est, sanguinis: voluit esse corpus pingue, esse excrementum, quāuis bonitate substantiæ salubre. Pręterea c. 19. ait, pinguedinem esse excrementum, vt semen. Vnde 5. probl. 14. ait, pingue non esse rem propriam naturæ, sed aduentitiam: nec ita esse necessarium, vt adhęreat, sicut caro. Patet ergo corpus pingue,

gue, vt prædicatur de adipe & pinguedine, non esse corpus viuens, sed excremẽtum, secundum Arist. secundum Galenum autem esse membrum similare, & proinde vita præditum. Pro resolutione dicendum, vt etiam prius dictum fuit, corpus pingue esse mixtum quoddam ex substantia excrementitia, & viuente: ita tamen vt pars excrementitia superet. Vnde Arist. respiciens ad superabundans, dicit esse excrementum: est autem id corporis pinguis portio magis ad superficiem pertinens, & est corpus pingue, simplex, hoc est, citra membranas. At portio viuens, ad quam respexit Gal. vt colligeret esse morbi sedem, spectare magis videtur ad centrum, nec prorsus membranis est destituta. At hoc loco notandum, membranas bifariam capi posse. Vno modo vt ita se habent, vt sunt in caussa, vt corpus, membranis donatum, sit dissimilare, vtpote cum membranę totum corpus ambiunt: secundum quem modum accepit Galenus lib. de inęquali intemperie cap. 2. abi asserit, venas & arterias non esse similares, quoniam obtinẽt membranas: per has intelligens membranas, quę vasorum corpus ambiunt, & sunt etiam in caussa, vt vasa per illas membranas sentiant: vt cum his membranis sit destituta caro & pingue corpus, propterea ibi Galenus inter partes similares numerat carnem, & adipem, ad differentiam venarum, & arteriarum. Secundo autem modo accipi possunt membranæ, vt necessario sunt partes partis similaris: secundum quem modum accepit Gal. 10. methodi vltimo, dum ait, partem omnem similarem genitam esse ex triplici substantia, nempe carnosa, fibrosa, & membranosa; quæ sane portio membranosa non ambit partem similarem, sed est permixta per totam substantiam partis similaris: vt portio carnosa firmam sedem habeat beneficio portionis fibrosæ, & præsertim vt portio fibrosa a mẽbrana custodiatur: vt secundum hunc modum accepta membrana non reddat partem dissimilarem, sed remaneat similaris & propterea Gal. in libro illo de inæquali intemperie secundo, statuit, carnem ad differentiam venarum & arteriarum esse similarẽ, quoniam non constituitur ex membranis, vt aliqua vasa: non negaret tamen carnem obtinere membranas, cũ omnis pars similaris obtineat membranas. Vnde cũ corpus pingue sit pars viuens: præter propriam substantiam pinguem possidet fibras, quæ sunt propria substantia duriores, quæ a membranis custodiuntur. Vnde si quis in cadauerum dissectione diligenter pinguedinem vel adipem in minutas partes diuidat, obseruabit aliquas pingues corporis particulas vsque adeo esse obductas membranulis, ut separari nequeant, quin diuellatur & incidatur pinguedo. Ecce ergo quemadmodum corpus pingue secundum aliquam partem est excrementum, secundum aliquam vita præditum.

Cur pinguedo partim animata, partim excrementitia.

Sed forte quis quæret, cur natura in generatione corporis pinguis totum corpus non constitnit vita vel orbatum, vel præditum? Dicerem ego caussam fuisse, quoniã cum opus fuerit, vt natura produceret excrementum, quod vtile esset ad conseruationem speciei & indiuidui: vt caussa speciei produxit semẽ, ita gratia conseruatiouis indiuidui genuit corpus pingue. Hoc enim est quod conseruat calidũ insitum, & proinde animę cum corpore nexum. Cum autem corpus pingue calidum innatum custodiat, tum alijs modis suo loco dicendis, tum etiam vt vertitur in substantiam calidi innati; nec fieri possit vt pars viuens mutetur in substantiam alterius: ideo necessum fuit, vt hoc corpus pingue esset excrementum.

Pingue corpus a quo gignatur.

Cæterum, cum nihil seipsum gignat, ideo necessum fuit, vt esset aliquod generans, & hoc vita præditum. Vnde cum semen, excrementum vtile caussa speciei, gignatur secundum portionem spiritalem a corde, vt scilicet gignit spiritum vitalem, secundum autem portionem corpoream & humorosam a testibus: ita necessum fuit vt in corpore corporis pinguis esset auctor, ita vt vltimam tribueret perfectionem sanguini, vt in corpus pingue mutaretur: quod, meo iudicio, nil aliud est, quam corporis pinguis portio vita prædita: vt, sicut testes sanguinem in verum semen mutant, ita corpus viuens, pingue nuncupatum, sanguinem in pingue excrementum vertit, & illo etiam nutritur, sicut & testes semine aluntur.

Constitutum igitur sit corpus pingue esse membrum, & proinde viuens, secũdum scilicet intimam partem, vt fibris atque membranis munitam.

Aristoteles plenius explicatur.

Vt hoc loco etiam addere liceat, cum ad corpus pingue, vt viuens, pertineat generare excrementum pingue, sicut ad testes seminale: Aristotelem respexisse ad id quod generatur, quod dubio procul instar seminis est excrementum: supponens tanquam manifestum, aliquod esse debere membrum viuens, quod hoc gignat, & hoc etiam esse membrũ aliqua ex parte simile excremento, quod gignitur. At Galen. lib. artis medicinalis 9. respiciens ad id quod generat, recenset inter partes viuentes: vt iam omnis sit deleta ambiguitas.

Adeps pars est similaris.

Deinde dictum est *similare*, siquidem cum quælibet pinguedinis pars sit pinguedo: idem Galen. primo de natura humana 1. & 1. de elementis 6. & 8. adipem & pinguedinem recenset inter partes similares: vt etiam, (cum sit pars similaris, quæ aliunde non habeat insitas potentias) cum eodem Gal. lib. de constitutione artis medicæ 7. axungia minime doleat, quia sensu vacat: quare & membrana, (scilicet circumdante) & neruis caret, vt prorsus sit similaris.

Materia est sanguis.

Deinde dictum est *genitum ex sanguine* quam materiam ex qua proposuit, cum ait, adipem esse ex sanguinem, sed tamen factũ ex sanguine. Vnde 1. de semine 11. addit, si adeps excidatur, alius adeps generatur. Cæterum cum corpus hoc pingue gignatur ex sanguine: Gal. 2. de tẽperamentis 3. & 16. de vsu partium 2. addit, gigni ex sanguinis portione oleosa seu pingui, & fluxili, per tenues venas effusa: vt, cum effundatur per tenues venas, sit etiam sanguinis portio tenuis. Vnde ad tenuitatem respiciẽs Auicennas cap. de membris, asserit, adipem gigni ex sanguinis aquositate, & vnctuositate. Ecce proponit portionẽ aquosam, hoc est, tenuem: quæ tamen non est serosa, sed vnctuosa, hoc est, alimentalis: ad differẽtiam portionis tenuis ichorosæ, quæ tenuis quidem est, sed nequaquam vnctuosa, vel alimentalis, sed excrementitia & præter naturam. Vt cum adeps gignatur ex alimẽto sanguineo tenui, differat a carne: quæ sane (vt ait Auicẽ.) generatur ex sanguine spisso siue crasso. At fortasse Gal. accepit a Philosopho, corpus hoc gigni ex sanguine: nam quamuis loquatur de excremento pingui, nihilomiuus patet, si excrementũ hoc fiat ex sanguine, corpus pingue viuens hoc ipsum producere, vt eo alatur; etsi eo alitur, ex eo ẽt esse genitũ. Corpus autem hoc pingue, sed excremẽtitium, gigni ex sanguine, habetur ab Arist. Etenim 3. de partibus 9. ait, finem probæ concoctionis sanguineæ esse adipem & seuum, vt non modo corpus pingue gignatur ex sanguine: sed eo probe cõcocto, & proinde puro. Vnde tertio de historia animalium 19. ait, adipẽ fieri ex sanguine, vt sanguinis fit ex sanie, hoc est, tenuiori portione chyli et sanguinis. Vnde ad hãc sanguinis tenuitatem respiciens secnndo de generatione animalium 2. dicit, pingue nec terræ esse, nec aquæ, scilicet a prædominio, sed spiritus, hoc est aeris: quo fit vt per summa aquæ fluitet; aer enim cõtẽtus veluti in vase effert, per summaque sustinet, & caussam leuitatis præbet. Neque solum tenuis est hic sanguis, sed purus & optime cõcoctus, vt ratiouabiliter dicit Philosophus 13. problem. 4. pingue fœdũ odorem non reddere, quoniam non est crudum, sed concoctum.

coctum. Hoc autem ſtatuendum eſt de corpore pingui, ſiue ſit adeps, ſiue pinguedo, ſiue ſeuum. Quod ſit uerum: dicit 2. de partibus 5. adipem & ſeuum generari ex eo, quod in animalis pulpam, hoc eſt, carnẽ non abſumitur: & proinde cum caro fiat ex ſanguine, etiam adeps & ſeuum fiũt ex ſanguine: & vtrumque eſt ſanguis concoctus; vt etiam cap. 6. eſt teſtatus. At quamuis vtrumque fiat ex ſanguine, nihilominus, vt ait Ariſt. 2. de partibus 5. differentia eſt inter ſeuum & adipem; quoniam ſæuum fit ex ſanguine corpulentiori, vt propterea ſeuum ſit terreum, & modo fibroſi ſanguinis cogatur: at adeps fit ex ſanguine minus craſſo, vt non cogatur, nec ſiccitate aliqua frangatur, quoniam eius natura minus terrena eſt. Verum vtriuſque corporis pinguis (vt ait Ariſtot. 1. de generatione animalium 19.) ſanguis, ſicut etiam in generatione ſeminis, eſt ſuperuacuus, & concoctus. Quãuis alio modo coquatur ſanguis in generatione ſeminis, alio modo in generatione corporis pinguis: ſi quidem alia eſt facultas in teſtibus vel vaſis ſeminarijs, ſeminis productrix, & alio vtitur organo, hoc eſt, temperamento; & alia eſt vis in corpore pingui, & alio vtitur temperamento, vt producatur pingue excrementum.

Pinguedo ſemini derogat.

Vt cum vtrumque excrementum, hoc eſt, ſeminale, & pingue, fiat ex ſanguine (vt ibidem ait Ariſtot.) pinguia animalia minus ſeminis gignant, quoniam vt ſanguis abſumitur in excrementum pingue, ita deficit genitura: vt merito cum eodem Philoſopho c. 18. viri & mulieres fœcunditatis ſunt minus participes, dum ſunt præpingues.

Exſanguia carẽt adipe.

Præterea cum ex traditis ſtatutum ſit, corpus pingue fieri ex ſanguine, & hoc ſuperfluo: cum fiat ex ſanguine, merito cum Ariſt. ſecũdo de partibus quinto animalia ſanguine deſtituta, & ſemine & adipe & ſeuo ſunt deſtituta: nam ſanguis deeſt, ex quo adeps, & ſeuum fiunt.

Membra pinguibus vicina, parũ habent ſanguinis.

Vt autem pingue corpus producitur ex ſanguine ſuperfluo; euenit, vt ait Ariſtot. 3. de hiſtoria animalium 19. vt propinqua ſanguinem quidem obtineant purum, ſed paucum, quia ſcilicet vertitur in pinguedinem.

Valde pinguia nõ ſentiunt.

Quinimo, vt addebat ſecundo de partibus 5. ſi corpus pingue modum excedat, ſenſus tactus impeditur, propterea quod carni, hoc eſt, tactus organo, deficit alimentum, cum in pinguedinem mutetur: hoc autem ex ratione ſequitur, quoniam (vt ait Ariſt.) tũ pingue corpus, tum caro, fiunt ex ſanguine: differentia autem eſt, quoniam ad productionem carnis ita elaboratur ſanguis, vt vertatur in partem, quæ vim obtinet ſentiẽdi; at in generatione corporis pinguis, ſanguis mutatur in partem, quæ nullum ſenſum habere poteſt: vt hinc fiat, ſi hoc corpus mediocriter in animalium membris habeatur, vtile eſſe; ſi autẽ modum excedat obeſſe atq; interimere. Nam dum pingue corpus mediocriter ſe habet, non impedit ſenſum, quoniam caro, ſenſorium tactus, ſeruatur, beneficio ſcilicet ſanguinis, cum plus iuſto pingue non abſumatur. At ſi pingue corpus modum excedat, ita nocet, vt quandoque etiam interimat. Nam ſi ſanguis totus tranſeat in adipem & ſeuum, animal perit ea parte, qua ſenſum habet, nã tunc exigua relinquitur ſanguinis copia, gratia carnis: vt valde pinguia celerius creſcant & pereant: cum interitus ſit ſanguinis inopia: ſiquidem vbi eſt ſanguis exiguus, corpus facile & a frigore & a calore affici poteſt.

Conſtat igitur, quemadmodum etiam cum Ariſt. pingue corpus gignatur ex ſanguine.

Efficiens cauſſa adipis.

Deinde dictum fuit, *a vi oleaginifica.* Hanc etiam licet vocare vel pinguificam, vel adipificam, ad differẽtiam ſcilicet carnificæ. Hæc autem quamuis agat ſecundum vim & alteratricem, & formatricem: potiſſimum tamen agit per alteratricem, ut hinc corpus hoc veluti informe ſit procreatum. Quantum ergo attinet ad alteratricem: notandum, hanc duplicem eſſe: alteram & præcipuam, quæ dat huic corpori eſſe per ſe: reliquam minus præcipuam, quę eſſe accidentale tribuit. Declaro. Quæ tribuit eſſe per ſe, eſt illa, qua huic corpori elargitur formam, temperiem, & quæ conſequuntur illam temperiem; vt dum amittit hoc eſſe, nequaquam amplius ſit adeps, nec in adipem reuerti poſſit. Quæ autem tribuit eſſe accidentale, illa eſt, quæ dat adipi conſiſtentiam, qua ablata, adeps adhuc remanet adeps, nec non & illa conſiſtentia ſeparari poteſt.

Craſis, & color adipis.

Quantum ergo attinet ad primam & præcipuam alteratricem: hæc in vtero in generatione fœtus reſidens in ſemine, ſeu calido innato; in fœtu autem perfecto in pingui corpore; & temperamentum & album colorem, & proinde quæ conſequuntur temperamentum, tribuit. Vt quemadmodum os, vt alimentum conuertit in oſſis ſubſtantiam, illi alimento tribuit & temperiem frigidam, & ſiccam, & albedinem qualis etiam eſt in oſſe generante: ſiquidem ſimile a ſimili gignitur: ad eundem modum corpus hoc pingue, ſiue ſit pinguedo, ſiue adeps, in ſanguinem tenuem ac pinguem ita agit, vt eum ſanguinem in corpus pingue commutet, hincque illi ſanguini, tanquam proprio alimento, eam tribuit temperaturam, & calorem, quibus ipſum corpus pingue eſt donatum. Vt, quidquid dicat Veſalius, cum corpus pingue ſit calidum & humidum, & album: ſimiliter ſanguis ille, vt in pinguedinem vel adipem mutatur, & temperamẽtum calidum & humidum & colorem album aſſequitur. Tale autem eſſe huius corporis temperamentum colligitur ex Gal. & primo, & quarto de vſu partium 9. dum ait, pinguedinem calidam eſſe; vt ſi pinguedine vice olei vtamur, facile in flammam tranſmutetur, tanquam ad flammæ naturam proxime accedat: nihil enim frigidum prompte comburitur, vt ſcilicet in combuſtione flamma erumpat. Hoc autem ſequitur: quoniam adeps in flammam facile mutatur, propter ſimilitudinem, quæ non eſt cauſſa vel tenuitatis, vt in palea; vel ſiccitatis, ut in lignis aridis; quia pinguedo nec tenuis eſt, nec ſicca: quare ſolum ratione caliditatis, cum ignis ſit ſubſtantia ſicca, tenuis, & calida. Et hoc eſt pulcherrimum & demonſtratiuum. Vnde Hippocr. lib. de carnibus ait; pinguis ſedem & metropolim eſſe calidũ: quod enim caleſcit primum omnium cum diffunditur; pingueſit. Adhæc Galen. primo de elementis ſexto ait, per exſuperantiam adipem eſſe calidum & humidum, ſicut os eſt frigidum & ſiccum. Amplius Galen. 11. ſimpl. cap. de adipe ait; quamuis pro animalium temperatura differentia ſit inter pinguedinem: attamen omnis pinguedinis facultas eſt calefactoria & humectatoria humani corporis. At ſus inter animantia quadrupedia pinguedinem habet minus calidam, & magis humidam: vt hominem quidem largius humectare poſſit, ſed non æque calfacere. Nam pinguedinis ſuum talis eſt caliditas, qualis in nobis, Quare hominis pinguedo calida eſt, & humida: ſed magis humida, quam calida. Vnde primo de temperamentis vltimo dicit, adipem eſſe cerebro humidiorem. Atque ſecundo de temperamentis tertio, addebat, commode dictum veteribus eſſe adipem eſſe humidiſſimum. Vnde rationabiliter primo de temperamentis 6. adipem recenſet inter ea, in quibus humidum præualet ſicco, Vt cum homo inſtar ſuis pinguedinem obtineat calidam & humidã, ſed magis humidam, quam calidam; recte intelligere oporteat Gal. dum ait primo de medicamentis ſecundum genera, in iunioribus animalibus ſeuum ſeu adipem eſſe humidiorem minuſque calidum, quam in perfectis: inſinuans, & in iunioribus, & in perfectis caliditatem ſeparari ab humiditate; ſed magis in iunioribus, quam in perfectis; quia iuniores ſunt humi-

humidiores. Vnde Gal. ad hanc veritatem respiciẽs, nimirum adipem esse minus calidum, & magis humidum: secundo de temperamentis quarto ait, in homine calorem esse vel temperatum, vel a temperato recedentem: si ergo calor sit temperatus, nec siccitas sit adnexa, quia corpus fieret gracile, sed humiditas sit aucta, maior copia generabitur carnis, minor adipis: si autem calor recedat a temperamento, & moderatio sit in humido & sicco, calor a temperato recedens erit vel remissior, vel intensior: si remissior, maior erit copia adipis, quam carnis: si autem intensior, maior erit copia carnis quam adipis.

Ex quibus colligere licet, adipem semper fieri ab agente humido, cum quo est coniuncta in actiuis vel temperies, vel calor, siue remissus, siue etiam immoderatus: quamuis modo in maiori, modo in minori copia colligatur, pro ratione calidi temperamenti: siquidem in calidiori temperamento dissipatur, in minus calido seruatur & colligitur. Vnde ad remissum calorem respiciens Aristot. dicit tertio de historia animalium 18. omnia ætate prouecta potius quam nouella pinguescere: & præcipue cum iam suæ longitudinis & latitudinis modum adepta, augeri in profundum incipiunt. Nam in prouecta ætate & calor est debilior, nec cessante augmento sanguis absumitur, vt vertatur in pinguedinem. Vt etiam cum Philosopho 3. de partibus 3. omne pingue sit calidum & humidum.

Quomodo adeps exsiccare dicatur

Sed dubitatio oritur ex Gal. passim, & potissimum 7. de medicamentis secundum genera cap. 1. nam asserit adipem emolliens esse medicamentum: & tamen dicit, animalium sicciorum adipem euidenter siccare. Addit autem suillnm adipem esse mollissimum & humidissimum, & proinde aliorum imbecillimum, vt teneris corporibus conueniat: sed si conuenit teneris corporibus ad emolliendum, conuenit vt siccat, quamuis minus. Sed si humidissimus est, quomodo siccat? Dicimus, adipis temperaturam esse humidam: & siccare tamen, vt habet vim attenuandi seu digerendi. Nam vbi caliditas est coniuncta cum tenuitate partium, vim habet digerendi, & proinde vacuandi & siccandi: vt illi adipes magis digerant, & proinde magis siccent, qui sunt tenuiorum partium: vnde ibi subdit: hi ergo omnes adipes tenuiorum partium substantiam inter quadrupedia animantia obtinent. Vt hinc omnis tollatur ambiguitas.

Hactenus ergo patet, quemadmodum corpus hoc pingue calidum sit & humidum, & tenuium partiũ: & rationabiliter, cum fiat ab agente calido & humido, ex sanguinis portione tenuiori: vt si crassum hoc corpus sese offerat, id consequatur ope alteratricis, quæ esse accidentale tribuit, vt suo loco constabit. Hæc de alteratrice, quæ præcipua est, & legitimum esse tribuit huic corpori pingui.

Coagulatio adipis.

Quo autem ad alteratricem, quæ tribuit esse accidentale: hæc nil aliud est, quam frigidum temperamentum, beneficio cuius corpus illud pingue concrescit, ac veluti congelatur. Hæc veritas sæpe fuit proposita a Galeno, & primum 4. de anat. administ. 6. dum ait, pinguedinem, scilicet genitã, a calore lique fieri, a frigiditate conseruari: vt merito in neruosis partibus consistat, & abundet in ijs, qui otiosam vitã degunt: ratio est, nã partes neruosæ sunt frigidæ, & per otiosam vitam frigidum euadit corpus. Eadem veritas colligitur ex primo de temp. vltimo, & 2. de temperamentis tertio, dum ait, adipi cõcretionem contingere, vbi in frigidum venit locum, & proinde vbi adiacet membranis, quæ frigidæ sunt. Vnde & rationabiliter inquit, concretionem contingere adipi: inferens adipem iam suam habere essentiam, sed concretionem tanquam quid accidentale ipsi addi a frigido. Vt rationabiliter adeps calefactus liquescat, nec circa aliquam particulam præcalidam, vtpote circa cor, vel iecur, coire nequeat. Quod si adeps gigneretur a frigido, calfactus non liquesceret: at non generatur, sed genitus a frigido concretionem acquirit. Hanc veritatem etiam pernoscens Auicennas capite de membris ait, adipem gigni ex sanguinis vnctuositate, quam frigiditas coagulat: vt agens coagulans sit quidem frigiditas, ad differentiam agẽtis coagulantis sanguinem, ex quo fit caro, quod est caliditas, & siccitas: cum tamen caliditas & siccitas nõ sit auctor carnis, nam caro calida est & humida, & ob id fit a calido & humido. Sed ad rem. Adeps concrescit ope frigiditatis. Quã veritatem si cognouisset bonus Vesalius, non ita esset locutus de caussa albedinis adipis. Quid autem dicat, ne fiat temporis iactura, a me nõ proponitur: nam sermo noster omnes diluit ambiguitates. Quod sit verum: dum Gal. secundo de temperamen. 4. ait, adipem ex habitu frigidiori semper nasci; intelligere oportet de caussa coagulante & conseruante adipem. Nom quamuis adeps gignatur a calido, a calido etiam dissipatur: contra autem concrescit & conseruatur a frigido: vt quamuis in corpore calido copiosus gignatur, non appareat tamen; quia dissipatur. Et ob id loco citato cum dicit Gal. adipem ex habitus frigiditate tantum semper nasci, subdit, vt fœminæ viris sint pinguiores, eo quod fœmina mare est frigidior, & plurimum domi versatur. Ecce ergo quemadmodum non respicit ad generationem adipis, sed ad adipis geniti conseruationem: siquidem conseruatur in fœmina, non ita dissipatur, propter frigiditatem corporis, & vitam otiosam. Vnde hanc veritatem magis stabiliens ibidem subdit: si corpora sint æque referta pinguedine, & carne, vt corpus supra temperiem est frigidum, ita est humidum: at quibus plus est adipis quam carnis, a temperie est magis recessus per frigidum quam per humidum: quia scilicet concretio fit a frigido, non ab humido.

Hactenus ergo constitutum sit, facultatem generatricem per caliditatem gignere pinguedinem, per frigiditatem illam genitam coagulari: vt cum Galeno secundo simpl. secundo quidam dixerint, pinguedinem esse calidam: nam in sanis & bene curatis copiosa gignitur, hæc autem cum fiat robusta a natura, quæ calida res est, ideo pinguedo vt fit a calido, est calida. Alij vero dixerunt frigidam, quoniam in frigidis corporibus magis gignitur. Hoc autem loco circa pinguedinis temperiem non improbat antiquos, sed circa prauam rationem inueniendi medicamentorum facultates. Patet igitur adipem calidũ esse, & humidum, & talem gigni a calido, concrescere autem a frigido.

Adipis & pinguedinis discrimen.

Cæterum hoc loco notandum, differentiam esse inter pinguedinem & adipem. Siquidem ex Galeno vndecimo simpl. cap. de pinguedine: pinguedo est substantia minus crassa, & minus dura, vt celeriter in ignem posita liquescat, nec facile vbi liquata sit, rursum concrescat, & potissimum gignitur in naturis humidioribus: contra autem adeps crassior est, & durior, vt nec facile liquescat, & liquata celerrime conglatietur, cuiusmodi conspicitur in animantibus terrestriorem naturam habentibus: vt hinc pinguedo vigeat in suibus, in bobus adeps. Vt hinc, non quod ad concretionem, sed quod ad generationem, adeps fiat ab agente magis calido, quã pinguedo: vt corpus illud pingue, quod circa præcordia residet, de quo proprio loco dicemus, fit potius adeps, quã pinguedo. Sed præterea idem Gal. discrimen patefaciens inter pinguedinem, & adipem, tertio de alimen. 11. dicebat, inter hæc duo esse differentiã penes humiditatem, & siccitatem: vt adeps fit pinguedine multo siccior. Quib. ex verbis nequaquã colligendũ, vtramq; substantiam esse siccam, & sicciorem adipem, cum vtraque substantia sit potius humida: quare hunc in modum Galenum intelligere oportet, vt substantiam

Adeps vt dicatur siccus.

magis concretam & compactam, vocet ficciorem; minus autem concretam, minus ſiccam, vel etiam humidam. Quod ſit verum, loquẽs de pinguedine; ait: pinguedo humida quæpiam res eſt. Declarans autem quomodo intelligenda ſit humida, ſubdit, eſſe longa vetuſtate oleo incraſſato aſſimilem. Ecce, non loquitur de humiditate, vt ſignificat temperiem humidam, ſed ſubſtantiam modice concretam, ad ſimilitudinem olei præ nimia vetuſtate incraſſati. Et ob id, dum ait, adipem eſſe multo ſicciorem pinguedine: ſubdit; ideoque ſi calefactum adipẽ fundas, coit facile, ac concreſcit. Ecce reſpicit ad ſubſtantiam, vt eſt vel magis vel minus cõcreta, quam vocat vel magis vel minus ſiccam. Hanc autem differentiam, ſicut & reliqua prædicta, conſequitur corpus pingue beneficio alteratricis, ſiue generantis, ſiue genitum coagulantis.

Ariſtoteles de differentia adipis & pinguedinis. Hanc veritatem etiam cognoſcens Ariſt. ait 3. de hiſtoria animalium 17. ſeuum eſſe fragile, & cum refrixit, concreſcere: adipem autẽ liquidum, minimeq; aptum durari: vt ex ſeuo fiant candelæ, non autem ex adipe: per adipem autem intelligit Ariſt. quod vocat Gal. pinguedinem. *Adipis ſitus, & ſitus.*

Quo attinet ad formatricem: quamuis non multum laborarit in fabrica huius corporis pinguis, vt informe eſſe videatur, & ſatis accedere videatur ad naturam contenti: nihilominus fuit in cauſſa, vt corpus hoc (cum Philoſopho Probl. 21.) eſſet denſum: præterea vt determinatum & decentem ſitum aſſequeretur: ſiquidem cum Gal. 16. de vſu partium 2. natura, & proinde formatrix, partibus animãtis mẽbranoſis ac neruoſis corpus hoc coniunxit. Vnde addebat 4. de anat. adminiſt. 2. adipem membranis, ligamentis, tendinibus, & vt ſemel expediam, omnibus ſanguine vacuis frigidiſque corporibus obduci ſolere, vt etiã inſtar cuticulæ, cutis, & membranæ carnoſæ, pinguedo media inter membranam & cutem, totum corpus ambiat. Natura autẽ hunc ſitum huic corpori tribuit, (vt ait Gal. 6. de anat. adminiſtr. 6.) vt ab harum partium frigiditate cõcreſceret, & concretũ cõſeruaretur. Addebat autem Ariſt. 3. de hiſtoria animalium 17. adipem conſiſtere inter carnẽ & cutim, ſeuum in fine carnis ſemper eſſe: vt ſedẽ magis intimam obtineat ſeuum, & a calore minus remiſſo fiat.

Vſus adipis. Poſtremo in definitione dictum fuit *gratia generationis excrementi pinguis. & hinc cauſſa cuſtodię caloris naturalis.* Nam cum dictum ſit ex mente Ariſt. 1. de generatione animalium 18. & 19. corpus pingue eſſe excremẽtum, ſicut & ſemen: ideo neceſſario inſinuauit neceſſarium eſſe, vt ſit in corpore aliquod membrum, quod gignat excrementum hoc pingue: quod dubio procul nil aliud eſſe poteſt, quam corpus pingue vita præditum: quod vt genitum eſt ex excremento pingui, ita ſimili excremento debet ali: at non poteſt ali, niſi ſanguis a membro pingui in corpus pingue mutetur, ſicut ſanguis a carne vertitur in carnem.

Ceterum hoc loco notandum, idem dicendum de membro pingui, quod dicitur de teſtibus nimirum vt teſtes gignunt ſemen, primo cauſſa ſui, ſecundario cauſſa conſeruationis ſpeciei: ita membrũ pingue pinguem humorem gignit, primo cauſſa ſui, ſecundario gratia conſeruationis calidi innati. Et propterea in definitione propoſuimus potius generationem excrementi pinguis, quã humoris pinguis: nã vt materia hæc pinguis vertitur in alimentum membri pinguis, non habet rationẽ excrementi, ſed potius alimenti: at vt materia hæc pinguis reſpicit calidum innatum, eſt materia ratione membri pinguis ſuperflua, excrementitia, ſed vtilis; propter ea quod pinguis hęc materia ſuperuacanea deſtinata eſt cuſtodię totius caloris naturalis. Pro cuius veritatis particulę intelligentia ſciendum, hunc eſſe vſum communem cuilibet pinguedini, & adipi, qui præcipuus ac veluti

A peculiaris eſt huius corporis pinguis: quod dictũ eſt ad differentiam vtilitatis communis quidem huius corporis, ſed quam etiam præſtat caro. Siquidem ex Auicenna cap. de membris, caro & adeps coagulata ſunt ad implenda loca vacua primorum membrorũ, hoc eſt ſeminalium. Ecce eſt finis cõmunis, & adipi, & carni. Vnde quoad finem, qui adſcribi poteſt omni adipi, & pinguedini, & his potiſſimum, alius is nõ eſt, quam cuſtodia totius caloris naturalis. Dictum autem fuit totius ad differentiam arteriarũ, quæ (vt ſuo loco dicetur,) cuſtodiunt calorem, ſed non cordis, & ſolum ſecundum qualitatem. *Tria, quæ calido innato inſunt, nimirum ſubſtantia, qualitas, & motus, beneficio corporis pinguis cõſeruãtur.*

Qua autem ratione corpus hoc pingue calorẽ naturalem cuſtodiat, declarantes boni moderni, nil aliud dicũt, & præſertim Veſalius & Columbus, niſi quod calorem natiuum nõ ſecus, ac viſcus detineat. Ego autem dicerem, cum in calore naturali tria ſint potiſſimum cõſeruanda, nempe ſubſtantia, qualitas,

B & motus: (vt in methodo medendi euidenter comprobatur) corpus hoc pingue tria illa cuſtodire: & primum quidem ſubſtãtiam, vt in inedijs, in defectu alimenti, dum in ſubſtantiam calidi innati mutatur, vel ſaltem (vt ait Gal. 16. de vſu partium ſecundo) pinguedo affuſa ſiccis & tenuibus corporibus, ſua pingui ſubſtantia humectat corpora, quæ celeriter in diuturnis inedijs, ac vehemẽtibus exercitationib. & caloribus immodicis ſiccantur atq; indureſcunt: ſiquidem in ijs caloris naturalis ſubſtãtia dubio procul imminuitur: vt cum huiuſmodi actio ſit naturæ, non animæ actio, (vt ait Gal.) pinguedo merito neruos non deſideret. Vnde hoc loco notandum, corpus hoc nequaquam verti in alimentum ſeu ſubſtantiam partium, ſed ſolum calidi innati: nam ex Gal. 3. de alimen. 11. adeps & pinguedo pauci ſunt nutrimenti, vt potius carnium nos alentium ſint condimenta,

C quam alimenta: ſi ergo hæc ſubſtantia oleoſa per os aſſumpta, exigui eſt nutrimenti; ſat eſt vt in inedijs caloris innati ſit conſeruatio. Vnde nec animalia hyberno tempore latitantia aluntur pinguedine: nam pinguia permanent: ſed pituita alimentali, quæ in ſanguinem, & proinde in alimentum, mutatur. Hæc de ſubſtantia.

Quo autem ad qualitatem: cum caloris innati qualitas ſit caliditas; ideo a pinguedine, vt calida, conſeruatur.

Quantum deniq; ad motum, cum ſeruetur, dum plus iuſto non diſpergitur, vt hac ratione indicet vniens calorem: hanc vnionem ſeruat ope pinguedinis, ut concretam obtinet ſubſtantiam.

Quare caloris naturalis cuſtodia eſt vſus, qui potiſſimam competit corpori pingui, & omni, & propterea dicit Gal. 6. de decretis 8. pinguedinem eundem vſum pręſtare, ſiue in hac, ſiue in illa parte reperiatur.

D Sed nec Ariſt. pinguis excremẽti vſum ignorauit. Primum enim 2. de partibus 5. ait: ſi adeps & ſeuum mediocriter in animalium membris habentur; ad ſanitatem, & vires opitulari: opitulantur quidem ad ſanitatem, cum ſanitas ſit proba conſtitutio, ad quã ſequuntur bonæ operationes, dum eſt præſentia corporis pinguis, modum non excedentis, omnes animæ functiones bonæ erunt, dum corpus hoc pingue non permittat, vt particulæ afficiantur a cauſſa vel ſiccante, vel refrigerante: opitulatur autẽ virib. hoc eſt, organo cuſtodienti vires; eſt autem calidum innatũ. Præterea tertio de partibus 9. ſcribit: renes obtinere corpus pingue, ſalutis cauſſa, vt renum natura calida ſit: nam cũ renes vltimo loco poſiti ſint, teporẽ deſiderant ampliorem: & cum lumbi, nempe ſedes renũ, ſint excarnes, renes vice carnis adipe muniũtur, vt ẽt melius cõcoquant ſua pinguedine, vt. ſ. pinguedo calida eſt, nam calor concoquit. Ecce ergo quomodo pinguedo eſt ad cuſtodiam caloris concoquẽtis, & proinde calidi innati, ſed per ſuã caliditatem. *Ariſtotelis de vſu pinguedinis ſententia.*

tem. Hoc etiam insinuatum ab eodem fuisse colligitur, dum 10. problem. 23. ait: sus calidissimus est omnium quadrupedũ, & proinde calidior cane, & boue: quippe cum necesse sit, vt animal pingue tale sit, hoc est, calidissimũ. Quo loco notandũ, per calidissimum intelligi animal præditum calidi natiui substantia copiosiore: nam, si non penes calidum natiuum, sed penes temperaturam conferatur sus cum cane, canis est calidior: si autem penes calidum natiuum, sus est calidior: necesse autẽ est, vt animal pingue sit tale, hoc est donatum plurimo calido natiuo: vbi enim pinguedo, scilicet non excedens, ibi plurimus calor natiuus, quoniam a pinguedine conseruatur. Vt corpus pingue cum Philosopho conferat per calorem: sed præterea & per densitatem, quæ non permittit calidam innatum dissolui: vt rationabiliter expediat cũ Philosopho, decimo proble. 21. pingue vnumquodque densum esse. Vt etiam dicit primo de generatione animalium decimooctauo, pingue esse excrementum bonitate substantiæ salubre.

Alij vsus pinguedinis. Cæterum non obstat, quin præter præcipuam vtilitatem propositam, & adeps & pinguedo alias vtilitates præbere valeant, verbi gratia, adeps toti corpori circumfusus instar tegumenti tuetur partes intra adipem existentes, ab immodico tum calore, tum frigore. Adhæc in clunibus vicem subit puluinatis. Tandem addit etiam Gal. 10. de vsu partium 11. nullius alterius gratia naturam pinguedinem oculis comparasse, & satis etiam duram; nisi vt huius ope oculi nõ facile colliquentur: siquidem vt vnctuosa, & pinguis perpetuo madefacere potest, vt ad motuum oculorum facilitatem pinguedo fuerit comparata. Hæc de corpore pingui, & proinde de pinguedine, & adipe dicta sint.

CAPVT XV.

De Fibris.

Nomen. QVo aut spectat ad fibras, quas etiam villos dicunt: quoad nomen, primum sciendum, fuisse Aristotelis sententiam (ita referente Galen. lib. quod animi mores corporis temperaturam sequuntur c. 7. in aliquo sanguine reperiri quidem fibras, siquidem 3. de histor. animalium 6. ait, duplex esse genus fibrarum, vt primum genus sit fibrarum, quæ inter neruũ & venam suam habent naturam; secundum autem genus fibrarum sit illarum, quæ continentur in sanguine; quamquam non in sanguine cuiusque animalis, vt ijs præsentibus (vt etiam ait c. 19.) sanguis spissetur: vt propterea ceruorum & leporum sanguis, fibris destitutus, non spissetur, & si spissatur, non coitu firmiori, vt fit in animalibus fibroso sanguine donatis, sed fluido, quale lac est quod sine coagulo sponte coiuerit: in caussa autem coitionis firmioris est fibra; quoniam, vt ait 2. de partibus 4. fibræ reddunt sanguinem terrenum, vt fibræ solidæ sunt & terrenæ. Cum ergo fibrarum sit duplex genus: de his, quæ pertinent ad secundum genus, non erit sermo noster: nam quamuis sint quædam sanguinis portiones terrestres, ope quarum sanguis cogitur, cum spectent ad contentum, non autem ad partem continentem seu viuentem: ideo nos per fibras, non sanguinis, sed viuentium partium, intelligimus.

Fibra quid. Fibræ autem ita acceptæ hæc est definitio: ***Fibra est membrum similare, genitum ex semine, a vi fibrifica, gratia custodiæ carnis.***

Genus. Declaro. Primo fuit dictum, *esse membrum similare*, cum Galen. qui euidenter 1. de elementis 8. fibras numerat inter partes similares.

Deinde dictum fuit, ***genitum ex semine***. Hæc veritas colligitur ex Galen. passim, & potissimum 1. de semine 10. ex quo loco colligitur fibras omnes fieri ex semine; sed quasdam mediate, quasdam immediate. Mediate siquidem ait musculorum fibras fieri ex neruis, & ligamentis; quæ immediate fiunt ex semine. Immediate autem, dum subdit: uentris autem, intestinorum, vtriusque vesicæ, vteri, & cordis fibras, e semine ortum habere. Eandem sententiam proposuit 1. de juncturis 12. & præsertim secundo de temp. 3. dum ait, in corde esse fibras, quales in musculis cernimus: cæterum non esse idem fibrarum genus: nam quæ in musculis habentur, neruorum & ligamentorum esse particulas; cordis autem fibrarum propriã quandam esse speciem, æque scilicet, vt tunica venarum, arteriarum, intestinorum ventriculi, vteri & vesicæ vtriusque. Vt cum fibra membrum sit spermaticum, iure dictum est a Gal. 10. methodi vltimo, sicut caro, (scilicet musculorum) perire & regigni potest, hoc nequaquam de fibrosa portione statuendum, vt hinc etiam in febribus malignis, nõ liquentur fibre, vt carnes, quoniam, iam animal prius moriatur, antequam fibræ prorsus siccentur.

Efficiens caussa. Deinde in definitione dictum fuit ***a vi fibrifica***. Hæc sane cum agat per alteratricem, & formatricem: quantum ad alteratricem: hæc, si fides est adhibenda Galeno, fibris tribuit temperamentum frigidum & siccum: vt hinc fibra terrestrem substantiam sit adepta. Quod sit verum: ait Galen. 2. de temperamentis 3. carnes tunicarum, venarum, arteriarum, intestinorum, ventriculi, vteri, & vesicæ vtriusque, esse quidem calidiores cute: at quo ad fibras attinet, partium similes esse omnino substantiæ cutis, partim paulo magis, partim paulo minus, tum frigidas, tum siccas: Ecce ergo quemadmodum fibrarum tempeties ad frigidum & siccum vergit. Vt cum Aristot. tertio de historia animalium sexto, fibra suam habeat naturam inter venam & neruum, vt fibra sit frigidior, vena minus frigida forsitan neruo.

Situs fibrarum, & hinc triplex earũ genus. Quo ad formatricem spectat, vt colligere licet ex Galeno, tertio de facul. naturalibus octauo, & vndecimo, & sexto de vsu partium 8. vt formatrix fibris tribuit situm determinatum, ita pro vario situ variæ fibræ oriuntur, quæ etiam suis vocibus donantur, vt cum triplex sit situs, tres etiam sint fibrarum differentiæ. Etenim si fibræ situm obtineant secundum longitudinem, rectæ vocantur, si autem secundum latitudinem, nominantur transuersæ, quæ etiam circulares dicuntur, si denique situm obtineant, nec secundum longitudinem, nec secundum latitudinem, appellantur obliquæ, si denique fibrarum situs sit indifferens, vocantur simpliciter fibræ, cuiusmodi sunt ligamentorum, neruorum, & membranarum fibræ. Cæterum quo ad fibras, per quas editur motus naturalis, sed euidens; ita in membris fibræ collocantur, cum Galeno, tertio de facult. naturalibus vndecimo, si instrumentum vnicam tantum habeat tunicam, vt ambæ vesicæ, vterus, & vena, in hac omnes sunt collocatæ, si autem instrumentum duas habeat tunicas, fibræ rectæ, & obliquæ collocantur, in tunica interna, transuersæ, in externa; vt in ventriculo: excipiuntur autem intestina, nam quamuis duplicem obtineant tunicam, attamen in vtraque sunt transuersæ; & ratio est, nam ventriculus est organum coctionis; intestina distributionibus: sed de his proprijs locis.

Tandem dictum fuit ***gratia custodiæ carnis*** pro cuius particulæ intelligentia sciendum, nos per carnem intelligere cum Galeno 10. methodi vltimo, tum in musculo, quæ sane proprie caro vocatur; tum etiam in alijs partibus, quæ carnosa substantia dicitur, verbi gratia, in vena alia est portio neruosa, alia fibrosa, alia carnosa. Dicebat etiam lib. de cibis boni & mali succi quarto, in corde reperiri fibras, & carnosã substantiam. Quinimo decimo methodi vlt. in addit. in singulis simplicibus & primis vocatis partibus, præter substantiam membranosam & fibrosam, reperiri

etiam carnosam. Dum ergo in definitione dictum A fuit, fibras procreatas esse propter custodiam carnis, per carnem, & musculorum carnem, & cuiuslibet partis carnosam substantiam intelligimus. Huius autem gratia factas esse fibras ostendo, Galeni auctoritate, & ea multiplici, cum hunc vsum moderni etiã diligentiores ignorarint. Primo ergo dicit Galenus decimo methodi vltimo, carnem herere circa solidorum corporum partes, tum neruosas, tum fibrosas, differentia autem assignari potest, inter partes tum neruosas, tum fibrosas, vt portio neruosa, seu membranosa, custodiat fibrosam portionem, secundum superficiem; fibrosa autẽ carnem, secundum omnes partes. Sed ad rem: cum caro hereat circa fibras, ergo fibrarum vsus est custodia carnis, nec ab re; nam cum fibra sit substantia magis terrestris, quam caro; ideo non caro fibræ, sed fibra carnis debet esse fundamentum. Adhæc ait Galenus lib. de cibis boni & mali succi quarto, & secundo de temperam. tertio, B cordis fibræ visuntur solidæ, multæ, longæ, quemadmodum in musculis, circa quas carnosa substantia concreuit. Ecce circa fibras concrescit, firmatur, custoditur carnosa substantia. Quod noscens Gal. sexto de vsu partium octauo, inquit, cordis fibras multum ab alijs differre, nempe duritie, contentione, toto denique robore, ac patiendi difficultate, quoniam cum nullum sit instrumentum, cuius tanta sit ad actiones constantia, ac robur, quemadmodum in corde; consentaneum fuit cordis substantiam ad robur simul & patiendi difficultatem comparari. Ecce si propter actionis constantiam opus est substantia robusta, & difficili ad patiendum; & talis euadit beneficio fibrarum: ergo fibrarum vsus, est custodia substantiæ carnosæ cuiuslibet membri. Amplius Gal. 1. de fracturis duodecimo, ait, musculum obtinere fibras, quibus caro simplex vndique concrescit. Adhæc quinto de semine decimo, ait, fibris totum cordis corpus qui- C busdam quasi crinib. circundari. Ecce cordis caro circundatur, custoditur fibris; quare fibrarum finis est custodia carnis.

Vsus fibrarum communis.

Hunc autem finem esse cõmunem, inde colligitur. Nam si finis communis esset motus, siue voluntarius, siue naturalis; fibræ aliquæ vsu essent orbatæ; vtpote quæ proponuntur a Gal. 3. de facult. naturalibus vltimo; nempe ligamenti, nerui, & membranæ fibræ: siquidem hæc corpora nequaquam motu locali, vel volũtario, vel naturali mouentur: hæc enim corpora solum propter se, non autem quia commune munus corpori præbeant, vel attrahunt, vel retinent, vel expellunt: vt propterea non dicat Auicennas, omnem villum conferre ad motum; sed nullum motum fieri, nisi per villum. Vt statuendum sit fibras omnes hoc commodum præbere, vt carnem custodiant. Vnde tertio de articulis 81. ait, dum fibræ melius aluntur, caro sit firmior.

Alij fibrarũ speciales fines.

Cæterum præter hunc communem usum, alios minus communes præstant: sunt autem motus animæ, & naturæ. Ad quod respiciens Auic. cum dicit nullum motum fieri, nisi per uillos, subdit; motus autem est uel uoluntarius, & fit a uillis in musculis: uel naturalis, & fit a uillis matricis, & uenarum. Accepit auutem hanc ueritatem a Galeno; siquidem, quantum attinet ad motum uoluntarium, dicit octauo de anat. administ. quinto, si fibras omnes transuersas amputaueris, totos musculos statim motu priuabis. Dicebat etiam tertio de facultatibus naturalibus octauo: in musculis dum fibra quæque intenditur, atque ad principium retrahitur, motus musculorom obitur: fit autem, instrumentorum corpora pro fibrarũ positura motus habeant, vt si fibræ per suum situm non simpliciter conferant ad motũ, sed ad determinatum motum, hoc est, magis ad hanc, quam ad illã partem. Quo autem attinet ad motum naturæ: respiciens Galenus ad hunc, & determinatum, ut fit non a A uoluntate, sed a natura per fibras, & potissimum per determinatum situm; inquit quinto de vsu partium vndecimo: si villorum rectorum solorum (hoc est, qui situm habent secundum longitudinem tunicæ) longitudo imminuitur, fit attractio; si autem tendantur soli transuersi, fit expulsio: per hos autem villos, ita instrumenti corpus, vtpote vesicæ, mouetur, ut si soli transuersi tendantur, latitudo cõtrahatur, ut fiat expulsio: si soli recti, longitudo minuatur, ut fiat attractio: si autẽ omnes tendantur, hoc est, recti, transuersi, & obliqui, tota contrahitur particula, quemadmodum etiam si omnes extendantur, tota extenditur particula, ut sicut per tensionem fit inanitio, ita per extensionem fit repletio. Cæterum omnes hi motus fiunt a natura, hoc est, uel attractrice, uel retentrice, uel expultrice: tametsi materia sui copia possit extendere, utpote dum plus iusto uesica repletur, ut a natura fiat fibrarum tensio, a materia extensio: ut B per fibras consequamur attractionem, retentionem, expulsionem. Vnde dicit Gal. 14. de usu partium ult. singula instrumenta, dum agunt fibris rectis, attrahunt: dum transuersis, excernunt; dum omnibus simul agunt, retinent: ut fiat quidem retentio per obliquas fibras, sed dum cum his & reliquæ tenduntur. Vnde tertio de facultatibus naturalibus 11. etiam uoluit per fibras rectas minui membrum, & hinc fieri attractionem; per transuersas, & obliquas membrũ constringi, ut fiat retentio; si uidelicet magis agat retentrix, quam expultrix; ut, si magis agat expultrix, fiat potius expulsio, & hinc fibræ etiam obliquæ cõpositio fieret, quidquid dicat Falloppius in suis obseruationibus pag. 170. ut si natura agat per solas transuersas (ut eodem lib. c. 13. ait Gal.) fiat expulsio.

Sed suis locis, dum de instrumentis corporis loquemur, quomodo in quolibet instrumento sese habeãt fibræ, explicabimus. In præsentia id scire in hac C doctrina generali sufficiat: vsum fibris omnibus communem esse custodiam carnis, & musculorum, & reliquorum corporum, cum hoc tamen communi usu quasdam fibras conferre ad motum uoluntarium, quasdam ad naturalem, caussa quidem attractionis, retentionis & expulsionis. Hæc de fibris.

CAPVT XVI.

De Venis.

QVantum ad uenas: de his in genere quidem, sed summa cũ diligentia, dicendum. Siquidẽ Gal. 2. methodi 5. ait, Herophilum statuere venam, arteriam, & neruũ principia continere, & ueluti elementa esse eius Physiologiæ, quæ de homine cõstituitur. Esto, inquit, hæc prima esse, quamuis prima nõ sint: insinuans, principaliora esse hepar, cor, & cerebrũ: D secundum locum obtinere, venam, arteriam, & neruum. Itaque cũ vena sit ueluti elementum Physiologiæ, quæ de partibus hominis constituitur, hoc est, artis anatomicæ, merito diligenter de uena dicendum.

Nomen.

Itaque quoad nomen attinet: ex Gal. 6. de decr. 8. lib. de caussis morborum 3. cum duo sint uasa, quorũ utrumque antiquiores uenam uocabant: quidam fuere, qui uas pulsu donatum, arteriam uocarent, quod autẽ pulsu caret, uenam. Quos etiam nos imitantes, per uenam ad differentiam arteriæ uas illud intelligimus, quod pulsu est destitutum.

Definitio.

Venæ igitur hunc in modum acceptę, hæc est definitio: *Vena est membrum similare, genitum ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa, a vi venifica, gratia distributionis sanguinis crassioris.*

Genus.

Declaro: dictum est ***membrum***, hoc est, pars uiuẽs. Quod sit uerum Gal. 2. de sanitate tuenda 11. ait, motus naturales, ad differentiam motus uoluntarij, esse actiones uenarum: siquidem omnes uenę quatuor naturalibus facultatibus gubernantur.

Deinde

Venæ ut similares dicantur.

Deinde dictum est *similare*. Hanc particulam etiã cognouit Galenus: siquidem lib. de morborum differentijs 3. venas recenset inter partes similares. Oportet autem intelligere venam esse similarem, quoad sensum: at si exquisite perpendatur, posset etiam statui pars instrumentaria. Et ob id Gal. lib. de inæqu. intemp. 2. dum recenset partes similares, & numerat ossa, cartilaginem, ligamentum, membranam, venam, & arteriam, & reliquas partes similares; subdit, exceptis venis, & arterijs; nam ex fibris, & membranis sunt conditæ, vt vena sit similaris quoad sensum, non exquisite tamen, vt os: vt si conferatur cum osse possit etiam statui instrumentalis; si cum musculo similaris. Sed nota venam esse similarem, si capiatur citra membranam circumdantem, & fibras illas euidentes.

Materia venæ.

Deinde dictum est *genitum ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa*. Hæc particula colligitur ex Gal. 10. methodi vlt. dum ait, in venę tunica etiam tenui inueniri fibras multas, quæ fibrosæ, & neruosæ, sint araneosis quibusdam interstitis contextæ, quibus adnascitur propria venæ substantia, quæ & carnosa substantia (ait Gal.) & particulæ quædã caro dici pót. Ecce venæ tunica constat, ex carnosa substantia, seu propria carne, & fibris, & membranis. Asserit etiam 2. de temp. 3. venarũ tunicam esse confectam ex substantia fibrosa, & carne suis fibris circumnata. Addebat autem Auicennas, venam non modo esse confectam ex substantia fibrosa, verumetiam ex qualibet, hoc est, ex triplici fibrarũ specie, hoc est, rectis, transuersis, & obliquis, quæ quandoq; inuicem vsq; adeo complicantur, vt efforment cellulas illas, de quarum inuentione, quidam mirifice gloriantur. Materia ergo; ex qua immediate procreatur vena, est carnosa & fibrosa substantia. Dico autem immediate: nam vena mediate fit ex semine; & adhuc magis mediate ex sanguine. Vtrumque comprobatur cum Galeno. Namque inquit 2. de facultatibus naturalibus 3. venam quidem esse exanguem, esse tamen ex sanguine factam. Addit autem 1. de semine 11. cum quælibet pars primum e sanguine proprium succum trahat, difficulter deinde vertitur in substantiam venæ, quia oportet vt primum in semen mutetur. Vt vena, cum eodem Gal. 1. de semine 10. & lib. de fœtuũ formatione quarto, ex seminis substantia primo omnium generetur. Vt, cum vena sit seminale membrum, cum eodem Gal. 1. de sem. 3. raro visum sit, venam renasci. Quinimo 14. methodi 16. se vidisse quandoque venas sensibiliter regeneratas esse: verum has non tamen similes ijs, quæ prius perierant: quemadmodum conspicitur in cauis vlceribus renasci carnem.

Mediatæ venarũ materiæ, semen & sanguis.

Venæ quatenus spermaticæ partes.

At nota, venam esse seminalẽ, ratione portionis fibrosæ & membranosæ, non autem carnosæ. Vnde 10. method. vlt. ait, venarum & singularum particularum substantiæ molem ex tali esse materia, quæ & perire, & regigni possit: contra autem statuendum esse de portione fibrosa, & membranosa: vt vena sit genita ex sanguine secundum portionem carnosam, secundum reliquas ex semine.

Membranosa portio alia tegit fibras uenarũ, alia totã venam.

At notandum, substantiam membranosam semper tegere fibras, quandoque autem venæ corpus ex triplici substantia compositum. Sed nota etiam, portionem carneam esse seminalem, sed tenuem, vt possit reparari: ac de hoc alibi. Hæc veritas comprobatur ex Galen. 5. de vsu partium secundo, dum ait, venas protegi a membranis. Præterea 16. de vsu partiũ penultimo, ait, plurimis arterijs & venis inesse, vt per membranas coniungantur. Adhæc libro de inæq. in temp. 2. venas separat a partib. similaribus: eo quod preter propriam carnem, ex fibris, & membranis sint conditæ. Neque huius veritatis inscius Auic. in cap. de membris, capiens a Gal. 7. de anat. admin. 5. ait, venas medij ventris suscipere membranas a pleura, ventris autem inferioris a peritonæo. Cæterum cum venæ tunica tegatur a membrana, non autem cuiuslibet venæ tunica: Gal. 7. de anat. administr. 5. explicans, quęnam vena exteriori mẽbrana egeat, inquit, eam esse, quæ aut colligari, aut fulciri, aut contegi desiderat. Quam sententiam euidenter enarrans Vesalius ait, aliquas venas obtinere membranas, aliquas his carere. Quæ quidem venæ obtinent mẽbranas, sunt, quæ aut longo tramite ducuntur, aut duriori corpori incumbunt, aut alicubi suspenduntur. Sunt autem venæ, quæ extra villos aut musculum eminent, vt ex conterminis membranis quædam tenuis vena obuoluatur. Quæ autem venæ non obtinent membranas, sunt quæ corporibus sunt insertæ, & in illis propagatæ: nam venæ in illis corporibus formantur, vt non egeant membrana; imo si adesset, impedimento esset, quominus prompte sanguis e venis sudaret, & succus in venis collectus ita facile elaberetur, siquidem vis uisceris promptius agit in sanguinem, dum vena caret membrana.

Quænã venæ sentiant.

Inquirendum vero, cur quandoque dicat Gal. venam sentire, quandoque sensus esse expertem. Quod sit verum, 5. de vsu partium 2. & 16. de vsu partium 2. vbi loquitur de sensu, qui fit per neruos, venas sentire euidenter testatur. Adhæc lib. de plenitudine 4. ait: cum vena aut arteria nimis distenditur, aut disrumpitur, affectus pertinet ad continentia vasa, quia scilicet vasorum soluitur vnitas: cum autem vas grauatur, pertinet ad sensitricem facultatem: quam ibi a facultatibus distinguit, vt, dum subdit, arterias, & venas sensum retinere: necessarium sit intelligere sensum animæ, Neque obstat, quamuis ibi dicit venas & arterias retinere sensum alium, nam per aliũ sensum non intelligit sensum naturæ, sed alium a ventriculi sensu, quippe qui admodum exquisitus est, at venarum arteriarum remissus. Quod sit verum; subdit, si maxima fuerit plenitudo, sensum retinet exiguum; nullum, cum plenitudo non multa fuerit.

At oppositum asserere videtur decimosexto de vsu partium duodecimo: siquidem ait, arterias & venas cuiusque partis sensus omnino esse expertes, vt siue frangantur, siue incidantur, siue vrantur, nihil sentiant.

Cuius sane discriminis alia non est ratio, nisi quia cum venarum aliquæ habeant membranas, ope harum venas sentire: cum autem aliquæ membranis careant, ideo hæ sunt prorsus sensus expertes, sunt autem potissimum venæ, vt ait Galenus cuiusque partis, hoc est musculorum, & viscerum. Quare omnis ruit ambiguitas.

Efficiens venarũ Crasis.

Deinde dictum fuit *a vi venifica* quę cum agat per vim alteratricem, & formatricem: quantum attinet ad alteratricem, ab hac vena eam accipit temperiem, quam proponit Galen. primo de temperam. vltimo, inquiens, venam esse ex sanguem, & frigidam natura, contactu autem sanguinis calfieri, atque ad medium temperamenti statum venire, in passiuis autem esse siccam, ita tamen, vt sit minus sicca pilo, osse, cartilagine, ligamento, tendine; magis sicca quam neruus, vt æqualem siccitatem cum membrana & arteria obtineat, &, si aliquod est discrimen, vt ait quinto methodi septimo, vena sit minus sicca quam arteria. Cæterum cum in venæ tunica sit duplex substantia: nempe fibrosa & carnosa, cum Galeno secundo de temperamentis tertio, venæ caro est calidior cute, fibrosa autem substantia cute modo magis, modo minus frigida & sicca, vt denuo ex temperie carnis seminalis & fibrarum, resultet venarum temperamentum potius frigidum & siccum, quam secus.

Hanc autem temperiem consequitur substantiæ potius tenuitas, quam crassitudo, vt ex Galeno 6. de vsu partium 10. & 11. venæ tunica non modo sit tenuis, sed multo tenuior quam arteriæ tunica, excipitur

tur autem vena arteriosa, quæ densior est arteria venosa. Sed forte tenuitas, & crassities pertinent ad magnitudinem, & hinc ad formatricem. Sed de his in sermone de pulmone. Hæc de alteratrice.

Quo vero attinet ad formatricem, primum sciendum cum Gal. 2. de semine 5. huius organum non esse frigidum & humidum, sed calidum & siccum, hoc est enim organum illius agentis, quod geniture formam seruat, & ob id dicit, vt arteriæ & venæ citius fistulentur, & cetera demũ omnia membra formentur, caussam esse instrumentalem, calidum et siccum.

Confirmatio venarũ. Cæterum cum formatrix partib. tribuat cõformationem, magnitudinem, numerum, & situm: quantum ad conformationem, oculis patet, & proponit Auicennas cap. de membris, venam similitudine arteriæ in longum extendi, & formari instar fistulæ concauam. Quæ autem fuerit huius conformationis caussa, quinimo totius compositionis, apparebit, vbi de vsu loquemur.

Magnitudo. Quo autem attinet ad magnitudinem: formatrix hanc inæqualem tribuit: verum cum Galeno 16. de vsu partium primo, nec citra iustitiam, nec citra artificium: non quidem citra iustitiam, dum respexit ad partis suscipientis dignitatem: nec citra artificium, dum mentem ad instrumentorum securitatem direxit. Proinde vt hos scopos assequeretur natura, quẽadmodum in aquis potabilibus distribuendis, mechanici fonti maxime aquæ ductum applicant, ita natura cuilibet principio, nempe cerebro, cordi, & iecinori, vnicum, & maximum instrumentum, veluti stipitem produxit, a quo deinde rami in partes propinquas, & iuste & artificiose dispertiuntur.

Magnitudo ratione excrementi. Addebat etiam Galen. 16. de vsu partium vltimo, venas penes magnitudinem distribui partibus, vt partes alimento egent, vt quæ copiosiori egent alimento, maiores venas, quæ minus copioso, minores venas recipiant. Vnde nisi partes alimento egerent, ac nihil difflueret, sed partium habitus idem perpetuo maneret, venis dubio procul non egerent. Cæterum cum partes egeant alimento, nec eodem modo, siquidem aliæ copiosiori, aliæ minus copioso: sciendum, partes esse generis eiusdem, vel diuersi. Eiusdem, vt si partes carnosæ cum carnosis conferantur, osseæ cum osseis: diuersæ, vt si conferatur pulmo cum ossibus. Si ergo partes fuerint eiusdem generis, pro solo generis discrimine, vel maioribus, vel minorib. venis egent, vt nimirũ, quæ sunt maiores, copiosiori egeant alimẽto; quæ minores minori. Si autem partes fuerint diuersi generis, perpendere oportet, quod temperiem consequitur & motum. Vnde quoad temperiem: a membro calido magis effluit, quam a frigido. Quoad id quod consequitur: a membro molli magis effluit, quam a duro. Quoad motum seu actionem: magis effluit a membro quod assidue & vehementer mouetur, quam a membro quod moderatas obit functiones. Hinc sequitur, cum pulmo sit membrum calidissimum, mollissimum, & quod motu agitatur perpetuo: vt ab hoc copiosa substantia effluit, ita requirere copiosum alimentum, & proinde venas magnas obtinere. Contra se habent ossa: nam cum frigida sint, dura, bonamq; totius vitæ partem quiescant; sunt corpora, a quib. quod effluit est exiguum, vt exiguo egeant alimẽto, vt hinc adepta sint venas adeo exiguas, vt ne clare quidem appareant, etiam si animal magnum fuerit. Medium autem locũ obtinent aliquæ partes, verbi gratia, cor est calidum, & in perpetuo motu, sed durum: cerebrum molle & in perpetuo motu, sed frigidum. Cæterum cũ maior fiat effluxus a corde duro, quia calidum; quam a cerebro molli, quia frigidum rationabiliter cor maiores obtinet venas, quam cerebrum.

Verum cũ venæ contineant non modo alimentũ, sed etiam excrementum; vt caussa copiosioris alimenti venę maiores sint conditę: ad eundem modũ, A gratia copiosioris excrementi opus fuit maioribus venis: verbi gratia cum Gal. 16. de vsu partium vltimo, ad renes producuntur venæ magnæ, non quod multo egeant alimento, sed vt renibus in trahendis serosis excrementis inseruiant.

Venæ maiores arterijs. Aristo. autem addebat primo de historia animalium 17. Hominis venas esse crassas, proportione humani corporis, ita tamen vt aliæ sint ampliores, aliæ minores, vt quæ prodeant ab amplioribus, & tandẽ in minimas degenerent: vt colligitur ab eodem Philosopho tertio de partibus quinto. Hoc autem intelligendum est de magnitudine naturali: nam si aduentitiam spectemus, dicendum cum Aristot. 3. de historia animalium 17. quibus multum est carnis, ijs venæ arctiores, & sanguis rubentior, & venter ac viscera parua: quibus autem parum carnis, ijs venæ ampliores, sanguis atrior, viscera magna, & venter auctior. Caussa esse potest, quoniam dum copiosa est caro, B sanguis absumitur, vt venæ concidant, & euadant arctiores, quoniam a copioso sanguine non extenduntur: sanguis autẽ est rubentior: hic enim carnis optimum alimentum: venter autem, & viscera sunt parua, quoniam sanguine vt augetur caro, viscera augeri nequeunt. Contra autem quibus parum est carnis, uenæ sunt amplæ, quia in carnem non absumitur sanguis: & sanguis atrior, nam si rubicundus, in carnẽ mutaretur: & cum caro non augeatur, fit vt venter & viscera augeantur, nam fruuntur alimento, quo caro destituitur.

Numerus venarum. Verum venæ secundum magnitudinem inter se non modo differunt, verum etiam ab arterijs, ea tamen seruata lege, cum Galeno 16. de vsu partiũ duodecimo, vt venæ in partibus insertæ, mole arterias excedant. Ratio autem fuit: quoniam partes omnes alimento indigent, siue calidæ sint, siue frigidæ, siue molles, siue duræ, alimentum autem per uenas defertur, C vt autem ope arteriarum caloris natiui modus ad unguem seruetur, non amplius similiter omnes postulant, nam partes, quę naturali temperamento sunt frigidæ, etiamsi ad alterum aliquando deuenerint, frigiditates sustinẽt tamen, & uincunt, & rursus sine molestia calefiunt.

Vnde ob eandem caussam factum est, quoad numerum attinet, ut uenæ sint arterijs numerosiores, atque propterea (ut testatur cap. 13.) inueniri uenas quasdam sine arterijs, nullam autem arteriam sine coniuge sua uena. Intelligere autem oportet per arteriam coniugem, nõ eam quæ tangitur, aut quæ per membranas uenę est cõiuncta, sed eam quę propter eundem usum exstiterit, uerbi gratia, quemadmodũ arteria, quæ ex sinistro cordis uentriculo oritur, est truncus arteriarum, quæ in toto sunt animanti, a simili uena caua est truncus, a quo omnes uenæ prodeunt. Ad hæc, arterijs prodeuntibus a corde ad pul- D mones, proportione respondent uenæ, quæ a iecore impertiũtur uentriculo, lieni, & mesenterio. Adhęc, ut arteria sursum & deorsum fertur, itidem & uena. Vt denique arteria nunquam sit sine coniuge uena, uena autem, quia numero excedat, sine coniuge arteria sit procreata.

Cæterum si numerum etiam perpendamus, circa uasorum tunicas, cum Gal. sexto de usu partium 11. uena ad differentiam arteriæ vnicam numero tunicam obtinet.

Situs venarum. Quo autem ad situm, & primum secundo originem, Gal. in arte medicinali nono, uenas recenset inter partes, quæ oriuntur ab hepate. Vt non ab re, cum eodem Gal. sexto, de decretis quinto, & octauo de decretis primo, omnes uenæ sint continuatæ cum iecore. Neque obstat; ut ait Gal. 6. de usu partium 11. quamuis uena caua pertingat ad cor, ubi dexter est uentriculus, propter pulmones, nam ubi non est pulmo, etiam dexter uentriculus perit.

Venarum At notãdum circa uenarum originẽ propter dicta Aristotelis.

Actio secundum Aristotelem.

Aristotelis. Nam secundo de partibus nono, & tertio de partibus 4. euidenter fatetur, venarum principium esse cor: vt cum venæ in omnes corporis partes deferantur, vnum tantum habeat initium, quod est cor, vt vena orta ita sit ex corde, vt vena cum vena continua sit, vt si quæ vena sit separata, nec sui origine continua tendat semper & procedat, sanguinem in se contentum seruare non possit. Ex quibus dictis dubio procul colligendum, cor esse venarum principium.

Secundum medicos.

Sed non propterea asserendum, hoc dictum omnibus numeris aduersari Medicis, statuentibus venarum principium est hepar. Nam in venis duplex principium mente concipere licet: alterum a quo est prima origo venæ, vt vena est tale corpus similare, quod inseruit iecinori, & secundum hanc rationem cum Galeno venarum origo est a iecore, in quod deferunt sanguinis rudimentum, & a quo assumentes sanguinem, hunc toti corpori impertiuntur: quemadmodum etiam a iecore, vt a principio assumunt vim, per quam, si qua portio chyli in perfectum sanguinē non est mutata, in ipsis venis perficiatur, quantū scilicet sanguinis venosi natura requirit. At cum nō sufficiat, vt sanguis gignatur, sed operæ pretium sit, vt genitus conseruetur, propterea opus fuit alio principio, cuius beneficio sanguis in venis contentus ab omni labe immunis seruaretur. Tale autem principium est cor, & hoc est, quod statutum fuit a Philosopho. Quod sit verum, ait, nisi uena sui origine continuitatem haberet cum corde, suum seruare sanguinem non posset, calor enim profluens ab origine hoc est, a corde, facit, ne sanguis compleatur, & ne putrescat. Ecce respicit sanguinis geniti conseruationem, nam conseruatur, dum vel non concrescit, vel non putrescit. Sanguinem autem conseruari beneficio caloris cordis, inde etiam colligitur, cum sanguis extra venas solum seruetur in corde. Vt ex his colligendum sit, generationis sanguinis principium esse iecur, conseruationis autem principium esse cor. Sed notandum ad conseruationem sanguinis in venis exsistentis, non ita cōcurrere cordis calorem, vt etiam non concurrat propria uenarum temperies, cuius signum, in cadauere, sanguinem in uenis contentum fluidum seruari, tametsi cordis calor iam cessarit, ut, si post mortem uenarum temperies sanguinem seruat fluidum, multo magis id præstet dum animal uiuit, quamuis post mortem sanguis ille in uenis fluidus non sit impuritatis omnis & putredinis expers.

Situs venarum maiorum ad centrum.

Deinde uero, quo ad situm secundum magnitudinem, cum Gale. 16. de usu partium 11. magna uasa in nulla parte per summam superficiem apparent, sed intus in profundo abdita feruntur: & magis arteriæ, quam venæ, cum maioris sint momenti arteriæ, periculumque maius ex sanguinis profluuio, si sectæ fuerint afferant.

Venarum cū arterijs connexus.

Quo autem ad situm secundum connexum venarum cum arterijs, ex Gal. 7. de vsu partium 17. inter venas & arterias est connexus, per anastomosim, idest, orificiorum apertionem, vt ob id, & sanguis & spiritus in venis & arterijs contineatur. Quo etiam fit, vt respirationis & pulsus vtilitas non cordi soli atque arterijs, sed venis etiam distribuatur. Cęterum notandum, cum Galen. in lib. de venarum & arteriarum dissectione vltimo, neque omnes cōiungi cum arterijs venas, neque omnes arterias cum venis. Et hinc aliud esse dicere, venam esse sine coniuge arteria, & dicere venam esse coniunctam cum arteria: siquidem datur arteria, quæ non est coniuncta cum vena, & non datur arteria, sine coniuge vena, ut superius diximus.

Ductus.

Quantum denique ad situm secundum ductum, ex Gale. lib. iam citato cap. 1. licet etiam secundum Hippocratis sentētiam uenas arbori assimilare, nam quemadmodum arbor obtinet truncum, qui parte inferiore in multas radices, superiore in numerosam ramorum sobolem tendit, ita uenæ, quæ in intestina & uentrem deferuntur, proportione radicibus respondent, quæ uero in totū corpus sparguntur, sunt rami cauæ, quæ trunco assimilatur.

Portæ ductus.

Quis autem sit venarum absolutus ductus, Gal. 2. epid. 4. in principio diligenter explicat, vt quilibet facile intelligere potest. Vt sufficiat in præsentia pauca quædam circa ductum & portæ & cauæ in medium adferre. Itaque quantum attinet ad portam, hæc (vt ait Gale. sexto de Placit. quinto,) a nonnullis porta iecinoris vocatur, ab alijs ianitrix, vt portam vocet totam illam partem, quæ primum in concauo iecinoris exstare cernitur, quæ etiam omnium latissima est, & nequaquam cordi continuata cōspicitur, sed mittit (cum Galeno, 8. de Placit. primo) veluti radices, venas in ventriculum, iecur, & reliqua intestina, lienem, & omentum. Vt, cum eodem Gal. libro de venarum & arteriarum dissect. cap. primo & septimo, venæ ex vno prodeant principio, caua nimirum iecinoris parte, quam portas uocant. Nam hinc exorta quędam magna uena porrigitur oblique tum ad inferiores, tum ad alias animantis partes, iuxta medium duodeni intestini. Portæ autem septem venæ ita habent, vt unus ramus sit exiguus, sex reliqui ampli. Igitur quoad ramum exiguum, huius venæ sunt, vt primum sit breuis quædam vena, quæ in nonnullis sola apparet, vt plurimum autem uenis alijs comitata capillorum instar tenuibus, quæ sane tendunt tum ad duodenum, tum ad pancreas. Sed præterea quædam est parua vena ad pylorum assurgens, quæ distribuitur uentriculo, & circa, & ante ipsum.

Quo uero ad ramos portæ insigni amplitudine percurrentes, sex numero recensentur: ut primus nascatur prope pylorum, cuius situs est ad dextram prope iecur, hic autem ramus fertur ad concauum ventriculi. Secūdus ramus fertur ad lienem, quamuis in aliquibus simijs non sint duo rami, sed unus tantum, qui statim ab exortu bifariam scinditur, vt secundum unam partem, uentriculum; secundum aliam lienem adeat. Cæterum sit secundus ramus, seu secūda vena, quę lienē adit, vena est satis parua, quæ multas in itinere uenas, pilorū modo graciles, in pancreas edit, cumque iam prope lienem peruenerit, notabili magnitudine ramum ad concaua uentriculi mittit: quæ autem uenæ pars lieni insidet, maxime circa lienis medium positionem habet, deinde inibi in ramos scissa, toti lieni, qua est concauus, elatior expanditur, multis in ipsum veluti radicibus insita. Nec vero hic tota in ramos exhauritur, sed satis notabili magnitudine fiunt ipsius vtraque extrema, vt alterum extremum alienis capite ad gibba ventriculi subeat, reliquum ex imo lienis ad partem sinistram omenti. Hæc vt plurimum fiunt. Quandoque vero, sed rarius, priusquam vena ad caput splenis pertingat, magna vena ad ventris gibba attollitur, ramos ex se tum ad reliquum splenem, tum ad concaua ventriculi vsque ad eius os, emittens. Tertia deinde vena, & magna, exorta, cōplectitur externum mesenterium ad partem sinistram magnorum intestinorum vsque ad sedem. Quarta a dextris prope pylorum enata, ad gibbum ventriculi adscendit, a quo subeuntes propagines ad omenti dextram partem prodeunt. Quinta exorta ex latere dextro magnæ venæ, discinditur in mesenterium, & inibi pertinet ad colum intestinum. Sexta & vltima ad medium duorum dictorum mesenteriorum peruenit, atque præterea plurimas propagines habet, & in iecur primo, deinde in omne tenue intestinum, postremo in cœcum intestinum, & quandam exiguam coli partem, qua colum cœco adnectitur. Hæc de ductu portæ.

Quæ

Cauæ ductus.

Quo autemad venam cauam dictam: Galen. decimosexto de vsu partium secundo, ait, venam cauam ex gibbis hepatis procedere sursum, ac deorsum, trũco cuidam bifido assimilem: quoniam & corporis nostri pars alta est hepate eminentior, alia humilior. Cæterum cauæ situm magis explicans, libro de ven. & arteriæ dissectione cap. secundo, statuit, venas prodeuntes a caua, quæ ita vocatur, quia maxime est, esse duplicis classis, vt alterius classis venæ per gibbã iecinoris partem dispergantur, vt succum confectum assumant: reliquæ classis venæ sanguinẽ in omnem corporis partem vertant: & hæ in duas præcipue diuiduntur: nam alia porrio sursum attollitur ad cor, reliqua deorsum in spinam dorsi deflectitur. Quantum attinet ad priorem: ad cor quidem attollitur per septum transuersum, ita tamen (vt admonet Galenus sexto de decretis quinto,) vt nequaquam in corde ortum habere videatur, & huius prima coniugatio fertur ad septum transuersum: deinde vero permultæ venæ, capillorum modo tenues, deferuntur in membranam, thoracem intercipientem, & pericardium: post quas alia vena satis notabili magnitudine in dextram cordis autem fertur, mox ab aure in sinum eius dextrum, atque inde alia nacta eãdem cum arterijs tunicam, in pulmones producitur: adhæc alia vena perquam exigua, per exteriorem cordis superficiem, in totum visceris corpus spargitur. Atque eodem modo in plurimis animantium, vena ad sinistras thoracis partes fertur. Cæterum cum vena caua cor præterierit, ad iugulum festinans, eam promit venam, cuius modo mentionẽ fecimus: forte autem intelligit illam venam, quæ in simijs paulo supra aurem cordis dextrã sita est,) quæ per spinam delata in omnes thoracis partes diffunditur, præterquam inter prima duo, & quandoque tria interualla costarum præter hãc venam supra cor caua alias promit venulas tenues, instar filorum araneæ, quas mittit ad membranas thoracem intercipientes, & in glandulam thymum vocatam. Cæterum dũ caua prope iugulum peruenerit, in duas deducitur partes, atque ita in latus oblique vtrique pars inclinata, a media regione paullulum diuertit: ex quibus, dum singula ad sibi vicinam clauiculam adscendit, in medio ductu venarum ad anteriora thoracis procedentium radices sparguntur: præter has coniugatio magnarum venarum, se in ramos scindentium, adit spatia intercostalia superioris thoracis, ad hæc loca, quæ sunt circa scapulas, nonnullos etiam ex interioribus colli musculos. Atque ab his venis illæ etiam nascuntur, quæ vbi ad sextam colli vertebram peruenerint, in ipsa foramina se insinuantes, ad caput vsque efferuntur. Quod autem de his superest. id totũ ad axillas porrigitur, vt vtrinque vna vena axillaris vocata procreetur. Vtraque autem axillaris vena quatuor parit propagines, prima quidem, & ea parua, distribuitur musculis, qui a medio ossis pectoris ad humerum ferũtur: secunda propago, & ipsa perexigua, in axillarum glandulosa membranosaque corpora spargitur; tertia autem, crassitudine notatu digna prædita, deorsum iter habet: vtraq; autem per suum thoracis latus deorsum versus, tenui neruo, sub cute porrecta, ad subcartilaginea vsque delabitur. quarta denique post has vena, ab ea, quæ per axillam in manum fertur, exoritur, in musculos dispensatur: tum illos, qui cauam scapularum partem substernunt, tum eum qui inter axillæ cauitatem constituentes est maximus. Hæc de cauæ portione, quæ sursum fertur.

Adscendẽs caua vena.

Descẽdens cauę ramus.

Quo autem ad portionem, quæ deorsum tendit: ex Galeno, libro de dissectione venarum & arteriarum, cap. 8. vena est, quæ vbi e iecore primum se exprompsit, priusquam in lumbos considat, clarior adhuc existens, secundum partem dextram, in dextri renis tunicam, & circumiecta corpora ramulos mittit, secundum autem sinistram, venam mittit notabili magnitudine donatam, quæ in ramos scissa corporibus inibi exsistentibus distribuitur. Adhæc a caua prodeunt, quæ omnium facile amplissimæ in renes inseruntur. Deinceps post has ad testes deferuntur venæ, quæ ita habent, vt ab ea, quæ ad sinistrum perfertur renem, mittatur ramus, qui ad sinistrum testem tendit, atque hic ab illa sola, quæ ad renem perfertur, proficiscitur: interdum autem & ramulum, qui cum ipso coit, a caua assumit. Quæ vero in dextra parte vena est, ad dextrum testem contendens, ab ipso producitur caua: quamquam hæc quoque mihi semel obseruata est duo principia habere, sicut persæpe habet, quæ in sinistrum testem perducitur. Præterea secundum eas venas a singulis vertebris mittuntur venæ, quarum extrema mittuntur, ad abdominis musculos. Tandem in vltimis lumborum uertebris, vbi non amplius est uidere arteriam venæ subiectam: (nam contra arteria elatior, supra uenam prouehitur, uena autem per ipsas uertebras:) hac igitur parte sese contingit utrũque vas, & in duo membra diuaricatur, efficiturque illorum figura Λ græcorum elemento persimilis: vtraque autem cohærentium vasorum pars obliquior ad sibi subiectum cras descendit. In hoc autem ductu, primum utriusque uenę ramus distribuitur ad carnes in lumborum longitudinem exporrectas Ψόας græci uocant. Præterea aliæ pilis similes obscure quandoque perferuntur ad eam peritonæi partem, quæ est ad lumbos. Post has nero deinceps ad crura tendentes propagines, tum ad imas, tum ad anteriores partes, primum ad musculos lati ossis tendentes, deinde ad uteri partes inferiores venę progrediuntur paullo supra, quam colli primus exortus. Hæ autem venæ in ceruicem disseminãtur, & ad vterum coeuntes quadam sui parte testiculos amplexantur, altera uero parte ad vteri fundum pertinent. Ex ijs autem, quę ad interiora uteri feruntur, venę propagantur uesicam subeuntes. Deinde aliud est cõiugium uenarum, quæ prodeuntes mutuo se contingunt, & progignunt venas utrinque unam, quæ per pubis ossis foramen ad exteriora cum eius loci neruo porrigitur. Atque ita uas hoc, ut etiam neruus, ad inferiora offis, quod ad pubem est distribuitur. Post hanc est alia coniugatio uenarum, quę per rectos musculos adscendunt, deinde extremis coniunguntur venarum, quas per thoracem descendere ad subcartilaginea prius dictum est. Quinetiam ab eadem radice venulę vtrinque singulę perferuntur in uterum, per quas uenas mammis cum utero maxima est communicatio. Insuper aliud est coniugium earum, quę ad pudenda pertinent, & utrinque ad commissuram duorum ossium pubis descendunt. Deinde statim est alia uena vtrinque quæ ad crura procedit ad interiores femoris musculos. Sequitur alia post has coniugatio uenarum, sub cutim in superficie exstantium, quæ de inguinibus primum orientes per illam regionem adscendũt. Hinc reliqua magna uena in crus dimiditur, primum iuxta inguina emittens propaginem, quæ cum parua arteria in anteriores musculos spargitur, Secundam deinde producit propaginem, quę ex internis partibus ad genus vsque subter cutim dissipatur, ac alias non paucas ad profundiorum femorum partes distribuit. Cæterum paullo altius, quam femur, cum tibia articulo iungitur, in tres partes diuiditur, quarũ media & maxima per femur deorsum ad poplitem fertur, atque inde per profundum partis posterioris tibiæ, hoc est, suræ procedens, non modicam ramorum sobolẽ in eius musculos spargit: altera autem parte, quæ in superficie eminet, per exteriorem partem fibulę ad pedis articulum pertingit: tertia vero, quæ est interior, ad interiorem tibię partem, hoc est, ad ocream procedit, ac inde ad malleolum peruenit, ad ipsum tibię extremum: quę sane ad sangui-

ſanguinem mittendum commodiſſima eſt. Cæterum A
a maxima, hoc eſt, media iam propoſita, quæ per pro
fundum muſculis diſtribuitur, duo fiunt cum arteria
extrema, quorum alterũ maius, a tibia fertur ad in-
teriora: reliquum per mediam regionem duorum
oſſium tibiæ ad interiora pedis producitur, ac immi-
ſcetur propagini alterius venæ. quæ ab exterioribus
tibiæ partibus per fibulam deſcendit, vt denuo qua-
tuor ſint venæ, quæ ad pedes deſcendunt: vna qui-
dem omnia extima, per gibboſum fibulę extremum:
altera per partes interiores fibulæ: tertia per interio
rem tibiæ regionem: quarta, quæ ex interioribus par
tibus extuberantes oſſium tibiæ proceſſus eſt com-
plexa: vt denuo harum quatuor duæ expoſitæ ſint
fibulæ, reliquæ duæ tibiæ. Hæc de venarum ductu,
& præſertim vt ad ſermonem generalem ſpectare
poteſt.

Finalis caussa.

Tandẽ in definitione dictum fuit *gratia diſtribu-
tionis ſanguinis craſſioris*. Pro cuius cauſſæ finalis in- B
telligentia ſciendum, nos de more intelligere vena-
rum finem, qui & omnibus & ſolis venis competit.
Non negamus tamen alias veritates, & plures, venas
præſtare. Verum ſi competũt omnibus venis: locum
etiam habent in aliis partibus: & ſi ſolis venis, non
tamen omnibus. Vt non ſit ab re, ad exactam vena-
rum doctrinam omnes venarum vtilitates pateface-
re, ſiue ſit vtilitas, quæ omnibus & ſolis venis ſit at-
tribuenda, ſiue omnibus venis, ſed non ſolis: ſiue ali-
quibus tantum venis. Itaque quantum attinet ad vti
litatem, quæ omnium & ſolarum eſt venarum: fuit
in definitione propoſita, & nil aliud eſt, quam diſtri-
butio ſanguinis, ad differentiam aliarum materia-
rum, & craſſioris, ad differentiam ſanguinis tenuio-
ris, qui per arterias defertur, vt etiam tenuior arte-
rialis vocetur, craſſior autem venis. Quem ſane fi-
nem pernoſcens Auicennas cap. de membris, ait, ve-
nas eſſe creatas ad hoc vt ſanguis corporis membris
diſtribuatur. Vnde etiam hepatis latorem nocat. Per C
ſanguinem autem opus eſſe craſſum intelligere, col-
ligitur ex Galeno 6. de vſu part. 10. dum ait in vena
concludi ſanguinem craſſum. Vnde & facile circum-
fuſis partibus diſtribueretur: vena ad differentiam
arterię tunicam tenuem & raram obtinuit. Hunc
autem finem, nempe ſanguinis diſtributionem, pro-
poſitum ab Auicẽna, inſinuauit etiam Galenus, dum
tertio de vſu part. nono ait, venarum communem eſ-
ſe vtilitatem, hoc eſt, totius corporis, vt membra nu-
triantur. Cum autem ſanguine nutriantur, ita ope
uenarum ſanguis diſtribuitur. Et ob id idem Gale-
nus quarto de vſ. par. decimoſeptimo, venas dicebat
eſſe organum diſtributionis. Hunc vſum etiam inſi-
nuauit nono de vſ. par. ſexto: dum ait, nutritionem
eſſe propriam ac præcipuam venarum omnium a-
ctionem. Quod ſano modo audiendum. Non enim
partium nutritio, eſt actio venarum, ſed ipſarum par D
tium, quæ nutriuntur, verbi gratia, venæ crebri non
nutriunt cerebrum, ſed cerebrum vi ſua ſeipſum nu-
trit: vt venæ præbeant vſum, vt ſolum deferant ſan-
guinem, ſine quo pars nutriri non poſſet. Vnde ad
eandem veritatem reſpiciens 16. de vſu part. 12. ait,
partes ope venarum nutriri, & rationabiliter etiam
primo de ſem. 5. dicit, omnia membra, a venis tan-
quam a communi inſtrumento gubernari. Amplius
ſecundo de locis affect. vltimo ait: quoniam inſtru-
menta nutrimento egent, ideo opus fuit venis, qua-
re venarum vſus eſt, ut præbeant alimentum. Eun-
dem finem ſignificauit, dum ſecundo methodi ſex-
to, ait, quanquam cauſſa cryſtallini maxime ſint fa-
ctæ omnes oculi partes, ſingulæ tamen earũ aliquam
ſeorſum actionem ſunt nactæ, & vena quidem, arte-
ria, & neruus, toti animanti communem.

Vsus solius & omnis venæ.

Hanc uaritatem inſinuauit Ariſt. tertio de hiſto-
ria animalium ſecundo; dum ait, partes ſimilares
(largo has modo accipiens,) eſſe communes ſangui-
neis animalibus, ita tamen, ut locum communitatis
primum obtineat tum ſanguis, tum vena, locum au-
tem communitatis ſecundum obtineant reliquæ ſi-
milares partes. Vt his uerbis ſignificaret, ſanguinis
& uenarum utilitatem eſſe magis communem utili-
tate reliquarum partium: quoniam ſanguis, & uena
pertinent ad nutritionem, quæ eſt communiſſima a-
ctio, vt quamuis caro principatum obtineat in ani-
mali, non eſt tamen ita communis eius utilitas, nam
cum ſit organum tactus, tactus non eſt ita commu-
nis, ut nutritio.

Venarũ actio cõmunissima est alimenti distributio.

Cæterum cum uenæ actio toti animanti ſit com-
munis, & proinde vtilis: alia eſſe nequit quam ali-
menti diſtributio. Per alimentum autem (ut in defi-
nitione dictum fuit) intelligere oportet ſanguinem:
nam ſecus utilitas eſſet uenarum non propria, ſiqui-
dem Galen. 2. de ſanitate tuenda 11. alimenti diſpen-
ſationem non tãtum ueris, ſed alijs etiam inſtrumen
tis tribuit. At ſanguinem craſſum diſpenſare, ad ſo-
las uenas pertinet.

Cum ergo uenarum finis ſit diſtributio ſanguinis
craſſioris, propter partium nutritionem, circa hunc
finem duo explicanda: alterum, pertinere hunc fi-
nem ad omnes uenas, reliquum, quomodo uenæ
concurrant, an ſcilicet per temperamentum, per ea
quæ conſequuntur, per ea quę accidunt per actio-
nem.

Portæ vsus.

Quantum artinet ad primum, cum uenarum alię
ſint extra iecur, alię in iecore, & quę extra iecur a-
lię ſint portæ, alię cauæ uenæ: & quæ in iecore, aliæ
partis ſimæ, alię gibbę, omnes ſanguinem diſtribue-
re, eſt comprobandum. Quantum ergo attinet ad ue
nas extra iecur: ſunt uel porta, uel caua. Quoad ue-
nas portæ, ex Galen. quarto de vſu partium ſecun-
do, uenæ meſaraicę alimentũ deferunt ad iecur per
portas, ubi per alimentum non tantum oportet in-
telligere chylum, ſed chylum aliqua ex parte in ſan-
guinem mutatum, cum uicit, meſaraicas alimentum
in uentriculo elaboratum non ſimpliciter deferre in
hepar, ſed in ipſis præparatum, diſtribuere in hepar.
Vnde, dum Galenus ait, libro uenarũ & arteriarum
diſſect. primo, per uenas, quæ tum ad uentriculum,
tum ad inteſtina deſcendunt, cibum adſcendere ad
portas, hincque per uenas pertinentes ad iecur, in
totum iecur permanare, per cibum intelligere opor-
tet chylum præparatum, & proinde in ſanguinem
(quamuis non perfecte) mutatum. Atque hæc ueri-
tas confirmatur ex Galeno, cum ſecundo de Placit,
quinto, dicit, in uenis a iecinore in uentriculum
pertinentibus primum ſanguinem gigni. Hæc de ue-
nis portæ.

Cauæ vsus.

Quo autem ad uenas extra iecur, ſed pertinentes
ad cauam, huius etiam uſum eſſe ſanguinem diſtri-
buere, colligitur ex Gal. ſecundo de Placit. quinto;
cum dicit, a uena caua cor & reliqua mẽbra alimen-
tum recipere. Ad hæc libro de uenarum & arteria-
rum diſſectio. ſecundo, ait, a caua propagari uenas,
quæ in omnes corporis partes ſanguinem ferunt.
Præterea ſecundo de ratione uictus decimo, ait, ue-
nam cauam ex gibbo hepatis ſurſum ad dextrã cor-
dis aurem ſanguinem ferens, partibus interiacenti-
bus exiguum diſtribuit, ſed cordi plurimum elargi-
tur: ecce vſus eſt ſanguinis diſtributio. Neque ob-
ſtat, quamuis dicat Gale. ſexto de vſu partium vlti-
mo, cauæ venas pertingentes ad renes, deferre ex-
crementum ſeorſum. nam cum hoc excremento
etiam ſanguinem deferunt. Hæc de venis extra
iecur.

Venarũ in sima hepatis parte gibbaque, vtilitas.

Quo autem ad venas intra iecur; reſident in ieci-
noris parte vel ſima, vel gibba; ſi in ſima, cum Galen.
lib. de venarum & arteriarum diſſect. cap. 1, alimen-
tum aſcẽdit ad portas iecinoris, & hinc in totũ iecur
permanat. Ecce ſanguis nõ permanet in venis portę,
ſed diſtribuitur in partem gibbam. Si autem venæ
reſident

resident in parte gibba, de his loquens Gal. eodem lib.c.2.ait, harum venarum officium esse succum in simis confectum assumere, ceterum, vt assumunt, nõ totum retinent, sed eius maior portio per totũ corpus diffunditur. Quare hæ venæ sunt viæ, per quas sanguis a simis iecinoris distribuitur in totũ corpus. Vt secundum eundem sensum accipere liceat Galen. verba, dum quarto de vsu partium quinto ait, iecur secundum gibbam partem donatum esse vena, quæ chymum iam purum, & ab excremento tum biliofo, tum melancholico defecatum, suscipit, aut vt suscepit, non retinet, vt per totum corpus distribuatur.

Quomodo venæ concurrant ad sanguinis distributionem.

Hactenus ergo comprobatum sit ad omnes venas, & solas, pertinere sanguinis crassioris distributionem. Quare exelicandum succedit, per quid venę hunc vsum præstent. Dicimus ergo, hunc vsum venas præstare per ea, quæ consequuntur temperaturam, quæ accidunt, & per actionem. Declaro. Primum, quoad ea, quæ temperaturam sequuntur, est venarum tenuitas, ad quam respiciens Galen. 6. de vsu partium 10. ait, quamuis sanguis sit crassus, facile tamen circunfusis partibus distribui, propter venarum tenuitatem. Sed forte tenuitas pertinet ad magnitudinem, vt tenue sit paruum, crassum sit magnum, quare ad ea, quæ accidunt.

Quo autem ad ea quæ accidunt, hæc tetigit Galenus, dum loco iam citato dicit, sanguinem etiam crassiorem distribui propter venarum raritatem. Præterea dum lib. de morborum differentijs 7. voluit, ad venam spectare optimum sanguinem distribuere, vt fistulosa est, ac habet meatum, quo fit, vt prout amplior est meatus, copiosioris sanguinis fiat distributio, vt merito, cum Gal. 16. de vsu part. vltimo, venæ sint modo maiores, modo minores, prout maiorem vel minorem copiam deferunt alimenti, vt si meatus occludatur, distributio impediatur. Cæterum Arist. quoq; vtilitatem non ignorans venarum, vt concurrunt per id quod accidit, & præcipue per conformationem, & positionem, primum quo ad conformationem, ait 3. de hist. animalium 19. venas esse vasa & cóceptacula, sanguinis, vt, corde excepto, nullibi sanguis reperiatur, quam in venis. Vnde secundo de partib. tertio, venas quasi sanguinis vasa vocat. Idem etiam tertio de partibus quarto est testatus, atq; secundo de generatione animalium quarto. Vnde tertio de partib. 5. ait, cũ quisque humor desideret conceptaculum, venarum autem genus sit conceptaculum & vas, propterea sanguis in venis vt in vase cótinetur, vt propterea vena per conformationem similem vasi sanguinem contineat. Vt hinc, cum vena sanguinem contineat, dicat 2. de partib. 8. venas haberi gratia sensus tactus, quia scilicet continent sanguinem, qui vertitur in carnem, quæ est organum tactus. Quo autem attinet ad positionem, hanc proponens Philosophus 3. de partib. 5. dicit, caussa, vt venæ in omnes corporis partes digerantur, est, vt sanguis in venis contentus in omnes corporis partes dispensetur.

Cæterum & venas per actionem concurrere ad sanguinis distributionem, proposuit Philosophus, dum 3. de partib. 3. ait, procedunt ex amplioribus venę minores, quousq; arctiores reddantur, quã vt sanguinem transmittere possint. Ecce concurrunt per transmissionem, quare per actionem. Vnde, a Philosopho accipiens, actionem insinuauit Gal. dum 2. de ratione victus 10. ait, per venas sanguinem ferri, & distribui. Distributio autem, ad differentiam lationis, fit per actionem, hoc est per attractionem a vicinis venis, & transmissionem ad alias. Hinc factum est, vt venæ obtinuerint fibras rectas quidem, per quas trahunt; transuersas, per quas transmittunt; obliquas autem, per quas fit aliqua retentio, ne maiori cum impetu, quã decedat, fiat distributio. Neq; enim venæ egebant fibris adeo robustis, caussa propriæ nutritionis. Cæterum admoneantur studiosi, quamuis venæ ad sanguinis distributionem concurrant per attractionẽ, & transmissionem, nihilominus etiã concurrere partes nutriendas, vt scilicet proprium trahant alimentũ, vt cum Galeno tertio de sympt. caussis secundo alimenti distributio perficiatur a singulis particulis, conueniens sibi alimentum attrahentibus. Et recte dicit, distributionem perfici: vt insinuaret, non solum particulam alendam concurrere, sed etiam venas.

Hactenus ergo patet, sanguinis crassioris distributionem pertinere ad omnes & solas venas, per consequentia temperiem, quæ accidunt, & actionem.

Vsus omnium, sed non solarum venarum.

Quo autem ad vsum, qui competit omnibus venis, sed non solis: hanc vtilitatem proposuit Gal. 6. de Placitis octauo, dum ait: fieri non posse, vt ex corporis locis venæ functio immutetur: nã vena vbiq; propriam substantiæ speciem seruat, ex qua propria prodit functio. Quibus sane verbis significat, mutationem alimenti in propriam substãtiam, vt ipsamet vena nutriatur, & proinde conseruetur: quæ functio competit quidẽ omni venæ, sed etiam omnibus partibus, vt pro sui nutritione alimentum in propriam substantiam per proprium temperamentum immutent. Vt sanguinis distributio sit propter totum corpus, immutatio autem in propriam substantiam propter seipsas. Ecce est vtilitas, quæ competit omni venæ, sed non soli. Sed nota: cum Galen. proponat propriam venarum functionem, non esse nutritionem, quia nutritio est actio communis: quare per propriã oportet intelligere distributionem, quæ competit omnib. venis, siue sint in vna corporis parte, siue in alia. Cuius classis est etiã sanguificatio: siquidem ait Gal. 4. de vsu part. 17. coqui in omnibus venis sanguinem: vt quãmuis natura venis distributionis organa effecerit, ipsis tamen etiam facultatem sanguinis generatricem indiderit, ne dum alimentum per venas fertur, ipsi alimento tempus frustra periret. Ecce sanguificatio pertinet ad venas, sed minus quam distributio: vt sanguificatio potissimum spectet ad iecur: de quo suo loco: sat sit intelligere, hoc munus sanguificandi pertinere ad omnes venas, non autem solas. Eadem veritas colligitur ex Galeno, dũ inquit, tertio de temperam. 2. venas, ventriculum, & iecur, esse organa coquendi: vt cum coctio sit vel cibi, vel chyli, cibus coquatur a ventriculo: chylus autem a venis, & hepate, & ab his fit sanguificatio. Hinc etiã dicit Gal. quinto de tuenda san. vltimo, carnes nõ recte coquere, si acceperint a venis, quæ male coxerunt, ergo venæ coquunt propter carnes: quæ cum alantur sanguine, ideo venæ sanguificant. Dicebat etiam libro de morborum differentijs septimo, venam optimum sanguinem generare. Dicebat etiam sexto epid. quinto, primo: iecinoris & venarum facultatem esse cibos cócoctos mutare in sanguinem. Adhæc primo de vsu partium 16. ait, venas factas esse gratia generandi sanguinis, & simul in omnes partes ferendi.

Cæterum aduertendum, sanguificationem pertinere quidem ad omnes venas, sed non eodem modo: siquidem ad mesaraicas pertinet præperatio aliqua chyli in sanguinem mutandi: & id ob dicit 4. de vsu partium secundo, venas mesaraicas alimentum in ventriculo elaboratum attrahere, & præparare. Dicebat etiam secundo de Placitis vltimo, primum alimenti organum esse os, gulam, ventrem, secundum venas e iecinore in ventriculum pertinẽtes, in quibus sanguis primum gignitur: mesaraicæ ergo sanguificant, ut præparant, & rudem quendam sanguinem gignunt, venæ autẽ, quæ sunt in simo iecinoris, vna cum carne iecinoris sanguificant, & perfectum sanguinem efficiunt, venæ autẽ reliquæ sanguificãt, vt & prefectum sanguinem conseruent, & portionẽ imperfectam, si qua est, reddant perfectiorem.

Neque

Neque obstat Vesalij obiectio in Galenum: dum ait, cum venæ sint albæ, vim sanguificandi non obtinere. Nam vena per propriam vim, & sibi insitam, succum gignit album: per vim autem quam suscipit à iecore, sanguificat. Quæ resolutio traditur a Gal. 6. de Placit. 8. dum ait, illos esse damnandos, qui venarum tunicis, seundum naturam ipsarum, sanguinis creandi munus deferunt: recte autem dicit, secundum naturam: nam in venis gignitur sanguis, non secundum naturam venarum, sed secundum vim venis a iecinore cõmunicatam. Sed & omni venę competit sanguificatio, nõ soli: quòd proponitur ab Hippoc. lib. de alimento, dum ait: ex venis & arterijs abeunt in omnia sanguis & spiritus, & calor per hęc meat. Hæc de vtilitate cuiuslibet venæ, sed non solius.

Vsus solarũ venarũ, sed non oĩum.

Quæ autem vtilitas sit solius venæ, sed non omnis: colligi potest a Galen. in arte medic. 9. est autem, deferre vim naturalem. Quod sit verum, inquit: aliquas esse partes, quæ insitas habent a natura potentias, aliquas vero quæ insitas simul & emanantes, cuiusmodi sunt quæ neruis, arterijs, & venis egent. Si ergo sunt, quæ venis egent, ergo per uenas defertur vis naturalis, ut sicut vis animalis solũ defertur per neruos, ita naturalis solũ defertur per uenas, at non per omnes, siquidem tamen ad ossa pertingunt uenæ, quamnis exiguæ, ossaque a Galeno recensentur inter partes, quæ natura insitas: nequaquam aliunde habent emanãtes facultates. Vt hinc colligere liceat differentiam inter facultatem naturalem & animalem, ut animalis solum influat, naturalis & insita sit. & influat, ut quandoque sufficiat solum insita, ut in osse, quoniam uix dissipatur, quandoque opus sit & insita, & influente, ut in musculis, & reliquis partibus, quarũ substantia, ut prompte dissoluitur, promptе etiam & copiose refici debet, ut opus sit robusta facultate, & proinde insita, quæ robur etiam acquirat ab influente. Sed ad rem, delatio naturalis facultatis pertinet ad solas uenas, sed non omnes.

Vsus nõ solarum, nec omnium venarum.

Tandem vtilitas uenarum nec omnium, nec solarum, proponitur a Galeno, decimosexto de vsu partium vltimo, dũ ait, venas latas deduci in renes, non quidem, quia multo egent alimento, sed vt attrahãt valide, & ita attrahentes renibus inseruiant, ad attrahenda serosa excrementa. Ecce venæ sunt non omnes, sed pertinentes ad renes, quæ attrahũt vna cum renibus excrementa serosa, & illa etiam deferunt, vna cum arterijs, quare vtilitas, nec solius, nec cuiuslibet venæ. Cuiusmodi etiam est vtilitas, quæ adscribitur cauæ, dum Galenus quarto de vsu partium quinto, ait, venam cauam suscipere sanguinem, qui multa humiditate tenui & aquosa est plenus, vt conducat tanquam nutrimenti vehiculum, siquidem quamuis ex hac serositate nulla particula nutriri queat, distribuit tamen alimẽtum in corpus sine hac non poterat. Tandem vtilitas nec solius, nec cuiuslibet venæ est, quæ proponitur a Galeno libro de vsu pulsuum secundo, dum voluit, venarum vsum esse, vt calorem a corde toti impertiantur, propter illum continuum transitum, qui est de arteria in venam, vt ob id ligatis arterijs partes non prorsus orbentur cordis calore, quia per venas caloris aliquid in omnem particulã defertur. Addebat insuper capite tertio, si post vulnus vinculo excipiantur, tũ venę, tum arteriæ, partes citius reddentur frigidiores: si autem ligentur solæ arteriæ, serius: nam aliquis confluit calor per venas: si autem solæ venæ ligentur, partes frigidæ non redduntur; nam sufficit calor per arterias confluens. Est ergo caloris distributio vtilitas, non solius venæ, cum pertineat, & magis ad arterias: nec omnis venæ, sed illius tantum, quæ arteriam habeat coniunctam, quoniam per continuum transitum de arteria in venam fit hæc distributio, vt potissimum fiat per id, quod accidit, hoc est, per situm venæ proximum arteriæ, & per orificia seu per poros ipsius venæ. Hæc de venis.

CAPVT XVII.

De Arterijs.

Nomen.

QVantum ad arterias: primum quo ad nomen: notandum ex Galeno sexto de Placit. vltimo, & secundo epid. quinto, circa finem, & alibi quoque, Hippocratem & Platonem vasa sanguinem continentia nominasse venas: posteriores autem, vas, sanguinem continens destitutum motu, vocarunt venas, præditum autem motu, arteriam. Cæterum, cum (eodem teste Galeno 7. de composit. medicamen. secundum locos, cap. 1. & 7. de anat. administ. primo) duplex sit genus arteriæ: aliud a sinistro cordis ventriculo in totum propagatum, aliud quod ex larynge in pulmonem descendit: nos in præsentia circa illud arteriæ genus versabimur, quod a corde exoritur. Et sicut illud genus, quod in pulmones descendit, nominatur arteria aspera: ita hoc, de quo loquemur, potest vocari arteria leuis.

Definitio.

Leuis igitur arteriæ hæc definitio tradi potest: ***Arteria leuis est membrum similare, genitum ex substantia carnosa, & fibrosa, & membranosa, a vi arterifica, gratia distributionis sanguinis spirituosi.***

Genus.

Declaro. Primo dictum fuit, arteria est ***membrum***: scilicet uita præditum, quod necessario habet facultates, siquidem ex Galen. lib. 4. de usu part. 7. quodlibet instrumentum contrarias inter se sibi insitas facultates habet, nempe attractricem, & expultricem, prеterea retentricem, & alteratricem. Et ob id lib. artis medic. nono, arterias recenset inter corporis partes uiuentes, ad differentiam scilicet pilorum.

Materia.

Deinde dictum fuit ***similare*** siquidem Gal. lib. de morborum differentijs tertio, arterias collocat inter partes similares, quamuis non sint ita similares, ut ossa, cartilagines, & ligamenta: quemadmodum testatur libro de inęquali intemperie secundo, vbi uenas & arterias separat a partibus magis similaribus, sicut in sermone de uenis explicauimus.

Deinde in definitione dictum fuit, ***genitum ex substantia carnosa, & fibrosa, & membranosa*** ex decimo methodi ultimo, ut dictum fuit de uenis, ut ex hac particula colligeremus, quamuis arteria fiat mediate ex semine, & magis mediate ex sanguine (ut ait Galen. secundo de facultat. naturalibus tertio) nihilominus, ut sanguis mutatur in semen, & semen ad procreationem arterię in carnosam substantiam & fibras: hę duę substantię sunt materia ex qua immediate fit arteria.

Vnde quoad substantiam carnosam, hanc Auicennas vocauit ligamentalem, & Galenus lib. de inæquali intemperie secundo, membranosam, quoniam tunieæ caro, instar ligamenti & membranæ extenditur, est tamen determinata & propria caro arteriæ, distincta a qualibet alia carne, etiam seminali.

Quod antem attinet ad substantiam fibrosam, ex hac etiam arterias fieri locis citatis, dicit Galenus. Quinimo etiam addit, secundo de temperamentis tertio, hanc substantiam fibrosam, ad differentiam fibrarum in musculis, non esse factam ex ligamentis & neruis, vt insinuaret genitam esse ex priuato semine. Neque etiam fibræ citra artificium arteriam constituunt, siquidem, cum arteria (vt suo loco ostendemus) duas habeat tunicas, cum Galeno. sexto de vsu partium, interna fibras obtinuit transuersas, addebat autem Vesalius, sed a Gale. accipiens, septimo de anatomicis administrationibus quinto) tunicam interiorem esse intertextam duntaxat transuersis fibris, exteriorem autem rectis, & quibusdam mediocriter obliquis, transuersis nullis, vt si fibræ inuicem conferantur, plurimæ sint transuersæ, paucissimæ

obliquæ

Codex Auicennæ corrigitur.

obliquæ, rectæ pauciores transuersis, plures obliquis. A Et ratio fuit, quoniam arteria, vt suo loco explicabitur, magis eget destinata transmissione, minus attractione, & adhuc minus retentione, fibræ autē transuersæ inseruiunt transmissioni, rectæ attractioni, & obliquæ retentioni. Neque huic veritati aduersatur Auicennas, quamuis dicat, vbi membra habent duas tunicas, in interna semper fibras esse rectas & obliquas, in externa transuersas. Dicimus, non opus esse legere semper, sed sæpe, vt scilicet excipiantur arteriæ, vtpote quæ magis sunt destinatæ distributioni, quam retentioni: ad differentiam ventriculi, vteri, & similium partium. Quod sit verum: Auicennas, cum dicit, melius est, vt villi attrahendi & retinendi sint: simul addit, nisi in intestinis, nam magis egent attractione & expulsione, quam retentione. Constitutum ergo sit, arteriarum materiam ex qua, esse substantiam carnosam, & fibrosam; & proinde mēbrum esse spermaticum: vt deperditum reparari nequeat, B quamuis ad differentiam ossis agglutinationem admittat, vt testatum reliquit Galenus quinto methodi septimo: siquidem eam duritiem non obtinet, quam os, & cartilago: vt aliud sit partem deperditam refici, aliud diuisam agglutinari.

Arteria non reparari, sed tamen agglutinari potest.

Quædā arteria membrana tegūtur.

Cæterum notandum, dum dictum fuit, arteriam esse genitam ex carne, & fibris, (vt dictum est de venis) opus esse intelligere de quacunque arteria. Siquidem quædam reperitur arteria, quæ præter proprias tunicas, communem etiam, hoc est, mēbranam assequitur. Quod sit verum: Galenus quinto de vsu partium secundo, ait: arterias instar venarum distribui, vt membranæ, quibus venæ proteguntur, & vicinis partibus colligantur, protinus arterijs quoque sint vsui. Ecce arteriæ membranis teguntur. Adhæc idem Galenus, septimo de anatomic. admini. quinto, dum proposuit tunicas peculiares arteriæ, ita habet: quarta vero peculiaris tunica nulla est, sed veluti quibusdam venarum, ita arterijs alicubi adhęrescit & circuntenditur membrana tenuis, integens, C aut firmans, aut connectens arterias vicinis particulis; atque id maxime venis & arterijs accidit, secundum septum, in ima regione a peritonæo, in superiori intra thoracem a membrana subcingente costas. Vt demum, cum membrana aliquam arteriam quandoque inuestiat, cum Galen. passim, & potissimum libro de pleuritide quarto, aliqua arteria sentiat.

Arteriarum sanguis.

Constitutum ergo sit, arterias immediate productas esse ex substantia carnosa, & fibrosa, vt hæ substantiæ fiunt ex semine: vt semen fit ex sanguine, qui sane sanguis cum Galeno tertio de facultatibus naturalibus vltimo, esse potest tum arteriosus, tum venalis. Quod sit verum: quantum ad arteriosum, hoc est, a corde emanantem, ait, quod sanguinis in cauitatem arteriarum, cum dilatantur, est translatum, id ceu maxime sibi conueniens, maximeque nutrire valens tunicæ vasorum, scilicet arteriarum, trahunt. D Quo vero ad sanguinem venosum, hunc proponēs, ait: quod autem ex venis in arterias transferatur aliquid sanguinis, præter sanguinē scilicet arteriosum, euidenti argumento est: Si enim multis amplisque arterijs præcisis iugulare per eas animal velis, inuenies animalis venas atque arterias vacuatas, quod sane nunquam fieret, nisi vena & arteria inter se haberent altera in alteram ora reclusa. Cum ergo sanguis ex venis in arterias influat, nisi arteriæ ex hoc nutrirentur, frustra sanguis in arterias confluerent. Quare arteriæ aluntur sanguine & arterioso, & venoso: vt ab arterijs in semen mutatur. Excipitur autem magna arteria prope cor: vnde Hippocrates libro de corde ait: magnam arteriam non nutriri sanguine apparente, & quem videmus, quod ex eo fit manifestum, mactato enim animali, & sinistro ventriculo dissecto, tota arteria dissoluta apparet, modico seroso humore excepto, flauaque bili, conspicitur autem (vt puto) serosus humor, quia fuit sanguinis vehiculum: apparet autem flaua bilis, quoniam, cum sanguis pro alimento arteriarum egeat insigni elaboratione, aliquid flauæ bilis in hac insigni coctione secernitur.

Efficiens caussa. Crasis.

Deinde dictum est *a vi arterifica*. Per hanc de more intelligimus generatricem arteriarum, per propriam alteratricem, & formatricem. Vnde quātum ad alteratricem: hæc arterijs tribuit illam temperiem, quam proponit Galenus primo de temp. vltimo, dum ait: arteriarum tunicam exsanguem esse, & natura frigidam, contactu autem sanguinis calefieri, atque ad medium temperamenti statum venire, in passiuis autem voluit esse siccam, sed minus tendine, & magis neruis, atque etiam (vt ait quinto methodi septimo) sicciorem vena. Addit autem secundo de temperamentis tertio, arteriarum carnem esse calidiorem cute, fibras autem partim similes, partim paulo magis, partim paulo minus, tum frigidas, tum siccas.

Durities, & crassities.

Vt cum hæc sit arteriarum temperatura, hanc sequatur potius durities maior, quam in venis: & quo ad formatricem, crassities. Vnde dicit Galenus quarto de dignoscendis pulsibus vltimo, arteriam tam crassa tunica esse munitam, vt peritonæi sit sextupla. Dicit etiam sexto de vsu part. decimo, venas & arterias non habere tunicas æque crassas, siquidem arteria sextuplo est spissior, quam vena. Excipitur autem arteria venosa, de qua in sermone de pulmone loquemur, quemadmodum etiam de vena arteriosa. Sed ad rem. Arteria obtinet substantiam crassiorem venis, & præterea cum Galen. quinto methodi septimo, etiam duram: quamuis arteria sit longe mollior, & magis carnosa, quam os & cartilago. Alteratrix itaque arterijs hanc tribuit temperiem, & proinde hæc temperiem consequentia. Cur autem: apparebit, dum circa vtilitates arteriarum versabimur. Hæc de vi alteratrice.

Conformatio.

Quantum ad formatricem: cum hæc tribuat conformationem, magnitudinem, numerum, & situm: quantum ad conformationem, respiciens ad hanc Gal. 1. de differentijs pulsuum 3. ait: arteriæ corpus non modo esse lōgum, sed præterea teres, & cauum. Dicebat etiam primo de caussis pulsuum 4. arteriam instrumentum esse, quod spissis est tunicis, & cauum intus. Vt cum eodem Gal. lib. de morborum differentijs 7. arteriæ euidentes obtineant meatus. At preter hos euidentes meatus pertinentes ad cauitatem arteriarum, sunt etiam alij meatus, seu pori, quorum aliqui spectant ad tunicas, aliqui ad extremitates arteriarum. De quibus omnibus agens cum diligentia Galenus, dicit libr. de vsu pulsf. 5. arterias numerosas obtinere meatus, per quos materia extra arterias trāsmittitur, & in arterias attrahitur. Siquidem in primis arteriæ communia habent cum venis oscula, quamuis adeo exigua, vt sensum nostrum fugiant: quo fit vt si magnæ simulque multæ arteriæ vulnerentur, vniuersus animalis sanguis per eas exhauriatur. Arteriæ præterea, ait Gale. possident ora, quæ in cutem finiuntur, per quæ & aer circundans recipitur, & halituosum excremētum excernitur. Amplius arteriæ secundum suas tunicas habent tenues quosdam meatus veluti spiramenta, per quos ex circumpositis spatijs vicissim trahunt & expellunt. Adhæc arteriæ osculorum specie meatus habent, qui in intestina & ventriculum terminātur, per quos ex ventre & intestinis tum attrahūt, tum rursus expellūt. Hæc de conformatione.

Magnitudo

Quantum ad magnitudinē, cum Gal. 3. de facult. naturalibus vltimo, arteria est vas satis vastū, a quo quæ sunt in corpore omnes arteriæ ortum habent. Magnitudinis autem caussa fuit, quoniam arteria non modo spiritum a pulmone accipit, verum etiam ex dextro sinu, per vias communes hoc est, septi foramen,

ramen, sanguinem suscipit. Cæterum, quamuis arteria vas sit magnum, nihilominus æqualem magnitudinem non seruat: vt arteriæ aliqua portio sit maior, alia minor. Veluti cum Gal. sexto de vsu partium quinto, & 16. de vsu partium secundo, dum arteria ex corde enascitur, protinus imparibus sectionibus bifariam diuiditur, nam maior est portio, quæ fertur deorsum: quoniam totius animantis partes cordis substantia sunt plures, & maiores superioribus. Hic adesse crassitiē, & tenuitatem, in respectu ad venas.

Numerus arteriarum.

Quantum deinde attinet ad numerum; si primum arteriæ conferantur cum venis (vt dictum fuit in sermone de venis ex Gal. 16. de vsu partium 12.) arteriæ in partibus insertæ sunt pauciores venis: & ibi ratio fuit explanata.

Tunicæ.

Si autem perpendatur numerus in ipsis arterijs: potissimum perpendere licet tunicarum numerum. Dicebat autem Galen. 7. de anatomicis administrationibus quinto, arterias possidere tunicas peculiares duas, nempe exteriorem & interiorem, exterior est sane tenuis, qualis est venæ tunica, & rectis fibris, & quibusdam mediocriter obliquis, transuersis nullis contexta, interior vero, & durior est, & quinctuplo crassior, in trāsuersas fibras dissoluitur. Hęc pręterea interna tunica, secundum internam superficiem ceu quandam cutem obtinet, telæ aranearum manifesto persimilem, in magnis quidem arterijs perspicuam, quam nonnulli tertiam arteriæ tunicam statuunt. Præter has nulla alia est peculiaris: sed in aliqua arteria, vt suo loco dictum fuit, quædam membrana contegens. Sed ad rem. Hic est tunicarum numerus: vt peculiares sint duæ: exterior, & interior, cum sua cute, in superficie interna. Hanc eandem veritatem propo suit, dum sexto de vsu partium vndecimo ait: arteriam duas obtinere tunicas, quarū interna crassa est admodum densa, ac dura, exterior tenuis, ac mollis, cuiusmodi est venæ tunica. Dicebat etiam quarto de differentijs pulsuum secundo, arteriam esse vas assimile venæ, nisi quatenus duplicem tunicam, & longe robustiorem habet. Hæc de numero.

Arteria ortus.

Quo autem attinet ad situm: & primo penes ortum: Gal. lib. artis medic. 6. ait, arterias originem ducere a corde, hoc est, vt ait Gal. 6. de vsu partiū quinto, a sinistro cordis ventriculo, quemadmodum etiā primo de Placi. c. 7. affirmauit, & replicauit tertio facul. nat. vlt.

Ductus arteriarum tutus est.

Quo autem attinet ad situm, sed penes ductum: primum id scire expedit, formatricem hunc securū tribuisse arterijs, vt, cum Gal. primo de præsagio ex pulsibus tertio, rarum sit, vt arteria de sua sede migret. Hinc factum est cum Galen. 16. de vsu part. 10. vt quanto arteria ad vitam est principalior, tanto ductum seu sedem tutiorem habuerit. Hinc etiam formatrix cum eodem Galen. 3. de anatomicis administ. octauo. in imo retinet arterias, vt nusquam particulam ipsarum manifeste in cutem emittat: emittit autem & venas, & neruos. Vt arteriarum situs sit vsque adeo profundus, vt cum Galen. tertio de anatomicis administrationibus vltimo, in carnosis arteriarum pulsus non appareat. Statutum ergo sit, arterias, secundum ductum, sedem admodum tutam obtinere: nam vbi læduntur arteriæ, summum vitæ imminet discrimen.

Arteriæ venis sunt vicinæ.

Cæterum arteriæ pręter tutam sedem cum Gal. nono de vsu partium quinto, etiam eam sunt adeptæ, vt venis sint propinquæ: vt hæc vasa mutuo sese contingant, & semper arterijs venæ insideant, vt, teste Galeno quinto de vsu partium secundo, sit conspiratio quædam, & materiarum communio.

Arteriarum ductus & propago.

Cæterū vt in hoc sermone generali aliqua ex parte arteriarum ductus appareat: sciendum ex Gal. libro de venarum arteriarumque dissect. cap. nono: & primo de placitis septimo, & 16. de vsu partium secundo: sexto de vsu partium quinto, libro de pulsi- A bus ad tyrones quinto, quemadmodum dictum est de venis, ita dicendum de arterijs a corde prodeuntibus; vt quæ ramorum serie pulmones petant, radicum imaginem ostendant: quæ autem aorta, seu magna vocatur arteria, caudicis in arbore proportionem subeat.

Cæterū ex hac magna arteria, quæ trunco respondet, & maxima est, distribuuntur rami tum ad reliquum corpus. Quæ sane distribuitur in cor: est quæ cor ambit seu coronat: vnde dicitur ἐπιςεφανοῦσα, quasi circumcoronans: vt cor in ambitum duas habeat circumfusas arterias, alteram quidem maiorem, quæ maximam cordis partem amplectitur: reliquam ea maxime regione distributam, vbi tertium ventriculum esse existimauit Arist. at iacet in latiori cordis parte, quæ est particula dexterioris vētriculi, non autem tertius ventriculus.

Minor arteriæ portio ascendens.

Ad reliquum autem corpus magna arteria mittēs B ramos, hunc ductum seruat, vt minor pars sursum feratur: maior autem ad spinam deflectatur. Vnde, quantum attinet ad minorem: hæc dum sursum fertur, confestim in sectiones inæquales finditur: nempe in maiorem & minorem. Quantum ad maiorem minoris: hæc ad iugulum tēdens, oblique de sinistra ad dextram thoracis partem porrigitur. Hæc autem vbi prope glandium, hoc est, thymum peruenerit, primum mittit ramum ad sinistram iugularem, post illum alterum ad dextram: deinde quidquid ipsius restat, ad pectoris os, non aliter ac vena porrigitur, tum alios producens ramos, tum eum qui mammas subit. Quæ vero portio ad primas thoracis costas diuiditur, extraque thoracem emergit, vt vena, ad spinales musculos distribuitur, quæque per foramina sex vertebrarum colli deducta, vna cum vena, ad spinalis medullæ meningas descēdit, & diuiditur, vt ad summum humerum, scapulam, & axillam dextram, C vna cū venis distribuatur: sicuti & arteriæ carotides dictæ singulæ cum singulis iugularijs venis internis adscendunt. Omne autem quod ex carotidibus reliquum est, sursum recta procedens, penetrat in caluā, inibique plexum illum, ad retis imaginem complicatum, efformat. Deinde rursus in duas coiens arterias, subdit ad cerebrum. Quo autem ad minorem, oppositum maiori habet situm: nam attollitur & ipsa obliquior ad sinistram scapulam, & axillam, & propagines mittit ad pectoris os, primas etiam thoracis costas, ad sex colli vertebras, atque ad clauiculæ loca vicina summo humero: cum autem has omnes ediderit, reliquum eius in scapulam & manum diuiditur. Hæc de arteria, vt sursum.

Minor portio arteriæ descēdens.

Quo vero ad eam quæ ad spinam deflectitur, quæ maior est: hæc vt a corde se promit, & ad spinam deflectitur, quintam thoracis vertebram adscendit, & inde per totam spinam vsque ad latum os descen- D dit: atque primum propaginem quandam emittit tenuem, quæ in eas diuiditur thoracis partes, quibus pulmones adiacent. Huius autem propaginis extrema ad arterias vsque adscendunt; deinde per singulas vertebras rami, tum in spatia intercostalia, tū ad spinalem medullam exoriuntur. Cæterum magna arteria deorsum procedens, simulatque thoracem egressa est, præterea duas in septem transuersum mittit arterias, deinde in abdominis viscera, nempe ventriculū, iecur, lienem, mesenterium, intestina, renes, vesicam, et testes. Dum vero magnæ arteriæ pars extrema, ad lumborum latera peruenerit: superpositam venam transcendit, atque bipartita in vtrumque crus mittitur. At dum hæ portiones ita feruntur, præterea ad vtramque ipsarum conspiciuntur propagati ramuli, qui conceptibus per vmbilicum inseruntur, atque similiter etiam in iam perfectis animantibus arteriæ aliquæ propagatę, vna cū venis, ad os latum & vicinos musculos excurrunt. Atq; tandē cruris vtriusque arteria per crus descendens ad pedes

des defertur. Hæc de arteriarum situ in genere: & proinde de compositione, quæ arterijs a formatrice fuit tributa,

Finis.

Tandem in definitione dictum fuit, ***gratia distributionis sanguinis spirituosi***. Hac particula exprimitur utilitas, quæ & omni, & soli arteriæ attribuitur.

Vsus soli & omni arteriæ conueniens.

Qua vtilitate explicata, (vt in sermone de venis) reliquas arteriarum vtilitates explanabimus, siue competant omnibus, at non solis: siue solis, sed non omnibus: siue nec solis, nec omnibus. Quantum ergo attinet ad vtilitatem, qua & sola & omnis arteria est donata, & proinde in definitione est proposita: dictum fuit, esse distributionem sanguinis spirituosi. Vnde primum sciendum, dixisse Hipp. lib. de ossium natura, venas, id est, arterias, pulsatiles venas per corpus diffusas, spiritum, & fluxum, & motum exhibere: spiritum, idest, vitalem: fluxum, id est, sanguinem spiritalem: & motum, idest, vim pertinentem ad arterias, vt pulsent. Sed præterea sciendum, dixisse lib. de carnibus, arteriam plus habere calidi, quam venam, & spiritum condere, & conseruare. Adhuc sciẽdum, cum Gal. 6. de Placit. 8. per sanguinem spirituosum opus esse intelligere sanguinem, qui est permixtus cum copioso spiritu vitali. Vnde dicit loco citato Galenus, arterias deuehere in totũ corpus sanguinem, sed non crassiorem instar venarum: verum feruentem & spirituosum, & qui cum vehementia fluit. Dicit etiam primo de semine sexto, ex arterijs influere spiritum, vna cum subtili admodum, & pauco, & calido sanguine. Vt, cum sanguis spirituosus sit cordis opus, propterea cum Auicẽna arteria sit lator, inseruiens cordi: quod accepisse potuit a Gal. lib. artis medic. nono.

Quomodo sanguis in arterijs detineatur.

Cæterum quia arteria distribuit sanguinem spirituosum, & quia detinet, & quia transmittit; vt nisi sanguis a corde in arterias effluxus in arterijs detineretur, & nisi arteriæ transmitterẽt, non fieret hæc distributio: idcirco duo explicanda occurrunt: alterum quomodo arteriæ detineant sanguinem: reliquũ quomodo transmittant ad hanc distributionem.

Distributio sanguinis spirituosi.

Quantum ad primum: ex Galeno sexto, de vsu partium decimoseptimo, arteriæ sanguinem tenuem detinent per suam substantiam crassam, & hinc per duplicatam tunicam, & proinde per ea quæ consequuntur. Sed forte per ea quæ accidunt: nam crassities pertinet ad magnitudinem. Patet autem, per sanguinem tenuem opus esse intelligere sanguinem spiritu refertum. Vnde Galenus libro de tumoribus pręter naturam vndecimo, voluit, arterias detinere sanguinem tenuem multo spiritu refertum. Vt huius caussa etiam cum Auicenna arteria duplici tunica fuerit donata, & interna etiam satis crassa, ne a sanguine calido contento scindatur, & ne spiritus contentus præ nimia sua raritate resoluatur,

Quo autem ad secundum: dicimus arterias conducere ad distributionem per sui actionem, hoc est, per pulsum: de quo infra suo loco dicimus. Sed præterea, & magis, per expulsionem, & proinde per fibras, quæ ob id in tunica interna sunt tantum transuersæ, & plures. Constat ergo quemadmodum & omnis & solius arteriæ vtilitas est distributio sanguinis spirituosi per vniuersum corpus. Quæ sane vtilitas non exigui est momenti: siquidẽ virtute huius transmissionis, præter id, quod aluntur arteriæ, vt superius diximus, accidit & animalem spiritum nutriri, & calorem vitalem per totum corpus, mediante sanguine & spiritu dispensari. Vtrumque Gal. auctoritate comprobatur. Et primum quantum ad animalis spiritus nutritionem: dicit Galen. 6. de vsu part. 17. in arterijs purum sanguinem & tenuem detineri, nempe qui spiritui animali nutrimentum erat suppeditaturus. Quo vero ad calorem vitalem: dicebat Gal. lib. de vsu pulsuum secundo, calorem toti a corde communicari per arterias, quamuis non modo per cauitatem, hoc est, per spirituosum sanguinem in cauitate detentum, sed etiam per arteriarum tunicas: vt quamuis arteriæ vinculo cõstringantur, subiectis tamen partibus non adimatur calor: quoniam per tunicas nonnihil confluit. Vt arteria sit caloris influentis ductus, seu subiectum, & per continuatam tunicam, & per meatum, hoc est, sanguinem spirituosum contẽtum in meatu. Vt tandem concludere liceat, omni & soli arteriæ competere, vt distribuat sanguinem spiritiuosum toti corpori; vt huius distributionis beneficio non modo alantur arteriæ, verũetiam nutriantur spiritus animales, & calor a corde in totum influat. Vt si seorsum hos fines spectemus, nutritio animalis pertineat solum ad arterias, quæ caput petunt: distributio autem caloris influentis, ad omnes arterias, non tamen ad solas, cum etiam, (vt dictum fuit in sermone de venis,) aliqua fiat per venas distributio. Quinimo vt ait lib. de vsu pulsf. 3. cordis calor influit ad partes, non modo per venas, & arterias, verumetiam per alias omnes particulas: vtilitas autem & omnis & solius arteriæ, sit sanguinis spirituosi distributio per totum corpus.

Cõseruatio qualitatis caloris natiui: quæ omni, sed nõ soli arteriæ conuenit.

Eiusdem classis, vt puto, ferme est qualitatis caloris naturalis custodia: vt cum arteriæ conferant toti, & distribuendo calorem influentem, & per tunicas; & per cauitates, & conseruãdo caloris insiti qualitatem: rationabiliter arterias Galenus 1. de semine quinto, & alibi, recenset inter prima maximeq; communia in animalibus instrumenta, a quibus omnia membra gubernantur. Dictum autem fuit, ferme: propterea quod distributio sanguinis competit soli & omni arteriæ: commoderatio autem caloris, omni quidem arteriæ, sed non soli: si quidem ex Galeno lib. de vsu respirationis vltimo, moderata respitatio contingit per arterias toti, hoc est, omnibus membris, præterquã cordi, & cerebro; quia scilicet cordi accidit per pulmones, cerebro autem per nares: vt caloris custodia non solum pertineat ad arterias, verumetiam ad asperam arteriam, & pulmones, atque ad nares. Vnde hic notandum, hoc loco Galenum accipere respirationem pro motu ex inspiratione, & exspiratione: quomodo accipiebat Hipp. 6. epidemiorum 6. primo. Vnde ait: demonstratum est, impossibile esse caliditatem esse saluam citra respirationem: inspirans namque & exspirans est totum corpus. Vt per respirationem accipiat motum, non modo voluntarium, qui fit a musculis, qui proprie dicitur respiratio; verumetiam naturalem, qui fit ab arterijs, & vocatur pulsus: qui, vt ait Galen. lib. de vsu pulsf. 2. est veluti quædam respiratio. Sed ad rem. Qualitatem temperiem caloris seruati, cum pertineat & ad nares, & ad pulmones, & ad arterias: rationabiliter hęc vtilitas est quidem omnis arteriæ, sed nõ solius. Et quod hoc sit verum, adhuc confirmatur Galeni testimonio, libro de vsu pulsf. 2. dum ait: cordis calorem seruari sola respiratione: aliarum autẽ partium, & pulsu, & calore, a corde effluente. Vnde dum ait Auicennas, cap. de membris, arterias esse creatas, vt cor euentetur: est praua lectio, & legere oportet, vt calor euentetur. Et hæc veritas colligitur etiam ex Galen. 16. de caussis morborum 3. & 4. de præsag. ex pulsibus 22. dum ait, calorem seruari a motu caloris, & arteriarum.

Quomodo arteriæ conseruent caloris natiui qualitatem.

Cæterum hoc loco admoneantur studiosi, dictum esse, ad arterias pertinere, conseruare calorem naturalem, secundum eius qualitatem: non quidem calefaciendo, vt pertinet ad pinguedinem: sed potius attemperando. Et hoc est, quod significauit Gal. dum primo de vsu partium 16. ait: arterias custodire naturalem caliditatem. Siquidem (licet Galen. per Gal. interpretari) tertio de vsu partium nono, in fine ait, membra per arterias refrigerari. Dicebat etiam 16, de vsu part. duodecimo, in corporis partibus misceri arterias, vt caloris symmetria conseruetur. Dicebat etiam

etiam libro de vſu pulſuum vltimo, ope arteriarum A calorem inſitum refrigerari: quod etiam octauo, de Placitis octauo, repplicauit: nec non primo de different. feb. 4. ſecundo, de locis affectis vltimo.

Conſtitutum ergo ſit, vtilitatem cuiuslibet arteriȩ, ſed non ſolius, eſſȩ caloris naturalis omnium partium, præterquam cordis, cuſtodiam, ſeu commoderationem ſecundum qualitatem: vt hæc caloris cuſtodia differat a cuſtodia caloris pinguedinis ſeu adipis: ſiquidem ope corporis pingui, & omnib. modis cuſtoditur calor, & cuſtoditur etiam cordis calor.

Quomodo arteriæ cuſtodiant calorem omniũ partiũ.

Vnde in præſentia explicandum ſuccedit, qua ratione ad hunc vſum præſtandum concurrant arteriæ. Dicimus ergo concurrere cum Gal. 3. epid. 31. per actionem, per motum: de quo loquens Galen. 2. de tuenda, vndecimo, & primo de differentijs pulſuum 3, dicit, arteriarum motum nunquam intermittere. Dicebat etiam ſexto, de locis affectis ſexto, arteriarum motum perpetuum eſſe, eo quod neceſſaria B ſit nobis arteriarum actio: vt cum hic motus ſit perpetuus, cum Gal. 6. de vſu part. decimoſeptimo, arteriæ, & craſſam ſubſtantiam, & duplicatam tunicam fuerint conſecutæ, vt arteriarum corpus eſſet robuſtum, & proinde ad perpetuum motum perferendũ idoneum, Hic autem motus paſſim a Galeno, & potiſſimum primo de differentijs pulſuum tertio, pulſus vocatur.

Pulſus arteriarum.

Vnde cum arteriæ per motum perpetuũ, pulſum vocatum, conferant ad commoderationem caloris inſiti: ne in tanto negocio deficiamus, primum explicare oportet, quæ ſit forma huius motus: ſecundo, quod agens, an ſc. animæ, vel naturæ; & vnde prodeat, hoc eſt, an ſit inſitum arterijs, an aliunde influat: tertio quomodo hic motus vtilitatem propoſitam præſtet.

Forma pulſus.

Quantum ad primum: dicimus cum Gal. 1. de differentijs pulſ. 3. hunc motum geminatum, eſſe ex cõ- C trarijs conſtitutum partib. hoc eſt, contractione, & diſtenſione: vt cum Galeno libro de vſu pulſuum ſexto, vtraq; pars ſit actio: ſiquidem pro vi magis & minus robuſta, intenditur & remittitur, tum diſtenſio, tum contractio, ſeu diaſtole, & ſyſtole: cuiuſmodi etiam reperitur in corde. Ad quam ſimilitudinem reſpiciens Gal. dicit libro de vſu pulſuum 1. arterias eundem motum cum corde cuſtodire: vt hinc arteriȩ & cor eadem motus incommoda ſentiãt: vt ſi homo plus iuſto calefiat, vt reſpiratio euadit celerior, frequentior, & maior; ad eundem modum & pulſus mutatur. Vt cum reſpiratio & pulſus ab eiſdem cauſſis mutentur: omnes ferme tum Philoſophi, tum medici, in hãc opinionem deuenerint, quod reſpirationis & pulſus idem ſit vſus: nempe caloris innati conſeruatio, & ſpiritus animalis nutritio. Quamuis dum pereunt, eandem noxam non afferant: ſiquidem abolita reſpiratione, homo perit: pulſu autem ſublato, minime. Vnde Gal. reſpiciens ad ſimilitudinem inter motum cordis & arteriarum, dicit, ſeptimo, de anat. adminiſt. 5. omnes arterias eodem rhythmo cũ D corde pulſare. Dicebat etiam lib. de pulſib. ad tyrones primo, omnes inter ſe arterias & cor eandem habere pulſandi rationem. Vt cum Galeno tertio de præſagio ex pulſibus tertio, motuum & cordis & arteriarum exordia in idem incidant tempus: diſcrimẽ autem ſit, quoniã cor ſingulis arterijs maiorem, celeriorẽ, vehementiorẽq; pulſum habet. Hæc de primo.

Pulſus cauſſa efficiens.

Quo ad ſecundum, quod erat pulſus cauſſam effectricem proponere: dicimus cum Galeno ſecundo de tuenda vndecimo, arteriarum motum fieri non a voluntate, ſed a natura, vt pertinet ad omnes corporis partes, vt omnes quatuor facultatib. naturalib. gubernantur. Cæterum cum motus naturalis, ex Galeno lib. de tremore ſecundo, ſit vel ſenſib. non apparens, cuiuſmodi locum habet in venis; vel euidẽs: in præſentia intelligimus motum naturalem euidentem, qui & vitalis dici poteſt: vt rationabiliter fiat a facultate vitali. Sed oritur difficultas: cum arteriarũ motus fiat a facultate vitali, nõ eſſe naturalem. Nam Gal. quarto, de præſagio ex pulſibus duodecimo ait: facultatem vitalem non eſſe eandem cum naturali, ſeu nutrice vocata: nam vitalis gignit pulſum, naturalis familiare attrahit, alienum reijcit, retinet, atq; alterat familiare alimentum: vt vitalis nec in ſtirpibus nec animalib. frigidiorib. inueniatur, cuius generis ſunt oſtrea, in quibus tantum vis reperitur naturalis. Dicimus, & vitalem vocatam, & naturalem dictam vtramq; eſſe naturalem, ad differentiam animalis: diſcrimen autem eſſe, quoniam naturalis vel agit ſine motu euidenti; vel ſi cum euidenti, non eſt motus perpetuus, vt dum a ventriculo fit vomitus, ab vtero fœtus excretio: at vitalis agit cum motu euidenti, & illo perpetuo. Vt cum facultas hæc pulſifica ſit naturalis, nequaquam ſit quid præter illas quatuor, nempe attractricem, retẽtricem, alteratricem, & expultricem. Eſt a. attractrix, & expultrix: vt per motum dilatationis ſit attractio, per motum autem contractionis expulſio.

An inſita, an influens facultas pulſifica.

Cæterum cum arteriarum motus fiat a facultate vitali: inquirendum an arterijs ſit inſita, an potius aliunde influat. Dicimus cum Galen. 3. de præſagio ex pulſib. 2. 3. de ratione victus 47. lib. de vſu pulſuũ 6. & vltimo, & alibi, pulſum eſſe motum arteriarũ, vt præditæ ſunt facultate vitali, ipſius a corde tributa. Et ſecundo de ratione victus 47 Galen. dicit: ſicut vna eſt in neruis facultas, quæ principium habet cerebrũ; altera in venis, quæ oritur ab hepate; ita quædam eſt in arterijs, cuius principium eſt cor. Vnde ſui non immemor Gal. 1. de cauſſis pul. 4. dicit: arteriarũ motum fieri a facultate, ad differentiam inſtrumentorum artificum vt arterijs a corde ſit indita facultas, quæ per eas totas permanat. Quomodo autem influat ac permeet, explicans libro de vſu pulſ. cap. 4. & 5. & 7. de placit. 5. ait: arterias pulſare, non propter ſpiritum a corde, immiſſum, ſed quia tunicas connexas habẽt cum corpore cordis. Cæterum quãuis pulſus effectrix cauſſa ſit facultas vitalis a corde effluens: hæc tamen non ſine calore inſito arteriarũ agit. Quod ſit verum: Gal. 8. de Placitis 7. inquit, arteriarum motum produci ab inſito arteriarum calore. Hæc de ſecundo.

Quomodo pulſus calorem natiuũ conſeruet.

Quo autem ad tertium: erat autẽ explicare, quomodo arteriæ per ſuum motum ſint vtiles, & potiſſimum calorem naturalem moderẽtur, & tueantur. Gal. primo de cauſſis pulſuum 4. de vſu pulſ. 3 & 4. & vlt. 8. de Plac. 8. & alibi, ſæpe aſſerit, cum arteriæ contrahantur, & dilatentur; per contractionẽ quidquid in ipſis fuliginoſum fumoſumque creatum eſt, id exprimendo elidere, quo fit vt caloris inſiti ſuffocatio inhibeatur: per dilatationem autem, exteriorem aerem in corpus attrahere, vt hinc caloris diſſolutio prohibeatur, ſiquidem calor innatus refrigeratur, vnitur. Vt colligere liceat inſitum calorem cõſeruari ab arterijs & ſecundum qualitatem, & ſecundum motum.

Quomodo fiat attractio arteriarum.

Cæterum notandum, circa attractionem, quæ fit per dilatationem arteriarum: cum Gal. 3. de facult. natural. vlt. duo eſſe tractionis genera: aliud quod fit qualitatis conuenientis, veluti dum ferrum trahitur a magnete. Hæc autem attractio fit cominus, hoc eſt, a propinquis, pertinetque ad inſtrumenta, non vt caua, ſed vt inſtrumenta ſunt, quæ nutriri poſtulant: quo fit vt cum trahatur, quod cognatum eſt attrahenti: ſi accidat grauius eſſe cognatum, hoc trahi, non autẽ leue: & huius attractionis auctor eſt attractrix, quæ ſine motu euidẽte agit: at de hoc attractionis genere in præſentia nõ fit ſermo. Aliud autem eſt tractionis genus, quod ſucceſſione ad id, quod vacuatur, contingit: veluti dum aer attrahitur in follibus: ſecundum quam attractionem, vt partes eminus, ſeu

a longe trahere possunt, ita prius trahunt, quod leuius est. Hæc autem tractio pertinet ad illa instrumẽta, quę caua & dilatabilia sunt, cuiusmodi est cor, & arteria: excipitur autem vena: nam quamuis caua sit, non est tamen dilatabilis, hoc est, non mouetur, non dilatatur & comprimitur, sicut arteria. Et in præsentia hoc tractionis genus intelligimus: vt arteria per suum motum, scilicet dilatationis, conferat ad attractionem illius quod attrahitur, successione illius quod vacuatur.

Quid trahāt arteriæ.

Attrahunt autem arteriæ, dum dilatantur, quod tenuius ac leuius est, siue sit salurare, siue morbosum, siue extra corpus, siue in corpore.

1. Quod sit verum: quo ad id quod extra corpus, dicit Gal. 1. simpl. 12. demonstratum est, arterias, vbi se dilatant, vndequaque & per omnes meatus attrahere, non aerem modo halitumque, sed quidquid etiã trahi facile, ac ob tenuitatem expedire consequi ad impetum spiritalis seu vaporosæ substantiæ, possit: vt si piper ad exactissimum pollinem sit redactũ, simul cum ambiente aere ab arterijs attrahatur. Vt cum eodem Galeno tertio simpl. decimooctauo, arteriarũ attractio, dum dilatantur, vt caussa primaria vicinũ omne attrahat: vt secundaria, essentiæ tenuitas. Sed ad rem. Arteriæ externum aerem attrahunt, sicut etiã primo de differentijs feb. 4. testatus fuit. Sunt autem cum Galeno tertio de facultatibus naturalibus decimoquarto, arteriæ, quæ ad cutem finiuntur: nam ijs vicinus est aer, atq; maxime leuis, & huius beneficio attemperatur calor innatus.

2. Quantum autem attinet ad id, quod est intra corpus cum Galeno tertio de facultatibus naturalibus decimoquarto, attrahitur substantia in corpore exsistens, quæ leuis ac tenuis est: vt trahant arteriæ spiritum, halitum, & sanguinem tenuem; succus autem, qui in ventre & intestinis reperitur, aut nihil, aut omnino perexiguum. Declaro, cum eodem Galeno c. 14. Quæ arteriæ sunt cordi propinquæ, a corde trahũt, dum scilicet dilatantur: vt quamuis, dum subsident, reddant materiam cordi, nihilominus cum Gal. libro de vsu pulsꝰ quinto, a corde plus accipiunt, & reddũt minus, propter membranas, quæ in superna arteriarum parte nascuntur: etenim membranæ os quidem magnæ arteriæ obstruunt, vt non reddant cordi sicut accipiunt: at non ita ad vnguem obstruunt, vt nihil prorsus ex arteria redeat in cor: vt demum per id quod accidit, arteriæ plus accipiant, quam reddant: siquidem arteriæ magis egent corde, quam cor arterijs. Ad rem: ex Gal. arteriæ cordi vicinæ trahunt a corde: rationi autem consonum est, vt leuia trahant: quare spiritum vitalem, halitum, seu sanguinis vaporem, & sanguinem tenuem. Nec citra vtilitatẽ. Nam quantum ad spiritum vitalem attinet: vt simpliciter distribuitur, si caloris influentis vehiculum: vt distribuitur in cerebrum, confert ad nutritionem spiritus animalis. Quo autem ad sanguinis vaporem: vt simpliciter distribuitur, est veluti pabulum spiritus vitalis: vt defertur in cerebrum, in animalem spiritũ mutari potest. Et hoc est quod docuit Gal. dum li. de vsu pulsꝰ. 3. ait, spiritum animalem nutriri aere, per respirationem; per pulsum autem, nutriri sanguinis arterialis vapore in plexu retiformi elaborato. Quantum denique ad sanguinem arteriosum: vt simpliciter defertur, & subiectum est calorem influẽtem deferens, & arteriarum alimentum esse potest: vt autẽ distribuitur in cerebrum, in plexu retiformi in spiritum animalem mutari potest.

Quæ denique arteriæ tum a corde, tum a cute absunt: sese aperiunt vel ad venas, vel ad ventriculum.

3. Si ad venas: quod in venis est leuissimum ad se trahunt: id autem est, vel portio sanguinis tenuior, vel serum. Vnde quod ad sanguinem attinet: hũc proposuit etiam quinto de vsu par. 2. dum ait: arterias instar venarum distribui, vt vasis ipsis sit conspiratio

A quædam, & materiarum communio, hoc est, sanguinis tum venosi, tum arteriosi communio: siquidem dum arteriæ contrahuntur, sanguis arteriosus impertitur venis: contra, dum dilatantur, sanguis venalis communicatur arterijs. Vt dum hic sanguis venalis simpliciter defertur per arterias, vna cum arteriali, possit arteriarum esse alimentum: dum autem petit cerebrum, elaboratus, vt decet, animalis spiritus substantiam possit augere. Quod autem attinet ad serũ: hoc tetigit Galenus primo de tuenda sanitate 12. nã voluit, in arterijs contineri non solum sanguinem, sed etiam serosum excrementum, quod transmittendi alimenti est vehiculum: quod vbi est officio suo functum, ex arterijs in vesicam defluit. Vt hinc colligere liceat sanguinem arteriosum esse quidem tenuem, at non ita vt non egeat vehiculo: nec ab re: cum ex Galeno, libro de utra bile secundo, sanguis effluens ex arteria concrescat. Sed ad rem: arteria

B venę proxima dum dilatatur, serum, vt proximum & tenue, trahi: vt sit in caussa facilioris distributionis sanguinis arteriosi.

Si denique arteriæ aperiantur ad ventriculũ: aut nihil, aut omnino exiguum trahunt: quantum scilicet (ait Galen. 3. de facult. naturalib. 14.) exquisitissime est confectum, quod sane, vel in alimentum mutatur, vel si quid id non admittat, cum sanguis nõ sit, saltem sui humiditate non permittit arterias a perpetuo motu siccari.

Vt deniq; cum arteriæ per suum motum corpori vtilitates præbeant, iure dictum fuerit a Galeno secundo methodi 6. & 7. meth. vltimo, arteriam esse nactam actionem toti corpori communem.

Quare vtilitas omnis & solius arteriæ est distributio sanguinis spirituosi: omnis autem, sed non solius, commoderatio caloris natiui, siquidem est munus ẽt organorum, quæ sunt respirationi destinata: Deniq; nec omnis, nec solius arteriæ vtilitas est multiplex, vtpote, est nutritio animalis spiritus, attractio sanguinis venosi, seri & chyli. Etenim nutritio anima-

C lis spiritus pertinet ad respirationis organa, ad aliquas venas, ad arterias solum ad caput pertinentes. Atitactio autem sanguinis venosi, & seri, pertinet ad venas, & solum ad arterias venis proximas. Tandem chyli attractio, pertinet ad nutritionis organa, & solum ad arterias ventriculo proximas. Nihil autem dico de arteria venosa: de hac enim suo loco dicendum, nempe in sermone de corde, & pulmone. Hæc ego dicta sint de arterijs in genere.

CAPVT XVIII.

De Neruis.

Nomen.

QVantum ad neruos: & primo quo ad nomen: cũ ex Galeno primo de motu musculorũ primo, idem corpus vocent siue tonum siue neruũ, nos etiã vocabimus modo tonum, modo & potissimum neruum. Cæterum notandum cum Galen. 6. epid. pri-

D mo, secundo; quemadmodum aliqui neruum & tonum vocant id, quod vere est neruus, quod scilicet ex cerebro vel dorsi medulla prodit: aliqui vero quãdoq; neruum appellant non secundum propriam neruorum potentiam, sed accipientes similitudinem secundum corpoream substantiam, veluti dum colis corpus cauernosum neruum vocamus, cuius caussa, & totum colem neruosum dicunt: nos in præsentia cum Galeuo 15. de vsu partium primo, neruum accipimus secundum propriam substantiam, vt scilicet a cerebro vel dorsali medulla procedit.

Definitio.

Neruum ita acceptum hũc in modum definimus: Neruus est *membrum similare, genitum ex substantia medullari, fibrosa, & membranea, a vi neruifica, gratia distributionis facultatis animalis*. Declaro. Dictum est esse *membrum:* siquidem (vt patet) est pars corporis, & viuens: vt colligere licet ex Gal. passim, & precipue lib. artis medic. 9.

Genus.

Deinde

Deinde dictum eſt *ſimilare* ſcilicet quoad ſenſum: ſecundum quam rationem Galenus 12. de vſu par. ſecundo: primo de elementis octauo, & lib. de morborum differentijs tertio, neruum inter corpora ſimplicia, & proinde ſimilaria, recenſet.

Materia.

Deinde dictum fuit *genitum ex ſubſtantia medullari, fibroſa, & membranea*. Hanc autem materiam ex qua eſſe triplicem, colligitur ex Gal. Nam primum quantum ad ſubſtantiam medullarem, quæ eſt propria caro nerui: hanc inſinuans tertio de anat. adminiſtr. vndecimo, ait: quod ex aliquo naſcitur, ceu ipſius quædam propago, ſubſtantiæ eiuſdem ſpeciei cũ ſua origine eſſe oportet: vt cum nerui propagentur ex cerebro & ſpinali medulla, & vtriuſque ſubſtantia dici poſſit medullaris: iure dictum fuit, neruũ ex ſubſtantia medullari fuiſſe genitum. Cõfirmatur adhuc ex Galeno ſeptimo de Placit. vltimo, dum ait: ſi præcidas nerui medullam, continuo membrum, cui neruus inſeritur, ſtupidum omnino & immobile reddideris. Quare neruus fit ex ſubſtantia medullari. Vnde addebat primo de motu muſculorum primo: neruum ita fieri ex ſubſtantia cerebri, vt neruus videatur cerebri ſubſtantia ſtipata, & denſata, ideoque duriuſcula facta. Amplius dicit ſeptimo de Placitis 3. neruum in medio ſui, in centro, obtinere quandam ſubſtantiam intimam, arborum medullæ quam ſimillimam, quæ a cerebro ortum habet.

Quo autem ad ſubſtantiam fibroſam: hanc tetigit tertio de facultatibus naturalibus vltimo: ſiquidem ait, neruos coufici ex multis fibris: vt cum Gal. primo de decretis nono, etiam deſinat in muſculis in fibras rectas: ſed hæ ſunt compoſitæ ex tota nerui ſubſtantia: nerui autem ex ſemine gignuntur, ſeu ex fibris cerebri, vel ſpinalis medullæ: vt differentia ſit inter fibras, ex quibus generatur neruus, & in quas reſoluitur.

Quantum denique ad ſubſtantiam membraneam: hanc propoſuit tertio cap. ſeptimo de Placitis ſiquidem ait: vnumquemque neruum, per intimam ſubſtantiam, ſcilicet medullarem: obtinere duplicem ſubſtantiam exteriorem: vt prima, hoc eſt, proxlma medullæ, prodeat ex tenui cerebri membrana: altera autem a dura. Vt tandem concludere liceat. neruum eſſe genitum ex ſubſtantia medullari, quæ firmatur a fibris, & tegitur a membranis.

Vt colligere liceat, neruum eſſe membrum ſeminale: & ob id dictum fuiſſe a Galeno, primo de ſemine decimo, neruum a vegetabili principio eſſe genitum ex ſemine: quamuis mediate, inſtar omnium partium, cum eodem Galeno, ſecundo de facult. naturalibus tertio, mediate ex ſanguine: vt ſcilicet ſanguis vertitur in ſemen. Vt merito dicat Hippocrates ſexto aphoriſm. decimono, cum diſciſſum fuerit os, aut cartilago, aut neruus (non proponit autem alias partes ſimilares, quia illarum caro fit ex ſanguine) neque augetur, neque coaleſcit: non augetur quidem, quoniam (vt in commento ait Gal.) augeri vocat talem generari ſubſtantiam, qualis eſt abſciſſa, ſicut in cauſſis vlceribus videtur caro germinare, & ratio eſt quia caro fit ex ſanguine, neruus autem ex ſemine: neque coaleſcit, nam per coaleſcere intelligere oportet, quando abſciſſa corporis labra agglutinantur, quæ ſane agglutinatio nequaquam obitur, & præſertim ſecundum omnes partes. Quod ſit verum; ſi quis inſpiciat oſſa prius fracta, mox agglutinata, fracturæ profundum videbit non agglutinatũ, nam præter partiũ naturam labra vulneris non ſunt parum diſtantia. Notandum autem, dixiſſe Hippocratem, cum neruus fuerit diſciſſus, non autem diuiſus: nam quæ diſciſſa ſunt, diuiſionem habent vſque ad finem peruenientem, & fieri etiam poteſt, vt aliqua ſubſtantiæ portio ſit adempta: quæ autem diuiſa ſunt, nec patiuntur ſolutã vnitatem ex toto, nec portio aliqua amputatur, vt diuiſa agglutinari queant, non diſciſſa. Conſtitutum ergo ſit, neruum genitum eſſe ex ſubſtantia medullari, fibroſa & membranea, & proinde ex ſemine: & eo potius frigido, & pituitoſo, quam bilioſo. Vt ob id cum Galeno, ſecundo aphor. vigeſimoſexto, nutriantur nerui frigidis & glutinoſis humoribus: vt etiam tertio de facultatibus naturalibus vltimo, neruorum alimentũ lentum humorem vocauit. Vt cum Galen. 2. de tempe. 3. cum omne exſangue ſit frigidius ſanguine prædito, hinc nerui, per calidum, a cutis natura tãtum abſint, quantum conſentiens eſt, exſangue corpus a ſanguine prædito abeſſe.

Efficiens Craſis.

Deinde dictum eſt *a vi neruifica*. Hæc itaque per vim alteratricem neruis tribuit temperiem: vt cum Gal. 1. de temperamentis vltimo, neruus omnis exſnnguis ſit & frigidus. Hipp. autem libro de locis in homine ait: neruos nutriri maxima ex parte ab oſſibus, ſed nutriri etiam a carnibus: vt ſcilicet neruorũ ſubſtantia medullaris capiat alimentum a medulla: oſſium ſubſtantia autem exterior & membranoſa a carne, vt in ſe continet ſuarum membranarũ alimentum. Quod autem attinet ad paſſiuas qualitates: nerui duri ſunt ſicci, etiam cum Hipp. lib. de locis in homine, ſed minus quam vena, & arteria: molles autem nerui in humiditate & ſiccitate mediam naturam, ſicut cutis, obtinent.

Sed circa paſſiuas qualitates occurrunt duo dubia. Primum: quod Galenus ſecundo de temperamentis tertio, ait: proxima cuti eſt mollium neruorum natura: duriores autem in humido & ſicco ſecundum cutis naturam ſe habent. Ecce 1. de temp. vlt. dicit: molles nerui in humiditate & ſiccitate mediam habent naturam, vt cutis: hanc autem temperiem adſcribit potius duris 2. de temp. 3. Dicendum: veram eſſe ſententiam prolatam a Gal. 1. de temperamẽtis vltimo: vt molles nerui ſint in paſſiuis tempetati, vt cutis: falſum autem eſſe dictum in ſecundo de temperamentis tertio. Nec ob id redarguendus eſt Gal. nam hæc lectio oon reperitur in codice græco antiquo: ſiquidẽ in veteri codice adeſt particula *non* negatiua, quæ in non antiquo deſideratur: vt ſi etiam dum proponit neruos duros, legamus molles; & dum proponit molles, legamus duros, etiam citra particulam negatiuam legere liceat. Statuendum ergo pro veritate; duros eſſe paulo ſicciores cute: molles autẽ eſſe temperatos inſtar cutis.

Codex Galeni emendatur.

Secundum dubium: quando Galenus ſecundo ad Glauc. ſecundo, ait: neruoſas partes eſſe magis ſiccandas arterioſis: vt cum pars quo eſt ſiccior, indicet remedium ſiccius: propterea neruoſas partes, eſſe ſicciores arterijs. Oppoſitum autem prius eſt determinatum. Dicimus: per neruoſas partes non opus eſſe intelligere neruos, ſed partes, quæ neruoſæ vocantur, propter ſimilitudinem ſecundum corporeã ſubſtantiam: cuiuſmodi ſunt non modo ligamenta, ſed etiam membranæ. Siquidem ex Gal. primo de temperamentis vltimo, membrana ſiccior eſt neruo, etiã duro. Quare omnis ruit ambiguitas, patetq; neruũ durum a mediocritate parum per ſiccum excedere, mollem eſſe temperatum.

Opticorum temperies.

Liceat autem ſolum viſorios neruos excipere: ſiquidem ex Galeno 8. de vſu partium ſexto, nerui cũ cerebro eandem obtinent ſubſtantiam, ſiccitate autem ab ipſo diſſident: excipiantur tamen optici, vtpote qui conflati eſſe videntur ex ſubſtantia cerebri veluti concreta, atque adſtricta, non tamen exſiccata. Hæc de temperie.

Mollities.

Quo autem ad ea, quæ temperiem conſequuntur: primum cum Gal. 12. de vſu partium ſecundo, natura neruum creauit molliorem ligamento, compactiorem autem ſubſtantia cerebri: ne (vt ait Galenus ſeptimo de Placitis quinto) facile a quolibet pateretur. Dicit autem Hippoc. libro de locis in homine, neruos robur & colorem medium habere inter oſſa

& carnem: vt molliores ſint oſſibus,& duriores carnibus. A

Diuiſio neruorũ ab eo quod craſin ſequitur.

Cæterum quamuis omnes nerui ſint molliores ligamentis, vt cum Galeno, lib. primo de Placitis nono,longo interuallo/a copularum duritię diſtent:nihilominus cum eodem Galeno paſſim,& potiſſimum loco modo citato,nec non ſeptimo de Placitis quinto, libro de inſtrumento odoratus cap. ſecundo, & & octauo de vſu partium quinto, ſi nerui inuicem cõferantur, aliqui ſunt molliores, aliqui duriores: vt molliores ſint ſpectantes ad organa ſenſuum, hæc enim patiuntur: duriores autem pertinentes ad motus inſtrumenta,hæc etenim agunt. Vnde etiam addebat 9.de vſu partium 14. neruorum alios eſſe molles, alios duros,alios medios, æquiſſimo interuallo ab extremis diſtantes. Molles autem, & duri ſubdiuiduntur: nam tales ſunt vel in ſummo, vel non in ſummo. Si in ſummo:eſt neruus vel molliſſimus, vel duriſſimus. Si non in ſummo: ſunt nerui medij inter medium exquiſite diſtinctum ab extremis, & extremũ:& dicuntur vel molles,vel duri: molles quidem, qui medij ſunt inter molliſſimum & mediũ:duri autem,qui medij ſunt inter duriſſimum & medium.

B

Huius autem diſcriminis ſecundum mollitiem & duritiem ratio deſumi poteſt a materia ex qua, a ductu,& vſu. A materia ex qua: molliores propagantur a cerebro, duriores a ſpinali medulla, quoniam ſpinalis medulla eſt durior cerebro. A ductu autem: in hoc perpendimus longitudinem, & breuitatem: rectitudinem,& obliquitatem:& ſpatium, an durũ, necne. Declaro, Quo ad longitudinem,& breuitatẽ: dicit Gal. 16. de vſu partium quinto, vbi natura ductura eſt longo itinere neruum,& præſertim exiguũ, donauit neruo in reliquis ſubſtantiam ſimilem, ſed craſſiorem, tutelæ gratia. Quo ad rectitudinem & obliquitatem:ſi via ſit anfractuoſa, durior producitur. Quod ſpatium:ſi in via perueniat ad membrum durum,propter contactum corporis durioris,durior progignitur.Tandem quo ad vſum:gratia ſenſus mollior efficitur: durior autem cauſſa motus: & vt motus eſt vehementior,eo etiam durior producitur. Et hoc eſt, quòd ſignificauit Gal. 16. de vſu part.1.dum ait:dũ natura ductura eſt neruum motui vehementi muſculi miniſtraturum,duriorem efficit:vt mirandũ non ſit, ſi ſæpius neruorum ſubſtantia craſſeſcat, vel vti in collo circa laryngem; ſecundo, cum in thoracem incidunt ad radices coſtarum progredientes;tertio,quoniam primo thorace exeunt, vt ſexies nerui ſubſtantia craſſeſcat, tot quidem in dextra, & totidem in ſiniſtra. Hæc de alteratrice.

C

Figura.

Quo autem ad formatricem:& primo, quoad conformationem:neruus habet teretem figuram, omniũ minime ad patiendum idoneam:primo, de Placit.9. Præterea cum Galeno vndecimo de vſu partium primo:& primo de ſymptomatum cauſſis quinto: & octauo de vſu partium 6.neruus factus eſt cerebro denſior, vt nullam habeat perſpicuam cauitatem,vt etiã ait Hipp. libro de locis in homine. Quo fit vt colis corpus illud neruoſum, non ſit neruus, ſed ſubſtantia ligamentalis:vt ſuo loco explicabitur. Excipiuntur tamen nerui optici; hi namque donati ſunt euidenti meatu. Quamuis plerique hoc negent: ſicut & plerique teſtantur ſe vidiſſe. Huius autem conformationis cauſſa fuit,quoniam & venæ,& arterię, eguerunt cauitate, at ſubſtantiam corpoream deferrent; contra neruus his fuit deſtitutus, cum nequaquam ſubſtantiam deferat corpoream,exceptis opticis,per quos animales ſpiritus in oculo deuehuntur. Vt cauitas, ſi adeſt, non ſit propter ſanguinem, ſed propter ſpiritum. Et ob id Galen.ſecundo de facult. natur.6.ait:nerui cauitatem eſſe plenam non ſanguine,ſed animali ſpiritu.

Denſitas.

D

Magnitudo

Quod autem attinet ad magnitudinem: primum ſciendum cum Galen. 3.de anat.adminiſtr. 3.per magnum neruum nõ oportet intelligere ſecundum longitudinem, ſed ſecundum circumferentiam: vt maximus ſit neruus, qui maximam habet circumferentiam. Itaque quo ad magnitudinem attinet, cõſtat, non æqualiter fuiſſe formatos,vt cum Galeno quinto de vſu partium 9. pro mole organorum, in quæ inſeruntur,pro actionum dignitate, interſione,& vſus aſſiduitate, nerui maiores & minores producti fuerint: hincque (cum eodem Galeno libro de inſtrumento odoratus ſecundo) natura tribuerit oculis neruos non modo molliores, ſed etiam maiores, quam reliquis ſenſorijs: poſt quos ſunt nerui pertinentes ad auditum,deinde ad guſtum: & demum ad tactum:vt,cum vis tangens ſit valde hebes in ſenſiliũ dignotione, & in vniuerſo corpore diſtributa, (ad differentiam aliarum facultatum ſenſitiuarum) neruos ſibi famulantes habeat non modo duros,ſed etiã minores, a ſpinali medulla maxima ex parte ortum habentes.

Numerus.

Quo autem ad numerum: dicit Galen. libro de neruorum diſſect. capitulo quinto: neruos omnes prodeuntes ſiue a cerebro, ſiue a ſpinali medulla, coniugatos eſſe, vt alter a dextra, alter a ſiniſtra oriantur, & vterque magnitudine exquiſite æqualis: vt excipiatur tantum neruus vltimus, qui a medulla enaſcitur, nam ille ſolus ſine coniugio eſt, propterea quod dorſalis medulla iam in neruos abſumpta fuerit.

Ortus neruorum.

Quantum denique attinet ad ſitum; & primo penes ortum: dicere licet cum Galen. libro de neruorum diſſect.cap. primo: neruorum originem eſſe cerebrum, nam vel oriuntur ex cerebro, vel ex dorſali medulla, cuius principium eſt cerebrum. Vnde dicit etiam decimoſexto de vſu partium ſecundo, a cerebro produci ſpinalem medullam, a qua, tanquã a trunco, partibus quæ ſunt ſub capite, nerui immittuntur. Id quoque dicit Gal. primo de Placitis nono, neruos oriri a cerebro vel immediate, vel per mediam ſpinalem medullam. Ita autem ſe habent cum Gal. nono de vſu partium 14. vt molles omnes oriantur a cerebro, ea tamen ratione, vt molliſſimi oriantur a medijs anteriorum partium cerebri; duri autem omnes ortum ducant a ſpinali medulla,ita tamen, vt duriſſimi ab ora inferiori eius originem ducant, qui autem medij exacte ſunt,oriantur ab ea ſede, qua cerebrum & ſpinalis medulla coniunguntur. Vt cum molles (vt ſuo loco probabitur) magis reſpiciant ſenſum, duri motum: dicat Galenus libro medicam. 11.a ſpinali medulla oriri neruos motiuos, a poſteriori cerebro paucos ſenſitiuos, plures motiuos: contra ab anteriori paucos motiuos, plures ſenſitiuos. Vt cum Galeno octauo de vſu partiũ ſexto, molles prodeant a cerebro anteriori, ſecundum partem intimam, duri ſecundum partem extimam, nam interior pars eſt mollior. Hæc de ſitu penes ortum.

Ductus distributio neruorum

Quod autem attinet ad ſitum penes ductum: præter id, quod nerui & dextræ & ſiniſtræ partis eadem prorſus ſerie diſtribuuntur, vt eundem ſitum obtineant: accedit tutelæ neruorum gratia (vt teſtatur Gal.ſecundo de locis affectis ſeptimo) venas ſemper priores in ſuperficie eſſe: deinde arterias, quibus poſtea nerui ſubduntur. Accedit cum eodem Gale. cap.ſexto,libro octauo de vſu partium, nullum neruum neque ad curuaturam cubiti, quoniam eſt excarnis, inuenias expoſitum,neque ad genu & tibiam anteriorem: ſed vbiq; in profundo inter propugnacula aut oſſium,aut cartilaginum,aut ligamentorũ, aut carnium: nam ſecundum hunc modum iter tutum aſſequuntur.

Nerui motorij.

Cæterum cum Galeno, ſeptimo de vſu partium 14.& 16.eiuſdem operis 6.nerui motorij hunc particularem ſitum obtinent, vt ea lege in omnes muſculos infigantur, vt inſerantur in muſculi vel caput,vel

prope

prope caput, aut non infra medium, nequaquam autem ad finem. Hinc fit, vt cum nerui septi transuersi a medium musculi corpus ferantur, per totum musculi corpus disseminati, fibras omnes trahãt ad medium, vt hoc medium caput musculi euadat.

Sensitiui nerui.

Quo autem ad sensitiuos: dicit 16. de vsu partium secundo, distribui in cutem, membranas, arterias, venas, intestina, vterum, vesicam, ventriculum, viscera omnia, & glandularum speciem alteram, hoc est, quę succos animali vtiles generant.

Neruorum cerebri συζυγίαι.

Verum cum plures sint neruorum coniugationes, quæ varios obtinent situs penes ortum, progressum, & insertionem, non sit ab re, memoriæ gratia, breuiter has secernere: & omnes cum Galeno lib. de neruorum dissect. ad tyrones.

Prima.

Itaq; quo ad primam coniugationem neruorũ cerebri: dicebat Gal. c. secundo, prodire ab vtraq; ventriculorũ anteriorum parte. Hi autem nerui notabilem obtinent crassitudinem, reliquis molliores, & in oculos inseruntur. Vnde extra caluariam permeant, per foramen æque latum, vt est nerui crassitudo: collocatum autem est hoc foramen, qua prima oculorũ regio oriri incipit, vt nerui veluti oculorum radices esse videãtur. Vterque autem dum intra oculum immergitur, in latum sese extendit, ac vitreum humorem sphæræ modo in orbem circumit, nihilque adhuc a cerebri natura inibi differens.

Secunda.

Quo autem ad secundam coniugationem ait, cap. 3. huius neruos prioribus esse minores, sed duriores: qui foras e caluaria excidunt prope foramen primæ coniugationis, atq; musculis oculos mouentibus distribuuntur.

Tertia.

Quo ad tertiam coniugationem, inquit cap. quarto, huius nerui si diligenter inspiciantur, in prima statim radice, plures esse videntur: si autem negligentius, omnes vnus esse apparebit. Adiacent autem neruis secundæ coniugationis, non sane in primo exortu, sed dum per caluariam progrediuntur. Cæterum huius coniugationis nerui ita multifariam descendunt, vt commune habeant foramen cum carotide seu soporaria arteria, per quod arteria adscendit, & nerui descendunt. Cæterum cum multifariam hæc coniugatio descendat: prima particula in inferiorem capitis partem tendit, hincq; nerui per collũ & thoracem ad partes infra septum distribuuntur. Alia autem particula, & ea portio exigua, cũ e caluaria excidit, secundam coniugationem attingit, non tamen ei miscetur, sed varie scinditur. Confestim igitur excidit particula ipsius apud maxillæ dearticulationẽ, & in priorem aurium partem producitur, permista neruis, a quinta coniugatione prouenientibus. Alia præterea est pars veluti truncus, & in duas scinditur partes, quæ deinde in multas secantur particulas, vt alia distribuatur tum in musculos tẽporales, & mansorios, tum in omnes etiam alios, qui a superiori maxilla exoriũtur. Adhæc per hos neruos gingiuis, dentibus, ac cuti quæ circa faciem est, sensus impertitur. Reliqua vero pars tum ad dentiũ, qui inferiore sunt maxilla, radices scinditur, tum gingiuis, ac labris inferioribus propagines mittit. Plurima etiã eius pars in linguæ tunicam dissipatur: vt hanc neruorum coniugationem gustatoriam nuncupent. Dicit etiam nono de vsu partium decimoquinto, a tertia coniugatione neruos suscipere gingiuas, & dentes omnes, totam cutem faciei, tunicam narium internam, omnes ferme partes ad maxillam inferiorem pertinentes, ad hæc motus palpebrarum, quæ circa supercilia, vt & frontem totam. Addebat autem cap. 10. ab hac tertia coniugatione peruenire neruos in iecur, lienem, renes, in totum ventrem, & omnia viscera.

Quarta.

Quo vero ad quartam coniugationem: inquit cap. quinto, huius neruos commisceri statim cum tertia, simulque prætergredi, primum quidem crassam membranam, postea capitis os, deinde ad oris palatum secedere: vt recte inuenit Marinus.

Quantum deinde ad quintam: inquit cap. 6. huius distributionem manifeste duplicem esse: quamuis hæ distributiones sint sibi mutuo vicinæ, & vnam esse, propter Marinum concedere liceat. Ex altera ergo distributione, seu radice in priori parte, exoritur neruus, qui auditorius vocatur, qui vna cum dura cerebri membrana in auditus foramen incidit: cum qua in latitudine scilicet sese explicãs, meatum sublinit. Ex reliqua radice alter prodit neruus, qui incidit in aliud lapidosi ossis foramen, quod cæcum appellatur. Statim vero & hic neruus illi tertiæ coniugationis neruo, qui foras excidere apud maxillæ dearticulationẽ dictus est, permiscetur: vt ex vtriusque permixtis maxima pars, vel vt melius dicam, totum fere scindatur in latum musculum, quem dilatationem appellamus, qui cuti subnascens buccam siue maxillam mouet.

Quinta.

Quantum deinde ad sextam coniugationem: septimo c. ait, hanc vno vti foramine, quod prope suturæ lambdoidis situm est. Cæterum cum primum ex cerebro exoritur, principium habet trium neruorũ, qui cum extra caluariam excidunt, varie tum inter ipsos, tum cum adiacentibus miscentur. Verum, vt ait cap. 10. primorum distributio mittit propagines in musculos gutturis: reliquorum autem duorum, alter tum in faucium musculos, tum in linguæ radicem, alter tum in scapulæ musculum illum latum, tum in alios quosdam, qui inibi sunt, peruenit. Verum enim vero huius sextæ coniugationis nerui secundum plurimam portionem inseruntur in os ventriculi, antequam autem inserantur, propagines in collum & thoracem habent. Ex medio autem thorace nonnullæ portiones ad quosdam musculos gutturis veniunt, vt si lædantur, animalis vox deficiat. Ad hæc pulmo & cor ab hac sexta coniugatione quandam neruorũ portionem in collo suscipiunt. Varia prętere a est horum neruorum commixtio, tum cum intercostalium neruis, tum ijs fere omnibus, qui ad lumbos parui feruntur, tum postremo cum reliquijs eorum neruorũ qui ad ventriculi os veniunt. Varia deniq; est & intra peritonæi regionem distributio, vt perreptent nerui ad iecur, lienem, & renes, ad totum ventrem, atque omnia viscera.

Sexta.

Quo denique ad septimam coniugationem, cum Gal. cap. septimo, hæc maxima sui parte in linguæ musculos distribuitur, parua autem sui portione producitur semper in eos musculos, qui tum scutiformi laryngis cartilagini, tum humilibus lamboidis ossis lateribus sunt communes, in alios autem quosdam non semper. Cæterum addit capit. 9. neruos infra caput tendentes, ita misceri, vt nerui 3. 6. & 7 coniugationis inuicem misceantur, cum quibus etiam multam commixtionem faciunt nerui primæ & secundæ coniugationis dorsalis medullæ, vt hæc mixtio anatomicis confusionem pepererit. Hæc de neruis a cerebro prodeuntibus.

Septima.

Quo autem ad neruos ortum trahentes a spinali medulla: horum prima coniugatio cum Galen. capit. 11. oritur a duobus primis vertebrę foraminibus, medullam tangentibus. Hæc autem coniugatio vnã radicem apud medullam habet, mox scinditur in duas portiones, vt altera retro, altera ad latus feratur: vt hæc cõiugatio parua sit in animalibus, paruis vertebris donatis: contra magna, si magnæ sint vertebræ. Hinc autem prima coniugatio in eos distribuitur musculos, qui circa capitis dearticulationem sunt.

Neruorum coniugationes spinalis medullæ. Prima.

Quantum deinde ad secundam coniugationem: hæc emergit ad similitudinem primæ a posteriori parte, nõ tamen vt prima per foramina. Nã in vtraq; spinæ parte est locus ossibus nudatus, in medio primæ & secundæ vertebræ, per quem exoriuntur nerui. Hi autem aliquandiu per latera ad priora ferun-

Secunda.

tur,complicati primæ & tertię coniugationibus neruorum cerebri: vt plurima eorum portio posterioribus colli musculis distribuatur: simul etiam quippiam latis musculis buccas mouentibus impertitur. Quidquid vero iam reliquum est ipsorum, ad caput adscendit, posteriorem ipsius totam regionem protexens: quemadmodum & quod antrosum fertur, propemodum in totam priorem capitis partem disseminatur.

Tertia. Quo vero ad tertiam coniugationem,capitulo decimotertio, hanc exoriri ex transuersis partibus,vbi colli secunda & tertia vertebra inter se mutuo congredientes commune ac rotundum efficiunt foramen,quod nerui crassitudini latitudine est æquale. Hæc autem coniugatio statim scinditur in duas partes. Vnde, quoad alteram partem, quæ retrorsum fertur; distributiones quasdam per profundum musculorum, qui inibi sunt, exhibet: deinde ad spinæ apicem exsurgit,indeque rursus neruus hic obliquus in priora tendit,in musculum post aurem disseminatus. Quo vero ad reliquam partem, quæ in priora fertur; hæc vicinis exortibus permiscetur, ac distributiones quasdam, tum alijs quę illic sunt corporibus,tum latis musculis,tum ijs,quæ sunt ante aurem, mittit.

Cæterum cum dictum sit de prima,secunda, & tertia coniugatione,sciendum cum Gal.in cap.decimoquarto,communia reliquas coniugationes omnes habere; primum quidem, vt per foramen duabus vertebris cõmune nerui exscindant. Secundo, vt nerui statim in exortu scindantur in duplicem partẽ,nempe minorem,& maiorem:minor autẽ ad priora, maior ad profundum feratur, & primo in spinæ apicem deinde vero,in priora per latum musculum,qui buccas vna cum labijs ad latera abducit,circa hoc quod maxillæ inferioris os mouet. Tertio commune est, vt post primum statim exortum breuem quandam neruorum distributionem in musculos spinales exhibeant. Quarto commune est vt nerui ad spinam retrorsum ferantur, propaginesque quasdam musculis colli & capitis communibus, impertiantur.

Quarta. Quo vero ad reliquas colli vertebras:cuiusq; quid peculiare proponens Galenus cap. decimoquinto, inquit: Quantum ad quartam quæ inter tertiam, & quartam vertebram enascitur, ab hoc oritur breuis admodum neruulus,qui ad quintam peruenit coniugationem, cui, quamprimum excidit, permiscetur: qui sane neruulus in simijs conspicitur, non frequenter autem in cæteris animalibus.

Quinta. Quoad quintam coniugationem:huius duplex est portio, vna quidem parua portiuncula decliuis fertur,quæ vbi paruas quasdam,a succedentibus coniugationibus portione assumpserit,septi transuersi neruus euadit;reliqua autem maior particula ad summũ scapulæ adscendit.

Reliquę colli syzygiæ. Quo vero ad reliquas,hoc est, sextam, septimam, & octauam: vt excidunt foraminibus, sexta quidem coniugatio oritur,post quintam vertebram, septima post sextam, octaua post septimam, postea sibi mutuo permiscentur, atque ad scapulæ simum, & ad brachium per axillam tendunt. Hæc de coniugationibus colli.

Thoracis vertebrarũ coniugationes. Quantũ deinde ad coniugationes vertebrarum thoracis:inquit cap.decimosexto, primam coniugationem exoriri inter primam & secundam thoracis vertebram, & plurimam sui partem permisceri cum iam dictis coniugationibus. Cæterum hæc prima coniugatio secundum eius portionem non exiguam in primum intercostale descendit,ac ad spinales musculos retro peruenit:secundum vero reliquã totam portionem,super primam costam extensam, neruo, qui est post septimam colli vertebram, copulatur: deinde omnes hæ partes inter sese complicatæ, per axillam in scapularum sima, & brachium, feruntur, vt magna neruorum pars in brachij & cubiti musculos distribuatur,quod vero reliquum est in summam manum disseminetur.

Quo vero ad reliquas coniugationes vertebrarum thoracis: neruos pariunt eodem modo se habentes, excepto neruo qui est in secundo intercostali, hic enim neruus idem manifeste excidens ad brachij cutem accedit. At reliquæ omnes coniugationes,statim cum oriuntur, neruorum portionem quandam, sed minorem, tribuunt spinalibus musculis, alijsque qui in dorso sunt, veluti tum scapulas mouentibus, tum ad humeri dearticulationem adscendentibus: secundum autem reliquam portionem vniuersam ac maximam mittunt neruos per intercostalia ad os vsque pectoris progredientes,quibus donantur musculi tum intercostales, tum qui extrinsecus thoraci impositi sunt.

Ad nothas costas nerui. Quantum deinde ad coniugationes,quæ a dorsali medulla ad nothas costas accedunt:neruorum minorem portionem singulæ intercostali sibi respondenti distribuunt, quoniam nothæ costæ os pectoris non perueniunt: reliquam vero totam, & proinde maiorem portionem mittunt ad hypocondrium, vt nerui in os distribuant musculos, & qui primi instrati sunt,extrinsece nimirum,& oblique,super neque ex thorace delati, & qui recta descendunt carnosique sunt.

Coniugatio lumborum. Quantum deinde ad coniugationes vertebrarum lumbi: capite vltimo ait, commune esse harum omnibus neruis,vt ad spinales musculos,& abdomen,& psoas vadant. Cæterum id peculiare habent,vt primarum vertebrarum post diaphragma ab vnaquaq; neruus quidem paruus permisceatur ijs neruis, qui superne deorsum descendunt a cerebro: vltimarum autem lumborum, scilicet vertebrarum, duæ sunt coniugationes neruorum ad crura tendentium,quarum coniugationum nerui permiscentur neruis coniugationum duarum ossis sacri.

Ossis sacri nerui. Denique quantum attinet ad coniugationes ossis sacri: cap.vltimo dicit; has primum neruos mittere primis musculis dearticulationem coxendicis mouentibus: reliquam autem totam neruorum partem ad crura tendere, in vnumquemq; musculum vsque ad crurum finem, sicut & in manuum musculis factũ est. Qui vero nerui per reliqua lati ossis interna externaq; foramina explanationes habent in os coccyga terminantes, disseminantur musculis sedis, vesicę, pudendi, immo & ipsi pudendo, adhęc musculis,qui ab osse sacro, & ab interna ossis pubis parte exoriuntur, omnibusque etiam corporibus extrinsecus iuxta sacrum os incumbentibus. Hæc de situ neruorum, quantum in genere licuit.

Vtilitas neruorum. Tandem in definitione dictum fuit *gratia distributionis facultatis animalis*. per hanc intelligendo, quæ potest distribui, quæ scilicet principalis non est. Et ob id dicit Galen. neruorum vtilitatem esse, facultatem sensus & motus a cerebro in partes deducere. Eandem sententiam habuit septimo de vsu partium 14. Vt cum Galen.libro de neruorum dissect.primo nulla animalis particula sine neruo vel sensus, vel motus voluntarij particeps esse possit. Eandem sententiam habuit septimo de Placitis 3. & septimo de Placitis quinto. Vt cum vel sensus, vel motus, vel quandoque etiam vtrunque pertineat ad corporis membra: iure a Gal.primo de semine quinto, & secundo meth.sexto, neruus positus sit inter prima, maximeque communia instrumenta, a quibus omnia membra gubernantur. Vnde respiciens ad motũ Hipp.lib. de ossium natura ait: neruos exhibere flexionem, & distensionem. Vnde & Plato in Phædone ait, neruos esse qui intendunt, & remittunt commode, faciuntq; vt flectendi membra homo habeat facultatem. Cæterum cum nerui inuicem ita se habeant, vt alij constituantur molles, alij duri: cum Galen. septimo de

anotom.

natom.administrationibus cap.octauo, quamuis omnes nerui vtramque habeant facultatem, hoc est, sensitiuam, & motiuam, siue sint molles, siue duri; molles tamen ad sensum aptiores sunt, duri autẽ ad motum. Notandum autem hoc loco cum Galen. primo de placitis nono, excipi neruos insigniter molles: siquidem ait: neruorum quorundam ea est substantia, vt sint admodum molles, qui ad sensum tantũ modo sunt idonei; qui autem duri, & ad sensum, & ad motum. Vt neruorum non sit exigua, sed insignis vtilitas: quam proponens Gal. 5. de vsu partium nono, dicit: quemadmodum sunt in corpore organa, nempe sensus, motus, & nutritionis; ita neruorum triplex est vsus: primus quidem, caussa organorum sensus, siquidem per neruos sentiunt, verbi gratia oculus videt per neruos: secũdus, caussa organorũ motus, hoc est, musculorum, vt propterea musculus per neruos moueat: tertius, caussa organorum nutritionis, verbi gratia, renes per neruos noxia sentientes, ea a se propellunt. Addebat autem Auicennas libro primo, fen prima, doctrina quinta, c. primo, neruorum vtilitatem esse vel per se, vel per accidens: per se, vt deferant sensum, & motum, quamuis primo propter organa sensus & motus, secundo propter organa nutritionis: per accidens autem, vt caro corroboretur, etiam corpus fortius fiat, significans, dum neruus in musculis degenerat in fibras, hæ namque carnẽ musculorum roborant, firmant, vt hinc corpus robustius ad motum euadat.

Vsus neruorum quatenus sunt ductus.

Cæterum, vt conferant ad sensum & motum, notandum bifariam concurrere: alio modo vt via, vt ductus facultatis: reliquo vt etiam habent actionẽ, nõ vsum tantũ. Vtrunque declaro: & primo vt sunt ductus, seu via facultatis: dicit Gal. 7. de anat. admin. octauo, omnes neruos, vtramque habere facultatẽ, hoc est, sensitiuam, & motiuam, hoc est, deferre vtramq; facultatem, siquidem quilibet neruus potest esse via vtriusq; facultatis: vt Auicennas neruum latorem nominarit. Vnde dicebat Gal. primo de motu musculorum primo, in neruis magnam esse vim superne, a magno principio affluentem, non autem ipsis cõnatam: vt in morem venarum a cerebro, ceu ex quodam fonte, deducant vires musculis, & proinde membris siue motiuis, siue sensitiuis. Caussa fuit (cũ Galeno septimo de placitis quinto) differẽtia in substantia: nam si neruus talis, quale est cerebrum, prorsus remansisset, nulla eius ope indiguisset. Respiciẽs etiam Gal. ad neruos, vt sunt via facultatis animalis: ait, primo de sympt. caussis quinto, si nerui prorsus angustentur, primo torpent, postea omnino sensus & motus expertes sunt. Ecce proponit angustiã, quare morborum in via, statuit etiam libro de constitutione artis medic. 4. neruum esse veluti viam facultatis, a cerebro prodeuntis.

Quomodo neruus conferat ad distributionẽ facultatis.

Vt cum neruus sit via facultatis, conferat ad hanc distributionem per sui temperiem seu substantiam, per id quod consequitur, & per id quod accidit: vt scilicet hæc pertinent ad intimam neruorum substantiam. Per substantiam quidem seu temperiem: cũ nulla alia substantia, neruea excepta, quamuis mollis & peruia, sit apta ad deferendam facultatem. Per id autem quod consequitur: per mollitiem assequitur, vt promptius distribuatur. Per id quod accidit, hoc est per poros: vt si occludantur: inhibeatur transitus. Hinc sequitur, tametsi nerui statuantur vel molles, vel duri, omnes tamen similem obtinere temperiem, quod consequitur, quod accidit: vt differentia sit solum secundum magis & minus: vt merito quilibet neruus aptus sit ad deferendum animalem facultatem, siue sit sensitiua, siue motiua.

At notandum cum Galeno primo de symptomatum caussis octauo, per neruos vim sentiendi partibus trãsmitti, vt modo magis, modo minus influat: vt quanto somnus est profundior, tanto minus influat. Quod sano modo est intelligendum: nam vis animalis spiritalis, nec suscipit magis & minus; vt si modo robustior sit, modo imbecillior, id contingat caussa spirituum animalium, vt suos radios mittũt: vt cum tempore somni fiat concentratio spirituum, & hinc radiorum, minus influat virtutis, hoc est, minus robustæ, minus munitæ a radijs. Vnde ad hanc veritatem respiciens Gal. libro de instrumento odoratus secundo, voluit, neruos tum molliores, tum maiores ad sensationem acutiorem præstandam conferre: contra duriores & minores ad hebetiorem. Quorum dictorum non est alia ratio, nisi quia quo nerui sunt & maiores & molliores, eo promptius & in maiori copia suscipiunt spiritus animalis radios, vt ait octauo de vsu partium sexto, & ab obiectis prõptius, & magis alterãtur. Vt sensus exquisiti caussa sit neruorum mollities: quæ cum habeat coniunctam raritatem, hinc fit, vt humida & densantia sensum haberent. Et hoc est pulcherrimum.

Vsus neruorum, quatenus habent actionem.

Quo autem ad actionem: hac etiam donatos esse neruos comprobatur. Et primo ex Galeno, primo de decretis 9. nam ait, tria esse instrumenta, quæ corporis forma similia sunt, operationibus autem & vsibus non parum distant: sunt autem copula, tendo, & neruus. Quare neruus habet actionem: neque hæc actio est nutritio, quia & hæc reliquis competit. Confirmatur magis ex Galeno, dum septimo de Placit. quinto ait: neruos inuicem differre: nam qui mittuntur ad sensuum instrumenta sunt molliores ijs, qui mouent membra: caussa autem fuit (ait Galenus) quoniam sensus fieri nõ potest, nisi neruus ab obiecto aliquo modo afficiatur. Ecce si neruus afficitur ab obiecto: ergo non est tantum via facultatis, verum etiam sentit. Vt cum neruus de magis afficiatur, quo est mollior, motorij nerui omnes sint capaces sensus tactus: quoniam (vt ait Galenus) huius sensibile est crassius: vt scilicet neruus motorius, quamuis durior, possit tamẽ affici ab obiecto tactus, nequaquam ab obiecto aliorum sensuum. Sed ad rem: cum neruus afficiatur a sensibili obiecto, ideo non modo est via facultatis, sed etiam sentit, vt afficitur. Et hinc fit, vt cum Galeno adhuc hãc veritatem stabilire liceat: cum septimo de anatomicis administrationibus octauo dicat: molles esse ad sensum aptiores, duros autem ad motum. Quod nequaquã dixisset, si nerui facultatis essent solum latores. Nota, neruum non sentire, nisi vt recipit: nam iudicium pertinet ad quid intus, & de hoc dictum est diligenter in sermone de manu. Et tandem cum Galeno hæc veritas firmatur: nam nono de vsu partium decimoquatto voluit, neruos inuicem differre, vt molles sint apti ad sensum, inepti autem ad motum, contra duri sint apti ad motum; ineptissimi autem ad sensum: vt nisi neruus mollis maneat, qualis a cerebro est enatus, nequaquam ad motum conferre: eiusmodi sunt nerui qui ad ventriculum feruntur: vt si neruus mollis euadere debeat motorius, necessariũ sit, vt exporrectus siccior & durior seipso euadat. Ex quibus euidenter colligitur, neruum per sui mollitiem cõferre ad sensum: per duritiem autem ad motum, vt durities sit in caussa hebetis sensus, mollities autem cum Galeno, etiam decimoquinto de vsu partium primo, tensione motui sit impedimento. Quæ veritas cum hunc in modum se habeat: neruus non est tantum via facultatis, quia neruus sui mollitie non impedit transitum facultatis motricis, verum etiam concurrit ad agendum, nempe ad sentiendum per mollitiem, ad mouendum per duritiem, vt neruus quo durior, eo magis conferat ad motum.

Facultas defertur in opticis per substãtiam

Hactenus ergo constitutum sit, quemadmodum nerui omnes & soli, animalem facultatem deferant: mollissimi autem sentiant tantum: reliqui, & sentiant, sed sensu tactus, & moueant.

spiritus; in reliquis per radios.

Cæterum cum nerui omnes hoc obtineant, vt deferant animalem facultatem: sciendum differentiam esse inter opticos & reliquos omnes: vt cum Galeno septimo de Placitis quarto, non deferatur facultas per spiritus, nisi per opticos ad oculos: vt cum hoc præstent per foramen internum, hoc solum etiam in opticis fuerit procreatum. At in reliquis neruis, facultas defertur per neruorum substantiam, quæ tamen quamuis nō habeat foramen vnum a principio vsque ad finem, nihilominus opus est vt sit rara & poris referta: nam secus facultatis non esset capax: quo fit vt hi pori occludantur, & hinc neruorum substantia densetur, facultatis transitum inhibens.

Cur nō omnes nerui perforati.

Sed loco citato quærit Galenus, cur neruis omnibus non sit tributum foramen? Inquit Galen. si nerui omnes foramen haberent, opus erat circumiectum fuisse illi meatui corpus quoddam araneorum telis tenuius, quod facile discerpi potuisset, & meatus singulis pene momentis obturari potuisset: at cum opticus sit satis amplus, hoc periculum non ita imminet. His ergo de caussis ait Galenus non omnibus neruis meatus est datus. Sed nobis etiā liceat addere aliam caussam, cur non omnibus neruis sit concessus meatus: quia opus esset insigni copia spirituum, qui per illos meatus animalem facultatem deferrent. Adhæc facultas, vt qualitas quædam spiritalis, non eget vehiculo corporeo, quale est spiritus. Vt spiritus in oculum confluat vna cum facultate, non quidem primum, vt deferat facultatem, sed vt misceatur cum calido innato crystallini, & extra oculum radios mittat. Et hæc veritas colligitur ex Galeno, loco citato: nam quærit, si vnus neruus potest vim deferre sine foramine: cur in exortu spinalis medullæ formatus est meatus, nec non & in opticis? Respondens Galenus, ait: hæc foramina facta esse, vt reciperent subtiliorem substātiam, hoc est, animalem spiritum: quippe qui dum producitur ad principium spinalis medullæ, quodammodo violentiam infert facultati, vt efficacius a partibus suscipiatur, dum non peruenerit ad oculum instar solis per radios, cum ambiente vtitur, ad ambientem ad naturæ suæ proprietatem immutet.

Præcipua nerui pars est medulla.

Hæc de neruorum vsibus. Quos omnes vsus acceptos referri oportet neruis, secundum internam portionem, scilicet medullarem. Nam quantum attinet ad exteriores partes, a membranis progerminantes: cum Galeno, septimo de Placitis tertio, hæ idem officium neruis exhibent, quod membranæ cerebro præstant, nempe operiunt, & tuentur. Hæc de neruis.

CAPVT XIX.

De Cute.

Nomen.

QVod attinet ad cutem: ex Galeno secundo de vsu partium sexto, quod Latini vocant cutem seu corium, Græci vocant δέρμα, quoniam excoriari potest; quod de maiori parte cutis intelligere oportet; siquidem aliquarum partium cutem non est possibile excoriari, propter tendines, & musculos insertos: vt suis locis declarabimus. Per cutem autem intelligere oportet, cum Galeno, tertio de aliment. 33. eam corporis partem, quæ totum corpus ceu vestimentum quoddam natiuum ambit. Cū autem corporis pars, instar indumenti totum corpus ambiens, sit cutis, non modo secundum portionem intimiorē, sed etiam superficiariam, ob id nos per cutē vtramq; partem intelligimus: quamuis intima pars, cutis dicatur; exterior autem, cuticula seu ἐπιδερμίς. Vnde Galenus quinto aph. 77. ait, cutis superficiem nominari ἐπιδερμίδα, hoc est, superiorem pelliculam. At cū cuticula sit pars cutis: nos per cutem vtramq; partem intelligimus. Secundum quem modum etiam quandoque accepit Galenus. Quod sit verum: 3. methodi 4. ait, siue summæ cuticulæ, quam epidermida vocat, siue totius cutis sit soluta vnitas. Ecce totam cutem capit & pro cute, & pro cuticula: siquidem tota cutis non afficitur vulnere, nisi sit affecta cuticula vocata. Eodem modo etiam accipitur decimoquarto methodi secundo. Vt cum ita capiatur cutis: eodem sermone liceat & de cute & de cuticula verba facere.

Definitio

Quare cutis hunc in modum acceptæ hæc proponitur definitio: Cutis est *membrum similare, genitum ex substantia sanguinea, & seminali, a vi cutifica, gratia custodiæ omnium partium.*

Genus.

Declaro. Dictum est, esse *membrum*; siquidem cū membrum sit morbi & sanitatis subiectum, & proinde pars viuens, cum cutis viuat, iure inter membra recenseatur. Neque obstat, quamuis Galenus explicite non proponat in arte medicinali cap. 9. cutem: nā implicite proponit, & ea arte, vt sit necessarium fateri cutem vita esse præditam. Ibi namque voluit illas partes esse vita orbatas: quarum tantum est generatio, & nullum est regimen, cuiusmodi sunt capilli, & vngues. At cutis non tantum est generatio, sed etiam regimen: immo duplex regimen, vt nimirum cutis & a se ipsa nutritur, & ab alijs regitur, nempe vt neruos, venas, & arterias admittit. Vnde non licet inferre: Gal. non proponit cutem, ergo cutis non viuit. Nam proponit capillos, qui tamen nō viuunt. Adhęc vero proponit musculum, oculum, linguā, & similes alias partes, & tamen viuunt. Quæ sane omnia mēbra insinuat, dum ait: reliquæ vero partes, vt vnum ex se ipsis habent regimen, hoc est, insitas habent potentias, insimul etiam & emanantes habent. Constitutum sit ergo, cutem esse membrum, quod & insitas & aliunde emanantes habet potentia.

Deinde in definitione dictum fuit *similare*. Nam quælibet pars & particula cutis est cutis. Vnde etiam Gal. lib. de inæquali intemp. 2. cutem inter similares partes annumerat.

Materia [...]tis prim[...] sanguinea

Deinde fuit dictum *genitum ex substantia & sanguinea & seminali*. Quantum attinet ad sanguineā: ad hanc respiciens Arist. 2. de generatione animaliū quarto, dicit: cutem fieri carne senescente. Et cum caro sit terrena: 5. de generatione animalium tertio, dicit, omnino cutis naturam terrenam esse. Ex hac gignitur tum cutis, tum cuticula: discrimen autē est: quoniam cutis generatur ex substantia sanguinea exacte permixta cum seminali: cuticula autem ex sola sanguinea: vt cum a natura inuicem misceatur sanguis & semen, vt copiosior est sanguis, veluti efflorescit, hincq; in summitate cutis, epidermis seu cuticula enascitur. Et propterea dicit Gal. tertio meth. quinto, si cutis prorsus perierit, hoc est, non modo secundum superficiem, sed etiam secundum partem profundam, non amplius regeneratur: at si sola cuticula amittatur, resurgit. Cuius euentus alia non est ratio, nisi quia cuticula fit ex sanguine, & proinde eius substantia sanguinea est, sed dum seminali nequaquam permixta: ad differentiam reliquæ portionis cutis. Cæterum etiam cutem fieri ex sanguine, sed cum semine permixto, euidenter colligitur ex Galeno, primo de temperamentis vltimo, dum ait: cutis est veluti neruus sanguine præditus. Ecce sanguinem proponit.

Materia seminalis p[...]cipua, qu[...] neruea.

Quod vero ad substantiam seminalem: ad hanc respiciens Arist. tertio de historia animalium 11. ait: cutē vulneratam non coire, vt conspicitur in cute sine carne, vt in genu, bucca, præputio & palpebra. Cæterum cum cutis fiat ex seminali substantia, hæc multiplex est; principalis quidem veluti neruea: nō principalis vero neruea, arteriosa, & venalis. Declaro: & eo libentius, quia hæc veritas non omnibus patet. Et primo quo ad substantiam veluti nerueā: hanc tetigit

Gal.

Gal. 1. de temp.ult. dum ait: cutis substantiam esse A veluti sanguine prǽditum neruum: qui sane veluti sanguine prędictus neruus sit inter neruũ & carnem plane medius: ac si ex mixtis vtrisque cõstitueretur. Ecce, inquit, ac si cutis substantia ex mixtis vtrisque, hoc est carne & neruo, cõstitueretur: vt significaret, eum non constitui ex mixtione carnis & nerui, sed habere mediã illã naturã, ac si ex illis constitueretur, vt ex hoc inferat, cutẽ constitui ex quadam substantia admodum simili neruo, vt eam etiam obtineat tẽperiem, quam obtinet neruus. Vnde in max imo versantur errore, qui credunt cutem confici ex carne exacte commixta cum legitimo neruo. Nam præter auctoritatem propositam, est euidens ratio: cũ enim cutis media esse videatur inter neruum & carnem, & secundum temperiem, & secundum duritiem, & mollitiem, vt neruus magis concurrat ad duritiem promouendam, caro autem ad mollitiem: dubio procul, vbi neruus esset copiosior, ibi durior esset cutis, B quod tamen est falsum: siquidem cutis manus interna plurimas neruorum fibras admittit, cutis autem verticis paucissimas, cutis tamen cutis verticis sit durior: est autem durior, non propter neruos, quia non est sensus exquisiti veluti cum manus: propterea concludendum, cutem fieri ex semine, vt mutatur in fibras membranosas, admodum similes neruosis, ita tamen vt fibræ illæ, veluti neruosæ exacte cum substantia sanguinea seu cum carne misceantur. Vnde primo de sem. 10. ait, gigni cutem ex substantia membranea, & carnosa. Vt ex vtrisque optime mixtis gignatur cutis: & hinc fiat, vt cutis vincente portione veluti neruea, euadat durior; superante autem carnea, euadat mollior; magis autem vel minus sentiat, pro ratione substantiæ vere nerueæ. Vnde dum Gal. 3. de locis aff. 7. ait, cutem neruosam esse: intelligere oportet, confectam ex substantia admodum simili, C non secundum potentiam, sed secundum corpoream substantiam, neruo. Hæc de materia seminali principali.

Materia cutis non principalis neruus.

Quo autem ad non principalem: cum sit neruosa, arterialis, & venosa: quantum ad neruosam inquit Gal. 9. de vsu partium 15. cutem omnem sensus gratia neruorum propagines paucas, tenues, raras, ęgre conspicuas instar filorum araneæ, ex omnibus subiectis partibus recipere. Excipitur autem frontis cutis: vtpote quæ, cum motus voluntarij sit particeps, merito fibras neruorum conspicuas est adepta. Ex quibus colligendnm, neruos nõ esse partem pręcipuam, ex qua cutis constituitur: cum concurrat solum gratia sensus, vel motus, non autem caussa principalioris vsus de quo suo loco. Et hinc factum est, cum Galen. 16. de vsu part. 2. cutem non suscipere proprium aliquem neruum, sicut musculi; sed ex partibus subiectis admittere fibras neruosas, quæ simul cum subiectis partibus cutem connectunt, sicut etiam ei D sensum suppeditant. Quo autem ad reliquas substantias, hoc est, venosam & arteriosam; vt colligere licet ex dictis in sermone de neruis, arterijs, & venis; neruorum, arteriarum, & venarum tenuissimæ partes deducuntur in cutem, vt scilicet cutis, instar aliarum partium, sit particeps vtilitatis, quæ ab his tribus communibus vocatis instrumentis impertitur; non autem, vt ex his tanquam ex principali substantia efformetur cutis: nam præcipua substantia est tum caro, tum similis neruo substantia. Constitutum ergo fit, cutem generari ex sanguine, & semine, & proinde ex carne, & cuticula, scilicet vt ex sanguine, vt autem ex semine, ex substantia veluti nerueа, arteriali & venali. Hoc autem intelligere oportet de cute in genere: nam datur aliqua cutis, quæ præter has substantias admittit etiam carnem musculosam, cuiusmodi est labiorum cutis. Hæc enim cum Gal. 11. de vsu part. 15. est illa cutis, cum qua musculi per totum commiscentur. Recte autem dictum est; musculos per totum misceri: nam dum musculi per totum miscentur, habent rationem materiæ, ex qua pars, & proinde cutis constituitur: dum solum coniunguntur, hoc potius pertinet ad cutis situm, cuiusmodi, verbi gratia est cutis frontis: de qua loquens Gal. nono de vsu partium decimoquinto, ait, ei subesse musculosam quandam substantiam tenuem, multas neruorum fibras recipientem, vt cutis frontis cum hac substantia musculosa coalescat, ad differentiam cutis reliqui corporis, vt vtriusque sit motus vnus, est autem supercilia attollere. Ecce substantia musculosa modo commiscetur, vt in cute labiorum: modo solum coalescit, quare pertinet ad situm, non autem ad materiam ex qua.

Nutritio cutis.

Cutis materia ex qua constituta, patet cutem nutriri sanguine, & semine, & optimo sanguine, non autem pituitoso. Vnde dum Galenus ait, secũdo pro nosticor. tertio, cutẽ nutriri sanguine pituitoso: hoc non est secundum naturam, sed præter naturam, vt euenit in hydrope. Quod sit verum: ait, vniuersa cutis vtpote quæ sanguine pituitoso alitur, intumescit, vt si digito premas, statim appareat caua. Ecce loquitur de cute corporis hydropici. Quoniam autem alitur sanguine, non fit ex carne, nam dum Galenus tertio methodi quinto, ait, cutem creari ex subiecta carne: loquitur de cute deperdita vi caussæ morbificæ, quæ generatur dum caro magis siccatur & coquitur, vt mutetur in cutem, quæ tamen non est vera cutis, cum cutis deperdita regenerari nequeat.

Efficiens.

Deinde in definitione dictum fuit *a vi cutifica*. Hæc, quantum attinet ad alteratricem, cum Galeno, primo de temperamentis vltimo: & secundo de temperamentis primo: & quinto simplicium quarto, tribuit cuti temperiem mediam inter calidum, frigidum, humidum, & siccum: & potissimum illi cuti, quæ est in manu interna hominis temperati. Vnde dum quarto de ratione victus in acutis 102. ait, cutem esse frigidiorem carne: insinuat temperiem cutis: nam cum caro per calidum excedat, ita cutis est frigidior, vt recedit ab illa caliditate, efficitur temperata. Similiter, dum Galenus tertio metho. quinto ait, cutem esse ficciorem carne: non significat cutem excedere per siccum, cum sit temperata: sed esse siccam in respectu ad carnem, quę per humidum excedit, vt cutis temperata, tamen ad carnem humidam possit dici m[illegible]us humida, seu siccior. Huius autem temperiei ratio colligi potest ex Galen. primo de temper. vltimo: nam cum cutis sit composita ex carne excedente per calidum & humidum, & substantia simili neruo, frigida & sicca: ex his contrarijs resultat media quædam tẽperies, inter calidum, frigidum, humidum, & siccum. Vt hic obiter confirmare liceat, veritatem a nobis prius propositam circa materiam ex qua cutis Nam si fieret cutis ex legitimo neruo, cum sit neruus potius sensitiuus, quam motiuus: cum Galeno, loco citato, neruus sensitiuus in humiditate & siccitate mediam naturam obtinet, vt, si cutis fieret ex carne calida, & humida, & neruo temperato: cutis complexio media inter extremas non esset.

Crasis cutis

Consequēs crasin.

Hæc cum sit cutis temperies, nempe media inter extremas: cum Galeno loco citato rationabiliter in duritie & mollitie medium statum obtinet.

Conformatio.

Quantum autem attinet ad formatricẽ: cum Philosopho tertio de hist. animalium vndecimo, cutis hominis proportione magnitudinis tenuissima est. Adhæc continua est, præterquam vbi naturales meatus sunt, & in ore, & vnguibus. Vnde etiam cum Galeno, primo simpl. 12. natura cutem omnem efficit in primo statim ortu continuam, ac temporis spatio perforatam aliquibus in locis, cum Galeno, tertio de locis affectis septimo, vt secundum se totam plurima nanciscatur spiramenta, instar cribrorum. Vnde etiam primo de tuenda 12. ait. cutem totam poris esse

esse refertam. Prestat autem cum Galeno eodem lib. cap. decimo, vt in raritate & densitate mediocritatem seruet: siquidem densior ab internis, rarior ab externis facile tentatur. Cæterum notandum hoc potissimum esse intelligendum, de cute secūdum pro profundiorem partem: siquidem ex Galeno sexto epid. secundo, tertio, cutis pellicula, hoc est, epidermis creata est densior, vt non habeat meatus, vt cutis: quo fit vt materiæ ab intimis detrusæ potius cuticulæ, quam cuti inhæreant. Verum vt cutis est rarior cuticula; ita cum Galeno tertio, methodi quinto, est densior carne. Neque obstat, quamuis dicat Galenus 11. de vsu part. 15. cutem frontis laxam esse, nam ibi per laxam, non intelligit raram, sed potius vt est soluta ab ossibus, & moueri possit, vt hæc laxitas potius pertineat ad situm, quam ad conformationem.

Situs.

Quare iam de situ loquamur. Primum ergo cum Galeno, secundo de vsu partium sexto, cutis ambit totum corpus. Vt cum ex Galeno libro de caussis morborum sexto, omnium aliarum partium extima sit collocata, non absque ratione totius corporis excipiat excrementa. Vnde hoc loco notandum: cutem per hunc situm non esse imbecillem, sed per hunc situm excipere excrementa. Siquidem ex Galeno, loco citato, cutis recipit superfluitates ob duplicem caussam; quarum altera est situs iam propositus: reliqua imbecillitas. Vt Galenus nequaquam proponat situm, vt sit caussa imbecillitatis. Sed dubitatio occurrit, quomodo cutis sit natura omnibus partibus imbecillior, cum sit temperata, & præsertim cum ratione situs non mutet temperiem: cuius signū, quod & alitur, & tangibilia exacte percipit. Dicerem ego, in præsentia perpendendam esse imbecillitatem & robur, non penes alteratricem facultatem, sed expultricem. Quod sit verum: dicit Galenus, a partibus robustis fieri expulsionem, vt cum in reliquis partibus expultrix sit robustior, in cute infirmior, propterea cutis a Galeno imbecillis est constituta. Robur autem & imbecillitatem expultricis inde haurire oportet, vt cum materia ad cutem propellatur a venis maioribus ad minores, & a minoribus ad minimas, & ab his ad cutem: id fit, quoniam, vt in maioribus venis, & cordi ac iecinori proximis virtus est robustior, & quia sunt magis participes caloris influentis, & quia habent fibras transuersas maiores, & proinde robustiores: ad eundem modum, si conferantur venæ etiam minimæ cum cute, ad expellendum sunt robustiores, & ratione caloris influentis, & ratione fibrarum transuersarum, siquidem cutis nec influentis caloris est ita particeps, nec fibrarum expulsioni destinatarum. Sed ad rem: cutis sedem omnium partium extimam fuit consecuta.

Connexus.

Cæterum si situm spectemus merito connexus: eundem nequaquam seruat, sed alium, & alium. Verbi gratia cum Galeno libro de dissect. musculorum capitulo quarto, cuti frontis vnitur musculosa quædam natura, vt tota cutis circa frontem moueatur, quamuis immobilis seruetur maxilla. Ex quo colligas cutem non fieri ex illa substantia musculosa, sed cum illa esse coniunctam. Addebat autem vndecimo de vsu partium decimoquinto; cutem frontis solum substantiæ musculosæ esse vnitam, cutem autem manuum internarum, & plantarum pedis, cum tendine coalescere: quemadmodum tertia est cutis differentia in toto animali, quę cum subiecta musculosa substantia est appensa, non autem coaluit. Cæterum cutis frontis quamuis sit vnita cum parte musculosa: verum tamen a subiectis ossibus ita est soluta, vt moueri possit. Vt demum cutis cum reliquis partibus ita coniungatur, vt modo possit, modo non possit excoriari: sicut proprijs locis explicabimus.

Finalis caussa.

Tandem in definitione dictum fuit *gratia custodiæ omnium partium*. Hæc particula colligitur ex Galeno, octauo de vsu partium primo, dum ait: spinali medullæ munimento sunt circumpositi spondyli: vasorum vero diuisiones glandulæ replent: membranæ item ac ligamenta quædam muniunt simul prædicta & colligant, commune vero omnibus operimentum est cutis. Vt etiam cum Galeno, primo de semine decimo, fętum dum vtero geritur, custodiat, ne lædatur a sudore, qui inter carnem & cutem continetur. Adhæc tertio de anatomicis administrationibus primo ait: artuum natura constat ossibus, ligamentis, musculis, arterijs, adhæc communi omnium velamento, cui nomen est, cutis. Dixit etiam decimoquarto methodi secundo, cutem esse omnium partium commune tegumentum. Admonebat autem Philosophus tertio de historia animalium vndecimo, cutem omnia habere, quibus est sanguis, vt insinuaret, cum ex sanguine fiat cato, cutem esse potissimum propter custodiam carnis.

Per quid cō ferat cutis.

Hanc autem vtilitatem præstat per duritiem, & densitatem. Siquidem ex Galeno, tertio de tuenda san. tertio, tutissimum est aduersus noxas externas imminentes, vt homo cutem habeat duram & densam, vt merito etiam cuticula sit densior, quoniam extrinseca caussa huic primum occurrit, vt cuticula cutem, etiam tueatur. Neque vero, opinior, statuendum cuticulam cutem custodire, vt vasorum pertingentium ad cutem oscula occludat, siquidē non sunt ita reclusa, vt sanguis exeat; vt, si abrasa cuticula egrediatur sanguis, id fiat, quia simul etiam aliqua cutis portio soluitur. Quod sit verum: dum excitatis vesicis cuticula adimitur, sanguis nec venalis, immo nec arteriosus effluit. Constitutum ergo sit omnes corporis partes custodiri a cute per eius duritiem & densitatem, ne ab externis occurrentibus lædantur. Iure autem proponuntur extrinsecus occurrentia: nam quantum ad interna offensa, hæc magis lędunt, quo cutis est durior ac densior. Verum per eius raritatem (quæ tamen exigua esse debet, propter materias externas) & proinde per tenuia foramina facit ad exitum excrementorum tenuium, & pilorum generationem. Cur autē cutis vario modo sese habeat ad pilorum productionem, suis locis explicabimus: nimirum dum de cute vel capitis: vel frontis, vel etiam aliarum partium loquemur. At silentio obuoluere non liceat, quod proponitur a Philosopho, secundo de generatione animalium quarto, & quinto, de generatione animalium tertio & quarto: siquidem ait, vngues, cornua, & pilos, & similia, gigni ex cute, non autem ex carne, vt pili crassi ex crassa cute oriantur, tenues ex tenui, vt tenuiores exeant propter meatuum angustiam, vt etiam cutis colorem æmulentur, in brutis quidem, at non in homine, præterquam quod in vitiligine humani pili fiunt albi. Quamuis autem per ætatem albescant, vt in canitie; illa tamen albedo non sequitur colorem cutis, sed inopiam potius & exilitatem caloris. Et ratio est: nam pili ea ratione oriuntur ex cute, vt fiant ex excrementis ad cutem pertinentibus, vt cum brutorum cutis fit densior, excrementa ita detineantur, vt cutis colorem nanciscantur: secus autem statuendum de cute humana, cum sit rarior, vt excrementa exeant, antequam colorem cutis acquirant: hinc fit, cum cutis vitiligine afficitur, densior reddatur, diutiusque hæreant excrementa, & merito in pilos degenerent. Hactenus ergo patet, quemadmodum vsus omnis & solius cutis est omnium partium intimarum custodia.

Cutis quænam actio.

Cæterum hoc loco inquirendum, an cutis per vsum propositum aliquam habeat actionem. Ex Galeno autem lib. de caussis morborum sexto, aliquis colligere posset, cutem esse tantum ad vsum destinatam, nequaquam ad actionem: cum dicit, cutem esse quoddam veluti velamentum animali cognatum, vt neque coctionem, neque alimenti digestionem, neq;

sanguinis

sanguinis generationem, neque pulsum, neque respirationem, neque voluntarium motum, neque omnino operationem aliquam afferat animali. At hæc verba recte sunt intelligenda. Nam cutis, præter id quod est totius corporis indumẽtum, & proinde ad vsum destinata, non prorsus actione est destituta: licet enim cuticula sit tãtum ad vsum, & omni careat actione, (nam neque nutritur, neque sentit.) cutis tamen ipsa secundum partem profundiorem & nutritur, & proinde coquit, & alterat alimentum. Adhæc etiam in sensu tactus afficitur, vt cum Aristot. hac de caussa fuerit admodum tenuis, vt scilicet ait tertio de hist. animalium 11. Dicendum ergo, Gale. per operationem intelligere operationem, quæ conferat toti animali. Quod sit verum: ait, neque omnino operationem aliquam affert animali. Vnde dum ait, cutem non habere actionem: non intelligit coctionem proprii alimenti, sed quæ a parte perficitur caussa totius corporis, veluti est chylificatio. Quo vero attinet ad sensum tactus; in præsentia supponendũ, non ita sentire vt cutis sensus sit actio, sit iudicium; nam solum afficitur, solum est medium: quod, quoniam exactissime explicabitur in sermone de manu, ideo in præsentia nihil dicendum.

CAPVT XX.

De Musculis.

Nomen.

QVantum ad musculos, seu lacertos, siue vox sit desumpta a similitudine muris, vel lacerti, vel pisciculi: constat, quid per musculum anatomici accipiant.

Quid musculus.

Quare musculus est *membrum dissimilare, genitum ex neruis, ligamentis, carne, venis & membranis, a vi musculifica, gratia motus voluntarij.*

Declaro. Primum dictum est, esse *membrum*, hoc est, partem viuentem. Et hoc ita apertum est, vt nulla egeat probatione.

Genus,

Deinde dictum est *dissimilare* scilicet ad differentiam similaris. Hæc particula colligitur ex Gale. lib. de morborum differentijs 4. dum ait; musculum, venam, & arteriam inter prima instrumenta connumerari, vtpote quæ ex simplicibus, idest, similaribus corporibus vnius operationis gratia componuntur: ad differentiam secundorum instrumentorum, quę componuntur ex primis instrumentis, verbi gratia, digitus componitur ex musculis. Cæterum notandum, differentiam esse inter musculum, & vasa, hoc est, venas & arterias. Nam musculus semper inter partes instrumentales recensetur; vasa autem modo inter partes instrumentales, vtpote dum præter proprias tunicas obtinent etiam membranam: vt monuit Gal. lib. de inæquali intemperie 2. modo inter partes similares, dum membrana circumdante sunt destituta, tunc enim non conficiuntur ex pluribus partibus similaribus, sed ex vnica, quæ est propria tunica, siue sit simplex, vt in vena; siue duplex, vt in arteria: quamuis hæc tunica, cum Gal. 10. meth. vlt. constet ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa. At musculus quicunque est instrumentalis; quoniã semper conficitur ex pluribus similaribus. Merito autem recensetur inter prima instrumenta, quoniam non conficitur ex dissimilaribus: siquidem vt conficitur ex vena & arteria, hæc vasa similaria sunt: quia in musculo, vt testatus est Gal. 7. de anatomicis admin. 5. vasa circundantibus membranis sunt destituta. Recte ergo dictum fuit, musculum esse membrum instrumentale, seu dissimilare.

Materia musculorum.

Deinde fuit dictum *genitum ex neruis, ligamentis, carne, venis, arterijs, & membranis.* Quæ veritas & testimonio visus comprobatur, & Galeni dictis passim, præsertim autem secundo de locis affect. primo de motu musculorum primo. Explicandum vero est, qua ratione hæ partes ad musculum constituendum concurrant. Sigillatim ergo circa singulas discurrentes, primum, quantum attinet ad neruos, ex Galeno primo de facult. natur. 2. neruus perueniens ad musculum in prima quidem insertione in pauciores distribuitur portiones, illis rursus in alias scissis, hisq; iterum sectis in alias, eo vsque tandem scissura procedit, vt in membranas, & valde tenues fibras, desinat. Rursus hæ particulæ inuicem coeunt, ac producunt neruos prioribus maiores, sed numero pauciores, qui tandem nerui in fine musculi & numero & magnitudine euadunt pares iis, qui initio primo in musculo locantur. Vnde dicit Gal. 1. de vsu partium 18. musculũ generari, dum per carnes fit neruorum disseminatio. Dixit etiam primo de semine 10. musculum produci ex neruorum fibris. Dicebat etiam primo de motu musculorum primo, neruos ita progredi, vt dum primum musculos attingunt, scindantur multipliciter in aliam subinde atque aliam sectionem: atque tandem in tenues & membraneas fibras resoluti, totum sic musculi corpus contexant. Dicit etiam 2. de locis affectis 2. musculum componi ex neruis, vt in tenuissimas quasdam veluti fibras resoluuntur. Vnde & 6. de Plac. 8. dicit ad musculos produci neruos. Hæc de neruis.

2. Ligamen

Quo autem ad ligamenta: dicit primo de motu musculorum primo, musculum confici ex quibusdam propaginibus in carnem missis a ligamentis. Dicit quoque primo de semine 10. musculum produci ex ligamentorum fibris, vt hæ carne superinductã in vnum coniunguntur. Ad hæc secundo de loc. affectis. 2. asserit, musculum esse confectum ex ligamentis, vt in tenuissimas quasdam veluti fibras resoluuntur. Vt ex his colligere liceat, musculum donatum esse fibris, quæ prodeant non modo a neruo, sed etiam a ligamẽto. Vt rationabiliter dicat Gal. lib. de cibis boni & mali succi 4. in musculis reperiri fibras solidas multas & longas, circa quas carnosas substantia concreuit, vt musculus sit confectus ex neruis & ligamentis, vt hæc corpora in fibras resoluuntur. Cæterum cum musculus fiat ex neruis & ligamentis: non credendum (quemadmodum falso Vesalius tribuit Galeno) musculum fieri ex æquali portione nerui & ligamenti: quemadmodum in sermone pro salute Gale. in sermone de tendine explicatum fuit, vt in præsentia non liceat repetere. Hæc de neruis, & ligamentis.

3. Caro,

Quantum ad carnem: dicebat Gal. 2. de vsu partium 16. carnem esse partem musculi. Vnde dicit 10. methodi vltimo: vocatur caro tantum ea, quæ in musculis est, reliquarum nullam homines carnem vocant, præterquam admodum pauci. Quæ autem carnes in visceribus visuntur, vtpote in iecore, renibus, liene, & pulmone. παρεγχύματα quasi affusiones vocant: quæ in intestinis, ventriculo, stomacho, & vtero, sine nomine relinquunt. Ob id dicit Aristo. 3. de historia animalium 16. in genere sanguineo dari carnem, & quid simile carni: nam vt se habet spina ad os, ita carnis æmulum illud ad carnem. At dicimus cum Gal. 11. symp. primo, carnẽ proprie dictam esse, quæ visitur in musculis. Adhæc 2. de temperamentis 3. ait: cum carnis plures sint species: prima species est, quæ caro proprie appellatur, quæ nusquã in corpore per se inuenitur, sed est perpetuo musculi pars. Vnde cap. 5. ait: omnis musculus carnosus est. Vt cum Galen. 3. de facult. alim. 5. musculi carnes sint exactæ, & potissimum ipsorum partes mediæ, nam quidam musculi capita habent neruosa, quidã etiam maximos tendines secundum finem generant. Vt non ab re dicat Galen. secundo de locis affectis secundo, musculos ita fieri ex carne, vt (sicut testatur cap. 7.) carnes numerentur inter musculorum partes. Cæterum carnes ita se habent, cum eodem Galeno, secundo de locis affectis secundo, vt tenuissimas

veluti

veluti fibras neruorum & ligamentorum admittant. vt ex his per carnem disperfis musculorum essentia pendeat. Vnde etiam in arte medicinali capitulo quinto dicit: propriam musculorum substantiã duobus constare, nempe carnibus, & fibris, quibus enascuntur carnes. Recte cutem statuit carnẽ fibrosam esse propriam musculorum substantiam: tum, quia hæc caro in solis reperitur musculis: tum, quia est præcipua organi pars. Sed de hoc suo loco.

Caro simplex, & fibrosa.

Vnde notandum, differentiam esse inter simplicem carnem, & fibrosam: nam simplex caro intelligitur seorsum a fibris, & præsertim nerueis, & ligamentalibus, ad differẽtiam fibrarum sanguinearum, quemadmodum capiebatur a Galen. in arte medicinali nono, vbi inter partes similares etiam cum Arist. secundo de partibus primo, simplicem carnem proponit. Non simplex autem caro est fibrosa: nam constat ex duabus partibus similaribus. Quod sit verum: Gal. primo de natura humana primo, ait: cum caro adhæreat fibris musculorum, & carnem esse similarem, & fibras. Quare caro non vt caro: sed quoniam per carnem (vt ait Gal. 1. de vsu partium decimooctauo) disseminantur nerui, caro fit musculus.

Sed occurrit dubitatio: quomodo Galen. lib. artis medicinalis nono per carnem simplicem intelligit carnem seorsum fibris: cum dicat decimo methodi vndecimo, omnem partem similarem constare ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa. Quare simplex caro, vt similaris, intelligi debet vna cum fibris? Dicimus in omni parte carnosa esse fibras: verum ex substantia carnosa, & fibrosa quãdoque fieri vnam partem similarem, quandoque duas: fit quidem vna pars similaris, quotiescunque fibra permixta cum carne, immediate fit ex semine, vt in tunica vena; similiter dum caro acquirit fibras ex fibris sanguinis. Fiunt autem partes similares, quotiescunque caro permiscetur cum fibra, quæ non fit immediate ex semine, sed ex aliqua parte similari seminali, vt fibræ carnis musculi, siquidem fiunt ex neruis & ligamentis. Vt si caro nanciscatur fibras, quæ immediate fiunt ex partibus similaribus, non egeat fibris, quæ immediata fiunt ex semine.

Carnis temperies.

Et hinc fit, vt caro simplex vocata, ad differẽtiam fibrosæ seruet suam temperiem, quæ alia est a temperatura fibrarum. Vnde ad simplicem carnem respiciens Galenus, libro de inæquali intemperie sexto, non recedens a Philosopho, secundo de partibus secundo & 34. problem. tertio, ait: carnem calidam particulam esse. Dicebat etiam primo de temperamentis 6. carnem secundum exsuperantiam esse humidam. Addebat cap. vlt. carnem calidiorem & humidiorem esse cute: siquidem caro est multi sanguinis, & calida: est autem (vt ait 2. de temperamẽtis 3.) minus humida adipe, vt in homine, secundo de partibus 16. sit mollissima.

Materia carnis spermatica, quoad fibras: sanguinea, quo ad ipsã carnem.

Hinc cum Hippoc. lib. de carnibus: caro genita est ex frigido, vt glutinosa portio in foramina transierit, in foraminibus autem humidum est, veluti in venis magnis. His verbis significat, carnem secundum portionem fibrosam & membraneam genitam esse ex frigido, hoc est, glutinoso semine: sed præterea secundum portionem carneam caro generatur ex humido, hoc est, ex sanguine qui in venis magnis continetur, cum Galen. tertio methodi quinto. Et tertio simpl. 25. idem Galenus dicit: a carne trahi sanguinem, vt ab agente; nimirum cum eodem Galen. cap. nono, a facultate carnis sanæ. Quemadmodum autem per facultatem intelligimus facultatem carnis sanæ: ita per materiam ex qua, per sanguinem, intelligimus sanguinem inculpatum. Vnde dicebat Arist. secundo de generatione animalium quarto: naturam conficere ex materia sincerissima carnem, vt rationabiliter sit vita prędita, & ob id nequaquam mutetur in alias partes. Vnde, dum ait Arist. tertio de histor. anima. 16. quoties animal extenuatur, caro aboletur, & in venas fibrasque transit: non intelligit carnis substantiam mutari in fibras, & venas: sed vbi minuitur caro membri, conspici & venas, & fibras. Sed ad rem: caro & viuit, & gignitur ex pura materia. Siquidem si gignatur ex vitioso sanguine: tantum abest, vt sit calida, vt potius sit frigida. Quod insinuauit Galen. dum tertio de sympt. caussis 2. ait neque enim idem est, esse carnem, & esse carnem pituitosam: nam caro est caro per formam: est autem pituitosa, per temperiem frigidam & humidam: talis autem euadit, vt nutritur sanguine pituitoso.

Caro quatenus reparetur.

Constitutum ergo sit, probã carnem esse calidam & humidam: & fieri ex sanguine, non autem ex semine. Vt rationabiliter dicat Gal. lib. de constitutione artis med. septimo; si male affectam carnem resecueris, facile aliam poteris reficere. Quod sane dictum intelligendũ est de carne seorsum a fibris: nam fibræ, quia seminales, deperditæ reparari nequeunt: quo fit, vt si abscindatur caro, cum habeat fibras permixtas, fieri non potest, vt dum amputatur caro, simul etiam non obscindantur fibræ, vt cum regeneretur tantum caro, non fibræ; locus vacuus repleatur sola carne: quæ cum non sit fibrosa, musculus ad functionem euadat imbecillior, vt quo copiosior caro abscinditur, eo etiam infirmior euadat musculus, quia fibrarum maior copia desideratur. Hinc fit, vt caro fibris destituta inepta sit, nõ modo ad motum, sed etiam ad sensum, siquidem nequaquam affici potest a qualitate tangibili, dum neruis est priuata. Neque obstat, quamuis in carnis excrescentia homines sentiant: & si ferro candente caro etiam fibis destituta tangatur, dolor oboriatur insignis: nam sensus fit in carne fibrosa, per mediam carnem non fibrosam; sicut & cutis sentit per mediam cuticulam; sensus autem dolorificus exsurgit, quoniam caliditas illa ignea producitur vsque ad fibrosam carnem, vt eius soluatur vnitas.

Conformatio carnis.

Cæterum caro sine fibris, vt sanguine alitur, ita a natura sine cauernulis fuit efformata. Siquidem ex Gal. 3. de facult. naturalibus vltimo, partes vario modo sunt formatæ, vt quædam habeant sinus, vel cauernulas, vel aliquid, quod cauernulis proportione respondeat; quædam autem his non egeant, vt partes succum quo nutriuntur, vel magis vel minus alteratum desiderant. Siquidem partes, quæ non expostulant succum admodum alteratum, his sinibus & cauernults non egent; veluti carnes tum viscerum omnium, tum musculorum: namque nutriuntur sanguine exiguam alterationem consecuto. Neque obstat, quamuis cor habeat sinus; quoniam ad alios vsus; quam ad cordis nutritionem, sunt destinati. Quæ autem partes desiderant alimentũ maxime alteratum, hos habent sinus, vel cauernulas: vt succus vsq; adeo detineatur, quousque quantum decet alteretur: cuiusmodi sunt ossa; quæ vt alantur, opus habent numerosa mutatione: siquidem qualis carnibus est sanguis, talis est ossibus medulla, vt antequam sanguis mutetur in medullã, opus sit multiplici alteratione.

Sextus carnis.

Carnis autem positio fuit, vt ait Arist. 7. de partibus 9. vt consistat circa ossa, vinculis modo fibrarum tenuibus adhærens, nam per hunc connexum conseruatur, vt hæc positio sit ad tutelam. Hæc de carne, vt est materia ex qua fit musculus: nam de carnis vsu suo loco dicemus.

4. & 5. Venæ & arteriæ.

Quo vero ad vasa, hoc est, vt venas, & arterias; ex his etiam confici musculum comprobatur ex Gal. siquidem nono de Placit. 8. ait: ad musculos perduci non solum venas, sed etiam arterias. Eandem sententiam habuit primo de motu musculorum primo: nec non & 2. de locis affectis 2. & lib. de formatione fœtus capitulo vltimo.

6. Membranæ.

Quantum denique attinet ad membranas: dicit Galenus primo de motu musculorum primo, musculi

ſculi partem eſſe membranam a ligamento prodeun A tem. Addebat autem 2. de locis affectis 7. membranas eſſe in media carne: ſunt enim plurimæ membranæ, & inæqualiter inſitæ, & carnem etiam circundantes. Sunt quidem inſitæ: nam ſi quælibet pars ſimilaris ex Galen. 10. methodi 11. conſtat ex ſubſtantia veluti fibroſa, carnoſa, & membranoſa, etiam in carne hæc tria eſſe debent: quare & membrana. Sunt etiam membranæ circundantes; vt, cum Galen. lib. de cibis boni & mali ſucci cap. 4. muſculus propria circumſcriptione ſeparatus eſſe videatur ab alijs muſculis.

Conſtitutum ergo ſit, muſculum compoſitum eſſe ex neruis, ligamentis, & proinde ex horum fibris, ex carne, venis, arterijs, & membranis, vt ex horum corporum ſimilarium miſcella, cum Galen. 1. de facult. naturalibus 2. muſculus quodammodo conſtitui poſſit, corpus, quod habet principium, hoc eſt, caput; medium, hoc eſt, ventrem, & finem: ea tamen lege B compoſitum, vt ſecundum caput ſit magis neruoſum, & adhuc magis ſecundum finem; ſecundum ventrem autem magis carnoſum. Hæc de materia ex qua muſculus generatur.

Efficiens. Temperamentum.

Deinde in definitione dictum fuit *a vi muſculifica*. Hæc ergo per vim alteratricem tribuit temperiem variam, vt variæ ſunt partes muſculum conſtituentes: verbi gratia, nerui temperies eſt frigida, carnis autem humida: quo fit, vt, cum portio carnea reliquas mole excedat, muſculus ſit calidus & humidus, quia carnoſus: eſt autem hæc ſecunda complexio: nam prima pertinet ad partes ſimilares: ſecũda, ex partibus ſimilaribus prodiens, ad totum diſſimilare, vt ex Auicenna prima primi Fen. capitulo de cõplexione medicinarum, patet: ſed de his alias. At ſi capiatur muſculus ſecundum partes fibroſas, & ſeminales: ſiccus ſtatui poteſt, vt quo plures fuerint & maiores portiones ſeminales, eo ſiccior euadat, & C hinc etiã robuſtior. Quam veritatem inſinuauit Galenus, dum 3. de ſympt. cauſſis 3. ait neruos, ligamenta, tendines, & muſculos, quo ſunt ſicciora, tanto eſſe valentiora: ſi tamen plus iuſto non ſit exceſſus, ne inflexibilia ac friabilia euadant.

Figura.

Quo vero attinet ad formatricem: cum hæc tribuat compoſitionem: quantum attinet ad conformationem, & primo quo ad figuram; multiplex tribuitur muſculis: nam alij ſimilem habent figuram cum mure, alij diuerſam. Adhæc alij habent figuram triangularem, vt habent tres angulos, alij quadrangularem, vt habent quatuor angulos, alij aliam, vt habent quinque, vel etiam plures angulos: ſicut explicabimus, dum circa ſingulos muſculos diſcurremus. Hoc loco id vnum notandum cum Galen. ſecundo de motu muſculorum, vlt. muſculos inuicem differre penes figuram, vt modo agunt, modo quieſcunt, vt muſculi coſtarum & ventris differant a cæte- D ris fere omnibus muſculis, qui alias partes mouent. Nam coſtarum & ventres muſculi deuexi, perpetuo ſunt aſſimilati ſubiectorum inſtrumentorum figuris: ita vt dum quieſcunt deuexitatem ſeruent: cum autem agunt, minus curui fiant; contra reliqui muſculi, dum quieſcunt recti, dum vero agunt, curui fiant. Cuius diuerſitatis cauſſa eſt: nam cum quibuſdam ſubiectum ſit amplum quoddam ſpatium cedens, quibuſdam autem muſculis ſubiecta ſit ſubſtantia dura & renitens: iure fit, vt, qui mollem habent ſedem, dum tenduntur verſus principium, ijs mollities ſedis cedat, hincque maior corporis muſculi pars occultetur, & proinde minus curui fiant; quod ſane accidit muſculis ventris, & thoracis, in locis inter oſſa medijs: ſiquidem quantum ad ventris muſculos, niſi venter ſit repletus, vt in hydropicis, & vterum gerentibus, hi muſculi priuſquam agant ſunt curui, vt ſubiecta ſunt inſtrumenta: nam ad illorum curuitates extenduntur: cum vero agunt intro cedunt, nam facile premunt ſubiectas cauitates. Similiter quantum ad muſculos thoracis, in locis inter oſſa medijs reſidentes: priuſquam agant, figuram ſimilem totis coſtis habent, curui quidem extrinſecus, caui autem intrinſecus: cum autem agunt; prementes primum quidem, & maxime membranam ipſis ſubiectam, nempe ſuccingentem nuncupatam, per ipſam vero & pulmonẽ, qui mollis eſt & laxus, tantum introcedunt, quantum ſubſtantiam ſubiectorum inſtrumentorum cedentem habent, vt propterea hi muſculi, dum agunt, minus curui fiant. Quo vero ad muſculos reliquos, qui oſſibus incumbunt: dum agunt, curui fiunt, dum quieſcunt recti: nam dum contrahuntur, tantum in profunditatem & latitudinem augeſcentes, quantum de longitudine deperditur, eminentiorem omnẽ corporis molem habent, & proinde figuram curuam acquirunt; dum non laxantur, & proinde quieſcunt, vt moles illa eminentior euaneſcit, ita rectam figuram acquirunt. Sed in figura immorari amplius non licet.

Cauitas.

Quo vero attinet ad cauitatem: Gal. ſexto aph. 29. ait: in muſculis cauitates ſola ratione cõtemplamur, nec ab re: nam cauitates eſſent in cauſſa, vt muſculi ad motum non eſſet ita robuſti. Non negamus tamen aliquos eſſe perforatos, vt ſepto tranſuerſo bina obtigerint foramina, quibus venam cauam, ſtomachumque tranſmittit. Sed de his in proprijs locis.

Magnitudo

Quo autem attinet ad magnitudinem: cum Gal. 1. de motu muſculorum nono, vt muſculus erat moturus os, vel minus, ita muſculos factos eſſe modo maiores, modo minores: ſiquidem natura muſculorum magnitudinem creauit proportionem parem moli mouendorum oſſium. Addebat etiam tertio de vſu partium vlt. cum duo ſint muſculi genu flectentes, & duo extendentes: cum maior ſit dignitas in extenſione; ideo muſculi extenſioni deſtinati maiores fuere creati.

Numerus.

Quo autem attinet ad numerum: ſi hunc ſpectemus ratione totius corporis, cum Gale. 9. de Placit. 8. muſculorum numerus excedit oſſium numerum, vt cum oſſa ſint plura quam trecenta, adhuc plures erunt muſculi. Et ob id, libro de formatione fœtus vltim. ait, in animalis corpore muſculos plures eſſe, quam trecentos. Si autem ſpectemus numerum ratione partis, quæ mouetur: cum Galen. 3. de vſu part. vlt. 10. de vſu partium nono: duodecimo de vſu par. 8. & primo de motu muſculorum octauo, nulla particula, quæ mouetur, vnico vtitur muſculo, nam partes omnes motu voluntario præditæ, duobus vt minimum indigent muſculis oppoſitis, altero ſcilicet extendente, & altero flectente: potiſſimum autem duobus muſculis eſt opus; quoniam vnus muſculus vtroſque motus efficere nequit: tum, quia partem quam moturus eſt, omnino trahit ad ſeipſum; tum etiam quia vnicus eſt ſitus, cum vnicus ſit muſculus. Vnde niſi pars muſculum contrarij motus auctorem obtineret, motus claudicaret, aut funditus aboleretur. Siquidem oportet, vt particula, quæ mouetur, viciſſim alterum habeat muſculum contractum, alium laxatum, vt contractus trahat ad ſe, laxatus autem ab alio trahatur cum particula: quo fit; vt dum perit vnus motus, etiam alter obeat.

Monitum circa conuulſionem.

Vnde hoc loco obiter admoneantur ſtudioſi, qua ratione fiat, vt in conuulſione pars non ceſſet a motu. Itaque ſciendum, conuulſionem eſſe ſpuriam, vel legitimam. Si ſpuria fuerit, pars cõtrahitur, quia expultrix irritatur, & inſurgit ad expulſionem, vt cerebrum in epilepſia: vnde vt expultrix eſt in cauſſa contractionis partis, ita vis motrix per muſculos illeſos, contractos ab expultrice, laxat, atque ita motus perſeuerat, vt viciſſim agit expultrix, & motrix, vt ſi accidat expultricem maxime vigere, vt nõ cedant motrici muſculum contractum laxanti, pars immota permanet. Si autem ſit conuulſio legitima: tunc fit con-

cōtractio a musculo cōtracto, a neruo breuiori reddito; quoniam autem non quilibet neruus est affectus, vis animalis influens ad musculos, musculum præter naturam contractum nititur extendere, & cum nonnihil extendat, extensioni succedit retractio, quæ fit a caussa morbifica. Vt cum magis possit caussa morbifica quam vis animalis, vehementior sit contractio musculi affecti: quam eius relaxatio a musculo sano, Hinc fit in tetano, in quo sunt affecti omnes musculi caput mouentes, & ad anteriora, & ad posteriora, caput immotum videri: contra autem in emprosthotono, & opisthotono, in quibus non omnes musculi læduntur, vt ruat omnis ambiguitas. Hæc de numero.

Situs fibrarum.

Quantum deniq; attinet ad situm: hic perdiscendus ratione & fibrarum, & totius musculi. Quantum ad fibras: Gal. septimo de anatomicis administr. octauo, ait: musculos obtinere fibras positu simplices, vt cum eodem Galeno sexto de vsu partiū octauo, musculi obtineant fibras, aut solum rectas secundum longitudinem, aut solum transuersas secūdum latitudinem, nequaquam autem simul vtrumque genus. Nam singuli musculi, singulos habent & simplices motus. Cæterum, vt admonet Galenus duodecimo de vsu partium octauo, musculi fibras habent, vt plurimum secundum suam longitudinem porrectas, raro autem transuersas, aut obliquas.

Ortus & insertio musculorum.

Quo vero ad situm totius musculi: & primo penes ortum & insertionem, ita se habent musculi, vt ortus pertineat ad partem quiescentem, insertio autem ad partem, quæ debet moueri: propterea ait Galenus primo de motu musculorum nono, naturam ita musculos produxisse, vt ex superiacentibus ossibus, quæ debent quiescere, inseruerit in subiacentia ossium capita, quæ debent moueri, vt per intensos, seu contractos musculos, ossium capitibus sursum tractis, simul cum eis totum mēbrum sursum traheretur. Vt musculorum exortus, fit ex superiacentibus ossibus: verummodo ex eorum capitibus, aut condylis, dum scilicet maiores debent esse musculi: modo paulo inferius, iuxta cotylem, aut glenem, dū non debent esse ita magni, quamuis non multo inferius oriantur a capitibus, quoniam nerui parui fuissent. Cæterum cum musculi perueniant ad partes mouendas: cum esse possint, & ossa, & aliæ partes (vt proprijs locis dicetur) cum Galeno primo de locis affectis 6. ad partes mouendas aliquando musculi ipsi perueniunt, aliquando vero per medios tendines.

Ductus musculorum.

Quo ad situm penes ductum: addebat Galenus in arte medic. 5. musculos ambire omnia ossa. Addebat etiam, primo de motu musculorum quinto, musculorum alios occupare sedem internam, vt qui membrum flectunt; alios externam, vt qui extendunt. Adhæc, cū Galeno, tertio de vsu part. 10. aliqui oblique producuntur, vt qui ad motus obliquos conducunt: aliqui recti perreptant secundum longitudinem, vtpote qui ad exactam flexionem aut extensionem conferunt. Tandem quarto de anatomicis administrationibus nono, ait: de omnibus musculis hoc communiter intelligendum esse, eas, qui rectam posituram obtinent, simplici præesse motui, qui vero non rectam habent posituram, composito; ita tamen vt non sit duplex motus, quia ab vnico musculo vnus tantum producitur motus.

Finalis caussa.

Postremo in definitione dictum fuit *gratia motus voluntarij*. Hanc particulam tetigit Galenus primo de motu musculorum primo: nam voluit & motum voluntarium non fieri sine musculis, & motum voluntarium ad solos pertinere musculos, & rationabiliter musculus motus voluntarij proprium instrumentum statuatur. Vnde & libro de cibis boni & mali succi quarto, ait: musculum obire motum voluntarium. Dicit etiam primo de locis affect. sexto, omnem voluntarium motum ad musculorum officium pertinere: siquidem nullus neruus per se, sine musculo, sed per musculos, voluntarium motum perficit. Vnde dicit duodecimo de vsu partium secundo, os moueri, musculum autem mouere.

Motus volūtarius est actio musculorū propria, & communis.

At propter iuniores notandum, motum voluntarium ita pertinere ad musculum, vt sit musculi actio & communis, & propria: adhæc vt prodeat a musculo vt ab agēte & præcipuo, & adæquato. Hęc quatuor cum Galeno declaro. Et primum, esse propriā, & communem actionem, explicabat Galenus primo de fracturis primo, dum ait; musculorum in seipsos contractionem, & proinde motum voluntarium, esse & proprium, & communem; proprium si musculi referantur ad reliquas corporis partes, communem si inuicem conferantur musculi: & ob id quinto de vsu partium decimoquarto, ait, omnium musculorum opus commune esse, vt tensis fibris in se ipsos resideant.

Musculus est organū motus voluntarij, adæquatū, & præcipuum.

Deinde vero hunc motum procreari a musculo, vt ab agente, & præcipuo, & adæquato, colligitur ex Galeno. Et primum musculum esse instrumentum adæquatum, insinuauit secundo de tuenda 11. dum ait: quæcumque voluntate suscipiuntur actiones, eæ musculorum, neruorum, & tendinum propriæ sunt. Ex his nil aliud inferens: nisi musculum, ad differentiam nerui, & tendinis, esse organum quidem proprium motus, sed adæquatum; vt concurrat ad contractionem, vt totus oculus ad visionem. Musculum autem esse quoque voluatarij motus organum non adæquatum, sed præcipuum, euidenter colligitur ex Galeno, libro de constitutione artis med. 5. dum ait: incessus, & proinde motus voluntarius, est actio totius cruris: cui tamē ex partibus omnibus, ex quibus constat crus, musculorum præest genus; vt musculus sit præcipua pars cruris, vt per suum motum confert ad incessum: non autem per temperiem, nam hæc pertinet ad partem similarem, cū Gal. primo de vsu part. 9. musculus autem est pars instrumentalis.

Musculi motus proprius, & accidentalis.

Cæterum musculus, cum sit auctor motus volūtarij, siue adæquatus, siue præcipuus, auctor est illius motus, in quo musculus a facultate animali trahitur ad proprium principium, (vt fatebatur Gal. primo de motu musculorum octauo) non autem vt laxatur. Quod sit verum: tum cap. 9. tum quarto eiusdem libri, ait: vnius musculi per se vnicam esse actionem, & proinde vnicum motum: est autem hic motus, quādo musculus operatur, trahens ad seipsum particulam, quæ mouetur. Dum vero idem musculus contractus laxatur, & proinde fit contractione contrarius motus: hic ad musculum pertinet, non per se, sed per accidens, quoniam musculus a se ipso cōtrahitur, a se ipso non laxatur: sed ab alio musculo abducitur. Vt eiusdem musculi contractio, & relaxatio ita se habeant, vt contractio sit actio ipsius musculi: relaxatio autem passio eiusdem musculi, actio autem alterius, qui dum se ipsum contrahit, partem cōtrahens, contractum musculum relaxat, vt nisi musculus, a se ipso contractus, ab alio relaxetur, densus semper maneat.

Motus quatuor.

Vt hinc concludere liceat, motus ad musculos pertinentes, ex Galeno primo de motu musculorum septimo, & octauo, quatuor esse: duos per se, & duos per accidens. Quantum ad motus per se: sunt illi motus, qui fiunt a musculo qui mouetur, non autem ab alio musculo. Horū alter est, qui fit a musculo, vt est voluntatis organum, & fit per tensionem musculi, siue per tensionem erigatur membrum, siue etiam reclinet, siquidem reclinari fit voluntarie. Reliquus autem motus per se est, dum musculus agit, quamuis moueri non videatur, fit autem dum, verbi gratia, manus sursum tensa permanet: quod sane assequitur manus ope musculorum manum eleuantium per suā tensionem, quæ sane actionis species siue tonica,

siue

siue aliter appelletur (ait Galenus) nihil refert; id verum est in hac actione tonica musculos non otiari, sed voluntate imperante agere, dum manus sursum est tensa.

Quo autem ad motus per accidens: alter est qui primo per se opponitur, dum musculus ab opposito extenditur, qui sane motus musculo, qui extenditur, competit, vt musculo & vita & sanitate prædito; nã si pereat musculus, vel scirrho afficiatur, ab opposito musculo non mouebitur, & proinde non extendetur. Reliquus autem motus per accidens, qui quodammodo secundo per se opponitur, est, qui inest musculo, vt inanimato, & penitus ex se ipso immobili, vtpote dum membrum nõ reclinat, sed decidit, vt musculus, ferietur, & in grauitatem vergat.

Cæterum notandum circa motus per se: quamuis duo proponantur, cum pertineant ad vnicum musculum, ad vnicum motum referri, hoc est, ad musculi contractionem, per quam musculus vel erigitur, vel reclinatur, vel tensus manet,

Musculus etiam somni tempore mouet.

Hoc musculi munus ad ipsum pertinet, non modo tempore vigiliarum, sed etiam tẽpore somni. Quod sit verum: ait Gal. 2. de motu musculorum quarto, quinto, & sexto, musculos in somno tonice agere, hoc est, tensos permanere, quinimo aliquos loqui, aliquos ambulare. Hoc autem fit, quoniam dormientium anima non prorsus quiescit: sed solum in vigore somni fit quasi intermissio quædam. Vt dormientes non sint penitus sensus expertes; sed difficulter sentientes, vt vocari subaudiant, tangentes sentiant, & lumine importato exsurgant. Neque est vt quis dicat (ait Gal.) has non esse animæ actiones, quoniã non assequimur mente eas fieri: nam neque cũ oras, aut disputas, omnium partium motibus mentem adhibet. Id autem fatendum est, in somnis aliter quam in vigilijs concurrere: siquidem in somnis obscure agit, vt obscure etiam fiunt imaginationes, neque stabiles, vt obliuiscatur, ac si eas actiones non egisset: nam sicut memoria insignes impressiones rerum in imaginationibus seruat, quod est memoria tenere; contra si obscuras & superficiarias impressiones accipiat, non conseruat, & hoc est obliuisci: quemadmodum sane cõtingit in phrenitide, ebrietate, timoribus, curis, & omnino in vehementibus animi affectibus, & proinde etiam tempore somni.

Cæterum cum hactenus constet, musculum creatum esse vt sit motus voluntarij organum: duo adhuc explicanda desiderãtur: primum quidem, quidnam vtilitatis & commodi consequamur gratia motus voluntarij: secundum, per quid musculus concurrat ad motum voluntarium obeundum, & preser tim cum plures sint musculi particulæ, quomodo inuicem differant ad voluntarium motum præstandum.

Musculi plurimos variosque præstant vsus.

Quantum attinet ad primum: ex Galeno, primo de motu musculorum, primo, musculus per motum voluntarium confert ad plures vsus, verbi gratia, septum ad respirationem, musculi oculi ad meliorem visionem. Vnde dicit etiam tertio de sanitate tuenda secundo; tensis in thorace vniuersis musculis, & temissis seu relaxatis, qui in septo & abdomine, deorsum feruntur excrementa. Ecce musculi motus confert ad descensum excrementorum. Addebat autem sexto de locis affectis quarto: si musculi, qui fluores cohibere solent, quiescant ab opere, & abdominis musculi maxime medij suo munere fungantur, fit excrementorum vacuatio. Vt si alui excrementa duriora euadant, cum eodem Galenus tertio de sympt. caussis 2. musculorum & abdominis & thoracis valenti actione sit opus. Vt tandem cum musculi per motum voluntarium conferant ad naturæ operam, quamuis primaria ratione sint organa animæ, possunt tamen & inter naturæ instrumenta, quamuis non primaria, recenseri. Quam veritatem explicans Galenus, sexto de anatomicis administrationibus cap. vltimo, inquit: esse musculos, qui tertiam constituant differentiam instrumentorum cibi. Sunt autem musculi abdominis, sedis, & vesicæ. Abdominis quidem: hi siquidem non modo ad efflationes, & voces edendas, non parum adferunt virtutis, verum etiam ad excrementa egerenda conferunt: siquidem eo tempore, quo animal aluum exonerat, octo abdominis musculi pariter cum septo, pro communi omnium musculorum functione tenduntur. Sedis autem musculi adstringendum claudendumque meatus extremum sunt accommodati, vt musculus orbicularis, seu sphincter dictus, solo eo tempore ralaxetur, quo animal aluum exonerat, reliquo autem omni tempore sedis os clauditur. Vesicæ denique musculi, vt claudant solum sunt appositi. Hęc de primo.

Quomodo singulæ musculi partes concurrant ad motum voluntariũ, 1. Nerui.

Quantum ad secundum: erat autem explicare per quidnam musculus concurrat ad motum voluntarium, ad tensionem, hoc est, secundum eius particulas, vt appareat, qua ratione quælibet pars concurrat: ex quo etiam patebit, quę sit motus voluntarij præcipua pars, quæ concurrat sine qua non, quæ ad melius, & quæ ad tutelam. Itaque cum musculi partes sint nerui, ligamenta, fibræ, caro, vena, arteria, & membrana: quantum attinet ad neruum: Gal. primo de motu musculorum primo, ait: musculum esse animale instrumentum per neruos: nam horum ope fit sensus, & motus: differentia autem est inter sensum, & motum: quoniam sensus munere suo fungitur, non modo in musculo, verum etiam in omnibus reliquis particulis, neruis donatis, vt neruus sit veluti riuus ortum ducens vel a cerebro, vel a spinali medulla cuius beneficio musculus nõ planta, sed quiddam prestãtius planta redditur, assumpto scilicet sensu & motu, voluntario, quibus animal a non animali differt. Vnde dicit Galenus duodecimo de vsu partium tertio, nerui vsum esse, vt missum a ratione imperium perferat, motusque principium præbeat, vt neruus a Galeno inter motoria instrumenta recenseatur. Hinc fit (quemadmodum testatur Galenus octauo de anatomicis administrationibus quinto) commune omnibus musculis esse, vt si nerui lædantur, totus musculus statim motu priuetur. Vt ex his facile colligere liceat, neruum in ratione nerui esse musculi partem, quæ concurrit, vt sine qua non. Dico autem, in ratione nerui: nam si capiatur, vt resoluitur in fibras, aliud est statuendam, vt suo loco patebit. Hæc de neruis.

2. Ligamenta.

Quo autem ad ligamẽta: dicit Gal. 12. de vsu part. 2. ad edendum motum voluntarium opus esse ligamento: quod tamen (vt ait ca. 3.) instrumentum non est, cum nec ex cerebro, nec ex spinali medulla procedat. Vt cum ligamentum non sit ad motus generationem necessarium: non concurrat vt pars sine qua non, sed caussa melioris motus vt sane confert ad recte mouendum: siquidem sine ligamentis ossa modo huc, modo illuc a suo situ deflectentia, sua sede dimouerentur. Hoc autem intelligere oportet (vt dictum fuit de neruis) de ligamentis, vt ligamenta permanent; vt pertingunt in musculum, nõdum autem in fibras sunt dissoluta. Hæc de ligamentis.

Fibræ.

Quo vero attinet ad fibras: per has, vt ait Galen. 12. de vsu partium 3. intelligere oportet illa fibras, in quas nerui ac ligamenta dissoluuntur: siquidem, vbi membrum motui voluntario est destinatum, vtroque est opus, hoc est, ligamento, & neruo. Harum itaque fibrarum duplex est vsus, alius principalis, alius secundarius: seu, alius propius, alius communis omnibus fibris; siquidem (vt alias diximus) ex mente Galeni, natura eãdem particulam pluribus vsibus donauit. Est sane communis, vt ait Galen. 2. de locis affectis 2. & 12. de vsu partrum tertio, firmare carnem, ne a propria sede dimoueatur. At quantum attinet ad præcipuum vsum, cõcurrit vt pars præcipua musculi

musculi ad motum voluntarium. Hæc veritas comprobatur multiplici Gal.auctoritate. Nam primum lib.artis medicinalis 5.ait, propriam musculorũ substantiam constare ex fibris; quibus innascuntur carnes. Vnde sicut humor crystallinus, vt propria oculi substantia, est præcipua caussa visionis; ita & substantia fibrosa, vt propria musculi substãtia, est præcipua caussa motus: per fibras autem intelligit quibus enascuntur carnes, hoc est, per mixtas cum carnibus; ad differentiam nerui, & tendinis, vt concurrunt sine quibus non. Vnde dum ait Gal.2.de tuenda 11.quascunque voluntarias actiones, musculorum, neruorum, & tendinum proprias esse; per proprias oportet intelligere præcipuas, sed his tantum competentes, quamuis non eodem modo concurrant: nã neruus, & tendo concurrunt: vt sine quibus non; musculus totus, vt organum adæquatum; huius autem fibræ, vt præcipuum organum. Secundo confirmatur veritas proposita ex Gal.12. de vsu part.tertio, in fine, dum ait: musculis commune ac vniuersale esse, vt membra moueant multis ac minimis tẽdinibus: per hos nil aliud intelligens, quam fibras confectas ex neruis, & ligamentis: sicut etiam componuntur magni tendines: sed magnus tendo non habet locum in quolibet musculo, cum Gal.2. de motu musculorum tertio, sicut tendo multus ac minimus, hoc est, fibrarum cumulus. Vnde dum ait Galanus 10.de vsu partium nono, musculos mouere partes per quosdam tendines: intelligere oportet, vt per partes, sine quibus vehemens motus fieri non potest. Tertio eadem veritas comprobatur ex Galeno, primo de Plac. vltim. dum ait, instrumentum, quo animalis membra mouentur, robur requirere, cuiusmodi nequaquam est neruus, sed musculus, vt si musculus referatur ad neruum vectis cuiusdã vim habere videatur, quemadmodum enim põdera, quæ manibus mouere non possumus, vectibus adhibitis mouere consueuimus: sic corporis membra, cum neruis mouere non valeamus, ad ea mouenda musculos sumus consecuti. At musculos sumus consecuti, vt neruus in vnoquoque musculo, in fibras dissolutus, cũ fibris copulatus, commiscetur & implicatur. Vt cum musculus habeat rationẽ vectis per has fibras, iure statuere liceat has fibras præcipuam esse musculi partem. Quarto eadem veritas stabilitur ex Galeno, de anatomicis administrationibus 7. nam ait: ex sectione costarum, spinalis medullæ, neruorum, & fibrarum, motum musculorum aboleri: aboletur autem hic motus, per sectionem costarum, quoniã adimitur fundamentum: per sectionem spinalis medullæ, vt euanescit animalis facultas: per sectionem nerui, vt deficit ductus animalis potentiæ. Quare per sectionem fibrarum pars præcipua desideratur. Et ob id eodem libro cap. quinto, ait: commune omnibus musculis esse, siue nerui lædantur, siue omnes fibræ transuersæ amputentur, totos musculos statim motu priuari. Expedit autem non solum neruorum principium, sed etiam fibrarum situm pernoscere: siquidem nonnullæ superne deorsum versus procurrunt, quemadmodum fibræ anteriorum mediorumque thoracis musculorum: quædam in latus inclinant, sicut posteriorum: aliquæ rursus toti musculorum longitudini proportionantur, veluti fibræ aliorum omnium, & intercostalium. Vt instrumentorum corpora motus consequantur, non modo simpliciter per fibras, verum etiam (vt ait Gal.tertio de facultatibus naturalibus octauo) pro fibrarum positura: nam in musculis, dum fibra quæque intenditur, atque ad principium retrahitur, motus musculorum obitur. Vt fibrarum situs non simpliciter conferat ad motum, sed ad motum determinatum, vt musculi substantia fibrosa sit præcipua caussa motus; positio autem talis & talis motus, per positionem autem intelligere oportet determinatam, vt scilicet situm obtinent vel in longitudinem, vel transuersum; ad differentiam situs indeterminati, vt scilicet fibræ in qualibet musculi parte reperiantur, secundum quem modum in præsentia intelligimus, vt nimirum precipua actionis caussa sit fibra, vt per totum musculum est dispersa. Neque obstat, quamuis dicat Gal.8. de anatomicis administrationibus octauo, si musculus vnico capite constat, facilimum esse illius sectione motu musculum priuare, si autem musculus pluribus donatus sit capitibus, omnia incidenda esse, vt ex his qui forte colligat, fibras esse præcipuam motus caussam, vt residet tantum in musculi capitibus. Dicimus, Gal. non respicere ad fibras, sed ad neruos, vt in caput musculi inseruntur, vt neruis discissis necessum sit vt musculi motus aboleatur, quoniam concurrunt vt caussa sine qua non.

Constitutum ergo sit, musculi præcipuam partem esse substantiam fibrosam; quæ potest primum concurrere per suam temperiem siccam; cum ex Galeno tertio de symptomatum caussis tertio, motus voluntarij organa, quo sunt sicciora, tanto sint valentiora. Sed substantia hæc fibrosa potest etiam concurrere per id quod consequitur temperiem, nempe per duritiem: nam fibra neruosa est mollior, ligamentosa est durior, vt ex vtrisque fiat substantia ita dura, vt ad motum sit idonea. Hæc de fibris.

Quo vero ad carnem; hæc, vt caro, concurrit vt pars custodiens, vt autem caro fibrosa, concurrit vt pars quæ est præcipua actionis caussa. Vtrumque probo: & primo concurrere ad custodiam reliquarum, colligitur ex Galeno 12. de vsu partium tertio, dum ait carnis musculum constituentis vsum esse, vt æstus, frigora, & reliquas iniurias propulsaret, vt esset fibrarum scilicet euidentium operimentum, venarum & arteriarum sustentaculum. At cum alias dictum sit, carnem muniri a fibris, hic autem asseramus fibras muniri a carnibus, ob id sciendum, non esse absurdum, imò summe artificiosum, vt vicissim vna pars alteram custodiat, vt fibræ custodiant carnem ne dissoluatur, caro autem custodiat fibras, ne contundantur & rumpantur. Vnde addit Hippoc. lib. de ossium natura: carnes exhibere & cutis & omnium colligationem & constrictionem. Neque carnis vsus prorsus ignarus, Plato in Timæo scribat, carnem esse tegmen aduersus frigus & calorem, vt fuerit referta calido humore, vt æstate roscita & madida extrinsecus toti corpori domesticum præbeat refrigerium, hyeme vero rursus proprio igne exteriorem glaciem moderate repellat; & multis fuit, vt leuiter corporibus cederet, & proinde esset ad varios casus munimentum. At respiciens ad carnis copiam, dicit; naturam simul non admittere in aliquo membro carnem multam simul & sensum auctum; quod ita intelligendum: nam vbi in parte est copiosa caro, est etiam copiosus vapor, qui sensui & prudentiæ officio.

Cæterum caro hos vsus præstat, vt colligere licet ex Galeno, primo de vsu partium 13. & per temperiem, & per id quod temperiem consequitur, nempe per mollitiem. Etenim quo ad temperiem attinet, nempe calidam, & humidã: iuuat instar balnei, quod sui caliditate ortam ex gelu frigiditatem sanat, humiditate autem siccitatem natam ex caliditate irrigat. Vt denique caro, quemadmodum omnis calida moderate humiditas, vtriusque immoderantijs, scilicet fragoris, & æstus, æqualiter prosit. Quo autem ad mollitiem: per hanc corporibus occurrentibus molliter leniterque cedit, instar rerum lana piloque coagmentatarum. Hinc factum est, cum Galeno loco citato, si natura copiosam produxerit carnem in partibus inter articulos medijs, vt circa detrimentum motus partes illæ muniantur. Dico autem, citra detrimentum motus: nã nisi circa articulos perpauca esset caro, sui copia esset grauis, internum etiam articuli

culi spatium concluderet, & proinde motum turbaret, præsertim cum caro flexioni nullam commoditatem præstet. Patet ergo quemadmodum musculi caro, vt caro, sit pars ad custodiam destinata.

2. Quo autem ad carnem, vt est fibrosa: hanc esse præcipuum actionis caussam, comprobatur ex Galeno, in arte medicinali cap. quinto, dum ait: propriam musculorum substantiam duobus constare, nempe carnibus & fibris, quibus innascuntur carnes, vt nō proponat simpliciter fibras. quibus innascuntur carnes. Vnde etiam primo de fracturis duodecimo, ait: proprium musculorum corpus sunt fibræ, quæ simplici carne cinguntur. Vnde & Atist. tertio de historia animalium secundo ait: carnem esse præcipuū corpus, quod animalibus inest, vt significaret, carnem esse præcipuam partem cuiuslibet instrumenti, vt sit præcipua actionis caussa: nil aliud significans, quā mixtum quoddam ex carne & fibris, hoc est, carnem fibrosam; ibiq; proponens alias musculi partes, ait, illas non complere musculorum substantiam, sed subministrare. Ecce ergo quomodo propria musculi substantia, est caro fibrosa. At primum de vsu partium nono, & alibi frequenter, dictum est, propriam partis seu instrumenti substantiam, cuiusmodi alia in reliquis instrumentis non reperitur, esse actionis præcipuam caussam, vt cum caro fibrosa in solis musculis reperiatur, sit propria musculorum ratio, vt sit præcipua actionis mu sculi caussa, instar aliarum partium, per temperiem, quæ nec ita calida est & humida, sicut caro simplex, nec ita frigida & sicca, vt fibra seorsum a carne. Eadem veritas etiam confirmatur: nam si in quolibet alio instrumento pars præcipua est caro, vtpote in vētriculo, iecore, liene, pulmone, & reliquis: cur etiam non erit in musculo? Constitutum ergo sit, carnem fibrosam esse musculi præcipuam partem, & hinc præcipuam motus voluntarij caussam. Hæc de carne.

367. Vasa & membranæ. Quantum denique attinet ad venas, arterias, & membranas: proprijs locis dictum fuit, has esse partes, quæ eundem vsum in qualibet parte prębent, vt nimirum sint ad custodiam: & ob id cum Galeno in arte medic. quinto, venæ, & arteriæ, sunt veluti riui quidem, qui sunt in caussa, vt musculi in vita permaneant. Vt horum gratia ab eodem Galeno primo, de motu musculorum primo, musculus naturæ instrumentum statuatur: siquidem vena defert sanguinem frigidum & crassum, arteria autem tenuem & calidum, vt proprio capite de vena & arteria dictum fuit. Idem etiam statuendum de membrana, quod nimirum sit ad custodiam totius musculi, ac si esset cutis musculi.

Sed nota, musculi partes, & præcipue carnem fibrosam, requirere calidum natiuum robustum: quo fit vt homines in ambulando defatigentur, & cogantur quiescere: quoniam, quamuis influat facultas, & nulla fiat mutatio in temperatura, & reliqua constitutione; quia tamē dissipatur calidum innatum, hinc coguntur quiescere, & eo citius, quo calidum natiuū musculi est imbecillius. Hinc pueri semper mouentur, quia eorum calidum natiuum est copiosum. Hæc de musculis in genere.

CAPVT XXI.

De Ossibus in specie: nimirum de Capitis ossibus.

Transitio. HActenus in genere de Similaribus egimus partibus: sequitur, vt Dissimilares, seu e similaribus compositas, aggrediamur. Sunt autem dissimiles Osseæ, vel Carneæ: illarum doctrina Osteologia; istarum Sarcologia dicitur.

Osteologia hìc in specie quælibet corporis humani ossa considerat. Cum autem ea plura sint, varijsq; sedibus distincta: primum loquemur de ossibus Capitis, seu supremæ partis: deinde & Inferioris corporis ossa expediemus.

De ossibus quæ explicanda. Verum vt hæc de ossibus doctrina, quantum fieri potest breuissime absoluatur, supponentes quæ in genere de ossibus tradita sunt, circa duo tantum versabimur, nempe circa formatricis opera, & vsum, vt omnium ossium determinata pateat compositio, & vsus: verbi gratia, quæ ossium capitis determinata sit conformatio, quæ magnitudo, quis numerus, quis situs, quæ denique vtilitas. Et si quid circa reliqua, vtpote vel temperiem, vel id genus, notatu dignum occurret, non omittemus.

Nomen. Cæterum antequam de formatricis effectibus loquamur: aduertendum, nos primum & in præsentia versari circa ossa capitis ad cranium seu caluariam componendam occurrentia: quemadmodum accepit Gal. lib. de ossibus cap. primo. Vt in præsentia sermo fiat, nec de capite, nec de ossib. totius capitis: sed de ossibus summi capitis, hoc est, de caluaria. Nam primo caput est quid aliud a caluaria: siquidem per integrum caput cum Galeno tertio de placitis octauo, accipere licet totam supremam corporis partem vsq; ad collum, vt maxilla etiam in capite includatur. Vt per caput intelligere oporteat, non solum partem toto corpore eminentiorem, verum etiam illius partis portionem eminentiorem, quæ scil. vocatur cranium seu caluaria: quemadmodum accepit Galenus, vndecimo de vsu partium decimooctauo, vbi distinguit ossa capitis ab ossibus maxillæ: vnde & cap. 19. mentionem habens de cranio, ossa vocat non capitis, sed summi capitis. In præsentia ergo sermo fit de ossibus, non totius capitis, sed summi capitis: quæ ossa inuicem coniuncta vnum efficiunt os, quod cranium seu caluariam vocamus.

Figura cranij, an sequatur cerebri figuram. De cranio igitur loquentes, quo ad conformationem, & primo quo ad figuram: circa hanc quod primum explicandum occurrit, est, cum cranium & cerebrum simili figura donentur, quodnam sit in caussa alterius: an nimirum cranij figura sequatur figuram cerebri, an contra. Hoc autem intelligere apud Gale. est satis difficile: nam a seipso dissentire videtur. Siquidem ex altera parte ait octauo de vsu par. duodecimo; quia cranio cerebrum aiunt conformari, non videntur animaduertisse, quod cerebrū a dura meninge est seiunctum, vt neq; dura meninge cranio adhæreat. Adhæc libro de fœtuum formatione cap. 3. inquit, capitis os post omnia alia ossa concreuisse. Vnde circa synciput est adeo tenue in nuper natis, vt cerebri agitatio & tactu & etiam visu percipiatur. Si ergo cranium post omnia ossa concrescit, & proinde post cerebrum perficitur: igitur cerebrū a cranio non formatur. At ex reliqua parte idem Galen. primo de anatom. administrationibus secundo, ait naturam ad ossis imitationem cætera in animanti effingere, vt si animali caluaria sit rotunda, necessario cerebrum tale fuerit, si longa longum. Ecce ergo quomodo cerebri figura pendet a cranij figura.

Dicendum pro veritate, nec cerebrum formari a cranio, nec cranium a cerebro, sed omnium figuram, & vniuersam compositionem produci a vi formatrice. Quod sit verum: ait, naturam ad ossis imitationem cætera in animanti effingere. Ecce natura effingit, non os. Vnde dum etiam Gal. 6. epid. 3. 18. ait: vt cerebrum producitur magnum, ita & caput, quemadmodum paruo exsistente cerebro, & caput paruum efficitur: non est dicendum, capitis magnitudinem & paruitatem produci a cerebro, sed a vi formatrice, quæ scilicet ad similitudinem ossium reliqua format, vt pro indigentia contenti etiam continens procreetur: verbi gratia, cum magni pulmonis amplum thoracem format, merito magni cerebri magnam caluariam.

Figura bona cranij. Sed iam hac difficultate amota, de caluariæ figura loquamur. Cū Gal. ergo lib. artis medic. 11. propria

caditis figura est, veluti si excogitares sphæram exquisite rotundam, ex cera confectam, leuiter vtrinq; depressam, vt posteriores prioresque partes magis gibbæ fiant, quam sphæræ conueniat: quæ vero vtrinque consistunt, magis rectæ. Vnde idem Gal. 6. epid. primo 37. ait, optimam capitis figuram oblongo orbi vtrinque compresso similem esse: quod etiã libro de ossibus primo replicauit: & nono de vsu part. 17.

Minus bona cranij figura.

Cæterum, cum hæc constituatur cranij proba figura, ad differentiam vitiosæ: non erit ab re vitiosam, quæ tamen sit intra latitudinem sanitatis, explicare. Hæc ergo proponitur a Galeno, nono de vsu partiũ decimoseptimo: & sexto epid. primo 37. ex quibus locis colligitur, tres esse tantum culpatas figuras, vt nimirum, vel vtraque eminentia perit, veluti in capite quasi perfecte sphærico; vel vnica eminentia tantum perit, hæcque vel anterior, vel posterior, vt caput mucronatum, seu acutum euadat. At minus vitiosa est figura, vbi posterior est maior anteriore, quam vbi minor: ibi namque & nobilissimus cerebri sinus, & dorsi medullæ exortus collocati sunt. Cæterum notandum, cranium præter has quatuor figuras, duas alias obtinere posse. Altera est, & prima, & proposita a Galeno, sexto epid. 1. 37. dum vtraque habet eminentias productiores. Sed hoc pertinet potius ad magnitudinem auctam, quam ad figuram, vt si cum hac productione, seu magnitudine eminentiarum seruetur figura; sit magnum caput, ex copiosa materia, a formatrice robusta fabricatum. Reliqua figura proponitur a Galen. nono de vsu partium decimoseptimo, in qua caput secundum latera est maius, vt longitudo in latitudinem sit transmutata: sed hęc non est amplius acuminati capitis figura, sed monstrosi: ne, vt ait ibi Galen. 9. possunt viuere: nam cum retro sit cerebellum, ante autem apophyses ad nares & oculos sint positæ, fieri nequaquam potest, vt ea quæ est ad aurem dimensio, superet eam, quæ est secundum longitudinem. Constat ergo quemadmodum quadruplex tantum potest esse figura cranij secundum naturam constitui. Cur autem tali fuerit donatũ figura, patebit, dum de cerebro loquemur: siquidem cranium propter cerebrum est progenitum. Hæc de figura.

Superficies.

Quo autem attinet ad superficiem: cranium interius & exterius superficiem habet lenem: nam si aspera fuisset, secundum exteriorem partem pericranium læderet, secundum interiorem duram meningem.

Pori.

Quo autem ad meatus & poros: dicebat Galenus de vsu partium primo, cranium factum esse cauernosum, & præsertim secundum partem mediam inter internam & externam: nam si cranium æqualiter fuisset formatum rarum & spongiosum, non fuisset efficax ad externas iniurias a cerebro arcendas: si autem æqualiter densum, sui pondere molestasset, nec vapores (vt par est) transpirassent. Vt colligere liceat, cranium secundum partem externam & internam vnicum esse: quamuis Medici partem externam vocent primam tabulam, internam secundam: inter quas tabulas est cranij pars media multo rarior, in qua etiam medulla & proinde cranij alimentum detinetur. Ad rem: cranium non est æqualiter vel densum, vel rarum, sed inæqualiter (vt dictum est) secundum partem internam, externam, & mediam; & secundum varia ossa, ex quibus conficitur, vt suo loco declarabimus, vbi & cauitates, & meatus, vt priuatim huic & illi ossi cranij competunt, patefaciemus. Hæc de conformatione.

Magnitudo.

Quantum ad magnitudinem, vt colligere licet ex Galeno, sexto epid. tertio, decimooctauo, formatrix recte operans, eam tribuit cranio magnitudinem, quæ pro cerebri magnitudine requiritur.

Numerus ossium capitis.

Quo autem attinet ad numerum: cum Galeno libro de ossibus cap. primo, caluaria est os, conflatum ex sex ossibus, excepto sphenoide. Vnde hoc claudens inter caluariæ ossa, vndecimo de vsu partium decimooctauo, ait septem esse capitis ossa. Hæc autem enumerans vndecimo de vsu partium vltimo: & libro de ossibus primo, voluit duo esse syncipitis, vnum frontis, vnum occiptis, vtrinque vnum ad suam aurem, & sphenoides.

Declaro, & primo quo ad duo syncipitis ossa, quæ etiam bregmatis ossa vocantur, cum Galeno vndecimo de vsu partium vltimo, & decimonono, sunt rara & cauernosa, reliqua autem duriora & densiora: caussa autem fuit tum superfluitatum vacuatio, tum difficultas patiendi. Vt cum ossa spectantia ad verticem, nempe syncipitis, sint, per quæ fit vacuatio, nec iniurijs ita obnoxia; ob id fiant laxa & cauernosa: contra reliqua, cum per ea non fiat vacuatio, & plagis ac reliquis noxis sint exposita, substantiam obtinuere duram & densam, cuiusmodi sunt ossa, quæ pertinent ad frontem, ad occipitium, & aures: quamuis occiput sit densissimum & firmissimum: medium inter hæc os frontis habet: Septimum autem os quod dicitur sphenoides, seu cuneiforme, seu polymorphon, quia scilicet est multiforma, quod etiam 9. de vsu partium primo, & 11. de vsu partium 9. palati os vocat: hoc sane durum est, & densum: nam si laxum fuisset, ab excrementis, quæ a locis superioribns promanant, breui computruisset. Cæterum quamuis sit ita densum, nihilominus (ait Gal.) continet in sese foramina meatuum cerebrum purgantium: per hæc foramina intelligens (vt explicat octauo de vsu partium sexto) duos canales, qui per palatum in os totius cerebri excrementa crassa eructant. At os sphenoides præter hæc duo foramina, & satis ampla, vt ait nono de vsu partium 1. tenuibus foraminibus quasi cauernulis quibusdam est donatum, vt cap. 3. ex hoc, palati os seu sphenoides cerebro comparauerit.

Vesalius & Columbus Galenum impugnãt.

At Vesalius, quem etiam secutus est Columbus, ait: os cuneiforme cribri aut spongiæ modo non esse perforatum, vt cerebri pituitam transmittat: sed potius continuum & solidum vndique in superficie conspici: at obtinere sinum, in quo detinetur glandula pituitæ defluxum excipiens. Cæterum, vt pituita egrederetur, ab illo sinu, vtrinque quosdam meatus deduci, per quos pituita defertur: nam impossibile esset pituitam per illa foramina ferri, si sphenoides instar spongiæ exiguis illis foraminibus esset donatum. Hæc habuit Vesalius contra Gal.

Galenus defenditur.

At nos pro Galen. dicimus, os cuneiforme donatum fuisse, & duobus euidentibus foraminibus; & præterea exigua quædam foramina instar cribi aut spongiæ obtinuisse. Vnde quantum ad duo illa euidentia foramina, ait Galenus octauo de vsu partium sexto, duos esse canales, qui per palatum in os totius cerebri excrementa scilicet crassa eructant: qui duo soli purgando cerebro sufficiunt. Ex quo colligas contra Vesal. si soli sufficiunt, igitur non fit expurgatio per exigua illa foramina sphenoeidis. Et confirmatur hæc veritas: nam Galenus, nono de vsu partium primo, ait: naturam propter tenuia excremẽta, foramina quædam tenuia effecisse; propter crassa autem cerebri excrementa, meatus effecisse non modo decliues, sed etiam amplos, vt qui multorum, & eorundem crassorum horum veluti riui quidam & canales erant futuri, cuiusmodi sunt, qui per palatum in os crassa eructant excrementa. Ecce ergo quemadmodum Galenus cognouit crassa excrementa expurgari per amplos meatus, non autem exiguos & instar spongiæ effectos. Vnde quantum attinet ad hæc exigua foramina, quibus sphenoides instar cribri seu spongiæ donatur; hæc nequaquam reperiuntur in superficie ad palatum pertinente, neque hoc dicit Galenus. Imo 11. de vsu partium nono, voluit, os hoc esse durum & densum: nam si laxum fuisset, vi decumbentium

bentium excremẽtorum facile computruiſſet, vt hęc foramina non penetrent per totam ſphenoidis ſubſtantiam, ſed ſolum huius ſubſtantia non nihil ſpongioſa percipiatur ſecundum internam partem. Neque vero credidit Gal. (vt falſo ipſi adſcribit Veſalius) per cribroſam hanc ſubſtantiam craſſa cerebri excrementa in os deſcendere: non enim fuit ita ſtupidus, vt non cognouerit hoc eſſe impoſſibile, & ſuis dictis etiam aduerſari, cum voluit craſſa excrementa deferri per amplos meatus, tenuia autẽ per exiguos. Quod ſit verum: dum Gal. loquitur de amplis meatibus 11. de vſu partium nono, ait: ſphenoides obtinere meatuum foramina cerebrum expurgãtia; dum autem loquitur de eiuſdem exiguis foraminibus, nono de vſu partium tertio, ait: os cibro cuidam ſimile in palatum deſinens excipere glandulam. Ecce os, vt cribroſum, non eſt via per quam excrementa deferantur, ſed ſolum excipit glandulam. Sed cur vt cribroſum excipit glandulam? Ait ibi Gal. ſatius eſſe cerebri excrementa transcolari, non autem protinus excidere: ſiquidem cogeremur aſſidue exſpuere; quare ne cogeremur perpetuo exſpuere, & os apertum detinere, creatũ eſt os ſphenoides ſpongioſum, vt glandulam exciperet, & aliquo tempore excrementum ſeruaret. Quare maxime fuit allucinatus Veſalius, & cum eo Columbus.

Os ethmoides. Hactenus ergo patet, ſi ſermo fiat de numero oſſiũ capitis, hoc eſt, cranij, ſeu caluariæ, eſſe neceſſario 7. At Veſalius & Columbus adduut octauum: quodammodo Galenum imminutum redarguentes. Hoc autem os ethmoides dicitur, ſed Gal. hoc quidem os nouit, ſed nono de vſu partium tertio, & alibi, recenſet inter oſſa naſi; quare de hoc ſuo loco loquemur. Hæc de numero.

Situs. Synciput. Quo ad ſitum: cum caluariæ 7. oſſa fuerint propoſita, nempe duo ſyncipitis, vnũ occipitis, vnum frontis, duo temporalia, & ſphenoides: quantum attinet ad ſyncipitis oſſa, Galenus vndecimo de vſu partium vltimo, ait: bregmatis oſſa eſſe deſuper incumbentia, & circundata parte poſteriori ab oſſe occipitij; anteriori ab oſſe frontis; vtrinque ab oſſibus temporum. Vt cum Galen. ſexto epid. tertio, primo, vtrumque ſyncipitis os quatuor lineis ſit circumſcriptum: vna eſt quidem, quæ per ſuturam in longum porrigitur vtrique oſſi communis; ſecunda, quæ poſterius porrigitur lambdoidis ſuturæ lateribus, anterius vero coronali vocatæ: tertia & quarta lineæ ſunt, quæ vtraque parte ſquamoſis commiſſuris porrigunt.

Occiput. Quo vero ad occipitis os, hoc ſane intus leue eſt, & minime aſperum, pariter & extra, ſecundum eius regionem excarnem, ſede autem ſubiecta, & vbi capitis os non minimam capitis baſis portionem efficit, aſperum & inæquale ſeſe offert, propter ligamentorum & muſculorum ortum & inſertionem. Adhæc, cum Gal. lib. de oſſibus primo, occiput inter oſſa capitis maximum omnium foramen iuxta primam vertebram habet. Adhæc effatu dignam obtinet craſſitudinem, at inæqualiter: nam craſſiſſimum apparet ea regione, qua iunguntur duo maximi durę membranę ſinus, ſanguinem, ſpiritum vitalem, venarum, arteriarumque modo continentes, vt hæc occipitis ſedes ſit craſſiſſima: ſimiliter & tota excarnis occipitis pars; quæ intus habet cauernulas valida ſquama obductas. At reliqua occipitij ſedes, circa poſteriorem colli regionem, vbi & oriuntur & inſeruntur muſculi, eſt quidem denſa: ſed quamquam tenuis, & cauernulis deſtituta, eſt tamen cerebelli domicilium: quod ne ob tenuitatem iuſto eſſet imbecillius, in eius medio oblongum eminet tuberculum, oſſis robori plurimũ fauens. Vnde cum hoc tuberculum in internam caluariæ amplitudinem vergat, duos quaſi ſinus efformat, in quibus cerebellum detinetur. Atq; hoc tuberculum, cum tenui illa occipitis portione producitur ad regionem vſque foraminis dorſali medullæ parati. Adhæc, occiput in externa ſede ad latera dicti foraminis duo habet capitula, quę primæ ceruicis vertebræ articulantur, vt caput proprio motu flectatur, & extendatur. Hæc capituli in puerilis ſunt donata appendicibus, quæ progrediente ætate deliteſcunt. Quinimmo in puerilis occiput ex tribus ſaltẽ confectum eſſe videtur oſſibus, quæ lineis tribus cartilagine oppletis dirimuntur, vt in occipite duo ſint occipitis oſſa, & vnum in baſi capitis ſphenoidi commiſſum: in adultis autem vnicum euadit, propterea quod cartilago in os degenerat.

Occipitis ſitus. Cæterum cum Gale. libro de oſſibus primo, occiput lambdoide ſutura cum ſuis additamentis, atque etiam ea ſutura, qua hæc additamenta iunguntur, terminatur. Quem ſitum magis explicans Veſalius ait, occiput eum ſitum obtinere, vt quinque quodammodo lateribus conſtare videatur: duobus quidem a ſutura lambdoide formatis; duobus ab eiuſdem ſuturę additamentis: ac demum quinto a linea quæ occipiti ac cuneiformi communis habetur. Cum autem hęc quinque latera euidenter colligantur ex dictis Galeni: ſatis imprudenter & impudenter redarguitur Galenus a Columbo, adſcribente Galeno quod voluerit, occiput non quinque, ſed tribus lateribus eſſe donatum. Fuit autem deceptus (vt puto) quoniam Gal. libro de oſſibus primo ait: ſunt autem ſyncipitis oſſa quadrilatera; quæ modo diximus, trium laterum ſunt: intelligit Columbus per *modo dicta* occiput; quod eſt falſum; nam per modo dicta Galenus intelligit temporis oſſa. Quod ſit verum: ſtatim ſubdit: quintum os capitis, quod occiput eſt, & huic oſſi tribuit quinque latera, vt facile eſt intelligere. Vnde Veſalius fuit magis prudens, qui occipiti tribuit quinque latera, nec Galenum redarguit. Hæc de occipite dicta ſint.

Os frontis. Quo vero attinet ad os frontis: hoc quodammodo orbiculare eſt, nullibi tenuius, quam vbi ſuperiorem oculorum ſedis regionem conſtituit, & vbi cum ethmoide committitur, & ſupra ſupercilia, vbi veluti in duas partes deducitur, vt ſinum amplum efficiat, quem (ait Columbus) ignorauit Galenus. Et in rei veritate huius non meminit Galenus. Hunc autẽ propoſuit Veſalius: & voluit duplicẽ eſſe vt vnus ſit in dextra, reliquus in ſiniſtra parte. Et hi ſinus aere ſunt repleti: vt forte os ita cauum ſic efformatum, eſſet leuius; an vero conferat ad alios vſus, vbi ſermo fit de cerebro, declarabitur, quãdo cranium propter cerebrum, docebitur eſſe genitum. Adhæc os frontis paullo ſuper ſupercilia, & reliquam ſedem excarnem nullam cauitatem oſtendit notabilem, & multo craſſius eſt, quam oſſa ſyncipitis: qua tamen his committitur, & ſagittalis ſutura in coronalem incidit, frontis os eſt tenuius, quam in ipſa fronte. Hoc autem vnicum eſt, exceptis caluarijs, quibus ſagittalis ſutura vſq; ad ſummum naſi producitur, quod tamen raro euenit. Hoc autem os, cum Gal. lib. de oſſibus primo, coronali ſutura diſtinguitur, nec non ea, quæ capiti cum maxilla ſuperiori communis eſt. Quem ſitũ magis explicans Veſalius dicit, frontis os circumſcribi coronali ſutura, & illa qua terminatur ethmoides, & illa, quæ incipit a cauo temporum, ac per mediũ oculorum ſedium ducta, ad ſuperciliorum vſq; congreſſum fertur, ac frontis os a maxillæ ſuperioris oſſibus ſeparat. Hæc de oſſe frontis.

Oſſa temporum. Quo vero ad oſſa temporalia, quæ ſcilicet vtrinq; ad aures ſunt poſita; hæc cum Galeno lib. de oſſibus primo, multifariam ſe habent: vt horum ſit pars quæ lithoides, ſeu petroſa nominatur, quia petræ ſpeciẽ refert, & protenſis finibus ſuturæ lambdoidis terminatur, atque obtinet proceſſum, qui a ſimilitudine columnæ vocatur στυλοειδὴς, a ſimitudine acus βελονοειδὴς, a ſtyli ſcriptorij ſimilitudine γραφοειδὴς, a ſimilitudine calcaris galli πλῆκτρον vocat, in quo auditus

meatus continetur. At Vesalius de hoc processu styloide loquens, ait: esse quidem solidum, sed ita tenuem, & prominentem, vt leui occasione post mortem abrūpatur, vt in caluarijs e terra effosis raro occurrat. Neque Vesalius ait, in hoc auditus meatum contineri, sed ab hoc porrigi musculos ad os hyoidis, ad linguam, & inferiorem maxillam. Cæterum cum Vesalius in hoc non redarguat Galen. forte ita est intelligendus Galenus, vt dum dicit in eodem auditus meatum contineri, non intelligat in eodem processu, sed in eodem osse temporali: vt merito hoc os interius obtineat cauitatem, quæ detineat ea, quæ ad auditum conferunt.

Addit deinde Gal. alteram esse partem scilicet petrosæ proximam, iuxta duos alios exortus, seu processus: quorum alter mamillaris dicitur, alter est ossis iugalis. Declaro: quātum attinet ad mamillarem, qui etiam μαστοειδὴς vocatur, hic est styloidi satis vicinus, & intus vacuus, ac diuersus, veluti speluncis excauatus; vt non solum conferat insertioni musculorum caput mouentiū, quia a pectoris osse, & clauiculis principium ducunt; verum etiam vt constitueretur sedes ampla auditus organo, quod cauitate eget.

Quo autē ad processum ossis iugalis, seu ζυγώματος; hic sane processus est, qui mediam ossis iugalis partem efformat. Hic incipit, cum Columbo, ab auris meatu, & desinit in primum maxillæ superioris os, cum quo per obliquum suturam coniungitur, & formam constituit quodammodo pontis superequitantis caua temporum. Adhæc, circa ortum eiusdem processus, iuxta meatum auditorium, sinus est altus, cartilagine obuolutus, in quem alter maxillæ inferioris processus, seu capitulum articulatur, quod longius: quo loco est auditorij meatus initium satis crassum, quod sutura exigua & obscura discernitur a temporis osse, & potissimum secundum sedem, tum anteriorem, tum inferiorem.

Tandem addebat Galenus, esse temporalium ossium partem, quæ temporibus occupatur: est autem pars os verticis spectans, ampla & tenuis admodum, sed solida, & cauernulis destituta. Cæterum notandum circa processus, Columbum, præter styloidem, mamillarem, & ossis iugalis, addere quartum, quem tertium vocat; vt hic processus iuxta styloidem sit in longum protuberās interiore caluariæ parte, in quo effingitur labyrinthus reflectendis aeris ictibus quā appotissime auditorium sinum excipiens. Sed de hoc in sermone de ossibus aurium dicendum.

Cæterum quo ad horum ossium temporalium situm attinet, vi connexum habent cum alijs ossibus, cum Galen. l. de ossibus 1. secundum superiorem partem, qua vergunt ad suturam sagittalem, connectuntur suturis squamæ similibus: ita autem vocantur suturæ, seu agglutinationes λεπιδοειδεῖς seu squamosæ, cum Galen. 9. de vsu part. vlt. quoniam vtrumque os, quod applicatur, paullatim in angustam quandam squamam extenuatur; non ita tamē, vt in suturis hæc ossa mutuo sese ingrediantur, sed quod superne descendit, subiecto, parte interna, incumbit, eo autem quod inferne adscendit, extrinsecus. Huius autē coniunctionis caussa fuit, vt temporum ossa duriora & densiora, cum reliquis raris ac cauernosis tuto coniungerentur. Vt merito ossis superioris, vt minus duri, finis intus conderetur, circa crassæ meningis læsionem, quæ dubio procul potuisset lædi, si temporum, si inferiorum ossium, quæ duriora sunt, finis adscendisset, vt cum adscendentis extra emergat, nec membrana lædatur, & sit validum propugnaculum. Sed ad rem. Temporū ossa in superiori parte per suturas squamæ similes circumscribuntur; in posteriori laterum lambdoidis additamentis; in anteriori sutura, quæ capiti, hoc est, occipiti cum sphenoide communis est, & distinguitur a maxilla superiori in inferiori eadem sutura, quæ infimam ossium temporum regionem cum sphenoide coniungit, vt trium sint laterum, quamuis circularia potius esse voluerit Vesal. nisi circulus a processu turbaretur. Hæc de temporum turbaretur.

Os sphenoides. Quantum denique attinet ad sphenoides, seu cuneiforme, seu polymorphum, seu basilare: sæpe etiā a Gal. palati os nominatur. Hoc cum Gal. lib. de ossibus 1. alij numerant inter ossa capitis, alij inter ossa maxillæ superioris, quia medium est inter maxillam superiorem, & caput. Hoc sane quomodo obtineat duo foramina, vt in parte interna sit spongiosum, superius aduersus Vesal. demōstrauimus: vt in præsentia breuiter quędam admonere liceat, circa eius sitū, cum suis processibus. Ex Gal. ergo 11. de vsu par. 19. ad basim totius capitis subiacet, quemadmodum & ipsius pars ossi occipitij est continua. Adhæc ex Gal. lib. de ossibus 1. hoc os obtinet apophyses, seu processus, quos ab alarum similitudine πτερυγοειδεῖς vocant. Hos autē cuneiforme os in externa sede ad caluariæ basim quatuor obtinet; vtrinque binos: in quorum medio conspicitur cauitas, a qua validus enascitur musculus: qui in ore delitescens, maxillam inferiorē sursum trahit, vt os claudat, vt musculus ope horum processuum non modo oriatur, sed etiam secundum suum principium custodiatur.

Cranij suturæ. Hæc de septem cranij ossibus dicta sint, penes eorum situm, qui vt euidentior reddatur, dicendum de cranij ossium coniunctione, ope cuius, cranij ossa situm suum conseruant. Itaque sciendum: cum coniunguntur ossa, vel per articulum seu compositionē, vel per symphysim seu vnionem, cranij ossa potissimum per articulum vniri. Cum autem coniunctio per articulum esse possit per dearticulationem, & coarticulationem: dicimus, vtroque modo coniungi, hoc est, per diarthrosim, & synarthrosim. Et cum synarthrosis capiatur, vt a diarthrosi differt, vel secundum magis & minus, vel speciem: dicimus, in cranio locum habere synarthrosin, vt potius specie differt, siquidem vnio, seu coniunctio potissimum fit per suturas.

Ossa capitis sutura coniugi. Vtrumque claro. Et primo, quo ad coniunctionē per suturam, vtpote quæ magis respicit omnia caluariæ ossa, quam dearticulatio. Et 1. coniunctionem esse per suturam, & proinde per coarticulationem, vt specie distinguitur a dearticulatione; colligere licet ex Gal. dum 13. de vsu part. 8. ait, cerebrum contineri ab osse immobili, si ergo cranium est immobile, ideo vnum os cum alio per suturam, nequaquam per dearticulationem, coniungitur.

Sed occurrit difficultas ex Galen. 13. meth. 22. dū ait: in sutura coronali inter mandendum commissionis ossium manifestum conspici motum, quoniam est laxa ossium compositio: si ergo conspicitur motus manifestus, ergo vel illa coniunctio non est per suturam, vel in sutura dabitur motus, & proinde etiam sutura erit coarticulatio, differens a dearticulatione secundum magis & minus; non specie: quod tamen est falsum. *Solutio.* Dicendum: Galen. non fateri, conspici hunc motum in qualibet sutura coronali. Nam ait, plurimam esse suturæ coronalis diuersitatem in hominibus: quæ etiam ante dissectionem manifeste apparet, vt in quibusdam, quibus rasum fuerit caput, inter mandendum euidens conspiciatur motus, vtpote quibus laxa est ossium compositio. Motus ergo non apparet in omni sutura, sed solum in coronali; neque in coronali cuiuslibet hominis, sed illius tantum, cui accidit vt sit laxa nimis ac veluti monstruosa ossium compositio. Vt liceat asserere cranij ossa inuicem coniungi per coarticulationem, vt specie differta dearticulatione; hoc est, per coarticulationem, in qua nullus conspicitur motus.

Quot suturæ. At iam explicandum succedit, quotuplex sit sutura, & quis suturarum vsus. Quantum attinet ad primum: dicimus, suturas capi posse, vel proprie, vel improprie. Proprie quidem, dum ossa ad duarum

serrarum

ferrarum similitudinem sese mutuo recipiunt: improprie vero, dum per simplicem lineam ossa committuntur, vt hæc coarticulatio potius dicenda sit harmonia, quam sutura. Propterea Gal. lib. de ossibus 1. dum ait, in capite esse septem suturas; suturas intelligit, & proprias, & improprias. Quamuis cum Gal. lib. de ossibus 3. in superficie videantur committi per harmoniam: si autem frangantur in imo, compositio pertinere magis videatur ad suturam, quam ad harmoniam. Vt propriæ illæ sint suturæ, quæ & intus & extra suturæ apparent. Adhæc suturæ ita se habent, vt aliquæ pertineant tantum ad ossa cranij, aliquæ & ad cranium, & ad alia ossa, vt cum cranio coniunguntur. Dum Gal. loco citato septem proponit suturas: & peculiares, & communes intelligit, quarum tamen quinque sunt peculiares, duæ communes: tres legitimæ, & quatuor nothæ, vt legitimæ, & peculiares, sint λαμβδοειδὴς, sagittales, & coronales: nothæ, & peculiares, duæ squamosæ: nothæ, & communes, duæ spectantes ad maxillam superiorem, & os cuneiforme, seu sphenoides vocatum.

Legitimæ suturæ.

Quantum attinet ad legitimas suturas, quæ etiam peculiares sunt, respiciens ad has Galenus, nono de vsu partium decimoseptimo, asserit, cranium tres obtinere suturas: ea tamen lege vt vario modo sese habeant, pro varia capitis figura.

Declaro, cum Galeno loco citato: cum caput obtinere possit duplicem figuram, probam aliam, reliquam improbam, quæ tamen in monstrosę figuræ latitudine non continetur: quãtum attinet ad probam figuram, cum sit instar sphæræ oblongæ, vt caput sit ad vtramq; aurem depressum, duas aurẽ habeat eminentias, alteram frontis, reliquam occipitis: secundũ hanc figuram caput obtinet tres suturas, instar literæ H. nempe rectam sagittalẽ, coronalem, & lambdoeidem. Sagittalis quidem est, quę quodammodo partẽ caluariæ dextram a sinistra seiungit, vt os syncipitis dextrũ a sinistro dirimat, & rarissime ad nasum pertingat. Coronalis autem est, quæ ambit anteriorem frontem, in modum circuli, & dirimit ossa syncipitis ab osse frontis. Lambdoeides deniq; formam literæ Λ obtinens, in parte residet posteriori, & distinguit ossa syncipitis & temporum, ab osse occipitis.

Quo vero ad improbam figuram, qua caput acuminatum formatur: cum huius sit triplex figura, prout vel vtraque perit eminentia, vel vna; hæcque vel anterior, vel posterior: si eueniat vtramque perire eminentiam, duæ tantum sunt suturæ, ad similitudinem literæ X, vt altera extendatur ab vna aure ad aliam, reliqua vero per medium verticem ad frontẽ, si autem deficiat vnica tantum eminentia; si desideretur posterior, perit λαμβδοειδὴς; si autem pereat anterior, perit coronalis: semper autem recta, seu sagittalis manet, vt siue cum lambdoide, siue cum coronali coniungatur, coniunctio fiat ad similitudinem literæ T.

Galenus cõtra Columbum defenditur.

Hæc verba vt apud Galenum legit Vesalius, ita etiam refert. At diligentior Columbus Galenum redarguit, inquit enim se sexcenta millia capitum inspexisse, & manibus attrectasse, attamen ne vnũ quidem cranium cernere potuisse, quod vel figura non naturali constaret, aut cui ex tribus suturis vna deesset. At dicerem ego, & primo quo ad figuram non naturalem, quamuis hanc non viderit Columbus, non ob id asserendum, fieri non posse, vt a natura nõ formetur, quoniam & monstra quandoque formentur. Quo autem ad suturas, dicere possemus, nunquam Columbum aliquam deficientem obseruasse, quoniam ipsi non accidit, vt acuminata capita inspexerit.

Suturæ in adultis obliterantur.

Cæterum vt veritas magis pateat assero tres suturas in omni cranio reperiri, quæ ita se habent, vt modo sint conspicuæ, veluti in iunioribus; modo vsque adeo obscuræ, vt deperditæ videantur, veluti in senioribus: nam vt temporis longitudine cartilagines degenerant in ossa, appendices in portionem ossium, quibus erant adnatæ: ita & capitis ossa sic vniuntur, vt sutura non conspiciatur. Non est ergo negandum in cranio non monstroso esse tres suturas.

Huius numeri ternarij ratio a Galeno tertio de vsu partium 17. redditur, dum ait: cum caput sit ita formatum, vt sit longius quam latius: ob id, gratia partium dextrarum & sinistrarum, sat fuit vnica sutura; nam vt recta secundum capitis longitudinem extenditur, ita pars dextra a sinistra diuiditur. At caussa partium anteriorum & posteriorum, cum minus vastæ sint partes, vnica nõ sat fuit, sed duplici caput eguit: vt cranij portio media inter suturas æqualis esset portioni vtriusq; partis, hoc est, anterioris, & posterioris. At si non contingat, vt vel altera capitis deficiat eminentia, vel vtraque, cum caput non sit multo longius, quam latius: non eget tot suturis, hoc est, ita formatis, vt coronalis, vel lambdoidis formam referat: non negandum tamen, cum cranij ossa, & syncipitis, & frontis, & occipitis, inuicem dirimantur, tres esse diuisiones, quæ potius duarum suturarum, quã triũ, imaginem præbent: vt in rotundo capite vtraque sit recta, in capite autem, in quo deficit vnica tantum eminentia, duæ appareant, nempe semper sagittalis, quandoque autem coronalis, quandoque lambdoides: At sane rarissimum est, vel caput esse exacte rotundum, vel etiam prorsus alteram eminentiam deficere, vt suturæ raro a sua figura degenerent. Hæc de suturis legitimis, & proprijs.

Suturæ spuriæ propriæ.

His succedunt nothæ: sed propriæ, quæ duæ sunt, & a Galeno libro de ossibus primo, squamosæ nuncupantur: eo quod ossa, vt terminantur in squamas, per has inuicem coniunguntur. Duæ autem proponuntur, quarum vna est in parte dextra, alia in sinistra: & vt quælibet sutura dirimit ossa syncipitis ab ossibus temporum, ita secundũ extrema tangit lambdoidem in parte posteriori, in anteriori autem coronalem.

Suturæ spuriæ communes.

Tandem sunt duæ suturæ, & nothę, & communes, quæ, (vt ait Gal. libro de ossibus primo) communes sunt superiori maxillæ, atque sphenoidi. Vnde notandum. si capiatur sphenoides, vt os caluariæ, suturam propriam statui posse: at si capiatur vt os maxillę, vel medium inter cranium & maxillam, suturam communem dici posse. Sed vtcunque vocentur, sunt duæ suturæ, superiori maxillæ & sphenoidi communes. Altera quidem est, dum extrema lambdoidis ab vtroque latere inferiora ad basim vsque capitis protenduntur, & per medium lapidosorum ossium, & qua occiput primæ vertebræ dearticulatur, deorsum feruntur, ibique exigua quadam linea transuersa iunguntur: vt hæc sutura sit cõmunis capiti & sphenoidi, vt sursum vtrinque ad caua temporum tẽdit, quo etiam coronalis suturæ extrema perueniunt: inde etiam rursus deorsum versa, & ad postremos dentes delata, ad palatum vsque procedat, sphenoidis vndique terminatum comprehendens. Vt huius suturæ quidquid sursum fertur ad fines coronalis, sit cõe cũ esse capitis: quod vero ex vtroque latere ad palatum tendit, superiorem maxillam a sphenoide discernit. Reliqua autem & ipsa notha, & communis capitis sutura est, quæ caput a superiori maxilla diuidit. Hęc principium sumit ex cauis temporum, qua scilicet sutura capiti & sphenoidi communis, cum suturæ coronalis finibus in idem conuenit, atq; inde ad oculorum sedes procedit, & per eos medios tendens iuxta medium superciliorum sibi ipsi iungitur.

Octaua sutura Columbi.

Quibus septem suturis Columbus addit octauam, quam septimã in ordine collocat, & voluit esse propriam, eo quòd os frontis ab octauo caluariæ osse distinguitur: At huius non meminit Gal. quoniam os illud octauum, scilicet ethmoides, non numerat inter ossa cranij, sed inter ossa capitis, vt est, vel os nasi, vel

medium inter ossa caluariæ & nasi: & de hoc suo loco dicemus. Constitutum ergo sit, tres esse carnij suturas, & legitimas, & proprias, duas nothas, & proprias, duas denique & nothas & communes. Hæc de suturarum numero.

Suturarum vsus. Quo vero ad vsum: hic sane multiplex proponitur a Galeno, nono de vsu partium decimoseptimo. 1. Prima quidem vtilitas esse potest, vt per has fuliginosa excrementa transpirent: qua sane expurgatione (vt ait Galenus nono de vsu partium primo.) cerebrũ duplici de caussa eget: altera quidem, & communi omnibus particulis, cum expediat excrementa excerni: reliqua autem, & priuata, quæ capitur a situ, nam caput vt tectum calidæ domui superpositum, vt a subiectis partibus fuliginosa, & vaporosa excremẽta excipit, ita longiori eget vacuatione, vt non sufficiat ad horum vacuationem cranij substantia foraminulenta, & cauernosa, propterea quod, vt suo loco dictum fuit, necessum fuit cauernulas vtrinque in leuẽ & densam ossis squamam desinere, vt nequaquam ca- 2. larga fieri possit vacuatio, qua cerebrum eget. Secunda vtilitas a Galen. loco citato, hoc est, 9. de vsu partium 7. proposita fuit: vt beneficio suturarũ cras- 3. sa meninx ossi capitis alligaretur. Tertia, vt vasorum 4. alia quidem intra, alia extra exciderent. Quarta pericranij generationem præbet, siquidem ex Galeno, octauo de vsu partium nono, pericranium fit ex mẽbranis, quæ per capitis suturas egrediuntur. Vnde addebat, nono de vsu partium quinto, lambdoidem 5. suturam conferre ad exitum crassæ meningis, secundum eius partem crassiorem, & vbi duplicatur. Quinta vtilitas fuit, vt per suturas cranium ex multis ossibus componeretur, ita namq; dum rumpitur, ruptura per totum carnium non extenditur, sed ad suturas 6. desinit. Quibus licet addere sextam, & præsertim coronalis peculiarem, cum Galeno, decimotertio methodi vigesimosecundo, dum ait: cranij ossa esse coniuncta per suturas, & minus per coronalem, vt applicati medicamenti non modo qualitas, sed etiam tenuis substantia intra cranium ingrediatur. Hæc de capitis situ per suturas, siue legitimas, siue nothas, & proinde per harmoniam, vt sunt species coarticulationis, vt hæc specie differt a dearticulatione.

Coniunctio cranij & vertebrarũ per diarthrosin. Quo vero ad situm per dearticulationem: hanc tetigit Galenus duodecimo de vsu partium septimo, dum ait: primam vertebram cum capite dearticulari, secundam cum prima, non autem cum capite: (quomodo autem explicabimus, dum de vertebris loquemur) vt occipitium coniungatur cum prima vertebra, vt occipitij capitula detineantur in cauitate primi spondyli. Quomodo autem hic articulus tutissimus sit, beneficio & crassorum ligamentorum, & multitudine musculorum, & exacta ossium compositione: explicabimus in parte sarcologica, nec non in sermone de vertebris. Hæc de cranij compositione, vt preducitur a formatrice.

Caluariæ vsus. Quo vero ad caluariæ vsum: cum Gal. septimo de vsu partium vigesimoprimo, & octauo de vsu par. nono, cranium est os, quod est tegumentũ duræ meningis, & proinde instar galeæ, ad tutelam cerebri, vt tueatur cerebrum per duritiem, & detineat secundũ magnitudinem & figurã. Vnde hoc loco admoneantur studiosi, ne, vt Columbus, cæcutiant, aliud esse, loqui de cranio, aliud de capite, hoc est, de parte corporis eminentiori. Nam si sermo fiat de cranio, formatum est (vt dictum fuit) gratia cerebri. At si sermo fiat de capite, vt de parte eminentiori: nequaquam est conditum propter cerebrum; vt Galenus octauo de vsu partium secundo, illos improbet, qui voluere, caput esse factum propter cerebrum: siquidem, vt addit cap. quarto cerebrum in quibusdam animantibus ad pectoris ossa est collocatum, vt propterea capite careant, vel si rudem quandam capitis delineationem habent, non ibi tamen, sed in pectore resideat cerebrum. Vt hinc capite quinto statuerit, caput genitum esse propter oculorum actionem & tutelã: propter actionem quidem primum, quia oculorum actio locum editum postulat, vt merito animalia capitis expertia oculos super ceruices prælongas obtineant. Deinde vero, quia oculorum visio fit per neruos molles, qui cum a parte proxima procedere debeant, (nam in longo itinere paterentur) propterea caput obtinuit cerebrum, vt ab hoc, tanquam a parte vicina, nerui molliores in oculos perducerentur. Vt merito quamuis cerebrum non sit genitum caussa oculorum, est tamen locatum in capite, hoc est, in parte suprema, propter oculos. Deinde vero caput propter oculorum tutelam fuit productum, nam cum homo ob corporis substantiam oculos molles habeat, & proinde iniurijs obnoxios: inuenit natura, qua arte faceret oculis particulam, quæ alta simul esset, & eos tueri satis posset: supra quidem supercilia constitues: infra vero, quas malas appellamus attollens: internis præterea partibus nasum adponens: externis, processum ossis iugalis. E quibus Galeni dictis manifestum est; ipsum, dum asserit caput oculorum gratia factum esse; per caput non intelligere cranium, sed partem corporis eminentiorem, quæ non tantum cranio cõstat, sed etiam superciliis, & reliquis partibus. Quia igitur hoc loco de cranio, seu caluaria tãquam de capitis osse, loquimur: merito vsum eius in cerebrum dirigimus. Hæc de canio.

Os iugale. Sequitur iugale os τὸ ζύγωμα, quod satis durum ac densum est: quamuis, si frangatur, intus cauernosum appareat, & proinde alimentum proprium cõtineat. Exteriori parte gibbum, intus cauum est: & secundum Galenum cap. 12, & 3. l. de ossibus, in medio suturam habet obliquam: siquidem effectum, & e duobus processibus, quorum alter processus est ossium temporum & est secũda pars ossium temporum, quæ auditorio foramini superposita est, (nam hæc temporum pars duos habet processus: tum mamillarem, tum qui iugalis ossis portio existit.) Alter est processus, qui efficit ossis iugalis partem anteriorẽ, emergens a maxilla superiore, sub paruo oculi angulo, vt hoc os caput cum malis coniungat per ossa temporum: vt duo ossa, temporum scilicet & maxillæ sint veluti iugo subiecta.

Situm autem est iugale os medio loco inter duos maxillæ superioris processus: & longiore processu, seu capite, quod rostrum refert, est humilius: breuiore autem sublimius, vt testatur Galenus cap. 5. lib. 2. de articulis.

Distinguitur os iugale ab osse maximæ maxillæ superioris, per suturam, quæ exoritur sub osse iugali: vt ait Galenus cap. 3. de ossibus: cuius suturæ pars posterius tendens, sub ossis iugalis concauo desinit, ibique cum sphenoeidis sutura communi committitur.

Vsus ossis iugalis. Os hoc, temporis musculo præpositum, hunc tuetur. Quamuis etiam ab hoc osse mansorius musculus principium ducat.

Officula auditus. Quoniam vero temporum ossa conficiunt auditorium meatum, in quo quædam continentur ossicula: ideo, antequam de ossibus Maxillæ superioris agamus, prius de his officulis loquemur. Tria autem sunt: quorum nullibi Galenus mentionem facit. Sed Iacobus Carpensis duo inuenit: tertium Ingrassias. Resident prope in media regione illius cauernulæ, quam timpanum vocant. Primum vocatur Malleus: caudamque seu finem habet insitum in interna membranę facie: caput sursum versus anteriora attollitur. Huic capiti insidet secundum os, quod Incus; seu Dens vocatur: & insidet malleo dens parte sua latiore, cauitate quædã malleoli uaput excipiens. Crura denti gemina sunt: quorum breuiore, crassiore, & elatiore, timpani adhęret parieti, ea parte, qua aquęductus

ductus labitur: altero longiore, graciliore, & decliui, coniungitur cum apice tertij ossiculi, quod Stapes vocatur: Stapes autem sua basi alteram, siue superiorem tympani fenestram claudit. Ossa hæc duplici articulo coniunguntur: primo, malleus & incus: altero, incus & stapes. Extrema autem horum ossium, vt pertinent ad articulum, cartilagine (instar reliquorũ articulorum) incrustata sunt: nec non mollibus quibusdam membranulis ligamenti viæ colligantur. Quia autem coniuncta sunt per articulum, necessario mouentur a portionibus quibusdam carneis, exiguis, ibidem residentibus; quæ, ceu musculi, actores sunt exigui motus illorum ossiculorum.

Vsus trium ossiculorũ. Vsus horum ossium obscurus est; de quo varie auctores ariolantur. Nos de eo c. 27. in doctrina sarcologica de auditus organo, diligenter agemus. Sufficit hic monere, ope actionis horum musculorum, speciem soni suscipi & ad interiora permeare, tum vero excremẽtis aurium locum patefieri. Stapes enim sua basi superiorem tympani fenestram claudit: nam aeris ictus, delatus in mollem substantiã delitescit: contra, per solidam & osseam substantiam, quodammodo robur & puritatem adquirit. Iam vero, dum malleus incudem mouet, & incus stapedem; superior illa fenestra nonnihil aperitur: quæ apertio facit, vt & excrementa descendant, (sic enim & abdominis musculi ad feces expellendum intestinorum expultrici opem ferunt. & species audibilis ingrediatur. Allucinantur ergo, qui ossa isthæc ita moueri credunt, vt inuicem percussa strepitum edant: nam internus ille strepitus, externum sonum confunderet: & præterea motus articulorum omnes, etiam vehementes reliqui corporis, sine tamen strepitu, obeuntur. Hæcq; de auditus ossiculis.

AD LECTOREM.

E Capitis ossibus, eá quæ Caluariam constituunt, hactenus explicauit auctor. Restant vero maxillæ, dentes, osque hyoeides: præterea dorsi spina, scapulæ, brachia, manus, thoracis costæ, clauiculæ, & sternum: tandem coxæ, femora, tibiæ, pedesq; extremi. Quæ omnia, præcedẽtium imitatione, si diligens Capiuaccianorum lector fueris, attexere haud difficulter conaberis. Quin eadem ratione deinceps quoque Sarcologiæ defectum industria sarcies, opusque hoc anatomicum complebis. Vale.

CAPVT XXII.

De partibus Dissimilaribus carneis: & primum de Cerebro.

Quæ in qualibet parte dissimilari consideranda. AGgrediemur nunc Sarcologicen dissimilarium, seu partium non ossearum corporis humani: iisque methodum anatomicam applicabimus. In omni autem parte dissimilari, primum cognoscenda est propria functio: vt hac cognita, methodoque applicata, pateat, quidnam sit, quod habet rationem partis principalis, partis adiuuantis, partis sine qua non, & partis ad custodiam, siue tutelam.

De Cerebro.

Nomen. In cerebro igitur primum cognoscere oportet, quę sit operatio cerebri. Accipimus autem cerebrum, vt est gratia vitæ, & gratia melioris vitæ, c. 1. lib. 14. de vsu part. Hinc trademus definitionem, quatenus cerebrum respicit vitam: sed in explicatione definitionis, quomodo concurrat ad vitam meliorem, explanabimus.

Definitio. Proinde cerebrum est *membrum dissimilare, genitum e propria carne, membrana, glandulis, venis & arterijs, a propria generatrice, gratia generationis spiritus animalis.*

Dissimilare vocatur, c. 3. lib. de diff. morb. Partes autem similares e quibus componitur, sunt, propria caro, membranæ, &c. quarum explicationem in caussa efficiente trademus: nam vt caussa efficiens diuersimode se habet circa similares partes, ita etiam apparet natura partium similarium.

Efficiens. Ista igitur efficiens, est vis propria, quæ cerebrifica dici potest, de qua explicandum, quomodo se habeat in generatione omnium partinm, e quibus cerebrum est compositum.

1. Caro cerebro. Caro igitur, e qua cerebrum conficitur, vocatur cerebri caro, idest, caro propria, cui similis in corpore non reperitur, c. 4. lib. 8. de vsu par. Huic carni, facultas alteratrix tribuit temperiem, & id quod consequitur temperiem.

Crasis. Temperies carnis cerebri (cum e c. 8. lib. 1. de sem. continetur e solo semine) est frigida & humida, c. vlt. lib. 2. de temper. vnde alimentum præbet pituitosum, frigidum, humidum, c. 8. lib. 3. de fac. alim. Frigidius & humidius cerebrum est cute: calidius autem & humidius spinæ medulla, c. 3. lib. 2. de temp. Hæc quidẽ de cerebri substantia intelligenda sunt, co. aphor. 2. sect. 6. At vero calidum cerebri innatum, idest, spiritus insitus, est calidus: vnde frigidum cerebro inimicum, calidum amicum dicitur: quia calidum innatũ a simili conseruatur, com. aph. 18. sect. 5. Si respiciamus ad spiritus in cerebro existentes, tum animales, tum vitales, qui animalium sunt materia; caliditatem cerebro tribuere possumus, sed adscititiam: & huc respiciens Gal. c. 2. li. 8. de vsu par. ait, cerebrum calidius esse quocunq; aere æstiuo. Quod sano modo intelligendum de propria temperie: cerebrum enim per se frigidius est cute, aer autem æstiuus calidior cute, minus tamen calidus cerebro. Humidum quoq; esse cerebrum traditur aph. 1. & 3. sect. 3. l. 6. epid. com. aph. 2. sect. 6. Hæc humiditas, si immoderata, est præter naturam: & si naturalis, tamen insalubris est; quia leui occasione catarrhi inuadunt.

Mollities. Consequens crasin, est mollities: cerebri enim substantia mollior est neruo, cap. 6. lib. 8. de vsu par. quin etiam mollior est spinæ medulla, c. 1. lib. 2. de temper. Anterior cerebri pars mollior est parte posteriore, id est, cerebello, c. 6. l. 8. de vsu par. Vesalius statuit cerebrum anterius, præsertim secundum basin, satis esse durum, ita vt recte cum cerebello comparari queat, estque in parte anteriori quædam portio satis dura, nimirum corpus callosum, quod cognouit Gal. Ita ergo accipiendum Galeni dictum, cerebrum anterius esse mollius posteriori, non absolute, sed secundum maiorem partem. Nec debuit Vesalius ita facile redarguere Galenum.

Figura cerebri. Formatrix cerebro & cerebello tribuit figuram, similem gyris, seu spinis intestinorum, c. 13. l. 8. de vsu par. Plexus in cerebello sunt plures, at maiores & pauciores in cerebro.

Anterius cerebrum quibus constituatur. Porro cum cerebrum diuidatur in partem Anteriorem & Posteriorem: pars anterior hæc in se continet, caruem ventriculorum, corpus callosum, seu septum, fornicem, testes, nates. Horum saltem structuram (idest, quid est) hoc in loco proponemus: caussas (idest, propter quid) alibi.

Caro ventriculorum. Caro ventriculorum, est propria substantia, nec enim solæ cauitates ad ventriculos pertinent. Hinc Galenus ait, cerebrum affici intemperie interdum secundum ventriculos, interdum secundum corpus: si ventriculi afficiuntur dyscrasia, hæc sane non potest pertingere ad cauitates, id est, ad qualitatem, sed ad propriam carnem. c.8.l.3. de loc. aff.

Corpus callosum. Corpus callosum succedit, satis durum, vnde & nomen habet: quidam a figura arcus vocant fornicem, sed improprie: oritur ex interna cerebri substantia: & residet in medio cerebri: Posterior pars corporis callosi, magis est vicina sedi anteriori cerebri. Secundum dextram & sinistram partem suam, vnit cerebri ventriculos: secundum interiorem & inferiorem superficiem, desinit in ventriculos anteriores: secundum medium, desinit in quoddam tuberculũ, quod dicitur Septum: huius septi substantia est valde tenuis, & διαφανής, vt videatur ob tenuitatẽ quasi membrana, & speculum, vnde quidam ob diaphaneitatem speculum vocant: oritur e medio corporis callosi (vnde patet esse portionem cerebri, quia corpus callosum est substantia cerebri; non autem membranam, vt Columbus putat) & committitur supra cerebri portionem, quæ fornix vocatur.

Septum.

Fornix. Fornicem Galenus vocat cameram, c.11.l.8. de vsu par. alij arcum, seu pontem, a similitudine, posteriori enim parte duobus cruribus, & anteriori parte vno crure, septo substernitur.

Nates. Nates, glutia, clunes, vel testes, sunt portiones cerebri tenues, oblongæ & eminentes (vnde testes dicuntur) deducunt meatum e tertio in quartum ventriculum: sedem habet inter cerebrum & cerebellũ. c.vlt.l.8. de vsu part. Quidam, minus diligentes, aliã portionem proponit, quam vuluam appellant.

Cerebellũ. Cerebellum (id est, posterior cerebri pars) vndecuplo minus cerebro est: attamen quantitatem habet essatu dignam: magis latum est, quam lõgum, & profundum. Residet in parte posteriori: & secundũ orbiculos sedem habet versus spinæ medullam: & desinit in duos processus, qui cum sint similes breuibus vermib. vocãtur vermiformes. Extenditur secundum totum meatum, qui anterius cerebrum cum posteriori coniungit. c.vlt.l.8. de vsu part. Hæc de carne cerebri.

2. Membranæ cerebri. Sequitur de membranis cerebri. Membranæ crasis est frigida, sicca, vt in generali doctrina diximus: hinc cerebri membranæ sicciores cute dicuntur, c.3.l.2. de tuen. san. Vnde & eam habet duritiẽ, quæ sequitur crasin frig. & siccam.

Pia mater. Formatrix, membranam duplicem formauit: quarũ altera tenuis, altera dura, c.3.l.7. de Plac. Tenuis tangit cerebri carnem secundum superficiem, penetrat etiam ad profunda, vt & cerebrum & cerebellũ tangat, vsque ad internam ventriculorum capacitatem, solo excepto corpore calloso, quod ob duritiem non munitur vel tegitur a tenui meninge, c.8. & 12. de vsu part. Vesalius contra Galenum negauit, cerebri ventriculos obduci pia matre id solum præstare ventriculis cerebri ait, vt deducat vasa: At vero hæc membrana tangit parietes ventriculorum, quamuis non affigatur: deinde adeo est tenuis, vt nisi summa diligentia, & ilico post mortem cadauer dissecetur, omnino flaccescat, medicosq; decipiat, vt & Vesalium. Degenerat etiam tenuis meninx in infundibulum: posteaquam enim succinxit cerebrum ad latera illius orificij, quod constituitur a duob. meatib. purgationi destinatis, orbicularem quendam processum a se producit; qui ab initio amplo & orbiculari, sensim ad similitudinem infundibuli angustetur, unde in longam desinit fistulam, & hinc per foramina duræ meningis desinit ad glandulam, quam cerebri pituitam recipit. c.3.l.9. de vsu part.

Infundibulum.

Dura mater Dura meninx caussa est, & dura, idq; magis quam vlla membrana, maxime circa plexum retiformem, c.16.l.9. de vsu par. Committitur infra cerebrum, ita vt in hac parte magis crassescat, præsertim circa regionem cerebelli. Positio hęc est: licet vnica sit membrana, portio tamen posterior duplicata conspicitur, cap.5.l.9. de vsu part. Cranium attingit: nam secundum suturas lambdoeidem & sagittalem valide cranio annectitur; minus valide secundum suturam coronalem. Pars eius inferior, substernitur plexui, vt tantum sit interstitium inter cerebrum, & os cuneiforme, quanta est latitudo glandulæ extra cerebrum exsistentis, c.12.l.8. de vsu par. c.16.l.9. de vsu part. Degenerat dura mater in ligamenta, qui soboles adest arteriarum soporalium supra, ad latera, & ad partes anteriores, vt sunt nares, palatum & c.16.l.9. de vsu p. ibi autem oriuntur hæ portiones ligamentales, vbi duplicata est hæc membrana. c.5.l.9. de vsu part. At Vesalius vel non intellexit, vel, quod magis credo, noluit intelligere Galenum, ait enim hæc ligamenta non esse, quia nõ oriantur ex ossibus. Respondeo, Galenum hic non loqui de de veris ligamentis, quæ & vsu & re talia sunt, id est: quæ & vim habent cõnectendi, & ex ossibus oriuntur, sensuque carent: loquitur autem de ligamentis, quæ vsu saltem talia sunt, non re & secundum substantiam, id est, quæ partes connectunt, non autem ex ossibus, sed membrana ortum ducunt.

3. Glandulæ Conarium. Glandulæ cerebri duæ sunt: altera est intra durã meningem, alera extra eam. Quæ est intra duram, a similitudine coni vocatur conarium, & pinealis: quidam penem, seu colem vocant. Substantia eius est glandulosa. c.vlt.l.8. de vsu part. Alteratrix eam produxit satis duram: obuoluitur tenui membrana. Formatrix eam reposuit extra ventriculos paulo post initium meatus, qui a tertio ventriculo in quartum procedit. Et hæc glandula incumbit testibus vocatis, & reponit sub initio vasis venosi quod procedit e quarto sinu duræ meningis, in tertio ventriculo. Vnde Galenus ait, c.7.l.9. de vsu part. cerebrum obtinere adenem in medio venarum. Glandula extra duram matrem, dicitur χοάνη, a similitudine sphæræ amplæ, cap.3.l.9. de vsu part. Positio est, inter os palati, & duram membranam; & adhæret soporalium arteriarum propaginibus, quæ sunt satis insignes.

χοάνη.

4. Vasa. Vasa, id est, venæ & arteriæ sunt in locis oppositis: nam arteriæ a corde sursum feruntur ad caput, petunt eam regionem, vbi est nexus retiformis: at venæ petunt verticem capitis, c.1.l.9. de vsu part. Porro venæ permeant per foramina duræ matris, sursum ad cranium & pericranium, deorsum ad tenuem meningem: coniunguntur venæ vt deducant sanguinẽ in torcular, & hinc plurimi riuuli emanant, & petunt cerebrum nutritionis gratia. Vesalius reprehendit Galenũ, quasi voluerit torcular esse corpus membranosum, cum tamen sanguis in venis, ceu loco proprio, conseruari debeat. Verum Galenus per cauitatem intelligit eam, quæ fit substantia venosa, non membranonsa, ait enim ex hoc sinu prodire riuos, qui nihil aliud sunt, quam venæ, quare & cauitas illa constituta est e substantia venosa: Dum non ignorauit Galenus, propriũ sanguinis locum esse venas, Arteriæ, dum adscendunt, permeant cranium, & inter cranium, duramque membranam ita distribuuntur, & ita coeunt, vt efficiant plexum retiformẽ, qui complectitur glandulam extra cerebrum: & ex arteriarum coalitu, nascitur alia coniugatio, quæ per foramina duræ meningis ingreditur cerebrum. Hæc de partibus Cerebri.

Totius cerebri consideratio. Iam explicandum, quomodo generatrix se gesserit ratione totius cerebri. Alteratrix igitur, aliquo saltem modo, (hoc dico, quia nollem redargui a modernis) concurrit: nam temperamentum ab alteratrice productum, proprie pertinet ad patres similares, non ad totum, nisi per viam consecutionis, quam Auicennas vocauit secundam complexionem.

Tem-

Crasis.

Temperamentum igitur totius cerebri, est potius calidum, ratione spirituum, non carnis: in passiuis potius humidum est, quia portio carnis propriæ, maxime excedit membranas & vasa, quæ ad siccum vergunt. Quoad consequens: cerebrum est molle.

Cōpositio cerebri.

Formatrix fecit superficiem læuem: figuram rotundam & longam. Cauitates ad quatuor redigi possunt, qui dicuntur ventriculi, duo sunt anteriores, vnus posterior, & vuus medius, præsertim circa sui dimidium. Anteriores sunt anfractuosi, oblongi, & coarctantur instar coni, qua pertinent ad nares, c.2. lib. de ven. dissect. cap. 10. lib. 8. de vs. p. Numero duo sunt: eam assecuti positionem, vt secundum partem anteriorem deducantur ad nasi principium, & distinguantur per septum: in parte posteriori desinunt in communem cauitatem, qua constituitur medius seu tertius ventriculus. Hic autem est meatus satis magnus, qui producitnr a duobus ventriculis anterioribus, ad posteriorem seu quattum, cap. 11. lib. 8. de vs. p. Hic postremus, qui & tertius, & quartus vocatur magnus satis est, quamvis reliquis sit minor, cap. 10. & 12. lib. 8. de vs. p. situs est inter cerebellum & spinalem medullam, vbi exiguum foramen est a tertio ad hunc postremum. Meatus cerebri duo sunt, cap. 3. lib. 9. de vs. p. Vnus satis amplus, qui producitur e fundo medij ventriculi: alter angustus, qui non facile obseruatur; & forte male habent corpora hoc meatu destituta; producitur e meatu, qui cerebrum cerebello connectit, & producitur ad postremū meatum, vt ex ambobus fiat vnum orificium, quod recipitur ad infundibulo. in glādulam externam immissο, quæ ab osse cunei formi excipitur. Vesalius addit duos alios meatus; nec mirandum, Galenum non omnia vidisse. Voluit scilicet Vesalius duos alios esse meatus, ad latitudinem callosi corporis, secūdum eius longitudinem. Quoad magnitudinem: in homine cerebrum formatum est maximum: cerebri autem magnitudo sequitur magnitudinem capitis, ap. 18. sect. 3. lib. 6. epid. Numero vnicum est cerebrum, non duo. Videtur tamen duplex proponi cap. 6. lib. 8. de vs. p. at vnicum saltem est, sed diuiditur: ea enim qui duplicia a natura formantur, similiter se habent, vt quod in vno reperitur, etiam sit in altero; sic quod in vno est oculo, etiam in altero est &c. & inter cerebrum anterius & posterius maxima est differentia. Cerebri positio est inter os. cap. 13. lib. 1. de tuen. san. nam eo repletur caluaria, quamuis minus in senibus, in quibus succescit. ap. 1. sect. 3. lib. 6. epid. Connectitur per arterias & venas cum corde, cap. 11. lib. 2. de caus. puls.

Vsus cerebri.

Finis, ob quem natura factum est cerebrum, est generatio spiritus animalis, Cum autem cerebrum sit organum multarum actionum, scire oportet, cur in definitione cerebri tantum mentio sit facta generationis spiritus animalis.

1. Organū nutritionis.

Cerebrum ergo duobus modis sumi potest: primum quatenus nutritur, & conuenit cum alijs instrumentis corporis, & sic est organum nutritionis id est, attrahit nutrimentum, retinet. alterat, & superflua expellit. Altero modo sumitur vt est instrumentum, ab alijs instrumentis corporis distinctum: & hoc modo sumptum, consideratur, vel vt est fabricatum gratia melioris vitę, vel vt est formatum gratia vitæ.

2. Sedes facultatū principum.

Cerebrum igitur, quatenus meliorem vitam respicit, munus habet & per se, & per aliud; cap. 3. lib. 7. de Plac. Per se enim imaginatur, recordatur, intelligit, cogitat: per aliud vero mouet partes motus voluntario, idest, habet functiones, quæ inseruiunt alijs partibus, Hinc Galenus, con. 6. lib. 2. progn, præcipua cerebri ministeria esse ait, memoria ac cogitare; sub seruientia idest, non præcipua, sensum & motum: principes enim functiones sunt propter cerebrum, reliquæ propter aliud. Hinc etiam cerebrum dicitur organum actionum animalium, cap. 1. lib. de vs. p. & organum principalissimum, cap. 1. lib. de vs. respir. quia nimirum est sensorium sensoriorum, ca. 8. lib. 1. de symp. causs. cap. 6. lib. 8. de vs. p. excipiuntur extremitates anteriorum ventriculorum, secundum quas cerebrum non est sensoriū sensoriorum, sed organum olfactus, cap. 4. lib. 1. de sump. caus.

Quoniam autem cerebrum est orgauum facultatum principum, & non principum, de his pauca dicenda. Principum facultatum sedes & domicilium est cerebrum, nimirum rationis, actionis voluntariæ & sensitiuæ, cap. 10. lib. 9. meth. ca. 13. lib. 1. tuen. val. cap. 7. lib. 2. de plac. cap. 4. & 5. lib. 3. de loc. aff. cap. 4. lib. 9. de vs. p. Vnde cerebrum totius corporis gubernator dicitur. cap. 7, lib. de tot. morb. temporibus. Et Pelops, Galeni præceptor, (qui iniuste reprehenditur a Galeno) voluit, cerebrum non tantum neruorum, sed etiam venarum & arteriarum esse principium, non quidem caussæ originis, sed quatenus ab vna ratione vniuersum corpus gubernatur. cap. 5. lib. 6. de plac.

Principium facultatum non principum.

Cerebrum etiam est principium facultatum non principum, cap, vlt. lib. 7. de placit. per neruos enim molles, sensum tribuit, per duros sensum & motum voluntarium. Ipsum quidem cerebrum motu naturali mouetur, non voluntario, vim tamen motricem partibus tribuit. Sentit etiam noxia, non per se, sed per membranas quibus inuoluitur, ad sui custodiam, caussa vitæ, non melioris vitæ, cap. 4. lib. de pleurit. At alijs partibus sensus & motus tribuuntur gratia melioris vitæ maxima e parte: dicimus maxima e parte, quia sensus quidam, & motus etiam nōnullus excipitur: Sensus enim tactus (& gustus quatenus est tactus) respicit & vitam quatenus per eum partes sentiunt noxia, eaque expel lunt, gratia vitæ: & respicit meliorem vitam, quatenus obiecta tactilia sensui interiori offert, cum nihil possit esse in intellectu, quin prius sit in sensu: Tactus sensus, gratia vitæ, residet in omnibus corporis partibus, quæ neruos suscipiunt; at tactus, gratia melioris vitæ, potissimum pertinet ad manum, quæ organum est, non solum apprehensionis, sed etiam tactus, quatenus tactus accipitur gratia melioris vitæ. Sic quidam motus voluntarius, vt respiratio (quæ fit a cerebro) vitam respicit, cap. 6. lib. de vs. p. cap. 7. lib. 4. de loc. aff. enim respirationis cor refrigeratur, & proinde vita conseruatur. Et hoc modo intelligendus Aristoteles, inquiens, cerebrum gratia vitæ esse genitum, propter refrigerationem cordis; nō quod a cerebro per partem post partem cordi communicetur frigiditas (vt satis inepte Galenus Aristotelem redarguit, quod pace ipsius dixerim) sed quod cerebrum caussa sit respirationis. Hoc ipsum etiam Galenus cognoscēs, cap. vlt. lib. 7. meth. ait, cerebrum par habere nomen tum ad vitam cum corde, gratia respirationis scilicet, non gratia craseos: nam dempta respiratione homo moritur; at crasis cerebri non est ita necessaria ad vitam, quemadmodum cordis; nam ob intemperiem cordis (quod vitæ est principium, in quo generatur calidum innatum animæ vinculum) citius moritur homo, non ita cito ob cerebri intemperiem, multo tardius ob intemperiem iecoris, t. 47. lib. 2. de ratione vict. t. 2. & 5. lib. 1. prorhet.

Sēsus & motus interdū non tātum meliorē vitam, sed etiam vitam, respiciunt.

3.

Gratia vitæ, cerebrum obit quatuor functiones naturales, attractionem, retentionem, concoctionem, expulsionem.

Hactenns cerebrum tripliciter considerauimus, primum vt est organum nutritionis: secundo, vt respicit meliorem vitam: tertio vt respicit vitam. Quæ omnia iam plenius & distinctius persequemur.

1. Actiones cerebri, quatenus est organum nutritionis.

Cerebrum ergo quatenus est organum nutritionis, vt quodlibet membrum viuens, attrahit, retinet, expellit superuacua, tenuia quidem per suturas, crassa vel pituitosa præcipue per os: alterat etiā alimentum,

tum,& in suam substantiam conuertit. Quia autem cerebrum est organum magnum, copioso eget alimento: at Aristoteles cap.7.lib.2 de part.animal.ait, in cerebrum non produci sanguinem copiosum, sed exiguum, tenuem, sincerum, id est, sine bile, non calidum: vnde huic sanguini cerebri, ca.10.lib.2, de part. an. proponit sanguinem calidiorem. Aristoteles fuit diligētissimus, & fortassis diligentior Galeno: vt impossibile sit, callere anatomiam sine Aristotele: nec tamen hoc in loco pugnat cum Galeno: nam Galenus respicit ad sanguinem copiosum, a iecore in caput (viscus magnum) delatum; quod pituitosum existens, maiori e parte degenerat in excrementum crassum, pituitosum; minori autem e parte mutatur in sanguinem tenuem, temperatum, e quo cerebrum alitur. Aristoteles vero respicit ad alimentū purum, virtute alteratricis e copioso illo sanguine confectū, & productum; vnde & cap.10, lib.3. de partibus animal. ait, e venulis extremis produci vaporem sanguineum: e quo concrescente, nutriatur & augeatur cerebrum: non autem respicit ad illud alimentū, quod a iecore in caput defertur.

II. *Actiones cerebri, quatenus respicit meliorē vitam.*

Secundo, cerebrum caussa melioris vitæ, duplex obit munus, vnum per se, alterum per aliud, cap.3. lib.7. de Plac. Munus per se, vocatur, quod cerebrum in seipso obit, non extra, vt imaginatio, memoria, intellectio: Per aliud, quod fit quidem cerebri virtute, sed extra cerebrum, vt sensus & motus voluntarius. Hinc cerebrum, caussa melioris vitæ, est organum animale, non naturale, cap.1.lib. de vtilit. puls. & quidem organum animale principalissimum, ca.vlt. lib. de vs.respir. & sensorium sensoriorum, cap.8. lib. 1. de sympt.caus.

Quomodo cerebrū sit principium sensus; scilicet ratione iudicij, sed non vt medium recipiens.

Porro cerebrum secundum philosophos & medicos esse organū facultatum principum, ac non principium, facile probari potest. Nam Galenus cap.6.lib. 8. de vs.part. ait, animal nō sentire, nisi alteratio, quæ fit in quolibet sensorio, producatur in cerebrum. Secundū Aristotelem & sensatio pertinet ad cerebrum licet caussa sensationis, id est, ipsa receptio ad cerebrum non pertineat. Sic verbi gratia, cerebrum non est medium tactus (hoc enim est caro, cutis, partes neruosæ) quia cerebrum contrectatum non sentit, cap.7.lib.2. de part. Quomodo autem cerebrum sensus sit expers, declaratur, ca.10.lib.2. de partib. quod scilicet cerebrum non contineat caussam sensus; id est, receptionem (ad sensionem requiruntur receptio & iudicium: receptionem vocat philosophus caussam sensionis sine qua non, quæ iudicium præcedit) sed sit sensus expers, vt excrementum, quod nihil

Cerebrum est, quo sentimus.

sentit, quomodocunque afficiatur. Cerebrum ergo licet non sit remedium recipiens, non tamen omnibus modis sensus expers statuendum. Hinc manifestius philosophus, cap.10.lib.2, de part. ait: cerebrum parte capitis priore cōtineri, quomodo sit illud principium quo animal sentit, quomodo sensus a corde proueniat, quod priori parte sit commissum. His verbis caussam reddit philosophus, cur in priori parte locetur cerebrum hoc modo. Illud principiū, quod est in parte priori, est quo animal sentit: cerebrum est in parte priori: ergo cerebrum est quo animal sentit. Propositio probatur, quia sensus a corde prouenit, quod parte priori collocatur: vnde colligendum quod etiam a cerebro procedat sensus, quia in anteriore parte collocatur; alias vana esset ratio Aristotelis. Sensus ergo prodit a corde, & a cerebro: a corde,

Sensus prodit & a corde & a cerebro.

quatenus ab hoc facultas communissima procedit, quæ in sensitiuā postea degenerare potest; a cerebro etiam sensus prodit, quatenus ab hoc procedit facultas minus communis, reddita animalis, quæ postea in determinatis sensorijs determinata euadit. Fieri „ potest, vt hæc mea explicatio non sit bona: attamen „ non prorsus erit inutilis, quia alij excitabuntur: te„ stor enim Deum, me neminem vidisse, neque habere Aristotelis explicatorem. In hunc plane sensum ibidem Aristoteles addit: partes sanguineas sentire, id est, partes anteriores, quæ venas habent, & in quibus cerebrum residet, non autem occiput, quod venis est vacuum. Et cap.10.lib.4. de part. ita scribit: naturam sensus quosdam in cerebro collocasse, quoniam sanguis cerebri temperatus sit, & idoneus ad cerebrum tepefaciendum, & ad sensuum tranquillitatem & integritatem. Quorum verborum hæc est vis: cor non esse idoneum ad sensationem, quoniam in eo generatur spiritus vitalis, feruens: cerebrum autem idoneum esse ad sensationem, quoniam in eo generatur spiritus animalis, frigidus, vnde natura sensus nonnullos in cerebro locauit, quia sanguis eius temperatus est. Per hos vero sensus in capite positos Aristoteles potissimum intelligit visum & auditum: nam ca. 10.li.2. de part. ait, tactum & gustum aperte e corde dependere, olfactum medio modo se habere, auditum & visum maxime in capite positos esse. Respicit hic philosophus ad iudicium, ad sensorium iudicans; (nam ad sensationem opus est receptione & iudicio) quod in visu & auditu est externum, nimirum oculi & aures; in olfactu non est ita extimum, nimirum carunculæ mammillares, in tactu autem est intimum; ideoque olfactum medio se habere modo philosophus dixit.

Quomodo Aristoteles dicat, naturam sensus quosdam in cerebro collocasse.

Dubium.

Dubitatur autem, cur Aristoteles dixerit saltem de gustu & tactu, quod a corde pédeant, cum tamen ex ipsius sententia omnia a corde oriantur, tanquam a sede facultatis communissimæ? Responsio. Cor, prout est domicilium facultatis communissimę, est origo omnium sensuum: si vero respiciamus & facultatem minus communem, id est, ad sensum communem pertinentem ad cerebrum, differentia est inter tactum & alios sensus, primum enim tactus sensorium iudicans, non est extra, sed ita cerebrum; at reliquorum sensuum sensorium & recipiens & iudicans, est extra cerebrum, deinde calidum innatum, quo vtitur sensorium tactus, nō generatur in capite; at calidum innatum, quo sensoria reliquorum sensuum vtuntur, gignitur in capite: hinc tactum a corde, reliquos sensus a cerebro pendere statuit Arostoteles. Declarandum id est, quomodo calidum innatum reliquorum sensuum generetur in capite. e.g. quoad visum, ejus calidum innatum, permistum habet spiritum animalem, qui generatur in capite: auditus sensorium permistum habet aerem, cuius perfectio fit in capite, vt infra demonstrabimus: olfactus calidum innatum, habet permistum vaporem, qui ex aere in capite generatur: gustus (quatenus propria ratione consideratur, non vt quidam tactus) gustus, inquam calidum innatum permistam habet humiditatem aquosam, fastiualem, quæ in capite generatur in corporibus glandulosis ad linguam pertinentibus. At tactus organum suum habet calidum innatum, quod non generatur in capite, id etiam quod permiscetur cum calido innato: tactus non generatur in capite, sed in corde, nihilque aliud est, quam calor cordis, ad organum tactus influens. Hinc Aristoteles, in lib. de sensu & sensi. ait sensorium tactus esse in corde, quia facultas tangendi sit terræ: quia organum tactus recipiens sit terreum, (non enim loquitur. de vltimo organo iudicante, sed de recipiente, de carne.) Non dixit tactus sensorium esse cor, sed in corde: instrumentum enim sine quo non potest fieri receptio, non est cor ipsum, sed calor e corde fluens, quia cerebro frigido tribui non potest; vnde Aristoteles addit, cor cerebro opponi, vt calidissimum.

Differentia inter tactū r. & reliquos sensus.

Hic vero & illud obseruādum est, sensum tactus, secundum iudicium, nequaquam fieri in cute, carne, neruis, parte neruosa, vt quidam statuunt, Sensus enim tactus est quædam functio propria, pertinens ad vnicam tantum partem; sicut visio tantum pertinet ad oculum, auditio ad aures. Et propterea Aristoteles

Cutis, caro &c. non est instrumentum, sed iudiciū tactus.

Aristoteles cap. 10. lib. 2. de anima, dicit, tactum non fieri per medium externum, vel aerem, vel aquam, vt alij sensus, sed per medium, quod est in corpore. Vnde colligitur cutim, carnem & similes partes, non esse sensorium tactus iudicans, sed habere rationem medii. In hanc sententiam, cap. 2. lib. 3. de anima, inquit; carnem nō esse vltimum instrumentum sensus, nam vltimum est illud quod iudicat. Ratio demonstratiua est: quia sensibile, positum supra instrumentum, non sentitur; at caro contrectata sentit: ergo non est instrumentum tactus, i. non indicat.

Obiectio.

Contra hæc dubitatur problem. 18. sect. 3. in quo Aristoteles dicit, tactum imitari visionem, sicut enim visio fit per oculum, ita & manus ad tactum concurrit. Respon. tactum non omnibus modis imitari visionem, sed tantum quoad receptionem: nam ca. 10. libro 2. de part. animal. euidenter statuitur, nequaquam in partibus extimis fieri iudicium.

Alia obiectio.

In Galeni etiam scriptis dubia quædam occurrūt. Nam cap. 16. lib. 7. de plac. scribit. Galen. tactus instrumentum esse terrestre, visionis igneum; & hęc instrumenta, quatenus alterationem percipiunt, neruos participare, quibus verbis statui videtur, iudicium pertinere ad partes neruosas, cutim, &c. maxime, quia subdit Galenus alterationem non esse sensum, sed dignotionem alterationis, quæ fiat in parte, quatenus neruo prædita est. Resp. Galenus tanquam medicus, seu artifex sensatus, dignotionem obiecti tactilis, ascribit medio, nimirum parti neruosæ: idque prout medicus, non sine ratione; quia in curatione medicamenta, caussa doloris, applicantur medio: vnde medium vocatur sentiēs, quia per suam receptionem & alterationem in caussa est, vt statim facta alteratione, fiat ēt iudicium, sed in parte intima. Medium vero tactus neruos obtinere necessariū est: nā quia hoc mediū terrestre est, beneficio neruorū ita alteratur, vt sit accommodatum membrū, per quod alteratio percipitur: membrum contra, quod nerui particeps non est, non est idoneum, vt afficiatur ab inuasione corporis terrestris, sicut Galenus cap. 6. lib. 7. de pla. ait, e quo loco manifestissimum est, ipsum non ad iudicium: sed ad receptionem respicere, quæ tamen est caussa, sine qua iudicium fieri nequit. Quod si quis asserere velit, iudicium fieri in cute, parte neruosa, &c. nescio sane, quomodo is tueri possit Gal. cap. penul. lib. de diff. morb. vbi ait, cutim tantum esse destinatam ad vsum, nec habere operationem propriam.

Medicorū auctoritates.

Cerebrum esse sedem facultatum principum.

Hactenus ex Aristotele, philosophorum principe, demonstratum est, cerebrum esse organum, per se principium facultatum, & per aliud non principum: Iam idem e medicis astruemus. Quantum enim ad facultates principes, ait Galenus cap. 10. lib. 9. meth. cerebrum esse domicilium facultatis ratiocinatricis: quod etiam fatetur cap. 4. & 5. lib. 3. de loc. aff. ca. 4. lib. 9. de v. s. p. item cerebrum præsidere sensui, & motui voluntario, cap. 10. lib. 9. meth. præterea cerebrum esse principium facultatis gubernantis, quatenus scilicet corpus a cerebro gubernatur caussa melioris vitæ, nam caussa vitæ, gubernatur a corde, cap. 7. lib. de tot. morm. temp. Sic Hippocrates li. de sacr. morb. ait, e cerebro nos sapere, intelligere, videre, audire, cognoscere turpia, pulchra, honesta, &cæt. item insanire, delirare, timere, angi: iudicium enim non ad cor pertinet, sed ad cerebrum; quia sapientia, & intellectio, requirit organum teperatum, quale est cerebrum, non calidius, quale cor & spiritus vitalis; si enim aer ingrediatur in cerebrum, non calefit, sed retinet vigorem suum: at, si aer per inspirationem cor petit, transeundo per pulmones alteratur, vnde vires suas seruare nequit, & hinc fit, vt non cor, sed cerebrum, optimum sit intellectionis organum. Attamen Hippocrates lib. de corde, ait, mentem hominis in sinistro cordis ventriculo sitam esse,

A similiterque rationem & memoriam. Quod dictum eo modo intelligendum, quo Aristotelis verba supra explicauimus: ad cor enim pertinet facultas communissima, quæ a dignori potest mens vocari: facultas vero determinata, quæ operatur, necessario pertinet ad cerebrum, quod non ita calidum est, vt cor, sed particeps spiritus animalis temperati.

Cerebrum esse organū facultatum non principum.

Porro cerebrum etiam organum est facultatum non principum: nam per neruos molliores tribuit sensum, per minus molles, & sensum, & morum voluntarium, cap. vlt. lib. 7. de Plac. Licet autem cerebrum sit origo sensus & motus voluntarij: ipsum tamen cerebrum nec mouetur motu spontaneo, sed naturali; nec sentit, caussa melioris vitæ, etiamsi caussa vitæ sentiat noxia, qui tamen sensus potius ad membranas cerebri, quam ad cerebrum ipsum pertinet, cap. 4. lib. de plen. Hactenus ergo docuimus, cerebrum, quatenus respicit meliorem vitam, per se obi-

B re functiones principes, per aliud vero sensum & motum voluntarium.

3. Actiones cerebri, quatenus respicit vitam.

Postremo, si cerebrum sumatur, quatenus respicit vitam, quatuor obit functiones: nam attrahit, retinet, concoquit, expellit: non autem loquimur iam de his functionibus, quatenus nutritionem ipsius cerebri respiciunt, sed prout cerebrum ab alijs mēbris distinctum edit operationes. Attractio & expulsio, nihil aliud sunt, quam motus cerebri euidens, qui cum sit perpetuus, non est voluntatis, sed vitæ, ca. 13. li. 6. de vs. p. Mouetur enim cerebrum, vt per dilatationem attrahat, recipiat aerem, qui velut inspiratio cerebri est, cap. 5. & cap. vlt. lib. de orig. odoratus. Licet enim cerebrum per se sit frigidum, propter retentionem tamen spiritus vitalis, quem a corde suscipit, calesit, vt aliquo egeat refrigerio, c. 4. lib. de org. odor. Rursus per motum compressionis, expellitur portio fuliginosa calidior, vltra etiam spiritum animalem

Attractio & expulsio.

C in ventriculis contentum. (nam qui in substantia cerebri continetur, est organum facultatū principum) transmittit, scilicet ad oculos, cap. vlt. lib. 3. de pla. Contrarium videtur statuere Gal. cap. 4. lib. de org. ord. nam ait per compressionem fieri attractionem, per dilatationem vero expulsionem. Responsio. Hęc a Galeno dicuntur, non ratione ipsius cerebri, sed respectu capitis, siue spatij, quod est inter cranium, & cerebrum: nam dum comprimitur cerebrum, repletur illud interstitium, ne detur vacuum; contra, si cerebrum dilatatur, ex illo spatio aer extenditur. Et his ergo patet, quomodo motus cerebri, nimirum attractio, & expulsio, referatur in spiritum animalem: nam attrahitur aer, e quo fit animalis spiritus; per expulsionē vero expellitur impurus aer, & transmittitur spiritus animalis, Similiter & retentio necessaria est, vt aer in spiritum animalē conuertatur. Concoctio denique seu alteratio, nihil aliud est, quam ge-

Retentio. Concoctio.

D neratio spiritus animalis: quæ præcipua est cerebri actio, in quam reliquæ omnes referuntur. Hinc cerebrum dicitur fons animalis spiritus, cap. 5. lib. 12. meth. quia in ventriculis cerebri, spiritus animalis nascitur, cap. 3. lib. 7. de plac. cap. 8. lib. 7. de v s. p. c. 11. lib. 8. de vsu p.

Quomodo Aristoteles dicat, cor a cerebro refrigerari.

Nec hoc Aristoteles ignorauit: nam cap. 7. lib. 2. de par. animal. inquit, cerebrum genitū esse ad salutem naturæ, idest, gratia vitæ: cum enim cordis calor sit igneus, ad hunc moderandum, natura cerebrum frigidum est molita, operatio enim potius fit a mediocri calore, cum perfectio in mediocritate consistat. Sic. cap. 26. lib. 1. de hist. anim. ait cerebrum datur esse omnibus animalibns senguineis, quæ calida sunt, & spiritum gignunt feruidum, qui eget cerebro refrigerante, idest, conuertente spiritum vitalem in animalem. Item, cap. 4. lib. 2. de gen. anim. inquit, naturam ob cordis calorem supra constituisse frigidum & humidum cerebrum: innuens, spiritum vitalem sursum ferri ad caput, ibique refrigerari, & in spiri-

tum

tum animalem verti fine, quo vita consistere nequit; quamuis spiritus animalis non solum ad vitam, sed etiam ad meliorem vitam conferat, cap.2.l.2.de partibus. Ex his facile constat, sententiam Aristotelis fuisse, generationem spiritus animalis spectare ad cerebrum, gratia vitæ.

Contra Galeni, non Aristotelis cōfutationem.

Verum redarguendi cōsuetudo etiam Galeni tempore viguit, hominesque finxere aliud, quam auctores proposuerat: nam Galenus cap.2. libro 8. de vs.p. contra Aristotelē insurgit, quasi statuerit, cerebrum refrigerare cor remotissimum. At tam imprudens Aristoteles non fuit; sciuit enim omnem actionem fieri per contactum; cerebrum autem cum non tangat cor, non potest id refrigerate. Hoc igitur voluit philosophus, cerebrum frigiditate sua, in cordis calorem igneum agere, dum verū spiritum vitalem, non quidem in corde existentem, sed iam deductum in cerebrum, ita moderatur & attemperat, vt eum in animalem conuertat, actione per contactum. Maxime ergo Galenus aduersus Aristotelem nugatur, dum magnum dicit esse interstitium inter cor & cerebrum: rationesque a Galeno allatas prorsus nihil valent. Hactenus ergo ex Aristotele & Galeno patet, generationem spiritus animalis, esse præcipuam cerebri actionem.

CAPVT XXIII.

De applicatione methodi anatomicæ ad cerebrum.

Applicatio methodi, ad cerebrum.

DEinceps methodum anatomicam cerebro applicabimus. Hoc autem fieri non potest, nisi constet, quæ sit operatio cerebri; quæ, vt iam demonstrauimus, caussa melioris vitæ est ratiocinatio, caussa vitæ, est generatio spiritus animalis. Quamobrem explicandum restat, quomodo cerebrum, & secundum totum, & secundum partes, ad has functiones obeundum concurrat. Partes sunt, caro, membranæ, glandulæ, venæ, arteriæ: nerui proprie non sunt partes cerebri, vt ea quæ iam propositæ sunt: sed saltem secundum Auicennam virgulta sunt a cerebro prodeuntia.

1. Caro, præcipua pars cerebri.

Quantum ergo ad carnem attinet, hæc præcipua est pars cerebri, (supra diximus, inuestigata instrumenti actione, proximum esse vt quæratur, quænam pars sit præcipua) & præcipua caussa operationis, id est, tum ratiocinationis, tum generationis spiritus animalis; nam ea pars dicitur præcipua, cum similis in toto corpore nulla reperitur. Hinc Galenus cap.3. lib.7. de plac. ait, cerebrum esse animæ sedem & organum, non secundum ventriculos, sed secundū corpus seu carnem. Et cap.4. lib.9. de vs.p. ait, ratiocinatricem habitare in cerebro, nō in cauitatibus, in que cerebri corpore seu carne, spiritum animalem plurimum cōtineri, qui qualitatis proprietate agat, quam proprietatem per concoctionem sit adeptus. Et quibus verbis 4. colliguntur. Primum, cerebri carnem „ esse communis domicilium & organum, quia cere- „ brum est id quòd ratiocinatur, ac discurrit. Secun- „ do, spiritum animalem in carne contentum, esse instrumentum ratiocinatricis; in ventriculis autem cerebri contentum, esse organum sensus & motus. Tertio, spiritum esse organum, per propriam qualitatem & temperiem. Quarto, spiritum concoqui & generari a carne, dum e vitali in animalem mutatur.

Crasis.

Quoniam igitur caro est præcipua pars cerebri, iam oportet videre, per quid concurrat: nimirum per crasin, per id quòd consequitur, & per id quòd accidit. Quoad temperiem, Galenus ait, cap.13. li.8. de vs.p. intellectionem non sequi cerebri compositionem, sed bonam carnis cerebri temperiem: nā præcipua functio, fit a tēperie, tanquam ab organo principali, non vt ab agente principali, quod est anima: est autem cerebrum intellectionis organū, vt quod A nam cerebrum est, quòd intelligit. Præter hanc autem Galeni auctoritatem, ratio addi potest, e c.6.l.8. de vs.p. vbi dicitur, cognitionem non fieri, nisi organa alterentur: animal enim non sentit, nisi alteratio fiat a cerebro in sensum externū, & a sensu in cerebrum; verbi gratia, nihil assequimur ex alteratione crystallini, nisi princeps animæ facultas, sensus externi alterationem sentiat: quia ergo opus est alteratione sequitur temperiem esse necessariam. Porro cū crasis carnis cerebri sit frigida & humida: cerebrum per frigiditatem spiritum vitalem attemperat, insuper caussa est, ne cerebrum ita facile inflammetur, ex assiduo motu, e motibus neruorum & spirituum, e passionibus sensuum. Humiditatis autem beneficio, cerebrum non siccatur, licet assiduo moueatur, præterea per humiditatem bonam figuram assequitur, vt ait Auicennas, nam humidum facile figuram admittit. Sic ergo cerebri caro confert per temperiem.

Mollities.

B Consequens crasin est mollities, propter quam cerebrum facile mutatur, facile suscipit, & alteratur: coniuncta autem est aliqua viscíditas, vt nerui e cerebro prodeuntes firmi essent, ac stabiles, cap.6.l.8. vs.pa.

Spiræ gyri.

Tandem id quod accidit, vel communiter accidit carni cerebri & cerebelli: vel priuatim vnicuique Communiter ergo concurrit cerebrum & cerebellum, per spiras & circumuolutiones, quæ viæ sunt spiritus animalis, c.3.l.8. de vs.p. Columbus alium vsum addit: ait enim spiras a natura conformatas esse, vt cerebrum esset leuius, & facilius moueretur: Quod verisimile quidem esset, si motus cerebri esset uoluntarius, at est naturalis. Vesalius inquit, per spiras sustineri cerebrum, ne ob mollitiem concidat. Præterea idem ait, beneficio spirarum nutriri tenuē meningem, quæ uasa seu uenas habet frequētes, per C quas alimentum distribuitur. At hic usus non omnino admittitur, quia sanguis facile, etiam sine spiris permeare potest, per raram cerebri substantiam. Ego alium usum addo, cerebrum per spiras separari, ut sanguis non ita facile fluat, ac elabatur, sed potius detineatur, magisque concoquatur, ac in semen, seu alimentum cerebri mutetur; cerebrū enim ut membrum spermaticum, semine nutritur: Hinc frequentiores spiræ in cerebro sunt, quam in cerebello: quia enim cerebellum crassius est & durius, nutritur e sanguine magis elaborato, quem diutius detineri necesse est, per plures spiras.

Corpus callosum.

Priuatim autem in cerebro oportet perpendere, callosum corpus, septum, fornicem, testes, & nates, quæ omnia nihil aliud sunt, quam caro cerebri. Corpus callosum, utile est per id, quod consequitur, nimirum per duritiem, qua cerebrum sustinet, ne concidat: hinc, si corpus hoc reddatur mollius, cerebrum D collabitur, & actiones eius confunduntur: unde in uitijs cerebri non semper ad uapores cōfugiendum, ut vulgares medici faciunt. Præterea hoc corpus callosum concurrit per situm, quatenus dextram cerebri partem connectit cum sinistra. Denique hoc corpus per situm suum concurrit, quatenus per medium septum attollit fornicem, ne vētriculi comprimātur; & propterea maxime confert ad custodiam: vnde si accidat, hoc corpus non recte esse collocatum, idest non proximum esse septo, vt per medium septum nō attollat fornicem; comprimuntur ventriculi, maleq; habet cerebrum.

Septum.

Septum concurrit per situm: dum diuidit sinistrum ventriculum a dextro: præterea per eundem situm, dum attollitur a corpore calloso vicino, attollit fornicem.

Fornix.

Fornix per situm infra callosum corpus, instar fornium ædificiorum, incumbens cerebrum sustinet, e. ideoq;, si figuram suam nō seruet, facile cerebrum collabitur, maleq; suas obit functiones, c.11.l.8. de vs.p.

Testes.

Testes seu nates, per duritiem & situm, ita custodiunt meatum, qui est e ter-

tio

tio ventriculo in quartum,ne claudatur.

Cerebellũ. proceſſus vermi formes.

Priuatim in cerebello conſiderantur , tum ipſum cerebellum totum , tum proceſſus vermiformes , in quos deſinit . Cerebellum totum, vt Auicennas monet,per craſin ſuam ſpiritum animalem perficit:hinc ratione generationis ſpiritus animalis,ideſt gratia uitæ caro cerebelli eſt præſtantiſſima , licet gratia melioris uitæ non ſit præſtantiſſima : præterea cerebellum ſecundum ſuum ſitum,ſedemque orbicularem, maxime confert gratia ſpinalis medullæ c. vlt. l.8.de uſ.p. Proceſſus uermiformes cerebelli,per duritiem concurrunt ad tutelam : per ſitum uero concurrunt ad tranſmiſſionem ſpiritus animalis,quatenus e medio uentriculo tranſmittitur in poſteriorem.Hæc de carne cerebri.

2.Membranarum cerebri vſus. Tenuis.

Membranæ tutelam præſtant:harum duæ ſunt.Tenuis tribus modis conſideratur,primum,vt membrana:ſecundo degenerat in ligamenta: tertio,vt degenerat in infundibulum. Si primo modo ſumatur , concurrit per duritiem , vt inſtar cutis tegat cerebrum: & præterea, vt inſtar meſenterij,colligat vaſa, c.8.l.8.de vſ.p.cap.3.l.7. de plac. & hic præcipuus eſt vſus. Secundo quatenus hæc membrana de generat in ligamenta , ligat proceſſus vermiformes cum natibus,ne in aſſiduo motu meatus clauderetur,cap. vlt.l.8.de vſ.p.Tertio,quatenus tenuis membrana in infundibulum degenerat, conducit ad tutelam,prout ſc. in cauſſa eſt , vt craſſum & pituitoſum cerebri excrementum expurgetur,c.7.l.9.de vſ.p.

Duræ vſus.

Dura meninx eſt tegumentum cerebri,& per duritiem & per craſſitiem ſuam eſt propugnaculum,ne a cranio lædatur , vel tenuis meninx , vel ipſa cerebri ſubſtantia,c.9.l.8.de vſ.p. Hinc craſſior facta eſt, vbi opus eſt maiori tutela, vt circa plexum retiformem, vbi ſubſtrata eſt cerebro copioſiori : ſic enim præcauet,ne arteriæ , plexuſue retiformis comprimantur, c.16.l.9.de vſ.p. Eſt etiam craſſior iuxta cerebellum, ad maiorem cuſtodiã:quia cerebellum eſt pars principaliſſima . Cõducit quoq; per ſitum:primum enim quatenus duplicata eſt , facile venas recipit , c.6.l.8. de vſ.p. c.5.l.9.de vſ.p. deinde per ſitum ſeiungit cerebrum cerebello, contractus enim mollis duriſque corporis ſine medio non eſt tutus:vnde hæc membrana cerebrum & cerebellum complectitur; & correſpondet pleuræ in medio ventre,peritonæo, in inferiori, cap.3.lib.7. de plac. Suſtinet etiam plexum,ne ita compatiatur ab oſſibus,c.16.l.9.de vſ.p.Denique per ſitum vtilis eſt, vt pertingit ad ſuturas,c.7.l.9.de vſ.p.portio enim ad ſagittalem pertinens , prohibet ne meatus vermiformis a cerebro grauetur : portio ſpectans lambdoeidem,ſurſum trahit corpus,ne vẽtriculus poſterior concidat: tandem portio coronalem ſpectãs ſuturam, attollit medium ventriculum, ne a cerebro comprimatur. Per connexum cum cranio durá membrana in cauſſa eſt , ne cerebrum collabatur,dum in ſuo motu deorſum fertur,cap.16.l.9. meth.

Glandularum vſus.

Quoad glandulas: Conarium intra cerebrum ſitũ ad cuſtodiam, non ad actionem eſt genitum:ſtabilit enim uaſa,ac replet diuiſiones venarum,c.vlt.l.8.de vſ.p.Choane a.quę intra cranium quidem eſt ſed extra cerebrum,ſub hoc tamen poſita, & ipſa ad cuſtodiam facta eſt:recipit enim excrementum craſſum & pituitoſum, non repente , ſed ſenſim defluens c.5.l. 9.de uſ.p. Veſalius ait , glandulam hanc trahere excrementum , propter familiaritatem , quam cum eo habet.At hoc falſiſſimum eſt:non enim glandula attahit,ſed ſuſcipit. Durities eius facit,vt perferre & ſuſtinere queat excrementum illud pituitoſum.Iuuat etiam hæc glanndula , ne os ita lædatur ab hoc excremento : dum enim glandula repleta eſt , effluit hoc excrementum per latera , ſc.per foramina exſiſtentia in baſi caluariæ. Hic priuatus huius glandulæ uſus eſt : præter quem etiam communem glandularum uſum obtinet , dum diuiſionem arteriarum ſoporalium cuſtodit.

4.Venarum vſus.

Venæ conferunt ad mutationem:& ſunt etiam in cauſſa , ut fiat coniunctio partium cerebri cum dura meninge,cap.6.li.9.de vſ.p. Quomodo autem concurrant venæ per duritiem,per conformationem,patet e doctrina de venis .

5. Arteriæ vſus.

Arteriæ,præter communem vſum,quem alijs præſtant partibus,id peculiare hic habent, quod formãt plexum retiformem,cap.20. lib.16. de vſ.p.ſecũdum quam rationem conducunt ad nutritionem , aut ſi proprie loqui licet,ad generationem ſpiritus animalis,hic enim alitur,partim ex inſpiratione,partim ex eo quod ſuppeditat plexus retiformis,quod nihil eſt aliud,quam ſpiritus vitalis,& ſanguis tenuis, ac ſpirituoſus,cap.5.lib 12.meth. Hinc plexus ille cõtinet ſanguinem purum & tenuem, cap.17. lib.6. de vſ.p. pro generatione ſpiritus animalis,c.4.lib. 9. de vſ.p. Hac de cauſſa propter tutelam plexus hic(qui eſt quaſi cauernula) abductus eſt craſſa membrana. Sic omnia conſpirant in generationem ſpiritus animalis . Hæc de partibus cerebri.

Totius cerebri vtilitas.

Totum cerebrum concurrit ad ratiocinationem , & generationem ſpiritus animalis , per compoſitionem & operationem. Nihil dico de craſi, nihil de eo quod craſin ſequitur : nam hæc pertinent ad partes ſimilares.

Cõpoſitio.

Per compoſitionem,id eſt,per id quòd accidit,cerebrum conducit ad intellectionem:nam cap.7. li.3. de loc.aff.ait Gal.ſi accurate conſidetentur, quæ per diſſectionem apparent, nos cognoſcere cerebrum ratiocinari & memorare. In partibus diſſectis (de quibus hìc loquitur Galenus) non videmus craſin , ſed compoſitionem: hæc ergo reſpicit meliorem vitam. Compoſitio autem hæc conſideratur dupliciter: primum ratione partium compoſitionis , quales ſunt , ſuperficies,figura, meatus, cauitas, magnitudo, numerus, ſitus : deinde ratione totius compoſitionis , quæ ex his omnibus reſultat .

Superficies.

Per ſuperficiem leuem, vt ait Auicennas, cõcurrit cerebrum : vt facilius recipiat, vnde melior ſit actio: nam vbi melior receptio , etiam melior actio .

Figura.

Per figuram circularem,ſeu ſphæricam(quæ capaciſſima)cerebrum redditur capax aeris, ſpiritus vitalis, ſanguinis , vt copioſus ex his generetur ſpiritus animalis . Præterea per hanc figuram concurrit ad tutelam:hæc enim figura , minimum iniurijs eſt obnoxia .

Ventriculi.

Per cauitates , ſeu ventriculos , cerebrum perficit materiam ſpiritus animalis, eamque exacte in ſpiritum animalem mutat,cap.8.lib. 7. de vſ.p. Concurrunt autem ventriculi ad ſpiritus animalis generationem,per figuram,numerum, magnitudinẽ,& ſitum. Figura orbicularis eſt, maxime circa mediam regionem:hæc enim figura & difficulter patitur,& eſt capaciſſima,cap.11.lib.8.de vſ.par.Numerus ventriculorum is eſt , vt perfectiſſime ſpiritus animalis elaborari queat:quod enim non fit in vno, id fit in reliquis.Per magnitudinem , concurrunt ventriculi ad retentionem copioſæ materiæ cap.12. lib. 8. de vſ.p. Quoad ſitum,cerebrum alio modo concurrit per anteriorem, alio per poſteriorem,alio per medium . In anteriori enim parte duo ſunt ventriculi , per quos ſit inſpiratio & exſpiratio : & præparatio & confectio ſpiritus animalis;ſecundum Auicen.& Gal. cap. 10.lib.8.de vſ.p.incipit in his ſpiritus concoqui , ſed non e toto concoquitur.Galen.alium addit vſum,ſecundum partes ad nares pertinentes,inquit enim eſſe organa excrementorum, & ſenſorium olfactus,c. 10,lib.8.de vſ.p.cap.4.lib.1.de ſymp. cauſ. Duo enim ſunt hi ventriculi ad tutelam , vt uno vulnerato, alter munia obire queat neceſſaria.Hinc apertiſſimum, Galenum male refutatum eſſe a Veſalio.Medius ventriculus utilis eſt,primum,quia(ca.11.lib.8.de vſ.p.)

coniungit

coniungit interiores ventriculos cum posteriori, vt per eum, ceu magnum meatum, spiritus animalis, ex anterioribus ventriculis in posteriorem transumi possit: præterea in hoc ventriculo concoctio spiritus animalis magis perficitur, secundum Auicennam. Postremus ventriculus, spiritum in anteriorib. confectum suscipit, cap. 11. lib. 8. de vs. p. nam sub capite nerui hinc diffunduntur, & hinc spinalis medulla, vt opus sit copioso spiritu. Hinc cap. 13. lib. 8. de vs. p. Galenus ait, in posteriori ventriculo contineri spiritum copiosiorem, & propter se, & propter motum voluntarium; respiciens ad functiones principes & non principes. Auicennas ait spiritum animalem, vltimam perfectionem in hoc ventriculo acquirere. Sufficit autem vnicum esse hunc ventriculum; nam & satis magnus est, & præterea respicit spinalem medullã, quæ etiam vnica est; quin & magis vnitus, melius radios suos mittit, cap. 10. lib. 8. de vs. p.

Quinā ventriculus sit præstātior.

Quæritur autem quinam ventriculus sit præstantior? Galen. cap. 12. lib. 8. de vs. p. ait, quosdam statuisse medium esse principaliorẽ, quosdam postremum: additque, se dubium hoc dissoluisse, in l. de plac. Quęstio ergo est non de omnibus ventriculis, sed de medio & postremo, vter sit præstantior. Proinde cum Gal. ait, cap. 7. lib. 3. de loc. aff. in apoplexia impleri ventriculos principales, necessarium est, vt intelligatur medius & postremus. Determinans autẽ hanc difficultatem Gal. cap. 3. lib. 7. de plac. ait: primum locum scilicet ratione dignitatis, obtinere postremum ventriculum, secundum medium, tertium anteriores; maxime enim cerebrum læditur, vulnerato postremo ventriculo: præterea in postremo ventriculo continetur materia magis spiritalis & perfecta, cap. 12. lib. 8. & vs. p. Quin & cap 7. lib. 3. de loc. aff. ait, primum cerebri instrumẽtum in sensu, & motu spontaneo, esse spiritum animalem ventriculi posterioris, quanquam non contemnendus sit medius, anteriores autem his cedere. Sic ergo Galen. decernit, respiciens ad cerebrum gratia vitæ: At Auicennas, respiciens ad cerebrum gratia melioris vitæ, ait ventriculum medium, seu carnem, quæ ad medium ventriculum pertinet, esse præstantiorem, hinc enim locus est ratiocinationis, vt prior ventriculus apprehensionis, posterior discursus: sicut ergo ratiocinatio cæteris præstantior, ita & eius locus.

Tres principes facultates sedibus distinguuntur.

Hinc obiter colligendum, Principes facultates in cerebro sedes obtinere distinctas; licet enim vniuersum cerebrum totum sit vnum; quia tamen & principes istæ facultates, & propriæ earum functiones tres sunt, propriaque functio ad vnicam tantum partem pertinet, non ad plures; necessario statuendum, totum cerebrum per carnem ventriculorum anteriorum imaginari; per carnem postremi ventriculi memorari, per medij carnem discurrere, ratiocinari. Hæc de cerebri ventriculis.

Meatus.

Meatus concurrunt ad tutelam, idest, ad excernenda excrementa cerebri. cap. 3. lib. 9. de vsu partium.

Numerus.

Quoad numerum, cerebrum est vnicum, diuisum tamen in anterius & posterius.

Magnitudo

Sufficere autem potest vnicum cerebrum, quia satis magnum & amplum est, vt, cæteris paribus in homine maius sit, quam in brutis, propter generationem spiritus animalis, & potissimum propter principes functiones.

Situs.

Quoad situm: Cerebrum intra cranium est collocatum, propter tutelam. Prætetea, qui in loco superiori situm, in caussa est, vt oculi melius inseruiant cerebro: quamuis autem cerebrum sursum sit locarum propter oculos, perfectius tamẽ est oculis, quia hi cerebro famulantur. Tũ vero propter cerebrum, etiam caput sursum est, cap. 9. lib. 1. de hist. an. Hinc cerebrum dicitur instrumentum principalissimum quia situ respondet parti sublimi ipsius vniuersi, & hoc intelligitur caussa melioris vitæ: nam caussa vitæ, passim Aristot. ait, cor obtinere principatum. Addit etiam Aristoteles loc. cit. locatum esse cerebtum in loco osseo quidẽ, sed raro & suturis donato, non denso, idque ad maiorem tutelam, vt transpirare excrementa possent. Hinc problem. 47. sect. 10. ait Aristoteles, raros dentes, vitam indicare breuiorem, quia significent carnij densitatem, & proinde transpirationis difficultatem, vnde corruptiones in cerebro contingant. Insuper cap. 7. lib. 2. de part. an. inquit Arist. cerebrum marium esse maius, quam fœminatum, ideoque transpiratione egere maiori, vnde & cranium maris pluribus refertum suturis. Situm cerebrum est, in domicilio non admodum carnoso, ne nimis excalfieret, cum ad generationem spiritus animalis, & ab obeundum functiones principes, non oporteat cerebrum esse calidum. cap. 10. lib. 2. de part. Domicilium etiam cerebri pilosum est, vt a frigore & calore defendatur. c. 14. lib. 2. de par. Situm est cerebrum, a pectore separatum per ceruicem, ne pars nobilissima inficiatur a partibus inferinis. Plato in Timæo.

Tota cerebri compositio.

Tandem cerebrum per totam suam & determinatam compositionem, quæ e partibus propositis resultat, concurrit ad perfectissimam generationem spiritus animalis, & perfectam intellectionem. Quare si vitietur compositio, certe & in operationibus noxa continget. Hactenus dictum, quomodo totum cerebrum concurrat per compositionem: iam dicendum, quodammodo totum cerebrum concurrat per operationem.

Quomodo cerebrũ cõcurrat per operationẽ.

Cerebrum enim per motũ, idest, operationem non præcipuam, respicit actionem pręcipuam, nimirum generationem spiritus animalis: hic enim generari non posset, nisi totum cerebrum assiduo suo motu concurreret, idest, & attractione & expulsione. Hæc ergo gratia vitæ intelligenda: Gratia melioris vitæ, concurrit cerebrum ad ratiocinationem, per generationem spiritus animalis. Licet enim hæc generatio, ratione vitæ sit actio præcipua, ratione tamen melioris vitæ ratiocinatio magis est præstans, vnde in hanc ceu præcipuam, generatio spiritus animalis refertur. Et hæc de Cerebro.

CAPVT XXII.

De Oculis.

Transitio.

HVcusque de Cerebro, sensoriorum sensorio: sequitur de ipsis sensorijs, visus, auditus, odoratus, gustatus, tactus. Primum ergo dicendum di visu, sensu & magis euidente, & digniore, cuius instrumentum OCVLVS.

Oculi definitio.

Accipimus autem oculum vna cum palpebris, & sic definimus: Oculus est *instrumentum, genitum ex humoribus, tunicis, cartilagine, adipe, corporibus glandulosis, caruneulis, organis communibus, musculis & palpebris, a vi propria generatrice, gratia visionis.* Dicitur instrumentum, ad differentiam partis similaris, ca. 6. lib. 1. meth. Materiam e qua, explicabimus in caussa efficiente. Caussa efficiens, est propria generatrix, de qua videndum, quomodo se gesserit in partium oculi generatione.

1. Humores Crystallinus Crasis.

Primum autem occurrũt humores oculi, qui tres sunt, Crystallinus, Vitreus, Albugineus. De crystallino ait, Aristot. cap. 4. lib. 2. de gen. animal, eum generari e purissimo cerebri humore, non quidem e substantia cerebri, sed e materia, quæ in cerebro perficitur ac generatur: propterea, sicuti cerebrum est frigidum & humidum, ita etiam hæc portio frigida & humida est, & aquea: vnde ob difficilem materiæ coctionem, tarde perficiuntur oculi. Si hic humor sit copiosus, ait Arist. oculi fiunt nigri, si exiguus, cæsij. cap. 10. lib. 1. de hist. an. cap. 1. libro 1. de gen. animal.

Hinc

Visus instrumētū num aqueum an igneum.

Hinc Aristoteles statuit visus instrumentum esse aqueum, respicit enim partem illam similarem quæ oculis cōspicitur, nimirum humorem crystallinum, qui frigidus, humidus, & aqueus est. At Galenus cū Platone, cap. 6. lib. 7. de Plac. ait, visus organum esse igneum, seu, continere ignem, respiciens calidum innatum visus, quo ceu organo crystallini corpus vtitur: hoc calidum est igneū, luminosum, splendidum, quia permistum habet spiritum, animalē æthereum & luminosum, non autem habet ignem comburentem. Ad hoc organum Philosophus etiā respiciens, problem. vlt. sect. 3. ait: visum fieri ex igne. Poro crystallini frigiditas & humiditas non est admodum insignis: necessario tamen humiditas adiungitur, vt facile fieri possit alteratio. Hinc Galenus, cognoscens non multam esse illam humiditatem, ait: crystallinum duritie imitari glaciem, vnde & humor glacialis vocatur, cap. 5. lib. 7. de Plac. vocat etiam mediocriter durum & album, c. 1. lib. 10. de vs. p. & inquit, eum esse purum, ac perspicuum. cap. 6. l. 8. de vs. part. Hæc de crystallini temperie, & de ijs quæ tēperiem sequuntur. Dicendum nunc de ijs, quæ a formatrice tribuuntur. Figura ergo crystallini est orbicularis, cap. 5. lib. 7. de Plac. depressa tamen secundum partem anteriorem, qua respicit humorē albugineum: tota figura lenti similis. cap. 6. lib. 10. de vs. p. Situs est & in medio vitrei albuginei. Hæc de crystallino.

Durities. Albedo. Perspicuitas. Figura. Situs.

Vitreus.

Vitreus aliqua e parte est humidus, sed non admodum crassus, nam fluxilis est: purus tamen, perspicuus, & satis copiosus. cap. 1. lib. 10. de vs. p. ca. 5. li. 7. de Plac. Figuram habet rotundam. Contingit retiformem. In anteriori parte satis est planus, in medio non nihil concauus. Positus post crystallinum.

Albugineus.

Albugineus est satis tenuis, sincerus, crystallino circumfusus, fluidus. cap. 4. lib. 10. de vs. p. Situs est inter crystallinum, & rhagoeidem, c. 2. li. 1. de symp. causs. Hic humor, vna cum spiritu animali, opplet omnem locum pupillæ.

Pupilla.

Est autem pupilla diuersum quid a crystallino, & a foramine rhagoeidis: nam cap. 18. lib. 3. de histor. anim. Philosophus ait, omnibus animalibus quę duros habent oculos, pupillam seuo constare, at crystallinus non est seuosus, alias non frigidus, sed calidus esset. Præterea Arist. lib. 4. de histor. an. pupillam vocat id totum, quod continet crystallinum & albugineum; vnde cap. 1. lib. 6. de gen. animal. crystallinus vocatur humor pupillæ. Quoniam enim pupilla est sedes crystallini, idest, partis oculi principalis; factū est, vt interdum Aristo. dixerit, non pupillam videre, sed totum oculum, per pupillam intelligens contentum præcipuum, quod est crystallinus. Qui locus nonnullos decepit. Foramen etiam rhagoeidis, non e pupilla, cap. 2. lib. 1. de sym. causs. Pupilla ergo est locus continens foramen, minimus videtur oculi circulus. Septem enim sunt circuli ad oculum pertinentes, e quibus constituitur iris, cap. 1. libro 10. de vs. p. Primum circulus constituitur a retiformi, vt propagines mittit ad medium crystallini, quibus crystallinus in anteriorem & posteriorem partem diuiditur, hic circulus est in crystallino maior, reliquorum autem circulorum est minimus. Secundus circulus fit a retiformi superius, vt est ligamentum vitrei & crystallini. Tertius prodit etiam a tunica retiformi. Quartus a chorio. Quintus a dura meninge, quæ in oculum producitur. Sextus fit ab aponeurosi musculorum, idest, a propaginibus tendinum musculorum oculi. Septimus fit a pericranio.

Solus humor crystallinus viuit.

Ex humoribus autem solus crystallinus viuit. Vnde etiam Galenus cap. 2. lib. 1. de sym. causs. proponit tantum morbos occupantes crystallinum; quia cæteri humores, & spiritus, vt non viuunt, ita etiam morbo affici non possunt. Albugineus est fluidus, & deperditus reparari potest. Ergo non viuit. Vitreus etiam non seruat figuram suam, vt crystallinus, præterea est alimentum crystallini, & non viuit. Quædam partes vitrei (vt Auicennas ait) vertuntur in substantiam crystallini, quędam vero sunt excrementiæ, vtiles tamen, vt infra demonstrabimus. Addit Auicen. vitreum esse superfluitatem crystallini; vnde sequitur quod non viuat. Obiici autem posset, e ca. 10. lib. 1. de vs. p. vitreum nutriri per anadosin, id est per transsumptionē, addit etiam Galenus, vitreum nutriri a corpore ambiente, quod corpus conflatum est e cerebri portione descendente & dilatata. Vitreus ergo videtur viuere. Responsio. Hæc non est vera nutritio, sed potius regeneratio vitrei, non autem fit hæc regeneratio e substantia ipsius cerebri, sed vna cum portione ac substantia cerebri, descendit tenuis mēbrana, per cuius vasa defertur sanguis, id est alimentum, e quo generatur vitreus, ac nutritur crystallinus, quatenus videlicet, alterum hoc, in cerebro iam confectum, per anadosin distribuitur. Sic etiam Hippoc. ait in lib. de loc. in hom. tenues venas e cerebro ferri ad oculos, per ambientem membranā. Hoc Aristo. quoque insinuauit, dicens generari oculos e portione cerebri purissima, vt supra diximus. Quamuis ergo omnes humores nutriantur, solus tamen crystallinus verè nutritur, & viuit. Hæc igitur de humoribus oculi sufficiant.

Quāto Vitreus nutriatur.

1. Tunicæ.

Tunicę oculorum; quatuor sunt, tres, ratione substantiæ, & ratione vsus, nimirum annata, cornea, vuea, vna solum ratione vsus, nimirum retiformis. Annata quidem fit e pericranio, dum in oculos descendit, ac in membranam degenerat, reliquæ fiunt e neruo optico, cornea quidem e parte ipsius exrerna, vuea e media, retiformis ex intima.

Annata.

Annata, seu coniunctiua, dicitur etiam prima oculi tunica, ca. 2. lib. 1. de sym. causs. est alba, ca. 10. lib. 1. prognost. Auicennas addit, eam esse pinguem, at reuera pinguis non est a parte, quo ad oculum pertinet, sed tātum id dici potest, quatenus pericranium degenerat in membranam palpebrarum. Oritur a pericranio. cap. 2. libr. 4. ϰ τόπ. Annata autem est hæc membrana corneæ, c. vlt. lib. de diff. morb. Progressus eius talis est, vbi pericranium abducitur a labijs superciliorum, in longitudinem etiam extenditur, vt palpebra, & annectitur subiectis musculis oculi, & perducitur ad iridem oculi, tandemque in corneam inseritur.

Cornea.

Corneam Aristoteles vocat cutim oculi (non enim intelligit annatam) dicitque esse albam, leuem, tenuem, non rugosam. lib. de gener. anim. Galenus ait, eam esse albam, durani, splendidam, tenuem, capit. 3. li. 10. de vs. p. Licet autē tenuis, est tamen multiplex, non simplex, quod Galenus cognouit, nam cap. vlt. lib. de diff. morb. ait corneā posse corripi vlcere profundo, at quomodo vlcus profundum esse potest, si cornea sit tenuis & simplex. Non ergo hoc Galenus ignorauit, vt quidam autumant. Auicennas quadruplicatam, idest, e quatuor tunicis compositam esse corneam ait. Quamuis autem est multiplex, vnica tamen eius est origo, nimirum ex opticorum externa substantia, ca. 2. lib. 10. de vs. p. Totum ambit oculum, ad differentiam annatæ: posterior autem eius portio, propter duritiem, vocatur Sclerotica. Pars eius ad pupillam pertinens foras, a crystallino obducitur, cap. 4. lib. 10. de vs. p.

Vuea.

Vuea dicitur etiam rhagois, cærulea, & chorois, a copia vasorum: secundum Galenum, cap. 2. 4. & 6. libro 2. de vs. part. vasis est referta. Versus crystallinum aliquantisper humida & mollis est, secundum exteriorem partem minus mollis. Varijs est donata coloribus, scilicet nigro, fusco, cœruleo. Ad pupillæ regionem obtinet foramen. Oritur a media optici substantia, id est, a tenui membrana: sub cornea dilatatur, & ad anteriora porrigitur. Non autem ambit totum oculum, vt cornea: vnde quartus oculi circulus producitur. Præterea ad regionem pupillæ aliquo

quo interuallo abscedit, & distat a cornea.

Retiformis. Retiformis, non habet substantiam veræ tunicæ: est enim propria, medullaris, & intima substantia & expansa. Producitur ergo a neruo optico: qui primũ a vitreo suscipitur & amplificatur, vitreumque amplectitur; deinde inseritur in maximum crystallini circulum. Hæc ergo ea est crystallini tunica, de qua Galenus ait, cap.6. lib.10. de vsu partium crystallinum obtinere tuniculam propriam, albam, splendentem: & hæc splendida potiss. est secundum partem anteriorem. Tegitur quidem ab hac membranula crystallinus, secundum partem anteriorem: & posteriorem: at ab anteriore solum parte est transparens, speculique habet rationem: Et hac ratione videtur Gal. statuere, hanc tunicam saltem esse parte anteriore: quia ad visionem edendã sufficit: vt splendor sit non post, sed ante crystallinum. Diminutus ergo hic fuit Galenus: quod pace eius dixerim.

3. Cartilago. Præter alias vero partes, oculus constare cartilagine. Loquimur autem de cartilagine, spectante ad proprium oculi corpus, non ad palpebras, de quibus suo loco. Huius inuentor est Fallopius: nullam enim eius mentionem facit Galenus. Fallopius trochleam vocat, quia habet canalem, instar rotulæ, per quem admittit tendinẽ quinti musculi oculi. Ligatur cum membrana, quæ ab interno oculi angulo pendet.

4. Adeps. Adipe etiam constat oculus. Vnde Aristo. cap.18. lib.3. de hist. anim. ait, oculum durum, vt in quibusdam brutis, seu constare; adipe non durum. Est autem hic adeps aliquo modo durus, albus, copiosus, intra musculos oculorum. Hinc oculus circumfusam dicitur habere pinguedinem, capit.11. libro 10. de vs. part.

5 Glandulosa corpora. In vtroque etiam oculo reperiuntur duo corpora glandulosa (non enim sunt veræ glandulæ: quam differentiam supra in doctrina glandularum reperies) quæ per meatum non obscurum, effundunt humiditatem, cap.11. lib. 10. de vs.p.

6. Carũcula Caruncula etiam neruosa residet in maiori angulo, vbi est foramen ad nares, cap.11. lib. 10. de vs.p.

7. Vasa. Nerui. Nerui oculorum alij motorij, alij sensorij. Motorij oriuntur a secundo pari neruorum cerebri, & producuntur ad musculos, de quibus in doctrina musculorum. cap.4. libro 4. de loc. aff. Nerui sensorij, ab Herophilo dicuntur pori, seu meatus, quia perforati sunt, cap.2. lib.1. de symp. causs. cap.2. lib.4. de loc. aff. cap.2. lib. de neru. dissect. dicuntur etiam optici, seu visorij, quia sunt visus organa. Hi nerui optici intus sunt mollissimi, cap.16. lib.10. de vs. part. cap.5. lib.7. de Placit. Et obtinent duram meningem, quæ in his neruis durior est, quam in alijs. cap.14. lib.10. de vs.p. Hi nerui sunt sincera portio cerebri, a cerebro vsque ad viam, quæ fertur ad oculos: dũ autem extra cranium egrediuntur, hæc substãtia fit durior; & dum deueniunt ad cauitatem superciliorum, euadit rursus mollior, & ibi etiam amplificatur, ac in retiformem tunicam degenerat. cap.6. libro 8. de vs. partium. De consequentibus hactenus. Formatrix neruos opticos formauit cauos. cap.3. lib.16. de vsu partium, soli enim inter neruos sunt perforati, ca.2. lib.4. de loc. aff. cap.6. lib.8. de vs. part. c.4. libro 3. de Plac. vtriusque enim nerui meatus tandem in vnum concurrunt. Foramina autem euidentius conspiciuntur, si animal sit magnum, si statim post mortem dissecetur, si aer exsistat luminosus. Horum foraminum ratione fit, vt, si alter oculus claudatur, alterius pupilla dilatetur: quod non fieret, nisi nerui essent perforati. Nerui hi sunt maximi, cap.3. libro 16. de vs.p. maiores neruis oris ventriculi, cap.3. lib. de org. odorat. Siti sunt hi nerui inter cerebrum & oculum, cap.5. lib.7. de Plac. Oriuntur a prima coniugatione neruorum cerebri, ab anteriori nimirum cerebro, sed secundũ basin, at permeant foramina ossis sphenoidis, desinuntque in internum oculi cauitatem, A vbi faciunt retiformem, cap.2. lib.4. de loc. aff. cap.5. lib. de vs.p.c.14. lib.10. de vs.p.

Venæ. Venæ oculorum satis sunt exiguæ, ita vt visum effugiant, in inflammationibus tamen oculorum apparent, cum replentur sanguine. cap. 12. lib. de tum. preter naturam. Originem habent duplicem: alteram intrinsecam, e vasis membranæ tenuis, capit. 2. libro 4. de loc. affect. alteram extrinsecam a pericranio, quod ad oculi corollam venas mittit, vt Galenus ait, comment. 10. lib. prognost.

8. Musculi. Musculi oculorum minimi sunt, & vnicum habẽt neruum, ne plura fierent foramina; sed cum satis magnum, propter motum oculorum frequentem. ca.13. lib.9. de vsu part. Eorum numero sunt septem, cap.5. lib. de dissect. musc. cap.8. lib. 10. de vsu part. cap.2. lib.4. de loc. affect. Quoad situm, quatuor musculorum positio est recta, duorum obliqua: hi sunt caussa motus obliqui, illi recti. Recti habent qua- B tuor sedes, sursum, deorsum, ad latus sinistrum, ad dextrum. Obliqui in singulis palpebris versus minorem angulum, supra & infra sunt extensi; prodeunt enim a magno oculi angulo, inque paruum angulum producuntur. Fallopius in quinto & sexto musculis, dissentit: ait enim quintum oriri ab interno angulo, vnde incipit musculus, qui oculum recta ad interna oculi trahit, qui cum peruenerit ad exteriorem marginem interni anguli, vbi prominet caruncula illa lacrymalis, desinit in tendinem gracilem & teretem, qui obuoluitur trochleæ, seu corpori cartilaginoso, & hinc reflectitur ad angulum, versus superiorem oculi regionem, inseriturque inter implantationem duorum musculorum, quomodo alter sursum, alter ad anteriora & recta oculum mouet. Sextum autem idem Fallopius voluit oriri in inferiori parte orbitæ cauitatis illius, & per transuersum ad angulum exteriorem ascendere, & breui tendine in- C seri in oculum, propter insertionem quincti musculi. Quid autem statuendum sit, infra dicemus. Septimus musculus est satis magnus, & ambit totam oculi radicem, cap.8. lib.20. de vsu partium, ita vt pertingat ad basin oculi, cap.5. lib. de dissect. muscul. complectitur radicem quoque neruorum opticorum. ca. 2. lib.4. de loc. affect.

9. Palpebræ. Oculi etiam habent palpebras, cap.13. libro 2. de part. ani. Constant e cute, membrana carnosa, pericranio, cartilagine, pilis, cap.11. ἀσαγ. pinguedo autem omittitur; nam inter cutim & membranam carnosam, non est uera pinguedo, sed solum humiditas quædam vnctuosa, quæ propter similitudinem pinguedo vocari potest. Superior palpebra musculos habet: inferior non. Declinant palpebrę ad çrasin siccam, quia partes e quibus constituũtur, maiori e parte sunt siccæ. comm. aphorism.52. sect.6. Hinc non molles, quidem sunt palpebræ, nec tamen ita duræ, D vt ossa, capite sexto libro 10. de vsu part. Superior palpebra habet foramina tenuia, paullo extra maiorem angulum, quæ ad nares pertingunt. capite 15. lib.10. de vsu part. Minor est inferior, superior maior: cap. 10. lib.10. de vsu part. Cutis supposita est: deinde succedit membrana carnosa: præterea est periostion, membrana, quam natura separat & extendit a supercilijs oculorum, sicut etiam extensa est palpebra. c.7. lib.10. de vs.p. Habent etiam palpebræ tarsum, id est, corpus cartilagineum, tenuibus foraminibus peruium, situm eo loco, vbi palpebræ inuicem committuntur, secundum earum extremitates. cap.7. & 9. libro 10. de vs.p.

Cilia. Huic parti etiam infixi sunt pili, qui e materia glutinosa a colore generantur, secundum Hipp. in lib. de carnibus Aristoteles eos congruentis pilis annumerat, vocatque Cilia, cap.9. lib.1. de hist. anim. cap. 10. lib.3. hist. anim. Eam habent magnitudinem, vt plus iusto non excrescant: defluunt autem ob immodicam venerem. Situs eorum est in extremis palpe-

brarum,

brarum, cap.9.l.1.hist.an.Solus autem homo cilium possidet in vtraq; palpebra,& magis secundum inferiorem,c.4.l.2.de partibus:cap.14.& 15.lib.11. Non augentur hi pili, sed recti & tarsi eandem seruant magnitudinem. c.3.l.10.de vs.p.c.14.l.11.de vs.p.

Musculi palpebrarũ.

Musculos autem habet saltem superior palpebra: nam inferior est immobilis, c.9.l.10. de vs.p.c.2.l.4. de loc.aff. Sunt autem duo parui, in medio cutis & periostij membranæ: alter in maiori angulo oritur, & apud nasum obliquũ habet situm, perduciturque ad tarsi partem dimidiam: alter ad minorem angulũ oritur,deduciturque ad reliquam tarsi portionem: Et sic vtriusque musculi finis in tarsum inseritur.Galen.cap.2.lib.4. de loc.aff. videtur tres ponere musculos,quorum vnus attollat palpebram,duo detrahant. Responsio. Si sumantur musculi, quatenus totam habent positionem in palpebra, & prout membrana carnosa in musculos degenerat; duo tantum sunt musculi: at si sumantur musculi, quatenus inseruntur in palpebram, & extra habent positionem; vnus musculus extra palpebras situs, duplex statui potest.Sic ergo intelligendum est Gal. cap.2. lib.4.de loc.aff.& cap.10.lib.10. de vs. p.vbi ait, anatomicos proposuisse musculos ad maiorem angulum, palpebram claudentes, id est quibus ipse vnum non viderit, pollicetur autem se de hoc dicturum in libro de dubijs motibus,qui nobis perijt.Hec de partib.oculi.

De toto oculo.

Quoad TOTVM oculum, ipsius superficies est læuis. Figura rotunda: oculi duo sunt, dexter & sinister,secundum situm. Distincti sunt, interuallo euidenti,cap. 8. lib.10. de vs. p. quod tamen in hominibus est minus, quam in brutis, cap.15. lib. 1. de hist. anim.Siti autem oculi sunt in capite, loco eminenti, cap.1.lib.10. de vs.p. vnde cerebrum in capite situm est propter oculos,cap.5. lib.8.de vs.p. Hinc visionis sedes est apud cerebrum,in parte anteriori, vbi ossa formant cauitatem, quam orbitam nuncupant. cap.10.lib.2.de Plac. Ita autem sunt collocati oculi, vt supra habeant supercilia, infra malas, secundum maiorem nasi angulum,secundum minorem processum ossis iugalis, cap.6.lib.10. de vs.p.cap.5. lib.8.de vs.part.

Finis oculorum est visio. Et receptio & iudicium pertinet ad oculos.

Postrema iam restat definitionis particula, finem & vsum oculi continens, qui est VISIO, respiciunt enim oculi meliorem vitam, cap.1. lib. 14. de vs. p. Oculorum ergo vsus permagnus est, cap.12.lib.6.de tuen.san. licet oculus non sit pars principalis, ca.13. lib. 1. de tuen. san. Porro ad oculum pertinet, non tantum receptio, sed etiam iudicium & dignotio, quę ambo visionis nomine complectimur. Hinc Galenus ait,oculos cognoscere colores, vbi sane respicit iudicium,cap.3.lib.5.de Placit. Præterea ait,oculum cognoscere splendoris qualitatem, cap. 6. lib. 8. de vsu partium, insuper, oculos iudicare colorem magnitudinem, situm rei coloratæ,cap.7.libro 7.de Placit.Videmus quidem per oculum, non per facultatem,cap.6.lib.7.de Plac. hoc est,non videmus per facultatem communem, sed per oculum, idest, per facultatem determinatam, in oculum influentem.

Modus visionis.

Vt autem hæc recte intelligantur, simulque pateat, quomodo omnia in oculo ad vnam visionem dirigantur; dicendum est DE MODO VISIONIS, de quo vna est & eadem sententia Hippocratis, Platonis, Aristotelis,& Galeni.

Hippocrates ait in lib. de Carnibus: Visionẽ fieri per diaphanum, vt oculus afficiatur a splendidioribus: oculus enim patitur, obiectum vero agit, vnde splendidius esse oportet.

Plato in Timæo ait, visionem fieri, dum visio fertur ab oculis,& color a corpore colorato: Duo enim ad visionem requiruntur, primum potentia,cuius ratione extra oculum egreditur non quidem facultas visoria: (nec enim ita ignarus fuit Plato sed radij prodeuntes a spiritu animali, deinde requiritur obiectum,idest, corpus coloratum, a quo species procedunt,& in oculum intromittuntur. Verumetiam medium,ad visionem necessarium, proponit Plato, in dialogo de gustu: vbi ait, opus esse lumine ad visionem,ideoque intimum corporis nostris ignem, non vrentem, sed illuminantem, oculum & medium illuminare, dum per angustam & mediam oculi substantiam euolat. Quibus verbis Philosophus significat, intimum ignem corporis nostri, id est, calorem cordis, spiritum vitalem in caput ascẽdentem,dum mutatur in spiritum animalem, hoc est ignem illum non comburentem,sed illuminantem, & perducitur ad solidam mediamque oculorũ substantiam; caussam esse visionis. Solida autem illa & media oculorum substantia est crystallinus, qui particeps redditur spiritus animalis: sicut etiam supra diximus, calidum innatum crystallini, ad visionem efficiendum,habere permistum animalem.

Color duplex.

Color autem qui obiectus est visui,dupliciter accipitur, vt fit e varia permistione luminis, & tenebrarum,& hic improprie dicitur color: potestq; crystallinum alterare etiam intra oculum exsistens: vt de sępe clausis oculis varios colores homines intuentur: deinde color proprie dicitur, qui e varia fit elementorum permistione, vt aer & aqua habeãt rationem diaphani terra opaci terminati ignis luminosi;& hic color non potest conspici,nisi extra oculum,tunc enim speciem producit,quæ oculum ingreditur.

Visio fit per lineas rectas.

Ingreditur species per lineas rectas, quæ conum constituunt,& circulum respiciunt, harum vna dicitur axis.c.12.l.10. de vs.p. Circulus non est in oculo, sed in obiecto,vt oculus sit basis. Axis est omniũ linearum rectarum media,extensa a pupilla ad centrũ circuli in obiecto, vnde Galenus ait, cap.13.l.10.de vs.p.axis principium esse opticum,vbi nimirum opticus secernitur, & degenerat in retiformem. Conus est figura, quæ describitur a lineis rectis circuli: cuius vertex fer summitas est pupilla. Vnde quibus conus est maior,maior ẽt est orbis splẽdoris. c.4.l.7.de Plac. queadmodũ apparet in leone, & pardo, &c.in quibus conus est satis magnus,vt tẽpore noctis videre liceat orbem splendoris. Omnis ergo circuli planities,per multas lineas,easque omnes rectas, conspicitur,vnde,si pupilla ad latera deducatur, obiectum apparet maius, quam sit, vel dextrum,vel sinistrum, prout pupilla ad hoc vel illud latus vergit. Quod si vna pupilla inferior sit reliqua, obiectum, quamuis vnicum, duplex tamen apparet, quia conorum axes manent in vno plano,c.13.l.10.de vs.p.

Coniunctio luminis externi & interni.

Vt autem visio fiat, secundum Platonem, necesse est lumen diurnum ad aciei effluxum accedere, vt refert Gal.c.6.lib.7.non enim acies effluens, id est, radius visorius,prodiens a spiritu animali,in magna copia egreditur, vt ad astra accedat; sed contra lumen diurnum,id est, externum accedit ad spiritum, vt simile simili,id est, lumen externum cum interno con iungatur, (est enim e c.5.l.10.de vs part. similitudo inter radium visorium,& lumen externum) e qua mistione duplicis luminis, aer medius euadit corpus idoneum ad visionem. Non enim potest fieri visio, nisi aer duplici lumine affectus,ita se habeat ad oculum, secundum portionem qua fit vnio vtriusq; luminis, sicut neruus opticus: Quemadmodum enim neruus afficitur a cerebro, vt vis animalis distribuatur;sic etiam aer afficitur a spiritu visorio per radios, & a solis splendore, vt alteratio speciesque diffundatur, non vt vis animalis diffundatur, sicut inepti quidam Galeno affingunt, capit.5.l.2.de Plac. Tandem totus aer, ad linguas visuales pertinens, ob similitudinem ita afficitur, vt species admittat, & ad animam effundat.

Intramissio & extramissio.

Ex his ergo patet visionem fieri & intromisione, & extramissione Intromittitur enim species in oculum: vnde cum Galenus capit.5.lib.7. de Placit.ait,

H visionem

uisionem fieri in contractu radij, nõ videtur; quatenus radius extra oculum vnitur cum lumine externo, alias enim visio fieret extra oculum; sed quatenus per contactum species intra oculum distribuitur; visio enim est actio spiritualis, quæ fit in instanti. Sic ergo species intromittitur. Egrediuntur vero radij visorij recta, & per rectum quoque reflectuntur: Si enim corpus aliquod sit diaphanum, vt radij nõ terminentur in eius specie, sed permeent, non fit visio, vt in nebula, quæ oculis est proxima, capite quinto, libro 7. de Placitis. Ne quis autem objiciat, spiritus egredientes dissipari; is sciat, non spiritum egredi, sed radios, cap. 8. lib. 7. de Placit. Hinc Aristoteles problem. 15. sectio 30. ait, lusciosos scribere literas minutas, quia palpebræ contrahuntur, vt radius non dilatetur. Quamuis autem spiritus animalis non egrediatur, opus tamen est satis copioso spiritu, vt radij conseruentur.

Extra missionẽ etiam statuit Aristoteles.

Secundum Aristotelem visio fit, quando color per medium actu perspicuum, sensorium visus mouet, cap. 1. lib. 5. de gen. animal. Vnde color motiuus actu perspicui dicitur, c. 7. li. 2. de anima. Extramissionem videtur negare Aristoteles, in lib. de sens. & sensibili: quod intelligendum de extramissione facultatis, quę concedi non potest. Radiorum enim extramissionẽ etiam Aristoteles statuit, c. 1. lib. 5. de gen. animal, vbi ait pupillam, idest, spiritum animalem in pupilla contentum, ad similitudinem candelæ accensæ in lucerna, lumen spargere, seu radios extramittere. Sic problem. 11. sect. 30. ait, obiecta gemina videri, si vtriusq; oculi radius ad idem punctum non deuenerit, vnde apparet, secundum Aristotelem necessarium esse, vt radij oculos egrediantur, & ad idem deducãtur punctum, quod non potest esse intra, sed extra oculos. Et problem. 15. sect. 30. ait, radios quandoque vniuersos profluere. Item problem. 21. sect. 30. ait, visionem fieri melius uno oculo, quia spiritus animalis ferme totius confluit in oculum apertum, vt radij in idem concidant. Et problem. 26. sect. 30. ait, seniores procul videre, quoniam radios procul emittunt. Item problem. 15. sect. 32. inquit, meliorem fieri visionem, dum contrahuntur palpebræ in angustum, quia sic radij non dilatantur.

Conciliatio Arist. & Platonis.

Proinde, ut omnis tollatur ambiguitas, sciendum visionem dupliciter considerari I. Simpliciter, extra comparationem, & sic sufficit, vt calor per continuum aerem, lumine externo affectum, moueat crystallinum, vt actu diaphanum, nec necesse est vt aliquid egrediatur. Et sic intelligendus est Aristoteles, dum extramissionem improbat. II. Modo sumitur visio respectiue, cum vna visio alteri comparata melius fieri dicitur, quatenus scilicet radius melius egreditur: melior enim fit visio, si radius sit purior, procedens a puriore spiritu, & copiosior, prodiens a copiosis spiritibus. Hinc Hippocrates, Plato, Galenus, respicientes non simpliciter ad visionem, sed ad omnem visionem, & proinde etiam ad visionem respectiuam meliorem, statuerunt non tantum intromissionem, sed etiam extramissionem. Hæc hactenus.

Vis exquisite cernendi, pertinet ad puritatem crystallini, & tenuitatem, seu perspicuitatem corneę. At procul videre, spectat ad situm oculi, ne alteratio & motio, quæ fit ab obiecto, dissipetur.

Ratione
- iudicij
  - sensus, seu facultas est agens.
  - obiectum, patiens.
- receptionis
  - sensus, patiens.
  - obiectum, agens.

CAPVT XXV.

De applicatione methodi anatomicæ, ad Oculos.

Quid docendum.

PRimo loco discurrẽdum est circa partes oculi; secundo circa totum oculum, vt cognoscatis, quã ratione oculus, & secundum partes, & secundum se totum concurrat ad visum.

De partibus oculi, quænã sit principalis.

Quantum igitur attinet ad partes, oportet primũ cognoscere, quænam inter oculi partes sint principales, nam cum Galeno c. 6. lib. 2. meth. vnicum instrumentum vnicam tantum habet partem præcipuam, quæ in oculo est crystallinus, qui cum propriã quandam habeat substantiam, cui nulla similis in corpore reperitur, merito pars præcipua statuitur, concurrẽs ad propriam oculi functionem, quæ est visio, c. 8. lib. 6. de Plac. c. 3. lib. de org. odor. ca. 1. lib. 10. de vsu par. idem statuit in Alcibiade.

I. Nimirum crystallinus

Notandum autem e cap. 2. lib. de org. odor. duplex esse visionis organum, vnum principale, crystallinus; alterum adæquatum, nimirum totus oculus: vnde Gal. c. 6. l. 1. meth. ait, totum oculum perfectã visionẽ edere. (Sunt qui dicant ratiocinationem esse operationem similarem, non instrumentariam, vt omnis ẽt actio fiat a parte similari. At ratiocinatio, instar visionis, pertinet ad duplex instrumẽtum; nimirum ad principale, quod est propria cerebri caro similaris: & ad totum cerebrum instrumentale: & propterea perfecta ratiocinatio fieri non potest, nisi beneficio totius cerebri; sicut etiam totus oculus non simpliciter visionem, sed perfectam visionem edere potest.) Cõstitutum igitur sit, crystallinum esse præcipuũ, quod ad visionem concurrit.

Crystallinus & alteratur, & iudicat.

Cæterum cum ad visionem celebrandam opus sit & alteratione, & alterationis dignotione: explicandum circa crystallinum, an concurrat vel tantum ad alterationem, vel solum ad digniorem, an ad vtramque. Alterationem ergo pertinere ad crystallinum, docuit Gal. c. 4. l. 10. de vsu p. vbi clare asserit, crystallinum, a colore mutari. Dignotiorem spectare ad crystallinum colligitur c. 2. l. 20. de vsu p. vbi dicitur, crystallinum proprium obiectum sentire. Et c. 2. lib. 1. de symp. cau. ait Galenus, quam rationem habet in oculo crystallinus, eandem habet finis meatus auditorij, vbi fit iudicium de sono, seu dignotio sonorum, quare etiam de crystallino statuendum, quod iudicet. Pręterea dicit Galenus loco cit. crystallinum solum mutari a colore; & facultatẽ sentire, vt a cerebro ad crystallinum producitur. Ecce facultas sentit, vt producitur ad crystallinum: in crystallino ergo fit iudiciũ, non sola alteratio seu passio. Constat ergo crystallinum esse præcipuum organum, & in alteratione & dignotione. Vnde Arist. c. 9. l. 1. de hist. anim. ait, humorem oculi esse, quo videmus & iudicamus: quo loco per humorem internum nihil aliud intelligit, quã crystallinum.

Obiectio.

Contra autem ea quæ jam dicta sunt, dubitari posset, neruos visorios esse præcipuam oculi partem: quia Galenus c. 8. l. 9. de vsu p. ait, propter opticos totum oculum creatum esse, quasi in opticis præcipua sit vis visionis. Responsio, nerui non sunt præcipua oculi pars, sed in neruis consistit vis sentiens, quæ ad crystallinum perducitur per solos neruos, non per alias partes: vnde propter neruos, idest, propter facultatem, quæ per neruos distribuitur, totus oculus factus esse dicitur.

λύσις.

Alia obiectio.

Quomodo autem intelligendum id, quod c. 6. li. 1. meth. Gal. ait, oculi membranas esse primas oculi particulas? Respondeo, membranæ oculi, sunt prima oculi pars, non ratione crystallini, sed ad differentiã faciei, ac totius corporis: oculi membranæ enim sunt particulæ faciei, vt oculus est pars faciei: membranæ oculi, sunt etiam particulæ corporis, vt oculus est pars, non tantum faciei, sed etiam totius corporis.

Præ-

Præterea Galeni illud dictum, non extat, in lib. anat. ſed in methodo medendi.

Craſis cryſtallini.

Cæterum, cryſtallinus ad viſionem concurrit per craſin, per id quod ſequitur, & per id quod accidit. Quoad temperiem, ait Gal. c. 6. l. 1. meth. cryſtallinū, vt quid ſimilare, eſſe primum viſionis organum, vt quod a calore alteratur, cum ſit actu perſpicuum: omnis enim res, addit Galenus, talis eſt, ideſt, operari poteſt, propter temperamentum. Hic obiter notandum, craſin non eſſe rei formā, ſed eſſe organum principale, per quod determinatæ eduntur operationes: quia enim illud vere eſt, quod operatur, cum manus mortua, quæ operari nequit, non vere ſit, ſed æquiuoce, quia etiam operationis præcipuum organum eſt craſis; propterea Galenus dixit, omne tale eſſe, ideſt, operari poſſe, per temperamentum. Quare cryſtallinus per temperiem, poteſt mutari & alterari ab obiecto colore. Cryſtallinus etiam per temperiem concurrit ad iudicium: vnde Gal. c. 6. l. 7. de Plac. ait, organum duplicem obtinere ſubſtātiam, alterā per quam alteratur, alteram per quam iudicat, pars autem per quam iudicat, eſt nerui participatio; quæ tamen non ſufficit, ſed requiritur etiam proprium temperamentum cryſtallini; cuius temperamenti proprij ratione, determinata euadat facultas, nimirum viſoria; ad differentiam aliarum partium, quę neruos habent, & tamen non vident. Præter nerui ergo participationem, neceſſaria eſt propria craſis: ideoque cryſtallinus per proprium temperamentum, confert & ad alterationem, & ad iudicium.

Durities cryſtallini.

Per id etiam quod temperiem cōſequitur, confert ad alterationem: nam per duritiem confert ad ſui tutelam. Per propriam quidem craſin, vt diximus, cryſtallinus eſt pars præcipua, ſed ratione conſequentis, ideſt, per duritiem confert ad tutelam & cuſtodiam ſui, cuius coſtodiæ ratione fit bona viſio. Per duritiem quoque cryſtallinus ſeruat propriam ſedem: nā ſi eſſet mollior, non ſeruaret naturalem ſedem, deperdita autem ſede, ſi v. g. cryſtallinus magis deſcenderet, obiectum quòd vnicum eſt, ſemper geminum appareret.

Perſpicuitas cryſtallini.

Concurrit præterea cryſtallinus per id quod conſequitur, nimirum per perſpicuitatem, nam Gal. cap. 6. lib. 7. de Plac. ait, cryſtallinum ſine hac perſpicuitate non poſſe alterari. Cum ergo ratione iudicij, neceſſaria ſit alteratio; propterea Gal. c. 2. l. de org. odor. & c. 5. lib. 7. de Plac. ait, viſionis organum lucidum eſſe, vt in rebus lucidis naturam illam lucis cognoſcat: & cum eodem Galeno, dignotio fit, quoniam perſpicui ſit alteratio.

Ariſtotelis ſententia.

Sed Ariſtoteles quoque cognouit, humorem cryſtallinum ſecundum temperiem concurrere: Hinc enim c. 1. lib. 5. de gen. anim. inquit, oculum fabricatum eſſe alicuius gratia, ideſt, gratia viſionis, nō propter colorē cæſium, ſed per quid aliud, nimirum per temperaturam. Cōcurrit etiam cryſtallinus per perſpicuitatem, ſecundum Ariſt. in lib. de ſenſu & ſenſil. vbi probat Democriti ſententiam, viſionem ad aquā pertinere: addit; Ariſt. non fieri viſionem, quod cryſtallinus ſit aquoſus, ſed quod pellucidus & διαφανὴς, cum autem diaphaneitas ſit communis aeri, & aquæ; ait Philoſophus, ſatius eſſe, cryſtallinū eſſe aquoſum, quam aerium, vt cogi poſſit, & aſſeruari, quod nō fieret, ſi eſſet aerius. Quare cum Philoſopho cryſtallinus concurrit etiam per perſpicuitatem, quam Gal. c. 9. l. 1. de vſu p. vocat colorem, vt cryſtallinus cōcurrat quidē ad viſionem per colorem, per perſpicuitatē, ideſt, per id quod conſequitur; ſed ſimul cū craſi, non autem per ſolum colorem: Gal. enim loco citato proponit colorē cum craſi, & Philoſophus c. 1. l. 5. de gen. an. ait, viſus partem propriam, i. principalem eſſe aqueam, vt viſio fiat, quatenus hæc aquea ſubſtantia eſt pellucida, ideſt, quatenus habet propriam craſin, coniunctam cū diaphaneitate. Et propterea notandum diaphaneitatem concurrere alio modo, quam cōcurrit color cæſius: nam ſiue oculus ſit cæſius, ſiue niger, poteſt tamen fieri viſio; niſi autem cryſtallinus ſit διαφανὴς, viſio fieri nequit. Quare diaphaneitas cōcurrit ſimpliciter ad viſionem, color autem ad determinatam viſionem, cęſius ad vnam determinatam viſionem concurrit, niger ad aliam. In quem ſenſum Ariſtot. ait, cap. 1. lib. 5. de gen. animal. oculum cęſiū interdiu acute cernere non poſſe, nigrum autem noctu non acute poſſe cernere. Cum enim viſio ſit motus alterationis, non localis cryſtallini; & opus ſit motu mediocri, non admodum excedenti, non diminuto: oculus cæſius a luce magis mouetur, quam par eſt, & propterea interdiu ob nimirum motum, non ita facile cernere poteſt: Contra oculus niger, noctu, minus quam par eſt a luce exigua mouetur, vnde propter exiguam alterationem, non poteſt exquiſitus fieri intuitus.

Perſpicuitas & color, diuerſimode ad viſionē cōcurrunt.

Empedocles contra Ariſtotelē aſſeritur.

Sed obſeruādum, quod Ariſtoteles loco citato reprehendit Empedoclem, qui voluit, oculum cæſium, plus habere ignis, quam aquæ: nigrum plus aquæ, quam ignis: ideoque oculum cæſium interdiu acute non videre ob aquæ inopiam, nigrū noctu non exacte videre, ob penuriam ignis. Sed Philoſophus vim viſoriam non tribuit igni, vt Empedocles, verum aquæ: ideoque Empedoclem reprehendit. Sed pro Empedocle reſponderi poteſt, quod non dixerit, viſionem tribuendam eſſe igni, non autem aquæ; ſed cauſſam imbecilli viſus eſſe inopiam vel ignis, vel aquæ; quoniam oculus cæſius ob inopiam aquę, interdiu minus mouetur (ſicut etiam Ariſtoteles voluit) niger autem ob ignis paucitatem minus mouetur, quam decet: nam vbi ignis copia eſt, ibi facilius fit motus. Vnde etiam Ariſtoteles voluit, viſionem optimam fieri, ſi oculus conſtet e mediocritate humoris, ideſt, e moderata aqua: vt inopia & ſuperfluitas ſint in cauſſa non acutæ viſionis. Ariſtoteles ergo tantum reſpexit ad cryſtallini ſubſtantiam, quatenus magis vel minus aquæ eſt particeps: Empedocles autem reſpexit etiam ad calidum innatum cryſtallini, quod permiſtum habet ſpiritum animalem, quem Empedocles ignem vocat. Et tamen ipſe quoque Ariſtoteles hunc ſpiritum animalem admittit, nā problem. 2. ſect. 3. ait, hominem vno oculo exquiſitus cernere, quam duobus: quia duobus oculis plures motus fiūt, quam vno oculo, at paucitas motuum eſt cauſa ſenſus exquiſiti: quia enim oculus ex vnico dependet principio, ſecundum problem. 4. ſectio. 3. ſane ſi facultas ſeu vis, vnum ſaltem mouet oculum, exactior fit viſio: ſed quia facultas non ſuſcipit magis & minus, ideo hic motus non pendet a ſola facultate, ſed e facultate, quatenus cum hac ſpiritus animalis in oculum fertur: Si ergo ſpiritus qui in vtrumque ſolet oculum deferri, in vnum tantum feratur, eſt in cauſſa, vt facultas melius agat, & magis exacta fiat viſio. Ex his ergo patet, Ariſtotelem quoque admittere ſpiritum animalem, qui defertur in oculos, quem Empedocles ignem vocauit. Et propterea licet auctores ſæpe diſcordes eſſe videantur: non ſunt tamen ſi recte intelligantur.

Ea quę accidunt cryſtallino.

Figura cryſtallini.

Et hucuſque docuimus, cryſtallinum concurrere per craſin, & per id quod ſequitur: breuiter etiam demonſtrabimus, quod concurrat per id quod accidit, & omiſſis manifeſtis, proponemus tantum figuram & ſitum. Per figuram ſphæricam non tamen exacte cryſtallinus concurrit ad ſui tutelam, quia figura orbicularis omnium minime iniurijs eſt obnoxia. Præterea per figurā concurrit, vt melior fiat viſio (nō propter ſimplicem viſionem) propter hanc enim figuram non exacte rotundam plures lineæ viſuales obiecto communicantur, quod nō fieret, ſi exacte rotūda eſſet figura, c. vlt. li. 10. vſu p. Inſuper hæc figura non exacte rotunda, confert etiam ad cuſtodiam: ſedes enim abſolute rotunda eſt ſatis lubrica; vnde per me-

tum facile potuisset crystallinus situm mutare, si exacte fuisset rotundus.

Situs. Per situm confert crystallinus, vt melius fiat visio, & ad custodiam. Confert, vt melius fiat visio: nam c.2.l.1.causs. sympt. si sursum vel deorsum feratur; obiectum vnicum geminatum appareret: ideoque crystallinus vnius oculi, per similem situm, cum situ crystallini alterius oculi, in caussa est, vt bona fiat visio, nullusq; in ea committatur error. Ad custodiam conducit situs: quia, cum in medio sit inter albugineum & vitreum, satis tutus est, quemadmodnm etiam admonuit Auicennas.

2. Vitreus humor. Humor vitreus, per suam substantiam conducit ad crystallini custodiam, vt est crystallini alimētum, capite primo, libro decimo vsu part. Per albedinem suam ad hoc conducit, vt facile mutetur in crystallinum: præterea conducit per suam albedinem, vt seruet spiritus animales puros. Per qualitatem & copiam, vitreus conseruat crystallinum. Per figuram, id est, per planitiem ante, & per cauitatem in medio, confert ad custodiam, habet enim planitiem secundum circumferentiam, & cauitatem in medio, vt detineat crystallinum. Per figuram orbicularem confert ad custodiam. Per situm vicinum crystallino, est in caussa, vt crystallinus facilius & melius nutriatur.

3. Albugineus. Humor Albugineus, per suam humiditatem conseruat humorem crystallinum, & præterea humiditatem rhagoidis, secundum internam superficiem, c.2.lib.1.de causs.symp.c.6.l.10. de vs.part. Per albedinem autem albugineus Spiritus animales puros, & species puras seruat: ideoque si hac destituatur albedine, nequaquam bona fit visio. Conducit etiam per suum situm, c.4.l.10.vs.p. ne crystallinus a carnea per foramen rhagoidis tangatur, alias enim sine dubio læderetur. Vnde c.2.l.1.de sym.causs. Galenus dicit, albugineum esse instar clypei crystallini. Et hæc de humoribus.

Annata tunica. Quoniam autem opus fuit, vt crystallinus maxime custodiretur, propterea etiam necessarium fuit, vt tunica annata, & per duritiem, & per situm conduceret ad custodiam partium substratarum. Additque Galenus cap.7.l.10.vs.p. membranam annatam esse duplicatam, & continere vnctuosam quandam substantiam, quæ maxime conferat ad motum palpebrarum & totius oculi, sine qua dubio procul, oculi palpebræ arescerent & siccarentur. Per situm annata tunica est copula sui coniunctio omniū membranarum oculi, ideoque ad custodiam facit, com. 10.l.1.prognost. firmatque oculum ad ossa, cap.1.lib. 4.de medicamentis localibus.

Cornea. Cornea per colorem album conducit, nigrum enim est translucidum, cap.1.l.5.de gen.animal. Aristot. Præterea confert per tenuitatem, vt motus extraneus, qui nimirum prodit ab obiecto, fiat rectus, non obliquus. Conducit per leuitatem: si enim rugosa fiat cornea, motus ab obiecto prodiens recto tramite fieri nequit, cum tamen visio necessario fiat per directum. Ab his non recedens Galenus capite tertio, libro decimo vsu partium ait, corneam per sui duritiem conducere ad tutelam crystallini: Per albedinem autem seu splendorem, instar laternæ transmittere radios. Per densitatem concurrit ad custodiam spirituum animalium: ideoque si perforari tunicam corneam accidat, spiritus egrediuntur, & necessario visio læditur. Præterea cornea conducit per sui tenuitatem, quatenus huius beneficio egrediuntur radij spiritus animalis, & fit ingressus intra oculū & specierum, & luminis externi. Confert etiam cornea per situm: vt enim quadruplicatur, teste Auicenna, tuetur crystallinum, quem sane nō ita tueretur, nisi portio corneæ super aliam portionem esset supposita. Conducit præterea per situm, vt foras longius deducitur, vt crystallinus non tangatur a cornea.

Rhagoides. Cœrulea tunica, ῥαγοειδὴς, cum Galeno cap.3.4.& 6.l.10. de vs.part. per sua vasa corneam nutrit, eique alimētum subministrat, per mollitiem autem quam obtinet intus versus cristallinum, hunc humorem (est ad tutelam) non lædit; sed per mollitiem versus corneam, in parte exteriore, est ad sui tutelam, vt non lædatur a duritie corneæ. Conducit per colorem, id est, vt ab albo recedit, vt splēdorem colligat, & ad pupillam transmittat, ne dissipetur. Rhagois ergo hoc colore fouet splendorem crystallini, ne dissipetur a splendore corneæ, & a splendore externo: ac proinde huius tunicę beneficio, visus maxime custoditur, cap.2.l.1.de sym.causs. Præterea rhagois per foramen, per hoc quod accidit, est in caussa vt radij foras transmittantur.

Retiformis. Tunica retiformis, dupliciter perpenditur in applicatione methodi: primo vt tunica retiformis talis manet per generationem: secundo vt retiformis degenerat in arachnoidem. Si primo modo sumatur, vt manet conducit cum Galeno, cap.2.l.10. vs.part. quatenus secum ducit tertiam meningem a cerebro, vt propterea conferat ad alimentum vitrei, & hinc ac alimentum & custodiam crystallini. Proinde natura prouida, in fabrica huius tunicæ formauit vasa, multo maiora, quam conueniat magnitudini huius tunicæ; nam opus erat alimento, & proinde magnis vasis. Vsus igitur huius tunicæ est, vt crystallinus sentiat alterationem; quod præstat per suam crasin, quæ similis est temperaturæ cerebri: nam c.5.l.7.Plac.nō reperitur aliquod obiectum externum, quod sit certius, quam obiectum visus: vt præterea necessarium fuerit, hāc tunicam similem habere temperaturam, cum temperatura cerebri. Si tunica retiformis capiatur: vt degenerat in arachnoidem, eius vsus est, vt custodiat crystallinnm, cap.6.lib.10.vs.partium. Et quatenus hæc tunica arachnois est fulgens instar speculi, est in caussa promptioris & melioris alterationis crystallini: vt si recte perpendatur vtilitas huius tunicæ, in parte posteriore sit ad custodiam, & caussa etiam melioris visionis.

Trochlea. Cartilago, trochlea vocata per duritiem confert, vt quintus musculus efficacius moueat, vt per hunc motum melius etiam fiat visio.

Adeps. Adeps oculi confert ad custodiam calidi innati oculi: qui communis est vsus omnis adipis, vt in sermone de partibus similaribus diximus: Sed præterea in oculo hanc etiā præbet vtilitatē, vt oculus melius moueatur, nec ita facile siccetur. c.11.l.10.vs.p.

Corpora glandulosa. Corpora glandulosa oculorum, concurrunt per suam operationem (nam supra diximus, partes concurrere per temperaturā, per id quod sequitur, per id quod accidit, & per operationem) quatenus generant humiditatem, genitamq; in oculum effundunt, sine qua nimium aresceret oculus.

Carunculæ. Carunculæ, vt pertinent ad maiorem oculi angulum, sunt in caussa, vt oculi foramen claudatur, vt excrementum defluat per oculos: quod maxime conducit ad tutelam oculorum, & ad meliorem etiam visionem. Conferunt autem carunculæ per duritiē, & per situm, quem possident ad foramen ossium narium; vt materia excrementitia potius per nares destillet. cap.11.l.10.vs.part.

Optici nerui, quid conferant. Nerui optici concurrunt, vt sine quibus non fit visio: vnde Galenus dixit, c.2.l.1.de causs.sym. facultatem per neruos ad oculum distribui. Et per hos neruos, adeo copiosus spiritus animalis in oculos fertur, vt copiosior spiritus in oculis sit, quam in ventriculis cerebri, com.28.sect.4.li.6.epid.c.8.l.7.de Plac. quod sane factum non esset a natura, nisi summa esset spirituū vtilitas, nisi opus fuisset, vt copiosi radij egrederentur oculos. Facultas autem animalis ad nullam aliam partē per spiritus defertur, nisi ad oculos, cap.4.lib.7. de Placit. At facultas, quæ perducitur ad oculū, non trāsit ad crystallinum, non residet

in

in albugineo, cornea, alijs partibus minus extra oculum. Contra spiritus animalis, etiã pertrãsit vltra crystallinum: vt vniuersa illa sedes, quæ est a cornea secundum foramen rhagoidis, vsque ad crystallinum, sit referta spiritu animali. Summus ergo vsus est spiritus in oculo exsistentis, c.6.lib.10.vsu part. vt enim a sole procedit splendor, ita a spiritu animali emanãt radij, c.4.li.7.Plac. E quibus tria breuiter colligi possunt, primum, spiritum animalem non egredi oculũ, secundo, vt per hosce radios egredientes aer suscipiat speciem visibilem, vt optima fiat visio, non simpliciter visio: tertio, radium non perduci ad obiectum remotum, ad astra.

Optici ergo primum concurrunt per mollitiem, vnde Galenus c.3.li.16.vsu par. ait, opticos esse mollissimos, quia visus est sensus certissimus, nam quod molle est, promptissime alteratur, c.6.l.8.vsu par. vnde nerui optici, procedentes a cerebro in oculũ, dum oculum ingrediuntur, euadunt molliores, quam sint in itinere; cum tñ alias natura soleat neruos semper minus molles efficere, quo magis distant a cerebro: contrarium in opticis est factum propter exquisitum sensum. Sed quoniã mollities ad custodiam non conducit: propterea optici intus sunt molliores, propter exquisitum sensum, extra autẽ duriores propter custodiam. ca.5.l.7.Plac. Conferunt per cauitatem, per id quod accidit, vt spiritus influere queat, nisi .n. essent perforati, non influeret spiritus, c.3.l.16. vsu p.c.4.l.7.Plac. Et hic fluxus fit per foramen cõe non sine vtilitate: vt dum alter oculus clauditur, totus spiritus ad apertum oculum confluat, vt optima fiat visio. Conducunt etiam per magnitudinem hi nerui, vt sensus fiat magis exquisitus, c.3.l.16.vs.p. facultas.n. ipsa quidem non suscipit magis & minus, attamen magis vel minus operatur pro discrimine organorum: vnde, cum magni sint optici, spiritus copiosi confluunt, & copiosiores exsistentes sunt in caussa, vt facultas melius operetur. Ratione magnitudinis & crassitiei conducunt ad tutelam: nam cum hi nerui sint perforati, opus est crassitie & magnitudine; si enim parui essent, & tenues, facile possent lædi, capite quinto, libro septimo, Plac. Tandem conferunt per positionem, vt oriuntur a cerebro, & perueniunt ad oculum: nam per hunc situm, & spiritus animalis, & vis animalis, impertiuntur oculo. Similiter conferunt per coniunctionem, idest, per positionem, qua coniunguntur, huius enim coniunctionis beneficio vnum tantum est planum, vt propterea etiam obiectum, quemadmodum decet, saltem vnicum appareat, non duplicatum: quoniam linea visoria incipit quidem a duplici sede, sed æquali, quare ab vno plane & coniuncto. Præterea vtilis est coniunctio, vt si alter oculus claudatur, spiritus ad alium deferatur.

Venæ & arteriæ.

Non est, vt de venis & arterijs loquamur; quia quã habent vtilitatem in alijs partibus; eandem etiam in oculo præstant.

Musculi.

Musculi concurrunt, vt melius fiat visio, capite septimo, libro decimo de vsu partium. Nam beneficio musculorum plura obiecta eodem tempore intuemur. Sed præterea etiam ad custodiam sunt musculi, quatenus firmant, oculum ne prolabatur. Conferunt etiam musculi per actionem, vt retrahuntur ad proprium principium: vnde Galenus capite decimotertio, libro nono de vsu partium dixit, musculos oculi esse paruos, sed magnos habere neruos, propter motum scilicet assiduum. Conferunt etiã per numerum: ut enim sunt plures, ita conferunt ad plures motus. Denique per varium situm, conferunt ad varios motus: nam secundum Galenum capite quadragesimoquinto, libro de dissect. musc. capite secundo, libro quarto de loc. affect. sicuti septem sunt musculi ipsius oculi, ita etiam septem sunt motus: primus musculus sursum mouet; secundus deorsum; tertius ad latera, sed ad angulum maiorem; quartus ad latera, sed ad angulum minorem; reliqui duo musculi oculum circumagunt, per situm suum obliquum; septimus musculus ad radicem oculi, idest, ad opticum pertinens, oculum firmat, vt sursum trahit: vnde secundum Galenum capite primo, libro decimo de vsu partium, hic septimus musculus etiam custodit neruum opticum. Vesalius statuit, firmari etiam oculum, a sexto, & quinto musculo, quatenus hi musculi simul agunt, non seorsim: septimum autem musculum solum tegere neruum opticum, & conducere ad rectum motum. Sed forte decipitur Vesalius: nam septimi musculi fibræ contrahuntur ad interiora; ideoque etiam sensus testimonio patere potest, musculum hunc conferre, ne oculus extuberet. Quare melior Galeni est, quam Vesalij sententia.

Palpebræ.

Palpebræ in genere conducunt ad custodiam oculi in homine, quia homo habet cutem tenuissimam. Hoc duo loco notanda. Primum, quod dixit Philosophus, palpebras moueri instinctu naturæ: non quod alium habeant motum, quam voluntarium, qui fit a musculis, sed quod moueantur sine artificio.

Secundo notandum, palpebras motum obtinere in homine admodum frequentem, vt ab his, quæ extrinsecus occurrunt, non ita lædantur oculi: quoniam homo habet cutim tenuissimam, per quam fit exquisitus tactus, quia tangibilis qualitas magis agere & alterare potest: proinde ratione huius exquisiti tactus, opus fuit maiori custodia; quare & motu frequentiore palpebrarum. Galenus capite primo, libro de orga. odoratus ait, palpebras esse propugnaculum, idest, facere ad custodiam; quia oculi sunt mobiles, & quia molles; vnde, nisi essent palpebræ, propter mollitiem facile læderentur ab his, quæ occurrunt. In hunc sensum Plato in Timeo palpebras vocat tegmen oculorum salubre. Neque obstat, quamuis palpebrę dum clauduntur, sint in caussa. vt homo non cernat: nam melius est, aliquandiu non videre, quam vt oculi lædantur. Verum quando Gal.c.6.lib.10.de vsu partium ait: palpebras primum esse ad custodiam corneæ: ita intelligit; quod principaliter quidem faciunt ad custodiam crystallini; sed primo, idest, immediate, ad custodiam corneæ.

Notandum autem præterea est circa palpebras, quomodo differant, & quomodo conueniant. Differunt ergo palpebra inferior, & superior; quod inferior secundum Galenum cap.10.libro 10.de vsu part. minor est superiori, nam si maior esset corrugaretur, & sic non sine detrimento excrementa susciperet: cũ ergo sit minor superiori, ideo non mouetur, & proinde non eget musculis. Contra superior est maior, & propterea mouetur, & quia mouetur, accepit quoq; tum musculos, tum foramina, ad differentiam inferioris. Musculi quidem ipsius admodum vtiles sunt & necessarij, secundum Galenum cap.9.lib.10.de vsu partium; & com.2.sect.5.lib.6.epidem. vt horum motu, oculus modo pateat, modo claudatur: dum enim patet oculus, fit visio; dum latet, non læditur, sicut somni tempore. Huius autem superioris palpebrę musculi ad similitudinem reliquorum musculorum conferunt per operationem: sed præterea etiam per situm, vt testatur Galenus cap.8.lib.10.de vsu partium, nam ita se habent hi musculi, vt musculus minoris anguli deorsum trahat; maioris, sursum: vnde si contingat vtrumq; musculum eodem tempore moueri, fiet palpebræ figura, quam nunnunquam reflexam vocat Hippocrates, in qua figura oculus neque apertus est, neque clausus. Hęc de superioris palpebrę musculis. Quoad foramina: palpebra superior tenue obtinet foramen, paullo extra maiorem angulum, in hunc vsum, ne palpebra exsiccetur vel arescat, & præterea vt facile moueatur. c.11.lib.10.de vsu part. His ergo palpebræ differunt.

Porro, ea, in quibus conueniunt, sunt tarsus, & pili tarsi: nam hæc in vtraque sunt palpebra.

Tarsus est portio cartilaginosa, vtilis, tum per id quod consequitur, nimirum per duritiem; tum per id quod accidit, nimirum per foramina. Per duritiem tarsus est vtilis, vt productiones musculorum, quos tarsus recipit, firmiter & cum stabilitate in tarso inserantur, quo exacta & valida fieri posset tũ apertio, tum clausio; capite nono, libro decimo de vsu partium. Præterea tarsus conducit ad tutelam periostij, quod productum ad palpebras in tarso firmatur, & custoditur ob tarsi duritiem; capite secundo libro 10. de vsu partium. Insuper tarsus per sui duritiem pilos seruat, non simpliciter, sed pilos rectos seruat: quare, si contingat tarsum reddi molliorem, pili palpebrarum rectitudinem non seruant, vnde non fit visio, quemadmodum esset conueniens. Tarsus denique conducit per foramina, capite septimo, libro decimo de vsu partium, quatenus horum beneficio pili generari & contineri possunt; cum alias tarsus ob cartilagineam & duram substantiam, non aptus fuerit ad pilorum productionem.

Quantum ad pilos attinet, hi secundum Galenum, capite secundo, libro primo methodi capite primo & secundo, libro primo, κ. τόπ. in palpebris vtiles sunt ad pulchritudinem: vnde qui ob luem Veneream his pilis destituuntur, deformes euadunt. Præterea sunt etiam vtiles ad partium sanitatem, vt Galenus ait, loco citato. vnde etiam capite sexto, libro decimo de vsu partium ait, pilos palpebrarum esse ad tutelam & custodiam oculorum. Sed notandum, huiusmodi pilos vtiles esse, per colorem, per figurã, per magnitudinem, & per situm. Per colorem, vt monet Auicennas, quatenus hi pili luminis æqualitatem seruant nigredine seu opacitate sua: licet enim non omnes pili nigri sint omnibus, attamen propter opacitatem, lumini contrariam, splendorem moderantur, & ad æqualitatem redigunt, ne huius ἀμετρίᾳ oculi lædantur. Per figuram etiam conferunt, e capite septimo, libro decimo de vsu partium, quatenus tensi manent, & recta sua figura oculum a puluere arcent. Sed possunt etiam esse in caussa, vt radij oculum egredientes rectitudinem seruent. Præterea per magnitudinem conferunt, eamque moderatam, capite 14. libro vndecimo de vsu partium, si enim minores essent, non prohiberent quæ in oculum possunt incidere; si essent maiores, essent instar carceris, & visionem impedirent. Tandem conferunt etiam per situm; quatenus per internallum commensuratum, mediocre, proportionatum, tuentur oculos: nam si pili sese contingerent, oculis noctem offunderent.

Totus oculus, vt concurrat ad uisionẽ edendam. Quoad totum oculum; sufficit scire, quod conferat per numerum, positionem, & operationem: nam reliqua sunt facilia. Quoad numerum; oculi duo fuerunt, gratia melioris visionis, vt homo eodem tempore plura obiecta videret, quæ vno oculo simul omnia intueri non posset, capite octauo, libro decimo de vsu partium. Aristoteles capite decimo, libro secundo de part. animal. ait, geminos oculos esse, quia duplex sit corporis pars, dextra & sinistra. Et addit, totum oculum conferre per magnitudinem moderatam, oculus enim quia moderatæ est magnitudinis, optime videt, quod etiam repetitur capite decimo, libro primo de historia animal. nec ratio proponitur, quia patet. Oculus etiam confert per situm, vel sedem, quæ est apud cerebrum, vt oculus conseruetur: ideoque situs facit ad oculi custodiam. Hoc rectius explicat Aristoteles capite decimo, libro secundo de part. animal. Cum enim cerebrum sit frigidum & humidum; visus vero, idest, crystallinus sit aqueus; optimum fuit, vt esset prope cerebrum, quo propter vicinitatem promptius generaretur humor crystallinus, & genitus conseruaretur; nutritur enim e portione, quæ a cerebro producitur, vt suo loco diximus. Addit etiam Aristoteles, problem. 17. sectio. decima, in homine oculos minus distare, quã in brutis, tum quia homo est solers, ingeniosus, & motus est ad anteriora, tum quia bruta manibus carent, vt ad latera respiciant. Cæterum, oculi æqualem habent situm problem. 17. sectio. 30. ne per situm inæqualem res vna cernatur gemina. Tandem situs etiã conducit ad optimam visionem, quatenus enim oculi reconditi sunt, non prominentes, cernunt clarissime. capite decimo, libro primo de historia anim. Addit Galenus commen. 44. sectio. secunda, libro sexto epid. oculum dextrum exactus non cernere sinistro: nam, vt colligitur e problem. decimotertio, sect. 31. vis visoria in alteratione consistit. Præterea hic situs conducit ad tutelam, & vt melius etiam fiat visio: quatenus nimirum inuicem distant oculi, & sursum sunt locati. Vnde Galenus, respiciens ad distantiã, capite octauo, libro decimo vsu partium inquit, oculos, vt aliqua e parte inuicem distant, videre plura obiecta, etiamsi caput non moueatur. Et respiciens ad sedem eminentem capite primo, libro decimo vsu partium ait, oculos in eminenti loco esse collocatos, vt procul magis aspiciant, & in anteriori parte esse locatos, quia in hanc partem mouemur. Sed notandum circa sedem eminentem, caput non esse factum propter cerebrum, seu, non esse locatum in superiori parte propter cerebrum, sed propter oculos, vnde secundum Galenum capite secundo & quarto, libro octauo vsu partium, cranium est propter cerebrum, caput autem, idest, locus eminens, propter oculos, nimirum propter actionem, & propter custodiam: propter actionem, nam visio locum editum postulat: præterea visio etiam fit per neruos molles, quare hi debent oriri a loco proximo. Propter tutelam vero, nam oculi sunt molles & facile patiuntur, quare capite egent, vt habeant circumposita ossa ad custodiam. Præterea ad latera oculi sunt collocati, inter nasum, & processum ossis iugalis, propter tutelam. Similiter gratia tutelæ, oculus infra habet malas prominentes, supra habet supercilia, quæ per pilos instar muri oculum custodiunt, capite decimoquarto libro decimo de vsu partium. Præterea oculus totus concurrit, per totam, eamque determinatam compositionem, ad edendum visionem: vnde si vitium aliquod occurrat secundum compositionem, illico læditur actio. Et tandem concurrit oculus per operationem, idest, per expulsionem, ad tutelam, vt colligitur e capite decimotertio, libro primo de tuen. sanit. nam oculus eijcit excrementa per nares, & per palpebras, quæ expulsio est actio, ratione cuius custoditur oculus. Sic ergo patet, omnia quæ proposuimus in vnam visionem dirigi. Hæc de oculis.

CAPVT XXVI.

De Auribus.

Nomen. PEr aures cum Galeno intelligimus organum auditus: non tantum aures externas, idest, auriculas, sed etiam vniuersum auditus instrumentum, & extra, & intus: quemadmodum Galenus hãc vocem vsurpat cap. 4. lib. 8. de vsu partium.

Definitio auris. Auris ergo sic accepta, est *instrumentum genitum e neruo expanso, aere ingenito; membranis, ossibus, cartilaginibus, ligamentis, cuti, communibus organis, & musculis; a propria generatrice, gratia auditus.* Pro explicatione huius definitionis, sufficit digredi circa caussam efficientem & finalem. Et primum circa effectricem, vt appareat, quando facultas formatrix se gesserit circa materiam, e qua auris producitur. (Hic circa materiam e qua, vnicum tantum notetur: nimirum dum Galenus cap. 3. lib. 5. de Plac. pro-

ponit spiritum auditorium; intelligendum esse calidum innatum, idest, aerem ingenitum; non autem spiritum animalem, quæ plane puerilis esset expositio, vt suo loco explicabimus.

Neruus expansus.

Quantum igitur ad propriam generatricem; & primum, vt produxit neruum expansum. Galenus hunc neruum vocat dilatatum, seu expansum, cap. 2. lib. 1. de symp. causs. Hunc generatrix mollem produxit, capite quinto, libro octauo de vsu partium. Id quod intelligendum est de neruo aurium, intra meatum existente: nam de externis neruis post loquemur, intra organa communia. Sed mollities huius nerui non est admodum insignis: natura enim hunc neruum minus mollem produxit, quam auditioni conueniat, capite octauo, libro octauo de vsu partium. Caussam in methodi applicatione reddemus. Et hoc de consequente nerui expansi. Quantum ad id quod accidit, quod est effectus generatricis, secundum facultatem formatricem: hinc neruus formatus est magnus, non secundum quamlibet dimensionem, sed secundum latitudinem, non secundum profunditatem; vnde etiam latus, seu expansus dicitur. cap. 5. lib. 5. vsu partium. Neruus enim secundum profunditatem magnus esse non potuit, quia meatus auditorij foramen recipiens est exiguum. ca. 3. lib. de org. odorat. Quoad huius positionem, cum Galeno, c. 6. lib. 8. de vsu partium, oritur a quinto pari neruorum cerebri: & in cauitate ossium degenerat in membranam tenuissimam.

Aer ingenitus.

Quoad aerem ingenitum: hic e sententia Galeni cap. 5. libro 7. de Placit. cap. 6. libro 8. de vsu partium, nihil aliud est, quam sensorium auditus: vnde Galenus dixit, auditus sensorium esse aerium. Et capite 2. libro de org. odorat. ait, auditus organum esse simile aeri. Et capite secundo, libro quarto, de loc. affect. inquit, tangendi organum esse crassissimum; videndi tenuissimum; auditus minus tenue. Hic per sensorium visus, non debet intelligi crystallinus, nam hæc sententia esset falsissima, crystallinum esse tenuiorem organo auditus, quod aerium est, & obtusum oculorum effugit. Quare per visus organum intelligi debet calidum innatum crystallini, quod particeps est spiritus animalis, luminis. Et hoc modo calidum innatum auris est minus tenue, cum sit aeriũ: quia aer ingenitus est minus tenuis, quam calidum innatum, particeps non aeris, sed spiritus animalis. Ad rem. Aer ingenitus est organum auditus. Et hoc calidum ingenitum pertinet ad labyrinthum, de quo suo loco. Hoc autem calidum innatum Galenus capite tertio libro quinto de Placit. vocat spiritum auditorium, qui permistum habet aerem externum, eiusque ingressu reficitur. Aer enim hic ingenitus, cum sit mistus e simplici calido natiuo, & simplici aere natiuo: æquum est, vt ex his duobus reparetur. (Aer ingenitus nil aliud est, quam calidum innatum aurium, quod habet permistum aerem: ideoque non modo reficitur e puro sanguine, sed etiam ex aere externo.) Quare præter sanguinem, est etiam necessarium, vt aer externus ingrediatur. Quod cognoscens Aristoteles, (qui diligentior fuit Galeno) capite decimo, libro secundo de vsu partium dicit, sensorium auditus esse aerium. Et capite primo, libro quinto de generatione animalium ait, hoc sensorium egere corde, vt meatus auditorij tendant in cor: omnes enim sensus oriuntur a corde, quatenus per meatus, idest, per arterias conseruatur eorum calidum innatum: Cæterum, cum calidum auris sit aerium, & proinde necesse habeat, vt conseruetur beneficio aeris; (nam e quibus generamur, ex ijsdem conseruamur) hinc scribit capite 11. libro primo de histor. animal. aures esse capitis partes, vt nulla spiratio desideretur: nihil aliud significans, nisi aerem per inspirationem ingredi caput: nam per caput fit inspiratio. Vnde Aristoteles capite secundo, libro 5.

A de generat. animal. inquit, extrema sensorij auditus terminari ad partes spiritales, non alia sane de caussa, nisi vt ingrediatur aer: Et addit hinc fieri, vt oscitantes & respirantes minus audiant: tunc enim eodem tempore motus alterans, qui fit de obiecto auditus, perducitur ad sensorium, & per myringam, & per meatus internos, qui pertingunt ad locos respirationis. Vnde ex huiusmodi situ aliqua e parte sequitur detrimentum in auditu: sed hoc factum est, quia fuit necessarium, vt calidum innatum auris conseruaretur, quod fieri non potuit, nisi aeris externi beneficio. Proinde hi meatus pertingunt ad locos respirationi dicatos.

Mēbrana.

Fabricam myringæ, proponit Galenus capite tertio libro quinto de Placitis, capite sexto, libro octauo de vsu partium, & Hippocrates libro de carnibus, est enim membrana seu pellicula iuxta os: eaque est tenuis & siccissima. Quoad magnitudinem, est medio B criter densa & crassa. Genita est e semine: non ex alia membrana. Eius situs est, in primo meatu osseo, spectante ad meatum cartilagineum: & extenditur oblique, vt recta respiciat meatum osseum, & oblique respiciat meatum cartilagineum.

Ossa.

Ossa cum Galeno capite sexto, libro octauo vsu partium, & præsertim ossa illa continentia sunt admodum dura, densa, anfractuosa, a formatrice effecta: vnde etiam meatus anfractuosi dicuntur, capite secundo, libro primo de sym. causs. Hi meatus, qua cerebrum spectant, sunt strictiores. Auicennas addit, oriri ab osse petroso, & deduci ad cauitatem, vbi aer nunquam deficit.

Sed hic meatus osseus non est vniformis: diuiditur enim in cauitates & meatus exiguos. Cauitates potissimum sunt tres. Prima & exterior, est proxima meatui cartilagineo, & vocatur tympanum (nam myringa improprie dicitur tympanum) & hæc cauitas C reliquis duabus maior est, habetque duas fenestras; vna est oualis, ad similitudinem oui, quæ est elatior, & in sui medio, idest, in ipsa cameratione seu cauitate tympani, desinit in secundam cauitatem: altera fenestra est rotunda, & est humilior quam oualis, declinatque ad posteriora, & per os, per meatum osseum penetrat, atque in geminos canales formatur, quorum alter tendit ad secundam cauitatem, alter ad tertiam: & secunda hæc fenestra semper permanet aperta, ad differentiam prioris. Præterea prima hæc cauitas obtinet foramen, in quod desinit canalis, qui suscipit portionem duriorem nerui quinti paris. Habet etiam hæc prima cauitas foramen, quod terminatur in alteram paruam cauitatem, & prope radicem gargareonis inseritur. Hæc de prima cauitate.

Secunda cauitas vocatur Labyrinthus, habetque foramina, quæ via sunt quinti pars nerui, sed mollioris non duri, hæc cauitas residet ad finem primæ cauitatis, sed minor est, & vicinior cerebro, quam prima cauitas. capite tertio, libro de organ. odorat.

D Tertia cauitas dicitur Cochlea, & cœca, quia foramen habet simile anfractui cochlearum, capite vndecimo, libro primo histor. animal. omnino minor est reliquis duabus, & foramē habet commune cum prima & secunda cauitate, beneficio cuius habet commercium, & cum tympano, & cum labyrintho: Et oritur hæc tertia cauitas a fenestra circulari tympani, quæ desinit in labyrinthum, & in cochleam.

Tria ossicula.

Sed præterea huic osseo meatui adduntur tria ossicula, quæ in tympano, in prima cauitate collocantur: suntque Malleolus, Incus, & Stapes: quæ tria duobus articulis inuicem coniunguntur. Malleolus autem insertionem habet cum myringæ facie interna: & versus anteriora attollitur huius ossis caput, cui insidet incus, & sui portione caua suscipit, incipit tuberculum malleoli, & incus crure suo

crassiori & elatiori hæret tympano, reliquo crure coniungitur cum capite tertij ossis, scilicet stapedis. Stapes autem sua basi spectat ad fenestram tympani, id est, oualem, quam hoc ossiculum claudit. De horum vsu post differemus.

Cartilagines. In aure cartilagines triplices sunt perpendendæ: primum enim auris externa, extra meatum osseum; ex his formatur, & oculis nostris subijcitur. Hinc Galenus capite quarto, libro tertio alim.capite sexto, libro de cibis bon.& mal. succi.capite 12.lib.11. de vsu partium ait, auris substantiam esse cartilagineam, loquens de externa aure seu meatu externo cartilagineo, qui producitur vsque ad myringam. Secunda cartilago pertinet ad tympanum, quæ osseum annulum vnit cũ reliquo osse tympani, quia sine hac cartilagine non potuisset tuta esse coniunctio; ideoque hæc cartilago non est extra. Tertia cartilago spectat ad partes extremas trium ossiculorum, præsertim vbi malleus cum incude iungitur, & intus cum stapede.

Ligamenta. Ligamentum etiam pertinet ad ossicula illa tria, quatenus hæc ligamento quodam molli colligitur.

Cutis. Cutis spectat ad aurem externam: quam externam partem Aristoteles vocat auriculam, capite vndecimo, libro primo de histor.animal. Huius pars superior dicitur pinna, & constat e carne & cartilagine, inferior dicitur fibra, & constat solum e cuti, sine cartilagine.

Communia instrumẽta. Organa communia, sunt nerui, & vasa. Nerui sunt caussa vel tactus, vel motus, & pertinent ad aurem internam, ad tympanum, non omnibus modis, sed ad tympanum pertinent vt ossicula contineant. Nerui autem qui pertinent ad aures externas, oriuntur a secunda coniugatione spinæ, suntq; in homine admodum exigui, quia etiam aures in homine sunt fere immobiles, capite sexto, libro decimosexto vsu partium. Nerui autem ipsius tympani, sed duri, prodeunt a quinto pari cerebri, & inseruntur in musculum ossiculorum. Quoad vasa: hæc sunt venæ & arteriæ perexiguæ, comm. vigesimosecundo, sectio. quinto, lib.6.epid.

Musculus. Musculus est exiguus, & oritur a substantia simili ligamento, qua os cuneiforme committitur cum temporali osse, & desinit hic musculus in tendinem gracilem, qui producitur in maiorem aptiphysin, id est, processum malleoli, & per medium tympanum excurrens, incumbit articulo, quo stapes cum altero crure incudis copulatur. Vnde oculatissimus Fallopius secundum visum deceptus est; idque factum est, quia vsum ignorauit. Vidit quidem tunc tendinem gracilem, sed credidit esse neruulum; cum tamen sit tendo, nam huius portionis vsus, non ad neruum: sed ad tendinem spectat.

Auris tota. Quoad totam aurem. Temperamentum ipsius est frigidum & siccum, quia hoc instrumentum componitur e particulis, maiori e parte frigidis & siccis. Id quod accidit, est compositio, nimirum figura, magnitudo, & situs. Figura orbicularis est, extra deuexa, intus conuexa, vnde rationabiliter meatus cartilagineus flexuosus formatur, capite duodecimo, libro vndecimo de vsu partium. Magnitudo auris ea est, quæ & auditui conuenit, nec impedimento est capiti. Sita est in capite, quia est pars capitis capite vndecimo, libro primo de histor.animal. Et collocatur in capite ad latera, capite quinto, libro octauo de vsu partium, & ita collocatur, vt promineat, capite 12.lib.11.vsu partium.

Finalis caussa. Hæc autem omnia a natura creata sunt gratia auditus. Ideoque auditio est propria operatio, destinata huic instrumento, capite vndecimo, libro primo de histor.animal. Hoc etiam Plato in Timæo statuit: vbi etiam vult, maxime conferre auditum ad Philosophiam adipiscendam cum sermo ad auditum pertineat. Galenus capite secundo, libro de org.odorat, & capite tertio, libro quinto de Placit.ait, aurium actionem, esse cognitionem vocum, & sonorum. Quamobrem est propria aurium functio.

Quomodo fiat auditio. Quomodo autem fiat auditus, explicat Aristot.libro, 2. de anima. Nam ad auditionem efficiendam oportet, vt proprium obiectum agat in sensorium, ita vt sensorium alteretur, & alteratum alterationem dignoscat. Et Galenus capite quinto, lib.8. de vs. part, ait: vt fiat auditus, oportet vt sensorium afficiatur. Explicandum ergo quodnam sit proprium hoc obiectum, quæ caussa efficiens, & quod subiectum illius obiecti. Obiectum ergo est sonus: cap.6.lib.8. de vsu part. At hic sonus fit in aure, sed tamen extra aurem; quandoque etiam intra, sed præter naturam: si extra, & in corpore, & extra corpus, cap.4.lib.1.de sympt.causs. At quomodocunque fiat, necesse est, vt efficiatur ictus, & velox percussio, quæ fieri potest in aqua, magis autem in aere, inter duo corpora solida, lenia. Galenus cap.4.lib.1.de symptom. causs.ait: sonitum quandoque fieri in aure, cum tamen nihil extra sonet, idque accidere propter motum, circa cerebri membranas. At soni subiectum est aer: ideoq; aer requiritur vnus continuus, agitatus: vnde & aerem internum, intra autem exsistentem, agitari & commoueri oporteat. Fit ergo auditus, dum sonus, ob aeris ictum excitatur, perducitur per aerem, vsque ad sensorium.

CAPVT XXVII.

De applicatione methodi anatomicæ, ad Aures.

Transitio. IAm cognoscendum est, quomodo & partes auris, & tota auris concurrant ad propriam suam functionem, nimirum ad auditionem. Ideoque cum fiat auditus, ob sonum per aerem ad sensorium productum: facile patet, partem auris præcipuam esse finem meatus, vbi neruus dilatatus coniungitur, c.5. lib.1.de sympt.caus. Pars enim præcipua est neruus dilatatus ad finem.idest, ad labyrinthum, ad finem secundæ cauitatis. Hoc sensu Galenus. cap 6. lib.8. vsu part. ait; cerebro ad aures descendere neruum, qui recipit auditus obiectum, sicuri crystallinus recipit obiectum visus: vnde recte Auicennas dicit, hunc neruum correspondere humori crystallino in oculo.

Neruus expansus. Galenus cap.5.libro 8.de vsu par. ait: aures obtinere neruos, quoniam aures affici debent. Et cap.6.euidenter asserit, ad hunc neruum pertinere iudiciũ. Concurrit hic neruus per temperaturam suam: cuiuslibet enim instrumenti pars præcipua, per crasin suam determinatam concurrit. Concurrit etiam per consequens nimirum per mediocrem mollitiem, cap.5.libro 8.vs.par. Est enim hic neruus minus mollis neruo optico: mollis est propter sensum, quia molle facilius patitur, cap. 6. lib.8. vsu part. at mollities non est insignis, gratia custodiæ, quam natura maxime solet respicere; ideoque maluit eligere mediocrẽ mollitiem, quam vt sensum faceret exquisitissimum, qui non duraret. Cõducit etiam hic neruus per id quod accidit, idest, per magnitudinem: nam aures habent magnos neruos propter sensum.cap.9.lib.5.vsu part. hæc autem magnitudo potissimum ad latitudinem pertinet, nõn alia de caussa, quam vt hic neruus particeps esse possit copiosi aeris ingeniti. Per situm cerebro vicinum confert; nam ob hanc vicinitatem, non tantum facultas prompte ad aures transmittitur, sed etiam obiectum & susceptum & cognitum defertur in cerebrum, in sensorium commune, ca.6. lib.8.vs.p. Situs nerui reconditus, facit ad tutelam, ne ita facile lædatur.

Aer ingenitus. Aer ingenitus, concurrit, vt sine quo non: siue hoc enim nec receptio nec iudicium fieri potest. Nam quoad receptionem, Galenus cap.2.lib. de org.odor. ait: aures obtinere corpus simile aeri, (idest, aerem ingenitum)

ingenitum)ad sonos recipiendos aptum. Et cap.6.libro 7.plac. ait, auditus organum (non hic loquitur de neruo expanso,sed de eius calido innato)esse aerium,& alterari a vocibus : quare alteratio & receptio pertinet ad aerem ingenitum.Iudicium quoque pertinet ad hoc calidum ingenitum aerium: nam Galenus cap.6.lib. 7.de plac. ait: auditus organum esse aerium, quo proprias aeris affectiones, id est,sonos & voces dignoscimus, & iudicamus. Et Aristoteles lib.2.de anima,inquit:aerem insitum exacte sentire, seu iudicare differentias motus aeris, id est, sonorum : quatenus scilicet concurrit, vt sine quo non: nam præcipuum organum est neruus expansus, donatus aere ingenito.

Quomodo conferat ad auditũ aer ingenitus.

Concurrit autem aer ingenitus, & per tenuẽ substãtiam,& per situm. Per substantiæ suæ tenuitatem concurrit, secundum philosophum lib. 2.de anima, nam dum externus aer mouetur, etiam internus agitatur.Sed hoc dictum recte,quæso,intelligatur. Aer ingenitus,secundum philosophum,est immobilis,neque per labyrinthum errat,vel de loco ad locum mouetur, sed hæret neruo expanso, & hunc non derelinquit. Mouetur autem aer ingenitus motu alterationis, non locali: & hæc alteratio fit a sono; dum enim a sono alteratur aer externus,fit vt etiam internus alteretur. Valeant ergo interpretes, qui putant Aristotelem loqui de motu locali. Præterea aer ingenitus confert per situm, vt sedem habet in meatu osseo,cui neruus expansus includitur.Sicut ergo calidum innatum,quod habet permistum spiritum animalem,in crystallino residet: ita aer ingenitus residet in neruo expanso.

Mẽbrana.

Myringa concurrit ad custodiam cap.6.lib.8.vs.p. operit enim & tuetur neruos: & confert per duritiem,quæ maxime vtilis esse solet ad partium custodiam. Notandum autem concurrere myringam, per mediocritatem quandam inter raritatem & densitatem:vt scilicet custodire posset partem præcipuam, nimirum neruos, citra tamen impedimentum propriæ operationis,videlicet auditionis: nam per hanc mediocritatem inter raritatem & densitatem,tenuitatem & crassitiem, potest sine impedimento sonos suscipere. Sic ergo membrana,per duritiem respicit custodiam: ita per tenuitatem concurrit, vt melius fiat actio: qua de caussa hominem auditum habere exquisitum, scribit Aristoteles, cap.2.lib.5. de gen. anim. Myringa etiam concurrit per id quod accidit, nimirum per situm,qui obliquus est ad meatum cartilagineum,& rectus ad tympanum. Situs obliquus ad meatum cartilagineum, facit ad custodiam: sic enim quæ auri extrinsecus occurrunt, non ita facile possunt lædere. Recta autem ad tympanum est positio,nõ ratione custodiæ, sed vt melius fiat receptio, quia species promptius recta fertur.

Ossa continentia.

Quantum ad ossa:hęc in auribus duplicia sunt,nimirum,Continentia,& contenta. Continentia,quæ meatum osseum constituunt, per suam duritiem seipsa custodiunt; & sunt etiam in caussa vt contenta seruentur. Præterea per duritiem sunt in caussa, ne parietes meatus cõcidant, quod fieret, si meatus hic esset membraneus,vnde species audibiles sine impedimento ingredi non possent. Sed cum cartilagines etiam eam habeant duritiem vt non concidant: nihilominus hic meatus internus potius fuit osseus, quam cartilagineus; vt sic magis faceret ad custodiã. Præterea speciem audibilem ita magis seruat sonoram;qua ratione ossa non tantum ad custodiam concurrunt,sed etiam vt melius fiat actio. Concurrunt etiam ossa per dẽsitatem, cuius beneficio externum aerem, qui pro reparatione aeris ingeniti ingreditur,continent. Per cauitatem concurrunt ossa:cuius beneficio hæc ossa sunt via speciei,& sunt ductus aeris. Concurrunt etiam ossa per conformationem anfractuosam, quæ in caussa est, ne aer incorrectus citra alterationem neruum recta petat: quod fieret, nisi meatus esset anfractuosus. Præterea meatus hic osseus habet plura foramina: quædam sunt viæ neruorum,quædam aeris, nonnullæ excrementi. Foramen ergo quod pertinet ad tympanum, est quod perducitur ad nares & palatum; cuius beneficio aer ingreditur meatum osseum, non per myringam, sed per meatus pertinentes ad nares, ideoque dum aer per nares inspiratur, portio ingreditur meatum osseum auditorium,pro refectione aeris ingeniti; vnde philosophus cap.2.lib.5.gen.animal,ait,aures impleri spiritu,quomodo sunt vicinæ origini loci spiritalis,idest,per quem aer attrahitur.Concurrit etiam hic meatus osseus per magnitudinem; magnus enim est, vt plura admittere & continere possit corpora, habet quippe cauitatem triplicem, tympanum, labyrinthum,& cochleam: Vnde etiam mirum non est, si hic meatus per multiplices suas cauitates, est via excrementi,speciei,& receptaculũ aeris. Excrementum(quod pauci sciunt)suscipitur a tympano,per fenestram oualem,quę pertinet ad labyrinthũ,& cum non liceat, vt assiduo excrementa aggrediantur: fit vt fenestra hæc oualis non semper permaneat aperta,sed modo aperta,modo occlusa,quatenus scilicet clauditur a stapede. Species producitur, non per fenestram oualem;quæ non semper est aperta,cum tamen necessarium sit, vt species deferatur per fenestram,quæ perpetuo sit aperta: quare species ingreditur per fenestram tympani circularem, quæ perducitur ad labyrinthum,semperque aperta est:in labyrintho autem fit auditus, quia in eo neruus expãsus residet,cum aere ingenito, deinde hæc species a labyrintho producitur in cerebrũ, in sensorium commune. Sic ergo tympanum respicit excrementa, secundum fenestram oualem. Tympanum autem secundum fenestram circularem, & labyrinthus, respiciunt ingressum specierum. Tertia cauitas, quæ cochlea dicitur, est aeris receptaculum,nam aer imprimis recipitur a tympano, per fenestram circularem: vt autem aer detineatur, & detẽtus elaboretur & alteretur,opus est cauitate quadã ossea, quæ sit cęca & occlusa,non ita aperta ne facile aer egrediatur. Postremo concurrunt hæc ossa per situm: quatenus enim meatus hic osseus infra vergit, & ad meatum cartilagineum tendit,vtilis est,vt species suscipiatur. Vt autem hic meatus positionem habet superiorem, versus cerebrum; est in caussa, & vt facultas animalis suscipiatur, & vt communicetur species audibilis ipsi cerebro,seu communi sensorio.

Officula.

Quoad officula;Fallopius admodum diligens anatomicus, asserit ossicula moueri, vt concussa myringa malleolus commoueatur:at non affert caussam, quare moueantur. Pueriliter nonnulli, hæc ossicula speciem deferre dicunt; nam hæc ossicula pertingũt ad fenestram clausam, species autem debet deferri per fenestram apertam.Neque dici potest,quod hæc ossicula speciem conseruent,quia meatus osseus sufficit ad soni conseruationem. Quare hæc ossicula connumeranda sint inter partes, quæ faciunt ad custodiam,& nerui expansi,& aeris ingeniti:sic autem decet conseruari partem instrumenti præcipuam. Sane in hunc vsque diem horum ossiculorum vsus fuit incognitus.Ego vero statuo,hæc ossicula non esse partes principales, non sine quibus non,neq; conferre vt melius fiat actio, sed facere ad custodiam. Omnes enim cuiusque instrumenti partes in hac quadruplici sunt differentia. Faciunt autem ad custodiam nerui expansi,& calidi innati huius nerui:quatenus horum ossiculorum beneficio,excrementa expurgantur. Nam sicut hæc retenta, auribus & neruo expanso obesse possunt: ita dum excernuntur, neruus expansus custoditur. In nutritione nerui expansi(sicut in qualibet nutritione)necessario duo excrementa generantur, crassum, & tenue: idque nõ tantum

tum in infantia, ſed etiam in ętate prouectiote. Craſſum igitur illud excrementum, genitum in labyrintho, ſecundum neruum expanſum, neceſſe eſt vt expurgetur, ne ibi manens præcipuum inſtrumentum offendat. Non quidem veriſimile eſt excerni per partes ſuperiores: hoc enim excremẽtum, quia craſſum eſt & terreſtre, deſcendit, non aſcendit. Si deſcendit, duplex tantum eſt vita, & vtraque ad tympanum: vna per feneſtram circularem, altera per oualem. Per circularem egredi nequit: per hanc enim ingrediuntur ſpecies: quæ hac ratione impuræ fierent, & auditus redderetur obtuſius. Quare excrementum hoc deſcendit in tympanum, per feneſtram oualem, quæ aperitur & clauditur, beneficio horum trium oſſiculorum: aperitur, dum oſſicula mouentur; clauditur, dum quieſcunt. Verum, non tantum propria labyrinthi excrementa, per oualem feneſtram deſcendunt; ſed etiam cerebri excrementa, ſi quandoque in labyrinthum deferantur, per eandem deſcendunt. Nam in tenella infantium ætate, in qua humiditates magis redundant; ſit, vt non tantum nerui expanſi, ſed etiam cerebri excrementa, diſtillent in labyrinthũ: vnde etiam ipſius cerebri per aures fieri poteſt euacuatio, quemadmodum teſtatur Galenus eod. aphoriſ. 24. ſect. 3. & c. vltimo, lib. 7. metg. Hìc autem notandum cum Galenò, loco cit. libro 7. method. cerebrum purgari per aures, & hinc per palatum. Innuit enim Galenus excrementum, quod producitur a labyrintho in tympanum, non neceſſario euacuari per myringam, & hinc per meatum cartilagineum, ſeu auriculas externas; ſed ex auribus perduci ad palatum. Et in hãc ſententiam Galenus quoque cap. 12. lib. 6. de tuen. ſan. ſtatuens, aurium magnum eſſe vſum; ſubdit, materiam excremenritiam aurium, ſeu excrementa, quæ perducuntur ad tympanum, non eſſe excernenda per myringam, ſed eſſe deriuanda ad nares & palatum. Ex his ergo patet, maximam horum oſſiculorum eſſe neceſſitatem: vt, dum mouentur, & aperitur illa feneſtra, materia illa excrementitia eo deſcendens, poſtea expurgetur per meatus, ad nares & palatum pertingentes.

Hæc de horum oſſiculorum vſu: iam & compoſitionis rationem reddere conabimur. Et primum, hæc oſſicula fuerunt parua, non magna, quoniam collocantur in ſede anguſta, in tympano: præterea fuere parua, quia ad aperiendum feneſtram pro excrementorum purgatione, opus quidem fuit motu, ſed debili, qui oſſa magna non requirebat. Inſuper, quod hæc oſſicula, magnitudine ſua exigua præſtare non potuerunt, numero id ternario ſupplent. Quoad ſitum: malleolus ſpectat ad myringam, quia malleolus habet rationem baſis aliorum oſſiculorum: ſtapes ſpectat ad feneſtram, quia illam aperit, & claudit: incus reſidet in medio, vt hoc os cum vtroque reliquo coniunctum, in cauſſa ſit, vt ſtapes melius moueatur: prout enim ſtapes prõptius mouetur, pro eo etiam feneſtra promptius aperitur, vt melius excrementa deſcendant.

Cartilagines.

Quoad cartilagines, hę pertinent ad aurem externam, ad tympanum, & ad oſſicula. Cartilagines auris externæ, per id quod conſequitur, nimirum per duritiem, quæ media eſt inter duritiem carnis & oſſium (cap. 12. lib. 11. de vſu partium,) conferunt, & ad cuſtodiam, & vt melius fiat auditus. Ad cuſtodiã quidem, quia hæç cartilago nec ita facile frangitur, vt oſſa; nec ita facile contunditur, vt caro: quod etiam Ariſtoteles habet, cap. 9. lib. 2. de part. animal. Sic ergo durities immediate facit ad cuſtodiam: mediate autem ſecundum Auicennam, confert ad auditum, quatenus figuram fornicis ſeruat apertam, ne concidat, vt ſpecierum ſoni via ſit patens. Præterea hæc cartilago immediate conducit, vt melior fiat auditio, cap. 12. lib. 11. de vſu part. vbi Galenus ſcribit, hanc cartilaginem per duritiem ſuam, fundere ſonum, vt efficacius agat in ſenſorium; ſonus enim efficacior ſeruatur beneficio ſubſtantiæ cartilagineæ, vt obiectum fiat potentius; & proinde magis ſtrenue agat in ſenſorium; vnde in cauſſa eſt, vt iudicium fiat exactius & melior auditio.

Confert etiam cartilago per id quod accidit, nimirum per compoſitionem, id eſt, per ſuperficiem, figuram, meatum, magnitudinem, & ſitum. Iuuat per ſuperficiem: quia meatus cartilagineus (quem auriculas appellat Ariſtoteles) per ſuperficiem mediam inter piloſam & leuem, eſt in cauſſa, vt melius fiat auditus; nam ſuperficies prorſus æqualis, non ſeruaret motum: nimis autem piloſa ſuperficies impediret motum: media igitur maxime vtilis fuit, cap. 11. lib. 1. de hiſtor. animal. Per figuram cartilago confert ad cuſtodiam, & vt melius fiat actio. Ad cuſtodiã: quia cartilaginis flexuoſa figura, facit, vt non tantum aer corrigatur & contemperetur, ſed etiam corporum exiguorum impetus ea figura propulſatur, ne recta in aures ferantur, cap. 6. lib. 8. vſ. part. Præterea per hanc flexuoſitatem cartilaginis, portiones magis cõplicantur, cap. 12. lib. 8. de vſu part. Hæc quoque figura flexuoſa, vergit ad aliquam rotunditatem, quæ & ipſa ad tutelam facit. Inſuper figura flexuoſa eſt in cauſſa, vt melius fiat auditio, ſecundum Auicennam: hac enim flexuoſitate vox retinetur, nec ita facile diſſipatur. Et hoc etiam voluit philoſophus, cap. 2. lib. 5. de gener. animal. vbi ait: hominem procul minus audire, quam aliqua bruta, quia homo & minus longas, & minus intricatas ſeu flexuoſas habet auriculas. Per meatum etiam iuuat cartilago: quatenus eſt via vocis & ſoni. Confert etiam per magnitudinem, cum Galeno cap. 12. lib. 11. de vſu part. nam pro magnitudine ſua magis auget & fundit ſonum, quia in maiori quanto maior virtus. Verum talem eſſe oportuit magnitudinem, quæ non eſſet impedimento in homine, propter pileos & galeas, quibus homines vti ſolent. Conducit etiam per ſitum: nam cartilago ſurſum extenditur, & ratione ſoni, & vt meatus reddatur magis flexuoſus, vt impediantur quæ extrinſecus auribus incidere poſſunt, cap. 11. lib. 11. vſu partium. Cartilago tympani eſt in cauſſa, vt tympani membrana prope ſit oſſibus, & his inſeratur: æquum enim non erat, oſſa myringam ſine medio tangere. Oſſicula etiam cartilaginem obtinẽt ſecundum ſuos articulos, vt melius fiat motus. Et hinc myringa, dum tangitur a malleolo, non patitur: malleolus tangit myringam, ſed tangit ſecundũ partem extimam, quæ eſt cartilaginea.

Ligamenta. Cutis.

Ligamenta oſſiculorum, ſunt in cauſſa roboris articulorum, vt etiam in reliquis articulis.

Cutis eſt ad cuſtodiam auris externæ.

Inſtrumẽta communia.

Organa communia, eundem habent vſum, quem in alijs partibus. Notandum tamen circa neruos muſculorum, eſſe neruum muſculi in tympano exſiſtentis, qui vim motricem defert in muſculum. Et hic concurrit, ſeu vtilis eſt per ſuam actionem, quæ eſt retractio incudis, vnde ſtapes etiam retrahitur, & hinc ſit apertio feneſtræ, vt tandem excrementa egrediantur.

Auris tota.

Quoad totam aurem: hæc confert per ſitum. Nam ſecundum Galenum cap. 5. lib. 8. vſu partium, cerebrum eſt in capite propter oculos: contra, reliqua inſtrumenta ſunt in capite propter cerebrum, nam organa quælibet ſuſcipiunt neruos a cerebro. Oculum propter ſuam actionem oportuit eſſe in loco edito, vt optima fieret viſio. Veſalius voluit etiam aurem in loco eminenti eſſe collocatam, cum ſonus in ſublime feratur. Sed decipitur Veſalius: nec enim in ſublime tantum fertur, ſed quo a ventis impellitur. Vnde Ariſtoteles cap. 10. lib. 2. de part. animal. ait: aures eſſe capitis partes, & ſecare caput in duas partes; quoniam auditus non modo fit per directum, vt viſio, ſed etiam vndique. Quatenus autem aures ſunt

eminen-

eminentes, conferunt, vt promptius deferatur species ad sensorium commune: neque secundum situm dextrum vel sinistrum plurimum prodest; quia non est differentia inter dextram & sinistram aurē, com. 44. lib. 6. epidem.

CAPVT XXVIII.

De Olfactus Organo.

Nomen.

GAlenus c. 4. l. 1. de sym. caus. ait: nasi finem esse organum odoratus. Vbi per organum olfactus, nō intelligit organum adæquatum. Nos autem in præsentia organum adæquatum intelligimus; & propter ea non modo finem narium, sed & finem, & totos nares: & liceat hoc organum adæquatum nominare nasum, vel nares.

Definitio.

Quamobrem, nasus est, *instrumentum genitum e carne propria, spiritu vaporoso, ossibus, cartilagine, membrana, cuti, communibus organis, & musculis; a propria generatrice; gratia olfactus.* In huius definitionis explicatione, saltem circa caussam effectricem & finalem versabimur. Quo igitur ad caussam effectricem; videndum, quomodo se gesserit, circa fabricam omnium particularum, e quibus constitutum est hoc olfactus organum.

Propria caro organi olfactus.

Primum diximus instrumentum hoc genitum esse e popria carne. Per propriam carnem intelligimus eam huius organi particulam, quæ ad proportionem respondet crystallino in oculo: quæ sane particula nihil aliud est, quam quoddam cerebri germen, e quo constituuntur duo processus, pertinentes ad ventriculos anteriores cerebri, qui processus sunt satis similes neruis. Galenus cap. 5. lib. 7. de plac. hos processus vocat extrema anteriorum ventriculorum cerebri. Vnde cap. 10. l. 3. loc. aff. ait; olfactus organum esse in fine ventriculorum cerebri: quem locum Galenus vocat processus mammillares, seu papillares.

Alteratrix huic particulæ tribuit temperiem, admodum similem temperamento cerebri, nimirum frigidam & humidam; nam hi processus, sunt cerebri germina: nihilominus cerebri substantia aliquantulum magis frigida est & humida, quam hi processus.

Alteratrix etiam dedit id, quod hanc temperiem sequitur, nimirum mollitiem & albedinem. Et cum hæc propria caro sit minus frigida & humida, quam cerebrum: hinc factum est; vt fieret minus mollis, quam substantia cerebri; sed mollior substantia neruorum, dum scilicet nerui progrediuntur, & extenduntur. Minus ergo mollis est, & neruo optico, vt degenerat in retiformen, & neruo expanso. Cum igitur hęc caro sit frigida, humida, & mollis; recte dixit Aristoteles cap. 9. lib. 2. de anima, olfactus organum non esse exactum perfectum; qui organum tale debet esse potentia, quale obiectum est actu; quia obiectum agit in sensorium, & hoc in sui naturam conuertere debet: at obiectum, idest, odor, habet rationem sicci: quare & organū olfactus potentia siccum esse debet, vt actu siccum reddatur ab obiecto odore. Verum, cum hi processus mammillares sint actu frigidi & humidi, & quidem valde humidi: non nisi maxima difficultate ad siccitatē reduci possunt. Propterea, secundum Aristotelem, ratione huius difficultatis homo obtuse & remisse olfacit: & nihil percipit, seu olfacit, absque vel dolore, vel voluptate, quia scilicet oportet, vt obiectum efficaciter agat, propter organi imperfectionem, id est, propter eius humiditatem. Id ergo homini euenit in olfactu, ab organi imperfectione, quod contingit brutis in visione habentibus duros oculos: vnde opus est vt obiectum efficacissime agat. Hic Aristoteles (dicant alii quicquid velint) respicit nō tantum ad receptionem, sed etiam ad iudicium: bruta nō tamen melius recipiunt, sed etiam melius iudicant odores, quam homo; ob huius carnis papillaris imperfectionem & humiditatem: vnde Aristoteles cap. 9. lib. 2. de anima, & in lib. de sensu & sensil. ait; non ita manifestum esse, quid sit odor, sicuti patet, quid sonus. quid color; ideoque hominem ait a pluribus animalibus superari in olfactu, licet sapores exquisite percipiat, & multo exquisitius quam odores, quia scilicet organum in homine est impurum, ob humidam temperiem. Porro notandum, impuritatem organi in homine esse duplicem, natiuam, & ascitiriam. Natiua est, quoniam hoc cerebri germen magis est humidum, quam requirat olfactus, potius enim deberet esse siccum. Accedit impuritas aduentitia, quia cerebrum excrementa & copiosa, & humidiora demittit in organum olfactus, Et propterea dicit Aristoteles, problem. 10. sect. 33. hominem parum valere olfactu, quia latiora habet foramina, ob quæ promptius superfluitates admittit.

Generatrix autem per formatricem, hanc propriam carnem formauit teretem, & latiorem, quam profundiorem: est enim oblonga, concaua, conuexa, sed sine cauitate, & rara, cap. 2. lib. de org. odor. Quoad situm, oritur a ventriculis cerebri anterioribus, & defertur inter cerebrum & os sphenoides, & os frontis, & desinit in ethmoides. Galenus c. 6. lib. 8. de vsu part. dicit, olfactus organum esse repositum in cranio, secundum illam partem, quæ continet vapores. Eodemque modo cap. 5. lib. 2. de plac. ait, propriam carnem huius instrumenti habere sedem, vbi cerebri ventriculi anteriores sunt vaporosi.

Spiritus vaporosus.

Recte secundo loco diximus, hoc instrumentum constitutū esse e spiritu vaporoso: quemadmodum euidentissime testatur Galenus cap. 6. lib. 8. vs. part. & cap. 5. libro 7. de plac præterea cap. 2. & 4. lib. de org. odor. ait, olfactus organum esse simile vapori. Vapor autem secundum Galenum. c. 6. lib. 1. de symp. causs. est humor attenuatus: quare hoc olfactus organum est tenuius organo gustus, quia organum gustus est humerosum aqueum. Hinc Galenus cap. 2. lib. de org. odor. ait, organum olfactus esse medium inter aerem & humorem, vt sit crassius aere, tenuius humore. Et cap. 6. lib. 5. de sympt. causs. ait; olfactus organum esse halituosum. Non loquitur de processibus mammillaribus, sed de calido innato organi olfactus. Proinde calidum natiuum in processibus illi, non est simplex, sicuti in organo tactus, sed particeps vaporis. Hinc Galenus cap. 6. lib. 8. vsu part. dicit olfactus organum esse cerebri ventriculos anteriores, non omnibus modis, sed quatenus hæc caro vaporosum spiritum continet. Et ca. 22. lib. 4. simplic. Galenus dicit, non omne odoratum esse suaue: suaue enim illud esse, quod familiare est spiritui, vapori, calido innato, contento in ventriculi cerebri; insuaue autem quod non est familiare. Hic procul dubio per spiritū Galenus nihil aliud intelligit, quam calidum innatum vaporosum, non spiritum animalem. Galenus hoc videtur accepisse a Philosopho, qui lib. de sensu & sensili ait; odoratus sensorium in capite contineri, & cum halitu spirtuoso ferri, vt ad spirantem penetret locum, Quare per spiritum halituosum, Galenus intelligit calidum innatum, particeps halitus, vaporis. Hoc sensu etiam philosophus cap. 4. lib. 2. de gen. animal. ait; olfactus meatus esse plenos spiritu natiuo: & addit hos meatus contingere aerem externum; vt scilicet ex hoc aere externo, verso seu mutato in vaporem, seruetur calidum & innatum ipsius olfactus.

Ossa.

Præterea generatrix hoc instrumentum formauit ex osse ethmoide, cap. 7. lib. 8. de vsu partium. Hoc os colum dicitur, propter foramina quibus est præditum: hæc foramina sunt instar foraminum cribri, seu spongiæ; sunt enim etiam tortuosa, ad similitudinem

nem ſpongiæ, & quidem plura ſunt formina tortuoſa & anfractuoſa, quam recta. Habet autem hoc os quatuor partes. Prima eſt proceſsus ſuperior qui iacet inter proceſsus papillares. Secunda, eſt ad ſimilitudinem cribri perforata, & ſubijcitur duræ membranæ. Tertia eſt proceſſus inferior, qui ſuperiori proceſſui ex aduerſo reſpondet, & partes narium ſuperiores diſtinguit. Quarta eſt ſpõgioſa, quæ vtramque ſuperiorem narium partem implet, & perficit oculi orbitam. Et hæc de oſſibus magis internis.

Externa magis oſſa, ſecundum Galenum. cap. 19. lib. 11. vſu partium, formata ſunt minus dura reliquis, id eſt, oſſibus malarum & maxillarum. Et hæc oſſa, vna cum ſepto, tria ſunt: duo quidem (cap. 4. lib. de organ. odor.) diſcernuntur futuris, a medio naſi & ſuperciliorũ, & recta a ſummis partibus ad imum narium procedunt; tertium os dicitur ſeptũ, & cum Galeno com. 4. ſect. 1. lib. 6. epid. diuidit foramen naſi; hoc ſeptũ ducit originem ab octauo oſſe capitis, & deſinit ſuper os, quod ſupra oritur ab oſſe frontis, & terminatur ad naſi finem, vbi pinnæ narium ſunt locatæ. Porro hæc oſſa ita ſunt collocata, vt efficiãt nares foraminibus donatas. Foramina autem e cap. 2. lib. de org. odor. duo ſunt: quorum vtrumq; ſupra media naſi loca, efficit canalem quendam oſſeum, qui tria habet foramina; vt declarat Galenus cap. 11. libro 10. vſu partium, vnum foramen eſt pars oſſis intima, quod foramen quandoque eſt via excrementorum cerebri, & eſt etiam via aeris. Secundum foramen propoſiti canalis eſt eminens, vt canalis oſſeus ſurſum tendit ad cerebrum, & pertingit ad foramina tortuoſa oſſis ſpongoidis. Tertium foramen vergit ad oculos, & pertinet ad radicem oculorum.

Cartilagines.

Cartilagines, e quibus hoc inſtrumentum conſtat, vocantur alæ, cap. 12. lib. 11. de vſu partium, & ſunt minus duræ reliquis cartilaginibus, ita vt accedant ad ſubſtantiam, ſeu duritiem ligamenti. Sunt etiam ſatis tenues, cap. quarto, lib. de oſſ. Hæ cartilagines aliquando tres proponuntur: duæ nominantur pinnæ, ſeu alæ, quæ pertinent ad latera & annectuntur oſſibus: tertia autem præterea eſt cartilago, quam Ariſtoteles, cap. 11. libro primo de hiſtor. animal. vocat ſeptum, quæ duas interſecat, & inuicem dirimit: diligentiam tamen adhibens, cognoſcet, ſeptum hoc nil aliud eſſe, quam portiones alarum, quatenus hæ duplicantur. Quare duæ ſunt cartilagines, ſed duplicatæ: vt propterea Galenus non ſit reprehendendus.

Membranę

Membranæ in organo odoratus tripliciter ſunt perpendendæ: primum, vt tegunt proceſſus mammillares: ſecundo, vt ſunt via ſpeciei odorabilis: tertio, vt pertinent ad naſi meatum. Si primo modo ſumuntur, membrana eſt tenuis meninx, quæ proceſſus mammillares, vtpote cerebri germina tegit. Excipitur extrema portio proceſſuum mammillarium: hæc enim non tegitur a tenui mẽbrana: nam, vt proceſſus mammillaris porrigitur in ſinum, cuſtoditur a ſinu, vt membrana non egeat; vt hinc etiam ſpecies odorabilis promptius permearet, ſine aliquo impedimento. Si membrana ſumitur ſecundo modo, vt via ſpeciei: cum Galeno cap. 2. lib. de orig. od. & c. 6. lib. 8. vſ. part. hæc membrana pertinet ad olfactus organum, vt eſt operimentum narium, & eſt foraminulentum. Rara hæc eſt mẽbrana: & nihil eſt aliud, quam portio duræ meningis, ſuperpoſita oſſi colatorio, & propterea eſt minutis foraminibus traiecta. Videtur quodammodo eſſe operculum illud, ab Ariſtotele propoſitum: quam ſententiam licet Galenus improbet, nos tamen in applicatione reſpondemus, etiam eſſe verãm, & Galenum noluiſſe Ariſtotelem intelligere. Si denique tertio modo ſumatur membrana, vt pertinet ad naſi meatum: hæc eſt dura, cap. 3. li. de org. odo. & originem ducit e craſsa meninge, vt ſit communis ori, gulæ, & tracheiæ arteriæ cap. 16. lib. 9. de vſu partium.

Cutis.

Cutis in homine eſt ſine pilis: homo enim animal eſt manſuetum, cap. decimoquarto, lib. 11. de vſ. part.

Inſtrumẽta communia.

Quoad organa communia: Venæ & arteriæ ſunt exiguæ. Non repugnat his, quod copioſus ſanguis prodit a naribus: hìc enim effluit, non e proprijs narium vaſis, quę ſunt exigua, ſed e vaſis tenuis meningis, qui a cerebro prodeuntia ad nares proueniunt. Nerui pertinent, vel ad tunicam narium, vel ad muſculos. Pertinentes ad tunicam, ſunt molles, & oriuntur tertio pari neruorum cerebri, cap. 5. lib. 8. vſu partium, cap. 3. lib. 10. vſu partium. Addit Galenus ca. 3. lib. de organ. odor. hos neruos eſse minores neruis ſpectantibus ad tunicam linguę. Nerui autem ad muſculos pertinentes, prodeunt a neruis, qui per maxillam ſuperiorem feruntur, & ſunt propagines tertij paris, cap. 17. lib. 11. vſu partium.

Muſculi.

Nares denique, quatenus mobiles ſunt, obtinent muſculos, cap. 11. lib. 1. de hiſtor. animal. Hi autem muſculi duo ſunt, ſed exigui, & oriuntur a malis, & in naſi alam, ſibi correſpondentem deſinunt, cap. 17. lib. 10. vſ. p. & cap. 3. lib. de muſc. diſſect. Veſalius addit muſculum quẽdam membraneum, ſatis tenuem, in interna narium amplitudine collocatum, qui interdum obſeruatur.

Naſus totus.

Quoad totum naſum: ſi de totius inſtrumenti temperatura dicere velimus, quæ ſecunda temperatura vocari poteſt; ea eſt frigida & ſicca: quia partes conſtituentes, in hoc dominantes, ſunt frigidæ & ſiccæ. Sequitur id quod accidit, & præſertim figura, ac ſitus. Figura narium modo eſt reſima, ideſt, depreſsa, quæ humiditatem ſignificat; modo acuta, ſeu adunca, ſeu curua, quæ ſiccitatem indicat, cap. vlt. lib. 2. de tempera. Situs patet.

Finalis cauſa.

Genitum autem eſt hoc inſtrumentum gratia olfactus, cap. 11. lib. 1. de hiſtor. animal. ideoque nares compoſitæ ſunt ad meliorem vitam, cap. 1. lib. 14. de vſu part. Nec tamen ad meliorem ſolum vitam, ſed etiam ad vitam nares conferunt: nimirum ad reſpirationem, & ad excrementorum purgationem, quæ actiones vitam reſpiciunt, ca. 6. lib. 2. de ſem. Nos autem in definitione tantum pręcipuam actionem poſuimus; cum olfactus præcedat reliquas actiones, teſte Galeno cap. 6. lib. 8. vſu part. vbi inquit, nares primum conditas eſse gratia olfactus, ſecundo gratia reſpirationis, tertio merito excrementorum expurgandorum. Sed dubium oritur, quomodo Galenus cap. 11. libro 11. de vſu part. dicat, nares eſse primum reſpirandi organum. Reſponſio, Galenus hoc loco non anteponit reſpirationem olfactui: ſed comparat naſum ori, in reſpiratione, & naſo ea in parte primũ locum tribuit: ideoque etiã philoſophus cap. 11. lib. 1. hiſt. anima, ait, naſum præbere meatum ſpiritui, id eſt, aeri. Ariſtoteles quoque ſentit, olfactum non modo meliorem vitam, ſed etiam vitam reſpicere: nam in lib. de ſenſu & ſenſili dicit; animalia cibum ſentire per odorem, ideoque bruta exquiſitiſſime odorari. Et ait ibidem Ariſtoteles, dari ciborum genus, quod hominis proprium eſt, ad hominum ſalutem eſt: autem odor, qui cerebrum calefacit: vt in applicatione methodi dicemus.

Quomodo fiat olfactus.

Quoad modum, quo fit propria & præcipua huius inſtrumenti, operatio, nimirum olfactus, ſciendum eſt cum Hippocrate in l. de carnibus, cerebrum humidum olfacere, vt aridorum odorem vna cum aere per corpuſcula cartilaginoſa trahit; ideoque, ubi naſi cauitas eſt ſicca, exactius ſit olfactus: & cerebrum non olfacit aquam (niſi putrida ſit) quia aqua humidior eſt cerebro. Fieri autem olfactum dicit Hippocrates, naribus non repletis, vt ſcilicet aer trahi queat. E quibus verbis colligitur primum, cerebrum eſse illud quod olfacit: ſecundo, cerebrum humidum ſentire odorabilla arida, ideſt, cerebrum humidum

midum pati seu affici ab obiecto sicco; & proinde organum siccius, promptius affici: tertio, olfactum non fieri sine attractione aeris, vt etiam fatetur Galenus cap.3.lib.de org. od. Obiectum ergo olfactus, sunt species odorabiles.

Subiectum speciei odoris duplex.

Harum subiectum est substãtia vaporosa, quę ambienti permiscetur, & per nares inspirata in cerebrũ defertur, cap.22.lib.4.simpl. Cum ergo & aer, & vapor sit subiectum speciei odorabilis; sciendum, aerem magis esse principalem: nam, si corpus odorabile plurimum a naribus distet; tunc aer inspiratus per medium vaporem suscipit speciem, eamque ad nares defert, & ad organum olfactus. Hac de caussa Auicennas ait: medicos accipere a philosophis, odorem residere in aere, tanquam in radice, idest, in subiecto, secundum viam delationis; aer enim speciem defert: & addit, aerem deferentem adiuuari a vapore, prodeunte e corpore odorato. Hinc ergo patet, aerem esse subiectum principale, & vaporem habere rationem adiuuantis.

Physica quadam de olfactu.

Calor est caussa efficiens odorum.

Sed non erit abs re, altius quædam a philosophis repetere. *Cum igitur olfactus fiat, quoniam organum alteratur a proprio obiecto: intelligere oportet, quodnam sit hoc obiectum: & præterea, quomodo sensorium ab hoc obiecto afficiatur.* Aristoteles igitur, in lib. de sensu & sensili statit, olfactus obiectum esse olfactile, quod olfactile habeat facultatem eluendæ & abstergendæ sapidæ siccitatis, vt per calorem substantia sicca detergatur. Cum enim olfactus fiat in aere & aqua, quorum vtrumque est humidum: necesse est, vt odor sit materia natura sapidę siccitatis, in humido aereo, vel aqueo. Proinde etiam olfactile ita affici oportet, vt a calore sapida qualitas eluatur. Quoniam igitur calor est caussa efficiens odorum, quatenus sapidam qualitatem eluit, hinc euenit, vt inodora sint insipida: odora vero sapida, sicuti mare est odoratum, quia saporem continet, & siccitatem sapidam: præterea euenit, vt refrigerantia, odoris vim deleant & obtundant, calore consumendo ac hebetando, qui odorũ est caussa efficiẽs.

Duo genera odorum. I.

His ita positis, notandum, duo esse odorum genera, secundum philosophum loco citato. Vnum genus est ad agendum quod digestum est per saporem, qui ex accidenti suauis & insuauis persentitur. Hoc primum odorum genus est, quod respicit alimentum, quod est digestum per saporem, qui appetẽtibus quidem suauis percipitur, saturis autem animalibus, nec amplius appetentibus, odores non sunt suaues, & id ex accidenti, verbi gratia, si esca brutorum aspergatur floribus, aut moscho, &c. nulla reddetur suauitas, nullus obseruabitur suauis odor. Cum ergo hoc primum odoris genus ex accidenti præbeat suauitatem: fit vt eiusmodi odor per se nec suauis, nec insuauis sit, sed tantum per accidens. Et hoc odoris genus etiam ad bruta pertinet: sic enim aper, verbi gratia, per odores cibum exquisite persentit.

II.

Aliud est odoris genus, quod non respicit alimentum, vt odor florum, qui non ex accidenti, sed per se suauis aut insuauis est. Et hoc odoris genus hominis est propriũ, neque brutis competit: ratio est; quia cerebrum hominis est frigidum, humidum & amplum, ideoq; gratia vitæ ac salutis, eget calefactione; quam præstat hoc secundum genus odorum, quod sua natura est calidum. Quare hic odor, secundum philosophum, respicit vitam, facitque ad firmam valetudinem. Ex his intelligitur, odorem non adiuuare alimentum quatenus est odor: nõ enim omnis adiuuat, sed saltem primum genus; secundum autem, quod ad hominem tantum pertinet, non adiuuat, sed confert ad valetudinem, ad calefaciendum cerebrum. Sed hìc notandum, hoc secũdum odorum genus per se esse odorem, quia per se spirat suaue & insuaue: primum autem genus per accidẽs esse odorem, quia ex accidenti suaue & insuaue spirat. Deinde notandum est, hoc secundum genus, conferre quidem ad vitam, vt habet vim calefaciendi; sed præterea conducere ad meliorem vitam, quatenus odoris scientia habetur, quia nihil potest esse in intellectu quin prius in sensu fuerit, & propterea ad solum hominem pertinet. Hinc colligitur hominem in sensu olfactus non omnibus modis a brutis superari: nam licet homo superetur a brutis in odore alimentali, attamen in odore qui per se est odor, homo bruta superat, vnde solus homo delectatur floribus odoratis.

Olfactus fit vel cum, vel sine respiratione.

Porro, cum olfactile agat in sensorium, per medium aerem & aquam: si per aquam, olfactus fit sine respiratione, si per aerem, cum respiratione. Hinc Philosophus cap.10. lib.2. de part. animal. loquens de olfactu, qui fit per respirationem, ait, nares sentire per respirationem, nec animal in aqua olfacere. Et in lib. de sensu ac sens. ait; in animalibus quæ spirant, olfactum fieri per inspirationem. Et capit.9. libro 2. de anima ait, non olfacere sine respiratione, esse hominis proprium, idest, omni homini conuenire, *non autem soli, quia etiam bruta quædam per inspirationem olfaciunt*. Verum alijs in locis Philosophus, respiciens ad olfactum, qui non sit in aere, *sed in aqua) non enim vno semper modo Aristoteles loquitur,) inquit, animalia non spirantia, olfacere sine respiratione, cap.9. lib.2. de anima.* & in libro de sensu & sensil. Sed ne quis duplicem olfactum hinc inferri putet, addit hoc fieri, pro discrimine organorum. Sicut enim animalia, quæ habent oculos molles, obtinent palpebras, quæ duros, non habent palpebras ita in olfactu, quæ animalia non respirant, olfactus organum habent velamine destitutum: quę autem respirant, habent velamen, ad quod aperiendum & remouendum necessaria est respiratio.

Olfactus ẽ inter sensus medius.

Non autem est ignorandum, cum philosopho in lib. de sens. & sensil. olfactum tenere medium locum, inter quinque sensus externos, ratione scilicet modi, quo fit olfactus. Nam gustus & tactus organa, tanguntur ab obiecto; visus & auditus, fiunt citra obiecti contactum: at olfactus medio se modo habet, moschus enim, verbi gratia, nõ rangit organum, idest, nares necessario, fit tamen per contactum, quatenus substantia quædam vaporosa emanat, quæ perducitur ad sensorium, præsertim si olfactile sit vicinum, & potissimum in homine, eius sensorium, quoniam non ita perfectum est, vt in quibusdam brutis, necesse est, vt vapor sensorium petet.

CAPVT XXIX.

De applicatione methodi anatomicæ, ad Nares.

Quænã instrumẽti olfactus pars sit pręcipua

PArs præcipua instrumenti odoratus, non sunt nares externæ: quod Galenus cap.3, libro de organ. od. probat tum a constitutione partis, tum a modo quo fit olfactus. A constitutione quidem partis, quia cum in naribus externis sint ossa, membrana, cartilago, horum nullum dici potest organum præcipuum: non ossa, vel cartilagines, quia non sentiunt: non tunica, quia & substantia repugnat, & nerui: substãtia, eo quod odoratus organum nõ potest esse terrestre, qualis est tunica: nerui non respondent, quoniam nerui spectantes ad tunicam sunt minores, quam nerui spectantes ad tunicam linguæ; at olfactus, vt tertius sensus, supra gustum, neruos maiores postulat. Præterea a modo olfactus: odoratus fit per inspirationem, ergo præcipuum organum non est pars narium externa, sed quid magis reconditum. Hoc autem nihil aliud est, quam propria caro, in quam ventriculi anteriores degenerant; ideoque Galen.c.10. lib.3.loc.aff.& cap.6.lib. 8.vsu partium, ait; olfactus organum collocatum esse intra cranium in ventriculis anterioribus.

Porro

Processus mamilleres.

Porro caro hæc propria concurrit ad functionem hanc obeundam, per crasin, per consequens, & per id quod accidit. Per crasin concurrere, insinuat Galen. cap.10.l.3.de loc.aff. vbi ait, olfactum lædi, dum cerebri anteriores ventriculi afficiuntur intemperie: si igitur intemperies est caussa læsionis, sane temperies erit caussa instrumentalis, cuius ratione fit olfactus.

Concurrit etiam per id quod consequitur, id est, per mollitiem, quæ est maior, quam sit in gustu & tactu, minor, quam in auditu & visu: est ergo mediocris mollities, quia sensus olfactus, medium locum obtinet inter sensus externos.

Denique concurrit per id quod accidit, id est, per compositionem. Habet igitur teretem & orbicularem figuram, quæ latior est, quam profundior. Est concauum hoc instrumentum, vt per hanc cauitatē prompte admittat, & sine detrimento excrementa cerebri. Nec tamen hinc Vesalius recte infert, Galenum voluisse, hæc organa esse perforata: nec enim ita negligens fuit Galenus, vt hoc non viderit: cauitatem habent quandam, fateor; non ob id tamē perforata sunt. Præterea concurrunt per raritatem, cuius beneficio hi processus capaces sunt spiritus vaporosi, nam si essent densiores, non ita admitterent, calidum illud vaporosum. Concurrunt etiam per sitū: portio enim hæc præcipua, ponitur in parte superiori, vnde fit, vt facultas a cerebro prodiens, facillime suscipiatur, quia via est breuior; & hinc etiam fit, vt species facile deferatur in cerebrum, seu commune sensorium. Quatenus autem hæc pars duræ membranæ proxime adiacet; fit, vt beneficio respirationis species suscipiatur per duram membranam.

Calidū innatum organi odoratus.

Spiritus vaporosus concurrit, vt sine quo non potest fieri olfactus. Hinc Galenus cap.6.l.8.de vsu partium, ait, ventriculos cerebri secundum processus mammillares extremitates spiritum vaporosum continere, vt a proprio sensibili alteretur. Cum enim debeat esse similitudo, inter organum & sensibile, opus fuit olfactus organum esse simile vapori, ideoque necessarium fuit, vt eius calidum innatum, permistum haberet vaporem, cap.3.l. de orig. od. Hic ergo notandum, quoniam pars præcipua obtinet temperaturam & calidum innatum; & in sensatione requiratur dignotio seu iudicium, & receptio: in iudicio primum locum obtinere temperamentum, in alteratione, calidum innatum vaporosum, alteratio enim fit a simili & propterea vapor est id quod afficitur. Et hinc Galenus respiciens ad alterationem, c.6. l.7.de Plac. ait: olfactus organum vaporosum a vapore alterari.

Quoad ossa, hæc sunt dura, ad custodiam. Per conformationem autem sunt via aeris inspirati, & pituitæ, a cerebro defluentis. cap.6.l.2. de sem. præcipuus quidem vsus est caussa olfactus, alter caussa aeris, tertius caussa excrementorum. cap.6.l.8. de vsu partium. Cum igitur ossa narium concurrant per foramina; sciendum, hæc pertinere vel ad os ethmoides, vel ad amplam cauitatem narium. Foramina ethmoidis, sunt recta & flexuosa: recta sunt in caussa, vt melius fiat actio, id est, olfactus, spiritus enim promptius per recta foramina ingrediuntur, cap.10. l.3.loc.aff. flexuosa concurrunt ad tutelam, non vt melius fiat actio: nam nisi hæc foramina essent aliquantisper flexuosa, aer non refractus repente cerebrum peteret, & sic illud læderet. capit.6.& 7.l.8.de vsu partium. Neque obstat, quamuis flexuosa hæc foramina sint in caussa, vt non ita prompte cerebrū expurgetur, nec ita facile odoris species ingrediantur, nam magis læderetur cerebrum ex aere per recta foramina irruēte: vnde natura magis ad cerebri tutelam respexit. Foramina amplæ cauitatis narium, sunt in duplici differentia: pertinent enim vel ad palatum, vel ad oculos. Pertinentia ad palatum, sunt ad tutelam; primo, vt vacuatio per os, seu screatum per hæc fiat, cap.2.l.de organ.odor. deinde, vt (cum spiritus per nares) aer non recta, sed oblique ad tracheiam perueniat, ideoque nec frigidus, nec purulentus pulmonibus noceat, cap.11.l.11. vsu partium. Foramina pertinentia ad oculos cum Galeno c.11. l.10. vsu partium, duplicem præbent vsum: primum enim sunt via nerui tertij paris, quia in narium tunicam disseminatur, cap.16.l.9. vsu partium, deinde, vt oculi excrementa fluant in nares, nam satius est, vt per nares, quam vt per oculos fluant. Conferunt etiā hæc ossa per situm: nam os ethmoides est appositum membranæ perforatæ: foramina enim ethmoidis, beneficio huius situs vtilia sunt, secus non. cap.16.l.8. vsu partium. Præterea tenuia sunt narium ossa, ne essent oneri. c.19.l.11.de vsu partium. Septum, os est ad tutelam faciens, partes a se distinguens, vt vna læsa, reliqua integra maneat.

Cartilagines.

Cartilagines connumerantur inter partes ad tutelam. Concurrunt per suam duritiem, quæ determinata est, id est, remissior duritie ossium: si enim nares prominentes essent ex ossibus conflatæ, facile frangi potuissent, capit.9.l.2.de part. animal. cap.11. & 12.l.1. vsu partium. Adhæc cartilagines per mediocrem duritiem iam propositam, citra articulos mouentur. Et hic motus non est superuacaneus, maxime enim confert ad inspirationem, & exspirationem, c. 11.l.11. vsu part.

Membranæ.

Quoad membranas: tenuis facit ad custodiam: os enim tegens, tuetur processus mammillares. Dura membrana accipitur, & quatenus est media inter os ethmoides & processus mammillares, & quatenus obducit cauitatem illam amplam meatus, cap.6.l.8. de vsu partium. Dum igitur est media, inter os ethmoides, & processus mamillares, rara est & perforata, & sic viam vapori præstans, conducit ad olfactū, conducit ad inspirationem, vt est via aeris ad cerebrum: conducit ad euacuationem, vt est via excrementis. Et sic dura membrana, per raritatem seu foramina, id est, per id quod accidit, summæ est vtilitatis. Notandum autem huius membranæ foramina non habere operimentum c.5.l.de organ. odor. vbi etiam Galenus refutat Aristotelem, qui voluit, hæc foramina obtinere operculum, vbi olfactus fit cum respiratione, vt in animalibus quæ respirant. Sed ego puto, Galenum, quia omnia cognouit, noluisse Aristotelem intelligere. Dico ergo pro Aristotele: foramina in aliquo instrumento dupliciter accipi posse: primo modo cum deperditione partis perforatæ, verbi gratia, perforatis ossibus, foramen semper est apertum, nisi habeat operculum, quia foramen factū est, cum ossis deperditione: talia etiam sunt illa orificia in corde, quæ membranis teguntur. Secundo modo accipitur foramen, vt fit sine deperditione substantiæ, verbi gratia, quando fit foramen in substantia molli, tunc id fieri potest citra ablationem alicuius portionis: & hoc foramen non est peruium, seu reclusum, nisi recludatur impetu materiæ occurrentis: ideoque ipsum habens operculi rationem, non eget alio operculo, aperitur enim a materia cum impetu occurrente. Hoc secundo modo Aristoteles accipiēs foramina in l. de sensu & sensil. ait, in animalibus, quæ respirant, spiritus seu aer id abducit, quod est veluti operculum. Non ergo vocat operculum, sed veluti operculum. Et l.2.de animo inquit: in olfactu operculum abduci e dilatatione foraminis membranæ, non ossis: nam ossis foramina non possunt dilatari. Et hæc pro Philosopho. Quoad membranam, quæ pertinet ad cauitatem nasi: hæc vtilis est, vt custodit, tegitque: præterea vt sit sensus per neruos, cap.17.l.4. vsu part.

Cutis.

Cutis est ad custodiam: vt alibi dictum.

Vasa.

Vasorum vtilitas, aliunde petatur. Id de neruis notetur, conferre eos per mollitiem: nam nasus eget tactu

tactu exquiſito, propter cuſtodiam cerebri, cap.3.l. 16.vſu part.

Muſculi.

Muſculi per ſuam actionem conferunt, ad apertionem alarum, gratia inſpirationis, vt hinc etiam ſpecies odorabilis ingrediatur, c.3.lib. de diſſectione muſcul.

Nares.

Quoad totum inſtrumentum. Nares ſurſum locatæ ſunt, quoniam odor ſuperiora petit. Præterea collocatæ ſunt prope os quoniam eſculentorum iudicium pertinet ad nares. Hic ergo ſitus naribus obtigit, & ad cuſtodiam, & vt melius fiat operatio. Præterea cum Galeno cap.14.l.11. vſu partium, hoc inſtrumentum per exſpirationem facit ad cuſtodiam præcipui organi, dum ſc. fuliginoſa caliditas excernitur. Hæc de inſtrumento olfactus.

CAPVT XXX.

De Guſtatus inſtrumento.

Nomen.

PEr inſtrumentum guſtus, illud intelligimus inſtrumentum, quod compoſitum eſt non ſimpliciter e lingua, ſed e lingua donata muſculis.

Definitio.

Quare lingua ſic affecta, hunc in modum definiri poterit: quod ſit *inſtrumentum, genitum e propria carne, ſpiritu aqueo, tunica, ligamentis, organis communibus, glandulosis corporibus, & muſculis, a propria generatrice, gratia guſtatus*. Pro explicatione huius definitionis, verſabimur circa cauſſam efficientem, & finalem.

Propria linguæ caro.

Quoad cauſſam efficientem, primum ſciendum quomodo ſe geſſerit circa generationem propriæ carnis. Hæc propria caro, vocatur pars ſimilaris, & diſtinguitur a tunica linguæ, c.4.l.1.de ſym.cauſſ. dicitur etiam peculiaris & propria linguæ ſubſtantia.c.5.l.3.aliment. Quoad craſin: eſt minus calida, quam caro muſculorum, & magis calida quam caro glandulosa, c.6.l.3. alim. Hinc cap.4.l.3. de cibis bon. & mal.ſucci, ait, linguæ naturam eſſe glanduloſam, ſeu accedere ad temperiē glandulę. Quoad conſequens: hæc caro eſt mollis, magis quam caro proprie ita dicta, & minus, quam corpus glanduloſum. Quoad formatricem facultatem. Formauit hanc carnem ſpongioſam, com.14.l.6. epid. c.5.l.3.alim.c.3.l. de org. od. & apud Ariſtotelem 11.l.1.hiſt.anim.

Spiritus aqueus.

Sed propria hæc caro donata eſt ſpiritu aqueo; nō luminoſo, vt in oculis, non aereo, vt in auribus, non vaporoſo, vt in organo olfactus. Galeno capit.2.l.4. loc. aff. ait: tangendi ſenſorium eſſe craſſius, minus craſſum, ſenſorium guſtus, adhuc minus, ſenſorium olfactus minime craſſum organum viſus. Hoc in loco Galenus reſpicit ad calidum innatum cuiuslibet inſtrumenti: nam ſi loqueretur de præcipuis partibus, verbi gratia, in oculis de cryſtallino, falſum eſſet organum viſus (id eſt, cryſtallinum) eſſe tenuius, aere ingenito auribus, ſeu inſtrumēto auditus. Cum ergo tactus organum ſit terreſtre, olfactus organum ſit vaporoſum: guſtus organum ſine dubio erit aqueum, nam ſubſtantia aquea eſt minus craſſa ſubſtantia terreſtri, & magis craſſa quam ſubſtantia vaporoſa, & recte quidem, cum guſtus ſit ſenſus magis ſpiritalis, quam tactus, & minus quam olfactus. Huc reſpiciens Gallenus ait, guſtum eſſe naturæ humidæ, id eſt, aqueæ, cap.6.l.1.de ſym.cauſſ. Per humidum enim hoc loco non poteſt aer intelligi, quia hic pertinet ad organum auditus: & præterea Galenus cap.2.l.de organ.od.cap.5.& 6.l.7.de Placit. euidenter ſcribit, guſtus organum eſſe humidū aqueum. Quapropter hoc organum nihil aliud eſt, quam calidum innatum, quod habet permiſtam ſubſtantiam aquoſam. Huc facit quod Galenus ſcribit, com.3. ſect.1.l.1. prorhet. linguam habere humiditatem connatam, e vaſis & glandulis ſaliuam fundentibus. Ex his verbis colligitur, primum, calidum linguæ innatum particeps eſſe humoris: deinde, cum addit, per vaſa, & glandulas communicari hoc calidum innatum linguæ, colligitur, hoc fieri per vaſa, quæ quæ deferunt alimentum, vt in alijs partibus, ad conſeruationem calidi innati ſimplicis, quod paſſim in toto corpore reperitur, & per glandulas, quæ portionem aquoſam ſaliualem gignunt. Quemadmodum enim ventriculi cerebri generant ſpiritum animalem, quem tribuunt cryſtallino, pro reſtauratione calidi innati cryſtallini: & quemadmodum aer externus mutatur & corrigitur, vt vertatur in aerem ingenitum, pro organo auditus, & vaporem, pro organo olfactus: ita etiam pro reſtauratione humiditatis aquoſæ calidi innati linguæ, opus fuit, vt per corpora glanduloſa, generaretur hæc materia aquoſa ſaliualis, ita vt conſeruaretur calidum innatum organi guſtus. Hinc Galenus com. aphoriſm.39. ſect.5. dicit: vt ſanguis eſt ſuperfluus in hepate, ſemen in teſtibus, ita ſaliua in lingua. Et ſicuti ſanguis hepatis, vt eſt ſuperuacaneus ratione hepatis, eſt alimentum reliquarum corporis partium: ita corporum glanduloſorum ſaliua, eſt quidem ſuperuacanea, ratione coporis glanduloſi, ac proinde eſt alimentum faciēs ad conſeruationem calidi innati linguæ. Hoc Auicennas non ignorans, ait: linguæ rorem, id eſt, humiditatem roridam, natiuam, aqueam, a ſaliua conſeruari.

Tunica.

Tunica, e qua hoc inſtrumentū eſt genitum, communis eſt ventriculo, palato, gulæ.com.30.l.3.prognoſt. Quatenus autem pertinet ad linguam, ab alteratrice facta eſt minus dura, quam palati tunica. Ariſtoteles ait, eam in brutis varie eſſe *eſt conſequens* coloratam, c.6.l.5. de gen.animal. Sed quia eſt ſatis tenuis, hic color non ita obſeruatur, quemadmodum mouet Philoſophus, probl.6.ſect.4. hoc autem accipit huic tunicæ, quia poteſt aliquo modo recenſeri inter partes externas.

Ligamentū

Ligamentum fuit mediocre in longitudine c.10. l.11.de vſu partium, Veſalius addit, eſſe reflexum, ita vt ſub lingua conſpiciatur. Columbus addit, quandoque adhærere dentibus, vt pertineat ad dentes anteriores, & tunc facit, vt lingua nec attolli, nec extra os exſeri queat. Vnde merito ligamentum hoc ab obſtetricibus diſſecatur.

Organa communia.

Lingua habet plura & maiora organa communia, quam conueniant magnitudini linguæ, capit.5.l.3. aliment. Obtinet enim duas venas, & totidem arterias capit.10 l.11. de vſu partium, & quidem venæ illæ ſunt magnæ, com.14.ſect.5.l.6.epidem. Sed animaduertendum cum Auicenna, vaſa intra linguam eſſe parua, quæ autem ſub lingua, eſſe magna, & vocantur ab Auicenna, duæ raphenæ. Nerui linguæ ac ſenſorij, alij motorij, capit.5.l.3.de alimen. Senſitiui ſunt molles.cap.2.l.6.vſu partium. Addit Galenus capit.6.l.8.de vſu partium, linguæ neruum eſſe molliorem, neruo pertinente ad auditum, quamuis lingua ſil i quattum in ordine ſenſorium. Hoc autem contingit: quoniam ſedem habet tutam in ore, & præterea, quia ſenſus guſtus eſt imperfectior auditu, & ratione propriæ ſubſtantiæ organi, & ratione calidi innati: nam in auditu, propria ſubſtantia eſt neruus expanſus, & calidum innatum eſt aerium: contra in lingua hæc duo ſunt imperfectiora, caro ſcilicet linguæ craſſior, magis terreſtris, & calidum innatum aqueum. Præterea hi nerui præter mollitiem, adepti ſunt a formatrice craſſitudinem, cap.2.l.de organ.od. quia lingua eſt acuti admodum ſenſus. Quoad ſitum: hi nerui oriuntur a tertio pari cerebri, & permeant per oſſa anteriora perforata, ad linguam, in eius tunicā, cap.2.l.4.loc.affe.cap.3.l.9.vſu partium, cap.10.& 11. l.11.vſu partium. Motorij nerui oriuntur a ſeptima pari cerebri, & diſſeminantur in muſculos, capit.13. l.9.vſu partium, capit.2.l.4.l.aff.

Lingua

Glandulosa corpus. Lingua etiam obtinet corpora glandulosa, vnum vtrinque: quæ non debent vocari glandulæ, si proprie loqui velimus, vt suo loco docuimus, c.10.li.11. vsu part. c.5. lib.3. alim.

Musculi. Musculi linguæ carent tendine, quia non mouent os, capit.3. lib.1. de motu musc. Præterea hi musculi secundum vtramque linguæ partem, & numero & magnitudine sunt æquales, sed diuersum habent ortum; nam alij supra, alij infra, alij ad latera, ortum habent, cap.10. lib.21. vsu partium. Et propterea diligens Falopius, secundum Galeni sententiam cap.4. lib. de dissect. musc. statuit, quatuor esse musculorum paria: primum par oritur ab asperitate menti, in medio scilicet menti, & inseritur fere in medium linguæ inferioris, idest, vergit ad infernam & mediam linguæ partem: ita vt maior horum musculorũ pars, perueniat ad radicem linguæ, minor autem portio versus anteriorem apicem linguæ feratur & aliquæ fibræ hyoidi communicentur. Secundum par, oritur a lateribus hyoidis, & inseritur in radicem & latera linguæ. Tertium par oritur ab extrema calcaris facie, & quasi ad supremum linguæ apicem peruenit. Quartum oritur ab interna facie calcaris, & per tendinem inseritur primæ cartilagini laryngis, & lateribus hyoidis, & extremæ linguæ. Hic notandũ, quando Galenus dicit, musculos linguæ carere tendine, intelligit musculos, qui pertinent tantũ ad linguam: at quartum par non modo deducitur ad linguam, sed etiam ad cartilaginem laryngis, ad latera ossis hyoidis, ideo qua tendinem obtinet.

Lingua tota. In tota lingua, considerari debent: figura, meatus, magnitudo, numerus & situs. Quoad figuram: lingua a basin est lata, & in acutum seu mucronem desinit, cap.10. lib.11. de vsu partium. Quoad meatus Auicennas duo proponit orificia sub lingua, quæ ad glandulas pertingunt, cap.10. lib.11. de vsu partium, qui duo meatus nec venæ sunt, nec arteriæ, ideoque etiam vsum habent diuersum. Magnitudo ea est, vt lingua totum os possit tangere, cap.10. lib.11. vsu partium, nã nimis magna flecti non potest, nimis autem parua totum os non potest tangere, capit. 9. lib. de differ. morb. Vnde Aristoteles capit.11. li.1. de histor. anim. ait, eam linguam esse optimam, quæ media est inter latum & angustum. Quoad numerum, vnica est lingua, sed in dextram & sinistram diuisa, cap.8. lib. 9. vsu partium, cap.10. lib.11. vsu part. Et hinc Aristoteles ait, linguam esse geminatam, vt oculis etiam fissura illa sit conspicua, cap.16. lib.2. de part. animal. Situm lingua habet in ore, cap. 5. lib. 8. vsu part. Vnde Aristoteles linguam recenset inter partes externas, quamuis in ore sit locata, cap. 6. libro 5. de gen. animal.

Finalis caussa. Genitum porro est hoc instrumentum gratia gustus, licet enim plures sint linguæ actiones, harum tamen præcipua est gustatus. Hinc Aristoteles ca.11. lib.1. de hist. anim. innuit, linguam sentire sapores. Et cap.10. lib.2. de part. animal. ait, in lingua esse sensum qualitatis tactoriæ. Et cap.1. lib.1. de hist. animal. dicit, linguam esse creatam ad gustum & sermonem. Præterea capit. 11. lib.4. de part. animal. scribit linguam conferre ad manducationem. Plato in Timæo ait, linguam esse molem carneam, gustui dedicatam. Galenus cap.2. lib.4. de loc. aff. dicit, linguam esse organum gustus, tactus, & motus voluntarij. Et idem dicit Galenus cap.4. lib.1. de se. cap.3. lib. 1. de mot. musc. cap.5. lib.8. de vsu partium, cap.8. lib.9. de vsu partium, vbi dicit linguam vtilem esse ad iudicandos sapores, ad sermonem, ad masticationem, & ad deglutitionem. Idemque affirmat. ca. 2. lib. de organ. odor. & cap.10. lib.11. de vsu partium, vbi potissimum asserit, lingam sapores discernere. Et cap.6. lib.1. de se. dicit, linguam conferre ventriculo, ad discernendum succos, quos ventriculos desiderat. Insuper comm. 78. sect.2. lib.1. epid. & cap.6. lib.1. meth. inquit, locutionem esse linguæ actionem: & cap. 4. lib.2. de placit, ait, linguam esse organum vocis, non simpliciter, sed dearticulatæ, idest, sermonis. Et capit.5. lib.1. vsu partium ait: linguam esse instrumentum instar oculi, idest, gratia actionis totius animalis, vtpote gratia deglutitionis; & ait, esse etiam instrumentum animale, pro ut confert ad motum voluntarium, & locutionis est instrumentum. Et cap.4. lib.11. vsu partium, ait, conferre ad masticationem; lingua enim instar manus cibos in ore voluit, vt conterantur: offerr etiam cibos gulæ, & deprimit ad gulam, vt facilior fiat deglutitio.

Gustus soli linguæ conuenit. Quamuis autem tot sunt linguæ actiones: in definitione tamen solus gustus est propositus, quia hęc est illa actio, quæ soli linguæ competit. Vnde Galenus ca. 3. lib. 2. meth. ait, linguam solam sapores percipere, Nam lingua non est organum adæquatum locutionis, sed est pars organi. Sicut visio pertinet ad crystallinum, vt est pars totius oculi, ad oculum, vt est organum adæquatum. Ita locutio quidem pertinet ad linguam, non vt ad (hoc enim est os secũdum Auicennam) organum adęquatum, sed vt ad partem totius instrumenti. Sed ad gustum lingua concurrit vt organum adæquatum.

Dubium. Verum Galenus ca. 2. lib.16. vsu partium. ait, dentes vna cum lingua sapores dijudicare: non ergo gustus pertinet ad solam linguam? *Solutio.* Responsio. In gustu maxima oritur voluptas deuoratis dulcibus, quia succus dulcis familiaritatẽ & similitudinem habet cum tunica, cap.11. lib. 3. de ratione vict. & addit Galenus tunicam linguę euidentissimum habere sensum dulcedinis, in gutture, autem esse sensum voluptatis, qui sensus voluptatis etiam fit in ore ventriculi cum viscus hoc dulcibus delectetur. Ex his verbis colligitur, dulcedinem pertinere ad solam linguam, voluptatem ad labia, ad alias oris partes. Cum ergo voluptas sit finis actionis, vt alias docuimus: in lingua voluptas est finis sensationis dulcedinis: in reliquis autem partibus voluptas est finis non gustus, non sensationis dulcedinis, sed est finis attractionis, cum in illis partibus voluptas sequatur attractionem, non gustum. Et propterea dicit Galenus, viscera gaudere dulcibus, & ob similitudinem ea celerrime attrahere. Manifeste ergo Galenus proponit attractionem: vt lingua percipiat voluptatem, quæ est voluptas animæ, viscerum autem voluptas non animæ, sed naturæ. Sed posset quis instare, hanc solutionem tantum respicere saporem dulcem & familiarem, non autem amarum, cum tamen Galenus loco citato dicat, dentes discernere sapores, nõ tantum dulcem, sed etiam amarum. Et cap.11. lib.11. de vsu partium, ait oris tunicam suscipere neruos molles: vnde sicuti linguæ tunica; ita etiam reliquæ oris partes, sapores dijudicant. Solutio facilis non est. Crederem tamen dicendum esse, oris partes & linguam iudicare sapores, sed esse differentiam: nam lingua sola iudicat, reliquę autem partes iudicant simul cum lingua. Et propterea inquit Galenus, dentes vna cum lingua sapores discernere. Ratio autem quare reliquæ oris partes, non nisi cum lingua sapores discernant, hæc est. Quia ad sensationem efficiendam, opus est alteratione & iudicio: iudicium fit a facultate per neruos, omnes autem oris partes neruorum sunt participes: alteratio autem pertinet ad spiritum aqueum, calorem natiuum aqueum, qui, (ad differentiam neruorum) linguæ est proprius. Quare si dentes linguæ contactu suscipiant saliualem illam humiditatem: fit gustus. Experientia hoc testatur: si quis enim piper, vel quid aliud palato applicet, nec illam partem lingua tangat, non percipiet acrimoniam: sed quamprimum lingua illam partem tangit: illico acrimoniæ sensus oritur. Constitutum igitur sit, gustum esse actionem propriam linguæ, tanquam instrumenti adæquati.

Verum

Modus quo fit gustus.

Verum & Modus, quo fit gustus, est explicandus. A Obiectum igitur in hac sensatione est sapor, comm. 6.lib.1.de natur.humi. Subiectum saporis est vel cognatum, vel non cognatum. Cognatum est dum offertur sapor dulcis; non cognatum, dum amarus.cap. 6.libro 1.de se.vt hinc sequatur sensatio vel iucundi, vel tristis. At cuiuslibet saporis, idest, & iucundi & iniucundi subiectum est humidum. Et propterea Aristoteles lib.1.de anima dicit, gustabile esse qualitatem tactilem, nam humiditas est tactilis. Gustabile ergo dum tangit linguam, hanc alterat, & actu humidam reddit, quia quid simile obtinet, nimirum calidum innatum, spiritum aqueum seu humidũ, vt hinc postea fiat iudicium.

CAPVT XXXI.

De applicatione methodi anatomicæ, ad Linguam.

Pars præcipua organi gustus.

GAlenus cap.6.lib.1.de Symp.cau.ait, gustum pertinere ad partem linguæ, quæ est similaris, ad tunicam, & neruos molles. Cum igitur gustus ad has tres partes pertineat: facile patet, carnem propriam esse partem præcipuam, cum huic in reliquo corpore nulla alia pars similis reperiatur: nam tunica communis est alijs oris partibus, vt & nerui. Nec obstat, quod Galenus cap.2.li.4.de loc.affect.dicit, si intemperie afficiatur linguæ membrana, gustum vitiari: nã membrana, licet non sit pars præcipua, est tamen caussa sine qua non. Præterea nec id obstat, quod Galenus cap.2.libro 16.de vsu partium, inqnit, sicut nerui duri inseruntur in musculos, ita molles inseri in proprium organum, nimirum in membranam linguæ. Hinc enim non colligitur, membranam esse præcipuam partem: quia sufficit, ut nerui molles tangant propriam carnem, eique secundum superficiem adhæreant, licet non intimius inserantur: nam ibidem quoque Galenus habet, dentibus tribui neruos molles, non scribit, necessario penetrare. Quare præcipua particula est propria illa linguæ caro. Hæc autem concurrit per suam temperaturam, quæ est minus calida, & magis humida, quam crasis musculorum. Et addit Galenus, vt etiam Aristoteles cap.15. lib.1.de hist.ani. hanc crasin esse meliorem in homine, quam in brutis, cum homo sit tactus & gustus exquisitioris. Concurrit etiam hæc propria caro per mollitiem. Vnde Aristoteles cap.17.libro 2.de par. an.ait, linguam ea ratione qua est mollis, vim habere tangendi; & gustum esse quendam tactum. Præterea cum hæc linguæ mollities accedat ad glandularum mollitiem secundum hanc rationem caro mollis linguæ est ad custodiam venarum magnarum, quibus tamen non eget lingua, sed est ad custodiam, vt hæc magna vasa tuto diuidantur, vt in sermone de glandulis explicauimus (obiter hìc notandum partem præcipuam instrumenti, posse etiam facere ad custodiam aliarum partium.) Præterea confert hæc præcipua pars conformationem: quatenus enim spongiæ similis est, facile conseruat spiritum aqueum copiosum. Secundum Aristotelem, cap.11.lib.1.de histor. an.& c.17.lib.2. de part.caro linguæ potiss. vtilis est secundum postremam eius partem.

Spiritus aqueus.

Spiritus aqueus præcipuum locum obtinet, respectu alterationis, ob similitudinem cum subiecto saporis, quod est aqueum. Vnde Galen. cap.6.lib.7.de Plac.ait, gustus organum, vt aqueum, ab humido, idest, a sapore affici.

Tunica.

Tunica est ad custodiam superficiei linguæ: concurrit vt caussa sine qua non fieri potest gustus. Vtilis est per crasin: vnde Galenus c.2.l.4.de loc.aff. ait gustum vitiari, si intemperie afficiatur hæc membrana: concurrit etiam per situm, quatenus linguam ambit hæc tunica, in quam nerui sensitiui distribuuntur, cap.10.libro vndecimo de vsu partium.

Ligamen.

Ligamenta per duritiem faciunt ad custodiam. Quatenus autem hæc ligamenta non absolute considerantur, sed vt ligamenta linguæ, concurrunt per longitudinem, cap.10.lib.11.de vsu partium, nam per determinatam longitudinem fit, vt linguæ basis sit stabilis, firma, & linguæ extremitas facile quoquo versum pertingat, vt nec nimis colligatur & exseratur, & facile intra trahatur: quod sane lingua efficere non posset, nisi ligamenta mediocrem longitudinem essent adepta.

Instrumẽta communia.

De organorum communium vsu, alibi dictum. Notandum autem vasa copiosa fuisse, propter alimentum & refectionẽ spiritus aquosi. Vnde Galenus com.3.sect.1.li.1. prorhet. dicit linguam habere humiditatem connatam, e vasis. Nerui concurrunt, vt sine quibus non: per neruos enim lingua & sentit, & mouetur, cap.10.li.11. vsu partium, per neruos quidem molles sentit, per duros consequitur motum voluntarium, cap.13.libri 9.de vsu partium, vnde com. aphoris.32.sect.6.ait, vitiari sermonem ob immoderatam humiditatem neruorum. Quoad situm, quatenus producuntur ad musculos, motum conferunt, sensum vero quatenus ad linguæ tunicam, lib.11. de vsu partium. Et propterea cap.8.lib.9. vsu partium, dicit Galenus neruos sensorios distribui in linguam & oris partes, & conferre ad gustum, tametsi gustus, e cap.13.libro 9. de vsu partium, pertineat solum ad extremas partes linguæ, quæ solum a sapore tanguntur.

Corpora glandulosa.

Glandulosa corpora conferunt per actionem, idest, per saliuæ generationem, cap.5.libro 3.alim. quæ actio vtilitatem præbet, primum motui, quia humectatis lingua & oris partibus horum corporum beneficio (eructant enim humorem) lingua facilius mouetur, c.10.li.11.vsu partium, deinde sensui, quia his conseruatur humiditas natiua, com.3.sect.1.l.1. prorhet. Vnde & Auicennas ait, proprium rorem beneficio saliuæ conseruari.

Musculi.

Musculi conferunt ad motum voluntarium, vt lingua mouetur sursum, deorsum, ad latera, cap.10.lib. 11.vsu partium, item, vt circumfertur, retrocedit, & exseritur, cap.3.li.1.de mot.musc. Conferunt autem musculi ad motus propositos, per consequens, per figuram, numerum, situm, & actionem. Quoad consequens, per mollitiem mediocrẽ conferunt ad optimam loquelam; mollities enim immodica est caussa balbutiei: com.aphorism.32.sect.6. Concurrunt etiã per id quod accidit, vt per figuram, vnde blæsi euadunt homines, ob improbam figuram musculorum linguæ, com.78.sect.2.lib.epid. Concurrunt quoque per numerum: plures enim musculi sunt creati, propter plures linguæ motus, c.10.l.11.de vsu par. Conferunt etiam per situm; nam motus musculorum, respondent situi, verbi gratia, primũ par linguam exserit per suum situm, & infra etiã reuocatur, hoc enim par duplicem habet originem, interiorem, & posteriorem, c.14.l.de diss.musc. Secundum par, vt rectam habet positionem, est caussa motus recti. Tertium par, cum oriatur ab extrema calcaris facie, & quasi ad summum apicem pertineat; si agat eodem tempore, vterque musculus, versus interiora sursum lingua trahitur: si autem agat vnus tãtum musculus, lingua sursum tantum trahitur ad alterũ latus. Quartum par oritur ab interna facie calcaris, & inferius primæ cartilagini laryngis, inseritur lateribus hyoidis, & extremitati linguæ: quare sursum retrahit linguam, vt etiam tracheiam, & fauces, vnde fauces constringuntur. Postremo cõcurrunt musculi per actionem, vt ad suum principium retrahuntur.

Tota lingua.

Tota lingua concurrit per orificia, magnitudinem & situm. Quoad orificia: lingua concurrit per foramina, vt sunt viæ, per quas corpora glandulosa

emittunt saliuam, capit.10. lib.11. de vsu partium. Per magnitudinem etiam iustam lingua bene agit. Auicennas addit, bonam commensurationem in lingua secundum longitudinem, & latitudinem maxime conferre ad locutionē: vnde Galenus com.aphoris. 30.sect.6.ait, linguā breuiorem in caussa esse balbutiei. tales enim non possunt proferre, r, cum hæ literæ requirant linguæ longitudinem. Præterea lingua per latitudinē ad basin, est ad sui custodiam: per angustiam etiam ad sui extremitatem confert ad familiarem motum, cap.19. lib.11. vsu partium. Sita est lingua intra os, ad custodiam. Præterea hic situs confert ad iudicium: quia proximus est neruorum principio: confert ad vocem, quia pharyngi proximus: ad masticationem quoque & deglutitionem, quia proximus, oesophago, c.5. lib.8. vsu partium. Tandē homines ad differentiam brutorum quorundam, habent in lingua partem dextram & sinistram connexas: qui connexus maxime vtilis est ad sermonem (vt suo loco) & ad manducationem, cap.16. lib.11. vsu partium. Sic ergo linguæ vtilitates patent.

CAPVT XXXII.

De voce, & eius organis.

Transitio. DE tactu, in sermone de manu diligenter loquemur. Iam ad organum voci destinatum nos conuertimus: voce quidem omni, non sermoni tantum: quod organum est guttur.

Nomen. Intelligimus autem non quodlibet vocis organū, sed adæquatum, cap.4. lib.2. Placit. Galenus cap.6. lib.1. de loc.aff. pro hoc instrumento accepit partem, quæ pertinet ad totam laryngem. Vnde cap.5. lib.7. de vsu partium, ait, laryngem esse primum vocis instrumentum: dicit, primum, quia larynx primum format vocem, ad differentiam thoracis, qui est primum instrumentum, quod præbet non formam, sed materiam vocis. Nos autem loqui oportet de illo instrumento, quod format vocem.

Definitio. Sic ergo acceptum, hoc modo definietur: Guttur est *instrumentum, genitum e propria carne, cartilagine, tunicis, musculis corporibus glandulosis, & organis communibus, a propria generatrice, gratia vocis.* Pro explicatione, agemus de caussa efficiente & finali. Quoad igitur efficientem: declarare oportet, quomodo propria generatrix se gesserit, circa propositas particulas, e quibus guttur componitur.

Glottis. Primum ergo quoad propriam carnem: dicitur glottis, seu lingula, cui in aliquo corpore similis substantia non reperitur (in quolibet enim instrumento est propria quędam caro, sicut in oculo crystallinus.) Hæc lingula simul est membranosa, adiposa, & humiditatem habet viscidam ac vnctuosam, c.11. lib.7. vsu partium. Minus ergo mollis est adipe & glandulis, & est mollior mēbranis & cartilaginibus. In alijs corporis instrumentis, reperiuntur particulæ solum cartilagineæ, solum membraneæ, solum adiposæ, solum glandulosæ: sed hæc substantia ex his simul confecta est: & hinc consequitur mollitie iam proposita. Ita igitur Galenus propriam hanc & peculiarem substātiam proponit. Quoad compositionem, seu id quod accidit: hæc lingula habet propriam quandam figuram, cap.13. lib.7. vsu part. & refert lingulam fistulæ, cap.11. lib.7. vsu part. Quoad meatus & cauitates, foramina sunt in vtraque lingulæ parte, quæ in vnum coincidunt foramen. Secundum partem internam apponitur quædam cauitas, non exigua, & veluti membrana quædam procedit in cauitatem, vt rimula quædam appareat, cap.13. lib.7. vsu partium. Magnitudo huius propriæ carnis est mediocris: nam si fuisset minor, via spiritus, id est, aeris, fuisset occlusa: si maior, in caussa fuisset, vt vox læderetur, c.14. lib.7. vsu part. Sita est hæc caro propria, in spatio laryngis interno, cap.11. & & 13. lib.7. vsu part.

Cartilagines. Cartilagines, e quib. formatur hoc instrumentū, id est, guttur, vocantur larynx, vnde tota larynx cartilaginea dicitur, cap.10. l.7. vsu part. nam Galenus per laryngem intelligit caput brāchi, seu asperę arterię. cap.12. li.5. meth. & larynx, si proprie loquamur, distinguitur a pharyge, vt colligitur e c.15. li. de disect. musc. & cap.3. lib.1. de mot. muscul. interdum tamen Galenus laryngem vocat pharyngem, vt cap.3. lib.1. de vsu partium & c.1. lib.8. de vsu partium. Ad rem: Larynx constituitur e cartilaginibus: quæ quoad numerum, a Galeno tres numerantur, si capiatur larynx citra operculum seu epiglottida, vel 4. si simul cum operculo. Cartilagines ergo tres sunt magnæ, cap.11. 12. libro 7. vsu partium, cap.6. lib.1. loc.aff. Prima dicitur scutiformis, quia scuto similis: residet in anteriori parte: & exterius est formata deuexa, interius concaua, & quandoque in aliquibus ita prominet, vt vocent pomum Adami & hæc reliquarum est maxima. Secunda, Galeno est innominata, a modernis anullaris dicitur: minor est prima, maior tertia: & annectitur in inferiori parte primæ cartilagini. Tertia est aritænois, quia similis est gutturnio, seu vasi quo manibus aquam effundimus: & hæc constat e duabus cartilaginibus, per membranam simul iunctis: annectitur etiam & secundæ, & primæ cartilagini: Et si velimus annexum per articulos perpendere, sicut Galenus capit. 12. libro 7. vsu partium, fit connexus duplici dearticulatione, vt connectitur prima ad secundam; & secunda ad tertiam.

Epiglottis. Operculum, seu epiglottis, substantiam obtinet cartilagineam: proinde temperiem frigidam & siccam: quare duritiem; durius enim est ligamento. Figura est rotunda. Magnitudo paulo maior laryngis orificio. Situm habet contrarium aritænoidi, & vergit ad stomachum, cap.16. lib.7. vsu part.

Tunica. Larynx obtinet tunicam internam, cap.12. lib.5. methodi, quæ cōmunis est laryngi, tracheiæ, & œsophago, cap.11. lib.7. vsu partium. Hæc humidior reddita, vocem raucam efficit, cap.6. lib.4. loc.aff.

Ligamēta. Hoc instrumentum habet etiam ligamenta, quæ sunt membranosa, ac neruosa, quæ prodeunt a prima cartilagine ad secundam, capit.11. libro 7. de vsu part.

Musculi. Guttur etiam constat e musculis. Vnde Galenus dicit, cap.11. & 12. lib.7. de vsu partium, & cap.4. lib. 16. vsu partium laryngem secundum propriam compositionem moueri a musculis 12. secundum compositionem autem communem alijs partibus, moueri ab 8. musculis, vt sint 20.

Quoad musculos solius laryngis, quidam sunt communes tribus cartilaginibus, quidam non sunt communes, id est, non competunt omnibus tribus. Quoad communes tribus cartilaginibus, in primis sunt 4. quos Galenus cap.14. lib. de dis. musc. duos tantum statuit, sed eos bifidos. Hi autem musculi deriuantur e prima cartilagine ad secundam. Et duo sunt exteriores, duo interiores, prorsusque sunt ęquales. Hi musculi primam cartilaginem ita applicant secundæ, vt exacte angustent orificium laryngis inferius. Deinde sunt alij 4. musculi a secunda cartilagine in tertiam prodeuntes: quia ita secundam cartilaginem cum tertia coniungunt, vt finem laryngis superioris aperiant. Postea duo sunt musculi, qui 4. iam propositis contrarium habent positionem: qui sane scutiformem cartilaginem arytænoidi perpetuo annectunt; non perpetuo annectunt scutiformem cartilagini secundæ immediatæ. Et hi musculi trahunt ad internam capacitatem primam cartilaginem

cartilaginem ad similitudinem crumenæ, vt os laryngis superne claudatur. Propositi musculi, e cap. 25. lib. 7. vsu partium vehementissimam habent actionẽ, & ita claudunt laryngem, vt in spiritus cohibitione a tot musculis thoracem contrahentibus, non superentur.

Quoad musculos peculiares vnius tantum cartilaginis, hi sunt duo, qui resident circa basin tertiæ cartilaginis, & guttur claudunt. Non reperiuntur in animalibus exiguæ vocis, vt in simia. c. 11. lib. 7. de vsu partium.

Musculi cõmunes & laryngi & intimis partibus, sunt 8. vt testatur Gal. c. 11. & 12. lib. 7. vsu par. quamuis hi musculi aliquo modo possint vocari proprij, vt inter cartilagines laryngis pertinent tantum ad scutiformem. Horum igitur musculorum duo oriuntur ex inferiori latere hyodis, & ad anteriorem partem scutiformis producuntur, & trahendo abducũt scutiformem a reliquis cartilaginibus, & propterea mearum amplificant. Duo deinde oriuntur musculi a scutiformi, & tenduntad os pectoris: & in animalibus magnæ laryngis miscentur duobus musculis: vnde animalia, p osidentia paruam laryngem, duos tantum habent musculos, & recte; quia membrum magnum pluribus eget musculis. Hi autẽ musculi, partem inferiorem scutiformis contrahunt, & tracheiam leuiter constringunt. cap. 10. lib. de dissect. musc. vbi proponit Galenus duos tantum musculos, quia secat simiam, animal paruæ laryngis: at c. 11. lib. 10. vsu partium proponit quatuor, respiciens ad animalia magnæ laryngis. Tandem sunt duo musculi trãsuersi, qui oriuntur ex obliqua parte scutiformis, & œsophagum in orbem complectuntur, & simul coeunt: hi trahendo scutiformem, eam secundæ cartilagini applicant, & hinc larynx astringitur.

Glandulosa corpora. Guttur etiam componitur e corporibus glandulosis, quæ sunt laxiora & fungosiora, cap. 17. lib. 7. vsu partium, & sunt magna, cap. 6. lib. 3. alimen. vtrinque laryngi verum apponitur corpus glandulosum. cap. 10. lib. 11. vsu partium.

Organa cõmunia. Quoad organa communia. Vasa prodeunt a vicinis partibus. Nerui alij superne deorsum feruntur, alij inferne sursum, cap. 13. lib. 7. vsu partium, c. 4. lib. 16. vsu partium. Musculi 20. laryngis, neruos 14. suscipiunt superne deorsum, 6. musculi inferne sursum. Et sunt principaliores musculi, qui artænoidem mouent, vt larynx angustetur: & sunt isti musculi bifidi propositi, & proinde illi quatuor, qui e scutiformi producuntur ad secundam cartilaginem, & reliqui duo producuntur a scutiformi ad aritænoidem. Quo ad neruos igitur, qui superne deorsum feruntur, illi a parte superiori distribuuntur, & prodeunt a sexto pari cerebri: excipitur tamen musculus qui attollit scutiformem, hic enim neruos accipit a septimo pari, vt scribit Galenas cap. 8. lib. de dissect. ueru. Quoad musculos, qui inferne sursum feruntur, non obtinent neruos qui dicuntur recurrentes transuersi, & prodeunt a 6. pari cap. 6. lib. 4. loc. aff. hi autem propagantur dum ad thoracem peruenerint. Maximo autem artificio natura est vsa: nam cum musculorum propositorum caput sit infra, finis supra, necessariũ fuit, vt nerui immitterentur a parte inferiori, vbi est caput musculi: at non opus fuit vt nerui prodirent, vel a collo, vel a cerebro: non potuerunt oriri a collo, a spinali medulla ceruicis, quia fuissent obliqui: nec potuerunt a cerebro oriri; vel enim oriri debuissent a 6. vel 7. pari: non a 7. quia fuissent obliqui & inutiles: dum autem oriuntur a sexto, recti oriuntur, & sunt vtiles, at si supra inserantur, essent inutiles & noxij, quia musculi caput est in parte inferiori, non in superiori. Natura igitur reciprocum quendã progressum effecit, vt a 6. pari cerebri, nerui recta producerentur, & per collum ac thoracem deducerentur, ita tamẽ vt in thorace fiat cursus ille reciprocus, vt nerui sursum redeuntes ad laryngem, inserantur in caput musculi: Verum cum pars thoracis, vnde nerui incipiunt reuerti, & sursum ascendere, debeat esse pars rotulæ similis: proinde hæc pars, ad rotulæ similitudinem formata, est firma, stabilis, leuis, non aspera, non inæqualis: Vnde hæc pars non potuit esse clauicula, nec primum os costæ, nam nerui nimiũ extimi essent, & proin facillime læderentur. Prudens igitur natura, neruos primum per viam longam deduxit: & hoc potest conferre ad tutelam, nam quo magis neruus a cerebro recedit, eo euadit durior & firmior. Et cum opus fuerit, vt reflexio fieret in thorace, & secundum partem sinistram, & dextrã, quia ad vtramque partem spectant musculi; quoad sinistram, natura neruos obuoluit, circa arteriam maximam, qua hæc primum a corde emergit, inque spinã reflectitur, vt sic neruus, motum seu rotulam, leuem, æqualem & robustam obtineat: Quoad dextram, natura hos neruos obuoluit circa arteriæ partẽ, & oblique a corde sursum ad dextram axillam fertur; sed cum flexio esset obliqua, natura correxit hanc obliquitatem multitudine productionum neruorum, & ligamentis robustis, vt hi nerui recurrentes veluti circa rotulam in orbem inuolui videantur: vnde hi nerui per rotulam excurrentes & recurrentes, in 6. laryngis musculos deferuntur, cap. 14. & 15. lib. 7. vsu par. ca. 4. lib. 16. de vsu par. Sed oritur dubitatio, cur dixerimus ab his musculis laryngem angustari: cum tamen Gal. ca. 15. lib. 7. vsu par. dicat, ab his claudi & aperiri laryngem. Responsio. Clauditur larynx secundum partem inferiorem, & secundum aritænoidem: at aperitur secundum orificium superius.

Guttur totũ Postremo, quoad totam laryngem, seu totum guttur: temperamentum huius instrumenti est mediocre, cum eius partes quædam calidæ, quædam frigidæ, quædam humidæ, &c. Proinde etiam mediocrẽ habet mollitiem. Huius autem compositio optima fuit, vt testatur Gal. c. 11. li. 7. vsu par. vt verbi gratia, inferius orificium sit amplius, ne, si quis contingat error, protinus actio lædatur. Collocatum est hoc instrumentum in collo. c. 6. lib. 13. vsu par.

Finalis causa. Porro larynx vocis gratia condita est, ideoque vocis instrumentum dicitur, c. 9. l. 6. de tuen. san. dicitur etiam primum & principalissimum vocis organum, cap. 4. lib. 2. de plac. cap. 1. lib. 8. vsu par. c. 11. lib. 7. vsu par. quamquam enim ad vocem edendam concurrat, pulmo, thorax, concurrunt tamen, vt vocis materiã subministrant, at vocis primum organum & propriũ est larynx. Sed notandum, laryngem etiam ad alia esse vtilem: est enim via spiritus ad respirationem. c. 11. lib. 7. de vsu par.

Sonus vox, sermo, vt cõ ueniant, & differant. Verum vt methodum anatomicam gutturi applicare queamus, primum explicandum est, quomodo vox fiat. Sciendum ergo, sonum, vocem, & sermonẽ, genere conuenire, sunt enim motus: at differre, quia sonus etiam pertinet ad inanimata, vox etiam ad bruta animalia, sermo ad solum hominem. Secundũ Aristotelem l. 2. de anima, c. de auditu. Vnde merito Galenus dixit, si vox pereat, perire etiam sermonem. ca. 6. li. 4. de loc. aff. Et cum vocem principalissimam esse actionem dicit, cap. 3. lib. 16. vsu part. non simpliciter vocem intelligit, sed vocem formalem, id est, sermonem, qui est actio principalissima, non omnibus modis, sed in respectu ad sensum & motum, non ad ratiocinationem, quia sermo est mentis nuntius.

Sonus. Cum ergo superiora tria conueniant genere, nim. motu: oportet in his tribus considerare, & mouens, & mobile. Quantum igitur attinet ad sonum, qui præcedit vocem, & sermonem; cum Arist. c. 9. li. 4. de hist. animal. Sonus est attritio aeris, existentis inter duo corpora, quæ inuicem percutiuntur: vel e l. 2. de anima; sonus est motus aeris, a motore duro & leui, velociter & vehementer percutiente. Quare mobile, in sono, est aer: efficiens, est durũ, leue, velociter &

vehemẽter percutiens. (corpus quod percutitur, qua tenus percutitur, habet rationẽ passi: at prout ipsum quoq; percutit aerem, habet rationem agentis.) Cur autem sonus eget efficienter duro, leui, æquali? Primum durities est necessaria: quia molle mouet citra vehementiam, durum contra. Deinde leuitas est necessaria, quia oportet vt aer percussus non diffundatur: & propterea cum leue habeat vnum planum, fit vt aer percussus, non comminuatur, vel diuidatur, ob planitiem. Hinc fit, vt sal igni impositus, strepitum faciat. Probl. 26. sectio. 10. nam violentia ignis, humor in sale exsistens, vertitur in spiritum seu vaporem, qui cum impetu exsiliens, salem ita rumpit, vt fiat percussio aeris, cum violentia.

Vox.

Cæterum, Vox est sonus aeris efflati, dependens a glottide, motu a musculis laryngis. Hæc accidentis est definitio: quare dicendum de forma, subiecto, & caussa efficiente.

Materia seu subiectum vocis.

Forma est sonus, de quo iam dictum.

Subiectum, seu mobile, non tantum est aer, vt in sono, sed aer efflatus, com. 25. sect. 4. lib. 6. epid. fit enim vox, dũ aliquod percutit aliquod, & in aliquo, quod est aer, c. 8. lib. 2. de anima. vnde illa animalia vocem edunt, quæ aerem suscipiunt, non cætera. Quæritur, cur vox superne deorsum melius audiatnr, quam inferne sursum: cum tamen aer, qui est vocis materia, sursum moueatur? Respondet Philosophus probl. 45. sect. 11. primum, quia vox iuncta humori, põdere humoris deorsum labitur: deinde quia deorsum fit reflectio, nam vox ceu quid aerium, cum sursum fertur, vbi aeri sibi aduerso occurrit, superiorem eum amplissimum per vim nequit propellere: non est igitur in voce tanta violentia sursum, quam deorsũm. Vocis porro materia, non tantum est aer, sed aer efflatus, vnde Philosophus c. 8. l. 2. de anima, dicit vocem generari ex aere per respirationem attracto. Et cum respiratio constet inspiratione & exspiratione, aer est vocis materia, ut exspiratus, non ut inspiratus, cap. 4. & 5. lib. 2. de plac. c. 5. lib. 7. vsu partium, ubi aer efflatus, dicitur propria materia uocis, quia scilicet aer, est communis materia soni & uocis. Oportet autem aerem efflatum hìc intelligere, non quocunque modo, sed cum vehementia: vnde Galenus cap. 6. lib. 1. loc. affect. ait: exsufflationem esse motum spiritus, seu aeris emissi, affatim, cum vehementia. Cum ergo ob vehementiam motus fiat strepitus, propterea dixit Philosophus, probl. 41. sect. 11. homines minus audire cum respirant: ratio est, quia in respiratione motus quandoque est adeo vehemens, vt non modo fiat strepitus, sed quandoque etiam laryngis tunica afficiatur. cap. 1. lib. 7. κατὰ τόπ. & c. 6. lib. 3. loc. affect. Et quamuis hoc modo aer in laryngem agat, eamque moueat, vt quandoque inflammetur tunica: attamen aer habet rationem mobilis & passi, vt percutitur a larynge. Constitutum igitur sit, mobile in voce, esse aerem efflatum.

Efflatio a quo fiat.

Si quis quærat, a quonam fiat efflatio? is sciat cum Galeno cap. 5. lib. 7. vsu partium efflatum fieri a musculis thoracis; qui etiam scripsit cap. 9. lib. 1. loc. aff. sunt autem musculi intercostales, vt asserit cap. 6. l. 4. loc. aff. Vnde recte Galenus cap. 5. lib. 1. de sem. ait, vocem adimi, si lædatur spina ad ænoicem; intercostales enim musculi inde neruos suscipiunt. Concurrunt etiam ad efflatum efficiendum, abdominis musculi, vt testatur Galenus cap. 4. lib. 2. de plac. cap. 4. lib. 4. vsu par. c. 2. lib. 6. vsu part. (sed notandum; e cap. 8. li. 2. de anima, hominem per respirationem vti aere, primum ad innatum calorem cordis, quod est necessarium, idest, caussa vitæ: deinde, ad vocem, ob bonum, idest, caussa melioris vitæ. Non ergo noua hęc est distinctio.) Porro hic aer efflatus, hoc mobile patitur seu mouetur a glottide, quæ immediate aerem mouet, vt illico fiat vox: vnde Philosophus cap. 8. libro secundo anim. dicit, animum esse id quod verberat, & collocari vbi gargareon est; nihil aliud significans, quam glottida, laryngis partem præcipuã. Glottis agit, ratione aeris, quem percutit: patitur autem vt mouetur a musculis: sicut testatur Galenus, cap. 6. lib. 1. loc. affect. inquiens, vocem fieri, dum aer beneficio musculorum intercostalium vehementer egreditur, & epiglotris a musculis moderate aperitur, & clauditur. Hi musculi glottida mouentes, sunt musculi laryngis: & propterea Galenus cap. 6. lib. 4. loc. affect. hos recenset inter organa vocis: & ca. 5. lib. 2. de plac. dicit, vocem formari a voluntate, idest, a musculis, qui instrumenta sunt voluntatis: quo sensu ab Arist. probl. 23. sect. 10. vox dicitur aer formatus, scilicet quatenus larynx a musculis mouetur. Hinc cap. 4. lib. 2. plac. Galenus dicit, guttur esse vocis instrumentum, quatenus scil. spiritus ascendens a gutture formatur.

Dubium

Sed notandum, quod Galenus ca. 5. lib. 7. vsu par. ait, vocem fieri a palato & gargareone: a palato, quatenus refringitur; a gargareone, quatenus hoc aer percutitur, ceu a plectro fides. Et com. 73. sect. 2. li. 1. epid. vocis organa vocat arterias, gulam, fauces. Quare guttur non videtur organum vocis adæquatum. Responsio. Si vox accipitur, vt fit, tantum pertinet ad guttur: si autem sumitur, quatenus facta conseruatur & augetur, pertinet ad palatum, gargareonem. Hinc Gal. c. 5. lib. 10. vsu partium, ait, vocem beneficio palati & gargareonis augeri, non dicit fieri. Similiter ca. 11. lib. 7. vsu partium, & in l. inscripto de voce, ait, gargareonem conferre ad magnitudinẽ vocis; sicut etiam Auicennas voluit.

Larynx, vt a musculis moueatur.

Cum ergo ad efficiendam vocem opus sit, vt aer exspiratus percutiatur a larynge, sed beneficio musculorum: cognoscere iam oportet, quidnam operentur musculi, dum laryngem mouent. Galenus ergo c. 11. & 15. lib. 7. vsu partium dicit, vocem fieri, dum larynx dilatatur & comprimitur: opus ergo est dilatatione, & expressione: ita tamen, vt secundum superius orificium exacte & aperiatur & claudatur: vt in hoc motu gluttis moueatur, vt spiritus ascendens effluat, habeat transitum angustiorem, qui paulatim ex amplo fit strictior. Hactenus quomodo fiat vox; quod mobile: quis motor.

Transitio.

Sed ad vberiorem vocis cognomen, dicemus aliquid de caussis primum vocis sonoræ, & raucæ; secundo magnæ & paruæ; vltimo grauis & acutæ. His enim recte intellectis, facile cognoscetur, quomodo ad vocem edendam concurrat guttur & larynx.

Caussa uocis claræ, & raucæ.

Quantum igitur ad caussas vocis sonoræ, seu claræ, & raucæ; Galenus cap. 1. lib. 7. κατὰ τόπ. dicit, ob copiosam humiditatem non fieri vocem claram; nam quod percutit aerem, est molle, ratione humiditatis, cum tameo durum requiratur: quare puritas laryngis est caussa vocis sonoræ. A voce sono, a seu clara, recedit vox clangosa, ob immodicam siccitatem; & rauca, ob immodicam humiditatem. Requiritur ergo mediocris, & puritas laryngis, com. 3. sect. 1. lib. 1. prorhet. & com. 12. sect. 2. lib. 1. prorhet. & cap. 7. lib. 7. vsu partium. Hinc Aristoteles probl. 12. sect. 11. dicit, raucedinem fieri, post vigilias & cibos: per vigilias enim vigent cruditates, quæ fauces nimium humectant, vnde fit raucedo: per cibum etiam agitatur guttur, ideoque incalescens humorem trahit. Addit Galenus com. 78. sect. 2. lib. 1. epid. leuia & æqualia, sonoram vocem edere: quare si organum redditur asperum, fit raucedo: At si asperitas fiat a siccitate, non fit quidem vox sonora, sed nec rauca, verũ clangosa, cuiusmodi obseruatur in canibus, ob immoderatã siccitatem. Et propterea cum Gal. com. 27. sect. 1. lib. 6. epid. inter pueritiam & pubertatem vox fit rauca. Et ratio redditur. c. 16. lib. 1. de sem. dum enim vis seminalis vigere incipit in testibus, tunc omnia in corpore exsistentia turbantur, vt in his etiam animalibus caro non sit ita suauis; vnde & laryngis tunica aliquam contrahit impuritatem, vt vox rauca fiat.

Quoad

Caussa magnæ & paruæ vocis.

Quoad caussas vocis magnæ & paruæ: sciendum e cap.7.lib.5. de gen. animal. vocem fieri magnam,dũ copiosus aer mouetur,paruam, dum exiguus. Vnde Aristoteles etiam dicit,probl.3.sect.11.magnam vocem fieri, dum multus aer agitatur, vt in calidis naturis. Et Galenus cap.67.art. med.dicit magnam fieri vocem,vbi efflatio est vehementior. Et com.78.sect. 2.lib.1.epid. dicit, paruam vocem fieri, ob gutturis angustiam, tunc enim paucus aer mouetur. Id quod etiam contingere solet, dum musculi sunt imbeciles,quia tunc non possunt copiosum aerem mouere.

Caussa grauis & acutæ vocis.

Postremo, quoad caussas acutæ & grauis vocis: sciendum e cap.7. lib.5. de gen. animal. acutam vocem fieri, dum aer velociter mouetur, grauis, dum tarde. Quare vox magna,potest esse & grauis,& acuta: item vox parua,potest esse grauis & acuta,vt scil. aer vel copiosius in voce magna, vel exiguus in parua,velociter,vel tarde mouetur. Vnde vituli & vaccæ vocem edunt grauem, quia in vase amplo vituli & vaccæ aer est copiosus, vt vox sit magna, sed quia tarde mouetur, ideo vox est grauis: contingit autem in vitulis:vt non possint copiosum aerem velociter mouere,propter ætatem,quia in prima ætate musculi, qui sunt instrumenta voluntatis, satis sunt imbecilli:in vaccis autem adest imbecillitas, non propter ætatem, sed propter sexum femineum, in quo ea est imbecillitas, vt copiosus aer velociter moueri non possit. Contra,tauri reddunt vocẽ acutam; nam aer est copiosus,ob vasis amplitudinem;& velociter mouetur,ob virtutis robur. Cum igitur aer, vt vel tarde, vel velociter mouetur, sit in caussa vocis acutæ, aut grauis:rationabiliter dictum fuit a Philosopho, c.7. lib.5. gen.animal.loci caliditatem esse in caussa grauis vocis,loci frigiditatem acutæ: ratio est; nam vbi thorax est calidus, spiritus producitur crassus, quare velociter non mouetur, vnde vox grauis:contra,,vbi adest frigiditas, aer est tenuis, iccirco velociter mouetur.Hinc fęmiaæ vox acuta,maris grauis. Possumus etiam & nos addere, cor maris attrahere aerem copiosum, qui tardius mouetur, & proinde vocem grauem reddit:contra in feminis aer non ita copiosus attrahitur,ideoque magis velociter mouetur.Probl.3.sect.11. Hinc etiam fit,vt vox a longinquo sit acutior, probl.6.sect.11. nam quo magis vox continuatur, eo minus aer copiosus agitatur, ideoque eo velocius mouetur,vnde vox acuta.Ceterum, vox redditur parua,quamuis acuta,ob minorem copiam aeris:& hinc probl.10.sect.11.aqua frigida,de eodem profluens vase, acutius sonat, quam calida, quia frigida est grauior, vnde velocius mouetur. Hinc etiam, e probl.14.sect.11. in puerili ætate vox est acutior, quia ob loci angustiam aer est exiguus, & velociter mouetur, sicut etiam testatur Galenus com.10.sect.1.lib.1.prorhet.

CAPVT XXXIII.

De applicatione methodi anatomicæ, ad Laryngem.

Lingula.

PRæcipua particula gutturis, correspondens crystallino in oculo,est lingula.cap.6.lib.1.loc. aff.c. 13.lib.7.vsu part. Glottis ergo concurrit, vt patitur, ratione musculorum, a quibus mouetur:cõcurrit vt agens, quia percutit aerem efflatum. Differt ergo a crystallino, quia crystallinus concurrit actiue,vt possit iudicare, vt crystallini vitium non pendeat ab alia parte oculi:contra,lingulæ actio,vt mouet aerẽ, pendet ab actione alterius partis,totius instrumenti, scilicet gutturis, quia pendet a musculis. Vnde hæc præcipua pars, ad differentiam crystallini,concurrit potius per consequens;at crystallinus potius per tẽperamentum,quia prorsus actiue concurrit; lingula vero non simpliciter actiue concurrit,sed etiam passiue, quatenus a musculis patitur,& sic concurrit potius per consequens,id est,per mollitiem peculiarem indeterminatam, quæ crasin lingulæ sequitur. Per hanc igitur mollitiem,quæ vergit ad duritiem,glottis aerem concutit, vt fiat strepitus,& vox. Deinde per mollitiem,c.13.lib.7.vsu partium concurrit etiã ad sui custodiam,vt nec spiritu repleatur,nec mota a musculis rumpatur. Præterea cum hæc mollities sit particeps visciditatis, fit vt homo citra externam humiditatem loquatur;nisi ob violentiam aliquam hęc particula siccetur, vt in maximis febribus & agitationibus, tunc enim homo loqui non potest,nisi humiditas aliqua accedat. Insuper per mollitiem fit,vt tantum queat angustari & dilatari, quantum sufficit ad percussionem aeris exspirati. Concurrit etiam glottis per id quod accidit.c.13.lib.7. vsu part.nimirum,per figuram,cauitatem,meatus,magnitudinem & situm,ac proinde per totam compositionem: vnde, si in propositis mutatio aliqua fiat,dubio procul vox vitiatur: nam oportet, vt aer a pulmone ascendat,& petat locum,qui ex amplo paulatim fiat angustus,& rursus ex angusto fiat amplus.

Cartilagines.

Cartilagines huius instrumenti concurrunt per duritiem, vt percutiunt aerem: per numerum: vt sine quo non:nam aer percuti non potest sine motu, & cartilagines moueri non possunt, nisi sint plures, nam vna non moueretur,cap.10.lib.7. vsu part. Tribus autem tantum opus fuit cartilaginibus: nam opus est tantum dilatione & compressione: ratione dilationis opus fuit dearticulatione primæ cartilaginis ad secundam; ratione compressionis,opus fuit dearticulatione secundæ cartilaginis ad tertiam, c. 12.lib.7. de vsu partium: ideoque cum larynx tertio motu non egeat,non etiam eguit quarta cartilagine; & sic hæ cartilagines per numerum ternarium concurrunt. Sed præterea cartilago onicnoides concurrit etiam ad custodiã tracheiæ, est enim caussa,vt vomentibus nihil in tracheiam deferatur, deprimitur autem ab his quæ euomuntur, cap.16.& 17.lib.7.vsu part. hoc enlm præstat hæc cartilago, & per consequens temperamentum,& per compositionem; nam ita formata est,vt vergat in laryngis caput,ad laryngis capacitatem.

Epiglottis.

Epiglottis confert, vt cibus & potus ad pulmones non feratur, ideoque est ad custodiam: præterea iuuat,vt operit & tegit, cap.3.lib.3. de partibus animal. Confert per consequens, & per id quod accidit,cap.16.lib.17. vsu part. nam vt epiglottis obtinet duritiem cartilagineam, est in caussa vt respiratio secundum rectum fiat,recta moueatur:præterea est in caussa,vt tempore deglutitionis,nõ euertatur,quod fieret nisi illam haberet duritiem: Addit Auicennas, per duritiem resistere catarrhis, malis sputis, vaporiqrs,fumis,qui redeunt e corde per exspirationem: præterea per hanc duritiem resistit aeri, recurrenti caussa vocis;vt non ita lædatur. Concurrit etiam per id quod accidit:nam epiglottidis magnitudo,est paulo maior orificio laryngis; nam si minor esset, non posset claudere;si maior,gulam obrueret.cap.16.lib. 7.vsu part.

Tunica.

Tunica concurrit & ad tutelam, & vt melius fiat actio seu vox. cap.7.lib.7.vsu part. Ad tutelam; nam custodit cartilagines,ne a permeatibus lædantur.Est in caussa,vt melius fiat uox,quia facit vt cartilagines melius sonent. Concurrit autem per temperaturam, densitatem,& tenuitatem. Per temperaturam: quia mediocritas temperamenti est in caussa, vt melior fiat actio:& proinde, cum siccitas sit moderata, vox fit optima,nam licciora, quæ excedunt, vocem reddunt deteriorem,quã quæ moderate sunt sicca. Densitatis beneficio, cartilagines non ita imbuuntur humiditate,ne rauca vox fiat. Per tenuitatem concurrit;nam si esset crassior, occuparet maiorem amplitudinem arteriæ,seu laryngis,sine aliqua vtilitate.

Vincula.

Ligamentum sunt ad tutelam.

Musculi.

Musculi concurrunt, vt sine quibus vox non fit, c. 11. lib. 7. vsu part. quia alias larynx non moueretur. Concurrunt autem per suam operationem, nim. per tensionem, vnde Gal. cap. vlt. lib. 2. de motu musc. ait; si tenduntur musculi gutturis vocem fieri.

Glandulosa corpora.

Organa communia, concurrunt vt in alijs instris.

Corpora glandulosa, pharyngem & laryngem humiditate perfundunt, cap. 17. lib. 7. vsu part. ideoque sunt fungosa, vt magis largum effundant humorem: cartilagines etiam custodiuntur huius humiditatis beneficio, & melius mouentur, vnde melius fit vox. Hinc si contingat, has glandulas suo munere non fungi, siccatur larynx, & vox fit rauca.

Guttur totum.

Totum guttur, concurrit per superficiem, cauitatem, orificia, magnitudinem, & situm. Per superficiem enim leuem, seu per leuitatem facit ad probam vocem edendum, c. 67. art. med. Per cauitatem concurrit, vt sit via aeris. Concurrit etiam per orificia; nam inferius orificium est amplius, vt aer copiosior per exspirationem ingrediatur laryngem, qui magnę vocis est caussa c. 11. li. 7. vsu par. Confert per magnitudinem; nam latitudo facit ad vocem magnam, c. 67. art. med. Hinc Galenus com. 25. sect. 4. l. 7. epid. ait, vocem magnam fieri, si larynx latius pateat. Addit c. 6. art. med. fauces per latitudinem cōcurrere ad vocem grauem, per angustiam ad acutam: & hinc, cum ætatis progressu larynx maior & latior euadat, vox acuta in grauē degenerat: ratio est, quia vbi est angustia, aer est exiguus, & velociter mouetur, vnde vox fit acuta (dum homines canunt, & caput deprimūt, vox fit grauior; quia per hanc dispositionem gutturis, seu capitis, non ita velociter aer mouetur.) Concurrit etiam per situm, vt guttur est supra pulmones, quia aerem attrahit, & in exspiratione suscipit a pulmone, Situs autem in collo, facit ad custodiam: vnde Galenus c. 1. li. 8. vsu part. ait; collum esse propter laryngem, vt hoc vna cum pulmone & larynge pereat. Prętеrea concurrit per connexum cum musculis fauciū, vt vox melius fiat. cap. 15. lib. de diss. musc. Patet etiā quod per totam & determinatam compositionem, ad vocem concurrat: si enim aliquod vitium accidat, vox vitiatur.

CAPVT XXXIV.

De Sermone, & eius organis,

Locutio. Oris definitio.

HActenus de voce: iā etiam de Sermone agemus: cuius organum adæquatum est os.

Quare os hoc modo acceptum, est *instrumentum, genitum e lingua, gargareone, labijs, bucca, gingiuis, ossibus, musculis, membranis, & communibus organis, a propria generatrice, gratiæ sermonis*.

Pro explicatione huius definitionis, primo cognoscendum, quomodo generatrix se gesserit, in fabrica & partium, & totius oris. De fabrica linguæ, iam ante diximus: quomodo autem concurrat ad sermonem, aliter quam ad vocem, in methodi applicatione dicemus.

Vua.

Gargareon, dicitur columna, seu collumella, c. 11. li. 11. vsu part. c. 3. li. 6. κατὰ τόπ. Est pars oris: vnde Galenus c. 8. li. de diff. morb. ait, columellæ ablationem esse morbum palati, palatum autem est pars oris, vt testatur Galenus com. 32. sect. 1. l. 6. epid. Porro, vua ita accepta, vt oris particula, adepta est substantiam carneam & proinde temperamentum, quod vergit ad calidum & humidum cap. 3. li. 6. κατὰ τόπ. hinc sequitur mollities mediocris. Sed notandum, huius partis substantiam non tantum esse carneam (nam si amputetur, non potest reparari) sed e parte quoque spermaticam, quia habet non substantiam fibrosam, & membranosam. Quoad formationem est corpus leue, rotundum, oblongum versus palatum, ita vt ad

A basin epiglottidis pertineat, quia videtur pendere supra supremam partem epiglottidis. Aperto ore facile conspicitur.

Labia.

Labia etiam oris sunt partes: vnde Galenus c. 6. l. 4. loc. aff. ait; gratia sermonis labia ad os pertinere. Composita sunt e substantia multiplici. c. 16. li. 11. vsu part. c. 2. lib. de dissect. musc. cap. 15. lib. 9. vsu part. cap. 4. li. 4. Constant enim e fungosa substantia, e cuti, & terminis lati musculi: & labiorum cutis cum substantia musculosa ita est permista, vt vocetur, vel cutis musculosa, vel musculus cutaceus. Adhæc labia præter organa communia suscipiunt fibras a musculis latis & gracilibus: vnde labia facillime mouentur. c. 3. lib. 4. de adm. anat. Temperatura autem est calidior & humidior, quam in cute ob permistionem carnis musculosæ cum cute, cap. 11. lib. 11. vsu par. Vnde labiorum durities excedit rationabiliter duritiem musculorum, ob permistionem cutis, quæ est durior mu-

B sculo. Quoad formationem. Superficies labiorum est æqualis: figura orbicularis: poros habent instar spongiæ. Duo sunt labia, superius & inferius. Et ita sunt collocata, vt connascantur; & adhæreant ossibus maxillarum.

Buccæ.

Per buccas intelligimus oris cauitatem interiorē, intra malas faciei, a mento ad oculos. Pars buccarum ad oculos spectans est crassior, & magis carnosa; quæ spectat ad labia & mentum, est tenuior, magis cutanea & seminalis. Et huc respiciens Galenus cap. 1. lib. 3. meth. ait; buccarum partem tenuiorem non consolidari. Buccarum alia dextra, alia sinistra. Galenus c. 2. lib. 4. de adm. anat. per totas buccas intelligit dextram & sinistram.

Gingiuæ.

Gingiuæ sunt carnosæ circa dentes: quare calidæ & humidæ, aliqua e parte molles, & positionem habent circa dentes. c. 15. lib. 9. de vsu part.

Ossa.

Sequuntur ossa palati, maxillarum, dentium. cap.

C 5. lib. 2. de art. c. 6. l. 4. loc. aff. Ossa palati potiss. fiunt a cuneiformi, quod potest vocari os palati. c. 1. li. 9. vsu par. & c. 9. lib. 11. vsu par. & hoc os est satis durum ac densum; si enim esset laxum, propter excrementa putesceret. Obtinet hoc os in palato foramina, seu meatus, per quos cerebrum expurgatur, vt sunt duo canales, qui excrementa per palatum in os emittunt, cap. 6. lib. 8. vsu partium. Præterea hoc os obtinet tenuia foramina, instar cribri. c. 1. lib. 9. vsu part. At Vesalius & Columbus prorsus negant ista foramina: & dicunt, hoc os esse maxime solidum, & obtinere sinū, in quo detinetur glandula, quæ suscipit excrementū cerebri. Sed decipiuntur hi. Nam os sphenoides, primum habet duo foramina euidentia & ampla, ad crassa cerebri excrementa purgandum, quæ Galenus pro cerebri expurgatione sat esse statuit, cap. 6. lib. 8. vsu part. Et propterea male Vesalius Galeno ascribit, quod voluerit per exigua foramina, instar cribri, ex-

D purgari cerebri excrementa: nam c. 1. l. 9. vsu par. ait, crassa excrementa purgari per meatus ampliores. Deinde os sphenoides obtinet etiam foramina exigua, quæ tamen non reperiuntur in externa superficie, pertinente ad os seu palatum (nam os hoc est durum ac densum: c. 9. li. 11. vsu par. quare sine foraminibus) sed in superficie interna, quæ scil. suscipit glandulam: satis enim fuit excrementa cerebri percolari, idest, sensim descendere, non autem prorsus excidere, quia cogeremur assidue exspuere. c. 3. li. 9. vsu par. propterea dum excremeata descendunt in glandulā, aut in cauitate ossis sphenoidis excrementa aliquantisper detinentur, & non ita repente fluunt, non ita frequenter exspuunt. Cum autem hæc glandula detineatur in cauitate ossis, vt os non esset admodum densum, fuit necessarium, sed potius spongiosum, & minus durum; ne glandula, quæ mollis est, lædatur a contactu ossis durioris.

Quoad ossa maxillæ & superioris & inferioris: hæc quædam habent communia, quædam propria.

Com-

Communia pertinent ad figuram, magnitudinem, & positionem. Quoad figuram, e c.8.li.10.vſu part. maxilla vtraque emittit proceſſus tenues, quos vocant præſepiola, quæ dentes circumdant. Quoad magnitudinem, c.2.l.1.admi.anato.maxillæ ſunt paruæ, vnde & facies rotunda, & muſculi pares; vnde c.3.li.4. adm.anat.deinde, homines obtinere maxillas breuiſſimas, ad differentiam multorum brutorum. Quoad poſitionem, c.19.li.11.vſu par.maxillæ poſitionẽ obtinent, ſecundum ſuturas admodum obſcuras, vt ſuturæ in oſſibus maxillarum nõ ita appareant, niſi diu coquantur. Hæc de communibus. Quoad propria, e c.19.li.11. vſu part.maxilla ſuperior eſt minus dura; nec durities, quæ eſt maior in inferiori, impedit vt inferior moueatur, nam inferior eſt minor ſuperiori. Præterea, quoad id quod accidit, c.18.li.11. vſu part. ſuperior maxilla eſt ſine cauitate, quare etiam ſine medulla. Et quamuis ſine cauitate ſit, non tamẽ propterea grauitate officit: non enim mouetur, & eſt ſatis magna. Componitur e pluribus oſſibus, & ad ſummum e 15. de quibus alias.c.3.& 4.lib. de oſſibus. Hæc ſunt propria maxillæ ſuperioris. Inferior eſt durior, nam iniurijs magis eſt obnoxia, c.18. lib.11. vſu partium. Quoad id quod accidit: cauitatem obtinet exiguam, propter muſculos temporales; & eſt minor ſuperiori. Et e cap.6.li.de oſſ. huius os non eſt exacte ſimplex, vt ſi coquatur, diuiſionem aſſequatur. Vnicã habet diuiſionem, non admodum perſpicuam, in extremo mento.c.vlt.lib.11.vſu par.

Dentes ſunt oris partes: vnde cap. 8.lib. de differ. morb. dicitur, amiſſionem eſſe oris ægritudinem. Dentes autem proculdubio ſunt oſſa: vnde cap.5.lib. de oſſ.dicitur, dentes obtinere oſſeam ſubſtantiam, quæ mollium neruorum cerebri eſt particeps, cuius ratione ſoli dentes inter oſſa ſentiunt, eo modo, quo alias explicauimus. Cum ergo dentes ſint oſſei, ſunt frigidi & ſicci, duri: & Hippocrates l. de Carn. ait, dentes duriores eſſe reliquis oſſibus. Quoad id quod accidit, dentinm acutorum, vti ſunt canini & ſectores, figura eſt inciſoria in parte ſuperiori, in baſi enim inferiori ſunt lati: maxillares ſunt lati, inæquales, & magni, cap.1.lib.3.par.animal. c. 8.lib. 11. vſu part. Quoad numerum, ſunt 32. inciſorij, 4. canini, 2. maxillares vt plurimum 10.c.8. lib.11. vſu partium c.8.lib.de oſſ. Poſitio dentium communis, eſt in concauis oſſium. Quoad ſitum proprium, inciſores ſunt in parte anteriori: canini vtrinque collocati ſunt ad latera: dein quinque maxillares in quolibet latere. Ea autem ratione ſunt collocati, vt inciſores ſuperiores cum inferioribus poſſint committi &c.co.3. & 4. ſect.1.l.4.epid.

Muſculi. Muſculi alij ſunt Labiorum, alij Buccarum, alij Maxillæ inferioris. Labiorum muſculi, numerantur inrer muſculos faciei.ca.13.lib.9. vſu part. Sunt autem, cap.16.lib.11.vſu part.cap.2.lib.de diſſect.muſc. duo ſuperiores oriuntur a malis oblique deſcendentes; duo inferiores oriuntur ab extremis maxillæ, vbi eſt mentum, & obliqui inſeruntur in cutim, ita quidem, vt cutis veluti muſculoſa reddatur. Superiores ſi ambo tendantur, labrum ſurſum mouetur: ſi vnus ſaltem tendatur, oportet labrum ad eam tantum partem moueri. Si inferiores ambo tendantur, labrum infra mouetur, & ſi vnus tantum muſculus agat, fit motus obliquus: ſi ambo eodem tempore agant, fit motus rectus.

Buccarum muſculi duo ſunt, vtrinque vnus, cap. 7.lib.de diſſ.ven.cap.1.lib.de muſc.cap.16.lib.11. vſu partium. Oriuntur e regione ſpinæ ceruicis, cutique ac buccis coaleſcunt: buccas abducunt ad aures, ſeu latera. Hi ſunt illi muſculi, qui potiſſimum in ſpaſmo canino ſolent lædi: propterea eorum ſitus cognoſcendus.

Maxillæ inferioris muſculi (ſuperior autem non mouetur) mouent ſurſum, deorſum, vel ad latera. c.6.li.de diſſ.muſc. Surſum mouentes muſculi, ſunt duplicis coniugationis: prima coniugatio eſt temporalium: ſecunda eſt muſculorum, qui ſunt adiutores temporalium. Quoad temporales, poſſunt vocari maſſeteres, & maſticatorij, c.4.l.11.vſu par. quamuis magis proprie maſſeteres vocentur, qui mouent maxillam ad latera; ſed improprie etiã tẽporales dicuntur. Tẽporales igitur, in homine ſunt minus neruoſi, & minores: ratio eſt, quia minor hominis eſt maxilla, quam brutorum, c.2.l.11. vſu par. Hi ſunt reconditi in capitibus oſſium, vt portio admodũm exigua extra emineat conſpicua: id quod fit ratione cuſtodiæ. Oriuntur a primo oſſe maxillæ ſuperioris, a fronte, a ſyncipite, & oſſe temporali, petroſo: occupãt capitis latitudinem ad poſteriora, & ſupra cutis partes; & deſinunt in acutos & validos tẽdines, qui perducuntur in extremitatem coronæ maxillæ inferioris: & inſeruntur in maxillam inferiorem ad ceruicis exortum: qui ſane muſculi ſurſum trahunt maxillam inferiorem, & ſic os claudunt.c.4.l.de diſſect.muſc. c.4.l. 11.vſu par. Adiutores temporalium, ſunt duo muſculi, ſatis validi & craſſi: obtinent fibras rectas: & ſunt collocati intra os: & oriuntur ab oris cauitate, pertinente ad os ſphenoides, ſecundum proceſſus pterygoides; & deſinunt in validum tendinem, in parte interiore maxillæ inferioris: hi ſimul cum tẽporalibus muſculis ſurſum maxillam trahunt, & propterea os claudunt.cap.6.lib.12.vſu partium, cap.6.lib. de diſſ. muſcul. Muſculi deorſum mouentes maxillam, ſunt duo muſculi ſatis anguſti, prolixi, rotundi: oriuntur a proceſſu ſtyloide, & inſeruntur maxillæ inferiori, vſque ad medium mentum; deorſumque trahendo maxillam, os aperiunt. cap.5.li.11. vſu par.c.6.lib.de diſſ.muſc. Muſculi mouentes ad latera, proprie maſſeteres, maſticatorij dicuntur, & ſunt triangulares: reuera duo ſunt vtrinque (non vnus) quatenus duo habent principia; alterum ad malas, ideſt, ad primum os maxillæ ſuperioris, reliquum ad os iugale: & terminum habent veluti triangularem in inferiorem maxillam: & acuto proceſſui maxillæ adhærent, vbi cum temporalibus maxime coniunguntur: & hi maxillam ad latera trahunt, & circumagũt.c.6.l. de diſſ. muſc.c.4.l.11.vſu par. Quod ſi propoſiti muſculi inuicem conferantur; maiores claudunt, minores aperiunt, medio modo ſe habentes ad latera mouent: nã maior eſt labor in maxilla attollenda & ſuſtinenda: minimus in deſcenſu maxillæ: mediocris eſt labor, dum maxilla circumagitur, tunc enim nec fit aſcenſus, nec deſcenſus.c.6.lib.10.de vſu part.

Membrana. Oris membrana, producitur e craſſa meninge, & producitur in os, per foramina propinqua glandulæ infundibuli, c.16.li.9.de vſu par.

Organa cõmunia. Organa communia prodeunt a proximis ramis. Quoad neruos: de linguæ neruis, diximus in ſermone de lingua. Nerui autem buccarum patent ex his, quæ dicuntur de neruis, pertinentibus ad muſculos buccarum. Quare de neruis aliarum partium dicemus. Nerui ergo labiorum prodeunt a tertio pari cerebri: & tranſmittuntur per tenuiſſima foramina maxillæ ſuperioris, ad labrum ſuperius: ſicuti qui prodeunt per maxillam inferiorem, deducuntur ad labrum inferius. Gingiuarum autem nerui, e c.15.li.9. vſu par.ſunt propagines tertij paris neruorum cerebri. Tunicæ autẽ nerui, ſimiliter oriuntur a 3. pari cerebri, c.11.l.11. vſu par. Nerui dentium ſunt molles, non duri, & oriuntur e 3. pari cerebri.cap.15.l.9. vſu par. Nerui ad muſculos pertinẽtes, oriuntur a tertio pari, & ſuſcipiuntur a labijs, a muſculis maſticatorijs & temporalibus.c.2.lib.4.loc.aff. Ita autem ſe habẽt, vt nerui muſculorum tẽporalium, quia plures ſunt, tres obtineant neruos, duos a 3. pari, vnum a quinto. cap.15. & 13.lib.9. de vſu partium. Hæc de oris partibus.

Os totum. Totum os in homine formatũ fuit paruũ, ad differentiam

rentiam brutorum, homo enim non dicitur mordere.c.9.l.11.vsu part.

Caussa finalis.

Os autem factum est gratia sermonis. Vnde Plato in Timæo ait: oris naturam compositam esse, e dentibus, lingua, & labijs, gratia necessariorum, & optimorum, id est, & vitę caussa, quatenus os alimentum admittit: & gratia melioris vitæ, quatenus verba egrediuntur, (non ergo reprehendendi sunt, qui sic vitam & meliorem vitam distinguunt: cum hæc distinctio etiam Platoni nota fuerit.) Verum multæ sunt oris vtilitates: os enim genitum est gratia alimenti & cibalis & aerij, gratia excrementi, & gratia sermonis.

Ad cibale alimentum os concurrit; primo, vt cibus in ore acquirat aliquam mutationem, beneficio saliuæ, c.7.l.3.fac.nat. secundo, os concurrit per suam carnem, os enim conficit cibum, & præparat ventriculo, dum cibus per masticationem comminuitur.c.1.l.3.part.anim. c.5.l.de cib.bon.& mal.succi: tertio concurrit os, vt via cibi ad ventriculum, secundum Auicennam.

Quoad alimentum aerium, Galenus cap. vlt.l.2. de plac.ait; principium alimenti spiritalis esse os, nares, guttur, pulmones: dicuntur principium alimenti spiritalis, ad differentiam cordis, in quo hoc alimentum acquirit tantum vltimam perfectionem, in reliquis autem partibus præparatur: cæterum, si hæc 4. proposita inuicem conferantur, primum locum obtinent nares (vt supra diximus) non os. Os ergo est gratia aeris: vnde & Arist. dicit, os conferre ad respirationem.c.1.l.3.part.anim.

Quoad excrementum, Auicennas ait, os esse viam excrementorum, prodeuntium a ventriculo (in vomitu) & a cerebro.

Denique os respicit sermonem: vnde Galenus c.6. l.4.loc. aff. inter sermonis organa proponit linguam, dentes, labia, palatum, gargareonem; quæ omnia sunt oris partes, ideoque os est adæquatum sermonis instrumentum, vt e propositis partibus constituitur: & recte Auicennas dicit, os esse vas vniuersale, id est, adæquatum locutionis. Nos autem in definitione tantum sermonem proposuimus, quia loquimur de ore humano, quod sermone differt ab ore brutorum: Vnde Auicennas ait, os in brutis, esse organum exsufflationis, in homine locutionis: & Aristoteles c.7.lib.1.de part. animal. ait: os in omni animali esse caussa cibi & respirationis, in homine caussa sermonis. Hinc cap.7.lib.5.de gen.animal. dicit, solum hominem oratione vti. Et iccirco etiam Galenus cap.13.l.16.de vsu part. ait, vocis principalissimum instrumentum esse os: ita vt vox formata, id est, sermo, sit præcipua oris operatio, & merito proinde proposita in definitione.

De sermone.

Sed pro recta methodi applicatione, aliquantisper digrediemur circa sermonem. Per sermonem intelligimus perfectum, siue sit affirmatio, seu negatio, siue enuntiatio vera, aut falsa, siue pertineat ad oratorem, vel Poetam, &c. Loquimur ergo de sermone perfecto, id est, composito e nomine & verbo, & proinde composito e literis tum vocalibus, tum consonantibus, quem sermonem Aristoteles in poetica vocat orationem.

Quid sermo?

Sermo igitur, seu oratio est vox intelligibilis, composita, significatiua, cuius partes separatæ significant; percussa a lingua, vt animi affectus pateant. Explicatio. Quia sermo dicitur vox, necessario est motus. Dicamus ergo in hoc motu, de mobili, & motore. Sermo dicitur vox, ad differentiam soni, qui non est vox, sed motus.

Dicitur autem vox intelligibilis, ad differentiam vocum aliquarum ferarum: nam ferarum voces habent etiam literas, quæ sunt elementa orationis, vt sint indiuisibiles, sed non intelligibiles: hominis autem vox est indiuisibilis, sed intelligibilis. Vox ergo est genus, quod prædicatur de voce brutorum, quæ est indiuisibilis, sed non intelligibilis, & propterea non potest esse sermonis elementum: prædicatur etiam de hominis voce, quæ potest esse indiuisibilis, sed non intelligibilis, & proinde potest esse sermonis elementum, vt litera, prolata ab homine, non a brutis. Hinc Aristoteles c.17.lib.2. de part.animal. distinguit sermonem ab alijs vocibus brutorum, & inquit, linguam esse conditam ad literarum explanationem, & sermonis expressionem, vt litera sine dubio a sermone distinguatur.

Sequitur in definitione: Composita: ad differentiam literæ: nam litera ab homine prolata, est vox intelligibilis, sed indiuisibilis: sermo autem est vox, non modo intelligibilis, sed etiam composita. Hinc Aristoteles c.9.l.4.hist.animal. dicit, locutionem esse compositionem e consonantibus & vocalibus: quod etiam proponitur c.16.lib.2.part.animal.

Sequitur: Significans: ad differentiam syllabæ, coniunctionis, articuli, quæ sunt voces intelligibiles compositæ e literis, sed minime significant: sermo autem significat, vnde Aristoteles cap.8.lib.2.de anima dicit, vocem, scil. humanam, esse sonum significantem.

Sequitur: Cuius partes quædam separatæ aliquid significant, ad differentiam nominis, verbi, & casus: verbi gratia, si quis dicat, Leo ambulat; leo aliquid significat; item ambulat.

Sequitur: Percussa a lingua, vt notetur caussa efficiens, quæ proponitur ab Aristotele cap.9. lib.4.histor. animal. lingua enim percutit vocem, vt moueatur a musculis: est enim motus voluntarius: mouent autem musculi linguam, duce facultate motrice, & præterea duce facultate principali, vnde Aristoteles c.9.lib.4.histor.animal.dicit, vocem acquiri per naturam, locutionem per disciplinam, vt surdi ita nati, vocem emittant, non autem locutionem.

Postremo in definitione dicitur, vt animi affectus pateant, vt testatur Aristoteles in principio libri de interpretat.& cap.9.l.4.hist.anim.dicit, locutionem esse propriam hominis.

CAPVT XXXV.

De applicatione methodi anatomicæ, ad organum sermonis.

Lingua.

AD sermonem efficiendum, pars præcipua organi adæquati, nimirum oris, est lingua, vnde Hippocrat.l.de Carn. vult vocem fieri, dum spiritus attractus per inania foras currit, ita vt vox degeneret in sermonē, dum scilicet vox in lingua articulatur: nisi enim lingua vocem articulauerit, non fit sermo. Hippocrates lib.4.de morb.dicit, vocem articulari a lingua & labijs: vbi intelligit, linguam concurrere vt præcipuam partē, labia autem vt partes adiuuantes. Et iccirco Galenus cap.6.lib.4.loc.aff.ait, caussa sermonis principatum obtinere linguam. Et com.74. sect.3.lib.3.epid.ait, resoluta, id est, analysi effecta lingua, homines clamare, sed loqui non posse, vox enim fit, non sermo. Et com.3.sect.1.lib.1.prorhet.dicit, si patiatur lingua, fit balbuties, non raucedo; fit enim vitium in sermone, non in voce, quæ ad laryngem pertinet. Et Philosophus cap.16. lib.2.partium animal.dicit: linguam non modo percipere sapores, sed etiam formare voces & efficere sermonem, lingua enim est organum adæquatum gustus: sermonis autem est organum principale, non adæquatum.

Sed dubitatur, quia Aristoteles cap.9.lib.4.histor. an. dicit, quibus lingua libera & absoluta non est, nec vox emittitur, nec sermo: quare lingua videtur esse vocis organum. Galenus autem com.74. sect.3. lib.3.epid.dicit, si resoluatur lingua, homo nō loquitur, sed clamat. Responsio. Vox fit tantum a larynge & lingua

& lingua non concurrit ad efficiendũ vocẽ, concurrit tamen lingua, vt pars, a qua vox iam facta amplificatur; & fit intelligibilis: ſi ergo lingua reſoluitur, homo nõ loquitur, ſed ſolum clamat, qui tamen clamor non eſt intelligibilis.

Quare præcipua pars totius oris eſt lingua, & proinde ſciendum, quid operetur lingua, & per quid operetur. Ariſtoteles cap. 17. lib. 2. de part. animal. dicit, linguam conferre ad literarum explanationem, & ſermonis expreſſionem. Vnde Galenus aphor. 32. ſect. 6. ait, linguam dearticulare vocem: & cap. 6. lib. 4. loc. aff. ait, linguam ita dearticulare vocem, vt eam diſtinguat: vox enim genita in larynge, beneficio linguæ mutatur in literas, & in ſermonem. Sed notandum; vocem, vt degenerat in ſermonem, neceſſario percuti a lingua; nec enim locutio fieri, vel literæ coniungi poſſunt, ſine percuſſione, quæ fit a lingua. Cæterum, literæ ſunt vocales, & nõ vocales, ſeu conſonantes. Vocales, ſecundum Ariſtotelem in poetica, producuntur ſine ictu, ſeu percuſſione: (producũtur non lingua, ſed ab ore & gutture) vocalis enim quatenus eſt vox, fit a percuſſione laryngis, dum aer percutitur a gutture, non a lingua, at vocalis, quatenus eſt litera, excludit linguæ percuſſionem. Quare ad vocalem literam, lingua concurrit vt pars principalis ſeu præcipua, prout vox, iam percuſſa a latynge, beneficio linguæ amplificatur, & redditur intelligibilis. Patet igirur literas vocales, non fieri concurrente lingua percutiente. Porro literæ non vocales, ſiue ſint ſemiuocales, ſiue conſonantes, producuntur a lingua & labijs. cap. 9. lib. 4. hiſt. anim. Litera enim vt vox, percutitur a laryge; ſed quatenus eſt non vocalis litera, percutitur principaliter a lingua, & labia concurrunt ſine quibus non. Cum ergo lingua concurrat & percutiendo, & non percutiendo: merito dixit Philoſophus, voces, ſeu literas, quandoq; fieri cum ictu, quandoque ſine. Patet igitur quidnam operetur lingua, & circa ſermonem, & circa literas.

Iam explicandum, per quid concurrat lingua ad ſermonem. Sciendum ergo linguam, inſtar lingulæ in larynge, concurrere potius vt paſſiuam, quatenus ſcilicet percutitur & mouetur a muſculis. Quare concurrit ad ſermonem, potius per id quod cõſequitur, & per id quod accidit, quam per craſin: ſicuti contra, dum præcipua pars concurrit magis vt actiua, potius per temperiem concurrit. Lingua igitur, quia magis paſſiua, concurrit per conſequens temperiem, & per id quod accidit. Vnde Ariſtoteles cap. 17. lib. 2. de partibus animal. ait, linguam concurrere & cauſſa literarum, & cauſſa ſermonis, vt mollis, vt lata, vt abſoluta eſt. Mollities, eſt conſequens: latitudo & abſolutio, accidunt. Vnde etiam Galenus cap. 8. lib. de diff. morb. dicit, quendam in conuulſione linguam ſecuiſſe, vt propterea minus facile loqui potuerit. Et c. 12. lib. 2. de hiſt. anim. dicit Philoſopus, animalia literas proferre, quibus lingua eſt latior. Et cap. 17. libro 2. de part. anat. proponit linguam abſolutam, id eſt, non adhærentem, quare proponit ſitum linguæ. Ratio autẽ cur lingua debeat eſſe mollis, lata, & abſoluta; hæc eſt: quod enim eſt molle, facilius mouetur: & proinde lingua mollis facile mouetur, vnde facile diuiduntur voces, & proinde fit ſermo. Lingua aũt lata omnes literas poteſt proferre; nã lingua amplior, voces anguſtas admittit: anguſta autẽ voces amplas capere non poteſt. Tandem lingua ſoluta, non adhærens, facile in omnes partes fertur, & propterea poteſt vocem quamlibet formare. Verum lingua non tantum ad ſermonem cõcurrit, ſed etiam ad cibum; nam per motum, eſt in cauſſa, vt dum cibus teritur & comminuitur, non ita cedat ſub dentibus: & propterea Galenus cap. 4. lib. 11. vſu partium dicit, linguam ad maſticationem conferre. vt quæ inſtar manus, cibos in ore voluit. Præterea confert lingua ad cibũ per ſuas glandulas, vt ſcil. ſubminiſtrat ſaliuam: & propterea Galenus cap. 1. libro 5. κατὰ τόπ. ait, fabam maſticatam reddi magis diſcuſſoriam, beneficio ſaliuæ, quæ a linguæ glandulis tribuitur.

Gargareon. Gargareon eſt pars, qaæ vſum & operationem preſtat. cap. 8. lib. de diff. morb. ſed addit Galenus, veluti quibuſdam videtur: nam gurgulio, vt diſtinguitur ab alijs partibus, tãtum vſum præſtat, non operatur; quod ſi conſideretur vt pars viuens, habet operationem, ideſt, nutritionem, quæ eſt communis, de qua non loquimur. Eſt ergo columella tantum ad vſum, eumque multiplicem. Primum enim eſt gratia ſermonis, & proinde melioris vitæ: vnde Galenus c. 14. lib. 11. vſu part. ait, gargareonem conducere ad magnitudinem, & elegantiam vocis: nam, cum vox ad laryngem pertingit, augetur a columella, non fit ab ea, cap. 7. lib. 7. vſu partium. Quare a Galeno cap. 6. lib. 4. loc. aff. gargareon inter locutionis organa recenſetur. Confert gargareon per ſuam mollitiem, eamque potius moderatam: vnde dicit Auicennas, eam obtinere ſubſtantiam carnoſam, quæ eſt mediocriter mollis. Præterea facit ad cuſtodiam propoſitarum partium; eſt enim propugnaculum laryngis, prohibens, quo minus refrigerentur arteria aſpera, & pulmones, quemadmodum eſt etiam in cauſſa, vt puluis in laryngem non incidat. c. 11. lib. 11. vſ. par.

Labia. Labia faciunt ad tuendos dentes. cap. 6. lib. 2. partium animal. ſed potiſſimum conferunt ad ſermonem. cap. 9. lib. 4. hiſt. anim. conſonantes enim literæ, non modo a lingua fiunt, ſed etiam a labijs. Vnde c. 15. lib. 2. de part. anim. Philoſophus dicit, literam partim lingua produci, partim labijs comprimi. Et propterea cap. 6. lib. 4. loc. aff. dicit Galenus, labia ad ſermonem non parum conferre. Et Ariſtoteles cap. 16. lib. 2. partium, anim. dicit; hominem labia obtinere carnoſa & mollia, vt quæ ſeparari poſſint, & etiam committi, gratia ſermonis.

Buccæ. Buccæ vtiles ſunt: dum enim mouentur a muſculis, ſunt in cauſſa vt melius fiat ſermo. cap. 16. lib. 11. vſu partium.

Gingiuæ. Per gingiuas fouentur dentes: & præterea per caliditatem gingiuarum, vbi aliqua e parte (præparantur) mutantur, in ore, cap. 7. lib. 3. fac. nat.

Oſſa. Oſſa Palati, ſunt in cauſſa, vt ſermo melius fiat. Hinc cap. 6. lib. 4. loc. aff. Galenus dicit, palatum non parum conferre ad locutionem: & cap. 5. libro 7. vſu partium dicit, vocem, dum ad laryngem peruenerit, augeri a palato. Maxillarum oſſa, per duritiem faciunt ad cuſtodiam muſculorum. Et per figuram ſuam, quatenus habent proceſſus, ideſt, præſepiola, faciunt ad cuſtodiam dentium cap. 8. lib. 11. vſu partium. Dentes conferunt ad manducationem & ſermonem, c. 8. lib. de diff. morb. & proinde dentes non parum opitulantur linguæ. ca. 6. lib. 4. loc. aff. Reſpiciens igitur ad maſticationem, ait Galenus, cap. 7. libro 15. vſu partium, productos eſſe dentes, ne infans cogatur ſemper lac ſugere, ſed vt poſſit maſticare. Et Ariſtoteles cap. 1. lib. 3. de part. anim. dicit, homines vti dentibus ad vſum communem, ſcil. ad maſticationem, ſed potiſſimum ad locutionem, nam ad literarum expreſſionem, plurimum conferunt dentes anteriores acuti. Galenus, reſpiciens ad maſticationem, proponit dentium & figuram, & numerũ. Quoad figuram, cap. 5. lib. de oſſ. & cap. 8. lib. 11. vſu part. dicit, inciſores per figuram acutam ſecare: caninos autem partim latos, partim acutos, per latitudinem atterere, per acutiem ſecare: maxillares latos, inſtar molæ cibos inciſos & fractos læuigare, & terere. Quoad numerum, cap. 9. lib. 11. vſu part. ait, hominem vnum tantum habere caninum, quia homo, vt ſapiens, non debuit mordere: contra autem brura.

Muſculi. Muſculi labiorum, buccarum, maxillarum, conferunt per actionem ad motum harum partium, cauſſa maſticationis: cap. 14. & 16. lib. 11. vſu part. cap. 4. lib. 11. vſu part. cap. 6. lib. diff. muſc.

Mem-

Membranæ faciunt ad custodiam.

Organa communia, venæ, arteriæ, nerui, vt conferant, alias dictum.

Os totum. Totum os concurrit per compositionem suam, eamque determinatam, quæ pertinet ad vnum hominem. Vnde, si in hac compositione contingat vitium, continget etiam error vel in masticatione, vel in sermone. Et hæc de sermone.

CAPVT XXXVI.

De Corde.

Quid tractandum. ANatomiam thoracis tractaturi, primum de Partibus, deinde de toto thorace. Inter partes, primum de Corde loquamur, eo quod hoc præcipuum est organum actionis thoracis; vt hepar actionis abdominis, & Cerebrum, actionis capitis.

Nomen. Per Cor igitur humanũ, intelligimus viscus caussa vitæ & quidem simpliciter, non caussa vitæ vel commodioris, vel melioris.

Definitio. Est autem cor *instrumentum, genitum e carne, fibris, adipe, membranis, & communibus organis, a facultate cordifica propria, gratia generationis caloris naturalis, vitalis.*

Genus. Cor dicitur instrumentum: igitur quid dissimilare. Hinc Aristoteles cap. 1. lib. 2. de part. animal. dicit, cor esse quidem similare secundum carnem; sed dissimilare, quatenus in partes similares secatur.

Materia. Materia, e qua cor est constitutum, multiplex est: nim. caro, fibræ, adeps, membranæ, organa communia, id est, venæ, arteriæ, nerui.

Efficiens. Caussa efficiens, est vis cordifica, quæ potest generare cor: alias in accidentium, non substantiarum definitione caussa efficiens poni solet; licet autem cor sit substantia, hic tamen facilioris doctrinæ caussa eius caussa efficiens proponitur. Iam igitur explicãda hæc caussa efficiens. Omnis facultas instrumentum generat per potentiam alteratricem, & formatricem. Quare sciendum, quid hæc facultas generatrix per has duas potentias tribuerit, & partibus cordis, & toti cordi.

Caro cordis. Crasis carnis cordis. Quoad partes: & primum quoad carnem: duplex est cordis caro, alia quidem propria, alia vero quæ spectat ad cordis auriculas. Propriæ carni, facultas generatrix per potentiam alteratricem tribuit temperaturam admodum calidam. Hinc, cor dicitur genitum e sanguine calidiore ca. 8. lib. 1. de sem. Et, cor viscus est, maxime sanguineum & calidum, cap. vlt. lib. 1. de temperam. ac, si digitus in sinistrum cordis sinum immittatur, euidens sentitur calor. cap. 3. li. 2. de temperam. Huic temperamento calido additur siccum; vnde cordis caro est durior, quo siccior. Cor natura frigidissimum, multo calidius est cerebro calidissimo. cap. 28. artis medic. Et cor, secundum propriam substantiam, est calidius & siccius iecinore, secundum propriam carnem. cap. 8. lib. 6. de placit. insignis autem cordis caliditas, potissimum pendet e Contentis, vt docet Hippocrates in lib. de carnibus, vbi dicit cor calidum esse, propter spiritus & sanguinem.

Calidum innatũ cordis. Verum præter hanc temperiem calidã & siccam, quæ est qualitas, cor obtinet calidum innatum, quod est substantia: hinc Galenus cap. 5. lib. de curat. per vsum, ait; calidum naturale conseruari e sanguine, vt pro discrimine sanguinis modo sit copiosius, modo in minori copia: quibus indicat, calidũ innatum esse substantiam. Calidum innatum ad omnem quidem partem viuentem spectat: huius tamen caloris fons & radix est cor, & propterea in corde hic calor naturalis est intensior. Sic Galenus cap. 7. lib. li. 6. vsu part. & cap. vlt. lib. 6. de plac. ait, cor esse fontem caloris natiui: qua etiam de caussa cor habet venas pulsatiles, idest, arterias, ad differentiam hepatis. Quod etiam cordis calor sit intensior, testatur Galenus cap. 2. lib. de vsu pulsf. inquiens, cordis calorem semper feruere. Ab hoc calore ita pendet vitalis potentia, vt Galenus. com. 15. sect. 3. lib. 6. epid. dixerit; calidum esse essentiam vitalis potentiæ; non quod calidum innatum sit potentia vitalis, sed quod hæc a calido conseruetur, remoto enim calore, actum est de vitali potentia. Cordis ergo caro est calida, sicca.

Durities carnis cor. Quoad consequentita temperiem, cordis caro est dura. cap. 12. lib. 3. de fac. alim. cap. 8. lib. 7. vsu part. cap. 7. lib. de admin. anat. & durior est carne musculorum. Est autem caro hæc durior in sinistra parte, potissimum in septo ventriculorum, cap. 16. lib. 6. de vsu part.

Deinde generatrix per potentiam formatricem, tribuit id quod accidit. Quo igitur ad ea quæ accidunt, in præsentia tantum loquamur de superficie, & densitate: reliqua enim patebunt, vbi de toto corde loquemur.

Foueæ septi. Superficies septi est inæqualis, & obtinet foueas, sed nulla penetrat.

Densitas. Densa satis est cordis caro, vt statuit Hippocrates in lib. de corde, & Aristoteles cap. 17. libro 1. de hist. animal. & Galenus cap. 17. lib. 6. de vsu part. at maior est densitas in sinistra parte, & maxime in septo.

Foramina. Quod si formam licet addere, septum obtinet foramina, quæ communia sunt ipsorum vasorum, cap. vlt lib. 3. de fac. nat.

Cõpactio. Quamuis cordis caro vnica esse videatur, quoad numerum, sunt tamen plures carnis particulæ inuicem compactæ, & multo arctius cõpactæ sunt, quam caro cerebri, vt testatur Philosophus cap. 4. lib. 3. de part. anim. cap. 3. lib. 4. de part.

Auriculæ cordis. Caro auricularum, sunt epiphysis cordis. cap. 4. & 15. lib. 6. de vsu part. & vocantur auriculæ, quia similes sunt auribus capitis. cap. 9. lib. 7. de adm. anat. Substantia auricularum est satis neruosa, & magis cuticularis, quam cordis corpus. Eius temperies est, vt cutis; durities, vt membranarum. Formatrix has particulas formauit densas, concauas, numero duas, & cordi vtrinque annexas ad basin cordis; annascuntur enim substantiæ tum cordis, tum vasorum, ca. 9. lib. 7. de admi. an. c. 17. lib. 6. vsu par.

Fibræ. Fibræ in corde reperiuntur, vt in musculis, cap. 3. lib. 2. de temperamen. Cæterum, non sunt portiones neruorum & ligamentorum, sicuti in musculis, sed obtinent propriam substantiã, e priuato semine contractam, non e neruis, neque ligamentis. Sunt autem hæ fibræ frigidæ, siccæ, duræ. Formatrix eas fecit densas, numerosas, longas, transuersas, obliquas: & pertinent ad cordis corpus, ad auriculas, & ad membranas tegentes orificia. cap. 4. libro de cibis bon. & mal. succi. cap. 8. lib. 6. de vsu part.

Adeps. Cor opertum est inuolucro pingui. cap. 7. lib. 1. de histor. animal. vera autem pinguedo in corde non reperitur, sed adeps: qui aliquo modo durus est, & ęgre liquatur. Materia e qua, est vapor copiosus sanguineus emanans. Agens est vis adiposa, quæ potest adipem generare: calida, quæ potest vaporem mutare in adipem: Concurrit autem frigiditas membranarum ad concretionem, vt adeps inter cor, & pericardium resideat.

Mẽbranæ. Membranæ sunt triplices: Pericardium Propria cordis membrana: & Membranæ quæ operiunt vasorum orificia.

Pericardiũ. Pericardium habet substãtiã membranosam, quę est frigida & sicca: mollior osse, durior pulmone. cap. 7. lib. 1. de hist. animal. capit. 3. libro 7. de admin. anat. cap. 16. lib. 6. de vsu part. Formatrix, tribuit formam (vt etiam cordi) pyramidalem, superficiem æqualem, continuam, excepta basi, vt vasis quinque cor egredientibus, via præberetur. Est etiam hæc mẽbrana mediocriter crassa. Locum habet medium in thorace, ita tamẽ, vt mucrone vergat ad sinistram partem.

partem. Oritur non e corde, ſed e quinque vaſorum A tunicis,a pleura productis.Connectitur pericardium cum membranis interſepientibus, cum partibus ner uoſis ſepti tranſuerſi,& cum pleura.Tandem pericar dium continet aquoſum humorem, ideſt, ſerũ,quod fuit vehiculum ſanguinis venoſi.

Tunica cordis propria.

Tunica cordis peculiaris eſt ſatis dura, admodum tenuis,& cordis ſubſtantiam tangit.

Valuulæ vaſorum.

Membranæ orificiorum vaſorum,ſunt duræ,denſæ,& ſunt maiores in illis vaſis, quæ materias in cor ducunt.cap.9.lib.7.de adm.anat.cap.6. lib.6. de placit.cap.14.lib.6.de vſu part. Et, cum quatuor ſint orificia vaſorum,quodlibet habet tres membranas, excepta arteria venali,quæ duas tantũ habet:& oriuntur omnes a tunicis vaſorum orificiorum:vnde quędam intro vergunt,quædam foras.

Venæ cordis.

Organa communia ſunt venæ, arteriæ, & nerui. Venæ pertinent vel ad cor, vel ad pericardium. Ad cor ſpectantes,tres ſunt.cap.17. li.6. de vſu partium. Vena caua,quę ab hepate procedens,in dextram cor B dis auriculam perducitur. Vena arterialis, quæ orta a dextro cordis ventriculo, diſſeminatur in pulmones. Vena coronalis(cap.14. lib.6. de vſu part.)quæ oritur a vena caua,antequam hęc in dextrum cordis ſinum deducatur,& hæc circundat baſin cordis. Venæ pericardij paruæ ſunt, & oriuntur a mediaſtino, & a vena caua: quæ diaphragmati ſurculos mittit.

Nerui cordis.

Arterijs non eguit pericardium,nam calidum eius exiguum ſatis euentari poteſt, ob viciniam cordis. Arteriæ autem cordis tres ſunt.cap.19.lib.6. de vſu partium,cap.10.lib.7.de admin.anat.Vna eſt arteria ſatis dura & denſa,& magna: in animalibus maioribus videntur degenerare in os cartilagineum: radix enim aortæ aliquando ita induratur, vt quaſi cartilago fiat. Fotmatrix produxit hãc arteriam admodum amplam,vnde Galenus cap.7.lib.6. de vſu partium, ait aortam eſſe maiorem arteria venali: id quod intelligere oportet de cauitate arteriæ,non de orificio; nam aortę orificium minus eſt,orificio venæ cauę,& C arteriæ venalis. Quare in hoc Veſalius male reprehendit Galenum. Oritur autem aorta,ſecundum Galenum,cap.5.lib.de form. fœtus,a ſiniſtra cordis parte,at non e corde; nec enim generatur aorta ex illo ſemine, e quo cor generatur, ſed e proprio ſemine. Altera arteria dicitur venalis; quæ oritur a ſiniſtra cordis parte,& diſſeminatur in pulmones. Tertia eſt arteria Coronalis,totũ cordis corpus, inſtar cinguli conueſtiens; eſtquè propago arteriæ magnæ. cap.17. & 18.lib.6.de vſu partium.Hæc vaſa Ariſtoteles non ignorauit;nam cap.3.lib.3. de hiſtor. animal. proponit venam maiorem, ideſt, cauam, prodeuntem ex ampliſſimo, nimirum e dextro cordis ſinu. Aortam idem oriri dicit, e medio ſinu, quem Galenus ſiniſtrum appellat.Et addit Philoſophus, corpus aortæ, eſſe ſatis neruoſum: non quidem vere nerueum,ſed craſſius, quam ſit vena.

Nerui cordis ſunt exigui. cap.8. & 7. lib.6.de ad- D min.anat.cap.10.lib.1.de plac.Et hic oportet intelligere veros neruos. Nam Ariſtoteles cap.4. lib.3.de part.animal. ſcribit cor habere neruorum copiam: vbi non intelligit proprie neruos,ſed fines membranarum & ligamenta, quia cor propter motum aſſiduum,opus habuit firmamẽtis & ligamentis: & hęc interpretatio Galeni eſt,cap.10.libro 1.de partium. Proprij autem cordis nerui, oriũtur a ſexto pari neruorum cerebri.cap.8.libro 7. de adm.anat. ſed nerui propoſiti,non immediate diſtribuũtur in cor,quemadmodum neque in hepar, neque in renes, neque in lienem;verum in inuolucra, nam pericardium accipit nernorum propagines,quibus diuiſis ſenſibiliter, quædam in cor inſeruntur:ideoque viſcera non habent ramos peculiares,ſed propagines ſuorum inuolucrorum.cap.18.lib.6.de vſu par.

Totũ cor.

Hactenus de partibus cordis. Quoad totum cor, aliquo modo reſpicientes ad ſecundam complexionem,dicimus, totum hoc aggregatum eſſe calidum & ſiccum.

Quoad formatricem: ſuperficies extra leuis eſt, præterquam in baſi,vnde vaſa prodeunt. Secundum ventriculos cordis ſuperficies inæqualis.cap.17. lib. 1.de hiſt.animal.cap.7.lib.6. de vſu part.

Figura cordis non omnino eſt rotunda,nam in extremo in acutum ſe colligit.

Quoad cauitatem, præter vaſorum cauitatem, cum Hippocrate in lib.de corde, & cum Galeno ca. 11.& 16.lib.6.de vſu partium. & cap.5. lib.1. de placit.cor duos habet ventriculos: Siniſter aſcendit ad ſummum verticem cordis,dexter,multo inferius ceſſat: præterea ſiniſter eſt profundior, vt mediam pene cordis ſubſtantiam occupet.cap.11.libro 7.de admio.anato. At Ariſtoteles voluit, in maioribus animalibus tres eſſe ſinus cordis, in minoribus duos,in adhuc minoribus vnum, ſenſibilem ſcilicet. ca.3.libro 1.de hiſtor.anmal.cap.3. lib.3. de hiſtor.animal. cap.4.lib.3.de part.animal.Et ait,hos ſinus ita ſe habere,vt dexter ſit maior, ſiniſter minor, modius mediocris.Notandum enim Ariſtotelem loqui de corde animalium habentium plumones, vt dexter ventriculus Ariſtotelis,ſit dexter Galeni, & medius Ariſtotelis,ſiniſter Galeni: Siniſter autem Ariſtotelis non reperitur in omnibus animalibus, ſed in maximis.

Quoad orificia, bina ſunt in vtroque ventriculo. cap.11.lib.6. vſu part.in dextro eſt orificium venę cauæ,& venæ arterialis, in ſiniſtro,aortæ,& arteriæ venoſæ.In dextro ventriculo maius eſt orificium venę cauæ,in ſiniſtro maius aortæ, quam arteriæ venoſæ. cap.vlt.lib.3.de fac. animal.

Quoad magnitudinem;cor maximũ eſt ſecundum baſin,vbi vaſa ſunt.cap.2.lib.6.vſu part. Ariſtoteles, cap.17.lib.1.de hiſt.anim. dicit,hominis cor non valde eſſe magnum.

Quoad numerum:eſt vnicum inſtrumentũ,quamuis diſtinctum per ventriculos, cap.7.lib. 3. de part. animal.

De ſitu:cor poſitum eſt in medio thorace,ſed magis vergit ad ſuperiorem & priorem partem.cap.17. lib.1.de hiſt.animal.cap.17.lib.3.de hiſt.anim.cap.3. & 4.lib.3.de part. anim. Et circumdatur a pulmonibus.cap.2.& 7.lib.6.de vſu part. & com.44. ſect.2.libro 6.epid. Et, cordis baſis eſt in medio,vertex ad ſiniſtrum propendet,mucro ad anteriora,baſis ad dorſum.cap.7.lib.7.de adm.an.

Quoad connexum; cor iungitur tracheiæ per cartilagines & fibroſa vincula. cap.16. lib.1.de hiſt.animal. Per neruos cerebro connectitur, per venas hepati.cap.12.lib.2.de cauſ. pulſ. Per ligamenta robuſtiſſima connectitur cum pleure & thorace.cap.8.libro 6. de vſu part. Ligamenta autem oriuntur e fibris cordis.

Cauſſa finalis cordis.

Cor conditum eſt, ad generationem caloris naturalis vitalis.Vt autem hoc recte intelligatur,duo explicanda 1.quot ſint cordis functiones: 2. quomodo inter varias functiones, propria functio ſit generatio caloris naturalis vitalis.

Cor eſt ſedes facultatis communiſſimæ.

Quoad primum: Ariſtoteles, ita referente Galeno,ca.7.lib.3.de plac.plures ponit animæ facultates, & has omnes in corde,ceu vnico principio, collocatas,vt enim in magno mũdo vnicum eſt principium, ita etiam in paruo,ideſt, in homine,vnicum eſſe debet,alias homo vere vnus dici nõ poſſet: hoc autem principum eſt anima, quæ cum in corde,ceu in fronte,reſideat;ita etiam in corde reſidet animæ facultas communiſſima:vnde cor domicilium eſt, non cuiuslibet facultatis.ſed communiſſimæ, quæ in partibus, priuatis inſtrumentis contrahitur:verbi gratia,facultas cordis communiſſima, ita in iecore contrahitur, vt euadat naturalis, verbi gratia: ſanguificatrix. Hinc Hippocrates in lib.de morbis virg.dicit:cum

in

in virginibus ſanguis non habet effluxum, & reſilit ad cor; cor fieri fatuum, vnde torpor, & delirium. Ecce igitur, quomodo, ſecundum Hippocratem & medicos, cor affectum, trahat cerebrum in conſenſum. Cæterum communiſſima hæc facultas, a corde influit in cerebrum per neruos; in iecur per venas; in totum corpus per arterias. Vis vitalis, quæ a corde toti corpori impertitur, non eſt vis communiſſima, ſed determinata, ſicut etiam animalis, & naturalis; ideoque opus fuit magnis arterijs, vt cor eſſet origo arteriarum, non tantum ratione virtutis communiſſimæ, ſed etiam determinatæ. At facultas a corde impertita cerebro, eſt communis, nondum determinata, quia in cerebro demum contrahitur & limitatur: & propterea cor non eſt principium neruorum, ſicut arteriarum; quia per has impertitur determinata facultas, per neruos communis: dum autẽ virtus communis, cerebro impertita, limitatur, vt fiat animalis, poſtea a cerebro per netuos in corpus demittitur; vnde ſecũdum hanc rationem communem, non cor eſt neruorum principium. Præterea, communiſſima illa facultas a corde fluit ad iecur, per venas, & mox in hepate euadit determinata, ſc. naturalis; quæ poſtea per venas in totum corpus diſtribuitur: vnde cor eſt principium venarum, ratione virtutis communiſſimæ, hepar autem eſt principium venarum, ratione facultatis determinatæ, ideſt, naturalis. Quare cor eſt ſedes, tum facnltatis communiſſimæ; tum facultatis determinatæ vitalis. Et cum Galenus cap. vlt. lib. de vſu reſpir. cap. 1. lib. de vſu pulſ. co. 5. ſect. 2. lib. 1. prorhet. ait, cor eſſe principium vitaliũ functionum, reſpicit ad virtutem determinatam. Ariſt. cap. 1. & 2. lib. 2. de part. anim. cap. 3. lib. 2. de part. anim. vult, in animalibus ſanguineis, cor eſſe principium vitæ, motus, ſenſus, & venarum; & in eo eſſe vim ſentientem, mouẽtem, ac nutrientem. His Philoſophus vult, cor eſſe principium facultatis cummuniſſimæ, cum ab eo omnis vita (quæ eſt actio, ſeu operatlo animæ) vim & ſimpliciter dicta & commodior, & melior, procedat. Quare ſecundum Philoſophum, cor eſt principium venarum, non omnibus modis, ſed quatenus venis tribuit facnltatem communem, quæ poſtea in hepate euadit naturalis. Hinc Ariſt. dicit, cap. 4. lib. 3. de part. anim. in animalibus ſanguineis neceſſario eſſe cor, quia ſanguis in iecore gignitur a facultate ſanguifica, quæ cum determinata ſit, originem habet in corde; nam facultas communiſſima, eſt determinatarum origo. Et cap. 4. lib. 2. de gen. anim. dicit, cor eſſe principium part. ſimilarium & diſſimilarium: ſimilarium, vt eſt principium vitæ ſimpliciter acceptæ, cuius actio eſt nutritio: diſſimilarium, vt eſt principium vitæ commodioris, & melioris; vitæ commodioris actio, eſt motus voluntatius, melioris, ratiocinatio. Cor igitur eſt principium facultatis communiſſimæ: ideoque dum communiſſima facuitas deficit, reliqui marceſcunt: qua de cauſa recte dixit Philoſophus. cap. 4. lib. 3. de part. anim. & Galen. com. 2. lib. 4. epid. cor ſolum non pati grauem noxam.

Facultates in corde, nutritioni eius deſeruiẽtes.

Cæterum, pro explicatione cauſſæ finalis, in definitione propoſitæ, cor dupliciter cõſiderandum: primo, vt conuenit cum reliquis partibus viuentibus ſecundo, vt ab his differt. Quatenus cor conuenit cum alijs partibus viuentibus nutritur: iccirco vt reliquę partes viuentes, ita etiam cor opus habet facultate attractrice, retentrice, alteratrice, & expultrice. Verum ex his nulla eſt propria. Galen. cap. vlt. lib. 3. fac. natu. ait, cor nutriri e ſanguine, extra cor attracto. nim. e vena coronali. Præterea nutritur cor e ſanguine dextri vẽtriculi, ſed minori e parte. At dubitatur, num cor nutriatur e ſanguine dextri ſinus: nam Gal. cap. 17. lib. 6. vſ. p. ait; cur per dextrum ventriculum, pulmoni præparare alimentum, non ſibi ipſi. Reſp. Cor in dextro ventriculo præparat ſanguinem gratia pulmonum; contra non præparat eum, gratia corporis proprij cordis, nihilominus ipſum cor alitur e ſanguine dextri vẽtriculi, non præparato: Ratio eſt, quia cordis corpus eſt denſum, quòd pro nutrimẽto opus habet ſanguine craſſo, venoſo. Sed rurſus cõtra hanc rationem dubitatur: nam Gal. ca. 8. lib. de ſem. ait, iecur genitum eſſe e ſanguine craſſo, cor e ſubtili & calidiſſimo, quem fœtus trahit per arterias: quòd ſi ergo cor genitum eſt e ſanguine arterioſo, ad differentiam iecinoris; debet etiam ex hoc ſanguine ali, quia his nutrimur, e quibus conſtamus. Reſp. In corde reperitur triplex ſubſtantia, ſc. carnoſa; fibroſa, & calidi innati. Subſtantia carnoſa, & fibroſa, genitæ ſunt e ſanguine craſſo, & aluntur alimento craſſo ac denſo, quod a vena caua procedit. Subſtantia calidi innati eſt admodum tenuis, & gignitur e ſanguine tenuï: ideoque propter cor præparatur ſanguis venoſus, vt efficiatur arterioſus, & ſic conſeruetur caliditas in corde: ſicuti enim calidum innatũ cordis, permiſtum habet ſpiritum animalem; ita calidum innatum cordis, permiſtum habet ſpiritum vitalem. Hippoc. in lib. de corde, ait: mentem hominis in ſiniſtro cordis ventriculo ſitam eſſe, & reliquæ animæ imperare, ſiquidem ab anima in homine, & proinde ab eius facultate cõmuniſſima omnia pendent: & ideo non ait nutriri e cibo vel potu, prodeuntibus e ventriculo, ſed e pura & illuſtri ſubſtantia, e ſanguinis diſcretionę nata, & hoc eſt alimentum ſpiritale calidi innati (quod animæ & corporis vinculum eſt) plenum ſcilicet ſpiritu vitali, & a ſanguine ſecretum.

Iraſcibilis in corde facultas.

Secundo cor perpendendum vt differt a reliquis partibus. Cor igitur cauſſa vitæ melioris & commodioris præter 4. facultates naturales propoſitas, obtinet iraſcibilem facultatem. cap. 1. lib. 14. de vſu part. Ira eſt actio cordis. cap. 1. lib. 6. de plac. quæ ſi moderata eſt, ſtatuenda operatio; ſi immoderata, nõ actio, ſed affectio eſt ſtatuẽda facultatis iraſcibilis. Cor igitur eſt principium facultatis iraſcibilis. cap. 7. lib. 2. de plac. cap. vlt. lib. 6. de plac. cap. 18. lib. 6. de vſ. part. Facultatem autem iraſcibilem pertinere ad vitam meliorem & commodiorem, facile colligitur e Gal. qui cap. 5. lib. 3. de plac. ait, cor ad omnem vitam conferre, at non ſimpliciter, nam cerebrum, (inquit Galenus) cordi imperat, cor obedit. Cor igitur cauſſa vitæ & melioris & commodioris, concurrit, non per aliud, ſed per ſe, cap. 8. lib. 7. de plac. nam cum anima vindictam ſumere cupit de oftenſis, (vocatur ira) vt reſpicit animalia, pertinet ad commodiorem vitam; vt autem ſuffragatur rationi aduerſus facultatem iraſcibilem, pertinet ad vitam meliorem.

Vitalis facultas cordis.

Si cor perpenditur, vt diſtinguitur a reliquis partibus, ſed cauſſa vitæ: cum Galeno cap. 10. lib. 3. de vſu p. cor totius vitæ eſt principium: quæ tamen cordis vita, ſtirpiũ vitam excedit, cap. 10. lib. 9. meth. med. & hanc facultatẽ appellat Galenus vitalem. Vnde c. 7. lib. 6. de vſu p. dicit, cor eſſe viſcus præſtantiſſimum, quemadmodum ratione melioris vitæ cerebrum.

Functiones cordis vitales.

Cæterum, cor cauſſa vitæ plures edit functiones: quæ ſunt, Motus, Detentio ſanguinis & ſpiritus, Generatio ſanguinis, & ſpiritus vitalis, Generatio caloris naturalis vitalis. Hæ ſunt functiones cordis, vt eſt principium vitæ ſimpliciter acceptum: quæ omnes functiones nihil ſunt, præter quam functiones illæ naturales, attractio, retentio, alteratio, expulſio.

Motus enim cordis pertinet ad attractionem: generatio ſanguinis, ſpiritus, & calidi innati, ſpectant ad alterationem. Reſpirationis enim meminimus: quia non fit a corde, ſed propter cor. cap. 7. lib. 2. de plac. dicitur tamen aliquando cor principaliſſimum reſpirationis organum, ſcilicet cuius gratia, c. 1. li. 7. de adm. ani. Motus cordis ita ꝑtinet ad cor, vt cor ſit motus origo, c. 3. li. 6. de plac. & adeo vehemens, vt cor omnium vehementiſſime moueat, ca. 13. lib. 6. de vſu partiũ. Hic cordis motus eſt perpetuus. c. 8. lib. 7. de adm. ani. dum enim ceſſat, eſt vitæ finis. c. 8. lib. 3. ſimp.

ſimpl.cap.5.lib.de marcore. Et hic motus pertinet ad vtrumque ventriculum,cap.16.lib.6. de vſu part. Eſtque motus hic operatio, ad differentiam palpitationis,cap.1.lib.6.de plac. Fit autem non a facultate animali ac voluntaria,ſed a natura, ca.9.lib.7.de vſu partium,quæ pulſifica dicitur,cap.8.libro 2.de plac. quæ in corde reſidet,& ab hoc arterijs communicatur,cap.vlt.lib.7.method.comm.3.ſect.1. lib.6.epid. Cæterum, hæc facultas naturalis pulſifica non eſt quid fictitium, ſed miſta eſt e potentia attractrice & expultrice. Sicut enim facultas generatrix eſt quid miſtum e potentia alteratrice & formatrice: ita facultas pluſifica agit per potentiam attractricem, & per potentiam expultricem.Hinc Galen.cap.4.lib.de vſ.pulſ.ait,cum cor dilatatur, fieri attractionẽ; dum autem contrahitur,fieri expulſionem:idemque teſtatur cap.vlt.lib.3.de plac.& cap.vlt.lib.3,fac.natural. Et cum hæ functiones ſint admodum vehementes; ait;Galenus,cor vehementius, & attrahere,& expellere,quam hepar,cap.13.libro 3.de fac. natural.imo nihil reperiri in corpore, quod magis attrahat,quã cor.cap.15.lib.6. de vſu pulſiſ. dum enim cor dilatatur, omnium maxime aerem trahit: ſecundo vt cor eſt caliditatis principium, inſtar flammæ maxime trahit:tertio, cum aer refrigerans ſit familiaris cordis, inſtar etiam magneris cor attrahit: cũ igitur triplex ſit attractionis modus, ſecundum omnes cor valide attrahere patet. Hippocrates in lib. de carnibus ſtatuit,cor calidiſſimum omnium membrorũ, reliquis partibus motum præbere. Quidam male dicunt,hũc non eſſe Hippocratis librum. At vero Hippocrates per motum,loco citato, non intelligit voluntarium, hic enim non ſpectat ad cor; nec tribuitur omnibus partibus,ſed muſculis: non etiam intelligit pulſum, qui tantum arterijs tribuitur, non reliquis partibus. Quare per motum intelligit actionem: nã actio eſt motus. Et,cum a corde calidiſſimo prodeat facultas communiſſima: propterea omnibus partibus tribuitur motus,ideſt,actio. Porro non eſt idem tempus dilatationis & contractionis arteriarum atque cordis: nam Gal.ca.2. lib. de vſu reſp.dicit,dum cor contrahitur,ſpiritum mitti in arterias, & arterias diſtendi, & contra. Idem tamen ſeruatur rhytmus: nam quæ proportio eſt inter dilatationem & contractionem cordis; eadem eſt inter dilatationem & contractionem arteriarum: vnde Galenus ait,ſimilem eſſe motum cordis & arteriarum, quoad rhytmũ, non quoad tempus:lib.de pulſ.ad tyrones,circa principium. Hæc de motu cordis.

Retentio ſanguinis & ſpiritus, proponitur a Gal. cap.16.lib.6.de vſu p.vbi vult,vtrumque cordis ventriculum ſanguinem & ſpiritum continere: licet in dextro ſanguis ſit copioſior,in ſiniſtro ſpiritus.Et libro de ineq.intemper.dicit Galenus,ventriculum ſiniſtrum detinere ſanguinem tenuem & ſpirituoſum. Ariſt.cap.19.lib.3.de hiſt. animal. dicit, ſanguinem reperiri in corde,etiã extra venas: in alio loco non niſi in venis (nec in iecore, nec in pulm.eſt extra vaſa)quod etiam affirmatur. c.17. lib.1.de hiſt.animal. & c.lib.3.de part.ratio eſt,quia cor eſt ſanguinis (ſc. ſpiritalis) origo, & propterea illam põt conſeruare.

Quoad generationem ſanguinis & ſpiritus: Gal. ait,cor generare ſanguinem, ſed calidiorem,ſicciorem,& flauiorem, quam ſit ſanguis in hepate generatus: vnde hic ſanguis in corde genitus,impetu quodam in membra diffunditur,cap.1.lib.3.de plac. c.6. & 8.libro 6.de plac. Generatur autem hic ſanguis e ſanguine venoſo, tranſmiſſo a iecore ad dextrũ cordis ſinũ,& hinc ad ſiniſtrum, vbi in ſpirituoſum ſanguinem conuertitur. Quare Ariſtoteles capit.1. libro 2.de part.animal. dicit, cor primum creare ſanguinẽ: vis enim ſanguifica in corde prima eſt & prior iecore,dupliciter: primum,vt communiſſima,quę in iecur fluens limitatur: deinde vis ſanguifica etiam determinata prior eſt in corde, quia cor ſecundum facultatem alteratricem determinatam, generat ſanguinem perfectiorem,quem Galenua calidiorem & ſiccIorẽ vocat.Hinc Philoſophus cap.5.lib.1.ait, cor ineſſe omnibus animalibus,quibus eſt ſanguis, & ſeptum tranſuerſum: nam per ſeptum tranſuerſum fit reſpiratio,beneficio cuius ita munitur & roboratur cor,vt ſanguinem gignat arterioſum, nec plus iuſto accendatur. Cor etiam generat ſpiritũ vitalẽ, quem per arterias cor diſpenſat,cap.6.lib.6.de Plac.Hic autem in corde & arterijs gignitur ex inſpiratione & ſanguinis exhalatione,cap.3.lib.7.de Placit.Generatur in ſiniſtro ventriculo, qui ob id vocatur ſpirituoſus.cap.7.lib.6.de vſ.partium.

Poſtremo cor generat calorem naturalem, eſt enim fons calidi innati,cap.8. lib.7. de adm. anatom, non eſt fons,niſi gignat.Calidum autem naturale gignitur a cordis facultate, quæ potiſſimum viget in ſiniſtro cordis ventriculo.cap.10. lib.meth. com. 24. ſect.4.lib.6.epid.cap.9.lib.7.de vſu partium. Hoc etiam Ariſtoteles cognouit: qui cap. 7. lib.3. de part. anim.dicit,cor eſſe neceſſarium,propter caloris originem: eſt enim focus, quo primordia ignis natiui continentur & ſeruantur. Hic autem calor naturalis a nobis vitalis dicitur, prout permiſtum habet ſpiritum vitalem.

Generatio caloris natiui vitalis, eſt prçcipua cordis actio.

Cum ergo tot ſint cordis functiones: oportet cognoſcere, quæ ſit præcipua functio, ſcil. cauſſa vitæ. Nos dicimus, præcipuam cordis actionem eſſe generationem caloris natiui vitalis. Hinc Galen.c.7.lib.3. de Plac.ait, (proponens opera cauſſa vitæ,) cor omnibus membris caliditatem impartiri, & arterijs motũ.Ergo generatio caloris natiui eſt magis præcipua, quia non tantũ eſt propter arterias,ſicuti motus,ſed propter omnia membra.Hinc Ariſt. c.1. li.1. de part. an.dicit,ad virtutem vitalem pertinere ſpiritus conſeruare.Et ſecundum Auicennam, virtus vitalis alteratrix conſeruat ſpiritus, conſeruare autem τὸ εἶναι calidi innati,ſeu ſpiritus,nihil eſt aliud, quam generare hoc calidum innatum.Vt autem hoc magis reddatur manifeſtum, reliquas functiones conferemus cum generatione calidi natiui: nim. reſpirationem, motum cordis, ſanguinis & ſpiritns tum detentionem,tum generationem.Quoad reſpirationem,hæc citra controuerſiam poſtponenda eſt generationi calidi natiui,quia famulatur generationi calidi innati: reſpicit enim actionem vitalem,ideſt, vitam, quatenus facit,vt calor naturalis refrigeretur,cap.1.lib.de vſ.reſpir.nã animal reſpirat cauſſa inſitæ caliditatis, quæ duplicem habet motum,ſc.deorſum,& ſurſum; motus deorſum,ſeruatur per inſpirationem,ſurſum, per exſpirationem,cap.3.lib.de vſ. reſpir. Quare reſpirationis præcipuus vſus eſt, vt calor cordis ſeruetur.c.9.l.7.de vſu p.c.vlt.l.de vſ.reſpir.Motus cordis, ideſt,ſyſtole, & diaſtole, etiam reſpicit conſeruationem caloris natiui,c.7.lib.2.de præſag.e pulſ.Sed dubitatio oritur,eo quod Gal.com.7.li.2. prognoſt.motum cordis dicit præcipuum eſſe cordis officium. Reſponſio. Galenus hoc in loco non ſimpliciter proponit præcipuas actiones cordis, ſed illas quæ poſſunt eſſe ſigna, verſatur enim in arte prognoſtica: ideoq; cum pulſus cordis ſit euidens, non autem ita euidẽs generatio calidi natiui,non hanc,ſed illum Galenus proponit. Quia autem hic motus famulatur generationi caloris natiui: propterea motus eſt poſtponendus generationi caloris natiui.Deniq; ſanguinis ſpiritus vitalis tũ detentio,tum generatio, famulantur generationi caloris natiui: ſanguis enim & ſpiritus ſunt calidi natiui & materia e qua, & vehiculũ.nam calidi natiui ſubſtantia fit e ſanguine & ſpiritu, e quibus etiam alitur,ſeu regeneratur. Hæc etiam ſunt vehiculum caloris cordis: vt enim calor eſt copioſus in corde,ita etiam in carnes,ideſt,in reliqua mẽbra mediante ſanguine diſtribuitur: vt ſanguis ſit vehiculũ,

com.

com.25.sect.4.lib.6.epid.c,vlt.li.6.de plac. Quare ex his patet caloris naturalis vitalis generationem esse actionem omnibus alijs anteponendam: nam hic calor naturalis euidenter & exacte vitam conseruat, cum sit animæ corporisq; vinculum. Ideoque omnia ad cor pertinentia, sunt referenda in hanc vnicam operationem.

CAPVT XXXVII.

De Methodi anatomicæ ad cor applicatione.

Caro cordis propria.

DEclarandum est, quomodo omnes cordis partes, ipsumq; cor totum, in vnam caloris vitalis generationem referantur. Partes sunt, caro, auriculæ, fibræ, adeps, membranæ, & communia organa.

Caro cordis propria est, cui similis in toto corpore non reperitur, ideoq; est caussa præcipua generationis caloris natiui, vt crystallinus est visionis caussa præcipua. Concurrit autem per temperaturam, per id quod consequitur, per id quod.

Temperies est calida & sicca: & abundat calor naturalis, tum copiosus, tum feruidus. Quæ duo nimirum temperies, & calor naturalis ita vigent in sinistro cordis ventriculo; vt gratia vitæ sint instrumenta, primum facultatis generantis calidum naturale, secundo autem sint organa virtutis motricis, & præparantis sanguinem venosum, & generantis sanguinem spirituosum. Vnde, quo cordis temperatura est calidior, eo opera producuntur calidiora, e quib. tandem generatur calidum innatum admodum feruẽs, cap.8 lib.6.de Plac. Galenus ad motum respiciens, c.8.lib.7. de adm. anat. ait, motum prodire a visceris substantia, id est, a temperatura, quæ iuuatur a tali calore determinato (hinc patet calidum natiuum esse quid diuersum a temperatura.) Cæterum, per temperiem confert cor etiam ad commodam & meliorem vitam: confert enim ad iram, quæ est facultatis irascibilis potentia, & respicit vitam commodam: vnde cap.vlt. lib.6. de Plac. ait, vim irascibilem egere organo calido.

Quoad id quod consequitur: concurrit cor per duritiem, hæc enim in caussa est, vt cor ægre patiatur, & tuto moueatur, & motus robustior efficiatur, cap. 8.lib.6.de Plac.cap.7.lib.7.de vsu partium. Quare caro cordis non tantum est præcipua caussa actionis per temperiem, sed etiam per id quod consequitur, concurrit ad custodiam cordis, vt cor tuto moueatur, & ad meliorem operationem, vt motus fiat melior & robustior. Est autem cor durius, secũdum ventriculum sinistrum: vt scilicet cor melius contineat sanguinem spiritalem, item, vt sinister ventriculus validius moueatur dextro, cap.17.lib.1. de vsu part. Tanta autem durities non requiritur in dextro ventriculo: nam hic continet sanguinem crassum & minus mouetur. Præterea hæc durities alium etiam præstat vsum: vt sc. conseruetur æqualitas ponderis: sinistra enim pars, quatenus durior, est grauior, quatenus continet spiritum vitalem, imminuitur grauitas: contra in dextro ventriculo, est crassus & grauis sanguis, ideoque minor durities. Porro hæc durities dicitur esse moderata, nam si excedat, secundum Aristotelem, est in caussa sensus hebetis: respicit enim ad sensum tactus, quem a corde pendere arbitratur, cap.4 lib.3.de part.animal.

Quoad id quod accidit propriæ cordis carni: cor per suam densitatem & crassitiem, facile e se potest moueri, cap.17.l.6.de vsu partium. Addit Aristoteles.c.4.lib.3.de part.an. cordis substantiam per suam densitatem maxime conseruare principiũ caliditatis. At immodica densitas caussa melioris vitæ nocet, (licet prosit caussa vitę.) facit enim sensum hebetem, vt inquit philosophus. Porro caro septi per foramina in caussa est, vt sanguis prodeat a dextro ventriculo in sinistrum.c.vlt.lib.3.de fac.natural. Præterea cordis caro per suam figuram, cũ sit orbicularis, confert ad tutelã, cap.7.lib.5.de vsu partium. Et propterea cordis caro minus est orbicularis secundum inferiorem partem, quia illa pars est ignobilior, ideoq; non eget tanta tutela. Deinde cordis caro concurrit per situm: nam caro præstantior supra est posita, minus præstans ad latera, adhuc minus præstans, inferius: cordis enim caro, secundum portiones præstantiores, debet obtinere locum magis securum, cap.7. lib.7.de vsu part. Aristoteles, tanquam philosophus respiciens ad vitam non modo commodiorem, sed etiam meliorem, cap.4.lib.3.de part.an. ait cordis articulationem esse in caussa, vt homo sensu meliore valeat. Vbi per cordis articulationem intelligit cordis partes ita situatas, vt vna pars ab altera secerni nequeat: sic enim multo efficacius a corde impertitur facultas communissima ipsi cerebro, vbi limitata, animalis euadit excellentior.

Auricula cordis.

Quoad articulas cordis; Hippocrates in l.de corde dicit; Cor per auriculas aerem recipere. Auriculæ ergo habent rationem caussæ sine qua non: ideo concurrunt ad tutelam: nam nisi cor aerem recipiat, illico obit calidum innatum. Secundum hanc autem rationem auriculæ non conferunt per temperaturam: nam hoc pertinet ad partes præcipuas, non ad receptionem aeris (hoc tamen esset dicendum, si sermo esset de nutritione auricularum.) Concurrunt autem per id quod consequitur: nim. per duritiem ad tutelam, nisi enim duram obtinerent substantiam, non possent motum illum validum sustinere, cap.4. & 15.lib.6.de vsu part.

Concurrunt etiam per id quod accidit nim. per cauitatem, per numerum, per situm. Cauitas facit ad tutelam orificiorum, nam per eam tuto suscipiuntur materiæ: si enim cauitas non adesset, auriculæ implendo cordi nequaquam sufficerent; imo citra hanc cauitatem auriculæ tensæ a corde disrumperentur. Concurrunt per numerum, e cap.9. lib.7.de adm.an. quia, vt duæ sunt auriculæ, ita sunt in caussa vt duo vasa in cor materiam deducant ignitam. Concurrũt per situm, prout dextra auricula genita est, propter venam sinistram, propter arteriam venosam.

Fibræ cordis.

Quoad fibras: per duritiem, cordis concurrunt fibræ, vt cor melius moueatur, & hic melius fiat generatio calidi innati; ad quam actionem omnia tandem diriguntur. Per numerum, vt numerosæ sunt fibræ, concurrunt, vt melior fiat motus præsertim concurrunt fibræ, vt constringatur cor, ac dilatetur, nisi enim hunc situm adæptæ essent fibræ, cor nec contrahi possent, nec dilatari. Quare fibræ per duritiem sunt in caussa, vt melius fiat actio; per situm autẽ sunt nares, sine quibus non.

Adeps cordis.

Quoad adipem: huius finis est custodia caloris. Quare adeps cordis secundum portionem nondum viuentem, reficit substantiam calidi naturalis. Propono autem adipis portionem nondum viuentem: quia ex Galeno & Aristotele suo loco demonstraui, adipem esse partem viuentem, & generari a calore, cõcrescere a frigido: vnde, antequam vapor sanguinis sit e toto conuersus in adipem vita præditum, potest esse alimentum calidi naturalis. Præterea adeps sui temperie moderatur feruorem calidi cordis, & non permittit humiditatem siccari. Adeps etiam mollitie sua, est veluti puluinar totius cordis, ne in motu lædatur. Neque liquescit, quia non est pinguedo, sed adeps, & adhæret membranis. Adeps igitur est pars destinata ad tutelam.

Pericardiũ.

Pericardiũ est ad tutelam, estque pars cordis ignobilis, c.6.lib.5.loc.aff. Per sui duritiem sustinet cordis motum, & cor custodit. Sicut enim cor maxime opus habet tutela ita obtinuit pericardiũ robustissimum. cap.11.lib.1.de part.animal. Per leuem superficiem, non impedit cordis motum, cap.16.lib.6.de vsu partium,

tium. Per figuram pyramidalem exacte ambit cor. Per foramina est vasorum via. Per magnitudinem amplam amplectitur cor magnum. Et per magnitudinem, cum distet a corde, permittit cor dilatari: & continet excrementum serosum, cuius beneficio cor non exsiccatur, & promptus agitatur. Hinc Hippocrates in lib. de corde, ait, cor babere tunicā, in qua sit humor vrinæ similis: medela exsistens cordis æstuantis: est autem portio portionis, quam e pulmonibus cor lambit & exsugit. Si enim guttur animalis secetur, quod paullo ante obitum biberit potionem coloratam, conspicitur guttur (ibidem id attestante Hippocrate) eodem colore infectum: nec tamen fit tussis, quia potio sensim iuxta parietes pulmonis, seu gutturis descendit, vt aeris elationem non impediat. Hanc postea veluti vrinam, cor mingit in pericardium: per quas autem vias, alias dicetur.

Tunica cordis. Tunica cordis propria, vt reliquæ, conducit ad tutelam.

Mēbranę orificiorum vasorum. Sed cordis membranæ, quæ tegunt orificia vasorum, sunt in caussa ne cor in vanum laboret, cap. 13. lib. 6. vs. p. neue attractum egrediatur, vel egressum rursus intro commeet. Sunt ergo in caussa, vt melius fiat actio, id est, retentio & transmissio, cap. 14. & 15. lib. 6. vs. p. & cap. 6. lib. 6. de plac. Concurrunt autem hæ mēbranæ ad propositas vtilitates, per duritiem, ob quam non cadunt materiæ impetum facienti. Durior igitur membrana est ijs vasis, quæ materias introducunt: quia in attractione maior est impetus, quam in transmissione, cap. 15. lib. 6. de vsu part. Præterea concurrunt per id quod accidit, nimirum per densitatem: vnde membranæ sunt densiores ijs vasis, quæ introducunt materias, ob eandem caussam. Concurrunt etiā per numerum: vnde tres sunt membranæ in quolibet orificio vasorum, vt exacta fiat apertio & occlusio; quo scil. melius obeatur attractio & transmissio. Excipitur autem arteriæ venosę orificium, quod duas tantum habet membranas: nā hoc orificium non debuit ita exacte occludi, vt reliqua, quia hoc vas est via fuliginis a corde ad pulmones. Concurrunt etiam per situm: nam quæ membranæ ab internis foras vergunt, non sinunt materias in cor reuerti: quæ autem ab externis intro feruntur, non permittunt vt materia per eandem viam e corde egrediatur. cap. 11. & 20. lib. 6. de vsu part. cap. 6. lib. 6. de plac.

Venæ cordis. Venarum communes vtilitates aliunde patent. Peculiares explicandę sunt in vena caua, arteriali, & coronali. Caua per magnitudinem sanguinem copiosum ducit in cor, per situm autem commode sanguinem ab hepate in cor distribuit, cap. 17. lib. 6. de vsu part. Vena arterialis (vt in doctrina Pulmonis dicemus) per crassitiem se tuetur a motibus cordis & pulmonum: per densitatem tribuit vehitque sanguinem tenuem. Coronalis vena, per magnitudinem situmque, tantum sanguinis defert cordi, quantum sufficit pro alimento cordis. cap. 17. lib. 6. vsu part.

Arteriæ cordis. Arteriæ tres sunt; aorta, venosa, & coronalis. Aorta per duritiem sustinet motum assiduum, vt durities concurrat ad custodiam, est enim veluti stabilimentum cordis, cap. 19. lib. 6. de vsu part. cap. 4. libro 3. de part. animal. Deinde aorta concurrit per magnitudinem, vt recipiat copiosam materiam, cap. 15. lib. 6. de vsu par. ideo aortæ maior est portio deorsum infra cor, quia partes infra cor exsistentes, sunt maiores & plures, quæ copiosiore materia egent. Per dēsitatem continet sanguinem tenuem. Venalis arteria per sui orificium est via fuliginum a corde ad pulmones capit. 15. libro 6. vsu partium. Et oportuit esse tenuem, quia pulmo plurimo sanguine alitur, & cordi ad trahendum spiritum subsequitur cap. 8. lib. 6. vsu part. Arteria coronalis, calorem seruat moderatum, c. 17. lib. 6. vsu part.

Nerui cordis. Nerui concurrunt ad tutelam, sed pauci sunt in

A corde, quia cor non est organum animæ: sed naturæ, cap. vlt. lib. 1. de Plac. ca. 18. lib. 6. de Plac. Per neruos autem cor habet conuenientiam cum cerebro: sicuti per venas cum hepate: nam opus fuit consensu, potiss. inter membra præcipua, cap. 3. lib. 16. vsu part.

Totum cor non concurrit per temperiem, nec per id quod consequitur, hæc enim ad partes pertinent: sed concurrit per id quod accidit, & per operationes. Per id quod accidit, totum cor dupliciter concurrit: primo modo, vt pertinet ad partem compositionis; secundo, vt pertinet ad totam compositionem. Quoad partem compositionis: per superficiem leuem cor mouetur citra periculum vicinarum partium.

Deinde per figuram orbicularem promptius & tutius mouetur.

Cor totum vt cōcurrat ad caloris vitalis generationem. Quoad cauitates, seu ventriculos Hippoc. in lib. de corde ait, eos esse flumina, beneficio quorum totum corpus irrigatur. B Dexter ventriculus per situm maxime confert ad generationem calidi innati: continet enim sanguinem venosum, sicut sinister arteriosum. cap. 5. lib. 1. de plac. Dexter ventriculus est propter pulmones non enim adest, nisi pulmones assint, quamuis nobilior sit pulmonibus, hi enim aluntur a dextro cordis ventriculo, propter custodiam caloris naturalis. cap. 9. & 11. lib. 6. de vsu par. cap. 5. lib. 6. de Plac. Præterea dexter ventriculus concurrit per magnitudinem, est enim maior sinistro, quia suscipit sanguinem, & propter pulmones magnos, & propter ventriculum quoque sinistrum. Et quilibet ventriculus per suam cauitatem mouetur, vt fiat dilatatio & contractio. Sed notandum Aristotelē cum Medicis consentire. Arist. enim cap. 4. lib. 3. de part. anim. inquit, cor, vt cauum, esse conceptaculum primi sanguinis. Quia ergo proponit primum sanguinem, ideo innuit etiam dari secundum sanguinem: C primus est arteriosus, secundus venosus: nam licet sanguis venosus primum gignatur in hepate, vt ratione originis hic primum locum sibi vindicet, nihilominus ratione dignitatis, ratione principatus, ad quem respexit philosophus, sanguis arteriosus dicitur primus seu magis precipuus. Et addit Aristoteles, cor, pro mole animalium, obtinere modo tres ventriculos, modo duos, modo vnum, & melius esse, vt tres sint ventriculi, quam vnus, aut duo. Dexter ventriculus continet sanguinem plurimum & calidissimum & hinc dextra corporis pars est calidior; sinister autem ventriculus continet sanguinem frigidissimum, & in parua quantitate: medius ventriculus continet sanguinem mediocrem; & copia, & calore, sed puriorem, nam principium debet quiescere; quare opus habet sanguine puro, mediocri copia & calore. Medius Aristotelis ventriculus, est Galeni sinister, quem ait esse calidissimum, cap. 3. lib. 2. de D temperamentis. Caliditas extensiue viget in dextro ventriculo, quia sanguis in eo est copiosior, intensiue in sinistro: at non ita permanet, quia caliditas residet & fundatur in toto subiecto, vnde pars corporis dextra calidior apparet. Galenus ergo duos tantum proposuit ventriculos, respiciens ad cor humanum: at Philosophus, respiciens ad cor omnium animalium, modo tres, modo duos, modo vnum posuit: tres sunt in maximis animalibns, quæ cor maximum obtinent: Sinister autem Aristotelis ventriculus minimus est in ijs animalibus, in quibus reperitur. Ratio horum est: Cum enim in magnis animalibns sit pulmo magnus, vt colligitur ex Hipp. in lib. de corde, hic sane copiosum potum lambit, vnde magno opus fuit ventriculo, in quem reciperetur potio pulmonis. Sinum hunc sinistrum Aristo. dixit continere sanguinem exiguum & frigidissimum, sc. propter serositatem, quæ non in magnis animalibus copiosior esse debet: vt sanguis in his animalibus copiosus transmittatur in cor, beneficio copiosi ventriculi,

triculi, vt aliqua portio præter potum pulmonis dilabi possit per sinistrum Aristotelis ventriculum in pericardium.

Quoad orificia; concurrunt, vt sine quibus non: nam sine vasorum orificijs, materia nec egredi, nec ingredi cor posset. c.11.& 16. lib.6. de vsu p. At maior est vtilitas orificij sinistri: nam vita magis pendet a sinistro Gal.seu medio Arist.sinu,& magis etiã confert ad generationem caloris naturalis.cap.7.lib.6.de vsu part.

Quomodo autem conferat per magnitudinem & situm,patet e traditis de ventriculis; vt colligere licet,e cap.vlt.lib.3.fac.natur.& cap.5. lib. 6.vs.p.

Adhæc totum cor confert per magnitudinem: per eam enim continet orificia magna, materiam copiosam: est focus caliditatis naturalis copiosæ, & proinde efficacissimæ facultatis, cum in maiori quanto sit maior virtus, reliquis paribus. cap.7.lib.6. de vsu p. Arist.cap.4.lib.3.de part.anim. dicit,pauida esse animalia, quibus cor est magnum: audacia, quibus minus,vel mediocre: hic excedens dicitur magnitudo, ratione proportionis cum reliquo corpore,in tali enim corpore spiritus non expanduntur: vt decet, vnde timor.

Quoad situm, totum cor confert ad sui tutelam & custodiam, quia in medio pulmone residet, cap. 2. & 7.lib.6.vsu part. Et tandem per situm conducit ad vitam meliorem, secundum Platonem in Timæo: cor enim capiti propinquius est, quam iecur,quia in corde residet anima, quæ debet obedire rationi, vt facultas rationalis, vna cum irascibili,coerceret facultatem concupiscibilem,si forte contingat,vt concupiscibilis rationis iussa respuat.

Quoad connexum: cor per tunicam & ligamenta ita connectitur,vt custodiatur.cap.8.lib.6.vsu part.

Hæc de parte compositionis. Per integram vero compositionem, cor concurrit ab absolutam & exactissimam generationem calidi naturalis vitalis: vt, si aliquod vitium occurrat, illico desideretur optima generatio caloris natiui.

Et tandem cor concurrit per operationem, ad generationem calidi naturalis, vt sc.concurrit per reliquas suas functiones. Vnde cum Galeno cap. 8.li.6. plac. per motum conseruatur calidum cordis proportionatum,per detentionem sanguinis & spiritus, & per generationem etiam horum, caliditatem naturalem generat: nec enim sine his functionibus posset generari. Præterea per nutritionem,idest, per actionem, quæ competit alijs etiam partibus conseruat facultatem alteratricem: vt facultas hæc strenuo caliditatem naturalem,vitalem,generet.Hinc patet, quomodo omnia concurrant in vnicam generationem calidi innati.

Plato in Timæo, respiciens meliorem vitam, & statuens,cor esse originem arteriarum,vult per hanc rationem ita facultatem irascibilem exardescere, vt ita ratione imperante facultas irascibilis, in omnibus obediat præstantissimæ rationi. Vnde liquet, quomodo per hanc generationem spiritus vitalis, & transmissionem, respiciat etiam ad meliorem vitam: vt hæc ratio, & reliqua omnia caussa melioris vitæ referantur ad facultatis irascibilis operationem.

CAPVT XXXVIII.

De Pulmone,

Definitio pulmonis.

IAm de Pulmone loquemur,qui propter cor fabricatus est.Pulmo autem est *instrumentum,genitum e carne propria, tracheia, organis communibus, tunica, a vi propria pulmonifica gratia alierationis aeris.* Instrumentis pulmo annumeratur, cap.3.lib.de diff. morb.Materia e qua patebit, vbi de efficiente caussa loquemur.

Efficiens.

Caussa efficiens est vis propria pulmonifica. Hippocrat. in l.de carnib. dicit; Cor humidum glutinosissimum cito calefacere & exsiccare & quid veluti spumeum generare, id est, pulmonem. Sed falsum est cor generare pulmonem: & hic liber non est Hippocratis.Verum pie sunt interpretãdi auctores. Credo igitur ipsum auctorem voluisse insinuare, non pulmonis generatricem residere in calido innato proprio,sed iuuari a calido cordis,ea ratione potissimũ, quia pulmo est cordi vicinus. Inquit enim loco citato Hippocrates, pulmonem iuxta cor natum esse, & ideo ratione vicinitatis cor generat pulmonem, hoc est,sui caliditate est in caussa,vt vis pulmonifica cito generet pulmones.

Porro intelligendum, quomodo vis pulmonifica se habeat ad pulmonis generationem: primo ad generationem partium pulmonis.

Caro pulmonum.

Caro igitur pulmonum, ita genita est a generatrice,vt sit simplex,non fibrosa, vt cordis caro, c.3.l.2. de temperam.Temperatura huius carnis,quoad actiuas qualitates, (de quibus Galenus ne verbum,) est modice calida: secundum Aristotelem in lib.de hist. animal. id quod etiam colligitur e com.aph.39.sect. 5.vbi Galenus ait,pulmonem generare spumam albicantem,id est, veluti pituitam aere plenam: hoc non potest fieri magno calore,sed potius a caussa frigida. Et lib.3.de alim.cap. proprio de pulmon.statuit Galenus, brutorum pulmones præbere alimentum pituitosum. Hippocrates in lib.de corde,ait,pulmonem esse frigidum natura, id est, temperatum. Caro igitur pulmonis est remisse calida. Quoad passiuas, Gal.cap.3.lib.2.de temper.dicit,pulmonem esse humidum,vt adeps est. Auicennas addit,pulmonis humiditatem accedere ad humiditatem mammillarũ, & testium. Sed oritur dubium. Nam Auicennas c.de membris dicit, pulmonem nutriri e calidissimo sanguine,& bile copiosa admista sanguini: Ergo pulmo non videtur frigidus & humidus. Auicennas huic dubitationi satisfaciens, dicit,pulmones humidos esse, ob superfluam humiditatem, quæ copiosa colligitur e vaporibus ascendentibus, & catarrho descendente; quæ humiditas ob moram pulmonem humectat, vt pulmo etiam humiditate naturali sit minus humidus hepate; at extrinsecus pulmo est magis madefactus. Præterea, pulmonis alimentum est quidem calidum & siccum, quatenus alimentum est remotum: vt autem est proximum alimentum, est moderate calidum & humidum, quemadmodum dicit Gal.com. aph.39.sect.5.vt sit veluti pituita aere plena. Quare sanguis calidus & siccus, permistus cum bile, est alimentum pulmonis,sed remotum & mediatum,quod postea mutatur in minus calidum in pulmone a temperie eius: quemadmodum etiam sanguis calidior in mammillis mutatur in lac, quo mammillæ nutriuntur: vt etiam spiritus vitalis in animalem ac frigidiorem mutatur.

Quoad consequens, caro pulmonum est mollis,c. 3.l.2.de temperam. c.2.l.7. de vsu p.c.4.l.2. de motu musc.Et secundum Arist.c.1.lib.2.de gen.animal.animalia calidiora obtinent pulmonem magis mollem.

Quoad id quod accidit,cum Galeno,c.7.& 10.l.6. de vsu part.com.aph.33.sect.6.pulmonis caro est admodum rara: & quidem rarior liene,cap.2.lib.2.ad Glauc. Sed notandum cum Galeno c.16.lib.15.de vsu partium, differentiam esse in carne pulmonis,quando est in vtero, & quando est extra vterum: nam in vtero est densior & grauior,quam extra vterũ. Quoad situm c.3.lib.2.de temperam.pulmonis caro circa tracheiam, & communia organa concrescit.

Aspera arteria.

Tracheiam arteriam dicimus illud vas, quod a larynge in pulmones descendit.c.1.l.7.κ.λόγ. Hæc maiori e parte est cartilaginea,e parte membranea, c.7. l.7.vsu par.c.3.l.5.loc.aff.Intus obtinet tunicam,qua communis est etiã ori & oesophago.c.3.7. & 11.l.7.

vsu

vſu part.& prætereа etiam obtinet tunicam externã. Temperatura tracheiæ eſt frigida & ſicca. Durior eſt ſecundum portionem cartilagineam, quam ſecundũ membraneam.c.4.lib.7.vſ.p. Forma eius eſt rotũda, extra quidem conuexa, intus concaua, cap.7.lib.3.de vſ.p. At portiones cartilagineæ perfectum circulum non faciunt. Pręterea tracheia habet orificium quod pertinet ad pharyngem, c.9.lib.7.vſ.p. Præterea ita eſt formata tracheia, vt rami & orificia eius, quæ in pulmone reperiuntur, excedant magnitudinem venæ arterialis, & arteriæ venalis, c.3.lib.5.loc.affect. Quoad ſitum portio cartilaginea eſt extra locata, membranea intus, cap.3.& 7.lib.7.vſu partium. Tota tracheia ſitum obtinet ante gulam, cap.3.lib.3. de part.animal. Et dum tracheia cauitatem thoracis ingreditur, iuxta quartam thoracis vertebram diuiditur in duos ramos, dexter diſſeminatur in pulmonẽ dextrum, ſiniſter in ſiniſtrum, cap.1. lib.7. κ.τόπ.c.8. lib.4.loc.aff.& poſtrema tracheiæ capita committuntur cum imis, ſeu profundis arteriæ venoſæ, c.4.lib. 2.de plac. Tracheia autem eum habet ſitum, vt ſit media inter reliqua vaſa, nam in parte poſteriore habet venam arterialem, in anteriore arteriam venalem.cap.8.lib.7.vſu partium. Tracheiæ autem tunica (media) interna fibras habet rectas, cap.3.lib.7.vſu partium. Et præterea eſt rotunda, denſa, ſatis craſſa, ſed deſcendens fit tenuis, vt in pulmone ſit tenuiſſima, cap.1.lib.7.κ.τόπ. Externa autem tunica inſtar veſtimenti tracheiam circundat. cap.3. lib.7. vſu part.

Vena arterialis, & arteria venalis. Communia organa ſunt vena arterialis, & arteria venalis, c.5.lib.7.de adm.anat.de quibus in ſermone de Corde. Vena arterialis eſt craſſa, denſa inſtar arteriæ: arteria venalis eſt tenuis & rara, inſtar venæ, c. 4.& 5.lib.7.admin.anatom. Venę arterialis eſt maior arteria venoſa, ſed eſt minor tracheia, c.10.l.6.vſu p. Arterialis vena, oritur a dextro cordis ventriculo, arteria venalis, a ſiniſtro: loco citato. Et cum Galeno c.11.lib.6.vſu partium, vena arterialis oritur e denſioribus partibus cordis; arteria venalis, e minus duris, hęc ſcil.e partibus venoſis, illa e partib arterioſis.

Neruis pulmonis. Neruos pulmo habet valde paruos, qui prodeunt a ſexta ſyzygia cerebri, ab illis propaginibus, quæ reperiũtur prope oeſophagum, cap.10.lib.6.de diſſect. neruorum, cap.2.lib.7. vſu partium, cap.5.lib.6.loc. aff. hi nerui diſpergũtur per membranam pulmonis, non autem per viſceris ſubſtantiam. Vnde Galenus com.30.l.3.progn.dicit, pulmonem vel non ſentire, vel difficulter. Additq; c.8.lib.4. loc.aff. pulmonem non vehementer dolere. Et c.4.lib.de plen.ait, ſe dubitare, num ſenſus tactus pertineat ad tunicam pulmonis, vel ad pulmonem. Et cap.3.li.2.lib.affect.ait, in peripneumonia non eſſe dolorem pulſatiuum, eo quod pulmo ſenſum nõ habeat, ſcilicet exquiſitum: nam pulſans dolor fit ab arterijs præter naturam pulſantibus, vt in phlegmone, quæ ſane arteriæ vehementer pulſantes percutiunt, vt pars percuſſa ab arterijs dolore afficiatur, dummodo pars illa habeat ſenſum exquiſitum, quia niſi pars habeat ſenſum exquiſitum, non ſentitur illa percuſſio, & proinde non perſentitur dolor pulſans.

Membrana pulmonis. Membrana pulmoni extrinſecus eſt mollis, læuis, rara, cap.5.lib.4. loc.aff.& tenuis, cap.2.lib.7.vſu partium. Habet autem hæc membrana aſperitatem vbi continet pleuram, & cum ea connectitur, & ab ea oritur: nã demandatur tunica ad pulmonis vaſa, & hinc illorum vaſorum tunicæ degenerant in tunicam ambientem pulmones. Hæc de partibus pulmonis.

Pulmonis totius temperamẽtũ. Quoad totum pulmonem: totus pulmo eſt minus calidus, magis humidus. Et notetur caliditatem ſtatuendã potiſſimũ ratione contenti ſanguinis; vt pulmo eo ſit calidior, quo magis eſt ſanguineus. Vnde Ariſtoteles c.8. lib.3.de par.animal.dicit, veſicam tributam eſſe animalibus, quæ pulmonem habent ſanguineum; nam ob pulmonis ſanguinem & calorem, animalia ſitiunt, & copioſe bibunt; ideoq; egent veſica. Vnde idem Philoſophus c.1. lib.2.gen. animal. ait, quæ animalia pulmonem habent, calidiora ſunt: & inter animalia, habentia pulmones, illa calidiora ſunt, quæ habent pulmonem & molliorem, & magis ſanguineum: vt caliditas pendeat a ſanguine & contento. Pulmo autem in cauſſa ſitis, quia conſentit os ventriculi (a quo ſitis immediate pendet,) per tracheiam arteriam, cuius tunica interna cõtinua eſt cũ pulmoni, tum ori & oeſophago, & vẽtriculi orificio: ſi ergo pulmo eſt calidior, exſpiratio eſt calidior, vt ventriculo caliditas impertiatur, & proinde fiat ſitis, quæ principaliter oritur a pulmone, immediate ab ore ventriculi.

Superficies leuis pulmonum. Quoad id quod accidit, ratione totius pulmonis; ita eſt fabricatus pulmo, vt ſuperficiem habeat leuẽ, ſatis madidam, & humore lento obductã. Aſpera autem apparet, vbi pulmo cum partibus per fibras connectitur, quarũ beneficio fit hæc aſperitas, & pulmo thoracis lateribus colligatur: in reliquis partibus ſuperficies eſt leuis. Huc Ariſt.reſpiciens, inquit, hominis pulmonẽ eſſe inæqualem.c.16.l.1.de hiſt.animal.

Figura. Figuram pulmo peculiarem non habet, ſed qualem requirit ſuperficies interna partium thoracis: quare pulmonis figura extra eſt ſphęrica, intus caua: & cauitatem non habet pulmo, niſi per vaſa; nec pulmo eſt prorſus, niſi per raram ſubſtantiam.

Magnitudo Magnitudo pulmonis correſpondet quantitati aſperæ arteriæ, cap.16.lib.13.vſu part. Addit Ariſt.c.6. lib.3.de part. animal. pulmonem magnum, eſſe ſanguineum, paruum exſanguem.

Numerus. Quoad numerum, pulmo eſt vnicus, licet bipartitus videatur, cap.7.lib.2.de part.animal.& in ouiparis videtur duplex. At e lib.1.de hiſt.animal.c.16.pulmo ſimplex eſt, nec diuiſus in duos pulmones, ſed in partem dextram & ſiniſtram quod etiam fatetur Galenus c.11.lib.7. de adm.anat. Additque Galenus c.4. lib.6.de vſu part.c.2. lib.7. de vſu part.dextrum & ſiniſtrũ pulmonis diuidi in lobos duos, vt ſint 4.lobi. Addit Galenus cap.4.lib.6.de vſu partium, vnum lobum, cauſſa dexrræ partis pulmonis: qui euadit conſpicuus, ſi quis exacte diſſecare voluerit. At anatomici omnes contra Galenum ſtatuunt, quintum lobũ reperiri ſolum in brutis, & in illis quæ habent longum pectus, non in homine, qui breuem habet thoracem, vbi vena caua ſtatim ab inuolucro ſine interuallo ſeptum permeat, ideoque non eguit quinto lobo cuſtodiente. Sed hi plurimum allucinantur. Omnes dicunt, in canibus, ſimijs, & animalibus quæ habent longum pectus, reperiri quintum lobum, ſed hic lobus eſt conſpicuus. Galenus autem non loquitur de quinto lobo conſpicuo, nam dicit quintum lobum, reperiri per ſectionem diligentem, quia non eſt ita euidens: quare loquitur de quinto lobo in homine: quis in brutis, longo thorace donatis, eſt conſpicuus. Qui lobus in pulmone humano ad cuſtodiam venæ cauæ: ideoque eſt in dextra parte. Vena autem caua bifariam poteſt cuſtodiri: primum ratione viæ, ſeu itineris longi, vbi parte cuſtodiente opus. Hac cuſtodia in homine non eget vena caua; ſed in brutis, quæ pectus longum habent. Deinde caua vena eget cuſtodia ratione motus perpetui ipſius thoracis: nec enim vena caua perpetuum hunc motum ſuſtinere potuiſſet, niſi lobo quinto cuſtodita fuiſſet. Hic autem lobus quintus, non tam numeroſis vaſis eſt intextus, vt reliqui quatuor lobi, in quibus ſunt multi rami tracheiæ, venæ arterialis, & arteriæ venalis: at quintus lobus maxima parte continer ſubſtantiam pulmonis mollem, cum exiguis admodum vaſis; vt ratione huius mollitiei ſit ſubſterniculũ ipſius venæ cauæ. Quintus ergo lobus diſtinguitur a reliquis potius per ſubſtãtiæ varietatẽ, quã ꝙ vere ſeparetur: ideo, vt Galenus monet, opus eſt diligenti ſectione: vt per hanc appareat diſcrimẽ in ſubſtantia,

Situs. Quoad situm: pulmo collocatus est in ventre superiore, idest, supra abdomen, cap. octauo, libro septimo, de admin.an.& circumdat cor, cap. tertio, libro tertio, de part.animal.& cap.octauo, libro primo, de symptom.causs. Vergit autem pulmo ad dorsum; secundum Hippocratem, in lib. de arte. Quoad connexum: per tracheiam, cap.1. libro 8. de vsu partium, pulmo connectitur cum collo: nam animantia quæ carent pulmone, carent tracheia, & propterea etiam collo. Pulmo quoque per tracheiam connectitur cum glandulosis corporibus, quæ pertinent ad latera radicis laryngis, vt viscidus humor in tracheiæ cauum immittatur. Præterea connectitur pulmo per tracheiam dorso. Per vasa pulmo connectitur cordi, item e c.16.lib.1.hist.animal. venæ cauæ atque aortę. Pulmo per arteriam venosam renibus & vesicæ connectitur, ca.4.lib.6.loc.affect. per neruos cerebro: per membranam, dorso, qui quam lateribus dorsi pulmo validissime alligatur.

Præcipua pulmonis functio. Hæc omnia ob id facta sunt, vt pulmo aerem inspiratum perficiat. Quare aeris inspirati alteratio est propria & præcipua functio pulmonis. Pulmo enim dupliciter sumi potest: primo, vt conuenit cum alijs partibus viuentibus: secundo, vt differt.

Actiones pulmonis, vt conuenit cũ alijs partibus viuentibus. Si pulmo sumatur primo modo, ad eum pertinent 4. facultates & functiones naturales, caussa proprij alimenti. Quare de alimento breuiter pulmonis dicendum. Hoc aliud est in vtero; aliud extra vterum cap.6.li.5.vsu p. In vtero pulmo alitur sanguine vasorum, quæ vnam tantum habent tunicam, vt est vas venosum, quod sanguinem venosum a caua vena suscipit: vnde tunc pulmo rubet, quia eo tempore pulmo tantum eget vt augeatur, ideo satis fuit sanguis venosus. Quare pulmo in vtero non modo est ruber, sed etiam densus & grauis: quia sanguine venoso nutritur. Extra vterum pulmo nutritur sanguine flauiore, admodum subtili, & spirituoso, cap.17.libro 4. vsu par.& nutritur ex hoc sanguine copioso, c.10.lib. 6.vsu par. vnde pulmo ex hoc sanguine euadit albus, rarus, & leuis, cap.6.lib.15.vsu p. Sanguis autem, quo pulmo extra vterum nutritur, spirituosus euadit, pro ptetea quod attenuatur & in dextro cordis ventriculo, & in pulmone, a motu arteriarum & pulmonis, quo veluti spumosus efficitur. Cum ergo in homine in lucem edito, pulmo non amplius nutriatur sanguine venoso: fit, vt perforatio vasorum quę sanguinem a vena caua tempore gestationis arripiebant, occludantur & penitus contabescant, supra ingenij humani captum. Sed hoc loco oritur dubitatio, primum circa essentiam sanguinis: nam Galenus cap.quinto, libro quarto, vsu partium, ait, pulmonem nutriri sanguine puro, scilicet extra vterum: Auicennas prima primi.cap.de membris dicit, pulmonem, scilicet extra vterum, nutriri calidissimo sanguine, admisto multæ choleræ, & sic non videtur purus esse. Responsio. Galenus per sanguinem purum intelligit secretum ab excrementis, vt non sit mistus e tenui & crasso, sed vniuersus sanguis sit tenuis, hoc est, ut omnis illa materia alimentalis sit tenuis, idest, sanguis attenuatus a corde, & a pulmonis motu & præterea sit bilis alimentalis, & alimentum tenuissimum. Hinc Galenus dicit, pulmonem nutriri sanguine venoso attenuato, sed additur, flauo, vt insinuetur mistio bilis alimentalis. Auicennas autem dicit, pulmones nutriri sanguine calidissimo, & proinde attenuato, & admisto multæ choleræ, idest, bili alimentali, quæ necessario in hepate generatur. Secũdo, aliud oritur dubium circa alimentum pulmonis. Nam Galenus com.aphor.39.sect.5.ait, pulmonem nutriri e spumoso humore, qui potius est pituitosus, quam biliosus. Et eodem sensu cap.12.lib.3.de aliment. fac. ait, pulmonis esum, creare succum pituitosum. Quomodo igitur pulmo nutritur sanguine, permisto cum bile alimentali? Responsio. Pulmonis substantia debuit esse

A tenuissima, sed visciditatis particeps, ob motum assiduum: indiguit ergo alimento tenui & viscido. Quare propter tenuitatem, opus fuit sanguine bilioso & tenui: propter visciditatem substantiæ pulmonis, opus fuit pulmonis caliditate moderata, & insigni humiditate: vnde hæc temperatura moderate calida, agens in sanguinem biliosum, in passum calidum & siccum, eum attemperat & moderatur, redditque albicantem, spumosum, & lentum, quo postea pulmo nutritur; sicut etiam cerebrum agit in spiritum vitalem, & hunc refrigerat & temperat. Contra obijci potest, e cap.decimo, libro sexto, vsu partium, pulmonis calorem esse copiosum, vt alimentum attenuet, fundat, & in vaporem conuertat, quomodo igitur diximus, caliditatem esse moderatam? Responsio: pulmonis calor est copiosus, sed non intensiue: pulmo enim calidum innatum copiosum habet, quod tamen non est intensum: vnde pulmo alitur sanguine, qui attenuatur aliqua e parte in pulmone, & in

B dextro ventriculo cordis. Sed occurrit etiam alia dubitatio, circa copiam alimenti: nam Galenus cap. 10.libro 6.vsu partium, ait, pulmonem egere copioso alimento. At cap. sexto, lib. quinto, vsu partium, ait, pulmonem egere sanguine paucissimo. Responsio: sanguis dicitur paucus, si cõferatur cum sanguine qui defertur ante partum, & cum aere, quo pulmo eget copiosissimo. Et hæc dicta sint de functionibus pulmonis, vt conuenit cum reliquis partibus viuentibus.

Actiones pulmonis vt differt ab alijs partibus. Si secundo modo capiatur pulmo, vt differt a partibus reliquis vita præditis: accipitur vt est destinatus & vsui, & actioni. Quatenus pulmones destinati sunt vsui, non actioni; respicimus vel meliorem vitam, vel vitam. Si respiciamus meliorem vitam, statuendum est, pulmonem esse organum vocis. Si vitam respiciamus, statuere oportet, pulmones esse organum respirationis, cap.secundo & nono, libro 6.

C vsu partium: cap.primo, libro septimo, vsu partium. Hinc Aristoteles cap.sexto & septimo, lib.tertio, de part. animal. dicit, pulmones aditum aeri patefacere, prout contrahuntur, & attolluntur. Addit autem philosophus, pulmonis motum oriri a corde, quatenus scilicet facultas communissima a corde in cerebrum procedens, fit animalis, quæ dum influit in musculos thoracis, est in caussa, vt moueatur. Summa ergo pulmonis est necessitas ad respirationem, cap. quarto, lib.secundo, de gen. animal. Hinc Galenus cap.decimotertio, lib.septimo, meth. dicit, pulmonis ministerium, idest, vsum (non dicit, actionem) esse necessarium ad vitam. Et vltimo cap. libro de vtil. resp. inquit; pulmonem esse respirationis organum non primum; nam primum est thorax, a quo pulmo mouetur, cap.10.lib.6.vsu partium, cap.tertio, lib.5. loc.aff. item Hippoc.in lib. de corde. Sed Præterea,

D cum Platone in Timæo, pulmo respicit etiam meliorem vitam: vbi dicit; per respirationem beneficio pulmonis, cordis ardorem temperari, vt sedato tumultu rationi facile obsequatur. Sed præterea pulmo est productus gratia vocis, & respirationis, & conseruationis caloris natiui. Gratia vocis & respirationis: Galenus cap.primo, lib.septimo, de adm.an.cap.vlt. lib.de vsu respir.inquit, pulmonem esse principalissimum respirationis organum, scilicet quatenus propter cor sit respiratio: thorax autem est primum respirationis organum, vt habet rationem efficientis, in respectu ad pulmones, vt mouentur: pulmo denique primum dicitur organum respirationis, gratia actionis, non ratione vsus.

Quatenus pulmo destinatus est actioni; concurrit, vt seruat aerem inspiratum, vt agit in aerem inspiratum. Pulmo enim prompte aerem alterat, estque aeris promptuarium, cap.2.libro sexto vsu partium. Et cum pulmo aerem contineat, fit vt diutissime vox continuari queat; & intermissa inspiratione cor

non

non protinus lædatur, cap.vlt.lib.de vſu reſpirat.

Si denique capiatur pulmo cauſſa functionis, propter conſeruationem calidi innati vitalis; eo modo refertur pulmo in cor, cuius præcipua actio eſt generatio calidi innati. Secundum hanc rationem concurrit pulmo, vt agens, non vt patiens. Et hæc actio eſt aeris iteratio propoſita in definitione tradita. Hoc Galenus propoſuit cap.octauo, lib.7.vſu partiũ, vbi habet: quod quemadmodum caro hepatis deſtinata eſt coctioni chyli; ita pulmonis caro eſt deſtinata coctioni aeris. Hic ſimilitudo eſt, quod vtrobique caro eſt cauſſa & coctionis cibi, & alterationis aeris; non autem quod aer e toto in pulmone perficiatur, ſicut hepar prorſus concoquit cibum: nam aer inſpiratus primum alteratur in pulmone, poſtea in corde & arterijs, & præcipue in plexu retiformi, & abſolutiſſime in cerebri ventriculis: vnde aer perficitur in capite, cauſſa ſpiritus animalis: at cauſſa calidi vitalis, perficitur in corde, cap.octauo, lib.ſeptimo, vſu partium. Differentia autem eſt in aere, cauſſa ſpiritus, & cauſſa caloris naturalis cordis: nam aer inſpiratus cauſſa ſpiritus confert per ſuam ſubſtantiam, propterea quod ſpiritus conficiuntur & regenerantur ex aeris ſubſtantia. Sed cauſſa calidi naturalis vitalis cordis, confert per qualitatem, quatenus ſcilicet accipimus calidum innatum cordis ſincerũ, id eſt, citra permiſſionem ſpiritus vitalis: nam ſi accipiatur calidum cordis, vt ad differentiam aliarum partium habet permiſtum ſpiritum vitalem, ſicuti calor cryſtallini habet permiſtum ſpiritum animalem; ratione huius miſcellæ aer in pulmone elaboratus confert etiam ratione ſubſtantiæ.

Aeris igitur alteratio pertinet ad pulmonem: quæ eſt præcipua operatio, reliquis anteponenda. Primo etenim ſi capiatur pulmo, vt conuenit cum alijs partibus: patet ſecundum hunc ſenſum pulmoni tribuendas eſſe actiones communes, non propriam; propria autem eſt proponenda in definitione. Si capiatur pulmo, vt diſtinguitur ab alijs partibus: poteſt perpendi, vel ratione vſus, vel ratione actionis: in definitione ſatius fuit proponere actionem, quam vſum; vnde nec vocem, nec reſpirationem in definitione propoſuimus, quia reſpeximus ad actionem, non ad vſum. Actio eſt aeris retentio, & alteratio. Retentio dirigitur ad alterationem: quare alteratio eſt præcipua, quam in finitione propoſuimus. Hinc Ariſtoteles, cap.decimo quinto, lib.2.de hiſt.animal. ait; propter aerem opus fuiſſe tracheia & pulmone: tracheia, vt eſt via; pulmone, vt agit. Quare præcipua actio pulmonis eſt alteratio aeris inſpirati.

CAPVT XXXIX.

De applicatione methodi anatomicæ, ad pulmones.

Partes pulmonis ſunt, caro, tracheia, organa communia, & membranæ.

Caro pulmonum.

Caro propria, cui ſimilis in corpore nulla reperitur, eſt præcipua cauſſa actionis. Sed dubitatur, quia cap.8.lib.7.vſu partium, dicitur, pulmonis propriam particulam eſſe tracheiam: & ſubſtantia ipſius tracheiæ pertinere videtur ad ſolos pulmones. Reſponſio. Pulmonis caro eſt propria, & tracheia eſt propria: ſed eſt differentia: nam ratione vſus, vt ſcilicet pulmo eſt organum vocis & reſpirationis, propria eius particula eſt tracheia: at ratione actionis, vt pulmo eſt organum alterationis aeris, propria particula pulmonis eſt caro, quia hæc agit, non tracheia.

Sicut autem caro hepatis concurrit per ſuam craſin calidam & humidam, ad generationem ſanguinis: ita etiam caro pulmonis concurrit per ſuam temperaturam, quæ magis per humidum, quam per calidum excedit, vt calor ſit ſatis remiſſus: ita caro pulmonis frigida ſtatui poſſit, cordis reſpectu, capit.8. lib.7.vſu part. Et hoc ſenſu Hippocrates in l.de corde ait; pulmonem natura eſſe frigidum, & ob id cordis intemperiem caſtigare.

Præterea pulmonis caro concurrit per mollitiem, ad cordis tutelam: nam cor in pulmone tuto ſaltare poteſt, cap.2.lib.6.vſ.par.

Deinde concurrit per id quod accidit, hoc eſt, per leuitatem & raritatem: ſiquidem confert ad motum. Vnde Galenus cap.17.lib.6.vſ.p. & c.6.lib.15.vſ.par. dicit, pulmonis motui aſſiduo deſtinatum eſſe pulmonem, vt carnem obtinet leuem.

Præterea concurrit etiam per ſitum; replet enim quod eſt inane inter vaſa; vnde eſt vaſorum cuſtodia, cap.8.lib.5.de vſ.par.

Aſpera arteria.

Confert etiam pulmo per tracheiam, quæ eſt pars concurrens, vt ſine qua non poteſt fieri inſpiratio & exſpiratio, cap.16. lib.1. de hiſt.animal. cap.3. lib.3. de part. animal. Et Galenus ait, pulmones beneficio tracheiæ vocem edere, efflare, inſpirare, exſpirare, c. 8.lib.7.de vſ.par.

In tracheia autem oportet perpendere ſubſtantiam & tunicas.

Quoad ſubſtantiam, concurrit tracheia & per id quod cõſequitur, & per id quod accidit. Per id quod conſequitur, hoc eſt, per duritiem cartilagineam, & per mollitiem membraneam. Per cartilaginem & duritiem concurrit ad vocem: per membranam, & mollitiem concurrit ad motum, vt promptius repleatur & euacuetur, cap.4.5.& 6.lib.7.de vſ.par. Quare tracheia per cartilagines eſt organum vocis; per membranas, eſt organum reſpirationis. Galenus de vſu reſp. dicit; tracheiam eſſe vocis organum, & eſſe viã reſpirationis: nam tracheia, vt pertinet ad vocem, non modo eſt via aeris, ſed etiam concurrit, vt agẽs, hoc eſt, vt percutit aerem: quod non eſt dicendum merito reſpirationis.

Quoad id, quod accidit tracheiæ; ea concurrit per figuram, cauitatem, magnitudinem, & ſitum. Per figuram rotundam, tracheia eſt tuta & capax, per rotunditatem ergo concurrit ad cuſtodiam, & vt melius fiat operatio, prout ſcilicet hæc figura eſt capax, ſic enim copioſior aer inſpirarur & exſpiratur, c.7. lib.7.vſ.part.

Concurrit etiam per cauitatem, vt tracheia eſt via ſpiritus: & ſic eſt pars ſine qua non, lib.de cauſſ.reſp. Vnde Hippocrates lib.4. de morb.dicit, animal vocem non edere, niſi pulmo tracheiæ adhæreret.

Deinde concurrit tracheia per magnitudinem: ea enim ipſius magnitudo eſt, quæ ſufficit ad vocem & reſpirationem, id eſt, quæ admittit aerem ea quantitate, quæ ſufficit pro voce, & reſpiratione, cap.16. lib.13.vſ.par.

Situm perpendere oportet, & ratione partis tracheiæ, & ratione totius tracheiæ. In parte interiore collocata eſt portio membranoſa, ne lædatur œſophagus; in exteriore portio cartilaginea, ad ſui cuſtodiam.c.7.lib.vſ.par. Adhæc harum partium ſitus confert gratia cibi & potus, vt melius deſcendant ab ore per œſophagum in ventriculum: nam portio membranea in parte interiori collocata, cedit eſculentis & potulentis. Quoad ſitum totius tracheiæ; & primum vt oritur a larynge, ad reliquorum vaſorum differentiam, ſcilicet arteriæ venalis, & venæ arterialis, quæ a corde oriuntur; per hunc ſitum, ante ſcilicet gulam, eſt via ad pulmones & cor, vt ſpiratio fiat, tum propter pulmonem, tum propter originem cordi inditam, c.3.lib.3.part.animal. quibus verbis Ariſtoteles inſinuauit præcipuam actionem pulmonis & cordis: pulmonis quidem actionem, vt tracheia pulmoni tribuit aerem alterandum: cordis, dum ait, tracheiam eſſe viam aeris, propter calidum cordis primogenitum. Tracheia etiam per ſitum concurrit, quatenus ita collocata eſt, vt in eam primum aer permeet, cap.18. lib.3.de diff.reſp. Præterea, tra-

cheia habet talem ſitum, vt media eſt inter alia vaſa, nimirum arteriã venalẽ, & venam arterialẽ, cordi tribuit aerem, vt nutriatur, cap. 8. lib. 7. vſu par.

Tunica tracheiæ interna, per ſiccitatem ſuam moderatam, & per moderetam duritiem, concurrit ad vocem, cap. 7. lib. 7. vſu part. valde ſicca duraque corpora non reddunt vocem; igitur requiritur moderata durities. Deinde per moderatam duritiem tunica poteſt extendi, eſt in cauſſa, vt melius fiat deglutitio. Et per denſitatem confert ad tutelam cartilaginis. Denſior eſt ſupra, quam infra; vt per maiorem denſitatem magis cuſtodiatur; per minorem vero infra, circa pulmones, eſt in cauſſa vt melius fiat reſpiratio, vt ſcilicet aer mittatur a tracheia in arteriam venalem; & tracheia quoque ab arteria venali promptius fuligines ſuſcipiat. Per ſitum autem hæc interna tunica, vt eſt continua tunicæ œſophagi, portio aliqua potionis defertur in pulmones, ad horum ariditatem temperandum; & ſic concurrit ad tutelam: in fine, li. 9. de plac. Externa tunica (vt etiam in alijs partibus) concurrit ad tutelam.

Communia inſtrumẽta.

Organa communia concurrunt per denſitatem, craſſitiem, cap. 4. lib. 7. de adm. an. cap. 10. libro 6. vſu par. nam vena arterialis, confert ad nutritionem pulmonis, qui alitur ſanguine ſubtili. Nec obſtat, quod ſanguis paucus impertitur, cum tamen copioſo pulmo egeat: non enim deficit alimẽtum pulmonis, tum ob arteriæ venalis raritatem, & tenuitatem, tum ob venæ magnitudinem. Vena arterialis etiam confert per ſitum, vt oritur a corde, & per totos pulmones ſpargitur, ipſique tracheiæ proxima eſt: hinc alimentum ſuſceptum a corde, & pulmonis ſubſtantiæ, & tracheiæ præbetur. Arteria venalis eſt inſtrumentum ſpiritus & ſanguinis: ſpiritus, vt in cor defertur aer in pulmone elaboratus; & vt a corde in pulmones defertur portio fuliginoſa, cap. octauo, lib. ſeptimo, vſu partium, cap. decimoquinto, libro ſexto, vſu partium. Eſt etiam ſanguinis organum: nam detinet ſanguinem purum, tenuem, & copioſum, vnde & vas ipſum, & pulmo nutrietur, cap. 8. lib. 7. vſu partium. Confert autem per raritatem, cauitatem, & ſitum, c. 10. lib. 6. vſu partium. Per raritatem, ſanguls tenuis pulmoni impertitur: ac transfertur aer elaboratus, & fuligo. Per cauitatem confert, vt propoſitas materias admittit, & nonnihil detinet. Per ſitum, vt melius aer a pulmone in cor diſtribuatur, cap. 3. lib. 6. de plac. quin etiam ſitus facit ad tutelam, quia arteria venalis eſt in parte anteriori tracheiæ: non enim tutũ erat, admodum eam a corde elongatam producere, propter tunicæ imbecillitatem, cap. 8. libro ſeptimo, vſu partium. Nerui idem præſtant: quod in alijs partibus.

Membrana pulmorum.

Tunica pulmonis facit ad tutelam: ea per ſui mollitiem, & leuitatem, obtemperat motui pulmonis: per raritatem & tenuitatem, admittit tranſitum materierum, quæ colliguntur quandoque in cauitate thoracis. Hæc de partibus pulmonis.

Pulmo totus vt concurrat ad aeris alterationem.

Totus pulmo, concurrit per idquod accidit, & per operationem. Quoad id quod accidit; pulmo per leuem & lubricam ſuperficiem promptius cedit motui thoracis. Per aſperitatem confert ad tutelam: huius enim beneficio thoracis lateribus alligatur, & ita cuſtoditur. Per figuram, quæ accidit ad circularem, admittit copioſam materiam, & iniurijs reſiſtit. Per magnitudinem confert ad multiplicandum tracheiæ diſtributionem, quia præſtat tracheiã eſſe numeroſam, c. 6. lib. 13. vſu partium. Præterea, cum pulmo ſit ſanguineus, obtinet calorem amplum, ad quem attemperandum copioſo eget aere; quare pulmo debuit eſſe magnus, cap. 6. lib. 7. de part. anim. Deinde pulmo cõfert per numerum laborum, cap. 10. lib. 7. vbi partiũ, nam per lobos pulmo melius amplexatur cor, vt cor melius attrahat, & in motu cuſtodiatur: Per lobos etiam pulmo facilius & tutius dilatatur. Addit Auicennas; pulmonem eſſe diuiſum in dextrum & ſiniſtrum, gratia tutelæ: vt vna parte læſa, reliqua eſſet immunis. At quintus lobus, eſt ſolum ad tutelam cauæ venæ, c. 4. lib. 6. vſu partium, cap. 10. lib. 7. vſu partium, & concurrit hic quintus lobus per mollitiem, pulmo enim mollior eſt in hac parte. Concurrit etiã pulmo per figuram: nam dum cauæ ſubijcitur, excauatur. Per ſitum concurrit, vt occupat dextram partem; quia ibi eſt vena caua. Deinde concurrit totus pulmo per ſitum, vt eſt cordi proximus, ita enim facile inſeruit cordi, c. 8. lib. 1. de ſympt. cau. Cæterum, cum pulmo ſit organum reſpirationis, debet eſſe mẽbrum ſatis longum: ob id obtineat tracheiam, per quam pulmo ab ore diſtat, cap. tertio, lib. tertio, de part. animal. Quoad connexum: pulmo per tracheiã connectitur cum collo, glandulis, dorſo. Vt connectitur cum collo, confert, vt ſine quo non poteſt fieri vox; ideoq; animalia pulmone carentia, collo carent, & voce, cap. primo, lib. octauo, vſu partium. Vt autẽ connectitur cum glandulis, hic connexus confert ad cuſtodiam tracheiæ, & pulmonis: nam ad linguæ radicem eſt corpus glanduloſum, quod generat humorem, beneficio cuius non ſiccatur tracheia. Vt connectitur cum dorſo, eſt ad cuſtodiam pulmonis, quatenus hic cum parte ſtabili connectitur. Deinde per venam arterialem, & arteriam venalem, connectitur cum corde: ſine hoc enim connexu, materia non poteſt a corde vel ſuſcipi, vel tranſmitti. Per membranam etiam connectitur lateribus thoracis, vt non ita facile concidat, vt prompte motum thoracis ſequatur: quare & ad cuſtodiam facit, & vt melius moueatur pulmo. Hæc de toto pulmone, vt concurrit per partes compoſitionis. Quoad totam compoſitionem, concurrit per hanc ad abſolutam operationem: nam ſi aliquod vitium ſit in compoſitione; illico deſideratur bona aeris alteratio, bona pulmonis actio.

Tandem concurrit pulmo per operationem, non quidem per motum, (quia pulmo ſaltem afficitur) ſed per retentionem aeris, quem conficit: vt per retentionem concurrat ad aeris elaborationem, (pulmo factus eſt ad cuſtodiam cordis: & proinde non gratia vitæ, ſed cauſſa melioris & optimæ vitæ.)

CAPVT XL.

De iecore.

Hepar quid.

De hepate hoc loco agemus, vt ſumitur cauſſa vitæ indiuidui. Eſt autem iecur *inſtrumentum, genitum e carne propria, organis communibus, bilis receptaculis, & tunica, a vi hepatica, cauſſa ſanguificationis.*

Dicitur inſtrumentum, ad differentiam partis diſſimilaris.

Materia.

Materia e qua, eſt caro, organa communia, bilis receptacula, & tunica: cap. 12. libro 4. vſu partium. Veſicam felleam omiſimus in definitione, nam eſt extra hepar.

Efficiens.

Cauſſa efficiens, eſt vis hepatica, ab hepate parentum prodiens, inque ſemine ſita.

Iam inquirendum, quidnam vis hæc hepatica tribuat; primũ partibus hepatis, deinde toti hepati.

Caro iecoris.

Propria iecoris caro, eſt calida, com. aphoriſ. 40. ſect. 5. vnde com. aph. 48. ſ. eiuſd. dicitur, vteri partem dextram eſſe calidiorem propter iecoris vicinitatẽ. Eſtque hepatis caro calidior & humidior cute, c. 3. li. 2. de temp. At minus calida eſt corde, & magis humida, c. 8. lib. 5. de plac. Cæterum hæc iecoris caliditas e ſanguine pendet: vnde iecoris caro tanto eſt calidior cute, quo magis ſanguine abundat, qui refertus eſt calore & ſpiritu, vt teſtatur Hippocrates in l. de corde. Quoad conſequens, iecoris caro genita eſt minus dura corde & cute. At caro partis ſimæ, ſi conferatur cum partis gibbæ carne, eſt mollior. Eſt autem

iecoris caro, rubra. Quoad id quod accidit, pulmonis caro spongiosa est formata, renum densissima, dein hepatis, vt hepatis caro densior sit quam lienis, cap.2.lib.2.ad Glauc.

Venæ.

Quoad organa communia, & primum quoad venas: harũ temperies est frigida & sicca, durities, mediocris: in his consideranda sunt opera formatricis, præsertim penes magnitudinem, numerum, & situm. Quoad magnitudinem; venarum iecoris tunica tenuissima fuit formata; & cum motu, cap.decimotertio, lib.tertio, vsu partium, cap.vndecimo, lib. sexto, de adm.an.cap.secundo, lib. quinto, vsu partium. Factæ sunt venæ numerosæ, ita tamen vt in parte gibba terminentur ad cauam, in caua ad portam. Cæterum iecoris venæ ita progrediuntur, vt venæ portæ & cauæ rami, per oscula inuisibilia committantur, cap.17. lib. de const.art. vt intra carnem hepatis producatur quidam plexus, ad eius similitudinem, qui est ante testiculos, & qui in cap.13.lib.4. vsu partium. Iecur ergo est radix venarum, cap.vlt. lib.6. de plac.nam habet rationem radicis secundum venas portæ, cap.3. lib.sexto, plac. rationem trunci, secundum cauam. Licet autem iecur sit radix venarum, caro tamen iecoris non est materia venarum, quemadmodum scripsit Galenus de arterijs, c.5.lib. de form.fœtus, nam venarum substantia est satis diuersa a substantia carnis hepatis.

Arteriæ.

Quoad arterias: harum temperatura est frigida & sicca: durities maior, quam venarum. Formatæ autem sunt arteriæ paruæ, & collocatæ tantum sub venis simæ partis, nec enim in gibbis resident, capit.13. libro 4.vsu partium. Prodeunt ab aorta, quæ dextræ sedi inferioris membranæ omenti confertur.

Nerui.

Quoad neruos: hi sunt frigidi, in passiuis temperati. Sunt molles, cap.2.lib.6.vsu partium. Est autem minimus iecoris neruus; & in tunicam visceris distribuitur, non in totum hepar, cap.13.lib.4. vsu partium, cap.decimo, lib.5. vsu partium, lib.2.de loc.aff. proditque a sexto pari cerebri, cap.4. lib.16. de vsu partium.

Meatus fellei.

Quoad meatus felleos, obtinent substantiam similem cysti fellis: quare obtinent etiam similem temperiem, & mollitiem cum cysti fellea, de qua suo loco, cap.12.lib.4.vsu partium, cap.13.lib.5. vsu part. Vesalius asserit hos meatus felleos, in hepate residentes obtinere substantiã neruosam: sed sensus contrarium respondit: & præterea cystis substantia debet esse talis, cui similis non reperiatur in toto corpore. In his meatibus perpendenda sunt, magnitudo, motus, situs. Quoad magnitudinem; hi meatus ita sunt formati, vt alij magni sint, cap.12. & 13. lib. 4. vsu part.alij parui, & inuisibiles, c.6.lib.eiusdem. Numerosi sunt: & quidem minores sunt plures, quã magni. Quoad situm; oriuntur a cysti, & collocantur in hepate, & extra, vt qui proueniunt ad intestina, & præterea qui prorumpunt in vesicam felleam, c.12. lib.4.vs.part. Disperguntur autem hi meatus per hepatis partem simam, non per gibbam, cap.13. lib.4. vs.par.cap.6.lib.5.vs.par.cap.12.lib.6.de adm.an.

Heparis tunica.

Quoad tunicam; eius temperies est frigida: & sicca: duritiem obtinet maiorem, quam venæ & arteriæ. Prodit a peritonæo, & ambit totum iecur, cap.4. lib.4.vs.part.

Totius iecoris constitutio.

Quoad totum iecur: cũ caro iecoris, quæ reliquis partibus copiosior est, sit calida & humida; statui potest iecoris temperamentum esse calidum & humidum; & iecur esse molle. Quoad conformationem, superficies iecoris extra est leuis, ęqualis: intra, id est, secundum partem cui subest ventriculus, est inæqualis potius, quam aspera. Figura accedit ad rotunditatem, cap.18.lib.1.de hist.animal.quamuis instar ceræ figuletur a vicinis partibus. Galenus, loquens de hepate omnium animalium, inquit, hepar quinque lobis, seu fibris, complecti ventriculum, cap.8.lib.4. vsu partium. Quoad meatus, iecur secundum se totũ obtinet duos magnos meatus, portæ scilicet & cauę, cap.15. lib.5. simpl. Quoad magnitudinem, formatum est hepar satis magnum: & maius gulosis & humidis, capit.8.lib.6.de adm.an. Numero est vnicum. Quoad situm: magnam portionem habet in dextra parte abdominis, cap.8.lib.6.de adm.an.nisi cum philosopho, cap.18. lib.1. de histor. animal. hoc viscus prodigiose sit dispositum: at semper in abdomine: Vnde cum Hippocrate lib.de arte dicit, iecur esse collocatum in thorace; per thoracem intelligens compositum e pectore, & abdomine. Quoad connexum, cum Gal. eod.1.lib.2.progn. per venas copulatur lieni, ventriculo, intestinis. Et cap.5.lib.de form.fętus, secundum partem simam copulatur cysti fellis: per ligamenta, septo transuerso; vt in aliquibus etiam corporibus nothis costis. Et cap.14.lib.4.vs.p.per venam cauam copulatur cordi.

Sanguificatio est hepatis actio pręcipua, & propria.

Iecur hunc in modum generatum fuit gratia sanguificationis, c.7.lib.5. loc.aff.eod.vlt. lib.1. progn. cap.3.lib.7. de plac.nam hepatis munus est generatio sanguinis. Vnde cap.4.lib.6.de plac.ait, hepar vltimam perfectionem tribuere sanguini: vt propterea sanguis recipiatur a partibus infra septum, itemque a cordis membrana, antequam cor ingrediatur. Ideo Galenus com.6.lib.2.progn.ait, præcipuam iecoris ministeria esse sanguinis & humorum generationem; dum enim generatur sanguis, generantur etiam humores. Hippocrates in l.de corde, cognoscẽs generationem absolutam & perfectissimam sanguinis pertinere ad iecur, non ad cor; dixit, magnam arteriam esse plenam sanguine non principali. Vnde colligitur, dari sanguinem principalem, & non principalem: arterię non continent sanguinem principalem, seu venosum, quo omnes partes aluntur. Hinc Galenus cap.6.lib.6.de plac.dicit, operationem iecoris, id est, sanguificationem, esse magis necessariam, quam sit operatio ventriculi, at minus necessariam, operationem cordis, c.13.lib.7.meth.

Aristotelis consensus cũ medicis.

Sed hoc Aristotelis etiam testimonio est comprobandum: qui cap.15.lib.7.de histor.animal.dicit, iecur esse in omnibus, in quibus generatur sanguis: & addit, iecur esse partem præcipuam. Ergo secundum Aristotelem, iecur est auctor præcipuus sanguinis. Præterea cap.9.lib.2.de part. animal.dicit, quod cor & iecur necessaria sint animalibus sanguineis, vt cor sit propter caloris originem, iecur gratia cibi concoquendi; est autem secunda vbi concoctio, mutatio chyli in sanguinem. Quare etiam secundum Aristotelem, iecur est caussa præcipua mutationis chyli in sanguinẽ. Et propterea, dum idem philosophus c.3. & 19.lib.3.de hist. animal. c.9. lib.3.de part.animal. inquit, cor esse principium sanguinis, nõ autẽ iecur; intelligere oportet, loqui Aristotelem de sanguine arterioso; vocat enim sanguinem palpitantem: non tamen negat, iecur esse principium sanguinis venosi.

Quomodo sanguis e sanie.

Sed cum sanguis fiat e chylo: quæritur, cur Aristoteles cap.19. lib.3. de histor.animal. dixerit, sanguinem fieri e sanie. Responsio. Aristoteles in fine cap. citati inquit, saniem esse sanguinem inconcoctũ, aut quia nondum est concoctus, aut quia in serum degenerabit. Et cap.20.lib.3.de histor.animal.inquit, lac præter caseũ continere saniem, quã serum vocamus. Et cap.4.lib.2.de part.animal.addit, saniem esse partem dilutam sanguinis, vt sit pars vel nondum concocta, vel corrupta. Quare philosophus significauit, saniem & sanguinis partem tenuem & aquosam; quare frigidam, & nondum concoctam; ad differentiã tenuis, biliosi, qui calidus est & concoctus sanguis. Hæc autem portio sanguinis, aquosa adhuc cruda, a calore vel vincitur, vel non. Si vincitur, conuertitur in sanguinem, vt (secundum Philosophum) hæc portio quæ vocatur sanies, dũ vincitur, fit sanguinis

gratia. Si non vincitur a calore, corrumpitur & degenerat in serum, quod non est lotium est chylificationis tenue excrementum, quod non potest mutari in alimentum: neque est materia corrupta lotium. Quare Aristoteles per serum intelligit calorem morbosum, qui color non semper generatur, sed dum calor est imbecillis. Quare patet secundum Aristotelem sanguinis generationem pertinere ad iecur.

Venæ sanguificãdi facultatem ab hepate obtinent.

Galenus, cap. 17, libro quarto, de vsu partium, ait, iecur esse sanguificationis primum instrumentum, quia venæ non producuntur ab hepate, sed a vi venosa. Iecur autem, tanquam radix & principium venarum, tribuit venis virtutem; cap. 9. libro art. med. Quare euidenter colligere licet, vim naturalem esse & insitam, & influentem: chylus enim albicans, fit rubeus a venis albis, per vim a iecinore influentem. Vnde & Vesalius, & Columbus fuere decepti.

Operationes iecoris non præcipuæ.

Verum vt sanguificatio est præcipua & propria operatio iecoris: ita aliæ etiam sunt iecinoris operationes, vel non præcipuæ, vel præcipuæ, non tamen propriæ. Operationes iecoris non præcipuæ, sunt potentiæ animæ naturalis, nimirum attractix, retentrix, alteratrix, expultrix; quæ diuersæ sunt actiones a sanguificatione, præsertim attractio, retentio, & expulsio. Addit autem Galenus cap. 7. lib. 8. κ τόπ. virtutem principalem esse alteratricem; reliquas, esse non principales.

Et præcipuę

Præcipua actio iecoris, est mutatio sanguinis in substantiam iecinoris: nam hæc actio est in caussa nutritionis iecoris: ideoque sanguificatio dirigitur in iecinoris nutritionem: & propterea nutritio non modo est actio principalis, sed etiam magis principalis sanguificatione. Hinc Galenus com. 5. sect. 2. libro 1. prorhet. dicit, iecur esse principium functionũ, quæ alimoniæ inseruiunt: quia nouit nutritionem esse magis principalem sanguificatione. Cæterum cum iecinoris nutritio fiat e sanguine: sciendum cum Galeno, cap. decimo, lib. sexto, vsu partium, cap. decimo quinto, lib. quarto, vsu partium, hunc sanguinem, esse sanguinem limosum, crassum, rubicundũ. Quamuis autem nutritio sit actio principalior sanguificatione; non est tamen actio propria: non enim iecur tantum, sed etiam omnis pars viuens nutritur. Præcipua igitur, & simul propria actio, & sanguificatio, in definitione proposita.

Cõcupiscentia quomodo ad hepar spectet.

Oritur dubium, de concupiscentia: e cap. 18. lib. 6. vsu partium, cap. vlt. lib. 6. de plac. cap. 4. libro 3. loc. aff. nam iecur est sedes facultatis concupiscibilis, seu appetentis; quia vis concupiscibilis testium, & oris ventriculi, emanat ab hepate: Quare facultas concupiscibilis videtur alia, a quatuor facultatibus naturalibus, & propterea esse operatio hepatis & propria, & præcipua. Sed ut pateat, cur in definitione proposita sit sanguificatio, non autem concupiscentia: sciendum, functiones naturales capi posse caussa vel simpliciter vitæ, vel commodioris vitæ, vel melioris vitæ. Si capiantur caussa vitæ, sunt tãtum 4. facultates, & præcipua est alteratrix. Si capiantur caussa commodioris vitæ, & melioris vitæ; licet addere concupiscibilem. Nam quantum attinet ad commodiorẽ vitam, concurrit cõcupiscibilis, vt dum magis viget, melius fiat attractio alimenti; cap. 8. lib. 3. fac. natur. Respicit etiam concupiscibilis meliorem vitam, ca. 3. lib. 3. de plac. ad iecur enim pertinet iucundorũ fruitio; vt, si plus iusto vigeat, oriatur incontinentia, seu intemperantia; si moderate se gerat facultas concupiscibilis, & cedat irascibili ac rationi, homo viuat secundum iustitiam.

Verum, cum hepar, caussa vitæ commodioris & melioris sit sedes facultatis concupiscibilis, ut cor irascibilis, & cerebrum rationalis: quæritur, cur Galenus cap. 3. libro 7. de plac. dixerit, cerebrum & cor munus habere per se, & per aliud; hoc autem nõ tribuit hepati? Caussa est, quia Galenus cognouit, rationem pertinere solum ad cerebrum; irascibilem solum ad cor; & nequaquam extrinsecus influere: concupiscibilem autem influere ad ventriculum, ad testes. Quare cum in præsentia perpendatur a nobis hepar caussa vitæ: ob id in definitione proposuimus sanguificationem.

CAPVT XLI.

De applicatione methodi anatomicæ ad iecur.

SAnguificatio est præcipua & propria operatio iecoris: in quam vnam omnia ad iecur pertinentia debẽt referri, idest, & partes iecoris, & totum iecur.

Caro hepatis.

Quoad partes, & primum quoad carnem, hepatis caro præcipua caussa sanguinis, cap. decimo secundo, libro quarto, vsu partium, cap. octauo, libro sexto, de plac. nec enim similis caro est in vniuerso corpore. Cæterum scire oportet, carnis hepatis facultatem, cum sua forma esse agens principale: vt instrumentum sit carnis temperatura, non forma, non facultas. Et hinc Galenus cap. tertio, libro quinto, loc. aff. dicit, caussam generationis sanguinis esse iecoris propriam facultatem, cuius essentia consistit in peculiari temperatura; nam peculiaris temperatura est præcipuum organum, sine quo facultas non operatur.

Temperatura autem est calida & humida. Vnde Galenus cap. vltimo, libro sexto, de plac. ait, hepar non generare sanguinem calidum, nisi quia est calidum: quod etiam testatur, cap. tertio, lib. quarto, vsu partium. Est autem hepar minus calidum corde, cap. octauo, libro 6. de plac. nam generat opus minus calidum, quam sit opus cordis. Vnde idem Galenus cap. octauo, lib. secundo, facul. natural. respiciens ad temperaturam iecoris calidam, inquit, secundũ mentem & Hippocratis, & Aristotelis, sanguinem fieri a mediocri calore, reliquos autem succos, hoc est, biliosos & melãcholicos, ab eodem calore hepatis, sed immodico: Si enim calor hepatis sit moderatus, gignit massam sanguineam, optime constitutam: sin autem calor sit immoderatus, generatur massa sanguinea, sed vel biliosa, vel melancholica. Hæc de carnis hepatis temperatura.

Cæterum, cum sanguis sit succus calidus, & copiosus: præter carnis temperiem opus fuit calido innato copioso adiuuante. Vnde Galenus, com. 25. sect. 4. lib. 6. epidem. inquit: in iecore & corde copiosum ab initio esse insitum calidum. Attamen in hepate non ita est copiosum, vt toti corpori communicetur, nam calor a solo corde influit. Nec obstat, quamuis Gal. loc. cit. dicat in carnes e sanguine iecinoris profundi calorem, nam hepar carnibus tribuit calorem, vt tribuit probum & copiosum sanguinem, vt, si carnibus impertiatur sanguis vel exiguus, vel frigidus, carnes frigidæ euadant. Quare non impertitur calor, sed sanguis, quia calor a solo corde. Neque etiam obstat, dum Galenus cap. vlt. lib. 6. de plac. dicit, sanguinem promanare e iecore, spiritum e corde, ex vtrisq; calorem: Nam vnus est calor influens, qui prodit a corde, sed hic in totum distribuitur, non modo per arterias, sed etiam per venas, ideoque cum hepar venarum sit origo, secundum hanc rationem calor prodit ab hepate. Constitutum ergo sit, hepatis carnem concurrere ad generationem sanguinis, per temperaturam moderate calidam & humidam, & copiosum calidum innatum.

Quod si respiciamus ad meliorem vitam addendum cum Platone in Timæo, hepar per puram substantiam, idest, per probam temperiem, & hinc per naturam dulcem & amaritudinis expertem, ad diuinationem conferre, nam cum Deus vidisset, animam talẽ fore, vt rationi non obtemperet, sed simulacris visisque assidue rapiatur: factũ est, vt iecur per puritatem

tatem suæ materiæ, per probam suam temperiem, instar speculi nitens atque perspicuum, ad imagines excipiendas accommodatum, diuinationis esset auctor.

Sed redeamus ad contemplationem iecoris caussa vitæ. Sed perpendamus, quod cōsequitur temperiem carnis hepatis, per duritiem minorem duritie cordis, melius fit sanguificatio, nam huius beneficio seruatur calor, potius elixans, quam assans. Vnde sanguis calidior euadit in parte gibba hepatis; nam in ea parte caro est durior.

Quoad id quod accidit, hepatis caro per densitatem maiorem, quam sit densitas in liene, melius conseruat calidum innatum; quare melius fit sanguificatio.

Venæ in hepati.

Quoad organa communia; & primum quoad venas; conferunt per magnitudinem, numerum, & situm. Per magnitudinem, e cap. 13. lib. 4. vsu partium, venarum tenuitas est in caussa, vt melius fiat sanguificatio, vt succus chylosus melius sanguificetur: adhæc tenuitas confert, vt sanguis iam genitus melius a porta ad cauam perducatur. Nec venarum tenuitas nocet, nam cum venæ resideant in hepate, periculo non sunt expositæ: & quamuis fabricatæ sunt tenuissimæ, non tamen disrumpuntur. Adhæc vtraque vena in exordio fuit magna fabricata, propter tutelam ipsarum venarum: nam, vt inquit Galenus, cap. 2. lib. 5. vsu partium venis longum iter facturis, periculum imminebat, si ab initio paruæ fuissent fabricatæ. Adhæc magnitudo confert, vt melius fiat distributio chyli in iecur, & sanguinis distributio extra iecur. Vnde sanguis immoderatus, in hepate non detinetur beneficio distributionis. Adhęc Galenus capite 95. art. med. dicit, venarum amplitudinem cum numero concurrere, vt melior fiat retentio in hepate. Quoad situm; per venarum plexum in hepate alimentum diu moratur. capite 13. libro quarto vsu partium, vnde in sanguinem exacte mutatur: Cæterum, quatenus in plexu venæ portæ & cauæ per orificia se contingunt per anastomosin; ita melior fit distributio. Tandem venæ per operationem concurrunt, vt non modo sanguinem detinent, sed etiam alterant, capite 12. libro quarto vsu partium, vt melius fiat sanguificatio.

Arteriæ in iecoris.

Arteriæ præbent vsum communem, nam harum beneficio seruatur commoderatio caloris, capite 12. libro quarto vsu partium. At arteriæ concurrunt ad tutelam calidi insiti hepatis. Concurrunt autem per duritiem, meatum, & actionem, hoc est, per pulsum, vt in doctrina de arterijs diximus. Resident arteriæ in parte sima hepatis, & paruæ sunt: nam hepatis portio gibba non indiguit arterijs, quoniam ob vicinam septi mouetur, & hinc refrigeratur. capite decimotertio, libro quarto vsu partium. Ad sanguificationem quidem, quæ in hepate fit, opus est plurimo calore, qui seruatur beneficio sanguinis in iecore geniti. Sed calidum insitum eget euentatione per motum, & viuificatione per essentiam caloris a corde influentis. Caussa euentationis per motum opus fuit arterijs secundum partem simam: nam pars gibba per septum mouetur, atque cum calor iecoris sit mitis, ad differentiam caloris cordis, & præsentia sit sanguinis moderate calidi, & multifariam hepar euacuetur; non opus fuit validiore motu, quare neque magnis arterijs. Caussa autem viuificationis per essentiam calidi a corde influentis: hoc calido eget calor hepatis, secundum vtramque partem, idest, secundum simam, & gibbam. At non eget admodum copioso. Vnde, cum cordis calor communicetur etiam per venas, ob id pars sima, cum non communicet cum corde per venas, donata fuit arterijs, sed paruis. At portio gibba, cum per venam cauam cum corde maximum habeat consensum, ita per venas a corde suscipit calorē, vt nō fuerit opus arterijs.

Iecoris nerui.

Quoad neruos, conferunt vt optima fiat expulsio, capite decimotertio, libro quarto vsu partium. Molles sunt, nam hepar non mouetur, capite secundo, libro 16. vsu partium. Sunt parui & pauci, nam iecur nocentibus non est ita expositum: præsertim, cum expurgetur a cysti, liene, & renibus. Nerui etiam per positionem conferunt ad meliorem vitam. Nam sicuti hepar per arterias copulatur cordi, ita per neruos cerebro, vt ratio, irascibilis, & concupiscibilis facultas se inuicem audiant, & sibi inuicē obsequantur. c. 13. lib. 4. vsu partium.

Meatus fellei.

Bilis receptacula conferunt, vt excrementum biliosum a bono sanguine separetur, & melior fiat expulsio bilis a iecore, vt hi meatus sint ad tutelam, capite duodecimo, libro quarto vsu partium. Hunc vsum præbent per duritiem, cauitatem, situm, actionem. Per duritiem conferunt, vt promptius contineant bilem. Per cauitatem, vt bilis ad duodenum instar canalis perducatur. Per situm conferunt ad receptionem, & transmissionem bilis. Ad receptionem, vt suscipiunt a iecinore, vt in iecore collocantur, & in parte sima; nam ibi sanguis a bile depuratur. Conferunt ad transmissionem; quatenus meatus inseritur in duodenum intestinum, non in reliqua intestina, nec in ventriculum, c. 4. lib. 5. vsu par. Non in reliqua intestina meatus inseritur; nam meatus breuior est: & hinc minus iniurijs obnoxius, propter breuitatem. Adhæc, cum in intestinis congerantur excrementa & illa crassa: optimum fuit, vt meatus perducatur ad primum intestinum, vt omnia intestina fruantur bile. Non inseritur autem in ventriculum: nam os superius afficeretur a bile, & cibi in ventriculo diu morari non possent. Quare optima meatus positio fuit in duodeno. Concurrunt etiam per actionem, vnde Galenus dicit; sanguinem in iecore confectum, expurgari functione receptaculorū fellis. cap. 4. lib. 6. de Plac. ea autem functio est attractio: ideoque Galenus ait, meatus bilis bilem attrahere. cap. 13. lib. 4. vsu part.

Hepatis tunica.

Tunica instar cutis ad tutelam facit: hoc præstat per aliquam duritiem: Per situm, vt ambit iecur, & circumdat, & per tactum. capite 12. libro 12. de vsu partium.

Totius iecoris vtilitas.

Totum hepar confert per id quod accidit: & per operationem, & sanguificationem. Quoad id quod accidit; & primum penes ea, e quibus prodit determinata compositio: Igitur quoad conformationem; per superficiem & figuram, præstat potius vtilitatem vicinis partibus, cum ad partium vicinarum figuram terminetur.

Quoad meatus maximos, confert ad sanguificationem, vt melius fiat sanguificatio: nam nisi essent ampli, ægre chylus reciperetur, ægre copiosus detineretur, & ægre transmitteretur.

Quoad magnitudinem hepatis, excedit magnitudinem aliorum animalium, æque magnorum per quam magnitudinem confert, vt melius gignetur sanguis, & copiosior; nam in maiori quanto est maior virtus, & copiosior sanguis detinetur. Cæterum magnitudo immoderata, vt respicit meliorem vitam, nocet: nam gulosis & humidis magnum est hepar; nā viget vis concupiscibilis, & hinc gulositas: vnde patitur vis cordis & cerebri, hominesque euadunt timidi, & secundum rationem segnes, inertes, capite octauo, libro 6. de anat. adm.

Quoad numerum, sat fuit vnicum, quia magnum.

Quoad positionem, sedem dextram occupat, nam totus lien est in parte sinistra; & hinc corpus genitum est æquilibre; vt conferat ad actionem totius corporis, & motus voluntarius melius obeatur. Iecur etiā secundum vergentem ad anteriorem ventriculi regionem, confert vt melius fiat chylificatio, & hinc postea sanguificatio: vnde Dominus seruo, idest, iecur ventriculo præbet vtilitatem. cap. 8. lib. 4. vsu par.

Adhæc per hunc situm infra cor & cerebrum, confert A ad meliorem vitam: nam procul habitat a consultore, a cerebro, vt Plato in Timæo ait.

Quoad connexum, cum sit vel sine medio, vel cum medio: quoad connexum sine medio, secundum partes simas, habet annexam cystim, ad tutelã; hac enim biliosum excrementum purgatur, cap. 5. lib. de form. fœtus. Si autem sit connexus cum medio, & primum per venas, vt connectitur hepar ventriculo & intestinis; concurrit, sine quo non fieret distributio chyli in hepar: adhæc, vt citius & melius fiat sãguificatio: nam in venis est facultas sanguificandi, capite 12. lib. 4. vsu partium. Præterea vt per venas connectitur cum mesenterio, hepar cibum allicit, vt melius fiat attractio, quæ fit per venas, in mesenterio tutam sedem habentes. lib. 6. de loc. affect. Per venas vt coniungitur cum liene, expurgatur hepar; quare ad tutelam, com, aph. 21. sect. 4. Postremo per ligamenta, vt connectitur hepar cum septo, & reliquis vicinis partibus, quamuis sit ponderosum, tamen non decidit; vnde confert ad tutelam. c. 14. lib. 4. vsu par.

Tota iecoris compositio, est præcipuum organum perfectæ sanguificationis. Quare vt temperatura carnis hepatis est præcipuum organum ratione initij sanguificationis: ita tota compositio, est præcipuum organum totius hepatis, caussa absolutissimæ sanguificationis.

Et tandem concurrit per operationem, vt sine qua non: nempe, vt iecur attrahit, vt retinet: Nam vt expellit, est ad tutelam: quia post perfectam sanguificationẽ, nisi fieret transmissio, iecur insigne detrimentum experiretur.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE, OPERVM.

Sectio Secunda:

NIMIRVM PATHOLOGICA: AGENS

I. De Rebus præter naturam.
II. De Pulsibus.
III. De Vrinis.
IIII. De Modo interrogandi ægros.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

TRACTATVS, DE REBVS PRÆTER NATVRAM.

CAPVT I.

De Cauſſa morbifica.

Secundum naturam.

RES præter naturam plurimum a naturalibus differunt. Nam res ſecundum naturam emolumentum & iuuamentum adferunt corpori; ideoque iuuant, prout opera fiunt inculpata; quæ proficiſcuntur ab actionib. ſecundum naturam, quæ actiones a ſanitate ortum trahunt: quam ſanitatem efficiunt & conſeruant cauſſæ ſalutares.

Præter naturam.

Oppoſitum accidit, dum res præter naturam ſeſe habent: quoniam dum corpori occurrunt, nequaquam iuuant, ſed manifeſte lædunt: vnde opera efficiuntur vitioſa, quæ opera ſunt effectus actionum læſarum, quæ a morbo prodeunt: morbus autem a cauſſa morbifica producitur. Tria igitur tãtum ſunt præter naturam: Morbus, id quod hunc Præcedit, & quod Sequitur: illud Cauſſa morbifica, iſtud Symptoma a medicis dicitur.

Definitio cauſſæ.

Primum de cauſſa agemus: quia hæc & morbum, & ſymptoma præcedit. Eſt autem cauſſa alicuius effectus cauſſa, teſte Galeno cap. I. lib. de diff. ſympt. & effectus eſt alicuius cauſſæ effectus: quæ cauſſa effectui perfectionem aliquam tribuit. Conſideratur autem effectus dupliciter: vel cum fit, vel cum eſt factus. Antequam fiat effectus, non eſt: beneficio igitur cauſſæ fit, qui modo non erat. Non eſſe, eſt imperfectio effectui: eſſe, perfectio; quam perfectionem a cauſſa obtinet effectus. Si conſideretur effectus, vt eſt factus: hic effectus duplicem adhuc perfectionem a cauſſa nanciſci poteſt; quarum vna eſt ſuimet conſeruatio; altera, vt effectus ſit vtilis.

Differentiæ cauſſarum.

Cum igitur triplex hæc perfectio tribuatur effectui a cauſſa: fit, vt non vnica, ſed multiplex ſit cauſſa. Declaro. Quoad primam perfectionem: Si effectus non productus producitur: hic effectus poteſt eſſe ſubſtantia, vel Accidens. Si fuerit ſubſtantia, duplex ad eius generationem cauſſa eſt neceſſaria: efficiens nimirum, & materialis e qua. Si vero effectus fuerit accidens, ſufficit efficiens cauſſa: accidentia enim non niſi per metaphoram admittunt materiam e qua. Quoad ſecundam perfectionem, quæ eſt conſeruatio facti effectus: hic effectus ſimiliter vel ſubſtantia eſt, vel Accidens. Si ſubſtantia ſit conſeruanda, neceſſaria eſt cauſſa formalis, quæ rei dat eſſe. Si accidens ſit conſeruandum, præter formam opus eſt materia in qua: ſubſtantia enim per ſe ſubſiſtit, accidentis autem eſt ineſſe. Quoad tertiam & vltimam perfectionem: effectus vel naturalis eſt, vel præter

A naturam. Naturalis effectus vtilitatem adfert: præter naturam exſiſtens, noxius eſt. Gratia ergo huius vltimę perfectionis, effectus requirit cauſſam finalem, quæ cauſſa a re præter naturam excluditur, cum finis habeat rationem boni.

Cauſſæ morbificæ quot ſint.

His ita conſtitutis, ſi conſideremus morbum, vt eſt quidam effectus: non alias certe cauſſas habebit, niſi efficientem, materialem in qua, & formalem. Materiam enim e qua non admittit, quia accidens eſt: &, cum ſit præter naturam, ab eodem quoque finis excluditur. Hinc in morborum definitionibus medici recte tribus tantũ cauſſarum generibus vtuntur, de quibus & nos agemus. Loquemur autem hic ſaltem de cauſſa efficiente, de formali vero & materiali, de morbo tractaturi verba faciemus.

Morbi cauſſa efficiens.

Efficiens igitur cauſſa eſt, quæ primam perfectionem tribuit effectui, dum ſcilicet effectum producit, & hic ab ea incrementum ſuſcipit. Quare in efficiente cauſſa duo ſunt neceſſaria, primo, vt actu agat B cauſſa, deinde, vt exſiſtat. Hincque patet, cauſſarum differentias ſumendas eſſe ab actione, & Eſſe, ſeu exſiſtentia. Circa actionem cauſſæ efficientis duo conſideranda: Modus actionis, & Reſpectus actionis.

Differentiæ a modo actionis.

Quoad modum actionis, cauſſa agit vel Propria vi, ac per ſe, vel Non propria vi. Agens vi propria, eſt Principalis, vel Adiuuans. Non agens propria ratione, eſt cauſſa ſine qua non, quæ ſcilicet nihil agere poteſt, niſi cum cauſſa primaria, vi propria agente, coniungatur, verbi gratia, ſi pars afficiatur inflammatione, effectus eſt inflammatio, huius cauſſa principalis eſt ſanguis fluens, cauſſa adiuuans, tenuitas ſanguinis, dolor partis, & caliditas loci qui inflammatur: cauſſa ſine qua non, eſt viarum apertio. Hæc igitur cauſſarum ſunt differentiæ, procedentes a vario modo actionis.

Differentiæ a reſpectu actionis.

Porro, dum in actione conſideramus reſpectum inter cauſſam efficientem, & effectum, hic effectus a cauſſa productus, vel Similis eſt cauſſæ, vel Diſſimi C lis, vt, ſi cauſſa calida producit effectum calidum; ſimilitudo eſt; ſi frigidum; diſſimilitudo. Hinc differentiæ oriuntur cauſſarum per Se, & per Accidens. Sic aqua frigida refrigerat per ſe: calorem vero introducit per accidens, partes denſando. Ita rhabarbarum calefacit per ſe; dum autem bilem educit, refrigerat per accidens.

Diſtinctio cauſſarum ratione exſiſtentiæ.

Differentiæ cauſſarum ab actione, ſic habent: ab exſiſtentia deſumptæ ſequuntur. τὸ εἶναι ergo cauſſarum eſt. Reſpectiuum, vel Abſolutum. Reſpectiuũ eſſe, dicitur relatio cauſſæ ad effectum, qui producitur: & huius ratione cauſſa eſt vel Remota, vel Proxima ſeu cõiuncta. Abſolutum eſſe nuncupatur, cum cauſſa in proprio eſſe conſideratur: & huius ratione cauſſa efficiens eſt Externa, vel Interna.

Cauſſa Externa.

Externa, quæ etiam primitiua & procatarctica vocatur, eſt, quæ forinſecus corpori occurrit. Quia vero hic de cauſſis agimus morbificis; notandum, res non

naturales

naturales a medicis dictas, huius loci minime esse: vocantur enim res non naturales, dum nihil agunt: quod si vero agant, non sunt amplius res non naturales, sed statim fiunt vel res naturales, seu secundum naturam, si iuuant; vel præter naturam, si lædunt: hæ caussę insalubres, illæ salubres nuncupantur. Porro caussæ externæ vel necessario occurrunt, adeo vt ferendæ sint necessario: vel non necessario occurrunt, quas declinare licet. Quælibet harum caussarum quatuor habet fontes: est enim ex adsumendis, adhibendis, vacuandis, vel faciẽdis. Declaro. Quoad caussas morbificas, vt prodeunt e rebus non naturalibus necessario occurrentibus; inter adsumenda numerantur cibus & potus: inter adhibenda simul & adsumenda, aer, qui & intrinsecus & extrinsecus occurrit: inter vacuanda, inanitio, cui opponitur repletio: facienda tandem vel sunt communia corpori & animo, vt somnus & vigilia: vel propria corporis, vt motus & quies: vel animi propria, vt animi accidentia. Quoad caussas non necessario occurrentes; inter adsumenda, reponuntur medicamenta quæ exhibentur: inter adhibenda, quæ foris applicantur: inter vacuanda immoderati fluxus: inter facienda, immoderati motus, cursus vel agitationes, quos motus, si volumus, vitare possumus.

Interna Caussa.

Quoad caussam internam, in hac consideramus Originem & Fundamentum. Ratione originis, caussa est Natiua, vel Adscititia. Natiua in corporis generatione locum habet, & oritur vel e semine, vel e sanguine menstruo. Adscititia post corporis ortum introducitur. Ratione fundamenti, caussa interna est Continens, vel Contentum. Continentis nomine intelligimus intemperiem alicuius partis, vt dum ventriculus est frigidior, hæc intẽperies frigida est caussa efficiens, producens effectum morbosum. Contentum est vapor, vel Minera vaporis: vt vapor sanguinis pro sua minera habet sanguinem. Peccatum autem huius contenti morbifici multiplex est, pro ipsius natura & essentia. Cum enim hoc contentum sit corpus mistum, naturale, productum ab agente morbifico, quatenus corpus est, peccatum est secundum quantitatem, vt est mistum, secundum formam organis, vt naturale, secũdum motum, vt productum, vel semper, vel per interualla: vt nocens, vel intense, vel remisse.

CAP. II.

De Morbo.

Morbus quid?

HAec de caussa dicta sufficiãt: sequitur vt de Effectu. id est, morbo ipso agamus. Est autem morbus, cum Galeno libro de differ. morbor. constitutio præter naturam, immediate lædens operationes naturales.

Cõstitutio.

Dicimus morbum constitutionẽ præter naturam, quia sanitati opponitur: sanitas enim est, dum bene corpus est constitutum, hoc est, dum bonam obtinet temperiem, bonam compositionem & vnitatem. Cum igitur morbus sanitati opponatur, expedit, vt in genere conueniat cum sanitate, & proinde, vt sit constitutio; sed, ad differentiam sanitatis, præter naturam. Quare morbus acceptus cum sua caussa contentiua, erit intemperies, mala compositio, & soluta vnitas. Hic vero tanquam axioma notetur, in morbis caussam contentiuam esse intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem. Si morbus seorsum a caussa contentiua capiatur, nequaquam est constitutio, sed affectio, læsio ve facultatis, dependens a caussa contentiua, id est, ab intemperie, a mala compositione, & soluta vnitate: vt vero est constitutio, est independens, atque in facto esse. Propterea iure morbus inter affectus, hoc est, inter res permanentes recensetur. Nec tamen quicunque affectus

Omnis constitutio est affectus, nõ contra.

præter naturam est constitutio, quod plerique ignorantes innumeras nugas proponunt, dum claram Galeni auctoritatem contemnunt, decimo de vsu partium, vbi inquit Galenus, colorem vitiosum in oculo esse in caussa læsæ visionis: color vitiosus est affectus præter naturam, immediate lædens operationem, non tamen est morbus, quamuis aliqui satis inscienter hoc testari sint coacti. Dicere itaque licet constitutionem esse affectum præter naturam at non econtra, neque enim color vitiosus est morbus, nam quamuis sit affectus præter naturam, non tamen est constitutio, quandoquidem hæc est vel intemperies, vel mala compositio, vel soluta vnitas.

Affectus permanẽs.

Cum autem dictum sit, morbum (vt est constitutio præter naturam) habere permanentiam, sciendum, duplicem esse permanẽtiam, alteram logicam, seu rationalem, seu mente contemplabilem, aliam ex vsu artis. Prima quidem est, qualis proponitur a Galeno, ca. 1. lib. 1. de locis affectis, dum ait, dari morbos adeo solutu faciles, vt quam primum tollatur caussa efficiens, illico euanescant. Sit, gratia exempli, obstructio, hæc certe morbus est, quia est mala compositio, mala conformatio in meatu, hæc mala compositio, seu hæc constitutio præter naturam, & si sit in facto esse, & habeat permanentiam, est tamen hęc maxime momentanea, vt dum remouetur materia, quæ est obstructionis caussa efficiens, illico delitescat obstructio, & propterea non est ex vsu, non indicat vtile, non remedium, vt nil sit agendum. Constitutio vero permanens, quæ ex vsu est, remota caussa efficiente adhuc permanet, ideoque indicat vtile, vt ratione illius vti liceat remedijs. Sit enim introducta calida intemperies, hæc, remota caussa illius efficiente, adhuc indicat ex vsu refrigerans.

Non sufficit autem, vt morbus dicatur constitutio præter naturam, sed necessarium est, vt vi huius constitutionis lædatur operatio. Libro enim de diff. morb. cap. 12. proponens inflammationem Galenus, inquit tumorem hunc, auctam hanc magnitudinem, & proinde hanc constitutionem præter naturam, interdum esse morbum, si nimirum vi ipsius læditur functio, interdum symptoma, quotiescunque vi huius non læditur functio.

Morbus est partis viuentis.

Ex his colligatur morbum necessario consistere in parte viuente: non enim nisi a parte viuente proficiscuntur actiones. Quot igitur sint operationes, & a quibus prodeant, scire oportet: vt quomodo se habeat morbus, dum corpus affligit, intelligamus. Duplex primum est operatio, altera cõmunis, quę omnibus partibus competit, reliqua autem propria, quæ ita producitur ab vna parte vt non ab alia. Cũ autem actiones sint producẽtium, seu suppositorum, vt determinatum est apud Philosophos: actio cõmunis, veluti nutritio, primũ quidem fit a supposito, quod profecto est pars similaris, vt est caro, neruus, & huiusmodi. Ad actionem propriam tria possunt concurrere supposita, ac præsertim dũ membra admodum sunt composita, quemadmodũ manus, ad cuius propriam actionem primum suppositum, quod concurrit, est pars similaris, vt caro; aliud dissimilare, vt in eadem manu digitus; tertium vero est totum membrum, manus scilicet tota. Propria operatio, in membro maxime composito, potest quidem esse duplex; prima maxime propria, quæ toti organo tribuitur, vt manui apprehensio: alia est operatio propria, non tamen, verbi gratia, totius manus, sed partis illius dissimilaris, nempe digiti, vti est flexio. Ad hanc operationem (ita referente Galeno lib. de const. art. cap. 4. & lib. 2. meth. 6.) pars similaris, concurrit quidem primum, sed imperfecte, pars autem dissimilaris secundario, sed perfecte, vt propterea morbus flexionem lædens, per se sit morbus digitorum; ex accidenti, similaris partis. Dum vero ea læditur operatio, quæ maxime propria est totius membri, vt videlicet

manus

manus apprehensio, ad hanc celebrandum primum concurrit caro, quę est pars ipsius similaris, sed imperfecte, digitus vero secundario, sed adhuc etiam imperfecte, minus tamen quam caro, totum vero membrum secūdario quidem, sed perfecte tunc gratia exempli, mala compositio, quæ lædit apprehensionem, morbus est per se totius manus, ex accidenti partium. Nec minus venæ iecoris obstructio, ratione cuius læditur sanguificatio, (vt ait Galenus) per se est totius iecoris morbus, ex accidente venæ: sanguificatio etenim a toto absoluitur iecore, nequaquam a vena.

Differentiæ morborum essentiales.

Essentiales ac primariæ morborum differentiæ, quæ alijs rebus præter naturam competere non possunt, a forma morbi desumuntur, hæc autem corporis est constitutio, quæ esse potest, vel Propria tātum partis similaris, vel dissimilaris, vel Communis vtrisque. Cōstitutio propria partium similarium, vel procedit a disproportione Corporum elemētorum, vel Qualitatum ipsorum. A prima constituitur morbus in proprietate nuncupatus, qui nequaquam post ortum corporis introducitur, sed a principio generationis nascitur, cum hæc dispositio fiat a corporibus elementorum: a secunda vero, quę emergit ex mala proportione quatuor primarum qualitatum inuicem agentium & patientium, producitur morbus in intemperie, qui leui negotio subdiuiditur: vincentibus enim magis actiuis qualitatibus, fit mobus calidus, vel frigidus: si superent quæ sunt minoris actiuitatis, oritur morbus humidus, vel siccus, Idem intelligendum est de compositis ex his.

Constitutio antem quæ propria est partis dissimilaris, dum præter naturam redditur, fit morbus, qui a medicis dicitur mala compositio: quæ non aliunde procedit, quam ex vitiosa proportione similarium, constituentium partem dissimilarem: & similiter ex mala proportione dissimilarium, conformantium totum corpus. Ex hac collatione partium totū constituentium, duo emergunt: Situs, & Quantitas. Si ergo deficit proportio in positione partium prædictarum, fit morbus in situ, qui plures sortitur differētias, pro situs varietate: hic enim spectatur antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum. Quantitas porro Discreta est, vel Continua. In discreta fit morbus in numero: atque tunc vel aliquid superadditur, & fit morbus in numero excedente: vel adimitur, & morbus oritur in numero deficiente, Continua quantitas duplex est: Indifferens, vel Determinata; vt colligitur e Galeno, libro de differentijs morborū. Indifferens est morbi quantitas continua, cū indifferenter occupat partes membri internas, vel externas: & tunc morbus fit in magnitudine, eaque vel aucta, si quantitas iusta maior, vel Diminuta, si quātitas imminuitur. Determinata quantitas est, quæ occupat vel Externas tantum, vel internas tantum partes. Externarum partium peccatum est in Superficie, & Figura. In superficie, Leuiore, vel Asperiore. Figuræ autē multiplex est vitium, quia varie admodum figura mutari potest. Internarum partium mala compositio seu vitium, est in Cauitatibus, aut Meatibus: & vel in Excessu, vel Defectu. In excessu est ampliatio, seu immodica apertio. In defectu est angustia, quę, secundum Galenum lib. de different. morbi, multiplex est, pro varia caussarum diuersitate. Et allucinantur, qui circa angustiam non nisi obstructionem perpendunt. Si enim a caussa comprimente efficiatur angustia, vocatur compressio: si a caussa constipante, dicitur constipatio: si a caussa quæ subsidere faciat, dicitur subsidentia: si a caussa coalitum faciente, coalescentia: si ab obstruente, obstructio. Vitia porro meatuum in specie considerantur, vel secundum Orificia, vbi excessus dicitur apertio, seu reclusio: defectus, angustia, vel secundum Tunicas, vbi excessus dicitur laxitas, siue raritas, defectus, densitas.

Quod si tandē vitietur constitutio quæ communis est partibus similaribus, & dissimilaribus oritur morbus in soluta vnitate. Et hic morbus varia sortitur nomina, pro discrimine caussarum efficientium, & pro locorum diuersitate. Si etenim soluta vnitas producitur ab acri materia, dicitur vlcus: si a caussa incidente, dicitur vulnus. Ratione locorum, vt dicit Galenus cap. 12. libr. de diff. morb. in osse nominatur fractura, in carnosa parte, vlcus & vulnus. Notandum autem vnitatem partis solui dupliciter. Aut enim soluitur vnitas totius partis: & tunc soluta vnitas est per se morbus totius organi atque partis. Vel soluitur vnitas, non secundum totum, sed secundum partem, & tunc soluta vnitas dicitur esse morbus totius, per accidens, & partis, primo.

Morborum differentiæ non principales. 1. A forma morbi.

Hactenus de differentijs morbi principalibus. Differentiæ non principales, quæ non morbo saltem sed etiam aliis rebus præter naturam possunt conuenire, sumuntur ab his quæ accidunt morbo, & hæc accidunt vel Formæ morbi, vel Subiecto, vel Caussæ efficienti. Forma est constitutio præter naturam, quæ duo necessario requirit, primo, vt Actu exsistat; deinde vt sit Præter naturam. Ratione formæ morbi quatenus actu exsistit, morbus est Smplex, vt dyscrasia calida; vel Compositus, vt discrasia calida atque humida. Compositus, vel est Complicatus, vbi plures in eadem parte residēt morbi; vel Non complicatus. Præter naturam exsistens constitutio duo flagitat, primum vt sit Violenta, deinde vt Lædat. Violenta id habet, quod non semper sit, sed modo oriatur, modo desinat, ideoque morbi differentiæ hinc surgunt, ab Ortu, & Euentu. Quoad originem, morbus est Nouus, si morbosa constitutio de nouo fiat, vel Antiquus, si multo tempore antea cæperit. Ratione euentus morbus est Salubris, qui facile corrigitur; vel Lethalis, qui vinci nequit. Vterq; autem vel Simpliciter talis est, vel secundum quid. Salubris et enim simpliciter est, qui desinit in integram & certam salutem ægrotantis, secundum quid, qui licet ad salutem terminetur, non tamen ad certam integramque deuenit, sed periculum habet recidiuæ. Lethalis contra simpliciter est, qui necessario cnm morte ægrotantis desinit, secūdum quid, qui, licet mortem non adferat, sed desinat, alium tamen incurabilem relinquit morbum. Hæc de constitutione præter naturam, quatenus est violenta. Porro, si eadem consideretur, vt lædit, occurrit tum Vehementia, tum Resistentia constitutionis lædentis. Vehementia est vis læsionis, seu vis actionis in lædendo, & hìc perpenditur vel Actio ipsa, vel Tempus actionis. Gratia actionis morbus est Vehemens, vel Debilis, prout prauæ constitutionis actio est vehemens, vel Leuis. Rursus vterque dicitur talis vel Simpliciter, vel Secundum quid. Simpliciter vehemens morbus explicatur a Galeno, sed intricate, cap. 6. lib. 4. meth. cap. 12. iib. 7. meth. cap. vlt. lib. 8. method. cap. 3. lib. 11. method. Cum autem simplex vehementia prodeat ab essentia morbi, sicut triplex est morbi essentia, ita etiam triplex est vehementia, generica, specifica, & indiuidualis; v. g. generica, febris, specifica, febris ardens, indiuidualis, essentia febris in sene. Morbus vehemens secundum quid, est vehemens, non secundum propriam essentiam, sed ratione loci; quo locus vel Principalis est, vel principalem in Consensum ducens. Hinc etiam ex oppositorum axiomate iudicandum, de morbo debili simpliciter, & secundum quid. Hæc de ipsa actione. Quoad tempus actionis, hoc interdum Breuissimum est ac momentaneum, interdum, Non momentaneum, vnde morbus vel Logicus, qui, caussa ablata, illico & ipse aufertur, vt obstructio, vel ex vsu artis, qui post caussæ ablationem adhuc perseuerat, vt febris hectica. Ita est vehementia; sequitur resistentia, quæ est reactio constitutionis

stitutionis

stitutionis lædentis, quod enim lædit, lædendo agit A repatitur. In resistentia autem perpenditur Gradus & Modus resistentiæ. Gradus est, cum morbus magis vel minus resistit, vnde morbus est Boni vel Mali moris, prout vel cedit facile, vel maxime resistit. Ratione modi resistentia consideratur Simpliciter, vel Secundum quid. vnde morb. Principalis, qui resistit propria ratione & simpliciter, vt febris, quæ non fit ab inflammatione: vel Non principalis, qui non propria ratione, sed secundum, quid resistit, sequiturque alium morbum, vel ab alio fouetur, vt febris, quę fit ab inflammatione. Hæc de differentijs morborum communibus, a forma morbi desumptis.

2. A morbi subiecto.

Quoad differentias a subiecto, cōsideramus subiectum, vt est Sedes morbi, vel in Respectu ad morbum. Subiectum, quatenus morbi sedes, vel est Totum corpus, vel Pars corporis. Si totum corpus, dicitur etiam communis morbus, vt febris. Si autem sedes affecta sit pars, hæc vel Consentit cum alia parte, vel Non consentit. Consentire hic dicuntur partes, quæ B eodem affectu laborare possunt: & talis morb. vocatur etiam communis, sed per indifferentiam, vt inflammatio, nam pars inflammata cum alia parte in hoc consentit, quod ambæ inflammatione corripi queunt. Contra pars corporis cum alia non consentire dicitur, quando morbus ita est vnius partis, vt nequeat esse alterius, & hic morb. nominetur appropriatus, veluti epilepsia, quæ vitium est capitis, non aliarum partium. Si porro consideremus subiectum in respectu ad morbum, id facimus penes Modum, vel Proportionem. Penes modum: cum dicimus subiectum affici a morbo vel per Se, vel per Accidens: exempli gratia, si afficiatur particula aliqua, præbens tantum vsum alicui membro, ita vt vsus solummodo vitiatur, inde autem lædatur actio totius membri, veluti cum obstructio venarum hepatis occurrit: per se tunc dicimus affectum esse totum iecur, ex accidēti venas. Ratione proportionis, dicimus, morbum cum loco affecto vel Proportionatum esse, vel Non C proportionatum: vt morbus calidus, in corpore aut membro calido proportionatus exsistit: contra in frigido, ita febris ardens in sene est morbus disproportionatus, in iuuene proportionatus. Hæc de differentijs communibus a forma & subiecto.

3. A caussa efficiente.

Quoad caussam efficientem, cum caussa morbifica non possit esse, nisi actu agat, & sit: consideranda sane venit caussa, vt Agit, & vt Est actu. Agit autem non in instanti, sed in tempore, eoque Longo, vel Breui, vnde producitur morbus longus, vel breuis, Si consideretur caussa secundum esse; notandū, caussam morbificam interdum ita esse caussam morbificam, vt simul sit morbus; interdum saltem esse caussam, hoc est, caussam vel vnicum tantum, vel vnum post alium affectum introducere, vnde morbus dicitur Incipiens, veluti hectica ex ira; vel Non incipiēs, vt hectica e putrida febre orta. Caussa porro quę saltem caussa est, & non morbus, vel Interna est, vel D Externa, Interna siue sit vapor, siue vaporis minera, perpendenda est penes Essentiā, & Peccatum, Essentia est Simplex, vel Mista: hinc morbus est legitimus seu exquisitus, a materia pura & simplici; vel spurius seu nothus, a materia alteri permista. Peccatum in materia considerandum est, quatenus hæc est Corpus, & Mistum, & Naturale, & vt producitur ab agente morbifico, & vt Lædit. Ratione corporis, oritur peccatum secūdum quantitatem, & hinc morbus dicitur magnus vel paruus. Prout materia est corpus mistum, peccatum exsistit ratione putredinis: vnde morbus contagiosus, vel non contagiosus. Si perpendatur caussa morbifica interna vt naturalis, ad differentiam artificialis, est subiecta Motui & Quieti, Mouetur que vel Extra venas, vel In venis persistit, vnde morbus dicitur vel continuus, vel intermittēs. Et, cum in motu seruatur ordo, morbus dicitur ordinatus, vel inordinatus. Quod si sumamus materiam vt producitur ab agente: in hac productione consideratur. Tempus, & Locus. Quoad tempus: producitur caussa vel Ante ortum patientis, vel Post ortum, vnde morbus natiuus seu hæreditarius, vel adscititius. Quantum ad locum gignitur materia vel in loco, vbi est morbus; & hic dicitur per essentiam, vel in loco vbi Non est morbus; & nominatur morbus per consensum. Exempli gratia, vertigo est morbus in via, & angustia, quæ fit a materia vaporosa, hic vapor si generetur in capite, recte vocatur vertigo per essentiā: si in ventriculo, per consensum. Notandum tamen est hic, aliam esse rationē syncopes, quæ dicitur fieri per consensum a ventriculo, hæc enim non est morbus per consensum: quia syncope. idest illa actio læsa non producitur ob morbum, sed ob errorem externum, nimirum a caussa morbifica citra morbum. Ad morbum vero per consensum requiritur, non saltem vt materia extra partem gignatur, sed etiam vt in illa parte sit morbus, quemadmodum in vertigine angustia est in cerebro. Si denique accipiamus materiam vt lædit, potest hoc esse Cum impetu, vel Sine impetu. Cum impetu, vel Adiuncto periculo, vel Sine periculo. Dum igitur hæc materia nocet citra impetum, licet morbus sit breuis, non potest tamen esse acutus, sed inter non acutos numeratur. Si lędat vero cum impetu materiæ: hoc contingit vel Citra periculum, vt in febre tertiana intermittente exquisita: oritur morbus ad naturam acuti accedens, sed tamen periculo vacans: vel Cum periculo, vt in febre ardente: qui morbus est vere acutus. Verū quemadmodum dantur gradus in impetu, ita variæ acutorum surgunt differentiæ: quas diligenter Galenus pluribus in locis persequitur.

Hucusque de caussis internis. Quoad differentias a caussis externis, vel Similes sunt hæ caussæ, vel Dissimiles. Caussæ dissimiles hic intelliguntur, cum plures patientes ægrotāt ob diuersas caussas, vnde morbi sporadici, & sporsi vocantur. Similes caussæ vocantur, cum plures ægri ob caussam quandam communem ægrotant, & hic morbus statuitur communis. Hæ similes caussæ duplices sunt: vel enim Eundem seruant tenorem, cum determinato anni tempore, in statuta regione vigent, & hic morbus endemius seu patrius dicitur: vel Non seruant eundem tenorem, sed indifferenter agunt, & dicitur epidemius morbus. Porro epidemius vel affligit sine periculo, & vel cum periculo, & dicitur pestilens epidemius, vt febris pestilens.

CAPVT III.

De Symptomatibus.

Symptoma communiter sumptū.

Morborum explicatis differentijs, proximum est, ut Symptomatis naturam speciesque inquiramus. Vox igitur symptomatis duobus modis sumitur, e cap. 1. libri de diff. sympt. communiter scilicet, & proprie. Communiter sumitur pro omni re præter naturā, siue sit caussa, siue morbus, siue quod morbum sequitur: Huc respiciens Galenus loco citato dicit, discrimen esse inter morbum, & symptoma: morbus enim necessario est independens & in facto esse: sympoma vero tale nō est, nisi quando communiter sumitur: dum enim ita accipitur, interdum est morbus, & sic est in facto esse.

Proprie dictum symptoma.

Proprie acceptum symptoma distinguitur a caussa, & a morbo: & est res præter naturam; quæ seorsim a natura constitutionis aliquid præter naturam sequitur. Licet vero morbus caussam sequatur, quam similiter & symptoma consequitur: differentia tamen est, symptoma enim non e natura constitutionis, vt intemperies, mala compositio, vel soluta vnitas, sed

vt res præter naturam, seorsim a natura constitutionis, caussam sequitur.

Differentię symptomatum ratione ortus.

Quoniam vero symptoma, ceu consequens, necessario habet præcedens aliquid præter naturam: constat e præcedentis differentijs, etiam consequentis differentias esse eliciendas. Quod præcedit symptoma, potest esse caussa, Morbus, & Symptoma: ideoque hinc triplex symptoma oritur, nimirū symptoma caussæ, symptoma morbi, & symptoma symptomatis. Symptoma caussæ insinuauit Galenus. c. 1. lib. 3. de caussis symptom. vbi ait: actio læsa, quę symptoma est, fit dupliciter, vel ob errorem externum, vel læsa facultate, verbi gratia, si coctio ventriculi læditur ob errorem externum, quia homo plus iusto comedit: hìc cibus copiosus habet rationem caussæ efficientis; quam consequitur symptoma, nimirum læsa χύλωσις. Morbi Symptoma est, quod sequitur morbum; exempli gratia, si læsa ventriculi coctio, sequatur lęsam facultatem, seu morbum ventriculi, nimirum intemperiem frigidam. Symptoma symptomatis est, quod symptoma sequitur. verbi gratia, dū læditur chylificatio, producitur pituitosus chylus, qui est symptoma quod nō immediate morbum, sed aliud symptoma sequitur, chylus enim pituitosus, qui excrementum est, immediate sequitur aliud symptoma, scilicet actionem læsam seu chylificationem læsam.

Symptoma primum, & secundum.

Hinc patet symptoma diuidi posse in Primum, & Secundum: primum enim est quod antecedit, secundum, quod sequitur primum: vt docet Galenus c. 2. lib. de diffe. symptom. Primum symptoma rursus duplex est, vnum ratione operis; alterum ratione similitudinis. Ratione operis, primum symptoma est actio læsa, nam ad actionem læsam sequitur opus præter naturam; verbi gratia, ad concoctionem læsam, sequitur excrementum mutatum. Ratione similitudinis, primum symproma est sensibile, seu obiectum sensuum externorum. Sic etiam secundum symptoma duplex est: sequitur enim primum symptoma, vel vt opus, vel vt simile, nimirum sensibile. Differentia autem est inter primum & secundum symptoma: quia primum est permanens, ac indepēdens, secundum vero dependet in fieri, v.g. color vitiosus est symptoma primum, quia sensibile, dependens, & independens, at sonitus est obiectum quidem sensuum exteriorum, sed est symptoma secundum, quia est dependens in fieri. Insuper, secundum symptoma operis duplex est: pertinet enim vel ad Contenta, vel ad Continentia. Si referatur ad contenta, est excrementum mutatum, quod est opus consequens primum symptoma; nimirum actionem læsam. Si pertineat ad continentia, est qualitas mutata, sed dependens, vt sonitus. Hinc colligitur, symptoma primum nihil aliud esse, quam vitiosum illum affectum; a caussa morbifica prodeuntē: & symptoma primum, operis ratione, nimirum actionem læsam esse symptoma primum simpliciter, quia nullum aliud symptoma consequitur, symptoma autem ratione similitudinis, esse primum secundum quid, veluti color, qui est symptoma primum secundum quid, quia primum, vt sensibile, non tamen absolute, quia inter colorem, seu qualitatem mutatam, & morbum, sunt media, & proinde priora symptomata.

Symptomatum diuisio ratione subiecti.

Porro symptomatum genera, e parte viuente functioni destinata, sunt deducenda. In parte viuente tria reperiuntur: Facultas, Contentum, & Cōtinens. Hinc triplex oritur symptoma: actio læsa, ratione facultatis, excrementum mutatum, ratione contenti, & qualitas mutata, ratione continentis.

1. Læsa actio.

Læsa actio sumitur penes Essentiam, vel Peccatum. Penes essentiam, functio est animæ, vel Naturæ. Animæ vel est Cognitio, vel Motio. Cognitio est Principalis, vel non Principalis triplex: læsa scilicet imaginatrix, & Memoratrix. Non principales sunt quinque actiones, vt etiam quinque sensus; Visio læsa, Auditio, &c. Motionem voluntariam quod attinet, hæc non subdiuiditur, diuersis tamen nominibus donatur, pro partium, quibus exercetur ratione, in ore quippe Locutio dicitur, in thorace Respiratio, in manu Apprehensio, &c. Naturæ actio respicit conseruationem Speciei, vel indiuidui. Speciei conseruatio est actio, quæ dicitur sui similis generatio. Indiuidui conseruatio est Immediata, vel Mediata: Immediata, est motus cordis & arteriarum, qui pulsus dicitur. Mediata est functio Principalis, vel Non. Principalis vel in eodem statu conseruat indiuiduū, vt nutritio, vel auget, vt auctio. Actio non principalis, seu ministra, quadruplex est: sci. attractio, retentio, concoctio, expulsio: Et hæc varia sortitur nomina, pro varietate partium a quibus obitur, in ventriculo enim dicitur chylificatio, in hepate sanguificatio, &c. Hæc de differentijs actionum quoad essentiam.

Peccatum actionis duplex est, aut enim actio Non fit, aut Male fit, Si non fit, est functio ablata. Male fit, aut Diminute, vocaturque imminuta functio, aut Deprauate, & functio deprauata dicitur. Et hæc de primo symptomatum genere.

2. Excremētū mutatū.

Quoad excrementa mutata, hæc ipsa quoque considerantur penes Essentiam, vel Peccatum. Essentia a coctione procedit, quæ triplex est: Prima, Secunda, Tertia. Hanc triplex sequitur excrementum, ceu opus coctionis, est autem Determinatum, vel Indifferens. Determinatum dicitur, quod ita est opus, verbi gratia, primæ concoctionis, vt nō possit esse secundæ, vel tertię, sic primę coctionis opus est pituita & chylus; secundæ, sanguis cum excremento bilioso, melancholico, sero, &c. tertiæ, multiplex est, neruus, caro, sanies, calculus. Opus indifferens seu commune est, quod indifferenter esse potest cuiusque coctionis opus, vt flatus & vapor. Hæc de essentia excrementi.

Cum vero excrementum fit opus quoddam, ab actione seu concoctione genitum, ideoque corpus mistum, naturale, (ad differentiam arte facti) & nocens homini, fit, vt hinc differentiæ excrementi penes peccatum sint hauriendæ. Qua igitur excrementum statuitur esse corpus, peccat in quantitate, eaq; vel Deficiente, vel Exundante. Peccatum defectus, non est cuiuslibet excrementi, sed tantum vtilis, v.g. iecote exsistente frigidiore, generatur bilis in minori copia, quam par sit, vbi peccatum seu defectus statuitur ipsius bilis, non facultatis expultricis. Peccatum exsuperantiæ, est excrementi inutilis. Si capiatur excrementum vt mistum, peccat vel secundum Formam, vel secundum Organum formæ. In forma est peccatum vel Simpliciter, vel Secundum quid. Simpliciter, vt si generatur calculus, qui merito appellatur excrementum toto genere præter naturam Secundum quid, dum vi putredinis excrementum corrumpitur, sed hoc est per accidens, ad differentiam peccati ipsius calculi. Si peccatum accipiatur secundum organum formæ, organum hoc potest esse duplex, Principale, & adiuuans. Peccatum est in excremento secundum organum principale, dum noxia adest proprietas, aduersaria proprietati corporis nostri, vt excrementum gallicum, quod generatur in lue Venerea, & excrementum pestilens; sed de proprietatibus loquemur in doctrina de venenis. Organum non principale duplex est, prout pertinet ad qualitates vel Primas, vel Secundas. Quare excrementum vel secundum primas, vel secundum secundas qualitates peccabit, vt dum vel humidius, vel siccius, vel frigidius, vel calidius, vel mollius, vel durius euadit, idem de reliquis qualitatibus intelligas, nec minus dum fit ingrati ac iniucundi vel odoris, vel coloris, vel saporis. In excremento vt naturale est, quatenus opponitur mixto artefacto, & subicitur

tur motui & quieti, consideretur peccatum & secundum Quietem, & secundum Motum. Secundum quietem peccatum contingit, dum id, quod deberet vel consueuisset, egredi, detinetur; seu quod deberet fluere, quiescit, vt feces, menses, &c. contra, vitium est in motu, vbi egreditur id, quod deberet detineri, & in hoc motu cum Gal. loc. cit. expedit duo expendere. Tempus in quo fit motus, & spatium per quod excrementum mouetur. Quoad tempus peccatum est, dum intempestiue egreditur, vnde hic fluxus symptomaticus dicitur. Peccatum est in spatio, quoties per locos egreditur insolitos, seu per spatium non consuetum; ad quod respiciens Galenus dicebat, sanguinem fluentem per os esse exiens. E toto genere præter naturam, ratione materiæ, quæ per locum insolutum effluit. Si postremo capiatur excrementum vt lædit, peccatum esse potest in eo vel secundum eius Vim, scilicet quia vehemens, aut debile sit, vel secundum Modum exitus illius, dum videlicet egreditur, vel soluendo continuum, vel non soluendo; & proinde vel cum dolore, vel cum strepitu tantum.

3. Qualitas mutata.

Quod denique spectat ad qualitatem mutatã, hęc similiter perpendi potest secundum Essentiam, & Peccatum, quod illi contingit. Cum igitur, quod ad eius essentiam pertinet, sit obiectum sensuum exteriorum, nimirum qualitas sensibilis, sicut quinque sunt sensus, quorum ipsa exsistit obiectum: ita quinque etiam necesse est vt sint huius mutatæ qualitatis species, seu genera subalterna, tangibilis scilicet, visibilis, olfactilis, & gustabilis.

Quoad peccatum, prout qualitas statum naturalem mutat, ita contingit peccatum, verbi gratia, si quis secundum naturã faciem habeat rubicundam, & postea pallescat, erit peccatum in qualitate penes colorem, & sic de reliquis. Et hæc symptomatibus.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

TRACTATVS, DE PVLSIBVS.

CAP. I.

De vsu, summisque capitibus doctrinæ de pulsibus.

NON paruam demonstrandorum morborũ vim obtinent Pulsus, & Vrina, vt dicit Galenus primo ad Glauc. 2. Duo enim voluit maxima indicia esse, ante omnia in morbis cognoscenda: Pulsus nimirum & Vrinas, illi siquidẽ cordis & arteriarum constitutionem indicant; hę veto hepatis & venarum dispositionem denuntiant 4. aphor. 77. Quare vtilis & valde necessaria est de Pulsibus & Vrinis consideratio, sine qua neque morborum cognitio, neque prænotio, neque tandem curatio haberi potest. Circa quos tres actus cum medicus potissimum ac necessario versetur, ob id agemus de pulsibus & vrinis: & primum de Pulsibus, quia, si ad inuicem comparentur tractationes, hæc longe sane vtilior, difficilior, & obscurior erit de Pulsibus consideratio, quam de vrinis. Vtilior enim hæc est, cognitio, quia per pulsum functiones vitales, an fortes, an debiles sint, cognoscimus, libro de curãdi rat. per sang. miss. capite sexto. Præterea variæ morborum differentiæ hinc cognoscuntur. Tandem non paruam futurorum e pulsu præsumimus indicationẽ, 4. de differ. puls. capite quinto. Est etiam pulsuum difficilior & obscurior cognitio: primo de præsag. ex puls. capite secundo, quia infinitæ numero sunt alterationes, quibus contingit pulsum variari. Secundo propter temporis spatiũ, quod exigitur in his mutationibus addiscendis. Tertio propter præclaram memoriam, quæ requiritur in his mutationibus obseruandis. Hinc factum est, vt Herophilus, qui primus arteriarum pulsum miranda arte tradere conatus est, fuerit a discipulis derelictus, propter maximam difficultatem, vt refert Plinius capite 37. li. 11. natura. histor. Et hinc est ausus dicere Galenus, primo de differ. puls. capite secundo, de præcognitione ad Posthumum 1. 2. 3. de cris. vlt. Hippocratem de pulsibus fere nihil sciuisse, seu digni dixisse, vel propter rei difficultatem, vel quia ignorauit. Nos tamen dicimus cum eodem Galeno, primo de diff. puls. 2. Hippocratem pulsum non ignorasse: sed nihil digni

Sphygmologiæ vtilitas, & difficultas.

A dixisse, vt alij etiam antiqui: vt abunde probat Amatus Lusitanus centuria tertia, & Franciscus Vallesius in suis controuersiis. Ex his colligere poterimus, difficillimam & obscurissimam fore de pulsibus tractationem.

Hanc tam nos, propter tyrones, reducemus compendiose ad quatuor capita, sectantes Galenum primo de dignosc. pulus. capite primo, vbi tractationem de pulsibus, in quatuor partes dissecat, videlicet in Physiologicam, Diagnosticam, Aetiologicam, & Prognosticam. Physiologica est, quæ de differentijs pulsuum; Diagnostica, quæ de cognitione differentiarum; Aetiologica, quæ de caussis; Prognostica, quæ de iudicijs & præsagijs ex pulsibus pertractat.

Summa doctrinæ de pulsibus capita.

CAPVT II.

De pulsus essentia, & natura in genere.

B PRimam partem, nempe Physiologicam, aggredientes, quæ de differentiis tractat, primo agemus de essentia pulsuum, quia differentiæ magis propriæ pulsuum, ab essentialiter inhærentibus desumuntur. Hæc essentialiter inhærentia quia per definitionem habentur, ideo primo tractabimus de definitione.

Nomẽ pulsus.

Cæterum pulsus definitio (4. de diff. pul. cap. 2.) duplex est, vna nominalis, altera essentialis. Nominalis, seu notionalis est, quæ nomen explicat, & aliquid essentiæ declarat. Cum autem e primo de differentiis pulsuum primo, multipliciter capi possit pulsus apud Hippocratem, præcipue tamen pulsus idem est quod euidens & conspicuus arteriarum motus, vt digitum euidenter pulset, seu eleuet, quemadmodum lib. quod animi mores corporis temperaturam sequantur ca. 1. circa finem dicit Gal. forte accipiens a Praxagora.

Definitio pulsus.

Definitionem essentialem habet Galenus, quarto C de differentiis pulsf. ca. 2. cum ait. *Pulsus est actio propria, primo cordis, secundario arteriarum, e diastole & systole composita, a vitali facultate procedens, vt caloris naturalis seruetur mediocritas, & spiritus animalis in cerebro generetur.* Quæ definitio merito constat omnibus quatuor caussis: nam naturalia, quæ in fieri sunt, cum pendeant ab omnibus caussis, per omnes caussas debenr definiri. Ideo in hac definitione ponitur *actio propria*, seu *motus proprius cordis*, loco formæ, qui motus *compositus est ex diastole, & systolæ*, scilicet

scilicet contractione, & distentione. Dicitur deinde, *primo cordis, secundario arteriarum,* loco caussæ materialis, seu instrumentalis. Additur, *a facultate vitali procedens,* loco caussæ efficientis: quæ facultas efficiens, temperamentum cordis est. Dicitur postremo, *vt caloris naturalis seruetur mediocritas, & spiritus animalis generetur in cerebro,* loco caussæ finalis. Conseruatur calor naturalis per pulsum: quia omnis flamma gaudet ventilatione, & attemperatione, quam facit aeris qualitas: immo flamma eget expurgatione a cineribus, ne suffocetur, & obruatur: vnde motus pulsus, per diastolem, id est, dilatationem, attrahit aerem frigidum, ventilat calorem, ipsum auget, ac etiam spiritus vitales generat: Per systolem expellit fuligines, quæ eleuantur ab ipso calore, agente in humiditates corporis, quæ possunt suffocare ipsum calorem, vt videmus in externis, ignem nempe suffocari a cineribus.

Quæstiones, ad pulsus naturã plenius intelligẽdam vtiles.

Circa definitionem hanc quatuor essent examinanda quæsita, pro completa declaratione ipsius. Primum est, quomodo moueatur cor, & arteriæ. Secundum, an hic motus fiat a calore dilatante, & spumificante sanguinem; & an compressio fiat a grauitate arteriæ, an ab ipsa facultate animæ. Tertium est, an dilatato corde dilatentur arteriæ; an e contra. Quartum an facultas cordis sit animalis, an naturalis. Pro quibus exacte intelligendis, recurratis ad secundum librũ artis medicinalis, illiusue explanationes, cuius loci hæc tractatio est propria, hic, quoniam compendiosam profitemur doctrinam, non examinabimus ista ad longum, sed tantum aliquid circa illa dicemus.

I.

Circa primum notandum est, quod motus triplex solet esse: quidam rectus, quidam circularis, & quidam reflexus, quasi compositus ex his. Motus cordis non est rectus, nec omnino circularis, sed reflexus: etenim cũ fiat ab anima, quæ est infima intelligentiarum, hæc quærit assimilari alijs motoribus, & quærit moueri semper æterno motu circulari: at quoniam in materia operatur, nõ potest hoc ipsum consequi: ob id, fit quidam motus medius, qui assimilatur recto, quia finitur; & assimilatur circulari, quia continuo, & semper vno tempore fit, quasi ab eodem in idem. Vnde non potest dici proprie circularis, sed quasi circularis, qui verius reflexus dicitur: de quo videatis Alexandrum Piccolomineum.

II.

De secundo quæsito, videre oportet Galenum 4. de præsag. ex puls. 12. vtrumq; nempe motum, hoc est dilatationis & cõstrictionis, a facultate fieri: quę facultas est virtus naturæ, de genere vegetatiuæ similis, dissimiliter agens diuersos effectus, ad vnum finem, hoc est, ad conseruandum symmetriam caloris naturalis cordis. Ob id asserendum est, motum arteriarum non fieri a calore euaporante, & eleuante arterias, sed a facultate eleuante. Sic neq; depressionẽ a grauitate arteriæ fieri, sed ab eadẽ facultate vitali.

III.

De tertio expedit videre Galenum, tertio de præsagijs ex pulsib. 3. vbi ait, arterias habere facultatem pulsatilem a corde, quæ vna cum corde arterias distendit, & contrahit, contra Monachum, & Conciliatorem. Quæ facultas vna est, ab vnitate substantię cordis, & vtitur fibris rectis pro dilatatione, trãsuersis pro constrictione. Hic tamen motus fit in arterijs, propter influens lumen temperamenti cordis: quod lumen est facultas immaterialis, quæ per tunicas arteriarum diffunditur. Hinc 7. de anatomicis administrationib. 14. & 15. ait Galen. in multis animalibus, aperto thorace, hunc motum videri dilatationis, & constrictionis. Imo experientia aduerti potest, vnum & eundem esse motum cordis & arteriarum, ex Gal. 6. vs. par. 2. si videlicet manum dextram ponamus in regione cordis & sinistra tangamus arteriam manus dextræ: tunc enim tangens eandem distentionem & contractionem in corde & in arterijs percipiet.

IIII.

De quarto sciendum est, quod Gal. 7. de vs. p. 9. de cordis & thoracis motu loquens, inquit, motum cordis a natura fieri, thoracis ab anima idest, a volũtate. Quoniam igitur motus hic sine cognitione fit; ob id naturalis, & a facultate vegetatiua factus dicitur. Vegetatiua autem duplicem habet partem, vnam altioris ordinis, quæ pulsatilis, & spiritifica dicitur, quæ præparat ad vitam; aliam infimi ordinis, quæ proprie naturalis vocatur, vt nutritiua, generatiua, & augmentatiua; vnde hæc virtus dilatando attrahit aerem frigidum, & sanguinem: constringendo, fumos expellit: Per medias quietes, quæ sequuntur diastolem, retinet spiritificando: Per caloris feruorem, concoquit generando spiritus; quia generare spiritus, est species coctionis.

CAPVT III.

De absolutis ac simplicibus pulsuum differentijs.

Differentiæ pulsuum.

Habita definitione: ex hac maxime propriç erũt sumendæ differentiæ, tanquam ab essentialiter inhærentibus. Ob id primo notandum, quod differentiæ omnes pulsuum vel sint Absolutæ, vel Respectiuæ. Absolutæ, quæ per se considerantur, sine comparatione ad alias differentias: respectiuæ vero, comparando ad alias. Absolutæ vel sunt Simplices, vel Compositæ.

Simplices differentiæ quinque.

Simplices differentiæ pulsuum desumuntur a motu, in quo consistit differentia pulsus: a motu, dico, non simpliciter considerato, sed prout est actus mouentis & mobilis, siquidem natura motus non est simplex, sed composita ex pluribus, cõponitur enim essẽtialiter ex quinque, videlicet ex spatio, per quod mouens mouetur; deinde ex tempore quod consumitur a motore in transitu spatij; tertio ex quiete, quæ est finis motus: quarto, ex motore, qui est auctor motus: quinto ex instrumento quo motus perficitur. Ergo cum quinque sint essentialiter componentia motum, quinque erunt primę & simplices differentiæ pulsuum. Nam spatio, seu quantitati distentionis arteriæ, respondet magnitudo & paruitas motus. Tempori consumpto in actione, respondet motus qualitas, quæ est celeritas & tarditas. Quieti motus, seu quantitati quietis temporis, respondet crebritas & raritas. Motori, vehementia & debilitas. Arteriæ qualitati, mollities & durities.

1. A spatio.

Idcirco qualis est mensura spatij pertransiti, talis pullulat differẽtia, verbi gratia, si spatium, quod pertransit arteria fuerit magnum & grande, secundum omnes dimensiones, fiet pulsus magnus, si spatium in in magnitudine fuerit paruum, fiet pulsus paruus, si mediocre, fiet pulsus mediocris, ex 1. de diff. pulsuũ 4.

2. A tẽpore.

Sic etiam ex tempore consumpto a motore in transeundo spatio, pullulat differentia talis, qualis fuerit temporis mensura. Vt si motor parum temporis consumat in motu, pulsus fiet celer, siue citus seu citatus: si multum consumat temporis, fiet tardus: si mediocre, fiet pulsus moderatus, primo de diff. puls. cap. 7.

3. A quiete.

Quoniam vero motus fit ex motu dilatationis, qui sursum est, & cõstrictionis, qui deorsum: ob id quies media intercedit, a qua surgit differentia. Nam vel arteria parum in quiete immoratur, & fit pulsus creber: vel arteria multum immoratur, & fit pulsus rarus; vel mediocriter quiescit, & fit pulsus mediocris: ex primo de differentijs pulsuum 7.

4. A motore

Præterea ex motore (qui est facultas vitalis) iuxta robur facultatis, vel debilitatem ipsius, sumuntur differentiæ pulsus. Siquidem si virtus valida & robusta fuerit, fiet pulsus vehemens: Si infirma, & languida fuerit, fiet pulsus languidus: si mediocris, moderatus fiet pulsus, primo de differentijs pulsuum c. 6.

5. A mobili.

Tandem ex arteria, quę est instrumentum mobile,

iuxta conditionem & qualitatem ipsius, sumuntur differentiæ. Nam aut dura est, & fit pulsus durus: aut mollis, & fit pulsus mollis: vel mediocris, & fit pulsus moderatus.

Differentiæ pulsuũ pro memoria in manu notandæ.

Has differentias poteritis in digitis quinque manus habere: vt vnicuique digito triplex insit differentia, penes excessum, defectum, & moderatum; secundum tres iuncturas repertas in digito quolibet. In pollice collocentur differentiæ pulsus magni: in indice, differentiæ velocis, in medio, differentię crebri, in annulari, differentiæ vehementis, in auriculari, differentiæ mollis.

Differẽtiarũ intensio & remissio.

Hæ differentiæ etiam porro diuiduntur e Galeno de præsag. ex pulsib. cap. 1. in positiuam, comparatiuam & superlatiuam: vt magnus, maior, maximus: celer, celerior, celerrimus: creber, crebrior, creberrimus: vehemens, vehementior, vehemẽtissimus: mollis, mollior, mollissimus.

Non esse plures differentias pulsuum.

Sed dicetis: videtur, quod plures sint dandæ differentiæ pulsus simplices, quam quinque: siquidem Auicen. & alij Antiqui enumerant differentias multas simplices, desumptas ex varijs cõditionibus arterię, nimirum a capacitate arteriæ, vel a modo substantię, vel ab arteriæ qualitate tangibili. A capacitate desumuntur differentiæ, vt plenus, vacuus, & mediocris. A modo substantiæ, tenuis, crassus, & mediocris. A capacitate grauis, leuis, & mediocris. Respondeo, harum differentiarum alias esse imperceptibiles, alias vero inutiles. Sunt imperceptibiles differentiæ a capacitate arteriæ desumptæ, vt plenus, & vacuus, quia cognoscere plenitudinem, & capacitatem, & vacuitatem arteriæ, est impossibile, siquidẽ arteria semper stat in motu, & motus impedit cognitionem, & quia cutis superstat grossa ipsi arteriæ, vt impediat cognitionem, nisi plenum velimus vocare magnum, & vacuum paruum. Similiter indicandũ de tenui, & crasso, graui, & leui pulsu: quos non dari, dicit Galenus, secundo & tertio, de differentijs pulsuum. De calido & frigido, dicimus, non esse differentias: nam nõ magis dici debet pulsus calidus & frigidus, quam albus & niger, quæ accidentia arteriæ sunt. Quod si Gal. primo de differentijs pulsuum cap. 4. & Auic. ponant hanc differẽtiam, illam ad intentionem antiquorum proponunt, vel posuerunt, vt declararent, quousque tactus aduertatur, non quod sint differentię pulsuum per motum habitæ. Vbi vero dicit Galenus, primo ad Glauconem capite de tertiana, pulsus in tertiana esse magnos, celeres, & calidos, dico, calidos, esse tanquam adiectiuum, vel, positam esse illam particulam, non ad significandum differentiam pulsus, sed arteriæ qualitatem, quæ occurrit inter tangendum. Etenim in febribus: non solum a pulsu & vrina sumuntur indicia, sed etiam a caloris qualitate. 10. met. 4. Nec valet, sicuti molle, & durum sunt arteriæ accidentia, & constituunt differentias pulsuum, ita calidum, & frigidum non enim est par ratio, quia molle, & durum cognoscuntur per motum; ideo sunt differentiæ pulsus, quatenus concernunt motum, non ita calidum, & frigidum; quæ differentiæ possunt animaduerti sine pulsu, siue sine motu.

CAPVT IIII.

De absolutis, & compositis pulsuum differentijs.

Composito rũ pulsuum differentiæ.

Cõplicati.

COmpositorum e simplicibus pulsuũ plures sunt differentiæ, quidam sunt Complicati, quidam Compositi. Licet vero omnes nomine pulsus compositi comprehendantur, differentia tamen est inter compositos, & complicatos, nam complicati sunt, qui variantur & miscentur non ex natura pulsus, seu ex proprietate pulsus, sed casu, & accidentaliter, verbi gratia, ratione indiuidui, vt quando complicatur magnus cum moderato subceleri, cũ moderato subcrebro, cum moderato subuehementi, cum moderato submolli; & aliæ plures complicationes. Compositi vero sunt, quorum compositio naturalis est, & necessaria, & inest, vt pulsus est ex natura sua, verbi gratia, quando componitur magnus, velox, celer, creber, & mollis, quia vnusquisque simplex est sua vnitate. Quorum pulsuum compositiones & complicationes variæ possunt effingi, quæ cum confusionem pariant; ob id dimittendę. Si placet tamen videre Iosephum Struthium potestis & Leonem Roganum.

Compositi.

Verum vt aliquas magis faciles habeatis pulsuum compositiones, notandum, quod prima compositio potest esse omnium differentiarum exsistentium in summitate quinque digitorum, secunda compositio moderatorum, tertia compositio infimorum in digitis, quarta sit primus in pollice, cum quatuor medijs moderatis, quinta compositio primus in pollice, cum quatuor infimis, & sic de singulis, connectendo, incipiendoque a differentia exsistente in summitate indicis, vt dictum est de illa exsistente in pollice, sic de cæteris exsistentibus in summitate aliorum digitorum, medij, annularis, & auricularis, ex quibus differentijs multæ dantur, multæ non, verbi gratia, magnus cum duro non potest complicari, quia durities resistit magnitudini.

CAPVT V.

De differentijs pulsuum respectiuis, quoad Ordinem, Aequalitatem, & Proportionem.

Relati pulsus.

DIfferentias respectiuas eas dicimus, quæ ad aliquid reducuntur, & respectiue dicuntur, quia cum alio comparantur. Hæ differẽtiæ duplices sunt, vel enim habent respectũ ad Ordinẽ, vel ad Naturã.

De ordinatis & inordinatis pulsibus.

Ordinati.

RAtione ordinis, pulsus est Ordinatus, vel Inordinatus: caret; medio. Ordinatus est, qui ordinem obseruat certum, siue æqualitatis, siue inæqualitatis. Omnis enim æqualis pulsus semper est ordinatus. Quidam vero inæqualis pulsus ordinatus etiã esse potest; si nimirum obseruet inæqualitatem in omnibus, vel pluribus differentijs, quodam ordine: verbi gratia, si octo pulsationes sint vehementes, vna debilis, & rursus octo vehementes, vna debilis, sicque deinceps, dicetur pulsus ordinatus in vehementia: idemque statuendum de alijs differenrijs, id est, de celeritate, crebritate, &c. Inordinatus est, qui non obseruat ordinem, sed semper est diuersus: vt si vnus pulsus sit vehemens, alter debilis, tertius, quartusque vehemens.

Inordinati.

De æqualibus & inæqualibus pulsibus.

RAtione naturæ pulsus est Aequalis, vel Inæqualis, item Rhythmicus, vel Sine rhythmo, idest, continens proportionem, aut harmoniam, vel non continens; & carent etiam medio: quia sunt contradictorij.

Aequalitas tũ absoluta, tum certi alicuius generis.

Aequalis pulsus duplex est: Simpliciter, vel Secundum quid Simpliciter æqualis est, quando in omnibus differentijs obseruat æqualitatem: verbi gratia, in magnitudine, celeritate, crebritate, vehementia, & mollitie; adeo vt in nulla istarum differentiarum immutetur. Secundum quid vero æqualis est, quando secundum aliquas differẽtias immutatur, siue in duabus, siue in tribus: vt si dicatur æqualis in vna differentia, & inæqualis in alijs differentijs.

Aequalis in vno, vel multiplici pulsu.

Vlterius hæc æqualitas vel est in vna pulsatione, vt omnes arteriæ partes æqualiter incedant in motu: vel est æqualitas in Multis pulsationibus, vt singulæ pulsationes sibi correspõdeant in differentijs prędictis,

dictis, id est, in magnitudine, celeritate, crebritate, vehementia, & mollitie.

Inæquales: cum absolute, tum certi generis.

Sic inæqualitas pulsus duplex est: vel Simpliciter, vel Secundum quid. Simpliciter, quando in omnibus differentijs obseruat inæqualitatem. Secũdum quid, quando in aliquibus.

Inæquales: cum vno pulsu, tũ in multitudine

Adhuc inæqualitas hæc (siue simpliciter, siue secundum quid) vel est Syngularis, vel Collectitia, systematica, siue congestitia. Inæqualitas singularis est, quæ in vna pulsatione obseruatur, vt in vno arteriæ ictu varietur pulsus. Inæqualitas autem collectitia est, quæ reperitur in pluribus pulsationibus: adeo, vt per comparationem vnius ad alterum, aut plurium inter se, dicatur inæqualis. Nominatur autem συστηματική, quod plurium pulsuum habeat differentias: sicut musicorum systema varietatem acutarum & grauium vocum comprehendit.

Singulariter inæquales; cum eadem arteriæ parte, tũ diuersis partibus.

Singularis inæqualitas duplex rursus est: primo de differentijs pulsuum 13. vel in Vna parte arteriæ, id est, sub vno digito, vel sub Pluribus arteriæ, id est, sub pluribus vel omnibus digitis.

Inæqualitas singularis in vna pulsatione, & in vna parte arteriæ, seu sub vno digito, est, quando tempus dilatationis & constrictionis arteriæ diuiditur in partes diuersę celeritatis: etenim cum tempus non sit admodum breue, poterit partiri in partes sensu perceptibiles: vt vna pars prędicti motus sit celer, altera tarda, & e contra: quamuis idem motus continuus sit, non omnes tamen eius partes habent æqualem velocitatem.

1. Eadẽ parte nimirum.

Hæc inæqualitas habet sub se tres differentias: vnam, quæ dicitur pulsus Intermittens; secundam, quæ dicitur Impar citatus: tertiam, quæ dicitur Dicrotus, seu bis pulsans.

Intermittens.

Intermittens in vno pulsu est, quando motus distensionis arteriæ interrumpitur media quiete, antequam arteria ad externam quietem deueniat, & adeo interrumpitur, vt non maneat in interruptione, seu quiete, sed motum perficiat, donec ad externam naturalem quietem veniat. Et hic potest sub se plures habere differentias, & vtiles, & inutiles.

Impar citatus.

Impar citatus est, quando motus distensionis est continuus, & nulla quiete interruptus, & nihilominus vna distensio constat ex partibus tardis, & partibus celeribus: vt, si motus dilatationis lente incipiat, & celeriter desinat: vel contra velociter incipiat, & tarde desinat: vt sic contineat varietatem in vna dilatatione, & constrictione. Et hic pulsus habet etiam differentias inutiles.

Dicrotus.

Dicrotus, seu bis pulsans, est, quando arteria incipit moueri, & antequam finiat motum inceptum, retrocedit, & inde iterum adsurgit ad perficiendum inceptum motum, vt duplex appareat pulsatio. Hic habet tres differentias. Prima, quando incipit moueri arteria, & inde contrahitur, vt faciat ictum, & tandem perficiat suũ motum, & sentiatur alia pulsatio. Secunda, quando non facta perfecta dilatatione sentitur ictus, & perfecta dilatatione sentitur alius ictus. Tertia, quando post perfectam & completam dilatationem alium facit inopinatum ictum, vt in incude, & malleo solet apparere.

2. Diuersis partibus & vel.

Altera singularis inæqualitas in pluribus partibus arteriæ est, quando sub vnica distensione plures digiti immutantur, vel duo, vel tres, vel quatuor.

Et hi pulsus sunt in duplici differentia: quidam sunt inæquales motu Continuo, quidam sunt inæquales motu Interciso.

Motu continuo.

Inæquales motu continuo sunt, quando duo, vel tres, vel quatuor digiti patiuntur, dummodo sint contigui: verbi gratia, si sentiatur inęqualitas percussionis sub primo, & secundo digito, vel sub primo, secũdo, & tertio, vel sub omnibus, vt arteria percutiat alterum digitum magis, alterum minus: veluti, si primum percutiat vt octo, secundum percutiat vt sex, tertium vt quatuor, quartum vt duo. Et hi sunt inæquales Aequaliter, vel Inæqualiter. Inæquales æqualiter, tactum mouent æquali modo: inæquales vero inæqualiter, inæquali modo: Verbi gratia, si motus, vt qui apparet sub vno digito, æqualiter distet a motu secundi digiti, & is a motu tertij, & is a motu quarti, æquali seruata distantia, vt octo, vt sex, vt quatuor, & vt duo: hi pulsus myuri vel decurtati singulares dicuntur. Vti, si pulsus incipiat a magno, seu vehementi, vel celeri, vel crebro, vel molli; & semper minoretur æqualiter, vt deficiat magnitudo, & veniat ad paruitatem; vel deficiat vehementia, & veniat ad languiditatem; vel deficiat velocitas, & veniat ad tarditatem; vel deficiat crebritas, & veniat ad raritatem; vel deficiat mollities, & veniat ad duritiem. Et hic pulsus habet plures differẽtias: etenim vel sentitur sub primo, & secundo digito: vel sub primo, secundo, & tertio: vel sub omnibus quatuor: & fiunt diuersæ differentiæ, quas per otium poteritis apud Doctores videre.

Vel motu interrupto.

Alij sunt pulsus inæquales non motu continuo, sed motu interciso, seu interrupto, & habent quatuor differentias. Prima est, quando primus digitus & tertius motum sentiunt: secundus & quartus non sentiunt. Secunda differentia est, quando motus sentitur sub primo, tertio, & quarto digito: sub secundo digito non sentitur. Tertia differentia est, quando secundus & quartus motum sentiũt: primus & tertius non sentiunt. Quarta differentia est, quando primus & quartus ictum sentiunt: secundus & tertius non sentiunt. Alij addunt quintam differentiam: quam non posuit Galenus.

De pulsibus inæqualibus systematicis.

Collectiue inæquales: tum 1. æqualiter.

INæqualitas collectitia, systematica, seu congestitia, quæ in pluribus pulsationibus aduertitur, duplex est vel est inæqualitas Aequaliter facta, vel inæqualitas Inæqualiter facta.

Pulsus ergo inæqualis æqualiter est, quando vna pulsatio est maior, secunda minor, tertia æqualiter minor, quarta æqualiter minima pari proportione: verbi gratia, vna vt octo, secũda vt sex, tertia vt quatuor, quarta vt duo, adeo vt æqualitas in distantia reperiatur inter hos ictus; & hic pulsus dicitur decurtatus seu myurus collectiuus, cauda muris, seu cauda soricina. Myurus duplex est: vnus quando pulsationes non cessant diminui vsque ad defectionem: & dicitur myurus deficiens, seu cauda muris finitiua. Alius, cum cessant diminui ante defectionem, priusquam videlicet arteria desinat. Et hi vel perseuerant in eadem paruitate, ad quam gradatim deciderunt; & carent nomine: vel non perseuerant in eadem paruitate, in quam inciderunt, sed de nouo augentur; & dicuntur myuri reciproci, seu cauda soricina alternatiua: vt si primus pulsus sit magnus, & gradatim minoretur per plures alios pulsus, inde vero in eandem magnitudinem iterum attollatur, vel paullo minorem aut maiorem. Non solum autem hæ differentiæ in magnitudine consistunt, sed in alijs etiam differentijs, videlicet celeritate, crebritate, vehementia, & mollitie.

2. Inæqualiter: scilicet.

Systematicus pulsus inæqualis inæqualiter, est qui inter pulsationes plurimas non seruat æqualem distantiam, sed inæqualem, Et hi sunt multiplices. Alij enim seruant inæqualitatem in magnitudine & paruitate, alij in celeritate & tarditate, alij in crebritate & raritate, alij in vehementia & debilitate, alij in mollitie & duritie: & ex his alij carent nomine, & anonymi dicuntur; alij habent nomina, & sunt quatuor, videlicet Intermittens in pluribus pulsationib. Intercurrens, Deficiens, & Deficiens reciprocus

Intermittẽs pluribus ictibus.

Intermittens in pluribus pulsationibus est pulsus inæqualis propter raritatem: quando nimirum inter

plures pulsationes deest vna pulsatio, vel duæ, vel tres, secũdum quod magis vel minus arteria in quiete immoratur, ita vt pulsus cessare videatur; & hinc per defectum illarum pulsationum adeo rarus efficiatur, vt intermittens appelletur.

Intercurrens.

Intercurrens præcedenti oppositus, est inæqualis in crebritate: quando uidelicet inter duas arteriæ pulsationes alia media preter naturam inopinata apparet pulsatio.

Deficiens.

Deficiens est, quando arteria motu destituitur præ nimia paruitate, vt in myuris deficientibus dictum est.

Deficiens reciprocus.

Deficiens reciprocus est, in quo iterum agitari & moueri arteria incipit. *Et hic pulsus deficiens* affinis est pulsui intermittenti: differt tamen ab eo, quia intermittens deficit per duas, tres, vel quatuor pulsationes, nonnunquam quinque: inde regreditur, & alias repetit. Deficiens vero longiore tempore sine motu persistit; (sine motu, dico, secundũ sensum, non secundum rem,) inde assurgit. Præterea intermittens est inæqualis in raritate, deficiens vero in paruitate. Assimilatur etiam deficiens myuro deficienti: quia ambo desinunt in tantam paruitatem, vt delitescant: at myurus deuenit ad paruitatem per pulsationes æquales; deficiens vero descendit ad paruitatem per pulsationes inæquales.

De inæqualibus compositis pulsibus.

Compositi inæquales.

EX his differentijs pulsus inæqualis, componuntur aliæ differentiæ, quæ Compositæ inęquales dicuntur. Componuntur autem seu combinantur ex inæqualitate collectiua cum singulari: vel ex collectiua cum collectiua: vel ex singulari cum singulari. Et hæc composita inæqualitas duplex est: vel in Situ arteriæ, vel in Motu arteriæ. In situ est, quando arteria pulsa sentitur sursum, vel deorsum; antrorsum, vel retrorsum; dextrorsum, vel sinistrorsum; adeo vt vniuersum arteriæ corpus commoueatur. In alijs quidem inæqualitatibus vel sursum vel deorsum mouetur: in hac vero inæqualitate arteria, naturali sede relicta, motu quodam erratico mouetur, & pulsat aliquando secundum vnam partem, aliquando secundũ aliam. Hic pulsus contortus dicitur: & est magnus cum duritie. At dicetis: non datur magnus & durus pulsus, quia durities resistit magnitudini: quomodo hic magnus & durus erit? Dicatis, duritiem nõ esse circa omnes partes arteriæ, sed aliquando circa vnã, aliquando circa aliam partem: ob id hęc durities particularis non repugnat magnitudini: sed durities vniuersalis, idest, secundum totam arteriam, repugnat magnitudini.

1. in situ arteriæ; vt contorti.

Alia est inæqualitas composita secundum motum; & hinc fiunt multæ differentiæ pulsuum, innominatæ: aliquæ vero ex his sunt nominatæ, vt pulsus Vndosus, Vermiculans, Formicans, Caprizans, Serrans, Spasmosus, Vibratus, Tremens, Hecticus, & Strepens.

2. in motu arteriæ; quales sunt.

Vndosus.

Vndosus & vermiculans sunt pulsus, qui fiunt in diuersis arteriæ partibus, & inæquales penes magnitudinem, paruitatem, celeritatem, & tarditatem. Vndosi partes aliquæ magis eleuantur, quædam minus eleuantur, aliquæ tardius, aliquæ celerius mouentur, vndarum modo: sicuti enim vna vnda alteram excipit, durante eleuatione a principio: ita aliæ partes arteriæ fortius, aliæ debilius, aliæ velocius, aliæ tardius feruntur: & pulsus hic altior, ibi humilior sentitur.

Vermiculãs

Vermiculans eodem modo fit, sicut vndosus: sed differentia est, quia in vndoso arteria magis eleuatur in magnitudine, imo celeriores & plures habet eleuationes in magnitudine: vermiculans vero minores habet eleuationes in magnitudine, & tardiores; vt in verme annuloso deambulante cernimus, quãdo eleuatur & deprimitur. Et hinc facillime vndosus in vermiculantem pulsum transit: vermiculansque in formicantem.

Formicans.

Formicans pulsus est prædictis simillimus, cum cõstet ijsdem inæqualitatibus: differt tamen ab eis paruitate, cum constet imbecilli quodam motu; ita vt ignari putent ægris pulsus deficere. Dicitur autem formicans, a formicæ similitudine, ex motu paruo, & tardo, cum sit omnium minimus, & tardissimus: quãuis enim creberrimus appareat, non celer, vti etiam videtur formica crebros gradus facere; non tamen mouetur velociter.

Caprizans.

Caprizans seu gazellans, est pulsus inæqualis in vna pulsatione, & in vna parte arteriæ, & est qui habet quietem mediam, vt fiat ex inęquali celeritate, & vehementia instar caprarum, seu gazellæ, quæ est species capræ: capræ enim gemino motu multoties exsiliunt: sese enim modice retrahendo quiescunt, inde fortiter & celeriter cum impetu mouentur: talisque motus est in hoc pulsu.

Serratus.

Serrans pulsus est inæqualis in vna pulsatione, & in pluribus arteriæ partibus, motu quodam intercisso: & est, quando arteria quosdam digitos ferit, quosdam non ferit, cum duritie. Inæqualitas autem hæc aliquando in duritie seu tensione, & in mollitie apparet; aliquando vero apparet secundum situm arterię. Ictus igitur duri cum sint, aliquando sursum, aliquando deorsum, aliquando a dextris, aliquãdo a sinistris sentiuntur, ad modum serrantis: etenim ex dentibus serræ sunt quidam ad dextras, quidã ad sinistras partes inclinati: ob id cum fit motus sursum & deorsum a serrante, necesse est, vt fiat tensio, & motus tensiuus sentiatur modo in una parte, modo in alia, idest, modo sursum, modo deorsum, modo in dextris, modo in sinistris partibus.

Cõuulsiuus.

Spasmosus seu conuulsiuus pulsus, est inæqualis ratione situs arteriæ: immutatur enim varijs modis: nã constat ex quadam tensione, & duritie, & apparet arteria remota a propria sede, ac si esset tensus, seu conuulsus, seu contractus neruus carpi: nec enim potest arteria multum distendi propter duritiem.

Vibratus.

Vibratus, seu arcuatus apud Arabes, est quasi spasmosus: & constat ex eadem inæqualitate, nempe ex situ arteriæ immutato: differt tamen a spasmoso secũdum magis & minus: vibratus enim facit maiores eminentias, & in altum attollitur versus cutim, modo sursum, modo deorsum, ad modum sagittæ vibratæ, quæ non recto motu mouetur, propter aeris resistentiam, sed modo sursum, modo deorsum fertur: In conuulso vero fiunt eædem eleuationes sursum. Tum vibratus habet hoc, quod simul vna pars in altum irruit, eodem tempore, alia deorsum tendit, vt in vna celerius, in alia tardius, in vna vehementius, in alia debilius moueatur: vnde arcus figuram repręsentat, cum eleuatur ad cutim: cõuulsiuus vero eminentiam quandam acuminatam seu rectam repręsentat.

Tremens.

Tremens seu palpitans pulsus est, qui inæqualis est in pluribus pulsationibus, in magnitudine, vehementia, crebritate, & fit cum tremore, sicuti cum cor palpitat, & tremit: non tamen ita clarus & conspicuus est tremor in arteria, vt in corde.

Hecticus.

Hecticus pulsus est inæqualis, & semper in vna inęqualitate persistit: nec enim mouetur inæqualiter per nouas differentias, sed eas inæqualitates, quas assumit, easdem semper obseruat; vnde aliquando paruus, celer, creber, debilis fit, & durus; vel oppositus, in omnibus, vel in aliquibus differentijs; ita tamen vt semper sit inæqualis, & inæqualitatem eandẽ seruet.

Strepens.

Strepens pulsus est inæqualis cum sonitu, vel strepitu: constat enim ex inæquali duritie & vehementia, & non semper æqualem sonitum edit.

De pulsibus rhythmicis, & sine rhythmo.

Proportionati pulsus.

HActenus de pulsibus respectiuis ordinatis, & inordinatis; æqualibus, & inæqualibus: sequuntur pulsus rhythmici, & sine rhythmo: qui consistũt in qualitatum motus distensionis & contractionis, proportione. Sunt autem qualitates motus, celeritas, tarditas, & inter vtramque mediocritas. Sicut enim proportio est inter dulce & amarum, inter calidum & frigidum: ita etiam dilatationis & constrictionis est proportio, quæ rhythmus appellatur. Hic porro vel est æqualis & par; vel inæqualis & impar. Proportio par, seu rhythmus par est, quando dilatatio celer, constrictio celer: vel quando dilatatio tarda, constrictio tarda: vel quando dilatatio moderata, cõstrictio moderata est. Rhythmus impar, seu inæqualis, sex habet differentias: prima est, quando dilatatio celer, constrictio tarda: secunda, quando dilatatio celer, constrictio moderata est: tertia, quando dilatatio tarda, constrictio celer: quarta, quando dilatatio tarda, constrictio moderata: quinta, quando dilatatio moderata est, & constrictio celer: sexta, quando dilatatio moderata, constrictio tarda.

Eurythmi, & arythmi.

Secundum alios datur etiam pulsus Eurythmus, proportionatus videlicet ætati, sexui, temperamento: & Arythmus, idest, non proportionatus: hicque triplex est. Pararythmus, qui est pulsus obseruans mensuram seu pondus ætatis propinquæ; vt puer habens pulsum iuuenis: alius est Heterorythmus, & est quando pulsus obseruat mensuram seu pondus ætatis distantis; vt pulsus pueri, qui obseruat mensuram pulsus senis: tertius pulsus dicitur Ecrythmus, qui non seruat pondus seu mensuram vlius ætatis.

CAPVT VI.

Quomodo ad dignoscendum pulsus tum Medicus, tum Aeger comparare se debeat.

Diagnosis pulsuũ difficilis.

ITa Sphygmologiæ pars συτικωτέρα habet: sequitur Diagnostica, de cognoscendis pulsibus. Cognitio hæc difficilior est priore: secundum Galenum primo de dignosc. pulsf. primo; siquidem differentiæ pulsuũ sensu habent opus vt aduertantur: sed cognoscere pulsuum naturam, & ponere differentiam, altior & difficilior est cognitio, videlicet rationalis. Non est tamen quod deterreamur ab hac tractatione: quia multa docentur a Galeno, & Doctoribus, ad facilem cognitionem differentiam facientia.

Ad pulsum igitur rite explorandum, requiritur apparatus quidam & medici, & ęgri; tum vero etiam Axiomata quædam huc spectantia cognouisse expedit.

Medici apparatus.

Quoad Medici apparatum: primo requiritur, vt eius manus mollis sit, in cuius mollitie consistit sensus exquisitus; ob id, qui callosam habent manum & asperam, carent exquisito sensu, & consequenter non poterunt exquisite cognoscere differentias.

Secunda conditio est, vt non statim medicus tangat ęgrotantis pulsum: etenim multoties accessu medici perturbatur pulsus ægrotantis, iudicium medici exspectãtis: ob id primo salutando de latere sedeat, ipsumque hilari vultu (dicit Celsus, libro tertio, capite 6.) percontetur, & singula exquirat, quæ faciant ad morborum cognitionem: Primo quotus dies agatur ægrotationis; ac de more symptomatum pręcedentium, & pręsentium interroget; faciem ægrotantis inspiciendo, an plurimum distet a naturali statu, vt docet Hippoc. primo prænot. 2. & temperiem eius intueatur.

Tertia conditio est, vt sit medicus exquisitus, & expertus in differentijs pulsuum; ipsumque nullum pluries tangat, non vnica vice: reponendo brachium in bono & decenti situ, vt non sit valde extensum, nec manus prona sit in volam, non contractum, nec sublatum, nec valde depressum, sed sit modice contractum ad thoracem, seu ad iugulum, & reclinatum in latere.

Quarta: tangat pulsum in superna arteria carpi, vel dextra, vel sinistra, quæ pars commodissima est pro tactu: est enim statim obuia manui, inuerecunda, & magis excarnis. Hac parte differentiæ pulsuum magis sentiri poterũt, præterquam in pueris, in quibus arteriæ in temporibus cõspicuæ sunt, & maxime commode pro tactu. Dicetis; melius est tangere thoracem, seu regionem cordis in pectore, quam arteriam in carpo: quia cum pulsus a corde dimanet, per tactum propinquum certius indicamus, quã per longinquum; maior etenim est distantia a brachio ad cor, quam a pectore ad cor? Respondeo; quod & si sit propinquior tactus, nihilominus motus cordis solet impediri a motu difformi thoracis, qui subest voluntati: imo motus cordis in pectore sentitur reflexus, in arteria vero carpi sentitur rectus, seu linearis, vt non perturbet tactum.

Quinta conditio est; vt tangat quatuor digitis, vt possit animaduertere plures differentias pulsus, & tangat vel comprimendo, vel palpãdo, seu manu suspensa, vel medio modo. In comprimendo quidem oportet tangere, premendo vehementer arteriam digitis, vt fieri solet in vehementissimis & durissimis pulsibus: tum etiam, vt per hanc compressionem possit cognosci quies interna pulsus. Palpando vero aliquando tangit medicus, idest, manu suspensa leuiter digitos admouendo, non tamen premendo; & hoc pacto solemus cognoscere languidos, seu paruos pulsus, quietemque externam, quæ subsequitur post distentionem, & pulsus longitudinem. Verum licet primo premere arteriam digitis, inde leuiter subleuare, donec tactus ad locum peruenerit, in quo arteria mouetur: & hoc, vt aduertatur debilitas per suffocationem, aliter apparebit pulsus debilis, cum non ita sit. Tandem medicus tangit manu media inter palpationem, & compressionem; aliter, vt non premat vsq; ad profundum, & occultentur aliquæ partes arteriæ.

Aegri apparatus.

In ægro etiam quędam requiruntur, vt certum fiat medici iudicium. Primo, vt æger sit absque animi & corporis perturbatione, ex qua pulsus variari contingit: ob id tangat pulsus cum æger a perturbationibus conquieuerit.

Secundo ponat manum in thorace, necesse est, vt suprapposito quodam naturali medio, & aliquando ad libitum medici ipsam reponat resupinam, aliquando pronam in volam, & teneat digitos nec admodum flexos, nec admodum extensos, sed parum inclinatos secundum naturalem figuram; &, tangente medico, non moueat manum voluntario.

E pulsu temperato reliqui omnes æstimandi.

Vt vero rectius possit artifex cognoscere omnes differentias pulsus, oportebit supponere quædam axiomata & fundamẽta, seu principia, quibus iactis, facillime possit manu duci in cognitionem ipsarum: vt secundo de dignos. pulsf. c. 2. dicit Galenus. Primũ axioma est: non posse medicum cognoscere differentias pulsuum, nisi in relatione ad naturalem pulsum: vt per accessum & recessum ab ipso possit metiri differentias alias: quia rectum est iudex sui & obliqui. Talis autem pulsus naturalis, est corporis temperati: qui est medius inter omnes extremos; cum medium temperatum dicatur, secundo aph. 51. & omnis naturæ substantia in symetria consistat. Potissimum ergo pulsus temperatus erit semper medius. Dicunt tamen aliqui naturalem esse potius vehementem, seu fortem pulsum; non debilem, nec mediocrem: quod in forti vigeat virtus; quæ quanto fortior, tanto temperatior. Quod si obijciatur ex Auicenna, pulsum naturalem medium esse inter omnes differentias simplices; & medium esse illud, quod inter duo extrema sit, ideoq; naturalem pulsum non esse vehementem,

ſed mediocrem: dicunt, id valere de medio materiali, ſecundum ſitum, non de medio formali ſecundum virtutem. Alijs vero ex Galeno pulſus, vel eſt vehemens, vel vehementiſſimus: vehemens eſt temperatus, vehementiſſimus excellit temperatum; quia non fit a ſola facultate, ſed ex alijs cauſſis; nempe cum arteriæ mollitie, & vehementi neceſſitate euentandi; quæ non reperiuntur in corpore temperato.

Diaſtole ēt arteriarū ſenſibilis eſt.

Secundum axioma eſt: medicum nō ſolum cognoſcere per pulſum ictum arteriæ, vt dicebant antiqui, ſed etiam cognoſcere diſtenſionem & eleuationem ipſius, ideſt, longitudinem, latitudinem, & profunditatem: & hoc patet experientia ad ſenſum, in corporibus macris, in quibus non ſolum ictus ſentitur, ſed etiam magnitudo & paruitas pulſus, quæ non poſſunt cognoſci, niſi cognoſcatur longitudo, latitudo & profunditas, & per conſequens diſtenſio pulſus.

Vt & ſyſtole.

Tertium axioma eſt: in pulſu non ſolum dilatationem, ſed etiam conſtrictionem reperiri & ſentiri, contra Empiricos; qui dicebant, non ſentiri contractionem, ſed ſolum ictum & diſtenſionem ſentiri. Hæc enim ſenſorium tactus mouent: contractio non mouet, quia fugit a noſtro tactu. At vero Galenus lib. 1. de dignoſ. pulſ. 3. & 4. hoc probat exemplo corporū, quæ ſe mutuo tangunt, idq; vel leuiter & ſuperficialiter, vel fortiter, vt durius exſiſtens premat & penetret alterum, & mollius prematur ac cedat. Si ergo corpora ſe fortiter contingant: quomodo fieri poteſt, vt receſſus premētis fiat ſubito & inſenſibiliter; cum ſit tempus inter primum receſſum & finem ſatis perceptibile? Abſque dubio igitur conſtrictio ſentiri poteſt. Quod ſi corpora ſe contingant in ſuperficie: vnum poteſt alteri ſuccedere, & ab eodem ſecedere, non ſentiatur. Sic vtrem, & veſicam plenā aere fortiter prementes, receſſum aeris aduertimus; minime vero ſi leuiter attingamus. Similiter imaginemur, in arteria maxime ſentiri contractionem. Et hoc potiſſimum veritatem habet in pulſu vehementiſſimo: ſecundo in duro: tertio in tardo; quarto in magno: vt Galenus ait, primo de dignoſcendis pulſ. c. 6. In vehementi ergo ſentitur compreſſio; quia digitos vehementer premimus, & receſſum ſentimus: in tardo, propter temporis longitudinem, quæ intercidit; in duro, quia non ſtatim, ſed pedetentim, arteria recedit: in magno, propter maximam eleuationem, cum maxima fiat etiam depreſſio, debet ſentiri.

Syſtoles finis, & diaſtoles initium, ſentiri a medico nō poſſunt.

Quartum axioma eſt: non ſentiri poſſe a medico finem conſtrictionis, & principium diſtenſionis, ſeu eleuationis: quia ſi leuiter tangamus pulſum, externā tantum quietem cognoſcemus: ſi fortiter premamus, vniuerſum arteriæ motum occultabimus.

Quietes pulſus quā perceptibiles.

Quintum axioma eſt, quod inter duos contrarios motus ſemper cadat quies media; cum motus non poſſint continuari: ergo duplex aderit quies, cum duplex ſit motus: vna, quæ dicitur quies interna; altera, quæ dicitur externa. Quies externa ſentitur, quando motus non amplius fit, & ſentitur leui manus applicatione, ideſt, palpando: at quies interna nō ſentitur, neque quies vera, quæ eſt poſt finem contractionis, neque quietes duę non veræ, quæ ſunt vltima pars contractionis; & prima pars eleuationis: omnes hæ quietes occultantur medico.

CAPVT VII.

De cognitione pulſus magni & parui.

Magnitudo & exilitas pulſus duplex.

INter primas differentias, deſumptas à quātitate diſtenſionis motus, arat pulſus magnus, & paruus. At magnitudo, & paruitas duplex eſt: propria, & impropria. Propria eſt reſpectu magnæ diſtenſionis arteriæ: impropria eſt reſpectu corporis arteriæ magni: & cum hac magnitudine impropria ſtare poteſt pulſus paruitas, vt in ſenibus, in quibus pulſus apparent magni, & in ſe ſunt parui: contra paruus pulſus improprie dictus eſt in pueris, qui paruus apparens, in ſe eſt maximus.

De prima magnirudine hic ſermo eſt; proprie enim dicitur pulſus magnus, (ſemper facta collatione ad pulſum medium, & naturalem) quando magna fit diſtenſio in corpore arteriæ, & arteria magnum ſpatium pertrāſit: adeo vt nulla laxitas in arteria remaneat, ſed tendantur omnes arteriæ partes, ſecundū longum, latum, & profundum. Paruus vero pulſus eſt, quando partes arteriæ aliquæ laxæ permanent, vt vlterius diſtendi poſſint.

Contrectatio qualis hic requiratur.

Cognoſcitur ergo magnus pulſus manu comprimente: etenim ptopter magnam diſtenſionem repellit digitos, & arteria foueam facit. Manus autem ægri ſit prona, quia in hoc ſitu liberior fit motus, quia per rectum magis excurrit arteria.

Paruum vero pulſum cognoſcemus, facta comparatione ad temperamentum proprium; quod temperamentum multoties habet pulſum parunm, qui in ſe tamen non eſt paruus. Cognoſcitur manu ſuſpenſa, non comprimente: ne totum auferatur ſpatium, & motus arteriæ occultetur.

Longitudo, latitudo, & profunditas pulſus magni.

At quoniam pulſus magnus conſtat ex longo, lato, & profundo; quia magnitudo conſiſtit in latitudine, longitudine, & profunditate: ob id notandum, cum arteriæ corpus ſit magnum, longum, latum, & profundum, & ſit corpus circulare rotundum; ideo poſſet triplicem figuram cauſſare: vnam circularem, ſecundam angularem, ſeu acuminatam, tertiam depreſſam. Circularem figuram facit, quando arteria, cum ſit corpus teres, ſeu rotundum, pulſat, faciens circulum. Deinde facit acuminatam figuram, amiſſa circulari ſuperficie, vt ſolet apparere in principijs acceſſionū. Tertio facit depreſſam & planam figuram, ac ſi eſſet circulus parum compreſſus. Monſtrat autem Galenus figuras exemplo paruæ pilæ, in aquam iniectæ: quæ aliquando adeo in aqua perſiſtit, vt parum ipſius pilæ videatur, & tunc non facit figuram circularem, ſed depreſſam: aliquādo adeo in aqua conſiſtit, vt medietas eius appareat, & tunc videtur figuræ circularis. Dat etiam exemplum lunę: quæ cum propinqua eſt plenilunio, facit figuram circularem: quando eſt prope coitum, videtur figuræ rectæ, vel depreſſæ. Sic quando arteria ſe eleuat in figura circulari ſecundum omnes partes, tunc ſequitur latitudo & profunditas: ſi vero ſecundum paruas partes, ſeu paucas ſe eleuauerit, faciet humilem & anguſtum pulſum. Si vero partes non eleuentur, ſed depreſſæ & humiles maneant, tunc ſentitur longitudo. Quare ad longitudinem dignoſcendum debemus vti manu ſuſpenſa: & obſeruare, an percutiat arteria ſub quatuor digitis, an vero longius excurrere videatur vltra quatuor digitos. Latitudo vero & profunditas in figura ſphærica confunduntur; egent ob id media manus applicatione inter comprimentem, & palpantem: quia etiā ſenſus fallax poteſt eſſe, cum foret neceſſarium metiri ſpatium longitudinis & profunditatis, quod per tactum manus non poteſt obſeruari. Ob id latitudo & profunditas poterunt percipi aliqua ratione, vel exemplo. Apte igitur manus ægri reponatur: nam prona in volam exſiſtens longitudinem & latitudinem; ſupina vero melius altitudinem oſtendit.

CAPVT VIII.

De cognitione celeris & tardi pulſus.

Celeritatis ratio in pulſu unde æſtimanda.

CEleritas & tarditas ſimpliciter cognoſci poſſunt, vel ratione & intellectu, ſecundum earum eſſentiam, vt faciunt Philoſophi: vel cognoſcuntur experiētia, per ſenſum, vt Medici faciunt. Hinc duplex eſt cognitio: vna philoſophica, quando cognoſcimus

celeritatem facta comparatione ad tempus, quod consumitur in motu alicuius spatij transeundi: adeo, vt celer dicatur, qui pauco tempore fit; tardus vero qui multo tempore fit: quia tempus est mensura motus 4.phys.com.119. Alia est cognitio medica secundum sensum, & experientiam: quæ primæ repugnat, ex eo, quod si ratio celeritatis esset desumenda a tempore, tunc formica diceretur moueri celeriter, cum passus suos breui tempore emittat, & nihilominus tarde mouetur. Vnde tempus non solum sufficit ad cognitionem celeris & tardi, sed est etiam consideranda magnitudo spatij, per quod fit motus, conferendo id, cum tempore, quod tempus non requiritur de necessitate ad celerem & tardum motum, sed vt refertur ad spatium.

Tota igitur ratio celeritatis in qualitate motus consistit: quando enim concitatus est motus, celer dicitur: quando non concitatus, tardus appellatur. Concitatus autem est, quando maiorem magnitudinem vel æqualem, pertransit mobile minori tempore. Quod si requiratur tempus, id fit a posteriori: vnde Galenus primo de differentijs pulsuum primo, & de pulsibus ad Tyrones, loquitur de celeritate ratione temporis, non secundum mentem propriam, sed antiquorum: vel comparando tempus ad spatium: nam aliud est definire, aliud est docere modum cognitionis. Definitur per tempus, sed modus cognitionis absque tempore percipi potest: vt si vnus equus vno die moueatur, & decem milliaria perficiat, alter vno die moueatur, & viginti milliaria perficiat: qui perficit minori vel æquali tempore maius spatium, ille celeriter mouetur; qui minus spatium, tardius: ob id equus, perficiens viginti milliaria vno die, dicitur moueri velociter; qui decem milliaria perficit, dicitur moueri tarde.

Contrectatio. Tangendus est pulsus celer manu comprimente: tardus vero manu suspensa, seu palpando.

CAPVT IX.

De cognitione pulsus crebri & rari.

Frequentia pulsus quo metienda. Crebritas seu frequentia, & raritas, differentiæ quietis erant: desumuntur enim a quiete vel externa, vel interna. Externa autem quies est, antequam arteria incipiat comprimi: interna vero, quando quiescit pulsus in parte interna, adeo vt dilatari non cœperit. Vnde in quiete externa pulsus parum in motu quiescit: & tunc ille pulsus est creber, qui breui tempore quiescit: ille est rarus, qui multo tempore: mediocris dicetur, qui seruat mediocritatem inter extrema. Vnde datur duplex crebritas, & duplex raritas: vna interna, alia externa: secundum quod quies est.

Modus contrectationis. Cognoscitur hic pulsus nō comprimendo, sed palpando: eo, quia si comprimamus, auferetur a pulsu tota quies externa, vt videatur arteria semper quiescere. Interna vero quies non sic potest obseruari, vt externa, sed tantum per rationem, & intellectum: itē illæ duæ quietes impropriæ & apparentes, videlicet vltima pars contractionis, & prima pars distensionis, impediunt veram & propriam quietem, & nihilominus tamen illæ duæ quietes non sentiuntur. At vera quies aliqua ex parte cognosci potest tactu ab exercitato in tangendo; cognoscetur enim comprimendo digitos, & hoc maxime in pulsu vehementi.

CAPVT X.

De cognitione vehementis, seu fortis; languidi, seu debilis pulsus.

Caussæ, loco signorū. Hae differentiæ a facultate, & vitali robore proficiscuntur: etenim facultas fortis & robusta vehementes pulsus facit: debilis vero & languida, languidos & debiles facit: mediocris, mediocrem producit pulsum.

Vehemens ergo est, qui vehementer tactum impellit, & digitos euertit. Languidus vero, seu debilis est, qui facillime a tactu vincitur. Mediocris, qui inter hos medius est.

Tangendi ratio. Tangitur autem pulsus vehemens manu comprimente: primo de dignosc.puls.quinto: languidus vero eget manu suspensa, seu palpante: mediocris pulsus manu media eget. Et hoc pacto tangendo, si ictus & percussio sentitur sub primo digito, & ita sub secundo, & sub tertio, & validior sub quarto, vehemētissimus est, & valde resistit pressioni digitorum. Languidus, quamuis sentiatur, non tamen resistit, & facillime vincitur. Et hoc plurimum confert medicis, in dando medicamento: vt si senserint pulsum quoquo modo validum medicamentum dabunt: si languidum, non dabunt.

Similium distinctio. Vlterius in magno pulsu dignoscendo, aduertat medicus, ne confundat plures differentias, quæ habent similitudinem inter se: vt est pulsus vehemens, magnus, celerrimus, altus, vibratus, conuulsiuus, & durus: quia hi omnes quasi eandem effigiem repræsentant 4. de dignos. puls. capit.1. Quas differentias medicus distinguere poterit ex eo, quia vehemens tactum euertit, manui prementi valde resistit: at alij euertunt manum suspensam, & leui facta applicatione; etenim si eos vehementer presseris, tactui non resistunt; si aliter tetigeris, impellunt, & tendunt: at si premamus digitos, cedunt: vehemens solus resistit.

CAPVT XI.

De pulsibus mollitie & duri cognitione.

Signa duritiei & mollitiei. Differentiæ mollis & duri pulsus sumebantur a qualitate arteriarum; quatenus qualitas illa pendet a motu. Hæc autem dupliciter cognosci potest: vno motu ex humiditate arteriæ, vel carnis superiacentis: cum enim hæ molles sint, mollem pulsum repræsentant: Sic ex siccitate eiusdem arteriæ, vel carnis, duri cognoscuntur, ex eo, quia pressionem tactui inter mouendum imprimunt diuersam ab alijs pulsibus: nam pulsus mollis, mollius, durus, pressius seu durius tactum ferit: Sed dicetis: durus pulsus pressius tactum cum feriat, vti & vehemens: ergo ijdem erunt pulsus: cum vehemens etiam tactum pressius feriat? Respondeo, differentiam esse inter vehementem, & durum: quia vehemens tactum euertit, impellendo; durus vero præter id, quod tactum euertit contundendo, tantum euertit pulpas digitorum: etenim omnia dura carnem premunt, & contundunt: at vehementia tantum impellunt: vt venti maximi impetu suo impellunt corpora grauia, lapides vero & quæ dura sunt, euertunt, & contundunt. Et sic sæpe nos fallit durities arteriæ in pleuritide, præseferens vehementiam: & nos, putantes pulsum durum esse vehementem, sanguinem mittimus, & miseros ægrotantes interficimus: quia durus multoties paruus erit, & sua duritie præseferet vehementiam.

Contrectandi modum. Cognoscitur mollis pulsus leui manus applicatione, vel media, quia facillime cedit tactui. Durus vero cognoscitur manu comprimente: quia sua duritie resistit.

Calidi vero & frigidi, pleni & vacui, leuis & grauis pulsus differentiæ, cum non sint veræ differentiæ, non possunt cognosci ex cognitione simplicium differentiarum.

Vos etiam poteritis cognoscere differentias compositas, cognitis simplicibus differentijs.

CAPVT XII.

De cognitione differentiarum pulsus respectiuarum.

1. Ordinati & inordinati pulsus cognitio.

Differentiæ respectiuæ erant, ordinatus & inordinatus: æquaiis & inæqualis, cum rhythmo & sine rhythmo. Ordinatus ergo cognoscitur sola tactus attentione: immorando ad plures pulsationes, videlicet ad centesimam; vel ad minorem, videlicet ad quadragesimam. Quod si eo tempore inter dictas pulsationes vna uel plures aduertatur a reliquis differentes, nullo ordine seruato: pulsus inordinatus dicetur. Quod si aliquis ordo seruetur: ordinatus dicetur. Verbi gratia, si in singulis octo pulsationibus vehementibus nona exsistat debilis, & sic procedat, ordinatus: si minus, inordinatus dicetur.

2. Aequalis & inæqualis

Aequalis facillime cognosci potest, vt ordinatus: quia omnis æqualis ordinatus est; eget ergo longa manus impositione, vt ad centesimam vsque pulsationem obseruetur. Quod si aliqua pulsatio obseruetur pulsus inæqualis dicetur. Et eo magis inæqualitas cognosci potest: cum rectum iudex sit sui, & obliqui.

1 At cum inæqualitas duplex sit, singularis in vna pulsatione, & collectiua in pluribus: singularis adhuc duplex, in vna parte arteriæ, & in pluribus partibus arteriæ: hæc difficillimæ, vel impossibilis est cognitionis. Si enim leui manus applicatione tāgamus; solum ictus, & externa quies sentientur, non inæqualitas: si manu comprimente tangamus; tunc non poterit obseruari postrema motus pars: si medio modo tangamus; aliquas differentias cognoscemus, aliquas vero non: aliquas dico cognoscemus, vt tertio de dignosc. pul. cap. 2. & 3. in maximis & vehementib. pulsibus etiam manu comprimente quædam inæqualitates possunt cognosci: at in paruis & debilibus pulsibus, vt sunt formicantes, impossibile est, vel admodū difficile, cognoscere differentias has in vna parte arteriæ: quia pulsus mouetur in paruo spatio, in quo nō potest obseruari principium status: ob id non potest obseruari inæqualitas.

2 Sed, vt melius cognoscamus inæqualitatem in vna parte arteriæ in pulsibus maximis & vehementibus varia manus applicatione debemus vti: aliquando comprimente, aliquando suspensa, aliquādo media: sic etiam aliquando omnibus digitis tangere debemus, aliquando tribus, aliquando duobus, aliquando vno: quia vt plurimum sub vnico digito sentitur inæqualitas. Vde si debilis fuerit pulsus, non poterit sentiri sub quatuor digitis, sed sub vno, vel duobus: si vero fortior fuerit pulsus sub tribus vel quatuor digitis. Ob id in omni pulsu semper tenemur tangere quatuor digitis, inde aliquos auferre, secundum necessitatem, vt manus ægri sit prona, aut supina; quia in hac figura arteria erit liberior admotum. Et sic cognoscemus inæqualitatem singularem in pluribus partibus arteriæ, idest, sub pluribus digitis: manu ægri prona in volam exsistente, & leui manus applicatione, seu leui compressione, & pluribus digitis tangendo.

3. cū & sine rhythmo.

Inæqualitas collectiua facillime cognosci potest, sola tactus attentione, propter spatiū temporis, quod interiacet inter plures pulsationes: vt clare patet in pulsu intermittente; qui est, quando inter duas pulsationes venit tertia inopinata, quæ non exspectabatur: vbi sentitur pulsus inæqualitas, & sic de alijs.

Sed aduertendum, quod hæc inæqualitas collectiua non ita facile potest in omnibus pulsationibus cognosci, sed tantum in magna & vehementi: ob id myuri pulsus, myuri deficientes, myuri reciproci, & intermittentes pulsus a medico diligenti cognoscuntur: sic a pari vndosum cognoscimus, quando in primo digito maior sentitur pulsatio, in secundo minor, in tertio maior, in quarto minor.

Quomodo pulsus cum rhythmo & sine rhythmo cognoscatur: non est vt loquamur ad mentem antiquorum de ipsis pulsibus: abunde enim loquitur Galenus in libro aduersus Archigenem cap. 4. Galenus enim longe lateque docet cognoscere pulsus hos, ex prooportione, nempe dilatationis ad constrictionē, non ex proportione temporis ad tempus, vt antiqui. Desumitur ergo cognitio horum pulsuum a qualitate motus, idest, a proportione celeritatis & tarditatis, quæ est inter diastolem & systolem. Etenim ad celeritatis cognitionem non opus est integram dilatationem & compressionem arteriæ exspectare: sed primo arteriæ impetu seu motu apparet celeritas totius dilatationis & constructionis: adeo, vt si æqualis celeritatis vel tarditatis fuerit distensio arteriæ cum compressione, dicetur pulsus cum rhythmo, idest, proportionatus: si vero inæqualis fuerit dilatatio a compressione, vel celeritate, vel tarditate, pulsus rhythmicus inæqualis dicetur, vel sine rhytmo. Et hæc de cognitione pulsuum.

CAPVT XIII.

De caussis pulsuum primarijs, in genere.

Caussarum pulsus diuisio.

Tertia tractatio, quæ Aetiologica dicebatur erat de caussis pulsuum. Sunt autem caussæ pulsuum in duplici differentia: quædam enim dicuntur. Veræ caussæ, quædam autem dicuntur Concaussæ; quæ cōmoditatem præstant, & sunt quinque, vt infra dicemus. Porro caussæ veræ adhuc sunt in duplici differentia: quædam sunt caussæ Primariæ, quæ continentes, seu coniunctæ, seu synecticæ apud græcos dicuntur, quę pulsum generant, & simul alterant: quædam vero sunt caussę Secundariæ, procatarcticę seu externæ dictæ, quę non generant pulsum, sed tantum alterāt.

Primariæ caussæ.

Caussę primarię, generantes simul & alterantes, sunt triplices. Facultas vitalis, quę temperamentum dicitur: Instrumentum, idest, arteria; & Vsus, cuius gratia fit pulsus: qui vsus triplex est, primus pro refrigerando calore: secundus pro expellendis cineribus calidis, in corpore genitis; tertius pro generandis spiritibus. Vnde facultas & instrumentum sunt propter vsum: quia semper facultas & instrumentum nituntur vsui satisfacere.

Secundariæ.

Caussæ secundariæ, quæ tantum alterant pulsum, & non generant, sunt triplices: Naturales, Non naturales, & Præter naturam. Caussę naturales sunt tres Aetas, Sexus, & Temperamentum. Non naturales sunt sex, Aer, Cibus & potus; Inanitio, & repletio, Motus & quies: Somnus & vigilia, & Animi accidentia. Caussæ preter naturam sunt tres: Caussa morbi, Morbus, & Symptoma.

Discrimen.

Hinc apparet differentia inter caussas primarias generantes, & secundarias tantum alterantes. Prima est quia primariæ caussę generant pulsum, & insimul alterant: secundariæ vero tantum alterant, & non generant. Secunda est differentia, quia secūdariæ caussæ alterant mediate, idest, inquantum alterant primo caussas primarias: at primarię pulsum alterant immediate, idest, non mediante alia caussa.

Primarum caussarum subdiuisio.

Cum autem tres sint caussæ primariæ, immediate alterantes, & generantes pulsum: de his ergo tractabimus: supponentes primo omnem caussam primariā tripliciter diuidi. Virtus enim seu facultas, quæ est caussa primaria pulsus, vel est vehemens, vel moderata, vel debilis: Sic instrumentū, quod etiam caussa est pulsus, vel est molle, vel mediocre, vel durum: Vsus, qui etiam & ipse est caussa primaria, vel est auctus, vel mediocris, vel diminutus.

Pulsus essentiales, & cōsequentes.

Secundo supponendum, quod omnibus his caussis primarijs, vis & conditio sit, vt faciant duplices pulsus: vel Proprios, peculiares, essentiales, seu conuertibiles: vel Non proprios, sed familiares. Verum non omnes

omnes caussæ primariæ habent pulsus proprios, & A familiares: sed aliquæ, vt est facultas, & instrumentum habent proprios, & familiares, at vsus, quia varius est & indeterminatus, non habet proprios pulsus, seu conuertibiles, sed tantum familiares, seu con sequenter. Sunt autem proprij & essentiales pulsus, qui ab vna dictarum caussarum propriarum prosiciscuntur. Familiares vero sunt, qui a pluribus caussis primarijs possunt dependere, vel a duabus, vel ab omnibus tribus.

Facultatis pulsus.

Vnde pulsus essentalis est conuertibilis cum sua caussa essentiali. Et hinc facultas valida habet pulsum proprium & conuertibilem, qui dicetur pulsus validus seu vehemens; adeo, vt possit dici ad conuertentiam; facultas vehemens, ergo pulsus vehemens; pulsus vehemens, ergo facultas vehemens: sic, facultas languida, ergo pulsus languidus; & e contra; sic B facultas moderata habet pulsum moderatum, & e contra. Habet etiam facultas non solum pulsus proprios, sed familiares etiam seu consequentes: vt est pulsus magnus, celer, & rarus, qui sequuntur vehementem pulsum. Eadem ratione facultas languida habebit pulsus suos familiares: videlicet paruum, tardum, & crebrum seu frequentem. Ita & moderata facultas moderatos pulsus habebit.

Instrumēti pulsus.

Sic dicendum de instrumento, id est, arteria, quæ habet suos pulsus essentiales, Vt molle instrumentum habet mollem pulsum; durum instrumentum, durum pulsum; mediocre instrumētum, mediocrem pulsum: vt dici possunt ad conuertentiam. Habet autem non solum essentiales pulsus, sed etiā familiares itaque instrumentum molle habebit magnum, celerem, & rarum: Instrumentum durum, habebit familiares, paruum, tardum, & cerebrum. Ita instrumentum moderatum, moderatos habebit.

Vsus seu vtilitas pulsationis, quos pulsus habeat familiares.

Vsus tamen, quoniam indeterminatus ac varius est & multiplex; habebit varios pulsus, familiares tamen, non proprios; nisi vsus complicetur, cum facultate, vel instrumēto: ex se vero non habet proprios, C sed habebit aliquos familiares magis, quibus commodius satisfare possit vsui, seu refrigerio caloris. Eget ergo calor cordis refrigerio; quia auctus est; at potest augeri, vel secundum naturam, vel præter naturam: vterque calor facit vsum auctum: vt, si abundet secundum naturam, egeat magna dilatatione, non tamen magna constrictione: si autem abundet calor præter naturam, egeat magna dilatatione, & magna constrictione, pro refrigeratione aucti caloris, & pro excernendis cineribus suffocatibus calorem; & tunc pulsus, qui solet satisfacere vsui aucto, erit magnus: &, si vsus erit magis auctus, erit magnus, celer & creber, vt intensius per hos pulsus possit calor auctus refrigerari: id enim quod non potest magnitudine refrigerari, sola supplet celeritas; & quod nō potest celeritas, supplet crebritas; vt minori quiete; moretur arteria. At si calor præter naturam auctus fuerit, & sit putridus: quia tunc dupliciter est au- D ctus, ex propria intensione, secundo ex cinerum calidorum multiplicatione, ob id eget maiori refrigerio: & hinc erit pulsus magnus, celer, & creber, seu frequens, non solum circa dilatationem, sed etiam penes constrictionem: & hoc cum distinctione: nam si vsus fuerit auctus cum virtutis robore, tunc erit magis familiaris pulsus magnus; si vero sit cum virtutis imbecillitate, vt in conualescentibus accidit, tunc celeritas erit magis familiaris. Sic si vsus imminutus sit: habebit contrarios pulsus familiares, vt est paruus, tardus, & rarus. Ita dicatis de vsu mediocri: obtinebit enim pulsus medios inter magnum & paruum, inter celerem & tardum, inter cerebrum & rarum. Et hoc quoad simplices caussas generantes.

Complicatio facultatis cum vsu quos faciat pulsus.

Si tamen hæ primariæ caussæ duæ vel tres complicentur, pulsus facient diuersos. Et primo, si facultas complicetur cum vsu, tales pulsus facit, vel enim facultas est vehemens, & vsus est auctus: & tunc fiunt pulsus vehementes, magni, celeres, & crebri. Quod si vsus in maiori excessu fuerit, vt calor in corde sit valde auctus cum forti virtute; fiunt pulsus vehementiores, maiores, celeriores, & crebriores: vel vehementissimi, maximi, celerrimi, & creberrimi.

Si facultas sit languida, & vsus diminutus; fiunt pulsus languidi, parui, tardi, & crebri. At si diminutio vsus fuerit multa: fiunt pulsus languidissimi, minimi, intermittentes, & deficientes.

Si facultas fuerit vehemens, & vsus diminutus: pulsus erunt moderati, & vehementes, tardiores, & rari.

Si facultas fuerit languida, & vsus auctus: erunt pulsus moderati, debiles, seu languidi, & moderate crebri: quia vsus est auctus. Quod si magis imminuatur vsus: erunt pulsus debiles, parui, tardi, & creberrimi.

Cōplicatio instrumēti cum vsu, quos pariat pulsus.

Quod si instrumentum cum vsu complicatur: si quidem instrumentum molle fuerit, & vsus auctus, erunt pulsus molles: quia vsus non habet sibi proprios, sed familiares pulsus: erunt ob id magni, celeres, & crebri. Si facultas simul fuerit moderata, & vsus auctus moderate, erunt moderati pulsus.

Si fuerit instrumētum durum, & vsus diminutus: pulsus erunt duri, parui, tardi, & crebri; si paruus fuerit recessus vsus, instrumenti; at si impar, vel valde remissus vsus, erunt duri, minores, cerebriores, tardiores.

Si instrumentum molle, & vsus sit diminutus: pulsus erunt molles, tardi, & rari. Quod si mollities superet, erunt maiores, seu moderati in magnitudine: quia ex vsu diminuto, & instrumento molli, resultat quædam moderantia: si vero vsus magis diminutus sit, quam facultas, erunt minores.

Si instrumentum durum, & vsus auctus, pulsus erunt duri, & quia durities resistit distensioni, non erunt ita magni; ideo erunt pulsus minores, celerrimi, creberrimi: quod si vsus magis excedit duritiem, erunt moderati in magnitudine, celeres, & crebri: quia durities non resistit celeritati, & crebritati.

Pulsus com plicationis instrumēti cum facultate.

Coniunguntur etiam multoties facultas & instrumentum: si ergo facultas sit robusta vel vehemens, & instrumentum molle: tunc pulsus erunt maiores, tardiores, & rariores.

Si facultas fuerit robusta, & instrumētum durum in excessu modico; pulsus erunt moderati in duritie: quod si durities præualeat; erunt pulsus parui, celeres, & crebri.

Si facultas imbecillis, & instrumentum molle; pulsus erunt moderate molles, in paruo excessu; in magno veto excessu erunt parui, tardi, & crebri.

Si denique imbecillis fuerit facultas, & durum exstiterit instrumenrum: tunc sane pulsus fient tardi, crebri, parui.

Pulsus orti e complicatione facultatis, vsus, & instrumēti.

Aliquando vero omnes caussæ primariæ conne- ctuntur, nempe facultas, cum vsu, & instrumeuto: quas combinationes secundum rationem poteritis adinuenire. Si minus: videatis Struthium, Rhoganum & alios.

Sed vt melius has differentias calleatis: notandæ erunt aliquæ regulæ, quibus facilime combinationes has poteritis adinuenire. Prima est, quod durities arteriæ resistit magnitudini: eo quia arteria dura distendi non potest: non tamen durities resistit celeritati, & crebritati. Vnde licet arteria sit dura, nihilominus pulsus potest esse celer, & creber, quatenus cito mutat locum.

Secunda regula est, quod tres caussæ primariæ ita firmam habent inter se connexionem, vt vna, aut duabus variatis, varietur tertia: cū hoc tamen, quod si duæ sint affectæ præter naturam, non tamen in excessu, (verbi gratia instrumentum & vsus excedant a naturali statu parum, facultas vero bene se habeat,

id est,

id est, non sit affecta præter naturam) tunc duæ illæ caussæ, instrumentum nempe & vsus, non possunt labefactare illam facultatem: caussarum namque vis magis æstimari debet, quam numerus: non enim semper pauciores a pluribus vincuntur: sed interdum vna, quæ potens est, magis agit, ac plus potest, quam duæ, quæ imbecilles existunt. Si instrumentum & vsus sint in excessu: de necessitate facultatem labefactant, idest, variant a naturali, vt si v.g. vsus sit auctus, instrumētum molle in excessu; ipsam virtutem variant, quamuis ipsa virtus sit mediocris, & non in excessu: faciunt igitur illæ duæ caussę, acsi essent in excessu. Ita dicatis de alijs caussis. Aduertendum autem, summos ac maximos excessus, non duas tātum, sed omnes caussas immutare.

Tertia regula est, quod si pulsus paruus sit de necessitate, huius sane caussam nullam efficaciorem esse arbitrabimur, quam propriam facultatis imbecillitatem: quāuis interdum ob reliquarum caussarum summum recessum minimus contingat pulsus.

Quarta regula est, quod pulsus celer, & creber semper arguunt vsum auctum: imo nunquam fieret crebritas, si vsui seu necessitati satisfaceret magnitudo; Si ergo magnitudo non satisfaciat, insurgit celeritas: quod si non sufficiat celeritas, insurgit crebritas. At si vsus intensissimus sit, pro illius ratione adaugetur in his excessus.

CAPVT XIIII.

De caussis præcipuorum pulsuum simplicium.

DEinceps de nonnullorum pręcipuorū pulsuum, ac primum de simplicium caussis coniunctis, nec non de concaussis agemus.

Pulsuum caussæ coniunctæ seu Synecticæ sunt, facultas, vsus, & instrumentum: quamuis aliquando sit vna istarum, aliquando duæ, aliquando omnes tres, & hoc, quando a mediocritate pulsus recesserit. Habent etiam alias concaussas: quæ quinque sunt: & in idem veniunt cum coniunctis caussis, sed secundario motui aliquid præstant, idest, commoditatem: & sunt Crassitudo corporis, Gracilitas, Locus circa arteriam vacuus, Grauitas superadiacentium corporum, & Formationis proprietas.

Pulsuum caussæ & concaussæ.

Magni igitur pulsus caussæ coniunctæ sunt, fortitudo virtutis, obedientia instrumenti, id est, mollities, & vsus auctus. Fortitudo inquam virtutis, quæ possit dilatare. Arteria mollis quæ consentire: vsus auctus, seu necessitas euentandi, quæ a calore aucto est, quæ possit cogere facultatem & instrumentum. Hinc est, quod eleuatur pulsus magnus secundum omnes dimensiones: & tunc dicitur magnus simpliciter. Quando vero attollitur secundum longitudinem tantum, vel latitudinem, vel profunditatem tantum: dicitur magnus secundum quid. Ad hunc pulsum magnum constituendum, non omnes tres caussæ simul de necessitate concurrunt, sed aliquæ.

Parui pulsus caussa est debilitas virtutis, inobedientia instrumenti, id est, durities, & vsus diminutus, quia pauco calore est. Verum caussa prima paruitatis est virtutis debilitas: aliquando tamen fit paruitas propter duritiem instrumenti, & vsum diminutum.

Parui.

Quod si fuerit pulsus longus, qui videtur excurrere vltra quatuor digitos: caussæ erunt facultas languida, non potens mouere secundum latum & altum, vt motus murium in sacco aliquo stricto, cum non possint secundum latum & altum moueri, mouentur secundum longum. Fit etiam longitudo ob inobedientiam instrumenti, quod nequeat ampliari secundum latum & amplum, sed tantum secundum longū. Prærerea ex concaussis erunt corporis gracilitas, vel propria formatio ipsius arteriæ, vt ita apta sit moueri secundum longum. Solet enim excitari ab extrinseco, idest, a macie, vel cutis tensione, & duritie carnis, quæ non sinunt dilatari arteriam secundum latum & amplum, sed tantum secundum longum.

Longi.

Breuis vero pulsus, qui sola breuitate a naturali deficit, caussa est debilitas ipsius virtutis: & concaussa est arteriæ formatio naturalis, qua disponitur arteria, vt motu quodam breui moueatur: vel aliquando contingit propter corporis crassitiem, quæ occultat longitudinem, vt in corpore carnoso.

Breuis.

Lati pulsus caussæ sunt facultas non maxime languida, sed parum languida: & mollities arteriæ, qua disponitur moueri arteria secundum latum, non secundum longum. Concaussæ sunt locus amplus, & vacuus ipsius arteriæ, vt pars superior arteriæ suo pondere cadat super inferiorem, & faciat ictum secundum latum. Alia caussa est carnositas carpi, grauans, & superstans arteriæ. Sic etiam quando est rugosa; vt in senibus, & in his qui euacuationem plurimam passi sunt; aut quia humore est madefacta, vt in hydropicis.

Lati.

Stricti seu gracilis pulsus sunt caussę, debilitas facultatis, durities instrumenti. Concaussæ vero gracilitas corporis, siccitas cutis; adeo, vt si omnes istæ caussæ concurrant, fiat pulsus valde gracilis, ad instar cordæ alicuius instrumenti, vel ad instar fili tenuis: cum languida facultas arteriam duram distendere nequeat in altum & latum. Et huic haud dissimilis hecticam febrem patientium pulsus videtur.

Stricti.

Alti pulsus caussæ sunt, facultas robusta, seu mediocriter robusta, vsus adeo, vt facultas irritata ab vsu aucto moueat ad partem superiorem, nō tamen secundum latum & longū: quia hic motus in altum est ei proprius, & facilior. Concaussa vero est locus strictus arteriæ, secundum latum & longum: nam si non esset locus strictus, ex vsu aucto, & virtute aliqualiter forti, fieret magnus pulsus, quia arteria ob loci commoditatem ad omnes dimensiones moueretur.

Alti.

Profundi seu humilis pulsus caussa est, facultas imbecillis. Cōcaussa est corporis crassities, quia adeps, & caro profundant arteriam, ipsamque comprimūt, & deprimunt: quæ ob id parum sursum attollitur. Verum debilitas hæc facultatis, vel est per veram resolutionem, & est propter carentiam spirituum; vel est per aggrauationem, vt in principijs accessionum, vbi pulsus profundi & submersi apparent.

Humilis.

Celeris, seu velocis, seu concitati pulsus caussæ sunt, virtus mediocriter fortis, vsus auctus, & instrumentum obediens, & tunc fit, quod pulsus, non potens satisfacere necessitati auctæ, per magnam eleuationem, satisfacit per velocitatem. Ita quādo non potest velocitas satisfacere necessitati auctæ; quia virtus est languida, supplet pro tunc crebritas, id est, parum quiescit arteria. Quod si facultas debilis sit, & vsus auctus; velocior erit pulsus: vel velocissimus, quatenus enim non potest magnificari, velocitat.

Celeris.

Tardi pulsus caussæ sunt, vel languida facultas, vel vsus imminutus, vel instrumentum durum, vel aliquæ simul.

Tardi.

Crebri frequentis, seu spissi pulsus caussæ sunt, vsus auctus, vel cum debilitate virtutis, vel cum duro instrumento. Vnde, ratione debilitatis virtutis, non potest magnificari: ratione duritiei, non potest eleuari. Vnde, quando deficit magnitudo propter debilitatem virtutis, insurgit celeritas. Quod si maior necessitas fit, pulsus durus fiet creber. Vnde debilitas virtutis cum vsu aucto caussa est, quæ non potest magnificare, neque velocitare: & ob id crebritat.

Crebri.

Rari pulsus caussæ sunt, fortitudo virtutis, cū vsu diminuto, vel cum mollitie arterię. Etenim cum non adsit necessitas euentandi; idest, non fit vsus auctus: tunc facultas magnam interponit quietem, inter

Rari.

vnum motum & alium: & ob id fit rarus pulsus. Pro magnitudine enim virtutis, debebat magnificari: & non potest, per accidens: quia vsus non vrget, ob id longam facit quietem; quia necessitas euitandi pauca est. Vnde virtuti difficilius est crebritare, seu frequentare, quam rarefacere, quia breuiori tempore moueri, & quiescere, difficilius est, quam raro moueri, idest, longo tempore quiescere.

Vehemētis.

Vehementis, seu fortis pulsus caussa est robur virtutis, quę fortiter impellit digitos: siue hęc sit fortis fortitudine naturali, ex bono temperamento, siue fortitudine accidētali; vt in iratis apparet, in quibus fortior & vehementior apparet pulsus. At vehementia vera, & naturalis pulsus, est a robore facultatis naturali.

Languidi.

Languidi seu debilis pulsus caussa est, virtutis vitalis, seu caloris naturalis debilitas, siue sit debilitas naturalis, in his qui malo temperamēto prediti sunt, siue accidentalis & morbosa, ab animi accidentibus, resoluentibus virtutem: vt etiam a vigilijs, ieiunijs, exercitijs immodicis, & omnibus alijs caussis, quæ resoluere possunt calorem, & spiritum. Siue enim calor naturalis suffocetur, siue resoluatur, semper apparebit pulsus debilis, & languidus. Sed quando languidus pulsus est per suffocationem, apparenter dicetur languidus, quando vero languidus est per resolutionem, exsistenter.

Mollis.

Mollis pulsus caussę sunt, mollities arteriæ naturalis, vel accidentalis, quæ excitatur ex cibis humidis, ex ægritudine aliqua humida, vt est hydrops: vel a balneo mollis redditur pulsus.

Duri.

Duri pulsus caussæ sunt; durities arteriæ, quæ (primo de diff. feb. 7.) tripliciter euenire potest, vel propter tensionem, ab aliqua inflammatione contrahente, vel ob frigiditatem conpensantem, vel ob siccitatem excitatam calore, & humidi deperditione; vt in hecticis, vel ab aliqua caussa conuellente, vel spasmante.

Turgiti.

Turgidi postremo pulsus caussæ sunt formatio arteriæ gibbosa, corporis crassities, atque necessitas siue vsus auctus.

CAPVT XV.

De caussis pulsuum relatiuorum, & primum ordinati, ac inordinati, æqualis & inæqualis.

CVm inter respectiuas differentias pulsuum ponantur ordinatus & inordinatus: Caussa horum erit caussarum principalium stabilitas, vel instabilitas. Nam si caussæ fuerint fixę, & stabiles, vt non permutentur, fiet pulsus ordinatus: si vero fuerint instabiles, & mutabiles, seu non fixæ, fiet pulsus inordinatus.

Aequalis & inæqualis.

Aequalis pulsus caussa est fortitudo virtutis, obedientia instrumenti, & vsus, seu necessitas moderata. Quod si varietur vsus, vel instrumentum, vel facultas: inæqualis dicetur.

Aequalis simpliciter caussa est æqualitas seu moderantia caussarum principalium, seu primariarum: idest, facultatis, vsus, & instrumenti.

Aequalis vero secundum quid caussa est æqualitas aliqua, seu moderantia ex illis tribus: virtutis videlicet, vel arteriæ, vel vsus.

Inæqualis simpliciter caussa est inæqualitas, seu diuersitas omnium caussarum principalium.

Inæqualis vero secundum quid caussa est diuersitas & variatio alicuius caussæ, videlicet facultatis, & instrumenti: non tamen variatio ipsius vsus. Ratio ex Galeno 2. de causs. puls. cap. 1. quia inæqualitas, quam facit vsus, si aliquando fiat, non est sensibilis medico: quia vsus non potest ita subito variari, vt sensibilis fiat medico. Quod si dicatis: nonne ab vsu fiunt pulsus naturales, & æquales: ergo & inæqua-

A les? Dico, quod fiant inæquales, non tamen sentiantur: vel dicunt aliqui, quod non fiant pulsus inæquales, sed potius diuersi.

CAPVT XVI.

De caussis inæqualitatis singularis in vna parte arteriæ.

QVoniam inæqualitas duplex erat, Singularis, & Collectiua: primo incipiamus a Singulari.

Quamuis aliqui a collectiua incipiant, tanquam a notiori: non singulari, tanquam a simpliciori. Singularis duplex est: in vna parte arteriæ, seu sub vno digito; & in pluribus partibus arteriæ, seu sub pluribus digitis. Inæqualitas sub vno digito tres habet differentias: intermittentem scilicet in vno pulsu, quādo motus quiete media interrūpitur; imparem citatum, quando motus est continuus, & tamen constat ex par B tibus diuersæ celeritatis & tarditatis tum e contra dicrotum, seu bis pulsantem, quando pulsus fit motu redeunte in vna pulsatione. Hæ differentiæ difficilis sunt cognitionis. Caussæ vero horum pulsuum in genere sunt, facultas vitiata, vel grauata, vel soluta, vel distracta: & instrumentum ineptum ad modum, vel quia plenum, vel obstructum, vel compressum. Quæ eædem caussæ, sunt etiam, caussæ inæqualitatis collectiuæ: quamuis exterior sit inæqualitas singularis, quam collectiua: quia in vnica solum actione plura reperiūtur vitia; in collectiua vero vitia sunt in pluribus pulsationibus: vnde dici solet quod claudicatio assidua deterior sit interpolata: Verum singularis inæqualitas semper habet vsum vrgentem, nisi enim vsus vrgeret, facultas, multitudine humorum onerata, vel obstructione impedita, aut compressione obsessa, aut ex resolutione languida, nunquam conaretur mouere post quietem.

Caussæ pulsus in singulariter inæqualis eadē arteriç parte.

C Pulsus ergo intermittentis in vna pulsatione caussæ sunt, debilitas virtutis: libro secundo de caussis pulsuum, capite tertio: quæ virtus, mouens arteriam, cum sit debilis, laxatur & fatigatur: ideo quiescit per tempus, & rursus tentat mouere: vnde inæqualis redditur pulsus in raritate. Caussa etiam est instrumentum ineptum, quo quomodo ineptum reddatur: vel quia plenum, vel quia obstructum, vel quia cōpressum: nam si est plenum, tentat natura expellere, id, quod molestum est: replendo enim molestat: ideo in illa expulsione immoratur longa quiete; & ob id mouet tarde: sed quia maxima est plenitudo; diu moueri non potest: ideoque quiescit, rursusque incipit moueri. Quod si quietes sint longiores, a facultate nimium imbecilla; tunc caussa erit inæquale cordis temperamentum.

Intermittētis pulsus caussæ.

Imparis citati pulsus, qui in vno motu continuo, quique non eadem velocitate mouetur, (namque D aliquando in principio tardus, in fine celer, vel e contra) eædem sunt caussæ; quæ erant pulsus intermittētis, at leuiores caussæ sunt in impare citato; fortiores, & deteriores in intermittente, quia grauius est interrumpi motus, quam alterari, & diuersimode celerē fieri. Vnde impar citatus magis potentem habet virtutem quam intermittentes: & ideo impar citatus pendet de necessitate a facultate debili per aggrauationem; quæ, tentans expellere id, quod molestum est, facit pulsus celeres; & quia in illa expulsione laxatur, facit pulsus in fine tardos: non tamen quiescit. Illa autem celeritas est cum aliquali magnitudine: vnde hæc differentia pulsus cognoscitur in magno pulsu: in paruo enim pulsu iudicari non possunt variæ motus differentiæ. Cum ergo fiat a facultate debili per aggrauationem: maxime aggrauabitur obstructione, seu repletione, & compressione.

Imparis citati.

Dicroti, seu bis ferientis pulsus, (qui, cum mouetur, in media distensione retrahitur, & rursus iterum mouetur in vnica pulsatione) caussa est cordis intemperies.

Dicroti.

intemperies. Per cordis autem intemperiem intelligo facultatem vitiatam & inæqualem redditam : ab vſu vero facultas reddita vitiata, motum inceptum perficere non poteſt: ſed a contraria cauſſa vrgente, in medio itinere cogitur cõtrarium motum efficere.

Quomodo eadem pulſatione cor dupliciter moueatur.

Sed vt intelligatur, quomodo intemperies cordis poſſit facere in vna pulſatione duplicem motum contrarium, notandum, quod cor habeat partes dextras, & ſiniſtras; hinc accidit vt partes dextræ ſint calidæ & mundæ, ſiniſtræ vero ſint frigidæ & vaporibus malis plenæ: natura ergo ſagax facit dilatationem ad refrigerandum partes calidas, poſtea facit contractionem ad expellendum vapores : ex qua contentione & altercatione, cum arteria dilatatur refrigerationis gratia, interim vrgente neceſſitate expellendi fuligines retrahitur, vt illis ſatisfaciat, antequam eleuationem ſuam naturalem perficiat, inde iterum ex neceſſitate refrigerandi cogitur facultas ineptam diſtenſionem complere.

Non prætermittendum tamen, quod alijs modis poſsit cor intemperari: videlicet quando partes aliquæ calidæ, aliquæ frigidæ, & calidæ exſiſtunt : tunc enim in eo calidæ faciunt pulſus magnos, celeres, & crebros: frigidæ vero paruos, tardos, & raros, & tũc fit pulſus inæqualis, aliquando in vno pulſu, aliquando in pluribus pulſationibus : & pro vincentis qualitatis ratione pulſus redditur inæqualis: quod ſi vna pars nõ vincat aliam, fiet pulſus inęqualis anonymi, id eſt, ſine nomine.

Aliquando tamen intemperatur cor intemperie calida, & humores in ventriculis cordis ſunt frigidi: & tunc fiunt pulſus inæquales, & mites, vt in peſtilentialibus hecticis, ex tertio de præſag. ex pulſ. cap. 3. Quod ſi humores ſint calidi, & cor frigidum; tunc poteſt fieri inæqualitas & ſingularis, & collectitia.

CAP. XVII.

De cauſſis inæqualitatis ſingularis, in diuerſis partibus arteriæ.

Cauſſę pulſuum inæqualiũ motu cõtinuo.

ALtera inæqualitas eſt in diuerſis partibus arteriæ. Hæc inæqualitas habet diuerſas differẽtias: alia enim inæqualitas eſt cum motu continuo, vt ſentiatur ſub duobus, vel tribus, vel quatuor digitis contiguis, & huiuſmodi pulſus ſunt myuri, qui dicuntur inæquales æqualiter. Horum myurorum pulſuum cauſſæ ſunt, debilitas facultatis vitalis per reſolutionem, vnde cum facultas ſit languida per eſſentiam, non poteſt æqualiter mouere mobile, ideo, cum eſt prope cor, aliquantulum fortiter & velociter mouet; & quanto magis ſecedit a corde, eo debilius, & tardius mouet; vt tandem ad immobilitatem perueniat, tunc ſit myurus deficiens. Fit etiam aliquando myurus reciprocus: quando non ita languida eſt facultas, ſed potius aggrauate, vt iterum aſſurgat in maiorem vel æqualem eleuationẽ. Alia etiam concauſſa eſt: nimirum gracilitas arteriæ, & mollities: vnde diſpari eleuatione eleuatur arteria : quia vna pars arteriæ magis mollis, ſecunda minus, tertia minus, quarta minus : & ſemper quæ minus mollis, eſt, non ita poteſt eleuari.

Et interrupto.

Alia denique inæqualitas eſt cum motu interciſo, & proinde huiuſmodi pulſus dicuntur inæquales inæqualiter, facti motu quodam interciſo: qui ſpeciatim eminuli & prominuli dicuntur, vel eminẽtes & prominentes, quoniam in medio eleuantur in prima parte, & vltima deprimuntur. Cauſſa horum eſt facultatis imbecillitas. Et quoniam imbecillitas varia eſſe poteſt : ob id etiam diuerſi fiunt pulſus eminuli & prominuli. Cum ergo imbecillis ſit, non poteſt mouere omnes arteriæ partes, ſed in aliquibus magis mouet, in aliquibus vero, minus diſpoſitis ad motum, non mouet, ſeu parum mouet. Hoc autem poteſt prouenire ex tenuitate & leuitate cutis: quando in aliqua parte arteriæ nulla, vel admodum pauca eſt caro ſuperſtans. Alia vero cauſſa eſt ſiccitas, & humiditas arteriæ, in diuerſis partibus, vt ſit prima & vltima parte ſicca, & media humida, in partibus ſiccis occultatur, in media vero, quia eſt humida motus ſentitur. Secunda cauſſa eſt naturalis ſitus arteriæ, vt in extremis partibus ſit depreſſa & profundata, in medio ſit eleuata.

CAPVT XVIII.

De cauſſis inæqualitatis collectitiæ.

Cauſſæ pulſuum collectiuę inæquallum.

INæqualitatis ſyſtematicæ, ſeu collectiuæ cauſſæ ſunt, ineptitudo inſtrumenti, & debilitas facultatis non tamen uſus, vt dictum eſt: quia, etſi vſus immutetur, non facit tamen ſenſibilem inæqualitatem; ex ſecundo de cauſſis pulſuum cap. 1. quod & nos ſupra diximus, loquentes de inæqualitate ſingulari. Requiritur ergo pro cauſſa, inſtrumẽtum ineptum, & facultas imbecillis, vel vtrumque ſimul.

Ineptitudinis inſtrumenti tres cauſſæ.

Sed quot modis variari poteſt inſtrumentum, vt inæqualitatem hanc pariat? Dico, tripliciter reddi ineptum inſtrumentum, vel per compreſſionẽ, quando ſunt duo corpora, quorum vnum premit & adſtringit alterum : vel per obſtructionem ; vel per repletionem. Ratio eſt ex eo; quia omne quod mouetur, in loco mouetur. Cum autem arteria ſit corpus; ergo mouebitur in loco. Quare poteſt accidere, vt locus, in quo mouetur arteria, ſit impeditus ab aliquo comprimente arteriam, vel obſtruente, vel replente, vt non bene poſſit dilatari & ideo inſurgit facultas, vt remoueat illud impedimentum, & facit quoſdam ictus fortes: inde laxatur facultas ob laborem factum, & deſiſtit ſeu quieſcit; & poſtea redit ad faciendos alios ictus; & ſic fiunt myuri deficientes, & intermittentes pulſus.

1 cõpreſſio arteriæ.

Sed quæ eſt cauſſa compreſſionis ſeu conſtrictionis arteriæ? Arteria ſane comprimitur aliquo tumore præter naturam, ſiue ſit inflammatio, ſcirrhus, œdema, ſeu abſceſſus, vel alia cauſſa ſimilis inflammationi, vt eſt plenitudo venarum comprimentium arterias: quæ cauſſę non ſinũt dilatari ipſam arteriam: &, cum neceſſaria ſit dilatatio, facultas inſurgit ad expellẽdum id, quod moleſtat, & facit aliquos ictus diuerſos, vel quieſcit.

2. obſtructio arterię.

Aliquando impeditur arteria obſtructione : cuius cauſſa eſt viſcidus, & crudus humor arterijs impactus, maxime ſi orificis arteriæ inhæreat, & eo magis, ſi arteriæ propinquiores cordi fuerint, vt hinc fiat pugna inter facultatem & cauſſam vitiantem, quia ſpiritus non eſt liber in ſuis operationibus, & ideo redditur pulſus inæqualis. Vnde, ſi facultas inde expellat humores per ſeceſſum, per cutim, ſeu per alias partes & vias : tunc pulſus redditur bonus, & æqualis. Quod ſi facultas languida fuerit, vt nõ poſſit expellere & illos humores: tũc pulſus hic erit malus, & cum maximo periculo, vt omnes quaſi patientes hunc pulſum moriantur.

3. Repletio arteriæ.

Impeditur quandoque arteria repletione: quæ repletio ſi fuerit in venis, tunc venæ plenæ arterias comprimunt, & ſequitur inæqualitas per compreſſionem. Exſiſtente ergo repletione, ſiue ſecundum venas aggrauantes arterias, ſiue ſecundum arterias, inſurgit facultas ad expellendum, & in expulſione laxatur, & fit inæqualis. Quod ſi repletio etiam obſtruat : (quia nõ omne obſtruens eſt replens; ideoque ponitur pro alia cauſſa :) tunc ſolent fieri pulſus intermittentes.

Imbecillitatis facultatis tres cauſſæ.

Non ſolum autem inæqualitas hæc fit ratione inſtrumenti inepti, ſed ratione facultatis debilis: ſecundo de cauſſis pulſuum cap. primo. Facultas tripliciter

ter poteſt reddi debilis, vel per aggrauationem, vel per diſtractionem, vel per irritationem: non tamen per viam reſolutionis, vt aliqui dixerunt, quia hæc facit pulſus vniformes: nam facultas ſeu temperamentum non poteſt tam cito mutari ex ſe: & facultas per ſe debilis, non poteſt inæqualitatem collectiuam facere in pluribus pulſationibus: etenim cum eſſentialis ſit imbecillitas, ſemper faciet pulſum vniformem, paruum nempe & debilem, ad vniformitatem facultatis.

1. Aggrauatio.

Debilitatur ergo aliquando facultas per aggrauationem: quando nimio onere, verbi gratia, plenitudine, vel cacochymiæ copia oneratur, vt non poſſit ita onerata incedere: ſicut patet in portante onus graue; qui, ſi incedat, inæqualiter incedit: vel in illo, qui alligatus eſt ſecundum vtroſque pedes; non poteſt enim incedere niſi inæqualiter, antea enim ſolutus, incedebat ordinarijs gradibus: inde ligatus ægre mouetur & inordinate. Tunc autem fit pulſus interceptus: in quo virtus eſt valida, & robuſta, in ſe; ſed apparet debilis, ratione oneris: ideo cum pulſus ſint inæquales, nimirum vehementes, vel inter languidos & vehementes multæ apparent pulſationes inæquales.

2. Diſtractio

Interdum debilitas eſt per viã diſtractionis: quando ſcilicet natura vult ſatisfacere diuerſis neceſſitatibus. Vnde, ſicuti (vt dicunt philoſophi) pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus; minor enim ſemper redditur ad omnia: ita facultas intenta ad plures neceſſitates, minoratur & debilitatur. Et hoc accidit, quando cor ſecundum aliquas partes eſt calidum, ſecundum aliquas frigidum: tunc enim pars calida facit pulſum vehementem, celerem & cerebrum: pars frigida facit pulſum languidum, paruum, rarum, & tardum, ideo, quia natura modo diſtrahitur ad vnã partem, modo ad aliam; redditur debilis; ad cuius debilitatem fit pulſus inæqualis.

3. Irritatio.

Debilitas tandem fit per irritationem ab aliqua cauſſa mordente, cogente facultatem extra naturæ limites & inſtituta operari, vt ex vaporibus malignis, vel humoribus mordentibus; Qui non quantitate, ſed qualitate, mordendo, debilitant.

Cauſſæ reliquorum pulſuum, ſyſtematico inæqualiũ.

Ex his, vt calleatis omnes differentias, quæ continentur ſub ſyſtematica ſeu collectiua inæqualitate, (cuiuſmodi eſt myurus, intermittens, intercurrens, & deficiens) a quibus ſcilicet cauſſis pendeant; notandæ erunt quædam regulæ.

Et prima eſt: quod pulſuum inæqualium quidam ſunt proprij, arguentes cauſſam propriam & conuertibilem: quidam ſunt communes, nõ arguentes cauſſam propriam & eſſentialem, ſed communem cauſſam. Declaro. Proprij pulſus cauſſam propriam & conuertibilem ſeu eſſentialem habentes, ſunt myuri, ſeu decurtati, ſiue ſint deficientes, ſine reciproci: omnes enim arguunt cauſſam propriam, a qua ſola fiunt; nempe facultatem languidam, ſecundum magis & minus. Vnde valet dicere: eſt myurus deficiẽs, & reciprocus, ergo facultas eſt languida, & reſoluta; quamuis deficiens habeat magis reſolutam; reciprocus vero non ita reſolutam facultatem.

Alij ſunt pulſus communes, ſeu differentiæ communes, quæ non habent propriam cauſſam; & poſſunt fieri non tantum a facultate reſoluta; ſed ab ineptitudine inſtrumenti, languidam virtutem reddentis, vt ſunt intermittentes, intercurrentes, qui non fiunt ab vna tantum cauſſa eſſentiali, ſed etiam ab alia, id eſt, ab inſtrumento pleno, & tunc iſti pulſus erunt magni & vehementes. At ſi fiant a facultate debili, per reſolutionem; pulſus erunt parui & languidi. Vnde non valet dicere: intercurrens eſt, ergo virtus languida, quia facultas in ſe eſt robuſta, onere tamen preſſa.

Secunda regula eſt, quod quotieſcunque iſtæ cauſſæ mutuo coniunguntur, verbi gratia, facultas reſoluta, & onus, ſeu grauitas inſtrumenti, tunc omne genus inæqualitatis poteſt fieri, vt vitiatum inſtrumentum ſemper vitium in facultate faciat. Quamuis enim ipſa facultas ſit valida; facit languidam, non abſolute, ſed in reſpectu ad cauſſas. Et ita quocunque modo facultas vitiata ſit, ſemper inſtrumentum illis redditur ineptum ad motum, non quod ex ſe ineptũ ſit: nam in hac inæqualitate efficienda, ſemper opus eſt virtute languida per opreſſionem, & inſtrumento inobediente.

Fit etiam inæqualitas hæc collectiua ab animi paſſionibus, quæ diſtrahunt facultatem, quatenus ſubito contrarijs motibus facultas vitalis agitatur. Vnde Galenus libro de præcognit. ad Poſthumum capite ſexto, ex cognitione huiuſmodi pulſus, cognouit mulierem Pyladis amore captam: nempe ex animi paſſionibus, agitantibus cor, & facientibus pulſum inæqualem inæqualitate collectiua.

CAPVT XIX.

De cauſſis pulſuum inæqualium compoſitorum, ſeu complicatorum.

Contorti pulſus cauſſa.

HAbitis cauſſis pulſuum inæqualium ſimpliciũ; agendum eſt modo de cauſſis inæqualium compoſitorum. Hæc inæqualitas compoſita, vel eſt in ſitu arteriæ, vel in motu. In ſitu fit pulſus contortus, id eſt, magnus cũ duritie, modo ſurſum, modo deorſum delatus. Cauſſa huius pulſus eſt, violenta attractio partium vicinarum arteriæ: quæ partes tenduntur & contrahuntur ab inflammationibus, & tumoribus præter naturam, extendentibus tunicas & cartilagines: & hinc per conſenſum contrahuntur arteriæ, quia cartilaginoſæ ſunt. Contortum etiam pulſum facit (dicit Galen. 2. de cauſſis pulſuum 11.) inæqualis intemperies cordis, modo calida, modo frigida. Retrahere præterea vicinas partes valent, ſqualida ſiccitas, & frigus immodicum.

Vndoſi.

Alij erant pulſus inæquales compoſiti ſecundum motum: qui plures erant: inter quos primus vndoſus eſt, quando vna pars eleuatur, altera deprimitur, ad inſtar vndarum cum quadam magnitudine. Cauſſa horum pulſuum triplex eſt. Prima, eſt facultas languida per aggrauationem, non per ſolutionem: ob id in ſe fortis eſt. Secunda, eſt humorum plenitudo, quæ virtuti reſiſtit, vt non poſſit facultas æqualiter mouere arteriam, ſed modo eleuat vnam partem, modo aliam modo deprimit vnam partem, modo aliam. Tertia cauſſa, eſt maxima inſtrumentorum mollities, vt non poſſint æqualiter moueri, vt apparet in corrigijs, in corijs; in quibus ſi vna pars eleuetur, altera deprimitur. Et hinc pulſus in mulieribus ac hydropicis vt plurimum obſeruari ſolet.

Vermiculantis.

Vermiculantis pulſus cauſſæ ſunt quaſi eædem: quia facilis eſt deſcenſus ab vndoſo ad vermiculantem; & a vermiculante ad formicantem, cauſſa autem in vermiculante, eſt virtutis debilitas per reſolutionem, non per aggrauationem: ideo pulſus fiunt parui & languidi: in vndoſo vero magni. Poſſunt etiam aliæ cauſſæ excitare vermiculantem: verbi gratia, plenitudo humorum, & mollities inſtrumenti, vt in vndoſo dictum eſt.

Formicãtis. Lib. coll. 4.

Ab iiſdem cauſſis fit formicans; ſed in formicante virtus eſt magis debilis per reſolutionem, quam in vermiculante. Vnde non eſt verum dictum Auerrhois & aliorum, dicentium, quod neceſſarius ſit trãſitus a vermiculante ad formicantem; &, quod nunquam fiat formicans, niſi præceſſerit vermiculans; quia a pari, nec fiet vermiculans, niſi vndoſo præcedente; & tamen conſtat vermiculantem eſſe ſine vndoſo; ita & formicans poteſt eſſe ſine vermiculante; quando debilis redditur virtus per reſolutionem, vt in malignis febribus, ex malignitate maxima, reſol-

uente

uente vires, fit ab initio formicans, non tamen ipsum præcedit vermiculans.

Caprizātis. Caprizans pulsus, qui in vna pulsatione & eleuatione bis ferit, celeriter in principio mouetur, tarde in medio, vt quiescat, & vltimo celeriter. Caussa huius pulsus, est facultas valida, per viam grauaminis debilis reddita; quæ primum impetum velocem facit, & in medio tarde mouetur, imo quiescit ex onere, ex aliqua plenitudine; vltimo impetu facto celeriter mouetur.

Serrini. Serrini pulsus, qui inæqualis & durus est, caussæ sunt, facultas valida, cum vsu aucto, & duritie instrumenti. Cum ergo sit valda virtus, irritatur ab vsu aucto; & quoniam instrumentum est durum, non potest ipsum æqualiter mouere; ob id nunc ferit sub aliquo digito, sub aliquo non; quia aliquæ partes in altum attolluntur a virtute forti, & vsu aucto; aliquæ vero comprimuntur, & paruæ fiunt per duritiem arteriæ. Sed quare durum redditur instrumentum? Quia neruosæ partes inflammatę sunt, & contractę: ad quarum contractionē per consensum arterię contrahuntur & tenduntur: & hoc accidit præcipue in pleuritide, alijsque membranarum affectibus.

Spasmosi. Spasmosi pulsus caussa, est neruosarum partium contractio seu conuulsio. Etenim propter societatem seu colligantiam neruorum cum arterijs, arteriæ quoque tenduntur; ex eo, quia arteriæ accipiunt fibras a neruis; tum quia ramuli neruorum cum ramulis arteriarum quandam inuicem habent coniunctionem: nam cuilibet arterię supra, vel infra, vel ad latus, adhærent nerui, vt in conuulsionibus & epilepsijs apparet. Hic pulsus magnus, tardus, & vehemēs est, non in excessu.

Vibrati. Vibrati pulsus triplex est caussa: vsus auctus, instrumentum durum, facultas robusta: quæ cum sit robusta conatur vsui satisfacere; ob id conatur distendere arterias; & arteria, cum dura sit, nec dilatetur quantum necessarium est; ob id hic pulsus eleuatur in altum, inde ob duritiem deprimitur, cum nō apte arteria distendi possit, vt in magnis inflammationibus, obstructionibus, in spasmis etiam. At concurrit (vt concaussa) inæquale cordis temperamentum, quod auget vibrationem; non tamen vibrationem efficit; quia, vbi humidior & calidior est pars arterię, tūc mollior & velocior est pulsus; vbi vero frigidior, pulsus erit durior, minor, & tardior.

Palpitantis. Palpitantis pulsus, caussa est, flatuosa cordis & arteriarum repletio, exitum quærens. Et hinc notandum est: quod si cor aliquando a flatu palpitet, non est necessarium etiam arterias palpitare. Quia corde immutato & palpitante, arteriæ non immutantur, imo arterię aliquando palpitant, & cor non palpitat; quia vbi vapor & flatus est, ibi palpitationē excitat: si fuerit tantum in arterijs, in illis palpitationem excitabit; si fuerit in corde, in corde etiam palpitationem excitabit, non in arterijs: at si in vtrisque, & in corde, & in arterijs; & cordi, & arterijs aderit palpitatio, & maxime si arteriæ fuerint molles; quod solet apparere in expergiscentibus.

Trementis. Trementis pulsus non est propria caussa: quia non datur pulsus proprie tremens; cum tremor sit cum voluntate. At si arterijs aliqualis tremor insit: illud non est ratione sui, quia non sunt voluntarij motus instrumenta. Inest autem & illis tremor, ratione neruorum affectorum, communicantium arterijs, vt apparet in febribus malignis, in quibus tremor excitatur a vapore mordaci.

Hectici. Hectici pulsus caussa, est læsio aliqua fixa in partibus solidis exsistens, vt virtus debilitetur, vt est marasmus, pulmonis vlcus, empyema, ob id semper sui similis efficitur pulsus, inæqualitatem obseruans.

Strepentis. Strepentis pulsus caussæ, sunt durities arteriæ, facultas valida, & spatium arteriæ aere plenum: ob id sit strepitus, & sonus, hæc enim requiruntur ad sonum faciendum, vt apparet in tympano, necessaria enim est virtus fortis percutientis; necessaria est durities instrumenti percussi, necessarius est aer inclusus, vt est in tympano, pro receptione soni.

CAPVT XX.

De caussis pulsuum cum rhythmo & sine rhythmo.

RHytmus nihil aliud est, nisi comparatio & proportio temporis dilatationis ad tempus constrictionis: quæ proportio est vel in celeritate, vel in tarditate dilatationis & constrictionis. Pulsus autem rhythmicus duplex est: quidam par & æqualis: quidam vero impar & inæqualis.

Caussæ pulsus rhythmici pāris. Rhytmicus par seu æqualis, reperitur in corporibus temperatis, in quibus celeritas & tarditas in dilatatione & constrictione sunt eiusdem conditionis & æqualitatis, nempe moderatæ, & naturales; quia æqualitas est refrigerationis, & æqualitas transmissionis vaporum. Et quia in corporibus temperatis moderatus est calor; moderata eget dilatatione: & quia moderata est generatio vaporum: ob id constrictio, qua expelluntur vapores, est moderata.

Tum imparis. Rhythmicus impar & inæqualis, obseruat imparem illam proportionem & æqualitatem. Et hoc accidit in corporibus intemperatis, naturaliter, & præter naturam: nam contingit, vt dilatatio sit magis celer, quam constrictio, vel e contra, vel vt alijs modis varientur: quemadmodum in tractatu de differentijs dictum est. Quod si dilatatio magis celer sit, quam constrictio, caussa est maior necessitas euentandi, id est, maior caliditas, quam necessitas expellendi fuligines & vapores adustos, vt in ephemera febre videtur. Si vero magis celer sit constrictio, quam dilatatio: caussa est maior copia vaporum expellendorum, excitantium facultatem ad expellendum, vt in febribus putridis apparet. Si tandem par ratio sit dilatationis & constrictionis, in excessu tamen erit, id est, ex aucto calore, & multiplicatis vaporibus: & fiet tunc pulsus rhythmicus immoderatus in celeritate dilatationis & constrictionis.

Arythmorū pulsuum caussæ. Pulsus non exacte proportionatus: siquidem obseruet proportionem ætatis propinquæ, vt pueritiæ cum Iuuentute, dicitur pararythmus: & huius caussa est, variatio parua caussarum primariarum seu synecticarum. Si vero obseruet proportionem distātis ætatis, vt pueritiæ cū senectute, dicitur heterorythmus: & hic iniquus vitium arguit, seu maius, in caussis primarijs. Si tandem nullam proportionem seruet pulsus, idest, non habeat proportionem cum aliqua ætate, dicitur ecrythmus: & hic maximum vitium in caussis primarijs arguit.

CAPVT XXI.

De caußis secundarijs naturalibus, pulsum alterantibus & mutantibus, quæ sunt, sexus, ætates, & temperamenta.

CAussæ pulsus secundariæ, alterantes, & non generantes pulsum, erant res non naturales, naturales, & præter naturam. Quoad naturales; hæ petuntur a sexu, ætate, & temperamento.

Sexus qualiter pulsum immutet.

Virorū pulsus maior & vehementior quam mulierum. PVlsus sexus, vel est Virorum, vel Mulierum. Virorum pulsus semper est maior & vehementior, & moderatior: mulierum vero pulsus celer & creber, cæteris paribus, idest, dummodo in omnibus requisitis obseruetur paritas: verbi gratia, mulier operetur vt mulier, sedendo, & quiescendo; vir operetur vt vir, laborando; non e contra: secundo, sint in eadem

dem regione nati, vel habitãtes, tertio, sint eiusdem ætatis, quarto, sint eiusdem temperamenti, verbi gratia, sanguinei, pituitosi, vel melancholici.

Caussa.

Sed quæ est caussa, quod vehementiores & maiores sint pulsus virorum, quam mulierum? Caussa equidem est, quia vir calidior & robustior est muliere. Secundo, quia vir membra & arterias ampliores habet, vt clarior & liberior fiat motus, imo maior fiat eleuatio arteriæ: in fœminis vero, quia angusta spatia arteriarum habent, pituita & adipe occupata, non potest fieri hæc eleuatio. Tertio, quia viri, laboribus dediti cum sint, calorem semper audent, mulieres in otio degunt. Quarto, quia viri habent arterias vacuas a superfluitatibus, mulieres non; imo præ abundantia excrementi, & quia corpus magis densum habent; naturalem habent expurgationem singulo quoque mense. Ob id, cum fœminæ habeant appositas caussas cum viris, non possunt habere pulsus magnos, & vehementes, vt viri, sed minores. Cum autem minoribus pulsibus vsui satisfacere non possint, ob id supplet celeritas illum defectum, & crebritas; vnde pulsus mulierum apparet celer & creber.

De pulsibus ætatum.

Pulsus puerorum.

PVerorum pulsus magni sunt, mediocriter vehementes, celerrimi, creberrimi. Ad edendum enim pulsum magnum tria sunt necessaria; vsus auctus, instrumentum molle, & facultas robusta: quæ tria in pueris inueniuntur, ob id pulsus fiunt magni. Sunt tamen simul celerrimi, & creberrimi: quia non sufficit illa magnitudo, & eleuatio arteriæ, ad refrigerandum: quia ipsorum arteria est parua; ob id parum dilatatur, cõpensant itaque magnitudinem celeritate, & crebritate. In vehementia autem sunt moderati, quia, etsi radicaliter virtus sit vehementissima; tamen quoniam calor obrutus est multo humido; ob id eius est opus moderatum, hinc est, quod pulsus moderati, non vehementes sint.

Senum.

Senum pulsus sunt parui: languidi, tardissimi, & rarissimi a contrariis caussis: quia debilis est calor: ob id vsus diminutus, facultas imbecilla, & instrumẽtum durum. At dicetis: senum pulsus magni sunt, ex magnitudine arteriæ. Dico: quod, quamuis appareant magni ex magnitudine arteriæ, non tamen dicendi sunt proprie magni: quia non habent magnam distensionem, quæ est ex vehementi & forti facultate.

Iuuenum.

Iuuenum pulsus sunt maximi, vehementes, & celeres: quia robusta est facultas, & vsus auctus, vigente calore innato magis actuato, imo abundant in calore acquisititio.

Aetatis consistentis.

Mædiæ ętatis, seu consistentis pulsus medij sunt, quatenus vel accedunt ad iuuentutem, vel ad senectutem; ob id habent pulsum similem ætati vicinæ.

De pulsibus temperamentorum.

Pulsus temperamenti calidi.

PVlsus temperamentorum, pro varietate eorum varij quoque sunt. Calidum enim temperamentum maiores, & celeriores, & crebriores habet pulsus: quia vsus est auctus: & vsui aucto familiares magis sunt magnus, celer, & creber: ob id idem pulsus temperamentum calidum sequuntur. Non tamen habet hoc temperamentum necessario pulsus vehementes: quia immoderata caliditas deijcit seu debilitat virtutem.

Frigidi.

Temperamenti frigidi pulsus, contrarij sunt pulsibus temperamenti calidi.

Sicci.

Temperamenta humida & sicca, facultatem, & instrumentum variant: licet vsum non immutent; ideo siccum temperamentum pulsum maiorem, durum, & rarum, paulo vehementiorem facit, vti maxime in corporibus gracilibus naturaliter, non præter naturam, apparet: præter naturam enim corpora gracilia sunt ex inedia, vel morbo aliquo facta; quæ non habent pulsus maiores: sed corpora gracilia naturaliter maiorem habent pulsum, quia spatia sunt lata, per quæ arteria mouetur, & calor est multus: inde videmus in gracilibus pulsus maiores.

Humidi.

Humida temperamenta contrarias habent caussas: ergo & pulsus.

CAPVT XXII.

De caussis secundarijs non naturalibus, & præter naturam, pulsum mutantibus.

Mutatio pulsus a rebus non naturalib. & præter naturam.

DE pulsibus a rebus non naturalibus petitis, ab aere, anni tempore, regione, cibo & potu, inanitione & repletione, motu & quiete, somno & vigilia, & animi accidentibus: non tractabimus: cum facillimas caussas habeant, & cunctis sint manifestæ. Neque immorandum est, in recensendis caussis rerum præternaturalium; quia perspicuæ erunt versantibus per omnes morbos, per caussas morbi, & symptomata morbi: & commodius de ipsis in tractatibus particularibus fiet mentio.

CAPVT XXIII.

De præsagijs simplicium & primorum pulsuum.

Dignitas huius partis Prognosticæ.

INter quatuor partes huius tractatus, honoratissima, & medicis valde necessaria est hæc tractatio, quæ de præsagijs expulsibus pertractat, ob idque Prognostica dicitur: præsagire enim docet presentia, præterita, & futura, vt primo Prognost. secundo docetur. Et hinc consilio, vt omni studio medici omnes hanc conentur adipisci: quia hæc est inter cæteras honoratissima: & nobilitate, dignitate, ac præstantia: alias tres iam propositas excellit, & medicum diuinum facit.

Quid ex pulsib. presagire liceat.

Notandum vero ex Galeno, libris de præsag. ex puls. quod per pulsum duo præsagire possimus: vel caussas immediatas differentiarum, simulque & vtilitatem, & damnum, quod apportant singulæ caussæ: vel præsagire possumus, morbum futurum, aliquid prædicere, vel præsens exacte perpendere, & alicuius loci affecti cognitionem euidentem habere: primum igitur docere nitemur, nempe quid præsagiant genera pulsuum, quas caussæ ipsorum vtilitates, & quæ damna apportent.

Incipiamus ergo a magno & paruo pulsu. Quos vt cognoscamus, & præsagiamus, semper pulsum comparare tenemur cum pulsu optime temperato, nẽpe sanorum, qui mediocris est, vt præsagire possimus, quantum accedat, vel recedat a naturali statu, & optime temperato, in magnitudine & paruitate, vt conijciamus, quod malum, quod bonum, quod damnum, quę vtilitas futura sit; an salus, an mors.

Pulsus magnus quid significet.

Magnus ergo pulsus præsagit facultatem robustam, instrumentum molle, & vsum auctum, seu vrgentem, vel omnes simul has caussas; vel vnam tantum illarum caussarum: siue tantum sit facultas, siue instrumentum tantum, siue sit vsus tantum. Quod ita distinguere poterimus: nã si pulsus erit magnus, & vehemens; a facultate erit illa magnitudo, si magnus, & mollis; ab instrumento molli erit illa magnitudo: si vero careat vehementia, & mollitie; erit magnus ab vsu aucto. Vnde notandum, quod non solum ex vsu aucto possit pulsus magnus excitari; sed ab eo in excessu aucto, concurrente vel instrumento, vel virtute, atque ita vsus in excessu hujusmodi pulsum facere potest, concurrente, (vt dictum est) virtute moderata, vel instrumento moderato. Præter

hæc

hæc, vt quid certi præsagiamus ex pulsu magno & paruo, semper recurrendum est ad caussas naturales & præter naturam: ad naturalem, nempe ad sexum, ætatem & temperamentum. Vt si vir sit vel iuuenis, temperamenti calidi: & pulsus magnus erit, & caussa illius magnitudinis erit naturalis. Quod si magnus fuerit sine his caussis naturalibus, recurrẽdum est ad caussas præter naturam: nempe ad vsum plus iusto auctum, vel ad generationem spirituum, qui resoluti sint, vnde in præter naturam dispositis, expulsu magno præsagire possumus calorem maximum, vel generationem spirituum, ex defectu ipsorum præcedente. Quæ ita cognoscemus: nam si ex vsu aucto proueniat illa magnitudo pręter naturam; cognoscemus ex calore totius corporis, ex siti, exque signis alijs. Quod si præcesserit aliqua caussa resoluens spiritus, vt frequens syncope, & cutis non sit calida, tunc illa magnitudo, quæ apparet, est pro generatione spirituum.

Sed aduertendum, quod interdum pulsus apparet magnus magnitudine impropria & fictitia, non tamen est magnus a facultate forti, neque ab instrumento molli, neque ab vsu aucto; sed a magnitudine arteriæ; vt in gracilibus corporibus, vt in senibus solet apparere.

Paruus qd indicet.

Per pulsum paruum, præsagire possumus facultatem debilem, instrumentum durum, & diminutum vsum. Etenim facultas debilis non potest distendere, & magnificare arteriam; instrumentum durum non potest distendi; ob id redditur pulsus paruus: vsus etiam diminutus reddit pulsum paruum, quia non cogit. Ex omnibus ergo his, vel ab aliqua harum caussarum, pulsus paruus pendet. At cognoscemus, a qua nam caussa fiat pulsus paruus. Etenim si paruus sit & languidus, erit a facultate debili, si paruus & durus, ab instrumento, si non adsit durities, nec languor, erit ab vsu diminuto. Quamuis etiam a naturali statu arteriæ prouenire possit paruitas: quando enim arteria est exilis, paruus sit motus oportet. In ægris tamen paruus pulsus semper a debilitate facultatis prouenit. At erit semper paruus, & creber: siue hæc debilitas sit ex debili calore, siue sit ob penuriam spirituum. Quod si fuerit paruus ex debilitate caloris, cognoscemus ex frigiditate corporis, ex colore subalbido, & ceteris huiusmodi signis. Si autem præcesserint subitæ & maximæ euacuationes, vigiliæ, labores; tunc ex resolutione spirituum paruitas erit.

Hinc quoque aduertendum, an paruitas propria & vera sit, an non vera & fictitia: nam in carnosis corporibus pulsus paruus repræsentatur, & tamen non est vere paruus.

Celer quid denotet.

Celer pulsus a triplici pendet caussa: ob id tria præsagit, facultatem validam: instrumentum obediens, & vsum auctum: fit enim vel ab omnibus, vel a duabus, vel ab vna istarum caussarum. Vnde si celer & vehemens fuerit pulsus, a facultate forti dependet: si celer & mollis, ab instrumento obediente. At ab vsu solo non fit celeritas; sed simul cum facultate, & instrumento. Quod si natura magnitudine posset satisfacere vsui aucto, non egeret celeritate. Verũ quia nõ potest: ideo insurgit celeritas, ad explendum defectum magnitudinis: & si non possit celeritas, ad defectum ipsius insurgit crebritas. Hinc sanis pulsus celer semper est cum magnitudine: nunquã autem paruus & celer: quod si aliquando paruus & celer appareat, id contingit ab aliqua caussa præter naturam, videlicet, vel animi labore, vel ab alio huiusmodi, vires etiam resoluente, & augente vsum.

Tardus.

Ex tardo præsagiendum, languidam esse facultatem, instrumentum durum, & vsum diminutum.

Creber.

Pulsus creber arguit vsum auctum, facultatem languidam, & instrumentum durum. Quod si Vsus solus sit auctus, cognoscetis ex eo, quod facultas non sit languida, neque instrumentum durum, nihilominus creber est. Verum, pulsum hunc crebrum semper præcedit magnitudo, & celeritas. Vnde in sanis ostendit immoderatum vsum calidorum, vel vini, vel ciborum, vel medicamentorum calidorum: in ęgris vero vsum auctum, ab ingẽte caliditate arguit. Quod si pulsus sit creber & durus; a duritie arteriæ proficiscitur. Si creber & debilis; caussa est debilitas facultatis, quod nequeat dilatare, quantum est necessarium; ob id crebritat.

Rarus.

Raritas vero pulsus prędicit robustam facultatẽ, instrumentum molle: & vsum diminutum. Et enim a facultate robusta distenditur arteria, quantum vsus exigit. Ab instrumento molli fit aliquando raritas. Nam si facultas sit mediocris, (quia arteria est mollis, & motui non resistit,) ideo ipsam distendit, quantum vsui est necessarium, & pulsus est rarus: quia celeritate, crebritateque non eget. Vsus tamen diminutus facit raritatẽ, & in sanis corporibus non arguit malum. At in ægris raritas ab vsu imminuto est valde periculosa & lethalis: & hoc, quando ex propria raritate & naturali, in maiorem transit, vt experimur in quibusdam febribus pestilentialibus, tertio de præsagitione ex puls. cap. 5. lib. 2. de pręsag. a puls. cap. 4. Et hinc accidit, vt plurimi subito moriantur, & aliquando moriantur vigilantes, vti quando cor calidum est, & humores frigidi: aliquando moriantur dormientes, quando cor frigidum, & humores calidi. Cognoscitur tamen hoc: nam si intemperies fuerit frigida; pulsus est summe languidus, & paruus; raritas tamen est naturalis: At si cor calidum, contenta frigida sint; pulsus erit summe rarus, non tamen ita languidus, seu mediocriter valida est facultas.

Num pulsus creber, an rarus, in febribus sit melior.

Hic dubitant Doctores, qui pulsus in febribus melior sit, an creber, an rarus. Respondetur ex Galeno, quod in febribus meliores sint crebri raris, & ratio est: quia fiunt crebri ab vsu aucto, concomitante etiam facultate valida, secundum magis & minus. Raritas autem in ægris, fit a facultate debili, duritie arteriæ, & vsu diminuto, ob id semper peior est.

Vehemens.

Pulsus vehemenus arguit robur facultatis, & quo vehementior, eo melior: dummodo non excedat limites naturales, quia tunc non præcedit robur facultatis, sed irritationem potius naturæ.

Languidus.

Languidus semper arguit debilitatem facultatis: & quo languidior est, eo maiorem virium lapsum, defectum, & extinctionem denotat: siue debilitas sit ex euacuatione, labore, animi passionibus immodicis: siue sit ex compressione, & aggrauatione humorum; siue sit per irritationem ab humore aliquo maligno.

Mollis.

Mollis pulsus prædicit arteriæ humiditatem, & mollitiem naturalem in his qui vtuntur immodico potu, uel cibis humectantibus, vel balneo, vel otio. In statu vero præter naturam si pulsus fuerit mollis, arguit humidum corporis habitum, vt in hydrope: arguit somnum profundũ: arguit peripneumoniam, arguit apostemata phlegmatica, & similia, quæ arterias humectare possunt.

Durus.

Durus vero pulsus tria prædicere potest: primo de diff. feb. cap. 6. vel siccitatem corporis, & arteriarum, factam a febre; vel arguit congelationem a frigore; vel tensionem neruorum, seu partium neruosarum, quomodocunque hæc fiat siue per repletionem in spasmo, siue per inflammationem, vt in pleuritide, & alijs huiusmodi affectibus.

CAPVT XXIIII.

De prognosticis pulsuum ordinatorum & inordinatorũ.

PVlsus in relatione seu respectu est triplex: vel enim respectum ad ordinem habet, & dicitur ordinatus, ac inordinatus: vel ad naturam, & dicitur æqualis,

æqualis, ac inæqualis; cũ rhythmo, & sine rhythmo. Primum igitur de ordinato & inordinato quid præsagiendum sit, videamus.

Ordinati & inordinati pulsus præsagium.

Ordinatus ergo, vel consideratur in statu naturali, vel præter naturam. Si in statu naturali consideretur: semper arguit bonũ, id est, æqualitatem, & permanentiam caussarum naturalium, pulsuum efficientium, in eodem statu. Inordinatus, arguit caussam aliquam non naturalem.

In morbis ordinatus pulsus melior est inordinato: contra nonnullos.

Quod si ordo pulsus consideretur in morbis: dicitur ex Gal. 2. de causs. puls. c. 14. quod ordinatus minus malus sit, quam inordinatus, quia ordo significat naturæ præualentiam; ergo ordinatus præternaturam indicabit naturæ æqualitatem; seu caussarum æqualitatem, naturam imitantium.

At Struthius, & alij moderniores, & Mercatus, dicunt, quod ordinatus in affectibus præter naturam peior sit inordinato: quod ordinatus arguat caussæ præter naturam firmitatem, & æqualitatem, quæ ægre superari possit, vt quarto aph. 30. dixerit Hippocrates: quæcunque febres eadem hora occupant, difficile iudicium habent, id est, longum, quia caussam arguunt fixam. Præterea dolores colici, determinato & ordinato tempore inuadentes, deteriores sunt inordinatis. Sic pulsus, qui paruus est, verbi gratia, & ordinatus, est magis malus, quam inordinatus, id est, qui modo paruus, modo magnus est. Nos tamen statuimus, quod aliud sit, præsagire longitudinem & breuitatem morborum; & aliud, præsagire salutem & mortem, vt 3. prognos. 39. Ordinatio enim in præter naturam affectibus, etsi arguat lõgitudinem morbi, (quia arguit æqualitatem, & firmitatem caussæ,) tamen non arguit mortem, vt inde dicatur peior inordinatione. Ideo ex ordinatione indicatur salus, quantum est ratione sui: quia ordinatio est a natura, regulante caussas præter naturam, 3. de crisibus decimo. Natura regulans & ordinata est, quæ regulate & ordinate procedit. Inordinatio vero neque indicat salutem, vel mortem: quia materia est mobilis, & fluxibilis: ob id non sumitur indicium salutis, aut mortis; quamuis sumatur indicium longitudinis & breuitatis.

CAPVT XXV.

De præsagijs pulsuum singulariter inæqualium.

Aequalis & inæqualis, quid denotent.

PVlsus æqualis in sanis corporibus semper bonum arguit, nempe sanitatem: inæqualis vero non perfectam sanitatem. In ægris æqualis semper arguit malum fixum, nempe materiam, seu dispositionem, vt in pulsu hectico apparet, vbi obseruatur æqualitas, quamuis pulsus in se sit inæqualis: inæqualis arguit malum. Et quoniam inæqualitas est duplex, singularis, & collectiua, singularis rursus duplex, in vna parte arteriæ, & in pluribus partibus arteriæ: omnes hæ inæquales malum præsagiunt.

Inæqualitas singularis magis periculosa, quã systematica.

Veruntamen singularis inæqualitas, siue in vna parte arteriæ, siue in pluribus, grauior & magis periculosa est, quam sit inæqualitas collectiua: quia grauior est caussa, quæ vnicam pulsationem vitiat, quam quæ aliquas pulsationes vitiat, & non omnes. Vnde Galenus, secundo de præsag. ex puls. 4. inquit, intermittens in vno pulsu deterior est intermittente in pluribus pulsationibus, dummodo sint cum paritate caussæ, id est, si ambæ intermissiones a languida pendeant facultate. Etenim si intermissio fiat in vnica pulsatione a vitio instrumenti, non semper est periculosa: quia & aliquando salubris, vt in pulsu caprizante experimur, qui de genere intermittentis est.

Pulsus igitur ex inæqualitate singulari prodeuntes, (nempe intermittens in vna pulsatione, impar citatus, atque dicrotus) omnes mali & perniciosi in se sunt; & quidem peiores, quam collectiue inæquales: maxime si vitio facultatis facti sunt inæquales: denotant enim aut facultatem extreme debilem, aut vehementer obsessum instrumentum.

Intermittentis vno ictu præsagium.

Semper tamen, vt certum fiat ex his præsagium: considerãda est morbi magnitudo, & caussæ efficacia. Sic intermittens in vno pulsu, malum prædicit, & quidem magis, si a lãguida facultate pendeat. Quod si motus sequens primum motum celerior fuerit & vehementior; bonum est: nam significat naturam esse euasuram: at si fuerit æqualis, vel minor, significat malum. Præterea in hac intermissione considerandum est quietis tempus: quo enim longius id est, eo malum deterius; quo breuius tempus quietis, eo minus malum.

Imparis citati.

Impar citatus minoris est discriminis, & diutius perferri potest ab ægrotantibus, quam vno ictu intermittens: minus enim imbecillem arguit facultatem: cum fiat a facultate sane debili, sed aggrauata, ideoque tamen nitente expellere id, quod sibi est molestum.

Dicroti.

Dicrotus seu bis feriens perniciem quoque minatur: significat enim facultatem ita vitiatam, vt in medio cursu cogatur retrahi, & motum efficere contrarium, præterea etiam caussam apprime infensam denotat, vtpote humores impuros, malignos, & putridos, vel vapores fuliginosos ex illis humoribus suscitatos, qui a facultate, iam debili exsistente, vinci nequeunt.

Myurorũ.

Myuri etiam singulares ex inæqualitate singulari oriuntur: qui designant virtutis imbecillitatem, seu resolutionem, & præterea corporis gracilitatem simul ostendunt.

CAPVT XXVI.

Quid pulsus systematice inæquales indicent.

Pulsus inæquales collectiue.

INæqualitas collectiua vel fit æqualiter, vel inæqualiter. Si fiat æqualiter: ab hac oriuntur pulsus inæquales quidem, sed ęqualiter, vt sunt myurus collectiuus tum deficiens, tum reciprocus, & nonnulli nomine carentes. Si fiat inæqualiter, ab hac prodeũt pulsus systematici inæqualiter inæquales: qui scilicet inter pulsationes plurimas non eandem seruant distantiam; & inæqualem etiam præ se ferunt inæqualitatem, in vna, vel altera pulsuum qualitate; magnitudine videlicet aut paruitate, celeritate aut tarditate, crebritate aut raritate, & similibus. Tales sunt anonymi quidam, & præsertim intermittens in pluribus pulsationibus, intercurrens, & deficiens.

Systematice inęqualis pulsus semper malus; maxime æqualiter inęqualis.

Porro collectitia hæc inæqualitas semper mala est, siue æqualiter, siue inæqualiter sit facta: arguit enim vitium vel instrumẽti, vel facultatis, vel vtriusque simul. Verum deterior est inæqualitas æqualiter facta, quam inæqualitas inæqualiter facta. Quæ enim fit inæqualiter, arguit instrumenti seu arteriæ ineptitudinem ac impedimentum: at quæ fit æqualiter, arguit facultatis defectum, qui semper deterior est instrumenti defectu.

Inæqualis pulsus ob arteriæ vitiũ.

Instrumenti seu arteriæ vitia sunt, obstructio, adstrictio seu compressio, & repletio. Quod si ergo hæc vitia maxima seu valde insignia fuerint, maximum periculum minantur: si autem parua fuerint, minus periculum significant.

Arteriæ vitium num euidens, an obscurum.

Sed quomodo cognoscam, quando ineptitudo instrumenti, nempe obstructio & plenitudo, sit maxima? Cognoscetur ex eo: si inæqualitas, facta ab his caussis, sit valde perspicua, seu valde sensibilis, & fre-

quenter facta; arguit maximum impedimentum, nempe maximam obstructionem & plenitudinem; ob id maximum imminet periculum: Si vero inæqualitas non sit ita clara, imo dubia, & quasi insensibilis,& rato fiat; arguit hoc impedimentum non ita magnum ex obstructione vel plenitudine, vel compressione.

Locus vitij arteriæ.

Ratione loci ita possumus præsagire; impedimentum hoc vel est in instrumentis prementibus arterias, aut in arterijs, vel in tunicis arteriarum, (imbibiti videlicet & inhærentes humores,) vel in osculis cordis. Si in venis & arterijs fuerit impedimentum: minatur periculum non maximum. Si vero in tunicis: maius periculum. Si in oscillis cordis, maximum periculum. Quæ cognoscere possumus ex eo; quia si inæqualitas est haud frequens; arguit esse in venis, vel arterijs: si est frequens, & pluries facta; arguit maximam adesse plenitudinem & obstructionē, in tunicis hærentem; quod si cum inæqualitate adsit syncope; impedimentum, idest, plenitudo vel obstructio erit in oscillis cordis; & hæc inæqualitas arguit mortem.

Qualitates caussarũ uitij arteriæ.

Insuper considerandæ sunt qualitates humorum excitantium obstructionem vel plenitudinem. Etenim si sint humores multi, & maxime sanguinei, qui faciunt inæqualitatem, hæc inæqualitas erit omnium leuissima, vt non arguat periculum: si tamen cito succurramus: potest enim hæc plenitudo statim auferri, nempe venæ sectione. Et hoc cognoscetis ex signis redundantis sanguinis. Quod si inæqualitas fiat ab alijs humoribus a sanguine; erit periculosa; poterit tamen auferri purgatione, quamuis non ita facile, vt prima. Si inæqualitas fiat a vitiosis & grossis humoribus; hæc periculosissima: quia humores sunt rebelles, & egent adeo longa incisione, vt interim fortasse suffocare ipsam virtutem possint.

Pulsus facultatis uitio inæqualis.

Facultas etiam nonnunquam vitiatur, vt inæqualitas systematica inde exsurgat. Fit autem hoc, si vel oneretur multitudine: vel distrahatur inæquali cordis intemperie; vel irritetur a maligna humori qualitate, aut eiusdem mordacitate.

1 Inæqualitas orta a facultate grauata, non semper malum portendit. Nam si inæqualis pulsus simul fuerit vehemens & validus, tunc significat naturam pugnantem cum caussa grauante ipsam. Quod si fuerit inæqualis & languidus, seu magis languidus, quã vehemens, magis tardus, quam celer, magis rarus, quam creber; tunc malum exspectandum est: est enim signum facultatis debilis, superatæ a caussa: Consideranda tamen simul alia signa, nempe vrinæ, & alia symptomata; quia nunquam est fidendum vni signo, sed pluribus, 3. prognost. 37.

2 Pulsus inæqualitas proueniens a facultate distracta, est periculosissima; quia arguit intemperiem inæqualem cordis: & vix curari potest. Etenim si cures partem calidam cordis, auges frigidam; si frigidam, calidam auges: adeo, vt semper malum stet in augmento.

3 Tandem inæqualitas producta a facultate irritata, est signum malum, secundum magis & minus; Nam si a venenositate irritetur, maximum malum arguit; imo est mortale signum, vt in febribus quibusdam malignis obseruatur. Quod si non a venenositate, sed a mordacitate: non erit ita periculosa inæqualitas.

Facultas simpliciter debilis, non facit pulsus collectiue inæqualis.

Et hic notandum quod non possit fieri inæqualitas hæc collectiua a virtute simpliciter seu essentialiter debili; verbi gratia, ratione alicuius maximæ vacuationis: quia tunc facultas hæc esset æqualiter debilis, & faceret pulsus paruos, ac languidos. Quod sane docuit Galenus, secundo de præsag. ex puls. capite quarto, inquiens: cum debilitata duntaxat est facultas cordis, non degrauatur tamen ab humoribus; hic omnino pulsus parui sunt & languidi, ex facultatis imbecillitate: nulla vero illis adest inæqualitas, nisi quando corpus cordis inæquali intemperie detinetur. Verum nos de hac inæquali cordis intemperie nuper diximus.

Illud autem denuo addamus: quod inæqualitates, quæ fieri dicuntur ex duplici intemperie, communes quidem videntur & alijs affectibus. Vnde qui huius classis anonymi pulsus vocantur; modo ab onerata facultate, modo a vitiato fiunt instrumento. Quare, & in horum caussis inueniendis, vt certum ex his fiat præsagium, omni diligentia vti debemus.

Myuri collectiui præsagia.

Myurus collectiuus facultatis imbecillitatem seu resolutionem denotat. Hic deficiens est, vel reciprocus. Deficiens, maiorem prænuntiat imbecillitatem, vt tandem ad immobilitatem perueniat facultas, dum magis magisque corde secedit. Reciprocus, non ita est perniciosus; & minus quam intermittēs: & minus adhuc, quam deficiens alterius classis, qui omnium est periculosissimus: languidam tamen, & ipse facultatem significat; sed quæ, etsi plurimum sit aggrauata, iterum tamen ad arteriæ eleuationem, vel maiorem, vel saltem æqualem insurgit: siue id propria ratione, seu ab intemperie; vel caussa instrumenti contingat.

Intermittēs in pluribus pulsationib. quid præsagiat.

Intermittens in pluribus pulsationibus propter sui raritatem exstat inæqualis: &, quia inter plures pulsationes ei vna aut altera deest pulsatio, aut duo, vel tres; vnde rarior quam par sit efficitur, intermittentis ob id nomen est adeptus. Hic, cum fiat a facultate non ita debili, aut aggrauata, vt fit intermittens in vna pulsatione; merito non ita prauus censetur. Non enim (teste Galeno 2. de præsag. ex puls. cap. 4.) ita incommoda est inæqualitas, quæ in aceruo consistit, quam quæ vnius pulsus inæqualitas est: In hac etenim, quæ fit in pluribus, obseruatur facultas non ita resolui, aut opprimi, quemadmodum in ea, quæ fit vnica pulsatione: nam hæc per plures pulsus non intermittat: & propterea facultatis aut instrumenti minus vitium arguit: & ideo minus etiam periculi portendit. Imminuitur periculum, dum huiuscemodi pulsus vitio præsertim fiunt instrumenti: tũc enim minus languidi ac parui sunt, nisi noxa sit in osculis cordis. Languidi tamen ac parui omnes quidem fiũt ab imbecilla facultate; atque tunc, qui non habent tempora excedentia intermissionem vnius pulsus, nō ita sunt periculosi; periculosiores euadunt, qui diutius quiescunt: & qui duorum pulsuum tempora intermittendo pertranseunt, perniciosissimi fiunt, vt ab his vix quisquam liber euadat.

Senes tamen, atque pueri, non adeo intermittentibus pulsibus succumbunt; sicuti e contra ex iuuenibus nullus (quod etiam attestatur Gal. 2. de præsag. ex puls. 4.) euadere obseruatur: nisi forte qui sui natura huiusmodi habeat. Huius autem ratio desumitur ex Hippoc. 2. aphor. 34. quandoquidem in morbis minus periclitantur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori, magis congruit morbus, quã quibus in multo istorum conuenit. At senibus, & pueris, ex facili ac leui occasione contingit in actionibus mutatio: non ita porro iuuenibus; quare in his maximum naturæ excessum patiuntur iuuenes, & ob id magis periclitantur, quam senes, & pueri.

Intercurrens.

Intercurrens est ille, quando loco quietis fit alius ictus, vt uideatur alius pulsus. Hic est bonus, & securus: quia arguit facultatem validam, aggrauatam, pugnantem cum caussa morbi, eamq; non esse pigram ad pugnandum; vnde victoriam & salutem per crisin futuram prædicit talis pulsus.

Deficiens.

Deficiens porro est, quãdo motu destituitur arteria secundũ sensum. Et hic est valde periculosus; imo periculosior intermittente; quia addit aliud intermittentem. Etenim intermittens est, qui deficit, &

inæqua-

inæqualis est ob raritatem deficiens deficit, & inæqualis est ob paruitatem; semper autem paruitas deterior est raritate.

CAP. XXVII.

De præsagijs ex pulsibus cum rhythmo, & sine rhythmo.

Rhythmici & sine rhythmo præsagium.

PVlsus cum rhythmo est, quando, verbi gratia, celeritas dilatationis est æqualis celeritati contractionis, vel tarditas dilatationis tarditati cōstrictionis. Et tūc ille pulsus arguit corpus sanū & temperatum in suo genere. Si autem contractio est dilatatione velocior, vel e contra: fit pulsus, sine rhythmoqui, si in sanis corporibus reperiatur; ætatis, vel sexus, vel temperaturarum, vel animi passionum est indicium.

Sed vt melius rem hanc declaremus, notandum, quod duplex sit calor in nobis: quidam naturalis, quidam præter naturam. Naturalis, quia est qualitas calida, facit dilationem, attrahendo aerem pro sui refrigatione, pro sui refrigerio. At calor præter naturam, qui fuliginosus vt plurimum est, ultra qualitatem calidam habet etiam fuligines, & vapores: propterea facit contractionem, ad expellendum illos vapores. Et hinc est, quod indiget celeriori & velociori contractione, quam dilatatione. Hinc dico, quod dilatatio celer vult refrigerationē caloris natiui: contractio vero celer vult expulsionem vaporum. Et hinc sequitur, quod in febribus putridis est velocior contractio dilatatione: quia multi vapores adsunt expellendi. Et ita apparet in principijs accessionum. Hic dicitur pulsus rhythmicus impar.

In optime vero sanis maior & velocior est dilatatio contractione: quia non adsunt vapores expellendi; sed tantum qualitas caloris, quæ indiget refrigeratione: ob id, si celer dilatatio, & celer erit cōstrictio, quia calor, agens in humidum, eleuat aliquales vapores: & tunc fit pulsus cum rhythmo. At quando tanta est & maxima imparitas, fiet pulsus sine rhythmo, vt in statu præter naturam: humores etenim crudi egent concoctione a calore: calor vero intendens corrigere, eleuat vapores: quibus eleuatis redditur contractio maior, & plus iusto velocior, vt illos expellat. Vbi vero natura concoxit illos humores rebelles, contractio non est valde celer: sed parum plus quam dilatatio, & tunc est signum, quod humores sunt concocti, & superati a natura. Vnde Galenus (primo ad Glauconem, capitulo secundo) ait; signa coctionis desumi ex pulsibus & vrinis, modo prædicto.

Hac etiam ratione in senibus contractio velocior est dilatatione: quia fuligines a calore debili eleuantur. In iuuenibus vero celerior est dilatatio contractione: quia viget calor, qui eget dilatatione pro refrigerio.

Hinc si pulsus obseruet proportionem propriæ ætatis, arguet temperamentum naturale, & proprium, & bonum. At si obseruet proportionem propinquæ ætatis, malus est. Deterior vero quando seruat proportionem distantis ætatis, quia hi pulsus cum noxa aliqua fiunt maiori, uel minori, vt quanto maior vel minor est recessus; maior, vel minor fit nora.

CAPVT XXVIII.

De præsagijs pulsuum inæqualium compositorum.

Vndosus pulsus, quid annuntiet.

QVoad pulsus inæquales compositos: primo de vndoso agemus; de quo Galenus agit secundo de præsagitione ex pulsibus nono. Hic aliquando bonus, aliquando malus: bonus est in febribus, apparentibus signis coctionis, quamuis enim nimiam redundantem humiditatem denotet; nihilominus arguit sudores criseos in statu morbi, maxime si vehemens sit simul, & altus pulsus. Aliquando est malus, & ostendit morbos humidos, vt febres quotidianas, hycropes, ascitem, & anasarcam, nisi adsit scirrhus, seu inflammatio in visceribus, vel in partibus propinquis arterijs, quæ solent immutare pulsus: ita vt in angina & pleuritide pulsus non sit vndosus. Fit ergo pulsus vndosus a facultate onere pressa, & grauata.

Vermiculās quid significat.

Quoniam vndosus desinit in vermiculantem: ob id malum affert signum vermiculans; significat enim naturam deijci & debilitari. Fit etiam concurrente arteria molli, vt vndosus; sed a virtute imbecilli; e cō tra vndosus a virtute robusta. Obseruatur ergo huiusmodi pulsus vermiculans in his, qui passi sunt immodicas inedias, & euacuationes; & tunc non est ita malus, quando virtus restitui potest vino, & carne, quia defectus est in spiritibus: at quando defectus est in partibus solidis principalibus, ut in phthisi, in empyemate, malum est signum, virtutis enim arguit imbecillitatem, quæ subleuari minime possit.

Formicans quid.

Aliquando vermiculans degenerat in formicantem, & hic pessimus est, & mortem prædicit: quia arguit maximam virtutis imbecillitatem, vt vix recuperari possit: nisi tamen hic pulsus formicans dependeat ab aliquo errore externo, resoluente spiritus: tunc enim emendari potest: quia virtus refici potest carnibus, & vino, roborantibus & regenerantibus spiritus: nam sicuti subito resoluuntur spiritus, ita subito generantur: ob id non est maximi periculi. At hic vnum notandum, quod in febribus acutis non fiat pulsus formicans: quia in formicante lente mouetur arteria; at in acutis celerrime; quia vsus est auctus a caliditate, & tunc potius facit celeres & crebros, præ debilitate.

Caprizans quid.

Caprizans pulsus bonus est, & sine periculo, cum in principio est tardus, & vltimo celer: arguit enim facultatem validam, & futuram victoriam supra morbum, maxime, si vrina fuerit bona, cum bono sedimento, crisin futuram breui tempore prædicit, dummodo secunda motus pars post contractionem non sit imbecillis, tunc etenim significat pugnam dubiam, & facultatem non admodum præualentem.

Serrinus quid.

Serrinus pulsus malum arguit, quarto de caussis pulsuum septimo & octauo, imo mortem aliquando: arguit enim maximam internam inflammationem; adeo vt nisi virtus sit fortis, isti non euadant: siquidem tunc cruda cum sit inflammatio, vires autem debiles; eget tempore, vt concoquatur, at vires languidæ perferre & exspectare coctionem illius nequeunt, vt interim succumbant, & mors sequatur. Si igitur virtus fuerit debilis; certum indicium est mortis, vt in pleuritide apparet, vbi sola spes est in virium robore.

Cōuulsiuus quid.

Conuulsiuus pulsus quandoque bonus, quandoque malus; bonus, quando in principio morbi apparet; quia tunc prouenit a repletione distendente; malus, quando accidit post morbum, post euacuationes, post nimium calorem, & nimiam siccitatem, & tunc lethalis est, vt apparet in singultu, & in spasmo ex inanitione proueniente.

Tremulus quid.

Tremulus semper malus est, imo mortem prædicit; quia tunc arteria conuelli incipit; si enim fiat in febribus, ex musculorum tremore, morbi longitudinem significat; si autem fiat corde & arterijs trementibus, imminentis mortis præludium est; maxime tamen inflammationem cerebri denunciat, cum

arterijs communicantem.

Palpitans quid.

Palpitans pulsus non est omnino periculosus: quia caussam parum persistentem habet, vt est flatus. At aliquando palpitans est ex corde & arterijs; aliquando ex corde tantum: si ex corde & arterijs dependeat, maximam aquositatem in capsula cordis congestam arguit; at si ex corde tantum, vt quando palpitatio non est continua, tunc fit ex vaporibus flatuosis, eleuatis ex ventriculo, vel alijs partibus petentibus cor, & tunc est malum: solet enim accidere in pestilentijs.

Strepens quid.

Strepens arguit arteriæ locum vacuæ, aere plenum, & duritiem arteriæ; & hic reperitur in magnis febribus senum, vel in his, qui forti spasmo corripiuntur, vel in corporibus emaciatis, quæ nutrimento egent.

Hecticus quid.

Hecticus pulsus affectum diuturnum arguit; quod si robur adsit virtutis, possunt euadere alias moriuntur.

Potest tandem pulsus prædicere morbos aliquos, & partes aliquas affectas, videlicet cor, cerebrum, pulmones, thoracem, hepar, ventriculum, &c. Sed de his in morbis particularibus fiet exacta mentio.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

TRACTATVS, DE VRINIS.

CAPVT I.

De ordine tradendorum.

Vtilitas & difficultas huius tractationis.

VROMANTIAE *vtilitatem* dum considero: nihil in re medica hac ipsa vtilius perspicio. Nam, vt testatur Galenus c.4.lib.4.de tuen. valet. ope vrinarũ possunt affectiones venarum & arteriarum cognosci: accedit etiam hoc, vt plura alia omittam, nihil esse, quod magis ad prognosticãdum conferat, quam vrinę cognitio: quandoque enim cõtingit, vt vult Hippocrates, nos ex sola coctione, in vrina perspecta, posse tum citam, tum certam salutem polliceri. Verum sicuti hoc negotium vtile est; ita etiam maxime est *ardu*um: (mihi credite) vt mirum B non sit, si ex plurimis qui de vrinis tractarunt, perpauci fuerint veritatem assecuti. Quid enim assecutus fuerit doctissimus Actuarius, qui omnibus numeris vrinarum tractationem voluit absoluere, vos in progressu huius tractatus cognoscetis.

Ordo doctrinæ de vrinis.

Ad tantum igitur negotium accedentes, vtilitatis vestræ gratia, duo faciemus in hac materia: primo proponemus ordinem, quem in hoc tractatu sumus obseruaturi: deinde, Deo optimo maximo fauente, negotium aggrediemur.

1. Aliorum.

Quantum ad primum attinet: noui, omnes in hac re ita progredi, vt primo de Differentijs vrinarum; secundo de Caussis; tertio de Præsagitione, verba faciant. Quamuis Actuarius materiam de Vrinis quatuor absoluat: primo enim de Differentijs; secundo de signis; tertio de Caussis; quarto de præuidentia agit. Nolo ego hunc ordinem improbare: veruntamen hoc scio, si hoc negotium breuiter & non sine vtilitate explicandum est, oportere nos alio ordine C progredi. Nam dum prius de differentijs loquimur, & deinde ad caussas accedimus: velimus nolimus cogimur differentias repetere. Ad eundem modum, dum loquimur de præuidentia; cogimur easdem differentias repetere. Sed hoc est procedere doctrina valde prolixa.

2. Auctoris.

Quo igitur ordine procedemus? E recte philosophantium sententia, rectum solet esse iudex suimet, & obliqui. Proinde non erit præter rationem, si nos primo de sanorum, deinde de ęgrotantium vrinis lo- A quamur. Quem ordinem etiam insinuare videtur Aetius, vir in re medica non contemnendus: dicit .n. quod quicquid est præter naturam, inueniatur ex naturalibus. Idcirco ab his est ordiendum. Nec exspectetis, vt in hoc tractatu de conditionibus, ad vrinã attinentibus loquamur: veluti; de aere & loco, in quibus reponi debeant vrinæ: & similibus. Ea enim solum proponemus, quæ recondita sunt: non prætermittentes ea, quæ a Galeno proponuntur: qui c.4. lib.4.de tuenda sanitate præcipit, & optimo iure, vt perpendamus consistentiam, colorem, atque contenta in vrinis.

CAPVT II.

Lotij definitio: & quod ipsum sit hepatis excrementum.

SEd qua ratione hæc erunt consideranda? Si certã capere notitiam vrinarum vultis: oportet, vt a veris fundamentis, atque optimis, huius doctrinæ initium sumamus; nimirum a rei essentia, quæ explicanda erit definitione. Definitionem ergo vrinæ tradamus, eamque omni diligentia explicemus.

Sed aduertatis duplicem posse definitionem assignari: vnam quidem breuiorem: alteram vero longiorem.

Breuior hæc est. *Lotium vel vrina est excrementum aquosum iecoris, per colis meatum egressum.*

Definitio breuior vrinæ.

In hac definitione id vnum est aduertendum, ipsam esse traditam per proximum genus, sicut requirit omnis bona definitio, non autem per remotum: verbi gratia; si quis dicat, hominem esse substantiã, vel corpus: hæc non est hominis definitiõ. Quænam ergo sunt proxima genera? Ea sunt, quæ, cum per differentias subdiuiduntur, faciunt nos descendere ad definita, vt si diuidatur animal per rationale & irrationale. Excrementum ergo potest esse, vel Vaporosum, vel Corpulentum. Vaporosum quidem, vt quando exeunt flatus. Corpulentum vero, quando exeunt reliqua. Excrementum autem corpulentum, vel est Solidum, vel Liquidum. Solidum, vt vngues, pili, & huiusmodi alia. Liquidum vero est, vel Humorosum, vel Serosum seu aqueum. Vrina igitur est excrementum serosum, seu aquosum. Vnde Arist. cap. 7. libro 4. meteor. lotium reposuit inter species aquæ.

Neque ego in hac breui definitione proposui renes, quod Fernelius facit: qui dicit, lotium esse ex-

 crementum

crementum serosum, sanguinis vehiculum, renum vi secretum. Supponatis nunc renes nihil prorsus lotio tribuere: vrina enim, vt suo loco audietis, vniuersam suam absolutionem acquirit in iecore, ideo non erat necessaria illa particula, *vi renum, &c.* Quod si distingui debet lotium a sudore: sufficit dicere, excrementum hoc exire per meatum colis.

Definitio longior vrinæ.

Tradamus etiam definitionem lotij prolixam, & clariorem: hoc modo: *Lotium est excrementum iecoris, genitum ex assumpta aquositate, biliosi excrementi nonnihil adepta, & ex alimento coctionem renuente, a sanguificatrice, vt sanguis tum depuretur, tum deuehatur per meatum colis egressum.*

Vrina est excremētum.

Declaro hanc definitionem. Patet, lotium esse *excrementum*, ex Aristotele, cap. 17, lib. 1, de generatione anim. Competit enim quibuslibet excrementis, vt sint alimenti reliquiæ.

Quare explicare oportet reliquas particulas: quarum vi hoc excrementum a reliquis separatur.

Lotium est hepatis excrementū.

Diximus *iecoris*, ex Galen. lib. 5. de vsu partium, 10. vbi dicit, quatuor esse cōstituta instrumenta a natura pro expurgando iecore: lienem scilicet, vesicam felleam & duos renes. Renes autem expurgant iecur a serositate. Hoc colligitur ex Galeno c. 9. lib. 3. de naturalibus facultat. vbi ait, quemadmodum hominum stercus canibus est suauissimū; ita excrementum iecoris renibus est iucundissimum. Quodnam est hoc excrementum? Est excrementum serosum. Vnde non præter rationem Gal. lib. 5. de vsu partc. 5. redarguit Lycum Macedonem tanquam amentem, quod imaginabatur lotium esse excrementum renum: hoc enim nequaquam est dicendum. Imo addit Gal. li. 1. de natur. facul. c. vltimo, non esse credendum, tantā excrementi serosi copiam posse esse excrementum renum, vt partium, quæ nimis sunt exiguæ. Et ob id ibidem dicit, quod, vt vesica fellea bilem attrahit a iecore, ita renes serosum excrementum. Vnde licet bilis attrahatur a vesica fellea e iecore; nō tamen est excrementum vesicæ felleæ. Ita etiam, licet renes attrahant lotium e iecore; non est tamen lotium excrementum renum, sed iecoris. Hoc autem scire non sufficit: oportet enim scire, quid per iecur sit intelligendum. Per iecur ergo intelligimus tum carnem iecoris, tum ipsius venas, idest, venas in eo existentes. Principaliter tamē intelligimus carnem; quia sanguificatio absoluitur in carne iecoris: caro enim primo ad sanguificationem cōcurrit: idcirco vtrumque intelligimus. Vnde Galenus (& hoc scitu per necessariū est præsertim, quia ignoro, an aliquis hactenus hoc cognouerit) lib. 3. de sympt. caussis c. 2. dicit, triplex esse iecoris seu venarum excrementum; scilicet, biliosum, melancholicum, & serosum. Si igitur triplex est venarum excrementum, per venas oportet intelligere venas, quæ sunt in hepate, non autem extra hepar: quia omnibus in confesso est, & bilem, & melancholiam generari in hepate.

Quomodo in qualibet coctione duo excrementa.

Sed occurrit dubitatio: quomodo fieri possit, vt in iecore triplicia excrementa locum habere possint. Nam ex Galeni sententia cap. 3. lib. 3. method. in qualibet coctione duo necessario colliguntur excrementa: quorum vnum tenue est, alterum crassum. Vnde loquens de vlcere, dicit duo colligi excremēta in vlcere: alterum tenue, quod appellat liquorem, alterum crassum, quod vocat sorditiem. Si igitur duo tantum sunt excrementa in qualibet coctione: quomodo tria sunt in venis iecoris? Non dicatis, ita esse intelligendum Galenum, vt voluerit necessario duo tantum esse excrementa: possunt enim esse plura, neque hoc ipse negaret. Nam primum possum dicere, licet sint plura excrementa, horum tamen aliqua posse reduci ad tenuia, aliqua ad crassa; & sic non dicerem falsum. Præterea suspecta redditur curatio vlceris. Nam ratione tenuis excrementi, oritur indicatio siccandi: ratione crassi, indicatio oritur extergendi. Vnde, si posset dari aliud excremētum; suspecta redderetur curatio: quia quis ambigeret, an aliud moliri oporteat. Propterea alio modo diluenda est ambiguitas. Sciendum ergo, cū sermo sit de concoctione, sermonem esse, vel de concoctione alicuius quod & perficitur, & depuratur: vel de cōcoctione alicuius, quod perficitur tātum, nec depuratur. Verbi gratia, si sermo fiat de generatione carnis in vlcere: dum generatur caro, caro & generatur, & depuratur ab excremento tum tenui, tum crasso, at si sermo fiat de sanguine, hic concoquitur in iecore, sed tamen exacte non depuratur in eadem parte, in qua perficitur: sanguis enim in sima iecoris parte per se perficitur, & aliqua ex parte depuratur: depuratur enim a bile, & a melancholia, nō tamen a serositate: nam ab hac depuratur in parte gibba. Et idcirco dicit Gal. cap. 2. lib. 3. de sympt. caussis, quatuor esse concoctiones, quarum prima fit in ventriculo, altera in venis, tertia in singulis partibus, quarta est assimilatio, quæ ex Gal. nihil aliud est, quam nutritio, ad quam aliæ referuntur. Præter igitur nutritionem, voluit Galenus tres esse concoctiones.

Auicennas prima primi, cap. de qualitate generationis humoris, vult quatuor esse concoctiones: primam fieri in ventre, alteram in hepate, tertiam in venis, & quartam in singulo quoquo membro. Vnde plerique volunt, Auicennam dissentire a Galeno. Quod tamen non est. Quantum enim ad primam concoctionem in ventre: patet nullam esse inter ipsos discrepantiam. Nec quo ad secundam. Licet enim dixerit Galenus, secundam concoctionem esse in venis, Auicennas autem in hepate, nulla tamen est discordia: quoniam Galenus per venas intelligit venas existentes in hepate; Auicennas vero intelligit hepar, ad differentiam venarum, quæ sunt extra hepar, & ideo Galenus proponens venas hepatis, intelligit etiam carnem hepatis. Sed difficultas est, quia dicit Auicennas, tertiam cōcoctionem fieri in venis. Quid enim vult ipse per venas? intelligit (vt dicunt aliqui) venas extra iecur existentes. Quod sit verum, patet: quoniam Auicennas, proponens tertiam concoctionem, vult eadem esse excrementa tertiæ & quartæ concoctionis. Et propterea venarum concoctio Auicennæ est potius præparatio quædam ad quartam concoctionem. Quare non est concoctio distincta. Ideo habet eadem excrementa. Quod hoc sit verum, videatis Auicennam, qui vult excrementa tertiæ & quartæ concoctionis esse tenuia, crassaque: tenuia vult esse, quæ insensibiliter transpirant, crassa autē, quæ insensibiliter exeunt; quæ dubio procul nō sunt excrementa tertiæ concoctionis, sed quartæ. Quare nulla est discordia: quia Auicennas tertiam concoctionem non intelligit distinctam concoctionem; sed dispositionem ad quartam. Quare quantum attinet ad secundam concoctionem, in qua prodit lotium, constat hanc ipsam fieri in iecore & venis.

Verum adhuc remanet difficultas: quia triplicia erunt excrementa iecoris & secundæ coctionis. Possem ego dicere, Galenum cap. 3. lib. 3. method. ita esse intelligendum, vt velit, in qualibet coctione duo tantum esse excrementa, quorum vnum sit tenue, alterū vero crassum: & proinde tenue in iecore esse biliosum & serosum; crassum vero esse melancholicū. Sed tamen nolo vt sic respondeatis. Dico ego intelligendum esse Galenū de ea coctione, in qua id, quod coquitur, in eadem parte perficitur, & depuratur; veluti apparet in generatione carnis in vlcere, vbi caro & fit, & depuratur. Secus est dicendū de concoctione sanguinis: sanguis enim, qui perficitur in sima parte iecoris, non potest in eadem depurari, propterea quod non possit id, quod est serosum, adscēdere. Non potest itaque sanguis & perfici, & depurari in sima iecoris parte, sed perficitur in sima, & depuratur, in gibba. Namq; in sima parte, vt duo colligūtur excre-

excrementa,alterum tenue,alterum crassum: ita etiã in superiori parte,cum sanguis iam perfectus, non tamẽ depuratus, segregatur pariter alterum excrementum tenue,& est liquor,alterum vero crassum , & est contentum. Neque aliquis imaginetur hæc esse fictitia, sanguinem nimirum perfici in sima , & depurari in gibba. Hoc probabo ex Galeno: & hoc faciam; nõ solum pro consummatione veritatis huius rei ; sed etiam vt cognoscatis , quidnam assecutus sit in hac re Fernelius. Dicit Gal.c.4.lib.5.de vsu part.sanguinem in sima parte rubrum purumque fieri: purum, inquã, ab humore bilioso,& melancholico,a quibus scil. separatur , sanguis vero in sima rubefactus, adscendit in gibbam. Addit ibi vnum,quod est perpendendum: sanguinem scilicet in ea parte reddi rubicundum . Nam(vt dicit Plato) sanguinis color præ se fert ignis diuini portionem,a quo originem ducit.

Nam lotiũ etiam venarum possit dici excrementum.

Patet igitur lotium esse excrementum iecoris. Sed dicit Galen.c.11. lib.1. de tuenda sanitate , aliud esse excrementum iecoris,aliud venarum & arteriarum. Contra cont.3.com.in l.1.prorhet. dicit lotium indicare affectum venarum & arteriarum . Vnde ex his videtur colligi,lotium esse excremẽtum venarum & arteriarum . Pro huius difficultatis solutione sciendũ est, totum lotium acquirere suam perfectionem in gibba iecoris parte: ibi enim nomen , & substantiam, & colorem acquirit . Sed aduertendum , lotium seu serum in iecore perfectum,non attrahi totum a renibus . Portio enim aliqua distribuitur per venas corporis,vt sit vehiculum sanguinis. Hæc autem seri portio,quæ fit vehiculum sanguinis , secundum aliquam sui partem vel insensibiliter transpirat, vel in sudorẽ conuertitur,reliqua autem portio est illa, quam attrahunt renes. Hanc autem attrahunt non a iecore, sed a venis extra iecur exsistentibus, idest, a venis totius corporis. Idcirco si consideretur lotium,non ratione loci,in quo acquirit suam perfectionem ; sed ratione loci,e quo attrahunt renes hoc modo lotium erit excrementum venarum . Si autem lotium ea ratione consideretur,qua debet considerari, quatenus generatur : secundum hanc considerationem gignitur in iecore . Et ob id diximus in definitione , ipsum esse excrementum iecoris. Sed quatenus lotium attrahitur , modo a iecore , modo a venis,modo ab arterijs: ita ipsum modo iecoris,modo venarum , modo arteriarum potest dici excrementum.

Vrina,quomodo vesicæ excremẽtũ dicatur.

Sed difficultas occurrit maior: quoniam est Galeni sententia cap.septimo lib.5.de vsu par. vesicam attrahere excrementum serosum,atq; hoc esse propriũ excrementum vesicæ . Si ergo est proprium vesicæ excrementum: quomodo est iecoris ? Supponatis in præsentia,vesicam attrahere serositatem,non a renibus,vt ex anatome vidistis,sed a vasis vrinarijs. Atq; hac ratione, (quando Galenus dicit , lotium esse excrementum proprium vesicæ) per proprium intelligit familiare,hoc est, proprietatem quandam similimam habens , & maxime affinem cum corpore vesicæ , cuius similitudinis ratione fit hæc attractio. Nam vere excrementum hoc gignitur in iecore . Potest autem dici , lotium esse excrementum etiam renum,hoc sensu : quatenus scil. est renibus familiare. Hæc solutio fuit Gal.c.10.lib.5.de vsu part. vbi dicit, partes attrahere excrementum, ratione communitatis,quæ est in qualitate, idest, ratione proprietatis.

CAPVT III.

De liquore vrinæ, & eius coloribus: obiter quoque Chromatologica quædam.

Materia lotij duplex: liquor,& contentum.

PRæterea diximus in definitione : *genitũ ex aßumpta aquositate, biliosi excrementi nonnihil adepta , & ex alimento concoctionem renuente.* In qua particula nihil aliud continetur , quam materia ex qua producitur lotium,excrementum hoc serosum. Hæc aũt materia duplex est: & merito . Sicut enim in generatione sanguinis,atque eius depuratione aliqua , quæ fit in sima iecoris regione (dico aliqua , quoniam ibi sanguis non vndequaq; depuratur) duplex producitur excrementũ , quorum vnũ tenue est & biliosum, alterum crassum & melancholicum: ita etiam rationi cõsonum est, in perfectissima depuratione sanguinis, quæ in gibba iecoris fit , duplicia produci excrementa,quorum vnum sit tenue , alterũ vero crassum. Tenue est liquor vrinæ : crassum vero contentum in vrina. Cum ergo hæc duo sint excrementa , ex quib. constat lotium: idcirco necesse fuit,in definitione ponere materiam,ex qua excrementum tum tenue,tum crassum gignitur.

Liquoris vrinæ materia.

Dicamus prius de materia ex qua fit *liquor* . Diximus ex aquositate assumpta . Quia lotium non tantũ prodit ex potione,verum etiã originem ducit ex parte aquosiore ciborum. Idcirco diximus: ex assumpta aquositate,siue potus,siue cibi. Vnde est sentẽtia Gal. li.10. de simpl.med.fac.c.de sudore, eandem esse materiã sudoris,& vrinæ;nempe,bilis portionem,seu aquositatẽ.Atq; addit Arist.probl.tertio sect.2.alimẽti partem dulcissimã in corporis substantiam conuerti: alienissimã vero partem, quam crudam appellat, vel adscendere,& vocari sudorem;vel descendere,& dici vrinam. Eadem ergo est materia sudoris & vrinæ.

Fit autem lotium ex assumpta aquositate,non simpliciter, (sed ex Galeno,locis citatis) ex aquositate, biliosæ substantiæ nonnihil adepta . Necessarium est enim vt biliosa substantia cum aquositate misceatur. Biliosa autem substantia potest esse,& alimentum,& excrementum,vt alias diximus . In præsentia locum non habet bilis alimentalis,sed excrementitia.Et hoc sentit Gal.c.6.libro 5.de vsu par.vbi ait, biliosum excrementum secundum tenuiorem partem cum lotio permisceri.

Bilis cum lotij aquositate misceat.

Sed forte aliquis dicet: cur factum est a natura , ut cum aquositate misceatur biliosum excrementum & potissimum in corpore sano ? (loquimur enim de vrina sanorum.)Quando ergo corpus sanum est,& in sanguificatione prodit bilis excrementitia , cur tota hæc bilis non confluit ad vesicam felleam ? Quæ est necessitas,ob quam excrementum hoc biliosum iecoris permiscetur aquositati ? Cum enim excrementum serosum sufficiat ad deferendum sanguinem, idcirco non videtur opus esse permixtione bilis.

Tinctura lotij sonorum quę,& vnde.

Credo ego perdifficile esse reddere huius rationẽ. Dico tamen hoc esse natura factum , vt illud excrementum redderetur familiare naturæ , vt non esset inimicum partibus,a quibus attrahitur. Familiaritas vero hæc fortasse postulabat, vt cum aquositate permixta esset hęc superfluitas biliosa,vt tingatur aquositas . Aquositas ergo suscipit colorem ob hoc biliosum excrementum. Non enim potest calor , citra,biliosam materiam, tingere lotium : (dicant alij quidquid velint.) Hoc colligitur e Gal.cap.12.lib.1.de crisibus: vbi dicit,per inediam reddi lotium magis coloratum: quoniam per inediam (ait Galenus) calor vlterius agens,quam par sit, partem pinguiorem vertit in amaram bilem, quæ lotium tingit . Sed quomodo tingitur ? Dicit ibi Galenus , lotium esse subrufum, vel subflauum (semper autem loquimur de lotio sanorum .) Et quoniam inter subrufum & subflauum colorem , est color rufus medius: idcirco colligatis, etiam lotium secundum naturam, esse vel subrufum, vel subflauum,vel rufum . Hi enim sunt tres illi colores,qui faciunt lotium secundum naturam.

Rufus vrinę color.

Galenus autem(volo vt intelligatis hos colores eo modo, quo ipsos intelligit Galenus c.12.lib.1. de crisibus) per rufum intelligit colorem,qui est propior albo,quam sit flauus. Et idcirco per rufum non intelligatis rubrũ,quia ruber est propior nigro, quam flauus: sed intelligatis citrinum, qui est proximus albo.

Tincturæ varietas.

Hi colores licet sint secundum naturam: lotium tamen tingunt diuersimode, pro diuersitate bilis. Nam alia est bilis pallida, alia rufa, alia flaua. Inter has autem hæc est differentia: quod pallida fit a calore remissiore: rufa ab intensiore: flaua vero adhuc ab intensiore. Hinc est, quod si debeat fieri lotium secundum naturam, necesse est, vt aliquid bilis cum aquositate misceatur. Si enim nihil permisceatur, lotium non erit secundum naturam. Si autem aliquid permisceatur: vel erit bilis, vel aliud a bile. Si quid aliud permisceatur (vt suo loco dicemus) erit lotium præter naturam. Quod si bilis permisceatur: nisi sit vel pallida, vel rufa, vel flaua; lotium non erit secundum naturam: verbi gratia, si cum lotio misceatur bilis vitellina, vel porracea, vel alia, de quibus suo loco. Debet ergo misceri bilis, vel pallida, vel rufa, vel flaua: non tamen omnibus modis. Nam quantum attinet ad bilem pallidam, dummodo hæc in debita copia misceatur, fiet lotium subrufum, & proinde secũdum naturam: quod si minima copia misceatur, tunc vrina non erit secundum naturam, sed modo sub spicea, modo spicea fiet, non autem subrufa. Debet ergo mediocris materię quantitas cum aquositate permisceri. Si vero cum aquositate misceatur bilis rufa: lotium fiet subrufum, & rufum etiam: pro maiore vel minore portione rufæ bilis. Iam si adhuc copiosior rufa bilis misceatur: fiet lotium subflauum absq; splendore. Quod si fiat mixtio flauæ bilis: lotiũ reddetur subflauum & splendens: Nam vt dicit Galenus loco citato, flaua bilis splendens est, igne portionis caussa, que quidem portio ignea collecta est in flaua bile. Quod si copiosior sit flaua bilis: lotium fiet flauum, non autem subflauum: & tunc erit lotium, quod videbitur excessisse limites lotij secundum naturam.

Sed aduertendum, ne quis uestrum credat, præter bilis mixtionem, necessarium esse aliquid aliud misceri, nempe serosum sanguinem. Nam Galenus loco citato, ait, opus esse, vt cum serositate permisceatur, non modo serosus sanguis, sed etiam aliqua portio rufæ bilis. Dicatis, ad producendum lotium secundum naturam, non necessarium esse, vt permisceatur ichor sanguinis. Sed quid voluit Galen. his verbis? Cum ibi loquatur de vrinis subrubris, & proinde de vrinis ægrotantium: vult, tales vrinas nõ esse bonas. Propterea quod indicant debilem calorem, qui non potest gignere rufam bilem, nec sanguinem exacte concoquere: Et idcirco si lotium debet bonum euadere (dicit Gal. oportet vt misceatur rufa bilis: non tamen ob hoc inferre voluit, lotio secundum naturã necessarium esse ichorem sanguinis misceri.

Colores lotij vnde.

Verum cum lotium secundum naturam tingatur a bile pallida, rufa, & flaua: color subrufus, rufus, & subflauus arguere videtur materiam vel magis vel minus calidam. Nam si Galeni dicta recte perpendantur, is modo videtur colores referre in temperaturam, modo non. Videatis eum lib. 4. de simplicitat. med. facul. cap. vlt. qui locus est difficillimus. Ratione huius difficultatis dicit ibi Galenus, colores non sequi temperamentum: propterea, quod in genere alborum & nigrorũ dantur calida, frigida, humida, & sicca: verbi gratia: nix alba est, tamen est frigida: cepa est alba, tamen est calida. Non ergo solet a colore argui temperamentum. Sed ibidem monet Galenus, nos posse a colore arguere temperamentum, in eodem genere seminis, vel succi: & dat exemplum in genere ceparum, quarum albæ minus sunt calidæ, rubræ calidiores.

Natura colorum in genere.

Vt hoc recte intelligatis: cognoscendum est, *quomodo producatur color.* Videatis Aristotelem, 1. de generatio. animal. vbi asserere videtur, alba esse calida, & quanto aliquid est magis album, eo esse calidius. Cum autem Aristoteles sit Philosophorum princeps, non est existimandnm, eum sine ratione locutum fuisse. Præterea & Auctor illius libelli de coloribus (qui tribuitur Aristoteli) docet, simplices, id est, veros colores, sequi mixtionem elementorum. Cum ergo concurrant elementa ad producendos colores: explicandum nobis est, quomodo concurrant. Supponere ergo oportet, cum mixtum componatur ex quatuor elementis, nos in elementis posse considerare formas substantiales, materias elementorum, & eorũ qualitates. Hoc (ni fallor) fit euidentissimum, dum consideramus formas elementorum. Nam ex varia mixtione harum formarum, prodeunt variæ proprietates vocatæ; verbi gratia, proprietas educendi bilem in rhabarbaro prodit ex mixtione formarũ elementorum, quæ concurrunt ad efficiendum rhabarbarum. Quod si cõsideramus materias, tunc prout diuersimode misceantur materiæ; ita etiam variæ germinant affectiones, verbi gratia, quod mixtum sit liquabile, vel illiquabile, hoc prodit ex mixtione materiarum, non formarum. Quod si in elementis consideramus qualitates tantum: tunc vel in elementis consideramus, calidum, frigidum, humidum, & siccum; vel alias qualitates. Si consideramus primas qualitates, prodeunt odores, sapores mixtorũ, mollities, & durities. Color autem nequaquam prodit ex his qualitatibus. Neq; huic veritati aduersatur Galenus, si recte intelligatur: qui lib. 1. de vsu part. cap. 10. dicit, non modo odores, sapores, mollitiem, duritiem sequi temperamentum: sed etiam colores. Ergo e Galeno colores necessario sequuntur temperamentum. Quod si sequuntur temperamentum: ergo necessario ortũ ducunt ex primis qualitatibus: quod est contra ea, quæ sunt proposita. Oportet vt Galen. intelligatis. Ibi enim loquitur de temperamẽto, quatenus connotat formã de prædicamento substantiæ. Hanc formam exprimit (tanquam Medicus, & artifex sensatus) per ipsum temperamentum. Et quoniam hoc est verissimum, accidentia formas insequi, eo, quia agens naturale quantum dat de forma, tantum etiam dat de consequentibus formam: idcirco dicit Galenus colores sequi temperamentum, id est, formam substantialem; propterea, quod omnia, quæ sunt in mixto, formæ ipsi famulantur. Vnde aliud est dicere, hoc fieri ex illo, & aliud dicere, hoc sequi illud. Accidentia sequuntur formam: non tamen fiunt ex forma. Itaq; Galenus per colores in relatione ad temperamentum, intelligit colores insequentes temperaturam, hoc est, formam de prædicamento substantiæ.

Colores ex elementis prodeunt.

Nimirum, e mistura diaphani & opaci.

Cum igitur colores non fiant ex permixtione formarum, neque ex permixtione materiarum, neque etiam per permixtionẽ qualitatum primarum; prodeant tamen ex elementis: oportet ergo præter hoc considerare in elementis alias qualitates, id est, diaphaneitatem, opacitatem, & lumen. Vnde colores prodeunt ex diaphano terminato, & ex opaco: ex diaphano, inquam, ita mixto cum opaco, vt quod nõ erat antea luminis particeps, fiat nunc particeps luminis, atque secundum eius superficiem summitatemve euadat coloratũ. Vnde Aristoteles lib. de sensu & sensibili considerans hoc lumen euadere in colorem in parte summa superficieve diaphani terminati cum opaco; (Plato autem non respicit ad extremitatem illam, sed potius ad lumen) dixit, colorem esse veluti flammulam quandam, seu fulgorem, ex corporibus emanantem.

Perspicui, opaci, & luminis caussæ secundũ alios.

Sed non sufficit scire hoc. Oportet enim etiam noscere, in quo consistat diaphaneitas, & opacitas, & vnde prodeat lumen.

Quoad Diaphaneitatem & Opacitatem: dixere quidam, diaphaneitatem consistere in puritate elementorum: opacitatem vero in earum impuritate. Alij dixerunt, diaphaneitatem consistere in raritate elementorum: opacitatem in densitate. Sed hi deficiunt.

Et

Confutatio

Et ostendo primum priores deficere. Certum enim est, aurum esse purius argento, & tamen argentum est magis album auro: quod aduersatur primæ opinioni. Hæc enim vult: quod vbi est plus diaphani, ibi etiam color magis ad album vergat: aurum magis recedit ab albo quam argentum, & tamen aurum est purius argento. Præterea si vera esset hæc opinio, vix possemus tueri Gal. qui lib. 1. de cris. c. 12. vult, bilem turbulentam esse rufam: quod si bilis purior euadat, tunc ait eam flauescere. Ecce, bilis flaua est purior rufa: nihilominus bilia rufa est proximior colori albo, quam flaua; & tamen magis viget puritas in flaua quam in rufa. Ergo diaphaneitas non consistit in puritate.

Posteriores & ipsi deficiunt: volunt etiam diaphaneitatem in raritate consistere, opacitatem in densitate. Est autem fumus, qui tenuis est, & rarus: attamen nigricat.

Veræ perspicui ac opaci caussæ.

Quare pro huius rei veritate dicendum est, diaphaneitatem consistere in puritate & raritate: non in puritate tantum, vel tantum in raritate; opacitatem vero consistere in impuritate & densitate. Vnde cum in albo colore vigeat diapheneitas; idcirco albus color visum disgregat; contra color niger ob densitatem plus æquo visum vnit, & denique suffocat. Hinc etiam colligendum, nil mirum esse, si aurum sit minus album argento, quamuis aurum sit purius argento: namquia multo etiam densius est aurum argento: idcirco densitas plus potest, quam puritas. Optime etiam dictum est a Galen. lib. 1. de cris. capit. 12. bilem esse magis flauam, etiamsi sit purior: quoniam (ad similitudinem auri) ipsa est densior; densitas secum fert opacitatem; & opacitas, quę a densitato prouenit, est in caussa, vt color auri, & flauæ bilis, magis recedat ab albo, quam color argenti, & rufæ bilis.

Constitutum ergo sit diaphaneitatem & opacitatem esse in caussa coloris.

Elementa diaphana, aer & aqua, opaca terra.

Sed quæ sunt diaphana? Ex Aristotele prim. de sensu & sensili, & 2. de anima 68. elementa diaphana sunt, aer & aqua: quæ ambo cum sint humida, idcirco Plato in Timæo, loquens de coloribus, dum vult proponere diaphana, proponit humorem. Vnde vbicunque proponitur humor a Platone, intelligatis elementa diaphaua, aerem scilicet & aquam. Sed pręterea est elementum opacum, terra quæ terminat diaphanum.

Ignis elementum lumen præstās coloribus.

Superest quartum elementum. Hoc autem quid præstat coloribus? Diximus supra, colores non tantum prodire ex diaphaneitate & opacitate, sed etiam ex lumine. Vnicus autem ignis lumen præbet: & idcirco hic luminosus dicitur a Platone. Nec enim sufficit, vt diaphanum misceatur cum opaco: sed etiam oportet, vt concurrat lumen ignis, si fieri debet color, Vnde, ad hoc respiciens Plato, dixit, colorem esse veluti flammulam seu fulgorem ignis. Igitur ea ratione concurrit, quatenus est luminosus. Vnde lumen ignis, quando fit permixtio diaphani cum opaco, degenerat in splendorem, & in colorem. Sed de splendore suo loco. Propter hæc Aristoteles in lib. de coloribus, respiciens ad caussas principales coloris, & proinde nullam faciens mentionem terræ, dixit, caussam præcipuam esse lumen solis, & ignis: aerem verò & aquam proponit tanquam diaphana, quæ, vt intermedia, colores deferunt ad oculos. Per lumen ignis intelligit lumen internū, iam propositum, quod degenerat in colorem. Addit autem lumen solis: quia respicit non modo ad colores, quatenus colores sunt; sed etiam ad colores, quatenus videntur. Sunt autem colores ptopter lumen internum; videntur autem propter externum, vt sol, luna, & candelæ.

Varietas colorū, ob variam admi-

His ita constitutis, patet loco corollarij, quod pro varietate ignis, varij etiam fiant colores. Hoc colligitur ex Platone in Timæo, vbi dicit: ex vno igne (noretis quæso hæc verba, quæ sunt aurea) veluti ex coruscatione exsiliente, & altero penetrante, & in humore exstincto (per humorem intelligit diaphanum terminatum) ex horum mixtione varij fiunt colores. Subdit Plato: ignis autem, genus medium, permiscetur cum humoribus oculorum: non tamen cum humore albugineo, nec cum vitro; sed cum diaphano ab opaco terminato (diaphanum vero vocat humorem oculorum, propterea, quod secundum sui superficiem euadit obiectum oculorum.) Cum ergo medius ignis permiscetur cum humore oculorum, producit colorem sanguineum: quem Plato rubrum appellat. Et propterea idem, loco citato, sibiipsi constans, dicit alimentum omne euadere rubicundum: & huius caussam reddens, ait, hoc fieri ob portionem ignis in humido exsistentis, & humidum detergenti. Quod dixit etiam Galenus cap. 4. lib. 4. de vsu partium, vbi, loquens de colore sanguinis, & proinde de colore rubicundo, citat Platonem; & dicit, sanguinis colorem, (vt dixit Plato) præ se ferre ignis portionem, in humido ab eodem deterso: & vocat Galenus ignem hunc diuinum: re uera autem est diuinus, cum lumen præbeat. Constitutum ergo sit, ex diuersitate ignis, diuersos etiam fieri colores. Sed quomodo? Quid sibi vult Plato? Plato. (ni fallor) proponens triplicem ignem, nihil aliud proponit, quam ignem clariorem; ignem tenebricosum; & ignem inter hos medium. Quod hoc sit verum, patet ex Platone. Quando enim dicit; ex vno igne, tanquam ex coruscatione exsistente; clare exprimit, ignem clariorem. Quando deinde subiungit; ex altero vero permanente, penetranteque, qui in humore, seu in diaphano obruitur; dubio procul nil aliud intelligit, quam tenebricosum ignem. Quando postea subdit, medium ignem; nihil aliud intelligit, quam medium inter clarum & tenebricosum, vt est lumen sanguinis, nec adeo clarum, nec adeo tenebricosum. Et ob id mirum esse non debet, si ex diuersitate ignis, varij etiam fiunt colores. Ex clariori enim igne, fiunt colores albi: ex tenebricoso, nigri: ex medio, medij.

stionē ignis clarioris, vel obscurioris.

Varietas colorum, e varia mistione perspicui & opaci.

Secundo patet etiam e superioribus: quod pro diuersa mixtione diaphani cum opaco, diuersi fiunt colores. Quando enim plus viget diaphanum, colores magis ad album vergunt; quando magis viget opacum, tunc color ad nigrum potius inclinat. Cætera tamen debent esse paria, idest, debet seruari paritas in luminoso igne. Quod dicit etiam Auerroes, 5. coll. 29. vbi vult, ex igne clariori fieri color in album; & addit, exiguo clariori permixto cum diaphano, in quo non sit plurimum opaci: ad faciendum enim colorem album, requiritur non solum claritas ignis; sed etiam, vt diaphanum non sit permixtum cum copioso opaco. Præterea addit Auerroes, colorem nigrum fieri ex igne tenebricoso, permixto cum diaphano non peruio. Ecce proponit diaphanum non peruium, idest, quod habet permixtum copiosum opacum.

Diaphanū caussa albedinis, opacū nigredinis.

Quare cæteris paribus, prout magis viget diaphanum, ita etiam color magis tendit ad album; contra, si magis viget opacum, calor magis vergit ad nigrū. Ad eundem modum diaphanum peruium, prout erit vel aereum, vel aqueū; ita corpora colorata erunt vel calidiora, vel frigidiora: si namque vigeat diaphanum aqueum, corpora erunt alba, & frigida: si vigeat diaphanum aereum, corpora erunt calida, & alba: si autem cum patte terrea permisceantur partes aereæ; tunc fiet color albus, & corpus erit vel temperatum, vel moderate calidum: quod si cum partibus terreis, idest, cum opaco, misceantur partes aqueę, idest, diaphanum aqueum; corpus erit album, sed erit frigidum, & humidum. Pro diuersitate ergo diaphani, corpora sunt modo calida, modo frigida.

Ex

Quomodo secundum Aristotelē corpora nigra calidiora sint albis

Ex his ergo; quæ dicta sunt a nobis circa colorum naturam, credo non admodum difficile esse intelligere, quid voluerit Galenus, & Aristoteles. Vnde quoad Aristotelem, dicimus, ipsum 5. de generatio. animal.6.respicere ad corpora alba, quæ tamen alba, sint ob diaphanum aereum. Quod hoc sit verum, patet: quoniam dicit ibi, aerem caussare albedinem. Aristoteles ergo loquitur ibi de corporibus albis, propter diaphanum aereum: propterea quod præcipuum eius institutum in eo capite est, loqui de colore animantium, vtpote eorum, in quibus adest calor mitis & suauis. Quod cognouit etiam Auerroes 1. coll.29.vbi ait: si corpora fiant alba, propter mixtionem aeris cum terra: tunc corpora vel sunt temperata, vel non multum excedunt per calidum. Ecce est calor mitis. Aristoteles autem comparat alba aerea, non omnibus, sed nigris tantum corporibus, quæ talia redduntur propter diaphanum aqueum. Et nisi hoc addatis, non potestis recte intelligere Aristotelem. Comparat ergo Aristoteles alba aerea nigris: propterea dicit, aquam calidam albos facere, frigidam autem nigros: vt significet, sed loqui de albis aereis, quæ comparantur cum nigris aqueis, & proinde illa sunt his calidiora. Cur autem necessarium fuit hoc admonere? Propterea quod fieri potest, vt corpora sint colorata ob diaphanum aqueum, quę tamen sint magis alba, quam corpora colorata ob diaphanum aereum. Nam si accidat, vt dum viget diaphanum aqueum, opacum sit exiguum, & ignis sit clarus; ex altera parte sit aereum diaphauum, opacum copiosum, & ignis tenebricosus; proculdubio magis album erit illud corpus, in quo est diaphanū aqueū: propterea quod cum diaphano aereo mixta est maior copia opaci, & in eodem ignis est magis tenebricosus. Aristoteles ergo comparat alba aerea, cum nigris aqueis, non autem cum nigris aereis, propterea quod nigra aerea possunt esse calidiora albis: quod facile ostendo. Nam ad faciendos colores, præter diaphanum, concurrit etiam opacum, atque ignis: quando autem concurrit ignis clarus, non oritur color albus: quando concurrit tenebricosus ignis, tunc est caussa coloris nigri. Si igitur inuicem conferatis ignem clarum, & ignem tenebricosum; dubio procul dicetis, ignem clarum non esse adeo insignem, nec tantum calefacere, quantum calefacit ignis tenebricosus. Vnde ignis ex palea est clarus, & mitis, si conferatur cum igne lignorum, qui non est ita limpidus, vt ignis paleæ. Hinc fit, quod corpora albicantia non sint ita calida, vt sunt corpora nigra: quia in corporibus albicantibus viget ignis mitis, qui non ita exurit, nec calefacit corpora. Contra vero, quando corpora sunt nigra (supponēdum est diaphanum in vtrisque esse aerem) sunt calidiora; quia viget in his ignis tenebricosus, qui habet maiorem vim calefaciendi. Hæc ergo ad Aristotelis dogmata dicta sint.

Num color arguat temperamētum e Galeno.

Quantum vero ad Galenum attinet: non difficile est intelligere, quid ipse voluerit. Nam quando lib.6. de simpl.med.facult.cap.vlt.dicit, nos ex colore non posse arguere temperamentum, quia dantur alba calida, vt cepæ, & alba frigida, vt nix: hoc dicit, quia cognouit, colores prodire quidem ex elementis, sed tamen non ex primis qualitatibus elementorum, sed ex diaphaneitate, opacitate, & lumine. Quare ad hoc respiciens optime locutus est.

Sed cur ibidem dicit: in eodem genere succi vel seminis nos posse ex colore deduci in cognitionem temperaturę? Hoc dicit, quia comparat corpora colorata, constantia ex eodē diaphano, id est, non comparat aquea cum aereis. Et sic hoc est verissimum, seruata paucitate diaphani; quæ sunt in eodem genere, id est, quæ frigida sunt, alba sunt frigidiora, rubra vero minus. Contra, si sunt in genere calidorum, alba sunt minus calida, rubra vero sunt calidiora. Hæc e- A tiam fuit Auicennæ sententia: expresse enim asserit, si corpora sunt eiusdem generis frigida, alba esse frigidiora rubris. Oppositum autem est dicendum de calidis: nimirum quod alba calida minus sunt calida, rubra vero calidiora. Quænam est huius ratio? Non alia pręter hanc, quia in albis est minus de igne, & ignis est clarior, non tamen ita potens, in rubris vero ignis non est ita clarus, est tamen potentior, & magis calefaciens. Quod cognoscēs Auerroes 5.coll. 29.dicit; quando adest color ruber, tunc color hic significat colorem propter ignem. Quare ex Auerroe, imo ex veritate ipsa, manifestatur ignis in colore rubro magis, quam in albo. Optime ergo dicit Galenus, in eodem genere alba calida esse minus calida; rubra autem calidiora: eo, quia in his ignis est potentior, & minus purus. Sed non propterea est dicendum: hoc est rubrum, ergo calidum. Et hoc colligi- B tur ex Galen.2.de simpl.med.cap.3.dantur enim sandali rubri, qui tamen sunt frigidi. Ratio huius est: quoniam ad faciendum colorem, quamuis necessario concurrat lumen ignis, non tamen ob id necesse est, vt tanta concurrat ignis copia, vt mixtum euadat calidum: sufficit enim vt modicus ignis ingrediatur, non purus tamen, ad faciendum colorē rubrum. Quare non valet: est rubrum, ergo calidum. Sed licet quidem inferre: in eodem genere, quod est frigidum, si est rubrum, est minus frigidum; si est album, est magis frigidum, quia in albo est minus de igne. Idem etiam dicendum de calidis: album calidum, est minus calidum, quam rubrum, quia in rubro est magis de igne. Hoc igitur sit perpetuum: & hoc voluit Galenus. Propterea milium, cum frigidum & album est, magis frigidum est, quam nigrum: cepa autem cum sit calida & alba, est minus calida, quam rubra.

Auicennæ sententia de ortu colorū

Sed aduertendum, dixisse Auicennam lib.2.cap.3. hæc quæ dicta sunt esse vera, vt in coloribus: verbi C gratia, cepa alba est minus calida, quam rubra, hoc verum est, vt in pluribus, dicit Auicennas: quia cognouit, interdum oppositum euenire; vt in Hetruria his temporibus reperiūtur cepæ, quæ licet sint albæ, non tamen possunt gustari, adeo acres calidæque sunt: rubræ autem in respectu ad has albas videntur esse dulces, & proinde minus calidæ. Vnde igitur hoc fit? Dicit Auicennas, loco citato mixtionem duplicem esse vnam primam, alteram vero secundariam, seu complexionalem. Dicit ergo Auicennas, fieri posse, vt aliquid reperiatur, quod ratione primæ mixtionis sit frigidum, ratione vero secūdariæ sit calidum, seruetur tamen idem color: nam si, verbi gratia, illud frigidum, quod erat album, per mixitionem secundariam fiat calidum, adhuc tamē remanebit album. Ratio huius hæc esse potest: propterea quod non est impossibile, vt per secundariam mixtionem concurrant calida elementa, quæ non mutent colorem, sed D mutent tantum complexionem, quando nimirum ea, quę miscentur, sunt mole exigua, virtute maxima. Dat exemplum Auicēnas, accipiamus libram vnam lactis, & misceamus duos aureos euphorbij cum lacte, atque ea fiat mixtio, vt res vnica videatur: lac ante permixtionem euphorbij erat frigidū album; post vero secundariam mixtionem cum euphorbio, adhuc mixtum quod remanet, est album, non tamen amplius frigidum, imo vero intense calidum. Ecce ergo ratione secundariæ mixtionis mutatur temperatura, non color. Vnde subdit Auicennas quod in lacte fieri conspicimus, idem etiam fieri a natura. Vnde mirum amplius esse non debet, si aliquid sit album, & in genere calidorum, sit tamen calidius, quam rubrum; si dentur cepæ albę calidiores, quam rubræ: hoc euenit ratione secundariæ mixitionis: & secundaria hæc mixtio euenire potest ratione diuersi alimenti, quod exsugunt ex terra cepæ, pro discrimine regionum.

Coloris lotij naturalis.

Hæc autem, quę hactenus dicta sunt de coloribus, *ipsi lotio applicemus*, concludentes hoc modo: Cum lotium fiat vel subrufum, vel rufum, vel subflauum; illud est reliquis calidius, quod est subflauum, minor autem caliditas iudicatur a lotio rufo, adhuc remissior a subrufo: propterea quod, cum subrufus color vergat magis ad album, quam reliqui, idcirco significat non adesse ignem ita tenebricosum, sed calorem remissiorem.

Splẽdor vrinæ.

Ex his etiam colligatis, quod lotium secundum naturam interdum est sine splendore, interdum cum splendore, ex Galeno tit. 1. de crif. cap. 12. quando enim gignitur flaua bilis, redditur lotium splendens, ob ignẽ, qui viget in flaua bile. Vnde vt sciatis, quid possit lotium splendens, aduertatis, splendorem in corporibus produci a lumine ignis: & ignẽ esse caussam coloris, atque splendoris. Differentia tamen est; nam si ignis debet degenerare in splendorem, necesse est, vt lumen ignis magis vniatur, quam quando ignis degenerat in colorem. Quam veritatem cognouit etiam Aristoteles, lib. de coloribus, quando dixit, splendorem esse collectionem luminis. Quando igitur lumen non ita colligitur, tunc fit color: quando autem maxime colligitur, tunc fit splendor. Propterea quæ splendent, oportet vt sint densa, & vt habeant opacum parum admixtum, alioquin non fiet collectio luminis. Proinde cum bilis flaua sit densior & purior, ex Galen. loco citato: hinc merito fit, vt lumen ignis, qui in ipsa est, non modo in colorem, sed etiam in splendorem degeneret. Vnde etiam in ea corporum cœlestium parte, quæ densior est, obseruamus collectionem lucis.

Lotium ergo naturale debet habere colorem superius a nobis propositum. Et hæc cognouit etiam Aristoteles 1. probl. 53. vbi dicebat, Lotium rufum significare coctionem.

Num tota vrina, an pars eius aliqua excipienda.

Aduertant autem iuniores, vt semper id obseruẽt, quod ibidem præcipit Aristoteles, vt scilicet lotium non totum mingatur, sed per vices, & paullatim pluribus vasis, & exigua quantitate, excipiatur: nam sicut figuræ in multo facilius conspiciuntur, ita etiam colores in exiguo facilius cernuntur. Hoc, inquam obseruandum est, ratione coloris tantum: nam si reliqua ad vrinam pertinentia voluerimus cognoscere, veluti contentum; tunc debemus seruare præceptum Auicennæ, qui iubet, vt fiat mixtio in vnico vase, & vnica vice, & vt vas sit adeo amplum, quod totam vrinam contingat: quo non color tantum, sed etiam contentum in vrina possit obseruari.

CAPVT IIII.

De contento vrinæ.

Contẽtum in lotio etiã sanorũ reperiri.

HActenus de liquore vrinæ, parte nimirum eius tenui: sequitur pars crassior, contentum, quod portio est alimenti. Thriuerius, vir alioqui subtilissimus & doctissimus, in Theorica sua negat, in lotio sanorum esse contenta. Sed decipitur. Hoc enim aduersatur sensui, rationi, & auctoritati. Rationi: quia scitis hoc esse veluti axioma, alimentum esse dissimile actu, simile autem potestate. Non potest autem id, quod actu est dissimile, & potestate simile, actu simile reddi, ni segregentur excrementa. Cum ergo dentur excrementa, quæ alia sunt ab aquositate, & a reliquis, bile, scilicet, & melancholia, necesse est, vt fateamur dari hoc excrementum. Licet autem in sanis quandoque non appareat; hoc idcirco fit, quoniam excrementum hoc cum sanguine distribuitur, & degenerat in sorditiem. Tutius tamen esset, vt exiret cum lotio.

Propterea dicit Aetius, in corpore optimi habitus, & optime sano, generari lotium, in quo est contentum album, leue & æquale. Ex hoc etiam dicit Galenus, lib. 1. de crif. ca. 12. ibi enim, iubens vt consideremus lotium sanorum, subdit, in horum lotio adesse sedimentum, interdum copiosum, interdum exiguum. Idem expresse asserit 1. prognost. vlt. sedimentum in lotio, ad differentiam puris, esse vndique secundum naturam, & proinde hoc reperiri debet in sanis. Idem 2. progn. 26. dicit: si corpora sint sana, vel plus æquo comedunt, vel tenuiter viuunt, vel moderate: si plus æquo comedunt, habent sedimentum in vrina copiosum. Sed statim inquient isti: sermo est de corpore sano, quod non committat errores in victu. Hoc nihil est; quoniam Galenus dicit; si non fiat error in victu, apparet sedimentum, exiguum tamen. Ecce sermo est de sanis hominibus, qui non delinquunt in victu: tamen Galenus dicit, in his esse sedimentum, quamuis exiguum. Addit deinde Galenus si autem homo tenuiter viuat, tunc nullum prorsus est sedimentum. Sed propter hoc nõ debent hi asserere, non esse necessarium, in sanorum lotio contentum esse, quia sermo fit de sanis corporibus, quæ non delinquunt. Propterea licet dicat Galenus in aliquibus non esse sedimentum, non negaret tamen adesse contentum. Quoniam potest esse contentum suspensum, potest esse nebula, quamuis non sit sedimentum, in his qui tenuiter viuunt. Cum ergo in sanis non delinquentibus necessarium sit, apparere contentum: idcirco errant, qui aliter dicunt.

Cõtenti materia.

Sed vnde prodit hoc contentum? Dicit Galen. 1. progn. vlt. contentum esse portionem alimenti, quæ coctionem tenuit. Sed quæ est hæc portio: Dicit Gal. 1. de crif. 12. hanc portionem esse inconfectum crudumque humorem. Idem lib. 1. de alim. facult. cap. de tritico, dicit, hunc inconfectum, crudumque humorem esse alimenti portionem, quæ non conficitur a calore, quæ non deducitur in sanguinem, & est portio crassa, frigida, & terrestris. Vnde ibi voluit, huiusmodi succum crudum, non esse pituitam. Nam pituita (ex Galen. loc. citato) est quiddam diuersum a succo illo crudo & inconfecto: pituita enim est quidem frigida, sed tamen humida est & aquosa, potestque in sanguinem verti, (sermo fit de pituita alimentali.) Pituita quoque & ipsa dicitur humor crudus, sed qui tamen potest in sanguinem verti: quod non est dicendum de hoc succo crasso, crudo & frigido, terrestrique, qui prodit ex partibus frigidioribus, terrestribus, crassisque ciborum, & est illud, quod subsidet in vrinis.

Differentia contenti sanorum & ęgrotantium

Sed aduertendum, dixisse Gal. loco citato, in vrinis etiam contentum subsidere, & materiam copiosam, in morbis ex repletione a pituita genitis. Vt ex his facile colligatur, dari contentum in vrina sanorum, quod sit diuersum a contento ægrotantium. Contentum enim sanorum est reliquia alimenti, seu chyli: est illa portio chyli, quæ non potest in sanguinem mutari. At in ægrotantibus contentum non est reliquia alimenti, sed reliquia materiæ morbificæ. Ex hoc colligitur ex Gal. 1. crif. 12. vbi loquens de lotio sanorum, dicit; in tempore, quo concoquitur alimentum & sanguis, tunc copiosum esse id, quod subsidet in vrinis; perfecta vero concoctione alimenti, id quod subsidet, non esse ita copiosum, propterea quod facta coctione, alimenti portio, quæ tenuit coctionem, sit in minori copia. Ecce contentum esse reliquiam alimenti. Sed dicet quis. Si in tempore coctionis id quod subsidet est copiosum: perfecta vero coctione est exiguum: ergo antequam fiat coctio, id quod subsidet, deberet esse copiosissimum, quia tunc portio cruda est copiosissima. Tamen dicit. Galen. 4. de tuenda sanit. 4. ante coctionem nihil contenti adesse in lotio. Quare aduertendum, non sufficere, vt sit portio cruda alimenti, sed requiritur etiam, vt talis portio cruda, quæ non potest concoqui, segregetur ab illa parte, quæ coctionem admittit. Vnde in tempore coctionis, illud quod bonum est coquitur, & etiam

& etiam quod bonum eſt a malo ſeparatur. Sed ante coctionem, quamuis ſit portio cruda copioſiſſima; quoniam tamen fit non ſegregatio, idcirco nihil poteſt in lotio apparere.

Conſtitutum ergo ſit, contentum ſanorum eſſe portionem alimenti, ideſt, chyli, quæ renuit coctionem. Loquens autem Galenus de contento ægrotantium, 1. de criſ. 12. dicit adeſſe contentum copioſum in febribus pituitoſis, in corporibus repletis: contra in febribus bilioſis, in morbis, qui originem duxerunt e caloribus, ex inedia etiam, apparere modicum contentum in vrina: quia materiæ illæ morbificę non ſunt ita craſſæ, copioſæque, vt in morbis ex repletione. Idem dicit Auicennas. Hoc etiam liceat vnica Hippocratis auctoritate confirmare: qui ſenſit, 1. epid. 2. 29. aliquos grauiſſimis detentos morbis fuiſſe ſanitati reſtitutos, eo, quia cum vrinis reddebant contentum copioſum, album, & leue. Hoc copioſum ſedimentum eratne excrementum materiæ morbificę, an alimenti: Dici non poteſt ipſum fuiſſe excrementum alimẽti: nam ſi ſic fuiſſet, illi obijſſent: quia cum grauis eſt morbus, & homo vtitur copioſo alimento, cuius ratione colligitur copioſum contentum; nonne manifeſtum eſt hominem illum eſſe moriturum?

Albedinis contentorũ cauſſa: Galeno falſo adſcripta.

Porro inueſtiganda reſtat cauſſa, ob quam contentum ſit album: præſertim quia dixerunt quidam, Galenum fuiſſe in maximo errore, quia voluerit ſedimentum reddi album, propter ſolida corpora, quæ ſunt alba: & dicunt, hoc propoſitum eſſe a Galeno, 1. progn. vlt. vbi dicit, ſemen album effici, quia aſſimilatur *ſolidis corporibus, quæ alba ſunt; ſubdit, & pus* ſimiliter album reddi, quoniam corpora ſolida ſunt *alba, vt partes membranoſæ, neruoſæ: ſubdit deinde* eandem eſſe generationem contenti in lotio, eãdem ob cauſſam eſſe ſedimentum album in lotio. Ecce ſicut ſemen ſit album a corporibus albis: ita ex Galeno *contentum fit album ex corporibus albis*: quod non eſt dicendum. Et in hoc optime progrediebantur, dum reprehendebant Galenum. *Si enim hoc* dixiſſet. reprehenſione eſſet dignus. Nam quamuis ſanguificatio fiat a iecore, & venis iecoris; principaliter tamen fit a carne iecoris: cuius proprium eſt non albifacere, ſed rubificare. Quare cum lotium ſit excrementum iecoris, & principaliter fiat a carne iecoris: non eſt dicendum, contentum fieri album ab albificantibus corporibus.

Vera cauſſa

Pro veritate igitur huius rei dicimus, contentum eſſe album, non quia acquirit colorem hunc a iecore; (ita enim eſſet coloris potius rubicundi) ſed quoniam confici non poteſt a iecore. Iam enim diximus, contentum eſſe crudam portionem chyli inconfectam, quæ non poteſt verti in ſanguinem. At cum ſit portio chyli, idcirco eſt albicans, & remanet albicans, quia renuit coctionem.

Galeni explicatio.

Ad Galenum autem quid dicendum? Hoc nequaquam *dixit Galenus, eo in loco. Veluit* ſimilitudinem inter pus, & contentum, in hoc cõſiſtere: quod ſicut pus eſt quiddam medium, inter ſubſtantiam ſecundum naturam & ſubſtantiam præter naturam: quatenus neque eſt ita ſecũdum naturam, vt ſemen, neque eſt prorſus præter naturam; ſed medio modo ſe habet, inter rem abſolute ſecundum naturam, & abſolute præter naturam: ita ſit dicendum de contento. In hoc enim ſtat ſimilitudo: quod contentum, neque eſt vndique alimẽtalis humor, nec eſt aliquid præter naturam; ſed eſt medium inter pus, & humorem alimentalem. Quod ſit verum, patet: quia locutus Galenus de contento, dicit: neque eſt ſanguis mutatus. Ecce contentum non eſt humor alimentalis. Ait deinde: nec eſt pus, ideſt, nihil habet præter naturam. *Quare loquitur de contento albo: nigrum e*nim habet aliquid præter naturam. Sed eſt quiddam *medium, quia eſt excrementum ſecundum naturam*, non autem humor alimentalis, nec pus. Quare ſimilitudo non eſt, in colore: ſed in hoc, vt habeat mediam naturam inter pus, & humorem alimentalem: ſicut pus habet naturam mediam inter rem ſecundum naturam, & rem præter naturam.

Situs cõtenti triplex.

Hoc autem contentum ex Gal. 4. de tuenda ſanit. 4. ſolet varias liquoris ſedes obtinere: modo ſubſidet, & tunc Sedimentum ſiue hypoſtaſis dicitur. Quod ſi ſit in loco non ita infimo, ſed verſus partes ſuperiores: dicitur Suſpenſum. Quod ſi reperiatur in ſupremis partibus: dicitur Nebula: & tunc (ex Gal, loco citato) eſt ad ſimilitudinem iuſculi pinguis refrigerati. Aduertendum tamen, quod ſi ſuperficietenus tantum intelligatur Galenus, non recte loquitur: ſermo eſt ibi de lotio ſanorum, in quo nunquam obſeruabitis iſtiuſmodi apparere in ſummitate, quemadmodum apparent in ſummitate iuris pinguis refrigerati. Hæc enim apparent tantum in lotio ægrotantium: ſiquidem ibi tãtummodo adeſt nebula, vbi adeſt pinguedo. Quare Gal. ſignificare voluit, quod, ſicut in iuribus pinguibus refrigeratis apparet pingue illud in ſuperficie, ita a pari, contentum non pingue videtur in ſuperiore parte lotij. Propterea in ſanis licet non ſemper conſpiciatis hypoſtaſin: non tamen ob hoc dicatis, contentum non eſſe neceſſarium in lotio ſanorum. Interdum enim in hoc adeſt ſuſpenſum, interdum hypoſtaſis, interdum nebula.

Cõtẽti qualitates tres, albedo, leuitas, æqualitas.

Aduertendum autem, tria in his contentis concurrere, vt ſint alba, leuia, & æqualia. Nam ſi non ſunt alba: indicatur, contentum præter naturam, & indicatur materia morbifica. Leuia ſunt, quia in ſa*nis calor eſt validior. Vnde etiam æqualia ſunt: quia* calor æqualiter agit, regulat partes, & conficit. Vn*de licet hæc portio non poſſit in ſanguinem conuer*ti, eo quod renuit coctionem; eam tamen acquirit elaborationem, quam poteſt. Quia ergo calor æqualiter agit in partes illas, idcirco excrementum æqualiter regulatur, quantum excremento cõuenit, ideoque contenta ſunt æqualia. Nam quando calor viget, eodem modo cibaria conficit & prandij & cœnæ. Propterea quocunque tempore obſeruabitis huiuſmodi cõtenta, ipſa erunt æqualia, dummodo non fiat aliquis error, dummodo lotium reddatur, abſoluta concoctione.

Nec eſt, vt quis dicat, ſuſpenſum vel nebulam non *eſſe ſecundum naturam, ſuſpenſumque idcirco fieri*, quoniam materia ſuſpendatur, nec ſubſidere poſſit, ob flatus. Non enim locum habent flatus, in quocunque ſuſpenſo & nebula, ſed tantummodo in ægrotantium lotio. In lotio ſanorum licet ſit ſuſpenſum & nebula, hoc tamen non fit quod adſint flatus ſuſpendentes. *Vnde obſeruamus contenta leuia, non* aſpera; ſicut obſeruamus, dum vigent flatus. Hoc autem fit varietate alimenti, quo vtuntur homines: prout ſcilicet alimentum vel craſſius, vel minus craſſum eſt. Vnde interdum magis ſubſidet, interdum magis adſcendit.

Contẽtum naturale nõ occupat plura loca.

Sed dicet aliquis: vnde eſt, quod in lotio ſanorum non obſeruamus, eſſe ſimul hypoſtaſin, & ſuſpẽſum? Euenire enim poteſt, vt aliquæ portiones crudæ excrementitiæ ſint grauiores, aliæ leuiores: vbi grauiores quidem deſcendent, & facient hypoſtaſin: leuiores vero adſcendent, & facient ſuſpenſum, vel nebulam? In corpore optime conſtituto hoc fieri non poteſt, quia calor robuſtus ita agit, vt partes excrementitiæ vniantur ita, vt vel ſola hypoſtaſis fiat, vt ſolum ſuſpenſum, vel nebula. Cum autem fit hypoſtaſis, licet fiat vnio partium excrementitiarum, quarum aliæ ſint grauiores, aliæ leuiores: a valido tamen calore tanta non poteſt fieri vnio, quin partes grauiores deſcendant, & faciant baſin hypoſtaſis: partes ve*ro leuiores, licet vniãtur cum grauioribus*, ita vt nec fiat ſuſpenſum, nec nebula; aliquantulum tamen ad*ſcendunt. Hinc eſt*, quod fit hypoſtaſis ad formam pyramidis: quæ eſt optima hypoſtaſis.

CAPVT V.

De caussa instrumentali generationis lotij, tum præcipua, tum adiuuante.

Sanguificatrix est caussa præcipua generationis vrinæ.

Contentum vna cum liquore non fit ab aliquo agente, quod sit præcipuum, præterquam *ab ipsa sanguificatrice.* Postpono nunc formam, dantem esse corpori. Certum enim est hanc esse præcipuam, vt hac distructa omnia corruant: sed cum substantia sit, immediate agere non potest: verum oportet, vt habeat instrumenta varia, pro varietate functionum. Dico ergo lotium & cõtenta esse producta a sanguificatrice. Supponendum est enim in corpore humano plures esse facultates, destinatas ad varia munia. Et, vt alias nunc omittam, quatuor sunt facultates & potentiæ, quæ naturali & nutritiuæ famulantur: attractrix, retentrix, alteratrix, & expultrix. In præsentia agimus de concoctione, siue alteratrice: non de quacunq; sed de determinata, quæ residet in iecore, & dicitur sanguificatrix, ad differentiã chylificatricis. Sanguificatrix igitur est caussa instrumentalis, sed præcipua, cui alia omnia famulantur. Quæ nam sunt ista? Omittamus vnionem & compositionem: dicamus de proprietate iecoris, & temperatura: quod iecur, affectum tali proprietate & temperatura, tale sit instrumentum, vt vi huius sanguificatrix possit & sanguinem generare, & sanguinis excrementa producere, & proinde lotium, de quo loquimur. Vnde proprietas est instrumentum adiuuans: *facultas est instrumentum principale; complexio iecoris est instrumentum adiuuans.* Sed si comparemus proprietatem *& complexionem inuicem: proprietas est instrumentum adiuuans præcipuum, complexio vero secundarium.* Vnde caloris est, indifferenter agere: at quando adiuncta est proprietas, determinate agit; sed tamen magna est necessitas temperaturæ caloris. Facultas ergo sanguificatrix est caussa instrumentalis, & præcipua, generationis lotij: licet concurrat tum proprietas; tum temperatura iecoris, id est, calor iecoris.

Temperatura, seu calor hepatis caussa adiuuans.

Galenus cognoscens hanc facultatem esse vim caloris iecoris, 10. de simpl. med. fac. cap. de sudore, dicit, eandem esse materiam lotij & sudoris, atque talem materiam *in corpore calefieri. Concurrit igitur* ad generationem lotij, calor. Et aduertatis, calorem nõ modo esse in caussa, vt tingatur lotium, quatenus calor generat bilem: verumetiam vt aquositas acquirat decentem substantiam, nec sit plus iusto tenuior, vel crassior, sed mediocriter se habeat. Vnde non sufficit, vt lotium sit bene coloratum ad hoc, vt bonum dicatur: nam lotium potest esse bene coloratum, & tamen crudum. Crudum autem est lotium, quando non acquisiuit conuenientem substantiam, & quando est tenue. Et hoc significauit Auicennas in tractatu de vrinis, dicens, vrinam coloratam & tenuem in morbis acutis maximum indicare periculum, & caloris imbecillitatem. Calor enim (ait Auicennas) non tantum bilem debet producere, vt tingat lotium; sed etiam debet præbere lotio debitam substantiam: imo dicit, multo difficilius esse, vt lotium acquirat bonam substãtiam, quam vt acquirat bonum calorem. Calor igitur, tanquam caussa instrumentalis, sed secundaria & adiuuans, concurrit ad generationem lotij, vt fit in caussa generationis, non modo coloris, sed etiam substantiæ.

CAPVT VI.

De caussa finalis generationis vrinæ.

Vsus generationis lotij.

Postremo diximus in definitione: *vt sanguis tum depuretur, tum deuehatur.* Quæ particula fuit pro- A posita ab Auicenna, capite de generatione humorũ. Dicit enim ibi, lotium, seu excrementum aquosum, conducere ad attenuationem, & penetrationem sanguinis, ita vt serum sit vehiculum sanguinis. Et nisi aquositas separetur a sanguine, sanguis esset impurus. Præterea conducit hoc excrementum, tanquam vehiculum. Quomodo? Excrementum serosum, ex Gal. lib. 4. de vsu part. cap. 5. est vehiculum sanguinis, quatenus sanguis defertur a parte sima in gibbam iecoris. Sed tale excrementum est vehiculum sanguinis, non modo ita consideratì, sed etiam prout sanguis defertur per vniuersum corpus: ex Galen. lib. 4. de vsu part. cap. 6. quo in loco addit Galenus, quando secatur vena, nos posse conspicere hoc excrementum aquosum, quod fuit vehiculum sanguinis. Conducit igitur non modo ad depurationem, sed etiam ad distributionem sanguinis.

Ichores differunt ab excremẽto seroso: &

Propterea ichores non possunt esse ad hunc vsum B a natura cõstituti, vt sint vehiculum sanguinis. Nam si sanguis defertur per vniuersum corpus, beneficio excrementi aquosi, non eget pro sui distributione ichoribus. Sed licet ichores non conducant pro distributione sanguinis: negare tamen non licet ipsos dari. Dantur enim ichores: & sunt diuersi ab excremento seroso. Hoc colligitur ex Galen. primo morb. com. cap. 4. vbi dicit, serum atræ bilis permisceri cũ aquoso excremẽto, id est, cum lotio. Per serum namque atræ bilis intelligit ichorem atræ bilis.

Nullum habent vsum.

Sciatis igitur dari quidem ichores hos: tamen esse omni vsu destitutos. Cur autem ichores nullum habent vsum? Quia sunt potius ad maleficium, & præter naturam. *Vnde in corpore optime constituto non reperiuntur ichores. Reperitur quidem excrementum serosum & est ad vsum: & hoc ait Galen. 2. epid.* 2. 37. Vbi Hippocrate loquens de sanguine ichoroso dicit, talem sanguinem esse vel malum, vel bo- C num. Galenus ibi in comm. ponderans dictionem illam, *bonum:* dicit, omnem sanguinem ichorosum esse malum: sed in consuetudine fuisse apud antiquos, vt ea, quæ sunt minus mala, bona vocarent. Concludit itaque Galenus, omnem sanguinem ichorosum esse malum. Sed tamen in ichoribus dantur gradus. Ichor enim bilis, est peior ichore sanguinis. Quare cum ichor sit præter naturam, nullum habet vsum. Non est igitur vehiculum sanguinis: cum sit præter *naturam. Vnde ichores tunc præsertim producun*tur, quando calor non est vsque adeo validus, vt succi alimentales puri ac sinceri, id est, sine ichore possint gigni. Hinc sequitur, quando ichores vigent, succos facile putrescere: vt videmus in externis rebus: & vt colligitur ex Gal. 4. de simpl. med. fac. vlt. vbi ait, partem ichorosam, quæ reperitur in succis, nisi absumatur vel ab igne, vel a sole, esse in caussa vt succi corrumpantur. Idcirco in aliquibus regionibus D decoquuntur vina, ne putrescant. Per decoctionem enim ichorosa portio absumitur.

Constituitur ergo dari ichores: licet nullũ vsum habeant: & excrementum serosum conducere ad purificationem & deductionem sanguinis: & per colem exire ad differentiam sudoris.

CAPVT VII.

De optimi lotij notis, quoad substantiam, colorem, & contenta.

Lotium optimũ quale.

His ita constitutis, facile est colligere, ex Gal. 1. de crisi. 12. lotium illud optimum esse, quod nullum habet defectum, vel in substantia, vel in colore, vel in contento.

Quoad substantiam lotium debet esse mediocre, non crassum, nec tenue.

Ratione autem *coloris* lotium debet esse vel subrufum, vel subflauum; vel magis subrufum, vel magis

gis subflauum. Cur addit magis? Aduertendum ibi Galen. loqui de lotio sanorum corporum, quæ obtinent supremum gradum sanitatis: non intelligatis tamen supremum gradum sanitatis absolute: quia sic non possetis recte assequi, quid sibi voluerit Galenus: per supremum igitur gradum, oportet intelligere corpora tum temperata, tum intemperata; intra latitudinem tamen sanitatis exsistentia. Ea autem ratione sunt accipienda corpora, vt temperata considerentur, quando obtinent supremũ gradum sanitatis suæ: similiter & distemperata considerentur, quando habent supremum gradum suæ sanitatis: non autem absolute. Namque proponit Galenus lotium & subrufum, & subflauum; & magis subrufum, & magis subflauũ: eo quod si corpora sint temperata, lotium est medium inter subrufum, & subflauum, & proinde rufum erit: corpora vero distemperata, sed sana tamen, sunt dyscrasiata, quatenus recedunt ab exquisita temperie: Recedũt autem vel per excessum, vel per defectum. Lotium igitur in his, quæ sunt distemperata per defectum caloris, est subrufum; quoniam calor non est ita validus, vt est in temperatis, in quibus lotium fit rufum. Sed cur addit Galenus magis subrufum. Vult significare, colorem istum subrufum, cum sit color medius inter rufum, & spiceum; dum homo retinet supremum gradum sanitatis, licet sit distemperatus, cum tamen magis accedere ad temperatum: vnde lotium est proximius rufo, quam spiceo. Iure ergo dicit Galenus, lotium esse & rufum, & magis subrufum. Ex altera veto parte, si corpus sit distemperatum, recedatque a temperie per excessum: lotium non est rufum, sed magis coloratum, vt subflauum. Non potest lotium esse flauum, quia quando est flauum, non est amplius lotium corporum optime se habentium: est tamen magis subflauum, quoniam in corpore, quod habet caliditatem excedentem cum ad summum peruenit caliditas, lotium non est tantum subflauum, sed maxime subflauum, non tamen debet esse flauum. Respiciens ergo Galenus ad vniuersam latitudinem sanitatis, dicit colorem esse vel subrufum, vel subflauum, vel magis subrufum, vel magis subflauum.

Contentum denique in lotio debet esse album, leue, & æquale: & tunc præcipue optimum est lotium, quando non est contentum copiosum, sed potius exiguum.

CAPVT VIII.

De vrina sanorum, bona quidem, sed ab optima paullulum diflectente.

Lotium ab optimo declinans.

CVm autem sic habeat lotium optimum: colligendum ex Galen. 1. de cris. 12. lotium recedens ab optimo, posse esse & Bonum & Malum. *Bonum* est, quod est maxime simile proposito. *Malum* vero, quod maxime differens ab eodem, & non significat coctionem, sed cruditatem, & perniciem.

Bonum lotium.

Lotium ergo si debet esse *bonum*, oportet vt sit simile penes tria illa superius proposita. Propterea sensit Galenus 2. progn. 30. lotium esse bonum tunc, quãdo nec tenue est, vt aqua; nec crassum, vt lotium iumentorum, quod subiugale dicitur. Debet ergo lotium habere substantiã similem substantiæ sanorum lotiorum. Idẽ dicendum de colore lotij: debet enim habere colorem a subrufo subflauum, similem colori lotij sanorum. Idem est dicendum de lotio penes contentum: debet enim habere contentum album, leue, & æquale. Idcirco dicit Hippo. 2. progn. 26. vrinam esse optimam, quæ habeat sedimentum album, leue, & æquale: & vsque adeo bonam voluit esse vrinam hanc, vt dixerit, eam significare certam & tutam salutem.

Sedimentũ

Vt autem locus ille recte intelligatur, aduertendum, Hippoc. loqui de contento, quod gignitur ex morbifica materia: ad differentiam contenti, quod gignitur ex materia alimentali, quodque fit ex portione eius renuente concoctionem. Vnde non debet medicus mirari, si aliquando homines moriantur, licet hi reddant lotium, habens sedimentum album, leue, & æquale. Tale enim sedimentum, non est materiæ morbifice, sed alimentalis. Hoc tamen non sufficit, sed oportet vt addatis, differentiam esse ratione agentis; aliter namque erraretis: siquidem aliud est agens ratione contenti sanorum; aliud ratione contenti ægrotantium. Ratione contenti sanorum, calor est prorsus secundum naturam: at ratione contenti ægrotantium, calor non est prorsus secundum naturam. Est & aliud discrimen, maiori dignum animaduersione: nempe, calorem ratione contenti sanorum, esse calorem iecoris, & venarum iecori proximarum: at calorem ratione ratione contenti ægrotantium, non tantum posse esse calorem iecoris & venarum ipsius, sed etiam reliquarum venarum extra iecur, id est, venarum totius corporis. Huius autem discriminis hæc est ratio; quia excremẽtum hoc aquosum, suam acquirit perfectionem in generatione sanguinis, & in eius depuratione, vbi est genitus; quæ duo fiunt in iecore: at in morbis, materia, quæ concoquitur, non semper est in iecore, sed aliquando in iecore, aliquando in venis extra iecur. Vnde, si materia morbifica reperiatur in iecore, nisi sit pituitosa, non exspectandum est contentum album: si vero appareat cõtentum rufum, nigrum, rubrum, debemus polliceri salutem: hoc enim est bonum lotium. Neque hoc meum est inuentum, sed Galeni, qui nunquam sine ratione locutus est. Si sit materia biliosa in iecore, calor iecoris non potest talem materiam dealbare: eius enim munus est rubificare: idcirco flaua bilis permanet. Hoc cognoscens Gal. 2. prognost. dicit: si materia fuerit pituitosa, cõtentum ad album declinabit; quia pituita est alba: si materia fuerit biliosa, cõtentum ad croceum verget: imo (addo ego) ad rufum. Et eodem sensu Hippocrates 1. epid. 2. 23. proponit casum cuiusdam ægrotantis, qui quamprimum reddidit lotium cum contento rubro & leui, tum illico restitutus est saluti: quia materia illa morbifica erat sanguinea, & vigebat in iecore. At si materia morbifica reperiatur extra iecur, tunc concurrit calor venarum. Et quia venarum proprium est dealbare, idcirco siue materia sit biliosa, siue pituitosa, contentum tamen semper debet esse album. Huiusmodi autem contentum est optimum: quia agens est calor venarum, quæ dealbant. Et secundum hanc rationem non erit hæreticum, asserere, hoc contentum posse esse excrementum tertiæ coctionis, quatenus fit a venis extra iecur, ratione materiæ morbificæ. Et quod hoc sit verum, ostẽdo. Galenus 1. de cris. 12. loquens de febribus biliosis, ad differentiam pituitosarum, dicit: quamuis non obseruamus sedimentum album, apparet tamen suspensum album: quia cum materia morbifica viget extra iecur, debet cerni albedo. Idcirco, quamuis Hipp. non posuerit sedimentum illud, 2. progn. 26. non tamen debetis ita inferre: non apparet hoc contentum; ergo non possumus prædicere tutam & certam salutem. Hæc consequentia aduersatur experientiæ. Nonne dicit Gal. loco citato, in febribus biliosis non esse expectandum sedimentum: homines enim restituuntur sanitati cum solo suspenso. Quare si solum suspensum sufficit, ex solo etiam suspenso debetis prædicere certam salutem. Et hoc est illa pars, propter quam medici tanquam Dij suspiciuntur. Ita igitur intelligatis Hippocratem, non de omnibus morbis loquentem, sed de his tantum, qui non possunt solui, nisi apparet sedimentum. Nam & hoc dicit Galen. loco citato: nempe, in morbis ex repletione non expectandam esse salutem, nisi appareat sedimentum.

aliquando bonum videri potest & ægri tamẽ moriuntur, id vero sẽd. mentũ est materiæ alimẽtalis, nõ materiæ morbificæ.

Et

Et hoc est verum in his morbis; non autem in omnibus. Atque hæc dicta sint de lotio sanorum & de optimo lotio.

CAPVT IX.

De vrina ægrotantium, sanorum vrinæ quoad contentum valde simili: & de diagnosi contentorum materiæ alimentalis ac morbificæ.

Quomodo dignoscēdū sit cōtentū materiæ alimentalis, a cōtento materiæ morbificæ.

IAm transitum facientes ad considerandum lotium *ægrotantium*, ne quis fiat error in prognosticando, operæ pretium est, vt lotium inspicientes cognoscatis, an id, quod in lotio continetur, sit reliquia materiæ morbificæ, an alimenti. Diximus enim aliud esse contentum ratione materiæ alimentalis, & aliud ratione materiæ morbificæ.

1. Si materia morbifica sit in iecore: & æger tenui victu vtatur.

Vt igitur hoc exacte cognoscatis, oportet distincte progredi. Et primum considerandum est, dum sumus apud ægrotantes, (loquimur enim in præsentia de lotio ægrotantium, non multum tamen recedente a lotio sanorum:) an materia morbifica reperiatur in iecore, & proximis ei venis, an in venis extra iecur?

Si coctio alimenti, & morbi fiat tempore eodem.

Si enim materia morbifica reperiatur *in venis iecoris*, tunc duo sunt aduertenda: an scilicet æger tenuiter viuat, an vero copioso victu vtatur: (ægri enim in cibo & potu non raro delinquunt.) Si *viuat tenuiter*: tunc ex Galeno 2. prognostic. 26. vt supra audiuistis, redditur lotium cum nullo sedimento, sed cum suspenso.

Si diuerso tempore.

Vnde hoc ita constituto, aduertendum, an eodem tempore fiat coctio alimenti & materiæ morbificæ, an diuerso tempore. Si fiat eodem tempore, (fieri enim potest, vt natura eodem tempore concoquat cibum, & materiam morbi) tunc ratione materiæ cibalis non adest sedimentum in lotio, sed modicum suspensum: & cum modicum sit suspensum, & eodem tempore excernatur cum contento materiæ morbificæ, ipsum vincitur a contento materiæ morbificæ, & in huius naturam vertitur, ita vt non sit caussa errandi. Potestis ergo prognosticari, quando homines tenuiter viuunt: quoniam exiguum est illud suspensum, & conuertitur in naturam materiæ morbificæ.

Distinctio suspēsi morbifici, & alimentalis.

Quod si diuerso tempore fiat coctio: fieri potest, vt materia alimentalis vno tempore; materia autem morbifica alio tēpore concoquatur. Naturalis enim facultas est in assidua operatione: propterea quando morbi sunt in principio, natura concoquit cibum, non autem materiam morbificam. Fieri etiam potest oppositum, vt cibus sit crudus. Et cū sit crudus (hoc potestis experiri in sani) homines illico reddunt lotium sine contento: ex Gal. 4. de tuend. sanit. 4. quia natura nondum est aggressa concoctionem noui cibi. Tunc autem potest esse concocta materia morbifica, ita, vt dum redditur lotium, in ipso insit contentum materiæ non alimentalis, sed morbificæ. Et vos lotium inspicientes, ita esse cognoscatis. Nam si obseruabitis suspensum album, leue, dicatis esse contentum materiæ alimentalis: at si contentum subsideat, dicatis esse contentum materiæ morbificæ. Quando enim homo tenuiter viuit, non potest reddere lotium, quod habeat sedimentum materiæ alimentalis. Si ergo adsit sedimentum, est dubio procul sedimentum materiæ morbificæ.

Sed quoniam euenire potest, vt contentum ratione materiæ morbificæ non subsideat, adsit tamen vel suspensum, vel nebula; quomodo distinguendum illud a materiæ alimentalis suspenso? Non difficulter id cognoscitur; quoniam vel morbus est biliosus, vel melancholicus, vel sanguineus, tuncque si suspensum sit album, dicatis esse suspensum materiæ alimentalis, nec sitis ita audaces in prædicendo salutem. Quod si suspensum sit coloris declinantis ad aureum, vel ad rubrum, vel ad nigrum, dicatis hoc esse suspensum materiæ morbificæ. Et aduertendum, nos in præsentia loqui de materia morbifica, quæ in iecore reperitur. Sed si materia fuerit pituitosa, contentum potest esse album: ideoque distinguendum contentum illud pituitosum, a contento alimentali; vtrumque enim est admodum suspensum, & album. Ita vero distinguetis: quoniam contentum alimentale, preter id, quod est album, non est admodum crassum, non inæquale, non asperum; at contentum materiæ pituitosæ morbificæ crassius conspicitur, nec leue est, aut æquale: propterea, quod in morbis pituitosis, quādo adsit suspensum, vel etiam nebula, sunt flatus suspendentes: & præterea progrediente tempore obseruabitis contentum illud magis & magis descendere, ita vt tandem subsideat. Sēsit enim Gal. 1. de cris. 12. morbos pituitosos, & ex repletione, non posse solui, vel cognosci, nisi lotium habeat sedimentum. Contra obseruabitis, si fuerit contentum materiæ alimentalis, nunquam subsidebit. Ratio huius manifesta: quoniam sermo est de ægroto tenuiter viuente.

Si largiūs viuat patiēs morbi materia in hepate existente.

Quod si æger *copioso vtatur cibo*, & materia morbifica etiam in iecore detineatur; facile medici decipi possunt: tunc enim contentum alimentale solet esse copiosum: vt colligitur e Galeno com. 26. lib. 2. progn. Si ergo morbus sit in initio, & sedimentum album appareat; non propterea existimandum est, morbum in augmento, vel statu esse; hic enim error esset maximus: neque salutem prognosticari possumus; quia enim morbus est inter initia, natura non aggreditur coctionem materiæ morbificę, sed in copiosum cibum agit, ideoque contentum album apparens est alimentale.

At progrediente morbo aduertere oportet, num morbus prodeat e succis tenuibus, idest, biliosis; vel crassis, id est, pituitosis, aut melancholicis. Si prodeat e biliosis, & diuerso tempore fiat excretio istorum contentorum; apparebit sedimentum album alimentale, propter copiosum cibum: potest autem apparere suspensum rufum, citrinum, bilis colorem præ se ferens. (nam in morbis biliosis, in morbis ex inanitione, laboribus inedia, sufficit obseruare suspēsum, ca. 12. lib. 1. de cris.) Vnde si in principio morbi sedimentum album, & satis leue apparet; progressu autem morbi propter sedimentum album, adsit suspensum citrinum: non simpliciter dicendum est, vt quidam faciunt, deteriorem fieri morbum: nam aliquando fit melior, quia fit maturatio materiæ morbificæ. Hoc autem accidit, quoties contentum materiæ morbificæ non vnitur, sed separatur a contento alimentali, licet eodem tempore excernantur: vnde contentum alimentale residet in fundo, contentum materiæ morbificæ eleuatur. Interdum autem horum contentorum fit vnio, & tunc sedimentum apparere solet (non suspensum) quia ob victum copiosum, magis potest copia & quantitas contenti alimentalis. Et quia hoc alimentale contentum subsidens coniunctum habet excrementum biliosum; fit, vt si prius apparuerit sedimentum album, postea sedimentum euadat subcroceum, subrufum, pro maiori vel minori portione excrementi biliosi: id quòd optimum est signum. Nec obstat Hipp. sententia, com. 26. libro 2. prog. sedimentum album esse optimum; ibi enim senex loquitur de sedimento materiæ morbificæ: at in præsentia sedimentum quod prius erat album, tale erat ratione materiæ alimentalis, ideoque non indicabat materiam morbificam maturari, sed dum fit subrufum, indicat eam maturari.

Idem de materia melancholica, & pituitosa dicendum. In materia enim melancholica, melius erit contentum subnigrum, quam album (nam album nil aliud indicat, quam cibū concoqui: at subnigrum

denotat

denotat materiam morbificam melancholicam con coqui,) si scilicet homo copiose comedat: vnde qui detinentur quartanis,tūc saluti sunt proximi, quando contenta nigrantia obseruantur. Quare diligentes esse debemus in interrogando ægrotos, quonam victu vtantur.

11. Si materia morbifica sit extra iecur, & æger viuat tenuiter.

Si materia fuerit pituitosa, sedimentum ratione cibi est album: ratione autem pituitæ suspensum apparet, & si apparet, non est malum: quia significant materiam pituitosam concoqui. Si vtrumque contentum coniungatur, sedimentum album apparet, mistum e materia alimentali, & morbifica, id autē hoc modo dignoscitur: nā ante coctionem materiæ morbificæ, sedimentum erat album & leue, non admodum crassum, at ob mistionem alterius contenti, acquirit aliquam asperitatem, nec est vsque adeo albicans, vel leue; quia fieri non potest, vt dum subsidet excrementum pituitæ, statim album, leue & æquale fit sedimētum, sed progressu temporis tale fit, prout natura magis ac magis materiam morbificam seu pituitosam superat. Quamobrem, si prius apparet lotium cum sedimento albo & leui; postea vero hoc contentum aliquo modo inficitur, vt non amplius ita album & leue sit, non propterea timendum est, vt quidam faciunt: nam hoc contentum, quod non ita bonum videtur, significat per mistionem vtriusq; contenti. Quod vero diuersis tēporibus hæc cōtenta excernantur; facillime e traditis cognoscentur. Nam si excernitur alimentalis materia, id fit per aliquot horas, post concoctum cibum, non tantum in ventriculo, sed etiam in iecore, & sedimentum est album. Si excernatur contentum antequam cibus cōcoquatur; est contentum materię morbificę, adstipulante etiam colore, & alijs signis a nobis propositis.

Si largius viuat æger.

Si materia morbifica non reperiatur in iecore, sed *extra iecur*: videndum, num æger tenuiter viuat, vel largius. Si *tenuiter*; non potest adesse sedimentum alimentale, sed tantum suspensum alimentale: ideoque si adsit sedimentum, est materiæ morbificæ. Suspensum autem num sit alimentale, an materiæ morbificæ, ita distinguitur: nam, si morbus sit inter initia, & suspensum sit album, contentum est alimentale: si sit alterius coloris, vt in morbis biliosis, melancholicis & saguineis, suspensum est materiæ morbificæ. Sed notandum fieri posse, vt, etiamsi redundet materia biliosa, suspensum tamen sit album, leue & æquale, vt colligitur e com. 12. lib. 1. de cris. vbi Galenus asserit in morbis biliosis non esse exspectādum sedimentum, sed sufficere suspensum album, leue & æquale. Hoc autem intelligēdum est de materia biliosa, quæ reperitur extra iecur, non de ea quæ in iecore reperitur: nam ratione venarum extra iecur, dum bilis maturatur, potest secundum aliquam sui portionem, album colorem acquirere. Porro suspensum album biliosum, distinguitur a suspenso albo alimentali, per coniecturam: nam si sit excrementum materiæ biliosæ morbificæ, præcessit suspensum citrinum, quod sensim postea albicans euasit: si hoc non apparuerit, oppositum est statuendum. Et quod dictum est de bilioso contento: idem de reliquis dicendum est. *Si largius viuat* homo, e traditis facile cognoscetur: potest enim esse sedimentum alimentale, quia homo copioso cibo vtitur, sed id album est: si autem sit contentum materiæ morbificę, diuersum est a priori pro discrimine materiæ morbificæ, vel pituitosæ, vel biliosæ, vel melancholicæ, vel sanguineæ.

Nū suspensum bonū esse queat; cum a flatibus fiat.

Oritur autem dubitatio, cur dictum sit lotium esse optimum, vel (si sit ægrorum) optimo proximum, quod habet suspensum album, leue, & æquale. Nam Galenus com. 83. sect. 3. lib. 3. epid. ait, contenta eleuari propter flatus, & nisi adsint flatus, subsidere. Suspensum ergo videtur fieri ratione flatuum: vbi autem flatus sunt, ibi calor debilis est, ideoque non fiūt optimæ coctiones, & proinde lotium non est optimū. Responsio. Galenus hic loquitur de lotio ægrorum: ideoque ab hac difficultate lotium sanorum excluditur. Præterea etiā in ægris potest esse suspensum optimum, & sine flatibus: ideoque dum Galenus ait, si non adsint flatus, suspensa descendere; non loquitur de quocunque suspenso ægrorum, sed de malo. Hæc solutio colligitur e com. 1. sect. 2. lib. 1. prorhet. vbi Hippocrates ait, si quippiam in vrina sublime petierit, delirium significare. Galenus hoc ponderans, inquit, id non esse intelligendum de omni contento, quod petat superiores lotij partes, sed tantum de vitioso, quod non propria ratione, sed ex accidenti minatur delirium, propter flatus scilicet qui significant agitationem esse in venis, & humores raptum habere ad partes capitis, com. 30. sect. 1. lib. 3. prorhet. Si autem suspensum vitiosum non fuerit, non est periculum de delirio, sed significant potius securam & citam salutem.

CAPVT X.

De differentijs vrinarum, ab optima plane deficientium: & primum de caussis vrinæ tenuis.

Lotium, ab optimo multū recedēs.

HActenus diximus de lotio ægrorum, quod satis simile est lotio sanorum: Iam etiam agendum est de lotio ægrorum, quod *plane dissimile est lotio sanorum*.

Differentiæ vrinarū nō naturaliū, ratione liquoris.

Hæc ergo dissimilitudo attendenda est penes Liquorem, & penes Contenta. In *liquore* considerare oportet Substantiam, Quantitatem, & Qualitatem. Quoad *substantiam*: bonum lotium obtinet moderatam substantiam: malum, tenuiorem, vel crassiorem. Quoad *quantitatem*: bonum lotium respondet aquosis assumptis: malū est magis exiguum, vel copiosius. Quoad *qualitatem*, hæc Prima est, vel Secūda. Quoad primam, lotium optimum est, cum egrediens, nec calidius est, nec frigidius: malum, vel calidius est, vt ardentibus febribus, vel iusto frigidius. Quoad secundas qualitates: omittemus sapores, & alias similes qualitates, dicentes tantum de odore & lumine. Quoad odorem: bonum lotium neq; admodum grauiter olet, neque odore prorsus est destitutum: malum est, quod vel grauiter olet, vel inodorum est. Postremo quoad lumen in hoc consideratur permistio diaphani cum opaco; diaphanum lumen suscipit, & ab opaco terminatur. In hac autem permistione tria sunt consideranda. Primo in permistione diaphani rari & puri, cum opaco denso & impuro, animaduertendum, vndenam sit victoria; num e parte raritatis & puritatis, an e parte densitatis & impuritatis: pro huius enim permistionis discrimine, lotium fit vel Pespicuum, vel Opacum. Perspicuum est, quando visus facile penetrat: opacum contra. Non enim idem est tenue & perspicuum, crassum & opacum: quia crassa quædam, interim tamen (secundum Auicennam) perspicua sunt, vt albumen oui, vitrum liquefactum, oleum: sic quædam tenuiora sunt opaca, vt fumus, aqua turbida. Hippocrates aph. 72. sect. 4. per vrinas perspicuas intelligit tenues: non tamen inferri potest, ob id, non dari crassam & perspicuam vrinam: cum Galenus in commento dicat, albas esse vrinas, & perspicuas: tenues; innuens, etiam crassas perspicuas dari. Si ergo lotium sit vel Opacum, vel summe perspicuum; a natura recedit. Ideoque de caussis harum vrinarum nobis erit agendum. Secundo consideratur illa permistio non penes victoriam: sed prout est victoria e parte huius vel illius, consideratur varia permistio: tuncque diaphanum corpus terminatum redditur coloratum: propterea de differentijs a colore desumptis, nobis agendum erit. Tertio, consideramus hanc permistionem, quatenus fit e raro & puro, item e denso & impuro, vnde lumen colligitur, & degenerat in splendorem:

Et

Et hac ratione loquendum erit de lotio ſplendente, vel ſplendore deſtituto.

Tenuis lotij cauſſæ.

Quantum igitur ad ſubſtantiam lotij; *tenue* redditur lotium, vel ob Intemperiem, vel propter Obſtructionem. Ob intemperiem, vel ipſorum Renum, vel Iecoris. Renum intemperies frigida, in cauſſa eſt, vt neq; renes valide attrahant, neq; valide expellāt. Iecoris intemperies, poteſt eſſe tum Calida, tū Frigida.

1. Intemperies.

Dubitatur autem quomodo lotium poſſit fieri tenue & a frigido, & a calido? quomodo etiam ab Eis poſſit craſſeſcere, vt videtur colligi e com. 38. lib. 2. progn. Reſponſio. Calor alius eſt naturalis, temperatus; alius non naturalis; & hic vel eſt diminutus, ſeu remiſſus, quem frigoris nomine donamus, vel eſt intēſus. Calor diminutus poteſt eſſe cauſſa lotij exacte tenuiſſimi: præterea, poteſt lotiū tenue, minus tenue reddere; non autem poteſt craſſum lotium tenue efficere. Calor intenſus non poteſt efficere lotium exquiſite tenuiſſimum: ſed poteſt lotium tenue magis tenue reddere, poteſt etiam craſſum lotium attenuare, & tenue craſſefacere. Declaranda hęc omnia ſunt. Calor diminutus, ſeu languidus, producit lotium, inſtar aquæ tenuiſſimæ, crudiſſimum, ca. 12. lib. 1. de criſi. Et huiuſmodi lotiū duplex eſt: vel enim ſtatim excernitur, vel aliquātiſper detinetur. Celerrime excernitur in diabete: quod prauiſſimum eſt lotium ſignificans exſtinctionem & alteratricis, & retētricis, duarum nimirum potentiarum, non vnius tantum: exſtinguitur autem in diabete alteratrix iecoris, non ventriculi; quia ſi homo bibat vinum rubrum, fieri tamen poteſt vt album reddat lotium, ad ſimilitudinem aquæ; vnde apparet, factam eſſe aliquam alterationem in ventriculo, non in iecore; ideoque aquoſum permanet lotium, non acquirit compagem, nec colorem. Calor intenſus, poteſt etiam cum lotio tenui eſſe: ſed tunc lotium eſt coloratum, rufum, ſubflauum, ob permiſtam aliquam bilis portionem, non albicans. Nec mirum eſſe debet, calorem intenſum, reddere lotium coloratum, ſed iuſto tenuius, id eſt, præbere colorem, non etiam veram ſubſtantiā: nam maior eſt difficultas in efficienda ſubſtantia, & vniendis partibus, quam in præbendo colore. Idquod inde etiam comprobatur: quia vrina ſæpe vini & aceti colorem habet, non autem tam exquiſite vnitam ſubſtantiam: & hinc Auicennas docet, quomodo hi liquores, qui ſæpe ab impoſtoribus tentandi gratia medicis offeruntur, ab inuicem ſint diſcernendi: ſi enim vas non ita ſit propinquum, vt odore fieri queat diſtinctio; hoc modo cognoſci poterunt: vinum, vel acetum, quo propinquius eſt oculis, eo tenuius apparet: lotium contra craſſius: cauſſa eſt, quia partes vini & aceti maxime vnitæ ſunt, & magis quam lotij partes, quia lotium eſt excrementum; ideoque ſi lotium proxime diligenter aſpiciatur, apparebunt quædam veluti corpuſcula, ſeu portiunculæ, quæ non ſunt vſque adeo vnitæ. Obiectio: ſi calor moderatus, reddit lotium moderatum in ſubſtantia: ergo calor immoderatus, faciet vrinam craſſiorem? Reſponſio. Cum viget calor naturalis, & cum adeſt temperies, lotiū acquirit optimam ſubſtantiam; non autem quando intemperies adeſt. Præterea calor intenſus poteſt etiam craſſum lotium attenuare: nam calor febrilis attenuat: vnde quoque fit, vt craſſiores partes ſubſideant, & liquor tenuis permaneat, qui prius erat craſſus. Inſuper calor intenſus poteſt in cauſſa eſſe, vt lotium, quod album eſt productum a diminuto calore, adhuc perſeueret tenue, non tamen ita tenue vt antea, ſed vt iuſto ſit tenuius.

Vrina, vt a vino & aceto diſtingui poſſit.

2. Obſtructio.

Denique obſtructio tenuis lotij cauſſa eſt: partes enim tenuiores permeant, craſſiores permeare nequeunt.

Perſpicua vrinarū ſit tenuis, vel craſſa.

Auicennas, in vrina perſpicua diſtinguit, num ſit tenuis, vel craſſa: vtramque enim oculorum acies penetrat. Si tenuis eſt ſpuma e vehementi concuſſione eſt exigua, bullæ paruę, quæ celerrime diſſoluuntur: ſi craſſa, ſpuma copioſior, bullæque diutius durant.

CAPVT XI.

De cauſſis vrinæ craſſæ, & non turbidæ, & turbidæ.

Vrinā poſſe incraſſari.

SEquitur de *craſſarum* vrinarum cauſſis. Lotium non craſſeſcere, ſed potius coagulari, affirmat Ariſtoteles, c. 7. lib. 4. meth. vbi philoſophus de ambiente externo, in vrinam agente, loquitur: nos autem in præſentia loquimur de cauſſis internis, id eſt, de calore, in corpore exſiſtente, & de materiebus, quę ita cū vrina poſſunt permiſceri, vt vrina craſſa reddatur.

Craſſi lotij differentiæ.

Porro lotium craſſum, vel eſt Turbulentum, vel Non turbulentum. Non turbulentum, vel eſt Oleaginoſum, vel Non oleaginoſum.

Non turbulentum, oleaceum.

Oleaginoſum eſt, quod habet conſiſtentiam & colorem oleo ſimilem, vt ait Galenus, com. 72. ſect. 3. lib. 3. epidem. Hoc vel Pingue eſt, de quo in contentis agamus, vel Non pingue, de quo Galenus agit, & nos in præſentia. Tale lotium oleaginoſum, non pingue, dicit Galenus ſe ſæpe conſpexiſſe, citra ægrotantiū detrimentum, quia non indicat colliquationem, cum non ſit pingue. Conſequitur autem lotium ſubſtantiam oleoſam, quoniam adeſt pituita, quæ non eſt vſque adeo craſſa, ſed viſcida & aquoſa, quæ liquori miſta, hunc oleo ſimilem reddit. Huiuſmodi liquor, interdum eſt Candidior, interdum Flaueſcit. Si candidior fuerit, cruditatem ſignificat, non perniciem, niſi aliqua lethalia ſigna fuerint coniuncta, verbi gratia, ſi ſumma adſit febris vehementia. Si ſit flaueſcens, melior eſt vrina, & citius ſequitur ſalus. Vrinę ergo oleoſæ, non ſunt pertimeſcendæ, dum modo non ſint pingues. Hæc de vrina craſſa, non turbulenta, & oleoſa.

Nec turbulentum, nec oleaceum.

Vrina craſſa, nec turbulenta, nec oleoſa, poteſt eſſe pituitoſa, ſanguinea, melancholica, billioſa. Craſſa pituitoſa, originem ducit e pituitoſa materia, quæ craſſa eſt, & non ita aquoſa, vt in vrina oleacea, ſed terreſtris potius; non impura tamen, quia impura, turbulenta eſſet. Hæc in libro de Vrinis, ab auctore innominato, dicitur vrina craſſa pituitoſa. Craſſa ſanguinea eſt, cum ob inſignem calorem ſanguis permiſcetur cum liquore, ita vt craſſeſcat. Craſſa melancholica eſt, cum permiſcetur humor melancholicus. Craſſa bilioſa eſt, ſecundum Auicennam, cum permiſcetur bilis vitellina: hanc non proponit innominatus ille auctor, nam loquitur tantum de flaua vrina: at ſi bilis vitellina permiſceri debet cum liquore vrinæ, requiritur inſignis calor, qui valde exurat; vnde ſtrenue agens in bilem vitellinam, quæ flauiſſima eſt, per vlteriorem aduſtionem acquirit colorem, qui magis intenſus eſt, quam ſit color flauus, id eſt, qui magis declinet ad atrum: vt colligitur e com. 38. lib. 2. prognoſt. vbi ait Galenus, bilem craſſeſcere, dum ſupra modum aſſatur. Hæ igitur ſunt craſſæ vrinæ, quæ bonæ non ſunt, & quanto craſſiores, tanto deteriores, com. 32. lib. 2. prognoſt.

Turbulentū craſſum lotium.

Reſtat lotium craſſum turbulentum. Non autem loquemur de lotio, quod turbulentum redditur ob permiſtionem puris, vel ſeminis, vel alterius materiæ: non enim agimus iam de contentis. Sed primo agemus de ijs turbulentis, de quibus Galenus loquitur cap. 4. lib. 4. de tu. ſan. & cap. 12. lib. 1. de criſ. Deinde per viam ſequelæ, loquemur de vrinis, quæ turbulentæ redduntur ratione ambientis.

Tres differentiæ turbidarū vrinarum.

Galenus cap. 12. lib. 1. de criſ. ait, tres eſſe differentias vrinarū turbidarum: alia turbida mingitur, poſt clara euadit, alia clara mingitur, & poſt fit turbida: alia, turbida mingitur, & talis permanet. Prima eſt melior, ſecunda peior: tertia in medio bonitatis & malitiæ conſtituta.

Turbidi lotij cauſſa.

Cauſſa vrinarum turbidarū, eſt flatulētus ſpiritus,

lotio permistas, cap. 12. li. 1. de cris. li. 3. epidem. sect. 1. com. 5. nam in vrinis subiugalibus adsunt flatus, sicut in musto, quod ratione flatuum ebullit: vnde hæ vrinæ prænunciant capitis dolorem: nam si flatus adsunt, sursum ascendunt, & secum ducunt noxios succos, vnde fiunt capitis dolores. Has turbulentas vrinas, Galenus appellat fermentatas, com. 40. li. 2. prorhet. ratione permistionis flatus cum aquositate, qui permiscet etiam illas materias cum ista aquositate. Do exemplum: dum acetum decidit in terram, fit fermentatio, veluti auctio, nam terra madefit, & ratione aceti suscitatur flatus, qui dum ascendit, secum ducit portionem terræ madefactam ab aceto. Vnde etiã in musto, ratione istorum flatuum, necessarium est, vt dum ebullit, occupet maius spatium. Idem in lotio turbulento & fermentato accidit; quatenus flatus, permisti cum materia & aquositate, efficiunt vrinas turbulentas.

Flatuũ materia, & efficiens.

Fiunt autem flatus e materia cruda & crassa, in quam natura, seu calor natiuus agit. Nam in morborum initijs, quando natura nondum aggreditur materiam morbificam, non fiunt vrinæ turbulentæ, sed crudæ sunt instar aquæ: in fine autem principij, cum natura aggreditur coctionem materiæ morbificæ; & progrediente morbo ad flatum, cum color etiam magis agit in materiam morbificam, fiunt lotia turbida. Galenus com. 21. sect. 3. & com. 15. sect. 5. lib. 1. epid. ait, vrinam similem lotio iumẽtorum esse, in qua redundant crudi & crassi humores. Auicennas ait, vrinam turbulentam fieri, propter permistionem flatuum, cum terrestreitate & parte aquosa.

Vrina, quæ clara mingitur, & manet.

His ita positis, constat vrinam pessimam esse, & exquisitam indicare cruditatem, quæ clara redditur, & talis permanet; significat enim naturam nec aggredi coctionem, nec tam cito aggressuram esse.

Si clara mingit dũ turbatur.

Si clara vrina redditur, deinde turbatur, non est ita mala, vt prior, quia significat quandam perturbationem flatuosi spiritus, quæ significat naturam iam aggressuram esse coctionem. Circa finem enim principij morborum, dum natura nondum quidem concoquit materiam morbificam, sed cito coctionem est aggressura, ita vt adsit vestigium aliquod coctionis; suscitantur flatus, qui non sunt copiosi, quia non est multa actio caloris, ideoque vrina clara redditur: sed postea dum flatus exitum quærunt, ratione huius commotionis conturbatur lotium, & quo citius turbatur, eo melius est indicium, quia significat flatus esse copiosiores, & proinde calorem magis agere in materiam.

Si turbida mingitur.

Dum vero progreditur morbus, calor adhuc magis agit, vnde etiam producuntur copiosissimi flatus, lotiumque turbidum redditur, & vel tale permanet, vel clarescit: melius est, si clarescat; peius, si turbidũ permaneat, & ratio est, quoniam turbidum redditur ob copiosos flatus; turbidum autem permanet, quia hi flatus sunt crassiores, & valde permisti cum materia crassa, vt descendere hæc nequeat. Si lotium turbidum redditur, & postea clarescit, hoc fit, quoniam copiosi illi flatus sunt attenuati. Attenuantur autem hi flatus, interdum a calore naturali, interdum a calore præter naturam. Cognoscitur vero e bona, vel mala subsidentia, de qua suo loco. Aetius ait, si vrina turbida reddatur & clarescat; significare, quod fermentatio imminuatur & decrescat. Iure igitur Galenus ait, c. 12. lib. 1. de cris. peiorem esse illam vrinam, quæ clara redditur, & postea turbatur, quia saltem adest vestigium coctionis: non ita malam, quæ turbida redditur, talisque permanet, quia natura tunc est aggressa coctionem: adhuc minus malam, quæ redditur turbida, & post clarescit.

πρόγνωσις vrinarũ turbidarum.

Porro lotium turbidum, significat longitudinem morbi, nisi virtus sit debilis, com. aphor. 70. sect. 4. Sed bona est illa vrina, quæ turbida redditur, & post clarescit, bonamque habet subsidentiam, quoniam hæc vrina parum habet inæqualis subsidentiæ. Hæc Galeni verba obscura sunt, quæ ita intelligenda puto. Dum turbulenta vrina redditur, semper insignis, nõ exigua est perturbatio; necessario enim a copiosis flatibus dependet. c. 12. li. 1. cris. c. 4. de tuen. san. Sed perturbatio duplex esse potest, inæqualis, & æqualis: Inæqualis est, quando calor, agens in materiam morbificam, materiam habet difformem, heterogeneam resistentem, at dum calor, superat & valide agit, dum materia est attenuata, nec ita resistit; tunc, quia valida est pugna, perturbatio quoque est insignis, at æqualis. Propterea rationabiliter dixit Galenus, illam esse bonam vrinam, quæ turbida redditur, postea vero clarescit. Quare vrinarum turbulentia interdum bonum est signum, in terdum malum.

Diximus hactenus de caussis internis vrinarum turbidarum, iam etiam exponemus, quomodo vrinæ reddantur turbidæ, ratione ambientis, non modo in corporibus ægrotantibus, sed etiam in sanis. Primum ergo sciendum, calorem lotij, segregare partes heterogeneas, & homogeneas congregare, vnde, dum lotium redditum est, fieri potest, vt ob frigidum aerem calor ipsius lotij hebescat, & debilior euadat; ideoq; languidus ille calor, & ab aere frigido pene exstinctus, non amplius potest heterogenea segregare, & homogenea congregare; vnde lotium turbidum redditur. Quod si lotium turbidũ emittatur, & diutius permaneat; nunquam clarescet, licet sæpius igni admoueatur, ratio est, quia calor vrinæ e toto est dissipatus. Sin vero diutius turbidum non permanserit, & igni admoueatur, calor ignis reuocabit lotij calorẽ, qui reuocatus, ac veluti insurgens, homogenea congregabit, & heterogenea separabit.

Quæri hic potest, quare in corpore sano, & quidẽ in eodem corpore sano, lotium modo turbetur, modo non turbetur: v. g. Reddat aliquis sanus lotium tenue & album, instar aquæ, illico post cibum, quando nondum facta est coctio: præterea idem reddat lotium boni coloris, & cum bono cõtento, post coctionem celebratam: idem insuper adhuc bis reddat vrinam, quæ satis bene sit colorata, & cõtentum habeat. Accidet aliquando, vt vnum lotium ex his turbetur, alterum non turbetur. Primum lotium clarum redditur, & clarum permanebit: itidem secundum. Reliqua duo lotia clara reddentur, quia nõ adsunt flatus, vt in corporibus ægrotantibus; sed deinde turbabuntur, vnum quidem prius, alterum posterius: vnum citius, alterum serius. Quæ est caussa huius diuersitatis, in lotio eiusdem corporis sani? Hæc est cã, meo iudicio. Primum lotiũ non turbatur, quia exquisite crudũ est, & instar aquæ tenuissimũ, vt ferme partes non reperiantur heterogeneæ, sed vniformes, ideoq; hoc lotium non habet contentum non turbatũ, sed clarũ permanet. Secundum lotium non turbatur, etiamsi habet bonum colorem, decentem compagem, probũ contentum: caussa cur non turbetur, est, quia validus & robustus est color lotij, neq; cedit ambienti, non superatur ab ambiente, sed resistit. In reliquis lotijs eiusdem corporis sani, non est calor ita validus, ideoque non ita potest resistere ambienti, sed potius cedit, & exstinguitur: ideoq; lotium conturbatur. Vnũ vero lotium citius, alterũ tardius conturbatur, prout calor magis vel minus est debilis: quo enim debilior est, eo minus resistit ambienti.

Errant igitur ij, qui dum lotium febricitantium, quod prius turbabatur, postea non turbatur, dicunt esse absolute bonum signum. Interdum enim bonum est, interdum malum. Bonum est, quando lotium ægrotantis, quod primo non turbabatur, postea vero turbatur, non ratione aeris ambientis, (quia esset malum) sed ratione caussæ internæ .i. ratione flatuum, quoniam cum prius non producerentur flatus, mox generari incipiunt: Huiusmodi turbulentæ vrinæ significant quoddam coctionis vestigiũ: prius enim non

non turbabatur lotium, quia aderat frigiditas & cruditas exacta: post vero cum turbari incipit, signum est coctionem incipere: ideoq; bonum. Quid si lotiũ, prius non turbari solitum, turbetur ratione ambientis; non est bonum signum: indicat enim calorem fieri debilem, nec posse resistere aeri ambienti, sicuti prius resistebat. Hinc fit, vt, si ægrotantes debiles fiant, summa etiam diligentia præcaueri nequeat, quin lotia turbentur, ob caloris magnam imbecillitatem, etiamsi lotium seruetur in loco calido.

Quomodo autem cognosci potest, turbari lotium, ratione caussæ vel internæ, vel externæ? Primum sic cognoscitur: dum turbatur a causa externa, id potissimum fit in aere frigido, tempore videlicet autumni & hyemis: ideoque lotium a turbulentia præseruatur, dum in loco calido detinetur. Quod si lotium turbetur ab interna caussa, id etiam fiet aere calido existente: quoniam illa conturbatio non dependet ex aere, sed ab interna caussa. Deinde, hoc etiam modo cognoscitur: Si lotium ab ambiente turbatum est, modo ne diutius, quam par est, turbidum permanserit, igni admotum, recalescere potest, reuocato scilicet calore, qui veluti exstinctus erat ab ambiente. At si turbatum sit lotium a caussa interna, igni nunquam clarescit; sicut accidit in febribus pestilentibus, dum excernuntur vrinæ illæ turbidæ, fermentatæ, subiugales, quæ licet per decem horas prope ignem detineantur, non tamen clarescunt.

CAPVT XII.

De caussis lotij exigui, & copiosi.

Differentias vrinarum præter naturam, a substantia desumptas, expediuimus: sequuntur differẽtiæ a quantitate petitæ.

Quantitas lotij.

Quoad copiam igitur vrinarum, diximus bonum esse lotium, quod ea redditur copia, quæ proportione respondeat aquosis assumptis. Quare illud erit dissimile, quod vel Copiosius reddetur, vel in minori copia.

Caussa generationis lotij copiosi

Lotium *copiosius* generatur, quoniam languet vis iecoris, ita vt in lotij substantiam vertatur non tantum portio bibita, sed etiam portio ferme omnis tenuis & aquosa chyli. Languens enim calor, dum nõ potest chylum, vt decet, in sanguinem conuertere, co- 1 piosam producit serositatem. Languet autem calor iecoris, vel Propria ratione, vel ex Accidẽti. Propria ratione, quando iecur redditur frigidius, vt in cachexia, in hydrope, plurimum serum gignitur, ob frigidã iecoris dyscrasiam, & gignitur iecore languente pro- 2 pria ratione. Ex accidenti vero hoc vitium potest referri, tum in Iecur, tum in Alias partes. Refertur in iecur, quotiescunque iecur calidius est, & ratione caliditatis insignis iusto citius chylum attrahit, vt cibus debito tempore non permaneat in ventriculo, sed iusto citius ad iecur distribuatur, quod non potest optime suo fungi munere, nec chylum vsq; adeo exacte in bonum sanguinem mutare potest; vnde generatur serositas copiosior, quam calor regulare non potest, idq; nõ propria ratione, sed quia cibus iusto celerius 3 ad iecur peruenit. Hoc etiam fieri potest vitio aliarũ partium, scil. Ventriculi, & renum. Vitio quidem ventriculi, quãdo hic debilis est, vnde chylum aquosum producit, qui ad iecur delatus, non potest exacte elaborari: quia error primæ concoctionis, nõ potest corrigi per secundam concoctionem: ideo excrementum hoc aquosum in maiori copia producitur, ratione 4 chyli aquosi. Ratione renum hoc fit, quando hi sunt calidiores, vt accidit in diabete, quia ob vehemẽtem calorem violenta fit attractio, & proinde non detinetur chylus in iecore, quamdiu oportet, vnde plurima serositas peruenit ad renes.

Caussa generationis & excretionis, seu mictus, differunt.

A Hic notandum, aliud esse loqui de generatione copiosi lotij: aliud, de mictu copioso lotij. Nam fieri potest, vt lotium copiosum generetur, nec tamen excernatur, sed retineatur, vt accidit in ascite, & in omni hydrope. De generatione lotij copiosi, eiusque caussis, egimus: quod ita genitum, redditur, nisi adsit impedimentum, seu affectus aliquis illarum partium, qui huius non sunt loci.

πρόγνωσις e quantitate lotij.

Cæterum, lotium copiosum modo bonum est, modo malum. com. 41. sect. 3. libro 3. epidem. Bonum est lotium copiosum, si per crises redditur, vnde caussæ morbificæ expurgantur: & hoc lotium copiosum præcesserunt signa coctionis. Non autem bonum est, si copiosum excernatur lotium, vel quia non possit contineri, vel quia prænimia mordacitate protrudatur.

Caussa vrinæ exiguæ.

Lotium *exiguum* producitur, vel quia adsumpta aquositas non distribuitur e ventriculo in iecur; vel B quia distribuitur quidem, sed exiguum tamẽ lotium generatur. Non distribuitur in diarrhoea, fluxu chyli, fluxu alui, & tunc lotium in parua redditur copia. aphor. vlt. sect. 4. vbi alui copiosa deiectio, mictio exigua est. Sed interdum, etiamsi aquositas adsumpta distribuatur, lotium tamen exiguum est, ob insignem iecoris calorem absumentem, vt accidit in febribus ardentibus. Sic Galenus ait. com. 75. sect. 2. li. 1. epid. in febribus ardentibus lotium reddi exiguum, & ad nigrum tendens, & esse malum signum.

CAPVT XIII.

De caussis vrinæ calidæ, frigidæque.

Differentiæ vrinæ a qualitate prima

Qvoad primam qualitatem: lotium vel *Calidius iusto* redditur; cuius caussæ sunt intemperies calida iecoris, intemperies calida renum: vel *Non seruat* C *calorem consuetum*, dum redditur, quando scilicet calor languet, cum viget pituita, cum adest intemperies frigida.

CAP. XIIII.

De lotij inodori ac fœtentis caussis.

Differentiæ vrinæ ab odore.

Qvantũ ad secundas qualitates attinet, lotium secundum naturam non est expers odoris, quia excrementum est, nec tamen est odor vsque adeo malus.

Quod si lotium *omnis odoris expers sit*, id fit a debili calore, ab intemperie frigida, & proinde id lotium maxime est crudum: hinc lotium aquæ simile, & inodorum, exquisitam significat cruditatem.

Si *opposito modo* se habuerit, fit ratione caussæ putrefacientis. Hæc autem caussa viget in iecore, vel in D Venis totius corporis, vel in Renibus, vel in Vesica. Et hæc caussa duplex esse potest: vel enim est Materia excrementitia in istis partibus, vel etiam Praua affectio est in solidis partibus istorum membrorum. Si fuerit materia, tunc crassa redduntur vrinæ, & fœtentes: & aliquando hæc vrina boum significat, vt quando tempore crisis materia morbifica, verbi gratia, febrifica & putrida, excernitur; sed præcessere coctionis signa. Quod si caussa putrefactiua vigeat in ipsis partibus, lotium erit potius tenue, contenta autem esse poterunt putrilaginosa, (de quibus suo loco) sed liquor erit tenuis: & hæc est mala vrina.

CAPVT XV.

De caussis lotij perspicui, & opaci.

Sequuntur caussæ differentiarum, quæ desumuntur a lumine: circa lumen autem perpendenda sunt, perspicuitas, Splendor, & Color.

Perspicuitas & opacitas lotij.

Quoad *perspicuitatem*, vrina sanorum moderate perspicua esse debet. Si igitur vrina sit vel opaca, vel plus, quam conueniat perspicua, est vrina præter naturam, & dissimilis vrinæ sanorum.

Opaca, seu non perspicua vrina producitur, quoniã cum liquore vrinæ permiscetur, materia vel crassa, vel etiam impura: & produci potest, modo a calore intensiore, modo a calore diminuto: distingui autem hæc poterunt e differentijs colorum, de quibus postea.

Vrina *magis perspicua quam par est*, duplex esse potest, Tenuis, vel Crassa. Tenuis alba aquæ similis est, & fit a diminuto admodum calore, & significat exactam cruditatem, capite duodecimo, libro primo cris. Hæc tenuis potest etiam esse colorata, quæ non ita cruda est vt prior, quia acquirit colorem, ratione permistionis bilis, quæ permistio non habet locum in priori vrina. Perspicua crassa vrina, fit e pituitosa materia, non crassiore terrestri, non impura, ita enim esset opaca; sed e pituitosa materia aquosa, pura, vnde est etiam illa vrina perspicua, quæ crystallina dici potest, & indicat morbi longitudinem, quia pituitosa est vrina.

CAPVT XVI.

De caussis lotij splendentis, & non splendentis.

Splendor lotij.

HActenus de perspicuitate & opacitate. Quoad splendorem: potest esse vrina *& splendens, & non splendens*, præter naturam. Dum igitur inspicimus lotium alicuius ægrotantis, oportet præscire, an hoc corpus, dum bene haberet, reddiderit lotium splendidum, nec ne; non enim omnia corpora sana reddunt lotiũ splendidum: calidiora corpora splendidum reddunt, frigidiora non ita splendidum. Si ergo patiens, qui sanitatis tempore reddidit lotium splendidum, excernat lotium non splendidum, erit præter naturam: quod si ægri lotium magis sit splendidum, quam sanitatis tempore esse solebat, itidem præter naturam est.

Si *splendor non adest*: hoc fit, quoniam diminuitur calor ægrotantis corporis, nam lotium fit splendidum, quia cum liquore permiscetur flaua bilis, quæ splendens est: cum ob densitatem ipsius lumen colligatur, vniatur, & in splendorem mutetur. Si vrina nõ sit splendens, indicat non generari flauam bilem, sed rufam, vel pallidam, quæ generantur a calore remissiore: ideo hoc lotium indicat calorẽ esse remissum.

Contra, lotium *splendidius* indicat calorem insigniorem reddi; hinc in morbo Gallico lotium splendens apparet, quia virulentia Gallica, pręter proprietatem aduersariam proprietati iecoris, donata est caliditate, qua intenditur calor iecoris; & propterea lotium fit splendidius.

Si ægri lotium sanitatis tempore nõ sit splendens, & morbi tempore *splendens* reddatur, est præter naturam: splendens autem producitur, vel a calore, vel a frigore, id est, a diminuto, vel ab intenso calore. A calore enim insigni producitur flaua bilis, quæ lotiũ facit splendidum, cum prius sanitatis tempore, vel rufa, vel pallida bilis produceretur. A calore diminuto fit lotium splendidum, non ratione bilis flauæ, sed ratione pituitæ aquosæ & puræ, cum scilicet apparet vrina illa crystallina, quæ instar crystalli splendet; sed indicat frigiditatem, & proinde cruditatem. Colore igitur splendens lotium dignoscitur: nam si a calore fiat, flauescit; si a frigore, albescit.

CAPVT XVII.

De caussis vrinæ colorum deficientium.

A colore lotij differentiæ.

QVantum ad colorem attinet: Bonum lotiũ est subrufum, rufum vel subflauum: cap. 12. lib. 1. de crisibus Malum est, quod habet alios calores.

Color per... tionis ingestæ.

Porro aquositas lotij acquirit calorem vel In corpore, vel Extra corpus. *Extra corpus*, secundum Auicennam; vt si homo largiter bibens vinum nigrum, nigrum lotium mingit; si flauum flauum; si crassum, crassum, si tenue, tenue. Hoc Auicennas accepit ab Hippocrate & Galeno, com. 15. sect. 5. lib. 6. epidem. vbi Hippocrates dicit, dari vrinam, quæ habet similem potui colorem. Caussa huius rei est Externa, vel Interna. Interna significat exactissimam cruditatem, & maximam facultatis alteratricis imbecillitatem. Externa est potus copiosior, vnde Auicennas proponit vinum inebrians idest copiosum. Quod si potio sit vel mediocris, vel exigua, & tamen vrinæ color potui similis sit, indicat vitium esse internum.

Color lotij in corpore acquisitus.

Color aquositatis, qui *in corpore* acquiritur præter naturam, recedit a coloribus sani lotij, per Defectum, vel per Excessum. Per defectum, qui ad album vergit; per excessum, qui ad nigrum. Deficiens color, est Albus, & Spiceus: Excedens est Flauus, Ruber, Viridis, Liuidus, & Niger. Mediocris est Rufus, seu Citrinus.

Hi colores, si exquisite tales sunt, ita appellantur, si non exacte tales sunt, sed remissiores, particula SVB addi solet, vnde vrina subalba, id est, remisse alba dicitur. Galenus cap. 12. lib. 1. de cris. proponit albam vrinam, quæ aquæ similis est, deinde addit, si aliquid bilis gignatur, tunc fieri vrinam vinosam. idest, quæ similis sit vino tenui albo, subiungit, si accidat, adhuc maior bilis portio gignatur & permisceatur fieri vrinam subspiceam, id est, subpalearem. Galenus ergo ponit vrinam mediam inter albam & subspiceam, quæ non est alia, meo iudicio, quam subalba; *nescio, quam recte hoc statuatur, nam subalbum remotius a medio esse debet, quam album*. Datur ergo vrina Alba, Subalba, Subspicea, & Spicia.

Alba...

Alba vrina est Tenuis, vel Crassa. Tenuis fit, quoniam vel non generatur bilis, vel si generatur in alias partes defertur, & non permiscetur cum aquositate. Non generatur, vel quia calor languidus est, vel quia non detinetur aquositas, quandiu detineri deberet. Calor enim debilis, ne rufam quidem bilem generare potest, cap. 12. lib. 1. cris. Vnde vrina alba & tenuis, cruditatem significat, & exstinctionem caloris natiui. com. 32. lib. 2. prognost. non tamen talis significatur exstinctio caloris natiui, quæ necem homini afferat, qnia vrinæ tenues & decoloratæ, id est, albæ, cruditatem significant, & longitudinem morbi, nõ tamen absolute indicant perniciem. com. 21. sect. 3. lib. 1. epidem.

Alba crassa.

Deinde bilis non generatur, quia non detinetur aquositas, quamdiu detineri deberet, vnde si lotium reddatur ante concoctionem, erit instar aquæ, etiam in corporibus sanis, quia iusto citius redditur antequam generetur bilis: cognoscitur hoc inde, quod homines nimis bibunt, & ob immodicam potionem coguntur mingere, antequam cibus concoquatur.

Redditur etiam lotium album, quando bilis gignitur quidem, sed in alias partes defertur. Sic Galenus refert, com. 71. sect. 2. lib. 1. epid. lotia fuisse aquosa, tenuia & alba & fuisse dysenteriam, id est, bilem genitam, non permistam fuisse cum aquositate, sed delatam ad intestina, vbi dysenteriam, seu alui fluxum excitarit. Hinc colligi potest, cur natura partem excrementi biliosi cum lotio permisceat, si enim vniuersum excrementum biliosum expurgaretur per vesicam felleam, & per intestina, fierent fluxus, & sæpissime euenirent dysenteriæ. Interdum etiam bilis ad caput fertur, vnde lotium album in delirantibus prauum signum dicitur, aphor. 72. sect. 4. indicatur enim bilem rapi in cerebrum, in membrum præcipuum.

Lotium... bú crassa...

Dantur etiam vrinæ albæ crassæ, nam expresse habet Galenus, vrinas crassas & subiugales, si non sint albæ,

morbi diuturnitatem indicat.

albæ, sed alterius coloris, esse pessimas, vt in febribus A pestilentibus.com.10.lib.1.prognost.& com.72.sect. 3.lib.3.epidem. Caussa harum vrinarum, est humor crassus pituitosus, qui albus est: ideoque Hippocrates in illo aphorismo ait (nim.aphor.74.sect.4.) cum periculum est de abscessu circa articulos, si lotium reddatur album crassum, hominem non corripi illo abscessu.

Dubitatio. Si vrina alba crassa sit, ob permistionem crassæ pituitæ: igitur huiusmodi lotium, morbum diuturnum indicat, quia morbi pituitosi sunt diuturni: Attamen Hippocrates comm.77.sect.3.li.3. epidem. proponit casum cuiusdam, qui reddebat vrinas albas crassas, & euasit die quarto: Responsio Lotium album & crassum, longitudinem morbi significat, quotiescunque morbus, quo patiens detinetur, e sola materia pituitosa ortum ducit. Sin morbus non vndiq; sit pituitosus, sed oriatur ex alijs materiebus; fieri potest, vt lotium sit crassum, & cito terminetur, B quia hic morbus non est vndique pituitosus, & pituita etiam alba quæ peccat, cum lotio expurgatur. Hoc applicabimus casui, ab Hippocrate proposito. Loquitur eo loci Hippocrates, de quodam patiente, qui male habuit secundum lienem, & fluxit sanguis copiosus e nare sinistra: vnde succus melancholicus non tingebat lotium, quia nō deueniebat ad illas partes, sed deferebatur ad caput, ad venas narium: addit etiam Hippocrates, affuisse sudorem copiosum calidum, vnde apparet, serosa euacuata esse per illas partes, non per vias lotij: pituita autem per lotij meatus expurgabatur. Mirum igitur non est, si ille euasit die quarto, quia morbus non erat maiori e parte pituitosus, sed biliosus. Quod si pituitosus sit morbus, & tale appareat lotium: certe morbi diuturnitatem significat.

Alba multiplex.

Cæterum, pituita quæ cum lotio permiscetur, multiplex esse potest, si enim magis vnita & coacta fuerit C pituita, erit vrina alba, sed crystallina: si minus coagatur, seu uniatur, erit vrina alba, crassa, niuea: si adhuc minus, lactea vrina dicetur.

Error quorundam.

Ex his apparet, maxime eos allucinari, qui dicunt lotij liquorem a nulla materia tingi, præterquam a bile. De sanorum lotio hoc verum est: de ægrorum falsissimum.

2. Subalba.

Hactenus de alba vrina, in qua non permiscetur bilis. Sequitur *Subalba*, quam proponit Galenus cap. 12.libro primo de cris. in qua aliquid bilis permiscetur, sed in modica copia: Et hæc vrina tenuis est: assimilatur enim vino albo tenui. Veruntamen, sicut alba vrina est tenuis, vel crassa, ita subalba etiam est Tenuis, vel Crassa. Tenuis fit ob permistionem bilis exiguæ, de qua modo diximus. Subalba crassa, bilem exiguam habet permistum, sed præterea etiam pituitam. Pro discrimine autem pituitæ, varia est subalba, nimirum lactea, qualis solet conspici in pue- D ris: niuea, crystallina, quæ est pellucida, ad similitudinem cornu lucernæ.

3. Subspicea & 4. Spicea.

Subspicea: & spicea seu palearis vrinæ fiunt, quia bilis in maiori copia permiscetur, quam in subalba; in minori autem quam in subrufa. Porro subspicea vrina tingi potest a bile pallida, rufa, & flaua. Si a flaua bile, apparet splendor spicei, vel subspicei coloris: quia bilis flaua in tam parua copia permiscetur, vel lotium non possit euadere subrufum. Si tingitur a pallida, vel rufa bile, non adest splendor.

Spicea & Subspicea, possunt esse tenues, vel Crassæ, sicut de alba & subalba diximus, nec est aliquod discrimen, nisi quod spicea & subspicea non significant tantam cruditatem, nec tantam morbi longitudinem, vt alba & subalba.

CAPVT XXVIII.

De caussis vrinæ colorum excedentium.

1. Flaua.

HAec de coloribus deficientibus, sequuntur excedentes. *Flaua* vrina redditur, ob permistionem bilis rufæ, flauæ, & vitellinæ. ca.12.lib.1. de cris. libro 10. de simpl. med. cap. de bile, vbi Galenus asserit, bilem flauam, si plus iusto calefiat, crassiorem fieri, & colore flauam: bilis igitur vitellina cū crassior, sit flaua bile, tamen habet flauum colorem, lotiumq; tingit flauedine. Rufa bilis flauum reddit lotium, si copiosissima sit: flaua, in minori copia id facit, vitellina, in copia adhuc minori, quia hæc habet flauum colorem, sed intensissimum. Si lotium flauum est, ob rufam bilem, est crassum satis, quia requiritur copiosa bilis rufa: præterea lotium caret splendore. Si sit flauum, ob flauam bilem: non erit ita crassum, & habebit splendorem. Si fuerit bilis vitellina, lotium erit crassiusculum, & splendor potius imminutus, quia ob insignem calorem fieri incipiunt exustiones, & impuræ redduntur materiæ, vnde splendor imminuitur.

Hinc iudicandum, sæuius esse malum, dum tingitur lotium a bile vitellina, minus sæuum, si a bile flaua, quia non est calor ita intensus, adhuc minus sæuum, si a rufa bile.

2. Rubra.

Vrina *rubra* propinquior est nigræ, quam flaua, capite 12. libro primo de cris. Fitque ob permistionem flauæ bilis, vel ipsius sanguinis. Dicit enim Galenus loco citato, dari sanguinem rubicundum, & flauum, at bilis intense flaua, magis est flaua, quam sanguis flauissimus; & contra datur sanguis, bile rubicundior (nam etiam bilis flaua, si calor vehemens partes tenuiores, rariores, & puriores absumat, magis opaca fit, & rubra redditur: sicut ignis tenebricosior redditus & impurus, non potest debitam claritatem seruare, ratione materiæ.) Porro rubedo sanguinea, fit ob permistionem sanguinis vel non flaui, vel flaui. Si sanguis non sit flauus, vrina erit rubra sine splendore, si sanguis flauescens, aderit splendor, quem tamen superabit rubedo: Si rubra vrina fiat a bile, aderit & tunc splendor, sed is superabit rubedinem; cum Galenus dicat, sanguinem flauissimum esse minus flauū flaua bile, & esse rubicundiorem bile rubescente. In hunc sensum etiam Auicennas ait, esse vrinam rubrā sanguineam, quam puluerulentam vocat & obscuram, quia non adest illa splendida claritas: esse etiam vrinam rubram biliosam, clariorem, quæ priore sit deterior.

Quomodo sanguis per vlteriorē calefactionē flauescat.

Dubium hic oritur, quomodo sanguis per vlteriorem calefactionem flauescere possit: si enim materia a calore exuratur, necesse est acquiri colorem, qui magis ad nigrum vergat; sicuti bilis super excalfacta rubescit, quia color ruber magis accedit ad nigrum, quam flauus. At sanguis per vlteriorem calefactionem, non deberet flauescere, quia color flauus magis distat a nigro, quam ruber, potius ergo viridis reddi deberet: Responsio. Hoc fit ob diuersitatem materiæ: alia enim est materia bilis, alia sanguinis. Declaro. Dum calor in bilem flauam agit, & hāc plus æquo crassefacit, etiam ipsam magis opacam reddit; vnde acquirit colorem, nigro propinquiorem nimirum rubrum; nam vbi magis de opaco, ibi magis de nigro. Verum, dum calor agit in sanguinem; si sanguis non euadit melancholicus, sed flauescit; id fit, quia partes tenuiores segregantur a crassioribus, vnde sanguis qui crassior erat & impurior, secundum partem tenuem segregatam a crassa, redditur rarus, purus, minus opacus, habet plus diaphani: idcirco secundum hanc partem debet acquirere colorem, qui magis a nigro sit remotus, quam ruber: debet igitur flauescere.

Alia etiam est difficultas: nam Galenus comm.14.

Rubedo intensissima a solo sanguine.

sectione quinta, lib. sexto epidem. ait; fieri non posse, vt corporis pars aliqua rubra reddatur, præterquā a sanguine, at nos diximus, vrinam etiā a bile rubram fieri; cum Galenus capite 12. lib. 1. cris. aperte dicat, dari sanguinem rubicundiorem bile. Galenus lib. 6. epid. hoc significate voluit, fieri non posse, vt pars aliqua fiat rubicunda, ita vt color ruber superet alios colores, præterquam a solo prędominante sanguine, exprimit enim aperte colorem rubrum, prædominantem alijs coloribus.

Permistio sanguinis cum vrina.

Porro si vrina rubra fit ob permistionem sanguinis: hæc permistio vel Non est exacta, vel est Exacta: si non exacta, pannus lotio impositus, tingitur; non tingitur, si exacta.

Dum sanguis non exacte permiscetur, dicitur vrina cruenta & sanguinolenta: de qua loquitur Galenus com. 6. sect. 5. libro 1. epid. Hæc caussatur ob apertas renum venas a calculo angulari, vel alia caussa, com. 31. sect. 2. li. 1. prorhet. In his vrinis permiscetur sanguis non corruptus: nam si vrinæ sanguineæ fuerint vitio renum & vesicæ, sanguis potest esse citra corruptelam: dum autem sanguis corruptus est, & putridus, a toto prodire potest, vt colligitur e com. 42. sect. 2. lib. 1. epid.

Altera e parte, vrinæ rubræ, quæ fiunt ob exactam permistionem sanguinis cum liquore lotij, duplices sunt: aliæ concoctæ, quando sanguis solus iusto coquitur & assatur, vt fit in febribus synochis, potiss. pestilentibus, aliæ inconcoctę & crudæ, quando crudus permanet sanguis, & non perfecte coquitur. Hæc diuisio sumitur e com. 31. sect. 2. lib. 1. epid.

Vrina valde rubra, rubra & subrubra.

Galenus comment. 21. sect. secunda, libro primo prorhet. proponit vrinas intense rubras, alias rubras? intense rubram, ait esse crudam; subrubram esse salubrem, longitudinem tamen morbi indicare; rubram esse mediam, idest, meliorem valde rubra, & peiorē subrubra. Subrubra vrina fit, quia calor debilis est, & non potest sanguinem exacte calefacere, vnde generatur sanguis serosus, ichor sanguinis; non enim tantus calor est, qui rufam bilem generare queat, a qua lotium tingatur, proinde lotium tingitur crudo & seroso sanguine, ideoque fit subrubrum. commen. 27. libro secundo prognost. capite 12. libro primo de cris. Hinc Hippocrates comment. 27. lib. 2. prognost. ait, hanc vrinam esse salubrem, quia indicat benignitatē humoris, scilicet sanguinis, indicare autem morbi lōgitudinem, quia crudus est sanguis, qui concoqui debet. De vrina rubra & intense rubra, non agit Hipp. loc. cit. quia quid de his sit statuendum, facile colligitur ex ijs quæ de subrubra dicta sunt, vt ait Galen. com. 5. sect. 1. lib. 3. epi. quo enim rubicundior fuerit vrina, eo morbum longiorem indicat. E quibus verbis colligitur, vrinam rubram & intense rubram, nō fieri ob sanguinem magis concoctum, seu minus crudum, quia non possent indicare longitudinem morbi, sed morbum breuiorem, fiunt ergo a sanguine seroso crudo, sicut etiam subrubra vrina. At differentia est, quòd subrubra fit a sanguine seroso exiguo, rubra a copiosiore, summe rubra, a sanguine seroso adhuc copiosiore, sicut lotium subspiceum fit a bile pallida exigua; & subflauum, a bile pallida copiosa. Ex his intelligi potest Gal. dictum. com. 21. sect. 2. lib. 1. progno. quia si vrina intense rubra fuerit corrupta, multum est perassatus sanguis, & mala vrina, quod si intense rubra fuerit cruda, hæc est peior rubra, & rubra peior subrubra, nam intense rubra fit a sanguine seroso copiosiore, quam reliquæ.

Porro, num vrina rubra sit facta a sanguine superassato, an a crudiore distingui poterit e signis caloris, si enim sit debilis calor, & vrina magis ad flauū quā atrum declinet; a seroso sanguine facta est vrina rubra, si signa adnnt caloris vehementis, & lotium ad atrum declinet; a superassato sanguine.

3. Viridis; quæ degenerat in nigram, vel liuidam.

Sequitur *Viridis* vrina; idest, herbacea: (nam quidam etiam homines pallentes vocant virides. comm. 16. sect. 2. lib. 6. epid.) Viridis color est principium nigri, seu vergit ad nigrum, c. 12. li. 1. cris. est etiam principium liuidi, com. 7. lib. 1. prognost. si est principium nigri, fit a calore exurente; si est principium liuidi, fit a frigore. Dum caussa exsiccans & calefaciens adest, color viridis degenerat in nigrum absque medio liuido: si occurrat caussa refrigerans, & imbecillitas caloris, vt calidum ingenitum resoluatur, tunc color viridis degenerabit in nigrum colorem, per medium liuidum. Ratio est, dum enim calor superassat, resoluit partes tenues, vnde crassiores fiunt impuriores, lotium fit magis opacum, ideoque color niger obscurus: Sic etiam deficiente calore, partes fiunt impuriores, ideo possunt nigricare.

Diagnosis. Si vrina sit viridis ob calorem exurentem, febres erunt insignes, sitis inexhausta, exspiratio calida, poterit in lotio aliquis esse splendor: sin ob caloris defectum, contraria aderunt signa, pulsus necessario erit debilis, & pessima est huiusmodi vrina.

Cognoscendum etiam est, an vrina hæc viridis sit sanguinea, vel biliosa: si sanguinea, præcessit rubra sanguinea; si biliosa, pręcessit vrina rubra biliosa; hęc autem vrina biliosa, quæ viridis euadit, varios suscipit colores, qui tamen omnes virides sunt, magis, minusve obscuri, prout bilis flaua & vitellina magis vel minus assantur; vnde aliquando est instar brassicæ, aliquando instar foliorum plantaginis, modo color est porraceus, prassinus, isatodes (dicitur azuro chiaro, italice) si maxime superassetur, est color æruginosus (dicitur azuro oscuro.)

4. Liuida.

Liuida vrina proxima nigræ est, & habet colorem plumbi, vnde & plumbea dicitur, destituta omni splēdore, fit ob defectum ingeniti caloris. comment. 7. libro primo, prognost. comment. 29. sect. secunda, lib. primo epid. capite 12. libro primo de cris. quibus locis Galenus asserit, colorem liuidum tantum fieri a frigido: vnde apparet commentarios illos de humoribus non esse Galeni, qui ei ascribuntur, e quibus colligi potest, colorem liuidum etiam a calido fieri. Liuidus color vel intense talis est, vel remisse, vnde vrina vel Liuida vel subliuida.

5. Nigra.

Nigrum lotium redditur, non citra materiam, sed ob materiæ permistionem, materia illa est sanguis, bilis, vel melancholia.

Sanguis lotium tingens est impurus & melancholicus. Nam Hipp. com. 82. sect. 3. lib. 3. epid. proponit vrinas nigras, non ratione contenti (quia addit esse tenues) sed quia liquor tingebatur a materia permista, nimirum a sanguine menstruo detento; vnde & mulierem illam superstitem fuisse Galenus affirmat, licet nigram vrinam reddiderit. Vnde etiam Auicennas ait, in mulieribus vtero gerentibus, ob detentionem menstrui sanguinis, lotium fieri nigrum, ad similitudinem vini corrupti.

Redditur etiam nigrum lotium a flaua bile: dum hæc non simpliciter exuritur, (nam tunc potius viride fieret lotium,) sed dum assatur, vt in febribus ardentibus lethalibus, & in atram bilem omnium pessimam degenerat. comment. 75. sect. 2. libro 1. epid. Hæc vrina nigra, ob bilem præssatam, est tenuis, vt Galenus ait. Cui sententiæ repugnat ratio, nam calor, materiam assans, partes tenuiores absumit, vnde materia crassescit. Et Galenus commen. 32. lib. 2. prognost. videtur asserere lotium nigrum crassum esse: idem Aetius ait. Quidam dicunt, vrinam hìc dici tenuem, quæ contentis careat. Sed ego puto, tenuem dici vrinam, ratióne crassioris, nam Galenus comm. 76. cap. 4. aphor. dicit, consueuisse Hippocratem non absolute, sed comparate tenue dicere, id quod minus crassum est.

Denique nigra vrina redditur ratione melancholiæ. com. 20. sect. 3. lib. 1. epid. vbi est historia Hecophon-

rophontis, qui lotiũ nigrũ & tenuet reddidit, quod a bile tingi non potuit, quia hæc per aluum, & intestina fuit excreta, laborauit autẽ lienis tumore, qui cum intumuit, vrinæ fuerunt rubentes, nõ ita nigræ; dum autem lien subsedit, nigra fuit vrina, ob susceptum humorem melancholicum. Maxime autem nigrum fit lotium a sero, vel ichore melancholię, sanguinis flauæ bilis perassatæ. com. 4. lib. 1. prorhet.

Aetius Galeni imitatione ait, lotium nigrum fieri ab atra bile, & a melancholia: atra bilis fit e sanguine crassiore, vel e flaua bile assata: fit etiam a melancholia nigrum lotium, citra insignem illam assationem, citra exstinctionem caloris naturalis, veluti in febribus quartanis accidit, item in delirijs melancholicis, nec prauæ sunt huiusmodi vrinæ. Dicit etiã Auicennas, vrinam nigram fieri a bile, a sanguine, & a melancholia, si a bile, præcedit flauus color; si a sanguine, præcedit color quidam obscurior quam sit flauus; si a melancholia, præcedit color adhuc obscurior quam vel flauus, vel sanguineus.

Nigrum reddi non potest lotiũ, citra materiæ permistionem.

Sunt qui dicant, lotium etiam nigrum fieri citra permistionem alicuius materiæ: ideoque probant Galeni auctoritate, Com. 3. lib. 3. prorhet. cap. 12. lib. 1. de crif. vbi ait, lotium nigrum fieri, vel ob insignem exustionem, vel ob exstinctionem caloris naturalis: proponit ergo simpliciter calorem & frigiditatem; ne verbum quidem faciens de materia. Ait etiam Galenus, se neminem vidisse seruatum eorum, qui lotiũ reddidere nigrum: quod sane intelligendum videtur de lotio nigro citra materiam, nam lotium nigrũ cum materia excernitur citra perniciem. com. 20. sect. 3. lib. 1. epid. com. 73. sect. 3. lib. 3. epid. Verumtamen impossibile est intra corpus nigrum reddi lotium, citra materiæ permistionem, si enim ob solam caloris natiui exstinctionem, citra materiæ nigræ generationem & permistionẽ vrina nigra fieri possunt vt illi e Galeno cap. 12. lib. 1. de crif. contendunt: certe in morituris, in quibus calor omnis exstinguitur, necessario nigrum semper lotium appareret: cui tamen experientia non suffragatur. Quantum autem Galeni locum attinet, cap. 12. lib. 1. de crisibus, eum Aetius recte explicat, quod videtur vel caliditatis, vel frigiditatis ratione producatur nigra materia, quæ tingat lotium, & signum sit in morbis acutis periculosissimum: si enim calor, vel adeo sit intensus, vel ita remissus, vt gignatur atra bilis (pessimus ille succus) & quidem ea copia, vt cum lotio permisceatur; nutrimento corpus destitui necesse est, ideoque mortem significari patet. Galenus ait, se neminem vidisse seruatum, vbi lotium fuit nigrum: quibus verbis magnum periculum indicatur: nec propterea sequitur, quod, cum Galenus non viderit, propterea prorsus sit impossibile. Sed tamen distinctio hic locum habet: si enim lotium nigrum fit, ob permistionem succi melancholici, non est lethale, sed sæpe cũ iuuamẽto excernitur, vt de Herophonte patet, & com. 73. sect. 3. lib. 3. epid. plures se vidisse Galen. scribit: quod si lotium fit nigrum, ob insignem feruorem, aut ob calorem exstinctum, lotium est prauissimum. Dignoscendum autem est, num lotium fiat nigrum, ratione caliditatis, aut ratione frigiditatis. Si præcedat calor flauus, indicatur caliditas, secundũ Auicennam: quidam dicunt, & communiter, si præcedat color viridis, indicari caliditatem; cum tamen color viridis, & a calido & a frigido fieri queat. Sin liuidus color præcedat, indicatur frigiditas. Est etiam aliud signũ: nam si assit in lotio fœtor, signum est caloris exurentis: si non assit, indicatur caloris exstinctio. Hinc practicorum error patet, dum caussam afferunt aphoris. 81. sect. 4. vbi Hippocrates ait, pus fœtidum prodire e vesica, non ita fœtidum e renibus: illi caussam reddunt, quoniã vesicæ calor sit debilis, renum validior. At secundum Auicennam pus magis fœtens in renibus generatur, quã in vesica, vbi enim maior calor, ibi fœtor maior. Accidit tamen, vt pus e vesica prodiens magis fœteat, quam e renibus prouenies: quia e vesica citius egreditur, & impermistum est: at e renibus prodiens, magis permistum est; ideoque fœtor minuitur, ob permistionem alterius materiæ; tardius etiam egreditur, vt fœtor ita sincerus non appareat. Sic etiam in externis sincera magis fœtent, quam quę permista sunt.

CAPVT XIX.

De differentijs lotij a contento, & primum de parui contenti colore, situ, ac præsagio.

Transitio.

HVcusque de differentijs vrinæ a liquore petitis, diximus: restat vt de differentijs a Contento sumptis verba faciamus. In contentis igitur, non sanorum, sed quæ ab optimis recedunt, considerare oportet, primo Qualitates, nimirum colorem, odorem, & situm: deinde Substantiam, seu species.

Praua contenta.

Quoad colorem, atque odorem, cõtenta alia sunt Mala, seu praua, alia Pessima. Mala contenta sunt Alba, Citrina, Rubra, & Nigricantia.

1. Album.

Album cõtentum duplex est: aliud Minus album bono contento, aliud Magis album.

Minus album.

De eo quod est *minus album*, loquitur Galenus aphorism. 69. sect. 4. Et illud est contentum, quod apparet in initijs morborum, dum vrinæ crassæ sunt, & apparet contentum album, quod subsidet. Vnde notetis ex Galeno loco citato, contentum subsidere interdum ratione coctionis, & interdum ratione grauitatis materiæ. Si subsideat ratione coctionis, est bonum contentum, de quo non loquimur in præsentia; sin autem subsideat ratione grauitatis materiæ, est malum contentum. Hoc autem distinguetis ex Galeno, loco citato: si ab initio vrinæ fuerũt tenues, deinde etiam crassescant, & appareat contentum; hoc fit merito coctionis, nam in principio adest cruditas, & progrediente morbo fit coctio. Contra si fiat descensus, ob granitatem materiæ; apparent prius vrinæ crassiores & exiguæ, quæ postea fiunt copiosiores, & tenuiores, ratio est hæc, quia cum in principio apparet hæc vrina, non fit talis ob coctionem materiæ, sed quia cum ipsa excernuntur humores, qui ob grauitatem descendunt, & ob crassitudinem materiæ nõ potest esse vrina copiosa. Amplius vero cognoscetis hoc ex Auicenna: quia si erit contentum ratione coctionis, non erit asperum, sed leue: contra, si ob grauitatem, non potest esse illa leuitas, & omnimoda similitudo. Tandẽ cognoscetis, quia si fiat contentum album ratione coctionis, primum apparebit nebula, suspensum, & tandem hypostasis: contra vero, si fiat contentum ratione grauitatis materiæ, conspicietis primo contentum in fundo, deinde videbitis ipsum adscendere, & postquam adscenderit progrediente morbo rursus descendet, & dũ descendit, non est contentum malum, sed bonum, quia morbi pituitosi non soluuntur, nisi appareat sedimentum.

Magis album.

Datur etiam contentum malum, *magis album* bono, de quo locutus est Hippo. 2. progn. 27. vbi proponit mala contenta, & inter alia proponit contentum magis album. Sed quale est hoc contentum? Vnde prodit? Fit ratione pituitæ, & ex Gal. in eo comm. ratione pituitæ mixtæ cum flatibus: quo fit, vt hoc contentum sit rarum admodum vt spongia, & aerem suscipiat. Ea autem ratione, quod aerem suscipit, redditur album, & magis album, quam contentum album bonum.

Sed difficultas est, nam quo pacto hoc contentum subsidet? Quia cum fiat ratione pituitæ mixtæ cum flatibus, deberet potius ascendere, nam flatus materiam suspẽdunt, & Hippocrates loquitur ibi de sedimento. Dicimus Hippocratem loqui de sedimento, quod descendit. Sed aduertendum, cum in hoc

duplex sit materia, alia corpulenta & grauis, alia vapotosa & leuis; cumque magis possit materia, quę grauis est, sua grauitate, quam leuis sua leuitate; cogitur hoc mixtum ratione prædominantis descendere potius. Sed dicet quis, hoc non est tollere difficultatē, nam ego dicam, quando fit suspensum, & satis crassum, materia illa est grauis; & tamen flatus magis pos sunt, & sic dominantur, quare ergo & in præsentia istud non apparet? Flatus possunt dupliciter considerari, alio modo, vt non pertinaciter sunt mixti cū materia graui, alio modo, vt sunt pertinaciter mixti. Si accidat flatus non esse mixtos pertinaciter cum materia crassa, tunc fieri potest, vt sint in caussa adscēsus materiæ, atque sic, vt suspendantur. At si flatus exacte sint mixti, & pertinaciter cum materia, tunc materia dum descendit, necessario secum ducit flatus, quia sunt exacte mixti. Et hæc veritas colligitur ex Galeno, dum attingit caussam magis albi contenti; dicit hoc fieri ex pituita & flatu; sed addit, pertinaciter mixto. A quo non recedens Auicennas, dicit, hoc contentum fieri, ob vehementem mixtionem flatuum cū pituita. At non est bonum contentum: quia indicat cruditatem, & imbecillitatem caloris.

2. Citrinū. Contentum ***citrinum seu rufum***, vti etiam subrufum, non est ita prauum, prauitatem vero adquirit aliquam, dum intenditur calor, dum scilicet fit subflauum, vel flauum; nam tunc indicat calorem esse copiosiorem.

3. Rubrum. Contentum ***rubrum*** fit ex sanguine. Potest autem fieri tum e sanguine seroso, de quo loquitur Hippoc. 2. prognost. 27. cum ex sanguine cocto: Ex cocto sanguine, vel citra assationem, vel superassato. Si fiat ex cocto, & superassato; est admodum prauum: nam dum exuritur sanguis, prauæ exsistunt febres. Si fiat ex cocto, non assato; hoc tantum abest vt sit prauū, vt etiam sit potius bonum: (dicant alij quicquid velint.) Et hoc confirmo ex Galeno, qui dicit sect. 4. aphorism. 71. dum diceret Hippocr. quando apparet quarto die cōtentum subrufum, septimo definit mor bus: Galenus in commen. dicit, hoc esse verum, non modo in subrufo contento, sed etiam in albo: at Hippocratem id proposuisse, vt aliquid notatu dignum proponeret. Vnde inquit, oportet duo considerare circa hoc contentum: alterum, quod hoc appareat die iudicatorio: nam signa futuræ crisis præsertim incipiunt apparere die iudicatorio. Secundo notare oportet, non modo propositum esse diem iudicatoriū, sed etiam quartum, ad differentiam aliorum dierum, qui sunt iudicatorij. Nam differt quartus dies ab alijs: quia si appareant signa coctionis die quarto, salus potest esse septimo, idest, spatio trium dierum: si septimo appareant, vndecimo, decimoquarto; non fit solutio morbi spatio trium dierum: nam si appareant septimo, fiet solutio morbi spatio septem dierum: si vndecimo, fiet solutio morbi decimoseptimo: si decimoquarto, fiet solutio morbi vigesimo die. Ecce, quod maior est vis quarti diei, quam reliquorum. Sed quæ est ratio? Non alia, nisi quia quarto die vir tus est validior, quam alijs diebus. Et hoc omnes possunt cognoscere: nam quo magis protrahitur mor bus, eo fit debilior virtus: cum igitur sit virtus validior die quarto, idcirco maiori cum impetu potest agere in materiam morbosam: Quare, quod facit 7. 11. decimoquarto, spatio septem dierum; operatur die quarto spatio trium dierum. Quando igitur obseruabitis contentum rubrum, ratione assati sanguinis, quarto die; dicatis esse bonum signum, & salutem posse sperari septimo.

Sed præterea etiam alia auctoritas est, 1. epid. sect. tertia, 23. vbi proponit Hippocr. contentum rubrum, atque hoc apparuisse octauo die, & eo die ægrotantem liberum a morbo euasisse, & licet sexto apparuerit contentum album, ac leue, non tamen morbum illum fuisse ex toto profligatum, nisi octauo die

A quo apparuerit contentum rubrum. Et augetur dubitatio, nam loco citato proponit Galenus sententiā Hippoc. 2. prognost. 26. vbi voluit, vrinam cum contento rubro indicare securitatem, sed diuturnitatem morbi. Quæ sententia si vera est: quo pacto ille fuit illico seruatus, mingens vrinam cum cōtento rubro? Colligitur solutio ex Galeno, loco supra adducto: & primum colligitur ex eo loco, non esse impossibile, vt appareat vrina cum contento albo ac leui, & tamen non subsequatur salus: illud enim contentum, quamuis fuerit album & leue, non tamen fuit æquale, hoc est, omni tempore non apparuit, sed alternatim erāt cruditates & coctiones. Quare apparuit contentum bonum, album scilicet & leue, & morbus non fuit sublatus, quia supererant materiæ crudæ adhuc concoquendæ: & ob id non erat æquale contentum, quia omnes humores omni tempore non cuncoquebātur, postremo apparuit illud contentum rubrum & leue.

B Vnde dicebat Auicennas, leuitatem in contento indicare maximam coctionem, ita vt magis possit leuitas, quam rubor: nam leuitas indicat naturam, quæ materiam morbificam æqualiter concoquit. Erat igitur illud contentum rubrum & leue.

At est etiam aliud, quod obseruādum, ne decipiamini. Nam dicit Hippocrates, vrinas fuisse boni coloris. Quare contentum, indicans longitudinē morbi, reperitur in liquore nō bene colorato. Vnde reddens caussam Galenus 2. prognost. 26. longitudinis morbi, caussam esse dicebat, quia non generetur sanguis perfectus, sed serosus, neque generetur bilis, idcirco cum non producatur bilis, proinde liquor citrinus non redditur, sed potius subruber. At Hippoc. cum proponit 1. epid. sedimentum rubrum, ait fuisse vrinas bene coloratas: &, si sunt bene coloratæ, (ad differentiam aliarum vrinarum, quæ præcesserunt) vel sunt subrufæ, vel rufæ, vel subflauæ, & hæ tales

C fiunt, quia generatur bilis, & dum generatur bilis, non adest sangnis ille crudus, & proinde non potest esse contentum indicans morbi longitudinem. Quare hoc contentum aliud est ab eo, de quo loquitur Hippocrates in prognosticis.

4. Nig[...] Contentum ***nigricans*** ex melancholia, proponitur ab Auicenna & Aetio: voluntque hoc apparere in fine febrium quartanarum, & in fine delirij melancholici.

Præsag[...] tenti [...] bosi, [...] mē pe[...] Auicennas, comparans hæc cōtenta simul, voluit, album esse minus malum rubro: rubrum esse minus malum flauo: flauum vero esse peius albo, & rubro; quia peior est bilis, pituita & sanguine.

Iam tempus est, vt loquamur de significato istorum contentorū ratione situs. Sensit Galenus 2. prognost. 36. melius esse si contentum subsideat: non ita bonū quando est suspensum, adhuc minus bonum quando est nebula. Hoc est verum, si fiat sermo de bonis contentis: at si fiat sermo de malis, oppositum est statuen

D dum. Ideo dicebat Galenus 1. de cris. 12. multo peius esse contentum, si descendat: non ita esse malum, quando est suspensum, adhuc esse minus malū, quando est nebula. Loquitur enim ibi de prauis contentis. Ratio est, quia, dū fit sermo de bono contento, quanto calor est validior, & proinde quanto magis agit in materiam morbificam; tanto etiam contentum magis ac magis descendit. Quod si loquamur de prauo contento, hoc fit, quia calor pręter naturam est insignis, & quoniam materia morbifica non cedit calori naturali, sed eum potius vincit, vnde materia descendit: &, si postea incipiat calor naturalis materiā morbificam superare, tunc non ita grauis ęst materia, nec ita descendit, sed potius adscendit, & quia calor naturalis incipit vincere materiam morbificam, mirū non est, si hæc attenuetur, idcircoque adscendat, & leue contentum obseruetur.

CA-

CAPVT XX.

De contento morboso pessimo.

Pessima cõtenta.

PEssima contenta sunt, Nigra, Virida, Liuida, atque Fœtida. Quæ cum sint praua, indicant cruditatem & perniciem.

1. Nigrum.

Quantum attinet ad *nigra* contenta: hæc (vt ait Galenus) fiunt, vel ob insignem calorem aduretem, vel ob insignem refrigerationem. Nam contentis id euenit, quod cernimus contingere partibus externis nostri corporis: quæ dum morantur sub Sole, ob exustionem nigriores euadunt: & similiter, ob aeris frigiditatem maximam extra occurrentem, nigro colore inficiuntur, quod experiuntur illi, qui per loca frigidissima iter faciunt. Idcirco istud contentum prauum est; indicat enim vel insignem feruorem, vel caloris exstinctionem: Vnde Hippocrates 2. progno. 29. dicebat, si alba sit nubecula, bona est; si nigra, mala. Nec sine artificio locutus est; nam cum dixisset, nubeculam nigram esse malam; proculdubio insinuauit, & suspensum nigrum esse malum, & similiter sedimentum. Verum, quia omnis nigra nubecula non est mala: Galenus in comment. cognoscens dari nubeculas nigras bonas, (vt etiam voluit Aetius) idcirco monet, Hippocratem loqui de nigra nubecula, quæ caussetur vel ob insignem feruorem, vel ob exstinctionem caloris naturalis,

2. Viride.

Præterea *viridia* etiam contenta mala sunt: nam dicit Gal. 1. de cris. 12. colorem viridem esse principium coloris nigri.

3. Liuidum.

Color etiam *liuidus* est malus, & est nigri principium. Sunt igitur mala hæc contenta, non ita tamen, vt nigra. Et si comparare liceat viridia contenta cum liuidis; dicatis liuida esse peiora: quia color viridis non solum est nigri principium, sed etiam liuidi ipsius.

4. Fœtidum.

Fœtida etiam contenta mala sunt, quia indicant magnam putredinem. Sed hæc dixisse sufficiat de contentis in genere.

CAP. XXI.

De contenti morbosi speciebus; seu differentijs quoad substantiam.

DEinceps contentorum species exsequemur. Hæc sunt Spumosa, Pinguia, Purulenta, Orobacea, Farinacea, Squamea, Furfuracea, Carnosa, Capillaria, Filamenta, Corpuscola, Atoma, Arenosa, Calculosa, atque Spermatica in gonorrhœa.

Species cõtenti morbosi. 1. Spumea contenta.

Quoad *spumam*: de hac primo loquemur, eo quod in suprema vrinæ parte obseruetur. De ea locuti sunt Hippocrates, & Galenus, 2. prognost. 47. vbi Galenus, reddens eius caussam, dicebat, in vrina spumam fieri ex materia vaporosa seu aerea, & ex materia corpulenta humida, concurrente calore, idcirco dicebat Galenus, si accidat, vt pars aerea sit pura, & materia corpulenta sit tenuis, aquosa, non viscida, non crassa; tunc materia aerea non potest diu detineri a materia corpulenta, sed facile exhalat, vt apparet in spuma, quæ fit in mari, hæc enim cito resoluitur. Vnde etiam in vrina, quando obseruabitis spumam facile resolui, dicatis, nec materiam corpulentam esse viscidam & crassam, nec materiam vaporosam esse turbulentam. Contra accidere potest, vt spuma ex aere impuro & turbido, ac materia corpulenta, crassa, & viscida oriatur: tuncque materia vaporosa ita non adscendit, nec corpulenta (cum sit crassa & viscida,) permittit, vt tam facile egrediatur materia vaporosa; quare diutius persistit. Id quod cognoscens Hippocrates. 7. aphorism. 34. videbatur significare spumam, quæ apparet in vrina, indicare morbum frigidum, diuturnum querenum. Et ratio colligitur ex Galeno: nam dum fiunt flatus a calore debili, siue gignatur in uentriculo vitio ipsius, vel vitio lienis, vel vitio iecoris: tunc materia ista flatuosa, vel demittitur in cauitatem abdominis, tuncque fit tympanites; vel ad intestina descendit, & fit dolor colicus: si propellatur ad ventriculum, fiunt dolores ventriculi; si accidat vt colligantur vel gignantur flatus in renibus, tunc fit spuma vrinæ, eo quod illi flatus misceantur cum materia humida. Cum autem flatus fiant a calore debili, iure dixit Hippocrates, spumam vrinæ non modo indicare vitium renum, sed etiam vitium frigidum, quia languet calor renum: & hoc intelligendum est de spuma, quæ non facile dissipatur. Quod cognouit Galenus loco citato; quamuis enim loquatur ex mente aliorum, non reprobat tamen eorum opinionem: nam fieri potest, vt interdum orificia vasorum, quę perueniunt ad renes, recludantur, & cum impetu materia flatuosa petat renes, tuncque appareat spuma: & hæc facile resoluitur, & adest in corpore feruor potius quam frigus.

Lotiũ spumeum, & pingue.

Sed aduertatis, sensisse Gal. lib. 3. prorhet. comm. 20. fieri posse, vt detur vrina spumosa pinguis: de qua non loquebatur Hippoc. sect. 7. aph. nec nos loquimur in præsentia: nam loquimur de spuma, & non de pinguedine. Quare quando videbitis spumã, pinguemque vrinam: non dicatis hanc iudicare frigiditatem renum, sed potius caliditatem, quia ratione ardoris fiunt colliquationes & pinguedines.

Valeant ergo, qui dicunt, vrinam spumosam indicare vitium capitis, indicat vitium renum.

Sed quid de *pingui* vrina? Hæc duplex est, vt colligitur ex Gal. 3. epid. 3. 72. alia est, quæ absolute pinguis dicitur, alia vero quę dicitur pinguis & syntectica, de qua in præsentia non loquimur.

2. Pinguia.

Simpliciter pinguis duplex est, alia Oleagina, alia Non oleagina. Oleagina, similis est oleo, in substantia, & in colore, non solum autem est oleagina, sed etiam pinguis; quia præter substantiam & colorem, oleo similes, habet etiam pinguedinem, & idcirco distinguitur ab illa, de qua supra locuti sumus: nam verba facimus de vrina oleosa, non pingui.

Pinguis vrina non oleosa est, quæ habet tantum pinguedinem supernatantem, sed non habet liquorem substantia & colore similem oleo. At quomodo fit? Ex Gal. 3. Epid. 3. com. 72. & 7. aphoris. 34. fit ratione caloris exurentis, qui colliquat pinguedinem.

Et hæc pinguedo potest prodire, vel a parribus existentibus supra renes, vel ab ipsis renibus: Hippocrates autem loco citato nos docebat, quomodo possimus distinguere, an prodeat ab hac, vel ab illa parte. Si in tota vrina, idest, si continuatim in vrina appareat pinguedo; signum est colliquationis renum, si pinguedo illa colliquatur, ob caliditatem renum, & illico miscetur cum vrina. Secus vero dicendum, si non in tota vrina appareat, nam primum communicatur vni parti, deinde alteri, atque ita deuenit sensim ad renes, & cum vrina miscetur. Præterea cognescetis; quia erunt querelæ, vel de calore renum, vel totius.

Notandum autem, quod dixerit Galenus, pinguedinem hanc, quæ colliquatur, apparere in summitate vrinæ, & non descendere: nam materia hæc pinguis est aerea, idcirco potius adscendit: non ait, dari vrinam pinguem secundum omnem partem, superiorem scilicet, inferiorem, & mediam; vt oleum, quod secundum quamcunque partem pingue conspicitur. Aetius vero affirmat, dari vrinam pinguem, in qua pinguedo appareat in quacunque parte. Quid igitur dicendum? Solutionem huius contradictionis colligere possumus ex Galeno, 3. epidem. sectio. tertia, comm. 72. vbi inquit, fieri colliquationem a calore exurente: & addit, si hic calor est insignis, colliquat tantum adipem; quod si adhuc intensior reddatur,

non

non modo colliquat pinguedinem, sed etiã carnem. Inde hoc est verissimum, dum sola colliquatur pin guedo, contentum est solum in parte superiori: at si fiat carnis etiam colliquatio, tunc potest apparere etiam in parte inferiori, sed nunc non loquimur de contento carneo. Aetius igitur est optime locutus, dum dixit, vrinam pinguem reddi secũdum partem superiorem, & inferiorem, nam inquit, dum incipit colliquatio, tunc quod pingue est, supernatat, dum vero in vigore est colliquatio, & perseuerat calor colliquans, tunc apparet contentum hoc, quod fit ratione colliquationis in parte etiam inferiori, quia tunc non colliquatur solum pinguedo, sed etiã caro.

3. Purulẽta.

Solet etiam apparere *Pus* in vrina, de quo locutus est Galenus 2. prognost. 72. & 4. aphoris. 75. Et hoc fit vel ratione abscessus, vel ratione vlceris.

Sed notent iuuenes, sensisse Galenum, tertio prorhet. comm. 20. dari vrinam purulentã, quæ vel proprie est purulenta, vel improprie. Propria purulenta est, quæ fit ratione puris, siue prodeat pus ab hac parte, siue ab illa, vt, a vesica, a renibus, vel a partibus supra renes. Improprie vero vrina purulenta est, quando egreditur cum liquore materia pituitosa, crasa.

Hæ distinguendæ, non tantum ex fœtore; quia possibile est, vt pituita etiam fœtida sit, atque excitet tristem sensum, cum diu detinetur in vesica, & præsertim quando est alba pituita. Vnde debetis animaduertere, quando redditum est lotium, & facta est subsidẽtia, effundatur liquor, ita vt remaneat contentum vel in fundo vasis, vel in aliquo pãno lineo, deinde obseruetur, an illud conten tum facile dissoluatur, an contra sit tenax: Si tenax est, materiam pituitosam indicat, at si facile dissoluatur, est pus.

4. Orobea, seu eruacea

Quantum ad contentum *orobaceum*: de hoc locutus est Galenus, sexto epidem. sect. 1. comm. 6. & comment. 15. sectio. 5. eiusdem sexti libri, per quod contentum intelligimus illud, quod est simile orobo, & quoniam aliqui orobum eruum appellant, idcirco Aetius vocauit hoc contentum eruinum, sumpta voce a similitudine. Galenus appellat idem contentum hordeaceum, quia apparent quædam in vrina similia hordeo. Sed aduertendum est, similitudinem non desumi a farina hordei, quia differt contentum hordeaceum a farinaceo, nam farinaceum est simile farinæ hordeaceæ; at cõtentum hoc, de quo loquimur nunc, est simile granis hordei.

Hoc autem contentum, quomodocunque appelletur, suas habet caussas, ex Galeno, 3. epidem. sect. 3. commen. 72. Fit enim hoc contentum, dum caussa colliquans progreditur. vnde non solum fiunt vrinę pingues, sed syntecticæ, quæ non simpliciter indicãt colliquationem, sed insignem colliquationem, nam dum magis intenditur colliquatio, non solum absumitur adeps, sed etiam caro, quæ cum sit deterior pinguedine, hinc est, quod hoc contentum subsidet.

Aduertendum est præterea circa hoc contentum, cum fiat ex colliquatione carnis; colliquari carnem vel renum, vel iecoris, vel lienis, vel totius corporis. Quæ ita distinguenda e Galeno. Si carnis renum fiat colliquatio, tunc illa contenta carnosa apparent, & habent colorem similem colori vrinæ arenosæ, & erit tunc magnus feruor in regione renum: si fiat colliquatio lienis, tunc contenta erunt nigricantia, si iecoris, erunt contenta rubra, præ se ferentia colorem sandarachæ rubræ, vnde Galenus vocabat hoc contentum sandaracham: si autem fiat colliquatio carnis aliarum partium, erunt (vt dixit Galenus) contenta non albida: quod voluit significare Galenus his verbis: non dixit nigra, quia nigra proueniunt, ex colliquatione iecoris; non dixit alba, quia tunc non esset colliquatio carnis, sed partium solidarum, sed dixit non albida, vt significaret, fieri colliquationem carnis, & apparere contenta granis orobi similia.

5. Similacea.

Est etiam contentum *farinaceum*, de quo locutus est Galen. 2. prog. 28. & 1. de crisib. 12. & 7. apor. 41. Hoc autem contentum appellatur farinaceum, quia est simile farinæ crassiori. Vnde dicebat, sicut accidit, vt hordeum, quod reperitur sub mola, non æqualiter elaboretur, & fugiat confectionem molæ, ex quo fit farina quædam crassior, eodem modo est animo concipiendum euenire, quando fit hoc contentum, quod non modo appellatur farinaceum, sed etiam pultaceum, similaceum, & polentaceum.

Quæ igitur sunt huius caussæ? Ex Galeno, locis citatis, colligimus, in colliquatione hunc esse progressum, vt primum absumatur pinguedo recens, deinde vetusta, post pinguedinem absumatur caro recens, deinde vetusta, & firmior; tandem partes solidæ. Sed quia hoc contentum non modo fit ratione colliquationis, sed etiam feruoris exurentis sanguinem, vt in febribus, hinc est, huiusmodi cõtentum farinaceum caussari posse, ex crassiori sanguine exusto, præterea ex adipe vetusto, atque ex carne vetustiori. Quæ ita distinguenda: si fiat ratione exustionis sanguinis, tũc illa contenta erunt nigricantia, quia ob exustionem nigrescit sanguis, si fiat ratione colliquationis, ratione caussæ colliquantis, si in saniem degeneret pingue do recens, superstes autem sit vetusta, ad similitudinem farinæ crassioris hordei, cognoscetis quia erit pingue hoc contentum: si fiat colliquatio carnis, non apparebit hæc pinguedo, sed contentum ad aliquam verget rubedinem, erit subrubrum.

Notate autem, Hippocratem dixisse, quod dum apparent hæc contenta, indicant morbum diuturnum. Quod quidem recto sensu debet intelligi, nam secus non possemus tueri Hippocratem. Si morbus non sit lethalis; erit diuturnus, quia corpus non potest cito sanari, quando fiunt colliquationes. Quod si morbus sit lethalis, non dicatis fore longum, imo erit breuis.

Aetius loquens de hoc contento pultaceo, dixit, fieri hoc ex colliquatione partium solidarum, & vocari farinaceum, eo quod habet partes crassiores furfuribus similes. Quare vel Hippocrates fuit diminutus, vel Aetius superfluus. Omnes possunt defendi. Scire igitur oportet Hippocr. 2 progn. 28. dum loqui tur de contento farinaceo, squamaceo, furfuraceo, considerare illud contentum farinaceum, quod præcedit squamaceum, & furfuraceum, & nõ illud contentum farinaceum, quod est post furfuraceum. Nec absque ratione, quia si consideremus furfuraceum, & conferamus hoc contentum cum contento pultaceo, proposito ab Aetio; est tantum differentia secundum magis, & minus. Vtrumque enim, scilicet furfuraceum, & pultaceum, fit, quia colliquantur solidæ partes: sed maior est consumptio in pultaceo, minor in furfuraceo. Et hoc colligitur ex Aetio: qui dixit, pultaceum habere partes crassiores contento furfuraceo. Ergo si maior est consumptio in pultaceo, quoniam absumuntur partes solidæ; differentia erit secundum magis & minus, & hoc non est ante furfuraceum, sed post. Quare cum Hippocrates loquatur de contento farinaceo præcedente furfuraceum; dicere minime potuit, hoc fieri ex colliquatione solidorum, sat fuit dicere, hoc fieri ex colliquatione adipis vetusti, & carnis vetustæ. Aetius autem, vt Galenum interpretaretur, voluit progredi distinctissime, & quamuis esset differentia tantum secundum magis & minus, quia tamen hoc est simile farinæ crassiori, etsi non præcedat furfuraceum, tamen optime dixit, fieri ex colliquatione solidorum. Et vos ex colore distinguetis, quia hoc contentum farinaceum erit albicans, sicut etiam sunt solida.

6. Laminea seu foliata

De contento squameo locutus est Gal. 2. prog. 28. & 1. de crisib. 12. Hoc autem vocatur squameum, quia squamis assimilatur: &, quia egreditur ad similitudinem laminarum, & foliorum, vocari solet lamineum, & foliatum.

Quæ

Quæ sunt huius caußæ?) Ex Galeno, locis adductis, A
fit quando absumuntur partes solidæ, sed secundum
superficiem, vt aliquid egrediatur ad similitudinem
laminæ. Vnde aduertatis, differentiam esse inter squa
mas, & furfures. Nam squamea contenta substātiam
habent latiorem, & tenuiorem: contra furfuracea
contenta habent substantiam crassiorem, sed angu-
stiorem. Cum igitur lamineum contentum sit latum,
& tenue, facile est colligere, quod dum fit colliqua-
tio solidorum, cum absumuntur, non penetrat, sed
agit in superficie.

Non modo autem si hoc contentum in venis, sed
etiam in vesica, ex 4. Apho. 8. Cognoscitur vero an
prodeant hæc contenta ex vesica, quia tunc non est
necessarius feruor in toto corpore; & percipitur tri-
stis quædam sensatio in vesica, & ex necessitate id e-
uenit ratione abrasionis. Quod si procedat a toto, B
non est tristis sensatio in vesica, & necessario est fer-
uor in toto corpore.

7. Furfurea.

Furfuraceum contentum illud est, de quo loquitur
Galenus 2. prognost. 28. & 1. de crisibus 12. & 4. A-
pho. 77. quod ita appellatur, ob similitudinem, quam
habet cum furfuribus, & est crassius squameo, quia
magis penetrat caussa absumens.

Quandoque autem ex toto prouenit corpore,
quandoque etiam ex vesica. Triplex autem est hu-
iusmodi contentum, vnum est, quod fit vitio vesi-
cæ, quando abraditur corpus vesicæ, aliud est, quod
fit ex absumptione partium solidarum totius, ter-
tium est, quod non fit ratione colliquationis totius,
sed ratione caussæ exurentis sanguinem. Legatis Ga-
lenum 4. Aphoris. 77. Certum est illud contentum,
de quo loquitur Hippocrat. 2. prognost. 28. fieri ra-
tione colliquationis, & insignis: at illud, de quo lo-
quitur. 4. aphorism. 77. potast etiam fieri ratione ca-
loris exurētis sanguinem, & præsertim si fuerit cras-
sus melancholicus.

Vos autem ex traditis facile cognoscetis hoc con- C
tentum. Nam si fiat ex sanguine exusto, erit ad simi-
litudinem furfuris nigricantis substantiæ: contra al-
bicantis, si fiat ratione colliquationis: Et si fiat ratio-
ne colliquationis, cum prodeat a venis totius, & item
a vesica, ex Hippoc. 4. aphor. 77. vos ita distinguetis,
nam vrina vel erit tenuis seu cruda, vel crassa seu co
cta. Si sit vrina crassa; dicatis contentum prodire ex
vesica, quando enim bona est vrina, non est vitium
in venis. Quod si vrina sit tenuis, & proinde indicās
cruditatem, & naturam non superare, sed potius su-
perari, erit contenti furfuracei indicium, quod fit
ratione, totius. Sed præterea addatis dolorem, qui
erit in regione vesicæ. Quod si dolor erit in toto cor-
pore citra dolorem vesicæ, dicatis prodire a toto.

Hippocrates lib. 2. prognost. com. 28. loquens de
contento farinaceo, squameo, & furfuraceo, & hæc
simul conferens, dicebat, prauum quidem esse fari-
naceum, sed peius esse squamaceum, pessimum vero D
esse furfuraceum. Ratio est clara, nam cum fiat con-
tentum farinaceum ex colliquatione, vel adipis ve-
tusti, vel vetustæ carnis, nondum autem absumantur
solidæ partes, vt in contento squamaceo absumun-
tur, proculdubio hoc erit peius illo: pessimum au-
tem est furfuraceum, quia non solum absumuntur
solidæ partes, sed magis absumuntur, quam dum fit
contentum squamaceum, crassius enim est fufura-
ceum squamaceo, nam caussa absumens magis pe-
netrat.

Hæc omnia vera sunt, si hæc contenta accipian-
tur, sicut accipiuntur ab Hippocrate, quod dico pro-
pter contentum farinaceum, & furfuraceum. Nam
quo ad farinaceum; si accipimus id, quod ab Aetio
proponitur, quod fit quando absumuntur solidæ
partes, & magis quam dum fit contentum furfura-
ceum: cui dubium, hoc contentum farinaceum prius
esse? Pultaceum igitur Aetij, quod fit ex absumptio-
ne solidorum, peius est. Vnde dicebat Aetius, appa-
rere quædam crassiora, quam sunt furfuracea. Quan
tum vero attinet ad furfuraceum contentum; si ac-
cipiatur eo modo, quo accipitur ab Hippocr. deter-
rimum est: sed accipiatur, vt accipitur a Galeno apho
ris. 77. sectio. 4. vbi proponit furfuraceum conten-
tum, quod vult quandoque fieri ob exustionem cras-
sioris sanguinis; si accipiatur, quatenus fit ratione
exustionis sanguinis crassi, non est deterrimum, nec
peius squamaceo, sed squamacenm peius est, in quo
absumuntur partes solidę, in illo autem sanguis exu-
ritur. Quare si reducetis contenta in suas caussas,
nulla erit difficultas.

8. Carnosa.

Succedunt alia contenta, & sunt *veluti carunculæ,
& veræ carnes* etiam quandoque, de quibus est locu
tus Galenus 4. aphor. 76. Dicebat autem, se inter-
dum vidisse excretas veluti carunculas, nunquam
tamen veras carnes, voluitque illam materiam in-
star carunculæ apparere in febribus ardentibus, dum
magnæ fiunt exustiones in renibus, in iecore, in qui-
bus interdum quædam apparent sedimina, orobis si-
milia. Obiter colligatis, Galenum ponere discrimen
inter sedimina similia orobis, & illa, quæ sint velu-
ti carunculæ. Fiunt igitur hæc contenta ob insignem
exustionem.

Sed addebat Galenus, se non vidisse contenta, quę
sint veræ carnes, ait, tamen, casum non esse impos-
sibilem, & nostris temporibus visa fuerunt huius-
modi cōtenta. Prodeunt autem ex renibus. Nam
quando renum vlcera magna sunt, & abraduntur,
non est impossibile, vt quædam portiones carneæ
cum vrina excernantur.

9. Capillacea.

Sunt præterea contenta *veluti capilli*. Auicennas,
vrinam cum his contentis vocabat capillarem, ap-
pellant alij capillitium. De hoc contento loquitur
Hippocr. 4. aphoris. 76. vbi voluit, quod dum crassæ
sunt vrinæ, si egrediantur, aut carunculæ, aut veluti
capilli, indicium sit, vitium esse in renibus.

Galenus in comment. (qui hoc loco improbatur a
Thriuerio) loquens de hoc contento capillari, ait,
eos omnes esse in errore, qui credunt hoc conten-
tum prodire ex substantia renum: nam qui ita di-
cunt, ostendunt se renum compagem penitus igno-
rare; non enim huiusmodi est renum substantia, vt
ex ea possint prodire tales materiæ, instar capillo-
rum: nam est substantia densa, est caro densa, nequa-
quam fibrosa. Quomodo igitur fiunt hæc contenta?
Dicit Galenus, hæc produci ex materia pituitosa, te-
naci: fierique in renibus, & venis.

Sed præterea idem Galenus 6. de locis affect. 2. lo-
quens de hoc contento capillari, inquit, gigni ex
materia pituitosa, & probabilius esse, quod gignatur
in venis, quam in renibus. Si hæc dicta Galeni vera
sunt, quomodo tuebimur Hippocratem, qui ex hoc
contento infert renes esse affectos? Opinor ergo nos
posse tueri Hippocratem, & Galenum: & illos deci-
pi, qui Galeno contradicunt. Galenus nouit hanc
difficultatem, & cum sciret, non esse possibile hanc
substantiam capillarem fieri ex renum substantia,
idcirco dixit, eam fieri in renibus, & in venis. Hip-
pocrates vero ita debet intelligi; dixit is 4. apho. 75.
quando cum vrina exit vel pus, vel sanguis, aut vesi-
ca, aut renes laborant, deinde subdit alium aphoris-
mum. 76. in quo ostendit, quando afficiantur renes,
ad differentiam vesicæ: in 77. ostendit postea, quan-
do afficiatur vesica, non autem renes. Vnde 76. & 77.
aphorismi, pendent ex 75. in quo dicit, si cum vrina
egreditur pus, aut sanguis, laborāt, renes aut vesica.
Quomodo cognoscam renes laborare? Subdit: si
cum vrina crassa, (idest, cocta, quæ non indicat passio
nem venarum,) apparuerit vel caro, vel substantia
capillaris, tunc renes laborant. Hæc est illatio neces-
saria, supposito, quod egrediatur, vel sanguis, vel
pus: ita vt ob id suspicio sit, vitium vel in renibus,
vel

vel in vesica. Erit vitium in vesica, si egrediantur cõtenta furfuracea, squamacea: Erit autem in renibus, si exibunt carunculæ, aut veluti capilli. Quare licet verum sit, materiam capillarem gigni in venis, & magis probabile sit eam gigni in venis, quã in renibus: possumus tamen inferre; est pus, vel sanguis; ergo indicium est vlceris renum, vel vesicæ, si egrediatur materia capillaris, necessario erunt affecti renes.

Atque fieri potest hæc materia capillaris, quia dũ est vlcus in renibus, viget calor præter naturam, vnde, si accidat materiam pituitosam ad renes deuenire, ratione caloris extranei, ob vlcus, potest hæc materiam in longum extendi, & acquirere formam capilli. Et hæc materia interdum est longior, albicans, interdum nigricans, interdum fit in renibus, interdum in venis; si materia viscidior fuerit, longiores fiunt pili; si non fuerit ita viscida, minus longi. Albicantes pili sunt, quando sincera est pituita, cum vero admiscetur materia melancholica, nigri fiunt, ita vt sit suspicio aliqua, ne sint pili pudendorum. Generantur etiam a calore venarum.

10. Filamẽta.

Sunt præterea contenta *veluti filamenta*, quæ solent apparere in vrina post vsum Veneris, & præcipue dũ corpora sũt pituitosa, & semẽ est pituitosum.

11. Atoma corpuscula.

Preterea obseruantur *corpuscula quædam atomalia*, quæ fiunt ab exustione. Aduertendum tamen, interdum apparere, dum viget exustio, interdum etiam post: quia fieri potest, vt dum viget exustio, interdum non excernantur. Propterea in declinatione febrium etiam ardẽtium obseruabitis atomos istos. Et huiusmodi corpuscula nigricantia sunt, quia facta sunt ratione exustionis.

12. Spermaticæ resolutiones 13. Arene 14. Calculi.

Egreditur etiã interdum *semen*, vt in gonorrhœa: interdum *materia arenosa & calculosa*.

Cautio vromantis notanda.

Notate tamen ex Hippocrate, secundo prognost. trigesimoseptimo, dum vrinæ conspiciuntur, aduertendum esse, an vitium aliquod sit in vesica, vel in renibus: quia si erit vitium in his partibus, non potest rectum ferri iudicium de affectibus venarum, quia interturbatur lotium; sin minus, poteritis rectum iudicium ferre.

CAPVT XXII.

Summa capita, ac veluti index hactenus traditorum.

Anacephalæosis vrologiæ.

HAec itaque dicta sint de vrinis Sanorum & Aegrotantium. Nunc autem per modum epilogi dico ex Galeno primo, de cris. duodecimo, vrinas ægrotantium, vel esse coctas, vel crudas, vel medio modo se habere.

Coctæ mediocrem habent substantiam; colorem bonum, inter subrufum, & subflauum; contenta etiã habent optima, id est, alba, leuia, & æqualia.

Crudæ vrinæ, vel tantum crudæ sunt, vel crudæ & perniciosæ. Crudæ sunt tenues, albæ, & contentis destitutæ: crudæ sunt etiam turbulentæ, non ita tamen, vt primæ. Deinde sunt crudæ & perniciosæ, quę fuerunt propositæ a Galeno: sunt autem hæ vel virides, vel liuidæ, vel nigræ, vel fœtidę: quæque habent contenta, vel pinguia, vel orobacea, vel farinacea, vel squamea, vel furfuracea. Omitto carunculas, veluti capillos, calculos, & alia, quæ potius indicant affectus vesicæ, & renum, quam venarum.

Quoad vrinas *medias*, hæ sunt in duplici differentia, ex Galen. 1. de cris. 12. aliæ enim magis accedunt ad coctas, aliæ magis ad crudas. Quæ accedunt ad coctas, sunt bene coloratę, sed tenues, habentque sedimentum album & leue, sed non æquale. Quæ vero ad crudas accedunt, sunt ex Galeno, loco citato, subrubræ, quæ non fiunt ex sanguine exacte cocto, sed potius ex serositate; & propterea, quamuis sunt inter coctas & crudas, tamen magis accedunt ad crudas, quam quæ prius fuere propositæ.

Atque hic esto finis huius tractationis de vrinis: ad laudem Dei omnipotentis.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

DE MODO INTERROGANDI AEGROS, TRACTATVS.

Cognitio rerum præter naturā, suppeditat iuuāria, per indicationes.

DOGMATICI iure optimi statuuntur Medici, qui nimirum ad morbos curandum conferētia per indicationes inquirunt. Modus autem inueniendi per indicationes iuuantia, absque obseruatione, analogismo & ratiocinio; est e comprehensione nocentium, istis enim cognitis, statim & illa e contrariorum lege patent. Quare Medici plurimum in cognitione nocentium laborare debent: ad quam cognitionem cum summe necessaria sit ægros recte & medice interrogandi ratio; nos eam breuiter hoc loco expediemus.

Historia morbi ab ægro referenda.

Laborantibus, quos curandi gratia Medici inuisunt, si loqui possint, præcipiendum, vt tum morbi originem ac decursum, tum querelas suas, quam fieri possit diligentissime ipsi exponant: vel ægrotātium loco ab adsistentibus hoc flagitandum.

Quænā interrogāda.

Hoc facto, cum Galeno cap. 2. lib. 1. de locis affect. ægri interrogandi, non de omnibus, neque de omnibus corporis partibus, neque de his quæ oculis patent: sed de *præteritis* primum, deinde de *præsentibus*, quæ nimirum fugiunt Medicum. Initio autem *res Secundum naturam*, postea quæ *Præter naturam* sunt, citra confusionem, exquirendæ.

Coniecturę medicæ.

Notandum vero, ea quæ coniecturis artificiosis innotescere possunt, ex ægro minime quærenda, sed prudenter grauiterque a medico ipso proponenda esse: vt arte & experientia clarus ac venerandus, ægro & assidentibus videatnr Medicus, hosque in sui rapiat admirationem; qui videlicet Laborantis conditionem, etiam prius quam ab ipso ægro edoceatur, vniuersam pene ad amussim teneat. Exempli gratia; si a capite exordiri negotium hoc iubeat, vtpote a parte in supremo corporis loco constituta: si forsitan patiens retulerit, se a principio generationis copiose exspuisse, & quidem materiam insipidam: tunc non rogabit Medicus, num ægro somni sint profundi, necne; sed dicet rationi consentaneum esse, somno longo & alto patientem teneri: hoc quippe conijcere licet, e copiosa pituitæ exspuitione, quæ materia frigidum indicat humidumque cerebrum, vnde somnolenti redduntur homines.

Quærendū de actionib. corporis.

Porto si quæ scitu necessaria Medicus coniectura adsequi non potest, interrogandus ordine Laborans est, per actiones corporis instituta progressione: actionum enim noxæ affectam producūt particulam: cap. 5. lib. 1. de loc. aff. Verbi gratia: Capitis actiones (quas primum lustrare decet) aliæ sunt propriæ, nimirum animales; aliæ communes omni parti viuenti, scilicet naturales. Animales sunt principales, & non principales, nimirum cognoscitiuæ & motiuæ. Circa has omnes, quomodo se habuerit æger, habeatque rogandum.

Naturales Animales actiones.

Naturales actiones omni viuæ parti competentes, non ita conspicuæ sunt vt animales: ideo, vt cognoscatur, num bene, vel male hæ edantur, consideranda sunt ea quæ has naturales functiones consequuntur, nimirum exeuntia, & qualitates mutatæ. Circa caput igitur de exeuntibus quærendum, quomodo ęgri se habuerint circa excrementa oculorum, aurium, oris, narium, an fluxerit etiam sanguis, necne. Hinc qualitates seu affectiones considerandæ, nimirum color capitis, itemque eiusdem magnitudo, &c. vt ita in cognitionem status naturalis ipsius capitis deueniatur.

Capitis conditione explorata, quomodo Ventriculus ante morbum habuerit, disquirendum: quisnam cibi & potus fuerit appetitus: quæ exeuntia, tum aluo, tum interdum ore; num etiam nausea vel vomitus molestare consueuerit: hinc enim de concoctione, & ventriculi temperatura iudicandum.

In Hepatis statu naturali indagando, considerandum, quomodo fiat sanguificatio: id quod ab exeuntibus & affectioribus addiscitur. Excrementa sanguificationis, quæ peragitur in iecinore, sunt melancholia & bilis: ideo interrogandi ægri, num excrementa sint biliosa, seu citrina, & maxime colorata: an vero melancholica, quæ non raro per venas hæmorrhoidales excernuntur. Lotium vero, quamuis excrementum sit venarum & arteriarum; potest tamen & ipsum statum iecoris naturalem significare. Quare de lotio quoque interrogandi ægri, quomodo se habuerint tempore sanitatis. Interim tamen, si ex alijs indicijs cognoscere queat medicus, iecur exstitisse, vel esse calidius: non rogandi de vrina ægri, sed simpliciter affirmandum, lotium esse subflauum.

Simili ratione lienis, renum, vesicæ, & reliquarum omnium partium, interrogando conuenit explorare statum. Bene enim se habent, si munere suo probe & citra querelam fungantur.

Vitales actiones.

Tandem interrogandi sunt ægri de functionibus vitalibus, quæ considerātur & in corde, & extra cor in arterijs. Maxime vero cordis constitutionem pulsus aperit. Quia autem nonnunquā pulsus ęgrotantis,

rantis, præsertim febre detenti, alienissimus est, a naturali: ne error hinc oriatur, decet Medicum considerare morbum, quo patiens laborat: animaduersa enim mutatione, qui cum in pulsu morbus efficere potest, ἀναλόγως de pulsu naturali iudicandum. Vt, si quis, calidioris cordis natura exsistens, corripiatur febre continua, pulsumque habeat ad modum frequentem & velocem: iudicabit ęgro medicus, frequētiam & velocitatem etiam sanitatis tempore in pulsu fuisse, sed non ita insignem. Itaque de cordis viribus e pulsu pronunciandum: si enim pulsus calidum cor arguat: merito audax & animosus homo statuitur.

Inquisitio rerum præter naturā. Naturali partium singularum constitutione hoc modo explorata; interrogandum est de rebus Pręter naturam: & discurrendum circa actiones partis, quæ A pati videtur: verbi gratia, si caput doleat, examinandæ sunt functiones capitis, item exeuntia, & qualitates mutatæ, vt color, &c. vt æstimare hinc liceat, quanta sit a naturali statu facta singulorum mutatio. Quærendum ergo tunc est de capite, non de alijs partibus: nisi suspicio sit, propositum symptoma capitis, non primum a capite prodire, id est, caput non per essentiam, sed per consensum alterius partis affici; tunc etenim pars primario laborans indaganda, eiusque a natiua conditione recessus diligenrer attendendus, accurata omnium, quę ad hanc rem necessaria sunt, facta inquisitione:

Iuuantium inuentio. Cognitis tandem rebus præter naturam, seu nocentibus: indicationum medicarum doctrina leui negotio iuuantia suppeditabit.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE, OPERVM.

Sectio Tertia:

VIDELICET THERAPEVTICA: CONTINENS

I. *Methodum medendi.*
II. *Rationem componendi medicamenta.*
III. *Cauteriorum rectam administrationem.*

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCAE, METHODVS MEDENDI.

CAPVT I.

Quid nomine methodi medendi intelligendum veniat: & quod ab vniuersis ad specialia sit progrediendum; methodo ἀναλυτικῇ, cui diuisio inseruiat: simul de triplici errore, qui in diuisione committi possit.

CVM institutum sit de methodo medendi dicere; dubitandum non est, nos suscipere prouinciam & admodum vtilem, & sane difficilem.

Necessitas methodi medendi.

Vtilitatem, imo vero necessitatem, ex eo colligere, licet; quod cum (ex Galeno, primo de tuenda valetudine capite primo) duę sunt præcipuæ partes artis medicæ, inter has enumetetur methodus medendi, siue ars curatrix: B propterea, quod reliquę artis partes in hanc curatricem referantur, nempe Physiologia, & Pathologia, quæ de signis loquitur.

Eiusdē difficultas.

Quo vero ad huius methodi difficultatem: hanc facile haurire licet ex Galeno: quandoquidem huius methodi gratia scripserit libros quatuordecim, quos inscripsit de methodo medendi. Et augetur difficultas: nam licet admodum prolixus fuerit; vsque adeo tamen difficiles sententias proposuit, vt fatear me ignorare, quinam hucusque Galenum recte intellexerit.

Summa huius tractationis capita tria.

In tanto igitur negotio tria præstabimus: Primum quidem versabimur circa nomen methodi; Secundo huius methodi essentiam explicabimus, ex qua patebit quotuplex possit esse methodus medendi: tertio, cum methodi essentia constituatur ab indicatione, diligenter etiam loquemur de indicatione; & fortasse ea cum diligentia, vt omnes Galeni auctoritates, quæ sibi inuicem videntur aduersari, facillimæ C nobis reddantur, & perspicue appareat, omnes in vnicam veritatem conspirare. Rem igitur aggrediar.

Methodus Aristotelea, ἀπὸ τῶν καθόλου τὰ καθέκαστα cap. 1. lib. 1. phys.

Quoad nomen: ex Gal, ca. 4. lib. 4. metho. per methodum oportet intelligere viam ordinatam vniuersalem, quę particularium est commonstratiua, hoc est, viam vniuersalem, quæ cuilibet indiuiduo est applicabilis; seu uiam vniuersalem, quam, dum eritis apud ægrotantes, scietis applicare. Hinc sequitur, quod via nihil aliud sit, quam transitus ab vno ad aliud. Sed non dicatis more quorundam, opus esse intelligere viam, quam quilibet sibi parat; propterea A quod etiam asinus iter adiens a vico in alium vicum sibi parat viam, quæ tamen nō est methodus. Et ideo per viam intelligatis transitum ab vno ad aliud, cum ordine. Et in hoc Medici dogmatici a reliquis distinguuntur.

Hæc veritas fuit proposita a Galeno, primo methodi capite quarto; vbi ait: methodo inuenire non est fortuito inuenire, sed ordine quodam, vt aliquid sit primum, aliquid secundum, aliquid tertium: significans, esse progrediendum a genere generalissimo ad genera subalterna; & a generibus subalternis ad species; verbi gratia, si febricitet Socrates, ita est progrediendum; vt primo perpendamus Socratem febre affectum, esse correptum morbo: ecce genus generalissimum: deinde vero hac via progredimur, dicētes, febrem esse morbum calidum: & magis adhuc descendemus, dicentes, esse morbum calidū vt duo: ecce est via a genere ad species. Quem etiam progressum significat Galenus libro 2. meth. 7. dum ait, auspicandum esse a primis indicationibus, hoc est, genericis, & esse progrediendum ad specificas: & ob id non est quælibet via, sed via ordinata a primo indicante ad secundum, ad tertium, a generico ad specificum.

Vera cō- tuendæ tis meth- dns ἀνα- τικῶ.

Sed fortasse quæret iunior, quęnam hæc via est? Galenus libro 11. meth. cap. 2. statuit, hanc viam esse resolutiuam. In via resolutiua progressus ex necessitate est a fine, ad ea quæ sunt propter finem: cuiusmodi est via in hac methodo, quādo progredimur ab indicante ad indicatum. Recte intelligatis: quia non omnes intellexerunt hanc veritatem: dum progredimur ab indicante ad indicatū, est progressus a fine, ad ea, virtute quorum finem consequimur. Do exemplum; dū adest febris, dicimus, est morbus calidus ergo erit indicatio refrigerandi: morbus calidus est finis indicans; præsidium refrigerans est iudicatum, est illud quòd dirigitur in finem, respicit finem, & quod remouet morbum calidum.

Τῇ ἀνα- σει inse- Διαίρεσι cuius indicatio- nes inue- tur.

Est igitur hæc via, via ordinata, & est via resolutiua: cui tamen famulatur diuisio. Hanc sententiam proposuit Galenus (volo præstare quòd sum pollicitus) lib. 1. ad Glauc. cap. 1. quod caput nescio ego a quo intelligatur: hoc vnum certo scio, fieri non posse, vt qui recte assequitur hoc caput, imaginetur asserere, venæ sectionem indicari a morbo magno, vna cum sanguine, siue plenitudine, Declaro: Galenus loco citato dicit: ille medicus qui scit haurire indicationes omnes per diuisionē inuentas, hic solus (quantum humanis permittitur viribus) medēdo non errabit. Ecce hoc in loco enidentissime Galenus patefecit

tefecit diuisionem famulari methodo medendi: quia oportet haurire indicationes, quæ inueniuntur per diuisionem. Ecce diuisio famulatur. Et tanti Galenus fecit hanc diuisionem, vt asseruerit, huius gnarũ, quantum humanis permittitur viribus, medendo nõ errare. Quare qui non callet hanc indicationũ per diuisionem inuentionem, dubio procul errat, & infelices ægrotantes manent.

Triplex diuisimus uitium.

Porro Galenus, loco citato, ne in tanti momenti prouincia deficeret, proponit tres errores, qui ab imprudentibus facile possent committi.

1. Si subsistat in summo genere.

Primus error esse potest, quando medicus diuidẽs vt inueniat indicationes, non transit vltra genus: quo fit, vt inueniat tantum per diuisionem indicationem genericam; quæ nobis manifestat indicatum genericum, quod non sufficit pro curatione: & ideo qui ita diuidunt, sunt diminuti.

2. Si in speciebus subalternis hæreat.

Secundus error est, quo diuidentes progrediuntur a genere generalissimo ad subalterna, in quibus persistunt, non vltra progrediuntur: quo fit, vt & isti sint diminuti, quia per diuisionem inueniunt indicationem genericam subalternam, & hinc indicatum genericum subalternum, sed dimittunt specificũ: quare in curatione aberrant. Exempli gratia, si homo febricitat, febris vt morbus, indicat remouens: vt morbus calidus, frigidum: sed hoc non sufficit, sed oportet descendete ad speciem specificam; vt si, verbi gratia, febris est morbus calidus vt duo, indicat remediũ specificum, & frigidum, vt duo.

3. Si perperã instituatur.

Tertius error est, quo medicus vitiosam, seu prauam facit diuisionem. Quid oportet intelligere per vitiosam & prauam diuisionem? Diminute locuti fuimus. Galenus loco citato, primo ad Glauc. primo, seipsum non declarauit: quia cognouit hoc pertinere ad logicum. Sed Galenus, omnia ferme cognoscens, applicat veram doctrinam suo proposito, (vt interpretemur Galenum per eundemmet Galenũ) dicens, 9. meth. 14. tria esse, quæ primum curationẽ indicant. Sed in præsentia nolo explicare, quid velit Galenus per hæc verba, cum dixit, tria sunt quæ primum curationem indicant: quia, licet hæc verba sint difficillima, vt explicatione egeant; non licet tamen vt in præsentia a nobis explicentur, sed suo loco: sed solũ in præsentia ad nos pertinet intelligere, id quod attinet ad diuisionem.) Inquit igitur Galenus, tria sunt quæ primum curationem indicant: morbus, temperatura, & aer. Subdit autem Galenus, morbum diuidi in differentias, sed non in caussas: temperaturam autem & aerem diuidi nõ in differentias, sed in caussas. Ego vellem, vt qui asserunt venæ sectione indicari a magnitudine morbi vna cum sanguine, explicarent hunc locum; quia, vbi intelligerent, nequaquam in absurdum vsque adeo insigne inciderent. Locus iste hunc in modum est interpretandus, Galenus loco citato, hoc est, 9. meth. 14. loquitur de indicatione tantum curatiua, de indicante tantum curatiuo. Quod sit verum, dicit: tria sunt quæ primum curationẽ indicant. Quod curationem indicat, & vere indicat, est tantum morbus: & hoc nunc supponatis, indicans curationem esse tantum morbum. Hinc fit vt morbus sit diuidendus in differentias seu species, non in caussas: nam licet morbus habeat caussas, hoc tamen loco non potest diuidi in caussas: ratio est, quia hoc loco sermo fit tantũ de indicatione curatiua, non de præseruatiua: quia indicatio præseruatiua sumitur a caussa, curatiua a morbo & specie morbi; a morbo, a morbo calido, vt duo; si hic morbus fiat a sanguine, a sanguine sumitur indicatio præseruatiua. Sic quia Galenus loquitur de indicatione curatiua tantũ, non potest, nec debet morbum diuidere in caussas, quia confunderentur indicationes curatiuæ cum præseruatiuis. Et ob id dicit Gal. lib. 1. ad Glauc. c. 1. illos errare, qui vitiose diuidunt, hoc est, qui confundunt indicationes curatiuas cum præseruatiuis, qui diuidunt morbum in differentias & in caussas: veluti illi faciunt, qui dicunt, venę sectionem indicari a morbo magno, vna cum sanguine; miscent enim morbũ cum caussa, idest, sanguine, qui est caussa morbi. Quare obseruandum est, ne vitiosa instituatur diuisio, & ne indicationes curatiuæ cum præseruatiuis misceantur: hoc est, ne diuisio, quæ respicit morbum, cõplectatur caussas: vel diuisio, quę respicit caussas, complectatur morbum: non enim hæc oportet confundere: & suo loco, dum loquemur de methodo, intelligetis, quomodo procedendum sit in quocunque indicante.

Methodus ab uniuersalibus.

Hactenus constitutum sit, vt asserit Gal. 9. metho. cap. vlt. in hac methodo, in hac via, haueriendas esse primum indicationes primas, hoc est, genericas: deinde secundas, idest, subalternas; vltimo specificas. Verbi gratia, si respiciamus ad sanguinem, & proinde ad indicans præseruatorium; sanguis, vt quid morbificum pręter naturam, indicat auxilium remouens: descendamus, si, verbi gratia sanguis peccet, & peccatum sit vehemens; indicat auxilium remouens sanguinem, sed non ita genericum, sed vehemens, quia peccatum est vehemens: &, si, verbi gratia, sanguis peccatum vehemens fuerit secundum motum, indicat remedium adhuc magis determinatum, imo specificum, quod est remedium vehemens, sed reuulsorium. Et hæc dicta sint generice: quia suo loco diligenter de his loquemur.

Methodus medendi, & ars curãdi, idem.

Tandem notandum quoad vocem, nos in præsentia non modo versari circa methodum, verum etiam circa methodum medendi, ad differentiam methodi tuendæ sanitatis: vt hæc vox nimirum methodus medendi, significet artem medendi: vt idem sit, inscribere libros illos Galeni quatuordecim de methodo medendi, & de arte curandi, seu de arte curatrice.

CAPVT II.

De essentia, seu definitione methodi medendi. Obiter etiã summa iuuantium, seu indicaturum genera proponuntur: quæ tamen infra c. 5. plenius tractantur.

Definitio methodi medendi.

PRimum huius tractationis caput, de methodi voce ita expediuimus: alterum sequitur, de essentia methodi, quam definitio exhibet. *Methodus* igitur *medendi est ars, qua per indicationes inueniuntur iuuantia, vt deperdita sanitas hominis reparetur.*

Necessarium est, vt cogitetis, an hæc definitio sit bona vel mala: vt ex vobismetipsis citra præceptores sciatis tradere definitiones, & iudicare an definitiones ab alijs traditæ sint comprobandæ. Perfecta igitur definitio in se claudere debet formam, subiectũ, efficiens, & finem. Quare inquirere oportet, an hæ caussæ, & qua ratione, claudantur in proposita definitione.

1. Forma.

Quãtum attinet ad *caussam formalem*: dictum fuit: esse artem. Namque cum medica facultas sit ars & medica facultas, tum alias partes in se contineat, tum potissimum methodum tuendæ sanitatis, & curatricis: necessarium est, vt fateamur, methodum curatiuam esse artem. Cum autem sit ars, non est instrumentum methodus medendi, sed est habitus principalis, potentialis: non scientia quidem, non prudentia, non intellectus, nullus denique habitus potentialis, nisi ars.

2. Subiectũ.

Et cum sit ars, & proinde habitus intellectus: dum proponitur hæc forma, patet etiam *subiectum*, quòd sit habitus potentialis non corporis, sed animi, seu intellectus.

3. Efficiens

Caussa efficiens fuit proposita in definitione, quando dictum fuit, *qua per indicationes*: namque indicatio est caussa efficiens, &, vt suo loco explicabimus, est instrumentum. Methodus medendi non est

instrumentum, sed habitus potentialis effectiuus, id-est, ars: seu caussa efficiens huius habitus potentialis, est indicatio; quia indicatio est instrumentum. Instrumentum reducitur ad caussam efficientem, vt omnes sciunt. Et quia omne instrumentum, beneficio cuius comparatur habitus principalis, ex necessitate est instrumentum logicum (vt suo loco demonstrabimus, dum loquemur de indicatione, asserentes indicationem esse instrumentum logicum, instrumentum inuentum a logico) ideo per hanc efficientem caussam methodus medendi distrahitur ab ea curatione, quæ non pertinet ad dogmaticum, quia non inuenitur per indicationem, non comparatur per indicationem, sed vel per experientiam, vel analogismo, vel alio instrumento diuerso ab indicatione. Vnde Galenus, vt omnia etiam cum Galeno confirmemus. cap. 5. lib. 11. meth. dicit, si alteratio in spiritu fiat, vel ab animali venenato, vel a quolibet alio veneno, esse negotium extra methodum medendi. Quare est negotium extra methodum medendi? quia non potest comparari indicatione, sed alio instrumento. Vnde Galenus primo meth. ca. 4. dicit, institutum suum esse, sermonem habere de remedijs, quæ non empirice, sed methodo ac per indicationes inueniuntur. Constitutũ igitur sit efficientem caussam medendi methodi, esse per indicationem.

4. Finis.

Ratione caussæ finalis, dictum fuit in definitione, *qua per indicationes inueniuntur iuuantia, vt deperdita sanitas hominis reparetur*. Quibus verbis, vt manibus hanc veritatem tangatis, continetur duplex finis: alter potest vocari Internus, alter Externus: licet qui externus vocatur vna ratione, alia ratione possit vocari internus. Declaro. Finis internus est, quando dictum fuit, *inueniuntur iuuantia*, nam inuentio iuuantium est finis internus indicatiuus. Alter finis est, dum dictum fuit, *vt deperdita sanitas hominis reparetur* qui finis potest vocari externus, si respiciamus ad indicationem; potest etiam vocari internus, quotiescunque respicimus ad totam hãc methodum medendi.

Internus finis methodi curatiuæ: inuentio præsidiorum.

Vtrumque finem magis atque magis explico: & primum, quantum attinet ad finem indicationis, qui erat inuentio iuuantium; hunc finem proposuit Galenus 5. meth. 9. vbi voluit, pertinere ad methodum medendi tradere inuentionem præsidiorum.

Cur in finitione ponatͅ inuẽtio iuuantiũ, non indicatorũ.

Et hoc loco admoneantur iuniores, cur potius in hac definitione dictum sit, *vt inueniantur iuuantia*, quam, vt inueniantur indicata. Ratio huius fuit: quia indicatum latius patet, cum morbi etiam a signis suis indicentur: cum enim dicimus, est dolor lateris, est tussis, est difficultas anhelitus; ergo inflammatio, pleuritis: nos beneficio istorum signorum deducimur in inuentionem indicati, signati, hoc est, pleuritidis: sed pleuritis non est iuuans, imo nocet: est quidem indicatum, sed non est indicatum, de quo in præsentia est sermo. Et ob id, vt ab hoc indicato, & ab inuentione huius indicati, distingueretur illud, quod inuenitur per methodum, per indicationes; rationabiliter in definitione dictum est, *inueniuntur iuuantia*.

Iuuans duplex: præsidium, & vsus materiæ præsidij.

Per iuuantia autem intelligimus omnia quæ inueniuntur per indicationes: vt sunt, tum Præsidia, tum Vsus seu administratio materiæ præsidiorum. Exemplo res fiet manifesta. In febri præsidium est frigidũ: si forte febris sit calidum vt duo, præsidium est frigidum vt duo: huius præsidij materia, verbi gratia, est lactuca: circa quam materiam præsidij frigidi, perpendimus vsum seu rectam administrationem, hoc est, quantitatem lactucæ, modum administrandæ lactucæ, tempus quo est administranda lactuca, & locum cui est administranda. Iuuans ergo in se claudit Quid agendum, Quantum, Quando, Quomodo, & Vbi: non plura, neque pauciora.

Confirmatur hæc veritas Galeni dictis: vbi voluit ad methodum pertinere inuenire remedia, & scire etiam inuentis recte vti. Inuentis recte vtimur, quando nullus fit error, vel in dosi, vel in modo, vel in tempore, vel etiam in loco. Docet etiam idem Galenus 6. meth. secundo, methodum & auxilia inuenire, & inuenire etiam vsum inuentorum. Præterea, ad confirmationem huius veritatis dixit Galen. primo ad Glauconem primo, methodum medendi perfici & qualitate, & quantitate auxiliorum, tum modo eorum vsus, & temporis occasione. Proposui hanc auctoritatem, quia fui vobis pollicitus declarare omnes ferme auctoritates ad methodum medendi spectantes: & profecto quia ego nescio a quo intelligantur.

Id quod Galeno sentitur.

1. De [...] dio.

Hunc locum ita ego explico. Dum dixit Galenus 1. ad Glaucon. 1. methodum medendi perfici qualitate & quantitate auxiliorum: per hoc nihil aliud intelligit, nisi Quid agendum, non Rectam administrationem: quia loquitur de quantitate & qualitate præsidiorum, non materiarum remedij. Explicant omnes, per qualitatem oportere intelligere Quid agendum, per quantitatem Quantum agendum. Hoc est falsissimum: & ratio est, quia loquitur non de materia auxilij, sed de auxilio: exempli gratia, si sermo fiat de febri, loquitur de auxilio refrigerante, non de lactuca, non de materia frigidi. Quid agendũ nihil aliud est quam auxilium: recta administratio respicit materiam auxilij, non auxilium. Galenus hoc loco dicit, methodum perfici & qualitate & quantitate auxiliorum. Do exemplum, propter iuniores: si verbi gratia, ratione febris indicatur auxilium frigidum, tunc inuenta est qualitas Quid agendum, idest, remedium frigidum: hoc remedium frigidum potest esse frigidum, vel in hoc, vel in illo gradu, primo, secundo, tertio, & hoc est Quid agendum specificum, remedium magis determinatum. Et hoc est quod significat Galenus, quando proposuit quantitatem, quia gradum auxilij exprimit per quãtitatem: nec ita sollicitus fuit de vocibus. Sæpe vero confundit quantitatem cum qualitate: quemadmodũ dicere solemus, febris magna, cum tamen sit dictio impropria; quia febris proprie dici debet vehemens potius, quam magna. Ita etiam Galenus per qualitatẽ intelligit Quid agendum genericum, per quantitatem Quid agendum specificum.

Quod vero attinet ad rectam administrationem: proposuit Galenus, loco citato, modum vsus, intelligens rectam administrationem, hoc est, Quantum, Quomodo, & Vbi: &, quia recta administratio in se claudit etiam Quando agendum, hoc innuit cum in medium affert temporis occasionem.

2. De [...]

Et quia fui vobis pollicitus declarare auctoritates: debent iuniores animaduertere, licet Quando agendum pertineat ad rectam administrationem; Galenũ tamen per modum vsus non intelligere Quando agendum: distinguit enim non citra artificium Galenus modum vsus, hoc est, quãtum, quomodo, & vbi, a quando, seu a tempore agendi, propter difficultatem: nam (vt exprimit Galenus.) nancisci temporis occasionem difficillimum est: & ideo respiciens ad hanc difficultatem, quam etiam proponit, separat Quando agendum a reliquis tribus.

Sed adhuc dubitabit iunior: quia quandoque dixit Galenus, quantitatem nec verbo exprimi, nec scribi posse, nec mente etiam concipi, quare videtur esse maior difficultas circa Quantum agendum, quam circa Quando agendum. Oportet recte intelligere Galenum: dum loquimur de quãtitate, duplex potest esse sermo: quantitas enim dum significat Quid agendũ specificum, quod indicatur a gradu determinato indicantis, (exempli gratia, auxilium frigidum vt duo in prima mansione, indicatur a morbo calido vt duo in prima mansione) quem gradum Galenus quandoque quãtitatem vocat, & solum Deum posse cognoscere

ſcere fatetur: & ideo difficultas eſt in quantitate, vt reſpicit Quid agendũ. At ſi alio modo capiatur quantitas vt pertinet ad rectam adminiſtrationem; multo difficilius eſt aſſequi Quando agendum, quam Quantum; quia occaſio eſt præceps. Patet igitur quomodo hæc auctoritas ſit intelligenda.

Præterea idem Galenus in arte medicinali cap. 89. dicit, ad methodum pertinere, inuenire qualitatem materiæ, hoc eſt, quid agendum; præterea quantitatem: per hanc ſignificans quantum agendum, tempus opportunum, & modum vſus, hoc eſt, quomodo, & vbi: & ex his verbis pariter colligere licet illa duo, hoc eſt, quid agendum, & rectam adminiſtrationem.

Explicatus igitur eſt finis internus indicationum: qui finis eſt, inuenire remedia iuuantia, & vſum.

Externus finis: reparatio ſanitatis

Finis vero totius methodi medendi, ſeu totius artis curatricis, eſt propoſitus, dum dictum eſt *vt deperdita hominis ſanitas reparetur*. Propoſita eſt ſanitas hominis deperdita, ad differentiam brutorum. Dictum autẽ fuit, *vt ſanitas deperdita reparetur*, vt hęc methodus diſtinguatur a methodo tuendæ ſanitatis: nam & methodus tuendæ ſanitatis eſt ars, qua per indicationes inueniuntur iuuantia: vt adhuc nullum appareat diſcrimen inter methodum tuendæ ſanitatis, & methodum medendi: quare diſtinguitur per particulam vltimo loco propoſitam. Eam particulã propoſuit Galenus primo methodi quinto, dicens, propoſitum eſſe in methodo medendi morbum remouere, vt ſanitas reparetur. Et quinto methodi ſeptimo, dicit, ad methodum medendi ſpectare inuenire auxilia, quibus æger ſanetur. Ecce reſpicit ad ſanitatem deperditam recuperandam, ad differentiam tuendę ſanitatis. Pręterea idem Galenus nono meth. quinto, ait, ſanatio ſeu curatio eſt præſentis in corpore vitioſi affectus in naturalem habitum mutatio. Quo loco, quæſo, diligenter aduertatis, quæ nam ſit definitio hæc curationis. Per curationem intelligit Gal. artem curatricem, methodum medendi: iſta ſunt ſynonyma: vnde idem eſt ac ſi dixiſſet, methodus medendi, ars curatrix eſt præſentis in corpore vitioſi affectus in naturalem habitum mutatio. Quæ definitio eſt iſta? Eſt definitio tradita per cauſſam finalem. Nec redarguenda definitio, cum artes per finem diſtinguantur; vt cum finis huius artis ſit remotio morbi, fit vitioſi affectus in naturalem habitũ mutatio.

Ex his patet, cur dixerimus in definitione, methodum medendi eſſe artem, qua per indicationes inueniuntur iuuantia, vt ſanitas deperdita hominis reparetur.

CAPVT III.

De methodi medendi diuiſione, a forma, & fine.

Diuiſio methodi. 1. a forma.

Explicata definitione, facile intelligere licet, quẽadmodũ methodus medendi multiplex eſſe poſſit: differentias enim haurire licet a forma, & a fine.

A forma, methodus medendi eſt habitus vniuerſalis, vel habitus ſpecificus. Et hoc colligere licet ex Galeno, 4. meth. cap. quarto, vbi dicit, auſpicandum eſſe ſemper ab affectu, ſiue in vniuerſali, ſiue in particulari; ſiue in genere, ſiue in ſpecie. Vnde quarto methodi primo dixit tot eſſe methodi ſpecies, quot ſunt ſpecies morborum. Exempli gratia, in febribus hæc ſeruatur methodus: eſt morbus calidus, ideo refrigerandum; morbus calidus vt duo; ideo refrigerandum vt duo. Ad eundem modum in hydrope, eſt morbus frigidus, quare calefaciendum: eſt frigidus vt duo, quare calfaciendum vt duo. Merito igitur dixit Galenus tot eſſe methodi ſpecies, quot ſint morborum ſpecies: ſemper tamen eadem via, & eodem ordine progredimur ab indicatione generica ad ſpecificam.

Sed dubitabit iunior: quia Gal. 5. meth. 9. dicit, ſe tradere methodos, quæ præſidiorum genus tantum indicent: ſi hoc eſt verum, quomodo hæc meth. vt ſuperius dictũ fuit, progreditur ab indicationib. genericis ad ſpecificas? Equidem dixi, eſſe neceſſarium interpretari & explicare Gal. auctoritates: ideo dicerem, per genus præſidiorum intelligi præſidium genericum, hoc eſt, cõmune & huic & illi materiæ. Declaro: Gal. ibi proponit præſidium, ad differentiam materiæ præſidij: verbi gratia, ratione morbi frigidi indicatur præſidium calidum, cuius materia poteſt eſſe multiplex, poteſt eſſe petroſelinum, poteſt eſſe piper, poteſt eſſe aniſum, vt præſidium calidum, & calidum in tali gradu: licet enim ſit præſidium ſpecificum, ſi conferatur cum præſidio generico; poteſt tamen vocari præſidium genericum, ſi conferatur cum materia præſidij, quia hæc materia, vt audiuiſtis, multiplex eſſe poteſt. Vnde Galenus hoc in loco accipit genus præſidij, comparãs cũ materia præſidij. Quod ſit verum, proponit diaſpermaton, nimirũ materias medicinales. Ita igitur debetis illum locum intelligere, ſecus ſibimet cõtradiceret: cõfert genus præſidij, ad materias medicinales. Et recte dicit Galenus eo in loco, quinto meth. 9. methodum inuenire tantum genus præſidij, nequaquam materias: nam inuẽtio materiarum pertinet ad librum de alimentis, de ſimplicibus medicamentis ad librum de compoſitione medicamentorum: illi libri ſunt extra hanc methodum. Neque obſtat quod Galenus in libro de methodo medendi ſæpenumero proponat materias: nam hoc facit & gratia exempli, & præterea vt nos doceat in virtute illorũ exemplorum rectam adminiſtrationẽ.

2. a fine.

Si capiatur diuiſio *a fine*: hanc diuiſionem inſinuauit Galenus quarto metho. quarto; vbi ait: ſi cauſſa morbifica deſijt, nec amplius adeſt, locum habet methodus, de qua in tertio libro methodi medendi: ſi autem cauſſa morbifica nondum ceſſauit, & adhuc perſeuerat, oportet vti methodo, de qua in quarto libro. Quare duplex eſt methodus, duplex eſt ars curatrix: vna de qua in tertio libro, alia de qua in quarto. Quomodo ergo intelligendus Galenus? Vnica eſt methodus, & ars curatrix: ratione finis tamen diuiſionem aliquam admittit. Quomodo ratione finis? Finis methodi eſt morbi ſublatio: finis methodi quandoq; etiam eſt cauſſæ ſublatio: in arte curandi, locum habet, ratione morbi, ſeu ratione ſublationis morbi, indicatio curatiua: ratione cauſſæ efficientis, indicatio præſeruatiua: & ratione vtriuſque eadem via progrediendum a genere in ſpeciem ſpecialiſſimam. Et propterea methodus curatiua, ars hæc curatrix, quandoq; eſt ſimplex, quandoque compoſita: ſimplex, ſi non adeſt cauſſa: compoſita ex neceſſitate, ſi adeſt cauſſa: Galenus ergo methodum ſimplicẽ propoſuit in tertio libro, nam ibi proponit methodũ ratione morbi tantum; methodum vero compoſitam propoſuit in quarto libro, nam ibi verſatur non ſolum circa remotionem morbi, verum etiam circa remotionem cauſſæ.

CAPVT IIII.

De indicationis nomine ac eſſentia: vbi tres indicationis definitiones, ſimulque indicantis conditiones, & tandem diſcrimen indicationis, experientiæ, ac analogiſmi, proponuntur.

Nomen indicationis.

CVm methodus medendi ſit *cognitio iuuantium*, quam cognitionem tanquam per inſtrumentũ, ac proinde per cauſſam efficientem conſequimur per *indicationem*: idcirco diligenter de indicatione loquemur: & tria exponemus: primo quidem vocẽ, ſecundo eſſentiam, tertio diuiſionem.

Quoad nomen: ex ſentẽtia Galeni, ſecundo meth. cap. ſeptimo, indicatio nihil aliud ſignificat, quam

ipſam ſequentis ſeu agendi, hoc eſt, iuuantis inſinuationem; vt illud quod inuenitur, quaſi in præcedenti aliquo ſit deſignatum, nimirum in indicante, & hac voce nobis ſignificetur id, quod deſignatum eſt in indicante ſeu præcedente.

Galenus triplicem proponit definitionem indicationis. Et ego proponā has tres definitiones, ut ſciatis intelligere Galenum. Licet autem diuerſæ videantur eſſe definitiones: cognoſcetis tamen vnam eſſentiam eſſe, ac unicam definitionem. Galenus igitur ſecundo meth. 7. inquir: *Indicatio eſt inuentio eius, quod ſequitur ex rei natura.*

Prima indicationis definitio.

Hic notandum, indicatum id, quod inuenitur per indicationem, non ſolum eſſe Quid agendum, ſed etiam Quantum, Quomodo, Quando, & Vbi, Inter quæ hoc eſt diſcrimen: quoniam Quid agendum indicatur tantum ab eſſentia indicantis: reliqua quatuor nequaquam: nam recta adminiſtratio, vt ſuo loco dicemus, ideſt, Quando, Quantum, Quomodo, & Vbi, licet ipſa quoque ſint indicata, non tamen indicantur natura indicantis, non indicantur ab eſſentia indicantis, ſed ab eo, quod conſequitur eſſentiam. Eſt differentia inter eſſentiam, & illud quod conſequitur eſſentiam. Quare Galenus, vt dixi, reſpiciens tantum ad Quid agendum, vere dixit, indicationem eſſe inuentionem eius, quod ſequens eſt ex rei natura.

Altera definitio.

Secunda definitio proponitur a Galeno, libro ad Thraſybulum, capitulo vndecimo: vbi dicit, *indicatio eſt comprehenſio iuuantis ſimul cum natura nocentis.* Quo loco reſpicit ad Quid agendum, & non ad omne Quid agendum, ſed tantum ad Quid agendum, curatorium, & Quid agendum præſeruatorium. Declaro: Galenum reſpicere tantum ad Quid agēdum, ex eo colligitur; quia proponit naturam indicantis, quæ natura indicat Quid agendum, non autem vſum ſeu rectam adminiſtrationem. Galenum præterea proponere tantum indicatum curatorium & præſeruatorium, ex eo colligimus; quia proponit naturam nocentis: quia inquit, indicatio eſt comprehenſio iuuantis, ſimul cum natura nocentis: id quod nocet, neceſſario eſt præter naturam, ſiue ſit morbus, ſiue cauſſa, ſiue ſit ſymptoma, vt nocens, in ratione morbi, ſit indicans curatorium: nocens in ratione cauſſæ & ſymptomatis, quatenus ſymptoma habet rationem cauſſæ, eſt indicans præſeruatorium. Quare hoc loco Galenus prætermittit indicans vitale, & indicatum vitale, ideſt, Quid agendum vitale: nam indicatum non eſt nocens, non eſt præter naturam, eſt quid vtile; &, vt ſuo loco demonſtrabimus, nil aliud eſt quam virtus. Quare hanc definitionem ita intelligatis, vt in ſe claudat Quid agendum curatorium & præſeruatorium.

Poſtrema definitio.

Tertia definitio ab eodem Gal. proponitur, libro ad Thraſybulum cap. 11. vbi ait, *indicationem eſſe, quando rebus percipiendis perceptis, ſimul & quod confert percipitur, citra experientiam, & analogiſmum.* Et puto ergo hanc definitionem indicationis abſolutiſſimam eſſe, propterea quod (ad differentiam definitionis primo loco propoſitæ) in ſe claudit, non modo Quid agendum, verum etiam Rectam adminiſtrationem materiarum iuuantium. Præterea hæc tertia definitio (ad differentiam definitionis ſecundo loco propoſitæ) in ſe continet, non modo indicans curatorium & præſeruatorium, verum etiā vitale.

Generalitas tertiæ finitionis.

Eſt autem vſq; adeo generalis hæc definitio indicationis, vt niſi aliquid addatur, cōueniat indicationi & in methodo medendi & in arte tuendæ ſanitatis. Quare particula addenda, cuius beneficio indicatio, de qua loquimur, diſtinguatur ab indicatione, quę pertinet ad methodum tuendæ ſanitatis.

Hæc omnia declaro, ut recte poſſitis intelligere Galen. Primum igitur, dum ait Gal. indicationem eſſe, *quando percipiuntur res percipiendæ*, hoc eſt, quando cognoſcuntur res cognoſcendæ; dum proponit percipienda, non proponit nocentia, quemadmodum in ſecunda definitione; ſed proponit percipienda in genere, non contracte, nimirum & nocentia, & iuuantia: quare Galen. in hac definitione proponit quæque indicantia, hoc eſt, curatoria, præſeruatoria & vitalia, quæ ſunt iuuantia, non nocentia. Dum vero Galenus dicit, indicationem eſſe, dum iuuans percipitur, dum percipiuntur percipienda, dum cognoſcuntur cognoſcenda: hanc particulam *cognitis perceptis* proponit, ad differentiam primæ definitionis, quam propoſuit 2. meth. 7. proponit cognitionem in genere, in communi, vt reſpicit & eſſentiam, & id quod conſequitur eſſentiam. Vnde merito hæc tertia definitio diſtinguitur a prima: quia in prima, quæ eſt propoſita 2. meth. ſeptimo continetur tantum Quid agendum, quod a nullo alio indicatur, quam a natura, ſeu eſſentia indicantis: in hac autem tertia definitione, dum proponit cognitionem in genere, & proinde tum eſſentiam indicantis, tum id quod conſequitur eſſentiam; facile conſtat, hanc eſſe abſolutam definitionem; quia tradit eſſentiam indicationis, virtute cuius inuenimus iuuans, quod non modo eſt Quid agendum, verum etiam eſt Recta adminiſtratio, eſt rectus uſus materiarum iuuantium, hoc eſt, vt alibi intellexiſtis, Quando, Quomodo, Quantum, & Vbi. Conſtat igitur quomodo hæc definitio ſit diſtincta a reliquis duabus definitionibus: & quomodo Galenus ad varia reſpiciens, nunquam fuerit deceptus.

Perfecta propria indicationis curatiuæ finitio.

Hæc generalis & abſoluta definitio, diligenter eſt, ſed breuiter, a nobis explicanda. Quare vt cognoſcatis, quænam debeat eſſe definitio indicationis circa quam verſamur, hoc eſt, quæ pertinet ad methodum medendi, ad differentiam methodi tuendæ ſanitatis: hunc in modum indicationis definitionem tradere libet. *Indicatio pertinens ad methodum curandi, eſt comprehenſio iuuantis, ſimul cum comprehenſione indicantis, citra experientiam, & analogiſmum, gratia ſanitatis deperditæ reparandæ.*

Definitio indicationis per finem.

Declaro hanc definitionem. Primo autem iuniores hoc loco admoneantur, hanc non eſſe definitionem formalem. Licet enim a Galeno triplex ſit propoſita indicationis definitio; nulla tamen fuit formalis; nam indicatio formaliter eſt inſtrumentum logicum, imperfectus ſyllogiſmus. Vnde, vt inſtrumentum habet rationem cauſſæ efficientis, beneficio cuius conſequimur cognitionem iuuantium, conſequimur habitum principalem; & cū inſtrumenta (quemadmodum etiam artes) potiſſimum per finem diſtinguantur, vt finis maxime pertinere videatur ad eſſentiam inſtrumentorum; non ſine arte Gal. omnes indicationis definitiones per cauſſam finalem inſtituit, quemadmodum etiam intellexiſtis Galenum quandoq; artem curatricem, ſeu methodum medendi definiuiſſe per cauſſam finalem, quando dixit, curatrix eſt vitioſi affectus in naturalem habitum mutatio; eſt definitio tradita per cauſſam finalem; ad eundem modum, dum inquit Gal. indicatio eſt comprehenſio iuuantis: hęc definitio traditur per cauſsam finalem: vt quemadmodum dicere ſolemus demonſtrationis finem eſſe ſcire per cauſsam, ſiquidem demonſtratio eſt inſtrumentum logicum, ſed tradens cognitionem per cauſsam, vt cognitio rei per cauſsam ſit finis demonſtrationis: a ſimili, finis indicationis, ideſt, huius inſtrumenti logici, quo vtitur medicus dogmaticus, nihil aliud eſt, quam comprehenſio, & proinde eſt functio, pertinens non ad ſenſum, ſed ad intellectū.

Iuuantis & quid plex.

Eſt igitur indicatio *comprehenſio iuuantis, ſeu conferentis*: ſiue ſit Quid agendū, ſiue Vſus, ſeu Recta adminiſtratio. Notetur autem ex ſententia Galeni, in libro artis medicinalis c. 89. Galenum per iuuans præſidium quādoq; accipere cauſſam ſalubrem, vt præſidium

dium possimus vocare iuuans,conferens, caussam sa lubrem,remedium,alimẽtum; hæ omnes voces pertinere possunt ad Quid agendum ; per Vsum autem semper intelligimus illa quatuor , id est , quantum , quando,quomodo & vbi. Finis ergo internus indicationis nihil aliud est quam cognoscere, inuenire,cõprehendere , & Quid agendum & Rectam administrationem materiei.

Differentia præsidij , & materiæ præsidij.

Notandum vero vbi exquisite loquimur,differentiam esse inter *auxilia,& materias auxiliorum* quemadmodum colligere licet passim, & præsertim 14. meth.1.vbi ait, se tradere methodum curandarum inflammationum , non autem se tradere methodum inueniendarum materierum,seu auxiliorum. Exempli gratia: si ratione inflammationis indicatur remedium frigidum , cuius materia sit lactuca ; versatur Gal.circa inuentionem remedij,non autem circa inuentionem materiæ lactucæ : & si quandoque materias proponit Gal. proponit solum gratia exempli. B Verum animaduertatur, eundem Gal.vocibus minime addictum,quandoq; confundere voces,vt quandoque materias nuncupet auxilia : quemadmodum facit 2. meth. 1. Sed dum exquisite loqui est institutum,differentia maxima est inter auxilia,& auxiliorum materias.

Indicans est essentia, & id quod sequitur essentiam.

Cæterum cum indicatio sit comprehensio iuuantis,simul cum cognitione indicantis:per *cognitionem* indicantis,intelligimus cum Galeno, in tertia definitione tradita, & cognitionem Essentiæ , & cognitionem illius,quod Cõsequitur: illud autem quod consequitur,(vt suo loco oculis conspicietis)nihil aliud est,quam actio, passio, præsentia, & subsistentia : & hæc consequuntur essentiam indicantis.

Postremæ partes definitionis.

Dictum autem fuit: *sine obseruatione,sine experientia,& analogismo*: nam indicatio est instrumentum satis diuersum ab experientia,& analogismo.

Fuit etiam necessarium addere, *gratia sanitatis deperditæ reparandæ* : vt per hunc indicationis finem, C sed externum , distinguatur hæc indicatio, ab indicatione,quæ locum habet in methodo tuendæ sanitatis.

Ad indicationis definitionem intelligendum,tria cognitu necessaria.

Sed pro exactissima huius definitionis intelligentia , tria sunt explicanda : primum , quid intelligere oporteat per res percipiendas & perceptas:secundo, quid intelligere oporteat per experientiam : tertio (quod pauci cognouerunt)quid intelligere oporteat per analogismum ; & quomodo distinguatur analogismus,quo vtuntur dogmatici , ab eo,quo vtuntur methodici.

1. Res percipiendæ: seu indicantia.

Quo ad primum : per res percipiendas & perceptas intelligimus primo rei naturam. Quam veritatẽ proposuit Gal.meth.2. vbi vocauit etiam quid agendũ:quæ rei natura est cognita ac euidens intellectui, & occulta sensui.Deinde per res percipiendas intelligimus id quod consequitur:nimirum illa quatuor, D quantum,quando,quomodo, & vbi. Sed aduertendum , quæ præcipiuntur non modo esse res præter naturam , videlicet morbum , & caussam ; sed etiam esse res secundum naturam,vt virtutem.

Indicãtium quatuor proprietates.

Porro indicans requirit quatuor conditiones:quæ conditiones sunt fundamenta huius doctrinæ , vt mirandum non sit , si doctiores viri has negligentes conditiones , & in venæ sectione , & in tota methodo fuerint maxime allucinati . Prima conditio est,vt indicans sit notum per intellectum . Secunda ,| vt vnum non nisi vnum indicet . Tertia conditio,vt indicans ex necessitate sit præsens , non præteritum , non futurum . Quarta vt indicans reperiatur in homine,in corpore.

1.Indicans notum est intellectui.

Ostendo ex Galeno has omnes conditiones . Quo ad *primam* : dicit Galenus primo method. quinto : quoniam omnis morbi curationem inuenire propositum est,necessarium est morbi naturam prius scire. Quomodo deducitur hæc consequentia ? Quia propositum est , inuenire cuiuslibet morbi curationem; ideo necessarium est prius scire morbi naturam . Tota ergo curatio pendet ex cognitione naturæ,& proinde essentiæ morbi indicantis . Præterea idem Gal. 2.meth.6.dicit:tot sunt medendi rationes,quot morborum ideæ:quare ab idea & essentia capitur indicatio.Præterea eodem capite dicit,prima via est cognitio morai seu naturæ morbi . Ad hæc 4.meth.4.dicit, opus esse vt qui methodum assequi optat, habeat cognitionem similis & dissimilis , & cognoscat essentiam indicantis.Præterea lib.ad Thrasyb. cap.8.dicit venena non pertinere ad methodum , nec cognosci per indicationes: nam ad medicum pertinere cognoscere caussas, & cognoscere essentiam; non esse autẽ notam intellectui essentiam,naturamq; veneni.Similiter cap.6.lib.13.meth.ea quæ tota substantia aduersa sunt,a methodo excluduntur,quia eorum essentia non possit intellectui nota esse.

Sed dubitatio oritur ex Galeno,secũdo ad Glauc. quarto , vbi ait: de tumoribus dictum est indicatiue, sed nondũ manifeste.Si sermo per indicationes,procedit a nota essentia indicantis;cur dixit Galenus,de tumoribus dictum est indicatiue,sed non dum manifeste?quia si indicatiue, si per indicationes,igitur manifeste. Dicendum,per indicationes Galenum respicere ad quid agendum : dum autem subdit,nondum manifeste, nõ respicit ad Quid agendũ, sed ad Vsum materierum, ad rectam administrationem materierum . Quod hoc sit verũ: Galenus eo in loco subsidit præsidiorum materias.Constitutum igitur sit,necessarium esse, vt indicantis essentia nota sit intellectui.

2.Vnum nõ nisi vnum indicat.

Secunda conditio quæ necessaria est in indicante, est,vt vnum indicans non nisi vnum indicet . Vnum enim nequaquam plura potest indicare . Hanc veritatem proposuit Gal.9.meth.12. vbi habet,conferentis indicatũ semper esse vnum : quoniam vnum vnã habet tantum naturam . Sed moneantur hoc loco iuniores,Galenum statuere,vnum vel esse simplex,vel compositum : verbi gratia, febris est vnum indicans, sed est morbus calidus & siccus : quare duo indicat, quia est affectus compositus : quemadmodum simplex, simplicem indicationem facit . Secundo notetur, vnum obtinere naturam genericam,& naturam specificam;per naturam genericam, genericum indicauit præsidium,per specificam,specificum ; vt,licet vt vnum,duo tamen indicet : non per eandem naturam , sed per genericam vnum, per specificam aliud. Sed quælibet natura, vt vna, vnũ indicat . Vnde Gal. 1.meth. cap.15.dicit , vnam semper dari ex quaq; re indicationem. Quod si vnum plura indicet,id fit per plures essentias. Do exemplum:bilis,vt copiosa,indicat auxilium minuens: vt calida,frigidum : & sic de reliquis . Quare vnum indicans , secundum vnicam essentiam,non nisi vnum indicare potest. Vnde idem Galenus in libello ad Thrasybulum cap.44.dicit,absurdum esse dicere , idem diuersa indicare . Et quia Galenus rationem huius veritatis cognouit: dixit eodem libro ad Thrasybulum cap.45.vnum tantum ab vno indicari , quoniam vnum uni tantum aduersatur,verbi gratia , calidum indicat tantum frigidum, quia frigidum solum calido aduersatur . Sed dubitatio est ex dictis Gal.lib.ad Thras.cap.23.dum,inquit, neq; vnum semper idẽ indicare . Si vnum tantũ vnũ indicat:ergo semper idẽ indicat.Quomodo ergo intelligendus Galenus ? Dicatis ita esse intelligendum Galenũ:quod vnum non semper idem indicet,si considerentur plures essentiæ: quia vnum in genere,per plures essẽtias plura indicare potest.Declaratur hoc exẽplo,proposito a Gale. loco citato:vrinæ suppressio est vnum , sed non semper vnum indicat : quia si fiat a calculo vnum indicabit ; si a grumo sanguinis, aliud,si a pituita,aliud.Ita igitur est intelligẽdus Galenus,vt vnum nõ nisi vnum indicet : vnicum genus indicet vnicum præsidium genericum; vnica species

indicet, vnicum remedium specificum: quia vnum non est nisi vni contrarium.

Error quorundam.

Hinc fit vt non possim non maxime mirari, quomodo aliqui, solis auctoritatibus addicti, spreta ratione, spreta rei natura, asserant, morbum magnum seu vehementem, esse quid commune ad venę sectionem & pharmacum: nam morbus vehemens est vnū indicans, & est indicans curatorium ad differentiam morbi debilis, quia proponitur morbus magnus: hoc vnum indicans curatorium equidem nescio quomodo possit indicare duo, hoc est venæ sectionē & pharmacum. Præterea in his dictis innumera sunt absurda: quia hæc duo indicata sunt præseruatoria, illud indicans est curatorium; indicans, vnum: indicata duo.

3. indicans omne est præsens.

Tertia conditio in hoc consistit, vt indicans sit præsens, non præteritum, non futurum. Ratio, & ni fallor, demonstratio hæc est: quia indicatū refertur tantum in indicans. Declaro: in intemperie frigidiori ventriculi, remedium calidum, quod est indicatum, refertur in indicans, refertur in intemperiem ventriculi. Vnde Galenus 3. meth. ait, absurdum esse asserere, aliud esse quod indicat, & aliud quod curatur: quod indicat, est illud quod curatur, necessario est præsens, hoc euidens est. Preterea Galenus 4. meth. 3. dicit, a nullo eorum quæ non permanent, indicatio sumitur remedij ex vsu. Ex quibus Galeni dictis duo colligatis: primū, dari indicans ex vsu, & non ex vsu: secundo indicationem, quæ sit ex vsu tantum sumi a præsenti; & præterea, cum nec præteritum, nec futurum permaneant, a nullo eorum sumi indicationem. Nam audiuistis, a nullo eorum quæ non permanent sumi indicationem: præteritum non permanet: futurum quis est ille ignarus qui dicat permanere? Quare cum non permaneat futurum, neque præteritum, a nullo horum sumitur indicatio. Valeant igitur boni illi viri, qui dicunt morbum magnum indicare venæ sectionem cum Hippoc. dicente 4. de ratione vict. 19. (nec enim subterfugiam auctoritates) secandam esse venam si morbus sit vehemens: ergo (vt illi referūt) a morbo vehementi indicatur venæ sectio: Galenus in eo commentario nos admonet, per morbum vehementem opus esse intelligere morbum vehementem non solum præsentem, sed etiam futurum; quia Hippoc. eo in loco intelligit per morbum vehementem, & præsentem, & futurum. Si intelligit morbum vehementem, & præsentem & futurum: igitur a morbo vehementi, & præsenti, & (vt coguntur infelices homines asserere) a futuro indicabitur venæ sectio. Venæ sectio est materia auxilij ex vsu: & ideo indicatio vtilis capietur etiam a futuro: futurum non permanet, ideo non potest indicare. Statutum igitur sit, necessarium esse vt indicans sit præsens.

Præseruatoria etiam indicatio præsenti caussa sumitur.

Liceat autem indicatio semper sumatur a præsenti, euenire tamen potest, vt illud indicans præsens quandoque actu efficiat morbum, quandoque possit efficere: & licet morbus non sit præsens, illa tamen materia, quæ potest morbum efficere, illa est præsens: quia nisi esset præsens, nequaquam posset indicare: verbi gratia; est aliquis, qui singulis annis solet corripi pleuritide: antequam fiat pleuritis secatur vena, secatur autem vena, vt sit materia remedij indicati a sanguine præsenti, qui tamen sanguis præsens non actu efficit morbum, sed potest efficere. Dubitatio est, quia Galen. 4. meth. 3. inquit; præsentis est curatio, futuri autem est prouidentia, quare indicatio sumitur a futuro. His verbis Galen. in præseruatione respicit ad futurum, a quo tamen non sumitur indicatio, quia, vt diximus, indicatio sumitur a præsenti, sed, vt potest lædere. Quare medicus vt in curatione tanquā ad finem respicit ad morbum præsentem, vt eum remoueat, & indicationem sumit a præsenti: ita in preseruatione respicit ad futurum, vt hominem præseruet a morbo imminenti, sed indicationem sumit a presenti, vt potest morbum efficere.

4. indicans in corpore hominis subsistit.

Postremo necessarium est, vt indicans reperiatur in corpore humano: & ratio est, quia materia remediorum seu materia iuuantium administratur corpori. Hanc veritatem proposuit Galenus 4. meth. 3. vbi habet, nullam extrinsecam caussam indicare, non capi indicationem a caussa externa.

Sed aliquis dubitabit: Galenus loco citato inquit, si caussa recessit, ab hac non sumitur indicatio: igitur si non recessit caussa, sed remaneat, ab hac poterit sumi indicatio. Dicimus, nequaquam ex causa externa, quæ consistit extra corpus, esse sumendam indicationem, licet etiam permaneat. Ad Galeni autem auctoritatem dicimus, dum ait, si caussa abijt, ab hac non sumi indicationem: per hanc caussam ipsum intelligere caussam internam, caussam in corpore exsistentem. Quod sit verum: videatis locum, ibi enim loquitur de caussa putredinis, de causa inflammationis.

Sed iunior replicabit: in febri, exsistente aere calidiore, alteramus aerem aqua rosacea, quæ aqua rosacea respicit aerem, adhibetur aeri, non corpori: quare aqua rosacea videtur esse materia remedij frigidi, indicati ab aere calido: quare ab indicante extra corpus. Apud aliquos, & quidem viros doctos, tanti fuit hęc dubitatio, vt dixerint, ab aere sumi indicationē: quod falsissimum est. In presentia igitur dicimus, hoc esse verum, in febre, exsistente aere calidiore, aqua rosacea refrigerari aerem: sed hoc negotium nō pertinet ad methodum medendi, sed est extra methodum: nam dum egemus materia frigida, quæ est aer; aer refrigeratus ab aqua rosacea, pertinet ad materiam & materia est extra methodum.

2. Experientia seu obseruatio.

Sequitur vt declaremus, quid intelligere oporteat per *experientiam*: vt pateat, quomodo indicatio distinguatur ab experientia, ex sententia Galeni lib. ad Thrasybulum cap. 11. Experientiæ seu obseruationis cognitio pertinet potius ad sensum, indicatio vero ad intellectum, verbi gratia, comprehendimus cognitione Socratem esse affectum pleuritide, quoniam in Socrate obseruamus symptomata, quæ conspeximus in plerisque alijs vt dolorem pungitiuum, tussim, & reliqua. Quemadmodum etiam ad dentiū stuporem vtimur portulaca; quoniam, vt empeirici, obseruauimus, dum homines essent stupore affecti secundum dentes, portulaca eum ademptum. Galenus ad Thrasyb. cap. 11. ait, *experientiam esse comprehensionem eius, quod sæpe & eodem modo visum est*, Vnde facile pateat, indicationem maxime distingui ab experientia.

3. Analogismus.

Tertio videndum quidnam sit *Analogismus*: vt pariter pateat, indicationem esse instrumentum diuersum ab Analogismo. Ex Gal. igitur ad Thras. cap. 12. *Analogismus est comprehensio iuuantis per similitudinem.* Analogismus non comprehensio iuuantis ex natura indicantis: sed est comprehensio iuuantis per similitudinem. Quare autem hæc comprehensio potius fiat per similitudinem, quam ex natura indicantis, ratio colligitur ex Galeni loco citato; quia nimirū caussa est recondita, quia rei natura latet: ad differentiam indicationis, in qua mentio fit iuuantis, ex cognita natura indicantis. Quando igitur caussa latet, vt non possit locum habere indicatio, neq; experientia seu obseruatio: confugiendum ad analogismum, vt inueniatur iuuans.

Quomodo instituatur analogismus.

Verum Galenus libro de figuratione empirica ca. 11. voluit in Analogismo inueniri iuuans, per transitum de simili ad simile. Quid intelligere oporteat per transitū de simili ad simile? Intelligere oportet hanc similitudinē, cum Galeno locis citatis, vel in mēbris vel in affectib. vel in materijs. Declaro, propter iunio, res. In membris, verbi gratia, vt si cōferamus manum cum pede: in affectibus, si conferamus fluxum sanguinis

guinis

guinis narium, cum fluxu alui: in materijs, si consecamus mespilum cum cydonio. Sed animaduertendum, in præsentia transitum esse faciendum a simili ad simile, vel in membris, vel in affectibus non autẽ in materijs: quia materiæ non pertinent ad methodum curatricem, ad iuuantia, ad inuentionem iuuantium, sed ad librum de medicamentis, de alimentis.

Empirici analogismo respiciunt sensata: dogmatici vero naturã rei.

Cæterum cum Analogismus sit instrumentum & Empiricorum, & Dogmaticorum: recte intelligere oportet, quomodo inuicem differant Analogismus Empiricorum & Dogmaticorum, & quomodo Analogismus Dogmaticorum distinguatur ab indicatione Gal. igitur, cap. 18. libri ad Thras. dicit analogismum esse perceptionem seu cõprehensionem iuuantium per similitudinem: ea tamen conditione seruata ab empeiricis, vt confuso quodammodo concursum symptomatum obseruent: namq; empeirici nesciunt distinguere vtilia symptomata ab inutilibus. Declaro. Cum Galeno loco citato, datur symptoma caussæ, symptoma loci affecti, symptoma facultatis, symptoma patientis. Declaro magis: Symptoma causę est grauitas, quę est symptoma quod significat caussam esse mineram, non vaporem. Datur symptoma loci, verbi gratia, difficilis spiratio, quę significat thoracem esse læsum. Datus symptoma facultatis, verbi gratia, animi defectus: & hoc symptoma virtutem, facultatemque debilem significat. Postremo est symptoma patiẽtis, vt, dum Socrates conuellitur, patitur conulsionem vel æqualiter, vt in tetano, vel inæqualiter, vt in opisthotono, & emprosthotono. Cum igitur sint hæc symptomata, empeirici nesciunt distinguere vtilia ab inutilibus. At rationalis scit distinguere, & cognoscit, licet quandoque sit dissimilis concursus symptomatum, eandem tamen conuenire curationem: verbi gratia, in tetano, emprosthotono, & opisthotono, sunt diuersa symptomata; est tamen eadem curatio, ac conuenit, quia symptomata patientis sunt inutilia. Contra, quãdoque est similitudo in concursu symptomatum, curatio tamen est diuersa, vt in sputo sanguinis ex fractura, apertione, & erosione, potest esse similis tussis sanguinis, eodemmodo se habens: ecce est similis concursus symptomatum: at diuersa est curatio, quia alia est adhibenda cura in fractura, alia in apertione, alia in erosione: & hoc non cognoscunt empirici, sed rationales, qui in analogismo faciunt transitum a simili ad simile, distinguendo inutilia ab vtilibus.

Vtilia symptomata distinguenda ab inutilibus, in analogismo.

Et hoc est necessarium: siquidem ex Galeno, ad Thrasybulum cap. 19. vtilia symptomata manifestãt propositum vtile indicans, hoc est, vtilia symptomata sunt signa, non indicantia, sed signa (dico) manifestantia propositum indicans vtile. Hoc indicans triplex est est, materia, locus, & facultas. Nam loco citato, Galenus excludit symptoma patientis: quia symptama patientis est symptoma, quod non significat indicans, ad differẽtiam symptomatum vtilium: quæ symptomata sunt symptomata caussæ, loci, & facultatis: hæc sunt symptomata vtilia, quia significant indicans, quod triplex est, caussa, locus, & facultas.

Sed admoneantur iuniores, vt intelligant auctoritates satis difficiles, quas equidẽ ignoro a quo recte intelligantur. Ergo Galenus, loco citato ad Thrasybul. 19. cum tria sint proposita, hoc est, caussa, locus, & facultas; addit, a caussa indicari auxilij genus, a loco indicari vtendi modum, a facultate mensuram. Quid voluit per hæc Galenus intelligere? Dicã quod sentio; vos postea iudicate; licet hæc veritas a nobis modo proponenda; in progressu huius doctrinæ magis atque magis conspicua sit futura. Dico igitur a caussa indicari genus auxilij, hoc est, genericum auxilium, hoc est Quid agendum genericum, verbi gratia, si est materia morbifica, indicat præsidium genericum, indicat sui remotionem, a caussa igitur indicatur genericum præsidium. Cum vero addit, a loco

A indicari vtendi modum, non explicetis Hebraice, vt verba sonant: quia locus non potest indicare modũ agendi. Per modum igitur vtendi licet intelligere Quid agendum specificum, vt locus non indicet, sed per viam signi significet determinatum peccatum, a quo determinato peccato postea indicatur Quid agendum specificum. Declaro: bilis indicat auxilium remouens bilem, quod est genericum: si bilis, verbi gratia, afficiat vesicam, vesicæ locus affectus nobis significat bilem lædere vesicam: vnde hæc læsio determinata bilis, hoc peccatum determinatum, indicabit remedium vacuãs bilem, sed determinatum, hoc est diureticum, vt clarissime intelligatis, quando loquemur de materia, de caussa indicante. Locus igitur affectus cum Galeno, hoc in loco, confert ad inuentionem modi vtendi specifici remedij, vt significat determinatum peccatum, caussam determinati peccati ac specifici. Præterea, a facultate indicatur mensura: B nõ credatis facultatem indicare Quantum agendũ, quia hoc falsum est; sed hoc loco Galenus per facultatem intelligit facultatem vel permittentem, vel prohibentem, vt dum rationalis cognoscit vim facultatis & virtutis, cognoscat etiam mensuram, hoc est, cognoscat quomodo permittat, quomodo prohibeat, quod indicatur a caussa.

Differentia indicationis & analogismi.

Licet vero in analogismo cognoscantur symptomata caussæ, loci, & facultatis, id est, symptomata vtilia; eademque cognoscantur etiam in indicatione: differentia tamen maxima est inter indicationem, & analogismum. Dogmaticus enim ex cognitione caussæ, loci, & facultatis, deuenit in cognitionem iuuantis, & in indicatione, & in analogismo. Discrimen tamen est: quia in indicatione id quod indicat iuuans, est natura notum, citra ratiocinium: in analogismo vero rationalis etiam procedit a caussa & natura rei indicantis, dum transit a simili, quod notum est intel C lectui secũdum essentiam & naturã, ad simile aliud, a quo postea inuenitur iuuans, quoad rationi non est notum secundum essentiam, sed innotescit solum per similitudinem & ratiocinium.

CAPVT V.

De diuisione indicationis: & primum de ea, quæ sumitur a comprehensione, seu genere in definitione indicationis propositæ, nim. de indicatione Generali, & Speciali, deq; harum differentia, quoad vtilitatem & artificium.

HActenus de indicationis essentia: sequitur Diuisio, quæ capi debet a propositis in definitione: nimirum a comprehensione, ab indicato seu iuuante, tandem ab indicante.

Indicatio Generalis, & Specialis.

Quoad primum, vt indicatio est *comprehensio*, est D comprehensio vel Generica, vel Specifica. Hæc diuisio colligitur ex Gal. 6. meth. 1. vbi dicit, indicationẽ communem desumi ab affectibus, seu morbis; a partibus autem, hoc est, a partibus affectis, desumi alias, & alias indicationes. Ecce, proponit communem indicationem, quare genericam: dum proponit alias, & alias indicationes, insinuat determinatas & specificas indicationes. Eadem veritas confirmatur cum Gal. lib. 11. meth. c. 6. & 7. item l. 8. meth. c. 1. vbi proponuntur febriũ indicationes genericæ, & specificæ.

Dubitabit fortassis aliquis ex Gal. 10. meth. c. secũdo, vbi dicit: cum inuenti sint generalis indicationũ modi, transeundum ad præsidia specifica, & particularia. Galenus igitur (obijciat aliquis) non modo proponit præsidia generica, & specifica, sed etiam indiuidua, particularia: cum tamẽ particulariũ considera tio non sit meth. quæ est habitus potẽtialis & intellectus; sed pertineat ad exercitationẽ. Resp. est Galenũ proponere præsidia generica seu communia, deinde specifica, postremo particularia: nõ quod putat dari

indicationes indiuiduales, sed vt significaret, hæc pręsidia generica ac specifica esse applicanda particularibus. Vnde Gal. 1. meth. 2. dicit, opus esse intelligere specificas; quia non liceat desumere infra specificas: modo specifica sint, quæ non admittunt diuisionem, & quorum illico inueniuntur materiæ: verbi gratia; dum cognosco morbum esse calidum vt duo, & descendo ad hoc determinatum, ad hoc specificum; statim habeo, esse inueniendam materiam, verbi gratia, lactucam.

Generalissimæ seu primæ indicationes duæ.

Gal. 3. meth. tertio dicit, duas esse indicationes primas, intelligens genericas: quia (vt audistis in methodo) hæc seruãda est via, vt progrediamur ab eo quod est primum, ad secundum, & tertium; primum vero est generale. Quomodo igitur (vt intelligatis auctoritates) dictum est: sunt indicationes duæ primę? Primæ, sunt generales: vna spectat ad res præter naturã, alia ad res secundum naturam, vt duplicatum sit, quod indicat generica. Galenus tantum versatur circa res secundum naturam, & circa res pręter naturã. Recte igitur dixit Galenus, duas esse tantum genericas indicationes: quia desumuntur tantum a rebus præter naturam, & secundum naturam: nequaquam a non naturalibus. Sed ad rem. Datur indicatio generica, datur etiam specifica.

Indicatio generica, teste Galeno cap. 5. lib. 1. meth. indicat contrarium: specifica, indicat contrarium determinatum. Sed hoc loco admoneantur iuniores, Galen. 2. metho. 12. non proponere contrarietatem, sed potius oppositionem: nam cum Platone medici quandoque abutuntur vocibus: & ideo appellemus oppositionem.

Constitutum igitur sit, dari indicationem genericam, dari specificam; & genericam esse generalissimam, seu primam; vel secundam, seu subalternam.

Indicationũ distinctio, ab utilitate, & artificio.

Differentia vero est inter has indicationes: nam generica neque artificiosa est, neque vtilis; subalterna vtilis esse potest, non tamen ex necessitate, sed non artificiosa, specifica & vtilis est, & artificiosa. Quæ veritas nõ ita facile colligi potest ex Galeno, & ideo a nobis explicanda: præsertim quia nescio a quo hactenus hæc veritas fuerit explicata. Primum autem scire oportet, quid modo intelligere expediat per indicationem Vtilem, & Inutilem; Artificiosam & Nõ artificiosam.

Indicatio inutilis, & vtilis.

Inutilis indicatio est, quæ indicat præsidium cuius non est materia. Quare vtilis indicatio erit, quæ indicat præsidium, cuius reperitur materia. Declaro exemplo, proposito a Galeno in arte medicinali cap. 94. vbi proponit ægritudinem quæ fit a materia obstruente: obstructio indicat auxilium aperiens, cuius non reperitur materia, & ideo est indicatio inutilis: dum autem fiat a materia; si materia crassa, hæc materia crassa indicat attenuandum, cuius præsidij reperitur materia, verbi gratia, agrimonia, quæ habet vim attenuandi. Constat igitur quid intelligere oporteat per indicationem vtilem, & inutilem. Nam quotiescunque est indicatum, quod non habet permanentiam, nisi momentaneam, cuiusmodi est obstructio; indicatio est inutilis. Quia vero obstructio non est morbus seu affectus in genere generalissimo, sed potius in genere subalterno: ideo indicatio non modo generica, sed etiam subalterna est inutilis. Specifica vero propterea quod semper reperitur materia; vtilis est.

Artificiosa, & inartificiosa indicatio.

Indicatio artificiosa est, quæ non est vulgo communis. Vnde dicit Galenus 6. meth. 2. scire quid fieri oporteat, magna res non est: sed quibus rationibus illud sit efficiendum scire, artificiosum est. Indicatio igitur specifica non modo est vtilis, sed etiam est artificiosa: generica, inutilis & inartificiosa: verbi gratia, febris, vt præter naturam, indicat remouens, cuius nõ reperitur materia, quare est inutilis indicatio, est etiam inartificiosa, propterea quod etiam vulgo patet. Et ob id idem Gal. 3. meth. 1. dicit, indicationẽ a morbo acceptam esse tantum principium, vnde medendi methodus proueniat, vt magna ea non sit artis portio.

Quomodo generica indicatio nõ nunquã artificiosa.

Sed dubitatur: cum generica indicatio contineatur in methodo medendi, quæ instituitur a generica indicatione, ad specificam eam esse partem artis, & contineri in arte, si methodus sit ars: nam in methodo progredi oportet a genere ad speciem, a primo ad secundum; non licet derelinquere: primum ergo pertinet ad artẽ: ergo indicatio generica artificiosa est, quia clauditur in methodo. Dicendum, indicationem posse accipi dupliciter: vel pro comprehensione, quę progreditur ab indicante ad indicatum; & sic quælibet indicatio est artificiosa: vel pro cognitione naturæ indicantis, & hæc cognitio vel communis est vulgo, nimirum generica, quæ ob id inartificiosa; vel non communis, vt specifica, quæ ob id artificiosa, quia ad præsidium necessaria. Quare indicatio generica vno modo dici potest inartificiosa, alio modo artificiosa.

Subalterna autem quandoque est inutilis, vt obstructio: quãdoque vtilis, vt febris, quatenus est morbus calidus, quia indicat frigidum, cujus reperitur materia. Subalterna præterea potest esse inartificiosa, quia eius comprehensio potest esse etiam brutis communis: verbi gratia, bruta, dum sentiunt incendium, sese frigidis immergunt. Est etiam artificiosa, vt est via a subalterna ad specificam.

Tandem specifica vtilis est, quia reperitur materia, verbi gratia, si est febris calida vt vnum, indicat frigidum vt vnum; cuius materia, verbi gratia, est endiuia. Specifica etiam est artificiosa, quia pertinet solum ad artificem. Vnde Galenus 3. meth. 1. ait, soli artifici facultatem esse inueniendi illa, quibus perfici possit, quod a prima, hoc est, generica indicatione suggeritur: & hoc fieri indicatione ac methodo, hoc est, via a genere ad speciem, a medico logico & dogmatico.

Quare specifica indicatio magis sit artificiosa, quã subalterna: in quo c[onsistat] artifi[cium].

Sed difficile est cognoscere, quonam modo specifica indicatio sit magis artificiosa, quam subalterna, quam generica. Conuenit autem omnes indicationes artificiosas esse, quia progredimur ab vna indicatione ad aliam, ad genericam, ad specificam. Cum autem hæc via pertineat ad artem, ad methodum; omnis indicatio, secundum hanc rationem, erit artificiosa. Sed quomodo specifica est magis artificiosa? Dum, verbi gratia, asserimus; febris est quid præter naturam, indicat sui remotionem: dum descendimus ad subalternam indicationem, & dicimus; febris est morbus calidus, oritur indicatio refrigerandi, oritur indicatio in virtute contrarietatis, quatenus est morbus calidus. Ergo non apparet maior ars, maius artificium in hac indicatione subalterna, quam in generica. Eadem etiam videtur esse ratio, si descendimus ad specificam; est morbus calidus vt duo, ergo oritur indicatio refrigerandi vt duo, e contrarietate determinata. Quare videtur eadem ars, idem artificium, in generica, in subalterna, & in specifica.

Sed forte aliquis respondebit, artificium locum habere potius in indicatione, quæ indicat Vsum, quæ ostendit rectam administrationem, quam in indicatione, quæ indicat Quid agendum. Hæc solutio nulla est. Consideremus enim exempli gratia Quantum agendum: volo scire quæ dosis rhabarbari sit administranda: hoc habeo ex actione materiæ biliosæ; si, verbi gratia, biliosæ materiæ actio sit summa, igitur summa dosis est exhibenda rhabarbari: vnde neq; in hac indicatione est ars. Recte intelligatis; dico, non esse artem aut sapientiam in indicatione generica.

Equidem arbitror, dictum fuisse, specificam indicationem esse magis artificiosam; quemadmodum etiam indicatio, quæ indicat Quid agendum, quæ indicat Rectam administrationẽ, est magis artificiosa.

ſa. Sed hoc artificium non conſiſtit in progreſſu indicationis ex indicante ad indicatũ, nequaquam: quia intellexiſtis, ſimile eſſe artificium in qualibet indicatione, ſiue ſit generica, ſiue ſpecifica. Artificium ipſum in hoc potiſſimum eſt, vt medicus cognoſcat naturam indicantis. Cognoſcere autem indicans ſecundum eſſentiam genericam, facile eſt, ſed cognoſcere ſecundum eſſentiam ſpecificam, hoc opus hic labor eſt. Ad eundem modum cognoſcere indicata, rectam adminiſtrationem; hoc omne ſat difficile eſt, vt opus ſit magno artificio. Vnde medicus dogmaticus, & verus artifex oportet vt ſit ſupra modum verſatus in parte phyſiologica, in Pathologica, in parte de ſignis. Et merito hæ partes referuntur in methodum medendi, in artem, quæ per indicationes cõparatur.

Hæc dicta ſint de diuiſione indicationis quatenus indicatio eſt comprehenſio generalis, vel ſpecialis.

CAPVT VI.

De varietate indicationis, quæ ſumitur a differentijs Indicati: nimirum a Præſidio, ab Vſu præſidij.

Indicãtium eſt Præſidiũ ſeu Quid agendum, & Vſus. Præſidium eſt Generale, & Speciale.

QVantum ad diuiſionem indicati, indicatum duplex eſt: Quid agendum, & Vſus. Nam in indicante duo perpendimus: eſſentiam, & id quod conſequitur eſſentiam.

Quid agendum poteſt eſſe genericum, ſubalternum, & ſpecificum: genericum, verbi gratia, in febri, remouens: ſubalternum, in febri, frigidum: ſpecificum, in febri, frigidum vt duo. Hanc veritatem propoſuit Galenus 3. meth. 3. ibi namque euidenter proponit indicatum genericum, & ſpecificum. Vnde, reſpiciens eo in loco ad indicatum ſpecificũ, inquit; neque dici, neque ſcribi, neque mente accurate percipi poſſe. Eſt autem, vt inquit ibi Galenus, in qualibet re quantitas: ſubintelligatis Quid agendum ſpecificum, quod nihil aliud eſt, quam Quid agendum determinatum, ſeu gradus determinatus, qui admodum difficilis eſt inuẽtu. Vnde dum ſubdit Galenus, menſuram ex copia & defectu colligi; intelligit, an magis vel minus ſiccandum. Hinc ergo deſideraui, vt iſti, qui per quantitatem ſemper intelligunt Quantum agendum, hanc auctoritatem explicarent. Menſura ſeu quantitas in hoc conſiſtit, vt ſiccemus; at magis vel minus ſiccare, innuit gradum ſiccitatis, ſiccitatem magis vel minus intenſam: & hoc eſt Quid agendum, non Quantitas. Declaro propter iuniores: ſi, verbi gratia, in febri cupio ſcire, an ſit corpus refrigerandum vt vnum, vel vt duo, vel magis, vel minus; hoc eſt Quid agendum, propterea quod ſumitur a gradu caliditatis: dũ poſtea cognoſco, opus eſſe frigido vt duo, & in libro de medicamentis inuenio lactucam; dum in lactuca volo cognoſcere doſim & quantitatem, hoc pertinet ad Quantum agendum.

Statutum igitur ſit, indicatum Quid agendum, vt diſtinguitur ab Vſu, eſſe vel genericum, vel ſpecificum.

Vſus eſt quadruplex

Si conſideretur indicatum ratione vſus, ſeu recte adminiſtrationis, hic vſus eſt quadruplex: nimirum hoc eſt, Quantum, Quando, Quomodo, & Vbi. Huius numeri hæc eſt inuentio, & neceſſitas; quæ ſi vobis non placebit, aliã inuenire licet. Veriſſima namque eſt, & e Galeno paſſim colliguntur hæc quatuor. Huius, inquam, numeri ratio pendet, non ex eſſentia indicantis, ſed ab eo quod conſequitur eſſentiam indicantis: & hoc, quod conſequitur eſſentiam indicantis, eſt quadruplex; igitur & vſus quadruplex: namq; quotuplex eſt indicans, totuplex etiam eſt indicatum. Quod igitur conſequitur eſſentiam indicantis, eſt actio, paſſio, præſentia & ſubſiſtentia. Propter iuniores libet dare exemplum. In bile, ſi feruidior fuerit bilis: vehemens erit actio: ſi bilis fuerit craſſa, difficilis erit paſſio etiam illud quod dictitat prima præſens, quia non pr d dictat prima indicatio, eſt iam eſt genita: eſt præſer are cum Galeno: a primo inbrachio ſubſiſtit in brach catio curatiua. Quod puer dum quatuor ſunt, quæ pert itur Galenus: proinde quitur eſſentiam indicantis. m, ætatem, conſuetu-

Ratio autem, ob quam illa qu r, intelligere Galeſentiam conſequantur, hæc eſſe po ur ab affectu prę perpendimus eſſentiam, hanc conſe ationis indica qualitate, vel cum quantitate: nam hęc genericã: ſunt perpendenda, quia id quod agit, ſiue aliud inſiue iuuans, non ſine medio agere ſolet: hin d Quid ſi eſſentia indicãtis coniungatur, cum qualitat atiohabet agendi, vnde prodit actio: & cum id quo gigit, etiam repatiatur: hinc etiam fit, vt locum habeat paſſio, vt paſſio conſequatur eſſentiam. Si autem eſſentia indicantis coniungatur cum quantitate: ad quãtitatem pertinet tempus, & locus, ſeu vbi; ratione temporis, locum habet præſentia: ratione loci, ſubſiſtentia. Conſtat ergo quomodo hæc indicata quatuor requirantur.

Hippocratis, de vſu, & eius partibus.

Sed dubitatur, cur Hippo. tex. 6. libri de officina med. proponat ægrotantem, aſſidentes, miniſtros, machinamenta, lumen, vbi, quando, quomodo, quantum, quibus: repetit quomodo, quando, corpus, inſtrumenta, tempus, modum & locum. Cur igitur Hippocrates non proponit tantum quatuor, ſed multo plura? Facile eſt huic dubitationi ſatisfacere: namque Hippocrates plura proponit, quia non ſolum reſpicit adminiſtrationem materiarum, ſed etiam illa, quæ ſpectant ad ægrotantem, ad medicum, ad miniſtrum: quo fit vt *Quomodo*, non ſemel, ſed iterum atque iterum proponatur. Nos autem in præſentia verſamur circa methodum medendi, ad quam methodum tantum pertinet per indicationes inuenire iuuantia, hoc eſt, Quid agendum, & Rectam adminiſtrationem.

CAPVT VII.

De indicationis diuiſione, ratione Indicationis curatorij, præſeruatorij, & vitalis.

HActenus de indicationum differentiis, quæ petuntur a comprehenſione, & indicato: reſtat indicantis conſideratio, quæ eſt præcipua pars hujus artis; virtute cuius hæc methodus intelligitur, & ex cuius ignoratione viri doctiſſimi maxime fuere decepti.

Indicãs commune omne eſt curatorium.

Indicantis igitur diuiſio ſumitur ab ipſo fine; quia indicans conſtituitur per finem. Finis autem eſt duplex: alter communis, alter non communis, ſed potius determinatus. Finis communis, vt dictum eſt in definitione, & dicit etiam Galenus libro ad Thraſybulum cap. 5. eſt deperditæ ſanitatis reparatio: per quem finem diſtinguitur methodus medendi, ab arte tuendæ ſanitatis. Per hunc finem conſtituitur indicans, quod vocatur curatorium: nam ratione finis communis in methodo medendi, omne indicans eſt & dicitur curatorium, ſiue capiatur a morbo, ſiue a cauſſa, ſiue a virtute.

Speciale indicãs eſt curatoriũ, præſeruatoriũ, & vitale.

Quo vero ad finem determinatum: duplex, hic eſt. Loquor autem nunc de fine in methodo medendi, in qua, ſicuti finis communis eſt reparatio deperditæ ſanitatis, & vnicus eſt is finis; ita finis nõ communis duplex eſt, alter eſt Remotio rerum præter naturam, reliquus autem eſt Cuſtodia rerum ſecundum naturam. Hanc veritatem cognoſcens Galenus, 1. ad Glauc. 1. aſſerit, illum optimum eſſe medicum, &, quantum permittitur humanis viribus, non poſſe errare, qui omnia, & ſecundum naturam & præter naturam ad methodum reducit.

Cum igitur ſit duplex finis; alter remotio rerum præter naturam, reliquus cuſtodia rerum ſecundum naturam

naturam, quantum attinet ad Remotionem rerum præter naturam, hic finis subdiuiditur: quoniam id quod est præter naturam, vel est morbus, vel est caussa; nihil aliud. *Admoneantur iuniores, nos negligere symptomata, licet sint præter naturam, quoniam, vt suo loco cognoscetis, symptomata nequaquam indicant, nisi vt habent rationem caussæ.* Cum igitur id quod est præter naturam sit duplex, morbus, & caussa: hinc oritur duplex finis determinatus; alter est remotio morbi, reliquus remotio caussæ. Quo fit, vt morbus sit indicans curatorium, vt morbus sibi vẽdicet nomen communis indicantis, vnde dicitur indicans curatorium: caussa autem (ratione cuius indicatur remotio caussæ) caussa, inquam, est indicans præseruatorium: in arte tamen curandi, caussa potest vocari indicans curatorium, ratione finis communis, at ratione finis determinati est indicans præseruatiuum. Est autem aliud indicans ab indicante præseruatorio in tuenda sanitate: quia in arte tuẽdæ sanitatis, finis est conseruatio sanitatis: Sophistæ autem confundunt finem communem cum determinato.

Ratione rerum secundum naturam, ratione alterius finis, qui est custodia rerum secundum naturam, hic finis non subdiuiditur, quemadmodum remotio rerum præter naturam: sed ratione huius finis constituitur indicans vitale: quod ita etiam nuncupauit Galenus 9.meth.13.

Concisa est breuisq; medendi methodus: q̃a tria tantum indicantia.

Propterea, dicant alij quicquid velint, methodus medendi breuissima est: cum contineat tria tantum indicantia, non plura, nec pauciora. Et Gal.10.meth. 2. similiter voluit tria tantum locum habere in putridis febribus. Quod si tantum tria locum habent in putridis febribus: igitur impossibile est in alijs affectibus, plura quam tria imaginari: quoniam putrida febris non est morbus sine caussa, ad differentiam hecticæ febris; præterea putrida febris vires solet prosternere, ad differentiam Ephemeræ. Hoc sensu dictum est ab eodem Galeno, 10.meth.1. in putridis febribus indicationes sumi a febribus, a caussa, & a vi naturali, vt febris sit indicans curatorium, caussa præseruatorium, vis naturalis vitale.

Sed forte iuuenis dixerit: dixisse Galenum 2.methodi in fine, opus esse in corpore ægrotante perpendere affectum, actiones, passiones, quæ sunt secundum naturam, quæ præter naturam, & ab omnibus sumendas indicationes. Dicatis: licet hæc sint plura, omnis tamen deduci ad illa tria, ad morbum, ad caussam, & ad virtutem. Vnde fuit Galeni sententia, libro artis medicinalis cap.89. intemperiem indicare solam alterationem: caussam vero per euacuationem tolli: significat enim ab intemperie, a morbo, sumi tantum indicationem curatiuam: at si intemperies habeat coniunctam materiam, hanc caussam & ipsam indicare curationem, & proinde esse indicans præseruatorium.

CAPVT VIII.

Indicantia saltem tria eße, nec huic aduersari sententiæ, quod Galenus ἐν πλάτει nonnunquam a parte affecta, ægri natura, facultate medicamentorum, temperamento, magnitudine morbi, tempore, ætate, consuetudine, aere, &c. ceu notis vere indicantium, peti indicationes, tam curaturas, quam prophylacticas, affirmare videatur.

Locus affectus, & facultas medicamentorũ, nõ indicãt, sed signa sunt.

SIc demonstratum est tria tantum esse indicantia: curatorium, præseruatorium, & vitale. Videri autem possit cuipiam, Galenum etiam alia indicantia, eaque varia, hinc inde proponere. Nam ca.3.lib. 3.meth. ait, vlceris & cauitatis curationem perfici eadem methodo, quæ capitur a loco affecto, & a facultate medicamentorum. Si igitur indicatio capitur a loco affecto, & a facultate medicamentorum; non ergo tantum a morbo, caussa, & virtute? respondeatis, indicationem sumi a re præter naturam, & ratione vlceris, & ratione cauitatis: sed perpetuo indicationem præsidij, seu Quid agendum sumi ab essentia indicantis. Quare dum proponit locum affectum, dum proponit facultatem medicamentorum: non proponit, vt indicantia, sed in ratione signi. Nam, verbi gratia, locus affectus indicat gradum morbi, vt declarabo, cum explicabo. Gal.9.meth. 14. Similiter dum proponit facultatem medicamentorum, proponit vt signa, non vt indicantia, quemadmodum quandoque dixit Hippocrates, morbum indicari a curatione: & ideo curatio, hoc est facultas medicamentorum, nobis ostendit morbum, nobis significat essentiam indicantis.

Aph.17. sectio. 2.

Natura ægri, propria curatio, & ἰδιοσυγκρασία non indicant.

Præterea Galenus 3.meth.7. ait: in curatione esse tria perpendenda, ægrotantis naturam, hominis propriam curationem, & naturæ proprietatem ineffabilem. Quare indicatio curatiua ex Galeno, loco citato, videtur desumi a natura ægrotantis, a propria hominis curatione, & a naturæ proprietate ineffabili. Quomodo ergo indicatio curatiua sumitur tantum a morbo; cum morbus tantum sit indicans curatorium? Dicẽdum, iuuans subalternũ, seu genericum, sumi a natura ægri, seu a natura ægrotantis, vt temperies ægrotantis nobis significet naturam morbi; verbi gratia, in febre, si ægri natura est frigida, est signum vehementis febris; in sene quippe febris ardens est vehementior, febris ardens est cum maiori recessu in corpore frigido, quam calido.

Dum autem Galenus proponit hominis propriam curationem; insinuauit Quid agendum specificum, vt, quia cognoscimus hominem non modo esse calidum, sed esse calidum in primo; ideo hæc caliditas in primo, hæc propria hominis temperatura, nobis significat determinatum gradum, recessum determinatum febris, a quo determinato recessu & gradu, tanquam ab indicante curatorio, indicatur Quid agendum specificum.

Cum denique Galenus proponit proprietatem ineffabilem; (vellem vt isti interpretarentur has auctoritates Galeni, vt iuniores cognoscerent veritatem) loquitur de indicatione curatiua; & voluit esse desumendam a proprietate ineffabili. Si est proprietas ineffabilis, (obijciat quis) quomodo potest esse indicans curatoriũ? Ego ita interpretarer Galenum, quod per hæc verba insinuarit Quid agendum specificum; non modo specificum, hoc est, in febri, frigidum in secundo; verumetiam quod insinuarit Quid agendum specificum in tali & tali mansione. Exempli gratia: vbi est febris calida in secundo, & in prima mansione; indicat nobis frigidum in secundo, & in prima mansione. Cum igitur ex Galeni sententia, in opere de medicamentis, reperiantur medicamenta calida in tali gradu, & in tali mansione: necessarium est fateri, hæc medicamenta esse materiam remedij, exempli gratia, calidi, in tali gradu, & in tali mansione. Significat autem mansio gradus temperaturæ, a proprietate ineffabili: nam vix fieri potest, vt gradus in determinata mansione cognoscatur, sed per coniecturam progredi oportet.

Verum dubitatur quoque, cur dixerit Gal.3. method. 9. primam indicationem sumi a solo affectu: remedia autem inde inueniri non posse, nisi naturale temperamentum totius & partis pernoscatur, vna cum aere. Quare indicatio, ex Galeno loco citato, sumitur ab vlcere, a temperatura, & ab aere. Quomodo igitur a solo morbo?

Aer non indicat.

Sciendum est proponi aerem, non vt habet rationem iudicantis, sed vt signum: nam si, verbi gratia, in vlcere aer fuerit humidior, ita disponit vlcus, vt opus sit medicamento magis siccante, quam si aer non esset humidior. Vnde aer non indicat; sed est signum intensioris humiditatis, a qua fit indicatio;

Temperamentū quo modo indicet.

Temperaturam vero Galenus non accipit hoc loco in ratione ſigni, ſed indicantis. Hanc veritatem debetis recte intelligere: quia Galenus, vt ſuis locis cognoſcetis, accipit temperaturam quandoque in ratione ſigni, vt 9. meth. 14. quandoque in ratione indicantis. vt hoc loco, hoc eſt, 3. meth. 9. hoc enim loco proponit curationem vlceris: quemadmodum 9. metho. 14. reſpicit potius ad curationem febris. In curatione vlceris, temperatura naturalis partis, complexio naturalis partis, habet rationem indicantis in febre, temperatura totius habet rationem ſigni. Declaro. Si, verbi gratia, vlcus eſt in parte ſicciori, oportet magis ſiccare, quam ſi pars fuerit minus ſicca: & ratio eſt; quia pars ſiccior debet talis conſeruari, quia complexio ſecundum naturam, etiamſi a temperie recedat, eſt conſeruanda, indicat ſui cōſeruationem, indicat ſimile: pars ſiccior, vt talis conſeruetur, indicat ſimile ſiccum. Et ob id recte dictum eſt hoc in loco, 3. meth. 9. temperaturam habere rationem non ſigni, ſed indicantis. Nunc autem ſupponatis, temperaturam ita acceptam, in ratione indicantis eſſe indicans vitale, non curatorium, non præſeruatorium. Amplius etiam ſupponatis; indicans vitale nil aliud eſſe quam virtutem. Quomodo autem temperatura ſit virtus, ſuo in loco oculis conſpicietis.

Temperamentū quādo non indicet.

Quod ſi ſermo fiat de febri, vt 9. meth. 14. temperatura habet rationem ſigni, non indicantis. Verbi gratia, ſit febris in corpore calido: cum Galeno loco citato, vtimur frigido: frigidum non poteſt indicari a cōplexione calida ſecundum naturam, quia quod eſt ſecundum naturam, indicat ſimile, calidum indicat calidum; at ſermo eſt de frigido, quod indicatur a febre, quæ febris ſignificatur a temperatura calida.

Πορίσματα.

Vnde ex dictis colligatis, & potiſſimum ex tertio, meth. 9. primam indicationem, hoc eſt genericam, ſumi a ſolo affectu, id eſt, morbo: reliqua autem vel habere rationem ſigni, vel, ſi ſint indicantia, nequaquam eſſe poſſe curatoria, quia indicatū curatorium a ſolo morbo indicatur.

Amplius Galenus loco citato, per remedia intelligit indicata ſpecifica, quæ ſane indicantur ab eſſentia ſpecifica, vt ſuo loco clarius dicemus.

Præterea ex eodem loco colligere licet, ſi vlcus fuerit in parte temperata, in medicamentis nil innouandum. Hanc veritatem recte percipiatis, vt ſciatis curare vlcera. Si in parte tēperata, dicit Galenus, vlcus erit, in medicamentis nil innoues; ſi autem locus intemperatus ſit, medicamenta mutare oportet, quantum corpus ad naturalē intemperiē eſt verſum. Vt inferat Gal. remedia non indicari a temperatura, ſed ab intēperie: intemperies nimirum indicat, non temperatura. Et ſermo eſt de intemperie naturali, non de morboſa. Quorum dictorum hæc eſt ratio. Cum vlcus indicet ſiccum in primo, & refringatur ab humiditate vlcus: non poteſt locus temperatus mutari, non poteſt locus temperatus pati, a medicamento ſicco in primo, non poteſt pars temperata mutari a medicamento ſicco in primo. Sed ſi pars fuerit intemperata, & vtamur ratione vlceris medicamento ſicco in primo; refringetur ab humiditate vlceris, vt ſicca intemperies non conſeruetur, ſed immutetur. Cum autē expediat vt naturalis intemperies conſeruetur, imo ſit neceſſarium in curatione vlceris, vt intemperies naturalis conſeruetur; (quia ſi mutabitur, nunquam locus conſolabitur) inquit igitur eſſe opus ſiccari medicamento magis ſicco, quam indicetur ab vlcere. Ecce igitur quemadmodum temperies non indicat, intemperies indicat, in vlcere.

Primū indicatum quomodo dicatur aliquid iudicare.

Dicit etiam Galenus 4. meth. 3. curationis indicationem ab affectu ſumi: particulatim autem agenda, ab eo quod prima indicatio dictat, atque præterea a natura partis, ab aere, & cognatis. Galenus hoc in loco proponit indicationem curatiuam, & tamen inter indicantia proponit non modo morbum ſeu A affectum, verum etiam illud quod dictitat prima indicatio. Illud quod dictat prima indicatio, eſt primum indicatum. Quare cum Galeno: a primo indicato ſumitur prima indicatio curatiua. Quod puer non diceret; ita tamen loquitur Galenus: proinde proponit partis naturam, aerem, ætatem, conſuetudinem, cognata. Dicendum igitur, intelligere Galenum quod indicatio curatiua ſumatur ab affectu pręter naturam, id eſt, a morbo, & per curationis indicationis 4. meth. 3. intelligere indicationem genericā: dum vero ſubdit particulatim agenda, nil aliud intelligit, quam Quid agēdum ſpecificum, quod Quid agendum ſpecificum inuenitur in virtute indicationis genericæ. Verbi gratia, ſi a febri indicatur frigidum, nunquam eſt deſiſtendum a frigido: & hoc eſt quod dictat prima indicatio, quod oſtendit indicatio generica, vt verbi gratia, præſidium genericum eſt frigidum in febri: ſpecificum eſt frigidum in primo, & in prima manſione: & ſic nunquam recedimus a frigido, ab eo quod dictat prima indicatio. B Sed non propterea eſt dicendum, primum indicatum habere rationem indicantis. Reliqua a Galeno ibi popoſita habent rationem ſigni.

Differentia ſignorū, & iudicātium.

Notandum igitur differentiam eſſe inter ſigna & indicantia: nam ſignum nobis ſignificat indicans; indicās autem eſt illud a quo ſumitur indicatio. Quam veritatem vtinam omnes cognouiſſent: quia nos non ita laboraremus.

Aetas. & cō ſuetudo nō indicant.

Verum nonnunquam Galenus vocibus abutitur, quia nominibus non fuit addictus, & indicantia vocat illa, quæ proprie ſunt ſigna. Sic enim cap. 14. li. 9. method. ait, indicationem ſpecificam ſumi ab ætate, a conſuetudine, ab aere. Sed quomodo? Reſpicit ea Galenus, vt mutant temperaturam: ſunt indicantia, vt mutant temperaturam, non autem ſunt vere indicantia, ſed in ratione ſigni: quia talis aer, talis conſuetudo, indicium eſt talis temperaturæ. C Vt autem hoc euidenter pateat, legatur Galenus 9. method. 15. vbi ait: noſcere oportet temperaturam ex ætare, anteacta vita, & aere. Voluit Galenus ab ætate, aere, capi indicationem: nō quia vellet hęc eſſe indicantia, ſed ſigna. Quod ſit verum, ait, cognoſci temperaturam ex ætate, aere, &c. quare ſunt ſigna. Similiter cum Gal. dicit 11. meth. 1. indicationem ſumi ab ætate, a vitæ inſtituta, a conſuetudine, &c. accipit ea vt ſigna, non vt indicantia. Eſſet ſatis imprudens, qui diceret, indicationem ſumi ab ætate. Neque obſtat, licet dicat Hippocrates 4. de ratione vict. 19. ſecādam eſſe venam, quando ætas eſt florens, vt ætas videatur habere rationem indicantis: quod eſt falſum; ætas enim non indicat, ſed eſt ſignum virtutis vel prohibentis, vel permittentis. Præterea, dum Galen. 13. meth. 16. inquit: coindicantia ſunt, virtus, natura, ætas, aer, conſuetudo, & reliqua: per virtutem intelligit virtutem permittentem: per reliqua omnia intel- D ligit ſigna. Et ideo quando Galenus, ait, indicationem ſumi ab ętate & reliquis; accipiatis hæc vt ſigna. Patet igitur quod indicatio curatiua ſumatur tantum a morbo.

Vehementia affectus nō indicat, ſed ſignum eſt indicantis.

Præſeruatiua indicatio a cauſſa morbifica ſumitur. Contra vero Gal. 4. meth. 6. videtur quædam verba proponere, quæ difficultatem faciunt: dum ait, morbi magnitudinem primum indicare vel ſanguinis detractionem, vel purgationem. Morbi magnitudo, vel morbus vehemens eſt indicans curatoriū: ſanguinis vero detractio & purgatio, ſunt indicata præſeruatoria. Quomodo igitur ſanguinis detractio & purgatio, cum Galeno, indicantur a morbo vehementi? Dicendum, Gal. morbum vehementem non accipere in ratione indicantis quia non fuiſſet Galenus, ſed homo imprudentiſſimus; nam morbus vehemens, vt ſuo loco cognoſcetis, eſt indicans tātum curatorium, & non poteſt indicare remedium præſeruatorium: Quare accipit morbum vehementem

in

in ratione signi. Materia autē morbifica est illa, quæ indicat: & duo sunt indicata, vt Galenus dicit loco citato, nimirum, remedium vacuans sanguinem, & remedium purgans, sunt duo indicata, quia & indicans est duplex: est sanguinis, indicans venæ sectionem; & est materia recedēs a natura sanguinis, seu est materia alia a natura sanguinis, quæ indicat purgationem. Morbi autem magnitudo habet rationem signi: & hoc signum est morbus vehemens, quod signum potest duo significare. *Licet absurdum sit, asserere, vnum esse indicans, & duo esse indicata, vt suo loco demonstrabimus, non tamen absurdum est dicere, vnicum signum posse referri ad duo significata, vnicum signum posse duo significare.* Ob id Galenus, accipiens morbum vehementem pro signo, non pro indicante, dicit, morbi magnitudinem indicare vel sanguinis detractionem, vel purgationem: est ergo signum quod duo significat, quorum vtrumque est vere indicans præseruatorium, quod nihil aliud esse potest, quam caussa morbifica, hoc est, vel sanguis, vel humor recedens a natura sanguinis: & quia hęc duo indicantia præseruatoria quādoque sunt debilia, quandoque sunt vehementia; morbus vehemens est signum indicantis præseruatorij, sed vehementis, verbi gratia, vbi est febris synocha continens, febris hęc vehemens, est signum sanguinis, affecti peccato vehementi, id est, sanguinis vehementer peccantis: ita febris ardens exquisita, est febris vehemens, & est signum materiæ biliosæ vehementer peccantis, quia ab his materiebus, vehementer peccantibus indicatur validum auxilium preseruatorium, siue huius auxilij materia sit venæ sectio, vt in sanguine peccante; siue scammonium, vt quando peccat bilis. Quare Galenus loco citato, dum proponit morbi magnitudinem, non accipit in ratione medicantis, sed in ratione signi, quod signum nobis significat indicans præseruatorium. Nam Gal. ibi ait, missionem sanguinis vel purgationem admittendam esse, propter morbi magnitudinem: ergo sanguinis missio est vnum indicatum, purgatio est vnum indicatum: sed duo respiciunt, sanguinem, & cacochymiam. Indicata sunt præseruatiua, quare etiam indicantia præseruatoria. Quod indicatur, est sanguis & cacochlymia, quæ habent rationem signi ipsius morbi vehementiæ. Equidem non capio rationem huius consequentiæ: morbus est vehemens, virtus est valida, ergo secanda vena. Imo fieri potest, vt morbus aliquis sit vehemens, qui non fiat a sanguine, & virtus sit valida, quæ sustineat scammonium, elaterium, antimonium; & tamen non sit secanda vena.

Aliæ indicantium notæ.

A tempore, ab ætate, consuetudine, aere, non sumuntur indicationes; quia non dantur plura indicantia, quam tria: reliqua habent rationem signi.

Tempus nō indicat.

Quoad tempus: Galenus 3. meth. vlt. proponit, recens vetusque vlcus, hoc est, nouum vel antiquum vlcus nihil indicare. Falluntur igitur, qui credunt, in victu vitendi rationem aliam esse principij, aliam augmenti, aliam status, aliam declinationis. Siquidem ex Gal. 4. meth. 4. Indicatio non sumitur a tempore, & tempus docet dierum numerum, non autem indicat per se, sed ex accidenti, propterea quod consequitur vt signum; quid igitur confert tempus ad agnitionem, ideo habet rationem signi, non tamen indicatio sumitur a tempore. Quid clarius? Tempus igitur habet rationem signi, non indicantis.

Quin etiam Galenus 4. meth. 5. ait, in vlcere diuturno inueniri iuuans, non ex tempore, non ex diuturnitate vlceris, sed ex vitio succi: quare succus indicat, tempus nequaquam.

Præterea Galenus libro ad Thrasybulum cap. 39. dicit, cum morbi sunt in vigore seu statu, victu tenuissimo vti oportet. Hæc fuit Hippocratis sententia. Sed addit loco citato Galenus tempus, id est, morbi statum, non accipi ab Hippocrate vt indicans, sed vt metitur facultatem, vt est signum facultatis ac virtutis: quia alia est virtus in statu, alia in alijs temporibus. Et cap. 48. eiusdem libri dicit: inter initia si quid videtur mouendum moue; initium (hoc tēpus) accipit, vt signum, quod significat, vires inter initia perferre motionem seu euacuationem. Præterea ad Thrasc. c. 45. inquit Galenus: indicans indicat aut sui custodiam, aut sui ablationem: tempus neque sui custodiam, neque sui ablationem indicat: ergo non potest esse indicans.

Tandem quod dixit Galenus 9. meth. 14. tempus opportunum, admouendæ materiæ capiendum ex quatuor febris temporibus: tempus accipit non vt indicans, sed vt habet rationem signi.

Aetas non indicat.

De ætate idem statuendum, quod nimirum non indicet, sed signi rationem habeat. Recte igitur intelligendus Galenus cap. 2. lib. 10. meth. inquiens, vires robustas vacuationis vsum nihil morari: in firmiores autē pro magnitudine imbecillitatis vacuantium vsum impedire: accidere autem imbecillitatē, tum ex alijs caussis, tum e senio. Sciendum igitur, ætatem non habere rationem indicantis, & proinde nec prohibentis nec permittentis: quia cum tria tantum sint indicantia, tria tantum sunt permittentia, tria tantum prohibentia. Cum igitur inquit Galenus virtutem robustam non morari auxiliorum vsum; & subdit, virtutem esse debilem, propter senium: per senium non intelligatis ætatem in ratione prohibentis, sed in ratione signi; ætas enim senilis est signum virtutis debilis, quæ est prohibens.

Similiter Gal. 11. meth. 3. dum inquit, indicationē sumi ab ætate non præterita, sed præsenti; accipit ætatem, vt signum, non vt habet rationem indicantis, quia ætas nequaquam indicat. Accipit autem ætatem præsentem, quia est signum præsentis temperaturæ. Fuit admirabilis Galenus: proponit ætatem præsentem, non præteritam, quia ætas præsens est signum præsentis temperaturæ; ætas præterita est signum præteritæ temperaturæ. Aetas præsens est signum presentis temperaturę; indicatio sumitur a præsenti, indicatio sumitur a temperatura præsenti (non a præterita) cuius signum est temperatura præsens. Et ob id 11. meth. 13. inquit ad indicantia cognoscenda cōferre ætatem, & consuetudinem.

Aer non indicat.

Galenus etiam cap. 15. lib. 11. meth. medendi ait; salubertimum esse in febribus mittere sanguinem, si nec ætas, nec virtus prohibeant. Dum autem vnicum tantum fit quod prohibet, nempe virtus: dum proposuit Galenus ætatem; non intelligatis ætatem prohibentem: quia ætas non sit indicans, nec potest esse prohibens. Ideo loco citato per ætatem accipit ætatem non prohibentem, sed ætatem quæ est signum prohibentis, est signum temperaturæ: verbi gratia, puerilis ætas significat nobis temperaturam humidam & calidam, ratione cuius virtus dissoluitur ac dissipatur, vt non possit perferre venæ sectionem; accipit ætatem in ratione signi.

Præterea 9. meth. 16. inquit, ætatem indicate curationem, per intercedentem corporis temperaturam. Igitur est signum ætas, non indicans; est signum intermediæ naturæ, ac temperaturæ; quæ temperatura & ipsa est signum, vt supra diximus. Quare quando Galenus dicit, indicationem sumi ab ætate, intelligatis, in ratione signi, non indicantis. Hæc de ætate.

Consuetudo non indicat.

Quantum ad consuetudinem: dicit Gal. 9. meth. 16. consuetudinem non parum conferre ad remediorum inuentionem. Intelligatis, consuetudinem conferre vt signum, non in ratione indicantis. Et subdit Galenus, consuetudinem summam vim habere in inuentione remediorum, seu maxime conferre ad inuentionem remediorum, quoniam significat corporis naturam, ergo consuetudo concurrit in ratione signi, & confert ad inuentionem remediorum, vt est signum corporis temperaturæ.

Præterea

Præterea Gal.11.meth.3.dicit in ægris seruandam esse temperaturam, etiam vitiosam, ea ratione, qua maxima est indicatio, quæ sumitur a consuetudine. A consuetudine non solum sumitur indicatio, sed maxima: tamen consuetudo nequaquam indicat, quia sunt tantum tria indicantia Quod sit verum, dicit Galenus maximam indicationem sumi a consuetudine: vt temperaturam vel seruat, vel inducit. Quare maxima est indicatio, quæ sumitur a consuetudine, quia consuetudo est signum temperaturę: quę temperatura, etiam vitiosa, indicat simile in corpore ægrotante, & est conseruanda, consuetudo habet rationem signi.

Aetas non indicat.

Præterea Gal.9.meth.vlt. & 8.meth.vlt. proponit quædam dicta de ætate & consuetudine simul; quæ dicta non ita facile ab omnibus intelliguntur. Dicit igitur Galenus ex consuetudine esse sumendam indicationem, si multo tempore intemperatæ naturæ victu contrario sint vsæ: ratio est, quia consuetudo, atque etiam ætas, sunt signa temperaturæ: nam temperatura adscititia producitur ab ætate, producitur a consuetudine: siquidem ętas mutat temperaturam, alia est temperies in pueritia, alia in iuuentute; consuetudo & ipsa, si multo tempore perseueret, mutat temperiem. Porro indicatio vitalis capitur a temperatura, vt temperatura est essentia virtutis: non secus: quia indicans vitale nil aliud est, quam virtus; & sola virtutis essentia est indicans vitale. Quare temperatura, vt est essentia uirtutis, indicat præsidium vitale; de quo Gal.8.meth.vlt. Aetas igitur & consuetudo proponuntur a Galeno in ratione signi, non autem quod sint indicantia. Sed consetudo non quælibet signum est, verum quæ multo tempore perdurat. Ob id loco citato subdit Gal. indicationem sumi ab ætate & natura, hoc est, temperatura, non absolute, sed cum consuetudine antiqua. Magis enim potest consuetudo, quam possit ætas; propterea quod consuetudo, quæ perdurat, mutat temperaturam, quæ producitur ab ætate. Si, verbi gratia, inuenis, ratione ætatis iuuenilis, calidus sit: ex cōsuetudine antiqua, quæ longo tempore perduret, ciborum frigidorum, erit iuuenis tandem frigidus. Ideo Galen.dicit, indicationem sumi ab ætate & temperatura, non absolute, sed cum consuetudine: semper tamen ætatem & consuetudinem sumit in ratione signi.

Aer nō indicat.

Obiter hic notandum Galenum, libro de assuetudinibus, non respicere adiuuantia, sed ad materias iuuantium, quod negotium non pertinet ad methodum medendi.

Tandem quantum ad aerem spectat: Gal.3. meth. 8.ait in methodo medendi inspicere conuenit aeris temperaturam, nam vbi aer intemperatus est, sanationem moratur; quare danda opera, vt medicamentis aeris excessui occuramus. Ecce, quemadmodum medicamenta referuntur in aerem. Præterea dicit Gal. & Hippoc.in calidiori aere vtendum frigidioribus; in frigidiori aere, calidioribus. Hanc auctoritatem ita intelligatis: dum aer immoderatus corrigitur, id fit, vt euadat materia remedii: queadmodum etiam dum vtimur ptisana, & ptisanę frigiditatem veremur, eam corrigimus pipere: piper ergo respicit ptisanam, & indicatur a ptisana. Sed hoc non pertinet ad methodum medendi, verum ad compositionem ciborum, est negotium extra methodum. Dum autem Galenus e mente Hippoc.in aere calidiori statuit opus esse frigidioribus in frigidioribus: hæc frigidiora, & hęc calidiora, adhibentur corpori ægrotanti, & ideo pertinent ad methodum, non sunt extra methodum, non adhibentur aeri, sed corpori ægrotanti. Aer vero concurrit vt signum: quia in methodo medendi nullo modo aer potest esse indicans: dicāt alij quicquid velint. Et poteritis videre virum doctum, qui scribit de indicatione, & affirmat aerem indicare; sed errat: concurrit enim in ratione signi.

Consuetudo non indicat.

A Declaro: si, verbi gratia, fuerit febris, & aer calidior, oportet vti frigidioribus, propterea quod aer calidior fouet febrem, redditque febrem magis intensam, si aer calidior reddit febrem magis intensam, ergo intensius refrigerare oportet: sed hoc magis frigidum indicatur a febris vehementia, indicatur ab intensitate febris, a gradu febris: quem gradum, vt signum nobis significat aer. Quare aer habet rationem signi.

Quin etiam Gal.8.meth. vlt.loquitur de victu medicinali in febribus ephemeris, statuit, indicationem desumendam esse ab aere: & si aer temperatus sit, similium esse indicationem: si autem intemperatus, contrariorum, verbi gratia, hyeme cibus debet esse calidus & siccus; æstate frigidus & humidus. Licet autem dixerit Galenus aerem temperatum similia B indicare, intemperatum contraria: nequaquam tamen aer indicat, nec similia, nec contraria; accipit igitur Gal.aerem in ratione signi, quod signum significat indicans quandoque contrarium, quandoque vitale. Declaro; dum significat febrem, est signum indicantis curatorii: dum significat temperiem, seu intemperiem, naturalem, est signum indicantis vitalis. Si consideretur aer vt signum indicantis curatorij: si temperatus est, non potest esse in caussa alicuius mutationis, vnde id est agendum, quod indicat febris. Si autem aer est intemperatus: vel est dissimilis, vel similis: si est dissimilis febri, habet rationem materiæ, quare non indicat; si autem est similis, significat intensiorem febrem, vnde signum est intensioris febris. Si autem capiatur, vt est signum indicantis vitalis, hoc est, vt est signum temperaturæ, (sermo est de febri ephemera, de hac loquitur ibi Gal.) si similis est, nō est sine caussa alicuius mutationis: si autem fuerit dissimilis, vt, verbi gratia, aer sit frigidior, corpus sit calidius, vtimur cum Gal. minus frigidis; & ratio est, quod aer sui frigidate est contrarius naturali C temperamento calido, ut non liceat vti ita frigidis, quemadmodum indicantur a febri, sed minus frigidis. Ecce igitur quemadmodum aer refertur ad temperaturam naturalem; est enim signum temperaturæ. Quare cum dicit Galenus indicationem sumi ab aere, intelligere oportet, in ratione signi, non autem aliter.

Oritur etiam dubium ex 9.meth. 15. vbi ita Galenus: cum aer in nostra manu non sit, ideo ex aere propria indicatio sumitur. Ecce, quemadmodum ex Gal. sententia non modo ab aere sumitur indicatio, sed etiam sumitur propria indicatio: cum tamen ab aere nulla prorsus hauriatur indicatio. Quare per aerem intelligatis, aerem concurrere ratione signi manifestantis, namque aer sui præsentia, dum exempli gratia, est similis febri, veluti aer calidus in febri, ita fouet ac intendit febrem, vt a febre ita intensa & aucta hauriatur propria indicatio.

D Præterea, Galenus 9.meth.vlt.inquit: in vacuatione sanguinis, perpendenda natura ab initio, consuetudo, ætas, aer, effectus, ante hunc sane affectum virtus. Ex quibus dictis colligunt, sed non admodum prudentes medici, in vacuatione sanguinis, vt indicantia concurrere, naturam, consuetudinem, ætatem, aerem, affectum, & virtutem; neque suæ opinionis aliam reddunt caussam, quam verba Galen.pessime intellecta. Hunc igitur locum ita intelligatis. Loquitur Gale. de remedio vehementi sanguinem euacuante, cuius materia est venæ sectio. Cum igitur loquitur Galen. de remedio vehementi valido, sanguinem euacuante, hoc indicatur ab affectu. Et ideo Galen. hoc loco proponit affectum in ratione indicantis, vt tantum affectum sit indicans, nil aliud, quia vnicum tantum est indicās. Per affectum autem non intelligatis morbum, sed intelligatis peccatum, quo sanguis afficitur. Proponit etiam Gal. hoc loco virtutem, & dicit, ante affectum virtus: per hæc signi-

significans, virtutem esse præferendam peccato sanguinis, quotiescunque cætera sunt paria, vt suo loco cognoscetis: nam virtus concurrit in vacuatione sanguinis, quandoque vt permittens, quandoque vt prohibens, vt sit anteponenda peccato sanguinis. Dum autem proponit Galenus naturam, accipit naturam ab initio, hoc est, temperaturam natiuam, ad differentiam adscititiæ: & temperaturam natiuam vocat naturam ab initio. Quam temperaturam non accipit in ratione indicantis, quia solus affectus indicat, & sola virtus in vacuatione sanguinis, vel permittit, vel prohibet, quia valida permittit, debilis prohibet: sed naturam ab initio, seu temperaturam natiuam, accipit in ratione signi manifestantis virtutem debilem, vel robustam. Idem est intelligendum de consuetudine, de ætate, atque de aere. Propter iuniores do exemplum: temperatura natiua frigida & sicca, est signũ virtutis debilis, calida virtutis robustę: præterea, si aliquis assuetus est perferre venæ sectionem, hæc consuetudo est signum virtutis robustę: ad eundem modum ætas, verbi gratia, puerilis est signum virtutis debilis, & proinde prohibentis: sic aer impense calidus & siccus, est signum virtutis debilis, prohibentis. Quare hoc est perpetuæ veritatis, vnicum tantum esse indicans, vnicum tantum prohibẽs. Quod si Galenus plura proponit: sunt signa, non sunt indicantia.

Galeni locus obscurior.

Postremo locus quidã Galeni difficilis, quem pauci intellexere, restat explicandus. Ait enim Galenus. cap. 14. lib. 9. meth. curatiuam indicationem sumi a morbo, temperatura, & aere; & subdit Galenus, hæc tria esse prima, quæ curationem indicent. Quare hìc explicandum, primum, quomodo hæc tria concurrant ad indicandum: deinde, qua ratione tria tantum sint: postremo, quomodo hæc tria sint prima.

Morbus vere indicat; crasis & aer sunt signa.

Quantum attinet ad primum: scire oportet, Galenũ hoc in loco verba facere de indicatione curatiua, non de præseruatoria, non de vitali: sed de curatiua: & de hac tum generica, tum specifica. Ex tribus ergo propositis, hoc est ex morbo, temperatura & aere, morbus tantum est indicãs: temperatura & aer sunt signa, non autem indicantia.

Declaro, Sermo est ibi de febre, quæ indicat frigidum: temperatura non indicat frigidum: temperatura cum possit esse calida, indicat sui conseruationem, id est, simile, nimirum calidum. Quia igitur sermo est de remedio frigido: propterea temperatura est signum gradus seu recessus febris, vt vltra, non sit corpus febrile refrigerandum, vltra scilicet gradum recessus a naturali statu; quia temperatura se tuendam indicat & sui conseruationem requirit. Et ob id Galenus eo loco, cum proponat temperaturam in ratione signi, accipit temperaturam non præsentem, ipsius corporis febricitantis, ac intemperati: sed accipit temperaturam, quę fuit eo tempore, quo homo cępit febricitare.

Aerem quoque & ipsum in ratione signi accipit, vt aer indicat gradum febrilem. Nam, verbi gratia, aer calidior indicat etiam febrem intensiorem, quia febris fouetur ac intenditur ab aere calidiore.

Patet igitur quemadmodum hæc tria conferant ad curationem, ea ratione tamen, vt solus morbus sit indicans, reliqua sint signa.

Quomodo sola illa tria curationem indicent.

Secundo docendum, quomodo tria illa tantum curationem indicent. Primum ergo supponendum, sermonem esse de indicatione tantum curatiua. Cum itaque corpus febricitans duplicem possit habere affectum, quorum alter est morbus, alter sanitas, vt necessario corpus vel morbo afficiatur, vel sanitate; ratione necessitatis simpliciter, duo habent locum, morbus & temperatura; merito autem necessitatis secundum quid, habet locum aer. Et ideo dicit Galenus, aerem perpendi, tanquam id, sine quo nec morbus esse potest, nec sanitas. Vnde merito necessitatis simpliciter, sunt duo, morbus, & temperatura: merito necessitatis sine qua non, est aer. Quare tria tantum.

Qua ratione tria illa dicantur prima.

Enarrandum postremo, qua ratione morbus, crasis, & aer, prima sint, quæ curationem indicent. Sciendum proinde, morbum esse primum, vt diuiditur in differentias, seu species: reliqua autem duo, nimirum temperaturam & aerem, habet rationem primi, vt diuiduntur non in species, non in differentias, sed in caussas.

Declaro cum Galeno loco citato. Quo ad morbum; ex Galeno morbus non debet diuidi eo in loco in caussas, potest tamen alias in caussas diuidi, vt si dicamus, quod morbus sit ab hac, vel ab illa caussa, a sanguine, vel a pituita; sed eo in loco non est ita morbus diuidendus, quia sermo est de indicatione curatoria, quę non sumitur caussa morbi; sed diuidendus est morbus in species, verbi gratia morbus in intemperie, diuiditur in intemperiem calidam, vel frigidam: & vtraque intemperies indicat remedium curatorium, non præseruatorium. Morbus igitur habet rationem primi, vt est genus, quod in species diuiditur.

Quo vero attinet ad temperaturam, habet rationem primi, vt diuitur in caussas, non vt diuiditur in species; temperatura tamen alias potest diuidi in species ac differentias, verbi gratia, si dicamus, complexio est moderata, vel immoderata; & immoderata, calida, vel frigida. Ecce quemadmodum temperies potest diuidi in species. Galenus tamen loco citato, inquit, non diuidi temperaturam in species, sed in caussas: quia loquitur de temperatura, non vt est indicans, *nam vt suo loco cognoscetis, quando loquemur de indicatione vitali, temperatura indicans est diuidenda in species, quia ita diuisa, est indicans vitale.* Hoc in loco, cum capiatur temperatura vt signum, ideo est diuidenda in caussas, vt videlicet temperatura sit vel a principijs generationis, a primo ortu, vel sit ab ætate, vel a consuetudine, vel ab aere. Et tunc temperatura, si conferatur cum ætate, & reliquis, habet rationem primi.

Aer etiam diuidi debet in caussas, quatenus prodit a regione, ab anni tempore, a cœli statu seu constitutione. Quod si enim aer conferatur cum cœli statu, cum tempore anni: dubio procul habet rationem primi.

CAPVT IX.

De Morbo, seu indicante curatorio, & primum quomodo morbus indicet remedium, tum genericum tum specificum.

Transitio.

CVm statutum sit, tria tantum esse indicantia, nimirum curatorium, præseruatorium, & vitale; expedit, vt in præsentia sigillatim circa hæc tria discurramus.

Indicans curatorium duplex.

Primum, quod ad *indicans curatorium*; hoc nihil aliud est, quam morbus. Morbus vero indicat Quid agendum, & Vsum, hoc est, rectam administrationem materiæ. Ne fiat igitur confusio, ostendemus primo, quomodo se habeat morbus ad indicandum Quid agendum; secũdo autem loco, ad indicandum Vsum.

Morbus indicat remedium, non alimentum.

Quantum attinet ad primũ; morbus indicat Quid agendum, quod communiter potest vocari indicatum iuuans, præsidium, at magis proprie vocatur remedium. Et hoc vobis explico, vt ex vobismetipsis & sciatis loqui, & sciatis intelligere, quando Galenus vel proprie vel improprie loquatur. Per remedium, cum Galeno in lib. ad Trasyb. cap. 43. intelligimus remedium, ad differentiam alimenti: nec prę- ter rationem: quia, vt suo loco cognoscetis, alimentum nequaquam est indicatum curatorium, sed tantum

tum vitale, & a virtute sola indicatur; contra, remedium est Quid agendum, quod indicatur a morbo. Differētiam vero inter remedium & alimentum, colligere licet ex Galeni loco citato; remedium est illa materia, quæ agit in corpus, verbi gratia, febris indicat frigidum, & proinde remedium, quia huius materia, verbi gratia, endiuia, agit in corpus, refrigerat corpus. Contra, alimentum est Quid agendūm, cuius materia patitur a corpore, verbi gratia, virtus indicat alimentum, cuius materia est caro pulli, quę caro patitur, vincitur a corpore. In præsentia igitur per Quid agendum non intelligimus alimentum, sed remedium.

Morbus, remedium indicat auferens morbum.

Remedium autem cum duplex sit, aliud Auferēs, aliud Conseruans: in præsentia non intelligimus remedium conseruans, quoniam remedium conseruās indicatur a sola virtute: *in præsentia supponatis, a virtute seu ab indicante vitali indicari non modo alimentum, sed etiam remedium conseruans*, verum in præsentia per remedium intelligimus remedium auferens.

Hoc vero auferens cum & ipsum duplex exsistat, aliud auferens Morbum, aliud auferens Caussam: nos in præsentia intelligimus remedium auferens morbum, non caussam? quia sermo est de indicato curatiorio, quod sumitur tantum a morbo. Remedium autem auferens caussam, est remedium præseruatorium, quod indicatur tantum a caussa, & de hoc suo loco. Nunc igitur per remedium, intelligimus remedium auferens morbum.

Remedium curatorium a morbi essentia indicatur.

At hoc respiciens Galenus li. ad Thrasybulum ca. 48. dicit, affectum solum morborum expulsionem indicare; & ratio patet; quia, cum proportio esse debeat inter indicans & indicatum, si indicans sit curatorium, etiam indicatum ex necessitate debet esse curatorium.

Temperatura non indicat, sed gradum morbi definit.

Sed dubitatio est, quia Galenus 11. meth. 1. inquit, quæ curationem indicant, sunt duo, morbus, & temperatura. Quare indicans curatorium nō modo erit morbus, sed etiam temperatura. Respondeo. Indicans curatorium est tantum morbus. Quare Galenus loco citato temperaturam accipit in ratione signi, vt temperatura significet gradum morbi, a quo gradu sumitur indicatio: non sumitur indicatio a temperatura, sed a gradu morbi, patefacto à temperatura. Et ob id subdit Galenus, laborantis temperaturam, vna cum morbo, contrarietatis mensuram definire. Quid est indicatum? quid est definitum? Est mensura, hoc est, est remedium determinatum, verbi gtatia remedium frigidum in secundo gradu: hoc est remedium, hæc est mensura, quæ proponitur a Galeno. Cum hæc sit mensura, & hoc sit remedium determinatum, verbi gratia, frigidum in secundo: a quo indicatur? Dicit Galenus indicari ac definiri a laborantis temperatura, vna cum morbi contrarietate; proponit laborantis temperiem, & morbi contrarietatem. Si est vnum indicatum, debet esse vnum indicans. Quodnam erit hoc vnum indicans? quis est ille tam ignarus, tam pertinax, qui non videat, indicans esse morbi contrarietatem. Et hoc ostendo propter iuniores, v.g. in febri, in corpore temperaturæ calidæ, indicatum est frigidum: si indicatum est frigidum, ergo a sola febre indicatur, quia febris vt calida indicat frigidum: quod frigidum non potest indicari a temperatura calida.

Affectus in genere, non indicat remedium vtile seu specificum.

Porro remedium morbum auferēs a morbi essentia indicatur. Essentia autem Generica est, vel Specifica. Generica, in genere indicat morborum expulsionem: & inutiiis est, vt patet e Galeno libro ad Thrasyb. cap. 9. vbi dicit, ab affectu conferentia non indicari. Per affectum nil aliud intelligit, quam indicans in genere, secundum essentiam genericam, verbi gratia, dum accipimus morbum, febrem, vt est quid prę ter natutam, indicans secundum essentiam genericā. Per conferentiam autem intelligit indicatum specificum. Est autem notissimum, indicatum specificum non indicari ab indicante generico: quia semper seruatur proportio inter indicans, & indicatum; vnde indicans genericum indicat Quid agendum genericum; indicans specificum indicat Quid agēdum specificum. Merito igitur dicit Galenus, ab affectu conferentia non indicari, hoc est, ab indicante generico, non indicari indicata specifica.

Ad quam veritatem respiciens Galenus, dicit eod. lib. ad Thras. c. 23. indicationem non sumi ab affectu. Quod dictum, nisi recte intelligatur, satis dubiū est. Indicatio enim sumitur a morbo, ab affectu. Voluit igitur significare Galenus, indicationem vtilem non sumi ab affectu, ab indicante generico. Imo quandoque neque sumitur indicatio ab indicante subalterno; sed a specifico tantum: exempli gratia, ait Gal. lib. ad Tras. cap. 23. si fuerit inflammatio, quę tollitur sanguinis euacuatione; inflammatio non indicat vtile; quia id quod indicat, est materia, est sanguis; indicatio præseruatoria, non curatoria oritur.

Morbi species ima, exhibet determinatū præsidium.

Specifica morbi essentia, vtilem præstat indicationē. Vnde Gal. ca. 10. lib. 10. meth. med. ait, propriam, hoc est, specificam indicationem, indicari a determinato affectu, & subdit discendam ad vnguem cuiusque affectus essentiam; quod ab essentia sumatur indicatio. Similiter idem Gal. 13. meth. 21. dicit, præsidiorum formulam desumi & indicari ex affectus natura, hoc est, ex essentia specifica; siquidem per prę sidiorum formulam nihil aliud intelligere potest, quam præsidium seu remedium specificum. Hoc sensu etiam Gal. lib. ad Thras. 48. dicit, ab affectu indicari solum morborum expulsionem: quibus autem expellantur morbi, ab alio sumi. Quæ verba ita sunt intelligenda, quòd morbi expulsio, hoc est Quid agendum genericum, indicetur ab affectu, ab essentia generica: dum vero subdit, *quibus autem fiat expulsio* significat remedium specificum; quòd indicatur ab alio, hoc est ab alia essentia, quam ab essentia generica, quia sc. indicatur a specifica.

CAPVT X.

De indicato Vehementi, seu valido, in genere: quomodo scilicet vehementia cuiuslibet indicantis, siue Morbi & Caußæ, siue Virtutis, indicet præsidium vehemēs. Obiter etiam de remedij vehiculo, quod huius doctrina non ad medendi, sed medicamenta componendi artem pertineat.

Essentia morbi vehemens, & nō vehemens.

SIc morbus per essentiam genericam & specificam, remedium generale & speciale indicat. Deinceps considerandum, quomodo morbus per essentiam vehementem & non vehementem, indicet remedium validum & debile.

Doctrina vehementię hic generatim traditur: non de morbo tantum, sed etiā de caussa, & virtute.

Notandum vero præsidium validum ac debile, non tantum esse curatorium, de quo in præsentia est sermo, verum etiam præseruatorium, & vitale. Et hoc in loco licet nostrum principale institutum dirigatur ad præsidium vehemens curatorium: ita tamē loquemur breuitatis gratia, vt appareat etiā quodnam sit remedium vehemens præseruatorium, & vitale: quia omnium est eadem ratio.

Nomen vehementiæ.

Primum igitur, ne contingat deceptio ob nominis ignorationem, sciendum, fuisse Galeni sententia lib. ad Thrasyb. cap. 34. omnia auxilia esse cum magnitudine, vt quodlibet remedium possit vocari magnū seu vehemens. Verum cum in magnitudine detur latitudo: medici auxilia quæ sunt magis vehementia, vocant vehementia, quæ sunt minus vehementia, solent appellare debilia. Et secundum hanc rationem nos in præsentia accipimus.

Auxilium vehemens, indicatur ab essentia vehementi indicantis: quia semper debet esse proportio inter indicatum & indicans.

Quam

Vehementia indicati respōdet vehementi essentiæ indicātis: in omni autem affectu vehementia, vel debilitas, maior, minorue consideratur.

Quam veritatem cognoscens Gal. 4. meth. 6. dicit, A
in omni morbo spectandum esse scopum a magnitu-
dine desumptum: vnde extremis morbis extrema re
media competunt. Sic cum Galeno loco citato, 4.
meth. 6. in sanguinis redundantis concursu non ne-
cessario secanda vena: nam alijs satisfacit vel bal-
neum, vel frictio, vel aliquid consimile. His verbis si-
gnificat Galenus, dum adest sanguinis redundantis
concursus, si in sanguine peccatū sit vehemens, opus
esse vehementi præsidio, cuius materia est venæ se-
ctio: si autem contra sanguinis peccatum non sit ve-
hemens, opus esse remedio debili, cuius materia, ver
bi gratia est frictio, est balneum.

Magnitudo & exiguitas vlceris non indicat, sed manifestat caussam vehementiorē vel debiliorem.

Præterea dixit Galen. 3. meth. vlt. magna vlcera
curari his, quæ valenter siccant, parua autem vlcera
curari his, quæ moderate siccant. Quibus verbis ni-
hil aliud insinuat, nisi remedium vehemens indicari
ab essentia vehementi; remedium debile, hoc est, mo
derate siccans, indicari ab essentia debili. Sed notēt B
iuniores, vt recte & non in cortice intelligant Gale-
num, perpetuo auxilium vehemens indicari ab es-
sentia vehementi: verum non credatis, dum Gale-
nus hoc loco proponit magnum vlcus, & parum vl-
cus, hæc esse indicantia. Qui in cortice seu superficie
volunt Galenum intelligere, affirmabunt, remedium
vehementer siccans indicari a magno vlcere, debili-
ter siccans a paruo vlcere: sed vtrunque est falsum:
nam vlcus siue magnum siue paruum, vlcus, inquam,
quomodocunque acceptum, est morbus: si morbus,
ergo indicans curatorium; quare etiam remedium
curatorium: at remedium siccans in vlcere siue in-
tense, siue remisse, non est curatorium, sed præserua-
torium, propterea quod remedium siccans respicit
excrementum tenue vlceris, excrementum est illud
quod indicat, nec est morbus, sed caussa morbifica,
est indicans præseruatorium. Quare Galenus dum
proponit magnum vlcus, & paruum vlcus, hæc pro-
ponit Galenus non vt indicantia, sed vt signa, quæ
signa nobis manifestant indicans præseruatorium. C
Declaro: magnum vlcus significant copiosum ex-
crementum, significat excrementum vehemens, si-
gnificat excrementum, cuius essentia indicat reme-
dium vehementer siccans: paruum autem vlcus est
signum exigui excrementi, & proinde indicantis
præseruatorij debilis, quod indicat remedium sic-
cans moderate.

Idem in pterygio monstratur.

Præterea fuit Galeni sententia 14. meth. vlt. (&
hanc auctoritatem propono, vt quando exercebitis
artem chirurgicam, sciatis intelligere Galenum) sa-
nationem pterygij, id est vnguis in oculo, sanationē,
inquam, pterygij parui & mollis fieri per detergen-
tia medicamenta; magni & duri per instrumenta chi
rurgica. Quid voluit quæso significare Galenus? Dū
proponit medicamenta detergentia, proponit reme-
dia debilia: dum proponit chirurgiam, remedia ve-
hementia proponit. Quare necessarium est, vt hoc lo-
co reperiatur indicans & debile, & vehemens. Quan D
tum ad indicās debile; hoc significat Galenus, quan-
do proposuit pterygium paruum & molle. At deter-
gentia præsidia non indicantur a paruitate, non in-
dicantur a mollitie; & ideo paruitas & mollities pro
ponuntur a Galeno, vt signa debilis essentiæ, mate-
riæ exstirpandæ: namque vbi pterygium est paruum
& molle, materiæ essentia est debilis; contra autem
vbi pterygium est magnum & durum, opus est vehe-
menti præsidio, opus est ferro ac chirurgia: sed non
indicatur a magnitudine & duritie remedium vehe
mens, sed magnitudo pterygij duritiesque sunt signa
vehementis essentiæ.

Gal. etiam 14. meth. 13. dicit: his considerationi-
bus habitis, inuenies quando chirurgia & quando
medicamentis vti liceat. Quibus verbis proponit
Quid agendum seu remedium vehemens, quod si-
gnificat per ferrum, & chirurgiam: proponit debile,
quod insinuat per medicamenta. Hæc autem desu-
muntur semper ab essentia: nam essentia vehemen-
tior indicat vehementius, debilis debile.

Doctrina de indicātium vehementia difficilis e[st], quod vari[e] hac in re G[a]lenus vide[a]tur.

Quia autem perpetuæ veritatis est, remedium ve-
hemens indicari ab essentia vehementi; non modo
vtile, verum etiā necessarium erit cognoscere, quid-
nam intelligere oporteat per vehementiam & ma-
gnitudinem indicantis: sine qua doctrina non est pos
sibile callere methodum medendi. A quo fuerit ex-
posita hæc veritas, testor Deos me ignorare. Passim
loquitur Galenus de vehementia indicantium: &
modo vnā sententiam, modo aliam proponere vide-
tur. Nam 4. meth. vlt. dicit, vehementiam esse capien
dam ex dignitate, & proprijs substantijs, loquitur in
numero plurali lib. 9. meth. lib. 3. dicit vehementiam
capi a dignitate, a magnitudine & a propria substan-
tia; non dicit a proprijs substantijs, sed a propria sub
stantia lib. 11. meth. c. 3. dicit, vehementiam capi a di
gnitate & magnitudine; & explicans, quid intelli-
gere oporteat per dignitatem, subdit, siue vitæ, siue
sanitatis: magnitudinem vero ait intelligendam, vel
ratione proprię substantię, vel ratione declinationis
a naturali habitu.

Vehementia est absoluta, vel [re]lata.

Vt intelligantur hæ auctoritates, & reliquæ om-
nes a Galeno propositæ, scire oportet, vehementiam
indicantis esse vel Absolutam, vel Respectiuam. Per
absolutam uehementiam intelligo, quando indicās
seorsum consideratur, hoc est, quando non compa-
ratur cum alio indicante. Contra, vehementia respe-
ctiua est, quando uehementia vnius indicantis, con-
fertur cum vehementia alterius indicantis.

absoluta simpliciter vel secundum quid.

Vehementia absoluta alia est vehementia simpli-
citer accepta & propria ratione, alia vero secundum
quid, hoc est, non propria ratione, sed ratione alte-
rius: Do exemplum. Cancer est affectus simpliciter
vehemens; quia secundum propriam essentiam; &
in qualibet parte, cancer semper est affectus vehe-
mens: pustula vero est affectus vehemens secundum
quid; nam pustula in cute est affectus debilis, at si
fuerit in parte nobili, idest, in iecore, in pulmone, pu
stula est affectus vehemens secundum quid, hoc est,
ratione loci affecti. Hinc Galenus quarto methodi
septimo, respiciens ad vehementiam secundū quid,
proposuit partis præstātiam: quam proposuit etiam
septimo methodi duodecimo.

simpliciter absoluta, actiuitatis vel resistentiæ.

Cæterum vehementia absoluta simpliciter, est A-
ctiuitatis, vel Resistentiæ, verbi gratia, febris ardens
est vehemens, & vehementiam obtinet absolutam
simpliciter, sed ratione actiuitatis. Ratione resisten-
tiæ vehementiam obtinet vlcus contumax, & mate-
ria dura.

Galeni testimonio vtrisque vehementia adstruitur.

Huc respiciens Galenus cap. 6. lib. 4. meth. ait, om-
nem morbum grauem censeri, aut propter præcellen
tiam partis, aut propter affectus magnitudinem, aut
propter ipsius cacoethiam. Per partis præstantiam,
insinuat vehementiam secundum quid, hoc est, ratio
ne partis præstantis. Per affectus magnitudinem, si-
gnificat vehementiam simpliciter ratione actiuita-
tis. Per cacoethiam, manifestat vehementiam sim-
pliciter ratione resistentiæ: quæ enim sunt cacoethe,
seu mali habitus, sunt difficilis curationis, summæ-
que resistentiæ.

1. Absoluta indicantis vehementia est essentia eiusdē alterna, specifica, nunquā generica.

Quia igitur a vehementia indicatur Quid agen-
dum: necessarium est, vt vehementia sit essentia. Et
cum indicantis essentia sit triplex, generica, subalter-
na & specifica: vehementia indicantis nequaquam
potest esse essentia generica, sed subalterna, & speci-
fica. Declaro. Subalterna duplex esse potest: vel e-
nim est magis proxima genericæ, vel est magis vici-
na specificæ. Vehementia pertinēs ad essentiam sub-
alternam, sed proximam genericæ, est vehementia,
quam Galen. locis citatis dignitatem vocauit; vehe-
mentiam enim desumpsit ex dignitate. Vehementia
spectans ad essentiam subalternam, sed proximam
speci-

ſpecificæ, eſt illa, quam nuncupauit propriam eſſentiam, ſiquidē vehemētiam accepit a propria eſſentia. Vehementia tandem pertinens ad eſſentiam ſpecificam; eſt illa, quam Galenus locis citatis accipit penes declinationem a naturali habitu. Quare vehementia pertinet ſemper ad eſſentiam ſubalternam ac ſpecificam.

Exēpla triplicis abſolutæ vehementiæ.

Quoniam vero ſunt fundamenta huius artis: libet dare exemplum de quolibet indicante; nimirum de morbo, de cauſſa, de virtute: & quidem exempla proponemus, in quolibet genere, triplicis abſolutæ vehementiæ, ſubalternæ videlicet tum prioris, tum poſterioris, ac tandem ſpecificæ.

1. Morbi exemplum.

Quantum attinet ad morbum: febris, conſiderata vt morbus, vt quid præter naturam: & proinde ſecundum eſſentiam genericam; non eſt vehemens, nullam habet vehementiam præter naturam: & propterea recte dictum eſt, vehementiam non eſſe eſſentiā genericam. At ſi capiatur febris, vt morbus totius corporis, febris eſt vehemens, ſed ſecundum eſſentiam ſubalternam, quæ eſt proxima genericæ. Et ideo dum accipimus febrim, vt eſt morbus totius, & vt a morbo totius læduntur omnes actiones naturales; ſecundum hanc rationem febris eſt morbus vehemens: ſed hæc vehementia vocatur a Galeno dignitas, eſt vehementia quæ accipitur a dignitate, & pertinet ad eſſentiam ſubalternam, magis proximam genericæ.

Prima vehementia.

Secunda.

Secundo, ſi accipimus febrim, ut eſt febris ardens; hæc eſt vehementia, quæ pertinet ad eſſentiam ſubalternam, ſed quæ accedit ad eſſentiam ſpecificam: & hæc eſt illa vehementia, quam vocauit Galenus propriam eſſentiam: propriam, ad differentiam illius ſubalternæ, quæ magis accedit ad genericam.

Tertia.

Tertio ſi capiatur febris ardens, ſed in corpore ſenili; hæc eſt vehementia, quæ ſpectat ad eſſentiā ſpecificam: quam ſignificat Galen. per declinationem a naturali habitu. Dum enim eſt febris ardens in ſene, ſeu corpore frigido, eſt ſummus receſſus, & propterea eſt vehementia ſecundum eſſentiam ſpecificam, quæ ſumitur a declinatione, a naturali habitu.

2. Cauſſæ exemplum. Prima.

Si de cauſſa, ſeu indicante præſeruatorio ſit ſermo, verbi gratia, de ſanguine: ſanguis, vt præter naturā, non habet in ſe vehementiam; & ideo recte diximus, vehementiam non pertinere ad eſſentiam genericā. Si deſcendendo ſanguis perpēdatur vt materia morbifica, ad differentiam materiæ excrementitiæ: ſecundum hanc eſſentiam ſubalternam; quæ eſt proxima genericæ, locum habet vehementia, quæ accipitur ex dignitate.

Secunda.

Si magis deſcendamus ad eſſentiam ſubalternam, ſed magis proximam ſpecificæ, & conſideremus, verbi gratia, ſanguinem, ut eſt putridus; vehementia erit ex propria eſſentia.

Tertia.

Tertio, ſi deſcendamus ad eſſentiam ſpecificam, & conſideremus ſanguinem, exempli grrtia, vt eſt putridus in ſummo: (dantur enim gradus in putredine; datur maior, & minor declinatio a naturali ſtatu ſanguinis.) erit vehementia ſecundum eſſentiam ſpecificam, quam deſumpſit Gal. ex declinatione a naturali ſtatu.

3. Virtutis exemplum. Prima.

Indicans vitale, ſeu virtus, ſi accipiatur ſecundum eſſentiam maxime genericam, vt eſt quid ſecundum naturam, & diſtinguitur a re pręter naturam: ſecundum hanc eſſentiam non eſt vehemens, ideſt, hæc eſſentia non eſt vehemens: perpetuo enim generica eſſentia non indicat auxilium vehemens. Si deſcendamus ad eſſentiam ſubalternam, & conſideremus virtutem ſeu vires ſecundum naturam, quæ conſeruat vitam: ſecundum hanc eſſentiam ſubalternam, virtutis eſſentia eſt vehemens: ſed hęc vehementia pertinet ad dignitatem.

Secunda.

Si deſcendamus, & perpendamus virtutem, vt diſſipatur, vt eſt facilius diſſipationis, vt v. g. in puerili ætate: hæc eſt eſſentia ſubalterna, quæ vergit ad ſpecificam, & deſumitur a propria eſſentia.

Tertia.

Poſtremo, ſi capiatur virtus in puero molliori: (quia datur latitudo in puerili ętate) ſecundum hanc rationem virtutis eſſentia eſt eſſentia ſpecifica, quæ deſumitur ex magnitudine declinationis; & hæc eſt ſumma declinatio virtutis.

Hactenus de abſoluta indicantis vehementia. Reſpectiua vehementia eſt, quando vehementia vnius indicantis, confertur cum vehementia alterius indicantis. Quare, vbi vnum ſaltem eſt indicans, reſpectiua vehementia locum non habet, ſed neceſſario in pluribus indicantibus. Hinc Galen. c. 10. lib. 10. meth. ait; ſi vnus in corpore affectus ſit, eius curationem, ſi non ratione, certe experientia haud difficulter inueniri: Notandum tamen, hanc ipſam etiam curationem, ſi ratione inſtitui debeat, arduam fore: cum difficile ſit, vt alibi Galenus affirmat: gradum cognoſcere, a cuius gradus eſſentia ſumitur indicatio. Vbi vero connexi plures ſint affectus, & præſertim contrarij, curationem & ratione & experiētia accidere difficilem. Duplex autem eſt difficultas: Prima, quia difficile eſt nouiſſe cuiuſq; affectus eſſentiam, a qua ſumitur indicatio. Secunda difficultas eſt: quia, cum Galeno loco citato, cognoſcere oportet ex pluribus affectibus, quem primum omnium, aut magis, quem rurſus minus, aut ſecūdo, aut tertio loco curare oporteat. Et in hoc magna difficultas.

Reſpectiua vehementia intenſior prohibet, remiſſior permittit.

Quare in mixtis affectibus oportet cognoſcere, quæ vis, quæ eſſentia, quæ vehementia ſit intenſior, quæ remiſſior: nam eſſentia, quæ eſt intenſior, habet rationem prohibentis: quæ vero remiſſior, habet rationem permittentis.

Πορίσματα

Hoc igitur fundamentum memoriæ eſt mandandum: idem indicans, idem (inquam) ſecundum eſſentiam abſolutam, rationem habere indicantis; & idem prorſus, (nec enim ſunt multiplicanda indicantia in hac methodo) ſecundum eſſentiam reſpectiuam, ſecundum eſſentiam comparatam ad eſſentiam alterius indicantis, habere rationem vel prohibentis, vel permittentis. Habet rationem prohibentis, ſi eſſentia reſpectiua eſt intenſior: habet rationem permittentis, ſi eſſentia reſpectiua eſt remiſſior.

Quare tria tantum dantur indicantia: tria quoque prohibentia: tria tantum permittentia.

Et morbus ſecundum eſſentiam abſolutam eſt indicans, ſecundum reſpectiuam vehementiorem prohibens, ſecundum reſpectiuam remiſſiorem permittens. Idem prorſus eſt ſtatuendum de cauſſa, & de virtute.

In pluribus indicationibus ſingulorum vehementia perpendenda.

Comprobantur hęc omnia Galeni auctoritate 8. meth. vlt. qui locus non eſt vſque adeo facilis: vbi dicit Galenus in contrarijs indicationibus, ſi quis indicationum poteſtatem non examinet, eum non poſſe menſuram victus medicinalis inuenire. Ex quo colligatis, ſumme eſſe neceſſarium, in pluribus affectibus, & contrarijs indicationibus, perpendere omniū poteſtates.

Quo in loco Gal. quid intelligat per menſuram, nimis ego libenter ab alijs intelligerem: dicam quod ſentio. Puto ego, (locus eſt difficilis, & non poteſt recte curari febris, niſi bene intellecta illa auctoritate) per menſuram ſeu gradum victus non intelligi Quantum agendum, ſed Quid agendum, & Quid agendū, quod eſt mixtum ex vitali indicato, & indicato curatorio. Declaro. Eſt mixtum ex indicato vitali: quia Gal. accipit indicationem a temperatura: (& hoc nūc ſupponatis: in ſermone autē de virtute ſeu de indicante vitali, oſtendam euidenter, quod tēperatura queq; nihil aliud ſit quam eſſentia virtutis) nam cum indicatio capiatur ab eſſentia indicantis, Gal. 8. meth. vlt. per menſuram victus intelligit indicatū vitale, vt indicatur a temperatura. Intelligit etiam per mēſuram

victus, indicatum curatorium, vt indicatur ab essentia febris, vt indicatur ab indicante curatorio. Et propterea hoc indicatum est mixtum, non simplex.

Horum autem duorum indicantium essentia est vehementia respectiua, quæ vehementia respectiua dupliciter potest considerari: Prout scilicet hæc duo indicantia, hoc est, vitalia, & curatoria, vel consentiunt, vel discrepant.

Plura indicãtia vel cõsentiunt, vel Discrepant.

Si consentiant hæc duo indicantia, nimirum temperatura hominis febricitantis, & febris: hæc vehementia indicat victum medicinalem intẽsiorem, hoc est, magis intense refrigerantem. Et ideo dicit loco citato Galenus, si febricitantis ætas, temperatura, cõsuetudo, & aer in quo degit, omnia ita fuerint comparata, vt indicent auxilium frigidum, quemadmodum etiam indicatur a febri: tunc oportet exhibere victum magis frigidum: quia est concordia inter febrem, ætatem, consuetudinem, & reliqua.

Consensus indicantiũ, intendit vehementiam indicati.

Si autem sit discrepantia inter indicantia; animaduertendum, quantum attinet ad virtutem, quæ est indicans vitale, an adsit temperies, vel intemperies; hoc est, an v. g. Socrates febre detentus, sit uel temperatus, vel distemperatus: sermo autem est de complexione secundum naturam.

Si fuerit temperies: virtutis essentia nequaquam est vehemens, proinde virtus negligitur: quia adest temperies, quæ est signum debilis essentiæ virtutis. Hinc dicit Galenus loco citato, in temperatura mediocri, idest, vbi non est intemperies, victum esse exhibendum frigidum, vt indicatur a febri. Ecce hęc est mensura victus, hic est gradus victus refrigerantis: vt exhibeatur victus ita frigidus, vt indicatur a febre; quia virtus despicitur, & virtus solum permittit.

Si vero ex parte virtutis fuerit intemperies, ac discrimen indicantium, virtutis nimirum & febris: indicetur victus remissior, seu minus frigidus, quam indicetur a febre. Ratio iam dictorum est: quia vbi sunt indicantia contraria, est necessarium, vt fiat aliqua refractio, aliqua remissio. Si ergo contrariorum indicantium in febri vis est par ac æqualis: indicatur victus medius inter frigidum indicatum a febre, & calidum indicatum a virtute. Si autem vis ac potentia contrariorum indicantium sit impar: indicatur victus medicinalis a medio tantum recedens, quanto est maior vel minor vis indicantium.

Cõtrarietas indicantiũ, remittit uehementiam indicati, vel æqualis, vel intensionis.

Si tria indicantia (quia plura non dantur) sint paria in vehementia, hoc est, morbus, caussa, & virtus: virtus superat reliqua, morbum videlicet & caussam, & magis est consulendum virtuti quam reliquis. Id quod comprobatur Galeni auctoritate 9. metho. 13. vbi ait (respiciens ad indicantia) primam indicationẽ sumi a virtute; proximam primæ sumi ab affectibus quos curare proponimus; postea deinceps reliquas. Quomodo hęc est intelligenda auctoritas? Notate Galenum quatuor proponere: vnum proponit, dum inquit, primum indicatum sumi a virtute: quia virtus (si cętera sint paria) est regina omnium indicantium. Deinde alia duo proponit, quando ait, proximam indicationem sumi ab affectibus: nam per affectus intelligit duo indicantia, hoc est, morbum, seu indicans curatorium, & caussam, seu indicans præseruatoriũ. Quod sit verum; subdit: datur affectus qui vacuationem requirit: qui affectus non est morbus, sed ex necessitate caussa: cum nullus morbus indicet vacuans, sed sola caussa. Recte igitur dicit Galenus proximam indicationem primæ peti ab affectibus, hoc est, a morbo & caussa. Quartũ deinde proponit Galenus, dum dicit; *postea deinceps reliquas*. Quid voluit per hoc deinceps? cum sint tria tantum indicantia, hoc est, virtus, morbus, & caussa; & hęc tria proposuerit Galenus? Per hęc quę sunt deinceps, non potest intelligere indicantia, sed signa connotantia, nequaquam indicantia: quę signa sunt indicantium, nimirum virtutis, morbi vel caussę. Galenus igitur ponens indicantibus sedes, primum locum tribuit virtuti, secundum morbo & caussæ, tertium locum his que deinceps, hoc est, signis. Et ratio est manifesta: quia virtus (dum omnia sunt paria) est pręferenda omnib. indicãtibus: secundũ locũ debent obtinere morbus, & caussę, quia sunt indicãtia; tertiũ locum reliqua, quia sunt signa. Signa vero hęc, quę sunt deinceps, vel aduersantur viribus, vel non aduersantur. Si aduersantur, secundi sunt loci, & vires primi. Si non aduersantur, sed cum viribus consentiunt: referunt vtrumque calculũ, hoc est, obtinent primam sedem & secundam. Declaro. Si cõsentiant cum viribus, hoc est, si sint ex parte viriũ, ætas, temperatura & reliqua: obtinent primum locũ, quia sunt signa virtutis; ad differentiam illorum, quæ sunt signa morbi vel caussæ. Si autem sint signa morbi, vel caussæ, tunc habent secundum seu posteriorem locum. Ratio in promptu: nam hæc signa habent vtramque sedem; primam quidem vt sunt signa virtutis, secundum vt signa morbi vel caussæ.

Si impar[...] hemẽtia [...] tutis, & m[...] bi, & cau[...] intensioni[...] tendendu[...]

Si imparia quod vehementiam sint tria indicantia: virtus modo reliqua superat, modo a reliquis superatur. Quod cognoscens Gal. 10. meth. 1. inquit: expedit primam caussam, & febrem profligare, si virtus sit robusta. Ecce quemadmodum primum locum habet morbus, & caussa; posteriorem virtus, vbi est robusta. Rursus dicit Galenns, primo roborãda est virtus, si est debilis. Præterea Galenus dicit 9. meth. 7. indicationem sumptam a virtute, sæpe esse maxime necessariam, aliquando mediocriter necessariam, quandoq; ita despici, vt prorsus vtilis non sit. Despicitur autem virtus, quando vehementia seu essentia virtutis respectiua est admodum remissa, contra intensa essentia morbi, vel caussæ: quod sane est, dum morbus est vehemens, dum caussa est vehemens, & virtus est robusta. Quare virtutis essentia dicitur vehemens, dum virtus est debilis: contra vero essentia virtutis dicitur debilis, vbi virtus est robusta: & ob id virtus robusta permittit, debilis prohibet.

Vehemẽ[...] caussæ [...] rumque [...] ior, qu[...] morbi.

Hactenus patet quid statuendum sit de vehementia trium indicantium, inuicem collatorum. Si vero, neglecta virtute, inuicem conferamus morbum & caussam, ac perpendamus uehementiam tantum rerum præter naturam, hoc est, morbi, & caussæ: cum Galeno decimo meth. primo, plerunq; est uehementior caussa; quandoq; morbus, sed plerunq; caussa: ratio est, quia, verbi gratia, febris, quæ est morbus fouetur a caussa: ergo caussa, quia fouet morbum, habet rationem magis vehementis. Præterea, si febris sit vehemens, est vehemens dum fit a caussa calida: rõni quippe consentaneum est, caliditatem febrilem esse intensiorẽ, si fiat a causa calida, quam si a frigida: ita, verbi gratia, febris biliosa est vehemẽs febris, pituitosa est remissæ caliditatis. At causa, hoc est, materia, vehemẽs esse potest, siue sit calida siue frigida.

Hæc de vehementia indicantium.

Num pa[...] affectæ [...] fundus [...] indicet v[...] mens re[...] dium.

Videntur autem interdum valida seu vehementia remedia indicari, a situ partium profundo: c. vlt. lib. 4. meth. c. 11. lib. 5. meth. c. 89. artis medicinal. ita vt vehementia remedia non semper videantur indicari a vehementia morbi, causę, vel virtutis, sed ẽt a profundis partibus. Respondendũ est, hanc quæstionem non pertinere ad methodũ curatiuam, quã in pręsentia profitemur, sed esse extra methodum, & pertinere ad methodum de medicamentis. Declaro: vt sciatis intelligere Galeni auctoritates, & non confundere. Morbus v. g. indicat remedium vt duo in secũdo gradu: si noueritis ex cognitione medicamentorũ, medicamenti vim in transitu remitti ac hebetari, eligetis medicamentũ aliquod intensius, quod non modo sit calidum vt duo, sed vt tria; quia in trãsitu seu itinere potest remitti vnus gradus. Et, si cognoscetis ex doctrina simplicium medicamentorum, in transitu non remitti gradum, sed remitti mansionem: eligetis medicamẽtum in eodẽ gradu, sed in maiori ac vlteriori

man-

mansione. Quod si non fuerit copia simplicis talis medicamenti: secundum methodum componendi medicamenta, eligetis medicamentum, quod cum alio permiscebitis, vt surgat tale medicamentum, quod, dum in profundas partes perducitur, ita agat, vt superet morbum. Et ideo illæ auctoritates nostris dictis non aduersantur: quia sunt extra methodum medendi.

Indicatio vehiculi remedij, non est huius methodi.

Idem statuendum est de vehiculo: de quo loquens Gal. 4. meth. vlt. dicit: in visceribus pulmonum, & pectoris, & renum, opus esse vehiculo: nam cum ratione vlcerum opus sit medicamentis siccantibus, quæ austera sunt; ne hæc morentur in ventriculo, ideo egemus vehiculo. Hinc Galenus in vlceribus pectoris miscet mel, in renum vlceribus diuretica. Sed hęc pertinent ad methodum medicamentorum.

CAPVT XI.

Qua ratione morbus indicet remediorum administrationem: & primum quod a morbi actione indicetur Quantitas remedij.

Quomodo morbus indicet vsum præsidij quadruplicem.

HVcusque docuimus, quomodo morbus indicet Quid agendum, seu præsidium: restat vt explicemus, quomodo morbus indicet Rectam administrationem præsidij, hoc est, Quantum, Quomodo, Quando, & Vbi. Quæ sane cum quatuor sint indicata, & vnum no nisi ab vno indicetur; necessarium est, vt in morbo sint quatuor indicantia, quæ essentiam morbi consequuntur: nam a morbi actione indicatur Quantum agendum, a passione Modus, a præsentia Quando, a subsistentia Vbi. Et licet hæc veritas locū habeat in quodlibet indicante; sat tamen sit in præsentia hæc applicare morbo. Supponere autem oportet (quemadmodum suo loco fuit declaratum) hæc quatuor non pertinere ad morbi essentiam, quia essentia nihil aliud indicat, quam Quid agendum, sed pertinere ad illud quod consequitur, quod quadruplex est, vt suo loco fuit explicatum.

Quantitas est dosis materiæ præsidij.

Primum ergo quoad Quantū agendum, per quantitatem intelligimus dosin materiæ remedij, indicati a morbo, verbi gratia, febris indicat frigidum, cuius materia est lactuca; dosis autem lactucæ est Quantum agendum. Est ideo Quantum agendum respicit materiam remedij, indicati ab essentia indicantis, non autem ipsum indicans. Non ergo confundendum est præsidium, seu Quid agendum cum vsu: verbi gratia, frigidum, vt duo nō est Quantum agendum, sed Quid agendum specificum, cuius materia exempli gratia, est lactuca: Quantum vero est ipsa dosis lactucæ.

Quantitas in compositione medicamētorum consideranda, huius loci non est.

Notandum autem, dicere Galenum 5. meth. 4. in duris corporibus ad hæmorrhagiam plus aloes esse miscendum, in mollioribus corporibus plus thuris. Quod dictum non pertinet ad rem nostram, sed potius ad compositionem medicamentorum. Hoc admonere volui, ne credatis Quantum agendum sumi a duritie, vel mollitie corporum. Ibi igitur proponit quantitatem & aloes, & thuris, non respiciens ad methodum medendi, sed ad methodum componendorum medicamentorum.

Continua hic quantitas: non discreta.

Intelligatis igitur per Quantum agendum dosin materiæ, lactucæ, endiuiæ. Et oportet ob id per quantitatem intelligere, quantitatem cōtinuam, nō quantitatem discretam. Ego dico quod sentio: vos iudicabitis. Excluditur quantitas discreta: nam, si, verbi gratia, vti voluerimus lactuca pluribus vicibus, hoc non pertinet ad Quantum agendum; sed ad Quando agendum: in febris, verbi gralia, vti volumus lactuca, ea vtimur pluribus vicibus, nimirum bis, ter, quaterue, quia prima vice non est expugnata febris, sed perseuerat febris præsentia, ob quam præsentiam rursus vtimur lactuca, præsentia vero non indicat Quantum, sed quando agendum: quare per quantitatem oportet intelligere continuam, nō discretam.

Varia quantitas, a varia morbi actione.

Hæc autē dosis est summa, mediocris, & minima: summa dosis indicatur a summa actione morbi, mediocris dosis a mediocri actione morbi, minima dosis indicatur a minima actione indicantis.

Summam dosin non nisi virtus robusta permittit.

Sed animaduertite, si quandoque contingat summam esse actionem morbi, vt propterea indicetur summa dosis: non licere tamen semper medicamentum administrare in summa dosi, quia præter actionem summam indicātis, requiritur etiam virtus permittens, virtus robusta.

Hanc veritatem explicauit Galenus nono meth. cap. decimoquarto: licet illa auctoritas possit duplicem sensum habere. Dicit Galenus: quantitatem accipere oportet ex conferendo morbum cum naturali habitu, vt quantum febris a naturali habitu recesserit, tantum oporteat refrigerare. Primus sensus, qui mihi non displicet, est, Galenum versari circa Quid agendum specificum seu determinatum, quod indicatur a gradu morbi, qui gradus cognoscitur ex naturali habitu; ideoque significare velle Galenum, opus esse tantum refrigerare, (in secundo gradu, verbi gratia,) prout factus est recessus a naturali statu. Secundus sensus esse potest (si admittamus Galenum versari circa Quantum agendum seu circa dosin materiæ) ea quantitate materiam esse administrandam, prout indicatur ab actione, hoc est, prout actio est magis vel minus intensa: quam intensionem & remissionem indicat, tanquam signum, recessus a naturali statu: nam quanto maior est recessus, tanto hic recessus est signum intensioris & vehementioris actionis.

Idem potest esse indicās, & signum alterius indicantis.

Vnde iuniores hoc memoriæ mandent; vnum non nisi tantum vnum indicare: sed vnum posse & indicare Quid agendum, & esse signum alterius indicantis, verbi gratia, recessus a naturali statu indicat remedium Quid agendum in tali gradu; idem recessus potest esse signum alterius indicantis, nimirum actionis, quæ indicat Quantum agendum.

CAPVT XII.

Quod a morbi passione Modus vtendi indicetur.

DE morbo diximus, qua ratione concurrat ad indicandum Quantitatem agendi: sequitur ergo, vt sermo fiat pariter de morbo quatenus indicat Quomodo agendum.

Modus agēdi quid.

Modus agendi cum sit pars rectæ administrationis, pertinet ad materiam remedij. Multiplex autem potest esse hic modus: nam pertinet vel ad Substantiam, vel ad Qualitatem materiæ. Ad substantiam, vt quando vtimur lactuca vel in substantia solida, vel in substantia fluida; quemadmodum & vtimur quandoque rhabarbaro in substantia solida, vt pillulis, quandoque in substantia liquida. Qualitas vel est Alteratiua, vel Motiua. Quoad qualitatem alteratiuam, vti possumus lactuca, actu calida, vel frigida: lactuca potentia est frigida, sed actu administrari potest modo calida, modo frigida. Quoad qualitatem motiuam, possum vti lactucæ decocto, vel in modum stillicidii, vel citra stillicidium applicando lactucam. Constat igitur quid intelligere oporteat per modum agendi.

Passio morbi indicat modū agendi.

Hic modus agendi est indicatum; ergo debet indicari ab aliquo indicante. Hoc indicans nequaquam potest esse essentia morbi: quia morbi essentia siue generica, siue specifica, quomodocunq; capiatur, nihil aliud indicat, quam Quid agendum: modus agendi nō est Quid agendum, & ob id nō potest indicari ab essentia: indicatur ergo ab eo quod consequitur essentiam morbi: hoc autem non est actio, quia vnū nō nisi vnum indicare potest, actio indicat quantū:

est ergo morbi passio, a qua indicatur modus agẽdi. Fundamentum huius veritatis est: propterea quod medicamẽtũ vario mõ agit, hoc est, modo magis modo minus efficaciter agit, prout vario modo administratur, v.g. medicamentum refrigerans efficacius agit, si actu frigidum administratur: ad eundem modũ medicamẽtum calefaciens efficacius calefacit, si actu calidum administratur: & sic de reliquis.

ἐναισθησία non indicat modum vtendi.

Galenus lib. 13. meth. cap. vltimo dicit: si membrũ fuerit exquisiti sensus, vt oculus indicatur medicamentum lene, non asperum. Qui in superficie legit Galenum, & rei naturam spernit, dicit, medicamentum lene, & non asperum indicari ab exquisito sensu. Galenus dicit, si fuerit exquisiti sensus, sicuti oculus, oportet vti medicamento leni. Quare modus agendi nõ indicatur a passione, sed ab exquisito sensu: quod falsissimum est. Quare locus ille ita est intelligendus, vt spectet non ad methodum curatiuam, sed ad methodum componendorum medicamentorum; oportet vt artifex, qui medicamenta conficit, ita componat, vt non sint aspera, sed optime lenia, gratia exquisiti sensus oculi. Et ideo illa auctoritas sententiã nostram non euertit.

Embrochæ forma oculo non conuenit.

Si desideratis Gal. auctoritatem, in qua respicit ad modum agendi: videatis Gal. 13. meth. vlt. vbi ait: si medicamentum humidum est administrandum, ex alto effunditur, dum est malum cerebri, non oculi. Voluit significare Galenus, si medicamentum actu humidum sit administrandum, in modum stillicidij, conuenire in malis cerebri, non autem in morbis oculi. Ratio est: quia virtus cerebri permittit, virtus oculi prohibet. Declaro. Medicamentum in modum stillicidij, indicatur & in morbo cerebri, & in morbo oculi, quantum spectat ad passionem indicantem. Do exemplum, propter iuniores: verbi gratia, si intemperies frigida in habitu, cuius passio sit difficilis: & hæc intemperies frigida occupet cerebrum, occupet etiam oculum. Ratio demonstrat, vt & ratione intẽperiei frigidæ cerebri, & ratione intemperiei frigidę oculi, vtamur medicamento calido, in modum stillicidij: quia in vtroq; morbo passio est difficilis. Veruntamen præter indicans requiritur etiã permittẽs. Vis autem cerebri permittit stillicidium: virtus oculi prohibet. Hanc veritatem proponit Gal. loco citato: vbi dicit esse vtendum medicamento, quod ex alto cadit, in morbis cerebri: quia in capite est ossea substantia & sanitas. Vnde qui essent imprudẽtes, & addicti solum verbis Galeni, statim dicerent, osseam substantiam cranij, & sanitatem cranij permittere: quod est falsum; quia vnica virtus permittit, vnica virtus prohibet in oculo. Declaro: ossea substantia, est signũ virtutis permittentis; nam dum cerebrum est affectũ intemperie frigida, & stillicidium administratur supra suturam coronalem; virtus (quia adest ossea substantia) permittit. Sanitas etiam a Galeno proposita est signum virtutis permittentis; vnde sanitas nõ permittit, sed est signum virtutis; namq; cum sanitas sit in parte sana, non lædit, & idcirco hęc sanitas est signum virtutis permittentis. Et propter iuniores declaro. Sit aliquis affectus intẽperie frigida in habitu, secundũ substantiam cerebri; huius passio indicabit stillicidiũ; sed contingit, vt secundũ cutim, pertinentem ad suturã coronalem, sit vlcus; quõ poteritis vti stillicidio? propterea quod non adest sanitas, adest ægritudo, & vlcus, quod vlcus est signum virtutis prohibentis. Quantum attinet ad oculum: dicit Gal. loco citato, non esse vtendum stillicidio in morbis oculorum, quia substantia est mollis; & ideo dicatis, stillicidium non prohiberi a mollitie oculorum, non prohiberi ab ægritudine oculorum, sed dicatis, hęc duo esse signum virtutis prohibentis stillicidiũ: nam scilicidium non indicari ex passione morbi oculorum.

In hepatis de non ap-

Præterea dicit Gal. 13. meth. 12. si hepar inflammatione laborare incipiat, medicamentum actu frigidum non applicabitis; at si artus, vel crura, vel brachia laborare incipiãt inflammatione, licet applicare medicamentum actu frigidum. Vnde in inflammatione iecinoris non applicabitis actu frigida: applicabitis in inflammatione brachij. Declaro hæc verba. Loquitur hic Gal. de recta administratione, hoc est, de modo, secundum quem debet administrari medicamentum reprimens; qui modus a nullo alio indicatur, quam a passione materiæ reprimendæ. Et licet hic modus sit potius indicatum præseruatorium, quã curatorium: libet tamen, clarioris doctrinæ gratia, hoc in loco proponere. Loquitur ergo Gal. de modo secũdum quem in inflammatione debet administrari medicamentum reprimens: qui modus a nullo alio potest indicari, quam a passione materiæ reprimendæ. Et possibile est, vt, quantum attinet ad materiam reprimendam, in hepatis cum brachij inflammatione, materia adsit reprimenda, cuius passio sit adeo difficilis, vt indicet reprimens actu frigidum: medicamentum autem reprimens, quo frigidius est (non modo potentia, sed actu) eo valentius reprimit: quare reprimens actu frigidum ita potest indicari a passione materiæ, in inflammatione hepatis, sicuti etiam a passione materiæ in inflammatione brachij. Et ob id Galenus, loco citato, respicit non ad indicans, sed ad prohibens, & permittens: vt prohibens locum habeat in inflammatione iecinoris, permittens autem in inflammatione brachij. Declaro. Virtus est, quæ potest prohibere & permittere: virtus hepatis prohibet; quia calor naturalis hepatis non potest sustinere actu frigidum: non prohibet autem virtus brachij; propterea quod in brachio naturalis calor permittit actu frigidum. Statuatis igitur modum agendi indicari tantum a passione morbi, quemadmodum dictũ est a Galeno.

CAPVT XIII.

Tempus agendi indicari a morbi pręsentia.

QVando agendum, siue tempus opportunum potest accipi, vel ratione Vnius materiæ medicinalis, vel ratione Plurium: &, si ratione plurium, vel in Vnico affectu, vel in Pluribus.

Declaro. Caussa vnius materiæ; vt, quando institutum nostrum est aquam frigidam exhibere. Et hoc Quando agendum Galeno libro ad Thrasybulum cap. 37. duplex est; aliud generale, aliud particulare: per generale intelligit Galenus vnum ex quatuor morbi temporibus, hoc est, principium, incrementum, statum, vel declinationem: per particulare intelligit Galenus horam: dicitque inquirendum esse & quo morbi tempore, & qua hora diei sit exhibenda frigida.

Caussa vero plurium materierum, & primum in vnico affectu, hunc in modum tempus consideratur: verbi gratia, est opus endiuia, nymphæa, lactuca; quæ sunt materiæ refrigerantes; inuicem tamen discrepant, cum altera sit remissa vt endiuia, altera intensior vt nymphæa: proinde medico cognoscendum an primum liceat exhibere endiuiam, an nymphæã.

Postremo caussa plurium materierum, & plurimorum affectuum, hunc in modum Quando agendum intelligere oportet: verbi gratia, si ratione febris sit vtendum aqua frigida, ratione materiæ venæ sectione, caussa virtutis carne vel vino: expedit vt medicus cognoscat ordinem agendorum; vt scilicet cognoscat an primum vti liceat vel frigida, vel venæ sectione, vel carne. Galenus appellat ordinem agendorum; qui nihil aliud est quam Quando agendum.

Porro ex Galeno li. ad Thrasyb. c. 37. & c. 38. Quando agendum, siue sit tempus vniuersale, siue particulare, ab vno tantum indicatur nimirum a præsentia,

sentia vehementioris indicantis.

quæ consequitur essentiam vehementioris indicantis. Quam veritatẽ significat Galenus, dum ait: Quando agendum indicatur a præsentia indicantis, & absentia prohibentis. Primo intuitu videntur esse duo indicantia: præsentia indicantis, & absentia prohibentis. Sed quia vnum, non nisi ab vno indicatur, & quodlibet indicatum indicatur a præsenti: ideo ita est intelligendus Galenus, vt Quando agendum indicetur tantum a præsentia indicantis. Sed quæ est hæc præsentia? Est præsentia, quæ confert essentiam vehementioris indicantis: quæ locum habet, quãdo nõ adest prohibens: nam dum adest prohibens, seu id quod impedit, habet rationem vehementioris indicantis: quia secus non prohiberet. Quare idem prorsus est, dicere, Quando agendum indicari a pręsentia indicantis, & absentia prohibentis; ac si diceremus, Quando agendum indicari a præsentia, quę consequitur essentiam vehementioris indicantis.

Cognitio p̃sentiæ indicantis rõne temporum particulariũ est difficillima.

Hanc præsentiam vehementioris indicantis cognoscere, ratione temporum vniuersalium, non est adeo difficile: at ratione temporum particularium, est difficillima; nam nec scribi possunt tempora particularia. Et ratio est: namque plurima concurrunt ad hoc, vt cognoscamus, non quo tempore vniuersali, sed qua hora & quo tempore particulari sit vena (verbi gratia) secunda: nam licet possimus venam secare ante cibum; non tamẽ semper eadem hora secamus, sed quandoque illico ante cibum, quandoque per horam ante cibum, quandoque per duas horas ante cibum: præterea alij ægrotantes, vt dicit Galenus locis citatis, post venam sectam egent somno, alij non. Quare plurima ac fere innumera sunt perpendenda, vt cognoscamus horam agendi ac tempus particulare.

Proprietas naturalis nõ indicat, sed est signum prohibentis vel permittentis.

Dubitatur autem e Galeno c. 6. lib. 7. meth. quomodo dicat, ad inuestigandum tempus agendi opus esse naturarũ inspicere proprietates: & subdit Galenus, se nouisse quosdam, qui si noctu vigilare cogantur, non amplius dormiant: ijs, ait, vt noctu bibant consulendum non esse. Ecce, Quando agendum, hoc est, potio an debeat exhiberi tempore nocturno, necne, indicari videtur a proprietatibus naturalibus? Respondeo, Quando agendum a nullo alio indicari, quam a præsentia vehementioris indicantis. Vnde Galenus, dum proponit naturarum proprietates, proponit has proprietates vt signa virtutis prohibentis. Nam si indicans, verbi gratia, requirat, vt Socrati tẽpore noctis detur syrupus vel potus; Socratis vero sit illa proprietas, vt dum cogitur vigilare, non possit postea amplius dormire: dubio procul vires hinc arguuntur debiles; ideo hæc proprietas est signum virtutis prohibentis.

Cognitio tẽporis agẽdi.

Sed vt hæc doctrina recte intelligatur, tria sunt explicanda. Primo, quomodo cognosci debeat Quãdo agendum, ratione vnius materiæ: secundo, quomodo fiat manifestum Quando agendum, vt est diuersarum materierum, sed in vnico tantum affectu: tertio, quomodo apertum fiat Quando agendum, ratione diuersarum materierum, & in pluribus affectibus.

1. Ratione vnius materiæ.

Quoad primum, verbi gratia, in febri ardenti vtimur frigida circa statum, seu vigorem: ratio est, quia eo tempore febris præsentia magis potest ad iudicandum aquam frigidam, quam materiæ cruditas ad prohibendum. Ecce, vtimur circa statum frigida, quia indicans est vehementius prohibẽte, & adest pręsentia indicantis vehementioris. Ita Galenus primo ad Glaucon. 9. dicit: balneo qui admodum delectantur, si bis in die lauent, non errarit, modo in tempore id fiat: si vero etiam coctionis signa adsint, si etiã sæpius lauerit, non delinquunt. Quibus verbis Galenus proponit. Quando agendum, ratione vnius materiæ, hoc est, ratione balnei, in tertiana intermittente exquisita exacte: nam balneum est materia remedij refrigerantis, humectantis, & vacuãtis: indicans, est febris, quę indicat refrigerans & humectans; est præterea materia, quę indicat vacuas. Quare Quando agendũ hoc in loco indicatur a pręsentia febris, & a pręsentia materiæ, quę duo sunt pręsentia, & semper adsunt exquisite febre. Licet vero vti balneo, cũ Galeno, bis in die, si homo delectetur. At delectatio seu voluptas hoc in loco nõ est indicans, sed signũ virtutis permittentis. Pręterea est eligenda hora, qua nec cibus, nec accessionis materia prohibet, nec cruditas materiæ. At vero Gal. non ita vtitur balneo, c. 10. in cura tertianę nothę; quemadmodum in cura tertianę exquisitę: propterea quod in tertiana notha, cruditas prohibet, in exquisita non prohibet. Et ob id dicit Galen. si vero etiam coctionis signa adsint, etiam sępius lauare expedit: nam dum sunt signa coctionis, sunt signa quę indicantur seu manifestantur pręsentia indicantis; a qua pręsentia indicatur Quando agendum.

2. Rõne plurium materierũ in vnico affectu.

Tempus vero agendi ratione plurium materierũ, sed in vnico affectu; etiam hoc ipsum desumitur a præsentia vehementioris indicantis. Vnde si contingat indicans esse vehementius, conuenit a validioribus inchoare; si contra, a debilioribus. Hanc veritatem proposuit Galenus 3. metho. vlt. dum habet: in quibus periculum non impendet, inchoandum a leuioribus; quæ nisi proficiunt, ad validiora adscendendum: at vbi ęgroto periculum imminet mortis, non inchoandum a mitioribus, sed a valentioribus, propterea quod adest pręsentia admodum vehementis indicantis. *Exempli gratia.* Gal. 14. meth. 13. dicit, in columellæ vitio primũ an ad naturã reuocari queat tentandũ; si non licet, prorsus amputare oportet. Ecce, proponit materias medicinales, tanquam debiliores; & materias chirurgicas, seu amputationẽ, tanquã validiores. Si ergo cognoscimus columellę vitium non esse admodum vehemens, licet vti medicamento: sed si cognoscimus columellæ vitiũ esse vehementissimum, vt non cedat materiæ medicinali, quamprimum ad amputationem, & ad chirurgiam debemus confugere.

2. Rõne plurium materierũ, in diuersis affectibus, vno tempore.

Tandem vt cognoscamus Quando agendum in diuersis materiebus, & diuersis affectibus: sciendum ex Galeno primo methodi 9. contraria indicantia quandoque Vno tempore locum habere, quandoque Diuersis temporibus. Vno tempore: vt in vlcere partis humidioris, vtimur eodem tempore siccis & humidis: siccis, ratione materiæ excrementitiæ, quæ est indicans præseruatorium; humidis vero, ratione partis, quæ pars secundum naturam habet temperiem humidam, quæ temperies humida indicat, humidum, quia indicat sui conseruationem. Notandum autem, cum natura seu temperies partis vlceratæ habeat vim indicandi, hanc naturam seu temperiem nõ esse indicans curatorium; quia curatorium indicat contrarium; natura vero partis similem sui custodiã indicat.

Diuersis tẽporibus.

Præterea quandoque contrarijs vtendum indicatis, sed diuerso tempore, (cum Galeno loco citato) si hęc quę inuicem perpenduntur, habent rationem vel caussæ Principalis, vel Sine qua non, vel Vrgentis. Ratio est, quia vbi indicantia non æque possunt, oportet materias administrare diuersis temporibus; secus autem, vbi æque possunt indicantia. Vnde loco citato dicit Galenus; ordinem sanationis, seu tempus, inuenies, si ad illa tria respexeris. Verbi gratia, in vlcere habet rationem caussæ principalis temperies, seu natura; illa enim est quæ carnem generat; caussa sine qua non, cum Galeno loco citato, est sordities, ciuitas; nam licet pars vlcerata sit temperata, non sit intemperie affecta morbosa, tamen non potest vlcus remoueri, nisi remoueatur sordities, nisi cauitas repleatur: habet autem rationem vrgẽtis, verbi gratia, si in vlcere fuerit conuulsio.

Duo autem hic notanda sunt: primo quodnam ex

his tribus magis possit: deinde quomodo hæc tria concurrant ad indicandum Quando agendum.

Vrgẽtiprius prospiciendum quam caussæ, tum principali tũ sine qua non.

Quo ad primum vrgens magis potest quam reliqua, & est anteponendum, tum caussæ principali, tum caussæ sine qua non. Ratio est: quia imminet periculum & mors. Vnde necessarium est, vel affectum insanabilem relinquere, verbi gratia, vbi est vlcus cum luxatione, oportet luxationem dimittere: quandoque etiam cogimur, dicit Galenus, nouum affectũ insanabilem excitare; verbi gratia, si sanguis immoderate fluat, cogimur vas abscindere, id est, venam, vel arteriam, & ob id nouum affectum insanabilem producere. Patet igitur, id, quod vrget, esse vehementius reliquis.

Caussa principalis potior est caussa sine qua non.

Si vero inuicem comparemus caussam principalem, & caussam sine qua non: primum locum obtinet caussa principalis: vt primo sit occurrendũ caussæ principali, mox autem caussæ sine qua non. Sed hoc loco explicãdum est, quid velimus per caussam principalem, & caussam sine qua non. Non enim intelligimus caussam, sine qua non potest tolli caussa principalis; quia secundum hanc rationem primo esset occurrendum caussæ sine qua non. Sed dum inuicem comparamus caussam principalem, & caussam sine qua non, vtramque caussam dirigimus ad morbum: &, cum morbus habeat caussam principalem, atque caussam aliam sine qua non; primo dicimus esse occurrendum caussæ principali. Quod si accipiatur caussa sine qua non, vt refertur, non ad morbũ, sed ad caussam principalem; primo est occurrendum caussæ sine qua non. Ideo debetis recte distinguere. Exemplo sit vlcus, quod habeat coniunctam inflammationem, sorditiem, & cauitatem: primo studemus remouere inflammationem, vt intruducatur temperies, quæ habet rationem caussæ principalis: secundo occurrimus sorditici, hoc est, caussæ sine qua non: postremo solutæ vnitati.

Caussa prius tollenda deinde morb.

Tandem si conferatur caussa sine qua non, non cũ vrgenti, non cum caussa principali, sed cum morbo: dubitandum non est, primũ esse caussæ sine qua non, occurrendum, deinde vero morbo: quia patet, magis posse caussam sine qua non, quam possit morbus. Hęc de primo explicando.

Præsentia indicantis tẽpus agendi ostendit.

Reliquum est, vt declaremus, quomodo hæc conferant ad indicandum tempus curationis. Conferũt autem solum per præsentiam; quia Quando agendũ a sola præsentia indicatur. Si ergo inuicem conferamus hæc quatuor, hoc est, vrgens, principalem caussam, caussam sine qua non, & affectum; si hęc, inquã, conferamus penes vehementiam, primum locum obtinet vrgens, id .n. vehementius est: vndè huic primo occurrendum. Quod cognoscens Galen. dicit, 10. meth. c. 1. licet caussa primo sit respicienda, aliquando tamen febris, hoc est, morbus seu affectus perniciem minatur, vt febri primum sit occurrendum. Ecce prius occurrimus febri, quam caussæ: quia febris habet rationem vrgentis. Et cum Quando agendum indicetur a præsentia essentiæ vehementis, & febris quæ perniciem minatur, habeat rationem vrgentis; præsentia etiam febris consequatur essentiam vehementiorem: hac de caussa prius consulendum febri, quã caussæ. Eandem veritatẽ proposuit Gal. 4. meth. 4. Et ex lib. 7. met. cap. cap. 12. cum in pluribus affectibus quandoq; tria sint, hoc est, vrgens, principalis caussa, caussa sine qua non; ex Galeno, vrgens indicat quam primum esse agendum, quia imminet periculum: deinde caussa principalis, quoniam habet rationem caussæ efficientis & augentis effectum: quo vero ad caussam sine qua non, dicit Galenus, huius caussa respiciendum esse ad id, quod ordo præscribit. Ordo vero præscribit quid ante quod, quid cum quo, & quid post agendum. Quæ omnia pertinent ad meth. vt versatur circa Quando agendum. Hoc dictum non est usq; adeo facile intellectu: ideo, propter iuniores, est explicanda hæc auctoritas. Sciendũ igitur, Galenum per ordinem intelligere ordinẽ caussarum inter se; v.g. (vt non recedamus ab exemplo proposito a Gal.) pituita potest accipi vt generatur in cerebro; secundo accipitur pituita vt descendit a capite in ventriculum; tertio, capitur pituita, vt iam est impacta in tunicis ventriculi, & effecit seu produxit morbum frigidum in ventriculo. Hic ordo præscribit, quid ante quod, in duabus caussis; verbi gratia, primum occurrendum materiæ, vt generatur in capite. Deinde, vt fluit, constituit quid post quod, in plurib. caussis, quam in duabus, vtpote in tribus: verbi gratia, primo occurrimus pituitæ, vt generatur in cerebro: permanent duæ caussæ, pituita quæ fluit, & pituita impacta: quare occurrimus primum pituitæ fluenti, deinde impactæ: quod est perpendere quid post quod.

Sed interim obseruandum, tempus agendi a sola indicantis præsentia indicari, minime ab ordine: hunc tamen ordinem concurrere in ratione signi: nam, ordo nobis significat vehementiam intensiorẽ & remissiorem: verbi gratia, primum sanandum cerebrum, secundo vacuandus ventriculus, tertio tunicæ mundandæ, quarto calefaciendus ventriculus refrigeratus. Vnde ordo inter caussas est signum, nobis significans, hanc præsentem caussam esse vel magis vel minus vehementem: & postea ab hac præsentia, (non ab ordine) ab hac, inquam, præsentia indicatur Quando agendum. Perpetuo igitur Quando agendũ a præsentia indicatur.

CAPVT XIIII.

Vbi agendum monstrari a subsistentia indicantis.

VBi agendum, indicatur a subsistentia, vt consequitur essentiam indicantis. Verbi gratia: in febri, balneum dulcis aquæ applicatur toti corpori, propterea quod febris habet subsistentiam in toto corpore. Similiter Galen. 12. meth. c. vlt. dicit: si mordax humor subsistat in intestinis, medicamentum oportet iniicere per sedem, quod eleuat mordacem humorem. Ecce ergo, quemadmodum Vbi agendum indicatur a subsistentia indicantis.

Sed notent iuniores, fuisse Galeni sententiam, 13. meth. 21. locum cui applicantur medicamenta, inueniri ex cognitione actionum & vsuum partium. Vnde statim rudiores inferent, Vbi agendum indicari ab actione & ab vsu partium: quia sine dubio Galenus hoc in loco respicit ad Vbi agendum; cum loquatur de medicamento, quod debet loco applicari, & velit inueniri ab actione & ab vsu partium, non ab actione, vt est symptoma, sed ab actione natutali partium. Dicendum vero Galenum hoc in loco actionem & vsum accipere in ratione signi. Quod sit verum, subdit loco citato Galenus, locum affectum reconditum & internum, ad differentiam externi, cognosci ex actione & vsibus. Ecce accipit actionem & vsum in ratione signi: quia vt significant locum affectum, significant subsistentiam indicantis, a qua indicatur Vbi agendum.

Quomodo vero dixit Galenus 13. meth. vltimo, si medicameti vis alte in cerebrum penetrare debeat, id esse applicandum suturæ coronali: cum cranium hoc in loco sit tenuissimum ac rarissimum? Hinc enim forte iunior inferet, a tenuitate ac raritate ossis indicari Vbi agendum. Dicerem igitur, Vbi agendum a sola subsistentia indicari, a nullo alio. Craniũ autem hoc in loco concurrere, vt prohibet applicationem medicamenti reprimentis, per crassitiem & densitatem: & vt permittit eandem per tenuitatẽ & raritatem, vt reprimens sit applicandum suturæ coronali, quia in ea parte nõ adest crassities, ac dẽsitas,

non

non adest prohibens, sed potius raritas ac tenuitas, & proinde permittens. Sed animaduertant iuniores: raritatem ac laxitatem nō esse permittentia, nec crassitiem & densitatem esse prohibentia: sed hæc esse signa virtutis permittentis, ac virtutis prohibentis.

CAPVT XV.

De caussa morbifica, seu indicante præseruatorio; tum in genere, tum in specie, siue sit intemperies siue materia: quomodo hæ caussæ per essentiam suam indicent præsidium prophylacticum. Et, cum intemperiei ratio facile pateat; materiæ morbificæ, vt obscurioris, natura plenius explicatur: eiusque primum definitio proponitur.

Indicās præseruatoriū.

QVod dictum est de morbo, idem est de caussa morbifica intelligendum. Ad quam respiciens Galenus 9. meth. 6. dicit, faciendorum indicationem sumi a caussa.

Caussa morbifica hic est efficiēs, genita In corpore, vel Extra.

Per caussam hìc oportet intelligere caussam efficientem, non formalem, quæ reperitur in corpore ægrotante: siue hæc caussa sit genita Extra corpus, veluti pilea plumbea, quæ per bombardam impellitur, aut venenum extra corpus genitum, sed tamen præsens in corpore; siue caussa illa efficiens sit genita In corpore.

Caussa, Propria ratione, & per Accidens.

Præterea caussa efficiens morbifica hìc intelligitur, siue per se sit caussa, siue per Accidens: per se, vt caussa morbifica, exsistens quid præter naturam, distinctum a morbo & symptomate: per accidens, veluti symptoma, quod ex accidenti habet rationē caussæ efficientis morbificæ; & potest, (vt suo loco cognoscetis) esse actio; quæ tamen non accipitur hoc loco, quemadmodum supra c. 11. accipiebatur actio indicans Quantum agendum, quæ non solum præter naturam, sed etiam secundum naturam esse potest, vt infra declarabimus, vbi de virtute indicante loquemur. Primum ergo iam agemus de caussa per se & propria ratione indicante: deinde de symptomate.

Caussa indicat Remedium, & Vsum.

Circa caussam igitur, quæ non est symptoma, duo declarabimus: primum, vt ea indicet Præsidium: deinde, vt indicet vsum, seu rectam administrationem præsidij.

Caussa est indicans solū prophylacticum.

Quoad primum: a caussa remedium quod indicatur, est solum præseruatorium: non vitale, nec curatorium. Quo fit, verissimum esse, materiam non esse de essentia morbi: quia si materia esset de morbi essentia, materia indicaret remedium curatorium. Materia autem nō est de morbi essentia; propterea quod morbus non potest esse mixtum ex accidenti & substantia: morbus enim est accidens, non substantia. Et, si contingat, morbū in intemperie adnexam habere materiam, hæc est extra essentiam, & habet rationem caussæ efficientis, vt ab hac capiatur indicatio præseruatoria. Ob id Galenus 12. meth. primo dicit, a caussis præstari indicationem prouidentiæ. Præterea lib. ad Thrasybulum cap. 25. dicit, a caussa indicari vacuationem, seu a caussa sumi indicationē, quoad est, non morbus, sed multitudo; hoc est, caussam indicare vacuans remedium præseruatorium. Præterea 11. meth. 2. dicit, putridas febres præter curationem etiam præseruationem sibi adiungere, hoc est, caussæ sublationem. Addebat Galenus, loco citato, a caussa sumi indicationem præseruatiuam in arte tuendæ sanitatis, si caussa sit in corpore non ægrotante: at si caussa sit in corpore ægrotante, ab hac sumitur indicatio præseruatiua pertinens ad methodum curatiuam.

Notent iuniores, quandoque Galenum, & præsertim 11. meth. c. 4. caussam morbificam vocare affectū: quia non ita sollicitus fuit de vocibus.

Essentia caussæ indicat remediū

Constitutum igitur sit, a caussa efficiente sumi indicationem præseruatiuam: & caussæ morbificæ indicatum esse Quid agendum, seu remedium præseruatorium.

Si ergo caussa indicat remedium præseruatorium, hoc est, Quid agendum: necessarium est, vt hoc indicet per sui essentiam; siquidem Quid agendum a sola essentia indicatur: debet igitur indicari ab essentia caussæ.

Caussæ triplex essētia.

Caussæ essentia, (quemadmodum dictum est de morbo, & dicetur suo loco de virtute) est vel Generica, vel Subalterna, vel Specifica.

1. Generalissima.

Quoad genericam: accipitur caussa vt res præter naturam, in corpore ęgrotante, morbi effectrix. Quare secundum hanc essentiam genericam, indicat remedium, ad differentiam alimenti, indicati a virtute: indicat remedium remouens, ad differentiam remedij conseruantis, indicati a virtute: indicat remediū remouens caussam, ad differentiam remedij curatorij, quod indicatur a morbo.

2. & 3. subalterna, ac specifica.

Quoad essentiam subalternam & specificam caussæ morbificæ; huius gratia necessarium est caussam morbificam diuidere. Caussa igitur morbifica est vel Intemperies, vel Materia.

Dyscrasia indicat alterans contrarium.

Intemperies, indicat contraria: vt intemperies frigida ventriculi, in febri pituitosa, vt habet rationem caussæ generantis pituitam, seu generantis materiam febris, indicat calefaciens. Vnde Gal. 11. meth. 1. dicit, sępe adscititiam intemperiem ad efficientes caussas reduci, & ob id indicationem illis concedere pręseruatiuam.

De materia morbifica plenior tractatio.

Materia vero maiori diligentia est diuidenda, vt pateat essentia & subalterna & specifica: namque intemperies facile potest diuidi. Diligenter igitur tradenda est materiæ morbificæ diuisio: & præsertim, quia dicit Galenus 10. meth. 1. in febribus caussam habentibus, primam indicationem sumi a caussa. Intelligant autem hoc loco iuniores primam indicationem, non ratione dignitatis, quia hæc sumitur a virtute: neque primam, ratione inuentionis indicationum, quia primum locum obtinet morbus; sed intelligant primam, ratione temporis; nam in exsecutione primum est absoluenda indicatio, quę sumitur a caussa. Sic etiam dicit Galenus, vndecimo, meth. decimo, indicationem sumptam a febre, esse primū, & vltimum; primum, ratione inuentionis; vltimum, ratione exsecutionis, seu administrationis materierum.

Definitio materiæ morbificæ, seu caussæ efficientis materialis.

Cum igitur diligenter sit tradenda diuisio caussæ morbificæ; operæpretium est primo materiæ morbificæ definitionem tradere: nisi enim tradatur definitio rei diuidendæ, impossibile est vt diuidendo non committatur error. Est igitur materia morbifica *mistum præter naturam, lædens hominem ęgrotantem.*

Declaro hanc definitionem. Cum materia sit *mistum*; ex necessitate est substantia. Est autem mistum *præter naturam*, ad differentiam misti secundum naturam; vt videlicet est hepar, quod est mistum secundum naturam: & præterea ad differentiam rei seu mixti non naturalis; vt panis, qui antequam assumatur, non habet rationem caussæ morbificæ, sed rei non naturalis; at vbi est ingestus cibus, & offendit, est mistum pręter naturam, & propterea habet rationem caussæ morbificæ. Deinde dictum fuit, *lædens hominem*: ad differentiam materiæ, vt potest lædere bruta. Postremo dictum fuit, *ægrotantem*: ad differentiam illius materiæ, quæ lædit, & est pręter naturam, sed in corpore nondum ægrotante. Hinc sequitur, distinguendam esse materiam morbificam, quæ in pręsentia a nobis perpenditur in methodo medendi, a materia morbifica, quæ locū habet in arte tuendæ sanitatis; quia in arte tuendæ sanitatis potest quidem hominem lædere, sed non ægrotantem.

CAPVT XVI.

De differentijs materiæ morbificæ: & primum quoad est mistum, Vapor nimirum, vel Minera: quomodo ab his indicetur remedium præseruatorium.

Quatoor fontes differentiarũ materiæ morbificæ. 1. Materia, vt mistum, est Vapor, vel Minera. Vapor indicat vacuans per ἀδήλων διαπνοήν.

EX allata materiæ morbificæ definitione, Differentiæ eiusdem sunt desumendæ: primum a materia, vt est mistum: secundo, vt est præter naturam: tertio, vt lædit: quarto, vt lædit hominem ægrotantẽ.

Primum igitur, materia morbifica, vt est mistum, seu substantia corporea, est vel Vapor, vel Minera.

Vapor, indicat remedium remouens materiã morbificam, per insensibiles meatus, seu remedium vacuans per insensiles meatus: contra autem minera, per sensibiles meatus. Nullo enim modo potest minora euacuari, nisi per sensiles meatus. Quod si autẽ minera conuertatur in vaporem; tunc non indicat amplius vt minera, sed vt vapor. Hanc veritatem cognouit Galenus 13. methodi cap. 16. vbi habet, vacuationem fieri per meatus vel sensiles, vel insensiles. Vnde improprie loquuntur Medici, quando dicunt, vacuationem esse vel sensilem, vel insensilem: nam vacuatio, quæ fit per sudorem, est vacuatio sensilis, quia sudor cõspicitur: at pori, per quos fit sudor, sunt meatus insensiles: & ob id Galenus recte dicit, vacuationem fieri per meatus vel insensiles, vel sensiles.

Sic vapor indicat remedium vacuans per insensiles meatus. Quod si fortasse vapor fuerit pituitosus: indicabit specificum remedium, nimirum vacuans per insensiles meatus vaporem pituitosum: & sic de reliquis.

Minera per manifestos meatus exigenda.

Minera indicat vacuans per sensiles meatus. Hæc autem minera vel est Animata, vt vermis, caro, monstrum, & similia: vel est Inanimata; & est vel Solida, vt calculus, pila plumbea, feces duriores; vel Liquida: & hæc aut Alimentalis, vt chylus, sanguis; aut Excrementitia, vt humores excrementitij, semen, lotium, sanies, ichores, feces liquidiores, & alia id genus. Hæ omnes mineræ in genere sunt mineræ: & proindæ in genere subalterno indicãt remedium vacuans per meatus sensiles. Et quælibet harum indicationum est præseruatiua. Vnde Galenus in arte medicinali cap. 99. dicit, indicationem præseruatiuam præcipue capi ab humore: dixit, *præcipue*, non quod ab alijs mineris non capiatur indicatio præseruatiua, quia a quacunque minera morbifica sumitur indicatio præseruatiua: sed quia frequentius sumuntur indicationes ab humoribus, quia frequentius peccant humores quam calculi, vel reliquæ mineræ.

Minera specifica indicat remediũ determinatum.

Materia vero morbifica determinata, indicat remedium determinatum: nam indicatio generica euadit specifica, dum descendimus ad hanc vel illam mineræ speciem: verbi gratia, sanguis indicat vacuans sanguinem; bilis indicat vacuans bilem. Quare Galenus 14. meth. 17. dicit, curationem inueniri ex specie humoris. Vbi notandum per curationem non intelligi indicationem curatiuam; quia indicatio curatiua, ad differentiam præseruatiuæ, non sumitur a specie humoris; nam cum ab humore sumatur indicatio præseruatiua, ergo & a specie humoris; si enim genus est indicans præseruatorium, & species sub illo genere contenta est indicans præseruatorium. Quare Galenus per curationem intelligit methodum curatiuam, quam in his libris profitetur: vt hæc curatio inueniatur ex specie humoris. Ratione igitur finis communis, potest vocari indicatio curatiua; sed ratione finis proprij, hoc est, ratione remotionis humoris specifici, est indicatio præseruatiua. Addebat Galenus lib. 14. meth. cap. 18. speciem humoris cognosci ex victu: verbi gratia, cognoscimus bilem peccantem, ex victu præcedente bilioso. Et ob id ex specie humoris indicatur specificum remedium. Vnde etiam Galenus ad aphoris. secundum primæ sectionis (cum dicit Hippocrates, si talia purgentur, & reliqua.) in commentarijs ait; si bilis peccat, bilis purganda; si sanguis, sanguis euacuandus: nam determinata mineræ species indicat remedium specificum. Præterea cap. 3. lib. 14. meth. ait, si purum sit erysipelas, bilem purgandam. Amplius cap. 6. lib. 4. meth. dicit, aliquando sanguinem euacuandum, si sanguis vincat, aliquando pharmaca administrãda, si alij succi vincant. Quare indicatio determinata sumitur a succo determinato: nam sanguis sanguinem vacuans indicat, & bilis bilem euacuans.

Morbi caussæ magnitudo indicat, est signum

Sed notãdum, cum dicit, dici a Gal. 4. meth. 6. morbi magnitudinem perpendendam esse ad indicandum non modo vacuationem sanguinis, sed etiam porgationem: ibi morbi magnitudinem signum esse peccati vehemẽtis materiæ, siue sit sanguis, siue alius humor a sanguine.

Videri vero posset alicui, sanguinis missionem nõ indicari a sanguinis redundantia, sed a morbi magnitudine, cum virium robore: quia Galenus cap. 6. lib. 4. meth. dicit: si morbus sit valens cum virium robore, nemo est qui sanguinem non mittat. Dicimus Galenum sermonem habere de sanguine peccante: vt si morbus adsit, qui significat peccatum in sanguine vehemens, & virtus sit robusta, sit secanda vena, licet homo sit expers redundantiæ sanguinis: quia potest esse peccatum in sanguine, non in quantitate, non in redundantia, sed vel in motu, vel in substantia, vt suo loco intelligetis. Quare Galeni auctoritas nobis non aduersatur. Nam idem Galenus decimotertio method. quinto dicit, quod sanguinis mistionem indicet copia sanguinis, & succorum vitium indicet purgationem. Et decimo method. cap. decimo dicit, sectionem venæ non primario, sed ex accidenti, sanare calidam intemperiem: quod primũ vacuet sanguinem, & ad sanguinis euacuationem remoueatur intemperies: quemadmodum quandoque per venam sectam iugulatur febris, sanaturq; intemperies. Quare venæ sectio a sanguine indicatur: vt propterea Galenus nono meth. vndecimo dicat, venæsectionem esse adhibendam, eo quod sanguinem vacuet.

Constat igitur quid indicet caussa morbifica, vt est mixtum; vapor scilicet, vel minera.

CAPVT XVII.

De differentijs materiæ morbificæ, quatenus est mistum præter naturam: seu, de vitijs materiæ morbificæ: & primum de peccato in Forma.

2. Materia morbifica vt mistum præter naturam, peccat in Forma, Quantitate, Qualitate, Motu, Quiete.

POrro minera, quatenus est *mistum præter naturam*, prædita est Forma, alteratiua Quantitate, Qualitate prima & secunda, Qualitate motiua. Hęc omnia sunt perpendenda. Quodlibet autem peccatum specificum ac determinatum indicat remedium specificum determinatum præseruatorium.

Ad quæ fundamenta respiciens Gal. in arte medicinali cap. 99. dicit; humores neque lentos esse debere, neque crassos, neque aquosos, neque plurimos, neque vehementer calidos, aut frigidos, neque mordaces, neq; putredini obnoxios, quare multo minus putridos aut venenosos. Quibus sane verbis Galenus nihil aliud insinuat, quam multiplex peccatum mineræ, seu materiæ morbificæ, vt est mistum præter naturam. Declaro. Insinuat quidem Galenus peccatũ secundum formam, dum proponit humores putridos. Proponit peccatum secundum quantitatem, dum in medium affert humores plurimos. Significat peccatum in qualitate alteratiua, & quidem prima, dũ proponit humores calidos ac frigidos in summo. Proponens mordaces, insinuat peccatum secundum qualitatem secundam. Dum proponit humores lentos,

tos, proponit peccatum in motu, de quo suo loco. Idem Gal. a semetipso nequaquam recedens 14. metho. 17. dicit, propriam vlceris curationem desumi ex humorum specie, & quantitate: per speciem intelligens formam, & quæ formam consequuntur, hoc est, qualitates primas, & secundas, alteratiuas, & motiuas. Dicit etiam eodem in loco, ad curationẽ opus esse, pernoscere humorum copiam, crassitiem, tenuitatem, potẽtiam: vbi per copiam, intelligit peccatum in quantitate; per crassitiẽ, & tenuitatem, peccatum in secunda qualitate: per potentiam intelligit peccatum secundum formam, & quæ formam consequuntur. Tum 2. meth. cap. 13. proponens vitia humorum, dicit referenda ea esse ad prædicamentum quantitatis, & qualitatis.

Ordinate igitur procedentes, primo discurremus circa peccatum secundum Formam, secundo circa Quantitatem, tertio circa Qualitatem, quarto circa Motum, & Quietem.

Vitium formæ, quod.

Peccatum in *forma* est quando minera peccat toto genere præter naturam. Materia autem quæ toto genere est præter naturam, dupliciter intelligitur; vel per Se, vel ex Accidenti; Per se; vt calculus, lumbricus, membrana in effusione, pila plumbea per bombardam transmissa in corpus. Per accidens autem potest esse duplex: est etenim vel Contentum, vt humor putridus: vel Continens, veluti corrupta caro in corpore humano: nam humor & caro, per se, ac propria ratione non sunt toto genere præter naturam, sed ex accidẽti, quando corrumpuntur, ac putrefiũt.

Formæ peccatum indicat in genere Remouens; in specie, Eradicãs, vel Trãsponens.

Hæc materia toto genere preter naturam, in communi seu generali indicat remedium quoddam genericum, quod tamen subalternum est: & cum Galeno 14. meth. 17. indicat remedium secundum totum auferens: quia peccat toto genere præter naturam, quod remedium, secundum totum auferens, potest Eradicans nuncupari. Ideo 10. meth. 8. caussa materiæ putridæ, & proinde toto genere prerer naturam, proponit eradicans. Similiter 14. meth. 13. Et pariter in arte medicinali cap. 94. vbi sermo habetur de calculo, qui peccat toto genere præter naturam. Sed animaduertite, ibi addere Galenum, si calculus, eradicari vel extrahi non possit eum esse trasponendum. Addebat etiam Galenus 14. metho. 13. quorum affectuum locus affectus vna quæpiam naturalium partium est, prima indicatio est, vt affectus sanetur: secunda indicatio, si insanabilis sit affectus, vt vna cum vitio seu affectu pars quoque ipsa amputetur, veluti in cancro: e contrario in suffusionibus, cum non licet extrahere in prima indicatione, transferre oportet suffusionem ad locũ minoris momenti. Quæ verba, vt opinor, intellectu difficilia sunt. At si velimus secundum artem, & ex rei natura, assequi mentem Galeni: Galenus his verbis proponit Quid agendũ, in duplici materia, toto genere præter naturam, id est, in cancro, & in suffusione. Vnde per affectus non intelligit morbum, sed materiam nimirum materiam cancri, & materiam suffusionis: quæ vtraque materia est toto genere præter naturam. Quoad cancrum, in hoc duo sunt toto genere præter naturam: primum materia quæ cancrum efficit, id est, melancholia vsta; deinde pars affecta, reddita toto genere præter naturam: quare vtrunque indicat amputatio nem, seu extractionem. At in suffusione, toto genere præter naturam est tantum materia: pars affecta non est toto genere præter naturam: & ideo virtus partis, scilicet oculi, prohibet extractiõnẽ, & permittit tantum transpositionem.

Quo modo eradicãs, & transponẽs ab vno indicari videãtur.

Sed cum Galenus, proponens materiam toto genere præter naturã, velit, hanc indicare extractionem, vel (si non liceat extrahere) transpositionem: cumq; hæc duo sint indicata; quæritur quomodo indicentur ab vno indicante? Exempli gratia: calculus in vesica quandoque extrahitur, vnde indicatur extrahens; quandoque transponitur, vt si supprimatur lotium a calculo occludente meatum ceruicis, hic calculus est transponendus. Hic idem calculus est toto genere præter naturam: duo sunt tamen indicata; remedium exrrahens, & remedium transponens. Neque est vt aliquis fugiat: cum videlicet in suffusione virtus prohibeat extractionem, opus esse transponere, quasi virtus sit illa, quæ indicet. Virtus enim non potest indicare transponens, sed tantum sui conseruationem. Ideo vtrunque videtur indicari ab vno tantum indicante. Dicerem ego, calculum in hoc generali, seu in hac essentia generica, subalterna tamẽ, vt est mistum toto genere præter naturam, indicare remedium secundum totum remouens, hoc est, commune. Hoc autem remedium secundum totum remouens, duplex esse potest; vel extrahens, vel transponens. Differentia est inter hæc duo remedia indicata, quod alterum est vehementius reliquo. Oportet autem vehementiam hac ratione perpendere, vt id quod vehementius est, magis possit ad indicãdum remedium eradicans, quam virtus ad prohibendum; & hoc est vehementius indicans, quod magis potest quam virtus. Ac in calculo vesicæ, quia virtus quandoque permittit incisionem, ob id ad extractionem confugimus. Quare materia toto genere præter naturam, si secundum suam essentiam sit vehementior quam essentia virtutis, indicat extrahens; si autem materia toto genere præter naturam sit minus vehemens, quam vehementia virtutis; hæc essentia minus vehemens indicat transponens; vt, in suffusione non licet extrahere membranulam, non licet extrahere materiam suffusionis, propterea quod virtus oculi prohibet, ad differentiam virtutis quandoque in vesica.

Hactenus igitur patet, quomodo peccatum in forma indicet remouens, quod est transponens, vel eradicans.

Locus Galeni difficilis, de venæsectione, non præsentibus signis plethoræ.

Sed occurit locus Galeni difficilis, cap. 4. lib. 8. methodi: vbi ait, in ephemera e parua obstructione, si protrahatur declinatio, putredinem necessario oriri, nisi viriosus succus transpiret; quare, vt trãspiret, opus esse maiori auxilio; ac si æger fuerit inter ætates medias, hoc est, inter senilem, & puerilem, vbi robur sit virium, secandam venam, etiamsi plenitudinis signa non adsint; vt vitiosi succi maiori parte euacuata, ad detergentia atque deobstruentia accedamus. Hinc ergo rudior colligere posset, venæsectionem non indicari a plenitudine, sed a cacochymia, seu succo vitioso. Nos igitur dicimus, Galenum loco citato proponere remedium vehemens, non debile; & vacuans sanguinem, non cacochymiam. Vtrumque facile comprobo. Primum quidem; quia dicit Galenus. dum protrahitur febris ephemeræ declinatio, tum imminere putridam febrem, & opus esse maiori auxilio. Ecce, proponit magnum seu vehemens auxilium. Secundum etiam patet; hoc est, proponi auxilium vacuans sanguinem: quia loco citato dicit Galenus, si puer vel senex sit, sanguinem non detrahes. Ecce, loquitur de vacuatione sanguinis, vt sit detrahendus in medijs ætatibus, non in extremis. Patet igitur, Galenum proponere Quid agendum, quod est auxilium vehemens, sanguinem vacuans. A quo igitur indicatur hoc auxilium? Necessarium est, vt indicetur a sanguine peccante. At peccatum sanguinis potest esse triplex: secundum motum, secundum quantitatem, & secundum formam. Vitium in motu, non habet locum in præsentia: quia non agitur de vitio inflammatorio e fluxione. Neque proponitur peccatum in quãto: quia Galenus ait, *etiamsi non adsint signa plenitudinis*. Relinquitur ergo, vt peccatum indicans, sit peccatum secũdum formam, quod Galenus vocat succum vitiosum. Quare peccatum in forma sanguinis, quando scilicet est ineptus ad nutritionem, seu quando imminet putredo, habet rationem

rationem indicantis: ac ætates mediæ sunt signa virtutis permittentis: nam vnica virtus est quæ permittitur, vnica, quæ prohibet; ætas vero & reliqua sunt signa. Præterea vt maxime iuniores confirmentur: summa diligentia legant Galenum 9. meth. 11. in quo capite proponit euidenter triplex sanguinis peccatum, videlicet secundum formam, quantitatem, & motum. Insinuat peccatum sanguinis secundum formam, dum proponit sanguinem, qui propriam qualitatem non seruat, vt in alimentum verti non possit: non enim proponit hic peccatum secundum qualitatem; quia dum qualitas peccat, qualitas indicat; &, si est caliditas, indicat frigidum, & e contra: quare hic, dum proponit qualitatem, proponit qualitatem tanquam signum peccati secundum formam, vt rationaliter non alterare, sed euacuare sit opus: proponit igitur peccatum secundum formam. Proponit etiam loco citato peccatum secundum quantitatem, dum proponit sanguinem inutilem, quando multitudine creuit, vt aut vires premat, aut vasa distẽdat; quibus verbis significat peccatum in quanto, siue sit plenitudo quoad vires, siue sit plenitudo quoad vasa. Tandem insinuat peccatum secundum motum, vbi proponit sanguinis impetum.

CAP. XVIII.

De vitio materiæ morbificæ secundum Quantitatem: quod est, in contento, Abundantia; in cute, Continuitas; in vasis, tum Amplitudo, tum Continuitas.

Egimus de materia morbifica, vt peccat secũdum formam: modo dicemus de materia morbifica, vt peccat secundum *Quantitatem*. Hæc igitur duplex est: vel enim habet rationem Continentis, vel rationem Contenti. Per contentum intelligo humorem, qui in corpore continetur: per continens autem intelligo partem solidam, viuentem.

Cõtenti vitium est exsuperantia: cuius indicatũ est vacuans secundum partẽ, id est, minuens.

Quantum igitur attinet ad contentum: per contentum, seu humorem peccantem in Quanto, intelligimus, dum exuberat: quia dum est defectus, hoc pertinet, vt suo loco intelligetis, potius ad virtutem. Dum igitur materia seu humor abundat, cum Galeno in arte medicinali 94. & 95. indicat Euacuationem, quæ est indicatum satis genericum, quod desumitur a peccato in quanto generico. At indicatum specificum debet indicari ab indicante specifico. Indicans specificum est sanguis, non simpliciter vt peccat in quanto, sed, vt peccat in quanto determinato, verbi gratia, sanguis peccans ad quantitatem vnius libræ: & hoc indicans specificum indicat Quid agendum specificum, id est, imminuens siue uacuans ad libram.

Minuens per se.

Hoc indicatum locum habet, siue remedium sit minuens per se, siue per accidens: & hoc probo e Galeno. Quoad remedium, cuius materia euacuatur per se, non ex accidenti, Galenus 14. method. 17. dicit, in curatione vlceris communem curationem esse, vt prohibeatur humorum confluxus; propriam autem curationem inueniri ex humorum specie, & quantitate. Ecce proponit quantitatem humoris, pecatum in quanto, a quo sumitur indicatio. Et magis descendens ad indicationem specificam, dicit 11. meth. 14. oportet tantum sanguinis detrahere, quantum supra naturalem statum abundat. Ecce capit indicationem a determinato peccato, seu determinata quantitate. Et Galenus non admodum curans nomina, ibidem facit mẽtionem modi euacuationis: per modum euacuationis non intelligens Quomodo agendum, sed Quantum, nimirum Quid agendum specificum. Præterea dicit Galenus 13. metho. 11. vacuationem non modo inueniri ex redundantia materiæ, sed ex ætatæ, natura, aere, consuetudine, & ante hæc ex virtute. Ecce loquitur hic de remedio minuente; quod a sola redundantia indicatur, nimirum a peccato in quanto: quia vnum non nisi ab vno indicatur. Licet vero Galenus hoc loco plura proponat: non tamen propterea imaginari oportet, hęc omnia esse indicantia: quia fuisset deceptus Galenus, ac sibimet contradiceret: quare indicans est redundantia, seu peccatum in Quanto; permittens est virtus: & ob id vtitur illis verbis, *& ante hæc virtus*, quod virtus sit præferenda omnibus indicatis: reliqua, id est, ætas, consuetudo, temperatura, & aer, signa sunt vtriusque, hoc est & sanguinis redundantis, seu indicantis, & virtutis robustę, permittentis: verbi gratia, si fuerit tempus veris, est signum copiosi sanguinis, & ob id indicantis; est etiam signum vitutis robustæ, & ideo permittentis. Quare nunquam vltra tria sunt somnianda vel indicantia, vel prohibentia, vel permittentia.

Minuẽs per accidens.

Quo vero ad remedium, cuius materia per accidens euacuatur: hoc proposuit Galen. 10. meth. 5. vbi habet: vidistis, me eos qui vel abundantia, vel ex phlegmone laborarẽt, sub longa inedia detinuisse, vt ante septimum non cibauerim, viribus valentibus. His Galenus significat, abundantiam & peccatum in Quanto indicare minuens, virtutem autem robustam esse permittentem. Dicit etiam idem Galen. 13. mteho. 6. plethoram curari quandoque inedia. Quare inedia, seu victus minuens, nequaquam indicatur a virtute, sed solum a materia peccante in Quanto: virtus autem concurrit non vt indicans, sed, si robusta est, vt permittens; si debilis, vt prohibens. Insuper Galenus 11. method. 5. dicit: sed & nutrimenti modus hinc tibi est desumendus: quo loco intelligendum, quid velit Gal. per nutrimenri modum; & quid velit per illa verba, *hinc tibi est desumendus*: vt hinc appareat, quid sit indicans, quid sit permittens, & quid prohibens. Galenus igitur per nutrimenti modum, intelligit victum minuentem: vnde proponit victum tenuissimum, & ob id maxime minuentem: quare proponit materiam remedij minuentis, quæ materia per accidens euacuat, non per se. Quo vero ad secundum explicandum: indicatur a materia morbifica, permittitur & prohibetur a virtute. Hæc veritas Galeni dictis comprobatur: nam ait: quippe cum vires robustas habent, & morbi summus vigor est breui futurus, victu tenuissimo vtendum. Ecce, vtimur victu tenuissimo, quia futurus est breui status: quod sane nobis significat materiæ peccatum, & vehemens etiam peccatum: vt nõ simpliciter vti liceat victu minuente, sed maxime minuente, hoc est, tenuissimo. Quare indicatio non desumitur a statu febris, seu a tempore morbi, sed hoc est signum peccati materiæ indicantis: virtus autem cum Galeno proponitur robusta & valens, quia debilis prohibet.

Hactenus igitur comprobatum sit, peccatum in Quanto indicare vacuans, vel minuens, si sermo fiat de materia peccante in Quanto: vt habet rationem contenti.

Continens nihil aliud est, quam pars viuens: seu materia continens peccans in Quanto, est materia viuens. Continens porro vel continet materiam Quiescentem, veluti cutis, caro, quæ sunt partes viuentes; vel Non quiescentem, sed potius fluentem, quæ trãsmittitur, cuiusmodi sunt venæ, ac reliqui ductus seu canales, per quos fluit contentum.

Quãtum igitur spectat ad materiam morbificam, quæ habet rationem continentis materiam quiescentem: hæc potest esse cutis & caro. Per cutem vero & carnem intelligo has partes nõ morbosas, sed sanas: quæ partes, etiam sanæ exsistentes, euadunt caussæ morbificæ: nam loquimur hic de indicante præseruatorio, quod nihil aliud est quam caussa morbifica, quare necessarium est, vt cutis & caro euadant caussæ morbificæ; non quidem principales, sed sine quibus non: vt, dum a cute vel carne detinetur pus, vel alia

alia materia morbifica: cutis est sana: quia suppono has partes non esse intemperatas, sed temperatas: attamen quia detinent materiam morbificam, sunt caussa sine qua non, seu, sunt caussa vt materia morbifica non egrediatur. Materia morbifica detenta nocet:& ideo cutis, vt detinet materiã morbificam, nocet: quare & hec habet rationem caussæ morbificæ sine qua non;& ob id habet rationem indicantis, sed præseruatorij.

Hanc veritatem tetigit Galenus 3. metho. vlt. inquiens: si vlcus habet cauitatem altius reconditam sub cute, cutem scindere oportet. In tali casu chirurgus, ductus Galeni auctoritatibus,& auctoritate, quę pendet a rei natura, accipit ferrum, & cutem secat: ferrum est materia remedij scindentis cutem: remedium scindens cutem est indicatum, ideoque necessarium est, vt ab aliquo indicetur: indicatum quippe dirigitur ad indicans; verbi gratia, ventriculi intemperies calida indicat frigidum, quod frigidum dirigitur ad calidum. Ita remedium scindens respicit cutem; diuidimus enim vel scindimus cutem, vt per cutem discissam egrediatur materia. Quare nolimus velimus, fateri cogimur hoc remedium indicari a cute; sed a cute, vt habet rationem caussæ morbificæ.

Præterea 13. meth. 5. dicit Galenus: aliquando propter multitudinem puris, saniei, & corruptarum materierum, exscindimus cutem, quia cutis sana, ex accidenti fit caussa morbifica sine qua non, & habet rationem indicantis præseruatorij, propterea quod impedit materiæ exitum.

Hic quæritur, per quam essentiam cutis concurrat ad indicandum? Nam versamur adhuc circa Quid agendum, quod a sola essentia indicatur, non ab alio. Quæ igitur est essentia in cute? quæ est essentia in carne quæ scinditur, seu aperitur? Hoc vitium seu hæc essentia pertinet ad Quantum: quod peccatum in quanto nihil aliud est, quam cõtinuitas cutis, vel carnis: cuius contrarium (indicans enim præseruatorium oppositum indicat) est diuisio. Quare cutis, quia propter continuitatem detinet materiam morbificam, indicat diuidens remedium: cuius materia est ferrum, quemadmodum etiam cutis in venæ sectione diuiditur.

Meatuum amplitudo indicat angustans.

Si consideretur materia morbifica, quatenus habet rationem continentis materiam fluentem, seu transeuntem; hæc materia morbifica est meatus canalis, seu vena. Possunt autem meatus seu ductus bifariam peccare, & proinde habere rationem caussæ morbificæ: altero modo per Amplitudinem, reliquo per Continuitatem. Per amplitudinem: quando materia morbifica fluit, cum alioquin fluere non deberet; vt contingit in immodicis euacuationibus. Licet vero amplitudo sit secũdum naturã, redditur tamen morbifica ex accidenti, hoc est, rõne materię fluentis.

Meatuum continuitas indicat diuidens.

Et hæc amplitudo indicat contrarium, videlicet remedium angustans: cuius materia, verbi gratia, est ligatura, vel defensiuum vocatum quod paratur ex adstringentibus, seu angustantibus: nam beneficio huius angustationis prohibetur transitus materiæ.

Præterea in ductu perpendimus continuitatem, prout meatus per sui continuitatem impedit, quominus sanguis, vel alia materia, exeat. Hoc quantitatis seu continuitatis peccatum, per suam essentiam indicat diuidens, quemadmodum fit in venæ sectione, vt extrahatur sanguis. Hæc de peccato secundum quantitatem.

CAPVT XIX.

De mineræ peccato in Qualitate alteratiua, tum Prima, tum Secunda.

Qualitatis peccatũ, indicat contrariũ alterãs.

SIc habet peccatum materiæ morbificæ in forma, & quantitate: sequitur *Qualitatis* vitium: eiusq; vel Primę, vel Secundæ. Quoad primam qualitatem: materia calida indicat frigidum; & sic de reliquis. Quo ad secundam qualitatem: materia, exempli gratia, viscida & lenta, indicat remedium detersorium; crassa attenuans:& sic de reliquis.

Vnde Galenus 11. metho. 5. dicit si obstructio fuerit, indicatur victus attenuans. Non credatis, victum attenuantem indicari ab obstructione; quemadmodum videtur prima facie asserere Galenus: sed per obstructionem intelligere oportet id indicans, quod est ex vsu: est autem materia crassa, quæ indicat victum attenuantem.

Sic etiam Galenus 14. metho. 5. asserebat, duram materiam esse molliendam.

Constat igitur quemadmodum materia morbifica, peccans in Quali, siue sit qualitas prima, siue secunda, indicet suum contrarium: quod semper est præseruatorium. Hæc de peccato in Qualitate.

CAPVT XX.

De vitio materiæ morbificæ secundum Motum.

Motus vitia, defectus & intensio. Defectus, indicat motũ adiuuãs.

REstat mineræ peccatum in *Motu & Quiete*. Motus vitia sunt Defectus & Exsuperantia.

Si deficiat motus: indicat remedium adiuuans ac intendens illum motum deficientem. Quam veritatem tetigit Galenus 9. method. cap. quinto, inquiens: si tempore mittendi sanguinis menses fluant, si sanguinis quantum sat est, effluat, idest, si sanguinis motus sit sufficiens; naturæ omnia sunt permittenda, & nihil agendum: sanguinis enim motus secundum naturam, quia vitiosus non est, nihil indicat. Si autem sanguis non effluat ea copia, qua deberet, vt motus sit diminutus: oportet tantum addere, vt ex coniunctis ambobus perficias: quod postulat sanguis: nam imminutus motus indicat remedium adiuuans, ac intendens motum illum diminutum.

Exsuperãtia motus, indicat motum inhibens.

Si motus sit excedens: in genere materia morbifica secundum hanc essentiam, hoc est, secundum motum exsuperantem, indicat remedium minuens seu compescẽs illum motum excedentem: & hoc est remedium satis genericum, quod indicatur a motu excedenti superfluo.

Indicata p motum inhibentia, in specie quinque.

Remedium autem specificum, quod continetur sub hoc generico, est Intercipiens, Reuulsorium, Deriuatorium: quod duplex est, nimirum, Simplex deriuatorium, & deriuatorium Mistum, atque Reprimens seu repercussorium. Hæc igitur sunt indicata specifica, quæ sub illo generico continentur. Et quia hoc negotium est maximi momenti, & satis difficile: ideo hæc indicata specifica a nobis summa diligentia explicanda sunt, vt appareat a qua essentia specifica indicentur.

Demonstratio illorũ quinque, e motus physica.

Ratio igitur horum indicantium & indicatorum hæc est. Consideramus in præsentia materiam morbificam, vt peccat secundum motum excedentem; quæ materia ita præter naturam mota, motu excedenti ac vitioso, secundum Philosopos, requirit Spatium per quod moueatur, a Motore extrinseco, vt motus incipiat a termino A quo, & desinat in terminum Ad quem.

Quatenus igitur motus respicit spatium, indicatur remedium compescens hunc motum, quod in specie est intercipiens. Ecce remedium illud genericum, hoc est, compescens motum illum superfluum exuberantem, contrahitur ac euadit specificum, nimirum intercipiens, ratione spatij per quod mouetur materia.

Caussa autem extrinseci motoris, qui mouet a termino a quo, ad terminum ad quem: indicatur remedium auferens violentiam extrinseci motoris violenti, vt materia moueatur potius in aliam partem. Motor autem violẽtus extrinsecus duplex esse potest.

potest, Attrahens, vel Impellens, & propterea indi-
cat remedium contrarium, attrahens nimirum indi-
cat impellens; impellens indicat attrahens.

Sed quia vtrunque est genericum, ideo, vt euadat
specificum, oportet indicans magis contrahere. Id
autem notissimum est, quod attrahens genericum,
indicans contrarium, indicet contrarium efficacius;
verbi gratia, si pars attrahit per caliditatem vt duo,
indicat calidum vt tria. Similiter est dicendum de
impellente.

Attrahens igitur euadẽs magis adhuc specificum,
triplex esse potest, prout in motu excedenti materiæ
consideramus motorem, uel ratione termini A quo,
vel ratione termini Ad quem, vel simul ratione V-
triusque termini. Declaro. Si consideramus materiæ
peccatum, vt respicit terminum a quo: indicatur re-
medium attrahens ad longinqua; quod medici vo-
cant reuulsorium, seu diuersorium. Si consideramus
terminum ad quem, indicatur attrahens ad vicina,
seu ad latera, quod vocatur deriuatorium simplex,
propterea quod indicatur a solo motu, a solo fluxu,
ratione termini ad quem. Si tandem perpendimus
motum vitiosum excedentem, ratione motoris exter
ni, in relatione simul vtriusque termini, a quo & ad
quem: indicatur attrahens, quod vocatur deriuato-
rium, ad differentiam reuulsorij, & in specie mi-
stum deriuatorium, ad differentiam deriuatorij sim-
plicis.

Impellens indicatur tantum a motu materiæ, ra-
tione termini ad quem: quod medici vocant repri-
mens, seu repulsorium.

Quare materia, vt præter naturam mouetur, indi-
cat Intercipiens, & Reuulsorium, Deriuatorium sim
plex, Deriuatorium mistum, & Repellens.

1. Intercipiens est indicatum inutile, nõ habens materiam.

Intercipiens, est remedium, cuius materia non in-
uenitur. Nam, verbi gratia, dum incipimus mate-
riam, descendentem in catharro a capite ad pulmo-
nes vsu diacodeiωn, vel sacchari rosacei, antiqui cum
bolo armena, nõ est putandum, beneficio horum me
dicamentorum materiam illam fluentem vere, ac per
se, seu primaria ratione intercipi, ac ita motum ip-
sius inhiberi, sed intercipitur fluens materia, quia
frangitur ac hebetatur illius motus, dum dictis re-
medijs incrassamus materiam tenuem, quę ob tenui-
tatem facile mouetur. Quare materia tenuis indicat
crassefaciens, cuius materia medicinalis est diacode-
iωn. Præterea dum intercipimus materiam fluentem,
ligando & adstringendo partes, materia remedij est
ligatura, ac defensiuum vocatum, quæ materiæ sunt
quidem materiæ alicuius remedij, sed non materiæ
intercipientis, sed remedij angustantis, & adstringen
tis, indicati a vasis, ductibusque amplis. Quare im-
possibile est, vt reperiatur materia remedij interci-
pientis: ideoque non sunt reprehendendi medici, li-
cet in fluxione materiæ mentionem non faciant re-
medij intercipientis.

2. Reuulsorium, & 3. deriuatoriũ simplex.

Reuulsorium vna cum deriuante simplici, propo-
nitur a Galeno 4. metho. 6. vbi ait, reuulsionem fa-
ciendam esse ad contrarium: deriuationem ad late-
ra, seu ad vicina, & addit ibidem, irruente fluxione,
reuellendum esse: innuens, reuulsionem capi a motu,
seu fluxione.

Præterea dicit Galenus, 13. metho. 11. in his quæ
circa caput accidunt, purgare per contrarium opor-
tet. Et 14. metho. cap. 8. dicit, in Priapismo opus esse
vomitorijs, contra in vitio linguæ esse purgandum,
& hoc ex partium situ indicari. Quibus verbis Galen.
non intelligit, situm partis habere rationem indican-
tis, quia hoc est indicatum specificum, quod suppo-
nit genericum, videlicet auferens immodicum mo-
tum materiæ, situs autem pattium non indicat, aufe-
rens, nam est quid secundum naturam, ideoque non
potest esse indicans præseruatorium. Quare Galenus
his verbis proponit Quid agendum, quod est reuul-

A soriũ, & indicatur a materia mota pręter naturam;
idest, motu vitioso, cuius moti vitiosi seu indicantis
signum est situs partis. Nam remedium reuulsorium
indicatur a motu, ratione termini a quo: an vero de-
beat esse reuulsorium sursum, hoc est, vomitorium,
vel reuulsoriũ deorsum, hoc est, deijciens per aluum;
hoc indicatur a motu materiæ, vt sursum, vel deor-
sum mouetur; quem motum significat nobis, vt si-
gnum, situs partis. Quæ autem pars vel inferna, vel
superna esse debeat, cui materia reuellentis remedij
sit applicanda: hoc non indicat motus materiæ: quia
hoc pertinet non ad Quid agendum, sed ad Vbi

Præterea Galenus 5. meth. 3. dicit, reuulsionem &
deriuationem esse communia remedia immodicæ
euacuationis, ita tamen, vt reuulsio fiat ad contraria,
deriuatio ad latera seu vicina, vnde materia fluens
per sedem, sursum est reuellenda, deriuanda autem
per vterum. Quibus verbis Galenus dubio procul
B proponit Quid agendum, hoc est, remedium reuel-
lens, & deriuans. Licet vero dixerit, reuulsionem &
deriuationem esse communia remedia immoderatæ
euacuationis, nemo tamen debet esse ita fatuus, vt
asserat, hæc remedia indicari ab immoderata euacua
tione, moderata enim euacuatio indicat repletionẽ,
reuellens vero & deriuans indicantur a motu. Qua-
re immoderata euacuatio habet rationem signi, non
indicantis: nam immoderata euacuatio est signum
motus præter naturam. Exempli gratia, si aliquis ob-
seruet immoderatum fluxum sanguinis; nonne co-
gnoscet, immoderatum esse impetum seu motum in
sanguine? Et ob id indicatio sumitur a motu, motus
autem, tanquam a signo, potest significari ab immo-
dica euacuatione.

4. Deriuatorium mistum.

Mistum deriuans indicatur a motu, vt simul respi
cit terminum a quo, & ad quem. Sic in pleuritide ve-
næ sectio ab eodem latere est materia remedij re-
C uellentis, ratione materiæ fluentis, est etiam materia
remedij deriuantis, ratione materiæ fluxæ, cuius si-
gnum est, quid fit euacuatio ad mutationem sangui-
nis, quæ mutatio significat, euacuari materiã fluxam.
Et hoc remedium vocatur deriuatorium reuellens,
seu reuulsorium deriuans; prout magis, vel reuellit,
vel deriuat.

Sed obijci posset, dixisse Galenum. 4. meth. 6. si flu-
xio cessauerit, atque membro inhæserit, deriuare o-
portet. Vnde sequi videtur, remedium deriuans in-
dicari a materia quiescente, non fluente. 2. ad Glau. 2.
dicit, deriuationem esse humoris, qui iam membrum
occupauerit. Respondendum est, e capite 3. libro 5.
meth. remedium deriuans posse accipi caussa immo-
deratæ vacuationis, vel repletionis. Si caussa immo-
deratæ euacuationis, veluti in fluxu immoderato mẽ
sium, remedium deriuans indicatur a materia, vt mo
uetur, seu fluit, & in hoc non est difficultas. Si autem
D capiatur caussa immoderatę fluxionis, id est, quando
materia flueus est caussa inflammationis, seu reple-
tionis magis auctæ, tunc, licet materia quæ indicat
remedium deriuans non fluat ab vna parte ad aliam
partem; tamen mouetur a vasis illius partis, ad spa-
tia eiusdem partis, vnde appellatur materia fluxa,
quia iam fluxit de vno loco ad alium, & est materia
mobilis, vt materia a vasis seu ductibus, ad spacia
eiusdem partis, & secundum hanc rationem indicat
deriuans.

5. Repercussorium.

Reprimens remedium indicatur a motn materiæ,
vt respicit terminum ad quem: & agit per impulsio-
nem, Vnde dicit Galenus cap. 5. lib. 11. metho. dum
ad affectum locum sit fluxio, reprimere expedit. Ec-
ce, reprimens indicatur a fluxione ad locũ affectum,
hoc est, vt respicit terminum ad quem. Præterea 13.
methodi 6. dicit: incipiente inflammatione, dũ quod
affluit, non est crassum, oportet reprimere. Ecce pro-
ponit materiam fluentem, non quiescentem. Et 13.
mothod. 8. dicit, reprimere oportet quod fluit. Con-
stitutum

ſtitutum igitur ſit, etiam reprimens remedium indicari non a materia quieſcente, ſed a materia peccante ſecundum motum, vt reſpicit terminum ad quem.

CAPVT XXI.

De materiæ morbificæ peccato in Quiete.

Quies materiæ morbificæ, indicat vacuans per locum affectum.

QVoad peccatum materiæ ſecundum *Quietem*: cum Galeno 13. method. 9. materia morbifica quieſcens, indicat commouens, ſeu vacuãs per partem læſam, vt vapor quieſcens, indicat vacuans per partem læſam, quod eſt digerens, ſeu euacuans per inſenſiles meatus, minera vero quieſcens, indicat euacuans per partem læſam, ſed per ſenſiles meatus. Vnde dicit Galenus 12. meth. 8. ſi dolor poſt reuulſionem & deriuationem perſeueret, tunc materia eſt impacta; quare digerenda. Præterea 13. method. 16. ait, diaphoreticum, id eſt, digerens, indicari a materia in parte inflammata contenta: quare a peccato ſecundum quietem. Et, ſi ſermo fiat de euacuatione per ſenſiles meatus, cum Galeno 13. metho. 9. materia quieſcens ſenſiliter eſt euacuanda, per partem affectam. Hęc dicta ſint de peccato materiæ ſecundum quietem.

CAPVT XXII.

De differentijs materiæ morbificæ e tertio fonte: quatetenus ſcilicet Lędit. Vnde vehemens eſt, vel debilis materiæ eſſentia: itemque vehemens, vel debile indicatum pręſeruatorium.

HVcuſque de indicato materiæ morbificæ, quatenus eſt miſtum præter naturam. Eadem materia iam perpendenda eſt, ut *lædit*.

Læſio materiæ morbificę vehemẽs, vel debilis.

Materia erga corpus lædens, lædit vel Vehementer, vel Citra vehementiam. Secundum hanc eſſentiam materia indicat remedium vel vehemens, vel debile, quemadmodum dictum eſt de morbo. Differentia autem eſt, quia remedium vehemens indicatum a morbo vehementi, eſt curatorium, a materia eſt præſeruatorium: vt ſi ſanguis vehementer lædat, indicat remedium vehemens, cuius materia eſt venæ ſectio; ſi autem debiliter, indicat ſanguis debile auxilium, cuius materia, verbi gratia, ſunt cucurbitulæ.

Vehementior cauſſa, indicat vehementius præſidium.

Ad hanc veritatem reſpiciens Galenus quinto methodi, capite primo, dicit, vlcera egere medicamentis magis ſiccantibus, quando ſunt humidiora. Quibus verbis Galenus proponit remedium vehemens, ſcilicet vehementer ſiccans, quod indicatur ab humiditate vehemẽti, cuius vehementiæ ſignum eſt copia, non enim indicatur magis ſiccans a copia materiæ, ſed a vehementia materiæ; quam vehementiam, vt ſignum, nobis ſignificat copia ſeu quantitas; quia in maiori quanto, eſt maior virtus; excrementum copioſius magis lædit.

Præterea Gal. 13. meth. 6. & 4. metho. 6. plethoram curari ſanguinis miſſione, balneo, vel frictione; cacochymiam purgatione, ſi enim febricitet ęger, opus eſſe ſanguinis miſſione, vna cum inedia, vel purgatione: ſi vero homo non febricitet, alijs opus eſſe, hoc eſt, frictione, balneo, &c. id eſt, leuioribus. Quibus verbis nihil aliud voluit diuinus Galenus ſignificare, quam vehementiam & debilitatem materiæ, ſeu vehementem vel debilem læſionem, vnde ſi vehemens ſit læſio, vehemẽtibus remedijs vtendum vt ſectione venæ, purgatione, vel inedia. Materiæ autem vehementiam ſignificat nobis Galenus per febrem: vnde febris non proponitur hoc loco, vt indicans, nam febris nec miſſionem ſanguinis, nec purgationem, nec inediam indicat, ſed eſt ſignum vehementis læſionis materiæ. Hic ergo obiter notandum cum Galenus vere indicantia quandoque accipiat, vt ſigna; non eſſe præter rationem, vt quæ nequaquam poſſunt eſſe indicantia, etiam accipiat in ratione ſigni.

Amplius cap. 12. lib. 14. meth. dicit Galenus, in curatione meliceridis, atheromatis, & ſteatomatis indicationem communem eſſe, vel digeſtionem, vel putrefactionem, vel exciſionem, differentiam autẽ eſſe, quod meliceris tria illa admittat; atheroma duo, nimirum remedium putrefaciens, & remedium excidẽs, ſteatoma vero indicet ſolum exciſionem. In abſceſſibus autem profundis, & potiſſimum in viſceribus, addit Galenus probari reſoluẽtia & digerentia, nõ putrefacientia, nec excidentia. Hæc verba ita ſunt intelligentia. Galenus, tria illa proponens, reſpicit materiam principalem in abſceſſibus contentam; nõ folliculum, continentem illas materias, qui digerentibus minime cedit. Proponit autem remedia vehementia, quæ indicantur a vehementia materiæ, & quandoque prohibentur a virtute. Quantum enim attinet ad indicans, loquitur de abſceſſibus, in quibus peccat materia toto genere præter naturam, ſiue ſit meliceris, ſiue atheroma, ſiue ſteatoma. Et cum eodẽ Gal. 12. meth. 15. materia in quolibet abſceſſu ex propoſitis, cum ſit toto genere præter naturam, indicat eradicans, ſeu ſecũdum totum euacuans. Hoc autem eradicans minus vehemens eſt digerens, magis vehemens eſt putrefaciens, in ſummo vehemens eſt excidens. Quare neceſſarium eſt, hæc ita a materia indicari; vt a materia minus vehementi indicetur minus vehemens, a materia magis vehementi magis vehemens. Galen. loc. cit. minorem vehementiam ſignificat per ſubſtantiæ tenuitatem, hoc enim loco non accipit tenuem ſubſtãtiam, vt habet rationem indicantis, quia indicaret craſſefaciens; ſed accipit in ratione ſigni. Quare meliceris triplicem curationem admittit, quoniam conſtat ex tenuiori materia, quam conſtent reliqui abſceſſus. Cum ergo tenuitas ſit ſignum virtutis remiſſioris, craſſitudo ſit ſignum virtutis validioris; atq; Gal. accipiat vehementiam penes reſiſtentiam, in ſteatomate locum habet remedium vehementiſſimũ, excidens quia peccat materia craſſiſſima, non cedens digerenti, nec putrefacienti, in atheromate autem, cum materia ſit minus craſſa, nõ cedit digerentibus, ſed putrefaciẽtibus, in meliceride vero, cum ſit tenuior, poteſt etiam cedere digerentibus. Ita ergo reſpicit Gal. materiæ maiorem vel minorem vehemẽtiam. Reſpicit tandem etiam id quod prohibet; quando dicit poſtremo loco; ſi abſceſſus fuerit in viſceribus, nequaquam confugiendum ad putrefacientia, vel excidentia.

CAPVT XXIII.

De differentijs materię morbificę, e quarto fonte: quatenus illa lędit hominem: ſecundum Determinatam aliquam corporis partem. Vnde indicatum ſurgit ſpecificum, pro diuerſa conformatione partis ſubiectæ ęgrotantis.

Materia determinata loca occupans, determinata indicat pręſidia.

DE materia morbifica, vt indifferenter lædit hominem ægrotantem, locuti ſumus, ſermo igitur nunc fiat de materia, vt *lędit magis ſecundum vnam partem, quam ſecundum aliam*. Materia ergo hunc in modum accepta, indicat remediũ ſpecificum. Exempli gratia, cum Galenus 5. metho. 11. dicit, pectus & pulmonem expurgari per tuſſim; ventriculum vacuari ſurſum per vomitum, deorſum ſecundum naturã, hęc indicatio deſumitur a forma partis, vt pars eſt inſtrumentalis. Quæ verba non ita ſunt intelligenda, quaſi indicatio ſumatur a partis inſtrumentalis forma, vel conformatione, vt videtur prima facie inſinuare Galenus. Illis, ergo verbis proponit Quid agendum, quod indicatur a materia morbifi-

ca,

ca, quatenus secūdum hanc rationem formalem, vel secundum hanc essentiam, lædit determinatam partem, quod indicatum est specificum, verbi gratia, vomitorium, deiectorium, diureticum, tussiculare seu per tussim vacuans. Signum autem huius essentiæ indicantis, hoc est, signum materiæ morbificæ lędentis partem determinatam, est conformatio partis. Conformatio, inquam, partis, est signum indicantis, non indicans, sed est signum materiæ, vt lędit partem determinatam. Subdit Galenus, ab vlcere sumi indicationem, ab vlcere quidem ventriculi, quod vomitus sit periculosus; & ab vlcere pulmonum quod remedium tussiculare sit periculosum. Vt ita vomitorium remedium indicetur a pure lædente ventriculū; prohibeatur autem ab vlcere ventriculi vomitorium, vlcere videlicet indicante vniens. Recte hoc intelligendum. Indicat vlcus remedium vniens, remedium vomitorium vnitatem soluit, & ita vlcus augetur, quare quod indicatur a pure, idest, vomitorium, pro hibetur ab vlcere. In vlcere pulmonis remedium vacuans per tussim indicatur a pure, vt lædit pectus, vlcus vero intenditur potius, quia tussicutare auget solutam vnitatem. Attamen in praxi, in vlcete ventriculi, non vtimur vomitorijs; in vlcere pulmonum & pectoris, vtimur tussicularibus. Ratio autem diuersitatis sumitur ex fundamentis methodi, quia in vlcere ventriculi magis potest vlcus ad prohibēdum vomitorium, quam pus ad illudipsum indicandum: contra, in vlcere pectoris, magis potest pus ad indicandum tussiculare, quam vlcus ad prohibendum, in vlcere enim ventriculi, licet non vacuetur materia purulenta per partes supernas, pōtest tamen euacuari deorsum; at in vlcere pulmonis, sola tussis, non per aliam viam potest fieri puris euacuatio: quæ non est infima caussa, propter quam pectoris & pulmonum vlcera vix possunt remoueri.

Præterea dicit Galenus 11. metho. 9. respiciens ad materiā vt lædit partes determinatas dicit, inquam, in febribus continentibus, in quibus putredo in toto reperitur, expellere oportere per vrinam, aluum, & sudorem: &, si ad os ventriculi materia sponte impetum habeat, etiam per vomitum, Galenus hoc loco proponit Quid agendum, vt indicatur a materia putrida: & proponit Quid agendum specificum, hoc est, diureticum, deiectorium, Sudatorium & quandoque etiam vomitorium, quæ sane indicata specifica desumuntur a materia, vt lædit hominē ægrotantem, secundum totum corpus; quia loquitur de febre putrida continenti, in qua putredo est in omnibus ferme vasis. Cum ergo materia putrida lædat totum, indicat quodlibet vacuans, id est, diureticum sudatorium, deiectorium, & vomitorium: & ob id Galenus indicata illa proponit coniunctim, non diuisim. Porro in febre putrida continenti materia putrida euacuanda est diuretico, quia læduntur partes ad renes spectantes, indicatur etiam sudatorium, quia in febre materia lædit partes ad ambitum totius spectantes, indicatur quoque deiectoriū, quia in hac febre peccat materia, quæ lædit has partes: ideo loquitur coniunctim, Sed vomitorium tum indicatur, si materia in frebe putrida continenti ad os ventriculi sponte impetum habeat, non secus. Vomitorium enim indicatur a materia, vt lædit os ventriculi, quam læsionem seu quam essentiam indicantis, nobis significat motus materiæ. Vnde hoc loco non sumitur indicatio a motu, vel ab impetu, sed impetus est signū indicantis, hoc est, materiæ lædentis os ventriculi. Quod si in febre putrida continente, materia resideat quidem in ventriculo, sed lædat partem infernam; non indicatur vomitorium, sed deiectorium potius: siquidem materia putrida est potius deorsum, quam sursum euacuanda, prohibet enim vacuationem per vomitum, os supernum ventriculi. Ideo nisi lædatur os ventriculi, quod cognoscimmus ex impetu materiæ, exque motu hoc spontaneo, ita vocato a Galeno; non indicatur vomitorium.

Constitutum igitur sit, deiectorium, diureticum, sudatorium, vomitorium, tussiculare, & alia id genus remedia, indicari a materia morbifica, vt lędit hominem ægrotantem, non indifferenter, sed secundum partes determinatas.

CAPVT XXIIII.

Quomodo caussa morbifica indicet Rationem vtendi.

DE caussa mobifica acturi, capite 15. huius tractatus explicandum sumpsimus, quomodo ea tum Præsidium indicet, tum Vsum præsidij. Absoluta igitur doctrina de præsidio ipso, iam *rectam administrationem præsidij* aggrediemur, & quomodo caussa morbifica ad eam indicandum concurrat, docebimus. Breuiores autem erimus, quia & morbo, & caussæ commune hoc est negocium, nisi quod ille curatorium ista prophylacticum exhibet indicatum. Ideoque cap. 11. 12. 13. & 14. quantum opus est huc transferantur.

Quantum igitur agendū, sumitur ab actione caussæ morbificæ, verbi gratia, si bilis sit summa actio, indicatur summa dosis rhabarbari, id est materiæ remedij. Vnde Galenus sectione prima, aphoris. 23. dicit, in vehementissimis febribus, in maximis inflammationibus, in summis doloribus, esse euacuandum vsque ad animi defectum, & esse moliendam euacuationem vnica vice, propterea, quod illorum malorum vehementia nobis significat summam actionem materiæ, a qua summa actione, & non ab alio, indicatur Quantum agendum.

Modus agendi indicatur a passione caussæ morbificæ. Verbi gratia, si bilis sit crassior, rhabarbarum exhibendum in bolo, quia efficaciter magis agit, & debet etiam agere, quia bilis ob crassitiem difficulter patitur. Sic Galenus 13. meth. 5. dicit: si ratione puris oporteat partem incidere, in incisione longitudo latitudine debet esse maior, ideoque in inguinis vlcere longitudo per transuersum fieri debet, non per rectum, quippe ita cum membrum inflectimus, naturaliter cutis sibi applicatur. Quibus verbis Galenus proponit modum agendi, & proponit modum circa administrationem ferri indicantis, vt longitudo sit maior latitudine, & vt longitudo sit per transuersum. Hoc loco id quod indicat remedium seu Quid agendum, non potest esse aliud quam cutis, quatenus habet rationem caussæ sine qua non. Modum vero agēdi indicat passio cutis, cutis hæc est passio, vt promptius admittat puris exitū, & promptius vniatur, si incisio fiat per transuersum.

Semper autem oportet respicere in indicationibus ad ea, quæ permittunt, nec tantum consideranda indicantia, sed etiam permittentia.

Vnde Galenus primo ad Glauconem 15. dicit, aere calidiore, opus esse vti oxyrhodino actu frigido; frigido aere, tepido oxyrhodino. Quæ dicta videntur parere ambiguitatem, nam in aere frigido egemus medicamento actu magis frigido: quia oxyrhodinum, quod habet vim reprimendi, magis reprimere debet, quando materia reprimenda magis resistit ac magis difficulter patitur, propterea quod modus agendi indicatur a passione. At tempore frigido materia reprimenda minus cedit, patitur ac reprimitur, quam aere calido. Et, cum oxyrhodinum magis efficaciter agat, dum actu frigidum administratur: Igitur tēpore frigido deberet magis actu frigidum administrari. Oppositum autem dicit Galenus. Huic obiectioni satisfacturi, dicimus, modum agendi semper indicari a passione, & a nullo alio. Sed quoad materiam frigidam; in hac materia possumus passionem duobus modis considerare: altero modo, vt passio

sio sequitur essentiam, quę est frigiditas, quæ indicat calidū; reliquo vero, vt est passio quæ sequitur essentiam quæ est materiæ motus seu fluxus, qui fluxus indicat remedium reprimens. Si primo modo capiatur, vt est passio materiæ frigidæ, materia vt magis frigida est, & proinde vt difficulter patitur, indicat medicamentum actu magis calidum, non frigidum quemadmodū materia calida, vt indicat frigidum, quo calidior fuerit, eo ipsius passio erit magis difficilis, & indicabit medicamentum magis actu frigidum. Si vero capiatur, vt reprimenda materia frigida, indicat reprimens magis actu frigidum, quam materia calida reprimenda, & ratio est, quia materia calida facilius reprimitur, ac facilius patitur, quam frigida. Galenus igitur, considerās materiam omnibus modis, hoc est, & ratione qualitatis primæ, & ratione motus, atque inuicem conferens materiam calidam, & materiam frigidam; statuit materiam frigidam, ratione remedij reprimentis, indicare magis actu frigidum; tamen ratione passionis frigiditatis, indicare actu calidum, materiam autem calidā, omnibus modis indicare actu frigidum. Et ob id, ad hęc fundamenta respiciens Galenus, recte dicit, ratione materiæ frigidæ esse vtendum oxyrhodino tepido, ratione calidæ actu frigido; quia duplex passio materiæ calidæ indicat actu frigidum; materiæ autem frigidæ, vna passio indicat calidum actu, vna frigidum actu.

Galenus lib. 12. meth. c. 3. dicit: si æstas fuerit, siue æger sit frigidæ siue calidæ potioni assuetus, frigidum oxymeli dabis; si autem fuerit hyems, omnibus siue sint assueti frigidis, siue calidis oxymeli calidū dabis. Hoc loco proponit modū agendi, vt sciamus, an oxymeli sit exhibendum actu vel calidum, vel frigidum. Et voluit Galenus, consuetudinem ab aere superari, dicit enim; si homo est assuetus calidæ potioni, æstate dabis frigidum; & si frigidæ, dabis hyeme calidum: quare aer superat consuetudinem. Galenus ergo proponit modum agendi, circa oxymeli, in febri syncopali ex crudis succis. Vnde indicās hoc loco est succus frigidus & viscidus, proinde modus agendi indicatur a passione huius succi: quare hic succus, vt frigidus, vt crassus, vt viscidus, habet rationem indicandi oxymeli actu calidum, quia oxymeli administratum actu calidum efficacius agit, vincit succum frigidum, crassum, viscidum. Quid autem est illud, quod habet rationem prohibentis? Est succus pituitosus, non vt frigidus, non vt crassus, non vt viscidus, sed vt liquabilis, nam quatenus potest fundi, habet rationem prohibentis, vbi enim hic succus in febre syncopali loquatur, facile est vt petat viscus principale, & hinc fiat actu syncope. Quare considerandа est caussa, ob quam potest liquari. Potest liquari vi aeris calidi, qui aer calidus habet rationem caussæ morbificæ, colliquantis hunc succum pituitosum, & vt habet rationem caussæ, est etiam signum huius succi, vt est liquabilis, & ideo est signum succi liquabilis prohibentis. Et propterea recte dicit Galenus, consuetudinem superari ab aere: & ægro, licet sit assuetus calidæ, tempore tamen æstatis, quo possit liquari succus pituitosus, oxymeli actu frigidum esse exhibendum, quo minus succus ille liquetur.

Tempus agendi. Quando agendum indicatur a præsentia materiæ, vt sequitur essentiam vehementioris indicantis, quemadmodum dictum fuit etiam de morbo.

Galenus 14. meth. 16. vbi loquitur de picatione seu de medicinis quæ conficiuntur ex pice, asserit, neque asidue, neque sæpe vtendum esse picatione, & hyeme bis in die, æstate semel. Hic Galenus proponit Quando agendum, ratione medicamenti ex pice. Medicamentum autem ex pice est materia remedij, indicati a parte frigida, vnde, dum adest præsentia indicantis, nimirum frigiditas partis, licet, vti picatione: nisi aliquid prohibeat. Prohibet autem sanguis, a parte attractus per picationem, qui sanguis æstatis tempore calido promptius digeritur ac dissipatur, vt merito picatione vti liceat tempore æstatis semel tantum, hyeme autem bis, propterea quod sanguis attractus non ita dissipatur hyeme.

Dubitari hoc loco potest circa Quando agendum, in venæsectione reuulsoria, num eodem die, an diuersis sit ingeminanda. Galen. enim cap. 3. lib. 5. metho. ait: Cum e naribus sanguis erumpit, vbi paululum e cubiti vena detraxeris sanguinis, mox vnā horam intermittēs rursus detrahes. Quare Galenus hoc loco in reuulsione venęsectionē repetit eodem die, non diuersis diebus. Sed libro curatiuo per venæsectionem cap. 21. dicit, in venæsectione, vbi institutū est euacuare, eodem die repetenda est venæsectio, in reuulsione autem diuersis diebus. Galenus ergo sibimet aduersatur? Respōdemus, sanguinem indicantem, cum in præsentia accipi possit, vt peccat vel Copia, vel Impetu, quomodocunque peccet, vtrunque peccatum bifariam accipi posse, altero modo, vt homo læditur actu; reliquo vero, vt potestate. Si capiatur primo modo, vt homo actu læditur: siue peccatū sit in Quanto, vt indicatio sit vacuandi; siue in Motu, vt indicatio sit reuellēdi; expedit eodem die, non diuersis, venæsectionem repetere. Et hoc modo loquitur Gal. 5. meth. 3. ibi namque verba facit de sanguinis motu, vi cuius homo actu læditur, dum patitur immoderatum sanguinis fluxum. Quare in praxi obseruetis, siue intentio sit vacuandi, siue reuellēdi, vt eodē die repetatur venæsectio: ratio est, quia vbi sanguis actu lædit, præsentiam habet, quæ sequitur essentiam admodum vehementem. Si autem alia ex parte sanguis non actu lædat, sed possit lædere, is vel copia peccat, vel impetu, si copia, eodem die; si impetu diuersis diebus phlebotomia iteranda, & propterea in vacuatione eodem die, in reuulsione, diuersis diebus. Ratio est, quia copia magis potest, & prætetea in peccato secundum quantitatem vires melius perferunt repetitam vacuationem eodem die. Secundum hanc rationem locutus est Gal. lib. illo curatiuo per venā sectam c. 21. nam expresse proponit sanguinis peccatum, non vt actu lædit, sed vt potest lædere.

Vbi agēdū. Vbi agendum indicatur a subsistentia materiæ, si quidem id quod agit, agit per cōtactum, & ideo necessarium est, vt materia remedij accedat & deducatur ad materiam morbificam. Verbi gratia, si materia morbifica in ventriculo habet subsistentiam, exhibemus medicamentum per os.

Licet vero hoc manifestum sit, propter iuniores tamen proponemus Galeni auctoritatem, ex cuius intellectione, non empirice, sed dogmatice; patebit vlcerum curatio. Inquit Galenus tertio, methodi vltimo, si vlcus habet cauitatem profundam, & cauitas fit in parte inferiori, vt sanies detineatur, vel tota cauitas incidenda, vel incidere oportet in fundo tantum. Cognoscimus vero an tota cauitas sit incidenda, an in fundo tantum ex vlceris magnitudine, & loci natura, si enim vlcus sit magnum & locus periculosam sectionem faciat, expedit in fundo tantū aperire, si contra, hoc est, si vlcus non sit magnum sed potius paruum, & locus periculosam sectionem non faciat, tota cauitas scindenda. Galenus hoc loco proponit Vbi agendum, caussa materiæ remedij, hoc est, caussa ferri scindentis, ut pateat an cutis sit scindenda vel in fundo, vel secundum totam cauitatem, hoc est Galeni institutum eo in loco. Cum igitur proponat Vbi agendum ratione materię seu ferri, vt incidit cutim, necessarium est, vt quemadmodum cutis habet rationem indicantis Quid agendum, ita subsistentia cutis indicet Vbi agendum. Cutis subsisteutia in vlcete proposito est secundum totam cauitatem: & ob id esset scindenda tota cauitas cutis, nisi adesset prohibens. Hoc enim est perpetuæ veritatis, non modo opus esse indicante, sed etiam permittente,

permittente. Quid est ergo illud, quod prohibet? Est virtus, quæ non potest sustinere incisionem totius cauitatis. Si enim vlcus sit paruum, & locus affectus nō sit in caussa periculosæ sectionis, hoc est, locus affectus non sit præditus exquisito sensu, neruis magnis, ac vasis; tunc vlcus paruum, & talis locus affectus, sunt signa virtutis permittentis incisionem totius cauitatis, si autem contra vlcus sit magnum, vel locus incidendus sit donatus neruis, aut magnis vasis, est in caussa periculosæ sectionis, & ob id vlcus magnū, & locus propositus, sunt signa virtutis prohibentis; non sunt prohibentia, sed sunt signa virtutis prohibentis.

Præterea Galenus, ad eandem veritatem respiciens, 5. meth. 3. dicit, reuulsionem moliendam in ijs quæ supra sunt, deorsum; in ijs quæ infra, sursum. Quia scilicet respicit ad subsistentiam, vt sequitur essentiam, quæ essentia est motus seu impetus secundum partem supernam vel infernam, dextram vel sinistram, internam vel externam.

Et 13. meth. 11. ait, quæ vena sit secanda, ex parte laborante indicatur. Intelligatis, partem laborantem non indicare Vbi agendum, sed esse signum subsistentiæ sanguinis, verbi gratia, si iecur afficiatur; basilica secanda; quia ita indicat subsistentia, cuius signum est iecur affectum.

Hæc de materia morbifica, indicāte & quid agendum, & Vsum, dicta sufficiant.

CAPVT XXV.

De Symptomate, seu caußa morbifica effectrice per accidens, quomodo indicet Præsidium, & huius verum Vsum.

Transitio.

CAussa, per se & propria ratione morbi effectrix, ita indicat Quid agendum, & Vsum. Sequitur, vt de *Symptomate* agamus, quod ex accidenti nonnunquam habet rationem caussæ efficientis morbificæ: vbi explicabimus, quomodo cōcurrat ad Quid agendum, & ad rectam administrationem.

Symptoma non indicat per se, sed vt habet rationem caussę.

Quoad Quid agendum, Galenus 11. meth. 12. dicit, symptoma primum, id est, per se ac per suam essentiam non indicare. Si ergo Symptoma nō indicat per suam essentiam, prorsus non indicat, quia Quid agendum a sola essentia indicatur. Addit Galen. 12. meth. 1. Symptoma non indicare, nec mutare seu prohibere. Quandoque tamen illud ex accidenti curationem immutat, hoc est, prohibet, vnde etiam necessario indicat, quia id quod prohibet, necessario etiam potest indicare. Sed indicat ex accidenti, vt habet rationem caussæ vel augentis morbū, vel lædentis vires, ideoq; est indicans præseruatorium, hoc enim verissimum est, nullum dari indicans, præter curatorium, præseruatorium, & vitale.

Symptoma indicans, est actio, vel exiens mutatum, non qualitas.

Cæterum cum Symptomata sint triplicia, nimirū actiones, vel exeuntia, vel qualitates. symptoma, cum Galeno loco citato, quod habet rationem indicantis, est actio læsa, vel excretum mutatum, nequaquā qualitas mutata, qualitas enim mutata non indicat, propterea quod cū affectu, vnde nascitur, vna cessat. Quæ Galeni dicta mihi satis intellectu difficilia esse videntur. Difficultas autem inde oritur, quia actio læsa est in fieri; qualitas immutata, verbi gratia, color in ictericia, est in facto esse. Si ergo actio est in fieri, & qualitas in facto esse, quomodo actio indicat, qualitas non indicat? Quid enim qualitas cesset vna cum morbo seu affectu, falsum esse videtur: immo actio cessat vna cum morbo, quia pendet a morbo, nō qualitas. Equidem dicerem, quod actio læsa secundum suam essentiam sit in fieri; at actio læsa, secundum perseuerantiam læsionis, vi cuius patiens affligitur, habet vim indicandi, quia perseuerat, & perseuerando cruciat. Ad hoc autem vt indicet, necessarium est, vt non cesset vna cum affectu: nam si actio cesset & minuatur simul cum affectu, tunc id quod indicat nō est symptoma, sed est affectus: si enim contingat vno remedio & symptoma & affectum leniri; remedium non indicabitur a symptomate, sed a morbo, verbi gratia, in pleuritide adest dolor, adest inflammatio; si vena aperiatur, per venam sectam minuitur dolor & inflammatio, seu affectus, id autem quod indicat, non est dolor, sed est sanguis, ad cuius imminutionem imminuitur etiam dolor, dolor tamen non indicat, quia imminuitur vna cum affectu. Sed alia e parte, secundum Galenum loco citato, dolor habet rationem indicantis, cum non imminuitur, vna cum morbo, sed potius intenditur ad imminutionem affectus. Verbi gratia, in putrida dysenteria cum dolore, si vtamur succo tragi, vel lacte, imminuetur dolor, sed dysenteria magis putrida reddetur, quod si vtamur mumia vel aqua salita, imminuetur putredo, sed intendetur dolor. Datur igitur dolor & symptoma, quod ita perseuerat in læsione, seu quod læsionem habet permanentem & non cessat, nec minuitur simul cum affectu, imo potius intenditur.

Sic etiam excrementum mutatum, seu fluxus immoderatus perseuerat in læsione, & ideo potest habere rationem indicantis, non enim cessat, nec imminuitur vna cum imminutione affectus, ideo contrarium indicat, quemadmodum dictum est de dolore, verbi gratia, sit fluxus immoderatus materiæ prauæ; fluxus indicat adstringens, materia vacuans.

De qualitate vero seu tertio symptomate hoc statui non potest, nam qualitas, licet respectu sui essentiam habeat permanentem, & sit in facto esse, vt vocetur a Galeno affectus; attamen caret alijs conditionibus, nam sui perseuerantia nec virtutem lædit, nec morbum auget, quemadmodum reliqua duo symptomata. Præterea qualitas non potest indicare remedium, quod morbum intendat, quemadmodum actio læsa, & excrementum, nam præsidiorum materiæ, quæ sanant morbum, sanant etiam qualitatem, & ob id Galenus dicit, qualitatem mutatam cum affectu vnde nascitur vna cessare, quia remediū quod sanat affectum, sanat etiam qualitatem. In ictero autem si aliquid supersit post remotam vesicæ felleæ obstructionem, id quod remanet, non ad artem curatricem, sed ad decorationem pertinet.

Quare symptoma in ratione caussæ indicat, & est vel actio, vel excrementum.

Notandum vero, qua ratione Galenus dixerit c. 1. lib. 12. method. symptoma ex accidenti curationem mutare, esse tamen per se indicans. Sciendum igitur indicans ex accidēti posse capi dupliciter, primo modo, vt finem per accidens respicit, sic virtus per se est indicans vitale, quia per se respicit vitam, est autem indicans ex accidenti in venæsectione, quia respicit finem ex accidenti, nimirum vacuationem sanguinis, quem finem per se respicit sanguinis peccatum, ideoq; virtus, hoc loco accepta vt indicans ex accidenti, non est per se indicās, sed vocatur potius permittens. Secundo modo accipitur indicans ex accidenti, non ratione finis, quod hunc per accidens respiciat, quia non esset per se indicans; sed quia per naturā accidentalem, quæ sibi accidit, indicat, sic symptoma, non vt symptoma, sed vt caussa, per essentiam caussæ, quæ sibi accidit, indicare potest. Et hoc modo, hoc in loco accipitur, & ob id symptoma per se est indicans, quia respicit per se finem, quem respicit caussa, at hunc finem non respicit vt symptoma, sed vt habet rationem caussæ.

Symptoma autem in genere, vt habet rationē caussæ, indicat sui remotionem, Quid agendum genericum, speciatim, verbi gratia, dolor indicat mitigatorium præsidiū; fluxus immoderatus adstringēs, & sic reliqua. Et hæc de præsidio, a symptomate indicato.

Vsum

Quantũ & Quomodo.

Vſum quod attinet: Quantum indicatur ab actione ſymptomatis: Modus a paſſione: vt de morbo, cap. 11.& 12.diximus.

Quando.

Tempus agendi indicatur a præſentia, vt ſequitur eſſentiam vehementiorem. Nam ſymptoma quandoque habet rationem cauſſæ principalis, quandoque cauſſæ ſine qua non, & quandoque vrgentis. Hinc Galenus 12.meth.1. comparat ſymptoma & cum virtute,& cum affectu præter naturam, vt pateat quodnam magis poſſit. Si enim collabantur vires, non tamen vehementer ſint reſolutæ, ad ſymptoma tantum reſpiciendum: quia magis poteſt ſymptoma, quam virtus debilis, non vehementer tamen diſſipata. Si vero vehementer reſoluantur vires, oportet & ſymptomati proſpicere, & vires firmare: maxime igitur poteſt ſymptoma: ita vt, licet ſint admodum reſolutæ, ſit tamen neceſſarium occurrere ſymptomati, verbi gratia, ſi dolor vrgeat, & vires ſint debiles ac reſolutæ: oportet occurrere & dolori, & viribus, nam ſi ſolis viribus occurramus, dolor vrgens, poterit eſſe cauſſa mortis. Conferens porro Galenus ſymptoma cum affectu, dicit, ſi vtrumque vrgeat, quandoq; magis poteſt ſymptoma, quandoque magis affectus; & ita magis poteſt quandoq; affectus, vt, ſpreto ſymptomate, etiam dolorificis ſit nonnunquam vtendum. Sed num magis poſſit ſymptoma, an affectus; nobis ſignificat virtus, ſi enim virtus ſit robuſta, magis poteſt affectus,& occurrendum affectui: ſi autem contra vires ſint debiles, primo dolor mitigandus, & vires firmandæ, antequam proſpiciamus affectui.

Vbi.

Vbi agendum, ſumitur a ſubſiſtentia: v. g. ſi dolor eſt in manu, mitigatoria ſunt applicanda manui.

Et hæc de indicante præſeruatorio.

CAPVT XXVI.

De virtute, ſeu indicante vitali: quomodo indicet Quid agendum, & Vſum.

Tranſitio.

Reſtat *indicans vitale*: nimirum *Virtus*: de qua explicabimus, quomodo concurrat ad indicandũ Quid agendum & Vſum.

Virtus eſt indicans.

Quoad primum: virtutem habere rationem indicantis, euidenter dicit Gal.9.meth.6. vbi habet, indicationem ſumi a laborantis viribus. Et c.3.lib.11.metho. ait: quemadmodum ab effectu præter naturam ad materias præſidiorum deducimur, ita a ſingulis generibus indicantium, primorum, ad eaſdem deſcendendum; veluti a virtute. Quare virtus eſt vnum ex primis generibus indicantium.

Et quidem vitale.

Lib.9.meth.13. Galenus vocat virtutem indicans non curatorium, non præſeruatorium, ſed vitale, dicens: indicatio a virtute, e numero eſt indicationum vitalium, ſiue quæ ad vitæ cuſtodiam pertinent: nam neque vt valeamus, neque vt a morbis liberemur, a virtute quicquam primum deſumimus, ſed vt uiuamus. His verbis ſignificat Galenus, virtutem primum, ideſt, per ſe, reſpicere vitam, ex accidenti autem reſpicere morbum, & cauſſam, & horum reſpectu poſſe eſſe indicans vel curatorium, vel præſeruatorium, at per ſe, reſpectu vitæ, eſſe indicans vitale. Ob id Gal.9.meth.13. dicit, virtutem primum indicare ſui cuſtodiam; ex accidenti vero relationem habere ad affectum, ſignificans, virtutem propria ratione indicare; ſed vt per accidens alios fines reſpicit, permittere. Et lib.11.meth.9. virtutem ait, perpendendam ſemper eſſe propter vitam; aliquando ex accidenti, ad morborum ſanationem. Item 10.meth.2. dicit, quod a viribus petitur, in febribus ephemeris exiguum eſt; in longioribus febribus, maioris momenti. Euidentiſſime igitur patet, virtutem eſſe indicans,& per ſe vitale.

Indicat in genere ſui cuſtodiam, per ſimile iuuans.

Porro virtus, vt indicans vitale, neceſſario indicat Quid agendum per ſuam eſsentiam, & genericam, & ſubalternam,& ſpecificam, quemadmodum etiam reliqua indicantia. Quoad eſſentiam genericam, virtus accipitur, vt quid ſecundum naturam, in quod reliqua omnia ſecundum naturam referuntur, vt ſola virtus ſit indicans vitale. Vnde ſatis pueriliter loquuntur, qui & aerem,& ætatem,& conſuetudinem, inter indicantia vitalia recenſent. Dicit autem Gal. 11.meth.3. virtutem indicare ſui cuſtodiã, vt duo ſint ſcopi, nimirum indicans eſsentia virtutis; & indicatum, cuſtodia: nam indicatum procedit ex indicante, & vterque ſcopus eſt genericus. Cæterum ſecundus ſcopus, ideſt, cuſtodia, de Galeni ſententia ſimilium exhibitionem indicat. Quod dictum recte intelligendum. Cum enim cuſtodia ſit indicatum, non poteſt indicare. Quare ita intelligendus Galenus, quod eſsentia virtutis indicet cuſtodiam, quæ cuſtodia indicet, ideſt, ſignificet præſidium ſimile: ſicut in morbis ſublatio ſignificat contrarium. Nam vt generica indicatio a morbo deſumpta eſt contrarietas, ſeu cõtrarium remedium, ita a virtute eſt cuſtodia, ideſt, iuuans ſimile.

Virtutis eſſentia conſiſtit in ſpiritib. carne, ſolidis,& calido innato.

Eſsentia virtutis ſubalterna, ſiue ſpecifica, indicat ſimile ſubalternum, ſiue ſpecificum: 9.meth.13. Cum autem indicatio a virtute accepta ſit vitæ cuſtodia, & vita ſit vel facultatum numerus, vel facultatum eſsentia, vel facultatum actio: ſequitur, quod virtus ſit potentia animæ, vitam cuſtodiens. Nam cum Gal. nono meth.10. cum tres ſint facultates; ſeruare facultates, eſt vitam ſeruare. Verum cum facultates non operentur, niſi per ſubiecta & organa, ob id Galen. vndecimo meth.1. dicit, virtutis eſsentiam compleri ſubſtantia ſpirituali, ſolida, & carnoſa, cap. vero 5. libro 12.meth. dicit Galenus, compleri virtutis eſſentiam ſubſtantia ſpirituoſa & ſolida, vbi prætermittit carnoſam; quia loquitur de ſyncope, quæ non fit ratione carnis, nam virtus minorem locum obtinet in carne, præſtantiorem in ſpiritibus, præſtantiſſimum in ſolidis.

Vitalis igitur indicatio ſumitur a Continente, & Impetu faciente, non autem a contento, quia contentum ſeu humor, etiam ſecundum naturam, ad actionem non concurrit, nec eſt organum, ſed effectus, opus, vel obiectum. Quare contentum non poteſt eſſe indicans vitale, ſed continens, quia cõcurrit ad actionem, vt Quod,& ſpiritus, quia cõcurrit, vt Cum quo, ſed continens præter propriam ſubſtantiam obtinet calidum innatum, quod aliud eſt a ſpiritu, & aliud a temperie, ſurſumque & deorſum mouetur. Hoc pro nunc ſupponatis, quia aliter fortaſſe loquemur de partibus continentibus.

Virtutis eſſentia ſubalterna, eſt Subſtantia, Quantitas, Qualitas, & Motus.

Virtus igitur conſiſtit in Spiritibus, Carne, Partibus ſolidis, ſeu ſeminalibus,& Calido innato. In horum ſingulis tria ſunt ſeruanda, ſeu coſtodienda; nimirum Subſtantia, Quantitas, & Qualitas, verum in ſpiritibus, calidoq; innato, etiam præter illa tria Motus eſt conſeruandus. Vnde indicantia vitalia ſubalterna ſunt ſubſtantia, Quantitas, Qualitas,& Motus, ſpirituum carnis, partium ſimilarium, & calidi innati. Quæ omnia indicant cuſtodiam, ſeu præſidium ſimile, non auferens.

Subſtantia virtutis indicat alimentum primũ, ſeu iuuans ſubſtantificum.

Subſtantia, ſiue ſit ſubſtãtia ſpirituum, ſiue carnis, ſiue partium ſeminalium, ſiue etiam calidi innati in genere indicat iuuans ſubſtantificum, quod medici cum Galeno recte vocant alimentum, ad differentiam remedij. Vnde Gal.9.meth.13.dicit, ſeruari virtutem, ſi ſubſtantia non imminuarur, vbi cuſtodia limitatur,& fit cuſtodia ſubſtantiæ. Quare iuuans ſubſtantificum, ſeu alimentum, a ſubſtantia indicatur. Præterea Gal, 11.meth.14. ait, ratione febris nutriendum non eſſe, & ſolam virtutem nutrimentum indicare, vt quod inanitum eſt de ſubſtantia reparetur. Ecce, nutrimentum, ſeu alimentum, indicatur a ſub-

stantia virtutis. Dum igitur Gal. 1. de ratione victus 44. asserit, a virtute solam indicari alimoniam, intelligenda est virtus non omnibus modis, sed secundũ illam essentiam, quæ est substantia virtutis.

Determinatum.

Alimentum vero indicatum satis genericum est, magis determinatum & specificum proponitur a Galeno, 11. meth. 3. vbi vult, virtutis substantiam indicare alimentum, seu iuuans substantificum, ita tamen vt virtutis substantia varia, etiam varium alimẽtum indicet. Quoad varietatem substantiæ virtutis, substantia est Tenuis, Crassa, vel Medio modo se habẽs; spiritus quidem substantia tenuissima est, solidorum crassa, carnosi generis media inter tenuẽ & crassam. Quare spiritus substantia indicat alimentum tenuissimum; solidorum substantia alimentum crassius; carnis substantia alimentũ medium inter tenue & crassum. Verumtamen datur in ijs substantijs latitudo, verbi gratia in puerili ætate, solidorum substantia, quæ crassa est, est minus crassa, quam in alijs ętatibus. Non tamen propterea ætas est indicans alimentum, sed sola virtutis substantia: ætas vero per mediam temperaturam est signum substantiæ solidæ, magis vel minus crassæ, verbi gratia, in pueritia, temperatura calida & humida, est signum substantiæ solidæ minus crassæ, & mollioris.

Quare a virtute, vt eius essentia est substantia, indicatur solum alimentum, & determinatum alimentum, prout est determinata virtutis substantia.

Quantitas virtutis indicat alimẽti mensurã.

Sequitur Quantitas, quæ & ipsa est essentia virtutis teste Galeno, qui cap. 1. lib. 11. metho. medic. ait, in substantia virtutis perpendendam esse quantitatem & qualitatem: & addit, similium indicationẽ, hoc est, custodiam, indicari ex quantitate substantiæ partiũ viuentium, & spirituum. Per quantitatem autem intelligit quantitatem continuam, non discretam, numerus enim partium semper manet, verbi gratia, duo oculi, quinque digiti, &c. at quantitas continua, idest, magnitudo solidorum seu partium seminaliũ, in ijs corporibus quæ augentur & crescunt, non manet eadem, sed augetur; carnis autem quantitas, aut spiritus, non modo in corporibus quæ augentur, sed etiam in adultis mutatur, & modo augetur, modo minuitur.

Determinatum.

Si ergo solida sint maiora, indicatur alimentum maioris nutrimenti, seu magis nutriens; cuius materia est, verbi gratia, caro caponis, si solida sint minora indicant alimentum minus nutriens, cuius materia est caro pulli. Ideoq; loco citato subdit Galenus similium mensuram ex conseruandæ substãtiæ quantitate inueniri, nam similium mensura, hoc est, quantitas determinata, seu Quid agendum specificum, indicatur a quantitate, seu magnitudinę substantiæ conseruandæ.

Sed obijci posset ex aphorismo 14. sect. 1. Hippocratis, pueros egere plurimo alimento, licet minores exsistant adultis. Respondendum est, a quantitate virtutis indicari mensuram alimenti, dummodo seruetur paritas. Quare oportet comparare adultum cũ adulto, virum cum viro, puerum cum puero, non puerum cum viro. Nisi enim conferamus puerum cũ puero, vel adultum cum adulto, non seruabitur paritas, nam puer eget alimento, vt conseruetur, & vt crescat; vir autem adultus eget alimento, non vt augeatur, quia non amplius augetur, sed vt conseruetur. Quod si duo sint adulti, alter maior, alter minor, rationi consentaneum est, opus esse copiosiori alimento, caussa maioris calidi. Dicit autem Hippocrates loco citato, qui crescunt, plurimum habent calidi innati, & ob id plurimo egent alimẽto, vbi notandum, calidum innatum copiosum esse signum dissolutionis substantiæ, a qua indicatur alimentum magis vel minus nutriens, prout substantia magis vel minus dissoluitur, seu dissipatur, virtus quippe siue sit debilis, siue robusta, indicat per præsentem quantitatem, nam prout imminuitur, indicat alimentum reficiens substantiam deperditam; & indicat magis vel minus reficiens. Et hoc est Quid agendum specificum, sed æquale in virtute robusta, inæquale in virtute debili, quia oportet debilem virtutem robustam reddere.

Qualitas virtutis ipsa quoque est essentia virtutis, & proinde indicat, non est signum. Hinc Galenus capite tertio, libro vndecimo metho. dicit, a temperie substantiæ, seu qualitate indicari, an alimentum debeat esse calidum, vel frigidum. Præterea c. 13. lib. 11. meth. loquens de custodia, non de contrarietate, ait, similium indicationem capi a temperamento laborãtis partis, & omnium reliquarum, quæ sunt principales, & præterea a qualitate substantiæ spiritus. Dum Galenus proponit similium indicationem desumptã a partibus seu continentibus, proponit temperamentum, dum autem affert indicationem a spiritibus, nõ proponit temperamẽtum, sed qualitatem. Ratio est, quoniam temperamentum est constitutio partium viuentium: at cum spiritus non viuant, nec operentur; propterea merito solidorum proposuit temperamentum, hoc est, constitutionem; gratia autem spirituum, qualitatem.

Præterea dicit Galenus 9. meth. 13. seruari virtutẽ, si non alteretur. Et lib. 11. meth. c. 1. dicit, in substantia virtutis perpendendam esse tum quantitatem, tũ qualitatem.

Quia igitur qualitas est essentia virtutis, ob id est indicans vitale, & indicat simile, quod tamen non est alimentum, sed remedium. Quando autem Galenus passim dicit, alimentum solum indicari a virtute; intelligit a virtute, cuius essentia est substantia, nam vt e superioribus patet, alimẽtum determinatum indicari potest etiam a quantitate substantiæ virtutis. Medicamentum vero seu remedium indicatur quidẽ a virtute, sed vt eius essentia est qualitas. Similiter dicit Galenus 11. meth. 6. qualitatẽ nutrimenti indicari a morbi affectu, vna cum solidorum temperamento, vbi proponit qualitatem nutrimenti medicinalis, camq; ait indicari a morbi affectu, & a temperamento solidorum. Quatenus indicatur a morbi affectu, hoc est, a caussa seu materia morbifica, quæ si calida est, indicat frigidum; indicatum est præseruatorium, at quatenus respicit conseruationem temperamenti solidorum, est indicatum vitale. Quare qualitas nutrimenti non est vnum indicatum semper, sed potest esse duplex: præseruatorium, vt indicatur a qualitate materiæ morbificæ: vitale, vt indicatur a tẽperamento solidorum, & hoc cum Gal. 8. meth. vlt. debet esse simile.

Motus potest etiam esse virtutis essentia, vt motus calidi innati, qui indicat conseruans. Notandum tamen, indicationem a motu non esse ex vsu: quia dum seruatur quantitas & qualitas calidi innati, etiam motus seruatur. Hinc Galenus 11. meth. 13. ait, adstringentia idonea esse, quia roborant affectam partem, nę excrementa suscipiat. Quare adstringens indicatur a parte seu virtute, & indicatum est custodia seu corroboratio partis. Amplius loco citato dicit Galenus, præcipue aũt roborare & adstringere oportet, ratione ventriculi & iecinoris; nam hæc viscera in morbis etiam ipsis operantur. Vbi vult, virtutem partis indicare per calorem naturalem, seu calidum innatũ, quod calidum innatum indicat vniens seu adstringens, pro sui custodia, & ne dissipetur, sed conseruetur motus calidi innati. Ob id vndecimo method. 16. in lienis affectibus admiscet adstringentia, vt roboretur & custodiatur viscus, hoc est vt conseruetur calidi innati motus, & propterea 13. meth. 16. ait, partes seu virtutem indicare sui robur, per motum calidi innati. Vnde 10. meth. 10. dicit, balnei partes frigidas vires firmare, balneum enim est materia indicata a virtute, quia roboratur virtus, idest, vnitur calidum innatum.

Hic

Dubij solutio.

Hic vero dubitatio oritur e Galeno, qui lib.13. meth.12.cap.dicit,in incipiente inflammatione epatis licet vti oleo adstringente,in inflammatione oculi autem nequaquam. Si ergo improbatur adstringẽs in inflammatione oculi, falsum esse videtur, quod partes adstringendo roborandas diximus? Respondum est, Galenum hoc loco non loqui de remedio seu indicato adstringente, sed de materia remedij, quia proponit oleum. Si enim Galenus in inflammatione improbaret adstringens, non posset excusari. Improbat autem oleum adstringens, quia iecur potest oleum ferre,oculus nequaquam. Sed hoc cognoscere, non pertinet ad methodum medendi, sed ad doctrinam de medicamentis, in qua doctrina addiscimus, oleum esse materiam, quam non potest oculus sustinere.

Aetas est signum virtutis.

Praeterea dicit Galenus 11.met.14.si puer ante 14. annum laboret synocho cum putredine,sanguis non est mittendus.Quo loco aetas puerilis est signum virtutis prohibentis venae sectionem, quatenus aetas est signum temperaturae, vi cuius dissoluitur substantia virtutis. Vnde subdit Galenus; cum pueri calidi & humidi sint,plurimum substantiae dissolui. Similiter & reliqua,quae ibi proponuntur a Galeno, vt habitus,consuetudo,&c.omnia sunt signa virtutis,& nullum est indicans.

Virtus vt in febribus ephemeris perpendenda.

Libet autem hic explicare Galeni locum, intellectu admodum difficilem. Dicit Galenus 8. metho. vlt.raro accidere, vt in ephemeris indicatio capiatur a natura virium;in putridis autem febribus & in hecticis,indicationem esse sumendam a virtute.Subdit deinde Galenus, licet indicatio a virtute,tum in omni morbo,tũ in ephemeris semper sit adhibenda, nobis tamen, inquit,in praesenti disputatione non est opus indicatione a virtute; quoniam virtus in ephemeris primum non indicat,sed ex accidenti. Quibus verbis significat indicatum a virtute, per se & propria ratione non habere locum in ephemera, sed solum ex accidenti.

Ibidem tamen proponit victum medicinalem, propria ratione indicatum in ephemera a virtute, per se,non ex accidenti,& praeterea dicit,indicationem a virtute sumptam semper in ephemeris perpendendam,sicut in omni morbo. Idem habet Galenus 10.meth.1.vbi vult in ephemeris perpendendam esse indicationem desumptam a viribus.

Quidam,fortasse hanc difficultatem non potentes dissoluere: dixerunt,particulam illam, *vires*, desiderari in codice graeco: propterea quod in ephemeris indicatio ex accidenti tantum, non autem propria ratione sumatur a virtute.

Vt ergo recte intelligatur Gal. duo sunt supponenda: Primum;virtutis essentiam esse vel substantiam, vel temperiem: secundum virtutem accipi, vel solam, vt indicat vitale praesidium; vel collatam cum alio indicante,an scilicet magis, vel minus possit. In hac autem comparatione quo robustior est virtus, eo magis despicitur,vnde Gal.9.meth.9.ait, virtutẽ in ephemeris egregiam prouidentiam non requirere,quod omnino valida sit,ideoque parum curanda: contra virtus debilis, quia magis vitae officit, accurate perpendenda. Verum res praeter naturam opposito modo se habent, quo enim sunt robustiores, eo maiorem prouidentiam postulant, quoniam magis nocent vitae.

His suppositis, si capiatur virtus, vt eius essentia est temperatura; locum habet in ephemeris, siue virtus sola perpendatur, siue etiam conferatur cum alijs indicantibus. Et secundum hanc rationem Galenus 8.metho. vlt. locutus est de victu medicinali, seu de indicato alterante, non modo curatorio, vt indicatur a febre, verum etiam vitali, vt indicatur a temperatura, quatenus temperatura est essentia virtutis.

Si vero sumatur virtus,vt eius essentia est substantia, secundum quam essentiam non indicat alterans, seu victum medicinalem, sed iuuans substantificum, id est,alimentum primum;siquidem sola virtus perpendatur,hoc est,non comparetur cum alijs indicantibus, locum habet in omni morbo, quare etiam in ephemera: & hoc est,quod significat Galen. loco citato, quando dicit, virtutem perpendam esse in omni morbo,& semper in ephemera. Si autem virtutis substantia secundo modo accipiatur, hoc est,vt comparatur cum alijs indicantibus; indicatio a virtute raro habet locum in ephemera, non semper. Quod cognoscens Gal.loc.cit.ait, licet indicatio semper capiatur a viribus; non est tamen opus indicatione in praesenti disputatione. Quaenam est haec disputatio? Disputatio,quam proponit Gal.lib.8. meth. cap.vlt. versatur circa vehementiam plurium indicantium, vt cognoscamus quodnam indicans sit vehementius, cui indicanti sit studendum. Proinde si conferatur virtutis substantia in ephemeris cum reliquis indicantibus,robusta est virtus, ideoque despicitur,& raro habet locum:contra in putridis,& hecticis.

Et haec de virtute,indicante Quid agendum.

Vsum vt indicet virtus. Quantum.

Quoad *vsum*: Quantum agendum capitur ab actione,non ab actione laesa,sed ab actione virtutis. Proinde si virtutis actio est maior, exhibemus carnem caponis in maiori copia: nam virtus, cuius actio est vehementior, potest copiosiorem carnem vincere. Hinc dicit Gal.1. ad Glauc.9.cibi quantitas sit tanta, quanta cõcoqui potest. Praeterea 1.ad Glauc.3.dicit, loquens de vino;mensuram capi ex virtute. Et licet ibi proponat aetatem,consuetudinem,& alia;haec tamen proponit, non vt indicantia, sed vt signa indicantis,hoc est, vt signa actionis virtutis.

Modus indicatur a passione virtutis.Si enim difficulter patiatur virtus, licet vti cibo in forma solida; si contra,in forma liquida: iuxta illud; facilius esse impleri potu,quã cibo:aph.11.sect.2. Quando agendum,indicatur a praesentia vehementiori virtutis: sicut diximus de morbo,& caussa. Vnde Gal.11.meth. 5.dicit,tempus nutriendi in febribus,vnam accessionem habẽtibus,esse illud, quo facilius virtus morbũ tolerat, & quo prius in sanitate cibari sunt assueti. Haec verba ita sunt intelligenda. Supponere oportet, virtutem semper esse praesentem; & caussam morbificam,& prohibentem nutrimẽtum,semper esse praesentem. Cum igitur semper sit praesentia virtutis indicantis, & semper sit praesentia materiae morbificae prohibentis;propterea quod proponitur febris continens, quae vnicam habet accessionem, hinc sequitur,esse exhibendum cibum, quando, vtroque praesente,magis possit virtus ad indicandum, quam materia ad prohibendum. Quodnam est hoc tempus? Est tempus, quo virtus facilius sustinet morbum, vt tempore aestatis, hora frigidiori, & praeterea hora consuetudinis cibi: consuetudo autem illa est signũ, quod nobis manifestat, ea hora virtutis potentiam magis posse,quam possit potẽtia materiae morbificae,

Quomodo Tempus.

Locus administrandi.

Vbi agendum, desumitur a subsistentia virtutis. Virtus autem licet vbique subsistentiam habeat; nihilominus, vt relationem habet ad cibum ac nutrimentum, subsistentiam habet in ventriculo:& propterea alimenti materia per os exhibetur.

CAPVT XXVII.

Pars affecta qualiter consideranda in methodo therapeutica: & eam non praestare vllam medendi indicationem.

Transitio.

HActenus medendi methodum vniuersam, ternario indicatiũ cõclusam,absoluimus.Sed quoniã a parte etiam affecta indicationes sumere Galenus locis quam plurimis videtur: cõtrouersiam hãc,

appendicis loco, disceptabimus: &, Galeni difficilio-
ra loca interpretantes, parti nullam prorsus esse vim
indicandi, planum faciemus.

Ad inuentionē præsidiorum necessario est partis affectæ cōsideratio, quia pars signū est, & essentiæ indicantis, & illius quod consequitur essentiam.

Galenus in arte medicinali c. 94. dicit, inuentionē
præsidiorum ad sanitatem spectantium partim sumi
ab affectu, plurimum autem a partibus affectis, Qui-
bus verbis significare videtur, indicationem magis
esse desumendam a parte, quam ab effectu, cum tamē
potior indicatio, quæ nimirum spectat ad sanationē,
seu indicatio curatiua, sumitur ab affectu. Ita igitur
hic locus intelligendus. Galen. ijs verbis insinuat
Quid agendum genericum, quod indicatur ab essen-
tia generica, quæ essentia generica potest cognosci
citra opem partis. Quid agendum autem specificū,
& vsus, seu recta administratio, indicantur ab eo in-
dicante (siue sit essentia specifica, siue id quod conse-
quitur essentiam) quod cognoscitur beneficio partis
affectæ, vt pars sit signum, & essentiæ specificæ, & il-
lius quod consequitur essentiam. Quare recte dicit
Galen. inuentionem presidiorum minori ex parte su-
mi ab affectu, hoc est, ab essentia generica; plurimum
autem a parte: quia beneficio partis venamur Quid
agendum specificum, itemque beneficio partis conse
quimur rectam administrationem, non vt pars est in-
dicans, sed vt signum. Hinc Gal. 13. meth. 29. dicit, si
quis indicationem sumptam a parte adimat; medici-
nam sex diebus addiscet. Et recte ita est locutus, pro-
pterea quod recte cognoscere, quæ in parte sunt co-
gnoscenda, est admodum arduum, & difficile.

In omni parte affecta generatim consideranda substātia, actio, vsus, sensus, raritas, & densitas.

De parte autem corporis tractaturi, primum expli
cabimus, quid accipere oporteat per partem, deinde,
quomodo pars in hac medendi methodo sit consi-
deranda.

Per partem igitur intelligimus partem viuentem
in corpore ægrotante: siue ægritudo sit secundum to
tum, siue secundum partem. Pars autem hunc in mo
dum accepta, est vel Similaris, vel Dissimilaris. Et
consideranda sunt in partibus, tum Communia simi-
laribus & dissimilaribus; tum Propria.

Communia sunt, quibus pars similaris & dissimi-
laris conueniunt, nimirum vita, & vitæ Subiectum,
nam pars & similaris & dissimilaris, tum animæ est
subiectum. Quatenus pars viuit, prędita est actione
& vsu, patitur etiam, & proinde sentit; vnde cadauer
excluditur. Quatenus autem huiusmodi partes sunt
animæ subiectum; sunt substantia: Generatim ergo
in omnibus partibus perpendi debent, ratione vitæ,
Actio, Vsus, & sensus: ratione subiecti, Substantia
quæ varia est, pro varietate actionis, vsus, & sensus,
tum pro diuersa raritate ac densitate. Hinc Gale. cap.
10. lib. 13. meth. ait, communia similarium & dissimi-
rium capi a substantia, & actione, per actionem & v-
sum, & sensum etiam insinuans. Et, respiciens 10. me-
thod. vlt. ad substantiam similarem, dicit, substātiam
esse fibrosam, vel membranosam, vel carnosam. Re-
spiciens autem ad substantiam dissimilarem, 6. meth.
4. dicit: dum sumitur indicatio a substantia partis, o-
portet scire, omentum (v. g.) esse compositum ex mē-
brana tenui, ex arteria, ex venis, quæ vasa sunt orta
ex vasis maximis.

Proprium partium similarium, est proprietas tem-
peraturæ, prodiens ex determinata mistione substan-
tiarum elementorum.

Speciatim in parte similari perpēdenda est craseus proprietas, in dissimilari proprietas compositionis.

Proprium autem partium dissimilarium est. pro-
prietas cōpositionis, procedens ex determinata com
positione partium similarium, verbi gratia, cum alia
sit compositio in manu, alia in pede; hinc alia est pro-
prietas manus, alia proprietas pedis, & sic de reliquis
dissimilaribus partibus.

Peculiare igitur partium similarium, & proprietas
illa, quæ natura quandoque vocatur, & temperamen
tum. Proprium autem dissimilarium, est proprietas
compositionis & ipsa compositio. Communia vtri-
usq; sunt, substantia, actio, vsus, sensus, raritas & den-
sitas. Vnde Galen. 4. meth. vlt. & c. 17. lib. de constit.
artis med. inquit, partem affectam indicare per natu-
ram, hoc est, per temperaturam, propterea per figu-
ram, & situm, hoc est, per compositionem, amplius
per substantiam, hoc est, per naturam, ex qua dissimi-
laris pars componitur, item per functionem, per quā
Galenus etiam insinuat vsum, actio enim refertur in
vsum, tandem per sensum. Hoc autem loco Gal. rari-
tatem & densitatem non proponit, quia non erat ne-
cessarium, vt vnico in loco omnia proponerentur, &
præterea per substantiam potuit insinuare raritatem
& densitatem.

Hæc igitur omnia partis nomine intelligēda sunt.

Partē ... ctam ... dicare ... stratur ... catione ... quot ... guorum

Explicare nunc aggrediamur, quomodo pars &
per propria, & per communia, methodo medendi in-
seruiat ac famuletur. Pro cuius intelligentia oportet
aliquas Galeni auctoritates proponere, vt veritas pa-
teat, & constet, indicantia esse tantum tria, nimirum
morbum, caussam morbificam, & virtutem. Vt autē
Galeni loca obscuriora recte intelligi possint: primū
inquirendum in singulis locis propositis, num Gale-
nus de indicante agat, an de Indicato: &, si de indica-
to, num de Præsidio, an de Vsu pręsidij. Hoc enim pa
tefacto, reliquum negotium omne facilius expedie-
tur: referendo scilicet indicata ad sua indicantia.

Galeni ... rum Indi... quę vid... sumi a... tis temp... mento, ... positio...

Primum igitur dicit Galenus 3. methodi vltimo, in
vlceribus partem indicare, & vt similarem, & vt dis-
similarem, partem quidem vt similarem, indicare si-
mile, veluti partem siccam indicare remedium siccās.
Quare pars similaris habet rationem indicantis, &
cum indicet pars sicca siccum, indicat simile, & pro-
inde pars sicca est indicans vitale, prout id quod in-
dicat est virtus, nihil enim potest esse indicans vita-
le, nisi virtus partis, cuius virtutis essentia est tempe-
ratura sicca. Quare non cogimur propterea indican-
tia multiplicare.

Si vero capiatur pars, vt dissimilaris; secundum Ga
lenum, verbi gratia, in parte vlcerata, cui effluxus nō
patet, sectio secundum totam cauitatem, vel permit-
titur, vel prohibetur. Id quod permittit sectionem se-
cundum cauitatem totam, id etiam quod prohibet,
est uirtus: cuius virtutis signum est materia, ex qua
componitur pars dissimilaris: hæc enim materia seu
caussa ex qua, non indicat neque prohibet, vel per-
mittit, sed est signum virtutis prohibentis, vel per-
mittentis, verbi gratia, si pars dissimilaris compona-
tur ex substantia arteriosa & neruosa, hæc substantia
est signum virtutis prohibentis; si autem pars com-
ponatur ex substantia carnosa, hæc substantia est si-
gnum virtutis permittentis sectionem secundum to-
tam cauitatem. Quare nulla est difficultas.

A sen... tis ... to, ... tiore.

Præterea Galenus 4. meth. vlt. dicit: quæ acuti sen-
sus sunt partes, citra dolorem sunt sanandæ: quæ au-
tem contra, si affectus suadeat, indicant valentiora.
Licet autem consideretur in parte sensus, vt est acu-
tus, vel obtusus; non tamen sensus indicat, sed af-
fectus præter naturam, qui affectus si sit vehemens,
indicat validum remedium. Sensus autem acutus est
signum virtutis prohibentis; obtusus permittentis.
Notandum vero, licet hoc loco sensus acutus non in-
dicet, sed sit signum virtutis prohibentis: attamē sen-
sum acutum quandoque posse esse indicans, & tunc
sensum exquisitum indicare sui ablationem, cuius re-
medij materia quandoque sit opium. Sed tunc sensus
acutus, quia non custodiam, sed ablationem indicat,
est symptoma, habens rationem caussæ morbificæ, &
ob id est indicans præseruatorium. Idcirco tria tātum
sunt indicantia.

A p... & dig... partis

Amplius dicit Galen. 4. meth. vlt. opus esse princi-
palium partium robur seruare, non principalibus tu-
to adhiberi posse mitigatoria & relaxantia. Quibus
verbis proponit partis dignitatem ac præstantiam,
quæ patet per actionem, & vsum, quo namque actio-
nes & vsus sunt præstantiores, eo etiam pars est præ-
stantior,

ſtantior, quo minus præſtantes, eo pars ignobilior. Partis autem dignitas hoc loco non eſt quid diuerſum a tribus indicantibus propoſitis: nam per dignitatem intelligimus actionem & vſum. Significat autem Galenus, quo pars ſit dignior, magis etiam opus eſſe vt calor eius ſeruetur, adſtringentibus nimirum & vnientibus: diſſoluitur enim laxantibus. Præterea, hoc loco proponit Galenus virtutem indicantem, prohibentem, & permittentem. Proponit virtutem indicantem, quia pars dignitate donata, per calidũ innatum, quod eſt virtutis eſſentia, indicat vniens. Proponit virtutem prohibentem, dum vult, licet affectus præter naturam indicet relaxantia, ab his tamen eſſe deſiſtendum, propter virtutem ſeu partis dignitatem. Virtutem denique proponit permittentẽ, dum inquit, ſi pars ſit ignobilis, non prohiberi laxantia, ſed permitti. Virtus autem prohibens & permittens, hoc in loco ſignificatur, tanquam a ſigno, a nobilitate ac præſtantia partis. Vnde actio præſtans, & proinde partis dignitas, non indicat iuuans, ſed eſt ſignum virtutis prohibentis; quemadmodum partis ignobilitas, eſt ſignum virtutis permittentis.

A ſitu, & figura. Præterea Galenus 4. meth. vlt. proponit indicationes, quæ ſumuntur a poſitione, & figura partis, id eſt, a proprietate diſſimilarium. Verbi gratia, cui vlcus eſt in ventriculo, medicamenta bibenda ſunt: cui autem exulcerata eſt gula, medicamenta nec ſemel, nec tota ſimul exhibenda, ſed paullatim & aſſidue: ſiquidem quando gula eſt vulnere affecta, ex tranſitu, non ex adhærentia medicamentorum, remouetur vlcus; quemadmodũ accidit in vlcere ventriculi. Ibidem etiam addit, vlcera gulæ medicamentum craſſius & magis lentum, a poſitu & figura partis, indicare.

Galenus hoc loco, quo ad vlcus ventriculi, proponit indicatum, hoc eſt, medicamentum ſiccans, quod in potu exhibetur, & quod non ſimul totum bibitur, ſed ſenſim. Quare his verbis videtur proponere indicatum, quod pertinet ad rectam adminiſtrationem, nimirum ad modum, & ad vbi. Modum proponit, dum confeſtim ſimul totum dicit aſſumendum. Vbi agendum proponit, dum medicamentum in vlcere vẽtriculi per os exhibendum ſtatuit. Modus indicatur a paſſione, vt ſequitur eſſentiam indicantis Quid agendum: hocq; in loco indicans eſt paſſio vlceris ventriculi, cuius vlceris ea eſt paſſio, vt patiatur a medicamento, non ſenſim, ſed confertim aſſumpto; quia ventriculus talem habet formam ſeu figuram, vt medicamentum non fluat, ſed hæreat: quæ tamen figura, non eſt indicans, vt quidam credunt, paſſionis vlceris, prout cedit medicamento confertim aſſumpto. Vbi agendum indicatur a ſubſiſtentia vlceris ventriculi: quæ indicat medicamentum eſſe per os exhibendum, ſubſiſtentiæ autem ſignum eſt ſitus ventriculi, quare ſitus non indicat, ſed eſt ſignũ indicantis.

Quoad vlcus gulæ a Galeno propoſitum; Galenus duplex indicatum proponit, primo medicamentum, quod nec ſemel, nec totum ſimul, ſed paullatim eſt aſſumendum: deinde medicamentum craſſius & magis lentum. Vtrumque hoc indicatum pertinet ad modum agendi, & indicatur a paſſione vlceris gulæ, quæ paſſio eſt, vt non cedat medicamentis, ſi illico fluant, ac præterlabantur, ſed neceſſarium ſit vt hæreant. Quare vt paullatim aſſumi queat medicamentum, ſenſim & ſenſim; conficiendum eſt vt ſit lentũ. Situs ergo ſeu figura gulæ non indicat medicamentum lentum & craſſum; ſed hæc poſitio & figura ſunt ſignum paſſionis indicantis. Et licet vnicum indicãs non niſi vnum indicet; non tamen eſt abſurdum, duo tanquam ſigna concurrere ad vnum indicandum; quemadmodum hic concurrunt & figura & ſitus gulæ, ad vnicam indicandum paſſionem. De his etiã Galenus 7. meth. vlt. agit.

A ſitu interno & externo. Quin etiam cap. vlt. lib. 4. meth. med. Galenus ait, internas partes indicare familiaria; ſecus autem ſtatuendum eſſe de partib. exrernis. V. g. in vlcere, in quo egemus exſiccantibus, ſi vlcus fuerit in parte interna, pars interna indicat, vtendum, balauſtio, hypocyſtide, &c. quæ naturæ familiaria ſunt, non autem miſy, non ære vſto, &c. quæ non ſunt familiaria, quibus tamen vti licet in vlcere partium externarum. Ecce igitur quemadmodum a parte ſumi videatur indicatio. Sed hoc loco Galenus neq; proponit Quid agendum, neque Rectam adminiſtrationem, quare hic ſermo eſt extra methodum. Proponit autem materias remediorum ſiccantium, vt remedia ſiccantia indicãtur ab vlcere. Quare, cum hic ſermo pertineat ad doctrinam de medicamentis, non autem ad methodum medendi; hæc auctoritas nos non cogit, vt multiplicemus indicantia.

A ſitu, & forma. Eodem modo intelligendus eſt Galenus 4. meth. vlt. vbi in vlcere gulæ medicamentis ſiccantibus admiſcet tragacantham, & gummi; ſumpta indicatione a ſitu & forma gulæ. Reſpicit autem doctrinam medicamentorum, ideoque eſt extra doctrinam methodi medendi.

Itidem. Præterea Galenus quarto methodi vltimo, vult, gargariſmis eſſe vtendum in malis faucium. Quibus verbis proponit modum agendi, hoc eſt medicamentum in forma gargariſmi, qui modus indicatur a paſſione materiæ indicantis; cuius paſſionis ſignum eſt gulæ ſitus. Quare ſitus non indicat modum agendi, ſed eſt ſignum paſſionis.

Similiter. Porro eodem 4. method. vlt. in vlcere tracheæ iubet, vt dum exhibetur medicamentum, decubitus ſit ſupinus, quo influat paullatim medicamentum. Quibus verbis proponit modum agendi, qui indicatur a paſſione vlceris: cuius paſſionis ſignũ eſt ſitus & forma tracheæ. Vnde obiter notandum (licet ſit extra methodũ medendi) in deſtillatione materiæ a capite ad pulmones, decubitum ſupinum eſſe improbandũ: probatur autem vt homo ſedeat, vel decumbat capite eleuato: nam ſi ſupinus iaceat, materia promptius fluit a capite ad pulmones. Sed hoc obiter dictum ſit.

A proprietate compoſitionis partis organicæ. Præterea Galenus 5. meth. 5. ait, quæ indicatio a partibus ſumitur, ea communibus iam dictis accedit veluti auctarium, dum varijs inſtrumentis vtimur, pro partis proprietate, vt inteſtinis per clyſteres infundimus medicamentũ, veſicæ per fiſtulam directo perforatã. Ex quibus quis poſſet colligere a proprietate partium hæc inſtrumenta indicari, quod tamen falſum eſt. Galenus ergo non proponit Quid agendum, nec Vſum, quia clyſter, & ſyringa non poſſunt pertinere ad rectam adminiſtrationem materierum, niſi per additamentum quoddam, & propterea, dicit Gal. eſſe quoddam veluti additamentum, ſeu quoddam auctarium, referendum ad modum agendi; vt ſit modi agendi veluti additamẽtum. Et hinc patet, in quanam medicinæ parte collocari debeant clyſteres & ſyringæ, &c. diriguntur enim ad modum, & ſunt veluti additamentum. Hoc auctarium, quia refertur ad modum, indicatur a paſſione morbi, vt indicans cedit medicamento, ſi tali inſtrumento immittatur, nimirũ vel clyſtere, vel ſyringa. Huius paſſionis ſignum eſt proprietas partis, a Galeno propoſita: nõ quidem proprietas temperamenti partis ſimilaris, ſed proprietas partis inſtrumentalis, nimirum inteſtinorũ, & veſicæ; quæ eſt proprietas compoſitionis.

A craſi, dignitate, figura, ſitu, & ſenſu, quæ deinceps ordine explicantur. Inſuper ſecundum Gal. cap. vlt. l. 7. method. prima indicatio ſumitur a laborantis partis temperie: nam menſuram remedij præſcribit partis natura ſeu temperatura. Secunda indicatio ſumitur a parte, vt vel eius actio eſt communis omnibus corporis partibus, vel cõmunem virtute ſubminiſtrat. Tertia indicatio ſumitur a figura partis. Quarta a poſitu partis. Quinta a vi ſentiendi. Quibus verbis prima facie indicatio videtur ſumi a parte, cum tamen nihil vim indicandi

habeat, quam morbus, caussa & virtus. Notandum igitur, Galenum versari circa curam intemperiei ventriculi cum materia, vt propterea indicetur duplex remedium; videlicet ratione intemperiei alterans, ratione materiæ vacuans.

1. A temperatura.

His ergo suppositis, tanquam verissimis: quoad intemperiem, si pars calida laboret morbo frigido, liberalius & diutius calefieri postulat: contra, si pars calida calido morbo laboret, refrigerantibus eget remissis, & breui tempore. Quibus verbis Galenus proponit Quid agendum, & Quando agendum. Quid agendum insinuat, dum proponit, a parte calida, morbo frigido affecta, indicari magis calidum; a calida autem, affecta morbo calido, indicari minus frigidũ. Ratio est: quia in parte calida, morbo frigido affecta, est maior recessus; & ideo indicatur remedium magis alterans; cuius intensionis, gradus seu recessus a naturali statu, signum est temperatura partis. Quare id quod indicat, est morbus partis: temperatura autem est signum gradus morbi. Proponit etiam Galenus Quando agendum, dum proponit, in parte calida, si morbo frigido afficiatur, longiori tempore esse vtendum medicamento: quod agendi tempus sumitur a præsentia morbi frigidi, qui diutius durat, dum est maior recessus: quam durationem seu perseuerantiam nobis significat temperatura. Quare temperatura non indicat Quando agendum, sed est signum præsentiæ indicantis Quando agendum.

2. A præstantia.

De parte etiam dicit Galenus loco citato, si intemperie sine materia, afficiatur, partem nihil indicare: nam pars & præstans, & ignobilis, alteranda est, ut morbus requirit. In intemperie autem cum materia, ratione cuius indicatur vacuans, si pars sit ignobilis, audacter vacuare oportet, vt affectus indicat; interim tamen etiam virtuti attentum esse conuenit: si autem pars sit præstans, perpendenda diligenter est virtus, ne magna vacuatione dissoluatur. Ita quidem Galenus sentit.

Auicennas autem contra quarta primi expresse asserit: siue alterare, siue vacuare volueris, respice ad partem.

Dico, Galenum hoc loco proponere. Quantum agendum, idest, an liceat vti alterante vel vacuante in magna dosi: non enim proponit Quid agendum, sed Quantum agendum. Nam quoad medicamentum vacuans, dicit Galenus loco citato, partem non semper vacuandam magna semel vacuatione, hoc est, medicamento in summa dosi, vt confertim fiat euacuatio totius materiæ: vt si redundet bilis ad libram, si libra bilis tota est euacuanda, siue pars sit nobilis, siue ignobilis; differentia tamen est, quia in parte nobili non confertim euacuanda, nec medicamentum exhibendum in summa dosi. Idemque est dicendum de alterante. Patet igitur Galenũ versari circa Quantum agendum. Hoc supposito, quoad alterans, dicit Galenus, a parte nullam sumi indicationem merito alterationis: & ratio est, quia pars tum nobilis, tum ignobilis, permittit alterans validum seu vehemens, idest, permittit summam dosin. Quod non est dicendum, si versemur circa Quid agendum: namque alterans validum indicatura morbo vehementi, at non permittitur a parte præstante; quia pars præstans nõ permittit validiora alterantia.

Respiciens autem Auicennas non ad Quantum agendũ, ad quod respexit Galenus, sed ad Quid agendum, dicit: siue vacuare, siue alterare uolueris, oportet respicere ad virtutem.

Ideo facile tollitur contradictio: quia Auicennas respicit ad Quid agendum, Galenus ad Quantum. Igitur quo ad Quantum agendum; si actio indicantis sit valida, quæcunque sit pars, permittit summam dosin medicamenti alterantis. Quoad vacuans, si pars sit ignobilis, audacter vacuabis, vt affectus seu materia, vel materiæ actio indicat: quia partis ignobilitas significat virtutem permittẽtem. Addit tamen Galenus, ratione partis permittentis, etiam in parte ignobili virtuti studendum: vt, si peccet libra puris, tota hæc libra euacuanda; nam pars ignobilis permittit. Dum vero addit, virtuti studendum; per virtutem intelligit, quæ quandoque etiam in parte ignobili potest prohibere, dum virtus partis ignobilis imbecillis adscititie est reddita: namque virtus natiua permittit. Exempli caussa, sit abscessus in brachio, seu in parte ignobili, & brachium sit emaciatum, quæ est imbecillitas adscititia: hic dum institutum est euacuare, perpendere oportet virtutem totius, quę virtus potest prohibere: nam licet pars affecta sit ignobilis; virtus tamen vel ratione ætatis, vel ratione morbi, vel ratione vigiliarum, & similium, potest prohibere. Pars autem præstans prohibet summam dosin vacuantis medicamenti.

Quare pars, vt præstans, est signum virtutis prohibentis, per actionem, & vsum: quatenus ignobilis, est signum virtutis permittentis.

3. A figura.

A figura partis, inquit Galenus, indicari modum vacuationis: ita ventriculus vomitu & deiectione inanitur: intestina deiectione tantum, sicut & iecoris caua; renes, vesica, & iecoris gibba, si copiosus succus vitiosus fuerit, per deiectiones; si non copiosus, per vrinas; cerebrum per palatum, aures, & nares; pectus & pulmones per tracheam.

His verbis Galenus proponit Quid agendum, nimirum remedium vacuans, quod vocat modum agendi seu vacuandi. Licet autem sit Quid agendum, non quomodo agendum; appellat tamen modum vacuandi, intelligens vacuans determinatum, nimirũ vomitorium, deiectorium, diureticum; quæ sunt remedia vacuantia, sed determinata; quorum remediorum plures reperiuntur materiæ.

Vt autem cognoscatur, quomodo figura partis cõferat ad inueniendum hæc remedia vacuantia determinata; secundum, remedium vacuans determinatũ, de quo loquitur Galenus, indicari a materia morbifica, vt lædit partem determinatam, cum tali figura: vt figura non sit indicans, (quia impossibile est) sed signum determinatæ læsionis materiæ.

Notandum hoc loco, renes, vesicam, & iecinoris gibbam, indicare deiectorium, ac diureticum remedium: deiectorium, si succus vitiosus sit copiosus; si vero sit mediocris, diureticum. Equidem existimo, tum deiectorium, tum diureticum, indicari a materia, vt lædit partem determinatam: at diureticũ prohiberi a loci angustia: intestina vero, quia sunt ductus ampliores, permittere deiectorium, seu transitũ succi vitiosi, etiam copiosi. Quare materiæ copia non est indicans; (quia copiosa materia indicat minuens, non deiectorium aut diureticum) sed est signum ductus permittentis, vel prohibentis: nam si ductus sit angustus, copia significat, hunc ductum prohibere transitum copiosę materiæ: si vero ductus sit amplior, copiosa materia est signum ductus permittẽtis. Ex anatome autem constat, qui ductus ampli sint, & qui angusti: sed qui prohibeant, & qui permittant, a copia materiæ manifestatur.

Quoniam vero dictum iam est, & diureticum & deiectorium indicari a materia, vt lædit partem determinatam: ergo hinc sequeretur, duo indicata ab vno indicari: quod aduersatur fundamentis methodi. Dicendum, puto remedium diureticum indicari a materia, vt lædit corpus secundum partes vltra sima iecoris: cum autem prohibetur, prohibetur a viarum angustia, quam angustiam significat copiosa materia. At deiectorium, indicatur a materia, vt quiescit. Et quia peccatum materiæ est in quiete, indicat commouens, non impellens, sed attrahens; cuius materia in succo bilioso est rhabarbarum. Rhabarbarum igitur est materia auxilij, indicati a materia quiescente; vltra sima iecoris: & quamuis ea sit copiosa, non prohi-

prohibetur tamen deiectorium, quia ductus sunt latiores.

4. A situ partis determinatæ.

Galenus præterea 7.meth.vlt.capit indicationes a situ partis determinatæ, tum ad solidorum intemperiem, alterandi; tum ad succorum vitium, vacuandi. Nam partes quæ in superficie laborant intemperie; egent medicamentis, quæ intemperies indicat: si autem intemperies fuerit non in superficie; propter interuallum, valentiora, quam indicet temperies, administranda. Galenus hoc loco nec Vsum, nec Quid agendum proponit: nam si in parte profunda fuerit morbus frigidus vt duo, indicat calidum vt duo: quod si vltra calefaciamus, tolletur quidem morbus frigidus, sed introducetur morbus calidus. Quare hæc Galeni dicta sunt extra methodum medendi; & pertinent ad doctrinam de medicamentis, ope cuius doctrinæ medicus scit eligere materiam, quæ vltra secundum gradum calefacit, ratione interualli; quia cognoscit, propter interuallum, materiam medicinalem calidam in secundo, per se morbum superare non posse.

Quoad vacuationes, ad quas quoque nonnihil situs indicat, dum docet societatem laborantis partis cum alijs partibus. Nam quia cauo iecoris subijcitur vētriculus, & ieiunium intestinum, & ieiuno tenue, & huic subijciuntur crassa intestina: ideo potest iecur per vomitū, & aluum purgari: quamuis euacuatio sit per aluum commodior, cum intestina melius perferant excrementa.

At quomodo situs indicet vomitorium, & deiectorium, seu quomodo vnum duo indicet, intelligere difficillimum est. Galenus ergo loco citato versatur in methodo medendi, & proponit Quid agendū, ratione indicantis, ac permittentis. Indicans est vomitorium & deiectorium. Vomitorium indicatur a materia morbifica, quatenus lædit partem determinatam, scilicet iecur, non simpliciter, sed iecur vt habet talem positionem, vt iecinoris cauo subijcitur ventriculus. Quare situs est signum determinatæ læsionis materiæ: & vomitorium est indicatum materiæ lædentis iecur, non simpliciter, sed iecur vt habet talem positionem, vt iecoris cauo subijcitur ventriculus. Deiectorium autem indicatur a materia morbifica, vt lædit iecur talem habens positionem, vt societatem habet cum intestinis, non cum ventriculo. Quare sint duo indicantia, & duo indicata, vomitorium & deiectorium; quæ duo indicata, tanquam a signo, significantur a situ, & a proprietate iecoris.

Permittentia proponit Galenus, dum inquir, commodius fieri euacuationem per aluum; quia virtus intestinorum facilius permittit vitiosorum excrementorum transitum, quam virtus ventriculi.

5. A sensu.

Galenus etiam septimo meth. vlt. dicit, perpendendam esse indicationem, quę capitur a sensu: nam pars obtusi sensus, medicamentum etiam mordens admittit: si autem fuerit acuti sensus, vires nimio dolore dissipantur. Facile est intelligere, Galenum voluisse significare, sensum hebetem esse signum virtutis permittentis etiam vehemens remedium, & summam dosin: contra, sensum acutum esse signum virtutis prohibentis, & validius medicamentum, & summam dosin.

A temperamento & virtute partis similaris.

Præterea Galenus 13, meth. 7. ait, indicationem sumi a parte & similari, & dissimilari, Quæ capitur a similari, modum alterandi determinat: quæ autem capitur a dissimilari, determinat eum locum, per quem euacuare oportet, tum vacuationis rationem, tum vero in vsu medicamentorum, similium specie, pluris minorisq; modum. Quantum attinet ad partem, vt est similaris, facile est Galenum intelligere: siquidem proponit Quid agendum specificum, alterans in tali gradu: quod indicans potest esse curatorium, & vitale, Si curatorium; indicatur a morbi gradu, cuius signum est temperatura, Si vero capiatur remedium alterans, vt vitale; indicatur a virtute, cuius essentia est partis temperatura. Nam indicatio vitalis, desumpta a parte similari, est desumpta a virtute cuius est temperatura: vt nunquam cogamur indicantia multiplicare vltra tria.

A compositione partis instrumentariæ.

Quo vero ad partem dissimilarem, Galenus proponit tria; primo, locum per quem euacuare oportet: secundo, euacuationis rationem: tertio, in vsu medicamētorum similis speciei pluris minorisq; modum. Hæc tria declaro.

Quantum ad primum: proponit Quid agendū determinatum, vt vomitorium, quod indicatur a materia, vt lædit partem ita compositam & conformatā: nec enim compositio est indicans, sed est signum materiæ indicantis. Quod si quis per hæc verba a Galeno proposita, intelligere velit non Quid agendum, sed Vbi agendum; hoc etiam condonemus: & dicamus: hoc Vbi agendū indicari a materię subsistentia, cuius signum sit situs compositus partis: vt, si pus est in inguine, inguini materia remedij est applicanda.

Quantum pertinet ad secundum: Galenus inquit, partem instrumentalem determinare vacuandi rationem. Vbi Galenus proponit Quid agēdum, id est, vacuans specificum, vt respicit sanguinem in parte inflammata contentum: remedium scilicet vacuans, deriuans, reprimens, & vacuans quidem per partem inflammatam, per meatus sensibiles siue insensibiles, ob id vos cognoscitis quid intelligat per vacuationis rationem. Quomodo autem pars instrumentalis indicet vacuandi rationem, Galenus explicat, capite nono eiusdem libri, dicens; indicationes inflammationum, sumptas a partis natura, situ, & figura, immutare curationem. Per indicationem mutantem curationem, non intelligit contraria indicantia, veluti calida, frigida: nam proponit indicata, quæ omnia in vnica inflammatione absoluuntur. Verum per mutationem curationis, intelligit vsum plurium præsidiorum, sed diuersis temporibus instituendum: verbi gratia, in inflammatione vtimur modo reprimente, modo deriuante materiam, modo vacuante, aliquando per sensibiles, aliquando per insensibiles meatus. Quare mutatio est in curatione; non quod indicantia sint cōtraria, sed quia nunc vno, nunc alio vtimur. Hanc autem curationis mutationem significat pars affecta, vt est signum materiæ indicantis: verbi gratia, temperatura calida, significat materiam attractam; temperatura frigida, significat materiam transmissam: &, si pars sit instrumentalis, vt iecur secundum simum, significat virtutem non perferentem sectionem profundam, vt per intestina facienda sit euacuatio.

Tandem, cum dicit Galenus, partem instrumentalem, in vsu medicamenti similis speciei, indicare pluris minorisque modum: proponit Quid agēdum: veluti, cum indicatur remedium calidum vel tenue, opus est scire, an indicetur magis vel minus calidum, magis vel minus tenue. Indicatur autem hoc a parte instrumentali: quemadmodum seipsum explicare videtur Galenus decimo tertio meth. decimoseptimo: vbi habet, iecur & lienem similia medicamēta postulare, siue genere, siue specie similia dicas: differentiam autem esse secundum magis & minus: exēpli gratia, scirrhosa materia, vt crassa, indicat attenuans: at lien scirrho affectus indicat magis tenue, iecur minus tenue: nam quale est iecinori absinthiū, tale est lieni capparis cortex: rursus, quale iecinori eupatorium, tale lieni scolopendrium. Vnde hoc loco id quod indicat, est materia crassa: at lienis materia scirrhosa est crassior: quare indicat magis tenue. Proinde lien tanto valentiora indicat quam iecur, quanto lien crassiori vtitur alimento. Quare lienis actio & conformatio est signum materiei crassioris, a qua materia crassiore indicatur magis tenue, quam indi-

cetur a materia scirrhosa in iecore. Quare semper actio & conformatio,&c.sunt signa,non indicantia: vt non sit necessarium indicantia multiplicare.

A raritate, & densitate.

Galenus item libro decimoquarto methodi,cap.5. ait: quoniam membrorũ scirrho affectorum alia sunt rara,alia densa, etiam vacuatio eorum diuersa specie remedia postulat: vnde tum in tendinibus, tum in ligamentis,cum scirrhosa fuerint, emollientibus incidentia sunt permiscẽda. Difficile est intelligere,quid hoc loco velit Galenus per media specie diuersa. Sciatis,Galenum non intelligere Quid agendum:nã materia scirrhi,siue pars sit rara, siue densa, indicat emolliens & incidens,quæ specie differunt: vnde loco citato Galenus probat acetum,nimirum incidens, in densa & rara parte: quod repetit in fine capitis. Quare dicendum,Galenum per remedia specie diuersa,intelligere non remedia,sed materias remediorũ; ait enim, vacuationem postulare diuersa specie remedia, hoc est, vacuandi indicationem perfici diuersis specie materiebus. Dicit autem aceti vsum esse posse in membro & denso raro;at non æque tuto;in neruis enim diuturno aceti vsu substantiam neruorum dissipari:-in liene vero & musculis scirrho affectis tutum esse aceti vsum,quod raræ hæ sint partes. Patet ergo quod Galenus proponat materiam remedij, idest, acetum; respiciens ad noxam, quam aliquando possit inferre: vt secundum hanc rationem pertineat ad doctrinam de medicamentis,nõ ad methodum medendi. Id tamen methodi huius est, quod ratione aceti proponit Quando agendnm;quod in scirrho indicatur a præsentia crassæ materiæ; & prohibetur a duræ præsentia: quia oportet prius emollire: tum si dura nõ prohibeat,& facta sit emollitio, diuturnum aceti vsum prohibet virtus nerui, permittit virtus musculi; virtutis autem signum est raritas ac dẽsitas partiũ.

A temperatura, formatione, situ, & virtute.

Secundo etiam ad Glauc, secundo Galenus ait, a parte quatuor sumi indicationes:a temperatura,formatione,situ,& virtute. Loquitur ibi Galenus de cura inflammationis:& primum ait,temperaturam docere,quousque sit alterandum; vt temperatura sit signum gradus inflammationis:qui gradus est indicãs.

Quoad formam:respicit Galenus ad meatus & cauitates. Dicit enim,quod quædam sint partes,quæ habeant cauitates intus tantum, vt venæ & arteriæ in artubus; quædam extrinsecus tantum, vt nerui intra peritonæum;quædam vtrinque,vt venę & arteriæ intra peritonæum; quædam neutro modo, vt nerui in extremis partibus;additque,viscera ferme omnia intus & extra magnas habere capacitates. Hinc tandẽ concludit, quod partes,quæ cauitates non habeant, superflua defluxionis recipientes,sint fortiter siccandæ,licet non fuerint natura sicciores, vt nerui in artubus,qui neutra ex parte habent cauitates. (Hoc loco notetur,neruos,& præcipue motorios,inter siccas partes recenseri.) Cum dicit Galenus,neruos non esse natura sicciores; intelligit quandoque fieri posse, vt nerui a principio generationis in aliquo indiuiduo producantur molles: oportere autem etiam istos fortiter siccare, propter conformationem,quia neutra ex parte habeant cauitates. Quare conformatio non est indicans, sed est signum materiæ pertinacis, seu materiæ,quæ magis resistit euacuationi;quoniam pars est destituta cauitate.

Positionem ait Galenus docere, per quæ euacuare oporteat,& quomodo. Proponit igitur Quid agendum specificum, & Vbi. Quid agendum specificum vocat Quomodo. Qui modus, seu quod remedium specificum,indicatur a materia, vt lędit partẽ, talem situm obtinentem: verbi gratia,materia, vt lædit renes indicat diureticum: quare læsionis signum est situs,qui tamen non indicat. Vbi,indicatur a subsistentia:cuius signum est situs,vt alibi dictum est.

Quantum ad virtutem:ex Galeno loco citato facile est colligere,virtutem pręstantem prohibere,ignobilem permittere.

A crasi, forma, & situ.

Postremo Galenus in arte medicinali c.89.inquit: in intemperie cum materia, capi indicationem a partis temperamento,& situ, gratia intemperiei; caussa autem materiæ vacuandæ, indicationem capi a forma & situ simul. Nam intemperies quo vehementior fuerit,eo indicat remedium vehementius:quam magnitudinem indicat, vt signum, complexio naturalis partis. Quoad situm vero; si pars fuerit profunda, inuenire oportet remedium, cuius vis in itinere non resoluatur. Sed hoc pertinet ad doctrinã de medicamentis. Quoad vacuationem:ait Galenus,a forma & situ simul indicationem sumi: & tunc animaduertendum, an pars habeat effluxui patentes meatus sensiles,ad aliam partem vergẽtes,an ijs careat: &, si habeat hos meatus, an deferantur ad partem nobilem. Quare hoc loco proponit Galenus conformationem & situm, vt signa virtutis vel permittentis, vel prohibentis.

Methodum medendi vniuersam, Pręsidio, & eius recto Vsu compleri.

Quæ hactenus in hac methodo proposuimus, omnia complectitur Hippocrates, sectione 6. epidem. commen.2.tex.33.ita habens:transitus aperire,vt nares,& alia quibus opus est,& vt conuenit, & qualia, vbi,quando,quantum, vt sudores, & alia plane omnia. Si diligenter legantur Galeni in hunc textum cõmentarij, & perpenderetur doctrina hactenus a nobis proposita: facile patebit, Hippocratem proponere in vacuatione Quid agendum, Quantum, Quomodo, Quando, & Vbi. Quid agendum proponit illis verbis; *quibus opus est,qualia,& quantũ. Quibus*; insinuat materiæ peccatum, a quo sumitur Quid agendum. *Qualia*;significat peccatum materiæ determinatæ, vt materiæ biliosæ vel aquosæ. *Quantum*;denotat Quid agendum specificum, vt exempli gratia, est librabilis: præterea per *Quantum*, potest etiam intelligere Quantum agendum:nam solet Hippocrates breuitate vti. *Vt conuenit*; insinuat modum agendi. *Quando*, & *Vbi* etiam expresse ponuntur. Quamobrem ex his facile colligi potest, Hippocratem nihil aliud proponere,quam Quid agendum,& Vsum; qui complectitur, Quantum,Quomodo, Quando & Vbi:nec præter rationem:siquidẽ methodus medendi nihil aliud nobis potest præstare,quam hæc duo,nimirum Quid agendum,& Vsum: atque hæc omnia in virtute tantum trium indicantium,vel permittentium, vel prohibentium; quæ sunt curatoria, præseruatoria,& vitalia;ratione morbi, caussæ morbificæ, ac virtutis:in quibus & essentia,& quod hanc consequitur,est perpendendum.

Hæc igitur ad laudem Dei optimi Maximi de *methodo medendi* sint dicta.

FINIS.

COMPENDIVM
METHODI MEDENDI,
HIERONYMI CAPIVACCAE,

ILLVSTRIS de medendi methodo commentarius, iam non prorſus nullo labore perpolitus ac emendatus, inſtar clauis cuiuſdam, ad lectionem ſcriptorum Capiuaccæ frugiferam, omnino eſt neceſſarius. Huius ergo ſumma, Lector, capita, vt & ſæpius, intentiuſque euoluere, & firmius memoriæ mandare queas; en compendium tibi eiuſdem, olim ex ore ipſiuſmet Auctoris de ſuperiore loco Patauij dictantis exceptum, & cum nonnullis alijs manuſcriptis pro veritate collatum, ſtudio, ac diligentia Pompeij Limpij, ita vt dubitationi locus nullus ſit relinquendus. Quoniam vero ſuccinctam methodi huius breuitatem plæriſq; in locis Auctor ipſe commendat, vniuerſumque hoc negotium vel pagella vnica concludi poſſe affirmat: nuda etiam methodi, ad epitomes calcem, veluti ſtamina adijciuntur; detracta, quæ circum ea concreuerat, mole. Laborem æquus hunc accipe, eoque ad libitum benigne Lector fruere. Vale.

CAPVT I.

De nomine methodi medendi.

Ab vniuerſis ad ſpeeialia progrediendum.

PER methodum cap. 4. libro 4. metho. oportet intelligere viam vniuerſalem, quæ particularium eſt commonſtratiua, ſeu, quæ indiuiduo eſt applicabilis. Via autem hęc eſt trāſitus ab vno ad aliud: non tamen quilibet tranſitus, ſed qui ſit ordine, & non fortuito: cap. 4. lib. 1. metho. Debet enim aliud eſſe primum & generaliſſimum, aliud ſecundum, & ſubalternum, aliud denique infimum. Vnde cap. 7. lib. 2. meth. Galenus ait, a primis indicationibus ad ſpecificas eſſe progrediendum.

per methodum ἀναλυτικῶ.

Hæc autem via eſt reſolutiua cap. 2. lib. 11. meth. quoniam progredimur hìc ab indicante ad indicationem, id eſt, a fine ad ea quæ ſunt propter finem, ſeu, quorum virtute finem conſequimur. Verbi gratia dum febris adeſt; dicimus eſſe morbum calidum. Morbus calidus eſt finis, & indicans: præſidium frigidum eſt indicatum, quod reſpicit indicans, ac finem, ſeu quod dirigimus in finem.

A Ἀναλύσει vero inſeruit Διαίρεσις: cuius ope indicationes inueniūtur: vbi nec in ſummo genere eſt ſubſiſtendum, nec in ſpeciebus ſubalternis, nec denique praua inſtituenda eſt atque vitioſa diuiſio: qui tres errores cap. 1. lib. 1. ad Glauc. proponuntur. Exempla horum errorum. Febris, vt morbus, indicat ſui remotionem: ſi quis hìc ſubſiſtat, primum committit errorem. Febris, vt morbus calidus, indicat frigidum: hìc qui ceſſat, ſecundo is peccat modo; omittit enim indicatum ſpecificum, & imum: ſi enim febris morbus eſt calidus vt duo, frigidum etiam vt duo indicatur. Tertij erroris exemplum eſt, ſi quis (indicationes curatiuas quærens) morbum diuidat in ſuas cauſſas. Cum enim tria ſint, quæ primum curationem indicant, cap. 14. lib. 9. meth. morbus ſcilicet temperatura, & aer: ſciendum, morbum in differentias & ſpecies diuidendum eſſe, non in cauſſas: temperamentum vero & aerem, in cauſſas, & non in differentias. Licet enim morbus ſuas etiam habeat cauſſas: hoc ta-B men loco in cauſſas diuidi non poteſt, quia ſermo tantum eſt de indicatione curatiua, quæ a ſolo morbo, eiuſque ſpecie ſumitur; non autem de præſeruatiua, quæ ſumitur a cauſſa. Tertio igitur hoc modo errant, qui indicationes curatiuas cum præſeruatiuis confundunt, morbumq; & in differentias, & in cauſſas diuidunt: ſicut illi faciunt, qui dicunt venæſectionem indicari a morbo magno, vna cum ſanguine, ſeu plenitudine: ſic enim confunditur indicatio curatiua

cui idiuiſio famulatur. Triplex error, qui in diuiſione committi pōt.
1.
2.
3.

ratiua

ratiua & prophylactica, caussa & morbus; & sequeretur, vnum a duobus indicari. A

De methodo medēdi, hic agitur.

Notandum porro nos hìc agere de methodo medendi, seu de arte medendi; ad differentiam methodi tuendæ sanitatis.

CAPVT II.

De methodi definitione.

Definitio methodi.

HAec de voce methodi: sequitur essentia: quæ definitione comprehenditur.

Methodus medendi est ars, qua per indicationes inueniuntur iuuantia, vt deperdita sanitas hominis reparetur.

Forma: 1.

Hæc finitio continet formam, subiectum, caussam efficientem, & finalem.

Efficiens 3.

Forma, est ars; non enim est instrumentum, sed est habitus principalis effectiuus. B

Subiectū 2.

Subiectum e forma intelligitur: est enim habitus non corporis, sed animi.

Caussa efficiens, est indicatio: instrumentum nimitum logicum, cuius beneficio habitus principalis comparatur. Hac caussa efficiente methodus distinguitur ab ea curatione, quæ non pertinet ad dogmaticum, quia non comparatur per indicationem, sed experientia, vel analogismo, vel alio instrumento ab indicatione diuerso. Vnde Galenus cap.5.lib.12.metho. ait: si alteratio fiat in spiritum, ab animali veneno, vel a quolibet alio veneno; curationem esse extra methodum medendi, quæ non indicatione, sed alio instrumento comparetur. Hinc etiam cap.4. li.1. metho. Galenus dicit, se agere eo in opere de remedijs, quæ non empeirice, sed methodo per indicationes inueniuntur.

Finis.

Finis duplex est, Internus & Externus; internus, est inuentio iuuantium: externus, est reparatio deperditæ sanitatis ipsius hominis: qui externus quidem finis est ratione indicationis; internus autem & ipse dici potest, si respiciamus ad totam hanc medendi methodum. C

Internus finis.

Internus finis, nimirum inuentio præsidiorum, proponitur.cap.9.lib.5.method. Dicitur autem hìc inuentio iuuantium, & non inuentio indicatorum; quia indicatum latius patet, cum & morbi a signis suis indicentur: vt e dolore lateris, tussi, difficultate anhelitus, colligo pleuritidem adesse, quæ hìc indicati rationem habet, nec tamē præsentis est instituti.

Per iuuantia autem hìc intelliguntur omnia, quæ per indicationes inueniuntur: vt sunt cum Præsidia, tum Vsus seu administratio materiæ præsidiorum: sub vsu autem comprehenditur dosis seu quantitas remedij, modus administrandi, tempus, & locus, ca. 1. & 2. lib. 6. metho. Iuuans igitur in se complectitur Quid sit agendum: Quantum: Quomodo: Quo tempore: & Vbi. Exempli gratia: in febre, præsidium est frigidum. Huius præsidij materia, verbi gratia, est lactuca, circa quam perpendimus vsum, idest, quantitatem, modum administrandi, tempus quo est vsurpanda lactuca, & locum cui est applicanda. D

Externus finis.

Finis totius huius methodi medendi est reparatio deperditæ sanitatis hominis. Hominis dicitur: ad differentiam brutorum. Reparatio: ad differentiam methodi tuendæ sanitatis. Sic cap.5.lib.1.metho. finis methodi medendi est, remouere morbum, vt sanitas reparetur. Et cap.7.lib.9.metho. methodus inuenit auxilia, quibus sanatur æger. Et cap.5.lib.9. meth. dicitur: sanatio, id est, ars curatrix, seu methodus medēdi, est præsentis in corpore vitiosi affectus in naturalem mutatio.

CAPVT III.

De diuisione methodi medendi.

Diuisio methodi a Forma.

MEthodus medendi varie distribui potest. Primum a forma: vt sit habitus Vniuersalis, vel habitus Specificus. Hinc de postremo loquens Galenus cap.1.lib.4.meth. tot ait esse species methodi, quot sint morborum species. Semper tamen ab indicatione generica ad specificam est progrediēdum; licet Galenus cap.9.lib.5.meth. dicat, se tradere methodum, quæ præsidiorum tātum genus indicet: hìc enim auctor genericum vocat præsidium, ad differentiam materiæ præsidij. *Tractatio materierum non pertinet ad metho. medendi, sed ad libros de alimentis, de simpl. & de compos.* Ipsum tamen genericum præsidium, in certo gradu considerarum, fit specificum: vt præsidium frigidum: præsidium frigidum vt duo, & cæt. vt & sic a generica indicatione ad specificam progredi queamus.

Diuisio methodi a Fine.

Ratione finis methodus vel Simplex est, vel Composita, cap.4. libro 4. metho. Simplex est, qua morbus aufertur: & in hac locum habet indicatio curatiua, quia nulla morbi caussa adest, hanc Galenus libro 3. method. proponit. Composita est, vbi & morbus & materia seu caussa remouetur: & hìc locum habet indicatio curatiua; & præseruatiua: hancque Galenus libro 4. method. tradit. In vtraque tamen methodo a genere ad speciem specialissimam est progrediendum.

Hactenus de methodi essentia, definitione, ac diuisione. Sequitur de Indicationibus.

CAPVT IIII.

De definitione indicationis: de indicantis proprietatibus: & de differentia indicationis, experientiæ, & analogismi.

Transitio.

DEinceps de indicatione agendum: hæc enim est caussa efficiens, & instrumētum, per quod consequimur cognitionem iuuantium, seu medendi methodum. Tria autem sunt explicanda, nomen, essentia seu definitio, & diuisio.

De nomine Indicationis.

Nomen indicationis nil aliud significat cap. 7. libro 2. method. quam ipsam sequentis seu agendi insinuationem; vt id quod inuenitur, quasi in præcedente aliquo sit designatum: iuuans enim seu designatum, in præcedente aliquo designatur, nimirum indicante.

Definitio indicationis prima.

Definitiones indicationis tres proponuntur a Galeno, verbis diuersæ, reipsa autem conuenientes. Prima est cap.7.lib.2.method. Indicatio est inuentio eius, quod sequens est e rei natura. In hac finitione Galenus tantum respicit ad Quid agendum: hoc enim solum indicatur ab essentia indicantis: recta autem administratio (id est quantum, quomodo, quando & vbi) indicatur quidem, sed non a natura indicantis, verum ab eo quod consequitur essentiam.

Definitio secunda indicationis.

Secunda definitio proponit cap.11. libro ad Thrasyb. Indicatio est comprehensio iuuantis simul cum natura nocentis. Hìc respicit ad Quid agendum, non omne, sed curatorium, & præseruatiuum. Quod respiciat tantum ad Quid agendum, colligitur ex eo, quod proponit naturam indicantis, quæ tantū Quid agendum, non autem Vsum indicat. Quod tantum proponat indicatum curatiuum, & præseruatiuum, colligitur inde, quod proponit naturam nocentis: nocens autem omne cum sit præter naturam, vel morbus est, vel caussa, vel symptoma. Nocens igitur in ratione morbi, est indicans curatorium: in ratione caussæ & symptomatis (quatenus symptoma habet rationem caussæ) est indicans præseruatorium. Omittit ergo hìc Galenus indicans vitale, id est, virtutem,

tem, quæ non est nocens, nec præter naturam.

Tertia finitio.

Tertia finitio exstat cap. 11. lib. ad Thrasib. Indicatio est, quando rebus percipiendis perceptis, simul etiam quod confert percipitur citra analogismum & experientiam. Hæc definitio est absolutissima, & maxime communis: ad differentiam enim primæ finitionis, non modo quid agendum, sed etiam rectam administrationem materierum iuuantium complectitur. Ad differentiam secundæ continet non tantum indicans curatorium & prophylacticum, sed etiam vitale.

In hac igitur definitione, percipienda significant non nocentia tantum, vt in secunda finitione, sed in genere & iuuantia & nocentia. Cognitio quippe in genere proponitur, quæ respicit & essentiam indicantis, & id quod consequitur illam.

Perfecta indicationis finitio.

Vt autem definitio hæc omnino perfecta sit, & distinguatur ab indicatione metho. tuendæ sanitatis, hunc in modum ea conformari poterit. Indicatio est comprehensio iuuantis, simul cum comprehensione indicantis, citra experientiam & analogismum, gratia sanitatis deperditæ reparandæ.

Comprehensio) idest, functio intellectus, cognitio, inuentio.

Res percipiendæ, sunt Essentia, & Consequentia essentiã, tum Morbi, & Caussæ morbificæ, tum Virtutis.

Iuuantis) siue id sit Quid agendum, siue Vsus, seu recta administratio.

Indicantis) idest, & essentię, & eius quod sequitur essentiam.

Ad hanc definitionem intelligendum, tria notentur: 1. quænam sint res percipiendæ & perceptæ: 2. quid experientia. 3. quid analogismus.

Indicantis proprietates quatuor.

Per res igitur percipiendas & perceptas, intelligimus primum rei seu indicantis naturam, quæ non sensu, sed intellectu cognoscitur. cap. 2. lib. 2. metho. Percipiuntur autem non tantum res pręter naturam, vt morbus & caussa, sed etiam res secundum naturam, vt Virtus. Deinde intelligimus id quod consequitur naturam: quod nil aliud est, quam actio, passio, præsentia, & subsistentia.

Porro vt plenius hęc cognoscantur, notandę sunt rerum precipiendarum seu indicantium quatuor conditiones: prima est, indicans sit notum per intellectum. secunda, vt vnum non nisi vnum indicet. tertia, vt indicans necessario sit præsens, non præteritum, nec futurum. quarta vt indicans reperiatur in corpore hominis.

I.

Prima conditio, colligitur e multis Galeni locis, quibus astruit indicantis naturam & essentiam intellectui notam esse debere, vt cap. 5. lib. 1. method. ad inuentionem curationis necessarium est morbi naturam scire. Et cap. 6. lib. 1. meth. tot sunt medendi rationes, quot morborum ideæ: ab essentia igitur ac idea capitur indicatio.

II.

Secunda conditio, vnum indicans simplex non nisi vnum indicat, si idem sit perspectus: c. 12. lib. 9. method. quia vnum, tantum vnam habet naturam. At vnum, secũdum diuersam essentiam, seu respectum, etiam plura indicare potest, cap. 13. lib. 11. metho. vt bilis, quoad copiosa, indicat vacuationem; quatenus calida, indicat auxilium refrigerans. Ita etiam vnum compositum, plura indicat, vt febris, est quid vnum: at quia est mobus calidus & siccus, indicat frigidum & humidum. Vnum etiam plura potest indicare: quędam nimirum in genere, quędam in specie, vt plethora in genere indicat vacuationem, in specie venæsectionem, &c. Rationem huius rei Galenus reddit capit. 45. ad Thras. vnum tantum potest indicare vnum, quia vnum vni saltem est contrarium, vt calidum saltem indicat frigidum.

Ἓν ἑνὶ ἐναντίον.

Obiectio e ca. 21. ad Thrasyb. Vnum non semper idem indicat, vt vrinæ suppressio est idem: aliud tamen indicat, si fiat a calculo, aliud si a grumo sanguinis, aliud si a pituita. Resp. vnum genus, vnum tantum genericum indicat remedium: & quælibet species, specificum etiam vnum indicat auxilium.

Error quorundam.

Ex hac cõditione patet allucinari eos, qui morbũ magnum communiter indicare dicunt & venęsectionem & purgatorium. Ac præterea hoc etiam in ea sententia est absurdum, quod indicans est curatorium; duo vero illa indicata, præseruatoria.

III.

Tertia conditio, Indicans præsens est, non præteritum, nec futurum: nam cap. 1. lib. 3. metho. absurdum est, aliud esse quod indicat, & aliud quod curatur: at quod curatur necessario est præsens: ergo etiã quod indicat, præsens est. Præterea cap. 3. lib. 4. meth. indicatio non sumitur ab ijs, quę non permanent: at præteritum & futurum, non permanent: solum autem præsens permanet, ergo &c.

Etiã in prophylaxi a præsenti sumitur indicatio.

Obiectio. c. 3. lib. 4. meth. præsentis est curatio, futuri prouidentia. Ergo etiam e futuro sumitur indicatio: Resp. in curatione medicus respicit ad præsentem morbum, & præsentis sublationem, ceu finem, sibi proponit; indicationem quoque a præsenti sumit: At in προφυλάξει, medicus ad iminens, seu futurum malum respicit, eiusque absentis præseruationem tanquam finem sibi proponit, indicationem tamen sumit a præsenti caussa, quatenus potest morbũ efficere. Indicans igitur semper est præsens, siue actu morbum efficiat, siue possit aliquando morbum procreare, vt, si quis singulis annis corripi soleat pleuritide, ei, antequam fiat pleuritis, vena secatur: & sic a sanguine præsente sumitur indicatio.

IIII.

Quarta conditio: indicans reperitur in corpore humano: quia materia remediorum administratur corpori: vnde Galenus cap. 3. lib. 4. meth. ait, Nullam externam caussam indicare. Obiectio: in febre aer calidior alteratur aqua rosacea: Ergo ab aere, id est, ab externo sumitur indicatio: nec tunc illa aqua rosacea corpori, sed aeri adhibetur, Resp. hoc negotium extra methodi est limites: materia enim auxiliorum in methodo non consideratur. in frebri autem egemus materia frigida, quæ inter alia est aer refrigeratus, At medicamentorum materia, quatenus exposcit præparationem & apparatum conuenientem, non dicitur indicare.

Ἐμπειρία.

Alterum quod supra tractandum proposuimus, est Experientia, quæ ab indicatione plurimum differt, cap. 10. & 11. lib. ad Thras. dicitur, quod experientia, seu obseruationis cognitio, potissimum ad sensum pertineat: indicatio vero ad intellectum. Vt, Socratem comprehendimus pleuritide laborare, quia conspicimus & symptomata in Socrate, quæ etiam in alijs obseruauimus, vt tussim, dolorem pungentem, &c. Sic in dentium stupore portulaca vtimur, quia empeiricos in tali dentium dyscrasia, vsos esse eadem obseruauimus. Hinc experientia merito dicitur esse comprehensio eius, quod sæpe & eodem modo visum est.

Analogismus.

Tertium caput tractandum est Analogismus: hic autem definitur comprehensio iuuantis per similitudinem. Et differt ab indicatione: quod hæc e natura indicantis, non e simili desumatur. capit. 11. lib. ad Thras.

Quomodo analogismus instituẽdus quã do.

Inuenitur autem iuuans in analog. (e ca. 11. lib. de subfiguratione empeirica) per transitum de simili ad similes quæ similitudo vel in membris consideratur, vt si cum manu pedem conferamus; vel in affectibus, vt si fluxum sanguinis narium, cum alui fluxu comparemus; vel in materijs, vt si mespilem cum cydonio quis conferat, Postrema consideratio, materierum scilicet, ad methodum non spectat, sed tantum quæ priores.

Tunc autem ad analogismum confugere licet, quando iuuans per indicationem, & obseruationem inueniri nequit, propter naturam indicantis latẽtem & reconditam.

CAPVT V.

De diuisione indicationis, quoad est comprehensio.

Diuisiones indicationis sumuntur ex ijs, quæ in eius definitione sunt proposita: nim. primum a comprehensione, deinde ab indicato, seu iuuante: tertio ab indicante.

Indicatio generalis, specialis.

Secundum comprehensionem indicatio est Generica, vel Specifica, vt intelligitur e cap. 11. lib. 6. method. vbi Gal. dicit; indicationem communem desumi ab affectibus; alias vero atque alias, idest speciales indicationes, desumi a partibus aff. Sic cap. 1. libro 8. method. & cap. 6. ver. 7. lib. 11. method. in febribus generales & particulares proponuntur indicationes.

Duæ primæ generales indicationes.

Generalissimæ indicationes (Galenus primas vocat cap. 3. lib. 3. meth.) duæ sunt: vna sumitur a rebus præter naturam, vt remotio; altera a rebus secũdum naturam, vt conseruatio.

Generica indicatio, alia Prima, seu generalissima: alia secunda seu subalterna.

Vt autem indicatio suprema, subalterna & specifica, a se inuicem discerni queant: duæ indicationis differentiæ, a qualitate desumptæ, sunt obseruandæ: scil. indicatio Vtilis & Inutilis: indicatio Artificiosa, & Non artificiosa. Indicatio logica, seu inutilis est, quæ indicat præsidium, cuius non est materia: vtilis contra est, quæ indicat præsidium, cuius reperitur materia: vt Obstructio a materia, indicat auxilium aperiens, cuius nulla reperitur materia, ideoque indicatio est inutilis. Dum autem fit a materia crassa, indicat attenuans, cuius præsidij reperitur materia, v.g. agrimonia: hæc igitur vtilis est indicatio.

Indicatio vtilis, & inutilis.

Artificiosa indicatio est, quę ex arte progreditur, nec plebi vulgoque communis est. cap. 2. lib. 6. meth. Inartificiosa, quę plebi etiam est nota, ita vt artis portio vel nulla sit, vel certe nec magna, nec propria, cap. 1. lib. 3. method. Exempli gratia. Febris, prout est præter naturam, indicat remouens, cuius nulla materia reperitur, est igitur indicatio inutilis: præterea hoc etiam vulgo patet (indicans enim secundum essentiam genericam facile cognoscitur, secundum specialem, difficillime.) Ergo indicatio inartificiosa.

Indicatio artificiosa, & inartificiosa.

Hinc ergo patet indicationem generalissimam, nec artificiosam esse, nec vtilem: subalternam, vtilem esse posse, non semper tamen esse vtilem, nec esse artificiosam: specificam & vtilem & artificiosam esse.

CAPVT VI.

De indicati differentijs.

Indicatũ est Quid agendũ, & Vsus.

Indicati diuisio sequitur. Indicatum est duplex, Quid agendum, & Vsus, id est recta materierum administratio. Ratio; Quid agendum dependet ab essentia indicantis, vsus ab eo quod consequitur essentiam: Cum ergo duo in indicante perpendamus, totidem in indicato etiam considerari necesse est.

1. quid agendum.

Quid agendum est Genericum, Subalternum, Specificum: genericum, vt remouens: subalternum, in febre frigidum: specificum, in febre. v.g. frigidum in primo. gradus enim determinati, non ad quantum agendum, sed ad quid agendũ specificum pertinent: dosis vero ad quantum agendum est referenda. Exemplum in febre quæritur, num corpus sit refrigerandum, vt vnum, vel vt duo, &c. quæstio est de quid agendum, quia sumitur a gradu caliditatis febrilis. At si cognoui opus esse frigido vt duo, v.g. lactuca, dum quæro de dosi & quantitate lactucæ, quæstio est de quantum agendum.

2. Vsus.

Vsus, seu recta administratio est quadruplex: Quãtum, Quomodo, Quando, Vbi. Id enim quòd consequitur indicantis essentiam, quadruplex etiam est: nimirum actio, passio, præsentia, & subsistentia. Ratio: si essentia indicantis coniungatur cum qualitate (nec enim id quod agit, sine medio seu instrumento agit) vim habet agendi, vnde actio prodit. Et cum id quod agit, etiam repatiatur, hinc fit vt passio recenseatur. Quod si essentia coniungatur cum tempore, oritur præsentia; Si cum loco, seu vbi, oritur Subsistentia.

Vsus partes.

Exempla.

Exempla horum quatuor: Bilis, si fuerit feruidior, vehementem habet actionem, si crassa difficulter patitur: si reperiatur in corpore, præsens est, quia non præterijt, nec generanda demum est, sed iam genita: si eadem in brachio excitet erysipelas, subsistit in brachio.

CAPVT VII.

De diuisione indicantis.

Indicans generale, & speciale.

Indicans diuiditur a fine methodi medendi: Finis autem duplex, communis & specificus. Communis est deperditæ sanitatis reparatio: Cuius ratione indicans quodcumque (siue morbus sit, siue caussa, siue virtus) dicitur Curatorium. Specialis finis duplex est: alter Remotio rerum præter naturam, alter Custodia rerum secũdum naturam. Cum autem res præter naturam duæ sint, Morbus & Caussa (symptoma enim licet præter naturam sit, nil tamen indicat, nisi caussæ habeat rationem) duplex etiam finis hinc oritur, morbi remotio, & caussæ remotio: & morbus quidem dicitur indicans curatorium, caussa autem dicitur indicans præseruatorium; quamuis caussa, ratione finis communis, etiam indicans curatorium dici possit.

Tria indicantia.

Ex altero speciali fine, qui erat, custodia rerum secundum naturam, constituitur indicans vitale: quod Galenus etiam ita vocat cap. 13. lib. 9. method. Tria ergo solum sunt indicãtia, morbus, caussa, vires: quę cap. 2. lib. 10. meth. in febribus putridis etiam proponuntur, &c. 1. lib. 10. metho, febris fit indicans curatorium, caussa præseruatorium, vires naturales indicans vitale. In hanc sententiam cap. 89. artis paruæ dicitur, συγκρασίαν solam alterationem indicare, caussam autem per vacuationem tolli, Hîc enim indicatur a morbo saltem indicationem curatiuam sumi; quòd si is coniunctam habet materiam, seu caussam, ab ea indicationem peti præseruatiuam.

CAPVT VIII.

Signa indicantium, ab ipsis indicantibus esse distinguenda.

Indicantia impropriè.

Tria tantum sunt vere indicantia, morbus, caussa morbifica, & virtus. At Galenus de nominibus interdum minime sollicitus, alia etiam, eaque plura indicantia proponere videtur: quæ tamen, si accurate considerentur, indicantia proprie non sunt, sed indicantium ipsorum veluti notæ quædam & signa.

Signi & indicantis differentia.

Proinde signi ac indicantis nouisse distinctionem operæ est pretium. Est autem signum, quod indicans ipsum manifestat, seu significat. Indicans illud est, a quo sumitur indicatio, & e quo inuenitur iuuans.

His notatis, facile Galeni loca obscuriota quędã possunt intelligi. Sic enim locus affectus significat gradum morbi: & facultas medicamentorum morbum ipsum prodit: cap. 3. lib. 3. method. aphorif. 17. sect. 2. Natura ac temperies ægri, morbi naturam, & recessum a statu naturali, manifestat: capit. 7. libro 3. method. Ita aer capit. 9. lib. 3. method. temperamentum cap. 14. lib. 9. method. vehementia morbi cap. 6. lib. 4. method. tempus cap. vlt. lib. 3. meth. ætas cap. 2. lib. 10.

lib.10.meth.cap.3.lib.11.metho.consuetudo cap.16. lib.9.meth.cap.3.lib.11.meth.& alijs locis alia quædam, a Galeno indicantibus, amplo quodam vocis significatu, annumerantur; non quod vere indicantia hæc sint, sed quod indicantium, nimirum morbi, caussæ, aut virtutis, conditiones nobis aperiant.

Planum vero hoc ipsum faciemus, de tempore, ætate, consuetudine, & aere. Vnde reliqua etiam huius generis omnia æstimari poterunt.

Tempus nō est indicās.

Tempus ergo non est indicans, sed signum. Hinc cap.vlt.lib.3.meth.dicitur, recens & vetus vlcus nihil indicare. Et cap.4.5.lib.4.metho.dicitur, in vlcere diuturno inueniri iuuans, nō e tempore, vel diuturnitate vlceris, sed e succi vitio cap.9.lib. ad Thrasyb. cum Galenus explicat, cur in vigore victu tenuissimo sit vtendum, ait tempus, id est, vigorem morbi, non accipi ab Hippo. vt indicans, sed vt metitur facultatem, id est, quatenus signum est virtutis, quæ alia est in statu, alia in alijs temporibus. Sic cap.40.libro eiusd. inter initia, si quid videtur mouendum, moue, &c. hic (ita Gal.) initium temporis accipitur vt signum: quod significat, vires ab initio perferre medicationem. Preterea ca.45.lib.eiusd.ait: indicans indicat aut sui custodiam, aut sui ablationem: Tempus nec sui custodiam, nec sui ablationem indicat: Ergo non est indicans.

Aetas.

Aetas etiam non est indicans, sed signum, significat enim virtutem debilem, aut robustam, ac proinde cap.13.lib.11.meth. Galenus ait, ad indicantia cognoscendum, conferre ætatem & consuetudinem.

Cōsuetudo.

Consuetudo quoque, non indicantis, sed signi habet rationem, signum enim est temperaturæ: ac proinde quia temperamentum conseruandum est, vulgo etiam dici solet, consuetudinem non temere mutandam esse, eo quod temperaturam consuetudo indicet, quę non mutanda, sed conseruanda est, etsi vitiosa quoque exsistat. cap.3.lib.11.meth.

Aer.

Aer vt signum concurrit, non est indicans: febrem enim aer calidior magis reddit intensam: & propterea intensiora etiam refrigerantia indicantur, non quidem ab aere, sed ab intensione febris, quam aer calidor indicat. Quod si quis dicat aeris excessu indicare contraria medicamenta corrigentia: ei respondemus: aerem quidem corrigi, sed tantum vt euadat materia remedij. Sic etiam cum ptisanæ frigiditatem timemus, pipere eam corrigimus: vbi sane a ptisana piper indicatur. Verum hoc negotium non pertinet ad methodum medendi, sed ad compositionem ciborum.

Solus igitur affectus (id est, morbus & caussa morbi.) *indicat; Virtus autem vel permittit*, si sit fortis, *vel prohibet*, si debilis. Vnde patet tria esse indicantia. Curatorium, Præseruatorium, & vitale: de quibus deinceps singulis agemus.

CAPVT IX.

De morbo seu Indicante Curatorio, quomodo concurrat ad indicandum ipsum remedium.

A morbo indicatur qd agendū, id est, remediū auferēs morbum.

INdicans curatorium, nil est aliud, quam morbus: hic autem indicat primum quid agendum secundo vsum.

De primo; quomodo sc. morbus indicet quid agendum. Morbus indicat in genere quidem Quid agēdum, quod communiter dicitur iuuans, seu præsidium: in specie autem vocatur remedium, ad differentiam alimenti, quod a virtute indicatur, & quidem auferens remedium (non conseruans, quod a virtute indicatur) nec auferens caussam (quod est prophylacticum) sed morbum auferens. Et hoc a nullo alio indicatur, quam a morbi essentia, cap.48. lib.ad Thras.cap. 10.lib.10. metho. cap.21. libro 13. method. A generica quidem morbi essentia, indicatur in genere morborum expulsio: a specifica autem essentia, indicantur remedia specifica, quibus fit expulsio.

CAPVT X.

De indicantium vehementia simplici & relata, itemque de remedij vehiculo.

Auxiliū vehemens indicatur ab essentia vehementi indicantis,

DEinceps explicandum est, quid statuendum sit, tum de remedio vehementi, tum de remedij vehiculo. Auxilium igitur vehemens indicatur ab essentia vehementi indicantis, cap.6. lib.4.method. extremis enim morbis extrema competunt presidia: vt si in sanguine peccatum sit vehemens, opus est vehemēti præsidio, cuius materia est venæsectio: si peccatum non sit vehemens, opus est debili remedio, cuius materia, verbi gratia, est frictio, vel balneum. Sic cap. vlt.lib.3.method. dicitur; magna vlcera curari ijs quæ vehementer siccant, parua ijs, quæ moderate. Notandum autem magnum & paruum vlcus hic non esse indicantia, sed signa: indicatū enim nimirum siccans, non est curatorium, sed præseruatorium, cum spectet caussam vlceris, nimirum excrementum tenue. Ergo nec indicās est curatorium, sed præseruatorium, quod ab vlcere magno vel paruo, ceu signo, manifestatur. Magnum enim vlcus, significat copiosum excrementum, & proinde vehemens indicat igitur hoc excrementum, præseruatorium quoque vehementer exsiccans. Paruum vlcus, contra. Similiter cap.vlt.lib.14.meth. pterygion paruum & molle, curatur per detergentia, magnum vero & durum per instrumentum chirurgicū. Hic paruitas non est indicans, sed significat tantum debilem essentiam, materiæ expurgandæ: magnitudo contra.

Vehemētiæ distinctio.

Vt autem rectius hæc intelligantur; sciendum est, quod vehementia alia sit Absoluta, cum indicans seorsum, & per se cōsideratur: alia Respectiua, quando vehementia vnius indicantis confertur cum vehementia alterius indicantis. Absoluta vehementia rursus vel Simpliciter talis est, ac propria ratione: vel Secundum quid, & ratione alterius. Exempli gratia, cancer est affectus simpliciter vehemens, id est, secundū propriam essentiam, & in qualibet parte. Pustula vero, in cute est affectus debilis: in pulmone autem, iecore, vel alia parte nobili, est vehemens affectus, non simpliciter, sed secundum quid, nimirum ratione loci affecti: cap.6.libro 4.method. cap.7.lib.12.method. Vehementia absoluta simpliciter, vel est Actiuitatis, vel Resistentiæ: illius exemplum est febris ardens; huius, vlcus contumax, & materia dura.

Vehemētia absoluta quomodo indicet.

Hac vehementiæ distinctione animaduersa: iam restat cognoscendum, quomodo ad indicandum quælibet vehementia concurrat, nimirum & absoluta, & respectiua.

Absoluta igitur indicantis vehementia, indicat per essentiam indicantis Subalternā, & Specificam, nūquam per genericam. Subalterna autem essentia, alia Prior est, quæ propior genericæ; alia Posterior specificæ propinquior.

Vehementia essentiæ subalternæ prioris, Galeno est vehementia dignitatis, vt in morbo, verbi gratia, essentia febris quoad est morbus totius, lædens omnes actiones naturales: in caussa, verbi gratia, sanguis, quoad est materia morbifica, ad differentiam materiæ excrementitiæ: in virtute, natura quæ conseruat vitam.

Vehementia essentiæ subalternæ posterioris, Galeno est vehementia propriæ essentiæ, vt, in morbo, verbi gratia, febris ardens: in caussa, verbi gratia, sanguis, vt est putridus: in virtute, si hæc facile possit dissipari, vt in puerili ætate.

Vehementia essentiæ specificę, Galeno est vehementia

mentia declinationis, seu recessus a naturali statu, vt, in morbo, verbi gratia, febris ardens in corpore senili, seu frigido: in caussa, verbi gratia, sanguis, vt est putridus extreme: in virtute, si hęc leuissima de caussa sit dissipabilis, vt in puero molliori.

Respectiua vehementia quo modo indicet.

Ita absoluta indicantis vehementia indicat. Respectiua indicat per essentiam suam, relatam ad essentiam alterius indicantis: & habet rationem vel Prohibentis, si essentia hæc respectiua sit intensior; vel Permittentis, si sit remissior.

Versatur autem respectiua vehementia necessario in pluribus indicantibus: quæ vel Consentiunt, vel Discrepant.

Si consentiant indicantia: intenditur vehementia indicati.

Si discrepent indicantia: remittitur vehementia indicati, vel vtriusque, si vehementia vtrinque par sit: vel intensioris, si impar sit indicantium contrariorum vehementia.

Si enim indicantium par sit vehementia: æqualiter infringitur vtriusque indicati vehementia, vt moderatio quædam surgat. Quod si impar sit vehementia: intensiori tantum derogatur, quantum pollet remissior.

Partes profundæ num indicent vehemētia remedia.

Sed obijci hic posset, vehemētia remedia non tantum indicari a vehementia morbi; sed a partibus profundis, vt docetur cap. vlt. lib. 4. metho. cap. 11. lib. 5. metho. cap. 89. art. paruæ. Respon. hoc non pertinere ad methodum medendi, sed ad doctrinam de medicamentis. Si enim e scientia medicamētorum cognoscimus, vim alicuius medicamenti in transitu remitti; eligimus medicamentum intensius, quod ad partes veniat profundas, ita agat, vt superet morbum.

Vehiculum

De vehiculo idem statuendum est, quod scil. non huc spectet, sed ad medicamenta: cap. vlt. lib. 4. method. ait Galenus, in vlceribus pulmonum & renum, opus esse vehiculo: in vlceribus enim opus est siccantibus, quæ austera sunt, & propterea ne diutius in vehiculo hæreant, in pectoris vlceribus mel miscemus, in vlceribus renum, diuretica.

CAPVT XI.

Quomodo morbus indicet Vsum, & primo, quomodo morbi actio indicet Quantitatem auxilij.

Vsus vt a morbo indicetur.

MOrbus indicat vsum, id est, quantum agēdum, quomodo, quando & vbi. Hæc 4. indicata respondent 4. indicantibus, cum vnum ab vno indicetur semper. A morbi actione indicatur Quantum agendum: a passione Modus; a præsentia Quando: a subsistentia, Vbi.

Quantum agendum, id est, dosis.

Quantum agendum, est dosis materiæ remedij: quantitas nim. continua, non discreta (nam discreta pertinet ad Quando, non ad Quantum. Vt si quis in febre lactuca vtatur pluribus vicibus, quoniam prima vice febris non est expugnata, hic febris præsentia non indicat Quantum, sed Quando agendum) A summa igitur morbi actione, indicatur summa dosis; mediocris a mediocri; minima a minima.

Notandum vero, licet interdum summa indicetur dosis, non semper tamen ea vtendum, nisi virtus robusta id permittat.

CAPVT XII.

Modum vtendi a morbi passione indicari.

Quomodo agendum.

QVomodo agendū, est modus agendi, qui etiam ad materiam auxilij refertur. Modus pertinet ad Substantiam, vel Qualitatem. Ad substantiam vt quando vtimur rhabarbaro in forma solida, vel liquida. Qualitas est Alteratiua, aut Motiua: alteratiua, vt si vtimur lactuca actu calida, vel frigida: motiua, vt si vtimur decocto lactucæ in modum stillicidij, vel non.

Obiectio: cap. vlt. lib. 3. meth. medicamentum leue, non asperum, indicatur ab exquisito sensu oculi: non igitur a passione? Respon. hoc non pertinere ad method. medendi, sed ad compositionem medicamentorum.

Exemplum

Exemplum. Laboret quis dyscrasia frigida in habitu, secundum substantiam cerebri, & secundū substantiam oculi: hic passio difficilis est; indicatur ergo stillicidium calidum: cap. vlt. lib. 13. method. Verum cum præter indicans, requiratur etiam virtus permittens; cerebri virtus permittit stillicidium, oculi virtus prohibet: virtutis autem permittentis signum est substantia ossea, quæ ferre potest medicamētum ex alto cadens.

Aliud exemplum: c. 12. lib. 12. meth. Esto in inflammatione hepatis, & in inflammatione brachij materia reprimenda, cuius passio adeo sit difficilis, vt indicetur reprimens actu frigidum; hoc enim valētius reprimit. At virtus hepatis hoc prohibet, per calorē naturalem hepatis, qui actu frigidum ferre nequit: Virtus autem brachij permittit, quia calor brachij naturalis actu frigidum ferre potest.

CAPVT XIII.

Præsentiam morbi tempus agendi indicare.

Quando agendum.

TEmpus opportunum consideratur, vel ratione vnius materiæ medicinalis, vel ratione pluriū. Ratione vnius, cum quæritur & quo morbi tempore, & qua diei hora remedium sit exhibendum, cap. 37. lib. ad Thrasyb. Ratione plurium materierum, vel in vnico affectu, vel in Pluribus. In vnico affectu, vt si in febre vtendum sit endiuia & nymphæa. quorum altera intensior, altera remissior; cognoscendum est, quæ ex his primo dari debeat, in pluribus affectibus; vt si vti oporteat frigidus ratione febris; venæ sectione propter materiam sanguineam; carne aut vino, propter virtutem: videndum est quodnam ex his primum vsurpari debeat.

Indicatur autem Quando agendum a præsentia indicantis, & absentia prohibentis. c. 37. & 38. lib. ad Thrasyb. seu vno verbo, a præsentia indicantis vehementioria: quando enim adest prohibens, tum hoc habet rationem vehementioris indicantis, alias quidem non prohiberet.

1. Quando agendum ratione vnius materiæ, indicatur a præsentia vehementioris indicantis: vt in caussa circa statum vtimur frigida: quia tunc febris præsentia magis indicat frigidam, quam materiæ cruditas eam prohibeat.

2. Ratione plurium materierum in vnico affectu, etiam indicatur quando agendum a præsentia vehementioris indicantis: si enim indicans sit vehementius, id est, si periculum impendeat, tum a validioribus inchoandum; si cōtra, a debilioribus, c. vlt. lib. 5. meth. Exempli gratia, c. 13. lib. 14. met. in columellæ vitio non admodum vehemente, licet vti medicamentis mitiorib. in vehementissimo autem, quia nō cedit mitioribus ad materiam chirurgicam: id est, ad amputationem, tanquam validius præsidium, est confugiendum.

3. Ratione plurium materierum in diuersis affectibus: sciendum, contraria indicantia vel vno tempore locum habere, si æque possunt; vel diuersis temporibus, si non æque possunt, id est, si alterum habet rationem caussæ principalis, aut sine qua non, aut vrgentis. Sic in vlcere partis humidioris vtimur eodē tempore siccis & humidis: illis ratione materiæ excrementitiæ; his propter partem cuius natiuum temperamentum est humidum. Exemplum partis posterioris; In vlcere, temperies habet rationem caussæ prin-

principalis, hæc enim carnem generat. Caussa sine qua non est sordities, cauitas in vlcere: licet enim pars vlcerata sit temperata; nihilominus non potest vlcus remoueri, nisi cauitas repleatur, remota sorditie. Conuulsio si accidat vlceri habet rationem vrgentis.

A

Hic autem duo notanda, primum quodnam ex his tribus indicantibus magis possit. Secundum quomodo hæc tria concurrant ad indicandum Quando seu tempus curationis.

De primo (cap. 1. lib. 10. meth. Vrgens anteponendum est caussæ principali & sine qua nō, ab eo enim imminet periculum mortis. Et hinc fit, vt interdum cogamus affectum insanabilem relinquere; verbi g. si vlcus est cum luxatione, oportet luxationem dimittere; interdum etiam nouum affectum insanabilē excitare; vt si sanguis immodice fluat, cogimur vas abscindere. Secundum locū obtinet caussa principalis: efficit enim, & auget affectum. Tertium; caussa sine qua non tolli potest morbus; hæc enim caussa sine qua non ad morbū refertur, non ad caussam principalem: secus enim caussa sine qua non, prius esset tollenda, quam caussa principalis. Vltimum locum obtinet ipse morbus. v.g. sit vlcus, quod habeat coniunctam inflammationem, sorditiem, & cauitatem: tum primo studemus remouere inflammationem, vt introducatur temperies, quæ est causa principalis; secundo occurrimus sorditiei, idest, caussæ sine qua non potest vlcus curari: postremo solutæ vnitati.

B

De secundo; Vrgens causa principalis, & sine qua non, concurrunt ad Quando indicandum per præsentiam: nam Quando agendum a sola præsentia indicatur.

CAPVT XIIII.

Locum administrandorum præsidiorum, innotescere e subsistentia.

C

Vbi agendū

VBi agendum indicatur a subsistentia. Sin in febre, balneum aquæ dulcis applicatur toti corpori, quia febris habet subsistentiam in toto corpore. Cum autem Galenus cap. 21. lib. 13. meth. ait, locum medicamentorum applicandorum inueniri e cognitione actionum & vsu partium: accipit actionem & vsum, vt signa, quæ cum locum affectum significant, etiam significant subsistentiam indicantis, a qua sumitur Vbi agendum.

CAPVT XV.

De caussa morbifica, seu de indicante præseruatorio: siue sit intemperies, siue materia: & primum de materiæ morbificæ definitione.

Caussa morbifica.

PEr caussam morbificam hic non intelligimus formalem, sed efficientem, quæ consistit in corpore ægrotantis; siue in eo sit genita, vt sanguis vitiosus, siue extra corpus sit genita, vt pila plumbea, quæ par bombardam impellitur, & venenum extra corpus genitum: itemque siue per se sit caussa, siue per Accidens, vt symptoma, quod ex accidenti rationem habet caussæ efficientis.

D

Primum igitur de caussa indicante per se agemus: & trademus quomodo hæc tum Remedium, tum Vsum indicet.

Remedium, quod a caussa indicatnr, tantum est præseruatorium: nam curatorium remedium indicatur a morbi essentia: at materia, id est caussa efficiens quorundam morborum, non est de morbi essentia, quia morbus non est compositus ex accidente & substantia, sed tantum est accidens. Sic Galenus ait, a caussis sumi indicationes prophylacticas; ca. 1. libro 12. meth. c. 25. lib. ad Thras.

Caussæ essentia indicat præsidium, seu quid agendum: Quæ vero consequuntur essentiam, ea indicat Vsum materiæ præsidiorum.

Caussæ essentia est Generica. vel Subalterna & specifica: & hæc vel intēperies, vel Materia.

Caussæ essentia, vel est Generica, vel Subalterna, vel Specifica. Caussa generica, est res prȩter naturam in corpore ægrotante, morbi effectrix.

Et hæc indicat remedium; *ad differentiam alimenti, indicati a virtute:* remouens; *ad differentiam remedij conseruantis, indicati a virtute*: caussam; *ad differentiam remedij curatorij, indicati a morbo.*

Ratione essentiæ subalternæ & specificæ, caussa morbifica est vel intemperies, vel Materia. Intemperies, vt verbi gratia, dyscrasia frigida ventriculi, in febre pituitosa, quæ habet rationem caussæ generantis pituitam, scilicet materiam febris.

Caussa efficiens materialis, id est, materia morbifica, diligentius est explicanda: intemperies enim per se facile intelligitur.

Materia igitur morbifica est *mistum præter naturam, lædens hominem ægrotantem.*

Materia morbifica quid.

Mistum dicitur: vt indicetur esse substantiam, non qualitatem. *Præter naturam*) ad differentiam misti secundum naturam: vt hepar est mistum secundum naturam. Et præterea ad differentiam rei non naturalis: vt panis nondum ingestus, non est caussa morbifica, sed res non naturalis; ingestus vero & offendens, est mistum præter naturam. *Lædans ægrotantem)* ad differentiam caussæ morbificæ, quæ locum habet in arte tuendæ sanitatis: illa enim est præter naturam, & lædere potest, sed non ægrotantem.

CAPVT XVI.

De differentijs materiæ morbificæ, quatenus est mistum, vapor vel minera: & quomodo hæc indicent Quid agendum.

Differentiæ morbificæ: vt est mistū.

DIfferentiæ materiæ morbificæ, desumuntur ab ea, primum vt est mistum: secundum vt est præter naturam: tertium vt lædit hominem ægrotātem. Materia morbifica, quatenus est mistum, seu substantia corporea, est vel Vapor, vel Minera.

Vapor indicat remedium: remouens materiam morbificam per insensibiles meatus: minera contra, per sensibiles. Quando autem minera conuertitur in vaporem, tunc non amplius vt minera, sed vt vapor indicat. cap. 16. lib. 13. method. Improprie vero loquuntur medici, cum dicunt vacuationem esse sensibilem, vel insensibilem: omnis enim vacuatio sensibilis est, oculisque percipitur, etiam sudor: sed tamen alia fit per meatus sensibiles, alia per meatus non sensibiles.

Minera vel est Animata, vt lumbricus, caro, monstrum: vel Inanimata. Inanimata vel est Solida, vt calculus, pila plumbea, feces duriores; vel Liquida. Liquida vel Alimentalis, vt chylus, sanguis: vel excrementitia, vt humores excrementitij, semen, lotium, sanies, ichores, feces liquidiores, &c.

Minera ergo omnis in genere subalterno indicat vacuans per sensibiles meatus: in specie vero quælibet minera significat determinatum vacuans; vt sanguis indicat phlebotomiam, alij humores indicant purgationem. cap. 6. lib. 4. meth.

CAPVT XVII.

De vitijs mineræ: & primum de peccato secundum Formam.

Mineræ, quoad est præter naturam vitia.

MInera quatenus dicitur mistum præter naturam, prædita est Forma, Quantitate, qualitate tum Alteratiua, nimirum Prima & Secunda, tū Motiua. Hinc Galen. cap. 99. art. paruæ dicebat, humores non debere esse putridos; respiciens peccatum

secundum

secundum formam: plurimos; secundum quantitatem: calidos & frigidos; secundum qualitatem alteratiuam primam: mordaces: secundum qualitatem secundam: lentos; peccatum in motu.

Peccatum secundum formam. Materia peccans in forma est, quæ toto genere prę ter naturam est: idque vel per Se, vt calculus, lumbricus, membrana in suffusione, pila plumbea per bombardam in corpus transmissa, &c. vel per Accidens, vt est tum Contentum, nimirum humor putridus, tum Continens, nim. caro putrida & corrupta, quæ non per se toto genere præter naturam sunt, sed ex accidente, quia putrida.

Indicat eradicans. Talis minera toto genere præter naturam, indicat medicamentum, secundum totum auferens, quod Eradicans nuncupari potest, cap. 17. lib. 14. meth. c. 8. lib. 11. meth. cap. 13. lib. 14. meth.

CAPVT XIIX.

De peccato mineræ secundum Quantitatem.

Peccatum secundum quantitaté. Exsuperantia humoris. Continuitas cutis. Materia morbifica vt peccat secundum quantitatem, duplex est Contentum, vel continens.

Contentum est humor qui in corpore continetur. Contenti vitium est exsuperantia (defectus enim potius ad virtutem pertinet,) quæ secundum cap. 94. & 95. art. par. indicat euacuationem secundum partem non secundum totum, id est, imminutionem, non eradicationem.

Continens est pars solida viuens: & hæc vel continet materiam Quiescentem, vt cutis, caro: vel materiam fluentem, vt venæ, & reliqua vasa.

Cutis & caro, etiam non morbosæ, euadunt tamē caussæ morbificæ, sine quibus non, idque per accidens, quia detinent pus, aut aliam materiam morbificam, ne egrediatur: proinde habent rationem indicantis præseruatorij, quia impediunt materię exitum. Hoc vitium nihil aliud est quam continuitas, pertinetque ad Quantum: & indicat contrariū nim. diuisionem, cuius materiam est ferrum. Hinc Galen. vlt. lib. 3. meth. & cap. 5. lib. 13. meth. ait: Si vlcus habeat cauitatem altius sub cute reconditam, cutim hanc scindere oportet.

Vasa dupliciter habent rationem caussæ morbificæ, respectu materiæ contentæ, licet ipsa vasa per se sana sint) primum propter amplitudinem; secundo propter continuitatē. *Amplitudo vasorum.* Propter amplitudinem, quando materia fluit, cum alioquin non deberet fluere: sic in immodicis vacuationibus, quamuis amplitudo sit secundum naturam, ex accidente tamen redditur morbosa, ratione scil. materiæ fluentis. Et hæc amplitudo indicat contrarium remedium angustans, cuius materia, verbi gratia, est ligatura, vel aliud defensiuum, quod transitum materiæ prohibet.

Continuitas vasorū. Propter continuitatem etiam vasa detinent sanguinem, aut aliam materiam, ne exeat. Et hoc peccatum indicat diuidens, vt fit in venæ sectione.

CAPVT XIX.

De peccato mineræ in Qualitate.

Peccatum qualitatis. Materiæ morbificæ qualitas, qua peccat, est prima, vel secunda: & vtraque indicat suum contrarium præseruatorium. Sic materia calida, indicat frigidum: caussa, attenuans; viscida, detergens; dura emolliens.

CAPVT XX.

De peccato materiæ morbificę in Motu.

Peccatū in motu. Sequitur peccatum in motu. Motus vel Deficit, vel Exsuperat.

Si deficit, indicat remedium adiuuans, & intendens motum deficientem, vt si sanguis non effluat ea copia, qua debet, tantum addere oportet, vt e coniunctis ambobus, perficiatur quod postulat sanguis. cap. 5. lib. 9. meth.

Si exsuperat motus, indicat remedium compescēs seu minuens illum motum excedentem atque superfluum. Hoc autem est Intercipiens. Reuulsorium, Deriuatorium simplex, Deriuatorium mistum, & Reprimens, seu repellens. Quia (vt e physicis notum est) omnis materia mouetur a motore extrinseco, a termino, per spacium, ad terminum, Hinc tria remediorum genera; intercipiens, tria attrahentia, vnum impellens. Cum enim materia moueatur a motore extrinseco: indicatur remedium, adimens violentiam motoris, vt materia in aliam potius partem moueatur.

Intercipiēs. Intercipiens igitur remedium, respicit spatium, per quod materia mouetur. Intercipientis autem materia dari non potest: quia illa interceptio non per se fit, sed ratione alterius, videlicet incrassantis, vel angustantis. Sic in catarrho, materiam ad pulmones descendentem (cum ob tenuitatem moueatur) incrassamus diacodeio, saccaro rosi antiquo, cum bolo Arm. & sic intercipimus. Præterea ligaturis, & defensiuis dictis præsidijs, partes angustamus; & ita per accidens materiam fluentem intercipimus.

Reuellens. Reuulsorium, seu diuertens, est remedium attrahens ad longinqua, & respicit terminum a quo. Hoc vtendum, si fluxio valenter irruat, cap. 6. lib. 4. meth. fit enim reuulsio ad contraria.

Deriuator simplex. Deriuatorium simplex est remedium attrahens ad vicina, & respicit terminum ad quem.

Obiectio: Galenus cap. 6. lib. 4. meth. ait, Deriuationem locum habere si fluxio cessauit: & cap. 2. li. 2. ad Gla. inquit, deriuationem esse humoris, qui iam membrum occupat. Ergo deriuans a materia quiescente, non a motu indicatur. Resp. e c. 3. lib. 5. meth. remedium deriuans posse accipi, caussa immoderatæ vel euacuationis, vel repletionis. Caussa euacuationis (vt in immodico mensium fluxu) deriuans indicatur a materia quæ fluit & mouetur. Caussa repletionis, cum materia fluens repletionis est caussa; licet materia indicans deriuanda non fluat ab vna parte ad aliam; fluit tamen a vasis illius partis ad spatia eiusdem partis, & secundum hanc rationem indicat deriuans.

Deriuator reuulsoriū. Deriuatorium mistum est remedium attrahens ad loca nec omnino vicina, nec omnino remota, & respicit vtrumque motus terminum, a quo, & ad quem. Sic in pleuritide venæ sectio ab eodem latere est materia reuellentis præsidij, ratione materiæ fluentis; & est materia deriuantis, ratione materiæ quæ fluxit, cuius signum est, quod fit euacuatio ad mutationem sanguinis, vnde materiam influxam vacuari intelligitur.

Reprimēs. Reprimens est remedium, impellendo repellens materiam, ad locum affectum fluentem, dum non est crassa, cap. 6. lib. 13. meth. ac respicit terminum ad quem cap. 5. lib. 21. meth.

CAPVT XXI.

De vitio materiæ morbificæ in Quiete.

Peccatum secundum quietem. Peccatum secundum quietem, indicat commouēs, seu vacuans per partem læsam, siue sensibiliter, siue insensibiliter, cap. 9. lib. 13. meth. c. 16. l. eiusd.

CAPVT XXII.

De differentijs materiæ morbificæ, quatenus lædit.

Hactenus de materia dictum est, quatenus est mistum præter naturam. Sequitur vt eam perpendamus,

damus quatenus lædit. Lædit autem Vehementer, vel Non. Vnde morbifica materia est Vehemens, vel Debilis: & sic indicat remedium vehemēns, vel debile; quale in sanguinis vitio est venæ sectio, & cucurbiculæ.

est vehemens, vel debilis.

CAPVT XXIII.

De differentijs materiæ morbificæ quatenus lædit partes determinatas.

Materia morbifica lædit hanc vel illam partem.

QVatenus hominem lædit materia morbifica, lędit partes determinatas: & sic indicat remediū specificum, v.g. vomitorium, deiectorium, diureticum, tussiculare. Signum autem materiæ morbificæ, lædentis partem determinatam, est conformatio partis. Sic materia in pectore, indicat tussiculare, cap. 11. lib. 5. meth.

CAPVT XXIIII.

Quomodo caussa morbifica indicet rationem vtendi.

Vsus vt indicatur a caussa morbifica.

QVantum agendum indicatur ab actione materię, si enim summa est bilis actio, indicatur sūma dosis rhabarbari. Hic facit etiam aph. 23. sect. 1.

Modus indicatur a passione materiæ: si, verbi gratia, bilis fuerit crassior, rhabarbarum exhibendum in bolo, quia efficaciter agit; bilis enim ob illam crassitiem difficulter patitur.

Quando agendum, indicatur a præsentia materię, vt sequitur essentiam vehementioris indicantis.

Vbi agendum indicatur a subsistentia materiæ: cū enim agens per contactum agat, necesse est, vt materia remedij accedat ad materiam morbificam.

CAPVT XXV.

Symptoma, vt concurrat ad indicandum Quid agendum, & ad Vsum.

Symptoma indicat, vt caussa.

SYmptoma non indicat per se, cap. 12. lib. 11. meth. nec etiam per se prohibet, c. 1. lib. 12. meth. ex accidente tamen aliquādo mutat curationem, id est, prohibet, & indicat, quatenus scilicet rationem caussæ habet. Est ergo indicans præseruatorium.

Symptoma indicans, est actio, & excremētum.

Cum autem triplicia sint symptomata, scilicet actio, exiens, & qualitas: symptoma, quod habet rationem indicantis, est actio læsa, & excrementum mutatum, non qualitas mutata, hæc enim simul cessat cum affectu, vnde oritur, præterea etiam sui perseuerantia nec virtutem lædit, nec morbum auget. De actione tamen notandum, quod non indicet secundum suam essentiam, quatenus est in fieri, sed secundum perseuerantiam læsionis, quatenus non cessat vna cum affectu. Si enim actio cessat cum affectu: tū indicans non est symptoma, sed affectus.

Symptoma in genere, vt habet rationem caussæ, indicat sui remotionem: in specie, dolor indicat mitigatoriū præsidium; fluxus immoderatus astringēs.

Quid indicet.

Quoad vsum: Quantum indicatur ab actione symptomatis: modus, a passione: quādo, a pręsentia (c. 1. lib. 12. meth. vide collationem symptomatis, & cum virtute, & cum affectu præter naturam) vbi indicatur a subsistentia. Vt etiam supra in caussa dictū est.

CAPVT XXVI.

Virtus, vt concurrat ad indicandum Quid agendum, & ad Vsum.

Vires sunt indicans vitale.

VIrtus habet rationem indicantis c. 6. lib. 9. meth. cap. 3. lib. 11. meth. est enim indicans vitale, id est, ad vitæ custodiam pertinens, cap. 13. lib. 9. meth. nec enim a virtute quicquam sumimus vt valeamus, nec vt a morbo liberemur, sed vt viuamus, id est, virtus per se respicit vitam, licet per accidens quoquè morbum & caussam respiciat.

Virtus indicat sui conseruationē.

Virtus, quoniam secundum naturam est, indicat sui custodiam, id est, iuuans simile, cap. 3. l. 11. meth.

Subalterna virtutis essentia, est substantia, Quantitas, Qualitas, & Motus.

Quoniam autem facultates non operantur, nisi per subiecta & organa: ideo Galenus c. 1. lib. 11. met. ait, virtutis essentiam compleri e substantia spirituali, solida, & carnosa, (c. 5. lib. 12. meth. omittitur carnosa; ibi enim de syncope fit sermo, quæ non accidit ratione carnis) indicatio igitur vitalis sumitur ab impetu faciente, & a continente: non a contento: quia humor ad actionem non concurrit, nec est organū, sed effectus, opus, vel obiectum. Continens autem præter propriam substantiam obtinet etiam calidum innatum, quod & a spiritu, & a temperie diuersum est. Ideo virtutis essentia consistit in spiritibus, carne, solidis, & calido innato: in quibus quatuor sunt seruanda; substantia, quantitas, qualitas, & motus; in carne tamen & solidis motus excipitur.

Substantia.

Substantia spirituum, carnis, partium seminaliū, & calidi innati, in genere indicat iuuans substantificum, quod alimentum vocatur. tex. 44. lib. 1. de ratione vict. Specificum alimentum proponitur c. 3. l. 11. meth. prout enim virtutis substantia est tenuis, crassa, mediocris; pro eo etiam alimentum tenue crassum, mediocre indicatur.

Quantitas.

Quantitas partium viuentium intelligitur continua, id est, magnitudo (numerus enim partium semper manet: magnitudo vero mutatur.) Hinc si solida sint maiora, indicant alimentum maioris nutrimenti, cuius materia, verbi gratia, est caro caponis: si minora, indicant alimentum minus nutriens, cuius materia est caro pulli. Proinde mēsura similium, id est, Quid agendum specificum, indicatur a quanti tate substantiæ conseruandæ.

Obiectio: Pueri egent plurimo alimento aph. 14. sect. 1. & minores tamen sunt adultis? Respondeo, in collatione seruandam esse æqualitatem, & conferendum puerum cum puero, adultum cum adulto: non puerum cum adulto: quia puer eget alimento, & vt conseruetur, & vt crescat; vir adultus tantum vt conseruetur.

Qualitas.

Qualitas, seu temperamentum partium, indicat similia. Qualitas autem nutrimenti non est vnum indicatum, sed duplex: præseruatorium, quod indicatur a qualitate materiæ morbificæ; & vitale, quod indicatur a temperamento solidorum, c. 5. lib. 11. meth.

Motus calidi innati significat conseruans, id est, vniens, & astringens, ne motus dissipetur: per astrictionem enim vires firmantur, & calidum innatum vnitur, cap. 15. lib. 11. meth.

Vsus, vt a virtute indicetur.

Hæc de Quid agendum: sequitur Vsus. Et primū, Quantum agendum, capitur ab actione virtutis, vt si virtutis actio est maior, exhibemus carnem caponis in maiori copia. Modus indicatur a passione virtutis: si enim virtus difficulter patitur, licet vti cibo in forma solida, si contra, in liquida: iuxta illud; facilius est potu quam cibo impleri. Quando agendū, indicatur a præsentia vehementiori virtutis. Vbi desumitur a subsistentia virtutis: licet autem vbique virtus subsistat; attamen relatione ad cibum, subsistentiam habet in ventriculo, & propterea alimenti materia per os exhibetur.

CAPVT XXVII.

Synopsis vniuersæ medendi methodi, thesibus nonnullis breuiter comprehensa.

MEthodus medendi est ars, qua per indicationes inueniuntur iuuantia, vt deperdita sanitas hominis reparetur.

2. Caussa eius efficiens est Indicatio: instrumentum nimirum logicum, cuius beneficio habitus ille principalis comparatur.

3. Indicatio est comprehensio iuuantis, simul cũ comprehensione indicantis; citra experientiam & analogismum, gratia sanitatis deperditæ reparandæ.

4. Indicans consideratur Absolute, vel Comparate.

5. Indicans absolute consideratum, præsidium seu indicatum analogon subministrat, indicando vel secundum Essentiam, vel secundum Consequentia essentiam.

6. Essentia, est ipsa indicantis (vt ita dicam) quidditas, tum generalissima, tum subalterna, & specialis: quæ indicat Præsidium ipsum, seu τὸ Quid agendum generalissimum, subalternum & speciale.

7. Consequentia essentiam sunt adiuncta, quæ Vsum seu administrationem præsidij indicant.

8. Suntque Actio, Passio, Præsentia, & Subsistentia.

9. Actio indicat Quantum agendum, seu quantitatem præsidij.

10. Passio indicat Quomodo agendum, seu qualitatem.

11. Præsentia indicat Quando agendum, seu tempus administrandi.

12. Subsistentia indicat Vbi agendum, seu locum administrandi.

13. Porro indicans vel est præter naturam, vel Secundum naturam.

14. Præter naturam indicat ablationem sui per Contrarium.

15. Præter naturam est Morbus, vel Caussa Morbifica.

16. Morbus est Similaris, Dissimilaris, vel Communis: quorum & essentia, & adiuncta e pathologicis repetantur.

17. Caussa morbifica alia est per se caussa, alia per Accidens.

18. Caussa per se est Intemperies, vel Materia.

19. Intemperies indicat Alterans contrarium.

20. Materia peccat Forma, Quantitate, Qualitate, Motu, & Quiete.

21. Materia peccans forma toto genere præter naturam est: idque vel per Se, vt Lumbricus; vel per Accidens, ratione corruptionis; siue sit contentum, vt humor putridus; siue continens, vt caro putrida. Et hæc indicat medicamentum Eradicans, seu secundũ totum auferens.

22. Materia quantitate peccans, est Contentum, vel Continens.

23. Contenti vitium in quanto est Exsuperantia, quæ indicat Minuens, seu secundum partem vacuãs. Defectus autem cõtenti ad virtutem pertinet, & indicat alimentum.

24. Continentis, seu partis viuẽtis vitium, est tum Continuitas cutis, carnis, & vasorum, exitum materiæ morbificæ prohibens; quæ Diuidens indicat: tum Amplitudo vasorum, materiæ detinendæ liberum transitum permittens; quæ indicat Angustans.

25. Qualitatis uitium tam Primæ, quam Secundæ, indicat Alterans contrarium.

26. Peccatum in motu, est Defectus, vel Exsuperantia.

27. Deficiens motus, indicat remedium Intendẽs motum.

28. Exsuperans motus indicat remedium Compescens seu minuens motum.

29. In motu exsuperante consideratur Spatium, vel Terminus, tum A quo, tum Ad quem, tũ Vterq;.

30. Ratione spatij, per quod materia mouetur, indicatur remedium Intercipiens.

31. Ratione termini a quo motus incipit, indicatur Attrahens ad locum contrarium maxime distantem, quod Reuellens dicitur; cuius vsus est, fluxione valenter irruente.

32. Ratione termini ad quem fit motus, indicatur remedium ab illo termino materiam Remouens.

33. Hoc remouens vel attrahit ad vicina, & dicitur Deriuans, cuius vsus est fluxione cessante.

34. Vel impellit retro, & dicitur Reprimens: cuius vsus est fluxionis principio, materia non exsistente crassa.

35. Ratione vtriusque termini, indicatur remediũ attrahens ad loca nec omnino remota, nec vicina: & dicitur Deriuans reuulsorium.

36. Peccatum in quiete, indicat Commouens, seu vacuans per partem affectam, siue sensibiliter, siue insensibiliter.

37. Caussa per accidens est Symptoma: hocque vel Actio læsa, vel Excrementum mutatum. Et indicat vt caussa, quatenus vim habet caussæ.

38. Indicans secundum naturam est Virtus: quæ sui custodiam per Simile indicat.

39. Virtutis essentia consistit in substantia tũ Crassiore, vt carne & solidis; tum Tenuiore, vt spiritibus, & calido innato.

40. Vtraque substantia simile indicat Alimentum, quoad substantiam, molem, & crasin: tenuior præter hæc dissipabilis substantiæ vnionem per Adstringens flagitat.

41. Sic indicans absolute ac per se consideratur: comparate autem, quando vnum indicans cum alio discrepante ratione Vehementiæ confertur.

42. Vehementia est indicantis adiunctum, qua vel vitæ, vel meliori vitæ grauiter incommodat.

43. Vehementia est Simplex, vel Secundum quid.

44. Simplex est, quando indicans secundum propriam essentiam, & in qualibet parte, vehemens est.

45. Simplex vehementia est vel Actiuitatis, vt in febre ardente; vel Resistentiæ, vt in materia dura.

46. Vehementia secundum quid, est, quando indicans ratione subiecti, seu partis affectæ nobilioris, est vehemens.

47. Indicans ergo contrarium si vehementiam habet intensiorem, dicitur Prohibens: si remissiorem, Permittens.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

TRACTATVS DE METHODO ET COMPONENDI MEDICAMENTA, ET COMPOSITA DIIVDICANDI.

Necessitas & difficultas.

DOCTRINA de medicamentorum compositione maxime necessaria est & difficilis. Necessaria: quia multi affectus simplicibus tolli medicamentis nequeunt. Difficilis: quia nemo fere rectam componendi rationem sequitur.

Partitio.

Primum autem trademus artem medicamenta componendi: secundo docebimus, quomodo medicamenti compositi dosis inuestigari debeat.

Cõponendi ratio alia medicorũ, alia pharmacopeorum.

De arte componendi saltem loquemur, quatenus ad medicos, non qua ad pharmacopoeos spectat. Quid enim opus est detrituratione, decoctione, coquinaria, &c. verba facere? Id vero in medicamenti compositione scire refert, quibus in quantitate maiori, quibus in minori sit vtendum, vt si quis praescribat, Recipe syr. rosf. recent. ℥. j. syr. de beton. ℥. ß. quaeritur, qua de caussa plus de syr. rosf. sumatur; & cur eidem syr. de beto. admisceatur: non, quomodo syrupus rosatus conficiatur.

Caussae cõpositionis medicamentorum.

Ad artem vero componendi, necessaria est cognitio scoporum in medicamento; quos Auicennas c. 2. lib. 5. proponit nude, & sine demonstratione.

Necessitas scoporum dependet a definitione medicamenti compositi: quod est materia remedij, qua medicus id consequitur, & tuto, & cito, & iucunde, quod simplici medicamento assequi nequit.

Partes compositi tres: Basis semper necessaria: adiuuans, & corrigens, non necessaria, nisi a basi requirantur. Basis est praecipua compositi pars, quae a morbo, caussa, aut virtute indicatur. Haec simplex est, in affectu simplici: multiplex, in compositis affectibus, vt si iecur calidius est, lien frigidior, basin e calidis & frigidis constitui oportet, vt colligitur e cap. 3. lib. 1. κατὰ γένη.

I. Tuta curatio.

Verum vt tuto, cito & iucunde curemus: constituta basi, respicere debemus tum ad Affectum, tum ad Corporis dispositionem.

In affectu considerabimus, num praescripta medicamenti basis affectu sit intensior, vel remissior: si intensior, Corrigentia sunt miscẽda; si remissior, Iuuantia. Per medicamentum enim intensius tuta non fit curatio, sed contrarius inducitur affectus, vt si curandus sit affectus frigidus vt primum, medicamento calido, vt tertio, tum calidus introducetur morbus. Per medicamentum autem remissius curatio fieri nequit, vt si in vlcere opus sit medicamento exsiccante in secundo, curatio per medicamentum siccum in primo nunquam absoluetur: in vlceribus enim pars affecta habet rationem agentis, ipsa enim carnem generat: & proinde si sicca est in primo, opus etiam est vti medicamento sicco in primo. At in dyscrasijs tollendis alia ratio est; hae enim medicamentis remissioribus amoueri possunt, sed longiori tempore: sit intemperies frigida vt 2. tolli potest medicamento calido in primo, & ratio est, quia hic pars affecta habet rationem patientis, medicamentum autem calidum rationem agentis.

In corporis dispositione considerandum, quomodo corpus affectum sit, ad basis qualitates tum euidentes, tum reconditas, si enim eas perferre nequit, Corrigentia addenda erunt. Sic dum basis ratione affectus calida & sicca est; corpus autem has qualitates aegre fert, cum pronum sit in vigilias: ad correctionem calidorum & siccorum, frigida permiscenda erunt, ut auctor theriacae Andromachus fecit, opium calidis permiscens. Si basis naturae nostrae sit contraria, & venefica, vt in electiue purgantibus, scammonio, colocynthide, addenda sunt naturae nostrae amica, vt sunt odorata, quae basin corrigunt. cap. 12. lib. 2. de ratione vict. Et haec ad curationem tuto instituendam.

II. Cita curatio.

Vt autem cito etiam curemus, adiuuantia sunt miscenda. In horum autem inuentione, perpendenda est ipsius affectus tum Vis, tum Subsistentia.

Quoad vim: si affectus intensior sit medicamento simplici; iungenda sunt medicamenta facultatis intensioris, vt breuiori tempore curatione absoluatur: cap. 3. lib. 1. κατὰ γένη.

Subsistentia affectus, vel Remota est, vel Proxima. Si remota, facultas basis ob viae longitudinem resoluitur, ac hebescit: miscenda igitur quae hoc prohibeant, vt sunt frigida, verbi gratia, opium. Quod si basis per se sola ad locum distantem peruenire nequeat, permiscenda sunt medicamenta, quae instar sint vehiculi: exempli gratia, in affectibus lienis ceterach.

Si vicina sit subsistentia, euenire potest, vt basis nõ nisi tarde operetur, quoniam transit locum proximum, nec in eo moratur: permiscenda igitur, quae faciunt vt diutius basis in loco subsistat proximo. Hoc

 ple-

plerumq; adſtringentibus fieri poteſt, ſed ſi horum vſus quandoque non ſit tutus, præſtandum idem eſt interdum attrahentibus; ſic enim raphani ſuccus, Auicenna teſte, e iecore in ventriculum trahit.

3. Iucunda cu ratio.

Poſtremo iucunde curandum: cum enim medicamenta quædam inſuauia nauſeam excitent, vt Galenus docet cap. 3. lib. 1. κατὰ γένη; corrigenda, vel potius mitiganda ſunt, per ea quæ boni ſunt ſaporis, odoris, & quandoque etiam coloris: vnde Gal. c. 15. lib. 1. de antidotis theriacam probat nigricantis coloris.

Excipientia & præparantia, uel ſunt corrigētia, vel adiuuantia.

E triplici igitur medicamentorum genere, omne compoſitum conſtare poteſt: ad quæ & excipientia medicamenta, & præparantia referuntur, verbi gratia, in roborando ventriculum per carnem cydoniorum, carnē hanc (vt ob frigus ſola dari tuto nequeat) melle excipimus, & ſic mel eſt corrigens. In compoſitione theriacæ præparamus ſpecies cum vino ad delectationem, ad penetrationem, & ad correctionē frigiditatis. Hactenus de arte componendi.

Quantitas partiū compoſiti.

Sequitur vt de Doſi ſeu quantitate agamus, tum Partium ſingularum, quæ compoſitum medicamentum conſtituunt; tum ipſius Compoſiti.

1. Baſios.

Partes, vt ſupra docuimus, ſunt, baſis; adiuuantia & corrigentia; tum excipientia & præparantia. Baſin igitur conſtituentia medicamenta, ſi ſunt remiſſiora, in maiora copia ſumi poſſunt: nam in maiore quāto eſt maior virtus: ſi intenſiora, in minori. Pręterea, ſi affectus plures coniuncti ſunt; baſis, quæ intenſiorem reſpicit affectum, maior erit ea, quæ remiſſiorem reſpicit.

2. Adiuuantium & corrigentium.

Adiuuantia & corrigentia, quia baſin reſpiciunt, ob id varie permiſcentur, prout baſis requirit, modo in doſi æquali, modo in minore, vel maiore. Aequalis eſt, vt ſi baſios ſit vncia; & reliquorum pariter vncia. Minor eſt quantitas, ſi baſis exigua eget correctione, & hæc proportio adiuuantium & corrigentium ad baſin, eſt minoris inæqualitatis, & conſiſtit intra rationem ſubduplam, & ſubduodecuplam, vt ſi baſios quantitas ſit 12. & reliquorum 6. vel baſios quantitas 12. & reliquorum 1. Hos rationum terminos egredi non licet: attamen proportiones intermedias captare medico integrum eſt, præcipue ſubtriplam, vt ſi baſios quantitas 12. & reliquorum 4. ſubquadruplam, vt ſi baſios quantitas 12. & reliquorum 3. ſubſextuplam, vt ſi quantitas baſios 12. & reliquorum 2. Ad has proportiones reſpiciens Andromachus, theriacā compoſuit. Si vero baſis iniucundiſſima, vel violenta, plurima eget correctione; tunc maior requiritur adiuuantium & corrigentium, quam baſios quantitas: quæ habet rationem maioris inæqualitatis, & cōſiſtit intra rationem duplam & duodecuplam, vt ſi baſis ſit vncia, & reliquorum vnciæ duæ, vel ab his ad duodecim.

3. Excipientium & præparantium.

Quoad medicamenta quę reſpiciunt reliqua adiuuantia & corrigentia, quæ ſunt vel excipientia totam compoſitionem, vel præparantia: hæc ita ſe habere debent, vt excipientia in maiori quantitate, præparantia in minori præſcribantur, verbi gratia, ſi ad excipiendum ſpecies theriacæ imponimus mellis ℔.vj. ſat eſt imponere vini præparantis partem tertiam, nimirum ℔.ij. Excipiens autem ratione totius, modo in dupla, modo in tripla ratione eſſe poteſt, vt ad ſucci cichorij ℥.j. licet ſumere ſacchari ℥.iij.

Exemplum.

Quæ iam dicta ſunt, vno & altero exemplo demonſtrabimus. Prius hoc eſto: Recip. pulueris maſtic. ℥. ß. cinamomi ʒ.j. ceræ ʒ ij. ß. miſce, & fac ſ.a. ceratum: Baſis huius compoſiti eſt maſtiche: quia ſcopus noſter eſt, ventriculum roborare. Adiuuans eſt cinamomum: quia maſtiche non eſt adeo tenuis ſubſtantiæ, vt prompte in intimas ventriculi partes deduci queat. Ratione quorundam, qui ab odore maſtiches abhorrent, & cinamomi odore delectantur; cinamomum etiam poteſt eſſe corrigens. Cera, qua medicamentum excipitnr, habet rationem adiuuantis: quia facit, vt vis medicamentorum non diſſoluatur, ſed diutius perſiſtat in regione ventriculi; vnde citius hoc aſſequimur quod intendimus, quam ſimplicibus pulueribus, vel inunctione. Cum igitur medicamentum hoc compoſitum ſit e baſi, & adiuuante, aliquo etiam modo e corrigente: quæritur, quænam ſit proportio inter medicamenta hæc indigentia? Cinamomum, adiuuans hoc loco, ad baſin habet rationē inæqualitatis minoris: in alijs tamen caſibus etiam maior eſſe poteſt inæqualitas, vel etiam æqualitas: quod diſcrimen ex arte componendi non poteſt addiſci; ſed neceſſe eſt, ut medicus cognoſcat diſpoſitiones corporis patientis, vim affectus, & vim ſimplicium. Quia ergo in præſenti caſu ventriculus infirmus eſt, non tamen admodum refrigeratus, nec etiā humidior: maior ponitur maſtiches quantitas, minor cinamomi, quòd calidius eſt ac ſiccius. Eſt autem cinamomi ad maſtiches pondus ratio ſubquadrupla. Cera excipiens eſt: & habet relationem, non modo ad baſin, ſed etiam ad totum medicamentum ad ℥. ß. & ʒ.j. ideſt, ad ʒ.v. Quare hoc excipiens ad totum cōpoſitum habet rationem minoris inęqualitatis, nimirum ſubduplam; quia baſis non eſt medicamentum potens & validum; & præterea cera virtutem baſis nonnihil obtundit: ideoque in minori quātitate miſcetur. Quodſi ſi autem medicamentum aliquod ſit efficax & violentum; excipiens maiore quantitate imponendum eſt.

Aliud exemplum.

Conſideremus aliud exemplum: Recipe ſucci cichorij ℥. ß. ſucci abſinthij ℈.ij. pul. agrimoniæ ℈.j. ſacchari ʒ. Lxx. miſceantur. Hìc baſis gemina eſt: ſuccus cichorij, atque abſinthij: quoniam iecur calidius eſt & ſimul obſtructum. Calidam igitur intemperiē refrigeramus ſucco cichorij, vel etiam lactucæ, & endiuiæ: ad obſtructionem vero vtimur medicamento detergente, nimirū abſinthio. Et de cichorio plus ſumimus quam de abſinthio, quoniam in propoſito caſu maiore opus habemus refrigeratione, quàm abſterſione. Adiuuans, ſeu vehiculum, eſt puluis agrimoniæ: qui ad baſin ʒ.vj. habent rationem ſubſextuplam. Saccharum, primo eſt excipiens: deinde etiā adiuuans: nam a iecinore, vt amicum, facile attrahitur, vnde etiam medicamentum per viam conſecutionis ad hepar perducitur, ut cito operetur, tandem eſt corrigens amaritudinem baſis, ideſt, qualitatem, non malignam quidem, ſed guſtui ſaltem ingratam. Habet autem ſaccharum decuplam ad baſin proportionem, quia calor iecinoris non eſt admodum inſignis, & patientes delicatiores amara faſtidiunt.

Doſes compoſitorum.

Hæc de doſi partium compoſiti. Ad inueſtigandum, porro doſin totius medicamenti compoſiti, oportet nouiſſe gradum & manſionem medicamentorum ſimplicium, quæ in compoſito continentur.

Simplicium gradus, graduum manſiones.

Medicamentum igitur vel eſt Temperatum, vel Recedens a temperato: & hoc ſubſiſtit in gradu vel Primo, vel Secundo, vel Tertio, vel Quarto, tum quilibet gradus tres continet manſiones. cap. 26. lib. 1. de ſimpl. med. fac. & c. vlt. lib. 5. de ſimpl.

Proportio graduum.

In gradibus autem illis ſeruatur proportio non arithmetica, ſed geometrica, vt e theriaca Andromachi patet. Quin & ratio idem flagitat. Si enim in gradibus proportio ſeruaretur arithmetica, diſcrimina inter vnum & alterum gradum eſſent æqualia. Ad hæc magnopere ſunt inæqualia: nam primus gradus a temperato leuiter abſcedit: a primo alter gradus longius diſtat: tertius a ſecundo adhuc magis: maxime deniq; a tertio quartus diſſidet: nam calidū, verbi gratia, tertio receſſu calefacit, quarto autem comburit. Proportio igitur hæc geometrica eſt, non arithmetica.

Medicamentum autem temperatum conſtitutū eſt ex ęqualib. partib. calidi, frigidi, humidi, & ſicci & cuiuſlibet

iuslibet qualitatis vnam partem continet. In primo gradu,qualitatis excedentis duæ partes, & vna contrariæ qualitatis pars, continentur. Ita deinceps secundum rationem duplam progrediendum: nam in secundo gradu qualitatis excedentis partes quatuor sunt,vna pars contrariæ. In tertio gradu,excedentis octo,vna contrariæ. In quarto,excedentis sexdecim, & vna contrariæ.

His positis, de dosi medicamentorum simplicium, ratione graduum & mansionum, ita statuendum. Minima dosis medicamenti in quarto gradu, (verbi gratia,euphorbij)est granorum quatuor, infra enim hanc quantitatem non potest euphorbium, exempli caussa,obire functiones quarti gradus, sed potius operatur vt medicamentum tertij ordinis. Summa autem dosis medicamenti in quarto gradu, & in tertia mansione,sunt grana duodecim: summa dosis in secunda mansione,grana sexdecim: summa in prima mansione,grana viginti.

In tertio gradu,secundum proportionem duplam, minima dosis sunt grana octo: summa dosis in tertia mansione, est scrupulus; nam coincidit cum summa dosi medicamenti in quarto gradu,& prima mansione, propter summam affinitatem finis tertij gradus, & initij gradus quarti. In secunda mansione, scrupulo illi, qui constituit summam dosin medicamenti in tertio gradu & vltima mansione, addenda est minima dosis medicamenti in tertio, nimirum grana octo, vt summa dosis in secunda mansione tertij gradus sit granorum viginti octo. In prima mansione tertij gradus summa dosis sunt scrupuli quinque: nã hæc etiam sub quintupla proportio seruatur inter minimam dosin tertiæ,& summam primę mansionis, in quarto gradu;nimirum inter quatuor,& viginti.

In secundo gradu,minima dosis est dupla minimæ tertij gradus, nimirum grana sexdecim:summa dosis in tertia mansione,scrupuli quinque.In secunda mansione,scrupuli quinque, & grana sexdecim. In prima mansione,vncia vna,& scrupulus vnus.

In primo gradu,minima dosis, sunt grana triginta duo:summa,in tertia mansione, vncia vna, & scrupulus vnus:summa,in secunda mansione, vncia vna, scrupuli duo, grana duodecim: in prima mansione, vnciæ quinque,scrupuli quinque.

Medicamenti temperati minima dosis, sunt grana sexagintaquatuor: summa in tertia mansione, vnciæ quinque,scrupuli quinque;in secunda mansione,vnciæ quinque,scrupuli octo, grana quatuor; in prima mansione,vnciæ vigintisex,scrupulus vnus.

Cōpositorū doses,e simplicibus deducendæ.

Hęc igitur dosis est medicamentorum simplicium, siue sint temperata,siue a temperie recedant. E quibus non difficile est cognoscere dosin medicamenti compositi. Si enim compositum non transcenderit limites temperati,tanta eius dosis erit,quanta simplicis temperati. Si resultarit medicamentum in primo gradu,etiam dosis erit medicamenti in primo.

Inuestigatio graduū cōpositi. 1. In mistione proportionata.

Verum hic necessarium est,ostendere rationem cognoscendi gradus medicamenti compositi. Hi vero sciri nequeunt,nisi noti sint simpliciū gradus, e Dioscoride, Galeno, & alijs. Quod si ergo simplicium notitia huc affertur: in compositis hoc modo procedendum erit. Primo videndum, num simplicia sint permista in dosi Proportionata, vel Disproportionata. Si in proportionata: tum partes qualitatis excedentis, per numerum dosis sunt multiplicandæ, vt si sint duæ doses medicamēti calidi in primo,quoniam excedens qualitas in primo gradu partes duas obtinet,& contraria vnam, multiplico 2. & 1. per 2. idest,per numerum dosis medicamenti propositi,vnde resultant 4.partes calidi,& 2. frigidi.

2. In mistione disproportionata.

Si simplicia sint permista in dosi disproportionata,idest,infra minimam dosin; tum quæ ratio est dosis minimæ supra assignatæ, ad dosin in medicamento propositam: ea etiam ratio esse debet partium qualitatis excedentis in imminuta dosi,medicamenti præscripti. Vt, minima dosis medicamenti in 4. sunt grad.iiij. at si medicamētum componatur e grad.ij.calidi in quarto; video integræ doseos, ad propositam dosin rationem esse duplam: iccirco etiam dupla erit ratio partium integræ doseωs,ad partes doseωs propositæ: at partes integræ doseωs calidi in 4. sunt 16. Ergo doseωs propositæ partes erunt 8. Sic enim termini doseωn, & partium,vbiq; in ratione dupla sibi respondent: nam vt 4.ad 2.sic 16.ad 8.

Exemplum plenius.

Præstat vero integrum proponere exemplum: ad cuius imitationem, de alijs etiam ferri queat iudiciū. Recip.caryophyllorū ℈ j.stoechadis ℈ ß. mellis ℥. vj. Misce.Caryophylli sunt calidi & sicci in tertio:Ergo habent 8.partes calidi & sicci,vnam frigidi & humidi. Stoechas est cal.in primo,sicca in secundo: habet igitur partes calidi 2.sicci 4. frigidi & humidi vnam. Mel est calidum & siccum in secundo,proinde partes calidi & sicci 4.habet;frigidi & humidi vnam. Medicamentum igitur hoc compositum, habet partes calidas 14. frigidas 3. ita vt partes calidæ ad frigidas rationem habeant quadruplam,superpartiētem duas tertias: ac proinde calidum in secundo ordine, & in prima mansione pronuntiatur. Semper enim qualitatis vincentis ad victum, ratio dupla primi gradus est:quadrupla secundi:octupla tertij, sedecupla quarti. Medicamentum præterea hoc partes siccas habet 16.humidas 3. ita vt illarū ad has proportio sit quintupla superpartiens vnam tertiam:proin medicamentum hoc siccum dicitur in vltimo secundæ mansionis,secundi gradus. Et hæc hactenus.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

TRACTATVS, DE RECTA CAVTERIORVM ADMINISTRATIONE.

Quatuor circa vsum cauterij obseruanda.

IN cauterio administrando quatuor sunt considerãda: tempus nempe quo excitari debet: quantitas discreta: locus, vbi excitandus est: postremo modus, quo tractari oportet. Quibus cognitis, nihil aliud in administratione cauteriorum desiderare oportet.

Finis cauteriorum, seu vtilitas.

Quare ne tempus in his, quæ inutilia sunt, conteramus: dicendum est, cauteria non alia ratione a viris grauissimis fuisse excogitata, quam vt essent instrumenta, quibus materia peccans, quæ paulatim in corpore generatur & colligitur, per loca minus incommoda euacuaretur: ne vel sui copia, vel praua qualitate, partes corporis aut principes, aut ad vsum vitæ necessarias, perturbaret.

Euacuatio, quæ fit cauterio, triplex.

Quæ quidem euacuatio tribus modis fieri potest: vel per Reuulsionem, vel per Deriuationem, vel per Interceptionem. Per reuulsionem quidem, vt, si materia, quæ a iecore ad caput defertur, per cauterium in crure dextro excitatum reuellendo foras educatur. Vel, si materia salsa, quę in catarrho ad pectus destillat, per cauterium in sutura coronali affixum, reuellendo euacuetur. Per deriuationem vero, vt, si materia, quæ a capite ad pectus destillat, per cauterium in brachio excitatum ad partem ignobilem deriuetur. Per interceptionem denique, vt, si materia, quæ a capite per spinalem medullam ad neruos ossis sacri, vel alterius partis, defluit, per cauterium in occipitio affixum intercipiendo euacuetur.

Præsidium, & vsus præsidij ab eodem indicantur.

Cauterium igitur cum sit materia seu instrumentum auxilij quocunq; modo euacuantis materiam excrementitiam, quæ in corpore generatur & congeritur; cuius generis quoq; possunt esse setaneum, vesicatoria, masticatoria, & errhina: necessario fit, vt ab eodem, a quo indicatur auxilium, indicetur etiã recta administratio materiæ eiusdem auxilij. Diuersa enim ratione ab vno plura indicari, nihil prohibet.

Cauterium respicit materiæ peccatum in copia, motu, & quiete.

Quare si materiam sui copia seu qualitate peccantem spectemus; indicabit auxilium euacuans: quod multiplex esse potest, prout multipliciter materia peccat. Verum nulla est materia, nullumque instrumentum, quod multiplici generi euacuantium magis & tutius accommodari possit, quam cauterium: nam siue peccet copia, siue motu, siue quiete, ad ipsam euacuandum maxime erit opportunũ cauteriũ.

Præsidium indicatur ab

Illud igitur quod indicatur a materia hoc vel illo modo peccante, dicitur Quid agendum: nam materia vitiosa primo & per se indicat auxilium, hoc vel illo modo euacuans. Ab illis autem quæ materiæ accidunt, & ipsam comitantur, sumitur materiæ administrandæ indicatio. Accidit autem materiæ, vt agat in corpus humanum, vtque a medicamentis pati possit: nõ autẽ agere vel pati posset, nisi præsens in corpore esset, & alicubi exsisteret. Hæc cuilibet indicanti, scopo, seu proposito perpetuo accidere possunt: & totam administrationis materiæ rationẽ præscribũt.

Quare, si materiam vitiosam cõsideremus, vt hoc tempore, & in præsenti generatur: præsentia hæc indicabit, hoc tempore cauterium esse inurendum, modo nihil adsit, quod prohibeat. Verum, quia repleto corpore periculum esset, ne humores in toto peccantes propter dolorem eo confluerent, & proinde inflammatio excitaretur: ptopterea ad cauteria nõ est accedendum, nisi corpus fuerit optime præparatum.

Non sat autem erit nouisse, quo tempore inurenda sint cauteria, sed scire oportet, quamdiu aperta sint detinenda. Hoc autem docebit præsentia humoris peccantis: nam quamdiu adest peccans, & quamdiu perdurat illius generatio, tamdiu cauterium reclusum seruandum.

Hæc de tempore inurendi cauterij. Dispiciendnm quoque erit de loco, quem indlcat subsistentia materiæ peccantis. Nam, si materia generetur in iecore, & petat caput, vt fiat reuulsio ad partem ignobiliorem; in dextro crure cauterium excitabitur: quod si crura petat; non in cruribus, sed in brachio dextro erit affigendum. An vero in parte cruris interiori vel exteriori sit inurendum: docebit rectitudo venarũ eius loci, in quo generatur materia, ad locum, in quo excitatur cauterium, talis etenim rectitudo hic seruanda est, qualem etiam in sanguinis missione obseruandam docuit Galenus in libro de natura hominis. At si in parte sinistra generetur, & sursum in caput rapiatur, in crure sinistro imprimendum, sin ad inferiora, in brachio sinistro excitabitur. Quod si non moueatur, & generetur in ventre inferiore; locus erit in cruribus: si in medio ventre genererur, in brachijs inuretur, modo nihil prohibeat. Quod si in capite materia generetur, neque moueatur; in occipite brachijsque collocari poterunt, ea potissimum parte, in qua materia residet: & sic erunt materia remedij deriuantis. At si materia in capite genita moueatur: & quidem, si ad pulmones moueatur, in occipite, atque coronali sutura ponentur cauteria: quæ erunt instrumenta auxilij reuellentis, & deriuantis materiam quiescentem. Si vero in cerebro nata materia, confluat in spinalem medullam, inque os sacrum, & ad lumbos; tũc cauterium ad principiũ spinalis

nalis medullæ ponendum, quod vim habebit materiæ auxilij intercipientis.

In loco affecto quando excitandus fonticulus.

Hic notandum est, circa cauterij ad locum affectũ impositionem plerosque decipi. Nunquam enim in loco affecto excitandum est cauterium, nisi materiã eidem loco impactam euacuare sit propositum. Et tunc præmittenda est totius corporis purgatio, prætereà post materiæ illius impactæ euacuationem, claudendum erit cauterium, ac, si opus fuerit, alibi affigendum. Si enim per locum affectum materiam non tantum impactam, sed, hac educta, etiam fluentem euacuare voluerimus; periculum est, ne propter affluxum materiæ, partisque imbecillitatem, inflammatio aliqua suboriatur, quę in gangrænam tandem degeneret.

Quænam partes admittant cauteria.

Hæc de loco cauterij generatim. Si locus quæratur magis particularis: aduertendum est, in capite fieri posse, in sutura coronali, in occipite, in palpebris, in supercilijs, & omnibus locis, in quibus pilorum generationem prohibere statuimus; nec non in angulis interioribus oculorum, in naso, vt polypus absumatur; & alijs pluribus in locis, in quibus ignis administratio opportuna videtur. Vt autem suturæ coronalis locus verus innotescat, iubere oportet patientem, vt masticet: tunc enim quandoque in sutura coronali cutis capitis moueri conspicitur. Quod si cutis non moueatur, nec vllum suturæ vestigium appareat, tum radix manus palmæ ipsius patientis summo naso admouenda, sursumque extendenda, quo enim digitus medius pertigerit, ibi futuram esse coronalem existimandum est. Solent etiam excitari in brachijs, thorace, ore ventriculi, hepatis regione, circa splenem, infra vmbilicum, in inguine, in pube, in scroto, præsertim genus illud quod setaceum appellatur, in cruce tandem, loco tribus aut quatuor digitis a genu distante, vbi musculi manifesto interstitio distinguuntur: tendines enim seu chordæ prope articulos carne sunt denudatæ. Hæc de loco.

3. Quantitas, seu numerus cauteriorum.

An vero vnum, vel plura sint affigenda cauteria, id nobis præscribet materia, quæ in vna vel pluribus locis generatur, vel ad diuersa loca mouetur. Si enim actio materiæ peccantis fuerit summa & vehemens, plura indicabit affigenda cauteria: si remissa fuerit, vnum sufficiet. Actionem autem vehementẽ, vel remissam nobis significat, tum materia copiosa quæ pluribus in locis generatur; tum quæ ad diuersa loca mouetur. Hæc de quantitate cauteriorum.

4. Modus excitandi & tractandi fonticulũ.

Modus denique agendi sumitur a materia, prout facile vel difficulter cedit seu patitur. Quare si materia fuerit copiosa, vt in corpore obeso, vel plurimis scatente excrementis: tum, si nihil adsit quod prohibeat, foramen amplum & profundum erit efficiendum. Prohibere autem potest virtus: quæ, cum in spiritibus, humoribus, & partibus solidis considerari possit: hoc loco virtus quæ ad carnosum genus pertinet, est illa, quæ amplum aut profundum foramen prohibet efficiendum. Sunt enim quædam partes membranosæ & cutaneæ, quæ profundum cauterium sustinere nequeunt: in his itaque vlcuscula quæ excitantur, exustiones potius quam fonticuli appellari merentur: quæ autem proprie cauteria dici solent, in occipite, sutura coronali, brachijs & cruribus inuri consueuerunt. Sed in his quoque partibus interdum euenire solet, vt ob virtutis imbecillitatem fonticuli excitari non possint. Patiens, enim nonnunquam ita contabescit, & emaciatus est, vt solam carnem, ossa, neruos, & pellem, præ se ferre videatur. Et tunc virtus illa, quæ ad solidas partes, carnosumque genus pertinet, non modo non permittit amplum foramen, sed neque vllum omnino efficiendum concedit.

Quod si nihil prohibeat, & passio materiæ sit summa, id est, si materia difficulter egrediatur; latum foramen, non angustum erit parandum. At si materiæ A passio non sit summa, imo facilis sit exitus, minus amplum erit efficiendum.

Dilatantia foramẽ fonticuli.

Porro foramen amplum vel angustum fieri potest, vel radice aristolochiæ seu asphodelorum summe excalfacta, aut sulphure incenso, aut ligno, aut metallo, aut caustico. Ignita materia omnibus reliquis clementior est aurum: deinde argentum: postremo ferrũ & æs. Cæsim, vel punctim imprimi possunt. Adiguntur, vti diximus, longius, latius, & in orbem circumferuntur. Quæ omnia passio materiæ euacuandæ, vel suapte natura, vel ratione loci nobis præscribit, & hortatur vt hoc potius, quam illo modo fiant.

Quod si caustico medicamento sint imprimenda: locum materiæ circumscribere oportet nucali testa, vel re alia simili, quæ suis constans marginibus, pateat in medio.

Defensiua.

B Ne vero ignis seu caustici violentia iusto latius serpat ac diffundatur; partes proximæ cerato rosato, vel vnguento e cerusa, vel infrigidante simplici, vel cerato diapalma, vel alio genere eorum, quæ ἀποφλεγμαίνοντα vocant, sunt muniendæ.

Mora caustici.

Tam diu autem causticum immorari debet, donec locus nigrescat: id quod pro caustici vehementia, & natura partis dimetiri debemus: siquidem vehementi caustico in parte molliori citius fit impressio, quã in parte dura, & caustico leniori. Hoc ergo totum artificis iudicio permittendum est.

Crustæ detractio.

Eschara siue crusta non statim est detrahenda, sed maturare prius oportet, vt sua veluti maturitate consecuta sponte excidat: alioquin, si vis inferatur, excitari quandoque solet dolor, fluxio, inflammatio, vna cum febri. Tempestiue magis deduci potest, si ad modum crucis incidatur: deinde vel solo butyro, vel suillo adipe sine sale, folijs brassicæ excepto, foueatur.

Pilulæ in fonticulis gestandæ.

C Crusta detracta: fiat pilula e sambuci medulla, hec enim aptissima est, quia mollis, blandaq; exsistens, quouis modo tractari potest. Cõprimatur vero quoad opus est: & cõpressa in foramine collocetur, ac ita statuatur, vt loco dimoueri non possit: folijs brassicæ, butyro illitis, foueatur: chartaque lusoria, vna cum petia e lino duplicata comprimatur, fasciaque circumligetur. Sic enim ob pilulæ mollitiem & lenitatem nullus excitabitur dolor, & humiditate vtriusque materiæ ita imbuetur pilula illa, vt plurimum ad augeatur: quæ, cum ob chartæ lusoriæ compressionẽ resurgere nequeat, quã citissime vlcusculum cauum efficietur. Quod si chartæ loco sumatur lamina argenti, vel æris: maior fiet compressio.

Vlcere quantum satis est excauato; si foramen in ea latitudine conseruare volueris, in eo continuo gestabis pilulam e succino, vel cera, vel hederæ ligno, vel galerum aut pileum rotundum ex argento, con-D fectum, pluribusque locis perforatum. Quod si latius reddere foramen placuerit: nihil accõmodatius erit, quam pilula e sambuci medulla, aut sorgi seu melicæ. Pilula imposita; folio hederæ vel plãtaginis, aut charta sorbili, intra petiam lineam duplicatam, vtendum est: cui puluinus, aut lamina, chartaue, lusoria superponi debet, vt fiat compressio. Bis autem in die, tum petiæ, tum folia mutari debent: pilula vero non est toties extrahenda: necesse enim est: vt locum sibi paret, vnde non facile excidat: in dies tamẽ circumagi debet.

Carnem superfluam in fonticulo exedentia.

Quod si caro, vt sæpe fieri solet, & præsertim in principio, succreuerit, & luxuriauerit, ita vt labra promineant: tum filamenta concepta, aut spongia noua minutim incisa vel combusta, erunt adhibenda, aut puluis aluminis vsti, aut hellebori nigri, aut corallorũ rubrorũ, aut præcipitati, aut æris vsti loti: quibus, vel similibus, caro superabũdans erit remouẽda. Ad validiora non est accedendum, nisi cogat necessitas. Nullum autẽ magis est præsentaneum auxiliũ,

quam carnem ipsam, veluti semimortuam omni diligentia præcidere.

Ariditas fonticuli, ob humores non cõfluentes.

Si vero per huiusmodi cauteria nihil eruatur, quod non raro solet vsu venire, vt veluti arida videantur: conficienda erit pilula e materiebus, quæ vim habent attrahendi, vt e pice nauali, cera, & puluere hellebori nigri, colocynthidis, aut foliorum senæ: pro natura nimirum humoris peccantis, hoc vel illo pulueris genere vtendum. Simul etiam vice foliorum hederę, ceratum sacrum erit adhibendum: aut ceratum e cera & pini resina.

Ad callos fonticuli.

At si cauterio inustum vlcus sit aridum, eoque nihil excernatur, propterea quod callosum sit redditũ; tum scarificãdum erit, deinde cucurbitula semel aut bis admouenda. Et, si patiens scarificationem nolit admittere, huius loco imponatur puluis sauinæ, vel chalcanthi vsti loti; immo, si his non cedat, accedendum ad misy, & præcipitatum optime præparatum. Eodem tempore partes circumiacentes cerato διὰ χυλῶν cum gummi, vel sine gummi, aut cerato e cera & resina abietina, emollientur.

Ad humorũ acriũ affluxum: vnde excoriationes.

Quandoque contingit, vt succi, qui ad fonticulos confluunt, sint acres, mordaces, ac ueluti maligni: unde partes vicinas exulcerant, & non sine dolore excoriant. Quo loco partes fouendæ erunt spongia, aqua dulci tepida imbuta: deinde illinendæ butyro, aqua maluæ diligenter eloto: aut occurrendum vnguento e cerussa caphurato, ad cerati formam redacto. Easdem præterea excoriationes exsiccabit serũ lactis caprini chalybeatum: vel aqua hordei, cui malua incoxerit, aut aqua medicata S. Petri, vel Aponensis, vel Montis ægrorum.

Ad inflammationes ex humorũ confluentiũ copia.

Si ob insignem humorum affluxum fiat inflammatio, vnde dolor oboriatur, corpus purgandum erit, & humores reprimendi. Quare, si exigua fuerit inflammatio, ob humores iam fluxos, aut affluentes: sat erit vino austero loca illa fouere. At si inflammatio fuerit satis insignis: tunc vinum erit alterandum rosis, malicorio, mastiche, & modico aluminis. Sed quia non ex æquo omnes humores redundant, sed magis vnus quam alter peccat: propterea non abs re esset, si pilula e cera fieret, cui esset admista aliqua materia, quæ magis hunc, quam illum humorem attraheret: quod supra etiam monuimus.

Ad fœtorẽ sordiũ fonticuli.

Tandem, quia non saltem cito & tuto, sed etiam iucunde remedia sunt administranda: propterea ad vitandum prauum odorem, qui ex vlcusculis interdum exhalare solet, danda erit opera, ut petæ, quibus patiens vtitur, sint odoratæ: quod efficietur, si vna cum moscho, vel gossipio moschato, vel ambra, spica, aut lauendula, aliave materia odorata, in eadem capsula assidue repositæ adseruentur. In hunc etiam finem fonticulus bis in hebdomada abluetur, tempore æstatis, vino albo odorato, vel aqua rosarum, adsperso spicæ oleo, uel simili huius farinæ. Et hæc de cauterijs.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE, OPERVM.

Sectio Quarta:

NEMPE

MISTA:

QVA COMPREHENDVNTVR.

I. *Commentarij in sectionem primam aphorismorum Hippocratis: partim Prognosi, partim Curationi deseruientes.*

II. *Practicæ libri VII. de cognitione & curatione affectuum capitis, partium capiti annexarum, thoracis, pulmonum, cordis, æsophagi, ventriculi, intestinorum, iecinoris, splenis, renum, vesicæ, partium genitalum, vteri: item arthridis, luis venereæ, febrium, ac venenorum.*

III. *De medica consultandi ratione seu de arte collegiandi tractatus.*

IIII. *Consilia medica, consultationes, & epistolæ.*

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCAE,

ENARRATIO SECTIONIS PRIMÆ Aphoriſmorum Hippocratis.

Præfatio,

DE Aphoriſmi natura, definitione, ac differentijs: de connexione aphoriſmorum Hippocraticorum inter ſe: tum de interpretandi aphoriſmos ratione, ab auctore hiſce in ſcholis inſtituta.

CONSVEVERVNT omnes fere Hippocratis interpretes locum hunc docendi conſcendentes, ſuarum lectionum initio multa ſane præfari, vt medicinæ laudes ad ſummũ efferant: vel ſuſceptum negotium, arte elaboratum, atque vigilijs excultum (non abſque ambitionis oſtentatione) demonſtrent. Nos vero huc conſcendentes, vt ſinceram, & abſolutam quidem, minime tamen fucatam, ſtudioſis doctrinam cõferamus: ſtatim ad ipſos Aphoriſmos interpretandos accedemus. Neque mihi laborandum eſt, vt vos inflammatos reddam. Video enim vos ſatis ſuperque ardentes, vt eos vos eſſe non ignorem, quales ad philoſophandum natos Plato in Republica inſtituebat. Vos enim liberos, moratos, atque maxime ideoneos conſpicio. Accedit etiam, quod vos incredibili veſtra humanitate me ad hanc ſedem eleuaſtis. Et ob id me, vtilitati veſtræ paratiſſimum ſemper audietis. Quare audacter, ac hilari etiam animo propoſitam rem aggrediar.

Cæterum cum negotium hoc arduum ſit admodum; tum quia paucis medicinam fere vniuerſam continet; tum quia Hippocrates ſecundum Galenum primo de vſu part. 9. vox Dei dicitur; ideo diuinum eſt implorandum auxilium, cuius maxima vis exſiſtit. Imo Plato eius vim videns in Protagora, vel Sophiſta dicit, optimos eſſe illos, quos diligunt Dij. Et quarto de legibus dicit, Deum primum ad Ciuitatis conſtitutionem vocemus. Oremus igitur & nos, vt diligamur a Deo, vtque ſua benignitate nobis vobiſque adeſſe dignetur.

Summa capita Scholarum in aphoriſmos.

Vt autem in propoſito noſtro negotio diſtincte procedamus, ac ſuperuacanea omittamus: hoc pacto progrediemur. Primum de natura Aphoriſmi diſſeremus: Secundo proponemus ordinem Aphoriſmorum inter ſe, vt eos ſicuti annulos in catena coniunctos quiſque videat: Tertio methodum in ſingulorum aphoriſmorum declaratione obſeruandam ponemus: Quarto Aphoriſmos exponemus; In quorum expoſitione neceſſarium erit diſcurſum conferentem vniuerſæ Medicinæ facere.

Qui auctores, & quatenus ſequendi.

Quo ad primum: moneo, me nemini Auctori fore addictum, niſi verum dicat. Meum tamen inſtitutum eſt ad duplicis claſſis viros velle reſpicere, nempe ad Antiquos, & ad Iuniores. Inter antiquos eligi poſſunt, vt monet Galenus in ſuaſoria oratione ad artes, Hippocrates, & Plato: Eos enim ſtatuit eſſe, veluti Dei miniſtros, & veluti Mercurios. Nos tamen non modo hos, ſed & Ariſtotelem, atque Galenum colemus. Per iuniores vero intelligimus & viuentes & non viuentes: Idque non alia de cauſſa, niſi ob veſtram vtilitatem, vt ea, quæ ab eis vere dicta ſunt, confirmemus: quæ vero nobis a Iunioribus ſuſpecte dicta videbuntur, ea nos libero animo, & non contradicendi cauſſa, vt ſuſpecte dicta recenſebimus.

1. Natura aphoriſmi.

Quare ad primum propoſitum accedentes, quod fuit de aphoriſmi Natura diſſerere; dicimus eius vtilitatem, ac neceſſitatem eſſe valde inſignem: quoniam ignorata natura aphoriſmi; impoſſibile eſt alicuius aphoriſmi cognitionem habere. Incipiemus autem a definitione, quæ naturam rei proculdubio declarat.

Nomen.

Verum antequam definitionem aphoriſmi proponam; quædam de eius voce mihi primum ſunt dicenda. Hinc autem quamuis multa multi dicant: vos (alijs omiſſis) dicimus, aphoriſmum eſſe nomen verbale, a verbo ἀφορίζω, quod ſignificat idem, ac ſegrego, ſeu ſecerno, & diſtinguo, adhibito tamen iudicio. Ex quo colligatis, quod non quilibet aphoriſmos colligere poſſit; ſed qui cum iudicio ſcit ſegregare.

gare. Vnde, cum Philotheus dicit, quod aphorismus sit sententia, quæ nec habeat commertium cum antecedentibus, nec cum sequentibus; non intelligit segregationem vnius aphorismi ab altero: Nam tunc (secundum eius sententiam) esset impossibile vnum aphorismum cum alio connectere. Quare intelligendũ est, (vt supra diximus,) quod aphorismus est sententia separata cum iudicio. Et ad hoc respiciens maximus expositor Galenus, in 1. com. huius primi, voluit, doctrinam aphoristicam esse illam, quæ circumscribit omnes rerum proprietates, quæ non vanæ, sed necessariæ sunt: Ideo cum inscribitur liber aphorismorum: intelligere debemus librum sermonum separatorum a superfluis, & vanis rebus.

Sed antequam ad definitionem veniamus, vnum aliud monere oportet, quod cum aphorismus dicatur sententia, sententia dupliciter capi potest: alio modo pro iudicio, vt cum dicimus hominem bene sentire, & talis sententia est iudicium æqui & boni viri, & de hac locutus fuit Arist. 6. Ethic. 11. Secundo modo accipitur sententia, vt refertur ad enunciationem, & de hac Aristotel. loquitur 2. Rhetor. 22. Et hoc modo sententiam nunc accipimus.

Definitio aphorismi secundum iuniores.

Quoniam vero definitio est maximum fundamentum omnium rerum: ideo non est, vt aliqua ex parte in ea deficiamus. Et primo proponemus definitionem traditam a doctissimis, & clarissimis iunioribus. Quidam iuniores dicunt, aphorismum esse enunciationem verborum inopem, sententiarum diuitem, vel cum ratione, vel sine ratione, vel euidenti, vel obscura, vel præposita, vel postposita sententiæ. Et hanc definitionem sententiæ dicunt esse sumptam ex Peripateticis. Addunt postea esse duplex genus sententiæ. Nam quædam est sententia simplex, sine ratione, quædam composita, id est, cum ratione.

Examen eius, & confutatio.

His excellentissimis viris ingentes gratias agere debemus, quoniam nemo fuit ante ipsos, qui conatus fuerit haurire definitionem sententiæ, seu aphorismi, ex mente Philosophi. Vnde ego, sæpius considerans, ac videns hanc definitionem, cõquieuissem: nisi admonitus fuissem sanctissimi Platonis decreto, libr. de sanctitate, nos non debere omnibus quæ dicuntur assentiri, sed oportere nos considerare, an in se veritatem habeant, nec ne. Vnde cœpi hanc sententiam considerare, an in se verum contineat, & reperi tandem, hanc in se aliquid suspicionis habere. Quoniam huiusmodi definitio videtur in se aliquid diminuti includere, aliquid confusi, & (ni fallor) aliquid falsi. Et (Deus sit mihi testis) nisi hæc contradictio maxime faceret ad vniuersam aphorismorum intelligentiam, ne verbum quidem de ea facerem, ne viderer contradictionis caussa, & non veritatis, isthæc propalare.

Ostendo confusionem, quæ duplex est, & in definito & in definitione. In definito quidem: quia adferunt, hoc dicere Arist. 2. Rhetor. 22. Hoc autem est contra primos terminos medicinæ: Nam sententia, de qua ibi loquitur Aristot. est de rebus agibilibus, circa quas non versatur medicus, & hoc declarat. Arist. 6. Ethic. cap. 4. vbi vult medicinam non esse artem actiuam: nam actio non est effectio, nec e contra, nam habitus actiuus ad peritiam pertinet, effectiuus ad artem; Et ideo Galenus in lib. ad Thrasyb. cap. 27. dicit, medicinam nõn esse actiuam, sed effectiuam. Satis igitur confuse dicimus, si asserimus eandem esse sententiam aphoristicam, cum illa, de qua Aristoteles loquitur, 2. Rhetor. Est præterea confusio in definitione, cum dicunt sententiam esse enunciationem, vel sine ratione, vel cum ratione. Modo hæc probo non debere in definitione poni: quia diuidunt vnum aphorismum ab alio: munus autem definitionis est, vt partes definitionis competant cuilibet definito, & non vna pars definitionis alteri definito, altera vero alteri. Vnde non debemus dicere: homo est animal rationale, album, & nigrum: sed sufficit dicere, animal rationale.

Quod autem diminuti fuerint etiam ostendo: Primo quia dicunt sententiam esse enunciationem, non autem dicunt esse enunciationem vniuersalem. Aristoteles tamen 2. Rhetor. 22. definiens sententiam, dicit, esse enunciationem; sed vniuersalem: merito autem aphorismi debent esse sententiæ vniuersales; quia sunt præcepta artis, quæ debent esse vniuersalia. Diminuti etiam sunt, quia non apparet, cuiusnam rei sit illa enunciatio: nam Arist. dicit, esse enunciationem vniuersalem agibilium: nam enunciatio, alicuius est enunciatio. Verum non est, quod Viri hi, aliqua ex parte hanc veritatem cognoscentes, dicãt, quod sententia sit enunciatio earum rerum, quæ vel semper, vel vt plurimum sunt; quæ autem vt plurimum sunt, ita possunt esse agibilia, vt factibilia: At aphorismus agibilium non est; sed factibilium. Diminuti vlterius sunt quia ex definitione non apparet, a quo proponatur hæc sententia, modo Arist. ibi dicit, Esse hominis valde prouecti, & non cuiuslibet, sed maximæ auctoritatis, proponere sententiam.

Postremo & falsitatem ostendo, non in definitione quidem; sed in his, quæ post definitionem dicunt, ex secundo Rhetor. 22. Sententiam duplicem esse, simplicem, & compositam; Quod nequaquam in toto illo cap. asseruit Aristot. Imo addimus, quod si Aristoteles id diceret, non posset a falsitate excusari: Nam non datur sententia composita: Si enim daretur sententia composita, maxime esset ea, quæ est pars enthymematis, quæ habet rationem; vnde si est sententia cum ratione, sunt duæ enunciationes, vna ex parte rationis, altera ex parte sẽtẽtię: sunt, inquam, duæ enunciationes, quæ tamen non faciunt sententiam: nam vna facit sententiam, altera rationẽ; namque Aristot. dans exemplum de sententia cum ratione, dicit, oportet virum prudentem haudquaquam filios suos ad eximiam sapientiam erudire: enunciatio profecto simplex est, & sententia simplex.

Aphorismi definitio secundum auctorem.

Hæc cum considerassem, atque suspecta mihi viderentur dicta clarissimi Viri Iunioris: statim cognoui me in ignorantia versari, & ob id, Platonis sententiam sequutus (qui in Alcib. dicebat, qui credit se ignorare, quærit, quærens inuenit: inueniens scit.) primum quæsiui, & quærens adinueni hanc, quam credo veram, definitionem, quod videlicet aphorismus sit enunciatio vniuersalis, de rebus effectibilibus medicis, medico graui proposita, vt ars medica breuiter acquiratur.

Declaro. Primum diximus esse enunciationem, cum Arist. loco citato: nec ab re enunciationẽ, quia non modo debet aliquid significare, sed aliquid veri, siue per affirmationem, siue per negationẽ. Et hoc genus aphorismi proponit Galenus 7. aphor. penultimo com. vbi voluit aphorismum esse enunciationem. Diximus (vniuersalis:) quia ex sententia Philosophi enunciatio potest esse vniuersalis, vel particularis; at in præsentia est vniuersalis: quoniam traduntur hic præcepta generalia, quæ sunt principia artis medicæ. Hoc dicit Arist. loco citato. Sequitur in definitione: de rebus effectibilibus, quæ particula necessaria est; nam enunciatio alicuius est enũciatio: Dicebat autem Aristoteles, res esse in duplici differentia: quasdam quarum sint operationes, quasdam quarum non sint operationes. De rebus, quarum non sunt operationes, sed solum est contemplatio; de his, inquam, non est sententia, vt cum dicimus, rectum esse obliquo contrarium. Res, quarum sunt operationes, consistunt in duplici differentia: nam vel consistunt in actione, vel in effectione. Si consistunt in actione, harum principium est electio, finis vero est honestum, & post opus nihil relinquitur, & spectant ad prudentiam. Si cõsistunt in effectione, principium est intellectus, finis vero vtile; & post opus aliquid relinquitur,

relinquitur, & non spectant ad prudentiam, sed ad artem: Et ideo Aristoteles de hac sententia loquens, dixit, esse enunciationem rerum agibilium; nos vero medici dicimus esse sententiam vniuersalem effectibilium. Et quia diffinitio debet distinguere ab alijs rebus, ideo addidimus (medicarum.) Sed quispiam dubitabit, cur sententia non sit de contemplabilibus, quæ præstantiora sunt. Dixi superius, quod illa sit optima deffinitio, ratione cuius tum deffinitum innotescit, tum corruunt dubitationes. Diximus esse enunciationem vniuersalem, & a medico graui propositam, ex loco citato Arist. Ideo non quilibet medicus, sed senex, & qui callet medicinam, vt fuit Hippoc. potest proponere sententiam. Et ideo 7. Aphor. penult. inquit Galenus aphorismos esse enunciationes Hippocraticas. Habemus ex hac particula, quod quoties necessarium est, vt sententia proponatur a medico graui, quod etiam sentētia est eunnciatio grauis, & si grauis, erit breuis: quia homines graues breuiter loquuntur. Et hæ sunt proprietates, quas colligimus ex rebus propositis in diffinitione. Ex quo patet sententiam non esse speculabilium: quia debet esse senex prudens, qui sententiam profert: Iuuenis autem potest esse Mathematicus, non prudens; ex sententia Aristot. Vltimo diximus (vt ars medica breuiter acquiratur:) sic namq; & Galenus 1. aphor. com. 1. dicit, aphorismos conducere illis, qui volūt artem breuem facere, & addiscere breui temporis interuallo: ex quo colligamus, quod non modo in aphorismis debeamus a vanis abstinere; sed breuiori oratione rem complecti. Occurrit vero hoc loco dubium: quare artis medicinalis principio dixerit Galenus, duplices esse doctrinę ordines: in proposito autem commen. afferat; formam doctrinæ aphoristicam illis esse vtilem, qui volunt breuiter docere: sciendum ergo est neutiquam ibi diminutum exstitisse Galenum; doctrina enim aphoristica modus est docendi, non ordo.

Differentia aphorismi.

Porro ex particulis in definitione positis, scaturientes inde hauriemns differentias. Possunt autem duplici ex particula præcipue hauriri. Ex parte rerum effectibilium, & ex parte medici proferentis sententiam. Idque ex Aristotelis obseruatione. tum 2. Rhetor. 21. tum ex lib. Rhetor. ad Alexandrum regem, depromptum est: ne hoc temere effutire videamur.

1. Differentiæ a rebus effectibilib.

Quod ad factibilium rerum differentias depromendas attinet; scire expedit, quod cum rerum quædam sint, in quibus nihil admirandi ac noui continetur, quædam in quibus noui quippiam habetur: hinc fit, vt differentiæ sententiarum fiant, nempe, vt aliæ cum ratione, aliæ sine ratione fint. Nam, dicebat citatis locis Aristot. credibilium rerum sententias sine ratione proferri: incredibilium cū ratione. Sic etiam dicebat 2. de Crisibus Galenus, quod variæ sint sententiæ, pro rerum discrimine: prout, inquam, res vel euidentes, vel obscuræ sunt. Sed vt has melius cognoscamus, sigillatim procedere oportet: namque sententia sine ratione prolatæ in duplici esse serie dicuntur ab Arist. ibidem. Aliquæ sunt, quæ ita euidentes sunt, vt statim, quando sententia proponitur, innotescit ratio; vt cum dicimus, optimum esse bene valere. Quis enim est tam rudis, cui non statim innotescat caussa? Cuius sententiæ si exemplum quæris apud Hippocratem, facile reperies 2. aphoris. 2. cum dicit: vbi somnus delirium sedauerit, bonum. Est insuper aliqua sine ratione prolata sententia, quæ non ita euidens exsistit, sed paululum consideranti plana fit ratio: vt cum Hippoc. 2. aphor. 11. dicebat, facilius est potu impleri, quam cibo. Ratio leuiter intuenti est manifesta: quia agens facilius in passum minus resistens agit, quam in id, quod magis resistit.

Aphorismi sine adiecta ratione.

Sed dubitaret quispiā multas esse sententias Hippocratis, sine ratione prolatas, quæ tamen neque mediocriter consideranti patet. Vt cum dicit 2. Aphorism. 21. famem vini potio soluit. Et 6. aphorism. 33. dolores oculorum meri potus sanat. Et 5. aphorism. 39. cum dicit, mulieribus, quæ non pepererunt, nec grauidæ sunt, vbi lac aderit, menses defecerunt. Occulte mehercle sententiæ, & multum etiam considerantibus non ad amussim perceptæ earum sunt rationes. Imo Galenus ibi ait, quod ratio admodum longa sit huius sententiæ postremo allatæ, & quod impossibile sit, vt eam aliquis calleat, nisi fuerit multum exercitatus in libris de naturalibus potentijs. Dicimus autem nos varias fieri sententias, pro ratione varietatis tum proferentis, tum audientis. Vnde quo grauiores fuerint proferentis, & acutiores auditores, eo sententiæ difficiliores exsistunt. Quare secus de sententijs rhetorum statuendum, secus de Hippocratis, qui fuit vir grauissimus; neque ideo ita claras sententias debuit ponere, vt vel modice intuentibus pateant. Quinimo, 4. aphor. 51. vbi Hippocrates dicebat in febribus abscessus, qui ad primas indicationes non soluuntur, morbi longitudinem indicant: dicit Galenus hanc sententiam adeo claram esse, vt ne Hippocrate quidem digna videatur. Propterea idem, commento 71. eiusdem 4. dicit, quod nemo debet legere, vel interpretari Hippocratis aphorismos, nisi qui optime medicam artem calluerit. Quod si in primo commen. dicere videatur Galenus conducere hunc librum ad primam disciplinam, recte hoc intellectum nullam facit difficultatem, vt suo loco videbimus.

Aphorismi cū ratione.

Sententiæ cum ratione & ipsæ duplices sunt. Alia enim dicitur pars enthymematis, enthymematica alia. Ea pars enthymematis dicitur, quæ rationem seiunctam habet: siue interdum postposita, siue interdum præposita ratio sit. Nam hæc rationis vel postpositio, vel propositio nihil ad medicinam conducit, sed solum ad elocutionem. Quæ ergo pars est enthymematis, seiunctam habet rationem: vt 2. aph. 51. Multum & repente vacuare, vel replere, vel calefacere &c. vel quomodolibet aliter corpus mouere, periculosum. Ratio autem est, (inquit) quia omne multum naturæ inimicum. Aduertendum autem est, quòd cum Hipp. hanc sententiam, quæ pars enthymematis est, apponit, multifariam etiam rationem adiungere solet: nam aliquando caussam simplicem vnam adnectit: interdum duplici caussa probationem adiungit: interdum signum tantum addit: nonnunquam vero signum, & caussam. Per vnam tantum caussam: vt nuper addncta sententia, (omne nimium naturæ inimicum:) ideo multum vacuare, celerrime, &c. periculosum. Quintus autem huius primi lib. aphorismus per duplicem caussam sententiam probat: vt ibi manifestabimus. Per signum vero vt 3. aphorismo, vbi, secundum Galenum, Hippocrates sententiam suam declarat sumpto signo ab habitu exercitatorum. Sic in secundo per caussam & signum simul, vt 15. aphorismo patebit. Enthymematica vero sententia rationem non explicatam, sed implicatam habet, vt, exemplo Aristotelis: mortalis cum sis, non debes habere immortalium curā. Quasi sic fiat cum ratione sententia: Tu es mortalis, quomodo debes habere curā immortalium? Apud Hippocratem autem est primus aph. Vita breuis, ars vero longa, occasio præceps, experientia fallax, &cæt. Est enim sentētiæ implicita ratio: ac si dicamus; ideo vita breuis, ars longa exsistit, quoniam experientia fallax, occasio præceps, &c. Ex his, quatuor sententiarum differentiæ sunt, quæ ex rebus sumuntur. Quod si quis scire voluerit quomodo hæ sententiæ adinuicē proportionētur: is cognoscat, quod quemadmodum duarum sine ratione prima facilior, secunda difficilior erat: sic & duarum, quæ remanent: vnde prima sententia facilis est, secunda difficilis, tertia adhuc magis difficilis, quarta difficillima, quā Hippocra-

Hippocrates, vt magnitudinem artis indicaret, non ſine ſummo artificio vti voluit.

I. Differentiæ a perſona proferente.

Quantum ad ſententias ex parte proferentis attinet; (vt ex Ariſtotele patet, in Rhetoricis ad Alexandrum:) multæ ſunt earum differentiæ. Nos autem eas, quæ ad noſtrum negotium faciunt, tangemus. Nam aliæ ad modum prouerbij, nonnullæ ad modum concilij, aliæ ænigmatis, aliæ legis, & decreti, aliæ multis alijs modis proferuntur. Hippocrates vero ſub modum decreti ac legis ſuas has ſententias propalari voluit: vt hi aphoriſmi decreta ſint, a quibus medicum non oporteat remoueri. Proferens autem, quantum ad propoſitum noſtrum ſpectat, vel abſolute profert ſententias, vel ſecundum quid. Idque eo potiſſimum declarare volo: vt oſtēdam, Hippocratem diuiniſſimum non modo medicum, ſed oratorem etiam eximium fuiſſe. Abſolute prolata propria natura vocata eſt ſententia, vt apud Ariſtotelem exemplum eſt, cap. 11. Qui rerum imperitus eſt, vera ratione grauis Imperator eſſe non poteſt. Apud Hippocratem vero, Extremis morbis extrema ſunt accommodata remedia. Sententia autem ſecundum quid proferri poteſt dupliciter: nam alia eſt ex ſimilitudine dicta: alia ex ſuperlatione ſententia vocatur. Ex ſimilitudine quidem: vt, quemadmodum exemplificat Ariſtoteles: qui pecunias auferunt, his ſimiles ſunt, qui ciuitates produnt. Apud Hippocratem eſt exemplum euidens in ſecundo aphor. primæ huius particulę: in purgationibus ventris, &c. ſi talia purgētur, qualia purgari oportet, &c. ſic & vaſorum inanitiones, &c. loquitur de purgatione, ſumpta ſimilitudine a vacuatione naturæ. Ex ſuperlatione vero: vt (veluti Ariſt. dicebat) grauiora, qui fures ſunt, committunt, quam qui latrones: fures ad latrones comparat. Apud Hippocratem vero exemplum eſt in ſectione prima aphor. 13. aphor. cum dicit: ſenes facillime ieiunium ferunt: non ita facile in ætate conſiſtentiæ conſtituti, difficilius adoleſcentes, omnium minime pueri. Hæc eſt ex ſuperlatione dicta ſententia. Nam aliquos magis, aliquos minus dicit ferre ieiunium. Ex quibus patet maximū artificium Hippo. Imo hoc addam, quod inprimis ſex aphoriſmis fuerit vſus his tribus ſententiarum generibus.

II. Ordo, ſeu connexio aphoriſmorū.

Iam quonam ordine de his aphoriſmis locutus fuerit Hippoc. inueſtigare oportet. Quod negotium tam arduum eſt, vt neminem, (vno excepto Iuniore viro mehercle clariſſimo) viderim, qui hoc tetigerit. Nam non eſt quod dicamus, præcipuum ſcriptorem Hippocratem ſine arte aphoriſmos conſcripſiſſe. Imo Galenus, qui omnia videtur Hippocratis arcana nouiſſe, in primo de fracturis comm. 6. quia videbatur Hippocrates peruertiſſe ordinem doctrinæ, ſtatim ipſum Galenus excuſat, inquiens, quod aliquando cogitur Hippocrates ordinem doctrinæ præuertere, cum eſt aliquid, quod vrgeat: quia itaque aliqua eo in loco dubia contingebant, prius ea de medio tollere, deinde ad propoſitum deuenire vult Hippocrates. Quare ordinatus maxime eſt.

Cohærētia aphoriſmorum, de aliorum ſententia.

Iuniores medici nouum quid, & veluti paradoxum, & a nullo alio tactum, aſſerunt, & quam doctiſſime. Eſt autem eorum ſententia, in aphoriſtico opere Hippocratem vti ordine compoſitiuo. Quam ſententiam, vt veram eſſe probent; aiunt Hippocratis inſtitutum eſſe in aphoriſmis de medici officio agere, quod in aphoriſm. facit: & ideo in ipſo libro primo de inſtrumentis medicis loquitur, & de indicationibus, quibus medicus dirigi poteſt, vt recte inſtrumentis vti poſſit. Hæc autem ſunt, Quomodo agendum, Quid, Quando, Quantum, Vbi &c. At vero quoniam cognouit Hippocrates has indicationes medicum ab aliquo errore depromere, qui triplex exſiſtit, vel in victu, vel in aere, vel in temperatura: ideo de his erroribus loqui poſtmodum voluit. Et quantum ad victum attinet: de eo ſecunda ſectione fuit locutus. De ſecundo errore, in aere, tertio libro, a principio libri vſque ad dimidium. A quo poſtea vſque ad calcem libri de tertio errore, in temperatura, verba facit. Nam etſi de ætatibus, loquatur, ibidem per ætates temperaturas, vt recte aſſerunt, intelligere debemus. Conſiderans poſtea Hippocrates, errores hos ab aliqua ſumi immoderantia, hanc autem immoderantiam duplicē eſſe, vel penes quantitatem, vel penes qualitatem: ac exceſſui in quantitate conuenire purgationem: ideo in quarto libro, ad hoc reſpiciens, locutus eſt de vacuatioue: & in fine quarti de ſignis prognoſticis loquitur, ſpectantibus ad hunc purgandi exceſſum, qui eſt in quantitate. Cumque etiam ad exceſſum qualitatis conſequantur (vt dicunt) morbi vel cum fluxione, vel ſine fluxione: ideo de hoc exceſſu quinto locutus fuit libro. Sed cum ad morbos ſymptomata conſequi ſoleant: de ſymptomatibus morborum in ſexto & ſeptimo libris tractauit. Quare hic eſt ordo totius operis aphoriſtici Hippocratis: qui ab officio medici, id eſt, indicationibus agendi, progreditur in victus errorem, aeris, & temperaturæ: & hinc progreditur ad corrigendos exceſſus in quantitate, & qualitate: poſtremo ad ſymptomata.

Cōfutatio.

Hanc quidem opinionem ego multum conſiderans, totis viribus ſtudui, vt mihi ipſa ſatisfaceret. Et ne viderer maleuoli mores ſequi, ei quam libentiſſime ſubſcripſiſſem Sed vidi Galenum: qui primo de dignoſcendis pulſibus capite primo dicit, quod quoties ad homines veritatis cupidos verba facimus, nihil mouere nos debet, niſi veritas. Poſſem ſane & ego in maximo eſſe errore: ſed ita infirmus meus eſt intellectus, vt non poſſim modo in dicta ſententia acquieſcere. Qua de re ſuſpecta hæc mihi videtur opinio: non dico falſa, ne videar temerarij munus ſubire. Suſpicio autem mihi ex optimis naſcitur iudicibus: ex legibus ordinis compoſitiui, & ex Hippocratis verbis. Nec poſſem meliores iudices deſiderare. Ex legibus quidem ordinis compoſitiui: nam nemo ignorat hoc eſſe ordinis compoſitiui proprium, vt a ſimpliciſſimis ad compoſita procedat: vel, vt alij dicunt, a cauſſis ad cauſſata. Quod cum ſit, non video quomodo procedere ab officio medici ad cauſſas, ſit procedere ordine compoſitiuo. Nam vbi de officio medici loquimur, nulli dubium eſt, quod de parte therapeutica loquimur; vbi vero de cauſſis, & præcipue morbificis, clarum eſt, quod loquimur de parte medicinæ ætiologica. Vnde ordine compoſitiuo numquam pars therapeutica præcedet partem ætiologicam. Nam nulli dubium eſſe poteſt, quod ſi accipiamus Galeni libros ordinatos ſecundū compoſitiuū ordinem, & accipiamus ex vna parte libros de cauſſis, & ex alia libros de officio medici, quod præcedunt libri de cauſſis. Imo poſt illos neque immediate, ſequuntur libri de officio medici. Ideo ordo hic compoſitiuus eſſe non poteſt. Accedit ſententia Hippocratis. Nam ſi videamus Hippocratem ſecundo aphoriſmorum, loquitur ibi de ſomno, & alijs, ſed non ſub ratione cauſſarum, vel vt ad cauſſas pertinent, ſed vt ſpectant ad artem prognoſticam. Nam modo bonum, modo malum hoc vel illud dicit eſſe: quare ad artem prognoſticam hæc ſpectant. Sic & Galenus tertio de difficultate reſpirat. capitulo nono dicebat, plæraque in aphoriſmis ad artem prognoſticam ſpectare. Quare ibi de prognoſticis, non de cauſſis loquitur: vt clarius patebit, cum ordinem reſolutiuum proponemus. Quare mihi his de cauſſis ſuſpecta opinio videtur modo commemorata.

Aphoriſmorum intentio, de propria ſententia.

Noſtrā quod attinet ſententiam, licet hoc negotium ſit maximi momenti, ac arduum valde: ita vt ei explicando non menſes ſaltem, ſed etiam annos inſumere ſit neceſſe: conſtanter tamen (ſuadente Galeno cap. 1. lib. 1. de dign. pulſ. veritatis inueſtigatio conti-

continuanda. Ergo itaque (licet an veritatem adinuenerim certo minime sciam) dico confidenter, Hippocratis artificium totum aphoristicum in hoc consistere, quod primariam habeat intentionem loqui de arte curatiua; secundariam de arte prognosticandi: ita tamen, vt has duas artis partes nullo alio disponat ordine, quam resolutiuo.

Vt autem intellectus vester acquiescat, duo faciemus: Primo, propositam veritatem declarabimus: Secundo eandem tum ex verbis Hippocratis, tum ex eius progressu, confirmabimus.

Pro primo autem intelligendo, quod fuit, Hippocratem primario loqui de arte curatiua: sciendum medicæ artis plures esse partes, quarum prima φυσιολογικὴ, in qua sermo de rebus naturalibus hominis. altera dicitur αἰτιολογικὴ, seu παθολογικὴ, seu in qua sermo de caussis, ac affectibus habetur. Tertia pars ὑγιεινὴ vocatur, quæ de tuenda valetudine verba facit. Quarta pars σημειωτικὴ est, in qua de signis disputatur. Postrema pars est θεραπευτικὴ, quæ de curatione, ac eius indicationibus differit. Harum partium, Galenus (primo de tuenda val. capit. Primo, & libro ad Thrasybul. capit. 31. vbi differit, an ad gymnasticam pars salubris &cæt.) duas constituit præcipuas: alteram, de valetudine tuenda: alteram de methodo medendi, seu de arte curatiua. Et ob id, in libris de medendi methodo de curatiua loquitur, posthabita ea quæ de valetudine tuenda est: in libro autem de valetudine tuenda, reliquit eam quæ curatiua dicitur.

Ad hunc modum ergo Hippocrates, omittens partem de valetudine tuenda, solum de curatiua loqui voluit: in qua sermo fit de officio medici: de qua etiam Galenus in libro de officio medici, in libris methodi ad Glauconem, & alibi, locutus est: quia est pars maximi momenti, ita vt Galenus in libro de constitutione artis capite decimosexto dixerit, vniuersum sermonem in arte medica esse institutum ob dextrum seu aptum remediorum vsum. Non est itaque mirum si de tam præstanti parte loqui Hippocrates voluit.

Secundum vero eius institutum fuit, de arte prognosticandi verba facere: quę pars σημειωτικὴ dicitur, id est, de signis indicantibus tum præsentia, tum præterita, ac futura. Hippocratis vero institutū est, non de omnibus signis loqui, sed tantum de his, quæ futura præmonstrant, idest, de parte prognosticandi: neque præter rationem: nam cum sermo sit institutus de arte curatiua, non est aliqua pars medicinæ, quæ sit ei magis affinis, quam prognosticatrix. Nemo enim ad administrationem remediorum accedit, nisi, an morbus curationem admittat, cognouerit. Quare non de curatiua modo, sed præsagatiua etiam parte loqui voluit.

Primo autem curatiuam intendit: secundo præsagatiuam, nec ab re. Nam si has duas partes adinuicem conferamus, præstantior profecto erit curatiua. Namque lib. de constitutione artis, ob curatiuam omnia alia in medicina facta sunt, & ad eam omnia alia relationem habent. Et ideo idem Galen. primo de ratione victus commento tertio, curationem per se expeti, siue exerceri a medico dicit, prænotionem autem non ob se, sed ob curationem. Principaliter itaque Hippocrates intendit de curatiua, secundario de prognostica, verba facere.

Modo dictorum ex Hippocrate cōprobatio.

Id autem ordine resolutiuo factum fuisse diximus, Nam eo ordine prior est pars, quæ de officio medici tractat. Posterior quæ de piognosticandi facultate. Iam ex Hippo. ipso ostendemus, primo, quod eius primarium institutum sit, de arte curatrice loqui: deinde, quod de arte prognosticandi verba faciat: tandem, quod hæc ordine resolutiuo declaret. Quod ad primum attinet, nemini dubium, quod ars curatiua, in nullo alio consistat, quam in recta administratione medicamentorum, quæ consistit in Quid agendum, Quomodo, Quando, Quantum, & Vbi. Atque hinc obiter aduertendum contra recentiores, qui dicunt ex quinque istis scopis quinque indicationes sumi: hi enim scopi non indicant, sed indicantur: aliud enim est indicans, aliud indicatum, vt suo loco dicemus. Consistit ergo curatiua tota ratio in recta administratione Medicamentorum, præterea in Chirurgia, & Diæta. De quibus tribus instrumentis Hippocratem habere diligentem ac exquisitam tractationem in volumine aphorismorum palam est. Præterea si verba eiusdem Hippoc. inspiciamus in duobus primis aphorismis, id clare videbimus. Nam cum in primo dicat, vitam esse breuem, & artem longam, quia occasio præceps, experimentum fallax, iudicium difficile: quid aliud, nisi curatiuam artem, tria hæc nobis præmonstrant? In secunda etiam aphorismi parte dicit: nec solum medicum oportet se præstare opportuna facientem, sed vt æger, & assidentes, & exteriora omnia sint rite præparata, conuenit: vbi clare de debito auxiliorum vsu verba facit. Neque dicere potest aliquis, de hoc debito auxiliorum vsu loqui Hipp. pro sanitate conseruanda, nam dicit (sed vt æger) & non de sano loquitur. Imo Gal. in 1. aphor. 3. inquit Hipp. sermonem habere de omnibus in vniuersum, quæ sunt præter naturam: vt nimirum nos ex illis colligere possimus indicationes, quibus cognitis, auxilia recte administrare valeamus. Constat ergo ex his, Hippocratem loqui de arte curatiua: non more empeirici, sed vere dogmatici medici: vt ex eius progressu cognoscemus.

Præterea Hippocratem de arte præsagatrice loqui, id facile ex Hppocratis progressu demonstrari potest. Nam ipse a principio secundi, vsque ad finem operis, semper apponit has particulas, bonum, malum, lethale, &c. quæ ad artem prognosticatricem spectant: quod si qui aphorismi a prognostico alieni esse videantur: non tamen ob id putandum est, eos de prognostico verba non facere. Nam, vt suo loco videbimus, aphorismi illi omnes in suum rediguntur ordinem. Nam, nemo est, qui neget, a quarto aphorismo huius primi, vsque ad decimumnonum, verba fieri de victu: etsi autem in 12. de constitutionibus morborum, & non de victu loquatur: tamen nemo est, qui neget de victu ibi verba fieri. Nam ponitur ille aphorismus, vt dirigitur ad victum, vt suo loco. Vnde in tertio libro aphorism. de aere ac temporum mutatione loquitur, ob artem prognosticandi: quod & Galenus quinto aphorism. eiusdem libri expresse testatur. Dicebat enim Hippocrates, Auster auditum hebetat, caliginem visui inducit, &c. Inquit ibi Galenus, esse aduertendum, num id quod accidit, contingat ratione morbi, vel caussæ extrinsecæ: nam ex hoc postea prognosticandi ratio clarior fit. Ecce quod totus ille sermo est in ratione prognosticandi. Sed dicet quis: etsi a secundo ad finem de arte prognosticatiua loquitur: non tamen Hippocratem seruare grauitatem solitam: nam etiam constituit opus proprium de prognosticis. Volo, vt hoc soluat Galenus, primo de crisibus capite septimo, & tertio de difficultate respir. capite nono; qui, multa inquit, in aphor. dicuntur, quæ pertinent ad prognosticum: &, quia videbat difficultate, inquit: aduertatis, quod in prognosticis loquitur Hippocrates de solis prognosticis in morbis acutis: in aphorismis de prognosticis in quocunque morbo. Et quoniam cupiebat suam responsionem satisfacere, confirmat eam ex textu Hippocratis, qui in principio & fine illius operis dicit, se velle loqui de prognosticis in morbis acutis.

Quod si quispiam dicet: si in omnibus sex libris aphor. loquitur de prognosticis Hippocrates, quomodo procedit? Respondeo (& pro nunc hæc sufficiant)

ciant) quod Hippocrates conſiderauit, artẽ prognoſticandi ſumi a rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam. De prognoſtico ſumpto a rebus non naturalibus omnibus (præterquam de aere) vt de ſomno, victu, &c. loquitur in ſecundo. De aere autem in tertio, vſque ad dimidium tertij. In eodem vſque ad finem eiuſdẽ tertij, loquitur Hippocrates de prognoſtico ſumpto a rebus naturalibus, vt ab ætate &c. & per ætatem, vt optime aiunt clariſſimi moderni, temperaturam intelligit. Deinde a quarto, vſque in finem totius operis, de arte prognoſticandi loquitur, prout ſumitur a rebus præter naturam, vt a cauſſis morbificis, morbis, & ſymptomatibus. Cur autem in principio quarti quædam de vacuatione intermiſceat, ſuo loco dicemus.

Tandem hæc omnia ordine reſolutiuo diſponere Hippocratem, facile comprobari poteſt. Nam ſi comparemus curatiuam artem prognoſticatrici ſecundum ordinem compoſitiuum; prima profecto erit prognoſticatrix, hæc vero poſtrema: ergo ſecundum reſolutiuum, prima erit curatiua.

Aphoriſmorum volumen non eſſe eiſagogicum.

Hinc colligamus, hos libros non eſſe introductorios, quoniam in his fit ſermo de vltimis medicinæ partibus: & ideo optime Galen. in libro aduerſus Lycum, reprehendit Lycum, qui auſus fuerit Hippocratis Aphoriſmos interpretari, cum non calleret totam artem Hippocratis. Sed forte dicet quis, huic ſententiæ refragari Galenum, dum in prima particula primi aphoriſmi doctrinam aphoriſticam maxime conducere inquit ad primam diſciplinam: ergo non videtur quod ſit de poſtremis medicinæ partibus. Dico id, quod dicit conducere ad primam doctrinam, duobus modis poſſe intelligi: nimirum vt dicatur prima, id eſt, de parte priori in arte: & ſi ita intellexiſſet Galenus profecto introductorius hic liber eſſet. Verum hoc modo non intelligitur, ſed ſecundo modo dicitur prima, reſpectu ad ſecundam doctrinam, quę eſt memoria. Quãdo enim addiſcimus aliquid, quod prius ignorabamus, prima doctrina dicitur: ſecunda autem doctrina dicitur, poſt rememorationem: & hoc modo Galenus intelligendus, quia dicit, modũ doctrinæ aphoriſticæ ad primam diſciplinã conducere, id eſt, ad intelligenda, quæ prius non cognoueramus, & poſtea etiam ad retinenda memoriæ, quæ didicimus. Ex his ergo mirum artificium Hippocratis in his Aphoriſmis tradendis eluceſcit.

III. Ordo in aphoriſmorũ expoſitione

Nunc qua ſerie in explicandis aphoriſmis procedere debeamus, breuiter explicabimus. Primo enim ex auctoritate Galeni in comm. lib. epidem. præſertim primo in tertium quarto, intentionem ponemus, ac vnum aphoriſmum cum alio connectemus. Secũdo, ſi opus diuiſione fuerit, diuidemus. Tertio, ſingula verba ponderabimus. Quarto, cum eodem Galeno examinabimus, an quæ ab Hippocrate dicuntur, recte dicta ſint. In his explicandis & breuitatem, & luciditatem ſeruabimus. Et, vt breuiores ſimus, imitabimur Galenum, dicentem, quod nunquã ſit recedendum a propoſito Hippocratis: imo ſeptima particula aphoriſmo primo eos reprehendebat Galenus, qui commentationes longas in primis tantum aphoriſmis induxerant, adeo vt poſtea faſtiditi in reliquis aphoriſmis multa cognitu digna omiſerint. Poſtremo, vt fidem faciamus huic doctrinæ, eã ſemper rationibus ex probatiſſimis auctoribus comprobabimus. Nam, vt dicebat Galenus primo de vſu partium capite quarto; Ratio eſt, quæ artes docuit. Neque negligemus auctoritates magnorum virorum; vt ars hæc Hippocratica potius practice, quam theorice a nobis explicata habeatur; eſt enim (vt dixi) Hippocratis intentio in hoc libro primo de arte curatiua loqui.

APHORISMVS PRIMVS.

Vita breuis, ars longa, occaſio præceps, experimentum periculoſum, iudicium difficile. Nec ſolum ſe ipſum præſtare oportet opportuna facientem, ſed & ægrum & aſſidentes, & exteriora.

Primus hic aphoriſmus eſt procemiũ totius operis.

VIta breuis, &c. In huius aphoriſmi interpretatione, eum ordinem ſeruabimus, quem ſumus polliciti. Quantum itaque ad inſtitutum Hippocratis artinet, dicebat Galenus in libello aduerſus Iulianum capitulo primo, hunc aphoriſmum eſſe procemium totus operis: &, conſentiens ſibi, in præſenti commento dicit, aphoriſmum hunc, ſiue ſit vnus, ſiue plures, eſſe procemium. Et in hoc conſentiunt cõmuniter omnes interpretes. Verũ quid per hoc procemium Hippocrates voluerit, maxime difficile eſſe intelligere aſſerit Galenus.

Recẽtioris cuiuſdam ſententia, de primo aphoriſmo.

Hanc difficultatem cum maxime animaduertiſſet clariſſimus Iunior (ſiquidem ſine huius intellectione difficile eſt poſtea ſequentes aphoriſmos intelligere) diſtincte procedens, primo, pro eius intellectione, adducit eas interpretationes, quæ ab expoſitoribus adducuntur, quas Galenus in commento refert. Quarum expoſitionum Galenus aliquas reprobat, aliquas negligit, nonnullas aliqua ex parte admittit, aliquas toto admittit. Quos modos ſex eſſe Moderni dicunt. Sed præterea addit hic vir doctiſſimus (cum ſibi non vndequaque ſatisfaciat modus, qui ſatisfecit Galeno: & ne videatur ſemper aliena depaſcere, & nihil noui facere) ſeptimum modum, Galeni modo fortaſſe meliorem, & exquiſitiorem. In quo conſiſtit modus hic tam admirandus, qui modum Galeni ſuperat? Aduertatis, dicit, Hippocratem propoſuiſſe in hoc procemio magnitudinem & difficultatem artis: nam eius inſtitutum eſt de tota arte medica in hoc opere ſermonem habere. Nam, vt Galenus in arte medicin. totam medicam artem tradidit: ſic Hippocrates in aphoriſmis: licet ille diffinitiuo, hic aphoriſtico ordine. Neque ab re: nam cũ nullibi Hippocrates medicinalem artem totam eſſet cõplexus, nihil mirum ſi eam nunc totam nobis ante oculos ponere voluit.

Confutatio recentioris illius interpretis; itẽq; Triuerij.

Quæ opinio, cum noua ſit, nequaquam mihi ſatiſfacere poteſt: neque enim ego hoc anno nouam opinionem adinuenire volo: intelligo nouam, quæ præter Galenum eſt: nam ego quæcunque dicam ex Galeno proponam. Quia (vt optime dicebat Plato in ciuili, vel de regno) quoties ſunt aliqui, qui artem de tuenda ſanitate transferunt ad ventos & calores, & frigora, &c. hi medici nominandi non ſunt, ſed curioſi homines, imo hos extremis ſupplicijs punire oportet.

Sed videamus modo an expoſitio hæc ſtare poſſit. Primo falſum eſt, hic fieri ſermonem de tota arte medica. Nam audiuiſtis de curatiua tantum & præſagatrice parte verba fieri. Sed detur, de tota arte medica verba fieri: quia, qui tractat de parte curatiua, in virtute etiã de tota arte medica tractare videtur: tamen non ſatisfacit ſolutio propoſita. Nam quæſitũ fuit, non cur procemio, ſed cur tali procemio, in quo difficultatem & magnitudinem artis appoſuit, vſus fuerit Hippocrates. Nam per hæc potius dehortari videtur, quam hortari animos legentium. Præterea ſi veriſſima eſt reſolutio a Galeno propoſita, cum vnica veritas ſit: impoſſibile eſt, vt aliqua alia reſolutio vera ſit. Quod autem veriſſima ſit Galeni ſolutio, vt aliter dicere impoſſibile ſit, ſic oſtendetur. Verum vnum vos præmonere oportet, idque non alia de cauſſa dictum ſit, niſi quia doctiſſimum hunc recentiorem veneramur, quod expoſitio ſeu reſolutio a nobis adducta, & ſic etiam redargutio contrarij, non procedit contra ipſum Modernum; ſed potius aduerſus

uerſus

uersus Hieremiam Triuerium, in expositione huius loci, qui istius opinionis auctor fuit, & ideo contra ipsum procedimus, non contra doctissimum Iuniorem.

Enarrationes huius aphorismi aliorum, improbatę vel probatæ a Galeno.

Galenus proposuit sex vel septem potius modos respondendi; & quoniam, vt optime dicit Modernus, aliquos negligit, aliquos omnino improbat, aliquos ex parte approbat, aliquos ex toto: nos, breuitatis gratia, eos tantum modos adducemus, quos aliqua ex parte probat: & quos omnino probat. Modi aliqua ex parte probati sunt, primus, tertius, & quartus. Primus modus est, quod ideo Hippocrates proposuerit difficultatem, & magnitudinē artis in procemio, vt homines excitaret ad artem strenue ac sedulo exercendam. Secundus modus est, quod ideo hāc adduxit difficultatem, vt secerneret ignauos a solertibus, atque vt homines solertes magis ac magis inflammaret. Quartus modus, quod ideo hanc difficultatem artis apposuerit, vt pateret nobis caussa, ob quam sibi opus fuerit scribere commentaria. Modus autem ex toto probatus, quintus est, quod ideo hoc a principio apposuerit Hippocrates, vt caussam nobis ostenderet, ob quam commentarios sibi opus fuerit conscribere, non simpliciter, sed aphoristicos. Sed cur reliquos modos aliqua ex parte probat Galenus, quintum vero ex toto? Quæsitum hoc necessarium cognitu est, & sine huius dissolutione nihil habere potestis. Nos autem cum tanti non simus, vt difficultatem hanc dissoluamus: ad summum ducem Aristotelem confugiemus, vt ex eo habeamus, eas omnes leges, quæ ad procemium constituendum requiruntur. Quantum itaque ad pręsens attinet, sciendum, quod exordium, vt dicit Aristoteles in tertio libro Rhetor. bifariam considerari potest; vno modo ex parte sui: reliquo ex parte auditoris. Ex parte sui, procemium hoc exigere dicit Philosophus, vt proponat finem, in quem dirigi omnia debeant. Non tamen semper proponere hoc procemium oportet. Nam si sermo de vili aliqua re ac nota fiat, frustra tunc hoc procemium proponitur. Tunc autem id procemium proponendum est, cum sermo de magna re aliqua ac noua est faciendum: tunc enim necessarium est proponere rem, de qua tractaturi sumus, dicit Aristoteles, ob hanc caussam, ne auditores suspensi teneantur, sed præscire possint de qua re simus habituri sermonem. Quare in principio exordij proponenda est res de qua sumus habituri sermonem. Et dat exemplum de quodam, qui volebat loqui de bello, quod ex Asia in Europam defluxit: qui tale cœpit exordium; Dic mihi Musa virum: præcipe mihi sermonem alium, vt scilicet possim exacte dicere, quomodo ex Asia in Europam defluxerit bellum. Quantum ad exordium ex parte audientis attinet; eius munus exsistit, vt auditores beneuoli, dociles, ac attenti reddantur. Attenti redduntur auditores, vbi magna quædam ac noua proponuntur. Beneuoli, vbi res aliqua non sine vtilitate proponitur. Dociles demum, vbi pollicetur auctor ordinate se rem pertractaturum, vel ordinem quo res pertractaturus est.

Quæ in exordio requirūtur, illa omnia expressit Hippocrates.

Pars Procemij spectās auditorem.

Sed cum omnes has leges exordium habere debeat; videamur, an has omnes Hippocrates obseruarit; & videbitis profecto eum nō modo purum medicum, sed & absolutissimum fuisse Philosophum, & Oratorem. Primum, quātum attinet ad exordium ex parte auditoris; sciatis, quod per illos tres modos quos ex parte approbat Galenus, Hippocrates reddit attentos auditores, præcipue per primum, & tertium: nam per quartum beneuolos eos magis efficit. Nam cum per primum modum ideo Hippocrates difficultatem artis proposuerit, vt homines ad eam strenue capescēdam inflammaret: cui dubium, quod in hoc maxime attentos reddat auditores. Cumque per tertium modum difficultatem ob id apponat, vt solertes ab ignauis secernat, ac vt solertes magis excitet: nemo debet ambigere auditores per hoc attentos effici. In quarto autem, cum proponat difficultatem, vt caussam assignet, ob quam fuit opus scribere commentarios: beneuolentiam proculdubio ab auditoribus captat, nam redduntur beneuoli ex eo, quoniam proponit vtilitatem, cum dicat scripsisse commen. Et ob id Galenus in commento modos hos aliqua ex parte approbat: quoniam non habent conditiones omnes, necessario requisitas ad verum procemium. Aliqua quidem ex parte approbat, quia conditiones habent aliquas: non ex toto, quia non omnes. Et ideo dicit ipse in commen. hi tres modi veri aliquid dicunt, non tamen constituūt procemium Hippocrate dignum, neque congruens his, quæ scribuntur. Veri aliquid dicunt, cum aliquas proponant conditiones ad exordium requisitas: non tamen, faciunt procemium dignum Hippocrate, id est, procemium tale, quod omnes conditiones includat, quodque congruat his quæ dicuntur: quia primus modus nullam mentionē fecit de commentatione, cur scilicet oportuerit scribere commentaria. At vero si quintum modum considerabimus: profecto inueniemus, omnes leges, quæ ex parte auditoris requiruntur, in eo contineri. Fuit enim quintus modus, quod Hippocrates ideo difficultatem ac magnitudinem artis ostendat, vt nobis caussam manifestet, ob quam sibi opus fuerit scribere commentarios aphoristicos. Quomodo autem ex hoc hæ omnes leges eliciantur, nolo ego manifestare, sed volo, vt id Galenus declaret: inquit enim in commento: idem est id, quod dicit Hippocrates (*Vita breuis, &cæt.*) ac si diceret: quoniam ars medica adeo longa exsistit, vt ab homine, quantumnis diligenti, non possit inchoari, & ad finem vsque perduci: ideo necessarium est tradere commentationes aphoristicas, beneficio quarum ars medica & breuitate & vtilitate, ac summa etiam perspicuitate adquiratur. Cum hoc itaque Galen. dicat, & ista etiam sit rei veritas: cui dubium, omnes leges obseruari. Primo enim cum proponat commentationem aphoristicam, quæ magna, ac noua est, attentos profecto reddat auditores: cumque hæc etiam vtilis sit, beneuolos etiam eos facit: cumque dicat dilucide, ac breuiter se hoc tractaturum, nemini dubium esse debet, quod dociles eos efficit.

Exordij pars, spectās rem ipsam.

Leges etiam procemij ex parte sui, hinc eliciuntur. Nam, ex sententia Aristotelis, tunc exordium ex parte sui proponere debemus, cum sermo est de re magna, ac latenti. Hic autem hæc obseruantur: nam loquitur de re magna: si enim auctor operis fuit Hippocrates, qui fieri potest, vt sermo non sit de re non solum magna, sed maxima? Est etiam latens id, de quo verba facit Hippocrates, ideo necessarium fuerat id proponere in procemio: latens quidem est; nam qui tam varia sciebat, non poterat in hoc opere suo de vnica modo re loqui, & ideo latens erat, & ob id istud explicare oportebat. Præterea cum partes medicinæ duæ essent præcipuæ: therapeutica altera, reliqua de tuenda valetudine: cumque lateret de qua sermonem facere deberet Hippocrates, ideo necessarium erat, vt tale argumentum constitueret, quod significaret nobis rem hanc latentem: & ideo secundam constituit aphorismi partem, vt de qua nam loqueretur medicinæ parte declararet: quæ ibi incipit. *Nec solum præstare se oportet medicum, &cæt.*

Galenum eiusdem cū auctore esse sententiæ.

His consentit, quod Galenus diligentissimus interpres (qui non ignorauit summum Hippocratis artificium) dicit, Hippocratem in hoc loco constituisse procemium tum commentario, tum his, quæ scribenda erant: quibus verbis quid aliud dicere voluit Galenus, nisi quod duo fecerit procemia Hippocrates, alterum ex parte auditoris, alterum ex parte sui.

Propterea

Propterea etiā Philotheus duo prooemia fecisse Hippoc. scribit: sed quomodo id factum fuerit, non declarat. Galenus autem tangit; nam cum dicit (tanquam prooemium fecerit & ipsi commentario) ad auditores id refertur: nam ex commentatione aphoristica sumitur attentio, beneuolentia, & docilitas circa auditores. Cum vero subdit: (Et his, quæ in eo scribenda, &c.) tangit prooemium ex parte sui, quod Hippocrates fecit secunda parte aphorismi, cū dicit: (Nec solum &c.) in quo cum dicat, quod non satis est medicum suum fecisse officium, sed oportet, vt assidentes, & æger suum faciant, &c. de re curatiua se sermonem habiturum docet, & de methodo medendi. Vnde ex parte rei nullum melius prooemium facere potuit Hippocrates, quam illud. Ex his itaque patet, prooemio duplici vti Hippocratem: & quod Galenus calluerit recte hanc artem, & quod ideo ex toto quintum modum, & non alios approbarit.

Prœmij Hippocratis diuisio.

Hoc prœmium Hippocratis diuiditur in duas sententias: quarum secunda ibi incipit: *Nec solum oportet, &c.* Hæ autem duæ sententiæ partim conueniunt, partim differunt. Differunt: quia prima est enthymematica, id est, cum caussa implicita: secunda est sine ratione, vt recte dicunt Moderni, & Montanus. Est quidem prima enthymematica, nam cum Hippocrates dicat, *Vita breuis, ars longa, occasio præceps, experimentum periculosum*; idem est, ac si dicat: ideo vita est breuis, & ars longa, quoniam occasio præceps, experientia periculosa, seu fallax, &c. Nam, vt dicit Galenus, sermo non absoluitur his duobus verbis, sed prima pars orationis hoc vnum caput complectitur; *Vita breuis, ars longa.* Secundo differunt hæ sentētiæ, quia prima dependet ab Hippocrate vt proferente, secunda vt consultante: nam in secunda sententia, vt videbimus, Hippocrates veluti pactum & consilium facit cum his, qui artem medicam sunt exercitaturi. Conueniunt tamen hæ sententiæ: quia vtraque est sententia vera, & absoluta, & non ex superlatione, neque ex similitudine.

Vita breuis cur dicatur.

Ad verborum aphorismi ponderationem iam deueniamus. Inquit itaque: *Vita breuis, &c.* Quid per vitam intelligat facile declarare possumus. Nam licet vita pluribus modis sumi possit, vt apud Philotheum videre possumus: tamen quantum ad propositum nostrum attinet, non pro alio tempore vita sumitur, quam pro eo tempore, in quo anima corpori coniuncta est: propterea Plato in Phædone dicebat, quod illo tempore, quo animæ dissolutio a corpore fit, vita corpus destituitur. Deinde dicit: breuis. Galenus in commento, & omnes fatentur, dixisse breuem, respectu ad artem longam; nec in hoc laborat Galenus, quia inquit semetipsum interpretatur Hippocrates, cum subdit: Ars longa.

Quæstio extraordinaria, de vita animantiū.

Circa hanc partem solent expositores quærere: vtrum homo sit breuioris vitæ cæteris animantibus. Quam quæstionem a me non exspectetis: quia non facit ad propositum, & propterea Galenus diligentissimus interpres de hac materia ne verbum quidem facit, quia Hippocrates non loquitur de breuitate vitæ, respectu ad animalia, vel ad stirpes, uel ad alios homines, sed ad artem medicinalem. Verum ne quis dicat me velle subterfugere labores, ideo vtilitatis vestræ gratia solum huius materiæ resolutionē proponam: nam resolutione habita facile postea poteritis quamlibet dirimere difficultatem.

Mors quid & quomodo fiat.

Pro resolutione autem ad optimos duces, Aristotelem & Platonem est confugiendum. Non autem possibile est hoc scire, nisi quomodo fiat mors, cum Platone in Timæo declaremus: mors, inquam, naturalis; quoniam postea Aristot. in libello de longitudine & breuitate vitæ, istud ad radices vsque explicauit. Dicebat diuinissimus hic Pilosophus Plato, quod cum corpus nostrum continuo in assidua sit resolutione ob actionem: nisi præsto ei esset alimentum, cuius beneficio id, quod deperditum est, restaurari debeat, dubio procul animal interiret. Et hinc fieri diuinissimus hic Philosophus inquit, quod si maior est portio eius quod resoluitur, quam eius quod reponitur, corpus nostrum diminuitur: si vero repositio resolutione maior sit, incrementum corpus suscipit. Tunc autem potissimum, inquit, incrementum corpus sumit, cum corporis structura valida est, ac eius calor natiuus robustus: quippe qui alimenta optime cōminuere, & in substātiam corporis nutriti vertere potest. Verum progressu temporis cum calor imbecillior reddatur: ob continuam pugnam, quam habet aduersus alimentum: fit vt fatigatus non ita valide alimēta cōcoquere postea possit; & hinc fit, quod partes minui incipiant, & hinc imbecilliores reddantur. Imbecilliores autem redditæ non possunt continere amplius radicale humidum, quod est nexus animæ cum corpore, & hoc fit tempore senectutis. Postremo, subdit, adeo languidus redditur calor, vt nequaquam possit alimentum admittere: & hinc fit, quod partes postea relaxatæ ac destitutæ, humorem amplius retinere non possunt, & nexum; & inde fit, quod anima clam, & cū voluptate e corpore euolat. Hoc autem subdit, ad differentiam mortis, quæ non voluptate, sed violentia aliqua fit: non per dissolutionem humidi a calido.

Vitæ subiectum.

Hanc veritatem cognoscens Aristoteles facile colligere potuit in lib. de longitudine & breuitate vitæ, vitam in nullo alio consistere, quam in calido & humido: Quia si vita conseruatur ratione caloris administrantis alimentum, & partes ob alimentum humidum radicale continent: ideo vita in calido, & humido consistit. Hinc fit quod senectutem progressum ad frigidum, & siccum vocarit Arist. & dicit etiam, mortem suam sedem habere in frigido & sicco.

Caussæ diuturnioris vitæ.

Quo constituto nemini dubium est, quod eo diutius viuet animal, quo diutius calidum ac humidum durabit, ac quanto magis resistet caussis frigefacientibus & siccantibus. Quantum ergo ad solutionem quæstionis attinet ex parte calidi; quo calor est vegetior ac robustior, eo animal longius viuet. Quo ad humidum autem, tria spectare oportet; substantiam, quantitatem, & qualitatem humidi. Ex parte substantiæ: quanto humidum est substantiæ purioris ac simplicioris, eo magis viuet animal. Quo ad quantitatem: quanto in maiori copia humidum erit, tanto animal erit longioris vitæ. Ex parte qualitatis, cum duplex sit qualitas, prima, & secunda; si ex parte primæ; quanto humidum potius erit temperatū, & coniunctum potius temperato calori, quam excedenti, eo animal vitæ longioris erit. Ex parte secundæ; si humidum non erit fluidum, & aquosum; sed potius permanens, ac viscidum; diuturniorē animalis vitam indicabit. Quibus propositis facile est tollere omnia argumenta; imo facile est intelligere Aristotelem, cum passim de hac materia loquatur; sed modo per viam corrollarij inferamus. Quantum ad calorem: cum vegetior calor faciat diuturnioris uitæ animal; ideo mirum non est, si Aristoteles loco citato prolixioris vitæ dixerit esse mares, quam fœminas; quia calor in eis vegetior: ac, si etiam dixerit; animalia in locis tepidis habitantia diutius viuere, quam habitantia in locis frigidis: quia in temperatis partibus calor est valentior. Quo ad humidum, ex parte substantiæ, humidum purius longiorē facit vitam: Propterea Aristot. 2. de hist. animal. cap. 3. dicit: animalia dentes habentia longioris esse vitæ, quam quæ vel nullos, vel paucos dentes habent: idque nō alia caussa, nisi quia habētia dentes probe masticare possunt, ex qua masticatione purius redditur alimentum, ac cum paucis superfluitatibus, & ob id longius viuunt: quæ vero nullos, vel paucos dentes habent, impurius habēt humidum, & ideo breuiorem vitam

 obtinent.

obtinent. Hinc etiam est, quod Aristot. dixerit, mulū diutius viuere, quam equum: quia mulus non habet humidum seminale ita intermistum excremento, vt equus. Et hinc etiam est, quod homines, qui ordinatam vitam seruant, ob conseruationem puritatis humidi longius viuunt. Si vero humidum quoad quantitatem copiosius fuerit, facit, vt animal diutius perseueret. Et hinc mirum non esse debet, si Aristoteles dixerit animalia maiora (quoniam maiorem humidi copiam habent) diutius viuere. Imo Aristoteles dicebat, nihil aliud mortem esse, nisi sanguinis inopiā: & propterea illi homines, qui plus æquo laborant, ac diutius exercitantur, breuius viuunt: Nam exercitatio est diminutio humidi. Si autem considerabimus humidum quo ad qualitatem primam: si humidum temperatius fuerit, longius vitam producit, & ideo non debet præter rationem videri, si Aristot. 4. de generat. animal. cap. vlt. dixerit; quod homines diutius viuunt, quam quædam animalia etiam maiora: quia habent humidum magis temperatum. Et hinc etiam dicebat, quod apes diutius viuunt, quam quædam animalia: quia habent alimentum dulce, & magis temperatum. Et hac etiam de caussa dicebat animalia felle carentia, vt delphinum, & camelum, longius viuere. Si postremo quo ad qualitatem secundam consideratur humidum, viscidum & permanens longioris vitæ caussa est. Hinc idem Philosophus dicebat, terrestria animalia diutius, quam aquatilia viuere: quia in aquatilibus humidum aquosius, in terrestribus magis viscidum exsistit. Habet etiam in lib. de longitudine & breuitate vitæ, quod stirpes quædam longius, quam nonnulla animalia viuunt; ob humidum viscidius. Et hinc etiā est fortasse, quod homines viuunt longius, quam omnia animalia maiora, excepto elephante: quia in eo humidum est constantius. Ex his facile colligere possumus, quomodo homo sit breuioris, vel longioris vitæ, quam stirpes, quam animalia, & cetera demum omnia; sed, vt diximus, extra nostrum hæc sunt propositum.

Medicina quomodo ars dicatur.

Subdit Hippocrates, *Ars longa*. Nemini dubium esse debet, quod per Artem, intelligit Medicinam. Dixit autem artem, quia propria vti voce voluit. Improprie enim est scientia. Nec hic volo quæstionem hanc examinare vtrum sit ars, vel scientia: quæ penitus logica quæstio est. Quod si volueritis scire, cur modo ars, modo scientia nuncupetur: fortasse non erit præter rationem dicere, doctos viros ideo modo artem, modo scientiam illam appellasse: quia ad Platonem respexerunt, qui in dialogo de summo bono quinque gradus bonitatis constituit: in primo collocat omnium rerum mensuram: in secundo pulchritudinem, commensurationem, ac veritatem: in tertio mentem, ac sapientiam: in quarto scientiam, artem, & opinionem: in quinto temperatam voluptatem. Cum itaque medicina in quarto gradu collocetur: ideo non est mirum, si modo ars, modo scientia nuncupetur. Sed dicet quis: cur proprio vocabulo eam vocat, cum artem dicit? Hoc declarat a priori Aristot. 6. Ethic. a principio, vsque ad capitulum quartum: nā ibi habemus plures esse habitus intellectuales, sunt enim scientia, intellectus, sapientia, prudentia, & ars. Cum itaque medicina sit habitus intellectus, facile colligimus ex Arist. quod non sit habitus, vt scientia, nec vt sapientia, nec vt intellectus; quoniam hi tres habitus versantur circa res quæ aliter se se habere non possunt. Tamen differentia est; quia prudentia versatur circa agibilia, ars vero circa effectibilia: & ob id cum medicina circa effectibilia versetur, propria ars erit.

Medicina est ars liberalis.

Sed cum ars sit: est ne ars liberalis, an potius vilis & sordida? Dicebat Galenus in oratione suasoria ad artes, capitulo vltimo; quod non modo sit ars liberalis, sed etiam liberalissima: & maxime mechanica. Nec tamen ob id sequitur, quod sit sordida, & vilis; nam docuit nos Plato in dialogo de recta nominum ratione, quod hæc vox μηχανὴ, significat excogitationem quandam solertem, ac sublimem machinationem: vt nihil aliud significet, quam altam quandam ac profundam intellectus penetrationem; vnde medicina est ars mechanica, non quia sordida; sed quia in ea fit maxima ac sublimis penetratio, atque requirit hominem præstantis ingenij. Si autem liberalis est ars medicina maxime est secundum eam partem, (vt dicebat diuus Plato,) in quā medicus fit a medico, quod dicebat in dialogo Exhortatorio. Medicus enim medicinam recte callens duo præstare potest munera; alterum vt medicum efficiat, reliquum vt inducat sanitatem. Cum medicus inducit sanitatem, opus efformat: cum vero medicum efficit, doctrinam inducit. At liberalior est habitus doctrinæ, quam operis: & ideo liberalis scientia medicina est, & præcipue secundum eam partem qua medicum effingit.

Medicina est longa.

Hæc autem ars longa est. Verum vt nulla in animis vestris dubitatio relinquatur, primum quomodo longa sit, deinde ex quanam parte, declarare instituimus. Artem igitur nemo longam esse dubitat: quomodo autem longa sit, exprimit Galenus primo de differentijs pulsuum cap. primo, dicens esse longam suapte natura. Quomodo autem sua natura longa sit, dicebat Hippocrates in Lege, quod ad recte acquirendam medicam artem necessarij sunt aliqui Duces; nimirum natura, doctrina, institutio a puero, mores, locus studijs deditus, summa industria, & denique tempus. Quod declarat Hippocrates sumpto exemplo a fructibus; vt enim cum fructum quis colligere voluerit, necessarius est ager, sic in disciplinis necessaria est natura addiscentis. Secundo sunt necessaria semina, quæ respectū doctrinæ tenent: & ideo qui recte volunt addiscere, bonos opus est vt habeant perceptores, vt optima doctrina inseri possit. Deinde opus est, vt semina debito tempore in aruum mittantur: & hoc respondet institutioni a puero. Necessarius præterea est aer ambiens commodus, qui correspondet loco studijs dedito. Requiritur agricultura: quæ correspon det industriæ, studio, ac moribus. Et postremo requiritur tempus; quoniam omnia tempus moderatur. Quare cum hæc omnia acquirere ac habere, non nisi maxime longum sit; ideo medicina maxime longa est.

Longitudo medicinæ num ad habitum, vel vsum, vel ad vtrumq; referenda.

Sed penes quas partes medicina longa est? Nam duas habet partes, vsum, & habitum. Scire oportet has duas partes fuisse ab antiquis etiam propositas: Hippocrates dicebat, quod ille, qui medicam artem callere vult, necessarium est, vt non modo sermone vtatur; sed vt in conuersatione versetur: nam per sermonem habitum intellexit; per conuersationem, vsum. Huius etiam sententiæ Plato exstitit in 1. de Repub. dialogo, quod ars medica illa est, quæ non modo vtile inuestigat; sed præbet: inuestigat ad habitum referens, præbet ad vsum. Idem Aristoteles (& hoc valet ad difficultates multas remouendas) in 6. Ethic. c. 3. & 4. tangens habitum artis, dixit; artem versari circa vniuersalia: & paullo post cap. 7. dicit; artem esse singularium, quoad vsum. Ideo vana quæstio est: An ars circa vniuersalia, an circa particularia versetur; nam quo ad habitum circa vniuersalia, quo ad vsum circa particularia. Propterea addebat Arist. quod non modo sat est scire, quod carnes in vniuersali, concoctu faciles, cōducant ad sanitatē; sed quænam hæ carnes sint: quia non modo habitum; sed etiā vsum scire oportet. A quo suscipiens Galenus 9. metho. ca. 6. dicebat medico necessarium esse habere vtrunque, tum habitum, tum exercitium; vnde habitū cruri dextro, vsum sinistro comparauit: nam vt carēs altero crure homo claudicare dicitur, sic medicina claudicat sine altero horum, vel vsu, vel habitu. Sed dicet

dicet quis, vtrum horum est dignius, & vtilius: num habitus, an potius vsus? Dicendum, quod absque dubio habitus, cum vniuersalium sit, dignitate præcedit vsum, qui est particularium: sed quo ad vtilitatẽ, oppositum se habet; nã magis vtilis vsus est: propterea dialogo, qui Litigiosu inscribitur, diuus Plato dicebat, nullius vtilitatis esse artem illam, quę docet modum facilem conuertendi omnia in aurum, imo si omnia converterentur in aurum, nihil prodesset nobis, nisi ad quem vsum hoc fiat cognosceremus.

Iunioris cuiusdam opinio.

Cum itaque hæ duæ partes medicinæ sint: Modernus a Montano accipiens contra Galenum tenet, quod impossibile sit artem hic pro habitu accipere, sed debemus eam audire pro vsu. Hanc veritatẽ comprobat valida ratione, & satis euidenti auctoritate. Ratio fuit: quia ratione habitus nihil aliud considerat medicus, nisi corpus humanum sanabile, principia, eius partes, ac passiones. Hæc autem omnia considerat, vt finita in specie: & propterea ratione huius ars longa esse non potest. Idem probat auctoritate Galeni: quia 9. de placitis Hippocra. cap. 2. inquit, habitum quemcunque artis vno tantum anno haberi posse: vsum vero neq; toto vitæ curriculo. Ergo breuis est ars ratione habitus; sed longa ratione vsus. Et quoniam acutissimus Modernus videbat, quod aliquis dicere poterat pro Galeno, quod habitus potest bifariam considerari: vno modo, ratione artis medicæ inuentæ; altero modo ratione artis medicæ inueniendæ: si ratione inuentæ consideretur, breui spatio acquiri potest; si rationæ inueniendæ, maximus est labor, & maximum tempus: statim dicit Modernus, euasionem nullam esse, primum quia tempore Hippocratis medicina erat inuenta auctoritate Platonis, qui dicit medicinam inuentam esse tempore Aesculapij: ergo Hippocrates non potest loqui ratione artis adinueniendæ. Præterea vis videre, quod non loquitur de inuenienda arte, probo id: quia Hippocrates, volens probare artem esse longam, dicit; quia occasio est præceps: modo occasio non potest esse præceps in habitu; sed bene in vsu. Quare de artis longitudine, quo ad vsum, non quo ad habitum, loquitur Hippocrates. Præterea, (& dicunt etiam fuisse sententiam Galeni) Hippocratis institutum nullum aliud est, nisi tradere quasdam regulas, & aphorismos, beneficio quorum medicus possit exercere artem inuentam circa singularia: Ergo non ad habitum, sed ad vsum refertur artis longitudo: cuius contrarium dixit Galenus dixit in commento. Hæc Modernus.

Propria sententia, medicinam esse longam ratione vsus, & ratione habitus artis inueniendæ.

Nos vero considerantes Platonis præceptum in dialogo de Mendacio (vbi dicebat multum esse euidentius in scitiæ argumentum, quam ab opinione sapientium virorum recedere) nequaquam existimauimus bonum esse a Galeni sententia deuiare. Neque enim credimus, Galenum, qui in his exponendis aphorismis adeo diligens interpres fuerit, fuisse in re, quæ non admodum difficilis est, allucinatum: ac eo præcipue, cum 9. de Plac. Hippoc. cap. 2. artis medicę habitum breui posse cõparari tempore dixerit: quod etiam primo de Crisib. cap. 13. & 2. de Crisib. cap. 3. & in lib. de præcognit. ad Posth. cõfirmare visus fuit. Nos itaque dicimus, quod vel est sermo de longitudine artis ratione vsus, vel ratione habitus. Quod lõga sit ratione vsus, & ab aduersarijs conceditur: & Hippocrates hoc in aphorismo cõfirmat, cum de occasione, iudicio, ac experimento loquitur. Si vero de habitu loquamur: dicimus, posse habitum bifariam considerari; vel ratione artis medicæ inuentæ, vel ratione inueniendę. Si de inuenta loquimur: concedimus & nos cum aduersarijs, posse breui hunc habitum comparari spatio: at de habitu respectu medicinæ inueniendæ, tota est controuersia: nos enim huius ratione longam esse artem dicimus.

Vt autem intellectus noster acquiescat, duo com- A probabimus; vnum est, quod ante Hippocratis tempora medicina non fuerit inuenta, vel valde imperfecte inuenta: alterum, quod ipse Hippocrates loquitur de longitudine artis, respectu etiam artis inueniendæ.

Primum comprobamus, non discedentes ab his testimonijs, quæ ab aduersarijs sunt adducta. Ipsi enim ex Platone probabant ante Hippocratem medicinam fuisse inuentam. Plato in conuiuio, vel de amore dicit, quod ab Apolline Amoris discipulo, duce amore, & desiderio, fuit inuenta ars medica. Quinimo eodem in conuiuio asserit, vbi de laudibus Eryximachi verba facit, artem medicam fuisse ab Aesculapio inuentam. Expresse itaque asserit medicinam aliquo tempore fuisse inuentam. Quod quidem sic (vt puto) intelligere oportet. Ab antiquo artem medicam fuisse adinuentam, non quidem ex toto: sed penes semina. Expositio potest colligi ex Hippocra- B te: si fas est per Hippocratem, Platonem interpretari. Inquit Hippocrates in lib. de veteri medicina, ab antiquis fuisse inuentã viam & principium medicinæ: & propterea posteros, per ea, quæ ab ipsis inuenta sunt, meliorem posse, ac faciliorem habere aditũ ad inuenienda. Ideo, non ex toto erat inuenta; sed necessarium erat, vt perficeretur. Quod & Galenus confirmat septimo Aphoris. 26. inquiens, Hippocratẽ fuisse primum, qui multa adinuenit in arte medica. Quinimo vnum aliud addam, quod etiam recentiores dicunt in multis locis, quæ ab ipsis colligimus, videlicet quod nec Hippocrates ita perfecerit medicinam, vt aliquid in ea non desideratur. Inquit enim Galenus primo de elementis, capite sexto, nemo ex toto artem medicam absoluit. Ac primo de vsu partium capite octauo, ait; omnia quæ Hippocrates dicit de arte medica, vera sunt, & nihil perperam dicit; tamen aliqua confuse, aliqua diminute tradidit: vt C propterea coactus ipse Galenus fuerit, (vt ibi dicit) obscure ab eo dicta, distincta reddere, & diminuta complere. Vt si desideratis exemplum: Galenus primo, ad Glauconem in principio gloriatur se primum fuisse, qui exactam doctrinam febrium ephemerarum tradiderit: propterea primo, de dign. pulc. capite secundo, eos reprobat, qui in arte medica insistũt in varijs quæstionibus; quandoquidem ars medica longa est, & requirit hominem maximo præditum ingenio. Imo Galenus primo de ratione victus in acutis 44. dicebat; quod non est vnus homo idoneus, & ad docendam medicinam, & ad eam in singularibus exercendam. Quare non modo vsus, sed habitus longus dicitur. Hoc erat primum declarandum, quod scilicet habitus ratione scientiæ inueniendæ longus nimis est.

Secundum erat, quod in hoc aphorismo loquatur Hippocrates de arte longa, ratione artis inueniendę. Id per Galenum & Hippocratem confirmari potest. D Per Galenum, qui in commento, cum dicat duo esse instrumenta artium inueniendarum, experimentum, & iudicium, clare loquitur de inuentione artis. Præterea hoc in eodem commento dicit: nemo enim satis esse potest ad eandem artem inchoandam simul, & absoluendam, sed satis videri debet, si quæ multorum annorum spatio maiores inuenere, posteri accipientes, atque his addentes aliquid, illam aliquando compleant, atque perficiant. Ergo ad inueniendam, nõ ad inuentam respexit artem. Ex Hippocrate etiam: nam si Hippocrates regulas quasdam generales, & præcepta generalia, quæ aphorismos vocant, tradit: hæc quid aliud sunt, quam habitus? Bene tamen verum, quod de hoc habitu loquitur, vt ad vsum dirigitur.

Confutatio recentioris medici opinionis.

Sed quid ad argumenta iuniorum? Credo esse facillimum ea tollere: & ad primum, ex auctoritate Platonis, iam constat responsio: nam Plato dicebat ab antiquo inuentam, nõ ex toto, sed penes semina.

Ad illud nono de placitis,dico,quod loquitur de habitu ratione artis inuentæ,qui breui acquiritur. Ad illud de occasione, credo quod sit facile respondere: nam verissimum est hoc,quod hi afferunt,tantum ad vsum facere occasionem, quodque ad inuentionem nihil faciat:neque hoc ignorauit Galenus:nam occasionẽ in hoc com.ad particularia, & ad vsum refert. Modo non valet hæc consequentia: occasio ad vsum tantum refertur: ergo ars est longa ratione vsus tantum.Valeret quidem si proponeret longitudinem artis ratione occasionis tantum.At,præter occasionem, addit iudicium difficile,experientia fallax. Nam iudicium & experimentum, difficile & fallax, conducunt tum ad vsum,tum ad habitum,vt suo loco dicemus. Vnde est longa ars,ratione vsus, tum ob occasionem,tum ob experimentum,tum ob iudicium; est longa ratione habitus, tum ob experimentum, tum ob iudicium, non ob occasionem: ideo non valet ratio. Cum vltimo loco addebant,citra cõtrouersiam ab omnibus concedi, quod Hippocrates hic tradat regulas generales,vt harum beneficio vsum in singularibus habere possimus; licet id sine controuersia dictum esse asserant: dicimus tamẽ id neque Galenum, neque alium quempiam affirmare posse: nam tradit hæc præcepta ratione habitus,& vsus, vt scilicet primo horum præceptorum habitum consequamur, & & beneficio postea habitus habeamus exercitationẽ in singularibus. Constat ergo,quod artem dicat esse se longam Hippocrates, tum ratione vsus, tum ratione habitus artis inueniendæ.

Medicina quare longa.

Sed quare est longa? Quia hæc quæstio erat dissoluenda;ideo subdit Hippocrates,longa est;quia occasio est præceps,experimentum periculosum,&c.

Occasio medica, quid sit.

De occasione primum loquamur, vt distincte procedamus: primum quidem sit occasio: secundo quomodo per occasionem medica ars longa sit, declarare lubet. Quoad primum: Iuniores dicunt ex sententia Hippocratis in lib.qui inscribitur Præceptiones, occasionem nihil aliud esse,quam opportunitatem medicinalem,in propinatione cibi,& medicinalium. Ego autem (si licet mihi dicere quod sentio) nequaquam existimo hanc esse bonam definitionem occasionis: nam concedo bene Hippocratem dicere occasionem esse opportunitatem medicinalem, &c. nõ tamen ob id sequitur: ita dicit Hippocrates;ergo hęc est definitio. Nam si quis auctor(exempli caussa) dixerit, homo est albus: non valet inferre, hic auctor ita dicit; ergo hæc est hominis definitio. Quod autem definitio occasionis hæc non sit: ex definitionis legibus, & ex Hippocrate probamus eo in loco. Ex legibus definitionis:nam definitio ita limitare debet definitum,vt ipsum a quocunque alio seiungat. Modo,cum dicimus occasionem esse opportunitatẽ,&c. hoc non modo occasioni competit, sed & tempori opportuno: confirmo hoc eo in loco per Hippocratem,vbi dicit:nos medemur aliquando occasione,aliquando tempore opportuno. Quare,cum opportunitas medicinalis competat tum occasioni,cum tempori opportuno:ergo hæc non potest esse bona occasionis definitio.

Quare dicendum aliter est, quod scilicet Occasio nihil aliud sit, quam pars temporis opportuna, ac momentanea, qua operationes medicæ mensurantur. Hæc est eius definitio. Declaro ex Hippocrate, loco adducto. Dico occasionem esse partem temporis,vt a toto tempore seiungatur: Nam Hippocrates ibi dicebat, tempus est, in quo est occasio. Occasio vero est,in qua non est multum temporis. Vnde occasio pars temporis est, & est opportuna: nam illud, quod citra opportunitatẽ animalis fit, non vergit ad vtilitatem animalis,sed ad interitum potius,vt Hipp. lib.de decenti ornatu.Dixi præterea momentaneam, vt distinguatur a quocunque tempore, quod potest habere aliquam latitudinem: & hoc dicit Galenus in præsenti commen.& in 12.lib. de vsu partium c.2. Postremo dixi, *Qua operationes medicæ mensurantur.* Pro qua particula duo scire oportet: vnum, medicas operationes mensurari ab occasione: secundum,quomodo ab ea mensurentur. Quoad primum: operationes medicas mensurari ab occasione, hoc colligere licet ex Hippocrate, in eo de præceptis lib. vbi dicit;occasionem maxime conducere ad operandum. Ecce, quod occasio maxime conducit ad operationes:quod etiam Galenus in com.declarauit.Diximus medicas, vt a quacunque alia actione & occasione id distinguamus. Sed quomodo hæ operationes occasione mẽsurentur,difficilius est cognoscere:nam mensurantur quatenus hæ operationes sunt motus. Aduertendum tamen, quod licet Aristot. 4. Physic. dicat motum a tempore mensurari;& quod motus mensura secundum prius & posterius, tempus ipsum sit: operationes tamen medicæ nequaquam hoc modo, quo motus a tempore, mensurantur. Nam ea ratione tempus motum mensurat,quatenus in eo prius & posterius exsistit, quatenus competit enti successiuo habere partes scilicet diminute: nam eius pars præterita dicitur, quæ præcessit;futura,quæ iam ventura est. In occasione autem non est pars præterita, seu prior, neque futura, seu posterior; ergo occasio non mensurat operationes medicas, vt tempus mensurat motum. Quomodo igitur has operationes mensurat? Hunc in modum: Quia ad hoc vt motus a tempore mẽsuretur,necessarium est, vt vniatur prius & posterius per quoddam medium; nam aliter non posset fieri mensura, nisi daretur hæc vnio. Hæc autem vnio, quæ instans est, temporis quodammodo particula exsistit. Vnde si accidat,quod hoc instans, coniungens præteritum cum futuro, sit instans opportunum, tale instans opportunum dicitur occasio. Et secundum hunc modũ operationes medicæ mensurantur ab occasione, vt parte quadam temporis momentanea, coniungente partem priorem & posteriorem in tempore.

Sed dicet quispiam:non videtur Hippocratem debitam seruasse grauitatem,cum de occasione locutus fuit; nam si occasio,est pars temporis momentanea,satis fuerat dicere;occasio,& non debebat addere, præceps; nam etiam rustici sciunt, quod occasio præceps & fugax est, & ob id eam pingunt in anteriori parte capitis capillata fronte, & in parte posteriori capillis nudatam formant,& fugacem,&c. Ad hoc duplicem assignamus responsionem. Altera est, quod Hippocr.dicit;præceps,quia medicus est artifex sensatus,qui non considerat res in puncto, & ideo cõsiderat occasionem cum aliquali latitudine,quæ vel maior,vel minor potest esse: vt autem alluderet Hippoc.ad difficultatem medicinæ, eam tangere voluit occasionem,quæ minorẽ habet latitudinem: & ideo dicit,occasio præceps. Quod etiam ex Gale. colligi potest 5.de tuen.valetud.cap.3.vbi dicit, occasionem illam,quæ est in morbis,esse magis præcipitem,quam quæ est in tempore sanitatis. Cum autem hic de occasione non in sanis, sed in ægris loqueretur, ideo dicit,occasio præceps. Secunda responsio: (iudicio meo melior) quod Hippocrates non dicit, occasio præceps;sed tempus acutum & velox. Idque ex idiomate Græco haberi potest,vbi dicitur. ὁ δὲ καιρὸς ὀξύς. Et aduertatis ne Fuchsius vos decipiat. Nam licet Græcam linguam fuerit professus, tamen hic in maximo est errore; cum dicat καιρὸν significare aliquod tempus angustum, idest, occasionem. Et motus fuit Fuchsius auctoritate eius, qui constituit dictionarium græcum. Sed si magis licet Hippocratem per Hippocratem interpretari, quam per constituentem dictionarium græcum: dicendum, quod Hippocrates in his aphorismis multis consueuit vocabulis tempus vocare. Nam vtitur verbo χρόνος, pro tempore, secundo aphoris. septimo,vtitur & verbo ὥρη, tertio aphoris.

aphoriſ.primo,tertio & quarto aphoriſmis, pro tempore ſignificando: pro tempore etiam καιρὸς dixit, tertio aphoriſ.octauo, vbi non de occaſione,ſed de tempore,loquebatur. Et ob id dicit tempus acutum, vt occaſionem denotaret. Et hæc expoſitio mihi magis, quam prima,ſatisfacit: nam non cogimur facere diſtinctionem de duplici occaſione.

Ars medica quomodo lõga,ex occaſione.

Hac exſiſtente natura occaſionis quęritur quomodo ars medica ſit longa ex occaſione? Dico quod id prouenit tum ex parte occaſionis, tum ex parte corporis. Ex parte quidem ſui: nam in puncto conſiſtit occaſio, vt dicebat Gal.12. de vſu partium,cap.2. Et ideo inquit ipſe, quod quoties inducenda eſt ſymmetria, vel habet latitudinem, vel non: ſi habet, non eſt difficile inducere ſymmetriam: ſi non habet latitudinem, ſed in puncto conſiſtit, vt non liceat vltra progtedi, hoc eſt valde difficile aſſequi: Et hinc eſt quod naturam ita progredientem admiramur. Et propterea cum occaſio latitudinem non habeat: ſequitur ex parte occaſionis, quod ars longa ſit. Et præterea difficilis occaſio ex parte corporis, & ob id ars longa: nã, vt dicebat primo ad Glauconem 1.Gal. vnumquodq; corpus propriam habet occaſionem. Præterea corpus humidum eſt valde fluxile, vt dicebat Hippocrates in lib. de decenti ornatu, & Plato in conuiuio, vt continua ſit mutatio in corpore noſtro: quod & 2.ſectio.problem.28. viſus fuit confirmare Philoſophus. Confirmatur denique hoc ex Gal. qui in hoc comm. dicit; occaſionem eſſe præcipitem ob corpus humidũ fluxile; nam facile, atque continuo alteratur a cauſſis, non modo externis, ſed etiam internis. Ideo optime Philotheus dicebat, quod quoties eſt occaſio exhibendi vel cibi, vel medicamenti, tunc euenit, vt vel acceſſio inſtet, vel ſymptomata alia, quæ impediunt nos, quo minus id faciamus, & ideo tollitur poſtea occaſio, & difficile admodum eſt ipſam poſtmodum inuenire: & ideo mirum non eſt; ſi, tum ratione ſui, tum ratione corporis, occaſio præceps eſt: neque mirum etiam videri debet, cum adeo difficilis ſit occaſio, vt ars longa ſit merito occaſionis.

De occaſione hactenus, quo ad per compendium fieri potuit, locuti ſumus: nunc de ſecundo, ideſt, de experimento loquamur. Dicit enim Hippocrates: *experimentum periculoſum*. Quid ſit experimentum, primo declarare oportet: ſecundo quare fuerit adinuentum. Sed vt aliorum confutem ſententias, non opus eſt, vt a me exſpectetis; nam propoſita veritate, falſitatem aliorũ facile ex vobiſmet ipſis cognoſcere poteritis. Ne autem æquiuocatio aliqua contingat, per experimentum ego experimentum medicum intelligo: vt fiat diſtinctio ab experimentis, quæ in alijs artibus, ac ſcientijs reperiuntur. Huius autem talis aſſignatur definitio. [Experimentum eſt ſimulacrum fixum in memoria ex multiplici memoria, atque ſenſatione magis multiplici, ad artis medicæ inuentionem & vſum conducens.]

Experimentum medicum quid?

Experimẽti generatio.

Pro cuius definitionis intelligentia, primo quomodo experimentum generetur, declarare oportet: nã hoc declarato facile cognoſcetis non modo difficultatem hanc; ſed quod paſſim Gal. dicit, quod duo ſunt inſtrumenta, quæ conducunt ad inuentionem artis, Experimentum, & Iudicium. Sciendum itaque ex Ariſtotele, tum primo diuin. in principio, tum ſecundo poſt. in calce, hunc in modum experimentum fieri. Primum quidem neceſſarium eſt, vt fiant ſenſationes circa indiuidua eiuſdem ſpeciei, vt verbi gratia, nos obſeruamus, quod hoc rhabarbarum purgat choleram, & illud, & illud: & has obſeruationes appellamus ſenſationes: neque credatis ſenſationes has eſſe experimentum; quia falſum hoc eſſe ex Ariſtot. ibi liquet: Deinde ex his ſenſationibus memoria fit: nam vbi tertio viderimus rhabarbarum euacuare bilem, recordamur ſecundæ, & primæ obſeruationis, & ſic fit memoria. Deinde ex multis memorijs fit vnum opus animæ, ideſt, vnum ſimulacrum in memoria: & hoc eſt experimentum. A quo experimento, & animę operatione, intellectus poſtea conſtituit propoſitionem vniuerſalem; omne rhabarbarum purgat bilem: nam intellectus ex ſimulacro conſtituit vniuerſale, quod eſt principium in artę. Et ex hoc colligatis, experimentum non eſſe principium in arte, ſed eſſe inſtrumentum ad principia artis inueniẽda: vt patet ex Galeno in hoc commento, & 2.meth.6. & 4. meth.3. & 5.meth.1. & multis alijs in locis.

Explicatio definitionis experimẽti.

Hac conditione experimenti conſtituta, facile eſt modo definitionem intelligere. Diximus primo, experimẽtum eſſe ſimulacrum: per hoc intelligentes animæ opus, per quod tanquam per inſtrumentum intellectus facit poſtea propoſitionem vniuerſalem.

Deinde diximus, fixum. Eſt autem neceſſaria, hęc particula: nam ſi experimentum ea ratione fit, vt beneficio eius intellectus poſtea conſtituat principia artis: principia autem ſemper debent manere, & eſſe fixa: & ob id ex aliquo fixo debent prodire: cum ergo ex experimento prodeant; experimentum fixum eſſe debet. Et ideo conſtat, quod non ex vna tantum, vel altera ſenſatione conſtat experimentum. Idemque Galenus 6.de tuend.valet.14.dicebat, experimentum habere vicem oportet regulæ, vt nihil ſcribamus, niſi experientia ſit confirmatum. Poſtea in definitione diximus, in memoria. Per memoriam autem facultatem memorandi, quæ ſingularium receptiua eſt, intelligimus. Diximus deinde, ex multiplici memoria: per hanc autem non memorandi facultatem intelligimus, ſed operationem memorię facultatis, nempe recordationes ipſas; nam ad experimentum faciendum plures memoriæ requiruntur. Et propterea citatis locis dicebat Ariſtot. quod experimentum eſt memoria multiplex, ſeu multæ memoriæ vnum faciunt experimentum; Vbi aduertatis, quod Ariſtot. dedit definitionem (ſi definitio dici debet) experimenti, per cauſſam efficientẽ: dicit enim experimentum eſt multiplex memoria, ideſt, fit ex multiplici memoria: nam, vt ibidem Philoſophus dicebat, ad experimentum plures memoriæ, ad vnam memoriam plures ſenſationes. Vnde ſi ad experimentum requiruntur plures memoriæ, & ad vnam memoriam plures ſenſationes: ergo multo plures ſenſationes, quàm memoriæ requiruntur ad experimentum. Et hoc dicebat Galenus in libro ad Thraſyb. de opt.ſect.c.11.inquiens, experientiam eſſe memoriam eorum, quæ frequenter & eodem modo videmus. Quæ etiam definitio ex efficiente conſtat: nam experimentum non eſt memoria, ſed fit ex memoria eorum, quæ frequenter eodẽ modo videmus; vt etiam memoria a ſenſationibus pluribus, eodem modo ſemper viſis, fit.

Poſtea in definitione eſt additum; ad artis medicæ inuentionem, & vſum conducens. Nam, vt Ariſtot. locis citatis dicebat, experimentum confert ad inueniendа principia in omnibus artibus ac ſcientijs. Nos hic loquimur non de experimento ad quamcunque artem & ſcientiam faciente, ſed de experimento medico. Diximuſque, ad inuentionem, & vſum. Et quo ad inuentionem quidem attinet, facile cognoſci poteſt, quod experimentum conducat: nam ex locis citatis, ex experimento facimus vniuerſalia principia: exempli gratia, quod omne rhabarbarum purgat choleram. Quam etiam veritatem Hppocrates in lib. de veteri medicina tetigiſſe videtur; vbi dicit, quod cum obſeruaſſent homines malam eſſe eandem victus rationem in ſanis & ægris, cæperunt obſeruare, an eadem vel diuerſa vti melius eſſet: & tandem experientia adinuentum eſt hoc principium, quod alia victus ratione ſani, alia ægri, uti debent. Vnde etiam Gal.1.Prorhet.ſect.tertia, comm.33.inquit, Hippocratem ex multa experientia, quam ex particularib. ſibi fecit, vniuerſalia collegiſſe; quia ex

ſenſationibus memoriæ,ex memorijs experimētum,
ex experimento vniuerſale. Hoc etiam Galenus in
præſenti commen.dicit. Imo tanti fecit experimen-
tum, ut ſecundo de tuend. libris ſimplici. & præſer-
tim lib.nono,vbi de lapidibus & alibi,dicat,eſſe quę-
dam in arte, quæ ſolo experimento adinuenta ſunt,
ſine vlla ratione. Idem ſentit 3. meth. cap. 1. vbi re-
probat eos, qui omnia experientia in arte fieri dice-
bant,& eos,qui omnia ratione: nam quædam ratio-
ne inueniuntur in arte,quædam experimento; Et ob
id licet non ita principale ſit inſtrumentum experien
tia,vt iudicium;tamē eſt principale ſecundum quid,
quoad illas ſcilicet partes artis,quæ ſolo adinueniun-
tur experimento.

Conducit etiam experimentum ad vſum: nam,
vbi cognouerimus, quod omne rhabarbarum pur-
gat choleram, cognoſcemus etiam quod in hoc in-
diuiduo purgat choleram, & ideo exhibemus rha-
barbarum.

Experimentum cur periculoſum.

His habitis facile eſt intelligere;quid Hippocrates
in præſenti loco velit,cum dicit, *Experimentum peri-
culoſum*. Nam non intellexit ſenſationes, ſed illud
opus animæ, quod ex multis memorijs,ac multo plu
ribus ſenſationibus fit: & ideo dicit, eſſe periculo-
ſum; nam ad hoc faciendum experimentum multa
requiruntur, vt multæ memoriæ,& multo plures ſen
ſationes, quæ ſenſationes non citra periculum fieri
poſſunt. Cauſſam, cur hæ ſenſationes citra pericu-
lum fieri non poſſint, reddit Galenus in commento,
inquiens: quod ideſt propter ſubiecti nobilitatem.
Sed iuniores dicunt; verum eſſe id, quod dicit Gale-
nus, experimentum eſſe periculoſum propter ſubie-
cti nobilitatem,ſed & alias etiam cauſſas eſſe,cur ex-
perimentum ſit periculoſum, vt experientiæ difficul
tates, & proprietates occultas. At ego mehercule
ignoro, cur hi tam facile voluerint Galeno addere,
qui non diminutus,ſed bene obſcurus fuit.Nam cum
addunt ad experimenti periculum, difficultatem ex-
perimenti,& proprietatem occultam,dico quod pro-
prietas occulta non eſt aliud a difficultate experimen
ti; nam hæc proprietas occulta in cauſſa eſt,cur expe-
rimentum ſit difficile. Præterea ſtatim cum ponitur
ſubiecti nobilitas, ſtatim innoteſcit & ponitur diffi-
cultas experiendi:nam difficile eſt admodum opera-
ri in ſubiecto adeo nobili; nam poſita nobilitate ſub-
iecti,omnia ponuntur. Idque declaro magis; nam
Galenus de eo loquitur experimento, de quo Hip-
pocrates. Vnde cum medicus ſuam contemplatio-
nem totam faciat de corpore humano: ideo loquen-
do de experimento, de eo ita loqui debet, vt diſtin-
guatur a quocunque alio experimento,quod medicū
non eſt, & id non poteſt fieri, niſi poſita nobilitate
ſubiecti:nam in multis alijs eſt etiam difficultas ope-
randi, vt dicimus, quod adamas, porphyrites &c.
non inciduntur ab arte,ſed ab aliqua proprietate oc-
culta alicuius determinati corporis. In arte autem
medica proprietas occulta ſola non eſt,per quam ex-
perimentum medicum ab alijs diſtinguatur experi-
mentis, & ideo ſatis artificioſe Galenus poſuit ſubie-
cti nobilitatem, & ſatis hoc etiam fuit. Quare dicit
experimentum periculoſum ob nobilitatem ſubie-
cti? Quia non operamur in aliquo animali bruto,
ſed in homine, in quo vel parum errare non fit citra
interritum ægri.

De indicio Nomen.

Quantum uero ad iudicium attinet: Primo ante
difficultatem,ne æquiuocatio contingat, ſcire opor-
tet, quod nō accipimus Iudicium,eo pacto,quo em-
pirici, vt in preſenti commento dicit Galenus; nam
Iudicium accipiunt pro iudicatione eorum, quæ fa-
cta fuere,exempli cauſſa,ſi fuerunt ęgro multa auxi-
lia adhibita,Iudicium eſt,iudicare, quodnam eorum
ægro profuerit,quodve obfuerit.Non autem hoc pa-
cto accipitur,vt recte dicit Galenus, nam Hippocra-
tes non fuit empiricus,ſed ſecutus eſt rei naturam,&
dogmaticus; vt etiam 3. aphoriſm. 11. commen.dicit
Galenus. Sed quiſpiam ambiget; cum iudicium eo
modo, quo accipiunt empirici, ſit difficile, cur &
hoc intelligere non potuit Hippocrates, vt maiorem
artis intimaret longitudinem, & difficultatem? Re-
ſpondet Galenus quarto metho. capitulo tertio, non
eſſe permiſcendam empiricam medicinam cum ra-
tionali, & multo minus cum dogmatica, & ideo
non potuit Iudicium empirico modo acceptum intel-
ligere Hippocrates. Accipitur alio modo iudicium,
pro inuentione veritatis; vt Galenus quarto metho.
capitulo quarto,dicit,vbi ait,nulla ratione alia iudi-
cium poſſe fieri pro inuentione veritatis, niſi ratio-
ne,& experientia. Nec de tali iudicio intelligimus,
quia non de eo loquimur iudicio, quod eſt veritatis
inuentio: ſed de eo, quod eſt inſtrumentum ad veri-
tatem inueniendam, diſtinctum ab experimento:
Hoc autem iudicium poteſt etiam accipi ex ſenten-
tie Galeni, in nono de Placitis, capitulo primo, pro
iudicio naturali, ideſt, pro facultate cognoſcendi ſi-
ue vniuerſalia,ſiue particularia, ideſt, pro facultate
ſenſitiua, & intellectiua. Non accipitur pro facul-
tate ſenſitiua; nam dicit,iudicium difficile,nam ſen-
ſitiuam facultatem facile eſt cognoſcere, neque de
facultate intellectiua loquitur; nam licet hæc ſit, ut
tabula raſa, quæ cum difficultate perficiatur, tamen
non de ea loquitur Hippocrates, & ratio eſt; nam cū
hic Hippocr. de duplici inſtrumento loquatur, ne-
ceſſe eſt, vt vnum alteri proportionetur, ſi debet in
dictis Hippocratis eſſe proportio: modo, cum pri-
mum inſtrumentum non ſit ſenſus, ſed opus ſenſus,
ſeu ſenſitiuæ animæ; a pari alterum inſtrumentum
non debet eſſe intellectus; ſed opus intellectus; vn-
de vt experimentum proportionatur ſenſui, & eſt o-
pus ſenſus; ſic iudicium proportionatur intellectui,
& eſt eius opus. Et propterea recte Galenus in hoc
commen. dicebat, nos per iudicium ipſam rationem
intelligimus.

Definitio medici iudicij.

Quid autem hoc ſit,facile nunc eſt cognoſcere.Iu-
dicium itaque nihil aliud eſt (hoc modo acceptum)
quam diſcurſus, factus ab intellectu diſcurrente, ad
artis medicæ inuentionem, & vſum conducens: Eſt
quidem diſcurſus a noto ad ignotum factus ab intel-
lectu,quare non a ſenſu, nec a cogitatiua; ſed ab in-
tellectu quidem diſcurrente; nam datur intellectus,
qui quandoq; (vt hi dicunt) intuitiue cognoſcit, ac
intelligit, & ideo ad huius differentiam,diſcurrentē
propoſuimus. Et propterea Gal. 1. de vſu partium, c.
4. dicit: ſolum hominem inter animantia habere ra-
tionem, & intellectum diſcurrentem, qui quidem
(inquit) eſt veluti ars ante artes. Quinimo 4. de Pla-
citis, c. 4. dicebat Galenus, intellectum diſcurrentem
eſſe ducem ſingularium omnium operationum.

Ex quo liquet, quod ad inuentionem artium con-
ducit iudicium,& quod ad vſum. Nam cum dicit,eſ-
ſe artem ante artes, nihil aliud ſignificare vult, niſi
quod cōfert ad inuentionem artium, & quod eſt ve-
luti cauſſa artium,cum dicit eſſe ducem omnium ſin-
gularium operationum,ad vſum id refertur. Sciatis
autem, quod habet etiam cauſſam finalem propoſitā
a Galeno,cum dixit; iudicium eſſe inſtrumentum in-
ueniendarum artium, & ad inuentionem etiam re-
mediorum facere;Nam Hippocrates inſtituit ſermo-
nem de arte curatiua,quod etiam tetigit Galen. cum
dixit; iudicium eſt recta eorum ratio, quæ facienda
ſunt: vbi dicit facienda ſunt: nam iudicium eſt ante
adminiſtrationem remediorum,nō poſt, idq; exem-
plo probo,quod ſcilicet primo conducat iudicium ad
inuenienda principia in arte:nam exempli cauſſa, vo
lo inuenire iudicio,& ratione,quod victus humidus
omnibus febricitantibus conueniat. Sic aſſero,mor-
bo omni ſicco humidus congruit victus; ſed febris
eſt morbus ſiccus: ergo omnibus febricitantibus con
uenit victus humidus. Inuentum eſt hoc principium
non

non experimento, vt illud, omne rhabarbarum purgat choleram; sed ratione, & iudicio.

Pariter confert ratione vsus. Exemplum: volo exhibere lactucam Socrati febricitanti: quomodo deuenio in id, ratione iudicij? Hoc pacto; vbi cognouero, quod humida omnia febricitantibus conueniant, quodque Socrates febriat, & quod lactuca humida sit; statim descendo, beneficio iudicij; vt exhibeam lactucam Socrati.

In quosdā Iuniores.

Et hinc facile colligere possumus, an Moderni sint in errore, cum dixerint non esse sermonem hic de iudicio, prout facit ad artis inuentionem; Iam videmus hoc falsum esse. Neque modo ad inuentionē conducit Iudicium, sed ad rectam rationem operandi circa singularia, id est circa vsum. Hoc asserunt recentiores nouum esse; sed nouum minime est: nam idem est dicere, iudicium ratione vsus; & iudicium esse certam rationem faciēdi. Et hoc Galenus in hoc commento confirmauit cum dixerit, iudicium rectam esse rationem eorum, quæ facienda sunt; per hoc enim nihil aliud, nisi iudicium ad vsum conferre, affirmare voluit. Quare Hippocrates iudicium tū ratione inueniendæ artis medicæ, tum ratione vsus hic intelligit.

Iudicium cur difficile.

Declarauimus quid sit iudicium; sequitur, vt declaremus, ob quid iudicium sit difficile, Hoc declaratur a Galeno in præsenti commento, cum asserat, quod si veritas esset inuentu facilis, adeo celeberrimi viri non ita elaborassent pro ea inuenienda, imo asserit tantam in iudicio esse difficultatem, vt vsq; ad hæc tempora ambiguitas permanserit in animis nostris. Vt autem intelligatur, an iudicium sit difficile: supponere oportet, id, quod supra diximus, nempe iudicium esse discursum a noto ad ignotum: & ob id iure merito debet habere aliquid ratio ipsa, seu iudicium, quod rationem formæ obtineat; alterū, quod locum materiæ. In iudicio autem est difficultas, tum ex parte formæ, tum ex parte materiæ.

Ex parte quidem formæ, scire oportet, per formā discursum nos intelligere, ac syllogismum tum perfectum, tum imperfectum; imperfectum autem cum demonstratiuum, tum topicum: oratorium autem excludimus, & cauillatorium; excludimus autem syllogismos hos, moti auctoritate Galeni octauo de Placitis primo: vbi dicit, rationes esse in triplici differentia, aliquas procedentes ex necessarijs, & hæ sunt rationes demonstratiuæ, vel sunt proxime accedentes ad necessarias, & sunt rationes probabiles, tertio sunt rationes descriptæ ex his, quæ longe a necessarijs absunt, vt sunt cauillatoriæ, & oratoriæ; & ob id a nostro proposito excluduntur. Vnde dicebat etiam Galenus in libro ad Thrasyb. cap. quarto, eum qui sine logicis rationibus aliquid quærere velit, oleum & operam perdere: & ideo, ratione formæ, iudicio necessaria est logica: quam autem difficile sit eam assequi, nemo est qui ignoret. Quare ex parte formæ in iudicio summa est difficultas.

Maior etiam in iudicio difficultas est ex parte materiæ, nam materia in hoc consistit, vt dicebat Galenus sexto de Placitis capite quinto, & primo de natura humana in principio, vt rerum caussas cognoscamus. Quanta autem sit difficultas in cognoscendo caussas, nullus ignorat, imo nil in arte medica ita difficile exsistit. Et propterea Hippocrates tertio epidem. circa finem, dicebat, iudicium esse magnam partem artis: & Galenus in libro ad Thrasyb. dicebat, adhoc, vt medicus calleat veram artem medendi, necessarium esse, vt non modo formam calleat, sed etiam materiam, id est, rerum caussas, & ob id opere precium est, vt qui medicus esse voluerit, naturam sciat, id est, vt sit philosophus. Quare ex parte materiæ insignis est difficultas. Et ob id Hippocrates in libro de decenti ornatu dicebat, veluti Deo æqualem esse medicum bonum, nam cum adeo difficilis ars

A sit, qui eam perfecte assequitur, valde admirādus est. Et Galenus in locis citatis dicebat, medicum bonum facile veritatem adinuenire posse. Apparet ergo cur iudicium sit difficile.

Ars ampla docetur aphoristice, memoriæ caussa.

Quare, si licet per epilogum concludere sententiam propositi aphorismi, dicendum cum Galeno, ea ratione Hippocratem in principio aphorismorum magnitudinem artis ostendere, vt ex hoc habeat, opere precium esse, medicam artem tradere doctrina aphoristica, beneficio cuius (dicit Galenus) ars medica per capita tradi queat, vt facile quilibet omnia necessaria memoriæ tradere possit. Conducit etiam ad rectam operationem, id est, ad vsum artis.

Cur medicinæ magnitudinem tribus declararit Hippocrates.

Hæc sententia quidem ita sit exposita: sed vna tantum superest difficultas, quam eo libentius propono, vt magis pateat diuinum Hippocratis artificiū, & quia a nemine est proposita; & nimirum dubita-B tio est, cur Hippocrates proponens difficultatem artis, tantum tria proposuerit; occasionem præcipitem, experientiam fallacem, & iudicium difficile. Caussa autem dubitationis est, quia in arte medica alia reperiuntur, quæ insignem arguunt artis medicæ difficultatem, imo maiorem quam supra dicta, vt est quantitas remediorum, quæ adeo cognitu est difficilis, vt nec verbo exprimi, neque calamo scribi, neque mente cōcipi possit, & propterea Galenus primo ad Glauc. quantitatem remediorum esse difficillimam dicebat.

Sed quispiam fortasse diceret, ob id non fuisse propositam, quia quantitas remediorum tum sub experimento tum sub iudicio comprehendi possit. Ad experimentum quidem potest reduci, quia vbi quis habet beneficio experimenti, quod rhabarbarum bilem purgat, ex hoc etiam habet, quod tanta dosis rhabarbari tantam potest purgare copiam biliosæ mate-C riæ: quare ad experimentum reduci potest. Ad iudicium etiam, quia beneficio discursus habetur, quod in morbis magnis in maxima quantitate liceat euacuare, vt vsque ad animi defectum, & sic in alijs. Quare satis fuit Hippocrati, ponere iudicium & experimentum, cum quantitas remediorum ad hæc reducatur. Sed hæc solutio non conuenit, nam eadem ratio de occasione esset, quia tum ad experimentum, tum ad iudicium referri potest occasio. Ad experimentum quidem, nam ad hoc vt experimentum citra periculum fiat, opus est habere temporis opportunitatem. Ad rationem etiā, quia non satis est habere, quod victus humidus conueniat febricitantibus per rationem, sed quo etiam tempore id fieri debeat. Quare euasio nulla.

Quid itaque dicendum? Credo ego Hippocratem, (qui potius diuinus, quam humanus fuit,) respexisse ad intimum medici officium, nam (vt nouimus) principale Hippocratis institutum est in opere aphoristico, de arte curandi loqui. Considerans itaque Hippocrates necessarium esse medico, & præcipue D Hippocratico, vt morbum profliget, non tamen simpliciter, sed maxima cum arte, tribus seruatis conditionibus, nimirum, vt cito profliget morbum, vt tuto, & vt facile id efficiat; ob id ad hæc tria oculos dirigens Hippocrates, tria tantum proponere voluit in diuino hoc proœmio, nempe occasionem, experientiam, & iudicium. Nam occasionem proponens, illam insinuare voluit conditionem, vt medicus cito profliget morbum; medicus enim per occasionis cognitionem scit scito morbum tollere. Experimentum tangens, secundam insinuauit conditionem, vt medicus tuto exstirpet morbos: nam cognoscens medicus experimentum, beneficio experimenti fit, vt tuto, & extra periculum curet. Postremo, ad facilitatem alludens, proposuit iudicium: nam medicus iudiciosus scit per iudicium vniuersalia particularibus adaptare, & sic, summa

cum facilitate vniuersalia particularibus congrue adaptans, morbos nouit detrudere. Quare ad hæc tria respiciens, tria tantum in diuino proœmio proponere voluit.

Hippocratis scopus in altera proœmij parte.

Nec solum oportet, &c. In hac secunda aphorismi parte, vt supra tetigimus, scopus Hippocratis est, secundum proponere proœmium, quod est proœmiũ ex propria ratione. Nam in hoc proœmio proponit dicenda, idest, quod intentio sit, tractare de arte curandi, & de methodo medendi. Proponit autẽ hoc per modum consilij, (vt dicit Galenus) & hoc duplici de caussa: primo, vt moneant, quod si voluerimus obseruare, quæ obseruanda proponuntur ab Hippocrate hoc in proœmio, ea omnia, quæ scribuntur, vera esse intelligemus. Hæc autem sunt quatuor, medicus, æger, adstantes, & exteriora. Proposuit secundo in modum consilij, vt ita connectatur secunda aphorismi pars primæ, vt maiori nexu connecti non possit: nam cum dixisset in principio primi aphorismi, artem esse longam, ideo in secunda parte aphorismi consulit, omnia eo dirigenda, quo medicus tum occasionem, tum iudicium, & experimentum consequi possit, vt morbum profliget cito, tuto, ac facile. Et ob id secunda pars aphorismi necessario priori coniungitur.

Distributio secũdi proœmij.

Diuisionem admodum non sortitur præsens pars aphorismi: nam est sententia sine ratione, & ex propria natura prolata. Quod siquis velit in quatuor partes diuidere, prout quatuor proponuntur, nempe medicus, æger, adstantes & exteriora; non repugno: sed hoc non multum refert.

Cur Hippocrates solũ quatuor proponat, medicũ, ægrum, adstantes, & externa, de sententia cuiusdam e recentioribus.

Veniamus ad expositionem. Modernus, magna ex parte a Montano suscipiens, nititur monstrare, qua ratione Hippocrates summo artificio quatuor tantum præposuerit: medicum, ægrum &c. Et certe quilibet expositor id facere debet, vt ostendat neque plura, neque pauciora ab auctore proponi potuisse. Dicit itaque ipse, ex philosophorum consensu, in omni actione requiri principia tum interna, tum externa. Interna sunt, agens, passum, & instrumenta sine quibus actio fieri nequit: agens autem est natura, & medicus, (dicit Modernus,) passum est æger, instrumenta autem sunt ea sine quibus actio medica fieri nequit. Extrinseca autem principia sunt res externæ. Ad hæc itaque respiciens diuinus Hippocrates, tantum quatuor proposuit; nam neque plura, neque pauciora dari possunt.

Confutatio Iunioris, cuius tamen nomen supprimitur.

Ego vero, (si licet dicere quod sentio,) verissima hæc esse dico, quod scilicet in omni actione principia tum interna, tum externa requirantur; quod & mediocriter in philosophia versati sciunt: tamen hoc non esse ad propositum affirmo: idque multifariam ostendo. Primo quia debebat hic reddere caussam, cur Hippocrates de natura ne verbum quidem fecerit, quæ agens est: nam etsi ad morbum profligandũ medicus & natura concurrant; principale tamen agens est natura, vt fuit sententia Galeni passim sexto epid. sect. 5. particula prima, vbi (cum dixisset in textu Hippocrates, naturam esse morborum profligatricem,) Galenus in commento ait, primam caussam sanitatis esse naturam, imo explicat, quanam serie se habeant reliqua, quæ ad sanitatem concurrunt: Prima (inquit,) est natura: secunda est ars medica, quæ est ministra naturæ: tertius est medicus, qui est minister artis & naturæ: quarto loco est ars pertinens ad ministros medicì, vt chirurgia: quinto sunt chirurgi: sexto est ars conficiendi instrumenta, vt clysteres, ferramenta, & id genus reliqua; & ars præparandi materiam, vt coquinaria: Postremo sunt ministri, vt herbarij, coqui, fabri ferrarij &c. Cum ergo principem locum natura obtineat, cur de natura, vt agente, non est locutus Hippocrates? Secundo, resolutio illa stare non potest, nam primo epidem. sect. 2. partic. 51. dicebat Hippoc. artem medicam tribus constare, morbo, medico, & ęgro: cur itaq; Hippocrates artem curatricem proponens morbi non meminit? & præcipue cum morbus sit acerrimus hostis medici, & naturæ. Tertio non potest esse ad propositum solutio, quod loquatur de ægro sub ratione passi, falsissimum quippe hoc est; nam de eo loquitur Hippocrates sub ratione agentis: quod sic ostendam, vt nemini relinquam locum dubitandi.

Auctoris sententia.

Audiatis ergo veram resolutionem. Hippocratis itaque tale fuit, & summum artificium. Nam considerabat medici opus esse sanitatem inducere, pro morbo profligando. Ad hoc autem, vt morbus arte tollatur (& notanter sic dico, nam non loquimur de morbo, prout expellitur a natura, sed ab arte, & a medico) necessario concurrit medicus. Vt autem medicus expellere velit morbum cito, tuto, ac facile, necessarium est, vt sit agens a proportione maioris inæqualitatis. Sic autem dico; nam, vt alibi monstrabimus, tenemus nos ex sententia philosophorum & medicorum omnium, non modo a proportione maioris inæqualitatis prouenire actiones, sed æqualitatis, & etiam minoris. Si ergo medicus cito debet expellere morbum; necessarium est, vt sit agens a proportione maioris inæqualitatis. Hoc autem sic facile fiet, si pro ipso ea erunt agentia, quæ indeterminata sunt. Per hæc autem ea intelligo agentia, quæ interdum pro morbo sunt, interdum pro medico: & ideo indeterminata sunt agentia. Hæc vero nihil aliud sunt, nisi æger, assistentes, & exteriora. Et primo, quod æger sic se habeat, ostendo. Etenim (vt omnia cum Galeno dicere videamur) sententia est Galeni sexto, epidem. sectio. quarta, commento nono, quod quotiescunque debet profligari morbus a medico, æger duobus se potest habere modis: vno modo ex parte morbi, &, vt sic, facile est, ut medicus succumbat, cum duos habeat aduersos hostes; potest etiam se habere ex parte medici, & sic facile est, vt morbus vincatur, quia sunt duo agentia, & duo inimici aduersus morbum, æger, & medicus. Et propterea ad hoc respiciens Hippocrates, primo epidem. sectione secunda, particula 51. dicebat optime, artem medicam tribus constitui, medico, morbo, & ægro; Nam duo se habent vt inimici, & extreme oppositi, morbus, & medicus, æger vero est differens. Assistentes autem sunt agentia indeterminata, nam si omnia recte fecerint, sunt ex parte medici, sin minus, ex parte morbi. Idem de externis dicemus.

Naturæ & morbi, cur non faciat mentionem Hippocrates.

Quibus sic constitutis, necessarium est, vt hunc discursum Hippocrati applicemus, ne simus in eodem crimine, quo aduersarios reprehendimus. Sciendum itaque primo, quod ea de caussa non fuit de natura locutus Hippocrates, nam cognouit non esse artem in natura, modo sermo Hippocratis erat de illis loqui, in quibus est aliqua ars. Nam natura non est ars, sed supra artem. Quod si Galenus sexto epidem. sectio. quinta, commento primo, naturam esse dicebat non sine arte: ita intelligendum est, quod id dixerat Galenus, vt alluderet ad admiranda opera naturæ. De morbo etiam noluit Hippocrates mentionem habere, quia in morbo nulla est ars, sed morbus est agens certum & determinatum, & semper agit in ægrum.

Aeger, assidentes, & exteriora, considerentur hic vt agentia.

Proposuit itaque medicum, quia in eo est ars, & etiam ægrum, ex parte agentis. Pro cuius veritatis intelligentia sciendum, quod æger bifariam considerari potest, altero modo, vt passum, (nam & hoc nos non negamus,) altero modo, vt agens. Si vt passum, consideratur ea ratione, qua æger est subiectum operis. Nam, vt tertio physicorum dicebat Philosophus, actio est motus in agente, ea ratione, qua mouens in mobili, vt in passo, ac subiecto. Sic in ægro recipitur operatio sanitatis, & ægritudinis. Nam morbus in ægrum agit, tanquam in passum, ad destructionem

vitæ.

vitæ. Natura autem,& medicus agunt in ægrum, tanquam in passum,ad recuperationem sanitatis. Altero modo potest considerari, æger, vt agens: quatenus scilicet in eius arbitrio est, modo ex parte medici esse, modo ex parte morbi, & ad hunc modum in hoc aphorismo accipitur. Quod sit verum, declaro. Nam vt passum consideratum corpus ægrum, consideratur ratione temperaturæ, habitus, ætatis,&cæt. At hic hoc modo non consideratur. Sed quomodo consideratur æger hic? Declarat Galenus in præsenti commen.quod consideratur,vt obedit medico,vel repugnat. Quæro autem modo; considerare ita ægrum, quomodo est eum considerare? profecto est eum considerare, vt agentem. Quare considerat ægrum Hippocrates,vt obedientē,nam tunc est agens aduersus morbum, si autem repugnat, est agens aduersus medicum. Itaque diuinissimus Hippocrates, considerans consideräda in arte,& considerans opus medici in arte curatiua esse profligare morbum,proponere voluit agentia indeterminata,quæ sunt æger, assidentes,& exteriora, assistentes enim, & exteriora,pro morbo,& pro medico esse possunt. Ideo oportet exponere, vt Galenus, qui primo de diebus decretorijs vndecimo dicebat, si medicus velit recte præsagire, & curare opus esse, vt ea seruet, quæ ab Hippocrate in principio aphorismorum proponuntur. Vnde aduertatis,quod dicir,propositum Hippocratis esse de arte præsagatrice, & curatrice loqui;& non de tota arte medica.Dicit ergo,cum qui has partes medicinæ recte assequi voluerit, oportere ea seruare, quæ ab Hippocrate in principio aphorismo. dicuntur,& seipsum interpretatur Galenus inquiēs, quod hæc sint, vt medicus omnia cognosat, ac sibi congruentia seruet, æger autem in omnibus medico sit obediens, & nullus error in exterioribus contingat. Et propterea dicit,mirum non esse, si sæpe non profligetur morbus, nam pauci sunt medici, qui sua munera recte expleant: Pauci ægri, qui in omnibus medico obediant,& assistētes, qui recta ratione omnia præparent,ac ministrent, ac rarissime contingat, vt in exterioribus nullus error committatur, & ob id mirum non esse debet,si medicus suum institutum semper non consequatur.

Quid agendum medico, ægro, adstātibus, qualisq; externorū debeat esse cōparatio.

Sequitur iam, vt declaremus, quæ agere debeat medicus,æger,& assidentes, ac vt exteriora manifestemus. Neque exspectetis,vt declarem quædam verba Hippocratis, sexto epid. sect.quarta, commento nono,sic dicentis,ingressus, sermones,figura, vestis ægrotantis,tōsura,vngues,odores. Nam facile ex vobismetipsis ibi cum Galeno in commento intelligere potestis. Nostrum est,ea proponere tantum, quæ magis videntur facere ad præsentem aphorismum.

Medici officiū est,curare cito, tuto,& facile.

Sciendum ergo, quantum attinet ad medicum, quod si debet se præbere opportuna facientem, necessarium est,vt omni studio nitatur morbum profligare,& cito,& tuto, & facile. Cumque impossibile sit medicum morbum demere cito, tuto, ac facile, nisi optime calleat occasionem, experimentum, ac iudicium,propterea medicus præbebit se opportuna facientem,si hæc tria optime assequetur. Nos ergo quomodo hæc tria assequi medicus possit, declarabimus.

Cito curandum.

Quoad occasionem attinet, diximus in occasione difficultatem esse tum ex parte sui,tum ex parte corporis humani. Sui,quia in temporis momento consistit,& ob id præcipit Galenus in commento, quod si quis nancisci cito occasionem voluerit, necesse est, vt quam maxime se exerceat in arte: nam occasio maxime exercitatum virum requirit.Si ex parte corporis,occasio erat difficilis, quia corpus nostrum est valde fluxile, & mutationibus obnoxium, sic ergo, vt occasionem consequatur citius medicus, ad has varias & varias mutationes animum adhibere debet, nam interdum mutationes magnæ sunt, interdum minores &c. Et ob id medicus has mutationes, vel magnas, vel paruas aduertere debet, nam ex his occasionem cito assequi poterit. Dec aro:(neque omnes ponam caussas mutationis, sed aliquas tantum immutare potentes,exempli solius caussa,)nam caussæ immutare possunt corpus nostrum, vel ratione spirituum, vel humorum. Ratione quidem spirituum, facilius medicus potest aduertere imminentes mutationes, quam si immineant ex humoribus. Nam in mutatione ex humoribus varia medicus præcognoscere debet. Nam præcognoscere debet, an humor sit corruptus, vel copiosus, vel calidus, vel tenuis. Nam ex hoc præuidere ac iudicare potest medicus mutationes magis imminentes, quam si esset ex contrarijs humoribus, vt non corrupto, pauco, frigido,vel crasso.Si etiam respiciamus ad caussas extrinsecas,immutantes corpus,facile quisque medicus colligere poterit mutationes, cito vel magis imminentes. Nam si videbit aerem calidum, inæqualem, &c.& eius etiam generis victum: sciet præcognoscere quod mutatio magis imminet, quam si esset ex aere frigido,æquali,& simili etiam victu. Quare ex his medicus considerans magis vel minus imminentes mutationes, sciet cito nancisci occasionem pro dispositione mutationum. Occasionem autem intelligatis(vt recte monuit Galenus in methodo meden.) in morbis,curationem admittentibus.

Tuto curandum.

Quantum vero ad alterum attinet, vt medicus scilicet non modo cito, sed & tuto curationem facere possit: si hoc medicus consequi vult, necessarium est, vt optimum habeat experimentum, & ob id declarare oportet, quomodo consequi possit medicus optimum ac tutum experimentum. Ex definitione experimenti suo loco habuistis, experimentum nihil aliud esse, nisi simulacrum fixum in memoria, ex multis recordationibus, & multo pluribus sensationibus constans. Quare, si bonum debet esse experimentum,opus est, vt nullus in sensationibus error a medico fiat. At quomodo circa eas medicus procedere debeat, ne decipiatur, declarandum.

Experimēti seu auxilij tuti cōditiones.

Cum autem hic de curatiua parte sermo habeatur:ideo circa aliud sermo habendus non est, nisi circa auxilium medicum. Docet vero Galenus (tum in hoc commento, tum in primo de simplic. medic. facult.secūdo,tertio,& decimonono: & secundo eiusdem operis secundo, tertio, nono, & duodecimo,& tertio de temperamentis cap.quinto, & præcipue in toto de simplic.medic. facult.opere,) quoad experimentum consideranda esse medica auxilia, primum ratione propria; secundo,ratione artificis vtentis auxilio:tertio ratione corporis humani, circa quod medicus experimenta seu auxilia exercet; *Et propterea dicit Galenus tertio de simplic.medic. capite quinto,medicum a philosopho seiungi; quia philosophus considerat simplicia, referendo in totam naturam: medicus hæc eadem considerat, non in totam naturam referendo, sed in naturam tantum humanam.* quarto, oportet considerare auxilia medica respectu morbi profligandi.

Quantum ad auxilia ex parte sui, ea quidem considerantur vel penes substantias, vel penes Quantitates, vel penes Qualitates, vel penes Operationes.Penes substantias quidem, debent esse pura impermista hæc auxilia, secundum Galenum locis citatis; quæ enim impura sunt, & mista, fallax potius quam tutum efficiunt experimentum. Merito quantitatis,in debita dosi debent assignari. Ratione qualitatis,debent esse seiuncta ab extrema aliqua qualitate: vt præcepit idem Galenus primo de ratione victus decimotertio. Quoad opera,cum Galeno in adductis locis opus est spectare, tum Numerum, tum Modum operandi. Quoad numerum:videre oportet,cum Galeno, tertio de temperamētis capite quarto,an auxilium,quo vtimur, vnam tantum,vel plures efficere possit operationes: nam si hoc nō cognouerimus

uerimus, decipiemur profecto in sensationibus: exempli caussa, medicamentum, quod nullatenus in substantiam nutriti corporis abire potest, quodque calidum suapte natura exsistit, id tantum vt faciat habet, quod scilicet qualitatis natiui caloris duntaxat adaugeat, at nutrimentum duo præstare potest munera, nam & qualitatem naturalis caloris, & substantiam auget: imo de lactuca verba ibidem faciens Galenus, dicebat, quod cum in ventriculo ea ipsa coquitur, primo, antequam concoquatur, minuat qualitates caloris natiui; at in nutrimentum versa, & qualitates, & substantiam eius adaugeat, quare duplex opus hoc præstat auxilium. Considerare insuper eisdem locis monet Galenus operandi modum an auxiliũ per se huiusmodi habeat operationes quas efficit, vel ex accidenti; quomodoque id cognoscere valeamus, declarabat etiam Galenus: nam ibidem asserebat, aduertẽdum esse, an auxilium eodem semper tenore a principio vsque ad finem operetur; an vero mutet ordinem, si enim idem perseuerat, per se tale efficit opus; si mutatur, ex accidenti id facit.

2. Ratione artificis, q. obseruare debet Modũ, & Tempus.

Oportet insuper auxilia ex parte opificis considerare, vbi duo præcipue spectanda sunt; Modus, & Tempus. Quoad modum: Galenus eisdem locis dicebat, si medicus tutum velit experimentum nancisci, opus esse vt auxilia comminuantur, nam piper, verbi gratia, calefaciendi vim exercere non potest, nisi comminuatur, ac, vt ita dicam, minuatim trituretur, similiter de mandragora dicebat, si eius corticem accipiamus non minute incisum, atque applicemus corpori, vel in internis, vel in externis partibus, nullatenus corticem refrigerare. Quare vt tutum experimentum sit, comminuere debemus medicamentum.

Medicamẽta, calida & frigida dicũtur potestate, nõ actu.

Et hic obiter aduertatis, cum hæc comminutio non modo in calido, sed in frigido etiam requiratur medicamento, quod non tantum medicamenta calida, sed & frigida talia sint potestate, & non actu. Quæ fuit Galeni expressa sententia, tertio de simpli. med. facul. cap. 20. vbi clarissime admodum vult, tum calida, tum frigda medicamenta talia non actu, sed potestate reperiri.

Quomodo deducũtur ad actum.

Ac quomodo talia potestate cum sint, ad actũ deducantur: pulchre ac diuine satis declarat; quod nimirum deducuntur ad actum per comminutionem. Nam vt naturam ars imitatur, sic (si licet aliquid a posteriori arguere) natura eodem pacto, quo artifices, operatur. Dicit enim loc. citat. Galenus commune esse medicamento frigido ac calido, ipsum alterari, & quod idem est, ac si dicat, comminutionem ac veluti quandam fieri dissolutionem temperaturæ misti. Per temperaturam autem (ne decipiamini,) non intelligimus formam, resultantem ex quatuor formis elementorum, nam ex his temperatura proprie non fit: cum temperatura proprie qualitas sit; hæc autem sit substantia. Licet Galenus hanc substantiam interdum temperaturam vocarit fusiori vocabulo, seu complexionem: de qua Auicennas prima primæ, quæ ex quatuor qualitatibus elementorum refractis constat. Calor itaque natiuus, agens in medicamenta, verbi gratia, calida, dissoluit hoc vinculum, seu hanc complexionem, & qualitatem; qua dissoluta, per comminutionem & alterationem medicamentum ipsum, cum maiorem sit sortitum partem elementorum calidorum, operari incipit per caliditatem. Idem etiam de medicamentis frigidis iudicium est: non enim actu talia, sed potentia sunt, cum operari non possint, nisi prius aliquid patiantur a corpore passuro, nam calor, agendum in hoc medicamentum, pariter comminuit ac vinculum & complexionalem illam qualitatem dissoluit, quæ ipsum tale potentia faciebat: qua dissoluta, cum in eo fit maior copia frigidorum elementorum, statim actu refrigerat. Dicit tamen Galenus (& aduertatis hoc, ne decipiamini), si quis voluerit dicere medicamenta frigida esse actu frigida, dummodo in nomine tantum dissensio sit, in re autem minime, hoc ei esse concedendum, in calidis vero aliam esse rationem, medicamẽta enim calida & frigida in hoc conuenire, quod vtraque deducantur ad actum beneficio caloris natiui, comminuentis, & quasi tollentis impedimentum, & vinculum; sed differre, quod calor natiuus, agens in medicamenta calida, non modo remoueat vinculum, sed & ipsa calefaciat. Quodque hoc verum sit, dicit ibi Galenus, calida medicamenta a calore natiuo incalescere. Vnde hæc medicamenta dupliciter calefaciunt, primum in virtute propria, quam potentia habebant, nunc autem, comminutione facta, actu consequuntur: præterea calefaciunt virtute caloris natiui; nam cum in ea calor natiuus agat, & calidi sit calefacere, fit, vt & ipsa ratione caloris natiui calefaciant. At frigida medicamenta eatenus patiuntur, quatenus comminuuntur, non quatenus incalescunt, nam eorum passio a calore est (vt dicit ibi Galenus) non vt incalescant, sed vt accipiant impetum refrigerandi, nam ea non calefacere, sed refrigerare debent. Propterea in praxi (vt capite citato habetur) sæpius experiri potestis, si cum medicamento quopiam frigido calidum admodum medicamentum admisceatur, non augeri profecto vim frigidi medicamenti, sed potius imminui; nam calidum illud vim habet frigidum refrangendi; at si exiguum sit, vim habet dandi impetum: & ob id sæpe cum opium propinamus, miscemus cum eo aliquod calidum, sed moderatum, vt nõ minuatur eius virtus ex eo, sed potius comminuatur, ac impetum accipiat. Quare frigida medicamenta tantum comminutionem acquirunt beneficio caloris: calida tum comminutionem, tum caliditatem.

Post hæc medicus pro tuto experimento faciendo tempus considerare debet: vt, quoties experiri aliquid voluerit, tempus proportionatum sibi in animo constituat, neque transeat de extremo ad extremum.

3. Ratione corporis humani.

Quod vero attinet ad experimentum: ut tutum sit ex parte corporis, opus est vt medicus aduertat temperaturam, habitum, ac proprietates corporis occultas. Temperaturam quidem; nam medicamenta, debent prius experiri in temperato, quam in intemperato corpore. Habitum vero; nam si rarius erit vel mollius corpus, velocius faciet operationes medicina; si densius, tardius &c. Proprietates etiam occultæ quantum ad medicamenta recte adhibenda faciant, nemo est qui ignoret.

4. Ratione morbi.

Quantum ad auxilia ex parte morbi, aduertẽdum, quod (vt Galenus locis allegatis dicebat) prius debeamus experiri medicamenta in morbo simplici, deinde in morbo composito.

Facile curandum.

Quantum vero attinet, vt medicus facile operetur, respectu iudicij: dicebamus in iudicio duo reperiri, Materiam, & Formam. Ratione materiæ, necessaria est cognitio caussarum omnium morbi, & adeo necessaria est, vt sine his caussis nihil in curatione habere possitis. Nam in curatione, vt dicebat Galenus sexto method, primo, & secundo, tum remedia inuenire, tum eis recte vti, medicus debet. Non potest autem hæc inuenire, nisi beneficio indicationum; indicationes autem non sumuntur nisi ex natura, & caussis morbi. Et ob id dicebat diuinissimus Galenus quinto method decimo, quod medicus ille, qui recte cognoscit affectiones, facile inuenire remedia possit. Et ob id tota ars non in receptis ponenda est, vt multi ignare admodum faciunt, sed in cognitione caussarum, & morbi.

Aegri officium in curatione.

Hæc de medico satis esse videntur. Aegrum quod attinet, hic debet obedire medico: & propterea Galenus, prima sectio. primi epidem. particula quinquagesimaprima dicebat, quod æger medico ex omni parte

parte debeat esse obediens: nam aliter erit acerrimus hostis medici: exempli gratia si medicus præcipiat, vt a potu frigidæ caueant ægri, si ipsi eam poterit, in maximum discrimen se conijcient; imo aliquãdo (vt dicit Hippocrates in libro de flatibus) mortem sibi adsciscent. Et hoc etiam fuit præceptum medicorum antiquorum: qui, referente Platone in Dialogo de temperantia, dicebant, quemadmodum non possimus curare oculos absque curatione capitis, neque caput absque curatione totius corporis: sic non posse curari corpus, absque curatione animæ: nam vt a capite in oculos, & a corpore toto in caput, sic ab anima in corpus vitia defluunt. Similiter dicebat Galenus primo de diebus decretorijs cap. 11. quod ægri debeant esse animo constanti, id est, temperantes, ac medico obedientes.

Adstantiũ officium.

Assistentes etiam preterea suum subire munus debent. In quo autem illud consistat, facile ex Galeno in commen. colligere possumus.

Externorũ apparatus.

Quod autem ad exteriora attinet, hæc recte præparata debent esse. Nam si error in istis committatur, (inquit Galenus) plerumque vel prognosticum, vel curationem, vel vtraque interrumpi contingit. Quod non alia de causa scientissimus dixit Galenus, nisi quia apprime nouerat, institutum Hippocratis in his libris esse, de hac duplici tantum medicinæ parte loqui.

Sed quæ sunt hæc exteriora? Non credatis Galenum fuisse diminutum, vt fortasse credunt iuniores, qui inter exteriora apponunt copiam & motum materiæ. Nam hæc non se habent ex parte exteriorum: sed ad fluxibilitatem corporis, id est, ad occasionem reducuntur. Externa autem sunt (sicuti Galenus explicauit, libro de constitutione artis medicæ capite vltimo) quæ sumuntur, vel ex assidentibus, vel ex ægro, vel ex foris exsistentibus. Ab assidentibus: veluti si quis ex assistentibus (inscio ægro, & medico) ei propinet venenum &c. A patiente, si medico obedire nolit, vel de lecto surgat, vel alia consimilia faciat. A foris exsistentibus, vt si quid decidat in caput ægri, vel si aliquod non gratum fuerit dictum ægrotanti, vt de morte filij &c. Vacuanda vero non ad exteriora referuntur, sed potius ad occasionem.

Epilogus.

Quare vt præsentem aphorismum epilogemus: dixit Hippocrates, artem esse longam respectu vitæ humanæ quæ sit breuis: quia difficile admodum ac laboriosum exsistat, vt medicus cito, tuto, ac facile curationem exerceat, ratione occasionis præcipitis, experimenti periculosi, fallacisque, ac iudicij difficilis: & propterea medicum se debere præstare opportuna facietem, vt cito occasionem assequatur, vtque experimentum tutum faciat, & vt iudicium facile habeat: neq; medicum solum se opportuna facientem oportere præstare; sed necessarium esse, vt æger sit obtemperans medico, atq; adstantes & ministri sua munera rite subeant, vtque recte externa omnia sint præparata. Quæ quidem omnia si obseruata fuerint, noscemus facile, omnia hic ab Hippocrate assignata præcepta esse verissima, & infallibilia, & si aliquis error contingat, non medico, neque arti eum adscribi posse, sed morbo, qui adeo malignus, atque rebellis exsistat, vt nulla neque vi, neque arte exstirpari possit.

APHORISMVS II.

In perturbationibus ventris, & vomitibus spontinis, si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert & leuiter ferunt; sin minus, contra. Sic & vasorum inanitio, si talis fiat, qualis fieri debet, confert, & bene tolerant; sin minus, contra. Inspicere itaque oportet & regionem, & tempus, & ætatem & morbos, in quibus conueniat, aut non.

Scopus huius aphoris.

POsthabitis breuitatis ac vtilitatis gratia aliorum omnium introductionibus, tale dicimus esse Hippocratis institutum. Cum procemium superiori particula proposuisset, nunc tractationem aggreditur. Cum vero instituisset in primo libro de arte curatiua sermonem habere, & recte nouisset diuinus hic senex, curationem præcipue consistere in inuentione auxiliorũ, ac Recta eorum administratione; ac perfecte etiam sciuisset, tria esse auxilia, Pharmaciam nempe, Chirurgiam, & Diætam: constituit quamprimum tria hæc auxilia proponere, vt totam medendi artem compleret. Et ideo Galenus in commento aduersus alios nonnullos interpretes dixit, non esse Hippocratis mentem, de auxilio quod est phlebotomia, atque de auxilio quod est diæta, loqui; sed de qualitate eorũ quæ euacuantur, ac de pharmacia.

mi, & ordinis rario.

Et ob id hic duo declaranda sunt: alterum de qualitate hic Senem loqui: reliquum, quod cum de qualitate loquatur, verba etiam habeat de pharmacia, imo quod de qualitate ob pharmaciam sermonem faciat.

In hoc aphorismo agi de vitio humorũ in qualitate.

Quoad primum, vt cognoscatis, quod de qualitate loquatur: sciendum, humores peccantes (prout nunc nostro proposito satisfacere videtur) bifariam peccare posse, vel in Quantitate, vel in Qualitate. In qualitate, vel penes Primas qualitates, frigidũ, calidum &c. (& hoc modo non possumus intelligere humores peccantes ratione qualitatis, hoc in loco, nam hic sermo de vacuatione fit: at taliter peccantes humores non vacuatione, sed sola indigent alteratione) vel penes Qualitates Substantiales, id est, penes substantiã, & propriam humoris naturam. Quod & Galenus dicit in libro de constit. artis capite decimonono: quod nimirum humor superfluus sit euacuandus, adhibita distinctione, an in quanto, vel in quali peccet: vbi per Quale, non modo puram qualitatem humoris, sed & eius substantiam intellexit, ac naturam; per quantum, absolutam quantitatem ac solam. Eodem modo hic sumimus, cum dicimus, sermonem esse Hippocratis de qualitate, id est, de humore non modo qualitate, sed & propria natura peccante. Et ob id Galenus dicit, humorem prauum, vt pituitam, expellendum esse: pituita enim prauus humor est, nam non modo quantitate, sed qualitate, ac maligna natura peccat. Quod autem de qualitate, non quantitate, sit sermo Hippocratis, quoniam multi antiqui oppositum sustinuerant, multipliciter probat Galenus: Primo, quia Hippocrates dicit, talia & qualia; non autem tanta & quanta. Secundo dicit, purgentur, & non, vacuentur: nam vacuatio ad humores quantitate & qualitate peccantes refertur; purgatio ad humores sola qualitate peccantes. Tertio, (dicit Galenus) in sequenti aphorismo, Hippocrates agit de humore in quanto peccante; ergo non hic; quia esset superfluus. Tandem addit (licet Iuniores nolint hanc esse quartam caussam,) sermonem Hippocratis esse de quali; quia agat de purgatione ea, quæ similis sit purgationi naturæ; sed natura in tali vacuatione, & vomitibus spontinis, ac perturbationibus alui, purgat humores qualitate peccantes: ergo & Hippocrates de humoribus in quali peccantibus loquitur. Iuniores vero, credentes diminutum esse Galenum, quintam adiungunt caussam, quod de quali loquatur Hippocrates: nam (inquiunt) ipse in fine aphorismi proponit quatuor scopos, tempus anni, regionem, ætatem, & morbum, a quibus quatuor scopis sumuntur indicationes humoris in quali peccantis. Dicimus nos caussam hanc rectam non esse, & ideo non fuisse propositam a Galeno diligentissimo: sed satis fuisse quatuor caussas, quas ipse proposuit, nam licet illa quatuor vim habeant indicandi cacochymiam, id est, humores in quali peccantes; possunt tamen etiam indicare plethoram, id est, humores quantitate peccantes. Sit enim regio calida & humida, tempus vernum, ætas adolescentiæ, febris synocha, quæ ex 9. methodi 3. non potest nisi corpora

ra plethorica corripere, citra dubium, ex his plethorica dispositio indicari poterit. Et ideo hanc caussam non proposuit Galenus.

De qualitate hic agitur gratia pharmaciæ.

Secundo probandum erit, quod de qualitate sermonem habeat Hippocrates, nulla alia de caussa, nisi ob pharmaciam. Id ostendo, supponens primum, quod Hippocrates considerauerit, consistere rectam methodum curandi in Inuentione trium instrumentorum, ac in Recta eorum administratione, vt propterea necessarium sit confugere ad Quid agẽdum, Quantum, Quomodo, Quando, & Vbi. Quid autem sit agendũ, ex aliquo determinato peccato certum habemus, vt in mala animi constitutione, verbi caussa, (referente Platone in Sophista) multa ingnorantia, multo maiorem doctrinã indicabit hauriendam, in mala corporis dispositione, materia, verbi caussa, in quanto peccans, vacuationem indicabit; in quali, purgationem per pharmacum electiue trahens. Qua de re, volens proponere pharmacum, ex determinato peccato illud ostendere voluit, nempe ex humore in quali peccante: nam humor in quali peccans, pharmaco indiget, & ideo ex qualitate pharmaciam colligit. Idque ne figmentum videatur, probetur ex Galeno: qui in commento dicit, Hippocratis sermonem in hoc aphorismo esse, de omnibus rebus præter naturam, id est, de caussis, symptomatibus, & potissimum morbis, & de morbis non modo acutis, sed chronicis, non modo vehementibus, sed debilibus. Sed de rebus præter naturam sermo esse potest, & in parte medicinæ παθολογικῇ, in qua de caussis præter naturam sermo habetur, & in parte θεραπευτικῇ, in qua de affectuum curatione. Quando ergo Galenus hic dicit, de omnibus rebus præter naturam sermonem haberi; nõ intelligit, nisi in parte curatiua, quantum ad curationem scilicet spectare potest; quia hic proponit remedia. De remedijs autem bifariam sermonem habere possumus, vel empirice, vel dogmatice. Hippocrates autem de remedijs non egit nisi dogmatice, nam nõ modo dogmaticus Hippocrates fuit, sed & dogmaticorum princeps. Remedia igitur proponit, in virtute suarum indicationum: nam indicationes nos manu ducunt in veram inuẽtionem, & administrationem remediorum. Quam veritatem cognoscens Galenus, expresse eam declarauit in comment. inquiens, sermo est Hippocrati de omnibus rebus præter naturam, non simpliciter, sed quarum nos docet inuentiones, id est, indicationes, & quidem dogmatice: nam ad has respicientes indicationes & inuentiones, facile possumus inuenire qualitatem, non quantitatem &c. Quod clarius potuit dicere Galenus pro pharmacia? nam dicere ipse voluit, quod sermo sit de his rebus præter naturam, vt ducunt nos ad veram inuentionem & administrationem pharmaciæ. Hic est ergo Hippocraris scopus, ac institutum. Proposuit autem id beneficio indicationis Quid agendum; nã hæc indicatio præcedit alias, ac virtute videtur continere alias indicationes. Sed dicet quis, si præter indicationem Quid, est etiam indicatio Quantum, Quando, &c. cur de his non agit Hippocrates? Ergo diminutus fuit? Dicendum cum Galeno: quod, licet hic non agat de illis, tamen in alijs aphorismis de illis loquatur: & ob id se excusat Galenus, de his rebus non longiorem sermonem habendum, ne eadem bis repetantur. Et ideo etiam a me hæc non exspectetis, nam de his in proprijs aphorismis dicemus.

Partitio aphorismi.

Sed dicet quis sermonem esse de quantitate, quia Galenus in commen. inquit, si sanguis superabundabit, est euacuandus, quare de humore ex parte quantitatis loquitur? Non est credendum hoc de tanto viro, quod prius proposuerit de sola qualitate loqui, postea sibi aduersans de quantitate omni loquatur, Quare sano modo Galenus est intelligendus, & pro intelligentia sciendum, quod volens Galenus ostendere sermonem Hippocrati esse de pharmacia, ac dogmatice loqui, dat exemplum, nam dicit dogmatice agit: si enim bilis peccat, bilem purgat quemadmodum & cum sanguis, ipsum euacuat. Quare de sanguine hic non pro euacuatione egit, sed gratia exempli. Vt inueniatur Hippocrates semper dogmatice processisse, nempe ad indicationes respiciendo. Hoc est ergo Hippocratis propositum.

Diuiditur autem hæc pars in duos aphorismos. Secundus incipit ibi: Inspicere namque oportet. Differunt autem inter se duo hi aphorismi, quia primus est sententia, quæ est pars enthymematis, quæ habet probationem seiunctam, & propositam: secundus vero aphorismus est sententia sine ratione. Secundo differunt, quia primus proponitur per modum decreti, & legis; secundus per modum consilij. Et propterea Oribasius deueniens ad expositionem secundi aphorismi, dicit. Hic nos Hippocates monet: &c. Vltimo differunt, quia primus aphorismus est prolatus per viam similitudinis, sumpta, scilicet, similitudine à natura, secundus est prolatus propria ratione. Et propterea (si licet magis diuidere) diuidimus primum aphorismum in duas partes, in probationem, & sententiam; Sententia incipit ibi, sic & vasorum inanitio.

Paraphrasis huius aphorismi.

Vt autem intelligamus præsentem aphorismum, primo paucis concipere mente oportet verum eius sensum, nam ex vero sensu infinitæ ambiguitates tollentur. Hic est ergo sensus. Præcepit Hippocrates, vt quando fit purgatio, talis fiat, quæ conferat, & quam leuiter ferant infirmi, vtque talem purgationem consequi medicus possit, cum Hippocrates monet, vt ita procedat, vt quæ molesta sunt, purget, non quæ non peccãt, quia & ipsa natura tunc optime vacuat, cum ea quæ molesta sunt, vacuat.

Ex quo sensu aphorismi tria colligatis ab Hippocrate esse proposita. Primum est præceptum, secundum est regula, quam vt consequi possimus, præceptum assignat, tertium est probatio ac confirmatio regulæ. Præceptum in hoc consistit, vt medicus purgationem, quæ conferat, ac quam leuirer infirmi ferant, moliatur. Regula est, vt medicus vacuet vacuanda. Confirmatio regulæ, quia & natura sic procedit.

Sed difficultas est, qua ratione Hippocrates ad probandum aphorismum sumat rationem ab exemplo? Non dicatis sermonem esse de euacuatione naturali, nam hæ sunt nugæ, sed sermo est de pharmacia, sumpto exemplo a vacuatione naturæ. Dicunt Moderni, a Montano suscipiẽtes, quod Hippocrates hic tradat præcepta, præcepta autẽ esse per exempla con firmanda. Non nego ego præcepta posse confirmari exemplis, sed dico id non esse necessariũ, neq; vbiq; obseruatum. Nam in decimoquinto aphorismo dicit; copiosius alenda esse corpora hyeme ac vere, quã alijs temporibus, & hoc præceptum non exemplo confirmat, sed ratione, quia ventres hyeme & vere sunt natura calidissimi, Propterea ego aliter dicerem, cum Platone in Dialogo ciuili, vel de regno. Dicebat enim ibi, quod quoties est sermo de re magna & ardua, non esse præter rationem vti exemplo. Cum ergo hic proponatur res magna, nẽpe pharmacia, (quæ magna est res; dicente Galeno, duo esse maxima auxilia in morbis: 2. aphor. 29. phlebotomiam & pharmaciam,) voluit vti exemplo. Sed cur exemplo a natura est vsus? Dico id maxima arte factũ fuisse, vt non modo id simpliciter exhiberet, sed etiam eo nos moneret. Dicit enim in proœmio, artem esse longam, tum ratione occasionis, tum iudicij, tum experimenti: ideo voluit nos monere, vt assiduo dirigeremus oculos in naturam, natura enim non modo supra medicum est, sed etiam supra artem medicam, & ideo hoc exemplo vti voluit.

In expurgatorium.

Dicit ergo Hippocrates. *in perturbationibus, &c.*

Non

Non dicatis, vt isti dicunt, quod per perturbationes intelligat fluxum alui, sed intelligit perturbationem, quæ est in ventriculo, quam sequitur postea fluxus alui. Et ideo in text. Philothei habetur, in perturbationibus alui, & excrementis, quæ sequuntur has per turbationes: nam natura non expellit aliena, nisi per turbationem patiatur. Loquitur ergo de fluore alui, qui comitatur perturbationem eius.

Cũ perturbatione.

Quod autem dixit, ***in perturbationibus***: ratio est; quia cognouit Hippocrates, quod aluus bifariam possit expurgari, vel cum perturbatione, vel sine: si hæc expurgatio fit sine perturbatione, hoc nõ fit ob humores qualitate peccantes, sed tantum a potentia nostrum corpus regente, & fit tempore sanitatis, vbi vero fluor alui sequitur perturbationem, ibi necessario peccat materia, vel quantitate, vel maligna aliqua qualitate, vel vtraque. Et ideo Galen. primo de ratione vict. 18. dicit, perturbationes ventris fieri ex edulijs mordacib. ac flatuosis &c. Quare Hippocrates voluit ostendere se loqui de fluore alui, qui est cum perturbatione, non de eo, qui sine perturbatione exsistit.

Ipsius alui.

Ventris. Inquit 4. method. 6. Galen. quod per ventrem possimus intelligere superiorem, & inferiorem. Quarto de ratione vict. 132. inquit, quod per ventrem superiorem veteres aliquando thoracem intellexerint, aliquando ventriculum per ventrem inferiorẽ in intestina. Hic autem per ventrem non possumus intelligere superiorem, nam hic sermo fit de fluore alui, thorax autem expurgatur per os. Neque possumus intelligere ventriculum, nam licet hic per superiora & per inferiora possit expurgari, tamen eum non possumus audire, quia paullo post, in sequentibus verbis, de eo verba faciet. Quare per ventrem audire debemus vẽtrem inferiorem, nempe ipsa intestina.

Et vomitibus.

Sequitur, ***Et vomitibus spontinis***: Quid intelligere debeamus per vomitum, facile videri potest, nam nihil aliud intelligere debemus, quam motum materię exeuntis a ventriculo per œsophagum extra corpus: qui motus dependet ab expultrice vẽtriculi.

Spõtaneis.

Deinde addit, ***spontinis***, quæ particula diligenter est explicanda: non enim solum ad vomitum, sed & ad perturbationem ventris dirigitur. Ac si dixisset Hippocrates. In perturbationibus ventris spontinis, & in vomitibus spontinis. Galen. 4. aphoris. secundo dicebat, eam esse spontinam euacuationem, quæ fit citra euidentem caussam, & citra artem. Vnde si quis exempli caussa vomat, ob vomitorium medicamentum, non dicetur vomitus spontinus, sed artefactus. Quare vomitum citra euidentem artem & causam factum intelligit.

Est autẽ vacuatio hæc spontina in duplici differentia, nam vel fit a natura, & secundum omnes leges naturæ, veluti quando fit euacuatio a natura corpus nostrum regente, vt sanitas conseruetur; vel fit a natura, non tamen secundum omnes leges naturæ, id est, non ex toto secundum naturam. Quamuis vero asserant nonnulli spontinam vacuationem primo modo accipi: nos tamen id impossibile esse fatemur, ac necessarium esse, vt intelligatur spontanea euacuatio citra euidentem caussam, ac citra artem, a natura, non tamen ex toto secundum naturam. Et probatur hæc veritas duplici fundamẽto: primum, quia Hippocrates in hoc aphorismo loquitur de ea spontina vacuatione, quæ potest obesse, talis autem non fit a natura secundum omnes leges naturæ. Quod autem de ea Hippocrates loquatur, facile ostendi potest, quia ait: ***si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt ægri; sin minus, contra***. Ecce, quod de ea spontina loquitur vacuatione, quæ nocere potest. Secundum fundamentum: quia si considerentur fluxus alui, ac vomitus spontinus, impossibile est, vt fit a natura, secundum omnes leges naturæ: & primum de fluore ventris hic Hippocrates loquitur, non de quocumque fluore alui; sed de eo, qui sequitur ad perturbationem, at fluxus ventris a natura, & secundum naturam, est citra perturbationem ventris. Vomitus vero, etsi spontinus a natura fiat, non tamen eam habet necessitatem, quam deiectio fecum: & ideo est a natura, non secundum naturam. Comprobatur hæc veritas ex Gal. 5. method. 11. vbi loquitur de vacuatione ventriculi, sumpta indicatione a ventriculo, quatenus est pars instrumentalis, id est, quatenus potest diuidi in duplicem ordinem, supremum, ac infimum, inquit enim ventriculum sursum purgari per vomitum, deorsum vero secundum naturam. Ecce quod opposuit vomitum deiectioni ventriculi, quæ est secundum naturam, vnde vomitus non est secundum naturam. Quibus sic constitutis, dicimus, quod Hippocrates proponat vacuationem spontinam, quæ distat a vacuatione voluntaria, ab ea quæ fit ex arte, & ab ea quæ fit ex euidenti caussa. Fit autem vacuatio spontina hæc interdũ à natura regulariter operante, interdum non regulariter operante, quod Hippocrates in textu expresse fatetur. Nam cum dicit, si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt ægri, intelligit de vacuatione facta a natura regulariter operante, cum vero ait, sin minus; contra intelligit de vacuatione facta a natura irregulariter ac symptomatice potius operante. Et hinc patet, quam vanę sint constitutiones de vomitu, recitatæ a Modernis, an vomitus sit naturalis, vel artificialis, vel voluntarius &c. Constat enim, quod, quatenus efficitur vi artis, artificialis fit: si autem fiat, quia expultrix vis imaginatrici obediat, erit voluntarius, non tamen absolute; nam si nulla læsio in ventriculo adfuerit, tunc cum quis voluerit, statim vomere poterit, si vero consideretur quatenus irregulariter operetur natura, erit quodammodo præter naturam; si autem fiat a natura regulariter operante, cum tamen vomitus procedere non possit secundum omnes leges naturæ, tunc erit a natura, & non secundum naturam; non enim potest procedere secundum omnes leges naturæ.

Si talia purgentur, qualia, &c.

Post hæc addit Hippocrates, ***si talia purgentur, qualia &c.*** Per quæ nihil aliud intelligere uoluit, nisi humores peccantes, nõ secundum quantitatem, sed qualitatem, & sunt illi humores, qui sunt in caussa cacochymiæ. Quodque hoc verum sit, dicit Philotheus in expositione, quod quoties purgantur humores, qui purgandi sunt; tunc æger liberatur a cacochymia. Sed circa hos qualitate peccantes humores, ne multæ contingant dubitationes, est aduertẽdum, quod hi humores qualitate peccantes dupliciter se habere possint: nam vel possunt concurrere ad molestiam principaliter, vel secundario possunt esse ad molestiam adiuuantes. Quomodocunque autẽ sint, vel principaliter, vel secundario molestiam inferentes, hic intelliguntur ab Hippocrate, & expurgandi sunt a corpore: exempli caussa, sit podagra ex pituita orta, quæ defluat ad locum affectum, merito bilis: pituita principaliter ad podagram generandum concurrere dicitur; bilis secundario, & vt caussa adiuuans: vterque tamen humor est vacuandus. Propterea Auicennas tertio libro Fen. 12. tract. 2. de podagra: det in ea sananda pharmacum, tum pituitam, tum bilem purgans: & capite octauo eiusdem lib. reddit caussam, cur non modo pituitam, sed bilem purgare velit: quia bilis, inquit, potest facere vt pituita currat alia vice ad membrum. Ex quo colligatis, satis suspectam esse resolutionem Modernorum, qui dicunt in affectibus ex pituita & bile, ideo purgari bilem, quia bilis non sit concoqui pituitam. Suspecta est resolutio, quia Auicennas dat caussam, cur id fiat; ne per bilem rursus materia ducatur ad locum affectum. Præterea imaginari non possum,

quomodo

quomodo bilis cum pituita mista sit in caussa, vt bilis non coquatur: nam concedo, concoctionem fieri a calore naturali: & quãuis in bile calor sit mordax, & quodammodo igneus; propterea non debemus dicere, quod ipsa impediat coctionem pituitæ. Nam ad coctionem huius non modo requiritur, vt deducatur ad bonam formam, quantum est possibile; sed etiam præparatio. Præparatio autem pituitæ debet esse tum ex parte temperamenti eius, tum ex parte modi substantiæ. Ratione quidem temperamẽti, quia cum pituita frigida sit, maxime resistit calori natiuo, & ob id ne ita pertinax sit, debet calefieri: nam per calefactionem postea fit magis præparata, vt coquatur a calore natiuo: & propterea recte faciunt practicantes, qui syrupos præparantes calidiores exhibent; non vt concoquant immediate, nam male facerent; sed vt præparent, vt minus resistat pituita calori concoquenti. Ex modo autem substantię: nam pituita crassa est, viscida, ac lenta, ob quas quidẽ conditiones maxime rebellis est: & ob id, vt non ita resistat, vtque calor natiuus in eam vniformiter agere possit, necessarium est, vt attenuetur ratione crassitiei, atque vt abstergatur ratione visciditatis: & hæc est præparatio: nam sic præparata, facilius a calore natiuo postea concoquitur. Propterea optime faciũt practicantes, qui non modo calidiores exhibent syrupos, sed vim abstergendi habentes, & incidentes, non ratione coctionis, sed præparationis, vt facilius postea calor pituitam concoquat. His constitutis, videamus modo an bilis sit in caussa: vt pituita coqui non possit. Bilis calefacit, pituitam attenuat, visciditatem insuper remouet, & ob id Galenus interdum dicebat, caliditatem febris attenuare pituitam, post hæc, ratione acrimoniæ, ac amaritudinis suæ abstergit pituitam. Cum hæc itaque bilis in pituita faciat, erit ne in caussa, vt pituita coqui non possit? Potius contrario pacto res se habebit: cum hæc omnia pituitam præparent. Quare suspecta nimis resolutio est. Et ideo Galenus primo ad Glauconem, & libro de differentijs febrium, dans differentiam inter quotidianam exquisitam ac notham, ait, quotidianam puram, cum a sola pendeat pituita, neque bilem permistam habeat, longioris esse durationis: quotidianam vero notham breuiorem, ob bilem admistam, quæ accelerat coctionem materiæ.

Confert. Subdit Hippocrates postea, *Confert, & leuiter ferunt, &c.* Dicit, confert: quia sicut humores praui molestabant naturam; sic id, quod erit in caussa, vt humores hi molesti tollantur, dicitur conferre. Cum ergo sic se habeat purgatio, merito ergo conferens erit. Confert autem purgatio bifariam: vel quia totum tollit morbum, cum tota materia expurgatur; vel quia minuit morbum, cum pars materiæ vacuatur. Et hoc documentum optime vidit doctissimus Modernus,

Et leuiter ferunt. *Et leuiter ferunt.* Non est præter rationem id adiectum, quia possibile est, vt purgatio conferat, quia vacuentur humores praui, tamen non leuiter ferant ægri: sed molesta sit ipsis. Potest autem molesta esse vacuatio artificialis respectu pharmaci, quod correctionem requirit; de qua pharmacorum correctione alias loquemur. Præterea vacuatio naturalis potest esse molesta, ratione materiæ, vbi scilicet materia, quæ per œsophagum, vel intestina traijcitur, fuerit admodum acris ac mordax: nam poterit talis materia exulcerare partes istas, & sic non leuiter ferent ægri. Quare si purgentur purganda modo debito, confert, & leuiter ferunt ægri.

Sin minus, contra. *Sin minus: contra*: facile est hoc intelligere: quia si verum est: quod quoties purgantur humores, qui sunt purgãdi, confert, & leuiter ferunt ægri: per oppositum, si purgentur, quæ non debent purgari, non confert, & ægri moleste ferunt. Propterea aduertant medici, nam, si peccãte pituita dent pharmacum bilem attrahens, fiet apoplexia: si bile peccante purgetur pituita, fiet phrenitis. Propterea cum Galenus & Auicennas loquuntur de ebullitione humorum, vt Galenus quarto de tuend. vale. capite quarto, & Auicennas capite de phlebotomia; non intelligunt tantum de sectione venæ, sed de pharmacia etiam: Nam si bilis purgetur, peccante humore frigido, ille humor magis crudus rebellis, ac frigidus fiet. Sic si alius humor purgetur, peccante bile, magis hæc incalescet, ac rebellis humor fiet.

Sed dicet quis: si grauis auctor est Hippocrates, vt dixisti, cur per vnum opppositorum non intellexit reliquum, sed addidit, *sin minus: contra*? Non sine maxima arte id dicimus esse factum. Nam voluit Hippocrates per hoc, vt nos suum præceptum obseruaremus omni modo, ac in nullo delinqueremus: & ob id proposuit, ac proponere voluit incommoda, quæ sequuntur ex mala purgatione, vt suum præceptum omni, qua decet, solertia obseruaremus.

Sic & vasorũ inanitio. *Sic & vasorum inanitio.* Hic vnum apponit aphorismum, post probationem ab exemplo sumptam. Per vasa autem (vt adnotauit Philotheus) intelligere debemus venas, arterias, & reliquas capacitates in corpore humano, in quibus possunt esse humores qualitate peccantes.

Inanitio. Galenus per inanitionem non phlebotomiam, nec inediam dicit esse intelligendam, sed purgationem. Nam, vt dicit ipse in libro de atra bile, capite octauo, si peccat humor sola quantitate. vacuatione est opus, si quantitate & qualitate, purgatione. Purgationem ergo hic intelligit.

Sed videtur Galenus aduersus hanc expositionem esse: nam 4. aphor. 2. (vbi Hippocrates dicebat, *Si medicamenta purgantia talia euacuent, qualia quæ sponte fluunt, confert, sin minus: contra.*) dicit, vt excuset Hippocratem a nugatione, esse differentiam inter inanitionem de qua in quarto loquitur, & de qua in hoc aphorismo: nam ibi accipi purgationem magis stricte, pro purgatione materiæ per secessum tãtum; at in hoc aphorismo accipi modo cõmuniori, & non modo intelligi vacuationem per secessum, sed per vomitum, per os, per nares, per vesicam, per sectionem venæ. Quare hic non tantum per inanitionem purgationem intelligere debemus, sed sectionem etiam venæ, & communiter vacuationem.

Dicimus, hic purgationem magis communiter accipi, quam quarto aphorismo, quia ibi tantum per secessum: hic per secessum, vomitum, vrinam, &c. intelligit. Quod si dicas; ibi meminit Galenus sectionis venæ: ergo hic per inanitionem sectionem venæ intelligit? Aduertendum, quod, si Galenus per inanitionem intellexisset sectionem venæ, sibi expresse aduersaretur; quoniã dicit hic, non esse sermonem hoc in loco de phlebotomia; sed, inquit ibi quod ad vberiorem doctrinam non erit pręter rationem repetere euacuationem per vomitum, secessum, sectionem venæ, &c. Non tamen propterea dicit Gale. de sectione venæ in hoc secundo aphorismo locutum fuisse Hippocratem; nam sibi aduersaretur; sed bene in prima particula Aphorismorum: Nam in hoc primo lib. loquitur de pharmacia, sectione venæ, ac inedia. Quare multa differentia est dicere de sectione venæ locutum fuisse Hippocr. in primo lib. & dicere eum loqui in hoc secundo aphorismo.

Si talis fiat. Subdit autem Hippocrates, *Si talis fiat, qualis fieri, &c.* Quæ verba declaratione non egent, quia satis sunt declarata in declaratione probationis.

Altera pars huius secundi aphorismi. Posteaquam proposuit Hippocrates, vt a medico talis fiat purgatio, quæ conferat, ac quam leuiter ferant ægri; quoniam præceptum erat hoc maximi momenti; ideo ne aliquis error in eius obseruatione contingere; propterea in secundo huius partis aphorismo consilium proponit, inquiens. *Inspicere itaque oportet regionem, tempus, &c.* Vt autẽ præsentis aphorismi

rissimi scopus intelligatur, seu præsentis cõsilij, sciendum, quod ad purgationem faciendam duo sint necessaria; alterum est materia purganda; reliquum, pharmacum, quo materia purgari debet. Ex parte quidem materiæ purgandæ, opus est cognoscere materiam peccantem, nam si eam ignorauerimus, facile est, vt vnum pro alio humore vacuemus. Non sat autem est ad pharmacum exhibendum, vt sit materia peccans in quali, quæ expurgari debeat, nam potest esse materia in quali peccans, quæ per pharmacum expurgari non debet: interdum enim materia in quali peccans indiget pharmaco purgante, interdum nõ. Et ob id monet nos, vt cognoscamus, quando in quali peccans materia indigeat pharmaco purgante, & quando non.

Humoris peccãtis cognitio.

Quod autem hæc duo proponat Hippocrates in præsenti aphorismo, declaro, & primo, quantum ad cognitionem materiæ peccantis attinet, vt optime declarat Galenus in commento, ea de caussa necessaria est cognitio materiæ peccantis, quia color cutis, (inquit) non est sufficiens indicium ad indicandos humores peccantes, etiamsi ipse vt plurimum redundantiam humorum indicare possit, vt si color cutis citrinus fuerit, bilem redundantem indicabit, si ruber sanguinẽ, &c. Potest tamen esse, vt color decipiat medicos. Deceptio autem duobus modis contingere potest: altero modo, vt dicit Galenus in commento, quando humores plus æquo, ac quadam cum violentia pelluntur, vel intra, vel extra corpus; vt quarto de tuenda vale. cap. 4. dicebat, vel propter frigiditatem, vel propter calorem, vel timorem, vel verecundiam, &c. ob quas quidem res color deperditur, cum sanguis intropellatur, vnde potest decipere medicos. Secundo, cum nimio cum impetu ad partes exteriores pelluntur humores. Et quamuis id non declaret Galenus in præsenti com. declarat tamen quarto de tuend. val. quarto: vbi dicit, foras plus æquo spiritus ac sanguinem pelli, ex nimio motu corporis, ex æstu, ex ira immodica, &c. Cum itaque color cutis sufficiens non sit ad indicandos humores peccantes, ob id addere voluit Hippocrates tempus anni, regionem, ætatem, & morbum: cum ex his necessario venire possimus in cognitionem humoris peccantis. Quomodo autem id fiat, declarat Galenus, exemplo sumpto a bile, & pituita, nam ex horum cognitione facile in aliorum cognitionem ex vobismetipsis venire potestis: hic enim non intendimus loqui de signis, sed hæc per exemplum adducta sunt. Vnico itaque verbo se expedit Galenus, inquiens; bilem indicari ex tempore anni, quod est æstas; ex regione calida, iuuenili ætate, ac specie morbi, vtpote ex tertiana: pituitam ex oppositis, vt hyemali tempore, frigida regione, senili ætate, & quotidiana febre, &c. Quibus exemplis nos postea ex nobismetipsis possumus facile deuenire in cognitionem cuiuscunque humoris peccantis: præcipue autem cum hæc quatuor Hippocrates proponat ob significandas res naturales, non naturales, ac præter naturam.

Præsente noxio humore, quando purgandum, quando non?

Sed quo ad aliud attinet, quod maioris momenti exsistit, ac diligentissima indiget consideratione, ac declaratione, cum ex eius recta notitia innumeræ dissolui possint difficultates, debemus quærere cum Oribasio, (qui certe in hoc diuinissime processit, beneficio horum quatuor instrumentorum, ab Hippocrate propositorum,) an peccante materia in quali in corpore humano, semper sit purgandum, nec ne: & vtrum valeat consequentia, morbus est magnus, vires robustæ, ergo purgandum.

Prohibentia purgationem.

Dicimus itaque, quod possit esse materia in corpore, in quali peccans, & tamen non licere vti pharmaco, cum adsunt prohibentia. Quæ autem hæc prohibentia sint, diuinissimus declarat Hippocrates in hoc aphorismo, & dicit, esse tempus anni, regionem, ætatem, & morbum.

1. Anni tempus & 2. regio.

Quantum ad anni tempus, supposita materia in quali peccante, æstiuo tempore non licet pharmacum exhibere, quia tempus hoc purgationem prohibet, vnde Hippocrates quarto aphorismorum quinto, sub cane, & ante canem difficiles sunt purgationes. Caussas huius dicunt iuniores esse tres: vnam Galeni, duas proprio suo marte adinuentas. Ego autem has omnes caussas optimas esse dico, sed eas omnes esse Galeni assero, in comment. citati aphorismi, vt quisque videre potest. Prima ratio est; quoniam sub cane, & ante canem, ob æstum, corpora admodum calida sunt: si itaq; ipsis propinetur pharmacum electiue trahens, quod & ipsum calidum est, corpora non tolerabunt hanc tantam caliditatem, & acrimoniam; sed in febres dilabentur. Secunda caussa; quia æstiuo tempore vires corporis dissolutæ sunt, & ideo cum medicamentum corpora etiam dissoluat, non poterunt ipsum ferre. Vltima caussa; quia tempore æstiuo, vi caloris ambientis fit motus caloris natiui a centro ad circunferentiam: pharmacum vero vim habet attrahendi a circumferentia ad centrum, at natura duos contrarios motus tolerare non potest simul, & ideo corpus tempore æstiuo pharmaciam non sustinet.

Idem de simili regione dicendum.

Sed de tempore, ac regione frigidis quid dicendũ? Dicimus purgationes etiam esse difficiles: at non eisdem de caussis, nam non est ea caliditas aeris ambientis, non illa virium dissolutio, neq; motus a centro ad circumferentiam, imo calor concentratur. Sed difficultas purgationis nascitur, quia tempore hyemis, & præcipue in maximo frigore, necessarium est vt aggregentur multi humores crassi, viscidi, ac lenti, præterea viæ angustentur, & ideo tum ex parte crassitiei ac viscidatis humorum, tum ex parte angustationis viarum, difficiles sunt purgationes hyeme. At multo æstate sunt difficiliores.

3. Aetas.

Aetas insuper prohibet pharmacum, nam licet materia peccet in quali, vel in pueritia, vel in extremo senio, non licet tamen pharmacum exhibere: idque ratione virium, quarum maxima est habenda ratio: nam vires in vtraq; ætate sunt valde infirmæ, at diuersa ratione, nam in pueris vires sunt infirmæ potentia: in vltimo senio actu. Non declaro hos terminos, quia sequenti aphorismo declarabimus. Sed forte quis dicet, vires non requiri ad pharmaci exhibitionem, sed in sectiona venæ? Dico hoc esse contra rationem, & contra Galeni auctoritatem. Omitto autem breuitatis caussa multa; quia fere innumeras posem adducere auctoritates. Dico itaque in pharmaco vires robustas requiri, licet non vt in sectione venæ. Idque sic probo. Fundamentum est ab omnibus concessum, nullum esse medicum auxilium, quod ita prosit, vt non etiam aliqua ex parte noceat; idque præcipue apparet in pharmaco electiue ducente, nam tale pharmacum non est sine aliqua malignitate, & maxime aduersatur naturæ humanę, vt monuit Galenus secundo de ratione victus duodecimo, & ob id licet prosit medicamentum hoc, potest tamen obesse ob malignitatem, & hinc fit, vt nisi vires robuste fuerint, non possimus præbere pharmacum electiue trahens. Si vultis euidentes auctoritates, videte Galenum quarto de tuend. valet. capite quarto, vbi dicit, quod humore alio a sanguine peccante, purgandum sit, sed addit, robore virium constante. Idem Galenus, primo prorhetic. sectio. secunda commen. 38. habet hæc ad verbum, corpora imbecilles vires habentia purganda non sunt. Quid clarius? Vires ergo debent esse validæ, vt purgationes leuiter ferant infirmi.

4. Morbus.

Postea ab Hippocrate morbus proponitur, qui etiam indicare, & prohibere potest pharmaciam, & ideo non valet consequentia; morbus est magnus, ergo secanda uena, nam etiam ad pharmaciam requiritur

ritur magnitudo morbi. Et id confirmo auctoritate, & ratione. Certum est quod debet esse proportio inter remedia & morbum, quia vbi non est porportio, neq; etiam aliqua potest esse actio. Si enim morbus est debilis, debile etiam remedium indicat, quatenus debilis: si vehemens morbus fuerit, exigit etiam proportionatum auxilium, nempe remedium validum. Cum itaque hic sit sermo de pharmacia, quæ ex Galeno secundo aphorism. 19. vehemens est auxilium: quo enim ibi sunt valida auxilia, sectio venæ, & pharmacia: imo pharmacia est periculosius remedium, cum non sit in potestate medici, vt sistat, quando vult; ideo necessarium est, vt pharmacum indicetur a morbo vehementi. Quare si morbus debilis fuerit, quantumcunque materia, in quali peccet, non debemus exhibere pharmacum, nisi morbus fuerit vehemens, vel in præsenti tempore, vel in futuro. Et de hoc videte Galenum quarto libro de tuend. valetud. cap. quarto, & libro quarto methodi cap. sexto; vbi dicit, purgationem adhiberi, & propter abundantiam alterius cuiuscunque humoris a sanguine, & propter vim morbi. Quare maxima vis morbi requiritur, ad hoc vt exhibeamus medicamenta purgantia. Et hæc summa veritas proposita fuit ab antiquissimis, & optimis; ita referente Platone in Timæo, vbi ex horum sententia ait; medicam purgationem esse vtilem, quando summa cogit necessitas, nec aliter dicunt esse aggrediendam purgationem, & ideo ipse præcipit, ne talem aggrediamur purgationem, nisi summa necessitate cogente: quia, vt optime diuinissimus hic Philosophus dicebat, si morbi non exsistunt adeo vehementes, corrigendi erunt sola victus ratione, & debilibus quibusdam auxilijs. Ex his videtis, quam diligentissime quatuor hæc proposuerit Hippocrates, quæ purgantia prohibent medicamenta.

Ex hac etiam declaratione innumeræ soluuntur difficultates, nam per morbum non intelligimus absolute speciem morbi, si enim morbum intelligamus in relatione ad humores peccantes, dubio procul per morbum speciem morbi intelligere deberemus; nam quotidiana pituitam, tertiana bilē indicat, &c. si vero morbus referatur ad pharmaciam, non debemus intelligere speciem morbi. Et propterea vanæ sunt omnes dubitationes, quas nonnulli mouent de febre hectica, pleuritide &c. Exempli caussa, si sermo fuerit de frebre hectica, an pharmaco purganda sit, nec ne: vana quæstio erit, nam pharmacum semper sumitur ab indicatione, quæ est purgatio, vnde cum in hectica purgatio non conferat, quia non est febris a materia pendens, ergo vanum est quærere, an in ea conueniat pharmacum, in ea enim conuenit alteratio, & refectio tantum.

Cur quatuor tantum proponātur pharmaca prohibētia.

Hippocrates autem quatuor, neque plura, neque pauciora proponit, impedientia pharmacum, nam per hæc quatuor nihil aliud intelligit, nisi hæc tria; res naturales, non naturales, & præter naturam. Et ne quis error fiat: sciendum, quod hæc quatuor proposita possint diuersimode considerari: in respectu ad materiam peccantem, & in relatione ad pharmacum. Declaro. Si consideremus tempus anni, & regionem, ratione materiæ; non modo hæc duo debemus intelligere per ista, sed omnes res non naturales, vt cibum, potum, somnum, vigiliam, &c. Cum vero proponit ætatem, ratione materiæ, debemus etiam intelligere omnes res secundū naturam, habitum scilicet corporis, vires, temperaturam, consuetudinem, &c. Per morbum vero, in relatione ad materiam, debemus intelligere res præter naturam, vt species morbi, & symptomata morbi. Sed in relatione ad pharmacum; an hæc pharmacum indicent, an prohibeant, an coindicent, diuerso modo statuere debemus. Per tempora anni, & regiones, tum cœli statum, tum cibum & potum, &c. intelligere debemus: nam hæc non habent vim vel indicandi, vel prohibendi pharmacum. Per ætatem non omnes res secūdum naturam intelligemus, sed solum ætatem: quia scilicet vltimum senium & pueritia prohibent pharmacum: non ergo intelligemus temperaturam, neque consuetudinem, &c. Per morbum vero nihil aliud intelligere debemus, nisi debilitatum & vehementiam morbi.

Sed dicet adhuc quis: Hippocrates proposuit res naturales, non naturales; & præter naturam, vellem scire; cur ad res non naturales significandas duo adduxerit, nimirum anni tempus, & regionem; ad significandas vero præter naturā, & naturales, vnum tantum? Vtile profecto est dubium hoc, & maxime necessarium cognitu. Dico ergo maxima arte id ab Hippocrate factum fuisse: nam cum sermo ei habeatur de his, quæ indicare vel prohibere possunt pharmaciā; ob id cognoscens diuinissimus Senex, quod ad inhibendum pharmacum sufficiat vna res secundum naturam, & vna etiam præter naturam; non sufficiat autem vna non naturalis, sed omnes requiruntur: ob id duo ex parte harum apponere voluit, vt omnes necessarias esse indicaret res non naturales: vnum in alijs, cum vnum esset sufficiens. Declaro id (ne meum figmentum videatur) cum Galeno, in pluribus locis. Certum est ex parte rerum secundum naturam, quod vbi vires fuerint debiles, licet adsint alia omnia indicantia pharmacum tamen prohiberi: sic in ætate infantili, & vltimo senio omnino prohibetur pharmacum, quamuis omnia alia id requirant. Præterea si solius morbi debilitas fuerit ex parte rerum præter naturam, & alia omnia contrarium indicabunt, prohibetur pharmacum. Sed de tempore anni secus est: quia dicebat Galenus 1. ad Glauconem cap. 14. de sectione venæ loquens, quod quoties, tempus anni calidum simul cum regione concurrerit, vt regio etiam calida sit; prohibeatur sanguinis missio. Ecce quod omnia requiruntur, vt prohibeant missionem sanguinis. Deinde subdit, si vero tempus anni calidum sit, regio autem non consentiat, sed frigida sit; non est abstinendum a missione sanguinis, sed ea parcior instituenda est. Quare non prohibet vnum ex non naturalibus, sed minuit. Et ideo idem Gal. 11. metho. 14. asseruit, quod sectio venæ prohibeatur tēpore anni calido, regione etiam exsistente calida, ac tali insuper cœli statu: quasi voluerit, quod omnia debeant concurrere. At cum id de sectione venę dicatur; etiam de pharmaco idem intelligere debemus; Et propterea diuiuissimus Hippocrates monendo præcipit, vt oculos habeamus intentos ad regiones, & tempus anni: nam si in vnum concurrerint, abstinebimus a pharmaco: similiter ob ætatem, & ob morbum, abstinebimus ab eo.

Quia vero Hippocrates secundo hoc aphorismo innuit, pharmaco purgandam esse materiam qualitate peccantem, non sanguineam & quantitate peccantem sola: videri posset Galenum contra statuere in multis locis, pharmaco non solum posse euacuari materiam in quali peccantem, sed & in quāto. Nam 4. metho. 6. dicit, corpus plethoricum sanari tum sectione venæ, tum etiam purgatione: corpus autem plethorium redundat materia in quanto peccante, & nō in quali: ergo potest materia in quanto peccans pharmaco vacuari.

Secunda auctoritas est eiusdem Galeni: quarto de tuend. valet. capit. 4. vbi admittens sectionem venæ quoties est sanguinis abundantia; subdit, quod si aliquis ita timidus fuerit, vt ratione timiditatis nō admittat sibi venam secari: tunc aluum largius ducendam, hoc est, vtendum pharmaco. Quare materia sanguinea non modo sectione venæ, sed pharmaco etiam vacuatur.

Vltima auctoritas est eiusdem Galeni, secundo de ratione victus 10. & 11. Vbi cum Hippocrates dixisset, &

ſet, dolore aſcendente eſſe aperiendam venam, deſcendente vtendum pharmaco;ibi ei ſermo fuerat de materia peccante ſanguinea,vt de inflammatione, ac morbo, qui pleuritis vocatur ; quem ſanguinem medicamento purgante vacuat, vtpote helleboro. Quoad autem materiam ſanguineam pharmaco vacuet,per eundem Galenum ibidem probo,qui eandẽ materiam in commento cum ſectione venæ vacuat. Quare videtur, eandem materiam poſſe purgari tum ſectione venæ, tum pharmaco: & ob id Hippocratẽ falſum propoſuiſſe, cum dixit ratione materiæ in quali peccantis, oriri indicationem purgandi pharmaco,& non ſectione venæ.

Recẽtiores falſo ſtatuunt,ſanguinẽ pharmaco vacuari poſſe.

Iuniores,his auctoritatibus coacti, dixerunt,pharmaco ſanguinem poſſe vacuari : quod tamen verum non eſt : nam nunquam fuit cognitum,neque habemus iam pharmacum tale, quod ſanguinem vacuet: nec ſi haberemus,eo vteremur. Quod ſi aliquãdo id accidat:contingit tamen hoc ratione maximæ copiæ ipſius pharmaci euacuantis,per viam conſequentiæ: nam medicamentum, cum alijs humores non adſint amplius, ſed omnes iam ſint attracti, trahit demum ſanguinem per viam ſequelæ.

Sanguinis, & plethoræ diſtinctio.

Sed pro huius rei intelligentia, diſtinguere oportet ſanguinem: vt Galenum intelligatis,qui nulla ex parte diſcors fuit ab Hippocrate. Sanguis igitur dupliciter conſiderari poteſt : altero modo pro quarto humore ſeparato a reliquis ; altero modo pro tota maſſa humorali,includente ſanguinẽ,& cæteros humores alios.Diſtinctio fuit Galeni,ſecundo de differentijs feb. cap.4. Si ſermo ſit de ſanguine pro quarto humore, pharmaco tunc euacuari non poteſt, nec debet : ſed ſi morbus validus exſtiterit, ſectione venæ euacuatur : ſi leuis, balneo, frictionibus, &c. Si accipiatur ſanguis pro maſſa humorali, quæ eſt in cauſſa plenitudinis ; ſciendum, hanc plenitudinem eſſe duplicem : vt colligitur ex Galeno paſſim, præſertim vero libro de plenitudine.2. aphoriſ.17. ſecundo in librum de natura humana primo, libro de curan.rat. per ſang. miſſ. cap.4.& 4.meth.6.9. meth. 5.13.meth.cap.6.& 4.de tuend.valetud.c.4.aliã quidem quo ad Vaſa;aliam vero quo ad Vires. Plenitudo quo ad vaſa eſt illa,quam plethorã vocant,in qua æqualiter augentur humores, æqualiter iuſtitiæ ; ita tamen,vt ad tale veniant augmentum, vt ob ingentem plenitudinem,immineat ne vaſa rumpantur,vel fiat ſuffocatio caloris naturalis: de qua Hippocrates tertio aphoriſmo loquitur, vt videbitis. Plenitudo quo ad vires,dicitur cacochymia,quæ (ex ſententia Galeni,locis adductis) eſt,quando ſanguis eſt in copia exigua,cæteri vero humores ſunt copioſi; & non modo ſunt copioſi,ſed inſigniter etiam a natura ſanguinis recedunt. Vnde ſicut prior plenitudo dicitur exquiſita plethora : ita hæc dicitur cacochymia exquiſita. Nam tum plethora,cũ cacochymia,& exquiſita,& notha dici poteſt,& eſt.Et quantum ad plethoram notham attinet,hæc poteſt eſſe duplex,vel cum putredine, vel ſine. Plethora notha cum putredine adhuc duplex poteſt eſſe: primo, quãdo eſt plethora exquiſita,cui tamen accedit putredo, veluti in febre ſynocha cum putredine; & vocatur plethora notha; quia plethora exquiſita dicitur ſolum peccatum in quanto, ac vbi maſſa humoris peccat in quanto: ratione autem putredinis peccat in quali:eſt igitur notha plethora,& non exquiſita. Secundo eſt plethora notha, quando præter dominium ſanguinis adeſt ſubdomininm alterius humoris,vt bilis:& pręter dominium ſanguinis,& ſubdominium bilis cum ea etiã eſt coniuncta putredo febrilis,& ita etiam multo magis erit notha. Præterea eſt plethora notha, ſed ſine putredine,quoties eſt dominium ſanguinis cum ſubdominio alterius humoris, ſine putredine. Si vultis habere auctoritatem pro his diſtinctionibus,videte Galenum quarto de tuẽd. valetud.cap.quarto.

Quantum ad cacochymiam : cacochymia notha dicitur, quando cum exigua copia ſanguinis erit aliorum humorum abundantia, non multum recedens a natura ſanguinis.

Quæ plethora,& quę cacochymia, requirant venæſectionem, & purgationem.

Quibus conſtitutis diſtinctionibus, hanc materiã reſoluentes,ſic dicamus: quod ſi ſermo fuerit de plethora exquiſita, nunquam licet deuenire ad exhibitionem pharmaci : ſed conuenit ſolum ſectio venæ; morbo tamen magno exſiſtente,cum reliquis ſcopis. Si eſt cachochymia exquiſita, tantum licet deuenire ad pharmacum,non autem ad ſectionem venæ. Et de hac loquitur Hippocrates in hoc ſecundo aphoriſmo: ſicuti in ſequenti aphoriſmo loquitur de plethora,quæ maxime exquiſita eſt.

Si autem conſiderauerimus plethoram notham: dicebamus eam eſſe duplicem;cum putredine, & ſine: eam, quæ eſt cum putredine duplicem etiam diximus eſſe. Ergo quantum attinet ad eam plethoram notham, quæ ſumma,ac maxima plethora eſt,ſed cũ ea coniungitur febris putrida : dicimus, quod in hac plethora merito plenitudinis competat ſectio venæ; ratione autem putredinis, cuis merito ſanguis ſolet degenerare in naturam huius, vel illius humoris,tempore opportuno conuenit exhibitio pharmaci ; quoniam attrahet partem craſſiorem,vel tenuiorem,non attrahendo ſanguinem,niſi putridam illam eius partem, quæ vel in bilem, vel in melancholiam conuerſa eſt.Et ideo mirum non eſt,ſi Galenus nono method.& in arte curatiua, proponit euacuationem tum per alias vias, tum per venæ ſectionem,& pharmacum.

Si vero fuerit plethora notha cum putredine,quia ſit dominium ſanguinis cum ſubdominio bilis, vel alterius humoris : tunc poteſt pharmacum, & ſectio venæ conuenire.

Idem dicendum,ſi fuerit plethora notha citra putredinem:quia humor peccat,& ex parte qualitatis, & ex parte quantitatis.

Poſtremo ſi conſiderabimus cacochymiam illam notham,tunc dico, quod conueniat vtrumque auxilium ; pharmacum, & ſectio venæ : nam quarto de tuend.valet.dicebat Galenus cap.4.quod liceat deuenire ad ſectionem venæ,vel quãdo abundat ſanguis, vel quando cęteri humores non admodum recedunt a natura ſanguinis.

Auctoritates Galeni ſupra allatæ enarrantur. Galenus interdum per purgans intelligit leniens.

His ita habentibus, non erit difficile propoſitas auctoritates explanare. Nam quantum attinet ad eam authoritatem Galeni quarto meth.6. qua dicebat,*quod corpori plethorico cõueniat ſectio venæ,& purgatio*: quamuis poſuerimus tot diſtinctiones de plethora,tum exquiſita,tum notha;non poſſumus tamẽ reſpondere fugiendo, quod ibi Galenus loquatur de plethora notha ; nam clariſſime conſtat eum loqui de plethora non modo exquiſita, ſed quam maxime etiam exquiſita. Scire igitur oportet, quod Galenus aliquando vſus fuit improprie,hac voce,*purgatio*. Et ideo per purgationem non ſemper intelligit purgationem per pharmacum.Oſtendo id per Galenum loco citato, quarto nempe method.6.vbi dicit,corpus plethoricum ſanari, vel per ſectionem venæ, vel per ſolutionem alui. Proponit itaque Galenus ſectionẽ venæ, & alui fluxibilitatem, in plethorico corpore: quia proponit valida auxilia,& debilia. Validũ auxilium eſt ſectio venæ:proponens poſtea debilia remedia dicit ſolutam aluum,vel purgationem:per ſolutam aluum,intelligit aluum lubricam ſponte.Et ideo quando addit, vel purgationem : per purgationem debetis intelligere id, quod correſpondet ſpontinæ illi euacuationi ; & ideo debemus intelligere purgationem,beneficio cuius leniatur aluus. Quare loquitur ibi de lenietibus, veluti ſunt clyſteres molliores. Neque quis veſtrum admiretur plethoricam diſpoſitionem ſolui clyſteribus,& lubrica aluo:quia exercitijs,inedia,& balneo,et reliquis habẽtibus vim abſu-

Lib.14. met. cap.7.
Lib. artis medic.c.89. & 99.

T mendi,

mendi, diminuitur. Quod ibidem expresse testatur Galen. vbi postea (loquens de purgatione vera) dicit: purgatio adhibetur, & propter abundātiam alterius cuiuscunq; succi, & propter vim morbi. Si itaq; vult, purgationem adhiberi propter abundantiam cuiuscunque humoris a sanguine: quomodo itaq; primo dicit purgationem conuenire plethoræ, & vbi sanguis peccat? Quare per purgationem, non veram purgationem intelligit, sed lenientia: aliter sibi expresse in eodem capite in paucis verbis contradiceret: quod de Galeno non est dicendum.

In plethora spuria locū habet venæ sectio, & purgatio.

Quantum ad auctoritatem quarti de tuend. valet. cap. 4. dico, quod Galenus ibi mentionem de plethora notha faciat: nam cum proposuit pharmacum in corpore non admittente sectionem venæ; proponit corpus, in quo est dominium sanguinis, & subdominium alicuius alterius humoris a sanguine: & propterea ea est plethora notha, in qua vtroque licet vti auxilio.

In pleuritide requiritur venæsectio, dolore ascendente; purgatio, descendente. Vid. c. 3. l. 2. practicæ H. Capiuaccæ.

Quantum ad postremam auctoritatem, ex secundo de ratione vict. 10. & 11. difficile est intelligere verum Hippocratis sensum: & credo, non esse difficiliorem locum in Hippocrate: sed tamen difficultatē hanc tollemus in explicatione aphorismi vigesimi secundi, vbi de minoratione materiæ loquemur. Dico igitur, Hippocratem sermonem habere de cacochymia notha; nam certum est, Hippocratem ibi loqui de inflammatione: inflammatio autem non videtur constituere plethoram notham. Hoc autem verum esset, si ex parte tantum quantitatis sanguinis procederet inflammatio: at vbi est cacochymia notha; massa non dicitur sanguinea tantum, sed vel biliosa, vel pituitosa, vel melancholica a prædominio. Hic autem loquitur Hippocrates de massa sanguinea melancholica; & huius rei signum est; quoniam Hippocrates proponit helleborum, qui habet vim educendi humores adustos, ac melancholicos. Cum ergo de cacochymia notha loquatur, quæ potest expurgari tum sectione venæ, tum pharmaco: ideo nō est mirum, si Hippocrates dixerit, vtendum esse pharmaco; ac Galenus in commento asseruerit, nos interdum posse vti sectione venæ: nam Galenus cum Hippocrate conuenit, & nulla est inter eos discrepantia.

Difficultas quæstionis ex Hippoc. de curanda pleuritide.

Dicit autem Hippocrates, dolore ascendente esse secandam venam; descendente, vtendum pharmaco. Qui sane locus est difficillimus: siue materiam furiosam dicamus, siue non. Nam si dicamus, materiam esse furiosam; primum, hoc est falsum, quoniam materia habet raptum ad locum determinatum: deinde si materia furiosa est, quæ habet raptum deorsum; quare etiam non potest esse materia furiosa, quæ ascendit? Imo debet esse magis furiosa: quia dolor ascendens fit a materia fluxibiliori, & tenuiori; descendens autem a crassiori, & non ita fluxili. Ideo non loquitur de materia furiosa. Remanet etiā difficultas, si dicamus hanc materiam non esse furiosam. Statuunt enim aliqui, vt Triuerius, & hi qui aiunt, posse euacuari etiam materiam crudam, gratia reuulsionis, quod Hippocrates materia descendente vtatur pharmaco, ascendente autem, sectione venę, gratia reuulsionis. Primum quidem, falsissimum est hoc, quod liceat vacuare materiam crudam, ratione reuulsionis: quod clarissime ostendemus ex Galeno, & Hippocrate, ad aphorismum, *Concocta medicari, &c.* Sed admittatur hoc nunc esse verum: difficultas tamen non tollitur. Namque cur dolore ascendente non vtitur pharmaco; ista enim esset propria & vera reuulsio? Imo dolore descendente, si pharmaco vtamur, non est reuulsio: quia vacuatio fit per eam partem, ad quā natura vergit. Quod si hi concedunt, in inflammatione oculorum, & alijs morbis capitis, gratia reuulsionis, in principio nos posse vti pharmaco: cur Hippocrates dolore ascendente non vtitur pharmaco?

Præterea si quis dicat, vacuari hanc materiam, quia possit esse, vt in toto sit concocta, in parte cruda: hoc quidem potest sustineri, & suo loco a nobis confirmabitur: sed remanet adhuc difficultas, quia æque potest esse concocta dolore ascendente hæc materia in toto, quam descendente? Cur ergo dolore adscendente secandam venam iubet? Ideo maxima difficultas est in hac auctoritate.

Auctoris sētētia: loqui Hippocratē de pleuritide a plethorica, vel cacochymica notha; cuius materia possit & venæ sectione & purgatione vacuari.

Audiatis igitur nostram resolutionem. Primum dicimus nos, Hippocratem eo loco sermonem habere de inflammatione ipsius pleuræ, de inflammatione, inquam, quæ pendet non a plethora exquisita, sed a cacochymia, vel plethora notha: & proinde sermonem esse Hippocrati de eo morbo, qui a tali materia pendeat, quæ possit tum sectione venæ, tum pharmaco vacuari; non enim est vel plethora, vel cacochymia exquisita: quia Hippocrates veratrum exhibet, atque Galenus vtitur phlebotomia.

De hac autem plethora Hippocrates eam ob caussam loquitur: quia docere vult in actu practico, quando cum morbo dolor iunctus est, quomodo procedendum sit: an liceat prius sedare dolorem, antequā fiat vacuatio; an prius sit expurgatio facienda, quam dolores mitigandi. Namque in actu practico maxima est difficultas: quia Auicennas quarto, primo, ca. primo & tertio de euac. & de phleb. dicit: cum euacuare volueris, prius seda dolorem. At Galenus 1. aphoris. 23. dicit: in maximis doloribus nullum magis præsentaneum inuenitur remedium, quam euacuare vsque ad animi defectum: eadem igitur vacuatio & materiam vacuat, & dolorem sedat.

Hanc igitur difficultatem summam voluit dissoluere Hippocrates præallegato loco: propterea necessarium fuit, vt ageret de dolore pleuræ, qui est cum inflammatione, & pendet a plenitudine notha, non exquisita. Namque vbi plethora exquisita est, nemo est, qui eam non noscat: & propterea videns Hippocrates, quod hanc medici noscere possint, quodque in ea non sit veniendum ad mitigationem doloris, quia statim euacuatione dolor mitigetur: ideo de ea loqui non voluit. At si sermo est de plethora, vel cacochymia nothis, & adsint signa vtriusq; plenitudinis: certi esse non possumus, an multa sit materia in corpore, necne: & ideo necesse est venire ad curationem tentatiuā. Neque hoc videatur figmentum: quia in principio secundo lib. de rat. vict. dicit Hippocrat. lateris dolorem tentare fomentis dissoluere, non ab re esse. Et 6. aphoris. 31. dicit, fomenta in pleuritide esse dignoscitiua signa, quæ faciant, vt veniamus in cognitionem, modicane vel multa sit inflammatio, & a multa vel pauca materia: nam applicato fomento, vel dolor mitigabitur, vel augebitur: si mitigabitur, erit indicium plenitudinis non ingentis; & ideo ad valida auxilia non est veniendum; nam corpus nō est plenum valde: si enim ingentia auxilia adhiberemus, materia attraheretur, ac sic potius dolor augeretur, quam mitigaretur: si autem ex fomentis dolor augebitur, signum erit, inflammationem dependere a materia adfluente ab vniuerso corpore. Quare Hippocrates verba facit de dolore, pendente a plethora vel cacochymia nothis. Quod cum ita sit: hoc ex dictis vlterius haberi potest, quod cum per fomenta dolor non mitigatur, sed augetur; tunc, ratione ingentis doloris, (qui non modo fit ex materia, puta biliosa, sed ex loco affecto, qui est pleura, membrana nimirum exquisitissimi sensus) necesse sit venire ad euacuationem, beneficio cuius & plenitudo vacuetur, ac dolor sedetur. Quid ergo in hoc est obseruandum? Audiatis regulam ab Hippocrate propositam. Dicebat enim, quod quoties volumus euacuare, necessarium sit, vt prius sedemus dolorem; & tunc moliamur euacuationem a parte longinqua; nam cum pars illa non doleat, poterit mitigari dolor partis affectę. Sed si non possumus mitigare

re dolorem: tunc eodem auxilio & materiã euacuare, & dolorem sedare debemus; ideoque a loco proximo, non longinquo, euacuare debemus: nam si a loco longinquo vacuaremus, ratione euacuationis quidem fieret actio, sed magis posset fieri attractio ratione doloris ingentis; & ideo plus poterit dolor, quam euacuatio a loco longinquo, & non sedabitur dolor; ob id a loco proximo est euacuandum. Hippocrates igitur, respiciens ad inflammationem, in qua maximus est dolor coniunctus, inquit: dolore ascendente secanda est vena, descendente vtendũ est pharmaco. Nam ascendente dolore maximo, magis proximus locus est secare venam, quam vti pharmaco. Ad quod accedit, quod præter id quod locus est magis propinquus, non modo fit euacuatio totius corporis, sed etiam partis. Et hoc volebat Hippo. cum precepit, esse euacuandum sanguinem vsque ad mutationem: quia non modo fit vacuatio totius corporis, (dicit Galenus) sed etiam materiæ e propinquo loco inflammato. Præter hoc accedit aliud: quia quoties dolor ascendit, inflammatio potius pendet a sanguine bilioso; & ideo febrem vehementem habet cõiunctam: & ob id pharmacum exhibere non possumus. Sed potissimum respexit Hippocrates ad commoditatem vacuationis.

Vbi autem dolor descendit, vtendum est pharmaco: quia est locus magis vicinus: & natura vacuat materiam, propellendo eam ad partes inferiores pleuræ, & ideo, vbi exhibetur medicamentum, tunc natura auxiliatur pharmaco; quia tum natura, tum pharmacum, ad infernas partes a superioribus vacuant. Potissimum vero ita statuit Hippocrates, quia videbat, quod quoties dolor descendit, dependet morbus a crassiori materia, & sanguine crassiori; & ideo vt plurimum cum eo non est coniuncta febris adeo vehemens. Hinc Galenus in com. (qui nequaquam aduersatur Hipp.) dicit: vbi dolor descendit, febris vel est ingens, vel non: si non est ingens, vtendum pharmaco, non modo helleboro, sed, si opus sit, etiã scammonio: si febris est ingens, melius est ut vtamur sectione venæ; quamuis non tantum auxilij ex sectione venæ, quantum ex pharmaco consequi possimus: quia cum fiat vacuatio a loco remotiori, non ita potest euacuari materia fluxa, & proxima loco læso, & sic non eodem tempore vacuatur materia, & mitigatur dolor. Et ideo Gal. id sentit, quod Hipp.

Propterea concludimus recte cum Hipp. quod dolore ascendente vena secanda est. Quamuis enim sit plethora notha, vel cacochymia nota: tamen quia eodem tempore debemus euacuare materiam, & sedare dolorem; ideo secat venam. Contra, dolore descendente, pharmaco vtendum esse dicit: quia est locus proximus, & non modo totum expurgat corpus, sed etiam materiam, quæ descendit ad locum inflammatum: dummodo non sit febris ingens. Nam in omni morbo & ad indicantia, & prohibentia respicere debemus; vt 16. aphorismo docetur & in tota arte curatiua.

APHORISMVS TERTIVS.

Habitus athletarum, qui ad summum bonitatis attingunt, periculosi, si in extremo constiterint: neq; enim possunt in eodem permanere, neque quiescere: cum vero non quiescant, nec possint proficere in melius, reliquum est igitur, vt recidant in deterius. His de caussis bonum habitum statim soluere expedit, vt rursus nutriri corpus incipiat. Neque compressiones ad extremum ducendæ; (periculosum enim:) sed qualis natura fuerit eius qui debet perferre, ad hoc ducere conuenit. Sic & euacuationes, quæ ad extremum deducunt, periculosæ: & rursus refectiones cum extremæ fuerint, periculosæ.

Habitus athletarum, &c. Hic etiam, posthabitis aliorum introductionibus, dicimus, institutum Hippocratis esse, proponere sectionem venæ. Fundamentum autem, ex quo apparet tum ratio huius instituti, tum connexus præsentis aphorismi cum superiori, tale est. Cum Hippocratis institutum in hoc 1. lib. sit, tradere artem curatiuam, quæ in tribus consistit instrumentis; cum in superiori pharmaciã proposuerit, non immerito hic chirurgiam, idest, venæ sectionem proponit.

Scopus huius aphorismi, est, agere de venæsectione.

Vt autem cognoscatur, hunc fuisse Hippocratis scopum; id cum Galen. sed clarius cum Hippocrate, comprobabo.

Hippocrates enim non modo in hoc aphorismo de sectione venæ loquitur; sed clarius, quam in 4. de ratione victus 19. siue Hippocratis, siue cuiuslibet liber ille sit: dicit enim: si morbus uehemens est, ac ętas floruerit, & robur virium adfuerit, secanda est vena. Quare clare de sectione venæ loquitur auctor ille. Sed vt intelligatur, Hippocr. magis clare proponere sectionem venæ, quam quarto illo de ratione victus: supponenda sunt quædã. Et dicimus: quod sicut quatuor requiruntur ad exhibitionem pharmaci, primũ materia peccans in quali. 2. morbus vehemens, 3. ætas florens, 4. virium robur: ita & hæc quatuor in sectione venæ requiruntur. Declaro magis, vt horum necessitatem cognoscatis. Galenus in lib. de atra bile, c. 9. & in superiori com. dicit, Quid agendum, hoc est, esse euacuandum, sumi a matetia peccante: nam si bilis peccat, oritur indicatio purgandi bilem, &c. si sanguis, oritur indicatio euacuandi sanguinẽ. Quare materia sanguinea indicat Quid agendum, hoc est, esse euacuandũ. Hæc autem sanguinis euacuatio 4. de tuen. valet. c. 4. & 4. meth. 6. fieri potest, vel debili auxilio, vel valido: debili, vt balneo, frictionibus & cucurbitulis, & similibus sanguinem paullatim educentibus: vbi autẽ morbus vehemens fuerit, vt dicit Galenus 6. aphoris. 47. sectione venæ est vtendum, quæ validum exsistit auxilium. Sed non modo hoc scire sufficit, sed opus est etiã, vt ea cognoscatis, quæ coindicare, vel prohibere possunt; quę sunt, vires & ętas: nam vires validæ coindicant sectionem venę, debiles prohibent: sic ætates mediæ coindicãt; extremę vero, vt pueritia, seu infantia, & extremum senium, prohibent. Cum itaque quatuor hæc proposita requiratur ad venæ sectionem: si probauerimus hæc omnia proponi in hoc aphorismo ab Hippocrate clarius, quam 4. de ratione victus: quis negare poterit, de venæ sectione hic mentionem fieri.

Scopũ hunc esse, ex Hippocrate probatur: quia omnia ad venæ sectionẽ requisita hoc aphorismo proponũtur.

Et primo, quantum ad *materiam peccantem sanguineam*: in 4. illo lib. de ratione vict. 19. de ea ne verbum quidem facit: vnde non pauci sunt decepti, credentes, cum ibi de sanguinea materia non loquatur, quod illud sit generale dictum; quodque valeat consequentia hæc; morbus est vehemens, ætas florens, & vires robustæ, ergo secanda est vena in quacunque materia. Sed decipiuntur: nam ibi non proponitur materia sanguinea, sed, tanquam notissima, supponitur: sicut dicit clare Gal. 1. aphor. 23. inquiens; in maximis doloribus non est maius remedium, quam euacuare vsq; ad animi defectum, si vires validę fuerint: præsupponit autem materiam peccantem; quia dicit, adhibita distinctione modo pharmaco vtendum, modo sectione venæ potius. Et euidenter Gal. 4. de tuen. sanit. 4. ait, quoties ægritudo cedit debilibus auxilijs, nihil aliud agendum; sed si non cedat, cogitandum de validioribus: & quidem si sanguis peccet, secandã venam; si alius humor a natura sanguinis, non venæ sectione, sed pharmaco vtendum. Quare supponit Hippocrates 4. de ratione victus, materiam peccantem debere esse sanguineam; & ideo eius expresse nõ meminit. At hic Hippocrates non omisit, nec debuit omittere materiam peccantem in quanto: sicuti in superiori aphorismo non omisit materiam peccan-

tem in quali: nam hic artem curatiuā tradit: & ideo debebat meminisse materiæ in quanto peccantis. Quod autem materiam peccantem in quanto hic proponat Hippocrates, facile potest ostendi: nam athleticam proponit dispositionem, quæ absque dubio in quanto peccat: neque clarius exquisitissimam plethoram declarare poterat, quam per athleticam dispositionem, quæ ad extremum vsque bonitatis deuenerit. Quare declarat materiam sanguineam in quanto peccantem.

Supersunt autem tria; vehementia morbi, vires robustæ, & ætas florens: quæ & ipsa clarius hic proponit, quam 4. de ratione victus. Quantum attinet ad *vehementiam morbi*: hunc scopum lib. 4. de rat. victus proponit, sed indistincte nominans morbi vehementiam: Gal. vero in com. eam declarat, inquiens, eam non modo regulam esse veram in morbis acutis, vt etiam ibi auctor dicit, sed & in chronicis: imo lib. de sectione venæ, regulam non modo dicit esse veram in morbo præsenti valido, sed etiam futuro. Sed omnia hic exquisitissime tetigit Hippocrates: Hippocratice tamen, idest, non recedens ab admirabili illa breuitate, ac arte: nam proponens vehementiam mali futuri, dicit esse veniendum ad validum auxilium: si ergo cum non adest morbus, debemus venire ad validum auxilium; quanto magis in vehementia præsentis morbi, siue morbus fuerit chronicus, siue acutus? Si hoc enim in futuro valet, multo magis in præsenti. Quod autem imminens periculum declaret, facile patet: nam non modo dicit esse periculosam athleticam dispositionem in præsenti, sed etiam esse necessariū, vt in deterius labatur. Quod autem sit hoc deterius, Gal. exponit in com. inquiens, vel esse subitam mortem, vel disruptionem vasorum, & venarum. Ecce quòd Hipp. omne periculosum includit.

Quantum vero ad *vires* spectat, eas proponit auctor 4. de ratione victus; sed clarius hoc loco; nam proponens athleticam dispositionem, certū est, quod exsistente huiusmodi habitu, vires adeo sunt robustæ, vt non solum in præsenti, sed in futuro etiam tales sint. Imo cum hic Hippocrates tradat methodum secandæ venæ, non modo proponit vires validas & in præsenti & in futuro: sed etiam vires validas simpliciter; ad differentiam virium validarum secūdum quid. Sed hoc magis infra manifestum fiet. Hippocrates vero proponit vires validas ratione spirituū, ac ratione etiam carnosi totius generis, & partium solidarum: nam dispositio hæc athletica tria hęc optime disposita habet.

Quantum ad *ætatem*, eam etiam proposuit Hippocrates. Nam, vt recte monuit Oribasius, hic habitus ita bene dispositus, non potest esse nisi in florenti ætate.

Quare cum hæc omnia requisita ad sectionem venæ clarius hic proponantur, quam quarto de ratione victus: sequitur ergo necessario, quod clarius hic, quam ibi sit proposita venæ sectio. Et ideo mirum certe esse debet, cur nonnulli dicant, hic Hippocratē non loqui de sectione venæ: cum in quarto de ratione victus in acutis idem, & obscurius dicat; & tamen nemo neget, quod ibi de sectione venæ loquatur. Quod si quis fugiat, inquies, has omnes conditiones requiri in exhibitione pharmaci: dico id esse verum: sed tamen validiores vires requiri in sectione venę; præterea sectionem venæ requirere materiā in quanto peccantem, pharmacum materiam peccantem in quali, de qua hic nulla fit mentio, sed bene de materia in quanto peccante. Imo addo, quod non modo Hippocrates in hoc aphor. proponat sanguinem vacuandum, sed Quo sit vacuandus, hoc est, sectione venæ, & Quando sit secanda vena, & Quantum etiam sit agendum. Prætermisit vero Modum, & Vbi: quia ex his, quę dicemus nos, & dicet Hippocrates, haberi satis superque possunt & modus, & vbi. Et ostendo, quod proponat Hippocrates Quid agēdum, & Quo agendum: nam inquit; *his de caussis bonum habitū soluere expedit*: vbi, Galeno teste, in commento, per *soluere*, intelligit venęsectionem esse adhibendam: quod est Quid agendum. Postea dicit, vacuandum esse sanguinem *venæsectione*: quòd est Quo agendum: Tāgit etiam tempus, dicens, *statim soluere expedit*. Quantū sit agendum, proponit, inquiens; *quo ad vires ferre poterunt*. Indicata vero hæc ab indicantibus suis ita dependent: nimirum Quid agendum sumitur a plethora exquisita: Quo agendum, a vehementia morbi, ab ætate florente, & a viribus validis: Quando agendū, ab insigni plenitudine & vehementia morbi: Quantum agendum, a quantitate materiæ peccantis, & a virium tolerantia. Quare patet Hippocratis scopum esse, de chirurgia disserere.

Idē scopus huius aphorismi e Galeno ostenditur; sed difficilius.

Confirmatur idem scopus cum Gal. cum quo multo difficilius exsistit videre hanc veritatem, quā cum Hipp. Dicit enim Gal. in com. *Postquam Hipp. in præsenti aphor. locutus est de qualitate; nunc in hoc aphor. & sequentibus vult loqui de quantitate, initium sumens ab immodica tum repletione, tum euacuatione*. Libenter audirem, qui mihi verba hæc interpretaretur: tamē, aliorum expositiones omittentes, dicimus hanc esse Gal. mentem. Quando, dicit, Hip. esse locutum supra de *qualitate*: intelligit Galen. eum supra locutū fuisse de materia in quali peccante: quia proponit pharmaciam, non empirice, sed dogmatice, in virtute. s. indicationum. Dicit autem postea Gal. *hic & in sequentib. aphor.* (& in hoc stat tota difficultas: nam, si non addidisset, in sequentib. aphor. non multum laboraremus) *vult agere de quantitate*. Sed quid per quantitatem intelligimus? Non quidē sectionem venę: nam in sequentibus nō agit de sectione venæ ex proposito, sed incidenter; solum autem hic ex proposito agit de sectione venę. Quare secundū proportionem, sicuti per qualitatem intelligebamus materiā in quali peccantem: ita per quantitatem debemus intelligere materiam peccantem in quanto: nam tum in hoc aphorismo, tum in sequentibus loquitur Hippocrates de materia in quanto peccante. Nam cōsiderauit Gal. quòd materia in quanto peccans habeat suam indicationē, quæ est euacuatio: potest autem hęc euacuatio dupliciter fieri, vel valido auxilio, repente & insigniter vacuante, veluti est sectio venę: potest etiam vacuatio hæc fieri auxilio paullatim minuente quantitatem, veluti est victus minuens vires, siue sit tenuis, siue tenuissimus. Vnde loquens hic de quantitate; loquitur de ea, prout valido debet vacuari auxilio: scilicet sectione venæ. Quod autem sit verum: addit Gal. *initiū sumens ab immodica tum repletione, tum euacuatione*: Initium sumens, hoc est, loquens in pręsenti aphorismo de euacuatione materiæ peccantis in quāto, sumpta indicatione ab immodica repletione, quæ indicat periculum maximum, & magnitudinē requirit euacuationis, & valido auxilio, idest, sectione venæ indiget. In sequentibus autem loquitur de materia, quæ in quanto peccat, quę non indiget vacuatione valida; vt sectione venæ; sed diæta paullatim diminuente.

Et ex hoc notetis errorem, non solum aliquorum, sed fere omnium interpretum: quoniam cum Hippocrates dicit medicinam esse ablationem & additionem; dicunt Hipp. in 2. aphor. & pariter in 3. sermonē habere de inanitione, ac ablatione, & alludere ad partem medicinæ, in qua aufertur materia peccans, vel in quali, vel in quanto: postea loqui de victu, seu de altera parte, idest, de additione. Verissima est ab Hippocrate proposita medicinæ definitio; sed hic nō est ad propositum: quoniam hic nō loquitur de victu addente, vel replente, sed de victu spectante ad partem medicinæ, vt est ablatio: quoniam, cum loquatur de diæta, in nullo horum aphorismorum loquitur, nisi de victu diminuente, præterquam in aphoris. 11. vbi incidenter loquitur de victu addente.

Hippocrates igitur in præsenti aphorismo proponit sectionem venæ, nimirum Quid agendum, id est sanguinem esse vacuandum, & Quo, nempe sectione venæ, & Quo tempore, & Quantum etiam sit agendũ.

Diuisio aphorismi.

Nunc sequitur, vt ad diuisionem veniamus. Itaque ex sententia Galeni dicimus, hanc sententiam esse partem enthymematis, quæ habet probationem seiunctam, & præpositam, sumptam tamen ab exemplo, vt ab habitu athletarũ: vnde erit sententia ex similitudine. Aphorismus ea incipit parte: *Sic & euacuatio, quæ ad extremum vsque deuenerit, &c.* Exemplum vero a principio ponitur.

Sensus totius aphorismi.

Sed antequam veniam ad ponderationem verborum: primum in medium adducere decreui sensum totius aphorismi, qui talis est. Vt in habitu athletarum, ac athletica dispositione, sic accidat, vt ad summum bonitatis deueniat, quia tunc maximum adest periculum, ideo necessarium est, venire ad euacuationem sanguinis per sectionem venæ, idque statim facere expedit; vt tamen non fiat extrema vacuatio, sed in tanta, quantam ferre potest athleta, cui vena secatur: cum hoc ergo seruandum sit in corpore athletico; a simili (infert postea Hippocrates) opus est, vt medicus seruet in quocunque simili corpore, id est, in eo, in quo redundat sanguis, vt sanguinem phlebotomia vacuet, idque cito faciat, atque eam sanguinis quantitatem vacuet, quam possunt vires infirmi tolerare. Nam vt extremæ repletiones seu refectiones sunt periculosæ; ita & extremæ vacuationes. Hic est integer sensus aphorismi.

Examen singulorũ verborũ aphorismi.

Accedamus ad verba. Dicit Hippocrates: *Habitus athletarum cum ad summum bonitatis, &cæt.* Vt intelligatis, quid per habitum intelligat Hippocrates confugiatis ad Galenũ, libro de optima corporis cõstitutione, libello de bona habitudine, libello ad Thrasyb. & præsenti com. In quib. omnibus locis dicit Gal. quod medici accipiant habitũ pro ea re, quæ non ita facile remoueri potest: vt Arist. in prædicamentis etiam dicit. Potest autem habitus hic vel bonus, vel malus esse. Malus habitus est, in quo non modo materia in quanto peccat, sed in quali; imo magis in quali & dicitur cachexia. Et de hoc habitu nõ intelligit Hip. nam potius de bono verba facit. Bonus vero habitus duplex etiam est: vel simpliciter, vel secundum quid, & cum appositione, (vt Gal. dicit.) Bonus habitus simpliciter est, quando corpus optime se habet, tum secundum partes similares, tum dissimilares; secundũ quidem similares, quoties corpus secundum partes similares est assecutum optimam temperaturam: secundum autem partes dissimilares, quando corpus in partibus organicis, & dissimilaribus est assecutum optimam constitutionem, & conformationem, optimam magnitudinem, numerum, ac situ. Tale autem corpus optime constitutum, necessario erit visu pulcherrimum. Vnde inferatis, quod pulchritudo adspectus non constituat bonum habitum. Nam bonum habitum tantum duo a nobis dicta faciunt: bonus habitus partium similarium & dissimilarium: Cum enim taliter fuerit cõstitutum corpus, sequitur necessario, vt sit visu pulcherrimũ, vtq; habeat optimã sanitatem, omnes insuper habeat facultates validas, ac robustas, & vt non ita facile in ægritudines labatur. Et imo Modernus est in maximo errore: qui vult, ad bonum habitũ simpliciter quatuor requiri conditiones: cum reuera duæ tantũ sint, nempe dispositio bona similarium, & dissimilarium: quibus positis, cæteræ conditiones consequuntur. Quod si consecutiuas ponere velimus, non quatuor erunt, sed fortasse plusquam sex, aut octo. Et de hoc habitu bono simpliciter (inqnit Galenus) non intelligit Hippocrates hoc in loco: nam hic habitus, vbi ad summũ bonitatis deuenerit, periculosus non est: imo est veluti regula Polycleti; & si quæ corpora maxime accedunt ad hunc bonum habitum simpliciter, sunt agricolæ. Hipp. autem de eo loquitur habitu, qui periculosus est.

Habitus athleticus bonus, secundũ quid.

Habitus vero bonus secundũ quid, dicit locis allegatis Galenus, est ille habitus; qui non habet omnes conditiones necessario requisitas ad bonum simpliciter habitum; sed aliqua deest conditio, atque est aliquod vitium penes partes similares, vel dissimilares. Et quamuis negent aliqui vitium in partibus similaribus: uidete tamen Gal. lib. de optima constitutione; ubi, loquens de habitu secundũ quid, dicit, eum esse, in quo est aliquod uitium penes partes similares uel dissimilares: penes similares quidem, quia quamuis in hoc habitu gignatur optimus sanguis, tamen in sanguine non seruatur ea symmetria, quæ in optimo habitu requiritur; & ideo dicitur dependere hoc ex aliquo vitio temperaturæ partium similariũ. Præterea in habitu secundum quid, potest etiam esse uitium penes magnitudinem organicarum partium, quia hoc corpus ad molem quandam corporis deuenit, ad quam non deberet deuenire. Et dicebat Gal. habitum hunc esse illorum, qui nihil aliud faciunt, quam quod student corporis quantitatem augere, ut athletæ. Huc facit quod dicebat Plato, septimo de legibus, quod exercitationum quædam sint liberales, quas homines faciũt gratia sanitatis; & hunc ad modum exercitationibus non utuntur athletæ: aliæ autẽ sint exercitationes, quas nonnulli faciunt, ut alios deijciant; & hæ sunt exercitationes seruiles, & sunt ipsorum athletarum. Et propterea cum Hippocrates dicit, *habitus exercitatorum*; per exercitata corpora intelligit athletica, non alijs exercitijs exercitata.

Sed dicet quispiam: si habitus hic periculosus est, cur ab Hippocrate bonus uocatur? Inquit enim *habitus exercitatorum, cum ad summum bonitatis deuenerit*; cum potius malum deberet proponere habitum. Sciendum, ex sententia Galeni in oratione suasoria ad bonas artes, quod athleticus habitus potius est quædam affectio, quam uere bonus habitus. Ab Hippocrate autem vocatur bonus habitus, hac de caussa: quia cum Hippocratis institutum sit, agere, de sectione venæ, cum sectio venæ supponat Quid agendum, id est, sanguinem esse vacuandum; hæc indicatio sumitur a materia peccante in quanto, & non in quali, id est, a materia sanguinea, quæ tantum in quanto peccat: si comparetur materia hæc ad materiam, quæ requirit purgationem per pharmacum; hæc non tantum in quanto, sed in quali peccat; quare materia sanguinea, cum tantum in quanto peccet, est bona, respectu aliarum materierum, quæ in quanto & quali peccant. Et ob id Hippoc. ad hunc habitum respiciens, dicit, eum esse bonum respectu illius habitus, qui potius purgationem, quam sectionem venæ & euacuationem requirit.

Habitus athleticus est periculosus, qui plethoram, tum exquisitissimam, tum in summa & extrema copia.

Dicit porro: *Habitus athletarum, qui ad summum bonitatis attingunt, periculosi, in extremo constiterint.* Si recte hæc verba consideremus; duo inueniemus requiri ad hoc, vt habitus periculosus sit. Altera conditio necessaria est, vt habitus deueniat ad summum bonitatis: reliqua, vt deueniat ad extremum. Sed dicet quis: in idem videntur coincidere hæc verba; ad summum bonitatis, & ad extremum. Quæ est ergo differentia? Neq; est dicendũ Hippo. vti synonymis: nam nunquã vsus fuit synonymis Hipp. & præcipue in aphorismis. Scio, quod Modernus, accipiens a Triuerio, vt ingeniosus appareat, huius caussam reddẽs, dicat; quemadmodum Hipp. proponens victum, proposuit victum tenuissimum, & extreme tenuissimũ: a pari hic proponit summam bonitatem, & extremã bonitatem, vt significaret excessum summum. Sed ego nescio videre hanc subtilitatem. Nam si dixisset Hippocrates, habitum athletarum, qui ad extremum deuenerit, esse periculosum; non video quem melius explicare potuisset excessũ: quia si sic dixisset, nos nõ possemus vlterius progredi. Aliud aũt est, loqui de victu tenuissimo, & extreme tenuissimo: vt

ſuo loco dicemus. Quare dicerem, Hipp. hæc duo propoſuiſſe maxima cum arte: nam ad duo reſpexit: cum enim dicit: *Qui ad ſummum bonitatis attingunt, &c.* per hoc ſignificare voluit plethoram exquiſitiſſimã. non modo diſtinctam a cacochymia vera, ſed a cacochymia notha, & a plethora etiam notha; quæ ad tantam deuenit bonitatem, vt nullum in ea penitus vitium ſit ex parte qualitatis, ſed ſolũ plethora veriſſima, & exquiſitiſſima ſit. Nam, vt, de purgatione loquens, cacochymiã exquiſitã appoſuit; ſic de ſectione venę loquentem oportebat plethoram exquiſitiſſimã in medium afferre. Cum vero ſubiunxit; *Si in extremo conſtiterint*: conſiderauit Hippocrates, quod plethora exquiſitiſſima poſſit eſſe duobus modis: nam vel deuenit ad extremam illam plenitudinem, & repletionem, vt ad maiorem deuenire non poſſit; vel non ad hanc ſummam repletionẽ deuenit: quia poteſt eſſe exquiſitiſſima plethora, in qua nullum adſit in qualitate peccatum; tamen nõ ſequitur, vt ſit ſemper in ſumma illa repletione. Volens ergo proponere Hippocrates, non modo exquiſitiſſimam plethoram, ſed illam exquiſitiſſimam plethoram, quæ ad tantam deuenit repletionem, vt maiorem habere nõ poſſit, dicit, habitus athletarum, qui ad ſummum bonitatis, ideſt, ad exquiſitiſſimam plethoram deuenerit, ſi ad extremum conſtiterit, ideſt, ſi eam habuerit exquiſitiſſimam plethoram, quæ ſummam habet repletionem &c. Nec præter rationem id dicit Hippocrates: nam non modo hic proponere vult. Quid, & Quo agendum, ſed Quantum etiam, & alia. Nam licet plethora exquiſitiſſima, Quid ſit agendum ſignificet, nõ tamen Quo agendum oſtendit. Sed ſi illum exceſsũ inſignem addideris, ſtatim id fiet planum: nempe, quod cum periculum maximum inſit, ſit vena ſecanda ſtatim. Neque modo Quo agendum, ſed Quantũ etiam agendum indicatur ex illa inſigni plenitudine: quo enim materia copioſior eſt in corpore, eo maior fieri vacuatio debet.

Corporis habitus ſumme plenus, periculoſus eſt, ob metũ rupturæ vaſis, aut mortis repentinæ e ſuffocatione caloris natiui.

Sed dicet quiſpiam: cur habitus hic eſt periculoſus? Reſpondet Hippo. inquiens: *Neq; enim poſſunt in eodem permanere, neq; quieſcere.* Galen. in lib. de optima habitudine, & in præſenti comm. declarat, cur habitus hi ſint periculoſi: ex qua declaratione habetur etiam declaratio verborum Hippocratis: & dicit, quod, cum neceſſariũ ſit, quod hæc corpora nutriantur, ideo accipiunt cibum; fit autem cibi cõcoctio facile nimis; quia virtus eſt valida multũ: fit etiam diſtributio ad iecur, ac in eo fit ſanguis, ac diſtributio ad membra, appoſitio, & agglutinatio. Sed cum ſupponamus (inquit Gal.) hęc corpora eſſe valde repleta, nã loquimur de habitu valde extremo; ideo non linquitur aliquis locus applicandi tale nutrimentũ, neceſſarium autem eſt, vt fiat talis appoſitio, quia ibi tum materia, tum agens adeſt: cum itaq; non ſit locus vbi hoc fiat, neceſſarium ergo eſt, vt vel calor naturalis ſuffocetur, & repentina fiat mors, vel vt aliquod vas rumpatur. Neque eſt, vt quis dubitet, quam veritatem poſſit habere dictum Galeni: quod hæc corpora, cũ nimis repleta ſint, poſſint appetere cibum. Nec exponatis dictum Galeni, vt aliqui, quod appetitus fiat, vel quia venæ a ventriculo alimentum accipiãt: vel quod ventriculus a venis alimentum trahat: nam ſi accipit alimentum a venis, cũ venę repletæ ſint, nullus deberet eſſe appetitus: neq; etiam dicendum eſt, quòd venæ a ventriculo accipiant; nã ſi repletæ ſunt, nihil poſſunt accipere, & ideo non poteſt fieri appetitus. Quare pro ſolutione multarum difficultatum dicendum, quod in his corporibus fiat appetitus, & ratione delectationis, & ratione neceſſitatis. Delectationis quidem; quia adeo hi gulæ ſunt dediti, vt etſi nimis repleti ſint, tamen propter illam conſuetudinem ac delectationem cibum appetant. Ratione autem neceſſitatis, nempe illius, quam Galenus proponit in commento; quia non ſtudent athletæ, niſi vt corpus augeant: ob hanc ergo neceſſitatem corporis augendi, cibum appetunt, ac ſumunt. Vnde totus appetitus naturalis non eſt. Cum ergo hæc corpora admodum repleta ſint, ideo neceſſarium eſt, vt vel vena aliqua rumpatur, vel mors ſequatur repentina. Quomodo mors repentina? Hoc declarare lubet: vt ex vobiſmetipſis multas difficultates a Modernis motas ſoluere poſſitis, & eorum errorem magis noſcatis. Dicimus itaque ex Gal. in lib. de vtilitate reſpirationis c. 3. quod mors repentina fit ad deſtructionem caloris natiui. Calor autẽ eo modo deſtruitur, quo flamma, referente Galeno eiſdem locis: nam vt in flamma duplex eſt motus, ſic in calore; alter ſurſum, reliquus vero deorſum: qui motus ita ſeſe inuicem ſequuntur, vt altero deſtructo, reliquus diſſipetur. Declaro magis. Tota flamma ſurſum mouetur, quia caloris eſt ſurſum adſcẽdere; & proinde fit, vt cucurbitula flammæ ſuperponatur, cum flamma ſurſum adſcendere non poſſit, exſtinguatur: habet etiam neceſſario motum deorſum; quia cum calidum celerrimam habeat corruptionem, indiget etiam celerrima refectione, & ideo neceſſarium eſt, vt deorſum feratur, nempe ad ſuam materiam & humidum, beneficio cuius, quod aſſidue deperditur, aſſidue refici poſſit. Cũ itaq; duo motus ſint, duplex eſt etiam deſtructio caloris: primo per motum deorſum, quoties ei deficit pabulum, & materia nempe ipſum humidum: & hæc deſtructio caloris dicitur deſtructio per marcorem, quam deſtructionem propoſuit Galenus primo & ſecundo lib. de temperam. vtrobique cap. 2. vbi dicit, defectu humidi calorem marceſcere: quod etiam dicit Ariſtoteles libro de vita & morte. Deſtruitur etiam motus altero modo, nimirum quia nimis ſurſum tendat, & diſpergatur; vel quia hic motus ſurſum nimium cohibeatur: primo modo, veluti calor noſter natiuus deſtruitur ab inſigni calore ſolis, vel balnei, veluti parua flamma a magna deſtruitur: magna enim flamma minorem deſtruit eã ad ſe alliciendo. Vnde aduertatis, quod hi decipiuntur, qui dicũt, magnam flammam deſtruere minorem, abſumendo humiditatem; & ideo tenent potius deſtrui per motum deorſum, quam per motum ſurſum: quia ſcilicet deſtruitur pabulum, & humidum. Deſtruitur poſtea motus ſurſum flammæ, quatenus cum violentia propellitur deorſum: vtque Galenus locis citatis dicit, talis deſtructio fit, vel ratione frigiditatis inſignis aeris ambientis, vt dicebat ſecundo ad Glauconem cap. 2. præterea id fieri poteſt ratione immodicæ ventilationis prohibentis motum. Addebat etiam Galenus motum flammæ ſurſum impediri ratione multitudinis materiei, vt fuliginis: & propterea dicebat Galenus, quod fuligo deſtruit calorem, vt aqua deſtruit ignem: quia vt aqua impedit ignis motum ſurſum, ita fuligines deſtruunt flammã impediendo motum caloris; nõ quia abſumatur humidũ: quia quamuis fuligines vim habeant abſumendi humidum, non tamen ita deſtruunt calorem, nam nõ ita poſſunt abſumere humidum, vt ſequatur mors repentina. Et ideo dicendum cum Galeno, quod fuligines calorem exſtinguunt, vt aqua ignem, prohibendo modum ſurſum ipſius caloris. His conſtitutis facile eſt videre, quid voluerit Galenus, cum dicit, quod hic habitus eſt periculoſus, quia repentinam mortem facit, vt dicebat Galenus 11. meth. cap. 8. per deſtructionem motus caloris, non quidem eius motus deorſum eſt, ſed penes motum ſurſum: quia motus ille cohibetur, & ſic ſequitur ſuffocatio caloris natiui: nã, vt dicit ibidem Galenus, ſuffocatur calor natiuus, vel per prohibitã tranſſpirationem, vel per prohibitam reſpirationem. Cauſſa autem duplex affertur a Galeno, tum interna, cum externa: interna multitudo materia fuliginoſæ: externa eſt quæcunque cauſſa exterior, quæ conſtipat poroſitatem corporis, ex qua conſtipatione, quemadmodum etiam ex fuligine, prohibetur motus

caloris

caloris sursum,& sic sequitur suffocatio caloris.

Permanere, & consistere quid?

Sed dicet quispiam; cur Hippoc.dicit; *Permanere & quiescere*: nam videntur in idem coincidere. Respondeo:(& respõsio est valde bona,& non est mea, sed Thaddæi:)cum dicit *permanere*: respicit ad habitum corporis & partes etiã corporis, quæ adeo sunt repletæ, vt non possint vlteriorem repletionem admittere: *quiescere* autem dicit, non ad partes respiciens,sed ad facultates. Et hanc expositionem videtur etiam tetigisse Philotheus: qui dicit, facultatem nõ posse quiescere,quia quies facultatis,eius destructio atque corruptio exsistit.

Recidere in deterius.

Præterea subdit Hippocrates: *cum ergo non possint in eodem permanere, nec in melius proficere, ideo necessarium est,vt in deterius labantur*. Quæ verba satis nota sunt, ex expositione iam allegata Galeni: nam necesse, vt vel sequatur mors repentina per suffocationem caloris natiui, vel vt rumpantur aliqua vasa.

Plenior habitus statim venæsectione soluẽdus vt corpus absque periculo nutriri queat.

Addit post hæc Hippocrates: *His de caussis bonum habitum statim soluere expedit*. Exponit Galenus euacuandum esse sanguinem, sectione venæ: vbi, cum dicit, euacuandum esse sanguinem, habemus Quid agendum: cum ait sectione venæ, habemus Quo.

Dicit vero Hippocrates, (hoc est maxime aduertendum.)*Vt rursus nutritio corpus incipiat*. Nam falsum est,ideo euacuationem fieri,vt rursus fiat nutritio: & non hoc voluit Hippocrates: sed quod ideo vacuatio sanguinis sit facienda,vt periculum instans aufugiamus,& ideo dicit,*Vt rursus nutritio fieri incipiat*.Nam in hoc consistebat totum periculum. Cum enim maxime vasa repleta essent, non poterat fieri nutritio absq; vno horum incommodorum: scilicet, vel suffocatione caloris,vel vasorum disruptione .Et ideo inquit Hippocrates: euacuatio est facienda, vt rursus corpus absque periculo nutriri possit: nam cũ corpus euacuatum est, potest absque periculo nutriri.Tangit etiam Quando agendum Hippocrates cum dicit, statim esse secandam venam: nam, vt inquit Philotheus, secamus venam ob vehementiam non modo mali præsentis,sed imminentis.

Venę sectio ne fit largior.

Deinde subdit Hippocrates. *Neque compressiones ad extremum ducendæ:periculosum enim,&c.*Per compressiones,vt monet Oribasius, euacuationem intelligit. Et hic Quantum agendum sit, proponit: non enim fiet vacuatio vsque ad extremum, nam hoc est periculosum: quia,dicente Galeno in comm.non minus est periculosa extrema vacuatio, quam extrema repletio,sed æqualiter: & ideo non est, vt fugientes vnum periculum, in aliud æquale incommodum incidamus.

Sed circa hæc verba quædã admonere lubet: quia non pauci in his sunt decepti.Primum est;quia quispiam ambiget: cum cognouerim caussam, ob quam caussam repletio est periculosa, vellem etiam scire caussam, ob quam extrema etiam vacuatio periculum habeat? Modernus,a Montano capiens, dicit, extremam vacuationem esse periculosam, vel ratione sui,vel ratione rei euacuatæ, vel ratione partium solidarum,a quibus fit vacuatio: sed potissimum ratione sui esse periculosam vacuationem quia refrigerat & siccat. Sed nolo tempus in hac opinione confutanda conterere:nam ex vera resolutione, quam adducam, ex vobismetipsis eius falsitatem cognoscetis. Ego itaque dico,extremam vacuationem esse periculosam,tum ratione sui,tum ratione rei euacuatæ. Ratione quidem sui,non quia refrigerat & exsiccat: nã refrigeratio & exsiccatio sanguinem vacuatum consequuntur: neq; enim fit refrigeratio & exsiccatio, nisi prius sanguis euacuetur: ad sanguinis ergo euacuationem sequitur frigefactio & siccatio. Sed ideo periculosam ratione sui extremam vacuationem esse dico,quia extrema est:omne enim extremum naturę inimicũ: ideoque extrema vacuatio naturæ inimica, ac periculosa hac de caussa exsistit,quia extrema. Est præterea periculosa,ratione rei euacuatæ, id est,sanguinis:& hoc optime proponit Oribasius: vult enim vitam consistere in calore: cum ergo calor in sanguine consistat, hinc postea fit, quod si extrema fiat vacuatio sanguinis,extrema etiam fit vacuatio caloris; ad quam sequitur refrigeratio & exsiccatio, ac omnium etiam facultatum tum vitalium, tum animalium,& naturalium destructio. Quare omnia nocumenta ad hæc duo tantum sunt referenda: ad rationem vacuationis, & ad rationem rei euacuatæ.

Quæ facultas primo, & quæ magis lædatur ab immodico vacuatione.

Sed instaret quispiam: si ad insignem euacuationem sequitur facultatum destructio: vellem scire,cũ tres sint facultates,vitalis nimirum,naturalis,& animalis; quænã ex his facultatibus primo lædatur, seu prius lædi incipiat: deinde,quæ magis ex his facultatibus lædatur? Dubitatio quidem hæc praxi est necessaria:nam cum sciuerimus, quæ primo læditur,ei primo succurremus;& quæ magis læditur,ei magis succurremus: nam ei primo in praxi est succurrendum, quod primo læditur; & ei magis, quod magis læditur. Modernus a Montano etiam subripiens, hic dicit:quod si consideremus læsionem ratione originis & manifestationis, primo apparet læsio in vitali facultate, secundo in naturali, tertio in animali:at, si maiorem & minorem consideremus læsionem, minor est læsio in animali, maior in naturali, & adhuc insignior in vitali. Ex resolutione, quam ego adducam,volo, vt vnusquisque vestrum confutet hanc responsionem:& ideo nolo impugnare ipsam.

Dico ergo, quod ratione originis ac manifestationis primum apparet læsio in animali, secundo in vitali,tertio in naturali. Si autem sermo est de maiori vel minori afflictione; dico, quod minor est læsio in animali,maior in vitali,maior adhuc in naturali.Quã veritatem dupliciter confirmo: & per viam signi,id est,a posteriori; & per viam caussæ,id est,a priori.

Et primum,quantũ ad viam originis;sensu euidens est, quod quoties fit aliqua extrema vacuatio, prius incipit debilitari motus ac sensus, quam quæcunque alia: vnde leipothymiam & syncopen præcedit debilitas in motu, ac obtenebratio circa oculos. Sic etiam videmus,quod antequam lædatur facultas concoctrix,quæ naturalis est,prius apparet læsio in uitali facultate: vnde sæpe videmus vacuationem extremam lædere facultatem animalem, & vitalem, non autem naturalem.Hoc quidem a posteriori.Per caussam vero sic nostra solutio demonstrari poterit.Certum est, quod facultas animalis in spiritibus animalibus consistit,qui sunt tenuissimi, & magis depurati spiritus, quam spiritus vitales; & vitales magis sunt depurati,quam naturales;siue hos spiritus concedamus, (vt luce clarius ostendam,in propria quæstione:) siue sanguinem,nam tunc nemo negat sanguinẽ esse crassiorem spiritibus. Si itaque hoc ita se habet: rationi consentaneum maxime exsistit, vt resolutio prius illis contingat spiritibus, qui magis resolutioni apti sunt; posterius vero his,qui minus. At magis resolutioni sunt apti animales, postea uitales, demum naturales. Ergo primum læsio apparebit in animalibus,secundo in uitalibus,tertio in naturalibus. Et sic ratione originis.

Ratione maioris uel minoris læsionis, id quoque a priori & a posteriori ostendi potest: quod scilicet minor sit læsio in animalibus,maior in vitalibus,maxima in naturalibus. Nam ubi fuerit sola læsio in animalibus spiritibus,solis odoratis occurrere solemus, quibus cerebrum quam maxime oblectatur: ubi uero læsio erit in uitalibus, solemus occurrere unico tantũ haustu uini maluatici, imo aliquando sufficiũt sola epithemata cordialia applicata cordi:quod si dissipata sit facultas naturalis, non modo procedimus odoratis,sed & vino maluatico, non una tantũ uice, sed sæpius assumpto,& ouis sorbilibus, & cõtusis,ex

quibus poſſit facultas naturalis reparari. Sic a poſteriori. A priori autem hoc pacto. Certum eſt, quod quoties fiunt aliquæ actiones, & eſt idem agens in his actionibus, ſola autem diuerſitas fuerit ex parte paſſi; tunc, ſi introducatur effectus aliquis in his paſſis, cum ſola ſit diuerſitas ex parte patientis, quod ille effectus erit maioris momenti, qui habuit maiorem reſiſtentiam: nam quanto eſt maior reſiſtentia, tanto difficilius fit effectus, & eſt maioris momenti, ac maioris impreſſionis. Quo ſic conſtituto: cum facultas animalis conſiſtat in tenuiſſimis ſpiritibus, nulla fere eſt reſiſtentia; ideo effectus in his cauſſatus non eſt tanti momenti, ac impreſſionis, & ideo non multam læſionem facit: vitalis vero facultas habet ſpiritus magis reſiſtentes, quia non ita tenues, & ideo maior fit impreſſio in eis, ac læſio: maior adhuc in naturali facultate, quia ſpiritus adhuc craſſiores habet, & quodammodo corpulentiores; proinde effectus & læſio in eis maior eſt. Hæc quoad has facultates.

Extrema & repletio, & vacuatio, æque periculoſæ, ratione euentus.

Sed iterum ambiget quis: Galenus, loquens de extrema hac vacuatione, dicit eam æque periculoſam eſſe, ad extremam repletionem; quæ verba aliquam habent ſuſpitionem: nam obſeruamus ſenſu ratione repletionis extremæ repente mori homines: quod nō contingit ratione euacuationis extremæ: & ob id multi medici in hanc venere ſententiam, extremam repletionem multo eſſe periculoſiorem extrema vacuatione. Celſus vero libro ſuo ſecundo capite ſecundo oppoſitũ voluit, ductus etiam experimento; nempe periculoſiorem extremam vacuationem eſſe: nam maiori cum difficultate videmus corrigi nocumentum extremæ vacuationis, quam extremæ repletionis; quia extrema repletio ſtatim ſecta vena corrigitur, non ita ſtatim extrema vacuatio.

Modernus, vt partes Galeni tueatur, dicit, plenitudinem duplicem eſſe, quandam vaſorum, quandã virium: ſi loquamur de plenitudine virium, æque periculoſa eſt, ac extrema vacuatio; & de hac loquitur Galenus in commento: at, ſi loquamur de plenitudine quo ad vaſa, eſt hæc periculoſior extrema vacuatione. Diſtinctio bona eſt: vtinam ita eſſet ad propoſitum. Sed poteſt dupliciter deſtrui hęc ſolutio: primo; quia, ſi hæc plenitudo quo ad vires fuerit ex aliqua materia maligna, imo venefica; nonne poterit ſubito exſtinguere calorem natiuum, vt quotidie videmus experientia? Quare & hæc periculoſior eſt vacuatione. Secundo, non poteſt ſtare cum Galeno hęc ſolutio: nam clarũ eſt, quod Galenus verba hæc profert, vt interpretetur Hippocratis exemplum: exemplum autem eſt de plenitudine quo ad vaſa; nam dicit Hippocrates, habitum athletarum eſſe ſoluendũ, quia eſt periculoſus, non tamen vacuationem extremam eſſe faciendam, quia eſt periculoſa; & Galen. in commento dicit, quia eſt æque periculoſa: vnde de vacuatione plenitudinis quo ad vaſa loquitur Hippocrates, & Galenus. Quare ſolutio non eſt ad propoſitum, & non conuenit cum Galeno.

Equidem alijs reſponſionibus omiſſis, quia multæ ſunt, ſic reſponderem, quod euacuatio extrema, & repletio extrema, poſſint penes tria comparari: primo penes correctionem, ſecundo penes tempus, tertio penes euentum & ſucceſſiua. Primo, inquam, conſideramus extremam vacuationem & repletionem penes correctionem, ideſt, quænam ex his facilius, quæve difficilius corrigi poſſit: & hoc modo periculoſior eſt vacuatio extrema; quia difficilius corrigitur: & ſic intellexit Celſus. Secundo modo poſſunt conſiderari penes tempus, ideſt, quatenus cito vel tarde poſſunt inducere mortem: & ſic dubio procul extrema repletio periculoſior eſt; quia citius, ac velocius pōt inducere mortem, nam pōt inducere mortẽ repentinam: quod non facit extrema vacuatio, quia dat inducias. Si denique hæc duo conſiderauerimus ſecundum ſucceſſum, tam certum eſt, tum extremam vacuationem, tum extremam repletionem poſſe inducere mortẽ, licet extrema repletio id poſſit citius. Ratione ergo euentus, ideſt, mortis, quæ cauſſari ab vtraque poteſt, vtraque æque periculoſa eſt. Et ſic intelligit Galenus, cum dicit, ęque periculoſam eſſe extremam vacuationem, ac repletionem, nempe ratione euentus. Quod proponit, vt moneat, quemadmodum etiam monet Hippocrates, non debere inſtitui euacuationem extremam ne fugiendo periculum repletionis, incidamus in periculum euacuationis; & ne cupientes euadere mortis periculum ex repletione, in mortis incidamus diſcrimen ex euacuatione.

Extrema repletio tollẽda eſt extrema vacuatione, ſed ea tamen moderata.

Supereſt modo alia difficultas, quæ talis eſt. Si, exſiſtente plethorica diſpoſitione, quæ eſt repletio extrema, non licet vti vacuatione extrema: igitur non ſeruatur vera ratio contrarietatis, quæ eſt, quod contraria contrarijs ſemper curari debent. Multi multa dicunt. Nos quam veriſſimam putamus ſolutionem proponemus. Pro cuius intelligentia duo adnotanda. Alterum, quod ſit maior contrarietas inter immoderatam repletionem, & moderatam vacuationẽ quam vacuationem, immoderatam. Quare non ita ſernatur vera ratio contrarietatis, quando comparamus immoderatam repletionem cum immoderata vacuatione; quam quando immoderatam repletionem cum moderata vacuatione comparamus. Ratio autem eſt: nam vbi opponimus vacuationem repletioni; hæc proculdubio ſunt contraria. At ſi opponamus moderatum immoderato, vel immoderatũ immoderato; maior profecto erit contrarietas inter immoderatum, & moderatum; quam inter immoderatum, & immoderatum. Et ob id magis opponitur moderata vacuatio, repletioni immoderatæ; quam immoderata vacuatio. Secundo notandum, quod hæc moderata vacuatio non conſiſtat in puncto, ſed habeat latitudinem: nam & immoderatum latitudinẽ habet, cum quoddam leue ſit immoderatum, quoddã ingens, quoddam extremum, & maximum. Sic etiam moderatum habet latitudinem: nam vel leue poteſt eſſe, vel ingens, vel extremum, vt ſit in confinio latitudinis: & ita poteſt eſſe in confinio latitudinis, vt ſi quis paulatim procedat ad extrema ex moderato, ſtatim fiat immoderatus. Et propterea dicimus, plenitudinem extremam eſſe remouendã vacuatione moderata, ſed extrema, ideſt, quæ in confinio ſit latitudinis moderatæ. Similiter Galenus lib. artis medicinalis, cap. 94. cum dicit extremam repletionem eſſe tollendam extrema vacuatione; intelligit extremã, ſed moderatam. Atq; idcirco, cum Hippocrates ait, *compreſſiones ad extremum non ducendas*; intelligit, quod vacuationes non debeant eſſe immoderatæ, ſed in extremo moderationis.

Quantitas venæſectionis vnde ſumatur.

Addit poſtea Hippocrates: *Sed eouſque euacuare conuenit, quatenus perferre poteſt natura eius, cui fit euacuatio, &c.* Dicunt Galenus, & Philotheus concordes, quod Quantum agendum non modo colligatur ex materia peccante in Quanto, ita vt, vbi multa materia, ibi multum euacuandum, tam vbi pauca, parum euacuandum, vt ſupra dicebat Hippocrates: ſed multo magis Quantitas hæc agendi ſumatur a viribus ægrotantis. Et ideo Hippocrates nunc præcipit, vt tantum vacuemus, quantum ferre poteſt natura & vires euacuandi corporis.

Extrema omnia periculoſa.

Quæ cum Hippocates in exemplo aſſumpto dixerit, infert poſtea aphoriſmum: *Sic & vacuationes extremæ periculoſæ, & rurſus refectiones extremæ periculoſæ.* Senſus eſt aphoriſmi: vt in athletica diſpoſitione periculoſa eſt immodica cum repletio, tum euacuatio: ita etiam in quocunque corpore etiamſi athleta non fuerit immoderata tum vacuatio, cum repletio periculoſa eſt. Quo innuit Hippocrates (vt dicit Galenus in commento) eſſe euitandum quodcunque immoderatum. Vt autem immoderatum

ratum fugiamus, vires infirmi respiciendas esse, nos Galenus monet: nam si vires debiles fuerint, etiamsi in corpore remaneant superfluitates, tamen vlterius continuanda euacuatio non est. Præterea dicit Galenus, esse abstinendum, ne plus æquo repleantur corpora: idque dicit Galenus vt ex hoc occasionem habeat reprehendendi Antiquos, qui videre non poterant, quomodo idem hic & in exemplo dictum non sit.

Sed difficultas est: quia si debet esse proportio in exemplo, & aphorismo: cur in exemplo Quid agendum, Quo, Quando, & Quantum proposuit; in aphorismo autem solum Quantum? Dicendum, vt Philotheus monet: si Hippocrates in exemplo, loquens de summa repletione, voluit hæc quatuor obseruari; idem etiam voluit in quocunque subiecto repleto intelligit: & ideo quatuor, quæ in exemplo posuit, in quocunque subiecto sunt intelligenda. Sed cur Quantum solum in sententia apposuit? Proposuit B quidem (quia grauissimus erat auctor) Quantum solum, breuitati studens: idque duplici de caussa. Altera: quia nihil ita difficile est in arte medica, quã noscere veram quantitatem agendi: & ideo eam, vt ita difficilem, proponere voluit; ne, videntes extremam repletionem, decipiamur, ac extreme vacuemus, sed ad vires debeamus respicere. Secunda caussa est, quia vltimum præsupponit priora: si ergo vltimum dictorum quatuor in exemplo propositum fuit, nimirum Quantitas: ergo hanc modo in sententia replicans, omnia summa arte ac breuitate replicauit. Sed instabit quispiam: si vltimum præsupponit priora; cur si in exemplo vltimo loco adducta fuit vacuatio, quæ supponit plenitudinem, hic in sententia non contentus est vacuationem in memoriam reducere, sed & repletionem? inquiẽs, *sic & extremæ refectiones, &c.* Dico, Hippocratem maxima arte proponere repletionem: nam non proponit eam repletionem, quæ C ante vacuationem est, sed quæ post vacuationem. Ostendo autem id ex Hippocrate: nam non dicit absolute repletionem, sed refectionem: refectio autem est post vacuationem plenitudo: & Galenus in commento id adnotauit, inquiens, quod ideo in textu Hippocrates dixerit rursus; quia de plenitudine, quę post euacuationem est, verba facit. Hanc autem repletionem post euacuationem proponere uoluit, non alia de caussa, nisi quia talis repletio non modo periculosa est, vt repletio ante vacuationem, sed multo etiam periculosior. Idque Galenus in commento declarat; inquiens, quod post vacuationem vires aliqua ex parte sunt debiliores redditæ, & ob id non possunt ita bene concoquere, ac regulare alimẽtum, & ideo tũc maius imminet periculum suffocationis, quam prius: nam virtus debilis facilius suffocatur, quam validior: vt exemplo de flamma patet, quæ cum magna sit, nõ ita suffocatur a multitudine olei, D ac si parua esset. Quare maximo artificio hanc proponens refectionem, ea, quæ dixit pericula, & alia supponit.

Therepeutica Phlebotomiæ generalis.

De presidio venæ sectionis; quoad Inuentionẽ & Vsum.

Quibus sic actis, quia clarissime constat Hippocratem de sectione venæ verba facere: ob id, tum vt magis cognoscatis artificium Hippocratis: tum quia materia est vtilissima; tum etiam, vt intelligatis innumeras Galeni auctoritates, & præsertim illius libelli, qui inscribitur de currat. per sanguinis miss. decreui breuiter de sectione venæ verba facere. Vt autem distincte procedam, primo declarabo inuentionem huius auxilij; deinde rectam eius administrationem: quæ duo, non modo in sectione venæ, sed in quocunque alio spectanda sunt auxilio: Vnde Galenus passim dicit maximam partem medicinæ curatiuę consistere in inuentione remediorum, ac in recta eorum administratione. Intelligimus au- A tem per inuentionem huius auxilij, an secanda sit vena, nec ne: per rectam eius administrationem, intelligimus, cognito, quod sit opus sectione venæ; in qua Quantitate sanguis sit euacuandus, Quomodo, Quo tempore, & per Quas venas corporis sit sanguis mittendus.

I. Inuentio. Ad indicandum venæ sectionem quatuor necessaria sũt indicãtia & coindicãtia.

Quo ad inuentionem huius auxilij, si dogmatice inuenire debet, opus est, vt inueniatur beneficio suorum indicantium. Dicimus itaque quatuor esse necessaria, pro inuentione huius auxilij, quæ comprobabimus multis auctoritatibus Galeni. Primum est materia sanguinea peccans, ex qua sumitur indicatio euacuandi. Secundo, quoniam materia sanguinea vacuanda, non potest vacuari nisi sectione venę; sed sectio venæ validissimum est auxilium: ob id necessarius est morbus vehemens, qui indicet vacuationem esse moliendam valido auxilio, id est, sectione venæ. Tertio debent esse vires validæ, permittentes hoc auxilium. Postremo ætas requiritur vel florens, vel media inter extremas ætates.

I. Sanguinis peccatũ.

Ostendam hæc: & primo quantum ad materiam sanguineam, quod ea requiratur, (quia in hoc est maior difficultas) ostendam ratione demonstratiua: deinde id confirmabo verbis formalibus Galeni, & Auicennæ. Fundamentum est hoc: quod cum necessarium sit in quocunque auxilio, vt antequam habeamus Quo agendũ, prius habere debeamus Quid agendum; (nam Quo agendum præsupponit Quid agendum) cum ergo sectio venæ, validum auxilium, sit instrumentum Quo euacuamus; ergo supponit Quid agendum. Sed quid agendum sectionis venæ nihil aliud est, neque esse potest, quam euacuatio sanguinis: indicatio autem euacuandi sanguinis, vt millies audiuistis, non sumitur nisi a sanguine peccante: Quare sectio venæ præsupponit sanguinem peccantem. Requiritur ergo primo in sectione venę materia sanguinea.

Galeni testimonia.

Confirmo idem auctoritatibus Galeni: quarum ex innumeris saltem nouem adducam. Prima est commento 23. primi aphorismorum: vbi dicit: in maximis doloribus non inueni maius remedium, quam euacuare vsque ad animi deliquium. Et loquitur ibi de morbo vehementi, vel de symptomate comitante morbum vehementem: & ideo proponit validum auxilium. Sed subdit, adhibendam tamen distinctionem, an pharmaco vti liceat, an sectione venæ. Idq; non alia de caussa dicit, nisi vt cognoscamus, quod in morbis vehementibus indicatio agendi sumatur a materia peccante: si enim materia sanguinea peccat, venam secare: si alia, pharmacum adhibere debemus; & ideo dicit, adhibendam distinctionem.

Secunda auctoritas est quarto de tuend. valet c. 4. vbi dicit: si lassitudo non cedit debilibus auxilijs, tunc cogitandum est de valentiori remedio, adhibita modo distinctione, vtrum magis conueniat vti pharmaco, vel sectione venæ: & addit etiam; modo vires non dehortentur; nam vires nõ modo a sectione venæ dehortantur, sed a pharmaco. Sed discernendum esse dicit: nam si peccauerit sanguis, sanguis mittendus: si alius humor, purgatio adhibenda.

Tertia auctoritas est quarto metho. cap. sexto; vbi dicit: quod quando æger propter vehementiam morbi indiget tum sectione venæ, tum pharmaci exhibitione, debemus considerare, num magis sit opus sectione venæ, an magis pharmaco: & declarans se clare, ait, sectione venæ nos debere vti, cum materia peccans fuerit sanguis: pharmaco, cum humor peccans fuerit vel bilis, vel atra bilis, vel pituita.

Quarta auctorias est 13. meth. capite vltimo: ubi Galenus dicit, quod in fluxionibus humorum ad oculum possimus vti pharmaco, & sectione venæ: pharmaco, vbi humor peccãs fuerit acris, id est, peccans in quali; sectione venæ, vbi fluxio erit a plenitudine, id est a sanguine.

Quinto

Quinta & sexta auctoritas est in lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 7. & cap. 8. vbi dicit, in fluxionibus ad oculos esse inspiciendum, an succus peccans sanguis sit, nec ne: quia si sanguis, sectione venæ est educendus: si alius humor, pharmaco.

Septima, est quarto de ratione victus vigesimonono: vbi dicit neminem ambigere, quod necessarium sit ad hellebori exhibitionem, ut adsit & magnitudo morbi, & virium robur: & sic in quocunque pharmaco: ergo & in sectione uenæ hæc inspicienda.

Octaua auctoritas, est quarto de ratione victus comm. 111. vbi dicit Galenus, in nullo hydrope conuenire sanguinis missionem, præterquam in hyposarca, & eo hydrope, qui fiat ex suppressione sanguinis, vel hæmorrhoidum, vel menstruorum, &cæt. idque non alia de caussa, nisi quia ibi peccat sanguis: non autem quia in hoc hydrope est virium robur. *Nam in hydrope virium robur est; & ideo Auicennas libro tertio, cap. de hydrope dicit, quod ad apertionem abdominis in hydrope veniendum sit, quando vires fuerint valde validæ. Præterea quarto de ratione victus vigesimonono dicit Galenus, quo ad exhibitionem hellebori requiratur virtus valida: sed in hydrope damus elaterium, quod valentissimum est medicamentum, & multo validius, quam helleborus, nam non datur scrupulis, sed granis: ergo multo valentiorem requirit virtutem.*

Nona auctoritas est, in libro de constitutione artis medicæ cap. 19. quæ clarissima est. Dicit enim, quod quoties ad aliquod superfluum in corpore, illud tale euacuandum est; adhibita tamen distinctione, an quantum, an quale sit. Et seipsum declarat, quid per quantum, vel quale intelligat: nam si fuerit (inquit) sanguis, sanguis sectione venæ est euacuandus: si vero vtraque bilis, vel pituita, debemus vti pharmaco.

Quare clarum est ex his, & alijs innumeris Galeni locis, quod quando Galenus proponit sectionem venæ, semper materiam peccantem sanguineam præsupponit.

Auicennæ testificatio.

Quin etiam Auicennas tractatu de febr. capit. de curatione in communi febr. putridarum, dicit, quod in febribus secanda vena sit, quando vires fuerint fortes: neque hoc sufficit, sed requiritur, vt humor peccans sit sanguis; nam aliter pharmaco est vtendum. Vnde vtitur verbis formalibus Galeni quarto methodi cap. sexto. Idem habet Auicennas, quarta primi, cap. de phlebotomia, vbi semper præcipit, in phlebotomia esse considerandam materiam peccantem: nam cum bilis, vel alius humor peccat, non est sanguis mittendus, sed sunt pharmaco educendi hi humores.

Quare ex his patet, quod in sectione venæ requiratur materia sanguinea vincens, & non alius humor. Deinceps ostendemus reliqua etiam tria esse necessaria: magnitudinem nempe morbi, virium robur, & ætatem florentem. Sed hoc clarum esse potest, tum ex Hippocrate, cum ex Galeno quarto de ratione vict. com. 19. imo ex toto libro de sectione venæ: vbi hæc tria esse necessaria ad sectionem venæ, clarissime affirmant. Quod si caussam huius desideratis, facile est eam habere.

2. Morbi magnitudo.

Quantum igitur ad morbi vehementiam: si debet esse proportio inter morbum, & auxilium morbi; (cum, iuxta Hippocratis sententiam, extremis morbis extrema conueniant remedia) sequitur, quod quoties morbus vehemens extiterit, quod indicabit etiam vehemens auxilium, puta sectionem venæ. Propterea Galenus sexto epidem. sect. 3. circa finem, reddens caussam, cur Hippocrates ibi in pleuritide sanguinem non mittat; dicit, hoc ideo factum fuisse, quia illa pleuritis, cum in ea esset sanguinis exspuitio, erat debilis; & ideo non indigebat vehementi & valido auxilio, vt venæsectione.

3. Vires validæ.

Requiritur postea robur virium: nam cum quodlibet auxilium, licet prosit, ex aliqua tamen parte noceat; hoc maxime in sectione venæ poterit esse; cum per sanguinis euacuationem plurima spirituum copia vacuetur: & ideo vires validæ debent esse, vt hoc auxilium ferant.

4. Aetas vegeta.

Requiritur postremo florens ætas: nam, vt supra etiam dicebamus, pueri, & in decrepita exsistentes ætate, non ferunt sectionem venæ.

Quare quatuor pro hoc auxilio requirutur: Materia peccans sanguinea, morbi magnitudo, virium robur, & ætas florens.

Quatuor ad venæsectionem requisitorum, dispar est indicandi ratio.

Sed quispiam, qui non historice, sed secundum rationem rem cognoscere voluerit, quæret: cum hæc quatuor requirantur: an eadem ratione, vel diuersa requirantur? Et hoc aduertatis: quia ex hoc soluetis omnes auctoritates, & rationes, quæ aduersus propositam veritatem adduci possent. Dico, quod hæc quatuor diuerso concurrant modo: Nam materia sanguinea concurrit, vt indicat Quid agendum: morbus vehemens concurrit, non vt indicat Quid agendum, sed Quo agendum: virtus valida concurrit, non vt indicans sectionem venæ; nam indicat sui custodiam, & alimentum; sed vt coindicans sectionem venæ; ætas vero florens est non prohibens, seu coindicans (nam idem est dicere, non prohibens, & coindicans) sectionem venæ; sed, ad differentiam virium, dicimus, quod sit non prohibens secundario: nam ætas florens ad vires refertur: si enim in puero constaret virtus, vel in decrepito, mitteremus etiam his sanguinem sectione venæ. Hãc autem veritatem proponit Galenus, libro curatiuo per sang. miss. ca. 13. vbi dicit, quod ad sectionem venæ duo requirantur scopi: Primo morbi magnitudo, quæ indicat secandam venam: deinde virium robur, quod est non prohibens.

Morbi magnitudo, & virium robur, quomodo indicant venæ sectionem dicatur.

His ita declaratis, non est quod quis ambigat ob Galeni auctoritatem, quarto meth. cap. 6. vbi Galenus expresse dicit, quod ex redundantia sanguinis non sit capienda missio sanguinis, sed a magnitudinis morbi, & a virium robore. Et ideo quis statim, infertet: ergo, ex sententia Galeni, non debemus materiam sanguineam peccantem considerare; sed sat est, vt morbi magnitudo adsit, & virium robur, licet alia quæcunque materia peccet. Iam patet ex ijs quæ attulimus, quomodo intelligenda sit hæc auctoritas. Si enim considerauerimus Quid agendum, id a materia peccante sumitur: si non considerauerimus Quid agendum; sed Quo agendum, id est, an debili vel valido auxilio agendum sit; tunc procul omni dubio (vt Galenus loco proposito innuit) hoc non sumitur a materia peccante sed a morbo, & viribus: nam si morbus magnum est, magnum indicat auxilium: si debilis morbus, debile auxilium. Et ideo esse secandam venam, & Quo agendum, hoc est, agendum valido auxilio, quod est sectio venæ, & hoc non sumitur a sanguine, id est, non sumitur a materia peccante sanguinea, quia materia sanguinea peccans non semper indicat sectionem venæ, semper quidem indicat vacuandum sanguinem; sed an sectione venæ, an alio quouis auxilio debeat vacuari, non indicat, quia sanguis peccans non modo potest vacuari sectione venæ, sed inedia, frictionibus, cucurbitulis, & multis huiusmodi. A materia ergo Quid agendum sumitur id est, esse vacuandum, sed Quo sit vacuandum, id est, quod sit vacuandum hoc valido auxilio, quod est sectio venæ, non indicatur a materia; sed a magnitudine morbi, & viribus. Idque clarum est, quia postea Galenus statim eodem capite subiungit; alijs materijs a sanguine peccãtibus satisfacere mediam, alijs frictionem, alijs balneum, &c.

Obiectio.

Sed lubet hoc loco cuidam obiectioni, mihi a quodam auditore meo propositæ, satisfacere, quia ex eius dissolutione magis veritas a nobis determinata confirmabitur. Ratio talis est, Omnis morbus magnus, vehemens, & acutus (nam de eo loquuntur

morbo

morbo, qui acutissimus est, & non dat inducias, & A celerrimi motus exsistit) indicat validum, ac præsentaneum auxilium. Cum vero duo sint valida auxilia, sectio, & pharmacum, neque conuenire possit huic morbo a principio pharmacum, egeatque valido auxilio morbus hic, & non sit aliud validum auxilium, nisi venæsectio, igitur a principio in hoc morbo acuto indicatur venæsectio. Quod argumentum conceditur, (inquiunt) dummodo cęteri scopi adsint, vt virium robur, &c. sequitur, quod non a materia peccante sumatur vacuatio sanguinis, sed quacunque exsistente materia peccante in hoc morbo proposito, esset indicatio mittendi sanguinis; dummodo vires, & alij scopi consenserint.

Solutio.

Pro responsione ad huius argumenti materiam, vt videatis quantum possit argumentum: suppono casum, (vt omnia concedam arguenti) quod sit morbus magnus: vehemens, acutus non dans inducias: imo plus addo, qui pendeat a cacochymia exquisita. B (Nam si cacochymia exquisita non sit, sed notha; vel notha, aut exquisita plethora; concedo, quod in his indicetur mittendum esse sanguinem: nam peccat sanguis, vel humor parum recedens a sanguine) Supposito hoc dico, quod in casu prædicto tria (quantum ad nostrum propositum attinet,) sunt consideranda: nam aliter si perfecte casus esset tractãdus: plura consideranda essent. Primum est Quid agendum; secundum Quo agendum; tertium Quando agẽdum. Quantum ad Quid agendum; vt dicebat Galen. 2. aphor. primæ particulæ, 4. de tuend. c. 4. & in libro de atra bile capite sexto, & alibi quam sæpissime, id sumitur a materia peccante: nam si sanguis peccat: sanguis est euacuandus; si bilis, bilis &c. Cum ergo in casu proposito sit cacochymia exquisita: ergo indicatur, quo ad Quid agendum, non esse euacuandum, sed purgandum; sunt enim duæ distinctæ indicationes purgatio, & vacuatio, vt ex locis allegatis clare C patet. Quantum ad Quo agendum, an scilicet debili, vel valido auxilio purgatio sit molienda, capitur a morbo. Cum ergo hic morbus sit vehemens, indicat validum auxilium: sed nõ quodcunque, sed validum auxilium quo ad purgationem, & pharmacum, non autem quo ad sectionem venæ. Quo ad Quando agendum, sumitur potissimum ab acumine morbi, & a materia: Ideo hæc duo potissimum consideranda, motus morbi, & materia. Quo ad motum morbi: hic habemus morbum velocissimi motus, & ideo indicat quamprimum esse agendum, nam in acutissimis morbis etiam eodem die est agendum, dicebat Hippocrates: & ideo ratione morbi indicatur eodem etiam die exhibitio pharmaci. Quoniam vero recte operans medicus non vnum tãtum inspicere debet, sed omnia; ob id cum in hoc casu materia peccans sit cacochymia, neque materia cocta sit: ideo non debemus pharmacum dare, nisi materia cocta fuerit, eodem attestante Hippocrate, aphorismo 22. sect. 1. Nam supponamus, quod sit materia acutissimũ morbum faciens, & non furiosa: (licet alijs impossibile D videatur, quod sit morbus acutus, & tamen materia non sit furiosa.) Vbi alterum trium agere possumus; non dico debemus: (nam id quod debemus, unum tantũ est.) Primo, vt exhibeamus pharmacum a principio: Secundo, vt secemus venam, vt videtur velle aduersarius: tertio vt differamus purgationem quousque materia concoquatur. Sed quodnam horum in praxi agendum? Dico, illud faciendum esse, quod vires magis perferre possint, ac melius: ac id ex quo maius iuuamentum, quam nocumentum ægri sentire possint. Quo constituto, facile apparet, a principio in casu proposito non accedendum ad exhibitionem pharmaci: namque cum materia cruda sit, per purgationem vel vacuabitur materia bona, vel saltem irritabitur, ac obstructiones maiores fient, & sic corpus vndique incalescet, ac febris magis exasperabitur. Sed neque etiam veniendum est ad sectionem venæ: id quod tum per viam caussæ, tum per viam signi potest monstrari. Per viam quidem caussæ, & a priori: si Quo agendum supponit Quid agendum, & quid agendum in hoc casu est purgatio, quæ capitur a cacochymia; vbi autem purgatio conuenit, non est hæc molienda sectione venæ, sed pharmaco: Ergo patet per viam caussæ, quod in hoc casu nullo pacto sectio venæ conuenit; nam nullum est, quod indicet sectionem venæ. Neque per viam signi conueniret sectio venæ; quia vires non tolerarent sectionem venæ.

Sed cum asseram, non conuenire sectionem venę, quia vires non tolerent: statim inferret quis: ergo, secandam esse venam, & mittẽdum esse sanguinem, a viribus sumitur? Dico, quod vires, siue validæ, siue debiles sint, nunquam se habeant ex parte scopi sectionis venæ, in casu proposito. Declaro. Si virtus esset vt scopus ad sectionem venæ, tunc se haberet, vel vt non prohibens, seu coindicans, si valida esset; vel vt prohibens, si debilis, vt Galenus libro de curan. rat. per sang. miss. cap. 13. Sed hic vires non sunt coindicantes: quia coindicans significat esse aliquid, quod indicet: supponit enim coindicans id quod indicat: sic non prohibens, supponit indicans. At ego in casu proposito non video aliquid, quod indicet sectionem venæ: nam si esset cacochymia notha, vel plethora notha, vel exquisita, indicaretur sectio venæ, at in cacochymia exquisita non est aliquid indicans sectionem venæ. Quomodo ergo uires possunt esse coindicantes; vel non prohibentes sectionem venæ, si non est aliquid quod indicet? Idem etiam (vt clarius fiat) ostendo, in morbo pendente a plethora exquisitissima. In hac plethora non indicatur purgatio: & ideo nec pharmacum. Sed cur pharmacũ non exhibetur? Si vultis recte respondere, necessarium est, ut dicatis, quia non conuenit, nec a priori, nec a posteriori: non a priori, quia a nullo indicatur pharmacum: non a posteriori, quia vires non tolerãt. Hic uires non sunt prohibentes pharmacum, quia nõ est aliquid, quod indicet pharmacum, & ideo vires licet robustissimæ sint, tamen non tolerant pharmacum. Sic & in casu proposito, non tolerãt sectionem uenæ: non quod sint prohibentes, sed quia nihil adsit quod eam indicet. Et caussa ab Hippocrate assignatur, dum inquit: ***si talia purgentur, quali purgari oportet, conuenit, &c.*** at purgatio requirit materiam in quali peccantem: hic autem materia non in quali peccat, (loquor de plethora exquisita,) sed in quanto solum. Sed forte quis quæret, quomodo vires, & qnomodo morbus dependens a plethorica affectione, possint concurrere ad purgationem, seu ad pharmacum indicandum, quomodo cacochymia respiciat sectionem venæ, & plethora respiciat pharmacum. Dicit Hippocrates quarto primæ sectionis aphorismo, quod victus tenuis non conueniat chronicis. Ex quo colligitur dari in arte medica indicantia, & non indicantia, non dico contra indicantia. Si enim accipiatis acutum morbũ, ipse indicat victum tenuem, & est non indicans victum mediocrem: si vero accipiatis morbum chronicum, est ipse non indicans victum tenuem, non quia contra indicet; quia neque morbus chronicus indicat victũ mediocrem. Similiter cacochymia est indicans purgationem, & est non indicans euacuationem, non autem contra indicans, quia euacuatio, & purgatio non sunt contraria: contra vero plethora est indicans euacuationem, & est non indicans purgationem. Habetis ergo quantum ad Quid agendum esse quædam indicantia, quædam non indicantia. Pari etiam pacto sunt indicantia, & non indicantia Quo agendum: nam si fuerit morbus vehemens a plethora, indicabit sectio nem venæ, & non indicabit pharmacum. Quod si considerabimus vires, ipsæ similem locum habebũt,

si enim

si enim fuerit morbus vehemens, pendens a plethora exquisita, morbus indicabit sectionem venæ, & vires validæ coindicabunt, vires debiles prohibebunt. Ratione autem pharmaci hoc pacto concurrunt: nam vt morbus non indicat pharmacum, sic vires sunt simul non indicantes morbum esse per pharmacum purgandum.

Ad propositum itaque redeuntes; cum in nostro casu non possimus nec pharmaco vti, nec sectione venæ, restat ergo, vt id quod possumus agamus; non enim semper in morbo vehementi a principio debemus vti valido auxilio, sed id verum est, quando fieri potest: & ob id in casu isto debemus attendere, vt materia cruda coquatur, & cito coquatur, & ideo, si opus fuerit, bis in die debemus propinare concoquentia.

Formaliter tandem ad argumentum respōdendo, dico, (cum arguit, morbus vehemens requirit vehementia auxilia, ergo in hoc casu debemus vti validis auxilijs) antecedens verum esse, consequens falsum: nam non modo debemus respicere indicantia, sed coindicantia, & prohibentia, & ideo si accidat, vt aliquis morbus sit magnus, dubio procul, si aliquid non prohibuerit ex coindicantibus, valido deberemus vti auxilio: at hic multa prohibent hoc, quia materia non est concocta, vnde si in genere non debemus vti valido auxilio, multo minus in specie: nam si cui negatur genus, multo minus species admittitur, veluti si non sit animal aliqua res, multo minus erit homo. Et ideo quando addunt, ***dummodo alij scopi consenserint, vt vires***, falsum dicunt, quia in hoc casu vires non coindicant, nec prohibent sectionem venæ: nam cum coindicans supponat indicans, quia nihil est, quod indicet sectionem venæ, ergo vires non coindicabunt illam. Et sic (ut mihi uidetur) ad plenum rationi propositæ satisfactum fuit.

1 Materia sanguinea indicans 7. Quid.

Vt autem quatuor requisitorum ad venæsectionem natura melius patet, quædam hic adijciemus. Primum ergo per materiam sectionem venæ indicantem, intelligimus materiam humoralem in venis exsistentem, quæ vel facit plethoram exquisitam, vel plethoram notham, vel cacochymiam notham. Sed quid hæ voces nnnc significent, non est opus manifestare, quoniam suo loco, ex sententia Galeni quarto de tuend. valet. quarto: diligenter eas explicabimus. Hinc colligatis, quando dicit Galenus quarto metho. 6. & libro curatiuo per sang. miss. & alibi, etiā si non adsint signa plenitudinis, esse tamen veniendum ad sectionem venæ, verissimū esse hoc, quia ibi loquitur de ea plenitudine, quæ pendet a multitudine sanguinis, quæque facit plethoram exquisitam: nam non modo in hac, sed in plethora notha, ac cacochymia notha ad hanc venæsectionem deuenire possumus. Et ex hoc etiam colligatis, quod non modo liceat in febre synocho, quæ est in corporibus sanguineis, sed in ea etiam, quæ est in biliosis, pituitosis, ac melancholicis, secare venam. Neque nobis contradicimus: nam venire semper possumus ad sectionem venæ, cum non adest cacochymia exquisita; sic enim & Galenus quarto de tuenda sanit. cap. quarto dicit, si sint humores non plurimum recedentes a natura sanguinis, posse secari venam, ac etiam purgari; nam mista materia mistum Quid agendum indicat. Sed dicet quispiam: si esset aliquis febricitans humore nimium recedente a natura sanguinis, vt cacochymia exquisita: quid est agendum? Dico, quod in hoc casu non sit secanda vena: nam si venam secaremus, dubio procul ægrum interficeremus. Et hinc elicio, quod non modo in sectione venæ, quæ fit gratia euacuationis, sed in quacunque venæsectione, vt in ea, quæ fit caussa reuulsionis, vel deriuationis, debeamus requirere plenitudinem sanguinis. Vt, si casus adsit, quod quis laboret dolore coxendico, quodque dolor hic pendeat a materia pituitosa vere, ita vt potius acida, quā dulcis sit pituita, & recedat multum a natura sanguinis: quid est agendum in hoc casu? Dico interdum veniendum esse ad venæsectionem, interdum minime; debemus quidem venire, quando præter purgationem habet locum vacuatio: non debemus venire ad sectionem venæ, quando locum habet sola purgatio, non autem vacuatio. Sed quando habeat locum vacuatio, & quando non, pro hoc intelligendo, indicationes haurire oportet: quarū vna hoc in loco sumitur a materia faciente dolorem, quę cum multum a natura sanguinis recedat, indicat purgationem, non sectionem venæ: alia etiam sumitur indicatio a caussa efficiente dolorem, quæ est vacuanda. Nec hic subsistere debemus, sed vlterius est progrediendum: quoniam fuit regula Galeni multis in locis, & aliorum omniū medicorum non esse purgandam, nec vacuandam partem aliquam, nisi habeatur de toto ratio: & ob id in hoc casu oportet oculos dirigere ad plenitudinem exsistentem in toto. Nam si corpus refertum fuerit cacochymia exquisita, & humore multum recedente a natura sanguinis, vt erat etiam pars affecta; oritur indicatio purgandi: & ob id nullo modo in hoc casu vena est secanda, nec molienda vacuatio, sed purgatio. At si in toto corpore non fuerit exquisita cacochymia, sed notha; tunc & secare venam, & purgare possumus: & ob id duplex in hoc casu oritur indicatio, tum vacuandi, tum purgandi: eoque præcipue, si morbus fuerit validum requirens auxilium.

2. Morbus magnus.

Ad venæsectionem quoque requiritur morbus, non quilibet tamen, sed vehemens: siue intelligatis vehementiam hanc ratione actiuitatis, siue ratione resistentiæ, siue ex propria vi morbi, siue ratione symptomatum, vel ratione caussarum; vel denique ex parte loci affecti: etsi ex parte loci affecti, siue locus affectus sit pars aliqua ex principibus, vel sit pars famulans principalibus, uel tandem pars aliqua consentiens cum principalibus. Hæc omnia possumus per morbum uehementē intelligere. Præterea etiam cum Galeno locis citatis, & præsertim libro de sectione venæ, per morbum non intelligo tantum morbum uehementem præsentem, sed futurum; & hæc omnia, quæ dixi, hancque uehementiam non modo præsentem, sed futuram intelligo. Sic Galenus quarto method. sexto, ubi etiam non peccabat sanguis, ut in illis qui ab alto ceciderant, secat venam: & hoc, quia imminebat morbus magnus, vt inflammatio. Sed de morbo, ac eius vehementia hæc nunc dixisse sufficiat: nam abunde satis de vehementia hac loquar sexto aphorismo.

3. Vires firmæ, præsentes & futuræ.

Quantum ad Vires attinet: in his tria sunt præcipuæ consideranda. Primum est, vt intelligamus vires validas non modo in præsenti, sed in futurum etiam: nam licet in principio validæ fuerint, tamen venam secare non debemus, nisi sperauerimus eas in futurum valere posse. Et hoc ex Galeno colligitur, qui libro primo ad Glauconem cap. 14. præcipiebat, in febre cum fluore alui, etiamsi diminutus sit fluor, abstinendum esse a quacunque vacuatione, & a sectione venæ: quia licet vires in præsentia validæ videantur, tamen in futurum fient imbecilles: & hoc præcipue fit, quando febris est coniuncta cum vacuatione symptomatica: nam si non symptomatica, sed potius critica vacuatio fuerit, uel quomodocunque aliter a natura, non est timendus uirium lapsus. Et ob id auctoritas Galeni nono method. cap. 5. non est discors ab ea, quam modo adduxi: dicit enim ibi, quod in febre cum fluxu mensium, si menses diminute fluant, secanda vena sit: nam vacuatio illa non est symptomatica, sed a natura fit; & quia eam natura non potest ita valide facere, vt debet, ideo naturam iuuare debemus venæsectione. Verum hæc omnia ad vires, non ad alium scopum, vt multi falso credidere, referenda sunt; utpote non sunt referenda

Vires validæ propriæ & alienæ. da ad symptoma, quod nullo modo inter scopos referendum venit.

Secundum considerandum circa vires est, vt consideremus vires, tum proprias, tum alienas. Neque ista videantur esse imaginaria: nam hoc facimus, ne cogamur innumeros alios scopos ponere. Ita in muliere vtero gerente vires proprias intelligo vires mulieris; alienas vero vires, intelligo vires fœtus: quia interdum mulier moritur, & viuit fœtus; interdum contra fit: interdum vterque moritur, aliquando etiam viuit vterque. Sed fœtus vires interdum sunt prohibentes, interdum sunt non prohibentes. Declaro. Quotiescunque fuerit mulier vtero gerens; propositum medici volentis mulierem curare, duplex est: primum, vt vtrumque seruet: & hoc debet eligere, si fieri potest. Alterum est, vt de duobus malis, minus malum eligat: est autem minus malum habere mulierem incolumem, & fœtum mortuum, quam vtrumque perdere. Exempli gratia: cum mulier angina laborat, vel sputo sanguinis, si medicus vult vtrumque seruare; oporret vires validas esse, tum proprias, tum alienas. De proprijs viribus mulieris id clarum est. De alienis etiam constat: nam si vires fœtus debiles fuerint, tunc fiet abortus: & ideo debiles prohibent, validæ coindicant. Coindicant quidem vires fœtus, vbi fœtus est paruulus, & parua indiget alimenti copia: cum vero grandior est factus, & indiget multo alimento; tunc vires fœtus sunt inhibentes sectionem venæ. Si vero medici scopus fuerit seruare tantum mulierem, tunc tantum vires mulieris debet inspicere, ac derelinquere vires fœtus: nam tantum vires mulieris sunt coindicantes, vel prohibentes. Quare si sermo erit de muliere vtero gerente, non faciatis, vt hi faciunt, qui multiplicant scopos sine necessitate, proponentes mulierem pro vno scopo, fœtum pro alio.

Vires robustæ, ratione subiecti, nimirū spirituum carnis & solidorū. Tertio circa vires considerandum est, vt cognoscamus, in quibus consistant hæ vires, vt inde scire possimus, quænam concurrant, ad coindicandum sectionem venæ, quæ vero ad prohibendum. Facile autem ex Galeno est colligere, vndecimo method. capite 1. vires in tribus consistere: in spiritibus, carnosa substantia, & solidis particulis. Quid vero per spiritus sit intelligendum, nunc non declaro: nam inferius suo loco manifestabo, quomodoque a calore naturali differant, ad amussim ostendam. Cum itaque virtus in his tribus consistat, potest ipsa considerari, vel vt est valida secundum omnes has tres partes; vel vt est debilis secundum omnes has partes, vel vt secundum aliquas partes est ualida, secundum aliquas debilis: & in hoc etiam perpendere oportet, vtrum sit valida secundum plures partes, & debilis secundum pauciores; vel secundum plures debilis, secundum pauciores fortis. Vnde ex his sequitur, quòd interdum habeamus vires validas secundum omnes partes, id est simpliciter & absolute, vel debiles simpliciter: vel validas secundum quid.

Virtus valida simpliciter. Vires validæ simpliciter, & secundum has omnes tres partes non reperiuntur, nisi in corpore plethorico, ac optime quadrato, quod redundat sanguine, peccante solum ex parte quantitatis, ac plethora exquisita laborat: pręterea reperiuntur in corpore constituto in florente ætate: nam in pueris solidæ partes laxę ac molles nimis sunt, in senibus nimium aridæ. Et ob id reperiũtur hæ vires in eo corpore, quod proponit Galenus nono method. quarto, & Hippocrates in hoc aphorismo. Quod si vires fuerint validæ simpliciter, id est, secundum omnes tres partes, tunc valet consequentia: vires sunt validæ simpliciter, & morbus est vehemens; ergo secanda vena: quoniam vires hic concurrunt non modo vt coindicantes sectionem uenæ, sed etiam ut indicantes copiam sanguinis: igitur vires in hoc casu præsupponunt Quid agendum: scilicet, esse euacuandum. Idque clare constat ex Galeno in libro de cur. rat. per sang. miss. capit. 14. vbi dicit, si validæ vires fuerint, (simpliciter intelligendo) sufficere duo scopos ad secandum venam, quia, talibus exsistētibus viribus, impossibile est, vt in corpore ea sit cacochymia, quæ inhibeat euacuationem sanguinis. Si hæc itaque causa est: sequitur ergo, quod Galenus voluerit cacochymiam indicare aliud a vacuatione, id est, purgationem: & ob id Galenus ibi loquitur de viribus validis simpliciter, quæ non modo coindicant, sed indicant sectionem venæ.

Quod si vires debiles fuerint secundum has omnes tres partes; tunc nullo modo debemus mittere sanguinem: vt in decrepita ætate.

Virtus valida secundū quid. Si vero vires validæ fuerint secundum quid: id est, validæ ratione duarum partium, debiles uero ratione unius tantum; hoc unum, uel sunt spiritus, uel carnosum genus, uel solidæ particulæ. Si *spiritus* (aduertatis hoc: nam in hoc sumus discordes a multis,) languescant; quoties est corpus quadratum, ac sanguine referum, & non adest macies, sed florens ętas, solidaque bene se habent, sed spiritus non bene, quia scilicet nimium dissoluti sunt, ac a cētro ad circumferentiam tracti: in hoc quidem casu uirtus est prohibens sectionem uenæ. At si ex altera parte imbecilles sint spiritus per uiam concentrationis, quia nimium sint concentrati: tunc considerare oportet, an sanguis exsistens in hoc corpore sit corruptus, uel simpliciter copiosus sine aliqua corruptione. Si est corruptus; uel est insignis corruptio, uel est leuis. Si insignis fuerit corruptio, adeo ut sit impossibile reducere sanguinem ad benignum: tunc non debemus secare uenam, sed partim nutriendo, partim uacuando frictionibus, clysteribus, & huiusmodi alijs, procedere debemus. Quod si putredo leuis fuerit, possumus deuenire ad sectionem uenæ; quia ad benignum potest reduci sanguis: fiet enim euentatio beneficio sectionis uenæ. Et de hac constitutione ac sectione loquitur Galenus, secundo aphorismorum decimoseptimo. Si autem sanguis solum copiosus fuerit, multo magis possumus secare uenam.

Ideoque in syncope actu exsistente, a multitudine sanguinis: vires adeo validæ possunt esse: vt indicent sectionem venæ: idquod probatur multiplici Galeni auctoritate. Prima est 4. de ratione uictus. comm. 23. ubi dicit, quod in obmutescentia periculum sit, ne calor naturalis exstinguatur: & obmutescentiam intelligit amissionem uocis, quæ aliud non est, neque esse potest, nisi syncope. Et cap. 24. præcipit Gal. ut in hac obmutescentia: ac in hac syncope aperiatur vena dextri cubiti. Quare in syncope ex Galeni sententia possumus deuenire ad sectionem uenæ. Secunda auctoritas est eiusdē, quarto de ratione vict. 82. ubi auctor ille vult, quod in melancholicis, vbi fiunt interceptiones spirituum ratione repletionis, sit deueniendum ad sectionem venæ: & Gal. in com. approbans hanc curationē: declarat quid intelligat auctor ille per interceptionem spirituum; & dicit, quod intelligat quando adest carentia pulsus, quæ fit ob materiam replentem: quæ nihil est aliud, nisi sincope, & tamen secat uenam. Tertia auctoritas est eiusdem, libro eodem 4. com. 111. vbi Galen. habet: quemadmodum periculū est, ne ignis a lignis tum humidis, tum multis exstinguatur: sic periculum est, ne calor natiuus multitudine materiæ suffocetur: & propterea maxime præsentaneum est remediū sectio venæ. Vult ergo, quoties multitudo sanguinis est caussa syncopes: & imminet ex ipso sanguine periculum, vti integra defectio: ac suffocatio caloris natiui; tūc necessarium esse, vt quamprimum remoueatur talis multitudo. Sed meliori, ac valentiori auxilio nō potest remoueri, nisi sectione uenæ. Quare sectio venæ etiam in syncope fieri potest. Neque est, quod quis hanc veritatem suspectam habeat: eo quod Galenus

nus duodecimo meth. ca. 2. & primo ad Glauconem decimoquarto dicat: actu exsistēte syncope, a sectione uenæ desistendum, & ab euacuatione, & a quocunque ualido auxilio. Nam uidere oportet, de qua syncope loquatur his in locis Galenus, non enim loquitur de syncope a multitudine sanguinis, quæ sectione uenę tolli possit, sed de ea multitudine faciēte syncopem, quæ non est sine cruditate: quippe duodecimo methodi loquitur Galenus de cura febris syncopalis humorosæ, quæ pendet ab humoribus crudis, crassis, ac maxime tenacibus, & putridis, primo autē ad Glauc. præcipit esse utēdum mulsa, cui incoxerint hyssopus, thymum, uel pulegium, &c. quæ habent uim incidendi. Ergo ibi potius respexit syncopem, quæ fit ex uisciditate & cruditate humorum, quā ex multitudine, & ideo sectionem uenę non admittit. Nos uero loquimur de syncope a multitudiae sanguinis, quæ alio commodiori auxilio non potest tolli, nisi sectione venæ. Hæc de virtute valida secundū quid, quando imbecillitas est ex parte spirituum.

Si vero virtus fuerit valida secundum quid, eo quod habeat imbecillitatem ratione *carnosi generis* tantum, & robur ratione spirituum ac solidorum: tunc hæc coindicabit sectionem venæ. Vt hoc intelligatis, sciendum, vires esse validas ratione solidorum & spirituum, debiles vero ratione carnosi generis, quoties æger fuerit in media ætate constitutus, inter senilem & puerilem; quia si non esset in hac media ætate æger fuerit in media ætate constitutus, inter senilem & puerilem; quia si non esset in hac media ætate æger, non posset habere firmitatem solidorum; robur autem inest huic ætati ratione spirituum, quia spiritus neque plus æquo concentrantur, nec plus æquo disperguntur; imo cum in tali corpore adsit sanguis, ex hoc bono sanguine boni etiam spiritus necessario generantur. Sed debilitas est in carnoso genere, quia est macies. Quæritur autem quomodo possit laborare carnosum genus, bono exsistente sanguine, ac spiritibus? Respondetur, id tum fieri; cum in corpore non solum boni sanguinis copia generatur, sed malus etiam sanguis aceruatur: veluti cum supprimitur naturalis vacuatio, vt in viris fluxus hęmorrhoidum, & in mulieribus menses: in his enim & similibus suppressionibus fit, vt licet ratione iecinoris gignatur optimus sanguis, tamen cum eo commisceatur sanguis malus, & ideo corpus emacietur. Tales autem vires admittunt sectionem venæ; vt patet ex Galeno, sexto epidemior. sectione tertia, commen. vigesimonono, qui in muliere illa emaciata, non ratione inediç, sed quia menses suppressi fuerant, (cum virtus esset valida tum ratione solidorum, tum spirituum, licet non carnosi generis) secat venam, & in magna copia.

Quod si virtus ratione carnosi generis valida sit, itemque ratione spirituum, ratione vero *solidorum* sit debilis: tunc omnimode prohibetur sectio venæ, etiamsi carnosum genus & spiritus validissimi fuerint. Et hæ sunt vires puerorum: his enim spiritus in maxima copia adsunt, carnosum genus bene se habet, & calor natiuus viget; tamen vires non consentiunt, ratione solidorum.

Virtus debilis secūdum quid.

Et hæc de viribus secundum quid valentibus. Si autem virtus fuerit debilis secundum quid, id est, ratione duorum debilis, ratione vnius valens: si hæc debilitas erit ratione solidarum particularum, tunc omnimode prohibetur sectio venæ; siue solidum illud genus imbecillum coniungatur cum carnosis particulis imbecillibus, siue cū spiritibus imbecillibus: si enim solidum genus solum id facere potest, multo magis id faciet, coniunctum vel cum spiritibus, vel cum carnoso genere. Quod si vires validæ tantum erunt ratione solidorum, debiles vero ratione carnosi generis, & spirituum; tunc interdum prohibent, interdum coindicant sectionem venæ. Prohibent eā, quoties spiritus defecerint per viam resolutionis; idque vel ob aliquam caussam resoluentem spiritus, vel ob defectum alimenti: nam multoties vidimus homines, qui bene se habuerint secundum has omnes partes; tamen propter magnum ieiunium ac inediam corpus est emaciatum, ac sanguis defecit, & spiritus sunt resoluti. Quare licet solida consistant, tamen virtus prohibet sectionem venæ; nam etsi in præsenti vires tolerent sectionem ratione solidorū, tamen periculum est, ne solida cadant in futurum. Et ob id Galenus quinto method. decimo tertio, in muliere illa Romana, correpta sputo sanguinis, etiamsi morbus esset valentissimus, ac vires quo ad solida validæ, tamen non secat venam; quia per quatriduum ieiunauerat. Interdum vero contingit vt ratione cacochymiæ exquisitæ spiritus non admodum valenter se habeant, & genus carnosum sit emaciatū; vires tamen bene se habeant ratione solidorum: tunc virtus nec est coindicans, nec prohibens sectionem venæ: quia hic nullo pacto habet locum sectio venæ, nec vacuatio. Aduertendum tamen, quoties est cacochymia exquisita, posse & cibis & medicamentis malos succus ad meliorem statum redigi; beneficio cuius status postea non ita recedant a natura sanguinis: & in hoc casu vires non inhibebunt sectionem venæ. Ob id Galenus quinto method. decimoquarto, in catarrho salso secat venam; quia humor est redactus ad quendam probiorem statum: nam si non essent redactus humor ad meliorem statum, nullo modo nec coindicaretur, nec indicaretur sectio venæ. Si autem alia ex parte vires fuerint imbecilles secundum quid: quia carnosum genus debile fuerit, & spiritus etiam debiles, non per resolutionem, sed per concentrationem; solida autem bene se habuerint: tunc virtus coindicabit sectionem venæ. Vt, si fieret præfocatio vteri in muliere cacochyma, non exquisite, cuius præfocationis ratione periculum esset mortis præsentaneæ; dum tamen solida bene se habeant, ac spiritus concentrati sint: tunc veniendum est ad validum auxilium, id est, sectionem venæ. Et hoc etiam expertus sum in propria sorore: cui, præfocatione laboranti, adstante etiam alio doctissimo viro, secuimus venam, cuius beneficio statim restituta fuit.

Et hæc de viribus validis absolute, & debilibus absolute; validis secundum quid, & debilibus secundum quid: quando sint prohibentes, & coindicantes sectionem venæ.

4. Aetas florida.

Quantum vero ad ætatem pertinet: per ætatem florentem intelligimus non solum ætatem vigorem, sed omnes ætates medias inter pueritiam, & extremum senium. Et hoc expresse colligitur ex Galeno: qui in lib. curatiuo per sang. miss. capite sexto & nono, & octauo methodi quarto, dicit, se proposuisse ætatem florentem, ad differentiam ætatis senilis, & puerilis. Aetas autem florens habet vim coindicandi sectionem venę, non propria ratione, sed quatenus refertur ad vires. Aduertendum tamen, quod ætas ad vires non referatur immediate, sed mediate: nam ætas refertur ad habitum, qui habitus postea refertur ad virtutem: teste Galeno, quarto de ratione vict. vigesimoquinto, vbi habitum ea ratione considerat, quatenus corpus uel mollis & laxæ est substantiæ, uel duræ; nam si partes molles uel laxæ fuerint, corporis debilem indicabunt uirtutem, si duræ & compactæ, firmiorem. Et ob id ætas ad habitum; habitus ad uirtutem reducitur: nam in ætate puerili habitus est nimis laxus, ac mollis; & ob id uires sunt debiles, ratione solidorū: in corpore senili habitus est debilis, quia partes sunt nimis aridæ; & ob id uirtus in eis est debilis, ratione solidorum, & omnium fere.

Aliorum coindicantium venæ sectionem ratio.

Sed quispiam ambiget: cur ætatem solam proposuit Hippocrates: nonne etiam alia habent uim coin-

dicandi

dicandi, ut temperatura, consuetudo, tempus anni,&c.Dicendum,non sine maximo artificio Hippocratem proposuisse ætatem, quia cognouit in ætate senili ac puerili vires esse debiles:imo hoc habet ætas,vt ea sola possit prohibere sectionem venæ:nam in ætate puerili,& senio extremo, omnino prohibetur sectio venæ. Alia vero omnia,ex se sola sumpta, non indicant Quid agendum, sed potius Quantum agendum: nam si debent indicare Quid agendum, simul iuncta esse debent. Et ob id primo ad Glauconem 14.& 11.metho. capite decimoquarto dicitur, quod tempus anni non sufficiat ad inhibendum sectionem venæ; sed opus sit:vt coniungatur cum constitutione aeris;ac regione, vtque omnia in unũ concurrant. At secus de ætate: sola enim ipsa sufficiens est ad prohibendum sectionem uenæ: & ob id Hippocrates, 4.de ratione uictus 19. ætatẽ potius quam reliqua proponere voluit, licet reliqua etiam conferrent. Et hæc de recta inuentione huius auxilij dixisse sit satis.

II. Vsus venæsectionis, seu administratio.

Nunc vero est opus manifestare: qua ratione inuentum hoc auxilium (nimirum sectio venæ) administrandum sit: vt nullum immineat periculum. Ad administrationem vero rectam auxilij concurrunt scopi illi quatuor: materia sanguinea, morbus, vires, & ætas. Concurrunt autem, secundum Galenum in lib.curatiuo per sang. miss.cap.9. scopi illi ad venæsectionem,pro vi sua maiore, vel minore. Quia vero recta administratio in se claudit Quantitatem, Tempus, Modum,& Locum vacuationis sanguinis: proinde singula hæc ordine considerabimus.

1. Quãtum sanguinis detrahendũ

Quantitas ergo educendi sanguinis alia Cõtinua est, alia Discreta: Quantitas continua sumitur a prędictis quatuor scopis: quo enim maiorem vim habent hi scopi, eo maior debet fieri sanguinis vacuatio: vt, si maior sanguinis adsit redundantia, si valentiores vires, vehementior morbus, ac ætas magis florens; nulli dubium, quod maior copia sanguinis vacuari debeat.

Ratione materiæ.

Vnde, si considerauimus *materiam*, in plethora exquisita, magna copia sanguinis est vacuanda, & interdum vsque ad syncopem:in plethora notha, non tanta copia:in cacochymia notha, adhuc minor copia. Et ideo Hippocrates in hoc aphorismo proposuit plethoram exquisitissimam, vt summam etiam euacuationem sanguinis ostẽderet. Quo ad *morbum*,

Ratione morbi.

ne error aliquis contingat notandum, per vehementiam morbi duo posse intelligi:primo vehementiam respectu morbi simpliciter, deinde vehementia non respectu morbi simpliciter,sed respectu talis morbi. Per vehementem simpliciter, intelligo morbum vehementem,non contrahendo ad hãc vel illam morbi speciem, sed morbum simpliciter; vt vehementissimum dolorem: & tali modo morbus acceptus, indicat euacuationem vsque ad animi defectum: 1. apho.23.9.metho.cap.3.& 4.lib. de cur. rat.per sang. miss.cap.12. Per morbum vehementem non simpliciter, intelligo, v.g. inflammatorium: qui prout est inflammatorius, indicat euacuationem non vsque ad syncopem, sed vsque ad mutationem sanguinis: nam potest esse sanguinis mutatio, citra syncopen; & e contra potest fieri syncope, antequam incipiat mutari color. Euacuamus autem vsque ad mutationem coloris, quia nostrum propositum est euacuare sanguinem fluentem,& fluxum. Propterea Hippocrates, secundo de ratione victus decimo, diligentissime in pleuritide mittit sanguinem, vsque ad mutationem: & Galenus in comm.notat,quod euacuet sanguinem tum fluxum, tum fluentem. Ideo practicãtes in quauis phlebotomia sanguinis mutationem quærentes, sunt in errore:nam non est exspectanda mutatio coloris, quando sanguis est vniformis in toto corpore; sed bene quando est difformis, & alius sanguis est in loco inflammato, atque in alijs locis.

A Cum ergo morbus vehemens dupliciter sumatur, vel simpliciter, vel non simpliciter; hoc diligenter aduertens Hippocrates, voluit istud proponere in præsenti aphorismo; & ideo dicit, esse veniendum ad sectionem venæ quoties imminet periculum vel repentinæ mortis,vel disruptionis vasorum:nam ratione repentinæ mortis, est morbus vehemens simpliciter; ratione disruptionis vasorum, cum periculum sit,ne fiat pleuritis, vel angina, est morbus non simpliciter,sed inflammatorius.

Ratione virtutis.

De *virtute* autem loquens Hippocrates aphorism. sect.1.ait,eo vsque ducendum, quousque ferat natura illius,cui vena secatur.Ergo pro virium tolerantia est mittendus sanguis:nam interdum vires maiorem copiam sanguinis vacuandi sustinent, interdum non tantam.Proinde,vt ad speciem descendamus;si virtus fuerit debilis secundum quid; non est supra quinque, vel sex vncias vacuandum. Si autem virtus fuerit valida secundum quid; tunc tolerabit maiorem copiam vacuationis, vt vsque ad octo vncias, & decem,& interdum vsque ad libram. Si vero virtus fuerit valida simpliciter, idest, secundum omnes sui partes;si alia consentiant: coindicabit missionem sanguinis vsque ad sexdecim, & 18.vncias, imo vsque ad mutationem sanguinis tolerabit vacuationem, vel de bono in malum, vel de malo in bonum: imo tolerabit vacuationem vsque ad animi defectum, si videlicet morbus id indicabit, & vires coindicabũt. Vnde Hippocrates in hoc aphorismo, proponens vires absolutas, voluit admonere vacuationem esse faciendam vsque ad animi defectum. Errant igitur dicentes, Hippocratem hoc in loco nolle euacuationem vsque ad animi defectum: nam, cum dicat extremas vacuationes non esse molliendas, vtpote periculosas; & uacuatio vsque ad animi defectum sit extrema; molliendam igitur non esse concludunt. C Quib.reponimus, quod vsque ad animi defectum uacuatio extrema non sit: nam ea dicitur extrema vacuatio,quæ vltra uirium tolerantiam exsistit: euacuatio autem usque ad animi defectum potest esse cum virium tolerantia; quod etiam Galenus libro curatiuo per sanguinis mission. decimosexto significauit, inquiens: in uehementissimis morbis est euacuandum sectione uenæ usque ad animi defectum, uiribus tamen tolerantibus, quæ debent esse ualidæ absolute. Præterea Galenus nono methodi tertio,& quarto: vsque ad animi defectum vacuat sanguinem in synochis: quia hæ febres non inuadunt,nisi vires absolute validas habentes, & non corripiunt cacochymos. Aduertendum tamen esse monet Galenus: eodem curatiuo libro per sanguinis missio.cap.9.& 9.meth.10.non esse ita temere & facile in hanc tam abundantem emissionem sanguinis prolabendum: periculosa enim est,cum non possimus ita exacte,ac minutatim cognoscere virium terminum. Et ideo mirum non est,si ab hac vacuatione nostri temporis medici prorsus abstinent. Quin & Auicennas ca.de phlebotomia,ait: diminuas in phlebotomia, quantum possibile est: quoniam: potius infra modum, quam supra modum vacuare debemus per phlebotomiam.Et ideo ne errorem aliquem committamus, præcipit Galen. lib. de cur.rat.per sang.miss.cap.12.vt saguinem euacuantes adspiciamus continue ad mutationem in pulsu:nam cum debilitas aderit,statim debemus sanguinem supprimere:& ideo, ex eius præcepto: manum pulsui semper admouere debemus; præsertim cum in maxima copia extrahimus sanguinem.

Ratione ætatis.

Quod ad *ætatem*: sciendum, quod, quanto ætas magis ab extremis distabit, tanto vehementiorem, ac copiosiorem uacuationem indicabit. Et ob id non tanta copia coindicatur uacuationis primo senio,& in principio adolescentiæ, quam in iuuentute,& uigore.

Quan-

Ratione coindicantiū, quæ ad vires reducuntur.

Quantum ad *reliqua*, quæ ad uires reducuntur: sciatis, nos per eas intelligere omnes res præter naturam, secundum naturam, & non naturales: de quibus Galen. 1. ad Glauc. 14. uerba facit; cuius capitis enarrationem hìc obiter habetis. Per *res præter naturam* intelligimus symptomata, ut dolores intensos, &c. cum Galen. citato loco: hæc enim symptomata cum vires prosternāt, sunt in caussa, vt homines non possint ferre multas ac copiosas euacuationes. Sed Galenus oppositum videtur asserere, 1. aphor. 23. cum dicit: nullum præstantius remedium est in maximis doloribus, quam vacuare vsque ad animi defectum: hic contra dicit, symptomata posse frangere ac minuere vacuationem tam ingentem. Breuiter respondetur, dolores, & omnia symptomata dupliciter posse considerari: primo, penes propriam vim; secundo, penes tolerantiā patientis. Penes vim symptomatum, requirunt insignem vacuationem: hocque modo intelligebat 23. primi lib. aphor. Galenus. Penes tolerantiā vero patientis, adhuc duobus modis considerari possunt symptomata: altero modo, vt æger sit tam robustus ac validus, vt quam maximos ferat dolores: nam quidam sunt adeo robusti, vt nihil fere a vehementissimis doloribus, quo ad vires prosternantur: altero modo, vt æger ita se habeat, vt ne minimos quidem dolores ferre possit, sed ab eis prosternatur. Si ergo aderit virium tolerantia, poterit ea quantitas sanguinis vacuari, quā indicat symptoma, seu mobus, si non aderit virium tolerantia, non in ea quantitate erit vacuandus sanguis. Et de hoc loquitur Galen. 14. primi ad Glauco. quia ibi loquitur de symptomatibus prosternentibus vires: & ideo dicit, quod distentione neruorum non debeamus multum sanguinem mittere, quoniam vires non tolerent. Et quod de distentione dico, idem de dolore dicatur lædente vires infirmi: nam non possumus vacuare in tanta copia, quantam indicat dolor.

Si considerabimus *res naturales*, præcipue considerabimus temperaturam, habitum, cōsuetudinem, & artificium: Quantum ad temperaturam: dicebat Gal. quod temperatura calida & sicca non possit tan tam vacuationem ferre, vt alia quæuis temperatura. Sic etiam habitus rarus, mollis, ac laxus corporis, non potest ita validam admittere vacuationem, vt densus ac durus corporis habitus. Quo ad consuetudinem, si quis assuetus fuerit sectioni venæ, hic maximam vacuationem tolerabit, non assuetus autem, vel assuetus, sed difficile ferens istam sectionem, non tantam sustinebit vacuationem. Pariter de artificio, & vitæ genere, si quis balneator fuerit, vel aliquod tale tractarit exercitium, in quo continuis sudoribus & vacuationibus exhauritur; hic non feret tantam vacuationem, vt ille qui otio ac pigritia per quietem semper viuere est assuetus, vt monachi faciunt. Hæc ergo non sectionem venæ coindicant, sed potius determinant quantitatem.

Si vero *res non naturales* cōsiderauerimus; per eas intelligimus aerem & sex res non naturales, vt Gal. 11. metho. & 1. ad Glauc. vtrobique 14. Propterea si aer vel calidior, vel frigidior fuerit, non tanta est sanguinis copia vacuanda, quantam alia indicant, & coindicant. Vbi vero aeris constitutio, & tempus anni, temperata fuerint; dummodo alia consentiant, maxima erit copia vacuanda. Sic etiam si considerauerimus quædam alia: exempli caussa, si fuerit penuria annonæ: vt in preliis; tunc minori copia vacuabimus, quam alia ostenderint; quod si penuria non fuerit, alijs consentientibus maxima copia vacuabimus: Hęc quo ad quantitatem.

Discreta quantitas: id est num vna vice sāguis educēdus, vel pluribus.

Sed an vna, vel pluribus vicibus sanguis sit euacuandus, sumendum & a Morbo, & a Viribus. In *morbo*, (quantum ad præsens institutum attinet) considerari potest vehementia morbi, & tempus afflictionis morbi. Quantum ad *vehementiam* attinet, si morbus vehementissimus fuerit, vna vice vacuabimus, vt in febribus synochis: teste Galeno libro cur. rat. per sanguinis mission. cap. duodecimo. Sic etiam in febribus alijs vehementissimis. Si vero non fuerit tanta morbi vehementia: partiri vacuationem poterimus: vnde in morbis diuturnis non semel, sed bis, ac etiam ter, & sæpius, mittere sanguinem poterimus. Quo ad *tempus afflictionis*: considerandum, an actu, vel potestate mobus affligat. Si actu morbus affligat, vnica vice vacuabimus: vt Galen. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. in febribus actu exsistentibus facit. Quod si morbus non actu affligat, sed immineat, etiam si acutissimus fuerit; partiri vacuationem poterimus. Et hoc figmentum non est, sed est Galeni, libro citato, capite decimotertio. Quantum autem ad vires attinet, dicendum; quod quanto vires validiores fuerint, eo magis coindicant vacuationem vnica uice esse faciendam: quo vero magis ab hoc robore recedent, eo magis indicabunt vacuationem partitam. Et ob id Galenus, libro illo curat. capite decimotertio (considerans adolescentes post quartumdecimum annum non habere vires admodum firmas, quæ possint magnam vacuationem sanguinis admittere) dicebat, quod non semel: sed bis sit sanguis vacuandus, & sæpius: Idem de reliquis, ad vires spectantibus, dicendum.

2 Tempus opportunū venæ secandæ.

Quod attinet ad *tempus*, quo secare uenam oporteat: duo hic consideranda sunt, alterum quo die, reliquum qua hora diei sit uena aperienda. Et hæc cognoscere opus est, per sua indicantia, & coindicantia.

Dies venæ sectionis, cum vna vice vena secanda.

Quantum ad *diem* attinet, vel loquimur de die, quo vnica vice est secanda vena, vel de die, quo non semel, sed bis uel sæpius una est aperienda. Si de die loquamur, quo unica uice est uacuandum, ut hunc eligamus commodum, opus est respectum habere ad materiam peccantem, ad morbum, & ad vires.

Ratione materiæ peccantis.

Quo ad materiam peccantem attinet: considerare opus est, an sanguis euacuandus solus sit, vel potius cum sanguine adsit cruditas in ventriculo ex cibo introducta, ut nono method. quinto, & vndecimo method. decimoquarto monuit Galenus. Vnde, si sanguis erit in corpore, absque cruditate, quamprimum est euacuandum. Si vero cum sanguine adsit cruditas in ventriculo; tunc duo attendenda: primo, ne sanguine uacuato, post sectionem venæ attrahatur cruditas exsistens in ventriculo, & sic faciat maximas obstructiones: deinde ne cunctando sanguis suffocet calorem natiuum, neue inculcetur in partem aliquam præcipuam. Sed hæc non habemus ex materia, sed potius ex morbo.

Ratione morbi.

Si ergo morbum considerauerimus; morbus non est prohibens sectionem venæ, (quia prohibens est in caussa, vt non fiat sectio) sed est differens sectionem venæ. Morbus enim bifariam considerari potest, ut indicat Quando agendum; primo ut est quid præter naturam, & vt sic, indicat quamprimum, & primo die agendum, nam medici munus est non modo facile, sed cito, & tuto morbum profligare. Deinde morbus perpenditur penes maiorem vel minorem vehementiam: nam si uehementissimus fuerit, indicat quamprimum agēdum, & primo die, quamuis sit cruditas in ventriculo: nam magis potest uehementia, quam cruditas. Et ad hoc respiciens Auicennas proposuit quædam perobscura uerba, capite de phlebotomia, inquiēs: in sectione uenæ est quoddam tempus coactum, ac necessarium, in quo cogimur sanguinem uacuare, neque est aliqua res prohibens, vult dicere, quod quoties morbus fuerit uehementissimus, cogamur primo die uacuare, etiamsi in uentriculo cruditas adsit, quæ uim alioqui haberet remorandi sectionē uenæ. Si uero morbus non fuerit ita uehemens, & aderit cruditas in uētriculo; magis poterit cruditas: & proinde prius materiam

præparare

præparare debemus; non quod concoctionem sanguis exigat, sed vt materia illa cruda coquatur. Et ideo ibidem dicebat Auicennas, esse tempus liberum secandæ venæ, & (vt Galenus nono method. quinto dicit) in quo possimus superfluitates illas concoquere. Ideo in praxi, cum vehementissimus morbus fuerit, non est danda cassia, deinde secanda vena; sed quam primum debemus secare venam; quia curatio non potest differri: si vero non ita vehemens morbus fuerit, poterit sectio venæ differri.

Ratione virium.

Quod vero ad vires attinet: ipsæ tripliciter possūt concurrere ad secandam venam: primo, vt omnifariam consentiunt cum morbo: deinde, quatenus partim consentiunt, partim differunt: tum, vt vndequaque dissident. Neque mira vobis videri debet hæc distinctio: quia est Galeni. Appello vires omnifariam consentientes, cum validissimæ fuerint: partim consentientes, cum cadunt a tanto robore: vires omnifariam dissentientes, cum imbecilliores sunt. Primo, vires validiores dicuntur consentire cum morbo vehementissimo: nam morbus vehementissimus indicat, vt primo die quamprimum mittatur sanguis, vires validissimæ istud coindicant: si morbus etiam fuerit non ita vehemens, vires etiam consentiunt; quia possunt perferre dilationem, siue vehementem, siue non. Vires vero non tam validæ, sunt partim consentientes, partim dissentientes. Consentientes quidem: nam si morbus est vehemens, indicant vt quamprimum primo die mittatur sanguis, & vires consentiunt, ut quamprimum vena aperiatur, quia si velimus differre, possent vires cadere in imbecillitatem. Si morbus fuerit non ita vehemens, vires istę dissentiunt: nam ratione morbi possumus differre sectionem venæ, at non ratione virium, quia vires non possunt in hoc tempore non fieri debiles. Et ideo Galenus decimo methodi secundo præcipit, vt ratione virium quamprimum mittamus sanguinem: dicit enim quod in febribus putridis ardentibus, ac vehementibus debeamus primis diebus secare venam, & affert caussam; quoniam vires in dies imbecilliores fiunt; ita ut tandem non modo non coindicent, sed aliquando omnino prohibeant sectionem. Vires autem omnino dissentientes, (& hic aduertatis; quia Modernus fuit deceptus) quoties multam habuerint imbecillitatem, vel ex se, vel ratione alicuius symptomatis, vt ratione imbecillitatis vētriculi, vel ratione doloris prosternentis vires, uel ratione morsus ventriculi, vel aliquo similium symptomatum, (vt dicebat Galenus primo ad Glauconem 14.) etiamsi morbi vehementia indicaret quamprimum secandam esse venam, tamen hoc faciendum non est, sed est differenda sectio venæ: nam qui secare venam voluerunt, (inquit Galenus) perdurante ventriculi imbecillitate, vel aliquo alio horum symptomatum, vel in mortem, vel in maxima vitæ discrimina inciderunt. Non tamen dicatis, quod hæc imbecillitas sit prohibens sectionem venæ: quia non est prohibens, sed differens: nam dicit ibi Galenus, prius esse prospiciendum ventriculo, vbi vero roboratus ventriculus fuerit, veniendum esse ad sectionem uenæ: quare non inhibet sectionem, sed retardat. Similiter, vbi habetis vigilias, prosternentes vires; primo somnum conciliare debetis, deinde ad venæsectionem accedere.

Comparti(?)te sanguis deplendus.

Hæc de die, vbi vna vice sanguis mittendus. Si autem eodem die secāda sit vena, bis, ter, vel amplius: hoc sumitur, tum a Vehementia morbi, tum a Viribus: nam si fuerit repetendi vacuatio, eo quod morbus vehementissimus fuerit, etiam eodem die bis, & ter secari vena potest: quod si non tanta vis morbi fuerit, diuersis temporibus est repetenda venæsectio. Vires vero ita concurrunt, quod validiores permittere possunt iterationem eodem die; debiliores non eodem die; sed diuersis-

Quantum ad *horam*, qua secanda vena est; dico eā sumi, & a morbo, nec non a dispositione Ventriculi, & Aere ambiente.

Hora venæ sectionis.

Quantum ad *morbum* attinet, in morbo consideratur Vis morbi, vel Motus morbi. Si vim morbi considerauerimus: in vehementissimo morbo qualibet hora secanda est vena, non modo, interdiu, sed & noctu. Et ideo Galenus lib. de cur. rat. per sang. miss. capite duodecimo & vigesimoprimo, reprehendebat illos, qui non audebant secare, nisi a secunda diei hora, vsque ad quintam, & sextam: nam si vehementissimus, (inquit) morbus fuerit, qualibet hora est vena aperienda: si non fuerit tanta vehementia, erit aperienda a secunda hora diei, vsque ad quartam, & quintam, vt optime etiam præcipit capite de phlebotomia Auicennas: nam eo tempore cibus est concoctus in ventriculo, & æger est expergefactus. Si motum morbi considerauerimus, vel morbus semper mouetur Eodem modo, & vniformiter; vel Diuersimode. Vniformiter, vt vel semper decrescendo, vel semper augendo, vel semper eundem tenorē seruando: & in his casibus quamprimum, & qualibet hora secanda est vena: nam vbi talis morbus fuerit, magna est necessitas. Si vero morbus non fuerit vniformis, sed difformis: tunc vel erit Continuus cum paroxysmis, vel erit Intermittens. Si continuus, cum hic non adsit quies; (attamen maior vel minor exacerbatio) debemus sanguinem mittere hora minoris afflictionis: si vero per interualla morbus affligat, tūc tempore interualli secanda est vena, vt tamen hoc obseruetur, vt per quinque, vel saltem quatuor horas ante inuasionem aperiatur vena; &, si possibile est, per septem, & octo horas: namque ratione sectionis venæ accessiones anticipare solent.

Quo ad *dispositionem ventriculi*: obseruandum tūc esse secandam venam, cum ventriculus vacuus fuerit: & ideo hora opportuna secandæ venæ, est hora ante prandium, vel ante cœnam.

Deinde consideramus *ambientem* seu aerem qui vel est Temperatus, vel Excedens. Si temperatus: ratione eius debemus secare venam, per vnam horam ante prandium, vel ante cœnam; estque (si aer temperatus est) faciendum, vt homines horis solitis prandeant, ac cœnent; nec sunt cogendi ægri, vt vel tardius, vel citius comedant. Si vero ambiens fuerit excedens: excessus erit ad Frigidum, vel ad Calidū. Si ad frigidum; est hora minus frigida eligenda secandæ venæ: si ad calidum, eligatur hora minus calida. Vnde æstate, si comedere soleant decimaquarta, vt communiter fit, hora non est eligenda decimatertia, vt secetur vena; sed præcipiendum est, vt comedant hora decima, vt possimus commode hora nona secare venam. Hæc de Quando agendum.

3. Modus seu amplitudo vulnusculi venæ secandæ.

Quantū ad *modum* secandæ venæ: capitur hic modus a Materia peccante a Viribus, & a vires Consequentibus. Per modum secandæ venæ intelligo, an foramen magnum, vel paruum sit faciendum in sectione venæ. A *materia* quidem, quia refertur ad massam in vena exsistentem: si massa biliosa fuerit, foramen sit acutum, ac tenue: si pituitosa, vel melancholica, vt non multum materia recedat a natura sanguinis, tunc foramen est faciendum amplum, vt crassior possit vacuari sanguis: quod si materia humoralis fuerit sanguinea, cum in ea nō sit tenuitas bilis, nec crassities pituitæ, foramen non nimis amplum, nec nimis acutum, sed mediocre, fieri debet.

Quantū ad *vires* attinet: vires validiores ferūt amplius foramen; debiliores, non ita amplum: nam vbi foramen fuerit amplum, maior fiet dissolutio spirituum, quam possint tolerare vires imbecilles.

Idem de *consequentibus vires* dicendum: nam si fuerit ætas immediate post decimumquartum annum, non poterit ferre foramen amplum. Idem de temperatura calida dicendum; de habitu non admodū den-

ſo, de aere calido: quæ potius exiguum, quam amplũ foramen exigunt.

Delicatis vena tundenda decumbentibus.

Vt autem vires non cadant in ſectione venæ; ſuadendum eſt, vt homines decumbant, vt Auicennas precipit: quia vbi ſedentes vident ſibi aperiri venam, frequenter ſolent incidere in deliquium animi; vt primo aphoriſmorum vigeſimotertio Galenus eſt teſtatus. Hæc de modo ſecandæ venæ.

4. Locus, ſeu electio venarum aperiendarum: ratione materiæ.

Poſtremo conſiderare debemus *locum*, id eſt, quamnam venam debeamus eligere pro ſectione. Deſumitur autem hoc partim a Materia quę euacuari debet, partim a Morbo ratione cuius ſecamus venam, partim ab Ipſamet vena.

Quantum ad *materiam* attinet: conſideramus materiam penes ſuam naturam, copiam, & penes locum in quo ipſa viget. *Naturam* quidem materiæ intelligimus, quoties conſideramus plethoram vel exquiſitam, vel notham, vel cacochymiam notham. Si fuerit plethora exquiſita; ratione eius habemus, vt vacuatio fiat ab eodem latere, vtque fiat per integram diametrum. Si vero notha plethora, vel cacochymia ſpuria fuerit; non ſemper ab eodem, ſed ab oppoſito interdum venam ſecare debemus, ſi non ſit tanta diuerſio. Declaro cum Galeno qui decimotertio method. capite vndecimo dicebat, malo exſiſtente in manu, vel brachio, debere inſtitui diuerſionem per crus; ſi in crure, diuerſionem faciendam per brachium. Et ſecundo ad Glauconem ſecundo dicebat, in inflammatione genu, ſcarificandam eſſe venam cubiti eiuſdem lateris: & decimotertio method. quinto, manu laborante crus eſt ſcarificandum, & poſtea ſubdit eodem quinto capite, crure altero laborante, reliquum crus eſſe ſcarificandum. Impoſſibile vero eſt hæc loca intelligere, niſi per ea quæ iam protuli. Dixi igitur, & iterum dico, quoties plethora exquiſita fuerit, ſi malum ſit in parte inferiori diuerſionem per partes ſuperiores eſſe faciendam, & e contra. At ſi plethora notha, vel cacohcymia notha fuerit, & malum ſit in parte inferiori, non eſt ſecanda vena partium ſuperiorum, ſed oppoſiti lateris inferioris. Ratio autem huius ſumitur ex optimo fundamento: nam quoties medicus molitur euacuationem, debet cauere, ne fiat talis vacuatio, quæ tranſeat per membrũ aliquod principale, materia peccante in quali: & ob id, dextro crure laborante, brachij venam Galenus ſecabat, quia erat ibi materia in quanto tantum peccans, id eſt, exquiſita plethora: quia ibi Galen. loquebatur de habitu corporis quadrato, tempore veris exſiſtente; & ideo, cum materia in quanto tantum peccaret, licuit inferioribus partibus affectis ſecare venam ſuperiorem. Sed ſi materia fuerit in quali peccans, non eſt facienda talis diuerſio: quia periculũ eſſet, ne cor læderetur per diuerſionem materiæ. Hic vero quiſpiam obijciet: ſi in cacochymia notha, crure laborante, reliqui cruris vena eſt ſecanda: cur Galenus de eadem cacochymia loquens, manu laborante, crus ſecat, & non alteram manum? Quia, inquam, Galenus (omnia cognoſcens, ac videns) cognouit eſſe maximum periculum, vbi materia tranſit per membra principalia aſcendens, non autem deſcendens: & ideo non impedit, manu laborante, vt aperiatur vena inferior, quia eſt in deſcenſu: præterea etiam ſecta vena alterius lateris, pertranſit cor.

Quod vero attinet ad *copiam* materiæ: ſciendum, ſi materia non fuerit multa, ſat eſſe vnam venam ſecare; ſi materia fuerit multa, poſſe aperiri duas venas. Et proinde Paulus, Aetius, & alij omnes, hac ratione moti, in inflammatione vteri, ſuppreſſis menſibus, ſecant venas ſuperiores primum, deinde venas inferiores. Nec hoc negaſſet Galenus, cum expreſſe decimotertio method. quinto, in ſimplici diuerſione concedat, poſſe vnam venam ſecari: ergo, in toto corpore multa materia exſiſtente, tum in ſuperioribus, tum in inferioribus, non negaſſet Galenus duas venas ſecari poſſe.

Locus tandem, in quo materia viget, multum poteſt; nam ſi ratione aliorum vna vena indicatur, ratione loci ſæpenumero aliam cogimus venam ſecare. Vt, ſi ſit febris putrida cum ſuppreſſione menſium; ratione febris, indicatur miſſio ſanguinis a vena baſilica lateris dextri: at ratione menſium, cogimur venam ſaphenam inferiorem aperire. Pariter, exſiſtente febre putrida cum tumore lienis; ratione febris, indicatur miſſio a vena baſilica dextra: at ratione lienis, cogimur a latere ſiniſtro ſanguinem ducere. Similiter etiam in dolore capitis a ſanguine pendente, cum totius corporis plenitudine; ratione doloris capitis, cephalicam aperire debemus: ſed quia materia in toto corpore viget, cogimur aperire communem venam.

Ratione morbi.

Conſiderantes poſtea *morbum*; quamuis morbus multipliciter conſiderari poſſit, in præſenti tamen, quo ad iſta, ſolum conſideratur penes differentiam ab Origine, & a Subiecto, quod morbo corripitur, tum penes differentiam a Coniunctis. Ratione quidem *originis*; prout vel imminet vt gignatur; vel ex toto genitus eſt, & factus: vel medio modo ſe habet, partim in fieri, partim in facto eſſe. Si morbus imminet: quamlibet venam poteſtis ſecare. Ideo Galenus in illo libro de curan. ratio. per ſanguinis miſſion. dicit; ſi quis conſueuerit ſingulis annis in morbum aliquem incidere, bonum eſſe vt ante inuaſionem ſecetur vena hæc vel illa, ut ſi quis affligi ſolitus fuerit pleuritide lateris dextri; ſi ante inuaſionem ſecetur uena alterius lateris, uel in inferioribus, uel in ſuperioribus, non fuerit præter rationem. Si uero morbus ex toto fuerit factus: euacuatio facienda eſt per locum læſum, uel quam maxime proximum loco læſo. Hinc ſi fuerit ulcus ueſicæ, non debetis uacuare totum corpus per ueſicam, ſed ueſicam per ueſicam; quæ eſt euacuatio a loco læſo, uel a quam maxime proximo loco læſo. Similiter Galenus ſecundo ad Glauconem ſecundo præcipit, in angina, aperiendam uenam linguæ. Ea idem ſentiunt Paulus, & Aetius, ac etiam Galenus quarto de ratione victus 30. & in libro curat. per ſanguinis miſſion. Alexander etiam in phrenitide uenam frontis ſecat: quamuis prius ſint aperiendæ uenæ remotiores, quæ totum corpus euacuant. Ex quo maxime errant illi, qui in febribus a ſaluatella primum mittunt ſanguinem, deinde a uenis communibus: nam oppoſitum faciũt eius, quod debet fieri: cum prius a remotioribus uenis, deinde magis proximis debeamus ſanguinem mittere. Et ob id mirum non eſt, ſi Galenus in libro illo cur. per ſanguinis miſſion. hos irrideat. Quod ſi morbus partim ſit in fieri, partim in facto eſſe: uena medio modo ſe habens eligenda eſt, nec tam proxima, nec tam remota.

Sed eſt ne ſecanda vena eiuſdem lateris, uel diuerſi, ſeu oppoſiti? Nam ſi hoc ignorabimus, remedium nullum erit, ut Galenus decimoſexto capite eiuſdem curatiui lib. aſſerit. Hic conſiderandus eſt morbus ratione *ſubiecti*: nam uel eſt morbus Totius, uel Partis. Si totius, ut febris: tunc molienda eſt uacuatio a uena baſilica, ſeu communi, uel etiam a iecoraria, quæ deriuatur a fonte ſanguinis, ut totũ corpus euentetur, lateris (inquam) dextri, uel etiam ſiniſtri. Sed ſi morbus partem aliquam determinatam obſederit: tunc ſemper eſt ſeruanda rectitudo, ut optime Hippocrates dicit tertio prorrhet. trigeſimotertio, & Galenus paſſim in libro illo curat. Nolo autem hoc loco declarare, an ſemper ſit ſeruanda rectitudo fibrarum: quoniam aphoriſmo 21. ſectionis huius primæ declarabo, non eſſe ſemper hanc rectitudinem ſeruandam. Aduertendum tamen eſt, cum Galeno locis allegatis, an detineantur morbo renes, vel potius partes infra renes, uel partes ſupra renes.

Si

Si detinetur renes; cum potius inferiores partes sint, quã superiores: potius inferiores venas secabimus: si vero fuerint partes infra renes, debemus aperire venas inferiores: si supra renes, debemus secare venas superiores: eo tamen seruato, vt si afficiantur partes, quæ sunt vel circa iecur, vel lienem, vel ventriculũ, vel thoracem, sit aperienda vena iecoraria, vel lienaris: si partes capitis laborent, cephalica: si vero tum caput, tum iecur afficiatur, communis est aperienda, quæ respicit tum caput, tum iecur.

Considerandus tertio est morbus penes *coniuncta:* cuius unum exemplum afferemus. Nam sit aliquis, qui habeat inflammationem in inguine, & aliquam intemperiem in hepate: tunc non est secanda vena superior: nam iecur hoc proprium habet, ut materiam transmittat ad inguina; quemadmodum cor ad axillas, vnde si aperiatur vena cubiti, impediemus actionem naturæ, quæ est, transmittere materiam deorsum ad inguina: ideo vena inferior est aperienda, qua non impediemus naturam, sed adiuuabimus: nam natura deorsum trahit, & nos etiam ad inferiora; præsertim vero cum volumus, ut materia ad suppurationem deueniat; interdum enim ad suppurationem deueniendum est, vt corpus expurgetur.

Ratione ipsius venæ.

Postremo sumitur venæsectio ab ipsa etiam vena, vt Galenus ait, locis allegatis, nempe ex situ, & apparentia ipsius venæ: si quis enim secare voluerit iecorariam, & hæc non appareat, secanda media est; quod si hæc quoque non appareat, cephalica: &, in summa, secanda est illa vena, quæ magis in promptu exsistit.

Ex his ergo habetur recta inuentio huius auxilij, quod dicitur sectio venæ, ac recta etiam eius administratio.

APHORISMVS QVARTVS.

Victus tenuis atque exquisitus in morbis quidem longis semper; in acutis vero, in quibus non conuenit, periculosus. Et rursus qui ad extremum deuenit tenuitatis, grauis est. Nam & repletiones, quæ ad extremum deueniunt, graues sunt.

Institutũ huius aphorismi, est de Diæta, seu tertio instrumento medico agere.

V*ictus tenuis & exquisitus, &c.* Expositores concordes sunt in introductione præsentis aphorismi: atque inquiunt propositum Hippocratis esse, de ratione victus disserere: quam introductionem facile accipere potuerunt ex Galeno, in presenti commen. dicit enim: postquam Hippocr. locutus fuit de qualibet immodica repletione, idest, de repletione quoad vires in 2. aphoris. & de repletione quoad vasa in 3, & locutus est de qualibet vacuatione, idest, de vacuatione per pharmaciam in 2. aphor. & de euacuatione per sectionem venæ, in tertio: nunc aggreditur sermonem de ratione victus ægroti: idque non alia de caussa, nisi, vt absolutam faceret tractationem de tribus medicis instrumentis, Pharmacia, Chirurgia, ac Diæta.

Diæteticæ dignitas: & difficultas.

Huius autem Diætetici instrumenti tanta est dignitas, atque necessitas: vt, si volueritis id cum alijs comparare, dubio procul alia instrumenta & dignitate & necessitate superabit. Sententia enim fuit Galeni, principio de facultate alimentorum, nos posse designato aliquo tempore viuere absq; alijs auxilijs, non posse autem viuere absque victu.

Aduertendum autem est, quod, veluti est summæ necessitatis, ita in eius administratione maximum impendeat periculum, ac summa difficultas. Vnde, primo epid. sectione tertia, comm. 29. Galenus, tangens hoc periculum, dicebat, non temere victus rationem esse adhibendam: quoniam si id citra iudicium fecerimus, poterit æger ob rationem victus malam ex parvo morbo in mortem incidere. Summa etiam est difficultas in hoc auxilio administrando, ac assequendo: quia, vt optime dicebat Galen. primo de ratione victus 12. ex sententia Hippocratis non est medicus, qui scit nominare ptisanam, & hoc vel illud genus eduliorum: sed qui callet artem, vt hæc recte administret. Quæ ars profecto ars magna est, & summa: vt optime 11. meth. 15. dicebat Galen. inquiens: cum ars medica vniuersa magna sit, non leuis est ea pars, in qua de ratione victus sermo habetur.

Cum hoc itaque auxilium tantæ sit necessitatis ac vtilitatis, & in eo tantum immineat periculum, tantaque difficultas: propterea Hippocratis est institutum, in præsenti aphorismo non modo agere de ratione victus; sed summa cum diligentia, ac admirando cum artificio: præsertim, quia idem Hippocrates fatetur primo de ratione vict. 6. victum esse quiddam magnum, veteres tamen de eo nihil effatu dignum dixisse. Vnde non possum non mirari interpretes, qui sententias has perlegerunt, quomodo tam leuiter Hippocratis summum artificium in hoc aphorismo pertransierint. Quare ego, quantum potero, conabor Hippocratis sententiam ad artificium maximum enodare. Dico igitur Hippocratis institutum, ac scopum esse de ratione victus sermonem habere: & quidem more Hippocratico, idest, summo cum artificio.

Hippocrates hic agit de diætetices inuentione & vsu, dogmatice.

Quoniam vero omnis recta tractatio cuiuscunq; instrumenti in duobus tota consistit; in Inuentione eius, ac in recta ipsius Administratione: ob id Hippocrates, nullatenus diminutus, hæc duo de ratione victus perficere voluit. Primum autem de inuentione agere voluit: quoniam inuentio auxilij præcedit eius rectam administrationem: vt in secundo aphorismo de pharmacia, in tertio de phlebotomia fecit. Sed neque sat hoc erat, ad seruandum integrum Hippocratis artificium: nam non modo debet agere Hippocrates de inuentione huius auxilij, sed dogmatice etiam agere: & ob id proponere debet istius instrumenti inuentionem, in virtute suorum indicantium, & coindicantium. Hoc ordine etiam processit præcedenti aphorismo: inuenit enim sectionem venæ in virtute indicantium, vt morbi vehementis, qui indicat sectionem venæ; & in virtute coindicantium, vt virtutis validæ exsistentis in corpore athletico, quæ coindicat ipsam. Similiter in præsenti aphorismo proponitur inuentio diætetici auxilij dogmatice, in virtute indicantium, & coindicantium.

Tractanda in huius aphorismi enarratione.

Quoniam autem veritas est hæc Hippocratica, & maxime a communi vsu remota: ob id operæpretium duxi, id vobis manifestum reddere. Vt autem id efficiam, quædam altius repetere cogor: & ob id, ne fiat confusio aliqua, vtque distincte procedam, tria absoluam. Primo enim explicabo, quid per hoc instrumentum, quod diæta ac victus ratio dicitur, intelligam: secundo erit exponendum, qua arte talis diæta ac viuendi ratio acquiri possit, in virtute indicantium, & coindicantium: postremo hæc ad propositum applicabo, declarans scopum Hippocratis in hoc aphorismo per suas caussas. In his non est mirum, si aliquantisper immorabor: nam non modo habebitis scopum præsentis aphorismi ex his, quæ dicemus, sed absolutam huius aphorismi expositionem: imo habebitis, in virtute huius, omnes aphorismos explanatos, in quibus de victus ratione agitur, qui ab hoc aphorismo vsque ad decimumnonum exclusiue protrahuntur.

Diæta quid.

Per diætam igitur medici intelligunt viuendi rationem penes illas sex res non naturales, aerem, cibum, potum, &c. Verum Hippocrates ex his sex precipuam partem intelligit, nimirum eam partem quæ consistit in cibis & potionibus. Et propterea etiam nos cum Hippocrate in præsenti aphorismo per diætam intelligemus viuendi rationem penes cibaria, & potiones, quæ vel Offeruntur, vel Non offeruntur.

Dico non offei ...ntur: quia inedia, quamuis sit cibi ac potus priuatio, ad genus tamen diætæ reducitur: nam Hippocrates per diætam etiam intelligit (vt suo loco dicemus) inediam puram, quæ est, nihil penitus dare, idest, nullo pacto offerre cibaria, neque potiones.

Diæta, vel alimentum, vel medicamentũ, vel simul vtrũque.

Hæc autem diæta sic accepta (& hoc aduertatis) non vnico modo accipitur, sed pluribus; nam primo accipitur, vt tantum habet rationem alimenti; secundo, ut tantum habet rationem medicamenti; tertio, ut habet rationem tum medicamenti, tum alimenti simul. Sed hæc & declaranda, ac confirmanda sunt verbis Galeni formalibus: cum debeant esse fundamenta, super quæ postea omnia constituemus.

Primo itaque sumitur diæta, vt solum habet rationem *alimenti*: & talis non est nisi cibus; neque omnis cibus, sed is, de quo Galenus c. 1. lib. primi de facultatibus alimen. verba fecit: vt dicit, cibum esse, qui medio est temperamento, qui neq; habet vim refrigerandi, nec calefaciendi, sed qui citra manifestã qualitatem solam habet facultatem nutriendi, & augendi, vel saltem considerandi substantiam caloris natiui. Quo fit, vt, si calor naturalis augeatur tanta portione, quanta absumitur; cibus dicatur mediocris, ac conseruans vires, vt caro pulli, &c. Quod si augeatur calor in maiori portione, quam deperditur; tunc erit cibus plenus, & vires augens, vt caro caponis.

Secundo modo accipitur dieta, prout habet rationem, solius *medicamenti*: & talis est inedia cum nihil prorsus cibi exhibemus, quæ vim habet medicamenti, non positiue, sed priuatiue; cum non per se, vt pharmacum, sed per accidens euacuet: de qua Gal. 4. meth. 6. locutus fuit: vbi voluit, corpus plethoricum inedia vacuari. Sed quispiam dicet: cur, si tantum medicamentum est, non ponitur in genere pharmaci, sed in genere diætæ? Colligitur resolutio ex Galeno: qui voluit, inediam vacuare, sed per accidens; vnde talis diæta non est nisi priuatio cibi; & licet medicamenti rationem habeat, tamen quoniam in eodem genere opposita collocantur; ideo si cibus ponitur in genere diætæ, etiam eius priuatio, quæ est nihil dare, in genere diætæ reponitur: neque aliquem esse existimo tam rudem, qui inediam in genere medicamentorum ponat.

Tertio diæta sumitur, prout habet rationem *tum alimenti, tum medicamenti*: atque est cibus medicamẽtalis nuncupatus: qui quidem cibus aliqua ex parte habet vim augendi substantiam caloris natiui, & sic se tenet ex parte alimenti: quatenus vero non refertur ad substantiam caloris natiui, vim habet non alimenti, sed medicamenti. Subit autem rationem tum alimenti, tum medicamenti, duobus modis: vel Positiue, vel Priuatiue. Priuatiue: veluti est victus tenuis, qui habet rationem cibi, quatenus nonnihil auget substantiam caloris natiui: quia tamen non tantum auget, quantum absumitur, hinc est, quod habeat vim minuendi vires, & euacuandi per accidens, non autem custodiendi: & hac ratione vim habet medicamenti priuatiui: & de tali cibo loquutus est Galenus, primo de ratione vict. 44. Idem de victu tenuissimo dicendum: sed non de tenuissimo in extremo, in quo nihil omnino damus: hic enim nullo pacto rationem alimenti habere potest. Habet autem rationem vtriusque positiue, cum non per accidens, sed per se operatur. Et tunc concurrit duobus modis: vel iuxta Primas qualitates, vel iuxta Secundas. Per primas; veluti cum dicimus cibum refrigerantem, & humectantem, vt lactuca, &c. & de hoc cibo Hippocrates locutus fuit, aphor. 16. sect. 1. Per secundas autem qualitates concurrit cibus, qui habet vim adstringendi, crasse faciendi, attenuandi, abstergendi, &c. veluti ptisana, quæ habet vim abstergendi, &c. Et si exempla desideratis, recurrite ad Galenum, primo ad Glauc. cap. de cura tertianæ nothæ, & lib. de attenuante vict. ratione: vbi aduertatis differentiam inter victum tenuem, & attenuantem: nam victus tenuis est, qui vires diminuit; attenuans vero, qui attenuat humores crassos. Et sic cibus medicamentosus, quatenus nutrit, habet rationem alimenti; quatenus alterat, medicamenti positiui. Sic ergo habetis, quid intelligamus per diætam.

Vires & morbus quomodo concurrant ad diætam indicandum, coindicandum, nõ indicãdum, probibẽdũ, contraindicandum.

Sed vt innotescat, quomodo se habeant indicantia, & coindicantia, ratione diætæ; declarare oportet, quid intelligamus per indicantia, ac coindicantia: nã his cognitis, cognoscetis etiam non indicantia, prohibentia, & cõtraindicantia. *Indicans* ergo cum Galeno nihil aliud est, nisi illud, ad quod immediate refertur suum indicatum, & propria ratione. *Coindicans* vero est illud; ad quod indicatum non propria ratione, sed potius in ratione alterius refertur. Hæc a Galeno proponuntur allegato com. 44. primi de ratione vict. difficillimis verbis: quæ fortasse adeo sunt obscura, vt nemo huc vsq; ausus fuerit, vel pauci, veritatẽ declarare. Et ob id hanc veritatem declarabo exemplo, sumpto tum a pharmaco, tum a cibo. Pharmacũ enim est res indicata ratione morbi, coindicata ratione virium; & morbus est indicans pharmacum, vires sunt ipsum coindicantes. Pharmacum quidem est indicatum: illud enim est indicans, ad quod indicatũ proxima ratione immediate refertur: at pharmacum remouet morbum, ac immediate refertur ad ipsum: ad vires autem pharmacum refertur non immediate, sed mediante morbo: quia pharmacum, remouendo morbum, est caussa, vt vires conseruentur; quemadmodum morbus est in caussa vt vires dissipentur. Cum ergo pharmacum immediate ad morbum referatur, mediate ad vires: hinc est, quod ratione morbi est indicatum, & morbus est indicans: ratione virium est coindicatum, & vires sunt coindicantes. Declaro etiam in cibo. Cibus est res indicata ratione virium, coindicata ratione morbi: per fundamentum propositum. Nam illud est indicans, ad quòd indicatũ propria ratione & immediate refertur: cum ergo cibus immediate referatur ad vires, quia cibus sumitur pro conseruatione virium, vt eodem 44. commento declarat Galenus; hinc est quòd cibus ratione virium sit res indicata. Si autem referatur ad morbũ, cibus non est res indicata, sed coindicata: quia morbus ad cibum refertur mediantibus viribus; cum cibus conseruando vires sit in caussa, vt vires conseruatæ expellant morbum. Habetis ergo quid sit indicans, & coindicans; indicatum, & coindicatum.

Diæta[m] ... tem ... men ... id est ... indic... coin...

Ex his facile habere potestis non indicantia, prohibentia, & contra indicantia: e com. 45. l. 1. de rat. vict. & c. 13. li. de cur. per ven. Nam *non indicans est*, quod non potest habere rationem coindicantis: vt si coniunctus fuerit morbus duplex, materialis, & immaterialis: materialis quidem vacuationem indicabit, immaterialis alterationem: vnde materialis, indicans vacuationem, erit nõ indicans alterationem: sic immaterialis, erit non indicans vacuationem. *Prohibens* est, quod prohibet agere id, quod ab indicante requiritur: veluti si ratione virium opus sit dare victum plenum; morbus, & præcipue acutus, est prohibens: vnde recte Galenus 44. illo comm. appellat morbum prohibentem cibũ. *Contraindicans* vero dicitur, quod non modo prohibet id, quod indicat indicans, sed cõtrarium eius indicat: vt morbus acutus tenuem victum indicat; vires vere debiles non modo tenuem victum prohibent, sed contra indicant; quia indicant victum plenum, tenui contrarium. Quod etiam contingit in morbis contrarijs complicatis; sic enim calidus & frigidus contraria indicant.

Diætam ... re alimen... lẽ indican... & coindi...

Quibus ita constitutis, si consideremus diætã, quatenus alimenti tantum rationem habet: hæc non est nisi victus mediocris, vel plenus: & indicans eum victum non sunt nisi vires: vt testatur Gal. 1. de ratione vict. 44. 11. met. 14. vbi dicit, qđ sola virtus indicet alimo-

alimoniam, & solam alimoniam. Et ratio huius ex Arist. colligitur, 2. de partib. c. 3. vbi inquit, virtutem indicare sui custodiam, quæ custodia non nisi ex sanguine habeatur: at sanguis nisi ex alimonia acquiri minime potest: quare virtus sola solam indicabit alimoniam. Et hinc, quanto virtus fuerit validior, eo victũ pleniorem indicabit, cũ magis absumat: & ob id robustissima seu robusta virtus victum plenum indicabit; quod si non ita robusta fuerit, cum minus absumat minorem copiam alimenti, vtpote victum mediocrem, indicabit. Quare diætæ huius, quæ rationẽ alimenti tantum habet, vires sunt indicantes. Coindicans vero eiusdem non nisi morbus exsistere potest: dicebat enim Gal. 7. aph. 67. cibum esse morbi effectiuum. Vnde addebat primo de ratione victus 44. nisi alimonia officeret et affectib. morbosis, sic posse nutriri ægros, vt sanos: sed quia maxime officiat, ideo morbosam affectionem esse cibi prohibitionem, & tunc cibum esse dandum, cum morbus permittit. Ex quibus colligimus, morbum interdum coindicare cibum, interdũ prohibere. Sed id declarare oportet. Et primum quantum ad victum plenum attinet: hic victus a nullo coindicatur morbo, sed ab omni morbo prohibetur. Victum mediocrem coindicat morbus chronicus, & ex decidentia acutus. At morbus acutus non ex decidentia, & peracutus, non modo plenum, sed mediocrem etiam victum prohibet.

Diætam salutem medicamentosam id est, inediã indicans & coindicans.

Si vero diæta consideretur in medicamenti tantũ ratione: quid erit indicans, quidue coindicans? Dico, (& hoc aduertatis: quia fortasse cogimur ab omnib. recedere: omnes enim vno ore dicunt, quod ratio diætandi sumatur a viribus) si consideretur diæta sub ratione medicamenti tantum, priuatiue tamen: quod morbus sit indicans, vires coindicantes. Confirmo ex Gal. in hoc commento: vbi dicit, vires non nisi sui custodiam indicare: imo & hoc idem habemus ex Arist. At diæta, ex eius sententia in hoc commento, quæ pura inedia est, vim insignem minuendi ac dissipandi vires habet: quomodo ergo dicere possumus vires meram inediam indicare? Nam ex sententia Gal. 1. de ratione vict. indicans ex indicato iuuari debet. Quare cum virtus inediam non indicet: erit ergo aliquid præter naturam, quod eam indicabit, id quod nil aliud est, nisi morbus: & morbus nõ quilibet, sed tum materialis, cuius ratione minuimus victum; tũ acutissimus, vel acutissimus in extremo: huius enim rationem pura inedia indicatur: sed alij morbi, vt acuti, acuti ex decidentia, & chronici, sunt non indicantes huius diætæ. Et ob id Galenus in commento dicit, integram inediam conuenire, vbi morbus quarto die terminabitur. Sed vires interdum huius diætæ sunt coindicantes, interdum contra indicantes: coindicãtes sunt vires robustæ; & ideo Galenus, de ægris loquendo, dicebat, quo vires sint robustiores, eo victum tenuiorem esse instituendum: vires autem debiles sunt contraindicantes.

Hic vnum notate, quo multas repugnantias in auctoritatibus tollere poteritis. Nam vel possumus cõsiderare vires vt indicantes, ratione cibi; vel vt coindicantes, ratione minutionis eius. Quoties vires indicant; quanto validiores sunt, tanto victus plenior est exhibendus. Cum vero concurrunt vires vt coindicantes; totum oppositum est: nam quo validiores, eo victum magis tenuem denotant; quo minus validæ, eo victum magis recedentem a tenui.

Diætam simul alimentosam & medicamentosam indicãs atque coindicans.

Quod si consideremus diætam in ratione alimenti, vel medicamenti simul, siquidem priuatiue consideremus, ratione alimenti; (quia hic est victus tenuis, & tenuissimus, non tamen in extremo, quia habet aliquam vim nutriendi) dico, quod vires sint indicantes, ex fundamento proprio: quia sola virtus solam indicat alimoniam, vt conseruetur quantum possibile est: ratione vero medicamẽti priuatiui, morbus est indicans, vires non indicantes: vnde morbus peracutus est indicans, ratione victus tenuissimi, vel in extremo: ratione victus tenuis, erit acutus, sed citra decidentiam: morbus vero acutus per decidentiam, & chronicus erit non indicans hunc victum; vnde ratione huius victus, quatenus minuit, morbus est indicans, vires vero interdum coindicantes, si validæ fuerint, si debiles, contraindicantes. Si vero consideremus hanc diætam, vt habet vim medicamenti, & alimenti positiue: ratione alimenti, virtus est indicans; ratione medicamenti, res præter naturam, vt morbus est indicans: & ideo 16. aphor. Hippocrates dicebat, febres indicare victum humidum; quod autem de primis, idem de secundis intelligatur qualitatibus: nam morbus a crassa pendens materia, pharmacum attenuans, & a tenui, crassefaciens requirit, ac indicat.

Ex his, quomodo Vires & Morbus se habeant ratione diætæ, satis constat.

Scopus huius aphorismi est, de victu ægrorũ, minuẽte repletionem.

Primum iam est, vt quę diximus aphorismo nostro accommodemus. Quare ex propositis non est difficile cognoscere scopum Hippocratis in præsenti aphorismo. Nam dictum est, scopum eius esse, proponere victum, in virtute suorum indicantium, & coindicantium. Sed vt, qua ratione Hippocrates id fecerit, intelligatis: sciendum, cum diæta multis modis accipiatur, hic non de sanorum, sed ægrotorum Hippocratem loqui victu, vt Galenus in commento adnotauit, non enim instituit in hoc libro pertractare de arte tuendæ sanitatis, sed curatiua. Cumque victus hic ægrorum possit considerari in relatione ad calorem natiuum, tum ratione substantiæ eius, tum qualitatis: ideo de eo agens, primum loquitur de ipso vt ad substantiam caloris refertur; postea vt ad qualitatem. Cum autem victus, qui ad substantiam refertur caloris, sit vel plenus, vel mediocris, vel tenuis: Hippocrates principaliter sermonẽ habere vult de victu minuente substantiam caloris natiui: & ratio est, quia hic est victus præcipue morbis conueniens. Ac de eo agens, non modo de eo agit, vt referatur ad substantiam caloris, sed vt est quoddam instrumentum medicum, quod refertur ad corporis repletionem amouendum: nam de repletionis remotione, quæ pharmaco fit, secundo aphorismo locutus fuit; de ea remotione, quæ fit sectione uenæ, tertio; at hoc quarto, de uacuatione, quæ per diætam fit, loqui vult. Et cum hic uictus tum tenuis, tum tenuissimus esse possit: primum de tenui victu loquitur: postea sexto, & 7. aphoris. de tenuissimo verba faciet. Et ratio est: quia non voluit immediate a cibo ad uictum tenuissimum, in quo nihil damus, descendere; sed gradatim, primo de tenui, postea de tenuissimo, uoluit loqui.

Artificium Hippocratis in hoc aphorismo.

Proponit itaque uictum tenuem, in uirtute: suorũ indicantium, & coindicantium: idque maxima arte, quia difficilia breuiter explicat. Loquitur enim de indicãtibus uictum tenuem Hippocrates: & uictum tenuem proponens, non indicantia ipsum proposuit: nam ubi quis cognouerit non indicantia uictum tenuem, facile etiam quæ ipsum indicant, cognoscet. Pariter uolens proponere coindicantia Hippocrates, proposuit contraindicantia: nam ex his quispiam facile colliget coindicantia.

Sed ne uideantur hæc esse figmenta; uolo, ut uerbis proprijs omnia hæc Hippocrates manifestet in hoc Aphorismo: dicit namque: *Victus tenuis, & exquisitus in morbis quidem longis semper, in acutis vero, in quibus non conuenit, periculosus.* Non est obscurum Hippocratem proponere uictum tenuem & exquisitum: sed hunc uictum tenuem & exquisitum ita proponit, ut semper sit periculosus in morbis chronicis: si ergo periculosus semper in eis est; igitur morbi chronici sunt non indicantes uictum tenuem. Dicit postea, esse etiam periculosum in acutis, in quibus non conuenit: quo innuit, quod in his hic uictus

non indicetur: & hi sunt peracuti morbi, hi enim nō tenuem victum & exquisitum, sed tenuissimum indicant: sunt etiam morbi acuti ex decidentia; nam hi tenuem victum non indicant, sed potius mediocrē. Ex his ergo habetur indicans victum tenuem & exquisitum: nam si morbi chronici, acuti ex decidentia, & peracuti, sunt non indicantes hunc victum: sequitur, quod indicantes illum sint acuti morbi citra decidentiam.

Cum vero postea subdit: *Et rursus, qui ad extremū deuenit tenuitatis, grauis est*: hæc verba nihil aliud sunt, nec possunt indicare, nisi victum tenuem non esse offerendum, quoties id fit vltra virium tolerantiam: nam cum vires ita fuerint debiles, vt non possint tolerare hunc victum, is eis non est offerendus: ergo sequitur, quod cum vires validæ fuerint, erunt coindicantes hunc victum tenuem.

Diuisio aphorismi.

Quoad diuisionem, poterit aphorismus hic censeri vnicus, quamuis particula illa, *Rursus*, adsit, quæ non alterum aphorismum, sed potius sermonem de altera re factum indicat, & manifestat. Quod si sic: tunc idem iudicium esset de superiori aphorismo, vt ibi notauit Galenus.

Hic autem aphorismus est sententia, quæ est pars enthymematis, quoniam habet rationem seiunctam, & postpositam: & ratio ibi incipit, *Nam & repletiones, &c.* Aphorismus seu sententia diuiditur in duas partes, quatenus in prima ponit victum tenuem, in virtute indicantium, in secunda, virtute coindicantium. Secunda incipit ibi, *Et rursus*.

De Victu, & Morbo discursus præparatorius. Victus hic considerandus respectu substantiæ caloris.

Veniamus ad expositionem. Et pro intellectione primæ partis, cum sermo fiat de Victu & Morbo, oportet circa hæc discurrere.

Quantum ad cibum attinet, ex sententia Galeni, primo de facult. alim. cap. primo, & lib. de succ. bon. & vit. & alibi sæpius, cibus potest bifariam considerari, vel Absolute, vel in Respectu. Absolute quidem, ex parte substantię, vel quantitatis, vel qualitatis, vel ordinis, vel modi præparandi: secundum quos modos nos in præsentia cibum considerate nolumus: nā omnes interpretes prolixi valde, & valde faciles circa hanc materiam sunt: quamuis Galenus (quia considerauit cibum, vt Hippocrates etiam considerat) vt optimus omnium interpres, ne verbum quidem vllum de cibo hoc modo sumpto, voluit habere. Alio modo consideratur cibus in respectu ad calorem: & hoc dupliciter, vel in respectu ad Substantiam caloris, vel ad Qualitatem. Hic consideramus cibum in respectu ad substantiam caloris: quia in respectu ad qualitatem, perpendit 16. aphorismo.

Victus alius plenus, alius mediocris, alius minuens.

Hic vero victus, ad substantiam caloris relatus, vel est in Maiori quantitate, & substantiam auget, quæ deperditur: & dicitur victus plenus, vt caro caponū, vitulina, &c. vel etiam edulia non ita nutrientia, sed in multa copia sumpta, vt oua, pisces, alica, &c. Vel in Eadem portione reficit, in qua consumitur, & est victus mediocris, vt oua, pisces, alica, in mediocri quantitate (quia in multa, plenum faciunt victum.) Tertio est victus, qui potius habet vim minuendi vires. Notetur vero Galenum in commento dicere, victum tenuem esse illum, qui auferat vires, & terminum eius esse virium ablationem. Quod si nude intelligeretur, tenuis victus esset mors, quia mors est ablatio viriū: sed sic intelligatur, quod tenuis victus sit ablatio virium, scilicet validarū: est enim in caussa vt vires, quæ prius validæ erant, ab illo cadant robore. Sed multiplex est victus hic minuēs vires: & quadruplex a Galeno, & alijs omnibus proponitur. Vel enim Aliquid addit, vel Nihil addit. Si addit aliquid: tunc vel parum distat a mediocri, & est victus tenuis simpliciter, vt ptisana integra, hordeumque in moderata copia: nam in multa, est victus mediocris. Quod si adhuc magis recedat a victu mediocri; non erit amplius tenuis victus simpliciter, sed tenuis exquisitus, vt est prisana colata in moderata copia, vel ptisana integra in modica copia. Quod si magis etiā recedat: erit victus tenuissimus, non tamen in extremo, vt est mulsa, in qua homo ratione mellis consequitur aliquod alimentum. Postremo est victus nihil addens, & est victus tenuissimus in extremo, seu extreme tenuissimus: quando vel nihil exhibemus; vel, si aliquid exhibemus, id non vertitur in substantiam nutriti. Et quamuis aliqui fuere viri doctissimi, qui dixerunt, hanc inediam probatam fuisse temporibus Hippocratis; his vero nostris temporibus minime, ob desuetudinem: ego tamen dico, quòd possit probari, & sit in vsu, vt suo loco docebo. Est autem inedia, vel nihil penitus dare, vel aliquid, quod minime nutrit, vt vel oxymeli, vel aqua præcipue, quæ non nutrit, sed pōt aliquid efficere: vt colligitur ex Gal. 3. de ratione vict. 40. Et licet alibi dicat, aquam non humectare: intelligendum, quod aqua non humectet partes remotiores, habeat tamen vim humectandi partes proximas, vt ventriculum. Et ob id illi diutius viuunt, qui aquam acceperunt, quam qui nihil, licet non nutriat aqua. Et hæc quoad victum.

Quantum autem ad morbum: non exspectetis longiorem diuisionem: quia vt de victu, quantum sufficere potuit ad propositum, locutus fui, sic & de morbo faciam. Et cum Hippocrates acuti & chronici meminerit morbi, nos etiam de his disseremus.

Et priusquam diuisio acuti morbi ponatur, eius est natura afferenda est: in qua cogimur esse discordes a doctissimo Altimaro. Dicimus ergo nos cum Gal. 2. de diebus decret. cap. 12. & 3. eorundem cap. vlt. & alibi, quod ad constituendum acuti morbi essentiam, necessario tres conditiones requirantur: Prima a tempore sumitur: secunda a motu: tertia a natura. Galenus allegatis locis proponit sententiam Archigenis, & laudat, quod acutum morbum non modo circa tempus, sed circa motum & naturam spectari dixerit.

Et cum eum laudet, quod hæc etiam fuerit eius sententia, credendum est. Sed quid per hæc Archigenes intellexerit, declarat Galenus & inquit: quod prima conditio sit, si morbus agat in naturam breui temporis spatio. Secunda est, si non modo breui tempore agat, sed cum impetu, & celeri motu: & ob id ephemeræ febres, licet breui tempore agant, quia tamen non agunt cum impetu, ideo non sunt in genere acutorum reponendæ. Tertia conditio est, vt suapte natura morbus sit periculosus.

Sed Altimarus contradicit, & in hoc solo discordia consistit, volens probare, quod tertiana intermittens exquisita sit morbus acutus; & inquit, quod hæc tertia conditio non sit necessaria ad essentiam morbi acuti (periculum scilicet) sed sufficiant duę primæ: idque probat triplici auctoritate Galeni, imo Hippocratis.

Nam Galenus, & Hippocrat. 3. prognost. commen. 2. asserunt, febres esse aliquas continuas, quæ quarto, & citra quartum desinant, quæ tamen periculo vacent: modo febres hæ sunt acutæ, & peracutæ. ergo periculum non est necessaria conditio. Deinde Galenus 1. de crisibus cap. 16. asserit, aliquas esse acutas febres, in quibus nullum periculi signum adsit. Tertia auctoritas: primo de diebus decr. vlt. dicit, febres quasdam esse acutas sine signo periculi. At quoniam omne nostrum studium in veritate indagāda consistit, & non debemus sic simpliciter auctoritatibus credere: Ideo coactus sum ab huius viri opinione recedere.

Consideraui enim hoc præter rationem esse, vt detur febris aliqua, quæ non modo sit continua, sed peracuta, quæ quarto, & citra quartum terminetur, & tamen non sit periculosa: & præcipue cum

expressa sit sententia Hipp. 4. aphor. 43. dicentis, febres quæcunque non intermittentes tertio die fortiores fiunt, periculosæ sunt.

Quomodo ergo, si periculosæ sunt, potuit in prognosticis dixisse, non esse periculosas: nam si sunt periculosæ febres, quæ excitantur ex putrefactione in venis minoribus, & remotis, de quibus quarto aphorism. 73. nonne multo magis periculosæ sunt illæ, quæ ex putrefactione in venis maioribus excitantur?

Securi morbi natura. Pro intellectione itaque illarum auctoritatum, quæ veræ sunt, non tamen ita extrinsecus intelligendæ, sciendum, quod possimus morbum tutum bifariam considerare: Primo modo, in respectu ad morbum tum periculosum, tum lethalem: secundo modo, in respectu ad morbum lethalem tantum. Si consideremus tantum morbum in relatione ad periculosum, & lethalem; nō potest talis morbus esse de genere acutorum, quia distinguitur talis morbus contra periculosum, & lethalem: & talis est tertiana exquisita intermittens, quæ febris tuta est, cum nec periculosa, nec lethalis sit. Si vero consideremus morbum tutum, prout contra lethalem tantum distinguitur: tum morbi acuti sunt tuti, & periculosi: tuti, prout distinguuntur contra lethales; periculosi, quia periculo non vacant: vt sunt febres continentes, quæ suapte natura cum periculosæ sint, vel habent signa certæ salutis, vel mortis: & quamuis de genere periculosarum sint, tamen dicuntur securæ, prout distinguuntur ab his febribus, quæ lethales & periculosæ simul sunt.

Hoc voluere Galenus & Hippocrates in allegatis auctoritatibus, quia verum est, quod sint febres, desinentes quarto peracutæ, quæ tamen securæ sunt: non quia non sint de genere periculosarum, sed in respectu ad febres lethales, & mortales. Et ideo ex his facile est videre, quod tertiana morbus acutus non sit; loquor de tertiana pura intermittente.

Morbus vel chronicus, vel breuis. Morbus porro agens in naturam, vel agit Longo, vel Breui tempore. Si longo, chronicus est; qui non modo per hebdomadas, sed per menses, & annos perdurat. Si breui agit tempore; vel est Cum impetu, vel Citra impetum. Si impetu vacat; est morbus simpliciter breuis: vt ephemera febris.

Si vero agit breui tempore cum impetu; vel agit Cum periculo, vel Citra periculum. Si citra periculum; est morbus, qui non est acutus, quia ei deest vna conditio: sed est morbus similis & proximus acutis, quia habet duas conditiones, mouetur enim breui tempore, & cum impetu; vt tertiana febris exquisita intermittens: nam hæc breui tempore mouetur; ad summum enim septem periodis, seu 14. diebus terminatur: præterea cum impetu mouetur; nam habet sitim ingentem, vomitum bilis, & rigorem insignem.

Non oportet autem mirari, cur ille vir fuerit intricatus: quia caussa erroris eius fuit, quod Galenus interdum tertianam inter acutos morbos numerat, interdum minime. Nam dicebat primo de die. decr. cap. vlt. duplex esse morborum acutorū genus: alios esse morbos acutos, qui ad infebricitationem nō desinant, alios qui ad eam terminentur: nec est dubium quod tertiana sit de genere illorum acutorum, in quibus morbus ad infebricitationē terminatur; & quod possit dici acuta, quia duas conditiones habeat, desit tertia, quæ est periculum. Et primo epid. sectione tertia, commen. 3. Hippocrates dicit, morbos acutos esse eos, qui continue affligunt: vbi Galenus per continentea febres non modo continuas vere, sed continuas proportionales, intellexisse Hippocratem affirmat.

Acutorum morborum subdiuisio. Si vero fuerit morbus agens in naturam breui tempore cum periculo, ac cum impetu, talis est acutus morbus. Et tunc distinguere oportet. Nam vel talis actio est Assidua, vel Non assidua: si non assidua, erit morbus acutus ex prolapsu, seu ex decidentia: si autem fuerit assidua, erit morbus acutus citra decidentiam. Atque hic acutus morbus adhuc subdistinguitur, sumpta diuisione ab Impetu, Periculo & Tempore. Ab impetu quidem: quatenus impetus vel est ratione Totius morbi, vel ratione Partis morbi: vt epilepsia, quę est morbus acutus, & chronicus; acutus, ratione tantum accessionis; nam in accessione sunt conditiones necessario in morbo acuto requisitæ: sic etiam apoplexia. A periculo autem: quoniam periculum consideratur ratione materię morbosæ agentis in naturam; quæ materia vel in ambitu Venarum, vel in aliqua Principe parte residet. Si in ambitu venarum; necessario est febris continens, vt optime declarat Hippocrates primo epide. sect. 3. particula tertia: & primo de ratione victus octauo. Si vero materia occupet partem aliquam principem; tunc potest esse morbus acutus sine febre, vt apoplexia, quod aphor. 19. sect. 2. dicit Galen. inquiens: vbi pars principalis aliqua morbo corripitur, potest morbus ille acutus absque febre esse. A tempore vero differentiæ sumuntur: quatenus hic morbus acutus breui tempore agens, vel agit Maxima cum breuitate, vel Non tanta cum breuitate. Si maxime breui agit tempore, peracutus est morbus: si non tam breui, acutus. Acuti rursus subdiuiduntur: nam acutus morbus vel fit Breui tempore, vel Non tam breui: si breuiori, exacte vel acquisite acutus morbus est, qui quatuordecim diebus terminatur: si non tam breui, est morbus non exquisite acutus, sed acutus simpliciter, qui protrahitur vsque ad vigesimum diem. Ex hoc colligatis errare Altimarum, qui dixit, tertianam intermittentem puram esse morbum acutum, sed non exacte acutum: nam ex sententia Galeni non est exacte acutus, qui ad vigesimum terminatur, sed qui ad decimumquartum: vnde ratione temporis, cum tertiana hæc septem periodis, id est, quartodecimo die ad summum, terminetur, erit dicenda morbus exquisite acutus. Nam in hoc deceptus fuit, tenens, periculum non esse necessariam conditionem morbi acuti, cum maxime tamen necessaria sit. Peracutus etiam subdiuiditur: nam vel fit Breuissimo tempore, vel Non ita breui: si breuissimo, exacte peracutus dicitur, & non transit diem quartum: si non tam breui, est peracutus morbus, sed non exacte, & hic vsque ad septimum diem protrahitur.

Explicatio singularum aphorismi partium. Quibus ita constitutis, nunc ad expositionem accedendum. Dicit Hippocrates: ***Victus tenuis & exquisitus &c.*** per quæ verba excludit victum tenuissimū, siue tenuissimum simpliciter, siue tenuissimum in extremo: nam de victu simpliciter tenui, & exquisite tenui verba facit: & propterea intelligit de ptisana integra, ratione victus tenuis simpliciter; de ptisana colata, ratione tenuis exquisiti.

1. pars: victus tenuis est periculosus, in chronicis. Subdit postea Hippocrates, quid ex hoc victu tenui simpliciter, & exquisite tenui habeatur: ***In morbis quidem longis semper est periculosus.*** Galenus in commento hoc declarat, inquiens, quod in morbis chronicis nullo pacto tenui vti possimus victu: quia in talibus morbis si non intendimus augere vires, saltem eas conseruare debemus: at id victu tenui simpliciter, vel tenui exquisite fieri nequit: ideo hic victus tenuis simpliciter, & tenuis exquisite est periculosus in morbis chronicis: & propterea morbi chronici sunt non indicantes tenuem simpliciter, & tenuem exquisitum victum.

& acutis, quibus non conuenit. Adiungit deinde: ***In acutis vero, in quibus non conuenit, etiam periculosus.*** Sed quid per acutos, in quibus non conuenit, intelligit? Aliqui aiunt, ita dixisse Hippocratem ob vires: nam victus tenuis periculosus est in ijs morbis acutis, in quibus vires sunt debiles. Sed hæc expositio erronea est, ac e diametro aduersatur Galeno in commento: nam voluit Galenus

in commento,& optime, vt, quoties in acutis morbis victus non conuenit tenuis, exhibeatur tenuissimus: non ergo propter vires hoc dicit: nam si periculosus est tenuis ob vires, non ad tenuissimum confugiendum est, sed ad mediocrem victum. Alij peracutos, in quibus non conuenit, acutos intellexerunt ex decidentia. Possibile quidem est, vt hos intelligat; quia in his tenuis non conuenit victus: sed cum ad quadragesimum, & interdum vsque ad sexagesimum diem extendantur, vt chronici, victu mediocri indigent. Verum neque sufficit hæc expositio, & eodem pacto Galeno aduersatur: quia dicit, non mediocrẽ, sed tenuissimum victum conuenire. Ideo potius dicendum est, quod acutos ex decidentia sub chronicis intellexerit Hippocrates. Peracutos autem, in quibus non conuenit, (vt optime exposuit Galen. intelligere debemus peracutos: vt hic sit sensus: Victus tenuis simpliciter, & exquisite tenuis, periculosus est in acutis, in quibus non conuenit, idest, in peracutis: nã in peracutis non debemus dare tenuem victum, sed vel tenuissimum simpliciter, vel tenuissimum in extremo: & ob id dicit Gal. in commento, quoties morbus non progreditur vltra quartum, debere nos contentos esse integra inedia: at si transcendit, mulsam esse exhibendam. Et ideo sic intelligatur Hippocrates: Victus tenuis est periculosus in chronicis, acutis ex decidentia, & acutis in quibus non conuenit, idest, peracutis.

Sed maxima insurgit difficultas & repugnantia in dictis Galeni; nam in principio commenti, exponendo cur dicat, *in acutis, in quibus non conuenit*; inquit, hoc esse dictum ob peracutos: in fine vero commenti, exponens eam particulam, *in quibus non conuenit*; dicit, hæc non esse dicta ob peracutos morbos: quia de his infra in 7. loquatur, verba faciens de victu tenuissimo, & morbis peracutis. Græcizantes dicunt affirmatiue legendum esse locum Galeni, quando inquit; *Hæc non sunt dicta ob morbos peracutos*: legendũ dicunt: *Hæc sunt dicta ob morbos peracutos*. Sed si veritati magis, quam Grammaticis credendum est: ego existimo, pro veritate esse impossibile textum affirmatiue legi. Nam Galenus ita dicit: *Hæc ob peracutos dicta non sunt, nam de his mox dicet*. Quomodo ergo aduersatiua illa se potest tenere ex parte affirmationis? Quare liquenda est vt iacet litera. Dico ergo, esse impossibile, soluere hanc contradictionem, sine indicantibus, & coindicantibus: quæ a principio posui. Et ob id dico, peracutos morbos duobus modis considerari posse: vel vt non indicantes victum tenuẽ simpliciter, vel tenuem exquisitum; vel vt sunt indicantes victum tenuissimum, & tenuissimum in extremo. Si consideremus morbos peracutos, vt non indicantes: nemini dubium est, quod, quando dicit, victus tenuis periculosus est in acutis, in quibus nõ conuenit, intelligat peracutos, & hos non indicantes; nã proposuit non indicantia, vt inde eliciantur indicantia. Si vero consideremus morbos peracutos, vt indicantes: hæc non sunt dicta ob morbos peracutos indicantes; nam in hoc aphorismo de tenui victu loquitur: de morbo autem peracuto indicante tenuissimum victum, &c. loquetur 7. aphorismo.

Ex his ergo habetis, quod victus tenuis simpliciter, & tenuis exquisite, non indicetur a chronico, nec acuto ex decidentia, nec peracuto: relinquitur ergo, vt indicetur a morbo acuto. Sed quomodo? Dico indicari a morbo acuto, & quatenus est exacte acutus, & quatenus non est exacte acutus: nam morbus exacte acutus indicat victum tenuem exquisitum: non exacte acutus victum tenuem simpliciter. Sed quę huius ratio est? Respondet Gal. in comm. si hoc velimus scire, confugiendum esse ad Hippoc. in libris de rõne victus. Ex illis autem libris, & Galeni in illos commentarijs, habemus discrimen, considerandum in victu acutorum morborũ, tum penes Periculum, tum penes Breuitatem temporis. Penes periculum, cum Gal. 1. de ratione vict. 19. & vlt. & 2. eiusdem 37. & alibi, dicendum: quo morbus est magis periculosus, eo magis tenui victu vti licet: si vero periculum non est adeo insigne, non est victu adeo tenui vtendum. Cum ergo intensius sit periculũ in exacte acutis morbis, quam in non exacte acutis: sequitur, quod in morbis exacte acutis victu exquisite tenui sit vtendum, in non exacte acutis tenui non exquisite, sed simpliciter. Idem colligitur ex breuitate temporis: quoniã, quanto morbus acutus breuior est, tanto indiget tenuiori victu. Vnde in morbo non exacte acuto, qui vsq; ad vigesimum protrahitur, debemus offerre victum tenuem simpliciter, vt integram ptisanam: in exacte acuto, qui ad 14. sufficit offerre tenuem exquisitum victum, vt colatam ptisanam. Similiter a præceptis Hippocratis non discendẽs Gal. in 1. ad Glauc. cap. 9. in cura tertianæ exquisitæ intermittentis, quæ quartumdecimum non transcendit diem, contentus est sola ptisana colata, & consequenter victu tenui exquisito, licet ipsa morbus acutus non sit.

11. aphorismi pars: victus tenuis, & simpliciter, & exquisite, si fuerit vltra virium tolerantiã grauis.

Postea Hippocrates subiungit: *Et rursus, qui ad extremum deuenit tenuitatis, grauis, &c.* Quæ verba omnes expositores vno ore, neminem præter Galenum excipio, sic interpretantur. Postquam Hippocrates in parte prima huius aphorismi locutus fuit de victu tenui simpliciter, & tenui exquisite: nunc vult loqui de victu tenuissimo simpliciter, & extreme tenuissimo. Sed Galenus vir omnium maximus, neq; somniauit hanc expositionem: verum ita exponit. Cũ victum tenuem proposuisset Hipp. in virtute indicantium, ex non indicantibus: nunc eundem victum tenuem proponit, in virtute coindicantium, ex contraindicantibus. Constat autem priorem expositionem esse vanam: nam si Gal. & Hippoc. dixissent, victum tenuem esse periculosum in chronicis: quis esset tam stultus, qui neget multo periculosiorem esse tenuissimum? nam si tenuis periculosus est in chronicis, longe magis erit periculosus tenuissimus. Præterea in prima parte Hipp. dicens, tenuem victum esse periculosum in chronicis, non proponit caussam, & rationem: at in secunda parte, vbi proponit esse periculosum tenuissimum, proponit caussam: nam dicit, *Nam & repletiones, &c.* At quæso qualenam esset Hipp. artificium, proponere caussam in re manifesta, in re non manifesta non proponere? nam longe manifestius est, esse periculosum tenuissimum victum in chronicis, quam tenuem; & tamen in tenuissimo proponit caussam, (vt hi dicunt,) in tenui non. Præterea, cur Hippocrates eundem victum tenuissimum proponit 7. aphor. sumpta indicatione a morbo peracuto, si eum hic proponit? Quare pessima expositio est, & totum destruit Hipp. artificium.

Nos autem dicimus, vt supra quod Hipp. hoc aph. voluerit proponere victum tenuem, & exquisitum: nõ tenuissimum, de quo suo loco loquetur, & voluerit dogmatice ipsum proponere, in virtute indicãtiũ, ac coindicantium. Cum ergo eum proposuisset in prima parte, in virtute indicantium: nunc ipsum in hac hac secunda proponere vult, in virtute coindicantium: & ob id, cum alias esset sermo de indicantibus, & coindicantibus, addit particulam illam, *Rursus*: vtque in prima, indicantia ex non indicantibus adinuenit; sic in hac secunda parte, ex contraindicantibus coindicantes vires vult adinuenire. Et ideo talis debet esse sensus: *Et rursus*, victus nempe ille tenuis & exquisitus, de quo locuti fuimus in prima parte, *vbi ad extremum deuenerit*, idest, vbi fuerit vltra virium tolerantium, *grauis est*.

Neque cuipiam mirum videri debet, quod victus, qui est vltra tolerantiam virium, extremus vocetur: hoc enim frequenter contingit. Exempli loco, fiat euacuatio sanguinis (verbi caussa) in Socrate, vsque ad octo vncias, in Platone vsque ad sexdecim: ac

ac Socrates non toleret vacuationem ob debilitatem; Plato toleret, quia robustus: uacuatio vsque ad sexdecim, non est extrema, quia est cum uirium tolerantia: at illa ad octo extrema est, quia vltra tolerantiam virium. Pariter uictus tenuis & exquisitus dicitur extremus, quando fit vltra tolerantiam uirium: sequitur ergo quod vires debiles sint contraindicantes: &, si oppositorum eadem est ratio, sequitur, quod cum ualidæ fuerint vires, erunt coindicantes uictum tenuem & exquisitum. Propterea optime Galenus in commento secundam partem exponens, atque ad uires respiciens, dicit, quod pro virium tolerantia victum administrare oporteat. Et, consentiens Hippoc. dicit: ***Quoniam & repletiones, quæ ad extremum deueniunt, graues sunt.*** Proponit caussam, quæ debet esse propria, ac vires respicere debet. Respicit autẽ: quia repletiones extremæ ideo sunt graues, quoniam suffocant vires, quia vires repletionem tantam perferre non possunt: vt ergo caussa respicit vires, sic & aphorismus. Quare hoc pacto intelligatis: victus tenuis & exquisitus grauis est, & non potest tolerari a viribus. Et merito dicit, ***grauis***, non autem ***periculosus***, vt refertur ad vires. Miror itaque has, qui Græcarum literarum cognitionem habent, cum viderint in prima parte Hippocratem dixisse periculosum, in secunda graues, ignorare distinctionem inter primam & secundam partem; quoniam & repletiones extremę a uiribus tolerari nequeunt.

Vires indicāt victum auctiorem; coindicant tenuiorem.

Quia igitur uictus tenuis & simpliciter, & exquisite, si fuerit vltra virium tolerãtiam, grauis est: hinc colligi potest, vires quo sunt valentiores, eo magis hunc victum coindicare; quo infirmiores, eo minus coindicare, sed contraindicare victum magis ac magis auctum. Sed difficultas insurgit ob Galeni dicta: nam hic cum Galeno diximus, vires quo valentiores fuerint, eo tenuiorem victum esse adhibendum; at ipse primo de ratione victus commen. vlt. dicit, virtute robustiore exsistente, non esse exhibendum victum ita tenuem, sed augendum esse. Ex dictis iam responsio constare potest. Nam vires cõsiderari possunt, & vt Indicantes, & vt Coindicantes. Si vt coindicantes eas considerabimus; quanto vires valentiores fuerint, eo victum tenuiorem coindicant; & hęc veritas a Galeno fuit proposita primo ad Glaucon. 10. vbi dicit, virtute exsistente robusta, posse dari mulsam aquosam; si non ita sit ualida, debere exhiberi ptisanæ cremorem. De viribus vero, vt indicantibus oppositum, dicendum; nam quo valentiores fuerint, eo copiosiorem victum indicabunt: nã plus absumunt vires ualidæ, quam debiles. At, pro recta illius auctoritatis intelligentia sciendum, in corporibus sanis nunquam vires habere locum coindicantis, sed semper indicantis: nam in corpore sano semper est indicatio conseruandi. At in corporibus ægris, & coindicantis, & indicantis rationem vires habere poterunt: nam vt coindicantes considerantur vires, quoties morbus augetur, id est, a principio morbi vsque ad statum: vbi vero morbus ad meliorem statum vergit, tunc uires non coindicantes, sed indicantes sunt: & propterea dicebat Galenus, primo illo de ratione uictus, cum morbus, & uires ad meliorem statum redacta fuerint, opus esse cibum augere, & magis uergendum ad mediocrem victum: ob id, si sermo sit de uiribus ut indicantibus, quanto uires fuerint ualentiores, tanto victus copiosior est adhibendus. Non obstant autem quæ hic dicuntur: nam hic sermo fit de viribus, non vt indicantibus, sed vt coindicantibus.

Sẽsus totius aphorismi, περιφραστικῶς.

Ex quibus modo facilis cum sit redditus totus aphorismus, liceat nobis eius sensum breuiter colligere. Hippocrates itaque vult in hoc aphorismo uictum tenuem simpliciter, & exquisite tenuem proponere, in virtute indicantium, & coindicantium: Et primo in virtute indicatium, hoc modo: victus tenuis simpliciter, & tenuis exquisite, est periculosus in morbis longis; nam morbi longi non tenuem uictum indicant, sed mediocrem. Est etiam periculosus in acutis ex decidentia: nam cum hi ad quadragesimum, & interdum ad sexagesimum diem extendantur, potius mediocrem uictum requirunt. Sic etiã periculosus est in peracutis: quia hi tenuissimum, non tenuem, indicant victum. Et propterea relinquitur solum, hunc uictum tenuem non esse periculosum, sed indicari a morbis acutis: ita tamen, ut uictus tenuis exquisite indicetur a morbo acuto exacte; tenuis simpliciter a morbo non exacte acuto. Proponitur deinde victus hic in virtute coindicantium: dicit enim victum hunc tenuem esse grauem, quoties est ultra uirium tolerantiam: quia extremæ etiam repletiones graues sunt uiribus. Vnde uictus hic non erit grauis quoties cum tolerantia uirium erit: & tunc uires coindicantes sunt, & non contraindicantes hunc victum.

Quomodo vires victus seruare, vel augere dicatur.

Quo sensu aphorismi in vnum collecto, reliquum modo est; vt duas difficultates in medium proponam: in quibus medici adeo fuerunt intricati, ut fortasse se extricare ab eis nesciuerint. Prima est quod diximus, uictum quendam esse plenum, qui augeat uires; quendam mediocrem, qui uires conseruet. Sed dubitatio modo est ex principio primi de tuenda val. ubi Galenus habet, quod a principio generationis nostrę vsque ad interitum, vires assiduo fiant imbecilliores. Si fiunt continuo imbecilliores; qua ergo ratione poterit dari uictus conseruans, nedum augens uires? Dicunt hi, victum conseruare, & augere uires, idest, promptitudinem instrumentorum. Sed quia hæc, & aliæ multæ expositiones uanæ sunt: ideo statim ad veram solutionem me cõferam. Dico ergo quod victus mediocris vires conseruet: plenus augeat uires, quatenus habent uim augendi, uel conseruandi substantiam caloris naturalis, eo modo, quo augeri & conseruari potest. Pro declaratione autem solutionis, ut acquiescatis, unum supponendum est, vt verissimum: vires conseruari & augeri, ad conseruationem & auctionem caloris naturalis. Vnde videre oportet, qua ratione conseruetur calor hic: cum eadem ratione uires conseruentur & augeantur. Quod vt intelligatur, sciendũ, (ut optime declarat Galenus in hac prima sectione aphor. commento decimoquarto) calorem naturalem posse accipi, & pro Substantia; & pro Qualitate. Et ibi declarabimus esse impossibile tot inueniri calores, quot Fernelius numerat. In præsentia vero, prout ad præsentem aphorismorum pertinet, & ad nostrum institutum, dicimus; calorem pro substantia considerari. Sic autem acceptus calor, vel potest accipi ratione Puritatis substantiæ, vel ratione Quantitatis substantiæ. Si sumatur calor pro puritate substantiæ: tunc dico nemini esse dubium, non posse æque puram seruari substantiam caloris natiui a primordijs vsque ad vitæ finem: sed quotidie impuriores eam effici. Id quod exemplo doctissimi Ficini, quo vtitur argumento in Atlanticum Platonis declarare liceat. Accipiatur dolium plenum vino puro, & ex hoc dolio extrahatur quotidie phiala uino plena, & imponatur altera phiala plena aqua: in hoc dolio seruatur eadem quantitas humoris: sed non permanet eadem puritas; quia vinum quotidie impurius redditur: nam cum primum sincerum esset, paullatim postea fit aquosum, ita vt tandem aquosum euadat totum. Sic caloris natiui substantia singulis quibusque diebus impurior fit, & tandem ad tam impuritatem deuenit, vt amplius vires seruari non possint. Si vero considerauerimus quantitatem seu copiam caloris natiui; tnnc dicimus, quod copia hæc diminui, augeri, ac conseruari etiam possit. Diminuitur quidem, quoties minor portio additur,

tur, quam auferatur: & hoc facit victus tenuis minuens, non conseruans vires. Si vero victus in eadem portione addat, in qua aufertur: est victus conseruans vires, qui mediocris dicitur. Augetur vero substantia caloris natiui, quoties plus additur, quam deperditur: & hic est victus plenus, augens vires. Et sic est Galenus intelligendus.

Quomodo victu tenui in morbo acuto vires seruentur.

Postremo est dubitatio: Quoniam propositum medici est, vt semper vires, morbo valentiores conseruet; (namque morbus superari non potest, si vires ipso valentiores non fuerint:) quomodo, quæso, vires morbo superiores conseruari poterunt; si dicit Galenus, in morbo acuto debere medicum victu tenui vires minuere? Modernus, ponderans verba formalia Galeni in commento, inquit; Galenum, quando dicit, victum tenuem minuere vires, sic esse intelligendum, quod victus tenuis sequatur minutionem virium. Et ostendit rationẽ huius expositionis: nam vbi vires debiles sunt, non est cibus copiosus ingerendus, quia vires debiles non possent eum concoquere: sed si validæ fuerint, tunc est victus plenior concedendus, quia illum melius possunt concoquere. Sed ego intelligo hanc rem opposito modo e diametro. Nam, si Galeno in commento credimus, falsissima est expositio, quod victus tenuis minuat vires, id est, sequatur minutionem virium: nam sequeretur, quod vbi vires debiliores fuerint, non esset cibus augendus: ac in principio commenti dicit Galenus, quod quoties fuerint vires validæ, dare debemus cibum tenuiorem; vbi vero non ita validæ, sed debiliores, debemus dare victum minus tenuem. Sed caussa errandi huic doctissimo viro fuit, quia non distinxit inter vires indicantes, & coindicantes. Nam verum est, quòd vires indicantes, quanto validiores fuerint, eo magis copiosum cibum requirant; si non ita validæ, minus copiosum; sed de coindicantibus viribus est totum oppositum: quia dicit hic Galenus, & primo ad Glauconem, quoties morbus fuerit acutus, victu tenui vtendum, præcipue si fuerint vires validæ; si vero fuerint non ita validæ, & vt contraindicantes, tunc magis ad mediocrem uictum esse accedendum. Quare expositio hæc non potest consistere. Alij aliter dicunt.

Sed ego, (alia omnia omittens) dicam: quæ sentio, in materia hac difficili, respondendo ad argumentum formaliter. Propositum medici est: vt conseruet vires morbo valentiores. Verissimum est hoc. Sed, cũ infertur: ergo non debemus minuere vires: consequentia negatur: & negationis ratio euidentissima est: nam quando in morbo acuto (nam hic de morbo acuto sermo fit) imminuimus vires, tũc conseruamus vires morbo superiores; contra vero, quando in morbo acuto augemus vires victu mediocri, tunc efficimus vires inferiores morbo. Quæ dicta vtraque si patefecerο, nemini (vtputo) scrupulum in mente relinquam. Supponatis autem hic esse de morbo acuto sermonem. Sit ergo morbus acutus: in quo exhibeatur victus plenus: dico, tunc fieri vires morbo inferiores: namque natura cogitur in cibum agere, atque concoquere, ac regulare cibum, vt in substantiam nutriti verti possit; & cum victus hic sit plenus, non modo est addicta concoctioni cibi natura, sed quã maxime addicta, vt cogatur diserere morbum, cum natura agat in cibum, & non in morbũ; & cum morbus acutus sit, ac vehemens: talisque vehementia non reguletur a viribus, cibo omnino addictis; consistet morbus in suo robore, ac fiet longe viribus valentior, & superior; vt primo ad Glauconem recte adnotauit Galenus: vnde maius erit nocumentum, quam sit iuuamentum, ex auctione viriũ per victum plenum. Si vero ex alio latere victum tenuem minuentem vires exhibebimus in morbis acutis: tunc efficiemus vires morbo superiores: nam, cum virtus, quæ valida supponitur: (nam si non est valida, non exhibemus victum tenuem,) valide in morbum agat, & eo validius, quanto tenuior est cibus, quia minus distrahitur a cibo; morbum superabit: vnde maius erit commodum ex eo, quod vires agant in morbum, quam sit nocumentum, quod fit ex minutione virium validarum per tenuẽ victum: vnde fit: vt efficiantur vires morbo superiores. Et sic huic dubitationi mihi videtur respondendum.

APHORISMVS QVINTVS.

In tenui victu ægri delinquentes magis læduntur. Quicũque enim error committitur, maior in hoc fit, quam in paullo pleniori victu. Propterea etiam sanis periculosus exsistit valde tenuis, & constitutus, & exquisitus victus: quoniam errores grauius ferunt. Ob hoc igitur tenuis victus, atque admodum exquisitus, eo, qui sit paullo plenior, magis periculosus.

Scopus huius aphorismi est, viribus contraindicantib. magis attendendũ esse, quã morbo acuto indicanti.

IN tenui victu ægri, &c. Cum posteriora prioribus, & priora posterioribus consentiant: ob id non debet videri mirum, si, cum expositores errarint in præcedentis aphorismi expositione: in hoc etiam exponendo aberrent. Ideo aliorum introductionibus posthabitis, atque in his insistentes: quæ supra diximus, eam, quæ verior nobis videtur: sententiam proponemus. Dicimus ergo, quod cum Hippocrates diuinissimus, ac omni plenus artificio, præcedenti aphorismo de victu tenui simpliciter, & tenui exquisite, locutus fuisset, in virtute indicãtium, & non indicantium; & in virtute coindicantium, & contraindicantium: nunc, cognoscens, posse in praxi aliquando contingere, vt non semper proponatur morbus acutus, in quo vires sint coindicãtes, sed in quo sint contraindicantes; (nam quoties indicantia & coindicantia in vnum concurrunt, facile est curationem assequi; quoties vero habemus indicãtia & contraindicantia, tunc habemus curationem difficillimam, & ea de caussa Galenus composuit 14. libros de methodo medendi.) hæc itaque videns Hippocrates voluit hoc aphorism. declarare, quid in hoc casu sit nobis agendum: & dicit, quod magis debeamus viribus contraindicantibus attendere, quam morbo acuto indicanti: dixit autem *magis*, vt notet, aliqua ex parte etiam morbo esse attendendum, & non esse ipsum omnino negligendum. Et hæc fuit regula toties a Galeno in libris method. præcipue in libro 8. cap. vltimo, proposita.

Sed ne hæc chimærica videantur; declarare opus est, quomodo hæc faciat Hippocrates. Ipse enim in vltima parte huius aphorismi proponit aphorismũ seu sententiam, cum dicit: *Ob hoc igitur tenuis victus, atque admodum exquisitus, eo, qui paullo plenior magis periculosus.* Quibus verbis nihil aliud uoluit dicere Hipp. nisi, quod, cum uictus tenuis a morbo acuto indicetur, a viribus contraindicetur paullo plenior: si magis periculosus est, quia morbo indicatur, vt tenuis, paullo vero plenior, quia viribus contraindicatur, est minus periculosus: tunc minus periculosum est faciendum.

Vt autem non tantum scopum, sed vniuersam aphorismi seriem habeatis, quæ difficilima est: sciatis, quod ipse hanc rationem constituit. Ille victus est magis periculosus, in quo error commissus est grauior, quam ille, in quo error commissus non est ita grauis. Sed error commissus in tenuiori uictu, est grauior, quam error commissus in paullo pleniori. Ergo victus tenuior est periculosior, quã paullo plenior. Conclusionem autem ponit Hippocrates in ultima parte aphorismi. Quoniam uero maior satis clara est, eam omittit Hippocrates: & ponit minorem, ac eam probat, ut dicit Philotheus, sumpto argumento a minori, hunc in modum: si id quod minus videtur inesse, inest: etiam inest id, quod magis inesse videtur,

tur, sed minus videtur, quod sani delinquentes in tenuiori victu, lædantur; & tamen hoc ita habet in ipsis sanis, qui & hos errores grauius ferunt, quam eos qui fiunt in paullo pleniori: ergo multo magis erit in corporibus ægris: ideoque multo magis ægri delinquentes in tenuiori victu lædentur, quam in paullo pleniori.

Diuisio aphorismi.

Ex hoc scopo facile est intelligere diuisionem præsentis partis. Nam hæc est sententia ex superlatione; quia fit comparatio inter victum tenuiorem, & paullo pleniorem. Est præterea hæc senteutia pars enthymematis, & habet rationem seiunctam, & præpositam. Vnde diuiditur in duas partes: in prima est cõfirmatio, ac probatio sententię: vltima ibi incipit. *Ob hoc igitur tenuis victus, &c.* estque ipsa sententia. Prima pars diuiditur in duas: nam in vna ponit rationem, ibi; *Quicunque enim error, &c.* in altera ponit confirmationem rationis: & hæc rursus in duas scinditur partes, quatenus in altera tangit minorem syllogismi illius topici, *Propterea etiam sanis valde periculosus est, &c.* in altera est conclusio eiusdem rationis, & hæc est in principio huius particulæ, quando dicit, *Ob hoc igitur tenuis victus, &c.*

Explicatio singularum partium. Versio quorundam taxatur.

Quibus sic constitutis, accedamus nunc ad expositionem verborum. Primo itaque ponit conclusionem, quæ est hæc: *In tenui victu ægri delinquentes, magis læduntur.* Aliqui textus habent, *In tenui victu ægri delinquunt, quo fit vt magis lædantur.* Sed ex hac versione tota peruertitur sententia Hippocratis. Vnde melius est, vt iustissime vertamus, *delinquentes* quia in textu græco non ἁμαρτάνουσι, idest, *delinquunt*, sed ἁμαρτάνοντες, id est, *delinquentes*, habetur. Et sensus horum verborum est, quod ægri, dum vtuntur tenui victu, magis læduntur, quam si delinquant vtentes victu pleniori. Vbi aduertatis, ne erretis, vt aliqui, qui asserunt Hippocratem in hoc principio dicere, victum tenuiorem esse magis periculosum, quam paullo pleniorem. Hoc enim dicet vltima parte, quando ait, *Ob hoc igitur tenuis victus. &c.* Et non esset dignum Hippocrate, eadem bis tam paucis repetere. Sed dicit, quod ægri, vtentes tenui victu, si delinquant, lædantur magis, quam si delinquant vtentes paullo pleniori. Et hæc fuit Galeni expositio in commento; dicit enim quod error, qui committitur in tenuiori victu, fit maxime grauis, ac periculosus: non dicit, quod tenuis victus, sed quod error in eo cõmissus, sit grauissimus; quod amplius confirmatur ex eodem Galeno: qui, de sanis loquẽs, ait, quod sani non cogantur peccare ob tenuitatem victus, sed quod error, qui committitur in hoc tenui victu, sit grauis. Ideo sic intelligendus Hippocrates, quod vtentes victu tenui, si delinquunt, magis læduntur, quam læduntur hi, qui vtuntur victu paullo pleniori, si delinquunt.

In tenui victu.

Dicit, *In tenui victu*: vbi aliqui tenuissimum intelligunt, nescio qua ratione: nam in nullo codice, nec Gręco, nec Latino, sic habetur. Præterea hic aphorismus respicit proxime superiorem: nam cum in superiori aphor. de indicantibus & coindicantibus locutus fuisset, hic vero de contraindicantibus; & ille intelligatur de tenui simpliciter, & tenui exquisite: pariter: hic aphorismus venit intelligendus de victu tenui simpliciter, ac exquisite.

Delinquentes.

Delinquentes, Aliqui, (vt Galenus dicit in commento) intelligebant ægros delinquentes medicis inscijs, vt si quis æger clam deuoraret praua cibaria, volens ipse. Sed melius est, ait, vt quemcunque errorem intelligamus, siue volente, siue nolente ægro; siue conscio medico. Et potest Galenus pro se habere euidentem rationem: nam dicit Hippocrates. *Quicunque error.* Delinquunt quidem ægri volentes, inscijs medicis, quoties, pręter institutum medicorum, vel ingerunt praua cibaria, vel e lecto surgunt, vel Venere abutuntur, &c. Fit error inuito ægro, vel ex parte medici, quoties medicus pharmacum propinat, quod propinare non debet; vel fit hic error ex parte assistentium, quoties plus æquo fricant, &cæt. vel ratione externorum, vbi ratione pluuiæ cogitur æger delecto surgere, vel ex alio quopiam accedente aliquod aliud incommodum sortitur, &c.

Ratio aphorismi, cur tenuis victus magis periculosus paullo pleniori.

Quicunque enim error committitur, maior in hoc fit, quam in paullo pleniori. Hæc est immediata ratio aphorismi; cur victus tenuis magis sit periculosus paullo pleniori: quia scilicet omnis error, qui committitur in tenuiori, maior est, quam qui fit in paullo pleniori. Caussam huius reddens Galenus in commento, supponit vnum, nimirum quod vires quanto sint valentiores, tanto melius ferant errores grauiores; quanto debiliores, tanto ægrius sustineant errata. Et id confirmari potest experientia: nam si aliquis robustus detineatur acuto morbo, & incidat in errorem, licet aliquantum grauem; hic beneficio naturæ liberari poterit: nã natura est morbi medicatrix; si vero quis debilis morbo detineatur acuto, si committat errorem, licet parui momẽti, tamen facile est, vt moriatur. Constitutio igitur, quod vires valentiores melius ferant errores, quam debiles: dicit Galenus, errorem in tenuiori victu delinquẽti maiorem esse, quam in paullo pleniori: quia victus paullo plenior vires efficit validas, victus autem tenuior vim habet diminuendi; & cum debiliores fiant vires per tenuiorem victum, si cõmittatur error, ægri grauius ipsum ferunt, & maius est periculum: nam debilior virtus grauius fert errores. Alia etiam caussa a Galeno proponitur, quæ hæc est, Victum tenuis, non modo quia habet vim minuendi vires debilitat; sed qua tenus est insuetus; & ideo dicebat Philotheus homines ex nouitate cibi offendi: proinde cum corpora in ægritudine vtantur victu tenuiori, in sanitate mediocri, vel pleniori; ratione huius mutationis debilitantur vires: sicuti conseruantur ratione consuetudinis.

Restitutio codicis Galeni.

Sed aduertendum, in commento Galeni male legi; *Et transitus ab eo est insuetus*, quia cum ibi de pleniori loquatur, esset, ac si diceret, a tenuiori ad paullo pleniorem victum esse insuetum transitum: quod falsissimum est; nam consuetudo potius est accipienda ex sanitate, quã ex ægritudine, etenim consuetudo est natura altera. Vnde melius allegatis, (vt alij, *& transitus ad eum,*) non ab eo: *est insuetus*: ad eum enim, videlicet tenuiorem, tempore ægritudinis, est insuetus.

Sanis etiam constituta diæta parũ tuta.

Postea addit. *Propterea etiam sanis periculosus est, valde tenuis, constitutus, & exquisitus victus.* Nihil aliud voluit Hippocrates in hac parte, nisi dicere, quod quãuis hoc minus videatur esse in sanis, quam in ægris; tamen hoc esse etiam in sanis, vt, qui tenuiori victu vtuntur, grauius ferant errores, quam qui pleniori.

Et quia duo hic sunt, ideo ea declaro. Primum, quod minus hoc videatur habere veritatem in sanis, quam in ægris; ratio, quia vires in sanis sunt validiores, in ægris non ita robustę: & hinc fit, vt sani melius ferant errores, quam ægri. Ideo optime Oribasius dicit, errorem tempore sanitatis esse viam ad ægritudinem, errorem in ægritudine esse viam ad mortem. Alterum declarandum est: quod ipsa corpora sana grauius ferant errores, vbi tenuiori victu vtuntur, quam si paullo pleniori. Et hoc manifestum est experientia: nam quoties corpora sana tenui vtuntur diæta; si accidit, vt committant errores, non ita ferunt illos, quam qui paullo pleniori vtuntur.

Ponderemus verba, *Propterea etiam sanis periculosus est valde tenuis.* Proponit victum tenuem simpliciter, sed dicit *valde*, vt significaret vltimum terminum huius victus. Postea addit, *& exquisitus*, nam de hoc victu in superiori aphorismo locutus fuit. Deinde addit, *& constitutus*, quæ particula habet aliquam

quam difficultatem: nam minime necessaria videtur, & temere ab aliquibus addita: tamẽ quia in textu reperitur, exponenda est. Scio tamen nonnullos interpretes per hanc particulam velle, Hippocratem normam victus tenuis apponere, quatenus scilicet vim habet minuendi. Ergo crederẽ, posse dici; quod, vt dicit valde, de tenui simpliciter, quo proponat vltimum terminum illius; sic de tenui exquisito dicat constitutum, vt habeat vltimum terminum eius, quem indicat exacte acutus morbus.

Addit postea. *Quoniam errores grauius, &c.* Modernus aliter legit; quia existimat textum esse peruersum: *Quoniam errores grauiores ferunt*; nec absque ratione: nam impossibile esse existimat, quod sani grauius ferant errores, quam infirmi; nam sani multo melius errores ferunt. Sed si ita intelligeretur Hippocrates, verum quidem esse, quod Modernus dicit; non autem ita intelligitur; verum hoc pacto, quod sani grauius ferant errores in tenuiori victu, quam in paullo pleniori: & ideo non comparamus sanos cum infirmis, sed tenuioris victus errores, cum erroribus paullo plenioris victus.

Conclusio. Subiungit vltimo; *Ob hoc igitur tenuis victus, &c.* Hæc est conclusio, seu totus aphorismus: de quo non multa dicam, quia si conclusio dependet ex præmissis, ideo ex declaratione illarum habetur sensus huius partis. Et ob id Galenus in fine commenti dicit: *Quæ vero de aphorismo dicit sunt manifesta.* Dicit ergo quod & tenuis victus & exquisitus sit magis periculosus paullo pleniori. Vnde notate, quòd cum dicat *magis*, præsupponat etiam victum paullo pleniorem esse periculosum, sed minus.

Scopus aphorismi repetitur. Habemus ergo hinc, quoties in morbo sunt indicantia, & contraindicantia, curationis scopum esse periculosum, nam nec quod indicatur, neque quod contraindicatur, præstare possumus: sed quia magis periculosus est scopus virium contraindicantiũ, ideo huic attendendum magis, altero tamen non spreto: dicit enim, *eo qui sit paullo plenior*; & non, *plenior absolute*: vt ex hoc concludat, quod cum magis periculosus sit ille victus, in quo error grauior committitur, & talis sit victus tenuior; propterea, cum in morbo acuto recedendum sit a victu illo tenui, magis inclinare nos debere ad uictum paullo pleniorem, quam ad paullo tenuiorem, ut uiribus contraindicantibus satisfaciamus: nec tamen pleniorem omnino consectandum, ne prorsus videamur morbum spernere.

Nũ victus tenuior, an paullo plenior, magis conueniat. Verum difficultas hic oritur magni momenti, quę tum ad praxim vtilis est, tum apparentem Hippocratis ἀντιλογίαν dissoluit. Dicitur enim hoc loco, victum tenuem & exquisitum esse magis periculosum, quam sit paullo plenior: at ipse simul Hippocrates cum Galeno 2. de ratione vict. 19. oppositum habere videntur. *Nam dicit Galenus, eos minus lædi, qui* solum accipiunt potum, magis qui ptisanam colatam, & multo adhuc magis, qui ptisanam integram accipiunt. Ex quibus patet, maius esse periculum in pleniori, quam in tenuiori: Præterea Hippoc. 2. eiusdem 37. dicit: ciborum adiectioni non semper intendimus, sed sæpenumero expedit, vt cibos subtrahamus, donec morbus maturescat: vnde videtur Hippocrates magis probare tenuiorem, quã pleniorem victum. Et idem Galenus dicens, reddit rationem, & inquit, magis tenuiori esse insistendũ, quam pleniori; quia non facile sit emendare errorem commissum in pleniori victu; facilius corrigere errorem, qui committitur in tenuiori. Quare videtur oppositum eius dicere, quod hic determinatum est.

Triuerij opinio. In hac quæstione multi multa dicunt, nos tamen tres referemus opiniones: alteram Moderni, secundum Brasauolæ, tertiam quam nos sustinemus, licet nostra non sit. Modernus in hac mareria idem dicit, & ad verbum quod Triuerius: nimirum, quoties sermo est de victu tenuiori, & pleniori, quisnam periculosior sit; talis sermo potest esse duplex: nam vel est de morbis chronicis, vel de acutis. Si de acutis loquamur, periculosior est plenior, quam tenuior: & sic locutus fuit secundo de ratione victus Hippocrates, quod ex inscriptione libri constat, nam inscribuntur illi libri de ratione victus in acutis, in quibus quidem est periculosior magis plenus, quam magis tenuis. At si de chronicis loquamur, in his tenuior magis est periculosus, quam plenior: & hoc modo hic intelligit Hippocrates. Vtque id, quod dicit, verum esse Triuerius persuadeat, satis artificiosam adducit rationem; & inquit: ideo in morbis acutis periculosior est plenior, quam tenuior; quia morbus acutus est breuis temporis, & non ita licet corrigere errorem ex pleniore victu, quia morbus non dat inducias, vt in chronicis; in quibus, cum ipsi lõgi temporis sint, facile longitudine temporis potest corrigi error commissus in paullo pleniori victu: Quod si tenuem victum consideremus, totum est oppositum: quia in morbo acuto non ita periculosus est: nam etsi vim habeat minuendi vires; tamen, quoniam morbus est breuis tẽporis, vires perferre possunt: at secus in morbo chronico; quia cum sit longi temporis, si fiat error in victu tenuiori, nos postea erimus coacti deuenire ad pleniorem, aduentante statu; quia vires non poterunt perferre tam tenuem victum: sed hoc periculosum est, aduentante statu augere victum. Quare concludit Triuerius, dixisse Hippocratem magis esse periculosum victum tenuiorem, quam paullo pleniorem; quia de morbis acutis loquatur; imo etiam de sanis; vnde dicat; *propterea etiam in sanis.*

Sed resolutio hęc ita ab omni veritate est aliena, vt nihil falsius. Primo autem ostendam, quod sit falsa: deinde, admisso quod sit vera, ostendam non esse ad propositum. Primum, cum Triuerius dicit periculosiorem esse victum tenuiorem in chronicis, quam pleniorem: contra in acutis periculosiorem pleniorem falsum est. Et licet pro se videatur habere Galenum qui 1. ad Glauc. 8. dicit, quod victus tenuis in morbis acutis non magnum afferat periculum, maximum in chronicis: (ob quam quidem auctoritatem credo hos deceptos fuisse: nam impossibile est has auctoritates intelligere, sine illis indicantibus & coindicantibus) tamen auctoritatem illam nihil ad Triuerij opinionem facere existimo, si dicamus: hac ratione victum tenuem esse magis periculosum paullo pleniori, quia si fiat in morbis error in tenuiori victu; vt si in principio tenuiori uictu vsi fuerimus, quã opus fuerit, non est dubium, quod cogemur aduentante statu pleniorem victum adhibere: sic etiam fiet in morbo acuto, cogemur enim si prius tenuiori vsi fuerimus victu, statu accedente pleniori vti: modo absq; omni dubio periculosior est victus plenior in statu acuti, quã in statu chronici; & ratio est, quia ex victu pleniori distraheretur naturæ pugna contra morbum; modo magis periculosa est pugna morbi acuti, quã pugna chronici; itaque hic victus plenior est magis periculosus in morbo acuto, quam in chronico; cum ex errore commisso cogamur deuenire ad maius periculum. Sed hoc intelligere oportet in morbis chronicis, & acutis, vbi est opus mutatione cibi: nam nemini dubium est, quod si a principio vsq; ad finem morbi acuti perseuerare poterimus in victu tenui, istud faciendum sit. Et hoc dicit Galenus primo ad Glauc. octauo, quod victus tenuis non afferat periculum in acutis, supposito, quod vires ita validæ sint, vt possint semper hunc uictum tolerare: at oppositum est in chronicis morbis; nam victũ tenuis in eis graue affert periculum: quia vires non possunt tolerare victũ tenuem. At si cogimur mutare cibum, est periculosior in morbo acuto victus a principio tenuior, quã in chronico: vt si corripiatur quis morbo

bo exacte acuto, qui terminetur die decimoquarto, & fiat error in victu; quod scilicet primis quatuor diebus vtamur sola mulsa, postea cogamur vti ptisana colata, ac post etiam integra: vnde victus hic, a principio tenuior adhibitus, est in caussa maximi periculi, & deducet ægrum in maximum discrimen, & in mortem etiam. Accedit insuper, quod absolute considerantes errorem, semper error in morbo acuto est periculosior errore in chronico commisso. Quare hæc, quæ hi dicunt, falsa sunt.

Sed admittantur ea quę falsa sunt, vera esse; ostendo modo non esse ad propositum: nam Hippocratis scopus in hoc aphorismo, (vt diximus) est, loqui de victu ratione chronicorum, & acutorũ morborum: nam si in præcedenti aphorismo dixit, in morbis qui dem longis, & acutis, &c. etiam de victu hic loquitur ratione chronicorum & acutorum morborum. Quod autem de victu sanorum mentionem facit, id non est principale institutum huius loci, sed ad rationem topicam constituendum id requiritur. Locus ex secundo de ratione victus, &c. non est ad propositum. Nam verum est, institutum Hippocratis esse ibi loqui de ratione victus acutorũ: sed propterea non est asseuerandum simpliciter ea non habere veritatem in chronicis. Nam dicebat Galenus ibi comm. 37. errorem commissum in pleniori victu magnum afferre periculum, tum alias, tum maxime in morbo acuto: per quæ verba nihil vult Galenus aliud, nisi morbos etiam chronicos intelligere: & ideo non tantum in acutis vera est ea sententia. Quare prima hæc opinio falsa est.

Brasauolæ Opinio.

Secunda est Brasauolæ: quam ideo adduco, quia aliqua ex parte videtur accedere ad expositionem a nobis adductam. Nam dicit, Hippocratem secundo de ratione victus dicere; quod victus plenior sit periculosior tenuiori: sed in aphorismis non dicere oppositum, quod tenuior sit periculosior pleniori; verum tantum dicere, quod error, qui committitur in tenuiori, magis sit periculosus, quam qui in paullo pleniori fit.

Auctoris & Thadæi sententia.

Sed decipitur. Nam licet in principio huius partis dicat Hippocrates, magis periculosum esse errorem commissum in tenuiori victu, &cæt. in vltima tamen parte, vbi verum aphorismũ proponit, ait: *Ob hoc igitur victus tenuis est magis periculosus victu paullo pleniori.* Quare adhuc persistit argumẽtũ in suo robore.

Tertia opinio nostra est: nos enim cum Thadæo Florentino (quoniam non profitemur nec subtilitates, nec nouitates,) dicimus, modis duobus posse considerari victum tenuiorem & pleniorem; vel in relatione ad totum morbum, vel ad statum morbi. In relatione ad vniuersum morbum, dicimus, esse periculosiorem, tenuiorem paullo pleniori: & hoc modo in hoc aphorismo intelligitur Hippocrates. In relatione vero ad statum morbi, periculosior est plenior tenuiori: & hoc modo est intelligendus Hippocrates secundo de ratione victus.

Quam resolutionem videns Mordernus, dicit, quod quæ a Thadæo dicuntur, vera sint; non tamen ad propositum: idque probat; nam Hippoc. in aphorismo dicit simpliciter, errores esse grauiores in tenuiori, quam in pleniori: & non se limitat, nec ad vniuersum morbum, nec ad statum morbi. Sed ego bifariam ostẽdo, resolutionem hanc ad propositum esse, ac esse optimam; tum ex Hippocratis scopo, tum ex verbis formalibus Galeni, & Hippocratis. Ex scopo quidem: nam, vt audiuistis; propositum Hippocratis erat loqui de tenui victu, sumpta indicatione a morbo acuto, in quantum acutus; non autem a morbo acuto, penes vigorẽ morbi acuti, sed in quantum acutus; nam sumpta indicatione a morbo, viribus contraindicantibus, seu viribus infirmis: dicit magis esse periculosum tenuiorem victum, quam pleniorem, quia scilicet minuit uires, quæ erant refocillandę. At ratione status totum oppositum est dicendum, non modo in acuto morbo, sed chronico; nam primo ad Glauc. cap. 11. quod est de cura quartanæ, quę est morbus chronicus, dicebat Galenus quod in statu eius vtendũ sit victu tenuiori: ergo, quamuis vniuersus morbi progressus victum indicat mediocrem, vt in quartana, tamen status eius victum indicat tenuiorem. Et ibidem, cap. decimotertio, in cura continuarum dicit esse aduertendum, si uires fuerint ualidiores, & perspexerimus morbũ transcendere septimum diem, non esse a principio vtendum tenuiori victu: quia cogemur postea, aduentante statu, pleniori vti, cum tamen tunc temporis deberemus vti tenuissimo. Idẽ dicit primo ad Glauconem octauo: nimirum, si in morbis chronicis a principio uoluerimus uti uictu tenuiori, tunc simul & morbum, & vires tollemus; vel aduentante statu cogemur augere cibum, cum tamen ibi victus tenuissimus sit adhibendus. Quare sit hic sermo de uictu, sumpta indicatione a morbo acuto, ut acutus, non a uigore eius. Et propterea tenuior uictus magis est periculosus. In secundo uero de ratione uict. proponit uictum, sumpta indicatione a morbo acuto, non quatenus acutus, sed ab eius uigore. Et ostendo, ibi ad vigorem respexisse Hippocratem; quoniam dicit Galenus in eo libro, commento decimoquinto, propositum esse Hippocratis demonstrare, quam grauiter errent illi, qui aduentante statu pleniori uictu utuntur. Et decimonono commento dicit, uictum pleniorem esse magis periculosum circa statum, quia non debeamus uti hoc uictu, nisi coquatur morb. Quid clarius dici potest? Et Hippocrates in illo trigesimoseptimo, dicit, quod subtrahere expediat, donec morbus maturescat: verum considerare maturationem, est considerare statum morbi, ut expresse etiam ibi Galenus declarauit, in commento. In aphorismo uero hoc respicit ad morbum acutum, in quantum acutus, non ad uigorem: nam præter id, quod in superiori aphorismo de morbis acutis & chronicis locutus fuit, cuius hic aphorismus est pars: accipiam etiam aliud, quod nemo negare poterit, quod scilicet Hippocrates infra aphorismo octauo loquatur de uictu tenui, sumpta indicatione a vigore morbi. Quod si hoc est: vultis ne Hippocratem eadem bis sine necessitate repetere in eodem libro? Dicit enim ibi, Quando morbus in vigore constiterit, victu tenuissimo vtendum. Nec aliquis dubitet, quod dixerit, tenuissimo, non autem tenui. Vnde de tenui hic: ibi de tenuissimo loquitur: nam (vt ibi exponemus) idẽ intelligit per tenuissimum, quod per tenuem, ob caussam, quam ibi assignabimus. Quare hæc Thadæi resolutio optima, vt mihi videtur, & ad propositum est.

APHORISMVS SEXTVS.

Extremis morbis extrema exquisite remedia optima sunt.

Scopus aphorismi.

EXtremis morbis extrema, &c. Cũ propositum Hippocratis esset, sermonem habere de uictu ęgrorum, & proinde de victu vires minuente; atque hic *uictus esset tum tenuis, tum tenuissimus:* postquam in superioribus duob. aphorismis egit de uictu tenui in virtute indicantium & coindicantium; modo eius propositum est sermonem habere de victu tenuissimo. Cęterum, quia cognouit Hippocrates victum tenuissimum esse auxilium quoddã satis arduum, quod non ita facile admitti possit: propterea, vt non deueniret ad hoc extremum auxilium absque medio; primum supra de tenui, deinde de tenuissimo uictu uoluit agere; sed antequam institueret sermonem de uictu tenuissimo, primum proponere uoluit axioma, in cuius vigore omnis stabiliretur sermo de uictu tenuissimo, ut nemo sit audax in proponendo tam arduo

arduo auxilio, id est, victu tenuissimo, nisi maxima ex caussa. Axioma autem in præsenti ponitur aphorismo: in quo, cum habeat, quod extremis morbis extrema conueniant remedia: facile postea insinuare potest, quod in morbis acutissimis conueniat extrema inedia. Ad quem scopum respiciens Galenus in commento præsenti, dicit, ea, quæ in hoc aphorismo habentur, dicta esse ob sequentem; & propterea subiungere Hippocratem sequentem aphorismum.

Quare scopus nunc Hippocratis est, axioma tradere, cuius beneficio possit postea subiungere theoremata de tenuissimo victu.

Diuisio. Hic aphorismus, quamuis diuidatur a nonnullis in subiectum, & prædicatum; quod tamen nos non reprobamus: tamen videtur nobis, quod non admittat diuisionem notatu dignam. Est enim sententia, quæ talis est ex propria natura, & sine ratione prolata, & primi ordinis: vbi namque proponitur, quod extremis morbis cōueniant extrema remedia; statim quilibet colligere poterit rationem, quod, cum contraria contrarijs curentur, ideo extremis morbis extrema sint apta remedia. Sic etiam Hippocrates in libris de flatu dicit; quod famem tollat cibus, & sitim potus, & repletionem euacuatio; & in summa vnum contrarium alterum expellat.

Magnus seu extremus morbus q.d. Sed accedamus ad expositionem. Dicit, *Extremis morbis sunt opportuna extrema remedia*: Sed aphorismum intelligere nōn est possibile, nisi terminos præcognouerimus. Et propterea videndum est, an multi sint extremi morbi; &, an de omnibus, an de aliquibus intelligat Hipp. Quia vero impossibile est alicuius rei indagationem facere, nisi quid illud sit, cognoscatur; (vt processit Galenus in libris de diff. morborum; vbi methodo diuisiua omnes morbi differentias inuestigare volens, prius diuidendum genus desinire voluit.) Propterea videamus quid sit morbus extremus: idque eo libentius facimus, quoniam quotidie apud practicantes videmus sermonem haberi de morbo magno, & extremo: quod nō est declarandum a practicis, sed a theoricis. Morbus itaque magnus seu extremus, ex sententia Galeni quarto method. 6. 7. method. 12. 8. method. cap. vlt. 11. meth. c. 3. & 3. de tuenda valetud. cap. 9. (quas auctoritates ideo adduxi, vt non modo confirmem hanc veritatem, sed vt eas videatis, quoniam inter se pugnare videntur circa naturam morbi extremi) nihil aliud est, quam affectus præter naturam, qui extreme aduersus naturam pugnat.

Differentiæ extremi morbi. Cum ergo pugnet aduersus naturam extreme, facile est ex hac definitione colligere differentias morbi extremi. Nam possumus in hac pugna morbi extremi considerare vel Vim pugnæ, vel Euentum, qui consequitur ex vi pugnæ. Penes vim, quatenus scilicet valide agit morbus in naturam, vel est vehemens Simpliciter, vel est vehemēs & extremus Secundum quid. Extremus simpliciter vel est talis ratione Actiuitatis, vel est talis ratione Resistentiæ. Si ratione actiuitatis est vehemens; tunc vel est talis, vt dicit Galenus, ratione Dignitatis, vel ratione Propriæ essentiæ morbi. Si ratione dignitatis, est morbus extremus propositus a Galeno, exempli gratia, vteri præfocatio, non ex sanguine menstruo, sed ex semine; quia fit ex digniori materia: vnde dicit tertio de tuen. valet. 9. morbum esse vehementem ratione materię dignioris peccantis: neque hoc sine ratione dicit Galenus: quoniam (vt etiam dicebat primo de loc. affect. in cap. vltimis.) vbi fiunt morbi ex semine, sunt magis vehementes, quam ex sanguine menstruo; quia quemadmodum semen, cum erat integrum, erat magis amicum naturæ, sic cum corrumpitur, ei fit magis inimicum: quod etiam apparet in febri pestilenti, quatenus ex sanguine, qui est nobilior materia, pendet. Ratione autem propriæ essentiæ, id est, ratione

A multi lapsus, est vehemens, verbi gratia, febris ardens, in qua est maximus lapsus; imo, si liceret graduare febres, esset veluti calida in quarto. Et aduertatis, quod hi morbi necessario habent symptomata vehementia concomitantia, ita tamen, vt vires non prosternantur: quia, si prosternuntur vires, non comitantur symptomata vehementia, sed maligna; vbi vero vires non ita prosternuntur, concomitantur vehementia symptomata. Proinde cum dicimus, morbū esse extremum ratione symptomatum; id non est aliquid aliud superadditum: sed sufficit dicere, morbum esse extremū vel ratione dignitatis, vel ratione propriæ essentiæ: quia morbus vehemens ex propria essentia habet vehementia symptomata: idq; cōfirmat Hippocrares sequenti aphorismo, vbi dicit; vbi morbus extremus fuerit, extremos habet labores. Igitur dicere, morbum esse vehementem ratione symptomatum, non est aliquid diuersi addere. Est præterea

B morbus vehemens ratione resistentiæ, quoties morbus valide resistit auxilijs: vt cancer in parte ignobili: quoniam non ratione dignitatis in hoc casu, sed resistentiæ, est morbus vehemens: sic elephantiasis, quæ etiam morbus est pertinacissimus. Sed aduertatis, quod quartana nō sit morbus extremus, licet existat quam maxime diuturna, & pertinaciter resistat medicis auxilijs. Possemus dicere, febrem quartanam non esse talem ex toto genere, nam aliquas quartanas cito desinere: sed non est bona resolutio. Et propterea dicimus, quod morbus vehemens ratione resistentiæ opus habeat, vt dependeat suapte natura a materia resistente, quæ sit coniuncta, non antecedens: in febre autem quartana materia cōiuncta sunt vapores putridi, qui non ita resistunt; sed resistentia tantum est ratione materiæ antecedentis: ideoque non potest inter extremos morbos connumerari.

C Est postea morbus vehemens secundum quid: & hic vel est talis ratione Virium Vniuersi corporis, vel ratione Partis determinate. Ratione virium morbus dicitur extremus, in quo vires superantur a morbo: & ideo licet morbus suāpte natura vehemens nō sit; quia tamen superat vires, uehemens dicitur: vnde morbi corripientes senes, licet exigui sint, vehementes tamen dicuntur, ratione uirium infirmarum. Et ut plurimum hos morbos comitantur pauca, sed praua symptomata: ubi namque uires sunt debiles, non possunt ualide pugnare contra morbum; & ideo non possunt esse uehementia symptomata: in statu enim uehementissima sunt symptomata; non alia de caussa, nisi quia uehementissima pugna est inter morbum & naturam. Cum autem in his morbis, ratione uirium debilium, quæ a morbo superantur, symptomata sint debilia, hi morbi parui interdum appellantur, etiam si uehementissimi sint; ut, febres pestilentes a Galeno interdum morbi parui uocantur, licet

D sint uehementissimi ratione dignitatis, ac etiam ratione magni lapsus, & insuper quia superatur uirtus a materia: dicuntur tamen parui, quia cum uires succumbant, symptomata non sunt magna, sed tamen maligna. Est postea morbus magnus secundū quid, ratione partis; & vel ratione partis Principalis, uel ratione partis Famulantis principali, uel Consentientis cum principali. Ratione principalis partis, ueluti vulnus licet exiguum, aut morbus alius licet paruus capitis, uel cordis, uel hepatis, magnus dicitur secundum quid. Et hic aduertatis, quod Galenus interdū dicat febrem, qua febris, esse morbum uehementem ratione loci affecti, id est, cordis: sed non est simpliciter morbus magnus febris, sed secundum quid, ratione loci affecti. Sed dicet quispiam: si febris, inquātum febris, est morbus uehemens: ergo ex propria essentia, ergo simpliciter? Galenus sic est intelligendus, quod febris, inquantum febris, sit morbus uehemens, ratione partis: quia cognouit Galenus febrem ad sui essentiā necessario requirere cor: & sic febris,

in quantum

in quantum febris, est morbus vehemens, id est, inquantum in sui essentia continet cor; quare est morbus vehemens secundum quid, id est, ratione cordis, quod est subiectum principale febris. Morbus vero uehemens secundum quid ratione partis non præstantis, seu non principalis, vel erit ratione partis Famulantis principali, vel Cõsentientis cum principali: vt vulnus ventriculi, qui famulatur iecinori, vel cordi, &c. Et tales morbos consequuntur vehementia symptomata: vnde in vulnere ventriculi dolores ingentes, conuulsionesque fiunt. &cæt. Hi sunt morbi vehementes secundum quid.

Si vero alia ex parte considerabimus morbos uehementes penes euentum; euentus hic potest considerari duobus modis, uel quatenus est euentus anceps, vel quatenus Certus. Si considerabimus euentum incertum vehementem, hic habet locum in morbo periculoso, ut acuto, & peracuto. Euentus uero certus extremus, non potest esse euentus ad bonum; quia non esset extremus morbus: est ergo euentus ad malum. Et hic euentus uel Imminet, vel Non imminet. Si imminet, necessario hic morbus terminatur morte; ut angina lethalis: & hunc morbum necessario comitantur vehementia symptomata, & perniciosissima. Si uero euentus non imminet, est morbus insolubilis. Et hic morbus insolubilis uel est secundum Totum insolubilis, uel secundum Partem. Insolubilis secundum partem est hectica febris, quæ ad tertium vsque gradum processit, & terminatur ad hecticam senectutis: & ideo desinit hectica, sed degenerat in hecticam senectutis. Secundum uero totum insolubilis, & morbus epilepticus post uigesimumquintum annum; item lapis renalis, uel podagra, & maxime confirmata, & a principio generationis acquisita: hi affectus, inquam, sunt insolubiles, & comitantur hominem usque ad mortem.

De quib. extremi morbi speciebus hic agat Hippocrates.

Cum itaque morbus uehemens tot modis considerari possit: de quo ergo Hippocrates in hoc aphorismo intelligit? Dicendum, quod Hippocrates potuerit intelligere morbum vehemẽtem simpliciter, tum ratione actiuitatis, tum resistentiæ; & secũdum quid, tum ratione totius, tum ratione partis. Quo autem ad morbum ratione euentus, si consideremus morbum vehementem ratione euentus incerti; tunc istum potuit intelligere Hippocrates. At ratione euentus certi, tunc vel imminet mors, vel non imminet: si imminet, non potest intelligere hunc Hippocrates: quia cum mors imminet, solis prognosticis sunt relinquendi ægri, & non egemus validis auxilijs. Si non imminet, vel est insolubilis secundum totum, vel secundum partem: si secundum partem, de his potest intelligere Hippocrates: nam in morbis insolubilib. secundum partem deuenimus ad maxima auxilia, vt in tertio gradu hecticæ vtimur maximo auxilio, nempe aqua frigida; quia melius est ægrum ad hecticam senectutis ducere, quam ad mortem. Si vero est morbus insolubilis secũdum totum; nec de hoc intelligit Hippocrates, quia hic morbus non admodum valido auxilio eget, sed sat est vti leui auxilio, vt quantum fieri potest, ægrum in vita detineamus.

Sed licet de his omnibus intelligere possit Hippocrates, tamen potissimum intelligit de morbo peracuto periculosissimo, & de morbo extremo non secundum quid, sed potius ex sui natura; quia etiam in commento Galenus dicit, quod propter hunc aphorismum subiungatur sequens, qui de morbo peracuto loquitur, quare hunc principaliter per morbum extremum intelligit, qui extremo indiget auxilio.

Extrema remedia quæ.

Sequitur nunc, vt declaremus, quid Hippocrates velit per extrema remedia. Itaque sciendum extremum remedium bifariam dici, vel Absolute, vel Secundum quid: nam vt morbus ut erat absolute magnus, vel secundum quid; sic & remedium. Absolute

A extremum remedium, Galeno teste, secundo aphor. vigesimonono, in Chirurgia, & Pharmacia consistit. Per Chirurgiam intelligo non modo sectionem venæ, sed amputationem membri, perforationem abdominis, vel thoracis, vt in empyemate. Extremum in pharmacia est, uel Alteratio, vel Euacuatio. Alteratio vel ad calidum, vel ad frigidum: ad calidum extremum est remedium, verbi gratia, mithridatica confectio, theriaca, & in summa, quę ex viperis parantur: ad frigidum, sunt opiata medicamenta. Extremum in vacuatione est, exempli caussa, scammonium, vel elaterium. Vacuatio & alteratio simul extrema est, vt aquæ frigidæ copiosus potus: neque enim licet ad exhibitionẽ frigidæ deuenire, nisi morbus magnus fuerit. Auxilium extremum secundum quid est, vt victus tenuissimus, & præcipue tenuissimus in extremo.

B Cum igitur tot modis sumatur auxilium extremum, de quo hic intelligit Hippocrates? Respondendum est, sicuti sermo fuit non de vno morbo extremo, sed omnibus: sic auxilium extremũ quodcunque esse intelligendum, non vnum tantum; vtque præcipue Hippocrates per morbum extremum voluit intelligere peracutum: sic auxiliũ extremum dicendo, hoc præcipue referre voluisse ad victum tenuissimum. Et hæc expositio Philothei est, imo Galeni, & est optima.

Explicatio aphorismi, per partes.

Quibus cõstitutis facilis modo est expositio aphorismi. Dicit, *Extremis morbis conueniunt extrema remedia*: aliqui textus legunt *extreme conueniunt curationes*: sed quomodocunque legamus, idem est sensus. Quia si legamus, *extrema remedia*, intelligimus pharmaciam, chirurgiam, sed potissimum diætam: Si, *extrema curationes*, subintelligimus quatenus fiunt triplici instrumẽro, præcipue diæta: vnde idem est sensus. Quod si quis vult scire meliorem lectionem, dico esse meliorem, vt legamus, *extrema remedia*: & ratio est, quoniam morbus extremus non

C indicat extremam curationem: quia hæc indicatio non sumitur a morbo, in quantum vehemens, sed ab aliquo alio, verum de ratione morbi vehementis est, vt indicet Quo agendum videlicet, esse absoluẽdam curationem valido auxilio. Sed parum hæc referũt. Dicit porro, *extrema remedia exquisite*: vt per hanc particulam, *exquisite*, insinuaret vltimum terminum extremi remedij, quod indicat vehementia morbi. Tandem dicit, *omnia sunt*, quia, cum contraria contrarijs curentur, morbus magnus magnum requirit auxilium. Propterea Plato in Alcibiade dicit, omnes morbos in quodam communi conuenire, tamen quemlibet morbum discrepantem requirere curationem, quia quilibet morbus propriam, & determinatam habeat naturam, Et ob id morbus magnus magnum, paruus paruum requirit auxilium. Sed recte

D intelligatis, in quo consistat hoc auxilium: quia sat est, vt extremum auxilium sit æquale extremo morbo: & non debet excedere, namque (vt alias probabimus) actio non modo prouenit a maiori, sed & ab æquali, & caussa est, quoniam nostrum propositum non est, vt morbus contrarius in contrarium morbum degeneret, sed vt reducatur ad temperiem. Exempli caussa, si aliquod corpus est insigniter repletum, requirit insignem euacuationem; sed non tantam, vt corpus repletum fiat insigniter inanitum; quia æque vitiosum esset. Pariter, si sit morbus frigidus in tertio, debemus admouere medicamentum calidum in tertio; nõ vt frigefaciamus in tertio; sed vt introducamus mediocritatem; nam nolumus ex vno morbo alium morbum facere.

Extrema adhibenda, aliquando initio, aliquando post.

Sed cum morbus extremus extrema requirat auxilia, aduertenda est differentia, nam alius requirit extrema auxilia primum; sed postmodum debiliora: aliqui vero morbi extremi requirunt extrema remedia, sed debiliora tamen prius. Et hoc documentum propo-

propositum fuit a Galeno octauo methodi; vbi aliqua ex parte interpretatur hunc aphorismum. Et propterea etiam Auicennas capite de hydrope dicit, post leuiora auxilia deueniendum ad perforationem abdominis. Contra vero (inquiunt) si morbus acutus fuerit, quamprimum est deueniendum ad extrema remedia, circa victum, pharmaciam, & plebotomiam; dummodo quid non obstet.

APHORISMVS VII.

Vbi igitur morbus peracutus est, extremos statim habet labores, & victu extreme tenuissimo utendum est. Vbi vero non, sed pleniorem victum contingit adhibere; tantum tibi indulgendum est, quantum morbus extremis est mollior.

Scopus. **V***Bi igitur morbus peracutus est.* Cum ea, quæ superius diximus, proposuerit Hippocrates immediate in virtute illius axiomatis, vt absolueret sermonem de victu minuente, voluit verba facere de victu tenuissimo. Et quemadmodum quarto aphorismo de tenui victu dogmatice loqui voluit, in virtute indicantium & coindicantium; sic modo dogmatice proponere voluit victum tenuissimum, in virtute suorum indicantium, & non indicantium: indicantia enim sunt morbi peracuti, qui indicant victũ tenuissimũ: non indicantia sunt morbi acuti, qui non indicant victum tenuissimum. Nam aliquis credere posset, si victus tenuissimus indicetur a morbo peracuto, quod etiam indicetur ab acuto, & præcipue vbi vehementia symptomata sunt coniuncta: sed quoniam hoc non fit in praxi, verum victus tenuissimus conuenit peracutis, non autem tribuitur acutis; ob id Hippocrates proponit morbos peracutos indicantes, acuto non indicantes.

Differentia 4. & 7. aphorismorum. Differentia autem est inter hunc aphorismum & quartum, quia ibi proposuit victum tenuem simpliciter, & exquisite tenuem, non modo in virtute indicantium, & coindicantium; sed coindicantium, & contraindicantium; de quibus quidem in præsenti aphorismo ne verbum quidem facit. Ratio autẽ est: quoniam summa arte; ac breuitate vsus Hippocrates, sat habuit, vt victum tenuissimum, in virtute coindicantium & contraindicantium, sumeret non a toto morbo, sed a vigore morbi; quod facit nono aphorismo.

In hoc ergo aphorismo scopus Hippocratis est proponere victum tenuissimum in virtute peracutorum morborum indicantium, & acutorum non indicantium.

Est autem sententia ex superlatione, & sine ratione prolata: non quod sit sine ratione, sed quod non habeat prolatam rationem, & est potius secundi, quam primi ordinis: quia non ita facile innotescit caussa.

Diuisio. Diuitur in duas partes. In prima proponit victum tenuissimum, in virtute morborum peracutorum indicantium: In secunda in virtute acutorum non indicantium; quæ incipit ibi, *Vbi vero non, &c.*

Primæ partis sensus. Inquit ergo: *Vbi morbus peracutus est, extremos statim habet labores, & victu extreme tenuissimo vtendum est.* Sensus hunc in modum per viam syllogismi elicitur. Extremis morbis extrema conueniunt remedia: sed morbus peracutus est extremus morbus: ergo morbo peracuto conueniunt extrema auxilia, seu remedia. Maior propositio est in præcedenti aphorismo: & ideo dicit Galenus, quod hunc aphorismum subiungit Hippocrates præcedenti. Minor potest elici ex Hippocrate, quod scilicet peracutus morbus sit extremus, hunc in modum: Ille morbus, qui extremos habet labores, est morbus extremus: morbus peracutus habet extremos labores: igitur morbus peracutus est morbus extremus. Et maior, ac minor clara admodum est. Ex his ergo habetur, quod mobus peracutus sit extremus, & quod extrema requirat auxilia. Sed dicet quis: morbus peracutus non indifferenter quodlibet extremum auxilium requirit; sed quoddam determinatum: at dicit Hippocrates, victu tenuissimo esse vtendum, & non addit aliud quodpiam remedium: Ob id vellem scire, cur tenuissimo victu sit in peracuto vtendum morbo? Rationem non proponit Hippocrates, sed bene interpres optimus Galenus, quæ est talis: Ille morbus extremus requirit victum tenuissimum, qui est statim consistens: talis est morbus peracutus: ergo morbus peracutus requirit tenuissimum victum. Minor est satis clara: quia morbus exacte peracutus non transit quartum: non exacte peracutus non protrahitur vltra septimum: & ideo omnis morbus peracutus est statim consistens. Maior vero, quod morbus statim consistens requirat victum tenuissimum, probatur a Galeno ratione, & auctoritate. Auctoritate quidem Hippocratis, quarto de ratione victus præsertim 9. & 47. 2. & 3. eiusdem vltimo, & alibi: ex quibus locis facile colligitur, quod morbus statim consistens requirat tenuissimum victum. Ratione autem; quoniam; quo magis morbus est cito consistens, seu deueniens ad statum, eo magis natura contra morbum agere debet, & quo magis agere debet, eo minus est distrahenda a pugna contra morbum per cibum, & propterea morbus cito consistens victum tenuissimum requirit.

Sed ponderemus verba. Dicit Hippocrates: *Vbi est morbus peracutus, statim extremos habet labores.* Per labores intelligit symptomata extrema, ac vehementia. Dicit, *statim*: quia nisi morbus statim symptomata habeat, non erit peracutus; sed ille peracutus est, qui habet symptomata. Sequitur: *& victu tenuissimo est vtendum.* Per victum tenuissimum, vel intelligit non in extremo, vt mulsam, & cremorem ptisanæ in pauca quantitate, vel in extremo, vt nihil dare, vel solam aquam.

Sed aduertatis Modernum cum Montano esse in maximo errore: nam tantum sibi arrogarunt, vt ausi fuerint aliter constituere normam ac ordinem diætæ, quam constituit Hippocrates, ac postea confirmauit Galenus. Nam Hippocrates & Galenus per victum tenuissimum in extremo integram inediã constituunt; isti vero non admittunt, sed volunt in tenuissimo in extremo aliquid dare, & sic postea gradatim & gradatim augent victum. Non autem est dicendum, quod ratione consuetudinis sit mutanda ratio victus ab antiquis instituta: nam nõ est dubiũ, quod tempore Galeni homines magis fuerint gulæ dediti, quam tempore Hippocratis, & ideo tempore Hippocratis ob normam in victu eunuchi non laborabant podagra; Galeni autem tempore laborabant, & tamen Galenus non fuit ita audax, vt hanc diætam peruerteret. Additur etiam, quod interdum his temporibus liceat vbi tenuissimo victu in extremo, qui est, nihil dare: nam Brasauolas expertissimus (vt potestis videre) dicit, se multos morbos integra inedia curasse, vt anginas quasdã, & quosdam alios morbos, qui quarto terminantur. Hæc autem est differentia, quod Hippocratis tempore frequentius licebat vti hac integra inedia; tempore Galeni rarius, & nunc etiam rarius, ob id tamen illam normam non debemus variare. Et præcipue, quia Galenus & Hippocrates non modo indicantia considerarunt, sed vires coindicantes, & contraindicantes. Et ideo tertio de ratione vict. comment. vltimo, tenuissimam diætam concedẽdam esse dicebat, vbi vires perferre possunt. Præterea secũdo de dieb. decret. vndecimo dicit, si quis adolescens correptus fuerit morbo peracuto, qui quarto terminetur, temperamẽti carnosi, optimi habitus, ac non ita resolubilis, quique possit famem tolerare cum facilitate, tunc ei iniungendam integram

integram inediam, sed si non ita toleret, (inquit) licet morbus eam indicet, quoniam tamen vires contraindicant, omnimodam inediam non imperandã. Quare si hæc omnia considerassent, non fuissent ita audaces, ut mutassent dogmata antiquorum.

Altera pars aphorismi.

Et ob id etiam Hippocrates proponit non indicantia victum tenuissimum, dicens: *Vbi vero non, sed pleniorem victum contingit adhibere; tantum cibi indulgendum est, quanto morbus extremis est mollior.* Quæ verba sunt facillima: nam (vt optime interpretatur Galenus) quoties morbus non est ita peracutus, licet uti victu pleniori, idest, minus tenui. Et per hũc morbum intelligit acutum exquisite, qui decimoquarto terminatur; vel non exquisite, qui vigesimo. In his enim debemus uti minus tenui victu.

Tenuis dieta, ad morbi vehementiã analogiam habet.

Et propterea concludens Hippocrates, dicit: cum morbus est peracutus, est vtendum tenuissimo, vel extreme tenuissimo victu: quanto vero magis morbus cadit ab illa vehementia peracuti, tanto etiam magis est recedendum ab illo tenuissimo victu: nam si aliqualiter morbus recedat, vt si morbus acutus exquisite, victu tenui exquisite vtendum, si magis recedat, vt sit acutus non exacte, victu tenui simpliciter vtendum, si vero magis recedat, vt si morbi sint acuti ex decidentia, & chronici, non est tenui, sed potius mediocri victu vtendum, &c.

APHORISMVS OCTAVVS.

Quando morbus in suo vigore constiterit, tunc victu tenuissimo vtendum est.

Connexus cum superioribus & scopus.

CVm Hippocrates in superioribos aphorismis locutus fuerit de victu ægrotantium, sumpta indicatione a toto morbo, siue hic morbus esset acutus, siue peracutus: reliquum erat, vt ageret de victu ęgrotantium, sumpta indicatione non a toto morbo, sed a parte morbi. Cum autem pars morbi sit in duplici differentia: vniuersalis altera, reliqua particularis, vt accessio: prius agere uoluit Hippocrates de victu ægrorum sumpta indicatione a parte vniuersali morbi, nam vndecimo postea aget de eodem victu, indicatione sumpta ab accessione morbi. Quare scopus Hippocratis est, sermonem habere de victu ægrorũ, sumpta indicatione a vigore morbi. Quem scopum cum Galenus vidisset, dicit in commento, in hac artis parte sermonem habere Hippocratem de victu, sumpta indicatione a vigore morbi. Et recte dicit, in hac artis parte, quia pars quæ agit de ratione victus, quædam agit de ratione diætandi, sumpta indicatione a vigore, quædam de ratione diætæ, sumpta indicatione ab accessione. Aduertendum autem, quod a vigore sumatur indicatio non cibandi, sed potius minuendi vires: quia cibus, in quantum cibus, non nisi a viribus indicatur: & ideo hic est sermo de diæta minuente vires, quæ a vigore capitur, non in quantum tempus, (nam a tempore, quatenus tempus, nulla sumitur indicatio.) sed a vigore sumitur indicatio, quatenus in hoc tempore summa est pugna inter naturam & morbum. Ergo scopus est de victu, minuente vires, indicatione a morbi vigore sumpta.

Diuisio.

Aphorismus non diuiditur in partes aliquas notatu dignas; nam est sententia sine ratione prolata, & ex propria natura, & est secundi potius, quam primi ordinis, quia parum consideranti eius ratio apparet.

Sensus.

Dicit, *Quando morbus*. Huius aphorismi sensus satis euidenter a Galeno proponitur. Dicit enim antiquum magistrum, idest, Hippocratem in hoc aphorismo præcipere, vt in morbi vigore victu tenuissimo vtamur, tum propter vehementiam casuum, idest, propter symptomata vehementia consequentia essentiam morbi, tum etiam propter morbi coctionem. Et fundamentum huius proponitur a Galeno: quia vbi instat vigor, ac vehementia symptomata, tunc insignis est pugna naturæ aduersus morbum: & propterea non est exhibendus cibus, ne cibi dulcedine allecta natura, addicta sit ei, & relinquat morbum.

Explicatio verborum.

Sed ponderemus verba: *Quando morbus*. Galenus ponderat, quid per morbum debeamus intelligere: & dicit, quod non debeamus eos intelligere morbos, qui ad declinationem non deueniunt, sed exsistunt vel in principio, vel in augmento, uel etiam in statu: quia hi sunt morbi lethales, in quibus sat est ars præsagiendi, nec in his debemus venire ad valida auxilia, siue medicamenta, siue rationem victus, ne postea malus morbi euentus adscribatur errori medicorum, ideo Galenus secundo aphorismorum vigesimonono dicebat, deploratos solis prognosticis esse relinquendos, nec debemus ratione horum morborum lethalium tenuissimo victu vti, vel aliquo valenti remedio, sed sat est in leuioribus consistere, vt Hippocrates in epidem. cum accedebat ad Philiscum, quamuis affectus lethalis esset, non tamen abstinebat a leuioribus; sed cum prædictione, & hoc præsertim fit in his morbis lethalibus, in quibus imminet mors. Cum ergo dicit Hippocrates, *Quando morbus in vigore, &c.* intelligit non modo peracutum & acutum morbum, sed acutum ex decidentia, & chronicum etiam, dummodo non sint lethales, nam tantum lethales morbos excludit.

Addit postea *In suo vigore*. Quid per vigorem sit intelligendum, non est, vt multa dicamus. Nam, hoc est opus pertinens ad eos, qui de febribus disserunt, & præcipue ad eos, qui legunt caput Auicennæ, de horis febrium. Solum dicam breuiter id, quod ex Galeno colligitur passim in lib. de crisibus, & præcipue in libro de morbi temporibus. Hoc autem est, quod cum tempus sit numerus motus secundum prius & posterius, propterea tempus, quantum ad propositũ nostrum spectat, nihil aliud est, quam numerus motus in morbo secundum prius & posterius. Quod cum ita sit; hinc tempus diuisionem in morbo sumit, quatenus quidem consideratur tempus & motus in morbo vel penes Vniuersum morbum, vel potius penes Patrem morbi. Si primo modo, est tempus vniuersale: si secundo, particulare. Sed de tempore particulari aphorismo vndecimo dicemus. Tempus vniuersale subdiuiditur, prout motus vario modo se habet in morbo: nam morbus ita se habet, quod primũ incipit, augetur postea, dehinc consistit, & tandem declinat, & hinc quatuor oriuntur tempora morbi vniuersalia; principium, augmentum, status, & declinatio. Principium quidem est, quando natura adhuc morbum non aggreditur. Augmentum, vbi natura aggreditur, & pugnat aduersus morbũ, & quanto magis agit in morbum, tanto magis augmentum properat ad statum. Status autem est, ubi est summa pugna inter morbum & naturam. Declinatio, vbi morbus a natura vincitur. Cum quatuor ergo sint morbi tempora, Hippocrates; alijs posthabitis, vigorem tantum proponit: nec absque ratione: quia inter morbi tempora nullum tempus est, in quo maior sit pugna inter morbum & naturam, quam in vigore. Et ob id dicit: *Quando morbus in vigore*. Aliqui textus habent, *quando morbus in suo vigore*. Alij non habent particulam *in suo*. Quod si apponitur, non fit sine maximo artificio, nam vigor, qui requiritur in morbis, vel est talis ratione essentiæ morbi, siue immaterialis morbus sit, siue materialis, vt cum materiã non antecedentem, sed coniunctam, & continentem habet: vel potest esse vigor in morbis ratione materiæ antecedentis, sed quia magis potest vigor ratione materiæ coniunctæ, & propriæ essentiæ in morbis; ob id ad hunc vigorem respiciens Hippocrates, dicit *quando morbus in suo vigore*. Quamuis non excludat vigorem ex materia antecedẽte. Potissimum tamen refertur

fertur ad vigorem ex parte materiæ coniunctæ, & A propriæ essentiæ.

Postea addit, *constiterit*. Quæ particula non est sine arte proposita. Considerauit enim in vigore esse latitudinem, & proinde vigorem habere partē priorem, posteriorem, & mediam. In parte priori nectitur augmēto; in posteriori adhæret declinationi; media vero est, quæ exsistit inter vtramque partem. Et ob id Hipp. vigorem proponit; sed potissimum mediam eius partem: quia vere status est in media ipsius parte. Sed cur mediam proposuit partem? Dico, non sine maximo artificio, quia (vt ante diximus,) non proponitur morbi tempus, quatenus tempus: quia tempus, vt tempus, non indicat; sed proponitur vigor, quatenus in hoc maxima est pugna inter naturā & morbum. Vnde, cum maxima pugna sit in statu, & præcipue in media status parte, non absque caussa, dicit, *constiterit*.

Addit deinceps; *Tunc victu tenuissimo vtendum.* B Hic fere ab omnibus cogimur esse discordes, & discordia in hoc consistit; quia victus tenuissimus bifariam considerari potest, primo, quatenus est tenuissimus absolute, secundum propriam naturam victus tenuissimi; secundo modo in respectu. Per tenuissimum absolute intelligo, vel tenuissimum in extremo, vt nihil dare, seu potum tantum: vel tenuissimū non tamen in extremo, vt mulsam. Per tenuissimum in respectu intelligimus victum, in respectu ad victum qui exhibetur in alijs temporibus morbi. Sensus ergo est Hippocratis, quod in vigore morbi victum non tenuissimo in extremo, sed tenuissimo in respectu ad victum, quo vtimur in alijs temporibus, sit vtendum.

Cum autem his duobus modis victus tenuissimus sumatur, quomodo intelligit Hippocrates? Omnes fere expositores per victum tenuissimum intelligunt victum tenuissimum absolute. Nos contra intelligi- C mus victum tenuissimum in respectu: atque id ita intelligendum esse demonstro. Primum, quoniam hæc sententia aphoristica de more setentiarum, est quam maxime vniuersalis, & propterea locum habere debet non modo in acuto, sed in peracuto, ac chronico. Præterea Galenus, a veritate non recedens, per morbum intelligit omnes morbos, exceptis solum lethalibus; ideo debemus intelligere hanc sentētiam vniuersalem in omnibus morbis, (exceptis lethalibus,) quibus tenuissimus absolute victus omnibus conuenire non potest, chronicis enim victus hic non congruit. Et propterea non debemus intelligere victum tenuissimum absolute, sed in respectu ad alia morbi tempora.

Victus tenuissimus quomodo indicetur a statu chronici.

Sed dicet quis, ego vellem duo scire, primo quomodo victus tenuissimus in respectu indicetur a vigore chronici: secundo, quoties hic victus indicatur a chronico morbo, non esse victum tenuissimum in D extremo. Declaro vtrumque. Et primo, victum tenuissimum indicari a morbo chronico, probatur ex Galeno, primo ad Glauconem 8. vbi euidenter asserit, quod in diuturnioribus morbis operæpretium sit reseruare victum tenuissimum ad statum; & inquit, victum tenuissimum in respectu ad alia tempora. Et proinde sibi maxime constans, in eodem libro capite de cura quartanæ, dicit, in statu tenuiori diæta vtendum esse, quam ante & post statum, in quartana, inquam, quæ est morbus diuturnus: & clarū est, quod non intelliigit uictum tenuissimum absolute, sed in respectu. Potest etiam idem probari per eundem primo de crisibus capite decimo, vbi inquit, in acutis raro accessiones in statu ad tres extendi: at in diuturnis non modo status ad tres accessiones extendi, sed ad multo plures quandoque: cum ergo hoc ita sit, nō possumus uictu absolute tenuissimo uti in statu: nam cum status adeo longus sit, si uellemus hoc uictu uti, ægrum interficeremus. Sed tamen utimur uictu tenuissimo in respectu ad alia tempora: nam si in alijs temporibus mediocri victu vsi fuerimus in chronico morbo; in tempore status poterimus vti victu simpliciter tenui, vel exquisite, prout maior vel minor erit status; vel vt vires erunt coindicantes, vel cōtraindicantes, vel indicantes.

Manifestus ergo est aphorismus; quod, quando morbus vel acutus, vel peracutus, vel chronicus, in suo vigore constiterit, tunc victu tenuissimo vti oporteat.

Quomodo morbus in statu mitis dicatur, symptomatibus tamen vehementibus.

Verum difficultas hic occurrit in dictis Galeni, quæ inuicem pugnare videntur: nam dicit, tunc esse vigorem, cum natura fortiter & valide agit aduersus morbum, ac vigorem nihil aliud esse, quam summitatem ac vehementiam symptomatum. Et idem etiam replicauit primo de diebus decretorijs, capite vltimo. Sed tertio de ratione victus commento vltimo, expresse asserit, morbum interdum esse mitem, & symptomata vehementia. Vnde difficultas insurgit, qua ratione morbus possit esse mitis cum symptomatibus vehementibus.

Multi multa dicunt. Nos solum vnam proponemus opinionem, & non alia de caussa, nisi vt rei difficultas magis appareat. Modernus, magna ex parte a Montano capiens, dicit, quod morbus bifariam considerari possit, vel vt Salubris, vel vt Insalubris. Si quatenus salubris, tunc morbus circa statum est mitis, quia est prope salutem, & declinationem: symptomata autem sunt vehementia, quia sumus in statu, & ita est intelligendus Galenus tertio de ratione vict. vbi ait, morbum esse mitem, symptomata vehementia. Si vero consideremus morbum lethalem, ac in statu exsistentem; tunc symptomata sunt debilia: nam cum prope mortem simus, natura succumbit, ac vincitur, & ideo non potest symptomata nisi debilia facere; morbus autem non est mitis, sed sæuus ac malignus: nam licet symptomata sint debilia, sunt tamen praua, ac admodum maligna.

Sed resolutio hæc nulla ex parte est ad propositum. Et vtinam ita esset facile inuenire veritatem, vt est facile solutionis huius falsitatem dignoscere. Nam, cæteris posthabitis, non est dubiū, quoties consideratur morbus salubris, vbi ad statū deuenit, quod habeat symptomata vehementia: sed morbus & ipse de necessitate est vehemens; quia aliter non posset habere vehementia symptomata. Et ideo verum nō est, quod Galenus tertio de ratione vict. per morbū mitem intelligat morbum benignum; sicuti hi imaginantur: nam dicit, interdum morbum esse mitiorem, symptomata vehementia; interdum pari proportione se habere vehementiam morbi, cum vehementia symptomatum. Quare ibi opponit vehementiam symptomatum, contra vehementiam morbi: ergo eandem vehemētiam opus est vt intelligat: ergo per mitem opus est, vt intelligat oppositum vehementi, nam aliter nulla esset comparatio. Vnde per mitem non intelligit morbum benignum; sed idem, ac si dicat, interdum morbum vehementem esse, symptomata autem vehementia: interdum mitem, seu debiliorem. Præterea in morbo lethali symptomata non sunt debilia, vt hi imaginantur, sed praua: & hæc distinguuntur contra benigna. Quare resolutio hæc nō est ad mentem Galeni, in dicto loco.

Sed quid dicendum? Pro resolutione difficultatis vnum supponere oportet; quod est Galeni in allegato loco, & ab omnibus approbatum: tempora in morbis sumi, vel penes coctionem & cruditatem materiæ, vel penes essentiam morbi, vel penes symptomata. Sed hic duo consideratione egent: alterum est, cur tempora in morbis capiantur penes hæc tria, nec plura, nec pauciora; reliquum, vbi cognouerimus, quod ex his tribus tempora capiantur; scire oportet, an eodē modo, an diuerso capiantur. Si enim hæc sciuerimus, non historice, sed dogmatice poterimus ad veritatem

veritatem propositæ difficultatis deuenire.

Quantum ad primum: dicimus, cum tempora in morbo capiantur ratione pugnæ naturæ, aduersus rem, quæ est præter naturam; cumque res, quæ præter naturam est, ad tria tantum capita referatur, ad caussas, ad morbum, & ad symptomata: inde fit, quod tempora penes tantum tria in morbis sumi possint, nimirum penes caussam, vel morbum, vel symptomata. Nam si considerabimus pugnam inter naturã & caussam, idest materiam; ratione huius oriuntur tempora a medicis dicta coctionis & cruditatis; si pugnam inter morbum & naturam, tunc oriuntur illa tempora, quæ dicuntur penes essentiam morbi, si vltimo considerabimus pugnam naturæ & symptomatum, oriuntur tempora, quæ penes symptomata dicuntur. Patet ergo cur penes tria tantum, nec plura, nec pauciora, tempora considerentur.

Sed quo ad secundum, an eodem, an diuerso modo tempora ab his capiantur? Dicendum, quod diuerso. Nam tempora penes coctionem & cruditatem, & penes essentiam morbi, sumuntur a priori, penes symptomata vero a posteriori. A priori quidem illa capiuntur: nam sumitur primum tempus ratione pugnæ inter morbum & materiam, nec aliud considerare oportet], sic tempora penes essentiam morbi ad aliud prius non referuntur. De symptomatibus autem secus: nam hæc tempora consideramus, quatenus vel referuntur in materiam concoquendam, vel in essentiam morbi. Declaro melius. Vbi est pugna inter naturam & materiã, vt natura incipiat coquere materiam crudam, quanto magis procedit concoquendo, tanto magis consequuntur symptomata vehementia, & ideo a posteriori sumuntur, quia consequuntur pugnam & naturæ & materiæ. Pariter symptomata penes morbum sumuntur a posteriori, quatenus consequuntur pugnam inter naturam & morbum: nam quanto magis morbus in naturam agit, tanto sunt symptomata magis vehementia. Et ideo tempora a morbo, & a materia, a priori sumuntur, a symptomatibus, a posteriori.

His ita dispositis, ad hoc vt intelligatis solutionẽ difficultatis primo propositæ, opus est, vt per hæc membra singula discurramus, vtque videamus, an in vnum hæc tempora concurrant. Et primo videndum est, an in vnum coindicant tempora penes materiam, secundo an concurrant tempora ratione materiæ, & ipsius morbi, tertio, an in vnum conueniant tempora morbi & symptomatum, considerando symptomata, & vt consequuntur essentiam morbi, & vt cõsequuntur materiam.

Quoad primum, considerantes morbum penes materiam], cum materia in morbis duplex sit, antecedens, & coniuncta; considerantes materiam hanc vtramque, dicimus, posse interdum concurrere: id tamen non ex necessitate: quia possibile est, materiam coniunctam regulari a natura, quæ tamen non sit ad absolutam coctionem redacta: & nemo hoc negat, nec negare potest. Sed talia tempora non necessario concurrunt.

Quod si consideremus tempora ratione materiæ, & morbi; vel consideramus tempora ratione materiæ antecedentis & morbi, vel materiæ coniunctæ morbi. Quantum ad materiam antecedentem & morbum; dico, quod tempora non concurrrant in vnum necessario: nam possibile est, vt morbus, quatenus ad suam essentiam spectat, deueniat non modo ad statum, sed declinationem; & tamen materia non coindicat, neque concocta sit: quod millies obseruabitis in febribus; nam videbitis in febribus symptomata leuia, quæ concomitantur essentiam febris, vt sic morbus ratione suæ essentiæ sit in declinatione, sed ratione materiæ antecedentis, in augmento; vt facile apparere potest ex signis cruditatis & coctionis. Et ad hoc Galenus respiciens, tertia de ratione vict. potuit dixisse; quod interdum vigor morbi coincidat cum coctione: (& sine his distinctionibus esset impossibile hæc loca intelligere.) Dicit, quod interdum coindicat, ergo non semper. At quando non coincidit cum coctione vigor? Non alia in occasione, nisi quando vigor penes essentiam morbi, consideratur penes concoctionem & cruditatem materiæ antecedentis: tunc enim vigor morbi cum coctione materiæ antecedentis non concurrit: nam de coniuncta materia hoc est impossibile asserere. Sed possunt etiam interdum tempora penes essentiam morbi & materiæ antecedentis concurrere, verum id non necessario fit. Vnde per mitiorem, non benigniorem, sed debiliorem, debemus intelligere; vt comparatio inter essentiam morbi & materiam sit bona.

Si autem considerabimus tempora penes materiam coniunctam, & essentiam morbi: tunc (cum materia coniuncta bifariam considerari possit, vt ex Galeno primo de crisibus vltimo patet;) vel quatenus hæc materia tota seruatur ad faciendum vnam tantum criticam expulsionem, vel quatenus paullatim ac paullatim expurgatur. si consideretur, vt ad vnam criticam expulsionem solum reseruatur; dicendum est, necessario concurrere morbi tempora, & materię coniunctæ: quod ita facile demonstratur: nam si fuerit pleuritis a sanguine pendens, &c. & hæc reseruetur ad vnam criticam expulsionem, nempe ad suppurationem; in hac suppuratione, quæ est status respectu materiæ, est etiam status respectu essentię morbi. Quod si vis cognoscere, recurras ad symptomata necessario consequentia essentiam morbi, nam videbis, tempore suppurationis febrem ac dolorem esse valde intensam, magnã difficultatem anhelitus, & tandem symptomata παθογνωμονικά dicta esse aucta: quare indicant etiam augeri morbi essentiam. Nec hoc quispiam negare poterit, nam si ea est materia coniuncta, qua posita ponitur morbus, & remota remouetur: ergo cum est status ratione huius materiæ, erit etiam status ratione morbi. Et ob id Galenus, (vt cum eo omnia dicamus,) loco citato dicit, interdum coincidere vigorem, idest, essentiam morbi in vigore coincidere cum coctione materiæ, videlicet, cum coctione materiæ coniunctæ; & non modo cum coctione materiæ coniunctæ, sed eius materiæ coniunctæ, quæ seruatur ad vnam criticam expulsionem, namque de materia loquens coniuncta, immediate apponit exemplum de pleuritide, ac morbis thoracis, in quibus materia de repente ac vna critica expulsione soluitur. Quod si consideremus tempora penes essentiam morbi, & comparemus ea ad tempora penes materiam coniunctam; non vt ad vnam expulsionem criticam reseruatur, sed vt paullatim atque paullatim educitur, tunc cum Galeno eo in loco dicimus, quod hi morbi, tum ratione propriæ essentiæ, tum ratione materiæ coniunctæ, varia habeant incrementa, ac decrementa: fiunt autem hęc mutua incrementa & decrementa non alia de caussa, nisi quia materia paullatim colligitur, quo tempore intenduntur symptomata; & postea expurgatur materia, & cum expurgata fuerit, diminuuntur symptomata, vbi vero alia portio collecta fuerit materiæ, tunc etiam intenduntur symptomata: idque non modo ratione morbi, sed etiam materiæ: & ratio euidentissima est; nam morbus se debet habere vt materia coniuncta, & econtra: nam materia coniuncta est, qua posita &c. Quod autem de materia, quæ paullatim expurgatur, fiat sermo, patet, quia loquitur de vulnere, in quo materia pluribus vicibus paullatim ac paullatim expurgatur. Quare, si consideremus tempora penes essentiam morbi, & penes materiam cõiunctam, quæ paullatim expurgatur; morbi tempora & materia coincidunt, sed non vniformiter se habent tempora; verum modo intenduntur, mo-

do decrescunt; quatenus materia vel concoquitur, vel non.

Quod si considerabimus tempora penes morbi essentia & symptomata; symptomata vel consequuntur essentiam morbi, vel essentiam materiæ, Quantum ad consequentia essentiam materiæ, siue coniuncta ea sit, vel ad vnam criticam expulsionem reseruata, vel ad vnam criticam expulsionem reseruata, vel non, siue antecedens, eo modo se habent, quo audiuistis habere se materiam ipsam. Sed quo ad tempora penes symptomata consequentia essentiam morbi; dicendum, quod quam maxime necessarium sit, vt eo modo se habeant, quo se habent tempora in morbo; nam ita consequuntur morbum, vt vmbra corpus; sunt enim symptomata inseparabilia, & pathognomonica. Ad hęc respiciens Gal. potuit merito in superiori com. & 1. de dieb. decr. dixisse, quod morbi vigor nihil aliud sit, nisi summitas symptomatũ; nec immerito, quia intelligit de symptomatibus essentiam morbi cõsequentibus, nec de alijs potest intelligere, idque declaro, cum enim dicat, morbi vigorem esse summitatem symptomatum, &c. ibi loquitur de eo vigore, cuius ratione victu tenuissimo est vtendum; non alia de caussa, nisi ob vehementem pugnam, quæ est inter morbum & naturam: hæc autem considerare nihil aliud est, nisi vehementia symptomata vehementem consequentia morbum aduertere: cum ergo ibi de symptomatibus necessario morbum consequentibus loqueretur, necessario hãc protulit sententiam; quod vigor morbi nihil aliud sit, nisi symptomatum summitas & vehementia. Quare non sunt inter se pugnantes hæ auctoritates, sed quã maxime sibi consentiunt.

APHORISMVS IX.

Coniectare autem oportet, an æger cum victu sufficiat perdurare, donec morbus consistat. Et nunquid prius ille deficiat, nec possit cum victu perdurare, vel morbus antea deficiat, & hebetescat.

Scopus & connexus.

Coniectare autem oportet &c. Proponitur explicandus aphorismus, qui quamuis facilis prima facie videatur, in toto tamen aphoristico opere non reperitur aliquis aphorismus difficilior. Nos tamen ea dicamus, quæ nobis veriora videntur. Et ob id, quantum attinet ad propositum Hippocratis in hoc aphorismo, & ad connexum cum superiori: sciendum, cum Hippocrates in superioribus aphorismis, nimirum septimo, egerit de victu tenuissimo absolute, ratione suorum indicantium, id est, morbi peracuti; & in præcedenti de victu tenuissimo in respectu, sumpta indicatione a vigore morborum omnium salubrium: reliquum modo erat, vt pertractaret de codẽ victu tenuissimo, in virtute coindicantium & contraindicantium: id quod præsenti aphorismo absoluit Hippoc. Et ratio huius fuit, quia fortasse potuisset quis credere, tantam vim morbo peracuto, ac vigori morbi inesse, vt semper cogamur vti victu tenuissimo: propterea monet, proponens coindicantia & contraindicantia victum tenuissimum: quemadmodum 4. aphorismo locutus est de indicantibus & contraindicantibus victum tenuem. Quem scopũ Galen. respiciens in præsenti comm. dicit, cum egerit superius Hippo. de victu ratione morbi, modo eã proponere aliam intentionem, capiendo eam a viribus, quę interdum sunt coindicantes, interdum contraindicantes. Et propterea addit Gal. quod hic sermo sit pars totius artis de victu: quia ars de victu includit coindicantia, & contraindicantia &c. Imo aliud adiungit Gal. scopũ hunc maxime confirmans, quia dicit, & priorem aphorismum, & hunc, & subsequentem, in vnum concurrere, id est, in vnum sermonem coincidere. Sed quomodo? Quoniam in superiori quidem aphor. de tenuissimo victu egit, hic etiam in sequenti aphor. de tenuissimo, & propterea hi tres aphor. in vnum concurrunt sermonem, qui est de victu tenuissimo. Dicit tamen Hippocratem clarioris doctrinę gratia totum hunc sermonem tribus partibus distinctis declarare voluisse. Quare propositum modo Hipp. est, agere de victu tenuissimo, tum absolute, tum in respectu, atque in virtute coindicãtium & contraindicantium virium.

Diuisio.

Quantum ad diuisionem: aphorismus hic est sententia simplex, potius primi quam secundi ordinis, vnde Galenus non multum laborat in eius caussa assignanda. Et ob id reprehendendi sunt, qui dicunt hunc aphorismum esse caussam pręcedentis; vel e contra, precedentem esse rationem præsentis: moti, quia dicit Galenus, ex his tribus aphorismis fieri vnum. Nam non sic est intelligendus Galen. sed quod hi tres aphorismi in vnum sermonem concurrant, de victu tenuissimo: & ratio est, nam neque præsens antecedentis, neque antecedens præsentis ratio est. Et ob id diuisionem alio modo facimus, dicimusque, posse hunc aphorismum diuidi in partes duas, quarũ in prima proponuntur vires coindicantes, ac cõtraindicantes: quæ ex declaratione verborum aphorismi magis patebunt.

In Triuerium.

Sensum aphorismi quod attinet: Triuerius hoc in loco dicit, quod Hippocrates potuisset proponere hanc sententiam paucioribus verbis, vnde arguit Hippocratem, vt superfluum. Nec ita sine ratione loquitur Triuerius: nam ita habet aphorismus: *Coniectare autem oportet, an æger cum victu sufficiat perdurare, & donec morbus consistat &c.* Et paullo post addit, *& nunquid prius ille deficiat, nec possit cum victu perdurare.* Quæ verba expresse in idem coincidere videntur, ideo ait, quod id paucioribus dicere potuerit. Et miror equidem de Modernis, qui ita addicti sunt Triuerio, vt aliquando dicta eius ad verbum sibi adscribere non vereantur, quod nullum de hac re verbum fecerunt, impium enim est imaginari, nedum asserere, in aphorismis Hippocratem esse superfluum.

Sensus aphorismi.

Quare audite sensum aphorismi, & satis (vt opinor) reconditum; qui talis est, quamuis ratione morbi peracuti vti liceat victu tenuissimo absolute, siue extreme tenuissimo, siue non extreme tenuissimo; & quamuis etiam ratione vigoris cuiuscunque morbi salubris liceat vti victu tenuissimo in respectu, attamen coniectari oportet, an æger possit cum illo victu perdurare, donec morbus consistat, id est, attamen coniectari oportet, an vires possint perferre victum istum tenuissimum, vsque ad statum. Vt autem præcognoscere istud possimus monet Hippocrates in hoc aphorismo, vt speculemur vim, tum ex parte Virium, tum ex parte Morbi. Ex parte quidem virium est, vt præcognoscamus, an vires in corpore ægrotante tales sint, vt deficiant, & non possint perdurare vsque ad statum: vel contra potius ex parte morbi, an morbus talis sit, vt deficiat, & hebetescat, antequam vires dilabantur. Ex quo debuit inferre Hippocrates, vbi præcognouerimus, quod vires non sint sufficientes, nec potentes talem victum tolerare, vt præcognoscamus etiam vires esse contraindicantes: si cognouerimus oppositum, quod scilicet morbus ante deficiat, quam vires collabantur, vt præcognoscamus tales vires esse coindicantes. Ex quibus non modo sensus, & institutum Hippocratis colligitur, sed quod etiam sit ita vnus aphorismus, & suis partibus cohærens, vt nihil magis vnum cogitari possint.

Ratio aphorismi.

Ratio autem præsentium dictorum colligitur e Galeno in commento. Nam dicit, cur opus est respicere

ſpicere uires, & an æger ſufficiat perdurare? Quia, inquit, uires ſolæ ſunt, quarum gratia cibamus: & ideo reſpicere oportet an coindicantes, an contraindicantes ſint. Nam ſi uires ualidæ fuerint, ideſt, coindicantes; uti poſſumus ea uictus forma, quam morbus præſcripſit, ubi enim validæ fuerint, poſſunt eum uictum tenuiſsimum perferre, quia morbo indicabatur. Quoties autem vires imbecilles fuerint, ideſt, contraindicantes; non poſſumus uti eo victu tenuiſsimo, quem morbus indicabat, ſed tantum ab eo uictu tenuiſsimo recedendum, quãtum vires imbecilliores fuerint. Et hoc non modo in progreſſu morbi, ſed in ſtatu (ait) facere poſſumns: vbi enim in uigore fuerit quid diſſoluens uires, (nunc enim de cõtraindicantibus uiribus loquitur:) debemus etiam in eo nutrire.

Explicatio verborum.

Sed ponderemus verba. Dicit Hippocrates: *Coniectare autem oportet*: quia per demonſtratiuam ſcientiam ueram id habere non poſſumus, ſed per ſigna, quæ coniecturalem potius, quam demonſtratiuam ſcientiam pariunt.

An æger cum victu &c. ſcilicet tenuiſsiſſimo ſufficiat perdurare. Nam cum hic aphoriſmus cum ſuperiori vnicam faciat doctrinam, & in ſuperiori facta ſit mentio de victu tenuiſsimo; igitur & hic de eodem victu intelligendus.

Donec morbus conſiſtat: ideſt, donec morbus non modo ad ſtatum, ſed ad ultimam eius partem deueniat: nam interdum virium ratione licet mutare uictum, antequam æger deueniat ad ſtatum; interdum etiam in ipſo ſtatu, quoties ſunt aliqua ſymptomata vires diſſoluentia.

Et nunquid prius ille deficiat. Hæc eſt ſecunda pars, in qua dat modum Hippocrates, ſecundum quem cognoſcere poſſumus, an æger cum uictu illo ſufficere poſsit uſque ad ſtatum, nec ne: & ratio cognoſcendi in hoc conſiſtit, ut præcognoſcamus, an uires poſsint ſufficere, an morbus ante deficiat, vel hebeteſcat. Nec præter rationem hęc conſiderauit Hippocrates: nam, ut paſsim in libris de ratione victus habetur, diætandi ratio partim a morbo, partim a viribus ſumitur. Et Galenus vndecimo methodi quinto dicebat, quoties uires ferant, exhibendum eſſe uictum conuenientem ratione morbi; quoties non ferant, augendum eſſe uictum.

Vires deficere, & non poſſe ad ſtatum perdurare, non ſunt ſynonyma.

Sed eſt maxima difficultas in verbis Hippocratis: nam dicit; *Et nunquid prius ille deficiat, nec poſſit perdurare*: quæ ſynonyma uidentur; nam idem eſt nõ poſſe perdurare, & deficere. Quam difficultatem Moderni nec olfecerunt quidem, cum tamen ſit maximi momenti: non enim dicere poſſumus ſynonymis uti Hippocratem, & præcipue doctrina in aphoriſtica. Ego itaque dico, fuiſſe neceſſarium, ut vtrũque diceret: nam aliter quam maxime diminutus fuiſſet. Ratio autem eſt: nam fieri poteſt ut uires deficiant, utque perdurare uſque ad ſtatum poſsint cum uictu tenuiſsimo. Vnde non ualet: uires deficiunt, ergo non poſſunt tolerare. Idque demonſtrabo Galeni verbis formalibus, imo Hippocratis. Poſſunt itaque vires deficere, & non propterea non poſſunt tolerare inediam, dupliciter, vel ratione Victus, vel ratione alterius. Ratione quidem victus; (vt ſupra commento quarto habuimus) victus tenuis habet vim minuendi vires, nedum tenuiſſimus: imo dicebat ibi Galenus, quod terminus victus tenuis ſit virium validarum (vt ibi expoſuimus) ablatio, & ideo ratione victus tenuis, & tenuiſſimi, vires fiunt deficientes, & cadunt ab eo robore. Non tamen propterea ſequitur, quod cum tali victu non poſſint durare ad ſtatum vſque vires, nam tunc ſi hoc eſſet, impoſſibile profecto eſſet cibare ægrum victu tenui, nedum tenuiſſimo. Quare non valet: ratione victus deficiunt vires; ergo non poterunt tolerare. Sed nec etiam ratione alterius: nam vt dicit Hippocrates, ſecundo de ratione victus 48. & fuſiſſime Galenus in commento; (ſine quibus libris impoſſibile eſt aphoriſmos intelligere) vires bifariam deficere poſſunt, vel ratione inſignis Repletionis, vel ratione inſignis Euacuationis. Si ex repletione deficiant: nos ex Galeno, & Hippocrate, loco allegato, non debemus dare cibum, & tamen vires veriſſime deficiunt. Inquiũt enim: ſi vires deficiant, vel ob morbi acumen, vel ob dolorem ingentem, vires ita debilitari, vt pulſus cadat, atque etiam deliquium animi fiat: tunc peſſimũ eſſe aiunt cibum offerre, ac perperam illos facere, qui cibũ exhibent. Et ideo caueant, qui indifferenter in ſyncope cibant ęgros: nã ſi ægros ex repletione deficientes cibare voluerimus profecto eos necabimus. Quod ſi vires deficiant ratione euacuationis, peſſimum eſt in inedia perſiſtere, ſed neceſſarium eſt corpus alere. Et ibi Hippocrates inquit, non eſſe ita difficile, cognoſcere, an vires ſint debiles ratione repletionis, vel euacuationis. Imo monet ibi Galenus, quod ſi fortaſſe medicus aliquis non cibarit ægrum in defectione animi ex euacuatione, ſi poſtea accedens quis plebeius eum cibarit, profecto maxime cõferet; ac omnes dicent, beneficio plebeij ægrum ſanatum, ingenti medicorum vituperio. Quare in deliquio ex repletione non eſt dandus cibus: ſed in deliquio ex inanitione neceſſario eſt cibus offerendus. Et ob id, a fundamentis Hippocratis nunquam recedens Galenus, tertio de ratione vict. commento vltimo dicebat, in morbis acutis thoracis, & pectoris, quando materia venit ad ſuppurationem, & in ſtatu vniuerſa expurgatur, tenui vtendum diæta, a principio morbi vſque ad ſtatum, cum tamen ante expurgationem, materia illa replens gignere cauſſet imbecillitatem virium: vbi autem expurgatio paullatim fiat, & vires fuerint debiles, cibandum eſſe, quia debilitas fit ex purgatione, & in omni debilitate ex euacuatione cibandus eſt æger. Et propterea in hoc commento dicit Galenus, in vigore, vbi ſit ſymptoma diſſoluens vires, eſſe cibandum. Dicit, vbi eſt ſymptoma diſſoluens vires, & intelligit ratione inanitionis, non repletionis. Colligentes igitur dicamus, vires poſſe eſſe deficientes, non tamen neceſſario non potentes tolerare integram inediam, quia, ſi ſunt deficientes ratione repletionis, ſed potentes tolerare integram inediam, & ideo non valet, ſunt deficientes, ergo non ſunt potentes tolerare. Si autem fuerint deficientes ratione inediæ, tunc neceſſario erunt etiam non potentes tolerare, & ideo Hippocrates, omnia conſiderans, vt alluderet ad defectionem exinanitione, in qua pariter & deficiunt vires, & ſunt impotentes tolerare, dicit: *nunquid deficiat, nec poſſit cum victu perdurare.* Per vires autem, cum Oribaſio, tum naturales, tum vitales, & animales intelligere poſſumus.

Sequitur, *vel morbus ante deficiat, & hebeteſcat.* Nam morbus vel ex toto deficere poteſt, vel ſecundum partem hebeteſcere, ut tertio de criſ. capite ſeptimo dicit Galenus, & ideo dicit, vel deficiat, ſcilicet ex toto, vel hebeteſcat, ſcilicet ſecundum partem.

Senſus aphoriſmi repetitur.

Et ideo, colligentes totius aphoriſmi ſententiam, dicamus, non modo opus eſſe pro illo victu exhibendo tenuiſſimo ad morbum peracutum reſpicere, & ad morbi vigorem, ſed opus eſſe oculos habere ad coindicantes & contraindicantes vires, idque vt cognoſcamus, opus eſſe reſpicere vtrum vires deficiãt, & non poſſint tolerare; nam tunc erunt contraindicantes, vel potius, an morbus ante deficiat, & hebeteſcat, nam tunc vires erunt indicantes.

APHORISMVS DECIMVS.

Quibus igitur statim morbus in vigore consistit, iis statim tenuis victus est adhibendus. Quibus vero postea vigor futurus est, iis & in ipso statu, & paullo ante cibus est subtrahendus: priore vero tempore vberius alendum, vt æger sufficiat.

Scopus aphorismi, epilogũ exhibere omniũ præcedētiũ de victu aphorismorum.

Q*Vibus igitur statim morbus, &c.* Aphorismus hic adeo apud omnes fere interpretes visus fuit facilis, vt ne dignus quidem sit habitus, vt exponeretur, attamen ille quanto facilior esse videtur, tanto difficilior est. Siquidem dicendum non est, adeo facile Hippocratem superfluum videri. Quare aphorismum introducentes, dicimus: cum institutum esset Hippocratis, nouum de ratione victus sermonem aggredi; atque vellet de altera victus ratione pertractare, quæ in accessionibus sit adhibenda; &, cum sermo de victus ratione sit maximi momenti, voluit ea omnia, quæ hucusq; pertractata sunt de ratione victus, colligere, vt facilius postea ad accessiones deuenire posset. Quare propositum Hippocratis est, per epilogum, omnia, quæcunque dixit, colligere.

Et, vt cognoscatis hunc scopum verissimum esse: comprobabimus id ex verbis Hippocratis, Galeni, & Philothei interpretis optimi.

Per Hippocratem quidem: nam habet in hoc aphorismo, *Quibus igitur statim*. Quæ particula, *igitur*, nihil aliud innuere vult, quam conclusionem & epilogum, ac compendium eorum omnium, quæ hucusque habuimus. Idem comprobatur per eundē Hippocratem, qui (vt in expositione literæ videbimus.) in hoc aphorismo proponit victum tenuem, & tenuissimum, & vt indicatum a morbo, & a vigore morbi; ac etiam loquitur de viribus coindicantibus ac contraindicantibus, ac etiam indicantibus. Si ergo de his omnibus meminit, de quibus in superioribus verba fecit: non est dubitandum hic verum eorum compendium fieri.

Eandem veritatem cum Galeno comprobamus, qui dicit in præsenti aphorismo: in hac sententia eundem habet sermonem, cum sermone quem habuit in superioribus aphorismis, vt ex tribus vnus veluti aphorismus fiat, in quo fit sermo de victu tenuissimo. Sed dicet quis: si eadem est sententia, ergo superflua? Statim infert Galenus differentiam inter hunc aphorismum & superiorem: quia 7. locutus fuit de morbo peracuto, hic autem est sermo vniuersalior. Dicit sermonem esse vniuersaliorem, quia non tantũ est sermo de morbo peracuto, sed de omnibus morbis. Ergo necessarium est vt asseramus, hunc aphorismum esse compendium dictorum, quia in superioribus aphorismis, non modo fit sermo de morbo peracuto, sed acuto, chronico, & omnibus morbis, & propterea hic sermo magis vniuersalis est, quam superior. Addit præterea Gal. quod quę hic dicuntur, sint manifesta; quoniam sint per epilogum collecta. Præterea etiam quis facile videre potest, quod hic Hipp. etiam de vigore sermonem habeat; insuper etiam de viribus; propterea in hoc aphorismo habemus compendium omnium dictorum de victu.

Eandem sententiam habet Philotheus, hunc esse, scilicet, sermonem vniuersalem, non modo morbum continentem, sed vigorem etiam cuiuslibet morbi. Et ex hoc haurire potestis præceptum assiduè obseruandum in praxi, cum ratione morbi acuti, ac peracuti, ac etiam vigoris morbi, fit necessarium vti victu minuente vires: quod quanto morbus fit magis acutus, & citius ad vigorem veniat, tanto victu tenuori fit vtendum: pariter, quanto vires (loquendo merito virium) validiores sint, tanto coindicare possint tenuiorem victum; quãto debiliores, inhibere tenuiorem, & coindicare magis plenum, seu minus tenuem.

Diuisio.

Quoad diuisionem: aphorismus hic est sententia sine ratione prolata; & potius primi quam secundi ordinis: nam cum compendium sit dictorum, necessariũ est, vt caussæ eorum, quæ hic dicuntur, manifestę sint. Et ob id mirum non est, si breuissimis verbis Gal. ipsum pertransit. Diuidi tamen potest aphorismus hic in tres partes; quatenus in prima proponit victum minuentem vires in virtute morborum acutorum, & peracutorum: in secunda, (ibi, incipiente, *Quibus uero paullo post*) eundem victum proponit in virtute vigoris morbi indicantis: in tertia & vltima, (quæ incipit ibi, *Priori uero tempore*,) proponit vires coindicantes, contraindicantes, ac etiam indicantes.

Sensus.

Vniuersi aphorismi sensus talis est: cum in morbis peracutis, acutis, ac etiam chronicis, liceat vti victu minuente vires; differentiam tamen esse, quoniam in morbis acutis, ac peracutis vtendum sit victu minuente, quatenus acutus, acutus morbus sit, peracutus, peracutus; at in chronicis indicari quidem victum minuentem, sed non inquantum chronici morbi sint, sed ut ad uigorem respiciamus. Vnde illud fit, vt quanto magis recedunt a vigore, tanto vires non potentes tolerare minuentem victum, indicent victum pleniorem.

Dicit ergo Hippocrates; *Quibus igitur morbus statim in uigore*. Per particulam, *statim*, distinguuntur acuti, ac peracuti a chronicis: nam chronici non statim consistunt: peracuti vero, etiamsi exquisite peracuti non fuerint, non excedunt septimum: acuti uero non pertranseunt 14. &, si non exacte acuti fuerint, ad summum usque ad vigesimum protrahuntur. Vnde per statim consistentes morbos, intelligatis morbos non excedentes vigesimum; quasi proponat acutos, ac peracutos morbos simul.

Explicatio verborum.

His statim tenuis victus est adhibendus. Non sine arte dixit, *statim*, vt indicaret, acutos ac peracutos morbos ex sui ratione, quatenus acuti & peracuti, indicare victum minuentem. Nam differentia est inter morbos indicantes victum minuentem propria ratione, & inter indicantes victum minuentem ratione vigoris, nam in illis statim, & quamprimum uictum minuentem adhibere debemus; in his vero non statim, sed circa vigorem, ac statum.

Dicit porro; *tenuis victus est adhibendus, seu tenuiter nutrire oportet*. Quo in loco expositores sunt valde intricati; quia Galenus hæc intelligit dicta de morbo peracuto; ideo tenuissime debebat dicere; nam morbo peracuto tenuissimus, non tenuis conuenit uictus. Sed ego dico, scripsisse, *tenuiter*; quoniam vt Galenus in comm. dicit, sermo Hippocratis est maxime vniuersalis; & in hac prima parte sermo est de acutis & peracutis morbis: & ideo vt commune verbum proferret tum acutis, tum peracutis, dicit, *tenuiter*, ac si dixisset, in acutis & peracutis morbis opus est vti diæta minuente uires, quæ commune quid est ad tenuem, & tenuissimam diætam. Et hoc sat erat in epilogo, quod scilicet in acutis & peracutis, quatenus acuti & peracuti sunt, liceat uti uictu minuente: nam ex dictis quis facile intelligere poterat, quod in acutis minuente tenui, in peracutis minuente tenuissimo, opus sit uti. Ecce quod non poterat neque clarius, neque exquisitius uerbum proponere, ut hæc, quæ dixit, epilogaret.

Altera aphorismi pars.

Quibus uero postea uigor futurus, &c. In hac secunda parte proponit uictum minuentem uires in uirtute uigoris; ac ex arte eum proponit in chronicis morbis potius, quam in acutis: quia euidentissimum erat, si in vigore chronici necessarium esset uti uictu diminuente, multo magis in uigore acuti, ac peracuti; nam hi non modo ratione uigoris, sed propria ratione indicant uictum minuentem.

Iis, & in ipso. In his scilicet morbis chronicis non statim, sed postea, ut in uigore, & paullo ante vigorem, ob uehementem pugnam, quę eo tempore inter natu-

naturam & res præter naturam sit, cibum subtrahere oportet.

Tertia pars aphorismi.

Priore vero tempore. Tertiam apponens partem, vires sine dubio tangit,& vires indicantes potius,atque contraindicantes, quam alias: quia victus plenior, imo nec mediocris, impossibile est,vt a morbo indicetur. Vnde quoties ali victu vti licet,vel sunt indicantes vires,vel contraindicantes: sunt indicantes, in chronicis,quia chronici morbi permittunt mediocrem victum, quem vires indicant: in acutis vero & peracutis,in quibus a principio morbi vsque ad solutionem opus est vti victu minuẽte,si cogamur a principio mediocri vti,vires erunt contraindicãtes; quarum maximam rationem habere oportet; nam & maximi etiam sunt momenti,vt dicebat Galenus,secundo de ratione victus quinquagesimoquarto, quod quamuis ratione morbi acuti ac peracuti victus minuens vires indicetur; tamen ob vires aliquando necessarium sit exhibere mediocrem victum.

Ex his ergo clare constat, hunc aphorismum esse dictorum compendium; & in eo præcipuas partes de ratione victus contineri. Dicebat enim Galenus passim in libris de ratione victus, & in hoc aphorismo,duas præcipuas indicationes esse diætandi; morbum,& vires: quæ cum hic tangantur, propterea in hoc aphorismo precipua capita de ratione victus continentur.

ἀνακεφαλαίωσις doctrinæ de victus ratione.

Quæ cum ita se habeant,ad vtilitatem vestram, & præcipue in praxi, & ad intelligentiam multarum Galeni auctoritatum, liceat veluti epilogo concludere vniuersam hanc de ratione victus tractationẽ. Cum ergo in morbis alius victus indicari non possit, quam minuens, hic victus minuens, vel Tenuis est, vel Tenuissimus. Tenuis est, vel Simpliciter tenuis, & morbis conuenit non exacte acutis, vel Exquisite tenuis,& conuenit exacte acutis. Tenuissimus etiã, vel tenuissimus est Absolute, vel in Respectu. Tenuissimus absolute, vel est Extreme tenuissimus, & indicatur a morbo exacte peracuto: vel Non est extreme tenuissimus, & indicatur a morbo peracuto nõ exacte. Tenuissimus autem victus in respectu indicatur a vigore cuiuslibet morbi salubris. Per vigorem autem intelligimus, tum tempus proximum ante vigorem, tum proximum post vigorem. Tempus autem ante vigorem, quod est in fine augmenti, tetigit Hippocrates in præsenti aphorismo, cum dicit, *His, & in ipso statu, & paullo ante*, non modo scilicet licet vti minuente victu in vigore, sed etiam prope ante vigorem, & paullo etiam post vigorem: dicebat enim Galenus primo de ratione vict. vigesimoquinto,quod non modo liceat vti victu tenuiori tempore status, sed per duos dies post statum. Ratio autem, cur ante vigorem, & in vigore, liceat vti victu minuente;est maxima pugna inter naturam, & morbum, quamuis maior sit in statu,quam ante: post vigorem autem licet hoc etiam victu vti,quia vires debilitatæ non possunt perferre victum pleniorem. Ex quibus habetur modo, quod cum hæc ratione morbi acuti & peracuti proponantur, quod propterea excludantur morbi chronici, in quantum chronici, quia hi sunt non indicantes victum tenuem, & multo minus tenuissimum.

Vires vero & vt coindicantes, & vt contraindicantes,& etiam vt indicantes concurrunt in morbis. Vires sunt *coindicantes* ratione victus tenuis, & tenuissimi, & robustissimæ ratione victus tenuissimi: non ita robustæ vires ratione victus tenuis. *Contraindicantes* autem vires sunt,quando sunt imbecilliores; quia, etsi ratione morbi victus sit minuendus, cogimur tamen ratione virium victum augere. Postremo sunt *indicantes* vires,vel ratione totius morbi, vel ratione partis morbi. Ratione quidem totius morbi;morbus vel est Acutus,vel Chronicus: si acutus, vel peracutus, & sic vires sunt indicantes victum tenuem, & A tenuissimum,non tamen in extremo: sed non in quantum minuunt vires hi victus, sed quatenus habent aliquam vim alendi: quia alimentum non nisi a viribus indicatur. Ratione autem morbi chronici vires sunt indicantes alimentum non simpliciter, sed conseruans vires. Si vero consideremus ratione partis morbi, tunc præcipue considerantur vires, quatenus sunt indicantes ratione principij & augmenti, quia videlicet in his temporibus ratione virium victu pleniori est utendum: pleniorem intelligo victum in respectu: nam in principio quidem licet vti victu magis abundanti, quam in augmento; & in augmento minus, quam in principio, sed magis, quam in statu, nisi tamen aliquid obstiterit. Dico autem sic, quoniam potest aliquando contingere, vt circa morbi principium aliquis error committatur, quatenus medicus accedens ad ægrum vel cognoscit, vel non cognoscit infirmitatem: interdum enim con B tingit, vt quarto de ratione vict. quinquagesimosecundo, dicit Galenus, vt primis diebus morbus non cognoscatur: & tunc in hoc casu consulit Galenus, vt minuamus cibum, quia fortasse aliquando adeo acutus est morbus, vt ratione victus multi accidant errores: postquam uero morbus cognitus fuerit, tunc ea est utendum uictus ratione, quæ præscribitur a morbo. Vbi etiam morbus cognitus fuerit, est etiam aduertendum: nam uel incidit æger in morbum, quod fuerit plus æquo repletus, ueluti ex nimijs cibis, uoracitate, &c. Et tunc cum eodem Galeno quarto de ratione victus 108. in principio, non est pleniori victu utendum,quam in augmento, cum enim corpus sit maxime repletum, ex cibo in principio maxime læditur, quia non repletione æger indiget, sed euacuatione. Et ideo in praxi hoc obseruate,ut quãdo vultis uel lenitiuum exhibere, uel uenam secare, uel pharmaco electiue trahente mate C riam purgare; semper ante horum adhibitionem victum tenuiorem præscribatis; post uero non ita tenuem, sed postea, quo magis ad statum accedimus, tanto plus debemus de victu minuere. Sed circa augmentum illud est aduertendum, an in augmento ratione quapiam debiliores sint uires redditæ: & in tali augmento uictus non ita tenuis est adhibendus, vt in principio; in alijs autem casibus semper in augmento minuendus est victus, & magis tenuis adhibendus,quam in principio.

APHORISMVS XI.

In accessionibus abstinere oportet: nam cibum dare noxium est. Et quibus per circuitum fiunt accessiones, in ipsa accessione abstinere oportet.

Scopus aphorismi: p oponere inediã: sumpta indicatione ab accessione.

D IN *accessionibus abstinere oportet &c.* Quantum pertinet ad simplicem & superficialem,(vt ita dicam) scopum istius aphorismi: facillimum est asserere, quod postquam Hippocrates in superioribus aphorismis locutus fuerit de victu minuente vires, sumpta indicatione, tum a morbo uniuerso, tum a uiribus, tum etiam a parte vniuersali morbi, idest, a uigore cuiuslibet morbi; modo nihil aliud supersit, nisi ut ageret de uictu, sumpta indicatione a parte particulari, idest, ab accessione morbi. Et talem scopum euidenter confirmat Galenus in cõmẽto, cum dicit, quod Hippocrates doceat in hoc sermone, quo modo priuatim in accessionibus opus sit a cibo abstinere.

Artificium huius aphorismi recõditum.

Facillimum ergo est constituere præsentem scopum; sed ex altera parte difficillimum est, penetrare intimius, & fortasse hactenus fuit recõditum Hippocratis artificium, quod tanti est momenti, vt impossibile sit verbum vllum aphorismi assequi, sine eius diligẽti animaduersione: quinimo ex huius declaratione multæ soluuntur difficultates. Vult ergo nobis de-

clarare, qua ratione in ægrotantibus, & præcipue in febrientibus, liceat exhibere cibum ratione accessionis. Pro recta autē intelligentia propositi Hippocratis, aduertendum, quidnam sit in hoc aphorismo res indicata, & quid indicans. Quantum ad rem indicatam, non credatis eam esse cibum, quia cibus a nullo alio potest indicari, quam a viribus, sed est inedia: nā & Hippocrates dicit, *In accessionibus abstinere oportet.* Vnde abstinentia, & inedia est res indicata, accessiones indicans. Verum circa accessionem aduertendum, quod accessio indicans inediam dupliciter capiatur: (et hoc est fundamentū totius huius negotij,) vno modo vt excludit declinationem; altero modo, vt in se declinationem includit. Accessio primo modo considerata, indicat inediā ratione principij, augmenti, & status, non autem ratione declinationis. Declaro magis. Accessio quæ inediam indicat, ratione tantum trium temporum, locum habet in eis febribus, quæ vel cōtinuæ sunt, vel habent accessiones inordinatas, vel habent breue interuallum, in his tantum morbis habet locum accessio in tribus temporibus, seclusa declinatione. Accessio autem, quæ notat inediam ratione quatuor temporum, habet locum in his febribus, quæ habēt accessiones ordinatas; quę sunt intermittentes, & non modo intermittentes, sed quæ habent interuallum longum: in his enim febribus etiam ratione declinationis indicatur inedia, quia in his morbis non licet dare cibum, nec in principio, nec in augmento, nec in statu, nec etiam in declinatione; sed solum in interuallo. Cum itaque hoc maximi esset momenti, ac in febribus potissimum: voluit Hippocrates de vtraque accessione, & ea quæ est ratione trium temporum tantum, & ea quæ est ratione quatuor temporum, verba facere. Ideo scopus Hippocratis est pertractare de inedia, quæ indicatur ab hac vtraque accessione.

Diuisio. Quantum ad diuisionem, in hac parte sunt duo aphorismi, seu duæ sententiæ, quæ in hoc conueniunt, quod vtraque est ex propria natura; differunt tamen, quia primus aphorismus est sententia, quę est pars enthymematis, & habet rationem seiunctam, ac postpositam; secundus vero est sentētia sine ratione prolata, ibi incipiens, *Et quibus per circuitus.* Merito autem hi duo aphorismi constituuntur connexi, quia in vtroque sermo est de inedia, vt indicatur ab accessione: in primo tamen, vt indicatur ab accessione ratione trium temporum tantum; in secundo, ratione quatuor temporum.

Sensus. Sensus autem vtriusque partis, duos aphorismos continentis, hic est, in illis morbis, & febribus præcipue, quæ vel habent accessiones inordinatas, vel non deueniunt ad infebricitationem, vel si deueniunt, breue admodum habēt interuallum: in his accessio ita indicat inediam, vt non liceat dare cibum nec in principio, nec in augmento, nec in statu: quia cibum dare in his temporibus est periculosum, sed tantum licet dare cibum in declinatione. Rursus in illis febribus, & morbis, qui vel habent accessiones ordinatas, vel sunt deuenientes ad infebricitationem, cum longo etiam interuallo; in his non licet dare cibum, nec in principio, nec augmento, nec statu, nec declinatione; sed tantum in integritate, & in interuallo. Ad quem sensum respiciens Galenus, in fine parui huius commenti, dicit, quod in accessionibus liceat dare cibum, vel cum declinant, vel cum cessant accessiones: per id quod dicit, *vel declinant*, respicit primam partem, in qua in declinatione licet dare cibum, cum dicit, *vel cum cessant*, respicit secundam, in qua in interuallo opus est nutrire. Et certe nescio quoniam sine hac interpretatione intelligi Galenus possit.

Explicatio verborum. Dicit autem Hippocrates, *In accessionibus abstinere oportet.* Ex Galeni sententia in lib. de morb. temp. c. 6. & Auicēna cap. de horis feb. accessio nihil aliud est, nisi deterior pars periodi. Sed hoc intelligi nequit, nisi quid periodus sit cognoscatur, & ex eius etiam rei intelligentia, quæ satis ardua videtur quæstio apud multos, num declinatio sit pars accessionis, vel non, patebit maxima cum facilitate.

De febrium periodis, & periodorū partibus. Periodus igitur est reditus ab eodem in idem, vel a simili in simile, vt quando febris incipit cum rigore, deinde rursus cum rigore inuadit; totum illud temporis spatium, quod est inter rigorem, & rigorem, dicitur periodus. Vnde in periodo plures partes reperiuntur: quædam deteriores, non ita graues aliquæ, quæ sunt quatuor, quinque, & sex partes, sex in intermittentibus febribus sunt; quinque & quatuor in proportionatis continuis: quinque quidem in his continuis proportionatis, quæ magis accedunt ad intermittentes; quatuor in his, quæ magis accedunt ad continentes. In continentibus autem non sunt hæ partes, quia non habent accessiones, sed vna sunt tantum accessio, qua finita, febris completur. Sex tēpora sunt in intermittēribus: nimirum, Principium, Inæqualitas, Augmentum, Status, Declinatio, & Integritas seu interuallum. Principium est, quando accessio vel ex sanitate, vel ex interuallo præcedentis accessionis incipit vel cum rigore, vel cum horrore, vel perfrigeratione, prout est in febribus diuersitas: vnde tunc est principium accessionis, cum materia transmittitur a venis ad extra venas; ob quod, vt natura fortior sit ad expugnandam materiam, contrahitur calor natiuus, ac concentratur, ratione cuius in principio partes apparent frigidę. Cui principio succedit inæqualitas, quippe quæ eo tempore, quo materia est transmissa a venis ad extra venas, in principio incipit putrescere, cuius putrefactionis gratia eleuantur putres quidam vapores, qui, petentes cor, faciūt quendam feruorem circa partes cordis, exterioribus tamen partibus, (vt dicebat Galenus citatis locis,) adhuc frigescentibus: cum ergo est in interioribus partibus calor, in exterioribus frigus, nemini dubiū est, quod habeamus anomaliam, vel inæqualitatem. Tertium tempus est augmentum, quod est, quando non modo exuritur locus, qui est veluti focus putredinis, sed ita focus expanditur, vt partes exteriores amplius frigidæ non sint. Quartum succedit tempus, nempe status, qui est, quando non modo expanditur calor ad exteriores partes, sed ita expanditur, vt nesciamus discernere, an sit maior caliditas in interioribus, quam in exterioribus partibus: consistit enim, itaq; nulla sensu inæqualitas percipitur. Cui tēpori succedit quintum, quod declinatio dicitur, quando feruor ille decrescere incipit, præcipue autem circa partes thoracis, & præcordia, dico autem sic, quia tunc temporis maior sentitur calor circa partes exteriores, vt manus, & pedes, quam circa interiores thoracis, & præcordiorum; vt optime dicebat Galenus primo de ratione victus quadragesimoquinto, ex testimonio etiam Hippocratis ibidem. Tandem est interuallum, vbi vndique cessat calor febrilis, & circa internas, & circa externas partes. Sed licet sex sint hæc tempora, ad quatuor tamen reduci possunt: nam inæqualitas ad augmentum reduci potest, & integritas ad declinationem. Galeno testante in libell. de morbor. temp.

Deinde vero hæc tempora quinque sunt in illis continuis proportionatis, quæ magis vergunt ad intermittentes, quam ad continuas febres, veluti cum materia a venis magnis ad paruissimas, & non modo paruissimas, sed eas quidem remotissimas transmittitur; vt fere sint in confinio cum materia, quæ extra venas transmittitur. Sunt autem in his quinque tempora; quia cum continuæ sint, in eis non adest interuallum, sed bene quinque alia proposita.

Sunt tandem quatuor in his continuis proportionatis, quæ magis vergunt ad continuas, quam ad intermittentes, nā in his materia a magnis ad minores

venas

venas transijcitur; sed non adeo remotas. Et in his nec est interuallum: nec inæqualitas.

Accessio deterior periodi pars.

Ex his itaque cum satis (vt arbitror) constet, quid sit periodus: videamus modo, quomodo accessio sit deterior periodi pars. Sciendum ergo, accessionem esse partem deteriorem periodi, intelligi duobus modis posse: vel quod sit pars deterior periodi simpliciter, vel secundum quid. Declaro id cum Galeno. Est deterior pars simpliciter accessio, si eam consideremus ratione trium horum temporum tantum: principii, augmenti, & status: seclusa declinatione; nam hæc tria tempora absolute & simpliciter sunt partes deteriores periodi, in declinatione vero symptomata minuũtur. Et hoc modo accepit Galenus duodecimo commento: vbi dicit, quod per accessionem intelligere oporteat deteriorem partem periodi; nimirum principium, & augmentum, quousque morbus consistat. Et hoc etiam modo Hipprocrates, primo de ratione vict. quadragesimosexto dicit, cibandos esse ægros, quando calor ad pedes descenderit. Sed quale nam tempus hoc esse potest, nisi declinatio, ibidem, etiam sic exponente Galeno? Si ergo in declinatione licet dare cibum: ergo impossibile est, ut sit pars accessionis declinatio, quia hic inquit Hippocrates: *In accessionibus abstinere oportet.* Si autem secundo modo consideremus, accessionem esse partem deteriorem periodi secundum quid, vt dicebat Galenus secundo de differentijs febrium capite vltimo, tunc declinatio est pars deterior in periodo non absolute, sed in respectu ad integritatem, & interuallum. Et nemo in hoc ambigere potest. Quare diuersimode considerata accessione: declinatio est pars deterior: & non deterior.

Prima pars aphorismi, de accessione, quæ excludit declinationem.

Porro Hippocrates dicit, *In accessionibus abstinere oportet*: & reddit rationē, *quia cibum dare noxium est*: quoniam scilicet in ipsa accessione natura agit aduersus materiam, & ideo non debet per cibũ a pugna contra morbum natura distrahi. Præterea etiam in accessione ratione caloris febrilis diminuitur calor natiuus: vt infra decimoquarto comento dicemus: calor autem impotens non potest ita concoquere, & ideo cibus non est tunc temporis offerendus. Imo dicebat Philotheus, quod si in accessionibus cibaueris ægrum, fient vomitus, & perturbationes multæ in ægrotante. Sed dicet quis: cur in principio, augmento, & statu, magis prriculosum est dare cibum? Respondentes, declarabimus priuatim nocumentum, quod ratione principii, augmenti, & status: accidere solet. In principio quidem cibum dare est noxium: nam in principio transmittitur materia a venis magnis ad paruas, uel a uenis ad extra venas; si sermo sit de febribus cõtinuis, quæ habent accessiones inordinatas, vel de his, quæ habent breue admodum interuallum. Cum igitur fit talis transmissio materiæ, calor reuocatur ad partes internas: vnde si eo tempore cibum exhibere voluerimus, cum concentratus sit calor, adhuc magis eum, ratione cibi, concentrabimus: vnde periculum erit, vel suffocationis caloris natiui, vel quod non poterit materia transmitti a venis magnis ad paruas, vel a venis ad extra venas. Vnde febris continua proportionata in continentem, intermittens in continuam mutabitur: quorum vnumquodque malum est. In augmento autem accessionis cibum si exhibuerimus, nocumentum hoc fiet: quoniam tunc calor febrilis non est æqualiter expansus ad omnes partes corporis, & natura satis etiam valide pugnat aduersus materiam; cibo autem distrahimus naturam a pugna, ac prohibemus etiam expansionem caloris natiui ad exteriores partes: vnde alterum duorum incommodorum sequetur; vel quod febris in deterius degenerabit, vel saltem prolongabitur expansio caloris natiui, & etiam ipsa accessio. Est denique nocumentum in statu: quia tunc maxima est pugna inter naturam, & caussam morbosam: vnde per cibum distrahimus naturam a pugna contra morbum; vnde periculum est, ne caussa morbosa validior reddita expugnet virtutem, & sequatur interitus ægrotantis. Ex his itaque cum constet non posse exhiberi cibum, nec in principio, nec augmento, nec statu; quod tantum cibum liceat exhibere in declinatione.

Notandum autem est, pro intellectione Galeni, quod differat accessio, & declinatio, ratione victus; nam accessio est res indicans, inedia res indicata. Quantum ad declinationem autem, declinatio non est res indicans, nec inedia res indicata. Sed ratione declinationis res indicata est cibus: quia cibum dare in declinatione est opus. Non est autem cibus ratione declinationis res indicata, sed ratione virium; declinatio autem concurrit, vt coindicans, ac permittēs cibationem, quæ indicatur a virtute. Et ratio a Galeno sumitur, primo de ratione victus 46. vbi dicebat, posse in declinatione cibari infirmos: quia tunc temporis symptomata cessarunt, atque natura non est ita addicta pugnę aduersus morbum. Et ideo etiam Hippocrates in eodem 46. dicebat, quod liceat dare cibum, quando calor ad pedes descendit. Quam particulam ponderans Galenus in commento, dicit, quod liceat dare cibũ, cum calor ad pedes descendit: quia tunc temporis est declinatio: nam circa statum calor reperitur æqualiter expansus per vniuersum corpus: in declinatione autem multo insignior est calor circa pedes, & partes extremas, quam circa alias quasuis partes. Et propterea dicebat Hippocrates secundum Galenum. *descendere*: quia descendere significat de loco ad locum mutari; cum ergo tunc temporis declinatio fit, merito cibare licet. Et hoc etiam dicit Galenus in hoc commento, quod tunc licet dare cibum, cum accessiones declinant. Quod etiam Oribasius explicauit, inquiens; quod opus est ægrum ante accessionem, & in accessione esse ieiunum; nam nec in accessione debemus cibare ægros, nec etiam ante accessionem, cum tamen imminet accessio; vt dicebat Galenus in commento.

Quare colligentes primam partem, dicimus, quod in accessionibus illarum febrium, quæ vel continuas habent accessiones, vel inordinatas, vel cum breue fuerit interuallum, liceat dare cibum in declinatione.

Altera pars aphorismi, de accessione, quæ includit declinationem.

Et quibus per circuitum, &c. Hæc est secunda pars, in qua Hippocrates dicit, illam accessionem, quæ per circuitum fit, indicare inediam, non modo ratione principij, augmenti, & status, sed etiam declinationis: vt nec etiam in declinatione liceat dare cibum. Et proptetea dicit; *Et quibus per circuitum.* Per periodos intelligimus circuitus, & potissimum ordinatos, vt explicabat Galenus sectione prima aphoris. commento decimonono: vbi per circuitus exponebant periodos determinatas. Quare loquitur Hippocrates de his febribus, quæ habent accessiones determinatas, & interuallum, & illud satis longum. Sed secundum Philotheum non modo verus est hic aphorismus in febribus, sed cæteris etiam morbis habentibus periodos certas, & interualla etiam longa, qualis est epilepticus morbus, &c.

In ipsa accessione, scilicet includente principium, augmentum, statum, & etiam declinationem, *abstinere oportet*: & ratio est; quia tunc cibum dare satius est: quando natura nõ altercatur aduersus morbum, & quando accessionem symptomata linquunt. Vnde de statu, augmento, ac principio, nemini dubium est. Nec etiam debet esse dubium in declinatione; si comparetur cum interuallo illo longo: multo enim magis læditur natura in declinatione: quam in lunga illa integritate: ideo licet dare cibum hora quietis, quę est interuallum; nam declinatio est pars deterior secundum quid. Et ob id Gal. in com. dicit, quod tunc dandus sit cibus ægrotanti, cum declinant, vel cessant

accessiones

accessiones: dicit Galenus, cum cessant; vt alludat ad eam accessionem, quæ includit etiam partem deteriorem secundum quid, id est, declinationem. Idque clarius idem Galenus explicauit, quarto de ratione vict. 114. vbi dicit, quod in morbis acutis, vt in febribus continentibus, bonum sit ægros cibare, quando calor ad pedes descendit; quod aliud non significat, nisi declinationem: & postea subdit; in febribus autem diuturnis æger non est cibandus, vbi calor ad pedes descenderit; sed in meliori parte declinationis. Nam vt idem Galenus dicit, in libro de temp. morb: capite sexto, declinatio modo erat simplex, modo composita: simplex habebat locum in febribus continuis, in quibus cum non adsit integritas, declinatio nullam denotat compositionem, & simplex est: declinatio composita includit etiam interuallum, & hæc est in febribus intermittentibus, in quibus præter declinationem, est interuallum. Si modo consideremus compositam ex simplici, & ex ipso interuallo, nulli dubium est, quod interuallum sit melior pars: & ideo ex sententia Galeni licet in diuturnioribus febribus dare cibum in meliori parte declinationis, id est, interuallo, id est vbi accessiones cessarint. At vero id: quod supra de declinatione dicebamus, de interuallo etiam dicendum venit: quod scilicet interuallum, vt & declinatio, non indicent cibum, sed coindicent, atque permittant: nam, vt sæpe dictum fuit, alimentum sola indicat virtus.

Ratio diætandi in febribus.

Sed vt sciatis in febribus recte diætare, vtque possitis Galenum intelligere, tum vndecimo meth. capite vltimo, tum decimo method. quarto, & quinto, declarare oportet, an interdum in accessionibus febrium liceat dare cibum in principio; an interdum id magis liceat in statu facere: & an in febribus longũ habentibus interuallum melius sit aliquando in declinatione cibare, quam in integritate. Nec attingam C aliorum difficultates; sed solum veritatem proponam. Vt autem quæ a nobis dicenda sunt ex Hippocratis sententia pendeant; primo sciendum, quod cum per primam partem liceat abstinere a cibo in accessione, ratione trium temporum; per secundam, ratione quatuor temporum: certum est, accessionem esse rem indicantem, & abstinentiam esse indicatam. Quid igitur erit contraindicans? Nemini dubiũ est, quod sint vires. Vires autem vel validæ sunt, vel debiles: validæ esse non possunt, quia hæ omnia tolerant: ergo vires imbecilles sunt contraindicantes. Consideremus igitur primo has vires in prima accessione. Accessio primo modo sumpta indicabat abstinentiam, tum in principio, tum in augmento, tum in statu; & cibandum esse in declinatione vires indicabant. Sed habemus vires debiles contraindicãtes. Quid ergo debemus facere? debemus ne cibare in principio, vel in augmento, vel in statu? Sed facile soluitur. Nam cum non liceat dare cibum; propter vires debiles, quæ vsque adeo tolerare non possunt, vel in statu, vel in principio istud licebit: & prout vi D res diuersimode debiles erunt, ita diuersimode in cibatione progrediemur. Vires autem sunt bifariam infirmæ: vel propter suffocationem, vel propter dilatationem. Si itaque erunt vires debiles, vel si immineat periculum debilitatis ratione suffocationis, & concentrationis: melius est dare cibũ in statu, quam in principio. Contra vero si fuerint debiles per dilatationem, seu resolutionẽ: melius est dare cibum in principio, quam in statu. Et fundamentum huius est: quoniam in principio vires potissimum imbecilles sunt per viam suffocationis; concentratur enim calor in principio ad interna, & ideo est maius in eo periculum suffocationis, quam in statu: contra vero maius est periculum imbecillitatis virium per resolutionem in statu, quam in principio; quia in statu iam præcessit illa expansio caloris ad partes exteriores. Quibus ita constitutis non est difficile Galenum intelligere allegatis locis: nam dicit, quoties sit aliqua inflammatio iecoris, uel ubi fuerit magna reuocatio caloris ad partes internas, vel vbi magna sit succorũ abundantia, & vires debiles fuerint, tunc non licere in principio accessionis, sed in statu dare cibum. Et cur hæc propalauit Galenus? non nisi quia ipse respiciebat ad debilitatem virium ratione suffocationis, & concentrationis. Etenim cum aliqua internorum est viscerum inflammatio, cum multorum est succorum abundantia, cumque sit multa reuocatio caloris, periculum est de suffocatione: at in principio hoc est magis, quam in statu: ergo melius est in statu cibare ægrotantes, quam in principio, in propositis casibus. In locis etiam allegatis dicebat Galenus, si quis fuerit calidæ ac siccæ temperaturæ ægrotans, cum imbecillitate virium, melius esse cibare in principio, quam in statu. Et ratio est: quia huius temperaturæ B ratione nimis exsoluuntur vires, & ideo cum non possint tolerare vsque ad statum, melius est cibare in principio. Dicit etiam, cum quis fuerit ventriculi imbecillioris, vt facile vires eius exsoluantur, melius esse dare cibum in principio; quam in statu: decimo method. quarto. & 6. de tuend. & alibi: quoniam si voluerimus vsque ad statum exspectare, proculdubio incidet homo in syncopem. Hæc quo ad accessionem ratione trium tantum temporum: sequitur, vt declaremus, quomodo vires sint contraindicantes in accessione penes quatuor tempora. Nam ratione affectionis morbosæ non licet dare cibum, nec in principio, nec augmento, nec statu, nec declinatione; sed solum in integritate: sed si vires fuerint debiles tantum, licebit etiam alio tempore potius cibare ægrum, vt in declinatione, quam in integritate. Hic concurrunt vires contraindicantes, quæ sunt debiles per resolutionem, non autem per suffocationem. Quod hoc sit verum, confirmat Gal. 10. metho. 1. vbi dicit, quod in squalidis corporibus melius sit cibare accessione declinante, id est, in declinatione, quam in integritate: sed non indifferenter hoc fieri potest, sed tantum in squalidis corporibus: in his enim virtus est debilitata, non per suffocationem, sed per resolutionem. Quare sic mutandus erit cibus, si vires fuerint contraindicantes.

APHORISMVS XII.

Accessiones vero, & constitutiones morbi indicabunt, & anni tempora, & circuitum successiua incrementa, siue quotidie, siue alternis diebus, siue per maiora interualla fiant. Sed ex ijs, quæ mox apparent, indicia sumuntur: quemadmodum in morbo laterali, si circa initia statim sputum appareat, morbum breuiat: si vero postea appareat, producit. Et vrinæ, & alui excrementa, & sudores, vel bonam morborum indicationem, vel malam; vel breues, aut longos, fore morbos, mox apparentia, ostendunt.

Cõtinuatio cum superioribus.

A*Ccessiones vero, & constitutiones, &c.* Pro scopo huius partis sciendum, quod cum tres sint intentiones diætandi; ita tamen, vt prima sumatur a viribus; secunda a morbo; & hæc dupliciter, vel a toto morbo, vel a vigore morbi; & a toto quidem morbo, quatenus ab acuto indicatur tenuis, a peracuto tenuissimus, a chronico permittitur mediocris; a vigore autem morbi, quatenus ab hoc vigore indicatur victus tenuissimus in respectu ad alia tempora; tertia præterea, quæ ab accessionibus sumitur; & de his satis superque superius locutus fuisset: modo eius propositũ est in hoc aphorismo proponere modum, cuius beneficio præcognoscere possimus tum accessiones morbi, tum constitutiones, idest, vigorem. Propositum est ergo loqui de accessionibus futuris; & futuro vigore.

Sed hic est duplex dubitatio. Altera; cũ hic aphorismus

tissimus referatur ad præcedentes, & in præcedentibus locutus fuerit de virtute, quæ est prima & principalior indicatio cibandi: cur, sicut tradit signa præmonstrantia accessiones & vigorem morbi, non tradit etiam signa vires indicantia? Secundo difficultas: si tradit signa indicantia accessiones & vigorem; cur non etiam tradit signa indicantia vniuersum morbum, vel acutum, vel peracutum, vel chronicum; cum de his etiam in præcedentibus locutus fuerit Hippocrates?

Quantum ad primam difficultatem: satisfacit Galenus in commento, & dicit, propterea non esse locutum de virtute Hippocratem; quia virtutis cognitio facilior sit, quam accessionis & vigoris: quia tempore Hippocratis in confesso erat, quod posset cognosci ipsa virtus apud omnes, quãuis difficulter; vt ex adspectu, ex facie ipsa, ex decubitu ægrotantis, &c. eratque etiam apud eos antiquos medicos in confesso, quod non posset aliquo pacto præcognosci futura accessio, vel futurus vigor. Propterea cũ hæc esset discordia apud illos medicos, Hippocrates ex sententia Galeni, voluit solum loqui de præcognitione futuri vigoris & accessionis, aduersus illos medicos: nam si hoc habetur, habetur etiam præcognitio virium. Possumus etiam dicere, quod cum hic Hippocrates sit in parte curatiua; ideo voluerit esse diligentior in pertractatione rerum præter naturam, quam ipsius virtutis.

Quo ad secundam difficultatem, cur non dederit signa præcognoscendi morbum vniuersum: dicimus, quod Hippocrates summæ studens breuitati cognouit, quod si quis præcognorit vigorem morbi & accessionem, præcognoscet etiam totum morbũ, an acutus, vel peracutus, vel chronicus futurus sit. Verbi caussa, si quis ex signis, ab eo traditis, præcognoscet vigorem futurum in quarto, præcognoscet etiam morbum futurum peracutum. Et hæc est caussa, quod non loquitur de præcognitione totius morbi; sed tantum accessionis & vigoris; verum aduertendum, quod non simpliciter de præcognitione accessionis loquatur; sed de determinata præcognitione, id est, de ea præcognitione, quæ conducit ad nostrum propositum, hoc est, ad diætandi rationem, vt sciamus diætare: si enim cito, & non tarde accessio inuadat, vno modo diætabimus; si magis tarde, alio modo: sic etiam si accessio erit longior, vno modo; si breuior, alio modo diætam exhibemus: præterea si accessio erit hoc die, vno modo; si non, altero modo cibabimus. Quantum autem ad vigorem, dat modum præcognoscendi, an cito, vel tarde futurus sit vigor.

Diuisio.

Quantum ad diuisionem præsentis aphorismi: alijs omissis opinionibus, dico hanc partem posse diuidi in duos aphorismos, (vt Philotheus) ita vt in primo aphorismo Hippocrates tradat præcognitionem tum accessionis, tum futuri vigoris, tum a toto morbo, tum ab annexis morbo, tum a parte morbi. In secundo autem tradat signa, eundem vigorem & accessionem indicãtia, sumpta a symptomatibus: ibi; *Sed ex his, quæ mox apparent, &c.* Hæc autem diuisio est ad mentem Galeni: quia vbi Galenus est in ea parte aphorismi, quæ dicit; *Et accessionum successiua incrementa;* ait esse finem aphorismi. Ergo verba sequentia; *Sed ex his, quæ mox, &c.* sunt principium alterius aphorismi. Sunt autem hi duo aphorismi inter se ita distincti: nam primus est sententia sine ratione prolata, potius secundi, quam primi ordinis: quia Galenus in commento in ipsius caussa assignanda multum laborat. Secundus Aphorismus est sententia, quæ est pars enthymematis, quæ habet probationem seiunctam, & postpositam; quæ probatio desumpta est ab exemplo, scilicet sputo, vrinis, deiectionibus, & sudoribus: & incipit ibi; *Quemadmodum in morbo laterali, &c.* Et ob id Galenus in commento dicit, quæ Hippocrates dicit in prognosticis de vrina, sputo, &c. eadem nunc per modum compendij ab eo esse dicta. Quare hoc est exemplum, & probatio ab exemplo sumpta.

Interpretatio verborum.

Dicit ergo Hippocrates in prima parte, *Accessiones vero, & constitutiones.* Accessionem non est vt dicamus, vt alij, significare tria tempora, paroxysmum vero quatuor; hæc enim nugæ sunt: quia paroxysmus est vox græca, accessio latina, quæ idem significant. Sed si volumus maxime continuatum facere Hippocratem cum superioribus, dicendum, quod cum accessio in superiori fuerit duplex, quædam quæ tria tantum tempora includit, quædam quæ quatuor; & hic nomine accessionis vtramq; intelligi. Sed dices: videtur expositio hæc Galeno aduersari: quia Galenus, exponens quid sit intelligendum per accessionem, dicit esse intelligendam deteriorem partem periodi; & declarat quid intelligat per hanc deteriorem partem, & ait, quod intelligat principium, augmentum, & consistendi tempus: quare excludit declinationem. Sed diligenter sunt verba Galeni consideranda, & re uera dicendum est; Galenũ isthæc dicere. Sed ea profecto in medio commenti dicit: ibi autem non explicat, neque primam partem, neque primum verbum aphorismi; sed explicat eam particulam, in qua ait Hippocrates; *Et circuituum successiua incrementa:* & ideo ponderans particulam circuituum, & accessionem in circuitu; per accesionẽ ipse dicit esse intelligenda tria tempora. Cum hoc ergo dicat Galenus in media parte cõmenti, ad aliud respiciens: ideo auctoritas non est ad propositum. Vnde accesiones vtroque modo intellectas intelligit Hippocrates. Dicit ergo: accesiones siue hoc, vel illo die, siue breui, vel paruo tempore durabunt, vel cito, vel tarde fiant, indicabunt anni tempora, & quæ sequuntur, &c.

Et constitutiones. Constitutio bifariam accipi potest: altero modo pro vniuerso morbo, prout dicitur morbus vel acutus, vel peracutus, vel chronicus; altero modo pro vigore morbi, quomodo hic accipitur.

Subdit, *Morbi indicabunt:* dicit autem non sine ratione indicabunt, & non indicant: quia hic non loquitur de cognitione, sed præcognitione; quomodo verba facit de accesione & vigore, nõ præsentibus; sed futuris. Sed quomodo morbi indicent accesiones & vigores, Galenus declarat in commẽto: & primo se excusat, si in hac materia breuiter discurrat: quia hæc declarauit ipse cum Hippocrate in libris epidemiorum, & potisimum in libris prognosticorum: præcipue autem ipse Galenus in libris de crisibus & ideo sat Galeno erit, vt ea omnia, quæ diffuse in his libris tractata sunt, hic per summam repetat.

Morbi vt præmõstrẽt accessiones & vigores futuros.

Morbi indicabunt. Per morbos intelligit naturam morbosam. Morbus autem duplex est, quidam qui corpus vniuersum occupat, & dicitur morbus vniuersalis, vt febris: quidã qui occupat determinatã corporis partem, & dicitur morbus particularis. Galenus autem in commento declarat, cur morbus, siue vniuersalis, siue particularis, habeat vim præmonstrandi tum accessiones, tum constitutiones.

Et primum, quantum ad morbum vniuersalem, id est, febrem: febris est in duplici differentia, vel intermittens, vel continua: intermittens trium tantum est specierum, prout tres tantum sunt periodi: quia vel est periodus de tertio in tertium, vel de quarto in quartum, vel singulo quoque die. Habent autẽ hac ratione vim præmonstrandi vigores, & accesiones: nam si febris (inquit) pituitosa fuerit, habet quod accesiones sint longiores, quodque morbi vigor tarde futurus sit, & non cito. Si vero habuerit accessionem de tertio in tertium, significat, quantum est ex natura humoris proprij, futuras accesiones breuiores, & statum etiam cito aduentaturum. Si vero fuerit

fuerit febris de quarto in quartum, indicat accessiones longas,& longissime statum futurum. De febribus autem alijs intermittentibus,quæ a sanguine ortum habent,siue tertio quoque die fiant accessiones, vt in biliosis,siue quarto quouis die,vt in melancholicis;nunc non intendimus pertractare:non enim statuimus signa omnium febrium enumerare, quibus primo die quiuis medicus possit cognoscere species febrium, quænam sint; licet Galenus febrem intermittentem ex sanguine,secundo de differ. feb.capite nono, & secundo de crisib. duodecimo, quodammodo biliosam vocet: quia habeat accessionem de tertio ad tertium, vt biliosa. Quo autem ad febres continuas, dicit Galenus, quod febres incendentes indicent accessiones breuiores, & statum cito futurum:febres succendentes, statum tarde futurum, & longiores accessiones; semitertianæ autem medias accessiones,& statum:accessiones quidem nec longas nimis, nec nimis breues: statum nec multo post, nec valde cito futurum.Ratio autem est,quia per febres incendentes intelligit febres,quę fiunt a calidis & biliosis humoribus, qui facile accenduntur: succendentes, quæ a pituitosis, vel melancholicis, qui non ita facile inflammantur. Semitertianæ autem fiunt ex humoribus mixtis, ex his scilicet qui facile accenduntur, & ex his, qui non facile incenduntur; & ideo habent vigores, & accessiones medias. De ephemeris autem & hecticis febribus hic verba non faciemus; nam noster scopus non est de signis febrium loqui.

Accedamus ad morbos particulares hi indicant tum vigorem, tum accessionem morbi. Quantum ad accessionem: dicit Galenus, quod pleuritis, & phrenitis indicent vt plurimum accessionem de tertio in tertium; quia ex biliosis humoribus excitantur.Si vero morbus circa ventriculum,& illas partes fuerit, indicat accessionem singulis quibusuis diebus:quia solent illis partibus affectis promoueri febres ex pituitosis succis.Si vero morbus circa lienem fuerit, tunc indicat accessionem de quarto ad quartum. Quātum vero ad vigorem,dicit Galenus,quod pleuritis,& phrenitis,indicent cito futurum vigorē: quia se extendunt hi morbi ad summum vsque ad quartum decimū, si scilicet morbi exquisiti fuerint. Sic si fuerint angina,& cholerica affectio: adhuc citius futurum statum indicant:nā & septimo,& quarto hi morbi terminātur,& ideo sunt peracuti morbi. Quod si fuerit suppuratio, atra bilis & alij morbi circa ventriculum, & lienem; hi statum futurum tarde præmonstrant;quia sunt morbi chronici.

Adiuncta morbo, vti præmonstrēt accessiones & vigores.

Subdit Hippocrates, *Et anni tempora*. In qua parte Hippocrates ponit signa præmonstrantia vigores, & accessiones morbi, quatenus capiuntur ab annexis morbo. Sed quæ sunt hæc morbo annexa? Respondet Galenus, potissimum esse temperaturam, ætatem, consuetudinem, vitæ industriam, atque ipsum aerem;& per aerem intelligit tempus anni, regionē, & cœli statum. Vnde obseruate maximum artificiū, & summam breuitatem Hippocratis: quia solum proposuit tempora anni: nam ipse considerauit, si tempora anni habeant vim indicandi futurum vigorem,& futuram accessionem,multo magis hæc indicari a temperatura, ætate, consuetudine, &c. Ideo voluit proponere tempus anni, vt si habeamus id, quod minus videat posse id facere,colligamus multo magis id posse facere ea,de quibus magis videtur,vt optime Galenus in commento adnotauit.

Quantum igitur ad anni tempora, dicit Galenus: si fuerit febris tempore æstatis, indicat accessionem esse futuram de tertio in tertium, ac breuem etiam futuram, atque insuper statum morbi cito futurum. Si vero fuerit tempus autumni, indicat accessiones futuras de quarto in quartum,ac etiam longiores,ac statum etiam longum. Quod si hyemale fuerit tempus, indicat accessiones singulis diebus futuras, & longiores, ac morbi etiam statum tarde ad futurum. Et propterea dicebat Hippocrates,quod febres quartanæ sint longæ, præcipue quæ hyemem attingunt; quia ratione frigiditatis aeris febres protrahuntur. Et ob id etiamsi biliosa fuerit febris, sua natura breues habens accessiones, ac statum celerem: tamen si hyeme aduenerit, poterimus prædicere accessiones futuras longiores, ac statum tardius aduentaturum, quam pro natura febris biliosæ requiritur. Sed hæc facilia sunt.Imo ex his facile colligere potestis regionem,ac aeris constitutionem. Hæc enim respondent temporibus anni. Imo facile etiam valebitis alia coniectare,vt temperaturam, ætatem, vitæ industriam, ac consuetudinem: nam si temperatura corporis calida fuerit, indicat accessiones breuiores, & de tertio in tertium,& statum cito ad futurum: opposita indicat temperatura frigida. Sic de ætatibus dicendum: nam si fuerit quis in ætate puerili,cum ea in ætate,ratione mali victus & ingluuiei multi pituitosi humores aggregentur;indicat accessiones futuras longiores,ac singulis diebus,& statum tarde futurum:secus de ætate iuuenili & adolescentia, in quibus dominatur bilis;vnde ætas hęc æstati correspondet:si autem fuerit ætas consistens,in qua multus aggregatur melancholicus succus, de quarto in quartum significat accessionem,ac longissimum, & tardissimum statū; in senili vero ætate, cum in ea multa generetur pituita,accessiones longæ,ac quotidianæ,statusque etiam tardus indicatur. Quod si vitæ industriam spectabimus: si præcessit vita otiosa,cuius ratione multa congeritur pituita, ac cruditas, indicatur accessio quotidiana,& longa, ac status tardus.Si vero vitæ industria præcesserit bilem aggregans multam, accessio breuis,tertianaria, & status cito futurus significatur. Idem de consuetudine dicendum:nam si quis fuerit assuetus incidere in febrem de tertio in tertium inuadentem,ac habere fuit solitus breues accessiones, & statum celerem;nunc autem incidat in febrem:iudicandum est, accessionem, ac statum breuem, & citum,& de tertio in tertium:& sic de alijs. Et hęc omnia Hippocrates paucis voluit complecti, cum dicit; *Et anni tempora*.

Accessionis incrementa vt præmonstrēt accessionem & vigorem.

Post quę addit, *Et circuituum successiua incrementa, siue quotidie, siue alternis diebus, siue per maiora, interualla fiant*: In fine primi aphorismi huius partis Hippocratis proponit futuram accessionem, ac futurum morbi vigorem, sumpta indicatione non a toto morbo,sed ab augmento particulari ipsius.Et propterea dicit: *Et circuituum, &c.* Gal.in commento dicit,quod per circuitum intelligat reditum a simili in simile; sed hoc superiori declarauimus commento. Proponit autem incrementa,quæ sunt in circuitu, & periodo,quæ tamen incrementa potissimum sunt in accessione, id est,(vt exponit Galenus)in deteriori parte periodi. Sed quomodo accessionis incrementa possint tum futuram accessionem,tum futurum vigorem præmonstrare, Galenus satis fuse declarat primo de crisib. 16.& 17.vbi monet, vt in accessione, & potissimum in eius augmento tria obseruemus: primo anticipationem & postpositionē accessionū: secundo,vt consideremus longitudinem & breuitatem eorundem: tertio, vt respiciamus ad debilitatem & vehementiam symptomatum. Ex his tribus Galenus infert,quāto accessio magis anticipabit, ac longior fuerit,& cum vehementioribus,symptomatibus,eo magis febrem properare ad statum: quanto autem magis accessiones opposito modo se habebunt,oppositum indicabūt. Hic vero aduertendum cum Galeno,locis citatis, ne decipiamur;ne,videntes accessiones interdum anticipare, credamus, in augmento esse morbum, vel videntes accessiones postponere, arbitremur febrem esse in declinatione: quia possibile est,vt anticipet in declinatione: accessio,

ſio, & vt poſtponat, ac vt febris ſit in augmẽto, nã ſunt quædã febres, quæ a principio ad finem vſque ſemper progrediũtur anticipãdo, quædã contra ſem per poſtponendo; & ideo non debemus arguere ex anticipatione, & poſtpoſitione acceſſionũ, febrium augmentum, vel declinationem: & præcipue ſi conſiderauerimus ſimplicem anticipationem, vel poſtpoſitionem: nam (vt dicit Galenus) conſiderate oportet, an anticipatio ſit anticipatio conueniens pro natura febris, an multo maior anticipatio, quam ei congruat: verbi cauſſa, ſi videbimus anticipationem eſſe vnius horæ, non ob id arguemus augmentum: ſed ſi vel per duas, vel tres horas magis anticipabit, quam naturæ febris conueniat, prædicere recte poterimus in augmento eſſe febrem, & ad ſtatum properare. Pariter ſi poſtpoſitio ſit maior, quam naturæ febris conueniat; febrem prædicere poterimus in declinatione. Hæc ergo ſunt ſpectanda ad cognoſcendam futuram acceſſionem, & vigorem. Præterea etiam ſpectare debemus longitudinem & breuitatem acceſſionum, & vehementiam ſymptomatum; nam ſi hęc cognouerimus, quòd uerbi cauſſa, anticipauit febris per tres horas, cognoſcemus etiam, quod in futuro tẽpore anticipabit per tres horas: & ſic ſciemus inſtituere congruam victus rationem: & ſic in alijs. Et hoc voluit Hippocrates, cum dicit; *Et circuituum ſucceſſiua incrementa.*

Incrementa quotidie, alteratis, & e maiorib. interuallis facta.

Deinde ſubdit, *Siue quotidie*, vt alluderet ab febrẽ pituitoſam; *ſiue alternis diebus*, vt ſignificaret febrem bilioſam; *ſiue per maiora interualla.* Hæc particula maximam ingeſſit difficultatem interpretibus. Ego autem, vt omnia ſint dogmatibus Hippocratis conſona, exponam Hipp. cum Hippocrate. Per maiora ergo interualla intelligere oportet; acceſsiones de quarto in quartum, de quinto in quintum, de ſeptimo in ſeptimum, de nono in nonum; nam ex Hippocratis ſententia, 1. epid. ſect. tertia, partic. ſecunda, & ſeptima, ac nona, dantur febres non modo quartanę, ſed quintanę, ſeptimanæ, & nonanæ. Ergo per maiora interualla quartanas febres intelligemus, quintanas, ſeptimanas, & nonanas, cum eodem Hippocrate. Fundamentum autem eius maximum profecto fuit: quoniam agens quodlibet, ſiue a proprietate occulta agat, ſiue per manifeſtas qualitates, neceſſe habet vt ſit in determinata quãtitate, quodcunque ſit illud agens: quæ propoſitio eſt ſatis euidens; nam, exempli cauſſa, magnes non trahet ferrum niſi in debita fuerit quantitate; imo quanto in maiori copia fuerit magnes: tanto vehementius ferrum attrahet. Idem poteſt probari ex his, quæ euidenti qualitate agunt: nam etſi piper, vel cinnamomum calefaciunt, tanto inſignius operantur, quanto ſunt in maiori copia; iuxta illud: in maiori quanto maior eſt virtus: ſi enim quantum in minori fuerit copia, quam oporteat, vel actio non fiet, vel diminute fiet. Vnde mirum videri non debet, ſi materia melancholica, quæ de quarto in quartum affligit, ſit in minori copia, quod non poſſit efficere periodum quartanariam; ſed eam efficiat vel de quinto in quintum, vel de ſeptimo in ſeptimum, vel de nono in nonum. Sed cur non ita de ſexto in ſextum?

Galenus quidem non videtur admittere has febres de quinto in quintum, &c. Modernus nititur hic Hippocrati Galenum concordem reddere: nam ipſi ſermo de his febribus de quinto in quintum, &c. poteſt eſſe duplex: aliter, vt has febres fieri a determinatis humoribus dicamus: reliquus, ſi dicamus febres has fieri poſſe non a determinatis humoribus, ſed ab errore in victu. Hoc conſtituto, dicit Modernus, Hippocratem proponere has febres, non quatenus fiunt ex determinatis humoribus, ſed ex errore in victus ratione: Galenus vero reprobat has febres in hoc ſenſu ſcilicet vt dicamus fieri ex determinatis humoribus; non tamen, negat fieri poſſe ex mala victus ratione. Sed nullo pacto poteſt concordia hæc conſiſtere. Primo quoniam Galenus vult expreſſe aduerſari Hippocrati in locis allegatis: imo nonnullas aduerſus Hippocratem adducit rationes, vt patet intuenti. Præterea ſi hæ febres fiunt ex mala viuendi ratione ſecundum Hippocratem, nempe quintana, ſeptimana, &c. quæro, cur Hippocrates citatis locis dicat, quintanam eſſe febrem malignam, & peſſimi moris, ſeptimanam, & nonanam benignam? Nam ſi quintana, quæ ex ſola viuẽdi ratione ſit, eſt maligna: ergo quid dicendum erit de quartana, quæ ex prauo humore determinato fit? Multo enim magis maligna febris eſt, quę fit ex determinato humore, quam quę ex ſolo errore in victu: & tamen quartana maligna non eſt. Amplius hæ febres habent determinatam periodum de quinto in quintum, de ſeptimo in ſeptimum, &c. ergo ab indeterminata cauſſa proficiſci non poſſunt: nam effectus determinatus a cauſſa profluit determinata. At error in victu indeterminata cauſſa eſt. Ergo febris quintana, &c. non poſſunt proficiſci ab errore in victu. Præterea, quid voluerit hic Hippocrates, videamus. Dicit; *Siue quotidie.* Per quod ſine dubio quotidianas febres, quæ ſingulis diebus inuadunt, intelligit: ſed hæ febres non fiunt ab errore in victu ſingulis diebus; ſed ab humore determinato. Deinde dicit; *Siue alternis diebus.* Per quę verba tertianarias periodos, ratione determinati humoris, non erroris in victu, intelligit. Ergo ſi paritas in dictis Hippocratis eſt ſeruanda, vtque non conturbentur verba eius, aſſerendum eſt, quòd cum ait, *Et per maiora interualla*, intelligat febres: non ex ratione victus tales habentes periodos; ſed ex humore determinato. Quare concordia hæc doctrinam Hippocratis euertit, ac vndequaque interturbat, atque Galeno etiam contradicit.

Nos tamen cum Hippocrate dicimus, dari poſſe quintanam febrem, ſeptimanam, & nonanam. Sed quintana eſt peſſimi moris: quia fit ex humore melancholico exuſto, & ex atra bile: omnis autẽ febris, quæ accenditur ex atra bile ſemper peſſimi moris eſt: ſeptimana autem & nonana fit ab humore melancholico naturali. Et hæc quo ad primam partem, ſeu quo ad primum aphoriſmum huius partis.

De circuitu febrilium cauſſa.

Nunc queſtionem de Periodicatione breuiter ante ſecundi aphoriſmi expoſitionem tangemus. Quæ quidem quæſtio difficillima mehercle eſt, vt aliqui ſint coacti doctiſſimi viri ad cauſſas occultas deuenire, aliqui eas fuerint adſpernati. Nos tamen etiam facilem (vt par eſt) reddemus, atque ſumma cum breuitate. Ne autem confuſio in animis veſtris generetur: hoc in ea examinanda ordine procedemus: primo cur acceſſiones reuertantur, videbimus: ſecundo, cur hæ acceſſiones inter ſeſe diſcrepent; ita vt pituitoſæ frequentius, bilioſæ rarius, rariſſime vero melancholicæ inuadant, coniectabimus: tertio, cur frequentia pituitoſæ febris in hoc conſiſtat, vt quotidie iuuadat; bilioſæ alternis diebus; melancholicę autem de quarto in quartum, inquiremus. Non eſt autem arbitrandum, ſecundum & tertium idem eſſe. Namque potuiſſet quis dicere, eſto, quod pituitoſa febris habeat acceſſiones frequentes, bilioſa raras, quartana rariſſimas: nonne ita iſtud potuiſſet fieri, vt pituitoſa de tertio in tertium; bilioſa de quarto in quartum; melancholica de quinto in quintum, inuaderet? cur itaque neceſſario ſingulis diebus prima, ſecunda tertio quoque die; tertia ſingulis quatuor diebus exæſtuat? Atque his abſolutis, vniuerſa hæc de periodicatione materia abſoluetur.

1. Cur in febribus reuertantur acceſſiones, quia ſcilicet permanẽt cauſſæ.

Quo ad primum: reſpondemus cum Galeno, ſecundo de differ. feb. vltimo, ad hoc, vt reuertantur acceſſiones, neceſſarium eſſe cauſſas inuaſionis conſeruari. Namque (dicebat ipſe) ideo fit acceſsio, quoniam materia vel a venis ad extra venas, vel a venis magnis ad paruas, defluit. Quo fit, vt ad acceſsionem

nē faciendā requiratur materia peccās, quæ vel transmitti, vel saltem attrahi debet: fluxio enim per attractionem fit: & ideo præter peccatum materiæ requiritur etiam vitium membri mandantis, ac membri recipientis. Vnde paucis se expedit Galenus ibi, quod quousque perseuerabit mala affectio in parte mandante, ac in parte suscipiente, materia ipsa peccans, semper reuertetur accessio: quod si hæc deficiant, non amplius redibit accessio. Hæc quo ad primum.

a. Cur citius reuertātur accessiones pituitosæ febris.

Quo ad secundum autem, nunc oportet animum intendere, cur pituitosa febris frequentes habeat accessiones; biliosa rariores; melancholica rarissimas. Quam etiam opinionem Plato in Timæo propalauit; quamuis ei quodam pacto Galenus aduersari videatur. Dicit enim Plato, continuas febres ex igne, quotidianas ex aere, biliosas ex aqua, melancholicas autem ex terra fieri, ac construi. Hæc vero dicit Plato, respiciens ad motum harū febrium; & quoniam continua febris velocissime, imo assidue mouetur; dicit ex igne eam fieri: est enim ignis maxime actiuus, & maxime velox inter elementa. Quotidianam vero ex aere dicit fieri, non respiciens ad humorem, ex quo fit, sed ad motum; & ideo dicit ex aere; quoniam aer segnior est igne, & magis mouetur, quam aqua, & terra; vt ideo quotidiana segnior sit continua, ac magis moueatur, quam biliosa, ac melancholica: quia singulis quibusque diebus mouetur, cum illæ de tertio in tertium, & de quarto in quartum moueantur. Biliosa vero est ex aqua, non quantum ad humorem, quia aqua frigida, & humida, ipsa vero calida est & sicca; sed quo ad motum, quia segnior est pituitosa, vt aqua segnior est aere; sed velocior melancholica, vt aqua est velocior terra. Melancholica vero febris fit ex terra, ex pigerrimo elemento: quia habet accessiones tardissimas.

Sed quænam est caussa frequentię, & tarditatis in accessionibus? Breuiter (alijs posthabitis,) dicēdum, quod id fit ex duobus: tum ex materia efficiente accessiones, tum ex illo inquinamento, & cinerulento, quod relinquitur in fine accessionis. Vnde illa febris, in qua sunt hæc duo valentiora, habet accessiones frequentiores. Cum hæc itaque magis possint in pituitosa, minus in biliosa, & multo minus in melancholica: ideo prima frequentissimas accessiones habet, secunda rariores, tertia rarissimas.

Sed hæc ostendenda sunt. Et consideremus primo *materiam*; namque materia febris pituitosæ citius generatur, & in maiori copia, quam materia febris biliosæ & melancholicæ; Fundamentum autem, quo istud non modo persuaderi, sed demonstrari etiam potest, tale est: quoniam materia pituitosa generatur ex parte viscidiori, & crassiori, ac humidiori chyli: hæc autem pars in chylo sine dubio alias omnes partes excedit. Præterea aliud accedit; nam cum quilibet humor generetur in corpore a calore naturali; ille humor citius generatur, & in maiori copia, in quo fit minor resolutio; quando enim agens in materiam agit facile resolubilem, ex ea non potest aliquid nisi longo tempore generare. Resolutio autem hæc potest ex duobus pendere, & ex materia, prout ipsa suapte natura magis & minus est resolubilis, & ex calore, quatenus calor vel est insignior & vehementior, vel debilior potius. Vnde in febre quotidiana habemus materiam pituitosam, passum scilicet ipsum, quæ cum suapte natura viscida sit, difficile potest pati resolutionem: si consideremus etiam eius calorem, calor est satis diminutus, & non ita intensus, vt in biliosa febre: licet enim in qualibet febre sit calor extraneus adurens, & igneus; tamen est multo magis igneus calor in biliosa, quam in quacunque alia, & ob id non est mirum, si pituitosa materia citius, & in maiori copia generetur. Si vero biliosam consideremus materiam, hæc fit ex tenuiori parte chymi in iecore, quæ non est in tanta copia, vt erat portio chyli in ventriculo, ex qua fiebat materia pituitosa. Præterea hæc materia licet etiam pauca sit, tamen vltra hoc facile resoluitur, tum ratione intensissimi calidi, validissime resoluentis, tum ratione materiæ biliosæ, quæ suapte natura facile resoluitur. Si vero materiam melancholicam consideremus, ea fit ex parte crassiori chymi: & quamuis in chylo pars crassior in maiori generabatur copia, oppositum est in chymo, quod pars crassior in minima gignitur quantitate: & hinc est, quod tardius, quam bilis generatur hæc materia, licet non ita facile resoluatur, vt bilis: nam & in minori copia producitur, ac etiam non habet eam acrimoniam, quam habet bilis, per quam potest stimulare naturam ad expulsionem. Quod si sanguinem postea consideremus, idem est de sanguine dicendum, quod de materia biliosa, & melancholica; nam febris sanguinis, vel biliosa est, vel melancholica: non enim febris sanguinis fieri potest, nisi sanguis putrescens vel in bilem, vel in melancholiam vertatur; tenuior quidem pars sanguinis in bilem, crassior vero in melancholiam: opus namque est, vt sanguis degeneret in aliam naturam, vt secundo de diff. feb. & secundo de cris. vtrobique capite nono, dicebat Galenus.

Quantum vero ad *inquinamentum*: nos per inquinamentum, cum Galeno tertio de præsagit. ex puls. capite septimo, intelligimus illud, quod in accessionibus relinquitur; sumpto exemplo a lignis ardentibus: inquit enim, quemadmodum, dum igni ligna admouemus, nisi ignis exstinguatur, primum incipit apparere fumus; cum vero ligna incipiunt excandescere, tunc duas obseruamus in eis partes, alias sursum ascendentes; quæ non sunt fumus, sed materia fuliginosa; alias deorsum cadentes, & sunt cinis. Pariter in febribus, dum ratione caloris febrilis excitantur humores exusti, vna est portio eorum quæ eleuatur, & sunt fuligines ipsæ, quæ beneficio arteriarum expelluntur: altera portio est, quæ decidit, veluti cinis, & hanc partem appellamus cinerulentum, & coinquinamentum. Hoc autem diuersimode se habet, pro diuersitate febrium, a quibus excitatur. Vnde, cum in pituitosa febre sit copiosum & humidum, est etiam in caussa, cur accessiones citius reuertantur: talis enim materia pituitosa difficile accendi potest: & hoc propositum fuit a Galeno secundo de differentijs febrium quarto, ita ad verbum dicente: cum febris pituitosa pendeat ex crasso, lento, frigido, & humido humore, qui non ita facile acceditur, nec ex toto accensus resoluitur, sed multum in ea relinquitur inquinamenti, quod postea succendi potest, &c. De bile autem aliud etiam dicit: quoniam bilis ita accenditur, vt nihil fere in ea linquatur inquinamenti, quod postea succendi possit. De melancholia vero ita dicit, quod licet difficultate accendatur, tamen accensa postea ita cōflagret, vt nihil quasi derelinquatur. Quibus modo constitutis, facile est asserere febrem pituitosam frequentiores habere accessiones; quia fit a materia, quæ citius regeneratur; præterea in ipsius accessione relinquitur inquinamentum copiosius, & humidius. Sic enim secundo de differen. febr. quarto Galenus, dicit: ***cum plurimum in pituitosa febre relinquatur inquinamenti, hinc est, quod accelerat eius inuasio***. Ex quibus verbis expresse colligitur, caussam inuasionis & accessionis esse inquinamentum. Febris vero biliosa habet rariores accessiones necessario: quoniā fit ex materia, quæ non ita cito regeneratur: & præterea non linquit inquinamentum in ea copia. Febris deniq; melancholica rarissimas sortitur periodos, quia fit ex materia quæ adhuc tardius regenerari potest, & inquinamentū in accessione est in minima copia; ac preterea siccius est inquinamentum, ac ob id non ita facile accendi pōt. Idem ēt de febre sanguinea, quæ quodāmodo biliosa, quodammodo melancholica exsistit, dicendum.

3. Cur pituitosa quotidie, biliosa alternis, melancholica quarto die exacerbetur.

Quo ad tertium: quare pituitosa febris quotidie inuadat: & non alternis diebus, sicut biliosa; & biliosa alternis quidem diebus, & non de quarto in quartum: sicuti melancholica? Dicendum, alijs omissis, quod nulla alia est huius rei caussa, quam natura humoris efficientis accessiones. Dicebat enim Galenus secundo de differ. febr. capit. vltim. quod varietur ordo accessionum, quia humor mutetur in alteram naturam, id est accessiones de tertio in tertium, mutantur, de quarto in quartum; quia humor biliosus in melancholicum mutatur. Ergo caussa periodi est determinatus humor. Sed cum sit hæc natura humoris caussa huius periodicationis; debemus ne dicere naturam hanc esse a caussa occulta, vel manifesta? & si ab occulta, num diuina? Dicendum, cum natura dicatur tum de forma, tum de materia: nobiliori autem modo de forma, quam de materia: propterea cum dicimus naturam determinati humoris esse periodicationis caussam: per naturam intelligi formam substantialem, de prædicamento substantiæ ipsius humoris. Cum autem hæc forma nos lateat, quia rerum formæ sunt nobis occultæ; idem dicere solemus, hoc dependere a forma occulta, id est, a tota forma illius humoris: quæ forma substãtialis, cum naturalis sit, est generabilis, & corruptibilis, & non inducitur, sed educitur de potentia materia. Deducitur autem ex materiæ potentia, omnibus optimis peripateticis attestantibus, beneficio duplicis agentis: nimirum agentis vniuoci, & particularis, & beneficio agentis æquiuoci, & magis vniuersalis: iuxta illud, sol & homo hominem generant. Homo enim ab homine generatur, vt ab agente vniuoco, & speciali: a sole, vt ab agente generali, & æquiuoco, mediante lumine & motu. A pari hæc forma propria generatur in hoc humore ab agente particulari, & ab agente vniuersali etiam, vt a cœlo; omnia enim a cœlo dependent, primo meteororum attestante Philosopho. Vnde cum dicimus hunc effectum dependere a qualitate occulta: si per hanc qualitatem occultam intelligamus formam, quatenus educitur merito agentis particularis, & proprij; tunc non est recurrendum ad influxiones cœlestes, constellationes, & alia, ad quæ hi, qui de periodicatione loquuntur, refugiunt. Sed si consideremus hanc formam, quatenus educitur ab agente vniuerso; ad cœlestia recurrendum est: nam caussa vniuersalis cœlum est.

Concludentes itaque materiam de periodicatione, dicimus, si sermo sit de reditu, caussam esse manifestam; si sermo sit de frequentia, caussam esse manifestam; at si sermo sit de determinata frequentia, caussam aliam non esse, quam formam substantialem huius & illius determinati humoris. Et hæc de quæstione: & de prima parte aphorismi.

Altera pars aphorismi: de signis, sũptis a mox apparentib.

Subdit deinde; *Sed ex his, quæ mox apparent &cæt.* Cum in priori aphorismo locutus esset Hippoc. de signis indicantibus tum accessiones, tum constitutiones, quatenus signa hæc capiuntur a toto morbo, & ab annexis morbo, & a partibus etiam morbi, id est, ab accessione: nunc in hoc 2. aphorismo proponit signa desumpta ex mox apparẽtibus. Non exspectetis autem a me id, quod alij faciunt, quod fere vniuersam proponunt de signis tractationem: hic enim non de signis sermo fit: sed de victu; obiter autem de signis. Et ob id etiam Gal. non omnia signa tractat, sed quæ magis faciunt ad propositum: quod nos etiam faciemus. Dicendum ergo licet plures sint signorum differentiæ; attamen non postremas esse illas, secundum quas dicere solemus, quod sint quædam signa, quæ vna cum morbo inuadunt, progrediuntur, ac desinunt, & talia a Galen. dicuntur παθογνωμονικά, quæ ita morbum comitantur, vt vmbra corpus: quędam signa non necessario inuadunt cum morbo, nec necessario desinunt cum eo, sed aliquando sic, aliquando non: & hæc a Galeno mox apparentia signa

A nuncupantur. Et de his hoc in loco sequitur Hippocrates. Sed quis dicet: si dantur signa pathognomonica: moxque apparentia: cur Hippoc. de mox apparentibus loquitur, & de pathognomonicis ne verbũ quidem facit, cum sint multo maioris momenti? Hanc quęstionem nemo mouet; vnde maxime de his miror, qui tam copiosam tractationem de signis fecerunt, quod hunc nullo pacto tetigerint. Dicendum autẽ, quod summus vir fuerit Hippocrates, & ideo maxime studere debuerit breuitati. Sed non ita debuit breuitati studere, vt quæ necessaria sunt prætermitteret. Vnde dicendum, quod hæc signa pathognomonica Hippocrates maxime proposuerit, ac maxime proponere debuerit. Proposuit autem in apho. 1. in prima parte: dicit enim, *Accessiones & constitutiones morbi indicabunt*. Per modum intelligit speciem, idæam, ac formam morbi. e. g. pleuritis ex sua propria specie indicat; statim enim indicat futurum morbi vigorem, & terminandam esse accessionem. Exponens itaque Hipp. speciem morbi, necessario etiam intelligit signa pathognomonica. Idque facile est assequi: nam si quis E. C. dicat: est dolor lateris pungitiuus, cum difficultate anhelitus, cum tussi, febri continua, ac pulsu serrino; ergo morbus cito statum habebit. Ecce, ex his signis habetur, cito futurum esse statum, idque habetur ex specie morbi. Nam valet: adsunt hæc quinque, ergo cito est futurus status. Valet: est pleuritis: ergo status cito futurus. Vnde diuinissimus Hippocrates maximo artificio proponens morbi speciem: noluit expresse ponere signa pathognomonica: quia ea necessario includuntur in morbi specie. Proposuit autem mox apparentia, quia non necessario includuntur; cum dicit, *Sed ex his, &c.* Quasi dicat, cum accessiones, ac constitutiones indicentur ex specie morbi, non modo ex specie morbi indicantur, & ex signis pathognomonicis, sed ex his quæ mox apparent.

Verum hæc mox apparentia signa considerare oportet: nam in his fere omnes decipiuntur: diuidentes enim signa mox apparentia ex sententia Gal. in hoc commen. dicunt: eum ita diuidere signa; vt signa mox apparentia eadem sint, quæ signa assidẽtia; quæ subdiuidũtur in critica, & non critica signa: in signa salutis, & mortis; & in signa cruditatis, & coctionis. Sed, vt opinior, ita non dicit Galenus: quia ipse (vt videri potest) diuidit signa mox apparentia in signa assidentia, salutis, & mortis, &c. Et ideo ipse non accipit signa assidentia vt genus, quæ postea diuidat in signa coctionis, & cruditatis, &c. sed pro genere accipit signa mox apparentia, & sub hoc genere collocat signa assidentia, critica, & non critica, coctionis, & cruditatis, salutis, & mortis. Præterea signa assidentia ad propositam materiam non cõducunt; nam non indicant, nec accessionem, nec constitutionem morbi, sed potius locum affectum: E. C. dolor circa clauem & circa præcordia; si circa præcordia, indicat potius affectam esse inferiorem partem pleuræ; si est dolor circa clauem, indicat potius affectam partem superiorem. Pariter decubitus ægri in pleuram, vel in latus læsum, vel opposito modo, est signum assidens: nam grauis decubitus circa latus læsum, indicat inflammationem occupantem exteriorem partem pleuræ; si est grauis decubitus in opposito latere, indicat potius inflammationem interioris partis pleuræ: si est æque grauis decubitus in vtramque partem: indicat inflammationem æque grauem in parte tum exteriori, tum interiori pleuræ. Et propterea nos cum Philotheo (qui multo melius intelligit Gal. quam recentiores) dicimus, quod signa mox apparentia vel sint critica vel non critica; vel coctionis & cruditatis; vel salutis & mortis.

Sed discurramus per hæc: & primo, quantum ad signa critica, quæ crisima, & decretoria vocantur a Galen. hæc non apparent in morbi principio, accipiendo

piendo principium pro prima parte morbi: quia si adessent in principio, non mox apparerent: sed apparent hæc signa vel in principio, (accipiendo principium pro tribus primis diebus;) vel in principio, accipiendo principium pro quarta morbi parte: at præcipue circa vltimam partem principij, quæ adnectitur augmento, apparent etiam in augmento, & statu hæc signa critica. Hæc autem sunt (dicit Gal. vel rigor insignis, vel fluxus sanguinis e naribus, vel vomitus, alui profluuium, sudor, nox ante accessionẽ molesta, & alia a Galeno in comm. proposita. Hæc autem signa crisima vel iunguntur cum signis coctionis, vel cum signis cruditatis. Si cum signis coctionis, indicant non modo statum morbi futurum salubrem, sed cito etiam futurum; ut quanto citius signa coctionis apparuerint, tanto citius futurus sit status. Si vero cum signis cruditatis, tunc vel indicant mortem, vel saltem morbi statum serius futurum. Ideo distinguuntur signa critica a signis coctionis: quia coctionis signa semper sunt bona, signa autem critica bona sunt, si iungantur cum signis coctionis; at si iungantur cum signis cruditatis, sunt mala. Præterea etiam habemus, cum in aliquo morbo apparent signa critica (cæteris omnibus exsistentibus paribus) morbum futurum breuiorem, quam eum morbũ, in quo hæc non apparent: nam vbi critica apparent signa, indicant materiam valenter aduersus naturam pugnare, & ę contra, vbi non apparent, indicant defectum huius pugnæ. Modo ille morbus est breuior, in quo valentior est pugna inter morbum & naturam: ille diuturnior, in quo talis deest pugna.

Sed aduertendum, quod in hoc comm. (vt dixi,) Gal. dicat, signa coctionis non apparere in principio morbi: tamen primo ad Glaucon. dicit quod ephemera incipiat cum signis coctionis. Dicendum, cum hic dicit, in morbi principio non apparere signa coctionis, &c. id intelligendum esse in ijs morbis, in quib. possunt signa hæc intelligi; at coctio ad materiam refertur: & ideo recte dicebat Gal. signa coctionis non apparere in principio, loquẽdo de morbis a materia pendentibus, non autem de ephemera, quæ morbus est immaterialis. Cruditatis autem signa in principio apparent, & in morbo salubri per aliquod temporis spatium perdurant, postea succedit coctio: in insalubri vero fit maior cruditas indies, atque indies; quousque mors adueniat. Vnde modo hæc coctionis signa quanto citius apparuerint, tanto indicant morbum breuiorem: quanto vero tardius apparuerint, tanto magis oppositum est asserendum. Sed aduertatis, quod hic Modernus dicit, quod signa cruditatis indicent morbum longum futurum, & recte. Sed postea addit, cum cruditas apparet, periculum esse recidiuæ: quoniam cum cruditas apparet, noua materia gignitur: fit autẽ recidiua ex noua materia. Sed hoc falsissimum est, & aduersatur Hipp. 2. aphor. 12. asserenti, quæ relinquuntur in morbis recidiuas facere consueuerunt. Si ergo recidiuæ fiunt ex reliquijs morbi: ergo non ex noua materia: nam reliquię noua materia non sunt. Vnde caussa, cur cruditas possit inducere recidiuam, hæc est: quia cum hæc signa apparent, indicatur quod in corpore multa sit copia materiæ crudæ, quæ non possit ita superari a natura: nam quãuis superari videatur, tamen reliquiæ quædam linquuntur, quæ sunt caussa morbi futuri: vnde recidiua non fit ex noua materia, sed ex reliquijs. Et ideo Galenus de pleuritide loquens in commento dicebat: quoties tertio die apparent signã coctionis, tunc pleuritis non potest protrahi vltra quartumdecimum: imo si ante tertium apparebit sputum, tunc septimo, & ad summum 11. morbus terminabitur. Et ideo mirum esse non debet, si pleuritis in Anaxione perdurauit vsq; ad 34. quia exspuitio, non apparuit, nisi tardissime, id est, post octauum. Reddebat caussam Gal. in comm. quia in illis inflammationibus, in quibus a principio non apparent excretiones, est signũ cruditatis, & crassitiei inflammationis, quę vinci non potest, nisi longiori tempore, vt fuit pleuritis Anaxionis, quæ ideo longo durauit spatio.

Sequitur, *Quemadmodum & in morbo laterali, si circa initia statim sputum, &c.* Quæ satis facilia sunt ex dictis: nam certum est, quod signa sumat Hippoc. a morbo laterali, id est, a pleuritide: in qua hoc nobis indicatur, quod quanto citius sputum apparuerit, tanto pleuritis breuior erit. Duo vero tantum hic declarabimus: alterum circa verba: reliquum circa sensum exempli propositi. Circa verba Hippocrates dicit, ***Statim.*** Per quod aliud non intelligit, quã mox apparentia: nam si de mox apparentibus verba facit, hæc mox apparent: sed per statim (vt Galen. exponit in commen.) tres primos dies intelligit. Circa sensum autem exempli Hippocratis, vt perfecte illud intelligatur, Galen. proposuit casum Anaxionis, qui 3. epidem. sectio. 3. particula 79. fuit ab Hippocrate propositus: & a Galen. etiam 3. de crisibus 18. circa quem casum a me non exspectetis longiorem discursum, tum quia ex dictis patet, quod in pleuritide quanto citius apparent signa coctionis, tanto magis cito morbus ad statum deueniet: tum quia longissime circa hunc casum discurrere nihil aliud esset, quam de pleuritide sermonem habere; cum tamen hic Hippocrati non sit institutus sermo de pleuritide, sed de victu.

Cur Hippocrates pleuritico Anaxioni octauo demum die secuerit venam.

Verum vnum) ne videamur ex toto laborem subterfugere) ponderabimus: cur scilicet Hipp. in Anaxione pleuritide detento venam secuit octauo die. Modernus omnia fere a Triuerio capiens dicit, hos esse in maximo errore; qui volũt ideo Hippocratem secuisse in octauo, quia a principio non fuerit accersitus: quia si a principio fuisset accersitus, mox secuisset venam. Sed instant; nam Hippocrates diligenter recenset quæ a principio vsque ad finem acta fuere: ergo a principio fuit accersitus. Præterea Hippocrates adhibuit fomenta: ergo a principio fuit conuocatus. Et propterea melius esse aiunt, vt dicamus, Hippocratem secuisse in octauo ob multas caussas: primo, vt antequam deueniret ad sectionem venæ, fomenta suum perficerent opus; nam non possunt in instanti fomenta operari. Secunda caussa potest esse (inquiunt) quoniam Hippocrates a principio non potuit cognoscere, ut esset pleuritis vera; & ideo fuit opus, vt primo cognosceret hoc, deinde secaret venam. Tertia caussa (dicunt) potest esse, quoniam quoties dolor est intensus, prius est sedandus ille dolor, mox est ad euacuationem deueniendum: & ob id institutum fuit Hippocratis primo sedare dolorem, deinde secare venam.

Sed hæc omnia quæ dicunt, falsissima sunt: neque ex eis vnum, quod possit consistere; idque facile demonstratur. Primo, cum dicunt Hipp. venam secuisse octauo, vt prius fomenta facerent suum munus, & mitigarent dolorem: dico verum esse, prius esse fomentis vtendum, deinde esse secandam uenam, quando fomenta possunt mitigare dolorẽ, sed quando morbus non cedit fomentis, non debetis vti fomentis per septem dies; nam fuit etiam sententia Hippocr. 2. de ratione. vict. 9. si fomentis dolor non soluatur, non esse diutius in fomentis insistendum. Quare exprese cõtradicunt Hippocr. quod a primo ad octauum fomentis vtatur. Secundo dicunt, octauo secuisse venam, quia in principio Hipp. nõ cognouerit pleuritidem: sed hoc non est dicendum, neque temere de tali viro concedendum: nam esto, quod nec primo die, neque secũdo cognouerit pleuritim; tamen tertio vel quarto saltem cognouisset. Tertio aiunt hoc ideo Hippocratem fecisse, quia voluerit prius mitigare dolorem per fomenta. Vt alias declarauimus, propositio hæc apud medicos vulgata est, quod prius sit sedandus dolor, quã sit euacuandum, quando

quando scilicet volumus vacuare, vel insensibiliter vt per frictiones, vel per medicamenta calida, & valide attrahentia: sed cum sit vacuatio sensibilis, ac a longinquis, cuius beneficio euacuatur materia, quæ actu efficit dolorem; tunc quidem non est sedandus dolor, sed euacuanda materia per sectionem venæ; nam per sectionem venæ dolor etiam sedatur, vt dicebat 1. aphor. 23. Gal. vbi inquit, in maximis doloribus nullum præstantius inueniri remedium, quā euacuare vsque ad animi deliquium.

Et propterea dicimus nos, secuisse octauo Hippocratem, quia non fuerit a principio accersitus: quia, si a principio fuisset conuocatus, statim secuisset.

Ad argumenta Triuerij facillimum est respondere. Et ad primum: cum non fuerit a principio accersitus, non potuit recte intellexisse ea, quæ a principio acta sunt. An vero adhibuit fomenta die sexto? Dico quod non adhibuerit ipse, sed fuerunt fomenta ab alijs adhibita: tertio enim epid. vbi casum B hunc recitat, nō dicit se adhibuisse fomenta, sed quod nihil adiutus sit ex fomentis: de sectione autem venę dicit, octauo die secui.

Quantum ad reliqua, quæ in aphorismo habentur, de vrina, & de sputo, facillima sunt: quia quæ de sputo supra diximus, eadem etiam de vrina, & de alijs intelligenda sunt.

APHORISMVS XIII.

Senes facillime ieiunium ferunt: secundo loco qui ætatem consistentem habent: minus adolescentes: omnium minime pueri, præsertim qui inter ipsos sunt vividiores.

Scopus: de victu minuēte, sumpta coindicatione & cōtraindicatione ab ijsque ad vires reducuntur.

Senes facillime, &c. Cum Hippocrates huc vsque locutus fuisset de victu minuente vires, sumpta indicatione a morbo vniuerso, & tum acuto, tum peracuto; ac quia etiam de victu eodem, sumpta indicatione a vigore vniuersali morbi, & sumpta pariter indicatione ab accessione morbi, sermonem habuit; & cum non modo de victu minuente esset locuturus, sumpta indicatione a propositis, sed sumpta coindicatione, & contraindicatione a reliquis, quæ ad vires reducuntur: ideo hoc præstat in præsenti aphorismo. Sunt autem hæc quæ ad vires reducuntur, res secundum naturam, & res non naturales: res secundum naturam, vt habitus corporis, ætas, temperatura, &c. res non naturales, vt aer, per aerem intelligendo illa tria, de quibus sæpe meminimus. Sed dicet quispiam: cur hæc coindicantia & contraindicantia sunt non principaliter, sed quatenus ad vires referuntur? Huic quæsito absolutissime & satis clare satisfacit Galenus primo de ratione vict. commento illo aureo 44. quo in loco cum proponat Hippocr. vires, dicit D Galenus quod per vires non tantum vires intelligat Hippocrat. sed ea, quæ ad vires conferuntur, vt sunt res naturales, & non naturales. Et dat exemplum Galenus de habitu, inquiens: si quis fuerit corporis habitu densiori, hic admittet ac coindicabit victum minuentem, qui a morbo proprie indicatur; si vero fuerit habitus laxioris, ac mollioris, hic non permittet victum tenuem, sed potius inhibebit, & contra etiam indicabit: idque non alia de caussa, nisi virium ratione: nam vbi habitus est densus, vires sunt validæ: vbi gracilis, vires dissoluuntur, & non tolerant. Idem dicendum est de temperatura. Idem etiam de ætate, quam hic proposuit Hippocr. & optime. Quantum vero ad res non naturales attinet; si aer fuerit frigidus, coindicabit victum, qui a morbo indicatur; quia tunc temporis vires talem victum possunt perferre: si autem aer fuerit calidior & siccior, non licet victu a morbo præscripto vti, idque

A non alia de caussa, nisi quia vires non permittunt. Quare hæc sunt coindicantia, & contraindicantia non principaliter, sed quatenus ad vires referuntur.

Cum itaque veritas sic se habeat, Hippocr. de victu sermonem habens, non debuit prætermittere coindicantia & contraindicantia non principaliter: sed debuit ea proponere, Hippocratice tamen, idest, summo cum artificio, ac summa cum breuitate: & propterea per res naturales, & non naturales ætatem tantum voluit Hippocr. proponere. Neque credatis, vt aliqui, cum dicit Hippocr. *senes hyeme, & vere*, ob id sermonem ipsi esse de victu, sumpta indicatione a temporibus anni: quia videbitis hoc esse falsissimum ex formalibus Galeni verbis in commento, ita Hippocratem exponentis; quod scilicet propo suerit ætatem, & per eam omnia alia intelligere voluerit, vt etiam quarto de ratione victus decimonono, vel Hippocrates, vel summus ille auctor facit: vbi, proponens magnitudinem morbi, virium constantiam, & ætatem; per ætatem ea omnia quæ ad vires relationem habent, vt sunt res naturales, & non naturales intelligit.

Vnde scopus in præsenti aphorismo Hippocratis est, proponere victum minuentem ægrotantium, sumpta coindicatione & contraindicatione, a coindicantibus & contraindicantibus secundarijs, seu non principalibus, quatenus ad vires referuntur.

Hic aphorismus ex sententia, quæ est pars enthymematis (si credimus Galeno) qui voluit subsequentem aphorismum esse caussam præsentis: vnde aphorismus hic, si ita est, est sententia, quæ est pars enthymematis, qui habet rationem seiunctam & propositam.

Sēsus aphorismi.

Potest autem aphorismi sensus esse talis: quod senes ipsi facillime ferant inediam, ægerrime pueri, qui C autem intermediam habent ætatem, medio modo se habeant: quia non ita facile ferunt inediam, vt senes; nec ita ægre, vt pueri.

Inediam tolerant facile, qui minus appetunt, & ieiunio parum læduntur.

Sed pro aphorismi clariori intelligentia, primo videndum est, vt optime facit Galenus in commento, in quo consistat facilitas & difficultas tolerandi inediam. Dicit Galenus eam consistere in eo, quod homines vel appetunt, vel quod ex inedia læsionem percipiunt: vnde illud sequitur, quod qui magis appetunt, & qui ex inedia magis læduntur, hi difficillime tolerant ieiunium, & inediam: contra vero, qui non ita appetunt, nec ita ex inedia læduntur, hi facillime ferunt inediam. Hinc potest inferri, cum senes nec admodum appetant, nec ex inedia admodum lædantur; facillime ieiunium ferre; contra vero pueros, quia ex inedia maxime læduntur, ac quia maxime appetunt, minime ieiunium tolerare. Si vero medias consideremus ætates; qui sunt in ætate consistenti, facilius ieiunium ferunt, quam adolescentes: nam in ætate consistenti existentes, sunt magis proximi senectuti, quam pueritiæ; vnde nec ita appetunt, nec ita ex inedia læduntur: contra vero adolescentes non ita ieiunium ferunt; quia sunt proximiores pueris, vnde magis appetunt, ac magis ex inedia læduntur, quam in ætate consistentiæ existentes.

Ex his ergo patet, facillime ieiunium ferre senes; minus qui in ætate consistenti sunt; adhuc minus, qui in adolescentia, omnium autem minime pueros.

Pueri cur maxime appetant.

Sed dicet quis; cur pueri ex inedia maxime offenduntur ac maxime appetunt? Solutionem affert Hippocr. in sequenti aphor. & ob id dicebat Gal. præsentis aphorismi caussam esse sequentem aphorismum. Sciendum tamen, quod caussa in nullo alio consistit, nisi quod ideo magis appetūt, ac magis ex inedia læd-

læduntur, quia sunt calidiores; & ob id difficillimũ ieiuniũ ferunt. Sed cur, cum calidiores sint pueri, magis famescunt, ac ex inedia læduntur? Pro huius intelligentia quomodo fiat fames paucis est supponendum. Sciendum ergo ex Aristot. 2. de anima 28. contex. & Galen. prim. de symptomatum caussis capit. 7. ad hoc vt fiat fames opus esse, vt insurgat facultas, seu potentia animalis in ore ventriculi ad appetendum cibum: excitatur aũt hic appetitus, quia facultas animalis persentit sensum quendam suctionis, quæ fit à venis a ventriculo attrahentibus: sed venæ de caussa alliciunt a ventriculo, quia inaniuntur: næ inaniuntur autẽ, quia membra corpus totius ob indigentiam ad se alliciunt alimentum, quod venas ipsas repleat. Vnde quanto est maior indigentia in membris, tanto magis a venis membra alliciunt alimentum; & ideo venæ magis exinaniuntur: & quo magis exinaniuntur, eo magis attrahunt a ventriculo: quo autem magis attrahunt a ventriculo, eo magis facultas sensum suctionis persentit, & sic eo magis fit appetitus cibi: vnde sequitur, quod quanto maior est indigentia in membris, tanto sit maior fames. Quibus sic cõstitutis, si vlterius progrediamur, facillimum est addere, quanto corpus sit calidius, tanto magis resoluere, ac exinanire membra, & esse caussam maioris indigentiæ: vnde sequitur, quanto calor sit potentior & vegetior, eo fieri maiorem famem. Et ideo (vt ad propositum nostrũ reuertamur:) quia pueri sunt calidiores, ac magis absumunt: ideo magis appetunt, ac ex inedia læduntur. Per calorem autem, non calorem ventriculi intelligimus, sed totius corporis: & propterea Aristoteles, & Galenus proponunt calorem totius. Namque calor ventriculi, vel est intensus, vel diminutus, vel moderatus: si intensior fuerit, non erit in caussa famis, sed potius sitis; & ideo quanto homines calidius habebunt orificium ventriculi, tantò magis sitient; non dico famescent; quia hoc de siti, non de fame verum est. Si vero moderatus fuerit ventriculi calor, erit caussa appetentiæ, quia a calore moderato operationes optimæ proueniunt. Diminutus etiam calor caussa est appetentiæ: sed appetentia hæc non ita naturalis est, vt quæ fit a calore moderato: & ideo licet frigidus ventriculus magis appetat, quam concoquat; hic appetitus tamen non est naturalis, sed contra naturam. Per calorem ergo intelligatis calorem corporis totius: quia hic est caussa appetentiæ. Et ad hanc veritatem respiciens Philotheus, dixit quod corpora, quæ calida sunt, magis appetant, quam frigida: quia calida corpora facilius resoluuntur: vnde locum habet indigentia, & ob id appetitus; quia appetitus ratione fit indigentiæ: secus autem est de corporibus frigidis. Et ob id Aristoteles quarto de gener. animal. capite quinto dicebat, calidum appetere, ac cito etiam concoquere: frigidum vero non ita appetere.

Aetas quo calidior, eo minus fert ieiunium.

His explicatis, facilis est redditus aphorismus, in quo habet Hippocrates; *Senes facillime ieiunium ferunt*: quia non ita appetunt, cum non admodum calidi sint. *Secundo loco, qui ætatem consistentem habent*: quia hi non sunt ita frigidi, sed aliquo pacto etiam calidiores. *Minus adolescentes*: quia calidiores. *Minime pueri*: quia calidissimi. Et huc respexerunt Oribasius, & etiam Philotheus, cum dixere; senes facillime ieiunium ferre, quia senum corpora non ita resoluantur: amplius etiam, præter id quod frigida sunt, non in continuo sunt motu, sed immobiles manent, atque quiescunt: præterea (vt dicebat Oribasius) senes, si de primo loquamur senio, multa abundant pituita dulci, quæ est in caussa, vt non appetant alimentum, quia hæc pituita potest in alimentum verti, & est benigna. Secundo loco sunt consistentes, qui minus inediam ferunt: quia magis mouentur, ac maiorem etiam habent calorem. Minus adhuc ferũt ieiunium adolescentes; quia eorum calor est satis absumens: præterea non ita quiescunt, vt senes, & qui in ætate sunt consistenti; sed sunt magis exercitijs destinati. Omnium autem minime pueri: quia sunt etiã calidiores adolescentibus, cum sint maxime proximi generationi; adeo vt nihil aliud esse videatur puer, quam calor: præterea habent corpora laxa, ac humida, cuius ratione facillime resoluuntur; ac ideo multo indigent alimento, & inediam tolerare non possunt: præterea sunt in continuo motu. Et propterea addebat Hippocrates, hoc potissimum esse in pueris, qui sunt viuidiores: nã hi sunt calidioris, & vegetioris naturæ, & præterea maxime omnium mouentur, ac agitantur.

Præparatio ad explicationẽ aphorismi.

Sed modo his visis, ponderemus verba. Dicit Hippocrates: *Senes facillime ieiunium ferunt*. Quo in loco duo sunt declaranda; alterum quid per senes: reliquum quid per ieiunium intelligat Hippocrates. Sed hoc in loco solent aliqui longiores, facere discursus de ętatibus: nos autem id satis breuiter tractabimus; quia spectat potius ad Auicennam interpretantes, in prima primi, vbi ex professo de ætatibus verba fiunt: hic autem ætates non proponuntur vt ætates, sed vt coindicantes, vel vt contraindicantes: & tertio etiam aphorismorum magis est hæc tractatio accommodata.

De ętatibus.

Sed nos quæ dicemus, ex Galeno erunt desumpta, præcipue ex commento vigesimoseptimo; & trigesimo sect. 2. aphorismorum, & ex nono cõmento quinti aphorismorum: ex quibus locis habemus, ætatem in quatuor diuidi differentias: in ætatem Puerilem, Adolescentiæ, Consistentiæ, & Senectutis. Quantum ad ætatem puerilem, triplex hæc est: Infantilis altera, quæ per menses durat. Dentium secunda quæ vsque ad septimum protrahitur annum, & septem annos durat: tertia est, quæ proprie Pueritia dicitur, & durat aliud septennium, nempe ad decimumquartum vsque annum; qui est terminus etiam, in quo licet venam secare. Adolescentia insuper in tres diuiditur: in Pubertatem, & in Adolescentiam proprie dictam, ac in Iuuentutem. Pubertas a 15. vel 14. exclusiue incipit anno, & durat alios septem annos, nempe ad vigesimumprimum annum. Aduertendum autem, quod non sit possibile ita certum statuere terminum hunc pubertatis: nam in aliquibus vsque ad 21. protrahitur, in aliquibus vero vsque ad 18. annum, & in quibusdam vsque ad 19. pro diuersitate complexionis & temperaturæ: quidam enim sunt, in quibus senectus accelerat; quidam in quibus tardius aduenit. Adolescentia etiam vnum septenarium durat. Vnde quibus pubertas ad 18. deueniebat, his adolescentia vsque ad vigesimumquintum porrigitur; quibus vero pubertas ad 21. adolescentia ad 28. perficitur annum. Postea est iuuentutis ætas, per alium septenarium protracta, nempe vsque ad annum trigesimumquintum, in his præcipue, in quibus adolescentia ad vigesimumoctauum vsque extendebatur. Tertia est consistentiæ ætas, quæ quatuordecim durat annos, duplex scilicet septennium, nimirum vsque ad quadragesimumnonum angum. Succedit quarta & vltima ætas senilis: quæ subdiuiditur in primum & secundum senium. Primum senium durat quatuordecim annos: ideo vsque ad 63. extenditur annum, qui maxime cunctis periculosus habetur. Postea est secundum seniũ, quod si ad 70. vsq; consideretur, dicitur extremum senium: si vero vlterius, non modo extremum senium, sed ætas etiam decrepita.

De quo senio loquatur auctor.

Quibus ita constitutis, cum Hippocrates dicit; *Senes, &c.* cum senes sint tum primi, tum secundi: de quibus intelligit? Gal. in com. duas dat expositiones; in quartum altera excipit secundum senium, & tantum

tum primum intelligit: secundum alteram intelligit vtrosque senes. Sed non ita id esse simpliciter intelligendum monet Galen. nam si per senes tum primos tum posteriores intellexerimus, debemus mutare verbum ieiunium; nam si intelligere voluerimus per ieiunium inediam, primi senes facillime ferunt ieiunium, & inediam; quia non resoluuntur, ac præterea referti sunt pituita dulci, quæ est thesaurus ipsius alimenti. Sed postremi & secundi senes non possunt ferre inediam, quia vires in eis sunt satis exiles, & languidæ: & propterea cum inediam non possint ferre, opus est mutare verba, vt ratione primorum senum per ieiunium intelligamus inediam; ratione secūdorum, per inediam paucitatē cibi intelligamus, id est, vt parum & sæpe cibum exhibeamus: nam (inquit Galenus) postremi hi senes nō possunt tolerare multum cibum, sunt enim instar lucernæ pœne exstinctæ, in qua si volumus multam quātitatem olei simul ingerere, ex toto exstinguetur flamma; & ideo paullatim oleum est addendum. Similiter in postremis senibus, cum virtus sit pene exstincta. opus est reficere vires frequenter, sed paullatim: & ideo per ieiuniū paucitas cibi est intelligenda. Secundum vero alteram expositionem, si tantum primos senes intelligamus, (secundis exclusis) per ieiunium opus est accipere inediam, id est, victum minuentem vires.

Cum autem duplex sit hæc expositio, quæ proximior est artificio Hippocratis? Dicerem cum Philotheo, duplicem hanc expositionem, multo artificiosiorem esse ea, in qua tantū primum senium includitur, excluso secundo. Adeo vt dicamus, *senes facillime ieiunium ferre*, præter eos scilicet, qui ad extremam ætatem deuenerint. Quod autem hæc expositio melior sit, facile haberi potest, quia institutum Hipp. in hoc aphorismo est, loqui de victu minuente vires, sumpta coindicatione ac contraindicatione ab ætate. Ideo non de paucitate cibi, sed de victu, minuente vires loquitur. Præterea Hippocrates, grauissimus auctor, proponens primum senium tantum, cognouit, quod facile quilibet possit habere secundum senium: nam huic non conuenit inedia; tum quia non admodum fert; tum quia, si cōsideremus extremum senium, illa ætas cum morbo coincidit, vt optime Aristoteles dicit quinto de gener. animal. vbi senectutem morbum appellauit, morbum (inquam) ex lege naturæ, quia quam maxime videtur senectus recedere a re secundum naturam.

Ieiunium quid hoc loco.

His itaque cognitis, facile est, quid per ieiunium velit Hippocrates, intelligere; nam debemus eum victum intelligere, de quo in præcedentibus aphorismis: vnde cum in eis sit habitus sermo de victu minuente vires: in hoc etiam aphorismo loquitur Hippocrates de victu minuente vires, quatenus ab ætate vel coindicatur, vel contraindicatur.

Explicatio verborum aphorismi.

Restat vt literam percurramus. Dicit igitur: *Senes facillime*. Caussam sumpsimus ex comm. Gal. tum quia senes non appetunt, tum quia non multum ex inedia offenduntur: & caussa huius est, sc. quod non læduntur ex inedia, quia calor in eis nō est intensus, sed remissus potius; & ideo est caussa multi humoris pituitosi dulcis, non modo in ventriculo, sed in vniuerso corpore. Aduertendum tamen, quod frigidus humor in ore ventriculi, tum appetitus, tum destructionis illius possit esse caussa; diuersimode tamen: nā si humor ille pituitosus immodicus fuerit, destruit appetitum; vt ab Auicenna habetur capite proprio, & a Gal. 1. de symptomatum caussis cap. 7. vbi autem non est multus, sed paucus, tunc non destruit, sed potius producit appetitum sui frigiditate. Cum itaque senes primi abundent pituita dulci, & multa, ideo nō appetunt: quia (vt dicebat Galen. 2. de ratione vict. 30.) vbi adest plurima copia pituitæ, hæc in sanguinē verti potest, & hac permanente, non indiget corpus nouo alimento.

Postea addit: ***Secundo loco, qui ætatem consistentem habent.*** Gal. hanc partem interpretans dicit, quod per ætatem consistentem intelligat mediam ætatem inter senectutem & iuuentutem: & licet Hippo. non fecerit (inquit Galenus) mentionem de iuuentute, quæ est ætas media inter consistentem & adolescentiam; nos tamen eam intelligere possumus, & facile; nam si, qui sunt in ætate consistenti, magis tolerant ieiunium; qui in adolescentia, minus; quia illi sunt propinquiores senectuti, hi pueritiæ: ergo, qui in iuuenili ætate sunt, medij inter hos exsistunt. Aduertendum tamen, cum dicimus ætatem consistentem, non debere intelligi quod in ea ætate calor sit in flore suo, adeo vt nullo pacto diminuatur; sed eā intelligimus ætatem, in qua calor aliquando fit minor: dicitur tamen ætas consistens, quia est maxime vicina vigori, id est, ætate iuuenili: est enim a 35. anno, vsq; ad 49. Vnde Gal. dicit 3. aphor. 30. quod hæc ætas dicatur consistens, quia etsi calor non cōsistat, tamen quo ad sensum virtus omnes exercet operationes, vt nulla in eis appareat diminutio. Hæc autem ætas secundo loco fert inediam, quia eam non fert facillime, sed facile: quia calor incipit remitti: non est tamen ita remissus, vt in senectute, nec ita intensus, vt in iuuente, & in adolescentia.

Addit: *Minus adolescentes*. Per adolescentes, tum adolescentes proprie dictos intelligere debemus, tum in pubertate constitutos, tum in iuuentute: hi enim minus tolerant inediam, quoniā calor est satis validus, atque absumens, vt propterea magna fiat indigētia, quę postea est caussa appetitus: licet in pubertate exsistentes maiori cū difficultate ferant ieiunium quam adolescētes; & hi maiori, quam iuuenes: iuuenes vero minori, quam hi. Aduertendum autem, quod Hipp. proponit ætates ex toto coindicantes; ex toto contraindicātes, & eas, quę neque ex toto coindicant, neque ex toto contraindicant: & id probatur tum ex rei natura, tum ex verbis Hippocr. Ex rei natura; nam si ætas senilis ex toto coindicat victum minuentem, puerilis ex toto illum contraindicat: ergo mediæ ætates neque ex toto coindicāt, neque ex toto contraindicant. Idem declarant verba Hippocratis; nam dicit, *Senes facillime ferunt ieiunium*, vt ex toto coindicantem ætatem proponeret: postea, *Pueri omnium minime*, vt ex toto contraindicantem ætatem adiungeret; nam impossibile est, vt pueri admittant victum minuentem: tum, *adolescentes minus, in ætati consistente exsistente secundo loco*, vt ostenderet, has ætates vel non ex toto coindicantes, vel contraindicantes; nam adolescentia magis contraindicat, minus coindicat; consistentia magis coindicat, minus contraindicat.

Addit, ***omnium minime pueri***: quoniam sunt contraindicantes victum minuentem, & caussa est, quoniam in pueris calor est plurimus: licet enim (vt sequenti aphorismo fuse dicemus,) calor in iuuētibus sit intensior, ac maior, cuius rei signum est, quia magis calefaciunt iuuenes, & propterea fit magis absumens; quoniam autem non modo ex parte agentis regulatur actio, sed ex parte passi, & resistentiæ; ob id sequitur, quod fit maior actio in puero: quia in puero ex parte passi fit facilior ac maior cōsumptio: pręterea dispositio corporis eius facile resoluitur, & ob id pueri sunt contraindicantes victum minuentē.

Sed addit Hippocrates. ***Præsertim qui inter hos sunt viuidiores***. Si recte consideremus Galenum in commento, facile est colligere, quod Hippocrates hic proponat victum minuentem, vt contraindicatur non modo ab ætate, sed a temperamentis: nam dicit Hippocratem proposuisse hanc particulam, vt significaret diuersas temperaturas; nam pueri viuidiores ideo omnium minime ieiunium ferre possunt, quia sunt calidiores.

Vnde colligatis, corpus calidæ ac siccæ tēperaturę

Quæ tēperaturæ inediam ferãt.

non ita facile ieiunium ferre posse, vt quando est frigidæ & humidæ: quemadmodum optime dicebat Galenus, secundo de ratione vict. vigesimonono, & trigesimo: nam in his redundat succus pituitosus. Intelligo autem pituitam benignam, quæ in sanguinem verti potest; nam cruda illa pituita, vt vitrea, nullo pacto conuerti potest ad benignum, & in alimentum: nam dicebat Galenus duodecimo meth. 3. si corpora succo crudo sint referta, & affecta morbo vehementi, cuius ratione opus sit vti victu minuente; tunc desperatam esse sanitatem. Quare pituitæ dulcis ratione facile ieiunium ferre possunt. Et ab hac veritate non recedens Galenus, octauo method. octauo, dicebat, temperaturam frigidam & humidam facile ferre ieiunium: secundo humidam: tertio frigidam: quarto frigidam & siccam; quæ tamen ratione siccitatis nõ ita facile ipsum ieiunium fert: sed cum caliditas iuncta est siccitati, difficillime fertur ieiunium. Et ob id etiam tertio capite octaui libri method. dicebat, quædam esse corpora, quæ facillime inediam illam ferunt; vnde ex inedia illa triduana maximum sentiunt iuuamentum, non autem nocumentum, & hæc sunt corpora pituitosa. Aliquæ sunt naturæ, quæ maxima difficultate hanc triduanam ferunt inediam, vt biliosa corpora. Quædam vero sunt corpora, quæ medio modo se habent: nam nec maxime læduntur, nec maxime iuuantur ex illa, & hęc sunt temperata corpora. Et ob id Hippocrates septimo aphoris. 59. dicebat: corporibus habentibus carnes humidas, idest, corporibus pituitosis, conuenire inediam. Quare pituitosa temperatura est coindicans victum minuentem, biliosa contraindicans. Et idem dicatis de reliquis coindicantibus & contraindicantibus, quatenus ad vires referuntur, vt de consuetudine; nam si quis multum comedere fuerit assuetus; non ita vt morbus indicat, est nutriendus. Vnde Galenus primo ad Glauconem cap. 9. vbi tertianã intermittentem exquisitam curat, dicit, ratione ipsius febris, cum ipsa non pertrãseat septimam periodum, licere vti sola ptisana colata, si quis tamen delicatoris fuerit naturæ, & multum comedere fuerit consuetus, non modo ptisanam colatam ei exhibendam, sed & olera, imo oua, imo pisces, imo etiam carnes. Ecce quanta sit vis consuetudinis. Quod de consuetudine dicitur, idem de alijs etiam, quæ ad vires referuntur, dicendum.

Aphorismi plenior explicatio, e Galeno.

Vnde si vultis veram & absolutam huius aphorismi expositionem habere, videte Galenum primo de ratione vict. commento 44. vbi licet Hippocr. solas proponere videtur vires, dicit tamen Galenus, quod per vires debeamus intelligere ea etiam, quæ ad vires reducuntur, vt sunt ætas, temperatura, corporis habitus, dispositio vẽtriculi, vita anteacta, atque denique aer ambiens. Et proponit hoc exemplum, si fuerit quis pleuriticus, & sit in ætate ac temperatura media constitutus, habitu autem corporis non raro, sed densiori, sitque hic assuetus vti cibo non admodum copioso, & quo ad dispositionem ventriculi, sit ventriculi optimi, nullamque in eo læsionem habeat; & quo ad vitam ante morbum, ponatur, quod præter consuetudinem suam non se cibis repleuerit, sitque in ambiente temperato: & sit scopus ab Hippocrate propositus, vtendi victu vires minuente: cui dubium est, quod hoc victu in hac pleuritide vti liceat? Nam cum pleuritis tenuem indicet victum: omnia alia hæc sunt coindicantia, & nihil est, quod contraindicet. Quod si quis fuerit pleuriticus in adolescentia, sitque temperaturæ calidioris, & siccioris, habitus vero gracilis, & rari, assuetusq; sit vesci copiosis cibarijs, ac os ventriculi infirmum habeat, & antequam lapsus fuerit in ægritudinem, præter consuetudinem, vt quia exercitijs traditus fuerat, inedia potius fuerit vsus, quam cibo, & sit in ambiente aere æstiuo, calido ac sicco: quis ambigit, quod in tali adolescente impossibile sit, vt eum adhibeamus victum, qui a morbo indicatur? Quia, quamuis ratione morbi victu minuente sit vtendum: tamen habemus omnia, quæ ad vires referuntur, contraindicantia.

Sed pro solutione multarum difficultatum est aduertendum, quod Hippocratis regula vera sit, dummodo cætera sint paria. Declaro: vbi, exempli caussa, consideratis temperaturam frigidam, eamq; cum calida confertis, nulli dubium, quod temperatura frigida magis inediam toleret, quam calida, dummodo cętera sint paria: nam non debetis comparare temperaturam frigidam pueri, cum calida senis: quia cętera non sunt paria: sed temperaturam frigidam pueri, cum calida pueri: nam ille puer, qui est calidioris temperaturæ, difficilius feret ieiunium, quam qui frigidioris.

Cur senes primo, de pueris fiat mentio.

Sed Oribasius dubitat, cur primo loco proposuerit senes, vltimo pueros. Respondet, quia, qui dicit senes, dicit pueros: non tamen valet oppositum. Nolo hoc reprobare, & quamuis nullo credam hoc artificio factum fuisse, dicerem tamen, potius sic collocasse Hippocratem, quia cognouit ætatem senilem esse coindicantem, puerilem contraindicantem: modo a facilioribus est exordiendum: sed facilius est instituere victus rationem, quando cum morbo consentit ætas, quam quando repugnat, & contraindicat: ideo voluit primo senilem ætatem coindicantẽ, vltimo puerilẽ cõtraindicantẽ, apponere.

APHORISMVS XIIII.

Qui crescunt plurimum habent calidi innati; plurimo igitur indigent alimento: alioquin corpus absumitur. Senibus vero parum calidi innati inest, paucis propterea fomitibus egent; quia a multis exstinguuntur. Hanc etiam ob caussam febres senibus nonsimiliter acutæ fiunt: frigidum enim eorum corpus.

Scopus reddere rationem superioris aphorismi.

QVi crescunt plurimum habent, &c. Pro recta introductione huius aphorismi (in quo habet Hippocrates, *Qui crescunt, &c.*) cognouistis, quomodo fuerat Hippocrati institutus sermo de ratione dięrandi infirmos. Et cum in superioribus aphorismis locutus fuisset de victu minuente, tum tenui, tum tenuissimo, in virtute morborum indicantium, & virium tum coindicantium, tum inhibentium: & in superiori aphorismo decimotertio locutus fuisset de coindicantibus quidem, sed secundario, vt videlicet ad vires referuntur, quandoquidem sermonem habuit de ætatibus: modo propositum eius in præsenti aphorismo est, tradere rationem eorum, quæ in superiori dicta sunt aphorismo. Cum enim dixerit, senes facillime ieiunium ferre, pueros maxima cum difficultate; nunc reddit caussam huius. Patet autem introductio hæc, tum ex Philotheo, tum maxime ex Galeno: qui asseruerunt, reddere Hippocratem in hoc aphorismo caussam eorum, quæ in superiori dixit.

Diuisio.

Vnde, si hic redditur caussa sententiæ supra propositæ: dicendum, quod hæc pars non sit aphorismus; sed ratio aphorismi superius positi. Quæ tamen ratio (quantum ad diuisionem attinet) diuiditur: nam proponit Hippocrates tum rationem, tum rationis confirmationem, ibi: *Hanc etiam ob caussam febres senibus, &c.* quam rationis confirmationem vocauit Galenus signum; quia est a posteriori, non autem a priori.

Sensus.

Primum autẽ aphorismi talis est sensus. Pueri difficilime ieiunium ferunt; quoniam qui crescunt, plurimum habent calidi innati: & qui plurimo calido innato abundant, plurimo indigent alimento: contra vero senes faci llime ieiunium ferunt; quia modicum habẽt calidi innati, & ideo nõ egẽt plurimo alimẽto, imo ex plurimo alimento calidum ipsorũ suffocatur.

Quod

Quod autem senes calidi natiui modicum quid habeat, id hoc signo probari potest: nam senes febribus acutis non ita facile corripiuntur. Hic est aphorismi sensus. Ex quo facile haberi potest continuatio huius aphorismi cum superiori.

Incrementū puerorū, & adolescētū.

Dicit autem; *Qui crescunt.* Vbi sunt duo declaranda. Alterum quid per incrementum intelligat: secundum, cum incrementum sit alicuius incrementū, quid illud sit, cuius hoc dicitur esse incrementum. Quod ad primum facile apud omnes constare potest, Hippocratem per incrementum intelligere verum incrementum, quod fit secundum omnes tres dimensiones, longitudinem, latitudinem, & profunditatē: ideoque excluditur illud incrementū, quod aliquando fieri solet in ætate prouectis viris, quo pingues fiunt: nam hoc non est secundum omnes dimensiones. Quoad secundum attinet, Hippocrates per eos, qui crescunt intelligit tum pueros, tum adolescentes, maxime vero pueros: nā cum hi maxime calidi sint, minime tolerare possunt ieiunium.

Addit postea Hippocrates. *Plurimum habent calidi innati.* Pars hæc difficillima est, vt fere non sit difficilior aliqua tractatio in tota arte medica: nam moderni se extricare nesciunt, & proponunt modo unum calorem, modo alium, &c. Ob id vt ad radices vsque intelligatur summum diuini Hippocratis artificium, duo sunt facienda: primo enim declarandum est, quid sit calor innatus: secundo, quomodo, qui crescunt, plurimo abundent calido innato. Ex his enim sententiam Hippocratis facile percipietis.

Calidū innatum est substantia actu & potentia calida.

Quantum ad primum attinet, antequam definitio caloris innati proponatur; sciendum ex mente Aristotelis secundo de partibus cap. secundo, ea quæ calida sunt, vel esse per se calida, vt ignem, vel per accidens calida, vt aquam feruentem. Præterea ibidem dicebat Aristoteles, calida vel esse calida actu tantum, non potestate, ut aquam feruentem; vel potestate tantum, vt piper, non enim dicitur actu calidum; vel utroque modo, potestate, s. & actu, vt ignē: Quibus sic constitutis, scire oportet, quod quādo sermo est de calido innato, sermo sit de re actu & potentia simul calida. Calor autem hic hoc modo acceptus, vt dicit Galenus in lib. contra Lycum, & in hoc com. bifariam accipi potest: altero modo pro qualitate, cuius nomen est caliditas; altero modo pro substantia, & corpore calido. Hic autem (dicit Galenus) sumitur ab Hippocrate pro substantia. Et propterea errant, qui calumniantur Hippocratem, vt paulo infra in defensione Hippocratis dicemus. Sed hic calor insitus, qui substantia est, interdum calor insitus & natiuus, interdum etiam spiritus insitus vocatur: Galen. simp'ic. cap. 8. & 9. calorem naturalem modo calorem natiuum, modo spiritum insitum vocat. Et has etiam uoces obseruauit Aristoteles, vt videre potestis apud ipsum 2. de gener. animal. cap. 3. vbi dicit, quod in semine sit calor, qui faciat fœcunda semina: & dicit hunc calorem non esse ignem, sed spiritum quendam in semine contentum. Quare vocat calorem natiuum spiritum. Sed quispiam ambiget: ergo calor natiuus, & spiritus naturalis non differunt? Docebimus infra in hoc commento fusius, ista maxime differre: nunc autem hæc sufficiat auctoritas. Galenus duodecimo metho. quinto dicit, se semper fuisse ambiguum, an spiritus naturalis detur, nec ne: ergo spiritns naturalis non est calor natiuus: quia de calore natiuo an detur, neque ipse, neque alius quispiam vnquam dubitauit.

Calor natiuus quid.

Quibus modo sic constitutus, proponamus definitionem caloris natiui: & quidem talem, ut ex ea non modo eius pateat essentia, sed etiam possint apparere proprietates omnes, consequentes naturam caloris natiui; imo, vt ex hac definitione tollantur omnes difficultates, & præcipue maxima illa quæstio, an vnus, vel multiplex sit calor. Hæc enim sunt perfectæ definitionis munera, ex Aristot. Calor igitur naturalis, seu spiritus insitus, *est corpus mistum, genitum ex semine & sanguine menstruo ab agente naturali, pro animæ operationibus obeundis.* Hæc est satis exquisita caloris natiui definitio: quam declaro, & formalibus Gal. verbis confirmo.

Explicatio definitionis caloris natiui.

Diximus esse *corpus:* nam accipimus calorem pro substantia, & non pro qualitate, cum Galeno in præsenti commento. Et quia corpus vel est simplex, vel mistum: dicimus cum eodem esse corpus *mistum:* imo ipse ait hoc loco, esse corpus mistum ex quatuor elementis; nos autem in definitione ita non diximus, quoniam elementa sunt corpora nimis communia, constituentia omnia sublunaria: in definitione autem (vt recte debebat) posuimus componentia magis proxima: & ideo diximus esse corpus *compositum ex sanguine menstruo, & semine.* Quod Galenus videtur asserere, & in libro contra Lycum, ac in præsenti com. & primo etiam de tuenda valet. 2. vbi asserit, calorem naturalem fieri ex principijs generationis, idest, sanguine menstruo, & semine: hæc enim sunt generationis principia, Galeno teste. Proposuimus etiam in definitione caussam agentem; cum diximus, *ab agente naturali.* Pro cuius partis declaratione scire oportet, quamuis ad generationem horū inferiorum concurrat caussa superior: (quia sol & homo hominem generant,) quoad tamen concurrat, vt caussa æquiuoca, ac maxime vniuersalis, & vt ad generationem hominis sol & homo concurrit, sic ad generationem caloris naturalis in homine exsistentis concurrit sol & homo: namque homo non modo generat hominem; sed generando hominem, generat quæcunque in homine reperiuntur: & propterea generat principale instrumentum in homine, idest, calorem natiuum: vt equus cum sole non modo equum generat, sed calorem equi. Nos autem in definitione per agens naturale intelligimus agens ipsum vniuocum, hominem scilicet. Postea in definitione adiungimus caussam finalem, cum dicimus, *pro animæ operationibus obeundis:* neque enim citra finem, & eum quidem maximum, debebat generari calor natiuus. Quod autem sit factus pro operationibus obeundis, ex Aristotele colligi potest, tum 2. de partibus animal. cap. 7. & 4. de gener. anim. tum præcipue ex secundo de gener. animal. 3. vbi loquens de calore naturali, dicit, quod in calore hoc naturali reperiatur natura, quæ proportione respondeat elemento stellarum: & ob id non dicit, calorem hunc esse cœlestem, sed proportione respondere elemento stellarum: quia vt cœlum nos generat, conseruat, & auget, mediate tamen; ita hic calor non comburit, vt ignis, nec destruit; sed generat, conseruat, & auget Ideo videtis, calorem hunc maxime conducere ad operationes obeundas. Quod Galenus etiam dicit 5. de facul. simplic. medic. cap. 8. & 9. Imo octauo de placitis septimo, ex sententia Hippocratis dicit, calorem naturalem esse auctorem operationum: Non tamen propterea credatis esse principale agens; sed est instrumentum principalis agentis, vt colligitur ex Galeno secundo ad Glauconem 2. vbi dicit: si calor natiuus non sit principale agens, esse saltem proximum instrumentum principalis agentis: & ideo ad operationes obeundas concurrit vt instrumentum, quo fiunt actiones, quia alterum concurrit, vt quod, vt compositum ipsum; alterum, vt quo, vt scilicet principale agens, vt anima, qua viuimus, sentimus, sapimus, &c. Ideo Plato (licet loco citato nonnihil a Galeno reprehendatur) vult, a calore natiuo fieri operationes, vt ab igne, non quod vellet calorem natiuum esse ignem; nam hoc est contra Aristotelem, veritatem, & sensum, sed quia cognouit ignem esse maxime actiuum, vt explicaret in calore natiuo esse maximam hanc actiuitatem, dicit esse igneum.

Hæc eſt definitio,& hoc modo explicata.

Calor natiuus eſt aereę & aqueę ſubſtantiæ.

Ex qua definitione patet, quod calor naturalis ſit ſubſtantia quædam aerea, atque aquea: nam cum ſtatuamus ex Galeno, primo de tuend. 2. fieri calorem natiuum ex ſanguine menſtruo, & ſemine; hinc ſequitur, quod ſit aereæ ac aqueæ ſubſtantiæ: nam hæc principia calida & humida ſunt. Quamuis dicat loco citato Galenus, maiorem eſſe portionem in ſemine ſubſtantiæ igneæ, atque aereæ; in ſanguine vero maiorem portionem ſubſtantiæ aqueæ, & terreæ. Quæ verba ſano modo ſunt intelligenda. Nam poſſet dicere quis: quomodo calor natiuus ſit ex materia humida, ſi in ſemine eſt maior portio materiæ igneæ, in ſanguine terreæ? Verus quidem ſenſus verborum Galeni in hoc conſiſtit, quod ibi Galenus, non comparat elementa ad inuicem in ipſo miſto, ideſt, ſubſtantiam aeream, & igneam, cum aquea, & terrea, nam falſum diceret: ſed comparat ſanguinem cum ſemine, modo aliud eſt conferre elementa in ſanguine, & in ſemine, aliud ſanguinem cum ſemine. Ideo eſt ita intelligendus Galenus, quod in ſanguine ſit plus aqueæ & terreæ ſubſtantiæ, quam in ſemine, non autem abſolute loquendo, quam igneæ, & aereæ.

Calor natiuus eſt tẽperaturæ calidæ & humidæ; & differt ab adſcititio.

Quod cum ita ſit, colligitur etiam ex præſenti definitione, vt adnotauit Galenus recte in præſenti cõmento, & aduerſus Lycum, quod ſcilicet calor natiuus ſit temperaturæ calidæ & humidæ, quod ſit mitis, benignus, & non mordax, quodque habeat euaporationes ſuaues, proportione reſpondentes euaporationi aquæ dulcis.

Colligitur etiam ex hac definitione differentia inter calorem natiuum & adſcititium: nam vt calor adſcititius non eſt temperatus, & ex ſubſtantia eſt aerea & aquea, ac mites habeat euaporationes: ſic calor adſcititius non eſt temperatus, ſed acris, & ſubſtantiæ non aereæ & aqueæ, ſed igneæ & terreæ; & hinc eſt, quod habet mordaces, & acres euaporationes, quales ſolent efferri ex corpore calido ſicco.

Caloris natiui differentiæ.

Ex aſſignata igitur caloris natiui definitione, non modo omnes proprietates eluceſcunt, (vt vidimus,) ſed omnes etiam diluuntur difficultates; & præcipue illa, an vnus tantum ſit calor, vel multi. Dictiores propoſuerunt plures calores, cœleſtem, animalem, natiuum, adſcititium, febrilem, & præterea calorem elementarem: & voluerunt hos calores non ratione tantum, ſed ſubiecto diſcrepantes eſſe. Quoniam autem reſolutio in paucis conſiſtit; ideo non exſpectetis, vt argumenta hinc inde adducam, ſed ſufficiat vnicam proponere rationem, quam demonſtratiuam opinatur eſſe Fernelius, & vnam auctoritatem Ariſtotelis, quæ demonſtrare videtur, calorem cœleſtem non ratione, ſed ſubiecto eſſe diſcrepantem a calore elementari. Ratio fuit, quia videmus mandragoram eſſe frigidiſſimam, & tamen viuere: ſed hanc vitam non poteſt habere ratione caloris elementaris; quia a prædominio frigida eſt; ergo viuit ratione caloris ſuperioris, qui cœlitus ad hæc inferiora tranſmittitur. Quare calor cœleſtis ab elementari differt ſubiecto. Auctoritas vero Ariſtotelis eſt ſecundo de gener. animal. 3. vbi dicit Ariſtoteles quod in ſemine ſit calor, qui faciat vt fœcunda ſint ſemina: & hic calor neque eſt ignis, (inquit) neque aliquid ex igne. Si ergo dicit non eſſe ignem, neque ex igne; ergo non eſt calor elementaris, ſed a cœlo proficiſcens. Et Fernelium multi ſecuti ſunt, non tantum in calore elementari, & cœleſti; ſed in naturali, & adſcititio.

Oẽs calores corporis humani ſubiecto conueniunt.

Nos autem pro reſolutione dicimus, omnes hoc calores conuenire ſubiecto: quia omnes hi calores elementares ſunt, ac ex elementis proficiſcuntur. Id autem oſtendo primum in calore naturali: nam vbi id cognouerimus in calore naturali, de quo tota erat difficultas apud Fernelium, facilius id cognoſcemus in alijs. Vt autem omnia cum Galeno proponamus, dicit Galenus in præſenti comm. quod calor naturalis ſit corpus compoſitum ex quatuor elementis, & euidenter id aſſeruit. Quod ſi hoc ita expreſſe dicit Galenus, neſcio cur hi in re tam clara voluerint ita ambigere: ac præterea ignoro, cur entia voluerint ſine neceſſitate multiplicare. Quare dicendum eſt, idem eſſe ſubiectum caloris naturalis cum elementari: quia fit ex elementis, ac ſubſtantiæ eſt aqueæ & aereæ. Vnde pro argumentorum ſolutione vnum notandum, quod vidit grauiſſimus ille Philoſophus Ioannes Grammaticus, in ſecundo de animal. 41. com. dicit enim hoc cognoſcens, ſc. quod calor naturalis, elementaris, & animalis idem ſit; quodque ſit in cauſſa diuerſarum operationum, non ratione ſubiecti, & materiæ, ex qua fit calidum hoc innatum; ſed ex diuerſitate regulantis tale inſtrumentum: nam inquit, v. c. accipiatur bipennis; hæc ſi fuerit in manu mali artificis, omnia deuaſtabit, neque quidpiam recte arte factum fieri poterit. Si autem idem numero inſtrumentum ſit in manu artificis periti: hic nihil deuaſtabit, ſed omnia recte fient. Vnde videtis, quod ex diuerſitate regulantis tale inſtrumentum, fiant tam diuerſæ operationes, bonæ, & malæ. Et propterea Ariſtoteles duodecimo metaphyſ. comparabat calorem naturalem calori artificis; volens innuere, quod quemadmodum ignis regulatur ab artifice, beneficio cuius artificis regulantis opera bona fiunt: ſic naturalis calor regulatur a natura; vnde poſtea fiunt operationes naturæ. Et ideo facile dicere poſſum, quod cum calor natiuus ſit corpus miſtum, quod regulatur a natura: ideo varias & diuerſas faciat operationes naturæ. Quod etiam Ariſtoteles voluit, ſecundo de gener. anim. 3. quod calor naturalis non ſit ignis: quia eſt ſubſtantia aerea & aquea: neq; ex igne, & uoluit dicere, quod calor naturalis non ſit ex igne, ideſt, non reguletur ab igne: quia ſi operaretur in virtute ignis, combureret, ac omnia deſtrueret opera: & propterea optime ſubdit loco citato, quod proportione reſpondeat elemento ſtellarum. Quod fuit in cauſſa erroris Fernelij: nam aliud eſt dicere eſſe cœleſtem hunc calorem, aliud reſpondere cœlo. Proportione autem reſpondet cœlo, hoc pacto: nam vt cœlum eſt in cauſſa, vt res generentur, atque viuificentur, non autem deſtruantur, niſi per accidens: a pari calor naturalis regulatus a natura eſt in cauſſa conſeruationis, & viuificationis rerum.

Et hinc etiam patet, quare calor hic naturalis, & animalis dicatur: nam dicitur naturalis, quia regulatur a natura: animalis, quia regulatur ab anima.

De calore cœleſti eadem eſt ratio: nam ut dicebat Ariſtoteles ſecundo de generat. animal. 3. formæ hæ omnes materiales, non ita materiales ſunt, quin alicuius diuinitatis participes ſint. Et hoc verbum fuit in cauſſa, vt erraret etiam Fernelius. Nam quamuis hæ formæ non ſine aliqua diuinitate ſint: non ob id tamen eſt dicendum eas eſſe cœleſtes: & quod detur calor cœleſtis, qui ſubiecto ab elementari differat: nam licet cœlum his inferioribus omnibus largiatur ſuam bonitatem, aliquibus quidem clarius, alijs vero obſcurius, ſecundum rerum capacitatem: nõ propterea dicendum eſt, in his inferioribus eſſe calorem cœleſtem, realiter diſtinctum a calore naturali. Nam (ſi licet interpretari Ariſtotelem per Ariſtotelem,) dicit Philoſophus 2. cœli, quod hæc inferiora non gubernantur a ſuperioribus, niſi tantum per lumen & motum: & ideo hæc ſunt agentia mediata, quia agunt tantum mediante lumine, & motu. Et hinc fit quod idem calor, qui natrralis eſt, & elementaris ſubſtantia, quatenus gubernatur a cœlo, vocetur calor cœleſtis, ratione regulantis: quia vt hic calor, qui elementatis eſt, regulatus a natura dicitur naturalis, & quatenus regulatur ab anima, dicitur animalis:

a pari

a pari dicitur cœlestis, quia regulatur a cœlo.

Dicitur etiam hic calor adscititius, quatenus degenerat a calore natiuo: nam vt prius habebat substantiam elementarem aeream & aqueam, sic postea acquirit substantiam elementarem igneam & terream, & sic fit adscititius.

Quod si vlterius progrediatur, fit etiam febrilis, et igneus; qui malas habet operationes: quia cum non possit ita regulari a natura, non modo degenerat in substantiam igneam & terream, sed ita etiam degenerat, vt egrediatur limites sanitatis, & ideo fit calor febrilis, & præter naturam.

His ita constitutis, non est difficile modo tollere auctoritatem, & rationem propositam. Ad auctoritatem quod attinet: dicit Philosophus, non fieri calorem natiuum ex igne, cum sit substantiæ aereæ & aqueæ: neque esse ignem, idest, non regulari ab igne. Quod autem hæc sit bona expositio, patet, quodque non possit consistere expositio Fernelij: nam si intelligeretur calor cœlestis, vt ipse dicit: tunc necessariũ esset, vt talis calor deforis adueniret, neque esset eductus de potentia materiæ, quia cœlestis est. Modo hoc contradicit Aristoteli, quia ipse asserit mentem solam deforis aduenire. Non ergo potuit dicere Philosophus, talem calorem esse cœlestem; nam sibi non modo in eodem capite, sed in paucissimis etiam versiculis contradiceret. Ad rationem etiam facillime respondetur: in mandragora paucus ille calor si consideretur, quatenus regulatur ab elemento; tunc absque dubio non potest facere opera vitæ: sed si idem calor consideretur, quatenus regulatur a forma mandragoræ, & a virtute cœlesti; quia omnia inde gubernantur, non erit ita difficile videre, quomodo cum tam pauco calore possit consistere vita: quia hic calor regulatur a forma propria, & a virtute cœlesti.

Quomodo crescentes abundent plurimo calido.

Sequitur modo vt declaremus, quomodo crescentes plurimum habeant calidi innati. Et ex sententia quidem Galeni, tum in hoc commento, tum in libro aduersus Lycum, tum primo de tuend. secundo, colligere possumus, quomodo crescentes abundent plurimo calido, tum a priori, cum a posteriori. A priori quidem: nam cum calor innatus originem ducat ex principijs generationis, idest, ex semine, & sanguine menstruo; sequitur ergo illos quam maxime possidere calorem natiuũ, qui quam maxime proximis sunt principijs generationis: contra vero illos minus habere caloris innati, qui maxime recedunt a principijs generationis. Corpus enim nostrum assiduo exsiccatur: & progrediente ætate diminuitur substantia caloris innati, & augetur substantia caloris adscititij, idest, quemadmodum prius substantia caloris erat aerea & aquea; sic postea progressu ætatis substantia caloris fit ignea & terrea. Quibus positis fundamentis, facile est concludere, & dicere, quod qui crescunt, plurimum habeant innati caloris: quia scilicet maxime proximi sunt principijs generationis. Propterea Galenus dicebat secundo de temperamentis capite secundo, animal recenter editum calidum esse & humidum: per quod nihil aliud intelligebat Galenus, nisi quod animal recenter editum plurima abundet copia caloris natiui. Et octauo de placitis septimo, sibi maxime consentiens, dicebat, quod pueri recenter editi, calidissimi sint; nõ ea quidem caliditate, quæ in febribus ardentibus percipitur, sed calore insito. Sic igitur constat a priori, in pueris esse, ac in adolescentibus, sed præcipue in pueris, plurimum caloris innati.

Eadem veritas ex eodem secundo de temperamentis ab eodem Galeno a posteriori confirmatur vbi dicit, quod nutrices soleant formare membra recenter natorum, vt veluti cerea videantur membra: quo nihil aliud indicatur, nisi substantia aerea & aquea, vt nihil esse aliud videatur corpus recenter natorum, quam massa quædam caloris innati. Confirmat eandem veritatem Galenus a posteriori: quia effluxus & euaporationes, quæ fiunt e corpore crescente, sunt satis mites, ac suaues: quæ vero ex corpore iuuenum exsiliunt, in quibus non habet locum amplius augmentum, fiunt insuaues, non mites euaporationes. Sed quia videbat aliquem posse negare; imo ex hoc, quod obseruamus in iuuenibus vapores acres, ex hoc, inquam, arguere, in iuuenibus esse maiorem copiam caloris innati; dicit hos decipi: quoniam si hoc esset verum, tunc hi cogerentur fateri, in febrientibus esse maiorem copia caloris innati, quia effluxus sunt acriores: sed non est asserendum, febricitantibus esse maiorem copiam caloris; nam multo ipsis est minor. Ex quo concludamus, in pueris, tum quia proximiores sunt principijs generationis, tum quia habent euaporationes mites, esse maiorem copiam caloris innati: in his vero qui non crescunt, (vt iuuenibus) tum quia sunt remoti a principijs generationis, tum quia habent acres euaporationes, minorem esse copiam caloris innati, maiorem adscititij. Sed de his hactenus.

Nunc declarandum est, cur Hippocrates dicat: *Plurimum habent, &c.* Maxima profecto in hoc est difficultas, & tanta, vt Lycus ausus fuerit redarguere Hippocratem: nec sine ratione fuit motus: imo adeo validas habuit rationes, vt fortasse pauci assequi potuerint Hippocratis artificium intimum. Lycus enim Hippocrati aduersabatur, vt ex commento hoc patet, & contra Lycum apud Galenum cap. sexto: & dicebat, Hippocratem non recte proposuisse particulam, *plurimum*: quia per calorem innatum intelligere possumus vel substantiam caloris innati; vel secundo qualitatem caloris natiui; vel tertio robur actionum caloris natiui. Vtcunque autem intelligat Hippocrates, non potest excusari. Primo enim, si volumus dicere Hippocratem intelligere substantiam: falsum est in pueris esse substantiam maiorem caloris natiui, quam in iuuenibus: nam substantia caloris natiui est diffusa per vniuersum corpus, & extensa per vniuersam corporis molem, vnde quanto maius fuerit corpus, tanto maior erit copia caloris natiui: at iuuenum corpora, & exsistentium in ætate consistente, sunt maioris quantitatis, quam puerorum: ergo, &c. Neque poterit intelligi per calorem qualitas, dicebat Lycus: nam tunc duplex esset error: alter in voce, alter in re. In voce: quia debebat vti his vocibus, vel magis, vel minus, vel intensius, vel remissius: non autem debebat dicere, *plurimum*: nam vox hæc, plurimum, non qualitatem significat, sed substantiam. Præterea esset error in re: nam falsum est dicere intensius esse calidum in puero, quam in iuuene: nam quo ad sensum, patet in iuuene esse intensiorem & acriorem calorem, quam in puero. Neque potest Hippocrates intelligere robur calidi innati: quoniam licet adsit robur, vbi maxima est copia caloris innati; tamen voce abutitur: nec enim debebat dicere *plurimum*, sed *validissimum*. Quare patet Hippocratem vel in re errasse, vel in voce & re simul, vel in voce tantum.

Moderni volentes a calumnijs Lyci defendere Hippocratem, dicunt, ipsum intelligere substantiam tantum caloris innati: & propterea recte hac voce *plurimum* esse vsum Hippocratem.

Quæ resolutio mihi ex toto satisfacere non potest: nam si rem accurate considerare voluerimus, in pueris & crescentibus non modo est maior copia substantiæ caloris innati, sed est qualitas intensior, imo validius est robur. Et propterea decepti sunt moderni, dicentes, hic tantum substantiam intellexisse Hippocratem. Quod autem hæc tria maximo artificio significauerit Hippocrates, declaro cum Gale-

no e cap.7.aduersus Lycum: quamuis non ita sit facile ex illo cap.7.haurire solutionem. Et primo quantum ad substantiam: dicimus in pueris maiorem esse substantiam caloris innati, ob fundamentum a nobis propositum: quia sunt maxime proximi principijs generationis. Et in hoc concordamus cum modernis: imo cum ipsis dicimus, id esse verum, habita corporis proportione, quod scilicet in pueris & crescentibus, sit multo maior substantia caloris natiui, quam in iuuenibus & non crescentibus; habita proportione corporis puerorum, ad corpus iuuenum & nō crescentium. Et in hoc fuit deceptus Lycus: quia in comparatione cætera debent esse paria. Quantum vero ad reliqua, in quibus consistit difficultas; & quantum ad qualitatem, dico, qualitatem caloris natiui esse intensiorem in crescentibus: non enim intelligo qualitatem cuiuscunque caloris, sed qualitatem caloris natiui: de hoc enim modo sermo est: & dico hoc notanter, propter qualitatem caloris adscititij, hæc enim maior est in iuuenibus & non crescentibus. Nam alia est caliditas caloris natiui, alia est caliditas caloris adscititij: cum illa substantia aeream & aqueam comitetur, hæc igneam & terream. Vnde, vbi plurima est substantia caloris natiui, ibi etiam maxime vigent, quę proxime substantiam hanc comitantur: propterea cum in pueris sit plurimum substantiæ caloris innati; ideo etiam in eis debet esse plurimus & intensus vigor qualitatis terminantis substantiam caloris innati. Et hoc est, quod dicebat Galenus, secundo de temperamentis, animal recenter editum esse calidissimum. Sed hanc qualitatem alio considerāmus modo in iuuenibus: quia, vt in iuuenibus plurimum est caloris adscititij, minus calidi innati; sic maior est qualitas caloris adscititij, minor qualitas caloris innati. Quantum ad robur: (modo non determino, an maior sit calor in iuuene, quam puero, vel e contra: quia de hoc infra dicemus, & eadem est ratio:) si verum est, quod in maiori quanto maior sit virtus; & in pueris maxima sit copia substantiæ caloris innati: ergo in eis est validius, & maximum robur: & propterea in pueris erit robur valentissimum. Quare videtis, quod in pueris maior sit qualitas, substantia, & validius robur caloris innati, quam in iuuenibus, vt declarauit Galenus aduersus Lycum cap.7. Et quia Galenus hoc esse difficile, declarat id exemplo: & propterea miror recentiores, qui videntes tam clarū exemplum, allucinati tamen sunt. Nam dicit; sit medicamentum compositum ex aristolochia, thure, farina orobi, & myrrha, & supponamus, quod aristolochia excedat alia tria medicamenta in æquali portione, id est, quod sit aristolochia multo in maiori copia, quā reliqua tria, & (verbi gratia) in triplicato numero; reliqua vero tria sint quantitate æqualia: ex hoc (dicit) medicamento habetur, cum sit maior substantia aristolochiæ, quam aliorum, quod non modo in substantia & quantitate excedat aristolochia, sed præterea habeat vehementiorem qualitatem, ac superet aristolochia in qualitate cætera medicamenta: præterea addit Galenus, quod habeat valentius robur aristolochia; quia in maiori quanto sit maior virtus. Quare videtis, quod manifestissime declararit exemplo, in maiori substantia & quanto esse maiorem & vehementiorem qualitatem, & validius robur. Et propterea Hippocrates diuinissimus summo artificio dicit, plurimum, vt proponat vocem, quæ explicet substantiam, & per hoc principale illa etiam, quæ de necessitate consequantur hoc principale, quia substantiam consequitur & qualitas actionum, & robur. Propterea cum dicit Hippoc. *Qui crescunt, plurimum habent caloris innati, &c.* idem est, ac si dixisset: qui crescunt plurimam habent substantiam caloris natiui, & copiam & proinde vehementem & intensam habent qualitatem calidi innati, & ex hoc etiam eiusdem caloris innati habent valentissimum robur.

Quoniam igitur Hippocrates dixit, eos qui crescunt plurimum habere calidi innati: propterea inferre etiam potuit, *plurimo igitur indigere alimento.* Id enim ea ratione sequitur: quoniam illa corpora, in quibus plurima fit consumptio, plurimo indigent alimento, vnde, cum corpora puerorum quam maxime resoluantur, ideo egent plurimo alimento. Maior est manifestissima: quia alimentum proportione debet respondere ei quod resoluitur. Minorem probat Galenus, nimirum in corporibus puerorum fieri maximam resolutionem, idque ex eo facile demonstrari posse Galenus dicit, quoniam in pueris plurimum est substantiæ aereæ, & aqueæ, minimum autem substantiæ terrestris & igneæ, contra vero in iuuenibus plurimum est substantiæ igneæ & terrestris, minimum aereæ & aqueæ: nam corpora puerorum magis resoluuntur, iuuenum vero non ita: quia ex humido maxima fit resolutio, modica ex sicco. Et hoc persuaderi potest experimentis euidentibus: nam si sit oleum, vel aqua, vel aliud humidius, quod calefiat, fiet consumptio maxima, & resolutio: contra si calefiat vel ferrum, vel æs, vel lapis, vel aliquod consimile siccum, atque terrestre, effluxus quidem fiet, sed minima dissipatio. Cum igitur corpora puerorum humidiora sint, ideo maxima fit euaporatio, & consumptio in eis: & hac de caussa dicit Hippocrates, *plurimo indigent alimento.* Accedit præterea, vt dicebat Galenus primo de difficultate respir. cap.7. quod, vbi plurimum est calidum, ibi etiam est insignis caloris actio, vnde cum in pueris sit maximus calor natiuus, & validus; hinc est, quod cum valide agat, insignis fiat pabuli consumptio; & ideo plurimo indigeant alimento.

Subdit Hippocrates: *Alioquin corpus absumitur.* Hæc particula talem potest cum Galeno habere veritatem: corpora, cum id quod influit copiosus est, quam id quod effluit & euaporat, dicuntur augeri: tunc vero conseruantur, quoties id quod influit in æquali est portione, cum eo quod effluit, vnde sequitur, quod ea corpora, in quibus fit maior effluxus quam influxus & reparatio, consumantur. His stantibus, cum corpora ieiunantium puerorum (de his enim loquitur: quoniam hic aphorismus relationē ad præcedentem habet, in quo de ieiunio locutus fuit Hippocrates,) maiorem patiantur effluxum quam influxum, ideo consumuntur, ac destruuntur: Idque declarat Galenus in commento: quemadmodum enim duæ sunt qualitates, quæ maxima cum difficultate dissipātur, nimirum siccitas & frigiditas, ita duæ aliæ oppositæ qualitates dissoluuntur summa cum facilitate, vt caliditas & humiditas. Sed hæc caliditas & humiditas in pueris maxime viget; non autem in iuuenibus, vel alijs quibuslibet: ideo pueri maxime resoluuntur, sed nō potest in eis fieri reparatio eius, quod resoluitur: quia supponimus eos ieiunantes, vel minus, quam opus est, cibis vtentes, quare absumuntur. Ideo optime dicere potuit Hippocrates in hac parte; *alioquin corpus absumitur,* hoc est, quia puerorum corpora, in quibus est substantia resolubilis, plurimo indigent alimento: ideo consumentur, si ipsis plurimum non præstetur alimentum. Namque Philotheus dicebat, cum calor innatus continuo agat in pabulum, & alimentum; nisi assiduo subministretur alimentum, tum calorem agere in partes corporis, cum non possit agere in alimentum, consumereque corpus totum. Hæc de pueris dicit Hippocrates.

Postea dirigens sermonem ad ætates, quæ ferre ieiunium possunt, dicit: *Senibus parum inest calidi innati*; Sed quid per parum innati calidi intelligit? Respondeo, quemadmodum loquēs Hippocrates de crescentibus, per particulam, *plurimum,* significabat calidi innati substantiam; & per substantiam etiam

caloris

Corpora iuuenum puerorum consum[...] cessum[...]

Qui plurimum habent calidi innati, plurimo egent alimento.

Senibus parum cum est calidi dum innati tum.

caloris innati qualitatem, & robur suarũ actionum: ita in senibus dicimus parum esse calidi innati, id est, paucam esse substantiam calidi innati: & cũ pauca sit eius substantia; etiam qualitas caloris innati, & robur actionum eius nõ erunt insignia: quia in pauco quanto pauca est virtus. Ideo dicebat Galenus in commento, non solum substãtiam caloris natiui, sed qualitatem, & robur intelligendam esse. Per senes autem intelligere possumus tum primum, tum secundum senium: sed magis primum, (vt diximus in superiori aphorismo;) nam de eo loquitur senio, de quo etiam in superiori locutus fuit aphorismo. Nobis autẽ magis placuit primum intelligere senium: quia secundum non fert ieiunium: nisi per ieiunium parum & sępe comedere intellexerimus.

Senes paucis egent alimentis.

Subdit Hippocrates. *Paucis propterea fomitibus egent.* Consequentia hæc eadem sequitur ratione, qua superior. Quia sicut pueri plurimo egent alimento, cum plurimum habeant calidi innati: ita senes habentes minimum calidi innati, egent minimo alimento. Dicit autem, *Egent fomitibus*, id est, alimentis: nam respexit Hippocrates ad dogma illorũ Philosophorum, qui vitam in igne consistere dicebant: quamuis secundo de partibus animal. septimo capit, Aristoteles videatur reprobare hanc opinionem, quando dicit, animam non esse ignem, sed potius in igne consistere. Sed hoc nihil refert: quoniam volebant illi dicere, animam esse ignem, in hoc sensu, quod quemadmodum ignis est actiuus, ita & anima. Dicit ergo Hippocrates. *Propterea egent paucis fomitibus*, id est, alimentis, fouentibus vitam & calorem naturalem, qui veluti in igneo corpore consistere videtur. Egent autem paucis fomitibus senes, & non multis: quia a multis exstinguerentur. Idque docebat Galenus in commento a posteriori, & per exemplum. Nam cum in senibus modicum sit calidi innati: si multum ipsi ingerant alimentum, & cibum, calor innatus, cum non possit illum cibum conficere, exstinguetur, vt parua flamma a multo oleo in lucerna, & exiguæ ignis scintillæ a magna lignorum strue exstinguuntur. Potest etiam id a priori ostendi: nam inter agens & passum debet esse proportio: sed cum in senibus sit actio modica ipsius natiui caloris, ipseque calor sit exiguus: ideo non debet esse præsentia passi copiosi, ne calor natiuus exiguus suffocetur.

Senes morbis calidis non opportuni.

Subiungit Hippocrates. *Et ob hanc caussam senes non ita facile febribus acutis corripiuntur, corpus enim eorum frigidum est.* Dicit Galenus hoc esse signum, cuius beneficio probet Hippocrates, in senibus non esse multum calidi innati: quia in senibus non sit ad febres acutas procliuitas: nam (supponendo corpora senum esse frigida,) cum in habentibus symbolũ sit facilior transitus, in non habentibus difficilior: ob id, cum febris calida sit, ea non facile corripiuntur senes, sed potius inuaduntur apoplexia, & epilepsia, alijsque frigidis morbis: quia scilicet senes frigidi sunt. Præterea etiam in febre acuta necessariũ est, vt fiat conuersio natiuæ caliditatis in igneam caliditatem: at hæc cõuersio in senibus nimium difficulter, in iuuenibus autem, & præsertim calidioribus, facile fieri potest: in senibus quidem difficulter, quoniam vbi est modicus calor, difficulter fit talis conuersio, vt in senibus exsistit: & ideo rarissime febribus acutis detinentur senes. Quod si quandoque accidat, vt his febribus detineantur, moriuntur: quoniam non possunt fieri hæ febres in eis, nisi a validissima caussa, quæ validissimum introducit effectum, vnde validæ sunt hæ febres, quibus senile corpus ob imbecillas iam & languescentes vires resistere non potest: ideo destruitur.

Quæstio prima: calor puerorum, an iuuenum validior.

Sed dicet quis: adhoc non habeo, an calor in puero validior sit, an in iuuene? Vnde si hoc non cognoscatur, non potest recta victus ratio administrari. Recte igitur est hoc aduertendum. Sed licet longioribus verbis soleat quæstio hæc tractari: nos tamen breuissimis verbis, & quam paucissimis eam absoluemus. Resolutio itaque talis est, quod calor dupliciter considerari possit: altero modo ratione sui, reliquo vero modo ratione nostri modi cognoscendi. Quod si consideremus calorem ratione sui: dupliciter adhuc ipsum considerare possumus: primo modo ratione sui subiecti, radicis, & fundamenti, secundo modo potest considerari quatenus qualitas. Ratione autem subiecti sui & fundamenti, adhuc dupliciter considerari potest calor, vno modo ratione sui subiecti remoti, altero vero modo ratione sui subiecti proximi. Declaro hæc: quoniam sunt distinctiones, a Galeno desumptæ. Primum itaque si consideremus calorem ratione radicis & fundamenti sui remoti; æqualis est caliditas in puero, & in iuuene: quia per subiectum remotum, radicemque, ignem intelligimus: & hoc est, quod Galenus voluit in comm. sub difficilibus illis verbis, quæ omnes non intelligunt, neque considerant, quando dicit, quod in vtrisque, hoc est: pueris: & iuuenibus, æqualis sit calor, quãtum ad quartum elementũ, scilicet ignem. Et hoc etiam voluit Auicennas; qui optimus fuit Galeni interpres, quando lib. 1. ca. de complexionibus dicit, in pueris, & iuuenibus esse æqualem calorem in radice, id est, in igne: & ideo postea idem Auicennas ibidem subdit, in pueris, & iuuenibus æqualem esse igneitatem. Si vero considerauerimus calorem ratione subiecti proximi; cum subiectũ proximum caloris sit substantia aerea & aquea, & sine dubio talis fiat a principijs generationis; necessarium est, vt dicamus secundum hunc sensum, quod in pueris maior sit caliditas, quam in iuuenibus: quia sunt proximiores principijs generationis: & ideo dicit Hippocrates in hoc ahoris. *Qui crescunt, habent plurimum calidi innati*: ratione, scilicet, radicis, & subiecti proximi. At si consideretur calor ratione qualitatis, adhoc dupliciter considerari potest: primo modo quatenus qualitas est actiua: secundo modo consideratur non simpliciter quatenus qualitas actiua est, sed quatenus est qualitas actiua agens in proprium subiectum. Si considerauerimus calorem, quatenus simpliciter est qualitas actiua; dicimus calorem esse in iuuene intensiorem: quoniam calor qui fundatur in subiecto sicco, acuitur magis, quam ille qui fundatur in subiecto humido, aereo, & aqueo: & cum in iuuenibus fundetur calor in subiecto sicco, quia siccitas est lima caloris, ideo dicimus, quod calor sit acutior in iuuenibus. Idque ex Galeno patet, secundo de temperamentis cap. 2. & in hoc commento, quando dicit, calorem in iuuenibns esse acutiorem. Si vero consideretur calor, non vt est simpliciter actiua qualitas, sed vt est actiua in suum subiectum: certum est, quod in iuuene habeat suum subiectum magis resistens, quia est terrenũ, quod non ita facile resoluitur, & propterea calor ille non potest ita agere: non quia sui natura non si maxime actiuus, sed illud euenit ratione passi, quod est maxime resistens: contra in puero, cum calor fundetur in subiecto humido, minime resistens, propterea consideratus calor in respectu ad suum passum, quem maxime resoluit pueros; & ideo magis actiuus est calor in pueris. Et hoc est quod dicit secundo de temperamentis 2, Galenus quando dicit, quod animal recenter formatum calidissimum sit: quia calor fundatur in subiecto humido, quod facile resoluitur. Quod si consideretur calor ex parte nostri modi cognoscendi; consideratur dupliciter, vno modo, vt cognoscitur per sensum tantum, altero modo, vt cognoscitur per sensum, & rationem simul. Si consideremus calorem, vt iudicatur solo tactu: dicebat Galen. 2. de temperamenti secundo, quod millies obseruarit calorem esse æqualem in puero, & in iuuene, quantum ad simplicem tactum, & quantum ad cognitionem

nem ipsius caloris. Dico autem hoc; quoniam dicebat Galenus loco citato, quod calidum solo tactu cognoscere possimus, humorem non solo tactu, sed & ratione: & ideo dicit, si sermonem habeamus de calore, quatenus cognosci debet ratione sui subiecti, non tactu solo, sed tactu, & ratione simul; se obseruasse, calorem esse copiosiorem in puero, magis suauem, & mitem, coniunctum cum humido: in iuuene autem dicit calorem esse acriorē, ac mordaciorem, quia fundatur in sicco. Ideo quando quæritur, vter calor sit maior in puero, an in iuuene; debetis cum distinctione, non absolute respondere.

Quæstio secunda: an calor naturalis differat a spiritu naturali.

Succedit modo alia quæstio, sane difficilis, an calor naturalis differat a spiritu naturali, nec ne. Ex cuius quæstionis solutione non modo cognoscetis, qua ratione differat calor naturalis a spiritu naturali, sed etiam veram naturam & essentiam febris intelligetis. Sine enim his existimo non posse quidquam recte de ipsa definitione febris cognosci, in qua Auicennas dicit, febrem esse calorem extraneum, dispersum per vniuersum corpus, mediante spiritu, &c.

Vt autem appareat vera solutio huius difficultatis, necessarium est duo præcognoscere: alterū, quid sit calor innatus: reliquum, quid nam sit spiritus naturalis. Quantum ad calorem naturalem, non est, vt de eo in præsentia agamus, siquidem satis superque de eo in superioribus egimus.

De spiritibus humani corporis in genere.

Quod si aliquid superest in definitione spiritus naturalis, illud modo patefaciemus. Quid ergo est naturalis spiritus? Dico id sciri non posse, nisi prius in genere quid spiritus sit, sciamus: præcipue vero, quia ex declaratione spiritus in communi, non modo habebitis dari spiritum naturalem, de quo maximę fuere dubitationes, sed quid sit etiam spiritus naturalis cognoscetis. Progrediendum enim est a magis communibus ad minus communia. Spiritus ergo (& sermo sit de spiritu, in corpore humano existente) talis potest descriptio proponi: ***Spiritus est corpus mistum, ex halituosa parte tum sanguinis, tum seminis, facultatibus famulans.*** Declaro hanc definitionem cum Galeno, ex tertio de facultat. natural. decimoquarto: vbi Galenus dicit, quod in corpore humano nil conspiciatur tenuius ipso spiritu, atque ipsum esse substantiam leuissimam, & tenuissimam, eorum omnium, quæ in corpore humano reperiuntur; secundo loco dicit esse vaporem sanguinis, qui & ipse tenuis sit, non tamen ita vt substantia spiritus: tertio loco, esse sanguinem attenuatum. Ex his ergo habemus, spiritum esse substantiam; & quia substantia est genus valde remotum; ideo mutauimus definitionem, & dixmus esse ***corpus***, non tamen simplex corpus, sed ***mistum***, quoniam ex Galeni sententia, loco citato, spiritus ipse ex sanguinis vapore conseruatur: quod cum ita sit, sequitur quod simplex corpus esse non possit, erit ergo mistum. Hoc autem copus mistum ***genitum est***, non ex sanguine, sed ***ex vapore sanguinis***. Quam quidem particulam 11. method. 3. proponit Galen. quando dicit, spiritum gigni & conseruari ex vapore, qui attollitur ex sanguine. Vnde, cum habeat sui generationem non ex semine, neque ex sanguine, sed ex vapore seminis; & sanguinis: recte dicit Galen. 3. de facultat. natural. 14. spiritum esse tenuissimum. Postremo dictum fuit in definitione, ***facultatibus famulans***: nam hæc est caussa finalis: hac enim de caussa a natura editus fuit spiritus naturalis, vt facultatibus famularetur, vnde deficiente spiritu, deficiunt etiam operationes facultatum.

Spiritus facultatibus diuersimode famulātur.

Sed dicet quis: si spiritus facultatibus famulatur, famulatur ne eodem an diuerso modo? Facile est respondere, diuersimode spiritus concurrere, ob facultates; quę & ipsæ diuersæ sunt. Cum enim tres sint facultates, nimirum animalis, vitalis, & naturalis: ac facultas animalis cæteris præstantia & nobilitate excellat; secundo loco sit vitalis; tertio & postremo naturalis, sequitur, & non sine ratione, quod debet esse diuersitas in spiritibus, vt nobiliori modo concurrant spiritus ratione animalis facultatis, ignobiliori ratione vitalis, adhuc ignobiliori ratione naturalis.

Spirituum discrimen.

Sed in quo consistit hic spiritus naturalis, & quomodo differt ab alijs spiritibus & a calore natiuo? Dico tres spiritus, animalem, vitalem & naturalem, duobus differre: nimirum eo quo conseruantur, deinde eo quo referuntur ad virtutes. Declaro: & primo, quantum ad id ex quo conseruantur; differentia est: nam spiritus animalis conseruatur & veluti alitur ex spiritu vitali, spiritus autem vitalis conseruatur ex spiritu naturali: vnde spiritus animalis est perfectior vitali, quia vitalis est veluti materia animalis; & ideo animalis spiritus generatur, & alitur ex materia nobiliori, quam vitalis: spiritus autem naturalis adhuc est imperfectior, quoniam est veluti materia vitalis, & sui conseruationem & augmentum habet ex vapore sanguinis attenuati in iecore. Non dico autem spiritum naturalem conseruari ex sanguine, sed ex vapore sanguinis; nam inter tenuissima corpora, primo est spiritus, secundo vapor, tertio sanguis attenuatus, & propterea 11. method. 3. dicit Galen. spiritum conseruari ex vapore, qui attollitur ex sanguine, qui vapor est imperfectior spiritu naturali: cum ergo hoc nutriatur spiritus naturalis, sequitur quod spiritus naturalis sit omnium spirituum imperfectissimus. Sic ergo differunt spiritus penes id, ex quo conseruantur. Secundo differunt spiritus, quatenus referuntur ad facultates, vt, scilicet, facultatibus famulantur: nam nobiliori facultati famulatur animalis spiritus, ignobiliori vitalis, ignobilissimæ naturalis. Declaro ex Galen. in lib. 7. de decr. Hippoc. & Plat. 4. cap. ex quo loco colligitur, quod animalis facultas viuificatur immediate beneficio spiritus animalis, ita vt spiritus animalis sit immediatum & proximum instrumentum facultatis animalis: neque absolute; quoniam etsi deferat vim ad oculos, non tamen defert facultatem animalem per omnes partes corporis, vnde non ex toto est vehiculum facultatis, quoniam non vbique sunt proportionata instrumenta, ad quæ possit deferri quæcunque animalis facultas; concurrit autem spiritus animalis, vt conseruans & viuificans animalem virtutem. Spiritus autem vitalis famulatur facultati vitali, non ita nobili, & præstanti facultati, vt erat animalis; nam quamuis vitalis spiritus viuificet facultatem vitalem, hæc tamen facultas minus præstans est, & vniuerso corpori communicari debet, non vt animalis, quæ aliquibus tantum determinatis particulis communicabatur, quamprimum enim aliqua pars destituitur facultate vitali, protinus destituitur vita, & moritur. Communicatur autem nobis talis vita beneficio caloris influentis, ac illius caloris, qui vbi igneus redditur, caussa est febris: nā hic calor, a corde ortū ducens, mediantibus arterijs vniuerso corpori, ac quibuslibet eius particulis, cōicatur. Quamprimum vero cessat calor influēs peruenire ad aliquam partem, illico pars illa vita destituitur. Nam non modo in calore insito, sed influente, consistit cuiuslibet particulæ vita: quælibet enim pars operatur beneficio caloris insiti, non simpliciter; sed etiam necessarium est, vt concurrat calor influens, qui deducat calorem implantatum de potentia ad actum, ac conseruet eum in actu, in opere, ac etiam in vita: & propterea nisi fiat hæc cōmunicatio caloris influētis calori insito, derepente cessat vita huius vel illius partis, & ideo facultas vitalis defertur beneficio caloris influētis, qui ex corde originem habet, & hic deducitur beneficio spiritus vitalis. Neque hoc videatur mirū: nā, vt dicit Auicennas, febris est calor extraneus accensus in corde, (& loquitur ibi de calore natiuo in igneum conuerso,) distributus ad partes corporis, per

Calo... turali... ment... quo ... uatur

Vehic... alime... loris ... lis, est ... us n... lis.

per venas & arterias, mediante spiritu. Dicit autem, mediante spiritu, nulla alia de caussa, nisi quia optime cognouit, sicut tempore sanitatis communicatur vita omnibus partibus corporis, beneficio caloris influentis a corde, non ignei, sed naturalis, in virtute tamē spiritus vitalis, qui est substantia tenuissima, quæ merito potest esse vehiculum caloris influentis: & propterea sicuti tempore sanitatis spiritus est vehiculum caloris influentis; ita tempore febris, seu in febre, spiritus, qui est in continua agitatione, est in caussa, vt deferatur influēs calor ad partes, sed igneus redditus. Et ideo non concurrit præstanti modo spiritus vitalis, sicuti concurrit animalis. Sed discendamus modo ad naturalem spiritum, de quo maior est difficultas: nam impossibile est dicere spiritum naturalem deferre facultatem naturalem: nam hæc facultas non defertur. Et hac de caussa docti quidam negarunt dari spiritum naturalem. Gal. enim primo de locis aff. cap. vlt. dicit, partibus insitas esse potentias facultatis naturalis a natura: cuilibet enim parti natura donauit has quatuor naturales potētias; attractricem, concoctricem, expultricem, & retentricem. Quare impossibile est dicere has potentias deduci a iecore ad partes ipsas: sicuti diximus de animali, & vitali spiritu. Non igitur concurrit spiritus hic naturalis, vt delator facultatis naturalis: neque concurrit deferendo calorem naturalem, videlicet insitum; neque deferendo calorem influentem: non deferendo calorem insitum, quia calor insitus est complantatus partibus & eas non derelinquit, & ideo non defertur; nec influentem, quia hic viget in corde, & fundamentum habet ex calore innato cordis; & ideo per vitalem spiritum defertur, non per naturalem. Dico igitur, concludendo, quod concurrat spiritus naturalis, vt famulatur proximo & immediato instrumento facultatis naturalis. Non igitur spiritus naturalis est proximum instrumentum facultatis naturalis, sicut spiritus animalis facultatis animalis, & spiritus vitalis facultatis vitalis: sed spiritus naturalis mediate concurrit, & famulatur facultati naturali, quia videlicet famulatur proximo & principali instituto facultatis naturalis: quod proximum instrumentum facultatis naturalis, vt in superioribus audiuistis, est calor innatus. Nam millies dicit Galenus calorem naturalem esse auctorem facultatum naturalium, vt declarauimus suo loco.

Caloris naturalis alimentum, quo conseruatur.

Requiritur autem hoc instrumentum, scilicet, calor naturalis, vt fiant naturalis facultatis operationes. Ideo necessarium est, vt calor naturalis assidue conseruetur. Conseruatur autem duplicis alimenti beneficio quorum alterum est formale, reliquum vero materiale. Formale nihil aliud est, quam calor influens: quoniam iste, vnitus calore insito, deducit eum de potentia ad actum, eique vitam dat, ac vitalem insuper operationem. Alterum vero materiale, est alimentum, quod quidem nihil est aliud, quā sanguis attenuatus in iecore: nam (vt audiuistis) calor naturalis generatur ex sanguine attenuato, & semine, ideoque non potest ex vapore conseruari, quia vapore spiritus conseruatur. Vnde quinto de simp. med. facult. nono, optime dicebat Galenus, calorem naturalem esse sanguinem, id est, ex sanguine genitum. Cum igitur calor naturalis conseruetur ex sanguine, ac eiusdem caloris naturalis assidua fiat resolutio: propterea necessarium est, vt ipsum assiduo reficiamus, vtque ei continuum subministremus alimentum, nempe assiduum sanguinem attenuatum.

Vehiculum alimenti caloris naturalis, est spiritus naturalis.

Vt autem istud subministretur assiduum alimentum calori naturali, necessarium fuit vehiculum quoddam, quod tenuius esset, cum vehiculum sit. Hoc autem vehiculum nihil aliud esse potest, quam naturalis spiritus in iecore genitus; non quidem ex attenuato sanguine, sed ex vapore sanguinis. Et propterea quinto de simp. med. facult. cap. 9. dicit Galenus, quod calor naturalis nihil aliud sit, quā sanguis & spiritus. Sed hoc non est ita simpliciter intelligendum, quod scilicet calor sit vel sanguis, vel spiritus: falsum enim hoc est, vt ex dictis patet: sed ita debet accipi, quod calor naturalis sit spiritus & sanguis; quia nimirum impossibile est, calorem naturalē conseruari sine sanguine attenuato, qui est veluti eius alimentum; & sine spiritu, qui est vehiculum huius alimenti, id est, huius attenuati sanguinis. Neque mirum hoc cuipiam videri debeat: quia cum assidua reparatio necessaria fuerit; sicuti caliditati influenti natura dedit vehiculum, scilicet spiritum vitalem, sic alteri calori (naturali videlicet) opus fuit dare vehiculum, spiritum scilicet naturalem, quo porro sibi alimentum deferatur. Ideo facile colligere potestis, quod spiritus naturalis famuletur ignobiliori facultati, nempe naturali: nam spiritus animalis est proximum instrumentum, immediate viuificans facultatem animalem, nec defert; & si defert, verbi caussa, ad oculos, immediate defert: sed spiritus naturalis ignobilissimus est; nam & ignobilissimæ facultati famulatur, naturali, scilicet eamque non defert, quia est insita partibus, imo nec defert instrumentum huius facultatis, calorem scilicet natiuum, quia & ipse insitus est; sed defert huic instrumento pabulum, & alimentum.

In Altimarum.

Ex quibus facile colligi potest, quomodo calor naturalis à spiritu differat naturali. Vnde & facile patere potest Donati Antonij ab Altomari error; nam quantum attinet ad auctoritates, quas adducit, nullius sunt momenti, & præcipue illa, quam adducit ex 12. method. cap. 5. quod dicat ibi Galenus se dubitare circa spiritum naturalem. Galenus enim non simpliciter dubitauit de spiritu naturali: quia expresse cognouit substantiam hanc, quam spiritum naturalem appellamus: sed sub dubio locutus est; quoniam non ita apertum Galeno videbatur, quomodo huiusmodi substantia proprie spiritus vocari posset, propter ignobilitatem suam in respectu ad alios spiritus: quia non deferret facultatem, nec instrumentum facultatis, sed tantum alimentum instrumenti: & ideo dicit, si hæc substantia digna sit nomine spiritus, &c. Imo etiam addit Galen. hanc substantiam reponi in iecinore, & in venis ipsis, ex quibus suppeditatur pabulum caliditati naturali.

Discrimen caloris & spiritus naturalis.

Facile ergo est videre differentiam inter calorem, & spiritum naturalem, ex his verbis: nam per calorem naturalem Galen. intelligit calorem insitum, ac implantatum in partibus, qui calor dicitur etiam spiritus insitus, & complantatus. Vnde differentia magna est inter spiritum insitum, & spiritum naturalē: quoniam spiritum insitum Gal. vocat calorem naturalem, 5. de simp. med. facult. cit. & de eo nihl dubitat, vt dubitat de spiritu natur. 12. meth. 5. Præterea spiritus insitus inhæret parti, quia idem est cū calore natiuo: at spiritus naturalis distribuitur per venas, estque substantia leuissima, & tenuissima, & ideo est de genere impetentium, vt dicebat Gal. 1. de diff. feb. cap. 1. vbi ad mentem Hipp. ait, spiritus naturales esse impetentes: at calor naturalis non est impetens. Et quamuis Gal. 3. de causs. puls. cap. 9. dicat, calorem naturalem moueri modo versus centrum, modo versus circumferentiam, nō tamen propterea erit calor substantia impetens: quoniam si mouetur calor natiuus, non tamen deserit partes ipsas, vt spiritus naturales deserunt eas; qua de caussa impetentes dicuntur. Differt ergo calor naturalis a spiritu naturali: primo, quia calor naturalis insitus est partibus; spiritus naturalis vagatur per venas, per totum corpus: præterea calor naturalis generatur & conseruatur ex attenuato sanguine, spiritus naturalis generatur & conseruatur ex vapore sanguinis: amplius, calor naturalis est proximum instrumentum facultatis naturalis, spiritus autem naturalis non est proximum instrumentū, sed

sed famulatur proximo instrumento facultatis naturalis, deferendo, scilicet pabulum calori naturali. Et ideo maxima est differentia inter calorem naturalem, & spiritum naturalem.

Alt mari opinio de spiritu naturali confutatur.

Ex his Altimari error de spiritu naturali, facile innotescit. Vult namque spiritum naturalem generari in iecore: idque verissimum est. Vult etiam spiritum naturalem esse alimentum caloris naturalis, ita vt spiritus naturalis sit sanguis attenuatus, qui quidem est alimentum caloris naturalis: atque addit sanguinem hunc attenuatum, hoc. s. alimentum ea ratione esse spiritum naturalem, quoniam est alimentum instrumenti virtutis naturalis: vnde, cum sit alimentum instrumenti facultatis naturalis; ideo existimat debere appellari spiritum naturalem. Quæ resolutio quamuis multis verbis ab eo proposita fuerit in ipsius opusculis, consistere tamen non potest. Falsum enim est dicere hoc alimentum quia est alimentum caloris naturalis, qui instrumentum est facultatis naturalis, propterea esse spiritum naturalẽ: quoniam similiter possemus dicere, spiritum vitalem esse spiritum animalem, cum sit alimentum spiritus animalis, qui est instrumentum facultatis animalis. Ideo non valet consequentia: est alimentum caloris naturalis, qui est instrumentum facultatis naturalis, ergo est spiritualis naturalis. Præterea hæc resolutio aduersatur Gal. 3. de fac. nat. 14. quem locum voluit esse fundamentum dicendorum in hac materia. Dicit enim ibi Gal. quod spiritus sit substantia tenuissima omnium, quæ in corpore inueniuntur: alter gradus subtilitatis debetur vapori sanguinis, qui minus subtilis est, tertio loco est sanguis attenuatus. Si itaque spiritus substantiam habet tenuissimam, & est tenuissimus: ergo debet distingui a sanguine attenuato, vt facit ibi Gal. Quod si ita se res habet: non potuit dicere Donatus spiritum naturalem esse sanguinem attenuatum, esse alimentum caloris naturalis: quæ eadem sunt. Multum igitur discrepat sanguis attenuatus a spiritu, quoniam spiritus longe hoc attenuato sanguine tenuior exsistit.

Repetitio doctrinæ de naturali spiritu.

Ideo veritas a nobis determinata in suo robore persistit: quod spiritus naturalis sit substantia tenuissima genita & conseruata ex vapore, qui attollitur ex sanguine attenuato: qui spiritus datus est a natura, vt sit vehiculum sanguinis attenuati, id est, alimenti caloris natiui, qui est instrumentum proximum facultatis naturalis, vt supra satis superque diximus. Et hæc de secunda quæstione dixisse sufficiat.

Quæstio tertia, num febris sit substantia, vel, qualitas.

Tertia restat difficultas de febre: an substantia sit, vel potius qualitas? Si consideremus dicta Galeni in hoc comm. elicere possumus ex Gal. febrem tum substantiam esse, tum qualitatem. Primum autem habemus febrem esse qualitatem: dicit enim Galenus medicos nominibus abuti, dum dicunt, morbos esse magnos, morbos esse paruos: & abusum in hoc consistere, quod morbus sit qualitas; magnum autem & paruum ad substantiam potius, quam ad qualitatem referatur: additque aliquos voce abutentes vocare febres magnas, & paruas cum tamen febris qualitas sit, non substãtia. Ex eodem vero, com. colligere possumus, febrem esse substantiam, ac febrem esse corpus: nam expresse Galen. asserit, quod calor naturalis sumi possit pro qualitate, & pro substantia: & postea, accipiens calorem pro substantia, dicit, quod ex calore naturali, & substantia hac vaporosa, fiant effluxus & euaporationes mites ac suaues: qui effluxus, & euaporatio non potest fieri nisi ex substantia & corpore, non autem ex pura qualitate. Loquens postea de calore adscititio, dicit, quod fiãt ex eo euaporationes potius mordaces, idque declarat exemplo, sumpto a calore febrili: & dicit, quod ex calore febrili fiant effluxus mordaces, corrodentes tactum. Si ergo isti effluxus & vapores fiunt calore febrili: ergo calor febrilis est substantia.

Hic aliqui, timentes asserere febrem esse corpus; neque potentes hoc cognoscere, (licet facillimum sit, neque nouum: nam & Thadæus huius opinionis meminit quod scil. febris sit corpus, super 16. aphoris. huius primi:) asseruerunt, istos effluxus & euaporationes non fieri ratione caloris febrilis, sed ratione annexi, & coniuncti. Sed hæc est mera fuga. Nam si Galenus vult, fieri euaporationes mites ex calore naturali, considerato pro substantia: ergo cũ dicit ex calore adscititio fieri euaporationes mordaces, intelligit calorem etiã pro substantia, & cum declaret hoc in febrili calore, ergo febrilis calor est substantia. Ideo ex hoc commen. e Galen. colligere possumus, febrem tum qualitatem esse, tum substantiam.

Quam veritatem doctissimi Moderni sustinentes, vt redderent rem clariorem, adducebant probationem aduersus se ipsos; quod febris scil. non possit esse substantia: nam si febris esset substantia, esset morbus in numero: sed hoc est falsum, & contra Hippo. Galen. & omnes: nam apud omnes est in confesso, febrem esse morbum in intemperie, nõ in mala compositione, nec in numero. Soluentes hanc difficultatem, dixere febrem esse substantiam & corpus: sed esse aduertendum, quod calor febrilis, pro substantia acceptus, non intendatur, quatenus substantia, sed in qualitate: ideo in qualitate fieri augmentum, in substantia autem potius diminutionẽ fieri, quam augmentum: proinde non valere argumentum adductum: febrem enim non augeri pro substantia, sed pro qualitate.

Sed ego sæpe sum admiratus, quomodo viri tam celebres in re tã manifesta fuerint allucinati: cuius vos eritis iudices: Nam in hac solutione duplex est error: primus, dum supponitur, calorem istum non augeri penes substantiam, sed potius diminui: nam si febris est substantia, & diminuitur substantia; dicam esse morbum in numero diminuto: nam si manui erunt saltem tres vel quatuor digiti, erit morbus in numero diminutus. Secundus error est priore peior: quia absurdum quam maxime est, asserere, in febre substantiam non augeri, quod quidem, augetur substantia. Quod autem substantia augeatur, declaro: non recedens a dictis Galeni in hoc comm. Sustineo vero ipsemet febrem esse tum substantiam, tum qualitatem. Cum dico febrem esse substantiam: intelligo febrem esse calorem naturalem, scil. influentem, igneum redditum. Ideo videamus, quomodo se habeat calor hic naturalis influens: penes suum augmentum ratione substantiæ, & ratione qualitatis. Si consideratur augmentum, ratione substantiæ; in calore naturali augmentum potest esse duplex: vel naturale, vel præter naturam. Augmentum naturale est, quotiescunque caloris naturalis substantia aerea & aquea fit maior; & tale augmentum non habet locum in febre, quia hoc est augmentum naturale. Præterea dicebat Galen. 3. de temperamentis cap. 4. substantiam caloris natiui augeri tantum ab alimento, & ab his quæ possunt verti tantum in substantiam nutriti: at in febre concurrunt caussæ febrificæ, quæ nihil habent commune cũ alimento, ideoque non possunt augere substantiam caloris natiui, & propterea tale augmentum locum habere non potest. Est præterea aliud augmentum, quod extra limites sanitatis adhuc non est; & est, quando augetur substantia caloris adscititij, veluti in ætate iuuenili, in qua diminuitur substantia caloris natiui, & augetur substantia adscititij, hoc est, diminuitur substantia aerea & aquea, & augetur substantia ignea & terrea, sed neque hoc augmentum caloris locum habet in febre, quia adhuc consistunt operationes incolumes. Est præterea augmentum tertium caloris naturalis, sed hoc non est intra sanitatem, sed præter naturam, quod augmentum in hoc consistit, quia caloris

ris naturalis substantia diminuitur, & augetur non modo sola qualitas caloris extranei, sed etiam caloris extranei substantia. Quod autem caloris naturalis substantia minuatur, habetur ex Gal. in hoc commen. quando Gal. dicit, substantiam caloris naturalis in febre neque æqualem esse, nedum augeri: & propterea cum Gal. in febre minuitur substantia caloris naturalis, hoc est, aerea & aquea, augetur autem substātia caloris extranei, & adscititij, quoniam substantia illa caloris, quæ erat aerea & aquea, fit quam maxime ignea: & ideo in febre non diminuitur, sed augetur substantia caloris ignei. Nam idem sermo est de calore adscititio, & de calore febrili: dicit enim Galenus quod in febre fiant effluxus acres, & mordaces; qui fieri minime possunt, nisi accipiamus substantiam caloris non natiui, sed caloris ignei redditi. Vnde, cum augeatur substantia caloris febrilis ignei, & qualitas comitetur suum subiectum: intenditur etiam qualitas: & ideo in febre habemus augmentum, non solum ratione qualitatis, sed etiam ratione substantiæ.

Cum igitur habeamus febrem esse & qualitatem & substantiam auctam: qua ratione tollimus difficultatem, ne scil. dicamus febrem esse morbum in numero? Nisi a doctissimo Viro propositum fuisset argumentum, equidem illi non satisfecissem: quoniam nimis leue est, & solutio eius patet, si vera definiendi methodus cognita fuerit. Dico igitur dupliciter febrem definiri posse: formaliter, & caussaliter, id est, effectiue: Per formalem definitionem intelligo, quando febris definitur per verum genus, & veram differentiam. Per definitionem autem caussalem intelligo definitionem traditā per causam immediatam efficientem: vt cum dicimus, risibile est animal rationale mortale. Quo ita constituto, si febrem definierimus formaliter, nihil aliud dicere poterimus, nisi quod febris sit qualitas. Quod si voluerimus febrem definire caussaliter, id est, per caussam effectiuam; tunc dicere possumus febrem, esse substantiam, atque corpus. Et propterea quando Galenus in hoc comm. & alibi dicit, febrem esse qualitatem, vel febrem esse intemperiem calidam & siccam; definit febrem formaliter, per suum verum genus: ubi vero dicit febrem esse calorem, est definitio caussalis. Galenus enim in hoc commento dicit, febrem fieri ob conuersionē caloris natiui in igneum: non dicit, quod febris sit calor, sed quod fiat ex calore: quia considerauit calorem influentem esse caussam febris effectiuam. Antequam autem formaliter soluam argumentum, duobus verbis declarabo, quo modo calor influens sit caussa efficiens febris: nam calor innatus non potest esse caussa efficiens febris, sed solum calor influens: vbi enim fit febris, necessarium est, vt calor influens, qui viget in corde, igneus reddatur, igneus autem fit ille calor a caussis potentibus introducere igneam qualitatem in eundem calorem influentē, qui postea calor influens, vbi igneus est redditus, reddit calidas omnes partes corporis; quia non potest fieri hæc distributio ad omnes partes corporis, nisi beneficio alicuius, quod possit distribui: & talis calor est influens, qui igneus factus, dat ignem & calorem partibus; sicuti sanitatis tempore eis vitam tribuit. Vnde formaliter respondentes ad argumentum; quando illi dicunt; si febris est substantia, ergo est morbus in numero: negamus consequentiam: quoniam dicimus febrem esse substantiam, non pro definitione formali, sed caussali, quæ traditur per caussam effectiuam. Nam hoc idem esset, ac si quis (exempli gratia) diceret; scamnum fit ab artifice, ergo scamnum est artifex: hæc consequentia ridicula est.

Vnde hic obiter aduertatis, vt cognoscatis, an definitio ab aliquo auctore tradita sit caussalis, an potius formalis: nā quis dicere posset, esse principij petitionem, cum asserimus, febrem esse qualitatem, esse definitionem formalem: cum vero dicimus esse substantiam, esse definitionem caussalem, & per caussam efficientem. Opus igitur hoc declarare. Si accipiatis genus positum in definitione, & reducatis hoc genus proximum in genus remotum, & deinde in remotissimum, & vtrumque genus prædicetur in quid de definito; ista erit definitio formalis: quoniā valet dicere? homo est animal, corpus substātia, &c. ista definitio est formalis, iuxta regulam in antepredicamentis, quicquid prædicatur de prædicato, prædicatur & de subiecto, quod valet in essentialiter ordinatis, vt logici declarant. Si vero genus remotum non prædicatur in quid; sciatis hanc non esse definitionem formalem, sed caussalem, vt si dicatis; risibile est animal rationale mortale; est definitio caussalis: nam si referamus animal in corpus, & substantiam, nō valebit dicere, risibile corpus est, risibile est substantia: & ideo est definitio caussalis.

Accipiamus modo definitionem febris, quę est intemperies calida & sicca, dependens a calore influente igneo reddito. Hæc quidem definitio formalis est: quoniam capientes intemperiem, & reducentes ipsam ad dispositionem, & dispositionem reducentes ad qualitatem, quæ sunt genera remota, & remotissima: semper erit verum dicere, quod hæc omnia in quid de febre prædicentur: nam valet dicere, febris est dispositio præter naturam, est morbus, & est qualitas. Dicatis modo, febris est calor naturalis, factus extraneus, accensus in corde: dicatis postea calor est corpus, calor est substantia: valet ne dicere febris est corpus, febris est substantia? Non profecto. Et ideo hæc est caussalis, non formalis definitio. Hæc dicere volui: quoniam quidam putant hoc esse chimæricum & fictitium dictum, quod detur definitio caussalis, & formalis: cum tamen hoc sit Aristotelis primo post, & sit verissimum: vt iam probatum est.

APHORISMVS XV.

Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi. Quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus copiosior est: vnde & pluribus egent alimentis. Indicio sunt ætates, & athletæ.

Scopus, de victu sanorum agere.

Ventres hyeme, & vere natura calidissimi sūt, &c. Pro introductione præsentis aphorismi, in memoriam reuocare oportet, quod cum hucusque egerit Hippocrates de victu minuente vires, id est, tum tenui, tum tenuissimo, in virtute suorū indicantium, hoc est, morbi acuti, morbi peracuti, vigoris, & accessionis: nec nō egerit de eodem, in virtute suorum coindicantium, & principalium, hoc est, virium & non principalium, seu eorum quæ referuntur ad vires, nimium ætatis, temperaturæ corporis, consuetudinis, & anni tēporis: nunc antequam loquatur Hippoc. de victu medicinali, de quo in sequenti aphor. vult in præsenti sermonem habere de victu sanorum. Et ideo eius institutum nunc est de victu sanorum agere. Qui scopus an sit Hippoc. nec ne, facile est videre apud Galen. in pręsenti commen. Sed ex altera parte difficile est videre caussam huius scopi: & præcipue, cum institutum Hipp. sit, sermonem habere in hac parte de curatiua arte, & in quarto etiā apho. dixerit Galenus Hippocratem sermonem habere de victu ægrotantium. In primis autem clarum est, hic Hippocratem sermonem habere de victu sanorum: quod probatur ex Gal. in fine comm. vbi habet, omnia, quæ dicta sint in hoc apho. esse dicta ob corpora sanorum: confirmatur & hoc e Gal. 1. de ratione victus comm. 44. vbi ait, si quis laboraret morbo acuto, ratione cuius opus sit vti diæta tenui; tunc

si fuerit

si fuerit tempus hyemale, huiusmodi tempus permittere talem victum tenuem; contra autem in æstate: nam quamuis ratione morbi acuti opus sit vti victu tenui, tempus tamen æstiuum hoc prohibet. Ex quo colligatis, tempus hyemis coindicare victum tenuiorem, & tempus æstatis hunc victum contraindicare. Hipp. tamen hic habet opositū, quod *ventres hyeme &c.* Et postea subdit; *Quare & his temporibus copiosiora exhibenda sunt alimenta.* Dicit ergo Hippo. hyemem indicare victum copiosum. Ideo est aduertendum, si considerauerimus hyemem, vt tempus coindicans cum morbo, si morbus indicat tenuem, hyemem etiam coindicans tenuem victum. Sed si considerauerimus tempus, vt indicans, non vt coindicans, quale est tempore sanitatis; hyems cibum copiosiorem indicat, quam æstas: quia vbi morbus affligit tempore æstatis, non possumus vti victu ita tenui, vt morbus requirit: tempore autem sanitatis possumus æstate victu tenui vti, non copioso. Quare cum quod sanis conuenit, dicat, non quod ægris: manifestum est, Hippocratis esse institutum de victu sanorum agere.

Artificium. Sed qua de caussa hoc fecit? Sæpissime dixi, semper Hippocratem maximo esse vsum artificio. Cum ergo huc usque egerit de victu minuente tum in virtute indicantium, tum coindicantium: antequam ad medicinalem cibum transiret, voluit admiscere sermonem de victu sanorum, vt multæ tollerentur difficultates, neque alijs committeretur error. Tollētur autem errores, si cognouerimus aliud esse indicans, aliud coindicans: neque vnum & idem hac esse. Nam aliquis potuisset credere, eodem modo nobis esse progrediendum, quando aliquid est indicans, & postea illud idem est coindicans: cum tamen eodem non sit progrediendum modo. Cumque hoc non modo veritatem habeat in temporibus anni, sed in consuetudine, ætate, dispositione ventriculi, & viribus; imo in viribus principaliter, in his reliquis non principaliter, sed ratione virium: Hippoc. voluit hoc declarare in temporibus anni: nam si tempora anni (quæ non sunt principalia, sed referuntur ad vires) differunt, vt sunt indicantia, a se ipsis coindicātibus; multo magis id erit affirmandum de viribus. Et ideo ex primo de ratione vict. 44. sicut hyemale tempus pleniorem cibum indicat, ita vires robustæ coindicant victum tenuiorem, & indicant pleniorem. Vt igitur hoc declararet Hippocrates in hac parte, proponere voluit hanc sententiam. Quare scopus Hippocratis est, proponere de victu sanorum sermonem, sumpta indicatione a temporibus anni: vt ex hoc pateret differentia inter indicantia, & coindicantia.

Diuisio. Quo autem ad diuisionem attinet: primo est cognoscendum, qualis nam hæc sententia sit. Scio Modernum dicere, hanc esse sententiam enthymematicam, quæ est, quoties proponitur sententia cum ratione implicita: hæc enim est sentētia, quæ rationem habet implicitam; quia Hippo. dicit, *Ventres hyeme & vere, &c.* & non dicit, *quoniam ventres hyeme, &c.* nam si dixisset, *quoniam*, ratio fuisset explicita, non implicita. Ego autem, his non obstantibus, credo, hanc esse sententiam, quæ sit pars enthymematis: quoniam habet rationem seiunctam, & partim antepositam, partim postpositam. Nec valet si dicatur; *non dicit quoniam*: nam quamuis ibi non sit hæc particula, *quoniam*, separans rationem a sententia: tamen in ipso aphorismo apponitur particula *Quare*, quæ separat rationem a sententia; dicit enim, *Quare per ea tempora*. Quæ particula, *Quare*, denotat conclusionem, quæ mediante hac particula separatur a ratione. Cum igitur sit sententia, quæ est pars enthymematis, ideo diuiditur hæc pars in sententiam, & probationem: sententia autem est ibi; *Quare per ea tempora alimenta copiosa sunt exhibenda*. Probatio A diuiditur in rationem, & confirmationem rationis. Confirmatio est ibi; *Indicio sunt ætates, & athletæ*. Ratio autem duas habet partes: quatenus in ratione minor est, quæ duas habet partes: prima est; *Ventres hyeme, & vere natura calidissimi sunt*. Secunda pars est ibi; *Etenim calor innatus copiosior est, &c.*

Sensus. Vt autem cognoscatis hanc esse veram diuisionem: sensum legitimum aphorismi intelligere debetis, qui meo iudicio est difficillimus. Nolo autem proponere sensum eius, ab alijs adductū, sed ex mea sententia hic est sensus aphorismi. Illis temporibus, quibus alimenta melius conficiuntur, & plura requiruntur; copiosiora alimenta sunt exhibenda. Addamus minorem: sed tempore hyemis & veris alimenta melius confici possunt, & plura requiruntur. Sequitur ergo conclusio, quod tempore hyemis & veris alimenta copiosiora sint exhibenda. Et hæc conclusio est sententia & aphorismus propositus ab Hip B pocrate. Maiorem non proponit Hippoc. quia manifesta valde est. Minor autem ab Hipp. probatur, quia in ea aliqua poterat esse difficultas. Nam minor est: tempore veris & hyemis alimenta conficiuntur melius, ac plura etiam requiruntur alimenta. Quæ minor, quoniam duas habet partes, ideo Hippoc. vtramque partem probat. Prima pars est, quod tempore hyemis & veris alimenta melius conficiantur: secunda quod tempore hyemis & veris plura alimenta requirantur.

Quantum pertinet ad probationem primæ partis: ex Hipp. talis probatio colligi potest. Illis temporibus alimenta melius conficiuntur: quibus ventres sunt natura calidissimi & somni longissimi: sed ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: ergo tempore hyemis & veris alimenta melius conficiuntur. Maiorem autem non probat Hipp. quia summa vtitur breuitate: sed Gal. in com- C men. cōfirmat: nam cum istis temporibus plurimum sit caloris natiui, calor natiuus quam maxime adiuuat concoctionem alimentorum; pariter & somnus; & ideo maior verissima est. Minor etiam satis patet: & propterea patet conclusio; quæ erat prima pars minoris, posita in syllogismo.

Probatur etiam secunda pars minoris, quæ erat, quod tempore hyemis, atque etiam veris, plura requirantur alimenta: quam partem ita probat Hippo. Eo tempore plura requiruntur alimenta, quo plurimum est calidi innati, sed tempore hyemis & veris plurimum est calidi innati: ergo istis temporibus plura requirūtur alimenta. Quod autem, vbi plurimum est caloris innati, ibi requiratur copiosum alimentum; hoc probat Hipp. sumpto indicio ab ætatibus & athletis: quando dicit, *Indicio sunt, &c.* Et propterea ex hoc sensu facile quis colligere potest, cum tempore hyemis & veris quam maxime conficiantur ali D menta, & plura etiam requirantur alimenta, ideo copiosiora esse alimenta exhibenda.

Explicatio verborum aphorismi. Ventres natura. Dicit ergo Hippoc. *Ventres hyeme, &c.* Dicit hic Philotheus per ventres non tantum intelligi ventriculum, sed omnem corporis capacitatem, in qua facultas naturalis viget. Dicit autem Hippoc. *Natura, &c.* Hic videre oportet, quid intelligat per naturam. Non accipiatis per naturam temperiem, sicuti accipiebat Gal. 2. apho. 34. Neque temperaturam, & habitum corporis, vt idem Gal. 2. de ratione vict. 31. sed intelligatis, vt exponit Gal. in hoc comm. quod per naturam voluerit intelligere calorem insitum naturalem. Ventres ergo sunt calidissimi calore insito, & naturali, non adscititio: nam si sermo esset de calore adscititio, oppositum esset. Nam ex 3. de caussis pulsuum 6. & 8. de placitis 7. colligitur tempore hyemis & veris plurimum esse caloris natiui, minimum adscititij; contra æstate plurimum caloris adscititij, parum verum natiui caloris, id est; aereæ & aqueæ substantiæ.

Sed

Hyeme.

Sed qua ratione hyeme ventres sunt calidiores? Cum Hippocrate, & Galen. in hoc commen. scire oportet, per hyemem non intelligendā hyemē quocunque modo constitutam: nam ex 2. de cris. 3. anni tempora possunt dupliciter considerari: altero modo, vt seruant propriam naturam: reliquo vero modo, vt non seruant propriam naturam. Tempora anni tunc propriam dicuntur seruare naturam, quoties hyeme est frigiditas & humiditas, non autem caliditas: æstate vero aer calidus est & siccus, non autem humidus. Et ideo hic debetis intelligere hyemem, vt habet temperaturam frigidam & humidam, non intense, ita vt quam maxime excedat; sed vt sit commoderatio quædam. Nam talis excessus in quocunque tempore reprobatur & ab Hipp. & a Gal. 3. aph. & multis alijs in locis.

Sensus.

calidissimi.

Sed cur hyeme ventres sunt *calidissimi*? Respondet Galenus, ex Aristotelis libro quarto meteor. accipiens, id fieri ob concentrationem caloris: nam calor vnitus & concentratus fit multo validior seipso disperso.

Calor robustus a frigore externo intenditur: imbecillis extinguitur.

At monet Galenus in hoc commen. quod non semper calor fiat robustior ratione frigiditatis aeris: nam calor corporis vel est robustus, vel imbecillis: si est imbecillis, non acquirit robur, sed exstinguitur, ratione frigiditatis ambientis: at si calor validus fuerit, maius robur acquirit, ratione ambientis frigidi. Et hoc probat Galenus exemplo eorum, qui frigida aqua abluuntur, nam si in his fuerit calor robustior, ratione ambientis frigidi, id est, aquæ, fiet vegetior per concentrationem: at si languidus erit calor, potius deprimetur. Et ideo dicit, hunc aphorismū non habere veritatem in omnibus animalibus; veluti in his quæ ob languiditatem caloris tempore hyemis coguntur latere in cauernis: ne modicus calor exstinguatur; propterea illa animalia non possunt regulare multum alimentum; quia calor potius fit imbecillior, ratione ambientis. Intelligamus ergo ventres illorum animalium, & præcipue hominum, in quibus calor est robustus: qui robustior fit, ratione concentrationis, dum ad partes internas refugit ille calor. Concentrantur vero illæ tantum corporis partes, quæ loco dimoueri possunt. Cum enim corpus nostrum constet humore seminali, sanguine, & spiritu: recurrunt ad partes internas & concentrantur sanguis ac spiritus tantum, non autem humor seminalis. Per spiritum intelligit naturalem spiritum: per sanguinem autem, sanguinē ipsum attenuatum, qui est alimentum caloris naturalis, qui calor naturalis est principale instrumentum facultatis naturalis. Quare cum concentretur spiritus & sanguis, concentratur etiam alimētum caloris natiui, & eius vehiculum: ad horum quatuor concentrationem sequitur caliditas.

Vere victus plenior requiritur.

Addit Hippocrates, *Et vere*: Galenus in commento dicit, Hippocratem fuisse indistinctum. Quod sano modo est intelligendum: nam non dicit indistinctum, id est, confusum, quia nulla fuit vnquam in Hippocrate confusio: sed indistinctum, id est, concisum, & breuem. Et ideo Galenus late hoc, ac diffuse explicans, & iure merito, dicit, ver dupliciter posse considerari: altero modo ratione suarum partium; reliquo vero ratione suæ temperaturæ. Veris sunt tres partes: prior, quæ est vicina hyemi; posterior, quæ est vicina æstati; media, quæ est proportionata pars veris. Si autem consideretur ver ratione temperaturæ, tunc vel habet temperaturam calidam, similem tempori æstiuo; vel habet temperaturam frigidam, similem hyemi; vel temperaturam sibi proportionatam. Hinc dicit Galenus, si ver sit in prima sui parte, victum esse instituendum, qualis institui solet tempore hyemis: si in postrema, talem esse instituēdum victum, qualis conuenit temporeæ statis: si in media parte, accommodandū esse victum proportionatum veri. Quod si consideretur ver ratione temperaturæ: si frigidior sit eius temperatura, conuenit victus hyemalis: si calidior æstiuis: si propriam seruauerit temperiem, instituenda est ratio victus veris. Cum ergo Hippocrates hic loquatur de vere, distincto ab alijs temporibus: ideo debet intelligi ver temperatum, & in media parte sui. Ideo dicebat Philotheus, vere victum esse exhibendum pleniorem, tum ratione partis prioris, tum etiam ratione mediæ partis. Ratione partis prioris; quia calor est plurimus propter concentrationem: in media itidem parte calor est maximus, quoniam non fit resolutio, sicut in æstate, ideo conseruatur calor naturalis. Vnde, cum tempore hyemis & veris plurimus sit calor natiuus, a quo alimenta conficiuntur, (vt dixerūt & Gal. & Arist.) plura eo tempore conueniunt alimenta.

Hyeme & vere somni longissimi.

Subdit postea Hippocrates: *Et somni longissimi*. Quo in loco duo sunt declaranda: alterum est, qua ratione tempore hyemis & veris somni sint longissimi: reliquum est, quidnam ad mentem Hippoc. conducat hoc scire, quod somni his temporibus sint longissimi. Sed primum patere non potest, nisi caussæ somni prius cognitæ fuerint.

De Somno quædā generalia.

Multis autem posthabitis, (quoniam hic non est proprius locus hoc examinandi, sed in secunda particula aphorismorum) dicimus, ex sententia Aristotelis, in secundo de partibus animal. cap. septimo, & in lib. de somno & vigilia, & ex Galeno in lib. de instr. odoratus capite 5. somnum esse affectionem potius, quam opus: nam etsi loco allegato de hoc dubitauit Galenus, Aristoteles tamen euidenter asserit esse affectionem: & ratio in promptu est, quoniam in somno sensus ligantur, & efficiuntur; ideo vere affectio dici potest. Est autem somnus affectio primi sensorij, quia in somno nō vnicus sensus desistit ab opere suo, sed omnis: ideo commune sensorium est subiectum huius affectionis; quod cor ex Aristotele est, ex Galeno autem cerebrum: de qua re modo disputandum non est. Facta autem est hæc affectio primi sensorij a natura, secundum Aristotelem, vt, quantum possibile est, animal perduraret: nam impossibile est animales actiones in continua esse operatione; sed est necesse, vt aliquam habeant intermissionem, atque quietem, quę necessaria est, atque salubris facultati animali. Ideo pro intermittendis his operibus fuit necessarius somnus. Vt vero quando animal vigilat, ac sensus operantur, calor mouetur a centro ad ambitum & circū ferentiam: sic e conuerso, quando animal quiescit, fit caloris reuocatio ab externis partibus ad internas partes. Et hoc voluit Hippocrates sexto epidem. sect. 5. partic. 10. Sed qua de caussa fit talis reuocatio caloris ad partes internas? Non alia profecto, ex Aristotele allegato loco, nisi quia cerebrum comprimitur, & aggrauatur: quoniam fit aliqua obstructio meatuum eius. Fit autem hæc obstructio duplici de caussa: tū ex vaporibus ad cerebrum adscendentibus; tum ex frigiditate cerebri hos vapores condensante. Duæ enim sunt somni caussæ præcipuæ: frigiditas cerebri, & vapores hi adscendentes. Ideo Galenus dicit, somnum fieri refrigerato primo sensorio. Concurrunt etiam ipsi vapores, qui non in cerebro reperiuntur, sed in partibus infernis corporis, qui, sursum repentes, densantur ratione frigiditatis cerebri: & ita impeditur transitus spirituum, & facultatis animalis, præcipue vero sensitricis, & motricis, & ligantur sensus, & fit somnus. Ideo Aristoteles loco citato dicebat, somnum potissimum fieri post cibum, quia tunc ex cibo assumpto fiat maior ad caput euaporatio. Dicebat etiam fieri somnum ex mandragora, ex hyoscyamo: quoniam hæc assumpta afferant multos vapores ad caput, ipsum aggrauantes. Dicebat etiam somnum fieri in ipsis lassitudinibus, in quibus fiunt colliquationes: quia materia colliquata euaporat ad caput.

Quæ

Cur hyeme & vere somni longissimi.

Quæ cum ita habeant: facile est modo videre, qua ratione tempore hyemis & venis somni longissimi sint: & facile est etiam intelligere Galenum, qui est valde difficilis in hoc commento. Nam hyeme viget frigiditas maxima, cuius ratione somni possunt fieri longiores: & non modo viget frigiditas ratione constitutionis aeris, sed etiam ratione longitudinis noctiũ, quæ longitudo noctium est caussa frigiditatis: vnde non solum somnus augetur ratione frigiditatis ambientis, sed ratione noctium: quia noctu fit reuocatio caloris ad partes internas. Accedit etiam, ex Galeno primo de natura humana trigesimosexto, quòd sicut sol sui præsentia est caussa caloris, ita sui absentia est caussa frigiditatis: vnde cum hyeme sint longæ noctes, erunt somni longissimi. Quod si consideremus mediam partem veris, locum non habet frigiditas; quia pars illa est temperata; & ideo caussa ex frigiditate non valet: sed valet caussa ex longitudine noctium. Quod cum viderit Galenus, scilicet longitudinem noctium esse communem hyemi & veri, non autem frigiditatem; dixit, somnos esse longissimos tempore hyemis & veris, ob noctium longitudinem; vt caussam communem in vtroque tempore haberemus. Si humiditatẽ consideremus, quæ etiam somni caussa est: tempore hyemis habemus maximam humiditatem: ver etiam non excedit in siccitate. Quare cum caussæ somni consistant in frigida temperie cerebri condensante, & in humiditate, seu in vaporibus qui condensantur; & vtraque caussa vigeat vere & hyeme: ideo mirum non est, si Hippocrates dixerit, tempore hyemis & veris ventres calidissimos esse, & somnos longissimos. Accedit etiam, quod ob copiam alimentorum fiant somni longissimi.

Scopus Hippocratis.

Sed ad secundum accedentes quorsum hæc dixit Hippocrates? Dico propositum esse Hippocrati probare primam partem minoris syllogismi: quod tempore hyemis & veris melius conficiantur alimenta. Idque facile ex somnis longissimis haberi potest; nam cum somni vigent, sunt in caussa, vt calor concentretur, ac validior fiat, valideque agat in pabulum: & ob id validissime in somno conficitur alimentum. Ideo Aristoteles recte in lib. de somno & uigilia dicebat, melius nutriri hominũ corpora in somno: quia meliores tunc temporis fiunt concoctiones. Præterea cum præcedunt somni, & sequitur uigilia, fit optima distributio alimenti quod erat prius optime confectum ratione somni: iuxta illud; somnus concoquit, vigilia digerit.

Sententia hoc aphorismo proposita, victũ pleniorẽ hyeme, vereq; indulgẽdũ.

Cum itaque tempore hyemis & ueris plurimus sit calor innatus, ac somni sint longissimi; ideo optime conficiuntur alimenta: & propterea Hippocrates proponit sententiam aphoristicam, & conclusionem quæ e dictis sequitur: nimirum cum tempore ueris & hyemis melius conficiantur alimenta; propterea per hæc tempora copiosiora alimenta esse exhibenda.

Obiectio a Galeno proposita, & dissoluta.

Sed Galenus contra Hippocratem in commento arguit: eo tempore quo fit modica resolutio, requiri exigua alimenta; tempore hyemis & ueris fieri modicam resolutionem, igitur requiri modica alimenta.

Probatur vtraque prætermissa a Galeno. Primo, quod eo tempore quo fit modica resolutio, requiratur minor copia alimenti, & modica: nam exhibentur alimenta pro eo quod est deperditum, dissipatum, ac resolutum, reparando. Minor autem, quod scilicet tempore hyemis & veris fiat modica resolutio, clara etiam est: quoniam non dissipantur corpora hyeme & vere, vt æstate. Et propterea sequitur conclusio, quod tempore hyemis & veris non requirantur copiosiora alimenta.

Hac obiectione proposita: Galenus statim pro salute Hippocratis in commento subiungit, sentẽtiam Hippocratis verissimam esse, & ad sensum manifestam: videlicet, tempore hyemis si homines accipiãt copiosiores cibos, quod optime conseruentur: si vero pauciores, quod homines refrigerentur, ac imbecilliores reddantur. Quoniam vero id non satis erat, ideo Galenus nititur in commento satisfacere obiectioni propositæ: & primo, quod ad maiorem, eam omnibus modis admittit Galenus, quod nimirum exhibeantur cibi pro ratione illius quod deperditur: vnde si nulla resolutio fieret, non esset quod cibarijs vteremur. Sed minor consistere non potest, quod scilicet tempore hyemis & veris fiat minor resolutio, quam fiat tempore æstatis. Vt autem probet falsitatem huius minoris Galenus, multa dicit, quæ omnia ad pauca reducemus. Pro intelligentia itaque primo supponendum est, calorem naturalem esse instrumẽtum omnium operationum naturalium: nam beneficio caloris innati non solum corpus generatur, sed augetur, & quandiu viuit, conseruatur; ita vt calor natiuus sit auctor instrumentalis, quia natura agens est principale operationum naturalium. Vnde sequitur, quanto validior natiuus fuerit calor, tanto validiores operationes naturales eum obire: quia a valido agente validæ operationes proueniunt. Cum autem ex sententia Hippocratis calor naturalis quasi idem cũ natura sit; quoniam calor hic est proximum ac immediatum instrumentum ipsius naturæ: ideo tum calor naturalis, tum natura ipsa, vt dicit Galen. in commen. non tantum habet operationes, vt appetat, atque vt alimentum conficiat, & agglutinet, sed vt expellat; neque tantum expellẽdi, sed etiam calor naturalis & natura habent vim expellendi cum prouidentia. Sed quid per hæc voluerit Galenus, difficile est videre; & nõ credatis quod hæc ea de caussa dixerit, quod calor sit cognoscens: sed hoc ideo dixit, vt distingueret operationem huius caloris naturalis, quatenus regulatur a natura, & ipsa forma, ab operatione, quæ fit a calore elementari, & calore igneo. Nam differentia est inter calorem elementarem, quatenus regulatur ab igne, & inter calorem naturalem regulatum a forma, & natura: nam calor elementaris ita absumit partes vtiles, vt inutiles: & ita sine prouidentia agit: quia non determinatur, nec regulatur a determinato agente: at calor naturalis cum prouidentia agit; quia regulatur a natura, quæ concurrente suo instrumẽto, calore scilicet naturali, superflua expellit, & inutilia: vtilia autem non expellit: & hoc voluit dicere Galenus. Sed postea subdit, quod calor naturalis, cum vim habeat expellendi, quanto validior fuerit, tanto validius expellat superfluitates: & quod ea quæ expelluntur per poros, non modo copiosius, sed etiam insensibiliter expellantur. Ideo dicit Galenus, Dioclem dixisse, sudorem esse præter naturam: non enim prodit a calore naturali, sed a calore præternaturali: sudor enim fit vel ob æstum, vel ob balneũ, vel ob exercitia, & alias caussas violentas. Calor autem naturalis expellit insensibiliter: ideo si consideremus calorem natiuum tempore hyemis, erit validissimus, & hinc valide etiam expellet. Proinde ea quæ per cutim expelluntur a valido calore, etiam valde expelluntur per euaporationem insensibilem. Præterea quantum ad crassiora excrementa, cum calor naturalis hyeme sit validior, hinc est, quod tempore hyemis obseruamus contentum in vrinis crassius, quam æstate, & copiosius, sicut etiam ipsum lotium. Quod si excrementa adhuc crassiora consideremus, tempore hyemis alui excrementa copiosiora & magis cocta, quam estate conspiciuntur. Quare ex hoc discursu Galeni patet, quod, cum calor sit validior tempore hyemis, habeat etiam vim magis expellendi superfluitates. Et ideo falsa est minor illa, qua dicebatur, quod tempore hyemis fiat minor resolutio, quam tempore æstatis. Imo possumus retorquere argumenta contra aduersarium,

hoc

hoc modo: quod cum eo tempore maiora alimenta requirantur, quo fit maior resolutio; & hæc fiat maior tempore hyemis: quia tunc calor naturalis validius expellit: ideo tempore hyemis & veris copiosiora alimenta requiri, quam alijs temporibus, quando calor non est ita validus ad expellendum.

Calor naturalis hyeme & vere copiosior.

Subdit postea Hippocr. *Etenim calor innatus plurimus est*. Dicebat Galenus in commento, proposita esse hæc verba, propter vnicum verbum, positum ab eodem Hippocrate in principio; vbi dixit, *Ventres hyeme & vere natura*: dixit autem, *natura*, vt innueret his temporibus vigere non simpliciter calorem sed naturalem calorem: & ideo hic subdit; *Etenim tunc temporis plus viget calor innatus, quam alijs temporibus*: non quilibet calor, sed innatus. Præterea dicere possumus hæc verba proposita esse, vt conficiatur secunda pars minoris, propositæ in syllogismo. Nam fuerat Hippocratis institutum, probare hanc conclusionem: tempore hyemis & veris copiosiora esse exhibenda alimenta: quæ conclusio sic probabatur: illis temporibus copiosiora sunt danda alimenta, quibus melius conficiuntur alimenta, ac plura etiam requiruntur: sed tempore hyemis & veris alimenta melius conficiuntur, & plura requiruntur: ergo, &c. Vbi videtis minorem habere duas partes: alteram, quæ probata iam est, & fuit, quod tempore hyemis & veris alimenta melius conficiantur: secundam, quod tempore hyemis & veris plura requirantur alimenta: quam partem nunc probat Hippocrates his verbis. Et ratio potest talis formari: illis temporibus conueniunt plurima alimenta, quibus calor innatus plurimus est: tempore hyemis & veris calor innatus plurimus est: ergo tempore hyemis, verisque plura requiruntur alimenta. Et sic probata hac conclusione, quæ erat secunda pars minoris, minor satis constat: quod videlicet tempore hyemis & veris calor innatus plurimus sit. Et confirmatur ex sententia Galeni, non modo in præsenti commento, sed ex tertio de caussis pulsſ. sext. vbi euidentissime asserit, quod tempore hyemis & veris calor innatus sit plurimus, adscititius paucus; contra, tempore æstatis, adscititius copiosus, innatus modicus.

Quantum vero ad maiorem, quæ fuit, quod eo tempore requirantur plura alimenta, quo plurimus est calor innatus; hæc maior dupliciter probari potest: a posteriori, & a priori. Probatur a priori, a Galeno in commento: probatio autem originem habet ex hoc fundamento, quod videlicet debeat esse proportio inter calorem naturalem, & alimenta ipsa. Quomodo autem habeat veritatem hoc fundamentum, colligi potest ex Aristotel. potissimum quarto de generat. animal. 3. vbi dicit, quod omne agens in agendo repatiatur. Idque exemplis persuadet Aristot. Nam videmur, inquit, secantem hebetari, comprimentem veluti comprimi, & quod calefacit refrigerari, &c. Vnde cum hoc verissimum sit, subdit Aristot. interdum accidere posset, agens ita esse dispositum, vt potius patiatur quam agat: quando videlicet non est proportio inter agens & passum. Non esse autem proportio potest dupliciter: vel ex parte agentis, vel ex parte passi. Ex parte agentis, quando imbecillum agens exstiterit. Ex parte autem passi hoc multis modis accidere potest: potissimum autem, vt dicebat Philosophus, dupliciter, vel ratione quantitatis, vel ratione malæ quantitatis, id est, frigiditatis: ratione quantitatis, vbi passum in insigni copia fuerit, vt tantam copiam non possit agens superare: ratione autem frigiditatis, & malæ qualitatis, quoties passum ratione illius malæ qualitatis, tantā habet vim resistendi, vt agens potius patiatur, quam agat. Dat autem exemplum Aristoteles de athletis, si fortasse copiosiori cibo, quā decet, vtantur, vbi namque athletæ vti voluerint copiosiori cibo, maximæ fient cruditates, quibus quasi calor natiuus suffocabitur; vnde maior erit actio alimenti in calorem, quam caloris in alimentum; quia scilicet non est proportio inter agens & passum. Galenus ergo hoc videns, recte dicit in commento, quod debeat esse proportio inter calorem naturalem & alimentum: si enim non fiat debita nutritio, id erit, vel quia alimentum erit copiosius, vel in minori copia: si copiosius, suffocabitur calor, & cruditates fient: si in minori copia, non poterit conseruari ille calor, sed resoluetur, quia non erit proportio inter agens & passum. Vnde si homines hyeme minori, quam oporteat, vtantur cibo, refrigerabitur eorum corpus, & quam maxime lædentur; si autem copiosiore; proportionato tamen cum plurimo calore, non modo conseruabuntur homines, sed ex hoc etiam augebuntur; idque non modo in hominibus verum est, sed etiam in brutis. Imo aliquando in tanta proportione hyeme atque vere augetur sanguis in hominibus, vt in fine veris cogamur ipsis secare venā, ne vas aliquod disrumpatur, neue inflammatio, vel erysipelas, vel aliquis grauis sequatur affectus Ex quo Galenus colligit, quod his temporibus vigeat sanguis, quibus plurimus est calor & ideo tunc temporis offerendum esse statuit copiosum alimentum. Sic igitur a priori optime Galen. probauit maiorem propositionem.

Eandem probat a posteriori Hippocrates inquiēs, *Indicio sunt, ætates, & athletæ*. De ætatibus id declarare est facile: sed difficile de athletis. Quo ad ætates, argumento possunt esse pueri, quibus cum sit plurimus calor innatus, ideo in eis requiritur plurimum alimentum: vnde fere continuo comedunt. Quoad athletas, hi (dicebat Oribasius) requirunt copiam maximam alimenti: quia ob exercitium fit maxima consumptio, ac partes concidunt: & ideo copiosiori cibo restaurari debent. Et hæc expositio probari potest. Sed dicit Galenus in hoc commento, vbi sit plurimus calor natiuus, ibi esse indigentiam requirentem copiosum alimentum: indicio esse athletas, quibus calor natiuus augeatur propter exercitia, frequentia & magna; vnde maximum etiam habeat calorem naturalem, ob quem plurimum requirant alimentum.

Exercitia q̄uo augeāt calorem natiuum.

Sed est difficultas in verbis Galeni; quoniam dicit, ob exercitia augeri calorem natiuum: quod non videtur verum: quia exercitium auget calorem adscititium, non natiuum: nam ex 3. de temperamentis capite quarto, nihil potest augere calorem natiuum, nisi quod vertitur in substantiam nutriti, scilicet sola alimenta. Dico exercitia habere vim augendi calorem natiuum, hoc pacto; quoniam habet vim attenuandi sanguinem, vt quies ipsum crassefaciendi: amplius, exercitium habet vim excitandi calorem, vt quies reddendi sopitum & obtusum. Cum itaque beneficio exercitij attenuetur sanguis, ac spiritus & calor excitetur: & cum calor naturalis conseruetur, at alatur attenuato sanguine, qui defertur ad calorem insitum particulis corporis, beneficio spiritus naturalis, qui est vehiculum sanguinis attenuati: cui dubium est, beneficio exercitij citius, validius, atque frequentius deferri alimentum calori innato, insito particulis? Cum itaque beneficio exercitij deferatur alimentum calido innato: ideo exercitia sunt caussa augmenti caloris naturalis: sunt autem caussa mediata, non immediata huius augmenti exercitia.

Repetitio sensus aphorismi.

Concludendum ergo, cum eo tempore sint copiosa exhibenda alimenta, quo melius conficiuntur, ac plura requiruntur; cumque tempore hyemis & veris melius conficiantur, ac plura requirantur: his temporib. ergo sunt copiosiora alimēta exhibēda. Quod tempore hyemis & veris melius conficiantur alimenta, patet: quia tunc temporis somni sunt longissimi,

& ventres natura calidiſſimi. Quod his etiam temporibus plura aliměta requirantur, probatur: quoniam tunc temporis plurimus eſt calor natiuus, qui plurimo etiam indiget alimento. Quod hoc ſit verum, indicio ſunt ætates, & athletæ: ætates, quoniam in creſcente ætate viget calor natiuus: in athletis autem propter exercitia augetur calor natiuus. Et hæc eſt tota ſeries huius aphoriſmi.

1. Quæſtio: cur hyeme ventres calidiſſimi; cum tamẽ in eis multa tunc gignatur pituita.

Cæterum in huius aphoriſmi enarratione tres occurrunt difficultates: quas breuiter expediemus. Prima, ab omnibus, & a Galeno præcipue maxime ardua indicata, eſt; cur hyeme ventres dicantur calidiſſimi, cum tamen in eis multa generetur pituita. Secunda difficultas eſt; num ver ſit temperatum. Tertia; an quilibet ſudor ſit præter naturam, vt videbatur dicere Diocles ex ſententia Galeni in commento; vel detur aliquis ſudor voluntarius.

Circa primam Hippocrates docet hic, ventres eſse calidiſſimos natura. At oppoſitum aſserere videtur primo de natura humana, particula trigeſimaſexta: vbi ait, hyeme augeri pituitam, ob multitudinem pluuiarum, tum etiam propter noctium longitudinem. Quam ſententiam ibi videns Galenus, ſtatim habuit occaſionem dubitandi. Cum enim Hippocrates dixerit in aphoriſmis abſolute hyeme vigere calorem natiuum: qui fieri poteſt, vt hyeme plurima pituitæ copia gignatur? Pituita enim a debili calore generatur: quia humor eſt frigidus & humidus. Et tamen dicit Hippocrates hyeme pituitam augeri, ob noctium longitudinem, ideſt, frigiditatem; & propter pluuias, ideſt, propter humiditatem. Si ergo hyeme pituita multiplicatur, quia viget frigiditas & humiditas: quo modo ergo dicere hic potuit Hippocrates ventres eſſe hyeme calidiores? Galenus putant hãc difficultatem eſſe maximam, & dicit, hyeme in partibus internis vigere calorem concentratum: at frigidas partes exteriores eſſe, ob ambientem aerem: ſed interdum aerem ambientẽ ita penetrare ad partes internas, vt generetur pituita, præcipue vero cum homines nõ ſint ſatis induti veſtibus; & cum hyeme comedunt cibaria pituitoſa, ex quibus multa pituita generatur. Ideo licet ventres ſint calidiſſimi hyeme, tamen num ob id ſequitur, quòd non poſſit multa generari pituita.

Sed credo Galenum in hoc ſibi nõ ſatis feciſſe; neque poſſum tueri Galenum, vel non aſſequor dicta eius. Nam quæ dicta ſunt ab Hippocrate; vel ſunt neceſſaria, vel ſunt contingentia. Si neceſſaria, ergo de neceſſitate ventres hyeme calidiſſimi ſunt natura: ergo de neceſſitate etiam pituita multiplicari nõ debet, quia viget calor natiuus, qui potius ſanguinem, quam pituitam multiplicare debet. Nec dicendũ eſt Hippocratis dicta eſſe contingentia: quia adducta ab Hippocrate non eſſent ad propoſitum: nam primo de natura humana dicit, pituitam hyeme multiplicari, propter noctes longas: at noctes longæ non accidunt hyemi, ſed ſunt de neceſſitate: ergo dicta Hippocr. neceſſaria ſunt.

Quid itaque dicendum? Multi multa dicunt, ac multas reſolutiones afferunt, quas omitto. Equidem dicerem difficultatem propoſitam non eſſe valde arduam: quodque ab Hippocr. & Gal. dictum eſt, ventres hyeme eſſe calidiſſimos, ac hyeme multiplicari pituitam, & pituitam etiam a calore diminuto fieri; veriſſimas eſſe ſententias.

Sed quid ad contradictionem? Scire pro ea tollenda debetis, quando dicimus ventres hyeme calidiſſimos eſſe natura; quod de hyeme poſſit duplex eſſe ſermo: alter, vt fiat comparatio inter hyemem ex vna, & autumnum ac æſtatem ex altera parte. Alter, vt fiat comparatio inter hyemem & ver, non autem inter hyemem & autumnum, ac æſtatem. Si comparauerimus hyemem cũ æſtate, & autumno; dicimus, calorem naturalem multo valentiorem eſſe hyeme, quam æſtate, & autumno: quoniam quamuis æſtate & autumno calor adſcititius ſit plurimus, natiuus tamen eſt minimus: contra hyeme minimus eſt calor adſcititius, plurimus natiuus, & ideo æſtate bilis, autumno melancholia, hyeme pituita multiplicatur: quoniam calor naturalis æſtate fundatur in ſubſtantia ignea & terrea; & ſic in autumno: non autem in aquea & aerea: & ideo coaceruatur bilis per aduſtionem, & melancholia: at hyeme generatur pituita a naturali calore, non quælibet, ſed dulcis, quippe quæ eſt maxime proxima naturæ ſanguinis, imo eſt via ad ſanguinem. Si comparauerimus hyemem non ad ęſtatem & autumnum, ſed ad ver; alio modo eſt dicendum: namque vere calor magis viget, quam hyeme: ideo vere magis multiplicabitur ſanguis, quam hyeme: & cauſſa eſſe poteſt hæc: quoniam ratione ambientis, quamuis fiat illa concentratio caloris non tamen poteſt fieri illi conſeruatio operantis, quæ ſit tempore illo moderato veris. Quod autem hęc ſint vera, & ad propoſitnm: probatur ex Hippocrate, hic, & Galeno in commento: dicunt enim ventres hyeme & vere calidiſſimos: igitur in reſpectu ad alia tempora, ſcilicet æſtatem & autumnum. Quod autem fiat comparatio hyemis ad æſtatem & autumnum; probatur ex Galeno, qui in commento, loquens de autumno, dicit: tempore hyemis corpora augeri, quæ autumno erant emaciata. Ecce quod comparat hyemem non ad ver, ſed ad autumnũ. Præterea loquẽs de hyeme & ęſtate, dicit: inſenſibiliter hyeme vacuari materiam, quia ſit calor plurimus: æſtate ſenſibiliter, quia ſit calor modicus, natiuus. Et ideo æſtate nõ ſunt ita copioſa lotia, vt hyeme. Videtis ergo quod hyemem non ad ver, ſed æſtatem ac autumnum comparat. Quod autem comparando hyemem ad ver, non poſſit idem proferri iudicium, atque comparando hyemem ad autumnum & ęſtatem, probatur: quia hyeme pituita generatur, vere ſanguis.

Probatur etiam ex Galeno in commento; quando inquit, ver trifariam conſiderari poſſe, prout tres habet partes; primam, hyemi proximam; poſtremam, æſtati finitimam, & mediam. Si ver conſideretur ſecundum primam ſui partem, tunc talis eſt ei inſtituendus victus, qualis conuenit hyberno tempore, quia ver eſt quam maxime ſimile hyemi ſecundum priorem partem. Si conſideretur veris poſterior pars, inſtituendus eſt victus æſtati conueuiens. At ſi conſideretur ver ſecundũ mediam partẽ, tunc habet proportionatã naturam, qualis conuenit veri, & tunc eſt inſtituendus victus qualis conuenit pro natura veris. Quare aliũ requirit victum ver media ſui parte, aliũ hyems. Et ideo ſi alio modo eſt inſtituendus victus hyeme, alio modo ea parte veris, in qua ver ſeruat exquiſitam ſui naturam; ergo calor alio modo ſe habet hyeme; alio vero. Et ideo bene Hipp. inquit, ventres hyeme habere maiorem copiam caloris, reſpectu autumni, & æſtatis: ſecus autẽ reſpectu veris. Sed dicet quis: admitto, quod hyeme & vere calor alio ſe hẽat modo; quia hoc negari nequit: præcipue vero hoc Galenus expreſſe dicit in commẽto: tamen negatur, quod hyeme calor naturalis minor ſit, quam vere: immo magis viget hyeme calor natiuus, quam medio vere: quoniam hyeme exhibentur cibaria in maiori copia (vt cunctis liquet) ipſis corporibus: ſed cum alimenta proportione reſpondere debeant calori; ſequitur de neceſſitate, quod etiam hyeme ſit maior copia caloris natiui, quam vere. Montanus hic (quoniã vidit Auicennam, dicentem in ſecunda primi, vere eſſe exhibendos cibos in minori copia, quam tempore hyemis) dicit, vt excuſaret Auicennam, quod impoſſibile ſit hoc dixiſſe Auicennam: & fortaſſe Auicennam intellexiſſe ver ſecundum eam partem, ſecundum quam eſt proximum æſtati: quia tunc augeatur calor adſcititius, & diminuatur natiuus: quia hæc proxime accedit ad naturam æſtatis. Sed poſitio

hæc falsa est: nam non solum hoc dicit Auicennas, quod minori copia sint dandi cibi vere; sed Hippocrates etiam libro de salubri diæta, particula secunda: idemque ibidem approbat Galenus: imo in confirmationem adducit Hippocratem in aphorismorum secunda sectione, dicentem æstate & autumno corpora difficillime cibos ferre, facillime hyemis tẽpore, ver autem secundum locum habere. Quare manet in suo robore obiectio, quod s. maior copia cibi requiratur tempore hyemis, quam tempore veris; ideoque calor naturalis hyeme maior esset, quam vere: quod affirmari non potest, cum vere sanguis, hyeme pituita generetur, & sanguis requirat validiorem calorem agentem, quam requirit pituita. Respondentes itaq; ad argumentum, dicimus, verum esse, quod hyemis tempore conueniant cibi copiosiores, quam tempore veris: tamen dicimus cum Galeno in hoc commento diligentissimo, quod semper sit exhibendus cibus, habita ratione caloris natiui: si enim copiosior fuerit calor, copiosius est præbendum alimentum; si paucus calor, paucum alimentum; dummodo (vt subiungit Galenus, ex quo colligitur postea ipsa solutio,) ratione aeris ambientis non immineat periculum aliquod fusionis humorum. Itaque monet Galenus, vbi periculum sit, ne humores fundantur ratione ambientis, licet calor natiuus plurimus sit, tamen non esse exhibendos cibos copiosos: at tempore hyemis, ratione frigiditatis aeris ambientis, non imminet periculum fusionis humorum. Veris autẽ tempore metuendum, ne humores fundantur, sanguisque seu massa sanguinea in tanta copia aggregetur ac colligatur, vt, quoniam tunc temporis omnia dilatari incipiunt, accedẽte postea ambiente calidiore, in postrema veris parte & æstate, fiat valida effusio; ex qua effusione vel venæ disrumpantur, vel maxime suboriantur inflammationes, & tumores, cum ingenti hominum periculo, atque vitæ discrimine. Et ob id dicebat Hippocrates ventres esse calidissimos hyeme, respectu autumni, & æstatis; at non respectu veris: quia vere sunt calidiores ventres, quam hyeme: quoniam vere sanguis multiplicatur, hyeme pituita dulcis, quæ arguit minus copiosum calorem, quam vere, quo generatur sanguis. Hæc quoad primam difficultatem breuiter dicta sint satis.

3. Quæstio: de veris temperamento.

Altera difficultas sequitur de veris temperamento: num scilicet temperatum sit dicendum, vel potius calidum & humidum. Nos materiam hanc paucis absoluemus: tum, quia hic nõ est proprius locus examinandi hanc quæstionem, sed prima primi, & tertia particula aphorismorum: tum & magis, quia resolutio in paucis consistit. Hunc autem nunc ordinem seruabimus: primo in quo consistat difficultas hæc, aperiemus: deinde solutionem apponemus. Difficultas in hoc consistit: nam Galenus primo de temp. ca. 3. & 4. ver calidum & humidum esse dicebat: idque non modo ab antiquis philosophis & medicis dicit propositum fuisse, sed etiam ab Hippocrate, primo de natura humana 33. vbi euidenter calidum & humidum esse ver Hippocrates confirmat. Ex altera vero parte oppositum idem Galenus asserere videtur: c. enim 3. lib. 1. de temperam. reprehendens antiquos, dicit esse melius, vt dicamus ver temperatum, quam calidum & humidum. Imo vbique locorum Galenus hanc confirmat veritatem in suis operibus, quod temperatum sit ver. Vnde mirum est, cur in hoc constans Gal. non fuerit. Sed an hoc Galenus asserat, videatis: nam loc. citatis (vt facile quispiam videre poterit,) dicit Galenus, quæstionem esse de vere, an temperatum, an calidum & humidum sit: & quamuis (inquit) Hippocrates & antiquiores dixerint ver, esse calidum & humidum; tamẽ melius est, vt dicamus, ver esse temperatum: licet caussa esse videatur, ob quam antiqui philosophi ver esse calidum, & humidum dixerunt. Quare non dicit Galenus, ver esse calidum & humidum: sed hoc antiquos dixisse. Quodque sibi constet Galenus, videatis eundem primo de natura humana 37. vbi ait pariter, quæstionem fuisse non paruam de vere, an calidum & humidum, an temperatum sit; & dicit, se hanc quæstionem alibi determinasse; rectius videlicet dici posse temperatũ, quã calidum & humidum; vt in libris de temperamentis. Præterea idem Galenus in lib. de salubri diæta commento tertio, dicit, ver esse medio temperamento; idque explicat primo de facult. alimentorum cap. 18. vbi dicit, medium duplex esse posse: alterum, quod vtriusque extremi sit expers, quod dicitur medium per abnegationem; alterum, quod sit æqualiter extremorum particeps, & hoc per participationem vocatur. Qua posita distinctione, dicit Galenus ver esse medio temperamento donatum, non per abnegationem extremorum, sed per participationem. Ergo ver est temperatum, non calidum & humidum. Manet ergo hucusque difficultas: quia alio modo dicit Hippocrates, alio Galenus.

Pro resolutione difficultatis dicimus cum Galeno, ver esse temperatum: & fundamentum est: quia in vere nullus apparet excessus in qualitatibus; præcipue vero, quia secundum Galenum libro de temperamentis, opus est considerare ver absolute, non in respectu ad alia tempora: nam si consideretur ver in respectu ad alia tempora, potest dici calidum & humidum: calidum quidem in respectu ad hyemem, humidum ad æstatem: quia hyems frigida est, æstas sicca. Imo etiam frigidum & siccum potest dici ver, in respectu ad alia tempora: frigidum in respectu ad æstatem, siccum in respectu ad hyemem. Et propterea dicit Gal. ver absolute consideratum, cum nullum habeat excessum, temperatum esse. Omitto Auerrois argumenta: tum quia non difficile solui possunt, tum quia hic non est proprius quæstionis locus.

Verum pro salute Hippocratis dicendum, ver posse bifariam considerari: altero modo quatenus in vere nullus est excessus; & sic temperatum vocandum est cum Galeno: altero modo potest considerari ver, prout nominari debet per primas qualitates; ac si quis diceret; cum ver sit temperatum, si tamen licet ipsum appellare per primas qualitates, per quas magis liceat appellare? Nam Hippocr. cognouit ver esse temperatum. Dicit enim 3. aphoris. ver esse omnium temporum saluberrimum: at vbi est excessus, non potest constitutio ita salubris esse: & ideo nihil dicere voluit aliud, cum dicit ver esse saluberrimum, quam ver esse temperatum. Cum vero nominatur per primas qualitates, non per respectum ad alia tempora, vt antiquiores, quos merito reprobabat Galenus; secundum Hippocratem, potest dici ver calidum & humidum, propter hanc caussam: nam cum ver sit saluberrimum, ob id in eo maxime viget calor natiuus: sed calor natiuus calidus est & humidus, in eoque vita consistit; nã vita in calido & humido consistit. Ob id, si licet ver per primas qualitates nominare, dicemus ipsum esse calidum & humidum, multo magis quam aliam quamuis qualitatẽ habere: quia in calido & humido vita consistit. Et hoc etiam voluit Gal. locis citatis, præcipue vero primo de natura humana 33. dicit enim, rectius esse, idest, magis proprium, vt ver vocemus temperatum, quam calidum & humidum. Vnde est lis de voce tantum. Quare considerantes ver, vt habet nullum excessum, dicimus ipsum esse temperatum: si autem per qualitates primas ipsum designare voluerimus, dicemus calidum esse & humidum: cumque id duplex sit, excedens, & non excedens; intelligimus non excedens, quod idem est, ac temperatum. Et ideo 3. de simpl. med. facul. ca. 12. Galenus dicit, quod exquisite magis loquamur, si dicimus, quod symmetrum est, vtputa ver, esse temperatum, quam si calidum & humidum. Non contradicit autem Hippocrati: quia Hippocrates, respiciẽs ad

primas qualitates, dicit esse calidum & humidum; quia hæ sunt primę qualitates, in quibus vita & calor consistit natiuus.

3. Quæstio: num sudor quid naturale, vel præter naturã.

Vltima difficultas est de sudore: quam tangit Galenus in hoc commento: num sudor quid naturale sit, vel præter naturam potius. Et primo videtur preter naturam esse: nam sudor fit ex caussis violentis, vt dicit Galenus in hoc com. Ergo sudor est quid præter naturam, & violentum. Sed dicere posset quis: hæc non fuit sententia Galeni: quia Gal. in com. non proponit id ex sententia propria, sed ex sententia Dioclis. Verissimum est, proponere id ex mente Dioclis: sed id non reprobat, verum admittit, atque cõfirmat. Potest etiam id clarius colligi ex Galeno primo de tuend. san. 12. c. vbi dicit, quod portio serosa tum per alias partes euacuetur, tum per cutim: neq; enim portio illa serosa, ac ichorosa vniuersa vacuatur per renes, sed aliquo modo etiam per cutim euacuatur: atque si calor insitus superat, fiunt insensibiles euacuationes huius partis serosæ, & talis euacuatio insensibilis dicitur euacuatio per transpirationem, vel per perspirationẽ: at si fiat expulsio huius materiæ a caussa violenta, tunc non insensibiliter, sed sensibiliter euacuatur hæc materia, & tunc fit sudor. Quare Galenus euidenter asserit, sudorem fieri a caussa violenta; & etiam esse præter naturam.

Ex altera parte videtur sentire oppositum: vt in libro de sympt. differentijs cap. vlt. ibi enim dicit sententiam fuisse Dioclis, sudorem esse præter naturam: & hanc sententiam esse satis duram, & præter rerum euidentiam: difficilem autem esse quæstionem, an sudor præter naturam sit, nec ne; quam alibi velit dirimere. Sed non reperitur locus, in quo ex proposito difficultas hæc dissoluatur a Galeno. Si tamen ex aliqua parte dissoluitur, dissoluitur citato loco de differentijs symptom. ex quo loco colligitur, sudorẽ non esse præter naturam: dicit enim duram esse, ac sine euidentia sententiam Dioclis, qui statuit sudorem esse præter naturam; ex quo sumitur, Galenum voluisse, secundum naturam esse sudorem. Addit postea, illud esse præter naturam, ratione cuius corpus læditur: sed huiusmodi non esse sudorem: imo ex sudore aliquando quam maxime corpus iuuari: ideoq; non esse præter naturam; quia id, quod est præter naturam, nocet.

Pro resolutione primo sciendum est, ex sententia Galeni, 10. de simplic. medic. facult. cap. de sudore, quod sudor nihil aliud sit, quam humor excrementitius, qui (vt ipsa etiam vrina) originem habet ex humore potu assumpto; qui humor in corpore est excalfactus, & nonnihil etiam suscepit substantiæ ipsius bilis. Vnde cum hæc sit natura sudoris, dicimus, sudorem neque esse ita secundum naturam, vt non sit pręter naturam; neque ita præter naturam, vt non sit secundum naturam. Et propterea dicimus cum Galen. 1. prorhet. & sect. 2. commen. 29. aliqua esse bona, aliqua esse mala, aliqua media inter bona & mala: per bona autem & mala, intelligit bona & mala absolute; per media ea intelligit, quæ non ita sunt bona, vt non sint mala; nec ita mala, vt non sint bona. Ideo media, sunt bona secundum quid, & mala secundum quid. Sic de sudore dicendum, quod nõ sit secundum naturam ex toto, neque ex toto præter naturam. Quod autem sudor sit huius mediæ naturæ, per caussas cognoscere poterimus; si primum sciamus, quid sit id, quod ex toto est secũdum naturam, & id, quod ex toto est præter naturam: quia hæc postea sudori applicantes, si videbimus sudorem aliqua ex parte conuenire cum re præter naturam, aliqua cum re secundum naturam; facile colligemus, sudorem esse mediæ naturæ. Et quidem ex sententia Galeni, vltimæ de differentijs symptomatum, colligere possumus, illud esse vndequaque secundum naturam, quod fit citra violentiam, opportuno tempore, seu tempestiue, & quod fit etiam cum vtilitate. Et quia contrariorum eadem est disciplina, facile colligere possumus, illud esse præter naturam, quod fit cum violentia caussæ morbificæ, quod fit intempestiue, atque cum noxa & detrimento corporis. His positis, videamus, an sudor se habeat ex parte rerum secundum naturam, an ex parte rerum præter naturam. Primo sudor fit a caussa violenta, vt dicit Gale. in hoc commento; & primo de tuend. 12. Præterea sudor fieri potest tempestiue, & potest etiam fieri intempestiue: si enim fiat apparentibus signis cõcoctionis, dicitur fieri tempestiue; si autem fiat non apparentibus signis concoctionis, dicitur fieri intempestiue. Quare conditio hæc modo adest, modo abest. Potest insuper sudor fieri cum vtilitate, & potest fieri cum detrimento: nam si fiat sudor ex nimia malignitate morbi, vel caussæ morbificæ, tanti aliquando potest esse detrimenti, vt sudorem mors cõsequatur; interdum sudor solet esse caussa vtilitatis, vt vltimo de differẽtijs symptomatum explicauit Galenus, vbi dicit, sudorem interdum fieri tempestiue, & cum salute animalis.

His ita constitutis, facile apparet, quod sudor non sit toto genere præter naturam necessario: quia licet possit aliquis sudor esse toto genere præter naturam, vt qui fit intempestiue, a caussa violenta, & cum noxa animalis; sudor tamen consideratus in genere, non est semper toto genere præter naturam: quia, quamuis omnis sudor procedat a violenta causa, tamen aliquis sudor potest fieri tempestiue, & cum vtilitate animalis. Cum itaque sudor aliqua ex parte assimiletur rebus præter naturam, quia fit a causa violenta; aliqua ex parte rebus, quæ fiunt secundum naturam: & quia potest fieri cum iuuamento, & tempestiue: ideo sudor nec est toto genere præter naturam, nec toto genere secundum naturam, sed mediæ est naturæ. Et ob id Galen. in hoc commento dicit sudorem esse præter naturam, cum Diocle: quia in hoc commento faciebat sermonem de calore innato, qui est substantia aerea & aquea, & de eius operationibus; dicens, a calore innato fieri euacuationem insensibilem, si validus fuerit; si autem fiat euacuatio sensibilis, scilicet per sudorem, tunc hanc dicit non fieri a calido innato valido, sed a causa violenta: & ideo dicit sudorem esse præter naturam, quia considerauit, quod fiat a causa violenta, prout distinguitur a calore natiuo. At ex altera parte, Galenus cap. vltimo de differentijs symptomatum, dicit, duram fuisse sententiam Dioclis, quod sudor sit toto genere præter naturam; nam si esset toto genere præter naturam, tunc non posset fieri sudor tempestiue, & cum vtilitate: videamus autem sudorem aliquando fieri tempestiue, & aliquando fieri cum vtilitate: ergo dura est eius sententia, & est etiam præter sensum, & euidentiam: quia sensu conspicimus, sudorem interdum esse vtilem, & opportunum tempestiuum.

Quare concludendum est, quod sudor neque toto genere præter naturam, nec toto genere secundum naturam sit; sed medio modo se habeat, & secundum quid secundum naturam, secundum quid præter naturam existat.

APHORISMVS XVI.

Victus humidus febricitantibus omnibus conuenit, maxime vero pueris, & ijs, qui tali victu vti consueuerunt.

VIctus humidus febricitantibus omnibus, &c. Quãuis hic aphorismus satis breuis videatur, continet tamen plurima artis medicæ præcepta. Vnde Galenus summum hoc artificium intelligens, dicit, Hippo-

Hippocratem paucissimis verbis multa proponere, quæ ad artem medicam conducunt. Et propterea nostrum est, hunc aphorismum summa diligentia interpretari.

Scopus: agere de cibi qualitate.

Primum itaque pro intelligentia in memoriam est reuocandum, Hippocratem in hac prima particula sermonem habere de ratione victus; primumque egisse de diæta in ratione medicamenti tantum, qui erat victus ipse tenuissimus in extremo: deinde egisse de victu medicinali, qui habet rationem cibi & etiã medicamenti, sed priuatiui, id est, per accidens vacuantis corpus, ac minuentis vires; & ob id egisse de victu tum tenui, tum tenuissimo, non tamen in extremo; postmodum in præcedenti aphorismo locutum fuisse de victu, in quantum cibus tantum est; vt inde appareret, quomodo eadem indicantia a se ipsis coindicantibus differrent; egisseque de victu, vt refertur ad substantiam, & quantitatem caloris. Nihil igitur aliud modo superest, nisi vt de cibo medicinali, in quantum medicamentum est, non priuatiuum; sed positiuum, id est, quatenus habet vim agendi in corpus humanum, loquatur: & cum talis impressio fiat merito qualitatis cibi; ideo agere de cibo medicinali, nihil aliud est, quam agere de qualitate cibi. Et ad hoc respiciens Galenus dicit: postquam de quantitate cibi locutus est Hippocrates, nunc vult de qualitate eiusdem agere.

Artificium Hippocratis.

In explicanda autem qualitate cibi, eandem intendit seruare artem Hippocrates, quam seruauit cum loqueretur de quantitate cibi, respiciendo nimirum indicantia, coindicantia, & contraindicantia: ideo in hoc aphorismo vult agere de victu medicinali, in ratione morborum indicantium E.C. febris; & rerum naturalium coindicantium, verbi caussa, ætatis, & consuetudinis. Ad quam veritatem respiciens Philotheus in com. dicit: postquam egit Hippocrates de victu sanorum in præcedenti aphorismo, nunc in præsenti aphor. agere vult de victu ægrotantium. Per quæ nihil aliud inferre & dicere Philotheus voluit, nisi quod superiori aphorismo locutus sit Hippocrates de cibo, quatenus indicatur a rebus secundum naturam: (quia considerauit cibum in quantum cibus est & alimentum) præsenti autem aphorismo institutum eius est, agere de victu ægrorum, id est, de cibo, quatenus indicatur a rebus præter naturam, & coindicatur a rebus secũdum naturam: veluti victus humidus, qui in quantum humidus non indicatur a rebus secundum naturam, sed a rebus præter naturam, id est, morbis; coindicatur autem a rebus secundum naturam.

De primis cibi qualitatibus hic agere Hippocratem.

Aduertendum est autem, cum agat Hipp. de qualitate cibi, & qualitas sit duplex, prima, ac secunda; agere posse cibum medicinalem, vel ratione primarum qualitatum, vel ratione secundarum. Agit quidem cibus per primas qualitates, vel calefaciẽdo, vel frigefaciendo, vel siccando, vel humectando; per secundas autem, vel attenuando, vel crassefaciendo. Cum itaque cibus medicinalis ratione qualitatũ duplex sit; sine dubio, cum proponat Hippocrates victũ humidum, sermo eius est penes primas qualitates. Quod autem nihil dicit penes secundas, ratio esse potest, quia secundæ qualitates a primis dependent; & ex cognitione cibi agentis per primas qualitates, habebimus cognitionem cibi agentis per secũdas: nam sicut a rebus præter naturam indicatur cibus humidus; sic ab eisdem rebus præter naturam indicatur cibus attenuans, vel crassefaciens. Prӕterea potius proponere voluit cibum medicinalem per primas qualitates; quoniam in hac prima particula scopus ipsius Hipp. est de arte curatiua sermonem habere: in arte autem curatiua, (vt sæpissime dicit in libris methodi Galenus, præcipue decimoquarto) indicationes principaliter a morbo desumuntur: ideo vbi fit mentio cibi agentis ratione primarum qualitatum, hic indicatur a morbo, frigidus a morbo calido, calidus cibus a frigido morbo: cibus autem medicinalis per secundas qualitates agens, indicatur a re præter naturam; non tamen a morbo, sed a caussa morbi; nã materia crassa est attenuanda, tenuis crassefacienda. Ideo Hipp. potius voluit proponere cibum medicinalem penes primas qualitates, quam penes secundas: licet per primas qualitates etiam habeamus secundas. Vnde recte dicit Galen. quod exiguus aphorismus multa complectatur, quæ ad artem pertinent. Quare institutum Hipp. est, agere de cibo medicinali, vt indicatur a morbo, & coindicatur a re secundum naturam.

Diuisio.

Quantum autem ad diuisionem: aphorismus hic est sententia sine ratione prolata, & potius primi ordinis; cum veritatẽ habeat ratione duorum axiomatum: quorum alterum est, contraria contrarijs curantur; reliquum, similia similibus conseruantur. Diuidi tamen potest in duas partes: nam in prima ponitur victus medicinalis in virtute suorum indicantium; in secunda idem victus proponitur in virtute suorũ coindicantium, ibi. *Maxime vero pueris, &c.* Ad quã diuisionem aliqua ex parte respexit Galenus in commen. quãdo dicit, Hippocratem in hoc loco sermonẽ habere de victu febricitantium, & sanorum.

De scopo huius aphorismi falsa quorundam opinio.

Quæ verba videntes plӕrique, imaginati sunt, Hippocratem hic sermonem habere de victu sanorum, & ægrotantium: ita vt sermo Hipp. non tantum sit in parte curatiua, sed in parte curatiua febrium: & prӕterea sermonem Hipp. esse de victu sanorum, & per consequens, de parte tuendæ sanitatis. Quæ omnia falsissima sunt. Nam Hipp. institutum est, sermonem habere de victu medicinali, in virtute suorum indicantium, & coindicantium: & quia res indicantes sunt morbi, ideo ponit febres loco exempli: quia vero res coindicantes sunt res secundum naturam, ob id sumit exemplum ab ætate puerili, & a consuetudine. Quod autem hæc expositio vera sit, patet ex Gal. in com. quia dicit, primo sermonem esse ex parte sanorum; & exponit se; vt inde habeamus indicationes, vt inde scilicet habeamus, quomodo febris & morbus indicent contrarium; res autem secundum naturam indicent similia: quia in morbis locum habet remotio, quæ fit contrarijs; in rebus secundum naturam locum habet conseruatio, quæ fit similibus. Proinde institutum est, Hipp. in prima parte proponere victum medicinalem, prout indicatur a re præter naturam, sumpto exemplo a febre: in secunda parte, de eodem victu, prout coindicatur a rebus secundum naturam, sumpto exemplo ab ætate, & consuetudine.

Sensus.

Sensus aphorismi talis est: victus humidus omnibus febricitantibus conuenit; & maxime pueris, non tamen simpliciter, sed pueris febricitantibus; atque etiam illis febricitantibus, qui tali victu vti consueuere. Atque hic aphor. veritatem habet, vt dicit Gal. 8. meth. vltim. virtute duorum axiomatum: contraria contrarijs curantur; &, similia similibus conseruantur. Per primum enim verum est, humidum victum conuenire febrientibus: per secundum verum est, quod victus humidus pueris febricitantibus, qui natura humidi sunt, conueniat.

Prima pars aphorismi: de indicentibus cibũ medicinalẽ.

Sed ad verborum nũc explanationem accedamus. Dicit Hipp. *Victus humidus*. Nemini dubium est, quod per victum humidum intelligat cibum medicinalem, operantem non per secundas, sed per primas qualitates; qui potest esse calefaciens, refrigerans, humectans, & siccans, & ex his complicatus. At Hippocrates intelligit victum humidum in præsentia: sed non quemcunq; victum humidum. Nam potest victus humidus bifariam cõsiderari; altero modo quatenus habet vim humectãdi partes arefactas: reliquo vero modo quatenus habet vim humectandi ipsas inflammationes; habet autem hanc vim, quando inflãmationes sunt siccæ, hoc est, quãdo nulla fit expur-

gatio in inflammationibus, sed potius detinetur materia, vel quia crassa est, vel quia materia detinetur aliqua densiori tunica: vt ex Galeno colligitur, primo de ratione vict. 22. vbi dicit, magis posse humectare vinum, & mulsam, quam ptisanam: quia maiorem habent potestatem attenuandi materiam, quæ excitat inflammationem; ac insuper maiorem habent vim reddendi poros cutis latiores, quam habeat ptisana: ideo, cum ptisana non ita possit attenuare materiam, nec cutim rarefacere; non habet eam vim humectandi, idest, aptam reddendi eam inflammationem humorum, vt ex ea fiat expurgatio: Sed hoc modo victus humectans non intelligitur in præsentia: sed intelligitur victus humectans partes arefactas.

Hic autem cibus, qui habet vim humectandi, debet etiam habere aliquam vim nutriendi: quia alter non esset cibus, sed elementum, vt aqua, & præcipue in relatione ad corpus humanum.

Idem tandem victus humectans potest considerari, cum Galenus primo de simplic. medic. facult. primo, prout talis cibus, vel est tantum actu humidus, vel tantum potestate, vel actu simul & potestate. Victus humidus actu tantum, est vt ius, in quo sit decoctum cinnamomum, quod inde potius acquisierit facultatem exsiccandi, quam humectandi; dicitur autē hic victus actu humidus, non potentia. Humidus potestate tantum, vt folia lactucæ. Actu & potestate, vt ptisana colata, ius pulli, &c. Hippocrates autem loquitur de victu humido, tum potestate tantum, tum de eo, qui est humidus actu & potestate simul; & ideo dicit: *Victus humidus febricitantibus, &c.*

Cur febrienti humidus præscribatur victus, & non etiam frigidus.

Sed quomodo victus humidus cōuenit febricitantibus? Declarat hoc Galenus in commento, quando inquit, victum humidum conuenire omnibus febricitantibus, per axioma illud: contraria contrarijs curantur. Cum ergo febris sit præter naturam, indicat sui ablationem; ablatio autem fit per contraria; & ob id, cum febris sit passio calida & sicca, conuenit ei victus contrarius, idest, refrigerans & humectans. Sed aduertatis, Galenum dicere esse passionem calidam & siccam: & quia quis dubitare posset, declarat quomodo hoc sit; & dicit, ideo hoc esse, quia febris sit conuersio natiui caloris in igneum. Volui hoc dicere, vt animaduerteretis, differentiam esse inter hæc duo, & esse eos quam maximo in errore, qui hæc esse synonyma affirmant. Cum enim dicimus: febris est intemperies calida & sicca; hæc est febris definitio formalis: cum vero dicimus, febris est conuersio natiui caloris, &c. est definitio tradita per caussam efficientem. Dicimus autem febrem esse intemperiē calidam & siccam; quia conuertitur calor naturalis in igneum; nam si debet fieri febris, necessarium est vt mutetur temperatura caloris implantati in partibus: hoc autem fieri non potest, nisi mutetur id, quod conseruat calorem implantatum in partibus: hoc autem nihil aliud est, nisi calor influens a corde ad reliquas partes corporis: sic & hic calor igneus redditus, iunctus postea calori implantato, illum febrilem, ac dyscratum reddit.

Sed difficultas est, cum febris sit passio calida & sicca, & contraria contrarijs curentur: igitur ei non modo humidus conuenit victus, sed multo magis etiam frigidus: quia si in febre considerauerimus has duas qualitates, caliditatem, scilicet & siccitatem; principalem sibi locum in febre vendicabit caliditas, secundarium siccitas: quia caliditas est de essentia febris, ac eius essentiam complet; siccitas non est de essentia, sed consequitur essentiam. Præterea si in febre vteremur tantum humectante victu, & non etiam refrigerante; tunc hic cibus potius nocebit, quam iuuabit: nam secundum Galenum primo de facult. alimen. primo, quoties alimentum aliquod facile alterabile offertur ventriculo calidiori, & febriculoso, cibus ille corrumpitur, & non vertitur in substantiam nutriti: & ideo opus est, dum in febribus offertur alimentum ad prohibendum inflammationem corporis, vt tale alimentum habeat vim moderandi calorem febrilem. Propterea febrientibus conuenit cibus non modo humidus, sed frigidus, vt eius beneficio contemperetur acrimonia caloris; vt calor postea ita contemperatus, atque remissus, non habeat eam vim acrem mordendi, atque erodendi.

Si ergo res ita habet: cur Hippocrates hic proposuit, tantum victum humidum conuenire febricitantibus: non autem meminit frigidi? Pro solutione exspectetis, vt quæ alij dicunt, proponam; quoniam hoc nimis longum foret. Præterea nolo aliorum solutiones proponere: quoniam videbitis, duobus propositis tantum verbis, haberi solutionem: quæstio enim hæc nullius fere est momenti: & nisi ab omnibus quidem proposita fuisset, eam non proponerem: vnde & Galenus diligentissimus, ac optimus interpres non proponit eam, quia non erat proponenda, cum extra propositum sit. Dico igitur quod Hippocrates proposuerit victum humidum in febrientibus, non autem frigidum, ne in falsitatem laberetur: quia si proposuisset victum frigidum, tunc non posset a falsitate excusari: quoniam licet febris sit passio calida, & sicca, cuius ratione ei conuenit victus frigidus & humidus; tamen hic proponit victum medicinalem, in virtute indicantium, atque coindicantium. Et ideo sic est intelligendus Hippocrates: victus humidus conuenit omnibus febricitantibus, maxime vero pueris febricitantibus: at quod victus frigidus conueniat pueris febricitantibus, & coindicetur a pueris, falsissimum est: nam similia similibus conseruari debent: ideoque victus humidus conuenit pueris febrientibus; quia pueri sunt humidi: quoniam autem non sunt frigidi, ideo non coindicant victum frigidum: sunt enim pueri temperati potius in actiuis qualitatibus ex 8. method. vltimo; vnde pueris febricitantibus non conuenit victus frigidus; sed potius temperatus. Et ex hoc colligatis, quam necessarium sit cognoscere artificium Hippocr. nam eo cognito, apparet dubitationem propositam vanam fuisse: imo apparet, quod non potuerit aliud dicere Hippocrates, quam id quod dixit. Etenim cum eius institutum sit agere de cibo medicinali; debuit de eo agere dogmatice, idest, in virtute indicantium, & coindicantium: in virtute, inquam, indicantium, idest, rerum præter naturam, & morborum; ideo loco exempli accipit febrem, non quia eius institutum sit agere de febrili victu: verum agere itidem debuit de eodem victu medicinali in virtute coindicantium, idest, rerum secundum naturam; & ideo loco exempli accipit ætatem puerilem, & consuetudinem, non quod eius institutum sit agere de victu sanorum.

Febrē hoc loco accipi, vti simplicē affectum.

Subiungit Hippocr. *Omnibus febricitantibus*. Quo in loco duo sunt declaranda: primum quid intelligat Hippocr. per febrem: deinde qua arte, & quomodo capiatur indicatio administrandi cibum medicinalem sumpta indicatione a febre. Quantum ad primum: per febrem intelligere debemus simplicē hanc affectionem. Dico affectionem simplicem; vt secludamus febrem a quacunque alia re præter naturam; nam cum febre potest esse aliquid coniunctum, quod indicet victum medicinalem, contrarium cibo medicinali, qui indicatur a febre; potest etiam febris cū aliquo alio affectu iungi, qui non indicet quidem cibum medicinalem contrarium, sed tamen diuersum. Verbi caussa; cum ratione febris indicetur victus humidus, potest cum febre iungi morbus alius, vel res alia preter naturam, quę indicet victum contrarium, idest, siccum; potest etiam iungi alius affectus, qui non contrarium indicet victum, sed dissimilem, vt crasse facientem.

Febris complicatio cũ alijs rebus præter naturam.

Propterea ut multę tollãtur difficultates,uidendũ eſt, quot modis febris poſſit coniungi cum alijs rebus præter naturam : & eo maxime, quoniam hoc multum facit ad intelligentiam præſentis aphoriſmi; ad praxim etiam;tum & tertio, quia non eſt ita propoſitum ab omnibus . Dicimus ergo febrem poſſe coniungi cum alijs rebus præter naturam ,multifariam;nam poteſt coniungi febris cum alio morbo,& erit coniunctio morbi cum morbo; poteſt etiam iungi morbus cum cauſſa; & tertio poteſt iungi morbus cũ ſymptomate: præterea poteſt fieri coniunctio cauſſæ cum cauſſa;cauſſæ cum ſymptomate;atque vltimo poteſt fieri complicatio ſymptomatis cum ſymptomate. Declaro hæc omnia:& quantũ ad coniunctionem morbi cum morbo; febris poteſt iungi cum alio morbo,vel contrario,vel diſſimili:cum contrario,vt proponitur a Gal.in com. ſi iungatur febris cum hydrope: nam ratione febris cõuenit victus frigidus & humidus;ratione vero aquæ inter cutem, (cum hæc affectio in frigido & humido conſiſtat,) competit victus oppoſitus:id eſt,calidus & ſiccus . Quare ſi in febre,cui hydrops iunctus eſt,non vtimur victu humido;non propterea ruit ſententia Hippocratis:loquitur enim hic de febre ſincera , non complicata cum alio morbo. Poteſt etiam iungi febris cũ morbo diſſimili,vt ſi iungatur cum obſtructione:nam ratione febris conuenit victus,agens ratione primarum qualitatum,medicinalis contrarius,id eſt,frigidus & humidus, ratione vero obſtructionum nõ conuenit victus medicinalis contrarius,agens per primas qualitates, oppoſitus febri, ſed agens per ſecundas qualitates,& ideo diſſimilis,& conuenit victus craſſitiem tollens, deobſtruens , atque attenuans . Poteſt iungi poſtea morbus cum cauſſa, vt ſi fuerit febris pendens a materia pituitoſa,vel valde putreſcente,vt in febre peſtilenti:tunc enim , ſumpta indicatione a febre, conuenit victus frigidus & humidus,ſed ſumpta indicatione a materia pituitoſa,quæ frigida & humida eſt, conuenit victus calfaciens & exſiccans,& ſumpta etiam indicatione a materia nimis putri,conuenit victus exſiccans etiam.Ergo a materia ſumitur indicatio,contraria indicationi,quę deſumitur a morbo,vt a febre ipſa. Coniungitur vero morbus cum ſymptomate,velut(vt dicit Galenus in commento,) ſi fuerit inflammatio lateris cum ſputo ſanguinis coniuncta. Per ſputum autem ſanguinis,non intelligatis ſputum illud ſanguinis , quod interdum fieri ſolet in pleuritide,quando ſcilicet materia, cauſſa inflammationis, per tuſſim expurgatur: ſed intelligatis ſputum cruentum,quod fit per diſruptionem vaſis alicuius.Ratione inflammationis , oritur indicatio exhibendi cibũ aliqua ex parte laxantem partem inflammatam , vt facilius fiat expurgatio materiæ: contra vero ratione ſputi ſanguinis, indicatur cibus conſtipans,& craſſefaciens,ne cibo relaxante vas ruptum magis aperiatur,atque relaxetur.Pariter ſi fuerit febris cum lienteria,ratione febris cõuenit victus frigidus,& humidus:ratione lienteriæ,cibus diſſimilis conuenit,ſcilicet craſſefaciens,corroborans,atque etiam aliqua ex parte adſtringens.Quod ſi iungatur cauſſa cum cauſſa,id eſt,cum fuerit febris aliqua notha,dependens a materia tum pituitoſa,tum bilioſa, tunc ratione materia pituitoſæ indicatur victus calfaciens , ſiccans , atque attenuans: contra vero ratione materiæ bilioſæ,indicatur cibus medicinalis refrigerans, atque humectans , non autem attenuans . Quod ſi iungatnr cauſſa cum ſymptomate;vt ſi febris dependeat a materia pituitoſa,& coniuncta ſit lienteria;ratione materiæ pituitoſæ, indicatur victus attenuans ; ratione fluxus , indicatur victus craſſefaciens ; qui ſunt contrarij cibi.Poſtremo poteſt coniungi ſymptoma cum ſymptomate;vt ſi eodem tempore fuerit ſputum ſanguinis cruentum, cum conſtipatione inſigni alui : ratione ſputi cruenti,conuenit victus craſſefaciens,atque conſtipans: ratione autem alui obſtructæ oppoſitus indicatur victus,nempe laxans,& aperiens . Ergo varij cibi indicantur , ſumpta indicatione a varijs rebus præter naturam.

Sed quis dicet:ſi febris eſt iuncta cum aliquo contraindicante ; quid agendum eſt ? Secundum Galenum in hoc commento , & octauo meth.9.ſi morbus eſt ſimplex, debet ſimplex fieri curatio : vbi morbus eſt compoſitus , atque permiſtus , compoſita debet adhiberi curatio:eo tamẽ ſeruato, vt illi quod magis vrget,occurramus magis, reliquo tamen non ſpreto: vt ſi febris fuerit cum hydrope , ratione febris conuenit victus refrigerans atq; humectans;ratione hydropis, calfaciens atque exſiccans:ſi febris magis vrgeat , opus eſt refrigerante & humectante vti victu, vt ptiſana hordeacea : ne autem ex toto negligatur hydrops, aliquid eſt admiſcẽdum ratione hydropis, vt aliquid petroſelini,fœniculi,&c.in modica tamen quantitate : quod ſi magis vrgeat hydrops, oppoſito procedendum eſt modo , vt ſcilicet magis hydropi proſpiciamus, febre non neglecta; veluti(ſi de medicamentis ſermo ſit,) ſi voluerimus vti ſyrupo de betonica, vel de ſtoechade, ratione febris debemus adiungere etiam aliquid ſyrupi de cichorio : & cibaria ſunt condienda, cum maxima quantitate fœniculi, petroſelini,piperis, cinnamomi,&c.at pro febre etiã addemus aliquid cichorij, borraginis,&c.

Quod cum ita ſit : non eſt modo difficile videre, cum hic ſit ſermo de victu medicinali , in virtute indicantium accipi febrem pro exemplo, prout eſt ſimplex affectio, non vt coniuncta cum aliqua re præter naturam.

Quomodo a febre ſumatur cibandi indicatio.

Sed quomodo ſumitur indicatio cibandi a febre? Reſpondet Gal.1. de ratione victus 44. victum poſſe dupliciter conſiderari:vel ut eſt alimentum tantum, uel inquantum eſt alimentum, & medicamentum ſimul . Si conſideretur ut alimentum tantum , a ſolis viribus indicatur , & a nullo alio indicari poteſt , loquendo de immediata & principali indicatione : ſi autem conſideretur, vt eſt medicamentum, indicari poteſt a rebus præter naturam ; quatenus habet vim remittendi vel corrigendi eas:quod ſi quis fuerit cibus, qui rationem habeat tum medicamenti, tum cibi;quatenus alit,& eſt cibus,a re ſecundum naturam indicatur;vt vero eſt medicamentum,a re pręter naturam: ſic ptiſana naturam alimenti ſubit, vt nutrit; rationem medicamenti,vt humectat,detergit,atque aliqua ex parte attenuat. Cum igitur in præſentia ſit ſermo de cibo medicinali,quatenus agere poteſt per primas qualitates : indicans hunc cibum nihil aliud eſſe poteſt,quam res præter naturam.

Cur morbus hic exempli loco proponatur : non cauſſa , nec ſymptomata.

Sed ſi vlterius pergatis , videbitis mirum Hippocratis artificium . Res præter naturam vel eſt morbus,vel cauſſa;vel ſymptomata Cur igitur Hippocrates loquens de re præter naturam , tantum morbum propoſuit ? Quandoquidem Hippocrates in hoc primo tantum reſpexit artem curatiuã;propterea quicquid proponit,proponit in virtute indicantium,quę curatiua ſunt : curatiuæ autem indicationes non ſumuntur a cauſſa,quia ab ea potius ſumuntur indicationes præſeruatiuæ: non a ſymptomatibus quia 13. meth.1. a ſymptomatibus non capiuntur indicationes,niſi quatenus ſubeunt vim cauſſę:& ob id in hac parte curatiua debuit proponere exemplum de morbo, quia ab illo ſumitur indicatio curatiua.

Cur febris potius , quã alius morbus proponatur.

Sed cum de morbo proponat indicationes: cur de febre magis, quam de alio morbo propoſuit ? Sciendum , exempla proponi de rebus magis manifeſtis , ac euidentibus ac etiam maioribus: vnde cum febris ſit morbus vniuerſalis,magnus, ac ualde euidens,ab eo potius,quam ab alio morbo uoluit exemplum ſumere . Sed fuit etiam motus Hippocrates aliqua maiore ratione : quia hic eſt ſermo de cibo medicinali : propterea ſumẽs exemplum a morbo, debuit potiſſi-

Z 4 mum

mum proponere illum morbum, in quo de necessitate non potest bona fieri cibi concoctio; & quia talis morbus est febris, maximo artificio proponit febrē: dicit autem Galenus 2. de facult. natural. 8. cap. concoctionem ciborum in omnibus morbis non deprauari, sed in febribus: si quis enim cadat ex alto, atque contingat huic inflammatio circa inguina, antequam febricitet, bene se habebit circa ventriculum; sed si subsequatur febris, illico non potest fieri bona concoctio cibi. Et caussa potest esse in promptu: quia concoctio fit a naturali calore; in febribus autem hic calor fit intemperatus, & igneus: si ergo igneus redditur, cum sit principale instrumentum actionum naturalium, non poterit fieri bona concoctio. Quare Hippocrates, habens sermonem de cibo medicinali, potissimum proponere voluit de eo morbo exemplum, in quo deprauatur concoctio.

Altera aphorismi pars, de coindicātibus cibum medicinalē: quæ sunt, 1. Aetas.

Hactenus in prima aphorismi parte locutus est de cibo medicinali Hippocrates, in virtute indicantiū; inquiens, *victum humidum conuenire febricitantibus omnibus*: Iam in secunda parte loquitur de eodem in virtute coindicantium: proponitque ætatem, & consuetudinem: ætatem, cum dicit, *Et maxime pueris*. Considerauit enim Hippocr. vt optime interpretatus est Gal. sicuti contraria contrarijs curantur, sic similia similibus conseruari: vnde, quia in pueris viget calor natiuus, idest, substantia illa aerea & humida, requiritur victus similis, idest, humidus, secundum Gal. 1. de tuen. 7. vbi probat humida cibaria in pueris. Sed cur dicit, *maxime*? Quandoquidem considerauit Hippocrates cum est aliquis morbus, qui requirit alimentum humidum; si accidat postea vt morbus ille, siue febris, siue alius quispiam sit, fundetur in aliquo corpore, quod ratione vel ætatis, vel alicuius alterius, etiam requirat victum humidum; tunc maxime esse instituendnm victum humidum: quia ab vno indicatur, & ab altero coindicatur; & sunt indicantia & coindicantia in vnum conuenientia, vnde maxime conuenit ille victus: & ideo recte dicit, *Victus humidus cōuenit omnibus febricitantibus maxime pueris*: quia indicatur victus humidus a febre, & coindicatur etiam ab ætate puerili.

2. Consuetudo.

Et alijs, qui tali victu vti consueuere. Proponit hic Hippocrates alterum coindicans, quod est consuetudo: quæ quidem est maximi momenti; vnde dicebat Gal. 2. de ratione vict. 33. cibaria inutilia, sed consueta tamen, melius perferri, quam vtilia, sed insueta: quia consuetudo multum facit. Consuetudo autem ex 8. meth. vltimo, similia requirit. Et ob id recte dicit Hippocr. *victus humidus conuenit omnibus febrientibus, maxime pueris febrientibus, & his etiam febrientibus, qui tali victu vti consueuere*. Si enim febris corripiat hominem, qui assuetus sit vti victu humido: ratione febris conuenit victus humidus; ratione consuetudinis humidus, ergo maxime conuenit victus humidus.

Et hinc patet, quomodo Hippocrates proposuerit res præter naturam indicantes, res autem secundum naturam coindicantes.

Sed ætate, & cōsuetudine alia ēt coindicātia comprehenduntur.

Sed dicet quispiam, Hippocrates pro coindicantibus proposuit consuetudinem, & ætatem: reperiunturne alia? Satisfacit huic obiectioni Galenus in Cōmento, quod multa alia reperiantur coindicantia, vt temperatura, naturalis habitus corporis, proprietas occulta, aer ambiens, constitutio, regio, anni tempus. Proponit autem Hippocrates hæc duo tantum coindicantia, & per hæc alia etiam voluit intelligere; fuit enim mos Hippocrati, vno vel duobus propositis ex his, quæ pari passu procedunt, reliqua postea subintelligere. Vnde per ætatem & consuetudinem, intelligit temperaturam, proprietatem, & aerem ambientem, etenim hæc (vt facile intelligere licet) concurrunt eodem modo, vt ętas & consuetudo, idest, concurrunt, vt coindicantia, ad differentiā morbi, & rerum præter naturam, quæ concurrunt, vt indicantia, non vt coindicantia.

Coindicantia vt cōcurrant cum rebus præter naturā, idest cū morbo, sed febre.

Sed dicet quis, si concurrunt hæc, vt coindicantia, est ne in his aliqua dissimilitudo? Respondet hic Galen. præcipue vero 8. meth. vlt. quantum necessarium est pro intellectione huius aphorismi, hæc concurrere posse, prout modo similia requirunt, modo dissimilia. Similia requirunt, quoties potius probanda sunt, quam improbanda: dissimilia, quoties potius sunt improbanda, quam probanda. Declaro hæc omnia, discurrendo per ętatem, consuetudinem, proprietatem indiuidualem, temperaturam, & ambientem aerem: quæ quidem sunt valde digna scitu, pręcipue vero in praxi; & pro solutione illius quæstionis, an similia semper similibus conseruentur. Sciendum itaque hæc omnia bifariam posse considerari: altero modo absolute, non referēdo ea ad morbum: reliquo vero modo in respectu ad morbum, & ad febrem. Si considerentur hæc non relatiue, sed absolute, vel excedunt, vel non excedunt. Si non excedūt, probantur; & ideo similia requirunt. Si autem fuerit excessus in eis, cum Galeno nō probantur, & ideo dissimilia requirant; beneficio quorum dissimilium tempore sanitatis corriguntur, atque auferuntur; tempore autem ægritudinis remittuntur.

Declaro: & primum quoad ætatem; si consideremus ætatem puerilem, in ea est humiditas, quæ tamen non arguit excessum, sed est humiditas temperata, & ob id hæc humiditas requirit similia, idest, victum humefacientem: vnde in pueris, (vt supra dictū est) Galenus laudat victum humidum. At si fuerit ætas senilis, quæ consistit in siccitate, (non loquor de excrementitia, sed de natiua siccitate; quia naturaliter redditi sunt sicci ipsi senes,) cum siccitas hæc moderata non sit, sed excedens: ideo est improbanda: & ob id non requirit similia, sed potius dissimilia, & cōtraria; vnde senibus non exhibemus cibos exsiccantes, sed contrarios potius, vt 5. de tuen. dicit Gale. vbi de senibus loquens, in eis non probat victum siccantem, sed humectantem potius.

Quantum vero ad consuetudinem attinet; certe consuetudo multum potest: nam si praua est, non ex toto immutanda, sed aliqualiter corrigenda, vbi autem in consuetudine non fuerit excessus, similia adhibenda sunt.

Quantum ad temperaturam, si fuerit quis temperatus, vel non multus fuerit in eo excessus, requirit similia: si autem in eo fuerit excessus, nequaquam similia, sed contraria requirit. Ideo 8. meth. vlt. docebat, & optime, Galenus, eum qui, verbi gratia, fuerit calidioris & siccioris temperaturæ, lædi a simili, iuuari vero a contrario, quia in hac temperatura est excessus, & propterea est temperatura improbanda.

Quantum ad proprietatem indiuiduale, hæc quantum possibile est, est obseruanda.

Quantum ad ambientem aerem, ex lib. de salub. diæta 2. & 3. c. vel aer temperatus est, vel excedens. Si temperatus fuerit, requirit cibos similes, & moderatos, ac temperatos, & id, quod de cibo, dico idem de medicamentis dicendum. At si in aere fuerit excessus, quia est aer improbandus, contraria requirit, non similia, & ob id locis allegatis dicebat Gal. tempore veris victu temperato esse vtendum, æstate refrigerante ac humectante, autumno autem etiam humectante: quia in his temporibus est excessus, & ideo contraria, non similia requirunt.

Quoad secundum principale attinet, si hæc consideremus in respectu ad febrem, & ad morbum: tunc considerare oportet, num hæc cum morbo proportionata sint, vel non proportionata: si enim sunt proportionata, sunt improbanda, & ideo requirunt non similia, sed dissimilia, & contraria: si sunt disproportionata, sunt probanda, & ideo requirunt similia.

Decla-

Declaro, & primum in ætate, persistens in exemplo Hippocratis. Nam si fuerit febris in puerili ætate, febris consistit in sicco, puerilis ætas consistit in humido, humidum autem & siccum disproportionata sunt: ergo hæc humiditas in pueris, similibus est conseruanda, quia est febri contraria, quare victus humidus conuenit. Quod si fuerit febris in iuuenili ætate, hæc ætas est improbanda, cum sit proportionata febri, quia febris in calido & sicco consistit, iuuenilis ætas in calido & sicco: vnde victu contrario, & dissimili iuuenili ætati vtendum, scilicet refrigerante & humectante. Vnde, si recte considerauerimus hãc ætatem, potissimum in ea conueniunt refrigerantia, vbi videlicet adsit febris: nam cõueniunt refrigerantia ratione febris, conueniunt etiam, quia in hac ætate est caliditas excedens, quæ requirit contraria, non similia, tertio conueniunt refrigerantia ratione proportionalitatis, quæ est in febrem, & hanc ætatem, ideo cum in iuuenili ætate conueniant refrigerantia B ratione febris, ratione excessus, & ratione proportionis; non est vlla alia ætas, in qua magis refrigerantia cõueniant, quam in hac. Si postea considerauerimus ætatem senilem, quæ consistit in frigido; tunc hæc ætas sine dubio est disproportionata; quia febris calida, hæc frigida: & ideo quis posset immediate dicere, esse ætatem probandam, & similia requirere: proinde conuenire victum frigidum seni febrienti? Neque dubium est hoc, quod seni febrienti conueniat victus frigidus: tamen non potest ille victus frigidus conuenire seni febricitanti, qui iuueni febrienti: nã iuueni conuenit victus frigidus, ratione febris, excessus, & proportionis; at seni febrienti conuenit victus frigidus ratione febris, conuenit etiam ratione disproportionis: at ratione excessus conuenit victus calidus; nam cum ætas senilis consistat in frigido excedente, igitur requirit contrarium victum, calidum nimirum: & propterea cum senibus ratione febris C tantum, & disproportionis cõueniat victus frigidus, non autem ratione excessus; iuuenibus conueniat victus frigidus, omnibus modis, ergo in iuuene febriente requiritur victus frigidior, quam in sene febriente.

Quod si consideremus consuetudinem; hæc vel est proportionata cum febre, vel non. Disproportionata est, quoties homines, exempli caussa, assueti sunt vesci cibis frigidioribus; nam febris in calido consistit, consuetudo in frigido. Proportionata autem est quoties assueti sunt vesci cibis calidioribus. Vnde cum consuetudo proportionata sit improbanda, contraria requirit; cum disproportionata sit probanda, requirit similia: ideo si quis fuerit febricitans, in quo ratione febris sit opus vti frigidæ potu, liberius dabimus ei potionem frigidæ, ex 8. meth. vlt. si fuerit frigidæ assuetus.

Quantum ad proprietatem indiuidualem; vel est proportionata cum febre, vel non est proportionata: Si est proportionata, non sunt ita similia ei offerenda, quia etiam dissimilia & contraria offeratur. Si est D improportionata, requirit tantum similia. Declaro: sit exempli caussa, qui laboret ephemera, qui a proprietate hoc habeat, vt frigida minime admittere possit, sed calida: talis proprietas est proportionata febri: vnde ratione febris frigida sunt danda, & ratione proprietatis, quæ est proportionata, non sunt omnino dissimilia danda, sed partim similia, partim dissimilia: vnde vtemur auxilijs actu calidis potestate tamen frigidis, nam cum sint actu calida, respicientes ad proprietatem, quæ non potest tolerare frigida, exhibebimus autem potentia frigida ob febrem, vt decoctum lactucæ, calidum actu: vnde 11. meth. 2. dicebat Gal. sanari febrem per ea, quæ potestate & actu simul frigida sunt, interdum vero per ea quę potentia frigida tantum sunt. At si proprietas indiuidualis est disproportionata, tunc omnibus modis simile est adhiibendum alimẽtum, vt si quis a proprietate habeat, vt frigida tantum ferat, non calida, vti possumus tum actu, tum potestate frigidis, & omnibus modis similibus.

Quantum ad temperaturam; vel est proportionata cum febre, vel non. Si proportionata improbanda, & ideo non similia, sed contraria requirit: vnde si febriens fuerit temperaturæ calidæ & siccæ, quæ proportionatur febri, tunc est vtendum victu frigido & humido, tum ratione febris, tum ratione temperaturæ biliosæ improbandæ. Si autem fuerit improportionata, est probanda, & similia requirit; vt si fuerit febris in corpore temperamenti frigidi & humidi, veluti in corpore pituitoso, non vtimur ita frigidis & humidis medicamentis, & cibis, vt in corpore calido & sicco: & hoc non aliunde est, (vt postea declarabimus magis,) nisi quia, licet temperamentum frigidum & humidum ratione disproportionis indicet victum frigidum & humidum; tamen ratione excessus, (quia hoc temperamentum non est moderatum) hoc temperamentum non similia, sed contraria requirit; id est, calefacientia, & siccantia.

Quo autem ad aerem ambientem, pariter vel est proportionatus febri, vel disproportionatus. Si est proportionatus, improbandus, quia auget febrem; & ideo cõtraria requirit, refrigerantia & humectantia. Si disproportionatus, probandus, quia habet locum remedij; & ideo similia requirit, refrigerantia scilicet & humectantia. Vt, si fuerit febris æstate, quę respondet proportione febri; contrarijs aer est reducendus ad frigiditatem & humiditatem: quod si fuerit febris hyeme, frigido & humido tempore, similia requirit, quia habet vim minuendi febrem, & calorẽ illum in intensum. Quod si dicat quis: ergo hyeme & anni tempore frigido debemus vti frigidioribus auxilijs, quam æstate? Dico, id non valere, vt etiam de ætatibus dixi: nam in æstate conuenit victus frigidus & humidus, primo ratione febris, secundo, quia est tempus excedens, & non temperatum, vt ver, requirit ergo contraria, id est, refrigerantia & humectantia; tertio, requirit eadem quatenus est proportionata æstas cum febre. At si hyems consideretur, tunc ipsi conueniunt refrigerantia & humectantia, ratione febris, & quia habet disproportionem cum febre, est similibus conseruanda: sed si consideremus excessum temporis in hyeme, tunc ei non conueniũt refrigerantia, nec humectantia, imo contraria potius, ob excessum, scilicet, calefacientia, & exsiccantia, & ob id æstate conueniunt ea, quæ magis refrigerant, ac humectant in febribus, quam hyeme.

Et hinc patet error Triuerij, qui adeo temerarius fuit, vt ausus fuerit reprehendere Galenum, qui veluti optimus interpres, cum Hippocrates ætatem & consuetudinem tantum apponat, ampliauit eius sententiam addens tempora anni. Dicit enim Triuerius, hoc esse factum præter rationem, quia tempora nihil faciant, semper enim (dicit) tempora anni contraria requirunt. Sed hoc falsissimum est, quia ver similia requirit, quando est temperatum: præterea tempus anni disproportionatum cum morbo, etiam similia requiritur, vt æstas in hydrope, ac hyems in febre. Quare optime dicit Galenus, & arroganter a Triuerio reprehenditur. *In Triueriũ.*

Ex his modo habetis, quomodo ad victum medicinalem concurrant coindicantia, quæ, scilicet, interdum similia requirunt, interdum dissimilia.

Sed duæ supersunt difficultates. Prima, cum tot sint coindicantia, temperatura, proprietas indiuidualis, aer ambiens, ætas, & consuetudo, cur Hippocrates tantum proposuerit ætatem, & consuetudinẽ, non etiam alia? Dicimus Hippocratem in his aphorismis semper vsum fuisse maximo artificio, ac maxima etiam breuitate. Cum ergo cõsiderasset coindicantia ad duo capita posse referri; alterum, vt coindicantia sem- *Cur Hippo. non omnia coindicãtia pposuerit.*

ſemper ſimilia requirant; alterum, vt coindicantia modo ſimilia, modo diſſimilia exigant: ideo duo hic proponere uoluit, ad hæc duo alludens capita: quia reliqua ad aliquod horum duorum reducuntur. Declaro. Primum caput eſt eorum coindicantium, quæ ſemper ſimilia requirunt, quæ ſcilicet non excedunt, ſed temperata ſunt: vt eſt puerilis ætas, in qua nullus eſt exceſſus: quia ſi quid poteſt conſiderari temperatum, hoc eſt puerilis ætas: quia in ea viget ſubſtantia aerea & aquea caloris innati, quæ quandiu durat, tamdiu vita perſiſtit. Et propterea non poterat Hippocrates melius exemplum proponere de coindicante ſemper ſimilia requirente, quod extra exceſſum eſt, quam proponere puerilem ætatem. Secundum caput eſt eorum coindicantium, quæ modo ſimilia, modo diſſimilia requirunt: vt cõſuetudo, quæ adeo praua interdum eſt, vt ſi non ex toto delenda, aliqualiter tamen remittenda, ac caſtiganda ſit; ſi vero bona fuerit, eſt præ cæteris conſeruanda. Vnde ex parte eorum coindicantium, quæ modo ſimilia, modo diſſimilia exigũt, proponere voluit conſuetudinem, quia inter coindicantia maximam vim habet conſuetudo, vt optime dicit Gale.8.meth. vlt.

Difficultas circa axioma, ſimile conſeruari ſimili.

Sed occurrit ſecunda difficultas, & maxima; quia dicit Galenus in commento, imo eſt vulgatum axioma, quod ſimilia ſimilibus conſeruentur. Difficultas eſt in hoc axiomate; quæ nunc a nobis dirimetur, & quam breuiſſime, quoniã multum ad praxim facit, licet hæc potiſſimum quæſtio videatur pertinere ad tertium artis medicinalis, vbi eſt ſermo de indicantibus curatiuis, atq; pręſeruatiuis. Sed primum conſtare debet, in quo conſiſtat difficultas. Difficultas igitur in hoc conſiſtit: nam impoſſibile videtur in actu practico ſimilia ſimilibus cõſeruari: quia ſi fuerit iuuenis febricitans, quiq; tẽperaturæ ſit calidæ, & ſiccæ, id eſt, bilioſę, ſitq; ex alia parte iuuenis alius febricitans, temperaturæ frigidæ, & humidæ, id eſt, pituitoſæ, certe (quod etiam fuit argumentum Ariſtot.); vtendum frigidioribus remedijs in febriente pituitoſo, & frigido, quam in febriente calido, & bilioſo. Et conſequentia facile deducitur: nam cum febriens bilioſus ſit calidus & ſiccus; ergo ratione temperaturæ, (ſi ſimilia ſimilibus conſeruari debent,) debemus vti calidis & ſiccis: in febriente autem pituitoſo, quia eſt frigidus & humidus, debemus vti frigidis & humidis, vt ſimile conſeruetur a ſimili, debemus etiam vti frigidis ratione febris in hoc ipſo: quare ſequitur quod debeamus vti frigidioribus in febriente pituoſo, quam in febriente bilioſo. Augetur etiam difficultas: quoniam vbi eſt maior lapſus, ibi maius requiritur auxilium, vnde dicebat Gal.7. method.vlt. ſi quis temperamento calido, incidat in diſpóſitionem calidam, eum non pati tantum lapſum; ac ſi quis temperamento frigido incidat in eundem lapſum calidum. Ideo conuenient magis refrigerantia in febriente pituitoſo, quam in bilioſo: quia eſt maior lapſus, tum ratione temparaturæ, quæ ſimilibus conſeruanda eſt, tum ratione febris.

Montani reſponſio, & eius confutatio.

In ſolutione multi multa dicant: nos tamen tantum reſolutionem Montani, & Moderni apponemus: poſtea veritatem. id autem faciemus, vt rei difficultatem cognoſcatis. Montanus dicit, quod debeamus conſiderare medicamenta ſeu auxilia ipſa, quatenus interdum offeruntur actu & poteſtate calida, interdum poteſtate calida tantum: quo ſuppoſito, quando dicimus, in febriente bilioſo conuenire non ita refrigitantia, vt in febriente pituitoſo, exiſtimat in febriente calido conuenire frigida poteſtate tantum, actu autem calida. Atque ita dicit, coactus vi argumenti, nam ſi eſt calida naturalis temperatura, & quod eſt ſecundum naturã conſeruari debet, ideo calida actu ſunt apponenda ratione temperamenti, frigida autem poteſtate ad ablationem febris. In febriente autem frigido, vti poſſumus frigidis tũ actu, tum poteſtate. Sed hæc ſolutio nulla eſt; in praxi enim Medici ſolent obſeruare totum oppoſitum: nam ſi fuerit quis febricitans bilioſus, & ex altera parte quis febricitans pituitoſus, in febriente calido magis audacter vtemur auxilijs frigidis, non ſolum poteſtate, ſed actu: ſi autem febriens ſit frigidus, vtemur calidis actu potius, & frigidis poteſtate. Sic Gal.10. meth.5. vbi vtebatur auxilio actu & potentia frigido, admonet, quod debeamus vti tali auxilio in febriente, & maxime febriente calidi temperamenti, non autem in eo, qui eſt frigidi. Quare praxis oppoſitum confirmat eius, quod dicit Montanus.

Iunioris cuiuſdam ſolutio, & eius improbatio.

Recentiorum quidam in nodo hoc diſſoluendo, ait, opus quidem eſſe, vti frigidioribus remedijs in corpore frigido, quam in corpore calido: iſto tamen obſeruato vt in febriente frigidioris temperamenti vtamur æqualib. in gradu; in febriente calidioris temperamenti vtamur æqualibus in mole; hoc eſt, vt in febriente frigido vtamur magis intenſe frigidis; in febriente calido non ita intenſe frigidis, ſed in maiori mole, ac in maiori copia. Quæ reſolutio non poteſt conſiſtere, & in ea duplex eſt peccatum, alterum in verbis, alterum in re ipſa, quia Galeno, & curationi aduerſatur. Eſt quidem error in verbis, quoniam, quando dicit conuenire æqualia in gradu, abutitur nomine gradus, nam per gradum debemus intelligere primum, ſecũdum, tertium, vel quartum gradum, ideo male dicit æquale, quoniam, vt ſciunt iuniores logici, æquale habet locum in quantitate, vt ſimile in qualitate, vnde potius eſſet dicendum, conuenire ſimilia in gradu, quam æqualia. Præterea errat in veritate, quoniam falſiſſimum eſt, quod in febriente frigido debeamus vti frigidioribus, & magis intenſe frigidis auxilijs, minus autem frigidis, ſed in maiori copia, in corpore calido. Nam ſi videbitis Galenum in libris methodi, præcipue vero lib.8. cap. vltimo, & primo ad Glauc. ſemper obſeruabitis, eum in febre pituitoſa, quæ eſt in corpore frigido, non vti ita frigidis, vti in febrientibus calidis, quia in febriente frigidi temperamenti non deuenit ad potum frigidæ, vt deuenit in febriente calidi temperamenti, & ideo Galenus vbi proponit frigida remedia febrientibus frigidi temperamenti, ſemper eis aliquid ſolet calidi admiſcere, & hoc ob exceſſum temperamenti frigidi, quod non ſimilia requirit, ſed contraria calefacientia, Inſuper falſum eſt aſſerere, febrienti calidæ temperaturæ conuenire calida in maiori mole: dicebat quippe Galen.7.meth.vlt. temperie exſiſtente calida in corpore calido non eſſe ita inſignem lapſum, ac ſi fiat in corpore frigido; & ideo auxilijs non in magna, ſed in modica copia.

Quare adhuc conſiſtit in ſuo robore difficultas a principio propoſita. Imo augetur ob dicta Galeni 3. aphoriſ.2. & 3. vbi dicit, quod temperatura calida a ſimilibus offendatur, a contrarijs iuuetur; quod ob hanc cauſſam temperaturæ frigidæ melius ſe habeãt æſtate, peius hyeme; calidæ bene hyeme, peius æſtate. Idem etiam de ætatibus dicendum: nam iuuenes melius habent hyeme, quam æſtate: contra, ſenes melius habent æſtate, quam hyeme. Quare non ſimilia ſimilibus conſeruantur, ſed potius læduntur; & diſſimilia conſeruantur a diſſimilibus.

Auctoris ſolutio.

Pro reſolutione itaque duo dicimus: primo, axioma a Galeno paſſim, & ab omnibus propoſitum, ſimile a ſimili conſeruari, eſſe perpetuæ ac infallibilis veritatis: deinde, quod non vtile ſit, nec debeat ſemper ſimile ſuo ſimili conſeruari. Vnde aduertatis, eſſe aliud dicere, ſimile a ſimili conſeruari; aliud, ſimile a ſimili debere conſeruari, vel ſalubre eſſe, conſeruari ſimile a ſuo ſimili.

Simile conſeruatur ſimili.

Oſtendo vtrumque eſſe verum. Et primo, vt intelligatis quomodo ſemper ſimile a ſuo ſimili conſeruetur, ſciendum, talem conſeruationẽ fieri ab agente in paſſum. Sed cognoſcere oportet, quot modis agens

agens in passum possit agere: nam ex hoc non modo solutionem intelligetis difficultatis, sed cognoscetis etiam nullam esse inter medicos & philosophos discordiam, qui dicunt actionem fieri a proportione maioris inæqualitatis, a proportione æquali, & a proportione minoris inæqualitatis. Sciendum ergo est, agens in passum dupliciter agere posse: vno modo ad Destructionem passi, reliquo vero modo Citra destructionem. Si primo modo consideratur; tunc talis actio potest esse vel ratione Substantiæ, vel ratione Qualitatis. Si ratione substantiæ; tunc vi agentis sine dubio debet sequi corruptio, & tunc talis actio, philosophis & medicis consentientibus, necessario fit a proportione maioris inæqualitatis. Si vero agẽs agat in passum pariter destruendo, sed in ratione qualitatis, per alterationem, veluti quando agens calidum ita agit in frigidum, vt non solum illum remittat, sed ita destruat, vt in calidam naturam conuertat: tunc dicimus talem actionem posse fieri tum a proportione maioris inæqualitatis, tum a proportione æquali, tum a proportione minoris inæqualitatis. Declaro hæc omnia: quia differentia est in his actionibus, & ex parte agentis, & ex parte passi. Statuimus nimirum fieri actionem ab agente, sed a proportione maioris inæqualitatis, vt cum in frigidum vt vnum, agit calidum vt duo: a proportione æquali, vt cum calidum vt duo agit in frigidum vt duo: a proportione minoris inæqualitatis, quoties calidum, vt vnum, agit in frigidum vt duo. Fit autem hæc actio diuersa, tum ratione Agentis, tum ratione Temporis. Si debet fieri actio a proportione maiori, ratione agentis; tunc necessarium est, vt sit dissimilitudo inter agens & passum: quæ dissimilitudo est non modo ratione Qualitatis, sed etiam ratione Gradus. Dissimilitudo est ratione qualitatis, quia verbi caussa, agens est calidum, passum est frigidum: alia enim qualitas est frigiditas, alia caliditas. Dissimilitudo est in gradu, quia agens est, exempli caussa calidum vt tria; passum frigidum vt vnum, vel duo. Quantum autem ratione molis, potest esse æqualitas & inæqualitas: quia siue agens calidum vt tria sit in maiori dosi, quam frigidum vt vnum, siue sit in æquali, ita vt sit æqualitas in dosi: semper hoc agens ita aget in passum frigidum, vt fiat destructio illius. Et talis est actio a proportione maiori. Fit autem actio a proportione æquali, cum inter agens & passum est Similitudo, & Dissimilitudo, & dissimilitudo ratione qualitatis, quia agens calidum, passum frigidum: & similitudo ratione gradus, quia agens calidum vt duo, passum frigidum vt duo. Erit etiam inæqualitas ex parte molis, quia in maiori mole erit calidum agens, in minori passum frigidum, & tamen actio dicetur a proportione æquali, quia in æquali gradu est agens & passum. Postremo si fiat actio a proportione minori, tunc est dissimilitudo inter agẽs & passum omnibus modis, & præter dissimilitudinem etiam est inæqualitas. Primo autem est dissimilitudo omnibus modis, id est, tum ratione qualitatis, tum ratione gradus. Ratione qualitatis, quia agens calidum, passum frigidum. Ratione gradus, quia agens calidum vt vnum, passum frigidum vt duo. Est etiam inæqualitas, quia agens est in maiori copia; (nam alias non posset destruere passum:) nimirum agens est calidum vt vnum, passum vt duo, & ideo debet esse in maiori copia. Dicitur autem a proportione minoris inæqualitatis fieri actio, ob gradum; quia calidum agens est in minori gradu, quam frigidum passum. Differẽtia vero ex parte temporis in his actionibus; quia, si fiet actio a proportione maiori, cito fiet illa actio: nam cum fiat hæc a proportione maioris inæqualitatis, non multum potest resistere passum: & hinc est, quod actio breui tempore terminatur. Quod si a proportione æquali fiat actio; tunc non fiet ita breui tempore, sed longiori, quia passum magis resistit. Si fiat actio a proportione minori, fiet in longissimo tempore, quia passum maxime resistit, sicuti vulgo dicitur, *Gutta cauat lapidem non vi, sed sæpe cadendo*. Et hæc de agente per destructionem.

Quod si actio fiat citra destructionem, pariter hęc actio fieri potest, vel ratione Substantiæ, vel ratione Qualitatis. Si fiat ratione substantiæ, hæc actio consideratur, quatenus substantia vel Augetur, vel Minuitur, vel in æquali portione Seruatur: vnde cum hæ actiones sint diuersæ: fit vt modo requiratur inæqualitas, modo æqualitas. Inæqualitas, vbi substantia debet augeri, vel minui, differenter tamen: quia si substantia augeri debet, requiritur maior portio substantiæ, quam fuerit portio deperdita: alias non poterit fieri augmentum. Contra vero si fieri debet diminutio substantiæ, requiritur inæqualitas, in qua sit maior portio substantiæ, quæ resoluitur, quam substantiæ, quæ augetur. Requiritur autem æqualitas, quoties substantia non debet augeri, nec minui, sed seruari, hoc autem fit quoties in æquali portione est substãtia, quæ additur cum ea quæ deperditur. Quod si fiat actio citra destructionem, sed merito qualitatis, tale agens agere potest, vel Intendendo, vel Remittendo, vel Conseruando, nec potest requiri aliud membrum. Si agens agat in passum non destruendo, sed remittendo; tunc talis actio fieri potest, vel a simili, vel a dissimili, imo etiam potest fieri a dissimili omnibus modis. Declaro: primum fit remissio a simili, & dissimili, id est, a simili in qualitate, quia videlicet tam agens, quam passum est calidum, vnde est similitudo in qualitate; dissimilitudo autem est in gradu, quia vnum (exempli caussa) est tale in primo, aliud in tertio, vel quarto, veluti si aqua tepida ac moderata permisceatur cum valde feruenti; ex hac enim mistione proculdubio remittitur aliqualiter feruor aquæ feruentis; & in his est similitudo in qualitate, dissimilitudo in gradu: & fit hæc remissio a proportione minoris inæqualitatis. Fit etiam remissio a dissimili omnib. modis ratione qualitatis, & gradus: qualitatis, vbi vnũ est calidũ, alterum est frigidum: gradus, vbi alterum est calidum in primo, reliquum in tertio: vt si commisceatur aqua endiuiæ, cũ aqua cinnamomi, aliqualiter remittetur caliditas aquæ cinnamomi; & hæc etiam actio fit a proportione minori. Quod si agens agat intendendo: tunc talis actio fit a simili, & a dissimili; non a simili omnibus modis. Fit quidem a simili: quia tam agens, quam passum debet esse vel calidum, vel frigidum; nam si vnum esset frigidum, & reliquum calidum, nunquam fieret intensio, sed vel remissio, vel destructio: igitur vel calidum vtrumque, vel frigidum debet esse: & dissimilitudo debet esse ratione gradus; nam agens, verbi caussa, debet esse calidum vt duo, passum vt vnum calidum etiam debet esse: & sic caliditas hæc intendetur, & hæc intensio fit a proportione maiori. Ideo dicebat Galenus lib. de salub. diæta commen. 2. & 3. sicuti vnum immoderatum contrarium destruit alterum immoderatum contrarium; ita etiam simile immoderatum auget simile immoderatum. Et hoc est, quod dicunt, simile additum simili facit furere: simile, inquã, in qualitate, dissimile in gradu. Quod si agens agat conseruando, (ob quam conseruationem, quę hucusque dicta sunt, fuere proposita,) talis debet proportio esse inter agens & passum, vt sit similitudo omnibus modis; nec modo similitudo, sed æqualitas: quamuis potiorem locum habet omnino da similitudo: quæ est, tum ratione Qualitatis, tum ratione Gradus. Ratione qualitatis; quoniã vtrumque debet esse vel calidum, vel frigidum: in gradu etiam debet esse similitudo; nam si calidum est vtrumque, vtrumque debet esse calidũ in primo &c. si frigidum vtrumque, debet esse frigidum in eodem gradu. Et ideo calidum, siue moderatum, siue immoderatum sit semper a suo simili conseruabitur: & sic de

dealijs. Debet etiam esse æqualitas in mole: & ideo si permisceatur calidum in primo cum calido in primo, conseruabitur: si frigidum in primo, cum frigido in primo, conseruabitur &c.

Propterea sunt in maximo errore, dicentes, temperatum conseruari a temperato, non autem intemperatum ab intemperato, & immoderatum ab immoderato: quoniam ita conseruatur hoc, vt illud; dummodo sit similitudo ratione gradus, & qualitatis, & æqualitas in mole. Et talis actio fit a proportione æquali. Quare patet, semper a simili simile conseruari.

Cõseruatio per simile, non semper instituẽda, sed quando prodest.

Alterum quod proposuimus est; etiam si simile a simili semper conseruetur, tamen non semper conseruandum simile simili, nam illud interdum licere, interdum non licere. Etenim tunc licet simile simili conseruare, quando talis conseruatio prodest: non licet, quando non prodest, id quod nemo hoc negare debet.

Sed quando noceat, & quando prosit hæc conseruatio, ex Galeno habetur (quem, quamuis omnes adducant, nescio tamen quomodo eum omnes intelligant,) tum octauo metho. vltimo, tum hoc commento, potissimum vero 3. aphoris. 2. & præcipue 3. commen. vbi enim quid fuerit moderatum, quã maxime prodest illud suo simili conseruare: si autem fuerit immoderatum, nocet illud suo simili conseruare, & est coniunctum cum detrimento. Quam veritatem videntes isti, non ita sunt interpretati Galenum: sed voluerunt, Galeni sententiam esse, simile immoderatum non conseruari a simili immoderato. Sunt nugæ istæ: quoniam maxime conseruatur simile intemperatum a simili intemperato. Dicit autem Galenus licet simile intemperatum conseruetur a simili intemperato, non tamen licere ipsum conseruare, quia non iuuat ista conseruatio, sed potius obest. Aliud igitur est dicere, non debet conseruari, quia nocet: aliud est dicere, cõseruatur a simili, nam verum est, simile immoderatum conseruatur a simili immoderato: falsum, immoderatum simile debet conseruari a simili immoderato, quoniam non debet, cum noceat.

Responsio ad obiectionem supra propositam

His ita positis, facillimum modo est satisfacere obiectionibus propositis. Nam quando dicebant hi, & præcipue Aristoteles, si simile a simili cõseruatur, frigidioribus vtendum erit in febriente pituitoso, quam in bilioso, ratione similitudinis, cum simile naturale a simili secundum naturam conseruetur, nullius est momenti ratio hæc. Nam cum dicunt, in pituitoso conueniunt refrigerantia, ratione febris, verum est; conueniunt etiam ratione temperamenti, falsissimum est; moderatum enim debet conseruari per similia, immoderatum nõ debet conseruari, quia nocet. Vnde verum est, quod similia similibus conseruentur, sed in hoc casu non debemus tẽperamentum hoc calidum & siccum conseruare, quia excedit, imo potius suis contrarijs debemus corrigere.

Correctio intemperiei naturalis, tẽpore sanitatis, instituenda.

Notandum tamen vbi aliquid excedens naturale, volumus corrigere, vel tempore ægritudinis, vel tempore sanitatis; fieri id posse tempore sanitatis, quia non adeo tunc offendimus naturam, quoniam non habemus naturam pugnantem aduersus morbum, vt eam reuocemus a morbo, & temperaturæ applicemus, & reddamus pugnantem: corrigere autem possumus, deducendo temperamentum illud ad æqualitatem, & temperiem. Tempore autem ægritudinis natura non sustinet tantas mutationes, scilicet aduersus morbum, & aduersus temperaturam: tamen, quia hoc temperamentum est excedens, & fouet febrem, ideo debemus illud corrigere: non, sicuti in sanitate deducendo ipsum ad æqualitatem, sed remittendo: aliud enim est remittere, aliud ad æqualitatem deducere. Et hæc fuit sententia Galeni secundo, de ratione vict. 44. vbi dicebat, naturã non sustinere in ægritudinibus mutationes insignes, hoc est, quando deducitur temperamentum excedens ad ęqualitatem, sed quando corrigitur, ac remittitur, tunc naturã hoc optime ferre, & maxima etiam cum vtilitate; nam per hanc correctionem febres profligantur, morbique fugiunt.

Quantum ad auctoritates ab his propositas, cum dicebat Galenus, senes bene habere æstate, male hyeme: contra iuuenes, hæc auctoritas nihil contra nos, sed maxime nostram confirmat sententiam: nam ætas senilis consistit in frigido immoderato, & excedente; ideo non prodest hanc ætatem conseruare, sed nocet: & propterea hi iuuantur a contrarijs, læduntur autem a similibus: vnde melius habent senes æstate, quia excessus ille frigidus corrigitur: hyeme male habent, quia conseruatur excessus ille, qui nocet. Idem de iuuenibus dicendum.

Galenus etiam 8. method. vltimo, dicit; si fuerit temperatura calida, quæ incidat in febrem; & aliqua frigida, quæ in eandem labatur febrem; maiorem esse lapsum temperaturæ frigidæ, quam calidæ. Si ergo est maior lapsus: ergo in temperatura frigida febriente, conueniunt magis refrigerantia, quam in temperatura calida; quia in hac non est ita insignis lapsus. Pro solutione difficultatis sciendum, quoties aggredimur curationem alicuius affectus, antequam veniamus ad administrationem remediorum, opus esse, vt non modo consideremus indicantia, sed coindicantia, & contraindicantia, quia si erunt coindicantia, vno modo erit procedendum; si contraindicantia, diuersimode procedendum. Exempli caussa, sit iuuenis calidi & sicci temperamenti, qui detineatur febre ardenti: sit senex frigidi & humidi temperamenti, qui eadem sit correptus affectione: in quonam debemus vti magis refrigerantibus? Si consideramus iuuenem calidi & sicci temperamenti, ratione indicantis, id est, febris ardentis, quæ est veluti calida in quarto; oritur indicatio refrigerandi, & insigniter etiam refrigerandi. Si cõsideremus etiam coindicantia, & contraindicantia, quomodo habeant; vt si consideremus iuuenilem ætatem; tunc, cum hęc ætas sit excedens in caliditate; quatenus excedens, nõ requirit similia, id est, calida, sed potius cõtraria, id est, refrigerantia, sic ergo quatenus excedens frigida requirit; quatenus etiam consistit in calido, est pro portionata febri, requirit refrigerantia. Ideo in iuuene calido & sicco, correpto febre ardente, conueniũt refrigerantia, & ratione febris indicãtis, & ratione temperamenti iuuenis, & etiam ætatis coindicantis. Vbi igitur in vnum concurrunt indicantia, & coindicantia; tunc maxime conueniunt refrigerãtia: quemadmodum dicit Hippocrates, victus humidus conuenit febricitantibus & maxime pueris febrientibus quia conuenit hic victus humidus, & ratione febris indicantis, & ætatis coindicantis. Pariter in iuuene calido & sicco conueniunt refrigerantia quam maxime: quia in vnũ concurrunt indicantia, & coindicantia. Si autem considerauerimus hanc febrem in sene, frigidi & humidi tẽperamenti; ratione febris oritur indicatio refrigerandi: imo magis refrigerandi: quia maior est lapsus, quam fit in iuuene, incidente in eandem febrem, calido & sicco. Si autem coindicantia considerabimus; facile, & per viam signi, & per viam caussæ apparebit, non ita refrigerantia conuenire, vt in iuuene. Per viam caussæ: nam si considerauerimus senilem ætatem, quæ consistit in frigido, & quidem excedente; hoc frigidum non est conseruandum similibus; sed contrarijs corrigendum, vt calidis, cum ergo febris requirat refrigerantia, ætas autem & temperatura non requirant refrigerantia, sed potius calefacientia; ideo non possumus vti ita frigidis, vt in iuuene, in quo omnia concurrunt. Per viam etiam signi istud patet: quoniam senes non possunt ita frigida tolerare remedia, vt iuuenes.

APHO-

APHORISMVS XVII.

Et quibus semel, aut bis, & quibus plura, vel pauciora, & particulatim oportet offerre; considerandum. Condonandum autem aliquid tempori, regioni, ætati, & consuetudini.

ET *quibus semel, aut bis, &c.* Hic aphorismus vt breuis est, sic in se maximam continet difficultatem: & adeo arduam, vt dixerint doctores vsque ad hæc tempora non fuisse dissolutam: vnde summa diligentia audire oportet tum difficultatem, tum solutionem illius, quæ in actu practico consistit.

Scopus. Quoad scopum itaque præsentis aphorismi: cum hucusque locutus fuerit Hippocrates de victu tum nutriente, tum alterante, id est, de cibo ratione quantitatis, & qualitatis: nunc eius institutum est verba facere de modo administrandi talem cibum. Nam, (vt recte dicit Galenus,) non sufficit scire, esse dandum cibum magis & minus nutrientem, vel minuentem, sed opus est etiam vt sciamus, quot vicibus oporteat exhibere talem cibum, num paucioribus, vel plu ribus vicibus. Pariter non sat est dignoscere tali victu esse vtẽdum; sed opus est etiam tenere, an semel, vel bis, vel pluries sit tali victu vtendum. Ideo in præsenti aphorismo tradit artem cognoscendi, quot vicibus oporteat exhibere cibum, tum ratione quan titatis, tum ratione qualitatis.

Artificium Hippocratis. Sed quanam arte id facit? Eadem, qua locutus est de cibo in quantitate, & qualitate: id est, in virtute indicantium, id est, rerum præter naturam; & in virtute coindicãtium, id est, rerum secundum naturam. Ad quam veritatem respiciens Galenus in commento, dicit, in præsentia sermonem esse de victu ægrotantium: & propterea se debent habere indicantia ex parte rerum præter naturam, coindicantia ex par te rerum secundum naturam. Sunt autem coindicantia in duplici serie, quædam principalia, vt vires, quædam non principalia, vt reliqua quæ ad vires referuntur, nimirũ tempus anni, consuetudo, ætas, &c. quæ habent vim coindicandi, quatenus ad vires referuntur: & ad hæc omnia respexit Hippocrates in præsenti aphorismo.

Est igitur eius scopus, agere de modo administran di cibum, tum ratione quantitatis, tum qualitatis, in virtute indicantium, atque coindicantium.

Diuisio. Quantum autem ad diuisionem attinet, hic apho rismus est sententia sine ratione prolata, & ex propria natura. Diuidi autem potest in duas partes: nam in prima simpliciter proponitur modus administrandi cibaria: in secunda vero idem modus proponitur, in virtute indicantium, atque coindicantium, ibi, *Condonandum autem aliquid &c.*

Cur viriũ, & rerũ præter naturam hic non fiat mentio. Sed dicet quis: si hic indicantia se habent ex parte rerum præter naturam, & coindicantia sunt res secundum naturam, principalia autem sunt vires: quõ modo hic sit mentio de indicantibus, & coindicantibus; cum ne verbum quidem fiat, de rebus præter naturam; neque de viribus? dicit enim; *Tempori, ætati, & consuetudini?* Dico Hippocratem in hoc maximo artificio vsum: quod optime cognouit Galenus in commento. Consistit autem artificium in hoc, quoniam proponens Hippocrates coindicantia secundaria: de necessitate etiam intelligere debuit coindicatia principalia; & multo magis indicantia. Quod facile probatur: nam coindicantia tum principalia dicuntur, tum non principalia, quatenus referuntur ad principalia, id est, ad vires: ideo nõ principalia præsupponunt principalia. Quare proponens non principalia, proponit etiam principalia. Vires itaque sunt coindicantes; in respectu ad res præter naturam, indicantes. Si ergo præsupponunt indicantia: ideo breuissime loquens Hippoc. non principalia coindicantia proponens, cognouit principalia coindicantia, & indicantia. Et ideo Galenus in commento dicit, Hippocratem in hac sententia propone re res præter naturam, & vires: dicit enim duas esse præcipuas indicationes; vnam quæ capitur a materia morbifica; alteram a viribus.

Sensus. Aphorismi porro talis est sensus. Opere pretium est considerare, ratione qualitatis & quantitatis cibi, quot vicibus cibus debeat offerri: an debeat offerri pluribus vicibus, an paucioribus: Et, an his vicibus offerendus sit cibus multus, vel paucus. Vt autem cognoscere possitis, quonammodo procedendum sit: inspicere oportet res præter naturam, & vires, & aliqua etiam ex parte tempora anni, ætates, & consuetudinem.

Explicatio verborum. Dicit autem *Et quibus semel, aut bis, & quibus plura, vel pauciora, &c.* Proponit modum administrandi cibaria: qui modus consistit in quantitate discreta; an vna vice cibus sit offerendus, vel multis vicibus. *Et quibus plura, vel pauciora.* Nec credatis, vt aliqui falso credidere, sermonem hic haberi ab Hippocrate de quantitate cibi: nam hic sermo est de modo administrandi cibaria, non de quantitate; quia de quan titate in superioribus est locutus aphorismis. Hic autem sermo est de quantitate, non per se, sed vt refertur ad vices, nam supposita quãtitate, quæritur, quot vicibus oporteat cibum exhibere, an semel, vel bis, vel paucioribus, vel pluribus vicibus dandũ sit istud parum, vel multum, quod exhibetur. Et ad hoc respi ciens Hippoc. dicit: *Particulatim.* Quia sigillatim coniectare debemus, quando volumus dare cibum semel, vel pluribus vicibus; an in multa, vel in pauca copia sit dandus in hac proposita partitione.

Sed vnde hæc habemus? Respondet Hippocrates in secunda parte: *Condonandum est aliquid ætati, &c.* Vbi proponuntur indicantia, atque coindicãtia, tum principalia, tum etiam non principalia. Et quamuis expresse Hippocrates proponit, & indicantia;

Cibãdi modus vt sumatur ab indicantib. & co indicantib. principalib. Nos autem loquemur primo de indicantibus, atque coindicantibus principalibus: dicit enim Galenus in commento, quod cibandi modus potissimum sumatur ab humoribus morbificis, & a viribus: Sed quomodo ab his sumitur hic modus cibandi? Galenus (& notate, quia ex verbis eius maxima oritur difficultas) multa dicit & inter reliqua habet, morbum ex corruptione humorum esse cum virtute vel valida, vel debili: si cum valida, dandum cibum multum, & sæpe: sæpe, quia affectio indiget; multũ, quia vires constant, ac possunt etiam concoquere cibum. Si vero fuerit cum hoc morbo virtus debilis; sæpe, & modicum cibi dandum: sæpe, ob affectum; modicum ob vires debiles.

Locus Galeni difficilis explicari. Sed in his verbis maxima cõsistit difficultas; nam, cum primo dicat Galenus, in morbo ex corruptione, ratione virum validarum esse cibum copiosum administrandum; istud aduersatur Galeno eidem, & Hippocrati primo de ratione vict. 44. vbi habent, in mor bis acutis, qui victum tenuem indicant, si virtus valida coindicat victum tenuem; si non sit valida, opus esse augere cibum. Quare ex hoc loco virtus valida coindicat victum tenuem contra ac in hoc aphorismo. Præterea Galenus in hoc primo, particulari tertia, vbi in morbis peracutis proponit Hippocrates victum tenuissimum, dicit, conuenire illum, si virtus fuerit valida. Ergo virtus valida coindicat victum tenuissimum, hic autem dicit, quod coindicet copiosum. Tunc in hoc etiam primo, aph. 9. Vbi Hippocrates habet, *coniectare autem oportet, &c.* dicit Galenus, si virtus sit valida, modicum cibi dandum; si debilis; cibum esse augendum. Amplius secundo aphorismorum decimo dicitur, corpora impura quanto magis nutriantur, tanto magis lædi. Et tamen hic ausus est dicere Galenus, in morbis ex corruptione hu morum, si virtus fuerit valida, multum, & sæpe alimentum dandum.

Aliorum opiniones.

Vt facilius vera intelligatur solutio; primo proponam opiniones aliorum. Prima itaque opinio est Montani; corpora impura non debere nutriri: quia quanto magis nutrimus; tanto magis lædimus. Et addit Montanus, *quicquid dicat Galenus in commen.* Vnde patet, quod Montanus velit reprehendere Galenum, vnde cum Montano esse non debemus.

Modernus ait, ita intelligendum esse Hippocratem, corpora impura quanto magis nutris, &c. videlicet prætermissa euacuatione; nam si prætermittas euacuationem in corpore impuro, quanto magis nutris, tanto magis lædis. At si sit morbus ex corruptione, & fiat euacuatio, licet multum nutrias, non nocebis. Primo modo intelligitur Hippocrates secundo aphoris. decimo, secundo modo intelligitur hic Galenus, quod scilicet sit sæpe, & multum alendum, vbi fuerit facta recta euacuatio. Verum opinio hæc satis voluntaria videtur, licet Moderni non sit, sed Thadæi. Nam non dicit, corpora impura, non prætermissa euacuatione, posse nutriri: cum Galeno enim hic dicimus, certum esse, quousque sunt impura, non posse esse factam euacuationem: nam si impura sunt, igitur non sunt vacuata, si enim fiat vacuatio, non amplius sunt, nec dicuntur impura. Quare est imaginaria responsio.

Triuerius autem dicit, hunc esse nodum hactenus insolubilem, & se adinuenisse solutionem. Imaginatus enim ipse est subtilem hanc responsionem, quod morbus, & febris possint bifariam considerati, vno modo, vt dependent ex cacochymia; reliquo vero modo, vt dependent ex corruptione sanguinis. Ex cacochymia intelligit Triuerius; quoties morbus dependet ex humoribus vel pituitosis & crudis, vel calidis, & exustis, vt biliosis, & ex atrabilarijs. Per morbum ex corruptione dependentem, intelligit maximam sanguinis corruptionem, vt in febribus pestilentibus fieri solet. Tunc dicit Triuerius: si corpora fuerint cacochyma, quanto magis nutris, &cæt. & hoc modo locutus est ibi Hippocrates, Quod si morbi dependeant ex corruptione, dicit Triuerius, in his requiri copiosum cibum: quia vbi corrumpitur sanguis, non potest refici medicamentis, sed debet refici cibis: ergo affectio hæc cibo indiget, quia aliter refici non potest. Vnde si vittus valida fuerit, ipsa coindicabit id, quod a caussa morbosa iam est indicatum: & hoc modo intelligit Galenus in commento. Addit Triuerius, peracutos & acutos morbos dependere vel ex cacochymia, vel ex inedia, vel ex plenitudine, vel ex corruptione. Si morbi dependeat ex cacochymia; in his conuenit victus tenuis, & tenuissimus: & de his est locutus septimo aphorismo huius primæ particulæ, & 10. aphorismo secundæ particulæ. Sed tum Galenus, tum maxime Hippocrates, in eodem, & septimo aphorismo locuti sunt de morbo ex plenitudine, in quo etiam conuenit victus tenuissimus. Quod si morbus dependeat vel ex inedia, vel ex corruptione; tunc conuenit cibus multus, & sæpe, & de his loquitur hic Galenus in commento.

Sed hoc non potest consistere; & falsitatem ex eo colligatis, quia quicunque fuerit morbus, quatenus, morbus, nullum potest cibum nutrientem requirere: quod si cibum indicat, indicat, non tanquam cibum, sed quatenus cibum medicinalē. Præterea hęc solutio facit diminutum Hippocratem: quia vult, Hippocratem septimo aphorismo tantum fuisse locutus de morbo ex plenitudine, & cacochymia: non autem de morbo ex inedia, & corruptione: cur itaque de his morbis non est locutus? Tertio, & clarius, hæc Triuerij expositio reddit Hippocratem confusum, & Galenum mendacem in principio cōmenti: nam secundum Triuerium locutus est Hippocrates septimo aphorismo de morbo ex repletione, & cacochymia; hic autem loquitur de modo administrandi cibos in morbis ex inedia, & corruptione: sed quomodo nunc agit de modo administrādi cibos in morbis ex inedia, & corruptione, si superius locutus est de morbis ex cacochymia, vel repletione? Debebat enim agere de modo administrandi cibos in eis morbis, de quibus supra verba fecit. Quemadmodum Galenus in commento dicit, hic loqui Hippocratem de modo administrandi cibaria in his morbis, de quibus est supra locutus, tum ratione quantitatis, tum ratione qualitatis. Quare si aphorismo septimo locutus est de morbis ex repletione & cacochymia; debebat ne hic agere de modo administrādi cibos in morbis ex corruptione, & inedia? Quare Triuerij solutio minime probari potest.

Auctoris solutio.

Nunc tandem ad solutionem veram veniamus: quæ sumitur tum ex artificio Hippocratis, tum ex sententia Galen. & Hippoc. Namque de diæta loquens tria absoluere voluit capita: primum de quantitate: secundum de qualitate ciborum; tertium de modo administrandi cibaria, tum ratione qualitatis, tum quantitatis. Primis duobus capitibus absolutis, propositum fuit ei in præsenti aphorismo, de modo administrandi cibaria, non modo ratione qualitatis, nec ratione quantitatis tantum; sed de modo administrandi cibaria ratione vtriusque, verba facere. Agens autē de modo administrandi cibaria in quantitate agit in virtute indicantium. Et, per indicantia intelligere debemus res præter naturam, & humores peccantes: non est enim hic sermo de modo administrandi cibaria sanis. Quare necessarium est considerare humores peccantes, pro solutione difficultatis.

Humores autem peccantes peccare possunt vel ratione Quantitatis, vel ratione Qualitatis, ergo indicatio ab eis sumi potest, & ratione Quātitatis, & ratione Qualitatis: quo pacto considerauit Galenus humores, sexto de tuend. 6. Si considerentur humores peccantes ex parte quantitatis, indicant modum administrandi cibaria penes quantitatem: si considerentur, vt peccant in qualitate, indicant modum administrandi cibaria penes qualitatem. Peccatum penes quantitatem duplex esse potest: vel enim Deficiunt humores, vel Superabūdant. Si deficiant, tunc opus est considerare coindicans principale, id est, vires, vt scilicet vires vel Debiles sunt, vel Validę: quia vires possunt esse validę ratione solidarum partium, vt alias docuimus. Si vires fuerint validæ, cibus multus, & sæpe est exhibendus: sæpe, quia affectio indiget, cum sit humorum defectus. Si autem vires fuerint validæ, coindicāt, vt illis vicibus multum cibum exhibeamus: quia vires poterunt multum cibum regulare. Si autem debiles fuerint vires, sæpe erit nutriendus æger, ob affectum qui indiget; & parum ob vires, quæ non possunt multum cibum regulare. Dicit enim Galenus: si accessio non adsit, (in hac enim abstinendum,) cibus sæpe dandus est, si nihil impediat; & multus, si virtus fuerit valida; paucus, si debilis. Si vero fuerit humorum peccatum; in quantitate, ob superabundantiam; dandus est cibus in pauca copia, & raro: quoniam affectio non indiget cibarijs, quoniam humores suprabundant, licet debilis fuerit virtus, vel fortis: nam virtus tunc debilis est ob suffocationē, & ideo in pauca copia sunt dandi cibi, si autem fuerit valida; tunc neque etiam dandus est cibus; quia affectio non indiget cibo, neque ipsa virtus.

Si autem considerauerimus peccatum in qualitate, tale peccatum quodcunque fuerit, quatenus peccatum qualitatis, indicat cibum consideratum ratione qualitatis, non quantitatis, id est, cibum medicinalem; de quo decimosexto aphorismo fuit locutus Hippocrates. Humor peccans qualitate, vel peccat ex parte qualitatis primæ, vel secundæ. Primæ qualitatis, cum vel calidior est, vel frigidiot, vel humidior,

dior, vel ficcior, quoties etiam humor vel citra coctionem est, vel vltra coctionem, vt biliosus, & atrabilarius. Et vbi hic humor ex parte primæ qualitatis peccat, requiritur cibus medicinalis contemperans, unde in morbo dependente ex humore peccante per primas Qualitates, quo magis peccauerit hic humor, tanto cibus medicinalis copiosior, & sæpius erit exhibendus. Et si considerauerimus vires coindicantes, si validæ fuerint, coindicant hunc cibum medicinalem copiosum, & sæpe: si debiles coindicant eundem victum medicinalem in pauciori copia, sed sæpe; quia affectio hoc requirit, sed in pauciori copia, ob virtutis debilitatem.

Non autem dandus multus cibus ratione inediæ, ex secundo aphorismorum decimo, ratione cacochymiæ, vt voluit Triuerius: nam tum ibi Hippocrates, tum in hoc commẽto Galenus de morbo ex cacochymia pendente loquuntur. Diuersitas autem in hoc consistit: quia ibi Hippocrates loquitur de cibo, inquantum cibus est, id est, inquantum habet vim nutriendi: & ideo dicebat corpora impura quanto magis nutries, tanto magis lædis. Et quod hoc voluerit Hippocrates (præterquã quod ibi dixerit, *quanto magis nutries, &c.* per quod cibum, inquãtum cibus est, intelligit) videatis ibi Galenum, qui dicit, ideo corpora impura nutrita lædi, quia alimentum, additũ corporibus malos habentibus humores, corrumpitur, vnde augetur substantia, sed nõ corrigitur qualitas: si ergo non corrigitur qualitas, non est cibus medicinalis; quia cibus medicinalis habet vim corrigendi qualitatem; nam calefaciens cibus remittit frigiditatem humoris, &c. Ideo ibi Hippocrates loquitur de cibo, ratione qua cibus, & ratione quantitatis, id est, in quantum alit, non de eo, inquãtũ medicinalis est: hic autem loquitur de cibo medicinali contemperante; nam vt supra locutus est de cibo, ratione quantitatis & qualitatis; sic hic loquitur de modo administradi cibum ratione humorum peccantium & in quantitate, tum in defectu, tum in superabundantia, & in qualitate; humores enim peccãtes tum in quantitate; tum in qualitate, non modo medicamentis suut corrigendi, sed cibis etiam medicinalibus.

Si autem considerauerimus humores ex parte qualitatis secundæ: tunc secunda qualitas potest considerari vel vt consequitur Formam, vel vt consequitur Materiam. Secunda qualitas quæ consequitur formam, est, quæ consequitur corruptionem humoris, & est putredo: quæ autem consequitur materiam humoris, est, vt si considerauerimus, an materia humoris tenuis sit, vel crassa vel viscida. Primo ergo considerabimus humores peccantes in qualitate secunda ratione formæ: secundo ratione materiæ.

Quoad primum, cõsiderantes putredinem, id est, humores putrescentes in corpore: talis putredo, vel est Confirmata, vel Non. Si est confirmata, & ex toto facta; tunc tales humor ex toto putrescens non indicat cibum, nec ratione alimenti, nec ratione medicamenti, quia indicat sui ablationem, imo eradicationem; ideo non potest conuenire cibus: quod si cibus conueniat, conuenit ratione virium, ita vt vires sint indicantes. Si autem erit putrefactio non ex toto facta, sed in fieri; tunc hi humores sic putrefacti indicant cibum medicinalẽ proportionatum, id est, contemperantem, nimirum moderate refrigerantem, & exficcantem. Ideo, Galeno teste in commento, si in humoribus fuerit defectus, requiritur additio: si corruptio contemperamentum. Quid clarius dicere potuit: humor corruptus requirit contemperamentum? Hoc enim idem est, ac si dixisset, humor corruptus requirit cibum medicinalem contemperãtem: cibus enim prohibere potest, ne putredo magis ac magis introducatur. Quod si considerabimus vires coindicantes; hæ vel Validę sunt, vel Debiles. Si validæ, coindicant cibum medicinalem copiosum; non dico nutrientem, sed medicinalem; quia humores corrupti non possunt indicare cibum ex parte quantitatis. Quare optime dicit Galenus si virtus fuerit valida, & fuerit morbus ex corruptione, cibum sæpe dandum esse, (medicinalẽ, inquam,) quia affectio requirit; & multum, quia vires validę poterunt regulare cibum copiosum medicinalem cõtemperantem. Ideo illa auctoritas, *impura corpora quo plus nutries, eo magis lædes*: nihil facit, quia de cibo loquitur, inquantum cibus est. Sed si fuerit virtus debilis, non poterit tolerare multum cibum; & ideo debemus dare cibum sæpe, & parum; parum, quia virtus est debilis, neque potest multum cibum tolerare; sæpe ob affectum.

Quantum ad febrem pestilentem, de qua loquitur Triuerius, dicimus, eam, inquantum morbus est acutus, indicare victum tenuem; & de tali febre, vt acuta, locutus est quarto aphorismo Hippocrates: nam septimo aphorismo locutus est de omnibus morbis peracutis; sic quarto de omnibus acutis. Et ideo in virtute illius quarti aphorismi, pestilens febris, quatenus morbus acutus, indicat victum tenuem, & minuentem vires. Sed si consideremus febrem pestilentem, non vt acutus morbus est, sed vt pendet ab humoribus putrefactis, secus est: quia non potest tolerare victum tenuem; variatur enim hic indicãs: cum aliud sit considerare febrem pestilentem; vt morbus acutus est: aliud, vt ab humoribus putridis pendet. Febris pestilens, vt morbus acutus, indicat victũ minuentem; vt autem pestilens est, indicat victum medicinalem contemperãtem: & si vires validæ fuerint, indicatur hic cibus medicinalis contemperans, multum exhibendus, & sæpe; si debilis, parum & sæpe. Quod si etiam consideremus, quatenus in febre pestilenti virtus casura sit, si non primo, saltem in secundo die: debemus in hac febre non ita minuentem victum instituere; quia vires perferre nõ possent, nam in hoc casu contraindicantes sunt vires. Et voluit hoc Hippocrates nono aphorismo, cum dixit; *coniectare autem oportet, &c.* Ideo in febre pestilenti, quatenus vires sunt contraindicantes, non debemus ita tenuem victum instituere, vt in febribus acutis. Si autem consideremus humores corruptos; debemus in ea instituere copiosum cibum medicinalem contemperantem.

Quod si postremo consideremus humorem peccantem ex parte qualitatis secundæ, vt consequitur materiam: tũc hic humor, vel est Tenuior, vel Crassior; si tenuior, crassefaciẽdus est; si crassior, attenuandus. Et de hac re in virtute primæ qualitatis egit Hippocrates decimosexto aphorismo. Vnde, quantum ad modum administrandi cibaria, habetis ex humore peccante, quod sępe sit dandus cibus, quia affectio indiget, & si virtus est valida, multum, quia potest tolerare: si debilis, in pauca copia, quia virtus non potest regulare. Vnde cum est sermo de morbo in cacochymia, nam vbi crassiores vel tenuiores sunt humores, est sermo de cacochymia,) si virtus valida fuerit multum & sæpe est dandum cibi medicinalis, nec obstat aphorismus, *impura corpora, &c.* quia licet vtrobique de cachocymia verba fiant, tamen differentia est, hic enim est sermo de cibo medicinali, ibi de cibo nutriente, cõnsiderato ex parte quantitatis; quæ multum inter se differunt.

Quare concludentes dicimus, si modus offerendi cibaria consideretur; si fuerint humores peccantes ex parte copiæ, indicari modum administrandi cibaria ex parte copiæ: si fuerint peccantes ex parte qualitatis, indicari modum ex parte qualitatis: si ex parte primarum qualitatum peccarit humor, indicari modum administrandi cibaria ex parte primarum qualitatum: sic & de secunda qualitate dicendum. Et hunc in modum (vt credo) soluta est proposita difficultas.

APHO-

APHORISMVS XVIII.

Aestate & autumno cibos difficillime ferunt: hyeme facillime: secundum locum ver habet.

Scopus.

AEstate & autumno cibos, &c. In hoc decimooctauo aphorismo differit etiam de ratione victus Hippoc. Quid autẽ voluerit, & cur eadem videatur asserere, quæ in 15. aphorismo hoc est satis difficile cognoscere. Nos tamen ita statuimus. Cum Hippoc. in superiori aphorismo locutus sit de modo administrandi cibaria in virtute indicantium, atq; coindicantium: dixeritq; aliquid esse condonandum tempori, ætati, &c. ne quis dubitare posset, quid nam tempori esset condonandum; ideo Hipp. satisfacit huic quæsito in hoc aphorismo. Et licet dixerit, condonandum tempori, ætati, consuetudini, &c. declarat tamẽ solummodo quid condonandum tempori; tum breuitatis caussa, tum quia cognoscens quid condonandũ sit tempori, cognoscit etiam quid condonandum ætati, consuetudini, & reliquis, quæ his proportione respondent.

Huius aphorismi, & decimiquinti differentia.

Quo scopo ita proposito, facile est facile tollere omnes difficultates. Nam videbatur hic aphorismus superfluus, & coincidere cum aphor. 15. *Ventres hyeme, &c.* in quo aphor. loquitur de tẽporib. anni, sicut & in hoc. Ex hoc scopo tollitur huiusmodi difficultas, & ex dictis Gal. in hoc comm. quoniam 15. aphoris. sermo est de quantitate cibi, sumpta indicatione a tẽporibus anni: hic non est sermo de quantitate cibi, sed de modo cibandi, & administrandi cibos; Dicit enim Galenus, & potissimum in com. sequenti, in vitendi ratione tria esse potissimum capita absoluenda: primum, de quantitate; secundum de qualitate cibandi; tertium de modo administrandi cibaria. At aliud est, modus administrandi cibaria; aliud, quantitas cibi. Est etiam alia differentia: nam 15. aphoris. est sermo de quantitate cibi; sed prout hæc quantitas est administranda corporibus sanis; hoc aphorismo sermo est de modo administrandi cibos ægris corporibus. Ideo, quamuis bis egerit de temporibus anni, egit tamen diuersa ratione.

Diuisio.

Quoad diuisionem: est sententia sine ratione prolata, nec aliquam notatu dignam admittit diuisionẽ. Si autem volumus diuidere, possumus in duas partes: in prima comparat æstatem & autumnum: in secunda hyemem & ver.

Sensus.

Potest autem talis aphorismi colligi sensus. Cum infirmi tempore æstatis & autumni difficillime ferant cibos; propterea his temporibus cibi ægris sunt offerendi sæpe, quamuis sæpius æstate, non ita frequenter autumno. Et cum ægrotantes tempore hyemis atque veris facillime ferant cibos, licet facilius hyeme, quam vere, ideo oportet tempore hyemis exhibere rarissime, raro tempore veris.

Explicatio verborum.

Sed veniamus nunc ad ponderationem verborum. Dicit Hippocrates, *Aestate, & autumno cibos difficillime ferunt*. Quoniam dicit Hippocrates & Galenus in superiori commento, modum cibandi desumi potissimum ab humoribus morbificis indicantibus, & a virtute coindicante principali, & a temporibus anni coindicantibus, sed non principalibus: ideo si constet quatuor tempora manifestare, an sæpe, an raro sint exhibendi cibi; patet etiam tempora hæc coindicare. Nam ex Galeno in commento, eo tempore debent exhiberi cibi in multa copia, in quo homines facilius possunt ferre, & concoquere multa illa cibaria; quia debet esse proportio inter calorem, & alimentũ, sed tẽpore hyemis & veris melius homines concoquunt cibaria, quam tempore autumni & æstatis, ideo cibus exhibendus in maiori copia tempore hyemis & veris, quam autumni, & æstatis. Porro his temporibus, quibus cibus conuenit copiosior, opus est rarioribus vicibus dare cibum, & ijs

A temporibus, quibus non licet dare cibum ita copiosum, necessariũ est dare pluribus vicibus, & frequentius, cibum; sed tempore hyemis & veris conuenit cibus copiosior, quam æstate & autumno: ideo tempore hyemis & veris est exhibendus cibus rarioribus vicibus; tempore æstatis & autumni crebrioribus. Et hoc est, quod dicit Hippocrates in hoc aphorismo. *Si igitur æstate & autumno cibos difficillime ferũt ægri*; ideo debemus dare cibum frequentioribus vicibus: quia cum homines cum difficultate ferunt cibum, nõ possunt concoquere cibum vnica vice copiose assumptum: & ob id necessarium est partiri. Vnde id dicendum est (inquit Galenus) de æstatis tempore, quod in morbis ex inedia proficiscẽtibus, cum virium debilitate: nam in his parum, & sæpe oportet cibum dare, parum quia copiosum non potest facultas coctrix regulare; sæpe, quia ita requiritur ob inediam. Contra vero fit hyeme: nam dandus est copiosus cibus, sed rarissime quo ad vices. Vt autem æstate, sic B autumno debemus dare cibos frequenter: quia difficulter ferunt cibos; non autem ita frequenter, vt æstate. Et quia tempore hyemis cibos facile ferunt; ideo copiosum victum, sed rarissime, debemus dare: ita etiam vere, sed non ita copiose, quia non ita facile ferunt, sed tamen copiosus est dandus cibus, verum raro. Et hinc colligatis ex Galeno in commento, sicut corpora dissoluta tempore estatis, succedente autumno refrigerantur, & densantur, ita corpora densata tempore hyemis, succedente vere calefieri incipere. Constituta sit igitur hæc sententia, quod corpora ægra æstate & autumno difficillime cibum ferant, contra vero hyeme & vere facile.

APHORISMVS XIX.

Iis, qui per circuitus accessiones habent, nihil dare oportet, neque cogere, sed subtrahere adiectioni ante indicationes. C

Scopus & sensus aphorismi de opinionis sententia.

IIs qui per circuitus, & cæt. Modernus a Montano capiens proponit scopum, qui e diametro aduersatur scopo proposito a Galeno. Proponit autem hũc scopum Montanus: quoniam sibi satisfacere non potuit scopus propositus a Galeno. Dicit ergo Modernus: cum propositum sit Hippocratis, sermonem habere in hoc primo lib. de triplici instrumento, videlicet chirurgia, pharmacia, atque dieta: (in quo quidem valde miror, quomodo hi proponant, scopum Hippocratis esse agere de triplici instrumento; cum in eo applicando sibi non consenta principio vsque ad finem;) & cum per plures aphorismos locutus fuerit de diæta: antequam progrederetur ad pharmaciam, voluit proponere hunc aphorismum, vt esset epilogus omnium illorum, quæ hucusque dicta D sunt de ratione victus. Vt sensus sit: in accessionibus morborum, siue chronicorum, siue acutorum, siue peracutorum, est abstinendum, & non solum in accessione, sed in vigore, & sub vigore; vt scilicet fiat subtractio cibi.

Cõfutatio.

Sed scopus ab his propositus nullo pacto mihi satisfacere potest. Primo enim hæc interpretatio destruit scopum optime a Galeno propositum in commento: nã impossibile est, vt scopus Hippocratis fuerit duplex, & vterque bonus: vnica enim eius tantum debuit esse intentio. Præterea, si hic scopus a Montano propositus esset verus; tunc Hippocrates diminutus esset, & in materia de diæta, & in epilogo. In materia de diæta; nam ex sententia Galeni in hoc cõmento, imo omnium interpretum, triplex caput erat absoluendum: primum de quantitate cibi; secundum de qualitate; tertium de modo administrandi. De quantitate & qualitate locutus est. Quantum ad modum, modus cibandi in duobus consistit: primo, vt cognoscamus, quot vicibus cibus exhiberi debeat; deinde

deinde vt cognoſcamus quænam ſit hora opportuna cibandi. Vnde ſi in hoc aphoriſmo ſcopus eſſet epilogus, Hippocrates fuiſſet adminutus, quoniam ſolũ eſt locutus de vicibus, non autem de hora opportuna cibandi, de qua loquitur in hoc aphoriſmo, ad mentem Galeni, vt cito cognoſcetis. Præterea patet Hippocratem diminutum fuiſſe in epilogo, quoniam epilogus in ſumma paucis continere debet, omnia ſuperius propoſita, ſuperius autem ſermo eſt habitus de modo, & de quantitate & qualitate: at in hoc aphoriſmo nullus eſt ſermo de quantitate, & qualitate, nulla fit mentio de vicibus; ſed tantum de hora opportuna cibandi, & ideo cum inquit: *In acceſſionibus, &c.* non faciat epilogum: quia hic nec quantitatem, nec qualitatem proponit, neque vices.

Scopus e propria ſententia.

Meo iudicio inſtitutum Hippocratis eſt ex toto abſoluere ſermonem de diæta, & quia in ſermone de diæta triplex erat caput; vnum de quantitate, & de hoc a quarto ad quinctumdecimum locutus eſt: alterum de qualitate, de qua decimoſexto: tertium de modo adminiſtrandi, de quo decimoſeptimo, & decimooctauo locutus eſt aphoriſmo: nunc hoc aphoriſmo, quod circa modum reſtat, exſequitur. Nam cũ modus cibandi duplex ſit, vel penes Vices, vel penes Horam opportunam cibandi: cum de vicibus locutus ſit præcedenti aphoriſmo, ſupererat vt loqueretur de modo cibandi ratione horæ opportunæ, & determinatæ, qua liceat dare cibum in quantitate & qualitate propoſita. Et hunc ſcopum tetigit Galenus principio præſentis commenti.

Recentior contra Galenum.

Sed Modernus, accipi ens a Montano, & Triuerio, arguit contra Galenum. Namque cum Hippocrates proponit iudicationes, Galenus legit acceſſiones, vnde dicunt iſti, hic eſſe duplicem errorem Galeni, alterum, quod peruertat verba Hippocratis, cum pro iudicationibus legat acceſſiones, quæ plurimum inter ſe diſtent: alterum, quod iudicationem expoſuerit vigorem. Addunt iſti, ſi velimus legere acceſſiones, & vigorem; eſſe Hippocratem ſuperfluum: nã ſi legamus *acceſſiones*, aphoriſmum hunc coincidere cum vndecimo, quo dicit, *In acceſſionibus abſtinere oportet, nam cibum dare nocuum eſt.* Quod ſi legamus, *vigorem*, dicunt etiam eſſe ſuperfluum Hippocratem; nam hunc aphoriſmum tunc fore eundem cum octauo, *Quando morbus in vigore conſiſtit, tunc victu tenuiſſimo eſt vtendum.*

Scopus ſenſus aphoriſmi de recentioris ſententia.

Refutatio recentioris.

Sed hos valde audaces eſſe dicimus, neque enim Galenum peruertere Hippocratis verba affirmamus, etiamſi per iudicationes accipiamus acceſſiones & vigorem, neque Hippocratẽ reddi ſuperfluum. Primum oſtendo: quia per iudicationes in præſentia opus eſt accipere tempus, in quo apparet maxima moleſtia, quæ non aliunde proficiſcitur, niſi a vi morbi, & rei præter naturam: & ideo per iudicationes acceſſiones intelligere oportet. Sed cum iudicationes fiant in acceſſione, & vigore morbi: propterea per iudicationes; non modo iudicationes intelligere debemus, ſed tempus etiam, in quo iudicationes fiunt. Et in hoc cognoſcatis maximum Hippocratis artificiũ, qui, vt alluderet ad tempus moleſtum, proponit iudicationes, per quas intelligit iudicationes, & tempus etiam in quo fiunt iudicationes, nimirum acceſſiones & vigorem. Ideo non peruertit Galenus verba Hippocratis. Nec etiam fuit ſuperfluus Hippocrates: nam quoad aphoriſmum vndecimum, in quo videtur Hippocrates loqui de acceſſionibus, ſicut & in hoc aphoriſmo, dicendum, vndecimo aphoriſmo ſermonem eſſe de primo capite obſeruando, idem, de quantitate cibi, ſumpta ab acceſſionibus indicatione: in hoc autem aphoriſmo ſermonem eſſe de modo cibandi, ſumpta etiã indicatione ab acceſſionibus. Ideo Hippocrates ſuperfluus non fuit. Cur autem hi hæc dicant, mirum non eſt, quoniam non cognouerunt integrum Hippocratis artificium. Quoad octauum

Cõfutatio.

autem aphoriſmum, dicendum, Hippocratem in eo loqui de quantitate cibi in vigore, hic autem de modo cibandi. Cum ergo alia ratione hic & ibi loquatur Hippocrates ſuperfluus ergo non fuit. Quare perſiſtit Galeni ſcopus in ſuo robore, quod ſermo ſit de modo cibandi ægros penes horam opportunam, in virtute rerum præter naturam (quia de ægrotantium diæta agitur) nimirum, acceſſionum & vigoris, indicantium, imo etiam virium contraindicantium.

Diuiſio.

Poteſt autem aphoriſmus in duas partes diuidi, in primo proponit modum cibandi, in virtute acceſſionum indicantium. In ſecunda eundem modum ponit, in virtute virium contraindicãtium, cum inquit: *Sed ſubtrahere adiectioni ante iudicationes.*

Paraphraſis aphoriſmi.

Senſus adhoriſmi talis eſſe poteſt: In illis, qui habent morbos cum acceſſione, in acceſſionibus abſtinere oportet, vt nec liceat dare cibum, neque liceat cogere ægrum, vt capiat cibum, id eſt, vt nec liceat dare cibum ægris appetentibus, nec non appetentibus; niſi extra acceſſionem. Quod ſi ob vires infirmas neceſſarium fuerit dare cibum, vel in acceſſione, vel prope; tunc oportet exhibere cibum, ita contraindicante virtute, ſed in minori copia, quam antea.

Explicatio verborum.

Senſu cognito, accedamus ad ponderationem verborum. Dicit *Iis, qui per circuitus, &c.* Per acceſſiones intelligere debemus cum Galeno in commento partem periodi deteriorem: vt ſatis declaratum fuit. Aduertendum tamen, quod acceſſiones duplices ſint: quædam Ordinatæ, quædam Inordinatæ. Vndecimo aphoriſmo tum ordinatas, tum inordinatas propoſuit: hic autem acceſſiones tantum ordinatas intelligit ac proponit: & ob id dicit; *Iis, qui per circuitus habent acceſſiones*; quod exponit Galenus, his, qui habẽt acceſſiones ordinatas. Sed quis dicet: quid ergo agendum in acceſſionibus inordinatis? Oportetne in ipſis dare cibum? Dicit Galenus, etſi eas hic non propoſuerit Hippocrates, tamen non fuiſſe earum ignarum: ſed breuitatis cauſſa, cum aphoriſtice loqueretur, ſat habuiſſe ordinatas proponere acceſſiones. Nam vbi ordinatæ ſunt acceſſiones, abſtinendum eſt a cibo in acceſſione, & prope acceſſionem, id eſt, imminente acceſſione; ea ratione, quia moleſtum eſt hoc tempus, ergo generatim ſiue ordinata ſit acceſſio, ſiue non, non eſt dandus cibus tempore moleſto.

Tempore moleſto nõ cibandum, veluti.

Ideo neceſſarium eſt, ſi vultis ægritudines curare, vt cognoſcatis, quæ moleſta ſint, quæue in morbum deducere poſſint. Et pro intelligentia aphoriſmi notandum, non modo acceſſiones moleſtas eſſe, pro dando cibo; ſed etiam multa alia, vt immoderatam repletionem, quæ poteſt horam interturbare, tum repentinam euacuationem.

1. tempore acceſſionis, vel prope.

Declaro. Et primo, quantum ad acceſſiones, hę bifariam conſiderari poſſunt, vno modo, vt Deueniunt ad infebricitationem, alio modo, vt Non deueniunt. Si conſideremus eas vt deueniunt ad infebricitationem: tunc facile eſt eligere horam cibandi opportunam: ita vt cum Galeno nec in acceſſione, nec imminente acceſſione cibandi ſint ægri, ſed longe poſt acceſſionem.

Cognitio horę cibãdi.

Sed dicet quis: per quot horas ante acceſſionem eſt dandus cibus? Dico non eſſe poſſibile ſtatutam horam determinare; nam poſſumus dare cibum per quatuor horas, per quinque, per ſex, per plures, vel per pauciores ante acceſſionem. Sed iterum dicet quis: quo ergo fundamento procedendum eſt, vt cognoſcatur hora cibandi? Dico reſpiciendum eſſe tum ad Exhibitionem cibi, tum ad Virtutem in corpore exſiſtentem. Quantum quidem ad cibum; ſi cibus fuerit modicus, & facilis concoctionis, cum poteſtis exhibere per paucioreshoras ante acceſſionem: ſi vero fuerit copioſus, nec ita facilis concoctu, per plures horas ante acceſſionẽ eſt cibus exhibendus.

bendus. Quoad virtutem, si fuerit virtus imbecillior, debetis dare cibum per plures horas ante accessionẽ, vt possit virtus cibum ante accessionem regulare, si vero validior fuerit virtus, pauciores horæ sufficient ante accessionem; quia virtus breui tempore poterit concoquere alimentum. Vnde, quando cibus est in minori copia, & facilioris concoctionis, ac virtus validior, tanto pauciores horæ sufficient: contra, si cibus fuerit copiosior, difficilior concoctu, & virtus imbecillior, per plures horas ante accessionem est exhibendus. Exempli caussa, panatellam cum ouo, nõ nisi per quinque vel sex horas ante accessionem exhibere debemus: carnem non nisi per septem vel octo horas ante accessionem: ptisanam colatam, per quatuor horas, vel pauciores ante.

Quod si fuerint accessiones non deuenientes ad infebricitationem; considerandum est, an in hac febræ sint multæ accessiones, vel vna: si multæ, est eligenda hora, quæ minoris sit afflictionis; quia non potestis exspectare infebricitationem: si autem morbus vnam accessionem habuerit, vt in febre synocho, & in febre ardenti; tunc dandus est cibus tempore opportuno, ac consueto cibandi, quando æger sanus erat. Et hæc quoad accessionem.

2. tempore immodicæ repletionis, tum cibi, tũ fecum.

Quantum autem ad immoderatam repletionem, hæc duplex est; immoderata repletio cibi, & immoderata repletio fecum. Si immoderata sit cibi repletio, tunc absque controuersia cibus dandus non est; nam cibus additus cibo interturbat concoctionem, & multas gignit cruditates, & sic innumeras ægritudines parit, & mala symptomata. Quantum ad repletionem fecum, videtur esse in Galeni & Hippocratis dictis repugnantia. Nam primo de ratione victus trigesimosecundo, Hippocrates & Galenus dicunt, non esse exhibendum cibum, nisi prius feces in intestinis exsistentes deijciantur, si qui enim (inquiunt) cibum, non vacuato ventriculo, dederint; si dolor adest, eum adaugebunt; si non adest, inducẽt: quia cum intestina repleta fuerint, non poterit cibus permeare, & sic inferet offensam. Sed primo eiusdem quadragesimo secundo dicunt, non esse dandũ nouum cibum, nisi feces deuenerint ad intestina ima, & crassiora. Vnde videtur difficultas in hoc consistere; quia primo dixerunt, nisi feces fuerint depositæ, non esse dandum cibum: hic, non esse opus vt feces eijciantur, sed sat esse fatentur, vt descendant ad inferiora intestina. Quid ergo agendum in praxi? Colligitur solutio ex Galeno, in eodem commento trigesimosecundo; nam inquit, non esse exhibendum nouum cibum, nisi feces (& addit) copiosæ excernantur. Vnde non est necessarium, vt feces semper excernantur, nisi sint copiosæ; sed sat est, vt excrementa alui descendant ad intestina inferiora, dummodo non sit multa collectio fecum; nam tunc excrementa alui descendant ad intestina inferiora, dummodo non sit multa collectio fecum; nam tunc vel natura, vel arte feces sunt excernendæ. Ideo in praxi, si quis quater, vel ter etiam comederit, & non habuerit beneficium ventris; auxilijs excernenda sũt stercora: & ob id bene illi faciunt, qui alternis diebus vtuntur clysteribus; quia ita non colliguntur feces. Et ex hoc aliud colligatis; nimirum, quemadmodum ad hoc, vt feces non colligantur, opus est vti clysteribus; & sic ad hoc, vt descendant feces, nõ ita frequenter cibum esse assumendum, quia aliter maximæ cruditates & obstructiones fient. Ideo maxime errant illi, qui de quarta hora in quartam cibant ægros: nam ante secundam cibationẽ primus cibus deberet prius descendere.

3. tẽpore venæsectionis

Repentina etiam vacuatio concurrit ad horam opportunam cibandi. Per repentinam autem vacuadem possumus intelligere sectionem venæ, quia per sectionem venæ fit subita ac satis repentina vacuatio. Vbi ergo hæc adest, nec copiosus cibus, nec quamprimum, dandus est: sed debet esse interuallum vnius horæ, antequam exhibeatur cibus: non quia (vt aliqui dicunt) per sectionem venæ agitentur omnes humores; quos necesse sit prius quiescere, vt postea exhibeatur cibus; hæ enim nugæ sunt; sed quia, teste Galeno, quarto de tuend. san. capite vltimo; per sectionem venæ inaniuntur, & repente; quæ inanitę cũ violentia ad se alliciunt cibum, & cum impetu: & propterea attrahunt cibum incoctum, & crudum; vnde fiunt obstructiones ingentes, quia cibus attractus, cum crudus sit, viscidus etiam est & crassus; ac proinde obstructiones excitat. Propterea saltem per horã est differenda cibatio post venæsectionem: quia hoc spatio, vt optime ibidem dicebat Galenus, partes chyli concoctæ, in hepate exsistentes, alliciuntur a venis inanitis: vnde cum venæ attraxerint hanc partem chyli, ratione eius aliqualiter satiantur; & sic post horam non attrahunt recens ingestum cibum; vnde cibus concoquitur. Ergo vacuatio ipsa repentina indicat modum cibandi.

Neque cogere. Non sat fuit dicere, non oportet dare cibum ægrotis, qui per accessiones affliguntur; sed *neque cogendi sunt*, adiungere voluit: quoniam infirmi in duplici sunt differentia: quidam cibũ appetunt, & ob hos dicit, *non oportet dare cibum*: quidam non appetunt, & ob hos dicit, *neque sunt cogendi*; vt accipiant cibum ante accessionem. Vt sit sensus: non est dandus ægris cibus ante accessionem; neque si ipsi appetant, neque si non appetant cibum.

Sed subtrahere adiectioni ante iudicationem. Hic tangit virtutem contraindicantem. Et notate mirum Hippocratis artificium: nam Hippocrates sane vidit, (cum dicit, *subtrahendum adiectioni cibi ante iudicationes*,) quod per iudicationes possimus intelligere tum iudicationes, tum in quibus sunt iudicationes, nempe vigorem, & accessionem: ideo voluit orationem limitare, dicens *in accessionibus*: quia cibi prohibitio est communis tum accessionibus, tum vigori: cibatio enim debet euitari, tum in accessionibus, tum in vigoribus, tanquam in temporibus molestis. Sed quia aliquis potuisset dicere: si virtus debilis sit, cuius ratione non possimus ita procul ab accessione cibare, sed opus sit in ipsa accessione cibare; debemusne attendere viribus contraindicantibus, an accessionibus indicantibus? Respondet, magis esse attendendum viribus contraindicantibus, non neglecta tamen accessione indicante. Namque inquit; *Ante iudicationes oportet subtrahere adiectioni*: idest, si cogamur in accessione dare cibum ob virtutem, subtrahere oportet adiectioni; idest, opus est dare cibum, quia ita contraindicat virtus: sed oportet subtrahere, nam debemus etiam respicere ad accessiones, & non debemus dare cibum in tanta copia, sicuti si essemus procul ab accessione. Quare in ipsa accessione, ac in tempore molesto, si cogat virtus, dandus est cibus; sed non in tanta copia, vt virtus indicat; quia attendere oportet etiam accessioni indicanti.

Ex hoc etiam colligatis, vt instante iudicatione oportet subtrahere cibum; sic post indicationem in parua copia dandum esse cibum. Vnde non faciatis, vt aliqui, qui immediate post accessiones ad cibos copiosiores deueniunt; sed (vt Galenus docet primo de ratione victus trigesimoprimo, & potissimum cõment. vltimo) post iudicationem (si tempore iudicationis vsi estis tenui diæta) augete cibum paullatim, vt si vsi istis iudicatione ptisana colata, non statim ad integram transire debetis, sed aliquid integræ cum colata admiscere debetis, vt maior sit colatæ portio, minor integræ, postea sint in æquali portione; dehinc maior integræ; vltimo ad integram descendendum. Sensim ergo est augendus cibus: quia semper debemus respicere ad calorem: vnde, cum ratione iudicationis vires debiles sint, non poterunt subitam

muta-

mutationem tolerare;& ideo ſenſim eſt progrediẽ- A dum.

pilogus ctrinæ de eta.

Quibus ita conſtitutis,nihil, vt opinor, reliquum eſt in materia de diæta : nam cum tria ſint capita, quæ in victu conſiderari debent, Quantitas, Qualitas, & Modus adminiſtrandi, hæc omnia habuiſtis. Vnde cum acceditis ad infirmos (ſi recte diætare vultis) primum opus eſt vt conſideretis victum, ratione quantitatis, vtrum plenus victus, vel mediocris, vel tenuis,vel tenuiſſimus, dandus ſit. Deinde qualitatem conſiderare debetis,nempe qualis debeat eſſe victus,ratione primarum qualitatum, vt frigidus, vel calidus,&c.qualis ratione ſecundarum qualitatum, vel craſſefaciens,vel attenuans, &c. Tertio conſideretis modum adminiſtrandi cibaria, quibus vti vultis, an ſcilicet pluribus, vel paucioribus vicibus vti liceat eo victu. Poſtremo conſiderare debetis horam opportunam cibandi. Et de ratione victus hæc dicta ſint ſatis. B

APHORISMVS XX.

Quæ indicãtur, & iudicata ſunt integre, neque mouere, neque nouare aliquid, ſiue medicamentis, ſiue irritamentis, ſed ſinere.

QVæ *iudicantur, & iudicata ſunt, &c.* Interpretantes hunc aphoriſmum, adeo inter ſe diſſidere videntur interpretes,vt ex eorum dictis potius diſſipatio aphoriſmi colligatur, quam vera introductio. Et propterea nos veritati tantum addicti,eam proponemus introductionem, quam veram putamus; etſi apud neminem eam vidimus. Dicimus igitur,cum eſſet Hippocratis inſtitutum loqui de triplici inſtrumento medico, chirurgia, pharmacia, atque diæta; cumque de chirurgia locutus fuerit tertio aphoriſmo; & de diæta a quarto aphoriſmo ad decimum- C nonum incluſiue:nũc nihil aliud relinquitur, quã vt de tertio agatur inſtrumento, id eſt, de pharmacia. Quare Hipp.de pharmacia nunc agere vult. Ad quẽ ſcopum reſpiciens Galenus, in primis verbis præſentis commenti,inquit, Hippocratem,perfecto ſermone de diæta, nunc ad alterum caput tranſcendere,de pharmacia.

Opus.

Artificium.

Quid autem de pharmacia in præſenti aphoriſmo tractet Hippocrates,& qua ratione in pharmacia progrediatur,aſſequi non eſt ita facile; quoniam mirum eſt eius artificium. Nam cognouit diuiniſſimus hic ſenex, cum quis aggreditur ſermonem de aliquo inſtrumento, primo opus eſſe illud adinuenire inſtrumentum:conſiderandum ſecundo,an debeat adminiſtrari, necne, illud inſtrumentum : hinc cognoſcendum etiam per quæ loca : inſuper, quo tempore debeat adminiſtrari illud inſtrumentum: & poſtremo in qua quantitate adminiſtrandum ſit. Quæ om- D nia Hippocrates in pharmacia proſequitur. Primo namque(quoniam inuentio præcedit adminiſtrationem inſtrumenti,) agere voluit & debuit de inuentione pharmaci:& de hac locutus fuit ſecundo aphoriſmo,vbi propoſuit pharmaciam in virtute materiæ qualitate peccantis: nam vbi eſt materia in quali peccans, non oritur indicatio euacuandi,ſed purgandi. Fieri autem hæc purgatio poteſt vel Debili,vel Valido auxilio: debili, ſi morbus debilis ; valido, ſi morbus validus fuerit: quæ ſecundo aphoriſmo proſequitur Hippocrates. Cum igitur ſecundo aphoriſmo habeatur inuentio pharmaci,quod ſcilicet in morbo in quali peccante ſumatur indicatio purgandi: tunc immediate quid ſuccedit? Nihil aliud, niſi quoties habuerimus morbum a materia in quali peccante, verbi cauſſa,vehementem,vt oriatur indicatio purgãdi: tunc non ſtatim pharmacum exhibendum eſſe, ſed vlterius conſiderandum,vtrum natura ipſa poſſit euadere ab hoc morbo, & poſſit purgare materiam in quali peccantem,nec ne? Nam ſi materia expurgabitur a natura perfecte, & integre, non debetis dare pharmacum : at ſi natura in hoc morbo vehementi, a materia in quali peccante dependente, vel non aggrediatur purgationem, vel ſi aggrediatur, imperfecte,& non integre id faciat:tunc debetis adiuuare naturam, & propinandum eſt pharmacum purgans. Cum autem, (vt hæc ad rem applicemus) natura vt plurimum ſoleat excernere materiam tempore iudicationis,& criſis : hinc, ad tantum artificium reſpiciens Hippocrates,dicit: *Quæ iudicantur*; vt ex hoc colligeretur perpetuo obſeruandum præceptum:etſi a materia peccante ſumatur indicatio vacuandi pharmaco; tamen ſi natura purgationem aggrediatur,nihil agendum: ſi non aggrediatur, aliquid agendum, id eſt,vtendum pharmaco. Vnde facile errorem multorum colligere poteſtis, qui dicunt Hippocratem hic de criſi agere;quia dicit, *Quæ iudicantur*.Certum quidem eſt hic includi criſim ; eius tamen inſtitutum de criſi non eſt ; ſed eius propoſitum eſt de pharmacia, iuxta Galenum, an ſcilicet debeamus vti pharmaco,nec ne,ſumpto fundamento a criſi. Aliud autẽ eſt,loqui de criſi;aliud,de pharmacia, ſumpto fundamento a criſi. Poſt hæc, cum habuerimus,non vtendum pharmaco,vbi purgat natura; & vtendum, vbi non purgat: tunc inſuper cognoſcere oportet, per quæ loca, & per quas vias fieri euacuatio debeat; & hoc ſequẽti aphoriſmo docebit Hippocrates. Neque tamen ſcire ſufficit loca,ſed opus eſt ſcire etiam tempus opportunum purgandi: quod docet vigeſimoſecundo aphoriſmo.Sed hæc non ſufficiunt,verumetiã cognoſcere debemus vſque ad quem terminum purgatio extendi debeat:& hoc docet vigeſimotertio aphoriſmo. Verum,cum ex toto abſolutus eſſet ſermo de pharmacia,nempe de eius inuẽtione, ac recta adminiſtratione medicamenti:hinc 23.aphoriſmo admonitio eſt,ratio cuiuſdam verbi,propoſiti 22.aphoriſmo:& tandem 25. aphoriſmo concludit abſolutam iam totam medicinæ partem, quæ curatiua dicitur.

Quare ſcopus Hipp. in hoc aphoriſmo eſt, docere,an liceat vti pharmaco,necne,ſumpto fundamento a criſi.

Quantum autem ad diuiſionem ; cum hæc ſit ſententia ſine ratione prolata, nullam admittit diuiſionem.

Aphoriſmi ſenſus.

Senſus autem aphoriſmi talis eſt: Quoties natura tempore iudicationis & criſis,perfecte euacuarit vniuerſam materiam morboſam: tunc nihil penitus mouendum,nihil innouandum, ſed ex toto eſt opus relinquendum naturæ.Per oppoſitum autem colligere oportet, ſi natura in morbo non euacuet materiam, vt opus erit:tunc eſſe adiuuandam naturam. Ex quo aphoriſmi ſenſu facile quis coniectare poterit,an liceat vti pharmaco,nec ne.

Explicatio verborum. Criſis fiens & facta: ac vtriuſque cõditiones

Dicit ergo *Quæ indicantur*.Circa hanc partẽ opus eſt(vt optime ex Galeno habere poteſtis,) vt intelligatis criſim,& indicationem. Poteſt autem criſis bifariam conſiderari,vel vt Fiens, vel vt Ex toto facta eſt. Et ſecundum vtrumque hunc modum intelligit criſim hic Hippocrates:nam cum dicit *Quæ iudicantur*,inſinuat criſim fientem : cum dicit, *Quæ iudicata ſunt*; proponit criſim factam. Criſis autem dum fit, & dum eſt facta, has debet habere conditiones : vt dum fit, perfectiſſime fiat, ita vt eo tempore in quo fit,integra fiat;vt non ſit aliquod periculum ne diminuta ſit criſis, id eſt, vt per eam euacuetur vniuerſa materia morboſa.Per Criſim ergo factam,intelligere opus eſt criſim abſolute factam, in qua vniuerſa materia ſit euacuata. Quam expoſitionem ex Galeno habetis:nam cum verbum illud ἀπαρτὶ,&ἀρτίως,interpretatur, dicit, hoc verbum triplicem ſignificationẽ habere poſſe : vt per ipſum primo intelligamus, *diebus paribus*. Qui ſenſus non ſatisfacit Galeno ; quia

non ualet: fit crisis in diebus paribus; ergo non debemus aliqualiter mouere. In secundo significatu per hoc verbum aliqui intelligunt Nuper. Quo pacto neque intelligendus est (inquit Galenus) Hippocrates: nam licet hæc particula habeat locum de crisi facta, tamen non de crisi fienda: possumus enim dicere; *Quæ nuper iudicata sunt*, sed *Quæ super iudicantur*, nequaquam. Tertium significatum est, vt ἀρτίως exponamus integre; vt sit sensus: dum iudicatio fit, vel facta est integra, vel absoluta, neque mouere, neque nouare aliquid, &c.

Tẽpore crisis nihil mouendum.

Dicit *Neque mouere*: quia, quoties fit crisis, natura cum impetu hoc tempore, & impetu satis magno, mouet materiam; nam (vt patebit in definitione) in crisi impetus requiritur: ideo, cum in crisi impetus adsit, si volueritis vti medicamento mouente, tunc poteritis auocare naturam a proprio impetu critico, ratione cuius diuersionis impossibile erit, vt natura, quæ perfecte euacuat, impediatur, ac diuertatur, & sic fiat euacuatio mala: quia fortasse natura per loca non conuenientia euacuabit. Dum autem facta est ex toto vacuatio, neque etiam aliquid mouendum est; nam nihil aliud faciemus, quam quod naturam agitabimus.

Nec nouandum.

Dicit postea, *Neque nouare*: quia dum fit crisis, vel possumus vti consuetis medicamentis, vel insuetis, & nouis. Consueta sunt, quibus antea fuimus vsi: insueta vero, quibus non vsi fuimus. Ideo vt moneret Hippocrates esse abstinendum a quocunque auxilio, vel consueto, vel insueto, dicit: *Nec mouere, nec nouare*.

Siue purgãtibus, siue lenientibus.

Et addit, *siue medicamentis, siue irritamentis*: vt sit sensus: non mouere oportet, neque medicamentis, neque irritamentis; nec nouare oportet, neque medicamentis, neque irritamentis: adeo, vt hæc verba ad vtrumque referantur. Per medicamenta autem intelligere debetis ea medicamenta, quæ vim soluendi habent, quæ habent vim attrahendi proprium humorem, & educendi extra corpus. Per irritamenta autem intelligere oportet non ea quæ vim soluendi habent, sed leniendi, & aliquo alio pacto mouendi, vt glandes, clysteres, & quæ mouent lotium, &c. Et ob id non modo abstinendum est a rhabarbaro, a clysteribus, suppositorijsque; sed ab his, quæ euacuare per lotium possunt, ab his quæ possunt sudorem prouocare, &c.

Sed naturæ omnia committenda.

Et, vt hoc præceptum ex toto sigillaret, dicit: *Sed sinere*: idest, sed opus ex toto naturæ permittendum est. Sed aduertatis; quod hic dicitur nihil esse agendum, intelligendum de medicamentis; quia in hoc aphor. sermo de pharmacia est: non tamen (vt optime dicit Galenus) debemus relinquere victus rationem, sed circa hanc debemus esse diligentes maxime. Et ob id ex sententia Galeni, hic, & in libro Quos, & quando, &c. cum natura euacuat, vel euacuauit perfecte, nulla egemus medicina; quia medicus est minister & auxiliator naturæ; ideoque debet vti medicamentis, quoties natura eget auxilio; eget autem auxilio, vbi vel imperfecte euacuauit, vel vbi non euacuat. Sed cum perfecte agit natura, tunc totum opus ipsi relinquendum. Hæc est verborum simplex sententia.

De crisi quę d[illegible] scitu difficilis.

Quoniam vero natura euacuare solet tempore iudicationis, seu crisis; ideo, vt ad radices vsque intelligatis hunc aphorismum, volumus disserere de crisi: quod negotium difficile est, quoniam multi in hac materia a veritate deuiarunt. Nos autem in hac materia ita procedemus: primum ponemus dicta Galeni, & potissimum duas auctoritates, in quibus sermonem habet de crisi: secundo declarabimus, quid nam voluerit Galenus, & qua ratione a se ipso non dissentiat.

Optima crisis, & eius cõditiones.

Quoad primum pertinet: loquebatur de crisi Galenus primo de diebus decret. capite secundo, & in A hoc commento potissimum: quamuis alibi etiam sermonem habuerit de eadem. Dicit igitur Galenus in hoc commento, eam esse optimam crisim, in qua nihil deficit: nihil autem in ea deficere dicitur, quoties habet omnes numeros iudicatorios, seu criticos. Sed quot sunt numeri? A Galeno in hoc commento sex proponuntur: primus est, vt crisis potius fiat per euacuationem, quam per abscessum; secundus numerus est, vt euacuetur humor noxius, ac morbum faciens, ac vt integre etiam euacuetur: tertius numerus est, vt euacuatio fiat recto tramite: quartus, vt vacuatio sit facilis, idest, cum tolerantia infirmi: quintus, vt fiat vacuatio, apparentibus signis concoctionis: sextus, vt fiat euacuatio die decretorio. Hæc habuit Galenus in hoc commento: & eadem primo de diebus decret. capite secundo: vbi etiam adiunxit, crisim posse esse perfectam, infidam, obscuram, periculosam, sine signis, atque denique malam. Et se ipsum declarat loco citato dicens: illam esse imperfectam B crisim, in qua non euacuatur ex toto humor; atque proinde eam esse crisim perfectam, in qua euacuatur humor peccans, & nihil eius relinquitur. Eam autem dicit esse infidam, atque incertam crisim, in qua est periculum recidiuæ: ergo certa erit, in qua recidiuæ non aderit periculum. Dicit etiam Galenus eam esse periculosam crisim, quæ fit cũ symptomatibus periculosis: tuta proinde erit, quæ fit citra hæc periculosa symptomata. Eam dicit esse obscuram crisim, in qua neque fit euacuatio sensibilis, neque abscessus notatu dignus: quare illa euidens erit, in qua fiet euacuatio extra corpus, vel saltem abscessus. Dicit deinde esse crisim sine signis, quoties non indicatur a die aliquo decretorio: ideo si indicabitur a die indicatorio, erit crisis cum signis. Postremo illa est mala crisis, quæ desinit in perniciem ægrotantis: quare per oppositum illa bona erit, cuius C terminus erit cum salute infirmi.

Hæ sunt, quæ habuit Galenus locis citatis. Quæ si ita simpliciter proponerentur, nescio ego quis vestrum acquiesceret perfecte. Nam quilibet dicere posset: Cur sex tantum numeri critici proponuntur a Galeno, neque plures, neque pauciores? Præterea: qua ratione Galenus in vno loco non est diminutus; in altero vero superfluus? nam vno modo videtur loqui in hoc commento; altero, secũdo de diebus decret. Et ob id videndum quo artificio sit opus intelligere dicta Galeni.

Definitio critica.

Vt autem procedamus stabili & infallibili fundamento, ob id proponenda est in medium crisis definitio, & talis, ex qua non modo omnes proprietates appareant; sed statim etiam corruat vnaquæque difficultas. Sed cum crisis & bona possit & mala esse: nos, æquiuocationem fugientes, definire volumus tãtum bonam crisim: cum autem bona crisis, bona sit, D & optima: nos definitionem proponemus optimæ; cum rectum sit iudex sui, & obliqui. Neque aliquis miretur de eius prolixitate: nam in declaratione patebit, non prolixam, sed concisam esse. Talis ergo sit definitio: *Optima crisis est motus velox in die decretorio materiæ noxiæ vniuersæ & concoctæ, propulsæ ab internis partibus extra corpus per ductus conuenientes, a natura expellente, vt sanitas quam primum, tuto, & ex toto restituatur.*

Explicatio definitionis.

Hæc cum sit tota ac integra crisis descriptio, pro eius intelligentia, & præcipue cur tot particulis, neque pluribus, neque paucioribus oportuerit eam designare; sciendum est primum, cum crisis sit motus naturæ, eam in se includere, qua motus est, ea omnia, quæ ad motum conficiendum concurrunt. Ad motum autem, præcipue ad localem (cuiusmodi est crisis, in qua materia mouetur de loco ad locum) requiritur Tempus, in quo fit motus, requiritur etiam Mobile, terminus A quo, terminus Ad quem, Spatium, per quod, & ipsum Mouens. Hæc igitur omnia in

in crisi, vt motus est, requiruntur. Quatenus vero est motus naturæ, quæ propter finem operatur, etiam finis requiritur. Et ob id, si omnia hæc in definitione crisis includentur, erit descriptio optima, neque plura, neque pauciora requiret.

1. tempus criticæ mutationis.

Primum igitur in definitione dictum fuit, quod crisis sit motus: quæ particula proponitur a Galeno primo de cris. & tertio de cris. in principio, vbi vult crisim esse motum. Et dictum fuit, esse motum velocem, vt constaret fieri crisim breui tempore: & propterea locis citatis dicebat Galenus crisim commutationem subitam. Quare hucusque habemus tantum, crisim esse motum in breui tẽpore: sed satis hęc non sunt; & ideo opus fuit, vt in definitione apponeretur tempus magis determinatum: nam cum hic de motu sit sermo; non est de motu in communi, sed de motu critico, qui a medico obseruatur; itaque vt significaremus huiusmodi tempus mensurans motum criticum, diximus, quod sit motus velox in die decretorio: quod tempus peculiare est, ac seiungit hunc motum a reliquis. Et hæc particula proposita fuit a Galeno, tertio de cris. 3. & in hoc commento, quando proposuit sextum numerum: dicit enim necesse esse vt crisis fiat die decretorio: & sibi consentiens Galenus, primo de dieb. decret. 2. dicit, eam esse crisim bonam, quæ fiat cum signis; malam, quæ sine signis. Debet ergo fieri cũ signis, id est, debet indicari a die decretorio; nam si debet fieri crisis septimo die, oporret apparere signa quarto, quia dies quartus est indicatorius septimi.

2. mobile.

Deinde dictum fuit in definitione, *materiæ noxiæ vniuersæ, ac concoctæ, &c.* In qua parte continetur mobile; circa quod tria notare debetis: primũ, quod propelli diximus materiam noxiam; secundo, vniuersam; tertio, coctam. Primo diximus mobile esse materiam noxiam: quod colligitur e tertio de cris. 3. vbi dicitur, necessariũ esse vt in optima crisi euacuetur humor noxius, id est, humor qui proportione respondet formę morbi. Declarat se Galenus loco citato, quomodo humor respondeat formæ morbi: veluti (dicit) si in biliosis morbis fiant biliosæ excretiones; in pituitosis pituitosæ, &c. Imo ibidem Galenus dicit, quod humor qui expurgatur, nõ solum debeat proportione respondere cum forma morbi, sed cum annexis morbo, hoc est, temperatura, ætate patientis, tempore anni, &c. exempli caussa, si pituitosa febris in corpore senili fuerit, frigido & humido, hyeme; dubio procul humor proportione respondens erit pituitosus, &c. & ideo illa tunc erit optima crisis, in qua excernetur humor pituitosus; si permistus fuerit humor, permisti homoris debet fieri eductio; & si simplex, simplicis, &c. Et ex hac particula colligatis secundum numerum, propositum a Galeno in commento: qui est, quãdo humor noxius euacuatur: vnde mala est crisis, quando in febre biliosa euacuatur pituita. Et huic secũdo numero correspondet illa crisis, quæ a Galeno primo de diebus decret. secundo perfecta dicitur: dicit enim illam esse imperfectam, in qua humor euacuatur non noxius; & per consequens illam perfectam, in qua noxius euacuatur. Dictum etiam fuit secundo, quod hæc materia vniuersa euacuari debeat: vt proposuit tertio de cris. 3. quinimo in hoc commento, cum proposuit secundum numerum esse humoris noxij excretionem, sed ex toto. Et hic secundus numerus coincidit cum illa crisi proposita a Galen. primo de dieb. decret. secundo; quando dicit eam esse crisim perfectam, in qua nihil humoris noxij relinquitur; coincidit etiam cum crisi fida ibi proposita, in qua non est periculum recidiuæ; quia non relinquitur materia, sed ex toto vacuatur. Tertium quod requiritur fuit, vt hęc materia concocta educatur: & hoc voluit Galenus 3. de cris. tertio. imo quarto aphoris. 22. dicebat, impossibile esse, vt per bonã crisim fiat euacuatio, quoties sunt signa cruditatis: necessarium est igitur materiam esse concoctam. Et ad hanc veritatem alludens Galenus, proponit numerum quintum decretorium, qui est, quando fit crisis cum signis coctionis: & coincidit hic numerus cum ea crisi, proposita a Galeno primo de diebus decret. quando dicit, crisim bonam esse cum signis ad differentiam malæ crisis, quæ est sine signis. Sed notate, quamuis ibi per crisim cum signis, intelligat dies indicatorios; tamẽ intelligere etiam coctionem; nam dies indicatorius non indicat crisim, nisi appareant signa coctionis.

3. terminus a quo.

Postea vero in definitione crisis (quæ est motus velox, qui fit die decretorio, in quo expellitur materia noxia vniuersa, ac concocta) additum fuit, a partibus internis. Hic est terminus a quo expellitur hæc materia. Nam non est bona crisis, in qua transmittitur materia ab externis partibus ad internas.

4. terminus ad quem.

Pro termino autem ad quem diximus, *extra corpus.* Quoties enim fit mutatio materiæ de loco ad locum; tunc talis mutatio potest fieri, ita, vt materia moueatur vel ad partes internas corporis; & tunc est motus symptomaticus, non criticus: vel ad partes corporis externas, qui motus bonus est, & criticus: & ideo diximus in definitione, *extra corpus*; nam si debet esse optima crisis, necessarium est vt euacuetur materia ex toto extra corpus. Hæc veritas proponitur a Galeno in hoc commento, quando proponit primum numerum decretorium: dicit enim, eam esse meliorem crisim, in qua fit potius euacuatio, quam abscessus. Aduertatis hoc loco aliquos legere *euacuationem inferiorem*: quos Fuchsius reprehendit: legens, *illam esse bonam crisim & meliorem, in qua fit vacuatio, quam illam, in qua abscessus*; & non, *illam bonam, in qua fit euacuatio inferior*. Motus autem fuit duplici ratione Fuchsius: primo, quia illa particula deficit in textu græco: tum quia Galenus non addit illam particulam 3. de cris. secundo. Secunda ratio est: quoniam si illa esset bona crisis, in qua materia propellitur per euacuationem inferiorem, tunc sequeretur, si materia propelleretur per partes superiores, atque per vomitum, crisim optimam non esse, quod falsum est. Propterea primus numerus decretorius est, vt fiat potius vacuatio, quam abscessus.

Crisis per abscessum non est symptomatica.

Sed aduertatis ne decipiamini, vt fuit etiam deceptus Modernus, qui dicit, crisim factam per euacuationem esse bonam, & factam per abscessum, esse malam, & symptomaticam. Sed hoc falsissimum est: nã quamuis fiat crisis per abscessum, illa tamen est bona crisis, quia definit morbus, ac tendit ad salutẽ: & hoc dicitur tertio de cris. 2. vbi dicit illam esse bonã crisim, in qua vel apparet euacuatio, vel abscessus effatu dignus. Et hic error est maximi momenti: nam si hęc est bona crisis, & diminute fiat, auxiliari debetis naturæ; si mala est, contrarium efficere debetis pro salute infirmorum. Ideo dicẽdum, crisim quæ fit per abscessum in parte externa, esse bonam; sed meliorem esse eam crisim, quæ fit per vacuationem. Et quod hoc fit verum, videte Galenum in hoc commento: nam proponens primum numerum, non dicit illam esse optimam crisim, in qua fit vacuatio; sed esse meliorẽ dicit eam crisim, in qua fit vacuatio, quam in qua fit abscessus: ergo & hæc bona est. Ideo dicamus illam esse optimam crisim, in qua materia propellitur extra corpus, vel ad partes infernas, vel supernas, vel vtrasq;: ad infernas, per lotium, deiectionẽ alui, hæmorrhoidas, & vterum in mulieribus: ad supernas, per vomitum & per fluxum sanguinis e naribus; tandem optimam esse crisim, quando fit per sudorem; quoniam fit tum per superiores, tum per inferiores partes.

5. spatium.

Ratione spatij per quod fit criticus motus, in definitione dictum fuit, *per ductus conuenientes.* Quomodo autem requirantur hi ductus conuenientes

in crisi, declarabat Galenus tertio de crisib. cap. 3. vbi dicit; opus esse vt in bona crisi fiat euacuatio per locos conuenientes, ac proportione respondentes formæ morbi: exempli caussa, si fuerit morbus in parte hepatis concaua, debet fieri per aluum expurgatio; si in parte conuexa, per lotium, vel etiam per fluxum sanguinis e naribus dextris; si in pectore, per tracheiam: & sic de singulis dicendum, quod expulsio debeat fieri per ductus conuenientes, & morbo proportionatos. Ad hoc respiciens Galenus in commento, proponit tertium numerum decretorium; quod scilicet recto tramite procedere vacuatio debeat. An autem rectitudo fibrarum requiratur; sequenti aphorismo declarabimus. Itaque per tertium numerum criticum intelligit Galenus spatium, per quod fit crisis: & hoc spatium etiam insinuasse videtur primo de dieb. decret. secundo; vbi proponens crisim cuidentem, quæ est cum euacuatio fit sensibilis, dicit, eam, si bona esse debeat, fieri a natura regulariter operante, scilicet per ductus conuenientes.

6. mouens. Deinde in definitione dictum fuit, *a natura expellente*. Et hic positum fuit mouens humorem noxiū, quod nihil nisi natura est; neq; enim in crisi vis pharmaci requiritur, sed natura, & ea quidem regulariter atque critice operans, non autem symptomatice. Et cum natura concurrere possit attrahendo, retinendo, concoquendo, & expellendo; in crisi concurrit expellendo: ideo dictum fuit, *a natura expellente*.

Finalis caussa criseos. Tandem propositus fuit finis in definitione, quando vltimo dictum est, *vt sanitas quam primum, tuto, atque ex toto restituatur*. Circa quem finem quatuor consideranda sunt. 1. *Primum*, quia dictum fuit, *vt sanitas restituatur*: nam bona crisis illud habet, vt eius terminus sit cum facilitate; vt contra malæ crisis signum est, vt sit cum morte. Et hoc dicit Galenus, primo de diebus decret. capite secundo: vbi asserit bonam crisim esse, quæ ad sanitatem desinit. Aduertendum autem est, nos dixisse potius, *vt sanitas restituatur*, quam *conseruetur*: quoniam modo sermo est de ægris, quorum sanitas deperdita restitui debet. *Secundo*, in caussa finali dictum fuit; *Vt sanitas quam primum restituatur*: 2. nam sanitas restituitur vel paullatim, vel repente: in crisi non paullatim, sed repente reparatur: & ob id tertio de cris. in principio capitis secundi dicebat, crisim esse mutationem subitam ad sanitatem: imo addebat, impossibile esse, vt tuto & ad sanitatem crisis fiat paullatim. *Tertio* circa caussam finalem diximus, *Et tuto*: nam medicus non modo debet operari, vt introducatur sanitas cito, sed tuto; quia imitatur naturam medicus, quæ hoc habet, vt in optima crisi sanitatem cito restauret. Et propterea ad hanc veritatem respiciens Galenus in commēto, inter alios numeros decretorios proponit, vt cito, ac facile crisis fiat. Et primo de diebus decret. 2. tutam crisim proponens, dicebat, se intelligere crisim, quæ sit sine periculosis symptomatibus. Sed circa hęc dicta videtur esse difficultas: nam Galenus dicebat tertio de crisi, naturalem crisim fieri cum vehementibus symptomatibus, cum difficili respiratione, dolore capitis, &c. quæ grauia ac periculosa sunt symptomata. Quomodo ergo inter se conueniunt hæc dicta? Colligitur ex Galeno tertio de cris. capite tertio, bifariam posse crisim considerari: altero modo, vt crisis fit; altero modo, vt iam facta est. Si considerabimus crisim, vt fit; sine dubio fieri non potest sine vehementibus symptomatibus; nam natura valide insurgit ad propellendas materias: & hoc modo intelligit in eodem tertio de cris. Gal. imo dicit, adeo apparere vehementia symptomata, vt inspicientes turbentur, ac maxime timeant; medici autem (inquit) generosi non debent formidare. Cum ergo proponat inscientes, & peritos medicos, & inspicientes; clarum est, vbi est crisis actu, symptomata vehementia esse: quia inscij, cum videant obiecta præsentia, nihil aliud contemplantur; optimi autem medici cum inspiciunt concoctionis signa, licet symptomata vehementia sint, nō dubitant; imo sanitatem futuram prædicere possunt; quia post crisim factam facile tolerant ægri: vt clare etiam constare potest ex eodem Galeno tertio de crisi. capite tertio; nam dicit, illam esse bonam crisim, quoties post euacuationem facile tolerant infirmi, vt meliores habeant pulsus, melius sint colorati; &c. Ecce, quod hæc Galenus refert ad crisim iam factam, non autem ad præsentem. Hæc etiam sententia fuit Hippocrat. secundo aphor. 13. vbi dicit: nox præcedens accessionem grauis est, quæ subsequitur leuis, dummodo fuerit bona crisis; quia quoties mala fuerit, pessime res habet. *Tandem* dictum fuit, *& ex toto*: nam si optima fuerit crisis, vniuersa materia expelli debet: quoties enim non tota tollitur materia, non est perfecta Crisis, quia in illa non eradicatur materia, sed minuitur: illa autem est optima crisis, in qua ex toto materia, & morbus fugatur, quam definiebamus.

Ex his igitur constat quid sit crisis: & cur Galenus sex proponat, neque plures, neque pauciores conditiones; quia ad crisim constituendum neque plura, neque pauciora requiruntur.

Auctoris sententia. Sed si hæc cognoueritis, non satis vobis erit, præsertim si nullum volueritis in actu practico committere errorem. Præcipue autem vobis duo consideranda sunt: primo, quid agendum sit, quoties crisis non fit, & natura non operatur; quia certum est, cum natura operatur, nihil agendum: deinde videndum, quoties natura aggreditur opus, sed non aggreditur ita valide vt est opus, quid agendum?

Quantum ad primum: videtur esse aliqua difficultas: nam videtur, quoties in morbo adest dies decretorius, quod necesse sit, vt exhibeatur pharmacum die decretorio. Et hoc colligi potest ex Galeno, 4. de rat. vict. 76. nam ibi Galenus pharmacum exhibet non modo primo, secundo, & tertio die, sed quarto, qui decretorius esse potest. Auicennas etiam tractatu de cura febr. putrid. in generali, asserit: *quando natura non mouet, moue tu motu eius*; sed hoc die decretorio natura facit; ergo, &c.

Modernus, videns hanc difficultatem, imaginatus est, esse præter rationem die decretorio exhibere pharmacum. Ad auctoritatem Galeni dicit Galenum sermonem habere de materia furiosa, quæ quam primum sit expellenda; ideo mirum non esse, si quarto pharmacum admittat. Sed ad Auicennam dicit, duplicem posse illorum verborum esse lectionem: primam, *Quando natura non mouet, moue tu motu conuenienti ipsi naturæ, non hora motus eius*: Vt sit sensus, quando natura non mouet motu conuenienti, (motus autem conueniens naturę est, cum materia est cōcocta; quia natura regulariter operans, non expellit materiam, nisi concocta, vt 22. aphor. quarti lib. dicit Galenus) moue tu motu eius, idest, motu conuenienti naturæ; nimirum cum materia est concocta. Secundam lectionem esse posse, *Quando natura non mouet, moue tu hora eius*. Hora motus naturæ non est intelligenda, inquit Modernus, dies decretorius, sed debemus intelligere concoctionem materiæ; & habet fundamentum Modernus, quia indicatio pharmaci non sumitur a numero dierum, sed a concoctione materiæ, vt optime Hippocrates 22. aphorismo dicit, *Concocta medicari, &c.*

Sed bifariam Modernus errauit: primo circa intelligentiam auctoritatis Auicen. secundo circa resolutionem. Nam admittimus, Galenum locutum fuisse de materia furiosa; quia sermo est de humore, qui non habet firmam aliquam sedem, & ideo potest concedi pharmacum. Sed Auicennam fortasse non intel-

intelligit, nec ſecundum primam, nec ſecundum alteram lectionem. Primo enim, cum dicit, mouendum eſſe, non die decretorio, ſed motu conuenienti naturæ, id eſt, cum concocta eſt materia; quæro, quale ſit tempus, in quo materia eſt concocta? Abſque dubio non eſt aliud, niſi dies decretorius, in quo potiſſimum eſt abſoluta concoctio: quia natura die decretorio euacuat. Audiſtis enim e Galeno in commento, quod criſis die decretorio fiat: ideo cum medicus imitetur naturam, ſi numerum perfectæ criſis obſeruare voluerit, opus erit, vt die decretorio euacuet. Si etiam legamus ſecundo modo, *Moue tu hora motus eius*: non die decretorio, ſed hora motus eius, qua eſt materia concocta; neque hoc verum eſt: nam ſi hora motus naturæ eſt, in qua materia eſt concocta, ergo eſt dies decretorius: natura etenim non concoquit perfecte, nec mouet, niſi die decretorio. Et verũ quidem eſt, quod indicatio non deſumatur a numero dierum, ſed a concoctione materiæ: ſed hæc cum ſit concocta die decretorio; ideo non valet, quod in die decretorio non ſit mouendum, neque exhibendum pharmacum; quia die decretorio operatur natura, & proinde etiam medicus naturam ſequens. Errauit ſecundo in reſolutione: nam quoties natura non mouet, neceſſe eſt vt materia moueatur hora motus naturę: ſi namq; medicus naturę miniſter eſt, & adiuuat naturam, debet eam ita adiuuare, vt quod natura nõ operetur, ipſe faciat.

Auctoris ſententia.

Ideo ſi ad concoquendam & expellendam materiam die decretorio natura non fecerit aliquid, ipſe medicus etiam decretorio die hora motus naturæ, propinare pharmacũ, & mouere debet, vt id efficiat, quod naturam tunc temporis facere deberet.

Imperfectæ criſeos defectus eſt ſupplendus.

Sed quid agendum eſt, vbi natura criſim tentat, & euacuationem materiæ, attamen imperfecte, diminute, & non ex toto ipſam materiam euacuat? Galenus huic quæſito ſatisfacit, dicens: quoties criſis deficit, ſupplere nos debere. Sed licet optime hæc dicta ſint, tamen ſunt nimis communia: ob id ad magis ſpecialia deſcendendum. Ideo, non recedentes a definitione criſis, primo, quid tempus requirat in hac diminuta criſi inquiremus; hoc enim fuit primo propoſitum in definitione: ſecundo, quid requirat mobile: tertio, quid requirat terminus ad quem: quarto, quid ſpatium per quod: quinto, quid mouens: ſexto, quid finis, ob quem natura vacuat per criſim.

Quo ad primum; ex parte temporis duo erant, breuitas temporis, ac dies decretorius. Videamus quid agendum, quoties aliquid horum defecerit: & primo, quoties fuerit defectus ex parte breuitatis. Nam videtur eſſe difficultas in Galen. qui primo ad Glauc. 14. dicit, in febre cum fluore alui, etiamſi fluxus diminutus ſit, tamen non adiuuandam naturam, augendo fluxum diminutum per euacuationem iunctã. Ergo videtur, quoties criſis paullatim fit, non ſubito, adiuuandam naturã non eſſe. Ex altera vero parte Galen. 9. meth. cap. 5. expreſſe dicit, ſi quis aſſueuerit pati fluxum hæmorrhoidum, vel menſium & accidat, vt fluxus hic diminutus ſit, ac paullatim fiat, adeo vt tota nõ poſſit euacuari materia; tunc adiuuandam naturam eſſe, tantum ſanguinis detrahendo, quantum ſufficere poſſe videbitur. Quare videtur ſibi pugnantia Galenus dicere.

Pro ſolutione dicerem, ſi criſis fiat paullatim, auxiliandum eſſe naturæ: & fundamentum ex Galeno hic deſumitur: nã ait, in quo natura deficit, medicus ſupplere debet: cum autem in criſi natura ſubito vacuare debeat, (vt ex definitione criſis planũ fuit, quia erat motus vehemens, & confertim factus) ergo ſi natura tentat vacuationem per criſim, & paullatim vacuat, ei auxiliandum eſt. Cum enim confertim deberet vacuare, paullatim hoc facit: id autem cum faciat natura, non ex alia cauſſa id facere videtur, quã quod debilis ſit; & ideo debemus illi auxiliari; nam periculum eſt, ne natura deficiat, & ſic materia fortiter non poſſit propelli: vnde, cum ipſa natura motum materiæ tentet, debiliſque ſit, neque poſſit tranſmittere materiam extra corpus; periculum eſt, ne materia irruat in aliquam partem principalem: & ideo in criſi adiuuanda natura, hac ratione, vt, quoties natura tentabit euacuationem, vel per hanc, vel per illam partem, nos ad eandem partem trahamus materiam.

Non vero ita auxiliandum naturæ eſt, vt cum criſim nullo pacto aggreditur: nam cum natura non aggreditur criſim aliquo pacto, debemus dare pharmacum, & illud ſatis vehemens, vt totã poſſit expurgare materiam: at ſi aggrediatur vacuationem, potius irritamentis, quam medicamentis natura eſt adiuuanda: e.c. ſi tentabit natura euacuationem per fluxum alui, non eſt dandum rhabarbarum cum electuario de ſucco roſarum, ſed ſat erit aliquẽ clyſterem, vel ſuppoſitorium indere. Et hæc fuit ſententia Gal. 9. method. 5. vbi, conſiderans vacuationem naturæ, dicit, detrahendum ſanguinem, quando ſat fortaſſe natura non emiſit, ſi natura vacuationem per ſanguinem tentauerit: ſimiliter, ſi tentauerit vacuationem per aluum, auxiliandum naturæ medicamento, non tamen in tanta copia exhibendum medicamentum, vel tam valens, nec tantum ſanguinis detrahendum, ſicut ſi nullam tentaret natura euacuationem.

Sed dicet quis: ſi licet auxiliari natutæ, fortaſſe magis licebit poſt criſim factam, quam in ipſa criſi; vt nimirum vacuationem, quæ paullatim fit, permittamus naturæ, & exſpectemus quouſque ceſſarit natura ab euacuatione; & poſtea conſideremus, an per paullatinam illam euacuationem fuerit materia ſufficienter expurgata vel non: ſique fuerit vacuata in debita copia, etiamſi paullatim id factum ſit, nihil agamus; ſed ſi natura deſtiterit ab euacuatione paullatina, & non fuerit educta materia conueniens, adiuuemus naturam. Qui hæc ita intelligit, dubio procul Hippocratis mentem non aſſequitur: nam Hippocrates dicit: *Quæ iudicantur, & iudicata ſunt integre.* Debemus enim particulam hanc, *integre*, non modo referre in criſim factam, ſed fiendam: vt ſit ſenſus: quæ iudicantur integre, & quæ iudicata ſunt integre. Præterea etiam de natura criſis eſt, vt ſit motus ſubitus, quia aliter non eſt perfecta criſis: & ob id hæc excretio paullatim facta non eſt criſis, ideoque ſupplenda eſt: neque eſt exſpectandum, vt natura deſiſtat ab euacuatione; quia hoc poteſt eſſe detrimento, vt cum non poſſit natura vacuare, materia tranſmittatur in aliquam partem principem.

Pro intelligentia autem auctoritatis Galeni, in qua dicitur, in fluxu alui non moliendam euacuationem; ſciendum, quod aliud ſit, loqui de motu materiæ critico, aliud de motu ſymptomatico: nam motus criticus, vel eſt perfectus, & tunc nihil agendum; vel diminutus, & tunc eſt auxiliandum naturæ; vt in hoc commen. Galen. præcipit, & 9. meth. 5. quia, vt expreſſe patet, loquitur ibi de motu critico, & a natura facto regulariter operante: ſed primo ad Glauco. 14. ſermo eſt non de motu critico, verum ſymptomatico, inſcribitur enim caput illud de febribus cum ſymptomatibus: & cum ſymptomaticus ſit fluxus, motus nullo pacto augendus eſt.

Et hinc obiter poteſtis colligere, quid agendum ſit in illis febribus malignis, in quibus maculæ apparent: nam conſiderare debetis, an motus ille ex toto ſymptomaticus ſit, necne: ſi ex toto eſt ſymptomaticus, nequaquam eſt augendus, per attractionem a centro ad circumferentiam: ſed ſi ex toto ſymptomaticus non fuerit, verum appareat motus ille per opportunã criſim, qua ſcilicet fit expulſio extra corpus; tunc ſine dubio adiuuanda eſt natura, per euacuationem materiæ a centro ad circumferentiam, vt natura poſſit perfecte expulſionem conſequi. Aduertendum tamen eſt, an hæ maculæ dependeant

a massa pituitosa, an biliosa, an melancholica, vel potius a sanguinea. Nam si dependebunt a massa pituitosa, & melancholica; tunc non debetis deuenire ad cucurbitulas, sed ad frictiones, & medicamenta, quæ habent vim laxandi cutim, vt ad medicamentum Aetij, quod ex nitro fit: quia ita adiuuabitis naturam. Quod si dependebunt maculæ a materia sanguinea: sine dubio veniendum ad cucurbitulas scarificatas: neque periculum erit, vt per cucurbitulas scarificatas euacuetur materia tenuis; dummodo arte aliqua possint affigi; & dummodo etiam cum sanguine tenui crassus educatur: id autem fiet, facta fusione sanguinis: sed sanguinis fusio fiet, si ante administrationem cucurbitularum spongia madefacta in aqua tepida madefecerimus locum; & tantum madefecerimus, vt non modo sanguis tenuis, sed crassus madefactus sit. Et hoc volui dixisse, ne decipiamini a Modernis.

Quod si natura die decretorio non vacuat, quid agendum? Modernus dicit, credendum totum opus naturæ, & nihil penitus esse agendum; at maximum esse periculum de recidiua. Sed responsio hæc satis est suspecta: nam si Galenus dicit naturæ deficienti auxiliandum esse, cum itaque deficiat in sexto numero, cumque etiam periculum sit recidiuæ, (vt recte dicit Modernus,) cui dubium, quod naturæ auxiliandum? Quia cum non fiat die decretorio euacuatio, periculum est recidiuæ, quando natura non totam vacuat materiam: si ergo non totam vacuat materiam, adiuuare debemus naturam. Sed quomodo? Natura cum euacuet vel Post diem decretorium, vel Ante diem decretorium: si ante diem decretorium, & tempus opportunum natura euacuet, id potest duplici potissimum ex caussa facere: vel ex quantitate materiæ, ratione cuius natura aggrauata insurgit ad expulsionem: vel ob malam qualitatem materiæ. Si hoc fuerit ob multitudinem materiæ: tunc addiuuanda est natura, ne ob imbecillitatem vniuersa materia euacuari non possit: & adiuuanda est his, in quibus est aliqua vis vacuandi, ac irritandi naturam, vt materia, quæ non potest integre vacuari, ex toto vacuetur. Si vero hoc erit ratione malæ qualitatis; non est procedendum irritantibus, sed potius his, in quibus est vis remittendi malam qualitatem; quia mala qualitas caussa potest esse malæ concoctionis, multarum cruditatum, & sic non potest fieri recta euacuatio, vnde adiuuanda natura est. Si autem post diem decretorium natura materiam euacuet, id esse non potest, nisi quia debilis natura est: nam si potens fuisset, aggressa profecto sine dubio esset tempore opportuno euacuationem materiæ: & ob id, cum propter debilitatem non possit euacuare totam materiam, auxilianidum est ipsi irritantibus.

Quod si natura deficiat ratione materiæ mobilis, tunc considerandum circa materiam mobilem, an euacuetur materia, quæ non est cocta, vel quæ non est peccans. Si euacuetur materia non peccans a natura, tunc opus hoc naturæ prohibendum est, atq; diuertendum ad euacuationem humoris peccantis. Sed si erret natura, ita vt, cum deberet vacuare humorem coctum, euacuet crudum; tunc dicit Modernus considerandum esse, an virtus sit valida, an debilis: si debilis debemus cohibere fluxionem: si valida, permittendum est vt fiat euacuatio, quousque ad bonam crisim deueniat. Sed hæc, quæ dicit Modernus, nullo pacto possunt consistere: nam quoties virtus est debilis, nulla euacuatio permittenda est, etiã si moderata fuerit: quod si valida fuerit, permittenda etiam euacuatio non est, vt natura, scilicet progrediatur in vacuatione errante; quia si in præsentia validæ sint vires, dubium est, ne per euacuationem crudi humoris, & proinde etiam boni, in futurum debiles fiant vires. Et propterea sic debetis progredi in praxi: debetis considerare, quoties natura aggreditur vacuationem materiæ non coctæ; num hæc materia ex toto cruda sit, vel ex parte cruda. Si ex toto cruda, rursus considerandum, an maligna sit, vel citra malignitatem. Et quomodocunque cruda fuerit ex toto, prohibenda est symptomatica hæc fluxio; sed differenter: nam si fuerit cruda citra malignitatem, adstringentibus per se progrediendum, & his, quæ habent vim per se mitigandi; quia si hæc materia detinetur, nihil malignius acquiritur, cum postea possumus progredi concoquentibus. Si autem cum malignitate fuerit cruda hæc materia, non est procedendum stipticis, & adstringentibus, sed his, in quibus per accidens est vis cohibendi talem fluxionem: quia cum maligna sit hæc materia, procedendum est mehicamentis mitigantibus hanc malignitatem: & per hanc mitigationem ac moderationem, postea hoc acquiret materia, vt non ita valide postea irritare possit naturam: & sic cohibebitur per accidens fluxio illa symptomatica. Si vero vacuetur materia ex parte cruda, & ex parte cocta: tunc vel hæc euacuatio fit paullatim, & permittenda est: si repente, nequaquam, sed cohibenda est his, in quibus vis adstriegendi est, vt supra paullo ante dixi.

APHORISMVS XXI.

Quæ ducere oportet, quo maxime natura vergit, per loca conferentia, eo ducere conuenit.

QVæ ducere oportet, &c. Ex dictis in præcedenti aphorismo facile huius aphorismi scopus habetur. Cum enim Hippocrates præcedente aphorismo docuerit, vbi natura non vacuat, nos pharmacum debere exhibere; modo præcipit, si pharmacum dandum sit, per quæ loca debeat vacuatio fieri. Ad quem scopum respiciens Galenus in commen. dicit: quænam sunt illa, quæ ducere oportet? nempe, quæ neq; indicantur, neq; integre sunt indicata. Ex quibus verbis liquet, quomodo hic aphorismus cum superiori connectatur.

Scopus agere de loco per quẽ fieri debet vacuatio.

Sed dicet quis: si constat pharmaco esse vtendum; tunc inquirendum est, quando, & in qua quantitate debeamus vti pharmaco; & vltimo, per quæ loca: cur ergo de loco primum locutus est; sequenti aphorismo de tempore, & in 23. aphor. de quantitate? Sciatis Hippocratem non sine arte voluisse hunc aphorismum, qui de loco, est, coniungere cum superiori: nam agere de loco per quem fieri debet purgatio, non solum est agere de loco, sed de electione medicinali, id est, de electione medicamenti, non solum vt distinguitur a chirurgia, sed vt distinguitur etiam ab alio pharmaco. Declaro: nam vbi fit sermo de loco, per quã fieri purgatio debet; talis est sermo, vt sciamus, an vacuatio per secessum, vel vomitum, vel lotium, vel sudorem, fieri debeat: nam vbi habemus esse moliendam vacuationem per secessum, tunc liquet esse vtendum pharmaco purgante per secessum: si vero vacuatio administranda est per vias lotij, tunc habemus vtendum esse pharmaco diuretico: pariter vbi habemus moliendam esse vacuationem per vomitum, vomitorio est vtendum pharmaco: sic si per sudorem, vtẽdum pharmaco sudorem ciente. Videte igitur qua de caussa primum Hippocretes voluerit loqui de loco, per quem fieri debet vacuatio: quia nimirum simul etiam agit de electione medicamenti. Vnde Hippocrates in hoc sermone de pharmacia hoc modo progredi voluit: primo proponit pharmaciam, sumpta indicatione a materia peccãte determinata, qui sui vacuationem indicabat, ac etiã pharmacum requirebat, si validus morbus erat. Sed quoniam hoc sat non erat; sed opus erat cognoscere, quando esset vtendum pharmaco, & quando non: ideo hoc declarauit superiori aphorismo: nam si natura euacuat, non vtendum pharmaco; si non euacuat debite, vtendum pharmaco. Sed supponamus naturam non vacuare

Artificiosa cõnexionis huius aphorismi cum superiori.

vacuare: quo pharmaco nobis vtẽdum est? num diuretico, num vomitoriorum sudorem ciente, &c? Hinc opus fuit Hippocrati prius ponere medicamenti electionem, quam loqui de tempore, & quantitate medicamenti. Quare admirabilis est progressus Hippocratis: primum enim loquitur de loco per quẽ fieri debet vacuatio: quem vbi cognouerimus, cognoscẽdum etiam nobis est tempus opportunum; quo tale medicamentum exhibendum; & ideo de hoc opportuno tempore postea loquitur: & tandem de quantitate.

Scopus igitur est Hippocratis, sermonem habere de loco, per quem fieri debet vacuatio. Aduertendum autem præcipue hic loqui Hippocratem de euacuatione: dico autem, *præcipue*, quia obiter & secundario, quid sibi velit deriuatio, & reuulsio, declarat. Agens autem de loco, per quem fieri vacuatio debet, & proinde de electione medicamenti, agit de eo dogmatice, in virtute humoris noxij, indicantis locum hunc; & in virtute loci affecti coindicantis. Et hæc de intentione huius aphorismi.

Quantum ad diuisionẽ, non admittit diuisionem: est enim sententia sine ratione prolata.

Sensus aphorismi.

Sed talis ex hoc aphorismo potest haberi sensus. Ad eligendum locum accommodatum euacuationi, vbi euacuare licet, quando scilicet natura perfecte non euacuat; opus est respicere ad naturam tum humoris morbifici, tum loci affecti: vt fiat postea euacuatio ad ea loca conferentia, per quæ maxime natura vergit tum humoris morbifici, tum loci affecti. Fundamentum sumitur e Galeno in commẽto: quia opus est medico imitari naturam regulariter operantem: & ideo quoniam natura, cum regulariter operatur, per loca conferentia vacuat; ergo & medicus per eam viam moliri vacuationem debet. Quod si fuerit impetus humoris ad loca non conferentia, non est imitanda natura; quia tunc irregulariter operatur; sed est distrahenda hæc vacuatio, & vel transferenda, vel diuertenda. Vnde colligitur, quamuis natura irregulariter operetur, non propterea vtendum esse adstringentibus, sed diuertendam esse naturam, transponendo per loca vicina, vel diuertendo per loca remotiora.

Explicatio verborum. Ducendum est

Quo sensu aphorismo cognito, veniamus nunc ad verborum ponderationem. Dicit Hippocrates, *Quæ ducere oportet, &c.* Galenus quærit, quæ sint hæc, quæ ducere oporteat. Et dicit esse ea, quo neque indicantur, neque indicata sunt integre. Vnde videre est, quomodo connectatur hic aphorismus cum superiori: quæ indicantur, atque indicata sunt, &c. non mouere, &c. sed totum opus naturę permittere oportet; contra vero ea euacuare debemus, quæ a natura non recte euacuantur.

Quo natura vergit

Postea subdit: *Quo maxime natura vergit*. In quibus duo ponderanda sunt: alterum, quid per *naturam* voluerit; reliquum, quid per verbum illud, *maxime*. Quantum ad primum; (vt recte exposuit Galenus in commen.) per naturam oportet intelligere naturam humoris peccantis, ita vt eo ducere oporteat, quo vergit natura humoris peccantis: & præcipue vbi vergit per loca conferentia. Possumus etiam per naturam intelligere naturam loci affecti: vt scilicet per ea loca ducere oporteat, ad quæ vergit maxime loci patiẽtis inclinatio, id est, ad quæ maiorem inclinationẽ videbitur habere natura loci patiẽtis.

Videns Montanus hanc expositionem Galeni, dicit verum esse, quod per naturam debeamus intelligere, tum naturam humoris peccantis, tum naturam loci affecti: sed præter hæc etiam addit, per naturam debere intelligi facultatem expultricem, quia vacuatio potissimum fiat a facultate expultrice: & ideo dicit Galenum fuisse diminutum. Sed ego non Galenum diminutum, verum potius Montanum superfluum fuisse, contendo. Vtque facile possitis tueri Galenum, sciatis, per naturam hic nihil aliud intelligi, nisi id ad quod respexit Hippocrates: qui sine dubio respexit hic ad naturam expellentem, & non simpliciter expellentem, sed vel bene, vel male; vel regulariter, vel irregulariter; vt, si natura haberet inclinationem regularem, eam imitaremur, contra si irregularem, non imitaremur, sed distraheremus potius naturam diuertendo, ac reuellendo. Cum igitur Hippocrates consideret naturam regulariter, & irregulariter operantem; in quo hæc consistit? Non in alio, nisi quod tũc dicitur regulariter expellere, cum expellit, prout requirit natura & humoris noxij, & loci affecti: irregulariter autem, quoties aliter expellit, quam humoris peccantis, & loci natura exigit. Quare cum Hippocrates consideret naturam humoris peccantis, & loci affecti: quid est hoc considerare aliud, quam naturam expellentem non simpliciter, sed vel regulariter, vel irregulariter? Bene ergo dixit Galenus, & superfluus fuit Montanus.

maxime.

Maxime. A nullo ponderatur hæc particula: non tamen sine arte ab Hippocrate adiungitur: nihil enim ab eo sine maximo dictum fuit artificio. Dicit igitur, *maxime*, ob hanc caussam: quoniam respexit ad humores, & ad locum affectum: & interdum natura humoris vergit ad loca conferentia tantum, interdum natura loci tantum: interdum natura vtriusque, ita vt tum natura humoris, tum natura loci vergat ad loca conferentia. Et ob id Hippocrates, alludens ad hoc, vt vna humor noxius cum loco affecto vergat ad loca conferentia, dicit, *Maxime*: quando enim tum natura loci, tum etiam natura humoris vergit ad loca conferentia, habemus loca, per quæ debet fieri vacuatio, non modo ratione humoris peccantis indicantis, sed ratione loci affecti coindicantis. Quoties enim indicantia & coindicantia in vnũ concurrunt, tunc indicatum quam maxime est administrandum: & ob id 16. aphorismo huius primi dicit Hippocrates, victum humidum febricitantibus omnibus conuenire, maxime vero pueris: quoniam pueris conuenit, tum ratione febris indicantis, tum ratione ætatis coindicantis; & ideo dicit, maxime pueris conuenire.

Per locum conuenientem.

Per loca conferentia. Duo hic declaranda sunt: primum, quid per conferentia loca intelligendum: deinde, quomodo ad loca conferentia referatur tum natura loci affecti, tum natura humoris, & similiter reliqua coindicantia.

Quo ad primum, *per conferentia loca* nihil aliud intelligimus, nisi loca ea, per quæ si fiat euacuatio, confert. Ex qua facili istius vocis ponderatione clarissime potestis colligere errorem quorundam Modernorum, ac vanitatem, qui distinguunt hæc loca in conferentia & consentientia: nam si sunt conuenientia, seu consentientia, etiam conferẽtia sunt, vbi autem euacuatio fit per loca consentientia, ibi etiam euacuatio confert. Quare distinctio hæc vana est, & inutilis. Attamen nos etiam distinctione opus esse dicimus pro intellectione horum locorum: nã cum euacuatio fit vel vniuersalis, id est, totius corporis, vel particularis, & alicuius particulæ determinatæ; hinc loca accõmodata sunt & deseruiunt vacuationi vniuersali, vel vacuationi particulari. Loca autem hæc partim interse conueniunt, partim dissident; vt ex Gal. in comm. patet. Conuenientia quidem hæc est; quoniam hæc omnia loca conferentia debent habere has tres conditionales, vt sint ignobilia, aperta, atque incolumia: vnde per oppositum conferentia non erunt, quando erunt nobilia, occlusa, ac ægra. Dissident autem inter se hæc loca, quatenus loca destinata vacuationi particulari aliquid vltra adductas conditiones exigunt; nam opus est vt præter conditiones propositas hæc loca particulari vacuationi destinata, vel sint proxima, vel e directo posita, vel consentientia; quo fit, vt loca non conferentia sint distan-

distantia, ex obliquo posita, & nullum habentia consensum.

Loca euacuationis vniuersalis &

Declaro. Primum; loca vacuationi vniuersali destinata debent esse ignobilia, vt intestina, per quæ purgatur vniuersum corpus, cutis, vesica, ventriculus, venæ narium, & hæmorrhoidum, ac venæ vteri in mulieribus, nam per has expurgatur vniuersum corpus. Deinde loca destinata vacuationi vniuersali debent esse aperta; vnde fit vt ventriculus, licet non sit pars ita nobilis, vt tres, vel quatuor illæ, nec ita ignobilis, vt reliquæ partes corporis, quia in eo fit concoctio; tamen ea de caussa ventriculus est accommodatus vacuationi vniuersali, quia habet ampla foramina, nam euacuationes maxime fiunt per œsophagum. Vnde si fiat euacuatio per cor, vel per abdomen, mala erit euacuatio. Tertio membra deseruientia huic vniuersali euacuationi esse debent incolumia; vnde si læsa sunt intestina, non est euacuandum corpus per intestina, sed per lotium; vt, si est vlcus, vel aliud quid præter naturam in eis, per vesicam expurgare debemus: quia euacuatio non debet fieri per partem læsam.

Quod si consideremus loca destinata perticulari euacuationi, hæc primo debent esse ignobilia: nam iecur per regiones cordis expurgari non debet. Secundo debent esse loca aperta: & ideo iecur per vesicam potius, quam per abdomen euacuari debet. Requiritur, vltimo vt particula, per quam euacuatio particularis fit, sit illæsa: vnde si volumus expurgare iecur, & vlcus sit in vesica, nō debemus per vesicam expurgare, sed per intestina, & interiora.

Deinde considerantes rationem peculiarem horum locorum, per quæ fit vacuatio particularis, dicebamus, quod debeat fieri vacuatio per loca proxima: vnde, quoties fit abscessus ad inguina, facilius hepar expurgatur, quam si fit in axillis. Secunda conditio erat, vt pars, per quam fit euacuatio particularis, sit e directo posita, & recto tramite partem affectam respiciat: hinc iecur melius euacuatur per narem dextram, quam per sinistram. Denique requiritur consensus: quoniam quoties euacuatur pars particularis, debet euacuari per partes consentientes: vt, si est vitium in parte concaua hepatis, facienda erit vacuatio per intestina, quia cum eis est consensus. Ex his ergo patet, quid per loca conferentia intelligat Hippocrates.

Quæ tū indicent, tum coindicēt loca conferentia.

Reliquum est, vt declaremus quęnam illa sint, quę loca conferentia indicant, vel coindicant. Itaque vt hoc arte aliqua consequi possitis, (est enim hoc quæsitum maxime necessarium,) ob id sciēdum, hæc indicantia sumi a rebus Præter naturam, Secundum naturam, & Non naturalibus: vt indicantia vere sint res præter naturam, coindicantia uero res naturales, & non naturales.

Indicantia.

Loquamur igitur primo de rebus præter naturam, indicantibus loca, per quæ fieri debet purgatio. Et hæ res in triplici sunt differētia: uel enim sunt Caussæ morbi, vel ipsimet Morbi, uel Symptomata: a quibus omnibus loca conferentia indicantur. Quantum ad caussam, id est, materiam seu humorem purgandum; circa hunc considerare oportet tum Substantiam, tum Quantitatem. Ratione substantiæ considerare debemus, tum Formam, tum Materiam. Considerantes humoris purgandi formam, nihil aliud consideramus, quam propriam huius & illius humoris naturam; quid scilicet huius vel illius humoris natura indicet, ratione loci, per quem debet purgatio fieri. Habemus autem ex Gal. in lib. quos & quando purgare, &c. humores (sanguine excepto,) posse per plures regiones euacuari, per inferiores, & per superiores, per vomitum, per secessum, & per lotium, per sudores, &c. excepta bile atra, quæ non debet per partes superiores expurgari, sed per partes inferiores, vt Gal. præcipit loco citato; nam atræ bilis vomi-

1. caussæ.

A tus est lethalis. Sed quid voluerit Galenus per atram bilem, recte intelligatis: quia accipit ipse atram bilem, vt distinguitur a melancholia naturali: ob id ergo, cum sit humor pessimus, non est per partes superiores, sed inferiores expurgandus: humor autem naturalis melancholicus non modo purgari debet per partes inferiores, sed superiores, vt colligitur ex Gal. 1. ad Glauc. de quartana, vbi dicit, quartanas aliquando ex toto abscindi & eradicari per vomitum. Hoc est igitur, quod requirit formam humoris peccantis.

Quod si cōsiderauerimus substantiam humorum penes materiam, hoc nihil aliud erit considerare, quam considerare humores uel tenuiores, vel crassiores: crassiores indicant expurgationem per partes inferiores; tenues vero, quia leues, per partes superiores: & ob id bilis, quia tenuis & leuis, facilius expurgatur per partes superiores; contra vero pituita.

B Si postea cōsiderauerimus humores ratione quantitatis: si humores sint in multa copia, euacuādi sunt non per vnam regionem, sed per plures: si in pauca copia sunt, sat est vt per vnicam regionem expurgentur: vt Galenus docuit 7. metho. vlt. E. C. si materia purganda in parte hepatis concaua sit pauca, sufficit vt per lotium tantum expurgetur, si vero multa fuerit, poterit per lotium, & per aluum expurgari.

2. mo[rbi]

Quantum ad morbum attinet, cum Gal. in eodem libello quos & quando &c. considerandus est morbus tum ratione Totius, tum ratione Partis morbi. Ratione totius morbi, ex sententia Gal. 11. metho. 9. & 10. cap. si fuerit febris putrida, tunc hæc febris putrida, in quantum putrida, indicare poterit humoris euacuationem, vel per lotium, vel per vomitum, vel per deiectionem, vel per sudorem, &c. Quod si considerauerimus putridam febrem in specie non in genere; tunc, si fuerit synochus, solet per fluxum sanguinis narium terminari; si biliosa, vel per sudorem,

C vel per vomitum; si pituitosa chronica, a crassis, & frigidis humoribus dependens, solet terminari per abscessus, & proinde potius per euacuationem inferiorum, quam superiorum partium. Quod si morbos particulares spectauerimus, e Gal. in lib. quos, & quando, &c. si fuerit anasarca, indicat expurgationem per omnes partes, per vomitum, secessum, lotium, sudorem, imo etiam per os, & nares, nam ita indicat hic morbus, cum in eo totum corpus sit refertum copiosa materia. Quod si partem morbi spectabitis, tunc considerare potestis accessiones, quę aliud indicant in principio, aliud in fine: nam in principio indicant euacuationem per vomitum, in fine per secessum. Vnde si vultis naturæ opitulari, in accessionum principio ad vomitum accedetis, in fine ad euacuationem per intestina.

3. Sy[mpto]mata

D Vbi vero considerare voluerimus symptomata, ex sententia Galeni, & Hippoc. 4. aphor. 18. & 17. si symptomata E. C. fuerint dolores, & hi dolores fuerint supra præcordia, per partes superiores debet fieri euacuatio: vbi vero fuerint infra præcordia, seu circa partes inferiores, debet fieri vacuatio per partes inferiores. Recte autem dicitur *euacuatio*: nam loquimur de euacuatione hic, non de diuersione, in qua oppositum esset dicendum. Hæc igitur indicant loca, per quæ fieri vacuatio debet.

Coind[ican]tia.

Coindicant hæc loca res Naturales, & Non naturales. Per res naturales intelligimus habitum corporis, temperaturam, ætatem, proprietatem indiuidualem, consuetudinem, & locum affectum.

1. res [natu]rales.

Quo ad habitum; ex sententia Hipp. 4. aphor. 6. corpora gracilia, (dūmodo prona sint ad vomitum,) per vomitum potius expurganda: contra vero corpora pringuia, vel mediocriter carnosa, per inferiores partes. Sed recte intelligatis, quid voluerit per gracilitatē; forte intelligatis id, quod dicit Hipp. 2. aph. 35. vbi ait in quouis morbo melius esse, vt par-

tes

tes inferiores, per quas fit euacuatio, ſint craſſiores, quam graciliores. Dubitat Gal. quare ſic dixerit cum & in gracilib. vacuationes per ſuperiores partes ſint periculoſæ. Reſpondet Gal. hoc ideo dixiſſe Hipp. quia clarum ſit, ſi non conueniat euacuatio per partes inferiores, multo minus per partes ſuperiores. Corpora gracilia dixi recte eſſe intelligenda; nam aph. ſect. 2. loquuntur de gracilibus tabidis & arefactis, in quib. nullo modo cõuenit euacuatio. At 4. apho. cit. per gracilia non intelligit Hip. tabida corpora, ſed quæ diſtinguuntur cõtra carnoſa; & hæc ſunt corpora bilioſa: quæ, cum tenuis ſit bilis, facile per vomitum euacuantur. Corpora mediocriter carnoſa, & pinguia, non per vomitum, ſed per inferiores pertes ſunt expurganda: quia abundant multis craſſis humoribus.

Si vero temperaturam conſideremus, facile eſt dicere, temperaturam calidam & ſiccam cum bilioſis abundet ſuccis, expurgandam per ſuperiora: temperaturam frigidam & humidam, cum craſſis & pituioſis, per inferiora.

Quantum ad conſuetudinem, id agendum cui aſſuetus eſt patiens.

Et de proprietate indiuiduali idem aſſerendum: nam ſi quis E.C. a proprietate habeat, vt non poſſit ferre vomitum: ei dandum eſt per ſeceſſum purgans medicamentum.

Quantum ad locum affectum; paullo ante diximus, quod locus conferens debeat eſſe e directo poſitus, proximus, atque conſentiens cum parte euacuanda. Quid igitur indicat partem proximam e directo poſitam ac conſentientem? Dico hanc indicari a ſitu partium, figura, atque conformatione earum, vt ex Gal. patet 7. meth. vlt.

Vnde; quantum ad vicinitatem partium attinet, hæc habetur e ſitu: namque opus eſt, ſi vultis euacuare iecur, vt ſemper eligatis partem collocatam in vicinia iecoris: vt E.C. ſolet caput euacuari per propria emunctoria, cor per axillas, iecur per inguina, & ſic etiam de reliquis.

Quantum ad partem, quæ e directo eſſe debet, hæc etiam indicatur a ſitu: quia ſicuti iecur in dextra parte ſitum eſt, ſic conueniens expurgatio fit per dextram narē. Et hoc eſt, quod dicebat Gal. euacuationem debere fieri per rectum tramitem, vt ſeruetur rectitudo ſitus, non fibrarum. Hæc veritas fuit propoſita a Montano, qui dicit, hanc euacuationem non eſſe per rectitudinem fibrarum, ſed ſitus: nam ideo fibræ rectitudinem habent, vt attrahant: at ſi euacuatio fieret per rectitudinem fibrarum, tunc neceſſarium eſſet, vt locus, qui aperitur ſectione venæ, haberet fibras in ea parte recte operationem obeũtes, & ſic attrahentes; quia aliter non poteſt fieri vacuatio, niſi fibræ concurrant; concurrunt autem attrahendo: ſed falſiſſimum eſt fibras rectas ſui attractione tunc temporis concurrere; nam fibræ recte concurrunt ad attractionem vtilium, nõ inutilium; nam fibræ rectæ ſunt a natura conſtitutæ, vt attraherent alimentum pro conſeruatione partis. Nec eſt quod aliquis fortaſſe aſſerat, attractionem concurrere in operatione pharmaci. Nam dubium non eſt, cum exhibetur pharmacum, beneficio cuius fit euacuatio, quod fiat etiam attractio: verum a fibris non fit, ſed a pharmaco, electiue ac per propriam formam trahente determinatum humorem. Et propterea recte dicit Montanus, requirit rectitudinem non fibrarum, ſed ſitus. Sed ſcio Modernum addidiſſe Montano aliquid, nanque in hac fuit opinione: ſed dicit hanc attractionem facilius fieri per rectitudinem fibrarum, quam ſi obliquæ fuerint fibræ: nam per rectitudinem fibrarum materiam magis ſequacem eſſe, ac facilius fluere quam per obliquas. Sed additio hæc nullius eſt momenti, & eſt falſa: quia euacuatio per fibras rectas non eſt facilior, quã per fibras obliquas: & nulla eſt differentia in euacuatione, ſiue ſint rectæ, ſiue obliquæ fibræ, dummodo ſit rectus ſitus; quia hæ fibræ nihil faciunt, nec concurrunt retinendo ſanguinem, vel materiam noxiam: & ideo fibræ obliquæ non remorantur euacuationem, quemadmodum fibræ rectæ non concurrunt accelerando, quia non concurrũt attrahendo. Propterea dicimus, ſiue euacuatio fiat per fibras rectas, ſiue per obliquas, nihil eſſe ad rem.

Tertia conſiderandum erat, quomodo hæc vacuatio fieret per locos conſentientes, qui indicantur a ſitu & conformatione partium, vt optime dicit Galen. 7. metho. vlt. E.C. ventriculus ita eſt conformatus, vt euacuetur per vomitum, & per ſeceſſum: iecur, vt vacuetur per lotium, & per inteſtina: pulmones, vt euacuentur per tracheam; cerebrum, vt euacuetur per os, per nares, imo etiam per aures. Sed aduertatis tum circa nares, tũ circa aures: circa nares, quia per illas partes potius fit vacuatio vniuerſalis, quam capitis; non enim per pinnas narium fit euacuatio cerebri, ſed hæc potius eſt euacuatio vniuerſalis: fit autem cerebri purgatio per cauitatem illam, per quam excolatur ſuperfluitas illa cerebralis. Quantum autem ad aures: ſciendum, aures non eſſe deſtinatas vacuationi cerebri principaliter, ſed ſecundario: nam principaliter pro auditu factæ ſunt aures. Omitto euacuationem, quæ fit per ſuturas: quia loquimur de vacuatione ſenſibili, non de inſenſibili.

Res non naturales.

Quantum ad res non naturales attinet, ſolummodo videlicet ad aerem, dicebat Hipp. 4. aphor. 4. æſtate per ſuperiora, hyeme vero, per inferiora purgabis. Auctor uero de ſalub. diæt. cap. 25. ſiue ſit Polybus ſiue quiuis alius, oppoſitum dicit, æſtate per inferiora, hyeme vero per ſuperiora purgandum; & addit rationem: quoniam hyeme multiplicatur pituita, quæ facilius per vomitum educitur, cum vigeat in ventriculo; æſtate vero multiplicatur bilis, quæ viget in iecore, in parte infra ventriculum. Et fuit tanti momenti hæc ratio, vt Montanus dixerit, ſibi magis ſatisfacere Polybi opinionem, quã Hippocr. Dico tamen ego in praxi ſequendum eſſe Hippocratē, vt hyeme per inferiora, æſtate per ſuperiora ſit purgandum: quia tempore æſtatis viget bilis, quæ non ratione loci in quo generatur, ſed ratione tenuitatis, habet raptũ ad partes ſuperiores, & ideo euacuatio fieri debet per partes ſuperiores: hyeme vero cum multiplicetur pituita, hęc ob ſui craſſitiem deſcendit atque habet raptum ad partes inferiores, & propterea tempore hyemis vacuandum eſt per partes inferiores. In praxi autem videtis, aliquando magis poſſe loca in quibus generantur humores, interdum magis poſſe grauitatem & leuitatem. Si magis poteſt locus, tunc ſine dubio cum Polybo procedendum; & pituita per ſupriorem locum, bilis per inferiorem eſt euacuanda: vbi autem magis poteſt gragrauitas, & leuitas; quia bilis leuior eſt, ideo per ſuperiora expurganda, quia pituita craſſior, & grauior, per inferiora. Sed dicet quis: quomodo cognoſci poteſt, an magis poſſit grauitas & leuitas humorum, an locus? Hoc docet Hippocrates 4. aphoriſ. 18. vbi dicit: ſi dolores ſupra pręcordia erunt, per ſuperiora fiat vacuatio; ſi infra præcordia, per inferiora. Vnde, ſi obſeruabitis ſymptomata bilis eſſe circa partes inferiores, vt circa inguina, vel genua, &c. ſciatis magis poſſe locum in quo generatur humor, id eſt, locum inferiorem, quam leuitatem humoris: ſi vero obſeruabitis ſymptomata bilis magis eſſe circa partes ſuperiores, tunc magis poterit leuitas bilis, quam locus in quo generatur. Et ſic verum dicit cum Hippocrates, tum Polybus.

Concludimus igitur, quod eo ducere oportet, quo natura vergit per loca conferentia. Quod ſi autem natura non vacuat per loca conferentia, adiuuanda non eſt, ſed aduertenda potius.

APHO-

APHORISMVS XXII.

Concocta medicari, & mouere, non cruda, neque in principijs, dummodo materia non turgeat; plurimum autem non turget.

Scopus: docere, quo tépore pharmacum exhibendum.

CONcocta medicari, &c. Institutum Hippocratis in præsenti aphorismo facile est ex dictis a nobis in præcedentibus colligere. Nam cum hucusque statuerit Hippocrates, quoties natura non euacuat vt opus est, tunc oportere vt medicus pharmacum exhibeat; ac deinceps ostenderit, per quæ loca fieri vacuatio debeat: nunc docere vult, quoniam tempore tale pharmacum sit exhibendum; & hoc docet in virtute materiæ morbosæ indicantis. Considerat autem materiam morbosam non modo coctam, sed crudã; & eam considerat non modo mobilem, sed quietam. Patet igitur in hoc aph. magnam partem contineri artis curatiuæ. Vnde cum Galenus cognosceret huius aphorismi dignitatem, dicit, etiamsi in multis codicib. non reperiatur, tamen esse Hippocratis, quoniã maximi sit momenti.

Diuisio.

Diuiditur autem præsens aphorismus in sententiam, & quoddam notandum additum sententiæ. Et hæc fuit diuisio Gal. Nam dicit, illa verba, *Plurimum vero non turget*, addita fuisse ab Hipp. sermoni, id est, sententiæ. Potest etiam sententia diuidi in duas partes: in prima enim parte proponit materiam coctam; in secunda crudam, & crudam non modo permanentem, sed turgentem etiam.

Sensus.

Ex aphorismo autem talis elici potest sensus: Operæ pretium est, vt medicus, quoties natura non euacuat, purget materiam concoctam, tum pharmaco soluente, tum alijs medicamentis: quod si materia cruda fuerit, non concocta; tunc neq; purganda, neque mouenda, dummodo talis materia furiosa non sit: aduertendum autem, vt plurimum talem materiam furiosam non esse.

Explicatio verborum.

Concocta medicari. Quoniam ex recta intellectione huius verbi apparebit rectus modus administrandi syruposconcoquentes humores; propterea omni diligentia declarandum est. Non possumus autem quid per cõcocta Hipp. voluerit intelligere; nisi quid concoctio sit, percipiamus prius.

Aduertẽdum igitur est ex Arist. 4. meteor. quatuor esse gradus seu species concoctionis: duo gradus celebrantur a natura, nimirum Concoctio, atq; Maturatio; duo ab arte, ad similitudinem naturæ, Elixatio, & Assatio. Quæ omnia pro recta intelligentia huius particulæ cognoscere oportet.

1. Cõcoctio speciatim dicta.

Quoad concoctionem, tum ex Arist. tum ex Gal. 2. de rat. vict. 44. 2. de fac. nat. 4. & 3. eiusdem 7. & 1. epid. sect. 2. com. 44. & alibi passim habemus, quod concoctio nihil aliud sit, quam *perfectio alimenti familiaris oppositi, a calore tum naturali, tum proprio, vt partes animatæ nutriantur.*

Primo dicimus concoctionem esse *perfectionem*: nam, vt fuit sententia Arist. passim, sicut potentia imperfectionem arguit, sic actus perfectionem: vnde fit, vt id quod est in potentia, ad actum deducatur; vt id quod imperfectum est, perfectionem acquirat. Vnde sequitur, quod cõcoctio sit perfectio: quia in concoctione, quod in potentia est, vertitur in substantiam nutriti: vnde fit mutatio non modo in qualitate, sed in substantia; vt ex primo epid. loco citato colligitur.

Subiungimus in definitione, *alimenti familiaris oppositi*. Dixerat enim Arist. concoctionem definiens, esse ex oppositis passiuis: quia non potest fieri concoctio, nisi sit aliquid quod deducatur de potentia ad actum: hoc autem non potest esse quodcunque, sed determinatum; quia non quodlibet fit ex quolibet, sed determinatum ex determinato. Et propterea necessarium est, vt nutrimentum habeat proportionem cum nutribili corpore. Propterea diximus, *alimenti* A *familiaris*, vt dicebat Gal. 5. de simp. med. fac. cap. 6. cõcoctionem fieri ex alimento familiari. Dixit Arist. *ex oppositis passiuis*, & merito: quia quod in substantiã nutriri dẽt verti, potẽtia est simile, actu simile & oppositũ. Cõcoctio igitur fit ex passiuis, sed oppositis.

Addimus in definitione, *a calore, tum naturali, tum proprio*: in qua parte est satis reconditus sensus Arist. Nos autem prolixiorem sermonem de hac materia philosophis derelinquentes, paucis sententiam nostram proponemus: ex qua non modo patebit definitio concoctionis, sed euidentissime etiam constabit definitio putredinis. In memoriam igitur reuocandũ est, quod supra diximus calorem vnicum reperiri nempe elementarem: calor enim in corpore humano existens vnus tantum est substantia, ratione autẽ est multiplex; videlicet ratione diuersorum regulantium hunc calorem: vnde si consideremus calorem elementarem, quatenus regulatur a natura, & ab anima B vegetatiua, per potentiam conuenientem, dicitur naturalis, non igneus, quia non agit in virtute ignis, sed est instrumentum naturæ, & animæ, & animæ vegetantis. Dicitur etiã hic calor elementaris proprius, vt est propria temperatura huius & illius partis: nam temperatura particulę nihil aliud est, quam calor insitus in ea parte, qui proprius vocatur calor.

Quo ita constituto, sciendum, ad efficiendam putredinem necessarium esse, vt fiat dissipatio tum temperaturæ, tum formæ substantialis misti: nam putredo est quædam corruptio: vbi autem corruptio est, non modo destruitur qualitas, sed forma etiam de prædicamento substantiæ consumitur, atque deperditur, & mutatur. Vt ergo in putrefactione fit dissipatio non modo temperaturæ, id est, qualitatis, sed formæ substantialis, vt hinc fiat destructio caloris tum proprij, tum naturalis: (nam secundum Philosophũ, putrefactio, est corruptio proprij & naturalis caloris:) sic si debet fieri perfecta concoctio, vt id quod C est in potentia ad actum substantiæ deducatur; necesse est, vt ad hanc concoctionem perfectam concurrat, tum calor naturalis, tum proprius, id est, necessarium est, vt concurrat, tum forma de prædicamento substantiæ, tum etiam forma de prędicamento qualitatis, id est, temperatura. Et ob id, ad hæc duo respiciens Aristot. qui nunquam est vsus synonymis, & præcipue in definitionibus, dicit, concoctionem fieri a calore naturali, & proprio. Ad quam veritatem respiciens Galenus lib. 3. de sympt. caussis, cap. 2. dicit, ex sanguine pituitoso fieri carnem pituitosam: nam aliud est dicere esse carnem, aliud esse carnem pituitosam; quia cum dicimus esse carnem, respicimus ad formam; cum dicimus carnem pituitosam respicimus ad tẽperaturam. Et ob id ad concoctionem, tum forma de prædicamento substantiæ concurrit, tum forma de prædicamento qualitatis, temperatura scilicet.

D Sed cur Arist. proponens definitionem putredinis, dicit, putredinem esse corruptionem proprij & naturalis caloris, vbi primo proponit calorem proprium, secundo naturalem: in definitione autẽ concoctionis oppositum facit: nam in ea etiam hos duos calores proponit, sed primo calorem naturalem, secundo proprium? Hæc est maxima difficultas: & non credendum est temere sic & sine caussã Arist. hæc proposuisse: namque primo proposuit calorem propriũ, secundo naturalem, quia putredo est corruptio, & in corruptione primo euanescunt & corrumpuntur accidentia, vltimo forma de prædicamento substantiæ. Ad quem progressum respiciens Arist. dicit, putredinem esse corruptionem proprij caloris, alludẽs ad accidentia, & naturalis, respiciens formã substantiæ, quæ vltimus est terminus corruptionis. Et, loquens de concoctione, in qua concurrit tum substantia seu natura, tum temperatura; primo loco constituit caussam efficientem principalem, deinde secundariam;

dariam: & ob id primo ponit calorem naturalem, secundo proprium. Ponens autem definitionem cruditatis, dicit cruditatem esse imperfectionem, quæ fiat a calore proprio, & diminuto: non dicit, tum a calore proprio, tum naturali diminuto: quia in cruditate calor est proprius tantum, non autem naturalis: nam cruditas non fit a calore naturali: cum enim calor naturalis sit substantia, non suscipit ergo magis nec minus; quia in instanti consistit forma, quod instans cum deperditur, destruitur forma. Ad hoc ergo respiciens Arist. (quoniam loquebatur de cruditate, in qua seruatur forma substantialis, diminuitur autem temperatura) dicit, cruditatem fieri a calore proprio, id est, temperamento diminuto; quia vbi ille calor diminutus est, nequit concoctionem facere, sed facit cruditatem.

Sed dicet quis: nonne fit concoctio a calore externo? Nam 5. aphor. 22. dicit Galenus, concoctionem etiam a calore extrinseco fieri. Aduertendum, concoctionem fieri a calore externo mediate: quatenus calor naturalis adiuuatur ab externo in concoctione, vt 3. de ratione vict. 29. dicit Galenus. Sed cũ adiuuetur calor naturalis ab externo: non a quocunque externo adiuuatur, ex 2. de facult. natur. 4. nam non a calore externo excedente, & igneo: quia ab eo non fiunt concoctiones, sed exustiones potius, & assationes: & propterea a calore externo adiuuatur, sed temperato cum humido suaui. Idcirco Gal. in lib. de const. art. medic. 19. cap. concoctionem fieri dicebat a calore, a moderata frictione, a cibis & potionibus calefacientibus, sed moderate. Quare statuendum, fieri concoctionem a calore naturali, & proprio, qui potest adiuuari ab externo, sed moderato.

Additum postea fuit, *vt partes naturales, seu animatę nutriantur*: & merito, quia pars, quæ animata non est, nutriri non potest, vt fuit Galeni sententia locis citatis.

In Recentiorem.

Cæterum Modernus dicit, concoctionem nõ fieri tantum a calore naturali, sed etiam a temperatura, & proprietate indiuiduali: & hoc experientia constare, cum reperiantur quidam adeo caseum abhorrentes, vt impossibile sit eos caseum concoquere: leones item calidiores muribus, tamen non possint conficere argentum seu aurum, vt mures: cum etiam aliqui reperti sint, qui veneno nutriti fuerint, vt venenum conuersum sit in substantiam nutribilis corporis. Ideo dicit esse necessarium, præter calorem naturalem proponere temperaturam, & proprietatem indiuidualem.

Dico nullius esse momenti difficultates has, & facile tolli posse ex definitione proposita: nam illa est bona definitio, quæ tollit omnes difficultates. Cum enim diximus a calore proprio fieri concoctionem, nonne temperaturam adiunximus? Cumque etiam Galenus dicit, aliud esse carnem, aliud esse carnem pituitosam, nonne per hoc verbum temperaturam apponit? Et ideo non erat imaginanda temperatura, vt quid nouum, siquidem ad calorem proprium reducitur.

Proprietates etiam indiuiduales cõplectitur Aristoteles sub calore naturali. Nam proponens hunc, nihil aliud intelligit quam calorem, vt regulatur a forma de prædicamento substantiæ. Cum autem multi sint gradus formarum, qui nos vt plurimum latent: hinc fit, vt operationes prodeuntes a forma (quia formæ occultæ sunt) dicamus fieri a proprietate occulta; intelligentes fieri a tota forma substantiali, quæ occulta est. Ideo proponens Galenus calorem naturalem, qui aliquando potest esse forma occulta, proposuit etiam proprietates indiuiduales.

Cur autem multi caseum abhorreant, nulla alia caussa esse potest, nisi contrarietas, & summa inimicitia inter formam huius hominis & casei; ob quam

A a calore non potest mutari nec verti in substantiam nutribilis corporis caseus; vnde horum aliqui, statim ac degustarunt caseum, ob hanc antipathyam, in grauissima incidunt symptomata. Quod mures concoquant argentum, leones non; eadem est ratio; nam inter formam muris & argentum amicitia est, vnde ratione affinitatis argentum potest in substantiam muris verti. Nihil ergo aliud est proprietas indiuidualis, nisi calor naturalis vt a forma regulatur: ideo in definitione diximus, quòd concoctio sit perfectio familiaris alimenti. Cum proponunt tandem aliquos veneno vesci; accidere poterit ob amicitiam inter formam illius hominis & formam veneni, vt veneno nutriatur: potest etiam id reduci ad consuetudinem; quia prima vice homo maxime læditur ex esu illius veneni. Quare per calorem naturalem intelligens Aristot. proprietates indiuiduales; diminutus profecto non erit. Et hæc de concoctione.

B

2. Maturatio.

Quantum ad maturationem: maturatio nihil aliud est, quam *perfectio & concoctio succi in fructibus, a calore tum naturali, tum proprio, vt similes fructus efficere possint*. Quæ definitio maiori ex parte patebit ex his, quæ in definitione cõcoctionis dicta sunt. Solum relinquitur manifestandum, an a calido fiat maturatio, vt concoctio: namque maturationẽ fieri a calore non excedenti, sed temperato, illud indicat; quoniam si calor excesserit (Gal. 2. de facult. nat. c. 4. & Arist. 4. meteor. testantibus) non concoctio fiet, sed assatio; cum in maturatione procedat concoctio incrassando, vt in proprie dicta concoctione.

Sed difficultas est, an maturatio fiat a calore ita valido, vt proprie dicta concoctio. Respondet Modernus, fieri a calore imbecilliori, quam fiat concoctio: nullum tamen proponit fundamentum: Nos vero id afferre possumus, ex 5. de simp. med. facul. c. 6. vbi Gal. proponit in corpore humano, seu cuiuslibet animalis alterationes tres, vnam, in qua calor naturalis ex toto victor erat, & sic fiebat perfecta concoctio: alteram, in qua ex toto calor naturalis superabatur & tunc generabatur putredo: postremam vero a calore, neque ex toto superante, neque ex toto superato: & hæc dicitur maturatio. Nos autem distinctione esse opus asserimus: nam bifariam potest sumi maturatio, vel proprie, vel improprie. Si proprie sumatur, dicimus fieri ab ita valido calore, vt concoctio, sed potente quidem, & valido in suo genere; idque constat ex Arist. 4. metheor. dicente quòd fiat immaturitas, quoniam calor deficit: ergo maturatio fiet, quia calor non deficit, & propterea calor est validus in suo genere: nam ad concoctionem alicuius fructus, vt pomi, calor validus est in suo genere, idest, quantum requiritur ad concoctionem pomi: clare enim cõstat, maiorem esse calorem in animali, quam in pomo. Si vero consideretur maturatio improprie, quæ dicitur secundum metaphoram, hæc est maturatio, quæ in fructibus est, & ad hanc efficiendam, inquiunt Aristot. & Galenus, concurrere potest interdum validus, interdum debilis calor. Validus quod concurrat, sic potest persuaderi. Sit in aliquo corpore pituita cruda, & hoc accipiat panem: dubium non est, quod panis optime concoquetur, & vertetur in substantiam nutribilis, vnde clarum est calorem esse validum, pituita autem non concoquetur, sed maturabitur id est, accipiet eum ornatum, quem accipere potest: & ob id, si non cõcoquetur materia, hoc non erit ratione caloris, quia calor validus est, sed ratione materiæ pituitosæ, quę cruda est, & non potest concoqui, sed saltem maturari. Sic dicebat Galenus 3. de sympt. caussis cap. 2. si vites de vna regione in aliam transplantentur, facere vinum maxime diuersum, non alia caussa, quam ex diuersitate naturæ alimenti. Et ob id dicimus, loquentes de maturatione impropria accepta, quod fiat tum a calore valido, tum

C

D

tum imbecilli: a valido, nam interdum calor licet validus sit, non tamen potest consequi vltimum finem, ob resistentiam passi: in aliquibus vero est oppositum, nam quamuis alimentum sit optimum, tamen non potest fieri concoctio, sed maturatio, ob debilitatem caloris, vt in vlceribus: cum enim in aliqua parte fit suppuratio, illa maturatio est, non concoctio: & fit, quoniam calor in ea parte infirmus est, & naturalis, & proprius, vnde licet alimentum ad partem optimum accedat, tamen regulari non potest ob imbecillitatem caloris. Propterea concludimus, maturationem proprie dictam fieri a calore potenti in suo genere, improprie vero dictam ab imbecilli calore, qui aliquando est imbecillis ex parte sui, interdum est imbecillis ex parte alimenti & materiæ.

3. Elixatio.

Sequuntur Assatio, & Elixatio: quæ sunt concoctiones ab arte factæ, ad similitudinem naturæ. Elixatio *est concoctio, facta a calore humido*. In qua quidem definitione finis non ponitur: quia elixationis non est vnus finis, sed fit ob esum, potionem, &c. Fit autem a calore humido, id est, miti & temperato, vt ob id interdum elixatio non fiat, sed cruditas, vbi vel præualet frigiditas, vel nimia humiditas in materia elixanda, vt eam calor vincere non possit.

4. Assatio.

Assatio *est concoctio succi, a calore tum alieno, tum sicco*. Neque in hac etiam finis proponitur, quia vnicus non est. Fit autem a calore alieno, idest, externo, & a calore sicco, id est, igneo. Assatio autem & elixatio fiunt ab arte, ita nimirum fit elixatio ab arte, vt concoctio cibi in ventriculo, & sicut assatio fit ab arte, ita fit assatio chymi in iecore. Aduertendum autem, assationem differre ab exustione, & torrefactione; quia, quamuis assatio a calore igneo fit, non tamen ita, vt torrefactio, & proinde quæ assantur æqualiter coquuntur; quæ torrefiunt, nequaquam, ob vim caloris admodum insignem.

Concoctio hoc loco est maturatio materiæ morbificæ.

Vt ergo hæc proposito nostro applicemus, cum Hippocrates dicit, *Concocta medicari*: sciendum, sermonem esse de ea concoctione, quæ a natura fit; & excludi elixationem, atque assationem, nec non propriam concoctioné, quia concoctio est, cum id quod concoquitur, vertitur in substantiam nutriti: Hippocrates autem sermonem habet de his, quæ vacuari a natura possunt, non de his quæ possunt verti in substantiam nutribilis, ideo concoctionem non intelligit Hippocrates: neque etiam intelligit maturationem proprie dictam: in maturatione in fructibus fit ea concoctio, vt semen fiat, ex quo postea aliud semen simile generari possit; Hippocrates autem non loquitur de ea concoctione, per quam simile fieri possit. Ideoque nec concoctionem intelligit, nec assationem, nec elixationem, neque tandem maturationem proprie dictam, sed maturationem secundum metaphoram, & improprie dictam: quia accipit maturationem excrementorum, & materiæ. Dicitur autem maturatio a medicis secundum metaphoram; quia, vt in vera & proprie dicta maturatione natura separat aliena, & allicit vtilia, sic in maturatione humorum fit separatio boni a malo. In hac maturatione materia crascescit: quia quælibet concoctio & maturatio procedit incrassando. Dicit autem Hippocrates, πέπονα, id est, matura, ad differentiam concoctionis, vtque significarent maturationem improprie dictam.

Præparatio humorum ante, & post maturationem.

Sed quæritur hoc loco, vtrum materia, quæ, vt commodius expelli possit, est maturanda, ad maturationem opus tantum habeat caussa naturali, an aliquid aliud requirat: nam si a caussa naturali tantum fit, medicus nihil debet agere: si vero alio opus fuerit, medicus aliud efficere debet. Secundo quæritur, vbi humor est redditus maturus: vtrumne post maturationem debeat aliquid medicus efficere? Sciendum est, quod ante, & post maturationem necessarium sit, aliquid efficere medicum; nempe instituere preparationé, vt recta sit matutatio. Duplex vero est preparatio: prior altera: reliqua posterior: illa ante, hæc post maturationem. Per præparationem priorem intelligimus humoris maturandi alterationem, attenuationem, & abstersionem. Necessitas autem hæc facile patere potest, quia si consideremus materiam maturandam: hæc vt expurgari queat, præparatione opus habet, quæ consistit in attenuatione humorum crassorum: propterea ratione ipsorum crassorum humorum est consideranda præparanda prius. Per præparationem vero posteriorem, intelligimus præparationem illorum humorum, qui iam sunt maturi redditi, ad faciliorem expurgationem. Expellentur autem ac expurgabuntur facilius hoc pacto: si attenuentur, qui crassi fuerint, ac viscidítas remittatur, si viæ quæ occlusæ fuerint aperiantur. Hinc Galenus lib. quos & quando purgare, &c. dicebat, si quis velit dare pharmacum, non habita consideratione materiæ purgandæ, tunc maxime difficilem, ac incommodam succedere purgationem, vt cum syncope, malo pulsu, nausea, &c. Quam veritatem proposuit Galenus ad mentem Hippocratis 2. aphor. nono, dicens: vbi corpora purgare volueris, ea prius fluida facito. Loquitur autem ibi non de qualibet præparatione, sed de posteriori, quæ fit post maturationem, atque consistit in apertione viarum, ac in detersione: dicit enim Galenus ibi in comment. præparandum esse humorem, si crassus vel viscidus fuerit: non dicit si tenuis: quia tenuis quã maxime est aptus vt educatur. Quare consistit hæc præparatio in attenuatione, detersione, ac viarum apertione. Fit autem hæc præparatio multo calidioribus medicamentis, quam maturatio: quia maturatio fit a calore temperato, ac naturali. Fit etiam hæc posterior præparatio a calore magis intenso, quam prior preparatio: Et hinc considerate, an fine horum cognitione possibile sit dare syrupos: nam in hac præparatione secunda opus est dare syrupos magis calidos, quam in prima: quia in præparatione priori periculum est, ne ob insignem calorem non modo fiat præparatio humoris, sed distributio, quæ non est facienda ante, sed post maturationem: vbi ergo imminet tempus purgandi, licet syrupos magis calidos exhibere: quod colligitur ex Galen. 1. aphoris. 24. vbi in præparatione materię iam euacuandæ præcipit vt exhibeatur mulsa, in qua vel thymus, vel origanum, vel aliud quid simile sit incoctum, quorum caliditas primum gradum excedit. Vnde in hoc deceptus est Altimarus: qui videns Galenum vti calidioribus medicamentis, vbi exhibendum est pharmacum, dicebat Galenum & cæteros medicos id ideo facere, vt caloris natiui, qui materiam expurgare debet, qualitas augeretur. Sed falsissimum hoc est: quia calidioribus medicamentis calorem natiuum non augeremus, sed potius imminueremus: namque calor natiuus consistit in quadam temperie; in quem agens calor medicamenti, quanto magis agit, tanto magis introducitur calor adscititius; & quãto magis augetur, calor adscititius, tanto magis imminuitur calor natiuus: hic auté imminutus non potest tanta vi expulsionem facere; dicit enim Gal. 1. aphoris. 15. calorem naturalem validum non modo validius expellere, sed validius etiam attrahere, quam adscititium. Ideo non vtimur calidioribus medicamentis, vt adiuuemus calorem natiuum, sed vt his medicamentis calefiat, & preparetur materia vacuanda, id est, vt attenuetur, magisque fluxilis reddatur, vtq; viæ obstructę deobstruantur. Sed quo ordine debemus progredi? Eo profecto, quo natura: nam primo concoquit natura, deinde distribuit, & propterea primo de facult. alimentorum Galenus cibarijs admiscet alia, quibus insignis est vis calefaciendi, vt faciant rectam distributionem. Nam differentia est inter cibaria: quædam enim

enim temperata sunt in calore, & hæc ad iuuandam concoctionem exhibentur; quædam sunt calidiora, quibus vtimur, vt non modo per ea concoctio fiat, sed distributio: vnde medicus primo debet vti temperatis: vbi autem matura est reddita materia, tunc debet vti his, in quibus est vis distribuendi, id est, calidioribus.

Tempus vtendi præparantibus.

Quo ad tempus quo prima præparatio fieri debet; possumus vti his medicamentis, & tempore maturationis, & ante etiam maturationem: ita enim procedentes imitabimur naturã, quę ante concoctionem, & in concoctione parti præparat materiam. Nam antequam fiat concoctio in ventriculo, natura prius præparat cibaria in ore per masticationem, quæ præparatio & masticatio præcedit concoctionem in ventriculo. Neque præcedit modo concoctionem præparatio, sed etiam fit eo tempore, quo concoctio; vbi namque in ventriculum recepta sunt cibaria, vis ventriculi comminuit cibaria crassiora, vt ex hac massa heterogenea, aliquas partes, in quas agit, reducere possit ad formam chyli: vnde si caro deuoretur, & non fuerit comminuta per masticationem, comminuitur vi ventriculi; hæc autem non concoctio est, sed præparatio: nam concoctio procedit incrassando, cum hæc autem sit comminutio, non concoctio erit, sed præparatio: nam præparatio procedit attenuando. Similiter itaque medicus naturam imitari debet præparantem: idque facere poterit, syrupis attenuantibus, abstergentibus, & calefaciẽtibus; hisque debet vti, & ante maturationem, & tempore maturationis.

Aduertendum autem, a principio non vtendum præparatorijs syrupis abstergentibus, qui habent vim vehementer calefaciendi, vt quarto de tuend. valet. capit. 4. nec his qui habent vim insignem attenuandi, ac detergendi: & rationem reddit Galenus: si enim a principio his insigniter calefacientibus vti vellemus; non tantum febris augeretur, sed etiam materia attenuata, quæ cruda est, posset in partes longinquiores deuenire, & sic magnas excitare obstructiones. Quare syrupi abstergentes, quibus vtemur ante maturationem, non habeant insignem caliditatem.

Nũ tenuis materia incrassantib. præparãda.

Sed circa hanc præparationem est quæstio soluenda. num materia crassa sit attenuanda, & non etiam tenuis incrassanda? Quoniam autem hoc quæsitum maximi est momenti: ideo maxima diligentia est soluendum. Dicimus autem, humores crassos esse attenuandos; tenues vero non esse incrassandos. Fundamentum ex Galeno colligimus, ex 3. prognost. nostrum enim propositum est humores præparare, vt præparationis beneficio possint facilius educi: illi autem humores sunt promptiores eductioni, qui tenues sunt; crassi vero cum difficultate educuntur: ergo isti præparandi sunt, illi minime. Si enim tenues humores vellemus præparare incrassantibus; eos ex obedientibus redderemus inobedientes.

Aduertendum tamen, interdum materiam satis feruentem, vt biliosam, præparatione egere, quia nimio suo feruore resistit: & tunc pro præparatione vtimur refrigerantibus, quæ vim habent incrassandi. His tamen non vtimur vt vim incrassandi habẽt, sed refrigerandi, ac contemperandi vim materiæ morbificæ; vnde ratione contemperationis, nõ crassefactionis, vtimur, vt scilicet minuamus feruorem materiæ. Sic etiam aduertẽdum, quoties maturamus materiam peccantem, licet maturatio procedat incrassando; nos tamen non maturare vt crasse faciamus, quia nolumus, vt materia quæ est eductioni apta, inepta reddatur eductioni, sed volumus facere, vt materia accipiat ornatum quendam, quem potest accipere: quia tamen in sequestratione bonæ materiæ a mala, & in acquisitione huius ornamenti, accidit, vt materia crassescat; ideo diximus, materiam crassam fieri, non principaliter, sed secundario. Hinc Auicennas fortasse dicit, loquens de curat. feb. putridarum in communi, materiam crassam, esse attenuandam, tenuem incrassandam: nam confundit fortasse præparationem, quæ vim habet attenuandi, cum maturatione, quæ habet vim incrassandi. Cur autem hæc confundat Auicennas, paulo post dicam. Constat igitur ex his, materiam crassam esse attenuã dam, sed tenuem non incrassandam.

Locus Galeni obscurus.

Verum difficultas est in duabus Galeni auctoritatibus. Prima exstat primo de tuend. val. 14. vbi dicit Galenus, bile peccante opus esse victu attenuante: ergo, vbi materia fuerit tenuis, etiam attenuantibus videtur opus. Respondetur & facile, quamuis bilis suapte natura sit tenuis, eam tamen interdum esse crassam, & ideo attenuandam; cum quælibet materia crassa attenuanda sit. Præterea dicendum, ibi Galenum respicere quã maxime ad vias obstructas, quæ attenuantibus exobstrui debent.

Alius difficilis Galeni locus.

Secunda auctoritas satis est difficilis: nam libro de const. art. med. 19. inquit Galenus, humores crassos attenuandos, tenues incrassandos. Nec est vt aliquis dicat, Galenum confundere præparationẽ cum maturatione: quia seipsum exponit: nam cum dicit, humores crassos attenuandos; subdit, & vtrosque pariter concoquendos: ergo non confundit maturationem cum præparatione. Et credo hanc fuisse occasionem, quod etiam Auicennas dixerit tenues humores incrassandos, crassos attenuandos. Pro solutione aduertendum, humoris peccantis maturationem bifariam considerari posse; vno modo, vt humores ita recedũt a natura vera humorum, vt amplius non possint redire ad naturalem statum, neque verti in substantiam nutribilis: altero modo, vt peccant, sed ita tamen, vt possint redire ad naturalem statum, ac verti in substantiam nutribilis. Si primo modo considerentur humores: tunc cum non possint verti in substantiam nutriti, necessarium est vt maturentur, quo postea maturati expelli possint: & ideo sunt maturandi ratione expulsionis: & tales humores, ita considerati, si fuerint crassi, sunt attenuandi; non autem tenues incrassandi. Et sic intelligendus est in præsenti aphorismo Hippocrates, quia hic sermo est de humoribus, qui non possunt verti in substantiam nutriti. Si autem fuerint humores, qui reduci possint in naturalem statum, ac in substantiam nutribilis; si tenues fuerint, incrassandi: quia si recedunt a naturali statu per tenuitatem, cui dubium, quod ad ipsum redire non possint, nisi incrassentur? ideoque præparatio in incrassatione consistit. Si autem crassiores fuerint, quam par est, præparatio consistit in attenuatione. Sed hæc præparatio humorum ea de caussa fit, vt humores concoquantur, ac concocti possint redire ad naturalem statum, ac verti in substantiam nutriti. Et hoc dicit Galenus libro de constit. art. medicinalis capite nono: dicit enim ibi, humores quam maxime a natura recedentes, qui nulla ratione in pristinum statum reduci possint, esse educendos, adhibita tamen distinctione, an peccatum sit ex parte qualitatis, an quantitatis: nam si peccatum sit in quantitate, secandam venam, si in qualitate, pharmaco vtendum. Postea subdit: si humores a naturali statu recedant, si tenues, esse incrassandos; si crassi, attenuandos. Et ibi loquitur de humore peccante, qui potest redire ad naturalem statum.

Præparationis humorũ summa capita.

Ideo concludentes dicimus, cum hic sit sermo de humoribus, qui maturari debent, vt concoquantur, opus esse remouere omnia impedimenta, quæ possunt impedire, ne materiæ ad maturationem deuenire possint: ideoque considerandi humores purgandi, tum ratione Substantiæ, tum ratione Qualitatis. Ratione substantiæ possumus considerare Formam, & Materiam. Forma potest esse humori impedimento,

dimento, quoties humor habet prauam & malignam naturam: & tunc ad introducendum formam benignam opus est maturatione metaphorica dicta. Materia impedimento esse potest, quoties vel crassior fuerit, vel viscidior, quam conueniat: nam ex sententia Galeni tertio prognost. vigesimotertio, potissimum illi humores sunt ad expurgandum apti, qui tenues sunt: & ideo conuenit præparatio, quæ consistit in attenuatione crassorum humorum Materia etiam viscida est impedimento, ne materia transeat ad suppurationem: & ideo præparatio materiæ viscidæ est facienda, quæ consistit tantum in attenuatione, non in crassefactione. Si vero ratione qualitatis consideremus materiam, tunc præparatio consistit in alteratione: si materia sit calida, in refrigeratione; si frigida, in calefactione: vnde optime faciunt medici etiam empirici, qui in materia calida refrigerantibus, in frigida & pituitosa calefacientibus vtuntur.

Num præparatio instituenda vehementer calidis, an temperatis.

Quæritur autem num præparatio fieri debeat a calore potenti, vel a calore temperato, qui proportione respondeat calori naturali? Si respiciamus ad Galenum, quinto aphorismorum 70. dicemus quod etiam concoctio fiat a calore febrili. Vnde Montanus dicit, calorem febrilem instar balnei opitulari calori naturali. Sed hoc falsissimum est. Nam si vultis cognoscere, an pro præparatione vtendum sit calidis temperate, an calidis vehementer: recurratis ad praxim: conducit enim calor febrilis ad præparationem, nõ conducit vt calor naturalis balnei, qui opem fert calori natiuo: imo calor externus & febrilis aduersantur calori natiuo: verum calor externus adiumento est ad præparationem, naturalis ad maturationem: vt enim maturatio fit a calore naturali temperato, sic præparatio fit à calore intenso, & præcipue vbi materia frigida est. Aduertendum autem, in febre, a materia crassa, sed calida dependente, qualis est caussus nothus, ad materiam præparandam, non vtendũ calefacientibus, quia materia biliosa est, sed temperatis attenuantibus, & abstergentibus, quæ habeant substantiam tenuem: nam sic & præparatur materia & adimitur fomentum febri.

Cõtinuatur explicatio verborum aphoris.

Subiungit Hippocrates, *Medicari*. Quamuis autem medicamenta sint multiplicia, Præparantia, Lenientia, Corroborantia, atque Purgantia, hic tamen intelligit medicationem, quæ fit purgantibus ac solutiuis, vt in commento nouit Galenus.

Et mouere. Per hoc verbum Hippocrates intelligit medicamentum habens vim ciendi vrinam, sudorem, lotium, & quomodolibet aliter mouendi materiam coctam; neque modo hoc, sed etiam intelligit vim habens præparandi præparatione posteriori, scilicet attenuandi, detergendi, &c. quæ præparatio debet fieri post maturationem: nam ante maturationem periculosa est, ne scilicet distributio fiat materiæ crudæ. Cocta igitur materia est purganda, non modo per aluum, sed per lotium, sudorem, &c. ac mouenda, id est, præparanda, &c. Nam in superioribus aphorismis dicit, materiam esse euacuandã per loca conuenientia: & nũc hoc declarat, quod materia debeat euacuari concocta, per secessum, lotium, &c.

Non cruda. Hic inquiendum est, quid per non cruda intelligat Hippocrat. quia multæ tollentur difficultates. Sicut autem concocta materia purganda, & mouenda erat: sic cruda neque mouenda, neque purganda. Per crudam autem materiam intelligit Hippocrates materiam malam cũ bona permistam, quæ non est consecuta decentem ornatum, nec decentem formam, quam habere debebat. Hæc materia duplex est: altera quæ negat actum, & aptitudinem: altera, quæ negat actum tantum, non autem aptitudinem. Quæ vtrumque negat, est illa materia, quæ nõ modo in præsentia cruda est, sed neque concoqui potest, nec ad maturationem perduci. Altera autem cruda tantum dicitur, quæ potest maturari. Hippocrates autem hic non de ea, quæ vtrumque negat, intelligit; sed de ea, quæ negat tãtum actum, non aptitudinem: nã si illa concoqui nullo pacto potest, ergo non poterit habere locum, cum cruda sint mouenda, si matura facta fuerint. Quod si tamen fuerit venenum in corpore, quamprimũ est expellendum: neque tollitur veritas Hippocratis, quod concocta sint purganda, non cruda; licet venenum crudum sit: nam loquitur Hippocrates de ea materia cruda, quę maturari potest: venenum autem & actum & potentiam concoctione excludit; & ideo quamprimum est expellendum. Pariter si fuerit febris extreme maligna, vt omnino materia putrida sit, atque ad extremam deuenerit putredinem: cum nullo pacto possit maturari in hac sanguis, ideo quamprimum est veniendum ad expurgationem. Et hæc fuit sententia Galeni vndecimo method. octauo, vbi dicit, sanguinem infectum putredine, vel ita affici, vt nullo modo restitui possit; vel ita, vt ad benignum statum possit reuerti: si primum accidat, opus esse euacuare locum deiectione. Neque quis dubitet, sanguinem posse deiectione purgari: quia vbi sanguis ad eam corruptionem deuenerit, necessarium est, vt vergat, vel ad naturam bilis, vel ad naturam melancholiæ, ratione partium tenuium, & crassarum: & ideo potest pharmaco electiue ducente expurgari. Dicit autem Galenus, quamprimum esse euacuandum locũ; nam illud efficere debemus, quod obseruamus fieri in his, quæ exterius corrumpuntur: cum enim portio alicuius rei corrumpitur, consueuit vnusquisque partem corruptam amputare; reliquamque frigidiori aeri admouere, ne corrupta pars alteram inficiat: sic & in corpore humano humor corruptus, qui nullo modo ad benignum statum deduci potest, quamprimum est educendus. Vnde cum dicit Hippocrates, quod non liceat cruda mouere, neque purgare; non intelligit ea quæ tum actum, tum aptitudinem excludunt; sed quæ tantum actum negant: nam cruda ipsa, (vt dicit Galenus) euacuanda non sunt, sed exspectandum est, donec concoquantur.

Variæ lectiones.

Aduertendum autem quod alij aliter legant hęc verba. Nam quidam sic legunt: *Concocta medicari, & mouere*, (vt hic sit comma.) *non autem cruda*, vt sit sensus; cruda neque mouenda, neque purganda sunt. Altera est lectio Modernorum: *Concocta medicari*; (vt sit hic comma.) *mouere non cruda*, vt sit sensus, opus est purgare, quæ ex toto cocta sunt, ea autem, quæ sunt non cruda, idest, partim cocta, partim cruda, sunt minoranda: & consequenter quæ ex toto cruda sunt, neque purganda sunt, neque mouenda, dummodo materia non turgeat. Dicunt autem hoc colligi ex Galeno, quarto de ratione vict. trigesimooctauo. Sed hæc explicatio nullo modo potest consistere. Primo enim ex Galeno colligi hoc, falsum est: quia ne verbum quidem ibi exstat, vnde colligi possit isthæc expositio. Præterea ostendo non posse concedi hanc expositionem: nam ita sequeretur, quod liceat minuere materiam partim coctam, partim crudam: quod si esset, tunc liceret in augmento dare pharmacum, non in principio; quoniam principium ex toto crudam habet materiam: quod falsissimum est; quoniam non licet in augmento dare pharmacum. Insuper isti per *mouere* intelligunt minuere materiam: cum tamen Galenus seipsum explicet in commento, quod per *mouere* intelligat tum euacuare per lotium, sudorem, &c. tum attenuare materiam, vt præparata postea possit facilius expelli. Amplius si ita legatur, necessarium esset Hippocratem sibimet contradicere in eodẽ aphorismo; nam dicit, *concocta medicari, & mouere*, at secundum hos licet mouere materiam partim coctam, partim crudam; subdit, *mouere non cruda, neque in*

prin-

principijs: secundum istos licet materiam non crudam euacuare, & mouere; & tamen hæc non est in principijs: ergo non licet materiam crudam mouere. Quare euidentissima est contradictio. Concocta igitur materia est euacuanda, & mouenda: materia concocta partim, & partim cruda, non est mouenda, nec purganda.

Subdit Hippocrates. *Neq; in principijs.* Interpretes hoc pertranseunt, neque ponderant: & miror cur id faciant. Credo tamen Hippocratem hoc voluisse inferre, materiam crudam neque vacuandam, neque mouẽdam, neque etiam in principijs: nam si id quod magis videtur faciendum non sit, ergo nec id quod minus: sed magis videtur, in principijs esse mouendam materiam; & tamen dicit Hippocr. in principijs non esse mouendam: ergo nullo tempore materia mouenda est. De statu autem sermo esse non debet: quia vbi salubris fuerit, materia cocta est: & tunc vel naturæ relinquenda, vel a medico mouenda.

Furiosa materia.

Dummodo materia non turgeat. Excipitur materia furiosa. Hic pro intellectione sciendum, quod sit materia furiosa: quia ex eius cognitione patebit, cur liceat hanc materiam euacuare. Dicta igitur est materia furiosa, asserente Galeno, quarto aphorismorũ primo, sumpta appellatione ab animalibus ad coitum proritatis: nam quemadmodum hæc animalia huc, atq; illuc mouentur, locoque stare nequeunt; sic & hæc materia hacque illacque vagatur.

Est autem materia furiosa *humor oberrans in corpore, propter propulsum, factum ab expultrice facultate irritata.* Dicitur primo, quod sit *humor oberrans in corpore*: nam non potest esse materia furiosa, nisi mobilis fuerit: imo, non modo mobilis debet esse materia, sed debet agitari per internas partes corporis, vt optime scribit Galenus, octauo de composit. medic. secundum loc. capite tertio. Sed non ex se hæc materia mouetur, neque propellitur a facultate expultrice; sed ab ea a materia irritata. Nam secundum Galenum quarto aphorismorum vigesimoprimo, materia bifariam potest a facultate expultrice expelli: vno modo vi naturæ; altero modo vi naturæ irritatæ a materia. Materia autem furiosa propellitur ab expultrice, irritata ab acrimonia materiæ furiosæ: imo tanta est malignitas materiæ furiosæ, vt cũ in aliqua parte reperiatur materia furiosa, hæc pars non retineat illam materiam, quia nimis irritatur, vt tandem periculum sit, ne infixa maneat membro principali.

Variæ ... tiones.

Pars furiosa

Obseruãdum vero aduersus quosdam Modernos, qui satis furiose redarguunt Galenum, dicentes eum errasse, quoniam non materia furiosa sit, sed pars ipsa corporis, materiã continens: pariter enim animalia dici furiosa, non materiam, quæ est in animalibus. Adducunt auctoritatem Hipp. 3. de fract. 6. vbi expresse dicit, partem furere, non materiam. His equidem respondens, dico cum Galeno materiam furere: & cum Hippocrate partem etiam id facere. Materiam quidem ea ratione, quoniam potest tanta esse vis materiæ, vt quamcunq; partem irritet ad expulsionem: partem autem furere, quæ acutioris est sensus. In morbis igitur modo materia furiosa dici potest, modo pars furens: vnde Galenus optime dicit, vocans materiam furiosam: & Hippocrates, diuersimode loquens, recte etiam dicit, partem furentem nuncupans. Sed hoc in loco, & sect. 4. aphorismorum, furiosam materiam, non partem, intelligit; quia sermo est de his medicamentis, quæ non ad partem furentem, sed materiam furiosam diriguntur, idest, sermo est de his medicamentis, quæ non respiciunt locum affectum, sed materiam purgandam. At Hippocrates 3. de fract. partem euacuandam respexit, nõ mareriam peccãtem: & ideo vocat partem furiosam: ac præcipit ne illi adiungamus medicamenta alterantia, quia noceant magis, quam iuuent. Quare Hippoc. verum dicit, & Gal. etiam: ac superbe nimis reprehenditur a Modernis.

Qualitates materiæ furiosæ.

Porro materia furiosa est mobilis incerto motu; quia non ad determinatas partes mouetur: &, quo ad primas qualitates, est calida: quo ad secundas, tenuis, quia mobilis non potest esse crassa: & præterea secundum Galenum quarto aphorismorum primo, materia furiosa leui aliquo indiget pharmaco, crassa vero non leui auxilio, habet opus, sed vehementi. Neque facit in contrarium, quod a Modernis adducitur, in febribus pestilentibus materiam furiosam esse, & tamen crassam: cum in ea sint exustiones, & vbi exustiones, ibi crassescat materia. Nec repugnant nobis loca ab illis adducta ex Galeno, & Hippocrates qui primo epid. sect. tertia, particula vigesimasexta, proponunt casum de Critone, in quo materia furiosa erat crassa. Sed huic obiectioni facile est respondere: quia febris pestilẽs, in qua sunt exustiones, habet partes & crassiores, & tenuiores: nam calidi est attrahere, & partes crassiores derelinquere: partes vero crassiores nõ faciunt materiam furiosam, sed tenuiores, & ideo materia furiosa calida est, & tenuis.

Potest autẽ sanguis furere: quod probatur ex Hippocrate in eo casu de Critone: quia, inquit, in eo apparuisse pustulas nigras a sanguine dependentes. Quin etiam auctor quarti de ratione vict. quadragesimosexto, dicit has febres protrahi, & abscessus habere, si aurium ac ceruicis infernæ partes frigidæ fuerint: quod si frigidæ non fuerint, alias mutationes habere, nimirum fluxum sanguinis e naribus, aut ventris turbationem, &c. Ergo materia sanguinea furiosa esse potest, & raptum habere. Confirmatur idem ex Galeno in allegato epidemiorum loco, qui dicit, Hippocratem non misisse sanguinem in turgescentia materiæ sanguineæ, sed adhibuisse purgans, quia non accesserit a principio: nam si accessisset, euacuasset sanguinem.

Materia furiosa etiam potest esse sanguinea.

Cur autem expurganda sit hæc materia turgens, fundamentum est, quia medicus semper debet habere oculos ad introductionem sanitatis: ideoque studere debet, vt omnia quæ adhibentur magis iuuent, quam noceant. In materia autem furiosa magis iuuatur æger ex purgatione, quam retentione: quia periculum est, ne materia retenta in partem nobilem decumbat. Talis præterea purgatio facile fit, Galeno teste in commento, tum ex parte materiæ, tum ex parte naturæ expultricis. Ex parte materiæ: quia materia mobilis est, tenuis, acris, ac calida, & ideo facile expurgatur. Ex parte autem naturæ: quia, vt sentit Galenus quarto aphorismorum primo, cum materia sit furiosa, assiduo excitat facultatem expultricem: & ob id facile tunc temporis expurgari potest materia. Ideo, cum materia furiosa est, facile attrahitur ab electiue attrahente pharmaco.

Vt plurimum autem non turget: nam, vt adnotauit Galenus in commento, rarissime contingit vt materia turgat.

Num minorans locum habeat morbi initio, cruda existẽte materia.

Occurrit autem hic quæstio, ad praxim maxime conducens, de Minoratione materiæ morbificæ: num videlicet in morbo admittente curationem liceat a principio materiam crudam pharmaco electiue ducente minorare. In qua quæstione enodanda primo proponemus, quam veriorẽ existimemus sententiam: deinde tum rationes, tum auctoritates, quæ in oppositum adduci possint, soluemus.

Negatio quæstionis secundum auctorem. Ratio negationis.

Quo itaque ad primum, rata habeatur hæc conclusio: In morbo admittente curationem, idest, salubri, materia cruda, quæ tamen furiosa non sit, nequaquam pharmaco electiue ducente purganda, nec minoranda. Fundamentum est: quia si exhibetur medicamentum minorans, idest, quod habet vim electiue ducendi, ac purgandi materiam, ex parte tamẽ, non ex toto; tunc tale pharmacum erit forte, & debile: forte, quia habet vim electiue educendi: debile,

quia in parua copia exhibetur. Vbi ergo tale pharmacum exhibebitur, vel Attrahet ad se humorem determinatum, vel Non attrahet. Si non attrahet, frustra cruciabitis ægrotantem. Si attrahet; tum per attractionem vel Fiet euacuatio, vel Non. Si attrahetur humor, & non euacuabitur, frustra agitabitis humorem in corpore exsistentem, sine euacuatione. Si vero pharmacum attrahet, & euacuabit, vel euacuabit Totam materiam peccantem; & hoc dici non potest, quia de minorante pharmaco nunc loquimur, non de eradicante: Vel euacuabit Partem materiæ; & tunc vel euacuabit partem materiæ Crassam, vel Tenuem: non crassam, quia, vbi humor habet duas partes & crassas, & tenues; tenues facilius attrahuntur. Fiet ergo tantum purgatio humoris tenuis; quam sequuntur plurima nocumenta, proposita a Galeno quarto aphorismorum vigesimosecundo, & secundo aphorismorum nono: nam materia crassa ac cruda agitabitur, neque tamen poterit expurgari; materia autem hæc agitata magnas producet obstructiones; quæ obstructiones, ac agitationes facient, vt materia mala magis commisceatur cum bona. Præterea, si relinquatur pars crassa tantum & euacuetur tenuior, tunc maiori difficultate natura humoris partem rebellem superabit. Ideo, si minorantes, materiam non alio fundamento id faciunt, nisi quoniam imaginantur partem derelictam facilius posse superari: ergo, cum crassior materia difficilius expurgari possit, quam mista cum tenui; ob id minuenda materia non est.

Testimonia pro negatione.

Præter rationes etiam est auctoritas: & prima præsentis est aphorismi, quæ adeo clara est, vt non poterim nō mirari aduersarios, de re aperta litem mouentes. Hippocrates enim expresse dicit: *Concocta medicari, non cruda, neque in principijs* (idest, nullo tempore,) *nisi materia turgeat*. Non habuit aliam exceptionem, nisi materiæ turgentis. Sed aduersarij & hanc, & similes auctoritates videntes, & excogitarunt quandam distinctionem, qua huic, & alijs auctoritatibus similibus satisfacere se posse credunt. Nam dicit Conciliator differentia 161. purgationem aliam esse Minoratiuam, aliam Eradicatiuam. Asserunt autem, Hippocratem in hoc aphorismo sermonem habere de purgatione eradicatiua, non minoratiua: & crudam materiam non eradicandam, sed minorandam. Confirmant id ex Galeno, secundo aphorismorum vigesimonono. Sed concedimus ipsis distinctionem: eamq; magis cum Galeno cōfirmamus, e primo aphorismorum vigesimotertio. Licet autem concedatur distinctio, non ob id tamen tollitur difficultas: nam ex sententia Galeni excluditur purgatio tum eradicatiua, tum minoratiua, quia dicit, *concocta medicari, & mouere*: & per *mouere* intelligit commotionem materiæ, quocunque auxilio factam, siue diuretico, siue sudorem prouocante, &c. Vnde si his vti non licet, neque etiam licebit vti pharmaco, vel eradicante, vel minorante: quia non potest vllum pharmacum, quodcunque sit, nisi vi attrahere hos humores, & agitare. Ideo Hippocrates non modo eradicatiuam excludit vacuationem, sed & minoratiuam.

Præterea auctoritas Hippo. quarto de rat. vict. 43. est, quam ibidem confirmat Galenus: si in principijs vrinæ crassæ & nebulosæ apparuerint, licet purgare; si autem tenues fuerint, nequaquam: nam semper tenuitas cruditatem significat, nebulositas autem concoctionem; Et proinde ex sententia Hippocr. non licet nisi coctam materiam purgare. Dicit autem, *in principijs, ubi vrinæ nebulosæ*: & per principium intelligit tres primos dies, in quibus possunt apparere signa concoctionis.

Amplius quadragesimoquarto eiusdem dicit Hippocr. quod a principio liceat vti clystere, non autem pharmaco: idque confirmat Galenus in commento. Ex quo loco patet, excludi pharmacum minoratiuū: nam hic excluditur pharmacum euacuans, ne impediatur concoctio. Si autem impeditur concoctio, signum est, sermonem esse de medicamento, quod nō ex toto euacuat materiam: quia si ex toto euacuaret materiam, non haberet locum concoctio: nam concoctio est, vbi est materia; vbi autem ex toto expurgatur, non habet locum concoctio.

Rursus Galenus primo, epidemiorum sect. secunda, commento trigesimoseptimo dicit, eo tempore, quo pestis grassabatur, omnes mortuos, quoniam a principio fiebant vacuationes: quæ euacuationes cū malæ essent, male terminabantur febres: nam cruda exsistente materia non poterat bona fieri vacuatio. Si ergo a natura facta vacuatio (cruda exsistente materia) nocet: multo ergo magis nocebit arte facta vacuatio.

Preterea idem Galenus secundo aphorismorum 9. testatur, expurgationem ante concoctionem materiæ esse malam: quia sequantur colliquationes, mali pulsus, inquietudines, & pessima etiam symptomata, siue adsit febris, siue non adsit: quia vbi materia est cruda, bonum est permistum cum malo: attamen maius est detrimentum in febre, quam in alijs morbis.

Galenus etiam quarto aphorismorum vigesimosecundo (vbi Hippocrates dicebat: In morbis quibusuis incipientibus, si atra bilis supra infra ve exierit malum:) ait, malum esse signum, siue atra bilis, siue quilibet alius humor fluat: nam vbi, inquit, materia cruda est, impossibile est aliquid recte euacuari. Vbi notate verbum illud, *aliquid*, vt ex hoc cognoscatis, sermonem non fieri a Galeno de vacuatione eradicante, sed minorante potius: quia dicit, impossibile est, aliquid, idest, ne minimum quidem materiæ crudæ salubriter euacuari. Et hanc sententiam etiam habet idem Galenus in libello, quos & quando euacuare, &c. Quare non potest materia cruda qualitercunque euacuari, nisi turgeat. Possem & alias adducere auctoritates: sed he nunc sufficiant.

Contra aduersarij dicunt, esse necessarium, vt materia aliquando in principio, licet non turgeat, minoretur, non autem vt eradicetur. Probant hoc: nam si materia fuerit copiosa, hanc materiam virtus regulare non potest, ideoque ne succumbat, opus est materiam minorare, vt postea fortior fiat natura.

Quæ ratio est nullius momenti: nam si cruda est materia, falsum est naturam succumbere; quod ostēdo ex Galeno, & Auicenna, qui a Galeno in hac parte non dissentit. Nam exsistente hac materia, considerare oportet, an adeo sit cruda, vt nō possit ad maturationem perduci: & hic est desperata sanitas; & propterea desistendum est a pharmacis, nec licet vti pharmacis minorantibus. Hæc fuit sententia Galeni, duodecimo metho. 3. vbi, proponens febrem syncopalem humorosam, dicit, si sit insignis cruditas, vt succi concoqui nequeant; tunc esse desperatam sanitatem; si autem in hac febre sit materia copiosa, quæ ad maturationem perduci possit, non esse purgandā, sed concoquendam materiam, etiamsi virtus debilis fuerit. Si ergo virtus debilis non succumbebat materiæ multæ, nec licebat dare pharmacum: quid igitur dicendum est, cum materia non est tanta, & cum virtus valida est.

Sed vt hæc clarius intelligatis, sciendum, morbum dependentem a materia cruda, vel Breuem esse, vel Longum. Si est breuis, nihil opus est materiam crudam euacuari; quia non est credendum tam breui tempore naturam succumbere. Si autē morbus fuerit chronicus, considerandum, an natura succumbat nec ne. Si ita in praxi progrediamur, vt scilicet partem materiæ concoquamus, & eam coctam vacuemus; postea aggrediamur coctionem alterius materiæ; quæ derelicta est, & eam quoque coctam euacuemus:

mus: & sic tertio quartoque per vices semper coquen
do & vacuando pergamus: recte expurgabimus: nam
dubio procul natura non succumbet: succumbet ve-
ro, si vellemus totam materiam concoquere, ac vni-
uersam simul expurgare. Facile autem per vices con-
coctio & vacuatio institui potest: nam materia copio
sa heterogenea est, aliqua eius portio facilius coqui-
tur, alia non ita facile concoqui potest: præterea alia
est in vasis magnis, alia in vasis longinquis, quæ non
ita facile concoqui potest: & ideo pars vna euacuari
potest, quæ concocta est; aliqua dimitti, vt concoqua-
tur. Quodque hoc pacto sit procedendum in chro-
nicis, facile ex Galeno colligi potest, qui primo ad
Glauconem 11. dicit, si coctionis signa apparuerint,
purgandum, semel vel sæpius, si fuerit necessarium:
per quæ verba nihil aliud inferre voluit Galenus,
quam per vices instituendam concoctionem, & per
vices vtendum pharmaco electiue ducente.

Huius sententiæ fuit etiam Auicennas. Quamuis
temere Auicennistæ fere omnes statuant, materiam
esse minorandam, ex mente eius. Sed hoc nunquam
dicit Auicennas. Immo capite de curatione febr.
putr. in communi, inquit: Et non euacues materiam
indigestam, nisi propter necessitatem, idest, quando
materia maligna copiosa exstiterit. Ita enim opor-
tet interpretari Auicennam, vt Galenus exposuit
Hippocratem, dicentem, Concocta medicari, dum-
modo materia non turgeat: nam huc respexit Aui-
cennas. Neque obstare debet, quod idem Auicen-
nas tract. de putr. febr. capite de cur. quotid. dicit, se
non diligere exspectationem digestionis; quasi vo-
luerit, vtendum esse pharmaco ante concoctionem:
neque id, quod etiam dicit, si materia sit multa, præ-
parandam materiam, & aperiendos meatus, vt po-
stea tota materia possit purgari, ante scilicet omni-
modam mutationem. Verum (quod ipsi credunt)
non dicit, esse minorandam materiam: sed ita est in-
telligendus Auicennas, quod in quotidiana febre, id
est, chronico morbo, non sit exspectanda integra di-
gestio, vt vniuersa simul materia vacuetur: sed, cum
Galeno de art. cur. ad Glauconem capite de curatio-
ne quartanæ, non semel, sed sæpe purgare liceat; ne-
que exspectanda sit integra digestio, & vniuersalis
maturatio, sed per vices materia concoquenda, &
expurganda.

Hæc ergo prima est aduersariorum ratio. Altera
talis est. Si licet, imo necessarium est, purgare mate-
riam furiosam, quia periculum imminet, ne in par-
tem aliquam principalem deueniat: multo magis vti
oportet pharmaco purgante, vbi materia habet actu
raptum ad partem principalem, vt in paraphreniti-
de, in qua materia habet actu raptum ad cerebrum:
& ita de reliquis materiebus, quæ habeant raptum
ad partem principalem. Sed vbi materia furiosa est,
licet dare pharmacum. Ergo etiam vbi habet raptũ
actu ad partem præcipuam.

Negatur consequentia: nam vbi est materia furio-
sa, vt optime scribit Galenus quarto aphorismorum
1. egemus tunc temporis aliquo leniente auxilio, ma
num præbente: cum enim materia turgens tenuis sit,
mobilisque, vt huc atque illuc moueatur; nec repe-
riatur in corpore particula aliqua, quæ attrahat ma-
teriam furiosam; facile purgari poterit. Vbi autem
materia habet raptum ad partem principalem: pars
ipsa vel ratione doloris, vel ratione caliditatis, attra-
hit materiam illam; vnde materia ista non est ita obe-
diens vacuationi, vt furiosa: nam si datur pharma-
cum, attrahit materiam morbificam, tum pars illa, do
lore vel calore affecta, tum medicamentum purgans:
ideoque vehemens est pugna. Quare maxima est
differentia inter materiam furiosam, quæ nondum
inclinationem habet in partem præcipuam, & inter
materiam, quæ actu habet raptũ. Sed quid est agen-
dum? Num est permittendum, vt figatur materia in
partem principalem? Nequaquam: sed si opportu-
num fuerit, potestis vti sectione venæ: sin minus, le-
nientibus, manna, cassia, &c. atque etiam his, quæ di-
uertere possunt, vt frictionibus, clysteribus, glandi-
bus, &c. non autem medicamentis minorantibus, ac
electiue ducentibus: quia magis potest pars attra-
hens, quam vis medicamenti.

Tertia est ratio aduersariorum: In febribus pesti-
lentibus, quamprimum fit euacuatio: ergo licet dare
pharmacum cruda adhuc exsistente materia. Nam
in febribus pestilentibus licet materia maligna sit,
non tamen est furiosa: quia materia non dicitur fu-
riosa, nisi huc atque illuc feratur. At maligna materia
quamprimum est euacuanda, vt confirmari potest ex
Galeno, quinto metho. duodecimo, & primo de dif-
fer. febr. capite quarto: vbi habet Galenus, correptos
febre pestilenti euasisse, excreta materia per vomitũ,
& secessum, a principio. Ergo a principio fiebat va-
cuatio salubris: ideoque potest medicus a principio
vacuare, etiamsi materia cruda sit.

Modernus, accipiens a Triuerio respondet, mate-
riam venenosam expugnandam esse antidotis, nec
danda medicamenta purgantia. Quæ solutio est fal-
sa: nam euidenter aduersatur Galeno 11. method.
quinto; vbi habet materiam malignam, quæ non
possit ad benignum statum reduci, statim purgandam
esse per omnes vias, vt per lotium, sudores, deie-
ctiones, &c. Et libro de constit. art. med. 19. dicit, ma
teriam venenosam opus habere alterantibus, & va-
cuantibus. Propterea alio modo argumento satisfa-
ciamus, dicentes, materiam venenosam, quampri-
mum esse purgandam, vt partes nondum infectæ
non inficiantur. Nec argumentum aliquid facit: nã
quamuis vacuetur materia venenosa cruda; illa ta-
men est materia cruda, de qua non loquitur Hippoc.
in aphorismo, quia Hippocrat. de illa materia cruda
loquitur, quæ actum tantum excludit, non aptitudi-
nem, at hæc materia cruda tum actum, tum aptitudi-
nem excludit.

Testimonia ab affirmantibus adducta: quæ explicantur.

Præter has rationes, auctoritates innumere ab eis
adducuntur: nos tamen aliquas saltem proponemus,
& difficiliores, ex quarum solutione reliquæ facile
dissolui poterint. Prima auctoritas est secundo apho-
rismorum vigesimonono: vbi dicit Hippocrates, *in-
cohantibus morbis, si quid videtur mouendum, moue*, &
Galenus in commento ait, in principijs morbi vten-
dum esse validis auxilijs, sectione venæ sæpius, non-
nunquam vero & purgatione. Quare in principio
pharmaco minorante est vtendum.

Ad hoc duplex potest esse respondendi modus. Al-
ter, Galenum sermonem habere de materia furiosa:
quia dicit, nonnunquam purgandum: non enim sem-
per illabitur materia furiosa. Sed instarent aduer-
sarij, ibi Galenum non loqui de materia furiosa, cum
dicat, quamprimum esse euacuandum, vt melius agat
natura in residuum: at materiam furiosam concoqui
non posse, nec habere residuum; quia quamprimum
tota sit euacuanda: propterea ibi Galenum de mate-
ria furiosa non loqui. Dicimus, in morbo a materia
furiosa dependente exhibendum esse pharmacum,
vt vacuetur materia furiosa. Quoniam vero non est
dicendum, morbum tantum dependere a materia fu
riosa; sed partim a materia furiosa, partim ab ea, quæ
in corpore fixa est: ob id, si est exhibitum pharmacũ,
& hæc materia furiosa explosa est, cessat mobilitas &
furiositas materiæ; quia cum in maiori quanto sit ma
ior virtus, & in minori minor; hinc est, quod materia
illa quæ remanet, minorem habeat malignitatem, &
furiosa non sit; & ideo debet concoqui, vt postea na-
tura fortior sit ad purgationem.

Secundus est modus respondendi, vt admittamus
Galenum ibi non loqui de materia furiosa. Sed ad-
uertendum, interdum in principijs morborum ma-
teriam in corpore exsistentem reperiri tum crudam,

tum coctam. Quo respiciens Hippocrates, quarto de ratione victus quadragesimotertio, dicit, aliquando in principijs morb. apparere vrinas crassas, ac nebulosas: nam in corpore reperitur materia cocta, & cruda: & morbus a materia cocta non dependet, quoniã materia cocta non facit morbum, sed sola cruda materia. Vnde non credatis, morbum in corpore fieri a quolibet humore in corpore exsistente; sed ab hoc, & non ab illo. Et ob id obseruabitis aliquando in principijs morborum signa concoctionis, vt primo die: secundo autem & tertio non videbitis hæc signa concoctionis: non quod morbus a materia cruda non fiat; sed quia in corpore, quando inuadit morbus, est materia cocta, ideo in lotio apparent signa concoctionis. Hæc autem materia, si ita cocta est, vt tamen verti non possit in substantiam nutriti, purganda est: nam si relinquatur in corpore, nõ poterit conseruari, sed erit caussa putredinis, vel putrescet ipsa, & sic augebit morbum. Si ergo in principio appareant concoctionis signa, & postea delitescant; curetis, vt hæc materia euacuetur: quia non permiscebitur cum cruda, & sic non augebit morbum. Vnde dicit Hippoc. inchoantibus morbis, si quid videtur mouendum, moue, id est, si materia furiosa exstiterit, vel si materia aliqua concocta fuerit, ipsam euacua.

Secunda auctoritas est Hippoc. de ratione vict. vndecimo: Si dolores, inquit, sedare volueris, dabis helleborum, &c. Neque dici potest eum loqui de materia furiosa: quia dicit, si partes infernas dolor infestat: ergo non loquitur de materia furiosa & tamen a principio exhibet pharmacum.

Multi multa dicunt. Triuerius, quem sequunrur nonnulli, dicit, Hippocratem vti pharmaco, non ratione euacuationis, sed ratione reuulsionis, vt propterea Hippocrares in hoc vigesimosecundo aphorismo loquatur de euacuatione, non autem de reuulsione. Sed solutio hæc nullius est momenti. Nam vbi exhibetur pharmacum, siue sit simplex euacuatio, siue per locum oppositum; si supponamus hanc materiam crudam, supponimus nihil aliud, quam bonam materiam mistam cum mala: & ideo pharmacum nullo pacto exhibendum est; quia fient mali pulsus, inquietudines, syncopæ, & alia perniciosa symptomata: cum materia non obediat vacuationi, quemadmodum materia furiosa, quæ ob id facile purgari potest, & debet. Cum igitur hæc materia non facile vacuetur, non debet dicere Triuerius ratione reuulsionis esse exhibendum pharmacum vi attrahens humorem. Præterea hæc solutio euidenter destruit sententiam Hippocratis: vbi dicit, dolore adscendente, secandam esse venam; descendente, exhibendum pharmacum. Sed quæ reuulsio est ista? Debebat dare pharmacum adscendente dolore, vt fierent recta reuulsio. Præterea, dolore adscẽdente materia est tenuior, quam dolore descendente, in quo est materia crassa, & grauis; & tamen materia descendente dat pharmacum: non ergo id fit gratia reuulsionis. Quare solutio hæc non potest consistere.

Quid ergo dicendum? Dicerem ego, non loqui de materia furiosa ibi Hippocratem: sed ideo tunc exhibere pharmacum electiue educens, quia in inflammatione possibile est, vt a principio concocta sit materia. Nec videatur hoc paradoxum: nam illud semper verissimum est, morbum a materia cruda dependere. Sed aduertendum, materiam, quæ est in corpore, ratione cuius debet fieri inflammatio, posse bifariam considerari; vno modo, quatenus influxit ad locum inflammatum: & vt sic est cruda, & est principium inflammationis, & debet deduci ad suppurationem: altero modo considerari potest materia prout nondum in partem affectam fluxit, sed exsistit adhuc in venis & corpore. Nam sit corpus aliquod sanum, in quo nulla sit cruditas, & fiat in aliqua eius parte contusio; sine dubio fiet inflammatio: inflammatio autem fit ex materia cruda. Hæc materia in venis adhuc exsistens, dum est in fluxu, est concocta, & sic potest fieri morbus a materia concocta; sed ad locum inflammatum delapsa eadem materia fit cruda, ita vt suppuratione opus habeat. Si ergo, tali exsistente materia, fiat aliqua inflammatio, & exhibeatur pharmacum a principio; tunc non expurgatur materia cruda, sed cocta: quia potest esse materia cocta in toto, quæ ad partem postea deueniens incrudescat. Dubitare autem posset aliquis, cur Galenus eo in loco aduersetur Hippocrati: nam cum dicit Hippocrates, dolore descendente vtendum esse pharmaco, Galenus dicit, rectius esse vtendum sectione venæ. Non est dicendum, (vt nonnulli) Galenum contradicere illi auctori. Nam cum Hippoc. dicat, dolore descendente, vtendum pharmaco; Galenus monet, vt optimus interpres, aduertendum esse, cum dolor descendit, an adsit febris ingens, nec ne: & si ingens adsit febris, pharmacum exhibendum non esse; eo quod possibile sit, vt pharmaco vel non fiat vacuatio, vel fiat in maiori quam opus sit, copia, maximo ægri detrimento. Si autem aperuerimus venam, non quidẽ tantum ex ea iuuamenti habebimus, quantum ex pharmaco: sed tamen non ita periculosa erit sectio venæ, vt pharmacum. Quid autem voluerit Galenus per hæc, valde difficile est videre. Sed meo iudicio, cũ sermo esset de pleuritide, quæ dependet a sanguine in quanto & quali peccãte; ibi sermo fit de ea pleuritide, in qua procedit Hipp. cum fomentis, cura tentatiua; quia in ea non fit inflãmatio a plethora exquisita: dũ enim sit pleuritis a maxima copia sanguinis, quis ignorat hanc inflammationem fomentis sedari non posse? Sed ita clarum non est, vtrum dolor pleuriticus a plethora notha dependens, id est, a materia in quãto & quali peccãte, possit per fomenta sedari. Loquitur ergo Hipp. de pleuritide a plethora notha: & ideo procedit cura tentatiua, per fomenta: quia nõ licet vacuare materiam, nisi dolor mitigetur: dolor autem mitigari non nisi per fomenta potest. Vbi autem dolorem mitigare non poterimus fomentis: tũc dolore adscendente secanda est vena; descendente vtendum est pharmaco: non faciendo euacuationem per locos remotos: quia si per locos remotos hanc faceremus euacuationem, tunc possibile esset, maiorem esse vim loci affecti in attrahendo, quam vim medicamenti quo vtimur in parte longinqua. Ob id obseruandũ est in praxi, si E.C. fuerit dolor insignis in hepate, non euacuandum per loca distantia, sed vicina, diuertendo tantum. Hoc ergo respiciens Galenus, dixit, dolore descendente cum Hipp. pharmaco esse vtendum; quia simul & semel fiat euacuatio, & doloris sedatio, vnde maximum iuuamentum ægro succedat: sed si aperiatur vena cubiti, dicit hanc vacuationem esse per magis remota loca, & ideo minus commodi præstare. Quod autem Galenus & Hippocrates de hac vacuatione loquantur, cuius beneficio nõ modo deriuatio, sed euacuatio fieri possit, clarum est: quia præcipiunt, vt vacuatio fiat vsque ad mutationem sanguinis.

Propterea concludentes dicimus, si in corpore adsit inflammatio, coniectandum esse an in corpore sit materia furiosa: si enim adsit, ea statim pharmaco est educenda: si non adsit, secanda est vena. Quod si fuerit inflãmatio a sanguine dependens, vel hic in quanto peccabit, & tunc statim erit secanda vena: vel in quanto, & quali simul, & tunc poterimus vti euacuatione tum per pharmacum, tum per sectionem venæ; quia dependet a plethora notha, & a cacochymia notha. Quod si fuerit talis inflammatio in parte superiori, secanda est vena, & etiam dandum est phamacum: nam simul & vacuabimus, & dolorem mitigabimus. Si autem dolor descendat, considerandum an adsit febris ingens, vel non: si adsit, non est cum Hippocrate helleborum dandum, nec medicamenta ex colo-

colocynthide, &c. quoniam Galenus considerauit A hanc inflammationem non a bile, sed a sanguine bilioso, vel melancholico, vel pituitoso dependere, ideoque secari venam iubet: at si considerasset a bile vel pituita eam dependere, non secuisset venam, sed pharmacum exhibuisset. Si autem ingens non adsit febris, medicamentum purgans dandum est tuto, tum secundum Galenum, tum secundum Hippocratem.

Alia est auctoritas 4. de ratione vict. 64. vbi habet auctor ille, qui eo in loco probatur a Galeno, circa diem quintum licere scammonio corpus mediocriter purgare, vbi venter murmurauerit. Ergo ibi vtitur scammonio, medicamento electiue trahente, ante concoctionem: dicit enim Galenus sermonem esse de his morbis, in quibus materia non potest esse concocta ante diem quintum.

Respondendum, ibi Hippocratem sermonem habere de materia furiosa: nam ibi habet sermonem de B purgatione eorum corporum, de quibus sexagesimatertia particula est locutus: vbi proponuntur ægritudines, quæ modo circa pedes & crura, modo circa genua, modo circa fauces molestabant, & interdum suffocabant ægrum. Ergo loquitur de materia, quæ modo in vnam, modo in alteram partem serpebat, idest, de materia furiosa; & ideo recte poterat præcipere, vt ante quintum diem fieret purgatio. Sed difficultas in hoc consistit, quod dicit scammonio vtendum, si venter murmurauerit; si vero non murmurauerit, a medicamentis abstinendum. Vnde videtur, esse sermonem de materia furiosa; & sic concedenda minorantia: nam si sermo sit de materia furiosa, sequitur, quod ad materiam furiosam requiratur illa conditio, vt sit murmur in ventre. Et tanta fuit hæc difficultas, vt quidam dixerint Hippocratem ibi loqui de materia furiosa, improprie accepta. Sed si hæc materia nunc ad hanc, nunc ad illam partē ver C git: ergo exquisitissime furiosa est, & non improprie. Vnde ergo hunc in modum esse intelligendam illam auctoritatem opinor, vt sit sermo de materia furiosa in illis morbis, de quibus sexagesimatertia particula egit, vbi proponit materiam furiosam sanguineam, & biliosam: sanguineam, vbi ait, interdum sanguinē e naribus fluere: n. biliosam, dicit, apparere deiectiones biliosas. Cum hanc ergo proposuisset materiam furiosam, subiungit particula 64. materiam furentem biliosam esse scammonio purgandam, in sanguinea a medicamentis abstinendum, & secandam venam. Quodque hoc voluerit Hippocrates, clarum est: quia dicit, ante quintum, si venter murmurauerit, & deiectiones biliosæ fuerint, purgandum. Per hæc enim nihil aliud intelligere Hippocrates voluit, quam materiam furentem biliosam: perinde ac si dixisset; in morbis pendentibus a materia biliosa furente ante quintam diem scammonio vtendum. Vnde non facit D contra nos auctoritas, nec est ponenda illa distinctio de materia furiosa.

Alia est auctoritas Gal. in lib. quos & quando, &c. vbi dicit, tempus purgandi ostendere humores peccantes: nam si humores fuerint crassi, & viscidi; vt pituita, & atra bilis, concoctio est exspectanda, si tenues, & serosi, inter initia erunt vacuandi: tenues autem humores non est dubium esse crudos.

Dicunt nonnulli, hoc loco per tenues, & aquosos homores intelligendos esse ichores serosos, qui non sint concoquendi, sed quamprimum vacuandi: non ergo esse sermonem de humoribus, sed de ichoribus, propterea hos a principio euacuandos. Sed hæc expositio consistere non potest, & duplex est error. Primus: Galenum hic per humores tenues & serosos intelligere ichores: nam intelligit humores biliosos. Reliquus error est; in ichoribus non esse exspectandam concoctionem. Primum errorem ostendo: nam dicit Galenus, non licet euacuare humores crassos & tenaces, vt melancholiam, & pituitam, sed humores tenues. Si ergo in prima parte de humoribus, etiam in secunda: ideoque per humores tenues bilem intelligit. Nec valet, intelligendos esse ichores, non humores; eo quod dicat tenues, & serosos, ac per serosos excludi bilem: nam similiter dicerem, Galenum habere, humores crassos & tenaces esse concoquendos, ergo humores, qui crassi tantum sunt, non tenaces, non esse concoquendos, cum simul vtrumque iungat Galenus: hoc tamen non valet, quia humores crassi, licet non sint tenaces, concoquendi sunt. Secundus error est; quod ichores non admittant concoctionem. Dicebat enim Galenus 2. de ratione vict. 44. ichores interdum esse crudos, interdum coctos: ergo si crudi sunt, sunt concoquendi, non quidem vt nutriant, sed vt expurgentur. Verum dixerunt aliqui, ibi Galenum loqui de materia furiosa. Sed hæc nimis volūtaria responsio est: quia de crassitie & subtilitate materiæ loquitur Galenus, non de materia furiosa, vel non furiosa.

Alij dixere, librum illum non esse Galeni; in quorū numero ego sum: quia fere plurima in eo libro repeririuntur, quæ alibi sunt proposita. Licet vero Galeni non sit, est tamen cuiusdam eruditi viri: & ob id pro responsione dicerem, illum auctorem non respexisse ad veram concoctionem, sed ad præparationē potius: nam sæpe etiam Galenus per concoctionem præparationem intelligit, vt quinto aphoris. 70. vbi dicebat, calorem febrilem concoquere pituitam: quod falsum est, quia concoctio fit a calore naturali, non febrili? & ideo per concoctionem intelligit præparationem. Talis ergo est sensus iam citati loci: si crassi & tenaces sint humores, debent preparari; quia præparatio consistit in attenuatione crassitiei, & detersione visciditatis: si autem tenues fuerint humores, non habent opus præparatione, quia iam præparati sunt, & propterea licet quamplurimum huiusmodi humores expurgare, idest, quamprimum cocti sunt, nimirum inter initia. Per principiū autem non intelligit principium, vt a reliquis morbi temporibus distinguitur, sed tres primos dies, in quibus, si humores serosi, & biliosi fuerint, non egemus præparatione, ratione ipsorum, sed ratione viarum: cum autem crassi fuerint humores, egemus præparatione, tum ratione humorum, tum viarum. Quare non aduersatur Hippocrati hæc auctoritas.

Est alia auctoritas Galeni, primo de compositione medic. secundum loca, cap. 2. & alibi: nam is adolescentem quendam, alopecia detētum, curauit, prima statim visitatione exhibito medicamento ex colocynthide, nulla alia facta concoctione: & hac purgatione sanatus fuit adolescens, sine aliqua appositione medicamentorum localium.

Pro intellectione harum, & similium auctoritatū, dicendum, materiam, quæ in corpore est, bifariam posse considerari: vno modo, vt est in toto concocta, & in parte cruda; reliquo vero modo, vt est in parte concocta, & in toto cruda. Materiam in toto crudam, ac in parte coctam, proponit 1. epid. sect. 2. com. 84. Gal. vbi cum Hippo. proposuisset eos infirmos, in quibus apparuerunt parotides, quæ ad suppurationē deuenere, qui mortui sunt: Galenus vult reddere rationē huius, quod preter rationem videtur, quia cum signa concoctionis apparent, incolumes ægri sunt, cum concoctio salubritatem ac securitatem inducet, & ideo dicit Galenus in ijs morbis, quia materia actu faciens parotides concocta erat, materia vero in toto corpore existens cruda, aliquos mortuos fuisse: sicuti videmus etiam aliquos in declinatione variolarū mori, quia materia cruda est in toto corpore. Sed videri posset absurdum, materiam in toto esse crudā, ac concoctam in parte: quia in vasis magnis magis viget calor, quam in alijs partibus, vnde potius oppositum deberet fieri. Sed notandum hoc fieri posse; nam

materia in toto exsistens, potest differre ab ea, quæ in A parte est, duplici differentia: primum enim potest esse materia in toto copiosissima, in parte modica: deinde vbi materia expellitur a toto ad partem, credendum est expelli illam materiam, quæ magis concocta est; & ideo in venis magnis potest esse materia cruda, quæ permista sit cum bona: & hinc, cum in parte sit cocta materia, in toto cruda, facilius superatur materia pauca & semicocta, quam multa, & cruda. Altero modo potest esse materia in toto cocta, & in parte cruda: qualis erat materia, de qua Galenus loquitur quarto method. quarto. Sed videtur impossibile, materiam esse coctam in toto, & non coctam in parte. Nos vero asserimus, hoc duplicem ob caussam fieri posse: nam quoties materia transmittitur a toto ad partem, possibile est partem esse imbecillem: secundo possibile est vt in partem illam alliciatur materia multo copiosior, quam conueniat illi particulæ; vnde oritur cruditas in illa parte, licet in toto sit concoctio. B Sicuti enim quando vel ad aliquod membrum peruenit maior copia alimenti, quam debet, vel pars illa est imbecillis, alimentum illud incrudescere necessum est; ita & materia esse potest in parte cruda, in toto cocta; vel ob imbecillitatem, vel ob nimiam copiam. Et ob id primo de compositione medicamentorum secundum loca, loquens Galenus de adolescente illo boni habitus, in quo calor vigebat, dicit, cum praua aliqua non potuissent regulari a calore natiuo, transmissa fuisse ad caput, quod est pars imbecillis, & excitatam fuisse alopeciam: hincque vsus pharmaco est Galenus, quia materia in toto concocta erat: quæ vbi vacuata fuit, postea, instituta optima victus ratione, potuit reliquum quod in capite erat natura expurgare; quia per caput solet satis bona materiæ copia purgari.

Vltima vero est auctoritas ex tertio epidemiorũ, sectione 3. commento septuagesimosexto: vbi dicit, C in vehementibus doloribus, si non possint dolores sedari, quamprimum pharmaco vtendum esse electiue ducente. Quam auctoritatem cum vidisset Donatus Antonius Altimarus, dicit, quod liceat ob dolores a principio vti pharmaco electiue ducente, de Galeni sententia primo aphorismorum vigesimotertio, vbi ait, in maximis doloribus nullum præstantius remedium esse, quam euacuare vsque ad leipothymiam; adhibita distinctione, num id sectione venæ, an pharmaco sit faciendum.

Sed dicerem ego, nulla ex parte dilacerans sententiam Hippocratis, nequaquam deueniendum ad medicamentum electiue trahens, nisi materia concocta sit, dummodo non turgeat. Vnde pro auctoritate proposita sciendum, si sit dolor in corpore vehemẽs, qui non possit fomentis sedari: tunc esse considerandum, an materia excitans dolorem sit sanguinea, vel a natura sanguinis recedens. Si materia est san- D guinea, apertum est iter operandi. Si autem est recedens a natura sanguinis: considerandum est, an cocta sit, vel cruda. Si cocta, est purgandum. Si autem cruda, considerandum an hæc materia cruda reperiatur in primis vijs, & intestinis, ac ventriculo; an potius in venis magnis, & remotis. Si est in primis vijs, quãprimum est vacuanda hæc materia: sed lenientibus medicamentis, non soluentibus, nec electiue ducentibus: quia materia iam est attracta, & sufficiunt lenientia pro euacuatione. Sed si fuerit materia in longinquis, neque tunc vtendũ pharmaco electiue ducente: quia non habemus naturam adiuuantẽ, sed contra potius operantem; nam in parte dolore affecta fit attractio, quæ est contraria pharmaco attrahendi. Auctoritas autem Galeni sano est modo intelligenda, id est, seruatis seruandis: & semper debemus oculos dirigere ad principalem scopum auctoris. Dicit autem ibi Galenus, nullum præstantius esse remedium in doloribus a sanguine, quam secare venã, & mittere sanguinem vsque ad animi defectum. Supponamus modo, aliquem affectum dolore ingenti ex sanguine: valet ne illatio: hic laborat dolore ingenti ex sanguine: ergo secãda vena? Non profecto: nam potest esse taliter affectus senex, & puer, quibus nullo pacto secanda vena est. Quod si fuerit dolor pendens a materia recedente a natura sanguinis, & fomentis non sedetur hic dolor; debemus purgare: sed seruata regula Hippocratis, vt non nisi cocta ducamus: nam si voluerimus, materia exsistente cruda, expurgare corpus, molestia afficiemus, ac erimus magis detrimenti, quam auxilij caussa.

Ideo manet huc vsque regula Hippocratis vera, quod solum liceat purgare materiam coctam: crudam autem neque purgare liceat, neque etiam in principijs, nisi turgeat.

APHORISMVS XXIII.

Deiectiones non multitudine sunt æstimandæ, sed si talia deijciantur, qualia conueniunt, & ægri facile tolerant. Atque vbi vsque ad animi defectum expedit ducere, faciendum: si æger possit tolerare.

D*eiectiones non multitudine*, &c. Hoc aphorismo fortasse non reperitur alius difficilior: ideo omni diligentia est explicandus.

Quantum ad scopum aphorismi, clarum esse debet, institutum esse Hippocratis, sermonem habere de Quantitate vacuationis: nam vult Hippocrates docere, vsq; ad quam quantitatem sit purgandus humor peccans: quia de hac quantitate, vt dicit Galenus, hucusque non est habitus sermo. Verum posset quis ambigere, cum Galenus dixerit in superioribus aphorismis, Hippocratem secundo egisse aphorismo de qualitate humoris, tertio de quantitate: cur hic dicat, hucusque non esse de quantitate actum? Sciendum igitur, Hippocratem secundo aphorismo sermonem habuisse de humore in quali peccante; tertio, de humore non in quali, sed in quanto peccante: quia secundo, de cacochymia exquisita, tertio, de plethora itidem exquisita voluit loqui: at hoc aphorismo sermo est de quantitate purgandi humoris, qui in quali peccat. Secundo igitur aphorismo locutus est de inuentione huius auxilij, nimirum medicamenti purgantis; vigesimosecundo locutus est de tempore, quo vti debemus hoc instrumẽto: at in hoc aphorismo vult loqui de quantitate illius auxilij. Quare diuersa est hęc quantitas ab ea, de qua egit tertio aphorismo. Fundamentum huius instituti cum Galeno tale esse potest: quia non sufficit scire, esse vtendum pharmaco, & quo tempore, & per quæ loca sit vacuandum: sed etiam opus est scire, qua quantitate debeat fieri talis vacuatio: nam ratione multæ materiæ copiosa conuenit vacuatio, ratione modicæ materiæ, modica vacuatio.

Scopus.

Verum licet habeatis Hippocratis institutum, tamen non habetis qua arte Hippocrates proponat quantitatem humoris purgandi. Ideo Galenus, vt ostenderet Hippocratem de more dogmatice processisse, id est in virtute indicantium, & coindicantium; dicit, Hippocratem non modo respicere ad qualitatem humoris peccantis, sed ad duo, nimirum ad qualitatem, & ad virium tolerantiam, vt innueret Galenus, Hippocratem agere de quantitate purgandi humoris, sumpta indicatione a qualitate peccantis humoris, & coindicatione a virium tolerantia.

Artificium.

Sed hic oritur maxima difficultas: num quantitatem vacuationis debeat indicare qualitas humoris peccantis, vel eius quantitas: nam qualitas videtur tantum indicare esse purgandum, vt ex Galeno & Hippocrate colligitur, in secundo aphorismo; quantitas autem quantitatẽ indicare debet, expresse dicẽte Galeno in commento, quod modica materia modicam

dicam vacuationem; multa multam vacuationem iudicet. Multi multa dicunt: nos autem tantum veritatem proponemus. Cuius veritatis fundamentum potissimum desumitur ex dictis Montani, quamuis nemo fuerit, qui hanc veritatem proposuerit ad men tem Montani. Fundamentum autem tale est. Sermo de quantitate purgationis potest esse duplex: vel enim consideramus quantitatem Ante purgationem, vel Tempore purgationis. Si consideremus quantitatem ante purgationem, nemini dubium, quod hæc quantitas indicetur a quantitate humoris: quia si modicus est humor, modica debet esse euacuatio, &c. Si autem consideremus quantitatem vacuationis, ratione purgationis, quæ actu fit, hæc non sumitur a quantitate, sed a qualitate humoris peccantis, vt permittatur, catenus progredi purgationem, quatenus perdurat humor noxius; &, si non amplius purgetur humor noxius, supprimatur vacuatio. Quod pariter habetur ex tolerantia virium: si enim non fuerit virium tolerantia, statim vacuatio prohibenda. Si ergo sermo sit de quantitate vacuationis eo tempore quo fit, talis non a quantitate, sed a qualitate humoris peccantis, & a virium tolerantia, sumitur. Et de hac loquens Hippocrates, dicit, quod ea, quæ eijciuntur; non ratione multitudinis sint metienda, sed si talia deijciantur, qualia debent deijci; & si vires tolerent.

Connexus cum superioribus. Quare, artificiosissime progrediens Hippocrates, considerauit in vacuatione, non modo quæ ante pur gationem sint facienda, sed quæ etiam tempore purgationis. Quemadmodum enim supra in sectione venæ non modo proposuit quantitatem sanguinis ante sectionem venæ, sed etiam tempore ipsius sectionis; & ob id tertio aphorismo non modo proposuit chirurgiam, sed admonuit etiam vacuandum esse sanguinem in multa copia, propter plethoram illam exquisitam: ita etiam de humore in quali peccan te dicendum. In venæ sectione nimirum quantitas vacuationis ante vacuationem, sumitur a quantitate sanguinis; sic quantitas humoris purgandi ante pur gationem, sumitur a quantitate humoris peccantis; sed tempore euacuationis, a qualitate; de qua nunc hoc in loco loquitur Hippocrates. Maximo igitur artificio procedens Hippocrates, cum primo sit considerandа quantitas ante vacuationem, deinde tempore vacuationis; ideo tertio aphorismo cum proposuisset quãtitatem humoris purgandi ante vacuationem, hic proponere voluit quantitatem eiusdem in ipsa vacuatione.

Artificium. Maxima autem necessitas horum est tum in sectione venæ, tum in pharmacia. Nam primo ad Glauconem capite de cur. quartanæ, considerans Galenus, quousque debeat progredi vacuatio tempore vacuationis, dicit, si sanguis sit crassus & niger, permittendum esse, vt fluat; si autem tenuis fuerit & flauus, seu ruber, supprimendam esse vacuationem, quia non euacuatur illa materia, quæ debeat vacuari. Ideo dat præceptum hic Hippocrates, tempore vacuationis modo continuandam esse euacuationẽ, modo non.

Canon etiam hic in pharmaco obseruandus. Galenus enim quarto aphorismorum decimoquinto, & Hippocrates, dum exhibent helleborum eo fine vt operationem faciat, iniungunt corpori motum: volentes autem cohibere vires eius, dum cernunt non euacuari humorem, qui debet euacuari, præcipiunt quietem. Et Mesues in re medica præstantissimus, principio sui canonis, vbi de ὑπερκαθάρσει loquitur, docet, qua ratione sit progrediendum, quando dantur medicamenta, quæ non expurgant humores, quos debent expurgare.

Quare institutum Hippocratis est, agere de quantitate purgationis, sumpta indicatione a qualitate humoris peccantis, & coindicatione a virium tole- A rantia. E quo scopo colligi potest, ita connecti hos aphorismos, vt firmius connecti non possint. Quispiam enim rationem requiret, cum Hippocrate scopus sit, agere de modo administrandi pharmacum, qui his capitibus absoluatur, Vbi agendum, Quando, & Quantum, cur prius docuerit Vbi agendum, secun do Quando, tertio Quantum. Cui respondemus, eũ aliter progredi non potuisse: nam incepit ab Vbi agẽdum; quoniam agens de locis, per quæ debet fieri purgatio, vna etiã proposuit, an debeamus dare medicamentum educens per secessum, vel vomitum, vel per vrinam, &c. Quare cum primo debeamus scire, an hoc vel illo medicamento sit vtendum; deinde quando, & quantum ex hoc medicamento sit vtendum: ob id Hippocrates de locis, per quæ debet fieri vacuatio, locutus est prius, & de tempore, ac de quan to loqui postea voluit. Sed cur prius de tempore quam de quando? Quia considerauit Hippocrates, B quoties est vtendum hoc vel illo pharmaco, prius esse cognoscendum, quo tempore sit exhibendum pharmacum; deinde in qua quantitate sit exhibendum (de quantitate loquimur, quæ fit tempore purgationis,) & ideo ante quantitatem de tempore loqui voluit. Hæc de instituto præsentis aphorismi.

Diuisio aphorismi secundum recentiorem. Quo ad diuisionem: hæc est difficillima, & maximi momenti: quoniam ex diuisione postea patebit intelligentia aphorismi. Modernus voluit hunc aphorismum esse partem enthymematis: quia habet sententiam, & rationem propositam, ibi: *vsque ad animi defectum.* Et propterea voluit ex diuisione Modernus talem haurire sensum. Si, quod minus videtur faciendum, facit medicus; ergo multo magis debet facere id, quod magis videtur faciendum. Sed minus videtur æger vacuandus vsque ad animi defectum: quam vsque ad virium tolerantiam, & tamen interdum vacuatur vsque ad animi defectum: ergo C multo magis debet vacuare medicus, vsq; ad virium tolerantiam.

Sed in his dictis tot sunt errata, quot verba. Nam quando dicit, hanc sententiam esse partem enthymematis, hic falsitas est satis euidens: nam vbi est pars enthymematis, habetur ratio seiuncta, vel antepofita, vel postposita: & ratio solet seiungi per par ticulas denotantes caussam, vt Quoniam, Enim, Quare, &c. Sed Hippocrates dicit: *Atque vbi ad animi defectum*: Particula autem hæc, Atque, significat potius aliquod corollarium, quod ex prædictis infertur, quam quod significet rationem. Præterea sensus eius admitti non potest. Nam secundum eum voluisset Hippocrates, meliorem esse vacuationem vsque ad virium tolerantiam, quam quę vltra virium tolerantiam est. Verum nemo est qui ignoret, non debere fieri vacuationem vltra virium tolerantiam: & iste tamen vult non modo id dicere Hippocratem, D sed probare. Quod non est dicendum de tanto viro. Planum vero esse potest, non esse ad hoc adductã probationem Hippocratis: nam Hippocrates videtur ex probatione innuere vacuationem vsque ad animi defectum videri vltra virium tolerantiam, non tamẽ esse. Ergo id quod secundum hanc expositionem infertur, falsissimum est: nam vacuatio vsque ad animi defectum non est vltra virium tolerantiam, sed cum tolerantia virium: & ideo non potest hoc in probationem sumere Hippocrates. Ob id Moderni dictũ consistere non potest.

Diuisio secundum auctorem. Nos autem dicimus, in hac parte esse duos aphorismos, qui inuicem connectuntur: quorum vterque est sententia sine prolata ratione. Differentia autem est; quia primus aphorismus est principaliter ab Hippocrate propositus; quia loquitur in eo de quantitate purgationis humoris in quali peccantis: loquitur enim hic de pharmacia, non de chirurgia, atq; diæta; & cum in prima parte de purgatione loquatur, ideo principaliter propositus est ille sermo. Secundus ve-

ro aphorismus, est secundario propositus, idest, per viam corollarij; & ideo dicit, *Atque*; vt denotet esse secundario propositum aphorismum; quia ibi sermo est de chirurgia: nam cum in præsenti institutus sit sermo de pharmacia, si de chirurgia loquitur, secundario id facit, & per viam sequelæ.

Sensus.

Ex his facile est haurire sensum aphorismi; qui talis est. In purgatione non debemus excrementa considerare penes multitudinem, sed opus est animum vertere ad qualitatem humoris; vt scilicet eo vsque producatur vacuatio, quousque purgabuntur humores noxij, morbum efficientes, & quousque vires infirmi purgationem tolerant. Ex his per viam corollarij sequitur, in morbis, in quibus licet euacuare sanguinem vsque ad animi defectum, illud fieri debere ad virium tolerantiam.

Explicatio primę partis aphorismi.

Dicit Hippocrates: ***Deiectiones non multitudine, &c.*** Deiectiones proprie dicuntur, quæ per aluum emittuntur: quæ cum non expurgantur a natura, necessarium est eas ducere beneficio medicamenti electiue trahentis.

Dicit, ***Non multitudine sunt æstimandæ, sed si talia deijciantur, qualia conueniunt, & ægri facile tolerant***, idest, quando fit vacuatio non debemus considerare an multa vel pauca deijciantur, sed num illi expurgentur humores, qui caussæ erant morbi: tunc enim bona erit vacuatio.

Postea proponit Hippocrates coindicantia, idest, virium tolerantiam. Aduertendum vero cibum, & somnum esse consideranda post euacuationem: nam post purgationem ægri sunt cibandi, post cibationem autem dormire debent. Vnde si consequatur somnus, tunc est indicium optimæ purgationis, non quæ fit, sed eius quæ facta est. Quod si vigiliæ sequantur, vel somnus molestus, indicant, purgationem factam malam potius quam bonam esse. Proponit ergo Hippocrates quantitatem purgationis, in virtute humorum qualitate peccantium, indicantium, & virium coindicantium.

Secūdæ partis aphorismi explicatio.

Atque vbi vsque ad animi defectum, &c. His verbis includitur secundus aphorismus huius partis, in quo Hippocrates per viam corollarij proponit quantitatem vacuationis in sectione venæ. Ad quem scopum respiciens Philotheus, dicit, Hippocratem transire a purgatione ad euacuationem. Per quæ verba significare voluit Philotheus, Hippocratem nunc velle loqui per corollarium, & secundaria intentione de vacuatione materiæ sanguineæ, quæ fit sectione venæ.

Leipothymia quid, & eius caussa.

Pro expositione autem huius partis duo Galenus declarat: primo, quid sit intelligendum per animi defectum, deinde in quibus, & in quibus affectibus præter naturam conueniat vacuatio vsque ad animi defectum. Quantum ad primum attinet, per defectum animi non intelligit syncopem, sed leipothymiam. Differentia enim est inter syncopem, & leipothymiam: quia in syncope vires nō diminuuntur, sed auferuntur; in leipothymia non auferuntur, sed diminuuntur. Propterea falso asserunt recentiores, in defectu animi auferri tum sensum, tum motum: hæc enim auferuntur non in leipothymia, sed in syncope. Leipothymia autem via est ad syncopem: quæ fieri diuersas ob caussas potest in sectione venæ. Fit autem, refugiente cū impetu calore ad partes internas, tempore sectionis venæ: vel quia hi, quibus aperitur vena, timent: vel quia orificium supernum ventriculi male afficitur; siue succus eo ante defluxerit, siue confluat tempore sectionis venæ: vel ob sanguinis inspectionem, vt si steterint, vel sederint infirmi, & ideo Galenus monuit, dum aperitur vena, decumbendum infirmis, ne vel stantes vel sedētes videant fluentem humorem: vel etiam potest accidere animi defectus ob multam copiam sanguinis, qui euacuatur. Cū ergo multis modis in sectione venæ accidere possit animi defectus; hic de eo, qui per euacuationem fit, tantum loquitur Hippocrates: nam terminus vacuationis constituit animi defectum, idest, leipothymiā, vltra quam transeundum non est.

Signa animi defectus superuentur. phlebotomiæ.

Sed quomodo cognoscere possumus leipothymiā, vt ea cognita repente possimus prohibere fluxum sanguinis? Dicit Modernus, hoc posse cognosci ex mutatione tum in pulsu, tum in colore sanguinis qui extrahitur. Ex mutatione in pulsu; vt, vbi ex magno fit paruus, ex equali inæqualis, &c. ex veloci tardus, &c. Ex mutatione autem in colore sanguinis, quoties mutatur color sanguinis. Monet autē Modernus hoc habere veritatē, quoties aperitur vena proxima loco affecto: in remota enim nō esse exspectandam mutationem sanguinis. Sed hæc, quæ dicit Modernus partim vera, partim falsa sunt. Nam quæ de pulsu dicuntur admitti possunt. Quod autē sit exspectanda mutatio in colore, si pars propinqua fuerit, non ita verum est. Declarauimus enim in discursu de sectione venę, exspectandam esse mutationem sanguinis, vbi vires admittunt: siue pars affecta remota, siue proxima fuerit, siue etiam nulla pars determinata sit affecta. Nam vbi est aliqua pars determinata affecta, & secanda est vena proxima loco affecto; debet exspectari mutatio coloris in sanguine ex bono ad malū, vt scilicet ex claro niger fiat sanguis: ita quippe secundo de ratione victus decimo Hippocrates mittit sanguinem in pleuritide vsque ad mutationem. Vbi vero non est pars determinata affecta, debet exspectari vsque ad mutationem sanguinis, vt post malum bonus appareat sanguis; cum autem incipit apparere bonus sanguis, statim sedanda est vacuatio. Vnde non valet quod dicitur a Moderno, ratione vacuationis e proxima vena. Præterea est alius error: quia mutatio sanguinis non est idem cum leipothymia: nā si fuerit corpus aliquod robustum, fieri potest vacuatio vsque ad mutationem sanguinis, non superueniente leipothymia: in corpore autem debili etiam ante mutationem sanguinis leipothymia fieri potest. Ideo non deuenietis in cognitionem leipothymiæ ex mutatione sanguinis; sed ex mutatione in pulsu, & ex mutatione caloris, non in sanguine, sed in facie ægrotantis pallescente; & ex mutatione caloris cutis: nam partes extimæ frigidæ fiunt ob reuocationem caloris; insuper ex relatione infirmorum, quia asserunt se percipere veluti obtenebrationem oculorum; in leipothymia enim loquuntur ægrotantes, in syncope vero minime.

Qui affectus requirant venæ sectionem ad leipothymiam.

Conuenit autem vacuatio vsque ad animi defectū in tribus casibus: scilicet in ardentissimis febribus, in vehementissimis inflammationibus, & in maximis doloribus. Montanus (vt adderet aliquid Galeno) dicit, dari quartum casum, nimirum febrem synochum. Quæ additio, (vt opinor) nullius est momenti. Nam cum Galenus proponit febres ardentissimas, nihil aliud proponit nisi synochos: nam in his, vt dicit nono & decimo methodi, vsque ad animi defectū licet sanguinem vacuare: & secundo de differen. feb. secundo, ac secundo de cris. sexto synochos, febres de genere ardentium facit: Quare cum dicat hic, euacutionem vsq; ad animi defectum conuenire ardentissimis febribus, nulli dubium quod intelligat synochos: ideo additio Montani falsa. Neque per febres ardentissimas potest quis intelligere exquisite ardentes, idest, biliosas: nam in febre biliosa, & ardente exquisita, nequaquam licet sanguinem mittere: nam periculum est cum Auicenna, in cura putred. in communi, in cap. de phlebot, & cum Galen. 1. de tuend. 4. ne incurremus in cholericorum ebullitionem: hoc autem in periculum nos incurremus, si incidamus venam in ardente exquisita. Ideo synochum febrem intelligit Galenus hic perardentem: quia synochus febris pendet a quatuor ichoribus proportione respondentibus massæ humorali, non in quali,

quali, ſed in quanto peccanti: vt proinde corpus ſit A plethoricum: teſte Gal. 9. meth. 3. Ideo apparet tres eſſe caſus, in quibus conuenit ſectio venæ vſque ad leipothymiam; nec eſſe quartum caſum addendum.

Sed quæritur, cur in his tribus caſibus conueniat ſectio venæ vſque ad animi deliquium? Galenus, nulla ex parte diminutus, voluit in commento cauſſam proponere quoad febrem ardentem; non autem quo ad dolorem, & inflammationem. Nec propterea fuit diminutus: nam in ſermone aphoriſtico voluit habere ſermonem cum aphoriſmis correſpondentem; vt ſcilicet ex vno intelligantur reliqua. Vnde ſit intelligamus, cur in febre ardente conueniat vſque ad animi deliquium ſectio venæ; idem etiam nobis dicendum erit in dolore, & inflammatione. In febre itaque ardente conuenit miſſio ſanguinis vſque ad animi defectū, tum ratione febris, tum ratione cauſſę febris. Ratione quidem febris: nam cum febris ſit affectus calidiſſimus, ei conuenit hæc euacuatio; quia B habet vim inſigniter refrigerandi, ac euentandi vniuerſum corpus. Ratione etiam cauſſæ, ſeu materiæ: quia euacuatur materia illa, & maſſa humoralis in venis magnis exſiſtens: quæ niſi vacuaretur, fieret putredo, & ſynochus peſtilens.

Ex quibus ſi deſcendamus ad inflammationem vehementem, dicimus in ea hanc vſque ad animi defectum conuenire vacuationem, & ratione affectus, & ratione materiæ. Ratione affectus: quia inflammatio eſt affectus calidus, & per ſectionem venæ refrigeratur corpus. Ratione materię; ſiue conſideremus materiam ratione copiæ, ſiue ratione motus, quatenus fluit hæc materia, vel a parte ad locum inflammatum, vel a toto ad eundem locum: ſi enim penes ſui copiam perpendantur, cum ingens ſit inflammatio, & proinde ab inſigni materia fiat, ideo inſignis ei conuenit vacuatio: ratione etiam fluxionis; quia opus eſt refrenare hunc motum, & ideo conue- C nit venæſectio ad animi vſque defectum: quia eſt in cauſſa, vt humores quieſcant: ideoque optimi practicantes in fluxu ſanguinis ſolent deducere homines ad animi deliquium.

Quantum autem ad dolorem attinet, conuenit hæc vacuatio, & ratione doloris, ſeu ſymptomatis, & ratione materię facientis dolorem. Ratione materię: quæ copioſa eſt materia, copioſa eſt opus vacuatione: conuenit etiam ratione motus materiæ fluentis hæc vacuatio. Conuenit tandem ratione doloris, quatenus ſymptoma eſt, quoniam per euacuationem ad animi defectum vſq; facultas ſenſitiua quodammodo ſopitur, & dormiens redditur.

Auerrois error damnantis venæ ſectionē ad leipothomiam.

Cum ergo tot beneficia conferat vſque ad leipothymiam exinanitio; patet, Auerrois argumenta nullius eſſe momenti, quando ſeptimo collectaneorum octauo arguit, naturam non euacuare vſque ad animi defectum, ergo nec medicum debere euacuare ad D animi defectum. Decipitur Auerroes, quia natura interdum euacuat vſque ad animi defectum cum integra ſalute infirmi; non dico vſque ad ſyncopem: & ideo tempore optimæ criſis fiunt animi defectus, quę aſtantibus videntur eſſe ſatis ſæua ſymptomata; medicus autem cum hæc videt, lætatur, & tutam ac citam ſalutem prognoſticatur. Neque etiam valet, quod ſecundo loco dicitur ab Auerroe, ſcopum medici eſſe, euacuare malum ſanguinem; ergo non eſſe euacuandum vſque ad animi defectum; quia ſic non modo malus ſanguis, ſed bonus etiam euacuetur. In hoc etiam fuit deceptus Auerroes. Quia principalis ſcopus medici eſt, morbum profligare. Quando autem morbus inſigniter eſt calidus, ac a maxima materiæ copia dependens, vt per eam maior quotidie morbus fiat, nihil obſtat, quin fiat euacuatio, etiamſi vna cum mala materia etiam bona euacuetur, dummodo morbus tollatur, ac vires tolerent, & æger, ſufficere poſſit.

Nec etiam valet quod tertio dicit Auerroes; non eſſe admittendam hanc vacuationem, quia, ſi fuerit putrida febris, in qua humores vel putridi ſint, vel ad putredinem tendant; cum putredo fiat, quia calor naturalis diminuitur, & augetur extraneus; ideo ſi tanta fiat vacuatio, calorem naturalem diminui, & materiam, quæ relinquitur, facilius putreſcere. Errat vero & hic Auerroes: nam quoties in his affectibus tanta fit vacuatio, non alia de cauſſa fit, niſi vt calorem extraneum & igneum euentemus; &, ſi poſſibile ſit, exſtirpemus ac eradicemus, vt fuit eradicatus a Galeno, nono methodi quarto, vt nõnulli dicerent Galenum trucidaſſe febrem. Et ideo dicimus, per ſectionem venæ non diminui, ſed augeri calorem natiuū: quoniam diminuitur calor extraneus; ad cuius diminutionem ſequitur vigor caloris naturalis, & fortitudo. Propterea, vbi humores ſunt in via ad putredinem, per hanc ſectionem præſeruantur a putredine: vt fecit Galenus loco citato; vbi, cum adeſſet febris ſynochus putrida, hac ſectione præſeruauit a ſynocho peſtilenti. Quare conſtat conuenire ſectionem venæ vſque ad animi defectum.

Num etiam purgatio ad animi defectum conueniat.

Sed dubium eſt de purgatione, an conueniat vſq; ad animi defectum. Et naſcitur difficultas ex Galeno, qui in hoc commento dicit, in maximis doloribus, &c. conuenire euacuationem vſque ad animi defectum adhibita diſtinctione, an id conueniat facere ſectione venæ, an pharmaco. Quare videtur inſinuare purgationem ad animi vſque defectum.

Dicendum cum Montano, & alijs, nequaquam licere purgare pharmaco vſque ad animi defectum: quia quamuis per pharmacum purgemus humores a natura ſanguinis recedentes; tamen eſt maius periculum in purgatione, quā in ſectione: quia in noſtro arbitrio eſt ſupprimere ſectionem venæ, quando volumus; non ita in purgatione. Ad Galenum autem ſatis difficile eſt reſpondere. Nos tamen dicimus, Galenum eſſe hunc in modum intelligendum, quod in maximis doloribus non inueniat præſtantius remedium, quam euacuationem vſque ad animi defectum; ſed adhibita diſtinctione. Et cur? Non alia de cauſſa, niſi (vt ſe ipſum interpretatur quarto de tuenda quarto:) quia conſiderandum, an dolor a ſanguine pendeat, nec ne: ſi a ſanguine, ſecanda eſt vena vſque ad animi defectum. Hinc ſi quis a pari vellet inferre, dolore pendente ab alio humore, purgandum eſſe vſque ad animi defectum; neganda conſequentia: & cauſſa negationis poteſt eſſe duplex. Prima: quia apud Galenum nunquam fuit obſeruatum, exhibitum fuiſſe pharmacum, ex quo ſecuta fuerit purgatio vſq; ad animi defectum; ſed fuit obſeruatum miſſum fuiſſe ſanguinem vſque ad animi defectum, vt nono meth. quarto. Secunda ratio eſt: quia dicit Galenus, ſe nullum præſtantius adinueniſſe remediū in maximis doloribus, quam euacuare vſq; ad animi defectum, adhibita tamen diſtinctione, num liceat vacuare ſectione venæ, vel pharmaco; quemadmodum docuerit in libro de curandi rat. per ſang. miſ. Ergo liber ille debet dirimere hanc difficultatem, & præcipue caput decimumſextum, in quo loquitur de vacuatione vſque ad animi defectum: ſed nec ibi, nec alibi loquitur de vacuatione vſque ad animi defectum per pharmacum, ſed proponit eam per ſectionē venæ; & pręcipue quia Hippocrates in hac ſecunda parte huius aphoriſmi loquitur de euacuatione proprie dicta, id eſt, per ſectionem venæ, at in prima agit de purgatione.

Indicantia & coindicātia phlebotomiam ad animi defectum.

Quare in caſibus enarratis conuenit vacuatio vſq; ad animi defectum: nam ratione morbi, eſt morbus vehemens: ratione materiæ, eſt materia ſanguinea maxima copia peccans; ideoque vacuandus eſt ſanguis id maxima copia, valido auxilio: quoniam extremis morbis extrema conueniunt remedia. Coindicant hanc ſectionem venæ, primum ætas florens: & in

in his morbis est ætas florens in suo vigore, vt optime dicit Galenus, nono methodi 3. vbi dicit, febres synochos non posse corripere senes, sed eos qui sint in maximo ætatis flore. Præter ætatem coindicant etiam vires; non simpliciter vires, sed vires robustæ omnibus modis ratione solidorum, carnosi generis, ac spirituum.

Sensus genuinus aphorismi.

Patet igitur aphorismus, purgationem eo vsque esse faciendam, quousque humores noxij vacuentur: in his vero affectibus, in quibus conueniat venæsectio, vacuādum esse vsque ad animi defectum, dummodo æger sufficere possit. Hoc videtur voluisse Hippocr. Quod si loquamur de purgatione; purgatio non conuenit ad animi defectum, sed vsque quo humores noxij expurgentur. At si loquamur de venæ sectione, hæc conuenit ad animi defectum, dummodo vires tolerent, & æger possit sufficere. Et hoc est, quod dixit Galenus, in maximis doloribus conuenire euacuationem vsque ad animi defectum: sed cum distinctione, vtrum scilicet in doloribus sedandis sit opus sectione venæ, an pharmaco: quasi dicat; id, quod dixit Hippocrates in textu, eget distinctione, nam si loquamur de sectione venæ, conuenit missio sanguinis vsque ad animi defectum; si vero de purgatione per pharmacum, non licet hanc fieri vsque ad animi defectum.

APHORISMVS XXIIII.

In acutis paßionibus raro, & in principijs medicinis purgantibus vti oportet: & hoc cum præmeditatione faciendum.

Scopus.

IN *Acutis paßionibus*, *&c.* Cum Hippocrates absoluisset sermonem de inuentione, & recta administratione pharmaciæ, & nihil relinqueretur aliud, nisi vt epilogaret: antequam concludat, in præsenti aphorismo ponderat id, quod proposuit vigesimosecundo aphorismo de materia morbifica turgente. Cum enim ibi dixisset, vt plurimum non turgere: nunc propositum eius est, declarare, in quibus morbis materia turgeat, & in quibus non. Et hoc potius hic voluit facere, quam immediate post vigesimum secundum, quia volens agere de loco, & tempore opportuno, ac quantitate vacuationis, non debebat intermiscere præsentem aphorismum: & ideo voluit agere de eo post sermonem de pharmaciæ administrandæ modo. Hunc autem esse scopum Hippocratis, potest ex Galeno in commento persuaderi: namque inquit: cum dixisset Hippocrates materiam raro turgere, nunc hoc vult declarare; quoniam ait, in morbis acutis tantum turgere materiam, & in his etiam raro.

Diuisio.

Diuiditur hæc pars in duos aphorismos, seu sententias; quarum vtraque est sine ratione prolata. In prima proponit, quod dictum est; neque tantum proponit; sed tangit præceptum quoddam, in arte medica obseruandum. In secunda declarat, qua ratione sit illud præceptum obseruandum.

Sensus.

Sensus autem aphorismi talis est: Materia non turget in morbis chronicis, sed in acutis passionibus, & in his raro tamen: & tunc licet a principio vti medicamentis purgantibus: & vbi licet his vti, hoc cum præmeditatione est faciendum.

Textus explicatio.

Sed accedamus ad verborum expositionem. Dicit Hippocrates: *In acutis paßionibus, &c.* Quam particulam Galenus exponens, dicit, non licere materiam crudam purgare in morbis chronicis, sed exspectandam concoctionem; in acutis autem licere id facere, sed raro; quia raro in accessionibus materia turget. Raro autem debemus vti his; quoniam (vt dicit Galenus) si materia furiosa non sit, & velimus vti medicamento purgante, tunc periculum est, ne, ob nimium calorem pharmaci, maximum fiat nocumentum: quod maxime accidere solet, vbi morbus acutus habet febrem coniunctam, quæ passio calida & sicca est. Ideoque ratione pharmaci exacerbatur. Neque quis admiretur quod diximus in morbo acuto febrem habere locum: quia hic non est sermo de quolibet morbo acuto, sed de eo, in quo potest habere locum materia furiosa; hæc autem materia calida & mobilis suapte natura est: vnde non potest producere talis materia morbum acutum, nisi habuerit febrem coniunctam. Hinc licet apoplexia acutus sit morbus, tamen quia a frigida materia pendet, propterea nullam febrem accendit.

Hæc pro expositione contextus: in quo non opus est declarare, quod per acutas accessiones intelligamus tum acutos morbos tum peracutos: quia alibi declaratum est.

Aduertendum autem est, vt dicit Philotheus, per passionem proprie intelligere debere morbum, id est, dispositionem in facto esse, non in fieri.

Notandum etiam est, cum dicit; *Et in principijs*: intelligi tres primos dies.

Purgantibus: intelligit medicamenta electiue ducentia.

Addit in secunda parte Hippocrates: *Et hoc cum præmeditatione*. Quæ verba diligenter ponderanda sunt: quandoquidem non pauci in eorum intellectio ne decepti fuere. Dicit ergo Galenus in commento, cum Hipp. vbi in acutis passionibus materia turget, quod rarum est: tunc inter initia materiam purgandam esse; sed tamen cum præmeditatione id faciendum esse. Per quam particulam, *Præmeditatione*, siue intelligat Hippocrates antequam pharmacum exhibeatur: siue an natura possit expurgare materiā, nec ne. vt ob id medicus debeat exspectare naturam purgantem: siue demum intelligat, an debeat medicus inter turbare crisim, an potius dare pharmacum: vtcumque voluerit Hipp. per hæc nihil aliud voluit innuere, quam quod maxime sit verenda purgatio, & præcipue in illis acutis morbis, qui pendent a materia frigida. Vnde quam maxime temerarij sunt illi, qui volunt vti minorantibus.

Materia turgente, quando pharmacum exhibendum.

Sed dicet quis: si materia turgente exhibendum est pharmacum cum præmeditatione: quid nam considerare debet medicus? Hoc inspicere debet, vt pharmacum exhibeat cum vtilitate infirmi, idest, vt maius iuuamentum possit sequi ratione pharmaci, quam detrimentum. Præcognoscet autem hoc; si considerabit an corpus sit paratum ad pharmacum assumendum, an omnifariam indispositum. Nam hæc præparatio, & indispositio facit, vt morbo acuto existente, ac dependente a materia furiosa, aliquando quamprimum liceat dare pharmacum; interdum sit opus differre exhibitionem pharmaci; interdum nullo pacto sit exhibendum pharmacum. Et ideo non valet illatio: est materia furiosa; ergo exhibendum pharmacum: nam interdum corpus est bene dispositum, interdum indispositum; & hoc vel reddi potest dispositum, vel non potest reddi dispositum.

Declaro cum Galeno; qui in commen. omnia tangit. Illud corpus dicitur dispositum, in quo non præcessit maxima cruditas ratione ciborum, quodque non habet hypochondria admodum tensa, inflata; & denique id corpus, in quo non est aliqua materia viscosa, obstruens partes. Sed aduertendum, ne, cum Galenus proponit materiam viscosam, credatis forsitan hanc posse esse furiosam; quia materia furiosa tenuis est & calida: at in eo corpore, in quo est materia furiosa, potest etiam esse materia viscida; sed illa furiosa non est. Vnde dicebat Hippocrates secunda sect. aphor. corpora cum quis purgare voluerit, ea præparare oportet, præparatione illa nimirum, quæ dirigatur ad obstructiones, factas a materia viscida, quæ furiosa non est. Ideo corpus est indispositum, si in eo talis adsit materia. Quod si nullum horum

rum in eo corpore adsit, potest quamprimum dari pharmacum: nam sine dubio habebitur maior vtilitas ex euacuatione, quam ex calore pharmaci nocumentum. Sed exhibitionem pharmaci remoratur interdum corpus indispositum, ita tamen, vt medicus possit habere occasionem reddendi corpus paratum; & ideo debet esse occasio exhibendi medicamentum, in quo decoquatur vel hyssopus, vel origanum, vel quid simile, quod habeat vim extenuandi, ac incidendi crassos humores, non furentes; quia furentes crassi esse non possunt: sed tamen possunt coniungi cum crassis, ratione quorum prohibetur medicus, ne faciat tutam purgationem materiæ noxiæ. Quod si corpus sit omnifariam indispositum: vti si fuerit inflammatio in corpore, vel in intestinis; tunc sine dubio, etiamsi materia turgeat, pharmacum exhibendum non est.

Contra recentiorem.

Modernus hoc loco, declarans quid voluerit Hippocrates, cum dicit, *Et cum præmeditatione*, ait, esse distinguendum de acuto morbo, an febris sit, nec ne: &, si adsit febris, distinguendum, an maius possit esse iuuamentum, quam nocumentum ex pharmaco, vel e contra: nam si maius sit iuuamentum, concedendum esse pharmacum; si contra, negandum. Si vero sit morbus sine febre: tunc vel esse paratum corpus, & esse ei pharmacum propinandum; vel indispositum, & non esse pharmacum propinandum.

Quo dicta vera esse non possunt. Et primus error in hoc consistit, quod dicit, aduertendum, an febris sit coniuncta morbo, vel non. Ista distinctio non est ad propositum: nam non potest dari morbus, de quo loquitur hic Hippocrates, qui sine febre sit: semper enim cum morbo acuto, (non dico in genere, sed de eo acuto, de quo hic sermo est, in quo est materia furiosa) adest febris: & impossibile est, in eo febrem non adesse. Cum postea addit; si corpus fuerit sine febre, vel esse paratum, vel non paratum: etiam hic est falsitas. Quia, quādo dicit sine febre, imaginatur quoddam impossibile Modernus.

Ideo dicendum cum Galeno, præmeditandum esse, an quamprimum liceat dare pharmacum, vbi corpus est dispositum. Et vbi indispositum est, considerare etiam oportet, an possit disponi, vel non possit. Nam si sit dispositū omnifariam; debemus quamprimum dare pharmacum: si omnifariam indispositum, nullo pacto dandum pharmacum: si indispositum, sed quod possit disponi; opus est remorari, quoad recte fuerit dispositum.

Correctio pharmaci, materia furiosa exsistente.

Modernus etiam Auerroem reprehendit, qui 7. collect. cap. 9. ait, exhibitum pharmacum, materia furiosa exsistente, ratione caliditatis nocere: & ideo ad hoc nocumentum impediendum cum medicamentis soluentibus admiscenda refrigerantia, quæ contemperent acrimoniam medicamenti soluentis, Modernus satis audacter esse in errore Auerroem affirmat; putans, si commisceantur frigida cum calidis, tunc impediri actionem medicamenti soluentis; cum medicamentum habeat vim attrahendi non ratione caloris, sed a tota forma, caliditas autem concurrat vt caussa secundaria, & quanto calidius sit medicamentum, tanto validius attrahat humorem illum: proinde non esse commiscenda calida medicamenta cum frigidis, ne eorum actio interturbetur; sed commiscenda medicamenta calida cum odoratis, (vt dicit Hippocrates 2. de rat. vict. 11.) vt corroborentur viscera, cerebrum, cor, hepar, ventriculus, &c. ne lædantur a malignitate pharmaci soluentis.

Sed Auerroes recte, meo iudicio, dicit, & recte etiam Galenus, & Hippocrates: ac deceptus est Modernus. Nam cum exhibetur medicamentum soluens corpori, hoc potest nocere corpori, vel ratione suæ formæ, vel ratione temperamenti calidi, & præcipuè, quia supponimus hic corpus febre correptū. Ideo duplex necessitas oritur corrigendi medicamenti: altera, vt corrigatur eius forma, & natura venefica, vel saltem, vt muniantur viscera corporis, ne ita facilè lædantur a malignitate medicamenti. Et ad hanc malignitatem remouendum respicientes Galenus & Hippocrates, odoratis vsi sunt, quibus remouetur malignitas, neque aliquod infertur impedimentum operationi pharmaci; imo si aliquantulum impediatur vis medicamenti, melius est id habere sine nocumento, quam totam eius operationem cum nocumento. Vbi autem pharmacum volumus corrigere ratione temperamenti calidi, opus est commiscere frigida. Vnde communiter omnes practicantes rhabarbarum infundere solent in decoctione florum & fructuū, acetosæ, endiuiæ, &c. Mesues etiam, in re medica celeberrimus, nonne commiscet scammonium cum cydonio, quod frigidum est? Et ob id recte dicit Auerroes, quod ad remouendam caliditatem medicamenti opus sit admiscere frigida medicamenta, quæ non impediant actionem medicamenti, sed remittant: ex qua remissione maius nascitur iuuamentum, quam nocumentum: quia cum remittitur insignis eius vis, sequitur operatio pharmaci sine detrimento infirmi. Vnde quanto maligniora fuerint pharmaca electiue ducentia, tanto in maiori dosi sunt exhibenda remittentia malignitatem eorum: & hinc maiorem quantitatem corrigētium apponimus in scammonio, colocynthide, &c. quam in leuioribus.

APHORISMVS XXV.

Si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & facile ferunt: si contra, difficulter.

Scopus & sensus.

Dicit Galenus in comm. eandem sentētiam nunc repetere Hippocratem, quam habuerit supra nimirum secundo aphorismo: vbi proponit pharmacum in virtute indicantium & coindicantium. Dicit tamen Galenus, non piguisse Hippocratem rursus eundem sermonem repetere, vt totum de pharmacia absolueret sermonem, & sic etiam de chirurgia, & diæta. Aphorismus ergo hic primæ sectionis est epilogus, perinde ac si diceret Hippocrates. Hæc dicta sint de pharmacia, & de omnibus instrumentis medicis, ad partem curatiuam attinentibus.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE, PRACTICA MEDICINA,

SEV METHODVS COGNOSCENDORVM,

Et curandorum omnium humani corporis affectuum: libris septem interstincta.

Primus Liber Practicæ Medicinæ.

DE CAPITIS, ET PARTIVM HVIC ANNEXARVM Affectibus.

CAPVT I.

De ratione ordinis, qui in tradendis morbis particularibus a Practicis obseruari solet.

Methodus explicandorũ affectuũ præter naturam resolutoria.

MORBORVM cognitionem curationemque tractantes Medici, primum definitionem proponunt & nominis, & rei: deinde differentias: tum signa: post indicationes, seu pręsidia: hinc prognostica: tandem præsidiorum materias. Huius inuestigare caussam decet tum ordinis, tum numeri: quod sic faciemus. Finis medici est, sanitatem præsentem conseruare, & amissam recuperare: restituitur vero sanitas per morbi remotionem. Quare & Finis cognoscendus est, & Instrumenta, quibus finem illum consequi liceat. Ratione *finis* cognoscenda est Essentia morbi, & Accidentia. Essentia morbi est Generica, & Specifica: nam indiuidualis in scholis doceri nequit, sed exercitatione circa ægrotantes addiscitur. Generica essentia est Nominalis, & Realis. Nominalis essentia vt constet; agendum de voce, seu appellatione propria, vt tollatur æquiuocatio. Hinc realis indaganda essentia; per definitionem. Tum specifica essentia explicanda; ideoque differentiæ proponendæ, per quas species constituuntur. Accidentia, quæ morbi essentiam comitantur, sunt signa. Et hæc ratione finis cognoscenda sunt.

Instrumenta, quibus finem consequimur, sunt materiæ iuuantes, seu caussæ salubres, reparantes sani- A tatem. In his instrumentis tria consideranda sunt. Primo, quænam illa sint instrumenta, seu materiæ auxiliorum indicatorum a suis indicantibus: ideo de indicationibus agendum. Deinde circa instrumenta perpendendum, vtrum sint ex vsu futura, ne frustra administrentur: quare prognostica proponenda. Tertio, certa instrumentorum administratio tradenda: ac proinde discurrendum circa Quantum, Quomodo, Quando, & Vbi. Apparet vero hunc ordinem esse analyticum, qui scilicet a finis cognitione ad instrumẽta progrediatur: Cuius explanare caussas erat propositum.

B

CAPVT II.

Enumeratio Capitis affectuum externorum: & primum de Capillorum defectu: nimirum aeris, defluuio capillorum, caluitio, tardoque pilorum ortu.

Exornatoria pars medicinæ.

VItia alia dicuntur ratione Sanitatis, alia ratione Pulcritudinis naturalis. Vitia ratione sanitatis lesæ, sunt affectus præter naturam partium viuentium, lædentes operationes: & sunt morbi, proprie ita dicti. Vitia autem ratione pulchitudinis na- C turalis, sunt affectus partium non viuentium, non lędentes operationes, sed pulcritudinem naturalem: ideoque morbi sunt, sed non proprij ac simpliciter, verum in parte exornatoria: (quam ita Galenus vocat cap. 2. lib. 1. κ.τό π. seu in parte, quæ agit de decoratione. Facultas autem Comptoria, quæ versatur circa pulcritudinem, non naturalem, seu fucatã, non est pars artis medicę. Oportet tamen medicũ & hanc artem callere, propter fęminas regias, vt Gal. ait, quib. obedire oportet; ea tamen ratione, vt dũ exercemus artẽ istam, hoc faciamus citra detrimentũ sanitatis.

Comptoria facultas.

Nos

Externi capitis affectus præcipui.

Nos autem in præsentia agemus de affectibus partium capitis non viuentium, vsum tamen præstantium: & proinde ratione Capillorum loquemur de horum defectu, id est, de alopecia, de ophiasi, de defluuio capillorum, de caluitio: item de capillorum excessu: tandem de vitiato capillorum colore, id est, de canitie. Ratione Cutis loquemur de furfuribus, seu de porrigine: de pediculis, de vlceribus, siue sint achores, siue faui.

DE DEFECTV CAPILLORVM.

Definitio.

SVb capillorum defectu comprehendimus areas, id est, alopeciam & ophiasin: item defluuium capillorum, caluitium, tardum pilorum ortum: nam quidam annum etiam agentes vigesimum quartum pilos in mento desiderant.

Nomen.

Defectus autem capillorum est affectio, qua cutis capitis glabra redditur. Affectio dicitur non morbus, cap. 1. lib. κ. τόπ. quia est symptoma, quod non necessario in morbum refertur. Licet enim aliquando pili deficiant ob morbum: vt in lue Gallica; possunt tamen etiam citra morbum deficere, dum alimenti est vitium: (sic etiam mala coctio dari potest, quæ in morbum non refertur.) In affectione, de qua loquimur, non læditur actio, sed decorus adspectus. Et dicitur affectio, qua cutis capitis glabra redditur: sicut contra, in excessu capillorum, cutis capitis hirsuta & hispida redditur.

Deficientiũ pilorũ causæ.

I. Cutis vitia.

Porro ad generationem & conseruationem pilorum tria requiruntur: cutis, cui capillorum radices inhærent: materia ipsa: & calor agens. Cutis requiritur, quæ nec sit humidior, nec siccior, nec densior, nec laxior; sed in horum medio sita. Quod si vitium sit cutis, pili deficiunt: &, si consistat in nimia humiditate, vel laxitate, est defectus, qui dicitur *Defluuium capillorum*. Si cutis siccior & aridior sit, fit defectus qui *Caluities* vocatur. Hoc habetur e Galeno, aph. 28. sect. 6. apho. 69. sect. 5. vbi Hipp. dicit, eunuchos non caluescere: nam propter testium abscissionem similes redduntur fœminis, quæ ob nimiam humiditatem non possunt caluescere.

II. Materiæ vitia.

Materiæ vitium est Defectus, vel Corruptio. Si materia deficiat, fit defectus capillorum, qui modo *caluitium*, modo *defluuium capillorum* dicitur: defluuium, quando per vniuersam capitis cutim adest materiæ defectus: caluitium, quando defectus est potissimum in sincipite. Si materia corrumpitur, radices pilorum necessario cadunt. Hæc materia corrupta, si aliquas tantum capitis partes occupat, fit defectus capillorum qui est cum areis, & tunc est *alopecia*, aut *ophiasis*: si omnes partes indifferenter occupat, fit defectus; qui *defluuium capillorum*, dicitur. Quidam asserunt alopeciam, & ophiasin fieri a materiæ defectu. Sed longe falluntur: primo enim adest materia, sed corrupta. Deinde in ijs, qui lue venerea laborant, ob materiam corruptam omnes capilli defluunt. Tertio hoc aduersatur auctoribus: nam præter Alexandrum & Auicennam, Galenus apho. 11. sect. 5. dicit, in tabidis fieri defluuium capillorum, ob materiæ vel defectum, vel prauitatem. Et apho. 34. sect. 6. aperte dicit, sicut alopecia & ophiasis fiunt a prauis succis, ita & defluuium capillorum ab ijsdem oriri. Nec illi se tueri possunt Galeni auctoritate, dum ca. 2. lib. 1. κ. τόπ. ait, defluuium capillorum fieri ob defectum materiæ, sic enim ait Galenus: est autem alia pilorum affectio, quæ defluuiũ capillorum dicitur. Per aliam, intelligit diuersam ab ea affectione, de qua cap. 1. egit. locutus autem est ibi de defectu capillorum ob prauos succos: ergo hic loquitur de alia affectione, quæ fit ob defectũ materiæ. Non igitur valet illorum consequentia; quoddam defluuium capillorum fit ab alimenti defectu; ergo omne defluuium capillorum fit a defectu alimenti. Quare concludendum, tum ophiasin & alopeciã, tum etiam quandoque defluuium capillorum, fieri a materia corrupta. Materia hæc corrupta, seu prauus succus, est bilis, pituita salsa, vel atra bilis. Auicennas etiam proponit sanguinem corruptum, nec tamen dissentit a Græcis: nam per sanguinem corruptum, intelligit ita corruptum, vt non seruet amplius naturam & formam sanguinis; si enim forma sanguinis persisteret, non possent abradi radices capillorum. Quod si ergo corruptio accidat secundum partem tenuem, degenerant in bilem: si secundum partem crassam, degenerat in atram bilem: & sic cum Græcis sentit. Caussæ, propter quas generantur hi succi, aliæ sunt Internæ, aliæ Externæ. Internæ sunt vel ratione Totius, vel ratione Partis. Ratione totius, quando corpus est cacochymum, id est, totum refertum prauis succis, qui facile capiti communicantur. Cõcurrunt vitia alicuius partis, vt cerebri, ventriculi, iecoris, & lienis, itemque vteri: & dum hæ partes afficiuntur intemperie, vel obstructione, facile praui humores generantur, qui in caput delati, pilorum radices depascunt, præcipue dum iecur lue gallica laborat. Caussæ externæ non necessario occurrẽtes, sunt percussiones capitis, quibus caput ita debile redditur, vt alimentum delatum non possit regere: & sic corruptum alimentum deinde depascit radices capillorum. Caussæ necessario occurrentes, sunt res non naturales: vnde adolescens ille boni habitus, alopecia tamen affectus fuit, quia in esu fungorum deliquerat: cap. 1. lib. 1. κ. τόπ.

III. Caloris vitia.

Tandem ad pilos producendum, requiritur calor agens validus, coniunctam potius habens siccitatẽ, quam humiditatem. Vnde corpora calida & sicca magis sunt pilosa: calore enim diminuto, pili deficiunt: defectus autem hic caloris aliquãdo est cum intemperie in passiuis, scilicet cum humiditate, vel siccitate.

Differẽtia.

Si ergo vitium est vel Cutis, vel Materiæ, vel Caloris agentis, oritur defectus pilorum; vt quandoq; sit Area, quandoque Defluuium capillorum, interdum Caluitium, aliquando Tardus pilorum ortus. Areæ vel fiunt secundum formam Rotundam, & dicitur alopecia, quia vulpes sæpe hac affectione laborat: vel secundum formam Oblongam, & dicitur ophiasis, quia serpens hac sæpe afficitur; Arabibus tyria dicitur, quia serpentes his vocantur tyræ. In ophiasi non est æqualitas, sicut in alopecia: vnde Auenzoar cap. 4. tractatu 1. lib. 1. quærit, cur in ophiasi non cadant pili æqualiter secundũ rectum & rotundum, sed secundum oblongum & obliquum. Caussam esse dicit, quia ophiasis pendet a materia acri & tenui, quæ non est vndique æqualis, sed inæqualis, ita vt alia sit tenuior, alia crassior. Dat exemplum: si aqua pura, inquit, in terrã decidat, parat sibi iter rectum: quod si quis super aquam proijciat terram, vel lutum, aqua non amplius facit iter rectum, sed obliquum. Sic in ophiasi est inæqualitas arearum, quia materia est inæqualis.

Signa.

In defluuio capillorum pili deficiunt indifferenter, secundum omnes partes cutis capitis. Areæ oculis patent. Si caluitium est; pili deficiunt in syncipite. Si fuerit tardus ortus pilorum cognoscitur, quod nõ adsunt pili ea quantitate, quæ requiritur pro ratione ætatis. Cognito capillorum defluuio; aduertendum, an sit ratione Cutis, an rõne Materiæ. Si ratione cutis; hæc est rarior, humidior, densior vel siccior. Si rarior & humidior, cognoscitur, quia præcesserunt caussæ humectantes & rarefacientes cutim, itẽ frequens vsus balnei aquæ dulcis, seu lotio frequens capitis cũ aqua dulci tepida: adest mollities cutis & capillorum: & ab humectantibus ac rarefacientibus maxime læditur æger. Quod si cutis sit densa & sicca, præcessere contraria: oppositorum enim eadem doctrina. Si fiat ob materię vitium, materia vel deficit,

vel corrupta eſt. Si deficiat materia neceſſario præceſſit aliqua immodica euacuatio alicuius humoris, pręcipue vero ſanguinis, pręceſſit coitus immodicus, vel morbus diuturnus; vnde conualeſcentes interdum depilantur, ob defectum materiæ: & tunc ægri non percipiunt vllã acrimoniam, vel pruritum, quia materia non eſt corrupta. At, ſi materia fuerit corrupta, non præceſſerunt propoſita: percipiunt ægri pruritum: ad ſunt morbi qui poſſunt hoc præſtare, verbi gratia, ſi morbo gallico, aut alicui morbo, qui ceſſauit citra euacuationem, ſuccedat capillorum defluuium, nemini dubium eſſe poteſt, hoc defluuium a pendere a praua illa materia, quæ morbum excitauit. Hoc declaro ex aph. 34. ſect. 6. vbi Galenus dicit, non eſſe appellandum caluitium, ſed defluuiũ capillorum: dum enim ſunt varices, & nulla apparet ſequens euacuatio, & ſequitur defluuiũ capillorum; certe hoc dependet ab illa materia, quæ producebat varices. Sic cognoſcuntur areę, quę neceſſario pendent a prauis ſuccis. Hic autem ſuccus, num ſit bilis, pituita, vel atra bilis, facile cognoſcitur. Nam lib. 1. κ.τόπ. ſi cutis fuerit albicans, vitium pendet a pituita: ſi pallida, a bile: ſi nigra, a melancholia. Addit Galenus cap. 18. lib. 14. meth. prægreſſam viuendi rationem. Si quis enim fuerit vſus bilioſis cibis, a bile pendebit, &c. Et ne erremus in hoc ſigno, ratione coloris cutis, monet Auicennas, vt fricemus aliquantum cutim capitis, quia per frictionem materia illa corrupta petit ſuperficiem cutis. Sed modica ſit frictio, non violenta, alias etiam ſanguis attrahitur, & cutis ſit rubicunda. Alexander addit, cognoſci hæc vitia e colore capillorum, non defluxorum: quia hi non adſunt: ſed illorum qui adſunt: (non omnium, quia quidam non ſunt vitiati, alias & hi defluerent:) & ſunt in confinio areæ, qui aliquo modo contaminati ſunt. Tardus pilorum ortus facile cognoſcitur; ſit enim ob vitium agentis caloris, aut ob vitium cutis. Si ſit vitium caloris; cognoſcitur, quia corpus eſt frigidum, languidum. Si autem corpus fuerit robuſtum & calidum, vitium in cutem referri debet. Vtrum porro cutis ſit humidior & laxior, uel ſiccior & denſior, id ſupra tradidimus.

Indicationes.

Si cutis fuerit ſiccior, humectanda, ſi humidior, exſiccanda: ſi denſior, rarefacienda: ſi rarior, denſanda. Quoad materiam, ſi hæc deficiat, eſt addendum. Si corrupta ſit; vel vndique corrupta eſt, vel imminet vt corrumpatur. Si eſt corrupta, tunc eſt cruda, vel cocta. Si cruda, eſt coquenda: ſi cocta, euacuanda. Si imminet vt materia corrũpatur; imminet vel ratione totius, vel ratione partis. Si ratione totius, totum eſt corroborandum: ſi ratione partis, pars eſt corroboranda. Exempli gratia, ſi hoc immineat ratione caliditatis iecoris, corroboratio conſiſtit in iecoris refrigeratione. Si ſit ob malam proprietatem iecoris, vt in lue gallica; corroboratio eſt in depulſu malæ proprietatis iecoris. Denique ſi ſit vitium ratione debilitatis caloris, corroboratio conſiſtit in augendo calorem.

Dubitatio. Principiũ alopeciæ nõ eſt alopecia.

Hic autem dubitatio quædam tollenda: cur Galenus ca. 1. lib. 1. κ.τόπ. dicat: principium alopeciæ non eſſe alopeciam: &, cur reprimentia conueniãt, non in alopecia, ſed in principio alopeciæ? Quoad primam: res quæ fiunt, ſunt ſimilares aut diſſimilares. cap. 2. lib. 1. loc. aff. Similaris rei principium, habet eandem eſſentiam cum ſimilari re perfecta: ſic intemperies, cum ſit quiddam ſimilare, ſit vt principium intemperiei ſit intemperies. At rei diſſimilaris principium, non habet eandem naturam cum re perfecta: vt, principium domus, non eſt domus, quia hæc eſt quid diſſimilare. Alopecia igitur eſt vitium, quod neceſſario formam aliquam requirit neceſſario eſt area: & quia eſt aliquid diſſimilare, ideo principium alopeciæ non eſt alopecia. Quoad ſecundum: in principio alopeciæ materia eſt in fluxu, nondum firmata & impacta, quia nondum pilorum radices ſunt deuaſtatæ: ob id, cum materia ſit in fluxu, licet reprimere. At, cum adeſt alopecia, iam radices capillorum ſunt corruptæ, quod ſignificat materiam fluxiſſe & eſſe firmatam, quæ concedit reprimentibus. Et ſic patet, cur in principio alopeciæ conueniant reprimentia, non autem in alopecia ipſa.

In principio alopeciæ locũ habet repercuſſio.

Prognoſtica.

Areæ curari poſſunt: quia ſuccus vitioſus, & materia in cute impacta poteſt eradicari. Sed notandum, hæc vitia quandoque facilius & citius remoueri, quandoque difficilius & ſerius; pro diſcrimine & progreſſu arearum. Alopecia enim facilius euellitur, quam ophiaſis, ſecundum Auicennam, & Alexandrum, quia in ophiaſi non modo abraduntur pilorum radices, ſed etiam abraditur cuticula, & ita ophiaſis eſt affectus ſæuior. Celſus & Auenzoar dicunt ophiaſin facilius curari. Pro quorum ſalute dicendum, eos loqui de ophiaſi, non abſolute, ſed quatenus eſt affectus puerilis: & quia pueri facilius ſanantur, hi auctores: (reſpicientes ad hãc facilitatem curationis, quæ habetur ratione ætatis:) dixerunt, ophiaſin facilius curari, ſcilicet in pueris, quam alopeciam in iuuene adulto. Sed cæteris partibus, ophiaſis, difficilis curatur. Augetur etiam & minuitur curandi difficultas pro arearum progreſſu; recentes enim areæ facilius tollũtur: ſic alopecia recens facile tollitur: antiqua difficulter, vel nunquam. Præterea, ſi per modicam frictionem cutis capitis, mutetur color cutis; cito & facile vitium illud depellitur: at, ſi per modicam vel mediocrem frictionem non mutetur color cutis, vel vix mutetur; vitium illud non niſi difficulter, & longo temporis ſpatio tolli poterit: ſi medio modo ſe habeat, medio etiam tempore tolletur. Quoad defluuium capillorum, hoc ſit, vel ratione cutis, vel ratione materiæ. Si ratione cutis; ſi ſit laxior, vel humidior, poſſunt indicationes expleri. Si deficiat materia, poſſumus addere. Si materia corrupta ſit, idem eſt dicẽdum: quod diximus de areis. Si defluuium capillorum ſit e morbo gallico, non poſſumus curationem polliceri, niſi præuideamus, num poſſit auferri morbus gallicus. In caluitio non poſſumus audacter curationem polliceri: eſt enim inſanabile, aph. 34. ſect. 6. ſi fiat ratione ætatis: quia ætate ita ſiccatur cutis, vt non poſſit laxari, nec poſſit reſtitui humiditas. Auicennas dicit, caluitium: (quod ſcilicet accidit ante debitum tempus,) poſſe remoueri, & retardari. Quoad tardũ pilorum ortum: ſi in cauſſa ſit vitium agentis, vt ſi corpus eſt frigidum; poſſumus calefacere & curare. Si fiat vitio cutis, ſi hęc ſit laxior & humidior, poſſumus promittere ſalutem, quia poſſumus denſare & ſiccare: ſi vero cutis ſit denſior & ſiccior, non poſſumus ita polliceri ſalutem: vnde quidam calidi temperamenti extremam attigerunt ſenectutem ſine pilis in mẽto.

Dictorum affectuum curatio.

Arearum curatio.

QVoad areas: & primum quoad chirurgiam, hæc reſpicit Totum, vel Caput. Chirurgia merito totius, conſiſtit in venæ ſectione, quæ locum non habet, niſi peccet ſanguis, id eſt, niſi redundet. Euacuatio ſanguinis poteſt fieri duplici præſidio: vel debili, vt frictionibus, vel valido, vel ſectione venæ. Si morbus eſt debilis, vtendum auxilio debili; valido, ſi validus. At areæ non ſunt morbus validus; imo ne morbus quidem, niſi in parte exornatoria: ergo non videntur egere ſectione venæ. Dico in venæ ſectione conſiderandam eſſe, non tantum vehementiam morbi præſentem, ſed etiam imminentem. In areis imminet vehemens morbus, cuius ratione vacuandus eſt ſanguis valido auxilio. Nam in areis vtendum eſt topicis remedijs calefacientibus, diſcutientibus, & attrahentibus a centro ad circumferentiam. Si his medicamentis vteremur ſine euacuatione

Obiectio ſoluitur.

tione

tione sanguinis, sed caput sanguis attraheretur, & attractus posset caussa esse phlegmones cerebri, vel meningum. Quare, ratione huius maximi morbi imminentis, dum sanguis redundat, vena secanda. Galenus in cura alopeciæ. cap. 1. lib. 1. κ.τόπ. non meminit venæ sectionis, quia ibi non tradit curationem morborum, sed rationem componendorum medicamentorum, desumptis indicationibus a locis affectis. Ideo non loquitur de omnibus indicationibus, seu instrumentis. Circa quantitatem. Non est vacuandus sanguis in multa copia: dum enim adest area, impossibile est, vt corpus sit exquisite plethoricũ; quia area pendet a cacochymia, non tamen exquisite, id est, non adest sanguinis redundantia, sed notha cacochymie; non excedamus igitur ℥vj. vel viij. Quo tempore? Lenita aluo. Quæ venæ secandæ? Variæ, pro varia dispositione ægri. Si enim affectio pendebit e iecore, aperietur basilica dextri brachij: si a liene, basilica sinistri: si ex hæmorrhoidibus, his applicabuntur hirudines: si e mensibus suppressis, saphena secabitur. Quod si ætas, timiditas, aut vires debiles non possunt ferre sectionem venæ, accedendum ad auxilia quæ gerunt vicem sectionis venæ, ad cucurbitulas videlicet, quæ modo dorso, modo popliti, modo cubito sunt applicandæ, pro varia ægri dispositione. Chirurgia vero, quæ respicit caput, duplex est, & proponitur ab Auicenna: alia euacuat caput, alia potius euacuat materiam exsistentem in cute capitis. Pro euacuatione capitis, dicit Auicennas, caput esse fricandum; & si per frictionem illam insigniter rubicundum fiat caput, ita vt turgidæ conspiciantur venæ circa frontem & tempora; tunc secandam esse venam frontis; vt, postea capiti tuto remedia queant applicari. Quod si non appareat illa rubedo, desistendum a sectione illarum venarum. Notandum tamen, prius secandam esse venam cubiti, deinde venam frontis. Chirurgia, qua euacuatur materia exsistens in cute capitis, proponitur ab Alexandro, & Auicenna, & est hæc. Si area sit cõtumax, cutis capitis scarificanda est: sic enim euacuantur serosæ illæ materiæ, quæ abradunt radices capillorum. Prius tamen totum euacuari debet, pharmaco, aut venæ incisione, ne attrahatur materia.

Venæsectio. *Cucurbitulæ.* *Sectio venæ frontis.* *Scarificatio cutis capitis.*

De lenientibus, præparantibus, purgantibus, & totum, & caput, dicemus infra cap. 8. de dolore capitis. Auicennas monet, si infans areis corripiatur, sufficere abstinentiam: non danda pharmaca. Si puer fuerit, decem annorum, possumus date *pilularum cochiarum* ℈j. si fuerit in ætate pubere, adscendimus ad ʒs.

Medicamẽta communia.

Quoad localia, secundum Gal. cap. 1. lib. 1 κ.τόπ. conueniunt attenuantia, discutientia, & gignentia bonum alimentum. Debent ergo calida esse, & tenuium partium, quare vitentur adstringentia. Auicennas, ob materiæ confluxum ad caput, permiscet aliqua corroborantia, quæ non sunt valde stiptica, *vt ol. ros. compl.* Ego tantũ tres formulas proponam, debilem, mediocrem, validam: quibus vtẽdum, prout areæ facile vel difficulter cedunt. Debile medicamentum hoc est: ℞ *cineris amygd. amar. persicorum, radicum cannarum, abrotani, thuris in aceto macerati, ana* ʒj. *ol. amyd. amar. adipis anseris ana* ℥iß. *Misce, fiat linimentum.* Mediocre: ℞ *pulu. staphidisag. in aceto acerrimo macerata* ℥iß. *spumæ maris, seu alcyonij, sulphuris ignem non experti, sem. erucæ, vtriusque veratri ana* ʒj. *ol. de Kerua, fellis taurini, resinæ terebinth. ana* ℥j. *Mis. pro linimento. Resina pini est in communi vsu: multo tamen valentior est resina terebintha, quæ est magis tenuium partium,* Validissimum: ℞ *euphorbij, sinapis, piperis albi, nasturtij ana* ℈j. *adipis vrsi, si haberi possit, sin minus, adipis anseris syluestris* ℥iß. *stercoris capræ combusti* ʒij. *succi cepæ* ℥iij. *ol. laurini, vel costini* ℥vj. *Mis. pro linimento.* Si malum vrget Auicennas descendit ad *cantharides, quæ possunt macerari in aceto, uel in decocto, staphidis agriæ*, Possumus, vsu postulante, vti *cantharidibus. cum pice liquida.* Auicennas etiam vtiur *lacte tithymali*. Prout enim magis vel minus contumax est affectus, pro eo magis, vel minus valentibus est vtendum. Hinc Galenus, cap. 1. lib. 1. κ.τόπ. & cap. 18. lib. 14. method. monet, vt quandoque incipiamus a valentioribus, non semper a debilioribus: si enim malum rebelle non est æger debilibus frustra cruciandus. Num autem malum rebelle sit, cognoscitur hoc modo. Antequam adhibeantur medicamenta proposita, fricanda cutis est panno aspero, vel radice bryoniæ, vel folijs ficuum, vel, si homines delicati hanc frictionem non ferant, caput fouendum spongia, in tepida imbuta; vt his rationibus laxentur pori cutis, quo medicamenta penetrare & operari queant. Quoad vtendi tempus: post euacuationem totius, & capitis, abradendi pili, idque sæpius, quoties nimirum renascuntur: deinde præscriptis medicamẽtis fricanda est cutis: tum medicamenta proposita adhibenda. Vt autem in alopecia & ophiasi sciamus, an vtendum sit leuioribus vel fortioribus, fricãda est cutis: si enim per frictionem moderatam mutetur, vt calida reddatur, & secũdum colorem fiat rubicunda, vel citrina; tunc debemus applicare medicamẽta debilia; quia hinc cognoscimus, affectionem esse debilẽ, non contumacẽ: si vero per frictiones insignis non mutetur cutis, vel vix mutetur; debemus auspicari a valẽtioribus; quia indicium est admodum rebellis affectionis. Deinde sciendũ, num in medicamentis, quæ primum applicauimus, sit insistendum, an vero trãseundum ad alia, vel debiliora, vel validiora. Si ergo post remotionem medicamentorum, cutis facta sit calidior ad tactum, item rubicundior, & humidior, &, si adsit indicium aliquod exulcerationis, tunc descendendũ ad debiliora; alias fierent vlcera & inflammationes in capite: si non fiat mutatio proposita, adscendẽdum ad validiora. Hinc monet Galenus, cap. 18. lib. 14. meth. vt non semel, sed bis, & sæpius quotidie aduertamus, quomodo se habeat cutis, post remotionem medicamentorum. Si enim leuis sit mutatio, debemus in illis progredi: si nulla sit mutatio, adscendendum ad validiora: si multa sit mutatio, descendendum ad debilia, & partes oblinendæ *adipe anserino, & gallinæ*; mitigant enim feruorem & acrimoniam, introductam a validis medicamentis, & simul attenuant: non autem vtendum anodynis crassefacientibus, quia adstringunt.

Topica.

Quoad diætam: in areis aer erit calidus, vt succi adhærentes radicibus capillorum euocentur a cẽtro ad circumferentiam. Auicennas præcipit, vt pileus conficiatur e pellibus, vt fiat sudor, & per sudorem euacuatio: quod potissimum hyeme fieri debet. Galenus dicit, æstate adhibenda esse medicamenta sub radijs solaribus, quia aer ille adiuuat: hyeme vtendum his medicamentis in balneis, vel in hypocaustis. Sit ergo semper aer calidus. Cibi sint boni succi: quantitate, mediocres. A vino abstinendũ, quia hoc caput petit. Quod si consuetudo vinum poscat, id erit pauciferum & subadstringens.

Victus in areis.

Curatio Defluuij capillorum.

Capillorum defluuium pendet a vitio Materiæ, vel Cutis. Vitiũ materiæ est Corruptio, vel Defectus. Si praua sit materia, iisdem occurrendum, quibus vsi sumus in curatione arearum. Quod si peculiaris aliqua sit deprauatio succorum, vt in morbo gallico; non vtendum propositis medicamentis, sed adhibenda ea, quæ priuatim luem gallicam respiciunt. Si ergo in morbo gallico pili defluant; non debemus curare, vt pili detineantur, quod quidam faciunt, admotis adstringentibus, ladano, oleo mastichino, rosis, myrto, &c. hæc enim in caussa sunt, vt morbus gallicus sæuissimus fiat, quia succus vitiosus, impactus radicibus

Defluuium capillorum. Si a praua materia. *Defluuium in lue venerea.*

dicibus capillorum, adhuc magis figitur, & lues illa in corpus retrocedit. Quare post euacuationem totius & capitis, cum bibunt decoctum guaiaci, luna augescente, capilli abradendi, & his euulsis, quotidie caput sequenti vnguine vngendum, ter, quater, & quinquies: renascuntur enim pili celerrime, & admodum firmi. ℞ *pul. corticis guaiaci, abrotani combusti, vel rad. cannæ, ana ℥ ſ. decocti guaiaci, quo pro syrupo æger vtitur ℥ ij. olei caryophyllorum vnguentariorum ℥ j. ol. amygd. ℥ ſ. vini albi montani subdulcis ℥ iſ. Misc. fiat decoctio in duplici vaso, per 12. vel 14. horas: seruetur ad vsum.*

Si ab inopia materiæ.

Si pendeat defluuium ab inopia materiæ: secundum Alexandrum & Galenum, vtendũ medicamentis, quæ habent vim attrahendi materiam; item attractam conseruandi, non absumendi; tertio quæ habẽt vim, vt materia attracta in cute detineatur & hęreat, non defluat. Quare debent esse calida, vt attrahant: item humida, ne absumant, quia siccitas consumeret: item adstringentia, ac densantia, vt materia hæreat, non defluat. Alexander ergo caput fouet aqua tepida, quæ calfacit, & humectat: & inungit caput *hydrelæo*, ad materiam attrahendum & conseruandum: præterea vtitur aliquo condensante, *vt oleo rosate, mastichino, myrtino, vino stiptico, & admiscet ladanum.* Sic his adstringentibus vtitur: quibus tamen minime debemus vti in defluuio capillorum e praua materia oborto. Quoad quantitatem: pro ℥ j. calefacientis & humectantis, misceri debet ʒ j. condensantis & adstringentis: verbi gratia, pro ℥ j. hydrelæi, imponatur ʒ j. ladani, vel alterius adstringentis. Victus his respondeat. Aer temperatus. Cibus mediocris, optime nutriens, humectans, quia materia deficit. Vinum vinosum desiccat: quare mediocre id esto.

Si a cutis raritate.

Si defluuium capillorum fiat vitio cutis: fit, quia cutis est rarior, vel densior. Si sit rarior, vtendum cõdensantibus & adstringentibus: ideo Auicennas probat *baccas & folia myrti, cortices nucum vstos, gallas immaturas cum vino stiptico, myrobalanos, chebulas, emblicas. Uti etiam possumus oleo lentiscino & myrtino.* Alexander caput fouet frigida, vt densetur cutis. Aer sit frigidus: cibus crassefaciens, vt caro bubula, pedes vituli: vinum granatorum restringentium.

Si a cute dẽsa.

Si defluuium fiat ob densitatem cutis: contrarijs occurrendum. Ideo Auicennas vtitur attenuantibus validis, vt *cinere ranarum, sinapi, calamintha, ruta, euphorbio: abluit caput aqua alterata alcyonio, aqua salita.* Aer sit calidus: victus extenuans; condiantur cibi cinnamomo, feniculo & calefacientibus. Potus sit vini vinosi, tenuis, & antiqui, quoniam extenuare volumus: vel aquæ alteratæ cinamomo, feniculo, &c.

Curatio Caluitij.

Caluitium.

SI fiat ratione defectus, occurrendum *oleo amyg. & hydrelæo*. Auicennas infantes suscipit curandos, & qui non deuenerunt ad senectutẽ: de senibus enim actum est, quia materia in illis non potest refici.

Si fiat ratione densitatis cutis, conueniunt extenuantia, quæ proposita sunt in areis.

Curatio Tardi pilorum ortus.

Tardus ortus pilorũ.

SI fiat ratione caloris agentis, vtendum calorificis: verbi gratia, expurgato corpore exhibendæ sunt *aquæ Aponenses*, & medicamẽta calefaciẽtia; vt corpus quod est frigidum, calidum reddatur. Optimæ etiam sunt confectiones calefacientes. Si fiat ob vitiũ cutis: si cutis sit humidior, rarior, siccior; e propositis patet quid sit agendum. Si non oriantur pili, vt oriri deberent, ob densitatem cutis; difficillime tollitur affectio. Tunc ergo Auicennas accipit *cantharides, ablatis alis & pedibus, exsiccat in vmbra: deinde conterit & decoquit in ol. amygd. vel viol. vel in oleo communi:* his mentum inungit, quia hoc modo fiunt crustæ, quibus decidentibus nascuntur pili. Mentum etiam inũgi debet *melle anacardino. Vngula etiam asini combusta & trita, permiscenda oleo sesamino; & pars vngenda. Sic oua formicarum, permiscẽda oleo de been; & pars eo vngenda. Possumus etiam accipere auellanarum nucleos, contritosque miscere cum oleo raphani. Vngatur etiam mentum cinere abrotani, & oleo antiquissimo. Præstantiss. est secretum, aqua e fauo mellis destillata:* si enim vngatur ea mentum in vitio ob cutis densitatem, mirabiliter pili erumpunt; sumatur mel sicuti extrahitur, vna cum cera & apibus, id est, fauus mellis, & totum destilletur.

CAPVT III.

De Excessu capillorum.

Nomen.

PEr excessum capillorum intelligimus tum nimiã pilorum longitudinem, tum duritiem pilorum nimiam: quidã enim pilos ita duros habent, vt videantur pili suum: cap. 3. lib. 1. κ. τόπ. Si pili sunt prolixiores, impediunt, quo minus partibus medicamenta admoueri queant: vnde hi demendi. Durities vero pilorum tum indecoros reddit homines, tum infensa & molesta est.

Remouentia pilos.

Sed primo loquemur de primo excessu; proponentes remouentia pilos, & prohibentia nouam generationem pilorum. Remouentia pilos sunt duplicia, alia dicuntur Psilothra, quæ a pilis cutem denudant; non tamen inde pilorum radices absumuntur, sed cutis tantum redditur depilis: alia sunt, quorum vis intro magis penetrat, ita vt radices pilorum tollantur: & hæc dicuntur Exstirpantia pilos. Psilothra pertinent ad partem exornatoriam: exstirpantia ad facultatem cõp toriã. Psilothra sunt calida, & habent vim abradendi. At ne exulceretur cutis, mitiora miscenda sunt validioribus. Galenus ergo probat *pumicem vstum. Præstantissimum est medicamentum, quod recipit calcem uiuam & auripigmentũ, commista cum amylo, cum farina hordei, cum succo ptisanæ. Aetius permiscet cum succo oryzæ, & contundit omnia, ad inhibendum exulcerationem, in mortario plumbeo.* Aequa erit portio calcis & auripigmenti, si volumus medicamentũ non multum validum: at, si volumus validius, imponemus auripigmentum maiori copia: verbi gratia. ℞ *auripigmenti ʒ. ij. calcis viuæ ʒ. j. ptisanæ colatæ q. s. misce, & agitando in mortario plumbeo fiat linimẽtum.* Auicennas monet, si forsan institutum nostrum sit, tollere pilos, vt pili, qui renascuntur, sint molles, nõ duri, & teneriores, non asperi; in psilothro imponendos cineres vitis, verbi gratia, & ʒ. iij. & locum diligenter esse fricandum post remotionem medicamenti; deliniendum etiam locum *cum farina hordei, fabarum, & seminum melonum:* vt sic pili nascantur molles & tenues. Auicennas etiam, si imminet excoriatio; (quod e dolore cognoscitur) auellit medicamentũ: & si leuis est excoriatio, *lentes excorticatas tritas cum aq. ros. miscet cum modico ol. ros. compl.* & oblinit locũ. Si excoriatio sit magis insignis, cõfugiendum ad medicamentum validius, *ad vnguentum rosatum, & infrigidãs Galeni, sed sine aceto.* Ratione mali odoris, Auic. miscet odorata: hinc probat *cretam permistis aromatibus, vt caryophyllis, cinamom. mace: si homines ditiores fuerint, addetur aliquid moschi, vel ambræ.*

Exstirpantia pilos.

Quoad medicamenta penitus exstirpantia: proponit Galenus *leporem marinum, qui ignotus est nobis: itẽ hepar thyuni putrefactum, qui magnus est piscis, & haberi potest: probat cedriam, sandaracham, vrticam marinam, lacrymam hederæ, bryoniæ, vitis albæ.* Hinc Aetius dicit, si pubes puerorum inungatur lachryma vitis albæ, tardissime nasci pilos in pube. Eandem vim habet *succus exsudans e viridibus sarmentis, dum ad ignem comburuntur.* His pili tolluntur.

Pro-

Prohibentia pilorum incremẽtum.

Prohibentia, ne pili tam facile pullulent, habent vim densandi cutem: pili enim per apertos poros egrediuntur. Oportet etiam, vt habeant vim propellendi materias ad partes internas; ideo debent esse frigida & reprimentia. Hinc Auicennas probat *succũ hyoscyami, mandragorę: adscendit ad opium, permistum cum aceto: vtitur cinere ranarum lacustrium, quem permiscet cum mucilagine psyllij, cum hyoscyamo*. Sed aduertendum, ne mulieres vtantur istis, tempore purgationis menstruorum, vel imminentibus menstruis: maxime enim hoc obesset.

Pili crassi vt reddantur tenues.

Quoad pilos duriores, vt reddantur molliores & tenues: oportet vti ijs, quæ habent vim detersoriam, & ex Aetio sunt tenuium partium. Galenus probat *farinam hordei, fabarum, erui seu orobi, aristolochias, vtrumque veratrum, cinerem sepiarum, & animalium quę ostrealia sunt*, in quibus est vis attenuandi & detergendi, absque erosione. Et hæc possent misceri cũ *succo ptisanæ*, idest, cum aliquod detergente, & attenuante. Si volumus odorata reddere, miscemus *melissam, schenanthum, moschum, &c.*

CAPVT IIII.

De Vitiato colore capillorum.

Tinctura capillorũ caute vtendum. Canitiei caussa.

DE tinctura capillorum agentes, paucis prosequemur Canitiem, quia est vitium turpe, precipue in fœminis. Sed e pilorum tinctura, fœminæ interdum labũtur in apoplexiam, epilepsiam, veternũ, catochum, in destillationes periculosas, in mortem: c. 3. lib. 1. κ. τόπ. Quare his prudenter vtendum. Canities fit ex humore pituitoso, lento, viscido, qui languide a calore propellitur. c. 5. lib. 2. de temper. Quare hæc pituita est serum pituitæ, idest, corruptio quędam, contracta e pituita, quæ temporis progressu putrescit. Tempora potissimum canescunt, quia ibi est musculus carnosus & humidus. Canities ergo, secundum Galenum, indicat temperiem frigidam & humidam. Adest putredo, e materia humida, diu detenta, & non transpirata.

Ad canitiẽ imminentẽ.

Quoad imminentem igitur canitiẽ, cum fiat propter imbecillitatem caloris, & ratione illius materiæ pituitosæ putrescentis; oritur indicatio, vt pituita collecta & putrescens euacuetur; prohibeaturque ne amplius gignatur, coaceruetur & putrescat. Et hinc recte Auicennas occurrit medicamentis purgantibus totum & caput, vt pituitam euacuet: de quibus paullo post agemus, cap. 8. de dolore capitis. Ad prohibendum autem, ne materia pituitosa generetur, oportet siccare, calfacere, roborare caput & ventriculum: quod fit *magnis antidotis*: de quibus c. de dolore capitis. Ne vero hæc materia colligatur, cum id fiat ob cutis densitatem; oritur indicatio aperiendi poros cutis, vt exhalet materia. Debemus ergo vti oleis calidis, ab Auicenna propositis, vt *oleo de been, de costo, oleo quod fit e medulla colocyntidis, oleo e sinapi, e caryophyllis vnguent. cuius frequenti vsu homines a canitie pręseruantur.*

Tingentia pilos.

Denigratio capillorum.

Dum autem pili iam cani facti sunt, vtendum tingentibus pilos. Quæ tingunt pilos nigro colore, non debent esse stiptica, aut permiscenda ijs, quæ sunt tenuium partium, ne stiptica noceant. Galenus & Auic. multa proponunt. Ad nigros capillos sequens medicamentũ expertum est, & per mensem nigros seruat, sine detrimento: ℞. *gallarum immatur.* ℥. *iiij. (optimę sunt, quę ex Istria deferuntur.) decoquantur in sartagine cum ol. communi, tandiu, donec fere omnes gallæ disruptæ sint tum imponantur super pannum lineum, qui ligno incumbat, & sic detineantur per noctem, post contusæ in mortario confecto e cupro, redigantur in puluerem, & exsiccentur. Addantur deinde squamæ æris* ℥. *j. alcannæ, idest, foliorum ligustri in puluerem redactorum* ℥. *ij. caryophyllorum puluerisatorum* ʒ. *ij. Hic puluis proijciatur in vas figulinum non magnum, quale Patauij solido emitur, & vas repleatur vino aromatico, vel montano generoso. Post addantur, aluminis rochæ* ʒ. *ij. corticum granatorum, corticum nucum viridium ana* ʒ. *iß. rorismarini, saluiæ ana Manip. ß. Omnia misceantur, & decoquantur ad consummationem medietatis vini.* Quod si ergo tingere volumus capillos, oportet accipere vini & pulueris eam quantitatem, quæ sufficiens esse videtur pro illa vice: misceri autem puluis cum vino debet, vt ea oriatur consistentia, quæ in ptisana colata requiritur. Capillis oblitis, locus inuoluatur pãno lineo, & maneat inuolutus per 2. vel 3. horas: dein tollantur petiæ istæ lineæ, & abluatur locus æquali portione aquæ & lixiuij, ita vt caput mundum reddatur. Et, si forte post ablutionẽ aliquid medicamẽti remaneat, vel in barba, vel in capite; sumatur pãnus, immersus aquæ, quæ sit referta copioso sapone, & eo optime fricetur, ac detergatur caput, & vndique exsiccetur. Detersa autem materia medicamenti, caput siccandum: postea inungendum oleo caryophyllorũ vnguentariorum. Durat hæc tinctura donec augentur pili; interdum mensem integrum. Sed faciendũ est luna decrescente, vt diutius detineatur. Et notandum, quod illæ petiæ seruari possunt, ad eundẽ vsum, pro alijs vicibus.

Vt capilli fiant fului nitidi.

Sequenti medicamento pili redduntur nitidissimi, fului, & splendentes: ℞. *rad. cannarum, faui mellis. ana* ℔. *ij. lupinorum in succo herbæ lanariæ maceratorum* ℥. *iß. fol. ligustri* ℥. *j. fl. verbasci albi maceratorum in aceto* ʒ. *vj. macis* ʒ. *ij. salis communi* ʒ. *iß. croci* ʒ. *j. Misc. & destillentur omnia in alembico uitreo*, & sub radijs solaribus inungantur radices capillorum. Vel *fauus melllis destilletur*, & primo aqua exibit, deinde oleum: quod oleum erit admirabile, ad reddendum capillos nitidos & splendentes.

Facies vt nitida fiat.

Faciei cutis splendens & nitida reddetur hoc medicamento: ℞. *aq. cochlearum, limoniorum, florum fabarum, polygonati, siue sigilli Salomonis, maluarum (intelligo semper flores) ana* ℔. *j. Misc.* & hæc aqua erit optima. Verum, vt sit magis efficax simplicia proposita imponantur *in aqua polygonati*, & destillentur in alembico vitreo: & erit aqua ad faciei nitorem comparandum valde idonea, si moderate facies inungatur.

CAPVT V.

De Tineis, seu de Achoribus, & Fauis.

Transitio.

HActenus de capillorum vitijs: sequuntur affectus ad Cutem capitis pertinentes, vt sunt Tinea, Porrigo, & Pedicularis morbus.

Definitio.

Tinea dicitur a similitudine illius vermis, qui abradit vestes. Dicitur etiam vlcusculum capitis. Est ergo tinea vlcusculum capitis, cutim depascens. ca. 8. lib. 1. κ. τόπ. Vlcus est soluta vnitas, cum deperditione cutis capitis, a mordente succo excitata. Dicitur, cum deperditione cutis, ad differentiam vulneris.

Caussa.

Fit a mordaci succo: qui talis est vel natura, vt bilis ichor; vel talis est ratione putredinis, vt alij humores, & præcipue salsa pituita: nec tantum a salsa pituita fit tinea, sed ab alijs etiam, cũ Alexandro. Caussæ huius succi mordacis vel sunt Internæ, vt mala viscerum dispositio: vel Externæ, vt mala diæta, esus ciborum acrium & salsorum.

Differẽtiæ.

Tineæ sex species sunt. 1. Psydracia, in quibus cutis secundum superficiem exulceratur, nec admodum eius mutatur color. 2. Exanthemata, idest, efflorationes, quæ ad cranium penetrant, cutim mutant in colore, & eam reddunt asperiorem: Alexander dicit, ea esse subrubicũda & aspera. 3. Exulceratio papillaris; quæ sunt vlcuscula magis penetrantia, in quibus fit attractio materici, & tumor quidam instar papillæ.

4. 4.Ficus;quādo magis mordax est ſuccus,fit dolor,& maior materiæ attractio;oritur tumor instar papillæ cap.2.lib.2.met.5. 5. Si adhuc maior est acrimonia ſucci,non tantum fit tumor, ſed foramina quædam exigua,e quib.tenuis materia prodit, qui dicitur ichor: vnde hæc affectio vocatur achor. cap.8. lib.1.κ.τόπ. Arabes vocant ſaphati: nam Auicennas ait ſaphati eſſe puſtulam humidam, a qua ichor emanat: item, eſſe exulcerationem, habentem foramina plura exigua,e quibus aqua emanat,in qua est nonnihil viſciditatis. 6. Postremo ſi adhuc magis vigeat vis ſucci abradentis, maxima fiunt foramina,e quibus emanat materia instar mellis; vnde fauus dicitur, & meliceris.

Tinea omnis est contagioſa. Hæ ſunt differentiæ tineæ: quæ omnes in hoc conueniunt,quod ratione putredinis ſunt contagioſæ. II. A loco affecto ſumuntur differentiæ; prout Magis vel Minus penetrant. III. Ab efficientibus cauſſis; vt prodeunt ab Ichore, Pituita ſalſa, Flaua bile, vel Melancholia.

Signa. Cognoſcitur hæc affectio, quia homines ratione pruritus coguntur locum ſcalpere. Apparet etiam indicium in cute. Succedit dolor,tumor,apparent foramina. Quæ autem ſit differentia huius affectionis, facile cognoſcitur e materia ipſarum declarata. An vero prodeat magis ab hoc quam alio ſucco, docet Alexander, dicens: ſi exiens est tenue & pallidum, erit humor bilioſus; ſi viſcidum, pituitoſus; ſi exiguum, & vix exit, indicium est ſucci melancholici. Cognoſcimus etiam e ſignis indicantibus hunc vel illum humorem.

Indicationes. Cum ſoluta ſit vnitas, oritur indicatio vniendi. Vnionem autem impediunt, dolor, inflammatio, & ſuccus deprauatus:ratione doloris, oritur indicatio mitigandi;ratione phlegmones, oritur indicatio remouendi: (de ſpeciebus inflammationis agimus c.9. vbi de phrenitide)ratione ſuccorum,ſi ſunt fixi & impacti,diſcutiendum & abstergendū,præcipue ſi craſſi ſunt;ſi ſunt in fluxu,eſt repercutiendum;ſi ſunt fluxuri,est diuertendum,& toti corpori prouidendum.

Prognoſtica. Hi ſcopi abſolui poſſunt,quia eſt vlcuſculum; ſi tamen affectio ſit inueterata,difficilis eſt curationis.

Topica. 1. 2. Gal.in achorib. proponit diſcutientia: quæ Leuiora ſunt,aut Fortiora illa conueniunt, ſi affectus eſt in ſuperficie;hæc,ſi in profundo.Cum cutis bonum alimentum attrahere non poſſit,conueniunt reprimentia,quoties habemus materiam, quæ in fluxu eſt, citra corporis repletionem. Diſcutientia & reprimentia coueniunt ſimul, quoties habemus materiam impactam,& imminet malum aliquod,vt inflammatio. Sed abſtinendum a frigidioribus, & ab obturantib. & ab ingratis: vnde Archigenes male proponit ſemperuiuium,quod nimis refrigerat;ceruſſam,quæ obturat;vrinam tauri,quæ ingratum facit medicamentum.

Materiæ auxillorum. Reprimentia ſecundum Galenum ſunt, *baccę myrti,cortex pini,rubus canis,ſycomorus,oleum myrtinum,de rubo canis,de ſycomoro: oleum oblinit & diſcutit,myrtus reprimit.Conueniunt etiam lentiſcus,fructus & radix cyperi,cupreſſi,lentis.* Diſcutientia alia leuiora,*vt hordeum,oleum vetus,betæ folium & radix, brionia,ſpuma argenti,cadmia,manna thuris,lupini,conchę vſtæ*. Fortiſſima ſunt,*ſal,fex vſta,chalcitis,calx viua, fel potiſſ. calidorum & ſiccorum animalium, vnde fel ſuillum omnium eſt moderatiſſimum, quia humidum. Addit etiam Galenus ſulphur,rad.cucum.ſylueſtris, rad.aſparagorum,rad.lilij,rad.veratri vtriuſque folia fici,ſuccum ireos,ſuccum ſcillę decoctę in fornace, medicamentum e charta combuſta, quamuis veram chartam non habeamus. Excipi hęc poſſunt oleo veteri, oleo lucernę,oleo amygd.amararū, melle, vino,& aceto: non tamen indiſcriminatim. Excipienda ſunt melle & oleo, cum diſcutere volumus. Vino excipimus, acri quidem, ſi uolumus diſcutere,auſtero,ſi uolumus reprimere. Aceto excipimus, ſiue repellamus, ſiue diſcutiamus, eſt enim tenuis ſubſtantiæ, & habet partem calidam, ac frigidam*.

Formulæ. Ex his formulæ præſtituentur: vt in achoribus incipientibus ratione materiæ in fluxu: ℞. *baccarum myrti, rubi canini, ſycomori ana ℥.ij.uini auſteri ℔.ij.fiat decoctio ad tertias*. Diſcutiens leue: ℞. *hordei integri, rad.betę, bryonię ana Man.ſ.olei ueteris. ℔.ſ.uini acris ℥.iij. fiat decoctio ad tertias: Deinde facta expreſſione adde pulueris cadmiæ, lithargyri, lupinorum ana ʒ.j. cochlearum uſtarum ʒ.j. Miſc.* Reprimens ſimul & diſcutiens: ℞. *fol.lentiſci P.j.fructuum cyperi, cupreſſi, lentiſci ana ℥.ſ. aceti mediocris ℔.ſ. Miſc.& fiat infuſio in aceto feruente per 24.horas: dein facta expreſſione, adde olei myrtini, ol.roſ.compl. ana ℥.j. Miſc.* Validum medicamentum,quo tinea quęcunque eradicatur, multis ſecretum: ℞. *rad. cucum. agreſt. utriuſque helleb. aſparagorum ana ℥.j.macerentur omnia in aceto acerrimo feruenti per 24.horas: dein facta expreſsione adde ſuccorum ireos, ſcillę decoctę in fornace, ſulphuris ignem non experti,calcis viuę ana ʒ.iij.ol. laurini ℥.j.reſina terebinth. ℥.ij Miſc. fiat unguentum*. Quoad vtendi modum,actu calida admoueantur. Tempus applicandi eſt poſt corporis purgationem.

Purgatio & phlebotomia. Notandum circa pharmacum, & venæ ſectionem in his morbis: hæc duo valida auxilia eſſe, quæ in morbis tantum vehementibus conueniant,apho.29. ſect.2. in his tamen vlcuſculis vtendum iiſdem eſſe, non ratione morbi præſentis, quia hic eſt leuis, ſed ratione morbi imminentis: cum enim debeamus vti localibus medicamentis calidis,periculum eſt,ne ratione caliditatis attrahatur materia in caput, & fiat inflammatio,&c.

CAPVT VI.

De porrigine, ſeu furfuribus.

Nomen. FVrfures ita dicuntur, quia e capite decidit materia quædam, quæ ſimilis eſt furfuribus. Porrigo autem diciter,quaſi prurigo, quia in hoc affectu homines infeſtantur pruritu quodam.

Definitio. Eſt autem porrigo ſolutio vnitatis in ſuperficie cutis capitis,a materia furfurea pendens. Hæc definitio tradita eſt per cauſſam effectiuam, non per cauſſam formalem: quia porrigo eſt triſtis ſenſus pruriginoſus,ideo ad dolorem refertur: vnde quę cauſſa formalis eſt doloris, ea etiam cauſſa formalis eſt porriginis. Solutio ergo vnitatis eſt cauſſa efficiens, a qua pēdet hic ſenſus triſtis pruriginoſus;ita vt ſolutio vnitatis ſit cauſſa immediata ſenſus pruriginoſi. Hæc ſolutio vnitatis reſidet in ſuperficie cutis capitis. Idem dicit Auicennas: in affectu furfuraceo adeſſe leuem excoriationem in ſuperiori cutis ſuperficie.poſtremo diximus,pendēs a materia furfuracea. Diximus,pendens;non producta. Nam effectus a cauſſa ſua dupliciter producitur; primo,vt non dependeat in eſſe & conſeruari a ſuo producente; vnde fit, vt remoto efficiente, permaneat effectus. Secundo producitur effectus a ſuo producente, ea ratione, vt quāprimū tollitur producens,illico euaneſcat effectus; quoniā effectus ineſſe, & conſeruari pendet a ſuo producente. In propoſita ergo finitione diximus,pendēs: quia ſolutio vnitatis, quæ eſt cauſſa effectus furfuracei,in eſſe & cōſeruari pendet a materia furfuracea: vnde materia hac ablata,illico ceſſat ſolutio vnitatis. Hinc colligitur illam ſolutionem vnitatis non eſſe morbum,ſed affectionem: quia de ratione huius affectionis eſt, vt ad remotionem cauſſæ remoueatur etiam ipſa affectio. At ſecus eſt loquendum de ipſo morbo: quia morbus neceſſario habet permanentiam. Hinc colligitur, materiam hanc furfuraceam ſibi vendicare locum cauſſæ efficientis, & quandoque locum exeuntis mutati,quando extra caput egreditur,quia egreditur id,quod non deberet egredi: habet autem

locum

locum efficientis, quatenus est caussa soluens continuum.

Caussę. Porro hęc materia furfuracea producitur e corruptis ichoribus: per hos autem ichores intelligo tenuem portionem excrementitiam succi alimentalis, quæ tenuis portio est vehiculum succi alimentalis. Et hæc portio est ea, quę concessit in tenue excrementum tertiæ concoctionis. Cum ergo ichor sit tenuis portio excrementitia succi alimentalis; necessario ichor proportionem habet cũ succo alimentali. Hinc fit, vt sanguis ichorem habeat mitem; bilis & melancholia immitem; quia tales sunt eorum succi. Porrigo igitur fit corruptis ichoribus sanguinis, bilis, flauæ, pituitæ, melancholiæ. Et hoc accidit, aut vitio capitis, aut vitio Partium subiectarum, aut vitio Totius. Vitio capitis; vbi caput calidius & humidius est; vel, vbi calidius & siccius. Auicennas dicit, hunc affectũ fieri a nuda siccitate: nos ichores necessarios esse dicimus.

Auicennæ conciliatio. Sed Auicennas sic est intelligendus, vt B voluerit ratione siccitatis nudæ ichores adeo exarescere, vt in materiam furfuraceam abeant: loquitur de caussa efficiente ichores similes furfuribus, non quid hic affectus prodeat e siccitate tantum. Concurrunt pręterea vitia partium, vbi iecur est calidum, ventriculus frigidus; vbi deprauati sunt succi, vbi præcessit mala viuendi ratio.

Differẽtia. Porrigo excitatur ab ichore vel pituitoso, vel melancholico, vel bilioso, vel sanguineo. Et vitiatur hic ichor vel in capite, vel in alijs corporis partibus.

Signa. Facile cognoscitur hæc affectio e furfuribus decidentibus: conqueruntur homines de sensu tristi pruriginoso. Differentiæ facile cognoscuntur: quia, e Celso, si malum pendet ab ichore pituitoso, materia furfuracea decidens, aliqua e parte madida erit: si ex ichore bilioso & melancholico, siccitas apparebit. Et, si e bile citrinus erit color; si e melancholia, niger. Vtrum autem hæc materia sit genita vitio capitis, vel C partium infernarum: recurrendum ad signa, indicantia intemperiem capitis & aliarum partium.

Indicationes. Cum affectus hic originem ducat e materia furfuracea, illa depellenda est. Cum autem gignatur vitio ichoris, oportet perpẽdere, an ichores geniti sint, an vero metus sit ne gignantur. Si geniti sunt; vel fluxerunt ad caput, vel sunt in fluxu. Si fluxerunt, oritur indicatio euacuandi eos. Si sunt in fluxu, oritur indicatio reprimendi. Si metuitur ne gignantur; periculũ illud imminet, vel propter vitium capitis, vel aliarum partium. Si vitio capitis, caput est corroborandum: si calidius & humidius, refrigerandum & siccandum: si frigidius, calefaciendnm, &c. Si procedat vitio aliarum partium, illarum vitijs occurrendum.

Prognosticum. Hæ iudicationes facile absolui possunt: nec opus est, vt in prognostico tempus teramus.

Curatio. Quoad chirurgiam: sanguis vacuandus, si in toto redundet sanguis. Et quia hic affectus leuis est, nec D morbus dici potest, ideo hac ratione leui præsidio sanguis demendus. Cum autem ratione topicorum, quæ calida sunt, periculum inflammationis capitis, ideoq; morbus magnus immineat, vtendum valido auxilio: & proinde, si velimus cito curare, & totum corpus sit refertũ sanguine, vena secanda est, vt sanguis cito remoueatur: at, si velimus longo tẽpore furfures remouere, possumus vti debili auxilio, vt inedia, frictione, balneo, quæ sanguinem longo tempore euacuant.

Topica. Medicamenta e c. 6. lib. 1. κ. τόπ. debent esse detergentia, attenuantia, adstringentia. Abstergentia, ratione materiæ impactæ: attenuantia, vt materia, quæ resolui debet, attrahatur a centro ad circumferentiã: at ratione ichorum, qui sunt in fluxu, ne tam facile suscipiantur, oportet vti reprimẽtibus, vt ichores fluentes recedant; & adstringentibus, vt partes corroborentur, ne ita facile suscipiant. Hinc Archigenes probat medicamentum, confectum *ex atramento sutorio*, idest, *chalcantho*: in hoc enim sunt partes nitrosæ, A quæ detergunt; item calidæ ac tenues, quæ discutiũt, & robur addunt. Sed hoc medicamentum nimis vehemens est. Quare ita in curatione progrediendũ. Expurgato corpore & capite, abluatur caput *mediocri lixiuio, & addantur lixiuio furfures, fumaria, beta, radices oxylapathi*; & ita abluatur caput: ablutum & siccatum caput, oblinatur *farina fabarum, lupinorum, orobi, & addatur aliquid salis mineralis, & subigatur cum aceto, & cum oleo amygdal. amararũ*. Et hoc medicamentum detineatur in capite, per 2. 3. vel 4. horas, vel per totam noctem. Rursus deinde abluatur caput, vrgente necessitate, *lixiuio valentiore: vnde lixiuio addatur staphisagria, medulla colocynthidis, agaricus, rad. cucum. agrestis, & ita abluatur caput*. Si his non tollatur malum, deueniendum ad medicamentum validissimum Auicennæ, quod efficitur ex ęquali portione *chalcanthi, salis mineralis, & sulphuris ignem non experti, & hæc cum ladano permiscentur, dissoluto in oleo mastichino*, ratione corroborationis. Terram Cimoliam non propono, quia nos ea caremus. Sed medicamentis propositis addere possumus *terram illam, quæ proxima est thermis Aponensibus, vel alijs thermis sulphureis, quæ terra redolet naturam sulphuris.*

CAPVT VII.

De Phtheiriasi, seu morbo pediculari.

Definitio. HIc affectus est solutio vnitatis in profundo cutis capitis, a pediculo dependens. Dicitur solutio vnitatis: quia, qui patiuntur hunc affectum, prurigine & dolore afficiuntur; & vbi dolor, ibi necessario solutio vnitatis. Hæc vnitas solutio, ad differentiam porriginis, est in profundo cutis capitis. cap. 7. lib. 1. κ. τόπ. Hæc solutio vnitatis dependet a pediculo: vnde ablato pediculo, nõ est amplius affectus: ideo hęc affectio non est morbus. Et pediculus non est morbus, sed caussa efficiens morbi, quatenus efficit solutionem vnitatis, a qua pendet tristis ille sensus, qui est caussa doloris.

De ortu, caussisq; pediculorum. Est autem pediculus quoddam animal, toto genere præter naturam, quia maxime infestum est naturæ humanæ: vnde homines interdum moriuntur ex hoc affectu. Generatur in cutis profundo: quia in superficie, & parte exteriore cutis non ita viget calor, vt possit animal procreare. Gignitur e succis modice calidis, & modice putrescentibus. Sunt modice calidi succi: nam calidiores ad tantam deueniunt amaritudinẽ, vel acrimoniam, vt non sint apti ad vitam suscipiendum. Sunt ẽt putrescentes modice: nam vbi putredo est insignis, materia non potest vitam suscipere, sed fit ophiasis, aut alopecia. Porro hæc materia modice calida, modiceque putrida; sunt reliquiæ tertiæ coctionis, & proinde reliquiæ materiæ sanguineæ, pituitosæ, melancholicæ; raro autem materiæ biliosæ, propter amaritudinem bilis; quamuis materia biliosa permista esse potest cum reliquijs aliorũ humorũ. Caussę sunt Internæ, & Externæ. Internæ dyscrasia capitis calida & humida, item humida tantũ: densitas cutis capitis, ratione cuius materia detinetur, & non potest euaporare: intemperies etiam calida & humida cerebri: & intemperantiæ aliorum viscerũ, pręcipue intemperantiæ in humido: vnde in pueris, fœminis, eunuchis, vigent pediculi, propter eorum humiditatem. Caussæ externæ non necessario occurrentes sunt, commercium cum pediculosis, vt in prælijs & nauibus. Caussæ necessario occurrentes sunt, aer frigidus, & præcipue vbi occurrit capiti rariori, quia ratione raritatis repletur caput, frigiditas densat, & etiam est in caussa, vt materia detenta aliquantulum putrescat, & ita fiat idonea ad vitam suscipiendum. Pręterea sunt cibi praui, vt esus fungorum, ficuũ, &c. Intermissio solitæ lotionis capitis: euacuatio solita

ſuppreſſa, vt ſuppreſſa cauteria; vel remiſſę purgationes, quæ quotannis fieri ſolent. Eſt etiam exercitium a cibo, vnde caput crudis vaporibus repletur, & potiſſimum poſt coitum ſolent pediculi multiplicari, ſecundum Auicennam, quia præter illud exercitium, adeſt vapor ille ſpermaticus, qui conducit ad multiplicandos pediculos. Hoc animal producitur a virtute calidi viuidi, vnde concurrit etiam ſol: ſicut enim ſol & homo generant hominem; ita ſol & aliquid proportionatum pediculis, generant pediculos.

Differentię. Oritur pediculus e ſanguine, pituita, vel melancholia, &c.

Signa. Facile cognoſcitur ex egreſſu, e colore, & progreſſa diæta.

Indicationes. Geniti pediculi, ſunt interficiendi. Si reſpiciamus ad nondum genitos, occurrendum cauſſis: & ideo conſiderare oportet ſuccum vitioſum, qui vel actu reperitur in cute capitis, vel imminet vt reperiatur. Si actu adeſt, oritur indicatio euacuandi. Si imminet, vel eſt ratione capitis, vel aliarum partium. Si ratione capitis; ſi eſt humidius, eſt ſiccandum; ſi frigidius, calfaciendum, &c. Si vitio totius, vel aliarum partiũ; illis vitijs eſt occurrendnm.

Prognoſtica. Si pediculi orti ſunt a commercio, & affectus nouus eſt, facile curatur: contra, ſi inueteratus, & ſi ortum ducit e cacochymia. Hinc Sylla Dictator ex hoc affectu mortuus eſt: nam adeſt aſſidua illa afflictio, adeſt cacochymia in corpore: vigilijs continuis, propter illam afflictionē, intenditur cacochymia; & huius ratione vires diſſoluuntur. Malignitas huius affectus, ſecundum Auicennam, elucet ex inappetentia, dum emaciantur homines, & color corporis vitiatur, dum abraduntur venæ.

Localia. Medicamenta eſſe debent interficientia pediculos, & diſſoluentia pediculorum materiam, e qua illi generantur. Interficientia pediculos, debent eſſe frigida, quia pediculi calido fouentur; debent eſſe ſicca, quia humido aluntur; debent eſſe amara, quia dul cibus oblectantur. Ratione materiæ, quæ nutrit pediculos, debent medicamenta eſſe calida, & diſcutientia, exſtirpantia, & euocantia a centro ad circumferentiam illos ichores ſemicorruptos, qui generant pediculos. Inde debent eſse medicamenta inuicem permiſta, quæ habeant contrarias vires. Plurima Galenus proponit cap. 7. lib. 1. κ. τόπ. potiſſ. *ſtaphidem agriam, quæ pedicularis herba dicitur: ſemina huius herbæ macerantur aceto acerrimo. Proponit etiam ſandaracham, auripigmentum* (*ſandaracha eſt auripigmentum magis coctum*: Hæc applicanda ſunt, ſi pediculi ſint

Cautio. ſub axillis, & circa pubem, & infernas partes. At ſi ſint in mento & capillis circa caput, non debemus his vti, quia ſunt depilatoria; ſed alijs tum vti poſſumus; vt ſunt, *radix oxylapathi, radix betæ, quæ ratione nitroſitatis confert, alumen rotundum, ſal minerale, muria, aqua marina, fel tauri, oleum amygd. amar. abrotanum, abſinthium, braſſica, folia perſicariæ, & alia amara.* Delicatioribus ita præſcribatur: ℞. *rad. oxylapathi ℥. j. olei amygd. amararum ℥. ij. decoquantur in ſ. q. aceti.* Validius: ℞. *aluminis rotundi ʒ. ijſ. rad. betæ ℥. ſ. fellis taurini ʒ. iij. ol. amyg. amar. ℥. j. Miſc. fiat linimentum.* Hoc approbatum in vſu eſt: ℞. *ſem. ſtaphidis agriæ ʒ. ij. infunde in aceti acerrimi. ℥. iſ. per noctem; deinde colentur, & locus inungatur.* Eſt in vſu etiam *hydrargyrum cum pomo eocto*; quod vnica vice depellit pediculos.

CAPVT XIX.

De differentijs interiorum capitis affectuum, & primum de Capitis dolore.

Tranſitio. EXplicatis affectibus capitis externis: ad Internos deinceps nos vertemus: vt ſunt, dolor capitis, phrenitis, lethargus, melancholia, mania, læſa memoria, vertigo, catochus, incubus, epilepſia, apoplexia, carus, ſtupor, tremor, paralyſis, conuulſio, ſomnus immoderatus, vigiliæ ſuperfluæ, deſtillatio. Hæc vitia omnia pertinent ad functionem animalem, vnica deſtillatione excepta. Porro, quoniã actio animalis pertinet ad facultatem vel Cognoſcentem, vel Mouentem; & ſi ad cognoſcentem, vel Non principalem, id eſt, ad tactricem; vel Principalē, id eſt, imaginatricem, rationatricem; & memoratricem: ſciendum igitur, prædicta vitia, vel vnam lædere actionem, vel plures, vel omnes; item, interdum cum inflammatione, interdum citra inflammationem; præterea, aliquando cnm anguſtia, aliquando citra anguſtiam. Verbi gratia, dolor capitis ad tactum pertinet; mania ad principem facultatem; tremor ad motum voluntarium; ſtupor ad ſenſum & motum; apoplexia & ſoporoſi affectus ad omnes functiones; phrenitis & lethargus vitia ſunt inflammatoria; epilepſia & melancholia carent inflammatione: tandem mania & melancholia ſunt vitia citra anguſtiam: vertigo & epilepſia cum anguſtia.

Collatio affectuum capitis internorum.

De dolore Capitis: primumque de definitione, & cauſſis.

Nomen Doloris. INtelligimus hic dolorem, quo homo ſecundum caput in tactu ſenſus cruciatur.

Definitio autem vt pateat, primum oportet proponere modum, ſecundum quem generatur dolor. Vt enim dolor excitetur, neceſſarium eſt qualitatem tactilem primam, vel ſecundam, occurrere corpori neruoſo, inque id ea violentia agere, vt ſoluat continuum. Hæc ſolutio continui, quoniã agit, non quando facta eſt, ſed dum fit; ideo ſub ratione motus euadit ſenſus obiectum commune, nō proprium, ſed improportionatum; & ita agit in corpus neruoſum, vt huius tum perceptio, tum affectio, corrumpatur: vnde obiectum improportionatum in inſtanti impertitum cerebro, a ſenſorio interno iudicatur diſproportionatum, & diuerſum ab obiecto iucundo. Deprauata ergo eſt ſenſus interni actio; & hinc, ad differentiam voluptatis malæ, vis appetens: vnde emergit dolor, ceu affectio appetitus, contraria voluptati.

Definitio κεφαλαλγίας. Hæc igitur doloris capitis eſto definitio: quod ſit ſenſatio corrupta, partium neruoſarum capitis, dependens a ſolutione vnitatis.

Finis, quando ponendus in definitionibus. Pauca hic de definitionibus medicis dicenda. Definitum igitur, ſi eſt ſecundum naturam, in huius definitione finis proponi poteſt, qui habet rationem boni: at ſi definitum eſt præter naturam, finalis cauſſa, non proponitur; vnde & in cephalalgia definienda finis eſt omiſſus. Præterea in definienda ſubſtantia & accidente, duplex eſt diſcrimen: nam ſubſtantia per ſolam formam & materiam, ſine cauſſa efficiente definitur; accidens vero etiam per cauſſam efficientem definiri oportet, ſi modo intellectus dehet acquieſcere: ratio eſt, quoniam ſubſtantia conſtat e materia & forma, cumq; forma materiæ inſit ſine medio, fit, vt & eſſentia & cauſſa ſit, contraria in accidente, forma ineſt ſubiecto ope cauſſæ efficientis, verbi gratia, priuatio luminis ineſt Lunæ, virtute interpoſitionis terræ inter ſolem & lunam, & hinc merito in definitione cephalalgias propoſuimus cauſſam efficientem.

Quando cauſſa efficiens locum habeat in definitione.

Genus quando formæ & quando materiæ rationem habeat. Alterum diſcrimen eſt, quod in definitione ſubſtantiæ genus habet rationē materiæ, different a formæ, quia hæc rei dat eſse, contra, in accidente forma eſt genus, materia & efficiens differentia; cum enim accidens inſit ſubiecto, ideo per ſubiectum vnum accidens ab alio diſtinguitur; & cum a cauſsa efficiente pendeat eſsentia accidentis, ideo hæc locum formæ tenet, vltimæque differentiæ.

Explicatio definitionis κεφαλαλγίας. Quoad igitur formam capitis doloris, diximus κεφαλαλγίαν eſse ſenſationem corruptam, vt hinc intelligatur, dolorem eſse ſymptoma, non morbum; & eſse ſymptoma in genere læſæ actionis, ad differé-

tiam

tiam symptomatum, quæ sunt exeuntia mutata, vel qualitates mutatæ. Diximus etiam dolorem esse actionem corruptam, ad differentiam actionis imminutæ & ablatæ.

Quomodo dolor sit actio, & passio.

Cæterum, tria hic explicanda, primum, qua ratione dolor sit actio, deinde quomodo sit actio corrupta, tum quomodo actio corrupta sit forma doloris. Quoad primum, dolor & actio est & passio: dicitur enim passio, seu affectio, primũ ratione corporis neruosi, nimirum membranarum cerebri, quæ suscipiunt obiectum dolorificum, & quidem receptione violenta, cum igitur omnis sensatio posita sit in affectione seu receptione, etiam dolor erit affectio. Deinde etiam dolor dicitur affectio ratione appetitus sensitiui (non enim est discordia inter philosophos & medicos) qui in dolore non iudicat, non agit, sed male afficitur & patitur; quemadmodum bene afficitur in voluptate. Dolor autem est actio, quatenus positus est in iudicio, & quatenus pertinet ad cerebrum, organum iudicans, a quo fit iudicium; non ad corpus neruosum, cuius sola est receptio, vt in methodo anatomica docuimus. Objici autem potest e cap. 75. artis medicæ, quod dolor omnino a læsa actione differat. Responsio. Galenus eo loci de actione tantum propria loquitur, vbi verum est, quod dolor non sit actio propria, sed communis tamen est, quod ibi non negatur; verbi gratia, delirium est actio propria capitis: dolor autem non est propria capitis actio, quia etiam ad alias partes spectat.

Quomodo dolor sit actio deprauata.

Dicitur autem hæc actio corrupta, seu deprauata, non quatenus affectus dolorificus seu improportionatus iudicatur, is enim recte iudicatur dolorificus; sed quatenus fit cum violentia. Ita, si fel admoueatur linguæ, & hæc amarum sentiat; in hoc non est error; sed quia fel agit cum violentia. Sic in cholerica passione, ventriculi expulsio est deprauata; nam fit cum violentia.

Quomodo doloris forma, sit sensatio corrupta.

Explicandum denique restat, quomodo sensatio corrupta sit caussa formalis. Dicimus igitur secundum medicos hoc verum esse, qui sunt artifices sensati, & respiciunt ad id, quod est in sensu, seu ad id quod indicat, cuius gratia medicamentis debent vti. Secũdum philosophos vero sensatio corrupta potius habet rationem caussæ efficientis: vnde philosophus cap. 4. lib. 10. eth. statuit, dolorem esse affectionem, cu affectionis caussa efficiens sit sensatio corrupta: nam in generatione doloris (vt supra etiam docuimus) postremo occurrit affectio appetitus sensitiui: vnde philosophus libro 2. de anima ait, vbi dolor & voluptas, ibi appetitus: & Hippocrates ait, qui dolent, dolorem tamen non sentiunt, his mens ægrotat: necessario igitur in dolore etiam afficitur sensorium internum. At medici, vt sensati artifices, pro forma accipiunt caussam efficientem, præsertim spectantem ad receptionem obiecti dolorifici: si enim, verbi gratia, dolor fiat e neruo pedis puncto, aut vulnerato, medicamenta pedi applicantur, non capiti, seu menti. Huc respiciens Galen. cap. 2. lib. 2. de loc. affe. ait; dolorem esse tristem sensum, sicuti voluptas est sensus iucundus. In exquisito enim dolore nulla prorsus est voluptas: licet spurius dolor voluptatis sit particeps, non tamen eodem tempore, quemadmodum in dolore pruriginoso, seu mordicante, in quo primũ est voluptas, mox tristis sensus. Hæc de caussa formali dicta sint.

Subiectum.

Subiectum doloris capitis, est corpus neruosum, cap. 7. lib. 12. meth. cap. 6. lib. 3. de Plac. cap. 5 lib. 7. de Plac. c. 9. lib. 3. de vsu par.

Caussa efficiens.

Huius autem doloris caussa dependet a solutione vnitatis: qua dolor in sensu tactus, a dolore reliquorum sensuum distinguitur: cum enim in omni sensu & dolor sit & voluptas (c. 3. li. de symp. diff. c. 6. li. 1. de sympt. causs.) solus tamen dolor in sensu tactus fit a solutione vnitatis. Per hanc etiam solutioné vnitatis

A distinguitur dolor a grauitate, quæ etiam est sensatio corrupta partium neruosarum, sed citra solutionem continui. c. 1. li. 2. κ.τοπ. c. 5. l. 3. de loc. aff. Continui ergo solutio est caussa proxima doloris (quia vnius affectus vnica tantum est proxima caussa) vnde Hipp. in lib. de homine, vt Galenus refert c. 6. lib. de rig. inquit, quando natura mutatur & corrumpitur, idest, vnitas soluitur, doloré accidere. Hęc solutio vnitatis, quatenus caussa doloris dicitur, est obiectum tactus improportionatum, & quidem obiectum commune (nimirum motus violentus: vnde Auerroes veritate coactus, 3. coll. 1. ait, dolorem fieri cũ solutione vnitatis, e malo motu) & per se sensibile, quod propria ratione agit in sensum, ad differẽtiam sensibilis per accidens: non tamen põt hoc obiectum commune agere sine proprio obiecto, idest, sine qualitate tactili, vel prima, vel secunda, ad differentiam proprij sensibilis, quod & per se agit, & sine motu. Porro hæc solu

Doloris pxima causa, est continui solutio.

Solutio cõtinui duplex.

B tio vnitatis est realis, com. 34. lib. 3. de fract. quamuis modo euidens sit, modo Ratione contemplabilis: de qua postrema & Galenus loquitur, cap. 6. lib. de ineq. intemp. Hæ ambæ vnitatis solutiones, idest, tam euidens, quam rõne contemplabilis, differunt, & conueniunt. Conueniunt quidé, quod neutra est morbus, sed tantum caussa; vtraq; enim est in fieri: siquidem Galenus c. 6. lib. 1. de symp. cau. dicit, doloris caussam esse in fieri, non in facto esse: vnde dolor, siue capiatur vt actio, siue vt passio, fit, quia facultas, vel iudicans, vel recipiens frustratur ob errorem externum, idest, solutionem vnitatis, non ob morbum: sicut in passione cholerica expultrix læditur ob erroré externum, idest, ob caussam morbificã. Differunt etiá prædictæ vnitatis solutiones, quia euidens degenerat in morbum. Solutio enim vnitatis quæ fit a gladio, & est in fieri, degenerat in solutam vnitatem, quæ in facto est, idest, in morbum, a quo tamen morbo nequanquam fit dolor.

C At continui solutio ratione contemplabilis, non mutatur in morbum: vnde Gal. ait, inflammationem citra vlcus, licet cum dolore sit coniuncta, non tamen esse morbum in soluta vnitate. Quoniam autem solutio vnitatis dolorem excitat, quatenus est motus violentus, idest, obiectum commune, quod sine proprio agere nequit: sciendũ, necessario aliquod obiectum proprium concurrere; quod, si secundum naturam est, sensum facit; si præter naturam dolorem. In sensu igitur tactus, obiectum illud proprium concurrens cum motu, est qualitas tactilis, tum prima calor, frigus, humiditas, siccitas, tum secunda, graue, leue, durum, molle, lubricum, aridum, asperum, leue, crassum, tenue, acutum, obtusum.

Obiectum propriũ, concurrens in excitãdo dolore.

Licet ergo vna sit immediata doloris caussa, nimirum solutio continui: tres tamen sunt caussæ principales; nimirum copia, qualitas prima, qualitas se-

Doloris caussæ, vna immediata, tres principales.

D cunda; a qualitate enim prima fit solutio vnitatis, ratione contemplabilis: a reliquis caussis euidens fieri potest solutio continui. Proinde, cum Galenus ait, doloris caussas esse intemperiem, & vnitatis solutionem, loquitur de caussis principalibus, non autem de immediata, quam vnionis solutionem appellauimus, cap. 1. lib. 2. de ratione vict. acut. c. 7. lib. 12. met. ca. 80. artis medicinalis. Præterea cum Galenus c. 12. lib. 2. simp. ait, dolorem fieri ab intemperie, vel a cacochymia, vel ab vtraque simul: non in genere ibi Galenus loquitur, sed ad mordicationem respicit, quæ producitur vel ab intemperie continentis, vt opus sit alteratione; vel ab intemperie & copia contenti, seu materiæ, vt non tantum alteratione, sed etiam vacuatione opus sit.

Intemperies in genere sumpta, potest esse caussa doloris, quatenus est inæqualis, idest, prout, partim est in fieri, partim in facto esse; dolor enim exsistit, dum fit mutatio, non dum est facta. Id tamen notandum, intemperié inæqualem hic sumi ratione partis

Intemperies est doloris caussa, qua inæqualis.

neruosæ: nam id quod hanc inæqualem dyscrasiam producit, est intemperies in facto esse. Verbi gratia, bilis caliditas est in facto esse, sed agens in partem neruosam, afficit illam partem caliditate inæquali, vt vna portio sit magis calefacta, quam reliqua; sicut in musculi inflammatione est intemperies inæqualis. Intemperies igitur in genere est caussa doloris, quatenus inæqualis exsistit.

Quæ intemperies dolorem excitare queat. Obiectio de humiditate.

Porro intemperies speciatim considerata, omnis potest dolorem excitare, siue composita sit, siue simplex: sola humiditas excipitur c.1. lib.2. κ.τόπ. adeo enim hæc agit debiliter, vt vnitatē soluere nequeat; imo humiditas potius vnitatem fouet. Objicitur autem e cap.1. lib. de ratione vict. vbi ait Gal. dolorem fieri, dum pars subito alteratur & simul, id est, cum violentia; id quod ab humiditate quoq; fieri posse Galen. asserit. Respondeo, violentam alterationem a qualibet prima qualitate fieri posse, & proinde etiā ab humiditate, verum non sola, sed coniuncta, cum caliditate aut frigiditate. Eodemq; prorsus modo intelligendus est Gal. cap.3. lib. de inæq. intemp. vbi ait, dolorem fieri, dum alteratur & corrumpitur natura, id quod ab humiditate, quoq; fieri affirmat. Dolorē quoq; fieri ab humiditate, ait Gal. cap.6. lib.1. de natura hum. vbi tamen loquitur de qualitate cum substantia, quæ copia sua est caussa doloris: ait enim dolorem fieri ab humido, dum quis nimio potu repletur.

Calor, vt fit caussa doloris.

Dolor ergo excitatur a caliditate, frigiditate, & siccitate: ab hac quidem remissus; ab illis vero, quæ maximæ sunt actiuitatis, vehementissimus, cap.1. l.2. κ.τόπ. Calor dolorem excitat, quatenus fundit & liquat, tanta violentia & immoderantia, vt soluatur continuum:

Vt frigidus.

frigus autem, quatenus partem contrahit, condensat, adstringit, vt humidum exprimatur: vnde partes diuelluntur, vt fiant spatia vacua, tum quia humor exprimitur, tum quia mollis partis substantia contrahitur; vnde cum spatia fiant vacua nō seruatur continuitas, dolorq; oritur. Quoad tēpus, calidum citius agit, quam frigidum, quia promptius penetrat. Siccitas moderatos facit dolores, c.1. lib.2.

Vt siccitas.

κ.τόπ. quia enim minoris est actiuitatis, minori etiā vehementia continuum soluit. Cum ergo Galenus dicit, cap.7. lib.12. meth. dolores vehementes fieri a sicco; non puram ibi intelligit qualitatem, sed materiam siccam. Siccitatem, ait Auicennas, per accidens efficere dolorem: calor enim & frigus, quia maximæ sunt actiuitatis, non solum continuum soluunt, sed etiam sensum prauum imprimunt: siccitas vero, quæ minoris est actiuitatis, continuum quidem soluit, sed violentum sensum nō imprimit; quare per accidens, id est, per solutionem vnitatis excitat dolorem, lib.1. fen.2. doc.2. cap.19. Et hinc Auerrhoes 3. coll. cap.31. proponens dolorem, vt fit ab intempetie, tanquam a caussa essentiali, proponit calorem & frigidus, non siccitatem. Hæc de qualitatibus primis.

Cur secunda qualitas a Galeno exprimatur per vnitatis solutionē. Quando secunda qualitas faciat dolorem.

Secundam qualitatem Galenus & Auicennas exprimunt per solutionem vnitatis, non per durum, vel acutum, &c. sicut prima qualitas expressa est per cal. frigidus, &c. Caussa autem huius discriminis est, quia dum dolor fit a calido vel frigido: solutio vnitatis est caussa immediata, sed non principalis: at, dū fit a secunda qualitate, solutio vnitatis est caussa & immediata & essentialis; nam euidenter soluitur vnitas, nec pars dolens afficitur a secunda qualitate, vt a prima; pars enim a caliditate dolorifica incalescit, a materia autem dura, dolorem inferente, non euadit dura. Porro non omnis secunda qualitas potest esse caussa doloris, sed illa tantū, quæ potest soluere continuum, vt durities, non mollities: hinc Galenus ait, fieri dolorem a caussa erodente, exedente, quassante, siccante, distendente, diuellente, rumpente, cap.2. lib.1. de fac. natural. cap.6. lib.2. de causs. sym. cap.3. lib. de inæq. intemp. cap.7. lib.12. meth.

Caussarum dolorificarū consideratio medica.

Vt autem hæc omnia memoriæ mandari queant; caussa doloris perpendenda erit secundum Speciē, & secundum Vitium speciei.

Species caussæ doloris. Vitium speciei.

Si secundum speciem; caussa est Interna, vel Externa. Interna est contentum: & potissimum vel Vapor, vel Minera: & minera vel est Ichor, vel Humor: & humor vel Sanguis, Pituita, Bilis, vel Melancholia; adhuc humor vel Alimentalis, vel Excrementitius. Externa caussa potissimum capiatur ab Assumendis, & Foris incidentibus. Assumenda, sunt cibi, potiones, medicamēta, venena: Foris incidentia etiā sunt medicamēta, venena, præterea lapides, ligna, &c. Vitium speciei, quāuis esse possit secundum Substantiam, Quantitatem, Qualitatē, & Vbi: hoc tamen in loco vitium tantum petendum est a copia & qualitate.

1. Substantiæ vitium.

Vitium pertinens ad substantiam, non est hoc in loco perpendendum, etsi.n. materia aliqua toto sit genere præter naturam, & proinde peccet secundū substantiā, vt est viruletia gallica, & materia putrida; doloris tamē caussa est per copiam, aut qualitatem, non per substātiam, sic, verbi gratia, virulenta gallica dolorem excitat, non ratione formæ, sed qualitate tactili secunda: nimirū acrimonia. Illud interim non negamus, vitium in substantia esse caussam doloris intensioris, verbi gratia, si dolor fiat a bile, lue venerea infecta, intensior erit dolor, quam a bile simplici, quia tunc caliditas, a qua fit dolor, est organum formæ magnæ actiuitatis.

2. Quantitatis.

Quoad vitium in quantitate, patet copiam esse doloris caussam: vnde plenitudo quoad vasa excitat dolorem, nō quoad vires. Non autem vitium in copia est idem cum grauitate: nam & flatus copiosus vnitatem soluere potest, qui tamen grauitatis est expers. Materia ergo copiosa soluit continuum, per tensionem, vel ruptionem: siue sit humor, siue flatus copiosus. Sed oritur dubiū: cum enim solutio vnitatis in dolore, sit obiectum commune, itidemque copia & magnitudo sint obiectum commune; videri posset ex ijs quæ diximus, commune sensibile sine proprio agere, quod est contra philosophos. Respōdemus, quod materia peccās secundum quantitatem, necessario afficiatur prima qualitate, quæ si non est vitiosa, tantum fit sensus; si vitiosa, non modo fit sensus, sed sensus tristis. Notandum autē materiam copiosam efficere dolorem per tensionem & ruptionem, si intus sit materia: per contusionis modum, si extra sit materia, c.2. lib.14. meth.

3. Qualitatis vitium.

Vitium, secundum qualitatem pertinet ad Primam & Secundam qualitatem. Ad primam, vt si materia est siccior: vnde Galen. cap.7. lib.12. meth. ait; distensionem fieri a materia, quæ copia, aut siccitate distendit: ideoque is dolor insignis est, cum fiat per distensionem; nam si aliter capiatur siccitas, remissum potius efficit dolorem, vt supra diximus. Quoad secundam qualitatem: si materia sit intra corpus, caussa doloris est materia dura, grauis, acris; si autem externa est, etiam acuta materia. Excipitur scabrities, tenuitas, crassities. Nam scabrities, nisi cum duritie sit coniuncta, non soluit continuum; at duritiei iuncta, acerbioris doloris est caussa; vt calculus asperior magis cruciat. Sic tenuitas non facit dolorem, nisi iungatur cum calore, acrimonia, vel alijs qualitatibus, quæ tūc citius & maiori agunt impetu. Sic crassities non nisi per grauitatem agit. Si materia sit externa, soluit continuum per duritiem, grauitatem, acrimoniam (vt fieri solet a caustico medicamento) sed præterea accedit acuties: hinc a materia graui & dura, fit contusio, seu pressio; ab acri, erosio; ab acuta, incisio.

4. Motus.

Quoad motū: motus est vitium adiuuans, non principale: verbi gratia, bilis, habens impetum in caput, est doloris caussa non vt mouetur, sed vt peccat vel copia, vel qualitate.

ἀνακεφαλαίωσις

Ex his concludendum; dolorem capitis esse sensationem corruptam partium neruosarum capitis: quę sensatio corrupta pendet a solutione vnitatis; cuius caussa efficiens peccat copia, vel qualitate: & genita est vel in corpore, vel extra corpus: si in corpore, vel

vel extra, vel intra caput; siue generetur ob læsam facultatem, siue ob errorem externum.

De differentijs dolorum capitis.

Differentia.

HActenus de nomine & definitione τῆς κεφαλαλγίας: sequuntur differentiæ. Est autem distinctio doloris capitis sumenda ab essentia; idest, a definitione; nimirum a Forma, a Subiecto, & Efficiente. Forma doloris est tristis sensatio: a qua in genere sumemus differentias, non doloris tantum capitis, sed & aliarum partium, e li. 2. de loc. aff. Tristis autem sensatio multiplex est, prout multiplex subiectum afficitur, & vario modo caussa efficiens agit: ideoq; necessario distinctio hæc sumitur vel a subiecto, vel a caussa efficiente, vel ab vtroque. A subiecto dolor prodit Pungitiuus, Frangitiuus, Tensitiuus, Laxatiuus, Grauatiuus, aliquo modo Stupidus, & Pulsatiuus. Dolor pungitiuus dicitur, quia sentitur sensus punctorius: eiusque subiectum proprium est membrana; corpus nimirum densum & solidum; vt sic caussa dolorifica adhæreat loco, qui minorem habet resistentiã. Frangitiuus pertinet ad periostium, seu membranam ossi adhærentem: & hic dolor producitur a materia, quæ residet inter os & periostium, vt periostium rumpi, seu frangi videatur. Tensiuus, tractiuus, seu conuulsiuus proprius est neruorum & tendinum: sitque a caussa cum replente, tum inaniente. Laxatiuus, diuulsiuus, seu laceratiuus, spectat ad carnem musculosam & neruosam: & producitur a materia, carnem extendente. Grauatiuus spectat ad viscera, sensus exquisiti experta, vt sunt renes, lien, hepar, pulmones, cerebrum: producitur a materia, quæ replet victus ἀναίσθητον, ita vt soluatur vnitas membranæ ambientis illud viscus; vnde dolor. Dolor veluti stupidus pertinet ad dentes, quorum substãtia radios spiritus animalis admittit; & hic dolor fit ab acidis & adstringentibus. Pulsatiuus pertinet ad arterias, quæ pulsant; non tamen dolent: nam dolor, seu doloris caussa est in partibus vicinis arteriarum, quæ pulsant vi inflammationis. Hæc sunt formales differentiæ, a subiecto desumptæ.

1. Formales differentiæ, triũ generũ.

Primo a subiecto, seu parte dolente.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Secundo a specie caussæ efficientis.

Si capiantur formales differentiæ a caussa efficiente: oportet caussam efficientem perpendere secundum Speciem, & secundum Vitium speciei. Species est vapor, vel Minera. Si vapor, fit dolor expers grauitatis: si minera, fit dolor particeps grauitatis. Si perpendatur caussa efficiens secundum eius vitium, quãuis solutio vnitatis fiat a quantitate & qualitate, non autem a motu & quiete: motus tamen & quies, vt coniunguntur cum vitio quantitatis vel qualitatis, sunt in caussa vt dolor secundum formam differat, vnde differentiæ formales sumendæ sunt a quantitate, qualitate, & vbi. Quoad vitium secundũ copiam, fit dolor Extensiuus, cum pars extenditur secundum profunditatem; vt vesica a lotio copioso. Vitium in qualitate, pertinet ad qualitatem primam vel secundam, in prima est vitium secundum caliditatẽ, frigus, siccitatem. Si secundum caliditatem, fit dolor Mordicatiuus, sed cum sensu caliditatis. Si secundum frigiditatem, oritur dolor Mordicatiuus, sed cum sensu frigoris; nisi vi frigiditatis, vel caussæ refrigerantis, sensus vel imminuatur, vel auferatur: dolor enim fit, si caussa refrigerans agat in partem, sed resistentem; quod si pars non resistat, non fit dolor, sed potius stupor, qui admodum improprie dicitur dolor stupefactiuus, cum potius sit remedium doloris, & via ad sensum ablatum, idest, ad paralysin: fit autem, dũ frigus est intensum, & pars debilior, vt quamuis soluatur vnitas, obiectum tamen hoc dolorificum, & solutio vnitatis sensorio iudicanti offerri nequeat. Si vitium est secundum siccitatem, fit dolor Exasperatiuus. Si caussa efficiens peccet secundum qualitatem secundam: hæc qualitas est durities, grauitas, acrimonia, & acuties. Si peccatum sit secundum duritiem, fit dolor Compressiuus. Si secundum grauitatem, fit dolor cum sensu Grauitatis: vt hic dolor differat a dolore grauatiuo, qui est proprius viscerum. Si secundum acrimoniam sit peccatum, fit dolor nomine carens, quem tamen vocare possumus Mordicatiuum, cum propensione ad scalptum. Si peccet secundum acutiem, fit dolor cum sensu Punctionis, vel incisionis. Si vitium sit secundum motum, fit dolor Turgidus, vel Errans, qui fit a materia errante. Quod si materia quæ mouetur, sit dura, oritur dolor Contusiuus: cuiusmodi oriri solet, dum calculus renalis mouetur in vesicam. Si vitium sit secundum quietem, fit dolor Stabilis. Hæ sunt differentiæ formales, quæ sumuntur ab efficiente.

A copia.

A qualitate

A motu, & quiete.

Si differentiæ formales simul capiantur & a subiecto, & a caussa efficiente: subiectum potest esse vel Totum corpus, vel pars eius aliqua. Si totum corpus, dolor erit Lassitudinalis, seu Fatigatorius: cuius species sunt, dolor Tensiuus & Inflatiuus, Vlcerosus, Extensiuus, Apostemosus, seu Inflammatorius. Hæ species conueniunt, quod omnes totum corpus respiciunt: differunt autem ratione caussæ efficientis; nam dolor lassitudinalis inflatiuus, producitur a vapore, a flatu; vlcerosus, a materia acri; extensiuus, a materia copiosa; inflammatorius, a materia copia & qualitate peccante. Si subiectum non sit totum, sed pars; hæc afficitur a caussa peccante in quanto, vel quali, vel simul in quanto & quali. Si materia peccat secundum quantitatem: fit dolor Extensiuus, qui tamen extensiuus dolor est determinatus, ad differentiam doloris lassitudinalis. Si materia peccet in quali, & quidem sit calidior: fit dolor Mordicatiuus, cum sensu acrimoniæ, seu sensu vlceroso: est autem dolor cum sensu vlceroso, si materia acris agit in periostia, vt in lue venerea; si enim ea materia in cutim agat, oritur dolor pruriginosus. Si materia sit crassa, & affligatur etiam membrana crassa, cuiusmodi est crassities intestinorũ; si quidem materia cum magno impetu agat, fit dolor perforatiuus; si minori agat impetu, fit dolor acualis Auicennæ dictus. Tandem si vitium sit & in quanto, & in quali, vt si materia copiosa & calidior: fit dolor Extensiuus inflammatorius, non lassitudinalis. Hæc de differentijs formalibus.

Tertio a subiecto & caussa efficiente simul.

A subiecto duobus modis accipi possunt differentiæ: primum, vt est subiectum caussæ principalis ratione partis, quæ afficitur ab obiecto tactili: secundo, vt est subiectum affectionis, quæ fit pariter ab obiecto tactili. Si primo modo: subiectum est pars tum Neruosa, tum Expers neruositatis; quemadmodum est arteria, vena, cerebrum: ideo Galen. c. 1. li. 2. κ. τόπ. proponens differentias a subiecto, proponit etiam cerebrum. Si secundo modo capiatur subiectum: pertinet solum ad partem neruosam. Et sic facile intelligi potest Galenus loco citato. Præterea dolor pertinet vel ad Totum caput, vel ad Partem, & si ad partem, vel Dextram, vel Sinistram, vel Anteriorem, vel Posteriorem; vel Externam, vel Internam. Sciendum vero, ad partem tam internam, quam externam, pertinere membranas, neruos, arterias & venas: ad externam autem cutim & carnem: ad internam, cerebri substantiam.

2. Differentiæ a subiecto.

Restant differentiæ, quæ sumuntur a caussa efficiente. Cum ergo dolor fiat a solutione vnitatis, & hæc soluatur a caussa morbifica, perpendenda est hæc caussa, vel secundum speciem, vel secundum vitiũ. Secundum speciem, dolor fit a caussa Interna, vel Externa. Interna est in corpore: & est Continens, vel Contentum. Contentum est Vapor, aut Minera, vapor quilibet esse potest, minera potest esse quilibet tũ Ichor, tum Humor. Vitiũ caussæ, est Copia, vel Qualitas, si qualitas, est Prima, vel Secunda, si prima, intemperies Simplex, vel Composita, si secunda, est durities, grauitas, acrimonia, & acuties.

3. Differentiæ a caussa efficiente.

Affectiones sex, ob quas caput dolet, secundum Galenum.

Non autem dissentit a nobis Galenus, inter initia A lib. 2. κ·τόπ. vbi sex tantum differentias seu species κεφαλγίας proponit. Prima est simplex qualitas, sine materia, altera est humorum qualitas, tertia humorum copia, quarta est, dum humor transitum spirituum & liquorũ prohibet, quinta, cum in parte propter imbecillitatem generantur flatus, sexta est caussa externa. Et hæ differentiæ omnes propriam postulant curationem. Ratio autem horum sex ita potest elici. Dolor fit e caussa externa & interna. Caussa interna, id est, principalis, est mediata, vel immediata. Immediata est qualitas, vel quantitas. Quare hactenus duæ sunt differẽtiæ doloris. Qualitas porro pertinet & ad partes similares, & ad humores. Si ad partes similares, oritur prima species doloris: si ad humores, oritur secunda, proposita a Galeno, si quantitas sit caussa, oritur tertia species. Caussa mediata pertinet & ad contenta, & continentia. Si ad contenta, oritur quarta species doloris, in qua humores prohibẽt B transitum liquorum & vaporum, vnde liquores qui non possunt pertransire, sunt caussæ immediatæ solutionis vnitatis, at humor prohibens transitum, est caussa mediata, sed principalis; quia vbi medicus occurrit humori impedienti transitum, tunc humores transeunt, & non retinentur, sicut etiã vapores; ideoque tunc non fit solutio vnitatis, vel dolor. Si caussa mediata pertineat ad continentia, oritur quinta doloris species, in qua generantur flatus, ob partis, & proinde cõtinentis imbecillitatem, vnde flatus sunt caussa proxima solutionis vnitatis; imbecillitas partis, caussa principalis, quia vbi occurrimus imbecillitati, non generatur flatus, nec soluitur vnitas, neque dolor oritur. Caussa externa, est sexta doloris species, a Galeno proposita.

De signis.

Signa.

HAec de differentijs, sequuntur Signa. Primum ergo si in genere capiatur dolor, æger cum significat, dum de dolore conqueritur, nisi mens ægrotet. Quoad signa differentiarum quæ a forma sumuntur, has differentias similiter patefacit æger, conqueritur enim modo de dolore pungitiuo, modo de frangitiuo, &c. Si differentiæ sumantur a subiecto, harũ quædam significantur ab ægrotante, v. g. si conqueratur de dolore, vel secundum totum caput, vel secundum partem; eamque dextram vel sinistram; anteriorem vel posteriorem. Vtrum autẽ affecta sit pars interna, vel externa, sic cognoscitur, e c. 1. lib. 2. κ·τόπ. Si enim dolor accedat ad radices oculorum, afficitur pars interna; præsertim si per contactum nõ exacerbetur dolor, si contra, pars externa afficitur. Cæterum, particulæ affectæ, aliæ sunt communes parti internæ & externæ, aliæ pertinent solum ad partes vel internas, D vel externas. Particulæ communes sunt, membranæ, nerui, arteriæ, & venæ. Membrana affecta cognoscitur e dolore pungitiuo: neruus e tẽsiuo: arteria, e pulsatiuo: venam affici, docent plenitudinis signa, de quibus alias, & præterea dolor extensiuus. Particulæ, quæ sedes occupant determinatas, sunt, cutis, caro, & cerebri substantia. Si cutis lædatur, cognoscitur, quia etiam leuem contactum ægre fert patiens: præterea caloris & coloris accidit mutatio. Si caro afficiatur, cognoscitur e dolore laxatiuo, & præsertim e dolore, qui cruciat secundum frontem & tempora: nam in his partibus caro residet. Cerebrum læsum esse cognoscitur e dolore grauatiuo.

Signa subiecti.

Signa caussæ efficientis.

Sequuntur signa differentiarum, quæ sumuntur a caussa efficiente. Caussa efficiens perpenditur secundum speciem, & secundũ vitium speciei. Quoad speciem: caussa est interna, vel externa. Num externa caussa sit prægressa, facile ægri vel astantes referre possunt. Caussa interna, est continens, vel contẽtum.

Caussa externa.

Pars δοὰ κρατος.

Vapor.

Si est pars cõtinens, id est, si pars affecta est intemperie, cognoscitur, quia dolor non erit cum sensu grauitatis; præterea non erit dolor errans, seu turgidus; aderunt etiam signa huius vel illius partis intemperie affectæ. Si caussa sit contentum, opposita aderunt indicantia. Contentum potest esse vapor, vel minera. Vapor cognoscitur ex absentia grauitatis, e leuitate, e dolore tensiuo, & præterea e iuuamento dum flatus exeunt, adhæc e tinnitu aurium, e prægressis caussis, quæ possunt flatus producere. Minera cognoscitur e grauitate, e caussis quæ humores generare possunt, e iuuamento, quod sequitur humoris euacuationem. Mineræ species sunt, sanguis, bilis, pituita, & melancholia. Si sanguis sit caussa, indicatur e signis plenitudinis, e dolore tensiuo, rubedine, calore miti, e iuuamẽto, quod sequitur sanguinis euacuationem. Bilis indicatur e dolore mordicatiuo, e vigilijs, excrementis amaris reiectis per os, e pallore, e calore mordaci, e caussis prægressis, quæ possunt bilem generare, tandem e iuuamento, quod sequitur bilis euacuationem. Pituita indicatur e dolore, cum insigni grauitate; e somno, e pituitosis excrementis, e faciei decoloratione, e calore remisso, e caussis prægressis, quæ potuerunt pituitam generare, e iuuamento quod sequitur vacuationem pituitæ. Melancholia cognoscitur e dolore remisso, exasperatiuo, stabili, citra insignem grauitatem, e vigilijs, e carentia excrementorum, vel si sunt excrementa, sunt sicca, crassa, arida, nigricantia; indicatur præterea e calore remisso, & colore obscuriore, e caussis quæ melancholiæ euacuationem sequitur. Signa quæ indicant vitia specierũ, pertinent ad quantitatẽ, qualitatem, motum & quietem. Copia cognoscitur e dolore extensiuo, e caussis quæ copiosam materiam generare possunt. Verbi gratia, e cibis pituitosis, in magna copia assumptis, indicatur pituita copiosa, &c. Vitium in qualitate, est C qualitas prima, vel secunda. Prima, est intemperies simplex, vel composita. Simplex est caliditas, frigiditas, siccitas. Caliditas igitur indicatur e dolore mordicatiuo: cum sensu caliditatis, calorifica sunt prægressa, & refrigerantia iuuant. Quod si caliditas est putrefactiua, indicatur e fœtore narium & oris, item e febre: quando autem caliditas est organum luis venereæ, signa assunt luis venereæ, de quibus suo loco. Frigiditas indicatur e dolore mordicatiuo, cum sensu frigiditatis, caussæ refrigerantes sunt prægressæ, frigida nocent, calida iuuant. Siccitas cognoscitur e dolore exasperatiuo, citra sensum caloris vel frigoris, siccanti a præcessere, & humida iuuant. Composita qualitas, indicatur e signis iam propositis, sed cõplicatis. Secunda qualitas est durities, grauitas, acrimonia, & acuties. Durities cognoscitur e dolore compressiuo, prægressæ sunt caussæ magna violentia resoluentes, vel etiam prægressæ sunt caussæ refrigerantes & crassefacientes; quinetiam dolor est cum sensu grauitatis, nec cedit medicamentis, quia est durities. Acrimonia cognoscitur e dolore mordicatiuo, cum sensu caliditatis; item e dolore vel vlceroso, vel pruriginoso, e vigilijs, vel ex indicijs bilis. Grauitas indicatur e dolore cum sensu punctionis. Vitium secũdum motum cognoscitur e dolore errante: vitium secundum quietem, e dolore stabili.

Minera.

1. *2.* *3.* *4.*

Quæ indicent vitia specierum.

1. *2.*

Iam etiam cognoscendum est, num materia reperiatur in capite, vel per detentionem, vel per generationem: & si per generationem, num generetur in capite, vel extra: si extra, num fiuat in caput per trãsmissionem, vel receptionem; item, per motum vel criticum, vel symptomaticum. Detentio enim cognoscitur ex excrementis, non amplius exeuntibus. Vtrũ autem caussa detentionis sit error externus, vel morbus, sic cognoscitur: si enim sit error, præcessere, verbi gratia, copiosi cibi, potus copiosus, itẽ adstringentia, crassefacientia, siue sint esculenta, siue medicamenta. Si hæc non sint prægressa, iudicare licet, detentionem

Indicantia materiæ morbificæ generationem.

Num materia retineatur in capite per detentionem vel generationem.

tentionem prodire morbo: Et si morbus sit obstructio, cognoscitur, quia subito fit detentio; si intemperies, paulatim. Quoad generationem, cognoscere oportet, num materia generetur in capite, vel extra caput: id quod nihil est aliud, quam cognoscere, an dolor capitis sit per essentiam, vel per consensum. Non est dicendum (cap. vlt. lib. 2. de loc. aff.) sicuti aliqui dicunt, dolorem assiduum esse per essentiam; interpolatum, per consensum: hoc enim est falsum. Etenim dolor continuus potest esse per consensum, si semper materia extra caput genita, in caput euaporet: potest etiam per interualla dolor affligere, etiãsi per essentiam, si nimirum per interualla materia generatur in capite. Quare cum Galeno alio modo dicendum, dolorem esse per essentiam, si nullum extra caput sit vitium, & sint indicia capitis male affecti: per consensum autem, si nullus morbus sit in capite, sed extra caput, vnde & materia extra caput generatur. Porro, si vitium sit tam in capite, quam extra copus; per consensum tunc erit dolor, si morbus extra caput primo fuerit obortus, post morbus in capite: item si morbus extra caput sit intensior illo, qui est in capite: præterea si capitis dolor ad incrementum & decrementum vitij extra caput augeatur & minuatur: si contra fiat, dolor est per essentiam.

Num caput afficiat per ἰδιοπάθειαν, aut συμπάθειαν.

Cum autem materia fluat in caput vel attracta, vel transmissa: hæc discernenda erunt. Attractio indicatur e caliditate capitis. Susceptio indicatur ex humiditate capitis, vel frigiditate. Rursus dignoscendum, num materia fluat per motum criticum, vel symptomaticum. Criticus fluxus, cognoscitur e signis coctionis, e facili ægrotantis tolerantia, e dolore qui non potest esse vehemens ratione facultatis. Motus symptomaticus cognoscitur e signis contrarijs, id est, e cruditate, e mala tolerantia, e dolore qui potest esse vehemens, ratione facultatis.

Materiæ attractio vel transmissio.

Materiæ fluxus criticus vel symptomaticus.

De Scopis, seu Indicationibus.

Indicationes.

SEquuntur indicationes: de quibus in genere hic agemus, quatenus cuiuslibet partis dolorem spectent. Supponemur autem præsidia, quæ requirit determinata cerebri proportio: & indicationes quæ capiuntur a virtute. Indicationes sumuntur ab essentia: doloris autem essentia est tristis sensatio, procedens a caussa morbifica, soluente continuum. Tristis sensatio, itemq; caussa adiuuans, indicant remedium anodynum, quod dolorem mitigat, non autem prohibet ne reuertatur: at caussa principalis indicat remedium sanans, prohibensque dolorem redire, cap. 18. lib. 5. simp. Cum autem tristis sensatio pertinere queat ad iudicium & receptionem: anodynum, caussa iudicij indicatur a vehementia sensorij iudicãtis, id est, cerebri, quæ vehementia pertinet ad affectionem cerebri, productam ab obiecto tactus improportionato. Cum ergo vere indicans, indicet cõtrarium in eodem genere, vt calidum indicat frigidum, patet quod in dolore affectio sensifica, indicat contrariam affectionem sensificam, quæ tamen vim habeat vehementiorem (cum indicatum vehementius esse debeat indicante) vt tanta in sensorio iudicante excitetur passio, quo affectio præcedens, nimirum dolorifica, remittatur. Quod si organum iudicans ab affectione indicata magis afficitur, quam a dolorifica; etiam facultas iudicans ab eadem magis afficietur, & propterea derelinquet obiectum dolorificũ, ceu id, quod minus agit in organum iudicans. Eodem enim modo fieri solet, vt fortibus imaginationibus detenti, non intueantur ea, quæ ante oculos ferũtur; quia sensorium iudicans magis afficitur a fortibus imaginationibus, quam ab obiecto visus, vt sic obiectum visus vincatur ab affectione organi imaginatricis. Constat igitur, quod indicans sit affectio sensifica præter naturam; eius subiectum est organum iudicans, id est, cerebrum, & producitur hæc affectio a motu dolorifico & vehementi: patet etiam, quod indicatum sit affectio sensifica organi iudicantis, quæ vehementior sit affectione indicante, & proinde ab obiecto vehementiori producatur, quam sit obiectum dolorificum. Potest autem hoc obiectum, quod affectionem dolorificam dissipat, tum iucundum esse, tum iniucundum: iucundũ, quatenus obiectum, verbi gratia, dulce, mitigat dolorem: iniucundum, quatenus dolor vehementior minorem sedat.

1 Anodynũ præsidium.
2. Anodynũ pertinẽs ad iudicium.

Obiectũ dolorificã affectionẽ obscurans, seu iudiciũ auertens.

Porro idem obiectum potest esse Propriũ, vel Commune. Proprium pertinet ad quemlibet sensum: pertinet enim, verbi gratia, ad visum; dum aspicimus obiectum aliquod vehementer vel iucundum, vel iniucundum, ad auditum, cum aliquid audimus cum voluptate, vel cum dolore, ira, timore; nempe si quis verbis indignis reprehensus turbetur & irascatur; aut si minis alicui metus inijciatur; ad odoratũ; dum olfactui offertur aliquid vehementer iucundum, vel iniucundum: ad gustum, dum quid gratum offertur, vt dulce, ad tactum, dum occurrit obiectum solummodo iucundum, quod sensorium tactus ea voluptate afficiat, vt iudicans sensorium auertatur ab obiecto dolorifico: non autem in tactu locum habet obiectum iniucundum, quia non potest in sensorio iudicante imprimi affectio, quæ sit efficacior affectione dolorifica, nisi per vnitatis solutionẽ, & hinc per medium obiectum commune. Obiectum commune, licet sit magnitudo, numerus, figura, motus & quies: potiss. tamen locum habet figura & motus. Figura quidem, si per eam imprimatur vel timor, vel voluptas, sicut voluptas imprimi solet e figura rei amatę. Motus etiam concurrit in ratione iniucundi, & tum caussa doloris a motu sedari solet. Materia, producẽs in sensorio iudicante affectionem, quæ sit vehementior dolorifica, potest esse chirurgica, medicinalis, diætetica. Chirurgica est, dum scarificamus, dum administramus ligaturas dolorificas. Medicinalis est, dum vtimur acribus, in quibus est vis exulcerandi. Diætetica potest esse simpliciter & medicinalis: simpliciter, vt sunt cibi & potiones suaues, motus corporis mediocris, intuitus & auditio rerum iucundarum, quæ ad animi accidentia reducuntur, diætetica medicinalis, vt esculenta amara, visio & auditio obiectorum iucundorum. Ad tale igitur anodynum respiciens Galenus, cap. 7. lib. 1. de tuend. val. ait, infantium dolores mitigari papilla nutricis ori indita, & motu mediocri, voce, cantuque suaui.

Proprium.

Materia auertens iudicium in dolore.

Anodynum: quod pertinet ad receptionem quæ tantum fit in parte neruosa, est duplex, Calidum, & Frigidum, cap. 18. lib. 5. simp. Calidum reuera & proprie est anodynum, estque calidum in eo gradu, in quo est caliditas corporis patientis, quemadmodum etiam suppurans; vnde est calidum & humidum, sed non in vno tãtum gradu, verum modo temperatum: modo temperato calidius, prout est corpus patiẽtis. Est præterea hoc anodynum emplasticũ & viscidum, vt poris occlusis, halituosi spiritus detineantur, conserueturque & temperamentum corporis patientis, & substantia, quantitasque calidi innati. Indicatur hoc anodynum a calore naturali, & temperamento partis: dum enim hæc seruantur, seruatur etiam virtus robusta, vt citra noxam tristem illã sensationem possit fugare, quo mitior euadat dolor. Est ergo hoc anodynum indicatum vitale, quia indicatio fit a simili, & sic fit conseruatio. Frigidum anodynum, non reuera, sed tantum secundum dici est anodynum, quia partem quasi sensu priuat, & stupore afficit. Frigidum ergo hoc necessario indicatur a calido, quod est organum tactus: nam quo pars calidior, eo etiam sensum habet magis exquisitum. Proinde ne obiectum violentia sua afficiat patem neruosam: oportet remouere naturalem caliditatẽ partis neruosæ, quæ caliditas naturalis, rationem habens caussæ morbificæ,

2 Anodynũ pertinẽs ad receptum. Calidum.

Frigidũ, & ὑπνωτικόν.

morbificæ, indicat frigidum vehemens, quod dum applicatur parti affectæ neruoſæ, inhibeat receptionem obiecti diſproportionati; vel etiam dum aſſumitur, refrigeret organum tum recipiens, tum iudicãs: nam opium exhibitum, non tantum agit in partem recipientem, ſed etiam in cerebrum iudicans. Eſt ergo medicamentum hoc frigidum materia præſidij, indicati a calore naturali, & temperatura organi, tum recipientis, tum iudicantis.

3. Anodynũ, indicatũ a cauſſa adiuuante.

Anodynum, quod indicatur a cauſſa adiuuante (cap. 18. lib. 5. ſimpl.) eſt calidum in primo, & tenuis ſubſtantiæ, vacuans, digerens: rarefaciens, concoquens, reddens æquabilem materiam illam, quæ reperitur in parte dolente, ſiue ſit humor, ſiue flatus; & ſi humor, ſiue copioſus, ſiue acris, ſiue lentus, ſiue craſſus; & ſi ſpiritus ſeu flatus, ſiue craſſus, ſiue frigidus. Anodynum ergo calidius eſſe oportet temperato, & indicatur ab humore, vel vapore, qui cauſſæ ſunt doloris non principales, ſed adiuuantes poteſt enim dolor fieri a ſanguine, tanquam a cauſſa principali: interimque etiam fieri poteſt, vt vapor vel humor parti dolenti adhæreat, quorum vi dolor augeatur. Sedatur ergo hic dolor, dum hæ materiæ vacuantur & attemperantur, cutiſque denſitas rareſit: quod conſequimur anodyno calido in primo, & tenuis ſubſtantiæ. Hæc de anodynis, quæ dolorem mitigãt: quæ tamen non ſunt ſanantia; quia non prohibent doloris reditum, nec diriguntur ad cauſſam principalem, verbi gratia, ad ſanguinem, dum hic eſt cauſſa principalis.

2. Præſidium ſanãs, quod indicatur a cauſſa principali: eius nimirum 1. ſpeciei.

Præſidium ſanans eſt, quod cauſſam doloris aufert, ita vt non amplius reuertatur. Indicatur autem a cauſſa principali; quæ conſideranda eſt ſecundum ſpeciem, & ſecundum ſpeciei vitiũ. Quoad ſpeciem, cauſſa eſt Externa, vel Interna. Ab externa cauſſa non ſumitur indicatio; licet capiatur indicatio ab affectu, quem cauſſa externa produxit, verbi gratia, in dolore a Solis ardore oritur indicatio refrigerandi partem calefactam, &c. A cauſſa interna determinata ſumitur indicatio ad differentiam genericæ, & ſpecificæ, ſiue cauſſa interna ſit continens, ſiue contentum, v.g. ſi cauſſa ſit ſanguis, ſanguinis vitium eſt adimendum; ſi pituita, pituitæ, &c. Quoad vitium ſpeciei, ab hoc vitio generico, generica ſumitur indicatio, a vitio ſpecifico ſpecifica, a determinato determinata. Verbi gratia, ſi dolor fiat a ſanguine, ſanguinis vitium in genere, vt eſt ſanguis præter naturam; indicat remedium remouens. Si perpendamus ſanguinis vitium ſpecificum, vt v.g. peccat in quanto; indicat remedium remouens, quod contrahitur, & fit ſpecificum minuens ad differentiam alterantis. Si denique perpendamus ſanguinẽ peccantem in quantitate determinata, v. g. ad libram; indicatur remedium determinatum, minuens ad libram. Vitium ergo ſpeciei, vel pertinet ad cauſſam principalem, vel ad cauſſam cauſſæ principalis. Quantum ad cauſſam principalem, licet huius vitium tantum pertineat ad copiam & qualitatem, quia tamen hęc ipſa vitia connectuntur cum ſubſtantia, motu, & quiete: ob id indicationes ſumendæ ſunt a quolibet vitio. Si igitur vitium ſit ſecundum ſubſtantiam, oritur indicatio eradicandi: ſi ſecundum copiam, minuendi: ſi ſecundum qualitatem, alterandi per cõtrarium: ſi vitium ſit ſecundum motum, ſiquidem hic ſit criticus, nõ eſt prohibendus; & propterea in febricitantibus reprimentia capiti applicata nocent, vbi dolor eſt criticus: ſi autem motus non ſit criticus, inhibendus: Modus autem inhibitionis varius eſt; fieri enim poteſt, per attractionem, impulſionem, vel interceptionem: ſi vitium ſit ſecundum quietẽ, indicatur remedium diſcutiens, ſeu minuens. Cauſſa autem, quæ auctor eſt cauſſæ principalis, eſt membrum generans: vt, ſi gignit per intemperiem, oritur indicatio alterandi. Verbi gratia, ſi dolor capitis fiat a pituita, genita in

2. vitio ſpeciei.

Cur vacuanđũ nõ ſit facta mentio.

A ventriculo frigidiore, indicatur remedium calefaciens ventriculum. Hæc de indicationibus. Vbi notandum, Platonem & omnes medicos, recte ſtatuere, non eſſe alterandum: niſi prius vacuatum ſit corpus: licet hæc non propoſuerimus, accuſari non poſſumus; quia tantum loquimur de Quid agendum, non autem de Quando agendum.

De Prognoſticis.

Prognoſtica.

VT autem ſciamus, num ad præſidiorum materias deſcendere debeamus, conſiderare nos oportet Prognoſticũ: quod non aliunde petitur, quam e victoria vel virtutis, vel rerum præter naturam. Virtus generalem quendam diſcurſum poſtulat, omnibus vitijs applicabilem, de quo alias dicemus. In præſentia autem tantum digrediemur circa res præter naturam, id eſt, circa triſtem ſenſationem, & circa B cauſſas effectrices principales: in quibus conſiderabimus, num ſint vehementes, ratione eſſentiæ dignitatis, vel facultatis. Quantum igitur ad triſtem ſenſationem in dolore capitis, non eſt inſignis vehementia ratione eſſentiæ, nec enim quiſquam ob capitis dolorem mortuus eſt, aut ſeipſum interfecit, ſicut euenire cõſueuit in dolore colico, in dolore aurium, oculorum, dentium, quia capitis partes ſenſum obtinent minus exquiſitum: Gal. cap. 1. lib. 2. κ.τόπ. Licet autem capitis dolor non ſit vehementiſſimus: aliqua tamen e parte eſt vehemens: & propterea quo eſt vehementior (habet enim latitudinem quandam) eo magis fit periculoſus. Quoad vehementiam dignitatis, dolor eſt vehementior, ſi afficiatur pars interna, quam ſi externa: imo interna parte affecta, tanta eſt vehementia ratione dignitatis, vt immineat phrenitis, lethargus, apoplexia, cæcitas. Quantum ad vehementiam ratione facultatis, exigua eſt vehementia, C ſi ægrotantes leuiter ferant dolores, nec vitia periculoſa ſint annexa: contra, dolor eſt vehemens ratione facultatis; ſi patiens difficulter toleret dolorem, ſi oboriatur animi deliquium, ſi vigiliæ ſunt pertinaces, ſi annectatur delirium. Hæc de dolore: ſequitur cauſſa efficiens, in qua oportet perpendere vehementiam & ſecundum ſpeciem, & ſecundum ſpeciei vitium. Quoad ſpeciem, cauſſa eſt externa, vel interna; de quibus non ſtatuendum, vnam ſemper magis vel minus eſſe periculoſam: Fieri enim poteſt, vt dolor producatur a cauſſa externa, qui tamen ſumme ſit priculoſus, vt dolor a magno ictu factus, magis eſt periculoſus, quam ſi fiat a pituita dulci. Quandoque contingit oppoſitum, exempli gratia, dolor factus a bile inſigniter putreſcente, eſt periculoſior, quam ſi fiat a Solis ardore. Quare neceſſarium eſt, vt cuiuſlibet cauſſæ vehementia perpendatur. Interna igitur cauſſa, eſt intemperies, vel materia: materia eſt vapor, D vel minera: minera eſt ſanguis, bilis, pituita, vel melancholica. Facilius quidem occurri poteſt ſanguini & bili, quam pituitæ & melancholiæ: attamen, vt vitium eſt vehementius, pro eo periculum intenditur. Verbi gratia, dolor, qui producitur a ſanguine putreſcẽte eſt periculoſior, quam ſi fiat a pituita dulci. Breuiter ergo dicendum de vitijs cuiuslibet ſpeciei. Et primum quoad vitium continentis, id eſt, partis ſimilaris quod vitium eſt qualitas, nimirum intemperies: hæc eſt Simplex, vel Compoſita, ſimplex; eſt calida, frigida ſicca. Si igitur in his dyſcraſijs reliqua ſint paria, calida magis eſt periculoſa, quia frigidis tollenda eſt, quæ nõ agunt citra noxam, ſicca autem difficilioris eſt curationis, quia pertinaciter ſiccitas reſiſtit humido. Si non ſeruetur paritas, magis periculoſus eſt dolor, qui eſt vehemens, ſecundum eſſentiam, dignitatem & facultatem. Verbi gratia, ſi frigiditas ſit in habitu, ſi pertineat ad cerebrum, ſi denique officiat coctioni ipſius cerebri. Contentorum vitium pertinet ad formam, quantitatem, qualitatem,

1. e dolore.

2. a cauſſa efficiente. Secundum ſpeciem.

Secundum vitium.

litatem, & vbi, ac proinde quo vitium est vehementius, eo dolor est periculosior, verbi gratia, si dolor fiat a materia corrupta, venefica, admodum copiosa, acri, viscida, crassa, impacta, item ratione dignitatis, a materia occupante cerebrum, tandem si ratione vehementiæ facultatis, assint vigiliæ, immineat animi deliquium. Quoad caussam externam, similiter pro huius vehementia statuere oportet. Exempli gratia, si dolor fiat ab insigni contusione, vt consequatur delirium, succedat vomitus, quia triplex adest vehementia, dolor est admodum periculosus: contra, si caussa externa sit debilis, secundum propositas vehementias.

De curationis parte, quæ manus fit opera.

Venęsectio.

QVoad materias Chirurgicas, agendum est de venæ sectione, de hirudinib. de cucurbitulis, de frictionibus, de ligaturis, de fonticulis, & vesicatorijs. VENA in eo capitis dolore secanda est, in quo sanguis habet rationem caussę principalis, vel sine qua non: dummodo virtus & in præsentia, & in futurũ ita possit esse robusta, vt phlebotomiam perferat. Quoad rectam administrationem: (1.) si dolor sit vehementior, in quo sanguinis actio est summa, vnica vice tantum sanguinis emittendum, quantum sufficit, si virtus sit robusta: si secus, partiri detractio nem oportet. (2.) Hinc in dolore a sanguine, si immineat inflammatio, & vitium maximi momenti, & proinde sanguis sit summæ actiuitatis vnica vice sanguis euacuandus. (3.) De Modo: prout sanguis est tenuior vel crassior, pro eo foramen modo angustius, (4.) modo amplius est faciendum. Quando agendum: Si sanguis præsens est vehemẽtior alijs indicantibus, est in caussa, vt illico aperiatur vena, citra moram: si contra, primum licet medicamentum exhibere, mox venam secare. Quoad vbi agendum: pro sanguinis varia subsistentia, variæ venæ secandæ. Si enim sanguis euacuandus sit in capite, vena capitis tundẽda; sique dolor occupet partem capitis posteriorem, vena frontis est aperienda, per quam fit & euacuatio & reuulsio. Si sanguis euacuandus sit infra caput: tũ sanguinis subsistentia pertinet ad locos vel supra renes vel infra renes: si supra, aperienda basilica; si infra, venæ crurum tundendæ. Si sanguis euacuandus subsistat partim in capite, partim infra caput: tunc, si magis potest sanguis in capite exsistens, aperienda est cephalica: si magis potest sanguis extra caput, aperienda est cubiti vena media, vel cephalica (non basilica) per quas vacuatur sanguis exsistẽs in capite, & extra caput, quamuis per cephalicam euacuetur magis caput, quam thorax. Porro sanguis infra caput, modo pertinet magis ad dextram partem, modo ad sinistram: & hinc cubiti pedumque venæ secandæ, modo dextræ, modo sinistræ; dextræ, si dolor sit in dextra parte; & similiter.

Arteriarum sectio.

Quoad sectionem arteriarum: cum non reperiantur, qui audeant secare; ne ægri prorsus deserantur, optimum est occurrere medicamentis siccantibus & adstringentibus arterias, vt inhibeatur fluxus, de qui bus medicamentis suo loco.

Hirudines.

Hirudines sanguinem vacuant, minus vehementer, quam venæ sectio. Prout autem actio sanguinis indicantis est vehementior, pro eo etiam oportet hirudinibus, vti vicibus paucioribus; nam prima statim vice euacuabitur sanguis copiosus, si insignis erit actio. Quoad Modum, si sangnis euacuandus erit crassior: prius aqua tepida locus diutius foueri debet, vt sanguis fundatur, cedat, & egrediatur. Tempus vtendi est, dum sanguis indicans, sua præsentia vincit alia indicantia. Verbi gratia, hirudines sunt applicandæ capiti, post sectionem venæ cubiti. Quoad Vbi: pro varia subsistentia sanguis, varijs etiam locis applicandę sunt hirudines: nimirum cruribus, hæmorrhoidibus, brachijs, post aures, temporibus, fronti, & naribus: nam & Galenus in dolore capitis antiquo narium venas aperiebat, cap. 2. lib. 2. κ. τόπ.

Cucurbitulæ scarificatæ.

Cucurbitulæ scarificatæ, vel sunt materia Principalis, dum indicans non admodum est vehemens: vel Non principalis, dum sanguis vehementer peccans est euacuandus, virtusque interim materiam principalem, i. venæ sectionem prohibet. Præterea cucurbitulæ sarificatæ sũt materia remedij anodyni ratione iudicij; excitant.n. dolorem; vt sic dolor dolorem sedet. Quoad vsum: si sanguinis actio sit vehementior: appllicandæ plures cucurbitulæ, & ea vice sæpius sunt repetendæ, vt sanguis insignis actiuitatis vnica vice euacuetur. De modo: si sanguis ægre exeat, propter crassitiem: oportet foramina esse laxiora, & scarificationem profundiorem. De Quando & Vbi, idem dicendum, quod de Hirudinibus diximus.

Cucurbitulæ non scarificatæ.

Non scarificatæ cucurbitulæ, vacuant tum Sensibiliter tum Insensibiliter: Sensibiliter, dum, verbi gratia, post sectam venam frontis, vel post hirudines admotas, cucurbitula applicatur, sine scarificatione, vt adiuuet venę sectionem & hirudines, sanguinemque non egredientem educat. Sed hæc doctrina est extra methodum medendi: nam hoc in loco indicãs est venæ sectio, vt est debilis, &c. Proinde si hoc modo sumatur cucurbitula; non est: cur eius vsus propo natur. Insensibiliter vacuantes cucurbitalæ non scarificatæ, vires habent varias. Excitãt enim dolorem, & ea ratione, sunt materia remedij anodyni, ratione iudicij. Præterea, quatenus vel reuellendo, vel deriuando, commouent materiam morbificam, id est, vaporem, vel mineram, sunt materia remedij non anodyni, sed indicantur a caussa principali, & sine qua, non. *Vsus* harum cucurbitularum præscribi debet e consequentibus vehementiam, tum tristis sensationis ratione iudicij, tum vaporis, tum mineræ; siue sint caussæ principales, vel sine quibus: non quemadmodum dictum est de cucurbitulis scarificatis. Verbi gratia, si cucurbitula vsurpetur caussa iudicij dolorifici; vt dolor maioris erit actiuitatis, ita maior probatur cucurbitula; a maiore enim dolor excitatur vehementior, qui minorem remittit. Prout etiam maior est dolor, pro eo cucurbitula maiori cum flamma est administrãda. Præterea eo tempore est applicanda, quo tristis sensatio, seu affectio illa sensifica, est vehementior alijs indicantibus. Tandem cucurbitula adhibenda est parti, in qua subsistit vis, cuius caussa fit receptio: vt propterea sit applicanda parti neruosæ.

Frictiones & ligaturæ.

Frictiones: & Ligaturæ, quamuis possint reuellere deriuareque materiam cum principalem, tum sine qua non: tamen quatenus hæ materiæ sunt dolorificæ, id est, vehementes, sunt materia anodyni, ratione iudicij: probantur ergo satis vehementes. In vsu, omnia obseruanda, quæ de cucurbitulis diximus.

Fonticuli. Videat tractatus Capiuaccæ de cauterijs, ad calcem 3. sectionis.

Fonticulus est vlcus, quod fit a caussa comburente, vel ignea, actu aut potentia: produciturque per mediam crustam, seu escharam, qua decidẽte, vlcus fit cauum: cum cutis amissione, vt egrediatur materia morbifica, quæ & suscipitur, propter imbecillitatem, & quandoque attrahitur propter dolorem, si nimirum fonticulus est cum dolore. Et ergo fonticulus materia remedij siccãtis indicati a caussa principali, & sine qua non. *De vsu*. Prout materia morbifica est maioris actiuitatis; ita fonticuli & maiores, & plures fieri possunt. *Quomodo*: vt caussa morbifica minus cedit; pro eo etiam fonticulus est efficiendus, vt non modo cutis absumatur, sed etiam caro: & sic aliquando vsque ad ossa fonticulus est perducendus. *Quando*: vt materia morbifica præsens vincit alia indicantia: ita eo tempore vsurpandi fonticuli. Interdum ergo diutius sunt seruandi, immo quandoque toto vitæ tempore, ob præsentiam ma-

teriæ morbificæ: *Vbi*: pro varia subsistentia materiæ morbificæ, fonticuli sunt inurendi, modo in capite, modo infra caput, & si infra caput, modo sub occipitio, modo artubus. Variat tamen locus administrandi fonticulos in dolore capitis, prout materia morbifica, vel est vacuanda, vel reuellenda, vel deriuanda. Si simpliciter est materia vacuanda, administratur fonticulus suturæ coronali. Si materia sit reuellenda, infigitur artubus inferioribus, id est, cruribus, femoribus. Si materia sit deriuanda, id est, vacuanda, & reuellenda; (nam hanc esse deriuationis naturam, in ca. de phrenitide docebimus:) si quidem magis videatur vacuanda, oportet inurere locum infra occipitium: sin magis sit reuellenda, inurendæ spatulæ; & si adhuc magis videatur vacuanda materia, brachium inurẽdum: ratio est; nam quo propior fonticulus est capiti, eo promptius materiam suscipit. Porro in loco, cui applicatur fonticulus, virtus est perpendenda; si enim pars alias vulnere fuerit affecta, si doleat, si plus iusto sit emaciara, signum est imbecillitatis, & virtutis prohibentis fonticulos: ita, si in hydropico tumida appareant crura, non debent fonticuli applicari cruribus, quia virtus ita prohibet, vt æger moreretur, si applicarentur.

Vesicatorio

Vesicatorium est vlcus, cum amissione cuticulæ, productum a materia acri & mordaci, quæ cuticulam penetrat, & hanc a cute separat, vt excitetur vesica, qua remota permanet vlcus: vnde pars hoc vlcere affecta, attrahit propter caliditatem & dolorem, recipitque propter imbecillitatem. Vesicatorium, igitur, prout dolorificum, est materia anodyni, ratione iudicij: prout autem habet vim calefaciendi & exulcerandi partem, est materia remedij sanantis; quia ratione caliditatis & doloris fit attractio materiæ morbificæ; ratione imbecillitatis, fit eiusdẽ receptio, vesicatorium enim partem reddit debilem. Differentia autem est inter vesicatorium & fonticulum: nam vesicatorium citius agit, quia citius dissoluitur vesica, quam eschara, & proinde dum materia morbifica euacuanda est maligna, quæ celerrime est educenda, magis probantur vesicatoria, quam fonticuli. Materiæ autem e quibus fit vesicatorium, sunt acres: vt *cantharides, sinapi, euphorbium, fermentum*, *acetum scilliticum, flammula Iouis, batrachium, ranunculus, allium, &c.* Verbi gratia. ℞. *canthar. præparat.* ʒ. *iij. sinapi* ʒ. ß. *fermenti* ʒ*ij. aceti scillitici parum, fiat pasta pro vesicatorio*. Hæc tamen pertinent ad methodum componendi, non ad medendi methodum. *De vsu*. Prout affectio organi iudicantis, & actio materiæ morbicæ erit vehemens; pro eo & maiora & plura erunt adhibenda vesicatoria. *Quomodo*. Prout maior est resistentia & affectionis propositæ, & materię morbificæ, pro eo, vel parum detinendum est vesicatorium, vt solum absumatur cuticula; vel diutius, vt etiam cutis absumatur. *Quando*. Vsurpanda sunt vesicatoria, dum indicans hoc dominatur reliquis indicantibus: imo, perseuerante præsentia indicantis, quandoque longiori tempore sunt seruanda. Solent autem conseruari *beneficio cerati sacri, beneficio diachylon simplicis, vel cum gummis; errant enim qui semper vtuntur cerato diapalma.* Vbi agendum sumitur a subsistentia indicantis, quemadmodum in fonticulis dictum. Id tamen notandum virtutem partis robustiorem requiri in fonticulis, quam in vesicatorijs. Cæterum Gal. c. 1. li: 4. κ. τόπ. dum emplastro vtitur, pilos deradit, vel pro inunctionibus, breuiores reddit, vt medicamenta efficacius operentur. Nos tamen huius derasionis pilorũ non meminimus quia hæc materia chirurgica, est extra methodũ medendi, & pertinet ad materiam secundam; nam pilorum remotio respicit medicamenti applicandi imbecillitatem, non respicit corpus nostrum; pili enim impediunt operationem medicamenti: vnde id quod indicat, non est in corpore, sed est ceratum, &c.

Quomodo differat vesicatorium a fonticulo.

Materia vesicatorij.

Vsus vesicatoriorum.

Derasio pilorum.

De curatione medicamenta.

Pharmacia 1. Anodyna ratione iudicij.

MAteria medicinalis in capitis dolore est triplex. 1. Materia remedij anodyni. 2. Materia remedij sanantis. 3. Materia remedij requisiti a proportione cerebri. Materia igitur remedij anodyni, respicit, vel iudicium, vel violentam receptionẽ, vel caussam adiuuantem. Anodynum ratione iudicij est duplex, vel est enim dolorificum, vehementius affectione sensifica; vel dirigitur ad sensoriũ dijudicans, vt eius caliditas naturalis veluti exstinguatur. Dolorificum est, si aliquod acre medicamentum patri applicetur, quod eam exulceret. vt *veratrum album vel nigrum, cantharides, flammulas Iouis, colocynthis, euphorbium, scammonium, sinapi, piper, zinziber, & alia dolorifica*; hic enim dolor extra caput excitatur, vt capitis dolor mitigetur. Vnde notandum, cantharides, verbi gratia, esse materiam remedij indicati in methodo medendi, dum ijs vtimur ad excitandum dolorem; sunt enim tunc materia remedij indicati ab affectione organi iudicantis: dum autem ijsdem vtimur, ad efficiendum vesicatorium, cantharides sunt extra methodum medendi. *Vsus* est euidentissimus e superius traditis. Illud saltem notetur, parti exulcerandæ admonendos esse pulueres propositorum medicamentorum, ad ℈. ß. & dum capitis dolor sedatur, excitatum iam dolorem, extra caput, rursus adimentum esse butyro.

Dolorifica.

Medicamentum autem quod natiuum calorem sensorij iudicantis dissipat, est soporiferum: vt *succus lactucæ, nymphææ, solani, mandragoræ, capita papaueris, opium, magnæ antidoti, philonium Roman. diaspermation, requies Nicol. pilulæ de cynoglossa*. Opium tutius datur in medicamentis compositis, vis enim opij, & fermentationis, & calidorum medicamentorum vi minuitur; vnde *misceri cum opio debet, crocus, castorium, &c.* Galenus cap. 1. lib. 2. κ τόπ. improbare videtur opiata: quia dolor capitis secundum essentiam non est admodũ vehemens: paullo tamen post, in dolore a bile, probat pastillum opiatum. Auicennas quoque cap. 10. & 29. eadem probat, Responsio: si vehementia κεφαλαλγίας consideretur secundum essentiam, non probantur opiata; at si capiatur secundum facultatem, dolor ita vehemens esse potest, vt opiatis vti cogamur: si nimirum dolor a caussa calida oriatur, vnde vigiliæ exsistunt, quæ vehementer deijciunt vires; vnde vtendum opiatis, quæ torporem inducunt, & bilem refrigerant. De *vsu* opiatorum. Prout maior est actiuitas indicantis, pro eo dosis opiati augeri debet, dummodo virtus ferat: vnde in insigni dolore, licet exhibere ℈. j. vel ʒ ß. Philonij Rom. id quod virtus perferre solet in capite calido, in corpore temperamenti calidioris, in florida ętate, in dolore recenti: (nam in antiquo vires languent.) Si virtus sit debilis, minuenda est dosis, vt sufficiat exhibere a ℈. ß. ad gr. xv. *Quomodo*. Opiata non debet actu frigida administrari, sed calida vel tepida. *Quãdo*. Debemus autem ea vti, cum indicans superat reliqua indicantia. Post vsurpationem vero opiatæ, secundum Galenum loco citato applicari debent calorifica, vt anethum, cinnamomum, &c. quo corrigunt nocumeutum, quod ab opiato potest excitari. *Vbi* agendum, indicatur a subsistentia indicantis: cum ergo materia in capite subsistere queat, opiata administranda per os, applicanda naribus, fronti, &c. Notandum tamen melius esse, vt opiata applicentur, quam vt exhibeantur: nam exhibita nocent hepati & ventriculo: præterea tutius applicantur fronti, quam suturæ coronali, vel parti capitis posteriori, quoniam virtus talia frigida non sustinet: oxyrrhodina tamen coronali suturæ possunt applicari.

Soporifera, & opiata.

Quando vti possimus opiatis.

Vsus opiatorum.

Anodynum caussa receptionis, est calidum, & frigidum. De frigido nihil dicemus; quia eius materia iam est proposita, nimirum soporifera medicamenta & opiata,

2. Anodynũ, ratione receptionis.

& opiata; quæ ratione iudicij, agunt in cerebrum iudicans; ratione receptionis, agunt in partem neruosam, cuius vnitas soluitur. Porro, calidum oportet esse simile corpori affecto, & emplasticum. Huius remedij materia ptoponitur cap.8.lib.5. simp.nim. *hydrelæum, farina tritici, panis e tritico modice coctus, adeps porcinus, butyrum, lac bubulum, caprillum, ouillum, amygdalæ dulces, mucilago maluæ, omenta animalium pinguium.* Vsvs. Pro maiori molestia receptionis, maior dosis vsurpari debet. Verbi gratia, ℞. *panis e tritico modice cocti, & optime triti ℥.j. adipis suilli ℥.ß. butyri ℥j.ß. Mis. ad ignem. Poßumus etiam vti pane, decocto in lacte,* Si indicans sit vehemens, medicamentum iam præscriptum satis crassum, id est, in magna copia adhibebitur. *Quomodo.* Est autem hoc medicamentum actu calidum applicandum, determinate, vt est pars affecta; sic enim crasis conseruatur. *Quando.* Applicandum est hoc medicamentum, dum dominatur receptio. *Vbi.* Est applicandum par ti, cuius vnitas soluitur.

3. Anodynum ratione caussæ ad iuuantis.

Anodynum ratione caussæ adiuuantis, est calidum in ordine primo, & tenuis substantiæ. Cuius materia est *oleum anethinum, cap.8.lib.5. simp. item chamæmelinum, oleum commune cum vino albo tenui, flores chamæmeli, vinum cum fœnugræco, oleum cum cymino, &c.* Hæ materię cutim rarefaciunt, & vapores, humoresque ad superficiem euocando, materiã morbificam euacuant. Vsvs. *Quantum:* Si caussa adiuuans sit insignis actiuitatis: proposita administrentur in magna dosi. *Quomodo:* administrentur actu calida. Tempus opportunum sit, dum caussa adiuuans vincit alia indicantia: dum enim vincitur ab alijs indicantibus, non debetis hæc applicare. Verbi gratia, cum adiuuans vincitur a copiosa materia, replente totum corpus; primo totum est vacuandum, deinde anodynum vsurpandum. *Vbi:* applicandum est parti recipienti.

Materia remedij sanantis.

Dictum hactenus de anodyno: sequitur materia remedij sanantis. Hæc materia respicit caussam principalem, tum internam, tum externam. Interna est, tum Dyscrasia partium similarium, tũ Materia morbifica. Quoad dyscrasias proponemus medicamenta, quæ simplices tollunt; vnde & patebunt medicamenta, quibus compositæ curantur. Simplex intemperies, quę dolorem facit capitis, est calida, frigida, vel sicca.

1. Intemperies. Calida dyscrasia.

In calida probatur *oleum rosaceum, succus mori, folia portulacæ, & potiß. cum flore polentæ, id est, cum flore farinæ, confectę ex hordeo viridi aßo. cap.1. lib.2. κ.τόπ. Probatur etiam succus portulacæ, polygoni, pampinorum vitis, endiuiæ, item omphacium, aqua rosacea. Alexander, si calor non est ingens, vtitur rosaceo cum aceto; si ingens, addit lactucam.* Cum his frigidis, licet, commiscere calida, quæ sint instar vehiculorum: nimirum, *ol. chamæmelin. & anethinum,* sicut etiam Aetius facit: imo hæc etiam calida seruant calorem natiuum, ne a frigidis sinceris lædatur: tum hæc calida, materiam adiuuantem euocant.

Frigida intemperies.

In frigida intemperie probatur *oleum irinum, laurinum, cui propter odorem ingratum miscere licet macim, cinnamomum, & folia odorata. Galenus probat farinam coctam, cum mulsa, sed præterea cum vino, cum maiorana, serpillo, origano, calamintha: licet etiam vti cypero, cum adipe anserino: probatur spongia, cum vino, aromatico.* Si frigida intemperies sit in habitu; ascendere licet ad *euphorbium, cum oleo & cera.* Hoc modo ℞. *euphorbij ʒ.ij. olei communis, vel anethini ℥.iij. cerę, liquefactę in prędicto oleo ʒ.vj. Mis.*

Efficacissimum medicamentum, Gal.c.3.l.2. κ.τόπ.

Sed præterea Galenus in ca. de Hemicrania, vt strenuum medicamentum hoc pro bat: ℞. *crocomagmatis, piperis albi, ana ʒ.ij. euphorbij, si recens est ʒ. ß. si non est recens ʒ.j. stercoris columbini, atramenti scriptorij, ana ʒ. ß. Terantur cum aceto acerrimo, & vino generoso:* & pars affecta primum fricetur: deinde hoc medicamentum applicetur. Alexander prudentissimus, cap.10.lib.1. monebat, vt, si forsan validus hoc medicamentum videretur, ei commisceatur modicum *vel amyli, vel lactis.* Crocomagma, etsi varie paretur; hic tamen modus secundum Aetium est optimus: ℞. *croci ℈.ij. myrrhæ ol. rosſ. sicc. aymi. gummi ana ℈.j. terantur cum vino.* Rosæ hic permiscentur, non vt refrigerent partem affectam, quæ antea frigida laborat intemperie; sed vt mitigent medicamenta calidiora, & astrictione sua cõseruent robur calidorum medicamentorum. Stercus columbinum monet Galenus capiendum esse, e columbis montanis: nam est medicamentum magis valens. Atramentum scriptorium, admodum turpe reddit caput: adeoque in huius medicamenti compositione omitti potest.

Aet.ca.169. lib.2.ca.50. li.6. at paullo aliter ca. 50.lib.6. at paullo aliter. cap.50. lib.14.

Thermę factitiæ sulphureæ: ad imitationẽ naturaliũ, ad caput directæ.

Pręter hæc, in dolore capitis ab intemperie frigida, probantur *aquæ sulphureæ naturales.* At si harum aquarum sit penuria, sic possumus præscribere: ℞. *sulphuris viui ℔.j. salis ℔.ß. maioranæ, serpilli, stœchadis, calaminthæ mon. saluiæ, beton. rosmar. pulegij, melissæ, ana M. j. aquæ communis ℔.c. fiat decoctio ad consumt. ¼ pro stillicidio.* Cum hac aqua conficete possumus stillicidium per plures vices: secus autem fieri solet, dum est copia aquarum sulphurearum sponte scaturientium. Tandem in dolore contumaci, Rasis hoc vtitur medicamento: ℞. *euphorbij sinapis, castorij, piperis albi, styracis, calamitæ, rutæ, marrubij, ana ℈. j. redigantur in puluerem, & vino generoso aspergantur, & formentur trochisci: & dum vsurpantur, excipiantur, vel vino odorato, vel oleo de costo, vel simili medicamento calefaciente.* Nostris temporibus nullo alio modo medicamento vti solẽt, quam *oleo chamæmelino:* probatur etiam, tanquã strenuum, *oleum destillatum ex aniso, e feniculo, ex aromatibus, e magnis antidotis, & oleum magni Hetruriæ Ducis, quod veluti miracula facere videtur: probatur etiam oleum destillatum e guaiaco, & admirabile est oleum destillatum e sassafrasia.*

Sicca intẽperies.

In sicca intemperie vtimur *malua, althæa, amygdalis dulcibus, oleo communi, aqua tepida, lacte, medullis, pinguedinibus potiss. gallinæ.* His igitur medicamentis vtimur, ad remouendum dyscrasias, quæ dolorem excitant.

Vsus.

Vsus horum medicamentorum. Quantum: Quo maioris actiuitatis est intemperies; eo maior probatur dosis. *Quomodo:* In hoc conueniunt omnes dyscrasiæ, vt, quãdo sunt difficilis passionis, id est, quando sunt in habitu, indicent, medicamentum secundum eum modum esse administrandum, quo efficacissime agat, nimirum in modum stillicidij, in substantia solida; vnde Galenus in calida intemperie probat assiduam irrigationem cum oleis: non enim sufficit simplex iunctio. Cęterum in frigida intemperie stillicidium probatur vehementius; nam propter motum excitatur calor. Dissident autem dyscrasiæ; nam prout vario modo resistent, pro eo etiam medicamenta vario modo sunt administranda. Quia igitur intemperies calida, melius vincitur frigido actu; idcirco expedit vti medicamentis actu frigidis. Contra, in frigida intemperie, actu calidis: in sicca, moderate calidis. In intemperie igitur calida probatur rosaceum frigidissimum. Ne autem medicamentum a corpore calefiat, & hinc rursus corpus calefaciat, Rhases superponit pannum, infusum aqua & aceto, actu frigidis. *Quando* agendum, indicatur ab intemperie præsenti, sed vincente alia indicantia. Quod si dyscrasia vincatur a materia, exsistente vel in toto, vel in capite; oportet prius euacuare & totum, & caput, antequam applicentur medicamenta caussa intemperiei. Quod etiã in alopecia Galenus obseruat, c.2.l.1.κ.τόπ. *Vbi* agendũ: si dyscrasia sit extra cranium, medicamenta sunt applicanda: si in cranio, medicamenta sunt applicanda, & exhibenda per os. Applicantur suturæ autẽ coronali & naribus: nam per has vias facile medicamẽtorum vis in cerebum producitur. Cęterum quę applicantur naribus, sint suauis odoris, quæ exhibentur, suauis saporis; vt iucunda fiat curatio. Hæc de medi-

medicamentis, respicientibus intemperiem.

1. Materia morbifica.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt materiã morbificam. Hæc materia multiplex est: vel enim reperit Extra caput, & est admodũ mediata: vel In capite & tunc est aut Intra, aut extra craniũ: si intra cranium, dolorq; etiam cruciet intra cranium, materia est caussa immediata: sin vero dolor cruciet extra cranium, eadem materia residens intra cranium, est caussa mediata, immediata autem quæ extra craniũ subsistit. Nos confusionem fugientes, primum loquemur de materia extra caput, deinde de materia exsistente in capite. Materia igitur exsistens extra caput, vel residet Citra iecur, & dicitur prima superfluitas, vel Vltra, & dicitur cacochymia. Prima superfluitas, vel est Tenuis, vt serosa & biliosa; vel Crassa, vt melancholica & pituitosa. Tenuis uacuatur, uel per Os, uel per Aluum. Per os vacuatur beneficio vomitorij, quod conficitur ex *aqua hordacea tepida, cum iulapio acetoso simplici, vel syrupo acetoso, simplici, vel etiam cum aceto.* Per aluum vacuatur, vel exhibitis per os, vel immissis per sedem. Per os: ℞. *manne ol. syr. ros. sol. ana ℥. ij. ß. cum aqua endiuię, fiat potio breuis.* Vel, ℞. *floris cassiæ rec. extr. ʒ. x. mannæ el. ʒ. iij. specierum diarhodon. Abb. ß. ℈. M. & cum saccharo fiat bolus,* Per sedem euacuans, inijcitur clysmi modo. ℞. *cremoris hordei ℔. j. sacchari rubri ℥. ij. olei vel communis vel violacci ℥ iij. oui vitellum, salis communis. ℈. j. Mis. pro clystere.*

Prima superfluitas.
Tenuis.
Crassa.

Si crassa fuerit superfluitas, vomitorium erit tale: ℞. *succi raphani. ℥. j. ß. oximellis simpl. ℥. ij. iuris pinguis tepidi ℥. x. Mis. pro vomitorio.* Aluum subducet hoc sequens, per os exhibitum. ℞. *mellis ros. sol. ℥. v. iuris pulli parum fiat potio breuis.* Si patiens fonsitan non admittet syrupum rosaceum, nec medicamentum in bolo, sed solum in potione, cuperetque mannam, hæc quia non euacuat superfluitates crassas: sed tenues, iccirco adiungenda sunt ea, quæ mannam adiuuant: ℞. *mannæ el. ℥. iij. oxymellis simp. ℥. ij. ß. cum iure pulli. fiat potio breuis.* Hic oxymel attenuat & abstergit materiam, quam detersam facilius manna educit. Si patiens desideret bolum: ℞. *specierum hieræ simp. ʒ. iij. cum melle ros. fiant boli.* Vel: ℞. *flor. cassiæ, nouiter extractæ ℥. j. manna el. ʒ. ij. specierum hierę simp. ʒ. ij. ß. Misce cum saccharo, fiant boli.* Per sedem immitti potest sequens: ℞. *hieræ picræ ʒ. iij. mellis rosati ℥. iij. olei vel communis, vel chamæmelini ℥. ij. ß. salis communis ʒ. j. iuris alterati cum furfuribus ℥. x. succi betæ, vel mercurialis ℥. ij. Misce pro clysmo.*

Vsus medicamentorũ in prima superfluitate.

Vsvs. *Quantum.* Prout maior est actiuitas primæ superfluitatis, pro eo etiam maior erit dosis euacuantium. Verbi gratia dare licet cassiam ad ℥. ij. mel ros. sol. ad ℔. ß. syr. ros. sol. & mannam ad ℥. v. species hieræ ad ʒ. iij. & vltra: vnde Galenus cap. 11. lib. 7. method. præbebat duo magna cochelaria; sed nos possumus exhibete vltra duo cochlearia magna, ob penuriam bonæ aloes. Dubitari autem potest, cur Galenus cap. 1. lib. 2. κ. τόπ statuat summam dosin specierum hieræ esse ʒ. j. Responsio: Galenus ibi respicit ad hieram, vt attennuat pituitam impactam in tunicis ventriculi, ideoq; in minore copia sumit, vt diutius manens in ventriculo magis attenuet; si enim in maioti dosi exhiberetur, non detineretur in ventriculo, & sic non attenuaret impactam materiam. At lib. 7. meth. Galenus proponit hieram, quatenus sensibiliter euacuat, ideoque maiorem aloes copiam sumit. *Quomodo:* Si prima superfluitas ægre patiatur, exhibeatur medicamentum in bolo; si facile, in potione. Item in difficili passione primæ superfluitatis, clysini confici debent e copiosis electarijs, & exigua portione iuris, vt sic detineantur & magis operẽtur. Ad vires tamen semper nos respicere oportet: quæ si non admittant medicamentum in forma pilularum, exhiberi debet in potione. Nihil nos diximus de medicamentis: quæ cum cassia miscentur: vt sunt semina anisi: quæ ruditer oportet esse contusa: hæc enim non pertinent ad præsens negotium, sed ad methodum componendi. *Quando:* medicamenta hæc vsurpanda sunt, dum prima superfluitas vincit alia indicantia, nimirum ante præparationem materiæ. Et cum prima superfluitas quotidie generetur, saltem alternis diebus vti oportet lenientibus, id est, clysmis, nisi sponte fluat aluus. *Vbi.* Euacuare licet per vomitum: si prima superfluitas subsistentem habeat circa os supernum: per sedem, si subsistat circa fundum, aut secundum tenuia intestina, vbi quidam medicamentum per os exhiberi dicunt: si materia subsistit in crassis intestinis, per sedem oportet immittere medicamentum.

Nota.

Cacochymia.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt cacochymiam. Est autem cacochymia, materia biliosa, pituitosa & melancholica: ideoque primum dicẽdum de præparantibus, deinde de purgantibus; idque generaliter, vt ad omnes morbos accommodari queat.

Præparantia igitur bilem, pro huius varietate varia sunt. In bile enim pallida, vtimur *syrupo ros. recẽt. de acetositate citri, de succo accetosę, de cich. de end. quibus syrupis additur decoctum e cichoraceis, ex hordeo.* Si bilis sit flaua, & præsertim si vitellina; ascendere licet ad *syrupum viol. nenuph. de papau.* ob insignem huius bilis caliditatem: decocta fieri poterunt *e lactuca.* Quod si bilis sit particeps alicuius visciditatis, permiscere licet *syrupum acetosum simpl.* Notandum vero, cum in corpore bilioso dulcia facile in bilem mutentur; syrupos præscribendos esse in parua quantitate; diluta in magna dosi: vt ℞. *Syr. de soncho, de succo acetoso, ana ℥. ß. decocti endiu. lact. hord.* ℔. ß. Si materia sit pituitosa, & quidem salsa: ℞. *Syr. de beton. oxym. simpl. de cich. sim. ana. ℥. ß. decoct. beton. cichor. ℥. iij. Mis. pro syrupo.* Betonica hic vtimur, propter materiam pituitosam; sed quia est salsa & calida, addimus cichoracea. Si pituita non sit salsa, sed moderate frigida, vt dulcis, & potissimum insipida: hunc syrupum possumus præscribere. ℞. *Syrup. de beton. mellis ros. col. oxymel. simp. ana ʒ. vj. decocti beton. petroselini ℥. iij. Mis. pro syrupo.* Si pituita sit frigidior, cuiusmodi est acida: ℞. *Syrup. de beton. compos. de stœch. de hyssopo, oxym. compos. ana. ℥. ß. decocti saluiæ, beton. stœch. hyßopi ℥. v. Mis. hoc pro syr. Gratia huius pituitæ, licet etiam vti syrupo de corticibus cytri, de menta, de duabus & quinque rad. cum decocto maioranę, rorismar. origani, &c.* Si materia sit melancholica, sicque exusta: ℞. *Syr. viol. de succo borrag. de fum. ana ℥. ß. decocti lupul. borag. capill. Veneris viridium ℥. iiij. Mis. Probatur etiam syrupus de pomis simplex, de succo buglośsę, de lupulis.* Sin autem materia melancholica nõ sit exusta; ℞. *Syr. de corticibus citri, de fumaria ana ℥. j. decocti melißę, fumariæ, sem. citri ℥. iij. Mis. pro syrupo.* *Vsus* præparantium e superioribus patet: illud saltem notetur circa modum, vt caussa materiæ biliosæ exhibeantur syrupi actu frigidi, & præsertim si bilis sit calidior, vt vitellina: in reliquis licet vti syrupis calidis.

Quantum ad medicamenta, quæ cacochymiam præparatam purgãt: notandum, purgantia aliquando probari in cephalalgia caussa primitiua, Verbi gratia, si capitis dolor fiat ob Solis ardorem, ita vt Solis ardor tantum calefaciat, purgantia non probantur, quia non adest materia purganda: si autem Solis ardor non modo calefaciat caput, verumetiam commoueat materiam, purgantia probantur, secundum Auicennam. In materia ergo biliosa. ℞. *rhab. electi ℈. iiij. infunde s. a. in decocto end. facta diligenti expressione adde elect. de succo ros. ʒ. ij. mannę el. syrupi. ros. sol. ana. ℥. j. ß. Mis. & fiat potio breuis.* Vel, si patiens bolum optet; ℞. *pulu. rhabarb. el. ʒ. j. elect. de succo ros. ʒ. j. ß. trochismorum de violis cum scammon. ℈. j. floris caß. nou. extr. ℥. ß. Mis. & cum saccharo fiat bolus.* Licet etiam hoc medicamentum præscribere in dolore capitis.

Plegmagoga. capitis. ℞. *Maßæ pil. aur. ℈. iiij. dacrydij g̃. iiij. cum syrupo de soncho, fiant pillulæ num. V.* Si materia pituitosa sit purganda ℞. *Massę pil. coch. ʒ. j. ß. mastichin. ʒ. ß. cum syrupo de beton. fiant. pil. V. Probatur etiam agaricus, hiera Pachij, diaphœnicon. & in contumaci dolore pituita probantur pil. fœtidæ, pilul. de euph. trochisci alhandal.* *Melanagoga.* In materia melancholica: ℞. *Massæ pil. coch. cum helleboro præparatarum. ʒ. j. ß. de fumaria ʒ. ß. cum syrupo de pomis fiant pilulæ num. V. Licet etiã uti sena, polypodio, epithymo, ueratro nigro; unde probatur syrupus de polyp. de pomis comp. de fumaria comp. confectio Hamech.* Id tamen maxime notandum, e *NB.* cap. 2. lib. 1. κ.τόπ. in omni capitis morbo, siue a bile fiat, siue a melancholia, semper plegmagoga esse miscenda, & ob id Galenus semper purgat *cum hiera e colocynthide, addito scammonio, propter materiam biliosam; helleboro nigro, propter melancholiam.* *Glosum.* *Vsus. Quantum.* Pro maiori actiuitate materiæ, vt pendet a maiori quantitate, probatur etiam maior dosis purgantium. Sed notandum cum materia in dolore capitis expurganda sit satis distans, augendam esse dosin medicamenti, ne facultas in longo itinere hebescat. Sed hoc non pertinet ad methodum medendi, verum ad methodum componendi: quæ docet, ne medicamentorum vires in itinere frangantur, opus esse medicamento vehementiori, vel in dosi maiori. *Quomodo.* Probantur pilulæ, præsertim in materia pituitosa, & melancholica, quæ non ita cedunt, sicut bilosa. *Quando.* Exhibenda sunt medicamenta, dum materia purganda vincit alia indicantia, vt si sit concocta; item si cruda, sed turgens interim, aut venefica, aut petens cerebrum, præsertim vbi imminet epilepsia, vel apoplexia, vel phrenitis, *Vbi* agendum. Subsistentia huius materiæ indicat, medicamenta per os esse exhibenda. Si fortasse prohibeat ventriculus; applicanda sunt medicamenta proposita vmbilico, sunt immittenda per sedem: vnde probantur clysmi acres, præsertim quia hi (teste Galeno. cap. 1. libro 2. κ.τόπ.) uacuant, quę sunt circa ventrem, circa mesenterium, & quæ circa sima hepatis sunt, vt sic per partem, post partem fiat vacuatio etiam a remotis. Hæc de materia, quæ extra caput consistit.

Materia morbifica consistēs in capite: mediata tamē. Materia mediata residens in capite, vel generatur In capite, vel Extra caput. Si in capite generetur, residet vel In venis, vel Extra venas. Si in venis, hæc materia vacuatur soluentibus, de quibus dictum. Si reperiatur extra cerebri venas, vacuatur præsertim per os; dein etiam per nares, hæc enim materia nihil aliud est, quam crassum excrementum, quod necessario generatur in capite, & perducitur in infundibulum, & hinc ad glandulam, vt postea per foramina, & ea quidem ampla, ad palatum pertinentia, per os expurgetur. Verum perducitur etiam aliqua portio excrementi ad caruncularum mamillares, & hinc ad nares, & proinde ad narium foramina, quæ perducuntur ad internas partes ipsius palati. Vnde hæc materia modo per os, modo per nares est euacuanda.

Qualitates eorum medicamentorũ, quibus vacuatã materia in capite exsistens. Fit autem vacuatio capitis: (secundum Galenum, c. 2. lib. 2. κ.τόπ. & cap. 1. lib. 6. κ.τόπ.) per medicamenta calida, tenuis substantiæ, acria, detergentia, suauis & odoris, & saporis, & quantum fieri potest non venefica. Calida enim attrahunt materiam, in intimo capitis exsistentem: tenuia penetrant: acria per medium tactum irritant expultricem: detergentia faciunt, ne materia viscida ita hæreat; suauitas saporis & odoris, facit, vt medicamenta cum iucunditate operentur, non debent esse venenata hæc medicamenta, quia petunt organum olfactus, linguam, œsophagum, tracheiam, ventriculum, pulmones. Medici tamen interdum venenatis vti coguntur, dum materia ad summum vehementiæ adscendit: vtuntur enim *felle, colocynthide, cap. 2. lib. 2.* κ.τόπ. *scammonio, oxymelle cum turbith, & cum scammonio,* dum scil. respiciunt ad pituitam cum bile permistam, sicut Auicennas, cap. 29. tract. 1. licet etiam vti *hiera Archigenis cum colocynth.* Verum hæc omnia probantur, non quatenus sunt uenenata, sed quoniam attrahunt determinatos humores.

Quomodo medicamenta ore detenta in actum ducantur. Dubitare autem quis posset, quomodo hæc medicamenta deducatur de potentia in actum, cum non ingrediantur vẽtriculum, nec longo tempore in ore detineantur, sicut alia in ventriculo? Dicendum est: medicamenta quæ agunt a proprietate occulta, non egere adeo multo tempore, vt ad actum deducãtur, sicuti requirunt ea, quæ manifestis agunt qualitatibus: ambra enim festucas trahit, si solum calefiat, & magnes ferrum, si solum fricetur. Accedit etiam, quod medicamenta, quæ applicantur ori, vel narib. minore cum difficultate materiam determinatam attrahunt, ob vicinitatem; quam ea, quæ ingrediuntur vẽtriculum, quippe quæ materiam magis remotam, in artubus, venisque distantibus, hęrentem debeant attrahere. Ex his ergo patet, eos decipi, qui non probant hæc medicamenta vehementia, quod putent ea non deduci de potentia in actum. Illud tamen obseruandum, vt, quãtum fieri potest, minus vehementia administrentur: nisi materia sit contumax, nimirum frigida, crassa, viscida, impacta.

Ordines medicamentorum quib. caput purgatur. Porro horum medicamentorum, quæ purgant materiam in capite exsistentem, certi quidam sunt gradus: alia enim sunt debilia, alia mediocria, alia fortiora. Debilia sunt, *mastiche, thus, origanũ, pulegium, beta, manna, oxymel simplex.* Mediocria: *hyßopus, folia & rad. capp. sal. nigella, sapa, maiorana, struthium, eruca, nasturtium, cuminum, calamintha mont. dictamum Cret. acorus, baccæ lauri, folia lauri, piper, Zinziber, pyrethrum, succus cyclaminis, succus iridis, oxymel scillinum, allium, cepa, sinapi, confectio illa, quam vulgo appellant mustardam.* Vehementia sunt: *rhab. agaricus, sena, epithym. polypod.* Adhuc vehementiora sunt *scammonium, turbith, colocynthis, tithymalis, euphor. elater, utrumque ueratrum.* Sed quia hæc medicamenta nocere possunt, vel acrimonia, vel iniucunditate odoris & saporis, in medicamentis componendis oportet addere corrigentia: propter acrimoniam, *fœnum græcum, caricas pingues, passulas dulces, oleum uiol. oleum amyg. dulcium:* propter odorem, aromata, *ambram, moschum, galliam odoratam, styracem calamitam, asam odoratam:* propter ingratum saporem miscenda sunt dulcia, *ut saccharum, mel, uinum dulce, passulæ, carica, &c.*

Ratio vtẽdi caputpurgijs. *Vsvs. Quantum.* Summa dosis probatur, vbi summa est materiæ actiuitas, *Quomodo.* Si materia maxime resistat, forma medicamentorum erit solida, vt sunt turundæ, linimenta, & masticatoria: sin minus medicamentis liquidis vti possumus, vt sunt decocta, seu gargarismi. *Quando.* Oportet his vti, dum materia vincit alia indicantia, & nõ vincitur a materia exsistente in toto, vel in ventriculo. Vincit autem materia hæc expurganda materiam actu soluentem continuum. Quare caputpurgia sunt administranda post vacuationem totius & ventriculi, nimirum ante cibũ, & ante topica medicamenta. *Vbi.* Cum materia subsistat intra cranium: iure hæc medicamenta applicantur naribus & ori, nisi sit prohibens.

Cautiones. Purgantia quidem per nares prohibentur, dum nares afficiuntur vlcere, vel aliquo tumore, dum nares obtinent uenas cum orificijs laxis, vt periculum immineat hæmorrhagiæ narium: item dum vitium aliquod oculorum adest, quæ enim per nares purgant, facile oculis possunt officere. Præterea dum cerebrum, uel uertigini, uel epilepsię est obnoxium, fugienda sunt ea, quę per nares purgant, sternutamento quippe insigniter cerebrum agitatur, ut facile vertigo, aut epilepsia oriatur. Purgantia per os prohibentur, si adest uitium palati, gingiuarum, dentium, linguæ, item uitia uentriculi, tracheiæ, pulmonum, dum hæ partes facile suscipiunt cerebri excrementa, secundum Auic. cap. 29. tract. 1.

Iam

Formulæ.

Iam formulas aliquot trademus, purgantium tum A per os, tum per nares. Purgantia per os, sunt masticatoria, gargarismi, & inunctiones.

Masticatoria.

Masticatorium debile hoc erit: ℞. *thuris* ʒ.j. *mastiches* ʒ.ij. *ceræ, caricarum pinguium ana* ʒ.j.ß. *Mis. pro masticatorio*. Mediocre erit. ℞. *sinapi, piperis albi, pyrethi, salis communis ana* ʒ.j. *cum melle, fiat masticatorium*. Vehemens erit: ℞. *euphorpii, elaterii ana* ℈. ß. *staphisagriæ* ʒ. ß. *moschi odorati* ğ. *iij. ceræ, ladani ana* ʒ.ij. *Mis. pro masticatorio*.

Gargarismi

Gargarismus debilis erit. ℞. *caricarum pinus, origani, foliorum lapathi, foliorum hederæ, fol. betæ, ana* P.j. *aquæ communis* ℔. *iiij. fiat decoctio ad consuptionem* ¼: *deinde* ℞. *prędictæ decoctionis* ℔.ß. *oxymelit. simpl.* ℥.j. ß. *M. s. pro gargarismo*. Mediocris: ℞. *cumini, calaminthę mont. hyssopi, rad. & fol. capp. ana* P.j. *sinapi, piperis, pyrethri, ana* ℈.j. *omnia ruditer contundantur: deinde recipe aquæ saluię* ℔. *iiij*. ß. *fiat decoctio ad consumptionem partis tertiæ; deinde recipe prædictę decoctionis* ℔.ß. *oxymellis scillit.* ℥.j. ß. *Mis. pro gargarismo*. B Vehemens gargarismus: ℞. *euphorb.* ℈. ß. *colocynth. agar. ana* ʒ.j. *foliorum cucumeris agrest.* P.j. *aquæ calaminthę* ℔. *iiij. fiat decoctio ad consumptionem dimidii: deinde recipe prędicti decocti* ℔. ß. *oxymel. scill.* ℥. ij. *Misce, pro gargarismo*.

Linimenta.

Linimentum palati debile erit: ℞. *succi betæ, maluæ, lapathi, ana* ℥. ß. *oxym. simp.* ℥.j. *Mis. pro linimento*. Mediocre: ℞. *pulueris sinapi, nasturtij, piperis albi, ameos, ana* ℈. ij. *macerentur in aceto acri, deinde recipe succi ireos, cyclam. bryoniæ ana* ℥.ß. *mellis* ℥.j. *fiat linimentũ. Huius claßis etiam erit mustarda*. Vehemens erit linimentum. ℞. *sapon. euphorib. staphisag. scammonij ana* ℈.j. *oxymel. scillit.* ℥.j.ß. *Misce. Licebit etiam theriaca & mithridatio palatum inungere*.

Liquida errhina.

Purgantia per nares, sunt liquida, pulueres, turundæ. Liquida sunt administranda, vt operentur sine detrimento: ęger ergo declinabit caput suum ad posteriora, & violentia aliqua liquori immittatur intra nares, interim æger os repleat aqua vel vino, C maxime dum vehementiora naribus admouentur; sic enim medicamentum non ingredietur os, quod iam repletum est, aut ingressi vires venenatæ frangētur, ne ori, subiectisque partibus obesse queat. Hæc tamen admonitio est extra methodum. Liquidum autem debile, naribus applicandum, sic potest præscribi: ℞. *succi betę. fol. hederæ ana* ℥. j. *mannæ el.* ʒ. j.ß. *Misc. pro naribus*. Mediocre: ℞. *pulu. pyrethri, piperis, sinapi ana* ℈. ß. *suc. cyclam. ireos, ana* ʒ.j.ß. *olei liliorum alb. cum aromat. oxymel. scillit, ana* ʒ.vj. *Misc*. Vehemēs erit: ℞. *elaterij* ğ. *vij dacrydi.* ℈.j. *pulu. vtriusq; ueratri* ğ.xv.. *Misc*. His vehementioribus dolores contumacissimi superantur.

Pulueres.

Pulueres per arundinem in nares sunt insufflandi, Debilis hic erit: ℞. *betæ, maioran. fol. hedræ, mannæ el. ana* ʒ.j. *fiat puluis*. Mediocris: ℞. *pyrethri, pulu. albi sinapi, caryophyll. ana* ℈.j. *Mis. & fiat puluis*. Vehemens: ℞. *colocynth. staphisagriæ, utriusque ueratri ana* ğ.xv. *moschi* ğ. *iij. Mis. & fiat puluis*. D

Turundæ.

Turunda debilis erit: ℞. *succi betæ, fol. hedræ ana* ℈.j. *ceræ* ʒ.j.ß. *Mis. & fiat turunda*. Mediocris: ℞. *pulu. sinapi, nasturtij, prassii, pyrethri, piperis albi ana* ℈.j. *ladani, ceræ ana* ʒ.ij. *Mis. & fiat turunda*. Vehemens erit: ℞. *euphorbij, elaterij, colocynth. ana* ℈.ß. *moschi* ß.*iij. styr. calamit.* ğ. *iiij. ladani* ʒ.ij. *Mis. & fiat turunda*.

Materia mediata extra caput genita, in capite tamen consistens.

Hactenus de medicamentis, quæ respiciunt materiam mediatam intra cranium cōtentam, & quidem in capite genitam. Sequuntur ea, quæ respiciunt materiam intra cranium contentam, quæ tamen extra caput genita, in hoc confluxit. Hæc igitur materia, quæ in caput fluxit; inque venis residet, non extra venas; & præterea non est impacta; retrahitur vel Deriuatione, vel Repercussione (reuulsio enim spectat materiam, quæ nondum fluxit: de qua in c. de phrenitide:) Deriuatio fit per nares, per os, per brachia: & vel materia chirurgica, vel medicinali, de quibus omnibus iam dictum est. Reprimētia probantur in qualibet cephalalgia, quæ fouetur a materia fluxa, vel calida, vel frigida, cap. 21. lib. 13. meth. tam enim frigidus, quam calidus humor est repellendus, modo non moueatur motu critico, lib. 1. ad Glauc.

Deriuatio. Repercussio. c.16.l.5.sim.

Reprimentia autem debēt esse frigida, & crassæ substantiæ: contraria enim sunt attrahentibus, calidis & tenuis substantiæ. Debent etiam reprimentia esse adstringētia, vt partem, cui applicantur, possint densare, ne propter laxitatem facile suscipiat. Porro notandum: (quod tamen ad methodum componendi pertinet:) adstringentia non posse penetrare, ideoque imbecillitati eorum esse occurrendum, per ea quæ reprimentia vehunt, nec tamen eorum vim frangūt, vt sunt tenuia & frigida.

Materia reprimentiũ.

Reprimentia debilia sunt, cap. 1. lib. 2. κ τόπ. *olium chamæmelinum: (sed confectum erit ol. ex oliuis immatturis, alias non eßet reprimens.) ol. rosat. completum*: mediocria, *ol. rasat. omphacinum, aqua ros.* valentiora, *succus semperuiui, portulacæ, lactucæ, psyllij, polygoni, pampinorum vitis, vuarum immaturarum, mororum immaturorum, myrtillarum, granatorum acerb. arantiorum acerborum*. Hæc validiora probantur, dum materiæ morbificæ impetus est admodum vehemens, id est, si materia est calidior. Probantur, in quam, si modo virtus ratione qualitatis calidi innati id permittit: si enim remissa sit caliditas innati calidi, valde frigida, seu vehementer repellentia non admittuntur: & hinc Galenus probat *oleum chamæmeli*, si corpus non tolerat vehementer frigida; vt in fœminis, eunuchis, pueris, & in ijs, qui sunt albicantis coloris. Cæterum in dolore particulari ex ebrietate, probatur *oleum ros. cum succo hederæ, & potiß. cum succo braßicæ*, qui naturaliter ebrietati aduersatur, viniq; vapores reprimit; vnde Theophrastus memorat, si prope vitem plantetur brassica, eam a vite recedere, & remotiorem apparere.

ὄχημα reprimentiũ.

Quoad vehiculum reprimentum, Galenus *acetum* omnibus alijs anteponit, quia ob exiguum calorem, multam frigiditatem, & tenuem substãtiam, incidit, discutit, reprimit. cap. 8. l. 1. κ τόπ. siccat etiam, c. 20. l. 1. simp. Dubitatur autem de aceto, quomodo ephalalgia vsurpetur, cũ tamen dolorem excitet, ca. 19. lib. 2. simp. acrimonia enim sua morsum excitat: præterea cum ea, quæ contra dolorē valeant, sint mitigantia, aut laxantia, quorum hæc sunt anodyna ratione caussæ adiuuantis, illa sũt anodyna suppurãtia; acetũ vero neutro modo concurrit, est enim frigidum, & non emplasticum, sed potius tenuis substantiæ. Respondeo. Si acetũ sumatur vt medicamentũ principale, id est, copiosum, agit cum vehementia & soluit vnitatem, doloremque intendit. Si autem sumatur, vt medicamentum non principale, sed vt secundarium, quod saltē deferat reprimens & principale medicamentum; tunc administratur in exigua copia, nec soluit cõtinuum, quomodo & nos sumimus. Vt autem sciatur, qua proportione acetum sit permiscendũ, oportet ad tria respicere; nimirum ad vim aceti, ad imbecillitatē reprimentis, ad permittentia ac prohibentia. Quoad vim aceti, vt acetũ est acrius, ita in minori copia miscendum. Imbecillitas reprimentiũ cognoscitur e materia reprimenda, & parte cui reprimens applicatur. In materia perpendimus motũ & quietē; dum enim materia mouetur maiori impetu, opus est copiosiore aceto; dum quiescit in parte profundiore, similiter opus est copiosiore vehiculo: pars densior, copiosius exigit acetũ. Permittentia & prohibentia, sunt res secundum & præter naturã. Secũdum naturam est virtus: quæ si bona, acetũ ea copia miscēdũ, quæ indicatur ab imbecillitate reprimentis: sin contra, in minori copia acetũ est miscēdum. Res pręter naturã, sunt materia morbifica, vis doloris, vigiliæ. Materia morbifica, si fuerit sicca, vt biliosa, vel melãcholica, phibetur acetum copiosum, quia exsiccat. Doloris vehementia, quia anodynũ indicat, prohibet acetũ copiosum, quod continuũ soluit. Vigiliæ si assint vehementes, prohibēt acetũ, ideoq; si hæ sint vehemētissimæ,

loco

loco aceti miſceri poteſt acidum citri, vel limonis, vel arantiorum, ita tamen vt hi fructus ſint maturi; miſceri etiam poteſt ſuccus acetoſæ. Proportio autẽ aceti ad reprimentia debet eſſe a ſuboctupla, ad ſubquadruplam: vt pro reprimentis ℥. j. miſceri debet aceti ʒ. j. ad minimum, vel ʒ. ij. ad ſummum.

Oxyrhodinorum formulæ.

Reſtat vt formulas quaſdam reprimentium tradamus. Sanguinem reprimit ſequens: *℞. ol. roſ. omphac. ℥. ij. aquæ roſat. ℥. j. aceti ʒ. vj. Miſce, & concutiantur omnia in mortario plumbeo, pro oxyrhodino*. Sequenti reprimitur bilis, ſi vigiliæ non ſint intenſæ. *℞. olei roſati omphac. aquæ roſac. ana ℥. j. ß. ſucci endiuiæ, omphacini, ana ʒ. v. aceti ʒ. vj. Miſce pro oxyrhodino*. Si vigiliæ ſint intenſiores,blioſa materia hoc medicamento eſt reprimenda: *℞. ol. roſati omph. ℥. j. aquæ roſ. ℥. j. ß. olei violati ℥. j. ſucci lact. ℥. ß. aceti ʒ. iiij. ß. vel aceti loco, acidi citri ℥. j. Miſce*. Pituitam hoc reprimit. *℞. oleum roſ. compl. ℥. ij. olei chamæm. confecti cum oliuis immaturis ℥. j. aceti ʒ. vj. Miſce pro oxyrodino*. Melancholia hoc reprimitur: *℞. oleum roſ. compl. ℥. j. ß. chamæmel. ʒ. ß. ſucci maluæ ℥. j. aceti ʒ. v. Miſc.*

Adminiſtratio repellentium.

Vſus. *Quantum*. Doſis compoſiti (ſimpliciũ enim doſis pertinet ad artem componendi:) maior erit, pro maiori actiuitate materiæ reprimendæ: vnde dũ applicatur reprimens cum linteo, exigua debet fieri expreſſio, ſi magna ſit materiæ actiuitas: contra, ſi exigua actiuitas materiæ, pannus valenter debet exprimi. *Quomodo*. Reprimentia actu frigida ſunt adminiſtranda, niſi prohibeat vel materia repellenda, vel virtus. Materia enim repellenda, ſi eſt calida, tunc conſentiunt indicationes, quoniam & vt calida, & vt repellenda, indicat frigidum; ideoque reprimẽs magis actu frigidum eſſe debet. At materia frigida, vt frigida, indicat callida; vt reprimenda, indicat frigida: ideoque cum diſſentiant indicationes, reprimẽs actu nec calidum, nec frigidum, ſed tepidum debet amminiſtrari. cap. 15. lib. ad Glaucon. Si virtus conſtet, ideſt, ſi calor innatus capitis vigeat, ſi caput calidum eſt, reprimens actu frigidum poteſt amminiſtrari: ſin minus tepidum, vt eunuchis, fœminis, puerulis, ſenibus, in ambiente frigido. *Quando*. Reprimens eſt amminiſtrandum, dum materia reprimenda alia indicantia vincit: non vero habet locum, cum materia repellenda vincitur a materia exſiſtente in toto, vel deſtillante in pulmones, præcipue ſi acris ſit, aut maligna: tunc enim antequam vtamur repellentibus, vacuandum totum corpus, deſtillationis materia minuenda & attemperanda. Et quoniam materia repellenda, vincit materiam reſoluendam; ideo primum repellentibus, deinde reſoluentibus vti oportet. *Vbi*. Cum materia repellenda ſit in capite: reprimens applicandum capiti. Eligenda autem eſt capitis pars, per quam reprimẽtia promptius permeent ad materiam repellendam: vt ſunt partes circa nares, & circa ſuturam coronalem.

Materia morbifica immediata.

Hactenus de materia Mediata. Sequuntur medicamenta, quæ reſpiciunt materiam Immediatam, reſidentem in parte neruoſa. Et hæc materia, ſiue vapor ſit, ſiue humor, euacuatur medicamẽtis ſuperius propoſitis, in dyſcraſia frigida. Quibus quædã adijcienda.

1. Si ergo materia ſit vapor, probatur medicamentum confectum *e feniculo, cumino, aniſo, chamæmælo, anetho, dauco, betonica, &c. cuiuſmodi eſt etiam ceratum ſacrum, ceratum de betonica. Vſus* patet e ſuperius propoſitis: quibus ſaltem duo addemus: primum, his actu calidis eſſe vtendum: alterum hæc eſſe vſurpanda poſt totius & capitis euacuationem.

2. Si materia ſit humeroſa & impacta; diſſoluenda eſt medicamentis propoſitis, quæ calida ſunt, & tenuis ſubſtantiæ, quibus etiam vti licet in phrenitide & lethargo: quamuis mitiora probentur ad bilem & ſanguinem; vehementiora ad pituitam & melancholiam.

NB. Verum notandum, vt, ſi materia fuerit ſicca, cum reſoluentibus miſceantur emollientia: alias materia craſſa & ſcirrhoſa euaderet, & curationem non admitteret, cuiuſmodi eſt pituita & melancholia. Notetur etiam in compoſitione medicamentorum reſoluẽtium, vt, ſi humor infectus fuerit lue venerea, miſceantur alexipharmaca. Reſoluentia ſunt, & quidẽ mitiora, *chamæmel. anethum, beton. ſaluia, maioran. roſmarinus*: mediocria, *origanum, puleg. ſerpillum, nardus, fenic. nigella, calamintha mont. dictamum Creticum*: fortiora, *piper, ſinapi, euphorbium, ſcammonium*, *colocynthis, veratrum, radix cucum. agreſtis, fimus columbinus, thapſia, &c.* Emollientia ſunt: *ammoniacum, adeps anſerinus, medulla vituli, malua, althæa, emplaſtrum de meliloto, diachylon*, quæ vt reddantur odorata, miſceri oportet, *macem, aromata, moſchum*. Inter alexypharmaca huc faciunt, *china, ſalſa parilla, guaiacum, ſaſſafras*. Notetur Galenum addere *acetum*, reprimentibus, non autem reſoluentibus: quia hæc tanquam, calida & tenuis ſubſtantiæ, non egent vehiculo. Facultas autem medicamentorum reſoluentium excipitur *modo aqua, modo vino, modo oleo*: vnde formæ varię horum medicamentorum ſolent præſcribi, verbi gratia, ſi ſolidum fiat medicamentum, tunc fieri ſolent trochiſci, pulueres, pilulæ odoratæ, linimẽta, emplaſtra, cerata. Sed obiter animaduertenda eſt differentia inter inunctionem, vnguentum, linimentum, emplaſtrum, & ceratum: inunctio fit e ſolo oleo, ſine odoramentis & cera: vnguentum fit ex odoratis, ſed ſine cera, verbi gratia, ſi componatur medicamentum, ex oleo lib. alb. cum aromat. & ol. chamæme. linimentũ fit ex oleo & cera, vt pro olei ℥. j. ſufficiant ceræ ʒ. ij. emplaſtrum recipit ceram & farinam, qualis in reſoluente medicamento eſt farina orobi: ceratum fit e cera admodum copioſa, vt pro olei ℥. j. ſumantur ceræ ʒ. iij. iiij. vel vj.

Vſus reſoluentium.

Recta adminiſtratio reſoluentium, patet e propoſitis. *Quantum*. Magna doſis indicatur, ſi materia impacta ſit magnæ actiuitatis. *Quomodo*. Reſoluens eſt adminiſtrandum actu calidum: magis quidem, ſi materia fuerit frigidior, & ſi virtus ferat: minus ſi materia calidior, & ſi æger non queat perferre vehementer actu calida. Præterea, ſi materia magis reſiſtat; reſoluentia debent vſurpari in forma ſolida, vt magis agant: ſi contra, in liquida. *Quando*. Reſoluentibus vtendum eſt, quando materia impacta vincit alia indicantia: non autem ijs vtendum, ſi materia impacta vincitur a materia redundante in toto, vel in cerebro: vnde ante reſoluentia, & totum, & caput vacuari debent. *Vbi*. Cum materia impacta ſubſiſtentiam habeat in capite, huic applicandum eſt ceratum ſacrum & exhibendum decoctum guaiaci.

Vt vero, quæ hactenus de materia morbifica dicta ſunt, rectius intelligantur, ſubiectum σχηματισμὸν addidi.

In Capitis dolore, materia morbifica est vel
- *mediata existens aut*
  - *extra caput*
    - *citra iecur; vt prima superfluitas*
      - *tenuis*
        - *serosa.*
        - *biliosa:*
      - *crassa*
        - *pituitosa:*
        - *melancholica:*
    - *vltra iecur: vt cacochymia*
      - *biliosa:*
      - *pituitosa;*
      - *melancholica.*
    - *Præparanda, & Vacuanda.*
  - *in capite: quæ genita est vel*
    - *in capite residetque*
      - *in venis capitis:*
      - *extra venas cerebri Vacuanda per*
        - *os: quod fit*
          - *masticatorio.*
          - *gargarismo.*
          - *inunctione.*
        - *nares: quod fit errhino.*
    - *extra capus: eaque Retrahenda vel*
      - *deriuatione, per*
        - *nares.*
        - *os.*
        - *brachia.*
      - *repercussione, per reprimens.*
- *immediata, residens in parte neruosa: Resoluenda.*

Caussæ externæ. Aer.

Hucusque de remedio sanante, quod respicit caussam internam; sequitur remedium sanans, respiciens caussam principalem externam. Caussæ igitur externæ, vel Necessario occurrunt, vel nõ Necessario.. Necessario, aer, potus. Ab aeris caliditate dum fit dolor; probantur refrigerantia, proposita supra in calida intemperie, sed remissiora. Si dolor fit ab aere frigidiore, probantur calida, proposita in dyscrasia frigida. Si dolor prodeat a ventis, oportet cum Auicenna considerare, num ventus sit Calidus, vt æstiuus & austrinus: vel Frigidus, vt hyemalis, & aquilonaris. Si vẽtus calidus, perpendendũ, num introierit, vel per nares, vel per aures, vel per vtrumque: Si enim per aures ingressus fuerit, oportet in aures instillare, vel *oleum chamæmelinum, vel anethinum.* Hæc olea, licet ventus sit calidus, probantur tamen propter dissolutionem; vnde tepida sunt administranda. Si per nares ventus introierit, medicamentum etiam per nares immittendum. Sed licebit etiam medicamentum applicare suturæ coronali. Et si contingat, vt imprimatur intemperies calida; licet postea refrigerãtibus vti. Si dolor fiat a vento frigido: vtendum est medicamentis calefacientibus & resoluentibus propositis, modo per nares, modo per aures, prout introiuit ventus frigidus.

Ventus.

Ebrietas.

Si ab immodico potu fiat dolor, nimirum ex ebrietate; vacuatio debet fieri, secũdum Auicennam vel per vomitum, vel per aluum: optimumq; est, vt dormiãt, quia somnus sępe e toto vapores resoluit, & dolorẽ tollit: sin hæc minus conducant, ad ea confugiendũ, quæ possunt vini vapores reprimere, vt *oleum rosac. cum succo brassicæ.*

Caussæ externæ non necessario occurrẽtes. Odores.

Caussæ externæ non necessario occurrentes, sunt contusio, plaga &c. in quibus recurrendum est potius ad propria capita. Postremo breuiter quoque dicendum est de cephalalgia, quæ producitur ex odoribus. Si enim dolor capitis fiat a malis odoribus, secundum Auicennam occurrẽdum est contrarijs, nimirum bonis: Contra, si fiat a bonis, occurrendum etiam est odoribus contrarijs, non quidẽ fœtidis, sed in qualitate contrarijs; vt si dolor fiat ab odore calido, remoueatur per rem odoratam frigidam, boni odoris, verbi gratia si dolor fiat a moscho, (sunt enim qui huius odorem ferre nequeunt) occurrendum est *violis, rosis*: & contra, si dolor fiat ob odorem frigidi, occurrendum calidis, vt *ambra.* Hoc licet quidam in scolis proponant, non tamen a me, vt verum fatear, admodum probatur.

3. Cephalica medicamenta.

Hactenus de medicamento anodyno & sanante. Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt proportionem cerebri, quæ capitalia dicuntur. Hæc medicamenta tria in se continent: primum enim non iuuant in omni affectu capitis: si enim verbi gratia, capitis affectus sit calidus, & medicamentum cephalicum sit calidũ nocebit. Secũdo, cephalica etiam possunt prodesse in ũitijs aliarum partium: calida enim cephalica ẽt prodesse possunt in ventriculi affectu frigido. Tertio, dicuntur cephalica, quia maiori cũ vtilitate affectibus capitis administrantur. Non enim dicuntur cephalica, quod conueniant in omni affectu capitis, quia in aliquibus nocent: nec quod prosint solum in capitis affectibus. Cur autem cephalica magis iuuant caput, quam aliam partem, nulla alia ratio reddi põt, quam quod habeant proportionem, quæ eius sit naturę, vt limitet contrahatque facultatem medicamenti, quo maioris sit actiuitatis & vtilitatis ratione capitis, quam ratione aliarum partium. Cephalica, alia sunt Calida, alia Frigida, alia temperata. Calida probantur in dolore capitis, caussa frigida, a caussa calida: temperata in omni dolore. Calida sunt, *stœchas, rosmarinus, maiorana, saluia, hyssopus, calamintha mont. magnæ antidoti*; quæ non tantum sunt capitalia, verũ etiam cordialia, splenetica. Frigida sunt *roæ, saccharũ rosac. viol. santali, diarhodon Abb.* Temperata sunt potissimum *cranium humanum, quod desumetur aut ex homine viuente (nimirum vulnerato) aut e cadauere iam defuncto, item pæonia mas, non fœmina.*

Vsus. Quantum. Hoc sumitur a proportione capitis, quatenus est maioris, vel minoris auctoritatis: cum autem cerebri proportio non agat, sed limitet facultatem agendi; ob id, vt facultatis actio erit vehementior, ita capitalia in maiori dosi erunt administranda; vt pro maiori robore cerebri, seu facultatis, opus sit maiori quantitate medicamentorũ. *Quomodo.* Cum proportio seruetur calidis; hæc medicamenta moderate calida sunt administranda. *Quando.* cum proportio præsens vincit alia indicantia, sunt vsurpanda cephalica: non autem quando vincitur a materia replente vel totum, vel caput: Ante enim vsum capitalium, prius totum & caput vacuare oportet. *Vbi.* Cum proportio subsistentiam habeat in cerebro; propterea hæc medicamenta capiti sunt applicanda, & naribus, & suturæ coronali, & per os exhibenda.

De Victu in cephalalgia instituendo.

DE materia medicinali diximus. Restat materia diætetica: quam ita explicabimus, vt ad quodlibet capitis vitium queat accommodari. Aer, quatenus est materia alimenti, erit expers fumi, pulueris, venti, & cuiuslibet vaporis noxij; sed purus, odoris suauis, vt probe alat spiritus. Quatenus autem aer est materia remedij, pro varia doloris caussa varius probatur: in caussa calida, alterabitur *pomis, rosis folijs vitis, aqua ros.* erit etiam aer lucidus, nõ obscurus: & ii

vigiliæ

vigiliæ infestent, alterandus est aer *lactuca, nymphæa.* A In caussa frigida, aer alterabitur *origano, pulegio, saluia, maiorana, caryophyllis*: & si contingat somnum esse coniunctum, debet etiam alterari *aceto acri.*

Cibus.

Cibus, vt est materia alimenti, erit boni succi, paucorum excrementorum, εὔπεπτος, & εὐανάδοτος, suauis odoris & saporis: vt carnes optimæ, pisces, panis probus, &c. Cibus autem vt est materia remedij, vel est materia anodyni, vel sanantis. Cibus habens rationem anodyni, erit suauis, dulcis, vt patiens, oblectetur: vnde infantium dolores lacte mitigat Galenus cap. 7. lib. 1. de tu. san. Cibus, vt est materia remedij sanantis, varius probatur, vt varium est vicium caussæ principalis: quod pertinet ad substantiã, quantitatem, qualitatem, & vbi. Vitium secundum substantiam est, si verbi gratia, materia sit putrida; vnde probatur cibus conditus *aceto, acetosa, acido citri*: & si adsit virulẽtia venerea, licet cibum alterare *salsa, china, potest etiam lignum guaiacum cum cibis misceri.* B In vitio secundum quantitatem, probatur victus minuens, vt *cremor hordei, panatella liquidior.* In vitio secundum qualitatem ita procedendum: Si vitium in frigiditate sit positum, tunc cibus est condiendus *feniculo, melissa, pulegio, aromatibus, melle, saccharo, roremarino, probanturque calida tum condimenta, tum obsonia.* Si in caliditate consistat vitium, cibi condiendi *lactuca, acetosa, endiuia, soncho, hordeo,* &c. & si forsan vigiliæ sint annexæ, præstat cibum præbere ex *amygdalis, quandoque etiam danda emulsio sem. papau. albi.* Si vitium ad siccitatem pertineat; cibi condiendi sunt *boragine, buglossa, malua, amygd. butyro, adipe etiam gallinæ aut vituli.* Si vitium sit in materiæ tenuitate, condiuntur cibi *omphacio, granatis acerbis, cerasiis acerbis, cidonijs.* Si materia sit crassior, & quidem calida, cibi condiendi *acetosa, aceto, semin. mel.* Si materia sit crassa & frigida, cibis permiscenda aromata. Si materia sit viscida & calida: condiatur cibus *hordeo*: si frigida, *melle, oxymelle, saccharo.* Quoad vitium secundum vbi: si spectat ad motum, condiantur cibi incrassantibus propositis in materia tenui: si spectet ad quietem, condiantur cibi alterantibus, propositis in crassa materia.

Vsus ciborum.

Recta administratio ciborum. Quantum agendum, indicatur ab indicante vt agit: indicans est virtus ratione alimenti: affectio cerebri & tristis sensatio, est indicans ratione anodyni: materia morbifica principalis, est indicans ratione remedij sanantis. Vnde si intensior est actio virtutis, id est, si virtus est debilis, non fert inediam, probanturque cibi copiosi. Si dolor sit intensior, materia remedij anodyni dicitur esse copiosior: vnde cibi condienda materia dulci, & copiosa. Prætererea, si summa sit actio materiæ principalis, verbi gratia, calidæ, cibi condiendi, exempli gratia endiuia copiosa, & sic de alijs. *Quomodo.* Si virtus D debilis est & facile labitur, probãtur cibi liquidi, quia facilius corpora potu, quam cibo implentur. Caussa autem materiæ, si materia fuerit frigida, actu calidis vtimur: *Quando.* Cibandum, dum indicans vincit: nõ autem dum vincitur, quod fit, si cibus in ventriculo exsistat: vnde hic primo concoquendus est.

Potus.

Potus omnis debet esse cibi vehiculum: interdum tamen etiam est alimentum. Varius autem administrandus est potus, prout est materia vel alimenti, vel anodyni, vel sanantis, ita tamẽ vt semper sit cibi vehiculum. Potus, vt est alimentum, eius materia est *vinum, aqua cum saccharo, melle, carne,* caro tamen non debet esse copiosa, alias potius esset cibus, non cibi vehiculum, vt ius consummatum, destillatum. Potus, vt est materia anodyni, debet esse suauis, vt *vinũ dulce, aqua saccharata, mulsa.* Potus denique, vt est materia sanantis, debet varius esse: oportet enim vt respiciat vitium secundum substantiam, quantitatem, qualitatem, & vbi. Si enim materia est putrida: probatur *aqua cum aceto, vel cum syrupo acetoso simp. vel cum iulepo.* Et si coniuncta sit lues venerea, aqua alterabitur *salsa: vel vinum fiat e salsa medicatum.* Si peccatum sit secundum quantitatem; probatur *aqua simplex,* quia non egemus potu nutriente. Si materia sit calidior; non probatur vinum, *aqua vel simplex, vel alterata endiuia, aut alio refrigerante.* Si materia sit frigida, probatur *vinum, vel aqua alterata saccharo, saluia, roremarino, vel etiam imponenda sunt aromata.* Si materia est sicca, conuenit *vinum dulce, aqua cum lacte, cum amygdalis.*

Recta administratio potus.

Vsus. Idem dicendum, quod de cibo: præterquam circa Quando agendum explicari oportet, quando aqua, & quando vino vtendũ. De qua materia morbifica non prohibet aquam, siue sit copiosa, siue calida: frigida etiam & cruda materia non prohibet aquam, modo calidis corrigatur: crassa item viscidaque non prohibet aquam, dum corrigitur attenuantibus & detergentibus. Aqua vero prohibetur a virtute, quando imbecillis est, non secundum solida, sed secundum spiritus, vt in syncope, tunc enim illico est roboranda, id quod per aquam fieri nequit, sed per vinum, quod valenter restaurat, lib. de marcore. Vinum prohibetur a materia cruda, copiosa, calida, & a materia, quæ in caput mouetur: materia enim cruda & copiosa, agitata a vino, in caput fertur: calida vino redditur calidior: & quæ in caput habet impetum, adhuc magis in caput ducitur, cum tamen sit retrahenda. Quare dum materia est concocta, dum copia minuta, caliditasque remissa, & motus in caput refractus, cum magis possit virtus ad indicandũ vinum, quam materia morbifica ad prohibendum, ideo est exhibendum.

Cæteræ res non naturales.

Reliquæ res non naturales respiciunt facultatis custodiam potissimum coctricis, & hinc etiam aliarum facultatum: ideoque in his modus est seruãdus, verbi gratia in cephalalgia, si magis coctio desideretur, quam distributio; somnus superabit vigiliam, repletio inanitionem, quies motum: cõtra, si magis C exoptetur distributio. Si proba sit concoctio & distributio, omnia hæc erunt mediocria, nullum excedet. Quod si ob malam dispositionem corporis, proportio mutetur, vt somnus plus iusto vigilias excedat: tunc somnus excedens non est amplius materia diætetica, sed facta est mutatio in caussam morbificam, vt in sermone de somno dicemus. Motus erit mediocris. Sunt etiam materiæ remedij anodyni ratione iudicij, quæ pertinent ad animi accidentia, vt visus & auditus rerum iucundarum, cap. 7. lib. 1. de tuen. san. Hæc de cap. dolore.

CAPVT IX.

De Phrenitide: & Primum de Definitione, & Caussis.

Transitio.

QVoniam sæpe in cephalalgia per modum attractionis caput ita repletur, vt oboriatur affectio putrida, & hinc inflammatoria, a sanguine vel calidiore, vt fiat Phrenitis, vel frigido, vt fiat Lethargus: merito iam de Phrenitide & Lethargo est dicendum.

Nomen.

Phrenitidem Auicennas vocat Sirsen calidum, id est, apostema capitis calidum, voce Persica; & Karabitum, voce Arabica, quod significat, delirium perpetuum. Nec ταυτολογεῖ Auicennas, dum proponit Sibare: per hoc enim non intelligit Karabitum in genere, sed in specie delirium atrabiliariũ, quod Alexander vocat phrenitidem ferinam. Galenus φρενῖτιδα vocat, 1. prorhet. 4. Loquemur autem nos de phrenitide exquisita; in qua necessario adest deliriũ perpetuum, & febris secundaria. Hęc ita generatur. Succus

Generatio phrenitidis.

vehementer calidus, procedens a toto, vel a parte, si vel transmissus, vel attractus caput petat, & ita per cerebrum eiusque membranas excurrat, & vt & mẽbrana potissimum tenuis, tumore calido, cerebrum

autem intemperie calida cum materia afficiatur: fit Phrenitis. Si membranæ primum afficiantur, præcedit dolor. Et cum cerebrum calido morbo afficiatur: ita labefactatur princeps cerebri facultas, vt eius actio neceſſario corrumpatur, hincque fiat delirium aſſiduum.

Definitio.

Phrenitis ergo ſeu delirium phreniticum, eſt actio deprauata principalis cerebri, dependens ab intemperie calida cum materia, coniuncta cum tumore calido membranarum. In hac doctrina ſequimur Galenum in commentar. lib. 1. prorhet. cap. 8. lib. 4. de præſ. pulſ. cap. 7. lib. 2. de cauſſ. ſymp. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. comm. 73. ſect. 2. lib. 1. epid.

Forma.

Forma eſt functio principalis deprauata; non morbus, cauſſa, vel ſymptoma excrementorum aut affectus mutati: ideoque dum Auicennas ait, phrenitidem eſſe apoſtema calidum, tradit definitionem nō per cauſſam formalem, ſed per efficientem. Per deprauatam etiam actionem, diſtinguitur phrenitis, ab actione imminuta, & ablata; id eſt, a fatuitate & amētia, cap. vlt. lib. 2. de cauſſ. ſympt. Vt phrenitis eſt functio deprauata principalis: diſtinguitur ab eo vitio, in quo læditur actio non principalis. Vbi notandum in inſtrumento actionem principalem, vel ſimpliciter, vel ſecundum quid eſſe principalem. Simpliciter principalis eſt vnica: nam vni inſtrumento tribuitur vnica actio principalis, vt cerebro ratiocinatio. Actio principalis ſecundum quid, dicitur principalis, ratione actionum inferiorum: vt imaginatio, non eſt actio cerebri principalis, ratione diſcurſus; ſed ſi referatur ad actiones cerebri naturales, eſt principalis. In præſentia nos intelligimus deprauatam actionem principalem, & ſimpliciter, & ſecundum quid, id eſt, imaginationem, & diſcurſum.

Subiectum.

Subiectum phrenitidis eſt cerebrum. cap. vlt. lib. 2. de loc. aff. Sed notandum, cum ad facultatem cerebri principalem pertineat diſcurſus, imaginatrix, & memoria: in phrenitide pepravari diſcurſum & imaginationem; memoriam non deprauari, ſed auferri; vnde matulam petunt, vt mingant, mingere tamen obliuiſcutur.

Cauſſa efficiens, vt in finitione exprimatur.

Quæ in definitione ſequuntur (nimirum dependens ab intemperie calida, &c.) ſpectant cauſſam efficieniem. Dependens, dicimus: quia forma phrenitidis eſt actio, & quid in fieri. Addimus, ab intemperie calida, cum materia: ad differentiam lethargi, in quo cerebri morbus eſt tumor. Præterea dicimus, cum tumore calido membranarum, ad differentiam maniæ, & aſſidui delirij e ſepto tranſuerſo. Nam in mania functio princeps deprauata, dependet ab intemperie calida, vel ſine, vel cum materia: ſed citra tumorem membranarum. Sic in delirio perpetuo e diaphragmate, non eſt tumor in membranis, licet cerebri functio princeps deprauetur; ſed in tranuerſo ſepto eſt vitium. Hinc Galenus capite 14. libro quarto, de cauſſ. pulſ. reſpiciens ad cauſſam, vt eſt tumor, ait, lethargum fieri ex affecto cerebro, phrenitidem ex affecta pia matre, & ex affecto diaphragmate: reſpicit enim ad tumorem inflammatorium, qui in lethargo pertinet ad cerebrum, in phrenitide exquiſita ad membranas, in ſpuria ad diaphragma. Quare in phrenitide legi[illegible]a, ſubiectum cauſſæ formalis, eſt cerebrum, ratione tumoris: ſubiectum autem cauſſæ efficientis, eſt cerebrum, ratione intemperiei. Hæc ſuperficietenus de cauſſa efficiente.

Plenior cauſſæ eff. declaratio.

Verum cum tota pœne curatio ex his dependeat: exactius ſingula erunt explicanda. In phrenitide igitur, ratione cauſſæ efficientis, duo ſunt morbi: Calida dyſcraſia cum materia: & tumor calidus membranarum.

1. Calida intemperies cerebri.

Calida eſt dyſcraſia cū materia: nam in phrenitide non abundat humor in cerebri ventridulis, alias cerebrum afficeretur, vt pars inſtrumētalis: ſed abundat in cerebri ſubſtantia, cum cerebrum afficiatur vt ſimilare. c. 7. lib. 3. de loc. aff. Porro intemperies hęc eſt calida, quia actio deprauatur; nō frigida, quia nec imminuitur, ne aboletur. Calida autem hæc intemperies, modo Humidam, modo Siccam dyſcraſiam habet coniunctam: quia materia illa calida vel eſt Sanguis, vel ſanguinis Ichor, & Bilis. Dum enim ſanguis exſuperat, citra tumorem, parit intemperiē calidam & humidam: quæ, cum habeat annexam inflammationem membranarum, fit vt oriatur deliriū aſſiduum. Et talis phrenitis eſt exquiſita, ſed non exacte: ad differentiam phrenitidis exquiſitiſſimæ, quæ fit ab intemperie calida & ſicca, de qua tex. 3. li. 1. prorheticorum. Intemperies hæc morboſa, occupat cerebrum, vel ſecundum Partem, vel ſecundum Totum. Si ſecundum partem, eſt intemperies, inæqualis, quæ in vna parte eſt intēſior, in alia remiſſior: ita vt etiam in vna parte intemperies poſſit eſſe morboſa; in alia intra ſanitatis latitudinem. Et ex hac intemperie fit phrenitis tumultuoſa. Si dyſcraſia ad totum pertingat cerebrum, eſt intēperies æqualis, excitans phrenitidem hecticam, quæ primum eſt in habitudine, mox in habitu. Aequalis quidem fit intemperies, ſi materia morbifica occupat totum cerebrū: inæqualis, ſi partē. tit. 33. lib. 1. prorhet. Eſt etiam alia differentia dyſcraſiæ æqualis & inæqualis: nam in inæquali cerebrum non afficitur tumore, cap. 8. li. 4. de præſ. e pulſ. vt enim tumore afficiatur cerebri ſubſtantia, neceſſe eſt, vt materia morbifica prius occupet totum cerebrum. Materia ergo in phrenitide primum fluit, ſecundo hæret ſecundum partem cerebri, tertio hæret ſecundum totū cerebrum. com. 73. ſect. 2. lib. 1. epid. & tandem fit tumor etiam in ſubſtantia cerebri: vnde Auicennas ait, phrenitidem interdum fieri ex apoſtemate cerebri; & Paullus inquit, in phrenitide cerebrum modo caliditate affici, modo inflammari. Et hæc de intemperie, ad cerebri ſubſtantiam pertinente.

Tumor membranarum in phrenitide neceſſarius eſt, cap. 14. lib. 4. de cauſſ. pulſ. aphor. 73. ſect. 2. lib. 1. epid. cap. vlt. lib. 2. de cauſſ. ſympt. Cum autem omnis tumor ſit morbus in intemperie, non autem neceſſario in mala compoſitione: quæritur, cur in phrenitidis finitione propoſitus ſit membranarum tumor, non autem intemperies calida, cum materia tēdente. Sciendum igitur inflammationem dupliciter ſumi poſſe: primum, vt eſt morbus, ſeparatus ab alio quocunque morbo: ſecundo, vt eſt tumor, ſeparatus, non ab alijs morbis, ſed ab alijs tumoribus. Primo modo, inflammatio eſt intemperies calida & humida, cum ſanguine tendente. c. 12. & 13. l. de morb. differ. capit. 3. lib. de inæq. intemp. & hoc modo inflammationis genus eſt intemperies: (quæ inflammatione ſemper eſt morbus:) non tumor, qui non ſemper morbus eſt, ſed interdum morbus, interdū ſymptoma, ſecundum Galenum locis citatis. Si inflammatio ſumatur ſecundo modo, pro tumore ſeparato ab alijs tumoribus, vt ſumit Galenus in lib. de tumoribus præter naturam, definitur; quod ſit tumor præter naturam, cum intemperie calida, & materia ſanguinea. Per tumorem enim ceu per genus, conuenit inflammatio cum reliquis tumoribus: Additur cū intemperie calida, ad differentiam ſcirrhi, œdematis: Additur etiam cum materia ſanguinea, ad differentiam eryſipelatis & cancri. Secundum priorem modum, intemperies in inflammatione primū locū obtinet; tumor ſecundum, quia non ſemper eſt morbus. Secundum poſteriorem modum, primū locum obtinet magnitudo aucta, quia tumor eſt morbus partis inſtrumentalis, ad differentiā ſimilaris; ſecundo, eſt morbus in intemperie. Soluta vnitas excluditur in inflammatione, niſi cōiungatur vlcus: vt enim Galenus ait, c. 11. l. de differ. morb. ſi membrum inflammetur circa vlcus, tres ſunt morbi, vnus in mala compoſitione, alter morbus calidus, tertius humidus: at ſi membrum ſit inflammatum & exulceratū,

tunc

tunc ſunt quatuor morbi. Notandum quoque in inflammatione ante ſuppurationem tres ſolum eſſe morbos; ſuppuratione autem accedente, addi quartum morbum: vnde Auicennas dixit, in tumore præter intemperiem & malam compoſitionem eſſe etiã morbum in ſoluta continuitate. Cum ergo in membranis cerebri ſit tumor, qui neceſſario eſt morbus, propterea in definitione propoſitus eſt potius tumor, quam intemperies.

Inflāmatio.

Hic autem tumor cũ ſit calidus, poteſt eſſe inflammatorius, eryſipelaceus, & cancroſus. Inflammatorius fit a ſanguine feruente, qui eſt in confinio bilis flauæ, vnde excitat delirium perpetuum, inducitque phrenitidem exquiſitam.

Eryſipelas externum.

Eryſipelas exquiſitum dupliciter ſumitur: vel enim ſimpliciter eſt exquiſitum, vel ſecundum quid. Exquiſitum ſimpliciter in cute tantum conſiſtit, non in partibus profundioribus, cap.1.& 3.lib.14. method. & producitur ab ichore ſanguinis, vel etiam a flaua bile, ſed miſta cum ſeroſitate, aut cum ichore ſanguinis. Quod fiat ab ichore ſanguinis, teſtatur Galenus cap.1.libro 2.ad Glaucon.vbi ait, eryſipelas fieri a ſanguine tenuiſſimo & calidiſſimo, id eſt, ex ichore ſanguinis, quem Galenus interdum vocat bilem rubram. Quod autem eryſipelas etiam fiat a bile flaua, teſtatur Galenus commen.aphor.2.lib.1.aphoriſmorum, & cap.5.lib.2.de diff.febri.& lib. de atra bile. Sed notandum, quod Galenus locis citatis, per bilem flauam intelligat, ſeparatam a ſanguine, pituita, & melancholia, miſtam tamen cum ichore ſanguinis, vel cum ſeroſitate, non cum humore. Flaua bilis ſincera exulcerat: ideo non producit eryſipelas, ſed herpetem: neceſſe igitur eſt, vt miſceatur cum ichore ſanguinis, vel cum ſeroſitate, in producendo eryſipelate. Hinc, cum Galenus cap.10.lib.de tumoribus pręter naturam, ait, cauſſam eryſipelatis eſſe bilem, miſtam vel ſanguini, vel aquoſo ſanguini: hic per ſanguinem non intelligit humorem ſanguineum, ſed ichorem ſanguinis: ſi enim bilis miſceatur cum ſucco ſanguineo, non ichoroſo, non ſeroſo, fit eryſipelas phlegmonodes: at ibi Galenus loquitur de eryſipelate exquiſito, quod non eſt particeps inflammationis. His conſentit, quod ſcribit Galenus cap.vlt.lib. de plen. ſolam bilem nec tumorem, nec pondus producere: nam antequam fiat tumor & ſenſus ponderis, bilis hæc exulcerat. Cum autem Galenus ca.12. lib.de criſ.ait, bilem impermiſtam & copioſam, facere eryſipelata & herpetes, id oportet intelligere hoc modo, vt bilis ſeparata ab humoribus, miſta autem ichori ſanguinis, vel ſeroſitati, producat eryſipelas; ſeparata vero etiam ab ichore ſanguinis producat herpetes. Eodemque prorſus modo intelligendus eſt Galenus cap.5.lib.de differ. febri. Dubitatur autem, quomodo Galenus dicat, eryſipelas indicari e colore pallido, vel flauo, vel miſto, cap.1.& 9.libro 14. method. Reſponſio: eryſipelas fit a flaua bile, miſta cum ſeroſitate. Hæc autem miſtio triplex eſſe poteſt: aut enim portio ſeroſa dominatur, vnde color pallidus: aut flaua bilis dominatur, vnde color flauus: aut æquales vtriuſque ſunt portiones, vnde color medius inter flauum & pallidum. Hæc de eryſipelate externo exquiſitiſſimo.

Eryſipelas internum.

Eryſipelas exquiſitum, producitur ab ichore ſanguinis, & e flaua bile, miſta vel cum ichore ſanguinis, vel cum ſeroſitate: ſicuti dictum eſt de eryſipelate externo: ſed præterea eryſipelas internum, fit etiam a flaua bile, quæ ſeroſitatis expers eſt, ad differentiam externi eryſipelatis. Hinc Galenus cap. 7. lib. 3.de loc.affec.ait, phrenitidem exquiſitam mitiorem fieri a bile pallida, id eſt, a bile flaua, permiſta cum ſeroſitate: vehementiorem, a bile flaua, ſeparata a ſeroſitate. Hac de cauſſa etiam vehementior phrenitis produci poteſt a bile æruginoſa, comm.10.lib.1. prorhet. Si enim phrenitis fit ab atra bile, id eſt, a flaua præaſſata, cap.7.libro 3.de loc.affect. molto magis fieri poteſt phrenitis a bile æruginoſa, quæ minus praua eſt, quam atra.

Cur erypelas externũ non fiat a ſincera bile flaua.

Quæri autem poteſt, cur eryſipelas cutaneum non poſſit fieri a flaua bile ſincera, ſicut internum; ſed neceſſario permiſtum habeat ſanguinis ichorem, vel ſerum? Reſponſio. Allium appoſitum exulcerat, per os aſſumptum non exulcerat, quia partes externæ promptius patiuntur quam internæ: præterea allium appoſitum non refringitur a cibo, quemadmodum ſi aſſumitur. Similiter de flaua bile ſtatuendum: nam cum ſincera eſt, exulcerat partes externas, non internas, quia partes externæ, vt imbecilliores, facilius patiuntur: pręterea bilis ſincera, in partes externas producta, ſi ſeparata ſit a ſanguine ichoroſo & ſero, facile exulcerat, cum non aſſit, quod bilem flauam poſſit corrigere; at dum flaua bilis ad internas fluit partes, non prorſus expers eſſe poteſt ſanguinis & ſeroſitatis, & propterea ab his mitigatur acrimonia, ne exulceret, vt hinc fiat eryſipelas: licet autem miſceantur ſanguis & ſerum, hæc tamen non ſunt cauſſa principalis: quia non ſunt in magna copia. Ex his concludendum in phrenitide exquiſita, tumorem eſſe eryſipelaceum: qui produci poteſt ab ichore ſanguinis, a bile pallida, flaua, & æruginoſa.

Cancroſus tumor.

Tandem phrenitis etiam producitur a tumore cancroſo, qui fit a flaua bile præaſſata, & in atram verſa. cap.10.lib.1.prorhet.c.7.lib.3.de loc.aff.

Cauſſa generans materiam morbificam in phrenitide.

Ex his ergo patet, quicunque tumor ſit in phrenitide, materias morbificas eſſe vehementer calidas. Generantur hæ materiæ extra caput, non in capite, ſed hepate: idque vel ob Errorem externum, vt e medicamentis calidis, victu calido; vel Læſa hepatis facultate; quæ vel Impeditur ob anguſtiam, vel Labeſactatur ob intemperiem calidiorem; ſiue ſit natiua, ſiue aſcititia; ſiue in habitudine, ſiue in habitu. Materia autem genita in hepate, fluit ab Hepate, vel a Toto corpore, & fluit, vel Tranſmiſſa, vel Attracta. Hæc ad explicationem definitionis.

Phrenitis eſt morbus compoſitus primo totius cerebri.

Porro e propoſita definitione colligitur, phrenitidem eſſe morbum compoſitum, & quidem primum: (non ex accidente:) totius inſtrumenti, id eſt, cerebri, quatenus hoc eſt compoſitum e propria ſubſtantia & membranis: eſt enim intemperies calida cerebri, eſt morbus in magnitudine, eſt intemperies calida meningum. Hæc demonſtrari poſſunt e. c. vlt. lib.de morb.diff. Morbus enim, vel eſt Simplex, vel Compoſitus. Simplex eſt intemperies, aut mala cõpoſitio. Intemperies eſt morbus per ſe partis ſimilaris, ex accidente totius inſtrumenti, quatenus ſingulæ inſtrumenti partes intemperie laborant. Mala compoſitio eſt morbus, primo totius inſtrumenti: vnde Galenus ait, 6.lib.2.meth.ſi hepatis vena afficiatur intemperie, morbum eſſe ex accidente hepatis; at ſi vena hepatis afficiatur obſtructione, morbum eſſe primo totius hepatis. Et cap.vlt.lib. de diff. morb. ſi membrum luxatur, & inflammatur, luxatio eſt morbus primum totius inſtrumenti, inflammatio autem, id eſt, intemperies ex accidenti eſt morbus totius inſtrumenti. Morbus compoſitus, occupat vel vnam inſtrumenti partem, vel plures. Si vnam, eſt morbus compoſitus ex accidente totius inſtrumenti: vt ſi oculi ſola tunica annata afficiatur inflammatione & vlcere; item ſi vena hepatis afficiatur & obſtructione & intemperie. Quod ſi morbus compoſitus occupat plures inſtrumenti partes: tunc primo, non ex accidente, eſt morbus totius inſtrumenti. Recte ergo phrenitidem diximus morbum compoſitum primo totius inſtrumenti.

De Differentijs.

Differentię 1. a forma.

Differentiæ phrenitidis, ſumuntur a Forma, Subiecto, & Efficiente. Forma eſt functio principalis depra-

deprauata. Hinc tres species oriunrur: aut enim de- A prauatur Imaginatio, aut Ratio, aut vtraq; actio. c. 2. lib. 4. de loc. aff. c. 3. lib. de diff. simpl. Excluditur memoria: nam hæc imminuitur, vel aufertur, non deprauatur: lęditur autem, quia in phrenitide phantasmata plus iusto numerosa memoriæ offeruntur.

2. a subiecto

Differentiæ a subiecto. Cerebrum in phrenitide afficitur, secundum sedem vel Anteriorem, vel Mediam, vel Vtramque: ventriculus enim anterior est locus apprehensionis interioris, postremus memoriæ, medius cogitationis. Nec obstat, quod in phrenitide lædatur totum cerebrum: quatenus enim cerebrum secundum se totum afficitur, non est subiectum formæ, sed est subiectum caussæ efficientis. Quare statuendum est cum Auic. in ca. de anat. cerebri, & cũ omnib. Græcis, principes cerebri facultates diuersas sedes obtinere: quatenus enim sunt facultates determinatæ postulant sedes donatas peculiari proportione; sicut facultas χυλωτικὴ & αἱματοποιητικὴ. Stabilire B hoc videtur Galenus commen. cap. 27. lib. 1. prorhet. inquiens, si humor in vna aliqua cerebri parte firmetur, consequi symptomatis speciem, quæ peculiaris & affinis sit, tum naturæ partis, tum humori: verbi gratia, si humor firmetur in parte anteriore, oboritur phrenitidis species, in qua læditur imaginatio; item, si humor sit sanguineus, oritur phrenitidis species, quæ est cum risu, ratione sanguinis. Addit Galenus: dum materia transfluit in cerebro, de vna parte in aliam, seruari speciem affectionis, idest, manere vitium phreniticum, ab alijs affectibus separatum: non enim ita debent hæc intelligi, vt a multis eo rapiuntur, quasi tunc seruentur species, seu differentiæ phrenitidis eædem: sic enim Galenus sibi ipsi contradiceret:) sed pro parte affecta symptomata permutari, vt modo imaginatio, modo ratio lædatur. Aduersarij ex hoc loco concludunt: si, dum materia sedem in cerebro mutat, eadem tamen species phrenitidis ma C net, permutatis solum symptomatis; facultates sane principes non differunt loco subiecto. Responsio. Non manet eadem species phrenitidis, sed eadem species morbi.

Animæ sentientis interiores facultates sedib. esse disclusas.

3. a caussa efficiente.

Differentiæ a caussa efficiente. Caussa efficiens est vel in Cerebro, vel in Membranis. Caussa efficiens, residens in cerebro, semper est intemperies calida cũ materia: eaque modo Humida, modo Sicca: præterea modo Aequalis, modo Inæqualis: & si æqualis, vel in Habitudine vel in habitu. Porro, quoniam intemperies est cum materia; etiam materia subdiuidi potest. Consideratur enim vel secundum Speciem, vel secundum speciei Vitium. Quoad speciem: est quidẽ materia calida; sed hæc potest esse, vel Ichor sanguinis, vel Humor: si humor, Sanguis, vel Bilis: bilis, Mista, vel Sincera: mista, cum Ichore sanguinis, vel cum Serositate: si bilis flaua est sincera, est vel Exusta, vel Non exusta: si nõ exusta, vocatur bilis flaua: si exusta, D hæc mutatur vel in Aeruginosam, vel Atram, a qua producitur phrenitis ferina. Vitium materiæ, pertinet ad Copiam, vel ad vbi. Ad copiam, vt vel Non tendit, vel Tendit, cum nimirum est in summa copia. At vbi vitium pertinet, vt materia occupat cerebrũ, vel secundum Partem, vel secundum Totum. Caussa efficiens, residens in membranis, est tumor calidus: qui est, inflammatorius, vel Erysipelaceus, vel Cancrosus. Caussæ autem horum tumorum fuere propositæ a Galeno, lib. 1. prorhet. ab initio vsque ad cõ. 33. & comm. 73. sect. 2. lib. 1. epid. cap. 3. de different. sympt. cap. 2. lib. 4. de loc. aff. cap. 4. lib. 3. de cauſ. pulſ. cap. 14. lib. 4. de cau. pulſ.

De Signis.

Signa imminentis phrenitidis.

SIgna phrenitidis, alia Imminentem indicant, alia Præsentem. Imminens indicatur e vigilijs, e somno turbulento, sermone immodico, dolore occipitis, ex vrina primum crassa & opaca, mox tenui & diaphana, e calore capitis, ex oculorum mutatione: conspiciuntur enim squalentes, & calor eorum mutatur. His symptomatis significatur, materiam calidam caput petere: vnde læso cerebro, oculi magna e parte spiritu animali destituuntur, vt propterea secundum colorem mutentur. Quod autem imminente phrenitide, dolor occiput tenet, caussa est, quia vena circa iugulum in duos ramos diuiditur, qui per vertebras retro ascendunt ad caput. Phrenitis præsens in genere indicatur e delirio assiduo, quod ad remissionem malorum extra caput non remittitur, quoniam videlicet cerebrum primaria affectione laborat. Indicatur præterea e vigilijs turbulentis, quia calor naturalis quasi inflammatus, foras mouetur. Indicatur a respiratione magna & rara; nam phrenitici respirare obliuiscuntur. c. 3. l. 2. de diff. respir. vnde cum per obliuionem rara fiat respiratio, magnitudine raritas suppletur. Potest ẽt alia caussa reddi: nam quia facultas motrix a cerebro prodit, beneficio spirituum animalium; sane dum cerebrum læsum est, facultas motrix non ita petit musculos, & hinc rara fit respiratio: cũ autem propter febrem augeatur necessitas euentandi calorem cordis, hinc magna fit respiratio. Et per hanc respirationem phrenitis distinguitur ab inflammatione diaphragmatis: tũc enim respiratio modo est exigua & frequens, modo magna & angustiosa. Indicatur etiam phrenitis e siti non multa, quamuis præsentes sint intensæ sitis caussæ: ratio est, quia mens ęgrotat: item quia animales spiritus ob læsum cerebrum, non mittunt radios sufficientes ad os ventriculi superius, ad quod sitis pertinet. Pulsus in phrenitide, est paruus, cap. 14. l. 4. de cau. pulſ. quia cor cõpatitur: itemque durus, ob membranam cerebri inflammatã: item celer & creber, quia summa adest necessitas propter febrem: nonnihil vndosus est, quia afficitur cerebrum, quod est membrum molle: interdum est subtremulus, dum virtus languet, & syncope imminet, pulsus est præcisus, cum conuulsione quadam; nam ob necessitatem natura nititur extendere arteriam, quæ tamen duritie sua obstat. Præsens etiam phrenitis indicatur e febre continua, & sæpe continente: meningum enim tumor calidus est continuus: indicatur e continent febre, quia propter tumorem calidum meningũ, sæpe putredo in magnis vasis oritur; ideoque si phrenitis sit mitior, & fiat transmissio a venis magnis ad paruas, tunc accessiones magna e parte sunt de tertio in tertium, com. aphor. 12. sect. 1. magna e parte, ait Galenus, quia interdum accessiones fiunt de quarto in quartum, dum scilicet tumor est atrabilarius. Indicatur etiam præsens phrenitis, e lingua aspera, modo nigra, modo citrina; quia vaporales linguam petentes primum absumunt humiditatem lingæ extimam, vt sicca fiat, deinde etiam interiorem, vt lingua fiat aspera seu inæqualis: &, si vapor sit simpliciter biliosus, lingua apparet citrina: si vehementer exustus & fuliginosus, nigra; quamuis etiam nigredo fiat a calore vehementi, qui partes diaphanas absumit.

Signa præsentis phrenitidis in genere.

Signa differentiarum. 1. A forma.

Signa differentiarum a Forma, sunt facillima: hæ enim differentiæ cognoscuntur e modo delirij, cap. 2. libro 4. de loc. affect. cap. 3. lib. de sympt. diff. Verbi gratia, si quis phreneticus imaginetur strepitum fieri in suo cubiculo, & iubeat expelli strepitus auctores; læsa sane est imaginatio, non ratiocinatio. Sed hæc facilia.

2. A subiecto.

Differentiæ etiam a subiecto facile cognoscuntur: si enim totum cerebrum afficiatur, vt Aetius monet, omnis cerebri actio principalis erit læsa: si sola imaginatio, læsa est pars anterior, &c. Signa caussæ efficientis sequuntur. Caussa efficiens spectat ad cerebrum, vel ad membranas. Quantum ad cerebrum, caussa efficiens est intemperies calida cum materia: (de materia dicendum, vbi sermo erit de caussa efficiente,

3. A caussa efficiente. Intemperiei cerebri signa.

1. ciente, residente in membranis:) ideoque circa intẽperiem cognoſcendum, num ſit humida, an ſicca; ſecundo an æqualis. Intemperies calida & humida cognoſcitur e ſignis indicantibus ſanguinem: de quibus infra. Præterea e delirio cum riſu. Intemperies calida & ſicca cognoſcitur, quia ſymptomata ſũt fortiora, nec deliria fiunt cum riſu, quia ipſorum cauſſa eſt ichor ſanguinis, bili admodum confinis.

2. Si intemperies ſit inæqualis, ægri exclamant, loco conſiſtere nequeunt: vnde phrenitis hæc tumultuoſa vocatur, comm.33.lib.1.prorhet. Si æqualis eſt intemperies, non ita patet phrenitis, ſed eſt obſcura & blanda: vnde vocatur phrenitis hectica: quam prudens medicus cognoſcet, quia prægreſſa eſt phrenitis tumultuoſa, quæ poſtea ita deliteſcit, vt dormire ægri videantur, cum tamen non dormiant: præterea ægri manus mouent velint citra impetum, ac ſi quid quærere aut tangere velint; nec mouent manus citra tremorem, qui tamen tremor ſolum apparet medico diligenti. Horum ſignorum ratio eſt hæc: cum enim afficiatur cerebrum, & ſecundum hanc intemperiem, & ſecundum calidum innatum, & ſecundum ſpiritus animales; fit vt omnes facultates lædantur: vnde licet aliquid inuenire ſtudeant, quia tamen motrix languet, manuum motus eſt debilis, & cum tremore, & ideo cum vigilandi impotentia.

3. Pulſus eſt paruus, quia cor læditur. Dignoſcenda etiam eſt intemperies in habitudine, & in habitu: in habitudine eſt, ſi deſierunt ſymptomata phrenitidis tumultuoſa: in habitu, ſi contra: ſciendum tamen intemperiem æqualem in habitudine cito deduci in habitum.

Vitij materiæ ſigna. Cæterum intemperies cerebri coniunctam habet materiam, cuius vitium cognoſcendum eſt, quatenus pertinet ad copiam, & vbi. Quoad copiam, ſi materia ſit admodum copioſa, vt tendat; cognoſcitur, quia ſutura coronalis veluti diſrumpi videtur, oculorum venæ maxime turgent, & ſunt ſigna phrenitis hecticæ in habitu. Quoad vbi; oportet cognoſcere materiam, vt occupat vel Totum cerebrũ, vel Partem. Si pars occupatur, erunt ſigna phrenitidis tumultuoſæ: ſi totum, erunt ſigna phrenitidis hecticæ.

Tumoris meningum ſigna. Cauſſa efficiens, pertinens ad membranas, eſt tumor inflammatorius, eryſipelaceus, cancroſus. Inflammatorius cognoſcitur e ſignis indicantibus ſanguinem, e delirio cum riſu, e rubore oculorum, e plenitudine venarum capitis, e dolore non admodum vehementi & mordaci. Eryſipelaceus, fit ab ichore ſanguinis, a bile pallida flaua, æruginoſa. Si ab ichore ſanguinis, ſigna aderunt copioſi ſanguinis in toto redundantis: & cum ichor ſanguinis accedat ad naturam bilis; indicatur e delirio ſine riſu, e delirijs moleſtis, ex oculorum rubedine tendente ad flauitiem. Si fiat a bile pallida; cognoſcitur e delirio ſine riſu, e vigilijs adhuc magis aſſiduis, ex oculorum rubedine remiſſa, & vergente ad flauitiem ſatis remiſſam, præterea e calore acri. Si fiat a flaua bile; omnia ſunt deteriora, & oculi ſunt flaui, caliditas eſt admodum acris in capite, adſunt ſigna flauæ bilis in toto exſuperantis. Si fiat a bile æruginoſa; tunc omnia ſymptomata adhuc ſunt deteriora, delirium nequaquam cũ riſu, & ægrotantes ſunt propenſi ad percutiendum, vigiliæ ſunt pertinaciſſimæ, oculorum color flauus, cum obſcuritate, & calor acerrimus delirium eſt ferinum, &, ſi ſunt acceſſiones, inuadunt de quarto in quartum.

De Indicationibus.

Indicationes. INdicationes ſumuntur a Virtute, & Rebus præter naturam. Virtus totius languens, indicat alimentum, cuius beneficio cuſtoditur quantitas & qualitas partium viuentium, & ſpiritus. Virtus partium capitis, capitalia requirit. Res præter næturam, pertinent vel ad Caput, vel ad ea quæ ſunt Infra caput.

A Quæ pertinent ad caput, ſunt Dyſcraſia cerebri calida cum materia, & Tumor calidus meningum. Omittimus cauſſas fluxionis. Si enim fluxio fiat per attractionem, & primum propter dolorem; in phrenitide non habet locum, quia mens ægrotat; ſi fiat attractio propter calorem, hic corrigitur vt intemperies calida. Si fluxio fiat per receptionem, vt per vnitatem, & humiditatem, hæc vitia coniunguntur reprimentibus & aſtringentibus, & ſiccantibus. Quare ratione capitis indicatio deſumitur, ab intemperie cal. cum materia, & a tumore calido. Quoad res præter naturam, infra caput exſiſtentes, vel ſunt Contenta, vel Continentia. Contenta, vt materiæ morbificæ: continentia, vt febris, quæ ſemper pertinet ad putredinem: & quandoque eſt intemperies calida iecoris. Ab his ergo indicationes ſunt deſumẽdę.

Dyſcraſia calida. Intemperies calida indicat refrigerantia: ſi ſicca, etiam humectantia; ſi humida, ſiccãtia. In omni quidem phrenitide eſt refrigerandum, magis tamen vbi dyſcraſia eſt calida & ſicca: vnde in phrenitide eryſipelacea magis refrigerandum, quam in ſanguinea. Hinc Galenus cap.8.lib.13.meth. ait, in eryſipelate magis refrigerantia, in inflammatione magis euacuantia indicari. Notandum obiter, intemperiem, quatenus vt morboſa conſideratur, eſſe indicans curatorium: at ſi capiatur intemperies, verbi gratia, meningũ, vti cauſſa eſt intemperiei cerebri, indicatio ſtatui poteſt præſeruatoria. Hęc intemperies indicat.

Materia morbifica. Quoad materiã; tam ea quæ tumoris eſt cauſſa, quam quæ coniuncta eſt cum intemperie calida in ſubſtantia cerebri, eſt indicans curatorium: eæ enim materiæ ſunt cauſſæ continentes ex vſu: remota enim materia, quæ tumorem meningum efficit, remouetur etiam tumor: idẽ dicendum de materia, quæ fouet cerebri dyſcraſim. Materiæ igitur varia ſpecies, indicat remedia determinata, verbi gratia, ſanguis, vt eſt ſpecies huius materiæ, indicat remedium, quod dirigitur ad ſanguinem, id eſt, ad hanc ſpeciem tumoris, &c. Itẽ pro vario vitio ſpecierum, varia etiam indicantur præſidia; prout vitium eſt in ſubſtantia, quantitate, qualitate, & vbi. Si vitium eſt in ſubſtantia, id eſt, ſi materia feruens computruit, quod ſemper fit; indicatur præſidium e toto euacuans, ſeu eradicans: modo magis, modo minus, pro materię copia. Eradicatio enim materiæ in tumoribus, ſecundum Galenum cap.9. l.13.meth. fit vel per Translationem a capite ad alias partes: vel per Expulſionem extra corpus. Tranſlatio fit per Impulſionem, vel Attractionem. Impulſio fit, dum partes repletæ materiam expellunt, ope reprimentium. Attractio fit, dum partes ſanæ attrahũt a lęſa parte, ope caloris & doloris. Expulſio extra corpus, fit per effluxus Senſibiles, vel Inſenſibiles. Effluxus ſenſibilis fit, vel per meatus capitis, tumore affectos, vel per meatus partium vicinarum, quartum, dum meatus aperiuntur, etiam aperiuntur meatus partis affectæ: & hæc vacuatio fit per modum deriuationis. Effluxus inſenſibilis fit per poros cutis capitis, quæ vacuatio dicitur reſolutio, diſcuſſio & relaxatio. Hi ergo ſunt modi eradicationis materiæ, tum fluxilis, tum impactæ: fluxilis enim cedit remedijs repellentibus, attrahentibus etiam ad partes ſanas, & euacuantibus per meatus ſenſibiles; impacta tantum cedit digerentibus.

Reprimens non eſſe indicatum. Vnde obiter contra nonnullos notandum, reprimens non eſſe indicatum, quia reſpicit materiam & fluentem, & fluxam: quæ cum duo ſint indicantia; non poſſunt vnum indicare. Quod autem reprimẽs dirigatur ad materiam fluentem & fluxã, colligitur cap.17.lib.14.meth. vbi aſſeritur, quod in generatione vlceris, dum materia fluit, reprimentibus in maiori copia vti debeamus, quã dum materia non fluit. Quod etiam colligitur e c.16.l.13.meth.c.15.lib.11.meth. cap.2.lib.de tum. præter naturam. Verum dubitare quis poſſet, cur digerentia & reprimentia, non indicata, ſed modi vacuationis, ſeu eradica-

tionis dicantur: cum tamen methodus docere videatur, materiam impactam esse digerendam, fluentem & fluxam, sed nondum impactam, esse reprimendã: id quod methodus per indicationes docere videtur. Respondendum: hanc doctrinam pertinere non ad methodum medendi, sed ad methodum medicamentorum, quæ nos docet, eam esse vim in medicamentis reprimentibus, vt vacuent materiam tam fluentem, quam fluxam, sed nondum impactam; medicamentorum etiam methodus docet, digerentia nõ obtinere facultatem, vt vacuent materiam impactam. Hactenus de indicationibus, quæ sumuntur a rebus præter naturam, in capite exsistentibus.

Contenta. Res præter naturam, quæ sunt infra caput, sunt Contenta, vel Continentia. Contenta vt varia sunt specie, ita etiam determinata indicant remedia. Contentorum autem vitia in phrenitide, ad quæ indicationes dirigũtur, pertinent ad Formam, Quantitatem, Qualitatem, & Motum: ad formam, quia materia putrescit: ad copiam, quia fieri vix potest, vt in corpore non peccet, humor vel principalis, vel non principalis: ad qualitatem, quia contenta sunt calidiora, & adhuc calidiora redduntur, ratione febris: ad motum, nam materia infra caput exsistens, caput petit. Hinc oriuntur indicationes: nam materia putrida est eradicanda, copiosa minuenda, calidior refrigeranda, & quæ mouetur retrahenda.

Retractionis modi. Retractio fit per impulsionem, vel per attractionem a capite infra caput, vel per interceptionem. Retrahens enim est indicatum, quod indicatur a motu vitioso materiæ morbificæ: impulsio, attractio, interceptio, non sunt indicata, sed sunt modi retractionis. Impulsio, seu repercussio, est modus retractionis, quo materia habens impetum in caput in phrenitide, retrahitur, vt acquirat motum deorsum: & sic repercussio, ratione materiæ fluentis, est modus retractionis: interim tamen ratione materiæ fluxæ, est modus euacuationis. Attractio, est modus retractionis, ad partes inferiores, a capite: attractionis autem modus est duplex, deriuatio, & reuulsio: deriuatio dicitur, dum fit attractio ad partem loco affecto vicinam: reuulsio dicitur, dum fit attractio ad partes remotas. cap. 6. & cap. 11. lib. 13. meth. & hæc reuulsio spectat materiam fluentem tantum, deriuatio respicit & fluentem proximam, & fluxam, sed non impactã, cap. 2. lib. 2. ad Glauc. Interceptio est, qua materia retrahitur, sed citra impulsionem, & citra attractionem a parte affecta: si enim quis, verbi gratia, frigida abluat os, fit retractio materiæ, quæ caput petit; citra tamen impulsionem & attractionem. Hæc de indicationibus Contentorum.

Continẽtia. Continentia in phrenitide sunt partes similares corporis totius, ratione febris: & præterea ratione iecinoris, est intemperies calidior: vnde oritur indicatio refrigerandi & humectandi totum corpus, sicut & iecur; præterquam in phrenitide sanguinea, in qua iecur refrigerandum & exsiccãdum est, cum ob caliditatem & humiditatem, copiosum generet sanguinem.

De Præsagijs.

Artis prognosticæ duo capita. ARs prognosticãdi in duobus posita est: primum, vt prænoscamus, an victoria sit futura, vel e parte morbi, vel e parte virtutis: secundo, vt prænoscamus, num victoria cito vel tarde sit futura. Num victoria sit futura e parte morbi, vel virtutis, cognoscitur e vehementia rerum præter naturam, & virtutis. Virtus postulat discursum generalem, de quo in præsentia non est agendum. In rebus præter naturã, perpendenda est vehementia triplex; essentiæ, dignitatis, & facultatis, idque & secundum morbum in genere, & secundum differentias. Num autem victoria cito vel tarde sit futura, cognoscere oportet e motu morbi tardo, vel veloci, in quam sententiam Galenus c. 4. lib. 3. de crisibus ait, in morbis considerari debere, speciem, vehementiam, mores, & motum: quibus verbis auctor respicit, tum ad victoriam futuram, tum ad victoriæ tempus. Hanc prognosticandi artem iam applicabimus phrenitidi.

Generale præsagium, de magnitudine huius affectus. Phrenitis ergo est vitium admodum periculosum, vt passim li. 1. prorhet. docetur, nulla enim insignis vehementia desideratur. Essentiæ enim vehementia insignis est; quia est insignis recessus a naturali statu, secundum caussas, morbos, & symptomata: Capitis intemperies calida est admodum vehemẽs, febris est assidua, caussa etiam huius vehementiæ est insignis, materia enim est putrida & acris: symptomata quoq; sunt vehemẽtia: nam functiones principales corrumpuntur, vigiliç sunt insignes. Vehementia dignitatis adest maxima: nam intemperies propria ratione est vehemens, ratione dignitatis; quæ vehementia intenditur, quod in phrenitide occupatur cerebrum, cruciantur membranæ, offenditur totum corpus. Vehementia tandem ratione facultatis est insignis in phrenitide: nam pulsus in hac vt plurimum sunt parui, vnde vitalis facultas debilis arguitur, c. 14. lib. 4. de cau. puls. c. 14. lib. 1. ad Glauc. Phrenitis ergo vt plurimum est mortalis, non tamen perpetuo, com. 73. sect. 2. li. 1. epid. vnde & Alexander gloriatur, se aliquos liberasse. Hæc de prognostico in genere.

Differẽtiarũ prognostica. Iam de prognosticis differentiarum: cuius generis varia a Galeno proponuntur, lib. 1. prorhet. a com. 1. vsq; ad com. 33. & li. 1. epid. 2. 73. & li. 3. epid. 3. 75. & aph. 72. sect. 4. & aphor. 12. sect. 7. Versabimur autem circa differentias, quæ sumuntur a forma, & a caussa efficiente: differentias a subiecto omittemus: nam dũ perpendimus vehementiam dignitatis differentiarũ, quæ sumuntur a forma & efficiente, patet etiam vehementia differentiarum a subiecto.

Prognostica differentiarũ a forma. In differentijs a forma insignis est vehementia secundum essentiã, si delirium est multum. Insignis etiam vehementia ratione dignitatis, si lædatur & imaginatio & ratio: minor est vehementia, si sola ratio lædatur: adhuc minor, si sola imaginatio: vtrisque enim læsis cerebrum afficitur secundum partem anteriorem & mediam, vna læsa, secundum vnam tantum. Omittitur vehementia facultatis, quia hæc a caussa efficiente potissimum dependet.

Prognostica differentiarũ a caussa efficiente. Quoad differentias, quæ sumuntur a caussa efficiente: perpendere oportet vehementiam intemperiei & materiæ.

1. Ab intemperie. Quantum ad intemperiem: vehementia essentiæ est insignis, quia maximus recessus a naturali statu, & intemperies in summo gradu, vnde assiduę sunt vigiliæ: est etiam vehementia secundum essentiam, dum intemperies est in habitu, ad differentiam intemperiei, quæ est in habitudine: vnde Galenus dixit, in fine lib. 12. meth. dum conuulsio succedit phrenitidi exitiali, actum esse: hæc. n. phrenitis habet intemperiem in habitu. Ratione dignitatis vehementia est insignis, dum intemperies est æqualis, quæ occupat omnes cerebri partes, comm. 33. lib. 1. prorhet. vnde si intemperies in phrenitide est ęqualis & in habitu, mors est prædicenda. Ratione facultatis vehementia est insignis, si symptomata sunt vehemẽtiora, vt si motus voluntarius fiat debilis; si phrenitici admodum debiliter se moueant; si vox amittatur; si pulsus debilis: si aluus affatim excernat. cap. 14. lib. 1. ad Glaucon. (non enim sumitur prognosticum a voce amissa, &c. sed hęc tantum sunt signa, quæ patefaciũt vehementiam insignem ratione facultatis.)

2. A materia. Quoad materiam: in hac consi derantur species, & vitium. Quoad speciem: si phrenitis fiat a sanguine, vehementia erit remissa: si ab ichore, intensior: si a bile flaua, adhuc intensior: ab æruginosa, adhuc intensior, si ab atra, intensissima. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. atra enim bilis maxime a naturali statu recedit: at non prorsus desperandum: nam Alexander fatetur, se liberasse phreniticum ex atra bile. Vitium materiæ pertinet ad substantiam, quantitatem, qualitatẽ, & vbi. Prout

igitur

igitur materia magis erit putrida, copiosa, calida, & prout ea quæ fluit, maiori cum impetu caput petit, quæ autem fluxit prout magis quiescit: pro eo maior est vehementia secundum essentiam. Hinc febris, verbi gratia, in phrenitide, quo vehementior, eo vehementius materiæ vitium significat, secundum essentiam substantiæ, quãtitatis, qualitatis: in febre enim vehementiore, materia magis est putrida, copiosa, calida. Adhæc si extensio obseruetur in cerebro, vt cõtingere solet in phrenitide hectica: insignis est recessus secundum copiam, vt phrenitis sit statuenda lethalis. Quod si materiæ vitium est vehemen secundum essentiam; ita lædi solet cerebrum, vt & ventriculus compatiatur, vomitusque fiat: qua de caussa, comm. 10. lib. 1. prorhet. scribitur; vomitũ in phrenitide pessimum esse, si fiat citra læsionem ventriculi. Facit quoque ad essentiæ vehementiam, aphoris. 72. sect. 4. vrina enim alba & perspicua in phrenitide, significat magnam cruditatem, & insignem vehementiam materiæ, vt etiam facultas naturalis compatiatur: præterea hæc vrina significat flauam bilem in caput rapi, ideoque materiam esse uehementem secundum motum. Hæc de vehementia materiæ secundum essentiam. Ratione dignitatis, insignior est materiæ vehementia, quatenus materia occupat plures capitis partes. Ratione facultatis, materiæ vehementia est maior, vt eius vis est vehementior. Si ergo rigor in phrenitide sit criticus, manifeste indicat remissiorem vehementiam ratione facultatis, vt per sudorem liberetur phreniticus, & tunc sunt signa coctionis: contra indicatur insignis vehementia facultatis, si rigor sit symptomaticus, comm. 13. lib. 1. prorhet. si etiam sudor sit frigidus, & extrema frigida, com. 75. sect. 3. epid. nam hæc symptomata significãt vehementiam facultatis in materia morbifica admodum insignem, quia calor vna cum spiritu cor petit, & externa derelinquit. Adest etiam insignis vehementia ratione facultatis, dũ phrenitis succedit inflammationi pulmonis, comm. aphor. 12. sect. 7. nisi enim cerebri facultas esset imbecillis, non admitteret materiam morbificam. Ex his ergo patet, phrenitidem ut plurimum esse lethalem, raro salubrem.

Quando salus, aut mors sit futura.

Num autem cito sit futura mors vt salus, prædici potest e motu morbi. Phrenitis enim vt plurimum velocis est motus, nec septimum pertransit, sed in sexto etiam intermittit. Quod si autem phrenitis non sit exacte exquisita; non est ita celeris motus, sed terminatur 11. 12. vel etiam 20. com. 75. sect. 2. libro 1. epid. Maxime autem motus velocioris aut tardioris signũ esse solet febris: ardens enim est signum motus velocioris; non ardens, non ita velocis.

De Curatione.

Curatio. Venæ sectio cõmune remediũ, omniũ specierũ φρενίτιδος, secundum Auicennã.

DE prognosticis hactenus egimus. Sequuntur remediorum materiæ. Quoad chirurgiam, in omni phrenitide vena est secanda. cap. 21. lib. 13. method. quia in omni specie phrenitidis est vitium vehemens in sanguine. In sanguinea quidem phrenitide, sanguis habet rationem caussæ principalis: in biliosa & atrabilaria, habet sanguis rationem caussæ adiuuantis, vel caussæ sine qua nõ: nisi enim sanguis misceretur cum bile, non fieret tumor, sed exulceratio: & sic sanguis habet rationem caussæ adiuuantis. Nec repugnat Gal. c. 2. lib. 2. ad Glauc. dum ait, in erysipelate non esse secandam venam; loquitur enim de erysipelate externo: at phrenitis est erysipelas internum. Sanguis etiam interdum habet rationem caussę sine qua non: nam interdũ sanguis infra caput abundat, vt sit impedimento, quo minus capiti possimus occurrere. Quoniam ergo in phrenitide sanguinea, sanguis habet rationem caussæ principalis: merito in hac specie maior sanguinis copia est educenda, quia tunc quoque maior ipsius copia in toto abundat.

A Considerandum autem num virtus venæ sectionem permittat: proinde in hectica phrenitide, non est vena secanda: in tumultuosa licet secare, nisi hæc alijs morbis successerit: nã virtus est debilis, propterea in tumultuosa incipiente, vena aperiatur. Si igitur virtus prohibeat phlebotomiã, huius loco vicaria vsurpanda, de quibus in doctrina de dolore capitis egimus. *Vsus. Quantum*? Cum summa sit sanguinis actio, sanguis vnica vice est euacuandus: vnde Auicennas ad animi defectum euacuabat, in sanguinea tantum, non in biliosa. *Quomodo*? in biliosa phrenitide, foramen angustius, in atrabilaria latius esse debet, in sanguinea mediocre, quia sanguis in tenuitate medio modo se habet. *Quãdo*? Si sanguis vincit alia indicantia, statim eadem hora vena secanda c. 21. lib. 13. metho. Et Rhases aperit venã, antequam symptomata phrenitidis complicentur, id est, antequam materia copiosa in caput fluat. Præterea statim vena secanda, B qua cito virtus succumbit. Galen. c. 14. lib. 4. de caus. puls. ait, rarissime pulsum esse magnum in phrenitide, vt plurimum paruum, scilicet respectu ad maximum, ideo statim tundenda vena. Et hinc Auicennas primum secat venam, deinde clysmo vtitur. Cæterum, si plures in phrenitide venæ sint secandæ: primum est secanda vena, ratione sanguinis exsistentis infra caput; secundo, ratione sanguinis in capite: quamprimum vena cubiti, deinde frontis: ratio est, quia magis potest sanguis infra caput; si enim primũ vena frontis secetur, sanguis infra exsistens, caput petens; magis repleret. *Vbi*. Auicennas secat cephalicam, per quam & caput & totum vacuatur, magis, quam per basilicam & communem. Monent Auicennas & Alexander si non sit possibile, habere manus phrenitici, secandam esse venã in fronte, vt sanguis e capite vacuetur: id quod intelligendum de phrenitide biliosa & atrabilaria, in qua non est copiosus, in C toto sanguis, & ægri sunt admodum inobedientes: at in sanguinea hoc pręceptum nequequam habet locum, quia sanguis copiosior facit delirium mitius, vt ægri brachia porrigant, possimusque cephalicam aperire. Addit etiam Auicennas si virtus non permittat, vt vena brachij secetur: aperiendam esse frontis venam, e qua, vtpote minore, sanguis in minore copia effluit, vnde minor iactura & dissipatio spirituũ. Hoc documentum non solum in phrenitide, sed in quolibet etiam morbo longo seruandum, vt, si vires non sint admodum robustæ, tutius sit minores venas aperire. Non ergo sunt reprehendendi practici, qui in diuturnis morbis secant saluatellam.

Recta administratio venæsectionis.

Cautiones.

Cucurbitulæ.

Quod si in sanguinea phrenitide, virtus non ferat venæ sectionẽ: oportet cucurbitulis scarificatis vti: quæ non possunt applicari dorso, ratione dispositionis febrilis; nec applicari possunt partibus inferioribus, vt natibus & cruribus, sed cubito applicari de- D bent: ratio est, quia dum applicatur infernis partibus, vicem gerunt venæsectionis, potissimum basilicæ, at si brachiis applicentur in summitate, vicem gerunt sectionis venæ cephalicæ. Et propterea, cum in phrenitide sit aperienda cephalica, per quam etiam caput euacuatur; ideo dum non possumus aperire cephalicam, cucurbitulas brachiis applicare debemus. Possunt etiam cucurbitulæ scarificatæ prodesse, propter materiam impactam. In vsu quædam notanda sunt circa tempus, & locum: reliqua enim patent, e doctrina de dolore capitis. Quoad tempus: cucurbitulæ scarificatæ, quæ administrãtur propter materiam impactam, debent adhiberi post totius corporis euacuationem, & post euacuationem materiæ exsistentis in capite, sed nondum impactæ. Galen. enim cap. 21. lib. 13. metho. ait: in phrenitide cucurbitula capiti admota, & scarificata, quandoque reuocauit phreneticum a morte. Miror equidem his temporibus præceptum hoc non vsurpari: ideoque hortor vos, vt vrgente necessitate; id est, in pertinaci phre-

Recta administratio cucurbitularum.

NB.

nit

nitide, hanc cucurbitulam vſurpetis, ſicut & nos aliquando vſi ſumus. Quoad locum, adhiberi debet ſuturæ coronali: oportetque magnam eſſe cucurbitulam.

Materia medicinalis.

In phreniti de probantur medicamenta, propoſita in dolore capitis, ab intemperie calida cum materia: addemus ſaltem quædam notatu digna. Circa medicamenta igitur gratia totius, id eſt, circa ſoluenda, duo ſunt explicanda, primum, an in phrenitide ſint vſurpanda: deinde quo tẽpore ſint vſurpanda.

Num ſoluentia locũ habeant in phrenitide.

Num vſurpanda ſint, dubitatur: Auic. enim improbat ſoluentia medicamenta, quia nimium calefaciunt. Et tamen idem Auic. proponit *ſcammonium*. Pro ſolutione dicendum, Auicennam improbare ſcammonium, quando virtus non ferat; admittere autem ſi virtus poſſit ſuſtinere. Vtitur autem Auic. ſcammonio non ſincero, neque etiam miſto cum alijs ſoluentibus, ſed cum lubricantibus, & his quidem frigidis: vnde probat lubricantia, quæ ſanguinis feruorẽ extinguunt: vt ſunt, *ſerum lactis, pruna tamarindi, caſſia, manna*: quæ medicamenta in ſero ſunt diſſoluenda. Notandum igitur ſoluentia cum lenientibus duob. modis poſſe miſceri: primo vt electiue educant: ſecundo, vt inſtar ſtimuli & calcarium, adiuuent facultatem lenientium. Si primo modo vſurpentur lenientia, oportet vt in minima doſi exhibeantur. v.g. *℞. flor. caſſ. nou. extr. ℥. x. mannæ el. ℥. ij. dacrydij. g̃. v.* hæc enim minima eſt doſis dacrydij. Si ſecundo modo ſoluentia adminiſtentur, vt ſcil. adiuuent lenientia, oportet ſoluentia miſcere infra minimam doſin, v.g. dacrydium ad g̃. iij. Pro vi igitur materiæ biliosæ, dacrydium miſceri debet, modo in doſi minima, modo citra hanc. Et ſicut Auic. miſcet ſcammonium ſeu dacrydium: ita nos poſſumus miſcere, *elect. de ſucco roſ. diaprun. ſolut. cum ſcammo. & multo magis rhab.* Quod ſi phrenitis ſit atrabilaria, poſſumus miſcere *ſenam, polypodium, epithymum, imo etiam helleborum nigrum*.

Quando vtendum pur gantibus in phrenitide.

Secundo explicãdum, quando ſoluentia ſint exhibenda? Videtur Auic. & ante, & poſt concoctionem ſoluentia probare, Sed ſciendum, Quando agendum ſumi ab indicante præſente, vincente alia indicantia: ideoque ſi contingat, vt bilis admodum vehementer, & inſigni impetu moueatur in caput, magis poteſt ad indicandum, quam cruditas ad prohibendum; imo magis poteſt, quam materia turgens. Quare tunc ante coctionem in phrenitide ſoluentia ſunt exhibenda. Si autem bilis non ſit tantæ vehementiæ: propinanda ſunt ſoluentia poſt concoctionem.

Caput per os & nares purgantia.

Hæc de medicamentis ratione totius. Quoad medicamenta ratione capitis: hæc euacuant caput permeatus vel Senſibiles, vel inſenſibiles. Vacuantia per meatus ſenſibiles, id eſt, per os, per nares, probantur citra maſticationem: nam phreniticus non obtẽperat. cap. 21. lib. 13. meth. Vnde Galenus vngebat palatum, medicamentis propoſitis in dolore capitis. Licet etiam euacuare per nares ſternutatorijs, vt autem hæc efficacius operentur, ante ſternutatoria parabitur euaporatio, ſeu ſuffumigium, cum *thymo, pulegio, origano, coctis in aceto*: ſi enim per nares fiat euaporatio in caput, materia præparabitur, vt prompte ſternutatorijs cedat.

Topica.
1. Repercutientia: vide præcedens caput.

Vacuantia per meatus inſenſibiles, euacuant per modum vel repercuſſionis, vel digeſtionis, prout materia vel impacta eſt, vel non impacta. Quoad reprimentia, Gal. cap. 21. lib. 13. meth. probat oxythodinũ. Sed cum phrenitis ſit multiplex: ideo in ſanguinea phrenitide: *℞. ole. roſ. completi. ole. roſati omphiac. ana ℥. j. ß. Miſ.* Si phrenitis producatur vel a bile pallida, vel ab ichore ſanguinis, ita parabitur reprimens: *℞. ol. omphac. ℥. ij. ol. roſ. complet. ℥. j. aceti ℨ. iij. Miſ.* hic minor eſt quantitas ol. roſ. compl. & aceti, quia hæc phrenitis eſt calidior, quam ſuperior. Si fiat a bile flaua. *℞. ol. roſ. omphac. ℥. iij. aceti ℨ. iij. Miſ.* non miſcetur ol. roſ. compl. quoniam hæc phrenitis eſt calidior. Si phrenitis fiat a bile æruginoſa: *℞. ol. roſ. omphac. ℥. ij. ß. ol. violati ℥. ß. ſucci. lact. ℨ. ij. acidi citri ℥. ß. Miſ.* Poſtremo in calidiſſima phrenitide, quæ fit ab atra bile: *℞. ol. roſ. omphac. ℥. ij. olei nenuph. ℨ. vj. ſucci lactuc. ℥. ℨ. accidi citri ℥. ß. Miſ.*

2. Digerẽtia

Quoad digerentia: primum applicanda ſunt minus vehementia, deinde aſcendendum ad vehementiora, cap. 21. lib. 13. meth. Minus vehementia ſunt, *ol. anethinum, chamæmelin. columbæ viuentes diſſectæ, omenta animalium, melilotus, mucilago ſem. lini*: vehementiora ſunt, *origanum, puleg. thym. ruta, mentha, ſtœchas, hyßopatus, caſtorium, ſynapi*. Digerens igitur mite, erit tale: *℞. ol. chamæm. aneth. aua ℥. j. ß. mucilag. ſom. lini ℨ. j. aceti ℨ. iij Miſ.* Mediocre erit: *℞. ol. rutacei, lil. alb. cum aromatibus, ana ℨ. ij. orig. puleg. ſtœchad. ana P. ß. vini generoſi ℥. iij. fiat decoctio in duplici vaſe, ad conſumpt. tertiæ partis vini, deinde cola, & vtere.* Vehemens erit: *℞. pulu. dictami Cret. colocinth. caſtorij, ſinap. ana ℨ. j. olei de coſto, de euphorb. ana ℥. ℨ. ol. lil. alb. cum aromatibus ℥. j. ß. Miſc.*

Vſus medicamentorũ topicorum in phrenitide.

Vſus horum medicamentorum, patet e ſermone de dol. cap. Vuum monebimus circa Quando agendum, in omni inflammatione obſeruandum. In principio enim phlegmones, probantur refrigerantia & aſtringentia: in incremento tepida, & mediocriter aſtringentia: in ſtatu moderate calefacientia & laxantia: in declinatione, calefacientia, & valenter diſcutientia, c. 16. lib. 3. ſimp. Ratio talis eſt: Quando agendum, ſumitur ab indicante præſente, dum vincit alia indicantia. Quoniam igitur materia morbifica in principio magis poteſt, quatenus mouetur; igitur in principio opus eſt reprimentibus: In augmento materia fluxa vincit, quatenus fluxit, ſed nondum impacta eſt; vnde cedit moderate reprimentibus & digerentibus: In ſtatu vincit materia impacta; igitur ſolis digerentibus tunc vtendum: In declinatione maxime impacta eſt materia; proinde applicanda ſunt valenter diſcutientia. Sicuti igitur probantur reprimentia in principio & augmento, ſed valentiora in princidio: ita digetentia applicabuntur in ſtatu & declinatione, ſed valentiora in declinatione. Reprimentia valentiora ſunt, *oleum roſatum omphacinum, &c.* non ita potens eſt, *oleum roſatum completum*. Quoad digerentia, in augmento probantur tepida, id eſt, remiſſe calida in vigore, moderate calefacientia & laxantia, id eſt, quæ moderata ſint, & ſecundum caliditatem, & tenuitatem partium: tandem in declinatione, adhibentur calefacientia, & vehementer diſcutientia, id eſt, quæ vehementia ſunt, & ſecundum caliditatem & tenuitatem. Notandum vero, in phrenitide probari admodum valentia, & valentiora, quã indicet materia morbifica; nam materia morbifica eſt intra cranium: vnde Galen. cap. 18. lib. IV. meth. in inflammatione intra cranium probat *caſtorium*, quãuis ſit calidius, quam conueniat materiæ phlegmonen producenti: & hoc fit quia vis medicamenti in tranſitu frangitur.

Diæta.
Aer.
Cibus tenuis.

Quoad diætam, Auicennas probat aerem purum & frigidum, ſine picturis: quoniam in phrenitide mens & ſpiritus plus iuſto agitatur. Cibi debent eſſe contrarij materiæ morbificæ, præſertim ſecundum vitium in quantitate & qualitate. Quoad vitium materiæ in quanto, probatur victus minuens, prout materia copioſa caput petẽs, maioris eſt actiuitatis: quia ergo in ſtatu phrenitidis ſumma eſt actiuitas: ideo tunc victu tenuiſſimo vti oportet. Actiuitas e motu morbi cognoſcitur; proinde cum in phrenitide motus ſit velox, victus tenuis requiritur. Si phrenitidis terminus futurus eſt in quarto die; opus eſt victu tenuiſſimo: ſi quartum excedet, minus tenui vtendum. Notandum, ſi inflammatio teneat ventriculum, aut iecur, probari victum magis tenuem, quam in inflammatione aliarum partium, & quam in phrenitide: nam in ventriculo & iecore, alimẽtum pro toto corpore

pore concoquitur, vt metus sit, ne alimentum male concoctum inflammationem augeat. c.17.l.11.meth. Quoad vitium materiæ in qualitate: probatur victus refrigerãs in phrenitide, modo magis, modo minus. Vnde in phrenitide sanguinea, cibi sunt parandi cũ *endiuia. acetosa, sem. mal. hordeo*. In biliosa addere oportet *lactucam*. Et si a bile æruginosa vel atra fiat, addantur in cibis, *emulsio seminum melon. papau. albi, nymphæa, &c.* Quoad potum, in phrenitide, sit aqua vel simplex, vel hordeacea, vel alterata cum *acetosa & endiuia*. Quoad modum, Alexander probat tepidam, non actu frigidam potionem: quamuis enim potio actu frigida, feruorem mitigare videatur, inflammationem tamen reddit crudiorem, & hac ratione magis eam accendit, vnde & febris & delirium augetur. Vinum Alexander probat pauciferum, dilutum; vinum enim phreniticorum ferocitatem mitigat, & ferinos mores ad hilaritatem transfert; vinum etiam somnum conciliat, coctionem & distributionem iuuat, vires reficit, si modo recte vsurpetur. *Vsus*. Vnde cum Alex. in parua copia vino vti oportet, & tempore opportuno, id est, dum magis vinũ indicatur, quã prohibetur: indicatur autem vinum a uirtute imbecilli, cuius imbecillitatis signum sunt multæ vigiliæ, cum pulsu debili, leipothymia, oris ventriculi imbecillitas, corporis frigiditas, vini consuetudo. Cæterum videndum, num quod virtus postulat, res pręter naturam permittant: id quod faciunt, febris remissa, calor præcordiorum debilis, materia concocta: ideoque, cum materia in septimo concoquatur rationabiliter, Auicennas post septimum, non ante, pauxillũ vini admittit. Somnus etiam est conciliandus. Aluus quotidie sit lubrica. Arceatur omnis motus, & vrgente necessitate, etiam ligetur æger, sed citra vnitatis solutioaem: nam hæc esset materia chirurgica, non diætetica. Quoad animi accidentia, Alexander probat ad reuocandũ mentem, vt pauci amici assideant, prudentes gratia & venerabiles ægro.

Cibus refrig. — Potus. — Cæteræ res non naturales.

CAPVT X.

De Lethargo.

LEthargus conuenit cum phrenitide, quatenus est malum inflammatorium: conuenit etiam cum cephalalgia a pituita, quatenus producitur a sanguine pituitoso. Vocatur lethargus & veternus. Loquimur autem de Lethargo exquisito, in quo omnes pene animæ functiones, potiss. memoria, veluti aboleri videntur; & ad differenriam spurij lethargi, malum est inflammatorium, ac proinde febris particeps. Vt autem generetur lethargus, necessarium est, sanguinem pituitosum ita caput petere, vt cerebrum inflammetur & subsequatur febris, omnisq; functio animalis febre deficiat. Definitur lethargus exquisitus, quod sit functio deficiens principalis cerebri, dependens ab inflammatione pituitosa. Pro cuius definitionis intelligentia, legatur Gal. com.1. sect.1. prorhet. com. aph.3. sect.2. com. aph.30. sect.3. cap.5. l.3. de loc. aff. cap.3. lib. de symp. diff. cap.3. lib. quod animi mores, &c. cap.8. lib.4. de pręsag. e pulsf. c.13. & 14. lib.4. de caus. pulsc. c.21. lib.13. meth. Forma est functio deficiens principalis. Si enim formaliter accipiatur lethargus, est symptoma, in genere actionis (principali) imminutæ. Subiectum est cerebrum, ad differentiam functionum principalium aliorum viscerũ: vnde admodum imminuitur imaginatio, discursus, memoria. Qua de caussa Gal. cap.5. lib.3. de loc. aff. ait, in lethargo memoriam & rationem perire: & c.3. l. de diff. sym. dicit. imaginatioaem veluti deficere.

Nomen. — Generatio. — Definitio. — Forma. Subiectum.

Caussa efficiens, a quã lethargus dependet, est inflammatio pituitosa: qua lethargus verus a notho distinguitur: qui fieri potest a vaporibus pituitosis, prodeuntibus a febre pituitosa principali, non symptomatica. Præterea spurius lethargus fieri potest a pituita copiosiore, quæ vel in capite detinetur ob angustiam, vel generatur ob frigiditatem. At exquisitus lethargus fit ab inflammatione, quam necessario sequitur febris: quæ tamen non accidit in mania, in morbo bilioso, quia in eo non fit inflammatio. Nec sufficit ad febrim excitandam; vt materia putrescat: nam in dolore capitis a pituita, excernitnr quandoque putrida pituita, non tamen est febris, quia non est inflammatio. Adhæc lethargus secundum speciem contrarius quodammodo est phrenitidi, cap.21. lib.13. method. genere ergo cum phrenitide conueniat oportet: ideoque vtrumque vitium est inflammatorium. Dixit autem Galenus, quodammodo hæc esse contraria secundum speciem: nam vtrumque vitium est calidum, quia inflammatorium: at phrenitis est inflammatio vehementer calida; lethargus autẽ est inflammatio admodum remisse calida. Nec his repugnat Galenus, dum 11. simpl. ca. de castorio scribit, in lethargo, si absit febris, probari castorium, de notho enim lethargo ibi loquitur. Sed notandum, inflammationem lethargicam differre a phrenitica, & materia, & loco. Materia enim in phrenitide est admodum calida; in lethargo est exiguæ caliditatis. Et in hac materia vitium esse potest in substantia, quantitate, qualitate, & vbi: in substantia, nam in lethargo materia pituitosa putrescit: in quantitate, nam fit morbus in magnitudine aucta: in qualitate, nam sanguis pituitosus est aliquantisper calidus, crassus, viscidus, est etiam vitium secundum motum, vt fluit in caput: secundum quietem, vt in cerebro hæret. Loco etiã lethargus distat a phrenitide; in hac enim membranæ inflammatur, in lethargo cerebri substantia. cap.13. & 14. lib.4. de caus. pulf. com. aph. 30. sect.3. com.1. lib.1. prorhet. Materia quidem in cerebro residet, non autem in ventriculis, sed in porls cerebri, secundum Auicennam. Lethargus ergo auctore Auicenna, fit a caussa & Refrigerante, & Calefaciente. A refrigerante, vt dũ generatur pituita, de qua caussa alibi diximus. A calefaciente, vt dum caussa agit in sanguinem pituitosum, hunc putrefaciendo. Caussa autem illa calefaciens, vel per Se calefacit, vel per Accidens. Per se, vt dum post generationem sanguinis pituitosi, calefit sanguis, vt sunt cupæ. Per accidens calefacit, frigus constipans.

Caussa efficiens. Inflammatio est in lethargo. — Discrimen lethargi & phrenitidis. 1. In materia. — 2. in loco affecto. — Caussarum lethargi subdiuisio.

Dubitatur autem cum in lethargo vigeat somnus & obliuio, quomodo ab inflammatione fieri queat? Pro solutione dicendum, somnum fieri posse etiam a sola humiditate: vnde Galenus cap.8. lib.4. de præsag. & pulf. ait, coma fieri propter humidas dyscrasias. Neque in lethargo somnus est ita profundus, vt in comate, & caro. Quoad obliuionem, & ineptiam imaginationis, seu discursus; scire oportet cum Galeno in arte med. cerebrum esse aptum, ad actiones obeundum, dum substantiam obtinet tenuem, ac stabilem, quæ formas facile suscipit; hæc autem in lethargo desiderantur: nam in eo cerebrum ita se habet, vt spongia, aqua repleta; vnde instar spongiæ, in tumorem attollitur: sicut igitur spongia ita repleta humiditates non suscipit, ita cerebrum repletũ non suscipit, aut vix suscipit; vt imaginatio veluti deficiat. Præterea, vt spongia repleta, non sinit humiditatem per suos poros penetrare, ita species permeare non possunt per cerebrum, vnde discursus & imaginatio læduntur.

Vnde in lethargo somnus & obliuio oriatur.

Sed quædam loca Galeni, non omnino iam dictis consentire videntur. Nam cap.21. lib.13. meth. ait lethargum fieri ab humore frigido. Responsio, Loquitur ibi Galenus, in respectu ad phrenitidem: huius enim ratione humor in lethargo est frigidus, non tamen absolute est frigidus: eodemque respectu Auicennas ait, lethargum esse apostema frigidum, cum tamen assit inflammatio. Ait etiam Gal. com. aph.3. sect.2. lethargum fieri a forti refrigeratione, coniuncta

Loca quædam Gal. explicantur.

ＣＴa cum humiditate. Dicendum quod Galenus eo in loco reſpiciat ad lethargum nothum, non ad exquiſitum. Porro & hoc eſt animaduertendum, quod Auicennas dicit, medicos nominare lethargum apoſtemo frigidum, ſiue ſit melancholicum, ſiue phlegmaticum. Hinc quis colligere poſſet, lethargum fieri a melancholia, quod tamen falſum eſt. Sed Auicennas, parum curans voces, admittit, apoſtema melancholicum poſſe nominari lethargum. Hæc de definitione.

Differentiæ.

Differentiæ a forma nullæ ſunt, niſi ſecundum magis & minus. Differentiæ a ſubiecto nullæ ſunt; ſubiectum enim ſemper eſt cerebrum, ſecundum omnes partes: niſi quis dicat, inflammationis materiã, occupare vel Cerebrum: vel Cerebrum, & membranas. Quoad differentias a cauſſa efficiente, cum inflammatio ſemper ſit pituitoſa, differentiæ tantum ſunt ſecundum magis & minus: nam inflammationis materia eſt magis vel minus putrida, copioſa, humida, craſſa, viſcida; item, magis vel minus mouetur, magis vel minus eſt impacta, magis vel minus hæret in cerebro, aut in membranis.

Signa imminentis. Præſentis, in genere.

Lethargus imminens, indicatur e ſenſu grauitatis ſecundum caput & totum corpus, ex inertia ſecundum omnes functiones, e tremore: hæc.n. ſymptomata arguunt caput repleri ſanguine pituitoſo. Præſens autem lethargus in genere indicatur, ex actione animali principe deficiente, & potiſſ. memoria: item e ſomno præter naturam, c. 10. lib. 3. de cauſ. pulſ. at in lethargo minus eſt profundus ſomnus, quã in caro; nã in lethargo ægri interrogati reſpondent, non aũt in caro; & ratio eſt, quia in lethargo pituita putreſcit, & materia eſt particeps alicuius caliditatis. Indicatur etiam e tremore, e decubitu ſupino, cum iaceant lethargici diſtentis manibus & cruribus, indicatur ex anhelitu tardo & debili: nam facultas motrix non poteſt mouere: at anhelitus non eſt inæqualis, ſicuti in affecto diaphragmate; indicatur etiã cũ Galeno cap. 13. libro 4. de cauſ. pulſ. e pulſu magno, nam fluxio irritat facultatem, ſed hic pulſus eſt remittens, nõ poteſt perſeuerare in magnitudine: nam facultas frangitur; indicatur e pulſu molli, quia cerebrum eſt viſcus molle: præterea indicatur e pulſu minus veloci & frequenti, quam in peripneumonia: nam cerebrum a corde magis diſtat, quam pulmo: ſed in lethargo pulſus eſt magis imbecillis, quam in peripneumonia, quia cerebrum eſt pars magis principalis. Indicatur ab excrementis pituitoſis. Et cum Auicen. e lotio quandoque retento propter obliuionem, & muſculi ſphincteris imbecillitatẽ, ob quam imbecillitatem non fit integra vrinæ excretio. Indicatur etiam e febre, quę inflammationem ſequitur, ideoque ſecundaria eſt, cum in caro ſit principalis. cap. 21. lib. 13. method. cap. 5. lib. 3. de loc. aff.

Signa differentiarum.

Quoad ſigna differentiarum, & primum earum, quę a forma ſumuntur; e vehementia & remiſſione ſymptomatum cognoſcitur lethargum magis vel minus eſſe vehementem. Differentiæ ſubiecto, cognoſcuntur e vehementia ſymptomatum. V.g. ex obliuione magis læſa, cognoſcitis potiſſ. eſſe læſum cerebrum ſecundum partem poſteriorem. Quoad differentias quæ ſumuntur ab efficiente, oportet cognoſcere ſanguinem pituitoſum, ſecundũ eius vitium, & locum. Quoad vitium. quodcunque fit, cognoſcitur, e ſignis traditis in ſermone de dol. cap. Quoad ſedem ſanguinis pituitoſi; ſi occupetur tantum cerebrum, prægreſſa eſt ſola grauitas; ſi etiam pertineat ad membranas, ut monet Auicennas, præceſſit dolor punctorius.

Indicationes.

Præſidia ſumuntur ab eſſentia rei, id eſt, a forma, a ſubiecto, & efficiente. Forma eſt functio deficiens, vt prodit a facultate veluti obdormiente; Obdormit autem facultas ob cerebri affectionem morbificam. Hinç oritur indicatio exſtinguendi vehementiam affectionis morbificæ, per aliam affectionem vehementiorem, qua imminuatur prior affectio, vt mens ſopita agat. Indicationes, quæ ſumuntur a ſubiecto, id eſt, a cerebro, patent e cephalalgia. Cauſſa efficiẽs eſt inflammatio pituitoſa; quid indicet inflãmatio, docetur in capite de Phrenitide, quid pituita poſſit indicare & ſecundum ſpeciem, & ſecundum vitium, in ſermone de cephalalgia docuimus.

Prognoſtica.

Lethargus eſt malum ſumme periculoſum, & quidem maiori periculo iunctum, quam inflammatio pulmonis, cap. 13. lib. 4. de cauſ. pulſ. Nam quoad morbum, quia eſt tumor calidus; eſt inſignis vehementia eſſentiæ. Cauſſa eſt ſanguis pituitoſus, putridus, copioſus, viſcidus, craſſus, impactus; quare eſt ſumma vehemẽtia eſſentiæ. Sicut etiam ratione ſymptomatum; nam functio principalis quaſi deficit. Si perpendamus vehementiam ratione dignitatis, ea certe ſumma eſt: primũ enim eſt morbus in intemperie: quare eſt vehementia, ratione dignitatis. Adhæc detinetur cerebrum, quare augetur vehementia dignitatis: augetur etiam, quia annexa eſt febris, morbus vehemens ratione dignitatis. Nec deſideratur vehementia facultatis: nam in lethargo motus voluntarius totius corporis veluti deficit. Quamuis autem lethargus ſit vitium periculoſum; non tamen eſt prorſus mortale: vnde Hippoc. lib. 2. de morbis ait, lethargum interficere in ſeptimo, & ſi hunc pertranſeat, hominem ſanitati poſſe reſtitui: ſi enim in lethargo affectio protrahitur, tunc vis mali minuitur, & virtus eſt conſtans, com. aphor. ſect. 30. ſect. 7. Proinde perpendenda eſt vehementia differentiarum.

Prognoſtica e differẽtijs.

Quoad formam igitur, lethargus eſt inſignis vehementiæ ſecũdum eſſentiam, ſi plane abolita ſit actio. Ratione dignitatis, maior eſt vehemẽtia, ſi inſignior eſt noxa ſecundum omnes actiones; hoc enim ſignificabit, cerebrum eſſe vehementer læſum, ſecũdum omnes partes, & propterea ſumma eſſe vehemẽtiam ratione dignitatis. Ratione facultatis, omittitur vehementia, nam pertinet ad cauſſam efficientẽ. Cauſſa igitur efficiens eſt ſanguis pituitoſus: & proinde Inſignior vehementia erit ratione eſſentiæ, ſi vehementior erit putredo, ſi materia erit copioſior, craſſior, viſcidior, admodum impacta. Ratione dignitatis ſumma erit vehementia, ſi magis a materia occupetur cerebrum, quam eius membranæ. Ratione facultatis, cum Auic. ſi accidentia ſint fortiora, ſudor ſit admodum copioſus, vt recedat a vehementia facultatis, ſi anhelitus ſit facilis, & ſymptomata declinent, & parotides erumpant.

Euentus lethargi quis ſperandus.

Quoad euentum lethargi, an ſit futurus vel cito, vel tarde; cum lethargus ſit velocis motus, ideo cum Hippoc. libro 2. de morbis, interficit in ſeptimo, & ſi protrahitur lethargus, bonus ſequitur euentus. Vnde colligitur, mortem cito contingere: ſalutem tarde: nam motus velox pendet a materia morbifica ratione dignitatis, & ideo cito interficit, quia occupatur cerebrum: non enim is motus velox prodit a vehementia eſſentiæ, & præſertim ſecũdum vitium materiæ in qualitate, & vbi, quia materia ſecundum hæc vitia accepta, eſt craſſa, viſcida, hærens, ideoque tardi motus.

Curatio. Venæſectio.

Gal. cap. 21. libro 13. meth. iubet ſtatim venam eſſe ſecandam, quia dum vehementer ſanguis peccat, vincit reliqua indicantia. Vſus patet ex alibi dictis.

Cucurbit.

Probantur cucurbitulæ ſcarificatæ, interdum quatenus ſunt non principales, id eſt, quatenus gerunt vicem ſectionis venæ, quando ſc. virtus non tolerat venæſectionem; interdum etiam probantur vt materiæ principales, cauſſa ſanguinis in capite collecti. Probantur etiam cucurbitulæ non ſcarificatæ, quatenus minuunt affectionem morbificam cerebri, vt facultas veluti dormiens excitetur: & ſic concurrunt cucurbitulæ non ſcarificatæ, vt materiæ dolorificæ. Laudantur eędem quoque;, vt euacuant per modum attractionis, propter calorem & dolorem. *Vſus* patet

tet

Frictiones, & ligaturæ.

tet e sermone de dolore capitis. Frictiones & ligaturæ conueniunt, quatenus dolorificæ sunt, & materiam a capite retrahunt. Vsus patet e serm. de dol. c. Vbi quoque de vesicantibus & fonticulis locuti sumus. Et quoniam in lethargo hæ materiæ probãtur, quatenus sunt dolorificæ; curandum, vt perseueret dolor: hoc enim cessante, cessat etiam vtilitas. Proinde ferro candente inurendum est caput infra occipitium, eschara excitata incidenda, & vi euellẽda: prodest etiam circa periphereiam escharæ applicare vesicatorium, præsertim, quod conficitur ex allio crasso contuso & applicito, quod admodum est strenuum & efficax vesicatorium. Hæc igitur medicus prudens chirurgis imperabit.

Pharmaceia. Clysmi acres. Vomitoria. Soluentia.

Medicamenta probantur eadem, quæ proposita sunt, in dol. cap. a pituita. Satis igitur sit peculiaria quædam annotare. In euacuatione igitur totius, obseruãdum, vt pro alui lenitione vtamur clysmis acribus, & similibus suppositorijs. E quibus hæc conficiantur; supra est traditum. Addit Auic. si ventriculus repletus esse videatur, probari vomitorium ex *oxymelle scillit. Verbi gratia*, ℞. *oxym. scill.* ℥. j. ß. *succi raphani.* ℥. ij. *iuris tepidi* ℥. viij. *Mis. pro vomitorio.* Quoad ea, quæ per os exhibentur, & per aluum purgant; Auic. hæc non exhibet, nisi propter morbi longitudinem, & dum febris sua caliditate non prohibet. Per morbi longitudinem, videtur intelligere lethargum, qui septimum pertransierit, vt sit exspectanda salus, sed, vt supra diximus, mors succedit cito, salus autem longo temporis spatio, propter viscitatem & crassitiem pituitæ: & propterea non est præter rationem soluens exhibere. Præterea, si contingat vt si admodum vehemens lethargus, & totum sit repletum; non abs re purgantia propinat, si febris non sit admodum vehemens. Exhibet autem *modo castorium cum scammonio, modo solum castorium, modo hieram cum colocynthide*. Si enim Lethargus sit particeps tremoris, & febris fuerit remissa, probatur castorium cum scammonio: si febris sit intensa, probatur castorium sine scammonio: hæc deinceps, purgationis gratia, clysmis acribus supplere oportet. Si lethargus tremore sit expers, probatur hiera cum colocynth. Ratio horum: nam dum lethargus est particeps tremoris sanguis pituitosus maxime cum impetu petit caput, vt neruorum principia angustentur, & hinc fiat tremor. At pituita non potest cum impetu caput petere, nisi habeat vehiculum, quòd est bilis: & hinc Auic. vtitur scammon. vt vehiculum detrahat: vtitur etiam castorio, vt attenuet & abstergat materiam pituitosam, quo neruorum principia ab angustia liberentur, & hinc tollatur tremor. Si lethargus particeps sit tremoris, sed febris vehemens; exhibet Auic. solum castorium: nam febris prohibet scammonium, non prohibet castorium, quia magis potest pituita, ad indicandum attenuantia ac detergentia, quam febris ad prohibendum castorij calorem: pituita deinde attenuata & detersa clysmis acribus vacuanda. Sed oritur dubitatio, quia Galenus lib. 11. simpl. cap. de cast. probat castorium, si non assit febris, aut si non admodum calida: cur igitur Auicennas idem probat in febre intensa? Dicendum, quod Galenus ibi loquatur de castorio cum pipere; at nos castorium hic possumus medicamentis frigidis corrigere: vnde *loco piperis immiscere possumus cichoracea*. Si cum lethargo non aderat tremor, Auicen, exhibebat hieram cum colocynthide, cuius loco nos exhibere possumus, *pil. coch. dissolutas in decocto cichorij*. Ratio est: quia, vbi tremor non adest in lethargo, materia pituitosa sensim caput petit, ideoque sine bile est: vnde solum pituita est euacuanda, sed cito, ne figatur: Et hinc Auicennas probat acres clysmos.

Ratio medicamentorũ Auicennæ.

Insensibiliter vacuantia.

Sequuntur ea, quæ insensibiliter euacuant. Auicennas igitur cum Alexandro, *si febris non sit vehemens, probat castorium cum oxymelle: probat etiam castorium, si sit vehemens. Exhiberi ergo poterit castorium* ad ʒ. j. *oxymel, ad* ℥. ij. *cum iure, alterato cum cich. & beton. ad* ℥. iiij. Quæ applicantur, sic possunt præscribi: ℞. *ol. anethini ad* ℥. *iij. vini aromatici* ℥. j. *nitri* ʒ. ij. *sem. vrticæ, piperis albi, pyrethi, an.* ʒ. ß. *fiat inunctio*: & hac iniunctione fricetur totum corpus.

Totum.

Caput vacuantia.

Ratione capitis, quæ sensibiliter vacuant, fuere proposita in dol. ca. a pituita. Auicennas potissimum probat *hyssopum, calaminthам, origanum, & mel scilliticum*. Sed hoc maxime in lethargo est notandum, vt amministrentur ingrata per os, & per nares, vt excitetur facultas. Potissimum probantur sternutatoria, quia lethargici non masticant, auctore Galeno, in fine lib. de org. odoratus. Porro, quæ materiam a capite vacuant insensibiliter, patent e serm. de cephalalgia. Notandum autem hoc loco cum Galeno, cap. 21. lib. 13. meth. probari reprimentia, sed mitiora, vt sufficiat vti *oleo. ros. compl. non omphacino cum aceto*: & Auicennas prudentissimus post duos dies miscet *castorium*. Quoad resoluentia, hic multo magis quam in phrenitide valida ea esse oportet. Alexander maxime probat *pilos humanos crematos & læuigatos*. Nos hoc vti possumus resoluente: ℞. *sinap.* ℥. ß. *piperis albi, pyrethri, nigellæ, an.* ʒ. j. ß. *ammoniaci, opopanacis, an.* ʒ. ij. *resinæ quantum sufficit. fiat dropax*. Licet etiam hoc vti medicamento: ℞. *castorij.* ʒ. *iij. pilorum humanorum cremat.* ʒ. *ij. succi scillæ* ℥. ß. *mithridatij antiqui* ʒ. *iij. aceti scillit.* ℥. ß. *Misc.* & applicetur hoc medicamentum capiti, fronti, & collo.

Reprimẽtia

Resoluẽtia.

Diæta.

Quoad diætam, Auicẽnas probat aerem calidum, siccum, luminosum, idest, contrarium aeri phreniticidis. Cibus sit minuens & attenuans: e quibus conficiatur, nouistis. Alexander, vbi somnus est, miscet amygdalas, quibus vtitur caussa vehiculi aliorum ciborum. Potus, sit aqua hordei, cum cinnamomo: sit etiam vinum tenue. Non autem dabitur potus actu frigidus. Quoad tempus; aqua est exhibenda vsque ad statum, inclusiue: vinum in declinatione: ratio e dictis patet. Quoad somnum, non permittatis, vt assiduo dormiant. Quoad inanitionem & repletionem, si contingat vt lotium retineatur: ℞. *rad. raph. apij, an.* ℥. j. *pariet. malu. althææ, an. p.* j. *contusis adde, ol. aneth. butyri, an.* ℥. j. ß. *ol. de scorp.* ℥. ß. *Mis.* & hoc medicamentum actu calidum applicetur pectini & perinæo. Manibus etiam, secundum Auicennam comprimere possumus vesicam, & musculos abdominis. Reliqua patent. Et hæc de lethargo sufficiant.

Ad vrinæ retentionẽ.

CAPVT IX.

De melancholia: & primo de Definitione, atque Caussis.

Nomen.

PEr delirium melancholicum, intelligimus illud vitium, in quo corrumpitur imaginatio, cum timore & mœrore. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. Vnde si contingat, vt maniacus timeat & tristetur, duplex est delirium, scilicet maniacum, & melancholicum. Generatur autem delirium melancholicum hoc modo. Oportet vt capiti occurrat caussa morbifica, vi cuius producatur phantasma tenebricosum, quod ita afficiat cerebrum, saltem secundum sedem imaginatricis, & quandoque secundum sedem etiam ratiocinatricis, vt harum facultatum functio deprauetur. Quamobrem delirium melancholicum est functio corrupta principalis, cum timore & mœrore, cerebri anterioris, dependens ab affectione tenebricosa. Forma, est functio corrupta principalis, cum timore & mœrore: sic enim distinguitur melancholicũ delirium ab atrabilario; in quo functio principalis corrupta est, & cum mœrore, sed non cum timore. Subiectum est cerebrum anterius; vnde necessario corrumpitur imaginatio; interdum etiam ratio, sed non perpetuo. Hinc Galenus cap. vit. lib. 2. de caus. sympt.

Generatio.

Definitio. Forma.

Subiectum.

sympt.ait, delirium melancholicum esse multarum specierum, e corruptis speciatim imaginationibus: sique malum intēdatur, corrumpi etiam rationem, vt melancholici interdum seipsos interficiant.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est affectio tenebricosa. Hinc Galenus cap.vlt.lib. 2. de caus.sympt.& cap.7. lib.3. de loc.aff.ait: sicuti externæ tenebræ pauorē inducunt; sic atræ bilis color timorem gignit, cum cerebri substantiam affectione veluti tenebricosa afficit. Porro caussa immediata affectionis tenebricosæ, & phantasma tenebricosum; quod, ad differentiam probi phantasmatis, male afficit cerebrum. Sicuti enim in sensu externo, obiectum improportionatum male afficit: ita in functionibus internis idem contingit.

Tenebricosi phantasmatis caussa externa.

Tenebricosi phantasmatis caussa, est Externa, vel Interna. Externa pertinet ad immoderata animi accidentia, quæ ad metum & mœrorem attinent: nam ab his excitatur phantasma tenebricosum, vt homo sine caussa & tristetur & timeat. Hinc Galenus ait, capite septimo, libro tertio, de loc.aff. externas tenebras omnibus fere hominibus pauorem inducere, nisi vel admodum audaces sint, vel docti. Et Hippocrates aphorismo 23.sect.6. inquit: Si metus & mestitia longo tempore perseuerent, melancholicum esse affectum. Metus autem & mœstitia diuturna duobus modis sumi possunt; primum, vt ratione horum viscera refrigerantur, & de his suo ideo dicemus; secundo hæc sumuntur, vt procreant phantasma tenebricosum, quod afficit cerebrum citra præsentiam & materiæ melancholicæ, & intemperiei, verbi gratia, si melancholicus imaginetur, se esse capite destitutum, & ratione pilei plumbei liberetur: cui dubium, esse affectum melancholicum, citra materiam, citra intemperiem?

Interna caussa tenebricosi phantasmatis, est impuritas spiritus animalis.

Caussa immediata, est calor naturalis cerebri, prout mistum habet spiritum animalem tenebricosum, vi cuius omnia phantasmata tenebricosa euadunt. At spiritus animalis tenebricosus redditur propter materiam melancholicam, teste Galeno, cap.vlt.lib. de vsu respir. Ad bonam enim actionem opus est spiritu copioso & puro: si ergo impurus sit spiritus, functio corrumpitur.

Melancholica materia est impuritatis caussa.

Caussa autem impuritatis spiritus animalis, hoc in loco, est materia melancholica, etiā secundum Alexandrum capite decimoseptimo, libro primo. Per spiritum autem hic intelligimus spiritum, pertinentem ad cerebrum anterius. Neque obstat, quamuis dicat Galenus cap.7.lib.3. de loc.aff. spiritum animalem non reperiri in anteriori cerebro: nam loquitur ibi de spiritu animali, vt est organum sensus & motus: secus enim statuendum est, si spiritus animalis sumitur pro organo principum facultatum. Vnde Galenus cap.4. lib.1. de caus. sympt. ait, dum prior ventriculus repletur, intemperies accidit cerebro, & spiritui in ventriculis anterioribus. Item, cap.penultim.lib.7.de plac.ait, spiritum animalem per totum cerebrum esse diffusum. Spiritus ergo animalis, pertinens ad cerebrum anterius, dum euadit tenebricosus, est in caussa corruptæ imaginationis, cum timore & mœrore. Notandum autem cum spiritus animalis sit organum facultatis animalis; sicut facultas animalis dupliciter se habet, ita & spiritus animalis bifariam concurrit. Declaro, propter aduersarios. Facultas vel influit, vt est facultas sensitiua & motrix; vel non influit, vt facultas principalis. Influens eget spiritu animali, vt per ipsius vel substantiam, vel radios influens, in parte agat, vt, verbi gratia, est vis motrix in oculis, in artubus: potissimum pertinet ad postremum ventriculum, diciturque primum organum sensus & motus: primum quidem organum dicitur, ratione temporis: nam facultas primo influit, deinde influxa operatur, & quidem alio instrumento præcipuo, quod est constitutio illius partis, & calidum insitum. Facultas non influens, id est, principalis, eget spiritu animali, vt coniungitur cum calido innato cerebri, & residet in poris cerebri. Quod si ergo materia melancholica petat cerebri ventriculos, non oritur melancholia, sed necessarium est, vt materia occupet poros. Quo sensu Hippocrates part.7. lib. 6. epid. circa finem, inquit: si melancholia repat in corpus cerebri, fieri epilepsiam; si in mentem, oboriri melancholicum affectum vbi per corpus cerebri intelligit totum cerebrum, vt dissimilare: nam in epilepsia cerebrum vt dissimilare afficitur: per mentem intelligit substantiam similarem, quæ est sedes mentis.

In melācholia corrūpitur imaginatio ob errorē externū. ἀπόδειξις.

Ex his ergo colligere possumus, in affectu melancholico corrumpi imaginationem, ob errorem externum; nam pendet ab affectione tenebricosa cerebri; cuius caussa est phantasma tenebricosum, quod producitur a caussa externa, vel interna, vt spiritus animalis fiat tenebricosus, quem Syluestrem vocat Auicennas: Horum nullum est morbus. Sed confirmari etiam potest idem, hac ratione. Si enim imaginatio læderetur læsa facultate: id contingeret, quia facultas vel impediretur, vel labefactaretur. Non impeditur; alias enim cerebrum afficeretur vt dissimilare; cum tamen Galenus dicat affici vt similare. cap.7.lib.3.de loc.aff. Non labefactatur; alias enim necessario cerebrum afficeretur intemperie, vi cuius imaginatio corrumperetur: quod falsum est, nam si esset intemperies, vel esset calida vel frigida: non potest esse calida, quia delirium esset maniacū, cum furore: neque potest esse frigida intemperies: nam actio non corrumperetur, sed imminueretur, aut auferretur.

Obiectio.

Hic tamen quis dicere posset, ab intemperie frigida deprauari actionem, si frigida intemperies est coniuncta cum materia. Sed κρησφύγετον hoc est: nam dum intemperies frigida coniungitur cum materia malencholica, corrumpitur imaginatio a sola materia: si enim vacuetur materia melancholica, & relinquatur intēperies frigida: imaginatio nō amplius corrumpitur, sed imminuitur, aut aufertur, vt non sit affectus melancholicus, sed potius fatuitas, amentia. Idem enim hoc loco statuendum est, quod statui potest de vētriculo frigido, cum mataria acri: nam propter materiam acrem corrumpitur ventriculi actio: qua materia euacuata, cum relinquatur frigida intemperies, hæc actionem imminuet, non corrumpet.

Alia obiectio.

Dubitare autem quis posset, e cap.7.lib.3.de loc.aff. vbi Galenus inquit, in melancholico affectu cerebrum affici vt similare: ac proinde affici intemperie, lædique facultatem. Respondeo: licet multis modis intelligi queat, cerebrum affici vt similare: in nullo tamen illorum modorū vi frigiditatis corrumpetur imaginatio. Primum enim si intelligamus cerebrum affici vt similare, id est, vt materia, ingreditur in substantiam similarem cerebri, non in ventriculos; tūc imaginatio corrumpitur a materia, non ab intemperie. Secundo modo, si intelligatur, cerebrum affici vt similare, vi caliditatis, vt in phrenitide, vi cuius caliditatis generatur materia melancholica; tūc imaginatio corrumpitur a materia, non autem ab intemperie calida. Tertio modo, si intelligatur affici cerebrum vt similare, quatenus afficitur intemperie frigida: tunc intemperies hæc frigida cerebum prehendit, vel ante delirium melancholicum, vel post; si ante, tunc delirium non fit immediate propter frigiditatem cerebri, sed quatenus ob cerebri frigiditatem cor in consensum trahitur, vt ob cordis vitium gignatur materia melancholica, quę dum cerebrum occupat, fit delirium: si intemperies frigida occurrat post melancholiam: tunc a materia melancholica refrigeratur cerebrum, delirij autem caussa est materia, non intemperies frigida. Quare caussa interna immediata phantasmatis tenebricosi, est calor naturalis cerebri, vt habet mistum spiritum animalem, tenebricosum redditum a materia melancholica.

Porro

Spiritus animalis impuritas duplex. 1. in propria ſubſtantia.

Porro ſpiritus animalis dupliciter redditu: tenebricoſus: primo ſecundum propriam ſubſtantiam: ſecundo ob miſtionem materiæ melancholicæ. Secundum propriam ſubſtantiam redditur tenebricoſus, in melancholia per Eſſentiam, in qua læditur coctio cerebri ob errorem externum, qui eſt materia, e qua: nimirum vel aer impurus, vt euenire ſolet in peſte: vel ſpiritus vitalis cordis tenebricoſus: ſpiritus enim animalis ex aere, & ſpiritu vitali generatur. Excluditur autem læſio facultatis: nam ſi in caput feratur ſpiritus vitalis bonus, quamuis cerebrum ſit intemperatnm; non tamē ille mutatur in animalem tenebricoſum: nam ſi cerebrum ſit calidius, fiet ſpiritus animalis calidior, & delirium maniacum: ſi autem cerebrum ſit frigidius, e bono ſpiritu vitali generabitur animalis vel exiguus, vel frigidior, vnde functio imminuitur, vt fiat fatuitas, non autem melancholia, quoniam videlicet hic ſpiritus vitalis non fit tenebricoſus. Licet autem e ſpiritu bono vitali, a capite intemperato non poſſit generari ſpiritus animalis tenebricoſus: nihilominus e probo ſanguine in iecore genito, a corde diſtemperato generari poteſt ſpiritus vitalis tenebricoſus. Hoc vt intelligatur, ſupponendum eſt, maximum eſſe diſcrimen inter ſanguinem & ſpiritum; nam ſpiritus eſt miſtum a prædominio igneum, ratione vigoris; a prædominio aereum, ratione molis. Spiritus ergo ratione ignis, obtinet partes luminoſas, ratione aeris diaphanas, vt ſpiritus quaſi ſit expers portionis terreſtris & opacę, quæ diaphanum terminat, ideoque ſit inuiſibilis: ſanguis autem partes opacas obtinet, vt ſit viſibilis. Vnde, dum ſpiritus vitalis probus fertur in caput intemperatum, non fit tenebricoſus, quia partes opacę deſiderantur: at dum cor intemperie affectum agit in probum ſanguinem, poteſt hunc mutare in ſpiritum vitalem tenebricoſum, propter partes, quæ habet, opacas. Conſtitutum igitur ſit, ſpiritum animalem ſecundum propriam ſubſtantiam tenebricoſum fieri, ob errorem externum, qui eſt vel aer impurus, vel ſpiritus vitalis tenebricoſus. Iam etiam intelligenda eſt cauſſa ſpiritus vitalis tenebricoſi.

Spiritus vitalis quibus de cauſſis reddatur tenebricoſus. 1.

Spiritus ergo vitalis tenebricoſus, eſt opus præter naturam genitum in corde, quod ſequitur læſam coctionem cordis: læditur autem coctio cordis, vel læſa facultate, vel ob errorem externum, vel vtroque modo. Læditur facultas ob intemperiem calidam, itē ob intemperiem frigidam, quæ efficacior eſt, ſi etiam ſit ſicca. Intemperies enim calida dum agit in ſanguinem etiam bonum, reſoluit portiones diaphanas & luminoſas, quæ facilius reſoluuntur, vnde opacus redditur ſanguis. Idem efficit intemperies frigida & ſicca, exprimendo portiones diaphanas & luminoſas. Diximus autem intemperiem frigidam & ſiccam potiſſimum conſumere partes diaphanas: nam intemperies calida reddit ſpiritum tenebricoſum, ſed ferventem, vt fiat delirium ferinum. Intemperies autem frigida & ſicca, originem ducit vel a capite, vel ab alia cauſſa. A capite, dum caput, ſeu cerebrum eſt affectum intemperie frigida & ſicca, ſine materia, vi cuius cor refrigeratur, vt gignat ſpiritum vitalem tenebricoſum; qui delatus in caput, mutatur in animalem ſpiritum tenebricoſum; nam ſummus inter viſcera conſenſus eſt. Hinc Auicennas dixit, melancholiam fieri ab intemperie frigida & ſicca, ſine materia; ſed ea ratione, vt compatiatur cor, frigidumque & ſiccum euadat. Caput etiam refrigeratur & ſiccatur ab aere ſeptentrionali. Refrigeratur etiam cerebrum, a ſolicitudine, & mœſtitia cum vigilijs, cap. 7. lib. 3. de loc. aff. aphor. 13. ſect. 6. dum enim cerebrum refrigeratur, etiam cor compatitur, vt ſpiritum vitalem gignat tenebricoſum, qui in cerebro in animalem tenebricoſum mutatur.

2.

Poteſt etiam frigiditas & ſiccitas fieri ex alijs cauſſis, vt e medicamentis applicitis, de quibus in malis cordis. Si autem ſpiritus in corde tenebricoſus fiat ob errorem externum: hic error eſt præſertim ſanguis melancholicus, genitus in hepate, ſiue gignatur læſa facultate, ſiue alio modo.

3.

Generatur denique ſpiritus vitalis tenebricoſus, ſimul & facultate læſa, & ob errorem externum: id quod euenire ſolet in febribus peſtiferis; in febribus prope mortem: nam ſpiritus vitalis generatur e materia febrili, ab intemperie cordis, vt delatus in caput, mutetur in ſpiritum animalem, addo ſyluestrem, vt patientes mortuorum recordentur, maximeque timeant & mœſti ſint. Et hæc de ſpiritu animali, quatenus ſecundum propriam ſubſtātiam redditur tenebricoſus.

2 Impuritas ſpiritus animalis ob permiſtionem materiæ.

Verum ſpiritus animalis etiam redditur tenebricoſus, ob permiſtionem materiæ melancholicæ. Circa hanc materiam intelligere oportet, Speciem, Vitium, Cauſſas Generantes, & cauſſas Detinentes.

1. Materiæ ſpecies.

Species mareriæ, poteſt eſſe vapor melancholicus, vel Minera, ſeu humor. Si vapor ſit; cerebrum non afficitur primaria affectione, ſi autem ſit minera, cerebrum afficitur primaria affectione. capite ſeptimo, libro tertio, de locis aff. Per primariam autem affectionem non intelligimus cerebrum affici per eſſentiam, vt quidam nugantur. Nam Galenus loco cit. in melancholia per conſenſum a toto, ſtatuit cerebrum affici primaria affectione: quare per hanc intelligimus affectionem ex vſu, quæ vtile indicat. Hinc in melancholia hypochondriaca, quæ fit e flatu, ſatis eſt ſi occurramus mineræ: at ſi affectus melancholicus fit ex humore, oportet occurrere humori, non modo extra caput, verum etiam in capite exſiſtenti. Porro minera eſt Legitima, vel Spuria. Legitima, eſt humor, obtinens formam & accidentia humoris melancholici: vt, ſi materia ſit frigida, ſicca, nigra, craſſa. Spuria, eſt humor, ſola nigredine ſimilis melancholiæ.

2. Vitium materiæ.

Vitium materiæ, pertinet ad Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Ad quantitatem: nam etſi melancholia in exigua copia miſta ſit, cum ſpiritu animali, tamen nocet. In qualitate etiam vitium eſt, quia materia præter naturam eſt frigida & ſicca, quare non exuſta, teſte Galeno cap. 7. lib. 3. de loc. aff. diſtinguiturque hæc materia naturali, tum alimentali, tum excrementitia: nam alimentalis eſt expers aciditatis: excrementitia quidem eſt acida, cap. 4. lib. 5. de vſu part. verum quæ eſt pręter naturā, multo eſt acidior, & propterea frigidior, ſiccior, & craſſior. Vitiū quod ad vbi ſpectat, locum habet in melancholia per conſenſum, ſecundum motum. In melancholia per conſenſum materia peccat ſecundum motum: in qualibet autem melancholia, ſiue per eſſentiam, ſiue per conſenſum, materia melancholia peccat ſecundum quietem: nam præter naturam quieſcit in cerebro. Quoad motum igitur, cum pateat quod nam ſit mobile, digredi oportet, circa terminum a quo, & circa terminum ad quem: vnde etiam patebit ſpatium per quod. Terminus a quo poteſt eſſe totum, in melancholia per conſenſum a toto: totum autem eſt frigidum & ſiccum, frigiditate non natiua, ſed aſcititia. Nam cum Galeno cap. vlt. lib. 2. de temperam. ſi quis a principijs generationis ſit frigidus & ſiccus; hic nō eſt melancholicus, ſed pituitoſus. Vnde in affectu melancholico totum corpus ante vitium melancholicum eſt calidum & ſiccum: vi autem materiæ melancholicæ poſtea euadit totum corpus frigidum & ſiccum: nam refrigeratur & ſiccatur a materia melancholica, quæ frigida eſt & ſicca. Hinc Gal. cap. 59. art. med. ait, dum corpus calidum & ſiccum, euadit frigidum & ſiccum, melancholia dominatur. Terminus a quo, in affectu melancholico, poteſt etiam eſſe corporis pars: & tunc fit melancholia Hypochondriaca originem ducens a ventre inferiori. Quamuis autem plures partes ſint in ventre inferiori, Galenus tamē ſaltem ventriculum & lienem proponit, cap. 7. lib. 3.

de

de loc.aff. Auicennas addit meſenterium, hepar, & vterum. Cuius diſcriminis cauſſa fuit, quod Galenus non e propoſito, ſed exempli tantum gratia ſermonem habuit de affectu melancholico; Auicennas vero e propoſito de hoc malo verba facit. Sed hic obſeruandum, quãuis in melancholia hypocondriaca materia pendeat a pluribus partibus: neceſſario tamen affici os ventriculi ſupernum. Hinc Gal. dicit, c. 6. lib. 5. de loc. aff. ſi patiens ſit ſpleneticus, & accidat vt melancholia hypocondriaca afficiatut; conijciendum eſt, quod e ſplene vitioſa ſanies, ideſt, materia melancholica vitioſa in ventriculum irruat; vt, quãuis hypochondriaca fiat a liene, accidat tamen, quia materia impertitur ventriculo, ideſt, orificio ſuperno. Hinc etiam Galenus capite ſeptimo, libro tertio, de loc. aff. aſſerit, tertium melancholiæ genus oriri a ventriculo: & medicos hoc tertium genus vocare melancholiam hypochondriacam. Inſignis enim eſt inter os ventriculi & cerebrum conſenſus. Dicit etiam Gal. c. vlt. lib. de plenit. ſi melancholia infeſtet os ventriculi, homines fieri moroſos & triſtes. Terminus ad quem, ſemper eſt cerebrum: quod tamen diuerſimode concurrit: nam interdum Attrahit, interdum Suſcipit. Attrahit ratione doloris, & præcipue dum calidius eſt: vbi notandum, caliditatem cerebri, quæ tractionis cauſſa eſt, ſemper excedere caliditatem loci, a quo caput trahit: terminus enim ad quem, ſemper eſt calidior termino a quo: Sic caput trahere poteſt a toto, a liene; quia caput eſſe poteſt calidius liene: non autem trahit caput a corde: Vnde Auicennas loquens de melancholia a corde, non proponit caput calidum. Suſcipit etiam caput, ob frigiditatem & humiditatem: ac perinde non ſemper in melancholia caput eſt humectandum, ſed interdum etiam ſiccandum. Hinc Auicennas ait, melancholiam quandoque fieri a corde calido & capite humido. Et hæc de vitio materiæ.

3. Cauſſæ generantes melancholicam materiã ſpuriam.

Sequuntur cauſſæ generantes matetiam melancholicam tum Spuriam, tum Legitimam. Spuria materia tantum eſt melancholica ratione nigredinis: & generantur a cauſſa refrigerante. Vnde Auicennas & Aethius ſcribunt, quod frigiditas clarum ſanguinis calorem reddat nigrum. Sumpſerunt hoc a Galeno, qui c. 2. lib. 3. de cauſ. ſympt. inquit: ſanguinem nigreſcere a frigiditate; partes enim diaphanæ & luminoſæ exprimuntur, vt ſanguis magis reddatur opacus. Hæc autem cauſſa refrigerans, ſi pertineat ad caput, fit melancholia, per eſſentiam: ad quam reſpiciens Galenus, c. 7. lib. 3. de loc. aff. ait, melancholiam per eſſentiam fieri e ſolicitudinibus, e mœſtitia, cum vigilijs; nam ex his caput refrigerari poteſt. Si autem frigiditas ſpectet ad partes infra caput: tunc fit melancholia per conſenſum a toto, repleto ſanguine nigricante.

Melancholica materia exquiſita a quibus cauſſis oriatur.

Materia melancholica exquiſita, ſecundũ Gal. c. 10. lib. 2. ad Glauc. c. vlt. lib. 2. de temper. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. producitur vitio vel Alimenti, vel Agentis. Alimenti vitio; vt ſi quis alatur carnibus ſuillis, braſſica, lente, pane furfuraceo, caſeo antiquo, & alijs a Galeno propoſitis, cap. 7. lib. 3. de loc. aff. Agentis vitio producitur: dum calor eſt intenſus, vt diſſipatis partibus tenuioribus, materia reddatur craſſa & nigra: vnde Galenus loc. cit. ait, melancholiam per morbos febriles generari. Porro hic calor intenſus, viget vel in capite, vel Extra caput. Si in capite; fit melancholia per eſſentiam: nam cap. 7. libro 3. de loc. aff. caput ante affectum melancholicum, ſi detineatur calida aliqua diſpoſitione, vt inflammatione, phrenitide, &c. generat materiam frigidam & ſiccam; a qua poſtea ipſum quoque caput frigidum & ſiccum euadit. Caput igitur ante morbum fuit calidum: ſequente morbo fit frigidum. Si calor vigeat infra caput, poteſt eſſe membrum, generationi humorum vel Deſtinatum, vt hepar; vel Non deſtinatum, vt ventriculus ſecundum fundum, meſenterium, lien, & vterus.

A Si iecur generet melancholiam copioſam; hæc toti per venas impertitur: vnde fit melancholia per conſenſum a toto. Hic autem affectus potiſſimum viget in ætate declinante, in qua iecur ita calidum eſſe poteſt, vt generet melancholiam. Et in hac ætate declinante, cum in toto caliditas marceſcat: facile corpus totum a melancholia redditur frigidum & ſiccum. Secus ſtatuendum de ſenibus, propter frigiditatem hepatis; ob quam non generatur melancholia. At in ætate florente, licet maxime vigeat caliditas iecoris; quia tamen in hac ætate, etiam totum corpus vehementer eſt calidum; non ita facile a materia melancholia frigidum & ſiccum reddi poteſt. His fundamentis adductus Galenus cap. 7. lib. 3. de loc. aff. ait, homines colore rufo donatos, prompte incidere in intemperiem melancholicam, flauos non item: qui enim colorem habent rufum, aſſimilantur hominibus ætatis declinantis; qui flauum, hominibus florentis ætatis. B Quoad reliquas partes abdominis; eæ concurrunt ſuo calore, qui intenſus eſt redditus propter obſtructionem & anguſtiam: vnde hæ partes inflammatione veluti affici videntur. cap. 7. lib. 3. de loc. affect.

4. Cauſſæ detinentes materiam melancholicam.

Cauſſæ detinentes, ſecundum Galenum cap. 10. lib. 2. ad Glauc. cap. 7. l. 3. de loc. pertinent ad melancholiam per conſenſum a toto; quatenus vi harum cauſſarũ, in venis totius corporis colligitur materia melancholica. Vnde cauſſa interna eſſe poteſt lienis vitium, vt vel non Attrahat excrementum melancholicum, vel non Suſcipiat, vel non Expellat. Non attrahit; ſi lien ſit frigidior: non ſuſcipit, ſi afficiatur lien ſtel lumore, vel anguſtia: non expellit, ob frigiditatem, ob anguſtiam: vt propterea in toto colligatur materia melancholica. Huius claſſis eſt menſium ſuppreſſio, ob venarum vteri anguſtiam, & præſertim in mulieribus, generantibus ſanguinem melancholicum. C Cauſſæ externæ ſunt cauſſæ aſtringentes; ſiue ſint cibi, ſiue medicamenta aſtringentia, & præſertim poſt vſum ciborum melancholicorum. Præterea huc facit, conſueta vacuatio ſuppreſſa, vt hæmorroidum, vteri (notandum obiter: menſium ſuppreſſionem, vt refertur in ſuam cauſſam internam, verbi gratia, in anguſtiam venarum vteri, numerari inter cauſſas internas: ſi autem capiatur, vt conſueta vacuatio cohibita, recenſetur inter cauſſas externas, quæ pertinent ad inanitionem & repletionem.)

De Differentijs.

Differentiæ 1. A forma.

IN melancholia corrumpitur imaginatio cum timore & mœrore: & corrumpitur vel Sola, vel Simul cum ratione. Galenus cap. 7. lib. 3. de loc. aff. cap. vlt. lib. 2. de cauſſ. ſympt. ait, delirium melancholicũ multiplex eſse, prout ſpeciatim imaginatio corrumpitur: D alius enim imaginatur, ſe eſse factum teſtaceũ, alius Atlantem non ſuſtinere mundum. Cauſa autem variæ imaginationis eſt affectio tenebricoſa varia, vnde & phantaſma tenebricoſum eſt varium. Diuerſa autem ſunt phantaſmata, pro varietate cauſſæ Externæ, & Internæ. Quoad cauſſam externam: vt varia fuit cuiuſque vitæ conditio, ita varium producitur phantaſma. Verbi gratia, ſi quis imaginetur ſe eſse prophetam, ante aſtronomiæ ſtuduit: ſiquis imaginetur ſe eſse regẽ, ante cũ principib. vixit, &c. Quoad cauſſam internam, pro varia corporis diſpoſitione, variæ fiunt imaginationes: V.g. ſi aliquis ſit ſiccioris habitus, putabit ſe eſse teſtaceum: ſi patiens flatus copioſos obtineat, imaginabitur ſe eſse capite deſtitutum, &c. Quoad differentias a ſubiecto: cerebrum afficitur, vel tantum ſecundum Anteriorem partem, vel etiam ſecundum Mediam. Sumuntur etiam differentiȩ ab efficiente, id eſt, a cauſa phantaſmatis. Hæc cauſa eſt Externa, vel Interna. Externa pertinet ad Animi accidentia, & non vlterius ſubdiuiditur.

2. A ſubiecto.

3. Ab efficiente.

uiditur. Cauſſa interna eſt ſpiritus tenebricoſus. Eſt autem ſpiritus tenebricoſus, vel ſecundum Propriam ſubſtantiam, vel ob Miſtionem materiæ melancholicæ. Si ſecundum Propriam ſubſtantiam; tunc genitus eſt, ex impuro vel Aere, vel Spiritu vitali. Aer non ſubdiuiditur. Spiritus vitalis procreatur a corde. Cauſſa autem cur vitioſus & impurus procreetur, eſt Simplex vel Compoſita. Simplex eſt Læſa facultas, vel Error externus. Compoſita eſt ſimul læſa facultas, & error externus. Læſio facultatis eſt vel intemperies Calida, vel potiſſimum Frigida. Frigida producitur, vel a Frigiditate, vel a Siccitate capitis, vel Citra hæc. Error, & cauſſa cõpoſita, non ſubdiuiduntur. Si altera e parte ſpiritus reddatur tenebricoſus, ob miſtionem materiæ melancholicæ, diuiſionem admittit. Et primum, quoad ſpeciem, materia eſt Vapor, vel Minera. Minera eſt Legitima, vel Spuria. Vitium materiæ, ratione quantitatis, & qualitatis, habet differentiam ſecũdum Magis & Minus V.g. materia eſt, B magis vel minus frigida, ſicca. Quoad vitium ſecundum vbi; ratione quietis, eſt differentia ſecundum Magis & Minus. Ratione motus, & primum cauſſa termini a quo mouetur materia; dicendũ, moueri vel a Toto, vnde eſt melancholia per conſenſum a toto: vel a Parte, vnde eſt melancholia per conſenſum ab hypochondrijs. Et, ſi a parte mouetur materia, mouetur vel a Fundo vẽtriculi, vel a Meſenterio, vel ab Hepate, vel a Liene, vel ab Vtero. Terminus ad quem eſt cerebrum: quod vel Attrahit, vel Suſcipit. Quoad cauſſas generantes; cum generetur materia melancholica, modo Spuria, modo Legitima, ideo & cauſſa generans eſt duplex. Cauſſa generans ſpuriam materiam, eſt cauſſa refrigerans, quæ diuiſionem admittit ſecundum Magis & Minus: & præterea diuiſioni ſubijcitur, vt ratione loci pertinet vel Ad caput, vel Infra caput. Cauſſa generans legitimam melancholiam, ſubdiuiditur: eſt enim vel Intemperies, vel Victus melancholicus. Si intemperies eſt calida, differre poteſt ſecundum Magis & Minus: & præterea differre poteſt ratione loci: & eſt vel in Capite, vel in Toto, vel in Iecore, Liene, in Fundo ventriculi, in Meſenterio &c. Cauſſa detinens eſt Interna, vel Externa. Interna eſt vitium Lienis, vel Venarum ſedis, vel Vteri. Externa cauſſa eſt adſtringens: & hæc differre poteſt ſecundum Magis & Minus; & præterea ſecundum ſpeciem, vt pertinere poteſt ad materiam ſpecificam, vel Medicinalem, vel Diæteticam,

De Signis.

Signa melancholię imminẽtis. Signa præſentis, in genere. Difficilis Hippocratis aphoriſmus.

IMminens melancholia indicatur e præſentia cauſſarum, e vigilijs, e ſomno turbulento, cum triſtibus imaginibus, ex inertia totius corporis & ſermonis, ex oculorum lumine obtenebrato: hæc enim omnia indicant imminere phantaſma tenebricoſum, a D quo poſtea cerebrum afficitur. Quoad melancholiam præſentem, cum Galeno cap. 3. lib. quod animi mores, cap. vlt. lib. 2. de cauſſ. ſympt. cap. 7. li. 3. de loc. aff. indicatur e timore & mœrore, ſine cauſſa: nam, prout cerebrum afficitur affectione ſimili tenebris, ita fit timor & mœror. Producitur autem hæc affectio, non a colore nigro, vt Galeno aſcribit Auerrhoes, ſed a phantaſmate tenebricoſo, quod in cerebrum agit, vt in organum imaginatricis. Notandum Hippocratem aphor. 40. ſect. 7. dixiſſe, ſi lingua repente incontinens fiat, aut aliqua pars corporis ſtupore afficiatur, eſſe id melancholicum. Galenus in commento inquit, ſe ignorare, cur hęc ſint melancholica: quoniam linguæ paralyſis & ſtupor ſunt uitia, quæ potius fiunt a pituita, quam a melancholia: Cum hoc ignorarit Galenus, nos forſan magis id ignoramus. Dicendum tamen fortaſſis, Hippocratem per melancholiam, non intelligere eam, de qua in præſentia eſt ſermo: ſed loqui de paralyſi linguæ, & de ſtu- A pore alicuius partis, vt fiunt potius a melancholia, quam a pituita. Paralyſis enim & ſtupor capiuntur, vel vt ſimpliciter generantur, vel vt reſpiciunt ſubiectum, quod afficitur. Si capiantur primo modo, vt ſimpliciter generantur, paralyſis & ſtupor potius fiunt a pituita. Si autem capiantur vt reſpiciunt ſubiectum, cum hoc poſſit eſſe vel totum, vel pars: rationabile eſt, totum affici a materia copioſa, partem a minus copioſa: & præterea cum melancholia ſit in minori copia, quam pituita; ob id, dum afficitur vel lingua, vel alia corporis pars, ad differentiam totius; dicendum, hanc affectionem prodire a melancholia, vt a materia minus copioſa.

Signa differentiatum: 1. A forma. & 2. A ſubiectione. 3. A cauſſa efficiente. Cauſſæ internæ ſigne

Quoad cognitionem differentiarum, & primum ratione formæ, has manifeſtabit ſermo ægri. Differentiæ a ſubiecto etiam facile cognoſcuntur: nam, verbi gratia, ſi obſeruemus ſolam imaginationem eſſe corruptam, ſtatuendum cerebrum ſecundum partem tantum anteriorem eſſe affectum: ſi etiam ratio B afficiatur, cerebrum etiam ſecundum mediam partem eſt affectum. Quoad differentias a cauſſa efficiente: cum fiat hoc vitium ab affectione tenebricoſa, cuius cauſſa eſt phantaſma tenebricoſum, quod producitur a cauſſa externa, vel interna; nam difficultate hę diſtinguentur, ex origine & curatione: Ex origine, ſi, verbi gratia, originem duxerit ex animi accidentibus: e curatione, vt ſi remoueatur ex impoſitione pilei plumbei, iudicabitis malum oriri a cauſſa externa; contra, ſi ab interna. Quoad internam, cum ſit ſpiritus tenebricoſus redditus, vel ſecundum propriam ſubſtantiam, vel miſtionem materiæ melancholicæ: iudicabitur tenebricoſus eſſe redditus, ſecundũ propriam ſubſtantiam, ſi delirium ſit aſſiduum: ſi præſentes, vel prægreſſæ ſint huius cauſſæ, de quibus loco ſuo dictum eſt. Si enim fiat tenebricoſus ob permiſtionem materiæ melancholicæ; pariter cauſſæ aderunt, vel præceſſerunt. Vnde, quoad ſpiritum te- C nebricoſum ſecundum ſubſtãtiam, cum cauſſa ſit, vel aer, vel ſpiritus vitalis; aer facile cognoſcetur. Si nullum ſit vitium in aere, iudicandum eſt, malum prodire e ſpiritu vitali. Verum ſpiritus vitalis gignitur, vel læſa facultate, vel ob errorem externum, vel vtroq; modo. Si gignatur læſa facultate; cognoſcitur e ſignis indicãtibus cor vel calidius, vel frigidius; de quibus in proprijs locis. At, cum frigiditas producatur vel a cerebro, vel ab alia cauſſa. Si producatur cordis frigiditas a frigido cerebro, ſigna erunt frigidi cerebri, & præceſſere cauſſæ refrigerantes, vt animi accidentia: Si vero non prodeat a capite, præceſſerunt cauſſæ refrigerantes cor. Et ſi fiat ob errorem externum, ideſt, ob ſanguinem melancholicum, erunt ſigna hepatis calidioris, neq; ſigna erunt totius corporis frigidi & ſicci Si generetur & lęſa facultate, & ob errorem externum: cognoſcitur facillime e ſignis fe- D bris peſtilentis, & mortiferæ. Si generetur ſpiritus tenebricoſus ob miſtionem materiæ melancholicæ; cognoſcenda ſunt ſigna ſpeciei, vitij, cauſſarum generantium, & detinentium. Quoad ſpeciem; vapor cognoſcitur, quia ſymptomata ſunt mitiora, delirium eſt per interualla, non adeſt grauitas, & ſigna adſunt hypochondriacæ. Si minera, ſeu humor eſt cauſſa; omnia erunt grauiora. At minera, ſi ſit ſpuria; cognoſcitur e cauſſis refrigerãtibus: ſi legitima; e ſignis cauſſarum calefacientium. Quoad vitium: & primũ in quanto; cognoſcitur materia eſſe in maiori copia; vehementia ſymptomatum, e grauitate. Vitium in qualitate, pertinet ad frigiditatem, ſiccitatẽ, & craſſitiem, ſed ſecundum magis & minus: id quod cognoſcitur ex intenſione & remiſſione ſymptomatũ. Quoad vbi, cum reſpiciat motum, & quietem: materia quieſcens cognoſcitur e perſeuerantia ſymptomatum. Quoad motum; & primum quantum ad terminum a quo; eſſe totum corpus cognoſcitur, e cap. 7. lib. 3. loc. aff. ſi corporis habitus antea fuerit calidus,

Spiritus tenebricoſi ſecundũ ſubſtantiam, ſigna.

Signa tenebricoſi ſpiritus ob miſtionem melancholiæ. Species materiæ ut cognoſcatur.

Vitij ſigna.

nunc autem sit frigidus & siccus: præterea cognoscitur e suppressa aliqua vacuatione consueta sanguinis melancholici: præterea e vitio melancholico prægresso. Partem autem esse terminum a quo; cognoscitur e signis melancholiæ hypochondriacæ; nimirum quod prius oriuntur symptomata circa ventriculum, quam circa caput: adhæc, vt ventriculi symptomata intenduntur, ita etiam delirium melancholicum intenditur, & vt illa remittuntur, ita etiam minuitur delirium. Cum autem in hypochondriaca possit affici, fundus ventriculi, lien, iecur, &c. singula e proprijs capitibus cognoscentur. Facile etiam cognoscitur terminus ad quem, id est, num caput attrahat, vel suscipiat. Si attrahit; cognoscitur e calore & dolore. Si suscipit; cognoscitur e signis frigiditatis vel humiditatis cerebri: de quibus in dol. cap. Facile cognoscitur, an caussa generans, sit caussa melancholiæ, vel spuriæ, vel legitimæ, e signis caliditatis aut frigiditatis. Caussæ detinentes admodum facile cognoscuntur e sermone ægri, & assidentium. Et quotiescunque sunt internæ; an pertineant, vel ad lienē, vel ad hæmorrhoidas, vel ad vterum: e proprijs locis petendum.

Hyppochō driaca signa

Caussæ generantis indicia.

Signa detinentium caussarum.

De Indicationibus.

PRæsidia sumuntur ab essentia: essentia autem pertinet ad formam, subiectum, & caussam efficientem. Forma non est ex vsu: nam pendet ab affectione. Quoad subiectum, cum sit cerebrum & calidum innatum: oportet conseruare & fouere proportionem cerebri, vt in sermone de dolore cap. Quoad caussam efficientem; cum sit affectio tenebricosa, cuius caussa est phantasma tenebricosum, quod producitur a caussa externa, vel interna: si capiatur caussa efficiens, vt affectio tenebricosa morbosa; indicat affectionem contrariam tenebricosæ & morbosæ: vnde Paullus huc respiciens, dicit, mentem ad alia esse diuertendam. Verbi gratia, phantasma quod imprimit in cerebro affectionem, est vsurpandum, vt imprimat affectionem, quæ sit efficacior, quam tenebricosa. Hoc remedium in affectu melancholico quandoque est sanans, quandoque anodynum. Si enim affectio tenebricosa pendeat a caussa externa, est sanans, quia malum non amplius reddit; verbi gratia, cum per pileum plumbeum, homo prorsus liberatur: At si melancholia producitur a caussa interna; erit remedium anodynum, non sanans; nam huius beneficio, inquit Paullus, mens ad alia deducitur; at non prohibet hoc remedium mali reditum, quoniam adest caussa interna. Quare indicatio est haurienda a caussa interna, & proinde a spiritu animali tenebricoso: Hic autem est tenebricosus, vel secundum propriam substantiam, vel ob mistionem mareriæ melancholicæ. Si sit tenebricosus secundum propriam substantiam, non videtur pertinere ad methodum medendi, & videtur esse indicans inutile, quia remouetur ad remotionem materiæ: ablato enim impuro aere, vel spiritu vitali, illico spiritus animalis purus euadit: vnde in id incumbendum esse videtur, quo aer, spiritusque vitalis, cito puri reddantur. Quod si ergo, verbi gratia, spiritus animalis tenebricosus fiat e prauo aere, & pro remedio vsurpetur bonus aer; certe hęc materia remedij supponit indicans; de quo tamen, quodnam sit, ambigitur? Spiritus enim animalis tenebricosus non indicat vtile; aer autem non indicat, quia est caussa externa. Pro solutione scire oportet, spiritum tenebricosum, ea ratione qua est morbificus, indicare remouens: minus genericum est spiritus vitalis, vt vel excedit, vel deficit: in præsentia, vitium in excesu non est ex vsu: dum enim aufertur alimentū impurum, illico cesat excesus prauitatis: quare indicans est vitium secundum defectū; defectus enim puri alimenti, indicat purum alimentū: vnde indicatio est a præsenti vitio, cuius essentia est defectus puri alimenti: at defectus puri alimenti, si est aeris, indicat purum alimentum aereum, si spirituum, indicat alimentum spiritale: vt alimentum aereum, ceu indicatum, pro materia habeat aerem bonum, qui non est indicans; alimentum autem spiritale pro materia habeat spiritum vitalem purum. Cū ergo opus sit puro vel aere, vel spiritu; quoad aerē, huius inuentio est extra methodum medendi. Quoad spiritum vitalem, cum sit caussa morbifica interna, ideo habet rationem indicantis: spiritus enim vitalis purus est materia remedij, impurus est indicans. Cum autem spiritus vitalis impurus pendeat a vitio vel Generātis, vel Materiæ, vel a vitio Vtriusque: ob id indicans vtile capi debet a vitio propositorum. Vitium agentis pertinet ad cor, ideoq; remedia sunt referenda ad cor, quæ foueant vel proportionem cordis, vt cordialia; vel dirigantur ad cordis vitia dissipanda. Verbi gratia, si intēperies calida est, indicātur frigida; & si frigida, indicātur calida. Et si contingat, vt intemperies cordis frigida, foueatur a frigiditate & siccitate cerebri; oritur indicatio calefaciendi & humectandi cerebrum. Materia e qua, est sanguis melancholicus, genitus a iecinore calidiore: vnde oritur indicatio vacuandi sanguinem melancholicum, & refrigerandi iecur. Si producatur ratione vtriusq; id est, & ratione vitij agentis, & materiæ, opus est & correfrigerare & materiam febrilem euacuare. Quatenus spiritus animalis tenebricosus redditur, propter mistionē materiæ melancholicæ: sumendæ sunt indicationes a materia melancholica: & quidē a specie, a vitio, a caussa generante, & detinente. Quoad speciem, siue sit vapor, siue minera, tam spuria, quam legitima; prodit remedium determinatū, quod alias docuimus. Verbi gratia, si melancholia copia peccet, erit minuenda materia, sed melancholia, vnde euadit remedium determinatum caussa speciei. Quoad vitium quantitatis, indicatur minuens. Quoad vitiū qualitatis, cum sit materia frigida, sicca, crassa; oritur indicatio calefaciendi, humectandi, & attenuandi. Quoad vitium secundum vbi, & primum ratione quietis; vt materia melancholica. quiescit, est dimouenda & discutienda: vt autem est in capite, est discutienda in capite, vt sit indicans determinatum. Quoad motum, in hoc oportet perpendere tum fluxum, tum fluxus terminum. Fluxus, vt est præter naturam, indicat remedium retrahens: quod contrahitur a termino morbifico motus, nimirum a termino a quo, & ad quem. Hi autem termini possunt bifariam perpendi, Simul, & Seorsim. Si simul perpendantur, motus vitiosus est, vel ab ante ad post, aut contra: vel a dextro ad sinistrum & contra: vel a supra ad infra, & contra: & propterea indicatur remedium retrahens, vel ad anteriora, vel posteriora; vel dextrorsum, vel sinistrorsum; vel sursum, vel deorsum. Cum ergo in melancholico affectu materiæ motio sit ab inferioribus ad superiora: indicatur retrahens ad inferiora. Si seorsim perpendantur termini; quantum ad terminum a quo, cum sit infra in affectu melancholico: hic terminus vel est communis, vel determinatus. Communis terminus in melancholia est totū: determinatus terminus, in melancholia scilicet hypochondriaca, sunt hypochondria. Si ergo melancholia fiat per consensum a toto, vt terminus a quo sit communis; indicatur remedium retrahens infra, sed ad omnes partes, non modo ad brachia, sed etiā ad crura, non modo ad dextrum latus, sed etiam ad sinistrum. Si autem terminus a quo sit determinatus; indicatur remedium retrahens infra, sed ad partes determinatas, v.g. cū in melancholia hypochondriaca terminus a quo sit regio abdominis; est vel media, vel dextra, vel sinistra: si media, vt si melancholia fiat per consensum a fundo ventriculi, a mesenterio, & ijs partib. quæ pertinent ad mediam regionē abdominis;

Indicationes.

A subiecto.

A caussa efficiente.

Ab affectione tenebricosa.

A defectu puri alimenti spiritus animalis.

Dubium.

λύσις.

Ab impuritate spiritus vitalis.

Ab impuritate spiritus vitalis.

A mistione materiæ melancholicę, cum spiritu animali.

1. A specie materiæ.

2. A vitio meteriæ.

dominis; indicatur remedium retrahens infra abdomen, ad vtramque partem, ideſt, ad crus dextrum, & ſiniſtrum. Si autem fiat ab hepate; tunc indicatur remedium retrahens infra iecur, ad dextrum crus. Si fiat a liene, indicat remedium retrahens infra lienẽ, ad crus ſiniſtrum. Notandum harum propoſitarum partium ſitum, non indicare retrahens, cum a ſitu nõ capiatur indicatio: ſed ſitum eſſe ſignum termini morbifici a quo. Secundo notandum, differentiam eſſe inter retrahens infra, ad dextrum vel ſiniſtrum, vt indicatur a motu, ratione vel vtriuſque termini, vel ratione ſolius termini a quo: nam primum remediũ, reſpicit vtrumque terminum indifferenter, ideſt, ad dextrum & ſiniſtrum; præterea indicat remedium retrahens ad terminum oppoſitum termino a quo, verbi gratia, ſi materia fluat ad dextrum, indicatur retrahens ad ſiniſtrum. At ſi remedium reſpiciat ſolum terminum a quo; remedium non eſt indifferens, verbi gratia ſi ſurſum moueatur materia in liene, indicatur retrahens infra ad partem ſiniſtram. Terminus ad quem, indicat vel vt attrahit, vel vt ſuſcipit. Si attrahat, cauſſa doloris; indicat remedium vel ſanans, vel anodynum: Si attrahat cauſſa caloris, indicat refrigerans. Si indicat terminus ad quem, vt ſuſcipit, cauſſa frigiditatis, vel humiditatis; ſemper contrarium indicat. Quodlibet autem horum remediorum eſt retrahens, verbi gratia, ſi terminus ad quem ſit calidus, indicat frigidum retrahens, cuius beneficio retrahitur materia, vt non amplius fluat.

3. A cauſſa generante.

Cauſſæ etiam generantes ſuas habent indicationes. Cum igitur materia melancholica ſit ſpuria, vel legitima: ſi fuerit ſpuria, oritur indicatio calefaciendi, modo cerebrum, modo cor, prout cauſſa generans materiam ſpuriam frigidam, pertinet ad cor, vel ad cerebrum. Si legitima ſit materia, ſi generetur vitio agentis, ſique ad caput pertineat; non indicat: nam cauſſa generans legitimam melancholiam in capite, eſt intemperies calida, quę præceſſit; indicatio autem non ſumitur a præterito. Si pertineat ad iecur, oritur indicatio refrigerandi iecur. Et ſi materiæ melancholicæ cauſſa generans, eſt calor auctus ratione anguſtiæ, quemadmodum contingere ſolet in melancholia hypochondriaca: indicatio vtilis non ab anguſtia, ſed a materia obſtruente capitur, vt copioſa materia, ſit euacuanda, viſcida detergenda, &c.

4. A cauſſa detinente.

Quoad victum melancholicum, ab hoc non ſumitur indicatio: ſi enim vſurpentur cibi, qui ſunt materia alimẽti indicati a virtute, malum euaneſcit. Quoad cauſſas detinentes, cum ſint vitia lienis, ſedis, vel vteri; ſiue ſint dyſcraſiæ, ſiue obſtructiones: deſumentur indicationes e proprijs capitibus.

De Prognoſticis.

Prognoſtica.

VItium hoc eſt contemnendũ, quia læditur actio principalis; vt propterea vitium ſit vehemens ratione dignitatis, ſaltem cauſſa melioris vitæ. Vnde cum Hippocrates ait, aphor. 53. ſect. 6. deſipientiam cum riſu eſſe bonam, cum ſtudio periculoſam: Galenus in com. addit, nullam deſipientiam eſſe ſecuram.

Prognoſtica differentiarum.

Patet igitur non eſſe vitium deſpiciendum. Quoad vim differentiarum, & primum quoad differentias a forma: ſi imaginatio tantum corrumpatur; non adeo inſignis eſt vehementia:

A forma & ſubiecto.

Si autem cum imaginatione corrumpatur etiam ratio, eſt vitium magis vehemẽs ratione eſsẽtiæ & dignitatis, quia imaginatio in priori eſt cerebri parte, ratio in media.

A cauſſa efficiente.

Quoad differentias a cauſſa efficiente: cum melancholia fiat ab affectione tenebricoſa, cuius cauſſa eſt φάντασμα, cuius phantaſmatis cauſſa eſt Externa, vel Interna:

A cauſſa externa.

Si cauſſa ſit externa, malum eſt admodum remiſſum: nam cauſſa externa eſt minimæ vehementiæ, ratione eſſentiæ: vnde cum Alexandro hęc melancholia ſolo artificio curatur.

Ab impuritate ſpiritus animalis ſecundũ ſubſtantiam.

Cauſſa interna eſt ſpiritus animalis tenebricoſus: qui, ſi talis reddatur ſecundum propriam ſubſtantiam; ſiquidem hoc fiat ratione aeris impuri; hæc melancholia facile curatur, aeris mutatione. Maior eſt difficultas in curatione, ſi fiat a ſpiritu vitali; tunc enim ſpiritus animalis magis recedit a naturali ſtatu, vnde maior eſt vehementia eſſentiæ: adhæc aer ſolum pertinet ad cerebrum, ſpiritus autem vitalis & ad cor, & ad cerebrum, vnde etiam eſt vehementia dignitatis. Cæterum, cum ſpiritus vitalis tenebricoſus generet in corde varias cauſſas: ſi gignatur vitio agentis, tũc cor eſt calidum, vel frigidum; dyſcraſia frigida vehementior eſt ratione eſſentiæ, quam calida: nam frigida poteſt eſſe intenſa, calida non, quia eſſet delirium ferinum: præterea, quoniam cor ſuapte natura eſt calidum, fit vt frigida intemperie exſiſtente maior ſit receſſus. Frigiditas cordis produci poteſt, vel a frigido & ſicco cerebro, vel ab alia cauſſa: dum paritas ſeruatur, vitium eſt peius, ſi fiat a cerebro frigido & ſicco; nam malum eſt geminatum; quia adeſt morbus frigidus & in corde & in cerebro; & præterea additur vehementia dignitatis, cum lædatur cor & cerebrum. Verum, ſi ante cor non lædatur cerebrum, malum eſt remiſſius. Quod ſi contingat, cerebri frigiditatem eſſe vehementem, & in habitu; neceſſario malum melancholicum vſque ad mortem comitatur; vnde eſt commen. aphoriſm. 56. ſect. 6. talis melancholia minatur ſtuporem, conuulſionem, cœcitatem. Si ſpiritus vitalis tenebricoſus producitur ob errorem externum, nimirum vitio materiæ melancholicæ, ideſt, ſanguinis melancholici in hepate geniti; curari poteſt, euacuando ſanguinem, & iecur refrigerando, ſi huius ratione ſpiritus vitalis reddatur tenebricoſus. Hoc autem modo facilius fieri poteſt, modo difficilius, pro diuerſitate cauſſæ generantis, de qua paullo poſt. Si fiat ſpiritus vitalis tenebricoſus, vitio & agentis, & materiæ, vt in febribus prope mortem; patet vitium eſſe lethale: Sed hæc melancholia potius eſt ſecundaria, quam principalis, nã pendet a vitio febris; eſt autem prorſus mortalis hæc melancholia: nam & agentis & materiæ omnis vehementia eſt in ſummo; Agens enim eſt cordis intemperies febrilis, maxime recedens a ſtatu naturali, vt inſignis ſit vehementia eſſentiæ: eſt intemperies cordis, quare ſumma vehementia dignitatis & facultatis, morſque eſt proxima. Materia e qua, eſt vapor febrilis, maxime recedens a ſtatu naturali, vnde ſumma vehementia ſecundum eſſentiam: nocet cordi, quare vehemens, ratione dignitatis: deijcit facultates, quare vehemens, ratione facultatis.

Ab impuritate ſpiritus animalis ob miſtionem melãcholię.

Quod ſi ſpiritus animalis (non vitalis) fiat tenebricoſus ratione permiſtæ materiæ; oportet perpendere in materia, vehementiam ſpeciei, vitij, cauſſæ generantis, & cauſſæ detinentis. Quoad ſpeciem, vapor citius vincitur; quia minus recedit a ſpiritu, quam minera. E minera ſpuria facilius curatur, nam recedit ſolum per colorem; exquiſita difficilius, quia etiam recedit ſecundum alia vitia. Quoad vitium materiæ: ratione quantitatis, vt materia eſt copioſior, ita difficilioris eſt curationis, vt immineat epilepſia, ſtupor, cæcitas, ob copioſam materiam, comm. aphor. 56. ſect. 6. Ratione qualitatis, quo materia frigidior, ſiccior, craſſior, eo erit difficilioris curationis, nam adeſt maior vehementia ratione eſſentiæ. Ratione quietis, quo materia magis quieſcit, eo malum difficilioris eſt curationis. Ratione motus, & primum rarione fluxus, prout materia maiori cum impetu mouetur in caput, malum magis redditur periculoſum, nam eſt maior vehementia ratione eſſentię. Quoad terminos, a quo, & ad quem: ſi ſimul perpendantur, ſi materia prorſus moueatur ab infra ad ſupra, malum magis eſt periculoſum; minus autem periculoſum, ſi materia incipiat moueri infra: Quod cognoſcens Hippocrates, ait aphoriſm. 11. ſect. 6. atra bile vexatis, hæmorrhoides ſuperuenientes, bo-

num. Si termini motus seorsim perpendantur: quantum ad terminum a quo, vt pertinet ad partes magis præcipuas, ita etiam augetur periculum, ob vehementiam dignitatis: vnde malum peius est; si prodeat a iecinore, quam si a liene, cæteris paribus. Quoad terminum ad quem, minus periculi est, si fiat modo attractionis, quam receptionis. 3. Quoad caussas generantes, si perpendatur caussa generans, ratione materiæ spuriæ, si fuerit frigiditas, siquidem hæc ad cor pertineat, deterior est; nã magis recedit a naturali statu, & præterea insignis est vehementia, ratione dignitatis, quia in corde. Si hæc intemperies frigida pertineat ad cerebrum, cum Galeno cap. 7. libro tertio, de loc. aff. si recens sit, facile curatur. Ratione exquisitæ materiæ melancholicæ, si fiat vitio alimenti, facile tollitur. Si fiat vitio agentis, cum sit calor intensior; difficultas curationis pendet a vehementia essentiæ, & potissimum materiæ: nam caliditas, quæ ad caput pertinet, iam desijt ante affectum melancholicum, vt curatio dirigatur ad materiam, quæ magis vel minus vincitur, pro ratione vehementiæ, vt dictum est. Si autem caliditas sit infra caput, ratione essentiæ non est admodum vehemens, alias enim generaretur materia exusta, vnde delirium fieret ferinum, non melancholicum. Curationis ergo difficultas posita est in materia obstruente, quæ interdũ ita est crassa & viscida, vt non possit expugnari: & vos in praxi obseruabitis, melancholiam hypochondriacam quandoque non posse curari. 4. Detinentes caussæ attinent ad lienem, hæmorrhoidas, vterum. Vnde malum difficilius; quo lien frigidior, quo lienis obstructio vehementior, quo lienis tumor maior: & si tumor sit scirrhus, melancholia est incurabilis: idem dicendum de hæmorrhoidibus, & de vitijs vteri.

De Curatione.

GAlenus cap. 7. libro 3. de loc. affe. non proponit phlebotomiam in melancholia per essentiam, quamuis malum sit vehemens saltem ratione dignitatis, & virtus robusta. Non autẽ probat, quia in hac melancholia per essentiam, adest materia melancholica excrementitia, genita a procedente caliditate capitis: ideoq; cum alia sit a sanguine, nec sanguis in toto redundet, Galenus venam non secat. At si contingat, melancholiam esse per essentiam in capite, & a iecinore generetur sanguis copiosus, vena erit secanda. Galenus ergo non admittit venæsectionem, dum respicit ad materiam, quæ est principalis, siue sit immediata, siue mediata. Verum si respiciamus ad caussam sine qua non, Galenus non improbaret venæsectionem; non enim licet caput euacuare, nisi totum euacuetur. Præterea Galenus loc. cit. respicit ad melancholiam recentem, quæ, vt ipse ait, leuioribus tollitur: at si producatur longius, requirit fortiora, vt totum sit euacuandum. In melancholia autem per consensum a toto, vena est secanda: nam e necessitate in toto peccat sanguis vehemens secundum essentiam, cum caput petat; vt vena secta necessario egrediatur sanguis melancholicus, non tenuis. Ideoque recte intelligendus est Galenus cap. 7. lib. 3. de loc. aff. dum ait, in melancholia si aperiatur vena cubiti, inspiciendum esse sanguinem, & si egrediatur sanguis tenuis, ilico esse supprimendum; si autem crassus & melancholicus, esse permittendum vt exeat. Galenus hoc in loco respicit ad melancholiam, quatenus fit per consensum vel a toto vel a parte: & secat venam ratione cognitionis, vt scire queat, an sit melancholia per cõsensum a toto, an per consensum ab hypocondrijs. Si venæsectio Galeno est signum: siquidem in opere de locis affectis circa signa versatur; nec ibi proponitur vt materia remedij. Quod si ergo sanguis egrediatur non melancholicus: oportet iudicare, melan-

Venæ sectio in melãcholia per consensum a toto.

A choliam non esse per consensum a toto. Recte ergo diximus in omni melancholia per consensum a toto, in venis totius redundare sanguinem melancholicũ. Hæc de venæsectione gratia melancholiæ per consensum a toto. Quoad melancholiam hypochondriacã; in hac probatur venæ sectio, quia in hypochondrijs generatur materia, cum sanguine mista: adhæc ob materiam obstruentem caliditas intenditur: insuper, nisi sanguis euacuetur, tuto non possumus vti calidis medicamentis, ad materiam melancholiam obstruentem: adhæc, hypochondriaca affectio est veluti inflammatio, quare conuenit venæsectio, vt ex accidenti refrigeret. Licet ergo sanguinem euacuare in qualibet melancholia: sed copiosiorem in melancholia per consensum a toto. Quoad rectam amministrationem: pro vehementia sanguinis, quandoque confertim liceat euacuare sanguinem. Vnde Auicennas in illa melancholia, quam vocat Alchatrab, vnica B vice sanguinem euacuat, & iubet detineri foramen apertum ad leipothymiam. Quoad modum, amplius seu maius foramen faciendum. Quoad tempus, cum sanguis vincit alia indicantia: ideo cum Auicenna a venæsectione est incipiendum, nisi virtus prohibeat: nam si sit debilis, reficienda virtus, mox vena secanda. Et si virtus non permittat venæsectionem, ad cucurbitulas confugiendum, & ad hirudines. Quoad Vbi, hoc indicatur a subsistentia sanguinis: Si ergo sanguis in capite contineatur, vena frontis secanda, si in toto, vena cubiti, si intra hypochondria, venæ crurum: & in melancholia a toto; si sanguis subsistat & in toto, & in capite, secanda est vena cubiti, & frontis. Cæterum in melancholia per consensum a toto, si totum est repletum caussa hepatis, secanda vena dextri cubiti: si autem sanguis detineatur in toto, caussa lienis; secanda vena cubiti sinistri. Et C hoc monere volui, eo quod supra dixi, in melancholia locum habere caussas generantes, vt est hepar, & caussas detinentes, vt est lien. In melancholia hypochondriaca, nunquam est secanda vena brachij, licet practici hoc non obseruent: fundamentum est, nam sanguis subsistit infra iecur; & præterea sanguis ille sursum mittit vapores, vt oporteat deorsum retrahere, non ad brachia. Adhæc, cum sanguis vitiosus pertineat ad hypochondria, & bonus sanguis attineat ad totum (non enim est melancholia per consensum a toto, sed per consensum ab hypochondrijs) per sectionem venæ cubiti, vacuatur sanguis bonus, & non melancholicus: & facta hac euacuatione, ne detur vacuum, fit attractio ad superiora sanguinis melancholici. Hinc Galenus capite septimo, lib. tertio, de loc. aff. iubebat, vt in melancholia vena cubiti secetur, & si sanguis non melancholicus egrediatur, illico esse supprimendum: at in venis totius dum sanguis est melancholicus, est melancholia per D consensum a toto: dum autem in toto sanguis non est melancholicus, si est melancholia per consensum, necessario est melancholia hypochondriaca. Quare in omni melancholia hypochondriaca hoc obseruandum, dum sanguis est euacuandus, vt euacuetur per venas crurum, vel per venas hæmorrhoidũ, sic enim sanguis melancholicus euacuabitur & reuelletur ad inferiora: id quod per sectam cubiti venam nũquam assequemur.

In melancholia hypochondriaca.

Vsus venæ sectio.

In melãcholia hypochõdriaca non esse secandã venam cubiti.

Quoad Hirudines, quamuis possint applicari hæmorrhoidibus in melancholia per consensum a toto: potissimum tamen probantur in hypochondriaca. Sed de his, & alijs, in sermone de dolore capitis egimus.

Medicamenta sunt Vacuantia, & Alterantia. Vacuantia, vacuant per meatus Sensibiles, vel Insensibiles. Alterantia respiciunt vel Indicantia, vel Proportionem tum Cerebri, tum Cordis. Cum autem triplex sit melancholia; videndum, quæ medicamenta magis in vna, quam in alia specie probentur. Itaque

Pharmaca.

quoad

Vacuantia sensibiliter. 2. In melancholia per essentiam.

quoad vacuantia per sensibiles meatus, & primo in A melancholia per essentiam: si hæc materia genita est e spiritu vitali tenebricoso; caussa sanguinis melancholici probatur medicamentum mite, vt *sena, polypodium, epithymus, cum sero lactis*, propter iecoris caliditatem, ob quam genita est materia melancholica. At si melancholia per essentiam facta sit ob mistionē materiæ melancholicæ, genitæ in capite: hæc melancholia est vel recens, vel antiqua: Si recens; purgantia medicamenta vehementiora non probantur; ratio est, quia materia solum abundat in capite, vnde exigua est materia nec pertinaciter hæret: & Galenus capite septimo, libro tertio, de loc. affe. gloriatur, se recentem melancholiam per essentiam curasse solo balneo, & victu euchymo. Si inueterata sit, fortiora sunt vsurpanda, ait Galenus loc. cit. vbi per fortiora, non intelligit vehementer soluentia, sed loquitur in respectu ab balneum, & victum euchymum; quibus medicamentum leniens est fortius. Ad hæc in ea melancholia materia est genita in B capite, vt in toto alij succi possint dominari, nimirum pituitosus & biliosus succus, qui quibus medicamentis purgandi sint, in sermon. de dol. capit. diximus. Quare per fortia, intelligimus medicamenta, quæ melancholiam in capite exsistentem strenue possunt euacuare: humor enim in capite exsistens, maxime vacuationi resistit. Sunt autem hæc medicamenta, quæ valide vacuant per os & nares, vt per meatus sensibiles; & quæ vacuant per suturas, vt per meatus insensibiles: de quibus medicamētis omnibus in sermon. de cephalalgia. Si melancholia sit per consensum a toto: quoad medicamenta, quæ euacuant per meatus sensibiles, probantur vacuantia & primas superfluitates, & purgantia materiam melancholicam, in toto exsistentem: quæ medicamenta modo leuiora, modo fortiora sunt amministranda, pro vehementia materiæ. Quæ sint hæc medicamenta, C patet ex alibi dictis.

2. In melancholia per consensum a toto.

Notanda in vsu soluentium.

At propter iuniores quædam monere oportet. Primum si materia melancholica fiat vitio iecoris calidioris, generantis melancholiam: cum soluentibus miscenda sunt frigida. Si autem melancholica materia reperiatur in toto, caussa lienis detinentis, miscenda sunt potius calida cum soluentibus. Vnde Galenus capite nono, libro decimoquarto, meth. cum epithymo miscet *modo serum, modo mulsam, serum ratione iecinoris, mulsam ratione caussæ detinentis, nimirum lienis.* Secundo: cum vti debeamus leuioribus & fortioribus soluentibus, & vitium quandoque sit diuturnum: formulas quasdam, seu seceptas trademus: præsertim modum explicabimus ordinandi *paßulas*, de quo medicamento in sermon. de dol. cap. nihil diximus. Quare *fol. sonæ ℥.iij. epithymi minutim incisi ℥.j. infundantur in infusione solutiua rosarum per 24 horas. deinde facta diligenti expreßione, adde paßul.* D *dul. ℔.j. & fiat infusio in prædicta infusione, & immittantur in vas, addito saccharo, & seruentur ad vsum.* Et hoc erit satis mite medicamentum, quo poteritis vti ab ℥.ß. ad ℥.ij. & si volueritis, vt efficacius operetur; addetis *mel. ros. solutiuum*. Medicamentum autem forte erit: *℞. cort. helleb. nigri ℈.iiij. sem. anisi, citri, cinnamomi, an. ʒ. vij. paßul. d. ʒ. ij. fiat infusio in sero lactis: deinde facta diligenti expreßione, adde mannæ el. ℥. ij. Mis. & fiat potio breuis. Hic helleborus niger est basis: serum, frigiditate sua helleborum corrigit, & detergendo adiuuat: semina cum cinnamomo corrigunt vim hellebori nigri deleteriam, vt sunt medicamenta cordialia; sua etiam caliditate & tenuitate adiuuant: paßulæ autem vt dulces, corrigunt amaritudinem; vt habent vim lubricandi, adiuuant: manna, vt dulcis, corrigit amaritudinem; vt habet vim leniendi, adiuuat.* Tertio notandum circa Quando, in melancholia per consensum a toto, circa vacuantia leuiora & fortiora. Hæc melancholia correspondet quartanæ exquisitæ: in qua Galenus libro primo ad Glaucon. capite proptio præcepit, primum vtendum esse leuioribus, mox fortioribus: nam materia melancholica in principio indicat leuiora, & prohibet fortiora, quoniam in principio est crassa, & non est æqualis: vnde leuiora medicamenta alliciunt portionem minus crassam, nec agitant crassiorem, nam sunt debilia: at fortiora agitant illam materiam, ideoque primum leuioribus vtendum. Præterea medicamenta leuiora sæpius sunt exhibenda, fortiora raro: vnde Aetius probat *epithymum* quotidie, & Auicennas singulis mensibus, non quotidie, vacuat cum fortioribus: fundamentum sumitur a virtute, quia virtus non perfert fortia ita frequenter vsurpata. Notandum quarto de medicamentis lenientibus, quod interdum sint prætermittenda: quod præceptum colligitur a Galeno in libro de melancholia secundum Ruffi sententiam: vbi inquit, melancholicos quandoque ad sanitatem perduci, dum dimittuntur medicamenta: nam virtus assiduo vsu medicamentorum languet. Verum tum a medicamentis desistendum est, cum maiori difficultate ægri ea perferunt. Hoc autem tempus est æstiuum, & hyemale: vnde Galenus cap. f. lib. quos & quando, &c. ait, purgandos esse melancholicos, & melancholiæ obnoxios, autumno, & vere ineunte; ad differentiam illorum corporum, quæ sunt obnoxia biliosis morbis. Nam materia melancholica, & similiter pituitosa, in veris initio magis possunt, quam materia biliosa: etenim per hyemem humor genitus & collectus ita vrget, vt, nisi veris initio purgetur, procedente vere moueatur, & morbos efficiat. At materia biliosa, cum exigua sit in principio veris, & copiosior vere gignetur magis, quam hyeme; cum periculum sit, ne agat ineunte æstate; in fine veris est purganda. Verum cum Galenus loc. cit. respiciat ad præseruationem, si contingat vt malum melancholicum sit admodum vehemens, vel æstate, vel hyeme; his etiam temporibus oportet purgare materiam, quia tum maxime potest ad indicandum. Quinto notandum, materiam melancholicam interdum adeo esse cotumacem, vt medici *antimonio* vti cogantur, & quandoque *veratro albo.*

1.

2.

Passulæ laxatiuæ.

3.

4.

5.

Hæc dicta sint caussa melancholiæ per consensum a toto. Quod si melancholia fuerit hypochondriaca; secundum Auicennam, antiqua multoties indiget vomitu, cum *veratro albo.* Cæterum, cum in melancholia hypochondriaca etiam pituita peccet: propterea hic probantur purgantia, quæ non modo melancholiam, sed etiam pituitam educunt; eaque cum leuiora, tum fortiora, quæ in dolore capitis fuere proposita. Verum Auicennas in malo pertinaci probat *album veratrum*; sicut & Græci. Sed consulo vt ab eius vsu caueatis: nam insigne detrimentum potest afferre: de quo Oribasius diligenter & prolixe.

3. In melancholia hypochondriaca.

Medicamenta vacuantia per insensibiles meatus, siue citra sudorem, siue cum sudore; sunt debilia mediocria, & vehementia. Debilia etiam inter diæteticas materias recenseri possunt, vacuantq; excrementa tertiæ concoctionis: inter quæ præcipuum est *balneum aquæ dulcis*; quod probatur in qualibet melancholiæ specie, at diuersa ratione. Breuiter ergo sciendum, balneum pertinere ad solium frigidæ, ad aeré, ad solium calidæ. Solium frigidæ in nulla melancholia probatur: prohibetur enim a materia melancholica frigida ab intemperie frigida nondum morbosa, & morbosa, in melancholia per essentiam: hæc enim a solio frigidę intenderentur: Nec conuenit in melancholia per consensum a toto, prohibet etenim frigiditas totius: In melāchólia denique hypochondriaca, cum incipiat totum refrigerari, frigidum etiam balneum improbatur. Pręterea in affectu melancholico: (ad differētiam febris hecticæ, cui solium frigi-

II. Diaphoretica.
1. Debilia. Balneum.

dæ conuenit:) nec febris adest, nec virtus debilis, cuius ratione opus videatur aqua frigida, calidũ insitum vniente. Aer balnei est calidus, & habet vim euacuandi: vnde probatur magis in melancholia per cõsensum a toto, minus in melancholia per essentiam; adhuc minus in melancholia hypocondriaca: Ratio est, quia in melancholia per consensum a toto, aer balnei vacuat materiam melancholicam in toto existentem, in melancholia per essentiam, materia est solum in capite, vt vacuari possit solio calidæ, aereque balnei exiguo sit opus: in melancholia hypocondriaca, cum materia resideat in hypochondrijs, aer non ita agit in illas partes; & excrementa totius corporis, tertiæ scilicet concoctionis, solio calidæ euacuantur, vt non ita egeamus aere balnei. Solium calidæ, mediocriter excedentis, cum sit insignis caliditatis, calefacit & euacuat: ideoque probatur in affectione melancholica, in qua egemus euacuatione. At soliũ modo debet esse calidius, modo minus calidum: in melancholia per cõsensum a toto probatur calidius: minus calidum in melancholia per essentiam: & in melancholia hypochondriaca sufficit caliditas ad excrementa tertiæ coctionis euocanda. Varius ergo bal-

Vsus balnei

nei vsus est. Quoad quantum, cum actio sit vehementior in melancholia per consensum a toto: ob id æger in hac melancholia diutius debet detineri, & in aere, & in solio, quam in reliquis melancholiæ speciebus. De modo, Et aer, & solium calidæ, in melancholia per consensum a toto, debent esse actu magis calida. Quoad quando: sunt administranda balnea, dum materia vincit alia indicantia: non autem dum vincitur a materia replente partes internas: quare est administrandum balneum post medicamenta vacuantia per sensibiles meatus. Quoad vbi agẽdum: ratione subsistentiæ excrementorum tertiæ coctionis, in qualibet melancholiæ specie, balneum est toti corpori adhibendum. Et ratione materiæ melancholicæ, si melancholia sit per essentiam in capite, balneum præsertim circa caput vsurpandum: si melancholia sit per consensum a toto, toti adhibendũ: in hypochondriaca, hypochondrijs; vt hypochondria foueri possint spongia, aqua calida madefacta; at propter calidum innatum, *aliquid mastiches* miscendum. Hæc ergo mitis est materia, vacuans per meatus insensibiles. Me-

2. Mediocria diaphoretica. Externa.

diocris materia potest esse inunctio, quæ sæpius cum balneo administratur. Vnde cum Aetio probatur inunctio *e nitro, & oleo non astringente, & proinde cõmuni, vel chamæmelino, vel anethino*; vt liceat pro qualibet vncia olei, immisceri nitri ℈. j. vsque ad ℈. iiij. Et probatur hæc inunctio potiss. in melancholia per consensum a toto. Quoad vsum, quædam admonebimus, circa modum, & vbi. Quoad modum, inunctio adhibeatur calide & fricando: quia frictio, vt magis potest exercitatione, ita est in caussa, vt melior fiat euacuatio materiæ melancholicæ: vt aliqua e parte, commento aphorism. decimoquinto, sectione tertia, colligitur. Quoad Vbi, in melancholia per essentiam inunctio secundum caput probatur: in melancholia per consensum a toto, toti applicanda: in melancholia hypochondriaca hypo-

Interna.

chondrijs. Adhæc inter mediocriter vacuantia per meatus insensibiles, connumerare licet calida, infra quartum gradum, quæ sint tenuia, & expertia formæ summæ actiuitatis, vt est *ruta, anethum, chamæmelum, serpillum, puleg. cyminum, feniculum, daucus; ius galli, ius columbæ, quorum animalium ventres sunt replendi iam propositis medicamentis: Sed inter hæc licet etiam recensere aromaticum rosat. diacyminum*, quæ medicamenta potissimum probantur in melancholia hypochondriaca, in qua generatur materia melancholica visceris caliditate accidentali;

3. Fortiora diaphoretica.

nam, vt suo loco audiuistis, intenditur caliditas, propter obstructionem. Quoad fortiora vacuantia per insensibiles meatus, Auicennas probat *scillam*, A *magnas antidotos*, quemadmodum etiam Galenus *theriacam* probat in quartana. Monebat Aetius, theriacam hyeme & vere inchoante esse exhibendam, in affectu melancholico frigido. Valeant igitur; qui in febribus quolibet tempore, etiam æstiuo, exhibent theriacam, & sic ægros interficiunt. Inter fortiora in melancholia hypochondriaca, probantur medicamenta *e chalybe, e guaiaco, e synapi*. Medicamentum e chalybe erit proponendum in malis lienis, infra capite vigesimosexto, libro tertio. Nunc notandum, *chalybis limaturam optime esse conterendam, & detinendam per plures dies in aceto: metalla enim ita fiunt tenuiora, & minus mordacia: acetum autem debet esse antiquum & acerrimum, & confectum e vino non astringente. Ponatur autem hoc medicamentum ad ignem per plures dies: sed melius est vt præparetur in diebus canicularibus Sole illo feruido: & oportet miscere attenuantia & dissoluentia proposita, &* B *cordialia cito proponenda*. Quoad *guaiacum*, cum hoc etiam oportet miscere resoluentia, cordialia, capitalia, & potissimum sassafras. Quoad *sinapi*; est medicamentum rubificans, quod conficitur secundum Aetium cap. 10. lib. 6. *e sinapi & ficubus siccis*: & hoc medicamentum applicatur parti hypochondriorum affectæ.

Vide Aetiũ c. 11. l. 2. itẽque de hac metallicorũ elaboratione lege Gal. c. 2. l. 2. c. 3. l. 3. c. 7. l. 4. κατὰ γένη.

III. Alterantia. 1. Quæ alterant contenta.

Alterantia, respiciunt Indicantia, & Proportionem. Indicantia sunt vel Contenta, vel Continentia. Caussa contenti, conueniunt in omni melancholia alterantia; nam in omni melancholia adest materia melancholica contenta: sed in hypochondriaca, respicere etiam oportet ad pituitam. Quæ autem alterantia pituitam & melancholiam; diximus in sermone de dolore capitis. Verum, in iuniorum gratiam, cum materia melancholica sit frigida, sicca, crassa, & quandoque dura: caussa calefaciendi & humectandi licet vti *boragine, buglossa,* C *liquiritia*, caussa attenuationis, licet vti *melissa, ruta, aristoll. scilla*; oportet miscere *acetum*, & præsertim si pituita sit permista. De aceto dubitatur, quia Auicennas ait, timorem esse propter malitiam: quod etiam insinuasse videtur Hippocrates, commento trigesimooctauo, libro tertio, de victu acut. Dicendum, improbari acetum simplex, quod vim habet siccandi, & refrigerandi: non autem improbari acetum mistum. Vnde Aetius probat acetum acre, vinosum, miscenda autem sunt calida, & ratione siccitatis etiam humida, vt *borag. iusculum*: & Aetius dabat post cibum, nam ob cibi præsentiam non ita cito agit in ventriculum, corrigiturque a cibo. Postremo in affectum melancholico, propter duritiem materiæ, probantur, *malua, althæa, passulæ dulc. amygdalæ, &c.* Vsus horum ex alibi dictis patet.

2. Quæ alterant continentia.

Restant ea, quæ continentia alterant: Continentia sunt Totum, vel Pars. Caussa totius, solum in me- D lancholia per consensum a toto refrigerato & exsiccato, probatur *balneum aquæ dulcis, citra sudorem*; nam vbi est sudor, materia medicinalis est vacuans, de qua in præsentia non loquimur. Et in administratione huius balnei, in melancholia scilicet per consensum a toto, misceatur *malua, althæa, borago, decoquantur carnes pingues*, & præterea totum corpus inungatur *oleo amygdal. vel adipe gallinaceo*, addito, caussa penetrationis, exiguo vino tenuis substantiæ. Caussa partis, idest, capitis, cordis, ventriculi, iecoris, lienis, & vteri, vt partes afficiuntur morbis calidis vel frigidis, ita varijs oportet vti medicamentis: de quibus in proprijs capitibus. Propter iuniores: Si, verbi gratia, pars sit calidior, vti licet *sero caprino, thermis refrigerantibus, vt est balneum B. Mariæ Virginis in agro Patauino; aqua refrigerans*; licet etiam vti conseruis refrigerantibus. Si pars sit frigidior, probatur *aqua Aponensis*, bibita ratione partis frigidæ: nam secus interficietis ægrotantes. Extra sint ol. calefacientia, conseruæ, de quib. in prop. cap.

Quoad

3. Cephalica. 4. Cordialia lætificantia. Quoad alterantia, respicientia Proportionem: quæ respiciunt capitis proportionem, fuere proposita in sermone de dolore capitis. Quæ respiciunt proportionem Cordis, proponuntur a Rhase in c. de melancholia, vbi probat *medicamentum Lætificans*, quod cum admodnm sit compositdm, si quis desideret lætificans minus compositum, ita poterit præscribere. *℞. succi melissæ, cũ saccharo depurati ℥.ß. sem. citri mundator. cortic. citri ana ʒ.j. croci ℈.v. dianthos ℥.j. cum syrupo de corticibus citri, fiat electarium: cuius dosis sit a* ʒ.j. *vsque ad* ℥.ß. Adhuc minus compositum lætificãs esse potest: *℞. succi melißæ ℥.ß. sem. citri ʒ.j.ß. conseruę melissę, dianthos, ana ℥.j. Mis. & fiat electarium. Dosis a* ʒ.j.ß. *ad* ʒ.vj. Adhæc licet vti *diambra, diamoschu, gallia moschata, magnis antidotis*. Hæc ergo sunt lætificantia calida. Lętificantia frigida sunt *acetosa, acidum citri, caphura, santali, margaritę*: De quibus infra c.8. lib.2. vbi de cordis παλμῷ. In affectu ergo melancholico, pro vario corporis statu, vtẽdum, modo calidis, B modo frigidis, modo mistis. Vsus patet ex alibi dictis.

Diæta. Materia diætetica erit eadem, quæ in dolore cap. a melancholia est præscripta. Sed primum notandum, cum melancholia sit malum diuturnum, probari victum conseruantem, non minuentem, nec augentem. Et si contingat, vt corpus euadat siccius; probatur victus augens. Secundo notandum, cum alimentis miscenda esse lætificantia: & condienda cibaria, *borragine, buglossa, & melissa etiam*, nisi calor partis prohibeat. Et in melancholia hypochondriaca probatur etiam *acetum acre*, cuius cochlear vnum dabat Aetius, post omnem cibum; hoc enim minus siccat, & attenuat, & (quod maioris est vtilitatis) reddit cibum attenuantem, vt in hypochondriaca materia crassa obstruens vincatur. Vltimo ea probantur animi accidentia, quibus minuitur affectio tenebricosa, vnde Paullus ait, mentem ad alia esse auertendam; C quod fieri potest verbis, & proinde per medium sensum auditus; item operibus, & per medium sensum tactus; verbis, vt cantu, fabulis, operibus, vt imponẽdo capiti pileum grauem, vt melancholicus non amplius imaginetur, se esse sine capite, &c.

CAPVT XII.

De Mania.

Nomen. Generatio. MElancholiæ affinis est Mania, seu furor; nimirũ delirium citra tumorem, cum excandescentia, vt sæpenumero assidentes percutere tentent. Generatur hoc malum, dum capiti occurrit caussa calefactiua ex vsu, citra tumorem, vt cerebrum afficiatur secundum substantiam; & ita afficiatur, vt generetur spiritus animalis non tenebricosus, sed igneus; vt phantasma igneum euadat; cerebrumque afficiat veluti ignea affectione; vt corrumpatur actio cerebri D principalis, nempe vel imaginatio, vel ratio, vel vtraque.

Definitio. Delirium igitur maniacum est functio corrupta principalis cerebri, dependens ab affectione ignea, ex vsu affecto capite, citra tumorem.

Forma. Subiectum. Forma & subiectum colliguntur e Galeno, cap. vlt. lib.2. de causs. sym. dum ait, in mania deprauari principes facultates cerebri. Aetius hanc functionem dicit esse imaginationem.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est affectio ignea: per quam mania distinguitur a delirio melancholico, in quo affectio est tenebricosa. In hunc sensum Galenus scribit, cap. penult. lib. de vsu respirat. maniam produci a spiritu igneo. Sicut enim spiritus animalis tenebricosus, producit phantasma tenebricosum, vt cerebrum afficiatur affectione tenebricosa: ita spiritus animalis igneus, producit phantasma igneum, & hinc affectionem igneam. Addimus: ex vsu affecto capite; vt hoc delirium maniacum distingueretur, a delirio maniaco, quod fit in accessionibus febrium biliosarum: A nam in his febribus spiritus animales ignei euadũt, propter vapores, qui non sunt ex vsu; vnde spõte dissipantur. At in mania, spiritus animalis redditur igneus, affecto capite ex vsu, id est, affecto capite a caussa morbifica, quæ vtile indicat, ad differentiam vaporum. Hæc caussa morbifica duplex est: aut enim mania fit e Mordacibus succis, aut e Calida intemperie, com. aph.53. sect.6. cap. vlt. lib.2. de caus. sym. Spiritus ergo animalis igneus, est opus præter naturam; quod modo fit ob errorem externũ, qui est mordax succus; modo labefactata facultate cerebri, ob calidam intemperiem. Similiter functiones principales in hoc malo læduntur, modo ob errorem externum, modo ob læsam facultatem: nam cerebri calida intemperies, & generare potest spiritum igneum, & esse in caussa functionis corruptæ: vehementior tamẽ est, ratione læsionis functionum principum, quam ratione generationis spiritus ignei. Itaque cũ duo sint B ex vsu, videlicet, calida intemperies, & mordax succus: Quoad calidam intemperiem, caussas habet, de quibus dictum in sermone de dolo. cap. Quoad succum mordacem, vt colligitur e com. aph.56. sect.6. hic succus est sanguineus, biliosus, atrabilarius. Sanguinem proponit Galenus, aph.40. sect.5. succum biliosum & atrabilarium, aph.56. sect.6. Hic succus gignitur in iecore, vel Læsa facultate, ob caliditatem iecoris, vel etiam propter obstructionem: sed præterea generari potest ob Errorem externum, id est, ob chylum calidiorem in ventriculo genitum, e victu calidiore.

Mania non est cum tumore. Postremo dictum fuit in definitione, citra tumorem: vt mania distingueretur a phrenitide: nã in phrenitide est corrupta functio principalis cerebri, dependens ab affectione ignea, affecto capite ex vsu; sed cum tensione, cum tumore. Hanc ob caussam in phrenitide necessario coniungitur febris: mania sæpe est sine febre.

Differentię. C Quoad differentias, & primum a forma; dicendũ, actionem læsam corruptam, esse vel Imaginationem, vel Rationem, vel Vtramque. Ratione subiecti: cerebrum afficitur, secundum partem vel Anteriorem, vel Mediam, vel Vtramque. Ratione caussæ efficientis: hæc est, vel Intemperies calida, vel Succus mordax: & hic succus, vel est Sanguineus, vel Biliosus, vel Atrabilarius.

Signa. Mania in genere leuissimo negotio cognoscitur: videlicet ex imaginatione corrupta, cum excandescentia, cum procliuitate ad percutiendum. Facile etiam cognoscuntur differentiæ a forma, & subiecto, e traditis in doctrina de phrenitide. Quoad differentias a caussa efficiente: Si caussa efficiens sit intẽperies; cognoscitur e delirio perpetuo vniformi, quod simile est delirio ebriorum, secũdum Galenum aph.53. sect.6. Si autem caussa sit succus, cognoscetur e delirio nec assiduo, nec vniformi: nam succus modo nõ D fluit, modo fluit: & fluens, modo fluit in maiori copia, modo in minori; vt propterea nõ sit vniforme delirium. Quis autem sit succus, cognosci potest ex Aetio, & e Galeno aph.53. sect.6. si enim succus fuerit sanguineus, cum excandescentia erit risus: si biliosus, cum excandescentia erit studium: si atrabilarius, & quidem per putrefactionem, cum excandescẽtia erit fletus, si per adustionem, alios æger percutit, & proprias carnes mordet, &c.

Indicationis. Præsidia haurienda sunt e Subiecto & Caussa efficiente. Quoad subiectum, cerebri proportio cum calido innato seruanda. Caussa efficiens, est affectio ignea; & quod in cerebro est ex vsu. Ab affectione ignea, indicatur anodynum. A caussa ex vsu, indicatur præsidium sanans. Nam ab affectione ignea, dum mens ad alia adducitur, solũmodo mitigatur delirium, potestque redire: & ideo præsidium hoc non est sanans, sed anodynum. Caussa ex vsu, secundum Alexandrum, si est intemperies, indicat alterans per contrarium, id est, refrigerans: Si succus mordax; hic succus indicat & secundũ spe-

ciem,& ſecundum vitium. Species ſucci triplex eſt: ideoque triplex prodit præſidium determinatum. Quod vitium: ſi in mania ſuccus putreſcat, eſt eradicandus. Et quia copia peccat, eſt minuendus. Et quia eſt calidus & ſiccus,per contrarium eſt alterandus. Et quia in mania peccat,ratione motus,& quietis: ratione motus,indicat retrahens ad inferiora;& cum terminus a quo ſit iecur,indicat retrahens deorſum & dextrorſum, ſicut docuimus in doctrina de melacholia: ratione quietis,indicat diſcutiens; quatenus in capite,indicat diſcutiẽs materiam quieſcentem in capite.

Prognoſtica in genere.

Malum hoc periculoſum eſt: nec enim vlla deſipientia eſt ſecura,aphor.53.ſect.6.quia ſemper adeſt vehementia,ratione eſſentiæ,& dignitatis. Ratione eſſentiæ; & ratione ſymptomatis, quia eſt functio principalis corrupta, eſt magnus receſſus a naturali ſtatu; & ratione cauſſæ; hæc enim ipſa quoq; multum recedit a naturali ſtatu. Dignitatis eſt vehementia;quia malum pertinet ad cerebrum. Periculum autem varium eſt,pro vehementia differentiarum.

Prognoſtica differẽtiarũ.

Vnde quoad formam, vitium hoc maniacum eſt magis periculoſum, ſi duæ læduntur functiones: quia inſignior eſt vehementia ratione dignitatis, cum cerebrum ſecundum duas partes afficiatur. Quoad cauſſam efficientem, malum peius eſt, ſi intemperies ſimul cum ſucco mordaci vigeat. At ſi cauſſa ſeorſim perpendatur,intemperies in habitu eſt peſſima; nam vitium ratione eſſentiæ eſt maximum. Quoad ſuccum;prout hic varius eſt,ratione ſpeciei, & vitij: ita vario modo prognoſticandum. Quantum ad ſpeciẽ; mania eſt minus periculoſa, ſi fiat a ſanguine; magis periculoſa,ſi fiat a bile; maxime periculoſa, ſi ab atra bile, & præſertim ſi ſuccus atrabilarius genitus eſt per aduſtionem; nam hic ſuccus in capite exſuperãs, maxime recedit a naturali ſtatu. Quoad vitium ſucci; delirium maniacum eſt magis periculoſum, dum materia morbifica magis putreſcit, vel magis eſt copioſa,vel magis acris, vel magis cum impetu in caput mouetur: nam magis hæret & figitur: hæc enim vitia magis ſunt vehementia ſecundum eſſentiam.

Explicatio aphoriſmi 5.ſect.7.

Hippocrates aphoriſmo 5. ſect.7. ait: a furore difficultas inteſtinorum, vel hydrops, vel mentis alienatio, bonum. Difficultas enim inteſtinorum & hydrops,ſunt ſigna, quæ ſignificant materiam morbificam deorſum retrahi,nec ita eſſe vehementem ſecundum eſſentiam,ſecundum vitium in motu, quia materia retrahitur infra. Per mentis alienationem Galenus intelligit delirium, quando in furore delirium fit vehementius: hoc enim eſt bonum ſignum, quod dirigitur ad materiam,vt peccat ſecundum quietem; ſignificat enim materiam pertinaciter quieſcentem iam incipere moueri; vt minor ſit vehementia ratione eſſentiæ.

Curatio Veneſectio.

Quoad materias chirurgicas,probatur venæſectio in furore, ſi ſanguis peccet, vel vt cauſſa principalis, vel vt adiuuans, vel ſine qua non. Sanguis principaliter,concurrit, ſi mania fiat a ſanguine: eſt cauſſa adiuuans,ſi mania fiat a materia miſta cum ſanguine: concurrit, vt ſine qua non,ſi in mania ſanguis abundat extra caput. Vnde Aetius ad hoc poſtremum reſpiciens,dicebat venam eſſe ſecandam, vt alijs auxilijs detur locus. Notandum, ſi in hoc malo ſanguis peccet,verbi gratia, vſque ad libram; potius libram eſſe vacuandam,quam ℥.xj. nam præter vitium in copia,in mania etiam adeſt vitium in caliditate: beneficio venæſectionis, principaliter euacuatur ſanguinis copia;ſecundario feruor exſtinguitur.In recta adminiſtrationi,digrediemur circa Quãtum, & Vbi.Quoad Quantum; cum ſanguis ſit ſummæ actiuitatis, in hoc malo expedit vna vice euacuare, ſi vires tolerẽt. Quoad Vbi; ſi ſanguis ſubſiſtat in toto, & in capite; cum Aetio tundenda cephalica: Si in toto ſaltem redundet ſanguis; tunc ſanguinis ſubſiſtentia ſequitur vel copiam;vel motum:ſi copiam, aperiatis venam cubiti vel communem,vel internam: ſi ſequatur motum,aperiatis venam crurum. Si ſanguis tantum reperiatur in capite; cum Aetio aperienda vena frontis;& cum Auicenna poſſunt etiam aperiri venæ ſub lingua. Alexander addit cucurbitulas, hirudines, puluerem acrem: vt cruentum & ſanguinolentũ reddatur caput. Notandum autem circa puluerẽ acriorem, quod numerari poſſit inter materias medicinales, dum puluis agit citra ſolutionem vnitatis: inter chirurgicas, dum agit cum ſolutione vnitatis, ſicut hoc in loco, dum caput redditũ cruentum. Ad has tamen materias non eſt confugiendum, niſi materia pertinaciter ſit impacta.

Alia præſidia chirurgica.

Pharmaceia

Vacuantia. 1.

Medicamenta probantur,vt in phrenitide,& vt in dolore capitis a ſanguine,& a bile. Quædam tamen hic notanda. Quoad vacuantia per meatus ſenſibiles,probantur vehementia in mania; nam materia morbifica eſt vehemens; & maniacus non admittit medicamenta copioſa;& præſertim vſurpari poſſunt, cum non ſit febris. Cauſſa igitur bilis, detur *dacrydium*:

2.

propter atrã bilem,detur *veratrum nigrum.* Et quoniam maniaci non ſunt obedientes, ſecundum Paullum exhibebuntur medicamenta *cum placentis, cum ficubus,cum paßulis*; Alexander etiam dabat *cum ouis*.

3.

Medicamenta autem hæc vehementer ſoluentia,quamprimum ſunt exhibenda; materia enim magis eſt potens,quam materia furioſa. Medicamenta, caput vacuantia,etiam ſint fortiora:& propterea Aetius aſcendebat *ad Elaterium,ad album veratrum*: Quoad euacuantia per inſenſibiles meatus: Alexander probat *balneum aquæ dulcis*, & iubet, vt patiens longo tempore in ſolio calidæ detineatur, quo vapor acris euocetur.

Alterantia.

Alterantia eadem conueniunt, quæ in dolore cap.a materia acri. Quoad continens autem, cum ſit vel totum, vel pars ratione totius, probat Alexander, vt poſt balneum totum corpus inungatur *hydrolæo, aqua, & oleo.* Ratione capitis, quod debet refrigerari, Aetius frigida applicat capiti: Paullus admouet *oxyrrhod.ol.roſ.* Auicen.ſi calori iungatur ſiccitas,addit *lactuc. papau.* & ratione caloris naturalis cerebri, cum frigidis miſcet *chamæmelum*. Cauſſa iecoris,probantur frigida, de quibus in mal.iecoris.

Victus ratio

Diæta ita eſt inſtituenda,vt fuit propoſitum,in dol. cap.& phrenitide. Notandum igitur cum Aetio in hoc malo improbari dulcia, nam bileſcunt. Auicennas improbat obſtruentia: nam materia morbifica non eſt detinenda.Probat autem quæ mouent vrinã: vnde in mania vtendum diureticis validis, & in magna doſi, vt materia cito euacuetur, & non cogamur frequenter vti diureticis.

Potus.

Quoad potum; Aetius ſuadet,vt a vino penitus abſtineamus: aut ſi exhibendum ſit vinum,raro exhibeamus. Alexander vſu poſtulante,modicum vini exhibet,quod caput non petat. Auicennas dicit, vinum eſſe exhibendum in declinatione,ſed admiſta plurima aqua. Ratio horum omnium dictorum eſt;quia vinum dum calefacit, & materias in caput ducit,habet rationem cauſſæ morbificæ;quatenus autem nutrit, habet rationẽ alimenti, quare probatur ſolum vt materia alimenti. Vnde in mania, ſi magis poteſt virtus quam materia morbifica;probatur vinum: ante declinationem magis poteſt materia;in declinatione magis poteſt virtus: vinũ ergo in declinatione eſt exhibendum.

Somnus.

Vigiliæ in hoc malo ſuperant: ideo ſomnus conciliandus, cibique condiendi *papauere*.

Inanitio.

Quoad inanitionem,ſi aluus ſit ſtiptica; opus eſt vti clyſmo, ſecundum Auicennam.

Quies.

Quoad motum & quietem, cum agitentur maniaci, quies debet ſuperare motũ: vnde cum Paullo interdum in lecto ſunt ligandi.

Animi accidentia.

Poſtremo,quoad animi accidentia: cum Galeno aphor. 23. ſect.6. quia maniaci promptiſſime incidunt in furorem, occaſione cauſſæ externæ; ob id ſtudendum,vt vſurpentur animi accidentia,

dentia, quæ furorem mitigare possunt: & hoc tum verbis, tum operibus est efficiẽdum, & ita operibus, vt interdum etiam verbera adhibeantur.

CAPVT XIII.

De Memoria & Ratiocinatione læsis.

IN eodem capite de labefactata memoria & ratione verba faciemus: nam Galenus cap. 5. libro 3. de de loc. aff. voluit vtrumque malum simili morbo proficisci: vt, si vna vehementer lædatur, necessarium sit vtramque facultatem lædi, cum vna alteri compatiatur. Quoad Nomen, læsa memoria, dicitur obliuio morbose exquisita, obliuio enim quid commune est, memorię & imminutæ & ablatæ. Dicitur autem morbosa, ad differentiam non morbosæ, de qua Galenus cap. 12. libro art. med. loquitur, inquiens, obliuionem indicare humidam cerebri substãtiam. Obliuio autem morbosa fit, vitio vel Obiecti, vel Organi, id est, aut ob errorem externum; aut labefactata facultate. Si ob errorem externum, est obliuio morbosa, sed non exquisita, vt in phrenitide, de qua in præsentia non loquimur: Si fiat læsa facultate; hæc vel Impeditur, vel Labefactatur: impeditur in epilepsia, apoplexia, & de hac non loquimur: si labefactatur, est obliuio morbosa exquisita, de qua nos in præsentia, & Galenus cap. 5. lib. 3. de loc. aff. Vitium ratiocinatricis, dicitur discursus morbosus, vt quid commune diminutæ & ablatæ rationis. Vnde Galenus dicit cap. vlt. lib. 2. de sympt. causs. cap. 5. lib. 3. de loc. aff. si ratio imminuatur, vitium vocatur μωρία, & μώρωσις: si auferatur, dicitur, amentia, fatuitas, stultitia morbosa exquisita, quæ fit non impedita facultate, vt in epilepsia, sed labefactata ob intemperiem. Eadem igitur dyscrasia in posteriori cerebri parte est caussa obliuionis; in media parte est caussa discursus morbosi exquisiti. Quod si ergo diligenter sermo fiat de obliuione, nihil desiderari poterit circa læsionem discursus.

Nomen.

Transitio.

Vt autem intelligatur generatio obliuionis morbosæ exquisitæ, primum intelligendum, quomodo memoria fiat secundum naturam: hinc enim patebit etiam, quomodo & ratio & imaginatio secundum naturam obeantur. Breuiter ergo sciendum, ad functiones principes obeundum, tria esse necessaria: videlicet Agens, Instrumentum, & Obiectum. Agens est anima, & proinde substantia inuisibilis, quæ nec intensioni, nec remissioni est subiecta; vnde si senex haberet oculum iuuenis, videret instar iuuenis. In anima autem reperitur facultas, omnes animæ functiones obeundas instituta. Facultas vero non operatur, nisi euadat determinata; cum vnius facultatis vnica tantum sit functio. Hinc in cerebro triplex est principalis actio, quia tres sunt in cerebro facultates determinatæ. Cæterum, cum facultas communis & indifferens degeneret in determinatam, sciendum, determinari eam beneficio proportionis sui instrumenti: quæ proportio in cerebro, vt cerebrum est similare, pendet a determinata proportione substantiarum elementorum: vt autem proportio reperitur in cerebro, quatenus est dissimilare, pendet a proportione eorum, e quibus constituitur compositio, id est, a conformatione, magnitudine, numero, & compositione; vnde proprietas compositionis nominari potest. Instrummentum est cerebrum, sed præditum & calore innato, & constitutione. Per calidum innatum, intelligimus calidum ingenitum in cerebro, sed mistum cum spiritu animali, qui spiritus non pertinet ad ventriculos cerebri, sed ad propriam cerebri substantiam. Per constitutionem intelligimus temperiam cerebri, compositionem, & vnitatem. Si hæc duo instrumentia, id est, calidum innatum, & cõstitutio, inuicem conferantur; tunc ratione conseruationis facultatum, primum locum tenet calidum innatum; ratione autem functionum, constitutio. Verum, quantum ad constitutionem, cum ea triplex sit, primum locum obtinet temperatura, respectu compositionis, & vnitatis; vt si vitium sit in intemperie, facultas labefactetur, sin in compositione, vel unitate, impediatur: si in calido innato sit vitium, lædatur actio ob errorem externũ. Obiectum est, in quod agit facultas, & a quo facultatis organũ afficitur. Hoc aũt obiectũ cum esse possit vel corpulentũ, vel spiritale: in pręsentia locũ habet obiectum spiritale: vt si lædatur obiectum, lædatur actio ob errorem externum. Cum igitur, e traditis, anima agat virtute facultatis determinati organi, & obiecti: certe anima in cerebro residens, memoriæ munia obire potest, per facultatem memoratricem, quę contrahitur a cerebri proportione, secundum partem posteriorẽ. Hæc facultas bene agit, si nullum sit vitium in calido innato, nullum in constitutione, nullum in obiecto. Cæterum cum Aristotele libello de mem. facultas memoratrix bene agit, si phãtasmata recipiat, conseruet, ac (dicant alii quicquid velint) iudicet. Vnde Aristoteles respiciens ad receptionem, inquit; hebeti ingenio esse immemores, quorum cerebrum ita sit crassum, vt non permittat infigi imagines: ad retentionem respiciens, dicit: cerebrum humidius nihil retinere instar aquarum vehementer & cum impetu fluentium: tandem insinuans indicium, (vbi respicit non ad facultatem, sed ad facultatis opus) dicit, memoriam, id est, memoriæ opus esse habitum phantasmatis, tanquam imaginis. Quare, si est habitus animi; igitur est cognitio, igitur est indicium: vnde subdit Philosopphus: memoriam contemplari phantasmatis impressionem. Vnde obiter colligere potestis, etiam imaginatricem iudicare & contemplari: & hac de caussa in vertigine patientes se errare cognoscunt, quia non est vitium secundum iudicium: in affectu autem melancholico non cognoscunt se decipi, quia in eo est error secundum iudicium.

Ad functiones principes obeundũ, tria necessaria. Agens.

Instrumentum.

Obiectum.

Facultas memoratrix citra discursũ recipit, conseruat, & iudicat.

Obiici autem solet e Galeno in libro de offic. med. ad artes constituendum, memoriam concurrere, vt conseruat: sensum autem & mentem, inuenire & iudicare. Quare secundum Galenum memoria non iudicat. Pro solutione scire oportet; dari cognitionem integram, quæ in suo genere ad aliud non refertur; & hæc cognitio fit, vel sine discursu, vel cum discursu: Si sine discursu, sufficit sensus vt recipit & iudicat, vt fiat ille habitus, seu illa cognitio, quæ vocatur peritia: si autem cum discursu fiat cognitio, ad edendum integram cognitionem, idest, scientiam, necessario etiam concurrit ratiocinatrix, nam hæc perfecte potest inuenire & iudicare, nec eius iudicium refertur in iudicium vel imaginatricis, vel memoratricis; sed contra, imaginatricis & memoratricis iudicium famulatur ratiocinatrici. Galenus igitur respiciens ad iudicium integrum, & ad integram cognitionem proponit solum sensum & mentem. Posset quoque alia esse dubitatio: nam Galenus ca. 6. lib. 2. de mot. musc. ait, imaginatricem imaginari, & recordari: nihil autem de memoratrice agit? Responsio. Anima est vnica substantia, quæ tamen plures habet partes: & vnica pars plures habet facultates: vnica autem facultas, vnicam tantum habet operationem. Vnde Galenus loc. cit. respiciens ad animæ partem in cerebro, hanc vocat imaginatricẽ, sicut etiam lib. 6. de placit. Quare imaginatrix accepta non pro facultate, sed pro parte animæ, imaginatur & recordatur. Constitutum igitur sit, facultatem memoraticem, in cerebro posteriori residẽtem, recipere, conseruare, & iudicare, citra compositionem & diuisionem, id est, citra discursum.

Obiectio soluitur.

Aliud dubium.

Quare ad producendum obliuionem morbosam exquisitam: necessarium est, vt caussa morbifica agat in

Generatio huius mali.

in cerebrum secundum partem posteriorem, vt cerebrum ita afficiatur frigida intemperie: vt memoria secundum iudicium lædatur.

Definitio.

Obliuio igitur morbosa, est functio vehementer læsa principalis, cerebri posterioris, dependens ab intemperie frigida.

Forma.

Forma est functio læsa vehementer principalis. Galenus enim cap. 5. lib. 3. de loc. aff. ait, in hoc malo memoriã vel aboleri, vel saltem grauiter lædi.

Subiectum.

Subiectum est cerebrum posterius, ad quod memoria attinet: vt alibi a nobis est demonstratum.

Caussa efficiens.

Efficiens caussa: est frigida dyscrasia: per quam hec obliuio distinguitur: & a non morbosa, & a morbosa non exquisita, qualis est in epilepsia ob angustiam. Hinc Galenus cap. 5. lib. 3. de loc. aff. proponit frigidam omnino intemperiem: ratio est: nam receptio læditur a sicco, retentio ab humido, iudicium a frigido: & cum in obliuione læsio sit secundum iudicium, necessario dependet a frigida intemperie. Hec intemperies frigida, est Cum materia, vel Sine materia. Sine materia, vel Simplex: vel Composita, id est, vel frigida & sicca; vel frigida & humida. Materia, quæ est cum intemperie, est vel Pituita; vel Melancholia. Caussæ autẽ intemperierum & materierum traditæ sunt in doctrina de dol. cap.

Differentiæ.

Quoad differentias, & primum a forma: memoria est Imminuta, vel Ablata. Præterea actio principalis læsa, pertinet vel ad Solã memoriam, & dicitur obliuio, vel ad Memoriam simul cum ratione, & dicitur stultitia. Differentiæ à subiecto: cerebrũ posterius vel Solum afficitur, vel Simul etiam medium cerebrum. Differentiæ a caussa efficiente: dyscrasia frigida, vel est Sine materia, vel Cum materia, &c.

Signa in genere.

Obliuio in genere, vt actio animalis læsa, est nota, & potius rationẽ signi habet quam signati, quia offertur sensui, dum audimus patientem conqueri de obliuione, & læsa memoria: Operatio læsa naturalis, ignota est, & cognoscitur per excrementa: at obliuio non est actio naturalis læsa, sed animalis; quæ cum seipsam patefaciat, non eget signis.

Signa differentiarum.

Quod autem obliuio sit exquisita cognoscitur inde quod sensim inuadit, non repente, vt in epilepsia. Quoad differentias, & primum a forma: num memoria sit imminuta, vel ablata; manifestum est, & e verbis ægri intelligitur. Num læsa sit, vel solum memoria, vel etiam ratiocinatio: & hoc quoque verba patientis manifestabunt: si enim memoria solum læsa est, non recordatur, sed discurrit: si etiam ratiocinatio, non discurrit æger, sed perpetuo vel affirmat, vel negat, nec verbum verbo componit. Quoad subiectum, num afficiatur pars cerebri posterior, an media quoque cognoscitur ab operatione, quæ pertinet ad differentias formales; si enim læsio tantum est in memoria, laborat pars posterior; si etiam in ratione & discursu, media quoque pars afficitur. Quoad differentias a caussa efficiente, num sit intemperies sine materia, aut cum materia, simplex, aut composita, item num materia sit pituitosa, aut melancholica; horum omnium signa in sermone de dol. cap. tradidimus, & possunt etiam peti e cap. 5. lib. 3. de loc. affect. alijsq; locis Galeni sæpius citatis.

Indicationes.

Quoad presidia; intemperies contrarium indicat. Materia morbifica secundum speciem, indicat remedia determinata, id est, respicientia vel pituitam, vel melancholiam. Quoad vitium materierum; hoc attinet ad qualitatem, quantitatem, & vbi: (non ad substantiam) propterea oportet euacuare & calefacere vtramque materiam; pituitam siccare & detergere; melancholiam humectare, tandem oportet materiam & retrahare, & discutere.

Prognostica.

Malum periculosum est, nam insignis est vehementia essentiæ & dignitatis. Vehementia autem facultatis, non necessario est in hoc malo: ideoque in eo homo non moritur, sed malum comitatur hominem vsque ad mortem. Essentiæ est vehemẽtia, quia est intemperies frigida, admodum recedens a naturali statu. Vehementia dignitatis est, quod dyscrasia est in cerebro, parte principali: Vnde, etiam si obliuio non sit exquisita, periculosa tamen est ob vehementia dignitati; nam cum Auicenna & Aetio, minatur paralysin, epilepsiam, apoplexiam, & quandoque etiam mortem: nam materiæ morbificæ interdum additur vehementia facultatis. Periculum augetur vel minuitur, pro vehementia differentiarum.

Prognostica differentiarum.

Quoad differentias a forma: obliuio minus est periculosa, dum imminuta est actio, quam dum ablata; propter vehementiam essentiæ: item minus periculosa, si tantum afficiatur memoria, quam si etiam discursus, propter vehementiam dignitatis. Quoad differentias a caussa efficiente, incurabile est malum, si frigiditas sit in habitu; & præsertim si coniuncta sit siccitas. Præterea, minoris est discriminis, si procedat a pituita, quam si a melancholia, propter vehementiam essentiæ; nam dum in cerebro redundat melãcholia, maior est recessus a naturali statu, quam dum redundat pituita.

Curatio. Venæsectio non probatur in obliuione exquisita.

Quoad materiam chirurgicam, licet affectus hic sit vehemens, & vires ita robustæ, vt sustineant album veratrum; a nemine tamen probatur venæsectio; quia in obliuione morbosa exquisita sanguinis vitium vehemens desideratur; nec enim in hac obliuione, sanguis habet rationem caussæ principalis, quia non fit a sanguine, sed a pituita, &c. non concurrit etiam sanguis vt adiuuans; nam syncera est vel pituita, vel melancholia: denique non concurrit, vt caussa sine qua nõ; nam dum cerebrum afficitur morbo frigido, necessario etiam reliqua viscera compatiuntur, vt sanguis copiosus generari nequeat, qui curationem impediat. At si obliuio sit non exquisita, vena secari potest; nam sanguis potest habere rationem caussæ adiuuantis, si misceatur, cum pituita, aut melancholia; & talis obliuio coniuncta est cum risu. Præterea in obliuione non exquisita, sanguis potest habere rationem caussæ sine qua non, vtpote, si iecur non compatiatur.

Pharmaceia Vacuantia. Cap. 13. l. 6.

Quoad medicamenta, Auicẽnas probat vehementer vacuantia & alterantia: vnde Aetius confugit quandoque ad *helleborum album*, maximeque probat *hieram Rufi e colocynth. ex agarico, cum veratro nigro*, si coniungatur melancholia. Hieræ illius dosis est caussa purgationis ℥.ß. caussa discussionis flatuum ʒ.ß. vel magnitudo fabæ. ca. 115. lib. 3. Admonet Aetius circa album veratrum, vt exhibeatur, dum necessitas vrget: non enim exspectandum, donec morbus ad tantam vehementiam perducatur, vt non cedat.

Alterantia.

Medicamenta alterantia, quæ etiam insensibiliter vacuare possunt secundum Aetium ita habent; *applicetur calamintha cocta in aceto acerrimo, cum nitro, pipere albo, castorio & sinapi: intro exhibeantur, castorij ʒ.j. fragmenta item cornu cerui*. Auicennas probat *acorum conditum*. Probatur etiam medicamentum confectum *ex æquali portione olibani, cyperi, piperis, croci, myrrhæ; quod exhibetur ad ʒ.j. singulis diebus*. Quidam etiam ascendunt *ad confectionem anacardinam*. Sed notandum, his potissimum vtendum esse, in obliuione morbosa exquisita exacte, quæ fit ab intemperie frigida, coniuncta cum humiditate, vel etiam cum pituita: non enim probantur, si sit coniuncta siccitas, vel materia melancholica.

Diæta.

Extreme senes medicamentis curandi non sunt, sed sola diæta. Aer igitur sit luminosus: iusto nec frigidior, nec calidior. Cibus sit mediocris & attenuans, quia vitium est diuturnum; & si materia adest, ea est crassa. Vinum sit tenue, album, non admodum vetus. Reliqua ad viuendi rationem pertinentia sint moderata. Prodest in hoc malo spes; interdũ & ira prodest, quia facultas animalis excitatur: nam per iram vitalis spũs efferuescit, qui postea petens

caput,

caput, huic refrigerato prodesse potest. Hæc de læsa memoria, & fatuitate.

CAPVT XV.

De Vertigine.

Nomen.

QVoniam vertigo etiam pertinet ad facultates principales: ideo de hac dicendum: postea enim loquemur de incubo, epilepsia, apoplexia, & caro. Per vertiginem autem intelligimus illud vitium, in quo obiecta circumduci videntur: at patientes agnoscunt falsam esse & visionem, & imaginationem. Vertigo alia est Morbosa, alia Non morbosa. cap. 8. lib. 3. de loc. aff. Morbosa originem habere potest, vel citra externam caussam, vel cum parua occasione. Vertigo autem, non morbosa est, cuius origo est occasio insignis. Vnde vertigo morbosa, non oritur tantum, ob vnicam, seu plures rotationes, sed facile & leuissime: de qua morbosa non in præsentia loquemur. In hac uertigine oportet, vt caussa morbosa occurrat capiti, & ita agat, vt caput secundum ventriculos lædatur; vt vel citra externam occasionem, vel leui occasione, spiritus animalis, in ventriculis cerebri residens, motu morbosa afficiatur; vt eum hic motus morbificus ad circularem vergat, afficiatur cerebrum secundum sedem facultatis imaginatricis; vt cerebri substantia afficiatur affectione, non tenebricosa, vt in melancholia: non ignea, vt in mania, sed circulari; vt hinc corrumpatur imaginatio, vt patiens imaginetur obiecta circumagi. Et cum spiritus animalis ita agitetur, & non distribuatur in oculos secundum naturæ leges, læditur etiam visio. Et tandem, cum spiritus agitentur in parte cerebri anteriore, uitium impertitur uentriculis etiam postremis, ut non prodeant in uniuersum corpus radij spiritus animalis, quemadmodum opus esset; unde etiam detrimentum fit secundum motum uoluntarium.

Generatio.

Definitio. Forma.

Vertigo igitur est functio corrupta principalis, cerebri anterioris, cum læsione uisus & motus totius corporis, dependens ab affectione cerebri circulari. Functio corrupta dicitur, ad differentiam imminutæ & ablatæ: principalis, ad differentiã non principalis: cerebri, ad differentiã functionis principalis aliorũ viscerum: anterioris, ad differntiam coruptæ rationis: nam in vertigine corrumpitur imaginatio, sed præterea corrumpitur imaginatio, cum læsione visus & motus, ad differentiam delirii melancholici: dependens ab affectione circulari & morbosa, ab differentiam vertiginis non morbosæ: item ad differentiam epilepsiæ & apoplexiæ; nam in vertigine affectio hæc circularis, immediate producitur a spiritu animali, qui circumducitur præter naturam; quod locũ non habet in vertigine non morbosa: neq. in epilepsia, vel apoplexia. Forma igitur vertiginis, est corrupta imaginatio, cũ læsione visus & motus. Subiectũ præsertim est cerebrum, secundum partem anteriorem: aliquo modo etiam oculi. Efficiens, est affectio circularis, vt producitur a spiritu animali, quatenus præter naturam circumducitur.

Subiectum. Caussa efficiens. Imaginatio læsa, in vertigine.

Hæc iã singula: plenius confirmabimus. Formalis caussa igitur pertinet ad imaginationem, visionem, & motum voluntarium. Ad imaginationem: nam teste Galeno com. 42. lib. 4. de ratione victus vertigino si sibi imaginãtur, vel caput proprium circũduci, [illegible] exteriora: spiritus enim animalis, vt circumdu[illegible] producit phantasma: quod ita cerebrum afficit, [illegible] obiecta circumduci ægri imaginentur. Ad hanc ergo imaginationem confert obiectum, quod extra circumagitur, quales sunt rotæ molendinorum: sensatum enim secundum Auicennam, efficit in organo sensitiuo formam, seu speciem sibi similem, vt reliqua etiam visibilia circumduci videantur: quemadmodum & lingua, amaritudine affecta, etiam dulcia iudicat amara. Adhæc obiectum externum, quod circumducitur, est caussa corruptæ imaginationis, quatenus vi obiecti spiritus præter naturam mouetur, capite 8. lib. 3. l. aff. Quoad visionem, hæc quandoque corrumpitur, quandoque imminuitur, & quandoque repẽte destruitur, comm. aph. 17. sect. 4. Ratio est: nam si spiritus solum afficiatur motu; tũc, si fieri potest, vt transmittatur ad oculos, non destruitur visio; si autem non transmittatur, destruitur. Quoad motum voluntarium, cum Galeno cap. 8. libro 3. l. aff. vertiginosi interdum cadunt: nam ob morbificum motum spirituum animalium, desiderantur radij, qui per totum corpus distribuantur.

Visio læsa. Motus voluntarius læsus.

Subiectum.

Quoad subiectum, est cerebrum anterius potissimum: vnde Galenus cap. 8. lib. 3. l. aff. ait; in vertigine etiam per consensum: affectionem cerebro esse ascribendam: multo ergo magis in vertigine per essentiam, cerebrum subiecti habebit rationem.

Caussa efficiẽs, est motus circularis spiritus animalis.

Caussa efficiens, est affectio illa circularis, vt producitur a spiritu animali, qui præter naturam circumducitur. Sicut enim vertigo non morbosa fit, cum quid crebro vertitur, quoniam inordinatus fit motus tum humorum, tum spirituum: ita in vertigine morbosa, malum producitur ob inordinatum motum. cap. 8. lib. 3. loc. affect. Hinc Auic. proponit, spirituum animalium motum circularem & vndosum. Vertiginis igitur caussa efficiens, est spiritus animalis, vitiosus redditus. Fundamentum colligitur ex Auicenna; nam ad edendum functiones sensitiuas, spiritus animalis concurrit vt instrumentum corporeum & patiens; sed primum, & dignius. Dicit Auicennas, spiritum esse instrumentum corporeum; ad differentiam facultatis animæ, quæ est organum incorporeum & spiritale: constitutio autem partis viuentis, est organum corporeum, sed materiale, non spiritale: organum autem corporeum, quod proinde est substantia, est spiritus animalis, & calidum insitum in substantia cerebri, mistum cum spiritu animali. Dixit etiam, spiritum esse organum passibile; ad differentiam facultatis, quæ non patitur, non suscipit magis & minus. Dixit quoque hunc spiritum animalem esse organum primũ, & dignius: primum, ratione temporis, quia famulatur facultati, antequã transmittatur: dignius, ob præstantiam substantiæ, Spiritus animalis in ventriculis exsistens (de quo Auicennas loquitur) est primus, ratione temporis: nam phantasmata primum recipiuntur in spiritu ventriculorum, deinde in calido innato cerebri. Idem spiritus, est instrumentum dignius, ob præstantiam substantiæ: nam si spiritus animalis, in vẽtriculis exsistens, conferatur cum temperatura, spiritus dignior est, quia temperatura saltem est qualitas: Si conferatur cum calido insito, adhuc dignior est spiritus animalis, in ventriculis residens, nam ab hoc perficitur calidum insitum. Notandum tamen, spiritum animalem in ventriculis exsistentem, esse digniorem, ratione dignitatis substantiæ, non autem ratione operationis: nam ad edendum functionem, temperatura est dignior, secundum locum tenet calidum innatum, & postremo spiritus animalis ventriculorum. Constitutum igitur sit, omnem vertiginem produci a spiritu animali, residente in ventriculis cerebri, vt hic spiritus affectus est motu vitioso, inordinato, & veluti circulari. Quamobrem vertiginis forma, vt est functio læsa, necessario fit ob errorẽ externum, nõn læsa facultate: dicũt alij quicquid velint. Neque obstat, quamuis in vertigine interdum cerebrum afficiatur morbo; hic enim morbus est caussa vitij spiritus animalis, non autem est caussa actionis læsæ. Est autem hic error externus, animalis spiritus. Hic spiritus est opus quoddam præter naturã, quod sequitur læsam cerebri retentionem, non attractionem, non expulsionem, non alterationem. Si enim esset

Vertigo fit tantum ob errorem externum. In vertigine læditur retentrix cerebri.

esset alteratio læsa, produceretur spiritus vel impurus, vel calidior, vel frigidior: at vitium est solum secundum motum, quare non sequitur alterationem. Neque sequitur læsam attractionem, quia hic spiritus iam est genitus, & residet in ventriculis. Tandem non sequitur expulsionem læsam; quamuis enim interdum impediatur transitus ad oculos; vertigo tamen fit, quia in ventriculis præter naturam mouetur. Sequitur ergo retentionem; dum retentrix ita est debilis, vt si quid præter naturam contingat, non possit seruare spiritum; quin præter naturam moueatur. Verum retentio læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externũ. Facultas læditur; primum, vt labefactatur; cap. 8. lib. 3. l. aff. dum videlicet, fit vertigo propter intemperiem inæqualem, id est, secundum Auicen. dum intemperies diuersa est a naturali temperamento, cuius origo est e caliditate; siue hæc calefacientia & refrigerantia admoueantur, siue assumantur; vt repente præter naturam, cerebrum vel calefiat, vel refrigeretur, vt motus morbificus in spiritu excitetur, citra motorem corporeum: cum sit intemperies contraria temperaturæ cerebri & spirituum, fit agitatio in spiritu, quemadmodum, dum aqua & ignis aggregantur. Et ideo non est dicendum, ob intemperiem inæqualem generari vapores, sed produci motum prauum in spiritu animali. Præterea læditur retentrix, vt impeditur ob semiangustiam ventriculorum anteriorum cerebri: angustia autem illa non est coalescentia: nam cerebrum non sustinet vlcus: non est constipatio: nam intra ventriculos cerebri, non potest colligi caro, vel materia, quæ constipet: non est subsidentia, quia hæc fit a materia, praua qualitate affecta, & proinde non citra cõuulsionem, vnde potius fieret epilepsia, quam vertigo. Quare hæc angustia potest esse compressio: vnde Paulus cap. 12. libro 3. dicit, vertiginem fieri a confracta caluaria, vt comprimantur ventriculi anteriores cerebri. Est autem hæc compressio semiangustia: nam si integra esset angustia, esset caros. Et hæc compressio pertinet ad partem anteriorẽ: nam si fieret in parte posteriore, accideret obstupescentia, non vertigo. Præterea semiangustia potest esse obstructio: vnde Galenus cap. 8. lib. 3. loc. affect. vt & Auicen. inquiunt, fieri uertiginem propter multitudinem vaporis. Oportet ergo intelligere vaporis Speciem: Vitium, & Caussam generantem. Quoad speciem, vapor est Sanguineus, Biliosus, Pituitosus, vel Melancholicus. Vitium in vertigine, pertinere potest ad Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Ad substantiam, vt si homo, qui vertigine afficitur, afficiatur in febre pestilenti, vnde vapor proculdubio est putridus: similiter; si prodeat a lue venerea. Pertinet ad quantitatem, quoniam vapor residens in ventriculis cerebri, etiam in parua copia obest. Pertinet vitium ad qualitatem, vt vapor est calidior, vel frigidior. Vaporem calidum tangit Galenus, cap. 8. libro 3. l. aff. vbi non proponit uaporem frigidum, quia solum, exempli gratia, loquitur de vertigine; non e proposito. Vaporẽ autem frigidum proponit, commen. 23. lib. 3. aphorismorum. Vitium etiam spectat ad Vbi; primum, vt vapor præter naturam quiescit in ventriculis: deinde secundum motum, vt vapor mouetur, ab infernis ad caput, modo per viam crisis, modo fine crisi, siue per vasa, siue per alios ductus. Caussa generans est multiplex; prout varios humores, & hinc varios vapores generare potest. Vnde notandum cum Galeno cap. 8. lib. 3. de loc. affect. si vapor generetur. In capite, vertiginem esse per essentiam: si Extra caput, per consensum; & tunc materia vel in Toto gignitur, vel in Parte; si in parte, vel in Ventriculo, vel in Intestinis, Iecore, Liene, Thorace, Vtero. Notandum autem differẽtiam esse inter vaporem melancholiæ, & vertiginis: nam vapor in melancholia non est ex vsu, non indicat vtile: nam a vapore in melancholia non producitur angustia: contra in vertigine vapor ex vsu, quia caussa est morbi, nimirum obstructionis. Cæterum, cum facultas retentrix in vertigine, impediatur ob compressionem & obstructionem: compressio non eget aliqua occasione; & ideo secundum Auicennam, dum caussa externa percutit, simul fit compressio, & spiritus agitatur. Obstructio vero postulat occasionem, sed leuem: vnde Galenus cap. 8. libro 3. l. affect. ait, vertiginosos e parua occasione obtenebrari. Leuis igitur occasio, non est caussa disponens, sed corpus dispositum, seu cerebrum impelles in vertiginem, vt, verbi gratia, est mora sub radijs solaribus, balneum post repletionem, motus a cibo & corporis & animi, motus in gyrum, prospectus ab alto, intuitus obiectorum, quæ vel velociter, vel circulariter mouentur. Alia autem e parte retentio læditur in vertigine ob errorem externum, cap. 8. lib. 3. loc. affect. aphoris. 17. lib. 4. aphorismorum, vertigo nimirum quæ fit per consensum a ventriculi ore superiore, demorso ab humore. Paulus proponit inter vertiginis caussas, vehementes cruciatus. Auicennas dicit, vertiginem fieri ob famem, in his, qui famem facile non tolerant; vt secundum Auicennam, vertigo fiat, propter rem, incipientem continuari cum cerebro sua qualitate non substantia, vt lædatur os superius ventriculi, & ita læditur, vt cerebrum compatiatur. Vnde non fit, quia per famem vapores petunt cerebrum, sed impertitur qualitas: nam persentitur morsus oris ventriculi, propter magnitudinem neruorum, qui a cerebro ad os ventriculi perducuntur, per quos impertitur non materia, sed qualitas realis, quæ dolorifica est, & caussa symptomatis. Dum ergo qualitas dolorifica impertitur spiritui animali, vt est aduersaria spiritui, ita agit, vt spiritus secundum naturam detineri non possit: Et proinde fit vertigo, citra morbum, citra angustiam, & ob errorem externum.

Sequuntur differentiæ: & primum a forma, quæ posita est in læsa imaginatione, visione, & motu voluntario. Imaginatio læditur, cum Galeno commen. 42. lib. 4. de ratione vict. vt patientes imaginentur, circumduci vel Caput, uel Exteriora; si enim spiritus animales agitentur solum in cerebro, imaginantur caput circumduci; si secundum oculos, exteriora circumagi uidentur. Quoad visionem cum Galeno loc. cit. uisio uel Non aufertur, & tunc uertigo seruat nomen generis; uel Aufertur, & dicitur uertigo tenebricosa, σκότωμα: si enim non prohibeatur transitus spirituum animalium ad oculos, non aufertur uisio. Quoad motum uoluntarium, differentia est secundum Magis & Minus; prout motus spirituum, magis uel minus est uehemens: nam in motu uehementiori, radij spiritus animalis minus distribuuntur, ut propterea patientes concidant. Ratione autem caussæ efficientis dicendum, spiritum animalem præter naturam moueri, vel læsa facultate, vel ob Errorem externum. Si læsa facultate; uel Labefactata ob intemperiem inæqualem, vel Impedita, aut ob Compressionem, aut Obstructionem, obstructio autem cum fiat a vapore, differentiæ sumendæ sunt, a vaporis specie, vitio & caussa generante; vt in explicatione definitionis diximus. Si ob errorem externum; hic nil aliud est, quam qualitas dolorifica. A subiecto non sumuntur differentiæ, quia semper est idem.

Vertigo in genere, & secundum differentias a forma facile cognoscitur e verbis patientis. Sufficiat ergo proponere signa ratione caussæ efficientis. Num igitur spiritus animalis præter naturam moueatur, vel lęsa facultate, vel ob errorem externum, distinguitur e præsentia & absentia, vel lęsionis facultatis, vel erroris. Si fiat læsa facultate; hæc læditur ob intẽperiem, cõpressionẽ, & obstructionem. Intemperies

Marginalia (left): 1. Quomodo retentio lædatur læsa facultate. 1. Ob dyscrasiam. — 2. Ob angustiam. — Cõpressio. — Obstructio. — Materiæ obstruentis cõsideratio. — Vapor, in melancholia & vertigine vt differat. — Occasio vertiginis.

Marginalia (right): 2. Quomodo retentio lædatur ob errorem externum. — Differentiæ. — Signa. 1. Læsa facultatis signa.

ries cum Auicen. cognoſcitur e leuitate capitis, & e A prægreſſis cauſſis quæ alterare poſſunt, vel adhibitis, vel aſſumptis. Compreſſio nota eſt per ſeipſum. Obſtructio cognoſcitur ex abſentia aliarum cauſſarum, & e ſignis indicantibus vaporis ſpeciem, vitium, & cauſſam genetantē. Quoad ſpeciē, an vapor ſit ſang. pit. bil. &c. cognoſcitur e traditis de dol. cap. Quoad vitium, & quidem in ſubſtātia; cognoſcitur, ſi febris ſit putrida, ſi aſſit lues venerea: vitium in quantitate vaporum, cognoſcitur vehementia & remiſſione Symptomatum; nam ſi vehementiora ſint ſimptomata, ſignificant maiorem copiam. Quoad vitium in qualitate: primum, vapor calidus cognoſcitur e vigilijs, ſenſu caliditatis, e ſignis mineræ calidæ. Vapor frigidus cognoſcitur e priuatione ſenſus caliditatis, e ſomno, e ſignis mineræ frigidæ. Quoad vitium ſecundum vbi; an ſit vitium, vel ſolum in quiete, vel etiam in motu; cognoſcitur e ſignis, indicantibus vertiginem per eſſentiam, & per conſenſum. Quoad motum oportet cognoſcere modum motus, ſpatium & terminum a quo. Modus motus, num ſit criticus, vel ſymptomaticus, cognoſcitur in febribus, e ſignis cruditatis, vel coctionis. Spatium cognoſcitur; quia ſi per venas fluit, cauſſa generans pertinet ad hepar; ſi per arterias, pertinet ad cor, & ſunt ſigna vaporis admodum calidi. Cognoſcere etiam oportet, num vapor caput petat per vaſa exteriora, vel interna. Si per exteriora; vaſa colli & capitis turgent; idem cognoſcitur e pulſu arteriarum, & tandem ex aſtringentibus applicitis, ſi iuuant; ſi enim non iuuant ſtatuendum, vaporem per interna ſpatia caput petere. Quoad terminum a quo, an ſit vel totum, vel pars; cogno ſcitur e ſignis indicātibus vitia vel totius, vel partis. Quoad cauſſam generantem; cognoſcere oportet, an vapor ſit genitus in capite, vel extra: & hinc an vertigo ſit per eſſentiam, an per conſenſum. cap. 8 lib. 3. lib. affe. Si vapor in capite gignatur, præceſſerunt, vel etiam ſunt præſentia ſymptomata, ad caput attinentia. Verbi gratia, dolor capitis, læſio in ſenſibus externis, tinnitus aurium, &c. Si vapor generetur extra caput; ſymptomata pertinebunt ad locum extra caput. Verbi gratia, ſi generetur in ventriculo, cognoſcetur e læſa ventriculi coctione, ex inappetentia, e grauitate ſecundum ventriculum, &c. Quoad errorem externum, cum ſit qualitas dolorifica, facile cognoſcetur; verbi gratia, e fame, e morſu oris ventriculi, cap. 8. lib. 3. lib. aff.

Signa omnium, quæ in materia obſtruente conſiderantur.

2. Erroris externi ſigna.

Indicationis.

Præſidia ſumuntur a cauſſa efficiente, id eſt, a ſpiritu animali, qui præter naturam mouetur, vel læſa retentrice, vel ob errorem externum. Si lædatur facultas, & quidem ob intemperiem; indicatur alterās per contrarium. Si morbus ſit compreſſio; eſt negotiū quod pertinet ad chirurgos. Si obſtructio; indicatio capitur a vapore, qui cum emanet a minera; ob id indicationes ſunt potiſſ. capiendæ a vaporis & humoris ſpecie, vitio, & cauſſa generante, de quibus in cephalalgia. Si malum fiat ob errorem externum, cum ſit qualitas ſpiritalis, quæ producitur ab affectione dolorifica, quid indicet dolorifica affectio, patet e ſuperius traditis.

Prognoſtica.

Vertigo eſt malum, proximum epilepſiæ & apoplexiæ, com. apho. 17. ſect. 3. & proinde non eſt deſpicienda; cum in ea ſit vehementia eſſentiæ & dignitatis; nam inſignis eſt receſſus ſecundum imaginationem, ſecundum viſum, ſecundum motum voluntarium. Et præterea adeſt dignitatis vehementia, quia cerebrum afficitur. Verum diſcrimen occurrit pro vehementia differentiarum. Vnde ſi perpendantur differentiæ, quæ a forma ſumuntur; vertigo eſt magis periculoſa ſi caput circumduci videatur, quam ſi ſolum exteriora. Similiter magis periculoſa eſt vertigo, vt vehementior eſt læſio, & in viſione, & in motu voluntario; nam ſunt effectus cauſſæ magis vehementis. Quoad differentias a cauſſa efficiente; Si cauſſa efficiens ſit morbus, & primum ſi intemperies inæqualis; non admodū periculoſa eſt vertigo, quia dyſcraſia inæqualis non difficulter tollitur. Si morbus ſit compreſſio, eſt vertigo admodum periculoſa: quod tamen periculum intenditur, prout compreſſio vehementior eſt ratione eſſentiæ, ratione dignitatis, ratione facultatis. V. g. ſi cauſſa comprimens multum anguſtet, erit inſignis vehementia ratione eſſentiæ: ſi comprimatur magnum capitis ſpatium, erit vehementia dignitatis: ſi compatiatur ventriculus, a percuſſione capitis, erit vehementia facultatis: Vnde cū triplex hæc vehementia coniungitur, vertigo eſt lethalis. Si morbus ſit obſtructio, diuerſimode prognoſticandum, prout obſtructio eſt magis, vel minus vehemens. Et cum pendeat obſtructio a vapore; prognoſticum petendum a vehementia vaporis, ſecundum ſpeciem, vitium, & cauſſam generantem. Quoad ſpeciem, ſi vapor ſit ſanguineus, eſt vertigo, quæ B minatur delirium. Si vapor melancholicus, vertigo minatur epilepſiam: quod inſinuauit Aetius, dicens, vertiginoſos eſſe inſaniæ obnoxios, ſi ante oculos obuerſentur ſanguinolenta; imminere autem epilepſiam, ſi purpurea appareant: Et ratio eſſe poteſt: ſanguis enim fluxilis exſiſtens, ratione humiditatis non ita facile hærere poteſt parietibus ventriculorum, vt potius fiat delirium: at melancholica materia, cum ſit ſicca, magis hæret, magis figitur, vt poſſit eſſe cauſſa epilepſiæ. Quoad vitium ſpeciei; patet, vertiginem eſſe magis periculoſam, ſi vapor ſit putridus, ſi ſit admodum copioſus, ſi ſit inſignis caliditatis & frigiditatis, ſi velocioris motus, & præſertim ſi motus non ſit criticus, ſi generetur in capite. Vnde, cæteris paribus, vertigo per eſſentiam magis eſt periculoſa, quā quæ eſt per conſenſum.

Curatio. Extra acceſſionem. Venæſectio.

Materiæ adminiſtrandæ ſunt, vel Extra acceſſionem, vel In acceſſione. Extra acceſſionem, Rhaſes, & C Auicennas venam ſecant. Auicennas enim ait, ſi vertigo fiat a ſanguine, aut ab humore contento in corpore, venam eſſe ſecandam: ſi autem cum ſanguine fuerint humores diuerſi, aut vertiginis cauſſa humor præter ſanguinem, purgationib. vtendum. Sic autem Auicen. eſt intelligendus: Si vertigo fiat a ſanguine, id eſt, a vapore ſanguineo, qui prodit vel ab humore ſanguineo exſiſtente in capite, vel ab humore ſanguineo exſiſtente in toto vena eſt ſecanda, nam adeſt ſanguis: at ſi fiat vertigo a vapore ſanguineo, prodeunte a ſanguine exſiſtente in capite, diuerſi autem humores fuerint in toto corpore, ideſt ſi humores in toto maxime recedāt a natura ſanguinis: vt ſi vertigo fiat a vapore, prodeunte ab humore non ſanguineo; vtendum eſt purgantibus; quia humores recedunt a natura ſanguinis. Perpetuo ergo ſecanda vena, ſi ſanguis abundet, vel vt cauſa principalis, vel vt cauſſa adiuuans, vel vt cauſa ſine qua non. *Vſus. Quantum.* D Quamuis propter ſanguinem vehementis actiuitatis, in vertigine ſanguis eſſet euacuandus; non tamen id, propter virtutem, aceruatim fieri debet; nam vertiginoſi e qualibet occaſione concidunt: vena igitur potius in vertigine iteratis vicibus eſt ſecanda. *Quomodo*. Foramen fiet anguſtum, propter virtutem, ne ſi amplum ſit, confertim ſpiritus egrediantur, & vena tundatur ægris decumbentibus, non ſedentibus; & expedit munire caput cum oxyrrhodino. *Quando.* Cauſſa virtutis vena ſecanda extra paroxyſmum. Vnde dum Aetius inquit, ſecandam eſſe venam, ſiue ſit principium acceſſionis, ſiue poſt; reſpexit ad vertiginem, in qua acceſſio acceſſioni ſuccedit: in qua vertigine, propter tam frequentes acceſsiones, ſanguis eſt ita vehemens, vt magis poſsit ad indicandum, quam virtus ad prohibendum. At ſi vertigo non habeat tam frequentes & continuas acceſsiones, vena extra acceſsionem eſt ſecanda. *Vbi*; patet, pro varia enim ſubſiſtentia, variæ venæ ſunt ſecādæ. Addit Galenus cap. 9. lib. 6. de tuen. ſan. etiam arte-

riarum

riarum capitis lectionem, si vapor caput petat per arterias externas: quæ materia est remedij retrahentis, per modum interceptionis.

Pharmacia.

Quoad medicamenta. Si vertigo fiat ab intemperie calida, siue frigida, patent medicamenta, e dol. cap. Si morbus sit compressio, tollitur his, quæ traduntur in cap. de percussione capitis. Si morbus sit obstructio, cum obstructio fiat a vapore, cuius varia species, varium vitium, varia caussa generans: requiruntur diuersa medicamenta, quæ omnia sunt proposita. Satis sit hoc loco notare: si vapor ducatur per vasa exteriora, cum non ita liceat vasa dissecare, nos vti posse hoc medicamento: ℞. *boli armen. sang. Dracon. gall. immatur. corall. rub. acaciæ, balaust. hypocist. ana* ℈. j. *aquæ rosac. vel plantaginis* ℥. ij. *Misc.* & applicetur hoc medicamentum actu frigidum, & seruetur etiam actu frigidum. Si tandem vertigo fiat ob errorem externum: error externus, est caussa, vel intrinseca, vt in vertigine morbosa, vel extrinseca, vt in vertigine non morbosa, quam abundantis doctrinæ gratia proponimus. Si caussa fuerit interna, est caussa dolorifica, cuius medicamenta e dol. cap. Notandum autem, si forte vertigo fiat a caussa dolorifica, prodeunte ab ore ventriculi, vt e fame; cum Auic. probatur *panis buccella, seu mica, infusa in succis astringentibus vt in succo granatorum acidorum, omphacio*, sic enim excrementa, quæ propter famem petunt os ventriculi, expelluntur ad fundum. Si vertigo fiat a caussa dolorifica, i. ab humoribus mordacibus exhiberi debet *syrupus ros. sol. vel cassia cum hieræ speciebus*, vt humores euacuentur: postea ad roborandum os ventriculi exhibebitur *diarrhod. Abb. diatrion. santal. ad* ʒ. j. *sacchari ros. ad* ℥. ß.

Vertigo nō morbosa.

Si error externus fuerit caussa vertiginis non morbosæ Auicennas probat somnum, & quietem corporis ac animi: Quod si non remoueatur vertigo, dat *buccellas, in succis stipticis propositis*. Quibus verbis Auicennas respicit ad accessionem vertiginis.

Diæta. Aer. Cibus.

Aer non sit luminosus & splendens: & si vertigo prodeat ab intemperie calida, sit aer frigidus, si contra, calidus. Cibus, vt respicit motum spiritus animalis, debet esse crassefaciens, modo calefaciens, modo refrigerans. Si autem dispositio frigida fuerit, in vltima mensa exhibere licet *diacydoniten cum melle, pulu. coriandri*. Si dispositio vergat ad calidum, probantur *pyra, cydonia cum saccharo*. Si cibus respiciat caussas, ob quas mouetur spiritus animalis, vt variæ sunt caussæ, ita vt varij cibi dandi, sicut docuimus in dol. cap. In vertigine ex affectione dolorifica, id est, e fame, probantur cibi adstringentes, propositi ratione spirituum animalium: at notandum discrimen esse; nam cibus qui datur caussa motus, debet exhiberi in altera mensa, post alios cibos: si autem exhibetur caussa effectionis dolorificæ, exhibendus ante omnes cibos.

Potus.

Potus non sit vinum, quia in uertigine caput facile repletur. Quod si vertigo a frigiditate ortum trahat; cum Aetio quidem vinum potest exhiberi, sed album, tenue, non vinosum, non valde vetus. & moderatum, id est, in moderata copia. In vertigine a caussa dolorifica, vinum probatur adstringens.

Motus.

Motus fiat citra inclinationem capitis & dorsi. ca. 3. lib. 5. de tuen. san. Et quoad motum oculorum, oportet vt vertiginosi inspiciant obiecta non profunda, non quæ vehementer agitantur, aut quæ circulo mouentur, nec luminosa; nam facile agitantur spiritus.

In paroxysmo quæ v. surpanda.

Accessio in vertigine sponte euanescit Quod si tamen pertinax esse videtur, probantur materię diuertentes, intercipientes, & roborantes spiritus. Diuertunt, suppositoria acria, ligaturæ, frictiones. Intercipiunt, ut in uertigine a fame, *mica panis*, in liquore astringente. Roborantur spiritus secundum Paullum, odoratis: vnde in vertigine a caussa calida, odorata fiant ex *aqua ros. ex aceto*, si prodeat a caussa frigida, *cum moscho, ambra, asa, odorata, &c.* Hęc ergo de uertigine.

CAPVT XV.

De Incubo.

Nomen.

DE incubo iam agemus, quia est malum quodammodo medium inter vertiginem & epilepsiam. estque via ad epilepsiam. Per incubum autem intelligimus illud malum, quod ἐφιάλτης dicitur, in quo patientes tempore somni imaginantur se suffocari: & dum a somno illico excitantur, uix assurgunt, sed loquuntur, & mox recordantur affectionis, & falsam imaginationem fuisse agnoscunt.

Generatio.

Quomodo generetur hoc malum, difficile est intellectu. Ego tamen dicerem incubum generari, dum vapor crassus, replet uentriculos cerebri, & potissimum postremum, ut radij spiritus animalis non possint prodire, qui radij gratia respirationis in somno, impertiuntur musculis, respirationi destinatis, vnde fit ut læsa respiratione, tristis sensus oboriatur grauitatis & suffocationis, qui dum offertur sedi sensus communis & imaginatricis, fit vt patiens imaginetur, obiectum graue ita comprimere thoracem, vt veluti suffocari videatur.

Definitio.

Incubus ergo est functio corrupta principalis cerebri anterioris, dependens ab affectione phantasmatis, grauitatis & præfocationis auctoris.

Forma. Subiectum.

Forma est functio corrupta principalis. Subiectum, est cerebrum anterius, quod sedes est imaginatricis.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est affectio phantasmatis, grauitatis & suffocationis auctoris: qua delirium in incubo distinguitur ab omni delirio: a delirio quidē melancholico: nam in incubo, non est affectio tenebricosa: a maniaco, quia non est affectio ignea: a delirio in vertigine, quia nō est affectio circularis; sed est affectio aggrauans, comprimens.

Differentia.

Et patientes in incubo cognoscunt, falsam esse imaginationem, quia spiritus animalis non redditur impurus, sicuti in delirio melancholico.

Caussa phantasmatis incubo.

Verum cū affectio prodeat a phantasmate, vt est auctor imaginationis, grauitatis & suffocationis: explicanda est huius phātasmatis caussa. Producitur ergo hoc phantasma ab obiecto, quod procedit e noxa, attinēte ad thoracē, vt est organum respirationis: nam cum patiēs nitatur thoracem mouere caussa respirationis, & non possit; illico thorax grauitatis & suffocationis sensum generat; quæ tristis sensatio dum offertur cerebro, prodit phantasma, quod, vt originem duxit a tristi sensu grauitatis & suffocationis, ita in cerebro imprimit affectionē, vt imaginatio fiat grauitatis & suffocationis.

Noxa.

Sed forte quis quæret, quam ob caussam thoraci occurrat noxa grauitatis & suffocationis? Sciendum, caussam esse penuriam radiorum spiritus animalis, propter oppilationem cerebri, secundum Auicennam: vt remota oppilatione, homo subito liberetur.

Obstructio cerebri.

Intelligere ergo oportet, oppilationis essentiam, sedem, tempus: & caussam efficiētem. Essentia est obructio: fit enim hoc malum a vapore crasso, intra meatus incluso: non autem est integra obstructio, alias radij prorsus detinerentur. Quoad sedem, hæc obstructio attinet ad cerebrum posterius, non ad ventriculos anteriores; nam a parte posteriori prodeunt radij spiritus animalis, caussa motus voluntarij; vt sedes & locus affectus functionis corruptæ, sit cerebri anterioris substantia: sedes autem obstructionis, sit ventriculus posterior, non substantia cerebri, nam alias lęderetur memoria. Quoad tempus obstructionis, dicit Auicennas, oriri tempore somni, dum motus vigiliarum cessat, id est, in principio somni: nam in vigilijs, vapores vel caput non petunt, vel si caput petunt, resoluuntur: Contra in principio somni, vapores petunt capitis interna, nec resoluuntur: vnde si vapores sint copiosi & crassi, vt repleantur vētriculi: ita impediuntur

tur radij, vt cum Aetio & Paullo, quamuis patientes surgere velint & clamare, non tamen possint: quod in somno secundum naturam non euenit, siquidem sensus in somno non prorsus otiantur. cap. 1. lib. 5. de gen. animal. Quoad caussam obstructionis: omnes dicunt communem caussam esse vaporem. Quare intelligenda est vaporis species vitium, & caussa generans. Quoad speciem, secundum Auicennam vt plurimum est vapor crassus, sanguineus, pituitosus, aut melancholicus, quandoque vapor alimenti cerebri. Auic. per materias sanguineas intelligit tum sanguinem crassum, tum sanguinem mutatū in semen crassum, a quo prodeunt vapores. Per vaporem autem alimenti intelligit excrementum tenue coctionis cerebri, quod excrementum potest degenerare in vaporem. Quare quoad speciem attinet, est vapor sanguinis, pituitæ, melancholiæ, seminis & alimenti cerebri. Vitium spectat ad substantiam, quantitatem, qualitatem, & vbi. Vitium in substantia excluditur: nam vapor putridis sua acrimonia non potest ita aggregari, vt causa sit incubi. Vitium in quanto locum habet: nam in incubo vapor insigni copia exuberat. Locum etiam habet vitium in qualitate, nam vapor est frigidus, crassus: vnde vapor ex alimento cerebri prodiens, secundum Auicennam incrassatur. Quoad vitium secundum vbi; in quolibet incubo est vitium secundum quietem, nam vapor præter naturā quiescit: in aliquo autem incubo vapor peccat etiam secundum motum, vt est vapor prodiens e suis mineris, qui in caput eleuatur & mouetur. Quoad caussam generantem, vapor in incubo vt plurimum extra caput generatur e suis mineris, quandoque autem generatur in capite, dum frigus externum vehemens repente occurrit, capit in principio somni, nam hoc frigus prohibet alimenti vaporem difflari, & impellit intus & incrassat.

Vapor, obstructionis caussa.

Differentiæ.

Quod differentias desumptas a forma: cum forma sit functio corrupta imaginatricis, phantasmatis grauis & suffocantis: differentia prodit, prout patiens imaginatur phantasma vel Variorum colorum, vel phantasma Venereum. Harum differentiarum caussa, est vis uaria mineræ, vel ratione coloris, vel ut potest ueneris cupiditatem promouere: A subiecto non sumuntur differentiæ. A caussa effic. sumuntur differentiæ, & potissimum a vapore, secundum speciem, vitium, & caussam generantem. Quoad speciem, vapor est uel Sanguineus, vel Pituitosus, vel Melancholicus, vel Seminalis, vel Excrementum tenue cerebri. A vitio sumuntur differentiæ, secundum quantitatem & qualitatem, secundum Magis & Minus. Quoad vbi, dicendum, peccare vaporem, vel Motu & quiete, vel Quiete tantum. A caussa generante, vt generatur uel In capite, vel Extra, & si extra, vel iu Ventriculo, vel Hepate, vel Testibus. Incubus in genere, & secundum differentias a forma, patet e verbis patientis. Quoad differentias, quæ sumuntur a caussa effic. oportet cognoscere vaporis speciem, vitium, & caussam generantem. Species cognoscitur e signis, indicantibus humores, seu mineras, a quibus leuantur vapores: de quibns signis alias. Auicen. ait, dum humor caussat φάντασμα suo colore: si phantasma rubedinē præ se ferat, indicari vaporem sanguineum: si præ se ferat albedinem, indicat vaporem pituitosum: si nigredinem, melancholicum: si venerem, seminalē. Verum, cum phantasma albicans possit esse indicium, & vaporis pituitosi, & vaporis excrementi cerebri: vos suo loco distinguetis, e signis indicantibus caussas generantes. Quoad vitium & secundum quantitatem, & secundum qualitatem: vt hæc vitia differant secundum magis & minus, cognoscetis e vehemētia & perseuerantia symptomatum: si symptomata erunt vehementia, vehemens etiam vitium indicatur. Quoad ubi, an uitium sit solum secundum quietem, nec ne: cognoscitur e signis indicantibus caussas generantes. Vnde, quoad cognitionem caussæ generantis, cum possit generari vapor, vel in capite, uel extra: cognoscetis in capite generari, si homo dormiat in aere frigido, ita vt tempore somni aliquod refrigerans extrinsecus capiti occurrat. Sin minus, statuendum, vaporem extra caput generari. Vtrum autem generetur in ventriculo, hepate, vel testibus, e proprijs capitibus petendum.

Signa.

Indicationes.

Præsidia quæ ex vsu sunt, capiuntur a minera, & caussa generante. Quoad mineram e qua; species mineræ indicat remedium determinatum: vitium, indicat contrarium; verbi gratia si minera sit sanguis copiosus, indicatur præsidium minuens sanguinem. Caussa generans, vel generat mineram, vel uaporem refrigerat & incrassat. Causa generat mineram, vt varia est, ita variæ sumuntur indicationes, v. g. si causa generans pituitam sit ventriculus frigidior, oritur indicatio calefaciendi ventriculum, &cæt. Caussa generans, quæ vaporem refrigerat & incrassat, nil aliud indicat, quam remedium calefaciens.

Prognostica.

Malum hoc, secundum Rhasem, diligenter est tractandum, nam minatur epilepsiam, apoplexiam, melancholiam: etenim si eueniat, vt vapor hæreat in ventriculis cerebri, fit epilepsia: si vapor adeat totam cerebri substantiam, fit apoplexia: si vapor misceatur cum spiritibus animalibus, fit melancholia. Viget autem vehementia essentiæ & dignitatis: secundum caussam, morbum, & symptomata. Nam quoad caussam, vapor est copiosus, crassus, frigidus; vnde vehemens secundum essentiam. Obstructio seu morbus est insignis; quare vehemens secundū essentiam. Symptomata & ipsa vehementia: nam attinēt ad imaginatricem, ad respirationem. Dignitatis vehementia adest, quia morbi, caussæ & symptomata attinēt ad cerebrum, partem præstantem. Cæterum augetur periculum, pro vi differentiarum, earum potissimum, quæ sumuntur a caussa efficiente, siquidem forma pendet ab efficiente. Vnde cum caussa efficiens sit vapor: quoad speciem; morbus est magis periculosus, si vapor sit melancholicus, quia maior est recessus a naturali statu. Quoad vitium; incubus est periculosior, si vapor sit copiosior, frigidior, crassior, magis quiescens, vt propterea cum Paullo & Aetio, incubus sit magis periculosus, dum diuturnus est, dum frequēs, & æger stupidus permanet: nam hæc significant vaporem admodum copiosum, frigidum, crassum, & quiescentem. Et, vt incubus est frequens, significat caussam generantem esse magis vehementem; verbi gratia si generetur a uentriculo frigido, quo frigidior erit uentriculus, eo etiam incubus erit magis periculosus. Quoniam autem uapor potest esse caussa incubi, modo per essentiam, modo per consensum: vt plurimum incubus per essentiam est minus periculosus, quia producitur a frigore externo, caput refrigerante: magisque recedit a naturali statu frigiditas ventriculi, quam capitis producta ab ambiente frigido, & præsertim quia ventriculi frigiditas potest esse in habitu.

Curatio.

Vena secanda est, si incubus fiat a uapore sanguineo, vt Rhases iubet. Quoad medicamenta in incubo per consensum, Auicennas probat medicamenta caussa totius: in incubo per essentiam, probat medicamenta causa capitis: & in quolibet incubo, siue per essentiam, siue per consensum probat capitalia. Causa igitur totius probantur ualidiora: cuiusmodi sunt *pilulæ cochæ*: & causa melancholiæ, *cochiæ cum veratro*. Auicennas propter humorem copiosum & crassum, proponit hoc medicamentum: ℞. *euphorbij, in alio exemplari legitur, hellebori nigri.* ʒ. j. *scammonij* ℈. j. *pulpæ colocynth.* g. *xv. seminum anisorum* ℈. j. *Misce. Hoc medicamentum dirigitur ad incubum e melancholia: vnde repetit helleborum nigrum in maiore dosi: scammonium additur propter bilem, quæ habet rationem vehiculi, & præterea potest crassos humoes*

Madicamēta communia, pro toto.

moes

mores attenuare, & expultricem sopitam excitare; colocynthis additur, quia in omni malo capitis pituita est purganda. anisum additur, vt soluentium facultas deleteria frangatur. Huius medicamenti summa dosis erit ℨ. j. & dabitur, si virtus sit fortis, quia est medicamentum satis potens. Quoad medicamēta caussa capitis: in incubo per essentiam probatur *oleum lil. alb. oleum anethinum, cum nucibus cupressi si coquantur in vino astringente, ad consumptionem vini.* Probantur etiam emplastra rubrificantia, quæ conficiuntur *e sinapi.* Nam olea proposita, calefaciũt caput refrigeratum; & præterea virtute astrictionis repellunt vapores, qui possunt reprimi. Emplastra autem rubificantia, capitis frigiditatem prorsus superant, & vapores, qui non cedunt reprimentibus medicamentis, discutiunt. Quoad medicamenta capitalia, Auicennas cum Græcis probat *nigrum pæoniæ maris fructum, si g̃. xv. trita cum aqua in potu exhibeantur per plures dies, vt cerebri proportio foueatur.*

Topica, pro capite.

Cephalica. Aet. cap. 12. lib. 6.

Victus.

Diæta ex alibi dictis patet. Id notandum, improbari in somno decubitum supinum, nam est in caussa, vt caput repleatur.

CAPVT XVI.

De Epilepsia.

Nomen.

EPilepsia, alias dicitur, morbus sacer, Herculeus, comitialis ab Hippocrate in lib. de morb. sacre, & Galeno lib. 6. epid. circa finem. Per epilepsiam intelligimus illud malũ, quo infelices correpti, etiam stantes illico in terram collabuntur, secundum totum corpus conuelluntur, omni sensu priuantur & omni principali functione cerebri destituuntur.

Generatio.

Generatur malum hoc dum caussa morbifica occurrit cerebro, vt cerebrum lædatur & secundum ventriculos, & secundum poros. Vnde dum læditur secundum ventriculos, id est, secundum ventriculorum parietes; cerebrum cõtrahitur, vt quod noxium est, expellat, vnde & nerui contrahuntur, & hinc corpus musculorum, vt totum corpus conuulsione afficiatur. Dum autem cerebrum efficitur secundum poros, omnis animalis functio aboletur, etiam extra cerebrum: nam vis animalis non influit. Sed Præterea aufertur vis etiam animalis in cerebro: nam cerebrum secundum poros ita afficitur, vt spiritus animalis mistus cum calido innato afficiatur, vt citra intemperiem functio principalis aboleatur.

Definitio.

Definitio hæc esse potest: epilepsia est functio ablata principalis totius cerebri, cum amissione motus & sensus partium neruosarum, & cõuulsione totius corporis; dependens a caussa morbifica, cerebrum secundum ventriculos & poros lædente. Colligitur hæc definitio. e comm. 45. sect. 2. & aphor. 29. sect. 3. & lib. 3. epid. circa finem, & cap. 2. lib. 4. de loc. aff. sed potissimum e cap. 7. lib. 3. l. affect. nec minus ex Auicenna in capite proprio.

Forma.

Ablatio functionis principalis.

Forma completur syptomatum triplici genere: vt propterea & triplex esse debeat subiectum. Primum symptomatis genus fuit functio abolita principalis: secundum, amissio motus & sensus: tertium, conuulsio. Notandum, cur primo loco in definitione proponatur functio principalis, deinde functio ablata motus & sensus, tertio, functio corrupta secundum motum, id est, conuulsio: & præsertim hoc est intelligendum, quia Galenus capite 7. libro 3. l. affect. dicit, epilepsiam esse conuulsionem. Vnde ferme omnes moderni, vt Altimarus & alij, ducti non ratione, sed nuda Galeni auctoritate in superficie intellecta, dicunt epilepsiam esse conuulsionem. Sciendum ergo caussam fuisse, quoniam conuulsionis subiectum est totum corpus: quatenus conuellitur: motus autem & sensus subiectum, sunt partes neruosæ: functionis autem principalis subiectum est cerebrum. Vnde, cum epilepsia sit vitium, quod principaliter attinet ad cerebrum, non ad totum: ob id nos in definitione primum symptoma statuimus esse functionem principalem abolitam, quia functionis principalis subiectum est cerebrum: secundo loco proposuimus motum & sensum, quia subiectum sunt partes neruosæ, quæ prodeunt a cerebro: tertio proposuimus conuulsionem, quoniam pertinet ad musculos, qui ad differentiam neruorum non prodeunt a cerebro, nec a spinali medulla. Hæc ergo fuit causa, ob quam symptomata, in definitione ita disposuimus. Galenus autem cap. 7. lib. 3. loc. affect. ait, epilepsiam esse conuulsionem, quia cap. 6. lib. 6. locutus est de conuulsione, & propterea pergens in sermone de conuulsione, dicit epilepsiam esse conuulsionem. Vnde etiam Auicennas, cum locutus esset de incubo, in quo motus totius corporis læditur, dicit, epilepsiam esse vitium, in quo prohibentur membra animata a sensu & motu. Nos autem respicientes ad formam, vt attinet ad subiectum principale, primo loco proposuimus functionem principalem, cuius subiectum est totum cerebrum, ut aboleatur omnis functio principalis: vt conuulsio epileptica distinguatur à tetano, & reliquis conuulsionibus, in quibus principalis functio non deperditur. Deinde dictũ est, cum amissione motus & sensus, partium neruosarum. Vnde cum Auicenna in epilepsia prohibentur membra animara neruosa a motu & sensu vt motus voluntarius auferatur. Si aboletur sensus, ergo multo magis motus voluntarius. Nam sensus caussa retentionis in patiendo constituitur; motus autem voluntarius est prorsus actiuus. Notandum: non intelligere motum voluntarium esse ablatum, vt procedit a facultate, quæ non influit. Et tandem diximus, cum conuulsione totius corporis, e capite septimo, libro tertio. l. affect. Propterea sciendum, quantum attinet ad conuulsionem, hanc esse motum prauum non ablatum retractionis partium, dependentem a musculis præter naturam contractis: nam in spasmo retrahitur pars, id est, totum membrum, vt spasmus sit affectio præter naturam membri, cum etiam in motu secundum naturam membrum patiatur. Verum, vt conuulsio est motus prauus, & hinc dependet a musculis violenter retractis: secundũ hãc rationem non est functio abolita sed praua & corupta: Et propterea scire oportet, si nerbi gratia brachium conuellatur, quod ossa patiantur, musculi vero agant, e commen. aphorismo. 42. sectio. 2. At in conuulsione musculi concurrunt præter naturam, citra influxum facultatis, quia facultas non influit. Vnde in epilepsia motus voluntarius est albatus ratione facultatis, corruptus caussa musculorum. Verum omnia dependẽt a caussa morbifica, cerebrum secundum ventriculos & poros lædente. Postremo, cerebrum affici secundum ventriculos & poros, colligitur e capite secundo libri quarti de locis affectis; vbi ait, in epilepsia cerebrũ affici magis secundum ventriculos, quam secũdum corpus: contra, in apoplexia cerebrum magis affici secundum corpus. Per corpus autem Galenus intelligit cerebrum, vt instrumentale, non vt similare, quare secundum poros, non secundum temperiem: nam epilepsia cito fit, & cito desinit. Per ventriculos intelligit Galenus omnes ventriculos, vnde capite secundo, libro quarto loc. affect. ait; vt in caro cerebrum magis afficitur secundum partes anteriores; ita in apoplexia & epilepsia, affici secundum vtramque partem, quamuis cum Auicenna primum lædãtur partes anteriores. Sciatis autẽ, quod quamuis epilepsiæ caussa sit multiplex; & quælibet earum sit caussa conuulsionis secundum ventriculos cerebri; non tamen esse conuulsionem legitimam, id est, solius morbi, cum hæc conuulsio neque ex inanitione fit, neque e repletione. Nõ est ex inanitione; nam cum Galeno capite septimo, libro tertio. l. affect. epilepsia

Sensus & motus amissio.

Motus corruptus, seu conuulsio.

Subiectum.

Epilepsia non est conuulsio legitima.

I. Ratio.

lepsia cito fit,& cito desinit. Vnde notandum, Galeni syllogismum hunc fuisse: conuulsio quæ cito fit,& cito desinit, non fit ex inanitione: At conuulsio epileptica cito fit, & cito desinit. Ergo non est ex inanitione. Decipiuntur igitur,qui putant hoc loco maiorem propositionem esse; quod cito fit,& cito desinit,non refertur in intemperiem;nam maior est hæc; conuulsio, quæ cito fit & cito desinit, non est ex inanitione. Hanc probat Galenus, nam inquit,vt vel cerebrum,vel tenuis eius membrana ad ariditatem corio similem perueniat,hoc nequaquam cito fieri potest:at epilepsia cito fit, & cito desinit: Ergo non est ex inanitione. Verum quamuis maior a Galeno proposita,capite septimo,lib.7.loc. affect. non sit; quod cito fit,& cito desinit, non refertur in intemperiem; tamen hæc maior proponitur a Galeno capite vlt.lib. 2.de cau. sympt. siquidem ait, epilepsiam & apoplexiam cito generari & discuti,quod in corporum dyscrasia non potest acccidere. Vt hæc sit vera propositio cum Galeno;quod cito fit,& cito desinit, non referri in intemperiem. Quod dictum ita intelligendum, vt Galenus per intemperiem intelligat intemperiem ex vsu,e qua sumitur indicatio vtilis.Hoc verum esse, colligitur, quia ipsam comparat succo pituitoso,collecto in ventriculis cerebri, qui succus ita est ex vsu,vt hoc euacuato illico cesset malum.Vt verum fit,quod cito fit,& cito desinit,non referri in intemperiem ex vsu. Vt secus sit statuendum,de intemperie non ex vsu. Dyscrasia ex vsu,est intemperies in febre hectica,non ex vsu,in ephemera, vt ephemera cito fiat,& cito desinat: quod non esset statuendum, si esset intemperies ex vsu.Sed ad rem redeamus.Probauimus hucusque in epilepsia, conuulsionem non esse ex inanitione;iam docebimus eam etiam non esse ex repletione: nam conuulsio e repletione est motus prauus,cuius causa est solum materia morbifica; non facultas: at in epilepsia,etiam per esentiam, facultas concurrit: qua de causa Galenus cap.7. lib.3. loc.affect.ait, in epilepsia cerebrum seipsum quatere, vt expellat noxia: & c.vlt.lib.1. de sympt. cau. ait,in epilepsia conuulsionem esse motũ vitiosum cerebri: vnde patet concurrere expultricem facultatem cerebri.

2. Ratio.

Præterea & aliud est argumentum,quo cõuulsio legitima excluditur,ab epilepsia:Nam conuulsio epileptica pertinet ad cerebrum: at, secundum Galenum comm.1.lib.5.aphor. conuulsio legitima fit vel inanitis,vel repletis corporibus neruosis,a quib.motus voluntarius perficitur.Vnde consequens est,cum cerebrum nec sit neruosum,nec perficiat motum voluntarium; ob id conuulsionis legitimæ subiectum esse non posse.

Conuulsio in epilepsia est spuria, ratione cerebri.

Dictum autem fuit, epilepsiam non esse conuulsionem legitimam, vt pertinet ad cerebrum:nam cum Galeno cap.7.lib.3.de loc.aff. in epilepsia prçter spuriam conuulsionem potest interdum coniungi legitima conuulsio e repletione, quemadmodum colligitur e lib.6.epid.circa finem, vtpote si irrigentur neruorum exortus. Itaque in epilepsia,vt læditur cerebrum secundum ventriculos, conuulsio necessario est spuria,vt sit motus prauus solius expultricis: nam causa morbifica ita parietibus ventriculorum cerebri adhæret,vt e c.7.lib.3.loc.affect. cerebrum contrahatur,quo noxam expellat. Vnde & Auicennas ait,cerebrum in epilepsia expellere id,quod nocet; Quemadmodum ventriculus expellit in singultu.Singultus autem e lib.2. de cau.sym. est motus solius expultricis. Quare conuulsio epileptica erit motus prauus expultricis cerebri, irritatæ a causa morbifica: sicuti enim in singultu impacta est materia in ore vẽtriculi; ita etiam in epilepsia impacta est parietibus ventriculorum cerebri. Et hinc est,quod dicit Gal.c.2.li.5.loc.aff. epilepsiam mediam esse inter carum & apoplexiam: nam in caro, cum obstructio sit integra,materia occupat ventriculos cerebri, non impacta est,vt in epilepsia,& in singultu.

Caussa efficiens: primũ interna, seu principalis.

Hactenus patet, epilepsiam produci a caussa morbifica,vt est caussa conuulsionis,quæ est motus solius expultricis: restat modo inquirendum, quænam sit caussa mouens. Vt autem pateat, quæ sit caussa interna & principalis,statuendum cum Galeno cap. 7. lib.3.loc.aff.epilepsiam fieri,vel per Essentiã, vel per Consensum ab ore ventriculi, aut ab alijs partibus. Primum digrediemur circa epilepsiam per essentiam: secundo circa epilepsiam per consensum ab ore ventriculi;tertio ab alijs partibus.

Caussa epilepsiæ per esentiam, est vapor.

Quantũ ad epilesiam per essentiam;caussa est Vapor, non minera. Ratio est:nam,vt testatur Auerrhoes: (quamuis impudenter in medicos inuehatur:) si caussa epilepsiæ per essentiam esset minera frigida,seu humor crassus,viscidus,hærens in ventriculis cerebri; nequaquam fieri posset,vt epilepsia tam cito fieret, & tam cito euanesceret.Argumentum Auerrhois instar est ἀποδείξεως, vt puto.Adhæc e Galeno c.7.lib.3.loc.aff. in epilepsia caussa est quandoque pituita,quandoque melancholia;quæ melancholia, quia non generatur in capite, non põt esse caussa epilepsiæ per essentiam.Verissimũ enim est in epilepsia per essentiam materiam generari in capite. Quare epilepsiæ caussa immediata est vapor. Vnde Auicennas ait,epilepsiam fieri a materia,a minera; sed addit, vt ab hac materia procedit vapor. Vt,quamuis melancholia non generetur in capite,generari tamen possit in capite vapor; vt sit epilepsia per essentiam.

Vaporis cõsideratio, quatenus caussa est epilepsiæ.

Cum ergo caussa sit vapor;necessarium est intelligere & vaporis speciem, & vitium, & causam generantem. Quoad speciem,cum Auic. vt plurimum est vapor pituitosus, quandoq; melancholicus,quandoq; sanguineus: cuius tamen vaporis sanguinei minera,est sanguis vergens vel ad pituitosum sanguinem,vel ad melãcholicum. Quoad Vitiũ, Vapor in epilepsia per esentiam,peccat copia,qualitate,& quiete. Copia;nam secus vapor nõ læderet cerebrum & secundum ventriculos, & secundum poros. Peccat qualitate; vt est frigidus, crassus: vnde cum sit proportio inter vaporem & mineram, rationabiliter dixit Galenus c.7.lib.3.loc.aff.epilesiam per esentiam, semper fieri a craso humore, quatenus scilicet ab hoc eleuatur vapor: & hic vapor necesse est vt sit frigidus:nam vapor calidus non posset ea copia aggregari,vt esset epilepsię causa.Quiete peccat; nam prçter naturam in capite detinetur. Quoad causam generantem,est calor debilis, pertinens ad cerebrum: quare cum intemperies frigida, tum calidum innatum imbecille, vi quorum præsertim generatur pituita. Et hinc corpora obnoxia sunt epilepsiæ,in quibus potiss. pituita uiget: tum quoad ætates, tum quoad sexum. Quoad ætates, cum Paullo,epilepsiæ obnoxij sunt senes,& pueri paruuli. Senes,quia frigidi & sicci: in frigido autem & sicco intemperamento multiplicatur pituita: & potiss. sunt senes non vsque adeo decrepiti: nã in decrepitis fit potius apoplexia; nisi contingat; vt in decrepita ætate homines sint robusti,seu minus imbecilles, qui solent obnoxij esse epilepsiæ. Pueri sunt obnoxij:nam & humidi sunt,& alimento humido vtuntur. Vnde quemadmodum admonet Hippocrates in li.de morb.sacro, si fętus in vtero vel non purgetur, vel diminute;in cerebro colligitur pituita: quæ dum fœtus in lucem editur, nisi vel per vlcera, uel per saliuam expurgetur, causare solet epilepsiam.Galen.addit,comm.apho.29. sect.3. iuuenes etiam subiectos esse epilepsiæ; verum non vi ætatis,sed ob errores frequentes & vehementes, qui in iuuenili ætate committuntur. Quoad sexum,Celsus ait,mares frequentius corripi epilepsia: nam fœminæ quamuis frigidioris sint craseos, tamen & minus delinquunt,in viuendi ratione; &, si delinquant, beneficio purgationis menstruæ non ita facile corripiuntur. Est porro hoc loco explicandum,quæ sit vis tum vaporis, tum mineræ, a quibus prodit epilepsia. Quoad vaporem, ut adhæret parietibus uentriculorum

rum cerebri, caussat conuulsionem: vnde quamprimum transponuntur vapores, id est, a parietibus ad cauitatem, illico cessat conuulsio, & patientes immoti iacent. Vt autem vapor lædit cerebrum secundum poros; est in caussa ablatæ functionis & principalis, & sensus motusque voluntarij. Neque obstat, quod dicit Galenus comm. aph. 45. sect. 2. apoplexiam fieri ob immodicam priuationem virtutis motiuæ, epilepsiam autem propter motum vitiosum: hoc non obstat; nam motus vitiosus intelligendus est, non vt procedit a facultate, quia non influit; sed vt procedit a musculis præter naturam contractis. Humor autem est in caussa obstructionis, siquidem cum Galeno c. 7. lib. 3. loc. aff. in epilepsia cerebri ventriculi obstruuntur: sed cum Auicenna obstructio non est integra; nam non fieret conuulsio; quemadmodum etiam nõ fit in apoplexia & caro.

Caussa epilepsiæ per consensum.

Verum sit epilepsia fiat per consensum ab ore ventriculi & alijs partibus; notandum fieri epilepsiam per consensum non modo ab ore ventriculi, & a parte externa, verumetiam ab alia parte interna, & a toto corpore. Nec propterea improbandus Galenus: quia non loquitur de epilepsia e proposito, sed respicit solum ad cognationem locorum affectorum. Auicen. autem e proposito loquitur: vnde omnes epilepsiæ species proponit. Ob id in epilepsia per consensum breuiter intelligere oportet caussæ speciem, vitium, & caussam generantem. Quoad speciem, cap. 7. lib. 3. l. affect. c. 6. l. 5. l. aff. caussa hæc est vel Vaporosa substantia, vel Qualitas. Quoad vaporosam substantiã, ea est multiplex, vt minera est multiplex: est enim chylus morbificus, e lacte productus in pueris; item est succus pituitosus, biliosus, melancholicus, sanguineus, vt esse possit & sanguis non menstruus & menstruus: est etiam semen: vermis quoque defunctus; nam viuens morsu, non autem vapore in caussa est. Quoad qualitatem; hæc speciei duplex est, nimirum spiritalis, vt dolorifica; Materialis, vt venefica. Vitiũ & vaporis & qualitatis sequitur. Vitiũ vaporis pertinet ad substantiam, quantitatem, qualitatem, & motum; non dico vbi, sed motum. Auicennas proponit malitiam substantiæ, id est, vitiũ in substantia, cuiusmodi est vapor putridus, prodiens a succis putrescentibus, id est, chylo vel lacte putrescente, e verme mortuo: proponit etiam uaporem lædentẽ quantitate & copia, verbi gratia, dum vapor prodit a pituita non admodũ frigida, sed a subdulci: tertio proponit qualitatem euidentem, dum ait in epilepsia vapores agere congelatione, frigiditate: quarto proponit vitium secundum qualitatem reconditã, inquiens, vaporem magis agere venenositate, verbi gratia, qualitate euidente agit vapor frigidior, prodiens a pituita acida; & vapor calidior, procedens a bile acriore; venefica qualitate agit vapor procedens ab excremento venefico: proponit denique vitium secũdum motum, inquiens, epilepsiam fieri a vapore, qui in caput mouetur. Et cũ in hoc vitioso motu mobile pateat, sat erit digredi circa terminum a quo, spatium per quod, & terminum ad quem. Terminus a quo, secundum Auicen. est Totum, & Pars. Totum Galenus non ignorat, licet non proponat, cap. 7. lib. 3. lib. aff. Ait enim Galenus, comm. 27. lib. 4. de ratione vict. fieri epilepsiam, dum spiritus non potest pertransire meatus, ob sanguinem venas supramodum opplentem: & dum hoc contingit (vt addit Auicen.) vapor quandoq; attinet ad digitos pedis, quandoque ad digitos manus: cum enim sanguis venas ita replet, vt spiritus penetrare nõ permittat, fit vt veluti in mortuo corpore concrescat sanguis; &, cum Auic. a sanguine abscindatur calor natiuus; vt ita corrupatur sanguis, vt prodeat vapor vel qualitas venefica; cuius vis dum perducitur in cerebri ventriculos, fiat epilepsia. Hæc igitur epilepsia fit a vapore sanguineo, prodeunte a toto corpore, a venis totius; vt propterea sit epilepsia etiã per

1. Species. Substantia vaporosa & Qualitas.

2. Vitium; primum vaporis.

A consensum a toto. Quoad epilepsiam, quæ fit per cõsensum a parte: hæc pars est Externa, vel Interna. Si externa, necessario est pars neruosa, vt iure attineat ad omnes artus supernos & infernos. Si interna, secundum Auic, est stomachus, mesenterium, splen, testes, vterus. Quoad spatium per quod; Auic. proponit vasa, id est, venas & arterias: proponit spatia insensibilia, proponit neruos. Sed sciendum, moueri vaporẽ per neruorum circumferẽtiam. Terminus ad quem, est cerebrum: præsertim quia suscipit, ob imbecillitatem, nel Proportionis, uel Constitutionis. Proportio est contracta a parentibus, vel in conceptione, vel in formatione. Constitutio autem est intemperies cerebri frigida, vel humida, itemque raritas. Verum vt raritas est effectus vitiosæ formatricis; ita intemperies potest esse quandoque natiua, quandoque ascititia. Quoad vitium qualitatis; ad substantiam & quantitatem non attinet, quia sermo est de qualitate: eius B ergo vitium pertinet solum ad qualitatem, & ad motum, sed metaphoricum (i d est, quia corpus proprie mouetur, non qualitas) ideoque Auicennas respiciens ad hunc motum, inquit, ad cerebrum eleuari qualitatem purã, sine substantia. Quod si igitur qualitas est spiritalis, vitium est, quia hæc qualitas est dolorifica; si materialis, quia venefica. Quoad dolorificã qualitatem; hæc læditos superius vẽtriculi: ratio est, e cap. 6. lib. 5. loc. aff. nam uentriculi os supernum εὐαισθησίαν in consensum ducit cerebrum. Vnde Grammaticus ille, cogitans, vel inediam sustinens, &c. epilepsia corripiebatur. Caussa horum est: quia ob immodicam cogitationem, & iram compatitur ventriculus: & per inediam proprie afficitur ventriculus: vt in ventriculi affectione quomodocunque afficiatur, succi praui, excrementitij & acres: (si quando hos in corpore abundare contingat:) petant os ventriculi, & soluant continuum, vt cerebrum in con-C sensum ducatur. Quoad qualitatem materialem, hæc est venefica: quemadmodum tradit Galenus cap. 7. lib. 3. loc. affect. Neque obstat, quamuis adolescens ille sensu frigiditatis persentiret: nam frigiditas erat affectus à veneno procedens. Quoad vitium secundum motum metaphoricum; sufficiat perpendere terminum a quo, & spiritum. Terminus a quo, primum qualitatis dolorificę, est os ventriculi superius, ob sensum exquisitum: qualitas enim dolorifica aliarum partium, non est æque potens ad efficiẽdum epilepsiam. Qualitas autẽ veneficæ terminus a quo, cap. 7. lib. 3. loc. aff. est pars neruosa; ad differentiam vaporis venefici, qui potest etiam prodire a parte non neruosa. Qualitatis igitur veneficæ terminus a quo, est pars neruosa, & præsertim externa: vnde, cũ Galeno, in adolescente e tibia oriebatur: sed attinere etiã potest ad omnes artus. Spatium per quod, & qualitatis spiritalis, & ueneficæ, est idem; nimirũ ner-D uus, per quem fit ascensus, & motus ille metaphoricus; vt cum Galeno alteratis per continuitatem partibus, qualitas sine substãtia cerebro impertiatur. At solum nerui per continuitatem alterantur: ut propterea terminus a quo sit pars neruosa; spatium sit neruus. Caussa autem, quæ generat uaporem; cum fiat, quoniam facultas non potest mineram regere; propterea oportet intelligere, quis sit mineræ auctor. Minera autem cũ sit uel Non uenefica, vel Venefica: quoad non ueneficam; patet quis huius sit auctor, ex alibi propositis. Verbi gratia, pituita generatur uel a uentriculo frigidiori, uel e cibis pituitosis, & sic de reliquis. Verum, si minera sit uenefica, cum Galeno, c. ult, l. 2. de differ. feb. & lib. 6. loc. affect. circa finem, non generatur a facultate partis: uerbi gratia, semen ueneficum non generatur a facultate testium, quo fit, ut uenena quandoque sola uacuatione superẽtur, citra alterationem partium. Quare minera euadit uenefica, quoniã uel suapte natura est praua, uel qui ob longam detentionem prauitatem consequitur.

Vitiũ qualitatis.

3. Caussa generans.

Quia

Quia enim hæc minera praua est excrementitia, parti non amica, expultrici non cedit, & derelicta est ab alteratrice, vt in alimentum mutari nequeat: non potest in eodem consistere, sed semper deterior redditur, præsertim cum sui præsentia reddat calidum insitum imbecillum. Etenim si venenum sit calidum; minuit substantiam calidi innati, & complexionem reddit igneam, estque in caussa vt calidum moueatur, & feratur ad circumferentiam. Si autem materia praua sit frigida; efficit intemperamentum frigidum, & motum calidi innati ad circumferentiam quasi aufert. Cum ergo calidum innatum ob præsentiam materiæ prauioris, patiatur secũdum quantitatem, qualitatem & motum: fit vt venenum, quo diutius detinetur, eo peius euadat, eoq; copiosius: humores enim vitiosi, sua alteratione vicinos inficiunt, & in suam naturã mutant: quod si verũ est de succis vitiosis, multo magis de veneno, vtpote succo vitiosissimo, capite 99. art. medic. Videre hoc est in veneno canino: nam vbi homines sunt demorsi a cane rabido, primis diebus & mensibus ab omni labe immunes esse videntur; sed postea cum venenum caninum seipsum multiplicat, symptomata illa erumpunt. Sequitur caussa generans Qualitatem dolorificam, vel veneficam. Doloris caussa est, quæ in orificio ventriculi vnitatem soluit. Veneficæ qualitatis caussa Interna, vel Externa est. Interna, modo est proposita. Externa est; veluti dum animal veneficum pungit, vt Scorpio. Hæc de caussis epilepsiæ per consensum, circa quas notandum, in epilepsia per consensum, ventriculos cerebri non obstrui, nisi vapor peccet copia; non autem obstrui, si sola peccet qualitate: ideoque falsum esse, omnem epilepsiam fieri ab obstructione. Hæc de caussis principalibus.

Caussæ externæ epilepsiæ.

Caussæ non principales, secundum Auicennam, sunt caussæ Externæ, quæ plerumq; adiuuant principales: & sumuntur a rebus non naturalibus, vel necessario vel non necessario occurrentibus. Necessario occurrit aer: de quo loquens Hippocrates in lib. de morb. sacro dicit, aerem & in pueris, & in senibus, esse posse in caussa epilepsiæ: in pueris quidem, vt vi aeris pituita fluit in ventriculos cerebri, cum caput vel calefit, vel refrigeratur; aer enim calidus pituitã liquat; frigidus autem exprimit caussam principalem in cerebri ventriculos. Quoad senes, ait Hippocrates, hyemem his esse infensissimam, ver aliquo modo: hyems est infestissima; si enim in hyeme caput vt ignis calefiat primum, dum deinde homo in aere frigido versatur, & post e frigiditate ad teporem accedit, seu ad aerem calidum, tunc pituita, caussa principalis epilepsiæ frigiditate exprimitur, caliditate liquatur, vt promptissime in cerebri ventriculos fluat. Verno tempore fit epilepsia, vbi caput est insolatũ, inquit Hippocrates: non ita in æstate; nam in æstate non vigent repentinæ mutationes, vt in vere. Et propterea dicit Hippoc. aph. 20. sect. 3. vere epilepsias fieri. Et aph. 4. sect. 3. ait, quando eadem die aer modo est calidus, modo frigidus, exspectare oportet morbos autumnales: inter morbos autẽ autumnales narrat epilepsiam, aphor. 22. sect. 3. Quoad cibum, hic secundum Auicennam est caussa mouens, idest, nõ principalis, quatenus est immodicus; præsertim si fiet ex apio, quod a proprietate impellit materiam ad ventriculos cerebri. Huius classis est hirci hepar comestũ. Adhæc immoderata potio vini: vnde Galenus ca. 2. lib. 3. de temp. ait, epilepsiam fieri e vino. Item, somnus, præsertim post cibum copiosum. Euigilatio repentina. Coitus plurimus. Immoderata repletio. Alui constipatio. Immodicus motus a cibo. Timor, siue e tumultu, siue vocis repentinæ. Quoad caussas non necessario occurrentes, Auicennas proponit Corium caprinum, recẽs excorticatum indutum: adhęc suffumigium e cornu caprino, e myrrha, e marrubio, ex hepate hirci tosto, e lapide Gagate, e bitumine:

A His enim epilepsiæ caussa principalis mouetur, & impellitur in ventriculos cerebri.

Differentiæ a forma.

Differentiæ si sumantur a forma; cum forma sit functio ablata principalis, cum amissione motus & sensus, & conuulsione, differentia capitur solum ratione conuulsionis, secundum Magis & Minus: vnde interdum conuulsio adeo est exigua, vt Auicennas vocet spasmum non sensatum. A subiecto non sumuntur differentiæ, semper enim est idem. Caussa efficiens, vel est Principalis, vel Excitans principalem. Caussa principalis, est caussa epilepsiæ, vel per Essentiam, vel per Consensum. Quoad epilepsiam per essentiam; differentiæ sumuntur a vapore: quare a specie, vitio & caussa generante. A specie: Vapor est Pituitosus, Melancholicus, vel Sanguineus: & si sanguineus, vergit vel ad Pituitosum, vel ad Melancholicum. Quoad vitium: quilibet vapor peccat Copia, Frigiditate, Crassitie, & Quiete; quare differentiæ sumuntur secundum Magis & Minus. Quoad caussam generantem, cum vapor generetur in capite, a calore imbecillo, e materia: differentiæ sumuntur ab Agente, & a Materia. Ab agente, vt est vel Intemperies cerebri frigida; vel Calidum innatum refrigeratum. A materia, vt est vel Pituita, vel Melancholia, vel Sanguis. Quoad caussam epilepsiæ per consensum: caussa vel est Vapor, vel Qualitas. Vapor est specie multiplex, vt minera est multiplex: vnde vapor est vel Chylosus, vel Pituitosus, vel Biliosus, vel Melancholicus, vel Sanguineus, vel Seminalis, vel Verminosus. Vaporis vitium, pertinet ad Substantiã, Quantitatem, Qualitatem, vel Euidentem, vel Reconditã. Secundum motum autem vapor cum semper peccet, a motu simpliciter accepto non sumuntur differentiæ: sed sumuntur a termino a quo, a spatio, a termino ad quem. A termino a quo, vt est Totum, vel Pars: & si pars, vel Externa, vel Interna: & si interna, vel Ventriculus, vel Mesenteriũ, vel Testes, Vterus, &c. Spatium, est Vena, Arteria, aut Neruus. Terminus ad quem, est caussa Proportionis, vel Constitutionis: & si caussa est constitutionis, est vel Intemperies, vel Raritas. Quoad caussam generantem, vt hic vapor prodit e varia minera, varia etiam est caussa generans: potissimum tamen caussa generans est venenositatis, vel Expers, vel Particeps. Sed qualitas etiam caussa est epilepsiæ per consensum. Quoad speciem igitur, qualitas vel est Dolorifica, vel Venefica. Quoad vitium, differentia est secũdum Magis & Minus: nam dolor semper fit a caussa dolorifica; qualitas venefica a caussa venefica. Ceterum, ratione motus metaphorici; qualitas dolorifica pro termino a quo semper habet os ventriculi; vnde non oriuntur differentiæ: qualitas venefica, pro termino a quo habet partem neruosam externam; & hæc admittit differẽtias, vt pertinere potest ad artus vel Infernos, vel Supernos. A spatio non sumuntur differentiæ; nam semper est neruus. Caussa generans est, vel Soluens continuum, vel Venefica. Postremo, quoad caussas non principales, hæ caussæ sunt externæ, & occurrunt Necessario, vel Non necessario.

Differentiæ a caussa efficiente. *Epilepsia p essentiam.* *Epilepsia per consensum.* *1. Ob vaporem.* *2. Ob qualitatem.* *Caussæ nõ principales*

Signa imminentis epilepsiæ.

Epilepsia imminens cognoscitur, ratione caussæ principalis e notha obliuione, e malis somnis & insomnijs, e debili motu, quandoque e morsu linguæ, e præcedenti vertigine, e prægresso incubo: hæc enim significant caput lædi. Si coniungatur his, capitis grauitas, faciei pallor, & mutatio complexionis totius: indicia sunt, non modo imminentis epilepsiæ, sed etiam per essentiam. Oportet etiam præcognoscere epilepsiam imminentem, vi caussæ non principalis: quia dum aggressi sumus curationem epilepsiæ, oportet scire, an sit absoluta curatio, necne; nisi enim sit absoluta, nos oportet pergere. Cognoscitur autem e præsentia caussarum, non necessario occurrentium. Verbi gratia, si fiat suffumigium e bitumine, & patiens non corripiatur epilepsia; iudicandum est

superatam esse caussam principalem; sin minus, oppositum statuendum.

Num epilepsia sit per essentiã, an per consensum.

Epilepsia præsens in genere seipsam patefacit: cadit enim homo in terram & conuellitur. Differentiæ etiam a forma notissimæ sunt. Caussa autem efficiens,& primum principalis, vtrum sit caussa epilepsiæ per essentiam, an per consensum, cognoscitur e symptomatis, & in paroxysmo, & extra paroxysmum, capite 7. libro 3. loc. affect. In paroxysmo, si epilepsia sit per essentiam, cognoscitur e conuulsione vehementi & longa, e spuma copiosa: si per consensum, conuulsio est debilis, vt quandoque fiat sine spasmo sensato, secundum Auicennam; præterea, spuma vel exigua, vel nulla. Caussa huius discriminis est: nam in epilepsia per essentiam caput repletur & vaporibus & humoribus. Sed cur fiat spuma, in sermone de apoplexia explicabimus. Extra paroxysmũ, si epilepsia sit per essentiam, tunc ante paroxysmum fuit capitis grauitas, capitis dolor, assunt signa intẽ- B perati cerebri: Si contra, cognoscetis esse epilepsiam per consensum.

Epilepsia p essentiam.

In epilepsia per essentiam, cum huius caussa sit vapor; cognoscitur species vaporis, idest, num vapor sit pituitosus, melancholicus, vel sanguineus; e signis indicantibus mineras, de quibus in dolore capitis. Quoad vitium, cum differentia sit secundum magis & minus; cognoscetur e vehementia & debilitate symptomatum. Caussa generans, est agens, & materia e qua. Agens vtrum sit vel calidum innatum cerebri, vel intemperies; cognoscitur hoc modo. Si vitiũ fuerit in calido innato; minera est genita extra caput: si agens sit intemperies; minera est genita in capite. Ideoque cum in epilepsia melancholica & sanguinea, minera generetur extra caput; iudicandum est inter initia vaporem generari ab imbecillo calido innato: & ratio est; quoniam ob præsentiam materiæ morbificæ magis patitur calidum innatum, quam C temperies.

Epilepsia p consensum.

Si epilepsia sit pituitosa; an pituita generetur in capite, vel in ventriculo, cognoscetis e proprijs capitibus. Quoad materiam e qua, quæ nam sit hæc materia, patet e signis, traditis in sermone de dol. capitis. Quoad epilepsiam per consensum, cum huius caussa sit vapor, vel qualitas; hæcq; dolorifica, aut venefica: Si nulla præcessit caussa dolorifica, nec signa sint veneni; iudicandum caussam esse vaporem. At cum vapor interdum possit esse veneficus, distinguetur a sola qualitate venefica: vt, si malum procedat a parte interna, sit vapor; si a parte externa, potest esse qualitas, & vapor; at patiens referet, se sentire vel auram quandam, vel pituitam frigiditatem. Cæterum, si caussa epilepsiæ per consensum sit vapor; oportet cognoscere vaporis speciem, vitium & caussam generantem. Species cognoscitur e cognitione mineræ, de qua in proprijs partibus, verbi gratia, si procedat a D verme, in doctrina de vermibus, &c. Quoad vitium & caussam generantem; hæc cognoscentur e signis, indicantibus vitia & caussas generantes minerarum, de quibus in dolore capitis. Quoad signa qualitatis in epilepsia per consensum: & primum quoad speciẽ; si qualitas sit dolorifica, cognoscetis e caussis agentibus in os ventriculi, verbi gratia e fame, e morsu ventriculi a verme, sed non mortuo. Si qaalitas sit venefica, signa iam proposita non aderunt. Quoad vitium in qualitate secundum magis & minus; cognoscetis e vehementia & imbecillitate symptomatum. Ratione motus metaphorici; terminum a quo, & spatium, manifestabit patiens. Quoad caussam generantem, an generetur in ventriculo, vel in alia parte neruosa, facile etiam audietis ab ægrotante. Quoad signa caussæ non principalis, quæ potius est dicenda occasio quam caussa, cum sit externa; ab ægro & assidentibus declarabitur, siue necessario, siue nõ necessario occurrat.

Caussa non principalis.

A Præsidia sumuntur, caussa tum Accessionis, tum Totius epilepsiæ. Ratione accessionis, vt sciamus quid agendum sit tempore accessionis, præsidia sumuntur a sensu ablato, a conuulsione, & a caussa efficiente principali. A sensu ablato indicatur remedium dolorificum, vt pars neruosa ita afficiatur, vt obiectũ dolorificum impertiatur cerebro, vt cerebrum ad iudicandum excitetur. A conuulsione sumitur præsidium, vt cum vi conuulsionis partes sursum trahantur, oriatur indicatio retrahendi deorsum. Quoad caussam efficientem, ab hac sumitur indicatio, vt residet in capite, in qualibet epilepsiæ accessione; quandoq; autem vt impetum habet in caput, atq; secundũ hanc rationem fouet materiam residentem in capite. Vnde caussa materiæ residentis in capite, oritur indicatio vacuandi materiam in capite exsistentem. Ratione autem caussæ habentis impetum in caput, oritur indicatio retrahendi deorsum. Notandum, B nos nihil dixisse de ablatione principum facultatum, nec de motu ablato, quæ tamen symptomata locum habent in accessione epilepsiæ: ratio est, quia hæ functiones ablatę illico resurgunt, solum detracta caussa residente in cerebro: ideoque non sunt ex vsu. Iudicium autem tangibilis qualitatis, excitatur præsidio dolorifico. Quoad indicationes hauriendas extra paroxysmum, non sumuntur a forma; nam forma non est præsens; sed sumuntur a subiecto & efficiente. A subiecto; vt cerebri calidum innatum seruetur, & proportio foueatur. Quoad caussam efficientem; & primum in epilepsia per essentiam: cum caussa sit vapor genitus in capite, a calore imbecillo, e materia copiosa, frigida, crassa, viscida, genita vel in capite, vel extra caput: Primum ratione copiæ materiæ, oportet vacuare, sed præterea calefacere, attenuare, detergere. Ratione materiæ extra caput, oritur indicatio retrahendi. Ratione imbecillitatis caloris, oritur indi- C catio calefaciendi. Ratione membri generantis, oritur indicatio per contrarium alterandi, verbi gratia, si generetur pituita in ventriculo frigidiore, oritur indicatio calefaciendi ventriculum. Quoad epilepsiã per consensum; cum huius caussa efficiens sit vapor, vel qualitas: quoad vaporem; ratione motus indicat retrahens ad infra: & quoad reliqua vitia vaporis, hæc non indicant; nam dum occurrimus minerę, vapor sponte delitescit. Vnde, quoad mineram, vt varia est species, varia indicat & ea determinata, exempli gratia si pituita sit copiosa, frigida, viscida; indicat vacuans, refrigerans, detergens, sed pituitam; & ita euadit indicatum determinatum. Similiter e varia caussa generante mineras, variæ oriuntur indicationes, verbi gratia, si bilis generetur a iecore calidiore, iecur refrigerandum. Quoad qualitatem, si sit dolorifica, patet quid dolor indicet e sermone de dolore capitis. Si qualitas sit venefica, postulat bezoar- D ticum. Si qualitas procedat a bestia, postulat bezoarticum theriacale: Si non a bestia, postulat bezoarticum alexipharmacum.

Indicatio- nes, in pa- xysmo.

Extra pa- xysmum. Epilepsia p essentiam.

Epilepsia p consensum.

Malum hoc in genere non est exigui momenti, nã symptomata sunt vehementia secundum essentiam & dignitatem: sed perpendenda est vis differentiarũ. Quoad differentias a forma; epilepsia periculosior est, si functiones ablatæ, diutius ablatæ manent: præterea, si conuulsio est vehementior & diuturnior: nã hæc indicant caussæ efficientis insignem vehementiam. Quoad caussas efficientes & primo, quoad epilepsiam per essentiam, cum caussa efficiens sit vapor genitus in cerebro, e minera, exsistente in capite; perpendenda est vis vaporis, secundum speciem, vitium, & caussam generantem. Quoad speciem, vapor est pituitosus, melancholicus vel sanguineus: cæteris paribus, magis est periculosa epilepsia, si caussa sit vapor melancholicus; nam dum hic peccat in capite, est maior recessus a naturali statu, maiorq; vehementia secundũ essentiam. Cæterum, vt vapor secundum

Prognostica.

Differentiæ a forma.

Differentiæ a caussa efficiẽte, in epilepsia p essentiam.

speciem

speciem differt, ita conuenit secundum vitium, & A caussam generantem:quo igitur hęc erunt vehementiora, eo periculosior est epilepsia: & si hæc ad summum vehementiæ attollantur, epilepsia est incurabilis. Sed propter iuniores digrediemur circa epilepsiā per essentiam, vt fit a pituita, vel a melancholia. Quo ad epilepsiam, quæ fit a pituita; vt spuma oris erit copiosior, ita periculosior est epilepsia: indicatur enim pituita admodum copiosa. Periculosa etiam epilepsia est, si mutetur in paralysin, secundum Auicennam; indicat enim pituitam copiosam. Adhuc peior epilepsia est, si mutetur in apoplexiam: indicatur enim pituita ad summum copiosa. Adhæc inueterata epilepsia, est incurabilis, & producitur vsque ad mortem, secundum Hippoc. in lib. de morb. sacro: nam in epilepsia recenti minor est vehementia secundum vitium & materiæ, & caussæ generantis: in antiqua, contra: tempus ergo hoc in loco est signum vehementiæ. Insuper cum Hippocrate eodē in loco, pueri & decrepiti vix euadunt: nam puerilis ætas indicat copiosam materiam, quæ præsertim copiosa est statuēda, si referatur in vias, quæ in puerulis sunt angustæ. Aetas senilis indicat vehementiam & ratione copię, & ratione frigiditatis, & ratione visciditatis: ideoq; denotat insignē essentiæ vehementiā. Vnde ad ætates respiciens Hippocrates aphor. 7. sect. 5. ait, quibus epilepsia occurrit ante pubertatem, mutationē accipit; quibus post 25. annum, fere commoriuntur. Gal. in com. ait, qui vltra pubertatem procedunt, magna e parte moriuntur; vt, quo magis vltra procedunt, periculum euadat maius. Hippocrates respexit ad pituitā, vt copia peccat: Quod si vitium sit exiguum; mutatione aeris, cibi, & ætatis, liberantur, aph. 45. sect. 2. propterea quod pituita non est admodum copiosa. Hic ætas concurrit in ratione signi. Quod de ætate dictum, idē de febre statuendum. Galenus circa finem lib. 6. epid. ait; quartana laborantes, epilepsia non capiuntur; & si prius capiantur, quartana superueniente liberantur. His verbis Galenus respicit ad materiam non copiosam: nam vi quartanæ absumitur, siquidē vi rigoris discutitur, & vi caloris febrilis attenuatur, & hinc vacuatur. Quoad epilepsiam per essentiam a melancholia, similiter dicendū, verbi gratia, pro vario motu mutatur in melancholiam; vt si materia petat cerebrum secundum ventriculos, fit epilepsia; si misceatur cum spiritibus animalibus, fit melancholia. Vnde Galenus c. 7. li. 3. de loc. aff. & circa finem li. 6. epid. ait, epilepticos euadere melancholicos ratione motus materiæ. His iam propositis, si addatur vehementia facultatis, epilepsia redditur magis periculosa. Vnde Gal. c. 19. li. 4. de cau. puls. ait, si modice natura in festetur, nulla fit in pulsu mutatio; si natura, siue facultas vehementer angatur, fit in pulsu mutatio. Hic pulsus est signum vehementiæ facultatis: non sumitur prognosticum a pulsu, sed a vehementia. Quoad epilepsiam per consensum, huius caussa est vapor, vel qualitas. Quoad vaporē, pro varia vehementia vaporis, vario modo prognosticandū; verbi gratia; Si fiat epilepsia a toto, est vtilis & salutaris epilepsia, com. 27. li. 4. de ratione victus, nam in epilepsia per cōuulsionem corpus incalescit, vnde sanguis digeritur, & in partes non principales expellitur, vt sanguinis vitium adimatur. Præterea epilepsia quandoque non difficulter tollitur, vt si fiat a vapore sanguinis menstrui: nam, cū Paullo & Auicenna, si mulier concipiat, dum deponit fœtum, materiam, epilepsiæ caussam vacuat. Epilepsia etiam interdum difficulter expugnatur; vt si fiat a vermibus; nam quandoque vix hi superari possunt. Epilepsia interdum est incurabilis, vt si fiat a vapore, in cuius motu terminus ad quem fit cerebrum, per proportionem vitiosam, quæ natura est. Si caussa sit qualitas dolorifica, est curabilis, modo facile, modo difficulter, c. 6. li. 5. loc. aff. Difficultas & facilitas pendent a dispositione superioris ventriculi, vt hæc est

Epilepsia a pituita.

Epilepsia a melācholia.

De epilepsia per consensum.

vel vehemens, vel remissa. Vnde interdum homines per solum vomitum liberantur. Cæterum animaduertatis, quandoque negotium non esse ita facile: nā Grammaticus, qui liber euaserat beneficio victus & aloes; solum vi inediæ quandoque correptus est epilepsia; vnde prorsus ille Grammaticus liberari non potuit, propter ventriculi malam dispositionem. Si caussa sit qualitas venefica, quandoque vincitur; ratio est, quia generatur in parte externa, vt mirum nō sit, puerum a Galeno esse liberatum. ca. 7. lib. 3. de loc. aff. Si qualitas venefica e morsu bestiæ procedit, periculum intenditur pro vehementia qualitatis. Hæc de prognostico, ratione euentus in epilepsia. Vtrum autem cito vel tarde futurus sit euentus; sumitur a motu morbi, vt est velox, vel tardus. Epilepsia statuitur tardi motus a Galeno, aphor. 7. sect. 5. & c. 4. lib. 1. de cris. Statuitur autem velocis motus, & proinde vitiū acutum, cap. 21. lib. 4. de caus. puls. & ab Auicenna B in tractatu de horis febrium. Si enim epilepsia sumitur pro vitio, quod completur e pluribus accessionibus; si accessiones sint raræ, cum debilibus symptomatibus, epilepsia statuitur chronica: contra, acuta, si accessiones sint frequentes & vehementes, vt cum Auicenna & Paullo hæc epilepsia euentum non modo cito habeat, sed statim iugulet: nam accessionum raritas, cum imbecillitate symptomatum significat motum tardum: contra velocem indicant accessiones frequentes, & cum vehementibus symptomatis.

Motus epilepsiæ velox, vel tardus.

Quoad materias præsidiorum, & primum ratione accessionis, si accessio sit vehemens & diuturna; probatur materia Chirurgica, & Medicinalis. Quoad chirurgicam; Aetius ca. 15. lib. 6. e sententia Didymi, scarificabat, seu pungebat magnum digitum pedis, & *destillantem sanguinem* labijs admouebat. Hæc materia, vt ego arbitror respicit tactum deperditum, & C materiam morbificam, caput petentem: est enim materia dolorifica, ideoque fit attractio ad partem punctam: Quemadmodum etiam fieri potest virtute ferri candentis, quod infra occipitiū apponitur. Admouebat autem labijs sanguinem, forte ob consensum, qui est inter labia, & os ventriculi; hinc enim tremor labij solet esse indicium futuri vomitus: vnde cum huius caussa afficiatur os ventriculi, vi huius potest etiam facultas cerebri excitari. Paullus præterea partes conuulsas in rectum dirigebat, & fricabat cum vehementia: non ergo est abs re, frictiones moliri cū pannis asperis, manibus inunctis *oleo de costo, & permisto etiam sinapi.* Quoad medicamenta, Paullus probabat *oleum* in gulam immissum cum penna, vt os ventriculi irritaretur: Et applicabat naribus *peucedanum, bitumen, picem, castorium.* Vnde probantur etiā *magnæ antidoti*, vt applicentur & naribus & palato. At corpus ante accessionem sit vacuatum: nam si re- D pletum sit, ab his abstinere oportet, & vtendum clysmis acribus. Si accessio non cedat, cum Paullo, est minima spes salutis.

Curatio. In paroxysmo. Chirurgia.

Medicamēta. NB.

Iam etiam breuiter proponenda, quæ extra accessionem sint vsurpanda. Galenus cap. vlt. lib. de venæ sectio. aduersus Erasistr. secat venam in epileptico sanguine repleto: nam & tempus veris erat, nec corpus exercitijs destinatum, nec inediam sustinuerat; quare erat copiosus sanguis. Vsus patet. Notandum tamen circa quando agendum, dixisse Celsum, in venæ sectione exspectandum esse diem, quo æger prolabitur. His enim verbis insinuat secandam esse venā imminente accessione, vt vacuetur sanguis, & fiat reuulsio a capite. Cucurbitulæ & fonticuli patent ex alibi dictis. Notetur tamen cum Galeno ca. 7. lib. 3. loc. affec. & cum Rhasi, si epilepsiæ caussa sit qualitas venefica, cucurbitulas scarificatas & vesicantia, etiā esse applicanda parti primo affectæ, e qua procedit aura, vel qualitas.

Curatio, extra paroxysmum. Venęsectio.

Quoad medicamenta, & primum in infantibus

Medicamenta, si infans laboret.

cum sit epilepsia potissimum per essentiam; nutrici danda medicamenta, quæ pituitam euacuent, attenuent & detergant: de quibus in dol. cap. a pituita. Notetur autem cum Alexandro, acria esse vitanda, nam menses mouent, & lac minuunt: vt si verbi gratia vti velimus *rore marino*, *feniculo*, *&c.* debeamus exhibere viridia, non sicca. Caussa autem corporis infantis, Aetius probat *mel despumatum* ad lingendum: probat odoramenta *e ruta*. Vngit etiam caput infantis *oleo anethino*, *oleo irino*; & capiti admouet puluerem confectum *e cypero, adianto, iride*: præterea caput lauat *aqua calida* & sordes *melle* detergit. Applicat collo *radicem pæoniæ*, vt stomachum tangat.

Curatio adultorum.

Eodem modo in adultis vti oportet Vacuantibus, & Alterantibus. Vacuantia, vacuant Sensibiliter, aut Insensibiliter. Quoad vacuantia sensibilier, probantur Lenientia, Purgantia totum & caput; de quibus in dol. capitis. Quoad vacuantia insensibiliter, quædam monebimus. Vnde si epilepsia sit per essentiam, & potissimum si pituitosa; cum Galeno in documento pro puero epileptico, probatur *medicamentum e scilla*: quare probatur *oxymel scilliticum, mel scilliticum, saccharum scilliticum, Oxymel tamen scilliticum, efficacius est melle scillitico: at cum Galeno est noxium neruis; quare tutius est, vti melle scillitico: & si hoc medicamentum conficiatur cum saccharo, minus etiam calefaciet*. Quoad vsum medicamenti e scilla: dosis est a ʒ.ij. vsque ad ℥.j. Quomodo: dabitur actu calidum hoc medicamentum. Tempus: per 40. dies: nam materia morbifica per tot dies solet esse præsens. Aduertendum autem tempus esse opportunum, nisi prohibeat vel materia in toto exsistens, vel cibus ventriculum replens. Rhasis cum melle scillitico addit species, paratas *e pyrethro, e stœchade, ex agarico, & aliis, &c.* quorum plurima proponuntur a Paullo, & Aetio, quæ vim habent calefaciendi, attenuandi, & hinc insensibiliter euacuandi. Addit Alexander *hyssopi decoctum*, & testatur huius solius beneficio se plerosque sanasse: sed præterea dat hoc decoctum modo syncerum, modo cum oxymelite.

Vacuantia insensibiliter, in epilepsia per essentiam.

In epilepsia per consensum.

Quoad insensibiliter vacuantia in epilepsia per consensum: circa hæc primo notandum cum Rhasi, probari vacuantia per modum repercussionis; nam probat *oxyrrhodinum*, non in epilepsia quacunque, sed in epilepsia per consensum a vapore calido; vt nullo pacto probetur in epilepsia per essentiam. Secundo notandum, Galeni auctoritate cap. 7. lib. 3. lib. aff. in epilepsia per consensum a parte externa probari *medicamenta e thapsia, & sinapi*; quę sunt applicanda parti primo affectæ. Cæterum, vt in hac epilepsia fiat etiam retractio per modum interceptionis: expedit inter partem affectam, & caput, loco videlicet qui superior est te affecta, imponere medicamentum, *confectum e sanguine Dracon. bolo Armen. hypocistide. gallis immat. malicorio, &c.*

Alterantia.

Quoad alterantia, probantur quæ fuere proposita in dol. cap. Satis sit quædam peculiaria notare. Probatur ergo *cranium humanum* puluerisatum: maxime etiam iuuat *oleum destillatum ex hoc cranio*. Alexander probat *cranium asini*, *& prius dat ʒ.ij. sabinæ cum aqua; vt hoc medicamentum sit vehiculum cranij*. Galenus lib. 6. simpl. probat. *pæoniam*. Alexander cap. 15. lib. 1. plura habet. Probant aliqui *vngulam magnæ bestiæ, id est, alcis*, & portant in annulis. Optimum medicamentum, cuius beneficio cerebri proportio maxime foueri potest, hoc esse puto: *℞. pulueris radicis pæoniæ maris, sem. nigrorum pæoniæ, pyrethri, hyssopi, rutæ syluestris, polij montani an. ʒ.j. succi rutæ, sampsuchi, an. ℥.ß. cranij humani puluerisati, & asinini cremati, an. ʒ.ij. olei destillati e fecibus canis ʒ.j.ß. radicis eryngij melle conditæ ℥.j. theriacæ antiquæ, mithridatij, antiqui an. ℥.ß. conseru. beton. rorismar. an. ℥.ij. cũ oxymelle, vel melle, vel saccharo scillitico, fiat electarium: cuius dosis sit a ʒ.j. vsq; ad ℥.ß. & exhibeatur post totius & capitis euacuationem, ieiuno ventriculo, per 50. aut 60. dies.*

Diæta. Cibus. Quidam ... pro palu... hoc tribu... non bo... fi.

Victus ratio patere debet, e traditis in dol. cap. In epilepsia ergo per essentiam probatur victus attenuans: e principio lib. de victu atten. At pueris concedendi quandoque fructus, ne clam copiose comedant: vt docet Gal. in docum. pro puero epileptico. Alexander *apium* vt noxium improbat: est autem nostrum petroselinum. Notandum præterea cum Auic. vt in epilepsia cœna sit parcior prandio; nam est capitis vitium. Galenus in consilio pro puero epileptico iubet oppositum. Ideoque sciendum, eo tempore exstitisse consuetudinem, vt homines cubitum non irent, nisi post multas a cœna horas: insuper respicit Gal. ad pueros, qui interdiu dormiunt. Notandum præterea in epilepsia per essentiam, esse expectandam prandij: non autem in epilepsia per consensum ab ore ventriculi: in fin. lib. 6. de tuen. sanit. cap. 9. lib. de venæ sect. aduers. Erasist. cap. 6. lib. 5. lib. aff. nam non exspectata hora prandij, illico post cibum semiconcoctum exhibendus est cibus: vt exempli gratia cibus sit exhibendus quarta hora diei, quamuis hora prandij sit hora sexta. Potus sit compar. Gal. in doc. pro pue. epil. exhibet *oxymel aqua dilutum*; hyeme calidum, æstate frigidum: nam respicit ad epilepsiã per essentiã. Quare potus erit attenuans; hyeme actu calidus, nam hyeme calidum innatum non dissipatur, non mouetur ad circumferentiam, sicut in æstate.

Potus. Vinum.

Quoad vinũ in epilepsia per essentiam, Alex. & Auic. non probant vinum, nam caput replet, præcipue si sit antiquum. Verum cum hoc vitium sit diuturnum, & affligat vltra puerilem ætatem, potest etiam vinum concedi, sed pauciferum, subastringens, medicatum, non antiquum, & moderata copia sumptum. Nam cum Auicenna & reliquis, tale vinum roborat, animã dilatat, spiritus fouet; & excusat a copiosa aqua, quæ refrigerando nocet; excusat ab aqua cinnamomi, qua in caput euaporat; excusat a mulsa, quæ in iuuenibus bilescit. Ad hæc vinum vt medicatum, materias morbificas minuit, dum paratur *guaiaco, hyssopo, &c.* de quibus in dol. cap. a materia frigida. Nec nocet hoc vinum: nam accipitur in parua copia, vt propterea non petat caput. Quoad epilepsiam per consensum, probatur vinum, nisi caussa sit calidior: vnde Galenus cap. 6. lib. 5. loc. aff. in epilepsia per consensum ab ore ventriculi, dicit; si patiens sit sitibundus, panem esse exhibendum, cum vino diluto, albo, subastringente; nam ventriculum roborat, & caput non petit. Probat autem in sitibundo: nam sitis est affectio dolorifica, cui occurrendum.

Balneum in epilepsia ... habeat.

Quoad inanitionem; probatur vt excrementa nõ colligantur, in corpore. Vnde, cum per *balneum aquæ dulcis* fiat inanitio excrementorum tertiæ coctionis, cum Auicenna non est malum balneum; & Auicenna s loquitur de epilepsia per essentiam, a pituita: si ergo probatur balneũ in epilepsia pituitosa, multo magis probatur in melancholica. Sed notandum ex Auicenna cap. 10. noxium esse, diu morari in balneo, & ante concoctionem cibi: vnde cap. 11. idem Auicen. probat balneum, post solutionem ventris, & euacuationem materierum cum citra hepar, tum vltra hepar; & vbi patiens quieuerit aliquot dies a medicamentis. Nam balneum ita amministratum vacuat excrementa tertiæ coctionis: nec periculum est vel obstructionis, vel repletionis capitis, quæ nocumenta imminent, si homo diutius moretur in balneo; & vsurpetur balneum, ventriculo & toto repletis. Vnde Galenus c. vlt. lib. de venæ section. aduers. Erasistr. in epilepsia improbat balneum, quoniam loquitur de epilepsia, corpore exsistente repleto: in quo corpore opus est venæ sectione, alias enim balneum non potest hoc corpus euacuare, quemadmodum oportet.

CAPVT XVII.

De Apoplexia.

Nomen.

EPilepſiæ affinis eſt apoplexia aphor.45. ſect.2. & cap.2.lib.4.de loc.aff.Per apoplexiam autem intelligimus illud malum, in quo patiens prorſus omnibus functionibus animalibus priuatur, vt etiam reſpiratio vehementer lædatur.

Generatio.

Generatur hoc malũ, dum cauſſa morbifica occurrens capiti, anguſtat ferme e toto cerebrum,& ſecundum ventriculos, & ſecundum poros; vt cerebri ſpiritus inſitus, & ſpiritus animalis,adeo deſtituantur motu ad circumferentiã, vt quilibet ſpiritus ad centrum ita impellatur, vt functio omnis animalis, ſaltem quo ad ſenſum, aboleatur.

Definitio.

Apoplexia ergo eſt functio ablata animalis cerebri, & totius corporis, dependens a facultate impedita ſecundum totum cerebrum. Colligitut hęc definitio e Galeno,aphor.42.ſect.2.aphor.45.ſectio. eiuſdem aphoriſ.vlt.ſectio.3. aphoriſ.56. ſectio.6. & potiſſimum capite 7.& 10.libro 3.de loc.aff. & capite 2.libro 4.de loc.aff.

Forma.

Forma apoplexiæ,eſt functio ablata animalis. Vnde apoplexia formaliter, eſt ſymptoma,in functione ablata animali, & principali, & non principali. Vnde Galenus cap.3.lib. de diff. ſym. reſpiciens ad facultates principales,ait, in apoplexia rectricis facultatis functiones aboleri. Et aphor. 42. ſect.2.dicit, in apoplexia reſpirationem repente lædi,& repente ſenſum motumque auferri. Reſpiratio ad ſenſum quandoque deficere videtur: & inter motus voluntarios,ſola reſpiratio ſeruatur, propter maximam eius neceſſitatem,ob quam natura, facultatẽ animalem, ſeu radios ſpiritus animalis, in apoplexia impertitur muſculis reſpirationis.

Subiectum.

Cerebrum & totum corpus ſunt ſubiectum apoplexiæ. Dum igitur proponitur cerebrum; facile colligere licet, ablatam eſſe functionem naturalem principalem: dum proponitur totum corpus; facile colligitur, functionem animalem ablatam pertinere ad ſenſum & motum voluntarium; vnde Galenus ait,in apoplexia totum corpus repente ſenſu & motu priuari, aphor. 42. ſect.2. & c.3.de diff.ſympt.

Cauſſa efficiens eſt anguſtia; non dyſcraſia.

Cauſſa,eſt facultas impedita, ſecundum totum cerebrum. In apoplexia enim læditur functio animalis,non ob errorem externum, ſed ob morbum, qui facultatem non labefactat, ſed impedit. Eſt autem morbus in mala compoſitione: vnde Auic.dicit, apoplexiam fieri propter oppilationem: & Galenus inquit,apoplexiam ſubito fieri,& ſubito deſinere, cap. 7.lib.3.loc.aff.cap.vlt.lib.de cauſ.ſympt.id quod euenit ob malam compoſitionem. Et aphoriſ.42.ſect.2. apoplexiam fieri, quoniam prohibetur tranſitus virtutis animalis. Quo ſenſu aphor.45.ſect.2.addit,apoplexiam fieri ob omnimodam carentiã potentiæ motiuæ.

Anguſtia eſt integra, vel non.

Anguſtia autem eſt integra: vnde inquit, apoplexiam fieri a ſuccis, qui ventriculos cerebri abunde,i.e toto implent.c.7.lib.3.loc.aff.Notandũ tamen, in quadam apoplexia anguſtiam eſſe integrã; in quadam non integram, in qua ſcilicet ſeruatur reſpiratio. Diximus autem facultatem impediri ſecundum totum cerebrum, ideſt, ſecundũ partem anteriorem & poſteriorem; præterea ſecundum ventriculos, & ſecundum poros; ad differentiam cari, in quo anguſtia eſt ſolum ſecundum ventriculos. Hinc Galenus c.4.lib.4.l.aff.dixit, in apoplexia & epilepſia lædi cerebrum,& ſecundum ventriculos,& ſecundũ corpus, hoc eſt, ſecundum poros: differentiam autem eſſe, quoniam in epilepſia cerebrum magis afficitur ſecundum ventriculos,minus ſecundum corpus: in apoplexia,contra. His verbis ſignificat; in apoplexia lædi cerebrum magis, & ſecundum ventres, & ſecundum corpus,ideſt,omnibus modis, quam in epilepſia: ita tamen,vt ſi in apoplexia conferamus nocumentum, & ventriculorum & pororum, maius ſit nocumentum ſecundum poros,ideſt,ſecundum corpus,vt docetur c.5.lib.3.l.aff.

A

Cum igitur cerebrum lædatur ſecundum poros,non ſecundum ſubſtantiam; morbus ſane non eſt intemperies, ſed mala compoſitio in ventriculis & poris cerebri: quæ mala compoſitio eſt anguſtia. Anguſtia hæc ſecundum poros eſt Denſitas; ſecundum ventriculos eſt Subſidentia, Compreſſio,& Obſtructio. Apopletica anguſtia,ſecundum Auicennam, fit aut propter Clauſionem, aut propter Repletionem,ideſt,fit a cauſſa Externa, vel Interna.

Anguſtiæ cauſſa externa.

Cauſſa externa eſt ictus,percuſſio: vt ſi ventriculi cerebri ob ictum comprimantur,fit anguſtia, quæ dicitur compreſſio. Si autem ob anguſtiam, ob compreſſionem,ſeu ob ictum, dolor impertitur cerebro; anguſtia illa non eſt compreſſio,ſed ſubſidentia.

Anguſtiæ cauſſa externa.

Cauſſa interna.

Cauſſa interna,eſt qualitas vel materia. Si apoplexia fiat a qualitate,fit propter clauſionem,ratione ſcilicet qualitatis: ſi fiat a materia,fit propter repletionem.

Qualitas ſpiritalis.

B

Qualitas eſt Spiritalis,& Materialis. Spiritalis,eſt qualitas dolorifica: vnde fit apoplexia propter clauſionẽ, dũ ad cerebrum peruenit,quod dolorem facit: & hæc anguſtia eſt ſubſidentia. Et,cũ qualitas dolorifica quandoque vigeat extra caput; Auicennas c.13.dixit,apoplexiã procreari a cõmunitate alicuius membri: vnde datur apoplexia per conſenſum. Poteſt etiam qualitas dolorifica interdum primo attinere ad caput,vt in apoplexia ex ictu: ſi enim ictu cõprimantur ventriculi,eſt compreſſio; ſed ſi propter ictum fiat dolor,eſt ſubſidentia.

Qualitas materialis.

Qualitas materialis eſt frigiditas fortis; qualis eſſe ſolet venefica, a qua fit anguſtia, quæ eſt ſubſidentia; & oritur, dum ſtipãtur viæ cerebri a vehementi frigiditate. Notandum,quod Auicennas dicit,apoplexiam raro fieri a caliditate; raro enim accidit,vt a calida materia fiat apoplexia,quia ſæpenumero fit a pituita. Quo loco auctor, per caliditatem,nõ intelligit ſimplicẽ caliditatẽ, ſed calidam materiam, ideſt,ſanguinem.

C

Materia excitans anguſtiam.

Sequitur de materia,quæ anguſtiæ cauſſa eſt: vnde fit apoplexia propter repletionẽ. Materia ergo hæc, vel eſt facultatis inflãmatoriæ Particeps,vel Expers.

Materia particeps inflãmationis.

Si particeps; eſt materia vel Admodũ calida,vt in phrenitide; vel Remiſſe calida, vt in lethargo. Et hæc eſt anguſtia,quæ dr̃ cõpreſſio: quia materia phrenitidis vel lethargi, cõprimit ventriculos & poros cerebri.

Sanguis: & φλεγμονώδης διάθεσις.

Si materia ſit expers facultatis inflãmatoriæ; humor eſt vel Calidus,vel Frigidus. Si humor calidus,eſt ſanguis: ad quem reſpiciens Galenus,aph.42.ſect.2.ait,apoplexiam fieri a diſpoſitione ſimili inflammationi: nam vt interpretatur Auicennas,hæc apoplexia fit a ſanguine, qui non egreditur vaſa,ideſt,venas & arterias; tunc enim fieret inflammatio,nec eſſet diſpoſitio ſimilis inflammationi. Dũ ergo ſanguis vaſa non egreditur, ſed ea vehementer replet; fit affectus ſimilis inflammationi, & fit anguſtia,quę eſt compreſſio: & ideo neceſſarium eſt,vt ſanguis ſit copioſus.

D

Teſtatur etiam Galenus ca.7. lib. de cur.per venæſectionẽ, homines propter redundantẽ ſanguinẽ apoplexia corripi.

Pituita & melãcholia

Si frigidus humor ſit in cauſſa,tunc fit anguſtia,quæ eſt obſtructio. Hinc Gal. ait, apoplexiam fieri a frigido craſſo & lento humore,cap.2.lib.4.loc.aff.cap.5.lib.de atrabile. Et addit, aph.56. ſect.6. fieri etiam propter humorem melancholicum. At apoplexia dubio procul ſæpius fit a pituita: ideoque dicit Hipp.aph.vlt.ſect.3. ſenes apoplexia corripi. vnde & Gal. c.2. lib.2. de temp. teſtatur, ſenes facile corripi morbis frigidis, & perinde apoplexia. Quæ autem ſint cauſſæ generantes horum humorum,patet aliunde.

Differentiæ a forma: &

Differentiæ primum ſumuntur a forma, vt forma attinet ad motum voluntarium, cauſſa reſpirationis. Reſpiratio ergo vel ad ſenſum Aufertur, vel Imminuitur: & ſi imminuitur, vel Magis vel Minus, com. aph.42. ſect.2.

A cauſſa efficiente.

A ſubiecto non ſumuntur differentiæ: nam in omni apoplexia ratione principum functionum, ſubiectum ſemper eſt cerebrum; ratione ſenſus

A caussa efficiente.

& motus, totũ corpus. Caussa effectrix angustiæ apoplecticæ, est Qualitas, & substantia. Qualitas est vel Dolorifica, vel Frigiditas. Substãtia, vel est Particeps inflammationis, vel Expers. Si particeps inflammationis; materia est vel Phrenitica, vel Lethargica. Si expers; humor est vel Calidus, vt sanguis: vel Frigidus, vt pituita, aut melancholia.

Signa imminentis apoplexiæ.

Apoplexia imminens indicatur e dolore capitis, e dentium stridore in somno, e motu corporis pigro, ex inflatione venarum colli, e frequenti vertigine, incubo, epilepsia, & præsertim si fuerit senex: nam hæc significant vigere in corpore, & potiss. in capite vehementiam caussæ efficientis, & summam dispositionem patientis.

Præsentis apoplexiæ signa in genere.

Præsens apoplexia in genere facile secũdum Rhasin cognoscitur: homo enim quasi dormiens iacet, & sine somno stertit, & cum pungitur, nõ sentit; quatenus enim iacet sine somno, patet motum esse ablatum: dum stertit, manifestum est, læsam esse respirationem: dum pungitur, & non sentit, constat sensum esse ablatũ: aboletur etiam princeps functio: nam patiens extra paroxysmum fatetur, se non recordari. Ex his signis cognoscitur apoplexia distincta a syncope, præfocatione, caro. Distinguitur enim a syncope & præfocatione vteri; nam apoplecticus quasi dormiens iacet, & (quemadmodum dormiens) seruat calorem suum, satis diuersum a calore cadaueris: at in syncope & præfocatione, color faciei, est similis colori cadaueris. Distinguitur a caro; quia primum apoplecticus sine somno stertit; præterea cum pungitur non sentit: at in caro, quamuis homo iaceat vt dormiens, non tamen stertit, maxime in caro leuiori; & si contingat, in caro esse stertorem, non est sine somno, sed cum somno profundo: & in caro si homo pungatur, sentit; quamuis enim non loquatur homo punctus, cognoscimus tamen eum sentire, quia vi punctionis mouetur.

Signa differentiarum.

Quoad differentias, & primum a forma: respiratio modo magis, modo minus læditur, quod manifestum est, ideoque signis nõ est opus. Quoad caussam effic. Si, verbi gratia, qualitas sit dolorifica, cognoscitur e prægressis caussis dolorificis, vel in capite, vel infra. Vt hinc etiam pateat apoplexia, quando fit per consensum. Et si caussa sit frigiditas, ante accessionem est sensus frigoris in membro. Si humor fuerit; si quidem particeps sit inflammationis, cognoscitur e febre, e signis vel phrenitidis, vel lethargi præcedentis. Si humor inflammationis sit expers; num sit sanguis, pituita, an melancholia, cognoscitur e signis humorum, de quibus alibi.

Indicationes.

Præsidia primum sumuntur a forma. Sensus ergo ablatus, indicat præsidium dolorificum. Quoad caussam eff. est qualitas, vel humor: ideoque in accessione materiæ retrahere oportet, vt dictum est in sermone de epilepsia. Extra autem accessionem, suppositis indicantibus vitalibus; si caussa sit qualitas, & quidem dolorifica; patet quid dolor indicet e superioribus capitibus: si qualitas sit frigiditas, oritur indicatio calefaciendi: & si foueatur a veneno, requirit bezoarticum, quod alexipharmacum vocatur. Humor, apoplexiæ caussa, si particeps est inflammationis; quidnam indicet, patet e propositis e sermone de phrenitide & de lethargo. Si sit expers inflammationis, vt humor est varius specie, ita indicat præsidium determinatum: & pro vitio vario, & pro caussa generante varia, etiam præsidia varia haurienda. Verbi gratia, si apoplexia fiat a pituita copiosa, frigida, crassa, viscida, in capite residente, & genita in capite frigido humidoque; oritur indicatio vacuandi, calefaciendi, attenuandi, detergendi pituitam in capite exsistentem, calefaciendi atque exsiccandi caput, & sic de reliquis.

Prognostica; in genere.

Apoplexia magna e parte est incurabilis, aph. 42. sect. 2. ideoque narratur inter morbos exitiales c. 10. lib. 9. metho. quia omnis ferme vehementia adest.

A Nam insignis est recessus a naturali statu secundum symptomata, morbum & caussas. Secundum symptomata; nam omnis functio animalis est ablata, & respiratio insigniter est læsa, licet quandoque seruetur. Est vehementia secundum morbum; quia insignis est angustia. Est vehementia secundum caussas; quia vigent caussæ, quæ insignem angustiam promouent. Dignitatis vehementia est etiam in apoplexia; nam afficitur cerebrum, & secundum ventriculos, & secundum poros. Neque prorsus abest vehementia facultatis, cum patiens necessario iaceat. At apoplexia quandoque lethalis est, quandoque curabilis, pro vi differentiarum.

Prognostica differentiarum. 1. A læsa respiratione.

Quantum igitur ad differentias a forma; præsertim perpendenda est respirationis vehementia: vnde Galenus ait, apoplexiam vt plurimum esse incurabilem, propter respirationis læsionẽ, aph. 42. sect. 2. nam respiratione vehementer læsa, significatur vehementer lędi cerebrum, cap. 7. lib. 3. loc. aff.

B Hinc quatuor constituuntur differentiæ læsæ respirationis, aphor. 42. Aut enim respiratio ordinem seruat & apoplexia est debilis, id est, minus vehemens; aut respiratio est, inæqualis, inordinata, & intermittens, & fit apoplexia vehementior; aut respiratio est magna & violenta, vnde apoplexia adhuc fortior; aut denique respiratio ad sensum aufertur, & est apoplexia fortissima. Galenus ergo aphorismo 42. sect. 2. respiciens ad vehementiam harum differentiarum, statuit apoplexiam debilem, non solui facile, id est, leuioribus medicamentis; vnde vt plurimum in paralysin terminatur, cap. 2. lib. 4. loc. aff. statuit etiam apoplexiam fortem, id est, in qua respiratio est inordinata, esse incurabilem.

Si respiratio inordinata vt plurimum incurabilis est apoplexia.

Quod si ergo apoplexia curari nequit, si inordinata sit respiratio, multo minus curabitur si sit deperdita. Porro apoplexiam cum respiratione inordinata, vt plurimum esse incurabilem constat ex aphor. 51. sect. 6. vbi sermo fit de apoplexia,

C in qua est respiratio cũ stertore, id est, de apoplexia forti. Stertor autem interdum est intensus, interdum remissus: vnde significat apoplexiã fortem, sed modo magis, modo minus fortem; Rhasis vocat ægritudinem leuiorem, si homo parum sterterit. Stertorem autem esse comitem fortis apoplexiæ, inde facile colligi potest: quoniam stertor fit, musculis gutturis ad exspirationem concurrentibus: dum ergo stertor fit, signum est respirationis admodũ difficilis, & potissimum signum imbecillitatis musculorum faucium: Nam in stertore sonus ille editur, quoniam spiritus, seu aer, diu in gutture moratur nec expelli potest, citra magnum musculorum conatum, vt in hũc spiritum musculi agant, dum extrema adest necessitas, quæ viget in apoplexia forti, in qua radij spiritus animalis, vix ad thoracis musculos permeant. Verũ, licet stertor pertineat, ad fortem apoplexiam; non tamen omnis apoplexia in qua est stertor, est statuenda incurabilis.

D Apoplectici enim stertentes, intra septem dies moriuntur, nisi febris apprehendat, apho. 51. sect. 6. Quare, cum Hippocrate, apoplexia fortis, insolubilis quidem est, sed vt plurimũ: nam hic mos loquendi fuit Hippocratis, vt in commen. aphor. 43. sect. 2. notat Galenus. Concludamus igitur apoplexiam fortem, in qua respiratio est inordinata, & cum stertore, vt plurimum esse incurabilem.

Apoplexia cum respiratione ablata, est incurabilis.

Quod si vero in apoplexia respiratio auferatur; insinuare videtur Hippocrates, aphoris. 52, sect. 2. nunquã homines posse liberari: ratio patet e iam dictis. Dubitatur autem contra: quia fœminæ præfocatæ non respirant, & tamen reuiuiscunt. Item Auicennas ait; si contingat, vt in apoplexia respiratio auferatur, fieri posse vt homo restituatur. Responsio. Mulier præfocata viuere potest sine respiratione; nam in hoc vitio totum fœminæ corpus ita refrigeratur, vt sufficiat sola transpiratio. Quantum autem ad Auicennæ dictum; sciendum est, apoplexiam fieri vel a materia, vel a qualitate. Si fiat a materia, & adimatur respiratio,

apoplexia

apoplexia ſemper eſt incurabilis; quia tūc corpus nō eſt refrigeratum, vt ſola transpiratio ſufficere queat: & huc reſpicit Hippocrates. At ſi apoplexia fiat a qualitate, quamuis adimatur reſpiratio, non tamen neceſſario eſt incurabilis; nam pro vitæ conſeruatione ſufficit tranſpiratio, nimirum, ſi oriatur a qualitate frigida: tunc enim calidum innatum, ſecundum Auicennam, non vehementi eget euentatione, & expulſione: ideoque in tali apoplexia tardanda eſt ſepultura, non minus 72. horis. Hæc de prognoſtico differentiarum a forma. Quoad cauſſam efficientem: cum hæc ſit qualitas, vel ſubſtantia: ſi fuerit qualitas, verbi gratia, dolorifica, pro vehementia cauſſæ ſoluentis continuum, intenditur periculū: vt ſi percutiatur alicui caput, vt in terram cadat, & euomat, ſubſequaturque apoplexia; hæc magis eſt periculoſa: at ſi non fiat vomitus, minus eſt periculoſa, quia vomitus eſt ſignū vehementię cauſſæ morbificę. Si apoplexia fiat a qualitate frigida, quo frigiditas intenſior, & venenoſitatis magis particeps, ita apoplexia in ſuo genere magis erit periculoſa: nō tamen prorſus eſt lethalis, quamuis reſpiratio aboleatur; niſi cōiungatur vehementia facultatis, præſertim vitalis: hinc Auicennas ait, in apoplexia e frigiditate, cum reſpiratione ablata, hominem ſanari, ſed addit, ſi pulſus non cadat. Quod ſi apoplexiæ cauſſa ſit materia, ſi fuerit particeps inflammationis, eſt prauiſſima, nā ſumma eſt vehementia ratione eſſentiæ; quia in phrenitide & lethargo, materia, quæ cauſſa eſt apoplexiæ, eſt putrida, & admodū copioſa, vt comprimat. Et additur in hac apoplexia vehemētia facultatis, nā omnis facultas languet, vi pręcedentis inflāmationis, ſiue phreniticæ, ſiue lethargicæ, vt prorſus de ſalute ſit deſperandum. Secus autem prædicendū, ſi materia non ſit particeps inflammationis. Vnde, ſi cauſſa fuerit ſanguis, eſt curabilis: nam ſanguis ſola copia peccat, & in vaſis detinetur. A materia melācholica raro fit apoplexia, ſed ſi fiat, eſt admodum periculoſa; quia in hac materia maximus eſt receſſus a naturali ſtatu, præſertim cū in cerebro ita copioſa reſideat, vt efficiat apoplexiā. Si pituita fuerit in cauſſa: prout vitiū pituitæ magis eſt vehemens; pro eo etiam apoplexia vehementior; ideoq; apoplexia pituitoſa eſt periculoſior, quo pituita eſt magis copioſa, magis frigida, craſſa, viſcida. Quoniam autem apoplexia pituitoſa frequentius contingit; circa eius prognoſticum neceſſe eſt, vt cognoſcamus vitia pituitę, eorumq; vitiorum vehementiam. Non ergo abs re erit, proponere ſigna, deſumpta a febre, ab oris ſpuma, a temperatura corporis, & ab ætate. Quoad febrē, dicit Hippocrates, aph. 51. ſect. 6. apoplecticos ſtertentes intra ſeptem dies mori, niſi febris apprehenderit: nam febris vim habet calefaciendi, extenuandi, & diſſipandi materiam pituitoſam, dummodo pituitoſam, dummodo pituita non ſit admodum copioſa. Hæc ergo febris eſt indicium pituitæ, non admodum vehementis: Vnde, ſi non vincatur pituita a febre, ſignum eſt ſummæ vehementiæ, & perinde futuræ mortis. Spuma oris, eſt ſignum pituitæ vehementiſſimæ; vnde Rhaſis dicit, ſi ſpuma in ore apparuerit, non eſſe medendum. Vt autem pateat ratio huius dicti, oportet intelligere differentiam inter ſpumam apoplectici, & epileptici. Sciendum igitur, cum Galeno, aphor. 42. & 43. ſect. 2. ſpumam generari e materia humida & ſpiritali: agens autem eſſe, vel motum, vel calorem, vel vtrumque. Vnde, quoad ſpumam epilepſiæ; huius materia humida eſt ſaliua oris; materia ſpiritalis eſt vapor, qui e pulmone effertur; agens autem motus vehemens. In apoplexia autem ſpumæ materia humida, eſt propria pulmonis humiditas, non ſaliua; materia ſpiritalis eſt fuligo a corde prodiens, cauſſa efficiens, eſt cordis caliditas, & motus violentus ſpiritus, & vehementiſſimus pulmonis conatus, vt pulmones veluti comprimantur. Quare in apoplexia, dum

2. a cauſſa effic.

A qualitate.

A materia, quæ particeps eſt inflammationis.

A ſanguine.

A melācholia.

A pituita, & huius vitijs.

Vitia pituitæ vt cognoſcantur.

A febri.

A ſpuma.

A ſpuma generatur, comprimuntur pulmones, vt calor cordis priuetur euentatione, & fuliginum expulſione, & hinc ſequatur mors. Verū, cum ſpuma fiat, quoniam ſumma cum violentia pituita lædit cerebrum: ideo ſpuma eſt ſignum ſummæ vehementię pituitæ. Quoad temperaturam; Auicennas ait, apoplexiam in corpore calido & ſicco eſſe prauam: in tali enim corpore non generatur pituita, niſi a cauſſa vehementi: quare craſis calida & ſicca; & ſignum vehementiæ pituitæ. Quoad ætatem; cum Paullo, apoplexia in iuuenibus eſt periculoſior, & præſertim æſtate. nam ætas iuuenilis & æſtas, ad ſimilitudinem craſeos calidæ & ſiccæ, ſunt ſigna vehementiæ pituitæ. Hæc de prognoſtico, quantum attinet ad futurum euentum ſimpliciter. Num autem euentus cito vel tarde ſit exſpectandus; dicendum, eum cito eſſe exſpectandum. Et ob id Rhaſis, reſpiciens ad apoplexiam pituitoſam, ait, eum vel cito interficere, vel B degenerare in paralyſin: nam apoplexia, teſte Galeno aph. 42. ſect. 2. eſt vitium acutiſſimum, & velocis motus ratio eſt, quia partes principes non poſſunt perferre paſſiones fortes, & ſimul diuturnas.

Quoad materias, & primum ratione acceſſionis: venæſectio probatur in apoplexia ſanguinea, & in pituitoſa quoque ſecundum Auicennam, ſi adſint ſigna ſanguinis: ibi enim ſanguis habet rationem cauſſæ principalis; hic, ſine qua non. Sic in apoplexia a qualitate dolorifica, vi percuſſionis & doloris fluit ſanguis, ideoque peccat, & habet rationem cauſſæ adiuuantis: vnde in hac apoplexia vena eſt ſecanda. Nec virtus in apoplexia prohibet venæſectionem, quia non reſoluitur virtus, ſecundum ſpiritus, ſed opprimitur ſaltem; & virtus ſecundum ſolida atque carnes nō deficit. Quare in apoplexia ſecanda vena, ſi ſanguis peccet: vbi notandum, vt, prout ſanguis peccans erit, magis vel minus copioſus; ita etiā magis vel minus euacuetur. Et quoniam ſanguis potiſſ. C excedit in apoplexia ſanguinea, ſecundum Auicen. multum ſanguinis vacuare oportet: ſecus in pituitoſa, in qua ſanguis non habet rationem cauſſæ principalis. Quoad *vſum: Quantum*: Rhaſis ter & quater ſecat venam; neque obſtat, quamuis ſanguis ſit ſummæ actiuitatis, vt propterea potius vnica vice & confertim euacuandus eſſe videatur: nam cum Aetio per iteratam venæſectionem mouetur materia, nec virtus ita diſſoluitur: addimus nos, iterata venæſectione, etiam confertim ſanguinem euacuari, nam exiguum eſt ſpatium inter vnam & alteram detractionem. Modus ex alibi dictis patet. *Quando*: Rhaſis venam ſecat illico. Auicennas eam aperit hora acceſſionis; & iubet etiam in apoplexia pituitoſa eſſe ſecandam venam ante acres clyſteres, quia ſanguis tempore acceſſionis vincit alia indicantia, vt, niſi ſubito uacuetur, homo moriatur: nec uirtus prohibet, nam in D acceſſione potius ſuffocatur. Sed quæ uena prius, quę poſterius tundenda? Rhaſis primo ſecat uenas medias, ſecundo remotas a capite, tertio proximas; reſpicit enim ad apoplexiam, in qua ſanguis abundat, & in toto, & in capite: propter ſanguinē igitur, qui ſimul replet totum & caput, primum ſecanda uena media, id eſt, cephalica, quia ille ſanguis uincit alia indicantia; niſi enim ſubito minuatur ſanguis in capite exſiſtens, homo moritur; niſi etiam ſubito minuatur ſanguis in toto exſiſtens, hic per capitis uenam apertam in caput trahetur, ut homo ſimiliter moriatur. Secundo loco, ſecātur uenæ remotę: nam magis poteſt ſanguis in toto peccans, quam in capite: peccans enim in toto, habet impetum in caput, qui impetus augeretur, ſi primum uena capitis ſecaretur. Quare ultimo loco uena proxima ſecanda, ſiue ſit uena narium, ſiue frontis, ſiue colli. Tempore igitur acceſſionis, ſpatio 12. horarum, tres uenæ aperientur. Quoad *vbi*: Auicennas ſecat uenas colli, cephalicam, pedum & narium; quia reſpicit ad uarias ſubſiſtentias.

A craſi.

Ab ætate.

Apoplexia eſt morbus acutus.

Curatio in paroxyſmo 1. Chirurgia. Venæſectio.

Ferrũ candens.

subſiſtentias. Præterea Auicennas inter materias chirurgicas addit ferrum candens; quod prodeſt vt materia dolorifica, ſenſum ablatum reuocans: Confert etiam, vt materia quæ attrahit, ratione doloris & caloris. Ad hoc ferrum candens probatur in apoplexia pituitoſa, non in ſanguinea: & admoueri poteſt futuræ coronali, & infra occipitium. Rhaſis probat & ſartaginem ferream calefactam, multoties prope caput appoſitam, vt capilli vrantur. Adhæc probatur cucurbitula magna cum inſigni flamma; & citra ſcarificationem, & cum ſcarificatione. Probantur ligaturæ & frictiones dolorificæ: quæ adminiſtrentur manibus inunctis *caſtorio, euphorbio, ſinapi, aqua etiam ardente*.

Cucubitula.

Ligaturæ. Frictiones.

2. Pharmaceia.

Si apoplexia prodeat a qualitate: ſiue fiat e percuſſione, ſiue alio modo; Auicennas nos remittit ad propria capita.

Apoplexia ſanguinea. Reuellentia.

Si apoplexia fuerit ſanguinea, ſed citra inflammationem: (nam ſi adeſt inflammatio, confugiendum ad ſermon. de phrenit. & lethargo:) probantur medicamenta retrahentia, per modum Reuulſionis & Repercuſſionis. Reuulſionis gratia, probantur clyſmi acres; quoniam & in ſanguinea apoplexia viget pituita; præſertim cum vi clyſterum etiam ſanguis retrahatur. Quoad vſum: probantur hi clyſteres poſt venam ſectam; nam magis poteſt ſanguis. Sed obijciat quis: in apoplexiæ acceſſione ſenſus tactus eſt ablatus: Ergo clyſmi acres non poſſunt expultricem irritare. Reſpondeo: probari clyſmos tempore acceſſionis: nam attrahunt ad inteſtina, & ratione caloris, quia ſunt calidi; & ratione ſimilitudinis, quia verbi gratia componuntur e colocynthide, quę ſimilitudine pituitam attrahit, & ne detur vacuum. Vnde, vt facultas alteratrix in inteſtinis operetur, clyſmi diu ſunt detinendi: & ob id iubebat Rhaſis, repetendos eſſe clyſteres. Quoad expulſionem: hæc fit ab expultrice, adiuta a motrice. Expultrici auxiliantur nerui, per ſenſum tactus: cauſſa commodioris vitæ, cap. 6. lib. 5. vſ. part. Cæterum, cum expultrix ſit neceſſaria cauſſa vitæ, ideo aſſiduo agit, dum ſuperuacaneum quiddam eſt præſens, & agit etiam citra ſenſum tactus; ideo ipſum quoque cerebrum, expers ſenſus, expellit. Quare, vt ſimpliciter expultrix excitetur, ſufficit præſentia ſuperuacanei; quemadmodum etiam plantæ ſuperuanea expellunt citra ſenſum tactus: at cauſſa vitæ commodioris, neceſſarium eſt, vt ſit ſenſus tactus. Motrix quoque facultas ad expulſionem concurrit: ideoque, cum motus voluntarius ſit ablatus, iubet Aetius, abdominis muſculos eſſe fricandos, & comprimendos. Sic ergo reuulſionis gratia clyſmis Auicennas vtitur. Gratia repercuſſionis Auicennas probat odoramenta, non calefacientia, ſed roborantia, ideſt, leuiter aſtringentia, verbi gratia ſi odoramenta fiant *e pomis, ex aceto, ex aqua roſacea*. Rhaſis probat *oxyrrhodinum, confectum ex ol. roſ. completo, & aceto*. Sed notandum hæc reprimentia probari, in acceſſione apoplexiæ ſanguineæ, non pituitoſæ.

Qua ratione clyſmis acribus vtamur in apoplexia.

Repercutientia.

Apoplexia pituitoſa.

Quantum autem ad acceſſionem apoplexiæ pituitoſæ; Auicennas probat vacuantia per meatus ſenſibiles & inſenſibiles. Quoad vacuantia per ſenſibiles meatus, & primum ratione totius corporis; primo vtitur clyſmis acrioribus: ſecundo medicamentis, quæ per os exhibita aluum ſoluunt: tertio, vomitorijs. Ratio eſt; ſi quis enim ante clyſmos vti voluerit purgantibus per os exhibitis; materia copioſa non cedet purgantibus. Si quis vtatur vomitorijs ante purgãtia per aluum; cum totum corpus & caput ſint repleta; caput vomitorio medicamentum magis replebitur. Quantum igitur ad clyſmos acres, probantur qui fuere propoſiti, in dol. cap. a pituita; verbi gratia. ℞. *colocynthidis, albi veratri, ana* ℥. j. *ariſtol. rot. centaur. min. cyclamin. an.* ℔. ß. *aquæ* ℔. *iij. fiat decoctio ſufficiens: &* ℞. *prædicti decocti* ℔. j. A *olei rutacei* ℥. j. ß. *ſalis communis* ℈. *iiij. Miſc. & ſine oui vitello fiat clyſter.* Quoad vſum: cum Rhaſi licet vti & bis & ter. Purgantia, quæ per os aſſumuntur, ſunt *pilulæ fœtidæ, pil. cochiæ, etiam cum helleboro*, præſertim ſi apoplexia ſit melancholica. Sed quoniam pilulæ in acceſſione non poſſunt deuorari, ideo ſunt diſſoluendæ. Quoad quando; exhibendæ ſunt tempore acceſſionis; nam magis poteſt materia, quæ caput petit, quã poſſit cruditas: additque Aetius; Apoplexiam nos cogere, vt temere omnia tentemus, quia mors imminet. Quoad vomitoria, Auicẽnas *exhibet* ℥. *ij. olei de Kerua, & exhibet cum ſucco raphani.* Recte etiam ab omnibus probantur vacuantia per os & nares, quæ debent eſſe valentia & amara; de quibus in dol. cap. Vacuantia per inſenſibiles meatus, debent eſſe vehementia, propoſita in dol. cap. Vnde recte Auicennas vtitur *oleo rutaceo, cum pyrethro & caſtorio: vtitur oleo antiquo cum cucumere agreſti, cum ſcilla: aſcendit ad euphorbium & ſinapi.* B *Poſſumus etiam aſcendere ad magnas antidotos.* Auicennas applicat capiti, & principio ſpinalis medullæ. Sed magnæ antidoti etiam intra os immitti poſſunt. Studendum autem ſecundum Rhaſin, vt medicamenta in ventriculum deſcendant; quare miſcenda ſunt dulcia: & exhibenda medicamenta liquida, & debent imponi in vaſe obtinente canalem perforatum, vt ad œſophagum perueniant; nam hoc modo ægris inuitis medicamanta in ventriculum deſcendunt.

Clyſmi acres.

Purgantia.

Vomitoria. Vacuantia per os & nares. Διαφορητικά.

Quoad diætam. Aer in ſanguinea apoplexia ſit temperatus: in pituitoſa & melancholica parum vergat ad calidum: nam aer frigidior, prohibet diſſolutionem materiæ; calidior liquat. Cibus ſit tenuiſſimus. Cauendum a vino: vnde in apoplexia ſanguinea, probatur *aqua hord cum exiguo ſaccharo*: in pituitoſa, *mulſa cum hyſ. ſaluia. pulegio*: in melancholica, *mulſa cum meliſſa, & boragine*.

Diæta.

C Materiæ adminiſtrandę extra acceſſionem, patent e capite de cephalalgia.

CAPVT XVIII.

De Somno præter naturam; ſeu Comate, proprie ita dicto; vel Caro, communiter ſumpto.

Abſoluta apoplexia, dicendum eſt de ſomno præter naturam, de vigilijs, de catocho, ſtupore, tremore, paralyſi, & conuulſione: vt ſunt vitia ad animalem facultatem attinentia. Primum autem dicendum de ſomno & vigilia, quia magis ſpectant ad cerebrum; cum reliqui affectus magis ad neruos pertineant. Et prius de ſomno agendum, quam de vigilia, quia ſomnus magis affinis eſt apoplexię. Somnus ergo præter naturam, alias dicitur ſubeth, coma, cataphora ſomnolenta, & communiter carus. Per hunc ſomnum pręter naturam intelligimus ſomnum profundum, citra inflammationem cerebri, ad differentiam ſomni in lethargo; & citra anguſtiam morbificam, ad differentiam ſomni in apoplexia, & caro exquiſito. Hic autem notandum, carum dupliciter ſumi: Communiter, & Proprie. Si communiter accipiatur; coincidit cum comate, cum ſomno profundo, e commen. 28. ſect. 2. lib. 2. prorhet. Si proprie ſumatur; eſt ſomnus profundus, in quo aufertur ſenſus & motus, vt ibidem teſtatur Galenus. Nos ergo in præſentia per ſomnum profundum intelligimus affectum, diſtinctum a ſomno lethargi, apoplexiæ, & cari, proprie accepti.

Tranſitio.

D

Nomen.

Vt autem intelligatur generatio ſomni præter naturam, prius digredi oportet circa ſomnum ſecundum naturam. Sciendum igitur ſomnum & vigiliam, eſſe quidem proprietates, quæ communiter ad corpus & animam pertinent, magis tamen ad corpus. Somnus igitur eſt proprietas, corpori & animæ communis, ſenſuum opera conſequens. Quare

Digreſſio de ſomno phyſiologica. Forma ſomni.

Somnus est affectio partis sensitiuæ. Copula, seu immobilitas.

somnus est proprietas, seu affectio partis, vt pars est sensitiua, quatenus nimirum eo tempore ab opere desistit, post somnum tamen rursus sentire & operari potest: vnde somnus secundum naturam est, vt ita dicam, experrectilis. Cum autem somnus secundum naturam sit affectio: quæ nam est hæc affectio? Respondet philosophus in lib. de somno & vigilia, esse copulam, seu immobilitatem partis sensitiuæ. Forma ergo somni secundum naturam est copula: subiectum est pars sensitiua. Cum enim somnus non sit actio, sed affectio: (nam subiectum patitur) affectio hæc pertinet potius, ad quietẽ, quam ad motum, cum actiones intermittantur, ca. 9. lib. de causs. puls. iure ergo philosophus statuit, hanc affectionem esse copulam, seu immobilitatem. Subiectum est pars sensitiua, quæ primum: (vt quod:) concurrit ad obeundum functiones, quarum in somno est intermissio. Vnde cũ in somno intermittantur principes functiones, nimirum sensus, & motus voluntatiue; somnus debet esse affectio illius partis, quæ harũ functionũ est principiũ: hoc autem principium est ipsum cerebrum, quippe quod est sedes facultatis communissimæ, quatenus hæc ad animalem contrahitur. Hinc Auicennas dicit; somnum esse cerebri affectionem, qua instrumẽta actiones animales intermittũt, respiratione excepta. Neq; obstat quamuis Philosophus statuat, functionum animalium originem esse cor: nã Philosophus respicit ad principium facultatis communissimæ, vt alibi docuimus. Non negasset tamen Aristoteles, facultatẽ communissimam, a corde prodeuntem, contrahi in cerebro, euadat animalis: vt cerebrum secundum hanc rationem sit somni subiectum. Vnde & Auerrhoes c. 41. lib. 3. collectaneorũ statuit, cor esse radicem somni, cerebrum autem esse primum instrumentum: nam cerebrum, ait, est frigidissimum membrorum principalium. Cor radix somni dicitur, prout est sedes facultatis communissimæ: cerebrum autem concurrit vt primum instrumentum, id est, vt in cerebro facultas communissima euadit animalis; nam propterea cerebrum est frigidius, vt spiritum vitalem attemperet, & immutet in animalem. Porro efficiens caussa somni, secundum Aristotelem, Galenum, & Auicennam, est reciprocatio spirituum & caloris ad interiora: ideoque Auicennas, definiens somnum effectiue, dicit: quod somnus secundum naturam si reditus spiritus animalis ad cerebrum, cum profundatione spiritus vitalis ad cor. Cum spiritu autem vitali etiam calor intro repit, ac profundatur; vnde dormiẽtes intus sunt calidiores, quam extra; secus autem in vigilijs: aphor. 1. sect. 2. Quare caussa efficiens somni secundum naturam, est reciprocatio spiritus & caloris. Cum autem somnus sit affectio, & proinde quid in fieri: ita pendet a reciprocatione, vt reciprocatio vicem gerat caussæ formalis, secundum Auerrhoem. Cæterum intelligere oportet, a quo fiat hæc reciprocatio? Aristoteles inquit, eam fieri ab agente secundum naturam: ad differentiam somni præter naturam: sicut contra, teste Galeno, cap. 10. lib. 3. causs. puls. somnus præter naturam fit a caussa violenta. Fit autem somnus a natura, quando se conuertit ad alimentum. Vnde, si somnus durat post succos confectos, est morbificus somnus, & via ad mortem. Quomodo autem fit hæc reciprocatio a natura? Secundum Aristotelem fit vi vaporis: (hæc est caussa communis:) qui prodit ex alimento, cerebrumque petit. Prodit autem vapor ex alimento vel colliquato, quando somnus fit post cibum, vel post vigilias, citra corporis laborem, quamuis homo non comedat post vigilias: nam vt assiduo nutritur corpus, ita assiduo ex alimento fit euaporatio in caput: vnde Galenus ait, cap. vlt. lib. de vtil. respir. euaporationem fieri e sanguine, ex alimento, in cerebrum. At vapor prodiens ex alimento in caput, non est caussa reciprocationis spirituum, nisi codensetur, ob frigiditatem cerebri; sic enim condensatus, prohibet egressum spirituum & radiorum, & proinde influxum facultatis animalis. Durat igitur somnus, quandiu durat vapor condensatus angustans.

Subiectum somni est cerebrum.

Cor est somni radix; cerebrũ, est primum instrumentũ. Efficiens caussa somni, vapor condensatus angustans.

Quomodo fiat reciprocatio spirituum & caloris.

Caussa finalis somni, secundum Aristotelem duplex est: præcipua est munus vigiliarum: homo enim dormit, vt commode per vigilias propria munia obeat, id est, munia, quæ attinent ad facultatem animalem, nõ autem ad naturalem: nam facultas naturalis non cessat ab opere suo unquam, quia dum operatur: parat sibi alimentum, quo fouetur: contra facultas animalis quoniam actione propria non fouetur, propterea actionem suam quandoque intermittit. Caussa finalis secundaria, est propria requies facultatis animalis: & hic finis secundarius ad præcipuum refertur; nam facultas quiescit vt operetur. Ex his ergo quæ hactenus dicta sunt, possumus colligere τῇ ἀναλύσει definitionem somni secundum naturam, quod sit copula cerebri, dependens a retractione naturali spiritus animalis, vt homo functiones animales obire possit. Porro somnus hic naturalis, secundum Auicennam, vel Absolute est naturalis, vel Non absolute. Absolute naturalis est, qui fit post vigilias, a cibo, vt spiritus in vigilijs dissipatus restituatur, huiusque reciprocatio fit a vapore, ex alimento non colliquato Somnus naturalis non absolute, quem Auicennas vocat somnum non naturalem, fit post insignem laborem, vt spiritus plus iusto dissipatus reparetur: & in hoc somno fit reciprocatio a vapore alimenti colliquati.

Finis somni

Definitio somni secũdũ naturam

Diuisio somni naturalis.

His explicatis, quantum ad generationem somni præter naturam: sciendum, somnum præter naturam fieri, dũ cerebro occurit caussa morbifica, ita agens, vt spiritus animalis præter naturam retrahatur in cerebrum, vt cerebrum ita afficiatur, vt difficulter homo expergiscatur. Dependet autem a reciprocatione præter naturam spiritus animalis. Quare Somnus præter naturam est copula morbifica cerebri, dependens a reciprocatione præter naturam spiritus animalis. Forma somni præter naturam, est copula, qua veluti ligatur subiectum, nimirum cerebrum.

Generatio somni præter naturã.

Definitio. Forma. Subiectum.

Caussa efficiens, est reciprocatio præter naturam spiritus animalis. Porro, caussa, a qua fit reciprocatio hæc præter naturam, est vel Intemperies, vel Materia. cap. 10. lib. 3. de causs. puls. cap. 8. lib. 4. de præsag. puls. cap. 5. lib. 3. de loc. aff. ca. 2. lib. 4. loc. aff. com. 28. sect. 2. lib. 1. prorhet. & Auicennas cap. de subeth. Quoad intemperiem, est intemperies cerebri vel frigida, vel humida vel frigida humida. At potior intemperies est frigida: nam frigiditas streuue condensat vaporem alimenti: humiditas autem vaporem condensatum a naturali frigiditate, conseruat. Quæ autẽ caussæ sint intemperierum, patet alibi. Quoad materiam: est vapor, qui copia, & motu peccat: copia obstruit, motu fertur in caput. Vnde Aetius dicit, Coma, idest, somnum præter naturam fieri, e vapore calido, & humido. Vt comatis caussa immediata, prohibens spirituum egressum, non fit vapor, peccãs vel qualitate & copia: nec possit esse humor, peccans vel qualitate, vel copia, vel simul & copia & qualitate. Declaro. Si enim vapor peccet sola qualitate, nimirum frigiditate, caussa est comatis, sed mediata, quatenus cerebrum refrigerat, quod refrigeratum deinde vapores densat. Si vapor peccet copia & qualitate; copia sane obstruet, sed non erit coma, verum caros exquisitus. Si humor sola copia peccet; pariter fiet caros exquisitus, non coma, de quo nunc loquimur. Si humor peccet sola qualitate, erit caussa comatis, sed mediata quatenus sua qualitate frigida cerebrum refrigerat. Si peccet humor & copia & qualitate, fiet caros exquisitus. Constitutum igitur sit, coma fieri a vapore, sola copia peccante. Hic vapor, secundum Auicennas prodit modo a Toto, modo a Parte. A toto, etiam cum Aetio, vt in febribus

Caussa efficiens. Dyscrasia.

Materia.

Coma fit a vapore, sola copia peccãte.

e vaporibus

e vaporibus calidis & humidis. A parte, vt a ventriculo, per crapulas & ebrietates: & cum Auicenna prodire etiam potest, a pulmone, & alijs partibus.

Differẽtiæ. Quoad differentias, ratione formæ: Si copula cerebri sit remissior, fit somnus præter naturam, quem vocant Coma, seu cataphoram: si copula sit intensior, fit somnus præter naturam quem vocant Coma somnolentum, seu cataphoram somnolentam; & si adhuc sit copula intensior, fit somnus præter naturam quem vocant carum. A subiecto non sumuntur differentiæ: nam semper est cerebrum. Ratione caussæ effectricis: Reciprocatio spiritus animalis fit, vel ab Intemperie, quæ est aut Frigida, aut Humida, aut Frigida & Humida: vel a Vapore copioso obstruente; qui, vt peccat secundum motum, prodit vel a Toto, vel a Parte.

Signa. Hoc malum in genere est notum; nam æger experg iscitur quidem, sed difficulter. Quoad differentias: coma cognoscitur cum Rhasi, quia patiens quasi dormiens iacet, sentit, mouetur, oculus vt plurimum clausos habet; at vi clamoris oculos aperit; sed statim claudit; in summa, ingens ad somnum est inclinatio, vt patiens nisi excitetur, dormiat. Coma somnolentum cognoscitur, secundum Galenum in libro de comate; quia ægri dormiunt diu & profunde, non loquuntur, difficulter sentiunt: & hæc cataphora somnolenta propria est lethargicorum. Caussa efficiens, si sit intemperies, ægri non loquuntur: si vapor cum Aetio, peregrina loquuntur, ac veluti delirant.

Præsidia. Indicationes ex vsu sunt; si somnus fiat ab intemperie, oriatur indicatio alterandi per contrarium: si caussa sit vapor, est vacuandus & retrahendus, occurrendumque caussæ generanti, vt alibi diximus.

Prognostica. Vitium hoc despiciendum non est: nam somnus profundus potest mutari in coma somnolentum, in carum, in apoplexiam. Sed periculum pro vi differentiarum intenditur: verbi gratia, contra est minus periculosum, comate somnolento; cum in hoc maior sit vehementia ratione essentiæ. Caussa efficiens potest esse intemperies, & vapor, quæ autem horum sit vehementia, patet e sermone de dolore capitis.

Curatio. Quæ materiæ sint administrandæ, constat e dolore capitis. Breuiter saltem quædam monebimus. Materia igitur chirurgica probatur dolorifica: vt ligaturæ, frictiones, ferrum candens, præsertim in comate somnolento. Medicamenta probantur, quæ agunt in sensorium tactus, & in organum facultatis expultricis: vt sunt clysmi acres, suppositoria acra, sternutatoria. Si opus sit vt *oxyrhodino*, conficiatur ex *aceto copioso, & oleo exiguo. nam oleum, secundum Auicennam, dormire facit*. Aer sit luminosus. Cibus,

Diæta. *mulsa cum aceto*. Et in hoc malo probantur animi accidentia, quæ possunt animam agitare, vt tristitia, ira, &c.

CAPVT XIX.

De caro exquisito, seu proprie ita dicto.

Nomen. PEr carum intelligimus exquisitum: nothus enim coincidit cum comate, de quo sumus locuti: intelligimus ergo carum exquisitum cum Galen. capite secundo, libro quarto, de loc. effect. & com. 21. lib. 2. de artic. in quo malo homo neque sentit, neque mouetur, non intelligit, non recordatur; respiratio non aufertur, sed quandoque læditur.

Generatio. Generatur hoc malum, dum caussa angustat ventriculos cerebri, vt ea fiat reciprocatio spiritus animalis, vt omnis functio animalis aboleatur, excepto tactu, & respiratione, vt tactus imminuatur, & respi-

Definitio. ratio quandoque lædatur. Caros igitur est functio ablata animalis, (respiratione excepta,) cerebri & totius corporis, dependens a facultate impedita, secundum cerebri ventriculos, Forma, est functio ablata animalis, respiratione excepta: vt caros distinguatur ab epilepsia, in qua est conuulsio: & distinguatur ab aliqua apoplexia, in qua respiratio aufertur. ca. 1. lib. 4. loc. aff. At notandum circa tactum, & respirationem. Circa tactum: statuit enim Galenus loc. cit. in caro hominem non sentire. Aetius autem inquit, in caro hominem, dum pungitur, sentire. Responsio. Tactus dupliciter potest considerari: quatenus scilicet in sensu tactus occurrit obiectum proportionatum, vel imporportionatum. Si ocurrat obiectum proportionatum, homo detentus caro non sentit, cum Galeno: si improportionatum, sentit, cũ Aetio. Quoad respirationem, Galenus cap. 2. libro 4. l. affe. dicit, in caro non lædi respirationem: vbi per carum intelligit carum remissiorem: nam in vehementiori læditur respiratio, capite primo, libro quinto. loc. aff. Subiectum, est cerebrum, caussa functionum principalium; est quoque totum, caussa motus; nam homo iacet, nec potest surgere.

Caussa efficiens est facultas impedita secundum ventriculos cerebri: qua caros distinguitur ab apoplexia, in qua facultas impeditur etiam secundum poros. Cum igitur in caro impediatur facultas secundum ventriculos, morbus in hoc vitio est angustia ventriculorum cerebri. Per ventriculos, Galenus cap. 2. libro 4. l. affect. intelligit, non modo anteriores, sed etiam potissimum medium; ait enim carum fieri, dum cranium comprimit ventriculos, & potissimum medium. Angustia in caro, est compressio, Subsidentia & Obructio. Compressio fieri potest a caussa Externa, & Interna. Externa, est caussa percutiens, capite secundo, libro quarto loc. affect. Interna est affectus similis inflammationi, vt colligitur ex aphoris. 42. sectio. 2. ad similitudinem apoplexiæ. Subsidentia quoque produci potest a caussa externa, & interna. Subsidentia enim fit a qualitate dolorifica, vel frigiditate. Si fiat a qualitate dorolifica, vt voluit Galenus capite secundo, lib. quarto. loc. affect. si dolor fieri potest a caussa externa, vt ab ictu, vel ab interna, si aliqua corporis pars vi caussæ internæ doleat, vt fiat caros per consensum, quemadmodum & apoplexia fieri solet. Si fuerit qualitas frigida, fieri potest caussa vel extra caput refrigerante, vel a frigiditate genita in aliqua corporis parte, & proinde a caussa interna. Obstructionis caussa est Vapor vel Minera. Vapor copiosus requiritur: vnde Paullus voluit in augmemto & vigore accessionum febrilium fieri carum. Minera, est pituita copiosa, frigida, humida, obstruens quidem ventriculos cerebri, sed non hærens in parietibus ventriculorum, quemadmodum in epilepsia & apoplexia.

Quoad differentias, a forma: In caro respiratio vel est Inculpata, vel Culpata. A subiecto non sumuntur differentiæ, quia idem. A caussa efficiente, angustia est, vel Compressio, vel Subsidentia, vel Obstructio.

Quoad signa. Aetius statuit, carum distinctum cognosci ab apoplexia: nam dum patiens pungitur, sentit, & corpus retrahit. Quoad signa differentiarum, & primum ratione formæ: respiratio an sit inculpata, nec ne, per se patet. Quoad caussam efficientem, & primum si fuerit compresio, cognoscitur e caussis comprimentibus, vt ex ictu, e signis copiosi sanguinis. Subsidentia similiter cognoscitur e cognitione caussarum. Caussæ externæ, manifestæ redduntur ab asidentibus. Caussa interna, an prodeat ab aliqua parte; patiens manifestabit se persensisse dolorem, vel frigiditatem in aliqua parte: vnde asidentes referent, patientem ante paroxysmum esse conquestum de dolore alicuius partis. Obstructio, num fiat a vapore, an a pituita, patet e dolore capitis.

Quid indicet quælibet angustia; patet e sermone de apoplexia.

Malum

Prognostica.

Malum hoc semper magni est momenti, com.28. sect.2.lib.2.prorh.nam symptomatum adest insignis vehementia ratione essentiæ, quia functio animalis est abolita: adest vehementia dignitatis, nam & symptomata, & caussæ pertinent ad cerebrum. Varie autem prognosticandum, pro vi differentiarum. Ratione formæ, carus magis est periculosus, si lædatur respiratio. Ratione caussæ efficientis, si fuerit compressio ex ictu, est vitium ferme incurabile. Si compressio fiat a sanguine, curari potest; quia sanguis sola copia peccat, & in proprijs vasis detinetur. Si angustia fuerit subsidentia; augetur & minuitur periculum, vt in sermone de apoplexia diximus. Si angustia fuerit obstructio, est malum curabile: potest enim superari & vapor, & minera. Vnde plerique gloriantur, se curasse apoplexiam, cum tamen carus fuerit. Euentus cito exspectandus est: carus enim est vitium velocis motus.

Curatio.

Materiæ patent, e traditis in serm. de Apoplexia, & de dolore capitis.

CAPVT XX.

De Vigilia morbosa.

Nomen. Generatio vigiliæ secũdum naturam.

SOmno præter naturam opponitur illud vitium, quod Auicennas Zaara vocat, id est, morbosam vigiliam. Huius generatio vt pateat, intelligenda est essentia vigiliæ secundum naturam. Vigilia igitur secundum naturam, cum philosopho, est affectio cerebri, sicut & somnus: differentia autem est, quia in somno affectio est copula: in vigilia, affectio est relaxatio. Sicut igitur copula pendet a reciprocatione spiritus animalis: ita relaxatio pendet a naturali effusione spiritus, ad instrumẽta sensus & motus. Præterea, vt reciprocatio fit ab alimenti vapore condensato a cerebri frigiditate, secundum naturam, & conseruato a modorata humiditate: ita in vigilijs spiritus effusio fit, dum vapor condensatus est resolutus, vt spiritus animalis per radios instrumentis motus & sensus impertiatur, vt homo his vti valeat. Vigilia ergo secundum naturam est relaxatio cerebri, dependens a naturali effusione spiritus animalis, gratia obeundarum operationũ. Hinc facile colligi potest, vigiliam præter naturam fieri, quotiescunque cerebro occurrit caussa morbifica, cuius vi alimenti vapor, vel in cerebrum non fertur; vel si deferatur, nec condensatur, nec cõseruatur, sed potius rarefit & absumitur, vt importuna fiat egressio spiritus animalis. Vigilia ergo morbosa, est relaxatio cerebri, dependens ab effusione præter naturam spiritus animalis. Forma est relaxatio. Subiectum est cerebrum.

Generatio vigiliæ præter naturã.

Definitio.

Forma. Subiectum. Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est effusio spiritus animalis præter naturam. Vnde Gal. cap.10. lib.3. de causs. puls. ait, in vigilijs morbificis calorem naturalem foras moueri immodice: sicut enim spiritus animalis præter naturam egreditur, ita calidum innatum immodice præter naturam mouetur ad circunferentiam. Spiritus autem animalis egreditur propter caussam morbificam, quæ multiplex esse potest. Ideoque cum vigilia fiat, quoniam in cerebro desideratur alimenti vapor condensatus: sciendum, quod cerebrum hoc vapore priuetur propter duas caussas: prima caussa morbifica est, quæ prohibet alimenti vaporem in caput deferri: altera est, quãdo caussa morbifica vaporem in caput delatum, nõ densat, nec conseruat. Declaro, discurrendo per caussas & internas & externas. Caussa interna est Qualitas & Materia. Qualitas Materialis, vel Spiritalis. Materialis proponitur a Gal.cap.5. lib.3.lib.aff. vbi vult, vigiliarum caussam esse intemperiem cerebri sine materia: quæ intemperies, vel est calida, vel sicca, vel calida & sicca: sed caliditas obtinet potiores partes, nam est maioris actiuitatis, vnde rarefacit & absumit vaporem, nec permittit, vt in caput deferatur: siccitas vero solum absumit. Qualitas spiritalis, est qualitas dolorifica. At quomodo hæc qualitas vigiliarum est caussa? Sciendum dolorem duo efficere: primum enim soluit vnitatem, vt obiectum improportionatum in instanti agat in cerebrum, & cerebrum hoc obiectum vt dolorificum iudicet. Secundo caussa dolorifica qualitatem noxiam introducit, quam insinuauit Gal. aphor. 50. sect.6. dum ait in magnis doloribus ad ventriculum fluere biliosas superfluitates; vt si dolor vigeat in intestinis, qualitas dolorifica impertiatur ori ventriculi: quemadmodum & vulnus capitis est caussa vomitus, caput enim ventriculo communicat passionem, quæ passio nihil alind est, quam qualitas spiritalis. Adhæc, cap.6.lib.5.loc.aff.Gal.dicit, syncopen fieri vitio stomachi, ob proprietatem doloris, id est, ob qualitatem dolorificam, quæ longe alia est ab intemperie. Si ergo caussa dolorifica tribuat cerebro qualitatem dolorificam, est caussa vigiliarum; non tamen semper; nam quandoque est caussa reciprocationis caloris, vt fiat carus. Si caussa dolorifica tribuat solum obiectum improportionatum, tunc causa est, non somni, sed vigiliarum: non enim permittit alimenti vaporem in caput ferri: quia materia, propter dolorem, fluit in partem, quæ primo afficitur, cap.3. 5.lib.13.meth. Hæc de qualitate. Quoad materiam, oportet intelligere speciem, vitium, & causam generantem. Species: est Vapor, vel Minera. Vaporis species tot sunt, quot sunt species mineræ. Minera igitur est vel Sanguis, vel Bilis, vel Pituita, vel Melancholia. Quod vitium, est materia putrida, calida, sicca, putrida & calida, prohibet condensari vaporem alimenti: materia sicca alimenti vaporem absumit. Sanguis concurrit vt putridus, & calidus: bilis, vt calida, sicca: pituita, vt salsa, & proinde vt putrida calida: melancholia, si sit exusta, vt calida sicca; si non exusta, vt sicca. Causa generans quænam sit, alibi diximus. Causæ externæ vigiliarũ, secundum Auic. possunt esse aer luminosus, secundum Paullum inedia, & cibus nimis copiosus, qui dum ob copiam non coquitur, facit, vt desideretur alimenti vapor: præterea est cibus pariens insomnia, vt fabæ: adhæc sunt cogitationes, mœrores, strepitus, & reliqui animi motus immodici; propterea quod magis possunt ad efficiendum egressum spiritus animalis, quam possit alimenti vapor ad reciprocationem spirituum.

Caussa interna. 1. Qualitas.

Quomodo qualitas dolorifica excitet vigilias.

2. Materia.

Caussæ externæ.

Differentiæ.

Differentiæ non sumuntur a forma, nisi vt relaxatio est Intensior, vel Remissior: Neque a subiecto. Sed ab efficiente: vt causa est Interna, vel Externa. Interna, est Qualitas, vel Materia.

Signa.

Patet autem hoc vitium in genere, & secundum differentias a forma; num scilicet relaxatio sit magis vel minus intensa. Num causa efficiens sit interna, vel externa, facile cognoscitur. Si autem causa interna sit; quæ nam hæc sit causa, patet e traditis in sermone de dol.cap.

Indicationes.

Si vigilia fiat ob vaporem non condensatum, idq; ob intemperiem; oritur indicatio alterandi per contrarium; quare modo refrigerandum, modo humectandum. Si hoc fiat a materia; quid indicet materiæ species, vitium, causa generans, etiam patet. Si fiat vigilia, quoniam vapor cõdensatus absumitur, a siccitate; oritur indicatio humectandi. Si vigilia fiat, quoniam vapor alimenti in caput non trahitur; & si id fiat, quoniam retrahitur a dolore; patet, quid dolor indicet: Si autem fiat, quoniam vapor alimenti simpliciter deficit; indicatur præsidium generans vaporem alimentalem.

Prognostica in genere.

Vigilia est vitium vehemens ratione dignitatis, quia pertinet ad cerebrum: & si vigilia producatur, accedit vehemẽtia facultatis: vnde vigiliæ homines reddũt graciles, c.12.lib.3. de tuen.sanit.aph.20.sect. 4.lib.6. epid. corpus enim dissoluitur: tum caliditas euaporans secum ducit non exiguas particulas cor-

poreæ

poreæ ſubſtantiæ cap.6.lib.7.method.com.vlt.lib.2. de ratione vict. Vnde rationabiliter dicitur, quæ vigiliæ vires lædant, cap.1.& 5.lib.12.meth.Et additur aphor.18.ſect.7.vigilijs ſuccedere vel cõuulſionem, vel deſipientiam: conuulſio quidem ſuccedit ex inanitione, nam vigiliæ vacuando ſiccant: deſipientia ſuccedit, quia in vigilijs ſanguis redditur bilioſus. Verum periculum intenditur pro vi differentiarum. Primum ergo ratione formæ, vt relaxatio eſt intenſior, ita vigiliæ magis ſunt periculoſæ: & addit Auicennas, ſi tuſſis ſubſequatur, homo moritur; nam tuſſis eſt ſignum vehementiſſimæ vigiliæ, quę ſua vehementia ita ſiccat & exaſperat laryngem, vt tuſſis oriatur. Ratione cauſſæ efficientis; ſi prodeat a cauſſa externa, minus eſt periculoſa, & ſatis remiſſa vigilia. Si cauſſa ſit interna, eſt qualitas, vel materia. Qualitas eſt intemperies, vel dolor. Intemperies ſi ſit in habitu; eſt incurabilis, quemadmodum ſiccitas in ſene. Si cauſſa ſit dolor; pro vi doloris varie prognoſticandum. Si vigilia ratione materiæ fiat in phrenitide, in febribus, prognoſticum eſt petendum e vehementia morborum. Si in cauſſa fuerit materia ſimpliciter, ſiue ſit materia bilioſa, ſiue melancholica, ſiue ſalſa pituita, prognoſticum eſt ſumendum a vehementia materiæ, vt alias docuimus. Vtrum autem euentus cito vel tarde ſit futurus, cognoſcitur e motu cauſſæ: verbi gratia, cauſſæ phrenitidis ſunt velocis motus, pituita ſalſa, melancholia, tardi motus. At quamuis longa ſit vigilia, non tamen eſt aſſidua, ſed habet interualla: nam ſecus patiens obiret.

Prognoſtica in ſpecie. — *Euentus.*

Quoad materias Veneſectio non probatur, niſi vigilia comitetur morbum, cuius cauſſa vena ſit ſecanda; vt in phrenitide, in febribus. Quoad medicamenta: vigilia, cum procedat vel ab intemperie, vel a dolore, vel a materia: ſi ab intemperie, ſi quidem hæc ſit calida, ſecundum Auic. probantur *raſura cucurbitæ, mucilago pſyllij, virga paſtoris, ſemperuiuum, lactuca, mandragora, capita papaueris*. Si intemperies ſit ſicca, vti licet *oleo amygd.dul. lacte, butyro*. Verum ſiccitati ſi coniuncta ſit frigiditas, prædictis addantur *chamæmelum, fœnum græcum, melil. malua, althæa*, Si ſiccitati ſit coniuncta caliditas; prædictis addantur frigida iam ſuperius propoſita. Si vigiliæ cauſſa ſit dolor, ſecundum Auicennam, cura erit doloris mitigatio, de qua alibi. Si cauſſa ſit materia; ſi materia agat per mediam phrenitidem, patet quibus medicamentis ſit vtẽdum. Si agat materia citra mediam phrenitidem, cum eſſe poſſit, vel pituita, vel melancholia, vel bilis: ſi fuerit pituita ſalſa; Auicennas probat *ol.amygd.dulcium, oleum commune, & decoctum in duplici vaſe, cum aqua hordei, & cum vino albo ſubdulci, cum pauco chamæmelo, meliloto, & ſerpillo*: reſpicit enim ad pituitam ſalſam, quæ viſcida eſt & craſſa, vt detergentibus & attenuantibus opus ſit. Si materia ſit melancholica, cum ſit frigida & ſicca, oportet calida miſcere humidis: vt ſunt *malua, althæa, oleum amygdal. adeps gallinæ, &c.* Si materia fuerit bilioſa, vti licet, *violis, lactuca, cucurbita, nymphæa, mandragora, folijs & capitibus papaueris, hyoſcyamo, diacodeio, philonio Romano, ſyrupo de papau. requie Nicolai, pilulis de cynogloſſa*. His tamen frigidis calida ſunt miſcenda, & quædam etiam corrigentia, quæ dent penetrationem. Aetius proponit odoramenta *e papauere, & mandragora, cum vino. Vſus* patet: monere tamen quædam licet, circa quando & vbi. *Quando*. Cum Paullo, oportet hæc adminiſtrare, ſi adeſt febris, in declinatione acceſſionis: adhæc primo ea ſunt applicanda, deinde exhibenda. *Vbi*: cum bilis ſubſiſtentiam habeat & in toto, & in capite, medicamenta & per os exhibenda, & capiti applicanda, nimirum, ſuturæ coronali, temporibus, naribus; at opium non applicetur ſuturæ.

Curatio. Veneſectio. Pharmaceia 1. Intemperies. 2. Dolor. 3. Materia.

Quoad diætam, probatur aer obſcurus, & alteratus medicamentis ſoporiferis, *id eſt, lactuca, papauere, &c.* Probatur puluinar, ſi conficiatur *e capitibus papaueris, e radice papaueris nigri, &c.* Cibus ſit varius, pro cauſſæ varietate: & cum Paullo miſcenda ſunt ſoporifera, dum vigilia vrget. Paullus probat validum exercitium, a quo ſcilicet fit inſignis colliquatio alimenti: vnde ex hoc vapor copioſus petit caput, & ſomnum excitat.

Diæta.

CAPVT XXI.

De Comate vigili.

PEr Coma vigil, intelligimus malum, miſtum e ſomno & vigilia præter naturam. Generatur hoc malum, dum cauſſa contraria agit in cerebrum vt cerebrum afficiatur modo copula, modo relaxatione. Coma vigil igitur eſt affectio miſta e copula & ralaxatione cerebri, dependens a quiete & motu præter naturam ſpiritus animalis. Forma eſt, quid miſtum e copula & relaxatione: e copula, vt eſt coma; e relaxatione vt eſt vigil. Subiectum eſt cerebrum. Cauſſa efficiens, eſt ſpiritus animalis, quies ſeu reciprocatio, & motus, ſiue egreſſus. Quæ cauſſæ ſint reciprocationis & egreſſus ſpirituum, patet e ſuperius propoſitis. Quoad differentias, & primum a forma: vel Copula vincit, vel Relaxatio: vnde cum Galeno in lib. de comate, datur cataphora vigil pigra, dum copula vincit; datur cataphora vigil non pigra, dum relaxatio vincit. Ratione cauſſæ efficientis dicendum: materiam vel eſſe Participem inflammationis, vnde prodit cataphora vigil phrenitica; vel expertem inflammationis, vnde producitur, cataphora vigil non phrenitica a Galeno dicta. In genere hoc malum patet: nam cum Gal. loc. cit. æger vigilat, nec tamen ſurgere poteſt. Quoad differentias ratione formæ: cataphora vigil non pigra, cognoſcitur e metu facili corporis & copioſo: pigra contra. Ratione cauſſæ efficientis; cataphora vigil phrenitica, cognoſcitur e delirio; non phrenitica, ex abſentia delirij, niſi hæc cataphora fiat e vino; ſi autem fiat e vino, cognoſcitur inde, quod febris non adeſt, & præceſſit potio vini copioſi. Indicationes, prognoſticum, materiæ; patent e traditis de ſimplici tum ſomno, tum vigilia.

Nomen. Generatio. Forma. Cauſſa efficiens. Differentiæ. Signa. Præſidia.

CAPVT XXII.

De Catocho exquiſito.

HActenus dictum eſt de vitijs, attinentibus ad corpus & ventriculos cerebri. Iam dicendum de malis neruorum: nimirum, de catocho, tremore, ſtupore, paralyſi, & conuulſione. Et primum de catocho dicendum; quia in hoc vitio cerebrum per eſſentiam afficitur. Per catochũ intelligimus malum, quod vocant catalepſin, detentionem, congelationem. Non explico cauſſa harum vocum: videte Altimarum. Intelligimus autem catochum exquiſitum, in quo patientes ſeruant eundem ſitum, quem antea obtinebant; præterea audiunt, vident, imaginantur, recordantur; ſed immoti inſtar ſtatuæ manent, ſenſuque tactus orbantur. cap.16.lib.4.de cauſſ.pulſ. Excluditur ergo catochus nothus, quem interdum Galenus coma vigil vocat: vt cap.21.lib.13.meth. cap.2.lib.7.de loc.aff.cap.3.l. de diff.ſymp. Quibus locis nonnulli, putantes Galenum loqui de catocho exquiſito, vehementer ſunt allucinati. Catochus exquiſitus generatur, dum a cerebro frigido & ſicco, e materia melancholica producitur vapor frigidus & ſiccus, vt illico expellatur in neruos, vnde nerui motiui, qui alijs duriores ſunt, a vapore frigido & ſicco afficiuntur, & ſecundum partem internam condenſantur; vt radios ſpiritus animalis non admittant; ideoque motus voluntarius vna cum tactu deperditur; afficiuntur etiam nerui ſecundum partem externam

Tranſitio. Nomen. NB. Generatio.

nam

nam, secundum quam ita refrigerantur, vt rigidi, seu tensi permanent, vnde homo ceu statua redditur immobilis. Quare catochus exquisitus est motus ablatus, cum abolitione receptionis obiecti tangibilis totius corporis, dependens, à densitate, cũ frigiditate & siccitate neruorum motiuorum. Hæc definitio colligitur e Galeno, com. 56. sect. 2. lib. 1. prorhet. non autem ex alijs locis, nam cap. 3. lib. de diff. sympt. & alibi, respicit Galenus ad catochum spurium. Forma huius mali est motus ablatus, cum abolitione receptionis obiecti tangibilis; patientes enim immoti manent. Vnde catochus distinguitur a tetano, & a catocho notho. A tetano; nam in hoc est motus corruptus, quia omnes musculi mouentur ad suum principium. Distinguitur a catocho notho, quem etiam coma vigil nuncupant; quia in hoc, secundũ Aetium, patientes quandoque mouent manus ad caput, quod nequaquam fit in exquisito. Quoad sensum tactus: ait Galenus, homines in catocho tangibilia non percipere. In definitione diximus, abolitã esse receptionem obiecti tangibilis; non autem functionẽ tactus esse ablatam; vt constaret, vitium hoc non esse positum in iudicio, sed in receptione: iudicium enim in sensu tactus attinet ad cerebrum, quod non est læsum; receptio autem pertinet ad neruos, qui sunt lesi. Subiectũ huius accidentis est totum corpus: patientes enim manent immoti secundum omnes partes.

Caussa efficiens, est densitas, cum frigiditate & siccitate neruorum motiuorum. Vt hæc intelligãtur; supponendum: neruos constare e portione interna cerebrali, seu medullari, & externa, seu membranea. Quemamodum igitur nerui in paralysi afficiuntur secundum internas partes, in conuulsione secundum externas: ita in catocho secundum vtrasque afficiuntur, vt propter densitatem spirituum animalium radij non transeant, propter frigiditatẽ & siccitatem nerui rigidi euadant. Diximus autẽ in finitione neruos motiuos affici, quoniam hi, vt duriores, facilius a frigido & sicco indurescũt. Quia ergo nerui molles non afficiuntur, ideo patientes cum Galeno audiunt, vident, sed oculi tamen non mouentur: & quia noxa non attinet ad cerebrũ; recordantur & imaginantur. Ceterum cognoscere oportet, ob quã caussam nerui ita afficiantur. Paulus proponit materiam frigidam & siccam, id est, melancholicam, quæ materia melancholica est vapor; cũ hoc malum cito desinat, vt quatuor vicibus, aut pluribus quoque eodem die reuertatur: neq; vacuatio aliqua sensibilis apparet, quia scilicet est vapor. Hic vapor copia sua potest densare, & frigiditate atque siccitate veluti congelare. Materia, e qua hic vapor generatur, est humor melancholicus, id est, frigidus & siccus. Agens caussa, quæ hunc vaporem producit, interdum est calor imbecillis infra caput, dum videlicet vapor generatur e melancholia, infra caput collecta: semper autem agẽs est calor debilis capitis, & est capitis intemperies frigida, & sicca, secundum Galenum aph. 4. sect. 2. quæ intemperies vaporem frigidum & siccum, prodeuntem a loco extra caput, frigidiorem & sicciorem reddit: In catocho ergo exquisito materia est melancholica: vnde, dum Aetius ait, catochum fieri a sanguine, loquitur de catocho notho.

A forma sumuntur tantum differentiæ secundum Magis & Minus. A subiecto non sumuntur differentiæ: nam semper est totum. Ab efficiente: Vapor generatur In capite, vel Extra.

Catochus in genere patet. Differentiæ a forma secundum magis & minus, cognoscuntur e diuturnitate & frequentia accessionum. Quoad caussam efficientem; nũ vapor generetur in capite, vel extra; cognoscitur e traditis in serm. de dol. cap.

A vapore sumũtur hę indicationes: vapor dissoluendus est, & retrahendus, si habet imperum in caput. A materia e qua, cum sit humor melancholicus frigidus & siccus; quid indicet, patet. Ratione agẽtis; cerebrum est calefaciendum & humectandum.

Hoc malum, quantum attinet ad accessionẽ, cito & facile superatur: nam vaporis vehemẽtia ratione essentiæ est remissa: nec adest insignis vhementia ratione dignitatis, quia vapor afficit neruos, non cerebrum: & ob id dicit Galenus com. 56. sect. 2. l. 1. prorhet. adolescentẽ illum euasisse. Sed notandum; cum Aetius inquit, catochum esse periculosiorem lethargo; quod respiciat ad catochum nothũ, ad vitium mistum ex inflammatione phrenitica & lethargica; addit enim aquam frigidam esse noxiam, quod augeat inflammationẽ. Maior est difficultas in præseruatione: quia cerebrum est frigidum & siccũ: vt adsit vehementia essentiæ & dignitatis.

Materiæ extra accessionem vsurpandæ, patent e dol. cap. a materia melancholica. In accessione id solum notetur; Rhasin probare *oleum seminum, quod est calidum & siccum in secũdo, & addit duodecimam euphorbij partem*: quia videlicet respicit ad discussionem vaporum in accessione. Nã extra accessionem oportet calefacere, & humectare.

CAPVT XXVII.

De Tremore.

TRemor solũ pertinet ad motũ, ad differentiam torporis, seu stuporis: ideo primo de Tremore dicendum. Per tremorem autem intelligimus morbosum; malum scilicet, in quo totum mobile sursum & deorsum mouetur, c. 2. l. 2. de causs. sym. & in l. de tremore, & aphor. 4. sect. 1. lib. epid. Generatur hoc malum, dum caussa morbifica occurrit corpori; vt cuius radij spirituum animalium ita deficiunt, vt, dum facultas motrix, volũtati obtemperans, ad mouendum insurgit, & membrum quidem attollit, sed non detinet, quin membrum, siue mobile, suo pondere deorsum tendat. Quare tremor morbosus, est motus prauus a sursum, assiduus, totius mobilis neruosi, dependens a facultate motrice, mouere tentante, præter naturam onerata. Forma est motus prauus a sursum ad deorsum: nam ca. 2. lib. 2. de causs. sympt. vult Galenus, tremorem esse motum prauũ, ad differentiam imminuti, qui imminutus plerunque est in stupore. Præterea, vt tremor est motus prauus; distinguitur a paralysi, in qua motus est ablatus. Dicimus; a sursum ad deorsum; vt tremor distinguatur a conuulsione, in qua est quidem motus prauus, sed membrum retrahitur. Notandum autem quod dicimus, a sursum ad deorsum; non, sursum deorsum; oportet enim exquisitissime loqui in definitione: ratio autem est; quia mobile, quatenus sursum mouetur a virtute, potius diminute mouetur, quam corrupte: at motus deorsum prauus est: nam mobile deorsum mouetur, cum non deberet moueri, & hic motus dependet a pondere, seu onere, inuita virtute. Addimus in finitione, caussa formæ; quod sit assiduus motus, ad differentiã torporis, qui sane etiam est motus prauus, qui fit a virtute sursum, a pondere deorsum; sed quia torpor est leuis paralysis membri, ideo membrum ægre sursum mouetur, vt statim decidat, vnde fit huiusmodi motus per interualla, vt per quoddam interuallum post decidentiam, sursum attollatur membrum: contra in tremote hic motus est assiduus. cap. 2. lib. 2. de causs. sympt. cap. 5. lib. de tremor. Et hinc quoque Auicennas ait, tremorem fieri a motu lacertorum secundum continuitatem. Subiectum est mobile totum neruosum. Mobile dicimus exprimendum subiectum commune omni speciei tremoris: tremor enim interdum perrinet ad totum corpus, interdum ad partem: dum ergo dicimus mobile; potest hoc mobile esse vel totum, vel pars. Addimus totum, scilicet mobile ad differentia

ferentiam palpitiationis; in qua non mouetur totum membrum, cap. 5. lib. de palpit. Addimis, neruosum: vt constet, neruum esse præcipuam partem subiecti tremoris: vnde Galenus cap. 3. libro 4. diff. pulf. ait, tremorem spectare ad solos neruos; intelligens partem principalem.

Caussa efficiens.

Efficiens caussa, est facultas motrix, mouere tentans, præter naturam onerata. Quatenus enim tremor dependet a facultate motrice, distinguitur a palpitatione, & legitima conuulsione: vnde Galenus cap. 3. & 4. lib. de trem. ait, tremorem esse symptoma motricis imbecillis, quæ tentat mouere membrum. Dicimus oneratam esse facultatem, ad differentiam rigoris, cuius caussa est sola expultrix; tremoris autem caussa est, & facultas motrix, & mobilis membri pondus, & pondus quidem præcipuum sibi vendicat locum: vnde Galenus, respiciens ad hoc pondus, ad hoc inuoluntarium agens. cap. 6. lib. de tremor. inquit, tremorem esse motum inuoluntarium; quod si absolute intelligatur, est falsum. Addimus facultatem motricem oneratam esse præter naturam; ad differentiam tremoris non morbosi, vt si fiat tremor ob onus iusto grauius, quod baiulis contingit, vel ob timorem. Cum igitur in tremore concurrat onus præter naturam, explicandum est, ob quam caussam mobile euadat ponderosum.

Caussa motus deprauati in tremore.

1. Læsa facultas, ob densitatem.

Sciendum igitur in tremore motum deprauari, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum, cap. 2. lib. 2. de de causs. sympt. cap. 3. & 5. lib. de trem. Læditur facultas ob morbum; qui morbus est densitas in poris neruorum, vt radij spirituum animalium saltem exigui permeent: vnde facultas motrix strenue membrum mouere nequit. Densitas hæc, vel est Semidensitas, vel Integra densitas: hæc secundum omnes partes mobilis, illa secundum alienas: nam vtroque modo radij deficiunt. Vnde Galenus isinuās integram densitatem, inquit, tremorem fieri, dum humores prorsus obstruunt, id est, dum integra est dẽsitas. Quod si igitur integra fieret densitas secundum omnes partes, esset paralysis. At tremor fit dum integra densitas est secundum aliquas tantum partes, ita vt reliquæ fibræ non densentur.

Caussa densitatis.

Cæterum densitas & integra, & non integra, producitur a succo crasso, viscido, impacto; ad differentiam torporis; in quo humor non est penitus impactus; ideoque motus fit, qualis est in incipiente paralysi, teste Galeno loc. cit. Succus ille crassus ac viscidus, est succus melancholicus, & vt plurimum pituitosus. Cum ergo tremor fiat, læsa facultate ob densitatem, merito Auicennas dixit, tremorem esse morbum instrumentalem.

2. Error externus.

Vitium radiorũ fluentium & fluxorum.

At si fiat tremor ob errorem externum; hic error pertinet vel ad Virtutem, vel ad Mobile, vel ad Vtrumque. Ad virtutem pertinet error, dum vitium est secundum radios spiritus animalis, quatenus hi nequeunt facultatem influxam seruare robustam: dum igitur error spectat ad solam virtutem, vitium est in radijs fluentibus ad mobile. Dum error spectat simul ad virtutem & mobile, vitiũ est in radijs fluxis. Quoad errorem igitur caussa virtutis; hic error positus est in defectu radiorum spirituum, vt vitium radiorum, sequatur vitium spirituum. Vitium autem in spiritu est, quoniam spiritus vel Non generatur, vel si generatur Resoluitur. Non generatur, vitio vel Materiæ e qua, vel vitio Agentis. Vitium agentis est; dum cerebrum iusto est frigidius, vt contingit in decrepitis: & huc pertinent caussæ, quæ cerebrum plus iusto possunt refrigerare. Vitium materiæ e qua, est inopia alimenti; ideoque tremor oritur post morbos, vi quorum facultas nequit alimentum ideoneum conficere; idem euenire potest ob immodicas euacuationes, cum sensibiles, tum insensibiles, vt non infimum locum obtineat euacuatio, quæ fit per coitum. Spiritus autem geniti resoluuntur in deliquijs animi. Ergo pertinens ad mobile, est pondus mobilis: quemadmodum contingit illi ancillæ, cui in puerperio sanguis non fluxit: & Auicennas merito etiam proponit potum copiosum.

Pōdus mobilis.

Agens in mobile cum violentia.

Error simul pertinens & ad virtutem, & ad mobile, est id quod agit in mobile cum violentia; siue sit Deleteriũ, vt punctio animalis venenati: siue Non deleteriũ: & hoc siue sit Qualitas, siue Materia. Qualitas (secundum Auic.) est caliditas adurens, agens cum impetu; & frigiditas vehemens, vi cuius homines interdum quasi semimortui, & trementes euadunt, dum iter faciunt per loca frigidiora. Quoad materiam, tremor fit ab humore, vehementi qualitate prædito, cuiusmodi est bilis: vnde Galenus aphor. 26. sect. 6. dicit, in febribus ardentibus fieri tremores, quoniam biliosi humores ad neruos transfluunt. Hæ ergo caussæ habent rationem erroris: respectu quidem virtutis, quatenus aduersantur radijs: respectu mobilis, quatenus lædunt calidum innatum.

Differentiæ.

Ratione formæ, discrimen tantum est secundum Magis & Minus. Ratione subiecti, tremore afficitur, vel Totum corpus, vel corporis Pars. Notandum autem cum Auicenna, si tremor fiat in vtraque manu, non necessario tremorem esse in pedibus; contra, si tremor sit in pedibus, necessario etiam esse in brachijs. Hic Auicennas sermonem habet de tremore, cuius caussa potest esse communis manibus & pedibus; eamque caussam affert triplicem. Prima caussa est, dum a capite fluit materia, natura conatur seruare spinalem medullam, vt materia morbifica fluat in ramos proximos, manuum scilicet & brachiorum, ad differentiam pedum. Secunda caussa: si fluat materia in principium spinalis medullæ, natura facilius expellit materiam ad proximas partes, nimirum ad brachia & manus. Tertia caussa est: quia facultas motrix in pedibus, non eget tam copiosis radijs spiritus animalis, vt manus: & hoc factum est propter maximam necessitatem pedum, qui totum corpus sustinere debent. Ceterum, cum facultas non suscipiat magis & minus: validæ virtutis in pedibus caussa est, tum neruorum durities, quæ maior est in pedibus, quam in manibus: (quo enim nerui magis recedunt a cerebro, eo duriores, euadunt) tum calidum innatum neruorum pedum, quod efficacius & robustius est, quam in manibus: & Auicennas hoc calidum innatum pedum, vocat spiritum motiuum, vt propter spiritum motiuum robustiorem in pedibus, non sit opus radiis ita copiosis, quẽadmodum in manibus. Quoad differentias, quæ sumuntur a causa efficiente Tremor fit Læsa facultate, aut ob Errorem externum. Si fiat læsa facultate, fit ob densitatem, prodeuntem a materia, vel Pituitosa, vel Melancholica. Error externus pertinet, vel ad Virtutem, vel ad Mobile, vel ad Vtrumque. Si ad virtutem: quatenus Spiritus vel Non generatur, vel Resoluitur. Si ad mobile, est materia onerans. Si ad vtrumque, est quod violenter agit: & hoc Deleterium, vel Non deleterium: Si non deleterium: est Qualitas, vel Materia.

Signa.

1.

Tremor in genere oculis conspicitur, vt etiam differentiæ a forma, & subiecto. Quoad caussam efficientem. Si fiat tremor læsa facultate; cognoscitur ex absentia erroris externi: item e præcedenti destillatione vel abolita, vel imminuta, citra aliam euacuationem. Vtrum autem materia sit pituitosa, vel melancholica: cognoscitur e signis traditis in dol. capitis.

2.

Si fiat tremor ob errorem externum: primum si hic attineat ad virtutem, quoniam spiritus non generantur vitio agentis: cognoscitur e signis, indicantibus cerebrum frigidius, & hinc ex ætate senili: Si non generentur spiritus vitio materiæ e qua; cognoscitur e signis inopiæ alimenti, vt e morbis prægressis, e vacuationibus. Si spiritus resoluantur: cognoscitur ex animi deliquio. Si error attineat ad mobile; cognoscitur e repletione cibi vel potus:

præterea

præterea e suppressa aliqua euacuatione, vt contigit illi ancillæ puerperæ. Si error spectet ad vtrumque: cognoscitur e punctione animalis venefici: ex insigni calore vel frigore occurrente, vel etiam e febre ardente infestante, &c.

Indicationes.

Galenus capite quinto, libro de tremor. recte eos reprehendit, qui in omni tremore vtuntur calorificis: nam interdum etiam refrigerandum est. Vnde ab essentia sumendæ sunt indicationes: essentia autem tremoris posita est, in forma, subiecto, & efficiente. A forma non sumuntur indicationes, quia forma non indicat vtile. A subiecto sumuntur indicationes, quatenus mobile neruosum requirit præsidium, proportionem seruans, in omni affectu neruorum. Quoad caussam efficientem; hæc est morbus, vel error externus. Morbus est densitas, procedens a materia: indicatio ex vsu, non sumitur a densitate, sed a materia: materia ergo quatenus secundum speciem est pituitosa, vel melancholica; indicat præsidia vacuantia determinata: quatenus secundum vitium est copiosa, frigida, crassa, viscida, quiescens, & quatenus interdum mouetur, ac generatur vel in capite, vel in ventriculo, vt materia pituitosa, vel in hepate, vt melancholica; patet quid hæc vitia indicent. Si caussa efficiens sit error externus: si pertineat ad virtutem, & hoc fiat, quoniam spiritus non generantur ob frigiditatem cerebri; oportet cerebrũ calefacere: Si Spiritus non generentur ob inopiam alimenti; indicatur alimentum augens. Si error pertineat ad mobile; cum sit materia copiosa, indicat vacuans. Si error ad vtrumque attineat: siquidẽ caussa sit venefica, requirit bezoarticum: si calida frigidũ; si frigida calidum; si materia febrilis, hæc euacuanda & attemperanda.

A subiecto. A caussa efficiente.

Prognostica.

Tremor despiciendus non est, cum mutetur in paralysin. Multiplex autem tremoris euentus sumi potest a vi differentiarum. Ratione formæ, vt motus prauus est vehementior, ita etiam tremor est vehementior. Quoad subiectum: tremor in toto peior est, quam in parte: si in parte, tremor periculosior est, pro partis dignitate: ratio horum est, quia maior est vehementia dignitatis. Auicennas addit, tremorem in sinistra parte esse magis periculosum: quod non fit propter vehementiam essentiæ, sed quia pars sinistra affecta, significat nobis vehementiam ratione facultatis: nam calidum innatum (quod est facultatis instrumentum) sinistræ partis facilius cedit & succumbit. Quoad differentias ratione caussæ efficientis, si est morbus, vix curatur: nam morbus est densitas, producta a materia, quæ summe vehemens est secundum essentiam: vnde sæpenumero hic tremor comitatur homines vsque ad mortem. Si caussa efficians sit error externus, si error pertineat ad virtutem, vt spiritus animales non generentur, si in caussa est cerebri frigiditas, vt in senibus; non recipit curationem: quia adest vehementia, & ratione essentiæ, cum sit insignis frigiditas, & ratione dignitatis, cum hæc frigiditas occupet cerebrum. Si hoc fiat ob inopiam alimenti; pro varia vehementia varie prognosticandum, verbi gratia, si inopia sit alimenti ob ieiunium, ob coitum, &c. his remotis aderit alimenti copia. Si spiritus resoluantur, vario modo prognosticandum, pro vehementia deliquij animi, & caussarum deliquij: & de his in proprijs capitibus dicendum. Si error spectat ad ponderosum mobile, materia ponderosa euacuata, tremor euanescit, cap. quinto, libro de tremor. Si error pertineat ad vtrumque, si caussa sit venefica, pro vi veneni prognosticandum. Si caussa non sit venefica, si fuerit qualitas; tremor facile superatur: Si fuerit materia; cum Gal. aphoris. 26. sect. 6. in tremore, qui occurrit in febre ardente, vacuata materia, etiam tremor euanescit.

Curatio.

In tremore probatur venæsectio, dum sanguis peccat in ratione caussæ principalis, cap. 5. libro de trem. cap. 5. libro de venæsectione aduersus Erasistr. vnde Hippocr. in puerpera venam secuit, quia sanguis erat suppressus, & habebat rationem caussæ principalis. Non autem secanda est vena, si sanguis habeat rationem caussæ sine qua non: ratio est: quia in tremore (cum non fiat hic motus prauus, nisi quando homines tentant se mouere) corpus potius quiescit, & per quietem refrigeratur tum corpus, tum calidum innatum: vnde, si euacuetur sanguis, qui habet rationem caussæ sine qua non, maior noxa, quam emolumentum sequitur, quoniam per venæsectionem ex accidenti refrigeratur corpus. Sed notandum, vt, quando sanguis habet rationem caussæ, sine qua non possumus curare tremorem, venæsectio suppleatur cucurbitulis, & potissimum cibi parcitate, vt sanguis imminutus non amplius curationem impediat. Animaduertendum quoque, si cum tremore forte coniungatur vitium, requirens venæsectionem, cauendum esse a venæsectione quantum fieri potest; dico quantum fieri potest; nam si quis tremore affectus corriperetur pleuritide, angina, &c. cui dubium venam esse secandam? sed non ratione tremoris. Quoad vsum: Quantum, seu quid agendum specificum: sanguis non est euacuandus in multa copia; imminuta enim copia tremor tollitur: quod si autem tremor non cesset, sanguis minuatur saltem cibi parcitate: & nisi cesset tremor, venæsectio potius repetenda est, quam vt liceat vnica vice sanguinem copiosum euacuare. Quoad Vbi: Hippocr. in fœmina, cui suppressa erat purgatio puerperij, aperiebat venam tali, idest, saphenam. At, si sanguis redundet in toto, secanda vena brachij. Auicennas & Paullus, probant cucurbitulas, cum magna flamma admotas, & scarificatas, appositas parti affectæ, sed post totius & capitis euacuationem. Probantur autem hæ cucurbitulæ non in quocunque tremore, sed solum in eo, qui fit a materia densante, vt materia illa euacuetur. Sunt autem applicandæ varijs partibus, prout variæ partes sunt affectæ, verbi gratia, si vitium sit in principio spinalis medullæ; applicandæ sunt ceruici; Paullus applicabat vertebris vsq; ad lumbos.

Venæsectio.

Cucurbitulæ.

Medicamenta respiciunt vel subiectum, idest, proportionem neruorum, vel caussam efficientem. Quæ neruorum proportionem respiciunt, in omni neruorum malo possunt vsurpari: vnde probatur *castorium, nisi aliquod in corpore calidum prohibeat*: *probantur magnæ antidoti*: *Auicennas commendat cerebrum leporis assum, brassicam, althæam*. Hæc medicamenta misceri possunt alijs, quæ respiciũt caussam efficientem.

Pharmaceia Medicamento neruorũ.

Ratione ergo caussæ efficientis: si fiat tremor a densitate, seu materia densante; primum vacuandum est totum, & caput, medicamentis quæ in tremore vehementia esse debent: deinde ascendendum ad alia; vnde Auicennas probat *castorium, cum melle scillitico, cum ruta, cum scolopendrio: additque. Auicennas semina maluarum, propter emollitionem: probat etiam succum eupatorij, vna cum cerebro leporis asso: probantur etiam alia calefacientia.* Hæc amministranda sunt actu calida. Auicennas etiam probat *iura animalium pinguiũ, vt castratorum pinguium, agni pinguis*: de quibus etiã loquitur in serm. de paralysi. Paullus ascendit ad rubrificantia. Nos addere possumus, *decoctum guaiaci, sassafras*, & alia de quibus diximus in dol. cap. a materia pituitosa, & melancholica. Ex eodem loco & vsus patet: hic tamen quædã monebimus. In tremore igitur tale medicamentum componi potest: ℞. *puluer. rutæ, scolopendrij, cerebri leporis assi an.* ʒ. j. ß. (: *hæc medicamenta attenuant ac detegunt materiam, fouentq; neruorum proportionem*:) *seminum maluæ, althææ an.* ʒ. j. *succi eupatorij depurati cum saccharo* ℥. ß. *succi brassicæ* ℥. ß. *mithridatij antiqui* ℈. iiij. *mellis scillitici* ℥. ij. *dian-*

1. Si tremor fiat a densitate. Interna.

thos ℥.iij. Misc. & seruetur hoc medicamentum in vase vitreo, & vas vitreum detineatur per aliquot dies in aere calido. Hoc medicamentum e toto potest expugnare materiam, densitatis caussam, & neruos roborare. Dosis sit a ʒ.ß. vsque ad ʒ.ij. si hoc medicamentum exhibeatur ante decoctum guaiaci, vel sassafras: nam in tremore oportet quandoque hoc decoctum exhibere per 40. dies ante syrupum. Quod si non exhibeatur decoctum guaiaci, vel sassafras, & solummodo detur medicamentum propositum, dosis eius esse debeat à ʒ.j. ad ℥.ß. Hoc medicamentũ tantæ est vtilitatis, vt & materiæ morbificæ vires dissipet, & expultrix vehementer insurgat ad expugnandum materiã. Quoad vsum; dosis modo maior erit, modo minor, pro actiuitate materiæ. Præterea hoc medicamentum est exhibendum post purgationem totius, & per plures dies, si materia præsens sit per plures dies. Et est exhibendum per os, vt ipsius vis ad neruos perducatur.

Externa. Extra quoque medicamenta sunt applicanda, *oleum de costo, de castorio, vulpinum, & alia*: vt ad sinapismos ascendere liceat. Probantur quoq; emollientia, vt *ius carnium pinguium, & potissimum ius tauri pinguioris cum radice cucumeris agrestis, cum malua, althæa*. Et hæc medicamenta sunt applicanda parti primo affectæ. Caussa resolutionis, probantur etiam *balnea salita, vt aqua marina, item balnea sulphurea*. Caussa remollitionis, probatur *balneum aquæ dulcis, sed cum iuribus pinguioribus*. Hæc ergo medicamenta sunt vsurpanda, dum tremor fit læsa facultate, ob morbum.

1. Si tremor fiat ab errore externo. At si tremor fiat ob errorem externum: si error attineat ad virtutem, vt spiritus non generentur, ob cerebri frigiditatem, cum Auicenna singulis 10. diebus oportet exhibere *pil. cochias*: exhibet etiam ʒ.ij. *stœchados*, ad calefaciendum cerebrum: probantur etiam ea, quæ proposuimus in dolore cap. ab intemperie frigida, cum pituita. 2. Si non generentur spiritus ob inopiam alimenti, tunc cibis occurrendum, cap. 5. lib. de tremor. non tamen desistendum a medicamentis, quæ occurrere possunt vitijs, vi quorum deficit alimentum, verbi gratia, si deficiat alimentum, ob immoderatum fluxum sanguinis, occurrendum medicamentis, quæ fluxum sistunt. 3. Si spiritus resoluantur, vt in deliquijs cardiacis, in leipothymia; calorifica extreme sunt noxia, & potius probantur frigida, de quibus in serm. de cardiaca. 4. Si error attineat ad mobile, verbi gratia, si fiat tremor e copioso vino: cũ Auicenna probatur *oleum paratum e cucumere asinino, e cannabe, exhandacocha, idest, trifolio communi*. 5. Si error pertineat ad virtutem & mobile; si caussa sit venefica; confugiendum ad doctrinam de venenis. 6. Si caussa sit vehementer refrigerans, verbi gratia, potus frigidioris aquæ; cum Rhasi probatur *balneum*, ea ratione administratum, vt homo sudet, & deinde oportet vt in Sole, moretur, vel saltem ingrediatur *balneum sulphureum, vel marinum, & inungatur oleo de costo*. 7. Si materia sit calidior; caput inungendum est *oleo communi & refrigerante, vt violaceo*, quo caput rigandum. Hæc medicamenta applicanda non tantum capiti, sed etiam a prima vertebra vsque ad lumbos. Probatur medicamentum, paratum e *cruda farina hordeacea, quæ sit oleo & aqua diluta*. Et quia hic tremor fieri solet in febribus; dum febris remittit, Paullus vngit corpus *oleo veteri*: & si febris perdurat, vtitur *balneo cum oleo, aut hydrelæo, cum frictione molli*. Diæta patet.

CAPVT XXIIII.

De Torpore, seu stupore.

Nomen. TRemori quodammodo similis est torpor. Loquimur autem hic de torpore in genere, qui predicatur de quacunq; torporis specie: intelligimur enim illud malum, in quo necessario tactus imminuitur; interdum & motus voluntarius violatur: dum enim vitium est in tactu, non necessario etiam est in motu, cap. 5. lib. 1. de symptom. cau. In sensu enim tantum est vitium, si afficiantur nerui sensitiui. Quod si motus voluntarius solum vitietur, nisi admodum insignis sit læsio, tunc est noxia in neruis motiuis. Cum ergo detur torpor, in quo vitium tantum est in tactu, sine vitio motus, detur etiam torpor, in quo est vitium solum in motu, sine vitio in tactu: nos per torporem intelligimus illud malum, in quo vitium necessario est secundum tactum, vt tactus locum obtineat principalem: nec præter rationem: nam omnes nerui sunt sensitiui, non omnes motiui, ac proinde sensus tactus principalem locum sibi vendicat.

Generatio. Torpor sic acceptus, generatur, dum corpori neruoso occurrit caussa morbifica, vi cuius necessario afficitur corpus neruosum, propter imminutam receptionem obiecti tactus, & quandoque etiam ita afficitur, vt motus quoque lædatur.

Definitio. Cum autem vitium in motu non habeat locum in quolibet torpore, in definitione omittendum. Torpor igitur exquisitus & genericus, est receptio imminuta obiecti tangibilis nerui sensitiui, dependens a frustratione tactus.

Forma. Forma torporis est receptio imminuta obiecti tangibilis. Dicitur receptio, ad differentiam iudicij: nisi enim error fieret in receptione, non esset error in iudicio. Dicitur receptio imminuta, ad differentiam receptionis corruptæ, quæ fit in dolore, & ad differentiam receptionis ablatæ, quæ locum habet in paralysi. Additur, obiecti tangibilis, ad differentiam obiecti visibilis; si quidem & visi imminuta potest stare stupor oculi; at non est stupor exquisitus, de quo loquimur, ad tactum pertinens. Sed dubitatur: nam Gal. c. 2. lib. 2. loc. aff. ait, stuporem esse insignem refrigerationem. Responsio: Galenus ibi respicit ad stuporem, vt effectiue consideratur: nos autem in præsentia eum sumimus formaliter. Quare stupor exquisitus semper est receptio imminuta obiecti tangibilis. Sed quandoque fieri potest, vt stupor habeat annexum vitium in motu; quemadmodum accipitur a Galeno cap. 1. libro 1. de sympt. cau. vbi ait, torporem esse compositum e difficultate sensus & motus, vt a paralysi non genere differat, cum & hæc pertineat ad sensum, motumque voluntarium, sed magnitudine quia paralysis producitur a caussis validioribus. Sed notandum, si in stupore sensus imminuatur, & coniunctum sit vitium in motu; motum esse prauum, seu corruptum, præsertim vt membrum decidit, quemadmodum euidenter scribit Galen. ca. 2. lib. 2. de cau. sympt. Differt autem torpor a tremore: quia in torpore, dum cadit membrum, non illico sursum attollitur, sed interiecto euidenti interuallo: & ratio est, quia virtus imbecillior est in torpore, quam in tremore: vnde torpor est incipiens paralysis.

Subiectum. Subiectum torporis, est neruus, quatenus est sensitiuus: & proinde neruus mollis, qui est sensitiuus; & durus, quatenus, potest esse sensitiuus. In omni ergo torpore, subiectum est neruus, vt sensitiuus, in aliquo torpore, est neruus, vt motiuus. Hinc Galenus ait, torporis caussam contentiuam esse in neruo, cap. 5. lib. 1. de symp. cau. Sed oritur dubium, e cap. libro secundo, loc. affec. vbi Galenus confutat Archigenem dicentem, quod stupidus dolor pertineat ad neruos: stupor enim, ait Galenus, est indicium dispositionis, idest, frigiditatis, non autem loci; nam stupor non modo ad neruos pertinet, sed etiam ad venas, arterias, carnes, &c. Responsio. Stupor dupliciter sumi potest: primo, vt sensibiliter non apparet, & sic stuporis subiectum potest esse pars alia a parte neruosa; sed hic non est stupor exquisitus: secundo, vt sẽsibiliter apparet, & sic residet in tali subiecto, quod suos affectus potest sentire, & pro voluntatis imperio moueri

Caussa efficiens. moueri potest; & hoc subiectum est neruus.

1. Angustia. Tandem in definitione diximus, dependens a frustratione tactus: nam modo frustratur solum tactus; modo cum facultate tactrice frustratur etiam facultas motrix. Quare intelligendæ sunt caussæ, ob quas hæ facultates frustrantur. Frustrantur igitur, vel ob Morbum, vel ob Errorem externum. Si ob morbum; est affectus, qui cum Galen. cap. 5. lib. 1. de symp. caus. est stuporis caussa continens; in quo stupore facultas læditur, & proinde ob morbum: vt iure Galenus proponat stuporem succedentem repletioni. At morbus talis est, vi cuius a cerebro ad neruos virtus transmitti prohibetur: quare hic morbus necessario est nerui angustia; vnde hunc stuporem Auicennas nominat morbum instrumentalem. Cæterum hæc angustia nõ est integra: est tamen intensior, quam in tremore; vnde torpor leuis paralysis dicitur, c. 2. l. 2. de caus. sym. Angustia hæc, cum Galen. cap. 5. lib. 1. de symp. caus. in neruo meatus habente, id est, in neruo optico, est obstructio & compressio: in neruo autem non habente meatus, est constipatio, subsidentia (quæ densitas dicitur, cap. 2. lib. 2. de caus. symp.) & compressio. De vitijs nerui optici, in affectibus oculorum loquemur.

Cõstipatio. Quoad angustiam nerui meatibus destituti; constipatio est, dum neruus crassescit, duriorque euadit, vt pori occludantur, & impediatur transitus facultatis, id est, radiorum spirituum animalium. Nerui autem crassiores & duriores euadunt, propter succum glutinosum & crassum: Qui succus est vel alimentalis, vel excrementitius. Alimentalis, si nerui alimentum sit crassius & viscidius. Succus autem est excremẽtitius, torpor fiat e suppressa aliqua euacuatione: vnde Galenus ait, torporem fieri ab humore excrementitio,

Subsidẽtia. cap. 2. lib. 2. de caus. sympt. Subsidentia fit a frigore violento; &, secundum Auicennam, a siccitate, & humiditate; a siccitate, quatenus per hanc neruorum fibræ & membranæ, id est, partes extrinsecæ colliguntur & vniuntur: ab humiditate, quatenus nerui

Cõpressio. remolliuntur, vt claudantur pori. Compressio morbosa: (ad differentiam compressionis non morbosæ, quæ, verbi gratia, fieri potest a ligamentis:) fit a caussa, residente quidem extra neruum, sed in corpore, vt, a tumore vel inflammatorio, vel non inflammatorio.

2. Error externus. Vitium spirituum. Quod si facultas frustretur ob errorem externum: hic error attinet, vel ad Virtutem, vel ad Membrum. Si ad virtutem; idem est dicendũ, quod in tremore: Nam spiritus vel non gignuntur, vel resoluuntur: nõ gignuntur vitio agentis, si caput sit frigidius, vt in senioribus; non generantur, vitio materiæ, dum deficit alimentum, ob caussas vacuantes. Si resoluuntur spiritus; fit stupor, dum proxima est syncope, &

Vitium calidi innati. dum mors est propinqua. Si error pertineat ad membrum, cum Auicenna, pertinet ad calidum innatum membri, quatenus calidum innatum patitur secundum complexionem, secundum substantiam, seu quantitatem. Secundum complexionem patitur a caussis refrigerantibus, vt ab opiatis, scorpione aquatico, torpedine pisce. cap. 8. lib. 5. de vsu part. cap. 2. li. 2. loc. aff. hæ enim caussæ spirituum seu calidum insitum refrigerant. Vnde notandum, caussam refrigerantem dupliciter agere posse: primo, vt densat, vnde stupor fit læsa facultate, ob morbum: secundo, vt minuit, seu remittit caliditatem caloris innati, & tũc fit stupor ob errorem externum, non læsa facultate. Patitur autem calidum innatum secundum quantitatem, dum eius substantia, vi caliditatis vehementis dissoluitur, vt contingere potest in balneis calidioribus, in febris ardentibus. Hæ ergo sunt stuporis caussæ: & formæ eædem, quæ in tremore, vt differentia tantum sit secundum magis & minus.

Differentię. Quoad dfferentias a forma: Receptio imminuta obiecti tangibilis, vel Simplex est, vel etiam Coniuncta cum læsione motus. Ratione subiecti: sumuntur differentiæ & a neruo, & a nerui sede. A neruo: nam hic vel tantum est Sensitiuus: vel & Sensitiuus, & motiuus. A sede nerui: nam neruus pertinet vel ad Totum, vel ad partem. Quoad caussam efficientem: stupor fit Læsa facultate, aut ob Errorem externum. Si læsa facultate: si propter Constipationem, Densitatem, vel Compressionem. Si ob errorem externũ, pertinet ad Virtutem, vel ad Membrum.

Signa. Stupor in genere patet e verbis ægrotantis: nam æger fatetur se tactilia ægre percipere; &, si moueri cogatur, dolere, si quiescat, non dolere, cap. 2. l. 2. loc. aff. Caussa autem cur per motum dolor excitetur, per quietem, nullus, est: quia cum in stupore sensus sit imminutus, facultas non insurgit ad expellendũ excrementa tertiæ coctionis: dum autem homo mouetur, hæc excrementa agitantur, vnde expultrix cum impetu insurgit ad expellendum: & quoniam hæc excrementa tertiæ coctionis vi mouentur, soluunt continuum, vnde dolor fit: in quiete autem non soluitur continuũ, ideoque non fit dolor.

Signa differentiarum. Sed hæc quæstio satis est difficilis. Differentię ratione formæ: num læsio fit tantum in tactu, an vero etiam in motu: manifestæ fient ab ægris. Ratione subiecti: si differentiæ sumantur a neruo: an læsus sit neruus sensitiuus, an motiuus; æger patefaciet. Si sumantur differentiæ a sede nerui; an afficiatur patiens secundum totum, vel secundum partem; cognoscetur e symptomatis, totum vel partem affligentibus. Ratione caussæ efficientis; idem dicendum, quod de tremore.

Indicationes. Quoad præsidia: conueniunt cum tremore: cura enim stuporis & tremoris eadem.

Prognostica. Virium hoc despiciendum non est: si enim protrahatur, degenerat in apoplexiam, epilepsiam, spasmum, & potiss. paralysin, cum sit leuis paralysis. Augetur vero periculum, pro vehementia differentiarum. Quoad formam stupor periculosior, si noxa est, & in sensu, & in motu; & præsertim si noxa sit vehemens, & perdurans. Ratione subiecti, vt significat vehementiam dignitatis; stupor est periculosior, quo plures partes occupantur; & quo viciniores sunt cerebro. Ratione caussæ efficientis idem dicendũ, quod de tremore. Sed notandum cum Auic. si stupor sit in toto, hominem mori vna die. Non loquitur hic Auicennas de quolibet stupore: nam paralysis ad totum pertinens, non perimit hominem vna die, licet multo sit vehementior, quam stupor: loquitur autem de stupore, procedente ex insigni spirituum resolutione, vnde Auicennas dicit, hunc esse stuporem, qui euenit prope mortem: in hoc enim stupore prorsus desideratur vehementia. Secundo, Auicennas dicit; torporem a siccitate difficillime curari, quia adest insignis vehementia ratione essentiæ.

Curatio. Materiæ eædem locum hic habent, quæ in tremore: vnde nec a Paullo, neque ab Aetio proponuntur.

CAPVT XXV.

De Paralysi.

Nomen. QVoniam torpor est leuis paralysis, ideo iam de paralysi dicemus. Per paralysin, seu resolutionem, intelligimus exquisitam: vitium scilicet in quo aufertur motus voluntarius: quamuis interdum auferatur solum motus, interdum cum motu etiam sensus: ea tamen ratione, vt non lædatur facultas principalis, nec omnes corporis partes soluantur, quoniam non esset paralysis, sed apoplexia.

Generatio. Generatur paralysis, dum corpori occurrit aliquid præter naturam, vi cuius musculus orbabatur facultate motrice, vt prorsus mouendi munere priuetur; vnde membrũ concidere necesse est.

Definitio. Paralysis ergo est motus ablatus musculi, dependens a frustratione facultatis motricis. Definitio hæc explicatur cum Auicen. in prop. cap. & cum Galeno cap. 6. & vlt. l. 1. loc. aff. c. vlt. l. 3.

de loc.aff c.3.& 4.l.4.aff.c.5.l.1.de cau.sympt.c.2.li.2. de cau.sympt.c.5.li.de atra bile. **Forma.** Forma est motus ablatus: ad differentiam stuporis, in quo imminuitur, videlicet, secundum motum sursum: & ad differentiã tremoris atque conuulsionis, in quibus vitijs motus deprauatur. **Subiectum.** Sed in paralysi motus ablatus interdum est solus, interdum coniunctus est sensus ablatus, cap. vlt. lib.3. de loc. affect. Subiectum est musculus, qui est organum motus voluntarij: non autem subiectum est corpus vniuersum, sic enim esset apoplexia.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est frustratio facultatis motricis: qua distinguitur motus ablatus in paralysi, a motu ablato diuerso a paralysi. Nam, secundum Gal. cap.2. lib.2. de cau. sympt. quies est triplex; vna est, quæ fit a sola potentia, dum videlicet brachium sublatum immotum seruatur, vnde hic est motus tensiuus, qui fit a sola potentia: & hæc quies non habet locũ in paralysi: altera quies nec procedit a potentia, nec a caussa morbifica, dum scilicet sanum brachium super solidũ aliquod reclinatur, vt quiescat; in qua quiete facultas non frustratur, sed potius secũdum naturam otio fruitur, ideoque nec hæc quies in paralysi locum habet: tertia quies proficiscitur a caussa morbifica, vi cuius facultas motrix otiari cogitur, quemadmodum in paralysi. **Frustratio facultatis motricis.** Intelligendum igitur, qua ratione musculi frustrentur facultate motrice. Dicimus ergo frustrari facultatem, quoniam vel Læditur, vel Error aliquis externus occurrit. Facultas læditur: dum in musculo motui destinato, & motu priuato, adest morbus. Error autem externus locum habet: dum vitium est extra musculum, siue illud vitium sit morbus, siue non sit morbus. Quare in paralysi, musculus motui destinatus priuatur vi animali, quoniam hæc vel a cerebro in musculum influens, nõ suscipitur, vel quoniam non influit. **1. Si facultas influens nõ suscipiatur.** Non suscipitur a musculo: ob intẽperiem musculi vel frigidam, vel frigidam & humidam: non autem fit paralysis (secundum Auicen.) ob intemperiem calidam, nec ob intemperiem siccam, alias etiam corpora, hectica febre correpta, paralysi afficerentur: quod tamen non accidit. Ratio est, quia calidum nõ aduersatur radijs spirituum animalium, nec aduersatur calido insito ipsius musculi: contra, frigidum inimicum est & radijs & calido insito. Non ergo intemperies calida, sed frigida potest esse caussa paralysis. Et potuit Auicen. accepisse a Galeno, qui c. 6. lib.1. de loc. affect. admittit, paralysin in quibusdam fieri corporibus, quæ resident super lapides frigidos, vel diu versantur in aqua frigida, vt hinc musculi refrigerentur, & non possint facultatem admittere. Notandum autem hanc frigiditatem pertinere ad musculos; sed potiss. secundũ portiones neruosas. Præterea hæc caussa refrigerans, est vehemens, longe diuersa, a frigiditate & humiditate hyposarcæ, in qua nec afficiuntur nerui, neq; vsque adeo vehemens est frigiditas; vnde nec paralysis fieri põt. Et cum hæc intemperies pertineat ad musculos, secundũ partes neruosas: hæc intẽperies non habet locũ in ductibus, seu vijs, per quas facultas influit, quia per ductus solum influit facultas animalis cum radijs: at musculi multifariam concurrunt: nam facultas per musculorum neruos influit & suscipitur: præterea a musculis fit motus, seu actio: ob id non in ductibus, sed in musculis dyscrasia frigida est caussa paralysis. Porro, si fiat paralysis, quoniam facultas a capite ad subiectas partes non influit: tunc non influit, vel quia transmittitur quidem, sed prohibetur transitus: vel quia non transmittitur. **2. Si facultatis transitus prohibeatur.** Transitus prohibetur ob morbum vel nerui, vel spinalis medullæ: & si nerui, vel in musculo, vel extra musculũ: inter morbos tamen in neruis, & in spinali medulla, exiguum est discrimen: quod si enim nerui musculorum resoluantur, est paralysis per essentiam: si resoluantur nerui extra musculos, vt spinalis medulla, est paralysis per cõsensum. Sufficiat ergo hoc loco simul recensere morbos, tum nerui in musculis, & extra, tum spinalis medullæ. Morbus ergo est, vel soluta Vnitas, vel Angustia. **Solutio [v]nitatis.** Soluta vnitas est caussa paralysis; quia vis animalis, secundũ naturæ leges, influit, per neruos continuos: hinc Gal. c. vlt. li. 3. loc. aff. ait, paralysin interdum fieri propter spinæ incisionem. **Angustia.** Angustia est morbus pororum: nimir. constructio seu repletio, idest, compressio; deinde constipatio, quæ improprie vocari potest obstructio: denique densitas; nam eædem sunt caussæ stuporis & paralysis, magnitudine tantum differentes, cap.5. l.1. de cau. sympt. c.2. lib.2. de cau. sympt. **I.** Cum ergo eædem sint caussæ; breuiter quædam monebimus, circa compressionem, constipationem, & angustiam compositam e compressione atque constipatione. Compressio fit e luxatione vertebrarum: non tamen quælibet luxatio vertebrarum spinæ est caussa paralysis, cap. 3. lib.4. loc. aff. nam primũ oportet, vt luxatio affatim & repente fiat, non sensim, alias non excitat paralysin: præterea si luxatio fiat secundum rectitudinem, nõ fit paralysis; si in obliquum, siquidem luxatio fiat in vertebris ceruicis, fit paralysis; sin fiat secundum lumborum partes, non fit paralysis; ratio est, quoniã in lumbis totus neruus, prodit e vertebra superiori; in ceruice autem e loco medio inter vertebram superiorem & inferiorem, vt necessario in ceruice neruus comprimatur, præsertim si subsequatur inflammatio. **II.** Constipatio fit, quoniam nerui replẽtur, a succo crasso, vel Alimentali, vel Excrementitio. Quoad excrementa, Auicen. insinuans differentiam inter conuulsionem & paralysin, statuit, materiam excrementitiam morbificam in spasmo occupare neruos, secundum partes externas, seu membranosas, a meningibus prodeuntes; in paralysi autem occupare neruorum partes internas, seu medullares, prodeuntes a cerebri substantia. **III.** Angustia, mista e compressione & constipatione, prodit a tumore: nam tumoris materia, vt penetrat, habet vim constipandi; vt comprimit, habet vim comprimendi. **3. Si fa[cul]tas nõ [trans]mittatur.** Si denique fiat paralysis, quoniam vis non transmittitur; est paralysis, quæ succedit inflammationi vulnerum musculorum temporalium: fit autem quoniam vis animalis confluit in partem inflammatam, vt pars illæsa paralysi afficiatur. Omitto cerebri morbos: nam si vi horum morborum non transmitteretur facultas, fieret potius apoplexia.

Differen[tiæ]. Quoad differentias a forma; vel Motus solus est ablatus, vel Simul etiam sensus. Ratione subiecti: paralysis attinet vel ad Dextram partem, vel ad Sinistram, vel ad Vtramque: Et hinc, ad Caput, vel Infra: Et si infra, ad artus Supernos, vel Infernos. Quoad caussam efficientem: in paralysi virtus vel nõ Influit, vel non Suscipitur: si non influat, vel non Transmittitur, vel Retrocedit, vt in inflammatione, quæ subsequitur vulnus musculorum temporalium.

Signa. 1. Paralysis in genere patet, vt etiam secundum differentias a forma, & subiecto. Differentiæ a caussa efficiente, patent e traditis in serm. de torpore. Breuiter tamen sciendum: si paralysis fiat, quoniã facultas nõ suscipitur ob frigiditatem, cognoscitur e caussis prægressis refrigerantibus. V.g. si fuerint applicita opiata, si homo sederit super lapidem frigidum, vel etiam diu in aqua frigida fuerit commoratus. **2.** Si fiat paralysis, quoniã virtus non influit; si fiat ob partium morbos; cognoscere oportet morbos, & morborum sedem. Morbus autem est soluta vnitas, vel angustia. Soluta vnitas facile cognoscitur: nam prægressa est caussa incidens, vt post incisionem statim subsecuta sit paralysis. Angustia, densitas, compressio, constipatio, mistusque affectus e compressione & constipatione, facile cognoscuntur e traditis de torpore; verbi gratia, densitas cognoscitur e prægressa caussa refrigerante; compressio, ex ictu, e luxatione; constipatio, e precedente victu crassiore, e suppressa aliqua euacuatione; affectus mistus e compressione & constipatione,

nis,cognoscitur e signis,indicantibus tumores. Morbi sedem quod attinet,num sedes sit musculus,an vero sedes sit extra musculum, cognoscitur e cap.6.lib. 1.lib. aff. V.g.si malum sit in musculo, vt in musculis manus, cognoscitur e prægressa percussione, vel frigiditate secundum manum; & præterea e magie secundum manum, quia ratione quietis,quæ est in paralysi, pars emaciatur: cognoscitur etiam, si iuuant ea, quæ parti resolutæ, id est, manibus applicantur. Quod si contra eueniat: iudicandum est,mali radicē esse extra partem affectam,extra musculum: Vtrum autem mali sedes attineat vel ad neruos, vel ad spinalem medullam; cognoscitur e cap.3. lib.4. loc. aff. ad quam rem opus est tenere originem neruorum, tum a cerebro,tum a spina. Postremo, si fiat paralysis, quoniam facultas retrocedit; cognoscitur e prægresso vulnere musculorum temporalium,præsertim dum inflammatio subsequitur.

Indicationes. Præsidia sumuntur,sicut etiam in tremore, a subiecto, & caussa efficiente. Ratione subiecti, seruanda est corporis neruosi proportio. Ratione caussæ efficientis, patet, si fiat, verbi gratia, ob frigiditatem, membrum esse calefaciendum: si fiat, quia vis non influit, propter solutam vnitatem, oritur indicatio vniendi: si propter densitatem,calefaciēdi:quia densitas non est ex vsu,sed caussa densitatis,nimirum frigiditas.Si morbus sit compressio,si a luxatione,vel a tumore; his occurrendum; vnde,verbi gratia,oritur indicatio, os reponendi in propriam sedem, & sic de reliquis. Si morbus sit constipatio,si fiat ab alimento crasso,oportet attenuare, si ab excremento, oportet excrementum euacuare. Si morbus sit mistum quid e constipatione & compressione, indicatio sumenda est a tumore. Si denique paralysis fiat, quia facultas retrocedit, occurrendum vulneri musculorum temporalium.

Prognostica in genere. Licet paralysis hominem non occidit,ita tamen ad functiones ineptum reddit, vt eum mori satius esset,cap.vlt.l.3.loc.aff.non ergo negligenda. Varie autem prognosticandum,pro vi differentiarum. Paralysis in genere maxime est periculosa,si præter essentię vehementiam,coniungitur etiam vehementia facultatis,verbi gratia,si membrum resolutum, magnitudinem,& colorem naturalē seruat,non est vehementia facultatis:contra,si nō seruat: & præsertim (quēadmodum Auic.notat) si lateris resoluti oculus imminuatur: hæc enim indicant facultatis imbecillitatem,vt membrum non possit nutriri: & oculus imminutus indicat etiam spiritus animalis defectum: quare est insignis vehementia ratione facultatis. Quoad differentias forma: a paralysis minus est periculosa, si solum læditur motus,vel sensus: magis,si in vtroque sit noxa. Quoad subiectum,paralysis est peior,in qua plures musculi corripiuntur: est enim signum vehementiæ secundum essentiam,& formæ, & efficientis. Quoad differentias a caussa effic.si fiat paralysis, quoniam non suscipitur facultas, ob musculum frigiditate affectum: hæc est curabilis: vnde piscator ille, cap.4.l.3.de loc.aff. celeriter sanatus est. Si paralysis fiat,quoniā prohibetur transitus facultatis animalis: si morbus sit soluta vnitas; est paralysis incurabilis, quia neruus sectus coalescere nequit aph.19. sect.6. & propterea in talibus paralyticis curatio non aggredieda. Si angustia sit densitas; & hæc paralysis facile curatur: nam est affectus frigidus,qui a calido potest vinci. Si angustia sit compressio,si simplex sit cōpressio,siquidem pendeat a luxatione vertebrarum: cum Auic. vt plurimum est lethalis: nam nerui insigniter contunduntur atque atteruntur: & præterea luxatas vertebras, ad pristinam sedem reuocare, est admodum arduum. Si compressio fit ex ictu, secundum Auic. si nerui vehementer conterantur; malū est incurabile: si non vehementer atterantur; est curabile: Signum autem est neruos vehementer atteri, si post ictum illico oriatur paralysis: si non illico oriatur paralysis post ictum, non vehementer conteruntur nerui, sed fit potius paralysis, ratione phlegmones,quæ ictui succedit. Si autem angustia sit constipatio, si fiat ab alimento crasso; vix curari potest, vt etiam,si fiat ab excremento viscido, cap.4.lib.4. loc.aff. Si angustia sit vitium,mistum e compressione & constipatione; cum caussa sit tumor vel inflammatorius vel non inflammatorius; vterque tumor vinci potest: at facilius tumor inflammatorius: vnde Galenus,respiciens ad tumorem inflammatorium, cap.6. lib.1. loc. aff. ait, paralysin ex inflammatione spinę curari 7. diebus: respiciens autem ad tumorem non inflammatorium, qui ad scirrhosum vergit, cap.4. lib.4. loc.aff. gloriatur se hominem perfecte sanasse,qui afficiebatur paralysi ob tumorem non inflammatorium. Si fiat paralysis,quoniam virtus retrocedit; hæc vt plurimum est lethalis: nam vulnera,& inflammationes musculorum temporalium, ita se habent, vt nulla prorsus desideretur vehementia.

Curatio. Venæsectio. Quoad materiam chirurgicam: quædam notanda circa venæsectionem,cucurbitulas,fonticulos. Quoad venæsectionem: in paralysi secanda vena, si sanguis vehementer peccet. Peccat autem sanguis in paralysi, sub ratione caussæ principalis, si paralysis fiat ab inflammatione, cum hæc a sanguine fiat. Peccat etiam sanguis quandoque, vt caussa sine qua non potest fieri curatio,per alia remedia, vt si sit sanguis copiosus. At notandum, non esse in paralysi vacuandū sanguinem ea copia, qua peccat, verbi gratia, si peccet ad ℔.j.satis est vacuare ad ℥.viiij. Ratio est: quia, secundum Aetium, partes resolutæ, caussa quietis refrigerantur, vt non sint magis refrigerandæ, per copiosam sanguinis euacuationem. Quoad vsum: dicemus quædam,circa Quando,& Vbi. Quoad quando: Auicennas & Alexander secant venam ante alias materias: nam sanguis vincit alia indicantia: ideoque in paralysi,secūdum Aetium, a venæ sectione ordiendum. Quoad Vbi: Aetius monet,detrahendum esse sanguinem a parte sana: nam in hac sanguis redundat,& virtus partis sanæ permittit.

Cucurbitulæ. Quoad cucurbitulas: Auicennas probat & scarificatas,& non scarificatas,vt scil.fiat vacuatio sensibilis,& insensibilis. Scarificatæ probantur; si paralysis materia sit copiosa,non impacta,non scarificatæ; si sit impacta. Quoad vsum. Quando: Si cucurbitulis vtamur caussa materiæ existentis in loco affecto, oportet his vti post venæsectionem; nam fluxa materia, vincitur a materia existente in toto. Vbi. Auicennas applicat cucurbitulas super capita musculorum. Si pars nō admittat cucurbitulas; secundum Aetium hę applicari poterunt partibus vicinis.

Cauteria. Quoad cauteria: Aetius vrit circa cauitatem occipitij, in sutura coronali, & circa suturam coronalem ad latera: & inquit beneficio vlcerum fluentium,hominem sanitatem recuperare. Conueniunt autem cauteria,non in omni paralysi,sed in ea, quę producitur a pituita,genita in capite,& quæ producitur a spinali medulla. Si ergo materia morbifica subsistentiam habet in principio spinæ, & in capite; Aetius vlcera excitat,& in occipitio, & sutura coronali. Vnde si cōstipatio pertineat ad os sacrum: etiam hæc pars inurenda est.

Medicamēta. 1. Vacuātia sensibiliter. Medicamenta alia sunt Vacuantia, alia Alterantia. Vacuantia vacuant Sensibiliter, vel Insensibiliter. Alterantia respiciunt vel morbum vel proportionē neruorum. Quoad vacuantia, & primum per meatus sensibiles: in paralysi frequentiore, quæ producitur a constipatione, ob pituitam: Auicennas cap.1.de neruorum malis, probat purgantia vehementia: quia materia morbifica est crassa & viscida, nec virtus permittens desideratur, cum nerui non sint partes principales. Probat igitur *pilulas de euphorb.* Rhasis probat *pilulas fœtidas*. Alexander probat *hieras magnas,recipientes colocynthidem.* Quoad *pilulas fętidas*,

Pilulæ fœtidæ.

componuntur e medicamentis purgantibus in secundo, tertio, quarto gradu: in secundo quidem gradu purgat *centaurium minus*; in tertio, *hiera, sagapenum, opopanax, colocynthis*, quæ purgat in tertia mansione tertij: in quarto purgat *euphorbium, elaterium*. Cum his purgantibus, in harum pilularum compositione, miscentur copiosiora adiuuantia, quam corrigentia; vnde hoc medicamentum est purgans in tertio, circa tertiam mansionem. Est autem pilularum fœtidarum dosis minima, ℈.ij. vel ʒ.ß. summa ℈.iiij. vel ʒ.ij.ß. quæ summa dosis, est pars decima totius compositi medicamenti. Sed dubitatur: nam si pilulæ fœtidæ exhibeantur in summa dosi, nimirum ad ʒ.ij.ß. tunc euphorbium exhibebitur vnica vice ad ℥.xv. cum tamen summa eius dosis nō excedere debeat ℥.xij. Responsio. Pharmaca purgantia si sola exhibeantur, nō debent summam dosin transcendere. Quod si autem pharmacum soluens cum alijs exhibeatur, siquidem non fiat fermentatio; ne tunc quidem purgans vltra summam suam dosin exhibendum. Si autem fiat fermentatio, licet summam dosin transcendere, quia fermentatione vis purgantium refringitur. Quare pilulæ fœtidæ, nisi sint fermentatæ, non sunt in hac dosi exhibendæ. *Hiera Alexandri componitur ex aloe, agar. polypodio, opopanace, sagapeno, veratro, colocynthide, scammonio*: miscetque Alexander, accommodata tum adiuuantia, tum corrigentia. Dubitatur autem de scammonio. Nam Alexander monet, dum exhibetur medicamentum purgans, nihil esse miscendum loco stimuli, qualis stimulus est scammonium: nam purgans, propter scammonium, seu stimulum, redditur inutile: dum enim volumus purgare pituitam, vel melancholiam, quæ materiæ cū difficultate purgantur; non prodest medicamentum purgans cito ad ventrem deferri, sed expedit, vt diu moretur in ventriculo, vt efficacius agat, & melius vis purgantis distribuatur. Hoc pernoscens etiam Auicennas, iubet vt post hieram non bibatur aqua, vel propinetur aliquod dilutum; quo scilicet hiera in stomacho moretur. Qua ergo ratione Alexander, in compositione illius medicamenti, ad purgādum pituitam, immiscuit scammonium? Responsio. Si fiat fermentatio, potest scammonium misceri cum medicamentis: & sic Alexander hic miscuit. Si autem non fiat fermentatio medicamenti, si exhibeatur ad materiam frigidam purgandum; cum Alexādro nil est miscendum, quod stimuli habeat rationem, neque scammonium, neque aliud. Si autem medicamentum purgans non fermentatum exhibeatur, ad purgandum materiam calidam vel biliosam, licet miscere aliquid loco stimuli: cum enim purgans sit calidum, prodest vt diu non moretur in ventriculo & corpore: dum enim materia calida est purganda, probabile est, corpus etiam esse calidum; ideoque hoc non est reddendum calidius, ob moram longam purgantis. Hinc Hippocrates com. 12. lib. 2. de ratione victus. quia victum erat febrile & calidum, post purgans illico exhibet *ptisanam*, vt medicamentum non diu moretur, sed statim descendat. Quoad vsum, digrediamur tantum circa Quantum, & Quando. Quoad quantum: Rhasis exhibet pilulas fœtidas ad ʒ.ij.ß. quæ summa est dosis, potestque imminui, pro actiuitate caussæ. Quoad quando agendum, Auicennas ait, fortiora medicamenta esse exhibenda, solum post quartum, septimum, vel decimumquartum diem: quia ante quartum diem, magis potest cruditas, ad prohibendum purgans. Nec obstat, quamuis dicat Rhasis, curam esse incipiendam a pilulis fœtidis: nam Rhasis comparat materiam non crudam cum morbifica, sed materiam exsistentem in toto, ad differentiam materiæ exsistentis in parte; quia dubio procul inchoandum est a purgatione totius, sed, vt diximus, post quartum; propterea quod procedente malo, materia morbifica magis potest ad indicandum, quam cruditas ad prohibendum. Notandum etiam circa quando agendum: Rhasin pilulas exhibere pluribus diebus: nam dabat singulis tribus diebus, tribus vicibus: deinde ante quartam vicem, quiescebat per aliquot dies: ratio est, quia respiciebat ad vim materiæ indicantis, & virtutis permittentis: quia enim materia diu est præsens; ob id pluribus vicibus purgans est propinandum: caussa autem virtutis, per interualla, quia melius fert virtus.

Hiera Alexandri.

Vsus. Caute tanta dosi vtendū.

Medicamenta vacuantia insensibiliter, cum Auicenna, debent esse fortia & pinguia: Fortia hoc est vehementer calida, & admodum tenuis substantiæ; & ratio est, quoniam nerui & spinalis medulla profundas sedes obtinent. Debent esse pinguia, vt horū ope medicamenta fortia diutius hæreant, nec eorum vis euanescat; & præterea pinguia hæc medicamenta prohibent generationem scirrhi. Cæterum, quoniam medicamenta vehementer resoluentia, minuūt substantiam calidi innati; Auicennas cum calidis in paralysi miscet frigida, quæ calidi insiti dissipationem prohibent: Auicennas igitur cum calidis miscet *semen endiuiæ*: & Galenus cap. 12. lib. 7. κατὰ γένη, miscet *oleum myrtinum*. Notandum autem vt refrigerantia, quæ cum calidis miscentur, sint moderata, nō autem vehementia, vt est *opium*. Sed dubitatur, quia Galenus cap. 5. lib. 6. κατὰ γένη, ad paralysin componit medicamentū *ex opio & hyosciyamo*, quæ vehementer sunt frigida. Responsio. Frigida cum calidis bifariam possunt misceri; nimirum vt agant vel in corpus, vel in medicamentum calidum: si misceantur frigida medicamenta, vt agant in corpus, non debent vehementer esse frigida, quia neruis aduersantur; si autem misceantur frigida, vt agant in medicamenta, & quidem in calida, non est inconueniens, frigidiora misceri, vt opium; sed tunc est necessaria fermentatio, per quam frigida ita infringuntur, vt corrigant & cōferuent calida, nec corpus refrigerent, sicut ante fermentationem, quemadmodum videmus refrigerare theriacam recentem. His ita constitutis, patet, cur Arabes & Græci vtantur medicamentis calidis, mistis cum emollientibus & refrigerantibus. Vnde in paralysi probatur medicamentum filij Zachariæ, laudatum a Mesue, quod ℞ *costi* ℥.j. *euphorbij, piperis an.* ℥.j. *cum triente, castorij* ℥.ß. *olei de costo* ℔.ß. *fiat decoctio in duplici vase. Et si medicamentum valentius desideretur, addere licet* ℥.iij. *vini generosi, vt ciprij, & fiat decoctio ad consumationem vini*. Verum ne diffluat medicamentum, cum Paullo miscenda est, pro ℥.j. huius medicamenti, ceræ in vino lotæ ʒ.j. Mesues etiam ad paralysin e dėsitate, probat *medicamentum confectum e vulpe*. Quare probatur *oleum vulpinum*: *& licet etiam replere ventrem vulpis, æquali portione saluiæ, artemisiæ, origani, baccarum lauri, rutæ, & potissimum radicibus cucumeris agrestis: & coquatur vulpes, vel cum aqua marina, vel cum aqua sulphurea, vel etiam cum vino, ad consumptionem vulpis, vt fiat exacta decoctio. Et applicetur decoctio, applicetur item vulpes loco affecto*. Auicennas probat *thermas resoluentes*: *vt liceat vti & aquis, & lutis, & stufis*. Probatur etiam in hac paralysi vapor, seu suffumigium *e pyrite, siue molari lapide, cum aceto medicato cum propositis medicamentis*. Quoad vsum. Quantum: In hac paralysi probatur summa dosis medicamentorum; nam materia morbifica est frigida, crassa, viscida, impacta, ideoque tantæ est actiuitatis, vt non cedat medicamentis, nisi vehementer agant, idest, nisi dentur in dosi summa; ita vt etiam quandoque ratione summæ dosis possit febris excitari: nam secundum Auicennam paralytici a febre iuuantur: vnde Rhasis *confectionem anacardinam, calidam in tertio gradu, exhibeat ad* ℈.ij. nostris temporibus aliquot grana dare solemus. Quomodo. Oportet hæc medicamenta administrare eo modo, vt valide agant: quare Mesues iubet, vt in sicco balneo fiat frictio partium, *cum costo, cum aniso*

Vacuātia insensibiliter.

Vsus resoluentium.

aniso, dauca, vrtica, cum oleo confecto e scammonio, agarico, turbith, & colocynthide. Quando: Auicennas circa rubrificantia admonet, ne tanto tempore detineantur, vt locus exulceretur. Sed hinc quis inferre posset: Si locus non est exulcerandus. Ergo non probantur vesicatoria, & cauteria: quod tamen est falsum? Responsio. Si rubrificantia applicentur magnæ parti corporis, vt toti cruri; non debent detineri, donec exulcerent: nam virtus partis prohibet, dum videlicet, pars, densitate affecta, est satis vasta & magna: tunc ergo tandiu detinenda medicamenta, donec pars rubicunda euadat; & dum pars rubicunda reddita comprimitur digitis, si rubicunda permaneat etiam post compressionem, illico auferatur medicamentum, quia imminet exulceratio. At si medicamenta applicantur exiguæ parti corporis, vt ossi sacro: tunc licet exulcerare. Quoad Vbi agendum: resoluentia sunt exhibenda per os, & applicanda. Quæ exhibentur, respiciunt materiam vbique subsistentem: hæc enim penetrant ad omnes corporis partes. Quæ applicantur, respiciunt materiam subsistentem in determinata parte. Notetur autem vt intus solum iucunda vsurpentur: quia oris & ventriculi virtus non permittit ingrata, quæ tamen interdum extra vsurpari queunt.

2. Alterātia. Alterantia respiciunt morbos, & neruorum proportionem. Quoad morbos; si est frigiditas, cum Galeno c. 4. lib. 4. loc. aff. probantur calorifica: vt maxime probetur *mora in vino alterato cum calefacientibus medicamentis propositis.*

Appropriata neruis. Medicamenta, quæ respiciunt proportionem neruorum, sunt proposita in cap. de tremore. Maxime probatur *acorus conditus saccharo, vel melle: item castorium, cerebrum leporis assum, grana pini magna, id est, matura.* Et hæc sunt alterantia, quæ calefaciendo magis iuuant, ratione neruorum, quam ratione aliarum partium.

Diæta. Quoad diætam, aer sit calidus & siccus ratione materiæ. Cibus autem sit attenuans, minuens, caussa materiæ: at caussa virtutis, cibus sit mediocris: caussa proportionis neruorum, cibus debet confici, e seruantibus proportionem. Quare in paralysi probantur cibi optimi succi, conditi calefacientibus & siccantibus. Vnde recte Rhasis exhibet, *ius ciceris, cum oleo & sinapi.* Et Mesues dat *cappares, conditas aromatibus.* Abstinendum autem *ab aceto*, quod nimia violentia agit in neruos. Quoad victum imminuentem; hic admodum erit minuens: vnde Auicennas exhibet *aquam hordei*, non pro potu, sed pro cibo, *aquam mellis, carnes leues auium.* Ratione virtutis, cibus erit mediocris; vt *perdices, columbi, pulli gallinacei* moderata copia assumpti. Quoad cibum, qui seruat neruorum proportionem; Auicēnas exhibet *nucleos pineos*, sed in secunda mensa, ideoque amministrandi sunt pro obsonio in parua quantitate, & non pro condimento. Vnde errant, qui in paralysi admittunt magnam quantitatem pinearum; quia bonum quidem & copiosum succum gignunt, sed crassum, & difficile coquuntur: & proinde si pineæ vere pro cibo exhibeantur, victus non est tenuis, non mediocris, sed plenus, & crassefaciens, qui in paralysi maxime est noxius. Præterea, pro obsonio probatur *acorus conditus saccharo, vel melle: item eryngij radices, similiter conditæ.* Quoad vsum. Quando cibandum. In paralysi e pituita, materia morbifica primis diebus vincit virtutem; & post quatuordecim dies materia vincitur a virtute: nam primis diebus materia est copiosior, nōdum euacuata, virtus robusta, non defatigata a medicamento; contra post quatuordecim dies: propterea ante decimum quartum diem, probatur victus minuens & tenuis; post decimumquartum diem probatur victus cōseruans.

Potus. Quoad potum, Auicennas probat magis *aquam*, in paralysi e pituita: nam vinū defert materias in neruos: & in paralyticis, vtpote frigiditate affectis, vinum facile acescit: acida vero neruis inimica. Rhasis ergo probat *mulsam, non admodū aquosam*: Mesues parat *cum saluia & maiorana.* Verū in morbo longo, & potissimum caussa ventriculi, licet etiam secundum Auicennam *vinum* concedere, sed antiquum, quia hoc non ita facile acescit. Probatur etiam medicatum, cum calidis, propositis in dol. cap. a pituita. Quoad vsum vini: quantum: in parua quantitate vinum est exhibendum; sic enim nec ita facile acescit, nec defert materias in neruos. Quomodo: potus in paralysi non sit actu admodum frigidus: nam frigida nocent neruis, & secundum eorum temperiem, & secundum eorum calidum insitum. Quoad quando: vinum non est exhibendum ante quatuordecim dies, sed post.

CAPVT XXVI.

De Conuulsione.

Nomen. PEr conuulsionem, seu spasmus cum cum Galeno cap. vlt. lib. de palpit. intelligimus prauum motū, quo membra ita afficiuntur, vt musculi ad propria principia vi contrahantur. Differt ergo spasmus a spasmate: nam spasma est malum, in quo nerui partes citra incisionem, experiuntur vnitatis solutionem, c. 2. lib. 2. meth. cap. 1. lib. 3. meth. cap. 1. lib. 6. meth. spasmus autem est motus prauus membri. Porro loquimur hic & de notha, & de exquisita cōuulsione: quia ambæ genere conueniunt.

Generatio. Generatur autem conuulsio, dum caussa morbifica occurrit neruo, cuius vi, nobis inuitis, musculi ad proprium principium retrahuntur: vt ad musculi retractionem: etiam membrū retrahatur, & motu conuulsio afficiatur.

Definitio. Conuulsio igitur est motus prauus retractionis mobilis, dependens a musculis contractis præter naturam a neruis cap. 1. & 2. lib. 2. de caus. sympt. cap. 8. lib. 1. de motu muscul.

Forma. Forma est motus prauus retractionis, cap. 1. lib. 2. de caus. sympt. quo conuulsio distinguitur a paralysi, in qua non est motus prauus, sed ablatus. Additur retractionis, ad differentiam tremoris, in quo motus est sursum ad deorsum: at in conuulsione est motus prauus, sed retractionis. Ratione mobilis, hic motus est affectio: ratione agentis, est actio, animalis quidem in legitima conuulsione, naturalis in spuria.

Subiectum. Subiectum est mobile, seu id, quod motu voluntario mouetur, quod a musculo mouetur: & sic distinguitur hic motus prauus retractionis, a motu prauo retractionis in singultu, qui attinet ad ventriculum, qui non est organum motus voluntarij.

Caussa efficiens. Caussa efficiens, sunt musculi præter naturam contracti a neruis: nam conuulsio est motus inuoluntarius, in quo musculi ad suum principium retrahuntur, aph. 39. sect. 6. Nam musculi in spasmo non extenduntur, nō transferuntur, non tensi manent: sed contrahuntur, cap. 8. lib. 1. de mot. musc. Additur, præter naturam; ad differentiam contractionis musculorū secundum naturam, cap. 6. lib. 3. loc. aff. cap. 1. lib. 2. de symptom. caus. Sed cum musculi retrahantur interdum a neruis, interdum a ligamentis: in spasmo a neruis contrahuntur: at si membra a ligamentis contrahantur, manent contracta, non conuelluntur.

Caussa effectionis nerui. Cæterum, nerui functio læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum: Læsa quidem facultate, in spasmo legitimo; ob errorem externum in notho.

1. Læsa facultas. Quoad læsionem facultatis; ad hanc respiciens Hippocrates aphor. 39. sect. 6. ait: conuulsionem fieri vel ex inanitione, vel e repletione: nam in vtraque conuulsione neruus morbo afficitur: quem Auicennas statuit esse morbum in magnitudine imminuta secundum longitudinem neruorum, quia nerui breuiores redduntur. Sed imminuta hæc magnitudo secundum longitudinem, coniunctam habet magni-

tudinem secundum latitudinem; vel auctam, & tum est conuulsio e repletione, vel imminutam, & est cõuulsio ex inanitione. Quoad conuulsionem e repletione, huius caussa est materia: cuius species est humor, non vapor, c.vlt.lib.de palp. vapor enim musculos implet, non neruos, c.2.li.2.de cau.sympt. Hic hũmor est sanguis, pituita, vel melancholia: bilis namq; excluditur a spasmo e repletione orto: antequã enim excitet magnitudinẽ in neruo, expellitur ab expultrice: hinc Galenus c.vlt.lib.12.meth.ait, conuulsionem fieri, vel exinanitione, vel e repletione, vel a mordaci, idest, a bilioso humore, bilis ergo a materia replente distinguitur.

Conuulsio e repletione. Species.

1. Sanguis autem est caussa spasmi, dum facit inflammationem: vnde Galenus cap.2.lib.2. de cau.sympt. ait, spasmum e repletione fieri ex inflammatione, & idem dicit cap.1.lib.1. de mot. muscul. Porro phlegmone in parte neruosa, est caussa spasmi, vel illius partis inflammatæ, vel totius corporis. Si inflammatio sit caussa spasmi partis inflammatæ, tunc est conuulsio e repletione, de qua loquimur: si autem sit caussa conuulsionis totius corporis, est conuulsio, quæ non fit e repletione, sed ob errorem externum; vnde Galenus commen.34.lib.3.prognost. ait, conuulsionem fieri ex inflammatione partis neruosæ, dum pars neruosa originem, idest, cerebrum in consensum ducit.

2. A pituita frequentius fit spasmus, quam ab alijs humoribus; nerui enim alimento pituitoso nutriuntur: at si hoc non vincatur, abundat excrementum pituitosum, quod spasmi caussa esse potest.com. aphor.26. sect.2.

3. Melancholia rarius spasmi est caussa.

Vitium.

Quoad vitium materiæ, hoc pertinet ad substantiam, dum conuulsio fit ab inflammatione, in qua sanguis putrescit: ad copiam: nam morbus est in magnitudine; succi enim copiosi angustant corpora neruosa, cap. vlt. lib.de palpit. ad qualitatem, ratione pituitæ & melancholiæ, quæ sunt materiæ frigidæ, viscidæ, crassæ: vnde Galenus aphor.70.sect.5.ait, conuulsionẽ fieri e lentis humoribus: vitium spectat ad quietem, cũ succi quiescant præter naturam in neruis, non enim parum impacta est materia in neruis, aphor.70.sect.5.& coarctatur hæc materia secundum partes neruorum externas, quæ conficiuntur e membranis: hinc, quia materia conuulsionis est admodum crassa, & magis impacta, quam in paralysi, recte iubet Rhasis, in spasmo corpus magis esse inungendum, & magis fricandum oleo de costo, quam in paralysi. Caussæ generantes has materias, patent ex alibi dictis.

Conuulsio ex inanitione.

Exsiccatio solidæ neruorum substantiæ.

In conuulsione exinanitione nerui exsiccantur. Neruorum siccitas in hac conuulsione, pertinet vel ad Solidam substantiam nerui, vel ad Roridam humiditatem. Si absumatur solida nerui substantia: conuulsio hæc producitur a caussa vehementer & cum impetu siccãte: vnde Gal.aphor.2. sect.5. ait, ab helleboro albo conuulsionem fieri ex inanitione, dum substantia nerui violenter & cum impetu siccatur. Hectica febre correpti, non conuelluntur: quia hæc corpora sensim, citra impetum, exsiccantur. Proinde si repentina fiat exsiccatio, idem contingit neruis, quod chordis vehementer siccatis, c.6.li.3.loc.aff. Caussa autem hæc, vehementer, & cum impetu siccans, est vacuans Sensibiliter, vel Insensibiliter. Sensibiliter, vt dum fit cõuulsio a veratro vehementer soluente. apho.1. sect.5. cuiusmodi etiam est conuulsio, quæ fieri solet per immoderata profluuia muliebria. aph.56.sect.5. Insensibiliter euacuans caussa, est, tum Siccans, tum Simul & siccans, & calefaciens. Siccans, vt si conuulsio fiat a vigilijs, aph.18.sect.7. Siccans caussa & calefaciens simul, est tum Morbus, tum Caussa. Morbus, vt phrenitis, vt febris: phrenitidem proposuit Galen.cap.vlt. lib.de palp.c.vlt.li.12.meth. febrem proposuit, c. vlt. lib.de palp.aph.13.sect.7.c.2.li.2.de cau.sympt. Oportet autem vt febris sit vehemens, & cum violẽtia siccans. Præter morbum potest etiam esse causa, ex aph. 13.sect.7. vt si fiat conuulsio ob feruorem ambientis, ob cauteria, ob escharas, seu crustas, quæ vi ignis excitantur.

Exsiccatio roridæ humiditatis.

Quod si in spasmo ex inanitione, minuatur rorida humiditas nerui; hic spasmus siccus dicitur ab Auicenna, & producitur a frigiditate, idest, ab opiatis, vel opio, congelante roridam humiditatem. De hac conuulsionis specie, nec Altimarus, nec alij quicquam. Accepit autem Auicennas a Galeno, c.vlt. lib. 12.meth. vbi ait, conuulsionem fieri ex ingenti frigore, quod efficit quippiam veluti gelu.

II. Error externus.

Quoad conuulsionem, quæ fit ob errorem externum: hanc Auicennas vocat, spasmum non proportionatum ad materiam; scilicet in qua; hoc est, ad subiectum: inter hunc enim spasmum, & subiectum non est proportio: nam spasmus est motus voluntarius: subiectum autem est mobile neruosum, quod in conuulsione spuria subiectum est, non facultatis motricis, sed expultricis; spasmus enim non proportionatus fit a caussa, quam nerui refugiunt, & expellunt: pertinet ergo ad facultatem expultricem. Hæc caussa, secundum Auicen. specie est multiplex: potest esse Substantia, potest esse Qualitas. Substantia est Vapor, vel Minera. Qualitas est Materialis, vel Spiritalis. Materialis, est Venefica, vel Non venefica.

1. Vapor.

Vaporẽ quidem proponit Gal.c.2.li.2.de cau.sympt. vbi vult, conuulsionem fieri a flatu implente musculos, non neruos: Vapor autem vt plurimum est frigidus; ideoque producit conuulsionem satis leuem, quam Auic. vocat saltum: vulgo dicunt crampe.

2. Humor acris.

Minera est humor calidus, mordax, & perinde irritans expultricẽ: quam causam proposuit Gal.c.vlt.lib.12.meth. dum inquit, conuulsionem fieri e tenui & erodente humore, afficiente neruos, idest, ex humore bilioso.

3. Frigus.

Qualitas materialis non venefica, est frigiditas vehemens, congelans neruum; & hæc frigiditas impertitur neruis a caussa Interna, vel Externa. Ad internam caussam respiciens Galenus ait, comm.27. lib.4. de ratione vict. conuulsionem totius corporis fieri, ob copiosum sanguinem, venas replentem, vt spiritus nõ possit penetrare; vnde sanguis, veluti in corpore mortuo concrescit, & frigidus euadit, quæ frigiditas neruis impertitur, & conuulsionem efficit. Ad causam externam respiciens Gal.cap.5.lib.9.meth. ait, conuulsionem fieri ob frigidam potionem immodicam, & importunam.

Caussa refrigerans, quo modo spasmũ efficiat.

Notandum autem causam refrigerantem tripliciter concurrere posse, ad efficiẽdum spasmum. Primo vt agens in neruos prohibet excretionem excrementorum: vnde cum excrementa non vacuantur, fit conuulsio e repletione, de qua supra diximus: & huc referri debet, quod Galenus ait, com. aphor. 13. sect.6. frigus neruorum corpora reddere difficilia ad difflandum, ideoque neruos repleri. Secundo modo concurrit frigiditas, vt agit in roridam neruorum humiditatem, illam veluti congelando & inspissando: hinc, quoniam imminuitur rorida humiditas, fit conuulsio e siccitate, quam tetigit Galenus c.vlt.li.12.meth. Tertio modo concurrit frigiditas, quatenus ceu hostis agit in calidum neruorum insitum, vt nerui expultrix ad expellendum insurgat: hinc fit conuulsio e sanguine frigidiore, vel e frigidę potu, com.27.li.4.de vict.c.8. & li.9. meth. & hæc est conuulsio, de qua nũc loquimur.

4. Venenum.

Qualitas materialis venefica, produci potest, a caussa Interna, vel Externa. Ab interna, vt a vermibus defunctis: sicut etiã venenum intus genitum, potest esse caussa epilepsiæ, & perinde multo magis spasmi caussa esse potest. Ab externa caussa producitur, vt si conuulsio fiat a morsu scorpij; quam speciem tetigit Galenus com.1. sect.5. aphorismorum, vbi inquit, spasmũ fieri propter hellebori albi efficaciam, quæ humiditates ex neruis ad se trahit: hæc ergo vis veratri est venefica.

5. Dolor.

Qualitas spiritalis, est qualitas dolorifica: & hinc oritur cõuulsio, quæ fit ab ore vẽtriculi, c.vlt.l.12.meth.com.aph. 1.sect.5. vt est conuulsio quæ fit ab albo veratro, non

co

eo modo, quem iam proposuimus, sed dum vi hellebori excitatur vomitus, in quo os ventriculi veluti laceratur. Similis etiam conuulsio fieri potest, dum os ventriculi mordetur a materia mordaci, vt contingit illi adolescenti, qui æruginem euomuit.

Ex helleboro spasmus.

Quamobrem colligendum e com. aphor. 1. sect. 5. veratrum multifariam concurrere ad efficiendum spasmum. Primum enim caussa est legitimi spasmi, ex inanitione, dum neruos euacuat. Deinde etiam est caussa conuulsionis ex inanitione, dum vi sua in distributione vehementer neruos siccat. Tertio est caussa conuulsionis citra inanitionem, per qualitatem veneficam, dum trahit tanta cum violentia, vt afficiat neruos, vt hi ad expellendum insurgant. Tandem veratrum concurrit ad spasmum efficiendum, per qualitatem dolorificam; dum videlicet agit in neruos, per medium os ventriculi superius.

Differentiæ. A subiecto.

Conuulsionis differentiæ non sumuntur a forma, nisi secundum Magis & Minus, vt motus est magis vel minus prauus. Ratione subiecti, mobile est Totum, vel Pars, com. 27. lib. 4. de vict. comm. 34. lib. 3. prognost. Cæterum, pro partium varietate, conuulsio varijs nominibus donatur. Verbi gratia, cum Galeno cap. 2. lib. 2. de sympt. caus. si conuellantur musculi mandibulares, vocatur τρισμὸς, id est, inuita dentium concussio seu stridor: Si conuellantur oculorum musculi, dicitur Strabismus: si musculi oris dicitur spasmus cynicus: & cum Galeno cap. vlt. lib. de palp. si spinales musculi, mouentes caput, omnes conuellantur, conuulsio dicitur tetanus: si conuellantur musculi, mouentes caput ad anteriora, vocatur emprosthotonus: si mouentes ad posteriora, opisthotonus.

A caussa efficiente.

Quoad caussam efficientem: nerui functio læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Si læsa facultate, est spasmus legitimus: & hic vel e Repletione, vel ex Inanitione. Si repletione; huius caussa est Sanguis, Pituita, vel Melancholia. Si ex inanitione; imminuitur vel Nerui solida substantia, vel Humiditas rorida. Si conuulsio fiat ob errorem externum: error externus est Substantia, vel Qualitas. Substantia, est Vapor, vel Minera; sed hæc minera est acris. Qualitas, est Materialis, vel Spiritalis.

Num duæ tantum species spasmi, ex inanitione, & repletione.

Sed oritur dubium: nam Hippocrates vbique tantum proponit conuulsionis duas species, vnam e repletione, alteram ex inanitione. Et Galenus cap. 3. libro 8. κ. τόπ. ait, se in conuulsione non inuenisse tres species, at in singultu se vidisse tres species. Contra, cap. vlt. lib. 12. meth. scribit aperte, dari spasmum, qui nec ex inanitione, nec e repletione oriatur. Respōsio. Galenus lib. 8. κ. τόπ. respicit ad legitimum spasmum, & singultum: at lib. 12. meth. & alibi, respicit ad spasmum etiam nothum, qui fieri potest citra repletionem & inanitionem: & tunc neruus non concurrit, vt organum facultatis animalis, sed vt organum facultatis expultricis, in spasmo autem exquisito, qui fit ex inanitione & repletione, neruus concurrit vt organum facultatis animalis. Verum alia in singultu est ratio: siue enim fiat ex inanitione, siue repletione, siue citra has caussas; semper ventriculus concurrit vt organum facultatis naturalis; & propterea omnes tres singultus species, sunt exquisitæ: quia singultus exquisitus requirit subiectum, quod sit organum facultatis naturalis, non autem animalis, quemadmodum in spasmo ex inanitione & repletione.

Signa.

Spasmus in genere patet: sicut etiam differentiæ a forma, & subiecto. Quoad caussam efficientem, si fiat conuulsio læsa facultate, cognoscitur, quia motus prauus est euidentior. Si fiat ob errorem externū, erit minus euidens: præterea cognoscitur e caussis prægressis, de quibus suo loco. An autem spasmus fiat ex inanitione, vel repletione; facile cognoscitur, e ca. 6. lib. 3. l. aff. si enim conuulsio fiat e labore, vigilijs, fame, febre ardente, phrenitide; iudicandum, quod fiat ex inanitione. Si contra, homo sit plenus, otiosus, suppressa sit aliqua euacuatio, & subsequatur conuulsio; iudicandum, quod fiat e repletione: præterea cum Gal. eph. 26. sect. 2. si conuulsio illico fiat, indicadum fieri e repletione: addit Auicēnas, si pars conuulsa, velociter absumat humidum, quod ipsi applicatur, esse conuulsionem ex inanitione, si contra, e repletione: nisi caussa spasmi e repletione, sit phlegmone: huius enim vi humidum quod applicatur, facile exsiccatur. Quibus autem signis cognoscantur caussæ conuulsionis e repletione; patet ex alibi dictis. In spasmo ex inanitione, cognoscere oportet, num inanitio pertineat ad solidam nerui substantiā, an ad roridam humiditatem. Si ergo, verbi gratia, præcessit vehemens frigus; iudicandum, inanitionem attinere ad humiditatem roridam: si prægressa sit caussa vacuans, vel sensibiliter, vel insensibiliter: iudicandum inanitionem ad solidam neruorum substantiam spectare. At, si conuulsio fiat ab errore externo: an sit vapor, an materia acris, an qualitas vel frigida, vel venefica, vel dolorifica: patet e traditis in dol. cap. & potiss. in sermone de epilepsia.

Indicationes.

Suppositis præsidijs, quæ respiciūt neruorum proportionem, cum Galeno cap. vlt. lib. 12. meth. sumendæ sunt indicationes a Forma, & a Caussa efficiente. A forma, vt est retractio præter naturam, & perinde doloris caussa: hæc indicat remedium, extendens membrum conuulsum. Quoad caussam efficientem, hæc est morbus, vel error externus. Si fuerit morbus, siquidem fuerit conuulsio e repletione, cuius caussa sit inflammatio; quid indicet inflammatio, patet. Si morbus sit magnitudo, producta a melancholia, vel pituita, quid indicent hæ materiæ secundum speciem, secundum vitium, secundum caussam generantem etiam patet. Si conuulsio fiat ex inanitione; si absumatur humiditas solidæ substantiæ, oritur indicatio humectandi. Si vitium pertineat ad roridam humiditatem, oritur indicatio calefaciēdi, quia fit a frigore. Quoad errorem externum, siue sit vapor, siue minera, siue qualitas materialis aut spiritalis; quid indicent, docuimus in sermone de epilepsia.

Prognostica. 1. a forma.

Conuulsio interdum est vtilis, interdum periculosa, quandoque mortalis. Quoad differentias a forma; prout motus est magis deprauatus, prout retractio est intensior, quo diutius durat: eo periculosior est conuulsio: quia est vehementia essentiæ. Quoad vehementiam dignitatis, vt plures afficiuntur partes, & quo viciniores sunt cerebro; eo conuulsio periculosior: vnde tetanus periculsior est emprosthotono, & opisthotono, quia plures musculi in tetano occupantur: vnde Gal. com. aph. 6. sect. 5. ait, qui tetano capiuntur, quatuor diebus mori posse: nam malum est geminatum, dum plures occupantur partes: quod si homo perduret vltra quartum, & non moriatur, signum est, vehementiam essentiæ esse minorem. Quod si, in tetano addatur vehemētia facultatis malum prorsus est lethale. Vehementia autem facultatis indicat locus affectus, verbi gratia, si conuulsio afficiat musculos, pinnas narium mouentes: significatur vehementia facultatis, quia adest insignis imbecillitas, si enim per nares feratur multus spiritus, vt fiat conuulsio, mors est propinqua, com. 60. lib. 2. de ratione vict. nam conuulsio vehemens ratione essentiæ, est coniuncta cum vehementia facultatis, cum virium imbecillitate.

2. a caussis in genere.

Quoad vehementiam ratione caussæ efficientis; in genere, quælibet caussa, vt vehementior est secundum essentiam, dignitatem, & facultatem; ita etiam statuendum est magis periculosam est esse conuulsionem. Vnde Paulus ait si labia, palpebræ, aut lingua cōtrahantur: conuulsionem esse admodum periculosam, nam hæc indicant vehementiam ratione essentiæ, vt materia morbifica secundum essentiam sit adeo potens, vt possit has partes, cerebro proximas, afficere: indicant etiam vehementiam dignitatis, quatenus significant caussæ

originem

Spasmus a repletione.

originem esse in cerebro vel in ore ventriculi. At si seorsim perpendatur vehemẽtia caussarum spasmi: primum, si conuulsio fiat e repletione; curari potest, cap. vlt. lib. 12. meth. siue fiat hæc conuulsio citra inflammationem, siue cum inflammatione. Nam si fiat citra inflammationem, e pituita, vel melancholia: hę materiæ vinci possunt: quandoque enim a febre superantur: vnde febris superueniens conuulsioni est salutaris, aph. 26. sect. 2. & aph. 57. sect. 4. vt febris habeat rationem signi, indicantis vehementiam non ad summum insignem. Sed & ætas signum esse potest materiæ morbificæ magis vel minus impactæ: vnde Galen. ait, com. 34. lib. 3. progn. pueros facile a spasmo liberari. Si conuulsio fiat ex inflammatione, vinci potest, e cap. vlt. l. de palp. nisi sit inflammatio, quę sequatur vulnus lethale: tunc enim quælibet vehementia adest. Quoad conuulsionem ex inanitione, si fiat quoniam absumitur solida nerui substantia; cum Gal. cap. vlt. l. de palp. est mortalis: nam absumitur substantia calidi innati, quæ seminalis est, vt breui tempore nequaquam possit reparari: hinc Galenus ait, cap. vlt. lib. 12. meth. si conuulsio fiat e siccitate, esse insanabilem: dum scilicet siccitas est perfecta, id est, dum solida substantia siccatur, non secundum carnem, adipem, vel humiditatem roridam, sed secundum substantiam fibrosam, & membranosam, cap. 5. lib. 7. metho. vt antequam fiat consumptio humiditatis fibrosæ & membranosæ, homo moriatur. Quod si non ad summum perducatur siccitas: desperandum non est prorsus, cap. vlt. lib. 12. method. nisi succedat hæc cõuulsio vel febri, vel phrenitidi; quia tunc summa est vehementia siccitatis, difficilime curari, & vt plurimum incurabilem esse: quemadmodum testatur Galenus aphor. 26. sect. 2. & aphor. 57. sect. 4. & aphor. 70. sect. 5. & aphor. 13. & 18. sect. 7. Si autem conuulsio fiat ex imminutione roridæ humiditatis; curabilis est: propterea quod humiditas congelata vincitur a caliditate. Et propterea Galen. cap. vlt. lib. 12. meth. hunc spasmum curari posse ait.

Spasmus ab inanitione.

Spasmus ob errorem externum.

Si conuulsio fiat ob errorem externum: si quidem sit substantia, & primum si sit vapor: hæc conuulsio, secundum Auicennam, curatur cito, hora vna: si scilicet flatus prodeat a pituita; at si vapor prodeat a materia venefica, conuulsio potest esse admodum periculosa. Si error materia mordax; conuulsio est curabilis, cap. vlt. lib. 12. metho. nam potest vacuari illa materia, qua vacuata cessat conuulsio. Si error sit qualitas, & quidem materialis, non venefica, vt frigiditas; conuulsio est curabilis: & quandoque etiam salutaris, com. 27. libro 4. de vict. nam in hac agitatur corpus, & per agitationem incalescit, ut sanguinis vitium, id est, frigiditas tollatur. Si qualitas sit venefica: est conuulsio periculosa, quia summa est essentiæ vehementia, vt colligitur, e com. 1. sect. 5. aphorismorum. Si qualitas sit dolorifica; pro varia vehementia caussæ dolorificæ, varie prognosticandum. Verbi gratia, si fiat conuulsio ab ore ventriculi, vt afficitur a bile, cum Galeno cap. vlt. lib. 12. method. & aphor. 1. sect. 5. bile vacuata, cessat conuulsio. At conuulsio notha, quæ interdum degenerat in exquisitam, vt est conuulsio, quæ fit ab helleboro, molestante os ventriculi, hæc est periculosa; sed euadit lethalis, vbi præter caussam dolorificã subsequitur vacuatio insignis. Si fiat conuulsio e caussa dolorifica partis inflammatæ propter vulnus: cum Galeno aphor. 2. sect. 5. hæc conuulsio, quamuis spuria, vt fit a dolore, est ferme lethalis. Vnde pro varia affectione partis primario affectæ, vario modo est prognosticandum.

Curatio. Venæsectio.

Si sanguis in spasmo peccet; vena secanda, comm. 28. lib. 4. de vict. Quare vena est secãda, si sanguis habeat rationem caussæ principalis, vt in conuulsione ex inflammatione: Item in conuulsione, quæ fit a copioso, ac veluti congelato sanguine. Est etiam secanda vena, dum sanguis habet rationẽ caussæ sine qua non, vt in conuulsione e pituita, quæ tamen cõuulsio occupat corpus sanguine repletum. Vena ergo non est secanda in spasmo ex inanitione: nam sanguis potius deficit. Notandum autem circa quid agendum specificũ in sanguinis euacuatione: si sanguis peccet ad ℔. j. tantum detrahendas esse ℥. viij. propter dolorem enim & motum virtus dissoluitur. Vsvs. *Quantum.* Caussa virtutis, vacuãdus est sanguis per plures uices. *Quando.* Statim uena est secanda: nam adest indicans, & uirtus in principio nõ prohibet, quemadmodum procedente conuulsione prohibere posset: hinc Galenus com. 28. l. 4. de vict. venam tundit ante fomenta, quamuis auctor ille primo vtatur fomentis; Galenus tamen auctorem nõ sequitur, sed methodum: nouit enim sanguinem in spasmo magis posse copia, quam frigiditate; quare primum secat venam, deinde vtitur calidis fomentis. Antequam autem secunda vice secet venam, vtitur fomentis; nam tunc sanguis minus potest copia; quam frigiditate; cum prima vice sanguis fuerit imminutus. Cucurbitulæ scarificatæ probantur Aetio & Auicennæ, quia vacuant: non scarificatæ nõ probantur, quia attrahunt, & non vacuant. Quoad *Vbi*; si sanguis in toto exsuperet; cucurbitulæ applicandæ sunt dorso & cruribus: si redundet sanguis in parte determinata; vt varia est pars, ita varijs locis cucurbitulæ sũt applicandę. Aegineta, si crura erant contracta, applicabat postremis vertebris: si manus erant conulusę, applicabat septimæ vertebræ: si conuulsio attinebat ad labia, vel palpebras, applicabat cucurbitulas occipiti, & primis duabus vertebris: si aderat tetanus, applicabat ceruici secundum vtramque partem, & pectori, qua carnosius est, & præcordiis, & regioni renum. Omitto in præsentia circa chirurgiam, nerui incisionẽ, quam probat Galenus capit. prim. libr. prim. de motu muscul. nam hæc doctrina spectat ad sermonem de vulneribus.

Cucurbitulæ.

Paullus ca. 19. & 20. libro 3.

Actuar. c. 1. l. 3. de meth. med.

Pharmaceia.

Quoad medicamenta, multa supponentes: si cõuulsio fiat ex inanitione propriæ humiditatis; Rhasis, Paullus, Auicennas probant *aquam dulcem, oleum cõmune, lac, vt ex his fiat balneum.* Et si conuulsio fiat a caussa simul siccante, & calfaciente; Auicen. miscet propositis, *oleum ros. complet. aquam ros.* vt alimẽtum detineatur, ratione leuis astrictionis, & vt fiat aliqua refrigeratio: & si caussa sit vehemẽter calefaciens; Auicennas ascendit etiam *ad hordeum fractum sine cortice, nam cortex siccat: addit violas, nymphæam, cucurbitas, melones, lactucam, & ex his parat balneum.* Vsvs. *Quomodo.* Balneum debet esse actu vel temperatum, vel tepidum; nam calidum siccaret. *Vbi* Medicamenta modo toti, modo parti applicanda; prout siccitas vel est in toto, vel in parte. Si autem cõuulsio fiat ex inanitione roridæ humiditatis; probantur calefacientia: vt est balneum e vino, vel ex aqua alterata cũ calidis, de quibus alias. Si conuulsio fiat e repletione; & primum si fiat ab inflammatio- curatur medicamẽtis, quibus occurrere licet inflammationi, de quibus suo loco. Si spasmus fiat citra inflammationem; occurrendum medicamentis, quæ in paralysi sunt præscripta, de quibus supra. Sed iuniores notent, primum circa vacuantia per meatus sensibiles; Auicennam probare vehementia, non mediocria & caussa vacuationis totius, & caussa capitis: de quibus dictum in dol. cap. a pituita, & a melãcholia. Quoad vacuantia per insensibiles meatus, Rhasis probat valentiora, quam in paralysi, id est, magis calefacientia, & tenuis substantiæ, de quibus etiã diximus. Secundum Aetium probatur *se seli, id est sile montanum, cum aceto mulso, aut pesca:* non enim est prę ter rationem, miscere acetum per vehiculo, quamuis eo pro medicamento principali non debeamus vti. Quantum ad ea medicamenta, quæ applicantur: notandum, Auicennam mirifice commendare, si applicemus *renem tritũ cum sua pinguedine, & ideo proba-*

A repletione.

tur

tur renarietis,castratorum,capræ,agni,hœdi,vel etiã vituli,bouis,& potissimum tauri: renautem est detinendus donec exsiccetur, vel etiam fœteat,& mox alius renadmouendus. Addit Auuicennas, membra conuulsa inuolueda esse *lana,quæ madida humidaque oleo est seruanda.* Præterea Auicennas probat *aquam altevatam copioso anetho,in qua decoquatur canis, aut vulpes,vsque ad dissolutionem:*& hoc decocto æger semel aut bis est profundendus. Hippocrates aphorismo 25.sectio. 5.in hoc spasmo probat *frigidam,* si copiose effundatur;calefacit enim per accidens, quatenus huius vi calor concentratur & vnitur. At secundum Auicennam,frigida non vtendum, nisi virtus sit robusta, secundum totum corpus, & secundum partem;vnde patiens erit iuuenis,carnosus,expers vlceris; præterea frigida locũ habet,si adsit ambiens, vi cuius calor insitus extra immodice moueatur; tunc enim ope frigidæ ab hoc motu liberatur, ideoque hæc materia in aere calido, non in frigido administrãda;calidum enim innatum non potest ferre concẽtrationem & aeris,& frigiditatis aquæ.Addit Auicennas puerulis calidiora non esse admouenda: vt liceat hoc medicamento vti pro pueris: *℞.rad.lilii ℥.j. ℞.anisorum ℥.ß.croci ℈.ß.mellis quantum sufficit.Misce.* Iubet etiam Auicenas assiduo puerorum membra esse deponenda *in aquam alteratam chamæmelo, fœnograeco,meliloto. Et ex his olea etiam pro pueris possunt parari* Rhasis. iubet corpora conuulsa esse inungẽda *oleo de costo*;& valentius ac diutius fricanda,quam in paralysi: nam materia magis est impacta. Si conuulsio fiat ob errorem externum;pro vario errore,varia medicamenta administrãda, verbi gratia, si error sit flatus, probantur discutientia flatus, de quibus in dol. cap. a flatu, & sic de reliquis.

Ab errore externo.

Diæta.

Quoad diætam: notandum in spasmo ex inanitione cum Rhasi & Grecis probari sorbitionem *ex alica,& farre,& hordeo,e lacte amygdalino, & potissimũ ex aqua carnis destillata,vel agni,vel hœdi.* Et, si siccitas foueatur a caliditate;addatis *lactucam,semina melonum,cucurbitas.* Si non adsit caliditas,potestis miscere cum aqua carnis *vinum medicatum*. Lactuca enim reddit aquam carnis refrigerantem: vinum,eam reddit calefacientem & citius alentem: vnde patet,aquã carnis destillatam,si sola exhibeatur, esse cibum nec calefacientem, nec refrigerantem. Quoad potum: Si conuulsio fit e cõgelata rorida humiditate; probatur *vinum.* Si conuulsio fit e repletione; Paulus probat victum tenuem, extenuantem. Vnde Auicennæ probatur *panis cum melle,& aqua ciceris.* Et,si virtus sit debilis, secundum Auicennam est exhibenda *caro auicularum*. Vnde obiter colligendum, carnem magis nutrire,quam nutriat panis. Potus cum Paullo sit *mulsa*:& cum Auicenna concedi etiam potest *vinum antiquum* in parua copia; at post totius & capitis euacuationem.

CAPVT XXVII.

De Spasmo cynico.

Nomen.

SVccedit vitium, quod componitur e paralysi & cõuulsione:facileque cognitis simplicibus cognosci poterit. Vocatur autem spasmus cynicus, tortura oris,conuulsio canina,risus Sardonius. Per spasmum autem cynicum intelligimus vitiũ, in quo facies figuram naturalem nõ seruat. Generatur hoc malũ dũ capiti occurrit caussa, vi cuius musculi faciei ita læduntur secũdum motum, vt figura faciei vitiosa redatur. Spasmus ergo cynicus est figura præter naturam faciei, depẽdens a motu præter naturã suorum musculorum.Forma,est figura præter naturã nam figura deformis euadit.Subiectum est facies,id est, capitis pars anterior,a capillis ad mentum: vnde intelligimus non tantum os,sed etiam maxillas,genas,oculos,frontem. Porro vitiosa figura attinet modo ad dextram partem, modo ad sinistram: & modo ad omnes partes,modo ad aliquas; vnde os interdum est immune; vocatur tamen tortura oris, quia vt plurimum oris figura vitiatur, & quia os præcipua est pars faciei.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Dependet autem oris tortura,a motu præter naturam musculorum faciei. Ideoque statuendum hoc vitium formaliter acceptum,esse symptoma: pendet enim a motu præter naturam, ab actione læsa: hic quippe tortuosa oris figura est symptoma, nimirum qualitas mutata,quæ,vt opus,sequitur actionem læsam,id est, motum præter naturam musculorum faciei. At figura vitiosa,si consideretur vt morbus, non pendet a læsa functione, sed potius est caussa læsæ functionis. Dum igitur Auicennas inquit, torturam oris esse morbum instrumentalem faciei,respexit ad caussam effectricem principalem, qui est morbus in mala compositione; sicut in paralysi & spasmo.Quia autem nos tradimus definitionem per caussam formalem; necessario dicimus, torturam oris esse figuram vitiosam faciei, dependentẽ a motu prẽter naturam musculorum. Ceterum hoc loco per motum præter naturam, intelligimus motum ablatum, si vitium fiat a paralysi; motum autem corruptum, si a conuulsione. Per musculos faciei, intelligimus musculos,qui mouent maxillas inferiores, alas nasi, labia,& buccas,cap.13.lib.9.de vsu part. Quamuis autem horum musculorum maior pars neruos suscipiat a tertio pari cerebri: nihilominus propositi musculi priuatim ita se habent, vt musculi oculorum neruos sumant a secundo pari cerebri: musculi maxillarum, alarum nasi, & labiorum, a tertio pari cerebri: musculosa autem latitudo,a qua buccæ mouentur,maxima e parte suscipit neruos, a secundo pari spinæ, nonnullos etiam a tertio pari spinæ, & secundum regionem altissimam a quinto pari cerebri, cap.7.libro 9.de vsu p.cap.2.lib.4.de loc.aff.& in lib.de neruorum dissectione.

Motus præter naturã. Musculi faciei.

Caussa motus præter naturam.

Motus autem horum musculorũ præter naturam, fit propter caussas vel paralysis, vel conuulsionis: de quibus dictum. At notandum, e capite 2. lib.4. l.aff. & cap.7.lib.de causs.morb.si oris tortura fiat e paralysi,musculos læsos esse in parte non contracta: verbi gratia, si sint resoluti dextræ partis musculi, tunc non operantur; operantur autem musculi sinistræ partis, dum scilicet ad suam originem retrahuntur; dum autẽ contracti sunt, nõ distenduntur amplius, quoniam a seipsis distẽdi non possunt, nec distendi possunt a musculis dextræ partis,quia hi sunt resoluti: & ob id musculi partis non læsæ retracti permanent: secumque partis læsæ musculos contrahunt, & contractos seruant. Contra, si fiat oris tortura e conuulsione, musculi læsi sunt in parte contracta: verbi gratia si dextræ partis musculi conuellantur, musculos sinistræ partis non læsos ad se trahunt. Secundo notandum e capite secundo libri quarti de loc.aff. in hoc malo musculos non fungi suo munere,quoniam noxa est vel In musculis, vel Extra musculos: si extra musculos,vel in Neruis,vel in eorum Principijs: si in neruorum principijs, vel in Spinali medulla secundum primas ceruicis vertebras, vel in Cerebro, sed secundum dimidium cerebri.

Differẽtiæ.

A forma non sumuntur differentiæ, nisi secundum Magis & Minus; prout figura est magis vel minus deformis. Quoad subiectum: figura vitiosa pertinet,vel ad Dextram faciei partem, vel ad Sinistram. Quoad caussam efficientem, sumuntur differentiæ & a caussa efficiente, & a sede causæ efficientis. A caussa efficiente: vt est vel Paralysis, vel Conuulsio. A sede,vt est vel Musculus,vel Neruus: & si neruus, vel secundum Progressum,vel secundũ Principium: & si secundum principium, vel secundum Spinam, vel secundum Cerebrum.

Signa.

Tortura oris imminens, secundum Auicennam cognoscitur, e faciei dolore, e stupore, e palpitatione. Præsens in genere non eget signis. Quoad differentias, quæ sumuntur a forma & subiecto; sunt manifestæ. Quoad caussam efficientem, oportet cognoscere Caussam, & Sedem Caussæ. Quantum ad caussam: si fiat e paralysi; cognoscitur; pars contorta rectificatur per retractionem: si causa sit conuulsio, rectificatur per extensionem: vt in paralysi pars læsa non fit contracta, in spasmo fit contracta. Addit Auicennas torturam e paralysi, indicari e faciei motu imbecillo, e sensu obtuso, & ex eo, quod homo non sentit extensionem: & præterea cognoscitur, quia palpebra inferior delabitur. Si fiat e conuulsione; cum Auicenna vt plurimum adest dolor, sensus non est obtusus, durities adest in musculis, cutis tenditur, & cutis magis elongatur a parte colli, & maiori cum difficultate fit reditus ad naturalem statum. Quoad sedem caussæ: si sedes sit musculus, figura vitiosa occupat solum partem faciei. Si autem sedes sit extra musculum, si sedes sit neruus, & quidem secundum progressum, noxa erit solum in facie: si secundum principium, etiam noxa erit vltra faciem: verbi gratia si cerebrum sit affectum secundum dimidium, noxa erit secundum dimidium faciei, & dimidium totius corporis. Si sedes sit spinalis medulla, læsio erit secundum buccas, & partes infra spinam. Cæterum, si noxa sit secundum progressum neruorum, si attineat ad secundum par neruorum cerebri, indicatur a vitiosa figura oculi: si pertineat ad tertium par neruorum cerebri, indicatur e figura vitiosa, occupante dimidium faciei secundum omnes partes: si attineat ad quintum par, cognoscitur e leui noxa buccarum: si spectet ad secundum & tertium par spinæ, & quidem ceruicis, cognoscitur ex insigni noxa buccarum.

Prognostica.

Indicationes propositæ sunt in paralysi & conuulsione.

Malum hoc non est negligendum: nam minatur paralysin etiam extra faciem, minatur epilepsiam, apoplexiam, quia caussa morbifica lædit partes cerebro vicinas. Quoad differentias: Figura magis deformis, est periculosior: quia maior recessus naturali statu. Ratione dignitatis: vt occupat plures partes, ita magis periculosa. Ratione causæ efficientis: cum fiat a paralysi, uel spasmo: hæc superius sunt proposita. Auicennas addit: si oris tortura vltra 6. menses producatur, vix curari: nam mali caussa est admodum vehemens secundum essentiam: perdurante enim oris tortura, materia euadit magis viscida, crassa, impacta, & proinde maxime recedens a naturali statu.

Chirurgica.

Auicennas, Paullus, Aetius, probant ligaturã, qua facies reducatur ad formam naturalem. Hoc autem intelligendum est de malo, si fiat e paralysi, non autem si e spasmo: nam in paralysi pars est relaxata, in spasmo contracta. Iidem venam secant, dum assunt sanguinis notæ: & quidem sub lingua. Cucurbitulas etiam scarificatas primis vertebris applicant. Hoc præceptũ locum habet, si oris tortura fiat a paralysi, aut spasmo e repletione. Supponunt autem hi auctores, si sanguis in toto redundet, primũ cubiti venam esse aperiendam.

Pharmaccia

Quoad medicamenta: probantur vehementia, purgantia totum, si opus sit, totumque sit repletum: ratio est, quia hoc malum cito, quantum fieri potest, expugnandũ; si enim diu perdurat, non curatur. Notandum autem cum Auicenna non esse festinanter gargarismis vtendum; nam attrahunt ad partes affectas: vt his vti liceat post sternutatoria. Quoad digerentia, Auicennas probat, *carnem elixam animalium syluestrium, verbi gratia leporis, vulpis, lupi, cerui, apri.* has Auicennas applicat parti affectæ, & sedi mali, & vertebris colli. Rhasis probat *nucem moschatam* in ore detentam, caussa resolutionis materiæ. Auicenas probat *masticatorium ex acoro, pyrethro, nuce moschata*: monetque vt detineatur in parte affecta. Rhasis quotidie ante cibum vtebatur hoc gargarismo: ℞. *sinapi ℥. iij. mulsæ ℔. j. ß. fiat decoctio ad consumtionem tertiæ: deinde adde syr. acetosi, vel oxym. simp. ℥. ij. Mis. pro gargarismo.* Auicennas & Rhasis aerem probant obscurum. Cibus conuenit, vt in paralysi, & spasmo. Pro potu. Auicennas probat *aquam mellis*. Quoad motum, iubet Auicennas vt patiens non moueatur, vsque ad quartum, vel septimum: dum exercitio vti potest: nam ante corpus est euacuandum: dum autẽ corpus repletum est, per motum ad caput fluit materia. Tandem probatur, vt patiens intueatur specula e chalybe, semperque studeat faciem ad naturalem statum perducere.

CAPVT XXVIII.

De Catarrho.

Transitio.

HActenus de vitijs attinentibus ad cerebrum, quatenus est organum functionum animaliũ: iam dicendum de vitijs attinentibus ad cerebrum, ut est instrumentum functionis naturalis: propterea dicendum est de catarrho, multorum uitiorum fonte.

Nomen.

Per catarrhum autem seu fluxionem, vel destillationem, intelligitur in genere omnem fluxum materiæ excrementitiæ a cerebro, extra cerebrum, ad quamcunque partem fluat, siue detineatur, siue egrediatur. Non enim hic sumimus catarrhum, quemadmodum sum, sit Galenus cap. 4. lib. 3. de symp. caus. pro catarrhi specie, in qua materia fluit in os: sed loquimur de catarrho in genere.

Generatio.

Catarrhus ita acceptus generatur; cum cerebro præter naturam ocurrit aliquid, vi cuius frustratur facultas naturalis cerebri, vt cerebri excrementum crassum morbificum euadat, & ita e cerebro egrediatur, vt corpus lædat.

Definitio.

Catarrhus ergo est excrementum crassum, affligens corpus, procedens a frustratione alteratricis cerebri. Colligitur hæc definitio e ca. 2. lib. de organ. odor. cap. 9. lib. 6. de tuend. sanit. cap. 4. libro 3. de sympt. causs. & ex Hippoc. lib. de glandibus.

Forma.

Forma est excrementum crassum, affligens. Paullus ait, catarrhum esse descensum præter naturam humoris excrementitij e capite in subiectas partes. Auicennas etiam statuit, catarrhum esse cursum mariæ a cerebro. His nos non aduersamur: etenim hi respexerunt ad explicationem vocis, ad definitionem notionalem, non ad essentialem: catarrhi enim vox significat fluxum. Porro a definitione notionali facile possumus essentialem colligere, secundum doctrinam pathologicam, quam tradidit Galenus cap. vlt. lib. de differ. sympt. cap. 4. lib. 3. de causs. sympt. Cum enim vox catarrhi, significet fluxum præter naturam materię a capite; catarrhus necessario est quid præter naturam. Genus ergo catarrhi, vel est Caussa, vel Morbus, vel Symptoma. Si symptoma: vel actio læsa, vel qualitas mutata, vel excrementum mutatum.

Excrementum. Crassum.

Cum igitur in catarrho fluat materia præter naturam: patet catarrhi genus in definitione essentiali, esse excrementum mutatum. Recte igitur in finitione diximus, catarrhum esse excrementum crassum, affligens. Diximus excrementum, ad differentiam alimenti. Diximus crassum: nam in qualibet coctione, duo excrementa segregantur ab alimento: nempe tenue, & crassum: in cerebro, tenue excrementum est vapor, qui in sublime elatus per caluariæ futuras excernitur: crassum, est motus pituitosus, materia illa mucosa, quæ per membranam perforatam egreditur, & perducitur ad nares, & potissimum ad os. Excrementum in catarrho necessario est crassum: nam si quandoque tenue sit, semper tamen mistum est cum crasso.

Affligens.

Diximus affligens; ad differentiam excrementi crassi non lædentis.

Noxa excrementi craſſi cerebri. Species excrementi mucoſi. Vitium excrementi.

Hoc excrementum, quatenus habet vim affligendi & lædendi, parit febres catarrhales, intemperantias, malas compoſitiones, ſolutam vnitatem. Intelligere ergo oportet huius excrementi ſpeciem, & vitium. Quoad ſpeciem: eſt ſubſtantia mucoſa, vel Sincera, & vocatur mucus pituitoſus; vel Permiſta, idq; aut cum Sanguine, & dicitur mucus ſanguinolentus, cruentus, aut cū Bile, & eſt mucus bilioſus; aut cum Melancholia, & eſt mucus melancholicus. Quoad vitium, hoc excrementum, ſecundum Galenum capit. vlt. lib. de differen. ſympt. a naturali ſtatu diſcedit, vel Tota ſubſtantia, vel Quantitate, vel Qualitate: & dum Galenus proponit excrementum vt præter naturam excernitur, innuitur vitium ſecundum Motum: vt proponit excrementum, quod præter naturam detinetur, innuit vitium ſecūdum Quietem: non ergo Galenus omittit vitium ſecundum ubi.

1. Subſtātiæ vitium.

Quoad uitium in ſubſtantia: eſt excrementum cerebri, quod eſt præter naturam, non ratione loci, ſed ſecundum ſubſtantiam toto genere, verbi gratia excrementum putridum, veneficum, venereum.

2. Quantit. 3. Qualit.

Quoad vitium in quantitate: excrementum vel Abundat, vel Deficit. Quoad qualitatem: pertinere poteſt ad Primam, vel Secundam. Ad primam: vt excrementum eſt vel calidius, vel frigidius. Ad ſecundam: & vel ad modum ſubſtantiæ, vt eſt craſſum, aut tenue, aut viſcidum; uel ad propria ſenſuum obiecta, nimirum ad calorem, ſaporem. Ad calorem, dum excrementum hoc mucoſum ab albo recedit, vt eſt excrementum rubicundum, flauum, viride, nigrū. Ad odorem, dum male olet. Ad ſaporem, ſi eſt dulce, amarum, acre, ſalſum, acidum.

4. Motus. Terminus a quo: nimirū cerebrum.

Quoad motum: in hoc oportet perpendere terminum a quo, ſpatium, & terminum ad quem. Terminus a quo eſt cerebrum, capit. 9. libro 6. de tuend. ſanit. comm. aphor. 13. ſect. 3. Oportet autem ſcire, qua ratione cerebrum habeat rationem termini a quo. Cum Galeno igitur cap. 4. lib. 3. de ſympt. cauſſ. oportet perpendere excernendi modum, qui duplex eſt: fit enim vel per Tranſmiſſionem, vel per Attractionem. Trāſmiſſionis modus, attinet ad terminum a quo, & ad terminū ad quem: modus attractionis, ſaltem ad terminum ad quem. Quantum igitur ad terminum a quo cerebrum, vt a ſe propellit excrementum, concurrit dupliciter: primum, vt iuſto euadit robuſtius, vt in hoc retentrix cedere cogatur; ſecundo, vt expultrix ab excremento impellitur. Robuſtior euadit expultrix, dum ſubito, vi externi frigoris, partes cerebri denſantur, dum capite repleto, ſubſequitur aeris frigiditas, & ea vehemens, vt materia exprimatur infra: commen. aphoriſm. 13. ſectio. tert. vt catarrhus fiat grauior, ſi aer eſt frigidus & ſiccus, quam ſi frigidus & humidus: aer enim frigidus & ſiccus, in cauſſa eſt, vt violenta magis fiat expreſſio. Impellitur autem expultrix ab excremento, dum peccat copia, vel qualitate, vel copia & qualitate ſimul: copioſum enim excrementum ſuo onere afficit expultricem; & ſi colliquetur, qualitate etiam afficit.

Spatium.

Spatium per quod, cum Hippocrate lib. de gland. eſt multiplex. Eſtque vel Secundum, vel Præter naturam. Si ſecundum naturam; ſpatium pertinet ad Nares, &c. Si præter naturam; eſt Amplum, vel Anguſtum: amplum eſt Oeſophagus, Tracheia; anguſtum attinet vel ad Vacuitates, ſeu inania inter membrum & membrum, vel ad Organa: & ſi ad organa, vel Naturæ, vel Animæ: naturæ organa ſunt Venæ & Arteriæ; animæ, ſunt Spinalis medulla & Nerui.

Terminus ad quem.

Terminus ad quem, eſt Totum, vel Pars. Si totum, fit febris catarrhalis: ſi pars, poteſt eſſe quælibet pars extra cerebrum. Et hæc pars attinet ad Artus, vel ad Ventres: ad artus, verbi gratia, dum fiunt dolores articulares catarrhales; ad ventres, & vel ad Abdomen, Thoracem, Caput. Ad abdomen; verbi gratia, ſi fiat dolor colicus catarrhalis vel fluxus alui catarrhalis, vel gonorrhoea catarrhalis. Ad thoracem, vt eſt tumor catarrhalis in pleura, in pulmone, vt dum materia deſtillat in pulmones, & tunc Galenus catarrhum nomine generis appellat deſtillationem commen. aphoriſ. 12. ſection. 1. Si fluat materia ad caput, id eſt, ad partes capitis extra cerebrum; fluit vel ad Oculos, Nares, Aures, Os, aliaſue capitis partes, verbi gratia, ſi materia fluat ad oculos, fit epiphora catarrhalis: ſi fluat in nares, vocatur coryza ſeu grauedo, capite quarto libri tert. de ſympt. cauſſ. commen. 49. lib. 2. prognoſt. ſi in os, nomine generis dicitur catarrhus: ſi in fauces, dicitur raucedo, ſi in gargareonem, dicitur σαφύλη, ſeu acinus: ſi in glandulas oris, vocant ἀντιάδας & παρίσθμια. Sed opottet intelligere; qua ratione hæc omnia dicantur terminus ad quē. Quod ſi ergo fluxio fiat per modum tranſmiſſionis: tunc pars eſt terminus ad quem, quatenus Suſcipit; ſuſcipit autem vitio temperiei, vel compoſitionis. Temperiei; dum hæc eſt vel Frigida, vel Humida, vel Frigida & humida: compoſitionis vitio ſuſcipit pars; dum compoſita eſt e vaſis amplioribus, vel eſt confecta e ſubſtantia rariore. Si fluxio fiat per modum attractionis; tunc cauſſa termini ad quem eſt Dolor, vel Calor, ſed intenſior quam in termino a quo.

5. Quies.

Quoad vitium ratione quietis: quies eſt præter naturam, nam mucus pituitoſus ſecundum naturam in cecebro reperitur, quare extra cerebrum præter naturam, niſi tempore oportuno per nares, & potiſſimum per os egrediatur. Si ergo hoc excrementum in partem aliquam decumbat, & ibi quieſcat; ſane quies eſt morbifica. Quamobrem, ſi excrementum effluat, eſt ſymptoma in genere excrementi mutati: dum autē quieſcit in termino ad quem, euadit cauſſa morbifica. Hæc de forma.

Subiectum.

Subiectū catarrhi eſt corpus, vt enim materia præter naturam quieſcit in corpore, neceſſario lędit corpus, verbi gratia in febre catarrhali ſubiectum eſt totum corpus.

Cauſſa efficiens.

Cauſſa efficiens, eſt fruſtratio alteratricis cerebri, ad diffetentiam fruſtrationis alteratricis aliarum partium. Intelligendum ergo qua ratione cerebri alteratrix fruſtetur. Galenus cap. 4. lib. 3. de ſympt. cauſſ. ait; omnia ſymptomata prodire ex intemperie partium ſimilarium, & inſtrumentorum morbis: præterea materiæ quantitate, & qualitate. Quod idem eſt, ac ſi dixiſſet, omnia ſymptomata fieri vel læſa facultate, vel ob errorem externum: quemadmodum ait, cap. 1. lib. 3. de ſympt. cauſſ. Sicuti ergo diarrhoea eſt paſſio, quæ fit e coctione læſa in ventriculo; ita catarrhus fit e mala coctione cerebro. Et, ſicuti ventriculi coctio læditur, vel læſa facultate, vel ob errorem externum: ita etiam ſtatuendum de cerebri coctione. Galenus loc. cit. reſpiciens ad facultatem læſam labefactatam, proponit dyſcraſias: reſpiciens ad facultatem læſam impeditam, proponit morbos inſtrumentorum: reſpiciens tandem ad errorem externum, proponit materiæ quantitatem, & qualitatem. Hoc igitur loco explicandum, quæ intemperies ſit catarrhi cauſſa, quæ compoſitio, quæ materiæ quantitas, & qualitas.

2. Dyſcraſia

Quoad intemperiem: catarrhus produci poteſt ab intemperie Calida, & a Figida. Frequentius fit a frigida: vnde exquiſitiſſimus catarrhus fit a frigiditate: nam cerebri temperies naturalis vergit ad frigiditatem, id eſt, ad remiſſum calorem. Vnde Galenus reſpiciens ad catarrhum, qui frequentius occurrit, id eſt, ad exquiſitiſſimum; hunc inter frigida vitia connumerat, cap. vlt. lib. 2. de temperam. cap. 5. lib. 1. de tuend. ſan. aph. vlt. ſect. 3. Verum & a calida intemperie fit catarrhus, com. aph. 12. ſect. 3. vnde Galenus cap. 9. libro 6. de tuend. ſan. illos redarguit, qui ſemper in omni catarrho capiti calida applicabant, credentes catarrhum tantum fieri ab intemperie frigida. Quantum igitur ad intemperiem frigidā: cum

Galeno

Frigida.

Galeno aph. 12. sect. 3. potest esse Remissa, vel Intensa. Remissa producit extrementum pituitosum vel subdulce, vel insipidum: intensa, acidum. Præterea intemperies frigida, potest esse coniuncta modo cũ humida, modo cum sicca. Intemperiem frigidam & humidam proposuit Galenus, c. vlt. l. 2. de temp. frigidam & siccam aph. vlt. sect. 3. Frigiditas autem dupliciter concurrere potest, ad producendum excrementum catarrhale; primum vt agit in alimẽtum, & hoc non potest vincere; vnde generatur excrementum pituitosum, satis copiosum: secundo, vt vapores excrementitios a corpore elatos nec resoluit, nec permittit vt egrediantur per suturas, vnde condensantur, & misti cum cerebri excremento crasso descendunt; quemadmodum innuit philosophus, circa finem, l. de somno & vig. & c. 7. de part. animalium.

Calida.

Quoad intemperiem calidam: hæc potest esse calida, calida & humida, calida & sicca. Concurrit autẽ vt potiss. calida intemperies generat excrementum cerebri salsum; & potiss. id producitur ab intemperie calida & sicca. Oritur autem dubium, quia Galenus in arte med. c. de signis cerebri, ait: cerebrum calidũ & siccum superfluitatibus carere: ideo intemperies calida & sicca non est caussa catarrhi. Responsio. Galenus loc. cit. respicit ad cerebrũ constitutum intra latitudinem sanitatis: nunc autem loquimur de intemperie morbosa, qua fit attractio copiosioris materiæ. Hinc Auicennas in curatione catarrhi quandoque vtitur frigidis & humidis. Intemperies calida habet vim colliquandi, vt excrementum calidius & tenuius reddatur; præsertim sub mora solis, si patiẽs olfaciat aromata, quæ præsertim reddunt caput calidius, si patiens sit natura rarioris habitus, vel etiam si rariorem habitum assequatur vi balnei, vel exercitij, vel aliorum.

2. Angustia.

Quoad compositionem: caussa catarrhi est angustia, c. 1. l. 9. de vs. p. caput enim veluti tectum est, domui calidæ superpositũ, vt recipiat excrementa, quæ si detineantur ob angustiam, fit catarrhus.

3. Error externus.

Error externus, est quantitas & qualitas materiæ extra cerebrum genitæ. Vitium quidem est secundum copiam, dum capiti a iecore, vel a vẽtriculo impertitur impurum alimentum copiosius; vt, cum non regatur a cerebro, nec vincatur, euadat materia catarrhi. Qualitate peccat materia, vt est calida vel frigida. Calida, vt pituita salsa, biliosa: & huius generatio pendet a iecore calidiore, vel obstructo, vel non obstructo; item ex assumptis calidioribus: ad hæc e toto, febre correpto. Materia frigida præsertim est pituita, quæ est genita vitio vel ventriculi, vel propter assumpta frigida: potest etiam esse materiam melancholica, sed raro; nam materia melancholica in exigua copia generatur, estque crassa, vt non ita facile caput petat. Vnde Auicennas dicit, secundum mentem Hippocratis, apho. 42. sect. 2. lib. 6. epid. catarrho obnoxios vt plurimum tumore lienis non affici: Galenus in commen. rationem reddens, ait hoc propterea euenire, quia vno membro detento, reliqua sana seruantur. Addit Auicennas, fortassis caussam esse, quod qui est obnoxius catarrho, est particeps humorum tenuium: dum autem adest lienis tumor, humores sunt crassi, & vix fluxiles.

Differentię

Cum ergo catarrhus sit excrementum crassum lędens: Si excrementum perpendatur ratione speciei: catarrhus est Pituitosus, Sãguineus, Biliosus, vel Melancholicus. Ratione vitij; excrementum peccat secundum Substãtiam, Quantitatem, Qualitatem, vel Vbi. Ratione subiecti, in catarrho læditur vel Totũ, vel Pars, & si pars, hæc multiplex esse potest, vt diximus. Ratione efficientis; cerebri alteratrix frustratur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas, quoniam vel Labefactatur ob intemperiem, vel impeditur ob angustiam. Frustratur ob errorem; qui est materia peccans Copia, vel Qualitate, cuius multiplex est species & caussa generans.

Signa Speciei. Signa vitiorum.

Catarrhus in genere notus est e verbis patientis. Quoad differentias, & primum a forma; a specie; num sit pituita, sanguis, &c. si egrediatur excrementum, oculis conspicitur; si non egrediatur, species cognosci poterit e traditis in serm. de dol. capitis.

1. Substantiæ.

Quoad vitium excrementi: & primum secundum substantiam; cognoscitur ex iniucundo sapore, & iniucundo odore, & sic catarrhus putridus cognoscitur: veneficus cognoscitur e signis veneni: venereus, e signis luis Venereæ.

2. Quantitatis.

Quoad vitium secundum quantitatem: maior quantitas cognoscitur e symptomatum maiori vehementia.

3. Qualitatis.

Quoad vitium secundum qualitatem: & primum quoad qualitatem primam; calidus catarrhus cum Rhasi cognoscitur e pruritu narium, e pruritu palati, e sternutamento; &, cum Auicenna, e sensu caliditatis: & præterea e colore excrementi rubicundo, citrino, viridi, & rubedine oculorum, e calidis nocentibus, & frigidis iuuantibus. Frigidus catarrhus ex oppositis cognoscitur. Quoad vitium penes secundas qualitates: an excrementum sit crassum, an viscidum, an tenue, an huius vel illius coloris, odoris, saporis: hæ omnes differentię notę fiunt medico per viscum, & auditum e verbis patientis.

4. Motus signa. Terminus a quo.

Quoad vitium secundum motum; ratione termini a quo: si capitis expultrix iusto sit robustior reddita; cognoscitur, si capiti repleto caussa externa cum impetu refrigerans ocurrerit: Hæc caussa si desideretur, iudicandum expultricem excitari a materia. Copia autem & qualitas huius materiæ quibus signis cognoscãtur, patet ex alibi traditis.

Spatij signa.

Quoad spatium per quod, si materia fluat per nares, vel per os: patet. Si fluat per œsophagum; iudicatur ex inappetentia, e nausea, e vomitu, e læsa coctione vẽtriculi, & e malis ventris inferioris. Si fluat materia per tracheiam, cognoscitur e screatu, e tussi, & difficili respiratione. Si fluat materia per vacuitates, per inania spatia membrorum; patiens conqueretur de sensu materiæ descendentis, ac citra dolorem insignem, præterea e vitiis non neruorum, sed partium carnosarum. Si fluat materia per neruos; cognoscitur e dolore, e neruorum vitijs, vt pote tremore, torpore, paralysi conuulsione. Si destillet materia per venas, cognoscitur e tumore inflammatione partiũ, e cachexia, e hyposarca, e febre latica, id est, catarrhali, e lotio nõ spumoso, sed in quo apparet spuma, vt spuma habet rationem contenti: nam dum materia fluit per venas, vertitur in vaporem, qui mistus cum materia humida, per motum & calorem, est in caussa spumæ. Si materia fluat per arterias; cognoscitur e pulsu molli, inæquali; modo frequenti, modo raro; vt materia catarrhalis modo est frigida, modo calida: ad hęc cognoscitur e motu prauo cordis, e leipothymia, e syncope.

Terminus ad quem.

Quoad terminum ad quem; an sit totum vel pars; patet e noxis vel totius, vel partis. Vtrum autem terminus ad quem concurrat, vel vt suscipit vel vt attrahit; non difficulter patebit: nam si manus, verbi gratia, antequam afficiatur tumore catarrhali, vel doleat, vel calidior sit reddita; patet manum esse terminum ad quem, vt attrahit: si hæc desiderentur; vt suscipit: præsertim si manus sit vel frigida, vel humida, vel obtineat vasa latiora, vel rarioris sit habitus.

5. Quietis signa.

Quoad vitium secundum quietem: vt materia magis vel minus hæret, cognoscitur, vt magis vel minus resistit medicamentis.

Differentiæ a subiecto & caussa efficiente.

Quoad differentias a subiecto: an sit totum, vel pars; patet e traditis. Quoad caussam efficientem: vtrum catarrhus fiat læsa facultate, aut ob errorem externum; cognoscitur inde, quod læsio facultatis indicatur e morbis capitis, de quibus suo loco. Error externus indicatur e signis significantibus materiam caput petentem, vt vel copia, vel qualitate peccat: de quibus in dolore capitis diximus.

Indicationes.

Præsidia cum Galeno cap. 14. li. 5. meth. sumuntur a forma, subiecto, & caussa efficiente. Quoad formam;

Forma. Species. Vitium.

mam;cum ſit craſſum excrementum,varium, & ſpe- A
cie & vitio: ſpecies indicat præſidiū determinatum,
verbi gratia,ſi pituita putreſcat,oritur indicatio non
ſimpliciter eradicandi,ſed eradicādi pituitam. Quo-
ad vitium excrementi catarrhalis perpendemus vi-
tium quod vtile indicat. Ratione ſubſtantiæ;indica-
tur eradicans: ratione quantitatis, imminuens: ra-
tione qualitatis:per contrarium alterans.Ad hæc re-

Motus.

ſpiciens Auicennas, ait, æquabilem reddendam eſſe
materiam. Quoad vitium ratione motus:perpende-
re oportet tum motum,tum terminos motus. Motus
vt eſt præter naturam, indicat remedium remouens
hunc motum præter naturam: & huius gratia Aui-
cennas proponit ſectionem curſus;per quam non in-
telligit interceptionem,quia hæc non eſt pręſidium,
ſed intelligit prohibitionem curſus in genere: nam
interceptio eſt modus prohibitionis curſus, non re-
medium. Si perpendatur motus ratione terminorū;
& primum,ſi vterque terminus perpendatur; ea ra- B
tione curſus prohibetur,vt cum in catarrho materia
moueatur vel ad partem ſiniſtram, vel ad partē dex-
tram; indicetur remedium retrahens, vel ad partem
ſiniſtram, vel dextram, ſiue hoc fiat per modum re-
uulſionis,deriuationis vel interceptionis:Vnde Aui
cennas cauſſa vtriuſque termini, proponit motum
materiæ ad aliam partem, nimirum, non tantum ad
dextrum vel ſiniſtrum,ſed etiam ad dextrum vel bra
chium, vel crus; vnde colligitur nō ſuperuacaneum

Terminus a quo.

fuiſſe Auicennam.Si perpendatur motus ratione ter
mini a quo;in catarrho a capite fluit materia,vel ſur
ſum,vt quando cutis capitis tumore afficitur,vel de-

Terminus ad quem.

orſum:hinc indicatur retrahens ad ſuperiora vel in-
feriora; Auicen.huius indicationis cauſſa proponit
motum materiæ ad aliam partem. Ratione termini
ad quem,quatenus attrahit, ratione doloris; indica-
tur remedium doloris vel anodynum, vel ſanans,
vel vtrumque,quatenus attrahit ratione caliditatis; C
indicatur frigidum. Si terminus ad quem ſuſcipiat,
& quidem ob frigiditatem; indicatur calidum: ſi ob
humiditatem,ſiccum: ſi ob laxitatem, condenſans.
Auicennas ad hæc pręſidia reſpiciens,ratione termi-
ni ad quem, proponit anteceſſionem prohibitionis
eius, quod timetur generari ex eo: nam dum occur-
rimus termino ad quem, antequam vel ſuſcipiat, vel
attrahat; hæc eſt prohibitio anteceſſionis eius, quod

Quies.

timetur generari e vitio termini ad quem. Quoad
vitium ratione quietis;indicatur diſcutiens:& ſi ma
teria quieſcat, verbi gratia, in manu, indicatur re-
medium diſcutiens materiam in manu. Et hoc præ-
ſidium non proponitur ab Auicenna: quia dirigitur
ad catarrhi effectum, de qua in proprijs capitibus di

2. Subiectū. Cauſſa efficiens.

cendum. Verbi gratia, ſi materia quieſcat in pede,
pertinet ad ſermonem de podagra. Quoad ſubie-
ctum,ſiue ſit totum, ſiue ſit pars: de his dicendum in
ſermone proprio, de vitijs totius, de vitijs partium. D
Tandem, quoad cauſſam efficientem: ſi ſit morbus,
ſiquidem ſit intemperies: per contrarium oporret,
alterare: Si anguſtia,materia anguſtans expugnan-
da. Si cauſſa efficiens eſt error externus pro varieta-
te ſpeciei,vitij,cauſſæ generantis, variant indicatio-
nes:de quibus in dol.cap.

Prognoſtica

Catarrhus contemnendus non eſt: quia vt pluri-
mum eſt admodum vehemens ſecundum eſſentiam,
quia ferme omnium morborum eſt ſoboles: vnde
Galenus ait, cap.8. lib.1. de tuend.ſanit. vi catarrhi
totum languere. Præterea additur vehementia di-
gnitatis;cum cerebrum ſit terminus a quo. Quędam

Prognoſtica differentiarum. Species excrementi. Vitium ſubſtantiæ. Quātitatis.

tamen catarrhi ſpecies eſt vtilis. Quantum igitur ad
differentias a forma: ſi perpendatur vis excrementi,
& primum ſecundum ſpeciem, catarrhus eſt magis
periculoſus,ſi atrabilarius,minus ſi biliosus,minus ſi
ſi ſanguineus,minus ſi pituitoſus; eſt enim minor re-
ceſſus a naturali ſtatu. Quoad vitium excrementi: ſi
vitium ſit ſecundum ſubſtantiam; tunc inſignis eſt
vehementia ſecundum eſſentiam, & propterea ca- A
tarrhus magis periculoſus. Si vitiū attineat ad quan-
titatem, vt excrementum in maiori copia hæret, ita
catarrhus magis periculoſus: & ſi caput doleat, ſi-
gnum eſt copioſæ materiæ: vnde Auicennas dicit,do
lorem capitis, coniunctum cum catarrho,fluxionem
augere:quia ratione doloris fit attractio: ideo ſi ca-
tarrhus eſt cum dolore capitis, magis eſt periculo-
ſus. Si vitium attineat ad qualitatem, catarrhus eſt
periculoſior,ſi excrementum ſit calidum,craſſum vi
ſcidum, ingrati ſaporis, ingratis odoris, & vt magis

Qualitatis. Termini a quo. Spatij.

recedit ab albo colore. Si vitium attineat ad vbi, ra-
tione motus, ratione termini a quo, periculoſior eſt
catarrhus,vt cerebrum maiori cum impetu expellit,
commen.aphoriſmorum 12. ſect.3. Ratione ſpatij,
per quod,cæteris partibus, catarrhus minus eſt ve-
hemens, ſi materia fluat per nares: vnde Hippocra-
tes ait,aphor.42. ſect.2. lib.6. epid. vbi eſt lienis tu-
mor,non eſſe grauedinem; & contra: quibus verbis B
Hippocratis non reſpicit ad catarrhum in genere,
ſed ad catarrhum in ſpecie, in quo ſcilicet materia
per nares purgatur: non enim proponit catarrhum,
ſed grauedinem:& ob id: (quod Galeni pace dixe-
rim:)non eſt reprehendendus Rufus & Sabinus,di-
centes, cum ſanguis per grauedinem expurgatur,
nihil in lienem deſcendere. Si materia deſtillet per
nares,non ita defluit in lienem. Hæc cauſſa eſt pri-
uata,non prorſus contemnenda. Quamuis non ſit
reijcienda Galeni ratio, & communis & priuata:
communis, quod raro duo membra corporis æque
ſint debilia,ideoque materia morbifica decumbat ſo
lum in partem magis debilem:priuata, quod graue-
do quæ fit a pituita, per nares egrediente, fit e pitui-
ta tenui, & aquoſa; lienis autem tumor e materia
craſſa& melancholica. Sed ad rem. Catarrhus mi-
nus eſt vehemens, ſi materia fluat per nares, magis
vehemens,ſi per os,periculoſior,ſi per œſophagum; C
adhuc periculoſior, ſi per tracheiam; nam minatur
phthiſin: ſi fluat materia per vacuitates mēbrorum,
minus periculoſus eſt catarrhus, magis periculoſus,
ſi per neruos: nec minus periculoſus, ſi per uenas,
nam minatur febres, atrophiam; peſſimus eſt ca-
tarrhus, ſi materia fluat per arterias,cauſſa enim cor

Termini ad quem.

dis imminet ſyncope. Ratione termini ad quem, pri
mum ſcire oportet,vt terminus ad quem eſt præſtan
tior,ita catarrhum eſſe magis periculoſum, maxima
ma .n. dignitatis adeſt vehementia:vnde Celſus ait,
ſi nares habeant rationē termini ad quem, catarrhus
eſt leuis,ſi fauces,eſt peior,ſi pulmones,eſt peſſimus;
imminet enim tabes ſecundum Hippocratem l. de
gland. Minus periculoſus,eſt catarrhus; ſi terminus
ad quem attrahat;magis periculoſis,ſi ſuſcipiat; & ſi
ſuſcipiat ob imbecillitatem natiuam, eſt incurabilis,
quemadmodum podagra catarrhalis hæreditaria. Si
perpendatur vitium ratione quietis: vt excremen- D
tum catarrhale magis hæret, ita catarrhus magis eſt

Quietis. Prognoſtica efficiens.

periculoſus. Si reſpiciamus ad cauſſam efficientem.
magis periculoſus eſt catarrhus,ſi fiat læſa facultate;
& magis ſi fiat labefacta; & deterior, ſi labefactata
ſit ob intemperiem calidiorē: nam generatur excre-
mentum magis vehemens ſecundum eſſentiam. Si ſit
frigida intemperies,& ea in habitu;catarrhus eſt in-
curabilis: vnde Hippocrates ait,aph.40.ſect.2.deſtil-
lationes in valde ſenibus non ſuperari,non cōcoqui,
Si fiat ob errorem externum: pro vehementia mate-
riæ, peccantis vel qualitate, vel copia: vario modo
prognoſticandum: inſignis enim eſt vehementia, ſi,
verbi gratia, materia copioſa, & qualitate peccans
extra cerebrum generetur, admodum læſa facultate
alicuius viſceris;verbi gratia,ſi fiat catarrhus affecto
ventriculo intemperie in habitu,vix curari poteſt;&
ſic de reliquis.

Curatio. Venæſectio.

Quoad materiam chirurgicam: probatur venæſe-
ctio,ſi ſanguis vehementer peccet. In catarrho ſan-
guis

guis peccare non potest sub ratione caussæ principalis, quia non fluit sincerus; sed vt caussa adiuuans, vel vt caussa sine qua non. Concurrit vt adiuuans; dum catarrho sanguis miscetur cum excremento cerebri: vt propterea statuendum sit hunc catarrhum esse calidum, ob sanguinis permistionem. Concurrere etiam potest sanguis, vt caussa sine qua non, dum in toto abundat; veluti, cum Mesue, dum corpus est calidum, & sanguineum, & catarrhus est calidus: dum enim corpus est calidum & sanguineũ, catarrhus fit vel a pituita salsa, vel a pituita cum bile, vel a pituita cum sanguine; & quomodocunque fiat, semper catarrhus est calidus. Vena ergo tantum est secanda in catarrho calido, vt statuit Mesues, dũ sanguis habet rationem caussæ adiuuantis, vel sine qua non. Vnde Rhasis probat venæsectionem in catarrho cum pruritu narium & palati; id est, in catarrho calido. In frigido catarrho igtur non est vena secanda, quia sanguis non habet rationem caussæ principalis, nec adiuuantis, nec sine qua non: dum enim catarrhus est frigidus, corpus est frigidum: quare partes obtinent sanguinem exiguum, vt propterea sanguis nõ possit habere rationem caussæ sine qua non, sed potius habeat rationem materiæ remedij iuuantis; quemadmodum etiam febris, secundum Auic. habet rationẽ materiæ remedij in catarrho frigido. In frigido ergo catarrho venæsectio nocet: primum enim vacuatur sanguis, & materia iuuans: deinde per accidens refrigeratur corpus. Porro in catarrho calido, vehemens sanguinis vitium indicatur; si afficiatur pars magni momenti, si febris sit annexa. Nec tantum secanda est vena, vbi corpus est sanguineum, sed etiam dum descendit ad oculos, ad fauces, ad pulmones; & præsertim si febris sit annexa: hæc enim significant vehemẽs sanguinis peccatum, dum catarrhus est calidus: si autem catarrhus sit frigidus, licet febris assit, vena non est secanda, quia febris est materia iuuans. Cum ergo in catarrho calido sit secanda vena, id notandũ, vt non copiosius educatur sanguis, nec ea copia, qua peccat: vnde venæsectio parca erit, secundum Auicennã: & ratio est, quia in catarrho sanguis non peccat vt caussa principalis: relinquẽda igitur est aliqua sanguinis copia, vt virtus possit superare caussã principalem, & possit etiam perferre medicamenta, quibus vti oportet ad caussam principalẽ. Quoad vsum venæsectionis: duo circa Quando monebimus. Primum sciẽdum, quod Gal. cap. 14. lib. 5. meth. respiciat ad catarrhum salsum. Si ergo patiens sit sanguine refertus; in eo catarrho sanguis habet rationem caussæ sine qua non, & vincit alia indicantia, prȩsertim si corpus sit robustum; & tunc vena est secanda. At si in catarrho salso, patiens est exigui sanguinis, sanguis nõ habet rationem caussæ sine qua non; ideoque non statim in principio est secanda vena. Dum enim sanguis est exiguus, & copia adest vitiosorum succorum; sane virtus robusta esse nequit: Cum autem necessariũ sit vti purgantibus, propter succos vitiosos, quibus purgantibus virtus redditur debilior; propterea secundum Gal. cibis reficiendus est æger: & si per hanc refectionem gignatur sanguis, ea copia, vt habeat rationem caussæ sine qua non; ob id id Gal. loc. cit. post purgationem vacuat sanguinem; sed reficit vires; & roborata virtute rursus purgat; deinde rursus reficit; & si res suadet, id est, si per refectionem a cibis, sanguis est genitus, vt habeat rationem caussæ sine qua non, rursus sanguinem mittit. Secundo, notandum cum Rhasi, secandam esse venam in catarrho, si post appositum paunulum calidum capiti, passio nec tollitur, nec imminuitur. Hic Rhasis respicit ad catarrhum calidum, in quo materia propellitur a capite refrigerato, a caussa externa refrigerante: nam cognouit Rhasis, in principio capitis frigiditatem quandoque vincere sanguinem, quandoque a sanguine vinci. Vincit quidem capitis frigiditas sanguinem, si frigiditas sit remissa, vt cedat pannis calidis: nam a pannis calidis, breui tempore vsurpatis, non calefit caput, vt sanguis trahatur, sed solũ frigiditas tollitur, & superata frigiditate, malũ superatur, hoc est, expressio materiæ catarrhalis cessat. Frigiditas autem capitis vincitur a sanguine, si frigiditas sit ita impressa, vt pannis calidis non cedat, vnde cum Rhasi, passio nec adimitur, nec minuitur: ideoque necessarium est ea adhibere medicamenta, quæ magis calefaciant, quam panni calidi, & tunc si sanguis abundaret, traheretur in caput: cum ergo sanguis magis possit, quam capitis frigiditas, primum erit secanda vena.

Vsus venæsectionis. *ἡ ἐπίκρασις.*

Cucurbitulæ. De cucurbitulis notandum circa ***vbi***. Auicennas in destillatione ad pectus, non applicat cucurbitulas dorso, ne materia attrahatur ad pectus, & sic materia motus vitiosus augeatur: sed applicat supra nucham, circa occipitium, vt fiat retractio per modum interceptionis. *Cauteria.* Quoad cauteria: sciendum cum Auicenna, in catarrho frigido vlcus esse excitandum in sutura coronali, dum scilicet non adest prohibens, vt est materia copiosa, quæ generatur ob alicuius membri imbecillitatem; vt si, verbi gratia, a ventriculos imbecillo materia copiosa feratur in caput, imbecillius ventriculo exsistens, si tunc in sutura coronali fieret inustio, totum corpus per locum affectum euacuaretur, quod est inconueniens. Expedit ergo tunc, caussa capitis vlcus excitare, vel infra occipitium, vel in brachio, & caussa ventriculi in cruribus. Si autem catarrhus sit calidus: probatur vlcus in sutura coronali: nam quamuis materia calida facilius euacuetur quam frigida: tamen cum eam habeat subsistentiam, ut per suturam coronalem retrahatur sursum, ne in pulmones descendat: ideo in sutura coronali vlcus excitandum. Cauterium ergo in catarrho frigido, est materia remedij uacuantis, indicati a materia frigida, copia peccante: in calido autem catarrho, est materia remedij tum vacuantis, tum retrahentis, & hinc indicati a materia peccante copia & motu.

Pharmacia. Medicamẽta respiciunt Totum corpus, Caput, & Partes quæ afficiuntur in catarrho. Medicamenta quæ respiciunt totum, & caput, proposuimus in dol. ç. At medicamenta respicientia partes, quæ in catarrho afficiuntur, sunt proponenda in proprijs capitibus. Verbi gratia, si materia fluat ad pulmones; in vitijs pulmonum de his dicendum. Quare propter iuniores satis sit quædam notare, circa purgantia totũ, circa alterantia caput, & circa intercipientia.

1. Purgantia totum. Quantum attinet ad totum: purgantia solum probantur, dum præsens est materia purganda: vnde Galenus commen. 85. lib. 4. de vict. (dum auctor ille probat *helleborum* in catarrho) monet, non omnibus veratrum esse dandum, nec in catarrho; vt interdum soli capiti sit prouidendum, dum scilicet in toto materia non peccat.

2. Alterantia. Secundo notandum circa alterantia, & vna insensibiliter euacuantia: Alexandrum, cap. de sputo sanguin. redarguere Galenum, c. 14. l. 5. met. in catarrho salso applicantem medicamentum coronali suturæ, confectum e *thapsia & fimo columbino*: at Alexander in catarrho calido non probat calida, sed frigida. Responsio. Calefacientia sunt materiæ vacuantes, retrahentes, & calefaciẽtes. Galenus his vtitur, vt vacuantibus insensibiliter, & potissimum vt rerrahant materiam; non antem vt calefaciant, id est, vtitur his propter materiam morbificam, non propter dyscrasiam calidam; nam materia salsa peccat copia, & motu, vt petit pulmones; est ergo minuenda & sursum trahenda, quod consequimur beneficio *thapsiæ & fimi columbini*. Galenus ergo, non loquitur de alterantibus, quia respicit ad indicationes, quæ sumuntur a materia genita, non autẽ ad eas, quæ sumuntur a caussa generante. Contra autem c. 9. lib. 6. de tuend. sanit. Galenus respiciens non ad materiam, sed ad capitis

intem-

intemperiem, in catarrho calido probat frigida: de quibus diximus in dol.cap.

Stillicidiũ frigidum.

Tertio notandum in catarrho calido, circa modũ administrandi materias refrigerantes; Aetium probare *Stillicidium frigidum* ab alto supra caput, dummodo æger non sit thoracis debilis. At Mesues & Auicennas admonent, in catarrho calido actu frigida, raro esse applicanda: cum enim modus agendi indicetur ab indicante, vt facile vel difficulter patitur; si accidat, capitis caliditatem esse intensam, vt non facile cedat, probantur medicamenta actu frigida, dummodo non sit prohibens præsens. In catarrho igitur calido, materia morbifica in thoracẽ vel actu fluit, vel imminet ne fluat. Si actu fluat: prohibens præsens est materia, vt peccat secundum motum; & propterea prohibet medicamentum actu frigidum: nam huius vi augeretur vitium materiæ in motu, siquidem materia actu fluens in pulmones, per medicamentum actu frigidum magis flueret. Si autem immineat, ne materia fluat; tunc materiæ motus non prohibet, quoniam non est præsens. Quare quod prohibet, cum necessario sit presens, est thoracis imbecillitas. Et ob id Aetius probat stillicidium actu frigidum; nisi thorax facile offendatur, id est, dum thorax ita est imbecillis, vt prompte suscipiat, nec expellat, id est, dum thorax est vel humidior, vel laxior.

3. Intercipientia.

Quarto notandum circa intercipientia. Secundum Auicennam & Galenum capite trigesimoprimo, libro tertio, de aliment. non licet vti *papauere*, dum materia iam destillauit in pectus; sed eo vti licet, antequam destillet: nam Quando agendum, indicatur ab indicante præsenti, vt vincit alia indicantia. Vnde materia fluens, indicat retrahens; materia fluxa indicat expectorans, euacuans. At fluxa materia magis potest quam fluens; nam materia in pulmones fluxa magis nocet, vt propterea, vti liceat medicamẽto potius euacuante: medicamentum autem retrahens per modum interceptionis, vt *papauer*, materiam fluxam reddit magis rebellum euacuationi. Quare vtẽdum est materia intercipiente, antequam fluat. Cum ergo per somnum materia fluat, & vigiliæ tempore materia fluxa expurgetur: practici *diacodeio & alijs intercipientibus post cœnam vtuntur, hora autem vigiliarum, expectorantibus*. Sed de his in malis pulmonum.

Diæta. Aer.

Quoad Diætam: & primum quoad aerem; Auicennas suadet in omni catarrho cauendum esse ab aere frigido, & præcipue postquam corpus aeri calido fuit expositum: quoniam materia morbifica vi aeris frigidi propellitur ad subiectas partes, vnde augetur catarrhus.

Cibus.

Cibus copiosus in catarrho improbatur: & hinc Auicennas imperat, vt ægri famem & sitim sustineant. Celsus, ad specialia magis descendens, admonet assueto cibo partẽ dimidiam esse adimendam: quod si patiens non obediat, vomitus erit instituendus: cibus etenim copiosus excrementum catarrhale auget. Et cum somni tempore a copioso alimento prodeant vapores copiosi in caput; cum Mesue probatur cena parcior prandio; nisi sit patiẽs, qui per quatuor horas a cœna cubitum eat, & nisi patiens consueuerit vberius cœnare. Cur autem Galenus in consil. pro puero epileptico probet cœnam prandio largiorem; diximus in sermon. de epilepsia.

Potus.

Quoad potum: in catarrho calido Rhasis prohibet *vinum*; calefacit enim & defert materiam in caput. Et si calori nexa sit humiditas, adhuc magis improbatur vinum; nam caput vt calidum attrahit, vt humidum suscipit. At, si temperamentum sit calidum & siccum, Galenus capite vndecimo, libro primo, de tuend. sanit. vinum admittit: vinum enim habet vim humectandi, & attemperandi bilem, & per lotium, & per sudorem euacuandi. Sed, cum Galeno capite sexto, libro nono, de plac. Hippocrat. vinum erit in parua copia, & subdulce. In catarrho frigido, Auicẽnas non exhibet vinum, nisi aliquid vrgeat: & exhibet vinum mediocre, post maturationem catarrhi; nam vinum materiam defert in caput.

Somnus.

Somnum & vigiliam, radicem esse curationis catarrhi, dicit Auicennas. Prodest igitur vt homo vigilet, quantum fieri potest; nec dormiat interdiu, nec repleto ventriculo: decubitus non sit supinus. Quibus verbis Auicennas proponit, Quantum, Quomodo, & Quando. Quantum: cum somnus & vigilia sint materiæ, quæ administrentur caussa virtutis coctricis & expultricis; & cũ in catarrho magis requiratur expulsio, quã coctio; (nam magis in catarrho egemus euacuatione, quam repletione:) propterea in catarrho necessarium est, vt vigilia somnum excedat: cum per somnũ fiat coctio & repletio, per vigilias distributio & inanitio: vt vigilia in catarrho sit materia iuuans, somnus sit caussa morbifica. Quoad modum; quamuis ratione virtutis coquentis parum referat, an homo iaceat supinus vel pronus, vel ad latera, capite eleuato, vel depresso, tamen ratione materiæ catarrhalis plurimum refert: Decubitus enim supinus prohibetur a materia, vt caput petit, nam renes incalescunt, incalescit vena caua, vt vapores copiosi petant caput: Probatur igitur decubitus ad latera. Quoad decubitum, vt sit capite eleuato, vel depresso: scire oportet, quẽadmodum materia fluens a capite in thoracem, prohibet decubitum capite eleuato, nam sic facile descẽdit materia: ita si materia in pulmones fluxit, prohibetur decubitus capite depresso; nam hoc decubitu fit difficilis respiratio, vt repletis bronchijs homo nõ respiret, nisi recta ceruice, vt in orthopnœa. Quoad Quando agendum: primũ probatur somnus nocturnus: nam virtus naturalis nocte concoquit, interdiu distribuit, & ratione consuetudinis, & ratione aeris: ratione consuetudinis, nam vt homines consueuere noctu dormire, ita & concoquere; vt si mutetur consuetudo, virtus fatigetur ratione aeris, nam aer nocturnus magis fauet motui ad centrum, & ob id coctioni; contra diurnus magis fauet motui ad circumferentiam, & proinde distributioni.

Balneum.

Balneum aquæ dulcis Auicennas probat, in catarrho calido & frigido. Quoad vsum: & quidem Quando: monet, si catarrhus sit præsens, & sit frigidus, non probari balneum, ante maturationem; in catarrho autem calido probari: nam materia crassa, viscida, frigida non cedit balneo; materia autem calida cedit. Si catarrhus imminet, Auicennas prohibet balneum, quia mouet materiam. Id autem seruandum in catarrho, dũ vsurpatur balneum, vt homo sudet: non debet administrari, vt in febre hectica, sed oportet sudare; nam vi balnei, materia vitiosa euacuatur, & retrahitur ad ambitum totius: expedit etiam, vt corpus non sit admodum repletum, nam balneum obesset.

CAPVT XXIX.

De Sternutamento.

Nomen.

STernutamentum est vitium, quod attinet ad expultricem cerebri. Per sternutamentum autem intelligimus illud vitium, in quo est motus cum strepitu, cum motione capitis, vt potissimum materia expurgetur per nares.

Generatio.

Generatur hoc malum, vt colligitur e cap. 3. & 4. lib. 2. de caus. sympt. dum caussa vehementer, & cum violentia agit in nares, ut ad narium affectionem afficiatur cerebrum, vt cerebri expultrix cum impetu ad expellendum insurgat; vt vehementer concutiatur. Verum, cum expulsio sit mollienda per nares, seu per meatus non subsidentes; cum sola virtus expellere nequeat, nisi spiritus vehementer impellantur; in hac vehementi impulsione, cum fit collisio, fit etiam sonitus, ut impeltatur aer seu spiritus ope musculorum, vt propterea opus fuerit facultate motrice. Sternutamentum igitur est mo-

Definitio. tus prauus cum sono cerebri, dependens ab eius expultrice, stimulata a naso, & adiuta a motrice capitis & thoracis. c. 1. 3. 4. 5. lib. 2. de cau. sympt. aphoris. 39. sect. 6. aphorism. 51. sect. 7. Forma. Forma sternutamenti est motus prauus cum sono: est enim sternutamentum, motus violentus, aphoris. 39. sect. 6. & ob id pro genere habet motum prauum, cap. 1. lib. 2. de caus. symptom. Vnde, quamuis sternutamentum non videatur esse præter naturam; est tamen e genere symptomatum, quoniam est motus violentus, & vehementioris impetus, quam sit tussis. cap. 3. 4. 5. lib. eiusdem. Nec obstat, quamuis sternutamentum interdum iuuat: nã & febris quandoque vtilis est; præter naturam tamẽ exsistit. At in sternutamento hic motus instar tussis habet strepitum: vnde Galenus c. 3. lib. 2. de cau. sympt. ait: sternutamentum genere conuenire cum tussi, ratione scilicet sonitus, vnde etiam Hippocrates aph. 51. sect. 7. sonitum proponit. Subiectum. Subiectum est cerebrũ: vnde Auicennas ait: sternutamentum esse motũ proprium cerebri: motus hic, vt attinet ad caput, est passio; vt ad cerebrum, actio. Hinc Galenus ait, c. 4. li. 2. de cau. sympt. in sternutamento caussam morbificam naturam excitare ad actionem.

Caussa efficiens. Hic motus est actio expultricis cerebri: vnde gratia caussæ efficientis, in definitione diximus; dependens a cerebri expultrice, stimulata a naso, adiuta a motrice capitis & thoracis. His verbis triplex continetur caussa efficiens: prima spectans ad Cerebrum; secunda ad Nares; tertia ad Caput & thoracem. 1. Expultrix cerebri. Efficiens caussa, quæ pertinet ad cerebrum, est expultrix: nam sternutamentum, ad similitudinem singultus, fit ab expultrice, cap. 2. lib. 2. de caus. sympt. vnde & Auicennas dicit, sternutamentum esse motum cerebri, ad expellendum nocumentum. 2. Narium irritatio. Quoad nares: sternutamentum fit, si nares irritentur. cap. 5. lib. 2. de caus. symptom. aphor. 51. sect. 7. cap. 4. & 5. libro 2. de caus. symptom. Primo quidem irritantur nares, secundo cerebrum: vt si sternutamentum fiat etiam a caussa interna, idest, a materia exsistente in capite, opus sit, vt materia secundum aliquam sui partem in nares feratur: vnde in phreniticis non est sternutatio necessaria, quamuis in phreniticis caput sit repletũ materia acri & mordacissima. Porro nares afficiuntur & stimulantur a caussa Interna, vel Externa. Vnde cum Galeno apho. 51. sect. 7. falsum est, omne sternutamentum fieri e capite, idest, a caussa interna, cum etiam fiat ab externa, verbi gratia dum nares pennis irritantur. Internam igitur caussam proposuit Hippocrates aphor. 51. sect. 7. dum ait, sternutamentum fieri e capite, calefacto cerebro, aut humectato eo quod in capite est inani. Interna caussa stimulans. Quæ dicta noluit intelligere Galenus, & ideo redarguit Hippocr. Loquitur ergo Hipp. de sternutamento quod fit a caussa interna; ad differentiã eius, quod fit a caussa externa. Vnde, sicuti Explicatio aphor. 51. sect. 7. sternutamentum a caussa externa, fit citra vitium capitis, si saltem irritẽtur nares, verbi gratia pennis: ita sternutamentum, procedens ab interna caussa, fit a capite male affecto. Hippocrates ergo respiciens ad caussam internam, proponit sternutamentum e capite: & statuit fieri calefacto cerebro, aut humectato eo quod in capite est inani. Declaro. Cerebri caliditas bifariam concurrere potest: primo, vt caput calidum generat materiam mordacem, cuius portio, dum petit nares, fit irritatio ad sternutamentum: deinde concurrit calidum cerebrum, sicut in com. inquit Galenus, dum vi caliditatis ita attenuatur humor, vt descendat in nares, siue hic humor reperiatur in ventriculis, siue in spatio, quod cerebrum ambit exterius. At, quoad sternutamentum vt fit inani in cerebro humectato, Galenus contra Hippr. dicit, hoc esse superfluum ad generationem sternutamenti: nam, ait Galenus, si humor in capite abundet, non facit sternutamentum, nisi in ventum conuertatur: vnde multi, inquit idem, reperiuntur homines, qui copiosum humorem per nares excernunt, non tamen omnes sternutant, sed hi tantum quibus mordax humiditas a capite fluit. Dicendum pro Hippocrate: dum Hippocrates proponit inane capitis humectatum; intelligit repletionem illius spatij interni, a materia mordaci ac tenui, quæ genita est extra caput; ad differentiam sternutamenti, quod fit a capite calefacto: hæc autem materia est vel biliosa, vel salsa, genita in ventre inferiori, quæ petit capitis inania, & hinc nares; vt inde fiat sternutamentum citra capitis caliditatem. Sternutamenti ergo caussa interna est materia mordax, a caliditate capitis vel genita, vel attenuata: & præterea alia e parte, caussa interna est materia acris, alibi genita, & in caput fluxa. Hinc facile colligitur in sternutamento cerebri expultricem frustrari ob errorẽ externum, qui est materia mordax. Externa caussa irritans. Quoad caussam externam, caussa est primo agens in nares, vel soluẽs continuum, vt penna, aphor. 51. sect. 7. & c. 5. lib. 2. de cau. sympt. vel simul etiã calefaciens, vt aromata, quę palato & naribus applicantur. 3. Motrix capitis & thoracis. Postremo in definitione diximus: adiuta a matrice capitis & thoracis. Hoc colligitur e c. 4. li. 2. de cau. sympt. vbi vult Galenus ad sternutamentum concitandum, caput concurrere, & per se, idest, per musculos capitis; & per neruos pectoris, ac proinde per musculos pectoris. Vnde Hippocrates aphor. 51. sect. 7. statuit, aerem sonantẽ non modo prodire e capite, sed etiã ab infra, & proinde e thorace. Quare, cum Auicenna concurrit motrix capitis, ad omne sternutamentum; & motrix thoracis ad perfectum sternutamentum.

Differentiæ. A forma non sumuntur differentiæ, nisi secundum Magis & Minus: vt in sternutamento motus prauus cum sonitu, est vel magis, vel minus prauus. A subiecto non sumuntur differentiæ: quia semper est cerebrum. Quoad caussam efficientem: præcipuæ differentiæ sumuntur a caussa irritante expultricem cerebri: vt hæc caussa varia est, secundum Speciem, secundum Affectum (nõ dico vitium) & secundũ Caussam generantem. Quoad speciem; caussa est Interna, vel Externa. Interna, vel Vapor, vel Mordax minera. Externa, vel Soluens continuum, vel etiam Calefaciẽs. Quoad affectum: ita afficitur caussa irritans, vt sit vel Salutaris, vel Morbifica (propterea; quatenus salutaris est, non cõsideramus vitium, sed affectum: quę enim est salutaris, non est vitiosa.) Salutaris est, dum agit tempestiue: morbifica, si intempestiue. Si tempestiue agat, non est sternutamentum prorsus præter naturam: vnde Galenus dicit, cap. vlt. lib. de diff. sympt. sanguinis deiectionem, quamuis sit symptoma toto genere præter naturam, non tamen esse præter naturam, si tempestiue fiat. In sternutamento autem differentia est inter caussas internas & externas; nam caussa externa concurrit, modo vt salutaris, modo vt morbifica; sed non vt affecta secundum propriam essentiam, verum saltem vt bene vel male vsurpatur: si enim decenter vsurpetur, est materia remedij; sin minus, est caussa morbifica, verbi gratia, si quis, toto repleto, applicet naribus piper; piper erit caussa externa, sed morbifica, quia male vsurpatur. At caussa interna concurrit, modo vt salutaris, modo vt morbifica, vt bene vel male afficitur: non ratione vsus, sicut caussa externa, sed secundum propriam essentiam. Quoad caussam producentem: producitur caussa interna vel In capite, vel Extra caput: vt diximus.

Signa. Sternutamentum in genere facile cognoscitur: sicut etiam differentiæ a forma. Quoad differentias caussæ efficientis, an caussa sit externa, vel interna; cognoscitur ex ęgro & assidentibus, verbi gratia si sit præsentia aromatum, facile dici potest, malum prodire ab externa caussa. Vtrum autem interna caussa sit vapor vel minera: constat e serm. de dol. cap. Sternutamentum si fiat, propterea, quod materia sit male disposita, cognoscitur; si verbi gratia sternutamentũ fiat in principio catarrhi, si fiat toto corpore repleto, si

to, si patiens difficulter toleret. Si contra, indicium est materiæ bene affectæ, & tempestiue agentis. Vtrũ materia genita sit in capite, vel extra; cognoscitur e traditis in serm. de dol. cap.

Indicationes.

Forma in sternutamento vtile non indicat. Subiectum, idest, cerebrũ, quid indicet, patet. Quoad caussam efficientem; cum indicatio sumatur a caussa interna: quid indicet species internæ caussæ, siue sit vapor, siue minera; patet e traditis in dol. cap. Quoad speciei affectum; si caussa est bene affecta, vt irritet tẽpestiue; si perfecte agit, nil agendum: si imperfecte, adiuuanda. Cum autem imperfecte irritat & agit, quoniam remissæ est caliditatis, indicat calidum, vt perfecte irritet. Si materia sit male affecta, vt irritet intempestiue; si hoc fiat ratione copiæ, minuenda materia; si ratione caliditatis, oportet refrigerare. Si fiat a capite calefacto, pariter oritur indicatio refrigerandi. Si fiat ab inani capitis repleto, oritur indicatio vacuandi: Et materia, quæ in caput fluit, est retrahenda: Et, si verbi gratia generetur in iecore calidiori, oritur indicatio refrigerandi iecur.

Prognostica.

Sternutamentum, vt signum, est bonum: significat enim virtutem robustam: vnde Auicennas ait, morti proximum non posse sternutare, propter virtutis imbecillitatem: vt, si homo e medicamentis sternutatorijs non sternutet, cum Auicenna non sit sperandum de salute. Quod si vero sternutamentum sumatur vt habet rationem caussæ: modo est vtile, modo non vtile: vtile, dum materia est bene affecta; nam, secundum Auicennam caput humidius exsiccat, superuacua expellit, capitis grauitatem sedat: iuuat etiam ad partum edendum, ad secundas excludendum. Non autem sternutamentum est vtile, si fiat intempestiue: vnde Auicennas dicit, malum esse in principio catarrhi, nam caput replet: nocet etiam sternutamentum febricitantibus, dum assiduum est: nam deijcit vires: non est etiam vtile, dum sanguinis fluxum per nares promouet: nocet quoque si in pectore materia cruda & copiosa resideat. Cæterum, quamuis noceat: possumus tamen salutem polliceri; nam possibile est caput euacuare, mordacem materiam attemperare, caput calefactum refrigerare, & caput ac totum euacuare.

Curatio.

Quoad materias: sufficiat proponere medicamenta, quæ vel cohibent sternutamentum intempestiuũ; vel tempestiuum imminutum adiuuant. Quoad prohibentia, Auicennas probat *oleum rosat. oleum de salicibus*. Caput fouet Auicennas *aqua moderate calida*. Probantur odoramenta *e pomis e rosis*: nisi sit patiens, qui a proprietate rosas ferre non potest. Probantur denuo odoramenta e refrigerantibus, *vt violis*. Auicennas pro infantibus probat, *succum fluentẽ renibus integris assis: oportet autem sumere succum, antequam renes e toto coquãtur: & potest sumi hic succus, e renibus vituli, agni, vel arietis*. Si sternutamentum fiat a flatu: cum Gręcis probatur *oleum nardinum: probatur medicamentum confectum ex aniso & nigella*: nã hæc dissoluunt flatus: vnde cessat sternutamentum. Addit Aetius, secundum Apollonij sententiam, optimum esse, vt *ciconiæ pennæ* in cubiculo detineantur: vt impossibile sit, pueros sternutare, his præsentibus: quod si verum est, a proprietate id efficiunt. Quoad medicamenta adiuuantia sternutamentum: Auicennas probat inter leuiora *apium & aristolochiam*: fortiora sunt, *albus helleborus*, *piper*, & alia proposita in dol. Diæta his correspondere debet.

1. — Oribas. cap. 48. l. de cura loc. affect. Paull. c. 49. lib. 2. — Cap. 98. lib. 6. c. 2.

CAPVT XXX.

De Affectione hydrocephala.

Nomen.

VItium hoc cerebri excremento pendet. Per hydrocephalam affectionem, seu capitis hydropem, intelligimus illud malum, in quo caput ita repletur excremento aquoso, vt in tumorem attollatur. Generatur hoc malum, quoniam excrementum aquosum, in capite exsistens, ob vasorum, vel anapedesin, vel anastomasin, vel diæresin, e vasis egreditur, & in capitis capacitatibus ita colligitur, vt tumorem pariat. Quare hydrocephala affectio est tumor capitis, procedens ab excremento aquoso. Colligitur hæc definitio ex Aetio, cap. 1. lib. 6. Forma huius accidentis est tumor, & proinde magnitudo aucta: quę si exigua sit, est symptoma; si ingens, morbus. Subiectum est caput; ad differentiam tumoris aliarum partium.

Generatio. — Definitio. Forma. Subiectum.

Excrementum aquosum est caussa efficiens, sed cõtinens ex vsu: nam hoc excremento posito ponitur tumor; & remoto, saltem quoad sensum remouetur. Porro intelligere oportet excremẽti aquosi speciem, vitium, & caussam generantem. Quoad speciem; excrementum aquosum vel Syncerum est, vel Mistum cum alia materia. Syncerum, est excrementum tenue chyloseως, quæ fit in ventriculo, quod excrementum in iecur distribuitur, & hinc in totum, & hinc in caput; cum hoc excrementum sit sanguinis vehiculum. Mistum cum alia materia, est excrementum serosum, mistum vel cum Cerebri excremento crasso, vel cum Sanguine (: vt testatur Aetius:) Proinde cum alia materia semper coniungitur excrementũ serosum: nã si humor extra capitis vasa e labitur; multo magis serum egreditur, quia tenuius. Vitium pertinere potest ad Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Ad substantiam; post collectionem materiæ semper; ante collectionem nonnunquam: nam dum materia est collecta, necessario putrescit; antequam colligatur, esse potest non putrida; at quandoque ante collectionem, capite male affecto, potest esse putrida. Quoad quantitatem: peccat copia, quoniam est caussa tumoris. Qualitas materiæ collectæ, semper est vitiosa, nimirum viscida & lenta: sed antequã colligatur, interdum potest esse vitiosa, interdũ non: quemadmodum de vitio substantiæ diximus. Quoad vbi: secundum motum semper est vitij particeps, vt mouetur e vasis extra vasa. Secundum sedem semper est vitiosa, nam quiescit in morbifica sede, quæ sedes est in capite, & quidem vel Extra cranium, vel Intra. Si extra cranium, quiescit in spatio, vel Inter craniũ & pericranium, vel Inter pericranium & cutim: potest etiam attinere ad Alias partes, vt ad musculos tẽporales. Si materia intra cranium resideat: vel residet Inter cranium & membranas, vel Inter membranas & cerebrum; non tamen in ventriculis, quia fieret epilepsia, apoplexia, carus, aut quid simile. Quoad caussam, & potissimum vitij præcipui, hoc est, secundum motum; cum Aetio materia mouetur quoniam in vasis contineri nequit, ob caussam vel Obscurũ, vel Euidentẽ. Ob obscuram, vt dum fit vasorum apertio, vel secundum tunicas, vel secundum orificia: si secundum tunicas, fit diapedesis, ob humiditatem, vel tenuitatem tunicarum vasorum: si secundum orificia, fit anastomosis, quę producitur a materia copiosa, vel acri, vel quæ cum impetu mouetur. Si caussa sit euidens, est διαίρεσις, quæ fit a plaga, ab ictu: vt frequẽter fieri solet in infantibus, dum obstetrices imperitę manu duriori partium efficiunt attritionem & disruptionem. Quoad caussam generantem; in hydrocephalo aliquod desideratur, verbi gratia, dum fit a caussa euidente; locum autem habet in hydrocephalo, in quo materia genita est, antequã vasa egrediatur. Et generatur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læsa facultate; ob intemperiem frigidam, vel cerebri, vel hepatis, vel ventriculi. Ob errorem externum: si excrementum aquosum sit copiosius, vel ob immodicum potum, vel ob cibos aquosiores.

Caussa efficiens. — 1. Species. — 2. Vitium. — 3. Caussa generans.

Quoad differentias a forma. In hydrocephalo, tumor nonnunquam est Symptoma, nonnunquam

Differẽtiæ.

Morbus. Subiectum semper est caput; sed magis secundum vnam partem, quam secundum aliam. Ratione caussæ efficientis, sumi possunt differentiæ ab excremento aquoso, vt differt specie, vitio, caussa generante, quemadmodum diximus.

Signa.

Malum hoc facillime cognoscitur: nam tumor persentitur in parte, in qua est collectio, & sentitur tumor mollis, cedens ad digitorum contactum, præcipue, vt Paullus monet; si tumor sit inter craniũ & cutim: alias enim minus mollis persentitur ob partes interpositas. Facile etiam differentiæ a forma cognoscuntur; num tumor sit magnus, vel paruus. Quoad subiectum; qua in parte tumor reperiatur, oculis conspicitur. Ratione caussæ efficientis: excrementum potest esse Syncerum vel Mistum. Syncerum esse, & solum, cognoscitur; si caput nec sit intemperatum, nec a caussa externa attritum vel percussum. Quod si indicia sint capitis frigidioris, humidioris; iudicandũ, cum excremento seroso, mistum esse cerebri excrementum. Et, si a caussa externa caput sit attritum, statuendum, cum seroso excremento sanguinem esse permistum. Facile etiam cognoscitur excrementi vitium. Si enim sit in substantia; cognoscitur e fœtore. Si in quantitate; e magnitudine tumoris: nam secundum Aetium, interdum tam copiosa est materia, vt suturæ cranij rumpi videantur. Vitium in qualitate, cognoscitur e capitis intemperantia: intensum enim est vitium, si dyscrasia intensa. Vitium in motu cognoscitur e mali origine: si enim, verbi gratia, vitium repente sit obortum, signum est vehementis dyscrasiæ. Materia quiescens cognoscitur; nam vbi quiescit, ibi tumor sentitur: & vt materia magis quiescit circa extimas partes, ita etiam cum Paullo erit magis euidens, & magis mollis: At si materia sit collecta intra cranium; indicatur e grauitate capitis, e vertigine, e sensibus obtusis, e lacrymis; nec persentitur tumor, nisi patiẽs sit infans, propter ossis mollitiem. Quoad cognitionem caussæ vitij; si fuerit διαίρεσις indicatur e prægressa caussa soluente continuum, vt etiam sit prægressus dolor. Si fuerit diapedesis, aut anastomosis, cognoscitur inde, quod caussæ euidentes non præcesserunt: & in diapedesi tumor est minor, quam in anastomosi, quia per tunicas rarefactas materia exigua egreditur, secus per aperta orificia. Ratione caussæ generantis: vtrum species humoris genita sit, vel læsa facultate, vel ob errorem externum; cognoscitur ex alibi propositis.

Indicationes.

Præsidia quæ sunt ex vsu, sumuntur a caussa tumoris, id est, a specie materiæ, a vitio, a vitij caussa & a caussa generante speciem. A specie: si materia aquosa; hæc euacuanda: si mista cum sanguine; etiam sanguis euacuandus. Quoad vitia: materia putresces eradicanda; non putrida etiam eradicanda; nam cum sit extra sedem propriam, nisi eradicaretur, corrumperetur. Copia minuenda, tanta quanta peccat. Qualitatis vitio non est occurrendum; nam dum materia eradicatur, qualitas euanescit. Quoad vitij caussam; si fuerit diapedesis, vasorum tunicæ densandæ: si anastomosis, vasorum ora occludenda: si diæresis, oritur indicatio vniendi. Quoad caussam generantem speciem; vt morbus huius vel illius visceris est in caussa generationis materiæ, ita huic morbo occurrendum.

Prognostica

In genere periculum ex hoc malo imminens decerni nequit. Potissimum periculum pendet a vehementia dignitatis, vt si materia quiescat in parte externa, malum vincatur: si intra cranium, cum Paullo est vitium incurabile; potiss. si materia colligatur intra meninges & cerebrum: nulla enim pene insignis vehementia desideratur. At cum Aetio, si forte non coniungatur vehementia facultatis, licet curationem tentare, sed cum prædictione.

Curatio.

Quoad materias chirurgicas: hæ probantur, dum materia ita copiosa est, vt resolui non possit, vt non cedat medicamentis. Quomodo autem *ferro* sit occurrendum, luculentiss. docet Aetius. Si materia non sit tam copiosa, vt medicamẽtis cessura videatur; Auicenna probat *cochleas integras, quæ bulliant in decocto artemisiæ, Stœchados, calaminthæ mont. vel cucumeris asinini, vel iberidis, vel ebuli: post cochleæ ita decoctæ, contusæ & calidæ, capiti deraso applicentur. Oportet autem vt detineantur, quousque sponte decidant.*

CAPVT XXXI.

De Oculorum affectibus.

Transitio.

AD oculorum mala iam nos conferemus; nam oculus, & secundum tunicas, & secundum neruos a cerebro oritur, & præterea gratia melioris vitæ cerebro præ reliquis sensorijs magis inseruit. Cũ autem oculus sit organum, e pluribus similaribus partibus conflatum, sane oculus obnoxius est morbis in intemperie, mala compositione, & soluta vnitate. Hæc autem vitia ita se habent, vt nomen adipiscantur, prout pertinent ad Caussam læsæ visionis, vel ad Læsam visionem. Quatenus spectant ad caussam læsæ visionis, hæc vitia respiciunt oculum, vel secundum Partem, vel secundum Totum. Si secundum partem; attinent vel ad Vnam partem, uel ad Plures. Si ad vnam partem; spectant vel ad Tunicas; vel ad Angulos. Si ad tunicas; est vel Annata, vel Cornea, vel Rhagoeides seu vuea. Si malum attineat ad annatã, est Ophthalmia. Si ad corneam, dicendum de vesica, vlcere, ruptura, hypopyo. Si spectat ad rhagoeidem, agendum de mydriasi, de constrictione pupillæ, de suffusione. Si malum pertineat ad plures tunicas, dicendum de sugillatione, de vngue, de albugine. Si malum pertineat ad angulos, dicendum de epiphora, de rhocade, de encanthide, de ægilope, de anchilope. Si malum attineat ad totum oculum, agendum est de atrophia, de prominentia oculi, de strabismo. Si respiciamus ad visionem læsam; huius caussa agendum de læsa visione, & ablata, & imminuta, & corrupta, modo magis interdiu, modo magis noctu, vnde de nyctalope dicendum.

Enumeratio affectuum oculorum.

Differ...

De ar... gnoru...

De Ophthalmia.

Nomen.

GAlenus c. 2. l. 4. κ. τόπ. ait, lippitudines esse malum admodum frequens, quare de hoc modo diligenter dicẽdum. Dicitur ophthalmia a loco affecto, c. 2. l. 2. meth. Latini vocant lippitudinem, respicientes ad excrementa lacrymis similia. Per lippitudinẽ autem intelligimus tum notham, tum exquisitam, & exquisitam tum remissam, tum intensam. Sicut enim febris notha, febris tamen genere continetur, ita & de lippitudine statuẽdum. Spuria lippitudo vocatur τάραξις, seu conturbatio, seu vacillatio. Exquisita, sed remissa generis nomen retinet: exquisita magna, vt nigrum oculi ab albo cooperiatur, dicitur chemosis, Auicennæ vardenegi. Generatur, dum materia morbifica ita agit in tunicam annatam, vt eam in tumorẽ attollat. Lippitudo ergo est tumor tunicæ annatæ oculi, procedens a materia morbifica. Forma huius vitij est tumor: qui in lippitudine notha est symptoma; in exquisita est morbus compositus, cum esse possit inflammatio. At si inflammatio solum occupet annatam, vt est morbus compositus, est morbus, qui ex accidente visus actionem impedit: nam est morbus per se tunicæ annatæ, & per accidẽs totius oculi, c. 2. l. 1. de symp. causs. At si inflammatio non solum detineat annatam, sed ita increscat, vt nigrum oculi contegatur, quemadmodum in lippitudine, quæ vocatur chemosis: tunc est morbus, qui prima ratione visionis actionem impedit: nam est morbus compositus, & ita compositus, vt plures occupet instrumenti partes; vt propterea sit morbus primum totius instrumẽti, a quo prima ratione perfecta actio celebratur.

Generatio. Definitio. Forma.

Subiectum. Subiectum est annata oculi, c. 1. lib. 2. ad Glauc. cap. 2. lib. 4. κ. τόπ.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est materia morbifica. Huius autem materiæ species, e c. vlt. lib. 13. metho. potest esse tum Minera, tum Vapor. Minera esse potest Sanguis, Bilis, Melancholia, Pituita. Si tumor fiat a sanguine vel bile; est lippitudo exquisita exacte. Si a melancholia, vel a flatibus; est lippitudo exquisita, non exacte. Si fiat a pituita; hæc pituita est vel Non lacrymalis, vel Lacrymalis. Si non lacrymalis; fit lippitudo exquisita, sed non exacte: si lacrymalis, idest, illa pituita, quæ in lacrymas solet commutari; fit lippitudo spuria, quæ ταραξις dicitur. Vitium materiæ morbificæ, potest attinere ad substantiam; si tumor fiat a materia putrida, a materia venerea. Ad copiã; nisi enim materia esset copiosa; tumorem non pareret. Vitium etiam pertinet ad qualitatem; ad caliditatem, si lippitudo fiat a materia acri; ad frigiditatem, si fiat vel a crassis humoribus, vel a flatibus. Spectat ad quietem; cum materia præter naturam quiescat in annata. Ad motum spectat; cum sit fluxus prçter naturam. Huius motus terminus a quo, quandoq; est Totum; quandoq; Pars: & si pars, quandoque Ventriculus, quandoque Iecur, quandoque Lien, nonnunquam Vterus, sed præsertim Cerebrum, c. vlt. li. 13. meth. Spatium, sunt vasa, idest, Venæ & Arteriæ, eæque Reconditæ, aut Euidentes. Addit Auic. materiam a cerebro descendere, per viam membranarum; vel Extra craniũ, vel Intra. Terminus ad quem, est annata tunica: quæ suscipit propter humiditatem, raritatem: Attrahit propter dolorem vel calorem. Caussa generans tum mineræ, tum vaporis, patet ex alibi dictis.

Differentiæ. Quoad differentias a forma. Tumor vel est Σύμπτωμα, vt in ophthalmia spuria: vel Morbus, vt in exquisita. Ratione subiecti, afficitur annata, vel secundum Vnum oculum, aut Dextrum, aut Sinistrum; vel secundum vtrumque. Et afficitur annata vel Sola, vnde est lippitudo: vel simul cum Vicinis partib. vnde est chemosis. Ratione caussæ efficientis, sumuntur differentiæ a Specie, vitio, & Caussa generante: vt diximus.

De arte signorum. Antequam proponamus signa lippitudinis; primũ in genere de signorum fontibus agemus. Aristot. ait, cap. 25. li. 2. rhet. enthymema fieri posse, tum ex alijs, tum quandoque e signo. Enthymema constat e propositione & conclusione. Signum est propositio, cap. 27. lib. 2. priorum analyt. Forma ergo signi, idest, propositio, subiectum habet animã: propositio enim non est ens extra animam, sed in anima. Caussa efficiens propositionis, non est sensus, vt apud empiricos, sed intellectus: est autem intellectus, qui sensibus etiam vtitur, quia nihil potest esse in intellectu, quin prius fuerit in sensu: vt necessario ad signi productionem concurrat intellectus, non sine obiectis sensuum exteriorum. Intellectus autem non operatur citra vtilitatem, sed concurrit ea ratione, vt id quod est ignotũ, idest, signatum, cognoscatur a posteriori, nimirum, via demonstrationis, vel ab effectu, vel a caussa, sed non immediata & prima. Hæc, nimirum, caussa & effectus, ita se habent ad signatum; vt si necessaria sint, signum dicatur τεκμήριον, seu argumentum: si non sint

Signum medicum quid sit. necessaria, nomine generis signum nuncupetur. Signum ergo medicum est propositio, producta ab intellectu, non sine obiectis sensibilibus, ostẽdens a posteriori ignotum in arte medica. Hinc sequitur, quod omne signum petendum sit, ab eo quod vel præcedit, vel sequitur signatum: quare vel a Caussa, vel ab Ef-

1. Caussa. fectu. Caussa est Interna, vel Externa. Interna est caussa efficiens, per modum vel Productionis, vel Consecutionis. Caussa interna per modum productionis, est vel præter naturam, vel secundom naturã. Preter naturam, vt species caussæ morbificæ, idest, sanguinis, pituitæ, &c. & morbi: quos fontes tetigere Hippocrates & Galen. aph. 12. sect. 1. Caussa autẽ secundum naturam est, vt ibidem proponit Galenus, temperatura, ætas, consuetudo: & huc etiam pertinet signũ, propositum cap. 8. art. med. quod sumitur ab his, quæ insunt, secundum essentiæ rationem, vt est temperies & compositio: signatum, eo in cap. est constitutio, cuius caussa est intemperies & compositio: quod si bona sit temperies bona compositio; sunt caussæ bonæ constitutionis. Caussa interna concurrens per modum consecutionis, tangitur a Gal. c. 14. li. 9. meth. & est corporis temperies, quæ fuit antequam homo febricitaret: vt ex hac temperie, per modum consecutionis, prodeat febris recessus in tali gradu. Caussa autem externa est, verbi gratia, aer calidior precedẽs febrem; cibi biliosi, præcedentes febrem biliosam. Et hæc est caussa externa præter naturam. Caussa externa naturalis, est veluti constitutio parentum, ratione

2. Effectus. filij. Quoad effectum, cum Galeno c. 8. & 10. art. med. effectus produci potest ab agẽte vel Interno, vel Externo. Si producatur ab agente interno, est affectus in corpore, cuius corporis signatum est cognoscendum. Effectus autẽ vel est Primarius, vel Secũdarius. Primarius est, qui tempore postponitur signato, & a signato producitur, vt, verbi gratia, est morbus frigidus ventriculi, si conferatur cum diminuta coctione, nam tempore procedit, & est caussa coctionis diminutæ: quemadmodum etiam macies in febribus hectica. Effectus autem secundarius est, quem tempore præcedit signatum & signatum non est ipsius caussa. V. g. signatum sit temperies sanitatis instrumenti, signum erit magnitudo, erit figura: & hi effectus tẽpore posteriores sunt ipsa temperie, nõ tamen sunt effectus temperaturæ, sed formatricis. Hinc recte Galen. ait, c. 9. l. 1. de vs. p. effectus alteratricis sequi temperiem; formatricis autem effectus accidere temperaturæ, quia non sunt effectus producti. Effectus qui producitur ab agente externo, proponitur c. 10. art. med. vbi dicitur, quod aliud sit præter omnia proposita, nimirum alteratio (id est, effectus;) quæ fit ab extrinsecus occurrentibus: reliqua autem proposita, erant effectus agẽtis interni: & hæc alteratio oritur a iuuãtibus, a lædentibus; vt signum sit effectus, quatenus est alteratio caussæ externæ. In vniuersum ergo signorum fontes rediguntur vel ad caussam, vel ad effectũ; siue signatum sit præteritum, siue præsens, siue futurum; siue signum sit pathognomonicum, siue assidẽs, siue mox apparens, siue alio modo occurrat.

Oculi sani temperaturam quæ signa indicent, secundum Auicennam. Auicennas in crasi oculorum ab his fontibus signa petit. Nam quoad effectum caussæ internæ, signa petit ab excremento, ab actione, a qualitate. Quoad actionem, signa sumit ab actione propria & communi. Propria actio est visio: si ergo bona sit visio, indicat oculi temperaturã fortẽ, id est, in habitu, & æqualem, secundum omnes oculi partes. Si debilis sit visio, indicat defectum, sed intra latitudinem sanitatis, in complexione, & compositione. Bona autem visio est, dum homo & procul, & prope videt, exacte, etiã obiectum minimũ, nec a forti visibili læditur. Debilis contra. Actio communis, est animalis, vel naturalis. Animalis; vt est oculi motus: qui si facile fiat, indicat oculi temperiẽ calidam, aut siccam: si difficultas fiat motus, indicat frigidam & humidam. Actio naturalis manifestatur ex excrementis; vt e copiosis excrementis, verbi gratia, indicatur temperies humida. Quoad qualitatem; cum Auicenna, procedit, caussa, vel totius oculi vel partiũ. Si caussa totius oculi; respicere oportet ad qualitatem, vt est obiectum sensum externorũ, vel Proprium, vel Commune. Propriũ, ratione tactus & visus. Ratione tactus e caliditate indicatur temperies calida, e frigiditate frigida, e duritie sicca, e mollitie humida. Ratione visus, e colore rubicundo, citrino, indicatur tẽperies calida; e colore plumbeo, frigida. Quoad obiectum cõmune, pertinet ad figuram, ad magnitudinem. Figura bona, significat fortitudinẽ in creatione, & hinc temperiem.

Magnitudo proportionata indicat bonam temperiē. Si respiciamus ad qualitatem, ratione partium oculi: cum Auicenna; e venis magnis indicatur temperies calida: e venis plenis, indicatur humida, e venis exiguis, indicatur frigida: e venis vacuis, indicatur sicca. Tandem, quoad effectum ratione caussæ externæ; si alteratio facta a calidis, iuuat; indicatur frigida intemperies, & contra. Vt hinc manifestum sit, oculi natiuam temperiem indicari cum Auicen. a necessario consequentibus, & nequaquam ab essentialiter inhærentibus. Nam e c.8. art. med. essentialiter inhærens, distinguitur a necessario consequentibus, vt signa, quæ secundum substantiæ rationem insunt, non sint vsurpanda in cognitione temperaturæ: nam signatum est temperatura; & temperatura est, quod secundum essentiæ rationem inest: Quare idem esset signum & signatum. Vt signa, quæ insunt secundum substantiæ rationem, cum sint temperatura, & compositio, solum locum habeant, dum signatum est constitutio, prodiens e temperatura & compositione; siue constitutio attineat ad totum corpus, siue ad partem & instrumentum; siue constitutio sit bona, siue sit mala; & præterea, siue constitutio sit in latitudine sanitatis, siue extra latitudinem. Semper ergo signa tantum sumenda sunt a caussa & effectu.

Signa lippitudinis in genere.

Iam loquemur de signis indicantibus lippitudinē. Ophthalmia ergo in genere indicatur e necessario consequentibus, idest, actione, excremento, & qualitate. Actione; vt indicatur e dolore; nam oculus vt exquisiti sensus facile dolet. Indicatur ex excremento, vt in lippitudine excrementum emanat ob raritatem tunicæ. Indicatur e qualitate, hoc est, e magnitudine aucta, quia adest tumor; e rubedine oculi, nam portio etiam exigua sanguinis, albam tunicam reddit rubicundam. Quoad signa differentiarum, & primum ratione formæ: tumorē esse symptoma, & hinc esse ταραξιν, idest, spuriam lippitudinem cognoscitur e symptomatum remissione, & e prægressis caussis externis. Si contra; iudicandum, tumorem esse morbum. Ratione subiecti, differentiæ patent; an nimirū, subiectum sit vel vnus oculus, vel vterque: similiter etiam pateat, an tumor cooperiat pupillam, idest, num sit chemosis. Differentiæ ratione caussæ efficientis, sumuntur a materiæ specie, vitio, & caussa generante. Quoad speciem, cum sit sanguis, bilis, pituita, melancholia, flatus: Sanguis cognoscitur e dolore extensiuo, ex excrementis, quæ plurima non egrediuntur tempore somni: præterea ex excrementis non admodum mordacibus, e rubedine admodum euidenti (: rubedo est signum ophthalmiæ in genere: magna rubedo est signum ophthalmiæ a sanguine:) præterea sanguis indicatur e pulsatione temporum, & e caussis prægressis, vi quarum potest sanguis generari, de quibus in dol. cap. Bilem esse in caussa ophthalmiæ, cognoscitur e dolore insigni: præterea e sensu mordacitatis, vt veluti oculus exulceretur; e sensu caliditatis; pręterea e lacrymis tenuibus mordacibus, quandoque vlcerantibus, citrinis: adhæc e rubedine, sed mista cum flauitie. Pituita indicatur e sensu grauitatis, cū remisso calore, ex excrementis tepidis, vix mordentibus, nisi salsa sit pituita; e viscidis excrementis, vt fiat agglutinatio in somno; pręterea e rubedine mista cum albedine. Melancholia indicatur e grauatiuo dolore, sed remisso, citra sensum caliditatis, nisi sit atra bilis; ex excrementis crassis, ad nigrum vergentibus, e rubedine obscura, idest, declinante ad nigrum. Flatuosa materia cognoscitur e dolore extensiuo, sine grauitate; ex absentia lacrymarum, e rubore exiguo, quatenus vi doloris trahitur sanguis. Quoad cognitionem vitij: materia secundum substantiam peccans, & proinde putrida, cognoscitur e tumore calido inflammatorio, vt vehementia sint symptomata. Quantitas maior cognoscitur e maiori tumore: minor, e minori. Quoad qualitatem: quæ signa indi-

Signa differentiarum. A forma.

A subiecto. A caussa efficiente.

A cant bilem vel sanguinem, indicant caliditatem: quæ signa manifestam pituitam vel melancholiam, indicant frigiditatem; nisi pituita sit salsa, vel melancholia exusta. Quoad vitium secundum Vbi materia magis quiescens cognoscitur, si medicamentis non cedit. Vitium secundum motum, hac ratione cognoscitur: vt fluxus velocior indicetur a symptomatis, prout celeriter oboriuntur. Quoad terminum a quo; an sit totum, vel pars, cognoscitur e signis, indicantibus vitia vel totius, vel partis. Quoad spatium; si euidens fuerit, cognoscitur e vasorum externorum amplitudine, e pulsu, e frontis extensione, e rubedine, e tumore palpebrarum: si contra, iudicandum erit spatium esse reconditum. Quoad terminum ad quem; num oculus habeat rationem termini ad quē, vel vt suscipit, vel vt attrahit, euidentissime patet e superius traditis.

Indicationes.

B Cum lippitudo sit tumor annatæ oculi, procedens a materia morbifica: a tumore, vt est magnitudo aucta, non potest sumi indicatio vtilis. Ratione subiecti, in omni oculorum vitio, quod indicat, est calidū oculi innatum, vt est particeps spiritus animalis, residens in humore crystallino: & hoc calidum indicat alimentum, ea copia & qualitate, vt oculi calidum conseruetur. Sed præterea oculi proportio requirit remedium, fouens oculi proportionem. Ratione caussæ efficiētis, vt hæc est multiplex specie, vitio & caussa generante; ita variæ hauriri possunt indicationes: quæ omnes patent e superius traditis.

Prognostica.

Lippitudo in genere est malum curabile, nisi error committatur: cap. 2. lib. 4 κ τόπ. cap. 2. lib. 3. meth. cap. vlt. lib. 13. meth. At pro vehementia differentiarum prognosticum variat. Vnde ratione formæ; lippitudo facilius tollitur, si tumor sit symptoma: nam vehementia est remissa & ratione essentiæ, & ratione dignitatis, quia non cooperitur pupilla. Si tumor sit C morbus, difficilius tollitur, & præsertim si fuerit chemosis; nam adest vehementia insignis & essentiæ, & dignitatis, quandoquidem & magnus est tumor, & pupillam tegit. Ratione caussæ efficientis: prognosticum potissimum petendum ex specie, & vitio. Quoad speciem: Si materia fuerit flatus; facilius cedit, quam minera. Si perpendamus vitium; lippitudo est difficilioris curationis, prout materia est magis putrida, magis copiosa, calida, abradens: quamuis materia etiam frigidior & crassior difficulter superetur, ob vehemētiam essentiæ. Quoad vitium secundum Vbi: Hippocrates respiciens ad motum, aphor. 17. sect. 6. ait: lippientem alui profluuio corripi, bonum: nam vitium in motu non est vehemens, cum materia moueatur ad aluum. Auicennas addit, respiciens ad motum & quietem in regione meridionali, lippitudinem facile curari, propter raritatem pororum, & solutionem naturæ ipsorum ægrotantium; contra in regione frigi- D da: Regio videlicet signum est, vitij magis vel minus vehementis secundum essentiam materiæ morbificę; nam in calida regione, materia morbifica non ita quiescit, propter poros latos; nec ita materia petit oculum cum moueatur ad aluum: Regio ergo calida, ceu caussa latitudinis pororum, & lubricitatis, est signum a caussa sumptum. Quoad spatium, Galenus cap. vlt. lib. 13. meth. ait; malum facilius adimi, si materia fluat per spatia externa; hæc enim minoris sunt dignitatis. Vtrum autem euentus lippitudinis futurus sit cito vel tarde, Auicennas declarat, inquiens lippitudinem esse velocis motus, si lacrymæ magis currant, & sint mordaces; nam indicant velociorem motum materiæ. Contra statuendum si lacrymæ ægre fluant: nam indicant materiæ motum tardiorem. Et hęc de prognostico. Ad materias progrediemur.

Euentus ophthal...

Quoad chirurgiam: Vena secanda est, dum sanguinis vitium est vehemens; quod vitium vehemens indicatur a lippitudine vehementi. Hinc Rhasis habet venam esse secandam, nisi lippitudo sit leuis.

Curatio venæ sec...

Est ergo vena potius secanda in exquisita lippitudine, quam in ταράξει, seu leui lippitudine: leuis enim lippitudo designat sanguinis vitium debile. Porro, dum vehemens est sanguinis vitium: sanguis habet rationem vel caussæ principalis, vel adiuuantis, vel sine qua non. Sanguis quidē caussæ principalis habet rationem, in lippitudine sanguinea: adiuuantis in biliosa, si cum bile sanguis est missus: habet rationem caussæ sine qua non, in omni specie lippitudinis. Cū autem in euacuatione respicere oporteat ad speciem humorum: recte iubet Galenus in oculorum dolore, redundante sanguine, venam esse secandam: infestante malitia, id est, cacochymia, esse purgandum: commentario aphorismi 31. sectionis sextæ, & capite vltimo libri decimitertij methodi. Rhasis, ad quid agendum specificum respiciens; addit: quo fortior lippitudo fuerit, eo plus sanguinis esse detrahendum: nam fortior lippitudo est signum copiosioris sanguinis. Quoad vsum: Auicennas dicit, si lippitudo sit admodum vehemens, esse euacuandum sanguinem, vsque ad timorem leipothymiæ; nam sanguinis euacuatio plurima, id est, vnica vice vsurpata, sanat spatio vnius horæ: ratio Auicennæ est: dum enim vehemens est lippitudo, insignis est sanguinis actio, a qua sumitur quantum agendum. Liceat etiam monere circa vbi: Aetium secare venas supernas, id est, cephalicam. Auicennas inquit, secandam esse cephalicam in omni specie lippitudinis. Rhasis addit; secandam esse cephalicam in manu vel brachio partis oppositæ oculo infirmo: nam Vbi agendum indicatur a sanguine, vt in aliquo loco subsistit: in hoc malo sanguinis subsistentia capitur, vt sequitur sanguinem, qui vel sua copia affligit oculum, vel motu potest affligere. Si ergo perpendatur sanguinis subsistentia, vt copia sua oculum affligit; vena eiusdem lateris secanda: &, si virtus robusta sit, secanda vena brachij; si non admodum robusta, secanda est vena manus. Si autem subsistentia sequatur sanguinem, vt suo motu potest oculum affligere; cum Rhasi vena oppositi lateris secanda; nam quo a longinquioribus fit euacuatio, eo reuulsio etiam est melior: vt liceat etiam quandoque venas infernas aperire.

Cucurbit.

Auicennas præter propositas materias chirurgicas, probat etiam ventosam infra occiput: siquidem est mareria strenue retrahens ab oculis.

Arteriotomia.

Dum fluit materia per arterias externas, Galenus probat sectionem arteriarum, c. vlt. lib. 13. meth. Preterea probantur etiam frictiones, & ligaturæ.

Frictiones.

Ligaturæ.

Auicennas laudat cauterium in sutura coronali, in lippitudine, quæ fit a catarrho contumaci.

Cauterium.

Pharmaceia

Quoad medicamenta: in opthalmia probantur, & Anodyna propter dolorem, & Sanantia: Anodyna, quæ ratione Iudicij sunt administranda; patent e sermone de dolore capitis. Anodyna autem caussa Receptionis, sunt Calida, vel Frigida. Medicamenta sanantia, respiciunt vel Materiam morbificam, vel Oculi proportionem. Et si respiciunt materiam; respiciunt materiam vel Extra oculum, vel In oculo. Et si extra oculum; vel in Toto, vel in Capite. De his ergo medicamentis dicendum.

Anodyna. 1.

Anodyna frigida sunt, *succus lactucæ, solani, pomorum mandragoræ: sed medicamentum etiam confici potest e seminibus & capitibus papaueris, item ex opio. Vnde Rhasis probat collyrium vel Sief album, quod præter cerussam, sarcocollam, tragacantham, recipit etiam opium*. Monet autem Galenus capite secundo libri tertij methodi, & capite vltimo libri duodecimi methodi, vt in grauissimis doloribus, non autem semper, stupefacientibus vtamur, hoc est, opium recipientibus: nam hæc medicamenta nimis nocent oculis vt quandoque visio ita lædatur, vt nunquam redeat ad statum naturalem. Quare collyrium ex opio probatur solum dum magna necessitas vrget, hoc est, dum dolor est acerbissimus, & potissimum si est vehemens ratione facultatis, id est, dum imminet syncope, & hinc mors. Quamobrem Auicennas, non in qualibet lippitudine, sed in ea, quæ fit a materia tenui & corrodente, medicamentum opiatum probat: in hac enim opiatum potius est remedium sanans, quam anodynum; nam sanat materiam, id est, remouet vitium materiæ, vt dolor non reuertatur, quoniam corrigit materiæ tenuitatem & acrimoniam: vt non solum conferat mitigando dolorem, sed ita agendo in materiam, vt materia morbifica non possit amplius soluere continuum, caussaque doloris esse. Improbantur ergo medicamenta opiata, si dolor fiat a flatu. Verum, quoniam medicamentum opiatum agit, non tantum in materiam morbificam, sed etiam in oculi calidum innatum, & intemperiem: ne his noxa accidat, secundum Auicennam probatur cum medicamento opiato, *aqua cum saccharo, aqua cum melle*, vt oculus non lædatur: & Galenus huius rei gratia ascēdit *ad collyrium, e cinnamomo*. Quoad rectam opiatorum administrationem: & primum, quoad Quantum agendum; non probatur magna dosis, verbi gratia. ℞. *sief. albi, cum opio ʒ. ß. lactis muliebris, aquæ saccharatæ an. ʒ. vj. Misc.* Quoad modum: opiatum applicetur actu tepidum. Quoad Quando agendum: vsurpetur dum dolor vincit alia indicantia: quare raro. Quoad Vbi agendum: applicetur temporibus, fronti, prope oculos, &, vrgente necessitate, intra oculum. Galenus cap. vlt. lib. 12. meth. proponens *medicamentum e castorio, & e succo papaueris*, hoc medicamentum instillat in aures: ratio est; nam huius medicamenti vis perducitur non ad oculos, quia nullæ sunt viæ, sed ad cerebrum, vnde fit somnus; & tunc cerebrum propter somnum, vt organum facultatis iudicantis, redditur ineptum ad iudicandū obiectum dolorificum, ad tempus, id est, tempore somni.

Quoad anodyna non opiata, cum Galeno c. vlt. li. 13. meth. probatur *album oui: sed probare etiam licet ouo cum vitellos, ouum etiam integrum, concussum cum aqua rosacea. Probatur etiam pomum decoctum cū saccharo. Potissimum probatur c. 2. lib. 4.* κ. τόπ. *lac recenter expreßum ex vberibus iuuenculæ, & temperatæ, & bene nutritæ. Probatur etiam farina hordei, cum oleo rosaceo, & luteis ouorum. Alexander loco farinæ hordeaceæ, vtebatur mica panis, cum rosaceo, & ouo*. Sed notandum, oleum esse oculis inimicum; nam dum oleū est particeps excrementi serosi, non est exper mordacitatis: & ob id cum Galeno cap. 18. lib. 2. simpl. oportet oleum sit dulce, candidum, & hinc separatum a sero, a portionem mordaci: sic enim nō erit oculo insensum, & præsertim, si permistum adhibetur. Verum, cum lac oportunum sit medicamentum; notandum cum Auicenna, non dimittendum esse lac instillatum in oculum longo tempore; sed remouendum, & omni hora renouandum. Hoc dictum non pertinet ad methodum medendi, ratione primæ materiæ, id est, corporis humani; nam hoc fit, quoniā lac diu retentum in oculo corrumpitur; hoc ergo pendet e natura lactis, quatenus facile putrescit. Et hinc Auicennas addit, non esse necessarium, vt album oui renouetur; nam si per horam dimittatur, non nocet: oui ergo album hac in parte præstantius est lacte, quamuis lac magis abstergat. Et propterea hæc Auicennæ dicta non pertinent ad Quando agendum. Quoad modum anodynorum: anodynum debet esse emplasticum, in lippitudine ex inflammatione; & in vigore debet esse tepidum; in principio ad teporem aliquem accedere debet: & ratio est, quia in principio adest dolor, & materia per modum repercussionis est retrahenda: in statu est quidem dolor, sed materia est vacuanda per resolutionem.

Quoad anodynum, quod est calidum in primo, & tenuis substantiæ: cum Galeno cap. 1. lib. 4. κ. τόπ. est

ſpongia, infuſa in decocto meliloti, in decocto fœnugræci. Et notandum, e cap. vlt. lib. 13. meth. in vſu cuiuslibet anodyni, & cuiuslibet medicamenti ocularis, ſuperiorem oculi genam, blandiſſime attollendam: & mox medicamentum infundendum.

Vacuantia totum, & caput.

Medicamenta ſanantia, reſpiciunt Materiam, vel Proportionem. Ratione materiæ, & quidem exſiſtentis extra oculum; & primum in toto corpore; probantur lenientia, præparantia, purgantia, varia, pro varietate ſuccorum: de quibus capite de cephalalgia. Id ſolum monere ſufficiat; in lippitudine non eſſe negligenda vacuantia totum corpus: nam oculorum dolores ſoluuntur epoto medicamento ſoluente, aphor. 31. ſect. 6. & præterea Hippocrates ait, aphor. 17 ſect. 6. lippientem alui profluuio corripi, bonum: quod naturæ exemplum medicus imitari debet, ſecundum Galenum in commen. Quoad medicamenta ratione capitis, Auicennas probat euacuationem capitis, & per os, & per nares: probat autem medicamenta, quę extrahunt partem materiæ, non totam, nec trahunt materiam ad oculum: vt probentur mitiora caput euacuantia, de quibus capite octauo primi huius libri egimus.

Topica. Extergētia.

Medicamenta ratione materiæ in oculo ſunt duplicia: prout materia morbifica reſidet, vel Extra tunicam adnatam, vel In adnata. Si materia reſideat extra adnatam; cum Auicenna oportet oculos aſſiduo mundificare a lacrymis, a lacte inſtillato, &c. huius gratia oculus abluendus eſt *cum albo oui conquaſſati; cum aqua hordei, vel ſacchari, nec non roſacea*. Addit Auicennas, contactum eſſe debere cum facilitate. Ratio eſt: primum enim mundus eſt ſeruandus oculus; nam materia morbifica hærens, dolorem intendit, & medicamentorum operationem prohibet ſua præſentia: ſecundo, probatur tactus facilis, propter virtutē, quæ diſſoluitur ratione tactus difficilis, quo dolor excitatur, calor intenditur, & materia attrahitur. Ratione materiæ morbificæ in adnata; ſcire oportet, huius vitium attinere ad Copiam, vel ad Vbi. Si ad copiam; probantur medicamenta vacuantia, per modū repercuſſionis & reſolutionis. Si peccatum ſit ſecundum vbi, vt vitium attinet ad motum, probantur medicamenta retrahentia, per modum repercuſſionis, & interceptionis. Si vitium ſpectet ad quietem, probantur medicamenta vacuantia per modum reſolutionis. Quare proponemus medicamēta Intercipientia, Reprimentia & Reſoluentia.

Intercipientia.

Intercipientia cum Galeno cap. vlt. libro 13. meth. probantur, dum materia fluit per vaſa externa: cuiuſmodi eſt *medicamentum quod conficitur e roſis, hypociſtide. gallis immat. malicorio. ſanguine dracon. bolo Armena, ſantalis, an part. æqual. & hoc medicamentum excipi poteſt ſucco coriandri, endiuiæ, vel aqua roſacea: vt, ſi materia ſit frigidior, excipiatur medicamentum intercipiens ſucco coriandri, vel vino adſtringente: & præterea ſi materia eſt frigida, addere licet crocum, ſalem, nucem cupreſſi: ſi materia ſit calida, excipiendum medicamentum intercipiens aqua roſacea, vel etiam aqua plantaginis*. Circa vſum ſufficiat admonere cum Auicenna, medicamentum hoc intercipiens non eſſe applicandum oculis, ſed vaſis, per quæ materia fluit. Rhaſis applicat fronti & palpebris. Diligenter cauendū, ne hoc medicamentum oculum ingrediatur, nocet enim nimia adſtrictione.

Reprimentia.

Reprimentia & reſoluentia in hoc conueniunt, quod intra oculos ſunt immittenda Quoniam autem oculus promptiſſime patitur, ad differentiam aliarum partium, quæ inflammatione laborant; oportet hæc medicamenta aliquid peculiare obtinere; nimirum vt non ſint acria, non amara, non ſalſa, non acida, neque aſpera, capite ſecundo, libro quarto, κ. τόπ. capite vltimo, libro decimotertio, method. capite ſecundo, libro ſecundo, ad Glaucon. ne talia medicamenta violenter in oculos agendo noxam inferant. Probatur ergo medicamentum, quod ſit expers mordacitatis, mediocriter craſſum, lētum, leue, hoc eſt, ęquale: expers enim mordacitatis & ęquale, agit citra violentiam; craſſum vero & lentum, nō ſolum citra violentiam agit, ſed præterea etiam diu manet in oculo; vt per moram ſtrenue agat in materiam morbificam, nec frequenter medicus cogatur renouare medicamentum, & hinc palpebras genaſque attollere. In ocularibus igitur medicamentis, mordacitas, & aſperitas corrigenda. Mordacitas pendet, vel e caliditate, quemadmodum in medicamentis acribus amaris, & ſalſis; vel e frigiditate, vt in acidis. Si pendeat e caliditate, medicamenta infundenda bis & ſępius, *in aqua roſacea, in aqua endiuiæ, in aqua hordeacea, in lacte*. Si mordacitas pendeat e frigiditate; corrigenda eſt *decocto vel paſſularum, vel calicarum, vel fœnugræci, vel meliloti; vel etiam cum vino ſubdulci*. Quoad aſperitatem; cum Auicen. medicamenta ſunt conterenda, vt leuia & æqualia reddantur. Expedit etiam medicamenta diligenter abluere: vnde *fœnugræcum abluendum eſt, vt puluis, ſi quis adeſt, beneficio ablutionis amoueatur*. Quod ſi ergo contingat, vt medicamentum in puluerem tenuiſſimum redactum, ab oculo non perferri queat; puluis etiam tenuiſſimus incluſus panno lineo, immittatur in dilutum, ſiue ſit aqua roſacea, ſiue decoctum fœnugręci, vt medicamentum inſtilletur in oculum, per expreſſionem panni linei: ita enim citra omne incommodum aget. Sed medicamenta non tantum ante ipſorum vſum corrigenda ſunt, vt diximus: verum etiam in ipſo vſu & adminiſtratione. Quæ autem corrigunt, præſertim ſunt liquida, quibus collyria excipiuntur, *vt eſt aqua roſacea, album oui, lac, &c.* Pro ſingulis collyrij drachmis, excipiens liquidum ſit ab ℥. ß. ad ℥. j. & ſi oculus ſit exquiſitioris ſenſus, aſcendatis etiam ad ℥. ij. Hinc Galenus capite ſecundo, libro quarto, κ. τόπ. iubet, vt in medicamentis, in quibus valide aſtringentia dominantur, plurimum albuminis oui, cum pauciſſimo collyrio miſceatur. Si aſtringens medicamentum non ſit ita validum, ſi collyrium non ſit ita aſtringens: eſt miſcendum cum liquore in minori copia: ratio eſt: quo enim collyrium magis efficax eſt ad excitandum dolorem, eo corrigens indicat validius, & proinde in maiori copia, cum in hac ſit maior virtus. Cæterum, quoad reprimentia, cauendum eſt a vehementioribus, vt eſt *acacia, omphacium, balauſt. gallæ immat.* &c. capite ſecundo libri quarti κατὰ τόπυς: hæc enim exaſperant, denſantque membra, & prohibent reſolutionem materiæ; & ſic in cauſſa ſunt, vt dolor intendatur. Quod ſi tamen oculi aciem diſperſam exacuere & vnire voluerimus, parum quid miſcere oportet aſtringentium vehementium, quoniam oculi ſubſtantiam cogunt & aſtringunt. Dum ergo in lippitudine ſcopus eſt ſolum reprimendi; leuia ſaltem & mediocria aſtringentia probantur, nequaquā vehementia. Hinc Auicennas in principio improbat vehementer ſtiptica, quia tunc temporis ocularia dirigenda ſunt ad materiam copioſam & craſſam, non ad uniendum aciem oculi diſperſam, ſpirituſque animales diſſipatos, aut ad calidum innatum cryſtallini vniendam: nam materia copioſa & craſſa in principio magis poteſt ad prohibendum vehementer adſtringentia, quam oculi acies ad eadem indicandum: contra, procedente malo, dum materia morbifica minuitur, & acies oculi diſperſa magis magiſque diſpergitur; tunc vehementer aſtringentibus vti poſſumus, nimirum poſt principium. Porro commodiſſima ſunt mediocriter aſtringentia, ſecundum Galenum loco citato, niſi in ophthalmia materia ſit admodum craſſa & frigida, ſiue humor ſit, ſiue vapor, vt reprimentibus non cedat, capite vltimo, libro decimotertio, method. Galenus igitur loco citato probauit, *roſarum folia, flores, ſuccum*

succum vt liceat vti aqua rosacea, ascendit ad hypocystidem, ad pompholygem, spodium, amylum, plumbum vstum, & lotum, cerußam lotam : & hæc excipi possunt aqua pluuiali albo oui, aqua rosacea. Quoad vsum: & primum quoad Quantum, hæc poterit esse formula: *℞. florum rosarum ʒ.j. tutiæ lotæ, spody loti, cerußæ lotæ, amyli, tragacanthæ an. ℈.j. contundantur & fiat collyrium : cuius vsus ratione quantitatis erit : ℞. prædicti collyrij ʒ.ß. aquæ rosaceæ ʒ. vj. Misce*. Prima recepta pertinet ad artem componendorum medicamentorum: secunda ad methodum medendi, vt dirigitur ad Quantum agendum. Quoad modum : reprimentia actu frigida applicanda ; at frigiditas non admodum erit intepsa, nec oculus ligādus, alias reprimentia per oculi contactum calefiunt, & oculum recalfaciunt. Expedit ergo panno lineo tenui, madefacto in aqua rosacea, fouere oculum; ita enim reprimens efficacius aget. Quoad quando agendum: reprimentia sunt vsurpanda: dum materia morbifica reprimenda non superatur ab alijs indicantibus. Vincitur autem materia reprimenda, a materia replente & totum & caput. capite primo, libro quarto, κ.τόπ. & sic recte non admittuntur vel reprimentia, vel anodyna, dum corpus est repletum, aphoris. 31. sectio. sexta. Non igitur licet vti collyrijs reprimentibus, secundum Auicennam, nisi post tres dies. Materia autem reprimenda, dum facta est euacuatio & totius & capitis, vincit alia indicantia: quatenus videlicet materia vel fluit, vel, si fluxit, non est impacta; vnde inter initia solis reprimentibus vti licet; in augmēto debent esse mista cum resoluentibus, cap. 2. libro 4.

Resoluētia.

κ.τόπ. verbi gratia. *℞. florum rosarum, spodij, lotij, cerussæ lotæ, an. ℈.j. hæc sunt reprimentia : deinde adde, spicæ, croci, myrrhæ, thuris, an. ℈.v. fiat collyrium siccum. ℞. huius collyrii. ℈.ij. vitellos ouorum num. ij. aquæ rosaceæ ℥.ß. vini stipiti ʒ.ij. Misce*. Et hoc medicamentum, vt recipit reprimentia in maiori dosi, quam resoluentia; ita magis probatur in initio incremēti, quam versus statum. Quod si malum magis accedit ad statum; resoluentium dosis est augenda. Vnde Galenus cap. vltim. libr. 13. method. inter resoluentia probat *fomentum, confectum ex aqua dulci, moderate calida; probat decoctum fænugræci*; nam cum Galeno capite primo, libro quarto κ.τόπ. discutit moderate, calfacit sine morsu, quia succum habet viscidum, vt oui albumen. Probatur etiam *fomētum e mylio, e thure, e castorio, spica, croco, e fellibus animalium, e feniculo, ex euphragia, & alijs propositis a Galeno*. Notandum autem hæc *non esse excipienda aqua rosacea, nec albo oui, seu lacte, quod virtute seri, sine morsu vim habet detergendi. Sed medicamenta resoluentia excipi possunt etiam luteis ouorum, aqua feniculi, euphragiæ, rutæ, & similium*. Horum autem vsus, quoad *Quantum* agēdum, idem esse debet, qui fuit propositus de reprimentibus. *Quomodo*. Admouentur resoluentia, vel tepida, vel calida: non actu frigida, vt reprimentia. *Quando*. Administranda sunt post vacuationem totius & capitis; cap. vltim. lib. 13. meth. Auicennas, cum proposuisset vaporem esse administrandum cum tepidis medicamentis ; addit, sufficere quandoque bis vti, aut semel, & quandoque esse necessarium, vt iteretur medicamentum, secundum fortitudinem & debilitatem lippitudinis : ratio est : nam indicans, vincens alia indicātia, quo diutius vincit, eo etiam diutius est vsurpandum medicamētum; at indicans diu vincit, dum fortis est lippitudo: Ergo in forti lippitudine repetendum est medicamentum.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt id quod est secundum naturam in oculo. Hæc ergo vel respiciunt oculi proportionem, & probantur in ophthalmia, siue oculi a principio generationis bene, siue male sint constituti: vel respiciunt Calidum innatum, cum spiritu animali, & probantur in ophthalmia, quando oculi a principijs generationis obtinēt calidum dissipabile, verbi gratia, dum sunt prominentes. Proportionem respiciunt secundū Mesuem, & Auicennam, *nux moschata cum melle, myrobolani chebulæ, melle vel sacchara conditæ, mel, feniculum: vnde Auicennas inquit, collyrium ex aqua feniculi omni hora eße mirabile: laudatur etiam chelidonia, euphragia, verbenaca recta, ruta antimonium, tutia nutrita in aqua feniculi, in aqua maioranæ: probatur etiam collyrium e granatis dulcibus & non dulcibus*. Horum medicamentorum vsus, patet e superius propositis: nam si his medicamentis vtamur, vt reprimentibus, vsus reprimentium seruandus : si vt resoluentibus, vsus resoluentium seruandus. Medicamenta, quæ respiciunt dissipationem calidi innati, cum Galeno cap. 2. lib. 4. κ.τόπ. sunt adstringentia, *vt acacia, omphacium, balaustum, gallæ immaturæ*: hæc enim vniendo, & adstringendo, aciem oculi exacuunt & intendunt. Hinc Auic. probat *collyrium e granatis non dulcibus, seu astringentibus*; at monet Galenus, vt his astringentibus nec sinceris, nec copiosis vtamur, sed parum ex his miscere possumus. Quod si ergo contingat in oculo imbecillo nō esse materiam; licet vti solo collyrio, e granatis acerbis, cum aqua rosacea: si autem adest materia morbifica, oportet quædam permiscere. Vsus patet e propositis: sufficiat quædam admonere circa modum, & quando. Quoad modum agendi: si hæc roborantia calidum innatum; misceantur cum resoluentibus, sunt administranda actu calida; si sincera, actu frigida: ratio est; quoniam, dum sinceris vtimur, non adest materia resoluens, quæ prohibeat. Expedit autem secundum Auicen. in cuiuslibet medicamenti vsu submergere oculum in medicamentum liquidum: & oculus tunc est aperiendus: probatur ergo vas vitreum, vel argenteum, confectum ad portionem magnitudinis oculi, quod vas est replendum liquore, & in hoc est detinendus oculus. Quoad quando agendum: Si hæc medicamenta vsurpentur mista cum medicamentis materiæ morbificæ, non licet his vti in principio : si autem solis vtamur, licet vti eo tempore, quo oculus est immunis a materia morbifica: nam non adest materia, quæ prohibeat.

Aer non probatur lucidus, sed purus, expers fumi, vaporis acris, pulueris. Probatur cibus boni succi, qui nō mittat vapores in caput, qui sit attenuans, vt dissipet & attenuet materiam; qui sit minuēs, si adsit, materia morbifica: vnde Gal. probat cibi parcitatem, id est, cibum minuentem, cap. 2. li. 4. κ.τόπ. Hinc Auicennas improbat *caules, lentes, lac*, nam hi cibi euaporant in caput: improbantur *aromata, agrumina*, nam caput petunt. Improbantur calidiora in lippitudine ex inflammatione : vnde Rhasis in hac neque dulcia admittit, quia bilescunt. Auicennas etiam prohibet copiā salis, vt propterea sint vitandi cibi crassi, vt sunt *carnes salitæ, cibi qui conficiuntur e posca*. Cum probentur cibi attenuantes, possunt cibi condiri his quæ oculi proportionem respiciunt: vt sunt *nux moschata, euphragia, feniculum* : quibus vti possumus pro condimento & pro opsonio. Cibaria autem condiantur calidis, nisi caliditas corporis prohibeat : vt improbentur in lippitudine ex inflammatione. Tandem, cum probetur minuens victus; secundum Rhasin, est abstinendum a carnibus. Quoad potum : Rhasis improbat *vinum*, nam calefacit, & petit caput. *Aqua* etiam in magna copia improbatur, cap. 6. lib. 4. κ.τόπ. quia cibi vehiculum est, & materias in caput ducit. Vinum aliquando probatur; nam dolores oculorum soluuntur vini potione, aph. 31. sect. 6. Proinde secundum Galen. in comm. in oculi dolore vinum conuenit, dum in oculorum venulis sanguis crassus continetur, sine corporis repletione: nam hoc vinum materia resoluit. Alias aqua detur. Somnus & vigilia erunt moderata. Aeger super oculum infirmum non dormiat, nec capite eleuato; & puluinar nō sit e plumis,

Appropriata oculis.

Ad dissipationem calidi innati oculorum.

Diæta.

mis,quia phlegmone augetur. Aluus seruatur lubrica:nam alui profluuium in lippitudine bonum. Probatur etiam vacuatio excrementorum tertiæ coctionis: vnde aph.31.sect.6.c.vlt.l.13.method.probatur balneum aquæ dulcis,at toto purgato,& concocta inflammatione,quare in declinatione. Quoad motum & quietem ratione totius corporis, si respiciamus ad lippitudinem iminentem: e c.3.l.5.de tuen.san.probatur frequens ambulatio,cursus mediocris,gestatio in vehiculo,probantur omnia citra fatigationem,& capite,dorsoque non inclinatis. Si autem respicimus ad lippitudinem præsentem, cum Galen.capit.2.lib.4. κ.τόπ exercitio vti licet, post mitigationem doloris, & ante balneum: vt probetur mediocris quædã ambulatio. Ratione motus oculi. cum Auicenna motus superfluus nocet; vt immoderatus risus, fletus, aspectus obiectorum paruorum, alborum, splendentiũ; nam oculi a luce offendumtur, quia spiritus dissipantur, ca.3.l.10.de vs.part. Vnde Auic. suspendebat pannum nigrum ante oculos, in ægritudine, & viridem in dispositiones anitatis, vt spiritus seruarentur.

CAPVT XXXVII.

De Vesica, seu Pustula corneæ.

Nomen. κατὰ τὸ φλυζειν, i. bullire, seu bullas facere.

HVcusque de affectu adnatæ tunicæ: sequuntur corneæ; quorũ primus Vesica est. Celsus malum hoc vocat pustulam: Græci phlyctænam. Auicennas vocat vecas: nam cornea instar vesicæ extuberat, cũ repleatur materia aquosa. Generatur hoc malum: quoniam materia serosa, patens oculos, replet corneam inter corticem & corticem, seu inter tunicam & tunicam, cornea iu tumorem attollatur. Vt corneæ vesica, seu pustula, sit tumor corneæ, procedens a materia aquosa. Vnde forma huius vitij est tumor: Quare magnitudo aucta: quæ est modo symptoma, modo morbus. Et morbus, dũ tumor perducitur ad corneam, vt cornea præest foramini rhagoeidis. Nam cum Auicenna hic tumor nocet visui: ideo est morbus. Subiectum est cornea. Auicennas dicebat, corneam repleri secundum partem modo profundam, modo superficiariam. Caussa efficiens fuit materia serosa, quæ procedit e cerebri excremento, mutato in aquosum. Huius excrementi vitium est in substantia; si materia aquosa putrescat. Est vitium semper in quanto, nam semper copia peccat, quia tumoris est caussa. Vitium est in qualitate; cum quandoque hæc materia sit calida & acris. Est vitium secundum vbi, secundum motum; quia habet impetum in oculum. Secundum quietem; vt præter naturam inter tunicas corneæ quiescit. Caussa generans patet ex alibi dictis.

cap.28.li.5. Cels.

Definitio.

Differentiæ.

Hinc facile ratione formæ colligitur, quod tumor sit, vel Symptoma, vel morbus. Ratione subiecti: cornea afficitur secundum tunicas vel Internas, vel Externas. Ratione caussæ efficientis; materia est Putrida, vel Non putrida: vel Magis vel Minus copiosa: vel Acris, vel Acredinis expers: vel Magis vel Minus mouetur: vel Magis vel Minus est impacta.

Signa.

Hoc vitium in genere vos cognoscetis ex extensione corneæ: & præsertim extensionem hanc deprehendetis, si æger supinus iacet: (notate hoc:) vt diligenter vterque oculus sit inspiciendus. Differentias ratione formę cognoscetis; Nã si tumor sit in signis, vt occupet corneam secundum rationem, quæ antestat crystallino; facile est iudicare, tumorẽ esse morbum: sin minus, esse symptoma. Ratione subiecti, an cornea afficiatur secundum regionem attinentem ad crystallinum, oculis facile conspiciemus, sine signis alijs. Vtrum autem cornea afficiatur secundum tunicas externas, vel profundas: signa tradentes Aetius & Auicennas, sic distinguunt: si materia sit inter tunicam primam & secundam, postula appa-ret nigra: si inter tertiam & quartam, alba. Cuius discriminis alia ratio proponitur ab Auicenna, alia ab Aetio. Auicennæ caussa fuit: nam dum pustula pertinet ad superficiem, non prohibet visionem ab intuitu rhagoeidis: si autem pustula sit profunda, prohibet. Vnde cum superficialis pustula non prohibeat intuitum vueæ, hæc vuea vt est nigricans ita est in caussa, vt pustula: nigricans appareat. At pustula profunda, non prohibet intuitum rhagoeidis, vt firmetur visio in pustula: vnde pustula alba apparet: nam producitur a materia alba; si exquisita sit pustula seu vesica: nam spuria fieri potest a liquore, seu materia serosa, sanguini permista. Secundum Aetium vero, si pustula sit in superficie, nigra ea apparet; nam naturalis pustulæ color est niger; quia respicit ad pustulam, quæ cum serositate sanguinem habet permistum: At si profunda sit pustula, albicans apparet: nam habet superiacentem corneam albã. Quoniam vero interdum ob tunicæ corneæ erosionem vuea procidit, & superficialis pustulæ speciem exhibet: monet idem auctor exactius hæc esse distinguenda: quoniam uaria est curatio. Cognoscitur igitur pustula in superficie: nam undique est subnigra. Quod si prolapsa fuerit vuea; cognoscetis, quia non erit locus undique subniger, sicut in pustula; sed color erit inæqualis: nam citra fundum prolapsæ rhagoeidis albedo apparebit, propter corneæ albedinem. Adhęc cognoscetis prolapsam vueam, e mutatione pupillę, quæ parua fit, vel variatur secundum figuram: nam in prolaspu rhagoeidis, pupillæ figura rotunda non seruatur; quæ manet, si pustula fuerit superficiaria. Ratione caussa efficientis; quæ sint signa speciei, vitij, caussæ generantis; patet ex alibi dictis.

ca.29.lib.7.

Præsidia.

Quoad præsidia: materia in vesica collecta, tota vacuanda.

Prognostica.

Quoad prognosticum; curatio est facilis, curatio est difficilis; & quandoque mutatur in vitium incurabile: quod discrimen pendet e vi differentiarum. Vnde ratione formę: difficilioris erit curationis, si tumor sit morbus propter vehementiam essentiæ & dignitatis. Adest vehementia essentiæ; nam vbi tumor est morbus, est maior recessus a naturali statu. Vehementia quoque est ratione dignitatis: nã dum tumor est morbus, respicit regionem crystallini. Pustula profundior, cum sit vehementior ratione dignitatis, cum Auicenna est deterior: & præsertim quia cum Aetio periculum imminet, ne cornea in profundo rumpatur, & hinc vuea concidat, & effluant humores. Ratione caussæ efficientis: periculosius est malum, si materia sit putrida, si copiosior, si acrior, si cum impetu oculos petat. Vt, si contingat cum esse impetum, vt rumpatur cornea, mutari solet in vitium incurabile, pręsertim si fiat ruptio in partes internas.

Curatio. 1.

Quoad materias: sufficiat proponere, quæ corneæ sunt adhibenda. Vnde quoad materiam chirurgicam; dicebat Auicennas; si vesica sit magna, ferro curanda: nam vitium est vehemens; indicat ergo remedium vacuans vehemens; cuius materia est potius ferrum, quam medicamentum. Nam nisi cito euacuetur materia, periculum imminet disruptionis corneæ ad sedem profundam. Quoad medicamenta: probantur acria, si parua sit vesica: sint autem & medicamenta vehementer siccantia: vt conficiendum sit *collyrium e terra Samia torrefacta, e tutia, e cadmia, antimonio, scoria æris, & his ablutis: & gummi addatur, & omnia terantur in aqua pluuiali, & paretur collyrium, quod excipiatur aqua fœnugræci*. Animaduertatis Anicennam adere opium: quia componit medicamẽtum, quod diu est seruandum, vt propter fermentationem opium obesse nequeat; at si recenti sit vtendum; opium non est miscendum. Propter iuniores ℞. *tutiæ, cadmiæ, scoriæ æris, lotarum, ana* ʒ.ß. *gummi* ʒ.j. *terantur in aqua euphragiæ, & fiat collyrium*

2.

rium.x.prædicti collyrij. ʒ.ß.aquæ fœnugræci ʒ.vj.Misc. Sed notandum Aetium probare etiam astringentia: quoniam non respicit ad vesicam exquisitam,sed ad tumorẽ aquosum,qui fit particeps inflammationis. Hoc verũ esse inde scitur,quia addit: mitigata inflãmatione,opus esse vti myrrha,croco,nardo,& proinde discutientibus,non astringentibus.Hoc debetis notare,ne in curatione erretis.

CAPVT XXXIII.

De Vlcere corneæ.

Nomen. Generatio. Definitio.

QVoad vlcus corneæ; huius nomen patet.Generatur,dũ corneæ occurrit caussa morbifica,quę in corneæ substantiam per modum vel abrasionis, vel simul etiam erosiõnis ita agit, vt corneæ substantia absumatur & vnitas soluatur. Huius vlceris definitio est:quod sit soluta vnitas,cum magnitudine imminuta corneæ,producta a caussa mordaci. Colligitur hæc definitio e c.2.l.13.meth.ca.1.l.4.meth.e c.1. lib.6.method. & e cap.1.libr.1.de loc. affect. Quoad formam: fuit soluta vnitas, cum imminuta substantia;vt vlcus sit affectus mistus e soluta vnitate,& magnitudine imminuta;ad differentiam simplicis vulneris.Subiectum fuit cornea;quæ vlceratur,modo magis,modo minus:Et proinde modo in superficie, modo in profundo. Caussa efficiens fuit caussa mordax: quæ esse potest & interna & externa.Interna,est succus mordax,tum secundum propriam naturam;vt bilis flaua,bilis atra,a qua producitur vlcus cãcrosum: tum ratione putredinis;vt quilibet succus, dum putrescit. Addebat Auicennas;huiuscemodi materiam vel aliunde confluere;vel esse reliquias lippitudinis, vel pustulæ seu vesicæ. Caussa autem externa sunt medicamenta acria: & cum Auicẽna esse potest ictus percussio.

Differẽtiæ.

Differentiæ diligenter propter iuniores sunt tradendæ:vt sciant capere differẽtias:non modo in vlcere corneæ,sed etiam in vlcere cuiuslibet partis Sciẽdum igitur e c. vlt. lib. 3. meth. differentias non esse capiendas a coniunctis; vt si quis dicat vlcus esse inflammationis vel expers, vel particeps: nam ex his, ait Galenus, non constituuntur differentiæ. Et ratio est;quia quodlibet seorsim consistit, vlcus per se consistit; inflammatio per se consistit. Quare differentiæ capiendæ sunt,vel ab vlceris materia;& hæ sunt maxime propriæ: vel ab aliquo etiam sunt capiendæ quod est extra vlcus, quod tamen habet rationẽ caussæ sine qua non;& hæ sunt differentiæ,non tamen ita propriæ, vt priores. Vnde quoad proprias: capiuntur ab vlceris figura,& magnitudine. A figura:vt vlcus est vel Obliquũ,vel Rectum, vel Retortum, vel Quolibet alio modo figuratum. A magnitudine etiã capiuntur differentiæ; & primum a longitudine; vt vlcus est vel Longum, vel Breue. A latitudine;vlcus est Latum,vel Arctum seu angustum.A profunditate seu altitudine;vlcus est Superficiale, vel Profundũ; seu est Aequale,vel Inæquale. Si corneæ vlcus sit angustum & profundum;Græci vocant βόθριον,id est,fossulam; Auicennas vocat aulunum. Si vlcus sit latum & minus profundũ;Paullus vocat κοίλωμα,ab Auicenna vocatur luluma, id est, vngula. Quoad differentias non proprias: capiuntur a tempore, a conspectu,generationis ratione,& locis in quibus.Declaro. A tempore;vlcus est Recens,vel Antiquum.Ab aspectu;est Euidens,aut Reconditum. A ratione generationis; vt facta est soluta vnitas, vel secundum Totum, vel secundum Partem. Quamuis hæc differentia pertineat potius ab vulnus.Si differentiæ capiantur a loco,a subiecto, hoc est a cornea: cum Auicẽna sunt quinque species vlceris, quarum tres attinent ad superficiem, duæ ad profundum.Nec obstat,quãuis Auicennas proponat septem species;nam duę pertinent ad caussam efficientem; non autem ad subiectum,de quo iam loquimur.Itaque quoad vlcus partium externarum; si pertineat ad primam tunicam corneæ, secundum nigrum oculi, vocatur alchasi, si ad secundam membranã, dicitur Nubes,chateman; nam instar nubis visionem turbat:si pertineat ad coronam,vbi est nigredo,dicitur vlcus coronale.Paullo dicitur argemon:si autem vlcus spectet ad profundiores partes,spectat ad tertiam tunicam, & dicitur luluma,id est,vngula,a Paullo κοίλωμα: vel ad quartam,& vocatur aulunum, Paullo fossula. Ratione autem caussæ efficientis,patet vlcus fieri a caussa Externa,vel Interna. Et si interna: hæc differt vel specie,vel vitio,vel caussa generante. In præsentia duo notanda: primum caussam morbificam, id est, materiam agere & vlcerando, & quandoque inducendo intemperiem calidam. Secundo notandum; si vlcus fiat a materia exusta, si attineat vlcus ad superficiem, vocari ab Auicenna adustiuum lanosum: si attineat ad profundum, vocari adustiuũ crustosum.

Paullus ca. 22.lib.3.

Signa.

Vlcus non difficulter cognoscitur, e dolore pulsante. Et si fuerit in cornea, ad differentiam vlceris tunicæ annatæ, conspicitur veluti punctum album: at si vlcus sit in tunica annata, punctum non albicãs apparet, sed rubicundum: nam dum cornea vlcere afficitur, albedo apparet propter albedinem saniei: & dum vi vlceris cornea priuatur diaphaneitate, album præ se fert colorem, nam διαφανὲς, dum terminatur,album conspicitur. At si vlceretur tunica annata, vlceris sedes rubicunda conspicitur: nam hæc tunica est multis venis referta, vt fluat sanguis,quia quamuis exiguus sit,in minima copia, euidẽs tamen rubedo conspicitur, quoniam in albo corpore exigua rubedo est euidens. Sed præterea vlcus indicatur e prægressis caussis vlceris.Facile etiam cognoscetis differentias,quæ capiuntur a forma. Nam quæ sit vlceris figura,quæ magnitudo;visui patet. Ratione subiecti:si cornea afficiatur secundum primam tunicam;indicatur ex asperitate,& lęsa visione,quæ fieri videtur veluti per fumum. Si attineat ad secundam tunicam cognoscetis e læsa visione,in qua veluti per nubem intuitus fieri videtur. Si sit species coronalis vocata;cum Auicenna cognoscetis, quia pertinebit ad regionẽ pupillæ. Si fuerit in cornea; ex albedine. Si pertineat ad annatam,est permista rubedo.Si pertineat ad profundũ tunicæ, vix lumen possunt ferre.

Indicationes vlcerũ generales. I. A reb. præter naturã

Sequitur pro curatione vlceris corneæ, vt de indicationibus agamus: circa quas hoc loco ita versabimur,vt inde quisq; facile assequatur,quid agendum in omni vlcere. Itaque cum vlcus sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta partis viuentis, producta a materia corrodente: ob id indicationes sunt hauriendæ a reb.præter naturam,& a reb.secundum naturam.Quoad res præter naturam:cum Gal. li.3. meth.ca. vlt. vlcus indicat agglutinationem, i.vnionem,vt vulneris labia coniungatur. At cum vlcus sit soluta vnitas,cum magnitudine imminuta,(in vlcere enim caro est imminuta:) carnis defectus indicat præsidium carnem generans. Et si imminuta sit substantia cutis, cutis defectus indicat præsidium, cutim generans, id est, cicatricem inducens. Vt in vlcere scopi tres sint: scilicet carnis generatio, agglutinatio,& cicatrisatio. Verum Cum Galeno lib. 3. metho.intelligere est operæpretiũ,quia arte caro generetur,qua arte fiat agglutinatio,& cicatrisatio. Itaq. sciendum cum Gal.c.7.lib.3. meth. impletionem cauitatis,idest,generationem carnis,agglutinationem & cicatrisationem, esse naturæ opera: medici vero officium esse,vt docetur c.6.li.3.meth.remouere impedimenta: nam secus non est possibile illos scopos assequi. Quantum igitur attinet ad impedimentum: hoc est vel Læsio facultatis, vel Error externus. Huius numeri hæc est ratio: quoniam malũ & vitiosum opus procedit vel a læsa facultate, vel ab errore externo:

Vlceris cura, quatenus a natura peragitur

Impedimentorum sublatio.

terno : vt cum hæc impedimenta habeant rationem A
caussæ; ideo dictum fuerit a Galeno cap.3.lib.4.met.
has indicationes esse præseruatorias, quia a caussa ca
piuntur. Habent autem hæc impedimenta (:vt admo-
net Gal.c.1.l.4.meth.) vel rationem efficientis caus-
sæ, cuiusmodi sunt subiectæ carnis affectus: vel caus-
sæ sine qua nõ, quemadmodum est pilus, arena, & si-
milia, quæ in vlceribus aliquando reperiuntur. Hęc
ergo impedimenta cum attineant vel ad læsam facul
tatem, vel ad errorem externum : quod illa attinet,
quæ spectant ad læsionem facultatis; vt iubet Gal.c.
7.l.3. meth. si in parte vlcerata fuerit intemperies,
indicat alterans per cõtrarium: Si morbus sit tumor,
tumoris morbifici est dissipanda. Quoad errorem ex-
ternum; hic vt rationem habet impedimẽti est Com-
munis, vel Proprius. Communis est, qui respicit gene
rationem carnis, agglutinationem, cicatrisationem.
Proprius est, qui vnum tantum respicit e trib. prædi-
ctis. Quoad communem errorem, est Materia fluens
& Caussa morbifica, quæ alia est a constitutione par
tis, ab intẽperie, a morbo: & residet hæc caussa mor-
bifica in parte vlcerata. Quoad materiam fluentem
in partem vlceratam : ab hac varia indicantur præsi-
dia: vt materia fluens varia est secundum speciem, se
cundum vitium, secundum caussam generantẽ. Pro-
pter iuniores; species sit materiæ fluẽtis, vel Sanguis,
vel Alius humor : ab his humoribus determinatæ
hauriuntur indicationes. Et pariter sunt hauriendæ
indicationes a vitio secundum substantiam, qualita-
tem, quantitatem, & vbi, & præcipue secundum mo-
tum. Et similiter ratione caussæ generãtis, varia sunt
haurienda præsidia: vt alterare oporteat modo iecur,
modo ventriculum, modo alia viscera, de quorum
indicationib. in proprijs capitibus. Quoad errorem
communem, vt est caussa morbifica residens in par-
te vlcerata; hæc multiplex esse potest, vt pilus, sor-
des, materia putrida, caro contusa, caro excrescens,
sed non ad eam magnitudinem vt sit morbus, quia
esset læsio facultatis: huius classis est dolor in parte
vlcerata, & similia, quæ sui præsentia prohibent car-
nis generationem, agglutinationem, & cicatrisatio-
nem. Quę sane caussæ in genere indicant ablationem;
in specie, indicant ablationem specificam : vt pilus,
indicat, quod pilus sit auferendus. Quoad errorem
proprium: primum si respiciat carnis generationem;
Cum Galen.cap.3.lib.3.method.etiam præsente pro
ba facultate, & probo sanguine; cum e necessitate
generetur duplex excrementum, vtrumque habet
rationem erroris proprij, ratione generationis: vnde
excrementum tenue, vt humidum, indicat siccans;
excrementum autem crassum, vt replet, indicat va-
cuans. At, cum euacuationem turbent medicamenta
astringentia; minime hæc in carnis generatione sunt
administranda. Hinc Galenus magis ad specifica de-
scendit capite 3.lib.3.method. vbi probat præsidium
siccans & detergens primi ordinis: nam remedium
siccans vltra primum ordinem, vt sanguinem fluen-
tem potest absumere, ita carnis generationem impe-
dit: indicat igitur siccum, sed non vltra primum gra-
dum. At Galenus admonebat vlcus humidius indi-
care siccius; corporis autem temperiem, quo humi-
dior fuerit, tanto medicamentum minus siccum po-
stulare: vt si vlcus sit pariter humidum in ægris diuer
sis, in sicciori temperamento opus sit sicciori medi-
camento, intemperamento humidiori, minus sicco.
Cuius veritatis fundamentum desumitur e capite
primo, lib.5.method. vbi docet, ea quæ sunt præter
naturam, indicare contrarium; quæ secundum natu-
ram, simile; vt pars vlcerata siccior sit magis siccãda,
minus sicca, minus siccanda. Ex his constat, in vtra-
que sanitatis intemperie probari siccum; & hoc siccũ
præsidium non indicari ab intemperie sanitatis: nam
humida humidum indicat, non siccum: sed ab humi
do excremento indicari; permitti vero a temperie

Impedimenta, ratione læsæ facultatis.

Impedimenta, ratione erroris externi.

1. Ob materiam fluentem.

2. Ob caussam morbificã, in parte vlcerata.

3. Ob excrementa, quæ in carnis generatione prouenijũt.

A sicca, non ab humida, verbi gratia, si ab excremento
vlceris humido indicatur siccum in primo gradu in
tertia mansione; caussa temperaturæ humidæ prohi-
betur : vt opus sit vti medicamento sicco in primo
gradu, sed non in tertia mansione, verum in prima.
Vnde cum Galeno capite tertio, libro tertio metho.
cum medicamentorum siccantium alia magis sic-
cent, alia minna: quale nam conueniat; iudicandum
partim ex vlcerum diuersitate; (vt sunt, vlcus vel mi-
nus vel magis humidum) partim ex ægri tempera-
tura: vt vlceris excrementum concurrat vt indicans,
ægri temperies concurrat velut permitttens, aut ve-
lut prohibens. Quoad errorem proprium ratione ag
glutinationis; cum Galen. capite primo, lib.5.meth.
probatur magis siccans, quam in generatione car-
nis, & siccans citra detersionem, & leuiter astringẽs.
Fundamentum est : quia hic error ad agglutinatio-
nem spectans, est duplex : alter est cum Galeno capi-
B te 5.lib.3.method. sanguis fluens optimus: nam in ag
glutinatione oportet exsiccare quod affluit, etsi sit
optimus sanguis. Alter autem error est carnis genitæ
raritas; quæ indicat astringens : at cum minus possit
raritas ad prohibendum agglutinationem, quam ad
cicatrisationem : ob id, vt in agglutinatione proba-
tur siccius medicamentum, quam in generatione car
nis : ita agglutinatione probatur minus astringens,
quam in cicatrisatione. Vt in agglutinatione, descen-
do ad remedia determinatissima, locum habeat præ-
sidium siccum in secundo gradu, & astringens in pri-
mo. Quoad errorem respicientem cicatrisationem;
pariter cum Galeno cap.5.lib.3.meth. intelligendum
vlcus ad cicatricem perduci generando cutem, quæ
e subiecta carne creatur; cutem vero non posse ex-
quisitam regenerari, quia seminalis est; ideoque ge-
nerandum aliquid simile cuti : vnde cum cutis carne
sit siccior & densior; ob id caro, vt humidior cute, in-
C dicat siccans; vt rarior, indicat astringens. Hæc igitur
caro non modo indicat siccans & astringens, sed mul
to magis quam in agglutinatione: nam caussa cicatri
sationis siccandus est humor, qui etiam in carne con
tinetur, vt hæc euadat densior. Quare in cicatrisatio-
ne indicatur remedium siccans in tertio, astringens
in secundo. At si inuicem conferantur siccantia, &
caussa cicatrisationis, & caussa non agglutinationis,
sed consumptionis carnis excretæ; cum Galeno c.6.
lib.3.meth. licciora probantur caussa carnis excretæ,
quam caussa cicatrisationis. His ita explicatis, patet
cur Galenus cap.5.lib.4.method. secundum mentem
Hippocratis lib. de vlc. dixerit, vlcus esse humidum,
sanum autem siccum; nec vlcera madefacienda nisi
vino, cum vltimus finis sit siccatio. Humidum enim
est vlcus, hoc est, vlcus tandiu perseuerat, quousque
durat humiditas morbifica, & sanum est siccum, hoc
est, dum morbifica humiditas est consumpta, quæ sci
D licet attinet ad generationem carnis, ad agglutinatio
nem & cicatrisationem. Notandum quoque quod
Galenus c.5.lib.4.metho. dixit, vlcus, qua vlcus me-
diocriter siccans indicare : vlcus enim qua vlcus, id
est, quatenus est soluta vnitas, indicat agglutinans,
quod cum Galeno cap.1.lib.5. method. est siccans in
medio constitutum inter siccans ratione generatio-
nis carnis, & ratione cicatrisationis. Id autem quod
in vlcere est secundum naturam; quamuis indicatio-
nes capi possint a temperatura & calido insito partis
vlceratæ; tamen potissimum capiuntur a calido inna
to. Ratio est; quoniam temperies conseruatur, nisi
vsurpentur medicamenta destruentia temperaturã.
At calidum innatum, cum assiduo dissipetur, indicat
conseruans: & cũ in calido innato seruanda sit quan
titas, & hinc substantia & qualitas : ideo a calido in-
dicatur calidum, quod Hippoc.aphor.22.sect.5.cali-
dum suppuratorium vocat, cuius beneficio conserua
tur substantia & qualitas calidi innati, vnde pars vl-
cerata optimum generat pus, quod maximum est se-
curitatis

4. Ob sanguinis boni affluxũ carnisque genitæ raritatẽ.

5. Ob carnis humiditatẽ & raritatẽ.

II. Indicationes a rebus secundum naturam in vlcerata parte.

curitatis indicium: nam vt ait Galenus in commen. lib.cit.) nihil mali aduenire vlceri potest, si bonum pus generetur. Hoc autem calidum suppuratorium, oportet vt non modo sit calidum (nam calidum, vt calidum secundum naturam simile indicat) sed præterea sufficit, vt sit calidum in primo gradu non vltra. Vnde Hippocates proponit calidū, quod cutem emollit, dolorem sedat, tenuisque est substantiæ:, siquidem cum Hippoc. & Gal. cutem extenuat, discutit, & vacuat. Sed oppositum videtur propositum esse a Gal. qui. lib. 5. simpl. ait, suppuratorium esse visci dæ substantiæ, vt poros claudat, ne calor dissipetur. Itaque pro resolutione: calidum suppuratorium, quod indicatur a calido, est duplex: vtrumque moderate calidum, vt non excedat primum gradum; at alterum tenue, alterum viscidum. Id quod est tenuis substantiæ, cum Galen. aphor. 22. sect. 5. prohibetur a fluxione & a putredine: nam fluxio augetur a calido, maxime si hoc tenuis sit substātiæ: putredo etiam a calido augetur. Vnde dicebat Hippoc. loc. cit. calidum suppuratorium esse bonum, sed non in omni vlcere, quia nec in putrido, nec in eo quod cum fluxione. Præterea suppuratorium tenuis substantiæ tenuis substantiæ prohibetur etiam a carne contusa: nam (cap. 4. lib. 4. metho. & secundum Hippoc. lib. de vlceribus) si caro sit contusa, oportet celerrime suppurare: at hoc præstari non potest suppuratorio tenuis substantiæ, sed opus est suppuratorio viscido. Vnde ἐκπυητικὸν viscidum tātum in vlcere probatur, si est cum carne contusa: quia hoc calidum est & humidum: in vlcere autem semper oportet exsiccare, nisi caro sit concusa; siquidem siccare oportet caussa & generationis carnis, & glutinationis, & cicatrisationis: vt propterea recte Gal. cap. 7. lib. 1. κ. τόπ. dixerit, nullum humectans esse modum vlceribus. Sed statim quis quæret; cum calidum innatum conseruetur suppuratorio tenuis substantiæ, nisi caro sit contusa. Dicendum, caussam esse, propterea quod calidum innatum adiutum a suppuratorio tenui agit in bonum sanguinem, cuius portio mutatur in substantiam calidi insiti; vt propterea conseruetur, ne egeat viscido suppuratorio: At dum calidum insitum agit in carnem contusam, quoniam hęc vniuersa vertitur in pus: vt in hac actione non reparetur substantia calidi innati; ideo dissiparetur & hæc substantia, nisi suppuratorium esset viscidum. Et hæc de indicationibus & vlceris corneæ, & omnium vlcerum.

Prognosticum. Quoad prognosticum. Oculi vlcus est vitium non contemnendum: quia enim absumitur pars seminalis, non reparatur exacte; ideoque oboritur cicatrix, vt cornea amittat diaphaneitatem, hincque lædatur visio. Sed pro varia vehementia differentiarum, vario modo est prognosticandum. Statuendum igitur vlcus magnum esse magis periculosum: nam adest vehementia ratione essentiæ. Rhasis dicebat vlcus corneæ, magis esse periculosum vlcere annatæ: nam adest maior vehementia dignitatis. Si vlcus sit cancrosum; est incurabile, vnde destruitur visio, in hoc enim vlcere nulla desideratur vehementia. Et notandum cum Gal. cap. 2. libro 1. de sympt. causs. in soluta vnitate corneæ, periculum cæcitatis imminere: quia humor albugineus effluit. Dicebat autem Galenus loc. cit. hoc euenire vt plurimum: & propterea testatur puerum visum recuperasse. Recte intelligendus Galenus. Nam loquitur de puero, qui fuit affectus vulnere, vt aliter de vlcere sit statuendum, in hoc enim est deperdita portio corneæ:; vt nequaquam salutem polliceri debeatis.

Curatio. I. 7. Dum igitur cautionem hoc vlcus admittit; quantum attinet ad materias chirurgicas, patet rationabiliter Rhasim, & Auicennam probare phlebotomiam, cucurbitulas, dum sanguis peccat, neque improbantur fonticuli, dum vlcus fouetur ab excremento fluente ad oculum. Quoad topica; Gal. cap. 2. lib. 4 κ. τόπ. probat *tutiam lotam, collyrium e thure, myrrha, croco, metallicis medicamentis lotis*. Animaduertere autem oportet; si coniunctus sit dolor, addendum medicamentis propositis *oui candidum, succum mandragorę. Rhasis vtebatur Sief albo cum lacte: si dolor aderat*. Si contingat vt vi vlceris rhagoeides procidat; *collyrio e tutia addere licet astringentia: vt liceat vti aqua rosacea, sanguine drac. Vnde Rhasis huc respiciens, probat collyrium, recipiens stibium: quod cum Galeno lib. 9. simpl. siccat & astringit, & propterea cum Dioscoride vlcera mundificat & cicatrisat*. Si eueniat vt vlcus sit sordidum, Galen. loc. cit. addit *collyrium e vino, croco, sale, cadmia, melle, & alijs propositis in c. 7. Auicennas probat syrupum de melle, cum aqua fœnugræci. At si oculus fuerit exquisitioris sensus; mellis loco præstat vti saccharo, ad detergendum*. Ad efficiendum cicatricem, probatur *sief propositum a Rhasi*. Et si vlcus ægre ducatur ad cicatricem, potestis cum Galeno cap. 7. lib. 4. κ. τόπ vti hoc medicamento. ℞. *æris vsti* ℈. ij. *myrrhæ* ℈. j. *piperis* g. vij. *misyos aßati* ℈. j. *croci* ℈. ß. *vini generosi* ℥. iij. *vini paßi cretici* ℥. j. ß. *arida terantur, & infundantur in vino; & dum vinum erit imbibitum, oportet affundere paßum; & deinde medicamentum concutiendum in vase æreo; & lento igne coquendum, ac seruandum in pixide ærea*. Diæta patet.

CAPVT XXXIIII.

De Ruptura corneæ.

Nomen. RVptura corneæ, Rhexis, πρόπτωσις, est illud malū, in quo corneæ vnitas ita diuiditur, vt vuea procidat. Vt si respiciamus ad solutam vnitatem corneæ, vocetur ruptio ῥῆξις: sin ad procidentiam rhagoeidis, πρόπτωσις ῥαγοειδοῦς χιτῶνος, & hoc ad differentiam procidentiæ totius oculi. Generatur hoc malum, dum caussa morbifica occurrens corneæ, ita soluit corneæ vnitatem, vt rhagoeides nō possit sedem suam seruare, sed necessario procidat.

Definitio. Vt πρόπλωσις sit situs præter naturam rhagoeidis, procedens a soluta vnitate corneæ. Cum Auicenna & Paullo forma huius vitij est situs præter naturam. Subiectum est rhagoeides: nam quia hæc procidens situm secundum naturam nō seruat; iccitco huius mali est subiectum. Caussa efficiens est soluta vnitas corneæ. Soluitur autem vnitas corneæ a caussa Interna, vt a præcedenti vlcere; vel ab Externa, vt a percussione, a caussa incidente corneam.

Differentię. Quoad differentias: capiuntur a forma & efficiente, non a subiecto; nam situs præter naturam subiectum semper est vuea; solutæ vnitatis subiectum semper est cornea. Differentiæ ratione formæ, e Paullo & Auicenna: Situs rhagoeidis est vel Magis, vel Minus vitiosus. Hinc si rhagoeidis procidat exigua portio, oritur illud vitium, quod vocant μυοκέφαλον, idest, caput muscæ; Arabes vocant affectionem formicalem. Si procidat maior portio rhagoeidis, fit σταφύλωμα, idest, vueatio: nam quod egreditur habet formam vuæ. Si portio plurima procidat, fit μῆλον, id est, malum. Et si accidat, vt vna cum vuea procidat etiam cornea, Auicennas vocat orbicularem affectionem. Ratione caussæ efficientis: Si malum fiat a soluta vnitate corneæ; tunc vel Contrahitur callositas, vel Non contrahitur. Et si adsit callositas, fit ἧλος, idest, clauus. Præterea; malum est a caussa Externa, vel Interna.

Signa. Signa. Hoc vitium in genere patet. Secundum differentias a forma; non est opus signis. Ratione caussæ efficientis: si fuerit soluta vnitas; an callum contraxerit, inde patet: quoniam secundum circumferentiam rhagoeidis apparet albedo corneæ, quæ callum contraxit. Vtrum autem soluta vnitas fiat a caussa, interna, vel externa; patet ex alibi dictis.

Indicationes. Præsidia. Ratione situs præter naturam: rhagoeidi

dis situs restituendus: & caussa solutæ vnitatis, indicatur vnitio.

Prognostica. Vitium hoc secundum Auicennam & Græcos non facile curatur: nam difficultas inde colligi potest, quia arduum est intropellere rhagoeidem, & corneę solutam vnitatem remouere. At augetur difficultas, pro vi differentiarum. Ratione formæ est minus periculum in formicali: maius in staphylomate: incurabile vitium est μῆλον: in hoc enim insignis est vehementia essentię. Ratione caussæ efficientis: dum reliqua sunt paria, periculum intenditur, si soluatur vnitas a caussa vlcerante; vt minus sit periculum si soluatur a caussa incidente: dũ enim soluitur a caussa vlcerante, est maior recessus, quia adest defectus secundum substantiam corneæ. Et si callus sit contractus, incurabile est malum: ob summam vehementiam essentiæ.

Curatio. Quoad remediorum materias: Caussa proptosεωs claualis, quæ non cedit medicatis, probatur a Paullo, Aetio, Celso, materia chirurgica, ratione deformitatis minuendæ: vt confugiendum sit ad forum. Auicennas vero ait, quosdam propter pulcritudinem eminentiam abscindere: ipse tamen iudicat rectius esse, vt ad ferrum non confugiamus, quoniam forte effunditur materia, & mutatur ad oculum sanum. Quare in hac controuersia id in praxi seruandum: vt si oculus sanus sit imbecillis, & exquisiti sensus, tutius sit a ferro recedere. Medicamenta probantur astringentia. Vnde Auicennas proponit *medicamenta confecta ex aqua, aceto, vino astringente: in quibus vel macerentur, vel bulliant rosæ, vel folia oliuæ, polygoni, rubi. Licet etiam terere gallas immaturas, terram sigill. cerussam, & similia. Vnde etiam probatur succus foliorum oliuæ, succus virgæ pastoris, succus polygoni*. Auicennas inter valentiora probat *collyrium ex cineribus, quibus æs purgatur: & similiter probat collyrium e croco, amylo, tragacantha, cum albo oui*. Et hoc notandum, si immineat inflammatio, medicamenta non esse excipienda *vino*: si vero dolor vrgeat, vel immineat, non esse excipienda *aceto*.

CAPVT XXXV.

De Puris collectione.

Nomen, Aliud vitium est ὑπώπιον de quo paullo post. cap. 39. PEr collectionem puris, seu ὑπόπυον, cum Galeno capite vltimo, libro 14. method. intelligimus illud vitium, in quo pus colligitur in oculo, & præsertim inter corneam & crystallinum. Generetur hoc vitium, dum tumoris materia in pus mutatur, vt oculus afficiatur tumore sub cornea, vt lædatur visio.

Definitio. Quare Hypopion est tumor sub cornea, procedens a materia purulenta. Forma est tumor. Subiectum est oculi regio, sub cornea: Et cum Auicenna sedes potest esse duplex: propinqua, dum pus colligitur inter corneam & rhagoeidem; profunda, dum inter rhagoeidem & crystallinum pus colligitur. Caussa efficiens est materia purulenta, quæ procedit e tumore, qui degenerat in abscessum: siue sit tumor corneæ, siue rhagoeidis.

Differētiæ. Differentiæ a forma. Tumor est Maior, vel Minor. A subiecto: materia purulenta residet, vel inter Corneam & rhagoeidem: vel inter Rhagoeidem & crystallinum. Ratione caussæ efficientis dicendum, abscessum pertinere vel ad Corneam, vel ad Rhagoeidem.

Signa. Malum hoc in genere patet. In conspectu etiam sunt differentiæ a forma sumptæ: nam oculis intuemur, an tumor magnus sit vel paruus. Ratione differentiarum a subiecto sumptarum; si pus resideat inter corneam & rhagoeidem; pus exactius conspicitur, & affectus oculus sano oculo eminentior apparet. Quantum attinet ad caussam effectricem; num sit pus, ita cognoscetis: nam si caput, vel oculus concutiatur, mouebitur materia purulenta; & præterea pus esse cognoscetis e præcedente abscessu.

Indicationes. Præsidia. c. vlt. 14. meth. Pus vacuandum. Vt iuniores recte intelligant Galenum. Tribus modis fieri potest puris vacuatio: primum vt pus simul multum & totum vacuetur: secundo, vt paullatim euacuetur: tertia, vt transferatur seu transponatur in partem ignobilem. Vnde obiter colligatis, transponens non esse indicatum, sed modum euacuationis: ac propterea extra methodum.

Prognostica. Secundum Galenum cap. vlt. lib. 14. meth. vitium hoc est curabile; quoad puris euacuationem; si forte coniungatur vlcus, aut inflammatio, confugiendum ad propria capita. At, vlcere & inflammatione absentibus, pus vacuari potest.

Curatio. Ca. 28. li. 7. Materia chirurgica loc. citato est duplex. Altera: sectio corneæ circa iridem: de qua monet Aetius, acum oblique esse immittendam; & deinde post euacuationem puris oui candidum instillandum; mox integrum ouum cum vino mulso conquassatum, oculo imponendum. Altera materia chirurgica est transpositio: oportet enim collocare ægros in sella rectos, & caput concutere, vt pus descendat in partem ignobilem. Medicamenta loc. cit. improbantur valide siccantia: nam ea violentia cogunt materiam, vt euadat irresolubilis. Et e cap. 2. lib. 4. κ. τόπ. vitanda sunt reprimentia, astringentia: quoniam pus vacuatur per modum resolutionis seu digestionis: vt probentur *collyria e melle, myrrha, croco, fellibus, cum succo fœnugræci, fumariæ, feniculi & similium*, de quibus dicendum in sermone de suffusione.

CAPVT XXXVI.

De Dilatatione pupillæ.

Nomen. HActenus de annatæ & corneæ tunicæ affectibus: sequuntur vitia magis spectantia ad rhagoeidem: vnde primo agendum de Mydriasi. Per hanc) quam Auicen. vocat alintisar, Latini dilationem pupille) intelligimus vitium, in quo cum Paullo, Aetio, Rhasi, rhagoeidis foramen ita amplificatur, vt citra mutationem coloris in pupilla lædatur visio. Generatur hoc malum, dum oculo occurrit caussa morbifica: cuius vi foramen rhagoeidis præter naturam amplum euadit, vt visio lædatur.

Definitio. Forma. Mydriasis ergo est amplitudo præter naturam foraminis rhagoeidis, producta a caussa morbifica. Forma huius vitij, est amplitudo præter naturam, vt lædatur visio: vt hoc vitium formaliter sit conformatio morbosa, vt pertinet ad orificia: & est conformatio in orificio quidem, sed ampliore nõ angustiore reddito. Hanc conformationem esse morbosam, testatur Galenus cap. 2. lib. 1. de sympto. causs. & ratio in promptu est, nam dum pupilla amplior redditur, spatium non impletur spiritu animali, prout opus erat: vt hinc visio lædatur; Vt e sententia Græcorum & Arabum, patientes procul exacte non conspiciant, & obiecta ijs minora quam sunt appareant. Non exacte procul conspiciunt; quoniam vbi spiritus animalis est dispersus, radios procul non potest emittere. Cur autem obiecta minora appareant, hoc scire est difficile, & ob id multi multa dicunt. Sed breuitatis gratia, ut hæc ueritas cognoscatur, primum scire oportet cur oculis etiam sanis exsistentibus, obiecta minora appareant? Gausa igitur est, quoniam oculus secundum crystallinum, & spiritus animales, magis & secundum omnes partes afficitur ab obiecto proximo: vt obiectũ proximum magnum, quantum est, indicetur ab oculo. At, sit remotum sit obiectum, nec strenue nec efficaciter, nec secundum omnes partes agit in crystallinum & spiritus: vt, cum minus afficiatur crystallinus, minus afficiatur spiritus: obiectum distans ab oculo iudicetur minus. Idem ergo

contingit

cõtingit oculo, dum foramẽ rhagoeidi amplius euadit: vt, cum spiritus animales dissipentur, non vniantur, & ob id non afficiantur ab obiecto; quemadmodum cum vniuntur; quia tunc defectus est in receptione, est etiam defectus in iudicio: & propterea obiecta minora apparent. Subiectum huius mali est vuea, vt est donata foramine. cap. 2. lib. 1. de sympt. causs. Efficiens caussa morbifica est vel Natiua, vel Adscititia. Natiua prodit e prima formatione: adscititia post. Cuius caussa est vel Interna, vel Externa. Si interna, est tensio rhagoeidis: tenditur autem vel Propria ratione, vel ex Accidente. Propria ratione, vt afficitur vel vt Similaris, vel vt Pars instrumenti. Si afficitur vt similaris pars, afficitur sicca intemperie, sed circa consumptionem albuginei: humor enim albugineus si minuatur, fit potius angustia pupillæ, non dilatatio. Quod si rhagoeides vt pars instrumenti afficiatur; tumore afficitur. Tenditur ex accidente; dum rhagoeides a subiectis humoribus ad vtris similitudinem repletur. Caussa externa est ictus. Notandum autem caussam percutientem concurrere vel mediate, dum scilicet vi percussionis rhagoeidis copiosa materia repletur: immediate autem dum vi percussionis tunica laceratur, vt foramen amplius euadat.

Subiectum. Caussa efficiens.

Differẽtiæ.

Differentiæ a forma capiuntur secundum Magis & Minus. A subiecto non sumuntur differentiæ: semper enim est vuea. Ratione caussæ efficientis; dicendum produci a caussa Interna, vel Externa: Natiua vel Adscititia.

Signa.

Hoc vitium in genere & ratione formæ patet: vt non sit opus signi. Ratione caussæ efficientis, caussa externa patet. Interna & natiua inde patet, quoniam vitium fuit a principijs generationis. Adscititia cognoscitur: nam tunica si tenditur propria ratione: præcedunt caussæ siccantes, adest tumor: si hæc desiderentur: iudicandum rhagoeidem ex accidente tendi.

Præsidia.

In genere hoc malum indicat remedium foramen angustans. Et si non foueatur ab aliqua caussa, nihil aliud agendum: vt in mydriasi natiua, & in ea quæ oritur e lacerata rhagoeide. At si a caussa foueatur, vt in mydriasi adscititia a caussa interna; si vuea tendatur propria ratione, si ratione siccitatis, oritur indicatio humectandi; si ratione tumoris, huius materia vacuanda. Si ex accidente tendatur, subiecti humores euacuandi.

Prognostica.

In genere: caussa visionis læsæ malum hoc non exigui est momenti. Vnde Galenus cap. 2. l. 1. de sym. causs. ait, nullam amplitudinem, siue natiuã, siue adscititiam esse bonam. Verum pro differentiarum ratione, vario modo prognosticandũ. Ratione formæ; periculosius est malum, si foramen est amplius: vnde Auicennas ait, si dilatatio sequatur itidem, non remanere visui aliquid de quo sit curandum: nam summa est essentiæ vehementia. Ratione caussæ efficientis: si malum fiat ab interna caussa, si hæc natiua sit; cum Auic. vitium est incurabile: nam vitia formatricis adeo sunt vehementia, vt nequeant expugnari. Si autem caussa sit asscititia, cum Aetio malum etiam ægre curabile est: nam rhagoeides, vt est corpus mẽbranosum, semel tensum, ita induratur, vt non facile ad statum naturalem redeat. Et si tendatur vi siccitatis, cum Galeno cap. 2. lib. 1. de sym. caus. difficulter sanatur. Secus si fiat a tumore. Et addit Galenus; si tendatur ratione inflammationis, ratione scirrhi, ratione abscessus, peritum medicum non magno negotio hoc malum posse superare. Quod sane difficulter intelligi potest: vnde multi interpretes codicem deprauatum dixerunt. Ita igitur intelligendus Galenus; Rhagoeidis tumor bifariam accipi potest: primo modo vt tumor; vnde si est scirrhus, nequaquam facile curatur, imo curari nequit. Secundo modo tumor accipi potest, vt est in caussa amplitudinis foraminis, & secundum hanc rationem non est difficile hoc malũ expugnare, cum sat sit tumorem minuere; quo imminuto, licet non sit prorsus exstirpatus, tensio etiam minuitur, vt non lædatur visio. Si autem altera e parte tendatur vuea ex accidente; pro copia humoris replentis, vario modo prognosticandum: & ob id Rhasis dicebat; si post capitis dolorem foramen dilatetur vsque ad albedinem, parua est spes in cura, ob immodicam materiæ copiam, ob essentiæ vehementiam. Si mydriasis fiat a caussa extrinseca, e percussione; cũ Auicenna est incurabilis. Sed dubitari potest: nam Rhasis ait, si pupilla post percussionem dilatetur, nõ esse timendum, eo quod sanari queat: præterea ipsa quoque Auicennas curationem aggreditur. Dicendum pro resolntione: si e percussione vuea laceretur; malum est incurabile: Si autem contingat; vt vi percussionis non laceretur, sed tumor saltem in ea excitetur, a quo dilatatio foraminis prodeat; curabile hoc est malum.

Curatio.

Materiæ. Sufficiet medicamenta proponere, caussa vitij curabilis. Si ergo fiat vi siccitatis; cum Auicenna probantur humectantia: quemadmodum etiam probantur in sicciore crystallino: vnde de his eo in loco. Scirre autem oportet optimum medicamentum esse *iuuenculæ optime nutritæ: in cuius penuria substituatur lac recens caprillum, vel etiam vaccinum:* & lac imponatur vasi, in quo detineatur oculus. Si malum fiat ratione tumoris; probantur, quæ fuere proposita in lippitudine. Si e materia replente fiat malum; probantur resoluentia, & tunicam rhagoeidem leuiter astringentia: vt iure Aetius improbet vehementer refrigerantia & vehementer astringentia. Quare cum Auicenna & Aetio, probatur *aqua marina, posca aquosa, collyrium e tutia, fellibus, &c.* vt absumatur materia replens. Quantum attinet ad astringentia; Aetius hæc vocat subastringentia, id est, leuiter astringẽtia: *vt est collyrium e rosis, croco, cortice thuris; & quod plurimum est, ascendit ad acaciam.* Si malum fiat a caussa percutiente, sed non lacerante; huius caussa Auicennas probat *emplastrum e farina fabarum excorticatarum, e farina hordeacea, cum aqua foliorum salicis, aut aqua endiuiæ, aut pauco vino, sed astringente.* Et caussa materiæ fluxæ, dum materia non amplius fluit, Auicennas probat *turturis vel columbi sanguinem in oculum instillatum: & deinde ascendit ad collyria resoluentia e myrrha & fellibus,* vt materiam dissipet.

CAPVT XXXVII.

De Constrictione pupillæ.

Nomen.

PEr φθίσιν seu tabem pupillæ, intelligimus illud malum, in quo præter naturam minuitur foramen rhagoeidis: vnde Auicennas vocat constrictionem pupillę. Porro hæc tabes pupillæ distinguitur ab atrophia: nam atrophia attinet ad imminutionem, seu decrementum omnium partium oculi: at φθίσις, spectat ad imminutionem saltem foraminis, vt docet Galenus cap. 5. lib. 10. de vs. part. Generatur malum hoc, dum occurrit caussa morbifica, cuius vi rhagoeidis foramen præter naturam angustum redditur, vt lædatur visio. Pupillæ ergo constrictio est angustia præter naturam foraminis rhagoeidis, producta a caussa morbifica. Forma huius vitij, est angustia præter naturam, vt lædatur visio. Vt hoc vitium formaliter sit conformatio morbosa, prout spectat ad orificium. Subiectum est vuea, vt prædita est foramine. Ratione caussæ efficientis dictum fuit produci hoc malum a caussa morbifica, quæ (cap. 2. lib. 1. de sym. causs.) est caussa, cuius vi rhagoeides laxatur, non tenditur. Laxatur autem vel Propria ratione, vel ex Accidente. Propria ratione, vt tunica afficitur intemperie humida: ex accidente, cum concidit. Concidit autem dum humor albugineus deficit. Deficit autem

Definitio.

humor

humor albugineus, vel ob solutam vnitatem tunicarum, vel ob alimenti inopiam.

Differentię.

Differentiæ a forma, sumuntur secundum magis & minus: vt foramen constringitur secundum Magis & Minus. A subiecto non sumuntur differentiæ: semper enim idem est. Ratione caussæ efficientis dicendum, laxari rhagoeidẽ, vel Per se, vel ex Accidente.

Signa.

Hoc malum in genere, & secundum differentias a forma non eget signis. Quoad differentias ratione efficientis: si vuea laxetur ob intemperiem humidã; indicatur e visione obtusa, vt patiẽs proxima exacte non cõspiciat: indicatur etiam ex oculi humiditate: & e caussis prægressis humectantibus. Si autem laxetur e defectu albuginei; cognoscetis, quia patiens melius videbit in obscuro, seu aere non ita lucido: &, cum Paullo, obiecta maiora indicabuntur, quã sint. Caussa antem visionis minus malæ in obscuro, est, quoniam ob defectum albuginei, lumen promptius occurrit crystallino, qui humor (cap. 3. lib. 10. de vs. part.) offenditur a luce. Obiecta etiam maiora apparent: nam dum deficit albugineus, crystallinus superficiem planam prorsus non seruat, vt inæqualitatem aliquam assequatur, vt quemadmodum in speculo concauo res visæ maiores apparent, ita etiam hoc contineat in defectu albuginei. Vtrum autem albugineus deficiat, vi, vel solutæ vnitatis, vel inopia alimenti; cognoscetis e prægresso vel vulnere, vel vlcere, vel ex alimenti defectu.

Indicationes.

Præsidia capiuntur a materia efficiente: quæ si fuerit rhagoeidis humiditas, indicat siccans. Si fuerit albuginei defectus; indicat præsidium generans albugineum. Et si defectus foueatur a soluta vnitate; patet quid indicet soluta vnitas e doctrina vlcerum.

Prognostica.

Quoad prædictiones, cap. 2. lib. 1. de sym. caus. Angustia morbifica est deterior dilatatione, ob defectũ albuginei. At pro vi causæ efficientis augetur & minuitur in curatione difficultas. Vnde si malũ fiat ob humiditatem; est minoris discriminis: si ob defectũ albuginei, incurabile est malum; præsertim si defectus albuginei sit insignis; ægrius enim est humectare, quam siccare.

Curatio.

Materię præsidiorum. Tantum proponemus topica. Si vitium sit ob rhagoeidis humiditatem; probantur siccantia: vt est *collyrium e tutia, felle, ruta, euphragia, &c.* Auicen. hoc collyrium maxime probabat: *℞. floris æris, ammoniaci an. ℈.j. croci ʒ.ß. aloes ℈.iiij. moschi. ℈.ß. (Sed si æger erit pauper hic omittetur:) excipiatur hoc medicamentum aqua feniculi, vel euphragiæ.* Si malum prodeat e defectu albuginei; probantur humectantia, de quibus dicendum in sermone de sicciore crystallino. In præsentia patere debet maxime probari *lac, & aquam dulcem.* Sed hæc admoueantur fronti & capiti: & quidem actu calida, vt caput attrahat alimentum a iecinore. Notandum autem Paullum oculis applicare medicamentum rarefaciens, acre: Et ratio fuit: nam per rarefactionem suscipitur alimentum ab oculo; per acrimoniam attrahitur. Probabat igitur Paullus *medicamentum confectum ex ammoniaco, croco, ærugine, tritis in aqua: vt propterea neque linctus oculi sit improbandus.* At his vtendum cum prudentia, idest, vsque ad oculi calorem, & leuem rubedinem: vltra enim si quis progrediatur, alimentum attractu dissipabitur.

CAPVT XXXVIII.

De Suffusione.

Nomen.

PEr ὑπόχυμα, seu ὑπόχυσιν, id est, suffusionem, seu aquam, vel cataractam, cap. 6. lib. 7. de plac. intelligimus illud malum, in quo foramen rhagoeidis obstruitur, vt oculi lumen cum externo aere, oculum ambiente, copulari nequeat. At cum suffusio sit vel Exquisita, vel Notha: in pręsentia exquisitam intelligimus, quoniam notha potest pertinere ad partes extra oculum. Verum ita loquemur de suffusione exquisita, vt nil desiderari possit, etiam caussa nothæ.

Definitio. Forma.

Generatur hoc malum, dum excrementum humorosum occupat oculum, vt rhagoeidis foramen ita obstruatur vt visio lædatur. Proinde suffusio legitima est obstructio foraminis rhagoeidis, procedens ab humore excrementitio. Forma est obstructio: vt etiam testatur Galen. cap. 6. lib. 7. plac. Et propterea Auicennas statuit suffusionem esse ægritudinem oppilatiuam. Sed notandũm, Galenum cap. 8. libro de diff. morb. statuere suffusionem esse morbum in numero: vbi respicit ad suffusionẽ completam, in qua materia morbifica est ita concreta, vt videatur veluti membrana, vt hinc particula addita videatur. At si capiatur suffusio, vt foramẽ redditur vitiosum, morbus est obstructio. Quare cum solum suffusio perfecta sit morbus in numero; quælibet autem suffusio siue perfecta siue imperfecta, sit morbus in via: huius ratione in finitione proposita est obstructio.

Subiectum.

Subiectum est vuea, foramine prædita: vt Galenus loc. cit. fatetur.

Caussa efficiens. Spuria suffusio.

Caussa efficiens est humor excrementitius; Auicennas vocat humiditatem extraneam: vt suffusio exquisita distinguatur a notha; notha enim fieri potest, vel a vapore, vel ab humore; & præterea ab humore non extraneo. Declaro: sit suffusio spuria a vapore, cum fiat a ventriculo, cum fiat a capite. A ventriculo cap. 2. lib. 4. de loc. aff. & cap. 2. lib. 1. de symp. causs. si enim vapor crudus a ventriculo sursum feratur, fiunt symptomata similia suffusioni, non exquisitæ suffusiones, sed spuriæ. A capite etiam suffusio fieri potest, quemadmodum Galenus dixit cap. 2. libro 4. de loc. aff. dum inquit, in phrenitide succum biliosum in cerebro abundare, qui succus biliosus torrefit, & ex torrefacto hoc succo, prodit fumus, qui in oculos delatus, symptomata suffusioni similia parit: vt propterea sit spuria suffusio. Præterea quoad suffusionem spuriam, vt sit ab humore; hæc etiam proponitur cap. 2. lib. 1. de sympt. causs. Fit autem si humor albugineus ita vehementer crassescat, vt prohibeat visionem: veluti contingere solet in suffusione legitima: vt suffusio procedens a crassiore albugineo, sit spuria, & minime deponenda.

Exquisita suffusio.

Cum autem legitima suffusio procedat ab humore extraneo: indagare oportet huius humoris extranei speciem, vitium, & caussam generantem. Species est humor pituitosus: qui licet non semper sit albus, sed quandoque citrinus, quandoque niger: principalis tamen caussa est pituita: vt pituita sit species humoris; bilis autem & melancholia dum concurrunt, rationem habent caussæ adiuuantis. Quoad vitium: pertinet ad quantitatem: vnde dicebat Auicennas, materiam hanc excrementitiam ita copiosam esse, vt possit angustare totum foramen. Pertinet vitium ad qualitatem; vt materia est vel Tenuis, vel Crassa: vnde cum paullo quandoque ita crassescit, vt membranam repræsentet. Sed præterea hæc materia vel est Fluxilis, vel Non fluxilis: vnde Galen. cap. vlt. lib. 14. metho. dicebat, suffusionem fieri, quandoque ex humore seroso & fluxili, qui punctione euacuatur: (non fit depositio, sed sensibilis euacuatio:) Adhæc vitium esse solet in colore: vt materia est vel aerea, vel gypsea, vel citrina, vel nigricans, vel cineritij coloris vel coloris albi, qui vergit vel ad colorem margaritarum, vel ad colorem aurorum, vel ad glaucum, id est, viridem: quamuis suffusio sit vitium diuersum a glaucomate; vt statuit Galenus ca. 6. lib. 10. de vsu partium. Vitium etiam attinet ad quietem, dum materia præter naturam quiescit: & cum Galeno cap. 1. & 4. lib. 10. de vsu par. quiescit inter crystallinũ & corneam, vt quiescat modo Inter albugineum & rhagoeidem, modo Inter rhagoeidem & corneam. Quoad vitium secũdum motum; ratione materiæ fluxæ; dum

materia

materia est tenuis,& nondum firmata. Ratione non fluxæ materiæ;dum mouetur a termino a quo,ad terminum ad quem,per suum spatium.Terminus a quo, esse potest Extra oculum,& In oculo. Extra oculum; dum materia procedit vel a Toto,vel a Parte. In oculo,terminus a quo est oculus, secundum tunicas, vt tumor tunicæ degenerat in suffusionem.Spatium autem est,vt materia fluit per uenas, per meatus etiam insensibiles,vt,dum lippitudo mutatur in suffusionē: nam materia mouetur per poros tunicarum. Terminus ad quem,patet e modo dictis de quiete. Quoad caussam generantem: ratione agentis cum Auicenna esse potest ventriculus, & cerebrum: ratione materiæ ex qua; victus pituitosus. Verum cum materia pituitosa non generetur concreta; concrescit quatenus diu manet in oculo,& potissimum(c.2. lib.3. metho.)ex vsu opiatorum.

Differētiæ. Differentiæ ratione formæ.Obstructio est vel Integra, vel Non integra. Ratione subiecti; semper est rhagoeides,secundum foramen suum. Ratione caussæ efficientis; sunt capiendæ differentiæ a materia, vt differre potest, & Vitio,& Caussa generante, vt modo dictum fuit.

Signa. Cataractæ spuriæ indicia. Suffusio in genere cognoscitur e læsa visione,addebat Aetius cum aliqua impuritate pupillæ. Suffusio autem exquisita, distincta cognoscitur a spuria: nam si a vapore notha fiat suffusio,& prodeat a ventriculo,cum Galeno cap.2. lib.4. de loc.aff. inprimis vterque oculus æqualiter afficietur: contra in legitima. Secundo,si prodeat a ventriculo, si symptomata etiā per menses aliquot perdurent, pupilla tamen non conspicitur tenebricosa:contra in legitima.Preterea, si prodeat a ventriculo, symptomata visionis intermittunt:contra in legitima sunt perpetua. Insuper si fiat a ventriculo,si contingat, vt fiat perfecta concoctio in ventriculo,symptomata suffusionis non apparent,at apparent,dum male habet ventriculus: vt ad augmentum & decrementum vitiorum ventriculi, augeantur & minuantur symptomata suffusionis: contra in legitima. Quoad spuriam suffusionem, vt prodit a vapore capitis, cognoscetis hanc e signis phrenitidis. Quoad spuriam, vt procedit a crassitie albuginei, hæc maxima cum difficultate distincta cognoscitur: & necessaria est hæc cognitio: quia si sit notha, non licet deponere, in vanum cruciantur patientes. Cognoscetur igitur e noxa æquali in visione: & ratio est, quia æqualiter vi crassi alimenti afficitur albugineus,non magis secundum vnam partem, quā secundum aliam. Adhæc, cum albugineus non moueatur, & suffusionis exquisitæ materia quandoque moueatur:dum afficitur albugineus, nec culices,nec muscæ volitantes apparent, quemadmodum in legitima.

Signa exquisitæ suffusionis. Quoad differentias: & primum ratione formæ, an obstructio sit integra, vel non:cognoscetis e signis indicantibus materiæ vitium secundum quietem, de quibus infra. Ratione caussæ efficientis, cum sit materia:si fuerit pituita,quæ annexam habeat bilem, cognoscetis e colore citrino: si annexa sit melancholia,e colore nigricante. Quoad vitium:copiosiorem materiam cognoscetis,e vehementia symptomatum: vnde turbulentia vehemens, indicat materiam copiosam. Quoad qualitatis vitium: crassiorem esse cognoscetis,e visione magis imminuta.Fluidam esse cognoscetis,si moueatur ex oculi concussione. Quoad colorem:color non eget signo, ipse enim signum est, verbi gratia,color aereus significat materiam fluidā: citrinus,pigypseus, materiam crassam non fluidam:citrinus,pituitam cum bile:nigricans,cum melancholia: cineritius, pituitam priuatam aquositate: vergens ad margaritalem, pituitam quæ sit particeps diaphaneitatis, propter portiones aqueas & aereas: vergens ad aureum, materiam pituitosam, vt est particeps portionis igneæ,eiusque claræ:vergens ad glaucum,portionem igneam, non ita puram. Ratione quietis: cum

A Auicenna, si quiescat secundum totam regionem pupilæ,denotabitur e læsa visione,secundum totum obiectum: si quiescat secundum partem, visus exacte comprehendet, vel medietatem, vel partem obiecti, scilicet,vt ait Auicennas, propter situm: vt,si materia resideat in pupilla versus tempora, si patiens quid aspiciat e regione temporum, obiectum exacte non conspiciet;si e regione narium,exacte intuebitur obiectum. Si vitium hæreat in media regione pupillæ, obiectum perforatum apparebit. Vtrum enim materia resideat, vel inter albugineum & rhagoeidem, vel inter rhagoeidem & corneam;difficulter cognoscitur. At iudicandum est, materiam residere inter rhagoeidē & corneā:primum,si pupilla obtenebrata euidentius conspiciatur. Secundo,si a principio non apparuerunt culices volitantes. Contra,si colligatur materia intra albugineum & rhagoeidem; opposita apparebunt:& ratio est;quia dum materia residet in-

B ter corneam & rhagoeidem, non potest ita moueri, vt culices obseruari videantur: & quia materia magis proxima est oculis medicorum; ideo etiam obtenebratio pupillæ euidentius conspicitur. Quoad vitium secundum motum: ratione materiæ fluxæ, si moueatur materia, cognoscetis e uisione obiectorū, quæ mobilia esse uidentur. Ratione materiæ non fluxæ:& primum ratione termini a quo; an sit totum vel pars, cognoscetis e proprijs signis. Si autem sit oculus,cognoscetis e vitio præcedenti. Verbi gratia, si prægressa est lippitudo. Spatium autem & terminus ad quem,patent e multoties propositis: & similiter caussa generans.

Indicationes. Quoad præsidia; cum Galeno cap.vlt. lib.13. metho. caussa contentiua ex vsu, est materia pituitosa: hæc igitur remouenda, vt non amplius obstruat. At cum plures sint uacuandi modi; nimirum vacuatio sensibilis,& insensibilis:& si insensibilis;per modum

C repercussionis,uel digestionis,uel transpositionis: in suffusione sensibilis uacuatio excluditur; nam suffusionis materia nō est fluxilis, nisi fiat e seroso humore,quia in hoc conuenit uacuatio sensibilis. Excluditur repercussio:nam materia non cedit reprimētibus. Relinquitur ergo uacuatio per resolutionem & trāspositionem. At cum materia resoluenda (quia frigide est & crassa)non admittat resoluentia: ideo calefacienda & attenuanda: & ne impediat transpositionem tenuitas,ideo est crassefacienda.

Prognostica. Suffusio modo facilius,modo difficilius superatur, pro differentiarum uehementia. Et potissimum, pro pro uehementia essentiæ materiæ morbificæ secundum tenuitatem,crassitiem, & quietem. Nam dum materia est tenuis,potest euacuari:non autem crassa. Et ob id c.vlt.lib.4. meth. Galenus ait, Suffusionem incipientem digeri posse: vbi autem diu constiterit, non posse digeri;quia materia est crassior. Cæterum

D dum materia est crassa,& non cedit resoluentibus,vt vacuanda sit per modum transpositionis; scire oportet,quandoque transponi posse, quandoque nō posse. Hoc pendet e uitio secundum crassitiem, & secundum quietem. Declaro: Quoad crassitiem; si patiens nec lumen cernat, quamuis clauso altero oculo pupilla dilatetur, tum adest crassities, quæ non potest transponi. Quoad quietem; si materia quiescat inter albugineum & rhagoeidem, potest traspo- ni; si autem resideat inter rhagoeidem & corneam, non permittatis ut chirurgi transponant, nec enim transponi potest.

Curatio. Venæsectio. Materia chirurgica. Venæ sectio probatur caussa sanguinis, ut hic concurrit tāquam caussa sine qua non. Nam si materia suffusionis est resoluenda; calida applicanda, vnde sanguis attrahitur. Si materia est trasponenda,dum materia trāsponenda est crassefacienda; tum improbatur phlebotomia, hæc enim rarefacit,ut cum Auicenna noceat. At dum materia crassa est effecta,vt trāsponi possit,probatur venę se-

Seto.

ctio, ne vi punctionis sanguis affluat. Vsus sectionis venæ patet ex alibi propositis. Circa autē setaceum, quod applicatur infra occipitium, notandum; probari in suffusione incipiente, & dum institutum est deponere:nam vi setacei oculus liberatur a noua fluxione. Quantum attinet ad punctionem, ratione cuius fit depositio; hanc prohibet immoderata vel crassities, vel tenuitas; item neruorum opticorum, & crystallini vitia, quorum vitiorum vi patiens neque lumen intueri potest. Quare dum sunt vitia in crystallino, & æger lumen intueri non potest; non est deponenda suffusio: nam quamuis materia optime deponatur, homo tamen visum non recuperat. Vnde hæc vitia prohibent punctionem ex accidente.

Punctio.

Medicamēta, ratione totius.

Medicamenta Communia sunt & Propria. De communibus notandum: si institutum sit, materiam suffusionis caussam, insensibiliter vacuare; opus esse medicamentis euacuantibus totum, euacuantibus caput, & præparantibus, quæ omnia vim attenuandi habeant, vtamur: si autem institutum sit materiam præparare, nō vt insensibiliter vacuetur, sed vt deponatur; oportet præparare cum crassefacientibus, *verbi gratia cū decocto ex alica, meliloto, pineis, oryza, &c.* nisi visceris alicuius obstructio prohibeat. At si scopus sit materiā transponere; probantur medicamenta inhibentia inflammationem, quæ excitari posset propter punctionem, a materia affluente; Vnde cum fluat materia, vt calida, vt tenuis; ideo probantur refrigerantia & euacuantia succos biliosos: quem in finem optimi practici exhibent *potius cichoracea, quam eufragiam, potius rhabarbarum quam agaricum.* Quoad medicamenta caussa materiæ exsistentis in oculo: si materia est vacuanda insensibiliter probantur calefacientia, & attenuantia, sed citra violentiam; Miscenda etiam emollientia. Vnde cum hæc medicamenta & possint assumi, & possint applicari: quantū ad assumenda, probatur *decoctum e guaiaco, e salsa, e sassafras, ex eufragia, feniculo, verbenaca recta; & addatis radices althææ (emollitionis gratia.) E quibus etia medicamentis possunt pilulæ parari, exhibendæ ante decoctum.* Quoad applicanda: Galenus in fine li. 4. κ. τόπ. probat *fel cum succo marrubij, & melle: probat myrrham & piper in æquali portione cum melle. Probatur succus feniculi, fel taurinum cum melle: applicatio item croci & piperis, in æquali dosi, cum felle taurino. Notandum vero differentias esse inter genera fellis: minus enim acre est fel piscium, magis acre vituli, deinde bouis, deinde tauri: vt acrius sit fel animalium e rapina viuentium. Et proptorea Rhasis conficit collyrium e diuersis fellibus. Parari etiam possunt ex aromatibus.* Quod si oculus permittat; potestis cum Rhasi ascendere ad collyrium *e sagapeno, euphorbio, colocynth. cum succo feniculi. Insuper ex his & similibus per destillationem parantur olea, quæ efficacissima sunt: & vos his vti debetis.* At notandum Auicennam cap. de cura visus debilis, cum calidioribus miscere stiptica, *vt aquam rosf.* quæ hoc in loco est materia remedij, indicati a calido innato, vt eius substantia dissipatur vi medicamentorum calidiorum, quæ & attrahunt, & possunt excitare dolorem. Omitto linctum oculi; & insufflationem in oculum; & alia: nam de his dicemus in sermone de albugine.

Medicamēta, ratione materiæ in oculo, vacuandæ insensibiliter. Interna. Externa.

Incrassatio materiæ, quæ deponi debet. Victus ratio.

Quo autem ad medicamenta caussa materiæ vt est deponenda: hæc est crassefacienda, vt possit deponi. Intrinsecus ergo probantur potius alimentalia, quæ præbent alimentum crassum: & oculo applicanda medicamenta confecta *e succo alicæ, oryzæ, e pineis, cū decocto fœnugræci, cum aqua rosf. & modico croci, caussa penetrationis.*

Diæta debet esse compar. Quare, si institutum sit materiam insensibiliter euacuare; diæta sit attenuās: vnde cibi condiantur *aromatibus, feniculo: & puluis conficiatur e feniculo, eufragia, cum saccharo & cinnamomo:* Et patiens in prandio & in cœna, loco aromatum hoc puluere vtatur. Si autem materia sit crassefacienda, vt deponatur; probatur crassefaciēs, & proinde paratus *e farre, alica, oryza, e pedibus vitulinis, e caseo recenti, e pineis, ex omphacio, &c.* Si autem punctio sit vsurpanda; probantur cibi, prohibentes inflammationem: vt cibaria sint condienda refrigerantibus, sit abstinendum a vino, & præsertim per 5. vel 6. dies, post administratam punctionem.

CAPVT XXXIX.

De Sugillatione oculorum.

Nomen.

QVoniam de affectibus oculorum egimus, qui potissimum spectant ad tunicam vel annatam, vel corneam, vel rhagoeidem: restat vt ea quoque persequamur vitia, quæ ad plures tunicas pertinent. Horum primum est Sugillatio, ὑπόσφαλμα, ὑπώπιον, seu ὑπόχυσις αἱματώδης, id est, suffusio sanguinis, quæ ab Auicenna vocatur Altarfati, ab alijs macula oculi. Per eam nos intelligimus malum, in quo cornea cū annata tunica ita afficitur, vt obiecta colorem ad rubeum vergentem præ se ferant. Generatur, dum venulis tum annatæ, tum corneæ occurrit caussa, cuius vi sanguis egrediens, ita corneam tingit, vt rubicunda videatur.

Definitio.

Vnde sugillatio est color præter naturam corneæ, procedens a sanguine effuso e venulis tunicarum oculi. Forma est color præter naturam: nam visio læditur. Nam proponitur in definitione, color rubeus: nam hic colligitur e caussa efficiente, id est, sanguine, neque conuenit definitiones prolixas efficere. Forma ergo est symptoma attinens ad qualitatem visibilem, vt læditur visio ob errorem externū: præsertim quia sanguis non est caussa tumoris, nisi sugillatio degeneret in lippitudinem. Subiectum est cornea: nam caussa læsæ visionis est color corneæ, non annatæ.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est sanguis effusus e venulis tunicarum oculi. Vnde Galenus capite primo, libro quinto. κ. τόπ. ait, sugillationem esse e genere effusionum: nam sanguis extra venas effunditur: Et Aetius proponit oculorum tunicas; nam venæ pertinent etiam ad corneam, saltem secundum partem spectantem ad iridem. At cum sanguis egrediatur per anastomosin, diapedesin, & diæresin, secundum Auicennam, cum caussa huius mali sit, vel Interna, vel Externa: quoad internam, est sanguis, qui pereat copia, vel caliditate. Si copia; fit effusio per διαίρεσιν, vena enim rumpitur: Si caliditate; fit effusio per ἀναστόμωσιν: vnde Galenus loco cit. ait, raphanum mordendo venarum oscula aperire, vbi tangit anastomosin. Caussa autem extrinseca, si concurrat, vt contundit; fit effusio per diapedesin: si vt rumpit; per diæresin: & si immodice agat, ita vt immodice agitetur sanguis; per anastomosin.

Differentiæ.

Vnde ex his ratione formæ dicendum, colorem esse, vel rubicundum, vel liuescentem, vel nigricantem: nam illico post effusionem rubicundus apparet, mox concrescens liuescit, & tandem denigratur. Nō capiuntur differentiæ a subiecto: nam semper est cornea. Quoad differentias ab efficiente caussa est Interna, vel Externa.

Signa.

Hoc malum in genere, & ratione differentiarum a forma patet. Ratione efficientis, an caussa sit interna vel externa; audietis e patiente. Et si interna; signa sunt sanguinis vel copiosi, vel calidi, verbi gratia si copiosus sit sanguis, color erit exacte rubeus: si peccet caliditate, verget ad citrinum, & patiens sentiet caliditatem.

Indicatio.

Presidia porro considerantibus duo sunt perpendenda: quorum alterū est, Sanguis effusus: alterum, Venarū uitiū. Ratione sanguinis: cum sanguis effusus totus

totus sit morbus;vacuandus. Ratione vitij venarũ; indicatur remedium astringens: quod in diapedesi debet esse densans;in anastomosi occludens orificia; in diæresi agglutinans.

Prognostica

Est autem de Galeni sententia loc. cit. hoc malum curabile: nam vasorum vitia sunt exigua: & sanguis effusus antequam concrescat,facile vacuatur: secus si coeat & crassescat,magis enim a naturali recedit.

Curatio, per astringẽtia,& discutientia.

Vnde cum in curando liceat vti & discutientibus & astringentibus: notandum circa Quando agendũ, cum Galeno loc. cit. quantum ad astringentia, hæc probari dum adest præsentia indicantis astringens: & ob id Galenus in principio parum astringentium ammiscebat, ne sanguis efflueret: dum autem vena in suam naturam redierat,probabat Galenus sola discutientia. Discutientia autem cum sint & imbecillia & valentia: Galenus loc.cit. inter initia probabat imbecillia;fortia in antiqua sugillatione:nam in principio sanguis effusus facile dissoluitur, quia nondum in grumum est conuersus. Notandum vero circa validiora, ne hæc euadant caussæ morbificæ, quoniam acriora possunt aperire orificia venarum, ita vt effundatur sanguis per anostomosin. His perceptis, facile intelligitur, *cur Galenus cap. 1. lib. 5. κ. τόπ. foueat oculum decocto fœnugræci, & meliloti, deinde vtatur collyrio e rosis, & excipiat primum aqua, deinde decocto meliloti & fœnugræci; nam beneficio aquæ inhibetur inflammatio; virtute autem meliloti & fęnugræci discutitur sanguis effluxus*. Et superato vitio venarum, id est, astrictis venis, *probat Galenus fomentum e solo fœnugræco: & probat spongiam infusam in melle; item collyrium e myrrha, cum decocto fœnugræci*. Apparet igitur cur Galenus primum vtatur leuiter discutientibus cum astringentibus: mox sinceris discutientibus & validis. Et eandem veritatem cognoscens Galenus cap.8.lib.4. κ. τόπ. probat *sanguinem columborũ instillatum e teneris pennis; nam leuiter discutit, & nonnihil astringit. Probat etiam inter initia oui albũ*. Rhasis dolore perseuerante probat *oui album, cum rosaceo, inter initia*. At postea Galenus accedit ad *luteum seu vitellum oui, cum vino; ad melilotum cum vino; ad folia rosarum cum vino*: quæ omnia leuiter discutiunt & astringunt. Dum autem sugillatio producitur; ascendit Galenus ad *thus, bitumen, comam hyssopi, nitrum, myrrham, &c.* Vnde Auicennas in contumacissima sugillatione ascendit ad *medicamentum confectum ex vna parte sinapis, & duabus caricarum*. Antiqui enim confugiebant ad valentissima medicamenta, & sic curabant.

CAPVT XL.

De Vngue oculi.

Nota, συμφυσιν de qua c. 35. egimus, etiã vocari vnguem: at multum ab hoc distat affectu.

PER πτερύγιον, seu vnguem, seu vngulam cum Auicenna, intelligimus malum, in quo tunica annata tegitur a substantia carnea, vt lædatur visio. Et quamuis ferme omnes satis leuiter in hoc malo explicando procedant: nos tamen hoc negotium accurrate, sed breuiter perscrutabimur. Generatur, dum vegetali facultati, ad oculorum angulos attinenti, luxuriandi datur occasio, vt e sanguine generet carnem, & ita carnem augeat, vt non modo annatæ tunicæ adhæreat, verum etiã corneæ, vt e directo cornea respicit crystallinum, ut lædatur visio.

Definitio. Forma.

Vnguis igitur est numerus præter naturam auctus oculi, procedens a carne adhærente tunicis oculorum externis. Forma huius vitij est numerus præter naturam auctus. Vnde Galenus in fine lib. 14. meth. iure dixit, pterygion visui officere: Sicuti etiam statuit c. 2. l. 1. de sympt. cau. Vnde dicebat Auicennas, vngulam esse additionem coniunctiuæ.

Subiectum.

Subiectum est oculus; quoniã cum Gal. c. 2. lib. 1. de sympt. cau. in pterygio pupilla non ex accidente, sed primaria ratione obtenebratur, vt per se sit morbus totius oculi, ex accidente membranarum. Vt per pterygion intelligere oporteat morbosum, in quo auctus est, numerus, vt attinet ad plures partes.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est caro adhærens tunicis externis oculi. In primis hoc malum procedit a carne. Et a carne procedens, constat esse morbum in numero, sed non toto genere præter naturam, ad differentiam calculi, & ad similitudinem sexti digiti in manu, vt docuit Galenus in fine lib. 14. meth. At hæc substantia non est seminalis, sed sanguinea, nimirum substantia carnea, quæ potest esse particeps venarum, vt venæ sunt germina venarum annatæ tunicæ. Vnde, dum Paullus ait, pterygion esse neruosam excrescentiam, ita loquitur, quoniam illa caro est admodum similis substantiæ membranæ. Et ob id Rhasis ille doctissimus ait, in vngue esse substantiã panniculo similem. Vnde & Aetius satis proprie loquens, inquit: pterygion fieri carne crescente. Et hinc malum hoc distinguitur a Sebel Arabum, de quo Græci non fuere locuti: & fortasse caussa fuit, quia eodẽ modo curatur vt vnguis.

Sebel quid?

Distinguitur igitur a Sebel: nã Sebel est morbus in numero, procedens a substantia venosa; (non carnosa) vt Rhasis dixerit, esse veluti panniculum, cõtextum e venis rubeis, crassis, idest, repletis: vbi enim venæ sunt rubeæ & crassæ, sunt repletæ. Auicennas ait has venas ita contextas, conspici etiam in superficie corneæ: nam aliter visio non læderetur. Incrementum autem venæ suscipiunt, quia tunicæ annatę venę extenduntur; nam cum hæ venæ sint tenues, emanat fumus visionem lædens: & secundum Auicennã prodit hic fumus venis repletis, a materia fluente, per vasa, vel intra cranium, vel extra. Verum cum in pterygio mali caussa præcipua sit substantia carnosa; duo sunt consideranda; scilicet agens, & materia e qua generatur caro. Agens est alteratrix, per vim auctricẽ, residentem in carne pingui, pertinente ad angulos oculorum, & frequentius ad interiores angulos: vt dixerit Aetius raro prodire a paruis angulis, etsi interdum etiam possit incipere, a palpebra & superna & inferna. Cæterum vt descendamus ad hic & nũc; vbicunque incipit agere alteratrix, resi det in carne, vt alteratrix per auctricem, virtute temperaturæ & calidi innati carnis, carnem augeat: vt cum Aetio ita augeat, vt quandoque extendatur ad vsque nigrum oculi. Verum alteratrici facultati datur occasio, vt vltra terminum naturalem carnem extendat; cum Aetio: quoniam vi vel lippitudinis, vel assiduæ fluxionis, caro assecuta est scabritiem, seu inæqualitatẽ; vnde dum natura seu alteratrix scabrosam carnem æqualem reddere nititur, augmentum morbificum parit. Quoad materiam e qua; principalis, est sanguis. Nam caro & pinguis, & non pinguis, e sanguine generatur. At cum sanguine misceri potest materia excrementitia: vt hinc pterygion generetur, modo durum, modo molle, variorum colorum; prout materia, alia a sanguine, concurrit, vt adiuuans; quia sanguis est principalis.

Differẽtiæ.

Differentiæ potissimum a carne sunt desumendæ. Oportet igitur perpendere, cum Auicenna & Aetio, caussam Generantem carnem, & Carnem genitam. Caussa generans pertinet ad Angulos, vel ad Palpebras. A carnis genitæ vitio capiuntur differentiæ. Si enim vitium attineat ad substantiam; dicendum carnem esse vel Putridam, vt est cancrosa; vel Non putridam. Quoad vitium ratione quantitatis; caro est Longa vel Breuis; Angusta uel Lata; Tenuis vel Crassa: Sic enim omnes quantitatis dimensiones consideramus. Vitium in qualitate; caro est Dura vel Mollis: Alba, aut Rubescens, aut Citrina, aut Nigricãs. Quietis vitium: caro est Magis vel Minus hærens.

Signa.

Malum hoc est vsque adeo euidens, vt non egeat signis. Scire autem oportet cum Aetio, pterygion cancrosum cognosci, e carne crassa, dura, euersa, eminente, nigricante: & tempora per consensum afficiente,

Indicationes.

Porro cum Galeno c.vlt.li.14.meth. caro hæc morbosa indicat remedium remouens carnem. At cum vacuationis modi sint plures, vt euacuatio esse possit vel Insensibilis, vel Sensibilis: si caro sit parua, & mollis; medicamentis insensibiliter vacuantibus occurrendum. Si vero sit magna & dura; materia sensibiliter vacuante est occurrendum, idest, materia chirurgica. Sed hoc est extra methodum: nam e medendi methodo indicatur remedium carnem adimens: e methodo medicamentorũ scimus medicamenta posse adimere carnem exiguam & mollem, nõ magnam & duram; e methodo materiæ chirurgicæ docemur, ferrum carnem & magnam & duram posse vincere: e methodo pathologica addiscimus in carne esse eam vim, vt exigua & mollis cedat vacuationi insensibili; non autem magna & dura.

Prognostica.

Hoc malum in genere, caussa visionis, est uitiũ non despiciendum: sed vario modo prognosticandum, pro vario carnis vitio. Quod si ergo caro sit putrida & cancrosa; cum Aetio malum est incurabile: Nam cancer habet radices, quæ non possunt euelli: vnde adest insignis vehementia. Si autem caro sit copiosior; difficilius vincitur. Et cum Aetio facilius curatur albicans; difficilius rubea vel citrina; in quibus videlicet periculum imminet, nec medicamentis fiat inflammatio: difficilioris est curationis, si nigra; nam caussa melancholiæ est dura. Adhæc vt magis hæret, ita etiam difficilius curatur. Aetius addebat, pterygion interdum vtile esse, dum scilicet suffusio est in principio: nã materia mutatur in vnguem: vnde aiebat Aetius, pterygia, in quibus sunt principia suffusionis, non esse curanda.

Curatio post manualem operationem. Cap.60.l.7.

De materia chirurgica ratione oculi Aetius ita clare loquitur, vt non egeat explicatione. At post chirurgiam, hoc est, post carnis detractionem cum ferro, probantur medicamenta, quæ prohibent tunicam annatam palpebris adhærere; probantur quæ possunt prohibere inflammationem; & quæ portionem a ferro relictam exstirpant. Vnde ad prohibendum coniunctionem cum palpebris, Aetius probat *muriam acrem, aquam salitam, quæ infundit in oculum: Auicennas probat cyminum masticatum cum sale; iubetq; ægrũ frequenter oculos mouere, nisi dolor prohibeat.* Ad inflammationem arcendum, Auicennas applicat *lanam ouo imbutam*. Tandem ad carnem derelictam eradicandam, proponit *collyria acria, post tres dies; ne fiat inflammatio. Collyria acria quæ sint, alias audiuistis. Et cum Galeno c.2.lib.4.κ.τοπ. ascendendum ad collyrium ex æquali portione atramenti sutorij, idest, chalcanthi, & salis ammoniaci, & dimidia parte gummi, quæ excipienda aceto. Vos confugere potestis ad oleum ex chalcantho, sed lacte correctum.*

CAPVT XLI.

De Albugine.

Nomen.

PEr albuginem, seu λεύκωμα, intelligimus albuginẽ exquisitam, ac proinde vitium in quo vi cicatricis, præsertim corneæ, læditur uisio: & hoc malum et dicitur Cicatrix. Generatur dum post ulcus corneæ fit cicatrix, ut cornea & crassa & densa ita reddatur, vt transitus turbetur cum spiritus animalis, tum speciei visibilis, ut lædatur uisio. Quare albugo nil aliud est, quam densitas cum crassitie morbosa corneæ, producta a caussa cicatrisante. Forma est densitas cum crassitudine morbosa: nam vbi cicatrix, ibi densitas & crassities, secundum Aetium: qui, dum ait, crassam cicatricem non esse curandam; respexit ad summam crassitiem. Vnde cum forma posita sit in densitate & crassitie; albugo erit morbus in via, ut pori corneæ densiores redduntur: & erit morbus in magnitudine aucta, non secundum longitudinem, & latitudinem, sed profunditatem ratione crassitiei. Subiectum est cornea. Nam si afficiatur tunica annata, non autem cornea, non læditur uisio. Efficiens est caussa cicatrisans: ut hæc albugo distinguatur ab albugine producta a scirrho corneæ, seu pituita imbibita in cornea.

Definitio. Forma. Subiectum. Efficiens.

Differentiæ.

Differentiæ a forma, secundum Magis & Minus: albugo est magis uel minus dura: Vnde Aetius duriorem uocat callosam. Item, alia magis, alia minus crassa: unde Auicennas minus crassam uocat nebulã, magis crassam nomine generis uocat albuginẽ. Quod subiectum attinet; cum Paullo albugo residet in cornea, uel secundum Superficiem, & a Paullo uocatur cicatrix & nubecula: uel secundum Profundum, & ab eo dicitur albugo. Ratione caussæ efficientis dicẽdum, caussam cicatrisantem esse Remissiorem, aut Intensiorem.

Signa.

Malum hoc in genere patet oculis. Verum ob similitudinem, quam habet albugo exquisita, cum albugine, quæ fit a scirrho; ita distinguetur. Si enim ulcus sit prægressum, est legitima albugo. Signa differentiarum, & primo, ratione formæ. Minus crassa, cognoscitur e colore subalbo, qualis in nebulis conspicitur. Crassior, cognoscitur e colore magis albicante, & visione magis læsa. Ratione differentiarũ a subiecto, cum Aetio, superficialis cognoscitur e colore albicante: profunda, e nigricante. Et ratio est: nam profunda, magis est vicina rhagoeidi, vt vicinitatis caussa, dum aliqua fit visio rhagoeidis, color appareat nigricans. Adhæc superficiaria cognoscitur ex inæqualitate corneæ: vnde oportet ægrum supinum collocare, & diligenter intueri oculos, an appareat aliqua inæqualitas. Caussa efficiens patet e relatione ęgri, an nimirum fuerit caussa cicatrisans intensa, vel remissa.

Indicationes.

Præsidia non capiuntur a caussa efficiente; caussa enim cicatrisans abest: capienda igitur a præsenti, nimirum ab effectu caussæ cicatrisantis. Effectus est exsiccatio corneæ, pororum densitas, corneæ crassities: quare oportet humectare, aperire, attenuare.

Prognostica.

Vitium hoc vix prorsus auferri potest; siue sit exquisita albugo, siue notha. In illa enim corneæ substantia est mutata in cicatricem, vt plurimum consequamur, si minuatur cicatrix, quo minimum visioni officiat. In notha, si scirrho sit, arduum est superare scirrhum: si a pituita imbibita, vinci quidem potest, si materia non sit vehementer impacta. Et addamus, si cornea afficiatur morphæa, nil aliud polliceri licet, quam coloris mutationem per tincturam. Cæterum ad exquisitam, quod attinet, prognosticum variat, pro vi differẽtiarum: dura enim peior est, si summa durities, incurabilis est: vnde Aetius inquit, non opus esse cicatricem callosam curare: & Rhasis ait, in pueris albuginem esse mitiorem; quia in adultis est siccior; non autem quia in infantibus cornea possit regenerari, vt quidam scripserunt: nam idem ob hanc caussam in adultis cicatricem non curari statuit, nisi tenuissima sit: vt curatio non pendeat e generatione corneæ. Præterea, albugo crassior est deterior; magis enim recedit a naturali statu. Vt, si albugo sit & dura & crassa, non liceat curam aggredi, secundum Aetium. Item; profunda est peior: nam vehementior ratione dignitatis: nec medicamenta tam facile possunt malum attingere. Cæterum, ne frustra fiat descensus ad materias præsidiorum; perpendere etiam oportet mala, quæ simul lædunt cum albugine: vnde Aetius inquit, si fuerit suffusio, aut glaucedo; vanum esse cicatricem absumere.

Curatio.

Medicamenta topica pertinent vel ad artem curatricem, vel ad artem exornatoriam, veluti albuginem tingentia. Quæ prioris sunt generis, alia humectant cicatricem, vt facilius attenuetur; alia attenuant. At cum Aetio excoriãtia seu exulcerantia, vitanda; cicatrisant enim & cicatricem reddunt crassiorem. Vsurpanda igitur medicamenta, quæ probantur siue sit suffusio, siue albugo, tum legitima, tum spuria. Hinc Rhasis probat *vaporem aquæ dulcis calidæ, vsque ad* oculo-

Humectantia, & attenuantia cicatricem.

oculorum rubedinem. Vos vti poteritis hoc medicamento: *♃.foliorum maluæ, rad.alth. fœnugræci ſeminis ana P.j.aquę ℔.ij.fiat decoctio pro vapore*.Deinde facta hac euaporatione,vtendũ hoc medicamento: *♃.thuris igniti,& mox in decocto fœnugræci exſtincti ʒ.j.croci ℈.j. mucilaginis fœnugræci ʒ.v. Miſce pro collyrio.* Eiuſdem fere claſſis hoc eſt: *♃.pompholygis locæ ℈.j. mirrhæ ℈.ß. croci g̃.v. mucilaginis fœnugræci ℥.iij.Miſ.* Validius erit medicamentm, *ſi conficiatur e fellibus, & præſertim e felle galli antiqui, vel animalium rapina viuentium.* Et ſi correctione opus erit,*addatis mucilaginem fœnugræci*. Efficax eſt medicamentum ab Auic. propoſitum. *Verbi gratia, ♃.alcyonij loti, ſarcocollæ lotæ,ana ʒ.ß. ſacchari candi ʒ.ij.fiat puluis, & excipiatur decocto fœnugræci*. Adhæc *♃.ſuccorum depuratorũ feniculi,rutæ,anagallidis,chelidoniæ man.an.ʒ.ß. tutiæ, ſquamæ æris, aloes ana ℈.ß.mellis roſ. mucilag. fœnugræci ana ℥.j.*Et ſi deſideretis validius hoc medicamentum *pro qualibet collyrij drachma addatis guttam olei deſtillati, vel e cinnamomo, vel e feniculo*. Si plura deſideretis,videatis Galenum cap.7. & vlt.l.4. κ.τόπ.Rhaſis proponit vnum medicamentum, quod alia ſuperat, vt etiam cicatricem brutorum: *♃.chelidoniæ feniculi ana ʒ.x.aquæ ℔.iiij.fiat decoctio ad conſumptionem trium partium,deinde cola: poſtea adde vitri non perfecte decocti,alcyonij, ſtercoris ſtellionis,ſalis mineralis,ſacchari albi,ana ʒ.j. Hæ ſpecies infundantur in prædicto decocto, mox ſiccentur, rurſus infundantur, & ſiccentur,vt poſtea in oculum poſſint immitti.* Et notetis, quamuis e propoſitis medicamentis quædã habeant vim aſtringendi,probantur tamen in albugine contumaci: nam aſtringentia ob craſſam ſubſtãtiam, ſunt in cauſſa,vt medicamenta diu perſiſtant,& hinc magis agant.Et notetis,ſi forte ſit albugo non exquiſita,ſiue ex ſcirrho,ſiue e pituita imbibita,ſiue etiam ſit incipiens ſuffuſio: admirabile eſſe medicamentũ, *ſi perforetur arundo feniculi in horto a nodo ad nodum, & foramen repleatur ſale minerali & ſaccharo, & deinde cera occludatur, & per noctem detineatur, & mane extrahatur liquor; vt liceat huius liquoris guttam in oculum immittere*.Et ſi legitima ſit albugo;*addatis pulverem gallarum immaturarum ad ſaccharum & ſalem, in arundinem*. Et ſi albugo ſit notha;*addatis euphragiam*. Similiter probatur *arundo ebuli*: & fiet efficacius medicamentum:pręſertim ſi foramen repleatur *colocynthide*. Probatur etiam *liquor e pane ſalito,cum marathro & colocynthide: & vocant aquam panis*. Poſtremo admirabile eſt hoc medicamentum: *♃.frumẽti viridis ℔.j.ß. ſeminũ fenic.℔.ß. ſalis mineralis ℥.iij. foliorum rutæ, eufragiæ, fenic.chelidon.ſaluiæ, marrubij,cucumeris agreſtis, ſalicis, ana M.ß.ſem.fœnugræci, rutæ,ana ʒ.iij.cinnamomi,caryophyllorum ana ʒ.j.ß.croci ℈.ij. colocyntid.ʒ.ij. Incidantur herbæ, contundantur ſemina,& infundantur in vino aromatico,ea quantitate,vt ſupernatet, & immittantur omnia in vas æreum, foramine occluſa, & vas exponatur Soli per triginta dies,& frequenter miſceatur:deinde fiat deſtillatio, & ſeruetur ad vſum.*Hæc gratia curationis.

Albuginem tingentia.

Quoniam vero nonnunquam reperiuntur fœminæ albugine detentæ; neceſſarium eſt confugere ad artem exornatoriam, vt albugo tingatur: iccirco probatur *caro mali punicæ dulcis*,quæ conterenda eſt, & modica aqua inſtillanda in oculum: & huiuſcemodi etiam aqna albugo eſt fricanda.Deinde accipiatis *ſuccum hyoſcyami*,& illinatis albuginem per 15. dies. Hoc enim eſt medicamentum, quod & tingit albuginem,& diſſipare etiam poteſt.

CAPVT XLII.

De Epiphora.

Nomen.

Expeditis vitijs attinentibus ad tunicas: dicendum de malis angulorũ. Sunt autẽ epiphora,rhoeas, encanthis,& ægilops. Epiphoram Auiuennas vocat lacrymam; Celſus pituitæ curſum: per eam vero intelligimus malum, in quo aſſiduo pituita deſtillat in oculos,vt cum Auic. & Rhaſi,oculi aquoſa humiditate perpetuo ſint repleti: vt intelligere hic oporteat lacrymam morboſam,non voluntariam. Generatur, dum: (cum ſit ſpecies catarrhi:) cerebro occurrit cauſſa præter naturam, vi cuius fruſtratur vis naturalis cerebri, vt a cerebro excrementum aquoſum fluat præter naturam in oculos. Epiphora igitur eſt excrementum ſeroſum, affligens oculum,procedens a fruſtratione alteratricis cerebri. Forma huius vitij eſt excrementum ſeroſum affligens. Quod cognoſcens Auicennas, dicebat, oculos in hoc malo ſemper humidos eſſe humiditate aquoſa. Additum fluit affligens,id eſt,lædens oculos: nam modo hoc excrementum nocet angulis, modo viſionem turbat: & hac ratione epiphora ſeu lacryma morboſa, diſtinguitur a lacryma voluntaria, in qua excrementum ſeroſum;ſed ſincerum,& citra oculi noxã,pet oculos egreditur. Verbi gratia,in mœſtitia per modum compreſſionis; in lætitia per modnm dilatationis, ſicuti etiam vi iræ perſeuerantis. Vnde,vt epiphoræ forma pateat, explicare oportet ſeroſi humoris ſpeciem & vitium: nam cauſſa generãs patebit in cauſſa efficiente.

Definitio.

Forma.

Quoad ſpeciem igitur,eſt materia ſeroſa: quare excrementum tenue, quod generatur in ventriculo: eſt & excrementum, quod defertur in caput, vt eſt alimenti vehiculum; & ſicuti in caput defertur alimentum copioſum, ita etiam opus fuit copioſo ſero. Vnde in epiphora excrementum ſeroſum eſt materia principalis & neceſſaria. Eſt materia principalis: quoniam cum ſeroſitate miſceri poteſt materia non principalis,vt materia birioſa,pituitoſa;ſed in exigua copia. Miſcetur autem quandoque materia principalis,at nõ neceſſario: dum cum ſeroſitate miſcetur excrementũ pituitoſum,ſed copioſum: vt materia principalis in hac epiphora ſit miſtum e ſero & pituita: ac pituita, quamuis ſit cauſſa principalis,tamen non eſt cauſſa neceſſaria: quoniam excrementum ſeroſum locũ habet in omni epiphora; non autem pituita. Species igitur eſt vel Serum, vel ſerum cum pituita Miſtum. Quoad vitium,attinere poteſt ad Subſtantiam, Quantitatem, Qualitatem,& Vbi. Ad ſubſtantiam; ſi materia putreſcat, vt in epiphora ſalſa,in epiphora e lue venerea. Ad quantitatem vitium attinet; vt copia excedit. Ad qualitatem; vt materia eſt vel calida,vel frigida,vel liquida, compacta,viſcida,ſalſa,acris,vel harum qualitatum expers: Præterea eſſe poteſt albicans, vel flaueſcens. Quantum attinet ad quietem; quieſcit vel non quieſcit in oculo: & ideo Auicẽnas ait,quandoque currere lacrymas. Quoad vitium in motu; ratione termini a quo, quamuis poſſit procedere & a toto,& a Parte; terminus tamẽ principalis eſt cerebrum, & iccirco ait Auic. principium epiphoræ eſſe cerebrum. Cerebrum autem euadit terminus a quo; vt materiam vel Non detinet, vel Expellit. Non detinet; dum vi Frigiditatis exprimitur, dum vi Caliditatis colliquatur. Expellit autem, dum expultrix facultas, vi vel Copiæ vel Qualitatis ad expellendũ inſurgit. Spatiũ in motu, poteſt eſſe Externum, dum materia fluit per venas extra cranium: poteſt eſſe ſpatiũ Internum, ſi fluat materia non per neruos opticos, ſed per vaſa intra cranium. Terminus ad quẽ eſt oculus ſecundũ angulos: vt vel Suſcipit, vel Attrahit: Suſcipit ob imbecillitatem; quæ pendet ab intemperie, ſi oculus ſit humidior; pendet a mala compoſitione in via, ſi oculi ſubſtantia ſit rarior; pẽdet a morbo in numero, ſi caro lacrymalis deſideretur. Quæ ſane cauſſæ iã propoſitæ, ante ortum ſunt cauſſæ imbecillitatis natiuæ: poſt ortum ſunt cauſſæ imbecillitatis adſcititiæ. Oculus autem attrahit, vi vel Doloris, vel Caloris. Subiectum eſt oculus: in epiphora enim læditur oculus. Vt autem iuniores addiſcant terminos

Excreméti ſeroſi conſideratio.

Subiectum.

huius artis, sciant: si oculus consideretur, vt vel suscipit, vel attrahit, habere rationem termini ad quem: si autem consideretur vt læditur, habere rationem non termini ad quem, sed subiecti: & propterea non sumus superflui in sermone nostro. Caussa efficiens est frustratio alteratricis cerebri: principium enim epiphoræ secundum Auicennam est cerebrum. Qua ratione autem alteratrix frustretur; dictum est cap. 27. in serm. de catarrho.

Caussa efficiens.

Differetiæ.

Differentiæ a forma: Excrementum serosum est Sincerum, vel Mistum: vel hoc, vel illo modo peccās. A subiecto: oculus læditur, vel secundum se Totus, vel secundum Angulos. A caussa efficiente prodit malum a cerebro, vi vel Morbi, vel Erroris externi, vt in catarrho.

Signa.

Epiphora in genere patet. Ratione formæ: excrementi species, & excrementi vitia sunt notissima e traditis in sermone de catarrho. Ratione subiecti: vtrum oculus afficiatur vel secundum se totus, vel secundum angulos, oculis facillime conspicietur. Ratione caussæ efficientis repetenda erunt signa, e doctrina de catarrho.

Indicationes.

Multis suppositis, indicatis in sermone de catarrho, cum Galeno c. vlt. lib. 13. meth. in epiphora excrementum secundum speciem indicat remedium determinatum, secundum vitium, indicat contrarium. Et similiter ratione caussæ efficientis; si fuerit intemperies capitis, indicat alterans contrarium: vt in sermone de catarrho dictum.

Prognostica.

Hoc vitium non prorsus est incurabile. Vnde Galenus ait, cap. vlt. lib. 13. metho. diuturnas etiam fluxiones fuisse curatas, oculis dimissis. At pro vi differentiarum, epiphora est incurabilis, curabilis, facile vel difficulter. Vnde, si perpendantur differentiæ ratione formæ, ratione speciei; difficilius malum vincitur, si excrementum sit mistum ex seroso & pituitoso, quia magis recedit a naturali statu. Si vitium perpendamus; malū est magis perniciosum, si excrementum est putridum, copiosum, si viscidum, calidum, salsum, si hæret: & peius etiam est, si caput concurrit vt terminus a quo, si materiam non detinet, veluti contingere solet, dum homo est morti vicinus. Præterea est difficilioris curationis, si materia fluat per vasa recondita: ut testatur Galenus cap. ult. libro 13. meth. Difficilius etiam curatur, si oculus suscipiat, quam si attrahat: & si suscipiat ob imbecillitatem natiuam, malum est incurabile; præsertim si imbecillitas pendeat e defectu carnis lacrymalis: nam hac deficiente, etiam post ortum, malum incurabile est. Ratione caussæ efficientis; si contingat, ut cerebri intemperies sit in habitu, non debetis polliceri perfectam curationem.

Curatio. Venęsectio.

Materiæ. Notandum circa chirurgiam, e cap. 8. lib. 4. κ. τόπ. si augescat fluxio, accedatque dolor, venam esse secandam. Sic Galenus intelligendus, quod venæsectio dirigatur ad sanguinem, quatenus vi doloris fluit, vt immineat inflammatio: ideo venęsectio a Galeno proposita est materia remedij reuulsorij; præsertim cum ibi loquatur de epiphora in corpore quod eget purgantibus, idest, cacochymo. Medicamenta Galenus loco citato applicat vel fronti & tēporibus, vel oculis. Quoad priora: potissimum ea probantur, si materia fluat per vasa externa: quoniā materiam morbificam, per modum interceptionis retrahunt. In epiphora calida, licebit vti hoc medicamento: ℞. *ros. rubrarum, myrtillorum ana ʒ. j boli Armenæ, sang. Dracon. ana ʒ. ij. hypocyst. succi plantag. ana ʒ. ij. ß. gallarum immat. ℥. j. excipiantur oui albo, &, penetrationis gratia, exiguo aceto. Et in hac epiphora calida non applicetis hoc medicamentum cum panno rubro, sed lineo panno, tenui, infuso in aqua rosacea.* Et si epiphora sit frigida: probatur *lana infusa in vino astringente*; item hoc probatur medicamentum: ℞. *Gallarū immat. nucum cupressi, sang. Draconis, ana ʒ. j. croci hortensis* ℈. j. *excipiantur vel tragacantha, vel resina: & panno laneo, prope oculos admoneantur.*

Topica. 1. intercipientia.

Medicamenta autem quæ ipsi oculo sunt applicanda; proponuntur a Galeno cap. 8. libro 4. κ. τόπ. Quare in epiphora calida, & in frigida, probantur adstringentia, præsertim inter initia: probantur siccantia, quoniam absumunt materiam, sed ea sint citra morsum: & interdū refrigerantia, si materia sit acris. Vnde in epiphora calida probatur *pannus lineus tenuis, madefactus albo oui, vel aqua rosacea, vel vino granatorum.* Si morsus vrgeat, si impetus vrgeat; *decoquatis melilotū, & capita papaueris in aqua rosacea.* Et dum remissus est feruor, sed præ se ferat pruritum; Auicennas probat *puluerem, prodeuntem e fricatione myrobalanorum cum aqua ros.* Si epiphora sit frigida, probatur *tutia infusa in decocto meliloti, vel in vino passo, deinde in aqua cupressi, & postea in aqua maioranæ, vel prassi, præsertim feniculi, & eufragiæ: quibus addatis myrrham, crocum, aloem. Et potissimum probatur aqua virgæ aureæ, in qua thus exstinguatur ignitum.* Et tandem in contumaci epiphora cum Gal. cap. 7. li. 4. κ. τόπ. ℞. *cadmiæ ℥. j. fructus ericæ ʒ. j. æris vsti & loti ʒ. ij. mirrhæ ℥. ß. acaciæ ʒ. iij. gummi ℥. ß. & seruetur ad vsum. Et si hoc medicamentum diu, idest, vltra annum est seruandum, addatur ʒ. j. opij.*

2. Adstringentia, contra morsum siccantia.

Curatio.

CAPVT XLIII.

De Rhoeade.

Nomen.

RHoeas vel Rhyar, cum quandoque oriatur vi epiphoræ; iam de ea dicendum est. Per rhoeadē autem, quam Auicen. vocat diminutionem carnis lacrymalis, intelligimus illud vitium, in quo deficit oculi caro, quæ cum Gal. c. 11. lib. 10. de vsu par. residet in angulo maiore, vbi foramen est ad nares peruium, quod foramen hæc caruncula claudit, ne excrementa per oculorum angulos euacuentur; & hinc assiduo lacrymari videamur. Generatur, dum occurrit oculo caussa morbifica, vi cuius caruncula lacrymalis ita afficitur, vt eius substantia deficiat. Vt rhoeas sit quantitas deficiens anguli maioris, procedens a caruncula lacrymali, secundum quantitatem deficientem. Colligitur hæc finitio ex Auicen. & Galeno c. 16. lib. 14. meth. med. Forma est quantitas deficiens: per quantitatem intelligimus Continuam & Discretam: continuam, dum fit imminutio carnis: discretam, dum prorsus deficit: vt primum vitium sit magnitudo imminuta; alterum numerus deficiens. Subiectum est oculus, secundum angulum maiorem. Caussa efficiens, est caruncula lacrymalis, vt deficit secundum quantitatem, vel secundum Partem, vel secundum se Totam. E sententia autem Græcorum & Arabum, hæc caruncula afficitur vel A primo ortu, vel Post: & si post, afficitur vel a caussa Interna, vt a succis acribus, quemadmodum in epiphora; vel ab Externa, vt a medicamentis acrioribus, a ferro incidente, dum in cura pterygij vel ægilopis, errores a chirurgis committuntur.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Differentiæ.

Differentiæ a forma: vitium est in quantitate deficiente vel Continua, vel Discreta. A subiecto: malum est in oculo vel Dextro, uel Sinistro, vel Vtroq;. Ab efficiente; caussa est vel Natiua, vel Adscititia.

Signa.

Est autē Vitium hoc prorsus notum, & secundum genus, & secundum differentias; non ergo opus est signis.

Indicationes.

Quoad presidia; c. 16. lib. 14. meth. Caro deperdita indicat presidiū, regenerans; imminuta, augēs carnē.

Prognostica.

Si caro prorsus sit deperdita, vitium est incurabile: nam hęc caro est spermatica, nec potest regenerari. Si autem sit imminuta: curationem admittit: cum foramen occludi possit. Ad notandum (: vt distinguamur ab empiricis:) cum hęc caruncula sit neruosa & carnea, & proinde sit pars partim seminalis, partim sangui-

sanguinea.secundum partem sanguineam incrementum eam admittere, non autem secundum partem seminalem: Quamuis liceat aliquantisper similem efficere carnem, vt præstet eundem vsum, hoc est, vt foramen occludat, perinde ac si similis generetur.

Curatio.

Materiæ, Gal.c.6. lib.14.meth. videtur proponere duplicis classis medicamenta: primum mediocriter astringentia: deinde ea *quæ e glaucio parantur, & e croco, & quæ nardina vocantur, & e vino confecta*. Vnde dum portio sanguinea regeneratur, probantur mediocriter astringentia: dum genita est, vt reddatur similis carni neruosæ ac seminali, probantur magis astringentia, vt collyria nardina, quæ conficiuntur e gallis immaturis, & alijs valide astringentibus; hinc Paullus etiam probat alumen cum vino. Quare pro generatione carnis probatur *vinum cum rosis & exiguo croco*: pro carne genita, vt reddatur compacta, id est, similis seminali, probatur *vinum astringens, cum gallis, aloe, & exiguo alumine*. Vt in hoc malo primũ sit vtendum agglutinantibus, mox cicatrisantibus. Vnde notetur differentiam esse inter generantia carnem in vlceribus, & inter generantia carnem lacrymalem: nam in vlcere probantur siccantia, detergentia, citra astrictionem, ne crassum excrementum cohibeatur: at in generatione carnis lacrymalis, cum debeat generari caro sanguinea, similis neruosæ, opus est magis siccantibus, quam ea sunt, quæ conueniunt in generatione carnis in vlcere. Hæc magis siccantia, ita absumunt excrementa, vt medicamenta astringentia nullam inferre noxam queant.

CAPVT XLIIII.

De Encanthide.

Nomen.

RHoeadi opponitur Encanthis: Auicennas vocat additionem carnis lacrymalis. Per hanc intelligimus illud vitium, in quo caro lacrymalis suscipit incrementum, vt quandoque palpebræ diduci nequeant. Generatur, dum alteratrici carnis occurrit caussa, vi cuius alteratrix e sanguine portionẽ carnis sanguineam maiorem reddit, quam deceat. Vt encanthis sit magnitudo aucta carnis lacrymalis, dependẽs a portione sanguinea aucta præter naturam. Forma huius vitij est magnitudo aucta; quæ quandoque est morbosa, si cum Auicenna læditur visio. Subiectum proximum, est caro lacrymalis; hæc enim iusto maior redditur. Remotum subiectum est oculus, secundum Angulum maiorem, vt hic angulus sedes est carnis. Vnde si læditur visio, statui subiectum potest nõ modo angulus, verumetiam oculus. Caussa efficiens est portio sanguinea præter naturam aucta. Vnde cũ caro augeatur secundum propriam substantiam sanguineam, vt non gignatur noua caro, quemadmodum in pterygio: ideo πτερύγιον est morbus in numero; encanthis autem est morbus non in numero, sed in magnitudine aucta. Caussa autem est sanguis fluens in maiori copia in venas, sed circa violentiam. Nam si violenter flueret, fieret inflammatio, non encanthis. Fluit autẽ potissimum per modum transmissionis, vt hepar mittit sanguinem copiosiorem, quã-uis etiam concurrere possit attractio, ratione immoderatæ caliditatis ipsius oculi: vt euenire potest caussa dulcis aquæ tepidæ, si huius vsus sit immoderatus.

Definitio. Forma. Subiectum. Caussa efficiens.

Differentiæ a forma. Magnitudo aucta est Morbus, vel Symptoma. A subiecto: afficitur angulus maior oculi Dextri, vel Sinistri, vel Vtriusque. Ab efficiente: caro est aucta vel Magis, vel Minus.

Differentiæ.

Est autem hoc vitium omnino notum; nec signis eget.

Signa.

Cum Paullo portio sanguinea aucta, minuenda.

Præsidia.

Curabile est hoc malum: nam caro adimi potest.

Prognostica.

Materiæ. Auic. probat materiam incidentem, & chirurgicam. At monet, vt non radicitus incidatur, sed solum pars aucta: nam alias fieret rhoeas. Expedit autem ad incisionem confugere, si non exigua est carnis excrescentia: nam oculus melius sustinet incisionem, quã medicamenta consumentia carnem frequenter applicata, quia excitant dolorem. Expedit autem post incisionem *oui album diligenter agitatum aqua ros. oculo applicare*, vt prohibeatur inflammatio. At quoad medicamenta, quæ loco ferri carnem absumunt, ad quæ est confugiendum, si patientes ferrum nolunt admittere, instar fœminarum: Paullus probat septica, & caustica. Septica sunt quæ exedunt, seu abradunt, vt proin carnem absumant: vt sunt, cap.15. lib.5. simpl. *auripigmentum, quod arsenicum dicitur, sandaracha, dryopteris, pityocampe. aconitum*: quæ omnia sine dolore possunt carnem, sed tenellam, ac mollem, eliquare. Si autem caro aucta sit durior; probantur caustica, quæ secundum Gal. loco citato, sunt calida & crassæ substantiæ, vt ad similitudinem ignis pariant escharam, vt sunt *chalcitis, misy, melanteria, chalcanthum: vt probetur oleum e chalcantho; sed rosaceo correctum*.

Curatio. 1. Incisio. 3. Cathæretica medicamenta.

CAPVT XLV.

De Aegilope, & Anchilope.

Nomen.

PEr tumorem magni anguli, intelligimus vitium, quod vocat Auic. apostema lacrymalium: qui tumor pro vario statu, vocatur modo anchilops modo ægilops. Auic. interdum vocat Garab, quando tumor nimirum degenerat in fistulam, non semper Generatur, dum materia iuxta magnum angulum ita affligit, vt tumor oboriatur. Aegilops igitur est tuberculum iuxta magnum angulum oculi, procedens a materia morbifica. Forma est tuberculum, secundum Galenum capit. 2. lib. 5. κ. τόπ. Vnde Auicennas ait, quamuis quandoque emineat, quandoque extra non appareat; intus tamen adesse tumorem. Subiectum attinet ad partem magno angulo proximam, secundum Aetium; & Galenus loc. cit. dicit, tuberculum residere inter os nasi, & magnum oculi angulum. Caussa efficiens est materia morbifica: quæ est succus vel Alimentalis, vel Excrementitius. Alimentalis, vt sanguis; siue sit biliosus, siue pituitosus, siue melancholicus. Nec præter rationem: quia hoc malum quandoque est inflammatorium; & ob id Aetius dicit, incipiente inflammatione, repellentia probari; & Galenus ait, nonnunquam degenerare in abscessum. Potest ergo esse tumor inflammatorius, seu tumor procedens a succo alimentario. Notetur cum Paullo abscessum capi bifariam: primo, vt nondum in vlcus erupit, & vocatur tunc anchilops, Auicennas vocat axilus; secundo, vt iam ruptus est abscessus, & dicitur ægilops. Caussa etiã esse potest succus excrementitius, quemadmodum colligere licet ex Aetio, dum materia colligitur in magno angulo oculi, humor scilicet, lentus, melleus, aut pultaceus, plerumque tunica seu folliculo contentus: & hoc vitium etiam anchilops vocatur, quia est tumor non disruptus. Vnde colligere licet e Galeno cap. 22. lib. 14. meth. hunc tumorem prodeuntem a. succo excrementitio, esse de genere vel meliceridis, cum pendet a succo melleo, vel de genere esse atheromatis, cum pendet ab humore pultaceo. Non proponit Aetius succum similem seuo, a quo fit steatoma: nam dum proponit meliceridem & atheroma; insinuat etiam steatoma.

Definitio. Forma. Subiectum. Caussa efficiens. Ca.87. li.7.

Differentiæ a forma: Tuberculum est Maius, vel Minus: item vel Coniunctam habet solutam vnitatem, vt in ægilope; vel Non habet solutam vnitatem, vt in anchilope. A subiecto: pars afficitur secundum Superficiem, vel Profundum. A caussa efficiente materia, est vel Alimentalis, vel Excrementitia.

Differentiæ.

In genere vitium hoc, cum Auicenna est euidens

Signa.

ſaltem tactui, ſi non viſui: nam vt plurimum conſpicitur eminentia, vel ſaltem percipitur in compreſſione, vt etiam in compreſſione fiat dolor. Quoad differentias ratione formæ, & ſubiecti; hæ patent. Ratione cauſſæ efficientis cognoſcere oportet, vtrum tumor ſit vel inflammatorius, vel non inflammatorius. Si ſit inflammatorius; cognoſcitur e dolore, calore, colore mutato, & immobilitate: contra autem ſi non ſit particeps inflammationis; vnde Auicennas ait, hunc tumorem, ſcilicet ſine inflammatione, tactu moueri. Quoad tumorem non inflammatorium; cognoſcetis eſſe meliceridem, e minori duritie; atheroma, e maiori duritie, & ſi ſumma ſit durities, indicium eſt steatomatis.

Præſidia.

Indicationes capiuntur a materia tumoris, & ab vlcere, ſi vlcus ſubſequatur. Quid materia tumoris, quidque vlcus indicet; ſuis locis intellexiſtis.

Prognoſtica.

Vitium hoc e cap. 2. lib. 5. κ τόπ. eſt ægre curabile: eſt enim vehemens ratione eſſentiæ & dignitatis; vt, ſi negligatur, coniungatur etiam vehementia facultatis. Declaro: eſt vehemens ſecundum eſſentiam, nã tumoris materia ſatis a natura recedit, quamuis magis recedat in tumore non inflammatorio, vt maxime recedat in ſteatomate. Adhæc vehementia eſſentiæ perpenditur, dum id quod eſt præter naturam, non ſolum multiplex eſt, ſed etiam contrarium. Nam, quæ ſunt præter naturam, quo ſunt plura, eo vehementius agunt aduerſus naturam. Quare perpendere quæ ſunt prẹter naturam ratione numeri, eſt conſiderare in prognoſtico vehementiam eſſentiæ. Præterea quæ ſunt præter naturam, dum ſunt contraria, vi medicamentorum euadunt vehemẽtiora: nam ſi malum ſit & calidum & frigidum, vt locum habeãt contrariæ indicationes, curatio redditur difficilior: quia medicamenta calida augent morbum calidum, ac morbus calidus vel vehemens euadit, vel perſeuerat ſecundum eſſentiam. Vnde vt applicemus prognoſticum noſtro propoſito; ſi præter tumorem fuerit vlcus, curatio redditur difficilior: quia quæ ſunt præter naturam, ſunt plura. In tumore inflammatorio adeſt contrarietas, quę eſt cauſſa difficilis curationis: quoniam quæ materiam diſcutiunt ſunt calida, vnde augent inflammationem. Quoad vehementiã dignitatis, ea etiam in hoc malo adeſt: nam afficitur locus ita oculo vicinus, vt oculos ipſe facile lędatur, qui eſt membrum nobile cauſſa vitæ & commodioris & melioris: & ratio eſt, quia (vt ait Galenus loc. cit.) medicamenta debent adminiſtrari liquida, quæ influunt in oculum, vt oculus lædatur. Adhæc oportet vt medicamenta hæreant, vnde eſt neceſſarium ligare oculum, vſque ad mali curationem, quam tot diebus perferre eſt impoſſibile. Qua de cauſſa ita referente Galeno, Apollonius medicamenta non ſcripſit, & Archigenes potiſſimum vtitur materia chirurgica; quoniam *materia chirurgica non attingit oculũ* quemadmodum medicamenta. Verum, vt in alijs affectibus, ita & hic prognoſticum variat, ratione differentiarum. Ratione enim formæ, difficilioris eſt curationis, ſi cum magnitudine ſit coniuncta ſoluta vnitas: difficilioris etiam curationis eſt, ſi tumor occupet partes profundas. Ratione cauſſæ efficientis ſi fuerit inflammatio, & immineat abſceſſus, & hinc vlcus; fit vt ægilops ſit difficilioris curationis: vnde Auicen. ait: ſi ruptio fiat ad interiora, malum reddi magis difficile, vt immineat oſſium corruptio. Vt ex his colligere liceat, ægilopem difficilius curari, quam anchilopem. At ſi tumor non ſit inflammatorius quãuis tumoris materia non exulceret; tamen adeo recedit a naturali ſtatu, vt non cedat vllis medicamentis, ſed ſolum materiæ chirurgicæ.

Curatio.

Materiæ. Chirurgica materia in ægilope & anchilope probari poteſt. In ægilope, ſi os ſit corruptum; ſi malum in fiſtulam degenerarit: vnde Aetius probat cauterium ignitum. In anchilope, Aetius probat ſuperficiem eſſe ſecandam, vt folliculus continens materiam adimatur, cum nequaquam cedat medicamentis. Topica vſurpanda ſunt, vel ſimul cum materia chirurgica, vel ſola. Quoad priora Auicen. dum adminiſtratur cauterium ignitum, oculo applicat *ſpongiam frigida infuſam, nam inhibetur inflammatio. Addit Aetius lenticulam decoctam cum melle*. & remota cruſta, probat *alumen cũ reſina terebinthina. Et Paullus applicabat paſſulas, cum liquida terebinthina in modum emplaſtri*. Et ſi quis deſiderat cicatricem non indecoram, & præſertim dum fœminæ afficiuntur, poteſt vti cum Auicen. *folijs rutæ cum aqua granatorum, quæ e ſententia Auicen. conferunt a proprietate. Paullus addebat ad pulchram cicatricem efficiendam, rutam ſatiuam cum lixiuio tritam, & decoctam: lixiuium autem conficiatur e cinere & calce*. Quoad topica, quæ ſola adminiſtrantur; probantur in tumore inflammatorio: vnde dum perducitur ad ſuppruatio nem, cum Auic. oportet vti *pane permiſto cum lacte muliebri. Et validius reddetur medicamentum addito croco, cum aqua erucæ, vel myrrha, cum felle vaccino*. Et dum facta eſt diſruptio, probatur *erui farina, cum melle, aloe, myrrha. Atque Paullus probat cochleas tritas cum teſtis: & licet addere aloem & myrrham*: quod medicamentum etiam ſuppurationem promouere poteſt.

CAPVT XLVI.

De Atrophia oculi.

Nomen.

EXplicatis malis, quæ pertinent ad partes oculi: dicendum de vitijs ad totum oculum attinentibus. Quare de atrophia, prominentia oculi, de ſtraboſitate. Itaq; ἀτροφίαν intelligimus oculi malũ, quod Auicennas vocat profunditatem pupillæ. Celſus vocat oculum imminutum. Et ob id intelligimus illud vitium, in quo totus oculus minor euadit, ad differentiam phthiſis, in qua oculus minor euadit, ſolum ſecundum pupillam. Generatur, dum oculo occurrit cauſſa, vi cuius oculus ſecũdum omnes partes ita priuatur alimento, vt partes omnes imminuantur. Vt ἀτροφία ſit magnitudo imminuta præter naturam totius oculi, procedens ab alimenti penuria. Forma eſt magnitudo imminuta præter naturam. Siquidem cũ Aetio oculus paullatim fit minor: vnde excauatur: Aliquando obſcurior euadit: Et præterea viſum impedit: ita enim locutus eſt Aetius. Quoniam vt oculus imminuitur, ita etiam cauatur: contra accidit, dũ augetur. Præterea, vt ſpiritus animales deficiunt; ita & obſcurus euadit oculus, & viſio læditur, præſertim quia calidum innatũ deficit, nec ſeruatur temperies. Subiectum eſt totus oculus, ad differentiam φθίσιος. Cauſſa efficiens eſt alimenti penuria. Cum Auicenna autem deficit alimentum, quoniam vel Abſumitur, vel Non attrahitur ab oculo. Abſumitur in febribus, & præſertim coniunctis cum vigilijs; item in vacuationibus vehementibus; in animi affectibus; & Aetius etiam addebat, abſumi in vehementi capitis dolore, dum cranium perforatur. Nam vi horum vitiorum, fit diſſolutio ſanguinis & ſpiritus. Alia autem e parte alimentum deficit, quia non attrahitur, ob frigus vehemens oculo occurrens.

Definitio. Forma.

Subiectum. Cauſſa efficiens.

Differentiæ.

Differentię a forma capiuntur ſecundum Magis & Minus. A ſubiecto non capiuntur: ſemper enim eſt idem. A cauſſa efficiente alimentum deficit, quia vel Abſumitur, vel Non attrahitur.

Signa.

Patet vitium in genere; & ratione differentiarum a forma. Ratione differentiarum cauſſæ: facile eſt cognoſcere, an alimentum deficiat, quia abſumatur a febribus, & alijs cauſſis propoſitis: vt etiam facile cognoſcitur, ſi deficiat, quoniam non attrahitur; cognoſcitur enim e frigiditate præcedente.

Indicationes.

Alimentum deficiens, indicat præſidiũ augens alimentum.

mentum. Et si caussa adsit consumens, huic occurrendum. Et sic de reliquis.

Prognostica

Malum ægre curatur: licet periculum pro vi differentiarum augeatur. Vnde malum est magis periculosum, si minor sit oculus. Et præterea augetur periculum, vt caussæ sunt vehementiores.

Curatio.

Materiæ. Aetius probat *spongiam ex aqua calida expressam. Probatur etiam lac tepidum infusum in oculum. Expedit etiam caput aqua calida perfundere, & prohibere collyria.* Sed dubitatio est, quia Paullus applicat oculo medicamentum acre, confectum *ex arugine*: vt hoc sit collyrium vehemens. Respondēdum, Aetium tradere curam solius ἀτροφίας, vt proinde etiam cornea sit exsiccata, cuius ratione prorsus sit desistendum a collyrijs. At Paullus in eodem capite loquitur & de atrophia, & præterea de phthisi; in qua cum cornea non sit exsiccata, ideo probat acria, vt attrahatur alimentum; vt dictum est supra capite 36. de phthisi oculi.

CAPVT XLVII.

De Expressione oculi.

Nomen.

PEr ἐκπιεσμὸν, seu oculi expressionem, quam Auicennas vocat exitum oculi, intelligimus illud malum, in quo ita exprimitur oculus, vt prominens appareat. Generatur, dum oculo occurrit caussa, vi cuius septimus musculus residens in basi oculi, & circumdans neruum opticum, non potest oculum firmare, vnde procidit, & hinc extra propriā sedem permanet.

Definitio.

Ἐκπιεσμὸς igitur est situs præter naturam oculi, procedēs a musculo, non potente oculum firmare. Forma est situs præter naturam: nam sedem occupat externam. Et si lædatur visio, est morbus in situ: si non lædatur, est symptoma in qualitate mutata, id est, in magnitudine aucta, vt prominens oculus maior apparet oculo profundo. Subiectum est oculus.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est vitium pertinens ad musculum, vt non potest oculum firmare. Et cum Galeno ca. 8. lib. 10. de vsu part. est septimus musculus; quamuis cap. 2. lib. 4. de loc. aff. hic musculus, in tres etiam possit diuidi. At vtcunque dicamus; dum læditur hic musculus, oculus procidit. Dicebat autem Auicennas musculum affici, vel Propria ratione, vel Ex accidenti. Propria ratione; dum paralysi afficitur, vt Galenus fatetur cap. 2. lib. 4. loc. aff. Ex accidenti; dum oculus vel ponderosior euadit, vel violentia aliqua exprimitur extra. Ponderosior euadit, e fluxione copiosa, vt voluit etiam Aetius. Vi autem exprimitur, secundum Aetium, in his qui strangulantur in certaminibus, in difficili partu: Auicennas addit vomitum violentum, vociferationem &cæt. vi quorum omnium oculus exprimitur.

Differentiæ.

Differentiæ a forma: Situs est Morbus, vel Symptoma. A subiecto non capiuntur differentiæ. Ab efficiente dicendum, musculum non firmare oculum vt læditur, vel Propria ratione, vel Ex accidente.

Signa.

In genere malum patet. Quoad differentias, ratione formæ, si Situs sit morbus; cognoscitur e lęsa visione. Ratione caussæ efficientis, si musculus lædatur ratione propria; cognoscitur inde quod pupilla eandem seruat magnitudinem; nam oculus non repletur, nec sentitur a patiente tensio vehemens. Si ex accidente lædatur: si hoc fiat quia oculus euadit ponderosior; cognoscetis ex aucta pupilla. Si fiat ex caussa exprimente, cognoscitis e caussis prægressis, iam propositis.

Indicationes.

Præsidia capiuntur a forma & a caussa efficiente interna. Ratione formæ; indicatur præsidium redigens oculum in propriam sedem. Ab efficiente, si sit paralysis materiæ, hæc vacuanda: si sit materia ponderans, hæc vacuanda: si sit materia vi oculum exprimens, & hæc vacuanda. Si est dolor in partu, doloris præsidia haurienda.

Prognostica.

Vitium hoc vt plurimum curabile est. Ratione enim formæ; cum Auicenna, si leuis fit egressio oculi, facilis erit cura: si contra, non leuis. Ratione caussæ efficientis si fiat vi paralysis, cura est satis difficilis, vt e doctrina de paralysi intelligitur. Si fiat ob oculi repletionem, vel coarctationem: est vitium curabile, quamuis modo facilius, modo difficilius curetur, pro vehementia caussarum intensiore, & remissiore.

Curatio.

Materiæ: Multis suppositis ac notis, Aetius & Paullus post totius euacuationem, probant, & rationabiliter, cucurbitam, quæ occipitio est applicanda, vt intro trahatur oculus. Topica duplicia sunt: & respiciunt vel caussam situs, vel sitū. Quæ respiciunt caussā situs; calida & tenuis substantiæ sunt, vnde caussa paralysis Auicennas probat odoramenta & suffumigia cognita & proposita in paralysi: vt liceat vti *medicamento confecto e cinnamomo, pipere, caryophyllis &c.* Et causa materiæ ponderantis, consimilibus est progrediendum, vt *medicamento confecto fe nic. ana. gall. ruta, &c.* Quæ situm respiciunt, cum Aetio debēt vim habere comprimendi. Et propterea Auicennas probat *collyrium e sumach: item emplastrum e farina fabacea, cum rosis, thure, & albo oui.*

CAPVT XLVIII.

De Strabismo.

Nomen.

STrabismus strabositas Auicennæ, malum est, in quo vtriusque oculi non potest esse vnus aspectus. Generatur dum caussa occurrit musculis oculum mouentibus, vt munere suo fungi non possint, vt frustretur facultas visoria, & ita frustretur, vt non fiat vtriusque oculi vnus aspectus, sed visio inæqualis fiat. Strabismus igitur est visio inæqualis oculorum, dependens a motu præter naturam musculorum motiuorum. Forma est visio inæqualis: cum Paullo enim strabones secundum rectum non intuentur: quare inæquabiliter. Subiectum non est oculus, sed sunt ambo oculi, quoniam ad rectum intuitum concurrunt ambo oculi.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est motus pręter naturam musculorum motiuorum: nam facultas non frustratur, nisi quia musculis occurrit caussa præter naturam, ratione cuius fit, vt functio musculorum lædatur, vt vel Minuatur, vel Auferatur, vel Corrumpatur. In definitione autem propositi sunt musculi, sed motiui, quoniam cum Galeno cap. 8. lib. 10. de vsu part. vt septimus musculus firmat oculum, ita sex alij musculi mouent oculum, vt propterea septimus musculus oculum firmans, ab hac finitione excludatur; præsertim quia dum septimus musculus paralysi afficitur, concidit oculus. Itaque cum malum pendeat a vitio musculorum: cum Auicenna, neruorū musculorum affectus est vel Natiuus, vel Adscititius. Si natiuus; huius caussa oculi affecti motus imminuitur, ad differentiam non læsi oculi: & hic affectus attinet ad imbecillitatem calidi natiui: nam cum Galeno & Hippocrate apho. 43. sect. 7. mulier amphidexia non fit; quoniam in fœmina neruorum robur desideratur: nam in fœmina calidum innatum nec est ita robustum, nec similarium partium ea est caliditas, ut in maribus. Vnde in præsentia a simili est dicendum, fieri posse, vt vnius oculi musculi imbelliores, alterius ualidiores generentur: quare fit uisio inæqualis. Affectus adscititius causam habet musculos uel paralysi, uel conuulsione correptos.

Differentiæ.

Differentiæ a forma: Visio inæqualis est vel ad Vnam, vel ad Aliam partem. A subiecto non capiuntur differenriæ, quoniam visio inæqualis spectat ad utrumque oculum. A causa efficiente affectus est Natiuus, uel adscititius.

Signa.

In genere, & ratione differentiæ a forma, malum patet. Differentiæ a caussa efficiente. Si affectus sit natiuus: cognoscitur, quia a principio ortus visio fuit inæqualis: contra, si adscititius. Et si adscititius: vtrum caussa sit paralysis, vel conuulsio: petendum est e proprijs capitibus.

Præsidia.

Indicationes capiuntur a vitio musculorum. Si ergo vitium sit natiuum: indicat præsidium efficiens calidum innatum robustum, id est, calefaciens & nutriens: Calefaciens ratione qualitatis calidi innati: nutriens ratione substantiæ calidi innati. Si adscititium sit vitium: locum habent indicationes paralysis & conuulsionis.

Prognostica.

Cum Auicenna, si hoc vitium fuerit natiuum, est incurabile nisi sit admodum recens: quod intelligere non est admodum facile: nam quamuis recens sit affectus, cum tamen sit natiuus, non videtur curationem admittere. Sciendum igitur, licet vitium sit natiuum, si tamen sit admodum recens, non esse de salute desperandum. Nam sicut manus sinistra interdum per exercitationem fungi potest munere dextræ manus: ita imbecillitas natiua potest corrigi, vt malum tollatur. Si malum sit adscititium; idem est dicendum, quod in prognostico paralyseos & conuulsionis dictum fuit.

Curatio.

Materiæ. Si vitium est natiuum; æquandæ sunt cunæ, & ponenda candela accensa in parte opposita strabositati. Probat etiam Auicennas filum appensum rubrum, cum re rubra, vtpote cum corallis, in parte opposita; vt infans assiduo aspiciat eã partem. Nam hoc exercitium (vt ait Auic. qui omnia cognouit) confert in æquando oculos. Et vt intelligatis caussam, hæc est: quoniam sicuti manus sinistra ope exercitij quodammodo euadit dextra, id est, huius obit munia: ita laboris seu exercitij virtute calidum innatum musculorum robur acquirit, vt hi musculi æque moueant, ac musculi alterius oculi. Vnde ad præseruandos infantes a strabositate iubet Paullus vt lucerna ponatur e regione oculorum, non ad latera, sed directo, sic enim musculi æqualiter agunt & se exercent: contra, si a latere ponatur. Si affectus sit adscititius, probantur medicamenta proposita in paralysi & conuulsione.

CAPVT XLIX.

De Læsa visione.

Nomen.

AFfectus oculorum foris apparentes, qui caussa sunt læsæ visionis, hucusque explicauimus: Sequitur, de visione læsa, citra morbum euidentem. Quoad nomen igitur; per malum propositum intelligimus illud vitium, in quo læditur visio citra morbum oculi apparentem; hoc est, citra malam compositionem, tumores, solutam vnitatem, vlcus, vt non excludatur vitiosus color: nam non est morbus. Vnde Paullus respiciens ad quandam speciem huius læsæ uisionis, ait: visus obscuritas fit sine manifeste oculi affectu.

Generatio.
Definitio.
Forma.

Generantur dum corpori, siue extra oculum, siue in oculo, occurrit caussa, vi cuius citra euidentem morbum frustratur facultas visiua, vt lædatur visio. Lęsa igitur visio, est functio præter naturam oculi, dependens a frustratione visus citra morbum oculi euidentem. Forma est functio præter naturam: vnde formaliter hoc vitium est symptoma, attinens ad actionem. Additum est præter naturam; in genere, vt ex hoc pateret, functionem omnibus modis posse lædi, id est, imminui, auferri, corrumpi.

Subiectũ.

Subiectum est oculus, vt contrahatur functio præter naturam, vt sit functio oculi. Notetur: cum in oculo multiplex functio locum habere possit: contrahitur hæc functio virtute caussę efficientis; vbi dicitur, dependens a frustratione visus, vt necessarium sit colligere, hanc functionem esse visionem læsam. Nam visio est actio, quæ pertinet ad facultatem visoriam. Additum fuit; citra morbum euidentem: ad differentiam læsæ visionis, cum morbis euidentibus, de quibus supra actum est.

Caussa læsæ visionis.

In præsentia igitur explicanda est caussa, ob quam frustratur facultas visoria. Hanc caussam vt intelligatis, legite Galenum cap. 2. lib. 1. de sympt. caus. & cap. 2. lib. 4. de loc. aff. Sciendum ergo cum facultas animalis contrahatur, vt reddatur visoria in crystallino: sequi, frustrari hanc facultatem determinatam, quoniam vel Læditur vel occurrit Error externus. Quotiescunque læditur, ob morbum crystallini: quotiescunque frustratur, ob errorem; qui error est vitium vltra morbos crystallini, quodcunque sit illud vitium, siue morbus, siue non. Quoad morbum crystallini, id est, morbum non euidentem; cum Galeno locis citatis potest esse quælibet Intemperies, & quædam Compositio.

I.
Morb. crystallini.
Intẽperies crystallini.

Declaro. Intemperies potest esse octuplex. Notandum, circa passiuas intemperantias, (id est, quæ attinent ad qualitates passiuas) ab his intemperantijs produci glaucoma, seu glaucedinem, quam viriditatem Auicennas vocat. Et hoc loco sciant iuniores, per oculum glaucum intelligi oculum, dum euadit particeps coloris misti e viridi & albo, veluti est color maris, cœli, vnde etiam cæsius hic color dicitur. Color autem glaucus quandoque est expers, quandoque est particeps splendoris. Particeps est, verbi gratia, in oculis noctuæ, felis: vnde hoc vitium quandoque vocatur Glaucopis, ab oculis noctuarum. Huius vitij e Paullo, Aetio, Auicenna, colligi possunt quinque species: prima attinet ad rhagoeidem, vt fit a natiua humiditate copiosa: secunda fit a siccitate rhagoeidis, vt in senibus, in quibus multiplicatur quidem humiditas extranea, sed resoluitur innata: tertia est glaucedo, quæ fit e prægressa suffusione, humore iuxta pupillam concreto, quæ species ad differentiam glaucedinis rhagoeidis visum impedit: quarta est, dum humor crystallinus præ nimia humiditate glaucus euadit; quinta pertinet ad crystallinum, & est morbosa, & splẽdoris expers, & fit ab intemperie sicca crystallini. Quod si contingat oculum siccari propter penuriam humoris albuginei; cum patiens exactius videat in tenebris, quam interdiu, vitium vocatur ab Auicenna algiehar, a Græcis μύωπις. Ex his colligere licet galucedinem produci etiam posse ab humiditate, & siccitate crystallini; quemadmodum ab Auicenna traditum est: nec præter rationem. Fundamentum igitur est; quoniam calor viridis copiosiores partes habet opacas, contra color albus copiosiores habet diaphanas: at calor glaucns vt mistus e viridi & albo, medio modo se habet. Nam propter copiosam humiditatem, portio diaphana euadit opaca, cum præ nimia humiditate non fiat dissolutio, vt hinc calor euadat glaucus, & si albus color suscipiat aliquam viriditatem. Fit etiam calor albus glaucus, ratione siccitatis; & dupliciter: primum, dum ratione siccitatis humiditas resoluitur, vt color viridis obscurus degeneret in glaucum, id est, in viridem clarum. Secundo hoc fieri potest, vt color albus degeneret in glaucum, id est, mistum cx albo & viridi, vi siccitatis, qua consumuntur partes diaphanæ, vt opacæ permaneant dominantes, quemadmodum contingit in glaucedine exquisita.

Raritas crystallini.
Situs crystallini.

Quoad malam compositionem: perpendere oportet crystallini Raritatem & Situm. Quoad raritatem, & eam morbificam, hoc vitium Aetius cap. 44. lib. 17. vocat oculi debilitatem. Verum hæc est immodica crystallini raritas potius natiua. Quoad situm, cum Galeno cap. 12. lib. 10. de vsu part. locum habet, vt crystallinus sursum vel deorsum vergit, vt cum obiectũ duplex appareat: propterea quod conorum axes in duplici firmantur plano, nam rhagoeidis pars, a qua deflectit crystallinus,

crystal-

cryſtallinum ſecat in duas partes. Hic autem ſitus eſt vel morboſus, vel non morboſus. Situs non morboſus (cap. 12. lib. 10. de vſu part.) eſt, dum alterius oculi pupilla manu comprimitur. Morboſus, qui producitur a cauſſa morbifica. Et hic duplex eſse poteſt; nimirum vel non ex vſu, hoc eſt, non indicans vtile, vt hunc ſitum logicum etiam appellare liceat, vel ex vſu. Situs morboſus, ſed non ex vſu, proponitur cap. 2. lib. 4. de loc. aff. ſi nimirum hoc malum fiat a muſculis: ſiquidem remoto vitio muſculorum, cryſtallinus illico ſitum recuperat. Situs autem morboſus, & ex vſu eſt: ſi fiat vel ob ictum oculi, uel ob immoderatam fluxionem.

II. Error externus, in oculo.

Quo autem ad errorem externum; hic vel In oculo eſt, vel Extra. Si in oculo, pertinere poteſt ad Corneam, ad Humorem albugineum, & ad Spiritus animales.

1. Corneæ craſſities & humiditas.

Et cum pertinere poſſit ad corneam: omiſſis morbis euidentibus, de quibus dictum eſt, cum Galeno cap. 2. lib. de ſymp. cauſ. cornea affici poteſt Craſſitie, Humiditate, Colore. Quoad craſſitiem & humiditatem: ſi vi horum vitiorum afficiatur cornea; malum vocatur Caligo. Vnde quoad craſſitiem, cum Galeno cap. 5. lib. 10. de vſu part. hæc accidit ſenibus, in quibus in decrepita ætate cornea rugoſa redditur, cornea euadit duplicata, rugis ſuper rugas incidentibus. Humiditas locum habet, dum cornea afficitur humida intemperie.

Color corneæ.

Coloris cauſſa producitur παρόρασις, ſeu allucinatio. Auicen. vocat imaginationem. Vnde, vt euidẽs reddatur doctrina παρορασιος; ſciendum fieri ob colorem corneæ vitiatum, & citra colorem corneæ. Ob colorem corneæ, vt in præſentia intelligimus; dum afficitur cornea ab humore, qui contingere poteſt, vt in ictero contingit, in quo radij tranſeuntes per corneam citrinam, ſunt in cauſſa, vt omnia obiecta citrina appareant. Παρόρασις autem fit citra vitium coloris corneæ, etiam cum Galeno cap. 2. lib. 1. de ſympt. cauſ. ob vitium coloris albuginei. Sed præterea & tertia παρορασιος ſpecies additur: quæ eſt, dum oculis clauſis in obſcuro obiecta variorum colorum conſpici videntur. Et præterea vt hoc intelligatur, ſcire oportet, colorem, vt eſt viſus obiectum, dupliciter conſiderari poſſe: primo modo, vt color fit e miſtione elementorũ, dum terra concurrit vt portio opaca; aqua & aer, vt portio diaphana; ignis, vt luminoſa: Et hic color ſolum extra oculos conſpicitur. Secundo modo fit color e varia miſtione lucis & tenebrarum, & huiuſcemodi color etiam intra oculum generari poteſt, ac conſpici, vt colligitur e contex. 23. lib. 1. prognoſt. Galeni, quemadmodũ euenire ooteſt in phrenitide, in qua vapores torrefacti habent rationem tenebrarum; ſpiritus autem & cryſtallini ſplendor: habent rationem luminis. Hæc de cornea:

2. Albuginei humoris vitia.

Porro, vt e cap. 2. lib. 1. de ſympt. cauſſis colligitur, humoris albuginei vitium attinet ad Quantitatem & Qualitatem. Ad quãtitatem, vt modo Augetur, modo Minuitur: ſed horum vitiorum doctrina patet e traditis de Mydriaſi, & de Cõſtrictione pupillæ. Quoad qualitatẽ; eſt albuginei Craſſities & Color. Craſſities perpendenda eſt, ſecundum gradum, ſitum, & cauſſam efficientem. Secundum gradum vt humor albugineus eſt vel Magis vel Minus craſſus: ſi remiſſa ſit craſſicies dicitur, ἀμβλυωπία, id eſt, viſio obſcura: ſi intenſa, prodit ἀμαύρωσις, id eſt, viſus deſtructio. Quoad ſitum ſeu ſubiectum craſſitiei: craſſities pertinet ad albugineum, vel ſecundum Totum, vel ſecundum Partem: & ſi ſecundum partem, vel ſecundum Circumferentiam, vel ſecundum Centrum. Si craſſities perpendatur ratione cauſſæ efficientis, hęc craſſities producitur vel ex Alimento, vel ex Excremento: & ſi ab excremẽto, vel ab Humore, vel a Vapore: & ſi ab humore, ab humore vel magis vel minus craſſo: & ſi a vapore, peccante vel Copia, vel Motu. Color albuginei varius eſſe poteſt. Et hæc de vitijs attinentibus ad humorem albugineum.

3. Spirituũ vitia.

Quantum attinet vitia ſpirituum: ſecundum Galenum cap. 2. l. 1. de ſymp. cauſ. cum ad viſionem efficiendũ opus ſit ſpiritu animali copioſo & puro: iccirco vitium attinet ad Quantitatem & Qualitatem.

Pænuria.

Quoad quantitatem: deficit ſpiritus animalis, vel e Toto vnde fit Cæcitas, vel ſecundum Partem, vnde Imminuitur viſio. Verum vtrumque vitium fit ab eadem cauſſa genere, differente ſolum ſecundum magis & minus, vt ſufficiat dicere ſolum de cauſſis priuationis ſpiritus. Oculus ergo animali ſpiritu priuatur, quoniam ſpiritus in oculũ non influit. Nõ influit, quoniam vel Retrahitur vel eius fluxus Impeditur. Retrahitur ſcilicet in cerebrum, dum exiguus eſt ſpiritus, qui non ſufficit & pro cerebro, & pro oculo. Sunt autem exigui ſpiritus, dũ uel Reſoluuntur, ut in euacuationibus immodicis: uel Non generantur, ut in morituris, quemadmodum Galen. ait cap. 2. lib. 4. loc. aff. unde Hippocrates aph. 24. ſect. 1. lib. 6. epid. obſcurationem in ægrotantibus malum eſſe ait. Si autem ſpiritus fluxus impediatur; hoc aut propter anguſtiam uel Ventriculorum cerebri, uel Opticorum. Ob anguſtiam ventriculorum cerebri, ut in caro, epilepſia, apoplexia: Opticorum autem in vertigine tenebricoſa, & citra vertiginem: vbi, ſi anguſtia ſit integra in opticis, fit ἀμαύρωσις, modernis gutta ſerena; ſi non ſit integra, dicitur ἀμβλυωπία.

Impuritas ſpirituum.

Quoad vitium ſpiritus ſecundum qualitatem, cap. 2. li. 1. de ſympt. eſt ſpirtus veluti nebuloſus, humidus, turbidus. Cauſſa eſt, immoderata humiditas, vel alimenti, vel cerebri; quamuis etiam concurrat intemperies frigida & ſicca cerebri, ad generandum impuros ſpiritus, quemadmodum in decrepitis. Cæterum vitium ſpiritus animalis eſt vel ſimplex vel miſtum: ſimplex eſt, dum ſpiritus ſolum vel eſt exiguus, vel humidus: miſtum, dum ſpiritus ſimul eſt & exiguus & humidus. Quod ſi ergo ſpiritus ſit exiguus & purus; cum Galeno, loc. cit. proxima homo exacte videt, remota neutiquam: & hoc vitium dicitur μυωπία, luſcioſitas. Si autem ſpiritus ſit ſimul copioſus & humidus; homo videt non tamen exacte nec diſtincte, & peius videt in obſcuro; vnde vocatur hoc vitium nyctalops; hoc eſt, nocturna cæcitas. Si ſpiritus ſit ſimul exiguus & humidus; homo nec exacte, nec procul videt, vt accedat hoc vitium ad nocturnam cæcitatem, quoniã radij ſunt & exigui, & impuri: vnde cauſſa exiguitatis non procul diffunduntur, cauſſa impuritatis homo non poteſt exacte videre.

III. Error externus, extra oculos.

Quoad vitia capitis: pertinent hæc vel ad Opticos, vel ad Cerebrum. Hæc vitia Galenus cap. 2, lib. 1. de ſymp. cap. vocat morbos facultatis, quamuis habeant rationem erroris externi, ſi conferãtur cum morbis cryſtallini. Verum quoad opticos: viſio læditur aliqua e parte, ob immodicam humiditatem, cuius cauſſa ſpiritus impuritatem contrahere poſſunt: ſed potiſſimum opticorum vitium, pertinet ad malam compoſitionem & ſolutam vnitatem. Mala compoſitio eſt anguſtia, quæ ſi integra ſit, vitium vocatur ἀμαύρωσις, obſcuratio: vnde Auicenn. ait obſcurationem eſſe obturationem nerui viſiui, ſi non ſit integra anguſtia, vocatur amblyopia. Notandum vero opticorum anguſtiam attinere vel ad horum neruorum ſubſtantiam, vel ad meatum. Si ad ſubſtantiam; fit anguſtia, quæ eſt pororum denſitas, & fieri poteſt modo a frigore, modo a materia implente poros, vt dictum eſt de paralyſi, vt condenſentur pori, & meatus optici apertus permaneat, vt tranſeat, ſpiritus animalis, non facultas, hæc enim non permeat per foramen, ſed per propriam neruorum ſubſtantiam. Si autem anguſtia ſpectat ad foramen optici: anguſtia eſt obſtructio, quæ fit a pituita; poteſt quoque eſſe compreſſio, quæ fieri ſolet e compreſſione ſeu innixu adiacentium, ſiue e tumore vel inflammatorio, vel nõ inflãmatorio, vt in doctrina paralyſis dictum eſt. Quoad ſolutam vnitatem; eſt euidens, quando ob vulnera nerui optici inciduntur.

2.

Quoad cerebri vitia;

vitia: esse potest intemperies, quæ est caussa spiritus vel exigui, vel impuri: esse potest angustia, quæ prohibet transitum facultatis & spirituũ, vt in caro, &c. in phrenitide etiam, vt monuit Galenus cap. 2. lib. 4. loc. aff.

3\. Quoad vitia infra caput: vitium pertinere potest, vel ad Totum corpus; vel ad aliquam Partem. Ad totum, veluti cum Auicenna in accessionibus febrium: ad partem, vtpote ad ventriculum; quando scilicet, oculis a ventriculo vapores impertiuntur, cap. 2. lib. 1. de symp. cauf. & cap. 2. lib. 4. de loc. aff.

Differentiæ.

Quoad differentias. A forma: visio est vel Imminuta, vel Ablata, vel Corrupta. A subiecto non capiuntur differentiæ. A caussa efficiẽte caussa est Morbus, vel Error externus, vt iam traditum est.

Signa. Crystallini affectus. I.

Hoc vitium in genere & ratione formæ patet. At quantum ad caussam efficientem attinet; cum esse possit morbus crystallini, vel error externus; Si fuerit morbus crystallini, & primum, si intemperies; indicabitur e splendore imminuto: & si intemperis sit calida, lædetur a calidis, iuuabitur a frigidis: contra, in frigida intemperie. Si dyscrasia sicca sit, cognoscetur ex oculi ariditate: si humida, e lippitudine superflua. Sed præterea dyscrasiam siccam & humidam cognoscimus e colore glauco. At si glaucedo fiat e siccitate; patientes vix ferunt lumen, ita vt melius videant in obscuro: cõtra, si glaucedo fiat ex humiditate.

II. Quoad crystallini morbum, dum est mala compositio: si fuerit immoderata raritas; cum Aetio cognoscitur, quia patiens nec album, nec splendidum potest perferre: & præterea e leui occasione oculum claudit, & lacrymatur, & præsertim inter legendum.

III. Situs autem vitiosus cognoscitur e læsa visione, in qua quodlibet obiectum apparet geminatum. Et si contingat, vt ictus non sit prægressus, nec signa sint apiphoræ; indicandum, hoc malum prodire vitio musculorum.

Corneæ vitia.

Quoad errorem externum: & primum, si pertineat ad corneam: cum vitium sit crassities, humiditas, color; crassities cognoscetur ex eo, quod cornea rugosa conspicietur & inæqualis, quemadmodum in senibus: humiditas e læsa visione indicabitur, in qua homo veluti per nebulam seu fumum conspicere videtur: color cognoscetur & e læsa visione, quia omnia obiecta colore infecta apparebũt; & præterea hic ipse color est potius signum, quam signatum, cum in oculos incurrat.

Albuginei vitia. 1. 2.

Quoad vitium albuginei posthabito vitio in quantitate (de quo in sermonem de mydriasi & constrictione pupillæ dictum est) cum attinet ad crassitiem, & colorem: crassities cum differat secundum gradum, secundum sedem, & caussam efficientem; Quandum ad gradum attinet, crassities intensior indicabitur e visione magis læsa, & pupillæ obscuritate intensiore reddita. Quoad sedem: si crassities attineat ad totum albugineum; indicatur e læsa visione, in qua æquale obiectum secundum omnes partes apparebit æquale: at si ad partem albuginei attineat; si contingat, vt crassities occupet albugineum secundum rectum, obiectum quod conspicietur, linea recta refertum esse videbitur; si secundum obliquum, obliqua. Si contingat, vt crassities attineat ad circumferentiam; tunc

3. obiecta plura simul non possunt conspici. Si autem crassities occupet centrum: omnia obiecta perforata in medio apparebunt. Quoad caussam efficientem, si crassities fiat ex alimento: indicabitur ex æquali læsione, & prægresso alimento crassiore. Si fiat ex excremento; indicabitur ex inæquali læsione albuginei. Et si excrementum sit humorosum; indicabitur e læsa visione, in qua obiecta vitio stabili referta conspiciẽtur: si e vapore: apparebunt culices, muscæ volitantes.

4. Si vitium ad colorem attineat: color facile conspicitur, non tamen tam facile in albugineo, ac in cornea.

Spirituum vitia.

Quoad vitia spiritus: si spiritus e toto deficiat, indicabitur e visione ablata: si secundum partem, ex imminuta; vt patiens remota non possit videre exacte. Et si deficiat quoniam retrahitur: indicabitur ex immodicis euacuationibus, ex imbecillitate virium, cuiusmodi prope mortem esse solet. Si fluxus impediatur: cum possit impediri ex angustia vel ventriculorum cerebri, vel opticorum; de his suo loco dicemus. Si ad qualitatem attineat vitium spirituum, cognoscetur e lęsa visione, in qua homo nõ videt exacte, quamuis procul videat. Et si spiritus fuerit tum exiguus, tum impurus, indicabitur e læsa visione, in qua homo nec exacte, nec procul potest conspicere.

Opticorum vitia.

Vitia neruorum opticorum quod attinet: angustia cap. 2. lib. 4. loc. aff. cognoscitur e læsa visione, non apparente aliquo vitio in oculo: & si integra sit angustia, indicabitur ex ablata visione; si imminuta angustia, ex imminuta visione, vt homo procul non videat. Et si angustia attineat ad nerui substantiam, quod aliquando obseruaui: indicatur e visione ablata, in qua dilatatur pupilla vnius oculi, si alter claudatur. At si angustia ad foramen attineat, cum Galeno cap. 2. libro 4. loc. aff. si angustia fuerit integra secundum vnum oculum, vt homo prorsus non videat, poterit tamen dilatari pupilla alterius oculi, sed non dilatabitur pupilla oculi læsi. Si oculus afficiatur inflammatione, cognoscitur e rubedine oculorum, e pulsatione, e calore: & si tumor non fuerit inflammatorius e grauitate: Et si hæc non appareant, angustiam ex obstructione fieri coniectandum est: Et, si soluatur unitas, e vulnere.

Indicationes.

Curat

Indicationes, hauriendæ pro curatione læsæ visionis ferme innumeræ sunt: patent autem e superius propositis: nam, verbi gratia, si lædatur visio ob intemperiem crystallini, alterandum per contrarium, &c.

Prognostica.

Non est autem vitium hoc negligendum, caussa vitæ & commodioris & melioris. Verum modo facile, modo difficulter, modo omnino non succurri potest. Ratione igitur formæ, dum omnia sunt paria: difficilius remouetur hoc malum, si ablata sit visio. Ratione caussæ efficientis, si morbus sit intemperies, difficilioris curationis, si in habitu: Augetur difficultas, si intemperies declinet ad siccum, vt in glaucedine: & propterea dicit Galenus capite decimosexto, libro decimo, de vsu particul. glaucedinem potissimum parere cæcitatem. Paullus respiciens ad exactam curationem glaucedinis, ait, omnia glaucomata non curari; ratio esse potuit, quia si fiat glaucedo, glauca reddita rhagoeide, vel a principio generationis, vel in senili ætate: patet has duas species glaucedinis esse incurabiles: si fiat glaucedo ab humore congelato, hæc etiam species cum Aetio est incurabilis: si oriatur ab humiditate natiua crystallini, etiam incurabilis; non enim vinci potest copia humiditatis crystallini: Si fuerit glaucedinis quinta illa species, quæ exquisita est, & fit ratione siccitatis; hæc etiam est incurabilis, nisi siccitas sit admodum debilis, quemadmodum cum Aetio in incipiente glaucedine: vt, si aliquantisper sit progressa, actum sit. Ita ergo intelligendus est Paullus. Si autem morbus crystallini sit raritas, potest remitti: vnde curationem Aetius aggreditur. Si vitium fuerit situs, vt si situs vitiosus fuerit; pro varia caussa varie prognosticandum. Verbi gratia, si fiat musculorum vitio, vt sunt affecti vel paralysi, vel conuulsione; confugiendum ad propria capita: & sic de reliquis. Quoad errorem externum, si pertineat ad corneam: in genere, si corneæ vitium sit magnum (cap. 2. lib. 1. sympt. cauf.) visio in totum impeditur. Et, si rugosa sit reddita cornea, sicuti in senibus; vitium est incurabile. Si vitium sit humiditas: potest vinci. Vincitur etiam si vitium in colore sit positum: quia materia coloris potest euacuari. Quoad albugineum, si huius vitium fuerit crassities; varie prognosticandum, pro gradu & efficiẽte caussa crassitiei. Quo enim maior crassities, eo cura

difficilior,

difficilior, vt si auferatur visio, incurabile sit vitium. Adhæc si crassities fiat ex alimento crasso, vix curabilis; & si protrahatur, non potest vinci. Si vero fiat ex excremento: si fuerit humor, curatio est difficilis, & quandoque impossibilis, nimirum, si humor fuerit copiosus, crassus, viscidus, impactus. Si excrementum fuerit vapor, curabile vitium. Similiter si vitium in colore sit positum. Quamuis maior sit difficultas in vincendo colore albuginei, quam corneæ: cum albugineus in loco sit profundiore. Quoad vitium spirituum: si spiritus deficiente retractione, quoniam spiritus non generantur; malum incurabile: nam homines morti iam sunt proximi. Si autem spiritus deficiant, quia resoluuntur propter vacuationes immoderatas; prognosticum varium est, pro vehementia illarum euacuationum. Si spirituum transitus prohibeatur; vel ob angustiam opticorum, vel ventriculorum cerebri: propria capita consulenda. Si vitium pertineat ad qualitatem: si spiritus sit humidior, ob humiditatem vel cerebri; vel alimenti; curabile est vitium: nisi coniuncta sit siccitas ipsius cerebri, vt in ætate decrepita, quia malum tunc incurabile. Quoad vitia opticorum si vitium sit humiditate; curari potest. Si fuerit angustia, & hæc ad substantiam neruorum pertineat; non est malum incurabile. Et similiter, si ad foramen optici, quod tamen vitium difficulter expugnatur, & incurabile est, nisi cito occurramus. Si vitium sit soluta vnitas, actum est. Quoad vitia cerebri, totius corporis, ventriculi: horum vitiorum prognostica e proprijs capitibus sumenda.

Curatio.

Quoad materias. Primum caussa crystallini notandum: si fuerit intemperies calida: probari *oculorum ablutionem cum frigida, cum aqua rosarum*. Si fuerit dyscrasia frigida: *abluendi sunt oculi aqua feniculi, euphragiæ, vino vel sincero, vel medicamento cum propositis*. Si humida fuerit intemperies: Rhasis probat *pulverem e tutia lota & siccata: & abluit oculos aqua feniculi: addit etiam aromata, collyria e fellibus, & similia, in doctrina suffusionis tradita*. Si intemperies sicca sit: Rhasis caput perfundit *tepida*: naribus, auribus applicat humectantia, vt *oleum amygd.* totumque corpus fouet, *balneo aquæ dulcis*: iuuat *lac* oculo instillatum. Quoad raritatem crystallini: huius caussa Aetius cap 44. præter materias diuertentes, vt sunt frictiones, &c. probat, vt caput *frigida* perfundatur, & si opus est, applicentur oculis frigida astringentia, vt *aqua rosa. cum sumach*. Quoad situm crystallini vitiosum: materiæ sunt petendæ e traditis de paralysi, de conuulsione, de sugillatione, de epiphora. Quoad corneam: & primum ratione crassitiei; oculus est fouendus *lacte, vino dulci, decocto fœnugræci, meliloti, feniculi viridis, (propter siccitatem, quæ in senili viget ætate.* Ratione humiditatis probantur, quæ etiam conueniunt in humidiore crystallino. Ratione coloris vsurpantur discutientia, quæ conueniunt in suffusione; *vt est vinum cum euphragia*. Quoad vitium spirituum: ratione quantitatis, si deficiant, quoniam vel non generantur, vel resoluuntur; occurrendum potius alimentis, vt *pane cum vino aromatico, aqua carnis, &c.* Si deficiant spiritus, quoniã prohibetur transitus ob angustiam vel ventriculorum cerebri, vel opticorum: probantur paullo post sequentia. Ratione impuritatis laudantur quæ generant purum sanguinem: quare sint *bona cibaria: & oculo applicetur vinum cum feniculo, &c.* Quoad vitia opticorum; ratione humiditatis, conducunt siccantia, quæ etiam fuere probata in humidiore crystallino. Ratione angustiæ opticorum: si malum sit a sanguine; cum Aetio vena secanda: & quam primum fieri potest occipitio cucurbita applicanda: & si non sit larga sanguinis copia, primum est aperienda vena capitis mox cucurbita occipiti est affigenda: & præterea totum corpus purgandum: deinde cum Paullo vomitus cum vio-

A lentia prouocandus: item sternutamẽtum vehemens excitandum: non alia de caussa, nisi vt materia angustãs commoueatur, nec figatur, quia actum est vbi figitur. Vnde in praxi vos hortor ita progredi, *vt eadem hora, qua acceditis, iubeatis immitti acrem clysterem: deinde si sanguis est copiosus, aperiatur cephalica: eadem die post vij. horas exhibeatis pilul. fœtidas, vel cochias ad ʒ.ij.ß. Deinde caput vacuetur: & secetur vena frontis: postea venæ angulorum: applicetur cucurbita occipitio: & illico etiam vsurpetur setaceum: & fiat vacuatio per os, per nares. confestim, validis medicamentis. Et deinde cum Paullo & Aetio caput perfundendum aqua salsa actu calida. Licet etiam ascendere ad sinapismum. Oculus foueatur spongia, infusa in aqua marina ac salsa. Probantur etiam collyria, de quibus in doctrina suffusionis & albuginis dictum est. Et præterea statim exhibeatur decoctum e guaiaco, id est, attenuãs: & hoc exhibeatur, vt potissimum patientes sudent* B *secundum caput: quod non est faciendum in reliquis malis oculorum*. Quoad vitia cerebri, totius corporis, & ventriculi: propria capita consulantur. Hæc igitur de læsa visione, & de præcipuis oculorum malis dicta sufficiant.

Ordo medicamentorum adhibendorũ in gutta serena

CAPVT L.

De Læso auditu.

Nomen, Generatio.

LOquimur hic de qualibet auditus læsione: siue deprauetur, siue imminuatur, siue auferatur. Generatur hoc malum, quoties organo auditus aliquit præter naturam occurrit, vt vel non fiat receptio speciei auditus, vel non fiat iudicium. Nam ad auditum efficiendum necessarium est, vt e collisione corporum duorum ita percutiatur aer, vt excitetur sonus, qui postea per medium aerem debet agere in C sensorium, & hoc mouere, vt, postquam mouerit sensorium, & postquam fuerit acceptum a facultate auditrice, iudicetur. Quare læsus auditus est functio præter naturam auris, dependens a frustratione auditus, cap. 3. lib. 4. loc. affect. ca. 3. lib. 1. de caus. symp. lib. de organ. odoratus, cap. 1. lib. 3. κ.τόπ. Forma est functio læsa: quæ vel Corrupta est, vt in sibilo & tinnitu: vel Diminuta, vt in subsurditie, & in surdastris: vel Ablata, vt in surditate. Subiectum sunt aures: per quas intelligimus, & partem Principalem, quæ est neruus, ortus e quinto pari neruorum cerebri, (*non secundum omnes sui partes, sed tantum secundum illam portionem, quæ pertinet ad principium labyrinthi, quod est prope cerebrum, non prope aures externas, in qua parte neruus est dilatatus: neruus ergo expansus. est præcipua pars auris, correspondens crystallino in oculo*) & partes Non principales, vt est membrana, quæ est in principio tympani: item ossa, quæ constituunt D meatum auditorium osseum, & cartilago, e qua conficitur meatus auditorius externus, qui cartilagineus dicitur. Non propono illa tria officula, quia ad rem nostram non pertinent: errant enim valde qui credunt, auditum lædi ob vitia officulorum: ignorantque anatomen.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens, est frustratio facultatis auditricis. Frustratur vel ob Morbos, vel ob Errores externos. Morbus est constitutio præter naturam alicuius organi: & quod est præter hanc constitutionem, habet rationem erroris externi.

Caussa efficiens.

Quantum ad morbos: hi possunt perpendi, vel ratione facultatis Communis, vel ratione facultatis Determinatæ. Quãtum ad morbos, ratione quorum non potest facultas communis operari, sed frustratur: hi morbi pertinent vel ad Cerebrum, vel ad Neruum quinti paris: hic autem per neruum quinti paris, non intelligo neruum, secundũ portionem expansam, quæ locus est facultatis determinatæ; iam enim loquor de facultate communi, quę nondum est deter-

1. Quibus morbis lædatur auditus.

determinata, nondum est reddita auditoria: & ob id per neruum intelligo, vt incipit a cerebro, & ductum habet. Quantum igitur ad cerebrum: potissimum cerebri morbus est in via, in angustia; vt in apoplexia, epilepsia, &c. in quibus affectibus homo non audit ratione facultatis communis, quæ impeditur ob morbum cerebri. Interdum, sed raro, contingit ob morbum frigidum; sed oportet, vt intemperies admodum sit frigida: nam secus non erit in caussa læsi auditus. Notandum, ob angustiam cerebri, ita lædi auditum, vt auferatur: ob intemperiem vero non auferri, sed tantum imminui. Quoad neruum, secundum partem iam propositam, huius morbus est densitas: quia hic non habet foramen, vt opticus, sed habet substantiam raram: ideoque si afficiatur secundum raritatem, fiatq; neruus iusto densior, tunc læditur auditus. Densitas hæc, est Remissa, vel Insignis, Integra, vel Non. Si est integra; non potest permeare facultas: vnde homines surdi euadunt, secundum illam aurem, quæ est e ratione illius nerui; quoniã scilicet ob densitatem, facultas animalis non distribuitur in neruum expansum. Si densitas non sit perfecta & integra; non prohibetur facultatis transitus, & proinde non aufertur auditus, sed tantũ imminuitur; non ob virium nerui expansi, quem supponimus esse bene constitutum, sed ob densitatem secundum progressum illius nerui. Animalis enim spiritus est organum motus, & sensu, & proinde etiam auditus, nam sine auxilio spiritus animalis, facultas nequaquam exactissime potest operari. Spiritus autem animalis, non ea ratione concurrit ad auditum (sicut plerique falso imaginantur) quemadmodum concurrit ad visum. Nam ad visionem efficiendã necesse est, vt spiritus animalis secũdum propriam substantiam producatur in oculos; vnde nerui optici natura perforati sunt: at in auditu, spiritus animalis nõ secundum propriam substantiam perducitur in aures: sed in cerebro exsistens prope principium quinti paris neruorum cerebri, solis instar suos emittit radios, qui viuificant facultatem auditricem. Vnde, si neruus densior est redditus, sed non integre; difficulter & in parua copia huiusmodi radij auribus impertiuntur, ideoque auditus fit imminutus. Caussæ obstructionis cerebri, & densitatis nerui, sæpe sunt propositæ: sed potissima caussa, est pituita. Sequuntur morbi, pertinentes ad facultatem determinatam: Supponendi autem hoc loco sunt morbi noti, totius auris, vt dyscrasiæ, tumores inflammatorij, & non inflammatorij, item solutæ vnitates; quæ vitia, vt in qualibet parte, ita etiam in auribus locum habent. Dicemus ergo de morbis pertinentibus ad auris partes. Principalis pars est neruus expansus: cuius morbus potest esse intemperies, & potissimum frigida, facta a caussis refrigerantibus: nam propter hãc frigiditatem, facultas non potest iudicare, vt par est; vnde auditus imminuitur. Potest etiam esse morbus in mala compositione, in densitate, in tumore: vnde species debite suscipi non potest, ideoque non fit receptio, & per consequens etiam iudicium nõ fit, quia iudicium necessario supponit receptionem. Si igitur densitas sit integra, aufertur auditus: si non integra, imminuitur. Partes non principales sunt, myringa, quæ est membranula, ita a barbaris dicta, ossa, cartilagines; mitto tria ossicula, quia cum moueantur a musculo, hic potius est instrumentum naturæ, quemadmodum etiam musculi abdominis: nec enim hæc ossicula conducunt, vt melius fiat actio, sed tantum ad tutelam, seu custodiam, vt in anatomicis demonstrabimus. Quantum igitur ad myringam; huius morbi sunt in mala compositione, & potissimum est densitas præter naturam, quæ est in caussa, vt species soni non possit distribui intra aures: vnde aboletur receptio, si densitas sit integra: imminuitur, si non integra. Oritur autem densitas, cum ob copiam humi-

Morbi cerebri.

Densitas nerui auditorij.

Morbi totius auris.

Morbi nerui expansi.

Morbi myringæ.

A ditatis, seu pituitosi humoris; tum propter cicatricem, quæ interdum sequi, ut vlcera. Sequuntur ossa, quæ constituunt meatum auditorium intimum: hic meatus ea ratione afficitur, quatenus repletur humoribus, qui a cerebro aures fluunt. Cartilago, efformans meatum auditorium externum, afficitur: quoties hic meatus repletur, vel a materia interna, quæ a capite confluit, vel ab externa, quoties caro plus iusto excrescit post vlcus: potest etiam repleri a quocunque tumore; item repleri potest, vt ego vidi, si quis imprudenter immittat gossipium intra aures, & ibi detineat, vt per diuturnam retentionem, concurrente aliqua humiditate, ad summam duritiem perducatur.

Præterea auditus læditur, ob Humorem, ob Vaporem, ob Aerem externum, & ob Aerem seu calidum ingenitum. Quantum ad humorem, & ad vaporem: si contingat, vt meatus non angustetur; tunc B huiusmodi humor, vel vapor, potest permisceri cum calido ingenito auris: e qua permistione calidum ingenitum necessario euadit impurum, vt imminuatur auditus, sed ob errorem externum. Insuper, vapor dum exitum quærit, solet esse in caussa tinnitus & sibili, non quatenus permistus est calido ingenito (nam calidum innatum, seu complantatum, insertum in neruo expanso, est illud quod recipit speciem: sensibile autem positum supra sensorium, non efficere caussat sensationem) sed quatenus cum impetu mouetur in spatio, quod est inter neruum expansum, & fenestram tympani. Dum enim vapor hic quærit exitum, vel sponte, vel impulsus: mouetur cum impetu, a principio meatus, idest, a neruo expanso, ad finem meatus, id est, ad fenestram tympani: in hoc spatio non est aer ingenitus, sed externus, & propterea dum iste vapor cum impetu motum habet in illam fenestram: percutitur ab osse, C ratione cuius percussionis fit sonus, & sibilus. Dum igitur humor & vapor inuicem miscentur, in meatibus illis auditorijs, osseis; vapor quærit exitum circa partes illas osseas, quæ pertingunt ad aerem externum, id est, circa illas fenestras tympani, & proinde percutitur ab ossibus, vnde sonus editur: cum enim hic locus aliqua e parte distet a neruo expanso, a præcipuo organo auditus, hinc fit, vt hic sonus seu strepitus sentiatur, quia tunc sensibile non est positum supra sensorium.

Aer etiam extrinsecus solet caussa esse tinnitus & sibili. Nam vt fiat auditus, necesse est aerem externum ingredi aures, non per myringam, per meatum cartilagineum, sed per os, per nares, ad quas partes pertingunt meatus auditorij. Et hoc est, quod optime dixit Philosophus, meatus auditorios pertingere ad aerem externum, vt hũc suscipiant. Porro aer hic externus, necessario ingreditur aures, vt coniungatur D cum calido innato nerui expansi: nam, sicuti in oculis cum calido innato crystallini coniungitur spiritus animalis; vnde visionis organum luminosum & igneum vocatur, & tenuissimum, dum sermo est de calido innato crystallini, non simpliciter de crystallino; eodem modo neruus expansus, habet suum calidum ingenitum, quod debet esse aereum, vel aeris particeps; alias enim nõ posset affici, seu pati a sono, cuius subiectum est aer: vnde, vt hoc organum recipiat sonum, vt postea fiat iudicium: necessarium fuit, vt calidum ingenitum esset aereũ, non luminosum. Et, sicut calidum innatum oculi conseruatur beneficio spiritus animalis, qui defluit a cerebro: ita calidum ingenitum aurium, cum sit aereum; & aer non producatur in cerebro, sed sit aer iste externus; ideo necessarium fuit, vt meatus auditorij connexam haberent cum aere, vt aerem susciperent. Verum, quia aer, ingrediens meatum auditorium, non potest commutari in aerem ingenitum, nisi beneficio facultatis alteratricis, exsistentis in neruo expanso. si contingat,

Morbi meatus ossei.

Morbi meatus cartilaginei.

3. Ob [...] innatu[...]

II. Quomodo auditus lædatur ob errorem externum.

1. Ob humorem, & vaporem.

2. Ob aerem externum.

tingat, vt neruus expansus sit intemperatus; tunc nō potest aerem externum susceptum, mutare in substantiam calidi sui ingeniti: & hic aer, dum conuerti nequit in calidum ingenitum, non potest ibi quiescere, sed commouetur & agitatur in meatu illo osseo, siue in labyrintho, siue in cochlea: ac proinde fit sonus, quia aer percutitur ab ossibus: percipitur autem hic sonus, seu strepitus, quia locus ille aliquantum remotus est a neruo expanso. Talis autem sibilus seu tinnitus est perpetuus, quia caussa est perpetua: perseuerat enim intemperies, & assiduo aer ingreditur. Intemperies hæc plerunque est frigida: sed interdum etiam calidior esse potest.

3. Ob aerē innatum.

Denique læditur auditus ob vitium aeris ingeniti. Hac autem ratione auditus imminui, & obtusus fieri potest: non autem potest fieri sibilus. Fit autem auditus obtusus, dum aer hic ingenitus, siue calidum ingenitum redditur vitiosum & impurum: Sicuti enim puritas organi est caussa bonæ receptionis, & exacti iudicij; ita impuritas sensorij est caussa obtusi & diminuti auditus. Cur autem ob calidum innatum vitiosum, non possit fieri sibilus; caussa hæc est. Licet enim aer iste ingenitus moueatur; (nam calidum innatum mouetur) non tamen ita mouetur, vt deserat neruum expansum, vt mutet locum; & ideo dicitur complantatus aer: motus autem eius est, quoniam sursum & deorsum mouetur, in eadem tamen parte, in eodem neruo expanso: quod cum ita sit, non potest esse caussa sibili; quia sensibile positum supra sensorium, non caussat producere sensationem. Redditur autem impurum hoc calidum ingenitum, & ab Extrinseco, scilicet ab impuro aere; & ab Intrinseco, quoties alimentum impurum suggeritur neruo expanso.

Differentiæ.

Differentiæ a forma: Auditus vel est Corruptus, vt est sibilus; vel Diminutus, vel Ablatus. A subiecto: afficitur auris vel Tota, vel secundum Partem: &, si secundum partem, vel Principalem, vel Non principalem. Ab efficiente: auditus læditur, vel ob Morbum, vel ob Errorem externum.

Signa.

Malum in genere patet; sicut & differentiæ a forma: quia æger conqueritur de auditu deprauato, imminuto, aut ablato. Quoad differentias a subiecto; facile cognoscitur an auris sit læsa, vel cerebrum: & quæ auris pars: nā si, verbi gratia, affectus sit in meatu externo: obseruabitur angustia, caruncula, cum instrumento auriculari, nec potest tangi myringa.

Signa caussæ efficientis.

Quoad caussam efficientem: primum, si fiat malum ob morbum cerebri; cognoscetur e signis apoplexiæ, epilepsiæ; de quibus suo loco. Si morbus sit angustia, seu densitas, secundum quintum par neruorum; cognoscetur, quia non erunt signa apoplexiæ, epilepsiæ, & vitium subito inuadit. Et prout angustia vel est integra, vel non integra; pro eo auditus modo aufertur, modo imminuitur, sed citra sibilum; nam ob angustiam huius quinti paris, auditus non deprauatur. Si morbus fuerit in neruo expanso; cognoscetur, quia præter id quod non sunt signa vitiati cerebri, læsio tantum est in sensorio auditus, non autem in visu, olfactu, vel alio aliquo sensorio: præterea, extra nihil mali apparet. Et quia huiusmodi neruus expansus potest lædi, & ob intemperiem, & ob densitatem: intemperies cognoscetur, quia malum fit paullatim, angustia cognoscetur, quod cito fit hoc malum, & præsertim solet contingere, quoties cohibita est aliqua consueta cerebri euacuatio. Morbi myringæ cognoscuntur; quia obseruatur fluxio ad illam partem: præterea æger fuit expositus aeri frigidiori nudis auribus. Si vitium myringæ fiat ex vlcere; facile cognoscitur, quando post vlcus excitatur cicatrix adeo densa, vt auditus auferatur: quod etiā contingere potest ob alias caussas, vt ob fluxionem. Quare maxima diligentia est opus, vt cognoscatur an auditus sit ablatus, ob morbum myringæ, vel potius nerui expansi; quod sic cognoscitur. Sumatur ferrum longitudine cubiti; & vna extremitas imponatur supra dentes, altera autem extremitas imponatur, verbi gratia, supra chordas citharæ: & quispiam ferro commoueat chordas citharæ: tunc, si æger sentit sonum citharæ, surditas dependet a morbo myringæ: si non sentit, surditas dependet a morbo nerui expansi, vt prorsus exstincta sit vis facultatis. Nam auditus fit, quoties sonus, excitatus a percussione aeris inter duo dura corpora, recipitur in aere, tanquam in subiecto, & per medium aerem perducitur ad sensorium auditus, nimirum ad neruum expansum. Dupliciter autem potest perduci: primum, per meatum cartilagineum, per aures externas, & tunc oportet speciem soni permeare per myringam; ideoque si myringa densior est reddita, species permeare nequit, neque cum aere interno in tympano vniri potest, ac proinde non fit auditus. Secundo species soni perducitur ad neruum expansum, non per aures externas, sed per os, in quo sunt meatus quidam, pertingentes ad meatus osseos auditorios, per quos, propter conseruationem calidi ingeniti semper ingreditur aer, & sic fieri potest, vt sonus percipiatur. Quare si morbus fit in myringa, non in neruo expanso; ferro dentibus patientis apposito, & percussa cithara; patiens sentiet strepitum & sonitum illum. Sequuntur signa indicantia angustiam secundum meatus. Si ergo angustia fuerit in meatu cartilagineo, seu externo; stylo seu specillo facile deprehendetur, & manus impedimentum sentiet. Secus enim si angustia sit secundum meatus osseos, seu internos. Porro hic meatus redditur angustus, vel secundum Labyrinthum, vel secundū Tympanum. Si angustia tantum sit secundum tympanum; æger persentiet sonum, si dentibus ferrum apponatur: si in labyrintho, non sentiet; nam species, siue ingrediantur per meatum cartilagineum, siue per os, necesse est, vt permeent per fenestrā illam, quæ pertinet ad labyrinthum. Distinguitur etiam angustia hæc ab intemperie; quoniam hoc malum cito fit.

Cerebri morbi.

Nerui angustia.

Vitiū nerui expansi.

Myringæ morbi.

Meatuum vitia.

Errorum externorū signa.

Quoad signa errorum externorum: si humor sit in caussa, vt vel aer, vel vapor plus iusto moueatur, vt non habeat liberum motum ac transitum; cognoscetur, quod aderit sibilus & tinnitus, quo affligente, ægrotantes dicent, se persentire strepitum veluti currentis aquæ, propterea quod ratione vapois, vt habet permistum humorem, non potest fieri sonus exactus. Si error pertineat ad vapores sinceros, ita vt nulla permista sit humiditas, quę obliniat meatus osseos, aderit sibilus, instar soni campanæ: quia concussio illa fit ab ossibus, non madefactis ab humore. Si caussa læsi auditus est in aere externo: cognoscitur e tinnitu, quia aer non potest regi a calido ingenito, ideoque percutitur ab ossibus, vnde fit sonitus: est autem hic tinnitus perpetuus, quia perpetuo aer ingreditur, agitatur, concutitur. Denique vitium esse in calido ingenito, seu implantato, cognoscitur e diminuto auditu: nam dum hoc calidum, quod est organum facultatis, redditur impurum, necesse est, etiā auditum fieri impurum seu obtusum: nec aderunt signa indicantia intemperiem, vel cerebri, vel nerui, vel alterius partis, de quibus suo loco.

Indicationes.

Posthabitis indicationibus inutilibus; considerabimus tantum morbos qui ex vsu sunt. Obstructio, angustia, sunt morbi logici, nō ex vsu, nihil enim indicant, sed caussa tantum ipsorum indicat. Quare morbi, in præsentia, sunt morbi ex intemperie, & præsertim intemperies nerui expansi, qui præcipua est auris pars: quare si intemperies est calida, indicat frigidum; si frigida calidum. Præterea id quod ex vsu indicat, est humor, & vapor: quæ materiæ indicant euacuantia, & discutientia: vnde & alterare, & euacuare potissimum oportet.

Prognost.

Quoad differentias formales: primo intuitu videtur

tur peior affectio, dum auditus est ablatus, quod tamen non est dicendum. Nam quamuis, dum cætera sunt paria: peior affectio est ablatus auditus, quã corruptus, aut deprauatus: interdum tamen surditas remouetur, & auditus recuperatur, tinnitus autem exstirpari nequit. Propterea perpendere oportet, & locos affectos, & caussas efficientes. Quantum ad locos affectos: quo partes profundiores sunt offensæ, cæteris parib. eo curatio redditur difficilior, medicamenta enim efficacius agunt in partes proximas, & externas, quam in remotas & intimas. Quantũ ad caussas efficientes: Si morbus occupet neruum, vt a cerebro fertur in meatum auditorium, curatio est difficilis. Imo hoc malum magis est contumax, quam angustia opticorum, quia hic neruus non afficitur angustia, sed potius densitate, & permeat per meatus angustos osseos, vt neque vis Diaboli illuc possit perduci, dum malum est aliquantisper progressum. Et hoc ideo moneo, ne suscipiatis curationem: si malum sit in neruo expanso, & ablatus sit auditus ob malum nerui expansi, & vitium aliquousque sit progressum. Et maior est difficultas, vbi adest densitas: cũ difficilius sit, euacuare, quam alterare. Si malum pertineat ad myringam, & morbus sit densitas: cum difficilius sit, euacuare, quam alterare. Si malus pertineat ad myringam, & morbus sit densitas e cicatrice, vlcus subsequẽte, tunc, si auditus sit ablatus, actum est: euidens enim signum est, densitatem nequaquam medicamentis cessuram: si imminutus tantum sit auditus, & malum recens, cicatrix illa non est vsque adeo densa, & possumus aliquid polliceri. Si vero angustia sit secundum meatus: siquidem secundum meatum cartilagineum, malum tolli potest, & quandoque facile tollitur, quia est externum, vt meatum expurgare possimus. Maior est difficultas, si angustia sit in tympano; attamen aliqua sanationis spes relinquitur. Quod si angustia sit in labyrintho, & malum sit progressum, vt auditus auferatur, impossibilis est curatio, quoniam nimis est reconditus labyrinthus, & osseus quoque: proinde tunc non debetis curãdos suscipere ægrotantes. Quoad errores externos: Si humor est caussa læsi auditus, spes restat, quia humor euacuari potest. Sic etiam si vapor sit, discuti potest. Si aer sit in caussa, quia perpetuus est sibilus, satis difficile est hoc malum tollere, quia prodit, ob insignem & confirmatam dyscrasiam nerui expansi, proinde primo quoque tempore occurrẽdum, antequam malum inualescat.

Curatio. Chirurgia.

De materia chirurgica, non est quod multa dicamus. Nam si in corpore redundabit sanguis, erit euacuandus, quia habet rationem caussæ sine qua non. Idem de cucurbitulis statuendum. Nec est præter rationem vti fonticulis, præsertim vt homines, quæ male habent secundum vnam aurem, præseruentur, ne etiam secundum alteram lædantur: vnde in auditu etiam ablato, in qua nulla est spes salutis, possumus vti fonticulis, vt illæsam aurem, sanam conseruemus. Ad eandem intentionem probatur setaceum: ideoque si inter initia ad setaceum deueniatur, potest aliqua sanationis spes esse. Vesicatorijs quoque & auersionem & deriuationem moliri possumus.

Pharmaceia

Quoad medicamẽta, non proponemus ea, quæ respiciunt totum, vel caput, de his enim alias sæpe. Id solum notandum, in morbis frigidis auriũ, opus esse vehementer purgantibus, vt sunt *pilulæ cochiæ, euphorb. licet etiam ascendere ad antimonium: optimum est permiscere pilulas Arabicas.* Ratione capitis, prosunt masticatoria, & vehementissima sternutatoria, vt cũ impetu excutiatur materia, quæ pertinet ad aures. Topica debent esse frigida, vel calida: frigida in intẽperie calida, & cõtra: præterea ob discussionem humorum & vaporum calida conueniunt. Frigida sunt, *lactuca, violæ, nenuphar, & si calor si intensus, papauer: his tamen semper miscenda sunt calefacientia, anethum, thus, fænugræcum, chamæmelum, &c.* Nam hæc & vehicula sunt frigidorum, & præterea conseruant calidum innatũ ipsius auris. Sed vitia sæpius sunt frigida, ideoque calefacientia locum habent: sæpe etiam euocandi sunt ac discutiendi vapores: & præterea licet vti, verbi gratia, *cepa cocta sub cineribus, allio, aromatis, oleis destillatis: nam auris sustinet vehementissima siccantia: & propterea licet etiam ascendere ad castorium, crocum, cum aceto scillitico, ad amygdalas emaras, aristol. rutam, iridem, ameos, cuminum, daucum, cyclaminum, euphorbium, tandem ad vtrumq; veratrum, ad colocynthidem.* Inter initia autem potissimum permisceri debent emollientia; vt est *radix althææ, rad. cucumeris agrestis, ammoniacum, adeps anseris, anguillæ.* Quod si forsitan ob calidiora medicamenta excitetur inflammatio: imponatur *vnguentum rosaceum.* Hæc medicamenta varie possunt administrari: potissimum in modum Vaporis, in modum Sacculi, in modum Tentæ.

Calida.

Modus administrandi. Vapor. Sacculus.

Vaporis specie sit vsurpentur: *℞. colocynthi. ℥. ß. vtriusq; veratri ʒ. ij. euphorb. ʒ. j. ß. cinnamomi, caryophyll. ana. ʒ. i. Contũdenda cõtundantur. incidenda incidantur crasso modo, & infundantur in vino, verbi gratia, in vini ℔. ij. aquæ ardentis ℥. ß. Misce pro vapore.* Vinum hoc calefiat in aliquo vase, & vapor admittatur per arundinem, cuius vna extremitas in vas, alterum in meatum cartilagineum auris læsæ pertingat. Si homo bene habet secundum alteram aurem, hæc, ne recipiat vaporem, munienda est, madefaciendo eam vino rubro, & aqua rosacea, mistis; ne fiat inflammatio, vel attractio: nam suffumigium posset aurem sanam calefacere. Sacculus: *℞. colocynth. vtriusque veratri, ana. ℥. ß. cyclamini ʒ. iij. cepæ. ℥. ß. fiat sacculus,* & calidus applicetur. Prodest etiam mox applicare *panem, recens e furno extractum: & præsertim si sit medicatus, confectus cum proprijs medicamentis.* Tenta etiam remedium est efficacissimum: *℞. colocynth. veratri albi ana. ℈. j. euphorbij ℈. ß. fiat tenta, idest, turunda excepta, vel melle, vel succo cepæ, vel succo raphani.* Hic autem consideranda patientis natura: nam si facile toleret, tenta confici potest *cum succo cepæ*: sin minus: *cum melle*: si adhuc delicatior fuerit, *cum carne caricarum.* Sic enim medicamentis datur consistentia: & formantur instar turundæ, quæ modo maior modo minor erit, pro ratione auris affectæ. Tenta detineatur per 2. 3. 4. vel etiam 5. dies: nam colocynthis, quæ proprietate ducit pituitam, mora hac ita deducitur a potentia ad actum, vt fiat pituitę attractio; mora etiam diuturna, pituita attenuatur ac detergetur, vt attenuata ac detersa proprietate colocynthidis mirifice attrahatur.

Turunda.

CAPVT LI.

De læso Olfactu.

Nomen. Generatio.

IN genere hic loquimur de læso odoratu: siue deprauetur siue imminuatur, aut auferatur. Producitur hoc malum, quoties in organo odoratus aliqua e parte fit recessus a naturali statu. Ideoque tenendum, quomodo fiat olfactus secundum naturam. Oportet igitur, vt ab obiecto corpore vapor procedat, qui nares ingreditur, si corpus odorabile proximum est; si vero remotum, tunc a corpore odorabili prodit vapor, qui in aere exsistens speciem parit, vt species per medium aerem deferatur in nares. Sunt enim animalia, quæ per plura miliaria persentiunt odores corporum; vbi dici nequit, vapores multiplicari per tãtum spatium. Porro species petit nares, per foramina ossis ethmoeidis, & per foramina membranæ cerebri, ac sucipitur in caruncculis mamillaribus, in substantia vaporosa caruncularum mamillarum, quæ

quæ nihil aliud sunt, quam portiones ventriculorum anteriorum cerebri: quare in substantia vaporosa species suscipitur, & in legitima substantia illarum caruncularum fit iudicium. Hinc colligitur, lædi olfactum, quoties aliquid morbificum occurrit, uel naribus externis, uel ossibus, uel membranis uel cerebro, secundum extremitates dictas, vt sic species vel non recipiatur, vel non iudicetur, vt decet. Quamobrem Læsus olfactus est functio præter naturã narium, dependens a frustratione olfactus, c. 3. & 4. lib. 1. de caus. sympt. c. vlt. lib. 3. loc. aff. cap. 3. lib. 3. κ. τόπ. Forma, est functio præter naturam, Corrupta, Imminuta, vel Ablata. Subiectum sunt nares: per quas intelligimus quodlibet olfactus organum.

Definitio. *Forma.* *Subiectum.*

Caussa efficiens frustrationis olfactus, est vel Læsa facultas, vel Error externus. Læditur facultas animalis; eaque vel Communis, vel Determinata. Communis læditur a morbis cerebri; scilicet Intemperie & Angustia. Intemperies potissimum est frigidior & humidior, maxime anteriorum cerebri ventriculorum. Angustia est, vt in apoplexia, epilepsia. Facultas determinata læditur morbo organi vel Principalis, vel Non principalis. Organum principale, sunt carunculæ mãmillares: quæ affici possunt, intemperie & angustia: nam insignis dyscrasia potest esse caussa læsi olfactus, præsertim secundum iudicium: angustia autem est caussa, vt lædatur olfactus, quia species vel non, vel vix suscipiuntur, ob malam compositionem. In his etiam carunculis, est morbus quidam natiuus, nimirum vitiosa proportio illarum caruncularum, qua homines non possunt ferre odores iucundos, sed magis delectantur ingratis (sicut quidam ratione ventriculi abhorrent a caseo, vt vomant, si exhibeatur) & hic morbus est reconditus, nec curatur per indicationes. Morbus organi non principalis, est angustia in foraminibus membranæ, quę instar cribri perforata est: item angustia in osse ethmoeide: præterea, angustia in externis naribus, quæ in catarrho, seu grauedine solet affligere; item in inflammatione; in cancro: in excrescentia carnis: in tumore carnoso, qui fit a succo crasso & viscido, qui, si intra nares detineatur, sarcoma dicitur; si exstat extra nares, polypus: tandem externarum narium morbus est vlcus, quod dicitur ozæna, in quo potissimum deprauatur olfactus. Error externus, cuius ratione facultas frustratur; primum potest esse vapor putridus, scaturiens a naribus, a cerebro, dentibus, gingiuis, ventriculo, & alijs partibus: vnde olfactus deprauatur, & iniucundus euadit (sicut etiã deprauatur actio sensus tactus, in dolore:) Error etiam externus, potest esse humor, non quocunque modo, sed impactus in principali organo, in carunculis mamillaribus; qui humor caussa est actionis deprauatæ, vt fœtida placeant: sicuti contingit in ventriculo, dum pica adest.

Cerebri morbi. *Organi olfactus morbi.* *Error externus.*

Differentiæ a forma patent, vt etiam a subiecto, nares enim afficiuntur. Quoad efficientem: olfactus læditur Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Et, si læsa facultate, vel ob morbum Cerebri, vel Principalis organi, vel Membranæ, Ossis ethmoeidis, Narium externarum. Error externus, vel est Vapor putridus, vel Humor biliosus.

Differentiæ. *Nomen. Generatio.* *Signa.*

Malum in genere notum est: sicut etiam differentiæ formales; num scilicet olfactus sit imminutus, ablatus, vel corruptus. Locus in genere patet.

1.
2. Quoad differentias a caussa efficiente: & primum, quoad morbum cerebri; hic cognoscitur, quia non tantum noxa est in olfactu, sed etiam in alijs sensibus. Morbus organi principalis cognoscitur; quia est læsio in solo olfactu; item materia fluit per nares, quia non est angustia in foraminibus, sed in carunculis mamillaribus: præterea non adest raritas, quæ adest dum est angustia in spongoeide. Quod si cognouimus noxam esse in organo principali: distinguendũ, an sit intẽperies, vel alius morbus. Si sit intemperies, a fit paullatim: si obstructio, illico: si inflammatio, dolor præcessit, inflammato enim organo hoc principali, fieri non potest, quin & membranæ compatiantur: si malum organi principalis sit proportio; cognoscitur, quia odor alijs indiuiduis iucundus, huic erit ingratus: & hoc semper fit, quia vitium est natiuum.
3. Si malum fuerit in membrana; respiratio aliqua e parte est difficilis; quia illius membranæ foramina conferunt ad respirationem; neque adest raritas, quia locus ille satis est reconditus. Si in ethmoeide sit angustia, non fluit materia per nares, respiratio læditur, adest raritas, & intra nares nihil mali cernitur. At si malum sit in externis naribus; grauedinem oculis conspicietis: similiter si adest cancer, ozæna, vlcus.
4. Quoad errorem externum: Vapor cognoscitur, quia olfactus est deprauatus, conqueritur patiens de ingrato odore. A qua autem parte producatur vapor, cognoscitur e proprijs signis. Humor est in caussa, dum est impactus: vnde interdum omnia fœtida apparent, interdum, quæ boni sunt odoris displicent, & magis placent iniucunda: at hoc non semper fit, quia hoc malum non est natiuum, nec proportio mala est, sed vitium est in errore externo, nimirum, in humore morbifico, qui aut est putridus, aut non. Si putridus, omnia fœtida apparent: si non putridus, apparent alia symptomata.

Indicationes sumuntur a caussa efficiente. Morbi cerebri quid indicent, patet. Quoad morbos caruncularum mamillarum: intemperies indicat alterans per contrarium: angustia quid indicet, patet: proportio similiter patet. Angustia membranæ, & ethmoeidis, cum pendeat a crassa & viscida materia; indicat attenuans, detergens. Quoad morbos externarum narium: quid grauedo aut inflammatio indicent, suo dictum loco. Si cancer est: nulla spes reliqua. Vbi polypus, sarcoma: indicatur attenuatio & discussio. Ozæna, seu vlcus fœtidum, quid indicet, suo loco diximus. Quoad errorem: vapor indicat dissoluens: humor, attenuans, ac detergens, quia viscidus.

Indicationes.

Quoad differentias formales: cæteris paribus, malum difficilius curatur, si olfactus est ablatus: facilius, si imminutus, aut corruptus. Quoad caussam efficientem: morbi cerebri, an possint curari, necne, suo loco dictum. Quoad morbos organi principalis: intemperies in habitu, vix potest amoueri, & præsertim dum est caussa ablati olfactus. Dum angustia est antiqua, curare impossibile est: nam si pendet a materia pertinaciter impacta in carunculis mamillaribus, locis abditis; non est possibile remouere materiam. Secus autem si antiqua non fuerit. Proportio, quia est vitium natiuum, tolli nequit: fieri tamen posse, vt symptoma illud remoueretur, manente morbo interim, si suppeteret materia præsidij admodum efficax: sæpe enim actus secundus remouetur, manente primo. Angustia membranarum & ossium, satis difficulter tollitur: vbi tamen malum est recens, non desperandum. Quoad morbos narium externarum: grauedo potest moueri, sicut & inflammatio, polypus, sarcoma, ozæna: cancer tolli nequit. Quoad errorem externum: vapores excuti, humores dissolui facile possunt: sed maiori difficultate superantur humores.

Prognostica.

Quoad materias præsidiorum: non loquemur de remedijs totius capitis, nec de morborum cerebri cura, neque de intemperie. Si angustia fuerit: materias auxiliorum quæretis, in angustia opticorum. Ratione proportionis, non suppetit materia similis: sed consulo, vt, nisi aliquid prohibeat, frequenter administretis ***magnas antidotos***, per os. Et, si quid prohibeat, veluti iecoris caliditas, permisceatis aquam aliquam refrigerantem. Præterea licet vti ijs, quæ sunt iucundi odoris. Si vitium fuerit in ethmoide: vtendum propositis in angustia opticorum. Possunt etiam intra

Ad obstructione ethmoeidis.

nares imponi, *castorium, succus cyclamini.colocynthis, veratrũ vtrumq; licet etiam ascendere ad euphorbiũ, elaterium.* Et permiscenda sunt iucunda, vt, *aromata, moschus, asa dulcis.* Vti his possumus in modum vaporis, & in modum liquoris: Diligentiam autẽ adhibebit minister, qui in nares instillat succos, cum pulueribus; ne portio horum medicamentorũ, quæ ingrata sunt, perforamina palati in os perueniat, ideoque æger aquam ore detineat, vt, si medicamentum in os ingrediatur, non ita facile lædat. Quoad vitia nariũ externarum. Quantum ad grauedinem, medicamenta patent e catarrho: in præsentia tantum loquemur de polypo, & ozænis. Quoad polypum, vsurpãda est materia chirurgica, potissimum gratia totius: deinde post totius expurgationem, tumor ille ferro absumendus, nisi cancrosus sit polypus. Hoc malum enim vel non, vel difficulter & longo temporis spatio remouetur. Quoad medicamenta: Galen. c. 3. l. 3. simp, probat *nasturtium, album veratrum, lotionem cum vino odorato.* Hoc etiam in polypo & sarcomate, est efficax: *℞. aluminis scißi, myrrhæ, sandarachæ, ana ℈. j. gallarum: atramenti sutorij vsti ℈. ß. fiat puluis, qui imponatut super polypum.* Aliud: *℞. misyos aßati ℈. j. pulueris sacchari ℈. ß. Misc. & applicetur.* Quando ægri nolunt admittere vehementia, Galenus probat medicamentum: *e granatis recentibus contusis, ita vt moderate coquatur id quod exprimitur: deinde permittere oportet vt siccetur: postea redigatur in puluerẽ, & applicetur, potest excipi cum melle, vt medicamentũ detineatur, quantum fieri potest.* Si mollior sit polypus, fiat medicamẽtum *e granatis austeris*: si durus, *ex acidis*. Si his non cedat malum, deueniendum *ad caustica.*

Ad polypũ.

Ad ozænã.

Si fuerit ozęna, quandoque in ozæna est crusta, quæ primo est auferenda: vnde applicetur *adeps anseris, butyrum, vnguentum rosaceum, oleum cum cera & adipe gallinæ: Maxime etiam prodest vapor aquæ calidæ moderatæ*: vt horum beneficio crusta reddatur mollis, & facile possit remoueri. Et cum facta fuerit emollitio, probatur sternutatio, quia tunc crusta expellitur. Crusta remota; oportet vlcera, quia sordida sunt, mundare. Si sordities est remissa; vti possumus *saccharo, melle pulu. rosarum, pul. scabiosæ, CC. nec improbatur vnguentum de cerussa* præsertim si suspicio sit alicuius inflammationis. Si maior fuerit sordities; tunc confugiendum ad ea, quæ magis siccant, & mundificant. Sed aduertendum, an hæc vlcera, & ita sordida, sint corrosiua, nec ne? Si corrosiua fuerint, siccantibus vtendum, & adstringentibus, vt est *succus rubi cum alumine.* Si sit corrosio vehemens; eschara est excitanda, deinde adimenda. Excitatur causticis. Quibus tollatur, diximus. Et, si patiens est fortis; oportet escharam efficere cum ferro candente. Eschara ablata; vtendum mundificatiuis, vt *veratro, præsertim albo, nasturtio, calamintha cum melle sulphure cum aceto: in vsu est oleum sulphuris, e chalcantho: poßumus vti vnguento Aegyptiaco, & pastillis illis siccantibus, Andronij, Pasionis, & Polyidæ.* Quoad errorem externum: hic est Vapor vel Humor. Si vapor sit extra nares: occurrendum illis partibus, a quibus promanat, vt si procedat ab ore, gingiuis, &c. his prospiciendum medicamentis proprijs. Si vapor reperiatur in naribus: euaporatio facta curetur discutientibus medicamentis, & quæ simul sunt iucundi odoris. V. g. *ex aniso, dauco, feniculo, cum vino odorato*: vapor enim e tali prodiens vino, reliquos vapores potest discutere. Quoad humores impactos in caruneulis mamillaribus; horum caussa vtendum illis, quæ habent vim attenuandi, quæ sunt calida & tenuis substantiæ: de quibus diximus in cura angustiæ neruorum opticorum.

CAPVT XII.

De Narium hæmorrhagia.

Definitio. Hæmorrhagia critica & symptomatica.

HAemorrhagia narium, est exiens mutatum sanguinolentum narium, cap. vlt. lib. de diff. sympt. cap. 2. lib. 3. de caus. symp tex. aliquod lib. 3. prorhet. Dicitur exiens sanguinolentum; ad differentiã aliorum mutatorum, quæ per nares possunt egredi. Cum autem sanguis per nares non egrediatur secundum naturam; fit vt hoc exiens, toto genere sit præter naturam. Quod si tamen fluxus narium sit criticus, & tempestiue fiat; non est toto genere præter naturam, imo secundum naturam: at fluxus symptomaticus per nares, toto genere præter naturam est, & ratione materiæ fluentis, & ratione temporis. Dicitur, exiens mutatum narium; ad differentiam egredientis per alias vias. Sanguis autem, qui per cauitatem naris egreditur, interdum fluit a venis arterijsque cerebri, e quibus descendens egreditur; interdum a vasis narium fluit, quæ a palato prodeunt, & ad nares perreptant.

Caussæ.

Porro hoc exiens mutatum est symptoma, quod insequitur aliud symptoma, & necessario sequitur actionem læsam, nimirũ læsam retentionem; si enim in venis retineretur sanguis, non efflueret. Actio autem cum lædatur, vel læsa facultate, vel ob errorem externum: statuimus in hæmorrhagia narium, actionem lædi, non ob errorem externum, sed Læsa facultate. Quoniam vero facultas vasorum læsa est; necessario morbus erit in vasis. Et hic morbus secundum Galenum, est Διαίρεσις, Διαπήδησις, vel Ἀναστόμωσις. Διαίρεσις est soluta vasorum vnitas: quæ producitur vel ab Interrna caussa, vt a sanguine copioso, frangente venas, a sanguine calido & mordaci, a sanguine flatuoso & rumpente: vel a caussa Externa, vt a contundente, ab incidente: vnde post plagas fluxus sanguis sequitur. Διαπήδησις est morbus non in soluta vnitate, sed in mala compositione, & conformatione, nimirum, raritas secundum vasorum substantiam: dum enim tunicæ venarum & arteriarum, propriam seruant densitatem, sanguis continetur: vbi autem iusto humidiores, & rariores euadũt tunicæ, sanguis egreditur. Fit hic morbus a sanguine tenui & aquoso. Ἀναστόμωσις est immodica apertio orificiorũ vasorum: estque morbus in mala compositione, seu conformatione, nimirum, in via: ac producitur vel a caussa Interna, vt a sanguine, vel copia, vel caliditate nimia expultricem irritante; vnde facultas insurgẽs, tanto sanguinem impetu propellit, vt vasorum orificia recludantur; vel a caussa oritur Externa, quæ vim habet relaxandi, vt balneum aquæ dulcis.

cap. 2. lib. ... meth.

Differentiæ.

Differentiæ a forma: Fluxus narium est Criticus, vel Symptomaticus. A loco: progreditur e vasis Cerebri, vel Narium: vasa, sunt Venæ, vel Arteriæ. A caussa efficiente: egreditur ob Diæresin, Diapedesin, Anastomosin.

Signa.

In genere hæmorrhagia facile cognoscitur. Quoad differentias a forma: si fluxus est criticus; salutaris est: nam symptomata, quæ ante fluxum homines exercebant, euanescunt, & fluxus facile fertur: at si est symptomaticus: interdum fluxus ægre sustinetur, & pulsus euadit languidior. Differẽtiæ a loco: Si egreditur è venis narium, ægri molestiã quandam in naribus sentiunt; præterea hic fluxus facile cedit medicamentis, quia locus est proximus: adhæc caussæ pręgressæ, offendunt potius nares, quam caput. Si egreditur e venis cerebri; fit contra: maxima enim cum difficultate coercetur fluxus, quia locus est reconditus: caussæ morbificæ occupant potius caput, quam nares. Vtrum fluat a vena, an vero ab arteria, facile cognoscitur: si enim ab arteria; sanguis est admodũ calidus, flauus, tenuis, & magno cum impetu egreditur: contra, si e vena: erit rubicundior, nigricans.

Quoad

A

Quoad caussam efficientem: an sit soluta vnitas, raritas, apertio orificiorum; facile cognoscitur: vbi enim est raritas, multa copia non egreditur. Num sit reclusio orificiorum, an soluta vnitas, cognoscitur e pręgressis caussis, quas prius attulimus, quæ possunt vel continuum soluere, vel orificia aperire, de quibus etiam in doctrina de dolore capitis: vbi quoque proposuimuis caussas, producentes sanguinem calidum, aut flatulentum, &c.

Indicationes. Si fluxus est criticus, nequaquam est coercendus, nisi sit immodicus; tum enim eadem indicat, quę symptomaticus. Hic ergo indicat, quod sit coercendus. Si fiat a soluta vnitate; poscit remedium vniens, glutinans: si a raritate, condensans: si ab immodica apertione, astringens. Sed caussæ etiam vtile indicant, potissimum sanguis; qui, vt copiosus, indicat minuens, vt calidus, refrigerans, vt tenuis, crassefaciens, vt flatulentus, discutiens, vt impetum habet, reuellens. Vt autem a varijs caussis producitur, varia indicat, verbi gratia, si fiat a iecore calidiore, indicatur remediū refrigerans iecur, &c.

B

Prognostica. Quoad prognostica: potissimum quoad fluxū symptomaticum, hic modo magis, modo minus periculosus est, & ratione loci, & ratione caussæ efficientis: ratione loci; si procedat a vasis cerebri, periculosior est, quam si a vasis narium: & si ab arteria, quam si a vena. Ratione caussæ efficientis: facile sedatur, si fiat ob raritatem: non ita facile, si ob reclusionem: ægerrime, si ob solutam vnitatem. Vnde quo sanguis fuerit copiosior, calidior, tenuior, maiori cum impetu agitatus; eo malum est contumacius.

Venæsectio. Quoad materias chirurgicas, probatur venæsectio: sic enim minuitur sanguis, refrigeratur vniuersum corpus, & proinde nimius sanguinis feruor adimitur: & cum venæsectio sit materia remedij reuulsorij, huius beneficio compescimus impetum sanguinis. De vsu. Si summa est vehementia, expedit confertim sanguinem vacuare, vsque ad animi deliquium: sin minus, repetitis vicibus, vsu ita poscente, sanguis detrahi potest. De loco: aperienda vena cubiti dextri, si sanguis egreditur e nare dextra; sinistri, si e nare sinistra. *Cucurbitulæ.* Galenus cucurbitulas applicat, e directo naris affectæ, modo sinistro hypochondrio, modo dextro. Non dicemus de frictionibus, ligaturis dolorificis; quibus vtendum, ceu materia reuellente.

C

Medicamēta generalia. Materiæ medicinales multæ possunt proponi. Lenientia, præparantia, purgantia, alterantia, ex alibi traditis constant: nam si malum sit a sanguine feruente, qui generatur a iocinore calidiore: vtemur *sero lactis, aquis Beatæ Virginis, aquis Veronensibus*, & similibus refrigerantibus.

Medicamēta specialia. Δυνάμεις ἄῤῥητοι. Sed ratione loci affecti probantur, quę habent vim refrigerandi, & constringendi. Quædam etiam occulta iuuant qualitate: vt, *succus stercoris recentis asini, intra nares impositus: puluis cochlearum vstarum, cuius drachmis singulis, commisceantur singulæ vnciæ cretæ, addaturq; acetum rosaceum: & hoc medicamētum, fronti applicatum, mirifice iuuat. Laudantur etiam iaspis, & mentha de collo suspensa. Rhases probat basilicum: cum caphura: licet enim ocimum proprietate occulta iuuet, quia tamen calidum est, nocere potest, vnde caphura ei miscetur: id quod in alijs etiam huius generis faciendum. Prodest puluis e sanguine draconis, acacia, hypocistide, & alijs id genus, permistis, cum omphacio, cum succo cydoniorum, &c. quæ possunt intra nares imponi.*

D

Num vinū conueniat. De potu. Abstinendum a *vino*: nisi virtus magis possit ad indicandum: quia vinum calfacit, & petit caput, vnde fluxus narium augetur: Virtus tamē imbecilla, requirit propter spiritus, dum syncope imminet, aut leipothymia. Vinum detur oligophorum, & in pauca quātitate, permistū cum frigida, & actu propinetur frigidum: sic enim succurremus, virtuti languenti, nec fluxum sanguinis multum intendemus.

CAPVT LIII.

De Affectibus dentium.

Dentium effectus. DEntes consideramus, vel quatenus Generantur, vel quatenus Geniti sunt. cap. 8. & 9. lib. 5. κ. τόπ. Dum oriuntur infantibus difficulter & cum dolore producuntur: ideo agendum de difficili dentium ortu. Dum geniti sunt, aut Actu lęduntur, aut Ne lædantur, metus est. Si periculum læsionis imminet: huius ratione agendum de præseruatione dentium. Si actu dentes afficiuntur, vel Dolent, vel Perforantur, vel Mouentur, vel Perferre nihil queunt, vel Colore aliquo vitioso afficiuntur.

I. De dentitione seu ortu dentium difficili.

Caussæ. ORitur hoc vitium ob crassitiem gingiuarum, & earum visciditatem. Ideo gingiuæ sunt emolliendæ & extenuandæ; dolorque, qui acerbus esse solet, mitigandus.

Curatio. Oblinendæ sunt gingiuæ *lacte asinino, vel canino*, quod a proprietate iuuare creditur. Gal. lib. 5. κ. τόπ. præterea secundum Auicennam prodest litus *ex oleo liliorum, & amygdalarum dulcium, si nonnihil cyperi addatur, nimirum semiscrupulus ad oleorum vnciam.* Vrgente dolore, Auicennas ascendebat etiam *ad succum solani*. Verum non est vtendum hisce valentioribus, nisi dolores sint maximi. Tutiora possunt comparari auxilia ad dolorem simul & crassitiem; si gingiuæ infantis oblinantur *butyro recenti, loto e decocto lactucæ*. Galenus remedium commendat appropriatum, *corticem cochleæ de collo suspensum:* ego vero dentes eo tangi seu gingiuas maluerim.

II. De præseruandis a noxa dentibus.

PRæseruandi sunt dentes, vt permaneant temperati, stabiles, & mundi. Vnde cauendum a masticatione durorum, vt ossium: a nimirum vel frigidorum, vel calidorum contactu: maxime cauendum, ne quis post vsum frigidorum, illico vtatur calidis, vel cōtra; cum natura non ferat has repentinas mutationes. *Remedia.* Galenus pro præseruatione dentium probat, *vt decoquamus radicem tithymali in vino, vsq; ad consumptionem vini dimidij, & eo decocto semel in mense inungamus.* A corrosione præseruantur, si perfricentur *alumine & myrrha*: quod si hoc medicamentum nimis videatur astringens, melle excipiatur, verbi gratia, *℞. iam dictorum* ʒ. ß. *mellis* ℥. ß. Præterea Galenus, ad reddendum dentes nitidos, odoratosque, & ad pręseruandum a dolore, & erosione, a motu; dicit, bonū esse medicamentum *ex hyssopo, tragacantha, & spondylio: hæc trita, excipiantur melle & sale, cum pauco pipere puluerisato: & fricentur dentes.* Aetius medicamētum proponit, cuius vsus per 7. dies a dolore præseruat dentes: *℞. succi racemorum vitis albæ* ℔. j. ß. *corticum rad. mori* ℥. j. ß. *coquantur ad cōsumptionem medietatis succi: & hoc medicamento abluantur dentes, ante prandium, & ante cœnam, per dies septem continuos.* Auicennas etiam fricabat dentes *melle, saccharo, sale: tum os vino abluebat*. Denique remedium hoc prophylacticum est facillimum: *semper dentes a sumpto cibo sale fricentur, & os vino abluatur.*

III. De dolore dentium.

De sensu dentium. DEntes pulsante dolore afficiuntur, vt Gal. lib. 5. κ. τόπ. cap. proprio, ait: ad radicem enim dētium neruus inseritur, a tertio pari neruorum cerebri: vnde dētes in radice dolent, nō in superiori parte, quod

apparet, dum dentes lima abradimus citra dolorem. Pulsans fit dolor, ratione affectus inflammatorij: potest autem dens tali affectu corripi, quoniã augetur, ut recte Aetius explicat. Dum enim neruus, denti insertus, proprium alimentum allicit, huiusq; portionẽ in propriam substantiam conuertit: quod tunc restat, & non potest in substantiam conuerti, residet in cauitatibus dentium; & quia est excrementum nerui vtile, ideo non putrescit, sed augetur dens, & quia augetur, inflammatorio quasi affectu afficitur, & sic dolore pulsante.

Definitio.

Porro dolor dentis, est tristis sensatio, dependens a solutione continui dentis: Excluditur hac definitione dolor gingiuarum, & nerui: quamuis ex hoc loco, omnium horum dolorum curatio, manifesta esse queat.

Caussa efficientes odontalgiæ.

Dolor dentium, dependet a soluta vnitate interna. Soluitur vnitas ab Intemperie, & Materia. Intemperies potest esse quæcunque, tum Simplex, tum composita: frigiditate tamen potissimum dentes afficiuntur, quæ neruis, ossibus, dentibus inimica est, aphor. 18. sectio. 5. Materia, soluens vnitatem, est Corpulenta, vel Vaporosa. Corpulenta, est Excrementitia, & Alimentalis. Excrementitia potest esse materia quæcunque, & Putrida, & Non putrida, & interdum etiam Vermes prodeunt a materia putrida. Alimentalis materia, est excrementum illud vtile nerui, e quo dens veluti inflammatione afficitur; hæc tamen non est vera inflammatio. At gingiuæ vere possunt inflammari, & dum inflammantur, affectio dicitur ἐπουλίς; quod si gingiuarum etiam caro augeatur, huiusq; ratione dolores fiant, affectio dicitur παρουλίς. Materia vaporosa & flatulenta interdum vrget in radice dentium; aliquãdo vapores a ventriculo prodeuntes dentes petunt; & hi acidiores esse solent. Quantum ad externas caussas, solet fieri dolor dentium ex acidis, vt ex acido lacte, e sorbitionibus, & esculentis acidis, atque acerbis; quia hæc acerba tanquam comprimunt, & sic continuum soluunt.

Differentiæ doloris dentium.

Dolor dentium modo est grauatiuus, modo constrictiuus, interdum exasperatiuus, quandoq; mordicatiuus, aliquando pulsans, nonnunquam stupidus, qui αἱμωδία dicitur, estque dolor, dentibus proprius. Aliud enim est, si stupore dentes afficiantur, qui dolor stupefactiuus dicitur, non stupidus: fit autem hic dolor, ob caussas refrigerantes, non soluentes continuum, sed tollentes sensum: item cum neruus dentis est obstructus, aufertur sensus, & non est dolor, sed stupor, qui via est ad paralysin: hic dolor stupefactiuus, vel est in dente, vel in neruo, vel in gingiuis: & nascitur a caussa interna, vel externa.

Signa.

Signa generalia notissima sunt: æger enim de dentis dolore conqueritur. Quoad signa differentiarum a forma; num dolor sit stupidus, vel mordicans, æger referet. Quoad differentias a loco affecto: oportet cognoscere, an sit dolor in gingiuis, vel in corpore dentis, vel in neruo substrato: si in gingiuis, aderunt signa inflammatæ gingiuæ, color gingiuarum erit mutatus, & dum gingiuæ digitis comprimuntur, dolor reddetur intensior; dolor medicamentis ceder, quia doloris caussa est in superficie. Si vero dolor sit in neruo, vel in dente, contra fiet; nam compressis gingiuis, dolor non augebitur. Vtrum vero sit in dente, an in neruo; distinguendum. Si in dente, dolor non ita profundus ab ægro percipietur; potest aliqua esse mutatio in dentis colore; patiens dicet, dolorem molestare tantum secundum longitudinem dentis. Si in neruo, dolor sentietur profundus, & nõ molestabit secundum longitudinem, sed distentetur potius secundum gingiuas, sicut neruus extenditur, vnde potius secũdum latitudinem dolor percipietur.

Signa caussarum.

Quoad cognitionem caussarum efficientium; vtrum fiat a caussa interna vel externa; ægri referent, num præcesserit caussa externa, necne. Si caussa sit interna, signa intemperiei, e doctrina de capitis dolore, petantur. Signa materiæ: vt sanguinis, dolor grauatiuus, & sapor subdulcis: pituitæ, dolor extensiuus, & vel salsus, vel insipidus: melancholiæ, dolor obstructiuus, & sapor acidus: bilis, dolor mordax, & sapor amarus. Si oriatur a materia alimentali dentis; erit dolor pulsans, color dentis ad liuorem verget, non in superficie tantum, sed in toto dente, ideo oportet limula aliquantisper dentem conterere, quod fit sine dolore: quando vero color dentis in superficie mutatur, dum dentes sunt immundi, id non fit ratione alimenti, sed ob alias caussas, post tradendas.

Indicationes.

Dolor indicat mitigantia dolorem. Caussa, si sit intemperies; alteranda per contrarium. Si materia; tum, si hæc est impacta; erit discutienda, & eradicanda: si non impacta, reprimenda & reuellenda: habita tamen totius primo ratione.

Prognostica.

Dolor dentium intensissimus est, & maioris momenti, quam dolor capitis: lib. 1. κ. τόπ. quod verum est, ratione symptomatum: at ratione caussarum, dolor capitis multo est periculosior, & multo maioris momenti, præcipue si est intra cranium; caussa enim propior est cerebro, & multa mala minatur cæcitatẽ, apoplexiam, epilepsiam, &c.

Curatio.

Chirurgia refertur vel ad sanguinem in corpore exsistentem, vel ad dentem. Sanguis enim quando doloris caussa est; euacuandus uenit, vt in dolore ac inflammatione gingiuarum. Addit Rhasis in dolore per consensum, a parte sanguine repleta, venam esse secandam. Pro reuulsione secanda est vena cubiti. Hirudines admouere possumus venis gingiuarum. Secundum Auicennam, cucurbitulam scarificatam applicare licet. Quantum ad chirurgiam, quæ dirigitur ad dentem, ait Galenus, si dolor est in profundo, perforari posse dentem acu ignita: ubi tamen cauendum, ne reliqui dẽtes & gingiuæ afficiantur, ideo pasta, uel cera dentes sunt oblinendi. Si cætera non conueniunt; dens extrahendus, si dolor est in dente, non in neruo, aut gingiuis: debet autem extrahi, si est perforatus, vel mobilis; alias minime, quia febres & inflammationes fieri possunt.

Apophlegmatismi, cuius gratia hinc in vsum veniant.

Medicamenta quod attinet: pro euacuatione capitis, non utendum masticatorijs, sed apophlegmatismis, vacuantibus pituitam. Galenus lib. 10. meth. iubet masticare staphisagriam, sed tamen masticatoria non conueniunt, quia non debemus euacuare caput per locum affectum: proinde Galenus isthoc masticatorio nõ utitur, pro capitis euacuatione, sed pro euacuatione materiæ, quæ dolorem in dente producere caussat, quæ materia fluxa est: ea propter enim vult nos dolente dente vti debere masticatorio.

Topica. 1. Ad dolorem.

Localia; quædam respiciunt Dolorem, quædam Caussas doloris. Dolor remouetur, interdum medicamentis citra extractionem dentis, interdum dens extrahitur medicamentis, de quibus suo loco.

Anodyna.

Medicamenta, quæ referuntur ad dolorem, sunt mitigantia dolorem: e quibus mitiora primum vsurpanda, ut *decoctum uiolarum, decoctum seminum & florum lactucæ, florum nymphææ*, postea adscendendum ad ualentiora, *ad mandragoram, ad emulsionem seminum pepaueris albi, ad solatrum*; (quo semper sine delectu vtebatur Archigenes; quamobrem recte a Galeno reprehenditur.) Et si dolor sit internus, ratione penetrationis, *addatis aliquid aceti:* si autem in gingiuis sit dolor, *non vtendum aceto, sed lacte, & præcipue asinino.* Vsu poscente, si uidelicet syncope ob dolorem immineat; *opio vtendum*, vt quando dolor profundus est, *sumatur opij ℈.j. croci ℈.j addatur modicũ sapę*; & dolore sopito *illico os abluatur decocto saluiæ, rorismar. maioran. hyssopi: possunt etiam hæc in vino decoqui, vt sic noxa, ab opio impressa, adimatur.*

2. Ad caussam doloris Gingiuarũ inflammatio.

In gingiuis exsistente dolore, ad caussam tollendam leuioribus vti possumus: validioribus, si dolor sit in neruo & dẽte. Ad tollendum autem dolorem gingiuarum, progredimur cum reprimentibus & discutientibus. Reprimentia, si vali-

si validiora sint, faciunt in gingiuis quid simile contusioni; quia intus comprimunt. Discutientia, si validiora sint, inducunt quid simili abrasioni; quia abradunt gingiuas. Proinde non validioribus, sed leuioribus in gingiuarum dolore vtendum; quia gingiua est proxima. Hinc Galenus proponit *oleum lentiscinum, quod fieri debet e succo expreßo e fructibus lentisci. Oleum hoc actu calidum admoueatur, nam moderate reprimit & discutit. Inter initia poßumus miscere aliquid olei rosacei. Tum progrediemur cum decocto meliloti, postea fœnugræci, maluæ, caricarum, præcipue pinguium, quibus in statu vtendum: post addenda quæ magis discutiunt, vt decoctum e malua, maiorana, roremarino. Acetum vitetur in cura gingiuarum, secundum Aetium: aut sit paucum, non admodum acre, mistum cũ alijs medicamentis.*

Gingiuæ sanguinolētæ.

Si dolor esset in gingiuis, vt hæ fierent cruentæ; Galenus sumit *duas partes aloes, vnam aluminis, myrrhæ tantundem, & hunc puluerem gingiuis adhibet: ceßante autem fluxu sanguinis, gingiuas melle abluit.*

Αἱμωδία.

Si dolor dentium sit stupidus: *fricentur dentes portulaca, & hæc masticetur; nam cum ille dolor fiat ab acidis exasperantibus, per lentorem portulacæ tollitur. Si acida exasperantia sint friabilia, tum non poßumus vti portulaca, verum oleo communi, butyro, pinguedine aliqua, vt anatis, item lacte asinino, quod optimum est, ob craßitiem: poßumes etiam dentes sale fricare, & tepida post abluere.*

Dolore e caliditate.

Dolore non exsistente stupido; si fiat ob caliditatem, occurremus refrigerantibus, quæ fuere proposita: *acetum est optimum, item decoctum violarum lactucæ, hordei, acetosæ, &c.* Quidam tantum sentiunt calorem, vt ipsis dens comburi videatur; quod Aetius sic curauit: *sumpsit niuem, miscuit cũ melle & oleo rosaceo & tepidum hoc, non actu frigidum, dentibus admouit. Ad eandem intentionem, Auicennas imponit succos propositos: & caput inungit oleo rosaceo & aceto, vt sic refrigerato capite, postea etiam dentes per consensum refrigerentur.*

Dolor e frigore.

In dyscrasia frigida, vtendum contrarijs, superius propositis: præcipue confert *fomentum e sale & millio. Aetius etiam abluit os cum decocto e pyrethro, e roremarino, nigella, calamintha montana, dictamo Cret. & alijs. Decoctio fiet in aceto: fieri etiam potest in vino, quod calefacit.* Vt autẽ prohibeatur exulceratio, quam calida hæc facere possunt, Galenus vtitur *succo rosarum, & permiscet aliquid lactis, præcipue asinini.* Auicennas probat, si dente dolente masticetur *pyrethrum, luteum oui aßati, panis calidus statim ac e furno extrahitur, vnde etiam huius panis euaporatio in dentes prodest. Conducunt fomenta e sale & millio frixis, & orobo, quæ extrinsecus applicabuntur.* Galenus & Auicennas hoc medicamentum vsurpant: *Munitis alijs dentibus cera, aut pasta, sumatur ramusculus schœnanthi, qui igniatur, item pyrethrum in oleo feruentißimo excalfactum, admotoque specillo tangatur dens: huius medicamenti, vt caußa sit recondita, iuuat tamen.*

Dolor e siccitate.

Si dolor fiat a sicca intẽperie, conferunt humectantia: *vt butyrum, adeps gallinaceus, quibus dentes inungantur: os colluatur lacte asinino, decocto maluæ, fœnugræci, caricarum pinguium. Astringentia lædunt; vnde a medicamento e moris facto plurimos noxam percepisse Aetius scribit.*

Dolor a materia.

Si dolor caussatur a materia; conueniunt Reprimentia & Discutientia. Reprimentia, ratione materiæ nondum impactæ: vt *decoctum e gallis immaturis, e rosis, e floribus malorum granatorum, ex horum cortice, & hæc decoquantur vel cũ posca, vel cum vino astringente, prodest item diamoron.* Discutientia respiciunt materiam iam impactam; suntque calida: quæ in frigida dyscrasia proposuimus. Notandum vero, sitne materia hæc corrupta, an vero alimentaria. Si corrupta & putrida, interdum generantur vermes: ideoque occurrendum *suffumigio ex allio, porro, scordio, radice cucum. agr. colocynthide: magis confert vti suffumigio, quam his admotis os abluere: quia admodum essent ingrata.* Si materia est alimentalis, vt in dolore pulsante; Galenus probat *nucleum persicorum, & permiscet cum myrrha, cum arystolochia, puluere iridis, & alijs, quæ siccando copiosum alimentum absumunt.*

Vsus propositorum medicamentorum.

Hæc de remedijs: pauca iam de vsu. In affectu frigido, medicamenta sunt adhibenda calida; in calido tepida, vitentur enim actu frigida: discutientia sint calida, repercutientia tepida. Vtendum his medicamẽtis & ante prandium, & ante cœnam, 4. horis post prandium, & quidem pluribus vicibus.

Iuuãtia per ἰδιοσυγκρασίαν.

Sunt quædam medicamenta, occulta proprietate agentia, vt *cornu cerui vstum & tritum: dens canis mortui, si comburatur in furno, & vstus cum pasta misceatur, senecta serpentis, combusta, trita, cum melle permista, dentibusque adhibita: ranunculus admotus brachio e directo dentis dolentis, confert ratione reuulsionis, quia exulcerat & vesicam excitat.*

Medicamenta dentem extrahẽtia.

Postremo dentis dolor tollitur medicamentis, quę dentem extrahunt: vnde Galenus *pyrethrum per* 40. *dies macerat in aceto acerrimo: si moram ferre non queamus, pyrethrum aceto incoquatur acerrimo, ad consumptionem trium quintarum, vt si sumantur ℥. x. decoquantur ad consumptionem ℥. vj. supra dentem dolentem ponatur. Eodem modo vtitur succo tithymali. Aetius vermes terrestres siccat, comburit & aspergit: & deinde limula dentis aliquam portionem tollit: sed ego magis considerem in pyrethro.* Licet autem hæc medicamenta non e toto dentem euellant: in caussa tamen sunt, vt facile dein extrahi queat. Diæta medicamentis respondere debet.

IV. De perforatione dentium.

Perforantur dentes a succo erodente. Vitium est manifestum. Indicantur vnientia solutam continuitatem, & exstirpantia illum succum vitiosum. Solutam quidẽ vnitatem tollere non possumus, at prohibere possumus ne maior fiat.

Curatio.

Ergo quoad chirurgiam, licet accipere ferrum ignitum, & in foramen dentis perforati immittere: quia sic vlceratio non procedit vlterius; prius tamen alijs dentibus prospiciemus, eos pasta vel cera muniendo: vrgente necessitate demum ad hæc confugiendum. Deinde medicamenta debent esse discutientia, & astringentia.

V. De mobilitate dentium.

Caussæ.

Mobilitas dentium, oritur secundum Galenum, a cã Interna, vel Externa. Interna de defectus alimenti, vt in senibus, quod etiam fieri potest in cõualescentibus, & in his qui inedia vtuntur: deficiente enim alimento, dentes minuuntur, & locelli fiunt ampliores. Idem fit ob nimiam humiditatum nerui, qui substernitur radicibus dentium. Fit etiam ob succos & humores abradentes, vt in morbo Gallico. Item ob diminutionem gingiuarum; vel quia abraduntur gingiuæ, vel quia cruẽtæ fiunt. Externa caussa, est ictus, plaga, &c.

Indicationes.

Indicatio oritur reficiendi, si est defectus alimenti: siccandi, si neruus humidior: & sic de alijs caussis: præcipue tamen notandum, astringendas esse gingiuas ijs: quæ ad firmitatem dentium conducunt.

Hæ indicationes omnes possunt absolui, excepta in senibus alimenti refectione.

Prognostica.

Quoad chirurgicã: si dens mouetur ratione ictus, sicque accidat, vt nimis promineat; limula tolletur prominentia; postea occurretur astringentibus, & reprimentibus, *e rosis, e malicorio.*

Curatio.

Si caussa mobilitatis sit interna, vt defectus alimenti in senibus & alijs ætatibus; conueniunt tum cibi, tum astringentia. Si neruus humidior; prosunt siccãtia: vt *pompholyx, puluis ireos, myrrha, &c.* Si in caussa sint succi vitiosi: cõ-

ueniunt discutientia, proposita prius. Si fiat ob imminutas gingiuas, in dolore gingiuarum medicamenta tradidimus. Circa victum notandum, vt homines comedant liquida non masticent, sed potius sorbeant: quia dentes mobiles difficulter masticant.

VI. De hebetudine dentium.

Caussæ & signa.

HEbetudo dentium, est affectio manifesta, c. 8. lib. 5. κ. τόπ. in ea nec frigida: nec calida homines ferre possunt. Fit interdum a calore, plurimum tamē a frigore, interdum ob exquisitum sensum: si postremum, nec calida, nec frigida ferre queunt: si frigus adsit remissum, non possunt ferre frigida, quia frigida intemperies a frigidis læditur: si vero intensus sit vel calor, vel frigus, tunc patiens nec calida, nec frigida potest ferre. Et hoc experimento probatur: Sint enim duo, quorum alter habeat manum frigidissimā, alter frigidam tantum: vterq; eodem modo, eodemq; tempore, admoueat manum igni, is qui manū habet moderate frigidam, non sentiet dolorem sed iuuabitur; at qui manum habet valde frigidam, sentiet maximum dolorem: nec enim ferre potest contrarium propter summam resistentiam maximæ frigiditatis.

Indicationes. Prognostica.

Quoad curam, si fiat a calore, refrigerandum: si a frigore, calfaciendum: si ob sensum exquisitum, refrigerandum & crassefaciendum; nam refrigerantia, sensum minuunt seu obtundunt, incrassantia tollunt tenuitatem, & raritatem dentis, quæ ἀἰσθησίας caussa est. Quod si exquisitus hic sensus insit a principijs generationis; difficulter tollitur.

Medicamenta.

Galenus & Auicennas, in frigore *utuntur oleo parato e synapi*: in calore *vtuntur portulaca, caphura. Sed notandum, in sensu exquisito, cum caphura & succo lactucæ misceri debere adstringentia.*

De nigrore dentium.

PEr nigrorem intelligimus colorem nigrum, non liuidum, qui fit ob copiam alimenti in dolore pulsante. Nigredo dentium oritur ob succos vitiosos, qui in superficie hærent.

Tollitur autem *puluere cornu ceruini, aristolochiæ, & ossium sepiæ, quo multoties fricandi dentes: deinde lima abradendi, deniq; abluendi vino odorato. Ita & dentes redduntur nitidi, & oris halitus commendatur.*

CAPVT LIIII.

De Faucium affectu, qui Angina dicitur.

Nomen.

AGemus hoc capite de exquisita angina: de qua etiam Galenus loquitur; c. 3. lib. 4. de loc. affect. Ideoq; considerabimus anginam, tanquam affectum inflammatorium. Ac proinde, si vel ad asperam arteriam, vel ad œsophagum descendat catarrhus, seu materia pituitosa: angina illud vitium statui non debet. Veruntamen de exquisita angina ita loquemur, vt, quid notha, seu spuria sit, inde quoque elucescat.

Generatio.

Ad generationem exquisitæ anginæ, necessarium est, vt sanguis in fauces confluat, & ita suscipiatur, vt meatus ad fauces pertinentes comprimantur, adeo vt hinc difficilis fiat tum respiratio, tum deglutitio.

Definitio.

Quare angina exquisita, est compressio faucium, procedens ab inflammatione, c. 3. li. 4. de loc. aff. com. 18. lib. 3. prognost. com. 20. li. 4. de vict. aph. 34. sect. 4. aph. 22. 16. sect. 3. aph. 53. sect. 2. li. 1. prorrhet. ca. 20. li. 4. de cau. pulf. com. 30. lib. 4. de rat. vict.

Forma.

Forma est compressio, quæ est species angustiæ: nā angustia prædicatur de subsidentia, de coalescentia, de constipatione, de obstructione, & de compressione: quæ differentia hic explicanda non est, sed supponenda; proponitur a Galeno in lib. de diff. morb. Loco igitur formæ statuimus compressionem; ratio pa-

A tebit e caussa efficiente. Quamuis hæc definitio non prorsus formalis: nam in angina necessario læditur respiratio: vt angina formaliter potius sit symptoma, quam morbus, seu compressio. Nos autem curationis gratia tradidimus per morbum, per caussam efficientem, sed non admodum remotam. Ideoque hæc definitio est caussalis, non formalis.

Locus affectus.

Subiectum, sunt fauces: per quas intelligimus illā capitis partem, quæ constituta est e gula, & larynge, idest, principio tracheiæ arteriæ: siquidem in angina ut plurimum utraque pars afficitur, licet modo hæc magis, modo illa.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est inflammatio: qua angina exquisita, a notha distinguitur: quemadmodum per subiectum, distinguitur angina ab inflammatione glandularum iuxta linguam. Per hanc etiā caussam, distinguitur ab œdemate, & scirrho; qui tumores si quandoque fauces occupent, non est angina exqui-

B sita, sed notha. Præterea, ex hac caussa illud etiam colligitur, anginæ angustiam esse compressionem, non obstructionem: nam dum inflammatione afficiuntur musculi, spectantes ad fauces; est necessariū, vt meatus ad fauces pertinentes angustentur: vnde hæc angustia est compressio, quia fit ab inflammatione. Huc ergo respiciens Galen. com. 20. lib. 4. de ratione vict. ait, anginam esse inflammationem, vt inflammatio sit anginæ genus: nam indicatio ex vsu, non sumitur ab angustia, vel compressione, sed ab inflammatione. Et hinc patet anginam, procedentem a luxatione vertebrarum colli, non esse legitimam: nisi forte ad luxationem vertebrarum subsequatur inflammatio. Porro, cum inflammatio sit tumor sanguineus: per sanguinem possumus intelligere, & biliosum, & pituitosum, & melancholicum. Exquisitissima tamen angina est, quæ fit a sanguine feruente & bilioso. Caussā generans sanguinis biliosi, est he-

C par calidius. Caussæ fluxionis sanguinis explicatæ sunt in phrenitide: fluit enim sanguis quandoq; per modum Attractionis, ueluti si fauces plus iusto calefiant, aut dolore afficiantur; quandoque fit fluxio per Transmissionem, si fauces sint imbecilles, laxæ, aptæ ad suscipiendum.

Differentiæ.

A forma non sumuntur differentiæ, nisi secundum Magis & Minus: quia omnis angina exquisita est cōpressio. A subiecto sumuntur differentiæ, notatu dignæ, quæ maxime conferunt ad prognosticum, & curationem, de quibus Gal. loquitur, comm. 18. libro 3. prognost. cap. 3. lib. 4. de loc. aff. aphor. 34. sect. 4. Subiectum, sunt fauces; quę pertinent ad guttur, & ad œsophagum seu gulam. Fauces ergo interdum magis sunt inflammatæ secundum Guttur, interdum secundum Oesophagum. Si inflammatio magis afficit guttur; pertinet ad partes gutturis, vel Internas, vel Externas. Si ad internas, uerbi gratia, quādo afficiun-

D tur illi musculi, qui laryngem mouent, ad uocem efficiendam, fit Cynanche. Si inflammatio occupat potius externos gutturis musculos, fit Paracynanche, quæ via est ad cynanchen, quia inflammatio musculorum externorum, nisi diligens medicus prospiciat, progreditur ad musculos etiam internos. Si inflammatio magis afficiat gulam, inflammari possunt musculi Interni, vel Externi. Si interni, dicitur Synanche. Si externi, vocatur Parasynanche. Quoad caussam efficientem, cum sit inflammatio, potest hæc inflammatio esse tumor vel Biliosus, vel Pituitosus, vel Melancholicus. Angina quidem, quæ fit a pituita, est notha: sed quæ fit a sanguine pituitoso, est exquisita, verum non exacte. Quomodo autem detur vitium, exacte vel non exacte exquisitum, in doctrina de febribus dicemus. Sumuntur etiam differentiæ, vt sanguis in angina efficienda fluit, per modum vel Attractionis, vel Transmissionis.

Signa.

Vitium hoc in genere facile cognoscitur: quia ægrotantes euidenter conqueruntur de angustia circa

ci fauces, vnde impeditur & deglutitio & respiratio: præterea hæc angustia non est sine dolore. In œdemate, & proinde in angina notha, est angustia, sed sine dolore; quia hæc materia non habet illum impetum, vt soluat continuum. Sed in exquisita angina, quomodocunque sanguis fluat, siue per attractionẽ, siue per transmissionem, eo fluit impetu, vt soluat cõtinuum, & dolorem excitet: quia sanguinea materia est calida. Præterea in angina exquisita necessario est febris, & quidem continua: si autem sit notha, non necessario est febris. Formales differentiæ facile cognoscuntur, num compressio sit insignis, vel remissa: prout scilicet ægri magis vel minus conqueruntur de angustia. Quoad differentias a subiecto: si sit cynanche, vbi scilicet affecti sunt musculi interni; cognoscitur, quia adest orthopnœa, non possunt spirare, nisi recta ceruice, quoniam difficillima est respiratio: dolor est admodum acerbus: præterea in partibus externis non cernitur aliqua mutatio in colore, quia malum est intus. In paracynanche, dolor non est ita acerbus; nec respiratio ita difficilis, vt in cynanche: præterea circa ceruicem apparet aliquis tumor: compressa ceruice, dolo exacerbatur, quia inflammati sunt musculi externi. Synanche cognoscitur; quia adhuc minor est respirationis difficultas, quam in paracynanche: sed deglutitio maxime difficilis fiet, vt vix possit aqua permeare. In parasynanche deglutitio quidem erit difficilis; sed multo minori difficultate fiet respiratio: præterea rubedo apparebit in ceruice: præsentietur dolor, loco contrectato, quia inflammatio extra vergit. Quoad caussas efficientes: facile cognoscetur, an sit sanguis biliosus, an pituitosus, an melancholicus, e proprijs signis: verbi gratia, si sit sanguis biliosus; dolor erit admodum intensus, sensus caliditatis vehementissimus, febris insignis, ardentissima, &c. Facile etiam cognoscetur, num fluat per modum attractionis, vel transmissionis; vt in doctrina de phrenitide diximus. Verbi gratia, si ante anginam prægressus est in ceruice dolor, vel aliquis calor; iudicandum est, fluxam esse materiam, per modum attractionis: sin minus, per modũ transmissionis.

Indicationes. Indicationes desumendæ ab his quæ sunt ex vsu: quare pro vario sanguinis peccato, variæ hauriendæ sunt indicationes: verbi gratia, biliosus sanguis & calidus, indicat refrigerantia. Præterea in phrenitide diximus de reprimentibus & alijs. Nec hic repetenda sunt frustra.

Prognostica, Malum hoc periculo non caret; quia afficitur locus deglutitioni destinatus, & spiritui: præterea est annexa febris continua, quæ maxime calori innato aduersatur, vt omnes actiones naturales lædantur. Quare si mitior occurrat angina, non parui ea est facienda: quia nisi medicus diligenter progrediatur, lethalis euadere potest. Quoad differentias: varie prognosticandum. Quoad compressionem: quo compressio est vehementior, eo magis timere oportet. Similiter cynanche est pessimus affectus, vt ante quartum interficiat, quandoque eodem die: secundum Galenum, com. 16, 17, 18. l. 3. prognost. & vt dicam, quod sentio, ferme omnes moriuntur. Minus est periculũ in paracynanche, quia afficiuntur musculi externi; vnde hæc ad septimum protrahitur: interim tamen & ipsa satis est periculosa. Synanche adhuc minus est periculosa, quam paracynanche; quia respiratio minus læditur, licet in synanche maxime lædatur deglutitio, vt nec aqua permeare possit: at sine cibo aliquantisper manere possunt homines, sine respiratione non possunt: & hoc eo magis, quod in angina maxima est respirationis necessitas, cum propter febrem augeatur necessitas euentandi calorem cordis. Omnium minime periculosa est parasynanche; quia parum læditur respiratio & deglutitio; est quidem læsa deglutitio, sed non est ablata; nam potio potest permeare. Quoad caussam efficientem: si fiat a sanguine melancholico, seu atrabilario; actum est. Si a sanguine pituitoso; potest quidem tolli, sed est diuturnior. Tandem, notandum: si in angina tanta sit respirandi difficultas, vt per os spuma erumpat; nunquam curationem esse aggrediendam, sed cito futuram mortem prædicendam: signum enim hoc lethale est. Hæc spuma eiusdem est naturę, & easdem habet caussas, quas etiam habet spuma in apoplexia.

com. aph. 32. sect. 1.

Chirurgia. Venæsectio conuenit; quia sanguis habet rationẽ caussæ principalis: nam inflammatio est affectus sanguineus: attamen, prout magis vel minus sanguinea est inflammatio, pro eo etiam sanguis in maiori vel minori quantitate est educendus. Celerrime autem in angina ad venæsectionem confugiendum, dummodo assunt permittentia: nam in hoc morbo sanguinis præsentiam consequitur insignis vehementia sanguinis; læditur enim respiratio: sine qua vita consistere nequit. Quoad vbi agẽdum: in angina sanguis redundare solet in toto, in capite, & in faucibus: quare ratione sanguinis in toto exsistentis, secanda est vena cubiti, & magis quidem cubiti, quam pedis; quia per venam cubiti non modo vacuatur sanguis in toto exsistens, sed aliqua etiam fit deriuatio a faucibus: vt expediat etiam secare venam magis proximam, scilicet cephalicam, quoniam etiam ad caput respicimus. Deinde propter sanguinem, subsistentẽ in capite, expedit secare venam capitis, & applicare hirudines post aures. Post accedendum ad locos magis proximos, & aperiendæ venæ narium. Tandẽ aperiendæ venæ sub lingua. Non tamen in quolibet ægro ita procedendum; sed pro necessitate. Nam si per venæsectionem insigniter minuatur malum, non debetis cruciare ægrotantes: vbi autem malum est contumax, dicto modo procedendum. His administratis, si malum vergere videtur ad externas partes, adiuuanda est materia, & ceruici cucurbitulæ scarificatæ applicandę: quando enim reliquæ sanguinis euacuationes sunt administratæ, maxime confert mouere sanguinem ad circumferẽtiam: vnde Galenus dixit, aphorism. 37. sect. 6. bonum esse, si tumor extra appareat: Et sic materia ad circumferentiam attrahenda. Ego in hoc casu nihil dico de sectione illius partis, quia his temporibus desiderantur, qui sciant operari. De cucurbitulis, quibus vti licet loco venæsectionis, alias diximus.

Pharmacia. Medicamenta respiciunt totum & fauces. Totum respicientia sunt, quæ vacuant humorem in corpore peccantem, siue sit pituita, siue bilis, siue melancholia. Et in hoc malo oportet festinare; quia summa est vehementia humoris, impetum ad fauces habẽtis; vnde læditur respiratio, & mors imminet. Mea igitur sententia, magis potest hæc materia, quatenus auget tumorem faucium, quam possit materia furiosa. Materia enim furiosa, eam ob caussam vacuanda est ante coctionem; quin periculum est, ne petat partem principalem, & sic mortem inferat. Sic & in angina imminet mors, quia læditur respiratio. Quare in praxi obseruandum, vt electiue educentia, illico post sanguinis euacuationem propinentur, non ante. Verum, quando cynanche est cum synanche, id est, quando tumor detinet fauces, & secũdum guttur, & secũdum gulam, vt difficilis admodum sit respiratio & deglutitio: tunc non est daudum pharmacum, sed clysteribus acrioribus vtendum: verbi gratia in angina biliosa hoc modo. ℞. *decocti maluarum, centaurij minoris, &c. ℔. j. elect. de succo rof. (nam scammonium recipit) ℥. iij. mellis rof. ℥. ij. ol. communis ℥. iiij. salis communis ʒ. ß. Misc. pro clysmo.* Multo acrior debet clyster, si angina sit pituitosa. Si tantum cynanche infestet, vt difficilima quidem sit respiratio, sed deglutitio nõ sit ablata; detur pharmacum in potu, non in bolo, verbi gratia in angina biliosa hoc modo. ℞. *rhab. el. ℈. iiij. fiat infusio in decocto fructuum, & facta diligenti*

expressione adde mannæ opt ℥. iij. Misc. fiat potio breuis. Post hanc potionem detur *seri lactis caprini a ℔. j. ad ℔. ij. Potione equidem vacuatur bilis, vt autem vacuatio fiat extra insignem caliditatem corporis, quia adest febris, exhibetur serum lactis. Nec præter rationem est in tali angina, etiam sequenti die serum ad ℔. iij. vel iiij. exhibere.*

Localia. Reprimentia.

Quoad topica: inter initia licet vti reprimentibus, ne inflammatio augeatur: & propterea *succus mororum maxime probatur, vnde diamoron in vsu est. Et possumus succum mororum, vel etiam diamoron dissoluere cum aqua rosacea, plantaginis, cum aqua portulacæ. Deinde vero potest is addere nonnihil sapæ, vt mitigetur etiam dolor; postea nonnihil sacchari ad detersionem: et præterea potestis adscendere ad vsum mellis. Et maxime solet conferre medicamentum illud e nucibus: & potestis inter initia miscere succum malorum granatorum, cydoniorum.* Vrgente necessitate, quando obseruatur in signis fluxus, non solum *ad rhu opsoniorum, omphaciū, sed etiam ad balaustium, malicorium, ad hypocistidem, acaciam ascendendum.* Sed his non vtendum sinceris: permisceri debent *glycyrrhiza, iuiubæ, passulæ, caricæ, &c.* Notandum, in angina quandoq; dolorem esse acerbissimum, cuius ratione maxima potest fieri attractio: propterea ad hunc mitigandum, medicamentum non tantum fieri debet *e iuiubis, fenugræco, passulis, sapa, &c. sed ascendendum etiam est ad serum lactis, & vrgente necessitate, ad ipsum lac. Sed ægrotantes hæc non deglutiant, verum in ore detineant, & exspuant. Addere etiam licet semina papaueris albi, quorū ʒ. ß. miscenda cum sero, vel etiam cum lacte.* Et his potissimum vti licet in angina biliosa. Si autem sit pituitosa; locum non habent hęc vehementer repellentia: verum *diamoro possumus addere decoctum e nucibus cupressi.* Et postea oportet sensim ascendere ad resoluentia; quibus vti licet in quacunque angina. Nam sicut Galenus, cap. 20. lib. 13. meth. in dissolutione materiæ ijsdem vtitur medicamentis, tam in phrenitide, quam in lethargo: ita nos in qualibet angina, ijsdem vti possumus resoluentibus.

Resoluentia.

Quare ægri in ore detineant medicamentum, confectum *e caricis, e fenugræco, e mulsa cum origano, cum hyssopo, thymo, calamintha montana, pulegio, &c. his enim vti licet, pro resolutione materiæ.* Præterea extrinsecus ad ceruicem medicamentis vtendum, non quidem reprimentibus, nā interficeretur æger; sed hoc, vel simili, tuto inter initia vti possumus: *℞. flor. cassiæ nuper extr. ʒ. iij. sapæ ℥. ß. caricarum ʒ. ij. ol. amygd. dul. ℥. j. Misc. & applicetur: dolorem enim mitigat citra repercussionem. Ad idem propositum possumus applicare panem, decoctum cum lacte: & possumus addere oui vitellum: ita enim dolor mitigabitur.* Procedente malo, oportet etiam ad discutientia ascendere: & si dolor vrgeat, hoc modo medicamenta miscere possumus: *℞. sapæ (ratione doloris) floris cassiæ nuper extr. an. ʒ. iij. nidi hirundin. ʒ. vj. (ratione resolutionis: solet esse admirabile medicamentum) Mis. fiat emplastrum, & applicetur.* Procedente malo, non contenti sitis solo nido hirundinis: sed cum eo misceatis resoluentia, quæ fuere proposita, *vt sunt ruta, pulegiū, &c. Maxime probatur cinis cochlearum, cancrorum. Sumantur horum cinerum ʒ. ij. nidi hirundinis ʒ. vj. aceti, vel mellis scillitici ℥. ß. & cum oleo resolutiuo fiat medicamentum. Probatur etiam ceratum sacrum, cerine, & similia resoluentia. Vrgente necessitate, opus est confugere ad sinapismos, quibus materia vocetur ad partes externas.*

Quoad victum. Cum ægri deglutire nequeunt, cannula immittenda intra gulam, vt fiat cibariorum deglutitio. Sed quando adest inflammatio in illa parte; nimis irritatur. Propterea consulo, vt non, nisi maxima necessitas vrgeat, ad cannulam hanc confugiatis. Probo magis, vt paretur aliquod instrumentum, ad modum fistulæ, quod imponatur prope œsophagum: & præterea adsit vesica, munda, repleta potione nutriente, & hæc vesica sit apposita fistulæ, vt in clysinis fieri solet: post impetu quodam vesica comprimatur, vt etiam cum impetu potio illa deducatur ad œsophagum. Quosdam desperatos, ob famem e deglutitione ablata, fistulæ huius beneficio restitutos vidi.

Instrum... tum ad f... liorem d... glution... compa...

FINIS PRIMI LIBRI.

PRA-

PRACTICAE MEDICINAE LIBER SECVNDVS:

DE THORACIS, ET PARTIVM CONTENTARVM Affectibus.

CAPVT I.

De Tussi morbosa.

Methodus explicandorū affectuū: de qua & supra, c. 1. l. 1.

IN morbis tractandis ordine resolutiuo vti solemus: nam gratia finis versamur circa nomen, essentiam, species & signa: gratia autem principiorum, quibus finē assequi licet, agimus de indicationibus, prognostico, & de materijs præsidiorum.

Quantum ergo ad vitia attinet ventris medij, seu thoracis; agemus de Tussi morbosa, de Asthmate, de Pleuritide, Empyemate, Peripneumonia, Sanguinis sputo, Phthisi, Palpitatione cordis, & Syncope.

Nomen.

Tussis a Grecis βὴξ dicitur. Estque alia Morbosa, quæ procedit à caussa aduersaria expultrici: alia Nō morbosa, quæ fit concurrente sola voluntate, citra expultricis molestam. Nos in præsentia de morbosa dicemus: in qua euidenter admodum & efficaciter fit strepitus; ad differentiam illius accidentis, quod præcedit tussim, & κέρχνος dicitur: quod vitium respondet nauseæ, quę vomitus est πρόδρομος cap. 4. lib. 2. de caus. sym. Κέρχνος enim est leuis impetus tussiendi, & differt a tussi secundum minus. Sic ergo de tussi loquemur, vt etiam pateat quid sit agendum circa κέρχνον.

De morbi natura, in genere. Operationis tres caussæ.

Sed priusquam tradatur definitio; cognoscendum est, primo, quæ sit morbi natura: secundo quomodo fiat tussis morbosa. Quoad primum, vt sciatur quænam sit morbi essentia: oportet intelligere quo nam modo fiat operatio secundum naturam; & quomodo ratione morbi lædatur operatio. Quare dico, ad edendum operationem, potissimū tria, & ea quidem necessario, concurrere: vnum est, quod præcipuum locum sibi vendicat, & præcipuus operationis est auctor; nimirum Facultas, quæ concurrit, vt Qvo. Alterum est Suppositum, quod concurrit vt Qvod: quo sensu Philosophus dixit, non pupillam videre, non visum, sed oculum totum. Tertium est id, quod gratia operationis concurrit, vt Cvm qvo, idest, vt instrumentum, (non vt principale agens, quod est anima) vt instrumentum præcipuum (ad differentiam non præcipui) quod nihil aliud est, quam constitutio, (ad differentiam calidi innati.) Hinc sequitur, vt dum bene habent, hæc tria, bona fiat opera-

Operatio trib. lęditur. 1.

A tio, neque fit operatio læsa propter morbum: cōtra, vt actio euadat morbosa, necesse est, vt hæc tria male habeant. Primum quidem, quoad facultatem; necessarium est, si debeat lædi, vt frustretur: ita tamen vt hæc frustratio necessario pendeat a vitio & suppositi & instrumenti; ad differentiam frustrationis facultatis, dependentis ab errore externo; quia tunc non est morbus. Quare facultas frustratur & læditur, (quamuis proprie loquendo, facultas lædi nequeat, quia non suscipit magis & minus) dum eius frustratio non dependet ab errore externo, sed a vitio suppositi, & instrumenti, id est, constitutionis. Vt morbus, formaliter acceptus, sit læsio facultatis, seu impotentia facultatis ad agendum: & hac ratione formaliter omnis morbus est in secunda specie qualitatis. Quoad suppositum, quod concurrit, vt Qvod;

2.

B necessarium est, vt male afficiatur: nam suppositum bene affectum, bene operatur, vbi est intra limites sanitatis. Quare, cum sanitati opponatur ægritudo, est necessarium, vt male sit dispositum. Ergo ratione suppositi, omnis morbus est dispositio præter naturam. Et hoc modo omnis morbus est in prima specie qualitatis. Quoad instrumentum, quo mediante agit suppositum, aut suppositi facultas; cum hoc instrumentum sit suppositi constitutio: sicuti, dum constitutio est secundum naturam, bona editur operatio: ita, dum est præter naturam, læditur operatio. Quare ratione instrumenti, præcipui, omnis morbus est constitutio præter naturam. Sed hoc loco notādum, constitutionem esse genus quoddam subalternum. Generis autem subalterni natura, cū seruetur in na-

3.

C tura suorum analogatorum; fit vt constitutio, quæ consistit in temperie, pertineat ad qualitatem; quæ in compositione, ad magnitudinem, ad numerum; & secundum hanc rationem constitutio dirigitur ad prædicamentum quantitatis. Sicut ergo omnis morbus, ratione facultatis & suppositi est in prædicamento qualitatis: ità ratione instrumenti, id est, constitutionis; modo est in qualitatis categoria, modo in alijs. Hinc fit, vt varie morbus definiri queat. Nam ratio facultatis, morbus est læsio facultatis: ratione suppositi, morbus est dispositio præter naturam: ratione instrumenti, morbus est constitutio præter naturam. Notandum autem hæc tria ita se habere; vt læsio facultatis, & dispositio præter naturam, pendeant a constitutione præter naturam; non contra: & propterea tantum constitutionem, non læsionem facultatis, non dispositionem præter naturam esse morbum, ex vsu indicantem vtile. Non tamen hoc est statuendum de omni constitutione præter na-

Morbus varie definiri, potest, pro varia consideratione læsæ operationis.

turam

turam: nam obstructio, verbi gratia est constitutio præter naturã non tamen ex vsu; quia sublata obstructionis caussa, illico obstructio tollitur. Et hoc significauit Gal. c. 1. l. 1. de loc. aff. inquiens, dari morbos vsque adeo solutu faciles, vt quamprimũ tollitur caussa efficiens, illico euanescat morbus. Hinc facile colligitur, constitutionem esse caussam continentem (de qua tot nugas proferunt multi) & læsionis facultatis, & dispositionis prçter naturam. Quamobrem, necessario morbus fit, quoniam facultas læditur, læditur autem facultas, quia suppositum male disponitur: Suppositum autem male disponitur seu afficitur, quoniam eius organum læditur, quoniam redditur præter naturam suppositi constitutio. Morbus ergo formaliter est læsio facultatis. At si definiatur effectiue, & primum non ex vsu, idest, vt non indicet vtile; est dispositio præter naturam. Quod si definiatur effectiue: sed ex vsu; est constitutio prçter naturam.

Τὸ σωέχον νόσου αἴτιον.

Generatio tussis.

Quomodo porro efficiatur tussis, colligitur e Galeno cap. 7. lib. 4. meth. cap. 3. & 4. lib. 2. de sym. caus. Cum igitur tussis significet strepitum quendam, formatum in larynge, ob aerem percussum a larynge, beneficio musculorum: sciendum est, hunc non esse quemlibet aerem, sed eum, quia pulmone in laryngem effertur, & cum violentia quadam impellitur: impellitur autem ab expultrice pulmonis, vt pulmo est destinatus & attractioni & emissioni aeris. Quare dum pulmo virtute sua expultrice aerem expellit, duo requiruntur: scilicet musculi, & id quod irritat expultricem. Musculi quidem necessarij sunt; quia pulmo ad tussim efficiendam impellit aerem per arterias, per tracheiam, quæ cum sit cartilaginea non potest ita constringi, vt noxa per aerem vehementer commotum expellatur: ideoque hæc agitatio sine musculis fieri nequit. Sed oportet etiam adesse irritans, seu molestans; quod agit in pulmones, præsertim secundum asperas arterias, & potissimum secundum asperarum arteriarum membranas, quatenus hæ membranæ sunt sensus participes. Fit ergo tussis, quoniam aer, vi efflatus, impellitur a pulmonis expultrice, irritata, & adiuta a musculis.

Definitio formalis.

Quare tussis formaliter ita definiri potest, quod sit vox: dependens a larynge, aerem vi efflatum percutiente. Nam vox, vt sonus, est motus aeris percussi: ideoque sonus in larynge, est motus aeris, sed vi impulsi, seu efflati. Quare forma in hac definitione, est vox, seu sonus, seu motus. Subiectum, est aer, vi efflatus. Caussa efficiens, est larynx percutiens. Verum hæc formalis definitio potius pertinet ad philosophos, nec est ex vsu, id est, non indicat vtile. Propterea tussis effectiue ita est definienda: quod sit efflatio violenta tracheiæ pulmonis, dependens ab expultrice, adiuta a voluntate, & irritata; vt irritans expellatur. Porro caussa finalis hic apponitur; quia, licet agamus de tussi morbosa præter naturam, accidit tamen interdum, vt hæc sit vtilis. Idem enim statuit Galenus ca. 3. lib. 5. loc. aff. vbi ait, tussim esse accidẽs naturale, non quod sit secundum naturam, sed quod sit symptoma spectans ad facultatem naturalẽ: nam per tussim expelluntur quæ sunt infesta: sicuti etiam expelluntur per sternutamẽtum, per singultum, per nauseam. Et huc etiam quadrat, quod cap. 17. libro 2. simpl. dicitur; tussim esse passionem ingenitam caussa salutis, vt quę guttur infestant, expellantur. Gratia ergo huius vtilitatis proposuimus caussam finalem. Cæterum, in finitione etiam diximus, tussim esse efflationem violentam. Sic cap. 3. lib. 2. de sympt. caus. tussis dicitur, exitus aeris incitatus: & ca. 4. lib. eiusd. dicitur vehementissima efflatio. Et com. 12. sectio. 1. lib. 1. epid. dicitur, tussim fieri a spiritu concitato, vehementer impulso. Sed cum efflatio sit symptoma, & quidem actio; necesse est, vt pertineat ad aliquod membrum: quare in definitione diximus; tracheiæ

Definitio effectiua.

Finis.

Forma.

Subiectum.

A seu asperæ arteriæ. Addimus, pulmonis: nam Galenus cap. 5. lib. 2. de sympt. causs. ait, musculos vehementer se inijcere pulmoni, vt multam, celerem, seu vehementem moueant efflationem. Et cap. 10. lib. 2. de crisibus dicitur, pleuram, quę vicina est pulmoni, huic communicare affectionem, vt fiat tussis. Patet igitur tussim pertinere ad pulmones: non tamen ad quasuis eius partes, sed ad asperas arterias. Hinc Galenus aphor. 46. sect. 6. dixit, si tubercula in pectore, in pulmone exsistentia, nihil emittũt, fieri difficilem respirationem: si autem hæc tubercula aliquid emittant ad asperas arterias, tunc fieri tussim. Et cap. 8. libro 7. de vsu part. ait: si sanguis effundatur ex arterijs leuibus in asperas, fieri tussim. Hoc modo etiam alia Galeni loca intelligenda sunt. Dum enim c. vlt. libro 4. loc. aff. dicit, in hepatis inflammatione tussim fieri: sciendum, tussim excitari tunc, quando ab hepate caliditas, vel vapor impertitur pulmoni. Sic ca.

B 5. lib. 4. loc. aff. dicitur; sanguinem, guttur irritantem efficere caussare tussim: scilicet quatenus per mediũ guttur pulmo afficitur. His & Auicennas assentitur, inquiens, tussi expelli nocumenta e pulmone: & addit; præter pulmonem alia etiam esse membra, sed communicantia pulmoni, cum tussis fieri nequeat, nisi vitium communicetur pulmoni: quare concludit, tussim fieri affecto pulmone, vel primario, vel per consensum.

Caussæ. 1. expellentes, seu mouentes. Facultas expultrix.

Sequitur in definitione: dependens ab expultrice. Nam statuimus, in tussi efflationem illam violentam esse actionem facultatis expultricis. Vnde Galenus commen. vlt. lib. 3. de ijs, quæ in offi. med. ait: tussim esse motum præter naturam facultatis naturalis; ad differentiam vitalis: & quidem, expultricis pulmonis & pectoris. Addit cap. 4. lib. 2. de caussis sympt. hanc facultatem expultricem esse vnam e facultatibus naturalibus. Et cap. 6. dicit, expultricem, ob vehe-

C mentem motum se concitare in tussi vehementer; ita vt tussis sit motus quidam expultricis, sed validus. Sic etiam Auicen. ait, tussim esse e motibus, quibus natura expellit. quod contristat. Postea in definitione diximus: adiuta a voluntate. Nam Galen. c. 4. lib. 2. de symp. caus. statuit, musculos pectoris concurrere ad tussim, dum cõtrahunt pulmones. Et li. 5. de loc. aff. ait: tussim excitari a validissima & celerrima thoracis constrictione. Et c. 8. lib. 4. de loc. aff. ait; sine vehementi thoracis constrictione, tussim effatu dignam non fieri. Et commen. 43. lib. 2. progn. ait, tussis caussam principalem esse duplicem; vnam esse id, quod habet initium motionis: significãs facultatem volũtarie motricẽ, quæ vna est e principalibus caussis, siquidem per violentam thoracis constrictionẽ, spiritus foras pellitur, & secum materiam educit. Ergo prima caussa e principalibus, est facultas mouẽs, non spiritus, vt male quidam marginem notant,

Musculi pectoris.

D qui profitentur Græcas literas: interim tamen Galenum tantum in superficie intelligunt. Notandum, quod Auicennas dicit, facultatem hanc motricem, spectare ad musculos pectoris, & ad septũ transuersum. De musculis pectus contrahentibus, difficultas non est: sed de septo. Hoc ergo, licet non contrahat pectus, sed tantum dilatet; attamen conducit ad tussim: quia dum fit dilatatio, attrahitur & inspiratur copiosus aer, per septum; qui sic copiosus attractus, mox per contractionem copiosus etiam excernitur; & sic in caussa est, vt tussis vehemens fiat. Qua de re legatis etiam interpretes Auicennę. Cæterum thoracis musculi, alij sunt superiores, alij intercostales. E superioribus cõcurrunt quintus & sextus musculus. Ex intercostalibus, qui pertinent ad costas exquisitas; exteriores musculi nõ concurrunt ad tussim, sed interiores: at exteriores, qui spectant ad costas nothas, auctores sunt contractionis, & proinde tussis. Addit Galenus cap. 15. lib. 5. de vs. part. musculos abdominis; qui & ipsi sunt auctores motus voluntarij.

Num diaphragma ad tussim faciat.

Quinam musculi ad tussim cõcurrant.

Præterea

2. Caussæ irritantes.

Præterea diximus, irritata: nã expultrix non sponte concurrit, sed irritata. Vnde Galenus cap. 2. de symp. causs. ait; tussim esse motum facultatis naturalis, quæ cogitur a caussa morbifica. Quod etiã proponit c. 3. & 6. l. eiusd. Et commen. 43. lib. 2. progn. ait; principalem caussam esse materiæ vitium, quod irritat expultricem. Postremo diximus: *vt irritans expellatur.* Hinc enim distinguitur morbosa tussis, non morbosa. Vnde Galen. cap. 4. lib. 2. de symp. caus. ait: in tussi propelli materiam, vias obstruentem: idemque ait, com. 3. sect. 5. lib. 6. epid. apho. 2. sect. 4. cap. 7. lib. 2. simpl. medicament. Porro caussa irritans, secundum Auicennam, est Interna, vel Externa. Interna est vel Coniuncta, id est immediata, vel Antecedens, id est, Coniuncta caussa, secundum Auicennam est effectus caussæ corporeæ, id est, effectus materiæ morbificæ: qui effectus, vel est Intemperies, vel Solutio vnitatis, vel Compositio morbosa. Intemperies, est calida, vel frigida, vel humida, vel sicca; vel sine materia, vel cum materia, & potest esse cum qualibet materia sanguinea, biliosa, pituitosa, & melancholica. Hic Auicennas non proponit materiam purulentam: quia cognouit, propositas materias posse in pus mutari. Deinde notandum, quod Auicennas statuat, intemperiem humidam sine materia, caussam tussis esse posse. Licet enim non soluat continuum; quia tamen morbosa est, & proinde infensa, potest caussa esse, non quidem doloris, quia nondum fit solutio vnitatis, sed alicuius tristis sensationis: quemadmodum etiam contingit, vt ratione grauitatis, materiæ aggrauantis, fiat sensus grauitatis: non dolor; quia materia aggrauat & contristat, citra solutionem vnitatis. Eodem etiam modo, humida intemperies sine materia, quatenus noxa, potest esse causa tristis sensationis, vt expultrix insurgat ad expellendum, sed citra solutionem vnitatis. Postremo notandum, per intemperiem, esse intelligendam intemperiem inæqualem, vt proponit Galenus cap. 4. lib. 2. de sympt. caus. & cap. 8. li. 4. loc. aff. Vt plurimum autem caussa tussis, est intemperies frigida: vnde Galenus ait, c. 13. lib. 5. meth. tussim fieri, refrigeratis instrumentis spiritus: & recte quidem: nam cap. 4. libro 2. de sympt. caus. ait, si soli musculi afficiantur, non fieri tussim, sed eam affectionem, quæ dicitur κέρχνος. Sed notandum, si tussis fiat ab intemperie sine materia, eam vocari tussim siccam, seu aridam, sicut etiam nuncupat Galenus com. 12. sect. 1. lib. 2. epid. & aph. 54. sect. 4. Dicitur autẽ tussis sicca, quia nullum adest sputum, nulla exspuitur materia. Et hæc de intemperie. Præterea Auicennas inter caussas proximas recenset solutam vnionem; quam vocat resolutionem singularis, vt contingit in phthisi: & hæc soluta vnitas est materiæ mordacis, de qua agemus in doctrina de phthisi. Tandem inter caussas proximas, proponitur mala compositio: ad quam respiciens Auicennas, dicit, tussim fieri propter Apostema, id est, tumores, & Oppilationes, quæ omnia sunt vitia in mala compositione. Vnde etiam Galenus comment. 24. sect. 2. lib. 6. epid. ait; tussim malignam fieri ex humore, defluente a capite: ex vlcere viscerum spirabilium, ex abscessibus, ex empyemate, & frequenter ex obstructione & asperitate, quæ asperitas pertinet ad malam compositionem. Cum igitur frequenter tussis fiat propter obstructionem, seu asperitatem: hinc Galenus obstructionem potissimum proposuit, cap. septimo, lib. quarto, method. & cap. 4. lib. 2. de symp. causs. dum ait, per tussim expelli eas materias, quæ vias obstruunt. Asperitatem proponit Gal. c. 4. lib. 2. de symp. causs. cap. 7. lib. de morborum differ. com. 12. sect. 1. lib. 1. epid. aphor. 54. sect. 4. Hæc de caussa intrinseca proxima.

Dyscrasia.

Tussis sicca

Soluta vnitas.

Mala compositio.

Antecedentes caussæ.

Quoad caussas antecedentes: Auicennas proponit Repletionem, & Antecessionem caussarum corporearum, ad caussas coniunctas. Per repletionem intelligit materiam in corpore exsistentem, non in thorace, nam hæc esset proxima materia: materia autem corpus replẽs, multiplex esse potest; nimirum pituitosa, melancholica, & quælibet materia. Per antecessionem corporearum caussarum, intelligit caussas, & Generantes materias, & Tribuentes impetum ipsi materiæ. Caussæ generantes sunt, verbi gratia, calidius hepar, vt generat bilem: sic enim caliditas hepatis est caussa præcedens caussas corporeas, generans caussas corporeas. Sic ratione frigiditatis capitis; generatur materia pituitosa, quæ caussa est tussis; vnde Galenus ait, senes tussi corripi, qui caput habent frigidum. aphorism. vltim. sect. 3. cap. 2. libro 2. de temperamen. Caussæ autem antecedentes, non generantes, sed impetum, sed motum tribuẽtes, sunt caussæ quæ efficiũt, vt materia fluat in thoracem, vel a Toto corpore, vel ab aliqua Parte, vt plurimum enim procedit a capite. Porro hic fluxus fit, vel per Transmissionem, vel per Attractionem. Caussæ impetum tribuentes per transmissionem, pendent, & a parte Transmittente, & a Suscipiente. A transmittente, quatenus est robusta: a suscipiente, vt est imbecillis, frigida, humida, laxa. Fluxus autem fit per attractionem, quoties pars quæ attrahit, nimirum pectus, vel Dolore, vel Calore afficitur. Hæc de caussis internis.

Externæ caussæ.

Quoad externas, seu primitiuas; hę, secundum Auicennam lædunt, vel in Complexione, vel in Formis: in complexione, quatenus alterant: in formis, quoties sunt in caussa malæ compositionis, seu angustiæ. Vt plurimum autem tussis fit propter aerem ambientem: propterea Hippocrates, com. 25. sect. 2. lib. 6. epid. ait; tussim aridam, & parum irritantem fieri ex aere: vt, si homines loquantur, aut os hiet, tunc potissimum fiat tussis; quando autem non loquuntur, nõ fiat tussis: nam ore aperto, aer frigidus attrahitur, qui molestans caussa est tussis. Sic etiam Galenus aph. 15. sect. 3. ait, dominante vento frigido, tussim fieri. Sed fit etiam tussis ex alia caussa refrigerante, nimirũ e niue & glacie, quæ pectori sunt inimica, aph. 24. sect. 5. Et addit Galenus cap. 9. li. 10. meth. quandoque medicamentum frigidum, thoraci admotum, tussim excitare. Auicennas addit fucum, puluerem, cibos acidos, ponticos, portionem cibi vel potus, quæ tempore masticationis, aut potionis, ob hominum negligentiam, dum simul loqui & comedere volunt, descendit in tracheiam. Et hæc de definitionis explicatione.

Differentię

Sequuntur differentia: & primum a forma: cum enim tussius sit efflatio, hęc efflatio Magis vel Minus est vehemens. Subiectum est pulmo; qui afficitur secundum asperas arterias, easque vel Omnes, vel Aliquas; & si secundum aliquas, vel secũdum Dextram partem, vel secundum Sinistram. Ratione caussæ efficientis, cum ea sit facultas expultrix, vt irritatur ab aliqua caussa morbifica: dicendum, hanc caussam esse Internam, vel Externam: internam, esse Proximam, vel Remotam: externam, vel Necessario: vel Non necessario occurrentem. Non facimus mentionem istarum differentiarum tussis, quibus dicitur Arida, vel Humida; nam hæ sunt differentiæ accidentales, quæ non pendent a definitione. Arida est tussis, in qua nihil exspuitur. commen. 17. sectio. 2. libro 6. epid. & commen. 12. sect. 1. libro 1. epid. quod fit, vel quia non adest materia; vel quia materia quæ adest, excerni non potest, propter visciditatem, crassitiem, aut tenuitatem.

Signa. 1. 2.

Tussis in genere facile cognoscitur, e strepitu illo euidenti. Quoad differentias, primo desumptas a forma; vt tussis est efflatio vel magis vel minus violenta; hæc facile cognoscitur, ex ægri relatione, qui magis minus ve violentam esse tussim ait. Quoad differentias a subiecto: si pulmo secundum asperas arterias omnes afficiantur, tussis est admodum acerba, & omnis

omnis decubitus est molestus: si autem lædatur pulmo secundum partem, tunc percipitur noxa in parte dextra vel sinistra, & patientes conqueruntur magis de vna parte, quam de alia. Quoad caussam efficientem tussis: num sit interna, vel externa, referet patiens: qui etiam poterit narrare, quænam sit caussa: verbi gratia, quod tussi fuerit correptus, post admotum thoraci medicamentum frigidum. Si vero patiens affirmet, nullam esse prægressam externam: colligitur, tussim produci a caussa interna. Et hæc est immediata, vel mediata. Immediata est intemperies, mala compositio, soluta vnitas. Intemperies esse cognoscitur, quando nullum adest signum, vel malæ compositionis, vel solutæ vnitatis: de quibus signis in suis capitibus. Si igitur nullum sit signum aliorum morborum, & indicium sit intemperiei: cognoscitur dyscrasiam esse sine materia, si tussis prorsus sit arida: nam licet interdum etiam in dyscrasia cum materia nihil excerni queat, vt & tunc arida sit tussis; nihilominus hæc tussis non est prorsus arida, sed dum perseuerat, necessarium est, vt aliqua portio materiæ amittat visciditatem aut crassitiem, & sic aliquid excernatur. Et cum intemperies possit esse calida, frigida, humida, & sicca: calida, cognoscitur e sensu caloris in thorace seu pectore; item e siti, non qualibet, sed quæ frigida inspiratione sedatur, non exspiratione (*omnis quidem sitis pertinet ad os ventriculi: sed caussa principalis sitis, interdum est in ore ventriculi, & tum sedatur potione; interdum residet in pulmone, intemperie calida affecto, quæ communicatur ori ventriculi, vnde etiam sitis fit, quæ inspiratione aeris frigidi sedatur; & hæc est illa sitis pulmonis, quæ calidam intemperiem pulmonum indicat:*) indicatur etiam e rubedine faciei; dum enim pulmo est iusto calidior, fit euaporatio in faciem; præterea indicatur e pulsu magno, dilatantur enim arteriæ; dum pulmones sunt calidiores & latiores, vnde magni pulsus; indicatur denique e caussis prægressis, verbi gratia, si prægressæ sunt caussæ calefacientes: sed cognoscitur etiam e iuuantibus, quia calida nocent, frigida iuuant. Frigida intemperies ex oppositis facile cognosci poterit: quia oppositorum eadem doctrina. Signa ergo erunt, quod homines nō sentient caliditatem in pectore: nec sitis erit intensa; nam ratione tussis commouentur pulmones, & agitati incalescunt, vt fiat quidem sitis, sed admodum exigua. Reliqua signa patent, &c. Sicca intemperies inde cognoscitur, quod augetur motu, fame & alijs caussis siccantibus. Humida cognoscitur e caussis oppositis, & præsertim si prægressæ sint caussæ humectantes. Compositæ intemperies, e signis complicatis cognoscuntur. Quoad cognitionem materiæ morbificæ materia indicatur e sputo: nam si fuerit dyscrasia sine materia, nullum est sputum. Species autem materiæ, cognoscitur e sputo determinato. Verbi gratia, si per tussim excernatur pituitosa materia, iudicabitis tussim originem ducere è pituita. Quoad malam compositionem, hæc est, asperitas, obstructio, tumor. Asperitas cognoscitur e tussi sine sputo; præterea e caussis prægressis, quæ habent vim exasperandi, de quibus suo loco dictum. Obstructio cognoscitur e difficultate spirandi: præterea e prægressis caussis, quæ obstruere possunt, verbi gratia, e victu crassefaciente. Tumor cognoscitur e proprijs capitibus; verbi gratia, si fiat tussis ob tumorem pleuræ, e capite proprio cognoscetur. Soluta vnitas vt sit cognoscenda, petatur e cap. de phthisi. Quoad caussas internas mediatas: hæ sunt vel repletio, vel antecessio caussarum, &c. Repletio cognoscitur e proprijs signis, indicantibus plenitudinem; de quibus in proprio capite. Quoad antecessionē caussarum, hæ sunt vel generantes, vel tribuentes impetum. Generantes cognoscuntur e suis signis; de quibus in proprijs locis. Verbi gratia, si gignatur pituita a cerebro frigidiori, erunt signa cerebri frigidi. Quoad caussas tribuentes impetum: cum hic impetus, seu fluxus fiat vel per transmissionem, vel attractionem: cognoscitur fieri per attractionem, vbi in thorace erit dolor, vel calor. Si hæc non adsunt; indicium est materiam fluere per modum transmissionis.

Indicationes.

Quoad indicationes, cum tussis sit efflatio violenta pulmonis, dependens ab expultrice irritata: Efflatio seu caussa formalis non indicat, non est ex vsu, quia dependet a caussa efficiente. Subiectum est pulmo, qui secundum suam proportionem requirit simile, quod pneumonicum dicere liceat. Effectrix caussa est expultrix irritata. Caussa igitur expultricem irritans, cum sit interna, vel externa: interna, proxima, vel remota; proxima, morbus, & primum morbus in intemperie: oritur ergo indicatio alterandi per contrarium, &c. si intéperies habeat materiam morbificam annexam, materia suas habet indicationes; prout ea materia est mistum præter naturam, lædens pulmones, quemadmodum in methodo medendi fusius declarauimus. Præterea morbus, vt immediata caussa, est mala compositio; nimirum asperitas, quæ indicat leuigans: item obstructio, quæ ipsa non indicat vtile; sed obstructionis caussa, siue materia; quæ copiosa, indicat imminuēs, crassa attenuās, viscida detergens. Morbus etiam est tumor, ratione malæ compositionis. De remotis indicationibus, in proprijs agemus capitibus. Verbi gratia, de Pleuritide. Quoad solutam vnitatem: de huius indicationibus dicendum capite de Phthisi. Caussa interna nō proxima, est repletio, vel antecessio caussæ. Repletio indicat vacuans, idque varium, pro repletionis diuersitate. Verbi gratia, si repletio sit sanguinea, indicat sanguinem vacuans, &cæt. Quoad antecessionem caussarum: hæ caussæ sunt vel generātes vel tribuentes impetum. Caussæ generantes contrarium indicant, exempli gratia, si caussa seu materia tussis generetur a frigidiori cerebro; oritur Indicatio calefaciendi. Si sint caussæ tribuentes impetum; verbi gratia, si tussis fiat per modum transmissionis, cum pulmo recipiat ob imbecillitatem, humiditatem, laxitatem, oritur indicatio densandi, &c. Si per modum attractionis; si ratione caloris oportet refrigerare; dolores lenire. Si denique caussa sit extrinseca; non indicat, nisi sit præsens & intra corpus: & prout ea caussa varia est, pro eo varia indicat: exempli gratia, si tracheiam ingrediatur mica panis, est vacuanda, &c.

Prognostica.

In genere autem hic nihil prædici potest: modo enim tussis periculosa, modo non. Ratione differentiarum formalium: vt efflatio in tussi est magis vel minus violenta; ita magis vel minus intenditur periculum: vnde Auicennas ait, tussim vehemētem, perducere ad sputum sanguinis. Quoad differentias a subiecto: prout pulmo secundum plures partes est male affectus; pro eo periculum augetur. Quoad differentias a caussa efficiente: pro malignitate, vi ac potentia caussæ irritantis, augetur periculum. Vnde Galenus, com. 18. sect. 3. lib. 6. epid. ait, periculosam esse tussim, si humor a capite destillās, fuerit tenuis, acris; siue fiat excretio, siue non; si enim non fiat, putrescit materia, & pulmones erodit: si autem fiat excretio materiæ tenuis & acris, fit tussis admodum violenta, vi cuius caput repletur, & rursus materia destillat, facitque vt vas aliquod frangatur. Contra vero tussis periculosa non est, si fiat ex intemperie, ex asperitate, e qualitate ambientis. Et hinc cap. 9. lib. 10. metho. Galenus ait, si tussis fiat e medicamento refrigerante, thoraci apposito; si auferatur medicamentum frigidum; tussim sedari. Et cap. 4. lib. 2. de symp. caus. ait: hanc tussim tolli per spiritus cohibitionem facile, nisi forte valida sit intemperies. Non tamen prorsus despicienda tussis quæ, fit ex intemperie: nā cum Gal. cap. 13. lib. 5. meth. adolescens quidam, ob frigiditatem,

ditatem, sanguinem exspuit ad dimidiam heminam.

Curatio. Materiæ chirurgicæ, respiciunt vel sanguinem, vt Venæsectio; vel quamlibet materiam, vt Fonticuli: Cum ergo tussis fiat a varia caussa, quælibet materia potest administrari, de quibus in proprijs capitibus: verbi gratia si tussis fiat vi pleuritidis, de venæsectione in eo loco diligenter loquemur. De fonticulis, si fiat e destillatione, egimus supra, cap.27. lib.1. de catarrho. Circa sanguinem id monuisse sat sit; venam in omni morbo secandam esse, si sanguis peccet, vel vt caussa principalis, vel sine qua non; idque tum habere locum, si sanguinis peccatum sit vehemens, secundum formam, qualitatem, vel motum: vbi tamen necessarium etiam est, vt vires permittant.

Medicamẽta. Intercipientia. Medicamenta respiciunt Totum, vel Partem affectam, scilicet thoracem. Quæ totum respiciunt, pertinent ad discursum generalem. Medicamenta thoracis sunt, Intercipientia, Vacuantia, Alterantia. De intercipientibus Gal. c.4. li.7. κ τόπ. Talia sunt *sacchar. viol. bolus Arm. santali, cydonia tragacantha, corallia, terra Samia, balaustia, hypocistis, amylum, hyoscyamus albus, succus acaciæ, succus symphyti, plantaginis papauer, Gal. etiam opium addit; quod fermentatum esse oporteret, sed nemo vestrum propinet.* Hæc medicamentum intercipientia probantur in tussi a materia calida; cuiusmodi est biliosa materia, item pituitosa salsa; præterea si tussis materia sit tenuis. At si materia sit frigida, propositis adijciantur *myrrha, mastiche, thus.* *Notandum circa papauer, quod etiam probatur c.31. li.1. de alim ex eo confici Diacodeων, de quo c.2. lib.7. κ τόπ.*

Διακωδειῶν *Capita scilicet papaueris macerantur ex aqua per diem naturalem; lento igne coquuntur donec flauescant: deinde succus exprimitur, post additur mellis dimidium, & decoquitur ad mellis Attici consistentiam. Sed aduertendum aquam debere esse puram, non destillatam, quæ fluxerit per canalem plumbeum, posset enim esse caussa dysenteriæ. Potestis etiam loco mellis accipere saccharum, & medicamentum conficere in forma solida, in rotulis. Interdum loco mellis sapa sumi potest, præsertim si fluxus sit violentus.* Huius medicamenti beneficio somnus conciliatur, & materia fluens intercipitur. Quoad rectam eius administrationẽ, *dosis* sit moderata, duo cochlearia satis magna: quæ dosis augeri vel minui potest, pro copia & qualitate destillationis, & ratione corporis patientis: nam frigidioribus senibus, & hyeme, dosis sit minor; calidioribus, maior. Quia ergo quantum agendum sumitur ab actione indicantis: ideo Galenus respicit ad actiuitatem materiæ indicantis, cuius summa actio, tanquam a signo significatur a copia & qualitate materiæ. Ibidem Gal. respiciens ad permittentem virtutem, proponit temperaturam, ætatem, anni tempus: dũ enim, verbi gratia, materia est copiosior, calidior, tenuior, est maioris actiuitatis, quæ significatur a copia, qualitate: & hæc indicat quantum agendum. Virtus autẽ robusta: permittit, quæ signis his deprehenditur, nimirum temperatura calida ætate florente, ambiẽte calido. Quod si horum opposita affuerint, medicamentum in minori dosi administrãdum, quia est minor actiuitatis, & virtus imbecillior. Quoad *modum*, possumus vti in forma mollis electarij, seu opiatæ, & in rotulis, pro patientis placito. Quoad *quando* agendum: Auicennas in c. de catarrho monet, intercipiens medicamentum non esse exhibendum, quando materia est in pectore: nam, cum quando agendum indicatur a præsentia indicantis, quamuis adsit indicans, materia scilicet fluens, attamen si contingat vt materia sit fluxa in pectus, hæc materia prohibet intercipiens. Errant igitur medici, qui asiduo intercipientibus vtuntur. Quoad *vbi* agendum, cum materia habet consistentiam in ore, medicamenta ori sunt applicanda.

Expectorantia. Sequuntur ea, quæ vacuant materiam in pectore contentam. ℞. *syr. de prassio, oxymelitis scillit. ana ℥. j. piperis albi g̃. x. pinearum, penidiorum ana ℥. ß. Misfiat eclegma.* Hæc medicamenta necessaria sunt, quia alias materia in pectore consistens sensibiliter euacuari nequit cap.32. lib.3. de offic. med. Explicanda autem horum medicamentorum facultas. Tussim excitant mordentia & pinguia. cap.16. lib.2. simplic. nam tussis fit, dum in gutture, seu principio tracheiæ est inæqualitas) per viam enim æqualem aer sine tussi fertur (quam viæ inæqualitatem mordacia inducũt exasperando, pinguia illinendo & replendo. cap. 17. lib.2. simplic. Inter leuiter mordacia numeratur *melicratum oxymeli*: melicratum probatur in materia crassa, oxymeli in viscida, quia hoc maiorem habet vim detersoriam, commen.2. lib. 3. de ratione vict.

Obiectio soluitur. (*Hippocrates commen.10. lib.3. de ratione vict. ait, melicratum pulmonem mollire, sputum mediocriter educere, tussim mitigare, habere vim attenuandi: quamuis plus quam mediocriter sputum viscidum faciat: at si melicratum sputum faceret viscidum, obeßet? Galenus ait, Hippocratem per emphasin locutum eße: cum enim melicratum non valenter attenuet; si contingat materiam eße admodum craßam & viscidam, cum hanc nequeat vincere & attenuare, relinquit viscidam, non facit viscidam.* Sed ad rem: in crassa materia probatur melicratum, in viscida oxymeli. Ratio petitur e commen. 2 lib.3. de vict. acut. vbi Galenus dicit, humores per tussim vacuandos debere esse consistentes moderate; tenuiores enim & fluidiores effugiunt aerem, & ab eo impelli non possunt, viscidiores autem nimis hærent; & crassiores iusto non cedunt. Quare crassiores sunt attenuandi, medicamentis moderate humidis, vt melicrato, quod moderate attenuat. Viscidiores humores expectorandi sunt: id quod fit, non ijs quæ humida tantum sunt, sed insuper etiam detersorijs, vt est oxymeli. Idem testatur Galenus cap. 8. lib.4. loc. aff. Hinc Auicennas probat *syrupum de hyssopo vbi opus est abstersione.* Et Galenus cap.1. lib.7. κ.τόπ. hæc medicamenta in tres classes diuidit: alia enim leuigant asperitates, & illita inæqualitatẽ promouent, sicque tussis sunt caussa; vt, quæ conficiuntur *e passo, e gummis, tragacantha, glycyrrhiza, amylo, pineis, penidiis, syrupo violaceo, saccharo candido, &c.* Alia contraria his sunt, nimirum mordacia; quæ probantur, si materia euacuanda sit copiosa, crassa, viscida: talia conficiuntur, *e pipere, cassia linea, cinnamomo galbano, resina terebinth. vnde Galenus cap.8. lib.2. de antid ex his conficit medicamentum, quod vocat Athanasiam, efficacissimum: hoc modo.* ℞. *piperis albi g̃. xl. costi, meu, asari, agarici, scordij, dauci Cretici, petroselini an. ℥. ß. croci, myrrhæ, an. ℥. j. cinamomi, casiæ ligneæ. fl. iunci odorati an. ℥. j. ß. mellis, quantum sufficit, Dosis, auellana.* Tertio sunt alia medicamenta media, quæ leuiter, citra acrimoniam, detergent: & probantur in tussi, quæ fit a materia non admodum copiosa, nec viscida. Fiunt *e succo ptisanæ, ex amydalis dulcibus, fabis elixis, &c. cuiusmodi etiam potest eße buglossa, est enim calida & humida, coctaque cum melicrato conuenit in tussi cum asperitate. lib.6. simpl. cap. de buglośa. Huius claßis etiam est caro dactylorum.* Hæc & similia maxime conueniunt in tussi ex asperitate, quæ scilicet habent aliquã humiditatem; & non mordent, cap.95. art. med. Iam formulam proponemus. ℞. *piperis albi g̃. x. syrupi de praßio, oxymelitis scillitici an. ℥. j. penid. pinearum an. ℥. ß. Mis. pro lambitiuo. Ratio est: quia cito, tuto, iucunde curandum. Vt cito curetur, materiæ morbificę opponenda sunt contraria. Supponentes ergo materiam euacuandam esse pituitosam, frigidam, crassam, viscidam; proponimus piper, quod calefacit & attenuat; item syrupum de praßio, cum oxymelite scill. quæ calefaciunt, attenuant, detergent. Hæc tria, quia sunt materiæ contrariæ indicanti, cõstituunt basin huius medicamenti. Vt autem tuta sit euacuatio, oportet permiscere penidia, pineas, quæ obtũdunt reliquorum acrimoniam, qua alias guttur abradi posset. Medicamenta basis sunt in maiori copia: nec enim oportet e toto vim*

basis

basis vincere, sed solum contemperare. Tandem, vt euacuatio fiat cum facilitate & iucunditate; medicamentũ hoc est confectum e dulcibus & iucundis pineis & penidijs. Sed notandum, in tussi a pituita frigida, crassa & viscida, non semper propositum medicamentum idẽ esse administrandum, & eodem modo; sed vario modo esse componendum. Quare diligenter aduertendum, quæ sit actiuitas materiæ euacuandæ, & partium, in quas medicamentum inducitur. Quo enim materia fuerit frigidior, copiosior, crassior, viscidior; eo maiorem materiæ actionem significat: & propterea basin e summa medicamentorum conficere debemus. Quoad partem; pars est os & guttur: os, quo magis abhorret ab amaris, eo maior dosis esse debet dulcium, nisi forte patiens habeat aluum fluidam, infestetur uermibus, &c. tunc enim a dulcibus abstinendum. Quoad guttur; si fuerit aridius, & satis laxũ, vt possit exulcerari; minuenda est dosis acrium medicamentorum. *Vsus* remedij huius: Si materiæ euacuandæ summa fuerit actiuitas, verbi gratia, summa dosis erit ℥.j. Quoad *modum*: si materia vacuanda fuerit admodum contumax, insignis resistentiæ, difficilis passionis: debetis exhibere medicamentum minus fluidum: si contra, magis fluidum, vnde lambitiuum cum diluto permisceri potest. *Tempus* est, vbi adest materia, & nihil prohibet, id est, vbi totum est vacuatum, & ventriculus non est repletus.

Pneumonica.

Tandem κατ' ἰδιοσυγκρασίαν hoc in affectu nonnulla prodesse creduntur, quod occulta quadam vi pulmones mirifice roborent: huius generis est *fere omnis pulmo, præcipue tamen vulpis. Hinc laudatur eclegma e vulpis pulmone. Et quidem e pulmonibus vulpis, vituli, & castrati, additis saluia, hyssopo, capillis Veneris, radicibus ari & glycyrrhiza, &c. liquorem vitreis organis eliciunt: huiusque ℥.iiij. cum saccharro crystallino albo propinant.*

CAPVT II.

De Respiratione deprauata.

Nomen. Definitio.

DEprauata respiratio pertinet ad vitia pulmonis: & intelligimus respirationem crebriorem. Hæc autem est motus deprauatus pulmonis, dependens ab angustia bronchiorum. Pro intellectu huius definitionis quædam de respiratione secundum naturam dicemus.

Respiratio secundũ naturam.

Respiratio secundum naturam, est motus eleuationis & depressionis pulmonum, procedens a thorace, caussa vitæ. Vnde Galenus capite tertio, libro septimo, de administra. anatom. dicit, respirationis secundum naturam principalia organa esse tria; scilicet pulmonem, thoracem, & cor: pulmo est organum principale, vt dilatatur & comprimitur, vt afficitur & patitur, non vt agit: ergo in respiratione inter mẽbra, quę afficiuntur, pulmo principalem tenet locum. Thorax, est principium seu organum respirationis, in ratione agentis: habetque se thorax ad respirationem, vt oculus ad visionem; sicuti enim visio est præcipua oculi actio, ita respiratio est præcipua functio thoracis. Ergo thorax est præcipuum organum in ratione agentis, vt agit per musculos, & potissimum per septum transuersum: vt iure voluntaria sit respiratio, quæ ita ad thoracem pertinet, sicut ambulatio ad crura, capite nono, libro primo, de difficili respiratione. Cor etiam præcipuum est organum respirationis, non quod afficiatur, nec in ratione agentis, sed in ratione finis; nam respiratio propterea fit, vt cordis calor refrigeratione & ventilatione seruetur, capite nono, libro septimo, de vsu part. Cum igitur in respiratione pulmo principaliter afficitur; thorax principaliter agat; & cor sit organum, seu membrum, propter quod pulmo afficitur a thorace: Sequitur, quod crebra respiratio morbosa præter naturam, sit motus præter naturam pulmonis, dependens ab angustia bronchiorum.

Forma.

Formalis caussa est motus prauus, corruptus, præter naturam: qui motus est affectio, ratione pulmonis; actio autem ratione thoracis.

Subiectum.

Subiectum est pulmo, qui in respiratione naturali recte afficitur, recte comprimitur & dilatatur; in respiratione autem præter naturam, male afficitur.

Caussa efficiens.

Effectrix caussa est angustia bronchiorum pulmonis, cap. 10. lib. 1. de difficili respirat. (respiratio crebra, quæ per cursum fieri solet, non est præter naturam, sed quæ fit ob angustiam bronchiorum.) Porro angustia est genus quoddam, quod prædicatur de Coalescentia, Subsidentia, compressione, Constipatione, & Obstructione. cap. 7. lib. de diff. morb. & de causs. morb.

Coalescentia.

Coalescentia ab hoc negotio excluditur, quia sequitur vlcus partium: dum autem pulmones exulcerantur, moriuntur potius homines, fitque potius phthisis, quam vitium de quo iam loquimur.

Subsidẽtia.

Subsidentia potissimũ fit a caussis astringentibus & refrigerantibus: caussæ autem hæ refrigerantes & astringentes, rationabiliter potius sunt excludendæ, quia asperæ pulmonis arteriæ, cum donatæ sint substantia dura, cartilaginea, non possunt subsidere, vel per astringentia, vel per refrigerantia. Subsidentia autem, vt monet Auicennas, quandoq;, sed raro fieri potest ob ariditatem, arefactionem. Auicẽnas etiam proponit respirationem morbosam fieri posse a caussa refrigerante: sed non ea ratione, quod ob frigiditatem bronchia subsideant; verum quia ob hanc generatur & colligitur materia pituitosa, crassa, quæ postea difficilem redddit respirationem.

Cõpressio.

Compressio hic locũ habet, quæ fit a materia, quæ est extra bronchia, videlicet circa vertebras thoracis, vt contingere solet in gibbositate, commen. aphor. 46. sect. 6. itẽ a materia exsistente in pulmone, sed extra asperas arterias, vtpote si materia repleat pulmonis arterias non asperas, sed leues, cap. 11. lib. 1. de differ. resp. qualis respiratio morbosa corripuit Medicum illum Antipatrum, cap. vlt. lib. 4. loc. aff. Hæc materia, compressionis caussa, esse potest & Vapor, & Minera: Vapor, copiosus & crassus: Minera, potissimum pituita: item tuberculum, tumor, qui in thorace exsistens comprimit bronchia.

Constipatio.

Constipatio etiam locum habet, & proponitur, cap. 11. de differ. resp. producitur a tuberculo crudo exsistente intra bronchia: nam si extra, fit compressio.

Obstructio.

Obstructio etiam caussa esse potest crebrioris respirationis: fit a materia copiosa, vel crassa, vel viscida, potestque esse Vapor & Minera, verbi gratia pituita, quæ fit intra bronchia, non extra, lib. 4. de rat. vict. Et hæc ea est species difficilis respirationis, quæ vt plurimũ accidit. Hæc autem materia vel in pulmone generatur, ob intemperiem pulmonum, præsertim frigidam, vel quandoque gulæ, com. 26. sect. 3. aph. interdum a capite fluit, vel ab alijs etiam partibus, vel a toto: & hæc fluxio fit vel transmissa, vel attracta. Transmissa, & proinde recepta ob imbecillitatem pulmonum, ob frigiditatem, humiditatem, laxitatem; quemadmodum attrahi solet, vel ratione doloris, vel caloris.

Differentiæ.

Motus hic deprauatus differentias admittit secundum Magis & Minus, prout est magis vel minus frequens. Si enim est minus frequens, minus densus, vocatur Difficilis anhelatio seu respiratio: si magis densus, dicitur Asthma; & omnes asthmatici nuncupantur, com. aphor. 46. & sect. 6. si maxime fit frequens, vocatur Orthopnœa, comm. 21. li. 4. de rat. vict. quia ægrotantes non possunt respirare, nisi recta ceruice. Ratione subiecti, id est, bronchiorum, vel afficiuntur Omnia pulmonis bronchia, vel Quædam: & si quædam, vel Dextra, vel Sinistra. Ratione caussæ efficientis; hoc malum fit ab angustia, quæ est Subsidentia, Compressio, Constipatio, vel obstructio.

Signa.

In genere frequens respiratio facile cognoscitur; distin-

distinguendum tamen est e cap. 4. & 7. lib. 4. de loc. aff. num fiat ratione ardoris, vel imbecillitatis, vel potius angustiæ. Si ob ardorem; cognoscitur, quia respiratio est maior & frequentior, cum caliditate; apparet thoracis calor & faciei rubedo; quia dum pulmones incalescunt, & thorax feruet, fit euaporatio in caput, vt facies rubeat. Si ob imbecillitatem, non adsunt signa ardoris, desiderantur signa angustiæ; narium pinnæ euidentissime contrahuntur, & thorax collabitur. Si ob angustiam; cognoscitur, quia totus thorax celeriter & frequenter dilatatur, nec adsunt imbecillitatis signa. Et ex his facile cognoscuntur differentiæ formales, an respiratio sit magis vel minus frequens; nam si fuerit difficilima respiratio, coguntur sedere, quando scilicet est orthopnœa; quod non contingit, vbi est valde frequens. Subiectum etiam, seu locus affectus facile cognoscitur: nam si affecta sint omnia bronchia, sæuissima est læsio; si non omnia, mitior est affectio. Vtrum affecta sint bronchia dextra, vel sinistra; cognoscitur e vario decubitu, prout magis patiuntur si in vno latere decumbāt, quam in altero, vt de tussi diximus. Quoad caussam efficientem; si fuerit subsidentia; indicatur e pulsu duro; prçterea adest situs, lingua est aspera, pręgressæ sunt caussæ exsiccantes. Compressio cognoscitur, quia difficilior erit inspiratio, quam exspiratio: quia compressio fit a materia extra meatus. Cum autem compressio fiat a materia, cognoscere etiam oportet, quæ sit hæc materia, & quis locus materiæ. Materia potest esse vapor, vel minera. Si vapor, non aderit sensus grauitatis; contra, si minera. Quoad locum in quo detinetur materia, compressionis caussa: si materia resideat in leuibus arterijs, atque ita fiat compressio asperarum arteriarum, secundum Galenum cap. vlt. lib. 4. loc. effect. cognoscitur ex inæqualitate pulsus, contra, si fuerit extra leues arterias. Quoad constipationem, quæ producitur a tuberculo; cognoscitur, quia difficilis est respiratio, sed citra stertorē, quia non adest materia, quæ petat laryngem, quæ fit in caussa, vt non fiat sonus acutus; sed potius fit difficilis respiratio, citra hunc stertorem: & difficilis hęc respiratio fit sensim, quoniam tuberculū paullatim generatur; estque difficilis illa respiratio assidua, quia semper est præsens tuberculi materia. Obstructio cognoscitur, quia est difficilis respiratio, sed cū stertore: nam materia sui humiditate (vt de voce diximus) est in caussa, vt aer pertingens ad laryngem non efficiat vocem sonoram, sed potius cum stertore, & inæqualitate: præterea cognoscitur, quia fit subito, & desinit difficilis respiratio per excretionem materiæ. Quę autem materia sit, cognoscitur e proprijs signis: verbi gratia si sit pituita, excernetur pituita: si pus, hoc excernetur.

Indicationes. Præsidia sumuntur ab essētia indicantis: ideoque confugiendum ad cap. 6. lib. 7. κ. τόπ. Forma nihil vtile indicat. Subiectum est pulmo, qui requirit potius, quam indicat: quia eius proportio latet. Quoad caussam efficientē; angustia non est ex vsu: species etiam angustiæ non sunt ex vsu, quia licet morbi sint, remota tamen caussa illico euanescūt, libro primo, de loc. affect. Quare caussæ angustiæ sunt ex vsu. Subsidentiæ ergo caussa, cum sit siccitas, indicat humidum. Compressionis caussa, si fuerit vapor, indicat discutiens, siue vacuans per insensibiles meatus: si minera, hæc varias habet indicationes, pro vario peccato: vt, verbi gratia sit vacuāda, detergenda, attenuanda; respiciendo ad copiam, crassitiem, viscidatem. Stipationis caussa, nimirum tuberculum crudum est concoquendum, attenuandum, materia vacuanda, vt loc. cit. Galenus docet. Si obstructio sit; cum huius caussa sit materia copiosa, crassa, vel viscida; patet quid indicet hæc materia.

Prognostica. Malum in genere graue est, quia respicit vitam; cum adempta respiratione fere de vita actum sit. Quoad differentias formales: maius est periculum, quo respiratio difficilior: vnde orthopnœa periculosior est asthmate, cæteris paribus. Quoad differentias a subiecto; grauius est malum, si totius pulmo afficiatur. Quoad differentias a caussa efficiente: si fuerit subsidentia, malum est periculosissimum: quia partem impense exsiccatam humectare, difficile est. Compressio, si fiat ex vapore, minus periculosa: si e minera, vt pituita, difficilius superatur. Si fuerit caussa tuberculum, ad huc est est peius: vnde Hippocrates aphoris. 46. sect. sexta dicit; qui gibbi ex asthmate fiunt ante pubertatem, moriuntur: nam tubercula augentur, & thorax augustatur, vnde sequitur suffocatio. Quo ergo tubercula maiora, eo maius periculum. Idem de constipatione dicendum: difficilis enim respiratio a constipatione orta, admodum periculosa est, quia fit e tuberculo. Cæterum, tuberculum minus durū, est magis periculosum, propterea quod deducitur ad suppurationem, vnde fit phthisis. Quoad obstructionem; si fiat e vapore, vitium minus periculosum; si e pituita, magis periculosum: si e pure, vt in empyemate, malū periculosissimum. Postremo maxime augetur periculum, si vires sint imbecilliores, quales esse solent potissimum in extremo, comment. aphor. 40. sect. 2.

Curatio extra accessionem. Venæsectio Materiæ referuntur ad Totum, ad Pectus, & ad Paroxysmum. Ad totum refertur potissimum materia chirurgica. Ergo, quoad venæ sectionē: si vrgeat necessitas, secundum Paullum, vena secetur, & sanguis detrahatur, quantum vires permittunt. Fiat autem hoc antequam medicamenta thoraci applicentur ratione pituitæ; alias sanguis in thoracem attrahetur. Auicennas dicit in asthmate a vapore fumoso, & ab humore in sinistro cordis ventriculo, conferre sectionem basilicæ venæ sinistri bracchij. Hic respicit Auicennas ad feruentem sanguinem, in sinistro cordis ventriculo; quia in hoc magis feruet. Quod si alia sanguinis fit subsistentia; vt si asthma fo ueantur a suppressione hæmorrhoidum; hæ aperiendæ, non basilica. Præterea in asthmate inueterato quod alijs remedijs non cedit probatur vstio, secundum collum, pectus, dorsum (nisi enim ad vstionem deueniatur, moriuntur) circa medium vertebrarum, & circa medium costarum. Sint autem vstiones mediocriter latæ: & mediæ inter superficiem & profundum: sinendumque vt vlcera vstione excitata diu fluant. Aetius ita administrat: Quoad quantitatem; vstiones sint satis latæ, mediocriter profundæ, pro actiuitate materiæ; ideoque cum materia sit insignis actiuitate, vstio non debet esse angusta, sed lata. Quoad modum; fieri debent ferro, modo magis, modo minus candente, prout maior vel minor est materiæ resistentia. Quoad tempus; oportet his vti, dum adest præsentia indicantis, quod nimirum tunc temporis maxime possit & vrgeat. Ad vstiones igitur deueniendum, si materia morbifica non cedit alijs remedijs: & oportet vlcuscula diu fluere, & diu esse præsentia, prout materia morbifica sua præsentia magis perseuerat. Quoad vbi; vstiones sunt efficiendæ in collo & thorace; ibi enim materia habet subsistentiam, & per illam regionem est ductus asperæ arteriæ. Sunt autem efficiendæ vstiones in spatij interme dijs vertebrarum & costarum: nam ossa prohibent exitum materiæ. Quod si materia fluens, quæ hoc malum fouet, prodeat a capite: non est imitandus Aetius; sed vstio facienda in sutura coronali; quia materia non fluxa, sed fluens, & etiam fluxura ibi iam habet subsistentiam & vacuantur vstione in capite excitata. Ita si malum foueatur a materia, quæ procedat a toto: tunc vstiones & brachijs, & cruribus adhibendæ.

Vstio, ad materiā quę pertinaciter brōchijs adhæret. Cap. 57. lib. 8.

Pharmaceia totum respiciens. Cathartica valētissima Medicamenta, quæ totum respiciunt, requirunt discursum generalem, siue sint lenientia, siue præparantia, siue purgantia. Id notandum; in hoc malo fortissima

fortissima medicamenta conuenire, quia peccatum materiæ est vehementissimum, & materia diu perseuerat. Hinc Paullus validissimis purgat, & cõtinuam satis instituit purgationem; & probat etiam *colocyntibidem*; Rhasis *elaterium* (non mirum est quod iam pauci curantur, quia saltem damus parum agarici.) Elaterium ergo non tantum in hydrope dãdum, sed etiam in asthmate & orthopnœa, cum fiunt a crassa materia. Galenus etiam cap. vlt. lib. 7. κ τόπ probat vehementissima. Possumus ita præscribere, cum Galen. *℞. sinapis ʒ. j. salis communis ʒ. ß. elaterij ǧ. xv. terantur cum aqua, & fiant pastilli; alternis diebus exhibeantur. Conficit autem Galenus octo pastillos: vt in quolibet pastillo sint ǧ. ij. elaterij, nec tamen integra duo. Vt autem tuta sit curatio, ante horum pastillorum administrationem præmitti debent clysteres, & post pastillos, mulsæ ℥. vj. exhiberi debent.* Communiter practicantes nostro tempore, exhibent pilulas singulis 30. diebus, sed neminem curant. Galeni ergo imitatione, si malum contumax sit, suadeo, vt, si non alternis diebus, saltem singulis quatuor vel quinque diebus exhibeatis vnum propositorum pastillorum. Nam *ratione sinapis attenuatur pituita: ratione salis fit detersio viscidæ pituitæ: ratione elaterij euacuantur. Mulsa autem superbibitur, vt huius beneficio elaterium citius descendat, habet enim vim quandam veneficam, & naturæ nostræ aduersam, cum in parua copia sumptum valenter purget: ideoque diu in corpore morari non debet.* Sic Auicennas, hac ductus ratione, post colocynthidem exhibet mulsam; exhibet autem colocynthidẽ, modo in maiori copia, modo in minori; prout est maior actiuitas pituitæ: si dat in minori, prout quantitate, exhibet mulsæ ℥. iij. & post tres horas ab exhibita colocynthide, quia exigua colocynthis non potest ita obesse: si det in maiori quantitate, exhibet mulsam copiosam, nimirum ℔. ß. & citius, idest, non post tres horas, sed post horam, ne copiosior colocynthis diu in corpore manens, obsit. Hic colocynthis est indicans, relata ad mulsam: (alias colocynthis, vt materia remedij, est indicatum, seu requisitum a pituita) indicatum autem est detergens: quia enim colocynthis viscidam habet naturam, quæ facile hæret; ob id indicat detergens, cuius materia est mulsa. Quoad vsum: *quantum*, sumitur ab actione colocynthidis, ideo copiosior colocyntis, cum sit maioris actiuitatis, maiorem dosin mulsæ indicat: *quando*, sumitur a præsentia indicantis, sed vehementis: copiosior ergo colocynthis, quia magis vrget, & magis est velox, ergo etiam citius mulsa exhibenda, vt non sint exspectandæ tres horæ, sed liceat propinare in parua copia statim post exhibitam colocynthidem.

Discutiẽtia vaporem.

Sequuntur meidicamenta, quæ respiciunt materiam morbificam, in pectore contentam: quæ est Vapor, vel Minera. Si vapor: vti possumus *oleo de spica, laurino, rutaceo, anethino, chamamælino: item maiorana, aniso, cymino: probantur etiam diacyminum, magnæ antidoti.* Vsvs. Quoad *Quantum. ℞. ol. de spica, rutacei, anethini, chamæmelini ana ℥. ß. pulu. anisorum, cymini, fenic. ana ℈. ß. ceræ lotæ vino aromatico ʒ. j. ß. Misce ad ignem, fiat linimentum.* Modus varius esse potest: vt inunctio, fomentum, emplastrum, ceratum, sacculus: pro passione seu resistentia materiæ morbificæ: Si enim vapor discutiendus fuerit frigidus, admodum crassus, potius vtendum emplastris, vel ceratis, quam simplici inunctione. Tempus: post totius euacuationem: materia enim totum replens, habet rationem prohibentis.

Pituitam educentia.

Si minera caussa est asthmatis; videndum num sit Pituita, vel Tumor similis abscessui. Si ergo fuerit pituita: (vt plerunque: crassa & viscida, e cap. vlt. lib. 7. κ. τόπ. probantur attenuantia & detergentia, sed citra insignem caliditatem: fugienda frigida astringentia, nam prohibent potius dissolutionem pituitæ. Auicennas etiam improbat diuretica fortia; nam hæc extrahunt subtile; & propterea opus ex aliqua humiditate, vt, pituita crassa educatur: quale est *decoctum fœnigræci, cum ficubus, melle copioso, & passulis: loco mellis vti licet, saccharo, vel penidijs, granis pini, dactylis, liquiritia, & cæt. quæ sunt permiscenda cum acribus detergentibus.* Tale ergo cum Galeno erit medicamentum. *℞. succi scillæ crudæ, mellis ana ℥. iij. fiat decoctio, adde pruna, ad expectorandum materiam: detur* ℥. j. Vel tale fiat *℞. passul. abiectis acinis, fœnigræci loti ana ℥. ß. aquæ ℔. j. fiat decoctio, donec passula, & fænumgræcũ dissoluantur: deinde adde anisorum, sulphuris viui ana ℥. j. ammoniaci, castorij, melanthij ana ʒ. ij. aqua diluantur, & fiant catapotia, & exhibeantur cum ℥. vj. mulsæ calidæ, vini melliti.* Vel tale paretur. *℞. sulphuris viui, seminis rutæ syluest. ana ʒ. j. aristolochiæ rotundæ, absinthij, ammoniaci, abrotani, ana ℥. ß. terantur cum aceto, & fiant pastilli, a ℈. j. ad ʒ. j. ß. Galenus dat tres pastillos, pondere ℈. j. & mane, & sero. Nostro tempore hoc non fit: ideo non curamus. Enula probatur lib. 6. simpl. cap. propr. primo decoquitur sub cineribus, deinde cum melle fit lambitiuum. Dioscorides maxime probat in potione botryn. & est valde efficax, ad dißipandum materiam in thorace contentam. Auicennas probat ius galli decrepiti, de quo diligenter loquitur Mesue: venter galli medicamentis conuenientibus implendus.* Quoad medicamenta admouenda: *℞. caricas N. vij. farinæ lolij, mellis ana ℥. j. ceræ. ℥. ß. Misce ad ignem, applicetur thoraci.* Quod si materia sit summæ resistentiæ; medicamentis eo modo vtendum, vt maxime penetrent; quod fit specie vaporis, fumi, suffumigij, hoc modo: *℞. styracis, abrotani, terebinthinæ sandarachæ, synapis, cardamomi, ana part. æq. cum aqua fiant pastilli: & Auicennas excipit adipe vaccino; mollientia sc. miscens cum acrib. & detergentibus.*

Tubercul[um]

Quoad tuberculum, cuius ratione fit asthma, seu difficilis respiratio: probat Gal. attenuantia & siccantia, lib. 7. κ τόπ. vt sunt *macis, nux moscata, piper, caryophylli, cinamom. zingiber: possumus addere galliam moschatam, & excipere syrupo de corticibus citri.* Extra applicandum medicamentum, ad siccandum tuberculum. Verbi gratia, *℞. resinæ pini siccæ ℥. j. iridis ℥. j. ß. salis ærug. ammoniaci, ana ʒ. j. rad. cucum. sylu. centaurij min. ana ʒ. ij. olei communis, aceti, ana ℥. ij. Metalla cum aceto dissoluantur, herbæ contundantur, & cribro excutiantur, liquabilia liquentur, colentur, omnibusque vnitis, fiat emplast.*

Subsidẽti[a]

Si asthma fiat propter subsidentiam; non vtendum est attenuantibus, vel detergentibus, sed contrarijs, nimirum humectantibus: quorum materia est *lac asininum, secundum Auicennam; item caprinum: licet etiam vti penidijs cum lacte, hordeo, amygdalis, dactylis pinguibus &c.*

Appropri[a]ta.

Præterea in hoc malo probantur quæ a proprietate possunt prodesse, & sunt ea, quæ respiciunt proportionem pulmonis, vt *pulmo vulpis, pulmo erinacei syluestris: siccatorum dosis est ℥. ij. vnde probatur loboch de pulmone vulpis.*

Diæta.

Variat diæta pro caussarum varietate: verbi gratia, in asthmate a subsidentia, victus debet esse humectans: si fiat ab obstructione, attenuans. Vinum sit medicatum, *e botry potißimũ, vt Paullus probat: item e guaiaco, & pectoralibus medicamentis, suo loco propositis. Poterit vinum hoc tempore vindemiæ parari.*

Curatio paroxys[mi]

Hæc extra paroxymum agenda sunt. Quod si essetis præsentes tempore paroxysmi: iubeatis, vt æger sedeat brõchijs dilatatis, & pectus si nudum sine indumẽtis, aer frigidus, vel per se, vel ventilatus flabellis; quia cum exiguus aer eo tẽpore inspiretur, oportet id supplere frigiditate, alias æger suffocaretur. Eo tempore pectori applicanda sunt laxantia temperata, vt *oleum amyg. decoctum maluę, pinguedines gallinæ, suis, vituli, &c.* Probantur etiam diuersiones, cum

fricti[o]-

frictionibus, ligaturis, balanis, & si possibile est cum clysmis acrioribus. Paullus cognoscens summā vim huius paroxysmi, dat in potu ʒ.ij.*aphronitri, cum mulsæ* ℔. ß. quia imminet suffocatio. Auicennas exhibet *centaurium maius, & contundit: postremo vrgente necessitate, exhibet* ʒ ß.*salis, quia mors imminet, &* ʒ.ij.*nasturtij, cum mulsæ* ℥.v. Si vsus postulare videatur, his vti potestis: sic enim vacuatur & dissoluitur materia pituitosa, quæ est caussa paroxysmi. Et hoc tēpore, nimirum, in paroxysmo victus debet esse tenuissimus. Hæc de respiratione difficili.

CAPVT III.

De Dolore thoracis.

Nomen. Subiectum.

PRoponimus dolorem thoracis; respicientes ad pleuritidem & exquisitam & notham. Dolor ergo thoracis est sensatio corrupta organi tactus thoracis, dependens a solutione vnitatis. Ad dolorem efficiendum necessarium est, vt qualitas tangibilis vel prima, uel secunda, occurrat corpori sensitiuo, vt violentia quadam agat, & sic continuum soluat: quæ solutio est obiectum sensus: (non proprium, sed commune, idest, motus, productus a qualitate tangibili:) improportionatum: vnde ita agit, ut producatur sensatio violenta, & corrupta, non imminuta, uel ablata: & hinc obiectum hoc improportionatum, impertitur sensui communi; qui hoc obiectum improportionatum iudicat & cognoscit ut iniucundum; & ut iniucundum offertur sensitiuo appetitui, ut fugam arripiat, fiatque dolor, qui voluptati est contrarius.

Forma.

Forma ergo doloris thoracis, est sensatio corrupta. Ideoque hoc uitium non est morbus, non caussa morbi, sed symptoma; nimirum actio corrupta. Medicus confundit actionem & passionem; quia est artifex sensitiuus: idemque motus etiam apud Philosophos, dicitur actio, ratione agētis; passio, ratione patientis. Est autem hæc actio corrupta, non quidem quod aliter fiat, quam debeat, sed quia fit cum violentia; nam obiectum dolorificum, quatenus ut dolorificum sentitur, non est deceptio, sed quia fit cum violentia. Notandum autem sensionem tristem, seu deprauatam, esse caussam formalem secundum Medicos, non proprie: si enim proprie loqui velimus, est affectio præter naturam, quæ tanquam ab efficiente efficitur a sensatione corrupta; nam quod afficitur, est appetitus sensitiuus, & sensorium externum. Appetitus hoc modo afficitur; obiectum commune, tanquam improportionatum offertur; vnde Philosophus text.20.lib.2.de anima, dicit, vbi dolor & voluptas, ibi appetitus: quod accepit ab Hippoc. aph.7. sect.2. vbi inquit: ὁκόσοι πονέοντες τι τοῦ σώματος, τὰ πολλὰ τῶν πόνων οὐκ αἰσθάνονται. τουτέοισιν ἡ γνώμη νοσέει. Ecce dolor refertur in sensum internum. Quare secundum Philosophos, doloris forma est affectio sensus interni: apud medicos autem sensatos, forma doloris statui potest sensatio corrupta sensorij externi; quatenus in sensorium externum referuntur præsidia, de quibus nō philosophus, sed medicus loquitur, ut docet Gal. cap.7.lib.12.meth.

Subiectum.

Subiectum doloris, est organum tactus thoracis: per organum autem tactus intelligimus partem, quæ ita afficitur & cruciatur a qualitatibus tangibilibus, vt afficiatur sensus communis. Quare hoc sensoriū externum tactus, necessario est pars neruosa, cap. 6. lib.3.de Plac.cap.5.lib.7.de Plac.c.9.lib.3.de vsu par. Vt autem dolorem hunc ab alijs doloribus distinguamus; addimus, thoracis: per thoracē intelligimus partes neruosas thoracis, membranas, musculos: excluduntur cum Auicenna, cor, pulmones, ossa. Porro partes illæ neruosæ sunt organum tactus, solum ratione receptionis, non ratione iudicij: nec enim caro, nec cutis, nec nerui sentiunt, ratione iudicij.

Caussa efficiens omnis doloris. supra cap.8. lib.1.

Efficiens causa est solutio vnitatis. Hac dolor a grauitate distinguitur, quæ tristis sensus est, sed fit a materia copiosa, ponderosa, citra solutionem vnitatis, li.2.loc.aff. Per solutionem autem vnitatis intelligimus motū quendam violentum, aliquid quod est in fieri, & proinde obiectum commune, & quod per se est sensibile, quod tamen: (ad proprij sensibilis differentiā:) non agit sine proprio, non sine qualitate tangibili. Et hæc solutio vnitatis, ut colligitur e comm. 34.lib.3.de fract. est realis, ita tamen vt sit modo euidens, modo ratione contemplabilis; verbi gratia, in vulnere, est euidens vnitatis solutio: in inflammatione, si ratione sanguinis soluatur unitas, fieri potest ut illa soluta unitas non sit euidens, ad sensum, sed tamē realis, ac ratione contemplabilis. Notandum autem nullam solutionem vnitatis esse morbum: quia morbus est in facto esse, solutio unitatis in fieri. Hinc Gal. cap.2.lib.de differen.morborum, inquit: si membrum sit inflammatum, citra exulcerationem, non esse morbum in soluta unitate. Porro solutionis vnitatis causa est qualitas tangibilis, & Prima, & Secunda. Quoad primam qualitatem, est intemperies inæqualis, intemperies in fieri, non in facto esse: & potest esse omnis intemperies, tam Simplex, quam Cōposita, humida tantum excepta: ratio est, quia humida non potest soluere continuum. Qualitas secunda tangibilis, proponitur a Galeno, cap.7. lib.12. meth. eaque rumpendo, frangendo, incidēdo, vel erodēdo vnitatem soluit: quare hæc secunda qualitas est quiddam durum, graue, crassum, tenue: ruptio fit a graui & crasso: contusio, a duro & graui: incisio a tenui, sed citra caliditatem: erosio, a tenui cū caliditate. Quare solutio unitatis fit a qualitate tangibili, quatenus ea est causa vel Interna, vel Externa. Nam quoad primam qualitatem, interna est continens, vel Contentum. Continens: vt intemperies partis, vnde intemperies vnius partis agit in aliam partem, & eius vnitatem soluit. Potest esse contentum: vt materia seu humor in corpore exsistens, qui alterando soluit continuum, verbi gratia, sanguis, calefaciendo. Externa autem caussa, quæ pariter alterando agit: vt, verbi gratia, si dolor fiat ratione medicamenti calidioris applicati. Similiter secunda qualitas tangibilis, potest esse caussa Interna & Externa: Interna, vel Vapor, vel Minera; vt uel contundendo, vel rumpendo, vel frangendo, vel abradendo potest continuum soluere; quod etiam efficere potest distendendo, sicuti potissimum contingit in pleuritide. Et hæc de caussis solutæ vnitatis, internis, & externis.

Caussæ pleuritidis.

Iam tractabimus caussas doloris pleuritici, e cap. 15.libro de constit.art.cap.10.lib.2.de crisibus, commento aphoris.33.sect.6.cap.9. libro 2.de loc. affect. Pleuritidis ergo caussa est sanguis: quia omnis inflammatio necessario est affectus sanguineus. At hic sanguis multiplex esse potest: nimirum succus sanguineus, calidus & humidus; biliosus, pituitosus, & melancholicus. Potissimum tamen in pleuritide est sanguis tenuis & biliosus: quia pleura eam obtinet densitatem, vt difficulter suscipiat sanguinem crassum, pituitosum, melancholicum. Caussæ generantes sanguinem patent: verbi gratia, iecur calidius, generat sanguinem biliosum. Item caussæ, sanguini genito impetum tribuentes, patent: harum enim vi sanguis, qui caussa est pleuritidis, vel attrahitur, vel suscipitur: attrahitur, ratione doloris, & caloris; vnde interdum contingit inter initia dolorem esse in pleura, qui nondum sit pleuritis, seu inflammatio; sed postea, dolore perseuerante, fit attractio sanguinis, & hinc inflammatio. Suscipitur sanguis ob imbecillitatem pleuræ, ob laxitatem, vt in ijs fit, qui singulis annis pleuritide corripi solent. Hæc de definitione.

Differentię.

Quoad differentias formales, multiplex potest esse species, prout tristis sensatio varia esse potest: vt in dolore cap. ostendimus. In pleuritide tristis sensatio potissimum est pungitiua, quia membrana afficitur. Quoad subiectum: hoc est Membrana, vel Musculus: membrana, Interna, vel Externa: musculus, vel Diaphragma, vel Intercostales; & hi vel Interiores, vel Exteriores. Quoad caussam efficientem, dolor lateris prodit a qnalitate tangibili vel Prima, vel Secunda; Interna vel Externa.

Signa.

In genere dolor facile cognoscitur, patiens enim de dolore circa pleuram conqueritur. Differentias a forma manifestat etiam patiens: dum conqueritur de dolore pungitiuo, vel de alio. Quoad differentias a subiecto: cognoscendum, an crucietur thorax, vel secundum totum, vel secundum partem: & si secundum partem, num secundum dextram, sinistram, anteriorem, posteriorẽ, superiorem, inferiorem: quod patiens declarabit. Membranæ affectæ esse cognoscuntur, e dolore pungitiuo; musculi e dolore laxatiuo, & si dolor erit inflammatorius, etiam e dolore pulsante. Deinde cognoscere oportet, quænam membrana sit affecta; quis musculns læsus. Membranæ aliæ snnt Externæ, vt periostium, quod est extra pleuram, & costas intus & extra ambit; dicitur autem externa membrana, quia supra pleuram est: aliæ membranæ sunt Internæ, vt pleura, & mediastinum. Periostium affectum esse cognoscitur; quando æger, dum decumbit in dolentem partem magis cruciatur, verbi gratia, si conqueratur de dolore in dextra parte, decumbens super dextram partem magis dolebit; quia per hunc decubitum comprimitur periostium. Practici vulgares errant, dum statuúnt, si æger super parte affecta decumbens peius habet, dolorem esse in parte externa ipsius pleuræ: nam hæc membrana est satis tenuis; vt, si inflammetur secundum partem internam, necessario etiam pars externa afficiatur: quare Gal. per externam pleuram intelligit periostium, non veram pleuram. Et sic læsum esse periostium cognoscitur. Cum autem periostium circundet costas, secundum partem internam & externam: cognoscitur inflammationem esse potissimum secundum partem externam, quando digitorum pressu dolor exacerbatur. Quod si pleura sit læsa; cognoscitur, quia decubitus super latus dolens minus est molestus: contra, per decubitũ in latere opposito, pleura extẽditur, & tensa dolet acerbius. Mediastinum læsum esse cognoscitur; quia dolor affligit per medium pectus, vsque ad infimam partem thoracis: si vero succingens costas membrana afficiatur; dolor potius est ad latera. Quoad musculos: si afficiatur Septum; dolor erit circa nothas costas & augebitur inspiratione, cui diaphragma destinatum est. Si reliqui musculi afficiantut, facile cognoscetur: dolor enim augebitur ad compressionem thoracis, modo magis, modo minus, prout musculi intercostales vel interiores, vel exteriores afficientur, verbi gratia, si exteriores afficiuntur: per leuem compressionem exacerbatur dolor. Quoad caussas efficientes: cognoscendum, an fiat solutio vnitatis, vel a qualitate, vel a materia: & si a qualitate, num a prima, vel secunda. Quoad primam: cognoscitur, quia dolor est stabilis, non errans, sine grauitate. Et hæc prima qualitas, cum multiplex esse possit; si fuerit caliditas, cognoscitur e dolore insigni, cum sensu caliditatis: caussæ calidæ præcesserunt: calida nocent: frigida iuuant. Si frigiditas; cognoscitur ex oppositis. Si siccitas; cognoscitur e dolore remisso, citra sensum vel caliditatis, uel frigiditatis: caussæ exsiccantes sunt prægressę: exsiccantia nocent, humida iuuant. Quoad materiam, vel secundam qualitatem tangibilem: hæc materia potest esse Vapor, vel Minera. Si vapor; cognoscitur e dolore errante: Si flatus exsistat satis crassus, vt dolor sit summus; patebit e dolore, qui erit citra omnem grauitatem: & cognoscitur præterea a iuuantibus, quia iuuant discutiẽtia. Si est minera; dolor est stabilis, & cum grauitate. Prętеrea, cum minera esse possit uel cum, vel sine putredine: si non est putrida, non aderit febris: si putrida, contra; tumque illa erunt signa pleuritidis, de quib. Galenus capite 15. de const. art. capite 10. l. 2. de crisi. cap. 8. libro 4. de causs. puls. nimirum dolor pungens, difficilis respiratio, tussis, pulsus serratus, febris continua. Dolor quidem est pungens; eo quod mẽbrana est inflammata. Respiratio est difficilis, frequens, crebra: nam ob materiam, inflammationis caussam, non potest dilatari pleura, vnde hic defectus frequentia suppletur, ideoque est difficultas: nam frequentia intenditur, quia augetur necessitas, ratione febris. Adest tussis, quia pulmo compatitur. Pulsus est durus; quia pleura afficitur, quæ est corpus densum: & pulsus euadit serratus, quia pleura ob sui resistentiam inæqualiter a materia obsidetur: est uelox & frequens, ob caliditatem febrilem. Febris est continua: nam fuligines assiduo cor petunt, a pleura inflammata. Quænam autem sit materia pleuritidis, cognoscitur ex Auicẽna & Galeno, com. aph. 33. sect. 6. nam si sputum sit rubicundum, caussa est sanguis: si flauum, bilis: si nigricans, melancholia: si albicans, pituita. Sed quoniam in pleuritide, frequenter materia a capite destillat, sputum albicans non potest humorem detegere: iccirco aduertẽdum, num iuncta sit destillatio. Sic etiam sputum nigricans interdum non est signũ melancholiæ, sed pleuritidis lethalis: præsertim si inter initia præcessit sputum rubicundum, flauum; quod postea nigricans sequitur. Si pleuritis sit sicca, sine sputo, cognoscitur materia, e signis, indicantibus dominium, uel sanguinis, uel alteriuus humoris in toto corpore.

Indicationes.

Præsidia sumuntur a forma, subiecto, & caussa efficiente. Forma est tristis sensatio: quæ sumitur ratione & iudicij, & receptionis. Si ratione iudicij; indicatur remedium, mentem ad alia auertens: nam fortibus detenti imaginationibus, delata sub oculos nõ vident: & digladiatores interdum vulnerantur, vt non sentiant, quia imaginationem alio habent conuersam. Receptio non pertinet ad mentem, seu sensum interiorem, sed ad organum; huius ratione indicatur anodynum; quod triplex proponitur, cap. 18. lib. 5. simpl. digerens, suppurans, & stupefaciens. Hęc tria sunt indicata: ergo necessario tria indicantia: quia vnum non nisi vnum indicat. In tristi ergo sensatione, quæ nõ ad indicium, sed ad receptionem refertur, consideramus vel ipsam receptionẽ, vel opus quod necessario sequitur receptionem. Si consideramus ipsam receptionem, ad hanc concurrit facultas & organum: si enim, verbi gratia, manus percutiatur, non posset excitari dolor, vel receptio dolorifica, nisi facultas a cerebro ad manum transmitteretur. Concurrit ergo ad receptionem facultas & organum. Facultas nihil indicat, quia non patitur. Organum, quia patitur, indicat. Porro organum producitur a facultate generatrice: (vt in anatomicis docuimus:) quæ agit per potentiam vel alteratricem, vel formatricem. Quoad alteratricem, organum ad recipiendum aptum efficitur ab alteratrice calidum. Hęc ergo temperatura calida, quæ in tristi sensatione habet rationem caussæ morbificæ, indicat contrarium, nimirum frigidum narcoticum: calidum quippe organum, indicat frigidum. Gal. inquit, hoc improprijssime esse anodynum: aduersatur enim temperaturæ, seu calido innato, id est, ijs quæ secundum naturam se habent. Deinde generatrix per potentiam formatricem, organum sensus tactus facit rarum: vbi enim nerui sunt molliores, sensus est magis exquisitus, vt in orificio superiori ventriculi: quia vbi maior raritas, ibi spiritus animalis promptius mittit suos, radios, quorũ beneficio facultas sẽsitiua est magis apta

Prog- ca.

ad

ad recipiendum. Organum ergo, vt rarum, habet rationem caussæ morbificæ, in tristi sensatione: ideoq; indicat emplasticum, vel suppurans, quatenus hoc densare potest. Et hoc proprie est anodynum; est enim moderate calidum, nec aduersatur calido innato: non tamen est proprijssime anodynum, quia, licet densans non aduersetur organo, ut est particeps calidi innati; aduersatur tamen organo in eo quod hoc debet esse rarum; nam densitate organi raritas imminuitur, vt radij spirituum animalium nõ ita prompte transmittantur. Tertio & vltimo, si consideretur tristis sensatio, & quidem receptio, ratione operis; indicatur leuiter digerens, quod calidũ est in primo, & tenuis substantiæ. Hoc opus est materia, quæ dolorem sequitur, seu quæ a dolore attrahitur; non materia quæ præcedit dolorem: (hæc enim est caussa efficiens:) sed quæ ante dolorem non fuit, & opus est tristis sensationis: in dolore enim dum facultas expultrix ad expellendum insurgit: tunc concurrit in partẽ dolentem aliquid sanguinis & spiritus, vt pars dolẽs aliquo modo repleatur: vt docet Galenus cap. 3. lib. 13. methodi. Et hæc materia, quæ sequitur dolorem & receptionem, est illa quæ indicat digerens. Hoc indicatum, secundum Galenum, est proprijssime anodynum: cum enim sit calidum, non aduersatur temperaturæ organi, seu calido innato: & cum sit tenuis substantiæ, non aduersatur raritati. Quare tristis sensatio indicat Auertens mentem ad alia, Frigidũ, Densans, moderate Discutiens. Subiectũ, seu thorax quid indicet, patet: & forsitan pleuritis potest requirere secundum sui proportionem remedium pleuriticum, quod quidam pro secreto habent. Quoad caussam efficientem: solutio vnitatis non indicat vtile: qualitas autem tangibilis indicat, vt est caussa solutionis vnitatis & proinde doloris. Prima qualitas, indicat alterans per contrarium, verbi gratia, caliditas refrigerans. Secunda qualitas est materia, nimirum Vapor, vel Minera: vapor indicat discutiens; minera sensibiliter euacuans, verbi gratia, sanguinea sanguinem vacuans. Cæterum, cum hæ materiæ sint mistũ præter naturam, lædens hominem secundum thoracem: hinc variæ sumuntur indicationes. Cum enim sit mistum præter naturam; peccare potest secundum formam, qualitatem, & quantitatem. Vitium secundum formam potest esse duplex: vel enim materia est putrida, & indicat eradicans; vel non est putrida, habet tamen formam & naturam aduersariam corpori nostro, vt materia venefica, virulentia Gallica; & hęc non indicat, quia non est essentia, sed requirit alexipharmacum. Peccatum secundum quantitatem, indicat minuens. Secundum qualitatem vitium, indicat alterans per contrarium, calidum indicat frigidum. Peccatum secundum qualitatem motiuam, indicat reuulsorium, deriuatorium, reprimens. Peccatũ in quiete, indicat discutiens. Si sumatur materia, vt lædit; si vehementer lædit, indicat remedium vehemens seu validum; vt lædit thoracem, indicat remedium vacuans per tussim.

ndicatio-es.

Prognostica.

In genere de periculo nihil statui potest: quidam enim dolor est periculosus, quidam vacat periculo. Quoad differentias igitur formales, vt tristis sensatio est magis vel minus vehemens; ita etiam intenditur discrimen. Quoad differentias e subiecto, cæteris paribus; dolor magis est periculosus, si occupat partes internas. Quoad differentias a caussa efficiente; sufficiat vim materiæ perpendere: nam si, verbi gratia, fiat dolor in thorace, vel e vulnere, vel e cõtusione; non pertinet ad vos, sed ad chirurgos de prognostico loqui. Materia potest esse vapor, vel minera. Si minera; cæteris paribus, dolor magis est periculosus quia facilius vapor expugnari potest. Quoad mineram, de ea saltem materia loquemur, quæ potest esse caussa pleuritidis: & cũ fiat pleuritis a sanguine; oportet sanguinis vim, seu vehemẽtiam perpendere.

Sanguis ergo, caussa pleuritidis, est mistum præter naturam, pleuram lædens. Quatenus sanguis est mistum, oportet considerare, an sanguis sit purus, an potius biliosus, pituitosus, melancholicus. cap. 15. lib. de constit. art. & cap. 10. lib. 12. de crisibus. Si sanguis sit vel purus, vel biliosus; pleuritis erit minus periculosa: si melancholicus, summe periculosa: non ita si pituitosus, quamuis sit diuturnior, quam si in caussa sit sanguis biliosus, aut purus. Si perpendamus vim sanguinis, vt est prẹter naturam: peccatum est secundum formam, quantitatem, qualitatem. Quoad peccatum secundum formam; si sanguis fuerit summæ actiuitatis, est pleuritis periculosa, verbi gratia sanguis in pleuritide est summæ actiuitatis, dum pleuriticus laborat morbo Gallico: iccirco summum est prædicendum periculum. Quod si sanguis, qui caussa est pleuritidis, sit summe putridus; pariter pleuritis est admodum periculosa, & ferme lẹthalis. Quoad vitium in quantitate: quo sanguis copiosior, eo malum magis periculosum. Quoad qualitatem, sanguis calidior, & tenuis, citius potest vinci: at viscidior, crassior tardius. Quoad peccatum sanguinis in quiete: quo magis parti adhæret sanguis, eo periculosior pleuritis, soletque in empyema degenerare. Quoad motum materię; pleuritis periculosior, si motio fiat per modum transmissionis, quam per modum attractionis. Vnde Hippocrates aphor. 11. sect. 7. a pleuritide peripneumonia, malum: nam dum materia mouetur intro, ad pulmones, malum; si extra, est potius bonũ. Si denique consideremus sanguinem, vt lædit: quo vehementius lædit, eo periculosior pleuritis. Hinc Galenus cap. 5. lib. 4. de præsag. e puls. dicit: si pulsus sit maxime durus, euidenter serratus, paruus, creber rimus; lethalis est pleuritis: quia hi motus nobis significant vehementissimam lęsionem sanguinis. Si perpendamus sanguinem, vt lædit pleuram: si verbi gratia lædat pleuram secundum partem sinistram, est pleuritis deterior, propter sinistrum cordis ventriculum.

Curatio.

Quoad materias, primum de chirurgicis loquemur. Dicit autem Auicen. inflammationi thoracis communiter conuenire venæ sectionem. At vero Hippocrat. commen. 11. li. 2. de rat. vict. acut. ait, dolore ascendente esse secandam venam; descendente, esse vtendum pharmaco. Hoc loco ergo duplex est indicatum; scilicet remedium vehemens, vacuans sanguinem, cuius materia est venæsectio; & remedium vehemens, vacuans humorem alium a sanguine, cuius materia est niger helleborus, peplus. Si duplex indicatum, ergo duplex indicans, alterum, sanguis; alterum, succus non sanguineus. Hippoc. autem ad hęc duo indicantia respicere, inde probari potest; quia loco citato non loquitur de omni pleuritide, sed de ea quæ fit a sanguine, misto cum alio succo: nam a principio illius secundi libri de rat. vict. vsq; ad 11. & 12. contextum, loquitur de illa pleuritide, in qua licet fomenta tentare, quibus dolor sedetur; & si fomẽtis dolor non minui, sed intendi videatur, confugit ad uenæ sectionem, & ad pharmacũ. Quod si pleuritis, de qua loquitur Hippocrates, esset pleuritis a solo sanguine facta, citra permistionem: non institueret curam tentatiuam; nec enim ita fuit ignarus, vt non cognosceret affectum exquisite sanguineum. Patet igitur, ratione huius curæ tentatiuæ, proponere Hippoc. eam pleuritidem, quę fit a sanguine, permisto cũ alio succo: ideo duplex indicans, sanguis, & succus ab hoc diuersus. Cur autem Hippoc. dolore ascendẽte sanguinem vacuat; descendente purgat? Respicit ad citam celeremque doloris remotionẽ: agit enim de insigni dolore, quem fomentis mitigare non potuit, imo qui inde auctus est. In remouendo hoc dolore, respicit ad essentiam indicantis; quæ petenda est a motu materiæ peccantis, prout scilicet inclinationem & impetum habet sursum, vel deorsum.

Venæsectio, dolore adscendẽte; pharmacũ, descendẽte, conuenit. Vide etiam commen. in aph. 2. se. 1. Hier. Capiuac.

Quare in pleuritide, quæ fit a sanguine permisto cũ alijs succis, si dolor vehemens sit, qui fomentis non cedat; mitigandus est euacuatione materiæ fluxæ; quod fit, dolore ascendente per venæ sectionem, descendente per pharmacũ. Permittens supposuit Hippocrates: at Galenus vt interpres, id proponit. Si enim febris sit vehemens, quamuis minus vtile sit dolore descendente venam secare, est tamen tutius: magis quidẽ vtile est pharmaco vti, quia pharmaco euacuatur materia, quæ est caussa doloris, non item per venæ sectionem, scilicet dolore descendente: tutius tamen est secare venam, quando febris est intensa; tunc enim virtus non potest sustinere caliditatẽ pharmaci, & febris. Et hæc de illo Hippocratis loco.

Si sputum sanguineũ, num secanda vena Vallesius aliter interpretatur, in suis cõmentarijs.

Licet autem pleuritis sit inflammatio, & affectus sanguineus, sanguinis vacuationem indicans: non tamen semper secanda est vena, quamuis virtus sit robusta, exempli gratia in pleuritide cum sputo sanguinolento: vnde Hip. circa finem sect. 3. lib. 6. epid. non mittit sanguinem in pleuritide, in qua sanguis exspuitur: Gal. rationem affert, quia inflammatio est mitis. Quidam hac decepti auctoritate, nũquam secant venam, si sputum sit sanguineum. Sed nos ad methodum & fundamenta reuocantes omnia, distinguere debemus, dum sanguis exspuitur, num sanguinis peccatum sit vehemens, nec ne. Si non est vehemens, mitis est inflammatio; qualis ea fuit, quæ ab Hipp. proponitur: dum scilicet sanguis qui fluit, egreditur: non retinetur; ideoq; sensibiliter dolor imminuitur; e quibus mitis cognoscitur inflammatio; ideoq; tunc non est secanda vena; quia sanguis in hac miti inflammatione a materia euacuatur per tussim. Si peccatum sanguinis sit vehemens, inflammatio non est mitis: dum scil. æger exspuit sanguinem, sed in parua copia, & dolor non minuitur, sed intenditur potius; quia scil. maior est portio sanguinis fluentis, quam eius qui excernitur: proinde vena secanda, cum vitium sanguinis sit vehemens. Patet ergo, an in pleuritide venam secare liceat.

Circa *quid agendum* specificum; notandum, vacuari debere sanguinem ad ℔. j. si ad ℔. j. peccat. Sed hoc est peculiare in pleuritide, sanguinem statui peccantem, qui non modo fluit, verum etiam fluit: nam sanguis fluxus est in caussa doloris, quem per venæ sectionem volumus imminuere: vnde merito Hippocrates t. 10. l. 2. de vict. rat. permittit egredi sanguinẽ, vsq; ad eius mutationem; quia hæc nobis significat mutari sanguinem etiam fluxum, qui actu caussat dolorem. Vsus venæ sectionis. *Quantum agendum*, sumitur ab actione sanguinis. Si ergo summa sit sanguinis actio, verbi gratia si dolor sit vehementissimus, ratione copiosi sanguinis: vnica vice & confertim sanguis vacuandus. Supponere autem oportet virtutem robustam; si enim debilis sit; vel repetenda venæ sectio, vel cucurbitulis scarificatis complere oportet. *Modus agendi* desumitur a passione sanguinis, vt facilius, vel difficilis egreditur. Quare in pleuritide a sanguine bilioso, foramen faciendum est angustum; amplum, si fiat a sanguine melancholico; medio modo, si a pituitoso, vel puro. Quoad *quãdo agendum*: oportet intelligere, quæ vena sit primum secanda, & quo tempore vena secanda. Cum autem quando agendum, sumatur a præsentia indicantis, & absentia prohibentis; statim ab initio, quamprimum indicantis sanguinis præsentia adest, & nihil prohibet, vena tundenda. Nec obstat, quod Hippocrates venam Anaxioni die octauo aperuit: nam, vt Galenus notat, a principio non fuit vocatus, alias etiam a principio venam secuisset; quia indicans adest, & nihil prohibet, præsertim virtus inter initia non prohibet, quia fortis est.

Num fomẽtis ante venæ sectionẽ vti liceat.

Dubitatur, num liceat venam secare post fomenta, mitigantia dolorem? Nam Hippocrates lib. 2. de vict. rat. inter initia inquit, dolorem lateris tentandũ esse fomentis sedare. Quæ auctoritas male intellecta, multis est exitio. Si enim summo mane ad pleuriticum accedatis; nec venam aperiatis, sed applicetis fomenta: fieri potest, vt maior copia sanguinis attrahatur; at postea circa vesperam, propter inuasionem febris, non licet venam secare, & sequentem tamen diem exspectare est lethale, quia nimirum augetur inflammatio. Loquitur ergo Hippocrates de vera pleuritide; nõ de dolore qui fit a flatu: nam præter id, quod signis Hippocrates flatus cognoscere potuit: si flatus non cedat fomentis, quomodo Hippocrates esset arbitratus eum cessurum venæ sectioni? Loquitur ergo de pleuritide, & dolore inflammatorio, de pleuritide exquisita, quæ fit a sanguine: in qua si non iuuent fomenta; iuuet remedium sanguinem vacuans. Non autem loquitur Hippocrates de qualibet pleuritide sanguinea; nec enim in omni sanguinea progredi possumus cura tentatiua. Quod si ergo pleuritis fiat a sanguine, sed exiguo & in parua copia; nec manifestum sit, an in corpore sit copiosa materia, ob humorem retrocessum: licet tentare fomentis, num doloris caussa dissolui queat: & cum in corpore non subsit humor, non fit attractio nouæ materiæ, ideoque remouetur pleuritis, & curatur affectus inflammatorius citra venæ sectionem: neque enim vena secanda est, nisi sanguis affectus sit vitio vehementi. Sed si contingat, vt in hac cura tentatiua, post applicatum fomentum non leniatur dolor, sed intendatur; cum hæc intensio significet corporis repletionem, & vitium sanguinis vehemens: tunc vena secanda est, monente Hippocrate. Quod si offeratur corpus quadratum, plethoricum, quod pleuritide laboret: fomentis locus non est, sed ante fomẽta vena est secanda. Aliud etiam oritur dubiũ: quia Auicennas quarta, primi, cap. 20. de phleboto dicit: cum euacuare volueris, prius seda dolorem: ergo videtur primũ dolor fomentis sedandus, deinde vena secanda. Galenus com. aph. 23. sect. 1. dicit in vehemẽtissimis doloribus, maximum esse remedium ad leipothymiam vsq; vacuare. Galenus igitur statim euacuat, nec prius fomentis vtitur. Quare cõfugiemus ad methodum, pro lite hac dirimenda. Versamur circa quãdo agendum, quod sumitur a præsentia indicantis, & absentia prohibentis; ita vt magis possit indicans, quã prohibens. Hic ergo perpendere debemus vehementiam doloris, qui sedari debet; & vehementiam sanguinis, qui euacuari debet: &, si magis possit dolor, prius fomentis vtendum: si magis sanguis, vena illico secanda. Quod si igitur vena aperienda sit remota a loco dolente: primum dolor sedari debet, post tundenda vena: quia magis potest dolor, quam sanguis ille remotus, qui dolorem vel nullo modo, vel tarde auferre potest: ideoq; sententia Auicennæ hæc est: Cum a longinquo vacuare voles, prius dolorem seda. At si vena secanda est proxima; magis potest sanguis, quam dolor; & per venam proximam apertam vacuatur sanguis, qui actu causat dolorem; ideo in doloribus vehementissimis Galenus, respiciens ad venam proximam, ante fomenta venam secabat. Ergo, si sanguinis adsit vehementia, semper ante fomenta vena est diuidenda.

Auicennæ sententia enarratur.

Quæ venæ aperiendæ, & si plures, quo ordine.

Quoniam vero plures interdum venæ sunt secandę: videndum quæ primo, quæ secundo incidenda. Auicennas in thoracis inflammatione, primum secat saphenam oppositi lateris: deinde venam brachij oppositi; tertio venam brachij eiusdem lateris. Hic ergo proponitur & Vbi, & Quando agendum. Quoad *vbi agendum*; respicit Auicennas ad triplicem subsistentiam sanguinis; ideo enim tres venas secat. Nã si materia fluxa, quæ consistentiam habet in pectore, sit exigua: sufficit interdum secare tantum saphenam, vt euacuetur materia in toto exsistens, & ad locum distantem fiat reuulsio. Si autem maior sit copia materiæ fluxæ, oportet secare venã eiusdem lateris.

Tres

Tres denique venas secat Auicennas, quando triplex est sanguinis subsistentia: accidit enim interdum, vt corpus uniuersum sanguine sit repletū: quare, cū sanguis habeat subsistentiā circa partes infernas, infra iecur; merito probatur sectio saphenæ: & cū sanguis etiam habeat subsistentiam supra iecur, secūdum partem & dextram, & sinistram; recte secatur vena vtriusq; brachij. Hæc ergo ratio est, cur triplex tundenda vena. Quoad *quando agendum*: Auicennas primo secat saphenam, deinde venam brachij oppositi; tertio eiusdem lateris: non quod semper ita sit agendū, sed tum, quando adest præsentia indicantium, & nihil prohibet. Si ergo materia fluxa, pleuritidis caussa, sit exigua; quæ autem fluit, & fluxura est, sit cópiosa: tunc adest præsentia sanguinis indicantis: sed magis potest materia fluxura, quam fluxa, quia dolor est exiguus, qui nobis patefacit, non esse admodū vehementem vim sanguinis fluxi. Quia ergo quando agendum, indicatur a præsentia eius, cuius vis est vehementior; materiæ autem fluxuræ, non fluxæ, hoc in casu, vis est vehementior: ideo Auicen. secare debuit alias venas, quam eiusdem lateris. Cæterum, dum perpendimus materiam fluxuram; hæc vacuari potest per venam brachij oppositi, & per saphenā. Auicennas saphenam secat: quia magis potest materia, quæ est circa artus in febribus; quo magis enim a longinquis attrahes, tanto magis reuelles; efficacior enim reuulsio, quæ fit a longinquioribus partibus: ideoque interdum sufficit remouere sanguinis impetum, per solam sectam saphenam. Non ergo voluit Auic. semper tres venas esse secandas: quia & vna interdum sufficit, aliquando duæ, &c. Si.n. dolor sit exiguus, & corpus repletum satis; primo saphena scindenda: a cuius sectione dolor vel minuitur, vel non. Si minuitur; iudicare possumus, per saphenæ sectionem, sufficientem factam esse reuulsionem, alia venæ sectione opus non sit. At si dolor perseueret; cogimur secare venā oppositi lateris, vt ab alio latere fiat reuulsio: nam exsistente perseuerantia doloris, sed exigui magis pōt vehementia sanguinis fluxuri, quam fluxui, quia dolor exiguus: quare secundo loco vena brachij oppositi secanda. Et si ab huius sectione dolor euanescit, nec vehementia intēditur, nihil aliud agēdum. Quod si perseueret, tertiam venam aperire cogimur. Nec huic sententiæ Gal. aduersatur: licet dicat, sectionem venæ ab opposito latere, vel nihil, uel tarde iuuare. Cum enim Galen. agat de quando agendum; respicit ad præsentiam vehementis indicantis. Ideoq; si dolor sit vehemens, qui, verbi gratia fomentis non cedat, sed augeatur, vel etiam ante fomenta vehemens sit dolor: hic significat, sanguinem fluxum esse vehementem, maximeque posse ad indicādum: ideo quamprimum uena eiusdem lateris aperienda, quia per saphenam, uel oppositum latus, sanguis fluxus non ita potest euacuari: & cum sanguis fluxus sit in caussa doloris uehementis, cum non euacuetur per venæ sectionem oppositi lateris, remanet dolor; quare remedium nullum: & dolor permanet diutius, quam par sit; quare tardum remedium. Cum autem ad curandum medici plærunque vocentur, quando malum quodāmodo progressum est, & dolor est vehemens: certe tunc uena eiusdem lateris aperienda est.

[Cucurbitulæ scarificatæ.] Quoad Cucurbitulas scarificatas, quandoque conueniunt loco sectionis venæ, cum virtus debilis est,
quæ venæ sectionem tolerare nequit: vel etiam si vi-
res mediocres sint, si tamen vniuersum sanguinē pec-
cantem per venam sectam educere non licet, post ve-
næsectionem id supplendum est cucurbitulis scarifi-
catis. Quoad locum: Aetius applicat thoraci. Vbi no-
tandum: quatenus cucurbitulæ sunt vicariæ venæ se-
ctionis, eas nequaquam applicandas esse loco affecto
(sicut etiam de venæ sectione diximus) sed eo modo
administrandas, vt fiat reuulsio, & deriuatio, quæ est mistum quiddam ex euacuatione, & reuulsione. Iccirco cucurbitulæ, venæ sectionis loco adhibitæ, applicari debent vel infra thoracem, vel in brachijs; nequaquam dorso, loco affecto. Quatenus autem cucurbitulæ propria ratione considerantur, vt auxilium topicum; respiciunt materiam fluxam, & euacuationem non totius corporis, sed repletionis determinatæ: & quia hic sanguis fluxus subsistentiam habet in thorace; pro euacuatione determinata cum Aetio cucurbitulæ applicandæ sunt thoraci. Vtimur cucurbitulis loco venæ sectionis, in principio: contra, cucurbitulis gratia repletionis determinatæ, non vtimur inter initia, sed post euacuationem totius.

[I. Anodyna] Medicamenta in pleuritide respiciunt Dolorem, vel Pleuram, vel Caussam efficientem. Dolorem respiciunt anodyna: quæ vel proprijssime ita dicuntur, vel proprie, vel improprie. [Discutiētia.] Proprijssie anodyna sunt, quæ moderate discutiunt, calida sunt in primo, & tenuium partium: vt *oleum anethinum, chamæmelinum, fænumgræcum*. Quoad vsum: ℞. *ol. anethini, chamæmel. an.* ℥. ß. *pulu. tenuiss. anethi* ℈. j. *Misc.* Applicetur moderate calidum, nam materia morbifica discutienda id indicat, quæ calido cedit, frigido non cedit: erit autem moderate calidum, quia affectus inflammatorius valde calidum prohibet. Vtendum hoc medicamento, quando dolor est vehemens, & nihil prohibet, prohibet autem materia replens totum: quare prius aut vena secanda, aut saltem aluus mollienda, antequam hæc medicamenta applicentur. [Densantia.] Locus patet: si enim pleuritis sit in dextro latere: illa subsistentia indicat parti dextræ esse adhibendum anodynum. Sequuntur anodyna proprie ita dicta, nimirum densantia, quæ humida sunt, vt *malua, althæa, lac, butyrum, amyg. dulcis, aqua temperata moderatæ caliditatis, hydrelæum, farina triticea, panis triticeus mediocriter coctus, adeps gallinaceus, suillus.* Hippocrates fomentis ante venæ sectionem vtitur, vt inde cognoscat, an materia copiosa subsit in corpore. Nos autem loquimur de fomentis, quibus post venæ sectionem vti licet, ratione doloris vehementis, quæ sunt humectantia, densantia, emplastica, suppurantia (applicentur vt libet.) Quoad vsum. ℞. *panis triticei, decocti in lacte* ℥. ij. *Vtere. Præterea.* ℞. *malu. alth. an. M.* ß. *aquæ lib.* ij. *fiat decoctio ad consumpt. tertiæ partis, pro fomento. Possumus eodem modo pinguedines applicare.* Quoad modum: his tepidis vtendum, & fomentis & inunctionibus. Sumantur uesicæ, & dimidia parte repleantur propositis medicamentis. Admirabile est, si hæc medicamenta parentur cum omento uerbi gratia. ℞. *omentum vel castrati, vel vituli, vel suis, calefiat moderate cum oleo amygd. dulc. cum oleo sesamino, & similibus.* Tempus patet, nimirū post venæ sectionem, & postquam corpus bene expurgatum est. Quoad vbi: his anodynis densantib. non tantum vtendum applicando, sed etiam exhibendo. Nā vbi agendum indicatur a subsistentia indicantis. Si ergo pleuritis sit interna, intra costas: medicamenta applicata, non ita facile possunt permeare, dolor est acerbus, qui non cessit venæ sectioni, cuius insignis doloris ratione virium lapsus imminet, & membranarum corruptio: ideo cogimur iudicare, sanguinis subsistentiam esse in parte interna: & tūc hęc anodyna (quod pauci sciunt) exhibenda sunt. Consulo igitur, vt vrgente necessitate, exhibeatis *ol. amygd. dulc. recens expressi* ℥. viij. *Ne autem ratione olei inflammatio interna augeatur; permiscenda est bona quātitas aquę hordei: sic enim dolor mitigatur, nec feruor intenditur.* Et tutius est his vti, quā illis medicamentis, quæ sunt frigida, & improprie anodyna dicuntur. [Frigida, seu opiata.] Galen. t. 33. lib. 1. de rat. vict. *opiata in pleuritide improbat; nec enim sanant, sed sensum tollunt, & sunt in caussa, vt respiratio admodum difficilis euadat.* Auicennas in dolore admodum intenso, qui digerentibus non cedit, vtitur

frigidis: potissimum si vigiliæ infestant, exhibet *semina papau. albi, cum saccharo, quod deterget hoc modo.* ℞. *emuls. sem pap. ʒ. iiij. sacchari ʒ. j. addatur duo vel tria cochlearia ptisanæ hordeaceæ colatæ.* Medicamenta hęc non exhibeantur actu frigida, quia virtus prohibet caussa respirationis; licet frigida magis obtunderent doloris caussam. Quoad quando: exhibeantur, si est dolor vehementissimus, qui vigiliarum sit caussa. Quoad vbi: hæc extra applicari non debent, maxime enim læderetur respiratio; sed intro per os tantum danda sunt.

II. Appropriata.

Sequuntur medicamenta, subiectum, seu pleuram respicientia: talia sunt *dens apri, flores rubri papaueris, quorum magna copia est tempore messis*: ego non raro sum vsus, dolor enim sedatur, & pleura roboratur, vt materiam expellat morbificam. Quoad vsum: ℞. *dentis apri ℈. j. flor. papau. rubri ℈. ij addatur syr. de liquirit. vel de capill. Ven. ℥. ß. Mis.* Quoad modum, potest esse lambitiuum, vel electarium. Efficax hoc est electarium: ℞. *pulu. dentis apri ʒ. ß. sem. rubri papau. ʒ. j. ß. conseruæ e flor. maluarum ℥. j. ß cum syrupo fiat electarium, cuius dosis a ʒ. j. ad ℥. ß.* exhibeatur per vnam, vel duas horas ante omnem cibum. Sæpe detur: quia mitigatur dolor, euacuatur materia, fouetur pleuræ proportio.

III. Caussā respicientia.

Quoad materiam medicinalem, quæ caussam efficientem respicit potissimum in pleuritide: hæc medicamenta referuntur ad materiam, vel exsistentem in Toto, vel in Thorace. Quæ totum respiciunt, postulant discursum generalem. Vnum notandum, circa *quando* purgandum. Hippocrates dolore descendente, inter initia pharmacum propinat, vt peplum, helleborum. Vult ergo in principio esse exhibendum: sicut enim dolore ascendente vena secanda est inter initia; ita descendente, purgandum inter initia, nisi febris prohibeat. Dolore quidem ascendente pharmacum soluens in declinatione propinandum; nam in principio secatur vena; in declinatione autem cū materia sit concocta, nec adsit cruditas, nec febris vehemens, adest indicans, & nihil prohibet. At si dolor descendat, pharmacum modo in principio, modo in declinatione exhibendum; prout adest indicans, & non adest prohibens. Si igitur in principio adsit indicans, & non adsit prohibens: tunc in principio soluens erit exhibendum. Non adest prohibens, si febris sit remissa: tunc enim magis potest materia morbifica ad indicandum, quam febris ad prohibendum. Iccirco Galenus ait: si febris sit vehemens, non esse purgandum; si non sit vehemens, etiam exhibendam esse colocynthidem. Sed dubitatur, quomodo dolore descendente, in principio, materia, quæ adhuc cruda est, magis possit ad indicandum, quam uel febris, uel materiæ cruditas, ad prohibendum? Non potest responderi, materiam illam turgere: ea enim turget & furiosa dicitur, quæ huc illuc agitatur, ut ignoretur in quod viscus ruere possit, metusque sit, ne petat partem aliquam principem: at materia in pleuritide habet raptum ad partem ignobilem, & ad partem quā medicus cognoscit. Quare dicendum, hanc materiam morbificam esse crudam, & habere impetum deorsum, ad partem inferiorem pleuræ: hancque materiam, vt habet impetum deorsum in pleuram, magis posse ad indicandum pharmacum, quam cruditas ad prohibendum. Ratio est, quia Hippocrates loquitur de pleuritide, in qua est dolor vehemens; non de omni, sed in qua dolor fomentis non cedit. Dum igitur augetur dolor ob impetum materiæ; occurrendum est, ne ob materiæ impetum, maxima excitetur inflammatio. At fomentis occurrere non possumus. Ergo soluente pharmaco materia hęc euacuanda: ideo materia magis indicat, quam cruditas prohibeat, quamque febris remissa prohibeat: præsertim quia hæc materia, quatenus impetum habet deorsum, facile redditur obediens pharmaco deorsum trahenti. Si febris sit intensa, Auicennas noctu purgat: nos vel die, vel noctu, prout adest indicās, & abest prohibens. Si enim pleuriticus noctu peius habeat, interdiu purgamus; quia morbi vehementia noctu prohibet. Auicennas autem ita loquitur, vt significet, dolore descendente, cum summa vehementia materiæ, impetum deorsum habentis statim inter initia pharmacum esse exhibēdum, ita vt etiam noctu demus, si circa vesperam vocemur, diem sequentem non exspectantes. Quod si autem febris fuerit vehemens, secundum Galenum uena secanda, etiam dolore descendēte: & eodem die vti possumus medicamento inferius uacuante, sed leniente: Verbi gratia, mane secetis uenam, circa vesperam exhibeatis leniens.

Quaedo purgandum in pleuritide.

Discutiētia vaporem.

Quoad materiam fluentem, in thorace contentā: si sit Vapor, non est uerus dolor pleuriticus: & tunc uti licet *anetho, chamæmelo, feniculo, cumino, dauco, aniso, petroselino, aromatibus, & aliis*; quæ sua caliditate nō nocent, quia affectus non est inflammatorius. Si autem materia fluens fuerit minera: repellentibus & astringentibus parce utendum, c. 17. lib. 11. metho. impediunt enim thoracis dilatationem. Sufficit ergo *oleum rosaceum potius completum, quam omphacinum, cum aceto. Et, si materia sit biliosa, addatur oleum violaceum uel potius aqua violarum: si pituitosa, oleum chamæmelinum, mastichinum.* Vsus sit pro discrimine indicantium, uerbi gratia, si materia sit biliosa, & proinde huius sit maior actio quam pituitæ; potestis oleū ros. completum in maiori quantitate præscribere, quam in pleuritide a sanguine pituitoso. Quoad modum: cum Galeno cap. 15, li. 1, ad Glaucon. in calida fluxione utendum est oxyrrhodino, actu frigido; in frigida, tepido; quod in genere de inflammatione dictū, in pleuritide locum nō habet, nunquam enim in hac actu frigidum esse debet medicamentum, quamuis in fluxione biliosa minus calidū esse debeat. Quoad *quando*: utendum his medicamentis, dum adest præsentia indicanti: nimirum in principio, dum materia fluit, & non est impacta. Oportet autem abesse prohibens. Prohibet in principio materia exsistens in toto & thorace. In toto, dum est admodum copiosa: quare in primis uena secanda, antequam utamur reprimentibus. Per materiam in thorace exsistentem, intelligo materiam, quę est in aliquo viscere thoracis, & mouetur in thorace exsistens, vel a corde, vel a pulmone ad pleuram: verbi gratia, quando peripneumonia mutatur in pleuritidem: in hoc casu reprimentibus ęger necaretur, quia impetus est a parte nobili ad ignobilem: & reprimentia præterea prohibentur a virtute debili cordis, pulmonis, quatenus hęc viscera propter imbecillitatem facile suscipiunt, Quamobrē, si adest tussis, quæ tamen non fit ratione pleuritidis; si adest peripneumonia; si homines sunt obnoxij palpitationi cordis: significatur harum partium imbecillitas: ideoq; tunc nullo pacto reprimentibus vtendum. Quoad vbi: patet, quod parti dolenti sint adhibenda medicamenta.

Repellentia materiam fluentem.

Expectorantia.

Si materia iam fluxa sit, ad notandum impacta: si fuerit sanguis, præsertim feruēs ac biliosus: exhiberi debent, *syrupus violaceus, iuiubinus, de capillis Vener. item iuiubæ, sebesten, amylum, saccharum candidum, amygdalæ, semina frigida mai. & minora.* Si sanguis non sit ita feruens, his adiungemus *syrupum acetosum simplicem.* Si sanguis sit pituitosus; addemus *oxymeli simplex, syrupum liquiritiæ, syrupum de farfara, loch de pino, loch de pulmone vulpis: & parabimus eclegma, e melle, e mulsa*: nam ratione sanguinis pituitosi opus est detergentibus. Si sanguis fuerit melancholicus; aduertendum, an sanguis ille sit exustus, necne. Si exustus fuerit; addatis *syrupum de pomis simpl. syrupum violarum, mucilagines seminis altheæ, maluarum; addatis passulas, caricas.* Si non fuerit exustus; satis erit, vti medicamentis, quibus etiam vtimur ratione

Cum ac[...] paratoru[m] vsus vi[...]

tione pituitæ, id est attenuantibus, ratione crassitiei.
Hæc igitur sunt medicamenta, quibus vtimur pro
euacuanda materia, in thorace & pectore exsistente.
De *Vsu*. Dosis augetur vel minuitur, pro varia ra-
tione indicantis: nimirum pro copia, caliditate, cras-
sitie, tenuitate, visciditate. Ratione ergo bilis, quæ
calida ac tenuis est, & proinde summæ actionis, ita
præscribemus: ℞. *syrupu͂ viol.* ℥. j. ß. *sacchari candidi vio
lacei* ℥. ß. *emulf. semin. melon. cucurb. ana* ʒ. iij. *Mis. fiat
lambitiuum*. Si sanguis fuerit pituitosus, crassus, vi-
scidus; ita præscribatur: ℞. *oxymelit. simpl.* ℥. j. ß. *syrupi
de farfara* ℥. ß. *penidiorum* ʒ. iij. *Misc. & fiat lambi-
tiuum*. Quoad modum; lambitiuum potest esse ma-
gis vel minus liquidum. Minus liquidum conuenit,
dum maior est resistentia, difficilior passio; vt si san-
guis sit pituitosus & melancholicus: contra, si bilio-
sus. Quoad quando agendu͂: his medicamentis vten-
dum, dum adest indicans, & nihil prohibet. Indicans
adest, dum materia morbifica egreditur pleurã: hoc
enim tempore materia mouetur in pulmones, & per
tussim ope eclegmatum excernitur: non debet ma-
nere in thorace, quia orietur empyema: lambitiuis
igitur vtendum, quando materia egreditur pleuram;
ergo quamprimum: nam in pleuritide inflammatio-
nis materia etiam inter initia resudat, sicut in oph-
thalmia. Quare inter initia eclegmatis vtendum, nisi
adsit prohibe͂s. Prohibet autem primum materia ex-
sistens in toto. Male igitur quidam practici in pri-
ma visitatione præscribunt lambitiua: (sunt quasi
fœminæ, isti Medici:) nam materia in toto exsistens
prohibet: eclegma enim exhibitum est in caussa tus-
sis; tussi autem agitantur pulmones, thorax, & pleu-
ra: ideoque si corpus sit repletum, maius fit nocu-
mentum, ratione attractionis nouæ materiæ, quam
iuuamentum. Quare & post venæsectionem, & post
leniens, lambitiua demum præscribi debent: potest-
que & sanguis vacuari, & leniens exhiberi, eodem
die; nec enim cunctandum. Prohibetur etiam lambi-
tiuum a materia, quæ euidenter replet ventriculum,
& præsertim a materia cibali. Hinc boni practici
lambitiua, exhibent ante cibum; & minimum per
duas horas post cibum. Vbi agendum, patet: materiæ
enim subsistentia indicat, medicamentum per os esse
exhibendum.

Error quorundam.

Resoluentia materiã impactam.

Tandem opus est medicamentis, quæ mineram
seu materiam impactam vacuent; non potest autem
vacuari, nisi mutetur in vaporem. Quare hæc medi-
camenta debent esse calida, tenuis substantiæ: hæc
sunt mitia, mediocria, vehementia: quibus vtendum,
prout materia postulabit. Inter mitia recensere licet,
quæ proponuntur ab Hippocrate & Galeno, libro
secundo, de rat. vict. nim. *spongia madefacta in aqua ca
lida, furfures, milium, althææ, chamæmelum, fœnum-
græcum*. Mediocre medicamentum, secundum Hip-
pocratem, & Galenum, loc. cit. confici potest *ex oro-
bo: item ex anetho, hyssopo, origano*. Vehementius medi
camentum conficitur *e sale, dictamo Cretico, halcyo-
nio, iberide & sinapi*. Quoad *quantum* agendu͂, ita præ-
scribi potest: ℞. *furfurum M.* ß. *orobi, milii, ana* ℥. j.
Misce fiat sacculus & applicetur. Quoad modum: hæc
medicamenta actu calida administrentur, modo ma-
gis, modo minus, pro resistentia. Forma potest esse
inunctio, fomentum, ceratum, sacculus, vesica. Quo-
ad quando agendum: his vtendum, dum adest mate-
ria impacta, nec aliquid prohibeat. Prohibeat au-
tem materia exsistens in toto: licet enim ab initio
quædam fiat resolutio, & medicamentum iuuare vi-
deatur, postea tamen nocet, quia pars laxior reddi-
tur; & fluxio augetur: quare totum ante omnia eua-
cuandum, cap. 2. lib. 2. ad Glaucon. Præterea prohi-
bet materiam in thorace seu pectore exsistens, sed
nondum impacta: hæc ergo linctuum ope primum
vacuanda est; deinde accedendum ad materiam im-
pactam. Vbi agendum patet: possumus enim resol-
uentibus vti & intus, & extra. Intus ea administrari
debent, quæ sunt iucunda: nam virtus oris & palati
prohibet iniucunda.

Victus.

Diæta, pro caussæ varietate variat. In biliosa pleu-
ritide victus magis debet esse refrigerans, quam in
pituitosa. Victus autem in hoc affectu inflammato-
rio non erit plenus; nam interficerentur ægri; sed te-
nuis. Dabitur ergo *ptisana colata, & parata potius sine
carne: Licet exhibere panem, vel in aqua, vel in iure di-
lutissimo. Licet exhibere mulsam, & eam potius aquo-
sam*. Nam beneficio huius victus; materia ex acciden
ti euacuatur: & virtus robusta solet permittere. De
vsu ciborum. Quoad quantum agendum; pro actione
materiæ morbificæ, & actione virtutis, oportet au-
gere, & imminuere quantitatem. In pleuritide sum-
ma est actio materiæ, si copiosa est materia: quo er-
go materia copiosior, eo minus cibi alimentalis ex-
hibendum. Virtutis autem actio summa est, si debilis
est virtus: nam virtus robusta est despicienda: quare
virtute robusta exsistente, cibus admodum exiguus
est exhibendus. Quoad modu͂: sit liquidior cibus,
si maior resistentia materiæ. Quoad quando agen-
du͂: Hippocrates cap. 44. lib. 1. de rat. vict. proponit
ptisanam, melicratum, & aquam, victum scilicet ad-
modum tenuem, vsq; ad nonum diem. Male ergo fa-
ciunt, qui illico deueniunt ad cibum plenum. Addit
Galenus commen. 23. lib. 1. de rat. vict. si os madefiat,
& sputum a pulmone prodeat; bonum esse, sorbitio-
nem exhibere, & sorbitionis quantitatem augere. Et
in commen. 25. ait, quod, quo plus expurgatur mate-
riæ; eo plus cibi sit offerendum, vsque ad iudicatio-
nem. Et comm. 22. dicit: antequam appareat sputum,
sorbitionem esse exhibendam exiguam. Et com. 25.
dicit: mane sorbitionem esse exhibendam: vesperi au
tem cibum; sorbitio est victus magis tenuis; cibus, mi
nus tenuis. Hæc ad methodum reuocanda. Dum est
sputum, dum os madefit; virtus magis potest ad indi-
candum alimentum, quam materia morbifica ad pro
hibendum. Contra, dum non est sputum; materia
morbifica magis potest ad prohibendum alimen-
tum, quam virtus ad indicandum. Ratio: dum enim
sputum adest, fit euacuatio materiæ morbificæ: & eo
tempore, præter id, quod minuitur materia morbifi-
ca, sputum etiam vacuatur per tussim, vt pulmones
laborent; vbi autem labor, ibi non prodest fames.
Præterea Galenus in cœna exhibet cibum minus te-
nuem; non quod hoc semper obseruandum sit: sed
quod eo tempore consuetudo esset, vt liberalius cœ-
narent, quam pranderent. Respicit ergo Galenus ad
consuetudinem; quæ non est indicans; sed signu͂ ma-
nifestans nobis virtutem, quæ magis eo tempore ci-
bum potest regere. Quoad potum: Hippocrates com.
40. lib. 3. de rat. vict. improbat *aquam crudam, quia
non permeat. Coquenda igitur, & alteranda attenuanti-
bus, aceto, hordeo, & similibus*. Admittitur etiam *vi-
num aquosum exiguum. Et commen. 2. atque 4. lib. 3.
de rat. vict. videtur probare vinum dulce, sed non ad-
modum crassum*. Hinc quidam satis sunt in vino præ-
bendo audaces. Igitur quoad vsum, & quando agen-
dum aqua est exhibenda tempore cibi, vt sit cibi ve-
hiculum: & virtus non prohibet, plerunque in de-
clinatione. Vinum etiam exhibendum tempore cibi,
vt vehiculum: prohibet autem inflammatio: quare
quandiu illa adest, non debet vinum exhiberi, com.
2. lib. 3. de rat. vict. comm. 21. lib. eiusd. magis enim
nutrit vna potio mellis, quam duæ potiones vini a-
quosi. Quare præsente febre, & exsistente inflam-
matione, non debet vinum dari, sed potio iam pro-
posita.

Potus.

CAPVT IIII.

De Empyemate.

Nomen.

PEr empyema intelligimus illud vitium, in quo thorax repletur materia purulenta, cap. 2. lib. 2. metho. cap. 8. libro 5. method. cap. 9. libro 4. de cauſ. pulſ.

Definitio.

commen. aphoriſ. 27. ſect. 6. Generatur hoc malum, quoniam pus præter naturam replet cauitatem thoracis. Empyema ergo eſt conſtipatio cauitatis thoracis, prodiens a pure. Forma huius vitij eſt conſtipatio: quare anguſtia determinata, ideſt, diſtincta ab obſtructione, & reliquis anguſtiæ ſpeciebus. Subiectum eſt thorax, vt obtinet cauitatem: nam ſi perpendatur thorax non ſecundum cauitatem, ſed potius quantitatem; empyema poteſt ſtatui morbus in magnitudine aucta.

Cauſſæ.

Cauſſa efficiens eſt materia purulenta: ad differentiarum humoris & aquoſitatis. Diſcurremus ergo circa pus: de quo Galenus agit, c. 3, 6. 8. & 9. li. 5, ſimp. & com. aph. 47. ſect. 2. & c. 5. li. 4. meth. & c. 16. lib. 11. meth. Per pus intelligimus contentum, non continens; & proinde miſtum a toto genere præter naturam: eſt enim opus pſorſus inutile & ſuperuacaneũ; vt ratione agentis aliqua e parte ſit naturale, quatenus ad huius generationem concurrit, non modo calor præter naturam, ſed etiam calor naturalis. Eſt autem pus opus, quod ſequitur thoracis vel expulſionẽ, vel coctionem: Expulſionem, dum aliunde fluit, & non generatur in thorace; cum videlicet, propter copiam, & propterea ob errorem externũ expulſio læditur, vt expultrix non poſſit expellere; ſicut contingit poſt anginam, poſt peripneumoniam, poſt pleuritidem; quando hæ inflammationes ad ſuppurationẽ deducuntur. Pus ſequitur coctionem; quoties generatur in cauitate thoracis. Vnde empyema, non ſemper ſequitur inflammationem; ſed quandoque generatur materia purulenta in cauitate thoracis, vt in deſtillatione a capite, ut colligitur e Galeno & Hippocrate, aphoriſ. 30. & 38. ſect. 7. in qua coctione & generatione puris, quandoque læditur facultas, ob thoracis intemperiem, productam a materia deſtillante: ſed quandoque id fit, & potiſſimum ob errorẽ externũ. Error externus eſt materia deſtillans: quæ, cum ſit excrementitia, non poteſt verti in alimentũ, ſed mutatur in pus, quod tamen non legitimum eſt, ſed ſpurium; quemadmodum exquiſitum eſt pus, quod prodit a loco inflammato.

Differẽtiæ.

Quoad differentias a forma; conſtipatio eſt Maior vel Minor. Quoad ſubiectum: thorax repletur, vel ſecundum omnem cauitatem; vel ſecundum Partem, eamque Dextram, vel Siniſtram. Quoad cauſſam efficientem: pus generatur vel Extra, vel Intra cauitatem.

Signa.

Signa Galenus tradit c. 7. & 8. lib. 4. de loc. aff. & li. 2. prognoſt. commen. 60. & ſeqq. In genere empyema cognoſcitur e ſenſu grauitatis, in profundo thoracis; e fluctuatione; e difficili reſpiratione, & cum aliquo fœtore; e tuſſi, quæ primo eſt ſicca, mox cum materia purulenta; e macie; & ſi progreditur, ſubſequitur hectica febris; a pure enim putridi vapores eleuantur, qui cor petunt, eiuſq; ſolidam ſubſtantiam ponũt in calefacto eſſe. Quoad ſigna differentiarum a forma: cognoſcitur maior & minor conſtipatio, & vehementia e remiſſione ſymptomatum. Quoad differentias a ſubiecto: ſi pus, verbi gratia, ſit in cauitate dextra, patiens melius decumbet in dextra parte. Et, cum Auicenna, ſi applicabitis linteum madefactum thoraci, ſecundum vtramque partem, & dextram, & ſiniſtram; citius id exſiccabitur ſecundum partem, in qua eſt materia purulenra. Quoad differẽtias a cauſſa efficiente: Si empyema ſuccedit anginæ, peripneumoniæ, pleuritidi; facile cognoſcitur pus eſſe legitimum, & extra genitum: ſi autem ſuccedat deſtillationi, oppoſitum ſtatuendum.

Indicationes.

A forma non ſumuntur indicationes ex vſu. A ſubiecto non ſumitur indicatio, niſi vt roborentur thoracis viſcera. A cauſſa efficiente, ideſt a pure ſumuntur indicationes; quatenus eſt miſtum a toto genere præter naturam, lædens thoracem. Vt miſtum præter naturam, oritur indicatio eradicandi, quia a toto genere eſt præter naturam. Si viſcidum; oritur indicatio detergendi: ſi acre; attemperandi. Vt lædit vehementer; indicat remedium vehemens: ad quam vehementiam reſpiciens Galenus dicit interdum narcoticis eſſe opus. Vt lædit thoracem; indicatur remedium tuſſiculare, ideſt, vacuans per tuſſim.

Prognoſtica.

Vitium in genere periculoſum eſt: dum enim materia a toto genere præter naturam in cauitate thoracis adeſt; niſi euacuetur ſpatio 40. dierum, actum eſt. Quoad differentias formales; malum eſt periculoſius, ſi conſtipatio eſt maior. Quoad ſubiectum; malum periculoſius eſt, ſi tota cauitas afficiatur, quã ſi ſecundum partem fiat repletio: ſi repleta eſt ſiniſtra cauitas, periculoſius eſt vitium, ratione ſiniſtri ventriculi cordis. Quoad cauſſam efficientem; malum eſt periculoſius, vt pus eſt magis putridum, vt eſt copioſius, vt acrius & viſcidius. Hinc Hippocr. aphoriſ. 44. ſectio, 7. dicit; ſi effluat pus album ægros periculum euadere. Adhæc malum eſt peius, vt pus magis hæret; vt vehementius lædit; vt extra thoracem generatur. Si empyema ſuccedat anginæ, peripneumoniæ, pleuritidi; peius eſt, quam ſi ſequatur deſtillationem.

Venæſectio.

Quoad præſidiorum materias; patent e pleuritide: notanda quædam proponemus, circa ſectionem venæ, & ſectionem thoracis. Auicennas venam ſecat. Galenus autẽ c. 7. lib. 4. de loc. aff. ait, eos qui empyemate laborant, vires habere imbecilliores: quare non videtur adeſſe virtus permittens venæſectionem? Pro reſolutione ſciendum: ſi empyena fiat e deſtillatione, virtutem poſſe eſſe robuſtam. Deinde ſi fiat empyema ex inflammatione, id bifariam accidere poteſt: primum, ſi fiat ruptio inflammationis ante maturationem, antequam ſanguis e toto in pus conuertatur; & tunc adhuc eſt ſanguis, & propterea ſanguis eſt euacuandus: & virtus poteſt eſſe robuſta, quia malum non eſt admodum progreſſum, cum ſanguis nondum ſit in pus conuerſus. Et de hoc empyemate loquitur Auicennas: ideoque dicit; ſi apoſtema rumpatur ante maturationem, erumpit ſanguis; quare neceſſaria eſt venæſectio. Sed ſi ruptio fiat poſt maturationem, tunc non adeſt ſanguis, ſed pus: ergo non eſt ſanguis vacuandus: & virtus tunc eſt debilis.

Thoracis perforatio.

Et ad hoc empyema reſpicit Galenus. Sectio thoracis eſt materia vehementis remedij, vacuãtis pus. Vnde Auicennas ait; ſi materia purulenta ſit copioſa, vt non poſſit 40. diebus euacuari, thoracem eſſe perforandum. Et Galenus com. aph. 27. ſect. 6. probat thoracis vſtionem, perforationem, dum eſt pus plurimũ, vt euacuari non poſſe videatur. Dum ergo pus affectum eſt vitio vehementi, neq; debilibus auxilijs cedit, oportet ad vſtionẽ confugere: niſi enim fiat euacuatio ſpatio 40. dierum, nulla eſt ſpes ſalutis. Quoad vſum: & primo, quoad *quantum agendum*: ſi fuerit ſumma actio puris; confertim pus eſt euacuandũ: ſed quia virtus eſt debilis, ſenſim id, & pluribus vicibus præſtare oportet, vnde Hippocrates cognoſcens virium infirmitatem, dicit; qui ſuppurati ſunt, ſiue vrantur, ſiue ſecentur, ſi pus vniuerſum fluxerit, omnes moriuntur. aph. 27. ſect. 6. Quoad *modum*: ſi vehemẽs puris eſt reſiſtentia, licet vti ferro candente: &, ſi virtus ſit debilis, foramen non ſit admodum amplum: amplius, ſi non ita debilis. Quoad *quando agendum*: ſectio vel vſtio inſtituenda, quando adeſt præſentia indicantis, ideſt, quando non poteſt pus expurgari ſpatio 40. dierum. Quoad *vbi agendum*: pro varia ſub-

sistentia thorax aperiri debet, modo in dextra, modo in sinistra parte. At ossa prohibent: iccirco perforatio est facienda inter costas. Virtus etiam medullæ spinalis & viscerum prohibet: vnde perforatio facienda est, inferne sursum numerando in costis legitimis, inter tertiam & quartam, vel quartam & quintam, ratione viscerum: præterea perforatio debet esse remota a spinali medulla, per tres digitos, citra extremitatem costarum. Hæc de chirurgia.

Expurgatia pus e cauitate thoracis. Medicamenta communia supponimus. Ergo proponemus tantum medicamenta respicientia pus in thorace exsistens. Pus ante 40. diem est vacuandum: ne cogamur ad perforationem confugere. Animaduertendum igitur, num pus moueatur, vel quiescat. Si moueatur; quandoque mouetur ad vnam partem, quandoque ad aliam. Si moueatur, verbi gratia ad aluum exhibeatur *manna, mel violatum solut. tandem agaricus: probantur etiam clysmi e melle rosac. & ptisana; mel enim rosaceum detergit, ptisana detergit, & acrimoniam puris attemperat, ne intestina abradantur.* Si ad renes impetum habeat: exhibenda diuretica, *ceterach, petrosel. asparagi, feniculum, & alia diuretica valentia: quibus mitiora permisceantur, ratione acrimoniæ puris, vt sunt syrup. de capillis Ven. semina frigida.* Si pus impetum habeat simul & ad renes, & ad aluum: maxime probatur *ius galli, mediocriter antiqui, cum melle rosato, vt fiat euacuatio per aluum, & cum diureticis, vt fiat euacuatio per renes.* Si ad pulmones impetum habeat: oportet vti *loch de pulmone vulpis, oxymelite simpl. & scillitico, potest aliquid mannæ addi: & ratione acrimoniæ puris aliquid syrupi violati, nonnihil liquiritiæ.* Si motum habeat ad cutim: post perforationem maxime probatur *mulsa, modo magis, modo minus diluta, pro visciditate & acrimonia puris.* Si denique conquiescat materia purulẽta, id est non habeat impetum; applicari debent *althæa, ol. lil. alb.* Narcotica. *cerine, emplastrum sacrum, & similia, quæ possunt materiam impactam attenuare & dissoluere.* Quod si ob puris acrimoniam dolor sit intensissimus, Auicennas stupefacientibus vtitur, sed cum moderatione, ne respiratio reddatur difficilis. Possumus ergo vti *seminibus pap. albi, non vltra 3. iij. vel iiij. idque in dolore vehementi.*

Diæta. Diæta ad proporionem respondebit. Quare si pus impetum habeat ad aluum; cum cibis *beta miscenda, & alia lubricãtia: possumus etiam cibarijs addere, mel, caricas, passulas, vt aluus fiat lubrica.* Si ad renes impetum habeat; cibis permiscenda *semina melonum, petroselinum.* Et sic de alijs. Potus similiter præstituendus: &, nisi sit febris, vinum exhibere licet.

CAPVT V.

De Peripneumonia.

Nomen. Peripneumonia pœne vt pleuritis curatur: quare de ea pauca. Intelligimus autem inflãmationem pulmonis, cap. 2. lib. 2. ad Glauc. Generatur hoc vitium, quia sanguis fluit in pulmones, & ita agit in Definitio. pulmones, vt calefiant, & tumeant. Peripneumonia ergo est tumor calidus pulmonis, procedens a sanguine. Forma est tumor calidus: vnde pulmones in Caussa efficiens. peripneumonia afficiuntur duplici morbo: in aucta magnitudine, quia est tumor; & in intemperie, quia est tumor calidus. Subiectum est pulmo; non pleura, vt in pleuritide. Caussa efficiens est sanguis, quia affectus est inflammatorius cap. 2. lib. 4. de præsag. puls. cap. 9. lib. 2. loc. aff. Vt plurimum peripneumonia fit a sanguine pituitoso, quamuis possit etiam alius esse sanguis: sicut pleuritis promptius fit a sanguine biliroso, cap. 10. lib. 2. de cris. cap. 12. lib. 4. de caus. puls. pulmo enim laxus est, & bilem susceptam non facile detinere potest; pituitam autem vtpote viscidam, facilius. Cæterum, cum sanguis, peripneumoniæ caussa, A sit mistum præter naturam, lædens pulmones: quatenus est mistum, potest esse quilibet sanguis, sed præcipue pituitosus. Quatenus præter naturam; peccatum sanguinis esse potest secundum formam, si sit putridus; secundum quantitatem, si copia peccat: secundum qualitatem & primam, & secundam, tum alteratricem, tum motricem; sicut declarauimus in pleuritide. Vt autem hic sanguis lædit; lædit potius vehementer. Vt lædit pulmones; eos vel Totos, vel secundum Partem lædit.

Differentiæ. Quoad differentias a forma: vt peripneumonia est tumor calidus, differentia est secundum Magis, vel Minus. A subiecto: pulmo Totus, vel secundum Partem afficitur. Ab efficiente: sanguis est Purus, vel Permistus: Item, sanguis vel Attrahitur a pulmone, vel Transmittitur in pulmonem; & vel a Toto, vel a Parte.

Signa. In genere peripneumonia indicatur e respiratio- B ne, dolore, tussi, pulsu vitioso, febre assidua, & colore maxillarum mutato, cap. 9. lib. 2. loc. affect. cap. 7. li. 4. de loc. aff. cap. 2. lib. 4. de præsag. e puls. cap. 12. lib. 4. de causs. pulsuum. Respiratio difficilior est, quam in pleuritide; nam maior est necessitas euentandi caloris. Dolor, ad differẽtiam pleuritidis est grauatiuus, & satis remissus, non cum sensu punctionis. Ideo estote diligentes: nam interdum medici vocant peripneumoniam, pleuritidem obscuram, & interdum putant esse flatus: vnde ægri vinum bibunt, & moriuntur, sicut accidit Fallopio. Tussis molestior est, quam in pleuritide; quia primario afficitur pulmo: in pleuritide per consensum. Pulsus est mollis, velox, creber, inæqualis: qui quandoque magnus videtur, nam vehementer percutitur arteria: sed est tamen languidus, quia vis seu facultas frangitur. Facies denique est rubicunda, ob euaporationem sanguinis in caput. Quoad differentias a forma: symptomata ve- C hementiora, indicant affectionem vehementiorem. Quoad differentias a subiecto; si afficiatur totus pulmo: dolor ille grauatiuus, omnes partes thoracis occupabit. Quoad differentias a caussa efficiente: quis nam sit sanguis peccans, cognoscetur e traditis in pleuritide.

Indicationes. Quoad præsidia, secundum Auicennam & Rhasim, eadem est cura peripneumoniæ & pleuritidis: vt differentia tantum sit ratione subiecti. Hic ergo indicatio oritur corroborandi pulmones.

Prognostica. Malum autem hoc maxime est periculosum: cum enim sanguis vehementer lædat & summæ sit actiuitatis, ac resistentiæ; si contingat virtutem esse debilem: vitium prorsus est lethale, solis Sacerdotibus relinquendum, cap. quinto, lib. 10. method. Quoad differentias formales: vt tumor est maior, ita peius vitium. A subiecto: maximum periculum, si totus pulmo afficiatur. Ab efficiente: vehementia sanguinis ponderanda, vt in pleuritide: vbi notandum, pe- D ripneumoniam a sanguine bilioso, quæ raro fit, esse periculosissimam: solet enim interdum fieri, ob bilis copiam, & crassitiem, & ob pulmonis imbecillitatem: quæ pessima sunt.

Curatio. 1. Quoad materiam chirurgicam, Rhasis in principio basilicam secat: deinde curat malum: vt pleuritidem. Vnica enim basilica in peripneumonia est secanda, & quidem statim; nam sanguis est affectus vitio vehementi, & vehementer lædit pulmones: præterea virtus in peripneumonia, quamuis robusta, cito tamen succumbit; contra, in pleuritide. Quoad 2. quando: adest indicans, sanguis vehementer lędens, & imminet virtutis lapsus: ergo quamprimum vena secanda. Quoad vbi; sanguis subsistentiam habet circa pulmones: ergo basilica aperienda. Medicamenta conueniunt, quæ in pleuritide; differentia est secundum magis & minus: nam sanguis magis lædit in peripneumonia, quam in pleuritide: quare omnia sunt vehementiora. Præterea discrimẽ est in loco affecto: in

in pleuritide læditur pleura; in peripneumonia pulmo. Ideoque medicamentis miscenda sunt, quæ pulmonem respiciunt, vt sunt *pulmonaria, pulmo vulpis pulverizatus*: Reliqua petenda e cap. de pleuritide, & de tussi. Idem de diæta iudicium: præcipue in peripneumonia a *vino* abstinendum, magis enim nocet, quam in pleuritide, quia est inflammatio visceris intimioris, quod malam suam affectionem cordi communicat.

CAPVT VI.

De Sputo sanguinis.

Nomen.

SPutum sanguinolentum, est malum frequens, quod multos iugulat ob medicorum inertiam: ideo de hoc malo diligenter tractabimus. Potest autem dupliciter sumi sputum sanguinolentum: non principaliter, cum succedit inflammationi, verbi gratia quando in pleuritide sputum cruentum eijcitur: & de hoc non loquimur. Secundo igitur modo per sputum sanguinolentum intelligimus sanguinem, per os egredientem, & immediate prodeuntem e vasis sanguinem detinentibus; ad differentiam sputi cruenti non principalis, quod fit, dum sanguis non immediate e vasis exit, sed e capacitate membri.

Generatio.

Generatur malum hoc, dum caussa aliqua præter naturam occurrit vasis sanguinem continentibus, ita ea afficiens, vt facultas retentrix vasorum non possit sanguinem retinere, vnde per os egreditur.

Definitio. Forma.

Hoc ergo sputum cruentū, est exiens sanguis oris, procedens a læsa retētione vasorum sanguinem continentium. Forma est exiens sanguis, cap. vlt. lib. de diff. sympt. cap. vlt. lib. 3. de sympto. caus. cap. 2. lib. 5. metho. Est exiens mutatum: non morbus, non caussa, sed symptoma; non actio læsa, non qualitas, sed exiens; & cum exiens mutatum possit esse varium, hic est sanguinolentum: vbi per sanguinem intelligimus & venalem, & arterialem, ad differentiam alterius materiæ, quæ potest egredi.

Subiectū.

Subiectum, per quod egreditur, est os, ad differentiam sanguinis egredientis per nares, vel per alias partes. Hoc exiens a toto genere est præter naturam, ratione loci, quia sanguis per os egreditur; ad differentiam sanguinis per vterum exeuntis: is enim locus a natura destinatus est sanguini exeunti, ideoque illa excretio non est præter naturam ratione loci. Non tamen sputum sanguineum toto genere præter naturam est, omnibus modis, & simpliciter: quia interdum egreditur sanguis non putridus; interdum critice per os egreditur: dicitur ergo toto genere præter naturam, ratione loci.

Caussa efficiens. 1.

Caussa efficiens, est læsa retentrix vasorum sanguinis. Quare duo explicanda: primo, quæ nam sit caussa læsæ retentionis: secundo, quæ sit caussa ob quam vasa, sanguinem detinentia, afficiantur. Caussa ergo læsæ retentionis est id, a quo pendet exiens hoc mutatum: quod cum sit symptoma secundum, necessario dependet a primo (*primum symptoma, est actio læsa, quæ immediate morbum sequitur: secundum est tum qualitas mutata, tum exiens; quæ a primo dependent.* Primum symptoma est actio: quæ multiplex esse potest: attractio, retentio, concoctio, expulsio. In definitione proposuimus retentionē, non alias actiones: nam hæc vasa a natura genita sunt ad sanguinem detinendum; ideoque si contingat vt horum vasorū lædatur retentio, egreditur sanguis. Læditur autem retentio, non ob errorem externum, sed læsa retētrice, eo modo, quo facultas lædi potest, id est, quatenus vas, sanguinem cōtinens, quod est sedes facultatis retentricis, afficitur aliquo morbo. Nam in sputo sanguineo, necesse est vas affici aliquo morbo. Hic morbus quandoque est mala cōpositio, nonnunquam soluta vnitas.

2. Ἀνασόμωσις.

Mala compositio est duplex: primum A- A nastomosis, idest, apertio immodica præter naturam orificiorum vasorum: qui morbus pertinet ad conformationem, vt consistit in meatu. Anastomoseos huius caussa interna, est sāguis copiosus & calidior, qui sui copia & caliditate quandoq; præter naturam orificia vasorum aperit. Externa caussa esse potest balneum aquæ dulcis, item aloe, &c.

Διαπήδησις.

Alter morbus pertinens ad malam cōpositionē, est Diapedesis, id est, raritas præter naturam meatuum, qui pertinent ad tunicas vasorum. Huius morbi caussa potissimum esse solet sāguis tenuior, serosior. Hi duo morbi sunt malæ compositionis, vt expresse Galenus in lib. de diff. morb. asserit. Interim tamen Galenus c. 1. l. 3. metho. videtur anastomosin & diapedesin referre ad solutam vnitatem: vbi sciendum, hos ipsos morbos nō quidem esse in soluta vnitate, sed posse esse caussas solutæ vnitatis: hæc enim fieri potest, ex immodica apertione, & raritate, cum non infrequens sit, vnum B morbum sequi alium.

Διαίρεσις.

Tandem est alius morbus, soluta vnitas: a Galeno hoc. cit. dicitur διαίρεσις, id est, dissolutio. Huius solutæ vnitatis caussa interna, potest esse sanguis copiosus & flatulentus, qui facit solutam vnitatem non quamlibet, sed ruptionem: fieri item potest soluta vnitas a sāguine acri, qui abradēdo efficit solutam vnitatem: vnde hæc soluta vnitas non est simplex, sed necessario habet aliquid permistum, scilicet deperditionem substantiæ partis: & hæc caussa potissimum est pituita salsa. Caussa extrinseca, potest esse quælibet primitiua, quæ cū impetu agit; siue sit, verbi gratia pōdus onerosum, siue vox immoderata, vel quælibet alia externa caussa, quæ aut contundendo, aut incidendo quod vasorum vnitatem soluere. Per vasa autem continentia sanguinem, intelligimus vasa pertinentia ad pulmonem, ad guttur, ad os, ad caput, ad ventriculum, ad hepar, ad vterum. Anastomosi magis obnoxia sunt vasa calidiora & humidio C ra, quæ promptissime afficiuntur & reserātur. Diapedesi obnoxia sunt tenuiora. Quoad diæresin; si vasa fuerint tenuia & mollia; prōptissime abraduntur, & franguntur a caussa extrinseca, si crassa & dura facilius dissoluūtur ab interna caussa, verbi gratia sanguine replente, flatulento: nam vasa dura quia non possunt extendi, rumpuntur.

Differentiæ.

Quatenus sanguis exiens est mistum: potest esse Syncerus sanguis, vel Permistus cum alijs humoribus. Vt autem est præter naturam, secundum formā vel est Putridus, vel Non: secundum quantitatem, Magis vel Minus copiosus: secundum qualitatem, Primam quidem, calidus est vel frigidus; secundum qualitatem Secundam; est; huius vel illius coloris, odoris, saporis, &c. Præterea perpendere oportet motum: vbi respiciendum ad modum, & ad terminum a quo. Ad modum, vt egreditur Critice, vel Symptomatice: ite, cum Spuitione, cum Screatu, cū Tussi, cum Vomitu. Quoad terminum a quo differen D tiæ oriuntur, vt prodit sanguis a Vena, vel ab Arteria; & vel pulmonis, pectoris, gutturis, oris, capitis, ventriculi, iecoris, lienis, vteri. Quoad differentias a caussa symptomatis: fit exitus sanguinis; vel ob Malam compositionem, vel ob Solutam vnitatem: si ob malam compositionem, vel Anastomosin, vel Diapedesin: si ob solutam vnitatem, vel Simplicem, vel cum Deperditione partis, vt quando fit ex abrasione.

Signa.

In genere vitium hoc est manifestum. Quoad differentias symptomatis huius, vt est mistum; num sanguis per os egrediens sincerus sit, an permistus cum alia materia; oculis conspicitur. Quatenus autem est præter naturam, & primo secundum formam: an sanguis sit putridus, nec ne; odor indicat, & sapor: de quo conqueretur ægrotans. Quoad vitium secundum qualitates primas & secundas: sanguinis sputum in genere seipsum manifestat, an calidum, crassum, magis vel minus rubicundum, huius vel illius

odoris,

odoris; quæ vel ex ægri relatione, vel aspectu, manifesta fiunt, verbi gratia si calidum erit, ægrotus dicet, se persentire sensum caliditatis: crassities & color oculis cognoscuntur. Quoad modum sanguinis egredientis: cognoscendum, an exeat vel per simplicem exspuitionē, vel per screatum, vel per tussim, vel per vomitum. An vero exeat per viam crisis, vel non; cognoscitur e tolerantia ægri: nam si exiens est criticum, ægri facile tolerant; & si quandoque contingat, in febribus putridis, in ardentibus, signa erunt coctionis: si contra, erit symptomaticum exiens. Circa terminum a quo, cognoscendum, an egrediatur a vena, vel arteria, capite secundo, libro de atrabil, si ab arteria prodeat, sanguis est admodum calidus, satis tenuis, potius flauus, quam rubicundus, & saltu quodam impetuoso exit; contra, si a vena. Deinde etiam cognoscendum, a qua parte sanguis prodeat. Si ergo egrediatur e pulmonum vasis, non nisi per tussim excerni prodest; nullus dolor erit, quia pulmo sensu caret, & præsertim eo sensu, ob quem dolor oboriri potest. Si a pectore prodeat, egreditur quidem cum tussi, sed potest esse dolor, quia pectus, seu thorax nō caret sensu tactus, Potest etiam fieri, vt prodeat a capite, & tussi excernatur, sine dolore: hinc si contingat, vt sanguis in capite exsistens, descendat in pulmones, & hinc per tussim, ac sine dolore per os egrediatur; aderunt signa capitis male affecti. Si autē prodeat a pulmone, non adsunt signa malarū aliarū partium. Et præterea accidere potest, vt simul cum sanguine egrediatur pulmonis substantia; & tunc sanguis procul dubio a pulmone prodit: sed hoc rarissimum est. Oportet autem diligenter obseruare, quæ per tussim excernuntur: nam interdum pituita crassa & viscida tussi eijcitur, habens sanguinem permistum: vt aliqui interdum suspicentur, substantiam illam albicantem esse substantiam pulmonis: at hoc falsissimum est; nam in pulmonis substantia non est visciditas. Præterea, cum hoc sit rarissimum, cognoscitur sanguis prodire a pulmone: quoties est spumosus: nam a capite spumans esse non potest. Sed dubitatur, cur non sanguis etiam a capite in pectus descendens spumosus fiat? nam spuma fit e materia humida & vaporosa, concurrente, vel calore, vel motu, vel vtrisque. Si ergo sanguis a capite in pectus destillet; adest materia humida, scilicet sanguinea, & materia vaporosa, scilicet aer, qui assiduo inspiratur, & exspiratur; adest etiam motus, nam sanguis a capite in pectus descendit, & a pectore in os ascendit, ideoque adest motus: in eo etiam loco calor est: præterea dum sanguis tussi expellitur, necessario generatur spuma. Sed respondendum; spumosum sanguinem, differre a sanguine cum spuma. Sanguis spumosus est, qui secundum omnes sui partes & internas, & externas, est refertus spuma: & hic solum a pulmone prodit. Sed si spuma sit in sanguinis superficie, hic a capite procedit, & potius dicitur cum spuma, quam spumosus. Quare sanguinem sputo reiectum, diligenter virgulto agitatum lustrare debetis. Si a pectore prodeat sanguis, non est spumosus, ob rationem dictam: non copiosus, non admodum feruēs; at qui a pulmone, est feruens: præterea sanguis erit nigricans (qualis a pulmone non prodit) & quandoque grumosus, quia egreditur venas pectoris, & per moram aliquantulam grumescit: possunt etiam apparere noxæ circa thoracem, verbi gratia si prægressa sit aliqua caussa percutiens thoracem, & subsecutum sit sputum sanguinolentū. Si prodeat a gutture; egreditur cum screatu: adest quoque tussis, sed exigua. Si ab ore; egreditur simplici exspuitione. Si a capite, frequens est screatus, titillatio quædam est in gutture: sanguis est cum spuma, non spumosus: Aetius addit, præcedere dolorem capitis, grauitatem & calorem capitis, vertiginem, ebrietatē, plagam capitis. Si prodeat a vētriculo, sanguis est exiguus, nam paruæ sunt

A qua parte sanguis prodeat.

ventriculi venæ: egreditur cum vomitu: mistus est cū pituita, nam hæc in ventriculo generatur. Si prodit a iecore, vel liene, cum vomitu excernitur, quia primum petit ventriculum, sed est copiosus: & quidem, si e liene, nigricans est, possuntque adesse lienis vitia: contra, si a iecore. Si prodeat ab vtero, varius est sanguis, prout varia est materia illa mēstrualis; adsūt indicia affecti vteri; est tempus, quo alias fluere menses consueuerunt, iam tamen suppressi sunt, vnde tale sputum succedit. Quoad signa caussarum: anastomosis cognoscitur, quia egreditur sine dolore: præcesserunt, vel adsunt caussæ, quę possunt anastomosin efficere, verbi gratia si sanguis in corpore sit copiosus, calidus, si prægressus vsus immoderatus balnei aquę dulcis. Diapedesis cognoscitur, quia est sine dolore, & sanguis necessario exiguus, tenuis, serosus. Dięresis cognoscitur, quia dolor esse potest præsens, qui fit, non ratione corporis proprij vel venæ, vel arteriæ, (vt in methodo anatomica docuimus) sed propter partes vicinas, & potissimum propter externas membranas, quæ neruosæ sunt; cognoscitur etiam, quia per initia sanguis exiguus egreditur; at quia dięresis in dies augetur, copiosior etiam tum exit sanguis, & confertim, cum impetu. Si forte diæresis producatur a caussa abradēte, verbi gratia si caussa abradens sit salsa pituita, adest catarrhus salsus a capite in pectus, cui succedit sputum sanguinolentum; tunc enim suspicio esse potest diæresin a caussa abradente esse excitatam. Si fiat diæresis a caussa frangente, ab incidente, pungente, & similibus, citra abrasionem; iudicandum diæresin esse simplicem, non cum deperditione substantiæ.

Caussarum signa.

Cum autem exiens sanguinolentum oris, procedat a læsa retentione: ob id oculi dirigendi sunt ad Sanguinem, & ad læsam Retentionem; c.5.13.14.l.5. meth. cap.4. lib.7. κ·τόπ. Sanguis pro vario peccato varia indicat: copiosus, imminutionem; calidus, refrigerationē; tenuis incrassationem: ratione motus, oportet reuellere, intercipere. Et cum sanguis vehementer lædat, opus est vehementi remedio. Retentio, vel vel retentrix læsa, nihil ex vsu indicat. Anastomosis autem indicat astringentia: diapedesis, condensantia: diæresis, vnientia, & agglutinantia; quandoque autem dum scilicet in diæresi adest etiam deperditio substantiæ partis, quando fit propter abrasionem, tūc præter vniens, opus est etiam sarcotico, regenerante quod est deperditum.

Indicationes.

Cæterum sanguis per os egrediens, qualiscunque fuerit, malus: aphor. 25. sectio. 4. Auicennas ait, non omne sputum sanguinis esse timorosum, sed quoddā esse cum sanitate: vbi scilicet intelligit sputum cruentum non principale, quod apparet inflammationibus; in pleuritide enim, verbi gratia si adest sputum sanguineum, est potius bonum, & significat ruptionem apostematum, Galenus autem loquitur de sputo sanguinis principali: de quo & nos agimus. Hoc in genere non vacat periculo: quod tamen pro vi differentiarum variat, Nam quoad sanguinem, malum est periculosius, si sanguis sit putridus, copiosus, calidus, tenuis, flauus, salsus, spumosus, cum tussi. Ratione loci: vitium est periculosius, si ab arteria, quam si a vena, cap.7. lib.5. meth. Periculosum est hoc malū, si a pulmone; nam si subsequatur inflammatio, in totum ægrotantes non possunt sanari, c.14. lib.5. meth. Minus periculosum, si ex alijs partibus; vnde Hippocrates aph. 37. sect. 7. ait, qui euomunt sanguinem, sed sine febre, malum est non admodum periculosum. Diapedesis minus periculosa: magis anastomosis: maxime diæresis, & potissimum, si fiat ex erosione. Præterea Galenus cap.14. lib.5. meth, ait; incisionem & fractionem posse curari: at si fiat diæresis a caussa abradente, impossibile esse, vt in totum sanetur; vt fusius explicabimus in serm. de phthisi.

Prognostica.

Huic medicus ita occurrat, ne subsequatur inflāmatio.

Quoad materiam chirurgicam: venæsectio conuenit,

Curatio. Venæsectio.

uenit,quia adeſt indicans, nimirum ſanguinis peccatum vehemens; non tamen ſemper omnibus modis, ſed quandoque copia,interdum ſolo motu ſeu impetu,ad vaſa vel huius vel illius partis. Interdum autem virtus prohibet, vt in muliere illa Romana,quæ per quatriduum ieiunarat, cap.13.lib.5.meth. Si igitur permittat virtus, ſemper vena aperienda. *Vſus.* Auicennas in plethora aperit ſaphenam,poſtea baſilicam.Sanguis enim in illa repletione habet ſubſiſtentiam ſupra & infra iecur. Quoad *Quando agendum*, primū tundit ſaphenā: nam in ſputo ſanguinis opus eſt reuellere, & reuulſio potentior eſt,ad magis longinqua facta:propterea vena remota primum aperitur,deinde proxima. Addit Auicennas in ſputo ſanguinis e catarrho non valde bilioſo, opus eſſe ſtatim phlebotomate. Hic proponitur quid agendum, & quando. Quid agendum;dum ait,eſſe venam ſecandam,in ſputo ſanguinis nō valde bilioſo,ad differentiam valde bilioſi;nam in catarrho valde bilioſo, nō eſt ſecanda vena, ſed oportet purgare;iuxta Hippocratis ſentētiam;ſi talia purgantur,qualia,&c. Quoad *quando*;dicit ſtatim:nam adeſt indicans: vnde ſi nihil prohibeat,quamprimum eſt ſecanda vena. Addit Auicennas,in ſputo ſanguinis a pulmone; ſecandam eſſe baſilicam partis ſolutæ vnitatis;& phlebotomiā fieri debere ſubtiiem, ac interpolatam tribus horis, pro conſeruatione virtutis.Hinc etiam Galenus,c.8. lib.5.meth. in ſputo ſanguinis a frauctura vaſorum pulmonis,quamprimum incidit venam internam,& bis,terve vacuat,cauſſa reuulſionis:poſteriori etiam die venam ſecat,ſi fortis fuerit virtus. Ex his verbis colligitur quantum agendum, & quando, & vbi. Quoad *quantum agendum*; Auicennas proponit phlebotomiam ſubtilem, per quam non intelligit foramē paruum: hoc enim a tenuitate & craſſitie ſanguinis indicatur;ſed intelligit venęſectionem talem,in qualicet ſanguis copia peccet,verbi gratia, ad ℔.ij.tamē non educitur vna vice ad ℔.ij.ſed in parua copia, & vicibus pluribus. Cauſſa huius præcepti eſt: quia in ſputo ſanguinis,neceſſario ſemper ſanguis peccat ſecundum motum,& interdum ſecundum copiam. Ergo ſemper indicatur remedium reuulſorium; & interdum vacuans.Sanguis ratione copię magis poteſt; ratione motus,minus: nam ſanguis copioſus & præſens actu operatur; ratione motus operatur tantum ſanguis proximus vaſi affecto,non remotus. Cū ergo non ita vigeat ſanguinis vehemētia ratione motus; iccirco Auicēnas ſanguinem educit in parua copia,& vicibus ſupplet.Protinus autē ſecat venam, quia ſanguis vehementer peccat,& adeſt præſentia, ſanguinis vehementer peccantis. Si contingat, vt perſeueret hoc vitium vehemens: etiam ſequenti die adeſt præſentia, ideoque vena tunc etiam aperienda.Quoad *vbi*:vena cubiti interna,eiuſdem lateris aperienda; prout vas pulmonis afficitur ſecundum partem dextram, vel ſiniſtram. Hinc Galenus commen.aphoriſ.32.ſectio,quinto,in vomitu ſanguinis ob ſuppreſſionem menſium;ſecat ſaphenam;quia reſpicit ad ſubſiſtentiā, quæ ſequitur eſſentiam indicantis,id eſt, impetum ſanguinis. Quoad reliquam materiam chirurgicam, Galenus in fine libro 1.ad Glaucon.ſi ſanguis a liene prodeat, cucurbitulā magnam ſiniſtro hypochondrio adhibet: ſi a iecore, dextro.

Cucurbitula magna.

Medicamēta, ratione totius.

Galenus cap.14.lib.5.meth. in ſputo ſanguiuis iminēte,e catarrho, quamprimum probat medicamētum *ex aloe,e ſcammonio,e colocynthide,ex agarico, e bdellio,et gummi Arabico*: vt plura excremēta poſſint euacuari.Sed cum aloe aperiat venarum orificia,ego neſcio, an in ſputo ſanguinis liceat vti tali remedio. Et augetur difficultas,quia Galenus hæc medicamenta quam primum exhibet,etiam ante coctionem;nō tantum aloem, ſed etiam colocynthidem,medicamenta vehementiſſima. Sed methodus Galenum tuetur:nō enim de ſputo ſanguinis præſenti loquitur; ſed de imminenti, non e qualibet cauſſa;non ex anaſtomoſi,non e copia ſaguinis,ſed e catarrho, in quo ob materiam acrem imminet ſputū ſanguinolentum ex abraſione:materia enim catarrhalis eſt acris,peccat in qualitate: ergo non immnet apertio,ſed abraſio.Proinde medicamentum ex aloe confici poteſt, quia non eſt apertio actu,ſed eſt periculum abraſionis.Ob eādem cauſſam ante coctioem exhibet medicamentum electiue purgans,in principio, cruda adhuc exſiſtente materia:adeſt.n. indicans,quod magis poteſt quam prohibens. Indicās eſt ſuccus vitioſus, qui poteſt eſſe in cauſſa abraſionis, & ſputi cruenti, & tunc malum eſſet inſanabile:ergo materia,quæ poteſt eſſe in cauſſa mali inſanabilis, vehemens eſt & multum poteſt; & quidem magis quam furioſa. Nā furioſa huc & illuc mouetur, vt periculum ſit: ne petat partem principalem, quam ſi petat,actū eſt: interdum autem non petit partē principalem, quod ſi fit,non eſt periculum mortis. Sed materia hæc catarrhalis,quoties excitat ſputum ſanguinis, excitat vitium neceſſario mortale.Cum igitur materia furioſa magis poſſit ad indicandum, quam eius cruditas ad prohibendum:multo magis coctio negligenda eſt in ſputo ſanguinis e mordacibus ſuccis, præſertim dum imminet abraſio. Quamobrem in ſputo ſanguinis præſenti,& imminenti, quamprimum,non exſpectata concoctione,pharmacum ſoluens eſt propinādum:quia materia catarrhalis, quæ abradit,vel abradere poteſt, magis poteſt ad indicandum, quam cruditas ad prohibendum.

Expurgātia materiam acrem.

Sequuntur medicamenta magis determinata.Hęc reſpiciunt, vel materiam catarrhalem, vel ſanguinē. Materia catarrhalis perpenditur, vel vt fluit, vel vt fluxit.Si fluit,cum Galeno cap.13.lib.5.meth. oportet vti *theriaca ſed recenti, verbi gratia, quatuor menſium: quod ſi recentis copia non ſit, vtamur Mithridatio recenti:ſi nec hoc præſto ſit,vtamur requie Nicolai,Philonio Rom. quæ tamen duo non debent ita recentia eſſe, ſed vnius anni*. His enim vtimur ratione materiæ fluentis; & iam ſupponimus totum eſſe vacuatum. Dum igitur corpore vacuato materia adhuc fluit; oportet intercipere, craſſefacere, medicamentis propoſitis.Si ob defectum theriacæ & Mithridatij,cogamur vti Philonio;non ſincero vti debemus, ſed permiſcebimus *ſaccharum roſaceum,vt maior ſit doſis ſaccharo roſ.* Quod ſi tātus nōſit impetus materiæ fluentis:poſſumus vti *ſaccharo roſaceo, vel eiuſdem anni,vel etiam antiquo,cum bolo Armeno.* Vsvs. Quoad *quantum agendum*, ita præſcribantur: ℞.*theriacæ recentis* ʒ.j.*fiant boli*. Vel: ℞.*Philonij Rom.ſaltem vnius anni* ℈.j.*ſacchari roſati* ʒ.ij.*Miſce*. Sequēs magis tutum eſt, & frequentius poteſt exhiberi: ℞.*ſacchari antiqui roſati* ℥.j.*boli Arm.* ℈.ij.*Miſce:exhibeatur hoc duabus vi vicibus*.Quidam imprudentes Medici deſcribunt electaria adeo craſſa & dura, vt ſint inſtar lapidis:& hi a pharmacopolis deridentur.Ideo ſi ob ſummam materiæ indicantis actionem, cogamur vti bolo Armena in magna copia, & permiſceatur ſaccharum roſaceum;debemus etiam addere aliquod medicamentū liquidius,vt electarium poſſit deuorari.Si igitur ſcopus ſit incraſſandi, vt materia fluens intercipiatur: permiſceri poſſumus *ſyrupum de roſis ſiccis, vel ſyrupum myrtinum*. Porro Galenus theriacam, gratia interceptionis,exhibet poſt clyſteres acutos:quia alias materia in toto exhiſtens prohibet: quare prius vacuanda:& cum non ſemper medicamenta per os exhibere queant, ſed adminiſtrandi clyſteres acuti: & poſt clyſmos vti oportet intercipientibus. Præterea Galenus exhibet theriacam (quod etiam in reliquis intercipientib. obſeruandum) nō modo poſt acres clyſteres; ſed etiam poſt ligaturas artuum: reuellebat enim materiam ad partes longinquas viliores. Poſt,capiti *ſtercus columbinum* applicabat,volens in-

Intercipien- tia, & incras- ſantia ma- teriam catar- rhalē fluen- tem.

primis

primis diuertere materiam, quæ est in capite, & ab hoc fluxura erat. Non autem oportet statim confugere ad theriacam: ideo Galenus exhibebat theriacam, quando ægrotantes debebāt dormire: ratio est, quia tempore somni adest materia descendens: ergo est præsens fluens; neque adest prohibens, quia iam erat facta euacuatio, reuulsio. Hæc de materia vt fluit.

Euacuantia materiā catarrhalē fluxam.

Si respiciamus ad materiam, fluxam in pulmones: hæc vel est materia catarrhalis, vel sanguis. Si materia catarrhalis sit fluxa, oportet vti *melle cocto, saccharo cocto, melle rosaceo aliqua e parte cocto*; quia hæc euacuant, & detergunt, & mitia sunt; nam in sputo sanguinis periculum est, ne vehementer expectorantia intendant anastomosin, diapedesin, diæresin: quare *non vtimur melle crudo, sed cocto & rosaceo*. Aliquādo materia catarrhalis satis est contumax, vt cogamur confugere ad valentiora, *ad syrupum de farfara, de hyssopo, ad loch de pulmone vulpis*: de quibus in sermone de tussi. Vsvs *quando agendum*. Galenus c. 13. lib. 5. meth. post secundum diem vtitur mitioribus, & valentioribus quinto die: nam primis diebus adest præsentia indicantis: secundo die adest indicans, scilicet materia iam fluxa, sed adest etiam prohibens, id est, morbus vasis: scilicet anastomosis, diapedesis, & diæresis; qui morbi egent quiete, cum per motum, & per tussim augeantur: ideoque non oportet tam cito vehementiora accedere, & tutius est mitioribus illis vti.

Sanguinem fluxū & cōcretum dissoluētia, & euacuantia.

Quod si materia fluxa, sit sanguis fluxus: si forte sit principium concretionis in principio, secundum Auicennam, exhibendum est *acetum cum aqua, id est, posca*. Si forte tussis exacerbetur, ab aceto abstinendum, aut non nisi exiguo vtendum. Vnde Galenus, cap. 8. l. 5. meth. post sectam venam, tribus vicibus, post ligaturas, post frictiones, ratione sanguinis fluxi dat poscam dilutam, id est, aquā copiosam, cum aceto exiguo; & exhibet tepidam, bis & ter, ternis horis. Hic quid agendum, capitur a sanguine concreto & fluxo; qui indicat dissoluens; cuius materia est posca diluta. Quoniam vero hæc excitat tussim, quæ vasis morbum, nimirum anastomosin, diapedesin, & diæresin, augere potest; ideo si tussis molestet, cū Auicenna prorsus est abstinendum ab aceto; & loco poscæ tutius est vti mulsa. Quoad modum: Galenus dat poscam tepidam, non calidam, non frigidam: sanguis enim grumosus sua passione & resistentia, indicat medicamentum actu calidum, quia frigidum nō dissoluit: cum autem caliditas intensa prohibeatur a morbo vasis (calidum enim auget anastomosin, diapedesin, diæresin:) igitur Galenus vsus est posca tepida. Quoad *quando agendum*: Galenus vtitur in principio; quia tum adest indicās, sanguis grumosus: sed quia prohibet materiæ copia; ideo prius euacuat, imminuit: & quia prohibet materiæ impetus; ideo primum reuellit, & postea vtitur posca. Non autem vtitur posca assiduo, sed vicibus interpolatis: quia assiduum vsum prohibet morbus vasis; nam tussis augeretur.

Adstringentia.

Iam vero morborum medicamenta sunt tractanda. Apertio flagitat astringentia: fractio, agglutinantia: erosio, agglutinantia, & renutrientia. Inter astringentia debilia numerantur, *rosæ, terra sigillata, manna thuris, cortexve thuris, cortex pini, fructus spinæ Aegyptiacæ, lapis hæmatites*. Vehementiora sunt; *balaustinum, hypocistis, rhus opsoniorum, omphacium, gallæ immaturæ, malicorium, præstantissimum conficitur medicamentum ex hyoscyamo*. Vehiculum aptum eligendum est, his medicamentis astringentibus cap. 4. l. 7. κ τόπ. Si ergo sanguis prodeat ab hepate, permisceatur *agrimonia, pentaphyllum, filix mas*. Si a liene: *ceterach, tamariscus*. Si a capite: *betonica*. Si a pectore, *ammi, anisum, spica, farfara, saccharo & melle etiam vti licet*. Nec propterea mirandum, quod Galenus cum astringentibus miscet ammi, anisum, spicam, quę vim habent aperiendi; vtitur enim his gratia vehiculi. Notandum; si materias vehiculorum in substantia permiscemus, vt anisum, spicam, &c. pro ℥. j. astringentium, sufficere ℈. ij. vehiculi, vt seruetur duo decupla proportio. *Vsus*. Quoad *quantum* e dictis formulas concinnare facilimum est. Modus ex alibi traditis patet. Notetis circa *quando* agendum: prius occurrendum esse copiæ & motui sanguinis, cap. 6. li. 5. method. nec illico astringendum, sed post reuulsionem, & euacuationem totius. Idem dicendum de agglutinantibus: præter enim astringentia, addenda sunt emplastica, viscida: vnde probatur *consolida tragacantha, plantago, albumen oui*. Vsus. Circa *quando*, monet Galenus cap. 8. lib. 5. method. his vtendum esse post totius euacuationem. Cæterum, si malum sit ex erosione, Auicennas probat vsum *thuris, myrti, sanguinem Dracon plantaginem, semen portulacæ*. Galenus cap. 6. lib. 5. method. ait; si erosio sit exigua, exhibendos *pastillos Andronis, Polyidæ, pastillos e charta combusta; qui habent vim absumendi materiā fluxam, & purulentam. cap. 1. lib. 3. κ. τόπ. & conficiuntur e vehementissimis medicamentis, tum ex alijs, tum e chalcantho*. Vnde aliqui habent pro secreto in sputo sanguinis, *oleum destillatum e chalcantho, cuius guttam* j. *aut summum guttas ij. exhibent, cum aqua plantaginis*. Si ergo ex erosione sanguis paullatim exit, statuit Galenus hos pastillos esse exhibendos. Si autem sanguinis fluxus sit profusior & copiosus, oportet vti vehementer astringentibus; deinde his astringentibus oportet permiscere dictos pastillos; & tandem oportet exhibere solos pastillos, sed dissolutos *cum succo, vel decocto e rubo, e myrto, e lentisco, e cotoneo, & mespilis*. Et ante horum administrationem in primis toti est præuidendum. Sic ergo Galenus versatur circa *quando* agendum: primo occurrit toti: deinde exhibet sola astringentia, post miscet pastillos, denique solos dat pastillos. Quando agendum, sumitur a præsentia indicantis vehementioris: iccirco Galenus inter initia toti prospicit: adest enim indicans, sanguis rep ens totum, fluens in locum affectum: opus est ergo remedio & minuente sanguinem, & reuellente. Et hoc est venæsectio; qua primum vtendum est, quia magis potest sanguis, quam reliqua indicātia, quam morbi vasorum; quia licet non semper habeat rationē caussæ principalis, habet tamen rationem caussæ sine qua non. Præterea, si inuicem conferamus pastillos, & medicamenta astringētia: si sanguis paullatim fluat, oportet prius vti pastillis, quam astringentibus. Sermo enim hic est, de sputo sanguinis ex erosione, vbi est soluta vnitas, cum deperditione substātiæ partis. Ratione deperditæ substantiæ, oportet vti medicamento exsiccante, absumente purulētam materiam, quæ generatur in abrasione, quæ impedit nutritionem, incarnationem: indicatur ergo siccans, cuius materia est pastillus. Subito deuenit Galenus ad pastillos ita vehementes: quia vbi malum progreditur, actum est. Medici nostri his nunquam vtuntur: dant saccharum rosatum, bolum Armen. aquam rosarum: & omnes ægri moriuntur: quoniam nisi fiat exsiccatio ex integro, non est possibile tolli solutam vnitatem. Vrget igitur maxime purulenta materia, quæ siccans indicat: propterea solis pastillis vtebatur Galenus. Soluta vnitas indicat vniens, seu astringens vehementer. Si igitur sanguis fluat paullatim; magis potest quod indicat siccans, quam quod indicat astringens: quia vbi sanguis paullatim fluit, soluta vnitas est exigua: quare non multum potest: magis igitur potest quod indicat siccans: Sufficit argo solis vti pastillis. At si sanguis in magna copia fluat, & vitium producatur ex erosione (de quo iam loquimur) primo oportet vti solis astringentibus, quoniam magis potest soluta vnitas, quam purulenta materia: soluta enim vnitas magna est, cuius signum est magna sanguinis

Agglutinantia.

guinis perfusio, ideo maximum imminet periculum: & proinde nisi illico occuramus vehementer astringentibus, tanta potest fieri perfusio sanguinls, vt homo illico moriatur. Vbi imminet mors, ibi indicãs est vehemens. Ideo Galenus primo vtitur solis astringentibus: secundo vtitur vehementer astrigentibus & pastillis; quia vtrumque indicãs est æque vehemens, est præsens vtrumque; nam eo tempore æqualiter potest materia abradens, & soluta vnitas: ideo cum astringentibus permiscentur pastilli siccantes. Tandem vtitur solis pastillis: quia eo tempore ita imminuta est soluta vnitas, virtute astringentium, vt occurrendum saltem sit materiæ abradenti, propterea vtitur solis pastillis, non respiciens tamen solutam vnitatem: Excipit enim pastillos aliquo succo astringente, Verbi gratia: ℞. *pastilli* ℥.j. *succi plantaginis, vel rosarum, vel similis* ℈.ß. Circa quando agendum, notandum in astringentibus: (si ea conferamus, nõ cum siccantibus, sed cum astringentibus;) esse incipiendum ab imbecillioribus, cap. 15. lib. 5. meth. vbi scilicet periculum vitæ non imminet: a vehementioribus contra, si imminet vitę periculum, tum enim malum est vehemens; potest esse in caussa mortis: vel phthisis, quare statim vtendum validioribus. At si nõ adest hoc discrimen, præsens quidem est id, quod indicat astringens; sed hoc indicans non est ita vehemens; quare neque licet vti vęhementis medicamento.

Victus.

Diæta erit refrigerans, crassefaciens. Potio, secundum Auicennam, sit *aqua pluuialis, cum bolo, cum rosis, aqua chalybeata*: hæc enim stiptica sunt. Vinum non conuenit. At si leipothymia & syncope oriãtur, probatur *vinum*, sed quod prosit ratione virtutis, non noceat ratione rerum præter naturam: quare sit pauciferum in copia exigua, chalybeatum, actu frigidum: ita enim cõsulemus viribus, fluenti sanguini, & morbis vasorum.

CAPVT VII.

De Phthisi.

Nomen.

PEr Phthisin intelligimus non omnem tabem, seu omnem corporis consumptionem, sed illam tantum maciem, cuius caussa est vlcus pulmonis. comm. apho. 16. sect. 3. comm. aph. 8. sect. 4. comm. apho. 16. sect. 7. Sed ita de phthisi loquemur, vt appareat etiã cognitio & cura, cuiuslibet maciei.

Generatio.

Generatur hoc malum, dum caussa morbifica occurrit pulmoni, & ita in eum agit, vt pulmo afficiatur vlcere, & vt vi vlceris generetur sanies, materia purulenta, a qua necessario emanat vapor saniosus & putridus, qui ita in cor agit, vt solida cordis substantia afficiatur morbo calido, vt hinc calor influens a corde in totum, euadat igneus & præter naturam, totique corpori communicętur, vt totum corpus corripiatur hectica febre, & hinc e necessitate subsequatur macies.

Definitio.

Phthisis ergo est magnitudo immunita, cum caliditate & siccitate totius, producta ab vlcere pulmonis, cap. 1. lib. 2. de præsag. e puls. cap. 9. libro 6. de tuend. san. lib. 5. meth. medendi comm. 17. sect. 1. libro 1. epid. com. aph. 16. sect. 3. comm. aph. 9. sect. 5. com. aph. 16. sect. 7.

Forma.

Forma est magnitudo imminuta, cum caliditate & siccitate. Magnitudo imminuta, primum est symptoma, deinde morbus: dum enim in corpore fit macies, imminuitur magnitudo, & inter initia habet tantum rationem symptomatis, quia propter hanc nondum læditur actio: sed malo præcedente, ita imminuitur, vt non sit amplius symptoma, sed morbus, actionem lædens. Diximus, cum caliditate & siccitate: vbi intelligimus morbum, non symptoma. Galenus nuncupat febrem paruam, id est, febrem hecticam. Distinguitur ergo hæc tabes ab illa macie, quæ fit e senio, a macie, quæ fit ob intemperiem frigidam & siccam. Hinc etiam necessario sequitur, cum totum afficiatur hac febre hectica, facultatem naturalem labefactari, ob morbum calidum & siccum partium similarium: vnde, cum hæc alteratrix non possit concoquere alimentum, non nutritur corpus, & præterea substantia genita absumitur a caliditate & siccitate. Quia igitur bona substantia non regeneratur, & genita absumitur, siue sit pinguedo siue caro, necessario sequitur macies. Subiectum est totum corpus: ad differentiam maciei alicuius partis.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est vlcus pulmonis, hinc enim phthisis hæc distinguitur a quacunque alia tabe. Vlcus autem pulmonis potest esse in caussa maciei totius: quia ab huius sanie prodit fuligo, quæ ita afficit cor in calefaciendo, vt fiat febris, vt caro genita absumatur, nec alia generari possit.

Caussa vlceris pulmonis.

Cum autem vlcus: (cap. 1. lib. 4. metho.) sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta partis vlceratæ; caussa eius non potest esse quæcunque, sed materia abradens. cap. 1. lib. 1. de loc. affect. Hæc materia vim habet abradendi, vel Propria ratione; vel ex Accidente: propria ratione, cum sua natura potest abradere, citra putredinem: vt bilis, quæ mordax est, item pituita salsa: ex accidenti potest abradere materia, ratione putredinis, vnde materia acris euadit, nimirum, quilibet humor putrescens. Quando igitur Galenus dicit, vlcus fieri vel propter cacochymiam, vel propter putredinem: per cacochymiam insinuat materiam propria ratione abradentem: per corruptelam autem seu putredinem, materiam ex accidenti abradentem.

Materia ex ulcerãs, vel aliũde fluit, vel non.

Sed notandum cum Galeno comment. 17. sectio, prima, libro primo, epid. materiam quæ potest esse in caussa vlceris pulmonis, vel Aliunde fluere, vel Non. Aliunde non fluit, verbi gratia, dum vas pulmonis rumpitur, & sanguis in pulmone putrescit, qui postea putridus exulcerat: idem fieri potest, si vlcus fiat e peripneumonis. Aliunde fluit, verbi gratia si fluat ex inflammatione vicinarum partium; & potissimum hoc fit, dum materia destillat a capite comm. aphor. 13. sectio. 3. Præcipue hoc malum nascitur ab anno 18. ad 35. quia in hac ætate, & multi errores in victu committuntur, & vasa prompte possunt abradi, commen. aphoris. 29. sectio. 3. Quæ vero sint caussæ generantes has materias catarrhales, a capite prodeuntes, satis diximus cap. de catarrho.

Differentiæ.

Quoad formam: cũ sit magnitudo imminuta cum febre: secundũ Magis & Minus est differentia. Quoad subiectum: pulmo abraditur, vel secundum Vasa, vel secundum Substantiam; &, vel secundum Dextram, vel Sinistram partem. Quoad caussam efficientem materia abradit vel Propria ratione, vel ob Putredinem. Item prodit vel Ex affecto pulmone; vel Aliunde fluit.

Signa ingenere.

Malum hoc non difficulter cognoscitur. cap. 5. libro 1. loc. affe. cap. vlt. lib. 4. de loc. aff. cap. 11. lib. 4. de causs. puls. Nam quoad actionem læsam, adest tussis vehemens: pulmonis enim exulceratio est malum insigne, maxime irritatur expultrix. Tussis est sine dolore: quia in pulmone, non est tantus sensus, vt dolor possit oboriri: &, si aliquis reperitur sensus, id fit potius ratione membranarũ. Pręterea hoc malum, quoad actionem læsam, cognoscitur e pulsu febrili & hæctico: est autem pulsus hæcticus, sed cum quadam mollitie, quæ mollities non obseruatur in febre hectica, vbi pulmo non est exulceratus: mollities enim pulmonis est in caussa. Cognoscitur etiam e reiectis, seu exeuntibus: nam materia purulenta tussi excernitur, quod sputum purulentum, in aquam proiectum, descendit; & prunis impositum fœtet; ideoque percontandi etiam sunt assidentes, num sentiant ęgri exspuitionem fœtidam, præter consuetudinem. Interdum accidit, vt sputum descendat, & fœteat,

nec

nec tamen sit pus: fieri enim potest, vt a capite pituita destillet in pulmones & putrescat: quæ ratione putredinis, fœtet; & quia grauis est, potest descendere. Vnde memini videre me nonnunquam sputum male olens, & fundum petens, sine febre, ac proinde sine vlcere & phthisi: vidi etiam tale sputum cum febre, sed sine phthisi; nam ægri sanitati sunt restituti. Quare diligenter ligno aliquo explorãdum, num sit pus, vel pituita, nam pituita est viscida, quæ non facile continuitatem e toto deperdit: pus non est lentum, vt pituita; Cognoscitur etiam phthisis ratione qualitatis mutatæ: nam calor in toto est mordax, præsertim in thorace: quia adest febris hectica, & fomes est in thorace. Cognoscitur etiam e macie. Vbi vlcus est in pulmone, semper perseuerat macies, & indies augetur. Si igitur interdum appareat macies, quæ aliquo modo minuatur, & regeneretur aliquo modo caro; non est phthisis: vbi enim phthisis, vbi vlcus pulmonis, & proinde febris, & macies. Hoc dico, quia interdum destillationes in pectus delapsæ, præsertim in iuuenibus, suppurantur, seu deducuntur ad quandam consistentiam, puri similem: vnde ratione putredinis fiunt febres, sequitur macies, citra phthisin. Cognoscitur etiam e colore plumbeo circa faciem, preterquam quod a cibo facies rubicunda euadit: cum enim totũ corpus male habeat, non generatur bonum nutrimentum, vnde color plumbeus: sed a cibo, cum fiat euaporatio in caput, hinc fit rubedo in facie, circa genas, quia a pulmone in faciem mittuntur vapores. Differentiæ a forma facile cognoscuntur, an scilicet magnitudo sit magis vel minus imminuta: an caliditas in toto, sit magis vel minus intensa. Hæc cognoscuntur ex intensione, & remissione symptomatum. Quoad differentias a subiecto: si vlcus sit secundum propriam pulmonis substantiam: cognoscitur, quia quandoque exspuentur carunculæ, cum tussi, nimirum propria substantia pulmonum: & vel non egreditur sanguis, vel admodum paucus. At si malum sit secundum vasa, si afficiatur tracheia, exiguus etiam erit sanguis: sed apparebunt reiecta bronchia, scilicet portio aliqua membranæ. Si vlcus fiat secundum venas, vel arterias: egredietur sanguis in magna quantitate. Quoad differentias a subiecto; prout afficitur pulmo secundum partem dextram, vel sinistram: erunt querelæ circa illam partem. Quoad differentias a caussa efficiente. Si materia abradat propria ratione; cognoscitur, quia sputum est salsum, amarum: sin minus, signum est, materiam abradere non propria ratione, sed ex accidente. Num autem materia prodeat ex ipso pulmone, an aliunde fluat, ita cognoscitur. Si enim, verbi gratia, præcedat fractura vasis in pulmone, vel si fiat a peripneumonia; cognoscitur, non esse fluxionem ex alijs partibus. Si vero aliunde fluat, cognoscitur; quia vel succedit inflammationi vicinarum partium, vel destillationi.

Signa differentiarum.

Indicationes.

Cum phthisis sit magnitudo imminuta, cũ febre, producta ab vlcere pulmonis; indicatio sumi debet, a magnitudine imminuta, a febre, ab vlcere, & a pulmone. Magnitudo imminuta, indicat auctionem; esse scilicet regenerandam substantiam deperditam in toto. Ratione febris, oportet refrigerare, & humectare. Vlcus; vt est soluta vnitas, indicat agglutinans (*cicatrizans locum habet in vlceribus externis, in quibus cutis est deperdita, ideo oportet substantiam carneam conuertere in cutim: quod non est faciendum in internis.*) Quatenus auté in vlcere deperdita est substantia, indicatur regenerans id, quod deperditum est. Porro non medicamentum, sed natura agglutinat, & regenerat, medicamenta solum auferunt impedimenta, quæ obstant facultati, quo minus possit, vel generare carnem, vel agglutinare. Talia autem impedimenta in phthisi sunt, tum morbus, vi cuius facultas naturalis læditur, tum aliquis error externus. Quare indicationes sumendæ sunt a morbo, & errore externo. Quoad morbum, cum in phthisi necessario sit febris, quæ est morbus totius: igitur est etiam morbus calidus pulmonis: præsertim quia in vlcere etiã gignitur sanies calida, cuius etiam caussa incalescunt pulmones. Quare pulmonis intemperies calida, vtpote quæ caussa est, quo minus recte facultas agere possit; indicat refrigerans. Error externus potest esse communis, & proprius. Communis dicitur, qui pertinet tum ad renutritionem, tum ad agglutinationem. Et hic nihil aliud est, quam succus peccans & extra pulmonem, & fluxus etiam, verbi gratia salsa pituita. Hic succus, prout varie peccat, pro eo variæ sunt indicationes; de quibus sæpe alias. Error externus proprius respicit vel solam nutritionem, vel agglutinationem. Si respiciat tantum renutritionem, indicat siccans, detergens: propter duplex excrementum, tenue, humidumque, quod siccans poscit, & crassum, quod indicat detergens. Si respiciat agglutinationem, indicans est humiditas alimentalis, seu naturalis, quæ non conseruationem, sed destructionem potius indicat: quia habet ratione caussæ morbificæ, sine qua non. Hæc humiditas alimentalis, in præsentia potest esse duplex, apposita, & non apposita. Apposita indicat siccans, vt absumatur & dissipetur: non apposita indicat repellens. In agglutinatione igitur etiam absumendæ sunt materiæ alimentales; secus enim nunquam fieri potest agglutinatio, propter impedimentum. Pulmo denique requirit, quæ sibi sunt familiaria.

Prognostica.

His scopis satisfacere tum difficile est, tũ vero impossibile. capit. quiuto, libro quarto, de loc. affect. cap. 8. 11. 14. lib. 5. metho. Nam si indicationes inter se conferantur; febris indicat humectans, vlcus siccans. Præterea si seorsim indicationes perpendamus: caussa febris, satis difficile est scopos explere: nam est morbus in habitu: licet enim hectica febris inter initia sit in habitudine. prompte tamen in habitum degenerat. Augetur difficultas in remotione febris, quia fouetur ab vlcere; quo non sublato, febris tolli nequit. Præterea summa est difficultas in regeneratione, & agglutinatione, tũ ob pulmonis morbum, tum ob errorem externum. Ob morbum pulmonis, quia oporteret morbum pulmonis calidum auferre. Quoad errorem externum; si respiciamus ad commune regenerarioni & agglurinationi; non admodum difficile est sanguinem euacuare: maior difficultas est in remotione cacochymiæ: & hanc ob caussam insanabile est vlcus, quod fit ex erosione vitiosi succi. Difficultas etiam est ratione erroris externi proprij, caussa regenerationis materiæ deperditæ: nam deficit materia alimentalis, deficit materia seminalis. Præterea necessario excrementa abundat: quia in regeneratione carnis, necessario duplex generatur excrementum, quod cum per tussim debeat euacuari, lacerantur pulmones, & illo motu etiam inflammantur. Si respiciamus ad errorem externum proprium caussa agglutinationis: licet humiditas alimentalis, & apposita, & non apposita, possit absumi; nihilominus non potest esse agglutinatio stabilis: quia cauitas in vlcere pulmonis non potest repleri: ergo post agglutinationem relinquitur fistula callosa, quæ de eo facilius disrumpitur, quo cauitas amplior relicta est. Ex his colligitur, quamprimum esse agglutinandum: nam ab initio cauitas minor est, ideoque non tam facile disrumpitur; hominesque diutius possunt viuere.

Curatio. Chirurgia.

Fortibus, secundum Auicennam, vena aperiri potest. Fonticulis etiam vti licet, in fluxu a capite: nam dum vlcus pulmonis fouetur a destillatione e capite, indicatur fonticulus, remedium reuellens, nec adest prohibens, præsertim quando vlcus est exiguum; malum recens: præmitti tamen prius debet euacuatio totius. Alexander ait, in vlcere antiquo, & in phthisi pro-

progressa, non esse fonticulis & cauterijs ęgros afflictos magis cruciandos. Si malum sit admodum vehemens cauterium affigendum est in sutura coronali, vt fiat reuulsio. Et si destillatio foueatur ab infernis partibus, a iecore; cauteria etiam in cruribus excitentur. Non sunt hæc differenda, vt multi iam solēt: postea enim nihil tale est faciendum. In copiosa destillatione, non tantum dictis partibus cauteria affigenda; sed etiam infra occipitium. Quamprimum igitur occurrendum: postea enim vbi affectus est calidus in pulmone, & imminuta est fluxio; cauterium occludi potest.

Pharmaceia 1. Toti, vt prospiciendum.

Medicamenta respiciunt totum, febrem, regenerationem eius, quod deperditum est in vlcere pulmonis, agglutinationem, & proinde excitationem calli, tandem ipsos pulmones. Quæ totum respiciunt, valde sunt necessaria: hoc tempore non recte administrantur, propterea pauci curantur. Fui his diebus Venetijs, & ægro præscripsi ℥.j. oximelitis. & ℥.j. mellis rosati, vt detergeretur pituita in ventriculo exsistens, quæ erat in caussa multarum noxarum. Pharmacopola errore misit ℥. x. & æger accepit ℥. viij. ß. medicamenti ex oxymelite simpl. & rosato. Id medicamentum vehementer agens in pituitā, aliquam molestiam excitauit; sed postea ita descendit in intestina pituita, & ita fuit excreta, vt omnia symptomata mitigarentur. Quare oportet medicos esse audaces nonnunquam. Auicennas etiam in phthisi caussa totius exhibet *pilulas cochias*: cōmunes practici non exhibent, & male faciunt. Fluxioni enim statim occurrendum est; nam bene sperandum vbi non magna cauitas est in vlcere: fit autem magna, vbi malum producitur, id quod fit ob materiam in pulmones influentem. Quare hæc materia est euacuanda. Post vnam igitur alui lenitionem, post duos vel tres syrupos, quamprimum cum Auicenna exhibendæ sunt cochiæ, vt totum expurgetur, & caput euacuetur: & sic fluxioni occurratur. Quod de cochijs dico; idem intelligendum de alijs soluentibus fortibus: nam vitium succi peccantis est vehemens, & habet rationem caussę sine qua non: ergo validum purgans dabitur, potissimum quia virtus permittit, quæ id procedentę malo prohibet. Nam inter initia, licet sit febris hectica, est in habitudine, non in habitu: & dum est in habitudinę, virtus in febre hectica adhuc nihil est perpessa. cap. 9. lib. 1. dę diff. feb.

2. Ad febrim. Lac.

Febris poscit refrigerantia: dę quibus alibi. Notandum circa vsum *lactis*, ad refrigerationem, & humectationem. Lac ab Auicēna in phthisi probatur: nam ratione *butyri* potest humectara, æquare succos acres, & etiam substantifice humectare: ratione *seri* deterget: ratione *partis caseosæ*, agglutinat. Tempore quo agglutinare volumus, lac non est exhibendum, sua enim humiditate prohibet calli generationem, & facit vt non ita absumi queant humiditates alimentales. Quare licet vti lacte; sed ante tempus agglutinationis, ad detersionem. Et quo magis progreditur materia; lac exhibēdum, quo minus deterget, minus humectat: quale esset *lac astringens*, *chalybeatum*. Sed de lacte fusius, agemus in doctrina de febribus hecticis. cap. 28. lib. 6.

3. Mundificātia vlcus.

Medicamenta carnem regenerantia, sunt ea quæ vlcus mundificant: nec enim caro generari potest, nisi fiat mundificatio. Quia igitur duplex gignitur excrementum; Auicennas probat *musam, aquam cum sacchăro*: & si adsit copia puris, vtitur etiam expectorantibus, vt *syrupo de hyssopo, de liquiritia*: de quibus cap. de tussi.

4. Agglutinantia.

Caussa agglutinationis, Auicennas probat *saccharum rosatum vnius anni, cum bolo Armena, cum terra Lemnia, cum pulmone vulpis.* Licet etiam ad validiora ascendere; ad *theriacam, Mithridatium, diacyminum*, vt absumatur humiditas alimentalis; licet adsit febris hectica. Sic præscribi potest. *℞. terræ Lem. ʒ. iij. amyli, boli Armen. ros. rub. an. ʒ. ß. carabe. gran. myrti, an. ʒ. vj. cancrorum adustorum, sem. portulacæ, an. ʒ. xv. corall. rub. tragacanthæ, spodij, semin. granat. syluestr. an. ʒ. v. succi resiccati feniculi, succi liquiritię, an. ʒ. vij. cum succo portulac. & aqua ros. fiant pastilli: dosis ʒ. j. per multos dies.* Medicamentum hoc agglutinat, inducit callum: quia non modo potest humiditates excrementitias absumere, sed etiam alimentales. Huius fere generis quædam proponuntur a Galeno capit. 2. lib. 7. κ τόπ. Pro vehiculo *mel potest misceri: quo medicamenta ad vlcus pulmonis deducuntur.* cap. 7. libro 4. metho. Ex his colligitur, ascendendum esse ad vehementer siccantia, quia alias non inducitur callus. Quare ad *pastillos Andronios in phthisi confugiendum.* Hodie non vtuntur: ideo homines non curantur. Quidam empirici, curant pthisicos ad tempus, his medicamētis callum inducentes, qui non ita rumpitur, si exigua est cauitas, & si cito occurritur. Aliqui habent pro secreto (& ego suadeo vt exhibeatis, in initio ad guttas ij, vel tres) *oleum e chalcantho, cum aqua rosac. vel cum succo plantaginis, & modico saccharo, ratione penetrationis.* His pro agglutinatione, & calli excitatione vtendum. *Vsus.* Quoad *quantum agendum:* Auicennas exhibet saccharum rosatum in magna copia, quia summa est actio indicantis. Quoad *quando*; Auicennas exhibet saccharum ros. omni hora, semper enim adest præsentia indicantis; quare etiam tempore cibi, & ante, & post cibum, vt cibus sit agglutinans. Hoc obseruandum omnino est: licet hodie non obseruętur. Quoad tempus: ad fortiora quamprimum est confugiendum: vnde si in phthisi exhibendum sit oleum e vitriolo, & saccharum rosaceum; primo oleum e vitriolo exhibēdum: nam inter initia adest præsentia indicantis vehementissimi, quia indies augetur macies, præterea inter initia virtus non ita prohibet, sicut procedente malo; nam tandem hectica in habitudine, transfertur in habitum, macies indies intenditur: vt virtus siccantia medicamenta & fortiora, melius permittat inter initia.

5. Appropriata pulmoni.

Caussa pulmonis prosunt, *pulmo vulpis, cancri combusti, pulmonaria, cornu cerui.* Hęc virtutem & porportionem pulmonis seruant, & quædam etiam, vt ceruinum cornu, vim exsiccandi habent.

Diæta.

Victus siccans esse debet. c. 5. lib. 5. meth. c. 2. lib. 7. κ. τόπ. nec semper oportet vti benedicta illa ptisana. Aer ergo sit exsiccans, siue natura, siue arte: & dum per inspirationē attrahitur, habeat vim siccandi pulmones vlceratos. Similiter cibi sunt parandi cum siccantibus. Quoad potum; Auicennas non prohibet *vinum album pauciferum, in principio*, idest, antequam succedat vel febris, vel inflammatio. Nam in sputo sanguinis, quod minatur pulmonis vlcus, antequam fiat febris, & potissimum in habitu, antequam fiat inflammatio, licet vinum exhibere. At dum febris, vel inflammatio est excitata; Auicennas probat potius *aquam pluuialem, aquam astringentem.* Tempore igitur agglutinationis nequaquam vti licet vino; quia tum adest febris. Et optimum est etiam inter initia abstinere vino. Et forte Auicennas inter initia *vinum exhibet album & tenue, vt mundificet pectus, ratione tenuitatis vini, præterea, vt vires robustas reddat*: nam malo procedente, prorsus a vino desistendum: ideo, vt virtus diuturnitati morbi possit sufficere, ab initio vinum propinat. Sic enim Hippocrates iubet, inter initia magis consulendū viribus, dięta & potu, quam in statu. Et hoc potissimum in vlcere pulmonis faciendum: in hoc enim febris subsequitur & euadit in habitu, vt e toto vinum prohibeatur. Quare potius vtendum *aqua chalybeata, aqua correcta cum succo granat. cum rhu opson. cum myrtis*, vt exsiccentur humiditates alimentales, & fiat agglutinatio & callus: callus enim quamprimum id fieri potest, excitari debet, eoque omne fere est dirigendum consilium.

CA-

CAPVT VIII.

De Cordis palpitatione.

COrdis propria & præcipua functio est generare
calorem naturalem: est enim cor fons vitæ, &
proinde caussa illius caloris, qui est nexus animæ cũ
corpore: ad hanc caloris generationem necessarius
est cordis motus, qui cum in palpitatione deprauetur,
medicus hunc studio summo conseruare conabitur,
Huius vitij natura recte intellecta; patebit etiã,
quid in alijs cordis vitijs sit agendum: nam ad hoc
malum procreandum concurrunt dyscrasiæ & mate
tiæ morbificæ, quæ ad alia etiam cordis vitia solent
Nomen. momentum afferre. Palpitationem cordis, Auicennas
cordis ttemorem vocat: vbi tremor non proprie
accipitur; nam proprie spectat ad instrumentum, mo
tui voluntario destinatum. Intelligimus autem omnem
cordis motum deprauatum; ad differentiam imminuti,
vt fit in leipothymia; & ad differentiam abla
ti, saltem quoad sensum, vt in syncope. Licet autem
de motu deprauaJo agamus: hinc tamen etiam patebit,
quis sit motus imminutus & ablatus, quomodo
Generatio. etiam his occurrendum. Fit hoc malum, dum caussa
morbifica cordi occurrens, ita agit, vt vis pulsifica,
destinata motui cordis, ita frustretur, vt cor motu
prauo afficiatur, & præter naturæ leges eleuetur, ac
Definitio. deprimatur. Cordis ergo palpitatio est motus prauus
cordis, dependens a frustratione facultatis pulsificæ:
Forma. Seu, est eleuatio & depressio praua cordis, dependẽs
a frustratione motricis cordis. Forma est mo
tus prauus: ad differen tiam imminuti, & ablati ad
sensum. Sed cum in legitima cordis palpitatione, mo
tus sit tardus & rarus: videri potius imminutus posset,
quam deprauatus? Responsio: licet motus tunc sit
tardus & rarus: nihilominus cor magis dilatatur,
quam pro naturæ lege: & hæc violenta dilatatio est
in caussa motus deprauati: sic etiam præter naturam
deprimitur magis, quam sit opus. Cum igitur sit excessus
& violentia in eleuatione ac depressione: ideo
motus hic est deprauatus. Verum, quia sermo est, nõ
solum de legitima palpitatione, sed etiam de notha,
id est, de quolibet prauo cordis motu: hic motus bifariam
contingit. Primum, vt cor mouetur instar
vtrium, dum oleo, vel alia materia replentur & inaniuntur:
& hic motus cordi occurrens, est motus cor
dis prauus, sed a toto genere præter naturam. Alio
modo præter naturam cor potest moueri, ad similitudinem
follium fabrorum, dum replentur quatenus
attrahunt, & hic motus est quidem præter natu-
Subiectum. ram, sed non toto genere. Subiectum est cor, ad diffe
rentiam palpitationibus aliarum partium. Cor autẽ
subiectum idoneum est palpitationis, quia habet ca-
Caussa efficiens. uitates, & meatus.

Caussa efficiens, est frustratio facultatis pulsificæ.
Hac particula cordis palpitatio differt a motu prauo
voluntario, qui in conuulsionibus oriri solet. Facul-
tas pulsifica, non est motrix voluntaria, sed naturalis,
quæ vitam respicit, non meliorem vitam, & quidem
est facultas naturalis tũ attractrix, tũ expultrix. Hæc
duplex facultas in palpitatione frustratur. In legiti-
ma quidem palpitatione, in qua cor mouetur instar
vtrium, attractrix cordis ita frustratur, vt nullo mo-
do concurrat: sicut etiam in conuulsione legitima fa-
cultas animalis non concurrit: ideoque legitima pal-
pitatio est motus solius morbi, nimirum rei præter
naturam: nec enim attractrix concurrit; quemadmo
dum etiam dum vtres rep entur, non concurrit attra
ctio vtrium. At in palpitatione notha, in qua cor mo-
uetur ad similitudinem follium; attractrix quidem
frustratur, quia non operatur vt decet, sed tamen ip-
sa concurrit, licet præter naturam, sicuti dum replen
tur folles materia attracta. Quare spuria palpitatio
non est motus solius morbi. Expultrix concurrit in
legitima & notha palpitatione. Nam in legitima pal-
pitatione, dum cor secundum sui cauitates instar v-
trium repletur a materia morbifica; nisi cordis facul
tas expultrix ad expellendum concurreret, sane ani-
mal moreretur. Quare palpitatio cordis ratione at-
tractionis, est motus solius morbi in legitima palpi-
tatione: nequaquam autem ratione expultricis. Qua
mobrem in qualibet palpitatione expultrix concur-
rit. Sed notandum, attractricem alio modo frustrari,
quam frustratur expultrix. Attractrix frustratur ob
errorem externum in legitima palpitatione: in no-
notha interdum ob morbum. In legitima, attractrix
semper frustratur ob errorẽ externum, non ob mor-
bum: nam quoties fit palpitatio ad similitudinem v-
trium, citra morbum concurrit materia replens mor
bifica. At in notha palpitatione cõcurrit morbus, qui
potest esse intemperies, mala cõpositio, soluta vnitas.
Intemperies potest esse calida: (loquimur de notha
palpitatione:) potest esse inflammatio, erysipelas: ra-
tione quorum morborum ita afficitur cor, vt mouea
tur motu præter naturam, qui motus non est tardus,
nec rarus, sicut in legitima palpitatione, sed frequẽs,
velox, com. aph. 65. sect. 4. & vocatur καρδιωγμὸς, mor
sus cordis. Præterea potest esse mala compositio, tu-
mor, angustia. Tumor potest esse calidus, frigidus. Ca
lidus non potest ad augmentum perduci, sine morte
patientis. Angustia etiam locum habet: vnde Auicen
nas dicit, fieri tumorem, quia clauditur cursus san-
guinis, vel spiritus; vnde necessario vis pulsifica cor
præter naturam eleuare nititur. Est etiam soluta vni-
tas, sicut solet contingere in cordis vulnere. Sed mo-
net Galenus capit. secundo, libro quinto, de loc. af-
fect. si contingat vulnus in cordis substantia, fieri mo
tum cordis prauum, si autem in cauitatibus, non fieri
motum cordis, sed homines illico mori. Postremo,
præter morbos est error externus; qui potest esse Hu
mor quilibet, cor occupans: (in notha palpitatione:)
potest esse Vapor quilibet, excepto crasso; quia pal-
pitatio quæ fit a vapore crasso, est legitima. Concur-
runt etiam caussæ externæ, vt caussa venefica, animi
accidentia immoderata; in animi enim motibus cor
palpitat, sed est palpitatio obscura, c. 3. lib. 6. de plac.
cap. 1. lib. 8. de plac. cap. 10. l. 4. de diff. puls. Caussa effi
ciens palpitationem legitimam, nihil est aliud quam
flatus, seu materia flatulenta frigida; quæ materia ge-
neratur ab agente frigido, ab intemperie frigida, siue
sit in corde, siue extra cor. Vnde Galenus cap. 5. l. de
palpit. respiciens ad legitimam palpitationem, in-
quit; omnem palpitationem esse effectum frigidita-
tis. Hinc quidam male inferunt, palpitationem esse
symptoma, quod pendeat a morbo frigido: nam pal-
pitatio pendet a flatu, qui generatur a frigido.

Differentiæ. Quoad formam; cum palpitatio sit motus prauus,
compositus ex eleuatione & depressione; est similis
eleuationi & depressioni, vel Vtrium, vel Follium fa
brorum. Quoad subiectum: Cor afficitur, vel secun-
dum Cauitates, seu ventriculos, vel secundum Vasa,
id est, venas & arterias: item, afficitur vel secundum
Dextram, vel Sinistram partem. Quoad caussam effi-
cientem: in palpitatione est vel Morbus, vel Caussa:
morbus est intemperies, tumor, angustia, vulnus, so-
luta vnitas. Caussa est Interna, vel Externa: interna
est Humor, vel Vapor: externę, possunt esse venena,
animi accidentia: ita tamen, vt legitima palpitatio:
(quemadmodum diximus:) fiat tantum e flatu copio
so frigido, crasso.

Signa. Palpitatio in genere cognoscitur, si tangamus pa-
tientem & secundum carpum, & secundum pectus.
In carpo cognoscitur e vehementi pulsus mutatio-
ne: in pectore quia motus erit pręter naturam. Aduer
tendum autem hunc motum esse internum; non in
partibus externis; quia tunc potius est aneurisma, id
est motus pertinens ad arterias extra cor. Quoad

differentias formales: Si motus sit similis motui vtriũ (vt in legitima palpitatione, quæ rarissima est, & curationem ferme non admittit) est motus tardus, & rarus. Si motus sit similis motui follium fabrorum, vt in palpitatione notha: motus est velox & frequens. Quoad differentias a subiecto: num malum sit in dextra, vel sinistra parte; &, an afficiantur vasa cordis, an potius ventriculi: hoc cognoscere est admodum difficile, & fortasse impossibile: &, si aliqua coniectura hoc licet assequi, hoc est: si contingat, malum esse circa ventriculos, difficilima est tolerantia. Sed non multum refert hoc cognoscere. Quoad caussam efficientem. Intemperies calida cognoscitur e motu frequenti, veloci, e calida spiratione, e siti, e caussis etiã prægressis, quæ poterant calefacere. Tumor cognoscitur, quia motus est satis magnus, frequens, velox, inæqualis, inordinatus, respiratio difficilima, adest febris, leipothymia, syncope; & antequam tumor inflammationis deducatur ad augmentum, homo moritur; vt moriatur, antequam pulsus fiat durus. Angustia pariter cognoscitur e motu veloci, frequenti, respiratione difficili, prægressæ sunt caussæ obstruentes. Vulnus seipsum manifestat. Caussa externa cognoscitur e relatione astantium; si, verbi gratia, prægressa sunt animi accidentia immoderata; si suspicio est de veneno. Contra, si hæc non præcesserunt, causa erit interna. Si fuerit humor, quicunque sit, semper pulsus est frequens, & velox. Quis autem sit humor, e proprijs capitibus discendum, e signorum arte. Si vapor calidus & tenuis, est motus frequens, & velox: Si frigidus & crassus, ut in palpitatione legitima; motus est tardus & rarus.

Indicationes. A forma, seu prauo motu, non sumitur vtilis indicatio. A subiecto corde, sumitur indicatio vitalis. Cor, proportionatum aliquid requirit per suam proportionem. Adhæc per suum calidum innatum indicat vt conseruetur, ratione quantitatis alimentũ; ratione qualitatis, calidum simile. Quoad causam efficientem: morbus calidus, indicat frigidum. Tumor & angustia, non indicant vtile: materia autem quæ actu facit tumorem & angustiam, indicat sui euacuationem. Soluta vnitas, dimittenda sacerdotibus. Humor & vapor, pro vitij varietate, varia indicant. Caussa externa non indicat; vel indicat sui eradicationẽ, v.g. venenũ extra corpus genitum, habet rationẽ causæ externæ; intra corpus autem assumptum, subit naturam causæ internæ. Quid autem exacte venenum indicet, suo loco dicetur: inf. nim. c.4. li.7. Iam supponatur, veneni curationem nos consequi posse, nõ tantum experientia, sed etiam methodo & ratione.

Prognostica. Palpitatio in genere despicienda non est: quia permutari potest ad syncopen, & ad mortem. Vehemens autem hoc vitium est ratione dignitatis, quia læditur motus cordis. Sed periculum variat, pro vi differentiarum. Nam quoad differentias formales: Si motus sit instar virium, palpitatio est periculosissima. Vnde Gal. cap. 2. lib. 5. de loc. aff. ait: Qui sæpe & breui interuallo fuere correpti palpitatione, omnes ante senectutem moriuntur. *Aphoris. 42. sect. 2.* Loquitur hic Gal. de palpitatione legitima, quæ vehemens est ratione causæ, & ratione virtutis; non rõne morbi, quia legitima fit tãtum ob errorem externum. Caussa est flatus copiosus, frigidus, crassus, occupans cauitates cordis. Est ergo in hac causa vehementia dignitatis; quia occupat cor: est vehemẽtia essentiæ; quia flatus copiosus, frigidus, crassus, ideoque longo tẽpore durans: adest vehementia facultatis, quia in legitima palpitatione malum non perfertur a facultate, vnde subsequitur pulsus debilis, leipothymia, interdum syncope (*morbus mali moris, seu malignus, habet vehementiam facultatis, non quartam & nouam quandam vehementiam.*) Quare cum in palpitatione legitima flatus vehementia sit insignis; & virtus etiam ita debilis, vt non possit non admittere flatus: merito Gal. dixit, hos ante senectutem mori. Quoad subiectum; cæteris paribus, palpitatio magis est periculosa, dum cor offenditur secundum sinistram partem, quam dextram: est enim maior vehementia ratione facultatis: item palpitatio periculosior, si cor læditur secundum cauitatem, quã si secundum venas, vel arterias. Quoad causam efficientem: Si palpitatio fiat a cordis caliditate in habitudine; vix adimi potest; in habitudine est maior spes salutis, ratione vehementiæ facultatis. Si tumor sit in causa, vitium mortale, c. 2. lib. 5. loc. aff. quia adest vehementia triplex, & virtus est debilis. Si angustia sit causa, malum difficulter tollitur, non tamen est mortale. Si vulnus, actum est. Quoad materiam: si materia est in causa illius motus, qui fit instar vtriũ; curationem perfectam non admittit, vt homines e toto possint liberari: quia hæc materia, idest, flatus copiosus, frigidus, crassus, habet triplicem vehementiam. Si causa sit venenum, siue extra, siue intra corpus genitum: vix tolli vitium potest, quoniam habet triplicem vehementiam. Si fiat ratione timoris, iræ, &c. curari potest, quia non adest summa illa vehementia.

Curatio. Quoad materiam chirurgicam: proponemus tantũ notatu digniora. Venæsectio probatur, redundante sanguine, cap. 5. lib. de palp. loquitur autem ibi Galenus de palpitatione legitima, e flatu copioso, frigido, crasso: in qua peccat sanguis non vt causa principalis, sed vt sine qua non: si ergo sanguis tunc redũdet, vacuandus; alias flatus discutientibus vti non poterimus, quia cor calidis illis potius replebitur, quã euacuabitur. Auicennas, si palpitatio fiat a sanguine melancholico, venam secat: quia sanguis in vitio hoc vehementissimo, habet rationem causæ principalis, vel sine qua non. *Vsus.* Auicennas illico secat venã; nam adest præsentia vehementis indicantis, & nihil prohibet: & hoc faciendum est, actu etiam exsistente palpitatione: nam interdum durat accessio, & perducit ad leipothymiam, ad syncopem, ad mortem, vt necessarium sit exonerare naturam, præsertim quia virtus non prohibet, nec enim resoluitur virtus, sed potius suffocatur. In præseruatione, tempus veris eligendũ, cap. 2. lib. 5. loc. affe. tunc enim adest sanguinis abundantia, & tunc imminet, ne materia repat in cor, virtusque tunc est robusta. Vbi agendum patet. De cucurbitulis, hirudinibus, cauterijs, gratia præseruationis, sæpe alias diximus.

Pharmac. Cor alter. tia. Medicamenta totum respicientia, aliunde patent. Iam alterãtia saltem proponemus: quorum nonnulla sunt temperata, quædam frigida, alia calidiora. Auicennas inter temperata cordialia recenset, *aurum, argentum, buglossam, hyacinthum, quinque folium, adiantum.* Inter frigida numerat, *acetum, acidum citri, margaritas, corallia, carabe, caphuram, santalos, rosas, spodiũ, terram sigillatam, poma, violas.* Inter calida proponit *doronicum, zedoariam, moschum, ambram, sericum crudum, crocum, been vtrumque, caryophyllos, lignum aloes, melissam, cardamomum, cubebas, folia & semina citri, folium, enulam, calaminthum montanam, dictamum Creticum, aromata. Galenus maxime commendat castorium, c. 2. li. 5. loc. aff. c. 5. li. de palpit. Possumus nos addere, magnas antidotos, diambram, diamoschum, galliam moschatam, electarium calidum lætificans Rhasis. Addit Galenus loc. cit. pyrethrum, euphorbium, sulphur, thermas nitrosas, & salsas.* In omnibus malis cordis, secundum Auicennam, fugienda sunt vehementer calefacientia, vehementer refrigerantia, & vehementer astringentia: nam a calidioribus virtutis substantia dissoluitur: a frigidioribus, qualitas refrigeratur; astringentia cohibent excrementa, quæ in nutrimenti confectione generantur; necenim faciunt vt nimis concentretur calor, quemadmodum plurimi dicunt, quia virtus nihil aliud in se claudit; quam bonam quantitatẽ & qualitatem sui subiecti, suę substantiæ; ita vt astringens nõ immediate respiciat virtutẽ. Porro addit Auicennas: in cordis intemperie frigida, auda-

audacter vti licere calidis;in calida autem non ita audacter frigidis vtendum, quia hæc opitulantur quidem ramo, idest, corpori cordis, dyscrasia calida laboranti, sed officiunt radici, idest, calido innato, quod est vinculum corporis cum anima, quia enim hoc est primum, quod post conceptionem gignitur: (vt in tractatu nostro de fœtus formatione ostendimus:) ideo radix iure dicitur. Quare non video, cur quidam temperiem cordis a calido innato non distinguunt. Nam in frigida cordis intemperie calidis occurrimus,quibus non cogimur frigida miscere; quia calida hæc medicamenta citra frigidorum permistionem non nocent cordi, quia hoc est redditum frigidius, neque nocent calido innato, quia est quasi simile quiddam. At in calida intemperie,frigidis occurrimus; quibus tamen calida etiam miscere cogimur, propter calidum innatum, & præterea etiam gratia vehiculi.

Vsus medicamentorum,patet ex alibi dictis. Propter iuniores,si palpitatio fiat a caussa potissimum frigida: *℞. cinnamomum,agallochi,serici crudi, calaminthæ mont.ana ℈.ij.(hæc sunt instar basis) moschi,ambræ, galliæ moschatæ,ana g̃.v.(pro adiuuante:quamuis etiam possint rationem basis habere) dianthos ʒ. iij. cum syrupo de corticibus citri,fiat electarium. Dosis a ʒ. ij. ad ʒ.j.* Posset addi aliquid leuiter astringens, vt est *puluis mastiches*: nam dum viscus frigidum calefacere tantũ volumus,possumus calidis uti sine astringentibus: at si volumus frigidam materiã euacuare, crassam & copiosam materiam difflare,omnib. modis astringentia permiscenda sunt. Quare in cordis palpitatione, si institutum est cor frigidum calefacere,possumus ab adstringentibus abstinere:nam ubi adest intemperies frigida,non imminet dissipatio. At si propositum nostrum est materiam morbificam dissoluere; admiscenda sunt moderate astringentia, quod obseruatur in tumoribus ventriculi, iecoris, & similium partium: licet enim virtus ipsa indicet solum, rationem quantitatis & qualitatis;dum tamen calidis vtimur,ad materiam morbificam dissoluendum;periculum est, ne etiam dissoluatur substantia calidi innati: propterea in hoc casu astringentia permiscemus.

CAPVT IX.

De virium dissolutione, idest, de Leipothymia, & Syncope.

Nomen.

PEr virium dissolutionem intelligimus & leipothymiam, seu animi deliquium,& syncopen.cõment.aphor.41.sect.2.& c.14.lib.1.ad Glauc.

Generatio.

Generatur hoc malum,dum corpori aliquid prẽter naturã occurrit, vi cuius summa cum violentia spiritus vitalis in corde aggrauatur,vnde cordis virtus imminuitur,& debilitatur.

Definitio.

Virium ergo dissolutio est virtus debilis cordis,dependens a frustratione motricis cordis.

Forma.

Forma est virtus debilis, idest, motus præter naturam,nõ deprauatus,sed debilis,idest,nonnihil imminutus,nonnihil etiam ablatus quoad sensum:quia si omnino tolleretur,non esset virium dissolutio, sed mors: est igitur uirtus debilis.

Subiectum.

Subiectum est cor: quod læditur & secundum attractionem, & secundũ expulsionem.

Caussa efficiens.

Efficiens caussa est frustratio motricis. cap. 5.6.7. lib.12.meth.cap.14.libro 1.ad Glauc.cap.2. lib.5.loc. affect.comment.48.libro 2.de rat. vict. Quidam volunt, palpitationem pertinere ad vim pulsificam, seu motricem cordis: syncopen ad facultatem cordis vitalem. At hæc ridicula sunt: nam in syncope quiuis cernit, minui & auferri pulsum; quæ sane spectant ad vim pulsificam, ad vim motricem cordis: hæc vis pulsifica, est attractrix, & expultrix. Vitalis autem facultas nihil aliud est, quam alteratrix facultas cordis: sicut enim coctrix, seu alteratrix ventriculi vocatur χυλωτική; coctrix iecoris,αἱματοποιητική, idest, sanguificatrix;ita coctrix,seu alteratrix cordis vocatur vitalis. Cæterum,frustratur facultas motrix cordis ob errorem externum (non læditur, sed frustratur.)Quamuis enim in syncope cor afficiatur morbo: hic morbus tamen non est læsio huius facultatis, sed aliarum. Error autem hic externus nihil aliud est, quam vitalis spiritus præter naturam cum violentia aggregatus in corde. Hinc Auicennas dicit, syncopen fieri propter congregationem caloris & spiritus in corde, vt reliquæ corporis partes sint orbatæ spiritu,vt mortuæ videantur.Ergo error externus est caussa morbifica, nimirum, spiritus vitalis, summa cum violentia in corde aggregatus. Et hoc contingit huic spiritui,quia læditur retentio cordis. Læditur autem retentio cordis,vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Propria ratione, quando læditur retentio citra expulsionem: ex accidenti, quando læditur propter expulsionem. Si retentio lædatur citra expulsionem; spiritus aggregatur propter caussam resoluentem:dũ enim caussa resoluens agit,nisi id quod residuum est, in corde aggregaretur,illico moreretur animal.Si retentio lædatur vitio expulsionis; tunc aggregatur spiritus propter caussam non resoluentem, sed contrariam,idest,suffocantem. Quare virium dissolutio fit vel per Resolutionem,vel per Suffocationem.

Resolutio spirituum.

Resolutio fit,dum læditur retentio, citra vitium expulsionis. Hæc retentio læditur, vel læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas retentrix ob morbum cordis(hic tamen morbus nõ est in caussa immediata) & quidem ob morbum in via ampliore,non angustiore; cuius caussa esse potest immoderata caliditas, coniuncta cum húmiditate. Error autem externus, est spiritus vitalis exiguus; item eiusdem tenuitas immoderata; iusto enim tenuior facile resoluitur. Porro spiritus exiguus est per Se, vel per Accidens. Per se est exiguus,cum non generatur copiosus. Non autem generatur copiosus, vel Læsa alteratrice, vel ob Errorem externum. Læditur alteratrix, seu coctrix,vel uitalis facultas ob morbum, & potissimum ob intemperiem frigidam & siccam: & hic morbus est caussa syncopes mediata, quia generat exiguum spiritum, qui facile resoluitur. Error externus est succus crudus, qui non est aptus,ut mutetur in copiosum spiritum vitalem, quamuis cor optime sit temperatum. Huius ordinis etiam est inedia: nam etsi optime cor sit constitutum; in inedia tamen non potest copiosus spiritus uitalis generari. Per accidens autem spiritus est exiguus, quando generatur quidem, sed non detinetur in corpore: quod fit ob calorem insignem, immoderatas vigilias,inanitiones, motus immoderatos, &c. his enim spiritus,etiam in magna copia generatus,minuitur & euacuatur.

Suffocatio spirituũ, & caloris.

Deinde fit dissolutio virium per Suffocationem: vnde vel Læditur facultas,vel occurrit aliquis Error externus. Læditur ob morbũ in via,in angustia; quæ fieri potest a materia copiosa,vel crassa; Interna, vel Externa.Caussa interna,est succus prauus,corruptus; qualis esse solet,in suppressione mensium, puerperij: potest etiam succus esse veneficus, vt in febribus pestilentibus,in retentione seminis. Caussa externa est aer prauus,pestilens;cibi similes; potiones; & animi pathemata,ut timor.

Differentię.

Quoad formam: motus debilis, uel Imminutus est, vt in leipothymia; vel Ablatus, idest, insigniter debilitatus, aut ad sensum saltem ablatus, vt in syncope. Quoad subiectum:læditur cor, secundum partem dextram, vel sinistram. Quoad caussam efficientem;hæc est Resoluens,uel Suffocans; quarum differentiæ e dictis patent.

Signa.

In genere hoc malum cognoscitur,quia pulsus euadit paruus, debilis, secundum omnes dimensiones: ad differentiam pulsus læsi in palpitatione. Deinde

cognoſcitur e facie pallore ſuffuſa, quia ſpiritus, & cum ſpiritu ſanguis reuocatur ad cor; vnde ob eandem cauſſam externæ frigent. Cognoſcitur etiam e ſudore, & humiditate rorida, ac præſertim circa frontem, quia aliqua e parte compatitur cerebrum: erumpit autem illa humiditas rorida; quia partes, calore deſtitutæ, nequeunt ſubſtantificam humiditatem detinere: & frigida erumpit hæc humiditas rorida; quia exit per poros cutis frigidæ: frigida autem eſt cutis ob reuocationem caloris.

Differentiæ formales, facile patent: nam ſi fuerit ſyncope; omnia ſymptomata ſunt vehementiora, quã in leipothymia; præterea ſyncope indicatur ex amiſſione vocis, nec poſſunt loqui; quod non contingit in leipothymia. Ægri autem dum ad ſe redeunt, recordantur caſus; ad differentiam epilepticorum, qui non recordantur; quia in ſyncope magis læditur cor; in epilepſia magis cerebrum.

Differentiæ a ſubiecto ita cognoſcuntur: ſi enim ſymptomata magis vrgent ſecundum partem ſiniſtram: indicium eſt potius cor affici ſecundum partẽ ſiniſtram: & contra. Quoad differentias a cauſſa efficiente; facile reſoluentes cauſſæ a ſuffocantibus diſtingui poſſunt. Verbi gratia, ſi homo afficiatur macie, ſi præcedat inſignis vacuatio, immoderatus corporis motus, lætitia effuſa, cibi parcitas, inedia; fieri ſolet virium diſſolutio a cauſſa reſoluente. Si contra cohibeatur aliqua euacuatio ſolita, homo plus iuſto comedat & bibat, timore corruptus ſit, ſtatuendum, virium diſſolutionem fieri a cauſſa ſuffocante.

Indicationes.

Vitales indicationes ſumuntur a ſubiecto, & cauſſa efficiente. A ſubiecto, vt dictum eſt cap. de palpit. cordis. A cauſſa efficiente: Si ſit cauſſa reſoluens; ſi immoderata apertio, indicat occludens, aſtringens: Si immodica euacuatio, quæ fit ob immodicum impetum materiæ; motus ille cohibendus, & quandoque etiam reuellendus: eſt enim reuellendus cauſſa curationis: nam ſi, verbi gratia, fiat ſyncope, ob immoderatum ſudorem, ſecundum totum corpus licet aſtringere, non licet reuellere: at ſi fiat ſyncope e reſolutione, ob fluxum ſanguinis narium, licet reuellere ad infernas partes. Si vero reſolutio fiat, quia non gignuntur ſpiritus, ob intemperiem cordis frigidam; indicatur calefaciens: & ſic de reliquis. Quod ſi cũ frigiditate eſt coniuncta ſiccitas; ſimul humectandum. Si malum fiat a cauſſa ſuffocante; obſtructio non indicat: materia autem obſtructionis, copioſa, craſſa, viſcida, indicat minuens, attenuans, detergẽs. Si malum fiat non propter morbum, ſed ob errorem externum; hic error pertinet ad cauſſam externam, vel internam. Externa non indicat. Interna cauſſa eſt materia, quæ poteſt eſſe toto genere præter naturam, ideoque eradicanda: poteſt eſſe copioſa, vnde minuenda.

Prognoſtica.

Vitium hoc periculoſiſſimum via eſt ad mortem: afficitur enim pars quæ gratia vitę præcipuum locum obtinet. Quoad differentias: Syncope periculoſior eſt quam leipothymia. Periculoſius etiam malum, ſi pars ſiniſtra afficitur. Quoad cauſſam effectricem; ceteris paribus, periculoſius malum, ſi fiat a cauſſa reſoluente, quam ſuffocante. Dixi, cæteris paribus: nã ſi ſuffocatio fiat a cauſſa peſtilente, venefica: certe malum eſt quaſi læthale.

Curatio. Phlebotomia.

Præſeruatio ſpectat ad hunc, vel illum morbum: ideoque hac dimiſſa, de curatione mali præſentis agemus. Quæritur autem primum, an actu exſiſtente ſyncope, vena ſit ſecanda, necne? Hoc videtur colligi poſſe e Gal. comm. 24. 82. 111. lib. 4. de rat. vict. probatur enim veneſectio in pulſus carentia. Et ratio eſt; quia in ſyncope triplex eſt ſanguinis peccatum inſigne, indicans venæſectionem, ſcilicet in forma, in quantitate, & motu. In forma, quando ſanguis ita prauus redditur, vt non ſit aptus ad nutriendum; cũ ſit putrefactus, cum ſit in via ad putredinem: & icciro euacuandus eſt. Peccatum in quantitate eſt, cum ſanguis probus peccat ſecundum copiam, vt in habitu athletico, quemadmodum Hippocrates dicit aph. 3. ſect. 1. & cum hoc vitium ſit vehemens, egemus materia vacuante vehementi. Tertium peccatum eſt ratione motus: quia fieri poteſt, vt ſanguis probus copia nõ excedat, nec ſigna adſint plenitudinis; ſed peccet tamen ſecundum motum, vt immineat aliqua inflammatio, verbi gratia, ſi aliquis, probum habens ſanguinem, nec copia excedentem, cadat ab alto, vel percutiatur: ratione illius ictus fieri poteſt, vt ſanguis motum præter naturam acquirat, cui motui, tanquã vitio, occurrendum ſit, euacuando ſimul & reuellendo. In ſyncope igitur locum habere poteſt triplex hoc peccatum: poteſt enim ſyncope fieri a ſanguine prauo & inepto nutritioni: poteſt fieri a ſanguine copioſiori, vt in plethora: poteſt fieri a ſanguine peccante ſecundum motum, verbi gratia, dum fit ſuppreſſio menſium, vt hic ſanguis impetum ad cor habeat: item, ſi fiat ſyncope ex immoderato fluxu ſanguinis narium: nam & tunc ſanguis in motu peccat. His poſitis, dicimus, *in ſyncope actu exſiſtente, non eſſe ſecandã venam: niſi peccatum ſanguinis ſit ſecundum copiam.* Quare vena ſecari poteſt, ſi vitium ſanguinis ſit ſimul in quanto & forma: item, ſi ſimul in quanto & motu: at ſi in forma tantum, vel in motu tãtum; venam aperire maxima eſto religio. Fundamentum ſumitur e vi indicantis ſanguinis, & e vi virtutis. Nam ad venæſectionem non tantum indicans, ſed etiam virtus robuſta permittens requiritur. Si ergo in ſyncope actu exſiſtens conſideremus vim ſanguinis indicantis: certe ſumma eius vis eſt, quando vel ſola copia peccat, vel ſimul cum copia & in forma, & in motu: imminet enim enim præſentaneum ſuffocationis periculum, ob immodicam copiam: ſicut etiam ignis ab immodica lignorum copia ſuffocatur. Præterea adeſt etiam permittens, ideſt, virtus: quando ſcilicet patiẽs non eſt priuatus carne, & uirtus robuſta eſt ſecundũ ſolida, ſecundum carnoſum genus. Dubium igitur tantum eſt de virtute ſecundum ſpiritus. Virtus igitur ſecundum ſpiritus dupliciter poteſt eſſe debilis: vel quia reſoluitur, & hæc imbecillitas prohibet venæſectionem, vel quia ſuffocatur, quæ non prohibet uenæſectionem, ſed permittit; niſi enim illico copia tollatur, derepente ſuffocantur ſpiritus, & æger moritur. Ideo Galenus locis citatis, in pulſus carentia ſecat venam.

Victus. Aer.

Vſus. Quoad *quantum*: non cõfertim euacuandum, in multa copia: virtus enim permittit quidem venæſectionem, non tamen concepit vacuationem copioſam. Quoad *tempus*: vena ſecanda eſt, actu exſiſtente ſyncope, quia adeſt præſentia indicantis ſanguinis, & virtutis permittentis. Quoad *vbi*: vena varia eſt ſecanda, pro varia ſubſiſtentia ſanguinis, verbi gratia, ſi corpus ſit plethoricum, ut ſanguis in toto exſiſtat; cum ſanguinis fons ſit hepar, licet baſilicam aperire. Si fiat ſyncope e ſuppreſſione menſiũ, puerperij, & ſanguis ſit copioſior; aperienda eſt uena inferna: quia eſt materia & vacuans ſanguinem, & ſimul impetum ſanguinis reuellens. Peccatum ſanguinis in ſolo motu, coerceri poteſt ligaturis, cucurbitulis: Sic etiam peccatum ſanguinis in ſola forma, alijs præſidijs tolli poteſt.

Ligaturæ, frictiones.

Frictiones, ligaturæ, euulſio pilorum capitis & barbæ, poſſunt cum vtilitate adminiſtrari, in ſyncope a ſuffocatione. Si autem e reſolutione fiat ſyncopi; licet interdum etiam uti ligaturis & frictionibus, non indifferenter, ſed ſecundum partes remotas contrarias, verbi gratia, ſi fiat ſyncope ob immoderatum fluorem alui, oportet fricare & ligare brachia: ſi ob narium hæmorrhagiam, crura liganda ſunt & fricanda.

Medicam- ta excit- tia eos q animo li- quuntur.

Quoad medicamenta, quibus egemus actu exſiſtente ſyncope. Si fiat e reſolutione, oportet uti frigidis, ut ſunt *aqua frigida, roſacea, acetum, &c. quæ fronti, & faciei applicanda.* Si fiat ſyncope e ſuffocatione,

calidis

calidis utendum: unde expedit fricare partes, & palatum etiam *mithridatica confectione, et theriaca, alijsque non modo calidis, sed etiam ingratis, & iniucundis, vt virtus suffocata expergiscatur. Conducit etiam magnopere nasturtium, nigella, diasinapi, &c. quæ intra nares immittenda, vt excitetur sternutamentum, vi cuius virtus suffocata excitetur.* Notandum; si in syncope, forte e suffocatione, hæc sternutamenta administrentur, & homo non sternutet, (non exsistente uitio in naribus, uel caruunculis mamillaribus) actũ esse; ideoque discedat medicus.

Victus. Aer.

Quoad diætam: aer probatur purus, ut materia alimenti spiritus: probatur etiam aer ut materia remedij. Et in syncope e resolutione probatur aer frigidus. In syncope autem e suffocatione, non probatur aer calidus, sed potius moderate frigidus, cap.14.li.1, ad Glauc. ratio est: quamuis enim uirtus suffocetur, & fiat concentratio spirituum: attamen probari aer calidus non potest, quia in syncope e suffocatione adest magna necessitas euentandi calorem, ne suffocetur; ideoque potius opus est inspiratione aeris frigidi: quod etiam obseruatur in asthmate, in difficili respiratione, quamuis hæc fiant a materia frigida & pituitosa, aere tamen egemus frigido, propter necessitatem euentandi caloris. Quoad cibum. Non possunt masticare. Si ergo fuerit syncope e resolutione: probatur *potio ex aqua carnis, e capi destillato: & ad celerem penetrationem, cum aqua carnis etiam vinum miscendum: vnde probatur vinum aromaticum.* His tamen non omni syncope utendum: nam si fuerit e suffocatione, & præsertim e copioso sanguine: a uino abstinendum. Nec obstat Galeni dictum, cap.4.5.lib.12. method. omnibus, qui actu detinentur syncope, uinum esse exhibendum: non enim absolute intelligit omnes, sed omnes de quibus ibi loquitur: loquitur autem ibi de syncope, quæ non fit a copioso sanguine, sed a succis biliosis, pituitosis: & proinde idem Galenus cap.14.lib.1.ad Glauc. non omnibus uinum exhibet.

Cibus.

FINIS SECVNDI LIBRI.

PRACTICAE MEDICINAE LIBER TERTIVS:

DE PARTIVM, IMO VENTRE CONTENTARVM Affectibus.

CAPVT I.

De Læsa deglutitione: quæ œsophagi est affectio.

Transitio.

INSTRVMENTA corporis humani pertinent vel ad Ventres, vel ad Artus. Si ad ventres; vel ad Caput, vel Thoracẽ, vel Abdomen. Cum igitur hacte nus capitis & thoracis affectus præcipuos mediocri diligentia simus prosecuti: deinceps mala ad ABDOMEN spectantia proponere instituimus.

Quid agendum hoc libro, & quo ordine.

Sciendum vero abdomen caussa tum vitæ, tum cõmodioris vitæ in se continere Hepar; & huius caussa Ventriculum, Intestina, Vesicam felleam, Lienem, Renes, Vesicam vrinariam: gratia autem speciei Genitalia vocata organa, tam virilia in maribus, quam in fœminis muliebria. Nos igitur circa omnium harum partium vitia digrediemur: nec citra diligentiã: siquidem in quolibet vitio versabimur circa nomẽ, definitionem, differentias, signa, præsidia, prognosticum, & præsidiorum materias, & assiduo conabimur doctrinam historicam euitare, & scientificam amplecti: maxime vero dum sermo fit de præsidiorum materijs, nostrum institutum erit, non simpliciter tradere receptas, (quod pertinet ad empiricos) sed tradere artem, formulas seu receptas præscribendi. Verũ, quanquam abdominis pars præcipua sit iecur, nihilominus nos primum de ventriculi malis dicemus: & ratio est, propterea quod ventriculus est instrumentum, cui primo, quæ assumuntur occurrunt: primum enim virtus ventriculi aliquantisper vincens cibaria & potiones, in caussa est, vt quę ingeruntur, deinceps apprime vincantur ab hepate. Cæterum hoc loco per ventriculum intelligimus totum viscus, duabus constans partibus; nimirum meatu, quem transeunt, quæ assumuntur; deinde vtre, in quem suscipiuntur: iccirco ne vitium in defectu a nobis cõmittatur; per ventriculum intelligemus non modo suscipientem partem, nempe ventriculi corpus, quod ventriculum vocant; sed etiam partem, quæ eorum quæ ingeruntur, est ductus, quam partem œsophagum vocare consueuerunt. Quamobrem agendum nobis erit de vitijs tum Oesophagi, tum Corporis ventriculi: & primum œsophagi; quia quod assumitur, primum œsophagum, postea ventriculum adit.

Affectus œsophagi.

Quantum igitur ad vitia œsophagi: secundum Auicennam membrum hoc obnoxium est cuilibet vitiorum generi; siquidem intemperie, mala compositione, & soluta vnitate corripi potest, At cum omnia hæc mala, vt insinuare videtur Auicennas, consentientia esse videantur, prout vni officiunt deglutitioni, propter quam œsophagus est creatus ob id de læsa deglutitione sermo instituendus: nam læsæ deglutitionis doctrina recte concepta, nihil quod ad œsophagi mala intelligendum necessarium vel vtile esse videtur, desiderari poterit. Quoad nomen, ἔτυμον relinquo Grammaticis: per læsam antem deglutitionẽ intelligimus illud vitium, in quo homo præter leges naturæ, cum aliquid per os ingeritur, ita afficitur, vt quod assumitur, nequaquam secundum naturæ statuta ab ore in ventriculum descendere valeat, vt propterea læsam deglutitionem audire oporteat genericam.

Nomen.

Generatio.

Huius mali, vt definitio prõptius elucescat, primũ (vt moris nostri est) læsæ deglutitionis generatio explicãda: & facilioris doctrinæ gratia quomodo deglutitio secundum naturam celebretur, ostendendũ. Sciendum ergo cum Gal.c.8.l.4.de vsu part.c.11.l.5. de vsu part.c.5.l.6.de vsu part.& c.8.l.3.de facul.natural.& c.5.l.5.de loc, affect.a quo accepit Auicennas prima, primi, c.vlt.& l.3. fen.13.c.1, ad deglutitionẽ secundum naturam celebrandum, necessario concurrere facultatem, tum naturalem, tum voluntarie motricem.

Vt fiat deglutitio secundũ naturam.

Quoad naturalem: scire oportet, esse attractricem & expultricem. Quantũ ad attractricem; potissimum spectat ad œsophagum, aliquo autem modo ad ventriculum. Ad œsophagum attinet, vt per rectas fibras, in œsophagi tunica interna insertas, cibum ad œsophagi initium expressum, in partes penitiores attrahit. Spectat etiã ad ventriculũ, vt per rectas fibras fit attractio. Hinc fit, deglutitionem optimã expleri, si appetentia ciborum deglutitionem præcedat: nam dum vigilat appetentia ventriculi, non dormit attractrix, vt propterea deglutitio ęgre perficiatur, nisi appetitus pereat: quod euenit in assumptione vel ciborum, vel medicamentorum iniucundorum. Quo autem ad expultricẽ: est hęc œsophagi facultas, quę ope fibrarum transuersarum, tunicę externę adhęrentium, cibos in œsophagum attractos, in ventriculum protrudit. Quoad facultatem motricem: duplex est, altera laryngẽ sursum trahit, reliqua autem cibum ad œsophagi initium exprimit. Facultas autem motrix: quę laryngem sursum pellit, attinere potest ad hyoeidis ossis musculos, qui laryngem sursum in tantum eleuant, quãtum gula deorsum trahitur. Expedit autem laryngem ascendere: nam secus, cum larynx tota sit cartilaginea, cibi descensum inhiberet. Nec vero sursum larynx eleuata eandem sedem seruat: verum (c.8.l.3.de facult.natural.) completa de-

glutitione,

glutitione, luculenter deſcendere cernitur. Id autem aſsequitur per rectas fibras, inſertas internæ tunicæ ventriculi: quæ ſane tunica, cum intus inueſtiat tum gulam, tum os, tum præterea intrinſecus ſecundum ſummitatem arteriæ ſeu laryngis extendatur; fit, vt dum gula a ventriculo deorſum trahitur, ſimul etiam ſumma arteria trahatur, & proinde larynx deſcendat. Motrix autem quæ cibum ad œſophagi initium exprimit, attinet ad faucium muſculos: qui dum ad ſuum principium trahuntur, cibum in œſophagum depellunt. His ſic conſtitutis, patet, cibum aſsumtum deſcendere & tractu & pulſu. Vt cum Auicen. deglutitio ſecundum naturam bifariam perpendi poſſit: altero modo, vt incipit deglutitio, altero vt perficitur. Vt incipit, fit ope attractricis œſophagi, & virtute muſculorum, vt autem perficitur, fit virtute expultricis œſophagi, & virtute attractricis oris ventriculi. Hæc Galen. cognoſcens, iure cap. 5. lib. 5. de loc. aff. dicit, gulæ duplicem eſse vſum: nam in deglutitione gula concurrit dupliciter; primum inſtar viæ, vt deglutitionis auctor eſt facultas tum muſculorum, tum ventriculi: concurrit deinde in ratione organi operantis, vt deglutitionis eſt opifex gulæ facultas, ſiue attractrix, ſiue expultrix.

Vt fiat deglutitio præter naturã.

His explicatis facile colligitur, deglutitionem naturæ leges egredi, dum aliquid occurrit præter naturam, turbans vel gulam, vel vicinos muſculos, vel ventriculum, vt gula, quemadmodum decet, vel non attrahat, vel non expellat. Et ſi muſculorum vicinorum motus lædatur, vel vẽtriculi attractio infeſtetur, dubio procul quoque deglutitio præter naturam oboritur.

Definitio.

Quare deglutitio læſa eſt functio præter naturam gulæ, dependens a fruſtratione facultatis deglutricis. Definitum eſt accidens præter naturam: neceſse eſt ergo vt pateat eius eſsentia per formam, ſubiectum, & cauſſam effectricem.

Forma.

Quoad formam, dixi eſse functionem præter naturam, vt deglutitio morboſa diſtingueretur a naturali: Et, vt præter naturam, proponitur forma generica, complectens deglutitionem Ablatam, Imminutam, & Corruptam.

Subiectum.

Subiectum eſt gula, vt diſtinguatur hæc functio præter naturam, a functione præter naturam cuiuslibet alterius inſtrumenti.

Cauſſa efficiens.

Cauſa efficiens eſt fruſtratio facultatis deglutricis, vt diſtinguatur definitum a functione gulæ fruſtrata, vt nutritur. Vnde explicare oportet, quam ob cauſſam facultas deglutitrix fruſtretur.

Læſa facultas.

Sciendum, fruſtrationem hanc pendere vel e læſione facultatis, vel ab Errore externo. Quoad læſionem facultatis, locum hæc habet, dum gula afficitur morbo, vi cuius deglutrix facultas vel Labefactatur, vel Impeditur, vel vtrumq; patitur. Error autem externus, attinet ad omnem gulæ noxam, quæ eſt extra conſtõnem gulæ, ideſt, extra intemperiem, extra malam cõpoſitionẽ, extra ſolutam vnitatẽ. Id ergo omne, quòd eſt extra conſtõnem, habet rationem erroris externi, ſiue ſit vicinarum partiũ morbus, ſiue nullus ſit morbus partiũ. Declaro cum Gal. & Auic. cap. proprio. Primum ergo quoad læſionẽ facultatis, vt morbus eſt multiplex, ita multiplex eſt facultatis læſio. Hinc cum morbus eſse poſſit, tum ſimplicis, tum miſtę potentię, ſi ſit ſimplicis potentiæ, facultas vel labefactatur, vel impeditur. Si aũt ſit morbus miſtæ potentiæ, ſimul facultas & labefactatur & impeditur. Quoad morbum ſimplicis potentiæ, vi cuius facultas ſolum labefactatur, eſt, verbi gratia, intemperies quælibet ſecundum Auicennam, potiſſimum tamen intemperies frigida, humida, ſicca, ut contingit in febribus: etenim ſi interna gulæ tunica corripiatur intemperie, labefactatur facultas attractrix: ſi externa, labefactatur expultrix: ſi vtraque tunica morbo corripiatur, etiam vtraque facultas labefactatur. Quoad morbum ſimplicis potentiæ, vi cuius facultas impeditur, eſt morbus in Mala compoſitione, & in Soluta vnitate: propter malam compoſitionem, via ſeu ductus anguſtatur, propter ſolutam vnitatem via redditur inæqualis. Mala compoſitio eſt anguſtia, hoc eſt. Obſtructio, Conſtipatio, Coaleſcentia, & Compreſſio. Obſtructio fit a materia ſimpliciter replente œſophagũ, quæ materia multiplex eſſe poteſt, vt materia deſtillans a capite, item ſecundum Auic. vermes numeroſi: vnde obſtructionis materia concurrit, quatenus peccat, vel copia, vel craſſitie, vel viſciditate & lentore. Conſtipatio fit dum naſcitur caro, poſt vlcus œſophagi, quando ad agglutinationem perducitur, tũc enim caro ita poteſt concreſcere, vt conſtipetur œſophagus. c. 2. lib. 3. de ſympt. cau. Coaleſcentia fit cum poſt vlceris œſophagi agglutinationem, citra carnis excreſcentiam, anguſtus redditur œſophagus, cuius anguſtiæ cauſſa immediata, non eſt caro, vt in conſtipatione, ſed cicatrix. Compreſſionis cauſſa eſt, quòd extrinſecus comprimit gulam, ſiue ſit tumor partium viciuarum, vel nõ inflammatorius, vel inflammatorius, vt in angina, ſiue etiam cum Auicenna ſit vicinarum vertebrarum luxatio ad interiora. Soluta vnitas, eſt vlcus: de cauſſis autem vlceris; dicemus in ſermone de vlcere ventriculi. Quoad morbum miſtæ potentiæ, qui deglutricem facultatem tum labeſactat, tum impedit, hic morbus eſt gulæ tumor, ſiue frigidus, ſiue calidus: per intemperiem enim morboſam labefactatur facultas: per magnitudinem auctam impeditur. Hæc de morbis.

Error externus.

Quoad errorem externum; hic poteſt eſſe cauſſa Externa, vel Interna. Cauſſa interna, cum Auicenna, eſt vitium partium vel Vicinarum, vel Non vicinarum. Vitium partium vicinarum, attinet vel ad Muſculos vicinos, vel ad Ventriculum. Ad muſculos, vt afficiuntur vel Paralyſi, vel Conuulſione, vel Tumore. (*Sed duo hic notanda primo. Si hæc mala dirigantur ad deglutitionem, vt prodit a facultate animali, eßе vitia, propter quæ læditur facultas animalis: Si autem dirigantur ad deglutitionem, vt prodit a facultate naturali, has caußas eße errores externos, non morbos. Secundo notandum: ſi muſculi afficiantur tumore, vt vi huius tumoris ſolum lædatur motus muſculorum, eſſe vitium, quod attinet ad errorem externum: at ſi vi tumoris, non modo lædatur motus muſculorum, verum etiam gula anguſtetur & comprimatur: tunc etiam lædi facultatem, & proinde habere rationem morbi.*) Porro error externus ſpectat ad ventriculum, ſi citra noxam œſophagi ventriculus afficiatur in appetentia, vt non attrahat cibum. Ad partes non vicinas ſpectat error, dum læditur deglutitio ob debilitatem virtutis, ut in fine morborum acutorum contingit; in his enim omnium partium calor languet. Error externus, prout ſpectat ad cauſſas externas, eſt vitium in his quæ ingeruntur, vt dum ingeruntur craſſiora, male maſticata, & dum confertim ingeruntur.

Differentię.

Differentiæ a forma: Deglutitio vel Aufertur, vel Male fit: ſi male fit, Imminuitur, aut Deprauatur. Differentiæ a ſubiecto: Afficitur gula, ſecundum partem Internam, vel Externam: ſecundum Supernam, vel Infernam. Differentiæ a cauſſa effectrice: Deglutitio læditur, vel Læſa facultate, uel ob Errorem externum: horum ſubdiuiſio e traditis patet.

Signa.

Deglutitio in genere, & ſecundum differentias a forma, non eget ſignis: æger enim conqueritur de deglutione, & de hac vel ablata, vel imminuta, vel corrupta; quæ corrupta deglutitio fit vel cũ dolore, vel cum prauo motu.

Differentiarum a ſubiecto.

Quoad differẽtias, ratione ſubiecti: Singula ſit affecta ſecundum partem ſupernam; tumor quandoque oculis conſpicitur: & illico aſsumpto cibo deglutitionis impedimẽtum ſentitur. Si pars inferna ſit affecta; cibi aliquantiſper libere deſcendũt, ſed mox in tranſitu iter turbatur. Vtrum autem gula afficiatur ſecundum tunicam externam, vel internam, patebit e cognitione differentiarũ, quę ſumuntur a cauſſa efficiente.

Differentia a cauſſa efficiente.

Quoad differentias a cauſſa efficiente: hæc eſt Morbus, aut Error externus. Si mor-

Dyscrasiæ.

bus,& primum si sit intemperies; ex eo deprehenditur, quia cibus difficulter descendit, sine sensu angustiæ. Et si ob intemperiem labefactetur attractrix; cognoscetur inde, quod cibus tum liquidus, tum solidus descendet, sed ægre. Si labefactetur expultrix; cognoscetur, quod cibus liquidus descendet, nō autem solidus. Si dyscrasia ad calidum declinet, indicabitur e sensu caliditatis, & caussis calidis prægressis: cōtra, si ad frigidum. Si vergeat ad humidum, cognoscetur ex oris humiditate, e priuatione sitis, e prægressis caussis humectantibus: contra, si ad siccum. Si morbus sit angustia; indicabitur e cibo, ægre descendente, sed cum sensu angustiæ. Et si angustia fuerit obstructio; indicabitur e difficili & inæquali deglutitione, siue dolore: vtrum autem obstructionis caussa sit vel materia destillās, vel vermis; cognoscetur e proprijs capitibus. Si angustia sit constipatio; indicabitur e difficili & inæquali deglutitione citra dolorem, citra sitim, citra febrem: & præterea vlcus est prægressum. Si caussa sit coalescētia; indicatur e signis vlceris (coalescentia enim vlcus sequitur) sed minor erit difficultas in deglutitione, quam dum fit a tumore carnoso; quoniam a cicatrice producitur exigua angustia. Et si angustia sit compressio, si fiat a tumore partium vicinarū; signa erunt tumoris, vt in angina: si sit vertebrarum luxatio; indicabitur e prægressa caussa luxationis, & intendetur deglutitionis noxa in supino decubitu. Si caussa sit vlcus: indicabitur e dolore, qui tempore deglutitionis intendetur: item e siti, e puris excretione, e prægressis caussis vlcerantibus. Si caussa sit tumor gulæ; indicabitur e difficili & inæquali deglutitione: & si tumor fuerit frigidus, non aderit sensus caliditatis, non febris, non sitis, non dolor: Si tumor sit calidus, contra. Sequitur cognitio erroris externi. Hic est caussa interna, vel externa. Si interna: & primum si vitium sit secundū musculos ossis hyoeidis: cibus protruditur ope musculorum faucium, & quidem intra œsophagum: sed cibus solidus vix descendit, cum prohibeatur a tracheiæ substantia cartilaginea, quæ sursum non attollitur, propter vitium musculorum hyoeidis. Si vitium sit secundum musculos faucium, indicatur inde, quod cibus non truditur intra gulam, vnde vel non descendit, vel vix descendit. Et si musculi afficiantur paralysi: deglutitur solum cibus liquidus: idque fit, vel quoniam musculi hyoeidis laryngem sursum non trahunt, vel quoniam musculi faucium cibum deorsum non pellunt. Si vero musculi afficiantur conuulsione: & quidem si faucium musculi conuellantur, vt vi retrahantur ad suum principium; fiet vt cibi in gulam impellantur, nobisque inuitis cibi descendant: Si musculi hyoeidis conuellantur; sursum trahunt laryngem, & hinc sursum pellunt cibum, & præsertim cibum liquidum: solidus enim cibus pondere suo descendit, nec ita facile cedit motui conuulsiuo, quemadmodū liquidus. Si error attineat ad ventriculum; indicabitur ex appetentia. Si error spectet ad partes remotas: indicabitur e morbis, qui vires dissipare potuerunt. Si tandem error attineat ad caussas externas, æger & assidentes referre poterunt.

Angustiæ.

Vlceris.

Tumoris.

Erroris externi signa.

Indicationes.

Præsidia sumuntur ab essentia indicantis: essentia autem deglutitionis posita est in forma, subiecto, & caussa efficiente: sufficit tamen præsidia ex vsu solum capere a caussa efficiente. Si igitur fiat deglutitio læsa facultate: & primum, si morbus sit intemperies: indicat alterans per contrariū: magis autem particularia, in sermone de intemperie ventriculi persequemur. Si morbus sit angustia; indicatio capitur a caussa continente ex vsu, non ab angustia. Si igitur angustia sit obstructio; materia obstructionis erit vacuanda; si angustia sit constipatio: caro excreta absumenda: Si angustia sit coalescentia: cicatrix atterenda, siue consumenda: Si angustia sit compressio, & quidem si compressionis caussa sit tumor: materia tumoris vacuanda,) non consideramus in tumore magnitudinem auctam, quia est morbus, nō ex vsu.) Si compressio fiat ob vertebrarum luxationem: situs vertebris restituendus. Si morbus sit vel vlcus, vel tumor: indicationes tradentur in sermonibus de vlcere ventriculi & de tumore ventriculi. Si deglutitio lædatur ob errorem externum: hic est caussa interna vel externa. Si interna, & si attineat ad musculos, siue afficiantur paralysi, siue conuulsione, siue tumore: indicationes petantur e proprijs capitibus. Si error ad ventriculum attineat: huius indicationes explicabuntur in serm. de læsa appetentia. Si error attineat ad partes remotas, id est, ad cor, & ad cerebrū: de his suis dicemus locis. Tandem, si error sit caussa externa: ab hac non sumitur indicatio.

Prognost.

Vitium præsens negligendum non est, cum citra deglutitionem homo diu viuere nequeat. At vis differentiarum vt varia est, ita varium minatur periculum. Si ergo reliqua sunt paria; ratione formæ deglutitio est periculosior, si sit ablata. Ratione caussæ efficientis, pro varia vehementia, vario modo prognosticandum: non tamen proponemus hic vehementiam caussæ efficientis; cum illa prognostica plurimorum vitiorum, oportunius locis proprijs explicentur. Breuitur tamē sciendum: si mali caussa sit intemperies, curari posse: at ægrius si dyscrasia sit in habitu, & si sit sicca; nam maior est recessus. Si morbus sit angustia, nulla est angustia, quæ ob vehementiam essentiæ deterior sit, quam compressio a luxatione vertebrarum: vnde Auicennas huius curam, ceu deploratæ, non proponit. Materia obstructionis, constipationis, & propositorum tumorum, saltem secundum aliquam partē vinci potest, quod dico propter tumorem carnosum constipantem, & potiss. propter cicatricem, quæ est caussa coalescentiæ. Si vehementia dignitatis perpendatur; vt caussa cruciat magis prope ventriculum, malum est magis periculosum. Si denique caussa efficiens sit error; pro diuersa vehementia erroris, varie prognosticandum: quod e propositis facile colligi potest.

Curatio. Chirurgia.

Circa materias præsidiorum breues erimus: e proprijs enim capitibus peti possunt. Quoad materiam igitur chirurgicam: si deglutitio auferatur, & malum medicamentis non cedat, oportet candelam ceream in gulam immittere: & huius beneficio plerique sanitati sunt restituti. Aetius ait, si malum fiat e paralysi, cucurbitulas mento esse affigendas.

Pharmaceia. 1, Canon.

Quoad medicamenta, quinque sunt notanda: tria quidem sunt communia: quartum respicit intemperiem humidam: quintum inflammationem. I. Exhibenda sunt medicamenta crasa & viscida: & si opus est attenuatione ac detersione, miscenda sunt crasa & viscida, vt diutius hæreant, & operentur: operatio enim fit in tempore; & per contactum, v.g. dum causa deglutitionis, quæ producitur a materia viscida, vtimur *melle, vel saccharo: miscere oportet farinam amyli, album oui, tragacāthan, quæ basin corrigūt, sicut albuminis oui visciditas sacchari vim fluidam corrigit, interim tamen saccharum minus detergere facit.* Quod si medicamenta, quæ cum detergentibus & attenuantibus miscentur, habent etiam vim detersoriam; non corrigunt tantum, sed etiam adiuuant basin. Sed hæc non pertinent ad methodum medendi, verum ad methodum simplicium & compositorum: ad methodum quidem simplicium, dum dicimus crasa & viscida esse eligenda; ad compositorum methodum, vbi de medicamentorū mistione agimus. Et hoc primum est documentum, quod Auic. proponit in cap. de cura vlcerum gulæ. II. documentū. Medicamenta ea arte sunt administrāda, vt paulatim bibantur: hic enim *agendi modus* indicatur a resistentia indicantis: gulæ vitium non cedit medicamentis, nisi ab his tangatur: propterea sensim oportet medicamentum descendere. Resistentiæ autem signum hic est pars af-

fecta,

fecta, nimirum gula, secundum suam compositionem: ideoque compositio est signum. III. Medicamenta sunt applicanda super dorsum inter duas spatulas: nam *Vbi agendum* indicatur a subsistentia vitij: subsistit autem in gula, quæ post tracheiam descendit inter duas spatulas: & hinc gulæ situs, est signum subsistentiæ, a qua Vbi agendum indicatur. Si ergo accidat, vt in deglutitione musculi paralysi afficiantur, cum Aetio acria, id est, resoluentia applicanda sunt parti iuxta tonsillas. IV. Si deglutitio fiat ob humiditatem: probantur medicamenta stiptica & calefacientia: hæc vt seruent calidum innatum, quod ab humore obruitur: illa vt siccent: qualia stiptica sunt *rosæ*, *balaustia, &c.* calida sunt, *anisum, been vtrumque spica, myrrha, &c.* Quandoque cum stipticis frigidis miscenda sunt calida fortia, quæ non tantum respiciunt calidum innatum, sed corrigunt stiptica, ne frigiditate noceant. In hac miscella Auic. maxime probat *aneiuden, quem puto esse succum odoratum laserpitij, vulgo benzoin dicitur.* V. Dum gula inflãmatione afficitur; probantur medicamenta tum applicanda, tum assumenda. Applicanda sunt medicamenta dorso inter spatulas: & primum reprimentia composita ex odoriferis & fructibus propositis in curatione apostematum ventriculi; cuiusmodi est medicamentum hoc: *℞. ol. ros. completi ℥. j. olei cydoniorum ℥. ß. (hæc constituunt basin) aceti ʒ. iij. (penetratione basin adiuuat:) ceræ lotæ in aqua rosac. ʒ. ij. ß. (diuturniore mora facit vt medicamentum in agendo sit efficacius) Misce, & fiat linimentum.* Deinde Auic. accedit ad medicamenta reprimentia, & digerentia. Vnde reprimentibus iam propositis addit *ammeniacum, bdellium, ficus, adipes, vt fiat digestio.* Tertio neglectis reprimentibus, ascendit ad resoluentia: vnde conficit medicamentum *e granis lauri, e pyrethro: ex iride, aristolochia, & similibus digerentibus.* Tandem si inflammatio gulæ, ad suppurationem mutetur (quod declarabimus in sermone de tumore ventriculi.) probat Auic. *medicamentum confectum e sinapi, e gummi, e ruta syluestri: ascendere licet ad fimum columbinum, vt abscessus disrumpatur.* Quoad ea quæ assumuntur, propter inflammationem; probat Auicennas *medicamentum confectum e lente, e spodio, e mucilagine psyllij, e semine portulacæ, & aqua cucurbitæ: quod medicamentum reprimendi vim habet.* Deinde his reprimentibus addit resoluentia, vt sunt *aqua feniculi, ficus, dactyli, lac amygdalinum.* Post reprimẽtibus dimissis, probat *farinam orobi & ciceris.* Tandem si ruptione opus sit (nisi enim abscessus disrumpatur, homo moritur) laudat *sorbitionem confectam e radite lilij cęlestis, ex amygdali: amaris, & prassio additq; ficus, cum exiguo sinapi: vt hoc medicamento fiat ruptio, & homo deglutire queat.* Diæta his proportione respondebit: de qua tamen in ventriculi dyscrasijs.

5. Canon. c. 17. lib. 13. meth. med.

4. Canon: ad humiditatem.

5. Canon: ad phlegmonam.

1.

2.

CAPVT II.

De differentijs affectuum ventriculi: & primum de Dyscrasia.

Ventriculi affectuum enumeratio

HActenus de œsophagi malis: nunc dicendum de vitijs Corporis vẽtriculi. Plura autem sunt ventriculi vitia: tum quia ventriculus est instrumentum, e pluribus partibus similaribus compositum: tum quia est instrumentum functionum & animæ, & naturæ. non tantum communium, sed etiam propriarum. Si sumatur ventriculus, vt est organum e partibus similaribus compositum; vitia eius sunt morbi, & a morbis nomen assumunt: si vero consideretur ventriculus, vt est organum functionum; vitia eius sunt symptomata, & a symptomatis nomen accipiunt. Dicẽdum igitur nobis est, & de Morbis, & de Symptomatis. Quorum omnium numerus arte est eliciendus, hoc modo. Ventriculus primum consideratur vt instrumentum, e similaribus compositum: eius vitium est Mala compositio, potiss. in magnitudine vel imminuta, vt Paruitas ventriculi; vel aucta, vt Tumor ventriculi. Vitia autem ventriculi partibus similaribus & dissimilaribus cõmunia, sunt Vlcera. Hæc de morbis. Symptomata respiciunt ventriculum, vt est plurium functionum organum. Functiones sunt Communes & Propriæ. Communis functio potiss. attinet ad tactum: vnde dicendum de Dolore, seu Cardialgia. Propriæ actiones vẽtriculi, sunt Attractio, Alteratio, Expulsio, Retentio: hæ actiones dicuntur propriæ, quatenus referuntur ad cibum & potum, in quæ agit ventriculus, vt fiat chylus: quatenus autem hæ actiones respiciunt alimentum, quo ventriculus alitur, sunt potius functiones communes, sicut ipsa nutritio est communis actio. Quamuis autem institutum nostrum sit versari circa has actiones, quatenus propriæ sunt: ita tamen digrediemur, vt nihil desiderari possit circa communes functiones. Quantum igitur ad attractionem; hæc postulat naturalem appetentiam: nam appetentia præter naturam nocet attractioni; ideo dicendum de Appetentia læsa. Et cum appetẽtiæ obiectum sit duplex, nempe Cibus, & Potus: gratia cibi, dicemus de Fame morbosa: gratia potus, de Siti morbosa. Ratione famis morbosæ, patere poterit essentia & curatio, Diminutæ appetentiæ, Fastidij ciborum, Destructionis appetitus, Famis vaccinæ, Appetitus canini, & Picæ, seu malaciæ. Eodemque modo de qualibet siti morbosa dicendum. Quoad alterationem, quæ secunda est ventriculi actio; huius caussa dicendum de Concoctione ventriculi morbosa. Quoad expulsionem; loquemur de Singultu, de Vomitu, de Cholera. Quoad retentionem, esset dicendum de Lienteria & Cœliaca: de quibus tamen commodius in malis intestinorum, vbi de alui fluxu loquemur.

Morbi ventriculi.

Symptomata vẽtriculi.

Vitia igitur ventriculi quæ explicabimus; hæc sunt: dyscrasia, prauitas, tumor, vlcus, cardialgia, fames, sitis, læsa chylificatio, singultus, vomitus, & cholera.

De intemperie ventriculi: & primum de Definitione & Caussis.

Nomen.

PEr intemperiem, malam complexionem, δυσκρασίαν, intelligimus morbosam intemperiem, ad differentiam intemperiei sanitatis. Gal. cap. 2. lib. 4. meth. morbosam hanc intemperiem vocat imbecillitatem. Generatur hæc intemperies (vt insinuat Galen. cap. 3. lib. 7. metho.) dum ventriculo caussa alterans occurrit, ita agens in ventriculi temperamentum, vt hoc degeneret in intemperiem, atque ita recedat a naturali statu, vt ventriculi actio lædatur.

Generatio.

Proinde ventriculi intemperies morbosa, est morbus partium similarium ventriculi, procedens a caussa alterante. Forma est morbus, genus proximum intemperiei: per quam formam definitum distinguitur, & a temperie, & ab intemperie sanitatis; quia dicimus intemperiem, de qua loquimur, esse morbum. Subiectum sunt partes similares ventriculi: quo subiecto definitum distinguitur a mala compositione, quæ & ipsa morbus est, sed non partium similarium, verum dissimilarium. Addimus; Ventriculi, vt definitum distinguatur ab intemperie aliarum partium similarium.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens, est caussa alterans: qua definitum distinguitur ab vlcere ventriculi: quod licet sit morbus partium similarium ventriculi, non tamen fit a caussa alterante, sed a caussa soluente continuum. Ratio huius caussæ efficientis hæc est: quod complexionalis qualitas, e mutua actione & passione primarum qualitatum emergit: vt cõplexio vnica sit qua-

Caussa efficiens.

litas

litas secunda, in qua tamen viget potentia modo vnius qualitatis, modo duarum. Cum ergo intemperies fiat e mutatione naturalis temperamenti: a caussa alterante eam fieri necesse est cap. 3. 7. meth. Gal. cap. 8, lib. 2. de fac. natural. ait, intemperiem non esse morbum, sed caussam primorum morborum: crasis enim est præcipuum organum facultatis naturalis, in primis corporibus, id est, in partibus similaribus; quę si vitiosa reddatur, & in intemperiem mutetur, oritur læsio facultatis partium similarium, cuius læsionis caussa contentiua est intemperies; nam actio læsa, immediate pẽdet a læsione facultatis, & hæc proxime pendet ab intemperie morbosa. Porro caussa hæc alterans multiplex est, secundum Speciem, secundum Vitium, & secundum Caussam generãtem.

Species. Quoad speciem: caussa alterans est Interna, vel Externa. Interna est Continens, vel Contentum. Continens est membrum vicinum ventriculo, vt omentum, hepar, lien: si enim vi lienis ita refrigeretur hepar, vt oboriatur hydrops; nimirum esse non debet, si etiam a membris vicinis ventriculus possit alterari. Contentum potest esse quilibet Humor, & Flatus cap. 11. lib. 4. meth. Externa caussa occurrit Necessario, vel Non necessario. Necessario, vt sex res non naturales, potissimum cibus & potus, quæ integris facultatibus in ventriculum adsunt. Non necessario occurrunt medicamenta Assumpta & Applicata.

Vitia. Quoad vitia specierum; licet varia sint, necessario tamen in proposito morbo attinent ad qualitatem primam. Materia enim morbifica ventriculum reddit intemperatum, quatenus vim habet calefaciendi, refrigerandi, humectandi, siccandi, vel cõiunctim hęc faciendi, cap. 11. lib. 7. meth. Horũ autem vitiorum discrimen dependet tum e vario vitio humorũ, tum e diuersitate ipsius ventriculi, id est, e varia dispositione ventriculi. Declaro: E vitio materiæ: nam si, verbi gratia, humor sit pituita, pituita est frigida & humida; quod si tamen fiat, vt pituita plurimum excedat per frigidum, parum per humidum; erit in caussa frigidæ intemperiei, non humidæ: at si vehementer excedat, & secundum frigiditatem, & secundum humiditatem; caussa erit dyscrasiæ compositæ, nimirum, frigidæ & humidæ. Quoad dispositionem ventriculi, hæc quoque concurrit: nam si ventriculus sit calidus & humidus secundum naturam; vi pituitæ frigidæ & humidæ, fieri potest sola intemperies humida: in habentibus enim symbolum facilis est transitus: vnde cũ ventriculi tunicæ obtineant exiguam caliditatem, & assiduo in ventriculo generetur succus pituitosus, fieri potest vt ventriculus facilius & frequentius corripiatur intemperie frigida, & humida. Caussa generans, perpendenda est potiss. ratione contenti, id est, humoris, siue materiæ.

Caussa generans. Contentum generatur In ventriculo, vel Extra ventriculum; nam pituita non tantum in ventriculo generatur, sed etiam in capite, e quo destillare potest in ventriculum. Sed præterea generatur humor in iecore. Gignitur humor, vel læsa facultate, vel ob errorem externum. Sed de humorum generatione alias. Iam proponemus caussas magis speciales, intẽperiei Calidæ, Frigidæ, Siccæ, Humidæ.

Calidæ dyscrasiæ caussæ. Quantum ad caussas intemperiei calidæ; secundum Gal. ca. 2. l. de caus. morb. hæ sunt vel Internæ, vt materia biliosa, materia putrida, materia sanguinea; vel Externæ, vt calidi cibi, potio calida, medicamenta calida, & exhibita, & applicata.

Frigidę intemperiei caussæ. Quoad caussas intemperiei frigidæ: secundum cap. 3. l. caus. morb. interna caussa potest esse Continens, & Contentum. Continens concurrit, vel Immediate, vel per Mediũ: Immediate, vt pars vicina frigida reddita, nimirũ iecur, lien, omentum [illegible]phragma, abdominis musculi: additur etia[illegible] [illegible]culi siccitas, c. 7. l. 7. meth, quia dum sicci[illegible] [illegible]erd[illegible], succedit frigiditas: nam deficiente [illegible]mento, quod fit e succo calido, rationabile e[illegible] artem reddi frigi-

A dam. Caussa continens, mediate concurrens, est hepar, non vt frigidum, sed vt calidum: quia, vt calidũ, consumit pinguedinem, & potissimum omenti, vt hinc ventriculus refrigeretur. Caussa interna, vt habet rationẽ cõtenti, est materia melancholica materia pituitosa, materia flatulenta: nam hæ materię sua frigiditate, reddere possunt ventriculum frigidum. Externa caussa esse potest, frigidus cibus, frigidus potus, frigida medicamenta, & potissimum solent esse opiata admodum frigida.

Siccę intemperiei caussæ. Quoad intemperiem siccam, vt huius caussæ intelligantur, oportet scire, quod humiditates pertineant ad partem viuentem, non enim oritur intemperies sicca, nisi humiditas absumatur. Sciendum ergo e c. 5. & 6. l. 7. meth. c. 11. lib. 10. meth. in parte viuente quinque esse humiditates: primo continetur in venis & arterijs exilibus partis viuentis: & hæc humiditas est sanguis veluti dealbatus, qui dum vasa egreditur, mutatur in alias humiditates:

B Reliquæ autem humiditates extra vasa continentur; quarum vna est elemẽtalis: tres autem sunt vitæ seu animæ. Elementalis humiditas est caussa, vt mistũ vnitatẽ seruet: hac enim humiditate deficiente, mistum in cinerem dissoluitur. Tres reliquæ humiditates sunt, quarum ope partes vita fruuntur; ad quod prẽstandum, concurrunt vel mediate vel immediate. Mediate concurrit humiditas, quæ continetur extra vasa, in animalis partibus, ad similitudinem roris dispersa; vnde humiditas rorida dicitur: hæc generatur ex humiditate vascula egrediente; & in alias mutatur humiditates, ope quarum partes immediate vita fruuntur. Humiditas autem quæ immediate vitam respicit, est duplex: quia & partes viuentes sunt duplices, alię sanguineæ, vt partes carnosæ & pingues; aliæ spermaticæ, vt partes neruosæ, fibrosę, mẽbraneæ, &c. sic etiam altera humiditas est Sanguinea, altera Seminalis; vtraque conseruatur ope humi-

C ditatis roridæ; & quidem e portione puriore, humiditas seminalis. Et quoniam hæ humiditates potissimum pertinent ac substantiam calidi insiti partium sanguinearum & spermaticarum, propterea diximus eas vitam immediate seruare. Quamuis igitur quælibet pars viuens quinque obtineat humiditates; nihilominus intemperies sicca tantum est triplex: nim. dum absumitur humiditas rorida, sanguinea, seminalis. Elementalis enim permanet etiam post mortem: quoniam sola putredine, vel combustione dissipatur. Humiditas etiam vasorum exilium excluditur: nam vascula non sunt de essentia partis, sed sunt organa communia: vnde hanc humiditatem ab alijs diuersam esse, Galenus scripsit, cap. 6. lib. 7. method. Siccus ergo est morbus, si absumitur humiditas rorida: siccior, si sanguinea: ad summum siccus, si seminalis. Huc Galenus respiciens, cap. 11. lib. 10. metho. inquit: caussam siccantem primum agere in roridam

D humiditatem, secundo in sanguineam, tertio in seminalem. Porro iam explicanda est caussa consumens has humiditates. Dicimus ergo cum Galeno cap. 4. lib. de morb. caus. & cap. 6. lib. 7. metho. morbum siccum oboriri, dum sanguis deficit: vnde caussa absumens sanguinem, est caussa siccans. Hæc caussa est Interna; vel Externa: Interna, est Cõtinens, & Contentum: Continens, verbi gratia, hepar, dum calore suo immodico sanguinem consumit. Contentum, verbi gratia, materia biliosa, materia melancholica, dum vi [illegible]tatis, & bilis etiam vi caliditatis, dissoluu[illegible] [illegible]iditatem, sicut melancholia frigore suo ea[illegible] potest exprimere: melancholia item exusta, calida instar bilis, calore humiditatem dissipat. Caussa externa est diæta siccans, vt cibi conditi aromatibus, cibi saliti, agrumina, (id est, cepæ, porrum, &c.) vinum generosum antiquum, paucitas cibi & potus. Huius classis est euacuatio, præsertim per vomitum. Adhæc, motus corporis & animi immoderatus. Item, medicamenta purgantia, aquæ thermales:

denique

Humidæ intemper. caussæ.

denique omnia medicamenta calefacientia & exsiccantia. Quoad intemperiem humidam: primum scire oportet, quot modis morbus humidus, oboriatur. Fit ergo morbus humidus, ob humiditatum exsuperantiam: sicut ob harum penuriam, siccitas. Exsuperantia alia est secundum Quantitatem, alia secundum Qualitatem. Secundum quantitatem, dum humiditatis substantia augetur secundum copiam. Secundum qualitatem, dum humiditatis substantia humidior redditur. Vnde, si contingat alimentalem humiditatem deficere secundum copiam, & excedere secundum humiditatem: patiens erit affectus morbo & sicco, & humido: sicco, vt humiditas deficit; humido vt humiditas qualitate humidiore afficitur; & sic idem membrum, secundum eandem partem & eodem tempore, corripi potest morbo & sicco, & humido: Nec tamen eodem tempore adsunt contraria: nam, cum morbus siccus fiat e penuria alimenti, huic opponitur copia: at morbus humidus, fit a materia humidiore, vnde penuriæ opponitur abundantia, non humiditas: ideoque, si morbus humidus fiat a copia alimenti, hic non potest coniungi cum morbo sicco; quia copiæ opponitur inopia & penuria. Ex his patet, humidum esse morbum, dum & humiditatis substantia redditur copiosa, & dum redditur humidior. Caussa humiditatis copiosioris, e cap. 5. lib. de caus. morb. est sanguis, copia peccans. Caussæ sanguinis copiosioris mediatę sunt, a quibus sanguis potest multiplicari. Caussa porro, quæ substantiam humiditatis reddit humidiorem, vel est Interna, vt pituita humidior sanguis humidior, qui præsertim in hydrope hyposarca vigere solet: vel Externa, vt cibi humidiores, fructus, potus aquæ, medicamenta humectantia. Hæc de caussis dyscrasiæ simplicis: e quibus etiam compositæ possunt intelligi.

De Differentijs.

Differentiæ a forma. 1.

IAm de differentijs agemus. Forma intemperiei est, quod lædat operationem: vnde perpendi debet, Vis lædendi, & Terminus, ad quem, nisi perueniat intemperies, non læditur actio. Formales ergo differentiæ sumi debent, & a vi seu facultate, & a termino: Facultas sumitur, vel vt Agit, & agendo est in caussa, vt læsa facultate læ datur actio: vel vt Imprimitur vis, in parte similari. Si primo modo vis capiatur; tunc, si vis simplex, etiam intemperies est Simplex: si composita, Composita. Simplex intemperies, est Calida, Frigida, Humida, vel Sicca, Composita intemperies, perpenditur secundum vires Diuersas, aut Contrarias. Si secundum diuersas; est intēperies, vel calida & humida, vel calida & sicca: vel frigida & humida, vel frigida & sicca. Si perpentur secundum vires contrarias; tunc intemperies est vel calida & frigida, vel humida & sicca. Notandum autem est, primum de intemperie calida & frigida, quod sit inæqualis, cum non omnes particulæ in hac intemperie æqualiter afficiantur, e cap. 1. lib. de inæqual. intemper. sæpe enim ventriculus, verbi gratia, secundum os superius afficitur intemperie calida, ob vapores biliosos; at secundum fundum, frigida, ob pituitam: vnde intemperies hæc composita, frigida & calida, ad diuersas pertinet instrumenti partes. Secundo notandum circa intemperiem compositam, humidam & siccam; eam attinere posse ad eandem particulam eiusdem instrumenti, quoniam non producitur a contrarijs caussis: cum morbus siccus fiat ob penuriam humiditatum: humidus autem ob præsentiam agentis qualitate humida. Hæc, si facultas sumitur, vt Agit. Si vero sumatur, vt vis intemperiei Imprimitur in parte similari: patet cum Gal. c. vel 5. lib. de caus. morb. partes alterari, vel solis qualitatibus, affluente materia: vnde intemperies dicitur, vel Cum materia, vel Sine materia. Si sumantur diffe-

2.

A rentiæ a termino intemperiei: hic terminus est vel Absolutus, vel Respectiuus. Si sit absolutus, intemperies est vel in Habitudine, vel in habitu. Quæ est in habitudine, potest esse inæqualis: quæ in habitu, æqualis: Si terminus sit respectiuus; perpēditur, quatenus refertur ad terminum temperamenti naturalis, vnde dyscrasia a naturali crasi recedit, vel per Vnum, vel per plures gradus. Sed ambigitur hoc loco, de diuisione dyscrasiæ in materialem & immaterialem. Hæ enim differentiæ quibusdam videntur essentiales, e cap. 5. lib. diff. morb. in quo Galen. tradit morborum differentias essentiales. Alijs autem hæ differentiæ non videntur essentiales: nam Gal. cap. vlt. lib. 3. meth. iubet, non esse sumendas differentias ab his, quæ per se consistere possunt; quia sunt potius affectus compositi, vt vlcus cum inflammatione: vnde non essent differentiæ vlceris essentiales, aliud esse cum inflammatione, aliud sine inflammatione:

Contra Michaelē Gauassetium, c. 10. lib. de reb. præter natur.

B Eodem modo & intemperies, & materia, seorsim consistere posse videntur, verbi gratia, si sit frigida intemperies, cum materia pituitosa, fieri potest, vt remoueatur materia pituitosa, & remaneat intemperies. Respondemus: differentias prædictas esse essentiales, pertinentes ad morbū partium similarium: nam in parte similari, a Gal. cap. 5. lib. de morb. diff. duæ constituuntur differentiæ morborum, quatenus scilicet pars afficitur intēperie vel cum materia, vel sine materia: vbi Galen. e proposito loquitur de differentijs essentialibus. Sic etiam ca. 12. lib. eiusd. loquens Gal. de cōpositis morbis partium similarium, proponit 4. dyscrasias compositas sine materia, & totidem cum materia. Quod si pars similaris afficiatur intemperie, cum tumore, adsitque pituita, sic tamen vt pars corripiatur intemperie, non ratione pituitæ, sed sine materia: præterea si alia sit intemperies, cum materia, siue tumore, ita tamen, vt non producatur

C huius ratione morbus: (potest enim magnitudo quędam esse non morbosa, cap. 12. lib. de differ. morb.) certe maximum erit discrimen inter dyscrasiam hāc cum materia, & illam sine materia. Sed obiectionibus etiam propositis satis faciemus. Sciendum igitur, materiam fluentem dupliciter posse accipi: primo modo, vt materiæ qualitas alia est ab intemperie, verbi gratia, si Intemperies sit frigida & humida, materia autem calida & sicca; & hoc modo materia non est de essentia intemperiei. Secundo modo accipi potest materia, vt est eiusdem qualitatis cum intemperie, verbi gratia, dyscrasia frigida & humida, cum pituita frigida & humida; & hoc modo materia potest esse de essentia dyscrasiæ. Notandum autem hoc loco est, quomodo materia sit de essentia intemperiei: maxime, cum morbus sit accidens, materia autem substantia: non scilicet quod sit forma, quia morbi forma est accidens; sed quod gerat vicem formæ, quatenus est caussa contentiua ex vsu.

D Licet autem hæc materia sit caussa cōtentiua ex vsu: non tamen ea posita, vel remota, ponitur etiam vel remouetur intemperies; potest enim pituita in dyscrasia cum materia remoueri, manente intemperie frigida & humida. Sed materia dicitur caussa contentiua, quatenus concurrit ad constitutionem speciei morbi; ad similitudinem sanguinis in inflammatione, & bilis in febre biliosa: nam, vt absente sanguine, inflammationis species desideratur; & non præsente materia biliosa, species biliosæ febris non adest, sic non præsente materia, aboletur species intemperiei cum materia: Et proinde materia ita coniungitur cum intemperię, vt vtrumque per se consistere nequeat. Recte ergo a nobis statutum est, citatam differentiam essentialem esse, vt species hæc, nimirum intemperies cum materia, distinguatur ab alia specie, nimirum ab intemperie sine materia. Quoad differentias ratione subiecti: & primum quoad intemperiem sine materia: dicendum, vētriculū affici,

Differentiæ a subiecto

vel

vel secundum Totum, vel secundum Partem. Si secundum partem, vel Supernam, vel Infernam. Caussa autem materiei dicendum, ventriculum lædi a materia, vt residet vel in Cauitate, vel in Tunicis ventriculi. Quoad differentias ratione caussæ efficientis, e superioribus facile colligi potest, quoad speciem, caussam esse Internam, vel Externam: quoad Internam, habere rationem, vel Continentis, vel Contenti: quoad Externam, occurrere, vel Necessario, vel Non necessario. Quoad vitium; positum est in qualitate Simplici, vel Composita. Quoad caussam generantem, præsertim attinentem ad contentum; dicendum, quod hoc generetur vel In ventriculo, vel Extra: & hoc vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum.

Differentiæ ab efficiente.

De Signis.

Signa intemperiei in genere.

NVnc vt cognosci debeat intemperies, tradendum. Intẽperies igitur in genere, vt est intemperies ventriculi, cognoscitur cum Auicenna; si coctio non sit bona, nec tamen in vẽtriculo fuerit tumor, vel vlcus, neque corruptio in cibo: tunc enim dyscrasia ventriculum esse correptum, indicare oportet. Vnde Galenus ait, ventriculum esse intemperatum, si male concoquit, ca. vlt. li. 2. de tempor. Quoad signa differentiarum, & primo earum quę sumuntur a forma: quatenus. 1. intemperies est Simplex, vel Cõposita. 2. vt est sine, vel cum materia. 3. vt est in habitudine, vel habitu. 4. vt est vel in primo gradu, vel in alio. Num sit dyscrasia simplex, vel composita; cognoscitur e signis simplicibus, vel compositis, verbi gratia, cum Galeno ca. 8. lib. 7. meth. si noceant tantum calida, indicatur intemperies calida tantum: si etiam austera noceant, indicatur etiam sicca intemperies. Sufficiet ergo proponere signa dyscrasiæ simplicis. Igitur quoad Calidam intemperiem: cum Auicenna cognoscitur ex effectu, & caussa. Ab effectu, vt producitur ab agente interno, vel externo. Ab interne: & primum indicatur ab actione, hoc est, e siti, e fame imminuta, e sensu caliditatis, e praua cibi concoctione: nisi prorsus deijciatur virtus. Notandum coctionem prauam nõ esse signum propria ratione, sed virtute exeuntium, vt praua coctio secundum hanc rationem sit signatum, exiens autem signum. Dum ergo praua si coctio, exeuntia sunt signa intemperiei calidæ, si egrediatur ructus nidorulentus, cap. 1. lib. 3. de caus. sympt. si saliua lutosa, id est, lenta & viscida: nã calore absumuntur partes, quæ sunt fluxiles, non viscidæ: præterea, si qualitas mutata, id est, si caliditas ad tactum appareat, circa ventriculi regionem: item, si adsit extuberantia venarum: nam sanguis in venis abundat, quia cum prauus generetur, ob intemperiem calidiorem, natura ab eo abhorrens ipsum non attrahit. Indicatur etiam a caussa, vt prægressa est caussa calefaciens, verbi gratia, ex assumptis aromatibus, & similibus.

Signa differentiarum a forma.

Signa calidæ intemperiei.

Frigidæ signa.

Frigida intemperies e contrarijs indicatur: nimirum e siti imminuta, e fame intensa, e sensu frigiditatis, e coctione vel ablata, vel imminuta, vel corrupta: quomodo autem cognoscatur læsa coctio, dicemus in sermone de læsa coctione ventriculi: corrupta a frigida dyscrasia coctio, e cap. 1. lib. 3. de caus. sympt. indicatur e ructu acido, non nidorulento, præsertim, si cibi ingerantur, vel frigidi, vel temperati: indicatur etiam e tepore ad tactum: item, ex alteratione noxia frigidorum: e prægressa caussa refrigerante.

Siccę signa.

Intemperies sicca, indicatur e siti, e fame cibi liquidi & elixi, non assati: dyscrasia enim morbosa differt a non morbosa, quod hæc similia, illa contraria appetat, cap. 63. art. med. indicatur etiam e sensu tensionis, quem ægrotantes referent: indicabitur e coctione imminuta; vbi enim siccitas, ibi deficit calidum innatum: indicabitur e magnitudine abdominis imminuta, ex alteratione siccantium molesta, & alteratione humectantium iucunda, tandem e prægressa caussa exsiccante.

Humida signa.

Humida intemperies cognoscitur e siti imminuta, e fame exigua, & e fame cibi siccioris, siue assi. At si excessus sit in humiditate secundum quantitatem, (morbus enim humidus duplex a nobis supra est propositus) indicatur ex appetentia imminuta, sed citra nauseam: Signa vix aderũt coctionis læsæ, quia est excessus secundum quantitatem: indicatur etiam e magnitudine abdominis aucta, sed citra tumorem: indicabitur ex alteratione molesta cibi copiosi, quia morbus pendet a copia: indicabitur ex vtilitate pauci cibi: & e præcedenti victu copioso. Si in morbo humido excessus sit secundum qualitatem: indicabitur e nausea, e saliua copiosa, emollitie abdominis, carnis magnitudine imminuta: præterea ex alteratione noxia humectantium, & prægressis caussis humectantibus.

Hæc de signis intemperiei simplicis: & proinde etiam compositæ.

Num intemperies sit Cum, an Sine materia.

Secundo loco cognoscendum est: num sit intemperies Cum materia, vel Sine materia. Dyscrasia sine materia est indicanda, secundum Auicennam, si desiderentur signa materiæ morbificæ: cum materia, si adsint. De signis autem indicãtibus materias mox suo loco agemus.

Nũ intemperies sit in habitu, vel habitudine.

Tertio cognoscere oportet, num intemperies sit in habitu, vel habitudine. Intemperies in habitu cognoscitur, si symptomata sint vniformia, si alteratio vix sit sensibilis. Intemperies autem in habitudine cognoscitur e symptomatis, quæ modo intenduntur, modo remittuntur; non enim sunt vniformia: & patiens dum iuuatur, euidẽter iuuamentum persentit.

Signa graduũ intemperiei.

Quarto oportet cognoscere, num intemperies sit in primo gradu, vel in alijs gradibus. Si ergo symptomata sint remissiora, indicant malum esse in primo gradu: si intensiora, in alijs gradibus, verbi gratia, e siti, aliqua e parte aucta, indicatur dyscrasia calida in primo gradu: ex intensiori autem siti, indicabitur intemperies calida intensior, in secundo gradu, &c.

Signa differentiarum a subiecto.

Quoad differentias a subiecto: primum, an intemperies lædat ventriculi partem supernam, vel infernam, cognoscitur e symptomatis determinatis, verbi gratia, e læsa appetentia, indicatur intemperies in parte superna, vt etiam e singultu: contra e symptomatis attinentibus ad læsam coctionem, indicatur dyscrasia secundum partem infernam. Et quia intemperies quandoque est coniuncta cum materia: an materia lædat ventriculum, vel secundum cauitatem, vel secundum tunicas, ita cognoscetur: si enim lædatur secundum cauitatem; indicabitur e fluctuatione, e nausea, ad quam sequitur vel vomitus, vel alui deiectio. Si materia lædat secundum tunicas; indicabitur e nausea, sed cui non succedat vomitus, & præterea indicari potest e singultu.

Signa differentiarum a caussa efficiente.

Quoad differentias ratione caussæ efficientis; sufficit versari circa cognitionem speciei: nam cæterorum cognitio pertinet potius ad propria capita. Igitur quoad speciem: an sit caussa interna, vel externa, cognoscitur e relatione ægrorum & assidentium. Interna potest esse Continens, vel Contentum. Quoad continens: an sit iecur, lien, omentum, diaphragma, musculi abdominis: cognoscetur e proprijs capitibus. Si caussa interna sit contentum, est vel sanguis, vel bilis, vel melancholia, vel pituita, vel vapor. Sanguis indicatur e præcedente appetentia, quæ mox est imminuta: præterea e sputo dulci, e vomitu sanguinis, e miti caliditate, e magnitudine abdominis, e venis sanguine repletis, e tolerantia vacuationis sanguinis, e caussis aptis ad generationẽ sanguinis, vt sunt tempe-

Sanguinis signa.

temperatura calida, & humida,ætas adoleſcentiæ : A
præterea indicatur e victu ſanguineo, id eſt, ex aere
verno, e cibis boni & copioſi ſucci, e ſimili potu, e
ſomno,e vacuatione ſanguinis ſuppreſſa, e quiete &
animi & corporis non admodum excedente. Bilis

Signa bilis.

indicatur e ſiti,e ſputo amaro, e vomitu bilioſo, &
reliquis excretionibus bilioſis; præterea e mordaci
caliditate,illico erumpente, ex abdominis gracilita-
te,e tolerantia vacuationis bilis, & e cauſſis bilia, vt
ſunt,calidum & ſiccum iecur,iuuentus, parentes bi-
lioſi : indicatur etiam a vacuatione bilioſa cohibita,
& præterea e motu immoderato corporis & animi,
& proinde ex ira. Melancholia indicatur e fame in-

Melancholiæ ſigna.

tenſa,e ſputo acido, & reliquis excretionibus melan
cholicis,& proinde nigricantibus: indicantur etiam
e frigiditate ſecundum abdomen, e gracilitate, e to-
lerantia vacuationis melancholiæ : e prægreſſis me-
lancholiæ cauſſis, ex ijſdem quoque præſentibus, vt
iecur calidum & ſiccum, quod cauſſa eſt generatio- B
nis; nam vt detineatur melancholia,in cauſſa eſt ob-
ſtructio & tumor lienis:indicatur etiam ex ętate con
ſiſtente,ex aere autumnali,e cibis melancholicis, vi-
no nigro craſſo,e vigilijs,e vacuatione melancholię
intermiſſa,e mœrore & timore. Pituita indicatur e

Pituitæ ſigna.

ſiti imminuta,niſi ſalſa ſit pituita:indicatur præterea
ex inappetētia,e ſputo pituitoſo,& reliquis excretio
nibus pituitæ:item ex abdominis tepore & mollitie,
& tolerantia vacuationis pituitæ:e cauſſis,vt tempe-
ratura frigida ventriculi, temperatura frigida cere-
bri:item e ſenio, e parentibus pituitoſis, ex aere fri-
gido & humido,e cibis pituitoſis,e ſimili potu,e ſom
no,ex impedita, ſeu intermiſſa pituitæ euacuatione:
ex immodica quiete corporis & animi. Flatus, ſeu

Flatus ſigna.

vapor indicatur e ſenſu extēſionis citra grauitatem,
e dolore errante, e flatibus erumpentibus, ex abdo-
minis tepore,magnitudine, duritie, ſed non perma-
nente:nam flatus erumpit: præterea ex vtili flatuum C
eruptione,ex aere frigido, e cibis flatulentis, e potu
flatulento,e flatuum eruptione cohibita.

De Præſidijs, ſeu Indicationibus.

Indicationes.

HIs cognitis, ad præſidia accedendum : quæ ſu-
muntur ab eſſentia illius, in quod diriguntur
præſidia. Eſſentia autem huius mali in eo conſiſtit,
quod ſit morbus partium ſimilarium ventriculi,pro
ductus a cauſſa alterante. Præſidia ergo deſumenda
erunt,ab intemperie morboſa, a partibus ſimilari-
bus ventriculi,& a cauſſa alterante.Morbus,ſeu for-

A forma, ſeu intemperie. I.

ma huius affectus, nimirum intemperies; indicat al-
terans percontrarium,capite 1.libro 8.κ.τόπ.ca.4.li-
bro 2.metho.cap.3.lib.7.metho.At contrahitur mor
bus per differentias.Differentię primum ſumuntur a
forma:& quidem vel a potētia,vel a termino dyſcra
ſiæ. Si a potentia; vel vt Agit, vel vt Imprimitur. D
Quatenus agit intemperies:ſi ſimplex ſit, indicat al-
terans contrarium ſimplex : ſi compoſita, compoſi-
tum.Notandum circa ſiccam intemperiem,e c.6.li.7.
meth.ſiccitatem curari, ſi meatus contracti dilaten-
tur;ac quod in vicinas particulas eſt compulſum, re-
trahatur;& ſimilaris partis propria humiditas,nutri-
mento humectante reſarciatur. Hæc verba duplici-
ter poſſunt intelligi primo vt hæc ſint indicata,vt ſci
licet meatus contractus,indicet remedium dilatans,
vt humiditas alimentalis, compulſa in vicinas parti-
culas,indicet retrahens, vt alimentum ſimilaris par-
ticulæ deficiens, indicet reparans alimentum. Hæc
expoſitio mihi non ſatis facit : tū quia per numerum
tot indicationum prolixior redditur methodus me-
dendi: tum potiſſimum quoniam remedia & dilatan
tia & retrahentia, non ſunt remedia ſpecifica,cōten-
ta ſub generico humectante: qui enim veram profi-
tentur methodum, oportet vt progrediantur a gene
rico ad ſpecificum, ita vt ſpecificum contineatur ſub
generico.Secundo ergo modo explicandus mihi vi-
detur Galenus:nempe a morbo ſicco indicari hume
ctans : modos autem humectationis pertinere non
ad methodum medendi, ſed ad materias; quæ plu-
res eſſe poſſunt;cum aliæ materię partem exſiccatam
humectent dilatando,aliæ retrahendo,aliæ replen-
do. Sumitur etiam indicatio ab intēperie, quatenus
imprimitur in parte ſimilari. Et tunc intemperies,

2.

vel eſt Sine materia,vel Cum materia. Si ſine mate-
ria;indicatur ſolum alterās per contrarium. Si cum
materia indicatur remedium per contrarium alte-
rans, ſed coniunctum cum remedio remouente ma-
teriam : vt remedium genericum ſit per contrarium
alterans: ſub quo continetur duplex remedium mi-
nus genericum,videlicet,vel ſolum alterans, vel ſi-
mul remouens materiam. Remedium ſolū alterans,
non admittit ſubdiuiſionem. Circa remedium al-
terans ſimul & remouens materiam, duo ſunt no-
tanda:primum hoc eſſe indicatum curatorium; quia
etiam remedium genericum eſt curatorium; cum ſu-
matur a materia, a qua conſtituitur ſpecies intem-
periei cum materia. Secundo notandum, varium
eſſe hoc remedium,& pro varia ſpecie, & pro vario
vitio materiæ. Si enim, verbi gratia, intemperies
ſit frigida,cum materia pituitoſa : indicat remedium
calefaciens, coniunctum cum remedio remouente
materiam pituitoſam. Ita pro varietate vitij mate-
riæ,indicatur alterans, coniunctum cum remedio,

3.

verbi gratia, pituitam copioſam vacuante, frigi-
dam calefaciente,viſcidam detergente,&cæt.Si dif-
ferentiæ ſumantur a termino, & primum a termino
abſoluto; dyſcraſia eſt vel in habitu, vel in habitu-
dine. Si in habitudine, indicat remedium per con-
trarium alterans,breuiori tempore. Si in habitu;in-
dicat remedium per contrarium alterans, longio-
ri tempore,cum in diuturniore morbo efficacior fa-
cta ſit alteratio. Verbi gratia, ſi dyſcraſia ſit frigi-

4.

da in primo : gradu, ſed in habitudine:indicat cali-
dum in primo,ſed breuiori tempore calefaciens. Si
differentiæ ſumantur a termino reſpectiuo, intem-
peries eſt in gradu primo, vel in alijs gradibus : &
proinde indicatur alterans per cōtrarium, in primo,
vel in alijs gradibus.

Indic. a ſubiecto.

Quoad indicationes a ſubiecto: præſidia ſumi de-
bent a partibus ſimilaribus ventriculi. Et hæc præſi-
dia ſunt vitalia, quia diriguntur ad cuſtodiam vitæ
ventriculi. Cum autem ventriculi vita, ſit operatio
animæ ventriculi; & facultas animæ ita cōtrahatur,
vt euadat χυλωτικὴ, id eſt, mutatrix cibi in chylū:&
hæc facultas contrahatur beneficio proportionis par
tium ſimilarium ventriculi:tandemque hæc facultas
contracta agat, mediantibus inſtrumentis, nempe
conſtitutione & calido innato:ideoque pręſidia ſunt
deſumenda,a proportione,a conſtitutione, & a cali-
do inſito. Proportio ventriculi, quia recondita eſt;
non indicat, ſed requirit remedium ſimili proportio
ne donatum,quod ſtomachicū vocari poteſt. Conſti
tutio,eſt craſis,compoſitio, & vnitas. Craſis indicat
ſimilia,in omni vitio ventriculi; niſi intemperies ſit
morboſa,de qua nunc loquimur : tunc enim non ſu-
mitur indicatio,quia craſis non adeſt: omnis autem
indicatio ſumitur a præſenti.A compoſitione & vni-
tate, in intemperie non ſumuntur indicationes : ſi
enim partis viuentis ſeruetur quantitas & qualitas;

III.

ſeruatur etiam compoſitio & vnitas.Calidum inſitū
iudicat præſidium, quod ſeruet ſubſtantiam & qua-
litatem calidi inſiti: vnde indicat præſidium,tum ali
mentale,ratione ſubſtantiæ,tum moderate calidum,
ratione qualitatis conſeruandæ. Hæc de præſidijs,

Adſtringentia, a quo indicentur.

quæ ſumuntur a parte, nimirum a ventriculo. Non
fecimus mentionem aſtringentium,& eorū quæ ſen
ſum ventriculi exquiſitum obtundunt. Nam quan-
tum ad aſtringentia, hæc non indicantur a ventricu-
lo:licet enim Gal.in morbis partiū principum, dum
indicatio

indicatio est laxandi & digerendi, misceat astringentia: hæc tamen non pertinent ad methodum medendi, sed ad methodum componendi: laxantia enim medicamenta, quæ indicantur a materia euacuanda, quoniam dissipant calidum insitum, ideo astringentibus sunt corrigenda. Proinde astringens est indicatum non a ventriculo, sed a medicamento relaxante.

Obrundentia τῶν διαισθησίαν.

Quoad ea, quæ obtundunt sensum exquisitum: id quod indicat, & prohibet, non est sensus exquisitus, sed calidum insitum, cuius substantia dissipatur violentia doloris, maxime si pars sit sensus exquisiti. Sicut ergo calidum insitum, indicat suæ substantiæ conseruationem, ita etiam prohibet omnia, quæ eandem substantiam possunt dissipare, vt sunt medicamenta strenue detergentia, & medicaměta dolorifica. Quod autem hæc possint calidum innatum dissoluere, nos cognoscimus e sensu exquisito: qui signi, non indicantis habet rationem.

Indicatio a caussa efficiente.

Caussa efficienr multiplex est secundum speciem, vitium, & caussam generantem. Seeundum speciem, caussa Externa, uel Interna. Ab externa nulla sumitur indicatio. Ab interna, sumitur indicatio determinata: verbi gratia, si malum fiat a vitio frigido; indicatur calidum. Sed si species pituita, indicatur remediũ calefaciens pituitam: & sic de cæteris. Quoad vitium: hoc in malo præsenti potissimum pertinet ad primã qualitatem: vt si, verbi gratia, caussa alterans sit refrigerans, oriatur indicatio calefaciendi. Cæterumrsi vitium, & præsertim ratione contenti, annexum est cũ alio vitio, alia etiam prodeunt præsidia: Vnde, si v.g. materia putrescat, est eradicanda: si copiosa, minuenda: si crassa, attenuanda: si tenuis, crassefacienda: si viscida, detergenda: si præter naturam moueatur, retrahenda. Notãdum circa peccatum in quiete: Si seruanda esset contrarietas, quies indicaret præsidium monens. At mea sententia, vitium in quiete non est indicans ex vsu: tum, quod quies est motus priuatio; tum quod quies pendet e materiæ copia, frigiditate, crassitie, & viscididitate, quæ vitia in caussa sunt materiæ quiescentis, vt impediatur expultrix, quo minus materiam expellere, & hinc mouere valeat. Vtiles ergo indicationes sumuntur e copia, frigiditate, crassitie, & visciditate: non autem e quiete. Tandem ratione caussæ generantis, perpendenda est caussa contenti: nam pro varia caussa, varij sunt scopi haurien-di: v,g. si bilis generetur ab hepate calidiore, hepar refrigerandum est: & sic de reliquis.

De Præsagijs.

Prognostica in genere.

VEntriculi intemperies in genere, malũ est nemo exigui menti: nam omnis vehementia dignitatis adest. Dignitatis autem vehementia est duplex: vna ratione præcipui organi facultatis operantis: altera, ratione loci, in quo celebratur functio. Vtraq; est in ventriculi dyscrasia. Nam vehementiam ratione organi proponit Gal. cap. 12. lib. 7. meth. dum asserit, morbum in intemperie esse digniorem, quoniam & materię dignitas est alia a temperie, & temperies est dignior alijs instrumentis, nimirum, compositione & vnitate. Vehementiam ratione loci tangit Gal. cap. vlt. lib. 7. meth. dum dicit, ventriculi opus omnibus particulis esse pernecessarium, ad portionem iecoris.

Prognostica differentiarũ a forma.

Intemperies simplex.

Discrimen tamen pendet a vi differentiarum, ratione Formæ, & ratione Caussæ efficientis. Forma est simplex, vel composita: siue materia, vel cum materia: in habitu, vel habitudine: in hoc vel in illo gradu, respicitq; ventriculum, ratione vel loci, vel proportionis. Primum, si capiatur vt Simplex: est Calida, frigida, humida, vel sicca. Gal. cap. 5. lib. 7. meth. confert. dyscrasias, primum actiuas cum passiuis, deinde actiuas inuicem: tertio passiuas inuicem. Sumit autẽ hoc in loco Galenus prognosticum a vehementia essentiæ intemperiei, ratione resistentiæ, quatenus cõtraria est, non virtuti, sed materiæ præsidiorum: (omne enim vitium opponitur inimico suo, nimirum virtuti, & materiæ præsidiorum:) vnde hoc in loco dyscrasia vehemens statuitur, quæ vehementer resistit, minus autem vehemens dyscrasia, quæ facilius cedit medicamentis. Primum ergo Gal. confert actiuas cũ passiuis, statuens, facilius, & breuiori tempora curari actiuas, longiori passiuas: morbi enim calidi & frigidi, corriguntur qualitatib. quæ maximæ sunt actiuitatis; calidi a frigido, & contra: morbi autem humidi & sicci, corriguntur a materia debili, & magis materiali, id est, exiguæ actiuitatis. Proinde secundum vehementiam essentiæ, morbi calidi, & frigidi sunt remissiores; humidi & sicci, intensiores, id est, vehementiores. Secundo Gal. inuicem. confert actiuas, intemperiem nim. calidam & frigidam; quæ conueniunt, quoniam pari quodammodo tempore remouentur, quia vehementia, relata ad materias præsidiorũ, par esse videtur, cum medicamentum tam calidũ, quam frigidum, sit insignis actiuitatis, vt ferme eodem tempore frigidum medicamentum corrigat morbum calidum; & medicamentum calidum, morbum frigidũ. Addit autem Gal. *quodammodo*: quia calor efficacior est ad agendum, quam frigidus; non tamen multo est efficacioir; maxime, quia membrum morbo frigido affectum densius euadit, nec ita admittit medicamentum calidum. Addit Gal. intemperiem calidam & frigidam discrepare in eo; quod tutius sit calefacere, quam refrigerare. Tertio Gal. inuicem confert passiuas, nim. dyscrasiam humidam & siccam: quæ dissentiunt, quod sicca longiori tempore vincitur & remouetur, humida breuiori: quia in morbo humido vehementia essentię, relata ad materias, est remissior, in morbo sicco intensior: humidus quippe morbus refertur in materiam siccam, quæ materia potest humiditatem consumere: at morbus siccus opponitur materiæ humectanti, quæ e cap. 7. lib. 1. meth. non sola humectare potest, sed necessariũ est concurrere partem sicco morbo affectam, vt materiam humectantẽ alliciat, attrahat, apponat, agglutinet, & assimilet; quæ functiones admodum ægre fiunt. Addit Gal. dyscrasiam humidam & siccam, in eo conuenire, quod æque tutum est, humectare, & siccare. Cęterum, cum Gal. adiungit; tutius esse, occurrere calidis, quam frigidis: & æque tutum esse, morbũ humidũ, & morbũ siccum vincere: notandum, hęc non pertinere ad artem prognosticandi, sed ad materierum doctrinam, qua docemur medicamenta calida tutius agere in morbum frigidum, quam frigida agant in morbum calidum: vnde securitas in calefaciendo & refrigerando est impar; nisi enim corpora vicina parti læsę valida sint, timor est ne a refrigerantibus lædantur, quam noxam calidum medicamentum non infert. Præterea e doctrina materierum discimus, in vsu siccantium & humectantium medicamentorum, parem esse securitatem, quia vtraq; sunt exiguæ actiuitatis, vt propterea membrum, parti læsæ vicinum non lædatur. Hinc, cum intemperies humida, vincatur a materia sicca, quæ sola agit ad differentiam humectantis, & citra periculum, ad differentiam frigidi, propterea Gal. statuit cap. 9. lib. 7. meth. intemperiem humidam omnium facillime curari. Hec de prognostico, ratione dyscrasiæ simplicis. Quoad dyscrasiam cõpositam; hæc ægrius curatur, quam simplex: nam in composita, vehementia essentiæ est intensior, quia malum est geminatum: magis enim possunt duo inimici, quam vnus. At si inuicem, comparentur dyscrasiæ compositæ; omnium grauissima est frigida & sicca, & iccirco ad corrigendum difficilima, e cap. 7. lib. 7. meth. quibus verbis Gal. respicit ad vehementism essentiæ, collatam & ad vires, & ad materias: ad vires, dum ait, omnium esse grauissimam; nam vita & virtus in calido & humido cõsistunt, quibus morbus

bus frigidus & ficcus e diametro repugnat: respicit Gal. ad materias, dum addit, morbum frigidum & ſiccum ad corrigendum eſſe difficilimum; ratio patet: nam, cum opus ſit materia tum calefaciente, tum humectante; medicamentum vehementer calefaciens, etiam ſiccat, vt ſiccando noceat; medicamentum autem humectans, ſiccitatem non corrigit, niſi (vt audiuiſtis) beneficio eius quod nutritur, id quod debile eſt, cum ſit frigidum & ſiccum. Cæterum, ſi compoſitio in intemperiebus attineat ad qualitates contrarias; verbi gratia, dum adeſt morbus calidus & frigidus, humidus & ſiccus: viget vehementia eſſentiæ, relata ad vires & materias: ad vires, nam malum duplicatum eſt: ad materias, nam quæ materia corrigit vnam dyſcraſiam, auget contrariam. Si conſideremus intemperiem. Sine materia & Cum materia: difficilius curatur intemperies cũ materia: nam duo ſunt inimici. Quod ſi materia cum intemperie coniuncta ſimilis ſit, facilius curatur, & contra, c. 10. li. 6. de tuen. val. quod prognoſticum pendet e vehementia eſſentiæ, relatæ ad materias: nam ſi inuicem conſentiant intemperies & materia, idem medicamentum vtrumque corrigit; ſecus, ſi diſſentiant. v. g. ſi materia ſit frigida in calido ventriculo. In hac autem diſcrepantia materiæ & dyſcraſiæ, peius eſt, ſuccum frigidum eſſe in ventriculo calido; quam ſuccum calidum in vẽtriculo frigido: nam medicamentum vacuans etiam calefacit, vt ventriculi frigiditatem corrigat, caliditatem augeat. Porro, intemperies in habitu, difficilioris eſt curationis, quam quæ in habitudine: ſumpto ſcilicet fundamẽto a vehementia eſſentię, relatæ nõ ad vires, ſed ad materias: nam intemperies tam in habitu, quam in habitudine, poteſt eſſe calida in primo, in eadem parte, & poteſt eſſe cauſſa leipothymiæ: vt vtriuſque dyſcraſiæ æqualis ſit vehementia, & eſſentiæ, & dignitatis, & facultatis. Diſcrimen in eo eſt, quod morbus in habitu minus cedit medicamentis, & hæc eſt vehementia eſſentiæ relatæ ad materias. Si intemperies ſit in hoc vel illo gradu, difficilioris eſt curationis, quæ per plures gradus receſſit: nam vehementia eſſentiæ ad vires relata, eſt intenſior: vnde cum Galeno, loco citato, intemperies ſicca in vltimo gradu eſt incurabilis, ad quem ſi nondum peruenerit, curari poteſt.

Intẽperies cum & ſine materia.

Intẽperies σχετική & ἑκτική.

Graduũ cõſideratio.

Tandem, intemperies reſpicit ventriculum ratione loci, vel proportionis. Ratione ſitus, vel loci; ventriculus turbari poteſt, ſecundum partem ſupernam vel infernam. Et quidem, malum magis eſt periculoſum, ſi afficiat ventriculum ſecundum partem ſupernam cap. 6. lib. 5. de loc. aſſ. Sed dubitatio oritur: nam ventriculus videtur obtinere vim digniorem & pręſtantiorem ſecundum partem infernam, quia præcipua ventriculi actio. nim. concoctio in fundo ventrieuli perficitur? Statuendum igitur ventriculi dyſcraſiam eſſe vehementiorem ratione dignitatis, in fundo ventriculi: at intemperiem partis ſuperioris magis eſſe periculoſam, propter vehementiam facultatis; nam ob ἀδυναμίαν oris ventriculi, facile cordis facultas collabitur, vt fiat ſyncopa. Vnde obiter notandum, vehementiam dignitatis, ſuperari a vehementia facultatis. intenditur quoque periculum, dum os ſupernum afficitur, quatenus obtinet compoſitionem, ſecundum quam ipſius vitia cor in conſenſum trahũt, ratione ſitus vicini; & cerebrum quoque per neruos, vt augeatur dignitatis vehementia. Quoad intemperiem, vt reſpicit ventriculum, ratione proportionis, difficilis redditur curatio, ſi proportio ventriculi eſt imbecillis: nam duplex eſt malum, verbi gratia, ſi quis habeat proportionem, vt non admittat vacuantia, quibus tamen opus eſt, propter intemperiem cum materia: ſane difficilior redditur curatio. Hæc de prognoſtico differentiarũ a Forma.

Prognoſtica differentiarum a ſubiecto, 1.

Intẽperies compoſ[...]

Sequuntur prognoſtica differentiarum a cauſſa efficiente. Quia vero prognoſticum eſt ſumendum a vehementia eorum, in quæ præſidiorum materiæ diriguntur: ob id capiendum eſt prognoſticum a vehementia cauſſarum efficientium; non omnium, ſed præſentium & internarum. Cauſſa interna eſt Continens, vel Contentum: a quorum vehementia petendum prognoſticum. Quoad ſpeciem igitur cauſſæ efficientis: dum cætera ſunt paria, difficilius occurrere poſſumus continentibus, quam contentis: nam continentia non poſſunt eradicari, quamuis periculum intendatur: cõtenta poſſunt eradicari, & promptius ſtatus. Notandum quod vehementia, quæ ſumitur a ſpecie cauſſæ efficientis, ſtatui poſſit vehementia & dignitatis, & eſſentiæ; ſed diuerſa ratione; dignitatis quidem, ſi inuicem conferantur continentia & contenta; nam continentia ſunt digniora; & inter contenta, humores ſunt digniores, flatus ignobiliores. Hæc vehementia proponitur a Galen. cap. 12. lib. 7. method. nam dum comparat ſuccos vitioſos, & ventriculi intemperiem: dicit intemperiem eſſe vehementiorem dignitate, quia ſcilicet etiam temperies dignior eſt ſuccis: quare & vitioſa continentia ſunt digniora contentis; nam continentia vitæ munia obeunt, & obtinent organum actionis præcipuum, nempe temperiem: humores autem non viuunt, ideo ſunt ignobiliores; & licet actionem conferant, hoc tamen fit ſecundario, quatenus in ratione obiecti concurrunt. Flatus nec viuunt, nec habẽt rationem obiecti: ideo ignobiliores. Quod ſi inuicem conferamus Continentia & Contenta; continentia ſunt digniora, & proinde in cauſſa difficilioris curationis, quo digniori functioni ſunt deſtinata: quare maior dignitatis vehementia attinet ad iecur, minor ad linem, adhuc minor ad omentum. Quoad contenta; maior eſt dignitas ſucci alimentalis, minor excrementitij, adhuc minor vaporis. Hæc de vehementia dignitatis ratione ſpeciei. Additur vehementia eſſentiæ, quatenus refertur non ad vires, ſed ad præſidiorum materias. Et hanc inſinuauit Gal. ca. 5. lib. 7. meth. vt ſupra citauimus. Quoad prognoſticum ratione vitij ſpeciei; patet pro varia vehementia vitij, varia modo eſſe prognoſticãdum: vt, ſi vehementia ſit in ſummo, malum ſit incurabile: verbi gratia, ſi frigidioris ventriculi cauſſa ſit omenti frigiditas in ſummo, & in habitu, malum eſt incurabile: & pręſertim ſi hæc frigiditas attineat ad hepar. Item ſtatuendum eſt de cauſſa generante, verbi gratia, ſi frigiditas ventriculi prodeat a pituita, quæ generatur a capite, affecto ſumma frigiditate, & in habitu, malum eſt incurabile: & ſic de reliquis.

Prognoſtica differentiarũ a cauſſa efficiẽte.

De materia Chirurgica.

QVoad materias; & primum Chirurgicas: ſuppoſitis fonticulis, & alijs, de quibus alias dictũ, breuiter de venæſectione loquemur. Itaq; in ventriculi intemperie vena eſt ſecanda, dum ſanguis eſt præſens, & vitio inſigni affectus; in ratione cauſſæ vel principalis, vel adiuuantis, vel ſine qua non: & dum virtus robuſta permittit: ſecus nequaquam. Cum autem dyſcraſia ſit cum materia, vel ſine materia, ſi ſit ſine materia, vena ſecari poteſt in intemperie calida, frigida, humida; non in ſicca. Ratio eſt: Quantum enim ad calidam intemperiem, Auicennas cap. 18. inquit, ſtomachum igneum, poſſe eſſe in cauſſa generationis ſanguinis vitioſi, vt a membris non alliciatur, vnde venæ replentur: his ergo ſanguis vitioſus per venæſectionem eſt euacuãdus. Notandum, ſanguinem in calida intemperie ſine materia, non poſſe eſſe cauſſam principalem, vel adiuuantem: eſt enim intemperies ſine materia; vt ſanguis nec ſit cauſſa principalis: nec adiuuans; maxime, quia reſidet in locis, admodum remotis a ventriculo. Sed neq; habet rationẽ cauſſæ ſine qua non: nam cum ſanguis reſideat in venis remotis a ventriculo,

Curatio phlebotomia.

tract. 1. fen. 13. lib. 3.

culo, & extimis; vt venæ tumidæ conspiciantur, si vsurpentur caussa calidioris ventriculi medicamenta refrigerantia, non est periculum, vt sanguis fluat in ventriculum; & ideo curatio per sanguinem non impeditur. Cum ergo in calida intemperie sine materia, sanguis nec habeat rationem caussæ principalis, nec adiuuantis, nec sine qua non; dubitatur, qua ratione vena secatur? Pro resolutione dicendum; sanguinem euacuari, quoniam habet rationem caussæ principalis, sed non vt refertur ad intemperiem ventriculi, verum vt est, vel esse potest caussa & principalis & adiuuans aliorum morborum: vtpote, dum præsentia sua est in caussa, vt corpus non nutriatur, immineatque febris putrida; nam sanguis vitiosus facile putrescit. Quoad intemperiem frigidam, in hac potest secari vena, quia sanguis peccare potest in ratione caussæ sine qua non: nam in intemperie frigida, dum medicamenta calida applicātur ventriculo, sanguis in corpore abundās fluere potest in ventriculum, vt fiat tumor; & hoc monuit Galenus ca. 11. lib. 7. meth. At notandum sanguinem redundare, si ventriculi intemperies fuerit remissa, & in habitudine: nam si intensa sit, vel in habitu, non generatur chylus, qui possit in copiosum sanguinem mutari. Vnde Auicennas cap. 19. loquens de signis complexionis frigidæ ventriculi inquit: Si corpus egeat phlebotomia, a qua nō sit excusatio, hāc nocere: his verbis insinuauit, si homo frigidiorem obtinens ventriculum egeat phlebotomia, videlicet ratione alterius affectionis, verbi gratia, si angina afficiatur, vt non sit excusatio a phlebotomia, hæc nocet, ratione frigiditatis ventriculi, quia malum intenditur, cum venæsectio ex accidente refrigeret. Quoad *humidam* intemperiem, si fiat copiosa humiditate probatur venæsectio; nam sanguis redundans, mutatur in copiosam humiditatem: vnde sanguis habet rationem caussæ principalis, estque detrahendus, vt imminuatur humiditas. Si humiditas fiat a qualitate; non secanda vena, quia habet rationem caussæ sine qua non: nam dum vtimur siccis, & astringentibus, fluxio non imminet. *In sicca intemperie*, quia sanguis deficit; patet in hac venam non esse secandam. Et tandem, quoad intemperiem cum materia, si materia sit sanguinea; vena secanda, quia tunc sanguis habet rationem caussæ principalis. Si autem materia alia sit a sanguine; vena secari potest, si sanguis habeat rationem caussæ adiuuantis, vel sine qua nō, ratione intemperiei, vel si habeat rationem caussæ principalis, merito alterius morbi, vt supra dictum. *Vsus* patet ex alibi dictis: presertim, quia in sermone de tumore ventriculi, maxime inflammatorio, de recta administratione venæsectionis loquemur.

De Medicamentis.

Pharmacia.

DE materia Chirurgica hactenus; iam de Medicinali. Materia medicinalis dirigitur vel ad Materiam morbificam, vel ad Intemperiem, vel ad Proportionem ventriculi. Medicamenta quæ respiciunt materiam, diriguntur ad intemperiem, vel in Genere, vel in Specie. Per intemperiem in genere, intelligimus intemperiem, & sine materia, & cū materia: per intemperiem in specie, intelligimus intemperiem cum materia: Medicamenta, quę diriguntur ad materiam morbificam intemperiei in genere, respiciunt materiā, quæ vel Cedit medicamētis, vel non cedit. Si primo modo; sunt medicamenta Vacuantia sensibiliter: quæ, si dirigantur ad primas superfluitates, vocantur *Lenientia*: si ad cacochymiam, dicuntur *Purgantia*. Si medicamenta secundo modo referantur ad materiam, quæ non cedat vacuantibus; dicuntur *Præparantia*, quæ præparant materiam, vt cedat vacuantibus. Medicamenta, quæ respiciunt materiam morbificam intemperiei in specie, id est, materiam impactam, qua constituitur species intemperiei; hæc vocantur *Resoluentia*, id est, vacuantia insensibiliter. Quoad medicamenta, quæ diriguntur ad intemperiem; sunt medicamenta *Alterantia per contrarium*. Medicamenta deinque respicientia proportionem, sunt *Alterantia per similia*, id est, stomachica medicamenta. Patet ergo, qua ratione dicendum sit de medicamentis Lenientibus, Præparantibus, Purgantibus, Resoluentibus, Alterantibus per contrarium, & Stomachicis.

I. Lenie

Quoad Lenientia; omissis Vomitorijs & Clysmis, de quibus alio egimus loco magis opportuno, nim. cap. 7. lib. 1. & cap. 17. 19. lib. 6. dicemus de lenientibus, quæ per os exhibentur caussa primarum superfluitatum. Superfluitates sunt Frigidæ, vel Calidæ. Si frigidæ, id est, pituitosæ: animaduertere oportet, num materia illa pituitosa detineatur in ventriculo calidiore, vel frigidiore. cap. 10. lib. 6. de tuen. san. Si in ventriculo calido sit pituita, siue sit tenuis, siue crassa, siue viscida; siue in cauitate resideat, siue aliquantisper sit impacta, vti licet *cassia*, *syrupo rosat. solut. manna, melle violaceo solut. & vt plurimum ascendere licet ad mel. ros. solut.* Sed, cum hæc materia reperiatur in vētriculo calido; opportet hęc medicamenta dissouere *cum decocto endiuiæ, acetosæ. Verbi gratia ℞. flor. cassiæ recens extr. ℥. j. ß. mannæ el. ʒ. ij. cum sacchoro fiat bolus. Notandum, nos cum cassia non miscere semina anisorum, quæ calida sunt, quoniam supponimus ventriculum esse calidum.* Si malles potionem: *℞. mellis ros. sol. ℥ ij. mellis viol. sol. ℥. iiij. decocti acetosæ parum, fiat potio breuis. Hic basis est mel viol. sol. quia opus est euacuare pituitam, sed quia pituita reperitur in ventriculo calido, ideo vtimur melle, sed violaceo: & quoniam mel violaceum, non est vsque adeo potens, præsertim dum pituita est viscida, ideo in ratione adiuuantis medicamenti addimus, mel. ros. solutiuum, quod efficacius est melle violaceo solutiuo. Verum, cum in vtroque medicamento reperiatur mel, quod calore suo ventriculo calidiori posset obesse: ideo in ratione corrigentis basin, nos dissoluimus hoc medicamentum cum decocto refrigerante.* Cæterum notare oportet circa *hieram*, eam in calidiore ventriculo obesse: quamuis, dum adest pituita admodum copiosa, admodum crassa & viscida, tunicisque adhęrens, exhiberi queat: sed vel cum cassia, vt calor remittatur; vel post hieram illico propinandum aliquod decoctum refrigerās, *vt aqua hordacea, aut serum lactis ad ℥. vj. vel viij.* hæc enim non tantum refrigerant, sed etiam abstergunt. Si pituita reperiatur in ventriculo frigidore: & quidem si tenuis sit pituita; probatur *manna, cum melle ros. sol. verbi gratia; ℞. mellis ros. sol. ℥. iij. mannæ el ℥. ij. cum decocto menthæ, fiat potio breuis.* Si pituita sit crassa, viscida, si in cauitate; licet exhibere, *mel. ros. sol. sed licet etiam dare hieram*, quę materiam crassam attenuat, fluxilemque reddit. In potione medicamentum præscribetur sine hiera, propter amaritudinem, hoc modo. *℞. mellis ros. sol ℥. v. oxymelit. simp. ℥. j. ß. cum decocto betonicæ, fiat potio breuis.* Si placeat exhibere hieram, & mel. ros. id fiet hoc modo. *℞. specierum hieræ ʒ. iij. cum melle ros. sol. fiant boli. Deinde ℞. mellis ros. sol. ℥. iij. decocti anisorum parum, fiat potio breuis. Primum exhibebitur bolus deinde potio.* Si materia pituitosa sit impacta, vt non cedat hieræ, sed medicamentis egeat præparantibus, quæ diutius morantur in ventriculo, quam euacuantia: huiusmodi non est hiera, si exhibeatur vt medicamentum leniens. Sunt practici nonnulli, qui nunquam hieram exhibent, nisi prius aliquod attenuans propinent: in quo recte faciunt, dum materia pituitosa in tunicis residet, & impacta est; tunc enim non illico est exhibenda hiera in ratione lenientis; errant vero dum idem obseruant, materia residente in cauitate; nam hieræ facultas est, attenuare & educere pituitam, in cauitate residentem.

Pituita in ventriculo calido.

Hierapi

Pituita in ventriculo frigido.

Alluc quorūda

Bilis in ventriculo calido.

Si superfluitas sit biliosa: Et primum, si in ventri-
culo calidiore sit bilis tenuis; vtemur *manna, syrupo
ros. syr. viol. sol. tamarindis, cũ decocto refrigerante. ver-
bi gratia. ℞. syr. viol. sol. mannæ el. an. ℥. ij. decocti hordei,
cum ʒ. iij. pulpæ tamarindorum, parum: fiat potio breuis.*
Si biliosa superfluitas sit crassa, probantur *cassia*: nam
bilis cedit cassię, dũ modo resideat in cauitate ventri
culi: si enim in tunicis sit firmata, postulat præparan-
tia, de quibus suo loco. Si bilis sit in ventriculo frigi-

Bilis in frigido ventriculo.

diori; licet vti *manna, syrupo ros. sol. dissolutis in decocto
calefaciente, vt betonicæ*: possumus etiam vti medica-
mentis a Gal. c. 10. l. 6. de tuen. valetud. c. 11. l. 7. meth.
med. propositis nimirum *mulsa, in aqua coctum sit ab-
sinthium*, hoc enim medicamentum succum biliosum
tenuem in ventriculo cõtentum, deorsum propellit.
Si bilis fuerit crassior; probatur *hiera*, quæ crassam
bilem, tunicis adhærentem, attenuat; nam bilis faci-
lius cedit, quam pituita: præterea hiera est medica-
mentum euacuans, & frigidum ventriculum calefa- B
ciens: vt iure dixerit Auic. non esse vtilius medica-
mentũ in ventriculi morbis, qui a materia prodeunt,
quam est hiera. Additq; Auic. *hieram cum decocto ab-
sinthij esse vltimum medicamentum.* Quibus verbis re-
spicit ad vacuationem bilis: nam e c. 10. li. 6. de tuen.
san. si pituita in ventriculo detineatur, absinthij po-
tio est aduersissima, quia absinthiũ astrictione sua par
tiũ ventriculo magis affigit. Cum ergo hiera adeo no-

Hieræ compositio, & dosis.

bile sit medicamentũ, quædam circa eam notanda:
Componitur hiera *ex aloe, cinnamomo, xylobalsamo,
asaro, spica, croco, & mastiche*: secundum Gal. c. 11. l. 7.
meth. c. 10. l. 6. de tuen. san. c. 1. lib. 2. κ. τόπ. Conficitur
quidem ex aloe lota, si volumus magis roborare, &
minus euacuare: vel ex aloe non lota, si minus robo-
rare, magis purgare volumus: nam per lotionem por
tiones tenues vacuantes absumuntur, & partes terre
stres remanent. Sed cum hiera sit medicamentũ, non
astringens, sed sensibiliter euacuans: sit præterea ca-
lefaciens, attenuans, & hinc inscribitur euacuans: sci
re oportet, cum basis huius medicamenti sit aloe; si
institutum est magis sensibiliter euacuare, oportet vt
medicamentum conficiatur e basi in multa dosi: si
contra, in minori dosi: maior dosis erit aloes ʒ. cxx.
reliquorum ʒ. vj. minor dosis erit, aloes ʒ. lxxx. reli-
quorum ʒ. vj. Et si contingat, vt patiens dolori capi-

Vide supra cap. 8. lib. 1.

tis sit obnoxius; dosis croci est minuenda. Sicut ergo
discrimen est in compositione huius medicamenti,
ita est diuersitas in dosi: vnde Gal. c. 11. lib. 7. meth.
statuit hieræ summam dosin esse ℥. ß. minimam ʒ. j.
At cap. 1. lib. 2. κ. τόπ. statuit summam dosin hieræ esse
ʒ. j. minimam ʒ. ß. Ratio est: nam dum animus est va-
cuare sensibiliter, opus est medicamento in maiori
dosi: & sic intelligendus est Gal. c. 11. li. 7. meth. dum
autem calefacere volumus & attenuare; oportet me-
dicamentũ exhibere in minore dosi; nã medicamen-
tum alterans, vt possit attenuare & alterare materiã, D
est necessarium, vt diutius in ventriculo permaneat,
& propterea in minore copia exhibendum; nam si in
magna offeratur, cito impetum habebit ad aluum,
præsertim si basis medicamenti sit in magna copia,
verbi gratia si hiera componatur ex aloes ʒ. cxx. non
potest diu in ventriculo permanere, ad differentiam
hieræ, vt componitur e ʒ. l. xxx. aloes. Cum ergo in
præsentia sermo sit de hiera, vt medicamento lenien
te, oportet vt componatur ex aloe vel non lota, vel
vix lota: & oportet vt recipiat aloes ʒ. cxx. & dosis

Vtendi ratio.

sit a ʒ. j. vsque ad ℥. ß. Vsus lenientium quamuis pa-
teat ex alibi dictis, notandum tamen circa *quantum
agendum*, cum indicetur a prima superfluitate, ratio-
ne actiuitatis, si superfluitas fuerit pituitosa & copio-
sa, & admodum frigida, & proinde summæ actiuita-
tis, ad summam dosin oportet ascendere. Quoad *mo-
dum agendi*, cum sumatur a superfluitate, vt resistit:
si verbi gratia superfluitas sit pituita frigida, crassa,
viscida, & hinc contumax; oportet exhibere medica- A
mentum leniens in forma solida: nam diutius mora-
tur in ventriculo, & hinc magis agit. Potissimum pro
batur leniens solidum, si amarum fuerit: nam medi-
camentum amarum liquidum, non ita permittit vir-
tus oris. Circa *Quando agendum*, cum capiatur ab in-
dicante præsenti, vincente alia indicantia: quia hoc
sæpe euenit, ideo sæpe leniens exhibẽdum. *Vbi agen-
dum* sumitur a subsistentia superfluitatis in ventricu
lo: vnde leniens per os est exhibendum.

II. Præparãria.

Quoad præparantia: hæc cum Gal. c. 11. l. 7. meth.
c. 10. l. 6. de tuen. san. probantur caussa mareriæ exsi-
stentis vel in Ventriculo, vel in Reliquo corpore. Si
resideat in ventriculo, & materia sit crassa, viscida, tu-
nicis impacta, non cedit medicamentis, nisi attenue-
tur & detergeatur. Illa materia est Frigida, vel Cali-
da. Quoad frigidam: & primũ si resideat in ventricu-

Frigidæ materiæ præparatio.

lo calidiore, probantur attenuãtia & detergentia, sed
citra calorem, vt *oxymeli simplex*: & si ventriculi cali
ditas sit intensior, probatur *syrupus acetosus simplex*: si
caliditas sit remissior, licet vti *syrupo de betonica, mel-
le ros.* Sed hæc sunt triuialia: magis recõdita sunt pro-
ponenda, quibus non citra vtilitatem vsi sumus. Vn-
de, si materia sit frigida in calido ventriculo: *℞. pulu.
quinque folij, rad. filicis maris, pulu. liquiritiæ, capillo-
rum Ven. specierum diarhod. Abb. an. ℈. ß. sacchari opti
mi ℥. iij. cum aqua acetosæ, fiant rotulæ. Dosis huius medi-
camenti sit a ʒ. j. ad ℥. ß. & est efficax medicamentum
ad attenuandum materiam, citra caliditatem ventricu-
li, & magis agit quam syrupi.* Si ventriculus sit frigi-
dior, cum Gal. loc. cit. probatur *diatrionpiper. diacala
mintha: licet etiam vti oxymelite scillitico, melle scilli-
tico: sunt enim medicamenta satis efficacia, ad pituitam
attennandum & detergendum, in ventriculo frigido.*
Licet etiam vti hoc medicamento: *℞. pulu. saluiæ, maio
ran. calaminthæ mont. cinamomi, macis an ℈. ß. sacchari
optimi ℥. iiij. cũ aqua cinnamomi, fiant rotulæ: eritq; me-* C
*dicamentum iucundum & efficacissimum, dosis a ʒ. j. ad
℥. ß.* Probantur etiam medicamenta, quæ vacuant in-
sensibiliter: de quib. infra. Quod si materia sit Calida:

Calidæ materiæ præparatio.

& primum si ventriculus etiam sit calidior; vtemur
*syrupo acetoso simplici, de succo acetoso, de acido citri he-
ne maturi: & magis proderit medicamentum ex his suc-
cis confectum, si conficiatur sine saccharo, vel cum exi-
guo admodum saccharo: nam dulcia in membro calidiore
bilescunt: vnde probatur succus acetosæ, cum succo acido
citri, & exiguo aceto.* Et si optetur medicamentum
non ita fluidum, licet addere puluerem: *verbi gratia
℞. pulueris foliorum acetosę, radicis quinque folij, an. ℈. j.
cum succo acetosæ vel citri, fiant pilulæ v. & exhibean-
tur.* Si materia sit biliosa & hæreat in ventriculo fri-
gidiore; probatur *oxymeli, cum syrupo acetoso simplici:
licet etiam simul propositos pulueres exhibere, cum oxy
melite simplici.* At si materia morbifica sit extra ven-
triculum; cum generetur, in iecinore: de hac suo loco
dicendum. D

Ratio vtendi.

Quoad vsum præparantium: admonebimus quæ-
dam circa Quomodo, & Quando agendum. *Modus*
sumitur ab indicante, prout facile vel difficulter pa-
titur a contrario. Si ergo materia morbifica ægre pa-
tiatur; medicamentum vsurpandũ secundum talem
modum, vt efficaciter agat: at eo efficacius agit, quo
diutius moratur; id quod assequitur per formam soli
dam. Proinde præparantia (quod pertinet ad metho
dum componendi medicamenta) debent esse potius
solidioris consistentiæ, vt pilulæ, boli rotulæ, si mate
ria præparanda sit crassior ac viscidior, siue in ventri
culo sit, siue vltra. Quoniam autẽ solidũ, non potest
agere in materiam remotam: ideo indicat adiuuans,
id est, deducens in locum distãtem: vnde cum solidis
medicamentis miscenda sunt liquida, tanquam vehi
culum. Hac ratione practici præparant materiam in
ventriculo exsistentẽ, exhibendo medicamenta, sine
dilutis; quibus optimi practici vtuntur, dum mate-
ria est vltra vẽtriculũ. Quoad *Quando agendum*: hoc

sumitur ab indicatione præsente vincente alia indicantia. Cum igitur in ventriculo frigido referto pituita, longo tempore perseuerat indicans; ob id diu, & proinde quotidie medicamentis vti licet, si virtus permittat. Permittit autẽ virtus frequentem vsum medicamentorum calidorũ, citra iniucunditatem agentium; vt est diatrionpiper, diacalaminthes, quibus quotidie vti possumus: contra, hiera, propter amaritudinem, non possumus assiduo vti, c. 10. li. 6. de tuen. san. Non tamen nimis raro hiera vti debemus, sed frequenter, dum in vẽriculo frigido & humido materia est impacta: præsertim si hiera componatur e ʒ. lxxx. aloes, non autem e ʒ. cxx. Præcipiendum ergo est pharmacopœis, vt habeant species hieræ duobus modis compositas. Dum enim præparare volumus; efficacissima est hiera e ʒ. lxxx. si eius ℈. ij. vel ʒ. j. sumatur, & cum saccharo, vel melle bolus conficiatur, & frequenter exhibeatur. Medicamentum enim hoc præparans erit saluberrimum. Iam quoque agendum

III. Purgantia.

est de Purgantibus, quæ respiciunt cacochymiam, idest, prauos succos in corpore exsistentes: de quibus egimus c. 7. lib. 1. & ca. 19. lib. 6. vnde circa vsum horũ medicamentorum præsentia tria monere satis fuerit. Primo studendum, vt mitiora purgãtia exhibeantur: vitenturq; *confecta e scammonio, helleboro, & colocynthide*; nisi forsitan cum intemperie ventriculi sit coniunctum aliquod vitium summi momenti, v. g. apoplexia, aut epilepsia; quæ cogunt nos ad vehemẽtiora confugere; id quod tutius facere possumus, si intemperies sit frigida & humida. Nisi igitur cogat malum maioris momenti, non licet ascendere *vltra agaricum, rhabarb. senam, polypodium, epithymum*. Secun-

2.

do notandum, cum soluentibus esse miscenda medicamenta stomachica, quæ proportionem ventriculi fouent, de quibus suo loco. Hæc autem potissimum probantur, si non tantum corrigant soluentia, sed ẽt intemperiem, verbi gratia; si in morbo calidiore ventriculi, cum soluentibus misceamus *acetosam, acidum citri, violas*: in frigida autem intemperie licet miscere *saluiam, mentham, aromata, vinum aromaticum*. v. g. in calidiori intemperie *recipe rhabarb. el. ʒ. j. infundatur in sufficienti decocto acetosæ, & endiuiæ: & facta diligenti expressione, adde syrupi violacei, solidæ mannæ el. ana ℥. ij. Misce, & fiat potio breuis, qua expurgabitur biliosa materia, citra detrimentum ventriculi calidioris*. Si venticulus sit frigidior, & velimus exhibere rhabarbarum, ita præscribendum: *℞. rhabarb. el. ʒ. j. vini aromatici ℈. ij. fiat infusio in sufficienti quantitate decocti saluiæ & menthæ; & facta diligenti expressione, adde mellis rosati solutiui, mannæ el. ana ℥. ij. Misce & fiat potio breuis*. Tertio notandum, vt non adscendamus

3.

ad summam dosin; propter virtutem imbecillam in ventriculo, quia hic intemperie laborat.

IV. Resoluentia.

Sequuntur medicamenta Resoluentia, quibus vtimur propter materiam impactã in ventriculo. Hæc medicamenta sunt calida, & tenuis substantiæ nimirũ *aromata, vinum aromaticum, saluia, calamintha montana, eryngium, ammi. feniculum, botrys, maiorana, oxymeli scillit. mel scilliticum, sed possumus etiam scillam conficere cum saccharo, loco mellis, cum corpora sunt delicatiora: vti etiam licet sale theriacali: nam vehementer discutit. vti licet radice anthoræ, magnis antidotis, sed antiquis: præterea vti possumus diatrionpip. diacalamintha, diagalanga, licet etiam ascendere ad confectionem anacardinam: efficacissimum etiam medicamentum est hiera, confectum cum ʒ. lxxx. aloes, non cum ʒ. cxx. Item vti possumus guaiaco, sassafras, quæ & Indica sassifragia dicitur. salsa, china*. Sed notandum, cum hæc medicamenta calefaciant & siccent, differentiam esse secundum magis & minus: nam in ventriculo frigidiore, referto pituita, probantur valentiora: si autem ventriculus afficiatur intemperie calida, caussa bilis, debilioribus uti oportet. Verbi gratia, si ventriculus sit frigidus, & pituita repletus, possumus exhibere *sassafras cum vino: Auicennas ascendit etiam ad rubrificantia*. In calidiore ventriculo, propter bilem, vti licet *china, sine vino; & cum carne, nisi coniuncta sit siccitas*. Sed de resoluentibus vberius loquemur in sermone de tumore vẽtriculi. At hoc loco intelligere oportet, an cum resoluentibus sint miscenda astringentia? Auicennas c. 14. in cura generali malorum ventriculi, inquit: non euacues medicamenta resoluentia a stipticis & astringentibus, ut conseruetur virtus. Cum resoluentibus ergo miscet astringentia. At idem Auicennas c. 33. inquit: Si humor sit frigidus & humidus, oportet vti resoluẽtibus, nec miscenda sunt stiptica; error enim is est maximus, siue sint cibi, siue medicamenta. Pro resolutione scire oportet, sermonẽ esse de vacuantibus ventriculum, vel Sensibiliter vel Insensibiliter. Medicamenta, quæ sensibiliter euacuant, sunt calida sicca, & impetu quodam agunt; vnde necessario dissolueretur substantia calidi innati, nisi miscerentur astringentia. Medicamenta autem insensibiliter euacuantia, sunt, quæ diriguntur ad humorem imbibitum in tunicis: hic humor, vel est particeps caliditatis, vt bilis; vel siccitatis, vt melancholia; vel expers est & caloris & siccitatis, vt pituita, quæ generatur in ventriculo frigidiore. Si humor particeps fuerit caliditatis, cum absumatur substantia calidi innati, a caliditate humoris: propterea cum resoluentibus sunt miscenda astringẽtia: quia calidum innatum sustinere non potest dissipationem, quæ fit & ab humore calido, & a medicamento calido. Si humor fuerit particeps siccitatis, ut melancholia; cum vi siccitatis absumatur calidum innatum, ob id miscenda etiam sunt astringentia cum resoluentibus: quia calidum innatum dissiparetur & ab humore sicco, & a calido medicamento. Si humor impactus sit particeps frigiditatis & humiditatis; cum a frigido humore non dissipetur substantia calidi innati, sed potius vi humiditatis suffocetur, & vi frigiditatis remittatur calor insiti calidi, ob id medicamenta resoluentia non sunt corrigenda astringentibus: Vnde Auicennas, si humor est frigidus & humidus, non miscet astringentia. Non ergo perpetuo improbantur astringentia, sed ubi resoluenda est pituita.

Stiptica q[uan]do sint m[i]scenda res[oluentibus]

V. Alterantia per contrarium. Calida i[n]temperies.

Dicendum modo de Alterantibus per contrarium. Si ergo simplex sit intemperies: & primum, si intemperies calida, probatur *medicamentum confectum e rosis, violis, cichorio, endiuia, soncho, acetosa, hordeo, acido citri, cydonijs, lactuca, aceto. caphura*. Si insignis sit calor, ascendamus ad *papauer, ad aquam frigidam*. Sed notandum, cum frigidis calida esse miscenda, ita tamen vt frigida sint copiosiora. Vnde medicamenta exhibeantur in conseruis, iubeatis ut non imponatur saccharum in quantitate consueta, sed in minori, ideoque saccharum rosaceum ita præscribendum, vt conficiatur cum minori copia sacchari, propterea quod dulcia bilescunt. Si autem medicamenta hæc frigida applicentur, cum frigidis oportet miscere *mastichem*, quamuis intemperies sit calida: verbi gratia, *℞. olei uiolati ℥. j. succi lactuca ℥. ß. olei mastichini ℥. ß. ceræ lotæ in aceto ʒ. j. ß. Misce & fiat linimentum*. Calida cum frigidis miscenda sunt: quia frigida prosunt quidem, vt tollunt morbum calidum, sed nocent ut minuunt caliditatem calidi innati. Notandum circa vsum istorum medicamentorum, Auicennam in capite de cura intemperiei calidioris dixisse; cum emplastras stomachum frigidis medicamentis, caue ne septum attingas: vnde expedit medicamentum applicare inferius, circa vmbilicum. Et si contingat vt medicamentum sit iusto frigidius, adhuc magis nocebit. Desumpsit hoc a Galeno cap. octauo, libro septimo, method. vbi scribitur, frigida præcordijs applicata; æstum ventriculi remittere, sed lædi respirationem, propter diaphragma. Huic ergo nocumento oportet calidis occurrere: nam ratione caliditatis ventriculi opus est frigidis; sed ratione respirationis

opus est calidis: & ideo monet Galenus, vt post vsum calidorum redeamus ad frigida, quæ tamen non præcordijs, sed versus vmbilicum sunt applicanda. Et ob id cum Gal. c. 8. lib. 7. meth. in insigni caliditate, si vicina corpora ventriculo non sint robusta, tutius est progredi mitioribus, & ijs longiori tempore. Quod etiam obseruandum est in his quæ assumuntur: si enim in intemperie calidiore ventriculi velimus exhibere aquam frigidam: animaduertere oportet, num æger sit robustus vel imbecillis secundum gulam: si enim sit imbecillis, nequaquam frigida est exhibenda; vt monuit Galenus loco citato.

Frigida intemperies. 1. canon.

Quoad intemperiem frigidam; cum probentur medicamenta calidiora, duo circa hæc sunt notanda. Primum, vt non sint vehementer calefacientia: hæc enim, quatenus habent vim exsiccandi, possunt obesse, & morbum siccum inducere; loquimur enim hic de intemperie frigida simplici, & supponimus temperiem in passiuis qualitatibus. Quare in frigida intemperie simplici, probatur *conserua e betonica, conserua e saluia, e rore marino: probatur aromaticum rosatum: probantur aquæ Mutinenses, D. Petri: non probantur aquæ Aponenses, quia iusto sunt calidiores, & siccat. Probatur etiam oleum mastichinum, chamæmelinum, cũ parua quantitate olei de spica*. Auicennas, cognoscens in hac intemperie calidiora posse nocere siccando, miscet *adipem gallinæ, vt medicamentorum vim siccantem corrigat*. Quare & vos si vti volueritis calidioribus, poteritis administrare *cum omento, vel vituli, vel castrati. Probare etiam possumus Zingiber, sed conditum cum saccaro: licet etiam exhibere diatrionpip. sed cum vino: nam, mel, saccharum, vinum, substantifice humectant: vt propterea etiam probetur piper, sed cum cibis, qui noxam siccitatis tollunt. Exhibere etiam licet calidiora, sed cum iure, ob eandem caussam*. Secundo notandum est, vt medicus cum calefacientibus misceat astringentia ne dissoluatur substantia calidi innati. Ob id Auicennas probat, vt *cum decocto spicæ misceatur aliquid mastiches*: nam beneficio mastiches prohibemus dissolutionem calidi insiti. Potest igitur probari huiusmodi medicamentum: ℞. olei nardini ℥. j. ceræ ℥. ß. *Cera autem liquetur in oleo nardino: & post quam medicamentum hoc est refrigeratum, adde mastiches ʒ. ij. Misce. Basis est oleum nardinum. vt habet vim calefaciendi: cera habet rationem adiuuantis, quatenus est in caussa, vt diutius permaneat medicamentum, & magis efficaciter agat: additur mastiche, vt habet rationem corrigentis; corrigit enim oleum nardinum, ne dißoluat substantiam calidi innati*. Sed præterea hoc locum habet. ℞. *olei de spica* ℔ *ij. mastichini* ℔. j. *olei amygd. dulc.* ℔. ß. *vini generosi* ℔. j. *schœnanthi, spicæ, nucis moschatæ, macis ana* ʒ. ij. *mastiches* ʒ. j. *menthæ viridis M. ß. maluarum p. j. Contundenda contundantur craßo modo: & fiat infusio per diem naturalem, & fiat decoctio in duplici vase, ad consumptionem vini: deinde colentur pro stillicidio*. Possumus etiam vti hoc oleo, maximo cum fructu, in ratione fomenti, cum omento: optimum enim est medicamentum, cum sit compositum e calidis, & e corrigentibus; nimirum humectantibus & astringentibus. Quoad vsum horum medicamentorum, sufficit quippiam monere circa *Vbi agendum*: id est, circa ea, quæ extrinsecus admouentur. Sciendum igitur discrimen esse inter calida & frigida: nam frigida prohibentur a virtute: id est, a septo transuerso, seu a calido insito septi: calida autem non prohibentur: vnde Galenus cap. 5. lib. 7. meth. dixit, tutius esse calefacere, quam refrigerare. Cæterum si contingat, vt pars vicina sit calido morbo affecta: tutius est applicare calida versus vmbilicum, & regionem sinistram; quia in dextra regione caliditas iecoris potest prohibere.

2. canon.

V. Alterans per contrarium. Calida intemperies.

Cautio in applicandis calidis.

Humida dyscrasia.

Quoad humidam intemperiem: huius caussa probantur medicamenta siccantia; sed citra caliditatem

A & frigiditatem; quia hic agimus de dyscrasia tantum humida: ideoque si medicamenta exsiccantia sint frigida, oportet ea calidis corrigere; & si calida, frigidis corrigenda. Probatur ergo medicamentũ confectum ex resiccantibus calidis & frigidis inuicem mistis: inde enim resultat medicamentum siccans, citra calorem & frigus. Vsurpari potest medicamentum, quod cõficitur *e rosis, corallijs, santalis, e bolo Arm. ex omphacio, quinquefolio, sumach*. Hæc sunt siccantia frigida. Calida sunt, *nux cupressi, mastiche, agrimon. beton*. Ex his confectum medicamentum, siccabit citra caliditatẽ & frigiditatem. Notandum, cum e propositis medicamentis alia sint astringentia, vt *rosæ, corallium, omphacium, &c.* alia aperientia, vt *quinquefolium, betonica, agrimonia*: si contingat, vt aluus sit lubrica, nec patiẽs sit correptus aliqua obstructione; probari adstringentia: si autem aluus sit stiptica, & patiens sit correptus obstructione aliqua, vel obnoxius sit obstructioni; præferri aperiẽtia. Vnde Paullus c. 37. li. 3. probat in hac intemperie *acetum scilliticum, ius oliuæ sale conditum*. Quoad vsum medicamentorum vt applicantur, notare oportet, si ad caliditatem vergant siccantia, vel etiam sint temperata in actiuis, & sint non adstringentia; ventriculo possunt applicari, vt etiam septum attingant. At si medicamenta exsiccantia sint frigidiora, vel astringentia, non debent septo applicari; nam læditur respiratio. Vbi agendum indicatur quidem ab intemperie humida, vt lædit ventriculum: sed prohibetur a virtute septi; quæ tamen septi virtus non prohibet adstringentia, ratione quantitatis, vel qualitatis; nec septi virtus indicat quod est contrarium astringenti: vnde fit, vt non liceat adstringentia applicare, quia euadunt caussæ morbificæ, quatenus lædunt respirationem.

B

Cautio.

Sicca intemperies.

Si intemperies sit sicca, & simplex; remissa est: nam intemperies sicca intensa, coniunctam habet aliam qualitatem. Probantur igitur caussa siccæ dyscrasiæ *materiæ alimentales*, de quibus suo loco: nam intemperies sicca, fit a penuria alimenti. Notandum tamẽ, non esse contemnenda medicamenta humectantia: quamuis enim hæc non repleant, vt alimẽta; meatus tamen contractos dilatant, & alimentum impulsum in vicinas partes reuellunt: quemadmodum est *malua, althæa, borago, buglossa, poma, passulæ dulces, adeps vituli gallinæ, omenta, lac, aqua dulcis, vinum dulce*. Quæ medicamenta, extra vsurpata, humectant, nõ solum dilatando meatus contractos, sed etiam retrahendo alimentũ. Sed præterea quæ assumuntur in ratione alimenti, replent, verbi gratia, *poma, borago, buglossa, amygdalæ, lac, vinum*. Sed notandum, vt ijs quę applicantur, misceantur adstringentia: proposita enim medicamenta, vt habent vim laxandi, ita calidi innati substantiam dissipant: vt prosit addere *mastichen*. Quare in sicco ventriculo hoc medicamentum possumus præscribere. ℞. *ol. amygd. dulc.* ℔. *iiij. ol. mastichin.* ℔. j. *vini dulcis, non genorosi,* ℔. j. *foliorum malu. borag. bugloß. ana* P. j. *passularum dulcium* ℥. j. *mastiches* ʒ. *iiij. Mis. pro stillicidio, contusis contundendis. Hoc oleo poteritis etiam omentum calefacere, & applicare*.

C

D

Calida & humida dyscrasia.

Hactenus de medicamentis, quæ alterant simplicem intemperiem: sequuntur ea, quæ dyscrasiam cõpositam alterant. Et primum, si intemperies fuerit calida & humida: notandum e cap. 9. lib. 7. meth. humiditatem vinci a caliditate: ideoque, cum caliditas attrahat, & ventriculus humidior suscipiat, imminere inflammationem. Quare si intemperies calida sit intensa, probatur potio frigidæ: nam quamuis etiam frigida humectet; tamen relicta humiditas non minatur insignem noxam, & facile cedit siccantibus. Cæterum probatur etiam mistum medicamentum, confectũ e refrigerantibus & siccantibus, quæ medicamenta, quia seorsim sũt proposita, in morbo tum calido, tum humido; ideo iam non repetenda sunt.

Nn 2 Quoad

Cal. & sicca dyscrasia.

Quoad intemperiem calidam & siccam: cum Galeno cap. 8. & 9. lib. 7. meth. & cum Auicen. respicere oportet ad gradum caliditatis & siccitatis, vt pateat, num liceat vti vehemẽter refrigerantibus, potissimũ aqua frigida. Vnde quoad intemperiem calidam; si fuerit remissa, non vltra primum gradum; probantur moderate frigida, non autem probatur frigidæ potus. Si cõtra caliditas sit intensa, in secundo vel tertio gradu, probatur potus frigidæ, nisi virtus prohibeat. Virtutis autem statum patefacit siccitas: hæc enim si remissa sit, significat virtutem, tolerantem frigidæ potum: vnde Auicennas ait, hominem quandoque sanari integre potu frigidæ, dum non est siccitas superflua. Quod si intensa sit siccitas, denotat, quod virtus frigidam perferre nequeat: vnde Galenus c. 9. lib. 7. method. ait, dum cum siccitate est coniunctus calor, refrigerantia non esse adeo secura; nam vbi siccitas in ventriculo intensa est, totum etiam corpus siccum redditur: tunc igitur aqua copiosa, vi sua permeat in partes, in quibus penuria est roridæ humiditatis, carnis, adipis; ideoque ea violentia tangit calidum insitum, vt hoc necessario secundum caliditatem patiatur; quod non euenit, si coniuncta sit humiditas. Cæterum, si non vti liceat aqua frigida, cum Galeno vti oportet minus frigidis, vt tutius, quamuis longiori tempore, homo sanitati restituatur: vnde probatur medicamentum confectum *e violis, lactuca, amygdalis, pomis, floribus maluarum, &c.* Ventriculo igitur hoc medicamentum applicari poterit: *Recipe ol. violacei ℔. iij. olei amyg. dulc. rosacei completi ana ℔. j. vini dulcis, aquæ uel communis vel rosaceæ, ana ℔. ß. foliorum lactucæ maluarum, violarum ana P. 1. mastiches ʒ. iij. Misc. & fiat infusio, &c. & pro stillicidio, & pro fomento, cum omento. Probatur etiam omentum in hac intemperie madefactum lacte.* Quoniam autem sermo est de siccitate, in qua totum corpus siccatur; probatur etiam *balneum cum inunctione: balneum conficitur ex aqua dulci, moderate calida, vt non excitet sudorem: inunctio conficitur ex oleo amygdalino, & exiguo tum oleo violaceo, tum vino subdulci.* Ratio horum medicamentorum hæc est: propositum nobis est, corpus siccatum substantifice humectare, id quod fit ope alimenti: balneum & inunctio, non quidem sunt alimenta; sed tamen ita concurrunt, vt corpus alimento in iecinore genito, repleatur: non enim posset totum corpus alimento repleri, nisi attraheret alimentum, susciperet, apponeret, agglutinaret, & assimilaret. Balneum igitur meatus, siccitate contractos, dilatat, ut libere alimentum fluat; id quod balneum præstat moderata sua caliditate & humiditate: præterea balnei caliditate attrahitur alimentum, & hinc retrahitur, quod in vicinas partes vi siccitatis est cõpulsum: insuper calore balnei fouetur qualitas, idest, caliditas calidi innati, ut fiat assimilitudo: denique propter humiditatem balnei, alimentum suscipitur. Inunctio, quatenus conficitur ex oleo, idest, e lenta materia; facit vt alimentum attractum non euaporet, sed detineatur, apponatur, agglutinetur: quatenus autem conficitur ex oleo amygd. & e vino; calefaciendo conseruat calidum insitum vt fiat assimilatio. Additur autem oleum violaceum exiguum; nam huius virtute alimentum detinetur: & in præsentia sermo est de morbo calido; vt oleum violaceum frigiditate sua prosit: si enim siccitati non sit annexa caliditas, sed frigiditas: expedit abstinere ab oleo violaceo.

Frig. & humida dyscrasia.

Quoad intemperiem frigidam & humidam: probantur vehementer calefacientia; vt fuerunt resoluentia, proposita caussa pituitæ, verbi gratia, *aromata, guaiacum, sassafras: vinũ generosum, angelica odorata, &c. In præsentia addere licet Aponenses aquas, quia sermo est, de intemperie frigida & humida. Probantur et olea destillata ex aniso, feniculo, aromatibus; cum quibus oleis destillatis possumus conficere retulas: pro ℥. j.* A *sacchari, sufficit ut imponãtur guttę ij. uel iij. ol. destillati.* Cum autem hoc vitium sit admodum frequens, proponam optimum stillicidium, quod, meo iudicio, longe est efficacius, quam stillicidium aquarum Aponensium. *℞. olei de spica ℔. iij. de absinthio ℔. ij. olei de costo ℔. j. vini vel Cyprij, vel ad summum generosi ℔. j. aquæ vitæ ℥. iiij. cinamomi, macis, nucis moschatæ, zingiberis, caryophyllorum ana ʒ. j. ß. sassafras ℥. j. menthæ, maioranæ, origani, melissæ, calaminthæ mont. ana P. ß. seminis feniculi, cymini, anisorum, dauci, ammios, ana ʒ. ij. ß. Misce pro stillicidio. Licet etiam hoc oleo vesicas bubulas semi replere, & applicare ventriculo. Licet quoque hoc oleo decoquere ouorum vitellos, & applicare ventriculo. Vnde etiam laudatur ceratum ex aromatibus, & cera lota in aqua vitæ.*

Frig. & sicca dyscrasia.

Verum si dyscrasia frigida non fuerit coniuncta cum humiditate, sed cum siccitate, si frigiditas sit B remissa; probatur *conserua e floribus maluarum, e floribus borag. bugloss. & addatis quintam partem conseruæ e beton. vel sextam partem conseruæ e floribus rorismarini.* Et foueatur ventriculus extra eodem fomento, quod fuit propositum in sicco ventriculo: sed in præsentia, quia coniuncta est frigiditas, *vinum debet esse magis copiosum, & magis vinosum: & similiter oleum mastichinum: & præterea addere potestis melissam viridem.* Quod si contingat, ut aer sit frigidior, cum Galeno cap. 7. libro 7. method. oportet vti *lana, medicamento hoc imbuta*: nam aer frigidus in ratione caussæ, est signum frigiditatis magis contumacis. Et quia totum exsiccatur, oportet *balneum nonnihil calidius esse, quam in simplici siccitate: addanturque maluæ flores chamæmeli.* Fiat inunctio secundum totum cum *oleo amygdalino, chamæmelino, & cum vino non ita exiguo, vt in simplici siccitate.* Si annexa sit intensa frigiditas; probatur *conserua melisse, cum melle.* C Et extra, augenda est dosis *mastiches, vini, & melissæ viridis.* Quamuis autem aer non sit frigidior, licet tamen vti *lana medicamento proposito imbuta: licet etiã vti omento. Balneum calidius esse oportet: ita tamen vt non prouocetur sudor. In inunctione augeatur copia vini, & olei chamæmelini.* Galenus c. 7. meth. lib. 7. in dyscrasia sicca cum intensa frigiditate, peculiare proponit medicamentum: *pix enim arida, liquanda cum oleo amygdalino exiguo: & hoc medicamentum actu calidum vsurpandum.*

Cal. & frig. dyscrasia.

In calida simul & frigida intemperie; intra oportet administrare temperata: nam & calida & frigida obessent. Conficiendum ergo medicamentum *e borag. bugloss. endiuia, cichorio, violis, rosis, quibus addantur betonica, absinthium saluia, exiguum cinamomum.* Hæc medicamenta exacte sunt miscenda, vt resultet mistum temperatum: id quod consequimur per decoctionem & potiss. per fermentationem, idest, si diu permista maneant, antequam administrentur; & sub D radijs solaribus detineantur, uel in hypocausto. Formula hæc erit: *℞. conseruarum borag. cichor. rosaceæ, e betonica, roremarino ana ℥. j. pulueris cinamomi ʒ. j. cum syrupo de acido citri, & de corticibus citri, fiat electarium: cuius dosis a ʒ. ij. ad ℥. j.* Medicamenta quæ extra administrantur, fundo debent applicari, versus vmbilicum: debent etiam supra admoueri, in fine pectoris. Verum oportet vt diuersa sint medicamenta: calida enim ea parte ventriculo sunt applicanda, vbi viget intemperies frigida, & frigida, ubi uiget calida intemperies. Si intemperies calida detineat os uentriculi, & septum sit imbecillum: essent quidem medicamenta frigida supra, idest circa finem pectoris applicanda; non tamen id licet, propter septi imbecillitatem: ideoque præcipiendum ægro, vt in ore detineat frigida medicamenta, quale est, *aqua hordei, cum emulsione seminum melonum*; nam ob continuitatem tunicæ, hæc frigiditas communicatur ori ventriculi, & non læditur diaphragma.

In

Hum. & sicca dyscrasia

In humida & sicca simul intemperie; propter siccitatem probantur *alimenta*, de quibus cito agemus: propter humidam dyscrasiam, probantur siccantia, superius proposita, in intemperie sicca; ne tamen his morbus siccus augeatur, uerbi gratia exhibendus est *puluis quinque folij, cum iure, saccharo, vel melle*: nam quinque foliorum, vt exsiccans, occurrit morbo humido; medicamentum autem illud, quatenus est alimentale, ratione iuris, sacchari, vel mellis, occurrit morbo sicco. Et hæc dicta sint de alterantibus per contrarium.

VI. Stomachica seu appropriata.

Proponenda denique sunt stomachica, idest, quæ fouent proportionem ventriculi. Auicennas ergo probat *pelles intrinsecas ventris gallinacei*: quamuis parui faciat hoc medicamentum Galenus. li. 11. simp. est tamen medicamentum, quod obesse non potest. Probat etiam Auicennas *corallium in potu, ad ℈. ß. & propterea etiam corallium de collo suspendit*. Notandũ autem cum Galeno c. 24. li. 5. simpl. medicamenta proprietate operantia, non iuuare in omni morbo illius partis, sed interdum qualitate euidenti nocere posse: proinde qualitates illæ noxiæ corrigi debent. Ita in ventriculo frigido & sicco; si exhibeatur corallium, quòd & ipsum frigidum siccumque exsistit; nocebit, nisi a medicamento calido atque humido corrigatur. Mesues probat *chebulas & emblicas: sed cum myrobolani sint frigidæ & siccæ; in morbo frigido & sicco vel non debent administrari; vel corrigi debent melle aut saccharo, quæ sunt materiæ calefacientes & alimentales*. Præcipuum locum inter medicamenta a proprietate conferentia, obtinent *magnæ antidoti, quæ componuntur e multis medicamentis stomachicis*: verum quoniã euidenter calefaciunt & siccant, in morbo calido & sicco nocent; in frigido & humido omnibus reliquis sunt anteponendæ: vnde in tali morbo quidam pro secreto habent: ℞. *miuæ aromaticæ* ℥. j. *theriacæ antiquæ* ℨ. j. *vini aromatici cum mentha præparati* ℥. j. ß. *Misc.* Hæc de medicamentis.

De victus ratione.

Dieta.

RESTAT tandem, vt de materia etiam diætetica loquamur. De aere egimus in malis capitis & thoracis. In cibo & potu, primum communia quædam afferemus: deinde in specie de diæta in intemperie & fine materia, & cum materia, loquemur. Communia quædam Auicennas proponit, de quantitate & qualitate. Quoad quantitatem, ait: ciborum immodicã copiam esse inimicam ventriculo: & hinc corpus hominis gulosi non augetur, quia cibus iusto copiosior digeri nequit. Quoad qualitatem, & primo reconditam; inquit Auicennas, quæ displicent esse fugienda, quoniam sunt noxia ventriculo, & ipsius proportioni aduersantur. Quoad qualitatem euidentem; ait ea quæ stiptica non sunt, ventriculo nocere, vt *lac, medullæ, cerebellum, acetosa, grana pini: hæc enim habent vim laxandi, quamuis grana pini etiam propter crassitiẽ & visciditatem nocent, cum sint difficilis coctionis: valeant igitur; qui tam libenter concedunt nucleos pineos*. Laxantia autem nocent, quia dissoluunt calidum innatũ ventriculi, quo tamen maxime est opus, ad chylum elaborandum. In sicco tamen ventriculo, in quo meatus contracti sunt, tuto vsurpantur, quæ meatus contractos laxant vt lac: nec enim dissolutionis calidi innati metus est.

Copia cibo rũ vitanda. Naturæ aduersa item. que relaxantia, fugiẽda.

Diæta in dyscrasia fine materia.

Sed ad magis specialia descendemus. Quoad intemperiem sine materia & primo frigidam; probatur cibus facilis coctionis & facilis distributionis, & exigui excrementi. Cibus cõdiendus est calidis & iucundis; nim. *aromatibus, roremarino, saluia, feniculo, petroselino, melissa, mentha. &c.* Pro potu sit *vinum quod accedat ad vinosum, non recens: & sit vel sincerum uel medicatum cum absintho, saluia, guaiaco, &c.* Si patiens nõ bibat vinum, probatur *aqua, sed iam prædictis calidis*

Frigida.

A *alterata*. Potus non exhibetur vehementer actu frigidus: quia intemperies frigida est. In Calida intemperie probantur cibi conditi *hordeo, cucurbita, emulsione seminum melonum, lactuca, soncho, endiuia, &c.* Potus sit *aqua aut vinum pauciferum*. Potio euidenter actu frigida cõcedi potest. In Humida intemperie probatur cibus ex *auiculis montanis, e perdicibus, turturibus, pullis gallinaceis, sed assis*. Condiantur cibi *aceto, sale, coriandro, aromatibus*, sed in parua copia, ne oriatur morbus calidus. In Sicca dyscrasia, Galenus c. 6. l. 7. met. probat *lac humanum, non improbat asininum*. At ne acescat in ventriculo, misceatur *mel vel saccharum*, sed in parua copia; dum in actiuis non est excessus. Sed de lacte opportunius infra c. 28. l. 6. de febre hectica. Addit Galenus, si æger non delectetur lacte, posse exhiberi *cremorem ptisanæ, vel alicæ. Probatur etiam vsus recentium ouorum. Item panis purus, non furfuraceus, coctus in furno, vt æqualiter coquatur, fermentatus, vt facile coquatur in ventriculo & distribuatur.*

Calida.

Humida.

Sicca.

B *Probatur etiam panis salitus in sicco ventriculo, vt distribuatur, & sic occurrat siccitati totius corporis. Hinc sale condiendi sunt cibi viscidi, vt cochleæ, testudines, alica: non autem ptisana, & reliqua cibaria, quæ facile distribuuntur*. Et in praxi notandum est, vt dum siccitas in ventriculo tantum exsistit, totum vero corpus nondum est resiccatum; *vt a sale abstineamus, nec demus panem salitum*, quia hic tantum probatur ratione siccitatis totius corporis. Probat etiam Galenus *pisces saxatiles, decoctos cum iure albo, id est aqua, oleo exiguo, porro & anetho*: ratio est, vt velox fiat distributio. Non tandum tamen, si patiens non egeat anetho, ab hoc abstinendum esse, nam si Galenus abstinet a lacte, dũ æger nõ delectatur lacte, multo magis debemus nos abstinere ab anetho. Probat etiam Galenus *alas & testes gallinaceorum, qui ad vberiorem humectationem alte sint nutriti. Probantur carnes molles*: nam duriores

C sunt difficilis coctionis & distributionis: vnde nõ probatur *suilla caro*, quamuis maxime nutriat, quoniam facultas non potest coquere. In sicco ventriculo prodest, vt ter in die naturali homo cibetur. Potus non debet esse *vinum adstringens*: nã omnia austera sunt contraria siccitati c. 6. lib. 7. meth. quia humiditatem alimentalem absumunt, imbibunt, & exprimunt in sinum ventriculi, truduntque ad vicina membra. Idẽ tamen Galenus eodem in loco, probat vinum adstringens? Dicendum pro resolutione: in sicco ventriculo probari vinum aquosum, quod pauci caloris particeps mitius agit in calidum innatum, nec hoc dissoluit, sed secundum substantiam, & qualitatem conseruat: quod ab aqua fieri nequit, vnde non aqua, sed vinum aquosum probatur. Cum autem hoc vinum sit tenuis substantiæ, sicut facile descendit in ventriculum, ita etiam facile rursus egrederetur, cibumque, cuius est vehiculum, incoctum secum duceret: oportet ergo leuiter esse adstringens, vt cibus in ventriculo

Galenus conciliatur.

D lo detentus concoquatur. Neque ob leuẽ adstrictionem siccitatis imminet periculum: quia hoc vinum non ita est adstringens, vt humiditates alimentales ebibat, absumat, vel exprimat in cauitatem ventriculi, partes ve vicinas; quemadmodum est vinum austerum, de quo loquitur Galenus in principio capitis. Vinum generosum, cum admodum sit calidum, ferit vires imbecilles: nam calidum innatum, quod in ventriculo sicco non fouetur ab humiditate alimentali, quæ resiccata est, facile a vino meraco dissoluitur. Quare in sicco ventriculo licet vti *vino aquoso adstringente, sed leuiter*: atque ita nulla est discordia in dictis Galeni.

Hæc de cibo & potu, ratione simplicis dyscrasiæ. Quoad intemperiem compositam: in calida & humida intemperie, cibi sunt condiendi frigidis & siccantibus; quæ non debent esse adstringentia, si patiens secundum abdomen afficiatur obstructionibus, vel sit obnoxius obstructionibus: ideoque cibi tunc con-

Dyscrasia composita. Calida. humida.

diendi *endiuia, soncho, aceto, succo citri, limonis; sed isti fructus sint optime maturi, ne adstringant; licet etiam condire succo aurantij non acerbi*. At si obstructionis non sit metus, condiantur cibi adstringentibus; vt *granatis acerbis, omphacio, miua cydoniorum simplici, succo citri, limonis, sed hi fructus sint immaturi; licet etiam cibos condire aurantijs acerbis, cerasis acerbis*. Notandum tamen; vt adstringentia moderate vsurpentur ne fiat obstructio. Potus sit *vinum pauciferum*, modo magis, modo minus adstringens. Probatur etiam *aqua similiter alterata*. Quoad intemperiem Calidam & siccam: e Galeno c. 6. 7. & 8. l. 7. meth. si siccitati iūctus sit calor remissus, probatur *lac*, vt in intemperie sicca tantum: discrimen solum est, vt ratione caliditatis annexæ *mel, quod lacti miscetur, minuatur, vt gustu vix percipiatur: vel tutius loco mellis sacchar o vti possumus, verbi gratia, in lactis* ℔. ß. *imponere possumus sacchari* ʒ. ij. *vel iulapij violacei* ℥. ß. Quoad reliquos cibos, probantur iam propositi, in intemperie sicca tantum, relictis tamen condimentis calidis. Potus erit *vinum*, sed magis aquosum, quam in intemperie sicca tantū. Potio non sit admodum actu frigida, nisi aer sit calidior; qui feruore suo morbum calidum magis ad patiendum difficilem reddat. Si cum siccitate coniunctus sit calor intensus, licet sitis urgeat, lac tamē, quia siticulosis est noxium (aphor. 64. sect. 5.) in hac dyscrasia non proponitur a Gal. c. 8. li. 7. meth. nisi caliditas refringatur: lac enim ob feruorem ventriculi insignē corrumpitur. Cibi ergo probātur confecti ex *hordeo, lactuca, melonibus, cucurbita, anguria, &c.* Potus sit *vel vinum, sed admodum aquosum, vel aqua siue simplex, siue hordeacea: optimus potus est si fiat e destillato iure longo pulli, cum succo anguriæ*: qui potus maxime conuenit, in ventriculo admodum calido & sicco.

Frig. sicca.

Quoad intemperiem Frigidam & siccam; in hac quoque animaduertere oportet, num siccitati annexa sit frigiditas remissa, vel intensa. Si remissa: probatur *lac cum melle copiosiore, quam in temperie sicca tantum: verbi gratia, in lactis* ℔. ß. *miscere possumus mellis* ℥. j. ß. *vsque ad* ℥. ij. Cibi condiendi sunt *melle & sacharo copiosiore*. Probantur etiam cibi magis actu calidi. Potus sit *vinum minus aquosum, & plurium annorum, quam in dyscrasia sicca tautum*. Si cum siccitate coniuncta sit frigiditas intensa, *cum lacte mel adhuc copiosius miscebitur: vt liceat etiam mel solum exhibere*: si enim decoctum sit & despumatum, ferme totum mutatur in alimentum. Cibi condiendi *melle & sacharo*, in magna copia, vt cibi magis calefaciant. Potus sit *vinum calidius, magis generosum & antiquum, quam in sicca intemperie tantum. Si patiens vinum non bibat: detur ius cum melle vel sacharo, vel etiam mulsa detur, sed meracior, cum aliqua portione cinamomi*.

Frig. humida.

In frigida & humida intemperie, probantur cibi, qui fuere propositi in intemperie frigida. Condiendi sunt cibi calidioribus, vt aromatibus & alijs. Idem de potu dicendum.

Cal. frigida.

Quoad intemperiem Calidam & frigidā; sicut medicamenta temperata probauimus; ita etiam victus temperatus probatur. Cibi ergo condiendi sunt, condimentis tum calidis tum frigidis: nam ita cibus erit temperatus. *Vinum sit mediocre, non vinosum, nec aquosum: vel etiam vti licet aqua, seu iure, quæ tamen debent alterari hordeo & cinamomo*.

Hum. sicca.

Quoad intemperiem Humidam & siccam; probantur materiæ alimentalis, quemadmodum fuere propositæ, in temperie sicca tantum. At ratione humiditatis abstinendum ab humidioribus. Probantur igitur *auiculæ montanæ, columbæ turriales. Cibi sint assi: conditi exiguo aceto*. Potus sit *vinum medicatum, cum quinque folio, vel capillo Veneris, in quibus est aliqua vis siccandi*.

Dyscrasia cū materia.

In intemperie cum materia, varia ratio victus est, pro vario vitio ipsius materiæ, secundum quantitatem & qualitatem. Ratione quantitatis; probatur victus minuens, cuius beneficio materia morbifica insensibiliter euacuatur. Vnde cibus dabitur in exigua copia, nisi quid prohibeat: prohibet autem virtus, si scilicet materia morbifica non nisi longo tempore absumi potest; veluti si pituita sit copiosa, crassa, viscida, frigida. Vitium in qualitate materiæ, est primum in prima qualitate: vt si materia morbifica sit calidior, probetur victus frigidior; de quo in intemperie calida diximus: si contra materia sit frigidior, probetur cibus calidus. Et sic de reliquis. Si vitium sit in qualitate secunda: si materia adhæreat, quoniam est crassa & viscida; probatur victus attenuans (victus tenuis dirigitur ad quantitatem materiæ: victus attenuans, ad qualitatem secundam) nimirum calidus & tenuis substantiæ; at varius, pro discrimine materiæ, & pro statu virtutis. Si ergo materia fuerit crassior; probatur victus magis attenuans, vt in dyscrasia frigida & humida, cum materia pituitosa: quem victum permittit & materiæ frigiditas & virtus. Si permittentia non adsint, mitioribus est occurrendum: non autem permittit intemperies calida; nam calidū a calido augetur: nec permittit virtus in sicco morbo; quæ enim sunt calida & tenuis substantiæ, dissoluunt calidum innatum, quod est exiguum in sicca intemperie. Tunc ergo cibi condiendi sunt attenuantibus citra caliditatem, vt *quinque folio, feniculo viridi, radicibus petroselini, non seminibus; & ab aromatibus est desistendum*. Hæc de cibo & potu.

Alui beneficium. Vomitus.

Reliqua patent. Sufficit cum Auicenna notare, quoad inanitionem, vt aluus seruetur lubrica, vt homo fugiat Venerem. Quoad motum, vt caueat patiens secundum ventriculum a vomitu laborioso: nam per motum hunc violentum, dissoluitur substantia calidi insiti.

CAPVT III.

De Paruitate ventriculi.

Transitio.

EXplicatis vitijs pertinentibus ad ventriculum, vt ventriculus est constitutus e partibus similaribus: modo agemus de vitijs attinentibus ad ventriculum, vt est instrumentum, & quid dissimilare.

Nomen.

Hæc vitia sunt Paruitas & Tumor. Primum igitur de paruitate dicemus, propterea quod est vitium natiuum. Per paruitatem autem ventriculi intelligimus vitium in respectu ad reliqua membra, ad totum corpus: non enim intelligimus paruitatem simpliciter, sed in respectu ad alia membra, vt si ventriculus sit paruus, iecur autem magnum, totum corpus magnum.

Definitio.

Hoc vitium generatur, dum parentibus occurrit aliquod noxium, vi cuius emittitur semen ita deficiens, vt generetur calidum insitum ita vitiosum, ut facultas generatrix ita frustretur, vt procreetur ventriculus plus quam decet minor. Est igitur ventriculi paruitas magnitudo imminuta ventriculi, producta a frustratione generatricis. Forma est magnitudo imminuta: quæ, vt est magis vel minus imminuta, & proinde vt magis vel minus proportione caret, ad magnitudinem reliquorum organorum; ita magnitudo hæc imminuta locum sibi vendicat modo symptomatis, modo morbi symptomatis, in qualitate mutata, idest, in magnitudine diminuta, quæ cum parum deficiat a proportione reliquorum instrumentorum, non est caussa læsæ actionis: non igitur morbus est, sed symptoma. Paruitas autem ventriculi habet rationem morbi, dum multum recedit a magnitudine reliquorum instrumentorum, ita vt lædatur actio, & per consequens sit morbus. Subiectum est ventriculus ad differentiā paruitatis aliorum instrumentorum.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est frustratio facultatis generatricis: vt hæc paruitas natiua, de qua loquimur, distingueretur a paruitate ascititia, quæ euenire posset in macie ventriculi. Et propterea intelligēdum, qua ratione

Frustratio generatricis, vitio calidi insiti seminalis, & materni sanguinis.

tione frustretur generatrix: quod difficillimum est. Quare sciendum, e traditis a nobis in doctrina de formatione fœtus; frustrari generatricem, vt residet in vtero, id est, in calido primigenio exsistente in vtero: vt vitium attineat ad calidum insitum, non autem ad vterum, sicuti quidam credūt. Si enim eueniat vt vterus sit paruus: in caussa erit parui tum ventriculi, tū reliquorum instrumentorum: in præsentia autem est sermo de paruitate solius ventriculi. Vnde, vt veritas satis recondita elucescat, confugiendum ad Galenum, c. 11. l. de arte med. vbi statuit, paruum caput necessario esse malum: caput autē magnū, esse modo bonū, modo malum; bonum, si producatur ab insita virtute robusta, quæ copiam & optimā materiam efformare possit, vt caput sit tum magnum, tum bene formatum: caput autem magnum est malum, si prodeat non a robore facultatis, sed solum a copia materiæ; tuncque producitur caput magnum, sed non concinne formatum. Ex his verbis colligendum, virtutē procreantem instrumēta, esse insitam; & modo robustā, modo imbecillam: & præterea agere virtutem procreantem instrumenta in materiam modo bonā, modo malam. Vnde hoc loco duo sunt intelligenda: primum, quid sit hæc insita virtus, vt etiam cōstet, quod sit eius subiectum: deinde, quidnam intelligere oporteat per materiā vel bonam vel malam, e qua organa formantur. Et hæc duo breuiter explicabimus. Quoad primum, per insitam virtutem intelligimus facultatem generatricem a parentibus tributam: cuius subiectum fuit semen eiaculatum; deinde subiectū fuit semen cum sanguine, in calidum primigenium conuersum: vt propterea facultas generatrix resideat in calido primigenio. Ad quod respiciens Galenus in com. aduersus Lycum, ait, animalia sortiri primā generationem e calido innato. Proponit primam generationem, ad differentiam secundæ: siquidem animalia in secunda generatione sortiuntur partes solidas & viuentes; in prima autem generatione calidū insitum. Amplius cum facultas generatrix resideat in calido insito; est modo robusta, modo debilis: non propria ratione, quia nō suscipit magis & minus; sed hoc fit, prout calidum primigenium est, modo robustum, modo debile: vt calidum insitum secundum quantitatem & qualitatem quandoque bene habeat, quandoq; male: vnde si contingat vt calidum insitum sit copiosum & bene temperatum; est sedes & organum generatricis robustæ: si contra, debilis vrtutis. Cæterum, cum calidum insitum generetur e parentū semine: vt varium emittitur semen, ita fit varium calidū insitum. Sciendum autē varium profundi semen, non modo pro discrimine parentum, vt parentes probum vel improbum semen tribuunt, in diuersis congressibus; verum etiam discrimen esse in semine, quod vno congressu emittitur. Nam in eodem coitu præstantius est semen, quod primo effunditur, quia magis est in testibus elaboratum & est magis spiritu vitali plenum: ideoque in tertia & posterioribus eiaculationibus emittitur semen minus elaboratum; & in superfluo coitu emittitur etiam semen cruentum, crudum & incoctum. Quare si eueniat, vt seminis portio melior attineat ad hepar, minus proba ad ventriculum; fiet, vt fœtus melius formetur secundum hepar, quā secundum ventriculum: vt hinc ventriculus fieri possit paruus. Verum id quoque sciendum, semen eiaculatum esse quoddam mistum e spiritu vitali, & humore, humorem autem probum prodire a parente, qui optimum sanguinem generat, & qui testes habet robustos: spiritum probum emanare, tū ab optimo corde, tum ab alijs partibus. Iccirco necesse est semen in quantitate & qualitate esse optimum: ita tamen vt semen capiat quantitatem ab humore, qualitatem a spiritu. Vitalis autē spiritus a corde prodiens primum reliquis impertitur partibus, mox ab his procedens, progreditur in humiditatem seminalem tēpore coitus: quo fit, vt cum ad generatricem attineat simile generare, si contingat, vt spiritus prodeant a parente donato magnis oculis, fœtus similis producatur; & similiter si prodeat a vētriculo paruo, fiat vētriculus paruus. Quare constitutum sit, per calidum insitum esse intelligendum calidum primigenium: per insitā vero virtutem, a Galeno propositā, intelligere oportere facultatem generatricem; cuius subiectum est calidum: quod si bene habet secundum quantitatem & qualitatem, est sedes virtutis robustæ; si cōtra, debilis: tandem materiam e qua, esse sanguinem maternum. Hinc liquet, si virtus sit robusta in calido insito; & sanguis maternus bene habeat secundum quantitatem, & secundum qualitatē; produci optima instrumenta: si autem contingat, vt vitium sit in virtute insita, hoc est, e parte calidi insiti, & probitas in sanguine materno: vt dum pater est male cōstitutus, mulier autem probe habet: tunc organa procreantur vitiosa, & præsertim male figurata & intemperata: etenim imbecilla vrtus, ratione calidi insiti vitiosi, materiam etiam optimam vincere non potest. Si autem vitium sit in sanguine, nō in virtute: si sanguis deficiat; organa creabuntur exigua sed bene figurata. Si autem sanguis abundet; producentur organa magna, at male figurata. Si sanguis vitiosus sit ratione qualitatis; generantur organa intemperata. Si denique vitium; fit & in virtute, & in sangine: si sanguis deficiat; organa producentur exigua, & male figurata: Si abundet sanguis; organa creabuntur tum magna, tum monstruosa. Ex his igitur colligendum, ventriculum iusto minorem creari, si calidum insitum sit particeps facultatis generatricis, impertitæ a spiritu, prodeunte a parente, donato paruo ventriculo. Interim tamen non semper pater paruum obtinet ventriculū; sed fit etiam paruus ventriculus, si calidum insitum, vt attinet ad ventriculum, fit imbecillum: vt quamuis sanguis maternus sit copiosus, exiguus tamen a calido imbecillo attrahatur. Quod si absolute sanguis maternus deficiat: paruitas oritur non modo secundum ventriculum, sed etiam secundum omnes partes. Ex his colligere licet, imminutam magnitudinem natiuam accidere ventriculo, dum frustratur facultas generatrix vitio vel calidi innati, vel vitio simul Sanguinis materni.

Differentiæ.

Cæterum ventriculi paruitas modo Magis, modo Minus est disproportionata. Proditque hoc vitium, quoad differentias, a caussa efficiēte, vel solū a Calido insito; vel a Calido insito, & a sanguine materno.

Signa.

Galenus c. 71. art. med. admonet quandoque ventriculum esse adeo eminentem, id est, vergentem ad exteriora, vt tangentes facile magnitudinem & paruitatem ventriculi agnoscant: vt propterea paruus ventriculus ita constitutus non egeat signis. Si autem ventriculus situm obtineat profundiorem; cum Auicenna ventriculi paruitas indicatur e difficili tolerantia cibi copiosi, vt patientes repleantur ante saturitatem cibi.

Præsidia.

Quoad indicationes: attinent hæ ad præseruationem: nam paruitas ventriculi est effectus generatricis, e materno sanguine; quorum nullum est præsens: indicatio autem sumitur a præsenti. Quare in presentia scopi debent esse præseruatorij: vt homo præseruetur a malis, quæ vi paruitatis ventriculi occurrere possint. At cum hæc mala prodeant a vitijs, attinentibus ad opera, id est, a vitiosis operibus parui ventriculi: sciendum hoc opus esse vel alimentale, vel excrementitium. Opus alimentale est chylus quantitate deficiens, qui non sufficit pro alendo corpore: vnde ἀτροφία imminet. Quare huiuscemodi opus ita deficiens, indicat remedium, producens chylum copiosum, vt sufficiat pro corporis nutritione. Opus excrementitium est prima superfluitas, quæ, vt noxia, indicat remedium expellens, seu euacuans.

Prognostica.

Licet nulla sit spes ampliandi vētriculū; quia desideratur

deratur tum agens, tū materia e qua: non tamen est impossibile scopos præseruatorios explere. Verum facilius est, primas superfluitates vacuare: minus facile, procurare, ut chylus generetur ita copiosus, ut sufficiat pro totius corporis nutritione, difficultas autem varia offertur, pro ratione paruitatis ventriculi, & temperamenti, & totius corporis. Nam difficultas magis magisque augetur, quo ventriculus erit minor, in respectu ad totum corpus: nam opus est copioso alimento, quod ventriculus paruus non potest coquere. Difficultas augetur, si annectatur intemperies: nam ventriculus dyscratus adhuc ægrius concoquit. Et difficultas etiam intenditur, si totum corpus fuerit calidum & siccum: hoc est, absumēs copiosum alimentum: & si etiam totum corpus fuerit rari habitus, nam fit dissolutio.

Curatio. Quoad materias præsidiorum, & primum chirurgicas: in defectu chyli deficit sanguis: quare non secanda vena. At ratione excrementi, & præsertim, si aluus non sit lubrica, probantur fonticuli.

Quoad medicamenta: probantur lenientia proposita in serm. de intemper. ventriculi, & roborantia. Auicennas probat vomitum bis in mense, si homo facile euomat. Quare oportet leuioribus vomitorijs vti: vt *oxymelite simpl. in iure tepido*.

Diæta. Quoad diætam: cum Auic. probantur cibi copiosi alimenti, & exigui excrementi. Sed hi cibi debent esse copia exigui, propter vētriculi paruitatem: sed pluribus exhiberi debet vicibus in die: nam caussa nutritionis opus est copioso alimento; quod ventriculus nequit capere, cum sit paruus: ideo pluribus vicibus cibi euchymi, & multum nutrientes sunt offerendi.

CAPVT IIII.

De Tumore ventriculi.

Ventriculus cum non modo corripiatur magnitudine imminuta, verum etiam aucta: & magnitudo aucta possit esse & natiua, & ascititia: de natiua non est dicendum; præsertim cum huius natura pateat e superius propositis, & præterea magnus ventriculus sit in caussa potius boni, quam mali operis. Propterea dicendum est de magnitudine aucta ascititia, quæ vocatur Tumor: qui cum sit malum & frequens, & periculosum; ideo diligēter de eo dicendū. Et quidem in præsentia diligentiores erimus: ita in tumoribus aliarum partium breuissimi erimus. Quoad

Nomen. nomen: cum Galeno, libro de tumor. præter naturā, capite primo, scire oportet, tumorem bifariam accipi posse: primum, vt attinet ad quantitatem primam; deinde vt spectat ad quantitatem non primam. Declaro. Per primam quantitatem intelligimus tumorem prodeuntem a materia, sola peccante copia, vt hæc materia, verbi gratia, est bona vel caro, vel pinguedo: per non primam quantitatem intelligere oportet vitium, seu tumorem, qui spectat ad materiam, peccantem non modo secundum quantitatem, verum etiam secūdum qualitatem; vt verbi gratia est tumor qui fit a bile copiosa, vnde fit a bile & copiosa, & calida, siccaque; ac proinde a materia, & copia, & qualitate peccante. In præsentia igitur per tumorem intelligimus spectantem ad quantitatem non primam. Vt institutum sit, dicere de ventriculo non carnosiore, non obesiore; sed correpto inflammatione, erysipelate, œdemate, scirrho, cancro, carbunculo, abscessu, & inflatione. Et fortasse quędam intelligetis, rara, & a nobis diligenter meditata. Verum cum tumor sic acceptus cum Galeno, possit esse tum morbus, tum symptoma: in præsentia per tumorem intelligimus morbosum. Adhæc cum vi tumoris morbosi lædatur actio ventriculi, & vt ventriculus est instrumentum, & ut obtinet partes similares: nunc principaliter sermo erit de tumore ventriculi, ut est instrumentum: secundario vero, vt ventriculus obtinet partes similares. Verbi gratia: cum inflammatio sit morbus in compositione & intemperie: principaliter respicimus ad inflammationem, ut est morbus in compositione. Tumor igitur hunc in modum acceptus,

Generatio. sic generatur: dum nimirum ventriculo occurrit materia peccans & copia, & qualitate, vt ventriculus & augeatur, & alteretur, atque ad eam perducatur magnitudinem & intemperiem, ut ratione vtriusque lædatur actio. Quare ventriculi tumor est ma-

Definitio. gnitudo aucta, cum intemperie, lædens operationem ventriculi, procedens a materia, copia, & qualitate peccante. In qua definitione forma est ma-

Forma. gnitudo aucta cum intemperie, lædens operationes: nam tumor morbosus, est morbus compositus e magnitudine aucta & intemperie: vnde proponitur a nobis tum magnitudo, tum intemperies eo excessu, ut lædatur actio; & propterea magnitudo aucta sit morbus, & intemperies sit morbus. Vnde Galenus capite primo, libro tertio de causs. symptom. ait; ventriculi actionem lædi ob morbos partium dissimilarium, hoc est, ob inflammationem, ob erysipelas, & hinc ob magnitudinem auctam, seu tumorem: quo loci Galenus proponit ventriculum, vt est quid dissimilare. Idem Galenus respiciens ad intemperiem capite secundo, libro de tumor. præter natur. statuit, in inflammatione partem non modo augeri secundum quantitatem, sed etiam alterari secundum qualitatem. Quare tumor erit morbus, in mala compositione, & in intemperie: siquidem dum humor peccat & copia, & qualitate; ita qualitate alterat, vt citius noceat qualitate, quam copia: verbi gratia, si sanguis fluat in uentriculum, primum est caussa morbi in intemperie; secundo est caussa morbi in mala compositione: & propterea dicit Galenus cap. duodecimo, libro de differ. morb. inflammationem necessario esse morbum in intemperie, non necessario

Subiectum. in mala compositione. Subiectum est ventriculus: vt distinguatur tumor, de quo iam loquimur, a tumore aliorum instrumentorum. Et cum uentriculus vix afficiatur tumore secūdum se totum; dicitur subiectum tumoris secundum sedem vel Internam, vel Externam; vel Dextram, vel Sinistram; vel Infernam, vel Supernam. Quamuis intemperies, ad differentiam magnitudinis auctæ, vt plurimum totum ventriculum afficiat.

Caussa efficiens. Caussa autem tumoris est materia, copia & qualitate peccans: ad differentiam tumoris, qui produci potest vel a carne, vel a pinguedine; quæ materiæ, sola copia peccant. In hac materia perpendi debet Spe-

I. Species caussæ efficientis. cies, Vitium, & Caussa generans. Quoad speciem: est Vapor, vel Minera. Vaporis ratione fit tumor, quē Auicennas vocat inflationem, potestque etiam dici tympanites ventriculi, Paulus vocat flatum ventriculi, Aetius nominat inflationem. Minera, est Sanguis, Bilis, Melancholia, & Pus. Quoad mate[riam]

Sanguis. sanguineam: esse potest vel Sanguis, vel Ichor sanguinis. Si fuerit sanguis: fit tumor, qui vocatur inflammatio, in qua inflammatione capite secundo, libro de tumor. preter natur. sanguis non modo fluit, sed fluxus detinetur, & sic tumorem procreat: & ob Galenus ait, capite duodecimo, libro secundo cris. sanguinem in loco impactum, putrescere, & hinc creare inflammationem. Si autem fuerit ichor sangui-

Ichor sanguinis. nis, fit tumor, qui dicitur erysipelas. Concurrit autem sanguinis ichor, modo Sincerus, modo Mistus cum flaua bile: vnde Galenus respiciens ad Sincerū sanguinis ichorem. cap. 1. lib. 2. ad Glauc. dicit, e sanguine feruescente & tenuissimo, fieri erysipelas: vbi per sanguinem tenuissimum intelligit ichorem sanguinis, qui etiam rubra bilis dicitur. Respiciens autem Galenus ad ichorem sanguineum, mistum cum bile flaua, c. 10. lib. de tum. præter nat. inquit, erysipelas fieri a bile, mista cū sanguine: vbi per sanguinem neces-

Bilis flaua.

necessario intelligit ichorem: nam bilis mista cum humore sanguineo, caussat non erysipelas, sed erysipelas phlegmonodes. Biliosa vero materia est quæ caussat erysipelas, capit. primo. libro 14. method. apho. 2. sect. 1. & cap. 5. lib. secundo de diff. feb. Notandum autem cum erysipelas sit vel Internum, vel Externum: Internum fieri posse a bile, tum sincera, tum mista: externum autem solum produci posse a bile flaua mista, vel cum ichore sanguinis, vel cum serositate, vt sit bilis, quam vocant pallidam.

Vide supra, c.9. lib.1.

Confirmatur hoc Galeni testimonio. Nam primum respiciens ad internum erysipelas capite septimo, libro tertio loc. affect. statuit phrenitidē, & hinc erysipelas internum fieri nō solum a pallida bile, verum etiam a flaua. Et comm. 10. lib. 1. prorhet. voluit fieri phrenitidem a bile etiam æruginosa: etenim, si phrenitis fit ab atra bile, multo magis fieri potest a bile æruginosa. Quod vero attinet ad erysipelas externum, Galenus capite decimo, lib. de tum. præter nat. inquit, erysipelas fieri a bile mista, vel cum sanguine, vel cum aquosa sanie; vt si bilis sit sincera, nō mista, cum Galeno loco citato, sit caussa vlceris, non tumoris. Quare cum in præsentia sit sermo de tumore ventriculi, & proinde de tumore interno: statuendum fuerit, bilem concurrere posse & sinceram & mistam. Si sincera sit bilis, est flaua bilis, vel etiam supra flauam, sed infra atram: mista bilis est, vel cum ichore sanguinis, vel cum serositate. Hæc de materia biliosa. Quoad materiam pituitosam: Galenus ad hanc respiciens, capite decimo, lib. de tum. præter naturam, statuit, vi pituitæ procreari posse tumorem duplicem, hoc est, œdema, & scirrhum. Hi autem tumores inuicem conueniunt, vt sunt pituitosi: differunt autem pro vario vitio pituitæ: infra discriminis caussa patebit, cum de vitio speciei loquemur; nunc enim versamur circa speciem materiæ, non circa vitium.

Pituita.

Melācholia

Quoad melancholiam: ab hac fit scirrhus, cancer, carbunculus: qui tumores, cum prodeāt e vario melancholiæ vitio, de hoc suo loco dicemus. Quoad materiam purulentam; hæc est in caussa abscessus. Hæ ergo sunt species materiæ, a qua producuntur tumores. Vnde si species sint simplices, tumores fiunt simplices & exquisiti: si autem species, inuicem misceantur, fiunt tumores misti & nothi, verbi gratia, si tumor fiat a solo sanguine, fit inflammatio: si misceatur cum sanguine bilis, fit inflammatio erysipelatodes; si pituita fit inflammatio ędematosa, vel etiam scirrhosa; si melancholia, fit inflammatio scirrhosa, cancrosa, vel etiam particeps carbunculi. Hæc de specie materiæ morbificæ.

2. Vitium caussa tumoris.

Substantiæ vitium.

Quantum ad vitium speciei, hoc est in substantia, quantitate, qualitate, & vbi. Quoad *substantiam*: cum hoc vitium positum sit in putredine: locum habet in inflāmatione, in erysipelate, in cancro, carbunculo, & abscessu: nam in inflammatione: vt dicitur cap. 2. lib. de tum. præter nat. sanguis in loco perspiratione priuato ita detinetur, vt putrescat: quare est peccatum in substantia: in erysipelate etiam bilis ita putrescit, vt sit in caussa putridæ febris: idem est dicendum de cancro, & de carbūculo: quamuis materia morbifica minus putrescat in cancro non exulcerato, magis in exulcerato cancro, adhuc magis in carbunculo: in abscessu etiam patet, pus esse materiam putridam, id est, peccantem secundum formam. Vt colligere liceat, tumorem flatulentum, œdema & scirrhum non prodire a materia putrida, nisi sit salsa pituita, quæ potest esse putrida, sed tunc fit œdema nothum, vt sit veluti erysipelas nothū: quemadmodū & causus nothus fit e pituita salsa.

Quantitatis vitium.

Quoad vitium secundum *quantitatem*: hoc vitium est cōmune omni speciei; nam tumor est magnitudo lædens operationes, quare fit a copiosa materia.

Qualitatis vitium. 1.

Quoad vitium secundum *qualitatem*: hoc vitium perpendendum est & in genere, & in specie. Si in genere; in nulla specie materiæ desideratur: & ratio est; quoniam ventriculi tumor annexam habet intemperiem. Si sermo fiat de vitio secundum qualitatem in specie: varium & vitium, pro varietate speciei: vnde quo ad *flatum*, vitium est secundum frigiditatem & crassitiem: si enim vapor sit calidus vel tenuis, non potest colligi ea copia, vt sit caussa tumoris: vnde inflatio est tumor cū morbo frigido.

2.

Quoad *materiam sanguineam*; cum sit vel sanguis, vel sanguis ichor: si fuerit sanguis, vitium positum est in caliditate & humiditate: verum, cum Gal. cap. 2. lib. de tum. præter nat. calidior euadit sanguis: vt propterea e cap. 12. de morbo. differ. inflammatio sit morbus calidus & humidus. Si autem materia sanguinea sit ichor; vitium statui debet, in insigni caliditate & tenuitate, vt accedat ad naturā bilis: vt propterea nō modo calefaciat, sed etiam siccet. Hinc Galenus cap. 1. lib. 2. ad Glauc. ait, e sanguine efferuescente & tenuiss. fieri erysipelas, quod est tumor calidus & siccus.

3.

Quoad *bilem* huius vitiū positum est in calore & siccitate: vt propterea tumor biliosus sit tumor calidus & siccus. Quoad *pituitam*; esse potest salsedinis vel expers, vel particeps. Si sit expers salsedinis; est pituita frigida, humida; modo tenuis modo crassa. Vnde cum Galeno cap. 1. lib. de tum. præter naturam si tenuis sit pituita, fit œdema; si crassa, fit scirrhus. Hinc œdema est tumor frigidus & humidus: scirrhus autem est tumor frigidus & humidus, sed qui accedit ad siccum, vt colligitur e cap. 7. & 9. lib. 5. simpl. Si pituita sit salsa; vitium consistit in calido & sicco: vt propterea fiat tumor calidus & siccus, Quoad *melancholiam*: cum Galeno cap. 2. lib. de tum. præter naturam; & cap. 4. lib. de atra bile; si melācholia sit expers exustionis, quæ vocatur nigra bilis; ab hac fit tumor scirrhosus, frigidus, siccus, & durus. Verum, cum durities multiplex esse possit: operę pretium est, vt intelligantur, quot modis tumor durus produci possit. Sciendum igitur cum Galeno cap. 4. lib. 5. simpl. duritiem fieri, dum corpus vel siccescit, vel concrescit, vel nimium repletur: vt caussæ ad duritiem concurrentes esse possint vel simplices, vel coniunctæ. Quoad siccitatem; siccatur corpus validis exercitijs, sole ardente, inedia, febre ardente: & siccari etiam potest corpus a siccantibus medicamentis, citra refrigerationem. Quoad concretionem, seu congelationem, congelatur corpus a vehementi frigore. Frigoris autem caussa multiplex esse potest; vna a foris incidentibus, vt est aer, aqua frigida, medicamenta refrigerantia, quibus quandoque aliqui medici abutuntur in erysipelate: secunda caussa est dyscrasia frigida partis: tertia est humor fluens frigidus. Quoad repletionem; corpus repletur copioso humore. Quod si caussæ duritiei inuicem coniungantur, mista fit durities, verbi gratia, durities fit per exsiccationem & congelationem, si quis laboret in frigore; est enim caussa siccans, & causa refrigerās: durities autem fit per repletionē & cōgelationem, si tumor fiat ab influxu materiæ frigidæ: nam a materia fluente, ratione copiæ fit repletio: ratione frigiditatis fit congelatio. Si fiat durities per siccationem, congelationem, & repletionem, est tumor, qui producitur a materia copiosa, frigida, & sicca, sicut contingit in scirrho. Si vero materia melancholica sit particeps exustionis: vocatur atra bilis: & huius vitium positum est in calore, siccitate & crassitie, vnde fit tumor, qui annexum habet morbum calidum & siccum. Cæterum admonet Galen. cap. 13. lib. de tum. præter nat. si contingat, vt hæc materia, seu atra bilis non ferueat, tumorem fieri cancrosum. Additque cap. 8. si non ferueat, & sit minus acris; vel calida, fieri cancrum non exulceratum: si acrior euadat, produci cancrum exulceratum: & si efferuescat, fieri carbunculum.

Motus & quietis vitia.

Si autem materia fuerit *purulenta*; fit abscessus: & cum omne pus sit calidum, abscessus est tumor, qui habet coniunctum morbum calidum. Si

vitium

vitium perpendatur secundum *vbi*: quoad quietem, semper materia præter naturam quiescit. Quoad motum, hoc vitium locum habet in tumore, quando materia generatur extra ventriculum: quod vitium desideratur in tumore flatulento, si flatus generetur in ventriculo: desideratur etiam in tumore pituitoso, si pituita generetur in ventriculo: præterea & in abscessu hoc vitiũ desideratur, si pus generetur in ventriculo: etenim si pus gignatur extra ventriculum, & fluat in ventriculum, abscessus non producitur, sed alia mala oriuntur. Et propterea cum motus sit perpendendus in tumore, qui producitur a materia, quæ extra ventriculum genetur: in motu cum sint quatuor, mobile, terminus a quo, spatium per quod, & terminus ad quem. Quoad mobile patet quod nam sit, ex ijs quę de specie diximus. Terminus a quo, potest esse modo totum corpus, modo pars. Totum, si materia in toto corpore colligatur, siue sit sanguis, siue alius humor. Potest esse pars. v.g. iecur, ratione sanguinis & bilis, & si fuerit melancholia, lien, iecur, si pituita, cerebrum. Siue autem sit totum siue pars corporis, vtrumque concurrit in ratione termini a quo, vt ventriculum superet, penes transmissionem, & terminus a quo superetur a ventriculo, penes attractionem. Spatium per quod, sunt vasa, & potiss. venæ. Terminus ad quem, est ventriculus, vt vel attrahit, vel suscipit. Attrahit vi caloris vel doloris: suscipit ob intemperiem vel frigidam, vel humidam, vel frigidam & humidam, suscipit etiam ob raritatem: vt ventriculus ob mollitiem & raritatem facile suscipiat: vbi notandum, raritatem esse vitium natiuum, intemperiem esse vitium tum natiuum, tum adscititium. Hæc de vitio speciei.

3 Caussa generans materiam tumoris.

1.

Caussa generans materiam morbificam, dirigitur ad flatum, sanguinem, bilem, pituitam, melancholiam, & pus. Quoad *flatum*, cum Aetio, Paullo, Auicenna, cum flatus pro sui generatione requirat materiam e qua, & agens, vitium attinere potest, modo ad agens, modo ad materiam e qua, modo ad vtrumque. Ad agens, dum ventriculi caliditas spectat vel ad calidum innatũ imbecillum, vel ad intemperiem ventriculi: vt quamuis cibus non offeratur flatulentus, tamen ob imbecillitatem caliditatis ventriculi, vertatur in flatum. Attinet autem vitium ad materiam, dum ventriculus repletur vel humore pituitoso, vel similib. cibis, idest, vt ait Auicenn. si cibus sit, in quo viget humiditas extranea: etenim, dũ etiam est calidus ventriculus, non potest extraneam illam humiditatem resoluere, & propterea in flatum mutatur. Vnde si ventriculus sit refertus materia flatulenta; si in hanc agat frigidus ventriculus, cum Paullo & Aetio ita agit, vt nullum vaporem efficiat, ob imbecillitatem; nam frigidus ventriculus nec potest attenuare, nec consumere, nec cibum dissoluere. Si autem in materiam flatulentam agat ventriculus non frigidus, sed vehementer calidus: generatur flatus nebulosus, verum in pauca quantitate, vt per vnum vel alterum auctum euacuetur. Quare flatus generatur e materia flatulenta, ab insigni caliditate: at non est ita copiosus, vt possit esse in caussa tumoris. Cæterum cum Auic. inflatio fieri etiam potest a materia melancholica: sed tunc est tumor flatulentus coniunctus cum siccitate. Pertinet denique vitium simul ad agens, & ad materiam e qua: dum calor est debilis, & materia est flatulenta.

2.

Quoad *materiam sanguineam*; cum esse possit, vel sanguis, vel ichor sanguinis quoad sanguinem; patet, copiosum saguinem generari ex alimento bono, & copiosi succi, a iecore calido & humido. Quoad ichorẽ; huius materia e qua, est sanguis: agens, calor intensior partis, in qua reperitur sanguis. Et ob id scribit Galenus cap. 2. lib. de tum. præter natur. saniem tenuiorẽ sanguinis, id est, ichorem sanguinis, in inflammatione, generari e sanguine vi caliditatis inflammatorię, & proinde intensæ. Quoad *bile*; patet eam generari e cibis biliosis, ab hepate calido & sicco. Quoad; *pituitam*; & primum non salsam; generatur e materia frigida, & humida, idest, e portione cibi frigida & humida; a frigido ventriculo, atque etiam a cerebro. At si pituita sit salsa, cum sit calida; sciendum, quod generetur ab agente tum putredinali, tum non putredinali. Et ob id sciendum cum Philosopho, caussam immediatam salsedinis esse vaporem calidum exustum, mistum cum materia aquea. Hic vapor calidus necessario generatur a caussa calefaciente: at caussa hæc est putredinalis, dum verbi gratia, pituita ob putredinem fit salsa; namque calor putrefaciens, agens in pituitam, producit vaporem exustum; qui vt permiscetur cũ portione aquea, est in caussa salsedinis. Calor autem est non putredinalis, veluti cum pituita fit salsa, ob mistionem salsæ serosæ humiditatis, quæ serosa humiditas reddita est salsa, quia a calore insigni, portio serosæ humiditatis est conuersa in vaporem exustum, qui mistus cum aquosa humiditate hanc salsam reddit: vt deinde hæc humiditas serosa salsa, misceatur cum pituita non salsa, pituita hæc euadit salsa: veluti, si misceatur aqua salita cum iure dulci, ius euadit salsum.

5.

Quoad *melancholiam*, ex alibi dictis patet generari a caliditate hepatis, quamuis atra bilis generetur a caliditate intensiori.

6.

Quoad *materiam purulentam*; cum Galeno commen. vlt. lib. 1. prognost. huius generationis gratia supponere oportet, requiri materiam e qua, & agens. Materia e qua, est sanguis, dispersus per exiguas partes in loco inflammato: vt cum hic sanguis sit extra venas; non mutetur in substantiã partis: vnde est materia, e qua generatur pus: quare est materia prorsus nec benigna, nec maligna. Agens est calor partis inflammatæ: & est particeps gradus tum caloris naturalis tum caloris præter naturam: vt beneficio gradus naturalis, sanguis coquatur; vi autem gradus caloris præter naturam, putrescat: vt pus sit quiddam mistum, e sanguine partim concocto, partim putrefacto. Hinc pus optimum obtinet partes concoctas plurimas, putrefactas paucas; contra autem se habet, pus pessimum: sicuti mediocre pus, medio modo. Vnde cum portio concocta sit albicans, ad similitudinem partis, si æqualis; sit leuis; portio autem putrefacta sit fœtida: facile colligere licet, optimum pus esse candidum, æquale, leue, & minime fœtidum, seu exigui fœtoris, vt fiat ab ingenito calido, sed non plane vincente, propter calorem putredinalem, & materiam non prorsus benignam.

Differentiæ I.

Si tumor ventriculi perpendatur secundum formam: cum sit magnitudo aucta, cum intemperie, lædens operationes; cum magnitudo aucta sit morbus, lædens operationes, differentia est secundum Magis & Minus. At tumor, vt habet iunctam intemperiem, diuisioni subijcitur: nam intemperies vel est Frigida, vt in tumore flatulento; vel Calida & humida, vt in inflammatione; vel Calida & sicca, vt in erysipelate, in cancro, in carbunculo; vel Frigida & humida, vt in œdemate, vel Frigida, & sicca, vt in scirrho; vel Calida, vt in abscessu.

II.

Hi autem tumores ita se habent, vt detineant ventriculum uel secundum Totum, uel secundum Partem: & si secundum partem, uel Internam, uel Externam; Dextram uel Sinistram; Supernam, vel Infernam; Posteriorẽ, uel Anteriorem.

III.

Tandem ita se habet hic tumor, vt ratione efficientis secundum speciem fiat, uel a Vapore, uel a Minera. Si a minera, a materia uel Sanguinea, uel Biliosa, uel Pituitosa, uel Melancholica, uel Purulenta. Et ratione uitij materiæ; dicendum, ratione substantiæ; materiam uel esse Putridam, uel Non putridam. Ratione quantitatis, in copia Maiori, uel Minori. Ratione qualitatis primæ, materiam esse Calidam, vel Frigidam, & si calida fuerit, esse vel Calidam & humidam, vel Calidam & siccam: & si fuerit

rit frigida, esse vel Frigidam & humidam, vel Frigidam & siccam. Ratione secundæ qualitatis, statuendum esse vel Crassam vel Tenuem. Ratione quietis, dicendum, Magis vel Minus quiescere. Ratione motus; vt mouetur a termino a quo; mouetur vel a Toto, vel a Parte; ratione termini ad quem; vt ventriculus vel Attrahit, vel Suscipit. Et postremo, ratione caussæ generantis, dicendum; vt materia morbifica est varia, ita diuersam esse caussam generantem, prout vitium dependet e Parte vel Materiæ, vel Agentis, vel Vtriusque.

Signa. 1. Differentiæ a forma.

Facilime sensus tensionis manifestat ventriculi tumorem in genere: quamuis vix percipiatur in œdemate. Verum cum tumor possit esse modo maior, modo minor: cognoscetis, e vehementia & remissione symptomatum. V.g. si remissa sint symptomata, tumor indicatur paruus. Vtrum autem cum magnitudine morbosa sit coniunctus morbus vel calidus, vel frigidus, vel etiam alius morbus: cognoscitur potissimum e cognitione differentiarum, quæ capiuntur a caussa efficiente: verbi gratia, dum cognoscimus tumorem fieri a sanguine; patet etiam cum magnitudine coniunctum esse morbum calidum & humidum.

2. Differentiarũ a subiecto.

Verum si afficiatur totus ventriculus; sensus vel dolorificus, vel grauitatis, cruciabit secundum omnes partes: vt quomodocunq; decumbat æger, noxam percipiat. At si tumor fuerit in parte, & quidem interna; cognoscitur e dolore, si asperior euadet, dũ cibus ingeritur, & dum cib. concoquitur. Ratio est: quia dum cibus assumitur, per fibras rectas attrahitur, vt eo tempore tunica interna agitetur: cum ergo dolor per quietem mitescat, per motũ exacerbetur; & cum laboret tunica interna ventriculi in descensu cibi; ideo hoc tempore dolor intenditur. Et similiter dum cibus cocoquitur, cum cibus internam tunicam tangat, sua copia, & quandoq; etiam qualitate est in caussa, vt tumor validius soluat continuum. Si autem afficiatur ventriculus secundum partem externam; cognoscitur, si post cibi concoctionem dolor augetur; & ratio est; quia post cibi concoctioné cibus ventriculum egreditur, vnde descendit in intestina, in mesenterium, vt in his partibus aliquantisper cibus concoctus detineatur: vnde dũ cibus egreditur ventriculum, cum expellatur per fibras transuersas, quæ sunt insertæ in tunica externa; dolor in hoc egressu augetur: dum autem cibus in intestinis detinetur, & in mesenterio, similiter intenditur dolor, quia cibus ventriculum secundum tunicam externam comprimit: sed præterea & vapor, si acris sit, si post cibum concoctum petat ventriculum; est etiam in caussa, vt dolor augeatur. Si autem tumor occupet ventriculũ secundum partem dextram, vel sinistram: cognoscitur facillime e sede doloris. Similiter, si afficiatur ventriculus, secundum partem infernam vel supernam. Et, cæteris paribus, si tumor est in parte superna, dolor est acerbior: quia pars superior, est exquisitioris sensus. Præterea cum affici possit ventriculus, secundum partem anteriorem, vel posteriorem; tumorem esse in parte anteriore, tactu deprehendi potest, vt signis non sit opus: si tumor sit in parte posteriori; si malum in posteriori parte pertineat potius ad externam tunicam, cognoscitur, quia æger peius habet, dũ supinus decumbit: si autem tumor in parte posteriori spectet potius ad internas partes, cognoscitur, quia æger peius habet, dum pronus decumbit, quia molestior est ille decubitus, per quam pars affecta magis comprimitur.

3. Differentiæ a causs. effic. Speciei signa.

Quoad differentias, quæ sumuntur a causa efficiente: oportet cognoscere causæ morbificæ speciẽ, vitium & causam generantem. Quoad speciem, cum sit materia flatulenta, sanguinea, biliosa, pituitosa, melancholica, & purulenta. Flatulenta indicatur e dolore extensiuo, citra sensum grauitatis; & præterea tangẽti adparet ventriculus instar tympani; ventriculus item calidus ad tactum non deprehenditur; nec febris necessario subsequitur; adhæc iuuant, quæ discutiunt flatus; & caussæ sunt prægressæ, a quibus possunt flatus generari. Vtrum autem materia sit, vel sanguinea, vel biliosa, vel pituitosa, vel melancholica: cognoscitur e signis, de quibus diximus in sermone de intemperie ventriculi cum materia. Sequuntur signa indicantia materiam purulentam, vt sunt prægressa inflammatio, in qua, cum symptomata remitti deberent, intenduntur potius; quoniam scilicet sanguis non resoluitur, sed mutatur in pus; in puris auté generatione dolores & febres, & proinde symptomata augentur.

Vitij signa.

Quoad vitij cognitionem: & primũ vitij in substantia: Si materia, verbi gratia, est putrida; indicatur e febre, & reliquis signis, indicantibus vitium quod est in caliditate, de quibus suo loco. Si vitium sit in quanto; prout maius est vel minus vitiũ, ita indicatur e vehementia & remissione symptomatum: vt euidens sit, quo vehementiora sunt symptomata, eo materiam magis in quanto peccare. Quoad vitium in qualitate; & primum, cum possit esse materia calida vel frigida, tenuis, vel crassa: quoad materiam caliditate peccantem cum Auicenna hæc cognoscitur ex insigni dolore: vbi enim insignis est caliditas, cum violentia soluitur vnitas: indicatur, etiam ex inappetẽtia, ex siti; & in præsentia supponatis caussam & innappetentiæ & sitis, nam de his in proprijs capitibus agemus: præterea indicatur materia calida e sensu caliditatis secundum regionem ventriculi: insuper e febre. Verum, cum dentur gradus in caliditate: caliditas minus intensa indicabitur e symptomatis mitioribus; intensior contra ex intensioribus: vt, cum mitior sit caliditas in sanguine, intensior in ichore sanguinis, intensior in biliosa materia, adhuc intensior & contumacior in atra bile, & intensissima sit caliditas in atra bile efferuescente; ex his qui prudens medicus erit, cognoscet, & inflammationem, & & reliquos tumores calidos. Si enim sit inflammatio; mitior est caliditas, quam in reliquis tumoribus calidis. Cognoscitur etiam materia calida peccans e febre. Et quia ratione materiæ calidæ in consensum sæpe ducitur cerebrum; cognoscitur e delirio. Quoad salsam pituitam; hæc non attingit bilis, vel atræ bilis caliditatis gradum, quia non est ita calida salsa pituita: vnde fit, vt symptomata eius sint mitiora. Materia frigida, indicatur ex appetentia, e carentia sitis: præterea e sensu frigiditatis secundum regionem vẽtriculi: ex absentia febris: & e prægressis caussis, quæ possunt materias frigidas generare. Vtrum auté materia sit tenuis vel crassa; hæc vitia potissimum perpendũtur gratia pituitæ: siquidem pituita esse potest tum tenuis, tum crassa: nam sanguis mediocritatem seruat, ichor & biliosa materia, sunt materiæ tenues: melancholia est materia crassa. Itaque pituita, cum possit esse modo tenuis, modo crasa: tenuis indicabitur e mollitie secundũ ventriculum: crasa cognoscetur e duritie: & hinc cognoscere licet, an sit vel œdema, vel scirrhus; cum œdema fiat a materia tenui, scirrhus a materia crasa. Quoad vitiũ secũdum motum; & primum, ratione termini a quo; cum esse possit vel totum, vel pars: totum cognoscitur ex aliqua cohibita euacuatione, ope cuius totum prius euacuabatur, verbi gratia, si aliquis sit consuetus vacuare sanguinem per nares, & supprimatur hæc vacuatio, & subsequatur inflammatio: statuendũ est moueri a toto. Pars autem in ratione termini a quo, indicabitur e signis indicantibus huius vel illius partis vitium, verbi gratia, si tumor oriatur post capitis grauitatem, post suppresam capitis vacuationem, vel per os, vel per nares; iudicãdum est, terminum a quo esse cerebrum: & sic de reliquis.

Signa caussæ generantis.

Quoad causam generantem: cum causa concurrens ad generationem, sit materia e qua, & sit agens: Si vitium attineat ad materiam e quã; indicabitur e victu præcedenti: verbi

verbi gratia, e cibis prægressis flatulentis, indicatur tumorem flatulentum generari a materia e qua. Si vitium pertineat ad agens; cognoscitur a mala dispositione alicuius partis: verbi gratia, si ventriculi tumor sequatur frigiditatem & humiditatē cerebri, facile poteritis iudicare, vitium non pertinere ad materiam e qua: sed ad agens, idest, ad intemperiem frigidam & humidam cerebri. Quod si contingat vt fiat tumor, posteaquā prægressus est victus malus, & sint signa imbecillitatis alicuius partis dubio procul statuendum, vitium attinere non modo ad materiam e qua, sed etiam ad agens. Et quod dictum est de cerebro, deque ventriculo: dicendum est de qualibet alia parte: verbi gratia, si sint signa calidioris iecinoris, & sit, v. g. erysipelas; facile iudicare poteritis, caussam generantem attinere ad iecur, ad hoc determinatum agens. Quod si patiens, præter iecoris caliditatem sit vsus cibis biliosis; etiam leui negotio cognoscetis, vitium ratione generantis, pertinere ad vtrumque.

Indicationes. I. II. III. Indicatio a specie.

Præsidia non sumētur a forma, quatenus hæc constituitur in magnitudine aucta, quæ non indicat vtile: Sed intemperies indicat per contrarium alterans. Quoad subiectum: cum sit uentriculus; quid indicet, & quid requirat, proposuimus in sermone de intemperie uentriculi. Materia autem morbifica indicat. Si enim perpendatur species, nihil aliud indicat, quam remedium determinatum: verbi gratia, si materia sit sanguis, & ratione quantitatis opus sit euacuare, ratione caliditatis, refrigerare: habet is remedium vacuans, remedium refrigerans: sed neutrum est determinatū: euadit autem determinatum ratione speciei: quia ratione sanguinis, remedium vacuans determinatur ad sanguinem; refrigerans determinatur ad sanguinem. Quoad materiæ morbificæ vitium; si ad substantiam spectet; indicat eradicans: huiusmodi est materia flatulenta, putrida, & purulenta. Si vitium in quantitate; oritur indicatio minuendi. Modi autem minutionis plures esse possunt: fit enim minutio sensibiliter, vel insensibiliter. Insensibilis minutio fit per modum repercussionis, vel exsiccationis, quemadmodum locum habet in œdemate: teste Galeno capite tertio, libro secundo ad Glauc. Si vitium pertineat ad qualitatem; hoc vitium perpendendum est secundum qualitatem primam, vel secundam. Quoad qualitatem primam oportet per contrarium alterare: verbi gratia, in tumore a flatu, oportet calefacere: in inflāmatione refrigerare: in œdemate ac scirrho calefacere. Quoad secundam qualitatem; materia crassa attenuāda: tenuis, si fluxa est, non debet incrassari. Quæri autem potest, quid statuendum sit de duritie, & in dicationibus ratione scirrhi? Sciendum igitur cum Galeno capite quarto, libro 5. simpl. cum tumor durus fiat a materia dura, propterea indicari præsidiū emolliens: at cum hoc præsidium emolliens sit nimis genericum: ideo subdit Galenus: cum vna non sit induratorum essentia, sed triplex, ob id non vnicam esse medelam. Cum autem induratorum triplex natura in eo posita sit, quod materia morbifica peccat copia, frigiditate, & siccitate: ideo oportet caussa tumoris duri euacuare, calefacere, humectare: vt hæc sint præsidia emollientia. Quamuis Galenus dicat loc. citat. a medicis proprie vocari præsidium emolliens, quod dirigitur ad duritiem, quæ fit a frigiditate: &, si fiat durities a siccitate, nuncupari humectans: si a copia, vacuans; non autē emolliens. Sed de nominibus nihil erimus solliciti. Ad rem. In scirrho ratione materiæ duræ, oportet emollire; quare euacuare, calefacere, humectare. Quoad vitium, attinens ad vbi; hoc pertinet ad quietem, & motū. Ratione quietis, nihil ex vsu indicari potest. Quoad motū; indicatur remedium retrahens ad partes alias, a ventriculo. Quoad caussam generantem: variæ sunt hauriendæ indicationes, vt varia esse potest caussa generans: verbi gratia si caussa generans sit immoderata iecoris caliditas; oritur indicatio refrigerandi, &cæt.

Indicationes a vitio.

Indicationes a caussa generante.

Ceterum quædam monebimus circa caussam generantem purulentam materiam in abscessibus. Hęc ergo postulat præsidium in inflammatione, si metuitur ne hæc degeneret in abscessum: nā si fiat inflammatio, quæ citra abscessum possit terminari; non est cogitandum de præsidio respiciente caussam generantem pus. Si igitur inflammatio in pus & in abscessum mutetur: studendum est vnice vt sanguis in bonum pus mutetur. Licet enim suppuratio non sit vera concoctio; propterea quod pus etiam optimum nec indiuiduum, nec speciem seruat: est tamen puris generatio maturitas quędam putrescentis sanguinis, & hinc quoque concoctio, sed metaphorica: in qua portio benigna requiritur sanguinis, quantum fieri potest: & requiritur etiam calor naturalis. Cū igitur expediat, vt pus generetur, sed bonum, quantum fieri potest: iccirco ad duo respicere oportet: nimirum ad sanguinem, vt habet rationem materiæ e qua; & ad calorem naturalem, vt habet rationem agentis. Quoad sanguinem, cum a benignitate recedat, vt putrescit; & quanto magis putrescit, tanto magis recedat a naturali statu: iccirco ne putrescat, oritur indicatio refrigerandi & siccandi: cum putredo vigeat, vi caliditatis & humiditatis. Cæterum cum sanguis putrescens quandoque ad frigidum vergere possit; ideo oritur indicatio calefaciendi. Si contingat, vt sit crassior; oritur indicatio attenuandi: si tenuior; incrassandi, vt bonum generetur pus. Quoad agens: cum sit calor naturalis, qui turbatur & offenditur in suppuratione a calore extraneo: ideo in puris generatione indicationes sunt capiendæ a calore tum extraneo, tū naturali. Vnde ratione caloris extranei, oritur indicatio refrigerandi: ratione autem caloris naturalis, hic seruandus est, secundū substantiam, seu quantitatem & qualitatem. Et cum caloris naturalis substantia sit vaporosa, qualitas sit caliditas: ratione substantiæ indicatur præsidium vaporosum; ratione caliditatis indicatur præsidium calidum, in eodem caliditatis gradu, in quo est pars, in qua debet fieri suppuratio. Et quia hæc dicta sunt magni momenti; non fuerit præter rationem, vtrumque dictum probare Galeni testimonio. Et primum, quoad præsidium vaporosum; hoc insinuauit Galenus cap. 4. lib. 5. simpl. (*vbi mirari subit, quomodo hæc Galeni loca intelligant, qui statuunt non esse differentiam inter calidum insitū, & temperiem*. Galenus ait, cataplasma e triticea farina confectum in natura temperata calorem non alterare, sed tantum in substantiam agere: vnde c. 5. subdit, catellos, ventriculo impositos, calorem secundū substantiam & copiam augere, non secundum qualitatem: vt capite 7. concludat, medicamentum pus mouens, ad differentiam emollientis, quantitatem potius, quam qualitatem augere: & propterea medicamentum pus mouens, quantitate potius quam qualitate agere. Et fundamentum est: nam calidum innatum secundum substantiam assiduo dissipatur; permanet autem idem caliditatis gradus, nisi aliquod extrinsecus occurrat: vnde pus mouens, cum sit calidum in eodem gradu, in quo est calor; caloris qualitas non mutatur: & cum idē seruetur caliditatis gradus; calor naturalis secundum qualitatem non patitur. Hinc medicamentum pus mouens, quamuis tenuitate sua calefaciat; non dicitur tamen agere, quia non mutat caliditatem caloris naturalis, sed eam seruat. Verum cum pus mouens sit calidum & humidū, & proinde obtineat subsistentiam, quæ prompte euaporat: ideo medicamentum suppurans habet substantiam vaporosam similem substantiæ calidi innati: vt propterea substantia calidi innati augeatur a vapore, seu a substantia vaporosa, prodeunte a suppurantib.

De præsidio abscessuū: & vnde Suppurantia indicentur.

Pro-

Proinde cum calidum mutetur ſecundum ſubſtantiam, & augeatur beneficio ſuppurantium: ſecũdum hanc rationem patitur calidum innatum ſecundum ſubſtantiam, id eſt, ſecundum quantitatem: ideoque ſicuti calidum innatum ſecundum ſubſtantiam abſumitur, ita operæ pretium eſt vt reparetur. Et, cum hæc ſit vis medicamenti ſuppurantis, vt augeat caloris quantitatem, non qualitatem; iure Gal. dixit, ſuppurans agere non qualitate, ſed quantitate. Ex his igitur colligi poteſt, ſatis differre ſuppuratorium ab emolliente. Sed Gal. cap. 2. lib. 5. ſimpl. ait, pus mouens eſſe calidum & humidum: & hac ratione fieri, vt corporis humiditas ſecundum ſubſtantiam conſumatur, vt aſtrictione ſit opus: & concludit Galenus, medicamenta ſuppurantia, nec ſubſtantiam abſumere, nec augere. Propterea, cum e Galeno ſuppurantia modo augeant ſubſtantiam calidi innati, modo imminuant, modo nec augeant, nec imminuant: ideo vt intelligatis Gal. ſciendum, humiditatem in corpore exſiſtentem bifariam conſiderari poſſe: altero modo, vt pertinet ad partes ſimilares, ſiue ſit humiditas rorida, ſiue ſit humiditas appoſita: deinde conſideratur humiditas, vt pertinet non ad partes viuentes, ſed ad calidum inſitum: (*calidum inſitum aliud eſt a temperamento: craſis enim pertinet ad partes ſimilares, ſeu viuentes: calidum innatum eſt quid extra partes viuentes: ideoque calidum inſitum obtinet humiditatem, quæ eſt alia ab humiditate partium viuentium.*) His cognitis, ſatisfacientes difficultati, dicimus: ſi primo modo ſumatur humiditas, vt pertinet ad partes ſimilares; hæc non augetur a ſuppurantibus. Si autem ſecundo modo ſumatur humiditas, ſcilicet vt attinet ad calidum innatum; ſecundum hanc rationem pus mouens poteſt augere ſubſtantiam calidi innati: & ita eſt intelligendus Galenus capite quinto. Hæc ſolutio eſt Galeni capite quarto, libro quinto, ſimplic. vbi ait, pus mouens naturales partis humiditates, nec augere, nec minuete: ſed augere naturalis caloris humiditatem, non partis. Hactenus igitur locuti ſumus de præſidio vaporoſo. Quoad præſidium calefaciens; indicatur hoc a calido inſito: quod vt ſeruetur, ſuppurans poſtulat in eodem caliditatis gradu, in quo eſt calidum innatum. Hæc veritas confirmatur Galeni teſtimonio, ait enim capite ſecundo, lib. 5. ſimpl. pus mouens eſſe calidum & humidum, vt caliditatem producat ſimilem corpori. Et addit capite quinto, pus mouens, obtinere craſin æqualẽ: vt vim habeat potius conſeruandi, quam alterandi partes, in quibus ſit ſuppuratio: vt in ſuppuratione augeatur humiditas, & calor conſeruetur. Cæterum animaduertere oportet, non adeſſe materiam; quæ poſſit & ſubſtantiam augere, atque etiam calorem conſeruare, niſi omnia adſint, quæ adiumentũ præſtent: ut ſi verbi gratia ſanguis, qui debet mutari in pus, iuſto ſit humidior, & caro ſit contuſa. Propterea in plegmone, dum animus eſt pus generare; ratione ſanguinis, ſi contingat vt ſit vitioſus, per contrarium corrigendus, calor extraneus remittendus, & refrigerandus: opus etiam eſt augere ſubſtantiam caloris naturalis, & ſeruare temperiem. Sed dubitatio oritur: ſiquidem quiſpiam ſuſpicari poſſet, nos fuiſſe diminutos. Nam Gal. c. 8. lib. 5. ſimpl. ait, medicamentum ſuppuratorium opus eſſe, vt ſit emplaſticum, viſcidum: & rationem reddit, inquiens: cum pori noſtri corporis debeant occludi, vt halituoſus ſpiritus includatur, opus eſſe, vt pus mouens ſit viſcidum. Nihil autem nos de viſciditate diximus? Reſponſio facilis eſt: etenim verum eſt, ad ſuppurationem celebrandum opus eſſe præſidio, donato caliditate ſimili, cum caliditate corporis, & vaporoſa ſubſtantia, & præterea opus eſſe, vt ſit emplaſticum. Verum hoc præſidium ſe habet, vt ea ratione, qua proponitur calidum, dirigatur in qualitatem caloris, id eſt, indicatur a qualitate caloris: vt vaporoſum, dirigatur in ſubſtantiam caloris, id eſt, indicatur a ſubſtantia caloris. At viſcidum, nõ dirigitur in calidum innatum: quia ſi dirigetur, doctrina noſtra fuiſſet diminuta: dirigitur ergo in medicamentum pus mouens, quod eſt calidũm, humidum, vaporoſum; & propterea, vt eſt tenue, cum huius cauſſa vim habeat nocendi, eget correctione, & proinde miſtione viſcidi medicamenti: niſi contingat, vt medicamẽtum pus mouens ſit etiam viſcidum, quemadmodnm eſt triticea farina: at ſi verbi gratia vſurpetur aqua dulcis; optimum eſt permiſcere oleum, vt corrigatur aquæ tenuitas, & medicamentum fiat calidum, vaporoſum, & emplaſticum. Verum cum hæc doctrina pertineat ad methodum medicamentorum: ideo de præſidio hoc emplaſtico rationabiliter in ſermone de indicationibus nihil a nobis dictum fuit.

Prognoſtica, in genere.

Tumor ventriculi eſt malum inſignis momenti: nam neceſſario adeſt vehementia & eſſentiæ, & dignitatis. Eſſentiæ quidem adeſt vehementia; nã dum tumor lędit operationes, vt non habeat rationẽ ſymptomatis, ſed morbi; dubio procul eſt magnus receſſus a naturali ſtatu: quare inſignis vehementia eſſentiæ. Et præterea intenditur vehementia eſſentiæ; quoniam in ventriculi tumore, de quo loquimur, quæ ſunt præter naturam, ſunt plura; ſiquidem annexa eſt intemperies eſt enim morbus in magnitudine aucta, cum intemperie. Dignitatis adeſt vehementia: nam afficitur ventriculus, qui ducere poteſt in conſenſum præcipua viſcera: & cum Gal. c. 17. li. 11. metho. inſtar hepatis alimentũ concoquit pro toto corpore: vt in tumore tum iecoris, tum ventriculi, opus ſit tenuiori cibo, quam in alijs tumoribus. Vnde Gal. ca. 5. lib. 10. meth. loquens de ventriculi inflammatione, ait: vitium eſſe mortiferum; his patientibus, qui imbecilles obtinent vires: nam inflammatio prohibet alimẽtum, quo tamen eget virtus debilis. Adhæc vehementia dignitatis intenditur, cũ hoc vitium ſpectet ad intemperiem: quoniam cum Gal. c. 12. li. 7. meth. etiam temperies dignitatem ſibi vehementem vendicat. Concludendum ergo tumorem ventriculi non exigui eſſe momenti. Sed pro vi differentiarum periculum intenditur. Quoad differẽtias ratione formæ, cum ſit magnitudo aucta cum intemperie: quoad vehementiam eſſentiæ, ratione magnitudinis auctæ, vt magnitudo eſt vel magis, vel minus aucta ita intenditur & minuitur periculum. Ratione autem intemperiei; quid poſſit intẽperies, diximus in ſer. de intemperie ventriculi.

Prognoſtica differentiarum a forma.

Quoad vehementiam dignitatis; eſt ſumma vehementia, ſi afficiatur totus ventriculus: remiſſior vehementia, ſi afficiatur ſecundum partem. Et quoad partem; eſt remiſſior dignitatis vehementia, ſi afficiatur ventriculus ſecundum partem externam. Quoad internam; remiſſior eſt vehementia dignitatis ſi afficiatur ventriculus ſecundum partem infer nam minus imminet vehementia facultatis.

Prognoſt. differentiarum a ſubiecto.

Quoad differentias quæ ſumuntur ab efficiente, primum varia eſt vis, pro varietate ſpeciei, pro diſcrimine vitij, pro diuerſitate cauſſæ generantis. Declaro, ſed poſthabita vehementia dignitatis; idem enim dicendum eſſet, quod modo eſt propoſitum.

Prognoſt. differentiarum a cauſſa efficiẽte.

Prognoſtica ſpeciei.

Quoad ſpeciem: cum ſit flatus, ſanguis, bilis, pituita, melancholia, & pus: notandum, flatum magis recedere a naturali ſtatu quam recedat ſanguis; minus tamen periculoſum eſſe tumorem flatulentum, quam ſit tumor inflammatorius: ratio eſt; quia licet vehemẽtia eſſentiæ ſit intenſior in flatu, quam in ſanguine, vt hæ materiæ ſecundum ſpeciem perpenduntur: tamen ſi inuicem conferantur penes vitia, cum ſanguinis vitium ſit vehementius vitio flatus, propterea ſtatuendum, tumorem flatulentum eſſe minus periculoſum. Quo ad mineram; malum eſt mitius, ſi fiat a ſanguine, quam ſi fiat vel ab ichore ſanguinis, vel a bile, ſiue flaua, ſiue atra. Vt, ſi ſeruetur paritas, minoris diſcriminis ſit inflammatio, quam eryſipelas, cancer, carbun-

carbunculus; nam horum tumorum materiæ magis recedunt, quam recedat sanguis. Si autem materia sit vel pituitosa: vel melancholica; sunt materiæ, quæ secundum speciem magis recedunt a natura, quam sanguis: natura enim posita est in calido & humido, qualis est sanguis; pituita autem est frigida & humida; melancholia frigida & sicca: interim tamen inflammatio est magis periculosa œdemate & scirrho: nam sanguis est maioris actiuitatis, vt immineat vehementia facultatis. Quare vehementia essentiæ, prodiens a materia specifica, prout recedit a naturali statu; & præterea vehementia facultatis, prodiens a caussa specifica; ita se habent, vt necessarium sit statuere maius esse discrimen, dum adest maior actiuitas: & hinc fit, œdema & scirrhum, cum pendeant a specie magis recedente a naturali statu, sed exiguæ actiuitatis, tumores esse minus periculosos, quamuis longiori tempore possint expugnari. Si inuicem conferantur pituita & melancholia, statuendum est, melancholiā magis recedere a natura, nec minoris esse actiuitatis: & proinde scirrhum esse magis periculosum œdemate. Tandem si materia sic purulenta: huius vehementia, si dirigatur ad speciem, est satis insignis: siquidem pus etiam optimum est a toto genere præter naturam, & propterea minatur vehementiam facultatis: nec præter rationem, quoniā est malum, quod sequitur inflammationem, vi cuius facultas reddita est debilis: & præterea, non est materia purulenta exiguæ actiuitatis, cum producat vlcus.

Prognostica vitij. Quod si perpendatur materiæ vitium, & primo secundum substantiam: si materia sit putrida, malum est magis periculosum: nam magis recedit a natura: & propterea quo putredo est insignior, eo etiam tumor est periculosior. Iccirco recte statui potest, inflammationē, erysipelas, cancrum, carbunculum, abscessum esse vitia admodum periculosa: atque prout hæc mala pendent a materia insigniter putrescente, fit etiam, vt magis hi tumores periculosi euadant; quoniam vehementiæ insigni essentiæ additur vehementia facultatis. Secundum quantitatem vitium quo maius est, ita etiam augetur periculum: vnde Galenus capite nono, lib. de tumor. præter naturam dicit; dum magna est inflammatio, imminere gangrænam, & hinc sphacelum, & mortem: ratio est: quoniam in gangræna membrum corrumpitur solum secundum partem, in sphacelo secundum totum. Notandum autem oriri hæc incommoda, cum Galeno capit. 9. libro secundo, ad Glaucon. propterea quod gangræna fit e magna inflammatione, & hinc e copioso admodum sanguine, vnde sanguis ita abūdat, vt arteriæ ex angustia loci non possint attolli; quo fit vt adimatur transpiratio, adempta autem transpiratione calor insitus suffocatur, & materia inflammationis malignior euadit: hincque vis impertitur cordi, & sequitur mors. Si prognosticum capiatur a materia, vt peccat secundum qualitatē; primum, quoad caliditatem, & frigiditatem, statuendum est, vitium esse magis periculosum secundum calidatatē, quam secundum frigiditatem: ratio est: nam vbi viget caliditas, est contrarietas inter indicationes: quæ contrarietas non adest, dum materia peccat frigiditate: & propterea dum viget caliditas, vehementia essentiæ est insignior. Hoc confirmatur: nam dum materia caliditate peccat, resoluentia materiam, vt calida caliditatem intendunt: in tumore autem frigido, resoluentia, quatenus calida, frigiditatem remittunt. Et si inuicem conferantur tumores calidi; quo materia erit calidior, malum erit magis periculosum: vnde erysipelas est malum magis periculosum, quam inflammatio; quoniam in erysipelate caliditas est intensior. Idem est statuendum de materia frigida. Quoad materiam, vt est vel crassa, vel tenuis; crassa est perculosior: vnde scirrhus est vitiū periculosius, quam œdema & propterea carbunculus, cum pro-

A ducatur a materia & vehementer calida, & crassa; ob id hominem citius interficit, quam cancer. Quoad vitium secundum quietem; sicuti materia magis quiescit, ita vitium est magis periculosum: vnde flatus facilius superatur, difficilius tumor œdematosus, adhuc difficilius tumor scirrhosus; quoniam in scirrho materia pertinacissime quiescit. Quoad motum; pro varietate & termini a quo, & termini ad quem, varie prognosticandum. Ergo, si moueatur materia a termino a quo principali, vt a cerebro, & eo ipso vehementer affecto; & ventriculus in ratione termini ad quem, potius suscipiat, quàm attrahat; malum erit periculosius: si contra, minus periculosum. Quo ad caussam generantem; vitium attineat solum ad materiam e qua; tumor facile superari potest: Excipitur autem abscessus. Hac enim ratione in tumore flatulento, si fiat e cibis flatulentis; in erysipelate, si bilis fiat e cibis biliosis; bona est salutis spes; at si in

Prognostica caussæ generantis.

B abscessu sanguis sit vehementer putrefactus: tunc, quamuis vitium sit solum ratione materiæ, tamen vitium est periculosum: quoniam e sanguine vehementer putrefacto, generatur pus, quod pessimum est: & propterea vehementia adest secundum essentiam. Quoad agens: cum sit dyscrasia partis, & præterea sit etiam partis calor naturalis: dubio procul periculosior est tumor, si intemperies est admodum intensa, & calor naturalis imbecillis: siquidem adest admodum insignis vehementia essentiæ: contra statuendum, si intemperies sit remissior: si calor naturalis minus imbecillis.

Euētus quis & quādo sperandus.

Ratione euētus: quomodo futurus sit ad bonum, vel malum, diximus: vtrum autem cito uel tarde sit futurus; huius cognitio desumitur a materia, & intemperie. Quoad materiam: sicuti materia modo velocius, modo tardius mouetur: ita etiam indicat de euentu. Quare in tumore frigido tardus euentus,

C quoniam materia tarde mouetur: quemadmodum in œdemate, in scirrho, ad differentiam inflammationis, & erysipelatis. Quoad intemperiem: prout intemperies est maioris resistentiæ: ita est in caussa tardioris euentus: quemadmodum est intemperies in habitu, ad differentiam intēperiei in habitudine.

De Curatione.

Flatuum curatio.

Pharmac...

Chirurgia Sanguinis vacuatio.

Quoad materiam chirurgicam; hæc dirigi potest, vel ad Sanguinem, vel ad Alias materias. Si dirigatur ad sanguinem; patet probari venæ sectionem, hirudines, cucurbitulas: quotiescunque vitium est in sanguine. Quare cum in tumore calido vix fieri possit; vt non peccet sanguis: iccirco in tumoribus calidis, propositas materias vsurpabimus. Excipitur tumor calidus purulentus. Nam cum hic tumor purulentus, id est, abscessus, sequatur inflam-

D mationem; & rationi consonum sit, venam fuisse sectam, caussa inflāmatiōnis: & vires esse debiles: non præter rationem est desistendum a vacuantibus sanguinem in abscessu. Cæterum, quoad tumores frigidos, id est, inflammationem, œdema, & scirrhum: in his cum generetur chylus pituitosus, vi cuius fit, sanguinem potius deficere: propterea in tumoribus frigidis non est sanguis vacuandus. Hæc de chirurgia, vt respicit sanguinem: vsus ex alibi propositis patet. Quoad chirurgiam, vt respicit alias materias a sanguine: materiæ hæ morbificæ vel fluunt, & sunt Fluxę. Si fluant; probantur fonticuli, & potissimum in tumoribus frigidis. Si autem materiæ sint fixæ; materia chirurgica probatur in abscessu, & in tumore flatulento. Declaro: quoad abscessum, quandoque ad ferrum confugiendum: non tamen in omni abscessu. Vnde Galenus ait, cap. 5. lib. 15. method. Si pus notabile in suppurante particula sit contentum, non expedit, quod nonnulli faciunt, protinus incidere; sed digerentibus est procedendum. At si contingat

Aliorum humorum curatio. Pus vt educendum.

puris

puris copiam non posse superari a medicamentis, oportet secare; nam oportet pus egredi, quod digestioni non cedit. Dicit autem Galenus loc. cit. secandum esse, vbi pus notatur editissimum; nam ibi cutis est tenuissima: & probat Galenus sectionem non magnam, quæ myrti folia imitetur: in qua incisione, cum longitudo sit maior latitudine, obiter admonet Galenus in abscessu inguinum longitudinem per transuersum esse ducendam, non autem per membri rectitudinem. E quibus verbis colligendum: primum, cum pus vacuari possit, & insensibiliter, & sensibiliter; tutius esse insensibiliter euacuare: Verum, si puris copia vrgeat, necessarium esse sensibiliter euacuare. Secundo colligendum; cum materia quæ euacuatur sensibiliter, sit tum medicamentis, tum materia chirurgica sensibiliter vacuanda: quoad medicamenta, deinceps proponenda, hæc probantur, dum abscessus attinet ad partem internam. Quoad ferrum; ad hoc confugiendum, dum abscessus extra vergit: incisioque vtilis est eo loci, vbi pus est magis imminens; ibi enim tenuior cutis est. His verbis Galenus respicit ad *vbi agendum*, ratione ferri: nam cum vbi agendum indicetur a subsistentia secũdum regionem ventriculi; quemadmodum sectio ratione materiæ morbificæ opportunior est in regione attinente ad ventriculum; expedit tamen caussa virtutis, non indifferenter secare, sed incidere partem, cuius sectionem melius sustinet virtus: hæc autem pars est tenuior quam cognoscimus ex eminentia puris. Præterea notandum, cum Galenus dixit, probari sectionem ad similitudinem foliorum myrti: proponere Galenum sectionis *modum*, qui est extra methodum medẽdi, & attinet ad doctrinam materiæ chirurgicę. Et ideo extra methodum medendi datur non tantum methodus medicamentorum, & alimentorum, sed etiam materiæ chirurgicæ. Ratione flatulenti tumoris; si dolor vrgeat, (cap. 6. lib. 2. ad Glauc.) magna cucurbitula, cum copiosa flamma applicanda, vbi est flatus.

Flatuum vacuatio.

Pharmaceia: ad materiam tumoris.

Non loquar de communibus medicamentis: de his enim dixi in cephalagia, & dyscrasia ventriculi: & quæ desiderantur, proponentur in doctrina de febribus. In præsentia autem oportet respicere ad medicamenta, quæ diriguntur ad materiam tumoris. Et in genere ratione cuiusque materiæ debent esse medicamenta euacuantia: causa abscesus etiam pus mouentia. Et præterea si perpendamus medicamenta causa abscesus; sunt vacuãtia insensibiliter: dum materiam vel intro pellunt, vel foras euacuant, vel siccando absumunt. De his ergo dicendum: vt cõstet in quibus tumoribus hæc medicamenta sint vsurpanda; & quæ magis in vno, quam in alio. Reprimentia dimittenda sunt in tumore flatulento, in œdemate, in scirrho, in abscesu: nam horum tumorum materiæ, reprimentibus non cedunt, sed vi reprimentium magis contumaces euadunt. Probantur autem in inflammatione, in erisipelate, cancro, carbunculo. Verum in tumore calidiore reprimentia sint magis efficacia. Atque in omni tumore notandum, e ca. 20. lib. 13. method. dum medicamenta exhibenrur, *abstinendum eße a chalcantho, misy, sorty, &c.* quibus vis corrumpens est mista. Exhibet autem hæc Galenus capite sexto, libro 5. method. nam in sputo sanguinis ex erosione probat pastillos Andronios, qui conficiuntur e calcantho. Sciendum calcanthum, & alia id genus medicamenta, bifariam accipi posse: vel vt adstringunt, vel vt siccant. Si capiantur ea ratione, qua adstringunt, & habent vim reprimendi; nõ sunt medicamenta hæc e chalcantho exhibenda, ratio est, quia non caremus medicamentis alijs, quæ sunt amica naturæ, quæ reprimere & ipsa valeant ad similitudinem chalcanthi: verbi gratia, balaustium, hypocistis, quæ non minus astringũt, quam chalcanthum, & propterea non debemus vti chalcantho, cum alia sint medicamenta tutiora, æque adstringentia. Si sumantur vitriolata, vt habent vim siccandi: his medicamentis quandoque vti cogimur; dum scilicet celerrime est exsiccandum, quemadmodum in profusione sanguinis, e materia erodente: nam si illico occurramus, nisi quamprimum materia illa abradens absumetur & exsiccetur, nulla relinquitur salutis spes: & potissimum medicameto e chalcantho vti cogimur; quoniam desiderantur alia medicamenta amica, quia ita siccent, quemadmodum pastilli e chalcantho confect.

1. Reprimentia.

Cautio, de reprimẽtib. vitriolatis & acribus.

Materiæ reprimẽtium.

Sed ad rem reamus: cum in tumore ventriculi opus sit vti reprimentibus, modo intensioribus, modo remissioribus, vt tumoris materia, est vel magis, vel minus calida: primum, si tumoris materia ab insigni feruore recedat, id est, si non sit admodum calida, probatur medicamentum cõfectum *e mentha, mastiche, absinthio, & miua cydoniorum simplici*. Si calidior sit materia; probatur medicamentum cõfectum *e rosis, santalis, e caphura, e cydonijs, e myrto, granatis, & succo immaturo vel limonis, vel citri, atque omphacio*.

Vsus reprimentium.

Quoad rectam horum medicamentorum administrationem: in primis quoad *quantum agendum*: cum reprimentia possint esse vel minus, vel magis frigida, præterea possint administrari & intus, & extra: quoad minus frigida, & quę potius assumuntur, seu intus administrantur, hoc præscribi potest: *℞. pulueris menthæ, mastiches, absinthij pontici ana ℈. xv. cum miua cydoniorum simplici, fiant pilulæ, N. v. & omnes exhibeantur*. Si autem medicamentum est applicandum, hoc modo pręscribetur: *℞. olei rosat. completi, mastichini, de absinthio ana ℥. ß. pulueris mastichis, nucum capressi, specierum diarhod. Abb. ℈. vij. ceræ lotæ in vino tenui ʒ. ij. Misce, fiat linimentum, Animaduertetis in hoc medicamento reprimente imponi ceram, lotam; non vino craßo, sed tenui, vt sit vehiculum reprimentium.* Quoad reprimentia frigidiora, & primum si exhibeantur, *℞. pulueris rosarum rub. corallorum rubrorum, santalorum, rub. ana ℈. ß. caphuræ ℈. v. cum omphacio, vel vino granatorum, vel succo cydoniorum, fiant pilulæ, N. v.* Si autem medicamentum est applicandum: *℞. carnis cydoniorum, sub cineribus decoctæ carnis pirorum immaturorum similiter decoctæ ana ℥. ß. succi paßularum immaturarum ß. iij. granati integri & contusi ʒ. ij. pulueris rof. rub. santalorum, corticis cucurbitæ, portulacæ ana ℈. vij. olei cydoniorum, myrtini ana ʒ. vj. olei mastichini ℥. ß. farinæ hordeaceæ ℥. j. fiat emplastrum*. Quoad *modum*: in tumore calidiori, reprimentia actu frigida, sed moderate, exhibeantur & moderate calida admoueantur. In tumore autem minus calido, actu calida sunt vsurpanda reprimentia; at minus calida sunt exhibenda, magis actu calida dum applicantur. Ratio est: quomagis actu calida dum applicantur. Ratio est: quoniam tumoris materia calidior, valentius fluit & mouetur, ideoque ægrius cedit reprimentibus: vnde quæ actu frigida sunt, cum efficacius reprimant, in calidiori materia potissimum probantur. Verũ actu frigida vehementer, prohibet calor ventriculi: siquidem ventriculi calor similia postulat: & multo magis actu frigida, prohibentur, a partis externæ calore: nam hic enim imbecillior calore ventriculi: accedit, medicamenta quæ applicentur actu frigida, vim suam reprimentem non posse cõmunicare materiæ lædenti ventriculum, quemadmodum efficere possunt, quæ exhibetur intro: & ob id reprimentia actu frigida possunt exhiberi, non debent autem applicari. Quoad *quando agendum*: reprimentia administranda, dum materia morbifica reprimenda præsens, vincit alia indicantia: quare sunt administranda; & post totius euacuationem, & dum materia fluit, vel iam iam est fluxa, & nondum est impacta. Et ob id reprimentia probantur in principio & augmento; & valentiora in principio: non probantur in statu, neque in declinatione; nam impacta materia reprimentibus non cedit. Nec improbandi sunt medici, qui & in

statu

ſtatu, & in declinatione vtuntur oleo maſtichino, vel de abſinthio: nam hi prudentes medici his medicamentis non vtuntur tanquam reprimentibus, ſed gratia caloris naturalis, ne diſſoluatur: ideoque hæc aſtringentia miſcent, ad corrigendum reſoluentia.

2. Emollientia, ſeu reſoluentia imbecilliora.

Quoad *Reſoluentia*, & ca. 4. lib. 2. ad Glauc, ſunt duplicia: nimirum vel debilia, & vocantur Emollientia: vel validiora, & nomine generis dicuntur Reſoluentia. Quoad emollientia, de his dicit Galenus; emollientia vocari, quæ calorem habent tepidum, non vehementem, & humiditatem nec multã, nec omnino minimam; etenim, vbi minima eſt humiditas, medicamenta plus quam oportet ſiccant; vbi autem copioſior eſt humiditas, medicamenta nihil omnino reſoluunt, Emollientia igitur habent vim reſoluendi: dicant alij quicquid velint, Et Gal. capite ſecundo, libro quinto ſimp. ait, emollientia eſſe calida & humida; ea ratione, vt ſint calidiora pus mouentibus, & ob id intenſiorem accendant caliditatem, quam ſit in corpore patiente, vt reſoluant, hincque reſolutio fiat vi caliditatis, cui humiditas non ſuffragatur, quoniam humiditas eſt admodũ exigua; ſed nec humiditas refragatur, quoniam admodum copioſa non eſt. Quare emollientia, cum vim obtineant reſoluẽtem, & dum fit reſolutio, fiat exſiccatio: rationabiliter Galenus capite ſexto, lib. quinto ſimpl. ſtatuit emollientia calefacere & exſiccare: calefaciunt quidem, nam ſunt calidiora corpore patiẽte: ſiccant quoniam vi caliditatis, inſenſibiliter per halitum digerunt. Quanquam autem emollientia, & pus mouentia excedunt caliditate, & calidiora ſunt corpore patiente, tamen non ſunt magnopere calida: & hinc capite ſexto, libro 5. ſimpl. & capite quarto, lib. 2. ad Glauc. Galenus ait; emollientia præter id, quod ſenſim per halitum digerunt, materiam concretam, ſeu congelatam fundere; vt materia quid ſimile patiatur, illis, quæ ſub Sole funduntur. Et propterea cum emollientia nonnihil ſint calidiora paſſo, & præterea aliquantiſper humida; fit vt hæc medicamenta prorſus aduerſentur, duritiei: nam, cum durities fiat a concretione, a repletione, & a ſiccitate; & hæc omnia concurrant in ſcirrho: medicamenta emollientia, per calorem occurunt concretioni: per calorem intenſiorem caliditate corporis, occurrunt repletioni, vt inſenſibiliter minuunt: & tandem emollientia, quatenus humiditatem continent, occurrunt ſiccitati: & propterea materia morbifica ſiccior, ſicuti ope humiditatis attemperatur, ita a caliditate promptius funditur & digeritur.

Materia remollientiũ.

Cum ergo hæc ſit emollientium natura; iure Galenus cap. 1. lib. 2. ad Glauc.. pro exemplo proponit *medullas, adipes, & capite 7. lib. 5. ſimp. proponit bdellium, ſtyracem, galbanum, ammoniacum, ſed probatur etiam malua, althæa, & hæc ſimplicia ſecundum radices, ſecundum folia, flores, & mucilaginem: addatis paſſulas dulces (non acerbas) fœnumgræcum, melilotum*.

Vſus emollientium.

Inter compoſita, *emplaſtrum de meliloto, diachylon ſimplex, diachylon cum gummis.* Vnde pro iunioribus ſi medicamenta exhibeantur: ℞. *ammoniaci* ʒ. ß. *cum mucilagine althææ, fiant pil. iij quibus deuoratis, exhibeatis* ʒ. j. *paſſularum, cum decocto rad. althææ ad* ℥. j. Acceptis pilulis pro emollitione: hoc illico medicamẽtum exhibeatur: ℞. *caricas* N. *iij. paſſularum dulc.* ʒ. j. *rad. alth.* ʒ. *ij. aquæ communis* ℔. j. *fiat decoctio ad conſumptionem vnius tertiæ.* ℞. *prædictæ decoctionis* ℥. *ij. fiat potio.* Si autem extra ſint applicanda emollientia: ℞. *medullæ vitulinæ, adipis anſerini, ana* ℥. ß. *ammoniaci, bdellij, ana* ʒ. j. *mucilaginis althææ, ſeminum lini, ana* ʒ. *ij. olei amygd. dulc.* ℥. j. *& pro relaxantium correctione maſtiches* ʒ. ß. *Miſce.* Hæc de *quantum agendo*, ratione emollientium. Quoad *modum*: emollientia actu calida ſunt adminiſtranda, nam agunt caliditate, & præterea materia emollienda ope caliditatis funditur: adhæc materia vacuanda magis cedit actu calidis. Quoad *tempus*: vtendum emollientibus, dum materia dura præſens vincit alia indicantia, id eſt, dum durities pendet a concretione & ſiccitate, ſiquidem, ſi pendeat ſolum a repletione, prout materia replens vincit, pro eo, licet vti potius vehementer reſoluentibus, quam emollientibus. Hæc dicta ſint de emollientibus, id eſt, de debiliter reſoluentibus.

3. Reſoluentia valide.

Quoad 3 *valide reſoluentia*, hæc ſunt calida & ſicca, tenuium partium, & probantur in tumore tum calido, tum frigido, & ob id Galenus cap. 21. lib. 13. meth. eadem probat, & in phrenitide, id eſt, in tumore calido, & in lethargo.

Materiæ reſoluentium.

De quibus reſoluentibus diximus in dyſcraſia frigida ventriculi cum materia. Sed propter iuniores notandum: probari medicamentum, *ſi conficiatur e ſchœnantho, calamintha, maiorana, ſerpillo, meliſſa, aromatibus, guaiaco, ſaſſafras:* & inter compoſita probant *diatrionpipereon, diacyminũ, diagalanga: probãtur etiam trochiſci de rhabarb. magnæ antidoti: item olea & cerata ex his confecta. Hinc Galenus cap. 6. lib. 2. ad Glauc. in tumore flatulento probat medicamentum confectum ex oleo, in quo ebullierint medicamenta calida, & tenuis ſubſtantia: quemadmodum eſt cyminum. ſemen apij, marathri, dauci, & ſimilium*. Et ſi contingat, vt frigidior ſit ventriculus, licet addere *rutam, grana lauri, oleum laurinum, itẽ vinum generoſum, in quo fieri debet decoctio in duplici vaſe, ad conſumptionem vini.*

Vſus reſoluentium.

Auicennas ad reſoluendum materiam in potu exhibebat *caſtorium, cum oleo antiquo, & aceto ſcillitico*. Vt mirandum non ſit, ſi nos hos tempore non extirpemus tumores ventriculi, quia ſolum mitioribus vtimur. Vnde propter iuniores: ℞. *caſtorij* ℈. *ij. olei antiqui, aceti ſcillitici ana* ℥. j. *Miſce, & fiat potio. Aetius dicit ariſtolochiam longã & rotundam ad* ʒ. j. *exhibendam. Dat etiam decoctum calaminthæ, aut polij ſcilicet montani, cum exiguo melle, et pauciſſimo pipere, tenuiſſime trito. Probat etiam Aetius ouillum talum, vſtum bibitum. Idem ad extra probat veſicam bubulam, aqua & oleo ſemiplenam; ſed loco aquæ, etiam vino vti licet. Et vrgente neceſſitate, aſcendit etiam ad cataplaſma e ſinapi*. Hæc de reſoluentibus: quorum vſus patet e traditis de intemperie ventriculi.

In œdemate adſtringentia miſcenda reſoluentib.

At notandum, pituitã, œdematis cauſſam, quid peculiare poſtulare. Nam expedit, cum medicamentis calidis & ſiccis, tenuiſque ſubſtantiæ, miſcere adſtringentia: quod Galen. tradit cap. 3. lib. 2. ad Glauc. ſtatuens, in œdemate curationis intentionem eſſe miſtam; cum expediat aliquid ſubſtantiæ diſſoluere, & aliquid congregare, & reſtringere: nec præter rationem; ſiquidem e cap. 6. lib. 7. metho. auſtera medicamenta humiditatem abſumunt, dum partim ebibunt, partim in ſinum ventris per exiguos meatus humiditatem exprimunt, partim ad continentes partes trudunt: Et propterea hæc ſunt medicamenta quæ euacuant, ſeu conſumunt; ſed exſiccando, non autem quod euocent materiam ad circumferentiam: vt componantur hæc medicamenta *ex aceto, ſale, cinere; ideoque probatur lixiuium cum alumine*. Hæc de medicamentis cauſſa cuiuslibet tumoris: excepto tamen abſceſſu,

4. Suppurantia.

Quoad medicamenta igitur, quibus vti licet gratia abſceſſus; ſcire oportet eſſe pus Mouentia, & pus Euacuantia, Quoad pus mouentia; ſunt quæ fouent calidum innatum, quod pus optimum generat, & præſertim ſi foueatur.

Materia ſuppurãtium.

Quare probantur medicamenta calida, humida, vaporoſa, viſcida; & cum Galen. capite octauo, libro quinto ſimp. non mordacia, ſeu acria, quæ vim habent liquandi, attrahendi, & non adhærent parti; Oportet autem vt medicamentum pus mouens parti adhęreat, Quare e ca. 4. lib. 5. ſimp. probatur *farina triticea, quæ e cap. 8. lib. 5. ſimp. debet eſſe pura, ſine furfuribus*; ſiquidem eſt calida, humida, emplaſtica, mordacitatis expers: probatur item medicamentum cõfectum *e caricis pinguioribus, e da-*

ctylis

ctylis pinguibus, ex amygdalis dulcibus, althæa, malua, oleo communi, adipe suillo, vel gallinaceo. Quibus medicamentis quandoque addenda sunt frigida, quandoque calida: frigida quidem, ratione calidioris sanguinis, vel calidioris ventriculi: item, si a calore extraneo turbetur calor naturalis: calida vero ratione frigiditatis vel sanguinis, vel ventriculi. Quoad frigida igitur; erunt veluti *decoctum cydoniorum, uiolarũ, cum exiguo lacte vel asinino, vel caprillo; & si horum copia non adest, licet vti lacte vaccino.* Calida sunt veluti medicamentum confectum *e granis pini, cum exiguo orobo: licet etiam vti radicibus petroselini, sed viridibus; quia loquimur non de resoluentibus, sed de pus mouentibus. Præterea probatur medicamentum, confectum e sapa. Adhæc probantur semina lini, radices cucumeris agrestis, farina orobi, oleum anethinum, liliorum alborum, diachylon cum gummis.* Hæc de pus mouentibus. Quorum usus hic esse potest; si pus mouentia exhibeantur: *℞. caricarum, dactylorum ana ℥. ß. lactis amygdalini ℥. j. sapæ ℥. ß. Misce. Et huius medicamenti dosis ʒ. ij. ad ℥. j.* Si autem pus mouens est extra administrandum: *℞ adipis suilli, rad. althææ sub cineribus decoctæ ana ℥. ß. olei amygd. dul. ℥. j. farinæ triticeæ puræ ʒ. vj. & fiat emplastrum. Modus* horum medicamentorum est, ut medicamentum pus mouens, nunquam actu frigidum administretur. Et *tempus* opportunum est, dum sanguis, qui in pus mutari debet, vincit alia indicantia: & patet vincere alia indicantia, dum ea est copia, ut non possit resolui. Et *locus* etiam patet: nam, cum & calor naturalis, & sanguis in pus mutandus, subsistentiam habeant secundum ventriculum: & per os, & extra hoc medicamentum est administrandum: quamuis liberalius modo intro, modo extra; prout sanguis attinere videtur ad partes vel intimas, vel extimas.

Vsus τῶν ἐκ πυητικῶν.

3. Euacuantia pus sensibiliter.

Cum autem medicamentis quoque pus sit vacuandum: non improbantur proposita resoluentia. Sed oportet etiam quandoque confugere ad medicamenta vacuantia sensibiliter: quæ habent vim attenuandi, laxandi, & soluendi continuitatem parietum abscessus; vt hinc pus facile egrediatur: veluti est medicamentum confectum *e decocto caricarum, passularum, glycyrrhizæ, maluarum, addita mulsa, cum pipere, & radice ireos.* Et vrgente necessitate, ascendendum *ad synapi, cum sale*; quo assumpto medicamento agitandus est ventriculus vomitu, tussi, sternutamento, vt fiat disruptio. Et si contingat, vt post ruptionem pus non euacuetur; estote diligentes, & exhibeatis *mel rosatum solut.* Et deinde fiat agglutinatio: sed de agglutinantibus sequenti capite. Notandum, vt exhibeantur medicamenta in summa dosi, quoniam vehemens est puris actiuitas: & exhibeatis actu calida, non frigida. Et præterea, quamprimum exhibeatis: nam periculum est in mora. Et expedit tum exhibere, tum quandoque applicare. commen. 48. lib. 1. prognost. & c. 7. lib. 2. ad Glauc. Diæta patet, ex alibi dictis.

Vsus.

CAPVT V.

De Vlcere ventriculi.

Nomen.

PEr ventriculi vlcus, intelligimus solutam vnitatem, distinctam a vulnere: nam de vlcere, non de vulnere loqui instituimus. Generatur ventriculi vlcus, dum caussa morbifica agit in ventriculum; & ita agit, vt ventriculi substantia per modum modo abrasionis, modo vna erosionis, absumatur, & vnitas soluatur. Atque ob id vlcus ventriculi est soluta vnitas, cum magnitudine imminuta ventriculi, producta a caussa mordaci. Hæc finitio colligitur e Galeno passim, & lib. 3. 4. & 5. methodi: quemadmodum alibi fusius declarauimus, in sermone de vlcere corneæ. Qnare Forma est soluta vnitas, cũ imminuta substantia: hincque vlcus est affectus mistus e soluta vnitate, & magnirudine imminuta.

Generatio. Definitio. Forma.

Subiectum. Subiectum est ventriculus: quo distinguitur vlcus ventriculi, ab vlcere aliarum partium.

Caussa efficiens. Caussa efficiens, est caussa mordax; ad differentiam vulneris: de cuius specie & vitio saltem dicemus; nam ex alibi traditis patet caussa generãs. Quoad speciem; caussa est Interna vel Externa. Interna esse potest quilibet succus, & cum Auicenna etiam materia catarrhalis, & atra bilis; vnde prodit vlcus cancrosum. Externa caussa potest esse Necessario occurrens, vt agrumina, id est, allium, cepæ, &c. vel Non necessario occurrens, veluti medicamentũ corrodens, venenum corrodens. Quoad vitium; quãuis pertinere possit ad substantiam, quantitatẽ, qualitatem, & vbi: tamen communiter & necessario spectat ad caliditatem, cuius caussa fit exulceratio: quod cognoscens Auicennas, inquit, vlcus fieri propter acuitatem humorum; additque, multoties etiam fieri e catarrho mordicante, recipiente putredinem. Notandum Auicennam rationabiliter addere putredinem: nam succus mordax esse potest vel propria ratione, vt bilis flaua, bilis atra; vel succus mordax esse potest ratione putredinis, non propria ratione, veluti in pituita, & materia catarrhali. Statutum ergo sit vitium commune in caliditate situm esse. Quantitatis vitium est copia: vnde Galenus cap. 3. l. 3. de temp. ait, agrumina cutim exulcerare, nam sincera applicantur; & præterea cutis calor cedit, non resistit: non ita exulcerantur partes internæ ab agruminibus, quoniam calor magis resistit, & præterea cum copioso cibo miscentur agrumina: quare opus est ad vlcerandum copia insigni.

Differentiæ. Differentiæ quæ ad vlcus externum attinent, iam a nobis omittantur; agimus enim de interno. Ratione ergo formæ; soluta vnitas, cum magnitudine imminuta, dyscrasiæ calidioris vel est Expers, vel Particeps: & intemperies, est vel in Habitudine, vel in Habitu; vt vlcus cacoethes prodeat. Ratione subiecti; vlcus vel est in ventriculi parte Superiori vel Inferiori. Quoad caussam efficientem, vlcus producitur a caussa Interna vel Externa.

Signa. Secundum Auicennam ventriculi vlcus indicatur e dolore pungitiuo, vlceroso, præsertim dum in ventriculum aliquod insuaue descendit; quo fit vt quiete dolor mitior euadat. Indicatur etiam ex inappetẽtia, e siti, e ructu fœtido, (quia vbi vlcus, ibi pus) e vomitu saniei, & e caussis prægressis vlceris. Ceterum cum vlcus possit corripere vicinas partes, id est, vel gulam, vel superna intestina; hæc ita distinguentur: si enim in gula sit vlcus; indicabitur e dolore in posteriori parte inter spatulas; item e dolore cruciante a collo seu ceruice, vsque ad pectoris initium, & præsertim intendetur dolor tempore deglutitionis. Si autem attineat vlcus ad intestina, indicabitur e dolore affligente circa vmbilicum, & infra, & dolot acerbior euadet tempore expulsionis. Si autem vlcus sit in ventriculo, indicabitur e dolore vigente in regione ventriculi, & augebitur dolor, dum cibus ingreditur ventriculum, dum etiam concoquitur, & præterea dum transmittitur in intestina: nam hoc tẽpore mouetur ventriculus. Quoad signa differentiarum, & primum ratione formæ: si coniuncta sit intemperies calida, cognoscetur e signis. Quoad differentias ratione subiecti, hæ differentiæ patent e traditis de tumore ventriculi. Et similiter patent differentiæ, quæ sumuntur a caussa efficiente.

Indicationes. Quoad præsidia: & primum si sumantur a rebus præter naturam: soluta vnitas, indicat vnientia: caussa magnitudinis imminutæ, oritur indicatio regenerandæ carnis. Cum igitur opus sit præsidio & vniẽte, & carnem generante, cum sint præsentia impedimẽta, hæc remouenda. Impedimenta autem sunt, vel Morbus, vel Caussa. Si ergo morbus sit vel calida intemperies, vel tumor: quid indicẽt hi morbi, suis lo-

eis dictum, Si autem quod impedit est caussa, hæc caussa vel est Communis, vel Propria, Si caussa sit communis, est tum Materia fluens, tum Alia caussa a constitutione morbi. Quare ratione materiæ fluentis, variæ oriuntur indicationes, pro varietate fluentis materiæ, & secundum speciem, & secundum vitium, & secundum caussam generantem: quemadmodum alibi exacte docuimus, Ratione autem caussæ morbificæ, diuersæ a morbo, siue sit dolor, siue pituita, siue sordes: his, contrarijs occurrendum, Si autem caussa impediens sit propria: primum si propria sit, vt respicit generationem carnis, hæc caussa impediens, nihil aliud est, quam duplex excrementum, nempe tenue, & crassum, Et hoc loco notandum, vtrumque excrementum, cum sit toto genere præter naturam, indicare præsidium e toto eradicans. Verum ratione excrementi tenuis, vacuare oportet per modum siccationis: ratione autem crassi, per modum detersionis. Si autem caussa impediens propria dirigatur ad agglutinationem, cum id quod impedit, sit sanguis etiam optimus fluens, & præterea raritas carnis; ob id oritur indicatio absumendi sanguinis, per modum exsiccationis; & oritur indicatio carnem raram leuiter densandi, Alia autem e parte, ratione rerum secundum naturam, in vlcere oritur calidum suppuratorium, idest, indicatur calidum, simile caliditati caloris naturalis: sed hoc calidum suppuratorium tenue indicatur; cum in vlcere ventriculi non sit caro contusa.

Prognostica, in genere.

Ventriculi vlcus est malum grauissimum, & ferme lethale, ob vehementiā dignitatis: corripit enim hoc vlcus ventriculum, nimirum viscus spermaticum, quod chylificationi destinatum est, & ἀναίσθητον. Cum igitur ventriculus sit membrum spermaticum; dum consumitur, exacte non potest refici, Quatenus autem ventriculus, est chylosi destinatus; oportet ventriculum admittere cibum & potum: & hinc curatio redditur difficilior, tum quia virtus laborat caussa cibi, ad concoquendum cibum; tum quia cibi & potiones vim medicamentorum refringunt; & præterea dum cibi & potus descendunt, secum ducūt medicamenta, quæ cum hærere nequeant, parum agunt. Et tandem curatio est difficilior, ob sensum exquisitum: huius enim vi in consensum ducitur cor; patitur cerebrum; nec detergentia valida possunt administrari; propterea quod dolor fit intensus, hincque principes partes ita compatiuntur, vt subsequatur vehemētia facultatis, Sed pro vi differentiarum, discrimen etiam est varium.

Prognost. differentiarum.

Nam ratione formæ; cum sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta, quandoque cōiuncta cum intemperie; ratione essentiæ insignior est vehementia, si soluta vnitas est maior, & si magis est imminuta substātia; magisque intenditur periculum, si annexa sit intemperies, quoniam insignis est recessus a naturali statu. (1.) Quo fit, vt, si intemperies sit in habitu, vitium sit mortale: nam intemperies in habitu, est in caussa vehementiæ essentiæ adeo insignis, vt non possit exstirpari: & propterea, (quod in externis patet partibus) cancer est periculosior carbunculo; hic enim suppurari potest, ille non potest; quamuis in carbūculo atra bilis sit efferuescens: & ratio est, quia in carbunculo intemperies est in habitudine, in cancro est in habitu. (2.) Præterea si vlceris sedes perpendatur; periculosius erit vlcus, si afficiat partes superiores, siquidem subsequitur syncope, tabes: ratio est; quoniam intenditur vehementia dignitatis & facultatis, (3.) Quoad differentias ratione caussæ efficientis; vlcus ventriculi erit periculosius, si fiat a materia vehementer putrida, a materia copiosiori, acriori: veluti si fiat vlcus a virulentia venerea copiosa, atrabilaria: & ob id Galenus cap. 5. lib. de atra bile testatur, vlcus ab atra bile esse incurabile.

Curatio.

Quoad præsidiorum materias. Primum si sanguis copia sua impediat vlceris repletionem; vena secanda, si virtus permittat, At virtus non permittit, si vlcus est progressum, Præterea dum vlcus progreditur, deficit sanguis,

Pharmacia.

Quoad medicamēta; sufficiat hæc proponere, caussa Generationis carnis, & Agglutinationis. Caussa generationis carnis, probantur medicamenta vacuātia excrementa, per modum Detersionis, & Exsiccationis: quæ cum Galeno cap. 7. libro 4. meth. non debent esse mordacia: nam prohibentur mordacia a ventriculi virtute, cuius virtutis signum est sensus exquisitus, Verum expedit, ut validiora administrentur; pro excrementorum copia, & lentore.

Detergentia.

Contra si res habuerit, idest, si excrementa non sint ita copiosa, nec ita lenta; probantur debiliora, & præsertim in ventriculo æstuante, Quare probatur *aqua saccharata, aqua hordeacea, cum seminibus melonum, probatur serum lactis vel sincerum, vel cum lacte, probatur aqua B. Virginis, aqua Veronensis*, Expedit quandoq; in his medicamentis immiscere *mannam, vel syr. ros. sol. quoniam opus est vt detersum excrementum euacuetur, non vomitu, sed vel per aluum, vel per renes*. Si autem excrementum fuerit viscidius, quemadmodum esse potest in ventriculo non æstuante; probatur *mel non coctum, probatur mulsa non aquosa probatur ius cicerum, cum melle, & succo passul. Probatur etiam aqua tegulæ, quæ reperitur in agro D. Petri, cum mele ros. solut.* Et si excrementum in vlcere fuerit putrilaginosum; cum Auicenna potestis ascendere etiam *ad hieram: sed deinde exhibeatis vel serum, vel aquam hordei*.

Exsiccantia.

Quoad vacuantia per modum siccationis, quibus vtimur gratia excrementi tenuis; probantur *tragacantha, thus, mastiche, sarcocolla, cornu cerui, cum aqua hordei, vel cum sero*.

Agglutinantia.

Quoad agglutinantia; cum Galeno cap. 7. libro 4. meth. vti licet *hypocistide, balaustijs, gallis immat. malicorio, succo plantag. &c.* Notandum in calidiore ventriculo hæc medicamenta esse administranda, *cum aqua vel plantag. vel rosacea*. Si autem frigidior sit ventriculus, exhibeatis *cum decocto menthæ, cum vino austero: abstineatis a melle, quoniam abstergit*. Neque obstat; quamuis Gal. loco citat. proponat mel, simul cum glutinantibus: Galen. enim miscet mel, in ratione vehiculi, quoniam respicit ad vlcera remota; nos autem in præsentia loquimur de vlcere ventriculi; & propterea non est opus melle, ceu vehiculo. Quinimo in praxi obseruetis, vt medicamentum diu maneat in ventriculo; ideoque non probatur dilutum admodum copiosum, Et præterea proderit admouere medicamētum *e pice nauali, addita mastiche, bolo Arm. sang. drac. & similibus astringentibus*. Quod cognoscens Aetius, applicabat *ceratum ex oleo aut melino, aut rosaceo, cum aliqua portione thuris*. Diæta erit compar.

CAPVT VI.

De Cardialgia.

Nomen.

PEr dolorem oris superni ventriculi intelligimus illud malum, quod vocant Cardialgiam, idest, cordis dolorem, Vnde Galenus capite secundo, libro 2. method. ait, esse vitium, quod nomen capit a symptomate & loco affecto, idest, corde: at per cor, non intelligit Galenus quod clauditur a thorace; sed intelligit os ventriculi supernum, quod teste Gal. c. 1. li. 8. κ τὸ vocabant cor medici antiqui. Vnde ex eodem Galeno, aphorism. 65. sectio. quarta, cum cardialgia capiatur pro crebro & veloci cordis motu, & capiatur pro affectu oris ventriculi: in præsentia accipitur pro affectu oris ventriculi. At non accipitur pro omni dolore ventriculi: siquidem e cap. 8. libro 2. de Plac. medici non omnem oris ventriculi dolorem, vocant cordis dolorem, seu cardialgiam; sed illum tantum dolorem, in quo acrimonia humorum mordet: & pro-

& propterea subdit Galenus morsum fieri in angore, dũ morsiunculæ euidenter in ore ventriculi creantur. Quare colligendum, morsiunculas, seu morsum, quandoque esse euidentem, quandoque non ita euidentem. Si euidens sit; est cardialgia admodum exquisita: si non ita euidens, est cardialgia exquisita, sed non exacte. In præsentia autem de vtraque sermo est. Et ob id Galenus com. 30. lib. 3. prog. ait: medicos morsum oris ventriculi vocare cardiogmum, & cardialgiam. Vnde Galenus com. 30. sect. 1. lib. 1. prorh. per cardiogmum intelligit cordis, seu stomachi morsum. Ideoque notandum, cum tres sint voces; nimirum cardialgia, cardiogmus, & cardiaca: cardialgiam esse nomen generis: cardiogmum, speciei, in qua specie est euidens morsus: cardiacam esse nomẽ speciei, in qua malum producitur a caussa venefica.

Generatio. Cardialgia in genere producitur, dum caussa morbifica agit in os ventriculi, & ea violentia agit, vt soluat continuum, & producat qualitatem dolorificam, spiritalem, infensam calido insito ventriculi; hincq; fiat tristis sensatio; vi cuius compatiatur cor; vt hinc fiat mutatio in pulsu; hincque cor afficiatur vel leipothymia, vel syncope.

Definitio. Et propterea cardialgia est sensatio corrupta oris superni ventriculi, dependens a solutione vnitatis, cum qualitate dolorifica, vehementer infesta, seu noxia.

Forma. Forma est sensatio corrupta: quod cognoscens Galenus cap. 7. lib. 1. de sympt. causs. ait, cardialgiam esse symptoma e tactorio genere. Vnde notandum, e cap. 8. lib. 2. de plac. tristem sensationem quandoque esse euidentem, quandoque non: vnde ægrotantes de dolore quandoque conqueruntur, quandoque non, & communiter vocant angorem. Verum siue euidens, siue non euidens sit tristis sensatio; attinet ad tactum.

Subiectum. Subiectum est os supernum ventriculi, quod tactus est organum, seu subiectum. Quod hoc sit verũ, ait Galenus cap. 9. lib. 5. de vsu part. proponens sensoria tactus; tactus sensoriũ esse internas manus partes, & os ventriculi. Quæ sit horum verborum ratio, intelligetis e clarissimis anatomicis. Sensus enim tactus potissimum viget in his duabus partibus; sed differenter; viget in internis partibus manus potissimum gratia melioris vitæ, quia nihil potest esse in intellectu, nisi prius fuerit in sensu. Proponit autem Gal. os ventriculi, respiciens ad commodiorem vitã: propterea quod in ore ventriculi, beneficio huius tactus, fit appetitus cibi & potus; quæ conducunt ad commodiorem vitam. Gal. cap. 1. l. 8. κ. τόπ. & c. 8. l. 2. de plac. & c. 7. l. 1. de sympt. caus. statuit cardialgiam esse symptoma, quod attinet ad os ventriculi. Notandum autem, per os ventriculi in hoc affectu opus esse intelligere partes viuentes, neruosas, & substantiã calidi insiti; quod calidum insitum potissimum afficitur in angore, non in dolore: & hinc qualitas spiritalis molesta impertitur portioni neruosæ; vnde fit tristis sensatio, quam vocant cruciatum, seu angorem.

Caussa efficiens. Dependet hoc vitium a solutione vnitatis, cum qualitate dolorifica vehementer infesta: nam doloris caussa immediata est solutio vnitatis, quatenus est obiectum improportionatũ tactus, & proinde est obiectum commune, hoc est motus: vt docuimus c. 7. lib. 1. de dol. capitis. Addimus cum soluta vnitate coniunctã esse qualitatem dolorificam vehementer infectam: per quam particulam distinguitur cardialgia a doloribus, in quibus non viget hæc qualitas dolorifica, vi cuius qualitatis imminet leipothymia & syncope. Vnde cum dolore non annectitur angor; quemadmodum cum cardialgia angor coniungitur. Hinc Galenus cap. 7. lib. 1. de symptom. causs. ait, cardialgiam esse symptoma satis infestum: quia respexit ad qualitatem illam infestam, vnde quandoque nascitur syncope cardiaca. Sed iam explicandũ, qua de caussa oriatur solutio hæc vnitatis, cũ qualitate ita

A infesta. Prodit ergo hoc malũ semper ab Agente, seu vitio agentis; nonnunquam etiam e parte Patientis. Et hinc si paritas seruetur in agente, & discrimen sit in passo; in cardialgia non est exigua differentia: verbi gratia si malum producatur ab humore prauo erodente, & os ventriculi non sit exquisiti sensus; malum erit mitius: si εὐαίσθητον; deterius; quia producitur qualitas dolorifica vehementer noxia. Et propterea Alexander cap. 9. lib. 7. scibit: in cardialgia a virulento humore si os ventriculi sit exquisiti sensus, hunc patientem statim mori: nam qualitatis noxiæ auctor est, tum humor virulentus prauus, tum exquisitus sensus.

Exquisitus oris ventriculi sensus

Cæterum, cum præter εὐαισθησίαν, cardialgiæ etiam caussa sit, quæ ita continuum soluit, vt spiritalis qualitas emergat infesta; iure hæc caussa explicanda.

Caussa soluens continuum.

Species huius caussæ.

Caussa igitur est Interna, vel Externa. Interna potest esse Vapor, & Minera. Minera potest esse Viuens, vt vermis; vel Vitæ expers; & tunc potest esse Ichor, vel B Humor, & potissimum humor biliosus. Externa caussa esse potest medicamentum acre, venenum.

Vitiũ caussæ.

Et huiusmodi caussæ agunt, prout vitium obtinent, secundum Formam, vel secundum Qualitatem, vel Vtroque modo. Secundum formam; dum caussa est toto genere præter naturam. Secundum qualitatem; dum caussa est calida, acris, mordax. Vtroque modo, dum caussa est & toto genere præter naturam, & simul mordax. Notandum, si caussa sit toto genere præter naturam, hunc affectum a medicis vocari cardiacum: si vitium sit in euidenti acrimonia, vocari cardiogmum: si non sit in ita euidenti acrimonia, dici cardialgiam. Sed breuiter circa vitia singularum specierum digrediemur. Quoad caussam igitur internam, & primum quoad vaporem, toto genere hic præter naturam, est veluti vapor prodiens a verme. Minera vitæ particeps, toto genere præter naturam, est vermis vita præditus: vermes enim ad similitudi- C nem perniciosorum humorum lædere solent, ideoque Alexander statuit cardiacum affectum fieri a lumbricis. Vermes autem agunt vel vapore, vnde fit angor: vel punctione, vnde fit dolor. Si minera sit vitæ expers, potest esse ichor, quem proponit Galenus, comment. 38. sectio. 3. lib. 1. prorhet. inquiens, cardialgiam fieri, dum copia sanguinis in venis aceruata, tenue serum, id est ichor, os petit. Quoad humorem, si sit venificus, patet hunc esse toto genere præter naturam. Sed potest etiam esse calidior mordax. Galenus igitur respiciens ad vitia toto genere præter naturam, cap. 2. lib. 5. de loc. aff. ait, in cardialgia affici os ventriculi, a venenoso humore: respiciens autem ad mordacitatem, cap. 7. lib. 1. de sympt. causs. ait, cardialgiam produci a succis mordacibus, id quod etiã docet. cap. 14. lib. 1. ad Glaucon. Et cap. 8. lib. secundo, de plac. insinuans, exquisitam exacte cardialgiã produci a succo mordaci; asserit, cardialgiam tantum D appellari, cum acrimonia humorum mordet. Et cum bilis sit humor mordax; Auicẽnas l. 4. fen. 1. tract. 2. c. 21. inquit, in febribus dolorẽ stomachi procreari ex effusione bilis ad stomachum. Et Galenus aph. 65. sect. 4. ait, cardialgiam fieri a flaua bile, ebulliente in tunicis ventriculi. Vnde colligi potest, humoris peccantis vitium secundum quietem, in hoc positũ esse, vt in tunicis ventriculi occludatur & quiescat: quod etiam scribitur c. 24. l. 4. de aliment. & com. 30. sect. 1. prorhet. & apud Hippocratem com. 30. l. 3. prognost. Vnde nõ mirandum, si Hipocrates com. 24. l. 2. de ratione vict. statuit, cardialgiam fieri ex inedia: per hanc enim venter bile repletur; vnde morsu & cõtristatione afficitur ventriculus, hincque victus dissoluitur. Hic Galenus per morsum intelligit dolorem, vt ab humore soluatur vnitas: per contristationẽ, intelligit qualitatem dolorificam. Eadem de caussa Galenus c. 8. li. 2. de plac. ait, morsum ventriculi fieri non solum dolore correptis, sed etiam e fame; præsertim si coniuncta sint vehementia exercitia: ventriculus

enim bile repletur. Caussæ externæ sunt venena, & medicamenta acria.

Differentiæ.

Quoad differentias; & primum a forma: in cardialgia sensatio corrupta est Euidens, vel Non euidens. Euidens dicitur morsus; non euidens, angor; c. 1. li. 8. κ. τόπ. Angor semper adest; interdum & morsus; c. 8. l. 2. de plac. Ideoque in cardialgia est angor vel solus, vel simul cum tristi sensatione euidenti. Caussa est; cũ enim semper in cardialgia dissoluatur substantia calidi insiti, ideo semper est angor; & quia interdum soluitur vnitas partium viuentium, fit tristis sensatio euidens. Ratione subiecti; in hoc malo semper afficitur os ventriculi: verum in morsu soluitur vnitas partis viuentis; in angore soluitur vnitas calidi insiti: & propterea dicendum, in cardialgia solui vnitatem, vel, solius calidi innati, vel simul etiam partium neruosarum & viuentium. Quoad caussam efficientem & primum, si secundum speciem perpendatur; dicendum, cardialgiam fieri a caussa Interna, vel Externa. Si ab interna, vel a Vapore, vel a Verme, vel ab Ichore, vel ab Humore, & præsertim bilioso. Externa caussa, est Medicamentum acre, vel Venenum. Si caussa efficiens perpendatur solum secundum vitium; est uel Toto genere præter naturam, vel Calida & Acris.

Signa in genere.

Nisi patientis mens ægrotet, ipsemet hoc malum indicabit. Sed cognoscitur etiam e pulsu frequenti, paruo; quia cor compatitur: item, e corporis inquietudine: non enim potest æger in vna lecti parte se continere; cum enim in cardialgia homo euadat debilis, musculi nec breuem tensionem efficere possunt, vt a patiente perferatur; nec præterea mediam figuram inter flexam & extẽsam homo tolerare potest: vnde, licet æger impotens sit ad motum, alias tamẽ alio partes proijcit, desiderans consequi figuram dolore carentem; quam cum inuenire nequeat, tandem fit inquietudo, quoniam patiens tristi sensatione afficitur; vnde quasi onus quoddam excutere cupiens, alias aliam figuram appetit, ideoque patiens semper est in motu, c. vlt. li. 1. de motu muscul. Indicatur etiam hoc malum e frigiditate extremorum: quoniam calor & spiritus intro trahuntur, c. 5. l. de trem. Item indicatur e sudore circa faciem, & circa pectus; ratio est, quoniam in hoc malo ita compatitur caput & cor, vt facultas retentrix alimentalem humiditatem nõ possit retinere; ac proinde sudor non tantum indicat cardialgiam, sed eam insignem.

Signa differentiarum.

Differentiæ quæ sumuntur a forma, ita sunt cognoscendæ, vt inquiramus, an cum angore connexa sit tristis sensatio euidẽs, necne: sed has differentias æger manifestabit. Quoad differentias ratione subiecti; manifestantur a differentijs formalibus: nam solus angor, indicat solutam vnitatem calidi insiti; si coniungatur euidẽs dolor, indicat solutionem vnitatis in parte viuente. Quoad differentias ratione efficientis, an caussa sit interna, vel externa; æger & assidentes patefacient. Sed quoad internã caussam; si fuerit vapor, indicatur e solo angore. Si aũt annexus sit dolor euidens, indicatur minera. At minera, si fuerit vermis, signa erunt vermium. Si fuerit ichor, cum Galeno. comm. 38. sect. 3. li. 1. prorhet. indicatur e coniuncto lumborum dolore: siquidem plurima abundantiæ portio, ad infernas partes repens, est in caussa, vt, si hæc materia detineatur, (cũ consueuerit defluere per hæmorrhoides) si non euacuetur, lumborum dolor producatur. Si autem fuerit bilis; indicatur ex amaritudine oris, e vomitu bilis, e febre biliosa, & reliquis bilis indicijs. Vtrum autem caussa sit venefica, vel solum acris, ita scitur: si est venefica, etiam citra ἐυαιθησίαν ventriculi, facile sequitur leipothymia, & syncope, fit extremorum frigiditas; contra, si materia non sit venefica.

Indicationes.

Quoad præsidia: secundum Galenum cap. 1. lib. 8. κ. τόπ. & cap. 14. li. 1. ad Glauc. sumuntur a tristi sensatione, ab ore ventriculi, & a caussa soluente cõtinuũ. Vnde a tristi sensatione indicatur anodynum, præsertim si tristis sensatio fuerit euidens. Quid per anodynum veniat intelligendum diximus in dolore capitis. Quoad os ventriculi; ratione proportionis, requirit remedium fouens proportionem; ratione calidi insiti, cum moueatur preter naturam ad circumferentiã, indicatur præsidium impellens calidum insitum ad centrum. Quoad caussam soluentem continuum; secundum speciem, indicat determinata. Secundum vitium, si a toto genere præter naturam, indicat eradicans: & si venefica, alexipharmacum: si acris, indicat refrigerans. Quibus præsidijs habitis, facile auctores intelligentur. Quoad anodynum igitur; hoc insinuauit Auicennas, lib. 3. fen. 13. tr. 1. cap. 34. vbi in ventriculo sensus exquisiti, probat narcotica cum facilitate. Quoad præsidia oris ventriculi, ratione calidi insiti ad hoc præsidium respexit Alexander cap. 10. li. 7. vbi probat, quæ particulas resolutas possunt confirmare, hoc est impellere ad centrum, calidum insitum. Et Galenus cap. 1. lib. 8. κ. τόπ. in morsu oris ventriculi, & in anxietate seu angore, probat communiter adstringentia: hæc enim motum immodicum calidi insiti ad circumferentiam compescunt. Præsidia caussæ soluentis continuum tangit Galenus, cap. primo, lib. octauo, κ. τόπ. dum ait; plerisque misceri calefacientia & siccantia. Vnde cap. 24. lib. 2. alimen. probatur in cardialgia, polenta, seu farina ex hordeo viridi assato, cum succo punicorum. Et cap. 14. lib. primo, ad Glaucum, probantur vacuantia per aluum: ibi enim respicit Galenus ad caussam soluentem continuum, quæ caussa vt plurimum est minera, & ob id vt plurimum cum adstringentibus miscenda vacuantia, & presertim insensibiliter vacuantia. Notandum autem cum materia morbifica possit vacuari sensibiliter & insensibiliter in cardialgia; Galenus vtramque vacuationem proposuit. Insensibilem probat; per modum resolutionis, per modum siccationis, per modũ repercussionis, & reuulsionis. Resolutionem & exsiccationem, insinuat c. 1. lib. 8. κ. τόπ. vbi probat calefacientia & siccantia. Calefacientia vacuant per modũ resolutionis: siccantia, per modum siccationis. Respiciens ad siccationem & repercussionem c. 24. li. 2. alim. probat polentam cum succo punicorum; polenta enim humorem siccat: quare euacuat per modum siccationis: succus autem punicorum euacuat per modum repercussionis. Neque Galenus neglexit reuulsionem: nam c. 14. lib. 1. ad Glauc. proponit vacuantia per aluum. Quoad sensibiliter vacuantia, per vomitum, & per aluum; hæc proponit Galenus c. 14. lib. 1. ad Glauc. Et iccirco materia residens in cauitate ventriculi, vacuanda sensibiliter: quiescens in tunicis, vacuanda insensibiliter.

Prognostica in genere.

Cum Hippocrate & Galeno com. 74. sect. 2. lib. 1. epid. cardialgia est symptoma semper prauum, nedũ in principio. Per hæc verba insinuat Galenus, esse symptoma, quod molestat in angore, peius in principio: nam materia est magis copiosa, nec a medicamentis correcta. Atque Hippoc. vna cum Gal. apho. 65. sect. 4. ait: cordis, idest, stomachi morsum esse malum: licet deterius sit malum, quod pertinet ad morsum veri cordis; quoniam cor est dignus ore ventriculi. Rationabiliter aũt cardialgia est periculi plena: nam omnis ferme viget vehementia. Quælibet enim cardialgia fit a caussa admodũ infensa, & hinc multũ recedente a statu naturali: quare adest insignis vehementia essentiæ. Additur vehementia dignitatis: nã afficitur os ventriculi, ita vt cor consentiat. Et si cõtingat, vt os ventriculi sit exquisitoris sensus; coniungitur vehementia facultatis: vnde cum Alex. homo statim interit. Adhæc cum immineat, vel actu sit leipothymia; adest vehementia facultatis: vnde Gal. c. 5. l. de tre. ait, in deliquijs ventriculi robur solui: hinc tremor; hinc calor mouetur ad extra, & vires dissipantur per sudores. Vnde ait Galenus, hos calefacere, esse

esse errorem maximum: cum oporteat potius refrigerare & astringere. Sed dubitatur? nam Galenus c. 5. li. 2. de cau. symp. ait: per dolorem animam cōtra moueri, ac moueatur e gaudio; hincque similia maximo timori produci symptomata: nam vi doloris color corporis euanescit, homines refrigerantur, & quādoque moriuntur; sicuti euenit his qui timent. Si ergo dolor, instar timoris est in caussa motus ad centrum: quomodo in cardialgia est motus ad circumferentiam? Responsio. Si dolor sumatur vt tristis sensatio; motus fit ad centrum: at si sumatur ratione qualitatis dolorificæ, & caussæ mordacis continuum soluentis; est motus ad circumferentiam. Quare statuendum, cardialgiam in genere esse malum periculosum. Verum, periculum intenditur pro vi differentiarum. Ratione enim formæ; si cum angore iungatur dolor euidens, malum est periculosius: quia, quod est præter naturam, est magis timerosum. Vnde Gal. c. 1. li. 5. loc. aff. ait; nonnullos in syncope e stomacho mori. Ratione caussæ eff. patet, si paritas seruetur, deteriorem esse cardialgiam, si fiat a minera, quam si a vapore. Et si fiat a caussa venefica, peius est malum, quam si fiat a caussa acri, non venefica. Et propterea Alexander respiciens ad prauitatem caussæ, ait, cardiacum affectum, prodeuntem a verme, esse mortalem.

Prognostica differentiarum.

Auic. l. 4. fen. 1. tr. 2. c. 30. improbat venæsectionem. Galenus, autem c. 14. lib. 1. ad Glauc. dum ratione alterius affectus vena est secanda, iubet, vt primum cardialgiæ vehementia refringatur: quoniam vt plurimum cardialgia non fit a sanguine, & virtus languet. Dictum autem est vt plurimum non fieri a sanguine: quoniam secundum Gal. com. 38. sect. 3. li. 1. prorhet. cardialgia quandoque fit e sanguinis ichore; dū scilicet in venis aceruatur sanguis, qui per hemorrhoidas vacuari consueuit. Non ergo est præter rationem, in hac cardialgia hæmorrhoides aperire.

Curatio. Phlebotomia.

Quoad Medicamenta; probantur Vacuantia Sensibiliter, & Insensibiliter; præterea Firmantia calidi impetum ad extra: & Alexipharmaca. Quoad sensibiliter vacuantia; Galenus c. 14. lib. 1. ad Glauc. ait, si cōtingat e vitiosis humoribus fieri cardialgiam; hos humores *aquæ moderatæ calidæ, aut hydrelæi potu per vomitum esse euacuandos*: hæc enim medicamenta attemperant vitiosos humores. Sed necessarium est excitare vomitū, si contingat vt patiens difficulter euomat: curandum est, ait Galenus, omnibus modis, vt æger euomat. Et propterea os ventriculi, manus & pedes debent calefieri: sique his remedijs vomitus non fiat; procurandus est *digitis, & pennis oleo intinctis*, vt irritetur expultrix. Et si eueniat, homines horum ope non euomere: *rursus oleum calidum est exhibendum*: hoc enim oleum sępius solet vomitum prouocare, & ventrem molliorem facere. Euacuatio autem, quæ per aluū fit, solet esse vtilis: vnde, inquit Galenus, nisi sponte accidat, *glandibus* vtendum. Et propterea etiā Auicennas ait, vomitum iuuare, & clysmum leuem conuenire. Alexander c. 10. l. 7. vacuans & confirmās ventriculum, probat medicamentū quod vocat Glycy: & optimum est, vt exhibeatis ægrotantibus: præscribetur ergo hoc modo: ℞. *acet.* ℥. *vj.* ß. *corticum radicum fenic.* ʒ. *ij.* *aloes hepatica* ʒ. *vj.* *mellis optimi, seu Attici* ℥. *iiij.* *fiat eclegma*. *Atque Alexander exhibet cochlearia ij. aut iij. hoc est* ʒ. *vj. aut* ℥. *viij.* At animaduertendum ne sit febris: tunc enim non conuenit. Et ob id Galenus c. 14. li. 1. ad Glauc. non proponit hierā: quoniam loquitur de symptomatibus seu cardialgia cum febre: ideoque non est discordia inter Alexandrum & Galenum. Cæterum Gal. ad vacuandum bilem, probat *comam absinthij in melicrato decoctam & potam*. Quod medicamentum non est medicamentū simpliciter vacuans, quemadmodum oleum, verum etiam astringens: nam absinthium ponticum astringendo roborat. Hæc de vacuantibus sensibiliter.

Pharmacea. Vomitu & aluo purgantia.

Quoad vacuantia insensibiliter; quæ euacuant per modum resolutionis, oportet vt sint calida: quæ euacuant per modum Siccationis, debent esse sicca: quæ euacuant per modum Repercussionis, oportet vt sint astringentia. Quo fit, vt *medicamentum confectum e melicrato & absinthio*, omnes facultates obtineat. Et in hoc admirari oportet summam diligentiam Galeni. In melle enim est vis detergendi, & resoluendi, ratione caliditatis: in absinthio, per eius caliditatem, est vis resoluendi; per siccitatem, siccandi; per astrictionem habet vim repellendi, & præterea cōpescendi motum immoderatum calidi insiti. Non ergo illi sunt improbandi, qui vtuntur *seminibus citri*: hæc enim semina præter vim alexipharmacam, per modum resolutionis etiam vacuāt. Sic etiam in cardialgia probantur *rad. & sem. feniculi, melissa, & similia resoluentia.*

Insensibiliter vacuantia.

Quoad firmantia calidi insiti impetum, & proinde astringentia: ad hæc respiciens Galenus cap. 14. lib. 1. ad Glauc. ait, membra esse roboranda, & Admotis, & Assumptis: veluti inter ea, quæ assumuntur, est *potio absinthij. Alexander probat succum granatorum, & grana etiam. Auicennas exhibet parum syrupi de malis cydonijs, cum syrupo acetoso, vel omphacio. Et propterea etiam vti licet rhu opsoniorum, & vino cydoniorum, quod est in communi vsu.* Hæc ergo probantur inter astringentia. Ex his potest fieri medicamentū, quod applicitum roboret: verbi gratia, ℞. *oua integra num. iij. oleorum mastich. de absinth. cydoniorum ana* ℥. j. *fiat decoctio in sartagine, & in fine adde pulueris specierum diarhod. Abbatis, aromatici rosati, coralliorum, ana* ℈. ß. *Misce, & fiant placentæ. Probatur etiam fomentum e vino rubro, alterato cum rosis, absinthio, mastiche, &c.*

Motum caloris firmantia.

Quoad alexipharmaca; probantur *semina citri; semina acetosæ, quæ præter vim bezoarticam non calefaciunt, vnde & in febri his vti licet; & quod maius est, manifeste astringunt, roborant. Licet etiam vti corallis, santalis, margaritis, hyacintho, folijs auri, bolo Arm. terra sigill. efficacissimum est medicamentum, lapis bezoar, præsertim orientalis. Et, nisi febris prohibeat, primum locum sibi vendicant magnæ antidoti.* Ratio est, quia magnæ antidoti, vt medicamenta calida vacuāt per modum resolutionis; vt sicca, per modum siccationis: vt recipiunt astringentia, per modum repercussionis; & præterea per vim constringentem calidi insiti dissolutionem prohibent; atque virtute proportionis mirabilis habent vim alexipharmacam, & omnium partium, corporis, atque hinc oris ventriculi, & cordis proportionem fouere possunt. Vnde non mirandum, si auctor ille, qui edidit librum de Theriaca ad Pamphilianum, & ad Pison. c. 15. fateatur, theriacam tanquam ad vitam reuocasse cardiacos.

Alexipharmaca.

Cæterum, cum in cardialgia probentur vacuantia & adstringentia: dubitatio oritur circa *Quando agendum*: nam Galenus cap. 14. lib. 1. ad Glauc. monet in principio non esse vtendum adstringētibus, sed quando partes alui sunt expurgatæ: dum enim humor detinetur, nō licet astringere, sed calefacere, hoc est, vacuationem sensibilem adiuuare, vel per vomitum, vel per aluum. At contra idem Galenus c. 1. l. 8. κ. τόπ. iubet in morsu seu angore communiter probari adstringentia; plerisque autem opus esse miscere calefacientia & siccantia. Hinc igitur plerumque miscet calefacientia & siccantia: semper autem vtitur astringentibus. Ita etiam Alexander primo omnium vtitur astringentibus; mox vacuātibus; quemadmodum erat medicamentum ex aloe. Responsio. Quando agendū capitur ab indicante præsente, sed vincente alia indicantia: ideoque cum indicans sit motus immoderatus calidi insiti, & materia morbifica; si magis potest motus importunus calidi insiti, vsurpanda sunt adstringentia; dum aūt minus potest, sunt administrāda vacuantia. Quare dū syncope vel adest, vel imminet; tunc magis potest motus calidi insiti, quam materia

Adstringentibus semper vtendū: vacuātibus, cum syncope abest.

morbifica: si autem contra nec præsens sit syncope, nec vsque adeo immineat, tunc magis potest materia morbifica, quam motus calidi insiti. Ob id dum Galenus loc. citat. lib. 1. ad Glauc. probat vacuantia; respicit ad cardialgiam, in qua syncope non adest. Et dum l. 8. κ.τοπ. probat in morsu & angore adstringentia, insinuat, in qualibet cardialgia probari adstringētia; quoniam in omni cardialgia viget motus importunus calidi innati. At Galenus non dicit, his adstringentibus omni tempore esse vtēdum; supponit enim administranda esse adstringentia in omni cardialgia; sed tempore opportuno. Nec Alexander improbandus, qui primum vtitur adstringentibus; respicit enim ad cardialgiam, in qua magis potest motus calidi insiti: nam agit de cardialgia, in qua imminet syncope. Atque hinc Alex. dum conquiescebat affectus, idest, dum refringebatur motus calidi innati, vt syncope non immineret, vtebatur vacuantibus.

Victus ratio.

Sequitur Diæta. Si adest sudor; Celsus ad hūc prohibendum probat aerem non calidum, cum fenestris patentibus. Quod si talis sit cardialgia, in qua extrema frigent: prodest, extrema inungere, manibusq; excalfactis partes fricare & fouere. Præterea Celsus ad reficiendos spiritus, naribus admouet *rosas & vinum*: vnde probari possunt odoramenta, quæ fiunt *ex aceto, rosis, pomis, aurantijs, citro & violis*; aer enim ita alteratus spiritus reficit. Cibus sit medicinalis, nō facilis corruptionis, qui saltem per aliquam siccitatem, seu per modum siccationis absumat. Quare probantur cibi astringentes, non admodum facilis coctionis, & exsiccantes. Hinc Galenus c. 24. lib. 2. alim. edoctus ab Hippoc. lib. 2. epid. sect. 2. circa principiū, exhibet *polentam succo punici aspersam*, semel in die: nam succus mali punici, moderatur motum calidi innati, ne nimis ad circumferentiam feratur; reprimit etiam materiam; polenta vero datur, quia non facile corrumpitur ab æstuante ventriculo; & facultate siccandi, materiam morbificam absumit. Notandum, quod Galenus hoc solo cibo solum semel in die vtatur; id quod locum habet in ea cardialgia, qua mulier illa torquebatur, cuius caussa erat humor vitiosus & copiosus, quo ventriculi os ita replebatur, vt nauseabunda esset mulier, ideoque potius euacuatione, quā repletione erat opus. Si vero cardialgia teneat corpus, quod inediam non ferat; cibus & bis & ter in die est exhibendus. Auicennas c. 30. si oriatur syncope, ante vel prope paroxismū, exhibet *frustum panis, cum aqua granatorum, vel cum aqua agrestæ*, & si subsequatur syncope, dat etiam *panem cum vino antiquo, sed in parua copia, nimirum ad ℥. iij. Præterea probatur cremor hordei infrigidatus, cum granis granatorum, & iure*: exhibetur actu frigidus, ne ita facile vincatur a calido igneo, in ventriculo exsistente, & per consequens corrumpatur; cuius rei gratia idē etiā cremor munitur granatis. Consumatissimus Alexander, probat cibos difficilis coctionis, quia hi difficulter corrumpuntur: vt *mala mediocriter astringentia, pyra, persica, vuam austeram*, & si æger sit valde calidus, & humores sint nimirū rodentes, exhibet *panem etiam cū frigida*. His autem cibis Alexander vtitur inter initia: reliquo autem tempore paullatim exhibet, quæ ægre coquūtur, & acres succos attemperare possunt; vt est *vuluula, idest, vterus, & omasum, idest, pingue intestinum, admittit buccinas, cochleas, cancros, ventriculos, anseram, malum citrium sine cortice, nam in cortice est uis calefaciendi*. Monet autem Alexander, cito esse occurrendum cibo. Et Celsus addit, si vires sint debiles, cibum esse exhibendum non multum, sed sæpe; sic enim nutrit, nec onerat. Vnde probatur *destillatum, caponis, vituli, & potissimum pedum vitulorū, item destillatum e cochleis*: oportet enim viscidū esse, ne corrumpatur. Quoad potum: Celsus *vinum* fugit, nisi sit sitis & virtus concidat: idemque si æger in tuto est, curandū, ne ad imbecillitatem redeat, idq; cibis validis, remoto vino: at si metus sit, ægrum deficere posse, probantur cibaria in vinum intincta, vinū autem debet esse austerum & mediocre. Quod si æger cibum assumere nequeat: vinum exhiberi potest, sed actu frigidum, & in mediocri copia: idem etiam facere licet, si cibi euomantur. Addit Celsus, in aluum quandoque inijciendum esse *ptisanæ cremorem, vel etiam alicæ*: hæc enim infusa vires tuentur: vaporibus enim a cremore prodeuntibus, reparatur substantia vaporosa calidi insiti, quamuis non fiat nutritio partis viuentis. Quoad inanitionem & repletionem, cum in cardialgia quandoque noceat inanitio per sudorem, iure Celsus corpus aspergit pulueribus astringentibus, vt *myrti, rubi, vel etiam arida fece vini austeri*: & vrgente necessitate oblinit corpus *gypso*, ad inhibendum sudorem. Vnde mirandum est, si hoc tempore cardialgia affecti moriuntur, quia medici permittunt sudare.

CAPVT VII.

De Fame morbosa.

Nomen.

PEr famem morbosam intelligimus famem præter naturam, idest, læsam appetentiam attinentem ad cibum, ad differentiam sitis. Hæc autem vel Aufertur, vel Imminuitur, vel Corrumpitur. Generatio famis morbosæ, patebit e generatione famis secundum naturam. Primum supponēdum, appetitum vel esse mortalem, vt est naturalis & animalis; vel immortalem, vt est rationalis & voluntas. Appetitus naturalis, excitatur a penuria simili; animalis, a bono apparente; naturalis a bono vero. Porro naturalis appetitus confert ad vitam, ad vitam commodiorem, & ad meliorem vitam. Declaro. Appetitus naturalis, idest, vis concupiscibilis, quatenus respicit vitam, nō est facultas simpliciter naturalis; seu simpliciter necessaria ad vitam; (*nam facultates simpliciter ad uitam necessariæ sunt solum quatuor, attractrix, retentrix, alteratrix, & expultrix; quarum nulla est facultas concupiscibilis*) sed est facultas; cuius caussa melius celebretur operatio necessaria ad vitam, nimirum attractio: hinc fit, vt facultas concupiscibilis quodammodo statui possit attractionis principium; dum enim adest appetentia, fit attractio; dū nō adest, fit potius expulsio. Hic appetitus inest omnibus animalis partibus, quæ conuenientem omnes qualitatem desiderant, c. 6. l. 3. fac. natur. inest etiam plantis, c. vlt. l. 6. de plac. ideoq; eum non influentem, sed insitum esse oportet. Si capiatur facultas concupiscibilis, quatenus respicit cōmodiorem vitam; huius principium est hepar. ca. 18. li. 6. vs. par. c. vlt. li. 6. de plac. ideoque laborante iecinoris facultate, perit cibi & potus appetitus. com. 13. sect. 3. li. 3. epid. Hinc liquet, quod cōcupiscibilis caussa vitæ, dirigatur ad id quod est simile cuilibet parti: caussa aūt commodioris vitæ, pro conseruando indiuiduo, referatur ad cibū; pro specie seruanda ad Venerē. Et propterea facultas hæc cōcupiscibilis nō est insita, sed influit ab hepate in os ventriculi, vt homo cibum, potumque appetat; & in pudenda, ad Veneris desiderium. Si deniq; capiatur concupiscibilis caussa melioris vitæ; est sane iam proposita concupiscibilis. Verum cū Gal. c. 3. l. 7. de plac. accipitur hæc facultas concupiscibilis, prout vincitur & regitur a facultate irascibili & rationali, vnde homo secundum iustitiā viuit. Animalis, seu sentiens appetitus, residet in cerebro, tanquam in fonte; & influit præcipue in pudenda, & in os ventriculi. Vnde apparet vim appetētem diuersam esse a facultate tactrice: quamuis vtraque facultas a cerebro, per neruos sexti paris in os ventriculi influat: per eundem enim neruum influit & motus & sensus; quare & tactus & animalis appetentia. Sicuti.n. eadem lingua particeps est gustus & tactus: ita idem ventriculi os, eadē temperie & proportione

Appetitus quotuplex.

est donatum, vt per eosdem neruos, vtramque vim admittat. Ex his facile patere potest modus, quo fit fames & sitis.

Quouando fames sit appetitus calidi & sicci: sitis, frigidi & humidi. Arist. tex. 28. lib. 2. de anima.

Iam vero explicandum est, quomodo fames dicatur appetitus calidi & sicci; sitis frigidi & humidi. Per siccum igitur intelligere oportet solidum; per humidum liquidum: vnde secundũ Hipp. facilius est impleri potu quam cibo; hoc est, liquido, quam solido. Hic duplex appetitus, solidi scilicet & liquidi, ideo est necessarius, quia solido, id est, cibo, seu alimento, solidæ corporis partes nutriuntur; liquido autem solidum alimentum defertur. Vnde, si exacte loqui volumus, fames erit appetitus alimenti; sitis erit appetitus vehiculi alimenti. Quo autem intelligatur, cur fames sit appetitus calidi, & sitis frigidi: supponendum est e cap. 6. l. de rigore, ad calidum innatũ attinere substantiam, qualitatem, & motum, tum ad centrum, tum ad circumferentiam. Penes hæc igitur calidum innatum læditur: secundũ substantiam quidem, si deficiat alimentũ; secundum qualitatẽ, id est. caliditatem, si aliquod frigidum occurrit, vt exstinguatur, instar flammæ, quæ ab aqua exstinguitur; secundum motũ ad centrum, si grauatur a copia; secundum motum ad circumferentiam, si ab immodico calore dissoluatur, sicut exigua flamma a maiori dissipatur. Notandum obiter, vitium in motu esse caussam noxæ caloris natiui secundum substantiam, nam dum calor a copia grauatur, substãtia euadit impura; dum a calore afficitur, & extra mouetur, substautia minuitur. Quare cum expediat per famem & sitim, non modo corpus nutrire, verum etiam calidum insitũ custodire, per calidum seruatur motus caloris, ne plus iusto concentretur; per frigidum autẽ custoditur calor, ne plus quam decet, extra feratur: vnde calidũ ad famẽ attinet, frigidũ ad sitim. Nam in fame locũ habet alimentum siccum, id est, solidum, in quod, dum agit calidũ, ita concentratur, vt suffocari posset, nisi ope calidi extra ad circumferentiam eius motus seruaretur. At in siti locum habet humidum, id est, liquidũ, nempe cibi vehiculum; quia calor innatus extra, & ad circumferentiam mouetur, idque eo magis, quo cibus est calidior, & ambiẽs aer calidior. Vt ergo hic caloris ad extra motus compescatur, opus est frigido: vnde post cibos calidiores, & tempore æstiuo, potus etiam frigidior desideratur. Sitis ergo est appetitus frigidi & humidi: licet enim sitientes plerumq; magis appetant vinum, quam aquam: vtrumq; tamen cibi est vehiculum, & actu frigidum offertur: vini autem desiderium potius accidit ratione gustus & voluptatis; vnde Aristoteles dicit com. 28. lib. 2. de anima, saporem esse cibi & potus condimentum.

Generatio famis naturalis.

Porro, vt intelligatur, quomodo fiat fames secundnm naturam: sciendum est e c. 7. l. 1. de symp. caus. in fame quinque esse motus: primus, est inanitio totius corporis: secundus, est appetentia membrorũ naturalis alimenti & potionis: tertius est ventris suctio: quartus, est sensus suctionis: quintus, pertinet ad appetentiam animalem. Tres priores motus sunt naturales, seu spectant ad functionem naturalem; reliqui duo ad animalẽ: vnde a Galeno fames & sitis recensentur modo inter naturæ functiones, vt c. 4. lib. de diff. symp. modo inter animales actiones, vt cap. 7. li. 1. de symp. caus. Totius corporis inanitio fit, quoniã corpus assiduo consumitur: vnde & necessaria est instauratio seu refectio. Concupiscentia naturalis fit, concurrente facultate concupiscibili insita, vt partes inanitæ repleantur: cibo enim restituitur, quicquid siccioris substantiæ effluxit; potione autem quicquid humiditatis effluxit. c. 2. l. 1. de tuen. san. Venrris suctus attinet ad ventriculi venas, quæ inanitę concurrunt attractrice vi, vnde attrahunt ab ore vẽtriculi, vi cuius attractionis os ventriculi supernum afficitur motu, qui motus intenditur a melancholia, quæ ventriculum contrahit & mouet, cap. 4. lib. 5. vs. part.

1.

2.

3.

Vbi tamen notandum: si cum motu coniungatur frigiditas, fieri famem; si caliditas, oriri sitim; quia appetitus non est rei præsentis, sed absentis: hinc melancholia agens in ventriculum, quia frigida est, caussat famem; contra, bilis calida, in caussa est sitis: vnde in ventriculo suctionis producitur motus, & obiectum commune, quod coniunctum habet proprium obiectum, nimirum in fame frigidum, in siti calidum. Sensus suctionis & receptio obiecti fit ab attractione venarum ventriculi, & caussa agente in os ventriculi sui, vel caliditate, vel frigiditate. Hæc receptio fit in ore ventriculi, quatenus ventriculi os est organũ tactus, beneficio neruorum, quos a cerebro suscipit: insigniter autem os ventriculi afficitur, tum ob neruorum mollitiem & magnitudinem, tum ob vim concupiscibilem a iecore impertitam. Quare os ventriculi, quatenus organum tactus est, afficitur a proprio obiecto, nim. a calido in siti, a frigido in fame: afficitur item a communi obiecto, nim. a motu. Appetentia animalis fit in ore ventriculi, quatenus hanc suscipit a cerebro per neruos; vnde Auicennas dicit, Ventriculum suscipere neruos a cerebro, vt acquirat sensum, per quem percipiat famem; hoc est acquirat appetitum sensitiuum, cuius vi animal ad cibum & potum se conuertat. Cæterum, vis appetens non insita est ventriculo, sed influit a cerebro, dũ impellitur & excitatur ab obiectis sensuum externorũ; primum quidem ac principaliter a tactu, secundario ab obiectis aliorum sensuum: vnde Aristoteles lib. 2. de anima dicit, tactum esse sensum alimenti; cæteros autem sensus per accidens concurrere: nam secundũ Philosophũ, alimur e calido, frigido, humido & sicco, quæ sunt obiecta tactus; reliqui vero sensus per accidens concurrunt; nihil enim ad alimentum conducit color, sonus, odor; & si odorata nutriunt, hoc fit, quatenus sunt calida, vel frigida, vel humida, vel sicca, non autem vt odorata. Sic & sapor concurrit vt condimentum, non vt alimentum. Adhæc vis animalis in cerebro residens, etiam principaliter excitatur ab obiecto tactus; ex accidenti ab obiecto reliquorum sensuum: quoniam tactus obiectum primum afficit os ventriculi, prout est organum tactus; obiecta autem reliquorum sensuum non agunt in os ventriculi, sed in propria organa, & propterea mediantibus, vel oculis, vel auribus, vel naribus, vel lingua: vnde ita afficitur cerebrum, vt animalis appetentia excitetur, & excitata influat in os ventriculi, & tandem desiderium replendi emergat. Ex his igitur colligi potest, ingerendorum appetentiam secundum naturam fieri; primo, dum membra inaniuntut; secundo, dum inanita attrahunt a venis ventris; tertio, dum venæ inanitæ attrahendo ventriculi os agitant; quarto, dum ventriculi os afficitur, vt affectionem cerebro imperiatur; quinto, dum in os ventriculi influit animalis concupiscentia, necessario impulsa ab obiecto tactus oris ventriculi, ex accidenti autem ab obiecto reliquorum sensuum. Vnde obiectum tactus est essentialis caussa famis & sitis, obiecta reliquorum sensuum, sunt caussa vt melius fiat & fames & sitis: verbi gratia, si quis post inediam famescat, & vel optima inspiciat cibaria, vel de his sermo fiat, vel olfaciat, vel gustet, augebitur cibi cupiditas, quia facultas sentiens vna impellitur ab obiecto & tactus, & aliorum sensuum.

4.

Fames naturalis quid sit?

Hinc fames naturalis ita definiri potest: quod sit appetitus secundũ naturam oris ventriculi, procedẽs ab eius motu, dependente a penuria alimenti, gratia instaurationis animalis. Forma, in hac finitione, est appetitus secundum naturam, ad differentiam famis morbosæ. Subiectũ est os ventriculi supernum. Caussa efficiens est motus, quo afficitur os ventriculi ob penuriam alimenti, ad differentiam sitis, in qua scilicet adest non alimenti penuria: sed vehiculi alimentij. Finalis caussa est animalis refectio & instauratio.

Famis morbosæ generatio.

Quare fames morbosa generatur, dum corpori occurrit aliquid præter naturam, vi cuius facultates aliquæ appetitioni cibi destinatæ, ita suo munere frustrantur, vt functio appetentiæ animalis oris ventriculi vsque adeo lædatur, vt præter naturam euadat. Proinde fames morbosa est concupiscentia animalis præter naturam oris ventriculi, dependens a frustratione concupiscibilis cibo destinatæ. Forma est concupiscentia animalis præter naturam, ad differentiam concupiscibilis naturalis (vnde colligitur famē esse symptoma ad actiones attinens.) Est autem præter naturam, ad differentiam concupiscibilis secundum naturam, & proinde ad differentiam famis secundum naturam. Hæc igitur concupiscentia animalis, pertinet ad caussam formalem: nam quamuis in fame læsio esse possit secundum concupiscentiam naturalem, ea tamen habet rationem caussæ efficientis, non formalis. Subiectum Galenus proponit c. 1. lib. 8. κ.τόπ. vbi famem recenset inter symptomata ventriculi.

Definitio. Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens in finitione proponitur, his verbis: dependens a frustratione concupiscibilis, cibo destinatę. Dicimus cibo destinatæ ad differentiam sitis morbosæ, quæ pendet a frustratione concupiscibilis potui dicatæ. Hic explicanda caussa, ob quam concupiscentia animalis frustratur: frustratur autem vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Propria ratione; dum vitium est in quinto motu: ex accidenti, dum læsio est in reliquis quatuor motibus; nempe in sensu suctionis, in suctu, in vacuatorum appetentia naturali, & totius corporis inanitione. De horum motuū vitijs dicemus. Animalis igitur appetentia frustrari potest, quatenus pertinet vel ad Cerebrum (antequam scilicet in os ventriculi influxerit.) vel ad Os ventriculi prout ab hoc suscipitur. Si primo modo sumitur, vt ad cerebrum attinet: functio huius facultatis concupiscibilis læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas ob morbos vel cerebri, vel Neruorum sexti paris. Ob morbos cerebri; veluti in apoplexia, epilepsia, caro, & alijs cerebri morbis; vi quorum prohibetur fluxus facultatis concupiscibilis a cerebro in os ventriculi. Læditur autem facultas ob morbos neruorū sexti paris; quando huiusmodi nerui afficiuntur potissimum densitate, cuius caussa esse solet tum quælibet materia Densans, tum Refrigerans. Sed de malis cerebri & neruorum alibi. Cæterū hæc vitia ita se habent, vt dum Integra est angustia, fames auferatur: si Non integra, fames minuatur. Quod si concupiscibilis actio lædatur ob errorem externum; hic error est, vel vitiosa cerebri proportio, vel Obiectum improportionatum. Vitiosa proportio viget in his, qui etiam famescunt, dum intuentur murem, vel dum de mure fit sermo: nam quamuis famescant, illico tamen fames prorsus aboletur: vnde huiusmodi homines & nausea & quandoque vomitu afficiuntur. Obiectum improportionatum principaliter attinet ad sensum Internum, vel Externum. Ad internum; veluti dum immoderata animi accidentia occurrunt: idem enim his euenit, quod ijs, qui fortibus imaginationibus detinentur, qui ob oculos posita non cernunt, nec aspiciunt, vt phreniticis quandoque accidit: si enim magis potest obiectum morbificum, quam obiectum impellēs facultatem concupiscibilem ad cibum; necessario fames vel minuitur, vel aufertur: contra, si obiectum sit potens ad impellendum concupiscentiam, fames intenditur, vnde patiens, vt phreniticus violentia quadam cibum petit. Si obiectū improportionatum spectet ad sensum externum; attinet vel ad Visum, vel ad Auditum, vel ad Olfactum, vel ad Gustum, (de tactu dicemus in suctionis sensu; attinet enim ad os ventriculi.) Visus obiectum concurrit ad destruendum appetitum, dum vim interiorem auertit ad excitandum animalem appetentiam: verbi gratia si in

I. Appetitus animalis vitia.

Vitia cōcupiscentiæ animalis, residentis in cerebro.

A mensa aliquis videat manum humanam coctam, vel euomentem aliquem, licet famescat, illico tamen destruitur appetitus. Quoad auditum; fames aufertur, si quis comedens audiat loquentem de rebus tetris & iniucundis. Olfactus aufert famem, si deuorentur fœtida; si etiam offeratur aliquis cibus, qui obtineat odorem proportioni organi olfactus aduersarium, veluti accidit, dum aliquis caseum comedit, & eius odorem percipiens uel cum non admittit, vel reuomit. Quoad gustum; destruitur appetitus, dum iniucunda assumuntur: & hæc uel simpliciter sunt ingrata, vel vni certo indiuiduo sunt iniucunda, alijs autem grata: & tunc vitium pendet a vitiosa proportione linguæ illius indiuidui; veluti si aliquis casei saporem prorsus respuat. Hæc igitur sunt vitia animalis concupiscentiæ, vt attinet ad cerebrum. Si vitia concupiscibilis animalis perpendantur, ut spectat ad os ventriculi, idest quatenus facultas a cerebro ori B ventriculi est impertita; tunc huius facultatis functio læditur, vel Læsa facultate, uel ob Errorem externū. Læditur facultas, dum os uentriculi afficitur, vel Intemperie, vel Mala compositione, vel Soluta vnitate: de quibus morbis iam supra egimus. Si lædatur ob errorem externum, hic error positus est in proportione culpata oris ventriculi; veluti dum homines inscij caseum in ferculis assumunt; vnde fit, vt quamuis nec odorem, nec saporem casei percipiant, nausea tamen fiat, ac destruatur appetitus. Notandum autē hoc loco, proportionem oris uentriculi a naturali deflectere & recedere; quoniam vel Deficit, vel Excedit. Si deficiat; sunt homines, qui vix appetunt: si excedat; sunt homines, qui nimis appetunt, vt dum comedunt ac bibunt, magis edere ac bibere cupiant. Verum cum appetentiam animalem adiuuet naturalis concupiscentia prodiens ab hepate; in ratione erroris externi concurrit cum Auicenna debilitas he- C patis. Hæc sunt vitia concupiscentiæ naturalis.

Appetitus animalis vitia, vt spectat ad orificium ventriculi.

Sequuntur vitia attinentia ad sensum suctionis; qui motus spectat ad facultatem tactricem. Hæc igitur facultas (cum instar cōcupiscibilis animalis cerebro ori ventriculi communicetur) frustrari potest, ut attinet vel ad Cerebrum, vel ad Os ventriculi. Quatenus ad Cerebrum attinet; lædi potest ob morbos cerebri, & neruorum sexti paris, vt modo diximus, de concupiscentia animali. Si occurrat error externus, occurrit dum in ore ventriculi suctio recipitur; non autem ratione iudicij, quia hoc fit in cerebro, non in ore ventriculi. Itaque error externus esse potest cerebri proportio, vel quia vis sentiens & iudicans tangibilis distrahitur ab obiectis aliorum sensuum, quatenus hæc obiecta sunt efficaciora, sicut diximus de concupiscentia animali. At differentia est inter concupiscentiam animalem & tactum: quoniam ratione concupiscentiæ animalis, obiecta agunt indifferenter D in vim sentientem; ratione autem tactus obiecta determinate agunt in facultatem iudicantem obiecta tangibilia, veluti dū a viuo verme os ventriculi pungitur: nam in ore ventriculi fit affectio, vi cuius ita afficitur cerebrum, vt facultas sentiens distrahatur a iudicio suctionis, quæ suctio fit ab alia caussa agente in os ventriculi: & huius ordinis sunt vapores vermium defunctorum, materiæ veneficæ, & putridæ: nam vi harum caussarum magis afficitur os ventriculi, ut est organum tactus, quam a suctione. Si suctionis sensus attineat ad os ventriculi, qua recipit obiecta tangibilia; receptio hæc læditur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externū. Læditur facultas ob morbos oris ventriculi, qui iam propositi sunt, vi quorum fit faventriculi, qui iam propositi sunt, vi quorum fit fames morbosa; nam licet fiat suctio, ea tamen non sentitur, vt decet, vnde, si prorsus non sentiatur suctio, aufertur actio; si vix sentiatur, idest cum difficultate, imminuitur; si plus sentiatur, corrumpitur. Declaro. Et primo si perpendatur intemperies, Galenus com.

II. Sensus suctionis vitia. 1. ratione cerebri.

aph.

aph.20.sectio.2.& comm.11.sectio.1.lib.3.epid.dicit:
si intemperies summa fuerit, sensus suctionis nō fit:
nam vt inquit Auicennas, virtus perit, quoniam or-
ganum ob summam intemperiem prorsus ineptum
redditur. Hæc summa intemperies, est Frigida, vel
Calida. Si frigida, fit fames vaccina seu magna, quæ
est affectus frigidus, coniunctus cum siccitate, cap.7.
lib.3.de sym.causs. At si alia e parte sit summa calidi-
tas, etiam cum siccitate coniuncta; non fit sitis, quo-
niam suctio non recipitur. Si autem intemperies non
sit summa, a qualibet intemperie, excepta humida,
suctionis receptio intenditur & augetur. Cæterum
discrimen est inter tactum, & animalem appeten-
tiam: nam animalis appetentia, quacunque dominan
te intemperie, indifferenter se habet ad cibum & po
tum; tactus non indifferenter. Ratio huius discrimi-
nis est: quia appetentia animalis ab alia facultate na-
turali impellitur, nempe a sensu interiori: tactus mi-
nime, cum ab obiecto recepto, vt offertur sensorio
iudicanti, sensus interior potius impellatur, non im-
pellat, hincque in fame procedat obiecti tangibilis
receptio, in cerebro iudicium, & mox sequatur im-
pulsio, prodiens a facultate sentiente, in concupisci-
bilem animalem: vnde concupiscibilis animalis im-
pulsa descendit in os ventriculi, & fit fames. Itaque
cum tactus ad differentiam concubiscibilis non in-
differenter se habeat ad cibum & potum: fit, vt si
ventriculi os, tanquam organum suctionis sensus,
afficiatur intemperie frigida, intendatur fames, &
minuatur sitis: si afficiatur intemperie calida, minua-
tur fames, intendatur sitis: si afficiatur intemperie
sicca, augeatur & fames, & sitis: si humida, fames mi
nuatur, sed magis sitis. Ratio est: nam cum appetitus
cibi & potus fiat, quoniam afficitur os ventriculi su-
ctione; suctio autem similis est solutioni vnitatis, &
solutio vnitatis fiat a calido, frigido, sicco, non ab
humido: fit vt ab humido non excitetur appetitus,
sed potius minuatur; licet magis minuatur sitis, quā
fames: nam præter id, quod non fit suctio ab humi-
do, adest præsentia humiditatis, sitis autem fit ob hu
midi penuriam. Quo autem ad caliditatem, frigidi-
tatem, siccitatem; quamuis a qualibet fiat suctio: ta-
men, cum fames sit appetitus calidi, sitis autem fri-
gidi, ob id, dum caliditas mouet tactum, per hunc
sensus interior impellit appetentiam animalem in
frigidum, dum enim viget caliditas, adest penuria
frigidi, vnde minuitur cupiditas calidi, & augetur, o-
riturque frigidi appetitus, hincque fames minuitur,
& sitis augetur. Contra autem accidit, si frigiditas
agat in tactum: fames enim intenditur, & sitis minui
tur. Quoad caussam siccantem: vel est intemperies
sicca, Coniuncta cum actiuis, vel est Sola. Si coniun-
cta, quoniam iuuat & intendit suctionē, ideo auget
sitim, si caliditati iungatur, & famem, si frigidatati
com.9.sect.4.aphor.& cap.30.lib.1.simp. Si autem
sola sit siccitas, in penuria alimenti augetur fames, in
penuria vehiculi alimenti, augetur sitis. Hæc de in-
temperie, Quoad malam compositionem, concurrit,
quatenus angustat neruos oris ventriculi: quo fit, vt
os ventriculi non afficiatur a suctione: ob angustiam
enim tactrix facultas influens a cerebro, non suscipi-
tur in ore ventriculi. Quoad solutam vnitatem, est in
caussa deiectæ appetentiæ, propterea quod os ventri
culi magis afficitur a morbo in soluta vnitate, quam
a suctione: vnde, licet vtrumque obiectum offeratur
sensorio tactus, tamen iudicium dirigitur potius ad
obiectū, quod promouetur vi solutæ vnitatis, quam
suctionis; quia obiectum efficacius & potentius, sen
sum iudicantem ad se allicit, vt reliquorum obiecto-
rum iudicium non exerceat. Quoad errorem exter-
num; hic attinet tum ad Proportionem oris ventri-
culi, tum ad Caussas, quæ ventriculi sensum vel ex-
quisitum, vel obtusum reddunt. Si exquisitus redda-
tur, intenditur appetitus: si contra, minuitur. Quoad

A proportionem, hæc spectat ad os ventriculi, quate-
nus est organon tactus; & iccirco pro varia propor-
tione vario modo afficitur: & hinc in aliquo indiui-
duo suctio remissa magis afficit os ventriculi, quam
in alio indiuiduo suctio intensa; cuiusmodi viget in
his, qui famem vel sitim nequaquam perferre pos-
sunt. Quo vero ad reliquas caussas; præsertim sunt
veneficæ, & vehementer refrigerans, vi quarum li-
cet fiat suctio, non tamen sentitur. Vnde non est mi-
randum, si opiata appetitum destruant: si etiam Ga-
lenus dixerit comm.app.21.sect.1. ab aere frigidio-
re primum tactum excitari, mox exstingui, hincque
os ventriculi a suctione non affici.

III. Suctionis vitia.

Si autem perpendamus suctionis vitia, ita se ha-
bent; aut enim non fit suctio, vnde appetitus aufer-
tur: aut debiliter fit suctio, vnde appetitus minuitur:
vel suctio iusto fit intensior, vnde appetitus depra-
uatur. Et ob id, cum suctio sit motus oris ventriculi,
B dependens a caussa agitante os ventriculi: læditur
hæc suctio, dum caussa viget vel In ore vētriculi, vel
Infra: vnde primum afficiuntur venæ ventriculi,
mox afficitur os ventriculi. Quo igitur ad caussam
immediate agentem in os ventriculi: huius perpen-
denda & Species, & Vitium. Quoad speciem, cum
Galeno, cap.7.lib.1.de symp. causs.& cap.9.lib.6.de
tuend.san.comm.aph.11.sect.2.comm.1.lib.4.de ra-
tione vict. caussa est Interna, vel Externa. Interna,
Vapor, & Minera. Si minera; potest esse Sanies, pro-
diens vel ex vlcere, vel ex abscessu; potest etiam esse
Humor. Externa caussa, potest esse medicamentum,
venenum, aer, cibus, potus, com.34.lib.2.de victus ra
tione.& comm.1, lib.4.de rat. vict. & com.apho. 19.
sect.4.& ca.27.l.b.3.alim. Vitium attinere potest ad
Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Ad
substantiam, vt est succus vitiosus, qui est in caussa
picæ. At potissimum locum habet vitium in quanto,
C & in quali: nam vitium secundum vbi, commune est
& quanto & quali: nisi enim caussa moueatur in os
ventriculi, & ibi quiescat; copia uel qualitate non
aget, cum per contactum actio fiat. Cæterum, cum
caussa lædat vel Copia, vel Qualitate: quoad Copiā,
huius caussa suctio aufertur, uel saltem minuitur,
dum uel excedit, vel deficit: nam si excedat, siue caus
sa sit interna, siue externa, tum copia replet os ven-
triculi, & impedit, quominus corrigari & agitari
possit, quamuis a venis ventriculi fiat attractio: vn-
de pituita copiosa, residens in ore ventriculi, impe-
diens suctionem, est caussa inappetentiæ. Et pariter,
quoad caussas externas, vt ait Galenus capit. 17. li-
bro tertio de aliment. pingues & lenti cibi ita celeri-
ter implent, vt appetitus euertatur. Quoad vitium in
qualitate, concurrit materia, quatenus agit Calidi-
tate, Frigiditate, Siccitate, Humiditate. At est discri-
men: nam materia concurrens humiditate, est in
D caussa vt minuatur suctio: qua autē cōcurrit reliquis
qualitatibus, caussa est suctionis intensioris, nam su-
ctus affinis est solutioni vnitatis, quę a qualibet caus-
sa fieri potest, excepta humiditate, Quare, vi materia
humidioris, minuitur desideriū cibi & potus, vi autē
reliquarū qualitatū, intēditur appetitus, circa cibum
quidem, si materia est frigida; circa potum, si calida,
si sicca: nam dum frigiditas suctionem parit, ita affi-
citur os ventriculi, vt obiectum offeratur sensui in-
teriori, qui sensus, cum agnoscat præsentiam esse fri-
gidi, facultatem appetentem impellit ad appetitum
illius, cuius est penuria. Idem de reliquis caussis, in
os ventriculi agentibus, statuendum. Sed notādum,
cum intenditur fames vel sitis; desiderium esse vel
boni, vel mali, tum cibi, tum potus. Desiderium est
boni, quando quis appetit bonas carnes, bonum vi-
num; malum desiderium est, si appetat carbones, a-
quam turbulētam, vrinam. Huius discriminis caussa
colligitur e Galen. in arte med. capite de signis ventri
culi; dum dicit, intemperātias morbosas a naturali-

Læsa suctio ratione caussæ in ventriculi orificio.

Vnde desiderium boni, maliue cibi & potus.

bus

bus differre: nam intemperantiæ naturales, similia appetunt; morbosæ contraria. Vnde ventriculus secundum naturam calidus, in penuria cibi appetit cibum calidum: frigidus autem natura vētriculus, appetit frigidum. Contra ventriculus præter naturam calidus, apperit cibum frigidum. Hæc differentia inde pendet: dum enim ventriculus secundū naturam est constitutus, eget conseruātibus, quæ similia sunt, vnde dum fit suctio, ita afficitur sensus interior, vt concupiscentiam animalem impellat in penuria cibi, ad desiderium cibi, & in penuria cibi, in ventriculo secūdum naturam calido, impellat ad desiderium cibi calidi; propterea quod, sensui interiori offertur suctio cum sensu caliditatis naturalis conseruandæ, vnde concupiscentia animalis, impellitur ad desiderium similis. Si ventriculus sit præter naturam calidus, sensui interiori offertur suctio, cum sensu caliditatis morbosæ, non conseruandæ, sed destruendę: vnde concupiscētia animalis impellitur ad desiderium non similis, sed contrarij, nim. frigidi, vt morbus calidus dissipetur ac vincatur; & præsertim quia concupiscentia animalis, influxa in os ventriculi, fouetur a concupiscentia naturali, a iecinore prodeunte, quippe quæ semper appetit quod conseruat, ac veluti fugit, quod est inimicum: ideo cum in ventriculo, calido morbo affecto, caliditas sit inimica, & contraria, propterea fit appetitus contrarij. Sed explicandum etiam est, cur in ventriculo male affecto appetitus sit intensus ad contrarium, quod modo bonum est, vt quando quis appetit capones; modo malum, vt quando carbones appetit. Dicendum, discrimen prodire a caussa morbosa, quæ suctionis auctor est; quæ caussa vel minoris, vel maioris est actiuitatis. Minoris est actiuitatis; quotiescunque minus recedit a naturali statu, nec pertinaciter adhæret ori ventriculi. Maioris est actiuitatis; dum caussa magis recedit a naturali statu, & hinc est a toto genere præter naturam, & preterea magis impertitur ori ventriculi: impertitur autem non secundum fibras, nam fieret singultus; sed secundum portiones membranosas, quemadmodum euenire solet prægnantibus, præsertim ad secundum vel tertium mensem: nam prægnantes hoc tempore scatent succis vitiosis secundum ventriculum. Verum & in viris similes succi redundare possunt, præsertim in scabiosis, in elephanticis. Itaque succi, qua sunt præter naturam; sunt in caussa appetitus contrarij, quatenus funt exiguæ actiuitatis, sunt in caussa appetitus quidem contrarij, sed boni: Si succi sint preter naturam, sunt in caussa appetitus preter naturam; & quatenus sunt insignis actiuitatis, sunt in caussa appetitus cōtrarij, non boni, idest non alimentalis, sed medicinalis. Ratio est, quia prauus succus potius a medicamento, quā ab alimento corrigitur. v.g. calx est efficacior ad absumendum materiam impactam, quā panis bis coctus: vrina etiam magis strenue absumit succum vitiosum, quam aqua: nam alimentum magis a corpore patitur, quam agat; medicamentum magis agit, quam patiatur. Succus igitur prauus est caussa cupiditatis succi praui, & proinde sibi similis. Vnde Gal. cap. 7. lib. 1. de sym. causs. ait, vitiosum succum excitare appetentiam, naturalis affectus similitudine; quemadmodum enim naturalis affectus efficit appetitum similis, hoc est & naturalis, & boni; ita succus vitiosus excitat appetitū similis, hoc est vitiosi, praui, nim. efficacis actiuitatis: quamuis discrimen sit: nam quod desideratur ob affectum secundum naturam, naturale est, & conseruat affectum naturalem: quod autē desideratur caussa succi vitiosi, est quidem simile, nam est vitiosum & prauum, non est autem alimētale, sed destruit succum vitiosum, quia omne morbosum refertur in sui destructionem.

Vētriculus male affectus contrarium appe·

Alia ex parre læditur suctio, ratione caussæ quæ viget infra os ventriculi, vtpote in venis ventriculi & fundo ventriculi. Cum ergo suctio secundum naturam fiat, dum ventriculi venæ naturaliter trahunt ab ore ventriculi: sequitur, suctionem leges naturæ egredi, dum venæ vel non attrahunt, vnde fit inappetentia; vel imminute attrahunt, vnde fit imminuta appetentia; vel plus iusto attrahunt, vnde oritur fames canina. Ceterū, dum venæ repletæ sunt, vis attractrix, & naturalis concupiscentia cessat a suo munere, dum sunt inanitæ, attrahunt, & naturaliter appetunt, ideo dicendum de caussis tum Replentibus, quæ caussæ sunt inappetentiæ, tum Vacuantibus, quæ caussa sunt famis, & faciunt vt lædatur attractio & concupiscibilis naturalis venarum, quæ ab ore ventriculi atrahunt. Quoad caussas replentes; e capit. 7. li. 1. de sympto. causs. attractio venarum læditur, vel ob Morbum venarum, vel ob Errorem externum. Venarum morbi sunt tumores, obstructiones, a materia replente prodeūtes, sed principem locum obtinet caliditas, quippe quæ succos fundendo implet, cum hi fusi, locum maiorem occupent. Error externus esse potest materia replens ventriculum, potissimum secūdum fundum, & præsertim esse solet succus crudus collectus, cuius classis etiam sunt succi excrementitij, qui interdum propter famem in ventriculum confluunt, dum enim diu fames vrget, ventriculus succos vitiosos allicit, qui replentes; attractionem impediunt, ita vt fames tunc in inappetentiam degeneret. Inanientes caussæ sunt venarum frigiditas, quæ exprimendo vacuat: item calor corporis robustus absumens, vnde qui plurimum habent calidi, plurimum absumunt, attrahunt, & denique valenter appetunt. Inanitionis etiam caussa est, retentricis imbecillitas, siue simpliciter, siue in respectu ad expultricem, quemadmodum contingit in immoderatis euacuationibus. Huius ordinis est etiam vermis alimentum consumens.

Suctio lęsa, rōne caussæ in venis & fundo vētriculi.

Tandem sit respicimus ad totius corporis inanitionem, dum hęc imminuitur, fit inappetentia, dum augetur, fit fames. Immodica euacuatio & absolute talis est, & in respectu ad assumpta alimenta: & fit, tum per sensibilem vacuationem, tum per cibi parcitatem. Imminuta autem inanitio fit; dum quod effluit, modicum est: hoc autem est vel simpliciter modicum, sicuti in corpore densioris cutis, vel est modicum respectu illius quod ingeritur, quod experiuntur homines in delitijs vitam agentis, qui die noctuque potant & oriantur.

IV. Vitia inanitionis totius corporis.

Quoad differentias a forma: Concupiscientia animalis redditur præter naturam, quatenus vel Non fit, vel Male fit. Si nō fit; Adest naturæ fames, vel non adest: si adest, fit fames vaccina, seu magna, in qualicet inter initia vigeat appetentia animalis, illico tamen aufertur, & adest fames naturæ, videlicet insignis indigentia alimenti. Si autem non adest fames naturæ; fit fames, quæ dicitur Inappetentia, seu cibi fastidium, id est, ἀνορεξία. Si autem concupiscentia male fiat; tunc vel Imminuitur: & fit Fames imminuta, vel Corrumpitur, & tunc intensum est desiderium, vel simpliciter cibi, & fit fames canina, vel praui cibi, & dicitur κίττα, pica, seu malacia. A subiecto non sumuntur differentiæ, cum malum solum ad os ventriculi pertineat. Ratione caussæ efficientis, cum malum pendeat a frustratione concupiscibilis cibo destinatæ; dicendum, frustrari vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Harum caussarum subdiuisio patet e supra dictis.

Differentiæ.

Cognitio famis morbosæ in genere, patebit ex ægro: sicuti etiam differentiæ a forma: dicit enim æger, vel nihil se appetere, vel vix appetere, vel plus quam deceat. Quoad differentias ratione caussæ efficientis; cum malum fiat, quoniam frustratur concupiscibilis animalis, vel propria ratione, vel ex accidenti: hoc cognoscitur e pręsentia, & absentia signorum læsionis, vel propria ratione, vel ex accidenti:

Signa.

Signa diff. causs. efficiente. 1.

signis

A ſignis ſeorſim dicendum. Itaque ſi fruſtretur propria
ratione, cum cauſſa morbifica attineat vel ad Cere-
brum vel ad Os ventriculi: ſi ſpectet ad Cerebrum;
ſi læſio fiat ob morbos cerebri, ſigna erunt morbo-
rum, de quibus in proprijs capitibus. Si lædatur ob
errorem externum, ſi error externus ſit cerebri pro-
portio, cognoſcetis inde, quod lædetur appetitus,
quamprimum obiectum vel viſui offeratur, vel de
eo fiat ſermo, v.g. de mure. Si error ſit obiectum im-
proportionatum, ſi attineat ad ſenſum interiorem,
deprehendetis ex immoderatis animi accidentibus,
e delirio. Si error attineat ad ſenſus externos, cogno
ſcetis ex obiectis ſenſuum externorum, v.g. ſi illico
poſt intuitum manus humanæ decoctæ, concidat ap-
petitus, facile eſt cognoſcere, mali cauſſam eſſe obie-
ctum viſus: & ſic de reliquis. Si autem fruſtratio con-
cupiſcibilis pertineat ad os vẽtriculi: ſi læſio fiat pro
pter morbos oris ventriculi; ſigna erunt morborum,
B de quibus ſupra. Si lædatur ob errorem externum: ſi
error ſit mala ventriculi proportio; cognoſcetis, ſi
malum oboriatur poſt aliquod aſſumptum, inſcio æ-
gro: adhæc cognoſcetis defectu, vel exceſſu ferme
perpetuo appetentiæ, citra cauſſam euidentem. Mali
autem cauſſam eſſe iecinoris debilitatem, cognoſce-
tis e ſignis indicantibus vitia hepatis, de quibus ſuo
loco. Si fruſtretur cõcupiſcibilis ex accidenti: & pri-
mum, ſi vitiũ ſit in ſenſu ſuctionis; ſi vitium attineat,
vel ad cerebrum, vel ad neruos; ſigna petenda e pro-
prijs capp. Si vero mali cauſſa ſi error externus: ſi er-
ror fuerit vitioſa proportio; indicabitur, ſi præter
noxas vel ventriculi, vel aliarum partiũ, homo plus
iuſto vel appetat, vel a cibo abhorreat: id enim fit,
quoniam in cerebro eſt proportio, vi cuius facultas
ſentiens, vel eſt pigra, vel nimis vigilans ad excitan-
dum animalem appetentiam. Obiectum autẽ diſtra-
hens facultatem, cognoſcetur, quoniã occurit obie-
C ctum, quod eſt efficacius fuctione: veluti ſi pungatur
ventriculus. Si autem vitium attineat ad os ventri-
culi, ſi cauſſa ſint morbi, ſigna erunt morborum oris
ventriculi, de quibus diximus. Si error externus ſit
proportio, cognoſcetur ex eo, quod non plus iuſto fa
mem vel ferre, vel non ferre poſſunt. Si error ſint ve
nena, vel opiata; horum ſigna aderunt. Si deinde ma
li cauſſa ſit vitium in ſuctione, non in ſenſu ſuctio-
nis: ſi vigeat in ore ventriculi, oportet cognoſcere
ſpeciem & vitium huius cauſſæ. Si cauſſa ſit interna,
cognoſcetis, quia nulla externa cauſſa eſt prægreſſa.
Vtrum autem interna cauſſa ſit vapor, vel minera, &
quæ minera, cognoſcetis e ſignis, traditis in malis
ventriculi. Externæ cauſſæ cognoſcuntur e patiente
& aſſidentibus. Quoad cauſſam vitij: omiſſo vitio in
quanto, & vbi, quoniam in his tantum eſt differẽtia
ſecundum magis & minus, vnde diſcrimen cogno-
ſcitur ex intenſione & remiſſione ſymptomatum, ſi
D vitium ſit in ſubſtantia, indicabitur e deſiderio praui
cibi, vt carbonis. Si vitium ſit in qualitate; caliditas
cognoſcetur e diminuta appetentia, frigiditas e fa-
me aucta, ſiccitas ſimiliter fame aucta & præſertim
ſi annexa ſit frigiditas: nam ſi cum ſiccitate coniun-
gatur caliditas, indicabitur e ſiti aucta, humiditas ex
imminuta appetentia cognoſcetur. Si autem fruſtre-
tur concupiſcipilis vitio appetentiæ naturalis vena
rum ventriculi: ſi malum pendeat a cauſſa replente,
ſi hæc cauſſa replens ſit morbus, hoc eſt, intemperies
calida, tumor, obſtructio: cognitio patet e traditis ſi
gnis morborum ventriculi. Si autem cauſſa ſit error
externus, cum ſit materia replens ventriculũ, ſi ma-
teria ſit paullatim collecta, cognoſcetur a fame, quæ
ſenſim imminuta eſt. Si autem hoc factum ſit vi pro-
lixioris famis præcedentis, vt non paullatim ſit col-
lecta materia, ſed violentia quadam attracta, cogno
ſcetis e fame prægreſſa, e ieiunio. Si cauſſæ ſint ina-
nientes: ſi fuerit frigiditas, e patebit e ſignis indican-
tibus frigiditatem ventricuti ſecundum fundum, de
quibus dictum eſt. Si calor robuſtus cõſumat, cogno-
ſcetur e temperatura calida principalium viſcerum,
e carnoſo habitu, ex ætate florente. Si cauſſa inaniens
ſit imbecillitas retentricis, cognoſcetis e fluxu ven-
tris. Si vermis ſit abſumens, ſigna erunt vermium, de
quibus infra. Tandẽ ſi appetentiæ vitium ſit poſitum
in inanitione totius corporis, excedens inanitio in-
dicabitur ex inedia, exercitio intenſo, & ſimilibus:
deficiens inanitio contra indicabitur e cutis denſi-
tate, & cum Auicenna ex otio.

Prognoſt.

A forma nihil ex vſu indicatur. Cauſſa ſubiecti, o-
portet ſeruare calidum inſitum oris ventriculi, & o-
portet fouere proportionẽ. Ratione efficientis, cum
efficiens ſit vel morbus, vel error externus. Si mor-
bus, quid indicent morbi, tum ventriculi, tum alia-
rum partium, petendum e proprijs locis. Si cauſſa ſit
error externus, ſi cauſſa interna, ſi ad ventriculum
attineat, quid indicet, dictum fuit: ſi autem ad alias
B partes ſuis etiam locis dicetur. Si cauſſa ſit externa,
hæc non indicat.

Indicationes.

Fames morboſa in genere eſt vitium non deſpi-
ciendum, quoniam aduerſatur inſtaurationi anima-
lis, vnde eſt uehementia eſſentiæ: & attinet ad os vẽ
triculi, quare vehementia dignitatis. Verũ diſcrimen
eſt pro vi differentiarum. Vnde ratione formæ, cum
fames vel auferatur, vel minuatur, vel corrũpatur: ſi
paritas ſeruetur, periculoſius eſt vitium, ſi auferatur
fames: ideoque Hipp. aph. 6. ſect. 7. ait, inappetentiã,
eſſe malum, & præſertim in morbis diuturnis; nam
patitur homo ſecundum totum corpus, ſecundũ ven
triculum, ſecundum caput: ſecũdum totum quidem,
quoniam non nutritur; ſecundum ventriculum &
caput, quoniam facultas ſentiens ſuo munere deſti-
tuitur, deſinit, & ad interitum properat: quo ſit, vt
dum inappetentia protrahitur, conſequatur vehe-
mẽtia facultatis; ſiquidem cum Hipp. apho. 59. ſect. 7.
C fames corpora ſiccat: & ſiccare eſt deducere ad mor
tem. Sed notãdum, cum fames ſit quadruplex; Inap-
petentia, Fames canina, Pica, & Fames vaccina. Si
fuerit inappetentia; ſi patiens copioſo alimento non
egeat, periculo vacat; veluti in principis morborum
materialium. Atſi patiens alimento egeat, veluti in
morbis diuturnis in pueris, in euacuationibus immo
deratis; tunc malum non eſt exigui periculi: nam vir-
tus concidit, vnde adeſt vehementia facultatis: quod
potiſſimum euenit, dũ prorſus aboletur appetentia:
nam admodum recedit a naturali ſtatu, & multo ma
gis, quam imminuta appetentia. Si fuerit fames cani-
na: ſi fuerit cũ deſiderio boni cibi, inter initia vinci
poteſt; at dũ producitur, periculo non vacat, & cum
Auicenna, degenerat in famem vaccinam: quo enim
fames canina diutius durat, eo fit vehementior, &
quandoque cõiungitur vehementia facultatis, hinc-
que oriuntur ſyncopæ, & homines moriuntur: nam
D in fame canina cibus ingeritur ſupra cibũ incoctum,
cibus etiam euomitur, vnde corpus non alitur, & vis
ventriculi hebeſcit, ideoque fit fames naturæ. In pi-
ca, cum ſit deſideriũ praui cibi, vitium eſt curabile,
quoniam pendet a ſucco vitioſo, qui vacuari poteſt:
& ob id Gal. c. 7. lib. 1. de ſymp. cauſſ. ait, prægnantes
hoc malo ſollicitari, quandiu ſucci in ventriculo vi-
gent. Sed notandum, malum eſſe mitius, quo deſide-
rium fuerit cibi minus praui; quia tunc malum pro-
ducitur a materia minus recedente a naturali ſtatu;
& propterea eſt vehemẽtia eſſentiæ non admodum
intenſa. Vaccina fames eſt admodũ periculoſa: nam
cito annectitur vehementia facultatis, quia cum
Aetio animi deliquia oboriuntur. Cæterũ, ſi progno
ſticum capiatur a vi cauſſurum efficientium; pro ve-
hemẽtia cauſſarum augetur & minuitur periculum.
Quæ autem ſit vis cauſſæ, hoc eſt & morborum, &
erroris externi; patet ex ijs quæ dicta ſunt in malis
ventriculi. Hoc loco quædam notanda, circa intem-
periem, & circa proportionem. Circa intemperiem
ſtatuit

statuit Auicennas, cum inappetentiæ caussa efficiens esse possit caliditas & frigiditas: vitium esse deterius si producatur a frigiditate; nam a caliditate appetitus minus intenditur, a frigiditate a magis; & propterea si accidat, vt vi frigiditatis destruatur appetitus, hoc fit ob insignem frigiditatem. Quare cum inappetentiæ caussa esse possit tum frigiditas, tum caliditas; cum frigiditas magis recedat a naturali statu, & hinc sit vehementior secundum essentiam; ob id frigiditas est caussa deterioris inappetentiæ. Circa proportionem scire oportet, quemadmodum proportio est natiua, introducta a principijs generationis, & immutabilis: at fieri potest, vt facultas a proportione contracta, quandoque a secundo actu, id est, ab operatione deficiat; sicuti etiam magnes deficere solet ab attractione ferri, secundo actu, e contactu adamanti;: ita colligere etiam licet, famem morbosam, a proportione prodeuntem, corrigi posse, non destructa proportione: nam stante vita, necessario permanet proportio; at proportio ita potest affici, vt cum non conseruetur facultas, facultatis actio, & hinc actus secundus pereat.

Curatio.
ἀνορεξία.
Ad repletionem ventriculi.

De materijs breuiter dicemus. Quid enim postulent morbi ventriculi, cerebri & neruorum; dictum est suis locis. Seorsim autem circa quamlibet famem digrediemur. Quo igitur ad inappetentiam attinet: cum Aetio, Paullo, Alexandro, & Auicenna, cum malum fiat potissimum, quoniam venrriculus vel repletur, vel intemperatus redditur: quantum attinet ad repletionem ventriculi; probantur vomitoria, si æger ad vomitum sit procliuis: sin minus, probantur vacuantia per aluum. Vnde pro vomitorio *aquam copiosam vtpote ad* ℔.j ß. *& tepidam, frequenter exhibebimus*. Alexander improbat *mulsam*, vt quæ intemperiẽ latentem corpori insinuet: quod proposuit Alexander, quoniam vomitorio vtitur caussa bilis, & icirco mulsa improbatur, quia potest calefacere, & in bilioso corpore in bilem mutari. Id quod intelligendum de mulsa meraciore, quæ multam mellis copiã recipit. Paullus enim probat mulsam, scilicet dilutissimam, cum copiosissima aqua. Sed quia vomitoria nocẽt ijs qui difficulter euomunt: (ventriculus enim vellicatur, distenditur, & hinc appetitus magis subuertitur) ob id studendum, vt quantum fieri potest, vomitus facile fiat: ad quod consequendum cibis humectantibus & potionibus occurrendum; sic namq; recrementa humorosa supernatant, hincq; facile educuntur per vomitum Et ob id etiam Paullus *ante tepidam exhibet vel ptisanæ cremorem, vel ouorum lutea*. At si prorsus difficulter vomat patiens, probatur potius *aloe, quam scammonium: hoc enim stomachum offendit, & propterea vel non exhibendum, vel in parua copia, & malis cotoneis castigatum, vnde exhiberi potest Diacydonites, confectum cum exiguo scammonio, seu diacrydio*. Quod si Paullus, cum reliquis, admittit, scammonium, nobis etiã licebit vti *rhabarbaro*. Caussa vero cur Græci scammonio sint vsi, & cur nos rhabarbarum admittamus, est, quoniam expedit quam celerrime bilem vacuare: nam expedit appetitum reuocari, Verum cum medicamenta facilius per aluum euacuent, cum Paullo copiosa & temperata alimenta prius exhibenda: quare per duos vel tres dies exhibere licet *ouorum vitellos, in iure conquassatos: licet etiam exhibere cremorem ptisanæ, & similia*. Verum si humores vacuandi sint crassi & viscidi: exhiberi poteritis *specierum hieræ* ℥.ß. *cum melle rosato solutiuo*. Et vt humores cedant, cum Aetio probatur *oxymeli, item cibi parati cum aqua salita, & proinde sal, cappares, oliuæ, & similia attenuantia, & incidentia*. Optimũ in hoc malo est medicamentum, si exhibeatur *mellis ros. sol.* ℥.*v. cum oxym. simpl.* ℥.*ij*. Si autem ventriculus sit intemperatus; si intemperies calida, Auic. probat *frigidæ potum*, sed ea quantitate, qua calidum innatũ non exstinguatur: vnde exhibere licet a ℔.j.ß. ad ℔.

Ad intemperiem ventriculi.
Calidam.

A ij. & potius repetere. Alexander probat *quæ cum aceto parantur. Quare exhibere licet poscam, id est, aquam cum aceto, lactucam, endiuiam, aceto conditas, vt refrigeretur ventriculus. Paullus exhibet panem posca imbutum, & opsonium e lacte & aceto paratum, potest etiã confici cibus e portulaca cum aceto* (: per opsonium intelligimus cibum ab alijs separatum, veluti est salsa, quæ conficitur e petroselino, ex amygdalis, & alijs id genus.) Auicen. etiam extrinsecus probat medicamentum confectum *ex oleo rosaceo, carne cydoniorum, rosis, cum exiguo mastiches: verbi gratia* ℞. *carnis cydon. decoctæ sub cineribus* ℥.j. *olei ros. complet.* ℥.j.ß. *puluer. rosar.* ʒ.j.ß. *mastiches* Э.ß. *Misce, & fiat emplastrum. Mastiche miscetur ad corrigenda medicamenta frigida, & vt seruetur calidum innatum*. Si autem intemperies fuerit frigida; Auicen. proponit *decoctum piperis, cinnamom. diatrionpiper. diacalaminth. mithridatium*. Alexander probat *theriacam, decoctum rutæ, anisorum*, B *probat allia, ius columbæ, & vuarum passarum*: vuæ anim passæ stomacho sunt gratæ, contemperant succos malignos, & crudos cõcoquunt, & nutriunt. Alexander cũ Paullo probat *vinum vetus, & conditum, id est, calidis alteratum*, de quibus in sermone de frigido ventriculo. Extra autem probat medicamentum, confectum *ex oleo de spica, de absinth. mastichino, additis mastiche, xyloaloe, gallia moschata, maci, & alijs ab Auicen. propositis*. Verum admonet Paullus, si forte contingat, vt sit patiens qui simulet inappetentiam, quoniam desiderat sibi concedi inutilia; tũc oportet patientes grauiter reprehendere, vt vtiles cibos admittant, Si non obediant, & hinc contabescant; expedit cibum parum deteriorem exhibere. Cibaria autem cum Paullo ita paranda sunt in hoc malo, vt facile deuorentur: quæ non multa egent masticatione, iniucunditatem afferunt, & appetentiam euertunt.

Frigidam.

C Fames canina sequitur, Hæc si fiat citra inanitionem; cum suctio in hac intendatur, vi vel frigidæ intemperiei, vel materiæ acidæ: e dictis patet, quæ medicamenta conueniant. Id solum cum Aetio notandum probari cibaria, quæ & sensum suctionis obtundunt, seu compescunt; & materiam morbificam attenuant, ac incidunt, vt facile possit euacuari. Ad sensum suctionis obtundendum; Gal. com. aph. 21. sect. 2. probat lenta, & pinguia; nam hæc replent os ventriculi, vt a suctione non ita afficiatur. Aetius probat iniucunda, & quæ in magna copia accepta parce nutriunt. Hinc conueniunt *pultes placentæ cum melle copioso, aut oleo plurimo aut adipe anserino, gallinaceo, suillo, item malua, cerebella. Præterea lac, vel solum, vel cum melle: item oryza cum lacte: & amygdalæ, nuces pineæ*. Abstinendum ab acidis & astringentibus: nam hæc suctionem intendunt. Quoad incidentia & attenuantia; probantur cibi conditi *allio, porro, thymo satureia, origano, &c.* (vnde non est mirum, cum ita varia sint vsurpanda, quod patientes sæpe non restituuntur sanitati.) D *Probatur etiam vinum alteratum calamintha, saluia, guaiaco, sassafras, &c. Vinum autem sit tenue, fuluum, odoratum, non valde vetustum*: & dabitur tum ieiunio, tum post sumptum cibum, in magna copia, id est, secundum Aetium, quantum homo bibere potest; quoniam hoc vinum ventriculum calefacit, humores acidos destruit: ideoque solum vinũ quandoq; sufficit, ad perfectam curationem, quam in sententiam Hipp. aph. 21. sect. 2. ait, famem vini potione solui: vbi per famem intelligitur canina (teste Gal. in com.) facta vel ab intemperie frigida, vel ab humore acido: & gloriatur Gal. se multos, indesinentes, sanasse vino abundanter exhibito. Quod si fiat fames canina vi inanitionis, medicamenta & cibi probantur, quæ a dictis plurimum distant. Aloe tunc infensissima est, vt etiam incidentia & tenuantia. Probantur autem densantia cutim, vt medicamentum confectum *ex oleo omphacino, cum myrto, aut rosis, ad*

Ἠκυνορεξία [illegible]
Ad frig[illegible] dyscras[illegible] materiã a[illegible] dam, & se[illegible] sum suctio[illegible] nis.

Ad inanitionem.

lentum

lentum ignem decoctis. Licet etiam vrgente necessitate, immiscere, *alumen scissile, prius in aceto tritum: pro singulis scilicet olei omphacini vncijs, misceri poterunt singuli scrupuli aluminis*. Cibos Aetius probat stabiles, id est, qui ægre corrumpantur, *vt cochleæ sunt, & omne penus ostreorum. Probat etiam carnē suum ætate florentium, & potissimum probat ventres & vuluas suum: & in summa probat cibos tardæ coctionis, & tardæ distributionis: vnde & oua indurata aut in sartagine frixa, imo panem non fermentatum. Vinum, in fame canina ex inanitione, potius lædit, teste Galeno: quare exhibenda aqua, vel vinum astringens*. Notandum cum Aetio, circa quantum agendum, in cibis crassefacientibus, & medicamentis astringentibus, quæ extra applicantur; vt, quantum accessio imminuitur, tantum etiam minui debere cibos crassos, & medicamenta astringentia; ne aliud grauius suboriatur malum, dū crudis crassisque succis corpus repletur.

Μαλακία, Κιττα.

Quoad Picam: in hac oportet succum in ore ventriculi impactum discutere; & in cauitate exsistentem euacuare, & ventriculum roborare ne suscipiat.

Vacuantia.

Quoad vacuantia igitur; nisi vomitus sit admodum difficilis, probatur *ius pulli tepidum, cum syrupo acetoso simplici, vel etiam cum oxymelite: & vsu postulante, ad succum raphani ascendere licet*, præsertim si utero non gerat: hæc enim mitius tractanda, ne fiat abortus. Et ob id Aetius exhibet *aquam tepidam*, pręcipue si fœmina uentriculum habeat repletū humore acri, acido, aut salso. Si patiens maxima difficultate uomat; probantur *species hieræ, mel ros. cum oxymelite*: si utero gerat, hieræ species non conueniunt, quia menses prouocant. Si lutum appetat patiens; secundum Auic. exhibeatur *aqua, cū vomitorijs, ad ℔. j. ß. & in ea dissoluatur lutum mundum ad ℥. j.*

Discutiētia.

Quoad discutientia succos impactos in ore uentriculi; probatur *diatiron piper. diacalaminthes, & potissimum licet conficere pilulas e quinque granis ammios, macis sassafras, & zinziberis, fiant pil. num. vij. cum oxymelite scillit.* hoc medicamentum summa uehementia discutit succos. *Probatur etiam oxymeli scilliticum.*

Roborātia.

Quoad roborantia os uentriculi, Aetius probat *succum mali punici dulcis, cum mentha sicca, sed aspersa cremore portulacæ, vel inspersa decocto polygoni: quæ habent vim astringendi. Probantur & alia astringentia, vt est confectio e santalis, & diacydonites cum saccharo*. Extrinsecus probatur cataplasma confectum *e rosis, gallis immaturis, malycorio, myrto, cotoneis, quæ baseos erunt loco: addenda quæ tenuis sint substantiæ, pro vehiculo: item quæ corrigant frigida, ne calidum insitum lædatur: pro correctione frigidorum, addatur mastiche & absinthiū: pro vehiculo, misceatur feniculum, cyminum, aromata: basis autem in maiori erit quantitate, verbi gratia, ℞. rosarum, gallarum immaturarum, mali corij, myrtillorum an. ℥. j. carnis cydon. decoctæ sub cineribus ℥. ß. mastiches, absint. an. ℈. ß. fenic. cymini, cinnamom. an. g. v. Misce & fiat cataplasma.*

Diæta.

Cibus proportione respondebit. Victus mediocris erit, nisi sit prægnans: tunc enim suasu Aetij, cibum oportet exhibere in minori copia; si scilicet prægnās sit, in qua multus sanguis collectus sit. Si patiens cibos respuat; occurrendum varijs & iucundis obsonijs. Si terram patiens appetat; prodest exhibere *amylum recens* (secundum Aetium) vice terræ. A dulcibus obsonijs abstinendum, quia ventriculi os laxant. Et, si patiens delectetur dulcibus, miscenda astringentia, vnde obsonium fieri posset *e saccharo, cum succo cydoniorum*. Ad minuendum sensum suctionis in pica, probantur *pedes, rostra, ventriculi porcorum*. Verum ante cibum, dum institutum est succos discutere, Aetius exhibet *oliuas sale conditas, vel v. vel vij. amygdalas amaras*. Dum propositum est ventriculum firmū reddere, exhiberi potest: *vel polenta, vel panis, cum succo cydoniorum aut punicorum madefactus. Post cibum Aetius probat passula*. Et, si periculum est vomitus, *probat poma granata, pira*. Pro potu probat *vinum fuluum, odoratum, antiquum, & pro robore ventriculi subastringens*.

Βουλιμος.

Vaccina fames, vel Exquisita est, vel Notha, seu spuria. Exquisita est, quæ fit a frigiditate agente in os ventriculi; vnde primo intenditur animalis appetentia, mox aufertur, & relinquitur fames naturæ. Notha fit (secundum Alexandrum) ab immodico calore agente in os uentriculi, unde calidum innatum ita dissoluitur, vt æger cibū assumat, animo deficiat. In malo igitur vtroque adest alimenti penuria: ideoque alimentis occurrendum, in exquisita calefacientibus, in spuria refrigerantibus.

Medicamēta.

Quoad medicamenta famis vaccinæ exquisitæ: probantur medicamenta proposita in temperie frigidi ventriculi, verbi gratia, vti licet *dianthos, conserua e betonica*. In fame autem vaccina spuria, probatur proposita in calidiori ventriculi intemperie, vt est, verbi gratia, *saccharum rosatum, conserua ex acido citri, &c.* At cum Alexandro notandum, *ab opio cauendum esse, licet intensus sit feruor. Vrgente tamen necessitate, probantur magnæ antidoti, sed recentes. Item Philon. Roman. hæc enim opium recipiunt, sed plurimis calidis mistum. Expedit autem his miscere conseruas calefacientes, vt est dianthon. Proinde Alexander opium sincerum prohibet, quod nonnulli cum frigida exhibebant*. Quoad ea quæ admouentur in fame vaccina notha; probatur *emplastrum e carne cydoniorum, additis oleo ros. cum rosis, & exiguo mastiches*.

Diæta.

Quoad diætam: primum in vaccina fame exquisita, probatur aer alteratus, *ambra, moscho, cinamom. aniso, maci, &c. licet etiam odorari carnem assatam*: ita enim aer aptus, redditur, ad reficiendos spiritus. Probatur *odor vini aromatici cum aceto*. Pręterea in penuria materierum, dum Galeno lib. de med. facile parabil. cap. 15. licet etiam ad olfaciendum porrigere *acetum, fructus odoratos, & terram aceto madefactam*. Cibi sint euchymi & eupepti. *Vinum probatur vinosum*. Si fames vaccina sit notha: probatur aer frigidus: quare odoramenta fiant *ex aqua rosacea, rosis, aceto, pomis, violis, caphura, etc.* Cibos Alexander probat, qui ægre coquuntur, *vt oryzam*, & alia superius dicta. Alterandi cibi sunt in hac fame notha, *endiuia, lactuca, portulaca. Vinum erit pauciferum, & subadstringens*.

CAPVT VIII.

De Siti morbosa.

Nomen.

PEr hanc intelligimus sitim corruptam, hoc est, intensiorem redditam, siue sit immoderatæ potionis, siue potionis prauæ. Excludimus sitim ablatam, & imminutam: harum enim doctrina patet e traditis de fame morbosa.

Generatio.

Proinde corrupta sitis generatur, cum corpori aliquid præter naturam occurrit, vi cuius os ventriculi afficitur, vt hæc affectio impertiatur sensui interiori, & hinc impellatur animalis appetentia, vt ea lege influat in os ventriculi, vt desiderium potus præter naturam intendatur.

Definitio.

Sitis ergo corrupta, est concupiscentia animalis deprauata oris ventriculi; dependēs a frustratione concupiscibilis potui destinatæ.

Forma. Subiectum.

Forma huius vitij est concupiscentia animalis (de qua supra) deprauata: ad differentiam & sitis secundum naturam, & præter naturam, sed ablatæ & imminutæ. Subiectum est os uentriculi.

Caussa efficiens.

Ratione efficientis, diximus, quod dependeat a frustratione concupiscibilis potui destinatæ: ad differentiam famir. Iam ergo proponendæ sunt caussæ, ob quas hæc facultas frustratur. Galen. cap. 30. li. 1. simpl. ait, sitim fieri, partim humoris inopia, partim caloris copia. Dum enim uehiculi est inopia, insurgit appetitus huius humiditatis, huius liquidi. Præterea dum est calor immoderatus, est priuatio

frigidi;

frigidi; vnde plus iusto calidum insitum extra mouetur: quare excitatur appetitus frigidi, vt retundatur caloris motus ad extra, & prohibeatur dissolutio. Cũ igitur humoris inopia fiat appetitus humidi, caloris inopia, appetitus frigidi; nihil aliud fit, quã sitis. Immediata quidem sitis caussa vnica est, cum vnus affectus non possit habere duplicem caussam; sed mediata, est multiplex, quæ tamen ad duos principes fontes reducitur; nimirum ad duplex vitium humiditatis roridæ oris ventriculi: quorum vnum attinet ad quantitatem imminutam, dum humiditas deficit; alterum ad qualitatem, dum humiditas non deficit, sed efferuescit. Porro indagandę sunt caussæ, ob quas rorida humiditas, & deficit & efferuescit.

Defectus humiditatis roridæ.

Deficit, cum Auic. Alex. & reliquis, propter caussam Internam, vel Externam. Interna caussa est morbus siccus oris ventriculi, & humor siccans, & renum diabetica affectio, com. aph. 19. sect. 4. Externa caussa non necessario occurrens, est veluti medicamentum solués, nimium purgans; medicamentum etiam astringens & exprimens humiditatẽ; item venena exsiccantia. Caussa externa necessario occurrens, est veluti cibus stipticus, consumens humiditatem: item defectus potionis, com. aph. 27. sect. 5. item immoderata inanitio, vigiliæ, timores, mœrores, dum excedunt.

Efferuescentia humiditatis roridę. I.

Efferuescit rorida humiditas, ob caussam Internam, vel Externam. Interna, est caussa calefaciens, quæ vel simplex est Qualitas, vel Humor calidus. cap. 30. libro 1. simpl. Simplex caliditas detinens os ventriculi, vel est caussa Pręcipua, vel Sine qua non. Caussa præcipua, seu principalis, est intemperies ventriculi calidior, quę suborta sit citra vitium caliditatis alterius partis, comm. aphor. 19. sect. 4. Caliditas autem sine qua non, est caliditas affligens os ventriculi, sed impertita ori vẽtriculi vel a Toto, vel a Parte. com. 1. lib. 4. de ratione victus. Si caliditas sit in toto, vel in febre ardenti, sitim omnino parit e necessitate. Si fuerit caliditas in parte; sitis non oboritur, ni si pars primo affecta proxima sit ventriculo, aptaque sit ad producendum sitim: primum locum cum Galeno tenet os ventriculi; secundum, ventriculi corpus; tertium, œsophagus; quartum, pulmones; quintum, ieiunum intestinum. Ratio est: nã os vẽtriculi est pars, sine cuius affectione non fit sitis: reliquæ partes sitim committunt, quatenus in consensum ducunt os ventriculi, h. e. vbi impertiuntur veluti caliditatem ori ventriculi: Dum Gal. pulmonem proponit, non excludit cor, quatenus cor est viscus in thorace contentum: vnde Auic. statuit, sitim fieri a corde, & a pulmone, dum hæc viscera incalescunt. Præterea, cum sitis fiat a ieiunio intestino, iure Auic. ait, etiam fieri ab hepate. Quin etiam, cum Auic. a cerebro, si si insignem contraxerit feruorem, caliditas impertiri potest ori ventriculi; indeque sitis excitari. Auicen. non fuit superfluus, nec Galen. diminutus: hic enim per motum exempli loquitur; ille e proposito. Hæc de simplici caliditate, quæ est in caussa sitis. Quoad materiam, potest esse Vapor, vel Minera. Vapor est febrilis, item salsus uapor, prodiens a materia aquosa in hidrope ascite: vnde Auic. ait, sitim fieri in hydrope, quoniam prohibetur transitus humiditatis, quæ membra humectare debebat: dum ait, membra priuari humiditate, intelligit sitim naturæ, non animæ, ratione ventriculi, intelligit sitim animæ; nam materia aquosa, seu potulẽta, si detineatur, salsa euadit, & hinc mittit in os ventriculi vapores salsos, & calidos, vnde fit sitis. Quemadmodum etiam vermis mortuus vapore calido potest sitim parere. Quoad humorem seu mineram, præsertim est materia biliosa, item salsa pituita. At humoris vitium, quandoque est a toto genere præter naturam; veluti si quis appetit vrinam, cap. 7. lib. 1. de sym. caus. sed hic humor vergit ad calidum, ad differentiam humoris, qui picæ est caussa. Cæterum & vitium in substantia esse potest, dum humor putrescit. Sed perpetuo vitium situm est in caliditate, qua afficitur bilis amara, pituita dulcis, pituita potissimum salsa. Caussa externa non necessario occurrens, est medicamentum calidum, vel acre, vel salsum. com. aphor. 19. sect. 4. præterea & medicamentum purgans, qua euacuat, & humiditatem absumit (si enim concurrat vt calidum, humiditatem accendit.) Huius ordinis est venenum calidum. Efficax admodum caussa sitis est viperarum punctio, quoniam emittitur virulentia, cuius forma est tantæ actiuitatis, vt sui calore, ceu organo, vehementer accendat oris humiditatem, & vehementer siccet, ac absumat. Secundum Auicennam igitur, vinum viperinum, ceu veneficum, sitim parit. Caussa autem externa necessario occurrens, est aer æstiuus, præsertim si eo tempore fiat iter. Concurrit etiam cibus vel copiosus vel calidus, vel crassus, vel lentus. Copiosus quidem cibus, caussa est sitis; nam huius gratia laborat calor ventriculi, vnde efferuescit humiditas, præcipue quia cibus copiosus non facile descendit, vnde vicinus manens ori ventriculi, suo vapore humiditatem accendit. Quo fit, hanc sitim somno sedari: quippe qui est in caussa, vt calor vniatur, & non ita laboret. Somnus etiam prodest cum Galeno com. aph. 27. sect. 5. quoniam est in caussa, vt descendat, id quod facit sitim. Calidus deinde cibus in caussa est sitis, quoniam humiditatem accendit: vnde sesamum, & erysimon, vt calida sunt, faciunt sitim cap. 30. lib. 1. alim. quemadmodum etiam cibi aromatibus conditi, & cum Auic. pisces saliti. Cibus denique crassus & lentus potest esse in caussa sitis, instar cibi copiosi; quoniam calor laborat, & in attenuatione, & in detersione. Præterea caussa sitis est potio calida, vt vinum, aqua salsa. com. 35. lib. 2. de ratione vict. & com. 1. lib. 4. de rat. vict. & com. aph. 27. sect. 5. Auicennas addit somnum, tanquam caussam sitis, si scilicet fiat super cibum calidum: nam in caussa est, ut uapor calidus petat os ventriculi. Auicennas etiam addit motum vehementem & linguæ, & totius corporis: & tandem irã: nam huius caussa humiditas oris ventriculi accenditur.

Differentiæ.

Quoad differentias, ratione formæ; concupiscibilis intensior, est vel simpliciter Potus, vel Potionis prauæ. A subiecto non sumuntur differentiæ. Ratione efficientis; suctio est immodica, quoniam oris ventriculi humiditas, vel Deficit, vel Feruet. Atque vtcunque se habeat; defectus & feruoris caussa est, vel Interna, uel Externa.

Signa.

Sitis in genere ab ægro fit euidens sicut etiam differentiæ a forma. Ratione caussæ efficientis; cum oris ventriculi humiditas vel deficiat, vel accendatur: cum Auicenna deprehendetur, e signis præsentibus vel inopię humiditatis, vel excedentis caliditatis. Quoad caussas inopiæ humiditatis, & proinde quoad caussas siccantes: si caussa siccans sit intemperies ventriculi: signa patent e proprio loco. Et similiter si in caussa fuerit humor siccans. Si caussa sit, morbus renum; sunt signa diabeticæ affectionis. Si caussa sit accendens humiditatem oris ventriculi; vtrum sit vel caliditas, vel humor calidus; cognoscetur e traditis de intemperię ventriculi calida, vel sine materia, vel cum materia. Vtrum autem caliditas sit vel principalis, vel sine qua non: deprehendetis e signis, vel indicantibus; vel non indicantibus vitium extra ventriculum, verbi gratia, ę febrę cognoscetis, caliditatem esse sine qua non, & a toto prodire. Si in iecinore fuerit inflammatio; pariter cognoscetis ex hac inflammatione, caliditatem esse sine qua non, & prodire ab hepate. Et sic de reliquis, Num caussa sit vapor, vel humor; cognoscetis e traditis in sermone de intemperie ventriculi; vbi tradita sunt signa cuiuslibet & vaporis, & humoris.

Indicationes.

Secundum Gal. ca. 30. lib. 1. simp. si sitis fiat ex humoris inopia; humectare oportet: si e caloris abun-

dantia;

dantia; si simplex sit caliditas, oritur indicatio refri- A gerandi: si humor, vacuandi.

Non autem est contemnendum hoc vitium: quia, vt & fames, nocet refectioni corporis. Si autem perpendamus differentias: ratione formæ; sitis est magis periculosa, si fuerit desiderium prauæ potionis. Ratione caussæ efficientis: si caussa efficiens sit vehementior; malum non tantum periculosum est, sed interdum etiam lethale: & propterea Galenus ca.7. lib.1.de caussis sympt.ait, obijsse quosdam, qui pertinaciter sitim sustinere voluerunt: & nonnullos obijsse, qui malignam aquam immoderate biberãt: præterea, qui viperam comederat, & qui vinum viperinum biberat: obijt etiam ex inopia & feruore humiditatis, qui vinum vetus ad ebrietatem hauserat. Vbi notandum, sitim non fuisse mortis caussam, sed fuisse occasionem, vt homo impatiens vinum biberet immodice, quod vinum deinde mortis fuit caussa: sicut etiam contingit ei, qui ardenti correptus febri, immodice frigidam bibit. Sed ad rem. Caussa admodum vehemens est in caussa mortis: nam insigniter afficitur os ventriculi, vt emergat qualitas spiritalis ita infensa, vt cordis calor euertatur, & homo pereat.

In hoc malo pro diuersitate caussarum varijs vti oportet præsidiorum materijs: ca.30.li.1.simp. Nam in siti a siccitate, omne *acetum* improbatur. In siti a caliditate & siccitate, probatur *acetum, sed aqua mistum.* Tandem in siti, a pituita salsa, probatur acetum simplex. Acetum enim strenue refrigerat, & humectare non potest, expedite permeat, incidit; quare in siti e siccitate improbatur, cum exsiccet; in siti e caliditate & siccitate, probatur, sed aqua mistum: nam acetũ refrigerat, aqua permista humectat: probatur denique acetum simplex in siti, cuius caussa e salsa pituita: quoniam refrigerat salsam, calidamque pituitam: præterea pituitæ humiditatem siccat, crassitiem C incidit. *Vacuantia* probantur in siti, quæ fit a materia. Proinde cum Alexandro, si patiens facile euomat; si peccet bilis, probatur *aqua hordeacea tepida, & simplex aqua tepida.* Auicennas dicit, aquam frigidam sitim augere, & tepidam minuere, quoniam vi aquæ frigidæ bilis, quæ est in caussa sitis, magis detinetur, & virtute tepidę euacuatur. Si pituita salsa sitis sit caussa probatur *aqua hordeacea, cum oxymelite.* Et si æger difficulter vomat; probantur varia per aluum lenientia: de quibus alibi diximus. Quoad *alterantia.* probantur, quæ fauces possunt alterare, ea enim alteratio ori ventriculi impertitur. Quare cum Galeno, com.aph,54.sect.4.dicendum, febre ardenti correptos non sitire, si a tussi sicca leuiter irritentur; quoniam per tussim oris partes humectantur. Iure igitur Auicennas probat *frigidam,* administratam sub linguam. Confert in ore detinere *nucleos prunorum, folia lactucæ, immersa in frigida: probantur caules* D *lactucæ. Et cum Aetio probatur liquiritia. Vti etiam licet cremore pampinorum vitis, succo portulacæ, succo cucumeris: probantur etiam grana punicorum, arantij, probãtur limones, frusta melonum quæ sunt prope corticem, anguriæ, cucumeres.* Possumus hoc medicamento vti: ℞. *seminum cucumeris hortensis, melonum, amygdal. dulcium, diacodeion in forma solida, cum saccharo, ana* ʒ.j. *cum alcumine ouorum, fiant pilulæ.* Et, si malum non cedat; hæc medicamenta non tantum in ore sunt detinenda, sed etiam deuoranda.

Cęterum, si eueniat, vt immoderatus sit vini appetitus, vt propterea homo ebrius euadat; bifariã possumus occurrere: primum, remedijs, quorum beneficio homo a copioso vino abstinet: deinde medicamentis, quorum beneficio homo citra ebrietatem bibat, quantum libuerit. Quoad primum, potius alimentis quam medicamentis occurri potest: ideo in doctrina de diæta simul hæc persequemur. Auicennas igitur in siti prodeunte a pulmone probat aeris frigidi attractionem: quare vrgente feruore pulmonis, expedit prope os detinere vas frigida repletum. Cibus (nisi sitis prodeat a salsa pituita) probatur refrigerans & humectans. Vnde Galenus cap.4. lib.3. de temperam. probat *lactucam:* & cap.9.lib. 1.de alimen.& cap.5.lib.de ptisana, probat *ptisanam hordeaceam.* In summa probantur cibi propositi in calidiore & sicciore ventriculo. Si autem sitis prodeat a salso humore; cum Alexandro ad detersionem probantur *cibi salsi, vt cappares, salsamenta, pisces saliti:* cap.6. lib. 7. Quoad potum, si sitis procedat ex inopia alimenti; *vinum* exhibendum, quale sine noxa bibere consueuerunt. Si sitis prodeat e caliditate *aqua* exhibenda. comm.aphor. 27.sect.7. Si e bile fiat, probatur *aqua.* Si e salsa pituita; *cum aqua oportet miscere acetum.* Tandem si immodicum sit desiderium vini: & primum, vt patiens ab hoc appetitu vindicetur, probatur *vinum detentum in vase, in quo, patiente inscio,* B *immissa sit vel anguilla, vel lacerta viua, vel testudo lacustris, vel semina caulium. Probatur etiam vinum medicatum, cum myrto, vel granatis.* Cæterum Auicennas circa vsum potus probat, vt non bibatur aqua plurima subito: vnde Philosophus probl. 57. sect.1. ad exstinguendum sitim laudat potum exiguum, sed frequenter exhibitum. Probat quidem paruam dosin: nam licet possit esse indicans summæ actiuitatis, tamen virtus prohibet: quoniam aqua copiosa mortificat calidum insitum, secundum Auicennam: verum gratia sitis atq; etiam virtutis, oportet frequenter exhibere. Et si contingat, vt iudicans sit admodũ vehemens; potio exhibenda est etiam tempore noctis, comm.aphor.27, sect.5. quod non faciendum, si modica sit sitis, quoniam sitis non valde intensa per somnum corrigitur. Si sitis fiat e caliditate; secundum Aetium, probantur vigiliæ, quoniam refrigerant: & propterea somnus (vt supra dixi) super cibũ calidum, sitim excitat. At si fiat sitis a siccitate; cum Aetio & Auicenna probatur somnus. Et similiter si fiat ex humore: nam per somnum coquitur humor & descendit. In siti e siccitate: quia labor siccat, improbantur tum corporis, tum animi motus, secũdum Hippocratem.text.31.lib.de sal.diæt.

Quod si patiens summe vinum appetat, ac facile inebrietur: occurrendum præsidijs & assumptis, & applicitis. Quoad assumpta: antequam homo vinum bibere incipiat, oportet *vt hauriat duo vel tria cochlearia olei communis simplicis, extracti ex immaturis oliuis, & oportet addere sem. caulium* ℈.j. *oleum quidem supernatando prohibet ascensum vini vaporum: & quia factum est ex oliuis immaturis, propellit etiam vapores vini ad partes infernas, præsertim si misceatur puluis caulium:* summa enim est inimicitia inter caules, & vitem: nam si brassica prope vitem plantetur, discedere ab inuicem hæc duo videntur. Quoad ea quæ admouentur; roborandum est caput, & abluendum *e lixiuio, & aqua alterata cum brassicis.* Videatur Galenus, cap.1.lib.1. κ.τόπ.

Vt vini oriatur fastidium. Plura, de diæta.

Ad auertendem ebrietatem.

Vacuantia.

Differentiæ.

Refrigerantia, & humectantia.

Diæta, in siti tenenda.

Indicationes.

CAPVT IX.

De læsa chylificatione.

DVplex in ventriculo celebratur coctio, vna cibi, altera chyli: nam ope alteratricis cibus primũ mutatur in chylum: mox chyli portio ope eiusdem alteratricis in substantiam conuertitur ventriculi. Nos in præsentia versabimur circa concoctionem, vt ad cibum refertur, cuius opus est chylus: mutationem autem cibi in chylum, vocamus chylificationem.cap. 1.lib.3. de symptom. caus. Per chylum vero nõ oportet intelligere cremorem ptisanæ, substantiam albam, aut lac; sed cibum, mutatum in quandam substantiam, quę cõuenientẽ assequitur qualitatem, vt in iecinore in sanguinẽ conuerti possit. Quoniam

Nomen.

niam ergo impoſſibile eſt, vt error, qui in prima coctione committitur, corrigatur in ſecunda coctione: ſequitur, quod per chylum non debemus intelligere ſubſtantiam ſimpliciter liquidam, & albam: ſed eam, quæ obtinet conuenientem qualitatem, quam acquirit ab alteratrice ventriculi. Quod ſi enim e bruto ſanguis extrahatur, ſanguis eſt, ſed nō eſt ſanguis, qui in humano iecore in ſanguinem ſit cōuerſus: ideo in ſanguinem in humano iecinore debet conuerti. Dicemus ergo de læſa chylificatione, & quidem in genere, hoc eſt, quatenus Aufertur, Imminuitur, & Corrūpitur. Malū hoc ita ſumptū, hoc modo generatur; oportet ventriculo aliquid occurrere præter naturā, vi cuius chylificatio (vel propria ratione, vel fruſtratione reliquarum facultatum, famulantium chylificationi) ita fruſtretur, vt mutatio cibi in chylum præter naturam efficiatur. Vnde ſic poteſt definiri: Læſa chylificatio eſt functio præter naturam ventriculi, dependēs a fruſtratione chylificatricis. Forma, eſt functio præter naturam, quare quid genericum, quod prædicatur de chylificatione ablata, imminuta, & corrupta. Nam cum Galeno c.4. lib. de diff. ſym. in coctione triplex eſt vitium, nempe cruditas, concoquendi tarditas, & prauitas. Cruditas, ſeu ἀπεψία dicitur, ſi nulla omnino alteratio fiat, c.1.l.3. de ſym. cauſ. Si autem cibus alteretur, non tamen ſicut oportet, cruditas a Galeno adhuc vocatur, at nō vt prius. Et propterea dum nullam fit alteratio, vocari poteſt cruditas ſimpliciter: dum fit aliqua alteratio, ſed non vt fieri debet, fit cruditas ſecundum quid, quia in hac non priuatur, ſed deprauatur. Cæterum, hæc alteratio deprauata duplex eſſe poteſt: nā vel alteratio tarde fit, & cibi nondum conuenientem mutationem ſuſceperunt: & vocatur βραδυπεψία, ſeu tarda coctio: vel fit alteratio, vt cibus corrumpatur omnino, vnde cum Galeno naturalem gratiam cibus prorſus recipere nequit: & hæc proprium nomen non habet, ſed licet nobis διαφθορὰν, id eſt, chylificationem corruptam nominare. Notandum igitur differentiam eſſe, inter imminutam & corruptam coctionem; nam in diminuta, cibus naturalem gratiam ſuſcipit, ſed tempore longiori: in corrupta nequaquā cibus ſuſcipit naturalem gratiam. Et propterea dum dicit Galenus, in tarda coctione cibum nondum conuenientē mutationem ſuſcipere: nihil aliud vult, quam cibum, qui nondum conuenientem mutationem ſuſcepit dicenti tempore, tandem tarde mutationem decentem accepturum. At dum Aetius dicit, interdum contingere (ſcilicet in bradypepſia) vt cibus nunquā propriam mutationem accipiat; intelligit, ſecundum aliquam cibi partem: nam ſi cibus ſecundum omnes partes propriam tranſmutationem non ſuſciperet; ſecundum nullam partem nutriret: ideoque in tarda coctione fieret atrophia, non gracilitas, quæ non penetrat vltra pinguedinem & carnem, ſicut macies: quod tamen citato Galeni loco aduerſatur. Subiectum eſt ventriculus; per quod diſtinguitur a fruſtratione læſa aliarum partium: intelligere autem oportet ventriculum præſertim ſecundum fundum. Vnde Auicennas dicit, nocumenta digeſtionis ſequi nocumenta in inferiori ſtomacho.

Generatio. **Definitio.** **Forma.** **Subiectum.**

Efficiens cauſſa, his verbis deſcribitur: dependens a fruſtratione chylificatricis: qua particula, diſtinguitur læſa chylificatio, a leſa ventriculi attractione, retentione, & expulſione, cap.1. lib.3. de ſymp. cauſ. Fruſtratur autem chylificatrix, vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Hoc vt intelligatur, ſupponendum e cap.8. & 11, lib.3. de facult. natural. ventriculum, inſtar cuiuslibet partis, quatuor facultatibus eſſe donatum; nempe alteratrice, attractrice, retentrice, & expultrice; quæ facultates, præter cōmunes functiones, quas gratia nutritionis obeunt, id etiam in gratiam totius corporis præſtant. Vnde alteratrix cibum mutat in chylum; attractrix rectis fibris contractis,

Cauſſa efficiens. **Chylificæ facultatis fruſtratio.**

A cibum attrahit: retentrix fibris obliquis cibum attractum vndique amplexatur, & donec in chylum mutetur, continet; expultrix denique fibris tranſuerſis tū quodlibet excrementum, tum chyli portionem ſuperuacaneam expellit. Chylificatio igitur propria ratione dicitur fruſtrari, dum deficit a ſuo munere, citra fruſtrationem reliquarum facultatum. Cum Galeno igitur, c.1. lib.3. de ſymp. cauſ. chylificatrix propria ratione fruſtratur, vel quia Læditur, vel quia aliquis Error externus occurrit. Læditur facultas ob morbos ventriculi. Vnde, ſi morbi ſint in intemperie, Labefactatur facultas: ſi in mala compoſitione, Impeditur. Et de his morbis ſuo loco diximus. Galenus ait, facultatem labefactari, ob intemperies quaſdam actiuarum qualitatum: quaſdam dicit; intelligēs intemperiem ægritudinis, ad differentiam intemperantiarum ſanitatis: proponit autem tantum actiuas qualitates, quia reſpicit ad intemperantias, vt ſunt B cauſſa ablatæ actionis breui tempore, id eſt, vt ſunt magnæ actiuitatis: quod fit a calido, & frigido, non ab humido & ſicco. Quod ſi ab humido auferatur actio, hoc fit per mediam hydropem: &, ſi per ſiccitatem auferatur actio, hoc fit interuentu ſenij, vel maraſmi. Notandum per quamlibet valde intenſam intemperiem auferri coctionem, ſeu actionem: ita tamen, vt citius & magis lædant qualitates actiuæ; & inter actiuas cum Auicenna magis lædat intemperies frigida, quia magis nocet calido inſito. Hæc de cauſſis, ob quas læditur chylificatrix propria ratione. Dubitatur autem num etiam lædi poſſit ob errorem externum. Nam Galenus. cap, vlt. l.1. de loc. aff. ait, naturæ actionem ſemper lædi affecto organo: ſi ergo ſemper afficitur organum; ſemper læditur actio vi morbi, non autem propter errorem externum. Reſponſio. Organi affectio non ſemper eſt morbus, ſed interdum eſt error externus, vi cuius afficitur orga- C num, & quidem organum naturæ, ad differentiam organ animæ, id eſt, facultatis animalis: & recte quidem: nam animalis facultas influit, naturalis eſt inſita: vnde error qui afficit organum naturæ, eſt etiam error ex vſu, ideſt, indicans vtile. Sed ad rem, Si chylificatrix fruſtretur propria ratione, ob errorem externum: Galenus cap.1, lib.3. de ſympt. cauſ. ſtatuit errorem externum triplicem eſſe, nempe attinentem ad Ventris excrementum, ad Cibum, ad Tempus ſomni. Ratio numeri hæc eſt. Error externus rationem habet cauſſæ morbificæ: & hæc Interna eſt, vel Externa. Si interna, eſt excrementum in ventriculo detentum. Si externa, hæc eſt Principalis, vel Secundaria: principalis eſt cibus; ſecundaria, eſt ſomnus exiguus. Cibus quidem eſt cauſſa præcipua: nam ad coctionem celebrandum duo potiſſimum concurrunt, nimirum agens & paſſum: agens eſt ventriculus, paſſum eſt cibus. Et propterea dicit Auicennas cibi co- D ctionem lædi, quatenus vitium eſt, vel in receptore cibi, id eſt, in ventriculo, vel in cibo. Somnum autem exiguum eſſe errorem in ratione cauſſæ non principalis, inde facile colligitur; quoniam, licet nullum ſit vitium, vel in ventriculo, vel in cibo: tamen, ſi error committatur in ſomno, vt ſomnus iuſto breuior ſit, læditur actio. Quare Auicennas ſumma diligentia reſpiciens ad cauſſas non principales; inquit, coctionem lædi, vt vitium eſt in rebus accidentibus, ſuperuenientibus poſt aſſumptum cibum, quemadmodū eſt ſomnus exiguus. Quare Galenus per vitium in tempore ſomni, inſinuauit omnes cauſſas, externas, ſed non principales: nam in eodem capite proponit etiam vitæ rationem, in cenſu erroris externi, quia proponit equitatum, piſcationem, ambulationem, nauigationem, Venerem, balneum, &c. Itaque cum error externus ſit triplex, nimirum excrementum, cibus, & ea quæ extrinſecus ſuperueniunt: quantum attinet ad excrementum: poteſt eſſe Vapor, ſed potiſſimum Humor: hicque humor eſſe poteſt Pituitoſus,

Fruſtratio χυλώσεως propria ratione. **1. Ob morbos ventriculi.** **2. Ob errorem externum.** **Error externus triplex.** **1. Excrementum in ventriculo.** **2. Cibus**

1. Excremẽtum in ventriculo.

sus, Biliosus, Melancholicus. Excrementi autem vitium multiplex esse potest, nempe Putridum, vt quilibet humor: præterea Frigidum, vt excrementum pituitosum, & melancholicum: Calidum, vt bilis, pituita salsa, bilis atra exusta. Præterea vitium esse potest in excremento, quatenus Moram trahit in ventriculo; & quatenus Aliunde fluit: oportet autem fluere, secundum Auicenanm a capite, ab hepate, splene, & alijs partibus: siquidem & generatur quandoque in ventriculo, quandoque extra. Cæterum, Galenus cap. 1. lib. 3. de symp. caus. ait, si excrementum sit calidum, chylificationem corrumpi, in qua corruptione cibus mutatur in chylum nidorulentum: hoc autem excrementum calidum & nidorulentum varij potest esse nidoris; modo enim tanquam virus, modo lutum, modo crudos pisces, modo indicibilem putredinem olet. Si autem excrementum sit frigidum, si cibis permisceatur: corruptio fit acida; de qua locutus est Galenns cap. 4. libro 5. de vsu part. Quod si excrementum frigidum non permisceatur cibo; tunc coctio imminuitur. Auicennas ait, coctionem cibosque corrumpi, quia cibi vel acquirunt qualitatem, non proportionatam ad aliquam qualitatem consuetam, vel putrescunt cibi, vel aduruntur, vel acescunt. Quibus hoc vult: Si excrementum toto genere sit præter naturam, quamuis non putridum, cibos affici qualitate insueta: si autem excrementum putrescat, cibum putrescere: si excrementum sit calidum, cibos aduri, & nidore affici: si frigidum sit excrementum, cibos acescere. Hæc de excremento. Quoad cibum, hic bifariam accipitur: primum, vt est materia alimentalis: deinde, quatenus vsurpatur & administratur. Si capiatur vt materia alimentalis: perpendi potest, vel secundum vitium, vel secundum caussam efficientem. Vitium attinet ad substantiam, vel ad qualitatem, Si perpendatur secundum caussam: tũc vitium pendet vel a natura, vel ab arte. Denique si accipiatur cibus, vt vsurpatur: vitium pertinet ad quantum agendum, quomodo agendum, & quando agendum. Declaro. Vitium ad substantiam spectat, dum cibi sunt vel putridi, vel sua forma aduersarij, qui coctionem corrumpunt, & secundum Auicennam a proprietate appetentiam euertunt. In qualitate prima vitium est, dum cibi sunt vel calidiores, vel frigidiores: in secunda qualitate, dum cibus est vel tenuior, ac facile corruptibilis; vel crassior, & grauis, dinque manens in ventriculo, &, si non coquatur, remaneat vel crudus, vel imminute coctus. Si vitium attineat ad caussam efficientem: si caussa sit natura, est cibus natura prauus, vt fungi. Si caussa sit ars; dirigitur ars vel ad vnum cibum, vel ad plures. Si ad vnum cibum ars dirigatur: est veluti, frumentũ boni succi, quod vitium contrahit ob malam artem, si nimirum diu seruetur, vt ab auaris fieri solet, vel si in loco humidiore seruetur, vt corrumpatur. Ita si ouum boni succi, per coctionem durius euadat. Artificium dirigitur ad plures cibos, vt sunt cibi qui conficiuntur e pasta & lacte, quemadmodum sunt tortę. Tandem, si capiatur cibus vt vsurpatur: quoad quantum agendum; si vitium sit in excessu, cibus non vincitur, non coquitur, vnde crudus permanet: si in defectu, veluti exuritur, vnde fit corruptio nidorulẽta. Quoad modum: cibus nocet, dum iusto vel calidior, vel frigidior vsurpatur. Quoad tempus seu quando agendum, bifariam perpenditur: primũ, vt cibus exhibetur horis diuersis, interuallo scilicet quinque, vel sex, vel plurium, aut pauciorum horarum, & si committatur error, vocatur a Galeno intempestiuitas. Deinde perpenditur tempus, quatenus cibus eadem hora offertur: dum in eodem prandio, vel in eadem cœna plures exhibentur cibi, vnus prius, alter posterius: & si cõtingat error, a Galeno dicitur, incõgruus ordo. In vtroque vitium est, quando cibus exhibetur, præsente aliquo quod prohibet, idest, quod vincit indicantia alimentum. Si enim diuersis horis exhibeatur cibus: id quod prohibet, seu vincit, est materia exsistens vel in ventriculo, vel infra ventriculum: in ventriculo, dum hic repletus est vel cibo, vel excremento; Auicennas vocat, repletionem in stomacho, dum cibus supra cibum incoctum ingeritur; innuens repletionem a cibo: præterea, remanentiam alterius, diuersi scilicet a cibo, innuens repletionem ventriculi ab excremento. Materia infra ventriculum exsistens etiam prohibet, quo minus recte fiat coctio, ideoque vtile est, primum materiam exercitijs distribuere, mox cibum exhibere. Vnde Auicennas dixit, errorem externum consistere in tempore cibandi, si assumatur cibus post expulsionem cibi primi, idest, cibi in chylum conuersi, ante exercitium cõsuetum. Quoad cibos qui eadem hora exhibentur; id quod prohibet, est cibus prius assumptus. Cum enim cibus sit vel tardæ, vel velocis digestionis, item, vel astringens, vel aperiens, si prius assumatur cibus tardæ digestionis, sui præsentia prohibet cibum velocis digestionis: alias enim fieret supernatatio & corruptio. Sic cibus stipticus prius sumptus, prohibet cibum aperientem: nisi (monente Auicenna) prę-mittatur cibus stipticus ad cohibendum aluum. Sequitur caussa externa secundaria, seu superueniens ventriculo, vi cuius venter non concoquit, nec concoquere tentat. Hæc autem caussa est primum aer, peccans vel substantia, vel immodico calore aut frigore: quibus omnibus coctio læditur. Huc facit, potus copiosus, potus deficiens, somnus exiguus, vigiliæ: nam cibus eget somno gratia concoctionis. Addit etiam Auicennas importunum & vehementem motum tum corporis, tum animi. Læditur etiam coctio, si illico post cibum quis venere vtatur, balneo, equitatione, cursu, &c. Sic chylificatrix propria ratione læditur.

2. Cibus.

3. Extrinsecus superueniẽntia.

Sequuntur caussæ, ob quas chylificatrix ex accidenti læditur seu potius frustratur: quæ diriguntur ad Attractionem. Retentionem, & Expulsionem. Attractio, cum Galeno cap. 2. lib. 3. de sympt. cau. læditur, quoniam vel Aufertur, & dicitur paralysis ventriculi: vel Imminuitur, dum vix & longo tempore fit attractio, & dicitur stupor, vel Corrumpitur, dum fit cum malo ventriculi motu, nempe cum palpitatione, vel singultu, vel concussione, vel veluti tremore. Læditur igitur attractio vel Lęsa facultate, vel ob Errorem externum. Facultas læditur ob morbos, de quibus supra diximus: præsertim autẽ ob intemperiem frigidam, humidã, quamuis a qualibet morbosa intẽperie lædatur. Porro, vt intelligatur, quid statuendum sit de qualibet intemprrie, facultatem lædente: sciendum (cum Galeno cap. 3. li. 3. de symp. cau. & cũ Auicenna prima, primi, cap. proprio de virtutibus naturalibus) caliditatem omnibus facultatibus esse communem: humiditatem autem iuuare concoctionem, præsertim secundum nutritionem, & potissimum secundum incrementum: siccitatem autem reliquis tribus opitulari. At in concoctione seu alteratione, intensior requiritur caliditas, quam humiditas; ne tamen ita sit intensa, vt colliquet: hinc fit ventriculum iuuari a caliditate vicinarum partium, vt omenti, &c. Remissiori caliditate opus est in attractione: adhuc remissiori, in expulsione: maxime remissa, in retentione. Hinc fit, retentricem & expultricem a frigiditate, sed per accidens, iuuari. Siccitas a concoctione excluditur: magis viget in retentrice; minus in attractice; adhuc minus in expultrice: & ratio est, quoniam attractrix siccum requirit, quatenus apponit; præsertim autem attractrix quæ operatur sine fibris; nam quæ fibris euidentibus operatur, non apponit, & proinde ita sicco non eget. Sic retentrix etiam astringendo siccum postulat. Quod si inuicem conferamus caliditatem cum siccitate: in retentrice, magis adiuuat siccitas, quam caliditas; contra in at-

Frustratio χυλώσεως ex accidẽte.
1. Attractio læsa.

tractrice: expultrix autem magis eget caliditate, quã ſiccitate, quoniam ad motum confert caliditas, ad quietem ſiccitas: in retentrice autem tempus motus eſt breue, tempus quietis longum; cõtra, in attractrice, tempus motus longum, quietis breue: in expultrice nulla quies eſt, ſed tantum motus, in quo tamen motu cum fiat quędam denſitas ad exprimendum accommodata, ſiccitas auxiliatur. Vnde colligendum, coctricem iuuari præſertim a calido natiuo, & proinde a calido cum humido: reliquas autem facultates adiuuari a calido naturali adſcititio. Ideoque cum in pueritia vigeat calor natiuus; merito in pueris magis viget coctio, quam reliquæ functiones: & propterea pueri parum plerumque valent ſecundum retentionem, quia retentrix præ cæteris ſiccum magis poſtulat. Facile hinc patet, attracticem præſertim lædi ab intemperie frigida, ab intemperie humida. Et, ſi intemperies ſit remiſſa, & in habitudine; ventriculus incipit relaxari, vnde ægre fit attractio: ſi autem intemperies ſit intenſa, vel in habitu; tunc iã relaxatus eſt ventriculus, ita vt cibum trahere prorſus non valeat. Si aũt lædatur attractio ob errorem externum: e cap. 2. lib. 3. de ſymp. cau. ſi error ſit cauſſa interna; eſt materia quæ citra medium morbum ventriculum exercet, ſiue hæc materia pariat ſingultum, ſiue concuſſionem, ſiue veluti tremorem, ſiue palpitationem.

2. Retentio læſa.

Si cauſſa ſit externa; eſt materia vel medicinalis, vel cibalis, quę prę nimia humiditate rectas fibras laxat, vel aliquem e propoſitis motibus molitur, quoniam hi motus fieri etiam poſſunt a cauſſa externa. In retentione bona, cibi vndique a ventriculo tangi debent, & tandiu detineri, donec cõcoquantur. Hæc lęditur tripliciter: primum enim Aufertur, dum cibus ne exiguo quidem tempore detinetur, vt in lienteria: ſecundo Imminuitur, dum ſecundum aliquam tantum partem cibus tangitur a ventriculo; vel ſaltem ante conſummatam coctionem egreditur; vel etiam dum ambo hæc concurrunt: tertio Corrumpitur: dum ciborum fit amplexus, cum aliquo e propoſitis motibus. Porro ſi facultas hæc lædatur; lęſio pendet a ventriculi morbis, qui præſertim ventriculum affligunt ſecundum fibras obliquas: morbi autem ſunt, intemperies, mala compoſitio, & ſoluta vnitas: de quibus ſupra. Intemperies frigida & humida retentricẽ lædunt penes detentionem: caliditas & ſiccitas ventriculum offendunt, penes amplexum; ſiccitas enim facit, vt cibus a ventriculo non tangatur. Quoad malam compoſitionem; læditur retentrix a magnitudine imminuta natiua, vnde non concoquitur cibus idoneus, ſufficiens ad nutritionem totius, quoniam ventriculus non poteſt continere tantum cibi, quantum oportet. Quoad ſolutam vnitatem: retentrix impeditur potius a vulnere, quam ab vlcere: quoniam ob vulnus cibus non detinetur: propter vlcus autem dum pars vlcerata irritatur a cibis, expultrix inſurgit; quare non eſt vitium in retentione, ſicut in vulnere. Si autem retentrix fruſtretur ob errorem externum: ſi error externus ſit cauſſa interna; eſt excrementum vel flatulentum, vel aquoſum, vel copioſum, vel humidum: at potiſſimum ab excremento flatulento & aquoſo retentrix fruſtratur ſecundum amplexum. Addit Auicennas vitioſos humores, & potiſſimum mordaces. Si error externus ſit cauſſa extrinſeca; hæc cauſſa eſt cibus flatulentus, copioſus, humidus, & cum Auicenna etiam calidus, cibus grauis. Huius claſſis etiam eſt potio immodica, quæ vera eſt fluctuationis cauſſa, ſecundum Galenũ. Auicennas addit potionem calidam, vnde fit patiens iuuari potu frigido. Potio quidem copioſa facit, vt ventriculus non amplexetur cibos: calida autem potio facit, vt eos non detineat ventriculos.

Expulſio læſa.

Expulſio naturalis fit, e cap. 7. libro 4. vſu par. dum omnes ventriculi partes aſtringuntur, & ſolum orificium infernum recluditur: vnde chylus in deſcenſu ad inteſtina, alio modo deſcendit virtute expultricis, ventriculo ſcilicet ſecundum omnes partes conſtricto; alio modo deſcendit læſa retentrice, laxato nimirum ventriculo ſecundum omnes partes. Hinc ſequitur, expulſionem naturæ limites egredi; dum vel Aufertur, veluti in intenſo voluulo, in quo vitio materia fecalis ſeu ſtercoroſa ita tranſmittitur ab inteſtinis, vt ventriculus hanc prorſus admittat, eamque nequeat infra expellere. Expulſio autem Imminuitur, quemadmodum in remiſſo voluulo. Vel deprauatur expulſio, ſicuti in palpitatione, ſingultu, vibrato motu, veluti tremore, nauſea, vomitu, & cholera: de quibus infra. Læditur expultrix, Læſa facultate, vel ob Errorem externum. Facultas læditur ob ventriculi morbos: præſertim dum occupant fibras tranſuerſas. Morbi autem ſunt, intemperies, mala compoſitio, & ſoluta vnitas. Ab omni intemperie læditur expultrix: ſed potiſſimum a frigida, ab humida, a frigida & humida. Nam quamuis intenſior requiratur calor in coctione & attractione, quam in expulſione: tamen in expulſione caliditas ſiccitatem vincit: vnde potiſſimum ab inſigni frigiditate expultricis functio aufertur; a remiſſioni imminuitur. Si morbus ſit calidus; tunc actio corrumpitur, & intempeſtiue fit expulſio. Malæ compoſitionis cauſſa eſt anguſtia, ſecundum os infernum ventriculi, e capite 2. libro 3. de ſymptom. cau. quod in quibuſdam voluuli ſpeciebus euenit, in quibus os infernum vel e toto, vel ſecundum partem concluditur. Hic Galenus quaſdam ſpecies voluuli proponit, quia voluulus etiam fit ob anguſtiam inteſtinorum. Anguſtia autem eſt obſtructio, quæ fit a materia copioſa, craſſa, viſcida: ſed anguſtia etiam eſſe poteſt conſtipatio & compreſſio, productæ a tumore vel conſtipante, vel comprimente. Quo ad errorem externũ, in ratione cauſſæ internæ: poteſt eſſe materia, id eſt, vapor & minera: & peccans ſecundum formam, ſiue materia ſit putrida, ſiue non putrida: & peccans etiam ſecundum quantitatem, vt copioſior materia, vel ſecundum qualitatem. At materia calida, inſtar materiæ a toto genere præter naturam, & copioſæ; eſt cauſſa expulſionis deprauatæ: contra, materia frigida, eſt cauſſa imminutæ expulſionis. Concurrit etiam error, in ratione cauſſæ externæ, verbi gratia, medicamentum purgans eſt cauſſa expulſionis corruptæ: opiata, ſunt cauſſæ expulſionis imminutæ.

Quoad differentias: ratione formæ, Chylificatio vel Non fit, & dicitur cruditas; vel Male fit, tuncque aut Tarde, & dicitur tarda coactio: aut Corrupte, & dici poteſt chylificatio corrupta, quæ eſt vel Acida, vel Nidorulenta. Ratione efficientis; chylificatio fruſtratur, vel Propria ratione, vel ex Accidenti.

In genere hoc malum ab ægro patefit: & præterea cognoſcitur e mutatis excrementis. Quoad differentias formales: num chylificatio ſit ablata, imminuta, vel corrupta: cognoſcetur e c. 4. lib. de diff. ſymp. Ablata enim coctio indicatur: ſi cibi ingeſti nullam ſuſcipiunt mutationẽ, vnde etiam oua integra deijciuntur. Imminuta coctio cognoſcitur e cibis, qui longo tempore concoquuntur. Corrupta deprehenditur e ructibus: at corruptio acida, indicatur e ructibus acidis: nidoroſa e nidorulentis. Sed notandum, ructus indicare coctionem corruptam, ſi procedant potius e chylo, quam e cibo: dum nimirum poſt cibum concoctum perſeuerant ructus acidi.

Quoad differentias efficientis: & primum, ſi fruſtretur chylificatrix primaria ratione: tunc læditur chylificatio, quamuis cibus facile diſcendat in ventriculum, & detenti tempore detineatur, v. g. ſi quis cum appetitu capiat oua, & decenter detineat, tamẽ excernat, quemadmodum accepit: iudicandũ, chylificationem propria ratione fruſtrari: ſi contra, ſecundario. Verum, cum fruſtretur chylificatrix, quoniam vel læditur, vel occurrit error externus: ſi ſigna erunt

mor-

morborum: iudicandum facultatem lædi: sin minus: iudicãdum frustrari chylificatricem ob errorem externum, v. g. si post assumpta oua copiosa & frixa, coctio corrumpatur; facile patet, frustrari facultatem ob errorem externum: qui error quandoq; est caussa interna, veluti est materia in ventriculo. Quare cognoscendum est, num malum procedat vel læsa facultate, vel ratione huius materiæ, seu erroris. Gal. c. 4. l. 1. de loc. aff. ad hoc cognoscendum, iubebat panẽ offerri, si corruptio erat nidorulenta: mel autem si corruptio erat acida: quibus assumptis, ait Galenus, si quod egreditur, & præcipue per vomitũ, fuerit Syncerum, sine mistione humoris vel calidi, vel frigidi; iudicandum est facultatem lædi: Si autem sit humor permistus: indicatur læsam esse coctionem ob errorem externum. Et cum illa materia, habens rationem erroris externi, egrediatur quidem, si in cauitate ventriculi resideat: non autem egrediatur, si in tunicis sit impacta: ob id statuẽdum, coctionem (si humor permistus non egrediatur) potius lædi vi materiæ, quam morbi, si appetentiæ symptomata magis sint contumacia: exempli gratia, si materia calida fuerit, sitis erit magis contumax: si frigida, fames insignior erit: quæ symptomata mitiora erunt, simplex si fuerit intemperies. Cum autem chylificatio frustretur, vel ob morbum, vel ob errorem externum: quæ sint signa tum morbi, tum errorum, alibi dictum est.

Signa læsæ tractricis.

Si frustretur chylificatio secundario: primum, si frustretur vitio attractricis: indicabitur e cibo, qui descendit vel citra delectamentum, vel cum difficultate; vel etiam quia ventriculus secundum os supernum aliquo motu prauo afficitur. Si autem vitium

Signum retentricis læsa.

attineat ad retentricem, & primum, si vitium sit in *complexu cibi*, e c. 4. l. 3. fac. natur. complexus ablatus & imminutus indicatur e flatu, & fluctuatione cum sonitu, seu strepitu: nam flatus occupat spatium inter cibum, & ventriculum, & sic prohibet complexum, sic etiam materia aquosa fluctuans, est in caussa, vt cibus non possit a ventriculo tangi: quia aquosa materia spatium in ventriculo occupat: & propterea e solo flatu indicatur complexus imminutus: e sola fluctuatione cum sonitu, indicatur complexus ablatus; e flatu autem vna cum sonitu, indicatur complexus imminutus, dummodo non ingerantur cibi flatulenti: nã si assumantur, indicatur complexus ablatus: quia dum gignitur flatus, vitiumq; fuerit potius caussa ventriculi, quam cibi, facultas non ita languet, cum flatus fiant quidem a calore imbecillo, non tamen ita summe imbecillo. Tandem complexus corruptus, indicatur e prauis motibus, si hi fiant tempore complexus. Quo autẽ ad *detentionem*, e c. 4. l. de sim. diff. detentio ablata indicatur e leienteria, in qua cibi nõ mutati egrediuntur: at illico egrediuntur, ad differentiam læse coctionis propria ratione: & præterea egrediuntur citra morsum, ad differentiam leienteriæ, quæ fit vitio expultricis. Detentio imminuta indicatur e cœliaca affectione, (de qua suo loco) si nihil sit in intestinis, quod ciborum semicoctorum exitum prohibeat: nam si tale fuerit: indicatur imminuta detentio, e cibi corruptione, quoniam cibi semicocti facile corrumpuntur, vnde per aluum descendentes fœtidi sentiuntur: cum fœtore autem erit mordicatio, si cibi sint acres; erit inflatio, si assumpti cibi sint flatulenti: vtrumq; experientur ægri, si cibi fuerint tum acres, tum flatulenti: neutrum autem sentient ægrotantes, si cibi probi sint accepti: tunc enim solum corrumpuntur, & fiunt graueolentes: quia ob diminutum detentionem semicocti descendunt. Tandem deprauata indicatur detentio e prauis motibus si fiãt tempore detentionis. Expulsio e c. 4. l. de diff. sym. &

Signa læsæ expultricis.

c. 2. lib. 3. de sym. caus. si sit ablata, indicatur ex ileo, seu voluulo, in quo nihil a ventriculo in intestina impellitur. Diminuta indicatur expulsio, e tarda excretione. Deprauata, e prauis motibus quæ fiunt tempore expulsionis: sed præterea e fluxu alui, cum morsu: ex intempestiua & veloci excretione. Hęc de signis.

Indicationes.

Quoad præsidia: patent. Nam chylifiatio, siue læ datur primario, siue secundario: siue læsa facultate, siue ob errorem externum: quid hæc indicent, dictũ fuit in prioribus affectibus ventriculi. Notandum autem excrementorum alui deiectionem præcipuum esse cruditatis remedium.

Præsagia.

Quoad prognosticum: patet hoc e traditis de intemperie ventriculi, & reliquis ventriculi morbis. Notandum tamen in genere, malum esse non negligendum: vnde mater ægritudinũ Auicennæ dicitur: quia est vitium vehemens ratione dignitatis, cuius caussa morbi innumeri oriri queunt: nisi enim medicus sit diligens, æger maxima incurrit mala. Verum pro ui differentiarum, periculum est varium. Nam quoad differentias a forma; cum Galeno cap. 1. lib. 3. de simp. caus. chylificatio ablata, minatur atrophiam: imminuta, gracilitatem: corrupta, erysipelata, cancros, vlcera serpentia, &c. præsertim si corruptio fuerit nidorulenta: nam si acida exstiterit, minatur hydropem, & cum Auicenna minatur recidiuam. Ratione caussæ efficientis, admonet Galen. loc. cit. in errore externo vehementiam esse remissiorem: vnde dicit, symptoma, quod e cibis oritur, facile corrigi, quod autem fit e virtutis collapsu, id est, ex intemperie, & præsertim in habitu, esse malum, quod in leienteriam, & in hydropem finitur. Addit Auicennas; si coctio lædatur a materia, facile curari: & si accidat, aut propter malitiam complexionis, aut debilitatem virtutis, ægre curari. Per virtutis debilitatem, non intelligit effectum morbosæ complexionis: nam iam dixit, malum ægre curari, propter malitiã complexionis: intelligit igitur imbecillitatem calidi innati. Errant igitur, qui intemperiem cum calido innato confundunt.

Curatio. Ratio decubitus tempore somni.

Materiæ præsidiorum patent e vitijs ventriculi. Sufficit ex Auicenna, vnum monere, circa decubitum tempore somni, qui erit supra latus sinistrum: ita enim iecur ventriculum comprehendit, suoque calore fouet. Decubitus autem super dextrum latus, descensui cibi fauet: nam ventriculus in parte dextra infernum obtinet orificium, per quod chylus a ventriculo in intestina descendit. Et ob id Auicennas in curatione cibi supernatantis, & tarde descendentis, probat tempore somni decubitum in dextro latere. E quibus obiter colligatis, salutare esse in priori somno decumbere super latus sinistrum, in posteriore tempore super dextrum.

CAPVT X.

De Singultu.

Nomen. Generatio.

PEr singultum intelligimus quemcunque singultum, & hinc omnem ventriculi motum, in quo ventriculus quasi conuulsionem pati videtur. Generatur hoc malum, dum noxium occurrit ventriculo, præsertim secundum omnes fibras: vnde expultrix insurgit ad noxium expellendum, ea violentia, vt dũ nititur expellere, fibræ ita afficiantur, vt ventriculus veluti conuulsione affici videatur: & proinde ita prauus oboriatur motus, vt vicissim fiat tensio, ac dilatatio. Quare singultus est motus prauus tensionis & dilatationis uentriculi, dependens ab expultrice

Definitio. Forma.

præter naturam impulsa a caussa agente in fibras. Forma singultus, est motus prauus tensionis, & dilatationis. Sic enim c. 1, lib. 2. de caus. symp. Galenus ait, motum prauum esse genus commune conuulsionis, tremoris, rigoris seu motus uibrantis, palpitationis, uomitus, & singultus. Quare per hanc particulam singultus distinguitur a uitijs, in quibus functio uel aufertur, uel imminuitur: quia singultus est motus prauus. Hic motus prauus, est cum tensione & di-

 latatione:

latione: est enim ueluti conuulsiuus: nam in singultu fit contractio, sicuti in conuulsione; & stomachus sic afficitur in singultu, sicuti musculus in in conuulsione, comment. aphoris. 3. sect. 7. quia nimirum in singultu ventriculus contrahitur. Galenus proponit motum veluti conuulsiuum: nam conuulsio pertinet ad organum animæ; singultus ad naturæ organum: ideoque commen. aphoris. 39. sectio. 6. singultus proprie non est conuulsio, sed quidam motus, cum vomitu genere conueniens: nam & singultus & vomitus, sunt vitia ad naturæ organa spectantia. Cæterum, singultus est motus vehementior vomitu: nam in vomitu natura euidenter expellit, quæ solum in ventriculi spatio latiori continentur: in singultu autem ea expelluntur, quæ resident in loco penitiore: vnde singultus non parum assimilatur motui conuulsiuo. Hinc Auicennas statuit, singultum esse motum compositum instar spasmi, ut scilicet sit contractio & dilatatio, seu flexio, & extensio, vel motus cum tensione dilatatiua, ut videlicet quadam vicissitudine fit tensio, & dilatatio. Tenditur ventriculus (secundum Auicennam) dum vel fugit quod nocet, aut præparatur ad motum fortis expulsionis, atque ita dilatatur: dum enim expellit ventriculus, ita se habet, vt arcus sagittas proijciens. At cur Galenus commen. aphoris. 39. sect. 6. ait, singultum esse motũ, vomitu vehementiorem: contra Auicen. inquit, singultum esse motum debiliorem vomitu? Responsio. Singultus & uomitus bifariam possunt accipi; primum, vt vtrumque vitium est motus ratione subiecti, & proinde passio: secundo hæc vitia capi possunt in ratione caussæ efficientis, & tunc hi motus nõ sunt passiones, sed actiones. Si sumantur pro passionibus; singultus est motus vehemẽtior vomitu, quoniam ventriculus in singultu magis patitur: nam læditur a materia impacta; in vomitu afficitur a materia, residente in cauitate. Si hi motus capiantur pro actionibus; vomitus est motus vehementior singultu; nam per vomitum fit vacuatio sensibilis, secus per singultum.

Dubium soluitur.

Subiectum.

Subiectum huius affectus est uentriculus, ad differentiam conuulsionis, cuius subiectum est organum facultatis animalis motricis, nimirum musculus. Ventriculus autem e cap. 2. libro 3. de sympt. cau. nec secundum os, nec secundum se totum, est musculus: quare ventriculus est subiectum singultus, quatenus est facultatis naturalis organum. Per ventriculum autem intelligimus & corpus ventriculi, & œsophagum: nam in singultu ventriculus quandoque afficitur magis in vna parte, quandoque magis in alia: modo scilicet secundum se totum, modo secundum gulam, modo secundum os superius, commento aphoris. 3. sect. 7. quod orificium supernum cap. 6. libro 5. loc. affec. solum proponitur singultus subiectum, non sane, quod id tantum singultus subiectum sit, sed quod ibi verba fiant de vitijs oris ventriculi, & præterea hæc est pars, qua affecta magis afficitur ventriculus. Auicennas etiam dicit, singultus motum attinere, aut ad totum ventriculum, aut ad meri, idest, œsophagum.

Caussa efficiens.

Ratione caussæ efficientis, diximus: dependens ab expultrice præter naturam, impulsa a caussa agente in fibras. Singultus est motus solius expultricis, c. 1. lib. 2. de cau. sympt. ad differentiam conuulsionis & palpitationis, quæ vitia sunt motus solius morbi: itẽ ad differentiam tremoris, qui est motus & morbi, & naturæ. Nec obstat, licet Galenus dicat, ca. 2. lib. 3. de symp. cau. singultum esse commune symptoma expultricis, & retentricis: nam singultus capitur, vel pro effectu, seu symptomate, & sic est symptoma solius expultricis; vel sumitur pro caussa efficiente, & sic est commune symptoma tum retentricis, tum expultricis: nam si singultus fiat ab expultrice, irritata a caussa morbifica, dum chylos expellitur a ventriculo; singultus est caussa læsæ expulsionis: at si fiat singultus eo tempore, quo retentrix cibum detinet: singultus est caussa læsæ retentionis: ita, si fiat singultus eo tempore, quo facultas attractrix cibũ attrahit; singultus est prauus motus attractricis, & propterea singultus est caussa prauæ attractionis. Galenus, dum singultum sumit pro caussa efficiente, ait, eum esse symptoma cõmune expultricis & retentricis, nec attractricis meminit: quia scilicet nondum de attractrice erat locutus. Proinde postea verba faciens de attractione, statuit attractricem praue attrahere, propter prauos motus; de quibus sæpe dixisse se ait, nimirum in sermone de læsa retentione, de lesa expulsione; vbi inter reliquos motus etiam singultũ proposuit. Quare singultus, vt est prauus motus, potest etiã esse caussa lesę attractionis. Constitutum igitur sit, singultũ esse motum solius expultricis, quemadmodum in finitione diximus. Hinc singultus distinguitur a reliquis motibus, vim ventriculo inferentibus, & præsertim a cõuulsione, palpitatione & tremore; quatenus singultus est motus solius naturæ, hoc est, expultricis. Cæterum, cum præter hos motus sit veluti tremor, sit nausea, sit vomitus, sit motus vibrans: distinguendi sunt hi motus a singultu. Ventriculi veluti tremor (nec enim vero tremore ventriculus afficitur) e c. 2. li. 3. de cau. symp. dicitur ille motus, in quo, sicut in legitimo tremore, facultas motrix nititur membrum sursum attollere, membrum autem suo pondere non cedit: sic etiam vis ventriculi studet, ventriculi corpus cum cibo coniungere, ac veluti attollere, at ventriculus sui grauitate reluctatur. At quoniam in hoc motu nõ concurrit vis animalis, quemadmodum concurrit in legitimo tremore, sed cõcurrit facultas naturalis; ob id dicitur veluti tremor, qui ratione ponderosi ventriculi statui potest motus morbi; ratione autem naturæ concurrentis, censeri potest naturæ motus, hoc est, retentricis, & expultricis; nam retentrix propter ciborum amplexum, ventriculum quodammodo attollit; expultrix autem præter os infernum, totum ventriculum astringit, & proinde veluti attollit. Excipitur concoctrix: quæ citra motum euidentem agit. Excluditur attractrix; dum enim hæc fibris vtitur rectis, vẽtriculus deorsum potius trahitur, quam quod sursum impellatur. Singultus ergo est motus solius expultricis: veluti tremor, est motus mistus morbi, & retentricis, atque expultricis. Nausea, vomitus, & motus vibrans, sunt etiam motus solius expultricis, quemadmodum singultus: nam in nausea expultrix noxia expellere contendit: in vomitu natura expellit sensibiliter, motus denique vibrans, qui etiam concussio dici potest, & rigor, fit a sola expultrice: quemadmodum enim in febribus fit rigor, quia expellitur materia per totum corpus, ita in motu vibrante secundum totum ventriculum, irritatur expultrix, quemadmodum in nausea expultrix irritatur solum secundum supernam partem: præterea in nausea expultrix irritatur a materia impacta; contra in motu vibrante irritatur a materia quæ mouetur, nec citra impetum. Cum igitur nausea, vomitus, motus vibrãs, sint motus solius expultricis, quemadmodum singultus: diximus in definitione, ad distinctionem, singultum dependere ab expultrice, impulsa a caussa præter naturam, in fibras agente. Nam in singultu expultrix præter naturam contrahit ventriculi fibras: primum enim rectas fibras & obliquas contrahit; quæ tamen secundum naturam contrahuntur ab alia facultate, rectæ scilicet ab attractrice, obliquę a retentrice: fit etiam contractio præter naturã, dum expultrix transuersas contrahit ad superiora, cum naturaliter contrahantur ad inferiora, quia chylus expellitur per os infernum. Quia igitur in singultu, præter naturam contrahunt fibræ, modo rectæ, modo obliquæ, modo transuersæ; iure varius ac multiformis oritur singultus. Et cum hæc contractio sit morbifica,

Distinctio singultus a alijs mot...

Quasi ... mor.

Nausea, ... mitus, ... bratio.

quo-

quoniam caussa morbifica potissimum agit in ventriculum secundū fibras; ob id singultus distinguitur a nausea, vomitu, & motu vibrante: nam in nausea expultrix impellitur a causa agente in portionem ventriculi membraneam, & materia seu caussa in ea impacta est, in vomitu impellitur a caussa agente in portionem membraneam, sed hæc materia residet in cauitate, non est impacta: in vibrante motu impellitur a caussa agente in portionem membraneam, sed quæ per ventriculi corpus impetu mouetur, at in singultu expultrix præter naturam impellitur a caussa agente in fibras.

Subdiuisio caussæ. Morbus in imminuta vel aucta magnitudine.

Caussa igitur cuiuslibet singultus immediata est expultrix, præter naturam fibras contrahens, impulsa a caussa morbifica agente in fibras. Iam exponendæ sunt caussæ, ob quas facultas expultrix frustratur, id autem fit, vel quia Læditur, vel quia Error aliquis externus occurrit. Læditur expultrix a caussa vel Quātate, vel Qualitate peccante. com. aph. 13. & 39. sect. 6. Caussa quātitate peccans est Inaniens, vel Replēs: vnde emergit singultus vel ex inanitione, vel e repletione, & vterq; fit ratione morbi, si enim fiat ex inanitione, fibræ afficiuntur morbo in magnitudine imminuta, secundum breuitatem, & nullo modo aucta, si e repletione, fibræ afficiuntur morbo in magnitudine aucta secundum latitudinem, imminuta secundum longitudinē. Hinc, cū fibræ promptius repleantur, quā inaniantur: fit, vt singultus a repletione frequentius oriatur: ex inanitione autem adeo raro, vt quodammodo anceps sit, an detur, com. aph. 13. sect. 6. Et ob id Gal. c. 3. l. 8. κ. τόπ. dicit, an singultus fiat ad similitudinem conuulsionis ob nimiam vacuationē, dignum esse consideratione innuens, singultum ex inanitione raro oboriri. Et Alex. c. 13. lib. 7. ait, singultum ex inanitione raro contingere. Porro singultus ex inanitione, cum Alexandro, Auicenna, & reliquis, fit a caussa vacuante vel Sensibiliter, vnde fit in dysentericis, & quomodocunq; plus iusto sensibiliter vacuatis: vel fit a caussa vacuante Insensibiliter, veluti ob immoderatam famem, ieiunium, ob febres, quæ habent vim siccandi: nam singultus ex inanitione, non fit simpliciter e febre intensa, sed perseuerante, ideoq; Auic. ait, fieri in postremo seu vltimo febrium ardentium: & Rhasis addit, fieri post febrem. Singultus e repletione, producitur a materia replente, sed ea lege, vt fiat tumor, vi cuius fibræ secundum latitudinem augeantur. Quæ autem tumoris sint cāæ, suo loco diximus. Et hæc de singultus caussis, quantitate peccantibus, vi quarum expultrix læditur: vnde morbi oriuntur per se totius ventriculi, & ex accidenti fibrarum.

Dyscrasia calida & frigida.

Si lædatur expultrix a caussa qualitate agente, ventriculus afficitur vi vel Frigiditatis, vel Caliditatis. Si afficiatur vi frigiditatis: capitur frigiditas, vt simplex frigiditas, quæ, vt contraria, immediate agit in organum expultricis: nam, secundum Auicennam, frigiditas singultus caussa est tribus modis: vno modo, mediate, duobus immediate. Mediate concurrit frigiditas; dū vi frigiditatis, alimenti portio excrementitia, quæ deberet difflari, detinetur: nam frigiditas corpora, & potissimum neruosa, ad difflandum difficilia reddit. comment. aphor. 23. sectio. 6. & hinc excrementitia portio, quę non difflatur, immediate cōcurrit; frigiditas autem mediate. Concurrit etiam immediate frigiditas, cum Auicēna, prout frigiditas est, vel cum materia, vel sine materia. In præsentia ergo cum sermo sit de simplici qualitate, intelligere oportet frigiditatem sine materia. Patet autem eam immediate concurrere, siue sit sine materia siue cum materia. Si autem qualitas vergat ad calidum: hæc accipitur, vt contraria, immediate agens in ventriculum: siquidem & caliditas tribus modis potest esse singultus caussa, vno mediate, duobus immediate. Mediate concurrit caliditas, secundum Auicennam, dum ab ea caliditate producitur vapor, qui non dissoluitur: vnde caussa immediata singultus est vapor, mediata caliditas. Immediata concurrit caliditas, vel cum materia, vel sine materia. In præsentia accipitur sine materia. Hæc autem caliditas vigere solet in febri ardente, non vt siccat; (nam suo loco de febre siccante diximus) nec consideratur hoc loco febris ardens, vt mittit vapores febriles; sed vt simplex caliditas ventriculo impertitur: nam febris est intemperies calida omnium partium similarium corporis.

Hactenus constitutum sit singultum fieri læsa expultrice, & proinde ob morbum, vel in mala compositione, id est, in magnitudine imminuta vel aucta; vel intemperie calida aut frigida.

Error externus.

Si autem alia e parte expultrix frustretur ob errorem externum: sciendum cum Galen. comm. aph. 1. sect. 5. & com. aph. 13. & 39. sect. 6. & com. aph. 10. & 17. sect. 7. & com. 69. li. 4. de ratione vict. & potissimū c. 3. l. 8. κ. τόπ. errorem esse caussam Internam, & Externā. Interna, est Qualitas, vel Materia. Materia, est Vapor, vel Minera. Minera, vel est vitæ Particeps, vt vermis; vel Expers vitæ, vt Humor vel Ichor. Quantum ad qualitatem attinet: qualitas est spiritalis, & proinde a toto genere præter naturam: quo respiciēs Aetius, ait, singultum fieri in tetanis, in animi deliquijs, in altiori sopore: in tetanis, vt arbitror, quia qualitas spiritalis ventriculo impertitur a neruis, nō vapor, non aliqua materia: in animi deliquijs impertitur a corde: in sopore profundiore, a cerebro. Et hinc etiam Auic. scribit, singultū fieri in capitis percussione, quia tunc spiritalis qualitas a cerebro communicatur ventriculo. Materia autem cum possit esse vapor: est vapor a toto genere pręter naturam; veluti sunt vapores prodeuntes a vermibus item a fecibus, veluti in voluulo exitiali, quemadmodum fatetur Galenus com. aphor. 10. sect. 7. Huius ordinis est vapor putridus, prodiens a materia putrescente. Vnde mirum non est, si singultus fiant in febribus pestilentibus. Preterea vapor copia peccare potest: & iccirco dicit Auicennas singultum fieri a vapore, qui producitur a calore, sed nō potest dissolui; quare copia peccat. Peccare etiam potest qualitate, & præsertim caliditate: sicuti est vapor febrilis: qui, licet prodeat a materia febrili, nempe putrescente, tamen agit potius ratione caliditatis, quam putredinis: & ob id Auicennas ait, singultum fieri per communitatem, seu consensum a toto. Aetius addit, singultum fieri a vapore febrili, præsertim dum corripitur inflammatione, vel ventriculus, vel aliquod viscus: nam vapor e loco inflammato petit vētriculi fibras. Si caussa singultus fit minera, & quidem si sit vitæ particeps; est vermis: qui in præsentia (ne fiat confusio) statuitur caussa singultus, non vapore, sed morsu. Si minera vitæ sit expers; potest esse quilibet succus, siue sit humor, siue ichor, dummodo hæc materia sit præter naturam, siue venefica, siue putrida, & hinc a toto genere præter naturam: siue etiā copia peccet. Ad quem singultum Galen. respiciens c. 3. l. 8. κ. τόπ. ait, singultū fieri propter frigiditatem, & repletionem: vbi Galenus per frigiditatem insinuat, singultus caussam immediatā esse materiam copiosam: nam a frigiditate prohibetur difflatio: per repletionem autem intelligit materiā copia peccantem, etiamsi vi frigiditatis non prohibeatur difflatio. Vnde Galen. seipsum explicans, com. aph. 14. sect. 6. ait, frigiditatem, inhibentem difflationem, esse in caussa repletionis. Et ob id etiā Aetius in singultu e frigiditate, non tantum vtitur calefacientibus, sed etiā vacuantibus, quia respicit ad copiam. Auicennas etiam hanc caussam proponens, dicit, singultū fieri a re nocente, sui grauitate: quare copia. Et Alexander proponit excrementa grauantia, & copiosa. Vt manifestum fit, singultum fieri a copiosa materia: id quod bifariam fieri potest: primum, quatenus copia materiæ fit tumor, ideoque fit

Qualitas spiritalis. *Vapor.* *Lumbrici.* *Humor, & ichor: horūque vitium in copia, & qualitate.*

singultus, in quo frustratur facultas, quia vi morbi A læditur: deinde fit singultus, quatenus vi copiosæ materię grauantis, citra tumorem, fit singultus, & proinde ob errorem externum. In minera est vitium etiam in qualitate: proinde Galenus cap. 3. lib. 8. κ τόπ. ait, singultum fieri ob mordaces humores: & pręterea ob humores medicamentaria qualitate præditos: quibus verbis Galenus significat, humores mordaces genitos, vi caussæ internæ, & vi caussæ externæ. Generantur quidem mordaces humores a caussa interna, dum vi caloris, vel inflammationis, vel febris generantur: at a caussa externa generantur, si acre vsurpetur medicamentum, quod succos, antea etiam non acres, sua qualitate medicamentaria, idest, acrimonia afficiat. Et quamuis singultus fieri possit a quolibet succo mordaci, & hinc a pituita salsa; tamen frequentius fit a succo bilioso; nam hic succus suapte natura est calidus & siccus. Vnde, dum vi caussæ morbificæ eius calor intenditur, & petit ventriculum: fit singul- B tus, ideoque Gal. com. aph. 17. sect. 7. ait, singultum e bile, fieri a caussa calida, a flaua bile, quæ etiam copiosa generatur vi inflammationis iecinoris. Si autem error sit caussa externa: cum Auicenna est venenum, ac potissimum acre, item piper, allium, lac corruptũ, & similia quæ singultum excitant, dum ingesta partes penitiores, idest, fibras adeunt, vnde expultrix nõ sine violentia irritatur. Hinc Gal, com. aph. 39. sect. 6. dicit, singultum fieri, si quis acre aliquid deglutiat, vt piper, vel per se solum, vel cum melle, mox vinum bibat, aqua calida temperatum: quoniam calida potio, piper deuehit ad interiora, ad fibras.

Caussæ externæ.

Differentię.

Quoad differentias ratione formæ: cum singultus sit motus prauus tensionis, & dilatationis: dicendũ, motum hunc vergere, vel ad Rectum, vel ad Obliquum, vel ad Trãsuersum, prout variæ fibræ afficiuntur. Ratione subiecti dicendum; singultum attinere vel ad ventriculi Corpus, vel ad eius Os, vel ad Gu- C lam. Ratione caussæ efficientis, dicendum; expultricem frustrari, vel quia Læditur, vel quia Error externus occurrit. At notandum, Gal. c. 3. lib. 8. κ τόπ. dicere, differentiam esse inter conuulsionem & singultũ; nam legitima conuulsio, est duplicis tantum speciei, nempe ex inanitione, & repletione: legitimus autem singultus triplici specie donatur: fundamentum est; quia legitimæ conuulsionis subiectum, est organum animæ, seu facultas animalis: singultus autem exquisiti subiectum, est organum naturæ: ideo conuulsio si fiat ab expultrice, est conuulsio spuria; contra singultus ab expultrice est legitimus.

Signa.

Singultus in genere seipsum prodit, quoniam est auditus obiectum. Differentias a forma æger patefacit; num scilicet ventriculus trahatur magis secundum rectum, vel obliquum, vel transuersum. Sic etiam æger manifestabit differentias a subiecto; ostendet enim sedem affectam. Et præterea si gula affi- D ciatur: indicabitur e difficili deglutitione, e propulsione cibi in os, præsertim si fiat retractio fibrarum rectarum ad superiora. Si afficiatur os ventriculi; acerbum erit vitium: vnde vix fit sine angore, sine leipothymia. Si malum infra cruciat; nec angor, nec leipothymia aderit. Ratione caussæ efficientis: cum singultus fiat, vel læsa facultate, uel ob errorem externum: distinguetis e signis, quatenus vel adsunt, vel absunt, aut læsæ facultatis, aut erroris externi. Vnde, cum singultus ortus e læsione facultatis, prodeat vi morbi, qui est vel mala cõpositio, vel intemperies: quoad malam compositionem, & primum in magnitudine imminuta, indicabitur e prægressis caussis inanientibus, verbi gratia, e præcedenti fluxu, e ieiunio, e febre ardenti, &c. Magnitudo aucta indicabitur e prægressis caussis replẽtibus: de quibus supra diximus. Si morbus sit intemperies frigida aut calida: harum signa patent ex intemperie ventriculi. Si singultus fiat ob errorem externum, cum hic error s[illegible]

A caussa interna, si qualitas spiritalis: indicabitur a pręsentibus affectibus, a quibus hęc qualitas procreatur, verbi gratia, si in tetano singultus: iudicandum, singultus caussam esse qualitatem spiritalem. Si caussa interna sit materia, siue vapor, siue minera; patet ex alibi traditis.

Indicationes. 1.

Præsidia sumuntur ab essentia, quæ attinent ad formam, subiectum, & caussam effectricem. Forma est motus prauus, & proinde symptoma, a quo non sumitur indicatio, nisi habeat rationem caussæ, idest, nisi sit admodum vehemens. Cum Galeno igitur capite 1. lib. 12. method. symptoma indicat remedium sedens, idest, mitigans, non sanans. Quare in præsentia indicatur remedium sedans singultum. Sed hoc nimis genericum est remedium; quare specificum est inueniendum. Cum igitur singultus vehemens, pendeat ab insigni caliditate oris ventriculi, quæ viget in ventriculo sensus exquisiti, vt testatur vehemens, B pendeat ab insigni caliditate oris ventriculi, quæ viget in ventriculo sensus exquisiti, ut testatur Alexander; & præterea viget in singultu a materia mordaci: propterea remedium sedans singultum, frigidum esse oportet vehementer, vt oris ventriculi caliditas insignis vincatur: vnde & stupefaciens indicatur, quod Aetius probat in singultu a caussa mordaci. Quoad subiectum: cum sit uentriculus: quemadmodum in quolibet ventriculi vitio, eius calidum insitũ seruandum, & proportio fouenda, secundum partes carnosas, & secundum membranas: ita priuatim in singultu oportet fibrarum proportionem seruare: & iccirco Alexãder proponit medicamenta, a proprietate singultum expugnantia. Effectrix caussa, quia multiplex est: indicat etiam remedium contrarium multiplex. Si fiat ex inanitione: indicatur remedium replens: si e repletione: vacuans. Si e qualitate spiritali: indicatur remedium materiale, quo præsente C qualitas spiritalis non agat: vnde, sicuti radij solares, præsente nube, suo munere fungi nequeunt: ita qualitas spiritalis, præsente aliqua materia, agere nequit. Aetius igitur respiciens ad qualitatis spiritalis dissipationem, assiduo bibendam exhibet, aut mulsam, aut aquam puram, moderate calidam.

Pręsagia.

Singultus in genere, nec malus est, nec bonus: quia quidam singultus est incurabilis, quidam vix curatur, quidam facile curatur: aliquis est vtilis. Et ob id Auicennas dicit, in signis crisis, singultum quandoque esse bonum, quandoque malum. Quare vis differentiarum perpendenda. Ratione formæ igitur singultus est admodum periculosus, si triplex vehementia insignis adsit: nimirum quoad vehementiam essentiæ, si in singultu fuerit insignis tum tensio, tum dilatatio: quoad vehementiam dignitatis, si afficiatur os ventriculi, si omnes fibræ afficiantur: quoad vehementiam facultatis, si immineat leipo- D thymia. Ratione caussæ efficientis: cum hæc sit morbus, vel error externus; si morbus, si fuerit singultus ex inanitione: cum Galeno commenta. 69. libro quarto, de ratione victus fere curam nõ recipit: nam admodum recedit a vita; quæ in humido posita est. In hunc sensum Auicennas ait, si singultus fiat a siccitate, est timorosus: si tamen siccitas non sit confirmata, humidis curari potest. Alexander etiam dicit, hunc singultum esse periculosum: at se nouisse quendam, frigida seruatum. Si singultus fiat e repletione; vinci potest, siccantibus & abstergentibus. commenta. 69. libro quarto, de ratione victus, nec enim vitium in materia ita vehemens est secundum essentiam, vt vacuantibus non cedat; nam etiam sternutamento euacuatur, commentar. aphoris. 13. sectio. 6. & proinde a singultu habito, sternutatio superueniens bonum: nam vt sternutatio materiam vincit, ita est signum vehementiæ non insignis materiæ morbificæ. Si singultus caussa sit morbus calidus, vel frigidus: patet quid sit prædicendum de his

mor-

morbis. Quoad errorem externum; si sit qualitas spiritalis: singultus est lethalis: nam est effectus caussæ admodum vehementis, & multum recedentis a naturali statu. Proinde Aetius ait, si singultus eueniat in altiori sopore, aut animi deliquijs, aut tetano: mortem non longe abesse: singultus enim signũ est summæ vehementiæ soporis, animi deliquij, & tetani. Si caussa, seu error externus sit materia morbifica; hæc vinci potest, nisi pendeat a causa nimis vehementi. Propterea dicit Galenus comment. 69. lib. 4. de ratione vict. singultum a mordaci humore procedentem, vacuatione sanari. Additum autem fuit, singultum prodeuntem a materia, expugnari posse; nisi materiæ opifex sit nimis vehemens; vtpote si qua fuerit inflammatio. Et ob id Hippocrates aphoris. 3. sect. 7. dicit, a vomitu singultum, & oculorum ruborem, malum: nam si post vomitum perseueret singultus, & singultus vi vomitus non adimatur; indicium erit inflammationis vel cerebri, vel vētriculi, & præsertim, si oculorum rubor coniungatur. Si ergo singultus materia fouetur ab inflammatione viscerum; singultus maxime est periculosus; quia eius causa, id est, materia, pendet ab efficiente admodum vehementi, nimirum a uiscerum inflammatione. Auicennas etiam ait, quando uomitus non sedat singultum, & rubor est in oculo, est malum: innuens, vomitum esse signum insignis vehementiæ causæ singultus. Si error sit caussa externa; pro uaria vi vario modo prædicendum, verbi gratia, singultus erit periculosus, si fiat a ueneno: facile superabitur, si a pipere. Et Aetius iubet, in lethali singultu præclara remedia nō esse vsurpanda.

Curatio. Chirurgia.

Quoad materiam chirurgicam: cum non liceat uenam secare, nisi sanguis peccet, ob id Auicennas in singultu, cuius causa est inflammatio, uenam secat; nam inflammatio est malum sanguineum. Et hinc Alexander uenam secat, tantum in singultu ex inflammatione: nisi vires dissuadeant, quæ maxime in singultu concidunt, quoniam singultus uiolenta prompte calidum insitum dissoluitur. Auicennas probat cucurbitulas sine scarificatione, quæ insensibiliter vacuant materiam, morbificam, quæ viget in singultu e repletione: eas autem admouet ventriculo, ventri inferiori, & in medio spatularum, præsertim dum singultus œsophagum exercet; nam iuxta deorsum œsophagus post tracheiam ascendit.

Pharmaceia

Medicamenta triplicia sunt: quædam enim respiciunt singultum, quatenus est symptoma vehemens, id est, quatenus rationem habet caussæ; & hæc sunt sedantia singultum: quædam autem respiciunt fibrarum proportionem: quædam denique singulis caussis aduersantur. Quoad medicamenta sedantia singultum;

Singultum sedantia.

Aetius probat refrigerantia: vnde vti licet *succo lactucæ, diacodeion, nymphæa, lacte papaueris albi: & Auicennas ad philonium Rom. ascendit: quod medicamentum probatur non tantum vt stupefaciens, sed etiam vt roborans, resoluens, & expellens: philonium enim quatenus frigida recipit, stupefacit: quatenus non permittit calidum insitum dissolui, habet vim roborandi, nempe ope moderate astringentium & refrigerantium: qua vero recipit calida & tenuis substantiæ, resoluit: qua suscipit, quæ possunt iuuare a proprietate, est in caussa vt facultas expultrix noxia expellat.* Cæterum quamuis in singultu vehementiori probentur stupefacientia: tamen caussa virtutis oris ventriculi non facile tolerantur: vnde & corrigenda sunt, & nō nisi in parua copia danda, nec debemus excedere philonij ℈.j.

Naturalia appropriata

Materiæ quæ respiciunt proportionem fibrarum, proponuntur ab Alexandro: inquit enim, si multis arte tentantis æger non iuuetur, etiam ad naturalia confugiendum. Inter reliqua proponuntur *festucæ aut lapilli, e terra sublati, si capiti singultientis imponantur, ipso ignorante.* Proponuntur etiam a proprietate conferentia, in potu, *apium, asarum, daucus, castorium*: quibus tamen non in omni singultu vtendum; quia in singultu ex inanitione, suo calore & siccitate magis obessent. Et iccirco Auicennas prudēter ait, in singultu a materia frigida, *castorium mirabilem obtinere proprietatem, datum ad ℈.j.*

Ad caussas singultus.

Sequuntur medicamenta respicientia caussam efficientem. Si ergo singultus sit ex inanitione, cum Alexandro probatur *aqua temperata: vnde etiam testatur quendam frigida sorbitione fuisse seruatum. Probat etiam aquam hordeaceam, cum lacte amygdalino.* Quod si singultus fiat ex inanitione, citra caussam calefacientem, vtpote ex immodica euacuatione; probatur *aqua temperata*: at si singultus fiat ex inanitione, vi caussæ calefacientis; probatur *frigida. Auicennas exhibet lac recenter mulctum, succum citrullorum, aquam cucurbitæ: & alia refrigerantia ac humectantia.* Verum cum his vti liceat & intus & extra: quæ intus vsurpantur, cum Alexandro creberrime sunt exhibenda, & cum Rhasi, paullatim: ratio est, quia medicamentum sic administratum, diutius contingit ventriculum, & efficacius operatur. Quæ extra applicantur, cum Rhasi sunt applicanda vertebris ceruicis, vt *oleum amygdalinum, sed cum frictione penetrabili.* Si singultus prodeat e repletione; cum Auicenna probantur medicamenta vacuantia sensibiliter, & insensibiliter. Sensibiliter; per vomitum, per aluum: vnde præter vomitoria laudantur *species hieræ.* Insensibiliter vacuantia, vel propria ratione, vel per medium motum materiam vacuare possunt. Quæ propria ratione vacuant, sunt calida, tenuis substantiæ: ideoque materiam euacuant per modum resolutionis & detersionis, vt est *succus laserpitij, oxymeli, daucus, cyminum cum melle com. 69. lib. 4. de rat. vict. hæc medicamenta decoqui possunt cum melle, ad consistentiam eclegmatis. Probatur etiam castorium e posca, acetum mulsum, acetum scilliticum. Auicennas probat zingiber decoctum in aqua cum penidys: item probat magnas antidotos, ad dissoluendum materiam. Alexander applicat ventriculo oleum, in quo decoquit castorium, styracem & mastichem: & inter coquendum, oleum ruta agitat: ideoque licet etiam decoquere in duplici vase cum vino, ad consumptionem vini.* Auicennas etiam ascendit ad rubrificantia. Et propterea in singultu etiam stillicidio licet. Medicamenta per medium motum vacuantia, sunt quæ sternutationem promouent: a sternutatione enim singultus remouetur. aphoris. 13. sect. 6. Huius ordinis cum Auicenna est, repentina aspersio frigidæ super faciem; nam mouet cum labore, seu medio motu. Vnde notetis, frigidam habere vim discutiendi, sed per medium motum. Sin autem singultus fiat e morbis frigidis, siue etiam e calidis: confugiendum ad morbos calidos & frigidos ventriculi. Si singultus fiat a materia: quæcunque sit materia; patet etiam, quibus medicamentis sit vtendum. Si fiat singultus ex excrementis rodentibus & corruptis: probantur medicamenta detergentia, attemperantia, vt quæ ex *hordeo* parantur. Addit Alexander hos non esse purgandos, scilicet soluentibus: nam lenientibus vti licet, vt *manna syr. viol. sol. cassia.*

Victus ratio.

Diæta varia instituenda, pro varietate caussæ, verbi gratia, si singultus fiat e frigiditate, probatur aer calidus. Quoad cibum: si singultus fiat ex inanitione; probatur *lac, & carnes bonæ, sed copia exigua.* Si singultus fiat e repletione; cum Auicenna probatur victus attenuans, & ieiunium. Idem de potu dicendũ. Quoad motum & quietem: quies corporis & animi probatur in singultu ex inanitione: cōtra in singultu a repletione probatur motus, & quidē motus cum labore, vt est vociferatio. Alexander probat auriũ & oris occlusionem; nam cum Auicenna hinc vnitur & augetur caliditas, vnde impetum acquirit ad exeundum versus poros, & quærit attractionem aeris, vn-

de humor mouetur. Et propterea in hoc singultu cũ Auicenna confert ira, timor, gaudium; sed oportet vt repente eueniant; sic enim non sunt contraria, sed conueniunt in motu.

CAPVT XI.

De Vomitu, & Nausea.

Nomen.

SEquitur, vt de Vomitu dicamus; ita tamen vt nausea etiam pateat. Per vomitum autem intelligimus vitium, in quo materia sensibiliter per os a ventriculo intempestiue expellitur.

Generatio.

Generatur vomitus cum Galeno c.4.lib.5.vsu par.& cap.2.lib.3.de causs. sympt.cap.3.lib.2.de cau. sympt. dum ventriculo occurrit caussa, ita eum infestans, vt eius expultrix ad expellẽdum insurgat, sed intempestiue; quo fit, vt os ventriculi recludatur, & tunicæ prius distentæ contrahantur, & ope fibrarum trãsuersarum sursum per œsophagum, & demum per os materia sensibiliter expellatur.

Definitio.

Quare vomitus nil aliud est, quam motus prauus ventriculi, dependens ab expultrice, expellente materiam per os sensibiliter.

Forma.

Forma est motus prauus: c.3.li.2.de cau.sym. ad differentiam motus secundum naturam, & proinde vomitus tempestiui: item ad differentiam motus præter naturam, qui est ablatus, vel imminutus. Vomitus ergo formaliter est actio læsa, quæ fit cum motu euidenti: ad differentiam læsæ actionis, quæ fit citra motum euidentem.

Subiectum.

Subiectum est ventriculus; ad differentiarum functionum cum motu aliarum partium.

Caussa efficiens.

Ratione caussæ efficientis, diximus: dependens ab expultrice, expellente materiam per os sensibiliter. Diximus, dependens ab expultrice: quoniam actio cum motu ventriculi potest esse attractio, retentio, expulsio: at cum aliquid euomitur, est actio expultricis. Expellitur autem materia per os, seu viam oris; ad differentiam expulsionis per aluum.

Diagnosis affectuũ cognatorum.

Idque fit sensibiliter, ad differentiam nauseæ: nam expultrix in vomitu agit in materiam residentem in cauitate, & præsertim supernatantem, com.aph.39. sect.6. & c.3. lib.2.de cau.sympt. At in nausea expultrix agit in materiam impactam, vnde fit vacuatio insensibilis. Differt autem nausea a subuersione: nam ventriculi subuersio fit, dum appetentia ventriculi læsa est ratione cibi, ideoq; subuersio non fit, nisi cibo assumpto: nausea autem fit sine cibi assumptione; secundum Aetiũ.

Vomitus e quo symptomatum genere.

Porro quæritur, cum vomitus sit actio, an possit referri in exiens mutatum? Vbi sciendum, vomitum dupliciter accipi posse; nimirum vt vomitus in aliud refertur, quod sit uel symptoma, vel efficiens. Si capiatur vomitus, ut refertur in aliud symptoma: potest recenseri inter exeuntia; nam est exiens, quod refertur in læsionem expultricis. Quare secundum hãc rationem, vomitus formaliter est exiens mutatum: effectiue, est expulsio læsa: cum enim vomitus sit exiens, sequitur læsam esse expulsionem. Et hoc modo sumitur a Galeno, cap. vlt. libro de differ.sympt. nam ibi Galenus loquitur de symptomatis, quæ consistunt in exeunte mutato. Si sumatur vomitus vt symptoma, quod non refertur in aliud symptoma, sed in caussam: formaliter est actio læsa; nam actionis lesio immediate refertur non in symptoma, sed in caussam efficientem, quæ est facultas frustrata, vel ob morbum, vel ob errorem externum. Et hoc modo sumit Galenus, capite tertio, libro 2.de causs. sympt. nam ibi loquitur de motibus seu actionibus prauis. Nobis placuit sumere secundo modo: quatenus est symptomata, quod refertur in caussam efficientem: ratio est; quia vomitus secundo hoc modo acceptus, magis genere cõuenit cũ singultu, nausea, & reliquis malis, quæ motum illegitimum pro communi genere habent. Deinde etiam quæritur: cum vomitus sit motus prauus, an possit esse secundum naturam? Dicimus in vomitu perpendendum esse, vel locum per quem excernitur materia, vel agens, quod ad expellendum cõcurrit.

Quo vomitus sit opus naturæ: & quo præter naturam.

1. Ratione loci.

Si perpendatur locus per quem materia excernitur; statuendum, vomitum esse a toto genere præter naturam, non quidem absolute, sed ratione loci, per quem excernitur materia; nam a natura non est creatum os ventriculi, vt per illud materia euacuetur. Et secundum hunc modum Galenus loquitur, c.vlt.lib.de diff.sympt. statuens sanguinis profusiones & vomitiones toto genere esse præter naturam; ad differentiam vacuationis, quæ fit per aluum, vesicam, vterum; quæ membra, ad differentiam ventriculi, destinata sunt ad excretionem; vnde excretio sanguinis per vterũ, non est a toto genere præter naturam.

2. Ratione speciei agentis.

Si autem perpendatur in vomitu agens, quod ad excernendum concurrit; capitur vel secundũ speciem, vel secundũ actionem. Si secundum speciem; e c.1.li.2.de cau.sym. est speciei vel vnius, vel duplicis. Vnius est speciei, dum solũ est vel secundum naturã, vel præter naturam. Duplicis speciei est, dum vnum est secundum naturam, aliud præter naturam. Si ergo agens sit duplicis speciei; motus statuitur mistus, vt sit opus & morbi & facultatis, veluti topor. Sin agens sit vnus speciei; sit motus qui comitatur morbosos affectus, quemadmodum palpitatio & cõuulsio: vnde hic motus statuitur a toto genere præter naturam. Quod si agens vnius sit speciei, & fiat motus solius facultatis; statuitur opus solius naturæ, vt sternutatio, tussis, singultus, vomitus. Gal. quidem vomitum, gratia exempli, non proponit cap.1.lib.2.de cau. symp. sed tamen cap.3.libro eiusd. proponit, dum ait; vomitũ esse expultricis actionem: vnde vomitus tussi assimilatur, quatenus vterq; motus solius est expultricis. Et ob id, secundum hanc rationem, vomitus statui potest motus, a toto genere secundum naturã.

3. Ratione modi actionis.

Si autem capiatur agens secundum actionem: perpendimus vel modum secundum quem fit actio; vel tempus in quo fit actio. Si perpendamus modum secundum quem fit actio; hic duplex est, e c.1.lib.2.de cau. sympt. prout expultrix impellitur a caussa vel morbosa, vel non morbosa. Vnde sicuti excretio, quæ per aluum fit, potest esse motus solius naturæ, nec irritatæ a caussa morbifica, quoniam hæc est vacuatio, quæ fit per locum vacuationi a natura destinatum, & proinde hic motus non est symptoma, quia actio secundum naturam obitur: ita contra in vomitu fit excretio per locum inanitioni non destinatum, & fit quidẽ expulsio a natura, sed quatenus a cã morbosa violenter agitatur. Et propterea, quemadmodum singultus est motus solius naturæ, a caussa morbosa violenter coactæ, & proinde est motus prauus: ita etiam vomitus est motus prauus, & proinde symptoma, quia est opus naturæ, sed coactæ. c.3.l.2.de cau.symp.

4. Ratione temporis, quo fit actio.

Si denique perpendamus tempus in quo fit actio: fit vel tempestiue, vel intempestiue: c.vlt.li.de diff. sym. Tempestiue fit, cum expellitur quod contristat: intẽpestiue si aliorum fiat euacuatio, non molestantium. Quare si vomitus tempestiue fiat, quamuis sit toto genere præter naturam, quatenus fit per os ventriculi; nondum tamen præter naturam est, quia fit cum prouidentia de animalis salute, & virtutis robore. Vnde com.aph.2.sect.1. dicitur, in vomitibus spontaneis, si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & facile ferunt ægrotantes; vacuãtur enim quæ corpus infestant: ideo si vacuentur non molestantia, grauiter ferunt ægri, quia educitur materia non morbosa, cuius præsentia custodiebatur virtus. Quare si tempestiue fiat vomitus, est opus naturæ: si intẽpestiue, est symptoma. Verum dum est naturæ opus, nulla actio læditur, vt in sudore, alui deiectione, vrina: hę enim vacuationes, etsi multo ampliores ægris occurrant, quam pro naturæ modo; non tamen inter symptomata recensentur, sed inter naturæ opera, dum fiunt, nõ solum nulla actione læsa, sed etiam cum virtutis robore,

bore,& prouidentia animalis salutis. Quare cum uomitus tempestiue factus sit opus naturæ, non læsa aliqua actione: nos hic loquimur tantum de vomitu intempestiuo, qui est prauus motus, & symptoma, & ratione loci toto genere præter naturam.

Caussæ efficientis subdiuisio.

Iam dicendum, quænam caussa expultricem ad vomitum incitet: id autem facit tantum error externus. Hic error quatuor modis considerari potest: secundum speciem, vitium, caussam generātem, & modum, quo concurrit ad facultatem irritandum. Quoad speciem: materia est caussa Interna, uel Externa. Interna, vel est Vitę particeps, vt vermis; vel Expers, & aut materia Alimentalis, aut Excrementitia. Si alimentalis: succus vel Chylosus, vel Sanguineus. Si chylosus, vel Coctus, vel Crudus, & hinc particeps vel Pituitæ, vel Succi crudi. Si sanguineus, vel est Syncerus, vel Particeps succi alimentalis, siue pituitosi, siue biliosi, siue melancholici. Materia excrementitia, vel est Non prima, vel Prima. Non prima est, quæ fit ex alia excrementitia: prima, quæ non fit e priori. Non prima, vt vermis defunctus; hic enim generatur e putri materia. Prima attinet ad coctionem vel Primam, vel Sequentes. Si ad primam, est materia Fecalis, vel Setosa. Si ad sequentes coctiones; pertinet vel ad Secundam, vel ad Tertiam. Si ad secundam, excrementum est vel Biliosum, vel Melancholicum. Si ad tertiam, materia excrementitia est vel Sanies, uel Mucus cerebri. Externa caussa, concurrit Necessario, uel Non necessario. Non necessario occurrens, potest esse venenum, medicamentum. Necessario, cibus, potus.

1. A specie.

2. A vitio.

Quoad uitium: si attineat ad substantiam, est materia uel Simpliciter toto genere præter naturam, ut uermis uiuens, uenenum: uel est toto genere præter naturam, non simpliciter, sed ratione Putredinis, ut est uermis mortuus, & quælibet materia putrida. Si uitium ad quantitatem spectet; est quælibet materia copia grauans.

Si ad qualitatem, est materia calida, siue sit bilis, siue pituita salsa. Si vitium attineat ad *Vbi*, si ad quietem; vitium in hoc positum est, vt materia resideat in cauitate ventriculi, supra fundum, & supernatat. Si ad motum spectet vitium; terminus ad quē, est Ventriculus; terminus a quo, vel Totum, vel Pars; vt sæpe diximus. Sed notandum, quomodo in dissectione cerebri, bilis vomitum superuenire dicat Hipp. apho. 50. sect. 6. Galenus ait, id fieri, quoniā cerebrum præcisum, citissime suam passionem ventriculo communicat, id est, qualitatem spiritalem, vi cuius partes proximæ ipsi ventriculo, & proinde iecur, superfluitates, præsertim tenues & biliosas, & serosas, dimittunt in ventriculum: vt hic motus materierum a iecore in ventriculum fiat per modum transmissionis, cum ventriculus imbecillis euaserit, vi qualitatis spiritalis; & ita imbecillis vt vicinas superfluitates admittat, quæ deinde superfluitates, dum irritant expultricem, per vomitum educuntur.

Cerebro vulnerato bilis vomitus superuenit.

3. A caussa generante.

4. A modo irritationis.

Caussa generans varia est, pro discrimine materiæ: vt alibi diximus. Postremo, si capiatur materia penes modum, quo irritat expultricem: concurrit vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Propria ratione, dum materia morbifica, suapte natura, id est, vi proprij vitij agere potest. Ex accidenti autem dum vitium attinet non ad materiam, sed ad uentriculum: quod uitium positum est, uel in morbis, uel in destructione appetentiæ cibi. Si in morbis est situm, morbus est uel Intemperies, vel Mala compositio, uel Soluta unitas. In intemperie, uerbi gratia, si uentriculus sit frigidior, cibus etiam exiguus euadet copiosus: si ventriculus calidior sit, cibus etiam non mordax irritare poterit. Mala compositio, est, uerbi gratia, angustia in orificio inferno uentriculi: unde materia non potest infra expelli, ideoque irritat expultricem ad superiora. Soluta unio, est ulcus, ui cuius a cibo etiam probo facultas irritatur. Si uitium sit positum in destructione appetitus cibi; fit uomitus ex imaginatione obiecti iniucundi, utpote si quis aliquem uomētem intueatur, illico potest euomere cibum etiam probum: nam ita afficitur imaginatricis organum, & dum impellitur animalis appetentia, hæc ita influit in os uentriculi, & hoc ita afficit, ut dissipetur cibi appetentia, & cibi attractio, unde potio expultrix irritatur a cibo bono.

Differentię.

A forma non sumuntur uomitus differentiæ, nisi secundum magis & minus, prout est Magis aut Minus prauus: & hinc uomitus statuitur Magis aut Minus uehemens. Ob id, ratione differentiarum a forma, non licet dicere, uomitum esse uel criticum, uel symptomaticum: nam uomitus criticus fit tempestiue, & est naturæ opus, non symptoma, de quo hic loquimur: quare non est motus prauus, nisi sit uomitus criticus imminutus. A subiecto non sumuntur differentiæ: nam subiectum est uentriculus. Caussa efficiens est error externus: cuius uariæ sunt differentię, secundum speciem, uitium, caussam generantem, & modum, quo concurrit ad irritandum expultricem: de quibus supra. Id notetur, si uomitus fiat ab errore, in ratione causæ internæ; uocari uomitum spontinum.

Signa.

Vomitus in genere est manifestus. Sed morbificus uomitus, distinguendus est ab eo, qui est naturæ opus. Si igitur conferat, & leuiter ferant patientes; est vomitus secundum naturam; si contra præter naturam; de quo nos iam loquimur. comm. aphor. 2. sect. 1. Differentiæ a forma patent. Sic etiam differentiæ a caussa efficientie patere possunt ex alibi traditis. In præsentia sufficiant signa materiæ morbificæ irritantis propria ratione, & ex accidenti. Igitur si materia propria ratione lædat; cognoscitur inde, quod materia quæ euomitur, est uitiosa: si ex accidenti; indicatur e materia egrediente inculpata. Vtrum autem uentriculi uitium positum sit, uel in intemperie, uel in mala compositione, uel soluta unitate; suis traditum est locis.

Indicationes.

Quoad præsidia: cum vomitus sit motus prauus, procedens a materia irritante expultricem: præsidia potiss. sunt capienda a materia irritante, quoniam hac superata illico cesat uomitus, interdum tamen etiam a uomitu, quatenus prauus est, præsidia haurire cogimur. Quo igitur ad materiam; cum perpendatur secundum speciem uitium, causam generātem, modum quo ad irritandum concurrit: quoad speciem; indicantur pręsidia determinata. Quoad uitiū; uaria indicantur præsidia, de quibus alibi. Nūc duo notanda, ratione vitij secundum vbi. Primum est Alexandri, qui c. 11. li. 7. ait: si crudi humores solum redundent in ventriculo, & non e toto corpore confluant, ęgrotantes medicamentis sollicitandos non esse: si autem humores e toto corpore confluant in ventriculum; probari interdum sanguinis missionem, interdum purgationem, interdum vtrumque. Per crudos humores in toto uentriculo redundantes, intelligit Alexander portiones cibi frigidas & crassas, qui non potuerunt in chylum conuerti: unde hi crudi succi non egent euacuatione, sed potius alteratione, ut concoquantur, & in alimentum mutentur: & ob id Alexander solo victu hos crudos humores mutat. Cum igitur succi crudi peccare possint copia & necessario sint frigidi, crassique: ob id opus est euacuatione calefactione & attenuatione; quorum præsidiorum materiæ cum Alexandro, attinere debent potius ad uictum, quam ad materiam chirurgicam, aut medicinalem: nā per uictum tenuem humoris copia minuitur; per uictum calidum, uincitur frigiditas, & ob id succi crudi ita disponuntur, ut a calore naturali coquantur. Quoad humores, qui confluunt e toto corpore in uentriculum, cum peccent copia & motu; sunt minuendi, & retrahendi, quia vitiū vehemēs est, postulatur etiam

vehemens

vehemens præsidium; cuius materia caussa sanguinis est venæsectio, caussa reliquorum humorum medicamentum purgãs: ideoque iure cum Alexandro maioribus vtendum remediis. Alterum, quod notandum diximus, spectat ad vomitum criticum imminutum: vbi quæritur, a quo indicetur remedium adiuuans. Hoc vt intelligatur, primo sciendum, differentiam esse inter vomitum symptomaticũ & criticum; ille enim fit intempestiue, ideoque est prauus, & symptoma: hic autem fit tempestiue, & est vel integer, in quo tota materia vacuatur, ideoque ab eo nulla debet sumi indicatio: vel est imminutus, in quo non tota vacuatur materia, quia, licet fiat tempestiue, tamen nec ita vehemens, nec perseuerans est, quemadmodum requirit materia morbosa: proinde vomitus criticus imminutus non est opus naturæ, sed symptoma, nimirum actio læsa imminuta. Caussa huius vomitus est materia, cuius vitium positum est in motu, quia minus vacuatur, quam decet: & proinde hic motus imminutus adiuuandus. Denique, cum interdum contingat, vt antequam materia e toto vincatur, vires patientis collabantur: fit, vt etiam a vomitu, quatenus est symptoma, indicatio hauriatur: quoniam est symptoma habens rationem caussæ, id est, lædens vires. Cum igitur vomitus formaliter acceptus sit motus prauus, in quo necessario aperitur os supernum vẽtriculi; propterea indicatur remedium occludens os ventriculi, videlicet astringens. Vnde Galenus, comm. apho. 37. sect. 7. vomitum sanguinis curat astringentibus & refrigerantibus; astringentia respiciunt apertionem orificij, & in vomitu sanguineo, diapedesin, anastomosin, vel diæresin venarum, a quibus erumpit sanguis: refrigerantia diriguntur ad sanguinis caliditatem, cuius caussa sanguis facile fluit.

Prognost.

Quoad vomitum in genere, nihil certi potest statui circa euentum. Quoad differentias ratione formæ: si vomitus sit criticus diminutus; facile adiuuari potest. Si autem vomitus sit symptomaticus; quo est vehementior, eo periculosior. Ratione efficientis: cum caussa efficiens sit multiplex, ex alibi dictis patet quid minetur: verbi gratia, quoad speciem; vomitus est peior, si atra bilis, mitior, si pituita: nam atra bilis magis recedit a naturali statu. Quoad vitium, peior est vomitus, si fiat a pituita putrida, quã si a copiosa: nã materia putrida est magis inimica. Quoad caussam generãtem; vomitus est magis periculosus, si fiat a materia genita potius vi morbi, quam erroris externi: verbi gratia, cum Galeno comment. 39. sect. 2. progn. bilis porracea est in caussa vomitus minus periculosi, si generetur in ventriculo ex oleribus, quam si generetur ratione morbi in venis: nam si bilis generetur ob errorem externum, non est ita praua, & vnus tantũ est inimicus, at si generetur ob morbos in venis, est peior, & duplex est hostis. Quoad motum, secundum quem caussa concurrit ad irritandum expultricem, periculum est maius, dum pendet a materia propria ratione agente, & præterea ex eo, vi cuius materia etiam proba vomitũ efficit: verbi gratia, si vomitus fiat a pituita copiosa; vel cibo copioso, vomitus erit minus periculosus; magis periculosus si fiat a bono cibo, sed vi vlceris: nam vlcus magis recedit a naturali statu, quam vel pituita copiosa, vel cibus copiosus. Sed oportet etiam artem prognosticandi dirigere Hippocratis aphorismum 37. section. 7. vbi inquit: quicunque euomunt sanguinem, si sine febre, salutare; si cũ febre, malũ: Hic statuitur sanguinis vomitus cum febre esse magis periculosus. Licet enim non sit discrimen in specie: nam in vtroque vomitu, & sine febre, & cum febre euomitur sanguis: differentia tamen est in sanguinis vitio, & numero rerum præter naturam. Quo enim ad vitium, sanguis est calidior in vomitu cum febre, quare magis recedit naturali statu, & proinde vehementior est secundum essentiam. Quo vero ad numerum, in vomitu sine febre, naturæ inimicus est sanguis peccans, & venarum vitium, id est, diapedesis, anastomosis, vel diæresis: in vomitu autem cum febre, etiam præter proposita vitia est inflammatio, & febris sequens inflammationem. Ergo sanguinis vomitus cum febre, malum. Redimus etiam ad prognosticum, context. 38. l. 2. prognost. vbi Hippocrates ait, Vomitus est vtilis, si fiat a pituita, ac bile, si maxime permisceantur, & præsertim si materia non fuerit valde crassa, neque multa; syncerae enim vomitiones deteriores sunt. Respicit Hippocrates ad vehementiam materiæ penes caussam generantem. Quod artificium cognoscens Galenus, ait in commento; humorem biliosum sincerum multam indicare caliditatem, generantem scilicet bilem, contra, pituitam sinceram, indicare frigiditatem vehementẽ, generantem pituitam. Hoc confirmatur ab Hippocrate, context. 39. vbi ait, varios colores, id est, porraceum, liuidum, aut nigrum, esse malum: quod verum est, quatenus hi colores indicant caussas generantes admodum vehementes. Cum ergo Hippocrates respexerit ad vehementiam caussæ generantis; recte statuit, uomitum materiæ mistæ, e bile pituita, esse utilem, id est, minus malum: materiæ autem sinceræ esse deteriorem: ratio est, quia, sicut mista materia generatur ab intemperie remissiore, ita & uomitus mistæ materiæ minus est malus. At vomitus materiæ sinceræ est deterior; nam bilis sincera, id est, summe flaua, & vitellina, indicat insignem caliditatem; pituita sincera, & acida, insignem frigiditatem, scilicet generantem. Cæterum, materia sincera est signum maioris uehementiæ, non tantum ut est sincera, sed etiam ut est crassior: nam cum Galeno sincerus humor crassior exsistit, pituita quidem propter frigiditatem, astringentem quasi concreta; bilis autem propter caliditatem euaporantem tanquam assata. Vnde colligitur, materiã etiam copiosam esse indicium caussæ generantis vehementioris. Et hinc Hippocrates locis cit. iure statuit, uomitum materiæ uitiosæ, affectæ prauo odore, malo colore, esse malum; quia indicat causam generantem uehementer peccantem. Materia enim fœtida & putrida indicat agens, in quo calor præter naturam dominatur. Materia prauo colore infecta etiam est mala: quia praui colores significant caussam generantem admodum vehementem, nam porraceus color vi caliditatis morbosæ genitus, indicat insignem caliditatem in venis: materia liuida & nigra, differunt secundum magis & minus, quare niger color indicat peiorem caussam generantem, Sufficiat iam circa nigrum tantum colorem digredi. Nigra igitur redditur materia, uel ob mistionem nigræ materiæ, uel citra mistionem. Si reddatur nigra ob mistionem materiæ: cum Galen. context. 22. lib. 2. prognost. dum excretio ab atra bile tingitur, oportet ut materia nigra sit copiosa, nec modice mista: nam secus exeuntia essent liuida, non nigra. Materia autem nigra potest esse atra bilis, vel melancholia: peior est excretio atrę bilis, quia magis recedit, Si autem vomitus fiat materiæ nigrę citra mistionem alterius materiæ; hic color indicat caussam generantem, admodum vehementer vel refrigerantem, vel calefacientem. Et hinc Galenus context. 29. lib. 2. prognost. ait, nigrediuem fieri ob vehementiam frigiditatis, vel caliditatis. Ob frigus quidem; dum sanguis congestus in globos nigrescit: frigore enim sanguinis partes diaphanæ exprimuntur. Ob calorẽ, dum sanguis contrahit nigredinem, si veluti comburatur: calor enim insignis portiones diaphanas dissoluit. Partibus igitur diaphanis dissipatis, dominantur opacæ, & hinc materia nigra euadit. Constitutum igitur sit, materiam quæ euomitur, ratione praui coloris indicare uehementiam essentiæ causæ generantis; vt hinc periculosus sit vomitus.

Explicatur aph. 37. sect. 7. de vomitu cum, & sine febre.

Alius Hipp. locus enarratur de colore materiæ vomitu reiectæ.

mitus. Icciro Hippocretes text. 40. libro secundo, pro A
gnostic. ait: si homo omnes vomat colores, exitiale.
Nam dum plures sunt colores, plures sunt sinceræ
materiæ, quæ se inuicem quidem cōtingunt, sed non
sunt exacte mistæ, quemadmodum requirit vomitus
materiæ non sinceræ: plures autem illæ sinceræ ma-
teriæ, nil aliud indicant, quam in corpore multas ha
beri difficiles affectiones; nam cum caussa generans
sit vehemens, & propria ratione, & vt numerosior,
iure hic vomitus Hippocrati est exitialis.

Curatio. Chirurgica.

Alexander in vomitu procedente a toto, probat
venæsectionem, si sanguis abundat. Auicennas secat
venam, si patiens sit repletus sanguine; & primo se-
cat basilicam: nam sanguis subsistentiam habet in
iecinore, estque copiosus, & vires inter initia sunt
robustæ. Mox, si reliquiæ sanguinis supersunt, secat
venas pedum: quia sanguis non est ita copiosus, nec
ita potens, virtus etiam non est ita firma, vt primo
tempore. Denique, si adhuc adsint sanguinis reli-
quiæ, & virtus sectionem venæ non possit perferre;
Auicennas cucurbitulas cum scarificatione cruribus
applicat. Paullus cucurbitulam cum magna flamma
admouet circa vmbilicum: & addit violentas fri-
ctiones, vehementes ligaturas secundum crura; ad
materiam retrahendum.

Pharmacela. Vomitoria.

Medicamenta, quibus vomitui occurrendum, re-
spiciunt vomitum vel Imminutum, vel Superfluum.
Ad imminutum vomitum probantur medicamenta,
quæ sensibiliter per vomitum euacuant. Vnde Aui-
cennas decimatertia, tertij, tract. 5. cap. 12. inquit, vo
mitum vomitu abscindi: quod in vomitu superfluo
locum non habet, in quo timorosum est fluxu flu-
xum curare, quarta, primi, cap. tertio. Itaque in vo-
mitu imminuto, cum Galeno, cap. 11. lib. 7. metho. si
materia sit pituitosa, crassa, viscida, probatur hoc
medicamentum: *℞. succi raphani ʒ. vj. oxymelitis sim-
plicis ℥. j. ß. iuris pulli tepidi ℔. j. Misce pro vomitorio.*
Si mateтia sit minus crassa minus viscida: Galenus
exhibet *mulsam cum aceto in cremore ptisanæ, verbi
gratia, ℞. mulsæ ℥. ij. aceti ℥. ß. cremoris ptisanæ hordea-
ceæ ℥. viij. Misce pro vomitorio.* Si autem materia sit bi-
liosa; possumus exhibere ℥. x. *aquæ tepidæ, vel simpli-
cis, vel hordeaceæ, cū ℥. j. syrupi acetosi simplicis.* Quod
si admodum acris & mordax sit biliosa materia, *loco
aquæ tepidæ vti possumus iure pingui.* Si autem materia
sit melancholica, dummodo non sit atrabilaria; pro-
batur *mulsa, cum succo raphani in iure.* Si autem vo-
mitus fuerit materiæ sanguineæ, non probatur vomi
torium; nisi sanguis sit vel concretus, vel immineat,
ne concrescat, tunc enim probatur *mulsa calida (non
tepida) ad ℥. vij, cum syrupo acetoso, ad ℥. j. ß. cum melle
ad ℥. ß. & hoc si immineat sanguinis concretio.* Quod si
iam concretus sit sanguis probatur *mulsa ad ℥. vj.
cum decocto vel matricariæ, vel thymi, vel etiam ebuli,
vrgente necessitate, ad concretionem dissoluendum, do-
sis decocti erit ad ʒ. iiij.* His medicamentis si non ce-
dat malum, quia de vita patientis agitur, propinare
cogimur *aliquam cineris, seu lixiuium, ad ℥. v. cum la-
cte ficuum, ad quantitatem ʒ. j. cum bdellio, & opopona-
ce, ad dosin ℈. ij. Auicennas probat ʒ. ij. coaguli leporis,
& aquæ menthæ ℥. ij. cum salis contriti ʒ. ij.* Improbatur
autem vomitorium in vomitu sanguinis, dum men-
ses sunt suppressi; nam non decet sanguinem men-
struum per os euacuare: attamen, cum exitiale sit
hunc sanguinem menstruum in corpore detineri;
occurendum potius materia chirurgica, de qua suo
loco.

Cohibētia vomitum. 1. Reuellentia, sensibiliter, & insensibiliter.

In vomitu superfluo probantur medicamenta Re
uellentia, & Adstringentia. Reuellentia sunt va-
cuantia Sensibiliter, uel Insensibiliter. Sensibiliter
vacuantia, sunt medicamenta per clysteres infusa:
nam medicamentum per os exhibitum, potius egre-
ditur per vomitum: quare nō reuellit, non retrahit,
ideoque potius nocet. Auicennas probat clysmos a-
cutos; quos ait, multoties vomitum abscindere. Re-
uellentia insensibiliter vacuantia, sunt calida medi-
camenta, & tenuis substantiæ. Quare cum Auicenna
mirabile in sedando vomitu calefacere extremita-
tes. Nec sibi contradicit Auicennas, dum decimater-
tia, tertij, &c. scribit, infrigidationem extremitatum
sedare vomitum velocem calidum: respicit enim ad
vomitum, qui habet rationem caussæ, vt est vomi-
tus, in quo velociter mouetur materia calida: extre-
mitates namque refrigeratæ, frigiditatem imper-
tiuntur ori uentriculi, quod inde astringitur, & uo-
mitus sedatur. Hic igitur refrigeratio extremorum
dirigitur ad vomitum, non ad materiam. Contra, ex-
tremorum calefactio non respicit vomitum, sed ma-
teriam vomitus, quam ad inferiores partes retrahit:
ideoque Auicennas proponit medicamenta uehe-
menter calida, ita ut etiam ad rubrificantia ascēdat,
& ad exulcerantia, quæ sæpius cruribus applicat. B
reuulsionis gratia.

2. Adstringentia, in materia frigida.

Adstringentia uomitum respiciunt, quatenus est
symptoma, habens rationem caussæ. Cum autem uo-
mitus fiat a materia frigida, vel calida: Si materia sit
frigida; & primum si sit materia melancholica; cum
Auicenna quantum fieri potest abstinendum ab a-
stringentibus, hæc enim materiam melancholicam
crassiorem reddunt. Vnde & in uomitu a pituitosa
materia adstringentibus mitioribus utendū; & pro-
inde ijs medicamentis, quæ parum etiam attenuare
valent, Quare in vomitu a materia frigida, probatur
*diacydonites cum melle: probatur saccharum rosaceum
etiam vnius anni, sed cum mastiche, mentha, thure: pro
singulis vncijs sacchari rosacei, sufficit miscere ℈. j. pro-
positorum medicamentorum: & hæc vncia in duas doses
diuidatur.* Extra autem probatur *oleum de absinthio,
de mentha, mastichinum, verbi gratia ad ℥. ß. cum pul-
uere mastiches, menthæ, absintij, & gallarum immatu-
rarum ad g̃. v. pro singulo medicamento: & addantur* C
*ʒ. ij. ceræ elotæ cum vino astringente, fiat linimentum.
Probatur etiam panis torrefactus, madefactus vino mal
uatico, cum puluere nucum cupressi.* In vomitu a ma-
teria calida, probantur adstringentia valentiora, id
est, frigida, caussa: quoniam oportet os ventriculi
occludere, & calidā materiam attemperare tenuem-
que crassefacere.

Adstringentia in calida materia.

Quare probatur *syrupus de grana-
tis, syr. de ribes, de cydonijs, rosatus e siccis rosis, myrti-
nus: & hi syrupi exhibendi, vel cum aqua plantaginis,
vel cum chalybeata. Probatur etiā saccharum rosaceū
vetus, diacydonites, sed non cum melle, vt prius, sed cum
saccharo. Probatur diacornu, quod est medicamentum
mirabile.* Si vomitus adeo sit vehemens: vt cum A-
uicenna deficiat curatio: adscendendum *ad semen la-
ctucæ, deinde ad semen papaueris, præterea ad corticem
papaueris nigri, &, vrgente necessitate ad corticem ra-
dicis mandragoræ, & tādem ad philonium Rom. & pro-
inde ad recipientia opium: vnde Auic. probat trochiscos* D
*Amaricos nuncupatos, qui conficiuntur, e seminibus
anisorum, apij, ex absinthio, cinamomo, opio, & castorio.*

Gal. cap. 3. li. 8. κ. τοπ.

Opium est basis, cuius virtute potissimum sedatur vo
mitus: absinthium sua vi astingente opium adiuuat:
castorium est alexipharmacū opij; cuius tum odor,
tum sapor corrigitur aniso, cinamomo, & reliquis iu-
cundis, quæ etiam vt calida, opij; frigiditatem
corrigunt. Extrinsecus probatur medicamentum *ex
oleo rosaceo, melino, myrtino, cum exiguo mastichino,
additis pulueribus coralliorum, santalorum, malicorij,
cum cera.* Formula patet e supra dictis. *Probatur e-
tiam panis torrefactus, madefactus aqua rosacea, vel vi-
no astringente, additis pulueribus modo dictis.* Addit
Auicennas extremorum refrigerationem: quemad-
modum si manus pedesq; in frigidam immergantur.

Victus ratio.

Diæta varia est, pro varia vomitus caussa. Secun-
dum Auicennam igitur in vomitu e cibi corruptio-
ne, ptobantur cibi, suauis odoris & saporis: qui cali-
di sint in corruptione acida; frigidi, in nidorosa.

Tandem

Aqua carnis, vires instaurans.

Tandem addit Auicennas in uomitu contumaci, in quo uirium lapsus imminet, esse exhibendam *aquam carnis, e pullis, & extremitatibus hœdorum & castratorum, quæ aqua sic conficitur. Pulli, & extremitates hœdorum atque castratorum in aqua elixatur: deinde aqua illa abijcitur: mox rursus decoquuntur carnes in alia aqua, quousque dissoluantur: deinde carnes teruntur in mortario, & hinc aqua exprimitur: cui deinde sunt miscenda vel semina, vel aromata, modo calida, modo frigida, pro mali conditione.* Hic aquam carnis parandi modus tunc probatur, cum vires collabuntur ob immodicam vacuationem; in qua opus est alimento velociter nutriente, neque ita dissipabili. Hac de caussa Auicennas accipit cum carne pulli etiam animalium extremitates, quæ viscidum & firmum præbent alimentum. Et eandem ob caussam, primum pullos elixat, mox aquam abijcit; quoniam per primam elixationem portiones tenues, & facile dissipabiles euaporant, & dissoluuntur: remanent autem portiones magis firmæ & solidiores, quibus caussa fluxus egemus. Quod si autem vires concidant citra fluxum satius est in aqua carnis paranda, tenues etiam portiones seruare: neque carnibus pullorum, animalium extremitates tunc sunt addendæ, nam potius obessent. Cæterum, cum aqua carnis ab Auicenna proposita, in virium lapsu vi vomitus, stabile alimētum præbeat, verum non celeriter nutriat: iccirco prudentissimus Auicennas cum aqua carnis dat *parum vini, quoniam vinum omnium celerrime nutrit.* Auicennas etiam addit, pallatim cibum esse exhibendum, ne motus motui addatur. Vnde cum quies prosit, statuit Auicennas curæ radicem esse somnum. Et hæc de Vomitu.

CAPVT XII.

De Cholera.

PEr choleram, seu Barbarorum cholericam, intelligimus illud vitium, in quo patiens secundum ventriculum ita turbatur, vt materia & per os, & per sedem euacuetur. Vnde sermo noster dirigitur, ad choleram exquisitam & notham; humidam, & aridam.

Generatio.

Generatur cholera, dum materia morbifica agit in ventriculum, non secundum vnicam tantum partem, sed e capite secundo, libro tertio, de sympt. causs. secundum totum ventriculum, id est, secundum partem supernam & infernam: hincque expultrix adeo irritatur, vt materia & per os, & per aluum expellatur.

Definitio.

Cholera igitur est motus prauus ventriculi, dependens ab expultrice, expellente materiam per vtrumque os.

Forma.

Forma est motus prauus. capite secundo, libro tertio, de symptom. causs. qui motus prauus est expulsio, & hinc functio deprauata, quam Alexander vocat immoderatam perturbationem. Auicennas dicit, choleram esse motum materiæ morbificæ: nam loquitur de fluxu, & accipit hoc vitium in ratione exeuntis mutati: Galenus autem in ratione læsæ actionis: Quare non sibi repugnant.

Subiectum.

Subiectum est ventriculus totus, secundum partem superiorem & inferiorem.

Caussa efficiens.

Ratione caussæ efficientis, diximus, dependens ab expultrice, expellente materiam per vtrumque os. Vnde cholera distinguitur ab eo vitio, quod quidam choleram esse credunt, cum tamen non sit; vt monet Galenus tex. 103. libro quarto, de ratione victus, loquens enim de arida cholera inquit: Cum spiritus vitij caussa interdum retineantur, interdum exeant: si spiritus retineantur, non gignitur cholera: probabilius enim est cholerā vocare, dum spiritus & vapores egrediuntur, non autem dum retinentur. Hactenus ergo patet; choleram pendere ab expultrice, expellente materiam per vtrumque os. Iam inquirendum, quam ob caussam expultrix ad expellendum insurgat.

Materia irritans expultricem.

Cum igitur expultrix concurrat vt caussa præter naturam; dicendum in qualibet cholera eam frustrari ob errorem externum, non læsa facultate: nam immediata caussa est materia, ita aduersaria ventriculo, vt expultrix, summa violentia insurgat ad expellendum. Hinc Galenus capite secundo, libro tertio, de causs. symptom. scribit, in cholera ventriculum expellere quod offendit. Id igitur quod offendit, considerandum est, secundum speciem, vitium, & caussam generantem.

1. Species materiæ.

Quoad speciem, est caussa Interna, vel Externa. Interna e con. 103. libro quarto, de ratione victus, potest esse Vapor, vel Minera: vapor est caussa cholerę siccæ: minera potest esse caussa choleræ tum siccæ, tum humidæ: humidæ quidem, si materia morbifica per os & aluum euacuetur, copia effatu digna: siccæ, si caussa sit materia biliosa (secundum Alexandrum) verum materia in parua copia egreditur; vnde, nisi flatus vel vapores egrediantur, vitium dignū non est nomine choleræ. Quantum ad mineram; potest esse Chylus, vel Humor: & humor, vel Pituitosus, seu aquosus, vel Biliosus non tantum bilis flaua, sed cum Auicenna etiam æruginosa; quare esse potest etiam porracea, & vitellina. Caussa externa, non necessario occurrens, sunt medicamenta acria, venena. Externa caussa, necessario occurrens, attinere potest ad cibum, ad potum: vt est cibus facilis corruptionis: vt lac: item e cap. 4. lib. 2. alimen. pepones, dum probe non coquuntur: similiter fungi, si non vincantur. cap. 4. lib. de cibis bon. & mod. succi: item potio putrida vel vini, vel aquæ.

2. Vitiū materiæ.

Quoad vitium speciei: & primum quod vapores; hi sunt acres: text. 103. libro 4. de ratio. vict. vi enim acrimoniæ corpora neruosa mordētur. Quoad mineram: esse potest quilibet succus, siue sit chylus, siue humor, dum hic succus est putridus, & proinde toto genere præter naturam. Verum in cholera exacte exquisita, vt vult Galenus loco citato est materia acris; nam habet modum generationis communem cuilibet choleræ: sicuti enim cholera humida, fit ex acri humore; ita cholera sicca, fit ex acri vapore. Diximus autem choleram exquisitissimam fieri a minera acri: quoniam cum Aetio fit cholera e cruditate, non modo nidorosa, sed etiam acida: at magis exquisita cholera prodit e corruptione nidorosa. Quoad caussas externas, si fuerit venenum; patet vitium esse secundum substantiam; sed potest annecti acrimonia. Si autem sit medicamentum, est calidum: quare acre. Et idem dicendum est de cibis ac potionibus.

3. Caussa generans.

Quoad caussam generantem; & primum quantum attinet ad vaporem, cum sit vapor acris; generatur rationabiliter e minera acri, sed viscida; vt minera hæc nequeat expelli, quia si expelleretur, non esset cholera sicca. Quoad mineram; potissimum generatur tripliciter: nempe, vitio vel eorum quæ ingeruntur, vel ventriculi, vel iecinoris. Generatur minera vitio eorum quæ ingeruntur, dum (cum Galeno loco citato) cholera fit ex acri humore, qui e comestorum corruptione prodijt, veluti est cholera, cum Alexandro, quæ fit ob frigida applicata, aut ab aqua frigida, siue admota, siue bibita. Auicennas, dum quasi interpretatur Alexandrum, inquit, choleram fieri e potu frigidæ in ieiunio, sequente cibo craso: nam dum post ieiunium ingeritur cibus crassus & difficilis coctionis; vi ieiunij iusto citius attrahitur chylus, & proinde crudus, præsertim cum a caussa refrigerante, vel assumpta, vel admota, reddatur ventriculus ad cibum crassum concoquendum imbecillior. At in hac cholera, cum Aetio, vomitus acidus oboritur. Materia etiam gignitur vitio ventriculi: & cum Alexandro proprie cholera nuncupatur.

Cum Auicenna, magis fit æstate & autumno, propter

pter debilitatem digestionis: quia tunc calor imbecillior est: minoratur autem hyeme, & vere; quia tūc firmior est calor. Tandem generatur minera vitio iecinoris & venarum: nā calore hepatis & venarum, succus biliosus generatur: ideoque mirum non est, febricitantes quandoque cholera corripi. Alexander inquit, hanc esse choleram e bile prodeuntem. Et Hippocrates aphorism. 30. sectio. tertia, ait, post iuuenilem ætatem vigere choleram, quæ sciliicet fit a bile, tunc temporis collecta; licet enim eadem in iuuentute generetur; non tamen ita colligitur, sed expellitur.

Differentiæ.

In forma, differentia est secundum magis & minus, quatenus motus est Magis vel Minus prauus. A subiecto non sumuntur differentiæ: nisi dicamus, ventriculum magis affici, vel Supra, uel Infra. Ratione efficientis, caussa est Interna, uel Externa.

Signa.

Hic affectus in genere indicatur e nausea, siti, e tristi sensatione secundum totum uentriculum & intestina, ex angore, quia uehementer afficitur os uentriculi. Præterea compatiente corde, indicatur e pulsu læso: & compatientibus neruis, cum Aetio indicatur e contractione musculorum manuum, & pedum. Tandem indicatur e materia, supra & infra erumpente. Differentias a forma æger patefaciet: num scilicet motus sit magis uel minus prauus.

Quoad differentias a subiecto: si magis afficiatur uentriculus secundum partes supernas, symptomata magis cruciabunt supra: si magis secundum partes infernas, contra.

Indicationes.

Quoad differentias ratione efficientis: primum an choleræ caussa sit interna, uel externa, cognoscitur ex ægro & assidentibus; dum externam caussam vel prægressam, vel non prægressam dicunt. Si sit caussa interna: si vapor; dicet æger se percipere vaporem acrem exeuntem. Si sit minera; oculis materia conspicietur: ita ut speccies matetiæ etiam visu deprehendatur. Quæ autem sit caussa generans, patet ex alibi dictis.

Quoad præsidia: cum cholera sit motus prauus ventriculi, dependens ab expultrice materiam expellente & supra, & infra: a motu prauo: vt est symptoma, habens rationem caussæ, cū plus iusto vtrumque ventriculi os relaxetur, oritur indicatio astringendi. Deinde, vt hic motus pendet ab expultrice, quæ irritatur a materia, cum haurienda sint præsidia a specie materiæ, a vitio, & a canssa generante; Quoad speciem; determinata indicantur præsidia; vnde si bilis peccet, medicamenta dirigenda sunt in bilem; si cibus, in cibum, secundum Alexandrum. Pro varietate vitiorum; varia indicantur contraria remedia. Vnde, secundum Alexandrum ratione copiosæ materiæ, opus est vacuare: causa bilis calidioris, opus est refrigerare, &c. Similiter patet varias causas generantes, varia postulare præsidia: vnde, secundum Alexandrum in cholera prodeunte ab imbecillitate stomachi, roborandus est ventriculus, eiusque intemperies remouenda.

Prognost.

Cholera in genere est malum periculosissimum; nulla enim deest vehementia. Quatenus enim omnis cholera est motus admodum prauus; adest insignis recessus, & proinde insignis vehementia essentię. Et quatenus cholera pendet a materia admodum molesta expultrici; augetur vehementia esentiæ. Præterea quatenus malum attinet ad totum ventriculum; adest vehementia dignitatis. Quatenus autem læditur pulsus, & vel imminet, vel superuenit syncope; vehementia adest facultatis. Hinc, secundum Alexandrum cholera est acutissimus affectus, qui syncopen insignem, & hinc immodicam virium resolutionem inducit. Verum pro varia vi differentiarum, intēditur, & minuitur periculum. Vnde cholera magis est periculosa, si motus sit magis prauus, si magis vigeat secundum os supernum, si causa magis recedat a naturali statu: verbi gratia deterior est cholera, si flat a bile æruginosa, quam si a flaua. Idem de externis caussis statuendum. Hinc Galenus cap. 4. lib. de cib. bon. & mod. succi, ait, a boletis deuoratis neminem obijsse; vi autem cæterorum fungorum alios mortuos esse, alios proxime ad mortem accessisse. Quamuis autem cholera periculosissimum sit malum, quod celerem necem minatur: Rhasi tamen non prorsus est desperandnm. Et cum Alexandro celerrime est occurrendum: nam etiam leuis mora tabem comittit, & periculum affert.

Curatio. Chirurgia.

Quoad materias igitur chirurgicas; Rhases probat artuum ligaturas, tanquam materias remedij reuellentis. Ligandi autem & fricandi sunt artus, modo superni, modo inferni, modo vtrique; prout subsistentia sequitur materiam, quæ impetum ad os vel aluum habet, modo inæqualem, modo æqualem. Si enim æqualis sit impetus; frictiones & ligaturæ probantur secundum omnes artus, id est, manus & pedes: si impetus sit inæqualis; & si vehementior ad os, oportet ligare artus infernos; si ad aluum, supernos. Rhases præterea ad inhibendum vehementiorem impetum, magnam cucurbitam stomacho adhibet, sine scarificatione: quæ tamen in arida cholera non probatur, sed in humida, in qua neque cibus detinetur.

Pharmaceia Vacuantia.

Medicamenta probantur Vacuantia & Adstringentia. Vacuantia probantur in cholera sicca, vt vaporum minera euacuetur. Probantur etiam in humida cholera cum Alexandro, si fiat e cibis corruptis; si etiam fiat a bile, in qua nil mentione dignum erumpit. Vacuantia autem hæc frigida sint oportet: quia feruens est materia morbifica. Quare Alexāder cum reliquis probat *mulsam, sed dilutam: & si æger non libenter mulsam admittat, iubet aquam tepidam liberaliter eße bibendam, Probatur etiam serum lactis caprini, vel vaccini; sed sine seminibus melonum: cum non sit institutum per lotium vacuare, quia corrupta materia non debet per medium iecur permeare. Cum lactis autem sero, gratia vomitus, misceri debet oleum, vel butyrum: gratia deiectionis per aluum, misceri poßunt māna, syr. ros. solut. tamarindi. Non improbantur aquæ Veronenses, vel B. Virginis. Probantur item clysteres e cremore hordei, e sero lactis, addito saccharo cum oui vitello, sed sine sale.* Quoad *vsum*, notādum circa exhibitionem aquæ, quatenus est materia remedij vacuantis per vomitum: Rhasin exhibere aquam dopiosam, moderate calidam, sæpe, & quamprimum: Ratio est: quoad *quantum agendum*; probat aquam copiosam; quia pauca non potest vacuare: & præterea, quia summa est actio materiæ morbificæ, cum naturam cogat ad expellendum per vtrumque os. Quoad *modum*: probat aquam moderate calidam, id est, tepidam: hac enim acris materia attemperatur, & ventriculi orificia laxantur, vnde materia promptius euacuatur: Quoad *tempus*; propinat aquam quamprimum; nam materia morbifica præsens vincit alia indicantia; vnde Alexander iubet, choleram celerrime esse curandam. Sæpe autem exhibetur aqua; quia perseuerat materia pręsens, vincens alia indicantia. Quoad *vbi*; aqua vsurpatur per os; quia materia morbifica residet in ventriculo.

Adstringentia.

Adstringentia medicamenta Exhibenda sunt, & Applicanda. Rhasis exhibet *trochischos de olibano cum aqua, & niue, & rob, seu succo granatorum: exhibetque semel, ac iterum. Componuntur hi trochisci, e mastiche, olibano, cubebis, cardamomo, gallia moschata, caryophyllis, & caphura: quæ omnia medicamenta sunt calida, excepta caphura*. Rob autem granatorum, sic conficitur: *Succus granatorum acetosorum in vas mittitur, in quo detinetur, donec pars craßior resideat: deinde purior portio accipitur, & decoquitur ad iulepi consistentiam: deinde in eum adhuc calentem imponuntur stipites menthæ viridis, qui eo vsque detinentur, donec*

succus

succus refrigeretur. Basis in trochiscis est thus: in rob granatorum basis est succus granatorum. Basis autem medicamenti compositi e trochiscis, rob granatorum aqua, & niue; sunt trochisci: nam institutum est tuto adstringere, & citra detrimentum calidi insiti. Cum igitur adstringentia frigida, nimium cogant calidum innatum: ob id medicamentum recipit adstringentia calida, vt est thus, & reliqua. Verum pro adiuuante, gratia adstrictionis, additur caphura, quæ sui frigiditate occludit orificium ventriculi. Et ob id etiam additur rob de granatis, cum niue, seu aqua gelida. Quoniam igitur cholera est vitium calidum: iccirco pastilli ex olibano, compositi e plurimis calidis, non exhibentur synceri, sed cum succo granatorum, id est, cum medicamento frigido & adstringente. *Vsus* hic esse potest: *℞. trochisc. de olib. ʒ. j. rob. de granatis ʒ. vj. aquæ gelidæ ℥. ß. Misce.* Quoad *modum*; exhibeatur hoc medicamẽtum actu frigidum, quoniam validius adstringit. Quoad *tempus*; exhibet Rhasis hoc medicamentum, dum apertio orificiorum vincit alia indicantia: nimirum dum vomitus, vel ventris deiectio vehementer fiunt, & symptomata terrefacientia superueniunt. His medicamentis astringentibus addere possumus ea, quæ in doctrina de vomitu proposuimus: & quæ proponemus in sermone de fluxu alui. Addit Rhases, si in cholera admodum insignis sit vacuatio; pedes & crura madefieri debere aqua gelida: &, malo vrgente, pedes, cruraque, in propositam aquam immitti debere: nam artubus refrigeratis, frigiditas ventriculo impertitur, vnde clauduntur orificia, & fluxus sistitur.

Victus ratio.

Quoad diætam: probatur aer, reficiens spiritus, qui in cholera dissipantur: quare, cum Rhasi, pulli sunt assandi, & ante nares scindendi. Quoad cibum; si ægritudo quieuerit, & vacuatio non amplius perseueret; secundum Rhasin probantur alimẽta leuia, idest, facilis coctionis. Si autem vacuatio perseueret in cholera, vt syncope vel immineat, vel etiam adsit: si immineat, exhibet Rhasis *panem, infusum in succo granatorum, cum vino*; & monet idem auctor, ęgros esse cogendos ad comedendum; & si euomant, iterum atque iterum dandos cibos; nam virtus vincit alia indicantia: & potissimum ad *vinum* confugiendum, si superueniat syncope. Hinc Alexãder ait: si vomitus perseueret, probari *menthæ decoctum*, quod stomacho gratum est, & naturaliter ad hũc affectum accommodatum, cui tamen vinum misceri debet: notat enim Alexander se multos nouisse, qui e sola vini potione, præter spem mortis periculum euaserint. Ad corpus facilius nutriendum probatur a Rhasi, balneum aquæ dulcis, per horam: nam facile attrahitur alimentum. Et si contingat conuulsionem oboriri; balneo aquæ dulcis addi debet aliquod pingue, ut est *butyrum, oleum*: *iuuat etiam mirifice balneum e solo oleo*. Hæc de ventriculi malis.

CAPVT XIII.

De natura, vsu, vitiisq; Intestinorum, & primum de Dolore intestinorum Colico, atque Iliaco: simul etiam de Aluo præter naturam cohibita.

Transitio.

De ventriculi malis hucusque diximus. Quia autem intestina proxima sunt ventriculo, & ab eius orificio oriuntur: de intestinorum malis iam agemus. Primum autem vitiorum numerum indagabimus: quod vt recte fieri queat, de intestinorum natura quædam præmittemus. Intestina igitur sunt instrumentum, confectum e tribus tunicis, fibris

De natura & vsu intestinorum.

transuersis & rectis, pinguedine, & organis communibus. Quamuis autem intestinum, vnum sit corpus continuum, ita tamen formatum est, vt secundum partem, attinentem ad ventriculum, sit magis tenue; secundum partem qua sedem spectat, minus sit tenue. Vtrumque autem & tenue, & non tenue intestinum, in tria diuiditur. Intestinum igitur, quatenus est vnum corpus, exsistit caussa communis vtilitatis: quatenus autem partes habet, discrimen aliquod est in vsu & functionihus. Hoc vt intelligatur; sciendum, intestina conferre, caussa materiæ & alimentalis, & excrementitiæ. Materia alimentalis, est chylus: qui, dum in vẽtriculo est assecutus suam perfectionem, intestinis eget, vt ductibus, per quos, tanquam per viam, hepar petat. Si contingat, chylum secundum aliquam partem non esse adeptum perfectionem: intestina chylum imperfectum perficiunt. Hinc Galenus cap. 8. lib. 4. de vs. part. ait; intestina esse organa distributionis: & cap. 17. lib. 4. de vs. part. in intestinis cibum mutari in chylum: & cap. 12. lib. 5. de vs. part. ait, intestina esse coctionis organa, non tantum distributionis. Cum ergo intestinum, gratia alimenti, sit organum distributionis, & coctionis: quantum attinet ad distributionem, sciendum cum Galeno cap. 17. lib. 4. vsu part. in intestinis chylum perfici, & fieri fecum excretionẽ, vt bona fiat distributio. Conferũt autem intestina ad distributionem, e c. 3. lib. 6. loc. aff. quatenus sunt ductus: nam ventriculus chylum in ieiunum intestinum per duodenum transmittit, & iecur a ventriculo trahit. Vnde intestina non agunt non attrahunt a vẽtriculo. Nec obstat, quod intestina fibras rectas habent: nam hæ tantum sunt ad tutelam transuersarum. cap. 17. li. 4. vs. p. Proinde chyli distributio est actio ratione ventriculi expellentis, & hepatis attrahentis: vsus autem pertinet ad intestina, non actio. Porro, secundum Auicẽnam, omnia intestina concurrunt ad digestionem, id est, ad chyli distributionem; recipitur enim venas hepatis seu ramos mesaraicarum; plures quidem intestinum ieiunum, pauciores reliqua: proinde chyli distributio magis viget in tenuibus intestinis, quam in crassis, cap. 17. & 18. lib. de vsu part. Quoad concoctionem; si perpendamus chyli imperfecti coctionem; cum intestinorum tunica interna similitudinem habeat cum interna ventriculi tunica: recte intestinum statuitur organum coctionis. cap. 12. lib. 5. vsu part. At cum calor magis vigeat in tenuibus intestinis: ob id tenuia intestina potissimum alimentum coquunt. cap. 18. lib. 4. de vsu partim. Hæc de materia alimentali. Excrementum, in quod agit intestinum, est excrementum mutationis cibi in chylum, & non est quodlibet excrementum: quoniam in ventriculo, præter chylum triplex generatur excrementum; sicuti etiam in venarum coctione triplex reperitur excrementum; nempe biliosum, melancholicum, & serosum, c. 2. l. 3. de sym. caus. Nec obstat, quod passim Galenus dicit, in qualibet coctione duplex tantũ generari excrementum, nimirum tenue, & crassum. Excrementum enim bifariam sumitu. Primum, vt prorsus est inutile, & nullo modo in sanguinem verti potest: sicuti accipit Galen. c. 1. l. 6. de tuen. san. inquiens; excrementum vocari ciborũ substantiã, quæ in nutrimentum non abit: vt est excrementum serosum, seu humidum; & fecale, seu siccum. Deinde sumitur excrementum, vt secundum aliquam sui partem est vtile, vt in sanguinem mutari possit: sicut sumitur a Philosopho, c. 18. l. 1. de gen. animal. dum ait, pituitam esse vtile excrementum primi alimenti, id est, chyli, quod in sanguinem mutari potest; vnde & Gal. c. 8. l. de atra bile ait; pituitam quæ in ventriculo generatur e cibis pituitosis, in hepate mutari in sanguinem, scilicet secundum portionem alimentalem; nam portio excrementitia, depulsa ad intestina, cum nequeat acquirere formam fecis, alba cum fecibus egre-

Chyli distributio, & perfectior elaboratio, ope intestinorum.

egreditur. His sic positis: verum est, in qualibet coctione duo tantum esse excrementa, sed inutilia. Et propterea non est inconueniens tertium excrementum generari, quod in sanguinem possit mutari. Quo autem ad Galenum c.2.l.3.de caus. sym. dum proponit tria excrementa, quorum nullum in sanguinem mutari potest: id hoc modo accipiendum. In sanguificatione duplex tantum producitur excrementum; biliosum scilicet & melancholicum: Galenus proponit etiam tertium, nimirum excrementum serosum, & prorsus inutile ad alendum; quod, licet in venis non generetur (est enim tenue chylificationis excrementum in ventriculo genitum.) reperitur tamen in venis, & in generatione sanguinis; quia hoc excremento opus fuit, vt vehiculo chyli. Perpetuum igitur est, in omni coctione duo tantum inutilia generari excrementa. Cum ergo constet triplex excrementum in ventriculo generari; serosum, fecale, & pituitosum; quæ singula vna cum chylo in intestina mittuntur: iam explicandum est, quidnam circa hæc tria excrementa agant intestina. Quoad excrementum serosum; in hoc non agunt intestina, sed concurrunt, vt ductus: fit enim distributio serosi excrementi, vt sit portionis alimentalis vehiculum. Quoad excrementum fecale, & pituitosum; intestina bifariam concurrunt: nimirum quatenus agentia, & quatenus rationem habent loci agentis. Qua enim sunt agentia, respiciunt feces: quatenus sunt locus agentis, respiciũt vermes. Declaro magis. Quoad fecale excremẽtum; intestina concurrunt ad fecum expulsionem; expulsio est actio. Ideo Galenus c.17.l.4. vs.part.ait, omne intestinum vnam speciem motus habere, hoc est, expulsionem; & propterea intestina obtinere villos trãsuersos: id quod etiam asseritur c.3. & 4.l.3.de sym. caus. Differentias tamen est inter intestina: nã tenuia magis respiciunt chyli distributionem; crassa magis expulsionem fecum: c.18.l.4. vsu part. Hinc Philosophus ait, intestina esse conceptaculũ excremẽti sicci, c.penult, l.3.de partib.anim. Nec ad detentionem fecum opus fuit fibris obliquis: quia spiræ, seu circumuolutiones sufficiunt. Et dum Gal.c.7.l.3. fac.natur. inquit, in tenuibus intestinis stercus generari; significauit excrementum chylificationis crassum, separari a chylo, & a sero; quod tamen integre demum fit in crassis intestinis. Principaliter ergo productio fecum, attinet ad tenuia intestina, integra autem creatio ad crassa: quemadmodum etiam fatetur Hip.l.de carnibus. Quare constitutum sit, in testinum esse organum expulsionis fecum, & hinc pituitosi excrementi. Quoad intestina vt vermes respiciunt: supponendum in præsentia, vermes generari in intestinis, e materia putrida, exsistente in intestinis: agens autem non esse calorem intestinalem, sed calorem insitum materiæ putrescentis. Quare intestina concurrunt vt sedes, in qua e putrescente materia vermes generantur. Et dictis igitur constat, intestinum esse organum distributionis, concoctionis, expulsionis, & sedes generationis vermium.

Vsus intestinorum secundum Auicennam.

Auicennas circa singula intestina digreditur, scribens: duodenum genitum esse ad expellendũ feces a stomacho: non enim hæc expulsio de chylo accipi potest, qui expellitur a vẽtriculo, & attrahitur a iecinore. Ieiunum, ait, expellere infra, præsertim quia bilis e vesicula fellis prodiẽs, mouet expultricem, cũ mordicatione. In ileo autem intestino dicit morari cibũ: vbi chyli portio imperfecta perficitur, & feces segregantur a chylo, & expelluntur. Cæcum statuit recipere a supra, & expellere infra, vt etiam sit fecũ locus, in quo detinentur: & addit, in ruptura inguinis facilius descendere, quia non admodum coniunctum est cum mesenterio. In Colo ait, esse aggregationem fecũ, expressionem, & gradationem ad expellendas feces, post complementũ residui e cibo. Denique ad rectũ intestinum refert expulsionem fecum ad extra.

Vitia intestinorum præcipua.

His ita explicatis; constat, intestinum esse instrumentum animæ, ratione nerui, & instrumentum naturæ, ratione reliquarum partium. Quatenus igitur intestinum est animæ instrumentum, est obnoxium DOLORI. Quatenus autem est organum naturæ, cum intestinum sit destinatum coctioni chyli, non perfecte elaborati in ventriculo, & distributioni chyli, & expulsioni, tum fecalis excrementi, tum pituitosi: quatenus intestinum est organum destinatum coctioni, & expulsioni, est prompta sedes VERMIVM; quoniam dum chylus non percipitur, dum excrementa non expelluntur, putrescunt, indeque vermes oriuntur: tandem, quatenus intestinũ accommodatum est distributioni chyli, & excretioni excrementorum, facile corripitur ALVI FLVXV, & STIPTICITATE. Cum autem stipticitas cruciet patientes in dolore præsertim iliaco, & colico: ob id, breuitatis caussa, de hac stipticitate in sermone de dolore intestinorum agemus. Propterea concludendum, intestinorum vitia discutienda esse, Dolorem, Vermes, Fluxum alui.

De Dolore intestinorum.

Nomen.

Generatio.

Per dolorem hic intelligimus omnem intestinorum dolorem. Generatur, si qualitas tangibilis ea violentia agat in intestina, vt fiat solutio continui; quæ solutio continui in ratione motus violenti, & proinde obiecti communis improportionati, ea vi agit in intestina, quatenus sunt corpora neruosa, vt corrupta fiat tum affectio, tum receptio; quæ in instanti impertiuntur cerebro, & sensui interno, a quo sensu interno iudicatur iniucudum; vnde sensus interni actio est tristis: & hinc ad differentiam voluptatis mala afficitur vis appetens, hincque fit dolor, id est, affectio voluptati contraria.

Definitio.

Dolor igitur intestinorum est sensatio corrupta intestinorum, dependens a solutione vnitatis.

Forma.

Forma est sẽsatio corrupta, quæ, si capiatur vt eius subiectũ est intestinum; potius est affectio, quam actio; actio enim ad cerebrum attinet, quatenus iudicat, vt in doctrina de dolore capitis docuimus. Hæc autem affectio, ad intestina attinens, est corrupta, quia fit cum violentia.

Subiectum.

Subiectum huius mali est intestinum: quo hic dolor distinguitur a dolore aliarum partium. Intestinum autem est subiectum doloris, quoniam neruos recipit, a sexto pari cerebri: & proinde omne intestinum dolori est obnoxium; potissimum tamen Colum, eo quod longũ est & anfractuosum, & cum Alexandro crassum ac densum; vnde caussa dolorifica moram in eo trahit, ac continuum soluit.

Caussa effi.

Ratione efficientis; diximus, dependere a solutione vnitatis, quo hic dolor contrahitur ad sensum tactus; cum in omni sensu dolor fiat, citra solutionem vnitatis, tactu excepto. Et hinc etiam distinguitur hic dolor a grauitate; quæ est sensatio corrupta, prodiẽs a materia ponderosa, sed citra vnitatis solutionem.

Subdiuisio.

Porro in caussa vnitatem soluente, consideratur species, vitium, canssæ generantes specierũ, & caussæ easdem detinentes. Quoad speciẽ; caussa est Interna vel Externa.

4 Species caussæ.

Interna est materia, vitæ vel Particeps, vel Expers. Particeps, vt vermis: vnde Auicennas dicit, colicum dolorem fieri, dum plurimi vermes congregantur. Si caussa sit vitæ expers, est Vapor, vel Minera. Vapor præsertim est Pituitosus, licet etiã Biliosus esse possit. Minera est vel Alimentalis, vel Excrementitia. Alimentalis, est Sanguis. Excrementitia spectat ad coctionem Primam, vel Secundam, vel Tertiam. Ad primã spectat materia vel Pituitosa, vel Fecalis. Ad secundam id est, iecinoris coctionem spectat materia vel Biliosa, vel Melancholica. Ad tertiã spectat, Sanies, Calculus. Caussa externa necessarlo occurrens, est Cibus vel Potus: Non necessario occurrens, medicamenta, venena, ferrum, lapis, ligna, & similia,

quæ

quæ soluẽdo continuũ vel abradunt, vel frangũt, vel contundunt, vel incidunt, quæ potissimum referenda sunt ad Assumenda, & Foris incidentia.

2. Vitium speciei. Communia quædam.

Vitium speciei multiplex esse potest: quælibet tamen caussa concurrit soluendo continuum, vel Copia, vel Qualitate; vebi gratia, lapis, vt toto genere præter naturam, non soluit continuum, sed ratione duritiei, seu ratione qualitatis. Ita uirulentia venerea, materia putrida soluit continuũ, ratione qualitatis, vt calida, vt acris. Sed explicanda sunt singula vitia, vtpote a quibus vtiles indicationes sumũtur. Breuiter ergo digrediendum circa propositas caussas. Et primum supponendum; cõmune esse cuilibet caussę. quantum attinet ad *vbi* materiam præter naturam quiescere in intestinis, siquidem actio fit per contactum. Deinde, quoad motum, seu vitium in motu, sciendum, si caussæ gignantur in intestinis, vitiũ quidem esse secundum motum, sed in ratione caussæ adiuuantis, Et ob id Gal. cap. 5. lib. 2. loc. aff. dicit, materiam quæ mouetur, dolorem parere vehementiorem, quam quiescentem, At principaliter concurrit materia morbifica, vt agit vel Copia, vel Qualitate.

Lumbrici.

Quod si caussæ non gignantur in intestinis; annectitur etiam uitium secundum motum, quatenus materia mouetur, vel Attracta, vel Transmissa. His suppositis: quoad vermes; vitium est in substantia; cum vermes sint toto genere præter naturam. Spectat etiam ad quantitatem; nam cum Auicenna plures congregantur, Pertinet ad qualitatem secundam; dum vermes mordent, instar materiæ acutæ, quæ soluit continuum.

Vapor.

Quoad vaporem: vitium est in substantia; dũ vapores prodeunt e putri materia. In quantitate; dũ vapores sunt copiosi. In qualitate, dum sunt calidi, frigidi, vel crassi: vnde dolor colicus præsertim fit a vapore copioso. frigido, crasso.

Minera, in genere.

Quoad mineram: primo sciendum, commune esse vitium secundum substantiam, materiæ & alimentali, & excrementitiæ, dũ hæ materiæ putrescunt: vnde Auicennas ait, oboriri dolores colicos, iliacos, per ægritudines pestilentes, qui proinde cõtagiosi sunt. Cæterum, si seorsum perpendatur minera: & primum, si fuerit alimentalis; si

Sanguis.

sanguis; sanguinis vitium est toto genere pręter naturam, dum venas egreditur, & decumbit in intestina, & concrescit, vnde postea copia & frigiditate soluit continuum, Sanguis etiam concurrit, quatenus inflammationis intestinorum est auctor, Quare, vt putrescit, est vitium secundum formam: est autem caussa doloris, quatenus copia & caliditate soluit continuum.

Excremẽta.

Quoad materias excrementitias, si sint primę coctionis, vt materia pituitosa, & fecalis: pituitosa esse potest putrida, copiosa, frigida, crassa, lenta, veluti pituita acida, & vitrea: potest esse calida, vt salsa pituita. Materia autem fecalis peccat secundum substãtiam, si putrescat: ac præsertim peccat copia & duritie: quo fit, vt dolor potissimũ fiat e fecibus copiosis, siccis & duris, licet etiam interdum ex acrimonia fecum fiat. Quoad excrementa secundæ coctionis, cum sit materia biliosa & melancholica: Bilis peccare potest, vt putrida, copiosa, calidior. Melancholia autem peccat frigiditate, nisi vel putrescat, uel exuratur: tunc enim caliditate soluit continuum. Quoad excrementa tertiæ coctionis, cum sit hoc excrementum uel sanies, uel calculus: Sanici uitia attinent ad substantiam: pertinere etiam possunt ad copiam: at necessario sanies ui caloris soluit continuum. Calculus toto genere est præter naturam: soluit autem cõtinuum copia, & præsertim duritie. Ex his facile intelliguntur uitia causæ externæ: quorum tamen uitiorum cognitione non ualde est opus, cum a causa externa non sumatur indicatio.

3. Caussa generantes.

Quoad causas generantes propositas species: Vermis generatur e materia putrescente in intestinis, a calido insito materiæ putrescentis. Vapor generatur e minera, potissimum pituitosa, e calido intestinorum imbecillo; unde minera mutatur in uaporem, quẽ calor imbecillis dissoluere nõ potest. Sanguis est caussa doloris, dum vel grumescit, vel inflammationem excitat: concrescit autem, quoniam deest caussa præseruans sanguinem a concretione, nimirum vena quæ concurrit vt locus conseruans locatum, & spiritus vitalis, quæ duo desiderantur, dum sanguis venas egreditur, & in intestinis colligitur. Dũ autẽ sanguis inflãmationis est auctor, cũ peccet copia & caliditate, copiosi sanguinis caussa attinet ad intestina, vt præter naturam vel suscipiunt, vel attrahunt. Calidioris autem sanguinis caussa, est caliditas exsistens in parte inflammata. Pituita generatur e cibis pituitosis, a ventriculi calore debili. Feces generantur e ciborum portione terrestri, a calore ventriculi: & segregantur a portione chyli, & seri, in intestinis: vnde quo copiosior est cibi portio terrestris, eo etiam feces copiosiores generantur: & quo diutius detinentur feces, eo duriores euadunt. Bilis & melancholia generantur e portione excrementitia, non cibi, sed chyli, a calore iecoris: vnde portio tenuior mutatur in bilem, crassior in melancholiam. Sanies generatur e sanguine semimalo; a calore tum naturali, tum pręter naturam. Calculus raro generatur in intestinis: vnde id Galenus nec vidit, nec audiuit. cap. 2. lib. 6. loc. aff. Ego tamen testor me vidisse calculum ad magnitudinem oui gallinacei, excretum a patiente, obnoxio dolori colico, & qui solum aquam potauerat; fuitque hic Excellentissimus Frisimelica, qui aliquando grauissime afflictus, excreuit hunc calculum. Generatur autem caculus e crassa & viscida materia, a calore vel intensiori & celeriter agente, vel remissiori, & longiori tempore operante. Cum igitur in intestinis vigere possit materia, quæ diutius detineatur; ea in hac mora verti potest in lapidem; præsertim, si intestinorum calor intendatur, vel obstructionis, vel inflammationis, vi, vel denique medicamenti calidioris. Hæc de caussis generantibus.

Quoad caussas detinentes: hæ locum habent in dolore Colico, & Iliaco. In colico enim dolore difficilis fecum est excretio. In iliaco autem dolore, secundum Galenum, com. aph. 44. sect. 6. nihil exit inferius, neque ex acerrimo clystere, vnde etiam apho. 10. sect. 7. ait, in ileo nihil ad inferiora descendere: hoc autem fit quia expultrix non potest se exonerare, propter angustiam partium infernarum: vnde cogitur natura violenter ad superiora materias extrudere. Et ob id e cap. 2. lib. 3. de caus symp. dolor iliacus fit e priuatione expultricis. Cum ergo materia detineatur propter angustiam: hæc esse potest Obstructio, Constipatio, Compressio, & Subsidentiæ. Excipitur autem illa angustia, quam vocant coalescentiam: nam tanta est intestinorum amplitudo, vt, dũ in vlcere fit agglutinatio, non possit ea fieri coalescentia, vi cuius materia intus detineatur. Obstructio igitur fit a crasso flatu: fieri etiam potest a quolibet humore, a sania copiosa, & proinde potius a sanie abscessus, quam a sanie vlceris: verum próprius fit obstructio a copioso, flatu & crassa tum pituita, tum, melancholia: vix autem fit a bile, vel grumoso sanguine, vel sanie. Sicut enim, flatus, & materia pituitosa ac melancholicca, sunt materiæ quæ paullatim colligi possunt, & ea copia cumulari, vt obstruãt: ita sanguis extra venas egressus, bilis, sanies, sunt materiæ adeo infensæ, vt nequaquam ea copia aceruentur, vt coli obstuctionem faciant; nisi forte, quod raro fit, hæ materiæ confertim, non paullatim vnica vice ad intestina confluant. Quare notandũ, in dolore intestinorum interdum eãdem materiam, tum angustiam, tum dolorem committere; interdum vero aliam materiam dolorem parere, aliam obstructionẽ. Dum enim copiosus est flatus, soluit continuum, & obstruit: dum autem flatus non est copiosus, dolorem efficit flatus occlusus; quod autem obstruit, non est

est flatus, sed est pituita, vel quid aliud a flatu. Constipatio fit ex inflammatione, e vermibus, e calculo, e fecibus. Fit ex inflammatione non qualibet, sed ea quæ occupat propriam intestinorum substantiam, & vsque adeo internam occupat sedem, vt occludatur intestinum: quare insignis est inflammatio, cuius caussæ propositæ sunt in ventriculi inflammatione. E vermibus fit constipatio, dum cum Auicenna plures cõgregantur: de caussis vermium suo loco. E calculo oritur constipatio, si magnus fuerit. Oritur etiam e fecibus copiosis, & aridis: vnde aluus constipatur.

Cõstipatio.

Hic autem commode proponemus caussas aluum cõstipantes. Feces secundum naturam excernuntur, dum ex intestinis tempestiue expelluntur ab expultrice. Aluus igitur astricta est, dum feces præter naturam detinentur in intestinis. Et hæc detentio sequitur læsam expulsionem, quoniam expultrix frustratur. Frustratur autem, vel quia ad expellendum non impellitur; vel quamuis impellatur, expellere tamẽ nequit. Quo ad primum, cum expultrix irritetur a sensu tactus; nõ irritatur, dum vitium est in tactu. Vnde tactus læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas sentiens; vel Communis, vel Determinata. Communis; ob morbos cerebri, vel ductuũ, idest, neruorum. Determinata: præsertim secundum receptionem, dum intestinorum nerui densitate afficiuntur; siue densitas fiat a materia, siue a frigiditate, cuius auctor est medicamentum stupefaciens. Tactus autem receptio læditur ob errorem externum; dum bilis non fluit a iecinore ad intestina, quemadmodũ cõtingere solet in icteritia citrina; dum etiã homines vtuntur cibo pauco, siquidem generantur feces exiguæ, non irritantes. Sin autem expultrix intestinorum irritetur, & tamen expellere nequeat: tunc expulsio læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas, & primo labefactatur, ob vitiosas intestinorum intemperantias: quæ octo esse possunt, cum Aetio, quatuor simplices, totidem compositæ, quas ad eam magnitudinẽ perduci oportet, vt expultrix imbecilla reddatur. Impeditur autẽ facultas ob intestinorum angustiam, tum eã, de qua diximus, tum de qua dicemus: nam verbi gratia, sicut obstructio flatus detinet, ita etiam potest detinere feces: similiter compressio, sicut flatus detinet, ita etiam feces potest detinere. Hinc Aetius dicit, feces cohiberi, propter inflammationem partium, recto intestino vicinarum; veluti propter inflammationem vesicæ, & vteri. Si autem expultrix non possit expellere ob errorem externum: pendet a caussa Interna, vel Externa. Interna sunt feces, quæ vel Syncerae sunt, vel Mistæ cum alia materia. Si capiantur feces vt syncerae; vitium contrahunt penes copiam, qualitatem & motum. Penes copiam; si iusto sint copiosiores; quę procreantur e cibis copiosioribus. Vitium est in qualitate; dum feces siccæ & aridæ euadunt: id qđ fit ob caussas Internas vel Externas. Internæ caussæ sunt, habitus totius corporis rarus, e calida intemperie; vnde humiditates totum petunt, & feces remanẽt siccæ: adhæc vis immoderata attractricis membrorũ, veluti euenire solet in conualescentibus, in quibus plurima fit distributio humiditatis in corpus: febris etiam ea est vis, vt humiditates absumat: adhæc coniungitur hepatis, mesaraicarum, & vicinarum partiũ immoderata caliditas, vi cuius fecalis humiditas eocatur: præterea huius ordinis est intestinorum siccitas, siccans feces. Externæ caussæ debent sumi ab Assumendis, Foris incidentibus, Faciendis, & Vacuandis. Ab assumendis, dum feces siccantur a medicamentis siccis exhibitis, a cibis solidis, siccantibus, assis; a potu exiguo, & siccante. Foris incidentia sunt, medicamenta sicca applicita, aer calidus, vt æstiuus & fornacis. Facienda sunt, immoderatus motus corporis vel animi. Ea quæ vacuantur, sunt copiosæ vacuationes per lotium, per sudorem: vi enim horũ exsiccãtur feces. Tandem vitium in fecibus penes motum est, dum præter naturam ascendunt: quod fit, dũ homo ad excernendum feces impellitur, diutius tamen excretionem cohibet, & ob id, dum infra essent depellendæ, sursum præter naturã mouentur: vnde aluus fit stiptica. Mistę feces, vel cum Pituita, vel cum Flatu sunt mistę. Si cum pituita; sui lentore sunt in caussa, vt non expellantur: caussæ harum fecum, sunt medicamenta viscida, cibi lenti, vt est caseus. Si cum flatu sint mistæ, vi flatus suspẽduntur feces, vnde deorsum expelli nequeunt: caussa autem sunt cibi flatulenti, vt legumina. Hæc de errore externo, qui pendet a caussa interna. Si error externus (ob quem facultas expultrix non potest feces expellere) capiatur a caussa externa: spectare potest ad Assumenda vel Admouenda. Assumenda sunt medicamenta astringentia, exhibiti cibi adstringentes, & præsertim cum Aetio, assumpti ante dulcia & pinguia. Admouenda sunt, veluti dum astringentia abdomini applicantur. Et hæc de constipatione. Compressio fit e vicinorum membrorum tumore, vel inflammatorio vel non inflammatorio, vi cuius comprimuntur intestina; veluti est tumor vel partis simæ iecoris, vel lienis, renum, vesicæ, vteri. Vnde notandum, vicinas partes, tumore affectas, bifariam concurrere: primo, quatenus comprimendo sunt in caussa detentionis fecum, a quibus fit constipatio: & de his supra locuti sumus. Deinde quatenus tumor comprimens est caussa detentionis materiæ diuersæ a fecibus, a qua materia soluitur vnitas: & hoc modo in præsentia intelligimus. Subsidentia oritur, dum intestina naturalem mutant sitũ. Fit autem ob flatus intestina contorquentes, vel quia ligamenta disrumpuntur, vel peritonæum soluitur: vnde intestina modo in scrotum, modo inter peritonæum & abdomen, & præsertim in inguina dilabuntur. Ligamentorum autem & peritonæi ruptio fit, vel e flatu impetente, vel casu ab alto in ventrem, vel alio ictu, vel vulnere, & similibus, quorum vti propositæ partes dissoluuntur, vnde intestina subsident, & materiæ detinentur. Hæc de caussis cuiuslibet doloris intestinorum.

Caussæ alui cõstipãtes.

Caussæ la... nentes.

Obstructio.

Subsidẽtia.

Sed priusquam ad differentias accedamus, loca quædam difficilia explicabimus. Galen. igitur c. 5. l. 2. loc. aff. ait, vehementiores dolores esse in tenuibus intestinis. Et ibidem tamen, vt etiam c. 2. li. 5. loc. aff. scribit, vehementiorem esse dolorem in crassis intestinis, ob crassam substantiam; non ita vehementẽ in tenuibus, propter raram substantiam; vel etiã in crassis intestinis leuiorem esse dolorẽ, si caussa sit leuior. Respõsio. Dolor intestinorum penes caussam efficientem bifariam sumi potest: primo, vt fit a materia frigida & crassa, veluti a pituita, vel a flatu crasso: deinde vt fit ab alijs caussis, ueluti ab inflammatione, ab aridis fecibus. Si primo modo dolor accipiatur, statuendum dolores colicos, & proinde dolores crassorum intestinorum vehementiores esse doloribus iliacis: vnde Gal. c. 5. l. 2. loc. aff. proponit illos dolores colicos, quos pręcedit cruditas, & flatus: & subdit, ex huiusmodi doloribus, scilicet prodeuntibus a pituita & flatu, vehementiores fieri in crassis intestinis, mitiores in tenuibus. Hinc Gal. c. 2. l. 6. loc. aff. ait, probabile esse, frigidos, crassos, & viscidos humores, aut flatus, dolores parere vehementissimos in crassis intestinis, ob substantiam crassam & densam; secus autẽ esse statuendum de tenuibus intestinis, quorũ tunicę sunt raræ, vnde non tam diu caussas morbificas detinent. Quod si dolores fiant ab inflammatione, ab aridis fecibus; statuendum, vehementissimos dolores oboriri in tenuibus intestinis; quoniam doloris caussa, siue sit inflammatio, siue stercus, diu moram trahere potest, etiam in tenuibus intestinis; quę cum sint exquisitioris sensus, quã crassa intestina, hinc acerbius crucian tur. Et ob id Gal. c. 2. l. 6. loc. aff. cum proposuisset dolores prodeuntes e flatibus & pituita; subdit, interdũ

Nũ in crassis an tenuibus intestinis atrociores sint dolores.

alios esse dolores, id est, prodeuntes ab alijs caussis A efficientibus, qui vehemētissimi sunt, & in sublimioribus intestinis eueniunt; vt qui ab inflammatione, vel aridis fecibus producuntur, Secundo notandum, quomodo Auic. statuat, dolores iliacos ab ijsdem produci caussis, a quibus colici? Id autem hoc modo intelligendum, Cum sermo fiat de dolore, quatenus est vel intensior, vel remissior in ileo, & colo: quoad intēsiorē dolorē; si fiat e pituita & flatu, attinet ad crassa intestina: si ab inflammatione, vel a fecibus, pertinet ad ileon. Quoad remissiorem dolorem; si fiat ab inflammatione, spectat ad crassa intestina: si e crassis humoribus, ad ileon. Tertio notandum, Hippocratē dixisse, aph. 44. sect. 6. Quibus e stillicidio vrinæ ileos superuenerit, in septē diebus pereunt; nisi febre superueniente satis vrina fluxerit. Galenus in com. ait, hanc Hippocratis sententiam aduersari & experientiæ, & rationi. Experientiæ: dum testatur Galenus, se plerosq; vidisse, qui mingere non poterant, nec pau- B cos mortuos esse, quibus supra modum extensa erat vesica: nullum tamē ileosum euasisse. Aduersatur autem rationi: nam cum in tumore vteri in prægnante nō producatur ileos; multo minus excitabitur ob tumorem vesicæ: quoniam vesica suo tempore rectum tantū intestinum potest cōprimere: vteri autē tumor potest etiā comprimere superna intestina, cū ad præcordia extendatur. Sed ego sentio ita intelligendū esse Hip. Per vrinæ stillicidium non intelligitur stillicidiū prodiens ab inflammatione vesicæ, sed a pituita frigida: nā auxilio est febris, quæ sane nō iuuat ratione inflāmmationis, sed ratione pituitæ. Per iliacū autem intelligit Hip. ileon, cuius caussa est pituita. His positis, addimus, non esse impossibile, vt quis primū patiatur vrinæ stillicidium, mox dolorem iliacum: quoniam euenire potest, vt aliquod sit indiuiduum adeo refertum pituita, vt repletio fiat, & secundū vesicam, & secundum intestina. Vnde non dicit Hippocrates, stillicidio vrinæ semper succedere ileon: sed, *quibus, &c.* insinuans hæc vitia, non corripere quoscunq;, sed aliquos tantum, id est, pituita refertos secundum vesicam & intestina: quoniam ob repletionem vesicæ fit stillicidium, & comprimitur aliquantisper rectum intestinum: ob repletionem autem intestinorū, pituita sui copia replet; sui frigiditate sensum reddit obtusum; sui visciditate non permittit feces descendere. Vnde ileos non fit e tumore, sed e pituita. Et homo perit, nisi beneficio febris vacuetur pituita per lotium: cum enim homo non possit sustinere & stillicidium, & ileon; dum immunis euadit a stillicidio, sperandum deinde, est ileum posse superari.

Quomodo colica & iliaca ab ijsdē caussis oriātur.

Explicatio aphorismi difficilis, de ileo strangu riæ superueniente.

Differentiæ. 1.

Differentiæ quæ a forma sumuntur, respiciunt vel subiectum, vel caussam efficientem, vel vtrumq;. Differentia respiciens subiectum, est dolor Pungitiuus; hic enim proprius est membranarum; intestinum autem est corpus membranosum. Differentiæ quæ respiciunt caussam efficientem, respiciunt vel Speciem, vel Vitium speciei. Si speciem, cum species sit Vapor, aut Minera; si vapor, est dolor expers grauitatis: si minera; est dolor particeps grauitatis. Si autem perpendamus vitiū, hoc est vel Simplex, vel Compositū. Si vitium est simplex; & primum, si in quantitate; dolor est extensiuus, a materia copiosa; in quo dolore intestina secundum profunditatem extenduntur, ad differentiam doloris tensiui, neruorum proprij, in quo est tensio secundum longitudinē, non secundū profunditatem. Si autē vitium sit in qualitate, cum sit qualitas, vel caliditas, vel frigiditas, vel siccitas (excipitur .n. humiditas, a qua non fit dolor) si vitiū in caliditate sit positum: dolor prodit mordicatiuus, cum sensu caliditatis. Si vitiū sit frigiditas; dolor est mordicatiuus, cum sensu frigiditatis. Fit autem hic dolor, dum intestinorum caliditas resistit caussæ refrigeranti, nā secus non fieret dolor, sed potius tolleretur sensus. Si vitiū sit siccitas; fit dolor exasperatiuus. Si deinde A vitium attineat ad motum; dolor fit turgens, seu errans. Si ad quietem, erit dolor stabilis. Si caussæ vitiū sit mistum: v. g. si spectet ad qualitatem, veluti est duritíes, & ad motū; dolor fit contusiuus, cuiusmodi est dolor qui fit a calculo, qui cum impetu mouetur. Si autē vitium pertineat ad qualitatē simul & quietē; dolor fit cōpressiuus. Si deinde dolor respiciat subiectum, atq; efficientis vitium, oritur dolor modo perforatiuus, modo acualis. Nam dolor perforatiuus attinet ad membrum membraneum & crassum quemadmodum est colon, in quod agit materia crassa, & impetu agens. Acualis dolor idem subiectum postulat: at differt ratione efficientis, quia caussa efficiens est minus crassa, & minori cum impetu agens. Notandum vero hanc actionem vt vel maiori, vel minori cum impetu efficitur, attinent ad materiæ vitiū, quandoque in qualitate, quandoq; in motu. In qualitate, vt materia est magis vel minus frigida. Vnde cū ma- B teria admodum frigida sit vitrea, sui crassitie & visciditate quiescens: doloris perforatiui auctor esse potest: veluti, dum pituita ea est, qualis a Galeno locis propositis exprimitur, quo dolore etiam Galen. fuit correptus. Quandoque etiam vitium attinet ad motum: veluti dum pituita mutatur in flatum, qui si intense moueatur, dolorem parit perforatiuum, si remissius moueatur, acualem. Quoad differentias, quæ capiuntur ratione subiecti; dolor afficit intestina vel Omnia, vel Aliqua, & hæc vel Superna, vel Inferna. Differentiæ ratione caussæ efficientis, sumuntur a Speciei, a Vitio, a Caussa generante, a Caussa detinente, seu colligente. Quoad speciem: caussa est Interna, vel Externa. Quoad vitium, hoc est, Principale, vel Adiuuans. Principale, est in Quanto, vel Quali. Adiuuans in Motu, vel Quiete. Caussa generans, est Morbus, vel Error externus. Caussa colligens, cū sit Angustia, pendet a caussa residente vel In intesti- C nis, vel Extra intestina. Si intra: est Obstructio, vel Constipatio. Si extra: est Compressio, vel Subsidētia.

2.

3.

Malum hoc in genere indicatur e dolore abdominis, secundum regionem intestinorum. Dolor autem cum Auic. semper est pungitiuus. Verum cum intestina sedem habeant proximam renib. & præsertim colon: ideo tradenda sunt signa, distinguētia dolorem colicū a renali. Etenim, quamuis cum Hal. c. 2. l. 6. loc. aff. nil obsit, etiamsi inter initia ignoremus, an dolor sit intestinalis, vel renalis: propterea quod in vtroque dolore annodynis occurrimus; attamen progrediēte malo expedit scire, an dolor sit intestinalis, vel renalis: quoniam diuersis occurrendum remedijs. Signa igitur e c. 2. & 3. l. 6. loc. aff. capiuntur & a communibus vtriq; dolori, & a proprijs. Cōmunia sunt, dolor abdominis, vomitus, nausea, alui stipatio, dolor dorsi, crurū tremor, & impotentia flectendi corpus. Quoad dolorem pertinentem ad abdomen, affe- D ctis intestinis dolor est pungitiuus: læsis renib. dolor est grauatiuus: quoniam tactus viget in intestinis secundum propriam membranam, in renib. autē secundum membranam ambientem: vnde, si intestina dolore afficiantur, intēsior est dolor: remissior, si renes. Indicatur etiam dolor intestinorum e dolore amplū spatium occupante: contra, renalis indicatur e dolore, locum angustum cruciante: ratio est, quia renes occupant angustam sedem, intestina amplam. Adhæc dolor colicus, quamuis incipiat modo a dextris, modo a sinistris, quemadmodum renalis: tamen colicus dolor dum incipit a dextra parte, affligit regionem infra renem dextrum, atque per inferiorem ventriculi sedem, in dextra parte ascendit in sedem, cui sinister ren subiacet: vnde cum Galeno dolor colicus interdum locum renibus eminentiorem affligit. Si autem colicus dolor a læuo latere incipiat: progreditur versus abdomen & pectinem; quo fit, vt partes magis anteriores, quam posteriores petat. Contra renalis, si accidat vt lapis descēdat, primū partes detinet

Signa. Diagnostica colici & nephritici doloris.

Communia signa vtriusque doloris.

tinet supernas, mox infernas inuadit, & circa posteriores potius partes, quam anteriores vergit. Deinde distinguuntur hi dolores, quoniam dolor colicus repente inuadit, quia breui tempore angustatur intestinum: renalis autem dolor non repente, sed longo inuadit tempore, nam lapis non cito creatur. Et si aliquando renalis dolor cito intendatur ac repente, hoc non euenit inter initia, sed post lapidis generationẽ, dum moueri incipit. Præterea renalis dolor inanitionis tempore magis cruciat, colicus mitescit, ciboq; assumpto intenditur, ratio est, quia repletionis tempore, ventriculus repletus, colon comprimit, dum autem ventriculus est vacuus, compressio desinit: in dolore aũt renali, cibus in ventriculo exsistens, non cõprimit renes, sicuti quando descendit, & ab assumpto cibo dolor renalis mitescit, quoniam cibi portio tenuior & aquosior, dum petit renes, vim obtineat anodynam. Indicatur etiã dolor colicus e dolore qui potest esse errans: at renalis indicatur e permanente dolore. Atque dum obseruatur motus, percipitur secundum vreterum progressum, dum per hæc vasa lapis in vesicam prolabitur. Quoad reliqua cõmunia symptomata, sufficiat in ijs vehementiam & tempus perpendere. Quoad vehementiam, in dolore colico, vehementiora sunt, vomitus, nausea, alui stipatio: cõtra in renali dolore, vehementiora sunt dorsi & crurum tremor, & flectendi corporis impotentia: ratio est, quia intestina magis consentiunt cum ventriculo, renes autem cum dorso & cruribus. Quoad tempus: in colico dolore quæ magis affligunt ẽt citius inuadunt: atque ad eundem modum in dolore renali. Et propterea in dolore colico citius oritur vomitus, quam in renali dolore: & tardius in dolore colico inuadit dolor dorsi: contra in dolore renali, citius oritur dolor dorsi, quam vomitus. Tandem etiam distinguuntur proprijs indicijs. Dolor renalis indicatur ex excretione arenularum, vel calculi e lotio mutato, e stupore femoris: quæ signa si non adsint, indicatur dolor colicus. His addi potest alteratio, quam pariunt iuuantia, vel lædentia: nam si conquiescat patiens per vomitum, vel deiectionem alui; dolor colicus indicatur: Sin quiescat patiens per mistionem calculi, arenularum, vel crassi lotij; indicatur dolor renalis. His igitur signis renalis dolor a colico distinguitur.

Propria signa vtriusq; doloris.

Differentias a forma patefacit æger, dicens cruciari se dolore extensiuo vel alio. Quoad differentias a subiecto: Si omnia intestina afficiantur; dolor affligit totum abdomen: contra, si non omnia, & quidem, si malum sit in supernis intestinis, e c. 2. li. 6. loc. aff. magis superatur a potionibus, quam a clysteribus: contra si fit in infernis. Cæterum, cum dolor attinens ad superna præsertim, fit iliacus, ad inferna colicus: quo ad Iliacum dolorem, e cap. 2. lib. 6. loc. affect. & com. 6. sect. 2. lib. 3. epid. indicatur e dolore aliquantisper ad præcordia ascendente: & cum Aetio, e difficili exspiratione, quæ interdum fœtet; non quod vapores putridi prodeunt e pulmone: sed quoniam putridi vapores prodeuntes a ventriculo, miscentur cũ aere qui exspiratur. Indicatur etiam hic dolor e nausea: quia vapor hæret in tunicis ventriculi. Item e vomitu, ita vt ægri neque potum continere queant: nam secundum Aetium, dum malum intenditur, omnia sursum feruntur, ideoque fit vomitus, non tantũ cibi, potus, bilis, pituitæ, sed interdum etiã stercoris: qua etiã de caussa ructus sunt fœtidi. Hic autem notandũ, omnia indicia ad fœtorem attinentia, esse indicia ilei insalubris: deinde materiam fœtentem esse posse tũ vaporem, tum mineram. Indicatur etiam dolor iliacus ex integra alui stipatione: vnde Gale. commen. aphor. 44. sect. 6. & comm. aphoris. 10. sect. 7. ait: hoc competere omni & soli exquisito dolori iliaco, ad differentiam doloris colici, & iliaci nõ exquisiti: nam in dolore colico exquisito sufficit difficilis excretio:

Signa diff. a forma & subiecto.

Iliaci dolo. signa.

A in iliaco exquisito, necessaria est integra stipatio. Proinde Auicennas respiciens ad dolorem iliacum exquisitum; dicit in ileo podicem ita astringi, vt neque specilli extremum suscipere possit; quæ integra stipatio locum non habet in dolore iliaco non exquisito. Sed oritur dubium: nam Hippoc. comm. 6. sect. 2. li. 5. epid. proponit, mulierem iliaco dolore affectam, in qua deiectiones erant crudæ & tenues, & tamen dolor iliacus erat exitialis & exquisitus. Sciendum ergo Hippocr. proponere dolorem iliacum, prodeuntem ex inflammatione: vnde quemadmodum in inflammatione oculorum effluit materia tenuis; ita etiam in inflammatione intestinorum: vnde non descendunt feces, non descendunt intestinorum excrementa, sed descendit inflammationis materia tenuis. Cæterum, cum dolor iliacus occupet vel totum intestinum, vel partem: si totum intestinum detineatur, indicatur e dolore cruciante circa vtrumque ileum, præterea circa medium ventrem, circa vmbilicum, vt omnis hæ B partes doleant: Si autem dolor cruciet intestinum ileum secundum partem; si intestinum afficiatur secũdum mediam regionem, indicatur e dolore in ileo sinistro; si secundum principium, indicatur e dolore circa iecur; si secundum finem, indicatur e dolore circa ilium dextrum, propter humiliorem sedem renis dextri. Quoad dolorem Colicum; cum colon afficiatur modo totum, modo secundum partem: si totum affligatur, indicatur e dolore cruciante circa vtrumque ilium, & infra vmbilicum, & supra versus ventriculi fundum: Si afficiatur secundum partem, & quidem mediam, indicatur e dolore in ilio sinistro; si secundum principium, in ilio dextro; si secundum finem, indicatur e dolore non ascendente ad vmbilicum, sed prope.

Quomodo crudæ ac tenues deiectiones in ileo.

Quænã intestini pars afficiatur.

Colici doloris signa.

Sequuntur signa indicantia differentias, quæ sumuntur a caussa efficiente. Quoad speciem; an caussa C sit interna vel externa: patet ex alibi dictis. Quoad caussas internas: si fuerint vermes; adsunt horum signa. Si species sit *vapor*; indicatur e dolore sine grauitate, e dolore extensiuo, propter copiosos flatus, e dolore errante, non stabili, e rugitibus copiosis, e fecibus bubulis similibus, quæ ob copiosos flatus aquæ supernatant: indicatur etiam e prægressis caussis, quæ potuerunt generare flatus: præterea ex vtili alteratione, quam æger percipit, dum flatus erumpunt. Quoad *sanguinem si grumescat*, indicatur e dolore cũ sensu grauitatis, e dolore extensiuo, ratione copiæ; præterea e refrigeratione totius corporis; item e prægressis caussis violentis, vi quarum sanguis venas egredi potuit: tãdem indicatur e commodo & vtilitate, quã sentit patiens, dũ fit sanguinis grumosi deiectio. Si *sanguis sit inflammationis auctor*, indicatur e dolore cum sensu grauitatis & caliditatis, e dolore extensiuo, e dolore permanente, e febre, & reliquis D inflammationionis signis. Quoad *pituitam*, indicatur e dolore cum sensu grauitatis, e dolore extẽsiuo, e mordicatiuo, sed cũ sensu frigiditatis, nisi salsa sit pituita, indicatur etiam e dolore permanente, nisi misti sint flatus: tunc enim etiã indicatur e fecibus bubulis similibus: & Auicenn. monet, in dolore colico, magis suspensas esse feces, vbi magis dominantur flatus: indicatur etiam e prægressis caussis generantibus pituitam: & ex vtilitate, dum excernitur pituita. Quoad *feces*, indicatur e dolore grauatiuo, extẽsiuo, citra sensum caliditatis, vel frigiditatis: præterea e cupiditate excernendi, e dolore exasperatiuo, propter siccitatẽ fecum, e dolore compressiuo, propter duritiem, e dolore quiescente, & e deiectione fecis duræ, quibusdã mucilaginibus obuolutæ: nam dum feces diu morantur in intestinis, pituita adhæret: præterea indicatur e prægressis caussis, vel generantibus, vel colligentibus fecis: nec nõ e commoditate percepta, dum feces deijciuntur. Quoad *bilem*, indicatur e dolore, cum exiguo sensu grauitatis: bilis enim ob tenuitatẽ non

Signa diff. a cau. effic. Signa speciei.

ita eſt ponderoſa: indicatur e dolore non admodum extenſiuo, quoniam admodum copioſa bilis non colligitur: indicatur e dolore mordicatiuo, cum inſigni ſenſu caliditatis, ita vt interiora, ſecundum Alexan. vti videantur, & præterea indicatur e ſiti inexſtinguibili, e biliosa deiectione, e febre biliosa, e cauſſis prægreſſis generantibus bilem, e iuuamẽto vacuationis bilis, & refrigerationis. Quoad *melancholiam*, indicatur e dolore cum exiguo ſenſu grauitatis, nec admodum extenſiuo: nam melancholia non eſt ita copioſa, vt pituita: indicatur etiam e dolore mordicatiuo, cũ ſenſu frigiditatis, niſi melancholia ſit exuſta: indicatur e dolore compreſſiuo, propter duritiem: e dolore quieſcente, e ructibus acidis, e nigris deiectis, e cauſſis prægreſſis, quæ poſſunt producere melancholiam, e communi vacuatione melancholiæ, quæ prodeſt. Quoad *ſaniem*; indicatur e dolore, cum ſenſu grauitatis, e dolore extenſiuo, ſiquidem in abſceſſibus ſanies copia viget; indicatur e dolore mordicatiuo, cum ſenſu caliditatis, e purulẽtis deiectionibus, e prægreſſis cauſſis abſceſſus, ex emolumento vacuationis ſaniei. Quoad *calculum*; indicatur e dolore, cum inſigni ſenſu grauitatis, & admodum extenſiuo, e dolore experte morſus, & ſine ſenſu vel caliditatis, vel frigiditatis: indicatur e dolore contuſiuo, ſi moueatur calculus; e dolore compreſſiuo, ſi quieſcat: e prægreſſis cauſſis generantibus calculum; poſtremo e iuuamento deiectionis calculi. Et præterea, ſi contingat, vt antea quoque patiens liber euaſerit a dolore per calculi excretionem; & nunc ſimili dolore crucietur: conijciendum, hunc etiam dolorem prodire e calculo. Et hoc conſequimur virtute non ſigni, ſed exempli. Hæc de ſignis ſpecierum. Sequuntur ſigna, quæ indicant vitia. Vitia principaliter ſpectant ad quantitatem & qualitatem; & vt adiuuantia, ſpectant ad ſubſtantiam, & vbi.

Signa vitij.

Quoad vitium ſecundũ formam; cum ſit materia venerea, vel quælibet putrida materia: venerea indicatur e proprijs ſignis: putrida indicatur e dolore mordicatiuo, cum ſenſu caliditatis, quia putrida materia eſt calida: indicatur ẽt e fœtida excretione, e febre. Quoad vitium in quantitate; indicatur e dolore extenſiuo. Vitium in qualitate: ſi ſit ſecundum caliditatem; indicatur e dolore mordicatiuo, cum ſenſu caliditatis; ſi qualitas ſit frigida; indicatur e dolore mordicatiuo, cum ſenſu frigiditatis. Vitium in ſiccitate, indicatur e dolore exaſperatiuo. Vitium in motu, indicatur e dolore errante: in quiete, e dolore ſtabili. Si vitium ſit miſtum, ſitque indifferens ratione ſubiecti, vt detineatur pars membranea & craſſa; ſi contingat, vt vitium ſit maioris actiuitatis, indicatur e dolore perforatiuo: ſi minoris actiuitatis, indicatur e dolore acuali. Quoad cognitionem cauſſæ generantis; hæc cognitio petenda eſt e proprijs capitibus.

Signa cauſſæ generantis, & detinentis.

Quoad cognitionẽ cauſſarum detinentium; cum hæ cauſſæ pertineant ad anguſtiam, quatenus eſt vel obſtructio, uel conſtipatio, vel compreſſio, uel ſubſidentia: quoad obſtructionẽ, patet e ſignis cauſſæ obſtruentis: & idem de reliquis dicendum. Cauſſæ autem hæ manifeſtari debent in proprijs locis.

Indicationes.

Quoad præſidia: cum hoc vitium ſit ſenſatio corrupta inteſtinorum, dependens a cauſſa ſoluente continuum: quantum attinet ad ſenſationem corruptã; dum habet rationem cauſſæ, indicat anodynum. Quo ad inteſtina, horum proportio poſtulat remedium fouens proportiouem. Quoad cauſſam ſoluentem continuum: in genere indicat remedium non anodynũ, ſed ſanans. Et cum cauſſa interna ſit multiplex, ſecundum ſpeciem, vitium, cauſſam generantem, & detinentem: hæc omnia indicant contraria præſidia: de quibus ſæpe diximus.

Præſagia.

Quoad prognoſticum: hoc malum in genere non eſt deſpiciendum; quia omnis uehementiæ particeps eſſe poteſt: & primum vehementiæ eſſentiæ; nam dolor, quatenus eſt ſenſatio corrupta, admodum recedit a naturali ſtatu, nimirum a ſenſu iucundo. Adeſt vehementia dignitatis; quoniam afficiuntur inteſtina, quæ, vt ſenſum exquiſitum habentia, principes partes in conſenſum trahunt. Facultatis etiam vehementia vel adeſt, vel imminet; quia cum Gal. c. 14. li. 1. ad Glaucon. omnis dolor vires exſoluit. Cæterũ, ſuppoſitis rebus ſecundum naturam: quoad differentias formales; ratione vehementiæ eſſentiæ, dolor vehementior eſt periculoſior.

Progn. diff. a forma, subiecto.

Ratione dignitatis; dolor magis periculoſus, ſi afficiantur tenuia inteſtina; tunc enim malum eſt acutiſſimum; & proinde periculoſum; com. 6. ſect. 2. lib. 3. epid. vnde iliaci vix poſſunt conualeſcere: c. 2. l. 6. loc. aff. Porro cum præcipui inteſtinorũ dolores, ſint Iliacus, & Colicus: circa hos digrediemur. Iliacus ergo dolor magis eſt periculoſus, ſi totum inteſtinum afficiatur: minus periculoſus, ſi inteſtinum ſecundum partem lædatur: & adhuc minus periculoſus, ſi inteſtinum ſecundum partem infernam crucietur; quoniam dolor, quo partes occupat vel plures, vel ſuperiores, eo vehementior eſt ratione dignitatis. Colicus etiã dolor non vacat periculo, propter ſenſum exquiſitum; vnde & homines animi deliquio fatigati obeunt, & manus ſibi violentas inferunt. cap. 1, li. 2. κ. τόπ. Quod ſi dolor vrgeat ſecũdum vmbilicum; eſt minus periculoſus: nam ibi eſt pars inferior; & minoris dignitatis, in quam partem etiam clyſteres ſtrenue agunt. Si dolor afficiat partem ſiniſtram, magis eſt periculoſus; nam dignitatis vehementia intenditur. Et adhuc periculoſior eſt dolor, ſi extra quoque pars afficiatur: maximum enim adeſt diſcrimen, ſi totum inteſtinum afficiatur. Quoad vehementiam facultatis, quo triſtis ſenſatio erit vehementior, eo dolor erit periculoſior. Hinc Galenus comm. 48. li. 2. de rat. vict. ait, ob dolores ſæpe pulſus deficere, & oboriri animi deliquium. Prauus igitur eſt dolor iliacus & colicus, dũ coniungitur vehementia facultatis, vt dũ animi deliquia, & ſyncopæ oboriuntur. Vehemẽtia etiam facultatis indicatur a perpetua extremorum frigiditate, vnde Galenus comm. 6. ſect. 2. lib. 3. epid. ait: iliacam ad perniciem tendere, dum perpetua eſt extremorum frigiditas. Frigiditas autem eſt ſignum vehementiæ, non modo facultatis, (quia vires læduntur) ſed etiam eſſentiæ, quia plurimus eſt receſſus a naturali.

Prog. diff. a cauſſa efficiente.

Si perpendatur vis differentiarum ratione cauſſæ efficientis, eadem eſt ratio & in forma, & in cauſſa efficiente, merito vehementiæ & dignitatis, & facultatis, vt ſufficiat digredi circa vehementiam eſſentiæ. Itaque cum cauſſa efficiens perpendatur ſecundum ſpeciem, vitium, cauſſam generantem & detinentem: cum reliqua pateant, ſufficit quædam breuiter admonere. Hippocrates ergo aph. 44. ſect. 6. ait: quibus e ſtillicidio vrinæ ileos ſuperuenerit, in ſeptem diebus pereũt, niſi febre ſuperueniente copioſa vrina fluxerit. Hippocrates hoc loco prognoſticũ capit a vehementia eſſentiæ, vt pertinet ad vehementiam duplicis cauſſæ, i. cauſſæ doloris iliaci, & cauſſæ ſtillicidij: vnde ſi febris ſuperueniat, & vrina fluat, vrinæ fluxus cum febre, eſt ſignũ vehementiæ materiæ ſecundum eſſentiam, ſed non admodum inſignis, cum vincatur a febre, & patiens reſtituatur: nam cũ antea duo eſſent mala, vnicum tantũ permanet, cum iam ſuperatum ſit ſtillicidium. Galenus addit, in iliaca vomitum ſtercoris eſſe exitialem. Hoc prognoſticum pendet a vehementia eſſentię ſpeciei, & a vitio ſpeciei, a ſpecie; quoniam dum per os excernitur materia fecalis, excernitur materia, quæ ſumme recedit a naturali ſtatu: a vitio ſpeciei etiam pendet prognoſticum, nimirum a motu fecum; nam feces mouentur ad ſuperiora, & propterea vitium eſt vehementiſſimum. Auicennas ſequentia ſymptomata lethalia dicit, dum fœtorem præ ſe ferunt; ea autem ſunt, ſtercoris vomitus, ſudor, anhelitus, ructus, flatus per ſedẽ erumpentes: fœtor enim minatur

pericu-

periculum, quia indicat insigne vitium secundum substãtiam. Primum autem proponit stercoris vomitum, quia stercus secundum omnes sui partes petit os; ideoque vapor minus est malus: deinde proponit sudorem, qui indicat copiosos esse vapores, habentes impetum ad omnes corporis partes: reliqua, quæ proponit, sunt signa vaporis minus copiosi, quia vapor vnicam tantum partẽ petit: tertio ergo sequitur anhelitus, qui signum est grauis vitij, præsertim si vapor petat pulmones: quarto est ructus fetidus, qui minus est periculosus, quia est signum vaporis, qui in os mouetur: quinto sunt flatus per sedem exeuntes, qui potius sunt signum salutare, seu motus salutaris; adest enim materia, quæ mouetur ad infernas partes; attamen malum signum est, quatenus significat materiam esse putridam. Hippo. etiam aph. 10. sect. 7. ait: ab ileo vomitus, singultus, desipiẽtia, vel conuulsio, malum. Sumitur hoc prognosticum a vehementia essentiæ materiæ fecalis, secundum quãtitatem, & motum: quorum vitiorũ signa sunt symptomata ab Hippocr. proposita: nam, vt Galen. in com. inquit, hæc symptomata fiunt ab intestinis a se expellere stercus appetentib. Ad copiam quidem attinet vitium, quatenus intestina appetunt expellere feces, diu molestantes, qua temporis diuturnitate stercus copiosum est aggregatum, quod licet non moueatur, ita tamen afficit intestina, vt qualitas spiritalis impertiatur ventriculo, vnde vomitus fit, non fecum, sed materię existentis in ventriculo. Deinde vitium attinet ad motum: nam, cum Galeno, stercus ascẽdit, vnde læditur ventriculus; ideoque fit singultus, & cõpatiente neruorum principio; fieri potest desipientia & conuulsio. Galenus com. 6. sect. 2. lib. 3. epid. cum Hippocrate statuit, in ileo maligno esse extremorum frigiditatem: de qua dictum est supra. Ibidem ait, dolorem esse periculosum, quoties vrinæ sunt prauæ. Praua vrina est signum vehementię caussæ secundum essentiã; nimirum & fecum, & tumoris inflammatorij, cuius vi feces detinentur; idq; duobus modis: primo, quatenus recedunt a naturali statu, vt ducunt in consensum genus venosum, vnde vrina est praua: secundo, quatenus vitium duplicatur, est insignis vehementię; intestinorum enim vitium intensum, coniungitur cum vitio venarum: vnde Galenus ait, si vrina sit bona, paruam salutis spem ab ea peti posse; si autem praua sit, non parum facere ad malum; nam quando malum intestinorum habet coniunctam prauam vrinam, non est simplex affectio. Aetius ait; ileon esse malum pueris familiare; at naturalis humiditatis beneficio pueros euadere: senibus non admodum accidere: si tamen corripiantur, fere nunquam euadere. Prognostici huius hæc est sentẽtia. Aetas puerilis est signum virtutis robustæ, præsertim secundum calidum insitum: vnde naturalis humiditatis beneficio pueri euadunt: oppositum de senibus est statuẽdum. Præterea puerilis ætas est signum vehementiæ essentiæ remissioris caussæ morbificæ; vt materia nec sit ita copiosa, nec arida, vt in senili ætate: si igitur pueri frequenter afficiuntur, id fit ob intestinorum paruitatem, quæ proinde ab exigua materia angustari possunt. Quoad prognosticum, ratione caussæ detinentis: quoad obstructionem; potest expugnari: nam pituita & copiosa, & frigida, & crassa, & lenta, vinci potest. Constipatio ægrius superatur: etenim caussa est insignioris vehementiæ, quam caussa obstructionis: siue constipatio fiat a verme, siue ab arido stercore, siue a calculo: multo deterior est cõstipatio, si fiat ab inflammatione; vnde Paulus dicit, colicam inflammatoriam, inter omnes esse grauissimam; nam minatur ileum, quoniam sanguis magis potest, vt sit vehementia secũdum essentiam, admodum insignis, penes copiam, & potissimum quietem, cum sanguis in inflammatione sit vehementer impactus. Quoad compressionem, huius caussa cum sint tumores partium vicinarum; pro varietate tumorum, vario modo prognosticandum: de quibus in proprijs capitibus. Quoad subsidentiam; pariter pro varia caussa; varie prognosticandum.

De Curatione.

Sequuntur præsidiorum materiæ: & primum chirurgicæ. Auicennas cum Græcis statuit in dolore intestinali secandam esse venam, si sanguis vehementer peccet; in ratione caussæ vel principalis, quemadmodum in dolore prodeunte ab inflammatione: vel in ratione caussæ sine qua non, vt in dolore a flatu, a pituita, sed in corpore sanguine repleto. Propterea cum dolor iliacus frequenter fiat ab inflammatione, & frequentius quam dolor colicus: recte magis frequenter secatur vena in dolore iliaco. Quoad vsum, & primum quoad *Quando*: Rhasis inter initia secat venam: Aetius, antequam topica vsurpentur: Auicennas, si secanda sit basilica & saphena; primum basilicam, mox saphenam aperit. Cum enim quando agendum sumatur ab indicante præsente, vincente alia indicantia; inter initia vena est secanda: quia sanguis ita vincit, vt nihil prohibeat. Et, ante topica vena est secanda: nam sanguis ita vincit, vt dum est præsens, topica prohibeat: quia sanguis, vi localium, flueret in intestina. Tandem, si vena & cubiti & pedis sit secanda; illa primum tundenda: quia magis potest sanguis subsistens supra iecur, quam infra. Quoad *Vbi* agendum: omnes venam cubiti secant: Auicennas basilicam. Alexander tali venam tundit: si dolor fiat ab inflammatione, ita adaucta vt vrinam supprimat, aut si sanguis etiam ad vesicam pertingat. Hæc enim loca ostendit varia sanguinis subsistentia: vnde, cum sanguis subsistat in iecore, & venis intestinorum; secanda basilica: modo dextra, modo sinistra, prout dolor solicitat regionem dextram, vel sinistram; Et, cum sanguis fluat in vesicæ vasa, hincque infra iecur; vena pedis secanda. Cucurbitulæ scarificatæ probantur loco venæsectionis, dum prohibetur venæsectio. Eædem quoque probantur, quatenus propria ratione agunt, & non vicem gerunt venæsectionis, veluti in dolore ab inflammatione: sed hæ cucurbitulæ propria ratione agentes, vsurpantur post totius euacuationem, & applicantur parti inflammatæ; ad differentiam cucurbitularum, quæ vicem gerunt venæsectionis; nam sanguis in parte inflammata subsistit. Concurbitulæ etiam non scarificatæ probantur: vnde Galenus cap. vlt. lib. 12. meth. probat cucurbitulam maximam: & Paullus administrat cum flamma copiosa, post totius euacuationem: applicat autem abdomini, potissimũ secundum vmbilici regionem. Hic igitur a Galeno & Paullo, proponitur necessitas, & vsus. Quoad necessitatem; cucurbitula est materia remedij vehemẽter discutientis flatus; nam etiam citra excalfactionem partis vehementer trahit, cap. 6. lib. 13. method. ideoque in dolore colico e flatu est veluti incantamentum, cap. vlt. lib. 12. meth. Quoad vsum: probatur cucurbitula quam maxima; nam summa est flatus actio: deinde probatur cum flamma copiosa, id est, vehementer agens; nam flatus copiosus & crassus est difficilis passionis: tertio, probatur post totius euacuationem; nam materia replens prohibet: tandem applicatur abdomini, & potissimum vmbilico, nam flatus subsistentiam habet in abdomine, & præsertim secundum vmbilicum: & quia in his locis non adest ventriculus, lien, aut iecur, ideo hæc viscera nõ prohibent applicationem cucurbitulæ.

Tandem laudantur etiam chirurgicæ materiæ, quæ sunt materia anodyni, ratione iudicij; ita agentes, vt sensorium iudicans afficiatur caussa dolorifica vincente: vincitur autem ab affectione dolorifica intensiori,

Curatio. Chirurgia.

Cucurbitulæ.

Frict. ligaturæ, &c.

tensiori, quia dolor remissus a vehementiori exstinguitur. Tales autem sunt frictiones vehementes & dolorificæ, similes ligaturæ, cucurbitulæ cum dolore applicatæ, parti non dolenti. Hæ materiæ chirurgicę, quatenus dolorem excitant, sunt materiæ anodyni, ratione iudicij; quatenus autem retrahunt ab intestinis, sunt materiæ sanantes; quoniam caussam doloris principalem respiciunt.

Pharmaceia

Materia medicinalis est triplex; scilicet materia Anodyni, materia remedij Sanantis, & materia Proportionis.

I. Anodyna.

Quoad materiam anodyni: Anodynum quadruplex est, vt in doctrina de capitis dolore monstrauimus: vnum ratione iudicij, alterum ratione caussę adiuuantis, tertium & quartum, ratione receptionis.

1. Quoad anodynum ratione iudicij; cum pertineat ad materiam chirurgicam, medicinalem, & diæteticam; de materia chirurgica dictum est; de diætetica dicetur suo loco. Ergo, quoad medicinalem materiam; probatur medicamētum, vi cuius excitetur dolor admodum intensus, in parte diuersa ab intestinis: verbi gratia, si patiens gestet vesicantia, vel fonticulos; tunc locis exulceratis applicanda sunt acria medicamenta, vt *helleborus niger & albus, euphorbium, sinapi, &c.*

2. Quoad materiam remedij anodyni, ratione caussæ adiuuantis; cum Gal. c. 18. lib. 5. simp. probatur *oleum anethinum, chamæmelinum; item commune; in quo ebullierint anethum, chamæmelum, & cyminum in parua copia; licet etiam addere vinum album tenue.* Ratio horum medicamentorū est, quoniā cutim rarefaciunt, & ad circumferentiam trahunt humores ac vapores.

3. Quoad vsum horum medicamentorum sufficiat modum agendi explanare. Proinde hæc medicamenta actu calida admoueantur: ea tamen lege, vt medicamentum actu calidum exsistens, primum caliditatis gradum non excedat; nam si excedat, est materia remedij, non anodyni, sed sanantis. Quoad anodynum ratione receptionis, hoc duplex est, nempe materia calida instar corporis patientis, & materia lenta, instar suppurantis: nec non materia frigida. Medicamentum calidum, e capite 7. & 8. lib. 5. simpl. est *hydrelæū, farina, triticea, panis triticeus: sed modice coctus, adeps suilllus, butyrum, lac bubulum, lac ouillum, amygdalinum, mucilagines maluæ, & althææ, omenta animalium, aqua dulcis moderate calida.* Alexander anodynis humidis miscet modo frigida, modo calida; vt eodem tempore occurrat & dolori, & caussæ doloris. Proinde, si dolor colicus fit e frigido humore; probat *balneum aquæ dulcis*, quod dolorem quidem mitigat, sed non curat. Si dolor fiat a caussa calida, vti possumus, vel synceris anodynis, vel miscere possumus frigida; vt sunt *violæ, hordeum, &c.* & hoc medicamentum ita mistum, est tum anodynum, tum sanans. Si dolor fiat a caussa frigida; addi possunt *anethum, melilotus, fœnumgræcum, chamæmelum, oleum amygdalarum, amar.* quod & ipsum est medicamentū & anodynum, & sanans. Vsus. Quoad *quantum*: medicamenta proposita in summa dosi sunt vsurpanda, si summa sit actio indicantis: vnde quandoque licet exhibere *oleum amygdalinum, vsque ad* ℔. j. Quoad *modum*: si difficillima sit passio indicātis; administrandum est medicamentum vt efficacissime agat: veluti dum vesicæ medicamentis implentur, secundum Aetium. Redditur autem strenuum valde medicamentum, si in modum stillicidij admoueatur: & præsertim, cum Auicenna, si liquore seu decocto cōueniente repleatur vas, in cuius fundo plura sint foramina; deinde vas illud eleuetur a patiente, ad longitudinem staturæ humanæ, & liquor dimittatur supra ventrem, sic enim stillæ frequentes destillantes efficacissime operantur: probari autem potest vasculum, quod est in communi vsu, pro irrigandis; & hoc medicamentum Auicennas ait esse vehementis iuuamenti. In quolibet autem dolore, siue fiat a caussa

A frigida, siue a calida, obseruandum, vt anodynum vsurpetur actu calidum, non frigidum: verum in dolore a caussa calida, caliditas erit moderata, idest, tepor potius, quam caliditas, in dolore a caussa frigida, caliditas teporem exceder. Licet enim doloris calidi resistentia ab anodyno actu frigido magis vincatur: id tamen prohibet, primum materia doloris, quæ indicat vacuans per modū attractionis; deinde prohibet intestinorū calor insitus, qui calida indicat. Quare cū difficilior sit passio materiæ frigidæ, quam calidæ; ob id anodynum actu magis calidum administrandum, in dolore a caussa frigida. Quoad *tempus*: his vtendū, dum dolor vincit materiam replentem: at materia replens vincit, præsertim si anodynum applicetur, secus si exhibeatur; nam dum applicatur anodynum calidum, materia in toto exsistens fluit in partem dolentem: at si exhibeatur, si anodynum sit destitutum vi vacuante, pōt esse in caussa, vt materia fluat; si vero

B facultatem habeat euacuādi, si materia replens totū sit sanguis, primum sanguis vacuandus; si materia replens sit alia a sanguine, quamprimum vtendum hoc anodyno exhibito: ℞. *ol. amygd. dul.* ℥. vj. *olei amygd. amar.* ℥. ij. *mellis rosf. sol.* ℥. j. ß. si modo dolor fiat a materia frigida; nā si fiat a calida materia; exhibeatur *oleū amygdalinum, cum manna vel syrupo violaceo solutiuo.* Quoad *Vbi* agendum, cum intestina afficiantur, propterea quod receptio subsistentiā habet in intestinis: recte medicamēta & abdomini possunt applicari, & per os exhiberi; vt puta dum oleum propinatur, quod in iliacis mirabile esse Galenus ait, in l. de medi. facile parabil, ita vt homo, etiamsi fere strangulетur, huius tamen medicamenti beneficio leuari queat. Sed notandum, in quolibet dolore intestinorum, anodynū posse applicari abdomini, & regioni dolenti, At si dolor occupet tenuia intestina, anodynum probatur per os; si crassa, per sedem. Frigida medicamenta, ra-

C tione receptionis, sunt *lactuca, nymphea, succus solani, mandrgora, hyoscyamus, capita papaueris, semina papaueris, opium, philonium Rom. requies Nicolai, pilulæ de cynoglossa, magnæ antidoti recentes.* Locum autem habent opiata, dum vehemens est dolor, maximaq; veget necessitas: ca. vlt. lib. 12. meth. Vrget autem necessitas, dū dolor colicus fit, vel a succo calido, vel a frigido & crasso, sed cui vapor est mistus; & præterea dum adest febris: Ratio Galeni est; quia in dolore a succo calido, magis pōt dolor, quam caussa doloris; nā dolor pendens a materia calida, vehementissimus est: materia autem calida est tenuis, est etiā calida: vnde, cum stupefacientia sint frigida & sicca; primo sensui torporem inferunt; secūdo, humorum acrium tenuitatem cogunt & crassefaciunt; tertio, materiæ caliditatem exstinguunt. In dolore a succo frigido & crasso, cum flatu atque febre, etiam magis potest dolor, quam caussa: quia a flatu fit dolor intensissimus;

Stupefacientibus quo in casu possimus vti.

D vnde magis potest, quam materia frigida, præsertim si febris sit annexa. Contra statuendum est de dolore a succo frigido, vel sine flatu, vel cum flatu, sed citra febrim: nam vbi nō est flatus, ibi nec dolor tam atrox esse potest: si autem sit flatus, & febris absit, cui non corrigatur opiatum a febre, ob id ab opiato desistendum. Et Hæc Galenus de dolore colico prodidit. At, si dolor sit iliacus, a flatu, etiam sine febre; cum Rhasi probatur opiatum, vt philonium, &c. si vehemens sit dolor, vt syncope immineat: plurimum enim potest dolor, quia adest vehemētia essentiæ; item dignitatis, quia dolor est non in colo, sed in ileo; præterea additur vehementia facultatis, quia syncope imminet: & potissimum augeri potest dolor, quia flatus summa cum violentia distendunt. Verum non probatur quodlibet opiatum, sed philonium, quod recipit medicamenta calida, & flatus discutientia. Vnde sciendum, etiam in dolore a caussa calida, & in dolore a caussa frigida cum flatu & febre, probari quidē opiata, sed non syncera: nam licet magis possit vis

dolori;

doloris,quam caussæ,& caloris insiti:attamen dolor non potest tantum, vt caussam morbificam, & calidum insitum, prorsus despicere liceat;præsertim, cũ intestinorum temperamentum non sit admodum calidum,nec intestinorum calidum insitum sit admodum robustum. Quare opiatis calida misceri possunt. Rhasis autem opiatis etiam interdum addit soluentia: vt *scammonium*. Vbi notandum, non esse miscenda opiata cum soluentibus, si principale institutũ sit ventrem soluere; opiata enim vim soluentium turbant,& actionem impediunt. Interdum tamen cum opiatis licet miscere soluentia; dum scopus est vehementiam doloris compescere, & materiam in intestinis exsistentem euacuare: & præterea soluentia efficiunt, vt opiata breuiori tempore retineantur,& minus refrigerent. Rhasis miscet scammoniũ,quod acrimonia sua irritat expultricem, vt materia proxima expellatur. Hæc de opiatorũ necessitate. Quoad *vsum* opiatorum,& primum, quoad *quantum*: si summa sit actio dolori,summa dosis probatur: vnde philon.datur ad ʒ.j. & Rhasis suum philonium, quod Romano mitius est,exhibet ad ʒ.j.ß. Quoad *modum:* opiata non actu frigida sunt admouenda; nam partis affectæ calor prohibet. Quoad *quando*: opiata sunt vsurpãda,dum dalor vincit alia indicantia,id est, si sit intensissimus cap.1. & 7. lib.12. meth. & si assit metus syncopes. Quoad *vbi agendum*: Aetius & Auicennas exhibent per os, & immittunt per sedem: at virtus melius sustinet immissa per sedem, quam exhibita. Sed caussa subsistentiæ indicantis, in dolore iliaco, præstat per os exhibere; in colico per sedem immittere. Hæc de materia medicinali remedij anodyni.

Quãdo narcotica miscere liceat purgantibus.

II. Sanans remedium. Ad colicam flatulẽtam. Interna remedia.

Quoad materiam medicinalem remedij sanantis; digrediemur circa dolorem e Vapore,e Pituita,e Bile,ex Inflammatione,& Febribus. Quoad dolorem a vapore prodeuntem, quem Auicennas vocat Colicam ventosam;& primum,quoad ea quæ exhibentur: Auicennas probat *medicamentum confectum e semine carui,rutæ,in decocto anisorum, feniculi, cymini, dauci, &c. Vel decoquantur hæc in vino generoso,aut in mulsa meraciori. Rhasis probat confectionem e baccis lauri,exhibitam cum vino generoso, vel cum aqua alterata aniso,similibusque & hoc medicamentum omnibus anteponit. Mesues,ceu admirabile,laudat oleum de keruą, quod efficacissime flatus discutit. His addi possunt, diacyminum, diacalamintha, diagalanga, magnæ antidoti,sed antiquæ,sassafras, anthora,guaiacum, ius galli repleti cum discutientibus flatus. Admirabilia sunt,quæ potissimum apud Germanos reperiuntur, olea destillata e feniculo,& aromatibus.* Hęc sunt discutientia flatus. Quoad vsum, & primum, quoad *quantum*: Rasis in in dolore vehementiori exhibet confectionem e baccis lauri ʒ.j. Auicennas exhibet olei de kerua, primum ʒ.iij.deinde singulis diebus addit ℈.ij.& g̃.v.& ascendit ad ʒ.x.ß. hincque singulis diebus adimit ℈.ij.& g̃.v.donec dosis descendat ad ʒ.iij. Quare in eodem dolore exhibet dosin maximam, infimam, & mediocrem. Ratio autem hæc est. In dolore colico e flatu,summa est actio flatus: quare ascendendũ fuit ad summam dosin. At quia vapor,ob crassitiem,perseuerat,vt necesse sit medicamentum longiori tempore vsurpare; proinde licet a flatu summæ actiuitatis, summa dosis medicamenti indicetur; virtus tamen eam non permittit;ideoq; medicamentũ etiã in mediocri & infima dosi exhibendum. Et quia virtus facilius fert summã dosin,dum sensim assuescit: ob id Auicennas ab infima dosi, ad summam, per mediocrem sensim progreditur:& dum factus est ascensus ad summam dosin,cum imminuta sit actiuitas flatus, & vires sint defatigatæ; recte dosis minuitur:& cum subinde magis minuatur vaporis actio,eodẽ etiã modo dosis minui debet, donec superetur vapor, vt actio sit infima,& proinde minima dosis sufficiat. *Modus* autẽ est cũ Rhasis,vt medicamentum exhibeatur actu calidum: nam vapor crassus,quatenus ægre discutitur, indicat efficax discutiens,id est,medicamentum actu calidum. Quoad *quando*. Rhasis exhibet discutientia flatus multis vicibus. Auic.exhibet oleũ de kerua,vsq; ad 22.dies: quoniam indicans perseuerat. Si autem medicamenta per sedem immittantur; probãtur proposita medicamenta: sed licet etiam addere iniucunda, quia virtus intestinorum ea permittit,virtus autem oris non permittit; talia sunt, *oleum anethinum,ol.de castorio, &c.* Auicennas habet clysmum efficacissimum,ad flatus expugnandum: *℞. succi rutæ ℔.iij.& in huius penuria ruta copiosa decoquatur in aquæ ℔.xij.ad consumptionem trium partium;deinde ℞.vel succi rutæ, vel decocti prædicti ℔.iij.hyßopi, rutæ,origani,anethi,chamæmeli,calaminthæ montanæ an. P.j.seminum lini,fœnigræci,petroselini,feniculi,dauci, an.ʒ.ij.fiat decoctio ad consumptionem duarum partium. Deinde ℞. prædicti decocti ℔.j. olei chamæmelini completi ℔.ß.fiat decoctio ad consumptionem decocti, adde castorij ʒ.j.opopanacis ʒ.ij.adipis anatis ℥.j.(ad emollien dum feces)Misc.pro clystere.* Dosis huius clysmi ascendit ad ℥ vij.& ʒ.iij.non vltra,& aliquando solum immittuntur ℥.v. Nam hic Auicennas respicit ad dolorem vehementiorem, prodeuntem e flatu summæ actiuitatis: ideoq; requiritur medicamentum strenue agens in flatus; vt est clysmus,constans medicamentis vehemẽtibus,copiosis. Summa dosis est ℥.vij. & ʒiij.quia hoc est totum medicamentum. Vnde colligitur contra aliquos practicos,clysteres esse efficacissimos etiamsi ad libras non immittantur: modo componantur e medicamentis & copiosis, & vehementibus. Ex his etiam patet,quæ abdomini sint applicanda: ea enim sunt proposita. Circa *modum* tantum notandum; efficacissimum esse medicameatum, si proposita semina flatus discutientia, immittantur in vas cinere calente repletum. Et hæc de Colica flatulenta.

Aluo subijcienda.

Applicãda.

Si dolor colicus fiat a pituita: inter Vacuantia sensibiliter,probantur Lenientia, & Soluentia. Quoad lenientia; probatur *mel rosatum solutiuum: Auicennas probat hieram, sed admonet agaricum non eße miscendum,* ne scilicet excitetur vomitus, qui dolore colico,cum alui suppressione, nõ est tutus; nec licet vti agarico,quia trahit materiam ad locum læsum. Circa vsum, & primo circa *quando*, notandum; quamprimum vtendum esse lenientibus;nam materia morbifica vincit alia indicantia,nisi quandoque materia morbifica vincatur a vehementiori dolore, vbi anodynis vtendum; quamuis etiam lenientia anodynis misceri queant, vt si exhibeantur species hieræ,mox oleum amygdalinum. Quoad *vbi agendum*, vsurpanda sunt leniẽtia,& per os,& per sedem,pro materiæ subsistẽtia: in iliaca per os, in colica per sedem. Quoad soluentia: probatur *agaricus, & potissimum diaturbith,* quoniam nõ ita imminet vomitus e diaturbith, sicuti ex agarico. Rhasis probat *medicamentum e turbith,zingibere,& saccharo:& ascendit ad euphorbium, ad colocynthidem. Aetius vtitur colocynthide,per nocte infusa in vino generoso: id quod aliqui pro secreto habent. Præterea in dolore iliaco Aetius ascendit ad elaterium,cum terebinthina:hinc verbi gratia vti licet,elaterij g̃.iij.cum terebinthinæ ʒ.j. Rhasis probat pilulas,quas vocat *iliacas*. Dubitatur autem circa medicamentum Rhasis, quod vocat *medicamentum de gallia*: nam præter aromata recipit scammonium,quod bilẽ attrahit;& recipit succum cydoniorum, qui refrigerat & astringit,in dolore a pituita. Arculanus soluẽs hanc difficultatem, ait, in codice aliquid desiderari, vnde addit, turbith.ʒ.xxviij. Hæc solutio nimis est puerilis. Sciendũ igitur Rhasin sermonem habere de ileo, prodeunte a caussa frigida,cum alui stipatione & nausea: vnde sermonẽ habet de ileo vehemẽtissimo,in quo vi stipationis,& nauseę imminet vomitus secum. Conficit igitur Rhasis medicamentũ ex aromatibus,

Colica phlegmatica.

1. Lenientia

2. Purgãtia.

* De his vide raras obseruationes Dodonæi. cap.36.

matibus, vt frigida materia attemperetur, attenueturque: & vt aromatum familiaritate, & suaui odore nausea compescatur. Insuper vero, vt materia descendat (non ascendat) miscet tum mastichem, tum succū cydoniorum. Scammonium autem miscet ad g̃.vj. vt cum acre sit medicamentum, & bilem alliciat, & sua acrimonia expultricem irritet, quatenus autē bilem attrahit, est in caussa, vt bilis attracta ipsa quoq; irritet expultricem. Quoad *vsum* soluentium; notandum circa *quando*; cum capiatur ab indicante vincente alia indicantia: dum dolor ita est vehemens, vt nisi materia expellatur, subsequatur fecis vomitus; soluentib. vtendum: nam talis materia; quæ minatur vomitum fecum, magis pōt, quam materia furiosa, seu turgens; quæ cum vincat cruditatis vehementiam, multo magis materia minans vomitum fecum, cruditatem superabit. Accedit, materiam non esse in venis mistam cum bonis succis, nam reperitur in intestinis. Verum, si cacochymia vigeat in toto; non licet ante coctionem soluens exhibere. Quare Auicennas monet, ne illico vtamur clysteribus acutis. Sequitur vt de Alterantibus agamus: quæ etiam insensibiliter vacuare possunt. De his Galenus cap. vlt. lib. 12. method. præcipit, cauendum a vehementer calefacientibus, nisi etiam vehementer digerant: nam frigidos, crassos, & lentos succos liquant, & mutant in flatus; vnde dolor intenditur. Ea autem calefacientia improbātur a Galeno, quæ sunt crassæ substantiæ, non quę tenuis: quamuis potissimum ea probentur, quæ sint tenuis substantiæ, & non vehementer calida, quæ incidunt simul & coquunt pituitam, nec vertunt in flatum. Interim tamen etiam, sed minus, probantur, quę sunt tenuia & vehementis caliditatis: succos enim liquant quidem & in flatus mutant; verum quia tenuia sunt, flatus discutiunt: vnde dolor quidem intenditur, sed non perseuerat. Cum ergo prohibentur, quæ valenter calefaciunt, hoc est, quæ ascendunt vltra secundū caliditatis gradum; & probentur quæ infra subsistūt: iure Alexander lib. 10. probat *succum foliorum rhamni, cum vij. vel viij. granis piperis, et duobus cochlearibus mellis*. Quamuis autem e lib. 8. simplic. rhamni succus sit frigidus, vel in fine primi, vel in principio secundi: eo tamen Alexander vtitur, quia est attenuans in secundo gradu: nec frigiditate obest, quoniam ob mel & piper, medicamentum euadit tenue, & moderatæ caliditatis. Aetius probat *radices verbenacæ rectæ, tenuiter contusas, & decoquit in aqua, ad consumptionem duarum partium*. Auicennas mirabile medicamentum conficit, *ex æquali portione castorij, piperis, anisi, ad* ℥ j. ß. Galenus cap. 4. lib. 9. κ. τόπ. probat *cinerem cornu cerui iuuenis, cum pipere albo, & myrrha: pro cornu* ℥. j.. *accipi possunt reliquorum* g̃. ij. Notandum autem circa *quando agendum*, dum hoc medicamentū, & similia in modum fomenti vsurpantur; dixisse Alexandrum, nisi dolor ope fomentorum mitescat, non opus esse diu calefacere, neque ad vehementiora esse confugiendum, quoniam materia copiosa prohibet: quare materia prima vacuanda, mox fomentis, quod residuum est, dissoluendum.

3. Discutientia.

Quantū deniq; ad vacuantia & insensibiliter & sensibiliter; probatur *ius galli antiqui, cum calorificis propositis alterati, sed additis soluentibus, vt est turbith, cum carthamo, seu onico. Huius classis est oleum, e seminibus lini, & amygdalarum amararum, addito nitro, & melle rosſ. sol. Alexander in potu probat aquas sulphureas & bituminosas, & exhibet dolore actu exsistente. At expedit simul exhibere mel ros. solut.*

4. Discutientia simul & vacuantia.

Colica bilis

Si dolor fiat a bile; Galenus cap. 7. lib. 12. method. in quolibet dolore probat Refrigerantia & humectantia; in aliquo autem dolore (scilicet a bile) probat Vacuantia bilem, videlicet dum bilis retinetur: in aliquo autem dolore probat Adstringentia, scilicet dum aluus est liquidior. Cognoscenda igitur sunt medicamenta refrigerantia & humectantia; vacuantia bilem; & adstringentia. Quoad refrigerantia & humectantia; probatur *medicamentum compositum e violis, pomis, lactuca, nymphæa; conficiatur autem vel sine saccharo, cum exiguo saccharo. Præsertim autem probatur frigidę potus, nisi aliquid prohibeat*: hoc enim gloriatur Alexander e toto se dolorem biliosum sanasse; quia vi huius vincitur & materia morbifica, & caussa generans. Quoad vacuantia, c. 7. li. 12. meth. probatur *hiera, qua Alexander tantum vtitur, si bilis solum in intestinis vigeat; nam si aliunde fluat, addit scammonium.* Dubitare autem quis posset, cur probatur hiera, medicamentum calidum, præsertim cum vis vacuatoria attineat solum ad aloen? quare tutius videretur, vti vel sola aloe, vel simul cum refrigerantibus? Pro resolutione dicendum; si contingat bilem pertinaciter hærere in intestinis, probari hieram: & huc Alexander & Galenus respexerunt: Alexander enim & proponit bilem tunicis affixam. Quod si bilis non admodum hæreat, *aloe sine aromatibus probatur, &, secundum Auicennam misceri debet cum prunis. Vnde probantur etiam tamarindi, manna, syr. ros. sol. quæ in aqua hordei sunt dissoluenda*. Si bilis aliunde confluat, *loco scammonij rhabarbaro vtendum*. Et si eueniat bilem esse affixam, vt hiera sit opus, ne vi calidorum lędatur patiens, *vel hiera est exhibenda cum aliquo refrigerante, vel post hieram exhibendum apozema refrigerans, vt est aqua hordei, vel cichorij*. Deniq; quoad adstringentia; hæc probātur, dum aluus est liquidior, imminet dysenteria. Galenus c. 7. li. 12. meth. probat *halicam, coctam in aqua, immistis granis mali punici: probatur etiam cremor rhois opsoniorum, probantur austeri fructus*. De alijs adstringentibus in fluxu alui dicendum.

Colica ab inflammatione.

Si dolor intestinorum prodeat ab inflammatione, probantur medicamenta Vacuantia, & Refrigerantia, præsertim si inflammatio sit feruidior. Quoad euacuantia, probantur & quæ exhibentur, & quæ immittuntur. Quoad exhibenda, Auicennas inter lenientia probat *medicamentum confectum e cassia, sebesten, syrupo violaceo solutiuo, & tamarindinis, dissolutis cum decocto vel hordei, vel endiuiæ*. Et si bilis exsuperet; Auicennas ascendit *ad scammonium, sed tempore opportuno, apparentibus signis coctionis: at tutius est rhabarbaro vti, cum cassia*. Per sedem probantur *infusa e cassia, oleo violato, cremore hordei, lacte, & sero*: hæc enim medicamenta & vacuant, & refrigerant. Quantum ad refrigerantia, & primum, quoad ea quę assumuntur, Auicennas probat *citrulos, aquam citrulorum, mucilaginem seminum psyllij*, & quæ in dolore colico, a bile citra inflammationem fuere proposita: excipitur autem frigidæ portio, quoniam internis inflammationibus nocet. Quoad ea quæ admouentur, eadem probantur, quæ dicta sunt in ventriculi inflammatione.

Colica, ab alui fecibus retentis.

Quoad dolorem a fecibus prodeuntē, probantur Emollientia, & calida atque acria expultricem Irritantia. Quoad assumenda, probatur *ius galli decrepiti, & oportet vt decoquatur, secundum Auicennam adito sale, anetho, polypodio, & quandoque cum carthamo, Alexander vinum addit, vt medicamentum euadat iucundius. Probat Auicennas ius spinachiorum, prunorum. Alexander ascendit ad pilulas de euphorbio, & de plumbo, nam in plumbo est pondus, vnde descendit, & secum ducit feces*. Et in hoc malo ferme lethali, quia imminet vomitus stercoris, quidam sunt, nec improbandi, qui vtuntur *argento viuo, seu Mercurio per os, quia descendit. Quare in malo hoc contumaci est etiam confugiendum ad elaterium, ad antimonium, ad nucleos pineos purgantes: sunt enim efficacissima soluentia, & liberant homines a morte vicina*. Quoad ea, quę infunduntur per sedem, probat Auicennas *clysteres confectos e maluis, althæa, fœnugræco, furfuribus, caricis, & ex his paratur decoctum, cui additur saccharum rubrum, oleum amygdalinum,*

num,butyrum, pinguedines, item ad irritandum expul-
tricem.sal & colocynthis. Et si feces vehementer resi-
stant, probatur clyster administratus secundum mo-
dum ab Alexandro propositum, nisi adsit inflamma-
tio. Quoad ea quæ applicantur: circa vmbilicum ap
plicabuntur *butyrum,oleum amygdalinum, adipes,fel*
bouis,elaterium, vnguentum Agrippæ, vnguentum de
cyclamino. Et hæc de materia medicinali sanante.

III. Appropriata.

Quoad materiam remedij, respicientis proportio-
nem intestinorum: e capite quarto libri 9. κ.τόπ. pro
batur *cochlea cruda, trita cum duabus cyathis, id est,*
ʒ.xxvj.vel vini,vel aquæ. Probantur interanea galli-
narum,trita, reposita in vas fictile. Ventriculũ quidem
gallinarum aliquando parui facit Galenus, non omnia
intestina: & adspernari videtur in malis ventriculi, non
intestinorum: vnde hoc medicamentum non est contem-
nendum. Galenus præterea libro decimo simpli-
cium, capite de stercore, in dolore colico sine inflam
matione probat *stercus lupinum, & exhibet cum sale,*
& pipere, sed in colica frigida: nam in calida debet ex-
hiberi cum aqua, vtputa ad ʒ.j. Auicennas probat in-
testinum lupinum: quia potest esse aliqua proportio in-
ter intestinum, & intestinum. Dioscorides probat *alau-*
dam assam comestam. Auicennas in potu probat cornu
cerui vstum, quod etiam medicamentum proponitur ca-
pite quarto,lib.9.κ τόπ. Reliqua apud Aetium & Ale-
xandrum videnda.

Diæta, Cibus.

Sequitur materia diætetica. Quoad cibum, de hoc
dicendum vt respicit vitium, in Quanto, & in Qua-
li. Primum ergo, vt respicit vitium in quanto, ad mi-
nuendum materiam, cum Alexandro abstinendum
carnibus, si vires permittant: siquidem, vt monet A-
uicennas, vel ob doloris vehementiam, vel ob vacua
tionem, virtus quandoque ita languet, vt expediat
exhibere *aquam carnis, ouorum vitellos, panem in iu-*
re, & vinum, Secundo, si capiatur victus, vt dirigitur
ad vitium in qualitate, cum dolor fiat a caussa mo-
do frigida, modo calida: si a frigida, e capite vltimo,
libro duodecimo, method. probatur *allium*, nam fla-
tus discutit, & sitim non infert, vt sit rusticorum the
riaca. Dioscorides ait, allium sitim parere: est enim
calidum & siccum in quarto, e libro octauo, simpli-
cium. At sciendum, allium ad differentiam ceparum
sitim non excitare, quia cepa e libro septimo, simpli-
cium, non modo est calida & sicca in quarto gradu,
verum etiam est crassæ substantiæ. Quare cum Gale-
nus loco citato loquatur de dolore colico, prodeunte
e crassa & viscida pituita: cepa, dum agit in pituitam
ob propriam crassitiem non dissipatur; sed agit in tu-
nicas ventriculi, & sitim excitat. At allium, cum sit
tenuis substantiæ, agens in pituitam, ob suæ substan-
tiæ tenuitatem dissipatur: quare non agit in tunicas,
& propterea sitim non excitat. Vnde si allium in-
geratur in nudum ventriculum, non refertum pitui-
ta, sitim promouebit. Et hinc Galenus capite vltimo,
libro secundo, aliment. probat allium in corporibus
non boliosis, sed pituitosis: Quare in colica frigida
probantur allium crudum, in robustis, corporibus;
in reliquis coctum. Alexander probat *vsum porrorum*
in magna copia: item apium, asparagum, succum amyg-
dalarum cum melle, & pipere: quibus etiam condien-
da est ptisana, vt sic vim refrigerandi amittat (hic obi
ter notandum, ne in febribus ita alteretur ptisana, vt
vim refrigerandi amittat.) Auicennas cibos condit
aromatibus. Postremo, quoad dolorem a caussa cali-
da; Alexander probat *ptisanam, si citra mistionem por-*
ri aut salis exhibeatur, quoniam sine sale refrigerat, &
bilem abstergit. Probat etiam ouorum lutea: vnde obi-
ter colligitur, ea refrigerare, & proinde in febribus ex-
hiberi posse, contra aliquos. Probantur olera, vt lactu-
ca, poma. Cucurbita improbatur: nam secundum Ale-
xandrum vi quadam naturali colo aduersatur. Proban-
tur pisces duræ carnis, ostra cochleæ marinæ pedes bubu-
li, ventriculi suum, &c.

Potus.

Quoad potum: in colica frigida Alexander pro-
bat *vinum album, tenue, non astringens, & generosum:*
vnde capite vltimo, lib. 12. method. Galenus ait, agri
colam e meraciori vino bene habuisse. Alexander
probat *vinum medicatum, siue anisatum, siue apiatum.*
Quod si patiens vinum non admittat, Auicennas
probat *syrupum de melle, cum speciebus*. Probatur e-
tiam tunc potus a Rhasi propositus: verbi gratia,
si quis capiat mellis ℔.j. aqua ℔.vj. et decoquat ad spis-
situdinem iulepi: deinde cuilibet libræ addat piperis pul-
uerizati ʒ.ij. in panno ligati: post, refrigerato syrupo fiat
expressio. Aetius probat potum exiguum, licet homo
sitiat; nam copiosa humiditas fauet pituitæ. Auicen-
nas ad mitigandam sitim, probat *iulepum cum potu*
mistum, nam ratione dulcedinis, potus magis pene-
trat. Et tandem in dolore a caussa calida, Alexander
probat *aquam*, etiam extra accessionem. Et præser-
tim abstinẽdum a vino, in colico ex inflammatione.

CAPVT XIIII.

De Vermibus intestinorum.

Nomen.

QVemadmodum Galenus cap.7.lib.1.κ.τόπ. a pe-
diculis morbum pedicularem vocat: ita nos a
vermibus vermicularem appellabimus. Cum
autem vermis attinere possit ad plures corporis par-
tes: nunc intelligimus, quatenus spectat ad intestina.

Generatio.

Generatur hoc malum, dum in intestinis creantur
vermes, qui ita intestina afficiunt, vt corripiant mor
bo in numero aucto.

Definitio.

Quare morbus vermicularis
intestinorum, est numerus præter naturam auctus,
prodiens a verme. Forma est numerus auctus: nam
in hoc morbo est generatio substantiæ, quæ antea
non erat. cap.8. lib. de morb. diff. & cap. penult. libro
14. metho. Numerus auctus est morbus, quatenus est
constitutio præter naturã, lædens operationes: nam
huius suppositum vsque adeo male afficitur, vt facul
tas ad agendum impotens reddatur: omnis quippe
morbus est læsio facultatis, quæ perdet mala suppo-
siti dispositione, & quę dependet a mala constitutio-
ne corporis patientis.

Subiectum.

Subiectum in hac finitione, est
intestinum; ad differentiam morbi vermicularis alia-
rum partium. cap. vlt. lib. 14. meth.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est vermis: qua caussa numerus au
ctus præter naturam intestinorum, ab alio eorum nu
mero distinguitur. Porro, cum vermis (e fine lib. 14.
meth.) sit substantia, toto genere præter naturam; ea
autem quæ præter naturam sunt: possint esse vel caus
sę, vel morbi, vel symptomata: statuimus, vermes esse
caussam, & symptomata. Nam vermis habet ratio-
nem caussæ efficientis, sed contentiuæ, & ex vsu, qua
tenus concurrit ad constitutionem speciei morbi:
ideoque est caussa efficiens, quæ gerit vicem formæ.
Declaro. Et primam, si vermis capiatur, vt caussa con
tentiua ex vsu, qua posita, ponitur & ipsa constitutio
præter naturam, qua remota, remouetur: secundum
hanc rationem vermis est semper morbi in numero
caussa, quia assiduo adest substantia, quæ ante non
fuit: interdum vermis etiam caussa est angustiæ &
constipationis, cum copia excedit, & replet. Et secun
dum hos modos vermis est caussa contentiua ex vsu:
nam præsente verme, necessario est numerus auctus;
eo absenre, imminutus: id quod etiam statuendum
est de verme præsenti copioso & replente, vbi tunc
adest constipatio; eo autem absente, abest. Si autem
capiatur caussa contentiua, vt concurrit ad consti-
tuendam speciem morbi; vermis concurrit a consti-
tuendam speciem morbi vermicularis, quemadmo-
dum sanguis concurrit ad cõstituendam inflamma-
tionem: sicuti enim hęc sine sanguine esse non po-
test; ita nec morbus vermicularis sine verme. Cæte-
rum vermis etiam rationẽ habet symptomatis, qua-
tenus est excrementum mutatum; nam si egredia-
tur

tur, egreditur quod non deberet secundum naturam egredi: si detineatur, detinetur, quod secundum naturę leges non erat detinendum. Iam etiam circa vermium caussas digredimur. Loquemur autem de verme viuente, cuius doctrina explicata, patet etiam de mortuo quid sit statuendum. Generatur autem vermis in intestinis, dum in his colligitur pituita, quæ calido prædita putrescit: vnde, dum calor pituitæ robustus agit in pituitam putrescentem, sole concurrente, procreatur animal vermiculare.

Caussarum vermiũ plenior consideratio.

Vermis, quid.

Quare vermis est animal vermiculare, toto genere præter naturam, in intestinis genitum, e pituita putrescente, a calido pituitæ robusto. Dicimus esse vermiculare toto genere præter naturam: vt pateat natura vermis; siue refertur ad naturam in communi, siue ad naturam humanam. Nam, vt refertur ad naturam in communi: non est elementum, non mistum, sed animal; & secundum Auicennam, non est animal muscale, sed vermiculare; quod idem potest in hac definitione, ac rationale in definitione hominis; denotat enim formam vermis, quæ quia latet, ita est circumscribenda. Si autem vermis referatur ad naturam humanam; est toto genere præter naturam: nam generatur substantia, quæ non deberet generari. Notandum cum Auicenna, si conferatur vermis cum materia adeo putrida, vt vermis ex ea generari nequeat; vermem minus obesse, quã materiam putridam: ideoque melius esse, vt e materia fiat vermis, quam vt materia remaneat secundum se pura, id est, insigniter putrefacta. Deinde diximus: intestinis genitum: ad differentiam vermium, qui extra intestina generantur, vt in auribus, & alijs partibus. Vermes lati solum in intestinis generantur, e cap. 19. lib. 5. de trist. animal. Cum autem sermo etiam fiat de verme lædente ventriculum, quæritur, an in ventriculo generentur vermes: Respondet Aristoteles cap. 3. lib. 4. metheor. vermes non fieri in cibi coctione, sed in segregata putrefactione in inferiore ventre, qui tamen aliquãdo sursum ascendunt. Galenus comment. aphor. 26. sect. 3. tradit, ascarides generari in extremo recti intestini; latos autem vermes generari in omnibus intestinis; rotundos magis in superioribus generari: nec vllam facit ventriculi mentionem. Ratio autem hæc est: Vermes fiunt concurrente materia humida, & viscida; humida, vt putrescat; viscida, vt obtineat calorem robustum: quæ cum desiderentur in ventriculo, non autem in intestinis; iure vermes non in ventriculo, sed in intestinis procreantur. Desiderari autem hæc in ventriculo, non in intestinis, patet: nam pituita in ventriculo est mista cum cibo, cum chylo, cum excremento & tenui, & crasso, ac residet in loco amplo: vnde, licet pituita putrescat in ventriculo, non tamen est particeps caloris idonei ad generationem vermium, tum quia ob mistionem aliarum materierum, & maxime excrementi serosi, non potest obtinere lentorem, vt calor robustus seruetur; tum eriam, quia ob loci amplitudinem pituitæ calor dissipatur. Contra, in intestinis pituita est secreta ab alia materia, & detinetur in loco minus amplo: vnde, quatenus est separata, non adest materia, quæ eius lentorem refringat; quare calor potens seruatur: maxime quia in intestinis minor est capacitas, & quia etiam spiræ reperiuntur, quæ caloris robori suffragantur. Materia vermium e qua, est pituita putrescens: vnde Galenus commen. aphorism. 26. sectio. tertia ait, vermes fieri e putredine: & Aristoteles capite tertio, libro quarto metheor. ait, vermes fieri in segregatione putrefacta. Aetius dicit, in principio accessionum generari vermes, respicit enim ad substantiam e subiacente corruptione, id est, ad materiam quæ incipit putrescere; quare in principio morborum non fiunt vermes nisi primũ materia incipiat putrescere, deinde addit Aetius, vermes generari in vigore, respiciens ad substantiam, quæ putrescit ob malitiam morbi, vi cuius, vt calidi alieni, allicitur calor e materia, vt putrescat: tandem subdit, in declinatione vermes accipere substantiam e permutatione omnium in melius, id est, e materia minus putrescente, quam in statu. Vnde recte scribit Auicennas, satius esse, vt materia suscipiat formam vermis, quam vt remaneat vehementer putrida. Verum in putredine est latitudo: vnde secundum Auicennam, vel est putredo remissa, & tunc fiunt vermes rotundi; vel est vehemens, & fiunt ascarides, nam calor putredinalis magis viget in infernis intestinis; vel est in medio constituta, & fiunt vermes lati. Porro, materia putrescens a qua vermis generatur, est pituita: quæ ob humiditatem, & visciditatem ad vermis generationem est idonea. Hic Paullus dicit, vermium omnium originem prodire e cruda & crassa pituita; putredini accommodata, id est, humida. Auicennas ait, vermium materiam esse phlegma, quod in intestinis calefit, & putrescit. Notandum autem phlegma, quod in intestinis collectum, esse vermium materiam dupliciter: primo, vt seruat formam phlegmatis; secundo, vt degenerat in pus pituitosum, veluti in vlceribus: vnde si sanies in vlcere non sit pituitosa, non generatur vermis. E melancholia, bile, sanguine, non fit vermis. Melancholia enim est frigida & sicca: quare longinqua a proportione vitæ: nec adest calor potens in melancholia ad generandum vermem. Bilis autem ita est calida, vt ex ea non gignatur animal humidum; seu vermis humidus, ob contrarias complexiones: cum enim vermis sit moderare calidus, & magis humidus; a vehementi caliditate bilis ita consumitur humiditas, quæ etiam in bile est exigua, vt non possit vermis generari. Sed nec e sanguine generatur vermis: quia sanguini custodia est attributa, cum omnia membra vehementer sanguine egeant: præterea sanguis proportione respondet carni, ossi, idest, partibus viuentibus, quibus animal secundum naturam est donatum; non autem vermi: insuper sanguis ad differentiam pituitæ, nõ est materia quæ funditur ad intestina, & in eis remanet. Quibus verbis innuit Auicennas, sanguinem non facile putrescere, cum a natura custodiatur: &, si putrescat, non esse materia idoneam, ad formam vermis suscipiendam, cum sit materia, mutari idonea in carnem & ossa, quorum natura est admodum diuersa a verme; nam vermis collatus ad naturam humanam, est toto genere præter naturam: adhæc sanguis non mutatur in vermem, quoniam non effunditur ad intestina, & si fundatur, non remanet; & si remaneat, grumescit, vnde ita refrigeratur, vt si subsequatur putredo, non sit particeps caloris, qui vermis opifex esse queat. Nec obstat, quamuis conspiciatur vermis quandoq; rubeus, quandoque flauus, interdum niger: nam id euenit, vel quoniam aliqua portio horum succorum cum pituita miscetur, vel quia a verme aliqua fit suctio. Nec obstat, quod Paullus dicit, interdum bilem vna cum lumbricis egredi: nam id fit, quoniam bilis petit vel ventriculum, vel intestina. Tandem in definitione diximus: a calore pituitæ robusto: hæc enim est caussa efficiens proxima; nam remota est Sol. Proxima hæc caussa proponitur ab Aristotele lib. 4. methe. cap. de putredine, vbi statuit, generari bestias, quoniam naturalis calor rei putrescentis, idemque discretus ab ambiente, facultatem habet cogendi ea, quę sunt excreta ab ambiente. Quare vermis fit, dum fit putredo a calore insito rei seu pituitæ putrescentis. Oportet autem calorem esse robustum: nam secus ab alieno calore ita dissiparetur, vt materia tota putresceret, nec in vermem mutari posset. Auicenn. hac de caussa dicit, vermem fieri a factore potenti. Et Galen. com. aphoris. 26. sect. 3. dicit, solam putredinem non sufficere ad vermium generationem: verum calorem plurimum requiri. Hinc cum Hippoc.

Locus generationis vermium: & nũ etiã in ventriculo gignantur.

Materia e qua, lumbricorum.

Caussa effi[ciens] proxima.

peuri

pueri adultiores corripiuntur vermibus, nam in valde tenellis, non generatur pituita ita viscida, vt sit particeps caloris ita intensi, vt generet animal. Hæc de definitione.

Differentiæ. Quoad differentias; cum hoc malum sit numerus auctus præter naturam intestinorum, procedens a a verme: Ratione formæ dicendum, numerum auctum esse vel Solum, vel cum Constipatione. Ratione subiecti dicendum, morbo corripi intestina vel Superiora, vel Infima, vel Media. Ratione efficiẽtis, sumendæ sunt differentiæ a verme. At cum vermis sit animal vermiculare, in intestinis genitum e pituita putrescente, a calore pituitæ robusto: ratione formę, cum Aristotele cap. 9. lib. 5. de hist. animal. & Galeno commen. aphoris. 26. sectio. 3. tres sunt lumbricorum species: alij enim sunt Teretes, qui sunt longi, rotundi, graciles, & a nonnullis vocantur serpentes: alij sunt Lati; qui cucurbitini vocantur; nam adsimilantur seminibus cucurbitæ; & Galenus hunc vermem cap. 77. lib. 14. metho. uocat certam fasciam longam & latam præ sefert: alij denique sunt Parui, qui ascarides dicuntur, id est, escam rodentes. Auicennas quatuor species videtur recensere, attamen has tres solum proponit: nam per vermes rotundos & longos, intelligit primam speciem: per rotundos & breues, intelligit ascarides: per latos, siue sint longi, siue breues, intelligit secundam speciem; nam vermes lati & longi nil aliud sunt, quam connexus plurium vermium latorum, sed breuium. Ratione loci, in quo vermes generantur, ita sunt sumendæ differentiæ; cum locus ille sit intestinum; secundum Auicennam, longi & rotundi generãtur in superioribus intestinis, & quandoque vltra cubiti longitudinem producuntur: vermes lati generantur potissimum in medijs intestinis, id est, in colo, & cæco; quamuis interdum gignantur in omnibus intestinis, vt extendantur ad uentriculum, & sedem; vnde quandoque, vt quidam referunt, longitudine æquant 30. pedes. Ascarides generantur in recto intestino, & magni non euadunt, quia vna cum fecibus excernuntur. Ratione materiæ e qua; cum sit pituita putrida, a chylo separata; cum Auicenna tripliciter se habet: vnde, si exigua sit tum putredo, tum segregatio, vermes fiunt longi & rotundi; & hæc pituita viget in primis intestinis, in quibus pituita minus secreta est a chylo: & uiget calor, unde non admodum praua euadit pituita. Si autem summa sit putredo materię pituitosæ & segregatio, generantur ascarides; & propterea ascarides cum Auicenna generantur e deteriori materia, quæ in recto intestino exuberare solet. Si autem pituita medio modo se habeat, procreantur lati: & ob dicit Auicennam latorum esse vehementius puttescentem, materia longorum; hæc autem pituita redundat in medijs intestinis, & usque adeo adhæret intestinorum tunicis, ut uermis ueluti e tunicis enatus uideatur. Hinc Paulus & Aetius dicebant, latos lumbricos esse quasi mutationem annatæ membranę in uermen *quasi*: nam uermis non fit e membranis, sed e pituita, & e viscositatibus, secundum Auicennam, fixis iu superficie intestinorum, vt membrana in vermem mutari videatur. Tandem ratione caussæ efficientis; cum sit calor potens; ab hoc non sumuntur differentiæ, nisi secundum magis & minus: unde calor magis potens, generat uermem magis viuidum; minus potens, minus uiuacem.

Caussa ... proxima.

Signa in genere. Cum autem morbus vermicularis tanquam a caussa continente prodeat a verme: sufficiet de signis vermium dicere. In genere vermis indicatur ex effectu & caussis. Ex effectu, id est, e læsa functione, exeunte mutato, & qualitate mutata. E functione: & primum e rixa, id est, temerario delirio: præterea ex horribilitate locutionis, ex emissione linguæ, e voce aliquando intercepta, ex insigni intestinorum dolore, eoque perforatiuo, e conuulsiuo motu; e scalptu narium, e dentium stridore in somno, e siti, ex ira aduersus expergefacientes, e pulsu imbecillo, e motu cordis prauo, vt cor veluti palpitare videatur. Quoad exiens mutatum, indicatur vermis e saliuæ expulsu in nocte, vnde os est humidum, e vomitu pituitæ non citra fœtorem, præterea e vermibus excretis, ex egestione alui sæpe liquida. Quoad qualitatem mutatam; indicatur vermis e ventris tumore, hydropico simili, e labijs per noctẽ humidioribus, per diem siccis, ex oris fœtore: (vnde etiam fœminæ agnoscũt vermes:) præterea e mutato oculorum colore. Quoad caussas: indicatur vermis, e prægressis caussis, quæ vermium opifices esse possunt. Horum signorum caussæ facile patent ex Auicenna, præsertim cum omnia signa pendeant a vi vermium putrilaginosa, quæ in consensum ducit cor, cerebrum, & ventriculum.

Signa differentiarum. Quoad signa differentiarum, ratione formę, cum sint vermes longi, lati, & ascarides: longi indicantur e dolore prope fundum ventriculi, ac si patiens mordeatur; indicantur etiam e noxa attinente ad ventriculum, verbi gratia, e nausea, siti, cibi in appetentia, singultu, & difficultate deglutiendi. Lati indicantur e fame; nam alimentum absumunt, vnde tempore famis, symptomata intenduntur; indicãtur etiam e deiectione simili seminum cucurbitę. Ascarides indicantur e prurit u ani, vnde patiens ratione pruritus se vehementer scalpit, & vi pruritus quandoque syncope oboritur. Quoad reliquas differentias; circa has non est laborandum: nam si capiantur a loco, in quo generantur vermes, dum cognoscimus vermes esse rotundos, cognoscimus etiam generari in superioribus intestinis, &c. Ita si differentiæ sumantur a materia e qua: dum patet vermes esse rotundos, constat etiam generari e materia, minus & separata, & putrida, &c. Si capiantur differentiæ ab efficiente, cum differentia sit solum secundum magis & minus: quemadmodum vermis procreatur a calore magis vel minus potẽte, ita cognoscimus has differentias e verme, vt est vel magis, vel minus viuidus: vnde magis viuax, magis mordet, & si, dum excernitur, magis mouetur, est etiam magis viuax. Medicus ergo vermes excretos inspiciat.

Indicationes. Quoad præsidia: indicans ex vsu est vermis. Cum autem vermis sit animal genitum e pituita putrescente: ob id indicationes sunt sumendæ a verme, tum quatenus est animal, tum quatenus fit e pituita putrescente. Ideoque perpendenda species, vitium, & caussa generans. Quoad speciem, hæc duplex est: nempe animal & pituita: a quibus prodeunt præsidia determinata, quæ diriguntur vel ad vermem, vel ad pituitam. Quoad vitium ratione vermis, quatenus est animal, vitium spectat ad substantiam, quantitatem, qualitatem & motum. Ad substantiam pertinet, quatenus vermis est substãtia tum animata, tum in toto genere præter naturam. Quatenus est substantia animata & vita prædita, indicat remedium exanimans & mortiferum: vnde, cum vita seruetur ope substantiæ dulcis, & destituatur vi amaritudinis: iure Galenus libro 6. simp. capite de brassica, statuit, enecantia vermes esse amara: vt enim dulcia vertuntur in substantiam vermium, vnde vermes seruantur; ita amara, cum inepta sint pro vermium nutritione, uermes enecant. Nec præter rationem uermis, quatenus substantia animata, indicat mortiferum: nam vermis mortuus facilius expellitur, siquidem viuens, vicinas intestinorum partes apprehendit; mortuus autem cum fecibus vacuatur. Si deinde vermis capiatur, vt substantia toto genere præter naturam indicat, eradicans. Vitium quantitatis hoc loco perpendendum non est; cum remedium eradicans omnem quantitatem dissipet. Quoad vitium in qualitate; cum vermis sit calidus & humidus, indicat refrigerans & siccans. Quoad motum, hic duplex est: alter,

I.

II.

alter, vt vermis petit ventriculum, & hinc sursum mouetur; vnde indicat retrahens infra, siue retractionis caussa, sit vt vermis fugiat, veluti dum amara supra vsurpãtur, siue illa caussa sit, vt vermis non fugiat, sed alliciatur, veluti dum dulcia infra usurpantur. Alter motus est, dum uermes fugiunt amara, ui quorum expedit, ut uermes interficiantur. Quare, cum uermis moueatur procul ab amaris, indicat attrahens ad amara, hoc autem est dulce. Quantum ad pituitæ vitium; vt putrida, indicat eradicans: &, si eradicari nequeat, vt copiosa, indicat minuens; vt humida, siccans; vt viscida, detergens; ut mouetur ad intestina, retrahens. Ratione caussæ generantis; sufficit perpendere præsidia, caussa pituitæ: nam nisi generetur pituita, uermis non potest generari. Vnde si, uerbi gratia, pituita generetur ob uentriculi mala, ob uentriculi, scilicet intemperiem; huic contrarijs occurrendum, ut suo loco docuimus.

III.

Prognostica in genere.

Morbus hic non exigui est momenti, cum vigeat insignis vehementia essentiæ: est enim maximus recessus a naturalis statu, tum ratione vermium, qui toto genere sunt præter naturam; tum ratione materiæ e qua, cum sit materia putrida. Quare ob insignem uehementiam essentiæ, non raro præter uehementiam dignitatis, subsequitur uehementia facultatis, ut patientes periclitentur. Vnde Paullus dicit, plerosque, nulla lumbricorum cura habita, a uermibus fuisse exesos, & conuulsos obijsse.

Prognostica differentiarum.

1.

Cæterum hæc mala intenduntur & remittuntur pro varia vehementia differentiarum, & patientis robore, ac imbecillitate. Cum autem huius vitij differentiæ capiantur a vermis forma, & materia pituitosa: expedit perpendere uim speciei, uitij, & caussæ generantis. Vnde quoad uermem; & primum quoad speciem, cum sint tres species; Auicennas statuit minus prauos esse ascarides; deteriores esse teretes; deterrimos esse latos & longos, nam si lati sint & breues his peiores sunt teretes. Ratio Auicennæ est quia, licet ascaridum materia sit magis putrida, tamen minus periculum imminet, quatenus ascarides & parui sunt, & cum fecibus prompte expelluntur, & præterea a uisceribus magis distant: nam, ut sunt parui, significant vitium in genere exiguum; vt cum fecibus facile expelluntur, significant vitium in quiete remissum, ut distant a uisceribus, colligere licet, uehementiam dignitatis non esse insignem. Quod si uero contingat, ut ascarides sint magni, & diu detineantur: omnia secundum Auicennam sunt intensissima, succeduntque syncopæ & mortes. Dum enim ascarides vastiores euadunt, insigne est vitium in quantitate; quatenus autem diu detinentur, est vitiũ vehemens inquiete: & vt syncopas pariunt, est insignis vehementia facultatis. Lati vermes si etiam sint longi, sunt deteriores longis & rotundis: quamuis enim in rotundis magis possit vehementia dignitatis quatenus generãtur in supernis intestinis; tamen in latis & longis materiæ vitium in forma est vehementius: & similiter secundum quantitatem, & viscidıtatem: & præterea, vt pertinaciter quiescunt: & tandem adest dignitas vehementiæ, cum lati attinere possint etiam ad superna intestina. Secus statuendum, si lati sint teretes. Et hactenus de prognostico a specie. Quoad vitium speciei; primum, si capiatur secundum substantiam, quatenus vermis est substantia animata; referri potest ad alium vermem, vel animatum, vel defunctum. Si referatur ad animatum; cum Aetio vermes rubri, sunt peiores albis, quoniam rubri aluntur sanguine, & hinc probum alimentum consumunt: contra, albi nutriuntur pituita: & ob id in rubris locum habet vehementia insignior essentiæ, cum magis aduersentur naturę vermes rubri, quam albi. Si autem vermis referatur ad mortuum; cum Aetio viuentes sunt defunctis deteriores; contra, cum Auicenna, defuncti sunt peiores viuentibus. Aetius respexit ad uehementiam essentiæ; ratio resistentiæ, aduersus non virtutem, sed medicamenta euacuantia: nam ægrius excernuntur vermes viuentes, unde expedit illos interficere; quare uermis uiuens, est signum vehementiæ insignioris ratione resistentiæ. At Auicennas respexit ad vehementiam essentiæ, aduersus virtutem, ratione materiæ e qua: nam quo magis putrescit materia; eo breuioris uitæ creantur uermes. Vnde uermis defunctus est signum insignis uehementiæ essentiæ, materiæ putrescentis, in corpore exsuperantis. Quoad uitium secundum quantitatem: patet, uermes maiores, & numerosiores, deteriores esse paruis, paucioribus: etenim, dũ uermis est maior, uel numerosior, maior est recessus a naturali statu, & propterea insignior est vehemẽtia essentiæ: quæ referri potest in virtutem, ut, magis lædit; & in medicamenta, ut magis resistit. Quoad uitium secundum qualitatem; uermis calidior est peior; nã est magis uiuax, & hinc magis recedens a naturali statu: unde adest uehementia esentiæ ratione uirtutis, ut magis læditur; præsertim ut patiens magis mordetur. Et præterea adest uehementia esentiæ ratione præsidiorũ; cum facile non cedant interficientibus medicamentis: quia scilicet uermes sunt magis uiuaces. Quoad uitium in quiete; uermis est deterior, quo magis detinetur. Vnde dicit Auicennas, ascarides, si diu detineantur, esse periculosos. Quoad uitium secundum motum; perpendere oportet tempus, & terminum ad quem. Quoad tempus; cum Auicenna & Græcis satius est, ut uermes generentur circa declinationem morborum, quem circa uel initia, uel uigorem: nam dum uermis inter initia egreditur; significat insignem putredinem, ui cuius natura intempestiue ad expellendum impellitur. Dum uero uermis in uigore egretur; significat immodicam malitiam, vnde totis viribus natura nititur uermem expellere. At si circa declinationem, significat mutationem in melius. E dictis igitur colligendum, uermem inter initia egredientem, esse signum uehementiæ insignis esentiæ materiæ morbificę: dum autem egreditur in uigore, esse signum insignis uehementiæ, & esentiæ, & facultatis: dum in declinatione egreditur, esse signum remisæ uehementiæ, tum esentiæ, tum facultatis. Quoad terminum ad quem; cum Galeno com. 18. lib. 2. prognost. melius est, ut uermes deorsum pellantur, quam vt sursum ascendant. Vnde pessimum, si moliantur ad peritonæum vermes: &, si ut Paullus notat, ex inguinibus erumpant.

2.

Ca. 57. lib.

Quoad uitium speciei, ut dirigitur ad materiam e qua; patet malum esse periculosius, ut pituita hæret magis uel putrida, uel copiosa, uel uiscida, uel quiescens: siquidem tunc esentiæ uehementia est insignior. Quoad caussam generantem; perpendenda hæc est caussa potissimum pituitæ: unde uario modo prognosticandum, pro uario uentriculi conditione, vt alibi diximus. Verum addendum: propositas uehementias intẽdi, si cum uermibus annectatur uel febris, uel alui profluuium. Nam multiplex malum peius est quam simplex. Præterea, quoad febrem, febris primum uermium alimentum absumit, unde uermis magis affligit: secundo, cum calor febrilis uermẽ infestet; uermis redditur magis infensus. Tertio, febris, ut postulat frigida, prohibet calida, nõ permittit amara; quare est in causa ut uermis non pereat, & hinc perseueret uehementia uermium, penes uitium secundum substantiam. Quarto, si febris sit putrida, cum uigeat putredo, exsuperat materia, e qua uermis producitur. Quare febris est signum multiplicis uehementię essentiæ insignis, & uermis, & materiæ e qua. Quoad alui profluuium; cum Auicenna satius est, si uermes una cum fecibus exeant, quam si alui fluxus sit coniunctus: nam feces citra spirituum iacturam excernuntur; alui autem fluxus languorem inducit, præ-

3.

sertim

sertim si fuerit fluxus alui sanguineus. Quare alui profluuium est signum insignis vehementiæ facultatis. Tandem vehementia quęlibet insignis indicatur, & potissimum facultatis, si anhelitus sit frequens, frigidus, intumescat corpus; & præsertim si oculi immoti conspiciantur, prorsus desperandum est, quia summa est facultatis vehementia.

Curatio. Chirurgia.

Quoad præsidiorum materias: in hoc malo, venæ sectio non probatur; nam per venam sectam nec vermes, nec materia e qua, id est, pituita, euacuantur. At si forte cum hoc malo sit annexum malum sanguineum; probatur venæ sectio. Quod si aliquis obnoxius vermibus sit, propter copiosam pituitam, quæ in ventriculo generatur: probari possunt fonticuli in cruribus, ad præseruandum.

Pharmaceia Phlegmagoga,

Quoad medicamenta; hæc diriguntur vel ad Patientem non lactentem, vel ad Infantem exsurgentem lac. Quoad patientem non lactentem; materia medicinalis est duplex: alia respicit Materiam e qua, alia Vermes. Respicientia materiam e qua, diriguntur ad Pituitam; & vel ad Vitia pituitæ, vel ad Caussam generantem: de quibus in sermone de intemperie ventriculi diximus. Nunc sufficiat admonere; si pituita tantum re sideat in primis ductibus, præsertim probari *species hieræ*. Si autem etiam in toto abundet, probari *agaricum, non rhabarbarum (quod plerique vsurpant) licet enim hoc amarore suo prosit ad enecandos vermes; nocet tamen, vt allicit non pituitam, sed bilem: inde enim relinquitur pituita*, qua dominante, sopores, epilepsiæ, apoplexiæ, & mortes succedunt. Quare pro pituita in toto exsuperante probatur agaricus, nā huius vi educitur pituita, & cum Mesue egreditur etiam vermis: siquidem amaritudine agarici vermes pereunt; & ob vim soluentem, vna cum pituita egrediuntur. De vsu autem agarici in sermone de affectibus ventriculi diximus.

1. Necantia lumbricos.

Medicamenta, quæ vermes respiciunt, sunt Interficientia, Allicientia, Eradicantia. Interficientia seu enecantia vermes; enecant vel Citra adstrictionem, vel Cum astrictione. Si citra adstrictionem: sunt Calida, aut Frigida. Si cum adstrictione, adstringunt vel Leuiter, vel Insigniter. Calidis utēdum, si febris non inhibeat: frigidis autem, si febris urgeat. Nō adstringentia vsurpanda, si aluus non sit lubrica, probantur adstringentia si aluus fluat, & si moderate fluat, leuiter adstringentia probantur; sin autem larga sit fluxio, adscendendum ad magis adstringentia. Calida interficientia citra adstrictionem, diriguntur vel ad Omnes vermes, vel potius ad vnicam speciem. Quoad priora, quæ respiciunt uermes indifferenter; Auicennas cum reliquis probat *abrotanum, costum amarum, citri semina & cortices, persicariam, persici folia, persicorum nucleos, scordium, magnas antidotos, sed antiquas*. Teretes uermes magis respiciunt, *absinthium vulgare, santonium, cuius semina sacchāro condita sunt in communi vsu*; *hoc autem medicamentum & interficit vermes, ratione amaritudinis seminum, & eosdem allicit, ratione sacchari. Vti etiam possumus lupinis amaris, centaurio minori, ruta, hyssopo, iua, nasturtio, prassio, thymo, cymino, heliotropio minori. Democritus maxime probat stercus muris pulueri zatum*. Latos magis iugulant, *anchusa, lauri baccæ, cardamomum, nigella trita cum sale, filix mas & fęmina, quamuis filix fœmina in fœminis sit suspecta, quoniam e sententia Dioscoridis est caussa sterilitatis*. Ascarides ab ijsdem necantur, a quibus lati.

Ca.57. li.

Frigida enecantia sunt, *acetum, hordeum, sed cum cortice, cornu cerui, lactuca agrestis, succus citri, limonis, arantij medij saporis, sed sumantur hi succi e fructibus maturis: nam immaturi astringunt: probatur oxymeli, syrupus acetos. simplic. Aetius probat vermes terrenos siccatos, numero vij. cum sapa, aut cum mulsa. Probatur etiam radix graminis, quæ in communi est vsu; nam e libro sexto simplicium, hæc radix est frigida, sicca, subdulcis, subacris, suacerba*: qua frigida & sicca, aduersatur vermi calido & humido: quatenus est subdulcis, allicit vermes, ne fugiant ab interficientibus: quatenus est subacris, vermium humiditatem absumit: quatenus est subacerba, diu moratur; vnde efficaciter agit in vermes; nec aluum reddit stipticam, cum leuis sit astrictionis, pręsertim cum sit subdulcis, subacris. *Probatur etiam oleum: vnde cibi oleo potius sunt condiendi, quam butyro: contra clysteres parandi*: nam butyrum allicit vermes, ab oleo fugiunt: etenim, sicuti butyrum est acrimoniæ expers, ita oleum, e capite 18. libro 2. simplic. nisi beneficio artis candidum reddatur, non est, expers mordacitatis, siquidem mordax est portio olei serosa.

Quoad interficientia, quæ vna adstringunt, & primum quæ leuiter adstringunt, sunt *rosæ, cichorium, mastiche, cortex radicis mori, & cum Aetio absinthium, portulaca, myrtus, sumach, plantago, &c.* Hæc de interficientibus. In quorum vsu notandum, quod vermes necantia non debeant balani forma administrari, nisi in ascaridibus. Præterea, si superiora intestina afficiantur, & vermes ad uentriculum adscendant; clysteres allicientes parari debent: si descendant, & affectio spectet ad intestina crassa; clysmis amaris vtendum, qui vermes attingere possunt: non autem glandibus amaris, quæ non vltra rectum intestinum possunt ascendere: ideoque in vermibus longis & rotundis locum habent balani allicientes: nam interficientes, quia non statim possunt vermes attingere, & in eos agere: faciunt vt sursum repant: quod in enematibus non metuendum, quæ contactu statim necant.

2. Allicietia

Quoad Allicientia: hæc locum habent, dum uermes viuunt: & plerunque interficientibus misceri solent. Accedunt autem ad calidum & humidum; & sunt pinguia: vt *saccharum, mel, faui mellis, lac, butyrum, adipes, sapa, medullæ expertes acrimoniæ*. Porro, quoad ubi agendum: dum vermes in ventriculo subsistunt, allicientia non sunt per os exhibenda, sed per sedem, ne vermes ascendant. Glandes hoc in casu non debent oleo inungi, quod inimicum est vermibus, nec eos prolectare potest. Si vermes in ventriculo subsistentes ad os habeant impetum, & homo facile euomat; allicientia in ore sunt detinenda, non deuoranda, vt *saccharum, & os sæpe lacte colluendum*, vt alliciantur.

3. Expellentia.

Expellentia & eradicantia, vt plurimum sunt amara; vt *aloe, eaque non lota, si robustus sit patiens: vnde maxime probantur species hieræ, item pilula Rufi, & agaricus, carthamus, iris, decoctū ebuli, epithymi: ascendere etiam licet ad veratrum nigrum & colocynthidem. Paullus etiam euphorbium & scammonium exhibet: ideoque nec rhabarbarum improbandum videtur*. Sed notandum: scammonium & rhabarbarum, vt bilem allicentia, improbari in vermibus, quemadmodum supra diximus: probari, autē, quatenus amarore vermes interficiunt, acrimonia absumunt vermiū humiditatem, & expultricē irritant. Quare si bilis in toto reperiatur, & vermes subsistant in primis vijs; hæc medicamenta probantur, vel citra minimā dosin, vel ad summum in minima dosi; quoniam enim non vacuare bilem, sed amarore vermes necare est animus; iccirco subsistimus infra minimam dosin, qua non allicitur bilis, sed vermes iugulātur. *His addi possunt fella. Cum Aetio probatur oleum omphacinum, ad* ℥. j. ß. Quoad *vsum* licet summa sit actio vermium: non tamen simpliciter summa dosis soluentium exhiheri debet, & præsertim bilem ducentium: vnde rhabarbari summa dosis erit ℥. j. scāmonij ℈. v. Præterea quo ad *vbi*; iniucunda, vt fel, possunt vmbilico aptari. Interficientia supra vmbilicum applicari debent, ne ascendant vermes, dum fugiunt medicamenta: at euacuantia ipsi vmbilico sunt imponēda. Circa ascarides

Cholagoga quatenus vsurpanda.

notandum

notandum, quoad *vbi* agendum; posse per inferius amara administrari. Vnde Aetius quandoque ascendit ad *pastillos Andronios*, qui vehementer siccant, & materiam vermium, nimirum pituitam, siccando absumunt.

De Victus ratione.

Diæta.

QVoad Diętam: notãdum, an adsit febris, & alui profluuium, necne. Si enim nõ adsint; cum Auicenna probantur cibi calefacientes & siccantes, attenuantes, detergentes, expertes pinguedinis, & dulcedinis, & potius acres, vel acidi: hi enim cibi calefaciendo & siccando prohibent pituitæ generationem; siccanda aduersantur humiditati vermium; attenuando crassam pituitam attenuant; detergent viscidam dissipant, & vermes hærentes mouent: quatenus autem cibus est expers dulcedinis & pinguedinis, adimitur vermibus alimentum. Vnde Aetius probat *allium*: *Auicennas probat ius cicerum, folia caulium, oliuas salitas, nuces siccas, amygdalas, persica, feniculum sale & aceto conditum, cappares, carnes salitas, carnes columbi siluestris.* Victus tenuis improbatur: alias enim vermes magis rodunt intestina & ventriculum: ideo parum cibi, at sæpe exhibendum. Potus proportione respondebit. Quod si patiens febricitet; probantur *cibi parati ex hordeo, & cum Aetio e ptisana, decocta cũ plurimo oleo omphacino*. Cibi condiantur *aceto, acido citri, &c.* Si annexus sit fluor alui; cum Auicenna cibi condiantur *rhoe opsoniorum, seu sumach, succo granatorum, omphacio, aceto ros. & similibus.* Si aluus sit nimis auara; cum Aetio probatur *halica, cum decocto sebesten, ptisana cum copioso oleo omphacino*. Et his vtendum, si patiens non sit lactens.

De Lumbricis puerorum.

Cura infantum.

SI autem patiens sit infans lactens: diriguntur materię ad Nutricem, & infantem. Ratione nutricis conueniunt iam proposita medicamenta. Ratione infantis probatur *fel tauri, vel aliorum animalium, probatur aloe, farina lupinorum, mel*: Et hæc sunt applicanda vmbilico. Expedit enim *allium admuoere prope os infantis. Aetius probat salis granum in ore detentum, vt liquefiat, & deglutiatur; nam vi acredinis, vermes statim subsident. Probantur glandes e melle*. Si pruritus vrgeat, cum Aetio ignitis lapidibus anus fouenda, quia pueri non possunt perferre pruritum. Incantamenta omitto; non enim ad rationalem medicum pertinent: & si quis scire cupiat, videat Sauonarolam in sermone de vermibus.

Hæc dicta sint de morbo vermiculari intestinorũ.

CAPVT XV.

De Alui seu intestinorum fluxu, in genere.

Nomen.

INtestina sunt instrumenta, per quæ egrediuntur excrementa crassa primæ coctionis, dum homo secundum naturam est cõstitutus. Quod si materia per hos ductus non secundum naturam egrediatur: oboritur illud vitiũ, quod vocant alui profluuium: quando scilicet per aluum egreditur materia, quæ non deberet egredi. Generatur hoc vitium, dum intestinis occurrit caussa morbifica, cuius vi læditur ipsorum retentio. Profluuium igitur alui, est exiens mutatum materiæ morbificæ; dependens a læsa retentione intestinorum. Forma est exiens; ad differentiam excrementi quod detinetur, vt contingit in alui stipticitate. Exiens mutatum dicitur; ad differentiam excrementi secundum naturam. Materiæ morbificæ; ad differentiam simpliciter fecum, quæ sunt excrementa secundum naturam.

Generatio. Definitio.

Forma.

Materia

Hæc materia morbifica, quæ egreditur, necessario est minera; ad differentiam vaporis: nam si soli flatus erumpant, non est alui fluxus. Porro hæc materia morbifica, est cibus, com. 13. lib. 2. prognost. cap. 11. lib. 1. de cris. Cibus autem bifariam perpenditur: primum, vt Non est mutatus; secundo vt est Mutatus in ventriculo. Si egrediatur cibus non mutatus; fit fluxus Leientericus, Cœliacus: vt differentia sit solum secundum magis & minus. Si autem cibus sit mutatus; mutatio consideratur secundum triplices coctiones. Quoad mutationem primæ coctionis: hæc materia est vel Alimentalis, in qua mutatur cibus in prima coctione: vel Excrementitia. Si alimentalis; fit fluxus Chylosus, quia chylus egreditur. Materia excrementitia primæ coctionis, est excrementum stercorosum, crassum: vnde appellant fluxum Stercoralem. Si consideremus hanc materiam, scilicet cibum, vt mutationem suscipit in secunda coctione: vel est materia Alimentalis, vel Excrementitia. Si alimentalis; est sanguis; quare fit profluuium sanguinis, quod largiori voce dicitur Dysenteria. Si materia fuerit excrementitia; quandoque est Humor, quandoque Ichor. Per humorem intelligimus excrementum Biliosum, Melancholicum: per ichores, quemlibet succum alimentalem: & dicitur hic fluxus Diarrhoea, communi voce profluuium. Si consideretur mutatio in tertia coctione; est materia vel Alimentalis, vel Excrementitia. Per alimentalem intelligimus materiam pinguem, pinguedinem, humiditates alimentales: vnde fit fluxus, qui dicitur Colliquatiuus. Si vero materia sit excrementitia, non potest esse nisi præter naturã: & solet in ea copia generari; vt, si defluat per intestina, excitetur profluuium alui. Hæc materia duplex est: alia pertinet ad solum Cerebrum: alia potest spectare ad Alias etiam partes. Ad cerebrum pertinet; quãdo excrementum tertiæ coctionis ipsius cerebri, quod vocant pituitam seu mucum, demittitur ad intestina: & appellatur profluuiũ Cerebrale, catarrhale. Ad alias partes spectare potest excrementum, sed potius internas; quando in harum partium abscessibus generatur copiosum pus, quod ad intestina fluit: & dicitur fluxus Purulentus. Sed accidit etiam interdum, vt per aluum reijciantur calculi, vermes: quos tamen nos non proposuimus: quia in fluxu alui præcipuas materias attulimus, cum quibus accidit quandoque, vt vermes & calculi sunt coniuncti. Hæc de materia morbifica: & quotuplex ea sit.

Materia morbificæ quotuplex.

Iam explicandum est, quot modis materia morbifica peccet. Peccat autem in Substantia, Quantitate, Qualitate, & Vbi: cap. 2. & 6. lib. 8. de placitis. In substantia: si exiẽs corrumpatur, & acquirat formam toto genere præter naturam, quandoque remissæ, quandoque insignis actiuitatis: verbi gratia, si in febri pestilenti fiat fluxus materiæ pestilentialis; hæc enim materia suscepit mutationem secundum substantiam, & formam accepit maximæ actiuitatis: dantur enim gradus: ad quod interdum respiciens Galenus, dicit: febres pestilentes ab alijs differre, secundum excellentiam putredinis. Vitium in quantitate est: quando materia, collata cum ijs, quæ per os assumpta sunt, quantitate excedit. Vitium in qualitate, est in Prima, vel Secunda: in prima: vt si fiat fluxus materiæ calidioris, vel frigidioris: in secunda, vt si fiat fluxus materię immutatæ secundũ colorẽ, odorem, vel consistentiã. Tandem si motum perpendimus localem, seu lationem: quoties in fluxu materia præter naturam mouetur, dicitur peccatum in motu: vt sit fluxus Symptomaticus. Addimus in definitione: profluuiũ alui: ad differentiam profluuij aliarum partium.

Vitia materiæ morbificæ.

Caussa efficiens.

Vltimo dicimus: dependens a læsa retentione. Sermonem enim in præsentia habemus de symptomate secundo: ad differẽtiam primi, id est, læsæ actionis (*primum dicitur symptoma, quod immediate morbum sequitur: secundum, quod sequitur primum; vt hoc loco exiens mutatum. cap. 2. lib. 3. de caus. sympto.*) Retentio autem quia prorsus est in fieri, vt omnis actio, nihil indicat:

Frustratio retentricis: 1. primario.

indicat; ideoque caussæ læsionis afferendæ. Retentio læditur, quando eius facultas frustratur. Frustratur autem primario facultas retentrix intestinorum, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læsio facultatis fit ob morbum, qui pertinet ad intestina: & vel occupat intestinorũ Tunicas vel Vasa. Si tunicas est intemperies insigniter humida: unde potissimum contingere solet cœliaca. Si ad vasa spectat: est morbus vel in Compositione, vel in Soluta vnitate. Si in mala compositione: pertinet ad Poros vasorum, & est diapedesis; sit fiat fluxus sanguinis per aluum, per diapedesin: vel occupat Orificia vasorum, & tunc fit profluuium sanguinolentum, per anastomosin. Si in soluta vnitate; fit fluxus sanguinolentus διαιρέσει. Error externus, est materia immodica, quæ non potest a retentrice detineri.

2. ex accidente.

Si facultas intestinorum retentrix secundario frustretur: id accidit, quia frustratur uel Expultrix intestinorum, vel Motrix, destinata a natura propter alui excrementa detinendum. Expultrix quandoque læditur ob Vlcus, vt fit in dysenteria, quandoque ob Inflammationem. Quibus vitjis exsistentibus, materia irritat expultricem: non quia habet vim mordendi; nec quod sui copia extendat; sed pondere; vt colligitur e cap. 13. lib. 3. facul. natural. vbi Galenus vult expultricem insurgere ad expellendum, non modo ratione morsus, vel copiæ, sed etiam ratione ponderis. Per pondus intelligit materiam, quæ propria ratione ob sui copiam, non deberet quidem aggrauare, sed aggrauat tamen, quia relata ad vires sit ponderosa: vt contingere solet, quando intestina sunt affecta vlcere, vel inflammatione. Præter morbos expultricis potest esse error externus: vt materia copiosa, mordax. Caussa denique lædens est motrix pertinens ad ani musculum; cuius officium est partem occludere, vt non assiduo excrementa reijciantur & expellantur: hic musculus si paralysi afficiatur, oboritur fluxus alui: & hac ratione retentrix intestinorum non propria ratione, sed ex accidenti frustratur.

Differentiæ.

Cum sermo fiat, de profluuio alui in genere: differentia debet capi a materia quæ fluit, a loco, vnde fluit, & a caussa efficiente. A materia fluente tot sumi possunt differẽtiæ, quot species & vitia materiæ morbificæ supra sunt proposita. Quoad locum, vnde fluit: materia fluit vel a Toto, vel a Parte: si a parte, uel ab Hac, uel ab Illa: & ab intestinis vel Supernis, vel Infernis. Quoad caussas efficientes profluuium alui fit, quando frustratur retentrix, vel Propria ratione, uel ex Accidenti.

Signa differentiarum a materia.

Vitium hoc in genere patet. Quoad differentias, primo quæ a materia capiuntur: materia quæ egreditur, oculis subijcitur; an sit cibus qualis assumptus est, an chylus, an feces, & quæcunque alia materia. Quoad vitium: peccatum in substantia, id est, corruptio, cognoscitur e fœtore, supra naturalem fœtorem; e morsu: vbi enim corruptio & putredo, ibi calor extraneus, & materia mordax. Vitium in quantitate cognoscitur, si exeuntia sint in maiori quantitate, quam conueniat pro ratione assumptorum. Vitium in qualitate cognoscitur: verbi gratia, si materia peccet secundum caliditatem, ęgri testabuntur in exitu se sentire materiam calentem; & præterea indicatur ex acrimonia: si materia peccet secundum frigiditatem, contra. Vitium in qualitate secunda facile patet; mutatio scilicet secundũ consistentiam, colorem, &c. Quoad uitium in motu locali; cognoscitur profluuium non criticum, sed potius symptomaticum, e mala tolerantia patientis, & quia in lotio coctionis indicia desiderantur. Quoad differentias termini a quo: materia fluit a toto, si prægressa sit totius corporis repletio, verbi gratia, si quis consueuerit pati fluxum sanguinis per hæmorrhoides; & hæc excretio post supprimatur, & sequatur profluuium sanguinis, præsertim melancholici: signum est materiam collectã in toto esse, & a toto fluere. Idem de parte statuẽdum: materiam scilicet potius ab hac parte, quam ab alia prodire, ob dispositionem partis, &c. verbi gratia, si quis copiosissimam habeat euacuationem per os, & per nares excrementi pituitosi cerebri; & cohibita hac euacuatione succedat profluuium alui pituitosæ materiæ; tunc cognoscitur prodire a cerebro. Et sic de reliquis.

Signa different. a caussa efficiẽte.

Caussa efficiens cognoscitur e proprijs vitijs; verbi gratia, si erunt signa humiditatis immodicæ, iudicandum est labefactatam retentricem facultatem. Cognoscitur autem humiditas, qui celerrime & citra morsum euacuantur, quæ ingeruntur. Si morbus pertinens ad retentionem sit diapedesis, vel anastomosis, vel diæresis; egreditur sanguis: de quibus in sermone de sputo sanguinis, cap. 6. lib. 2. Si hoc malum fiat vitio expultricis; aderit inflammatio, vlcus. Signa autem sunt, intestina his vitijs detineri; dolor, febris, &c. de quibus cap. de Dysenteria. Si vitium spectet ad facultatem motricem: aderunt signa paralysis illius musculi: de quibus alias: item inuitis ægrotantibus, & citra morsum egredietur materia.

Indicationes.

Indicationes vtiles, capiuntur ab Exeunte, & efficiente. Ab exeunte, primo a peccato exeuntis materiæ: vt si vitium in substantia, eradicandum: in qualitate, alterandum contrarijs: in quantitate, minuendum: in motu, retrahendum. Ratione efficientis: si capiantur indicationes a morbis, quorum vi facultas frustratur; retentricis morbus, scilicet immodica humiditas, indicat siccum. Quoad morbum secundum vasa: diapedesis indicat densum, anostomosis, astringens; diæresis, agglutinans. Quoad morbos expultricis: si fuerit vlcus, patet indicatio: si inflammatio, itidem indicatio patet, e doctrina de tumore ventriculi. De paralysi musculi alias.

Prognostic.

In genere de periculo nihil certi potest statui.

Quoad differentias igitur formales; cum proposita sit materia, eius tum species perpendi debet, tum vitium. Quoad speciem: si est fluxus cibi non mutati; est admodum periculosum, quia materia est vehemens ratione dignitatis, scilicet ventriculi: quia læsa est actio principalis, nimirum coctio ventriculi. Adest etiam vehementia essentiæ, quia est insignis recessus ab excremento naturali. Adest vehementia facultatis corpus regentis: quia vbi cibus egreditur, quemadmodum assumitur, virtus ferre non potest. Ideo fluxus cibalis maxime est periculosus, & lethalis; si scilicet uires infirmæ sint, & fluxus diu duret. Fecum fluxus, non est admodum periculosus: quia in hac materia non est triplex illa vehementia. Simi liter etiam discurrẽdum circa materiam exeuntem, quæ generatur in secunda, & tertia coctione. Notandum; cæteris paribus alui profluuium semper magis esse periculosum, quoties egreditur materia alimentalis, quam si excrementitia: unde fluxus sanguinis periculosus est; maxime autem colliquatiuus. Quo ad materiæ vitium; si est in forma, dum scilicet exiẽs est corruptus: profluuium satis est periculosum: præsertim quia adest vehementia facultatis: nam omnis materia corrupta, est maligna, mali moris, quæ duo pertinent ad vehementiam facultatis: cæterum intenditur hoc periculũ, prout forma est maioris actiuitatis. Si vitium in quanto: malum periculosius, si in maiori copia egreditur: quia vbi maior copia materiæ, ibi maior recessus a naturali statu, maior vehementia essentiæ, & facultatis. Si vitium in qualitate, fluxus periculosior, ob vehementiam essentiæ, qui magis a naturę modo recedit: uerbi gratia, fluxus atræ bilis pessimus, quia peccatum in qualitate est insigne. Vitium in motu eo periculosius, quo maior impetus: tunc enim maior uehementia essentiæ. Quoad subiectum: profluuiũ est magis periculosum, si intestina superna afficiantur, quam si inferna: quia maior dignitatis vehementia. Quoad efficientes: si

perpen-

perpendamus morbos, vt vehementiores sunt, ita fluxus periculosior. Si humida intemperies, non est ita desperandum: licet augeatur periculum, si hæc fuerit in habitu: quia adest vehementia essentiæ. Si in caussa sit diapedesis, uel anastomosis, est leuis uehementia: multo peius est alui profluuium, si sit dieresis. Quoad expultricem, si morbus sit inflammatio, pro vehementiori vel remissiori inflammatione varie prognosticandum. Similiter dicendum de vlcere: quemadmodum diximus de tumore, & vlcere ventriculi. De motrice, seu paralysi alias. (*In prognosticando respicimus ad vehementiam rerum præter naturam, & ad virtutem. Vehementia facultatis, non pertinet ad vires, sed ad res præter naturam. Quando enim consideramus vires, tum consideramus res secundum naturam; prout scilicet virtus est robusta, vel imbellis. Declaro: Si materia sit mordax, cuius ratione dolor excitetur, & alui profluuium: hoc non pertinet ad res secundum naturam, sed præter naturam quia perpendimus materiam: quæ ita est mali moris, vt non regatur. Amplius vero in eodem subiecto proposito, dum ratione materiæ illius mordacis, excitatur animi deliquium, consideramus, an patiens sit iuuenis, vel senex, boni habitus, an mali, carnosus, an emaciatus: & hoc est respicere ad vires.*) In alui profluuio si vires sint imbecilliores, est periculosum. Ideo Hippocrates aphor. 12. sectio. 5. in tabidis fluxum esse lethalem dixit, quia in his virtus debilis. Et Galenus cap. 5. lib. 2. ad Glaucon. qui scirrho hepatis tenentur, si corripiantur alui profluuio, ait esse lethale, quia vires succumbunt. Ita cęteris paribus, magis periculosum est profluuium in senili ætate, & in puerili, quam in florente, quia vires citius collabuntur. Idem iudicium est de temperatura & habitu, quatenus sunt signa virtutis debilis, vel robustæ.

Curatio. Venęsectio

Quoad venæsectionem; hæc non conuenit, nisi sanguis peccet. Sanguis autem in alui profluuio tantum peccare potest, vt habet rationem caussæ principalis, non vt habet rationem caussæ sine qua nō; quia si posset sic peccare, esset etiam euacuandus. Declaro: Sanguis habet rationem caussæ principalis in profluuio sanguinis: quare aperienda vena, vt sanguis, qui præter naturā in intestina habet impetum, retrahatur: nisi enim fiat retractio, periculum est, ne vires omnino collabantur. Ita etiam sanguis habet rationem caussæ principalis, in profluuio alui, quæ fit ob inflammationem intestinorum: quia inflammatio fit a sanguine, tanquam a caussa principali. In reliquis fluxibus, non potest sanguis habere rationem caussæ siue qua non; multo minus caussæ principalis: nam si fluxus fit materiæ biliosæ, vel pituitosæ; possumus his caussis occurrere citra euacuationem sanguinis; hic enim veluti frenum est, moderans succos calidos & frigidos. In nonnullis quidem affectibus vena secatur, gratia sanguinis, qui habet rationem caussæ sine qua non: verbi gratia, in frigida dyscrasia ventriculi hoc facimus, propter sequentem curationem: oportet enim ventriculo applicare medicamenta calida quæ attraherent a toto in ventriculum, si sanguis adesset; ideoque hic haberet rationem caussæ sine qua non. At in profluuio alui non applicamus attrahentia, nec calida, nec relaxantia; sed frigida potius astringentia. Et ob id semper ad fundamenta oportet respicere. Altimarus probat venæsectionem, sed non explicat, num semper, necne. Si sanguis peccet ratione qualitatis: sat est refrigerare, non euacuare: si ratione tenuitatis; crassefacere. Quandoque est vitiū ratione quantitatis: ideoque minuere licet sanguinem per venæsectionem. Sed semper in quolibet fluxu alui, qui fit a sanguine principaliter concurrente, vitium est in motu; ideoque vtendum venæsectione: cuius beneficio non solum minuimus sanguinem, si copia peccet; sed etiam retrahimus ab intestinis. Quare si vires sint robustę, vena secanda: sin minus, ad cucurbitulas confugiendum. Venæsectio & cucurbitulæ, sunt materiæ remedij vacuantis sanguinem; ideoque non indicantur in methodo medendi, sed extra methodum. In profluuio igitur alui, cum sanguis peccet, interdum ratione copiæ; semper autem ratione motus; prout vehementius est peccatū, prout virtus robustior; ita etiam magis audacter vtemur venæsectione. Si non sit tanta vehementia, si vires dissuadeant, vtemur potius cucurbitulis. *Vsus*. Dum vena est secanda, non fiet euacuatio in magna copia: sed potius reuulsionis gratia pluribus vicibus est quid detrahendum. Quoad *quando*: oportet maxime festinare, eadem hora: quia in profluuio alui, a sanguine, principaliter indicante, adest præsentia sanguinis peccantis, & virtus non prohibet: sed in progressu facile prohibere potest, quia in fluxu alui, virtus non potest robusta manere. Quare etiam noctu, eadem hora qua cœpit fluxus, secari debet vena superior; quia vtimur venæsectione reuellendi caussa. Sed cum profluuium alui a sanguine duplex fit; vel citra inflammationem intestinorum, vel cum ea: Si citra, satius est pertundere cephalicam, tanquam remotiorem: sin adsit inflammatio, potius basilica scindenda.

Cucurbitulæ.

Probantur etiam cucurbitulæ scarificatæ, & non sacrificatæ. Scarificatæ; quando non possumus venam secare: & hæ applicandæ sunt potius superioribus partibus; si non sit coniuncta febris, thoraci, dorso; si febris coniuncta sit, applicabuntur brachijs, & ibi ad libitum extrahi sanguis potest. Non scarificatæ cucurbitulæ diuersas obtinent facultates, pro varijs locis: Si applicentur supernis partibus, vel dorso, vel brachijs; vim habent reuellendi: & his vti licet, non modo in fluxu alui sanguineo, sed in quolibet fluxu, reuulsionis gratia. Si autem cucurbitula non scarificata applicetur abdomini; non permittit materiam fluxam egredi, vt Auicennas notat. Notandum ne sit affectus inflammatorius: neve sit corpus repletum. Quod de cucurbitulis non scarificatis, partibus supernis applicandis diximus, idem quoque de frictionibus & ligaturis statuendum, ad retrahendum, scilicet materiæ impetum.

Pharmaceia.

Quoad medicamenta: materia corrupta, eradicanda: copiosa, minuenda: mala qualitate affecta, alteranda, nimirum, tenuis incrassanda, impetum faciens retrahenda, reuellenda, deriuanda. Id quod vim habet eradicandi, potest etiam minuere, reuellere: verbi gratia dum euacuatio fit sensibiliter per vomitum, per aluum, per lotium, & quandoque per sudorem.

I. Vacuantia per aluum.

Quare in alui profluuio vti possumus *tamarindis, prunis, myrobalanis citrinis, cepulis, emblicis, nigris*; dū institutum est, humores minuere per aluum: permisceri autem debent *rosæ, santala*: quia in profluuio alui, cuiuscunque sit materiæ, necessario sit aliqua calidi innati dissolutio; præsertim dum euacuātia adhibemus. Ideo non improbandus *syrupus ros. solutiuus, qui dissoluitur in decoctione endiu. cum santalis. Probatur rheum, cū santalis, rosis. Probatur aqua B. Virginis*. Et in fluxibus materiæ calidioris, *aquæ B. Virginis Veronenses, sunt optimæ*: quia minuūt materiam morbificam, contemperant succos acres, & (quod maximum est) non permittunt substantiam calidi innati dissipari. Si ferte sit profluuium pituitosæ & salsæ materię; cum periculum immineat dysenteriæ, cum materia mordicare incipiens hæreat in intestinorum partibus; maxime probo vsum *aquarum Tectutij in agro Pistoriensi: si exhibeatur huius aquæ ℔. ij. vel ℔. iij. per quatuor horas ante prandium*. Nec erit præter rationē, si ante cibum exhibeatis aliquid, quod vim habeat corroborandi intestina, nimirum aliqua adstringentia, vt *quæ parantur e rosis*. Materiæ propositæ sic possunt præscribi. *Recipe pulpæ tamarind. diapruni non solut. ana ℥. ß. pulu. ros. ℈. j. cum succo ros. fiant boli*. Vel, *Recipe rhei immaturi ʒ. j. sacchari rosati ʒ. iij. fiat bolus.*

In

In fluxu bilioso hoc medicamento vtuntur; sed rheo immaturo, cum saccharo rosato; ne substantia calidi innati dissoluatur. Administrantur talia in forma consistenti; licet & liquida non improbentur. Quoad *tempus*: debetis quamprimũ exhibere: quia adest præsentia indicantis: & in profluuio alui periculum est, ne dissoluantur vires. Quoad *vbi agendum*: interdum per os, interdum per sedem sunt immittenda; ratione diuersæ subsistentiæ: si enim intestina superna sint affecta, non est ita tutum per os exhibere soluentia.

II. Alterantia.

Quoad alterantia; oportet varijs vti, prout multiplex esse potest materia. In præsentia notetur, si peccatum sit secundum substantiam; prodesse *salsam parillam, chinam. et antidotos recẽtes, dum homo correptus est lue Gallica, & adest alui profluuium*: tunc enim non desistendum a salsa, quia malum pendet a virulentia Gallica. Secundo notandum, vt cum medicamentis respicientibus varias materias, misceantur leuiter adstringẽtia; vt *ros. cichor. absinth. agrimonia, &c.* quia in fluxu alui necessario deperditur substantia calidi innati. Quare, si ratione materiæ morbificæ cogamur vti attenuantibus, laxantibus, hæc maxime nocent, nisi leuiter adstringentia misceantur. Tertio notandum, vt caueatis a dulcibus: hæc enim quia calida & humida, reddunt materiam fluxilem & laxam: potissimum ergo nocent, quando fluxus fit a calida materia, in corpore calido. Quarto notandum; si alui profluuium tussim iunctam habeat; abstinendum esse ab astringentibus: si tussis non adsit, omnia leuiter adstringentia locum habere. Verumtamen, cum medicamenta adstringant, vel per crassam, vel per viscidã substantiam: dum adest tussis, admittuntur adstringentia, quæ viscidam habent substantiam; vt est *tragacantha, farina amyli, symphytum, plantago*. Quinto notandum, ne vtamur ijs quæ recipiunt *acetum*: & potissimum ab acri & copioso aceto est abstinendum. Formula huiusmodi sit: *Recipe succi sonchi depurati ℥.ij. pulueris salsæ ʒ.j. tragacanthæ ʒ.ß. sp. e santalis ʒ.ß. Misce, & fiant boli.* Hoc medicamentum virulentiã gallicam, seu profluuium inde dependens, alterat: quia autem sonchus, & salsa parilla aperiunt atque laxant; pro corrigenda basi, & potissimum salsa, permiscemus ʒ.ß. vel spec. santal. vel tragacãthæ. Quoad *vsum*, monet Auicennas, liquida nocere: potius formam consistentem prodesse.

III. Diuertẽtia. Vomitoria.

Medicamenta, quæ respiciunt vitium materiæ secundum motum, quæ scilicet habent vim retrahendi, sunt medicamenta diuertentia, quæ scilicet per vomitum euacuant: quibus vti licet, si ventriculus non sit debilis. Vomitoria sunt præparanda *cum iuribus pinguibus, cum succo raphani*. Non licet vti valentioribus. Cauendum ab *oleo*: ne nimium relaxetur vẽtriculus. Possunt etiam diuertentia esse medicamenta, quæ per sudorem euacuant. Extra licet vti *balneo moderate calido*. Licet inungere ventriculum *cum oleo anethino, chamæmelino*. Totum inungere licet, licet, excepto abdomine: propter laxantia enim, intestina plus iusto reciperent superfluitates. Si corpus febre affectum non sit, Auicennas ad sudorem prouocandum etiam probat *vinum aquosum*; non pro potu, nec pro vehiculo cibi, sed pro medicamẽto euacuante per sudorem. Præterea medicamenta retrahentia possunt etiam esse deriuantia, idest, diuretica: vt sunt *serum, mel cydoniorum, lupuli, asparagi*. Non igitur præter rationem est, cum alterantibus misceri diuretica.

Sudorifera.

Diffretica.

IV. Incrassantia.

Oportet etiam vti medicamentis, materiam fluxilem, crassam reddentibus. Hæc sunt adstringentia, modo validiora, modo debiliora, pro tenuitate materiæ, & dissolutione calidi innati. Valentiora sunt, e cap. 5. lib. 5. method. *balaustia, hypocistis, rhus opsoniorum, acatia, malicorium, mespila, gallæ*. Debilia; *manna thuris, cortex pini, terra sigillata*. In profluuio alui admodum pertinaci, medicamentum efficacissimum ad incrassandum proponitur ab Auicenna: & est *caseus antiquus salitus; qui sæpe lauari & decoqui debet, vt prorsus euadat salis expers. Dosis ʒ.j. cum succo cydoniorum*. Aetius & alij ad sistendum aluum probant *coagulum equi, & aliorum animalium: quod sane ita administrari oportet, vt e toto sal amoueatur*. Formula sit talis: *Recipe pulu. gallarum immat. rhois opsoniorum, myrtillorum ana ℈j. cum succo cydonorum, fiant pilulæ & exhibeantur*. Extra hoc modo: *Recipe, carnis cydoniorum ℥.ij. pulu. ros. spodij, boli Arm. ana ℈.j ol. cydon. myrtini, ana ʒ.vj. ceræ lotæ cum vino austero. ʒ.ij. Misce, fiat linimentum.* Circa *quando agendum*, Auicẽnas ait: si fuerit alui fluor materiæ putris, & vires non sint debiles; non vtendum esse adstringentibus; quia talis materia eradicanda est: cogimur tamen interdum admiscere adstringentia, gratia calidi innati. Quoad opiatum; hoc est materia remedij, indicati a caussa morbifica, vt peccat vel caliditate, vel tenuitate tamen ratione, vt vtrumque vitium secundum essentiam sit vehementissimum: vbi enim talis est materia, infestant longæ vigiliæ, adest dolor. Opiata autem sunt, *Philonium Roman. requies Nicol. pilulæ de cynoglosso, antidoti recentes, &c.* quæ Auicennas probat, quia materiam tenuem crassefaciunt, vigilias mitigant, sensum obtundunt. Sed hæc solent debiles vires exstinguere: fateturque Auicennas, se quẽdam vidisse defunctum e suppositorio opiato. Proinde permittens adesse oportet, nimirum vires robustas: nam si calidum innatum secundum qualitatem fiat debile, exstinguetur ab opiato. *Vsus*. Summa dosis opiatorum erit ʒ.j. *Tempus*: cum adest præsentia indicantis, idest, materia iam proposita; & virtus permittit. Quare non exspectandum est, vt materia morbifica, quæ est vehemens secundum propriam essentiam, acquirat vehemẽtiam ratione facultatis, vt fiat animi deliquium: ideo non est differenda administratio opiatorum. Quoad *Vbi*, possunt administrari per os, & per sedem.

Opiata.

Diæta medicamentis respondebit. Auicennas improbat dulcia, salsa, acria: & cum cibis miscet moderate adstringentia, magis vel minus, prout necessitas postulare videtur.

Diæta.

CAPVT XVI.

De Leienteria.

Nomen.

QVamuis plures sint species alui fluxus: de duabus tamen solum agam: quibus recte intellectis, iter ad reliquas curandum patebit facillimum. Per leienteriam intelligimus omnem fluxum, in quo id quod assumendo ingreditur, citra mutationem expellitur; siue hic fluxus procedat ex intestinis tãtum; siue etiam simul e ventriculo. Generatur hoc malũ, dum aliquid præter naturam occurrit intestinis, ita vt retentio auferatur: vnde quod ingreditur intestina, affatim, & non mutatum exit. Lienteria ergo est fluxus alui esculentorum non mutatorum; dependẽs a retentrice abolita intestinorum. Genus est fluxus alui: quod contrahitur per differentiam: propterea diximus; esculentorum non mutatorum. Per esculenta non mutata, cum Galeno com. aph. 1. sect. 6. intelligimus cibum: vt si quis comedat carnem vitulinam, eandemque nondum in chylum mutatam deijciat. Præterea per esculenta non mutata, intelligimus etiam chylum. Si enim non intestina solum lędantur, sed etiam ventriculus; cibus egreditur: at si lædantur sola intestina; egreditur chylus, sed permanens non secretus a fecibus.

Generatio.

Definitio.

Postremo diximus: dependens a retentione abolita intestinorum: quod colligitur e cap. 2. libro 6. loc. affe. com. aph. 22. sect. 3. com. aphor. 12. sect. 4. comm. aphor. 1. sect. 6. & cap. 11. li. 1. de cris. c. 2. l. 3. de symp. causs.

Caussa efficiens.

causs. In qualibet leienteria frustratur facultas retentrix; & vel Primario, id est propria ratione; vel Secũdario, propter vitium expultricis. Retentrix vel Labefactatur, vel Impeditur: Labefactatur ab intemperie frigida & humida, vel sine materia, vel cum materia pituitosa, frigida; & hæc est exquisitissima leienteria. Addit Auicennas interdum præcedere intemperiem calidam, cuius ratione retentrix mortificatur; quando nimir. ob vehementiam caliditatis dissipatur substãtia calidi innati, & hinc succedit frigiditas. Quæ autem sint caussæ intemperiei frigidæ & humidæ, item pituitæ acidæ, diximus cap. de intemperie ventriculi. Impeditur retentrix, secundum Aetium, quando intestina afficiuntur cicatrice, quæ solet succedere dysenteriæ. Et in hoc malo chylus tantum eijcitur; non autem cibus nondum mutatus. Hæc potius notha est leienteria. Galenus comm. aphor. 1. sect. 6. non reprehendit antiquos, qui hanc leienteriam proponebant; sed eos, qui credebant hanc solã esse caussam leienteriæ. Egreditur ergo chylus, cum non possit permeare ob densitatem cicatricis: & talis exit, qualis in intestina ingreditur. Expultrix facultas læditur ab vlcere: dum enim materia petit partem exulceratam, irritat expultricem, quæ insurgens ita agit, vt retentrix secundario lædatur. De caussis vlceris, in vlcere ventriculi diximus. Quoad alteratricẽ, hæc labefactatur ex accidenti: nam cibus exit incoctus, quia non retinetur, sed cito deijcitur, si enim retineretur, etiam concoqueretur.

Differentię.

Differentiæ sumuntur potissimum a materia, quę egreditur, & a caussa efficiente. Materia est Cibus, vel Chylus. Efficiens, est retentrix frustrata, vel Primario, vel Secundario. Si primario; vel læditur ob intemperiem frigidam & humidam; vel impeditur ob cicatricem & densitatem. Secundario, ob vitium expultricis, id est, ob vlcus.

Signa.

Læuor intestinorum in genere facile cognoscitur, ex egressu veloci esculentorum non mutatorum. Oculis etiam conspicitur materia: cum cibus vel chylus egrediatur. Quoad differẽtias a caussa efficiente. Si retentrix labefactetur, egreditur cibus; si impediatur, chylus; & prægressa est dysenteria, cicatrix. Si vitium sit in expultrice, signa sunt vlceris.

Indicationes.

Porro, supponentes indicationes generales, de quibus in alui profluuio diximus, tantum specificas proponemus. Igitur, quoad vitium retentricis, si labefactatur ob intemperiem frigidam & humidam: oritur indicatio calefaciendi & exsiccandi. Si annexa sit pituitosa materia; patet quid indicet. Si retentrix impeditũr ob cicatricem, & densitatem, oritur indicatio rarefaciendi, &, si coniuncta sit durities, emolliendi. Quoad vitium expultricis; locum habẽt vlceris indicationes: de quibus ca. de vlcere ventriculi diximus, & infra etiam dicemus.

Prognost.

Hic fluxus in genere admodum est periculosus, ratione dignitatis: præter quam enim quod læditur retentio, etiam concoctio ex accidenti læditur. Est insignis vehementia essentiæ; nam exiens plurimum recedit a naturali statu; cum enim feces egredi deberent, egreditur cibus, vel chylus. Sæpe etiam adest vehementia facultatis: nam vires ferre non possunt egressum cibi vel chyli, vnde mala tolerantia, & leipothymia facile sequuntur. Quoad differentias a materia: Leienteria est periculosior, si egreditur cibus, minus, si chylus: dũ enim cibus egreditur, vehementia dignitatis est intensior, quia læditur ventriculus, non tantum intestina. Et est etiam maior vehementia essentiæ: nam ab excretionibus secundum naturam magis recedit cibus non mutatus, quã chylus. Quoad caussam efficientem, leienteria admodum periculosa est, si retentrix propria ratione lædatur. Cum autem retentrix possit labefactari, & impediri si impediatur; malum fere incurabile, quia cicatricis densitas non potest e toto amoueri. Licet vero ratione cicatricis hic fluxus e toto sit incurabilis: nihilominus tamen homo ita affectus, diutius viuere potest; quam si retentrix labefactata sit in caussa mali: nisi enim breui & primo tempore curetur, fieri non potest, vt homo diu viuat; quia dum cibus non mutatus egreditur, succedit atrophia. Si impediatur; chylus non totus egreditur, quia cicatrix non occupat tota intestina: vnde chylus permeare potest per illa loca, quæ cicatrice non sunt obducta.

Curatio Leienteriæ.

Vena in hoc malo secanda non est, quia potius defectus est sanguinis. Notandum circa communia medicamenta, rat one retentricis; si verbi gratia, leienteria fiat ab intemperie, sed cũ materia, hæc euacuanda est: non enim semper astringendum est, sed considerandæ caussæ. Exhiberi ergo potest *mel. ros. solutiuum, & potissimum hiera. verbi gratia, ℞. sp. hieræ ʒ. ij. pul. absinthy. ℈. ß. cum melle rosa. solut. fiant boli.* Cum autem leienteria fieri possit, ob vitium vel expultricis: quibus medicamentis potissimum communibus, vtendum sit, dum læditur retentrix; iam docuimus. Si autem fiat vitio expultricis; nimirum ob vlcus: vtendum *syrupo rosa. solutiuo, vel manna cum sero chalybeato.* Quoad præparantia; si retentrix lædatur, materiæ exhibendæ sunt *cum saluia, mentha, cum diatrionpipereon*; ratione pituitosæ materiæ. Contra, si oriatur vitio expultricis, dandum *decoctum e soncho, hepatica, hordeo*: ideoque frigidis hic vtendum, sicuti caussa retentricis, calidis. Ob id diligenter oportet cognoscere veras caussas malorum. Notandum autem in leienteria, & cœliaca affectione: (tantum enim differunt secundum minus:) non vtendum esse vehementer purgantibus: quare non licet vltra proposita ascendere. Quæ autem medicamenta materias per lotium euacuent, in generali fluxus doctrina proposuimus.

Præparãtia.

Purgantia.

Medicamẽta specialia.

Quoad leienteriam ob vitium retentricis, retentio vel labefactatnr, vel impeditur. Labefactatur ob intemperiem frigidam & humidam: quare occurrendum calefacientibus & siccantibus: de quibus egimus in sermone de ventriculi dyscrasia frigida & humida. At si impediatur ob cicatricem Aetio vtẽdum acribus, valde attenuantibus: verbi gratia: *℞. oxymeli scill. mellis rosa. ana ℥. ß. spec. diatrionpiper. ʒ. j. conseruæ e flor. malu. ʒ. iij. succi cydoniorum ʒ. ij. Misce, pro aliquot vicibus.* Oxymeli hic ponitur, vt cicatricis densitas attenuetur. Mel rosatum idem præstat, sed minus efficaciter: & præterea beneficio rosarum est in caussa, vt non ita fluat medicamentum. Adduntur species diatrionpipereon, ad efficaciorem operationem & rarefactionem. Conserua e floribus maluæ additur, gratia emollitionis. Tandem adiungitur cydoniorum succus, vt medicamentum moram trahat, & ratione moræ fiat actio. Quia autem interdum contingit, vt cicatrice hac exsistente, corpus ita sit constitutum, vt calida ferre nequeat: propterea hæc corrigenda sunt cum aliquo refrigerante, quod interim attenuandi ac detergendi vim habeat: vt est *hordeum, cremor hordei*. Vel iam proposita medicamenta propinate; & postea aliquid hordei exhibete. Si leienteria fiat vitio expultricis: medicamenta peti possunt e c. de vlcere ventriculi: item e c. sequenti de Dysenteria.

Cicatricem attenuãda.

Diæta proportione respondeat. Et proinde si labefactata sit retentio; occurrendum cibis calefacientibus & siccantibus. Si autem fiat leienteria ratione cicatricis; oportet vti cibis extenuantibus, rarefacientibus: vnde Aetius probat cibos acres, & cum aromatibus. Si fiat ratione vlceris, ratione expultricis: cum vlcus fiat a materia calida & mordaci; cibis frigidis occurrendum.

CA-

CAPVT XVII.

De Fluxu alui sanguinolento.

Nomen. PEr fluxum alui sanguinolentum, cum Galeno c. 4. lib. 3. de cau. sympt. intelligimus omnem alui fluxum, in quo sanguis egreditur: nimirum, fluxum Hepaticum, Dysenteriam, Tenesmum; dummodo sanguis per aluum egrediatur. Generatio. Generatur, dum aliquid morbificum & præter naturam occurrit venis intestinorum; cuius caussa sanguis ibi non retinetur, sed per aluum egreditur. Definitio. Vitium igitur hoc est fluxus alui sanguineus, dependens a læsa retentione venarum intestinorum. Genus est alui fluxus: quid contrahitur per vocabulum sanguinis; ad differentiam aliorum alui fluxuum. Per sanguinem autem intelligimus & purum, & mistum, etiam cum reliquis succis excrementitijs.

Caussa efficiens. Addimus; dependens a læsa retentione venarum intestinorum; ad differentiam hæmorrhoidum. Læditur autem retentrix ob morbum, vel in Mala compositione, vel in Soluta vnitate. Mala compositio est diapedesis, idest, immodica raritas tunicarum venarum in intestinis: item anastomosis, idest, immodica apertio orificiorum venarum. Soluta vnitas dicitur diæresis, quando vnitas venarũ in intestinis soluitur, c. vlt. lib. 5. loc. aff. cap. vlt. lib. 3. de cau. sympt. cap. 2. lib. 5. meth. Diapedesis sanguinis serosi & ichorosi distinctio. In diapedesi egreditur sanguis serosus; qui ob tenuitatem facile egreditur. Per sanguinem autem serosum, non intelligimus ichorosum: sanguis enim serosus est potius frigidus; & est verus sanguis, permistus cum serositate, idest, cum excremento tenui, quod generatur in coctione prima, seu ventriculi. Sanguis autem ichorosus est qui ob caussam aliquam calefacientem vertitur in ichorem: ita vt portio illa ichorosa sit feruens, calida; e qua fiunt erysipelata, febris synochus, vel cum, vel sine putredine. In præsentia igitur per sanguinem serosum, intelligimus frigidum, aquosum, vergentem ad aliquam albedinem, vt similis sit loturæ carnis animalis recens mactati. Et generatur a iecore frigidiore: quod sua frigiditate non potest segregare serum a vero sanguine. Anastomosis. In anastomosi egreditur sanguis vel copiosus, vel acris atque mordax: talis enim sanguis orificia venarum resecare potest. Copiosus sanguis generatur a iecore calido & humido, e bonis & copiosis cibis: vel colligitur, suppressa aliqua consueta vacuatione, quemadmodum etiam colligi potest, quoties artuum aliquis est abscessus. Et hunc fluxum vocant cruentam dysenteriam. Acris sanguis generatur a iecore calido vehementer, ita vt in passiuis potius annexa sit siccitas, quam humiditas. Hæc autem caliditas vel est propria, vel ex accidenti. Propria; dum iecur a principio generationis redditum est calidius; vel etiam dum effectum est calidius, sed citra obstructionem. Ex accidenti; quoties iecur calidius redditũ est, propter obstructiones: vnde color iecoris intenditur; generatur sanguis mordax; & impeditur etiam transitus sanguinis per venam cauam, qui propterea truditur ad venas intestinorum, earumque orificia recludit. Diæresis. Quoad diæresin; soluta vnitas potest fieri, ratione vulneris, ruptionis, contusionis. Sed hæc ad chirurgos pertinent. Nos in præsenti diæresin perpendimus, vt fit per modum abrasionis, quemadmodum in exulceratione. Hæc exulceratio vocatur Dysenteria intestinalis: & si occupet rectum intestinum, dicitur Tenesmus, vbi non tantum sanguis egreditur, sed adest etiam fere assidua excernendi cupiditas, eaque sæpe inanis. Caussa est materia mordax: vt capit. de vlcere ventriculi diximus. Hæc audax tem materia, vt traditur comm. aphor. 26. sect. 4. abradit, primo pinguedinem, deinde superficiem internam intestinorum; tandem veram intestinorum substantiam. Species huius materię colligi possunt com- A metar. aphorism. 12. sectio. 3. & com. apho. 26. sect. 4. Sunt autem bilis, flaua scilicet & atra: ideoque etiam bilis media inter flauam & atram; item pituita salsa; sanguis acris; & sanies. Et, si tenesmus a flatu oriatur; est nothus tenesmus.

Differentię. Fluxus sanguinolenti differentiæ sumuntur a Sanguine, a Loco, & ab Efficiente. Sanguis vel est Purus, vel Permistus: vel peccat Copia, vel Qualitate: Si qualitate, est tenuis, vel acris. Quoad locum: prodit a venis intestinorum Supernorum, vel Infernorum. Caussa efficiens est vel Mala compositio, nimirum diapedesis, aut anastomosis, vel Soluta vnitas, seu diæresis.

Signa. Diognosis ab hæmorrhoidibus. In genere hoc malum facile cognoscitur. Sed oportet distinguere fluxum hunc sanguinolentum, ab hęmorrhoidibus. Si igitur fluxus sit hæmorrhoidalis, egreditur sanguis syncerus: adestque tensio, & tumor aliquis circa venas: quandoque etiam orificia B illarum venarum reclusa esse apparent. His absentibus, iudicandum est, sanguinem effluere a proprijs intestinorum venis. Quoad differentias, quæ a sanguine sumuntur; Si sanguis copia tantum peccet; egreditur ruber; & illico concrescit: & egreditur sine dolore, quia non est mordax. Si autem fuerit serosus; egreditur satis tenuis, non rubicundus, sed leuiter admodum rubeus, instar loturæ carnium animalium recens mactatorum: non concrescit, ob permistum serum: & egreditur sine dolore, quia nondum est particeps acrimoniæ; estque potius frigidus, quam calidus. Si egreditur sanguis aeris, cognoscitur e flauitie; & quia cum aliquo dolore egreditur, habet enim vim mordicandi. 2. Quoad differentias a loco; e cap. 2. lib. 6. de loc. aff. cognoscitur, sanguinem erumpere a partibus superioribus, si mistus appareat cum excrementis: in eo enim transitu fit mistio: præterea pinguedo vel nulla excernitur, vel admodum exigua: ad hæc clysteres non iuuant. C Si horum opposita adsint: dicendum, sanguinem effluere e venis inferiorum intestinorum. 3. Quoad differẽtias efficientis; Si caussa est diapedesis: sanguis exit serosus, vel aquosus, sine dolore. Si anastomosis: egreditur sanguis copiosus, rubore infectus, aliquando acris, cum mordacitate aliqua. Diæresis cognoscitur e dolore, quia soluitur vnitas: adhæc quia egreditur aliqua sanies, in dysenteria enim sanies generatur. Cæterum, eum diæreseos, & proinde dysenteriæ causa possit esse multiplex; nimirum bilis flaua, atra, salsa pituita, sanguis acris, & sanies in abscessu genita: hæ materię cognoscuntur e fluxibus prægressis: verbi gratia; si fluxus bilis flauæ prægressus sit, & subsecuta dysenteria, facilis tunc est coniectura, hanc dysenteriam originem ducere e flaua bile. Idem de reliquis est iudicium. Potissimum saniem in caussa esse deprehenditur, si prægressus est abscessus.

Indicationes. D Præsidia sumuntur a Morbis, a Caussis, & a Virtute. Quoad morbos: diapedesis indicat densans: anastomosis, angustans: diæresis, vniens. Quoad caussas: Diapedesis producitur a sanguine seroso, quare hic inaniendus, deriuandus ad renes: cum per renes portio illa serosa potissimum sit euacuanda. Adhæc, cum hic sanguis generetur a iecore potissimum frigido: oportet iecur calefacere. Anastomoseos caussa est sanguinis, vel copiosus, qui indicat minuens; vel acris, qui indicat attemperans. Et cum gignatur a iecore calidiori, indicatur refrigerans. Diæreseos caussa est succus abradens: qui euacuandus: sanguis fluens arcendus, siue per reuulsionem, siue per deriuationem. Reliquæ diæreseos & vlcerum indicationes accuratius pertractantur cap. de vlcere ventriculi. Quandoque in diæresi, & proinde in dysenteria coniunctus est dolor, qui indicat calidum, vel tenuis substantiæ, vel viscidæ; aut frigidum: de quibus alibi copiose diximus. Virtus indicat alimentum.

Prognoſt.

In genere de periculo nihil certi ſtatui poteſt; fluxus enim alui ſanguinolentus interdum rariſſime remouetur: interdum remouetur a ſola natura, ſine medicamentis; vt teſtatur Galenus capit. 2. lib. 1. loc. aff. Quoad ſanguinem, qui egreditur; Si, verbi gratia, ſanguis peccat copia, fluxus eſt minus periculoſus: nam minor adeſt vehementia, & ſecundum eſſentiam, & ſecundum facultatem. *1.* Si ſanguis ſeroſus exeat; fluxus magis eſt periculoſus: quia intenſior eſt vehementia eſſentiæ, & facultatis: vehementia quidem eſſentiæ maior, quia ſanguis ſeroſus magis recedit a naturali ſtatu, quam ſanguis ſola copia peccans. Adeſt vehementia ratione facultatis; quia dũ ſanguis alimentalis generatur ſeroſus, virtus non ſuſtinet ſanguinis euacuationem, quia eſt exiguus. Intenditur etiam periculum, quia generatur ſanguis ſeroſus ob intemperiem frigidam iecoris. Si acris egrediatur ſanguis; fluxus periculoſior eſt, quam dum egreditur copioſus; Sed minus idem eſt periculoſus, quam dum egreditur ſeroſus; ratio pendet a vehementia eſſentiæ; non enim debet ſanguis acris eſſe, ideoque magis a natura recedit, quam copioſus, minus quam ſeroſus. Præterea maior eſt receſſus, ſi iecur eſt frigidius, vt dum ſanguis ſeroſus exit; quam ſi calidius, vt dum acris exit. *2.* Quoad differentias a loco: reliquis paribus, fluxus eſt magis periculoſus, ſi materia prodeat a venis inteſtinorum ſuperiorum: nam e parte rerum præter naturam, maior eſt vehementia ratione dignitatis, & facultatis: ratione dignitatis, quia ſuperiora inteſtina ſunt digniora, vtpote quæ diſtributioni chyli ſunt deſtinata: ratione facultatis, nam dum fluxus eſt in tenuibus inteſtinis, dolores ſunt vehementiores, quia non ita facile ſuſtinentur; idque præſertim ob conſenſum, quem cum principibus partibus obtinent maiorem, quam craſſa. *3.* Quoad differentias ab efficiente, cæteris paribus, facilius tollitur diapedeſis; difficilius anaſtomoſis; adhuc difficilius diæreſis, quia hic eſt vlcus, quod ſi magnum fiat, etiam lethale eſt malum, comment. aphor. 26. ſect. 4. *4.* Notandum autem in vlcere inteſtinorum augeri & minui periculum pro vehementia cauſſæ abradentis, ut diximus de vlcere ventriculi: Si enim fiat ab atra bile, actum eſt; ſi eſt cancroſum, lethale: nam ſumma eſt vehementia eſſentiæ; & ſic de reliquis. Virtus quo debilior, eo malum periculoſius. Vnde ad vires reſpiciens Galenus comment. aph. 43. ſect. 6. ait; ſi lienoſi afficiantur dyſenteria longa, ſubſequi aut hydropem, aut leienteriam, aut mortẽ; quia virtus eſt debilis. Hinc etiam comm. aphor. 23. ſect. 7. ait: a deiectione ſyncera difficultas inteſtinorum, malum: nã & cauſſa praua eſt, & virtus debilis. Item cõmen. aph. 3. ſect. 6. ait; in longis difficultatibus inteſtinorum inediæ e faſtidio, malum; & cum febre, peius; hæc enim ſignificant virtutem debilem.

Curatio. Veneſectio

Quoad materiam chirurgicam; dum ſanguis vehementer peccat, & vires permittunt, vena ſecanda eſt. Hinc Alexander in dyſenteria, ſi ſit inflammatio cũ dolore, ſi corpus iuuenile, boni temperamenti, & vires permittant, ſique malum oriatur a primitiua cauſſa; venam brachij ſecat, & ſanguinem euacuat ad ℔. ij. Nam ſi hæ conditiones in vnum non concurrant; cum eodem Alexandro, potius per vices, & copia exigua ſanguis euacuandus. Aetius etiam interdum venam ſecat: & quidem plus mittit ſanguinis, ſi maxima inflammatio; & præſertim ſi cohibita ſit conſueta euacuatio. Porro cum fluxus pendeat vel a diapedeſi, vel anaſtomoſi, vel diæreſi: oportet ſcire quid agendum in quolibet vitio, circa vacuationem ſanguinis. In diapedeſi, vena ſecari non debet: quia ſanguis bonus eſt exiguus: adeſt ſanguis ſeroſus, qui potius diureticis vacuandus eſt, non per venæ ſectionem. Præterea, vbi ſanguis generatur ſeroſus, iecur eſt frigidum: non ergo magis debet refrigerari per venæ ſectionem. In anaſtomoſi, ſi ſanguis ſit copioſus, venæſectione detrahi debet, & in magna copia: ſin acris ſit ſanguis, poteſt etiam ſecari vena, ſed non in tanta copia; ſic enim primo euacuabitur ſanguis acris, ſecundo ex accidenti refrigerabitur iecur calidius. Quoad diæreſin; ſecanda eſt vena, ſi diæreſis originem ducat a ſanguine mordaci, & præterea ſi annexa ſit inflammatio, cum hæc proprie fiat a ſanguine. Quoad *tempus*: ſtatim in prima viſitatione vena ſecari debet, quia in fluxu vires cito poſſunt reddi debiles. Quoad *vbi*, probatur potiſſimum, vt cubiti vena ſecetur; quia non modo fit ſanguinis euacuatio, ſed etiam reuulſio: & ſic occurrimus nõ tantum ſanguini copioſo, acri, ſed etiam ſanguini, qui præter leges naturę mouetur. Cucurbitulę, & alia, alibi dicta ſunt.

Pharmacia. Ad diapedeſin medicamenta.

Quoad medicamenta: in Diapedeſi oportet vti diureticis, & calidis: diureticis, propter ſanguinem ſeroſum; calidis, propter frigiditatem hepatis. Quare medicamenta parentur e *ceterach, aſparago, origano, feniculo, cum iure cicerum, hoc modo. ℞. pulu. ceterach, aſparagi, origani, feniculi, ana ℈. vij. iuris cicerum ℥. viij. Miſce*. Cauſſa iecoris refrigerati vtendum *cyphoide, magnis antidotis, trochiſcis de abſinthio, eupatorio: maxime probatur decoctum ſaſſafras*. Cauſſa loci affecti, ad partem denſandum, vti poſſumus *clyſtere confecto e vino auſtero, cum verbaſco & nucibus cupreſſi*. Quib. etiam extrinſecus fomenti forma vtendum.

Ad anaſtomoſin.

In anaſtomoſi vtendum medicamentis, quę reſpiciunt ſanguinis caliditatem & motum. Quare in hoc caſu (non in omni ſtatu) vtendum *aquis Beatæ Virginis*: quę ęgrum interficerent, ſi fluxus prodiret a ſanguine ſeroſo, per diapedeſin. Vti etiam poſſumus *ſero lactis chalybeato, cum ſemine melonum*. Vel, *℞. ſucci endiuiæ depurati ℥. ß. pul. roſ. ℈. ij. coral. rub. ℈. xv. miſce, pro vna vice*. Gratia inteſtinorum, vtendum *clyſtere compoſito ex aqua Beatæ Virginis, vel e ſero chalybeato, cum vino auſtero, additis roſis, & ſucco plantaginis. Verbi gratia. ℞. puluer. roſati ʒ. j. ſucci plantaginis ℥. vj. aquæ Beatæ Virginis, vini auſteri ana ℥. v. miſc pro clyſmo*. Vino hic vtimur ratione moderatę alicuius caliditatis, ad conſeruandum calidum innatum: eſt tamen auſterum, quia etiam oportet occurrere anaſtomoſi.

Ad diæreſin.

Quoad diæreſim: vtendum medicamentis, quæ reſpiciunt Succum mordacem, exulcerantem: & quæ diriguntur ad Vlcus, & ad Dolorem: nam in dyſenteria quandoque dolor acerbiſſimus patiẽtes cruciat.

I. Vacuantia.

Quoad ſuccum igitur mordentem, ſi hic fuerit bilis flaua, oportet hanc vacuare: quare probatur *ſyrupus roſ. ſol. tamarindi, potiſſimum cum caſſia, pruna Damaſcena: (quæ Alexander probat:) ſerum lactis chalybeatum*. His flaua bilis euacuatur, nec augetur mordacitas, nec diæreſis curationi officit. Si fuerit pituita ſalſa, exhibeantur *myrobal. Kebulæ, cum melle roſato ſoluto*. Sed quia pituita ſalſa eſt mordax: debetis hæc medicamenta diſſoluere, vel *cum ſero, vel cum hordeo*, cum detergentibus, & potiſſimum etiam refrigerantibus. Si materia fuerit atra bilis, probantur *myrobal. nigræ, ſyrup. viola. ſolut. cum ſero, ratione caliditatis*. Si autem vlcus fiat cancroſum, hæc cum prædictione exhibebuntur: eſt enim lethale, & curari non poteſt. Si materia mordax ſit ſanies, vt in abſceſſibus: probatur *mel roſatum ſolutum, mel viol. ſolu. cum ſero lactis*. Quoad *vſum*: hæc euacuantia quamprimum ſunt exhibenda: niſi enim hæ materiæ mordaces euacuentur, prohibent vlceris agglutinationem.

II. Ad vlcus. 1. Mundificãtia vlceris.

Porro, ratione vlceris, medicamenta eſſe debent Mundificantia, Implentia, Agglutinantia. Mundificantia leuiora ſunt. *furfures, hordeum, lupini, fumaria, mel crudũ mel roſatum, mulſa, orobus, parietaria, amygdalæ amaræ, ſerum lactis, aquæ Beatæ Virginis*. Vehementiora ſunt, *praſſium, gentiana, aqua oliuarum ſalitarum aqua piſcium ſalitorum: quidam addunt vrinam*. Vehemẽtiſſima ſunt, quæ proponuntur a Galeno

no c.5.l.9.κ.τόπ. charta combusta, calx viua: non extincta: cadmia, sandaracha, squama æris, sulphur, æs vstum: & inter composita, trochisci de charta combusta. In dysenteria igitur his vti possumus, pro vlcerum discrimine: debilioribus, in minori vlcere; vehementioribus in grauiori. Pastilli modo citati, ita fiunt: *℞. chartæ combustæ ʒ.x. sandarachæ, auripigmenti, squamæ æris, aluminis scissi, calcis viuæ omphacij, ana ʒ.v. croci, opij ana ʒ.ij. conterenda conterantur, cum vino myrtino, fiant pastilli.* Hic fortia corriguntur: ne vlcus fiat corrosiuum ob acria medicamenta, miscetur omphacium, quod prohibet vlteriorem corrosionem. Præterea Galenus calcem exstinguit, cum succo plantaginis, ob eandem intentionem. Conficit medicamentum, cum vino myrtino adstringente, & prohibente corrosionem. Interdum loco vini, vtitur decocto rosarum. Respiciens ad dolorem, qui in dysenteria esse solet, quia ab acribus medicamentis exacerbari posset, ideo permiscet opium: pro cuius correctione crocum addit. Quoad *vsum*: fortioribus in pauca quantitate vtendum. *Modus & tempus* patent. Quoad *locum*: pro substantia mali in intestinis tenuibus, vel crassis, vti debemus medicamentis: obseruantes, vt fortiora non per os exhibeantur, sed tantum per inferiora. Implentia cauitatem sunt, *sarcocolla, mastiche, bolus Armena, cortex thuris, cum vino stiptico*. Quib. supra & infra, vti licet: si infra; addere possumus *consolidam, siue tutiam*. Nec est abs re, hæc medicamenta diluere *cum cremore vel alicæ, vel cochlearum, vel testudinum*. Agglutinantia proponuntur a Galeno c.7.l.4. meth. & c. de vlcere ventriculi. Hæc vim habent siccandi, astringendi: vt, *balaustia, gallæ, malicorium, rhus opson. rosæ, cum decocto cydoniorum, myrtillorum, rubi*, & nisi inflammationis sit suspicio, *cum vino etiam austero. ℞. baccarum myrti ʒ.j. mala cotonea mediocria numero ij. aquæ ℔.v. scobis, seu limaturæ corticis vel loti arboris, vel pini ℥.ij.ß. fiat decoctio ad tertias.* Cum Aetio licet hoc medicamento vti etiam in potu: exhibet, quantum homo bibere potest. Sed licet etiam infundere per clysterem.

2. Implẽtia.

3. Agglutinantia.

III. Ad dolorẽ.

Caussa doloris licet vti anodynis: quæ triplicia sunt, proprijssima, propria, & impropria. In dysenteriæ proprijssimis vti non possumus, quia & calida sunt in primo, & tenuis substantiæ, ideoque vim habent laxandi: in fluxu autem laxare non licet. Probantur igitur anodyna propria, & impropria: hæc frigida sunt; illa substantiæ viscidæ. Propria sunt *seuum caprinum, quod est magis stipticum, quam hircinum, licet hircinum magis resoluat*. Probatur etiam *adeps suillus*, qui vtrumque seuum superat in mitigando dolore: quia autem non habet vim stipticam, non licet eo syncero vti, sed aliquid adstringens, & magis condensans permiscendum. Ad quod fundamentum respiciens Auicennas, vtitur *butyro, sed cum sanguine draconis*. Gal. c.1.l.12. meth. probat *succum tragi, & seuum hircinum: ceratum rosatum, mitigat dolorem, roborat: præterea addi potest cremor hordei*, vt medicamentum aliqua e parte accedat ad impropriè anodynum, ratione alicuius, sed exiguæ frigiditatis. Probatur *cremor alicæ, ius arietis, ius castrati*. Ad mitigandum dolorem præstantissimum est, quod conficitur *e iure intestinorum brutorum. Sicut etiam probatur ius confectum e testudinib. ex anguillis, e cochleis. Omentum castratorum animalium optimum est*. Pro clystere ita ordinabitur: *℞. seui hircini ℥ ij. ouum integrum, iuris intestinalis ℥. vij. misce pro clysmo.* Sal non imponendus. Non inijciatur clyster admodum calidus. Possumus etiam inunctione vti: *℞. butyri ℥.ß. seui hircini ʒ.vj. sanguinis dracon. ℈.j. olei mastichini, cydon. ana ℥.ß. Misce, & fiat inunctio*. Fomentum: *℞. decocti tragi, hordei, alicæ, ana ℥.ij. olei mastichi. ℥.j. myrtini ℥.ß. fiat optima conquassatio, & pannus infusus applicetur abdomini*. Quoad impropriè anodyna, probatur *mandragora, hyosciamus, papaueris semina, capita, & opium ipsum*. Sed notandum, circa *quando agendum*, nõ vtendum esse his medicamentis, potissimũ quæ opium recipiunt, nisi dolor sit vehementissimus, & vires possint sustinere; interdum enim ne suppositoria quidem ex opio ferre possunt. Post vsum horum, *vt Philonij, vel similium, intestina abluenda sunt cum vino*, vt corrigatur detrimentum, & frigiditas, quæ ab opiatis induci solet.

Anodyna digerentia.

Anodyna frigida.

Ad dolorẽ in tenesmo

Quantum ad dolorem in tenesmo, potissimũ probantur suppositoria. In dysenteria autem omnino studendum, vt homines præseruentur a tenesmo: nam in descensu materiæ acris vix fieri potest, vt non subsequatur tenesmus. Ideo fiat *suppositorium e seuo hircino*. Potissimum autem iuuat, si vel paretur insessus vel fiat euaporatio *e decocto florum verbasci, cum butyro, cum caulibus*. Vrgente dolore, addantur etiam *capita papaueris. V.G. ℞. flores caulium, flores verbasci, ana M.j. capita papau. albi. numero viij. butyri ℥.iij. aquæ ℔.vj. fiat decoctio ad quartam partem, & fiat euaporatio*. Potest etiam administrari fomentum. *℞. chamæmeli, tapsi barbati ana M.j. flo. calendulæ M.ß. fiat sacculus, qui calefiat ex aqua feruente, vel e vino optimo, si caussa sit frigida, sedique admoueatur*. Præterea in caussa frigida, *lignum nucis aut cupressi bene calidum podici applicetur*: quod sane opẽ ferre solet haud mediocrem. Si dolor & egerendi conatus vehemẽs, sit, ac superioribus nihil cedat, *balanis e seuo aut pinguedine, cum cera, miscenda sunt narcotica, vt philon. athanasia, &c.*

Victus ratio.

Diæta varia esse debet, pro discrimine caussarum: respondebitque medicamentis, verbi gratia si fiat fluxus ob diapedesin, *vinum* est exhibendum, si ob diæresin, nequaquam, cum sit dysenteria, feruor & inflammatio in intestinis.

CAPVT XIIX.

De Hepatis affectibus: & primum de Hydrope.

Iecinoris affectus præcipui.

SAnguificatio respicit vitam, non meliorem vitam. Sanguificatricis autem facultatis instrumentum legitimum, est sola iecoris constitutio. Ideoque vitia illa excutiemus, vi quorum male habet iecur secundum constitutionem. Per constitutionem intelligimus temperamentum iecoris, & compositionẽ. Non loquor de calore innato, seu de spiritu innato: (sunt hæc duo synonyma:) quia hic spiritus non est verum instrumentum huius facultatis; quamuis sæpe Galenus dixerit, spiritum seu calorem innatum esse animam, aut primum animæ instrumentum. Ratione tẽperamẽti iecoris, agemus de Hydrope: ratione compositionis, de obstructione: ex his reliqua vitia facile patebunt.

Nomen.

Hydrops ita nominatur, quia necessario in hoc malo peccat materia serosa, aquosa, in omni hydropis specie. Generatur hoc malum dum iecori aliquid præter naturam occurrit, vi cuius ita læditur sanguificatio, vt producatur materia, quæ sit opus quoddam præter naturam: quæ, dum propellitur in cauitatem abdominis, sui præsentia ita replet cauitatem, vt abdomen augeatur. Hydrops igitur nihil aliud est, quam tumor inferioris ventris, procedens a serositate. Forma est tumor: qui in hydrope quandoque est morbus; quandoque symptoma. Si enim magnitudo hæc aucta, est caussa læsæ operationis; est morbus: sin minus, symptoma, quando scilicet tumor in abdomine paruus est, vt non lædatur actio abdominis, sed & musculi abdominis, & reliquæ partes, suo officio fungantur. Quod si tum forte aliqua actio lædatur, est ex alia caussa. Subiectum proprium est venter inferior, ad differentiam partium aliarum, & hydropis capitis, seu ventris supremi, & hydropis thoracis. Per ventrem inferiorem, intelligimus vniuersum abdomen.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Caussa efficiens est materia serosa.

Efficiens caussa, est serosa & aquosa materia:

ſicut enim nomen huius vitij indicat, neceſſe eſt, vt magnitudo fiat a materia aquoſa. Cæterum hæc materia aquoſa non ſemper ſuperat; nec fieri poteſt vt ſit ſyncera: habet enim materiam flatulentam & pituitoſam congenitam. Diſcrimen aũt eſt, quia quandoque materia aquoſa prædominatur, quandoq; flatulenta, quandoque pituitoſa; prima ſpecies vocatur Aſcites; ſecunda Tympanites; tertia Anaſarca. Hæc materia, ſecundum Galenum cap. 2. lib. 3. de ſympt. cau. eſt prauum opus, inſequens læſam ſanguificationem. Quamuis enim iecur materiam puram gignat; nihilominus ſæpe fit, vt ob ſuum robur & præſtantiã opus genitum in ſe non contineat, ſed expellat. Expellit autem in hydrope in abdominis cauitatem, & ſpatium illud potiſſimum quod eſt inter peritonæum & inteſtina; non ad cauitatem inteſtinorum, ſic enim non fieret tumor, ſed materia per aluum egrederetur. Læditur autem iecoris ſanguificatio, quia eius facultas fruſtratur, vel Læſa facultate, vel ob Errorem externum: interdum, quia ab obſtructione impeditur: potiſſimum autem quia labefactatur facultas ob intemperiem, quæ eſt morbus, habens rationem cauſſæ efficientis tumorem, ſed remotæ, non proximæ. Labefactatur autem facultas ſanguificatrix, quia ſubſtantia propria intemperie afficitur. Per propriam ſubſtantiam intelligo id, quod paſſim Galenus vocauit proprietatem ſubſtantiæ, capit. octauo, libro tertio, de ſymptom. cauſſa, quia ſanguificatrix pro proprio domicilio habet hanc proprietatem iecoris. Subſtantiam appello propriam, quia ita eſt peculiaris iecoris, vt in reliquo corpore nulla ſit ſubſtantia, quæ ſimilis ſit ſubſtantiæ iecoris; quemadmodũ enim domicilium facultatis viſiuæ eſt humor cryſtallinus: ita facultatis ſanguificatricis ſedes eſt propria iecoris ſubſtantia. Quod ſi quis dicat vniuerſum iecur eſſe domicilium ſanguificationis; ne is male dicit; quia ſanguificatio fit a propria iecoris ſubſtantia, & a toto iecore, vt vtrumque ad hanc actionem concurrat: quemadmodum & Philoſophus dicit, non pupillam videre, ſed oculum totum: actio enim eſt ſuppoſitorum; & ideo dico, vtrumque concurrere, tum propriam ſubſtantiam, tum iecur totum; vt *Quod*, concurrit ſubſtantia iecoris propria, tanquam quid præcipuum, ad edendum ſanguificationem, nõ tamen perfectam: at vero totum iecur concurrit, vt *Quid*, non ad incoandum, ſed ad perficiendum αἱμάτωσιν. In propoſito malo labefactatur facultas, quia redditur intemperata propria iecoris ſubſtantia; cum hæc ſit illud præcipuum, quod concurrit vt agens, ſed per tẽperiem, tanquam proprium inſtrumentum. Hæc autem intemperies frigida tantum eſſe poteſt, non calida: nam flatus, aquoſitas, & pituita, ſunt opera frigida; quæ, ceu effectus, teſtantur ſuorum principiorum naturam. Effectus ſunt frigidi: ergo etiam calor eſt imbecillis, & intemperies frigida. cap. 3. lib. 5. de loc. affect. Flatus etiam generari poſſe ab intemperie calidiore, non negamus: ſed hoc non fit læſa facultate, verum ob errorem externum. Hæc intemperies frigida ſolet eſſe humida; interdum eſt ſicca, vt in ætate ſenili. Et hæc intemperies, quandoque habet congenitum iecoris tumorem frigidum, ſcirrhoſum: imo neceſſario perſeuerante hepatis ſcirrho, hydrops ſuccedit. Porro intemperies frigida, modo intenſior eſt, modo remiſſior. Semper generatur materia ſeroſa: quia non poteſt eſſe hydrops, niſi ſit aqua: verum ſi intenſa eſt iecoris frigida dyſcraſia, generatur aquoſa materia exſuperans, vnde aſcites fit: ſi remiſſior fuerit frigiditas, materia pituitoſa & flatulenta dominantur. Hæc vero frigiditas interdum primam originem habet in iecore; interdum primo alias partes occupat, moxque iecori poſtea impertitur: verbi gratia, primo excitatur intemperies frigida in iecore, ob potum frigidiorem, hinc plus iuſto refrigeratur iecur. Ob immodicum etiam ſanguinis fluxum, iecur refrigeratur. Præterea interdum ob immodicam iecoris caliditatem hydrops ſuccedit, vt in præſeruatione tunc egeamus frigidis: (nam in cura calefaciendum, quia hydropis materia fit a iecoris frigiditate.) Poteſt autem iecoris frigiditas etiam a cauſſa calida produci; quia cum violentia diſſipatur calidum innatum iecoris, vt frigidum euadat. Inſuper frigiditas hæc aliquando in alijs partibus primo oritur: verbi gratia, quando hydrops fiat a ſcirrhoſo liene: tunc enim non fit, quia materia producitur a liene; ſed a frigiditate iecoris, quæ cauſſata fuit a frigiditate lienis. Quod de liene dico, idem de reliquis partibus intelligendum, meſenterio, omento, ventriculo, diaphragmate. Generatur autem materia ob errorem externum, quoties noxia materia ſubminiſtratur hepati: ſiue ventriculus ob intemperiem hanc materiam gignat; ſiue error in cibis & potu committatur.

Fruſtratio ſanguificatricis.

Dyſcraſia frigida iecoris.

Error externus.

Differentiæ.

Quoad formam: tumor vel eſt Morbus, vel Symptoma: item vitium hoc in magnitudine, interdum Annexam habet intemperiem frigidam, interdum Non. A ſubiecto non ſumuntur differentiæ, quia abdomen vnicum eſt ſubiectum. Quoad cauſſam efficientem, alia Proxima eſt, alia Remota. Proxima eſt tumoris materia quæ dominatur, ſeu exſuperat: eſtque Vapor, vel Minera. Si vapor, hydrops Tympanias. Si minera, eſt materia vel pituitoſa, & dicitur Anaſarca: vel aquoſa, & dicitur Aſcites. Cauſſa remota eſt, ob quam hæ materiæ generantur: cuius differentias propoſuimus.

Signa.

Hoc malum in genere facile cognoſcitur: quia oculis & manibus ventrem præter naturam tumidiorem: (ad differentiam grauidarum:) cognoſcimus. Quoad differentias formales; ſi tumor ſit morbus, læduntur functiones non tantum iecoris; ſed etiam muſculorum abdominis, & ſepti tranſuerſi: contra, ſi ſymptoma. Preterea, an cum magnitudine aucta iungatur morboſa intemperies; cognoſcitur, quia abdominis partes non nutriuntur ob intemperiem. Quoad cauſſam efficientem, & primum quoad proximã; e cap. 3. lib. 4. de dignoſcen. pulſ. ſic cognoſcitur: tangi debet abdomen, pulſari, & commoueri: nam ſi fuerit anaſarca, ad tactum & compreſſum excitabitur fouea, quæ pituitæ eſt indicium. Si pulſu exaudiatur ſonus, inſtar tympani, ſignificatur flatus, & tympanites. Si commoueatur æger de latere in latus, & murmur, ſtrepitus, ac veluti fluctuatio quædam aquæ ſecundum abdomen audiatur; eſt aſcites. Interdum hydropes permiſti ſunt: verbi gratia, ſi in compreſſione obſeruetur fouea, cum duritie, & pulſu ſonitus non audiatur, erit tympanites: nam quia in hoc hydrope permiſtus eſt flatus, item aqua copioſa; hæc aqua prohibet, quo minus ſonitus e copioſo flatu audiatur: & hoc cognoſcitur e duritie, quæ tactu obſeruatur, indicat enim flatus copiam. Quod ſi aſcites ſolus fit; nec ſonitus percipitur, nec durities. Quoad cauſſas remotas; ſi materia gignatur, læſa facultate ob intemperiem iecoris frigidam, prægreſſæ ſunt cauſſæ, quæ iecur potuerunt refrigerare: vt immodicus frigidæ potus, immoderatum ſanguinis profluuiũ, tumor frigidus vicinarum partium, &c. Verbi gratia, ſiquis patiatur tumorem lienis, & hydropicus euadat, facile cauſſa cognoſcitur. Quod ſi hæc abfuerint, & vitia potius ad ventriculum pertineant: dicemus, materiam genitam eſſe ob errorem externum.

Indicationes.

Tumor momentaneam habet permanentiam, & remota cauſſa cedit: proinde non indicat vtile. Morbus indicat vtile: ideo ſi adeſt frigiditas abdominis, indiget calefactione. Vtiles igitur indicationes deſumuntur a cauſſa efficiente. Hæc duplex eſt: alia proxima, alia remota. Quoad proximam: materia vaporoſa, indicat vacuans per inſenſibiles meatus; ſicut etiam minera, quatenus in vaporem conuertitur. Minera autem per ſe conſiderata, vapori contradi-

ſtincta

stincta, indicat vacuans per meatus sensibiles, ideoq; euacuanda, siue sit pituita, siue aqua. Quoad caussam remotam; hæc est vel materia genita: (*nam indicatio sumitur a præsenti, ideoque non a materia generanda:*) vel caussa generans. Genita materia est, quę nondum producit tumorem, & nondum collecta est in cauitate: (alias enim esset proxima materia: & hæc non tantum indicat euacuans, vt materia, quæ in cauitatem fluxit, & proxima dicitur; sed etiam ratione motus & fluxionis indicat vacuans reuulsorium, deriuatorium. Caussa generans hanc materiam, est iecoris dyscrasia: quæ indicat alterans per contrarium. Quoad caussam caussæ: si morbus sit vel in liene, vel in alijs partibus vicinis, quid indicent harum harum morbi, e proprijs, e capitibus petendum. Vitales indicationes desumuntur a subiecto; non tamen ab abdomine, quia non est pars præcipua, quæ eam obtineat præstantiam, vt ab ea indicationes vitales haurire cogamur: vnde interdum neglecta abdominis virtute, abdomen pertunditur. Per subiectum igitur hoc in loco, non intelligimus subiectum morbi, sed caussæ morbificæ, caussæ generantis: quod subiectum est hepar, interdum lien, interdum ventriculus. Sed sufficiat solum versari circa iecur: quod sane, ad similitudinem ventriculi, per suum calidum innatum indicat moderate calefaciens, nutriens: & per proportionem substantiæ suæ propriæ requirit Hepaticum auxilium, quod foueat & roboret propriam iecoris substantiam.

Indicatio a subiecto caussæ generantis.

Prognost.

Malum hoc ab initio non est incurabile: com. 111. lib. 5. de vict. ac. Augetur periculum pro vi differentiarum, vt interdum spes omnis aboleatur. Quoad formam: deterior est hydrops, si tumor morbus est; si annexa intemperies frigida morbosa. Quoad differentias a subiecto (non morbi, quia hoc subiectum idem semper est) caussarum efficientium primarum; tympanias difficilius curatur, quam ascites. Quoad differentias a caussa efficiente: si caussa proxima sit materia flatulenta, difficulter vacuari potest, quia per meatus insensibiles educenda, vt autem residet in cauitate interna peritonæi, ægerrime euacatur: quo respiciens Aetius, dicit: tympaniam difficilius curari. Si respicias ad caussam remotam, generantem has materias; cum materia aquosa fiat a iecore frigido magis intense quam flatus & pituita: ob id dixit Auicennas, ascitem difficilius curari. Non ergo pugnat cum Aetio, qui respexit ad proximam caussam. Præterea pro discrimine caussæ remotæ, variæ etiam prædicendum. Si iecoris frigiditas sit coniuncta scirrho: mors prædicenda. Et si fiat e scirrho lienis, qui sit incurabilis; etiam impossibile est, iecoris frigiditatẽ, quæ fouetur a scirrho lienis, e toto superare. Sed differentia est: quia si scirrhus in iecore est, citius perituit. Si contingat, verbi gratia, vt fiat per morbum acutum: (nam huic interdum hydrops succedit, com. 2. lib. 2. prognost.) vt plurimum lethalis est hydrops; quia in iecore est insignis noxa, & virtus est debilis, ob morbum acutum præcedentem.

Curatio. Venæsectio.

Secanda est vena, dum in corpore hydropico peccat sanguis, & virtus permittit. Virtus potest esse robusta in quacunque hydropis specie, etiam in ascite; vnde Auicennas in ascite abdomen perforat, cũ virtus est valde fortis. Sanguis peccat, si fiat hydrops ę suppressione sanguinis menstrui, hæmorrhoidum. com. 111. lib. 4. de vict. acut. & hic hydrops non est tympanias, nõ ascites, sed hyposarca: imo si esset ascites, non prohiberetur venæsectio, si sanguis peccaret ob suppressam aliquam euacuationem. Errant igitur qui ad solam auctoritatem respiciunt Galeni, dicentis, non esse secandam venam in hydrope, nisi sit hyposarca, & fiat e sanguinis suppressione. Hinc Auicennas, ad methodum respiciens, dicit in ascite secandam esse venam, dum hydropicus conqueritur de dolore lateris: significans, si hydropicus afficiatur e-

A tiam inflammatione, pleuritide, angina, &c. venam esse secandam, cum in his malis peccatum sanguinis sit vehemens. Præterea in hydrope vesicatoria probantur; quæ possunt abdomini & cruribus opportuno tempore applicari. Probantur & fonticuli, nisi aliquid prohibeat, in ascite: prohibet autem quandoq; virtus, pertinens ad crura; quia cruribus sunt administrandi, vt colligitur e com. apho. 8. sect. 6. Si enim in hydrope crura sint tumefacta: virtus crurum prohibet exulcerationem fonticulorum: cum periculum sit, ne vlcera putrilaginosa, & gangrænosa euadant. Si ergo tumida sint crura, locum non habent fonticuli: si nondum sint tumida; optimum est vlcera excitare fonticulis. Præterea in ascite probatur punctio secundum vmbilicum, & scrotum, vbi hæ partes tumidiores apparent, ob aquæ præsentiam. Prodest etiam punctio secundum talum, cap. 3. lib. 9. κ. τόπ. Probatur setaceum circa scrotum, si pars illa est aqua repleta.

Vesicatoria & fonticuli.

Punctio.

παρακέντησις.

B Tandem ad abdominis perforationem confugiendũ, dum summa est vis materiæ aquosæ, vt mitioribus euacuari nequeat. Summa vehementia cognoscitur; quando breui tempore copiosa aqua generatur. Euacuatio in hac materia, non fiat confertim, quia virtus non potest sustinere. *Tempus*, est præsentia indicantis, si nihil prohibet. Quando ergo copiosa est materia, & virtus fortis; non debemus exspectare dum patientes proximi sint morti. Quoad *Vbi*: perforatio facienda in abdominis parte dextra, si lien est affectus; in sinistra, si iecur; per tres digitos sub vmbilico versus latera. Indicatur hoc a subsistẽtia aquæ. Aqua indifferenter subsistit in qualibet parte ventris inferioris: nec tamen quælibet abdominis pars indifferenter aperitur: quia affectus secundum aliquas partes prohibet, secundum aliquas permittit. Dum enim affectio est in liene, oportet vt æger decumbat in parte sinistra: & hic decubitus est magis commodus, ratio-
C ne huius ægri: quod si ergo foramen in hac parte fieret, vix posset præcaueri, ne qua assiduo egrederetur. Eadẽ ratio est de iecore. Cucurbitulis etiam, & alijs chirurgicis materijs vti licet: magna potissimum cucurbitula, cum multa flamma, abdomini in tympanite admoueri potest.

Cucurbitula.

Præsuppositis medicamentis communibus, de appropriatis loquemur: ea sunt Euacuãtia, Alterantia, & Corroborantia. Vacuantia vacuant vel per διαφόρησιν, vel per Sensibiles meatus. Sẽsibiliter vacuantia, alia respiciunt caussam remotam tumoris, alia proximã. Materia remota, est aqua, vel pituita. Aqua euacuari potest per aluum, & per lotium. Per aluum euacuatur materia aquosa *succo iridis succo soldanellę, succo ebuli, & sambuci.* Respicimus hic ad materiam, quæ nondum in abdominis cauitate est collecta: sed colligi potest, ideoque cum adhuc sit in venis & ductibus, non egemus remedijs vehementissimis, nec
D ad elaterium ascendendum. Pituitosa materia euacuatur *agarico, carthamo*: non licet vti colocynthide. De rhabarbaro nihil dicimus, quia in hydrope est instar pestis: cum non bilis, sed pituita sit euacuanda. Vtendum igitur agarico: non vehemẽtioribus; quia respicimus ad pituitam, quæ residet circa iecur, & partes vicinas *Vsus. Quantum*: succi propositi exhiberi possunt a ℥. ij. ad ℥. vj. Et his vtendum, toto ferme morbi processu, non tantum ante vehementiora, sed & post, prout aderit præsentia huius materiæ, quæ regeneratur, & nondum est perducta ad locum, vt tumorem efficiat. Licet etiam gratia huius materiæ vti diureticis proprie dictis. Quoad *modum*: potus administrentur in puluere: quia omnis materia humida, sua humiditate actuali nocet.

Medicamẽta.

Vacuantia materiã remotam.

Quę caussam proximã tumoris sensibiliter vacuãt, debent esse efficacissima. Ratione aquæ igitur probamus *elaterium, antimonium:* quia hæc materia reperitur in illa cauitate abdominis, quæ est inter peritonæum & intestina, vbi non sunt meatus: vnde ne-

Vacuantia materiã proximam.

ceſſarium eſt, vt medicamentum ſumma violentia attrahat materiam illam aquoſam: ideo licet vti *elaterio ad ℥.ij.iij.iiij. & vltra, cum pilulis alephanginis*, pro *correctione elaterij*. Ratione pituitæ, aſcendendum *ad trochiſcos albandal, qui conficiuntur e colocynthide: probantur pilulæ fœtidæ, de euphorbio. Vſus: quando*: His vtendum poſt mitiora: primum enim mitioribus vtẽdum, deinde valẽ ioribus, & rurſus validioribus, pro præſentia materiæ vel proximæ, vel remotæ. Quoad euacuantia inſenſibiliter; probatur *medicamentum e cochleis, Aetij: medicamentum ex artemiſia, decocta in vino generoſo, & dictamo Cretico. Emplaſtra e baccis lauri maxime probantur. Si mittatur homo in aceruum frumenti, ſub radijs ſolaribus; eſt mirabile. Sudorifera probantur, & præſertim nouum illud inſtrumentum ligneum, quod ad exigendos ſudores, in morbo potiſſimum Gallico, iam vſurpari ſolet. Probatur emplaſtrum confectum ex albo veratro: vnguentum Aggrippæ.*

Alterantia, & roborantia.

Roborantia ſı̇t calida, vt *decoctum guaiaci, ſaſſafras, item hepar lupi valde commendatur*. In viuendi ratione, ab omni humido abſtinendum.

CAPVT XIX.

Plenior affectuum iecoris explicatio: & primum de vitijs ad hepar, vt membrum ſimilare, ſpectantibus.

Morbi iecur infeſtantes.

IEcur poteſt conſiderari, vt membrum ſimilare & diſſimilare: ideoque varijs morbis affici poteſt, c. 6. lib. 8. κ. τόπ. c. 7. lib. 5. loc. aff. Ratione partium ſimilarium affici poteſt iecur Intemperie; item Imbecillitate, quam vocant hepaticam affectionem; præterea Cachexia & Hydrope. Ratione partium diſſimilariũ affici poteſt iecur Obſtructione. Quod ſi conſideretur iecur ſimul & vt ſimilare, & vt diſſimilare; afficitur Inflammatione, Scirrho, Vlcere. Inflammatio, quatenus eſt intẽperies, pertinet ad partes ſimilares, quatenus tumor, ſeu magnitudo aucta, ad diſſimilares pertinet. Idem dicendum de tumore ſcirrhoſo. Vlcus eſt ſoluta vnitas, quæ in partibus ſimilaribus & diſſimilaribus locum habet. Si iecur conſideretur ratione ſuæ proprietatis, vt pars determinata: poteſt detineri morbo Gallico, de quo nos infra operis huius libro quinto agemus.

De iecoris Intemperie, Imbecillitate, Cachexia, & Hydrope; primo quidem de Definitionibus, & Cauſſis.

Dyſcraſiæ nomen.

PEr intemperiem intelligimus morboſam: quia verſamur in parte curatrice, non in parte tuendæ ſanitatis. Galenus enim cap. 4. lib. 2. temper. aliam facit intemperiem ſanitatis, cuius ratione membrum eſt vel neutrum, vel inſalubre, perſiſtit tamen intra latitudinem ſanitatis. Alia intemperies eſt ægritudinis, cuius ratione membrum egreditur limites ſanitatis, & non eſt amplius neutrum, ſed ægrum. *Eſt autem intemperies, temperamentum naturale immutatum, lædens operationes iecoris.* Eſt craſis naturalis immutata: quia dum fit intemperies, fit morbus, qui procedit ex immutatione naturalis temperamenti. Eſt autem temperies mutata: & propterea morbus non eſt in fieri, ſed in facto eſſe: morbus non conſiſtit in mutatione, ſed in mutato eſſe. Quæ autem ſint cauſſæ, ob quas naturale temperamentum immutatur; diximus, cap. de intemperie ventriculi, verbi gratia, cibus calidior, medicamentum calidius; hæc enim vt ventriculum calidiorem reddere poſſunt, ita etiam iecur. Quod de cauſſa calefaciente dicimus; idem de refrigerante, & reliquis dicendum. Facultas iecoris attratrix & alteratrix potiſſimum læduntur ob intemperiem frigidam; retentrix ob dyſcraſiam humidam; expultrix ob ſiccam, cap. 2. l. 3. de ſymp. cau. Hinc colligendum, ſi iecur afficiatur intemperie frigida; ſuccedere hepatis imbecillitatem, cachexiam, & hydropem, quando enim non eſt admodum intenſa intemperies, fit iecoris imbecillitas, ſi intenſior, fit cachexia, ſi adhuc magis intendatur, fit hydrops.

Dyſcraſia iecoris quid?

Imbecillitas hepatis.

Imbecillitas iecoris vocatur affectus hepaticus, per quem interdum Galenus videtur intelligere frigidã intemperiem. At lib. 8. κ. τόπ. imbecillitatem iecoris etiam ex alijs intemperantijs oriri ſtatuit; cum dicit, pleraſque hepatis affectiones, initium ducere ab illis deiectionibus, in quibus excreta ſimilia ſunt loturæ carnis animalis recens mactati. Verum quidem eſt: quod illæ deiectiones non perſeuerant, dum malum progreditur, ſed mutantur, pro diſcrimine intemperiei: vnde optime locutus eſt Galenus, quando dixit, initium capere a deiectionibus. Inter initia ſunt illę deiectiones; mutantur autem malo progrediente, vt infra in ſignis trademus. Et forſan Altimarus hoc non vidit. Exquiſita imbecillitas & proprie dicta, refertur ad intemperiem frigidam; ratione cuius attractrix iecoris non attrahit, vt deberet; & ſanguificatrix diminute ſanguificat; vnde imminuitur functio attractricis & alteratricis, ratione frigiditatis. De cauſſis autem intemperiei frigidæ, locuti ſumus cap. de intemperiei ventriculi.

Cachexia.

Quod ſi frigida iecoris intemperies magis confirmetur; introducitur Cachexia, ideſt, malus habitus totius corporis: quod vitium eſt via ad hydropem, ſicut imbecillitas ad cachexiam. Fit cachexia (quicquid dicat Altimarus) quando non fit bona nutritio, ob tertiam coctionem læſam. Læditur autem coctio hæc tertia, (ſicut etiam coctio ventriculi, c. 1. lib. 3. de ſympt. cau.) non tantum ob intemperiem partium, vt Altimarus velle videtur; ſed etiam ob errorem externum, ideſt, ob vitium alimenti: maxime cum vitium primæ coctionis non poſſit corrigi in ſecunda; nec ſecundæ vitium in tertia. Læditur ergo coctio illa tertia, ob noxium alimentum, ideſt, ob vitioſum & improbum ſanguinem, qui generatur ratione intemperiei iecoris frigidæ. Hæc autem eſt Exquiſita Cachexia. Notha enim ſecundum Auicennam fieri poteſt, etiam ob vitium pulmonis: quando aqua in pulmone colligitur. Quare *Cachexia eſt deformitas totius, procedens ab intemperie frigida iecoris*. Hinc colligitur, malum hoc eſſe ſymptoma, conſiſtens in qualitate mutata; quæ qualitas mutata refertur in frigidã intemperiem iecoris, tanquam in morbum præcipuum.

Hydrops.

Si intemperies magis magiſque confirmetur, cachexia degenerat in hydropem, ſeu aquam inter cutem. Hoc malum fieri nequit, niſi iecur afficiatur frigida intemperie. Temperamentum enim iecoris mutatur in frigidius, vt alimentum non conuertatur in probum ſanguinem, ſed vel in aquoſitatem, vel in ſanguinem pituitoſum, vel in flatus. Et hic eſt hydrops exquiſitus, in quo iecur per eſſentiam afficitur; ad differentiam Nothi hydropis. Gal. c. 7. li. 5. de loc. aff. dicit, in hydrope affici iecur, interdum primario, interdum ſecundario. Quod male quidam interpretantur; interdum per eſſentiam, interdum per conſenſum. Si enim in omni hydrope iecur afficitur dyſcraſia frigida; quomodo poteſt affici per conſenſum? Quare ſtatuendum, iecur ſemper per eſſentiam affici: frigidam tamen hanc dyſcraſiam aliquando in iecur primo introduci, interdum primo in alias partes, & ab his poſtea in iecur, verbi gratia, ſi quis poſt ieiunium bibat aquam frigidiſſimam & copioſam: veriſimile eſt, hinc iecur primo refrigerari, ob quam refrigerationem non fiat bona ſanguificatio. Interdum autem ab alijs partibus frigiditas iecori impertitur. ca. 5. lib. 2. ad Glauc. vt, ſi ob ſcirrhum lienis hydrops oriatur: cum enim ratione tumoris lien reddatur frigidus, hanc ſuam frigiditatem iecori cõmunicat, vt iecur afficiatur frigido morbo. *Hydrops ergo eſt tumor*

Definitio hydropis.

ventris productus ab intemperie frigida iecoris. Tumor interdum est morbus, si ad insignem perducatur magnitudinem, vt functionem lædat, interdum est symptoma, cum non lædit functionem, vt explicatur cap. 12. lib. de diff. morb. Quare Galenus ad varia respiciens, varie loquitur: nec ob id sibi contradicit, vt Argenterius existimat: nam in lib. de tumoribus præter naturam, circa finem, cōnumerat hydropem inter tumores, quatenus est morbus. Ad lib. diff. sym. cap. 4. vult, hydropem esse symptoma, & quidem in genere functionis læsæ. At obijcitur: si tumor est symptoma; non tamē sit læsa actio, sed qualitas mutata? Respondendum Galenum loco citato, hydropem considerare vt symptoma est, non ventris inferioris, sed iecoris: iecoris morbus est frigida dyscrasia; symptoma uero est læsa sanguificatio. Dicitur tumor ventris inferioris, ad differentiam hydropis, qui fit e pulmone, & est tumor in ventre medio. Hic tumor ventris inferioris, producitur a frigida intemperie iecoris, ad differentiam hydropis nothi. Porro frigida iecoris intemperies in hydrope semper adest, secundum Auicennam; quia calor iecoris imminuitur, tum quia resoluitur, tum quia interdū exstinguitur: nam calor iecoris naturalis interdum repente imminuitur, interdum autem longiori temporis spatio remittitur. Et hoc Auicennas desumpsit e Gal. com. 1. lib. 2. prognost. & cap. 7. lib. 5. loc. aff. cap. 5. lib. 2. ad Glauc. & comm. aph. 22. sect. 3. addit Galenus, intemperiem hanc frigidam, esse vel Cum tumore iecoris, uel Citra tumorem. Dum est citra tumorem; hoc fit, vel ratione caussæ Calefacientis, & proinde dissoluentis calorem naturalem: (sicut minor flamma a maiori dissipatur, vt etiam insinuat Alexander) vel ratione caussæ Refrigerantis. Quæ autem sit caussa calefaciens, quæ refrigerans, dictum est in ventriculi intemperie, verbi gratia, immodicus vsus medicamentorum calefacientium, vsus frigidorum, copia frigidæ. Admonet Galen. imminui calorem iecoris, quia caussæ calorem imminuentes, agunt in iecur, vel Immediate, vel per Medium. Immediate, dum, verbi gratia, e potione frigidæ iecur refrigeratur (hic in curatione respiciendum ad iecur, non ad aliam partē.) Interdum caussæ agunt per medium; quod vel est Totum corpus, vel aliqua corporis Pars. Totum corpus multis de caussis refrigerari potest: interdū propter febres, quæ calorem dissoluunt; interdum ob immodicas euacuationes, quæ corpus refrigerant: idem accidit ob suppressam vacuationem cōsuetam, vel mensium, vel hæmorrhoidum: sic enim totum refrigeratur, & frigiditas iecori impertitur. Pars autem refrigerata iecori impertitur frigiditatem, vel per simam partem, vt refrigeratus ventriculus, refrigerata intestina, mesenterium refrigeratum, lien vitio frigido laborans: vel pars iecori frigiditatem communicat, per vias spectantes ad partem gibbam, vt sunt partes spiritales, nimirum pulmo; item renes & vterus. Hæ sunt caussæ hydropis.

Frigida iecoris intemperies: & huius caussæ.

Caussæ triū hydropis specierum.

Sed pro recta hydropis curatione, paullo altius caussas eius rimari oportet. Hydrops omnis fit a iecoris frigiditate: com. aphor. 11. sect. 4. attamen discrimen est: nam, si intensior sit frigiditas, oritur Ascites, quia aqua producitur, seu aquositas, & sanguis serosus; si frigiditas remissior, producitur vel sanguis pituitosus, vnde Hyposarca, uel flatus, vnde Tympanias. Loquemur ergo de caussis materiæ aquosæ, pituitosæ, & flatulentæ.

Ascitis caussæ.

Materia aquosa, secundum Auicennam, est caussa coniuncta ascitis, seu tumoris abdominis (non intemperiei frigidæ, cuius est effectus.) Hæc materia aquosa frigida est & humida, quia producitur ab intemperie, non calida, sed frigida: effectus autem sapiunt naturam suarum caussarum: item oritur e potione frigidæ, ex vsu cucumeris, anguriæ, melonum. Hæc aqua dū egreditur per abdomen, aut per alias vias, fœtet, nec videtur putredinis expers: vnde qui ascite laborant, interdum magna siti afficiuntur; vapores enim ab aquosa materia prodeuntes, calidi, siccique, petunt os uentriculi. Frigida quidem hęc est materia, quia producitur a frigido: sed postquam genita est, cum sit excrementitia, & resideat in loco, qui familiaris & naturalis non est aquositati; putrescit, & ratione putredinis calorem acquirit: unde sitis, & reliqua fiunt. Hæc materia aquosa, est portio cibi & potus: quos dum natura conficere non potest, producit sanguinem aquosum, interdum & lotium ipsum permiscetur; nam ascite laborantes, exiguum reddunt lotium. Residet hæc materia inter Zirbum, & Siphac, id est, inter omentum & intestina, vt pertingat etiam ad diaphragma. Sed dubitatur, cur hæc materia in corpore colligatur? & cur potius in proposito loco, quam in alijs? item per quas vias in hanc abdominis capacitatem deferatur. Secundum Auicennam, colligitur hæc materia in corpore, uel ratione Facultatis, vel ratione Materiæ, uel ratione Viarum. Ratione facultatis, uel Segregantis iecoris, uel Attrahentis renum. Dum enim iecur est robustum, & optima fit sanguificatio, fit etiam segregatio & expulsio excrementorum, & proinde serositatis: quæ omnia fiunt a valido iecore. Sin accidat, vt iecur frigidius euadat; non potest propria munia obire, non recte sanguificat, non segregat: & hic est exquisitissimus hydrops, quia fit vitio iecoris. Si autem renes consideremus, dum sunt robusti, valide attrahunt: dum imbecilles sunt, & præsertim dum frigidi, non attrahunt, & proinde serositas colligitur. Et hic est hydrops spurius: præsertim si cum frigiditate renum, non fuerit coniuncta frigiditas iecoris. Vitio autem materiæ hoc fit; quoties materia vel plurima est (vt Auicennas inquit) vel non bene digesta. Plurima est, cum aliqui frigida copiosissima vtuntur. Et animaduertendum; si accidat, vt simpliciter retineatur potio, & venter intumescat, hic est hydrops spurius, qui facile tollitur: Si vero non modo detineatur potio, sed etiam refrigeretur iecur; tunc hydrops est legitimus. Materia autem non bene digesta est, dum non bene concoquitur a iecore: & hic est hydrops exquisitus. Ratione viarum fit hydrops, quoties viæ angustentur, & potissimum viæ ad renes pertingentes. Angustantur autem vel ratione materiæ copiosæ, crassæ, vel viscidæ, interdum ratione calculi, ratione apostematis, inflāmationis. Hæ caussæ sunt, per quas materia in corpore retinetur. Sed cur potissimum resi det in cauitate abdominis? Auicennas dicit hoc fieri, ob imbecillitatem partiū, ob propinquitatem, & ob minus incommodum. Ob imbecillitatem partis: quia partes debiles facile suscipiunt: illa autem pars laxa est & debilis. Accedit propinquitas: est enim cauitas illa maxime proxima parti affectæ: quia iecur in ventre inferiori residet. Denique minus detrimentum est: nam copiosa aqua diu potest in illa cauitate detineri, citra ægri interitum, & citra dolorem.

Quibus de caussis materia aquosa in corpore colligatur.

Cur materia potissimum in abdomine coaceruetur.

Quibus vijs materia aquosa in abdomen confluat.

Sed per quas uias hæc aquositas defertur? Plures sunt modi propositi ab Auicenna. Primus esse potest, quem proponit Galen. com. 55. sect. 7. vbi vult, iecur interdum scatere quibusdam pustulis, seu vesicis, aqua repletis, quæ postea, dum disrumpuntur, sunt in caussa, vt necessario illa aquositas in abdominis cauitatem dilabatur. Interdum citra has vesicas materia in iecore residet, & in cauitatem fluit. Interdum fluit per uenas mesaraicas. Interdum per vmbilicales venas, quæ disrumpuntur. Interdum hic fluxus fit, si vas aliquod vrinarium disrumpatur: tūc enim serosa materia confluit in cauitatem abdominis. Et hic est exquisitus hydrops, in quo materia gignitur a frigiditate iecoris: & nisi ab hac gignatur, non est exquisitus hydrops, per quascunque uias materia fluat.

Quod

Hyposarcæ caussæ.

Quod de aqua & ascite iam diximus; idem dicendum de sanguine pituitoso, de hydrope hyposarca: qui, si exquisitus esse debet, necessarium est, vt sanguis pituitosus gignatur a iecoris frigiditate. Hinc Auic. dicit, in hyposarca tertiam coctionem lædi, ita vt materia alimentalibus partibus adhærere nequeat: vnde partes tument, & fit tumor ędemetosus. Hæc coctio læditur, vel vitio Partis, vel vitio Materiæ. Ratione partium corporis; cum refrigeratę sunt, vt contingere solet ijs, qui degunt in locis humidis, palustribus, in carceribus humidioribus: ob has enim caussas extimæ partes corporis, ita refrigerantur, & languent, vt, licet ad partes optimum deferatur alimentum, non tamen mutari possit, ne regi a partibus tumentibus. Et hic hyposarca nothus est, quia non fit vitio iecoris. Vnde hyposarca interdum non admodum difficulter curatur; si scil. non sit exquisitus. Interdum coctio tertia læditur vitio materiæ. Hæc materia, quæ efficere caussat tumorem totius, interdum est materia non pituitosa, sed liquefacta; quemadmodum accidit in febribus. Quando igitur colliquamenta fiunt & angustia est in vijs renum; nõ est impossibile materiam liquefactam, protrudi ad externas corporis partes; quæ cum nõ possit in substantiam partium conuerti, intumescunt partes. Sed hic spurius est hydrops, imo neque hydropis nomen meretur: cum potius fiat ratione caussæ calefacientis. Interdum est materia pituitosa, quæ ad partes defertur: ideoque cum vitiosum alimentum affluat, læditur coctio, non vitio partium, sed vitio ipsius materiæ. Hæc autem materia triplicem habere potest generationis modum. Primum enim hęc materia pituitosa produci potest, ob victum pituitosum: & hic non est hydrops legitimus. Deinde hæc materia fieri potest ob errorem ventriculi, ob dyscrasiam ipsius: & frequenter solet contingere eiusmodi hydrops, sed non est exquisitus, cum non fiat vitio hepatis, sed ventriculi. Tertio fieri potest a frigiditate, & diminuto calore hepatis: & hic est hydrops anasarca exquisitissimus.

Tympaniæ caussa.

Idem prorsus dicendum de materia flatulenta, quæ tympanitis est caussa. Hæc materia flatulenta producitur, vel ratione Materię, vel ratione Agentis, secundum Auic. quod a Galen. desumpsisse videtur, qui c.7. lib.14. meth. vult, materiam flatulentam generari, interdum a calore diminuto, interdum a calore auctiore reddito: nec enim flatus tantum producuntur a frigida intemperie. Quod si materia flatulenta producatur ab intensiori calore; hoc necessario fit ob materiæ uitium, quæ suapte natura est flatulenta, vt sunt legumina. Et hic hydrops non est exquisitus, cum non fiat ob iecoris frigiditatem. Si flatus fiant vitio agentis: in tympania multiplex potest est agens: nimirum intestina frigida, ventriculus frigidus; interdum contingere potest, vt iecoris intemperis potius calida sit, quã frigida, inter initia, quando fit vitio uentriculi, non iecoris. At si fiat iecoris uitio, est exquisitissimus hydrops. Sed oritur dubitatio:

Dubium

nam com. apho. 12. sect. 4. dicitur, ascitem produci ab intemperie frigidiori; hyposarcam & tympaniam, a remissiori. Hinc ergo sequi uidetur, quod, sicut iecur primo remisse, deinde intense frigidum fit, ita etiam patiens primo hyposarca, uel tympania, postmodum ascite, apprehendi debeat? Cui tamen experientia repugnat; cum multi ab initio statim ascite, eoque legitimo, corripiãtur? Responsio: Caussæ refrigerantes interdum adeo sunt potentes, vt breuissimo temporis spatio inducant dyscrasiam intense frigidam; vnde quamprimum fit, ascites. Pręterea notandum, has materias in hydrope plerunque esse permissas, vt interdum tumor, abdominis producatur e materia pituitosa, & aquosa, & flatulenta. Frigida enim intemperies, siue intensa sit, siue remissa, has materias potest producere: idque ob diuersitatem materiæ & ciborum, non ratione agentis: sic cibi quædam partes sunt aquosæ; aliæ quæ facile in pituitam vertuntur, nonnullæ quæ in flatum. Idem in sanis quoque conspicimus, iecur enim sanum, vnica constans temperie, per eam e varijs ciborum partibus, non tantum sanguinem generat, sed etiam alios succos alimentales.

De Differentijs.

Differentiæ

INtemperies, vel est Sine materia, vel Cum materia. Quæ sine materia, est Symplex vel Composita, vt diximus cap. de intemperie ventriculi. Si cum materia: hæc est sanguinea, pituitosa, biliosa, melancholica, flatulenta. Cum autem intemperies frigida occurat: si remissa fuerit, oritur Imbecillitas dicta: si intensior, Cachexia: si adhuc intensior, Hydrops: Et, si ratione dyscrasiæ frigidæ intensioris, producatur pituita, fit Anasarca; si flatus, Tympanias, si aqua, cum summa est intemperies, fit Adscites.

De Signis.

Dyscrasiæ iecoris signa.

AD iecoris dyscrasias cognoscendum, oportet excrementa inspicere. cap.7. lib.5. loc. aff. Si enim hæc vitiosa sint, & nullus error commissus in cibis, ratione vel quantitatis, vel qualitatis, vel ordinis: statuendum, esse vitium aliquod internum, id est, intemperiem alicuius partis, potissimum ventriculi, vel iecoris: id quod e corporis colore internosci potest: si enim nulla in corporis colore apparet mutatio, intęperies est ventriculi; si color mutetur, iecur intemperatum est. Nos ad hoc signum a colore sumptum (cui multum Galenus tribuit, vt etiam Auicennas, cap. proprio) alia addere possumus. Dum enim ventriculus læditur, non modo excrementa sunt mutata, sed etiam aliquid chyli excernitur. Quæ autem sit intemperies, num calida, frigida, humida, sicca; cognosci potest e cap. de intemp. ventriculi: & ijs, quę proponit Galenus cap.6. lib.8. κ.τόπ. Verbi gratia, si calidior fuerit intemperies, aderit cibi inappetentia, potionis appetentia, id est, sitis: pulsus frequens, velox: deiectiones biliosæ. Et quia intemperatum est iecur, interdum etiam aliquid sanguinis egreditur, vt quidam dysenteriam esse suspicentur, sicut Galenus dicit, cum tamen non sit: vomitus biliosus, interdum bilis æruginosæ, secundum Alexandrum, lotium flauum: caliditas mordax, præsertim secundum plantas pedum, & volas manuum: scabrities linguæ: corpus emaciatum. His addi possunt caussæ calefacientes prægressæ: item quod ægri calidis læduntur, iuuantur frigidis. Si dyscrasia, frigida erit potius cibi appetentia, nulla sitis, pulsus tardus, rarus; excremẽta pituitosa, & cap. Si humida intemperies; nulla sitis, pulsus mollis, excrementa humidiora: lotium spissum, crassum, secundum Auicenam, neque corpora gracilia: præcessere caussæ humectantes, iuuantur siccis, læduntur humidis. In sicca intemperie, omnia sunt opposita. Quod de intemperie simplici diximus: item de composita statuendum, signis coniunctis. Si intemperies annexam habeat materiam: num hæc materia sit sanguis, bilis, pituitas, melancholia, flatus: cognosci potest ex ijs, quæ diximus cap. de intemp. ventriculi.

Imbecillitatis hepatis signa.

Hepatica affectio, cognoscitur ex excrementis. cap.7. lib.5. loc. aff. cap.7. lib.8. κ.τόπ. Non sufficit, eam indicari e subrubicundis excrementis, quæ similia sunt loturæ carnis, &c. sed cum imbecillitas hepatis multiplex sit; distincte cognoscẽdum, quænam facultas potissimũ lædatur. Si enim læsa fuerit attractrix: deiectiones erunt liquidæ, chylosæ, quia chylus non attrahitur. Si alteratrix, id est, sanguificatrix; tunc apparebunt deiectiones illæ, similes loturæ carnis. Si retentrix fuerit debilis; nõ tantũ hæ deiectiones apparebunt

parebunt, similes loturæ carnis, sed etiam frequẽs erit deiectio, quia retentrix læsa, non retinet, vt opus est; hoc non fit dum alteratrix læditur. Si expultrix læditur: potius est alui stipticitas, & exiguæ deiectionis.

Cachexiæ signa.

Malus habitus facillime cognosci tur: totius enim corporis habitus subtumidus veluti est. Sed distinguendum, an vitium productum sit vel ratione partium externarũ corporis, vel ratione materię. Si vitio partium; præcesserunt caussæ, quæ potuerunt partes labefactare, refrigerare, humectare verbi gratia, si quis decubuerit in carceribus subterraneis, in locis frigidis & humidis. Si nihil tale præcesserit; indicandum, cachexiam ortam esse, ratione materiæ, seu praui alimenti ad partes delati. Vtrum autem alimentum hoc vitiosum sit redditum, vel ob errorem externum in cibis, vel ob vitium ventriculi, uel ob vitium iecuris; e proprijs capitibus cognoscendum: si præcessit praua viuendi ratio; si sunt indicia læsi ventriculi: his non apparentibus, indicatur hepatis intemperies. Cachexia autem triplex est: nam est via ad hydropem, vel ascitem, vel hyposarcam, vel tympaniam. Si via fuerit ad tympaniam; flatus dominantur, sunt querelæ de flatibus: vnde tympanites imminet. Si hyposarca immineat; in toto corpore apparet veluti flauities quædam & extumescentia, initium œdematosi tumoris, qui sane non apparet in chachexia tendente ad ascitem, vel tympaniam. Si ascites immineat; lotium sensibiliter imminui conspicitur.

Hydropis signa.

Hydrops facile cognoscitur e tumore ventris inferioris, qui effatu dignus est, adest sitis, difficultas anhelitus, &c. Præterea e comm. 3. lib. 2. prognost. adest tumor pedum, in omni specie hydropis, magis tamen in vna, quam in altera. Quoad signa differentiarum: num hydrops originem duxerit a caussa vel calefaciente, vel refrigeratẽ; cognoscitur ex ijs quę fuere prægressa. An hydrops subsistat, vel cum tumore scirrhoso iecoris, uel citra: cognoscitur ex indicijs tumoris scirrhosi; de quibus proprio capite. Præterea oportet distinguere, an caussa hydropem faciens, agat in iecur vel per aliquod medium, vel immediate: Si enim nullum fuerit vitium in toto, si nulla etiam sit noxa in parte corporis; certe hydrops ortus est a caussa, quæ sine medio iecur reddidit intemperatum, verbi gratia, si hydrops frigidæ potum secutus est; cui dubium est, sine medio eum esse caussatum; Quod si, verbi gratia, præcesserit scirrhus lienis; patet quod ex hoc duxerit originem. Si solita vacuatio sit suppressa; facile est concludere, e toto originem duxisse, & a toto iecur fuisse affectum. Quoad species hydropis: e cap. 3. lib. 4. de dignosc. puls. oportet abdomen tangere, percutere, & ad latera conuoluere. Compresso enim abdomine, si fouea inducatur, tanquam in pasta; est anasarca, tumor œdematosus, pituitosus. Si pulsu sonitus audiatur, vel etiam durities percipiatur; est tympanites: percussio enim & collisio flatuum, edit strepitum. Sed præterea etiam duritiem cõsiderare oportet: si enim percusso abdomine hydropici, nõ audiatur sonitus, interim autem sit durities; etiam tunc est tympanias: nam durities illa non potest fieri a pituita, nec ab aqua, sed a flatu. E duritie ergo infertur tympanites, licet non sit sonitus: sed is non est verus tympanites, sed permistus cum ascite: vnde cum venter sit repletus flatu, & aqua; ratione flatus sit durities; aqua autem impedit, quo minus sonitus possit audiri. Si deuoluto ægro de latere in latus audiatur fluctuatio: cognoscitur aquositas, & ascites. Cognito ascite: quę maritur an aqua genita sit vitio vel virtutis, vel materiæ, vel viarum. Si vitio virtutis; vel iecoris non segregantis, vel renum, non attrahentium. Cognoscitur autem e signis indicantibus intemperiem frigidam iecoris: de quibus diximus: e signis indicantibus intemperiem frigidam renum: de quibus capite proprio. Si fuerit ratione materiæ: vel est copiosa, vel non bene digesta. Si copiosa: præcessit frigidæ potus immodicus. Si non bene digesta: adsunt signa cruditatis, excrementa cruda, vt supra diximus. Si ratione viarum: cognoscitur quia est angustia, vel in renibus, vel in vicinis partibus. Et de obstructione renum, dicendum in proprio cap. Idem dicendum de hyposarca: oportet enim cognoscere, an productus sit, vel vitio partium, vel materiæ: idque e caussis prægressis. Materia sua habet signa indicantia.

De Indicationibus.

Dyscrasia quid indicet.

IN intemperie, oritur indicatio alterandi per contrarium. cap. 3. libr. 2. meth. cap. 3. lib. 7. metho. & pro specie dyscrasiæ, diuersa oritur indicatio alterandi, siue simplex fuerit intemperies, siue composita. Si materia sit coniuncta: præter alterationem, oritur indicatio euacuandi: euacuatio autem pro materiæ varietate variat, verbi gratia, si dyscrasia est cum materia sanguinea, oritur indicatio euacuandi sanguinem, &c.

Imbecillitatis indicationes.

Imbecillitas pendet e frigidiore iecoris intemperie: ergo oritur indicatio calefaciendi.

Cachexiæ indicationes.

Quoad cachexiam: indicationes hauriendæ sunt a partibus extimis; a materia quæ decumbit in partes extimas; atque a iecore, hanc materiam producente. Si consideremus extimas partes, quæ veluti subtumidæ apparent: considerari oportet imbecillitatem partium, quæ potest esse natiua, & adscititia. Natiua non indicat, dependet enim e lege naturæ, quia a natura factum est, vt in corpore aliquæ partes essent robustiores, transmittentes aliquę imbecilliores, vt sunt partes externæ: vnde partes extimæ non sunt corroborandæ, quia remearet materia in viscera, in partes principales, quæ a natura redditæ sunt robustiores. Imbecillitas partium ascititia originem ducit ex erroribus, qui committuntur circa habitationem in locis frigidis, & subterraneis humidioribus: vnde hæc imbecillitas consistit in intemperie frigida & humida partim. Ratione ergo huius imbecillitatis ascititiæ oritur indicatio roborandi, partes externas calefaciendi & siccandi, vt beneficio huius roboris possit alimentum a toto regi. Si consideremus materiam, quæ est in caussa cachexiæ, oritur indicatio euacuandi, quæcunque sit illa materia, quia noxia est. Si consideremus partem generantem, est iecur frigidum: quare oritur indicatio roborandi, id est, calefaciendi iecur; prius tamen totius habitata prouidentia.

Hydropis indicationes.

In curatione autem hridropis, Galenus tres intentiones proponit, circa finem lib. 2. ad Glauc. Primo, vt secemus durum tumorem visceris. Secundo, vt admoueamus, quæ possunt humiditatem exsiccare. Tertio, vt in potu præbeamus præsidia, quæ vrinam ciere possunt. Hæc dicta ad rei naturam reuocanda. Hydrops igitur est tumor ventris infimi, productus a frigida hepatis intemperie. Respiciendum ergo ad tumorem, & ad caussam tumoris. A tumore oritur indicatio euacuandi materiam, e qua tumor producitur, sine sit aqua siue flatus, siue pituita, &c. Et hoc quod Galenus dicit, applicanda esse medicamenta humores dissipantia, id est, quæ eradicant humorem abdominis. Quoad caussam: hæc duplex est: materia, quæ nondum fluxit in ventrem, licet genita sit, fluere tamen potest: altera caussa, est frigida iecoris intemperies. Materia genita, quę nondum fluxit in cauitatem ventris inferioris; indicat reuellentia, & potissimum deriuantia materiam per lotium, si materia talis sit, quæ facile possit per illas vias deduci, si alia est, per aluum. Hinc Galenus, ratione aquositatis, in potu offert diuretica, vt fiat deriuatio materiæ ad renes, & vias lotij. Vitium iecoris est caussa, vi cuius

potest

potest noua noxia materia generari: ratione huius vitij oritur indicatio roborandi iecur: si tantum est frigida intemperies, oritur indicatio calefaciendi: At si iecur, non tantum afficitur frigida intemperie, sed etiam tumore scirrhoso, & proinde afficitur mala compositione: oritur indicatio, non tantum calefaciendi; sed etiam, ratione duri tumoris, molliendi & discutiendi: vnde Galenus proponit sanantia durum visceris tumorem, respiciens ad vitium iecoris, ad caussam generantem nouam materiam. Tres igitur præcipuos scopos Galenus proposuit: discussionem tumoris; reuulsionem materiæ, & roborationem iecoris.

De Prognosticis.

Dyscrasia.

IEcoris intemperies vitium est non contemnendum: quia viscus læsum est præcipuum, quod natura, quātum potest, tueri conatur: ideo dum intemperatum euadit, vitium non caret periculo. Discrimen variat pro specie dyscrasiæ, vt diximus cap. de intemp. ventriculi. Dyscrasia in actiuis facilius corrigitur, quam quæ in passiuis est, &c.

Imbecillitas.

Imbecillitas vitium peius est, quam simplex intemperantia: nam dyscrasia in imbecillitate est intensior; cum sit malum, quod hydropem minatur, nisi celerrime occurramus, cap. 6. libro 8. κ.τόπ. Si tamen diligentia adhibeatur, curari potest.

Cachexia.

Maior difficultas est in cachexia, quæ hydropi propior est, quam imbecillitas. Attamen & hæc curari potest; dummodo, vt Auicennas monet, non prodeat ex hydrope pulmonis, quæ notha est cachexia: item si non prodeat e morbis acutis, quia hæc maxime est periculosa.

Hydrops.

Galenus comm. 111. lib. 4. de vict. acut. eos errasse monstrat, qui tympaniam solum curari posse crediderant: nam etiam ascites, & hyposarca interdum curantur. Hydrops ergo interdū lethalis est; interdum curatur, modo facilius, modo magis difficulter, pro discrimine caussarum & symptomatū, verbi gratia, si hydrops fiat post morbū acutum, est lethalis, com. 1. & 3. lib. 2. prognost. quia vires redditæ sunt imbecilles, & iecur est refrigeratum. Attamen Hippocrates aphoris. 5. sect. 7. ait: a furore hydrops, bonum. Furor autem connumeratur in morbis acutis: & sic hydrops morbis acutis succedēs, videtur bonus pronuntiari? Responsio. Hydrops a furore bonus est, non absolute, sed secundum quid: non ratione furoris, qui dum perseuerat, celerrime homines pereūt: Si ergo hydrops succedat, succedit vitio acuto, ideoque malus est, & incurabilis: dicitur autem bonus secūdum quid, quia hydropici diutius viuere possunt: nam homines celerius pereunt ratione furoris. Præterea Hippocrates ait, aphor. 43. sect. 6. si lienosis succedat intestinorum difficultas, & hæc protrahatur in hydropem; moriuntur; quia validissimæ caussæ præcessere: primum enim præcessit tumor lienis, ratione cuius potest refrigerari iecur, & debile reddere totum corpus: succedit dysenteria, quę, ratione tū euacuationis, tum doloris, vires potest labefactare ac dissoluere: vnde si postea succedit hydrops, necessario homines pereunt. Gal. ca. 5. lib. 2. ad Glauc. ait, tumorem hepatis scirrhosum ab initio sanari posse; antiquum esse incurabilem, vnde patientes hydropici fiunt, & necessario moriuntur, quidam tardius, quidam citius: citissime quidē illi, in quibus alui fluxus coniungitur: uires enim valde dissipantur, dum iecur patitur scirrhum, & hydropem, aluique fluxus accedit. Hippocrates tamen aphor. 29. sect. 7. inquit, uentris fluxum fortem esse bonum: vbi loquitur de hyposarca (non de hydrope in genere) qui non fit ob tumorem scirrhosum lienis: & præterea si euacuatur materia, quæ euacuari debet: Nos autem supra loquebamur de alui fluxu, qui coniunctum habet hydropem, scirrhumque lienis, vnde vires prosternuntur. Addit Auicennas, hydropem e liene procedentem esse minus prauum, quam qui e iecore primario oritur; lien enim non est membrum principale, vt iecur. Hæc sunt prognostica ratione caussarū. Quoad symptomata, Auicennas dicit, pessimum esse hydropem, dum ea quæ excernuntur admodum fœtida sunt: indicant enim corruptionem, & summam virium imbecillitatem. Pessimus etiam hydrops est, dum quasi portiones quædam carneæ aluo reijciuntur: indicant enim iecoris corruptionem, & citā mortem afferunt. Prauus est hydrops, quando in alui deiectionibus aliquid sanguinolentū conspicitur: tunc enim non euacuatur materia, quæ hydropis caussa est, sed sanguis, qui non deberet vacuari. Sumuntur etiam prognostica a lotio: Quanto enim lotium magis est exiguum, tanto deterior hydrops, quia significatur materiam in ventrem decumbere. Eo etiam peior hydrops, quo magis coloratum est lotium: non enim tingitur ob iecoris caliditatem, sed ob partes sanguinis: neque ratione frigiditatis portio serosa a sanguine segregatur. Lotium igitur coloratum est prauum signum: & interdum summe tinctum apparet, frigido interim exsistente iecore. Pessimū etiam est signum, dum adest anhelitus difficultas, dum tussis molesta est; tales enim morti sunt proximi. Quoad differentias hydropis: secundum Auicennam, ascites maxime periculosus: & quidam dari potest hyposarca, leuior cæteris speciebus, vt in medio tympanias collocatus videatur. Aetius autem dicit, tympaniam esse peiorem ascite, vt etiam Altimarus. Auicennas fundamentum sumpsit, e com. aph. 11. sect. 4. vbi Galen. inquit, aquositatem, quæ viget in ascite, produci ab intemperie frigidiore, quam sit frigiditas, producens flatus & tympaniam. Si ergo in ascite iecur redditur frigidius, quam in tympania: ascites videtur magis lethalis. Et minime periculosus anasarca videtur: quia materia pituitosa fit ab intemperie minus frigida, quam sit frigiditas producens vel aquam, vel flatum. Auicēnas igitur respexit ad caussam, quæ producit materiam. At Aetius respexit ad materiam, quæ tumorem producere caussatur, facilius enim remouetur aquositas, quam flatus: nimirum per punctionem abdominis, qua flatus vacuari nequit.

Quænam hydropis species periculosior.

De Curatione.

Venæsectio in dyscrasia hepatis.

IN dyscrasia iecoris, si sanguis redundat, est euacuandus, & quidē valido auxilio, quia vehemens affectus. Vnde potissimum venæsectio conuenit in calida intemperie, in qua sanguis rēdundare potest. Et sic tum sanguis vacuatur, tum iecur refrigeratur.

Num in iecoris imbecillitate venam secare liceat.

In iecoris imbecillitate, generatur improbus sanguis, qui euacuandus est: &, si eum natura euacuat, medicus non debet euacuare: si autem natura non euacuat, arte sanguis educendus. Hinc Galen. cap. 6. lib. 8. κ.τόπ. non proponit venæsectionem: quia (vt ibidem inquit, & ca. 2. lib. 3. de sympt. caus. & c. 7. li. 5. de loc. aff.) loquitur de iecoris imbecillitate, in qua euacuatur materia similis loturæ carnis recens mactatæ, id est, in qua egreditur sanguis ille crudus, qui gignitur ob imbecillitatem iecoris: cum ergo in hac imbecilitate adsint excrementa cruenta, nō egemus euacuatione, quæ fit arte. Quod si materia & sanguis ille in corpore detineatur, ob suppressionem hæmorrhoidum, aut mensium: tum sane, quia sanguis redundat, isque malum fouet, & a natura non vacuatur, artis ope est subtrahendus, & quidem venæsectione, vtpote valido auxilio, quia iecoris imbecillitas est affectus insignis & validus: dummodo ætas, & vires permittant. Aetas potest permittere. Sed etiam vires possunt permittere: nam si aliquādo in hydrope virtus ita valida est, vt venæsectionem

permittat;

permittat;multo magis in hepatis imbecillitate;quia
in hydrope ob intensiorē intemperiem, vires magis
sunt prostratæ;præterea e com.111.lib.4.de rat.vict.
in hyposarca licet venam secare : ergo, multo magis
in iecoris imbecillitate. Et hoc est, quod præcepit
Auicennas: nō enim in qualibet iecoris imbecillitate
venam aperit,sed in ea,cuius caussa est suppressio hæ
morrhoidum, vel mensium, vt periculum sit exstin-
ctionis caloris,nisi sanguis euacuetur. Altimarus nō
meminit venæsectionis: forsan quia Gal. cap.6.lib.8.
κ. τόπ. non proponit venæsectionem in cura imbecil
litatis iecoris. Capite enim nono eiusdem lib.propo
nit quidem venæsectionem, sed ibi non loquitur de
imbecillitate iecoris,sed de alio affectu,nimirum,de
tumore. Quomodo autem Galenus non admittat ve
næsectionem,& quomodo Auicēnas eandem admit-
tat,etiam dictis patet.Mensibus autem suppressis,po
tissimum aperiendæ sunt venæ inferiores. Hirudi-
nes hæmorrhoidibus affigendæ. Et,si vires non vsq;
adeo constant, loco sectionis venæ crura scarifican-
da: cucurbitulæ applicandę sunt cruribus,popliti,&
supra malleolos. Quod si iecoris imbecillitas contu-
max sit, vt iecur non exacte possit corroborari; ad
præseruandū potius, ne incidant ægri in cachexiam,
vel hydropem,probantur fonticuli & cauteria,quę
cruribus,sunt administranda.

Venæsectio in cachexia.

De cachexia idem dicendum, quod de imbecilli-
tate. Auicennas enim venam aperit, dum oritur e
retentione sanguinis.Et quia in hydrope aliquando
venæsectio conuenit; multo magis in cachexia, in
qua vires non sunt ita languidæ. Præsertim autem
confugiendum ad emissaria, vt præseruentur homi-
nes ab hydrope.

Num in hydrope vena secanda.

Quoad hydropem: Altimarus saltē verba Galeni
proponit,& nil aliud.Galenus comm.111.lib.4.vict.
ac.ait in hyposarca venam posse aperiri, dummodo
oriatur e suppressis mensibus, vel hæmorrhoidibus,
vel ex alia caussa, quæ plethorica sit: ascitem autem
vel tympanitem, neminem ausum fuisse per venam
sectam curare. Ergo e Galeni sententia venæsectio
competit tantum in hyposarca,& quidem in illo so-
lo,qui oritur a sanguine retento. Auicennas autem
venæsectionem approbare videtur,etiam in ascite &
tympanite: nam in cap. de ascite inquit: si hydrops
sit ascites,& homo correptus sit pleuritide,quampri
mum esse secandam venam; deinde curandum esse
hydropem. Et in hyposarca dicit, aperiendam esse
venam,& magis in hoc,quam in reliquis. Quare in
reliquis etiam admittit venęsectionem.In tympani-
te ait,venæsectionem locum habere, quamuis raro.
Hic ad vera fundamenta confugiendum. Nunquam
secanda vena, nisi adsit indicatio euacuandi sangui-
nis,nisi sit peccatum sanguinis.Peccatum igitur san-
guinis hoc in loco duobus modis perpendere opor-
tet.Primo,vt hydropē fouet, vt est origo hydropis,
Secundo,vt fouet non hydropē,sed alium morbum,
qui cum hydrope coniungitur. Si primo modo con-
sideramus sanguinem, quatenus hydropem fouet:
redundat sanguis tantum in hyposarca: dum enim
malum diu progreditur,& fit ascites,ac tympanites,
magis atque magis refrigeratur iecur, vt non possit
esse illa sanguinis copia, quæ tantum redundat in a-
nasarce.Propterea si obruatur calor, sicque iecur re-
frigeretur ob retentum sanguinem vel mensium, vel
hæmorrhoidum, vel alium; tunc sanguis originē &
fomentum præbet hydropi anasarcæ:&,nisi occurra
mus,vsque adeo suffocabitur calor, vt non modo sit
anasarca,sed etiam fiat ascites,ac tympanites.Oritur
igitur indicatio euacuandi sanguinem:& quidem va
lido auxilio, quia validum vitium. Et hoc ipsum Ga
lenus proponit,com.111. lib.4. de vict.acut. vbi ve-
nam secat in anasarca; respiciens ad sanguinem qui
fouet hydropem qualis redundat tantum in anasar-
ca. Si autem consideremus sanguinem,quatenus fo-

A uet morbum cum hydrope coniunctum, siue cum
anasarca,siue cum ascite,siue cum tympanite: neces-
se est sanguinem euacuare. Ponatur enim quis ascite
correptus, (est enim hic sæuior hydrops) & simul e-
tiam anginam patiatur: si venam aperiamus, iecur
magis refrigerabitur, & augebitur hydrops: si non
aperiamus venam,illico homo strangulabitur.Qua-
re necessarium est venam aperire,vt imminenti mor
ti occurramus.Et hoc significauit Auicennas: nam ca.
de ascite,proponit tales hydropicos, qui conquerun
tur de dolore catarrhali ex inflammatione:ideoque
ait,propter morbum coniunctum quamprimum ve-
nam secandam, postea hydropem curandum esse.

Quæ vena secanda.

Quare Auicennas hoc loco venęsectionem non diri-
git ad hypropem:quia præcipit, vt post venæsectio-
nem curetur hydrops.Si ergo aperienda est vena,ra
tione anasarcæ: secentur venæ infernæ hæmorrhoi
des aperiantur hirū dinib.& secentur,quæ propositæ
sunt in iecoris imbecillitate. Quod si aperiuntur ve-
B næ,non ratione hydropis, sed ob vitium cōiunctum
cum hydrope,si,verbi gratia,fuerit angina,cephali-
ca tundenda (nec enim respicimus an sanguinem fo
uentem hydropem, sed morbos iunctos hydropi)
vel aliæ secandæ venæ, pro diuersitate morborum,
cum hydrope coniunctorum.

Cucurbitulæ.

Sed præterea in hydrope aliquando confugien-
dū est ad cucurbitulas, ad vesicatoria,ad cauteria,ad
punctiones,ad setaceum, & perforationem abdomi-
nis. Cucurbitulæ non scarificatæ, secundum Rha-
sim,& magnæ, & cum copiosa flamma, abdomini
applicantur in tympania, post totius purgationem:
flatus enim discutiunt valentissime.

Vesicatoria.

Vesicatorijs potissimum in ascite vtēdum: quam-
uis & in anasarca non improbentur, possunt enim se
rositates educere. Possunt affigi varijs partibus, vi-
delicet cruribus,imo etiam abdomini.Vnde non tan
tum vno licet vti vesicatorio, vt in febribus pestilen
C tibus, sed pluribus, pro rei necessitate: ideoque in
vtroque crure duo fieri possunt, in abdomine 4. est
enim affectus rebellis, & omnia tentāda, antequam
ad perforationem deueniamus.Vesicatoria fieri pos
sunt *e batracbio,vel flammula Iouis, ex allio,e lepidio,
potißimum e cantharidibus*. Nec formidandæ sunt
cantharides,quod noxam inferant vesicæ:si enim ex
trinsecus vsurpentur,leuis est noxa,quæ facile corri-
gi potest. Cantharides etiam semper præsto sunt. Ita
præscribatur: ℞. *pulu. cantharidum præparatum* ℥.ß.
*(non ordino pro duobus vel tribus vesicatorijs, vt in fe-
bribus pestilentibus, sed pro viij. & decem) pulueris si-
napis* ʒ.ß.*fermenti* ʒ.*vj.(alij solent accipere* ℥.j.& ℥.j.ß.
at sufficiunt ʒ.*vj.imo iiij.) aceti scillitici parum,fiat pa
sta*. Acetum scilliticum non est in caussa, vt cantha-
rides non operentur: ego enim sæpius vsus sum: si
non imponatur,neque tum erit malum. Aduerten-
dum autem,quia hydrops est morbus diuturnus; &
vesicatoria operantur solum per 3.4.aut 6.dies:quid
postea sit agendum. Nam dum vesicæ disrumpun-
tur,aqua egreditur: & dum postea imponimus fo-
lia hederæ, vel vitis, cum butyro; purgatio plerum-
que succedit per 3.vel 4.dies,non vltra:at in hydro-
pe aliquando vacuationem produci oportet per 20.
30.aut plures dies. Et hoc etiam obseruandum est
in febre pestilenti.Quidam denuo vesicatoria solent
applicare. Sed si admoneantur ijsdem partibus, qui-
bus prima vice applicata fuerunt; excitantur dolo-
res acerbissimi,& vires resoluuntur. Quare vel illis
partibus non affigenda: vel (quod melius est) illis
partibus aplicandum *emplastrum sacrum, quod dia-
dictamum vocatur*, quoniam ingreditur dictamum
creticum: hoc enim medicamentum vim habet eua-
cuandi a centro ad circumferentiam. Et (quod obi-
ter dico) si in ascite applicetur toti ventri: optime
facit.

Cauteria.

Cauteria in hydrope locum nō habent, si tumida
sunt

ſunt crura : vlcera enim in hydropicis difficulter cu- A
rantur:aphoriſ.8.ſectio 6.quia exſiccationem poſtu-
lāt, cum interim hydropica corpora humidiora ſint.
Præterea calor in hydropicis languet, vt periculum
ſit,ne vlcera cancroſa euadant. In veſicatorijs autem
alia ratio eſt, quæ potius excoriationes ſunt, & tan-
tum partes ſuperficiarias corrumpunt; cauteria au-
tem altum ſubeunt.Ego vidi,tumore pedum præſen-
te, & adſcendente, ſupra genu factum eſſe cauteriū,
indeque obortam gangrænam, & miſerum obijſſe.
Quod ſi crura nondum ſint tumida,nondum labefa-
ctata; poſſumus cauterijs vti:ſic enim homines præ-
ſeruātur, & mitior hydrops tollitur, & forſan etiam
ſæuior. Auicennas capite de aſcite proponit caute-
ria:prius tamen abdomen perforat: & ſic proculdu-
bio cauterijs vtitur ratione præſeruationis, non ra-
tione curationis. Quare in aſcite, ſi tumidi ſunt pe-
des;locum non habent cauteria. Si non ſunt tumidi;
poſſumus ijs vti, & ante perforationem, & poſt eam. B
Ante perforationem: cum crura non ſunt tumefa-
cta: his enim id interdum efficimus, vt perforatione
non ſit opus.Poſt perforationem vtimur cauterijs,vt
homines præſeruemus, ne rurſus incidant in hydro-
pem. Quod ſi enim contingat,vt aliquis hydropicus
citra perforationem ſanetur: ſi videatur periculum
imminere, ne rurſus fiat hydrops, (quod periculum
in ætate declinante imminet)optimum etiam eſt poſt
remotum hydropem cauterijs vti.

Pūctiones.

Per punctiones & ſcarificationes, quæ talis appli-
cantur,aqua copioſa effluit,per locos decentes: capi
te tertio, libro nono κ.τόπ. Sed in aſcite non tantum
expedit perforare partes inferiores; verum etiam
ſecundum Aetium acubus interdum pungere licet
ſcrotum, quia in hydrope aqua in ſcrotum deſcen-
dit: & experientia optimum hoc fuiſſe remedium
comprobauit.

Setaceum.

Setaceum fit ferro candente, quo perforatur cutis C
ſcroti, dum materia deſcendit in ſcrotum. Poſſumus
igitur punctionibus, vel ſetaceo vti prout ægri ma-
gis vnum auxilium,quam aliud admittunt.

Perforatio abdominis. Indicantia, &

Abdominis perforatio eſt maximum præſidium:
quo vtendum, quando præſentes ſunt ſcopi & indi-
cantes,& permittentes.Indicantes ſcopi ſumuntur e
rebus præter naturam, quæ ſunt hydrops,& materia
aquoſa. In ſolo aſcite licet perforare: in reliquis ſpe-
ciebus non. Quod ſi autem hydrops aſcites fuerit le-
thalis, verbi gratia, ſi originem duxerit e ſcirrho; ſi
ſubſecutus fuerit morbos acutos, &c.aut ſi alia ſigna
lethalia affuerint: non eſt ad hoc præſidium confu-
giendum. Quoad materiam aquoſam,in abdominis
interſtitio collectam: aduertendum, num tumor ſit
amplus,nec ne: ſi magnus indicat perforationem: ſi
paruus,nequaquam.Deinde,ſi non modo ſit magnus
tumor, ſed etiam celerrime ad hanc magnitudinem
peruenerit: etiam hoc velox incrementum indicat D
perforationem. Tertio: ſi, exhibitis hydragogis,a-
quoſitas euacuatur, nec tamen tumor imminuitur,
ſed vel in eodem conſiſtit, vel etiam augetur (quia
maior eſt portio materiæ, quæ regeneratur, quam
quæ euacuatur) ex hoc etiam indicatur perforatio
cutis. Ratio autem cur modo dicta indicent perfo-
rationem,hæc eſt: dum enim hæc conſpiciuntur; in-
dicant tantam eſſe hydropis vehementiam, vt non
ſit ceſſurus reliquis præſidijs, ſed tantum maximo
huic præſidio, nimirum perforationi abdominis.

Permittentia παρα-κέντησιν.

Scopi permittentes & prohibentes, ſumuntur e re-
bus ſecundum naturam,& non naturalibus.Auicen-
nas non perforat abdomen, niſi corpus fuerit valde
forte,id eſt, quod poſt perforationem poſſit medio-
cre perferre exercitium, & minorationem cibi: tale
autem corpus eſt, quod non eſt gracile, in quo non
eſt macies, præſertim circa femora & vmbilicum.
Dum ergo acceditis ad patientes, non exſpectetis
donec fiant debiles;quia fruſtra poſtmodum hoc au-
xilio vtemini. Quare corporis macies prohibet. Re-
quiritur etiam ætas florens, media inter puerilem &
ſenilem. Quoad res non naturales:aer debet eſſe tem
peratus, non calidior; nec frigidior: tempore igitur
hyemis,aer alterandus. *De tempore*. Dicit Auicennas:
non audeas perforare abdomen, quandiu poſſibilis
eſt alia cura.Hoc Moderni ita explicant;omnia prius
eſſe tentanda, quam ferrum. At maximus hic eſt er-
ror: nam Auicennas etiam poſt perforationem alijs
auxilijs vtitur. Quare id vult docere Auicennas:non
eſſe aſcendendum ad perforationem abdominis,niſi
præcognoſcamus, malum alijs leuioribus præſidijs
tolli non poſſe. Dum ergo videmus tumorem ce-
lerrime increſcere, & alia propoſita:illico eſt confu-
giendum ad hoc remedium: Quod ſi enim omnia
prius voluerimus tentare; procul dubio gracilis red-
detur patiens, & virtus prohibebit. Si igitur præco-
gnoſcamus malum tanti eſſe vigoris, quod omnibus
reſiſtat auxilijs, præterquam perforationi; audacter
ad hanc confugiendum eſt, non tamen citra prædi-
ctionem: neceſſarijs enim indicandum, malum eſſe
periculoſum, & vnicam ſpem ſalutis reſtare, quæ in
hoc poſita ſit auxilio.Hora eligenda eſt,in qua cibus
non replet ventriculum. *Quomodo* vero auxilium
hoc adminiſtrandum ſit Albucaſis docet, & chirur-
gi norunt. *De loco*. Perforatio fieri debet per tres di-
gitos infra vmbicilicum, potius verſus latera. Ratio
eſt:quoniam ibi non ſunt tot partes neruoſæ, tot ten
dines,vt media parte. Vt autem ſciatur:num perfora-
tio fieri debeat in parte ſiniſtra, vel dextra: aduer-
tendum: num hydrops originem duxerit e tumore
lienis,vel iecoris: an vero nullus ſit tumor;quia etiā
citra tumorem hydrops fieri poteſt. Si tumor ſit lie-
nis,perforanda pars dextra: ſi iecoris,ſiniſtra. Memi-
ni perforatum eſſe quendam Hebræum, qui ſpatio
24.horarum obijt: quia nocte ſequenti (in die enim
facta eſt perforatio) effluxit copioſiſſima aqua,ita vt
pauimentum conclauis aquoſitate illa permadeſce-
ret:quod factum eſt, quia noctu patiens decubuit ſu
per latus perforatū:vnde tota nocte egreſſa eſt aqua,
& tandem ſequenti die ipſa anima. Quare ſi tumor
eſt in liene, perforandum latus dextrum: tunc enim
patientes minori moleſtia decumbunt in latus ſini-
ſtrum,quia non ita ſuſpenſum eſt viſcus eo decubitu:
ideoque ſi tum etiam latus ſiniſtrum eſſet perforatū,
facile noctu aqua in maxima copia egrederetur:
quod non fit, ſi latus dextrum eſt perforatum. Si ie-
coris ſit tumor, pars ſiniſtra perforanda: ob dictam
rationem.Si hydrops ſit citra tumorē iecoris, vel lie-
nis; oportet ægros interrogare, in quo latere melius
& frequentius dormire ſoleant:nam eius oppoſitum
erit perforandum. Extrahenda porro eſt per fora-
men non vniuerſa aquoſitas, ſed maxima eius por-
tio:quia quod reliquum erit aquæ, cæteris præſidijs
poterit eradicari. Id autem non confertim, ſed ſen-
ſim faciendum. Male igitur quidam ſingulis vicibus
ad 3.vel 4.libras aquæ educunt: dicentes,niſi in ma-
gna copia aqua educatur,tunc maiorem eſſe portio-
nem eius quæ regeneratur,quam quæ euacuatur.Ma
ximus hic eſt error: nam ſingulis diebus aqua educi
debet, non ad libras,ſed in parua copia: & exhiben-
da ſunt ea,quæ iecur corroborant,ne gignat adeo co
pioſam aquoſitatem: tunc enim minor erit portio
quæ regeneratur,quam quæ vacuatur.Pauca ergo a-
qua, & ea ſenſim vacuanda. Quod etiam Hippocra-
tes affirmat, aphor.27. ſect.6.dum ſuppurati,inquit,
& hydropici, vruntur vel ſecantur; ſi pus, vel aqua
vniuerſim effluxerit,moriuntur:quia(vt Galenus ad-
dit)imminuuntur vires, ob ſpirituum exitum: & vi-
ſcera etiā ventris inferioris(quę antea ratione aquo-
ſitatis tumida erant,nec in deorſum tendebant) poſt
aquam confertim euacuatam collabuntur, & ſecum
ducunt ſuperna viſcera, quæ laxiora fiunt, vnde vi-
res concidunt. Quare poteritis euacuare ad ℥.v. vj.
aut

Ratio vi[...]

Quantū ex-trahendum

aut viij, singulis vicibus, modo magis, modo minus, pro virium tolerantia. Quare suasu Auicennæ tangatis pulsum, & semper manum arteriæ admotam teneatis: & dum incipit virtus vel parumper debilitari, desistendum illico; nec exspectanda euidens imbecillitas.

Medicament.

De medicamentis communibus, nimirum de lenientibus, præparantibus, purgantibus, & corroborantibus, sæpe diximus. Auicennas in hydrope vomitorijs vtitur: quia his fit reuulsio ad superiores partes, ne materia decumbat in cauitatem. Priuata medicamenta alia sunt Euacuantia, alia Alterantia: & per alterantia intelligimus non tantum calfacientia, sed etiam refrigerantia, humectantia & exsiccantia: quia loquimur de intemperie iecoris qualibet. Euacuantia respiciunt potissimum hydropem, eiusque materiam, vel Fluxam in cauitatem, vel Fluxuram. Materia fluxura euacuanda est interdum per vomitum, interdum per secessum, interdum (& potissimum) per lotium, interdum per sudorem. De vomitorijs alias diximus; iam tantum particularia præsidia proponemus. Per lotium euacuantia sunt diuretica; quæ (quicquid alij dicant) diriguntur tãtum ad materiam, quæ potest decumbere in cauitatem: non ad materiam, quæ iam est collecta: hæc enim per lotium euacuari nullo modo potest: &, licet hoc fieri posset, non tamen deberet fieri: nam materia in cauitate residens, si per lotium euacuanda esset, oporteret vt rursus ingrederetur iecur, at non est committendum, vt materia noxia membrum nobile ingrediatur. Diuretica igitur non vacuant aquam fluxam, sed eam quæ fluere potest; & sic ne fluat prohibent. Hinc Galenus diuretica in potu addit, libro secundo, ad Glaucon. in fine: quæ multa sunt, & proponuntur a Gal. capite tertio, libro nono. κ.τόπ. item ab Auicenna, Aetio, & alijs. Præstantissima autem sunt, quæ conficiuntur, *e radice filicis, ex asparagis, e spica nardi, e feniculo, petroselino, dictamo Cretico, calamintha mõtana, pulegio, cinamomo, maci, caryophyllis, nuce moschata, e speciebus dialaccæ, e speciebus diacurcumæ, diacymini, diacalaminthæ*. Cum intensioribus autem mitiora sunt permiscenda: nimirum *capillus Veneris, ceterach, liquiritia, ius cicerum, & alia* quæ possunt calidiora illa attemperare. Sed non dari debent copiosa diluta (qualia propinantur, si non adest hydrops) non igitur excedent liquores ℥. iiij. vel vj. & expedit propositis medicamentis vti in puluere. Poterimus ergo exhibere, verbi gratia, *specierum diacurcumæ, vel diacalaminthæ ℈. j. & cum syrupo de corticibus citri conficere pilulam: post quam deuoratam propinabimus iuris cicerum ℥. iiij. vel vj.*

Diuretica.

Interdum hydropici patiuntur lotij suppressionem: vnde non tantum augetur aquositas in abdomine, sed etiam imminet mors repentina. Quare in promptu habere oportet remedium aliquod potẽs, vt est vsus *cantharidum*, quæ maxime in ascite per os exhibendæ. Sed has Dioscorides cap. 1. lib. 6. vesicæ ceu venenum aduersari dicit, eamque exulcerare. Nec est, vt quis dicat, Dioscoridem aliud sensisse, dum libro 2. cantharidibus ad hydropem vtitur: ibi enim e mente aliorum loquitur. Galenus cap. 6. li. 2. de antidot. aliquo modo videtur improbare vsum cantharidum, cum Asclepiade. Auicennas cap. de hydrope, scribit, quosdam fuisse, qui exhibuerint cantharides, seque eum putare errorem maximum. Hippocrates contra cantharides in potu probare videtur, com. 124. lib. 4. vict. acut. & Galenus admittit in comment. itemque lib. 11. simplic. & cap. 22. libro 3. simpl. Quare sciendum, exhiberi posse cantharides, quibusdam seruatis conditionibus. Primum, si in hydrope (& etiam in alijs casibus) lotium ita sit suppressum, vt non cedat alijs auxilijs: quia ergo mors imminet, cogimur ad validissima confugere. Et hoc faciendum est, quando lotium est suppressum, non vi-

Cantharides, diuretica vehementissimũ in ischuria hydropicorum.

A tio vesicæ, (sic enim possemus occurrere syringa ipsi angustiæ) sed ob vitium renum, quod in hydrope solet contingere. Præterea notandum, vt cantharides propinentur integræ. capite sexto, libro secundo, de antidot. Dum enim extrinsecus cantharides applicamus, ad vesicas excitandum, vtimur solo ventre, reiectis alis & pedibus: hæc enim in caussa sunt, vt venter non possit ita valide operari: nec periculum est vt partes extimæ lædantur, solo ventre applicato. At si intro exhibentur cantharides, ad duo oportet respicere: primum, vt operentur, & lotium pronoceant, cuius gratia ventrem exhibemus: deinde, ne inferant insigne detrimentum, cuius gratia permiscemus alas & pedes, quæ partes in caussa sunt, ne venter ita noceat vesicæ. Quinetiam eæ seruandæ sunt conditiones, quas proponit Galenus cap. 23. libro tertio, simplicium, vt exhibeantur in parua copia, & permistæ cũ alijs medicamentis, potissimum B cum ijs, quæ in caussa sunt, ne vesica plurimum patiatur. Quare poteritis exhibere *cantharidem vnam integram, cum ℈. j. vel pulu. rutæ, vel spicæ, vel cum aliquo consimili. Et superbibendum detur aliquid pingue, vt iuris pulli pinguis ℥. iiij. vel vj.* vt colligitur e com. 124. lib. 4. vict. Hoc modo vtiliter & tuto dantur cantharides, in hydrope, & alijs lotij suppressionibus. Ego ab omnibus desertos, cantharidnm vsu restitutos vidi.

Alia diuretica.

Auicennas *vrinam* in potu exhibet, vt etiam Galenus capite tertio libri noni κ.τόπ. attamen libro decimo simplicium ait, esse auxilium ingratum & abominabile. Conuenit quidem, quia calfacit, detergit, aperit, quæ omnia prosunt hydropi. At si patiens non libenter admittat, non debemus ea vti: quia non desunt alia medicamenta. Quod si sponte quis expetat, dari debet. Præterea Aetius monet, in ascite ferme toto curationis tempore exhibenda esse C diuretica: quia in ascite assiduo generatur aquositas; ideoque ea assiduo est deriuanda ad vias lotij. Fiat ergo ius superius propositum a Galeno: sic enim frequenti diureticorum vsu, & diminuimus materiam, & calefacimus.

Hydrotica.

Per sudorem etiam euacuandum, quod faciunt eadem proposita diuretica: in rerum autem affectibus declarabimus, quæ magis prouocent lotium, quæ magis sudorem. Quare ijsdem vtendum, quæ fuere proposita, exceptis cantharidibus. Commendatur etiam *guaiaci & sassafrasiæ decoctũ*. Præterea excitandus est sudor medicamentis, quæ extrinsecus admouentur, & potissimum *balneis siccis*, quæ conficiuntur ex herbis calfacientibus, & aqua calida: vix enim homines restitui possunt, nisi sudent.

Hydragoga.

Est etiam aquositas sensibiliter vacuanda per secessum. Medicamenta quæ hoc præstant, vel respiciunt materiam nondum delapsam in cauitatem abdominis; D (de cuius materiæ euacuatione in præsentia loquimur) vel eam, quæ iam decubuit in cauitatem. Vtrobique medicamenta conueniunt, quæ sunt hydragoga: at ratione aquæ collectæ, exhibenda sunt robustissima; ratione aquæ nondum delapsæ, mitiora, quia hæc materia est fluxils, tenuis, ac facile attrahitur, præsertim quia adsunt ductus, per quos facile attrahitur. At materia aquosa, quæ in cauitatẽ abdominis fluxit, non reperitur in iecore, neque in venis sed extra eas. Vnde, licet tenuis sit: difficilius tamen elicitur, quam materia crassa, viscida, pituitosa & melancholica, eo quod hæc materia crassa, melancholica, quæ euacuatur per secessum, reperitur in venis: at materia aquosa est extra venas, ideoque non sunt ductus commodi, per quos ad intestina deueniat. Quare vtendum est remedijs valentissimis, quæ deleteria sunt, & ad grana tantum exhibentur. Quoad materiam, quæ nondum defluxit, possumus vti *succo iridis, radice iridis, a ʒ. ij. vsque ad vj.* & proponuntur a Dioscoride, Auicenna, Aetio, & Galeno capite 3. lib. 9.

Ad aquã in venis adhuc hærentem.

libro 9.κ.τὸπ. In eadem quantitate prodest *succus qui extrahitur e secundo cortice sambuci: item succus, qui extrahitur e radice ebuli. Possunt hæc medicamenta exhiberi, cum mulsæ ℥.iij. vel iiij. Potest exhiberi puluis, cum mulsa. Possunt decoqui folia in iure pulli, vel columbi: & exhiberi folia brassicæ marinæ.* Materia quæ in cauitatem fluxit, non potest euacuari superioribus medicamentis, nisi exhibeatur in maxima quantitate.

Ad aquas in cauitatẽ delapsas.

Quæ autem vere id præstant sunt vehementissima: eaque vacuant vel sensibiliter, vel insensibiliter. Sensibiliter vacuant, *succus tithymalorum, grana cataputiæ, antimonium præparatum. Ego elaterio vtor: incipio a g̃.j. ß. quia est validissimum medicamentum, & postea exhibeo g̃.ij.iij. ad v. sed sensim: nec augenda dosis, nisi materia euacuanda postulet, & vires tolerent.* Formula: ℞. *elaterij g̃.ij. pilul. alephang.* ℈.j. *cum succo iridis, fiant pilulæ.* Quidam hydropici non possunt admittere elaterium, sed in syncopen labunt: ideo his non est dandum. Quidam facile ferunt. Qui elaterium non possunt admittere, ij neque *antimonium* ferunt, quod vehemens est, & admodum periculosum: idem de succo tithymali statuendum. Ego tũc imitor Aetium: *Sumo radicem cucumeris agrestis, & incisam redigo in puluerem, cuius pulueris* ʒ.j. *immitto in vinum generosum, vt maluaticum, ad* ℥.xij. *vel xiiij. macero per triduum: & exhibeo vinum hoc cum puluere, tribus vicibus, per tres dies continuos: postea intermitto per* 3. *vel* 4. *dies: & rursus exhibeo per triduum: rursus intermitto, & rursus exhibeo.* Sic enim tumor citra ægri molestiam minuitur: radix enim illa vino corrigitur, quod etiam corroborat ventriculum & iecur. Composita medicamenta huius generis, sunt *pilulæ de sagapeno, fœtidæ, de euphorbio, de elaterio: est etiam medicamentum illud, quod alkalkangi vocant, & recipit proposita medicamenta.* Ego magis probo elaterium, vel puluerem radicis. Elaterium autem non vna tantum vice exhibendum sed singulis hebdomadibus semel, per vices v. aut vij. vt pluribus vicibus aqua euacuetur. Prosunt etiam ea quæ extrinsecus applicantur, cap. 3. lib. 9. κ.τὸπ. Vnde Mesue laudat *vnguentum factum ex artantia, seu cyclam. vnguentum Agrippæ, & proponit medicamentum, factum ex elaterio.*

CAPVT XX.

De obstructione hepatis.

OBstructio Auicẽnæ dicitur mater ægritudinum iecoris: & est species angustiæ, capit. 8. libr. de diff. morb.

Generatio.

Generatur autẽ dum humor iecoris meatus ita replet, vt fiat morbosa obstructio, vi cuius necessario lædatur operatio totius hepatis.

Definitio.

Quare iecoris obstructio, est angustia morbosa iecoris, producta ab humore, replente meatus iecoris.

Forma.

Forma est angustia, ad differentiam ampliationis & dilatationis meatuum. Est autem angustia morbosa, ad quam immediate sequitur læsio actionum: non autem illa angustia, quæ intra sanitatis latitudinem consistit. Subiectum, est iecur. Licet enim caussa obstructionis primo agat in meatus iecoris, non tamen hi tantum afficiuntur morbo, sed totum iecur, cap. 6. libro 2. meth. Obstructio potest esse morbus vasorum ex accidente, prout accidit, vasa esse particulas iecoris, ceu membri instrumentalis. Hic autem morbus per se statuitur tãtum totius iecoris, quoniam actio quæ læditur, est actio totius hepatis, quam obit iecur, vt est membrum dissimilare. Quare angustiæ morboæ subiectum est iecur.

Caussa effi.

Caussa efficiens, est humor. Si enim meatus repleatur ab alia materia, vt a calculo, quod interdum in ictero accidit; tunc illa angustia nõ est obstructio, sed constipatio. Hic autem humor, modo est Syncerus, modo Permistus cum flatu. Dicimus, humorem replere meatus, ad differentiam compressionis, quæ fit a materia extrinsecus detenta, quæ comprimẽdo angustat: & ad differentiam subsidentiæ, quæ fit citra humorem replentem: & ad differentiam coalescẽtiæ, cuius caussa est cicatrix. Porro obstructio non est ex vsu, & permanentiam habet momentaneam; nam remota caussa, sponte euanescit, cap. 1. lib. 1. loc. affect. Ideo natura humoris, a qua vtiles indicationes sumuntur, accurate cognoscenda. Hic ergo humor, quatenus est mistum, & substantia interdum Pura est minera, interdum Permistum habet vaporem, seu flatum. Quoad quantitatem, obstructio fit, non tantum a materia, quæ toto genere est præter naturam, & putrida, vt est sanguis corruptus, sed etiam a materia, sola copia peccante. Est etiam peccatum aliquando in qualitate secunda: si materia est crassa, vt melancholia, pituita, sanguis; aut viscida, vt pituita. Hæ materiæ generantur In iecore, vel Aliunde confluunt. Generantur autem in iecore, vel Lesa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas ob morbos, potissimum ob dyscrasias. Error externus est, dum iecori bene constituto, offertur vitiosus chylus, siue producatur vitio ventriculi, siue ob errorem externum. Interdum materia non generatur in iecore, sed confluit vel a Toto, vel a Parte, a capite, a ventriculo, a liene, ab vtero. Et hic confluxus fit, vel per modum Attractionis, dum iecur est calidius, aut dolore afficitur: vel per modum Transmissionis, dum iecur imbecillum est redditum, & ad fluxiones suscipiendas maxime idoneum.

Differentia

Ratione formæ differentia tantum est secundum Magis & Minus. Sed notandum cum obstructione aliquando coniungi posse intemperiem, vt duplex sit morbus, & tunc etiam a forma sumi possunt differentiæ. Si ex intemperie ita lædatur actio, vt generetur humor vitiosus, qui est caussa obstructionis: tunc intemperies illa non est recensenda inter morbos, sed inter caussam efficientem, quatenus generat humorem obstruentem. Quod si intemperies illa talem succum non gignat; non tamen ex hoc propriæ differentiæ sunt hauriendæ: nisi dicamus, obstructionem esse coniunctam cum alio morbo, sicut etiam cum obructione febris esse potest. Quare veræ differentiæ sumuntur a subiecto, & caussa efficiente. Quo ad subiectum, obstructio occupat iecur secundum partem Simam, vel Gibbam. Ratione caussæ efficientis; sumuntur differentiæ, uel ab humore, de quibus supra dictum: vel a meatibus iecoris, id est, a subiecto, non morbi, sed humoris, id est, caussæ efficientis. Hic ergo meatus sunt venæ partis Gibbæ, vel Simæ: Præterea vel pertingunt ad Vesicam felleam, vnde fit icterus citrinus: vel ad Lienem, vnde icterus niger; vel ad Reliquas partes simas iecoris, vnde fit simpliciter obstructio iecoris.

Signa generalia.

Vbi obstructio est morbosa (secundum Auicennam cap. proprio, & Galenum cap. 2. lib. de cib. bon. & ma[illegible]cc.) ægri grauitatem quandam persentiunt secundum iecoris regionem. Et quia impedita facultas non exacte sanguificat: cognoscitur e mutatis excrementis, potissimum e lotio exiguo, quia obstructio transitum impedit. Sic etiam cognoscitur ex aliqua mutatione coloris corporis totius, faciei, &c. pallor enim quidam notatur, quia non generatur sanguis ille floridus, quemadmodum antea.

I. Signa differentiarum. II.

Quoad differentias formales, quæ improprie sunt differentiæ: cognoscitur obstructio maior vel minor, e conditione symptomatum: nam quo sunt vehementiora, eo maior obstructio. Quoad differentias a loco affecto, e cap. 7. libro 5. loc. affect. cognoscuntur: nam si, verbi gratia, in parte gibba fuerit obstructio, fieri potest, vt, dum tanguntur hypochondria, abdomen secũdum illam regionem resistat: atqua hinc etiam fit, vt partes ad thoracem spectantes magis lædantur: &, cum septum transuersum comprimatur,

primatur, aliqua oritur respirandi difficultas: & talis patiens maxime conqueritur, se non posse scalas ascendere, vt antea: & ob leuem etiam motum corporis percipit in anhelando difficultatem, quia iecur secundum partem conuexam est affectum, quæ maiorem habet consensum cum partibus thoracis. Si vero secundum simam iecur affectum fuerit; tactu nihil percipitur, quia illa pars est satis remota: nec ita patientes conqueruntur de impotentia ad motum, nec de difficultate anhelitus. Magis autem in consensum ducitur ventriculus: vnde inappetentiæ oboriuntur. Hinc etiam facile sitis excitatur. Et fieri potest, vt alui excrementa non sint vere sanguinolenta: liquida esse possunt, quia chylus non permeat: sed cum chylus in iecur perduci nequeat, quia obstructum est, alui excrementa apparent, vel non sanguinolenta, vel si sanguinolenta conspiciuntur, sunt sanguinolenta non vere & proprie, sed instar loturæ carnis nuper mactatæ, vt nonnihil cruoris in ijs conspiciatur, quia chylus, quamuis non potest e toto in sanguinem mutari, tamen rudem aliquam acquirit mutationem. Quoad differentias a caussa efficiente.

III. IV. Differentiæ erant duplices; vel ratione materiæ humoris, vel ratione subiecti humoris. Quoad differentias ratione humoris; an id corpus quod obstruit, sit vel sanguis, vel pituita, vel bilis, & qua ratione gignatur; & quo modo confluat; alterius est loci, vbi traduntur signa huius vel illius humoris dominantis, & signa indicantia caussas generantes. Quoad differentias, ratione subiecti, non morbi, sed caussa efficientis: si materia obstruens occupabit meatus, pertinentes ad vesicam felleam; calor aderit citrinus, & aderunt reliqua signa citrinæ icteritiæ. Si vero obstruantur viæ respicientes lienem: cognoscetur e corporis colore nigro, & signis icteritiæ nigræ. Si vero materia occupat reliquas partes; non erunt indicia icteritiæ, sed erunt excrementa mutata sanguinolenta, & non sanguinolenta: vt, si fiat obstructio viæ in gibbo iecoris, erunt sanguinolenta, quia in parte sima non obstructa generatur sanguis, qui tamen non potest distribui, ob vias obstructas, spectantes ad partem gibbam: retrocedit ergo cum excrementis per aluum effluens, & alui excrementa reddit sanguinolenta: quod non apparet, si reliquæ viæ fuerint obstructæ.

Præsidia. Vtiles indicationes sunt Vitales & Præseruatoriæ. Quoad vitalem; hæc indicat conseruans: Indicatio enim vitalis, tantum sumitur a virtute, cuius essentia pertinet ad calorem innatum iecoris, qui nihil aliud indicat, quam calidum moderate, & astringens moderate. Medicamentum autem hepaticum, sumitur etiam a virtute iecoris, sed ab essentia ignota, ideo nõ indicatur, sed requiritur tantum. Hæc igitur essentia nobis ignota, nihil aliud est, quam sedes & domicilium virtutis; nimirum, proportio quædam determinata & ignota, peculiaris iecori. Proportio hæc requirit remedium simile: quia inter proportiones datur similitudo & dissimilitudo: verbi gratia, inter proportionem magnetis & ferri, datur similitudo. Differentia autem est inter proportiones: quia vna est maioris actiuitatis, alia minoris: hinc facultas illa, quæ limitatur a proportione magis efficaci, habet rationem patientis: exempli gratia, maxima dissimilitudo est inter proportionem magnetis & adamantis: sed proportio adamantis est efficacior: & ideo quam primum fricamus magnetem, illico desistit a proprio munere: vnde necesse est reperire medicamenta, quæ viuificant hanc proportionem a proprietate.

Indicationes. Indicationes præseruatoriæ desumuntur a materia, & a caussa generante materiam: verbi gratia, si obstructio fiat a materia copiosa, indicat minuens: si a crassa, attenuans: si viscida, detergens. Et merito caussæ generatis, si materia viscida pituitosa generetus a ventriculo frigido; oritur indicatio calefaciẽdi.

A *Prognost.* Obstructio est vitium magni momenti: quia læditur sanguificatio ad vitam necessaria. comm. penult. lib. 1. de salub. diæta. Et, vbi adest obstructio, est initium & fundamentum omnium morborum. Variat periculum, pro vi differentiarum. Quoad formales differentias, quantumuis improprias; prout obstructio maior vel minor est, ita maius vel minus est periculum. Quoad differentias a subiecto; cæteris paribus, maius est periculum, si iecur afficitur secundum partem gibbam, quam secundum simam: ratio est, nam ea pars magis remota est, & promptius cor trahit in consensum. Quoad differentias a caussis efficientibus; deterior est obstructio, si fiat a minera tantum, quam si a minera & vapore simul seu flatu: facilius enim vacuatur flatus. Satis etiam periculosa est illa obstructio, quæ fit a materia toto genere præter naturam a materia putrida; & tunc cum obstructione plerumque febris iungitur, vnde vires bifariam patiuntur, tum ratione morbi iecoris, tũ ratione febris.

B Minus periculosa est obstructio facta a materia quæ peccat sola quantitate, quam quæ fit a materia crassa & viscida: nã facilius materia copiosa minuitur, quã crassa attenuatur. Intenditur etiam vel minuitur periculum, prout materia fuerit magis vel minus crassa & viscida: vnde, si fiat materia melancholica, quæ est crassissima, vt sæpe durities contrahatur; fieri vix potest, vt homo sanitati restituatur. Quod dictum est de materia, idem intelligendum de caussa generante, prout magis vel minus efficax fuerit.

Curatio. Phlebotomia. Venæsectio locum habet, si adest indicans, nimirum sanguis, & vis eius vehemens. Hinc Auicennas dicit, in iecoris obstructione esse secandam venam, quando sit antiqua. Quod non superficialiter intelligendum: nam si semper exspectare vellemus, donec antiqua fieret obstructio, hæc certe ita augeretur, vt ualde esset periculosa. Item si fiat obstructio a materia pituitosa, viscida, crassa; si hæc antiquetur, non est vena secanda, quia nõ peccat sanguis:

C & secundum Galenum capite 14. libro vndecimo, method. per venæsectionem non remouetur obstructio, quæ producitur a crassa & viscida materia; idque eo minus, quo magis est antiqua. Auicennas ergo per obstructionem antiquam insinuat vehemens in sanguine peccatum. Ideoque si obstructio fiat a sanguine, non cedente leuioribus præsidiorum materijs, vena est secanda. Quoad *vbi agendum*; sanguis habet eam subsistentiam, vt commode euacuetur per venam basilicam. Si autem obstructio oriatur a suppressis mensibus; tunc sanguis eam habet subsistentiam, vt prompte euacuetur per saphenam: præsertim quia sanguis peccat secundum motum, dum impetum habet ab vtero in iecur, ab infra ad supra; vt deorsum reuelli expediat, & proinde venæ infernæ secandæ.

D *Fonticuli.* Probantur etiam fonticuli secundum crura, præsertim in obstructione, quæ non fit a sanguine, sed a crassa viscida materia, quæ aliquando ita est rebellis, potissimum si coniuncta est frigida intemperies iecoris vel ventriculi, vt fonticulis vti cogamur, quo materia noua; quæ regeneratur, non fiuat ad venas, sed potius ad crura reuellatur.

Vacuantia. Φαρμακεία. Medicamenta alia communia, alia determinata. Communia sunt, quibus etiam in alijs morbis est locus: & sunt quæ determinatos humores possunt euacuare. Vnde, *si pituita peccet, vtendum agarico: si melancholia, epithymo, sena, polypodio; si bilis flaua, rhabarbaro*. Circa hæc medicamenta notandum: a plerisque errores committi, potissimum in vsu *rhabarbari*: opinantur enim nos in qualibet iecoris obstructione tuto vti posse rhabarbaro. Si namque a bile fiat obstructio, probatur rhabarbarũ: si a pituita, vel melancholia, nequaquam: præsertim quia pituita est tenuis. Quod si peccet pituita crassa, vel melancholia, nocebit vsus rhabarbari: euacuat enim bilem,

Error quorundam in vsu rhabarbari.

quæ sui præsentia habet rationem materiæ sanantis, cum sua caliditate remittat frigus pituitæ, & melancholiæ; attenuet etiam, atque aliquo modo detergeat. Est etiam alius error circa rhabarbari vsum. Cum enim hic morbus diuturnus sit, præcipiunt Medici, vt æger frequenter, id est, singulis vel alternis diebus, masticet rhabarbarum, & deuoret. At hoc pessimum est consilium: vacuatur enim bilis, quæ non peccat, & proinde non est euacuanda: & intenditur quoque obstructio, quia rhabarbarum non administratur in infusione, sed in substantia, quæ ob crassitiem in caussa est, vt obstructio augeatur. Errant etiam, quia exhibent rhabarbarum masticandum cum passulis, vt iniucunditas tollatur; sed hac ratione rhabarbari substantia perducitur ad iecur, ad locum obstructum: dulcia enim sunt vehiculorum aliorum: vnde vasa illa magis obstruuntur. Quare non indifferenter vtendum rhabarbaro: sed pro materiæ diuersitate remedijs diuersis vtendum.

Vitalia remedia, respicientia tum proportionem, tum cal. innatũ iecoris.

In obstructione, vt etiam in hydrope, opus est vti vitalibus; vt est *hepar lupi, cyphoeides Galeni cap. 7. libro 8. κατὰ τόπ. magnæ antidoti, absinthium, mentha:* & hæc sunt calefacientia. Refrigerantia sunt, *rosæ, vel saccharum rosatum, cichoracea, vt endiuia, cichorium, sonchus*. Hæ sunt materiæ medicamenti vitalis: quædam tamen sunt hepatica, quædam non. Vitalia sunt, sed non hepatica, quæ non respiciunt proportionem iecoris, sed manifestis qualitatibus respiciunt calidum eius innatum, quod indicat moderate astringens. Hac de caussa Auicennas in obstructione hepatis, vtitur attenuantibus & detergentibus, vt remoueatur peccatum materiæ, vt crassa scilicet attenuetur, & viscida detergeatur: quare hæc sunt præseruatoria. His autem permiscet astringentia, vt seruetur iecoris calidum innatum: talia sunt *rosæ, cichoracea, absinthium*, non ratione omnium facultatum, sed ratione facultatis astrictoriæ. Quare absinthium, verbi gratia, est materia remedij vitalis, & præseruatorij: vitalis, vt habet vim astringendi & minuendi calorem naturalem: præseruatorij, vt habet vim detergendi. Hæc igitur quæ respiciunt calorem, sunt quidem vitalia; quia conseruant calorem, sed non sunt hepatica, nisi improprie, cuiusmodi est *agrimonia, &c.* Hepaticum ergo est *hepar lupi*.

Obstructio cum dyscrasia calida.

Si obstructio hepatis coniunctam habeat intemperiem calidam; respiciendo ad materias vitales, sic possumus præscribere: *℞. trochiscorum cyphoeidis ʒ.ij.ß. hepatis lupi ℥. pulueris agrimoniæ ʒ. iij. conseruæ cich. rosarum. ana ℥.j. ß. cum syrupo de succo sonchi, fiat electarium. Cuius dosis a ʒ.ij. ad ℥.j.* Ratio huius medicamenti. Institutum est conseruare iecoris facultatem, conseruando scilicet eius calorem innatum, per illud, quod habet similitudinem cum proportione iecoris: propositum etiam est, remouere dyscrasiam calidam iecoris. Trochisci igitur cyphoeidis, respiciunt proportionem iecoris, & parum calefaciunt: cuius gratia adduntur refrigerantia. Iecur lupi est basis, & est materia remedij vitalis; præcipui enim caussa est corroborationis hepatis: quemadmodum propria caro iecoris est præcipua caussa sanguificationis: ideo immiscetur hoc medicamentum in magna satis quantitate, ad ℥.ß. & præsertim quia per primas qualitates non potest nocere. Puluis agrimoniæ miscetur, vt iuuet attenuando, & per moderatam caliditatem hepatis calorem conseruet: non autem obest calore suo, quia non pertransit primum gradum. Miscetur conserua rosarum & cichorij, vt remittatur calida iecoris intemperies: deinde vt ob leuem vim astrictoriam, iecoris calor vniatur: tertio, quia dulcia iecori amica sunt, hęc medicamenta vehiculum sunt reliquorum, & sunt in caussa, vt medicamentum citius perducatur ad iecur. Additur syrupus de succo sonchi, vt medicamentum acquirat eam consistentiam, quæ oblectat ægros.

Si iecoris obstructio coniunctam habeat frigiditatem; medicamentum tale erit: *℞. hepatis lupi ℥.ß. mithridatij antiqui ʒ.ij. pulueris absinthij ʒ.ij. conseruæ ex absinthio, e folijs agrimoniæ viridis ana ℥.j. ß. cum syrupo de corticibus citri, fiat electarium, cuius dosis a ʒ.ij. ad ℥.j.* Hepar lupi, in hoc medicamento, toto substantia prodest: & cum actiuis sit temperatum, nec calore, nec frigore potest obesse. Mithridatium proportionem habet similem proportioni iecoris: & præterea calefacit. Absinthium per leuem astrictionem conseruat hepatis calidum innatum: & ob caliditatem, remittit frigidam intemperiem. Conseruæ remittunt intemperiem. Et quatenus tum ipsæ conseruæ, tum syrupus de corticibus citri, constant saccharo, faciunt vt medicamentum facile attrahatur a iecore, & retineatur ab eius retentrice, quæ iucunda & suauia retinet. His medicamentis roborandum est hepar, secundum calidum innatum, & secundum proportionem. Quoad vtendi ratione: circa *quomodo agendum* notetur, vt medicamentum aliqua ex parte sit liquidum; quia ea est passio principaliter indicantis, nimirum caliditatis iecoris, & proportionis requirentis. Si enim iusto liquidius sit medicamentum, præterlabitur, & ita non superatur passio indicantis, sed potius resistit, non cedit. Nec medicamenta actu frigida administrentur: quia calidum innatum, prohibet actu frigidum. Et, si hepar obstrustum sit frigidius, medicamentum magis actu calidum propinabitur. *Tempus vtendi* est, quando adest præsentia indicantis; & nihil prohibet. Semper adest præsentia indicantis; quia perpetuo adest calidum hepatis in actu, semper adest proportio. Veruntamen non semper licet vti hoc medicamento, quia potest aliquid adesse, quod sit efficacius ad prohibendum, quam virtus ad indicandum: id autem est materia replens totum, & potissimum proximos ductus, ventriculum, venas meseraicas. Talis ergo materia habet rationem caussæ, sine qua non: si enim præsente hac materia exhibeantur proposita medicameta, sequitur insigne detrimentum, quia hæc materia vna deducitur in iecur, & obstructio augetur. *Vbi.* Medicamenta intus & extra vsurpari possunt: magis tamen probo vt exhibeantur, præsertim medicamenta quæ tota forma agunt, quæ respiciunt proportionem; ad differentiam illorum, quæ respiciunt calidum innatum, quę sunt moderate calida & astringentia.

Ratio est, quia vbi agendum sumitur a subsistentia principaliter indicantis. Quare ratione proportionis iecoris, potius exhibenda sunt medicamenta, quã applicanda. Et hinc etiam astringentia, quæ respiciunt calorem innatum, tutius exhibentur, quam applicantur: nam absinthium, verbi gratia, assumptum, roborat aliqua e parte, astringit, euacuat: quod non facit applicitum.

Præseruatoria remedia diriguntur ad materiam, quæ est caussa obstructionis. Vnde semper admiscenda sunt attenuantia, detergentia, moderate tamen calida, in omnibus compositionibus. Interdum in receptis permiscenda sunt calefacientia, refrigerantia: aliquando emollientia, sempe moderate astringentia. Moderate astringentes materias proposuimus, vbi egimus de materijs vitalibus. Materiæ attenuantes sunt, *securidacæ folia & semen; mirabiliter enim attenuaat, & exobstruunt; chelidonium maius, id est, fumaria, non autem herba denticularis, qua non vtendum, pentaphyllum validissime attenuat, citra caliditatem, tormentilla attenuat, & nonnihil astringit, filix mas valde probatur, item betonica, agrimonia, absinthium*. Vulgares practici, respicientes ad verba Galeni, non ad sensum, in obstructione hepatis vtuntur *absinthio & eupatorio*; in obstructione lienis,

lienis, *ceterach & capparibus.* At interdum in hepatis etiam obstructione, potius vtendum est ceterach & capparibus, quam absinthio & eupatorio. Ratio sumitur a recta indicantium cognitione: nam hæc medicamenta sunt materia remedij non vitalis, sed preseruatorij, idest, sunt materia remedij: non requisiti, sed indicati: igitur ab essentia nota indicantis. Remedium igitur attenuans, indicatur a materia crassa: hæc si vehemens sit, indicat medicamentum vehemens attenuans: si debilis attenuans debile. Aduertatur autem, dum materia crassa obstruens statuitur vehemens; non statui vehementem ratione actiuitatis, quia actiuitas nõ dependet a crassitie, sed potius a resistentia. In obstructione igitur, materia crassa, prout vel magis vel minus est crassa; ita etiam indicat remedium magis vel minus attenuans, magis vel minus vehemens. Et quia cognouit Galenus, cæteris paribus; obstruentem materiam esse crassiorem in liene, quam in iecore: ideo statuit in lienis obstructione opus esse capparibus, aspleno, quæ vehementer attenuant. At si materia iecur obstruens admodum sit crassa: (nam interdum lapidescit) ob vehementem resistentiam expedit ad vehementissima ascendere, ad ceterach, ad cappares. Si cum obstructione iuncta sit intẽperies frigida; possumus addere *hyssopum, feniculum, prassium, quod aliqui pro secreto habent.* Si iuncta sit caliditas cum superius propositis miscenda *cichoracea, hepatica, acetosa.* Si materia aliqua e parte duritiem contraxerit, permiscenda sunt, *malua, althæa, amygdalæ dulces, liquiritia, passulæ dulces, caricæ, mel, saccharum.* Dulcibus tantum ratione vehiculi vti debemus, idest, in parua copia: alias vertuntur in bilem. Quoad *vsum* propositorum medicamentorum: si iecur obstructũ sit a materia satis crassa, quæ non e toto indurauerit, & sit iuncta frigiditas; vtendum hoc medicamento, quod attenuat, detergit, & remouet obstructionis caussam, & frigiditatem coniunctam. *Recipe pulu. securidacæ ℥. j. trochisc. de eupatorio ʒ. vj. pul. fumariæ ℥. ß. mithridatij antiqui ʒ. ij. hepatis lupi ℥. ij. ß. conseruæ e folijs viridibus agrimoniæ ℥. iij. cum syr. de absinthio fiat electarum, cuius dosis a ʒ. vj. ad ℥. j.* Hoc medicamentum constat non tantum ex attenuantibus & detergentibus, verum etiam e vitalibus, quę respiciunt calidum innatum iecoris, & eius proportionem: sed in minori quantitate posita sunt vitalia, in maiori præseruatoria: nam imposuimus ℥. j. securidacæ, quia institutum est potissimum oppugnare materiam, obstruentem, non neglecta tamen proportione, & calido innato. Quoad *quando*: prohibere potest vsum huius medicamenti materia replens ventriculum, primas vias, & totum corpus. Prius ergo totum euacuari debet. Sed oportet hoc medicamentum exhibere per plures dies: ideoque in magna quantitate præscripsimus, quæ excedit ℥. vij. vel viij. dum enim perseuerat indicans, materia frigida, longo tempore perseuerandum est in vsu huius medicamenti, & consimilis. Hoc medicamentum per os exhibendum. Possunt etiam extrinsecus applicari medicamenta, quæ ex oleis & similibus medicamentis conficiuntur.

Victus respondeat. Si ergo fiat obstructio a materia sola copia peccante; probatur victus tenuis, (non dico attenuans:) vt copiosa materia minuatur. Si fiat obstructio a materia viscida, crassa; obesset victus tenuis: ideo probatur victus medius inter plenum & tenuem. Hic autem victus mediocris debet esse attenuans. Dulcibus vtendum, non vt cibis, sed vt condimentis, idest, in parua quantitate. Galenus improbat *vina dulcia.* Exhiberi potest *aqua, cum exiguo vel mellis, vel sacchari.* Vbi vinum concedi potest dabitur *vinum tenuis substantiæ, & admiscebitur parua portio vini dulcis, ratione condimenti.*

CAPVT XXI.

De Ictero, seu Aurigine.

PEr icteritiam intelligo flauam & nigram. Generatur, dum bilis excrementitia ita detinetur inter partes corporis cutaneas, vt color a naturali statu mutetur, & euadat præter naturam. Icterus ergo est color prætet naturam in cute totius corporis, procedẽs a bile excrementitia. Forma, est color præter naturam, idest, symptoma, nim. qualitas mutata visibilis: multiplex autem est hic color, prout huius caussa est multiplex. Subiectum est cutis tota; ad differentiam cutis secundum partem aliquam: vnde v. g. in erysipelate mutatur color cutis, sed in illa tantum parte, in qua est erysipelas.

Generatio. Definitio.

Efficiens, est bilis excrementitia, ad differentiam alimentalis, & aliorum succorum: nam in anasarca mutatur color totius corporis, vt quandoque color roseus albus euadat, ratione pituitæ Bilis porro est Flaua, vel Atra; seu melancholica: item, est vel Toto genere præter naturam vel Non: toto genete præter naturam est putrida, qualis in febribus esse solet. (Auicennas negare videtur, icteritiam dari in febribus: sed loquitur de icteritia principali, quæ non fit in febre: at icteritia nõ principalis fit ratione febris, quia sequitur eam.) Cum igitur loquamur de qualibet icteritia, iure diximus hanc biliosam materiam posse esse putridam, cuiusmodi redundat in putridis febribus. Cæterum, hæc materia non potest esse caussa icteri, nisi cutem occupet, & eius colorem mutet. Biliosa materia bifariam in cute reperitur: primo, quia talis in cute Generatur, deinde, quia Fluit in cutem. Generatur in cute, si sit iusto calidior: tunc enim alimentum etiam probum, in cutem delatum, mutatur in bilem. Fluit autem materia, potius transmissa, quã attracta; quia iecoris partes solent esse calidiores, quam cutis: vt attractio a cute, tanquam minus calido, fieri nequeat. Quod si tamen cutis sit calidior, adiuuatur fluxio. Materia ergo hæc transmittitur ab hepate: quia eius expultrix insurgit ad expellendũ vel ratione Copiæ, vel Qualitatis. Copiosa est materia duobus modis: vel quia in magna copia Gignitur, vel quia tantum Colligitur, & non euacuatur, sicut opus esset. Si primo modo hoc fiat, id contingit, vel Læsa facultate iecoris ob temperiem calidiorem; vel ob Errorem externum, cibos & potus in magna copia assumptos, qui facile in bilẽ mutantur. Si altero modo bilis sit copiosa: hoc fit vitio Iecoris, vel Aliarum partium, per quas deberet euacuari. Si vitio iecoris; fit ratione obstructionis, vi cuius non potest ita expelli, vt par erat: vnde collecta materia adeo stimulat & grauat, vt ad partes cutaneas expellatur. Vitio aliarũ partiũ; vt Lienis, & Vesicæ fellea. Lienis vitio; dũ non Attrahit, vel non Suscipit. Non attrahit, ratione frigiditatis. Nõ suscipit, quoties afficitur vel obstructione, vel tumore. Ratione felleæ vesicæ fit; quia vel nõ Attrahit, vel nõ Suscipit; vel ratione angustiæ, vel tumoris: & angustia quandoq; in vesica fellea est constipatio, producta a lapidibus: nam vidi aliquot ictericos, quorũ cadauerib. apertis, in vesica fellis copiosi lapilli sunt inuenti. Postremo, ratione qualitatis insurgit ad expellendum. Et hæc qualitas vel est Venefica, vel Non. Non est, sicut in febribus putridis, in quibus materia eam acquirit acrimoniã, vt expultrix ad expellendum insurgat. Hæc expulsio potest esse Critica, vel Symptomatica. Qualitas venefica est quãdo aliquis mordetur a vipera, secundum Auic. & Galenum: c. 7. li. 7. loc. aff. viperæ enim morsus ita afficit sanguinem, vt vertatur in bilem excrementitiam veneficam, vt expultrix iecoris eam expellat ad cutim. Quomodo autem ab vno morsu viperæ sanguis iecoris mutetur in biliosum hoc excrementum; non ita facile intelligitur. Ego sentio, post morsum

Caussa efficiens.

Quomodo e morsu viperæ homo fiat aurigi-nosus.

materia veneficam per solutam vnitatem corpus ingredi; non tamen agere in partes cutaneas: quia non est verisimile, veneficam illam materiam vi sua primum petere omnes partes extrinsecas, sed solum illam, quæ mordetur. Non autem vna corporis pars prius, alia posterius colore illo bilis afficitur, sed omnes simul: quia bilis hæc excrementitia procedit a quodã fonte, qui eam per proprios canales transmittit ad oẽs corporis partes, eodem tempore: vnde etiã eodem fere tempore mutatio apparet secundum vniuersam cutim. Hic autem fons est iecur: nec enim cor esse potest, alias sæuiora fierent symptomata. In morsu ergo viperę magis videtur affici corpus secundum partes venosas: & hinc vis venefica primum impertitur iecori & priusquam cordi. Neque hoc aduersatur naturæ veneni, quod est corruptiuum cordis & confertim non est corrumpens, sed corruptiuum; nisi enim occurramus, habet facultatem, qua potest corrumpere cor, & interficere hominem. Non tamen hinc concluditur, venenum ante cor non posse alias partes primum offendere: nam cantharides primum offendunt vesicam, lepus marinus pulmones, & postea cor: sic venenum in morsu viperæ, prius petit hepar, quam cor. Dum autem petit iecur, fit vt sanguis in excrementitiam bilem mutetur, & acquirat prauum colorem, vnde postea mutatur color totius cutis. Hæc autem actio fit a veneno, a proportione maioris inæqualitatis, vt magis possit venenum, quã sanguis, aut iecur in facultate alteratrice. Venenum igitur per suam facultatem quæ est maximæ actiuitatis, ope suæ proportionis, quæ est non organum, sed locus conseruans & domicilium facultatis venæficæ, summæ est actiuitatis. Et, cum dissimilitudo sit, inter proportionem veneni & sanguinis, & hepatis; fit vt facultas veneni maioris sit actiuitatis, caussa proportionis, facultas hepatis, minoris; sanguinis, adhuc minoris: & cum non possit sanguis resistere saltem secundum aliquam sui partem; ita vincitur a veneno, vt corrumpatur, & fiat toto genere præter naturam, & color mutetur. Hepatis autem facultas, cum sit minoris actiuitatis, quam veneni; cedit facultati veneni; sed non ita sicut sanguis, quia magis resistit: (nam minoris actiuitatis est sanguis, quam hepar) vnde hepar non ita corrumpitur a veneno vt sanguis. Hinc fit, vt licet aliqua e parte patiatur iecur, non tamen corrumpatur: ratione passionis fit, vt adimatur actus facultatis alteratricis, vt non possit alterare & vincere, non possit regere sanguinem, sicut opus esset. Hinc igitur sequitur, vt, summa satis sit vis veneni, sanguis per propriam vim non possit resistere, & quodammodo relinquatur a iecore, ac necessario corrumpatur, & ita corruptus ad partes cutaneas transmittatur. Tanta autem est veneni violentia; vt nisi medicus quam celerrime occurrat, venenũ, vt est corruptiuum cordis, ita actu ẽt corrumpat. Hoc verum esse, ostendit curatio; secundum illud Hippocratis. Auicennas enim respiciens ad vim veneni, dicit adiuuandã naturam bezoartico, quod potest superare venenum. Nam venenum eam habet potentiam, vt superet naturam humanam. c. 4. l. 3. de temper. Et hinc Auerrhoes collect. 3. dicit, venenũ per accidens curari a medicamanto bezoartico; quia medicamentum non agit in venenum, alias per se fieret curatio, non per accidens, sed agit in corpus humanum, & ita agit, vt cum natura non possit vincere venenum, assequatur eam virtutem beneficio bezoartici, quæ est supra humanam, ratione cuius, ita roboratur, vt vincat venenum. Quod cognoscens Auicennas dicit, bezoarticum medicamentum esse in caussa, vt venenum vincatur, quia conseruat & auget sanitatem & virtutem in spiritu. Sanitas consistit in temperie, compositione, & vnitate, Bezoarticum nihil præstat ratione horum trium. Sic etiam venenum in icteritia dum agit in hepar, nõ mutat temperiem:

A nam si mutaretur temperies, ea non ita cito restitueretur sanitati. Per sanitatem autem Auicennas intelligit bonam affectionem facultatis. Declaro. Corpus sanum donatum est facultate, quæ ita afficitur, vt bonas edat operationes: si enim fuerit morbus, si lædatur temperies facultatis; affectio nõ est amplius secundum naturam, sed præter naturam, vt merito sequantur actiones læsæ: vt secundum hanc rationem morbus sit læsio, sit affectio præter naturam facultatis, sicuti sanitas est affectio secundum naturam facultatis. Nec secundum hunc modum possumus intelligere sanitatem ab Auicenna propositam: quia, licet hæc sanitas non sit temperies, non compositio, non vnitas; tamen ab his dependet, vt illa habeant rationem caussæ continentis, quia posita intemperie, ponitur mala affectio, & remota, remouetur: similiter, posita temperie, compositione, & vnitate, sequitur sanitas, bona affectio facultatis. Vnde non possumus B intelligere secundum hunc modum, quia nec venenum mutat temperiem, nec bezoarticum mutat temperiem, Quod dico de intemperie, idem dicendum de compositione & vnitate. Præter hæc tria igitur necessario requiritur proportio, quæ est domicilium facultatis, vt facultas maioris & minoris actiuitatis reddatur, non modo beneficio constitutionis & spiritus, verum etiam virtute sui domicilij, siue proportionis, in qua est virtus conseruatiua locati. Quare similitudo est inter proportionem bezoartici & corporis viuentis: & proportio bezoartici est in caussa, vt seruetur facultas maioris actiuitatis, beneficio cuius ita roboratur facultas corporis humani, vt acquirat potestatem super humanam, quia secus non possent vinci venena. Acquirit autem superiorem virtutem, & viuificatur atque augetur sanitas; quia facultatis effectio redditur magis robusta ob bezoarticũ, quod habet proportionem similem, cuius beneficio facul- C tas fit robustior. Hinc in ictero venenum non agit in constitutionem, sed in proportionem: sicut etiam adamas agit in magnetem, & sui præsentia caussa est, ob proportionis diuersitatem, vt tollatur actus facultatis, vt facultas non possit agere. Hoc igitur modo agit venenum in iecur, vt facultas eius non possit regere sanguinem, De spiritu eadem est ratio. Si bezoarticum auget sanitatem in parte viuente, & virtutem in spiritu: necesse est, vt venenum aduersetur spiritui: nam morbum ostendit cura. Et cum bezoarticum sit amicum omnibus corporis partibus, & conseruet virtutem in spiritu innato; necesse est, vt in omnibus partibus reperiatur spiritus, Quare morsu viperæ venenum petit hepar, & sanguis acquirit colorem præter naturam, & transmittitur ad cutem, vnde huius color mutatur.

Differentiæ.

Quoad differentias a forma: icteritia est Nigra, vel Citrina. Quoad efficientem: icterus prodit a bile D Flaua, vel Atra, quæ perpetuo toto genere est præter naturam. Sciendum autem materiam præter naturam bifariam accipi posse. Primo modo, vt prorsus, & secundum propriam essentiam transgreditur limites naturæ; sicut est materia putrida. Deinde ratione loci, in quo reperitur: quando scilicet ille locus non est destinatus huic materiæ a natura; sicut contingit materiæ, a qua caussatur icterus. Præterea ab efficiente sumuntur differentiæ; prout hæc materia Generatur in cute, vel aliunde Confluit. Et, si aliunde; bifariam fit, quia transmittitur vel ratione Copię, vel Qualitatis. Si ratione copiæ; vel quia Generatur, vel Coaceruatur. Qualitas tandem est Euidens; aut Recondita.

Indicationes.

Signa.

Icterus in genere facile patet: præsertim si aspiciatur album oculi, quod facile inficitur. Mira naturæ est prouidentia, quod in ictero aliquando cornea tota afficitur colore citrino, præterquam secundum regionem, quæ ante crystallinum locatur. Hinc sæpe icterici inspicientes parietẽ album, album iudicant:

inter-

interdum quodlibet obiectum citrinum esse putant. Quoad differentias formales; facile conspicitur, an color sit citrinus, an niger, vel tendens ad nigrum, qualis est viridis. Quoad differentias ab efficiente; facile cognoscitur e colore, num sit flaua, vel atra bilis. Num autem hæc materia sit putrida, vel non; cognoscitur e febre putrida adiuncta. Præterea cognoscendum an fluat, nec ne: nam si non fluat materia a iecore ad cutem; paullatim fit hic morbus, totum corpus tactui se offert calidum, pulsant vehementer arteriæ ob caliditatem, & non mutantur excrementa. Si autem fluat; malum breui tempore ortum est. Sed notandum, tametsi transmittatur materia a centro ad superficiem; non tamen fieri rigorem, vt in febribus: quia in febribus materia transmittitur summo cum impetu, in ictero sensim. Porro materia transmittitur quia peccatum est vel in copia, vel qualitate. Copia duobus modis potest contingere; & quia generatur, & quia colligitur. Generatur ob vitium calidius hepatis; seu, ob vitium in cibo. Si e cibo; cognoscitur ex ægro. Si ob vitium iecoris calidioris; tum lotium maxime erit coloratum: &, si immittatur pannus lineus, tingetur colore citrino, vel nigro: alui autem deiectio non erit albicans, sed colorata, quia non adest angustia aliqua, vi cuius colligatur excrementum, & impediatur transitus bilis ad intestina. Vtrum autem vitium hepatis calidum, sit intemperies, vel inflammatio, vel erysipelas: cognoscitur e proprijs capitibus. Si altero modo producatur icterus a bile, non vt copia peccat, sed quia colligitur; hoc fit, quando bilis in decenti copia generatur, & non euacuatur, sed ob cumulationem ita fit copiosa. Si fiat vitio lienis, vel iecoris, vel vesicæ felleæ; sic distinguendum. Nam si vitio hepatis; erunt signa obstructionis. Si vitio lienis; præter id quod nigra erit icteritia, aderunt signa indicantia vitia lienis: vt, si colligatur excrementum melancholicum, quia non attrahitur a liene, ob eius frigiditatem; cognoscetur e signis proprijs frigidi lienis; & tactu nullus percipietur in liene tumor. Si colligatur excrementum melancholicum, quia lien non suscipit: percipietur tensio, & quandoque tumor, ac durities in liene, pro diuersa mala dispositione lienis. Si colligatur vitio vesicæ fellis; cognoscetur e colore citrino; deinde quia feces non sunt citrinæ, sed albicantes. Si vero fiat ratione qualitatis: præter id quod ægri acrimoniam persentient, aderit etiam febris. Sed aduertendum in febribus hunc materiæ fluxum aliquando criticum, aliquando symptomaticum esse. Criticus est; quando prægressa sunt coctionis signa, æger facile perfert, febris minuitur. Si symptomaticum; opposita fiunt. Si deniq; materia fuerit venefica; cognoscitur e signis veneni, sed potissimũ color ad viridem vergit, mutatur pulsus; nam licet venenum non statim petat cor, breui tamen tempore fertur in cor.

Differentiæ.

Indicationes.

Præsidia tantum sumuntur ab efficiente: a calore enim non sumitur indicatio: neque icterus niger albo remedio, tanquam contrario curari potest. Bilis ergo excrementitia, vt toto genere præter naturam est, indicat eradicans: verum vt hæc materia eradicetur, ratione cutis indicatur laxans, rarefaciens. Indicationes in hoc malo non sumuntur a subiecto: ideo, dum rarefaciens medicamentum indicatur a densitate cutis, cutis non est subiectum icteri, sed habet rationem efficientis, sine qua non. Non potest euacuari bilis, quia cutis sua densitate prohibet. Praeterea, cum hæc materia generetur in cute, vel aliunde confluat: vt generatur in cute, & producitur a cute calidiori; cutis indicat refrigerans. Si autem fluit; si perpendamus motum, si est criticus, est adiuuandus; si autem symptomaticus, quia est ad locos decentes, nimirum ad partes cutaneas & ignobiles, neque tum est inhibendus. Quare indicatio sumitur a materia, prout vel grauat, vel irritat facultatem, id est, prout

Signa.

A peccat vel copia, vel qualitate. Si copia; respiciẽdum ad caussam, ratione cuius adest bilis copiosa. Duplex est caussa, alia generãs, alia colligens. Generans, cum sit vitium calidum hepatis; indicat remedium refrigerans. Si colligens sit caussa; colligitur vitio obstructionis iecoris, vel lienis, vel vesicæ felleæ: vnde pro discrimine vitiorum variæ sumi debent indicationes: verbi gratia, si colligatur ob frigiditatem lienis, oritur indicatio calefaciendi: si ob tumorem scirrhosum, refrigerandum, attenuandum, emolliendum. Si vero vitium sit in qualitate; si qualitas est euidens, indicatur attemperans: si venefica, recondita; non indicat, quia non est nota eius essentia in veneno, sed potius requirit bezoarticum.

Prognost.

Vitium hoc non est contemnendum: nam quamuis prima facie ad decorationem pertinere videatur, nihilominus dum protrahitur, pertinet ad artem curandi, quia egreditur latitudinem sanitatis. Distin- B guitur ergo curatio ratione differentiarum. Quoad formales; cæteris parib. ægrius remouetur icterus niger, quam citrinus. Quoad efficientem: si ab atra bile procedit, difficilius curatur, quam si a flaua. Præterea periculosior erit, si a materia putrida, si a venefica; & præsertim nisi illico occurramus. Quoad materiam; hæc sumitur vt fluit, vel non fluit. Si accipiatur vt fluit; possumus salutem polliceri, quia totũ calidius redditum, potest refrigerari. Si vero alia e parte icterus fiat, vt materia quæ fluit, fluat transmissa vel ob copiam; vel malam qualitatẽ: si ob copiam, vel quia generatur, vel quia colligitur: si generatur copiosa bilis ob errorem externum; possumus audacter salutem polliceri, vt cito etiam remoueatur. Si autem gignatur læsa facultate iecoris; varium erit prognosticum: vt quandoque etiam impossibile sit icterum remouere: verbi gratia si generetur copiosa bilis ob inflammationem, vel erysipelas potissimum hepatis, C vix fieri potest, vt homo restituatur. Si autem ob simplicem intemperiem calidiorem; non erit curatio difficilis. Sin autem copiosa sit materia, quia colligitur propter obstructionem vel lienis, vel hepatis, vel vesicæ felleæ: prout mala erit dispositio huius vel illius partis, ita prognosticandum: verbi gratia, si fiat ob scirrhum lienis, nemo salutem promittet: si contingat ob constipationem vesicæ felleæ, quæ producatur a calculis generatis in vesica fellis; quis salutem polliceretur? Quoad malam qualitatem; hæc est putrida, vel venefica: si putrida, vt in febribus, sitque hic motus criticus, optime sperandum; contra, si symptomaticus: vt colligitur com. aph. 64. sect. 4. Si materia fuerit venefica, cito euanescit, si celerrime occurramus. cap. 7. lib. 5. loc. aff.

Curatio. Phlebotomia.

Vena secundum Græcos, secanda est, si similitudo sit sanguinis, si dolor in iecore vel liene. Arabes probant venæsectionem, vbi venæ sunt repletæ. Non D igitur in omni ictere vena secanda, dum sanguis redundat, sed vbi peccatum sanguis est vehemens. Licet autem icterus fiat a bile excrementitia; sanguis tamen in eo duobus modis peccare potest: vel vt habet rationem caussæ sine qua non; quia in ictero non possumus occurrere materiæ fluxæ, neque fluxuræ, neque etiam generanti, nisi prius euacuetur sanguis: vel, vt habet rationem caussæ principalis; quoties imminet, vt ob hepatis caliditatem sanguis conuertatur in bilem excrementitiam. Sanguis autem est vacuandus non confertim, sed paulatim, & per vices: nã ob bilem redundantem, & quæ miscetur cum sanguine, fit, vt partes non bene alantur, sed vires euadant debiliores. Illico autem vena secãda, quia inter initia adest indicans, nec adest prohibens. Locus varius eligendus, pro varia sanguinis subsistentia. Galenus c. 1. lib. 9. κατ. τόπ. secabat venam sub lingua, respiciens ad sanguinem subsistentem in capite. Auicennas cucurbitulam scarificatam applicabat lieni: vt huius beneficio attraheretur excrementum melancholicum

a liene; & propter frigiditatem lienis, applicari potest cum magna flamma, vt fiat valida attractio.

Vacuantia.

Vomitorijs vtendum, quia & euacuatur corpus a materia, & fit reuulsio. Pro vomitorio licet vti *decocto maluæ, cum succo raphani, cum agarico etiam non præparato, cum oxymelite*. Licet etiam vti soluentibus aluum: & licet ascendere ad vehementiora, cap. vlt. l. 5. loc. aff. verbi gratia, *dacrydium, helleborum nigrum, item ad colocynthidem*, ratione pituitæ; quia in ictero quandoque fiunt obstructiones e copiosa, & contumaci pituita, vt necessarium sit ad valentiora confugere, vt ad *troch. albandal.* sed virium habeatur ratio.

Ad materiã fluxuram.

Quoad peculiaria medicamenta, alia diriguntur ad materiam fluxam, alia ad fluxuram, Quoad fluxuram; respiciunt caussam vel generantem, vel colligentem. Quoad generantem; esse potest immodica iecoris caliditas; vnde Rhasis probat *succum endiuiæ, solatri, cum aqua hordei* (aduertẽdum, non semper opus esse calidis attenuantibus) *vtebatur etiam trochiscis de caphura, cum succo grauatorum*: item frigidis astringentibus, quia iecur ob caliditatem generat bilem. Vtebatur succo granatorum, vt materia remedij vitalis, vt imminueretur caliditas hepatis, Quod de frigidis dictum, de alijs etiam intelligendum. Si materia colligantur; confugiendum ad ea, quæ remouent caussas, ob quas materia colligitur. Caussæ sunt innumeræ; de quibus proprijs capitibus. Sed quia obstructio solet esse frequens caussa, & secundum vesicam felleam, & secundum iecur atque lienem; exempli gratia vnum medicamentum proponemus, cui in obstructione contumaci locus est:

Infusio limaturæ chalybis.

℞. *limaturæ chalybis (in diebus canicularibus optime præparatæ ex aceto acerrimo, in quo sint decoctæ rad. althææ)* ℔. j. *pul. anchusæ, cornu cerui, agrimon. ceterach. fumar. parietar. ana* ʒ. ij. *cinnamomi* ʒ. j. *vini* ℔. xij. *Vinum autem sit modo magis, modo minus generosum, pro dispositione corporis fiat infusio, & detineatur sub radijs solaribus 8. dies. Dosis sit ab* ℥. j. *ad* ℔. ß.

Euacuantia materiam e cute.

Ratione materiæ fluxæ oportet vbi *balneo aquæ dulcis alterato, maluis, maiorana, anetho, &c.* quorum beneficio cutis laxetur, aperiantur pori, attenuetur materia, atq; ita in cute exsistens euacuetur: ad quod apprime conducit sudatorium, quod hoc tempore in vsu est, pro faciliori sudore eorum, qui morbo gallico laborant.

CAPVT XXII.

De Scirrho iecoris.

Nomen.

SCirrhus iecoris, est morbus compositus: & interdum succedit inflammationi. Intelligimus autẽ hic per scirrhum, tum exquisitum, tum non exquisitum, idest, & sensus expertem, & participem, c. 16. li. 14. meth.

Definitio.

Iecoris ergo scirrhus est tumor præter naturam, frigidus, durus, & corpulentus. Dicitur tumor præter naturam, & proinde morbus in magnitudine. Hic autem tumor est frigidus, comm. 21. lib. 4. de rat. vict. cap. 4. lib. 2. ad Glauc. cap. 6. lib. 14. method. cap. 8. lib. 8. κάτα τόπ. Nam cum hic tumor fiat a frigida materia, tumor etiam, seu effectus erit frigidus. Hinc colligitur, quod sit morbus, non tantum in aucta magnitudine, sed etiam in intemperie frigida. Et sic scirrhus distinguitur ab omni tumore præter naturam calido, nimirum ab inflammatione, erysipelate, cancro. Dicitur etiam tumor durus, commen. 21. lib. 4. vict. ac capit. 8. libro 8. κάτα τόπ. cap. 4. libro 2. ad Glauc. vbi ad curandum scirrhum probantur emollientia. Et sic distinguitur a tumore œdematoso. Postremo dicitur tumor corpulentus, apud Galenum locis citatis, vbi vult, scirrhũ caussari a materia viscida crassa, corpulenta: ad differentiam tumoris flatulenti, seu vaporosi.

Caussa efficiens.

Quoad caussas scirrhi internas: fit e materia vel glutinosa vel crassa, vel simul & glutinosa & crassa: nam materia scirrhi peccat vel ratione crassitiei, vel visciditatis, vel ratione vtriusque. Quare scirrhus fieri potest, non tantum e materia melancholica, sed et e materia pituitosa: nam melancholia crassa est, non viscida: pituita autem viscida est, & interdum crassa. Nam Galenus capit. 4. libro 2. de different. febr. loquens de febre putrida, pituitosa vult non totam materiam pituitosam exuri, sed ratione visciditatis nonnihil relinqui: at materia melancholica in febre quartana instar ossis comburitur, quia sicca est, non viscida. Quare fiat scirrhus e viscida materia; dicendum, non tantum fieri e melancholia, sed etiam e pituita. Sed dubitatur: nam Galenus capit. 4. libro secundo, ad Glaucon. & capite quarto, libro 14. metho. ait, scirrhum succedere inflammationi, & comitari erysipelas: Quomodo igitur fit e melancholia, e pituita? Responsio. Inflammatio degenerat in scirrhum, quando sanguis crassescit, & acquirit naturam melancholiæ. Succedit etiam scirrhus erysipelati, non omni, sed quando Medici præter modum & importune refrigerantibus vtuntur: nam pars adeo redditur debilis, vt non tantum humores collecti crassescant, verum etiam proprium alimentum non possit regi, sed euadat viscidum & crassum; vnde scirrhus. Præterea sunt caussæ externæ, quæ proponuntur cap. vlt. lib. de cib. bon. & mod. suc. & ca. 4. libro 2. ad Glauc. vt sunt cibi crassi & viscidi, victus crassefaciens, vinum crassum. Præterea fieri potest caussis non necessario occurrentibus, hoc est, ex errore medicorum, dum nesciunt recte tractare vel inflammationem, vel erysipelas.

Differentiæ.

Quoad differentias a loco affecto: iecur scirrho afficitur secundum partem Simam, vel Gibbam. c. 7. li. 5. loc. aff. A materia, hæc est viscida, vel crassa, idest, Pituitosa, vel Melancholica.

Signa.

Scirrhus iecoris in genere, cognoscitur e sensu grauitatis, etiam si scirrhus exquisitus sit: pressu enim dolor sentitur, quia vicinæ partes sensitiuæ ob tumorem iecoris comprimuntur, & earum vnitas soluitur. Aegri melius decumbunt in latere dextro, quam sinistro: nam si in sinistro decumbãt, tunc latus scirrho detentum comprimit ventriculum, vnde fit dolor veluti cõtusiuus, ratione ponderis. Sensus grauitatis ob membranam inuestientem maxime adest, si scirrhus non est exquisitus: si exquisitus, non itẽ, licet ob compressionem partes vicinæ doleant. Sed non tantum respiciendum ad dolorem, num adsit, necne: verum ad diuturnitatẽ & contumaciã affectus. Si enim non cedit remedijs iudicandum, esse exquisitum scirrhum; & hic non est suscipiendus, quia non potest curari: at non exquisitus cedit remedijs. Adest autem sensus grauitatis sine febre, ad differentiã inflammationis: nã scirrhus est tumor frigidus: inflammationem iecoris necessario comitatur febris; scirrhum nõ necessario, sed contingenter. Insuper scirrhus hepatis cognoscitur e pulsu euidenter duriore, quia tumor hic multo durior est, quam tumor inflammationis. c. 4. lib. 1. de præsag. puls. c. 9. lib. 4. de præsag. puls. Secundum Auicennam quoque cognoscitur e lotio diminuto. E qualitate etiam mutata, visibili, & tangibili: e visibili; corpora emaciata conspiciuntur. quia non recte fit sanguificatio, neque etiam distributio: præterea color corporis mutatur, quod peculiare est, in affectibus iecoris & lienis. E tangibili; quia in regione iecoris tumor durus percipitur, præsertim si inflammatio fuerit in parte gibba, c. 7. lib. 5. loc. aff. Aduertendum aũt hunc tumorem durũ euidentius percipi, quando patiens vel rectus manet, vel etiam decumbit in parte sinistra, quia magis descendit tumor ille infra costas, vnde magis conspicuus apparet. Notat Galenus hoc esse verũ, nisi succedat hydrops: tunc enim venter aqua repletur, quæ impedimẽto est, quo minus tactu durum tumorem præsentire queamus.

Quoad

Quoad differentias: num ſit in parte gibba, vel ſima; cognoſcitur e c. de inflam. iecoris. De ſignis etiam materiæ pituitoſæ & melancholicæ, ſuo loco.

Indicationes.

Cum ſcirrhus ſit tumor frigidus præter naturam, vt neceſſario iecur afficiatur imbecillitate, & morbo in magnitudine aucta: quoad imbecillitatem oritur indicatio corroborandi. Cum vero hæc imbecillitas prodeat e frigida intemperie; corroboratio erit calefactio iecoris. Ratione magitudinis, ratione materiæ, oritur indicatio remouendi materiam; quæ tamen indicatio non eſt vtilis, cum non præſcribat remedium. Cum vero hæc materia interdum ſit viſcida, interdum craſſa, interdum viſcida & craſſa, ſemper autem dura: propterea oritur indicatio interdum abſtergendi, aliquando attenuandi; interdum ſimul abſtergendi & attenuandi, ſemper autem emolliendi; totius habita ratione, c.8. lib.8. κ. τόπ. cap.4. l.2. ad Glauc. c.4. lib.14. meth. c.6. lib.5. de ſimp. med.

Prognoſtica.

Hos ſcopos interdum abſoluere poſſumus, interdum nequaquam. Scirrhus enim inter initia non exquiſitus ſanari poteſt; exquiſitus nunquam, c.4. li.2. ad Glauc. adeſt enim frigida illa intemperies, & adeſt durities, quæ nullis mollientibus cedit. In ſcirrho ergo exquiſito, ſi concurrat fluxus ventris, celeriter moriuntur: ſi non iungatur ille fluxus, aliquandiu perdurat. Quare ſcirrhus iecoris ab initio eſt periculoſus, & difficulter curatur: antiquuus autem curari nullo modo poteſt.

Curatio. Materię cheirurgicæ.

Vena ſecanda non eſt, quia imminet hydrops: materia enim non eſt ſanguinea, ſed pituitoſa, melancholica, craſſa, viſcida: venæſectio refrigeraret iecur, antea frigidum. Secundum Auicennam & Aetium vti poſſumus cucurbitulis ſcarificatis, quæ iecoris regioni applicentur. Licet etiam illis partibus applicare veſicatoria, cauſtica medicamenta, cum Aetio, de quibus alias; & vlcera diutius ſunt aperta detinenda. Prius autem totum expurgandum. Expedit etiam gratia reuulſionis cauteria affigere cruribus, dum crura non ſunt tumida.

Vacuantia totũ corpus

Sequuntur medicamenta. Suppoſitis præparantibus & lenientibus; abſtinendum a ſoluentibus valentiſſimis, propter iecoris infirmitatem. Debilioribus ergo ſecundum Auicennam vtendum, quæ euacuant pituitam, melancholiam. Si malum non cedit leuioribus; cogimur ad fortiora aſcendere. Quare Galenus c.15. l.13. meth. vtitur *clyſtere acerrimo, e centaurio min. & colocynthide. Auicenas ad belleb. albũ aſcendit, qui valentiſſime per vomitum vacuat*. Extremis morbis, extrema opponenda remedia.

Localia.

Topica ſunt emollientia, digerentia, attenuantia, corroborantia: c.4. lib.2. ad Glauc. c.8. lib.8. κ. τόπ. Vti ergo poſſumus *medulla ceruina, medulla vituli, adipe gallinæ, vituli, anſeris, bdellio, ammoniaco, thymiamato; item rad. althææ, maluarum, cucumeris agreſtis*. Hæc digerunt & emolliunt. Oportet etiam addere attenuãtia: vt ſunt *myrrha, calamintha, origanum, ſerpillum, aromata*. Corroborantia ſunt *abſinthium, myrobalani, maſtiche*. Quando ergo vti volumus *emplaſtro, vel melle, miſceatur oleum maſtichinum, oleum de abſinthio*, vt non tantum emolliamus & digeramus, ſed etiam corroboremus. Optimum eſt, ſi pars affecta oblinatur *luto D. Bartholomæi*, quia in eo eſt maxima vis emolliendi. Præterea permiſceatur *lutum D. Bartholomæi, cum luto D. Helenæ, vel D. Petri, quæ in collibus Euganeis exſtant, prope Patauium*. Sequens remedium, corpore expurgato, mirabiliter emollit, digerit, roborat, quod expertum eſt ſæpe: *℞. pulpæ colocynth. partes iiij. radicis cucum. agreſtis partem j. & modicum abſinthij: includantur ſacchulo, qui aſſiduo detineatur in loco læſo.*

Interna reſoluentia & attenuãtia.

Quoad interna: Aetius pro diſſoluendo tumore ſcirrhoſo iecoris, maxime probat *anagallidis ſuccum ad ℥.j. vel ℈.iiij. poſſumus etiam puluerem anagallidis exhibere. Dat cum mulſa: & ſi febres non erant vehementes, dabat cum oxymelite. Probat etiam, tanquam efficaciſſimum medicamentum, quod componitur e ſabinæ puluere, & e fece arida vini, id eſt e fece, quæ reperitur in fundo dolij præſertim in quo detentum fuit vinum dulce: datq; ad quantitatem cochlearis, ad quantitatem drachmæ*. Hoc ſe reſtituiſſe dicit, ſcirrhum, vbi hydrops imminuit. Probat etiam medicamentum, quod parari poteſt *ex æquali portione fœnugræci, coſti, petroſelini, eupatorij, dat ℥.j.* Vehementiſſimum pharmacũ, ſecundum Aetium, eſt *ammoniacum, cuius ℥.j. cum maſtiches granis viiij. exhiberi intro poterit*. Sed duo ſunt medicamenta, quibus feliciſſime vti poſſumus: nimirum, *decoctum ſarſæ pariglię, quod parabitur cum medicamentis iecur reſpicientibus, verbi gratia, cum agrimon. petroſel. rad. althææ, ratione emollitionis*. Alterum auxilium eſt *vſus chalybis, cuius limatura in ſubſtantia exhibetur*: modum autem præparandi & vtendi, paullo poſt, cap.25. & 26. de lienis ſcirrho agentes docebimus.

Aetius c. 11. l 10. Lud. Mercat. c.6. & 18. l.2. de aff. mulier.

Victu mediocris erit & attenuans: vt dicit Galenus, ab initio lib. de atten. vict. eo enim vitia diuturna eradicãtur. Hunc etiam probat Aetius. Potus erit ſimilis. Interdum in cibis poſſumus concedere *amygdalas, piſtacia*, ſecundum Aetium. Aeger in latere dextro decumbat; ſecundum Auicennam, nam hic decubitus conducit ad diſſoluendum tumorem ſcirrhoſum iecoris.

CAPVT XXIII.

De Vlcere iecoris.

Definitio.

HOc vitium Aetius nuncupat colliquamentum: quia emaciatur & veluti liquatur totũ corpus. Eſt autem vlcus iecoris, nil aliud, quam ſoluta vnitas iecoris, ex eroſione producta. Potiſſimum ſuccedit inflammationi, quæ ad ſuppurationem producitur. Poteſt etiam fieri citra inflammationem præegreſſam, ex acribus ſuccis. Interdum vidi iecur vlceratum, ratione affectus gallici morbi, ratione mordacitatis materiæ.

Differentię.

Quoad differentias; affici poteſt iecur ſecundum partem Simam, vel Gibbam. Ab effectrice cauſſa ſuccedit Inflammationi, vel Non.

Signa.

Cognoſcitur vitium hoc ex exeunte mutato, dum eſt purulentum: & interdum adeſt aliquid ſanguinis, aliquid materiæ cruentæ. Hinc medici interdum decipiuntur, arbitrantes eſſe dyſenteriam, quando materia ſanioſa, & ſanguinea egreditur; ob cuius acredinem aliquis inteſtinis perſentitur dolor. Sed inde diſcernitur; quia ſenſus quidam grauitatis & punctionis etiam perſentitur in regione iecoris, ob conſenſum membranę. Et præſertim hæ deiectiones apparent, dum vlcus eſt in parte ſima: nam ſi gibba pars fuerit exulcerata, indicia vlceris potius petenda ſunt e lotio, quod erit purulentum, nec tamen aderunt ſigna vlceris veſicæ, neque vlceris renum. Quoad differentias ab efficiente: ſi præceſſit inflammatio quæ ſuppurata fuit; euidens eſt, hoc vlcus ſuccedere inflammationi, & fieri ratione materiæ purulentæ. Si non præceſſit inflammatio; originem duxit e ſuccis acribus, vt dictum fuit in ſermone de vlcere ventriculi. Indicationes petendæ ex eodem loco.

Pręſagia.

Vitium, ſecundum Aetium, eſt periculoſiſſimum: ægri enim emaciantur. Eſt vitium incurabile; ſalutem polliceri non poſſumus: nam eſt vlcerata pars præcipua, quæ deperdita non poteſt regenerari, cum qua conſentiunt partes principales; vnde fere omnes moriuntur.

Curatio.

Vena ſecanda non eſt, quia vires non poſſunt perferre, etiamſi ſanguis redundauerit: Si enim vlcus ſuccedat inflammationi, vires iam per præcedentem inflammationem ſunt languidæ. Si autem vlcus non producatur ex inflammatione, ſed ortum ducat ex

acri materia; hæc peccat in qualitate: vnde a natura sanguinis recedit, vt potius purgandum sit, quam vena secanda. Medicamenta & Diæta, petenda e c. de vlcere ventriculi, Aetius recurrit ad præsidia, quibus vtimur in vlcere pulmonis, renum, vesicæ. Vnde pro mundificatione vlceris, licet vti *sero lactis caprini, cum mulsa, vel cum sacchari, &c.* Priuatim autem hoc est obseruandum, vt hepatica medicamenta permisceantur. Propterea Aetius permiscet *Cypheos medicamentum:* de quibus supra, c. 17. & 20.

Historia curati vlceris iecoris.

(Patauij quidam deplorato iecoris vlcere laborauit, homo robustus alias, & nauticis laboribus addictus. Huic Medicus tum temporis Venetus clarissimus, H. S. præter reliquorum Medicorum consilia, curauit abdominis partem in regione iecoris nouacula aperiri, vt plurimum puris per vulnus efflueret. Vnde post modum bene curato vulnere homo superstes mansit: & triennio post, saltauit ac laborauit, nihil sentiens incommodi.)

CAPVT XXIIII.

De Inflammatione iecoris.

Definitio.

VItium hoc est tumor præter naturam sauguineus iecoris. Occupat autem iecur, & quatenus simi lare, & quatenus dissimilare. Vt similare; quia necessario adest intemperies calida. Vt dissimilare; quia adest tumor, morbus in magnitudine. Subiectum est iecur. cap. 7. lib. 5. de loc. aff. vbi per iecur intelligimus carnem iecoris: nam materia sanguinea ingreditur porositates iecoris, & ita iecoris substantia tumida euadit. Et quamuis in hoc malo iecur interdum magis affligatur secundum partem simam, interdum vero magis secundum partem gibbam; attamen iecur secundum partem vtramque afficitur: dum enim pars sima inflammatur, etiam gibba fit particeps inflammationis, & contra; ob partium connexum. Materia non tantum est syncerus sanguis, sed etiam pituitosus & melancholicus. Quæ materia sanguinea confluit in porositates iecoris, vel per modum Attractionis, ob dolorem, aut calorem; vel per modum Transmissionis, dum materia ad iecur transmittitur a Toto, vel Parte. Iecur autem suscipit ob imbecillitatem ascititiam (natura enim iecur, vt partem principem, robustam condidit) obortam ob noxas, quas iecur perpessum est.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Differentiæ

Differentiæ possunt sumi e loco affecto, & materia. Iecur enim afficitur magis, vel secundum partem Simam, vel Gibbam. Materia est Sanguis, vel Pituita, vel humor Biliosus, vel Melancholicus.

Signa.

Signa triplicia proponemus. Primum indicantia inflammationem iecoris. Deinde, discernentia inflammationem iecoris, ab inflammationibus partiũ vicinarum, idest, membranæ succingentis iecur, mesenterij, musculorum abdominis, qui in parte dextra resident, & notharum costarum partis dextræ: vnde multi fuere decepti, credentes esse pleuritidem, cum tamen esset iecoris inflammatio. Tertio afferemus signa differentiarum. *De signis primi generis.* Inflammatio iecoris cognoscitur secundum Galenum cap. 7. lib. 5. loc. aff. c. 8. 4. & 9. lib. 2. loc. aff. cap. 7. lib. 4. cau. puls. primum e sensu grauitatis in regione iecoris, & dextri hypochondrij: & interdum accidere ait Galenus, vt costæ in cõsensum ducantur: nam in quibusdam iecur annectitur costis per membranas aliquas, in quibus necessarium est, vt grauitatis sensus etiam costis communicetur; nõ autem in illis, in quibus membranæ hæ desiderantur: in plerisque tamen reperiũtur illi nerui. Quare Galenus ait, id *interdum* accidere. Sed quia etiam in obstructione & scirrho iecoris est sensus grauitatis, sciendum, in inflammatione, cum sensu grauitatis coniunctam esse febrem, quæ ililco cum sensu grauitatis oboritur: in obstructione aũt & scirrho, licet aliquando accidat febrem coniungi; præcessit tamen febrem sensus grauitatis. Et, si accidat (quod non est impossibile) vt eodẽ tempore in obstructione appareat grauitatis sensus, & febris oriatur; cognoscetis per alia signa, Notandum dum Alexander dicit, febrem consequi tantum magnam inflammationem; eum non de omni febre loqui, sed de ardenti: alias in omni inflammatione, etiã exigua, necessario est febris. Præterea cognoscitur hoc vitium, quoniam grauitatis sensus affligit patientem, siue decumbat in latere dextro, siue sinistro: minus autem affligitur, dum supinus decumbit: ratio est, dum enim æger in dextro latere decumbit, opprimitur iecur a pondere ventriculi, & intestinorum: dum decumbit in latere sinistro, tenditur iecur inflammatum, vnde consentit membrana, atque lien, & grauitatis sensus magis augetur. Hæc non fiunt, dum homo supinus iacet. Cognoscitur etiam e pulsu, cap. 7. lib. 4. causs. puls. Pulsus enim fit celerior, frequentior, inæqualis; item, durus, serratus, & vibrans. Ratio. Cum enim inflammationis ratione, quatenus est affectus calidus, augeatur necessitas euentandi calorẽ cordis; hinc fit celerior & frequentior pulsus: cui frequentiæ inæqualitas succedit. Deinde quia non modo est affectus calidus, sed etiam est morbus in magnitudine (tumor enim est) hinc fit durities in pulsu, ratione arteriarum quæ tenduntur. Et, cum non æqualis fiat tensio; hinc arteriæ corpus inæqualiter dilatatur, & pulsus non tantum est durus, sed etiam serratus. Et cum tendantur arteriæ ratione tumoris; id etiam accidit, vt vis pulsifica agens in arteriam, arteriæ corpus habeat non ita cedens, sed resistens; vnde fit pulsus vibrans. Sed dubitatur, si pulsus serratus indicat inflammationem iecoris; quomodo alias Galenus dixerit, eum esse perpetuum indicium pleuritidis? Responsio Pulsus inflammationem duobus modis perpendi potest: vel ratione inflammationis, vel ratione loci inflammati. Si consideretur pulsus ratione inflammationis; quatenus inflammatio est tumor, cum tendantur arteriæ, est pulsus durus, serratus. Et hoc modo intelligere oportet Galenum, vbi voluit, pulsum esse durum & serrinum in inflammatione iecoris. Si consideretur pulsus ratione partis inflammatæ: si pars fuerit humida, laxa; si conferamus pulsum membri laxi, quando hoc membrum non est inflammatum, ad seipsum quando est inflammatum; pulsus membri laxi non inflammati erit mollis; pulsus autem membri laxi inflammati, erit durus, ratione inflammationis. Sed si conferamus pulsum membri laxi inflammati, cum pulsu membri duri inflammati: pulsus membri laxi inflammati, in relatione ad pulsum membri duri inflammati, erit mollis. Propterea Galenus, loquens de inflãmatione pulmonis, inquit, esse pulsum mollem, non quod in inflammatione sit pulsus mollis, sed in relatione ad pulsum, qui reperitur in inflammatione membri duri. Quare dũ inflammatur membrana succingens costas, cum sit corpus multum membranosum, quod maxime tenditur ratione inflammationis: hac de caussa Galenus dixit, pulsum serrinum esse proprium pleuritidis; quia est maxime euidens, ratione loci affecti inflammati. Quare Galenus sibi non contradicit. Ideoque, cum Galenus cap. 8. lib. 8. κ τόπ. dicat, iecur esse membrum compagis humidioris; propterea in inflammatione iecoris non potest esse pulsus serrinus, si conferatur iecur ad membrum durum; potest autem esse, si conferatur iecur ad seipsum non inflammatum. E tali igitur pulsu cognoscitur iecoris inflammatio, & præsertim e pulsu febrili & duriori. Præterea secundum Galenum capite 7. libro quinto, loc. affect. cognoscitur, ex inappetentia, e cibi fastidio. E siti, quæ admodum molesta est. Indicatur etiam ex alui excrementis cohibitis, nisi cũ iecoris inflammatione sit coniuncta hepatica affectio, quæ debilitas iecoris nuncupatur, in qua deiectiones similes sunt loturæ carnis.

I. Signa inflãmationis iecoris, in genere.

1. Sensus grauitatis.

2. Febris.

3. Molestus decubitus in latere.

4 Pulsus.

Galeni loca conciliantur.

5. Ἀνορεξία.

6. Sitis.

7. Aluus dura.

carnis. Dubitatur autem quomodo cum inflammatione iecoris possit coniungi hepatica affectio; quæ prodit ex intemperie frigida iecoris. Responsio. Non est impossibile, vt hepatica affectio prodeat ex intemperie calida: sicut enim fit ratione frigiditatis, quando iecur non potest alimentum exacte separare; ita etiam fieri potest ratione intemperiei calidæ, cuius ratione alimentum iusto citius attrahitur a ventriculo ad iecur; & cum chylus crudus attrahatur, non potest e toto vinci: vnde possunt fieri deiectiones illæ. Aluus igitur stiptica est, nisi sit coniuncta hepatica affectio. Indicatur etiam e lotio non copioso, secundum Auicennam, quoniam aquositates absumuntur. Et est lotium coloratum, ratione feruoris sanguinis, vel bilis. Præterea indicari potest, e vomitu bilis flauæ vitellinæ, & interdum æruginosæ: nam non est impossibile, vt in iecoris inflammatione huiusmodi materiæ generentur. Insuper significatur e mordaci calore totius corporis, ratione febris quæ adest: quamuis interdum, dum inflammatio est maligna, extrema refrigerentur. Mutatur etiam color totius. Et, lingua apparet rubicunda, deinde nigra.

8. Lotium. 9. Vomitus. 10. Calor totius. 11. Color totius. 12. Linguæ color.

Sequuntur signa, distinguentia iecoris inflammationem, ab inflammationibus partium proximarum; nimirum membranæ iecoris, mesenterij, musculorum abdominis, & pleuræ, prout adhæret nothis costis dextræ partis. Inflammatio membranæ hepar inuestientis, secundum Auicennam, & Aetium non difficulter distinguetur; ob dolorem insignem, qui non est in iecoris inflammatione; cum membrana iecur circundans sit sensitiua, ad differentiam substantiæ iecoris. Præterea pulsus erunt duriores: & febris erit admodum intensa; præsertim quia inflammatio occupans membranam potius producitur a sanguine tenui, bilioso, feruido, quam a sanguine melancholico, & crasso. Quod si inflammatio occuparit mesenterium, e cap. 7. lib. 5. loc. affect. cognoscetur; quia præter id quod non erit facta mutatio in colore totius corporis, (non enim mutatur color ob inflammationem mesenterij, vt inflammato iecore) symptomata erunt remissiora; quia non inflammatur pars principalis. Præterea in excrementis alui primum apparebit quædam tenuis sanies; dein procedente inflammatione, cum magis materia concoquetur, cum excrementis exibit materia quædam ad similitudinem puris, magis cocoćta: rationem reddit Galenus loco citato: nam dum inflammata est pars, quæ habet tegumētum a substantia aliqua tenui, etiam in initio inflammationis aliquid resudat; vt in ophthalmia obseruatur; quod tamen crudum est, quia inter initia morbi: at vero quod postea egreditur est magis concoctum. Si inflammati sint musculi abdominis partis dextræ; ita distinguetur: non enim erit color totius mutatus. Præterea si inflammatio occupauerit partē gibbam iecoris, tactu obseruabitur tumor rotundus, instar figuræ iecoris: contra sensim delitescet, si in musculis fuerit inflammatio. Insuper iecore inflammato, facile distinguetis, pertractantes cutim abdominis, non enim consentit cutis: contra; si inflammentur musculis, præcipue externi; imo, interdum apparebit cutis rubicunda, dum externi musculi sunt inflammati. Si pleurā teneat inflammatio, prout spectat ad nothas costas dextri lateris; distinguetur e dolore, tussi, pulsu, colore corporis. c. 9. lib. 2. loc. affect. E dolore; quia grauiter ægri læduntur, siue in latere dextro, siue in sinistro decumbant; faciliusque decumbunt supini inflammato iecore: non ita cruciantur symptomatis, vt grauitate, difficultate anhelitus, &c. Hoc nō apparet, dum inflammatio est in pleura: nam prout inflammatio detinet vel internam, vel externam partem, ita etiam exacerbatur dolor, dum decumbit vel in parte dextra, vel in parte sinistra, vt cap. de pleuritide diximus: præterea potius est dolor pungitiuus, quam sensus grauitatis. E tussi etiam distinguuntur. In iecoris enim inflammatione tussis semper acida est, sine sputo, quia nulla materia corpulenta defluit ad pulmones: fit tamen tussis, non quod comprimantur pulmones, sed quia caliditas insignis impertitur pulmoni, vnde excitatur tussis, quæ tamen acida est: In pleuritide est cum sputo; si non inter initia, saltem procedente malo. Item, in pleuritide pulsus est durus, serrinus; in iecoris inflammatione mollis, si conferatur cum pulsu inflammationis pleuræ, vt supra diximus. Præterea distinguuntur ratione coloris in toto corpore; qui mutatur in intemperie iecoris; non mutatur in pleura inflammata.

II. Signa diagnostica. Inflāmatio tunicæ iecoris. Mesenterij inflāmatio. Musculorū abdominis inflāmatio. Pleuritis dextra, ad costas spurias.

Quoad signa differentiarum: differentiæ sumuntur a loco affecto, & materia inflammationis. Quoad locum affectum; e capite septimo, libro tertio, loc. affect. si fuerit inflammatio in parte gibba, tumor tactu apparebit, dummodo magna sit inflammatio; & nisi incumbentes musculi sint impedimento; impediunt autem quando corpus non est gracile, sed carnosum & pingue: & propterea tunc necessarium est ad alia signa confugere. Possumus ergo distinguere e symptomatis: si enim symptomata, pertinentia ad partes thoracis, fuerint grauiora, quam symptomata quæ spectant ad intestina, ad ventriculum; dicendum, inflammationem occupare partem gibbam. Si opposito modo se habeant symptomata, vt grauiora sint, quæ spectant ad ventriculum; statuendum iecur esse inflammatum magis secundum partem simam.

III. Differentiarū signa.

Differentiæ desumptæ a materia, an sit sangnis, an pituita, an bilis, an succus melancholicus; cognoscentur ex alibi propositis. In præsentia hoc admonere liceat; e cap. 7. lib. 5. loc. aff. Si verbi gratia inflammatio oriatur e sanguine bilioso, vt fit erysipelas, vel particeps erysipelatis; sæuissima erunt symptomata, febris ardens: remissior autem erit febris, si fuerit succus pituitosus & melancholicus. Ex accessionibus etiā materia inflammationis deprehendi potest, si diligentia adhibeatur. Licet enim febris sit continua: attamen ægri interdum alternis diebus affliguntur, interdum singulis, interdum de quarto in quartum.

Præsidia petantur e cap. de inflammatione ventriculi. Breuiter tamen sciendum, e cap. 8. lib. 13. metho. indicationes ratione inflammationis vel esse Curatrices, vel Præseruatrices. Curatrices sunt refrigeratio & euacuatio: quia in inflammatione est morbus in intemperie calida, vnde refrigerandum; est in materia & magnitudine, vnde euacuandum. Dyscrasia calida, & magnitudo aucta sunt duo morbi; quia offendunt actiones similarem & dissimilarem. Intentiones autem præseruatrices, virtute quarum prohibere oportet, ne augeatur phlegmone; hæ diriguntur in materiam vel Fluentem, vel Fluxuram. Ratione fluentis, oritur indicatio reprimendi: ratione fluxuræ in genere oritur indicatio reuellendi; in specie autem, si fluxura sit materia per modum attractionis, oritur indicatio mitigandi dolorem, si id fiat ratione doloris; oritur indicatio refrigerandi, si attractio fiat ratione caloris. Si fluxio fiat per modum transmissionis; roborandum est iecur, ne suscipiat: & mandanti etiam parti occurrendum, ne generet; prius tamen totius habenda ratio.

Indicationes.

Periculosus & lethalis est hic affectus: est enim intemperies magnitudo aucta, detinetur pars præcipua, imminet hydrops, secundum Auicennam, & atrophia, e lib. de puls. ad tyrones: nam in hepatis phlegmone, iecur læditur, & ratione generationis sanguinis, & ratione distributionis. Verū vt periculi diuersitas deprehendatur, oportet considerare differentias, & ea quæ consequuntur inflammationem iecoris. Si consideremus differentias, & primum desumptas a loco affecto; dicit Auicennas deteriorem esse

Prognost.

esse inflammationem, dum occupat partem gibbam, quam quando detinet partem simam: ratio est, quia partes thoracis, & proinde nobiliores magis patiuntur dum inflammatur iecur secundum partem gibbam, ad differentiam inflammationis detinentis partem simam. Galenus capit. septimo libro quinto, loc. aff. testatur, grauiora esse symptomata, dum iecur secundum partem simam inflammatur: vbi non aduersatur Auicennæ; non enim loquitur de omnibus symptomatis, sed spectantibus ad ventriculum, vt sunt sitis, inappetentia, nausea, & reliqua ventriculi symptomata, quæ magis molesta sunt. Sed non propterea illa inflammatio magis est periculosa: vnde etiam subdit Galenus, inflammata parte connexa, tusses magis molestare. Constitutum igitur sit, deteriorem esse inflammationem partis gibbæ. Quoad differentias a materia: non est ita periculosa inflammatio, quæ fit e sanguine: periculosior est, quæ fit e succo bilioso; quia erysipelas adest, & febris ardens, minaturque tabem, in lib. aduersus Iulian. in aphorismos. Nec periculo vacant illæ inflammationes, quæ fiunt e succo melancholico; facile enim degenerat in scirrhum, vbi res desperata. Si consideremus ea quæ consequuntur: Singultus in iecoris inflammatione, malum: apho. 17. sect. 7. rationem reddit Galenus tum alibi, tum in com. nisi enim vehemens sit inflammatio, non ita afficitur ventriculus, vt fiat singultus: quare si adest singultus, praua est inflammatio. Similiter dum annectitur febris ardens, minatur tabem. Et, secundum Auicennam, dum coniungitur alui fluxus, homines moriuntur: & per alui fluxum, intelligimus fluxum symptomaticum, qui non fit cum tolerantia virium, vnde cum vires languidæ sint, ne necessario moriuntur ægri. Galenus enim cap. 5. lib. 10. metho. ait in inflammatione iecoris vnicam esse spem salutis, nempe virium robur: vnde viribus languentibus ægri succumbunt.

Curatio. Chirurgica.

Vena secanda est; quia affectus sanguineus. Quamprimum autem vena tundenda, secundum Auicennam; & quidem ante reprimentia: nam secus facile fiet scirrhus, & maxime intendetur inflammatio, si discutientia adhibeantur. Aetius ait, secandam esse venam primo die, itemque secundo, & septimo, dum dolor molestat: innuens, primo die venam aperiendam: &, si augeatur inflammatio, si intendatur grauitatis sensus, dummodo sint permittentia, etiam septimo venam secari posse. Vacuandus autem est sanguis non iteratis vicibus, sed confertim: nam in maximis inflãmationibus nullum maius est presidium, quam euacuare vsque ad animi defectum. aphor. 25. sect. 1. Secanda autem basilica dextri lateris: c. 11. lib. 13. metho. quod etiam voluit Aristoteles cap. 4. lib. 7. de hist. animal. Si hæc vena lateat; aliæ venæ brachij tundantur. Quod si suppressi sint menses; aperiatis venas infernas. Si virtus non esset ita valida, vt ferat venæ sectionem; applicabuntur cucurbitulæ scarificatæ cruribus: reuellunt enim a capite (lib. de hirudine) multo magis a iecore, præsertim inter initia. Secus autem dicendum de cucurbitulis, quæ applicantur parti affectæ, ratione euacuationis materiæ fluxæ & impactæ: suntque præsidium topicum.

Pharmaceia Communia medicamenta. 1. Leniẽtia.

Medicamenta alia Communia, alia Propria. Communia sunt lenientia, præparantia, purgantia. Circa Lenientia notandum, interdum his vtendum per superius, interdum tantum clysmis vtendum. Si enim inflammatio partem gibbam occupat; licet vti lenientibus per superius: nam quamuis horum vis & potestas producatur nõ tantum ad tenuia intestina, verum etiam ad mesaraicas, & ad portas iecoris; tamen locus inflammationis non irritatur, quia est in parte superiori gibba. Quare poteritis exhibere *mel rosatum solutiuum, mannam: nec spernẽ di tamarindi*, vt simul educantur superfluitates, & mitigetur feruor inflammationis. At si inflammatio fuerit in parte sima; non debent exhiberi leniẽtia per superius, quia afficiuntur venæ mesaraicæ, maxime afficitur ventriculus, vitium est in parte proxima, in parte sima, quę agitatur a lenientibus: propterea clysmi sufficiunt, qui mediocres esse debent; in inflammatione pituitosa, *e maluis & furfuribus, vel alia simili*: si inflammatio fuerit feruidior, sit *ptisana hordeacea colata, decoctum hordei, sint refrigerantia, item oleum violaceum, cui addetur aliquid olei rosati completi*, ad corroborandas partes vicinas, partes iecoris.

2. Præparantia.

In Præparantibus notandum, si inflammatio feruidior; vtendum refrigerantibus, *cichoraceis, hepatica, &c.* si non est ita feruens; vtendum *agrimonia, betonica. & cæt.* Potius autem conueniunt decocta, quam syrupi: &, si syrupi exhibeantur, ita temperabuntur, vt mistum non sit dulce: Alexander enim suadet, vt in iecoris inflammatione maxime vitemus dulcia. Aut ergo non exhibeantur syrupi, aut exhibeantur sine dulcibus.

3. Purgãtia.

In Purgantibus animaduertendum, quæ nam iecoris pars sit inflammata. Si enim pars gibba inflammatur, non sunt exhibenda soluentia, secundũ Auicennam, sed euacuantia per lotium. At, si pars sima est inflammata, vtendum euacuantibus per aluum. Si enim secus fecerimus, reddetur natura imbecillis, irritabitur præter rationem inflammatio. Et hoc sumpsisse potuit Auicennas a Galeno capite decimo quinto, libro decimotertio, method. vbi vult, partem simam esse purgandam per aluum, gibbam per lotium. Quare, si pars gibba est inflammata, debemus exhibere lenientia, de quibus superius locuti sumus, non autem soluentia: quia materia illa euacuanda est per lotium: nisi fortasse natura tentaret euacuationem per aluum, & diminute: vnde, apparentibus signis concoctionis, poteritis naturam adiuuare. Si inflammata fuerit pars sima, probat Gal. cap. decimoquarto, decimoquinto, & decimosexto, libro decimotertio, method. *carthamum seu cnicum, vrticam, radicem polypodij, possumus miscere aliquid epithymi: & vrgente necessitate inquit Galenus se exhibuisse veratrum nigrum, cum ptisana hordeacea colata. Nos exhibere possumus rhabarbarum, si redundarit bilis, agaricum, si inflammatio sit pituitosa: si melancholica, senam, epithymum, polypodium, nigrum veratrum.* Vnde in praxi notandum, ad valentiora ascendendum esse, non in inflammatione biliosa, sed præsertim in melancholica, quia hæc potest degenerare in morbum incurabilem, nimirum in scirrhum. Quod si materia caussans inflammationem resideat in parte gibba: occurrendum, secundum Galenum, *diureticis, apio, petroselino, betonica, dauco, asaro, asparagis, & cæt. de quibus in renum affectibus*. Exhibenda autem sunt hæc medicamenta, quando concocta est materia, non ante: nam (libro decimotertio, method.) qui inter initia purgare volunt, inflammationes reddunt pertinacissimas. Quare soluentia exhibeantur concocta materia, siue per superius exhibeantur, siue per inferius infundantur.

Topica, in inflãmationem iecoris ... partis. Reprimentia.

Priuata medicamenta sequuntur, dum inflammatio occupat partem simam. Hæc referuntur ad Materiam, & ad Iecur. Et sunt Reprimentia, ac Resoluentia. Reprimentia conueniunt & ratione materię, & ratione loci affecti: capite decimoquinto, & decimosexto, libro decimotertio, method. Materia enim feruens refrigeratur ope reprimẽtium: fluxa autem, sed nondum impacta, retrocedit, vnde non augetur inflammatio. Conducunt etiam ratione loci affecti: iecur etenim inflammatum & calefactum exigit refrigerantia, qualia sunt reprimentia. Præterea iecur postulat roborantia, quibus tonus ipsius seruetur, qualia sunt astringentia, & reprimentia. Reprimentia autem vel vere talia sunt, idest, frigida, vel calida.

Frigida

Frigida sunt, *oleum rosatum omphacinum, oleum cydon. myrtinum, succus cydon. succus vitis, omphacium, sumach, acetum, santali, diatrionsantal. vnguentum santalinum, vnguentum Mes.* Et quæ reprimunt citra refrigerationem: vt *nuces cupressi, nuces quercus, mastiche, oleum mastichinum, & oleum absinthij acerbum maxime confert in affectibus hepatis.* Hęc ergo reprimũt, tum refrigerando, tum citra refrigerationem: illius vtendum in phlegmone feruente & biliosa; his, in pituitosa & melancholica, ne fiat scirrhus. Quoad *modum*: non debent actu frigida applicari iecori. c. 12. lib. 13. method. nisi esset erysipelas, & insignis feruor, vt monet Auicennas: tunc enim inter initia id fieri posset. Quoties tamen non est feruor summus, oportet moderate calida applicare. Neque synceris vtendum reprimentibus, nisi fuerit erysipelas; quia non est periculum, vt fiat scirrhus. Secus autem dum inflammatio est pituitosa, vel melancholica. Quare cum reprimentibus miscenda etiam sunt aperientia, & propterea tutius est, vti reprimentibus calidis, quam frigidis. Ratio autem quare attenuantia sint miscenda; sumi potest a cap. 15. lib. 13. method. primum ratione materiæ, quæ non tantum fluida est, sed etiam fluxa, vnde & sensus grauitatis adest: egemus ergo non tantum reprimentibus, sed etiam attenuantibus, seu laxantibus. Deinde ratione loci affecti, nimirum iecoris; in quo tum substantia perpendi debet, tum situs. Quoad substantiam; iecur non est donatum substantia laxa & molli, vt cerebrum & pulmo: quare syncera reprimentia non ita possunt penetrare per crassam iecoris substantiam. Quoad situm iecoris; hoc viscus potius interna sede, quam externa est collocatum: ideo medicamenta non ita facile possunt perduci in locum profundiorem, & propterea egemus aperientibus; vnde *absinthium* est optimum præsidium; nam ratione partis amaræ est tenuis substantiæ, estque vehiculum partis crassæ, partis astringentis, acreprimentis. Hinc Galenus *absinthiũ in oleo decoquit vase duplici; & carnem cydon. decoquit in aqua, possumus etiam in vino decoquere: facta decoctione absinthij & cydon. accipit oleum, quod iam susceperat vim absinthij, & vinum quod susceperat cydonij facultatem, quandoque etiam addit carnem cydon. omniaque simul mista decoquit: postea accipit pulu. myrobalan. verbi gratia in inflammatione pituitosa pulo. myrobal. chebul. & pul. rad. ireos, vt non tantum reprimat, sed etiam attenuet pro singulis vncijs olei & aquæ, sumatur vtriusque pulueris ʒ. ß. Tandem miscet Galenus aliquid ceræ, verbi gratia ʒ. ij.* Quoad *quando*: vtendum reprimentibus, non modo in primo, sed omni tempore, non quia assiduo materia fluat, sed ratione loci affecti iecoris. Quoad *locum*; medicamenta hæc applicanda regioni iecoris: non autem intro danda, qui habent vim astringendi. *Forma* potest esse vnctionis, linimenti, emplastri, cerati.

Digerentia.

Resoluentia quoque non erunt syncera, sed permista cum reprimentibus: vnde vti possumus calefacientibus & siccantibus, quæ proposuimus cap. de intemper. ventriculi: vt sunt, *oleum vetus, oleum irin. decoctum calaminthæ, hyssopi, pulegij, &c.* Notandum autem, & præsertim in inflammatione melancholica, vt permisceantur emollientia, ne fiat scirrhus: vt sunt *adipes, medullæ*, de quibus cap. de scirrho.

Suppuratio plegmones.

Licet vero summo sit studio cauendum, ne phlegmone iecoris in suppurationem terminetur; cum inde vlcus relinquatur fere immedicabile: attamen si e febris & doloris intensione suppurari materiam cognoscimus; hac quoque in parte natura deserenda non est, sed emollientibus & maturantibus iuuanda: *verbi gratia, ℞. rad. alth. fol. maluæ. flo. chamæmeli, an. M. j. farinæ hordei tantundem, sem. lini. ʒ. ß. bulliant: dein pistentur: & add. pingued. gallinæ, quantum sufficit pro cataplasmate.* Addi etiam possunt *caricæ, fænumgræcum, oleum amygdalar. vitelli ouorum, crocus, &c. itemque ad visceris tonum coma absinthij.* Hinc abscessus rumpendus est, vlcusque tergendum ac glutinandum: quemadmodum cap. 4. & cap. 23. huius libri docuimus.

Diæta.

Victus quo tenuior, eo citius remouetur in phlegmone: virium tamen habenda ratio. Improbantur *allium, malum punicum*; nam abstinendum est a cibo viscido astringente, crasso, ne superfluitate in iecore detineantur, dum meatus angustantur a viscidis, vt ab allio; & ab astringentibus, vt est malum punicum. Abstinendum etiam ab aperientibus, quę acria sunt, qui irritat partem inflammatam. Vitanda etiam aperientia dulcia; vt *manna, syrupi*; quia iecur intumescit, nisi permisceantur amara, vel acida. Quare cauendum ab vsu aromatum, & acrium. Oportet autem vti detergentibus & aperientibus citra acrimoniam, citra dulcedinem: vnde Galenus probat *ptisanam colatam*. Sed quia non omnes possunt perferre ptisanam, præcipit Alexander, vt exhibeamus *panem tritum, vel etiam pisces*, præsertim dum inflammatio est feruidior, biliosa: cibis etiam miscet *amygdalas*, quæ non sunt valde dulces, & habent vim aliquam attenuandi, aperiendi. Cibi condiendi *aceto, acetosa, endiuia*, quia aperiunt & refrigerant: &, si insignis ast inflammatio, licet ascendere ad *lactucam*.

Potus.

A *vino* abstinendum, cap. vlt. lib. 4. metho. Conuenit *aqua hordei: item aqua alterata cum modico carnis: vbi virtus est debilis; sit ius longum, & alteratum endiuia, hepatica. Optima autem est aqua hordei: quia refrigerat, abstergit, & propterea minuit obstructiones.* Auicennas aquam hordei in inflammatione iecoris suspectam esse dicit. Sed puto codicem esse corruptum, & pro aqua hordei, legendum esse mulsam: quod transcripsisse videtur a Galeno, præsertim capit. 14. lib. 13. meth.

Codex Auicennæ restituitur.

Ad hepatis conuexi phlegmonem.

Si autem gibba iecoris pars sit inflammata; statim in prima visitatione, si aluus non fluat, & sit inflammatio e sanguine, conuenit talis clyster. *℞. aqu. hord. mulsæ ana ℔. ß. ol. viol. rosati completi ana ℥. j. cassiæ extractæ ʒ. ß. oui vitellum, misce pro clysmo.* Et eadem visitatione iubeatis, vt aperiatur vena basilica dextri brachij, & sanguis emittatur pro virium tolerantia. Instituatur victus tenuis, vt est *ptisana, aqua hordei*. Ordinetur syrupus, quem bis in die accipiat. Et expedit, vt die sequente exhibeamus lenitiuũ; quia non sufficit clysmus: sermo enim est de inflammatione partis gibbæ. Syrupus sit: *℞. syrupum rosl. sol. ℥. ij. ß. mannæ el. ℥. j. ß. decocti tamarind. quantum sufficit. fiat potio breuis.* Facta euacuatione per clysmum, per venæsectionem, per lenitiuum: reprimens fiat; *℞. ol. rosl. completi, cydon. ana ʒ. vj. de absinth. ʒ. ij. pulu. santal. ℈. ij. ceræ. ʒ. ß. Misce pro linimento, quod applicetur regioni iecoris.*

CAPVT XXV.

De affectibus Lienis in genere, & speciatim de Duro splenis tumore.

Iecinoris & splenis affectuũ discrimen.

1. Differentia ratione morborũ, & caussarũ morbificarum.

AVicennas, Paullus, Aetius, scribunt, curationem vitiorum lienis admodum affinem esse curationi vitiorum iecoris. Discrimen tamen est in parte Pathologica, Semeiotica, & curatiua. Quoad pathologicam partem: lien magis obnoxius est morbis frigidis, iecur calidis: & proinde lien non ita facile afficitur inflammatione, minus erysipelate, quam hepar; frequentius autem scirrho, quia allicit sanguinem crassum & melancholicum, qui frigidus est: vnde lien ob leuem caussam refrigeratur, & tumore scirrhoso afficitur. Lien a natura constitutus est, vt mundificet sanguinem a crasso, & melancholico excrememto; vnde lien optime constitutus tũ censetur, cum temperatus est, & liber ab obstructionibus, vt possit attrahere, & concoquere crassum sanguinem, huncque in alimentum

tum conuertere, & quod reliquum est expellere per venas in ventriculum, vt fames excitetur; postea hoc excrementum in naturaliter habentibus per intestina secedit. Quod si autem lien male affectus sit, colligitur succus melancholicus in corpore, qui non expurgatus facit nigrum icterum.

2. Signorũ ratione, differentiæ.

Quoad partem Semeioticam; in hac perpenduntur signa Diagnostica, & Prognostica. Quoad ea quæ præsentia indicant, e li. 5. de loc. aff. discrimẽ est: quia, sicut affecto iecore, symptomata potius occupant partem dextram; ita affecto liene, sinistrã. Insuper, quemadmodum in malis iecoris color dum mutatur, fit citrinus: ita in malis lienis fit nigricans, quia abundat sanguis niger. Quoad prognostica; discrimen proponitur ab Aetio: Cæteris paribus malum hepatis est grauius malo lienis: quia iecur est pars præstantior, Vnde si inflammatur vtrumque viscus; inflammatio in hepate est periculosior, quam in liene. Quamuis enim ex Hippocrate magis sint periculosi, qui non sunt proportionati cum parte affecta: præstantia tamen iecoris plus potest, quam dispositio in liene.

Curationis discrimen.

I. Quoad partem curatiuam; & quidem chirurgiã: differentia est penes modum & locum. Quoad modum; in venæsectione amplius erit foramen, dũ, lien afficitur, quam dum hepar.

II. Quoad locum; in malis iecoris tunditur basilica dextra: in vitijs lienis aperitur basilica sinistri lateris; aut communis, si hæc nõ appareat; aut cephalica; aut, si & hæc lateat, vel etiã, si virtus non sit admodum robusta, saluatella sinistra, inter quartum & quintum digitum; secundum Alexandrum, Paullum, Auicennam & Galenum, cap. 2. lib. 9. κ. τόπ.

III. Quoad materiã medicinalem: discrimen est secundum vim medicamentorum: nam e cap. 17. lib. 13. meth. & cap. 5. lib. 2. ad Glauc. caussa lienis oportet vti vehementioribus, siue sint alterantia, siue vacuantia. Ratio sumitur e partis dignitate & sede: quia hepar visus est magis excellens; ideo non fert adeo fortia, & sedes iecoris est in loco magis propinquo, lien in remotiore. Vtendum etiam vehementioribus gratia materiæ quæ est frigida, crassa, terrestris, contumax. Cum ergo in malis liens vti oporteat vehementioribus, quę uires non ferunt; occurrendum est mitioribus, sed in maiori quantitate. Insuper cum Auicenna misceatis *acetum*, vt sit aliorum vehiculum.

IV. Quoad modum euacuandi; e Galeno, differentia est, quia iecur potest euacuari his, quæ euacuãt per aluum, & per lotium; lien per aluum solum, quia non est via, per quam possit expurgari per vesicam. Nec tamen propterea in malis lienis prohibentur diuretica. Galenus enim respicit ad materiam coniunctam, fluxam, & exsistentem in liene: vnde caussa materiæ antecedẽtis, ne fluat in lienem, & tumor eius augeatur, optimum est vti diureticis.

V. Vltima differentia est ratione præsidij vitalis: in malis hepatis, vtendum hepaticis: in lienis, splenicis, qualia sunt secundum Auicennam, *ammoniacum, allium syluestre, secundum Aetium quoque lien noctuæ. Cappares & asplenum non sunt splenica; nec absinthium & agrimonia sunt hepatica: sed differunt, quod alia sunt vehementiora, alia remissiora.*

His igitur obseruatis; cognita iecoris affectuum natura, de splenis etiam vitijs facile statui poterit. Quare & nos hoc loco, breuitati consulentes, solum Splenis scirrhum, quo frequentius corripi solet, tractabimus.

De Scirrho lienis.

Curatio Chirurgia.

QVoad materiam chirurgicam; Galen. cap. 2. libro 9. κ. τόπ. iubet, vt aperiatur vena post aurem sinistram & extrahatur sanguis ad ℥. ij. vel iij. quo oblinatur tumor. Fatetur Galen. hoc esse summum presidium, agens a proprietate potius contraria, quam simili: ipse vocat naturalem contrarietatem: nam inimicitia est inter sanguinẽ extractum, & materiam tumoris. Circa materiam chirurgicam Aetius ascendit ad vesicatoria, ad cauteria: & vlcera diutius aperta detinet, vt materia egrediente per locos exulceratos tandem desinat tumor. Quare in tumore contumaci ad hæc accedẽdum: prius tamen totum expurgari debet, & materia tumoris, quantum fieri potest, remolliri, nã mollior reddita promptius cedit.

Interna attenuantia & emollientia.

Quoad materiam medicinalem: oportet ea vti intus & extra. Intrinsecus cum Aetio & Auicenna vtẽdum ʒ. ij. *lienis equi puluerizati, & allij syluestris: & bibatur post puluerem oxymelitis* ℔. ß. *vt puluis deducatur ad lienem, materia attenuetur & detergeatur. Allium contundatur, extrahatur succus, & resiccatus in puluerem redigatur: huius pulueris recipe* ℈. j. *ammoniaci dissoluti in aceto* ʒ. ß. (*acetum sit in quo sint maceratæ rad. scillæ; vel sit acetum scilliticum.*) *pulu. lienis equi, vel asini* ℈. ij. *cum oxymelite scillitico parentur pilulæ, vel boli.* Dentur. Et hæc est vnica dosis. Datur per quatuor vel quinque horas ante cibum: & illico propinatur oxymelitis ℔. ß. Si quis non potest perferre oxymeli syncerum, detur dilutum: *Verbi gratia,* ℞. *oxymelitis* ℥. iij. *decocti scillæ, tamarisci, seminum securidacæ* ℥. iiij. Detur per plures vices. Non improbo *decoctum sarsæ parillæ, redditur efficacius, si in eo decoquantur scilla, & tamariscus*: caussa emollitionis, potest etiam decoqui *radix althææ*: & vt fiat efficacius, potest in facta decoctione quater & sæpius exstingui *chalybs ignitus*. Hoc decoctum salsæ chalybeatum detur mane & sero per quatuor dies: & ante decoctum dentur ℈. ij. vel iij. vel pulueris, & duæ tres pilulæ superius descriptæ. Idem seruetur in exhibendis his pilulis, quod diximus in lue Venerea. Dabitis ante cibum syrupũ. Cibus sit medicinalis, contrarius humori scirrhi. Probatur *vinum chalybeatum,* quod est valde efficax, non tantum ad absumendum tumorem lienis, sed etiam ad eradicandũ materiam; quæ caussa est obstructionis in quacunque parte ventris inferioris. Hoc tantum discrimen notari debet: Si materia est in iecore, sunt adhibenda hepatica: si in liene, splenica; si in vtero, vterina.

Limatura chalybis.

Vnde in tumore scirrhoso lienis sic præscribatur: ℞. *limaturæ calybis* ℔. j. (*in diebus canicularibus sub radijs. Solis hæc limaturæ infundatur per tres aut plures dies in aceto acerrimo, in quo sint maceratæ rad. althææ.*) *pulu. ceterach, securidacæ, tamarisci, cort. rad. capp. ana* ʒ. ij. *cariophyll.* ʒ. j. *lienis equi, vel asini* ʒ. ij. *vini generosi* ℔. xij. *fiat infusio per dies octo vel decem, & in tempore calido detineatur vas sub radijs solaribus; in frigido, in hypocausto: & vas vitreum sæpe commoueatur in die: & post diem decimum hoc vinum detur. Dosis ab* ℥. ij. *ad* ℥. viij. *seruatis seruandis,* de quibus alias. Dabitur enim per quinque horas ante prandium in lecto, & decumbat æger in latere sinistro; dormiat, si potest; deinde surgat, ambulet, si potest, per stadium, & vltra in illis diebus aluus fluat sponte, vel arte.

Emollientia externa.

Oportet etiam præsidijs extrinsecus emollientibus vtj. Fomentum prodest *e maluis, althæa, rad. cucumeris syluestris. Medicamentum etiam e medullis, adipibus, e quibus diachylon conficitur.* Efficaciora quædam proponam. Aetius sumit *lapidem molarem, vel pyritem, redigit in laminam, vel pulueram. Si in laminã redigatur, oportet eam calefacere ope vaporum prodeuntium eferuente aceto scillitico. Præstat etiam applicare puluerem.* Medicamento hoc vti licet, post emollitionem aliquam: ℞. *succi fol. hælleb. alb.* ℥. j. *pulu. lapidis pyritil. vel molaris,* ʒ. ß. *succi cucum. agrestis.* ʒ. ij. *ammoniaci dissoluti in aceto (in quo sit macerata medulla colecynth.)* ʒ. ij. *ol. de cappar. amygdal. amar. ana* ℥. ß. *ceræ lotæ in decocto colocynthidis: vel albi veratri* ℥. j. *Misc. & applicetur.* Possumus etiam accipere partes æquales *succi allij syluestris, & succi albi veratri, cum oleis amygd. dulc. & amararum.*

Victus

Dieta.

Victus sit compar: nimirum medicinalis, qui materiam tam absumat. Ante pilulas igitur propositas probatur *potus chalybeatus: chalybs in aqua exstinguatur, non in vino, quia amarescit, & de in aqua cum vino miscenda*. Et quia non semper licet dare aquam, sed vinum syncerum: possumus vti *vino medicato e ceterach, tamarisco*. *Addi potest aqua, fortior facta chalybe ignito & exstincto*.

CAPVT XXVI.

De Scirrho lienis dilucida magis commentatio.

Definitio.

Generatur hoc malum, dum lien afficitur intemperie frigida, & in tumorem attollitur. cap. 6. & & 9. lib. 14. meth. Scirrhus enim lienis est tumor frigidus lienis, productus ab humore indurato. Non recte definitur tumor durus: est enim accidens præter naturam, & potius morbus, quam caussa, aut sym B ptoma. Cum ergo sit morbus, erit in magnitudine aucta, & in frigida intéperie. Quia vbi est scirrhus, etiam non exquisitus; fieri non potest, vt pars affecta non laboret morbo frigido. Euenire autem potest, vt magnitudo sit parum aucta, & habeat potius rationem qualitatis mutatæ, quam morbi. Recte igitur diximus: esse tumorem frigidum: quia in omni scirrho, necessario est tumor, & frigida dyscrasia. Formalis igitur caussa claudit in se duplicem morbum.

Caussa efficiens.

Efficiens caussa est humor durus; ad differentiam flatus: nam ab hoc etiam duri tumores fiunt, vt in tympanite. Non sufficit, vt humor sit frigidus viscidus; sed etiam oportet, vt sit durus, *(ratione duritiei oritur indicatio emolliendi, quæ non est curatiua, sed præseruatiua; quia respicit caussam efficientem, nimirum humorem durum: quia autem scirrhum definiunt tumorem durum, vt durities habet rationem formæ; coguntur fateri emollitionem eße indicationem curatiuam: & sic omnia confundunt*. Caussa igitur efficiens est humor du- C rus, vt distinguatur ab œdemate, & quocunque tumor'nō scirrhoso. Talis humor potest esse Pituita & Melancholia: libro 8. κ.τό π. cap. 4. libro 2. ad Glauc. cap. 4. lib. 14. metho. Reliqui humores, vt Sanguis, & potissimum Flaua bilis, licet tenues sint, nihilominus habent partes crassas. Vnde etiam inflammatio, & interdum erysipelas, degenerant in scirrhum, quando, scilicet humorum tenuiores portiones ab imperitis medicis dissoluuntur, vnde remanēt crassæ, quę induratæ scirrhum faciunt.

Differentiæ.

A forma non sumuntur differentię, nisi secundum magis & minus: vt scirrhus maximus possit exquisitus censeri. Nisi forte quis dicat, eum esse morbum frigidum, & sic esse Magis vel Minus frigidum. Ratione tumoris, hic est Morbus, vel Qualitas mutata. Neque a subiecto sumuntur differentiæ: nisi dicamus, lienem affici vel magis, vel minus, secundum D partem vnam, quam alteram. Ab efficiente sumuntur differentiæ: humor enim durus plurimum est Melancholicus, interdum etiam Pituitosus, raro Sanguis, & Bilis.

Signa.

Ad tactum sentitur durities: & mutatur color secundum faciem. An sit exquisitus cognoscitur; quia dum digitis premitur, ægri non sentiunt dolorem. Facile etiam cognoscitur efficiens verbi gratia, si erysipelas est prægressum, vel inflammatio; rationabile est, vel e sanguine, vel e bile crassiore promotum fuisse scirrhum. Sin minus; sunt signa pituitæ, vel melancholię dominantis; neque prægressum est erysipelas, vel inflammatio.

Præsidia.

Indicatio tantum est calefaciendi: quia a forma sumitur indicatio curatiua: morbus est frigidus, ergo indicantur calefacientia: A morbo in magnitudine aucta non sumitur indicatio, quia hic morbus est ratione contemplabilis. A subiecto oritur indicatio vitalis: ratione caloris enim oritur indicatio mode- A rate tum calefaciendi, tum astringendi. Ab efficiente sumitur indicatio præseruatoria: & cum hæc materia sit humor durus, emolliendum: &, quia materia dura, potest esse crassa, viscida, ideo detergendum, incidendum. Auferenda autem sunt impedimenta, quæ in caussa sunt, vt non possint scopi propositi impleri: ideo toti prospiciendum.

Prognost.

Hisce scopis satisfacere arduum est: scirrhus enim est affectus contumax, & ratione loci affecti, & ratione materiæ. Quoad differentias formales; si scirrhus sit frigidus, vt sit exquisitus, non potest homo prorsus liberari. Quoad locum affectum, prout viæ magis vel minus obsidentur, vel secundum superficiem, vel secundum partes profundas; ita etiam maior & minor erit difficultas in cura. Ratione efficientis peior scirrhus est a melancholia, quam a pituita: & quo durior fuerit, eo cura difficilior. Licet autem scirrhus sit exquisitus; is tamen ita quoque imminui potest, ut homo diu possit viuere: dum scilicet ita occurrimus, vt iecur non trahatur in consensum; si enim iecur refrigeretur, actum est; nam necessario subsequitur hydrops, deinde mors: vnde scirrhus hepatis citius interficit, quam lienis.

Curatio. Venęsectio

Vena secāda est, si sanguis redundet: &, si virtus sit robusta. Quare inter initia scirrhi sanguis mittendus: tunc enim duo propositi scopi adesse possunt: non autem quando est progressus, quia hydrops sequeretur. Secanda autem basilica sinistra: &, si virtus non sit admodum constans, saluatella sinistra; vel aperiendæ hæmorrhoides.

Vesicatoria.

Vesicatoria probantur in scirrho contumaci, quatuor, vel quinque, & satis vehementia: hoc modo. *℞. pulu. canthar. ʒ. v. pulu. euphorbij, verat. nigri, veratri albi, ana ℈. ij. fermenti ℥. iij. aceti scill. parum, fiant pasta pro vesicatorijs: (dum in febribus malignis vtimur vesicatorijs, sufficiant medicamenta vesicantia; quia postea fit attractione ratione doloris, & caloris, atque receptio, ratione imbecillitatis. At in scirrho lienis miscemus medicamenta, quæ attrahunt non solum qualitatem manifesta, sed etiam recondita: nam euphorbium attrahit pituitam, helleborus niger melancholiam, albus melancholiam & pituitam: vnde prout scirrhus est melancholicus, vel pituitosus, vel mistus, diuersa medicamenta imponenda: plerumque tamen sit a succo melancholico, permisto cum pituitoso.)* Applicanda vesicatoria, *quando* adest præsentia indicantis, nimirum materia scirrhi: & quando nil prohibet, vt est corporis repletio, & immoderata materiæ durities: vnde totum corpus prius purgandum, & materia emolliēda; post applicanda vesicatoria. Tamdiu vesicatorijs vtendum, quamdiu adest præsentia indicantis, nisi aliud prohibeat. Virtus non permittit vt diutius seruentur, quam decem, aut quindecim dies: tunc enim claudantur, & post factam considerationem quiescant ægri per quindecim aut vigniti dies, & postea rursus applicentur, qua non excitabitur tantus dolor. *Vbi agendum* sumitur a subsistentia materiæ in liene: applicanda igitur abdomini sinistro, circa lienis sedem.

Cauteria.

Sed ob scirrhi contumaciam etiam ad cauteria ascendendum, quæ sunt efficacissimum remedium: alias hydrops sequitur; non enim sufficit *ol. de capparibus, nec diachylon in aceto maceratum*, quibus vulgo vtuntur, citra emolumentum. Aetius & alij in affectibus iecoris est cauteria ascendūt: ergo hæc lien, vt membrum minus præstans, multo magis sustinet. Cauteria autem dupliciter vti possumus: primum, ratione materiæ, quæ nondum caussat, nec fouet scirrhum; & tunc fonticuli excitabuntur in cruribus, potissimum in sinistro; Secundo, ratione materiæ, quæ actu caussat scirrhum; de quibus nos potissimum loquimur. Cauteria ergo pro magnitudine tumoris, plura, vel pauciora inurentur. Et hæc proprie dicuntur cauteria, quorum beneficio fit eua-

euacuatio, non reuulsio: vnde crurum vlcera, non A sunt proprie cauteria. Vtentur autem quando adest præsentia indicantis, id est, quando malum alijs medicamentis & vesicatorijs non cedit. Cauteria autem diutius aperta teneri possunt, quam vesicatoria. Et fiant ferro candenti, vel caustico. Applicentur regioni lienis. In vlcus immittatur pila *ex ambra, cinere, potissimum e radice vel medulla arundinis, aut ebuli, & imponatur frequenter puluis veratri nigri, si æger potest perferre, item veratri albi*. Porro non confugiendum ad vesicatoria & cauteria, propter molestiam, nisi quando aliter fieri non potest.

Medicamēta interna, extenuantia splenē.

Sequuntur peculiaria medicamenta, respicientia materiam a qua scirrhus producitur. Vti possumus purgantibus vehementibus: caussa pituitæ *medicamentis e colocynthide confectis*; caussa melancholiæ, *ijs quæ fiunt ex helleb. nigro*. Verum supposita totius purgatione, quoad peculiaria medicamenta, *puluis lienis asini satis efficax est ad absumendum materiam* B *scirrhi, si intro assumatur a ʒ.ß. ad ʒ.ij. & vt perducatur ad lienem, addantur ℥. iiij. vel vj. vini albi, tenuis substantiæ, generosi*; nisi febris prohibeat; sic enim prius ocurrendum esset febri. lib. 9 κ.τόπ. *Primis diebus macerentur radices althææ, & capparum, cum folijs ceterach*. Eodem modo vti possumus *puluere de hepatis lupi, cinere vespertilionum ad ʒ.ij. cum aceto mulso, vel cum aceto scillitico*. Et, cum liceat per plures dies exhibere; *vel in aceto, vel mulsa* macerentur medicamenta iam proposita. Obseruetur etiam, sicut in lue Venerea, vt singulis decē diebus aliquod medicamentum electiue ducens, vel pituitam, vel melancholiam, prout in corpore redundabit, exhibeatur. Præstabit etiam, vt alternis diebus administrentur *clysteres ex albo veratro*: horum enim beneficio, materia quæ aliqua e parte funditur, attrahitur ad intestina. Dabuntur etiam *pulueres e prassio, tamarisco: magis proderūt, si cum vino chalybeato exhibeantur*. Antiqui hoc proponunt efficacissimum, quod tamen nunc nō in vsu. *Recipe semin. erucæ. ℥.ß. piperis, ammoniaci, spicæ, scolopendr. ana ʒ.ij. arida cribrentur, ammoniacum autem dissoluatur in aceto scillitico: fiant pilulæ, quarum dosis a ʒ.ß. ad ʒ.ij. & exhibeantur cum ℥. v. aceti vel mulsæ.*

Limatura chalybis.

Aetius probat admirabile; quod nos hoc modo poterimus præscribere. *Recipe rad. capparum, tamarisci, limaturæ chalybis præparat. ana ʒ.vj. ammoniaci ʒ.j. semin. securidacæ ʒ. ß. stœchad. absinthij ana ʒ. iij. scolopendr. ʒ.x. fiant pilulæ dosis a ℈.j. ad ℈.iiij.* Est efficax propter chalybē; vt suffici ant. ℈.iiij. nec licet ascendere ad ʒ.ij. *Exhibeatur cum ℔.ß. vel aceti, vel vini fortissimi*. Medicamentum omnium efficacissimum, in scirrho valde contumaci. *Recipe limaturæ chalybis ℔.j. maceretur in aceto acerrimo (in quo maceratæ sint radices althææ asparagi) & ponatur sub radijs solaribus: aceto postea reiecto exsiccetur limatura, & redigatur in puluerem tenuissimum: huius ergo chalybis, ita præparati, ℞. ℔. pulu. securidacæ, guaiaci, sarsæ, ceterach, tamarisci, rad. capparum, serpilli, salis theriacalis ana. ʒ.ij. vini, vel aceti, vel poscæ, ℔. xij. Imponantur hæc omnia in vase vitreo, & vas ponatur ad radios solares, vel in hypocausto, & frequenter in die concutiatur, vt fiat optima cōmistio, idque per 10. 15. aut 20. dies. Dosis ab ℥.ij ad ℥. viij.* pro materia & magnitudine scirrhi: virium tamen ratione auspicandum a minima dosi, & sensim per mediocrem ad summam ascendendum. Actu calidum, non frigidum exhibeatur; quia sic indicat passio materiæ resistentis. Bibat autem patiens hoc medicamētum, decumbens in lecto per horam, in latere sinistro: deinde surgat, ambulet, & se exerceat ad sudorem. Post integram corporis purgationem assumat, per quinque horas ante prandium; & per plures dies; donec omne illud vitium absumatur. Tota quantitas sit ℔. xij. vini: quia adest præsentia virium, & nihil prohibet.

Externa emollientia.

Extrinsecus probantur emollientia, quæ cōficiuntur *ex ammoniaco, bdellio, apdibus, medullis. Vnde extat diachylωn simplex, cum gummis: emplastrum de meliloto efficacissimū est. Lutum D. Bartholomæi efficacissimum est*. Hinc ascendendum ad extenuantia, vt sunt *stœchas, cappares, tamarisci, nasturtium, myrrha*: item ad fortiora, *vt sunt sinapi, colocynthis, veratrum album & nigrum. Licet vti luto D. Petri, D. Helenæ, quia magis resoluunt, quam emolliunt. Vti etiam possumus sacro cerato. Habemus etiam emplastrum cerine vocatum. Maxime probatur suffumigium e lapide molari, vel pyrite: vel super lapidem ignitum proijciatur acetum, in quo macerata sint prædicta emollientia: & cum resoluere volumus, in aceto maceranda sunt discutientia proposita, potissimum dictamus*. Ceterum cum lien debeat succum melāncholicum attrahere, concoquere, expellere; opus est vt eius calor conseruetur; qui ab emollientibus & resoluentibus dissipatur: quare his permiscenda sunt leuiter astringentia, *vt ol. mastichinum, absinthium*. cap. 2. lib. 9. κ.τόπ. Galenus tali vtitur medicamento: *℞. myrrhæ, mannæ thuris an. ʒ. iij. sinapi, nasturtij an. ʒ. ij. aceti scillit. quantum sufficit. Sinapi & nasturtium contundantur & cribentur: manna thuris, & myrrha dissoluantur in aceto, & redigantur ad formam emplastri*. Hoc efficaciter scirrhum lienis dissoluit.

& extenuantia.

Dieta.

Victus debet esse mediocris, & moderate attenuans. Fiat *vinum medicatum* tempore vindemiæ, cum propositis medicamentis, & præsertim cum *ceterach, tamarisco*. Quidam habent pro secreto, *si vinum conseruetur in vase confecto e tamarisco: &, si patiens bibat e cyatho, qui confectus sit e tamarisco*.

CAPVT XXVII.

De Renum affectibus: & primum de Diabete.

Renes quibus renecantur affectibus.

C RENES, quia sunt partes instrumentariæ, obnoxij sunt morbis in intemperie, in mala compositione, & soluta vnitate. Nos igitur tractabimus de Diabete, Calculo renali, & Vlcere. Quibus cognitis omnia alia renum vitia, facile curari poterunt. De diabete, quia rarissimus est affectus, breuiter & confuse Galenus loquitur, libro sexto, de loc. affect. capite vltimo, libro de different. symptomat. capite duodecimo, libro primo de crisibus. Per diabetem autem intelligimus illud vitium, quod homines plurimum mingunt: redduntque lotium confertim & copiosum, vt biberunt: hocque malum dum progreditur: homines contabescunt. Intelligimus autem hic tam exquisitum, de quo Galenus locis citatis, (cuius auctoritate Medici decepti, sæpe ægros interficiunt) quam spurium. Generatur hoc malum, dum aliquid morbificum occurrit corpori, cuius ratione intus ita lædantur renes, vt sicut lotium confluit in renes, ita D etiam egrediatur, & hinc mictio fiat copiosa. Diabetes igitur est exiens serosum renum, dependens a læsa actione renum. Forma est exiens: ergo symptoma secundum. Hoc autem exiens est materia serosa, aquosa; ad differentiarum aliorum exeuntium, siue sit pus, siue sanguis, siue aliud quippiam. Quod autem in diabete egreditur est lotium: vnde Auicennas dicit, illos mingere sicut bibunt.

Nomen.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Differentia.

Subiectum.

Subiectum sunt renes, ad differentiam vesicæ; quemadmodum optime declarat Galenus locis citatis, potissimum capite tertio, libro sexto de loc. affect. vbi euidenter asserit, quamuis copiosum lotium possit conspici, non modo in diabete, sed etiam alijs affectibus: in diabete tamen necessario vitium esse secundum renes.

Caussa efficiens.

Addimus: dependens a læsa retentione renum. Cum enim exiens mutatum sit symptoma secūdum: necessario in primum refertur, quod est actio læsa. Læsa autem hic est non expulsio, sed retentio. Porro retentio læditur, vel Læsa facultate retentrice:

renum;

renum;vel ob errorem externum. Dicimus retentionem lædi, læsa retentrice; propria enim ratione, & immediate, nulla alia facultas læditur. Nec obstat, quod Galenus dicit crudum, & nequaquam coctum lotium emitti: hoc enim primaria ratione non spectat ad coctricem, seu alteratricem; quæ concoqueret sane, si detineretur; quia autem non detinetur, ideo non alteratur, vitium igitur in retentione est. Læditur autem retetrix ob malam compositionem, vt optime proponit Auicennas; inquiẽs, hoc malum veri, quando meatus, seu orificia nimis sunt aperta: vt morbus immediatus, ratione cuius læditur retentio, sit morbus in mala compositione. Et hinc Alexander dixit opus esse adstringentibus; quia cognouit malum esse in immoderata apertione. Caussa immoderatæ huius reclusionis, est Interna, vel Externa. Interna, est Humor, vel Serum. De humore loquens Aetius, dicit; diabetem fieri ab humoribus imbibitis in renibus; ab humoribus acribus, mordacibus, salsis: qui ob acrimoniam abradere possunt, & recludere orificia vasorum. Altera caussa interna est serum, seu lotium, quod aperit orificia, tum quatenus impetu ad renes fluit, tum quatenus est copiosum. Fluit autem lotium, seu serum, vel quia Attrahitur, vel quia Transmittitur. Attractionem Galenus tetigit locis citatis: transmissionis autem non meminit, ne vno quidem verbo: vnde Medici his adducti auctoritatibus crediderunt, nullum diabetem fieri per modum transmissionis: quod tamen est falsissimum. Si lotium fluat, quia attrahitur ab immodica renum caliditate; est diabetes exquisitus, in quo refrigerare oportet. At vero etiam per modum transmissionis serum potest fluere; vbi potius calefacere oportet; & hic Diabetes nothus est. Hanc speciem cognouit Aretæus; qui dixit, diabetem aliquando fieri in morbis acutis, quando cum impetu materia aquosa fluit ad renes. Et hanc fluxionẽ etiam cognouit Auicennas; dum voluit, quandoque in diabete renes esse frigidiores: quando igitur renes sunt frigidi, tunc impossibile est fluxionem fieri per modum attractionis, sed fit per modum transmissionis, vt pars robusta transmittat ad debilem. Porro lotium aperit etiam orificia, ratione copiæ. Quare videndum, quibus de caussis lotium fiat copiosum. Fit igitur copiosum, quando generatur a iecore calidiore: vbi enim iecur calidius est, facile plus iusto funditur sanguis, quemadmodum fieri solet a diureticis calidis & siccis. Quod si contingat in toto etiam corpore immoderatam caliditatem exsuperare; adhuc copiosus lotium gignitur. Præterea multum fit serum, ob copiã potus: plurimum autem bibunt homines, interdum ob sitim, interdum ob prauam consuetudinem. Caussa externa, quæ potest orificia vasorum relaxare, possunt esse Assũpta, vel Applicata. Assũpta immodicus vsus diureticorum, vt diasatyrionis, quo iam homines vtuntur, vt sint ad Venerem efficaces, sed postea mingunt. Applicata possunt esse, dum renibus applicatur iusto calidiora, & potissimum quæ laxant; vt immodicus vsus balnei aquæ dulcis; & immoderata applicatio relaxantium.

Quoad formam, & locum affectũ; differentia tantum est secundum Magis & Minus. Quoad caussam efficientem hæc est Interna, vel Externa. Interna, Humor, vel Lotium. Lotium, quatenus vel Impetu fluit, vel Copiosum est. Impetu fluens, vel Attractum, vt legitimo diabete; vel Transmissum, vt in spurio. Copiosum lotiũ generatur, vel a Caliditate iecoris, aut totius; vel ratione Copiosi potus. Caussa externa, vel Assumpta est, vel Applicata.

Malo hoc imminente, secundum Auicennam, & Græcos, exsiccatur os & labia: lotium præter consuetudinem in maiori emittitur. Et quo magis progreditur malum, eo euidentius cognoscitur. Nam patientes emaciantur, & tandem tabidi euadũt: quia dum lotium per corpus nõ perducitur, sed illico per vesicam excernitur, deficit τὸ τῆς τροφῆς ὄχημα.

Signa differentiarum. Quoad differentias: Num apertio orificiorum excitata sit a caussa interna, vel Externa; cognoscitur ex ægro & assidentibus: verbi gratia, fatebuntur se vsos esse diureticis, balneo aquæ dulcis, longo tempore, & præsertim secundum renes: tunc enim statuendum, malum a caussa externa esse ortum. Sin minus hæc affuerint; ab interna. Cum autem caussa interna sit humor, vel lotium: si humor imbibitus sit & impactus; patientes circa renes grauitatem percipiunt, & tristem sensum, qui oritur a salsedine & acrimonia humorum. Si caussa fuerit lotium; nulla aderit grauitas: nam sicut lotium fluit, ita egreditur, non retinetur, nec facit grauitatem. Cæterum, cum serum sit in caussa, ratione tum impetus, tum copiæ: Quoad impetum; cognoscendum est, an materia serosa fluat attracta, an potius transmissa. Si fluat per attractionem; ægri sentiunt caliditatem circa renum regionem, conqueruntur de feruore renum: calida applicata nocent, frigida iuuant, & hoc malum potissimũ corripit iuuenes calidi temparamenti, & qui calidos habent renes. Si fluat transmissa; non aderit incendium in renibus: fierique potest, vt post morbos acutos hoc malum fuerit subsecutum, transmissa scilicet ad renes materia: præterea, frigida nocent, calida iuuant: obseruaturque hoc malum, in temperamentis frigidis, in senibus, & ætate decrepitis. Lotium autem copiosum, si generetur e copiosa potione, cognoscitur ex ægro: si ob immodicam sitim bibere cogatur, idem ex ægro intelligitur. Quod si homines copiosa potione non vtantur, & tamen copiosum lotium gignatur: iudicandum est huius caussam esse internam: quæ, si fuerit iecoris immoderata caliditas, cognoscetur hæc e proprijs signis: si autem totius corporis immodica sit caliditas, etiam hæc proprijs indicabitur signis.

Indicationes. Præsidia in hoc malo tantum sumuntur ab efficiente: possuntque esse tum curatoria, tum præseruatoria: licet alias a caussa efficiente tantum præseruatoriæ sumantur indicationes. Quare sciendum, caussam efficientem diabetis duplicem esse: aliam proximam, aliam remotam. Proxima est immodica apertio orificiorum: quæ, licet statuatur caussa efficiens diabetis, est tamen morbus, quem immediate sequitur læsa retentio: oritur ergo indicatio adstringendi, secundum Alexandrum. Remotior caussa, seu materia, quæ vere est effectrix, est humor vel lotium. Humor indicat sui euacuationem. Lotium fluit vel attractum, vel transmissum. Quatenus ergo impetũ habet in renes; indicat sui reuulsionem, deriuationem: quatenus attrahitur; oportet refrigerare, secundum Alexandrum, cum attractio illa fiat ab immodico renum calore. Si lotium fluit transmissum; oportet potius calefacere, quia pars suscipit ob imbecillitatẽ. Si sumatur lotium, quatenus copiosum est: si gignatur ob caliditatem totius, vel hepatis; oritur indicatio refrigerandi totum & iecur. Sin homo ob sitim plurimum bibere cogatur; siti occurrendum. A caussa externa, non sumitur indicatio.

Prognostica. Malum hoc periculosum est; nisi enim occurratur, celeriter homines tabe moriuntur. Inter initia leui negotio expugnari põt: in progressu aũt, vt plurimũ redditur inexpugnabile, quia vires fiunt languidæ. Sed pro differentiarum ratione, variat periculum: v.g. si immodica apertio originem traxerit a caussa externa, leuiori negotio tollitur, quam si ab interna: nec enim ita facile humores interni impacti euacuari possunt. Item si lotium profluat attractum, facilius curatur, quam transmissum; præsertim quia hoc malum, transmisso sc. lotio, senes corripit. Non est impossibilis curatio, si copiosum gignatur lotium ob caliditatem iecoris, aut totius; hęc enim remitti potest: item si fiat ob sitim, confugiendum ad caput de siti.

Auicennas

Curatio. Venæsectio. Auicennas & Græci inter initia moderate sanguinem detrahunt: si malum sit inueteratum, nequaquã. Sanguis in hoc malo peccare potest potissimum vt caussa sine qua non: nec enim renibus occurrere possumus, priusquam totum sit euacuatum. Non ergo in omni diabete sanguis mittendus, sed quando sanguis peccat, toto sc. repleto. Monet autem Auicennas, sanguinem moderate esse detrahendum, licet fieri possit, vt in magna copia peccet: nam vires magnam vacuationem non permittunt; quia ob defectum vehiculi alimenti, corpus non nutritur, vt debebat, vnde necessario vires debilitantur: & quamuis ab initio forsan nondum debilitatæ sint: medicus tamen in venæ sectione non modo præsentes, sed etiam futuras vires respicere debet. Si malum inueteratum est, nullo pacto vena secanda: non quod malum inueteratum hoc prohibeat; sed quia vires debilitatæ prohibent, quarum signum est malum inueteratum.

Medicamenta. 1. Lenientia. Græci adhibent *cassiam cum tamarindis: v.g. ℞. fl. caß. recens extr. ʒ. vij. pulpæ tamarind. ʒ. v. misc. fiat bolus.* Notandum non imponi magnam quantitatem tamarindorum; quia institutum est aluum lenire, & mitigare impetum materiæ biliosæ. Quare male nonnulli plurimos pulueres miscent, *liquiritiæ, sem. mel. anisi, &c.* sic enim medicamẽtum fieret diureticum, a quo inter initia cauendum. Auicennas hoc medicamentum quidem proponit: & præterea clysmos moderate refrigerantes, *ex hordeo, lacte, & sero lactis, viol. fol. viol. mal. & similibus*: his tamen non semper vtendum est. Imo probatur interdum maxime vsus huius medicamenti. *℞. mel. ros. fol. ℥. v. iuris pulli parum, misce, fiat potio.* Si patiens nolit potionem: potestis exhibere *caßiam cum myrobal. chebul. emblic.* vt proxima pituita euacuetur. Quod ea de caussa admoneo: nam si fuerit exquisitus diabetes, in quo lotium fluat attractum; cum iecur sit feruidum; oportet vti lenientibus supra propositis. Sed si fuerit nothus, in quo fluit lotium potiss. transmissum, cum ætati senili plurimum accidat, cauendũ a refrigerantibus. Quod de lenientibus dixi, idem de reliquis intelligi volo.

2. Præparantia. In diabete ergo exquisito, refrigerantia ita præscribantur: *℞. fol. cich. endiu. hepaticæ, ana P. ß. aquæ hord. ℔. ß. fiat decoctio ad consumpt. quintæ partis: huius decocti: ℞. ℥. iiij. (accipio in magna copia, ratione sitis.) syrupi ros. ℥. ß. misce pro potu.* In diabete autem notho, cum in ventriculo, & reliquis partibus exsuperet pituita, vt in senili ætate, præsertim decrepita: vtendum est *melle, non syrupo rosato; non aqua hordei, sed potius confecta e mentha: verbi gratia, ℞. mellis ros. oxymel. simp. ana ʒ. vj. cum aquis vel decoctis appropriatis, fiat potus.*

3. Vacuãtia. Quoad euacuantia: euacuandum per aluum, vomitum, lotium, sudorem. Per aluum, in exquisito diabete, hoc modo, *℞. pulu. rhet. ℈. iiij. pulp. tamarind. fl. caßiæ ana ʒ. iij. cum saccharo fiat bolus.* In pituitosa materia euacuanda: *℞. agar. trochiscati ℈. iiij. pul. myrob. cheb. embl. ana ℈. ij. cum melle ros. fiant pil. vel bolus.* Quoad euacuantia per vomitum, in exquisito diabete expedit *copiosam frigidam præbere, ad ℔. iiij.* post hanc exhibitam illico excitare expultricem ad vomitum, *penna oleo intincta, vel simili.* Aduertẽdum illico opus esse post exhibitam frigidam incitare expultricem; nam secus aqua descenderet ad renes, & non prouocaretur vomitus: hic autem iuuat, tum gratia reuulsionis, tum quia sitim mitigat. In diabete non exquisito, exhibeantur *oxymelitis simp. ℥. ij. cũ iuris pulli tepidi ℥. ix.* Sudor prouocari potest, non his quæ assumuntur, quia materia adduceretur in renes, sed his quæ applicantur: vtpote instrumento quod est in communi vsu, in curatione luis Gallicæ: eo autem tempore, quo hoc instrumento vtimur (de diabete hoc intelligatur, non de alijs affectibus.) renes inungemus, in diabete exquisito, *vnguento rosaceo*; in spurio, *oleo mastichino, cum puluere nucum cupreßi*. Euacuantibus per lotium vtimur in hoc affectu, non propter euacuationem totius, sed & renes repleti euacuentur: non enim his vtimur, si renes non sunt repleti. In diabete exquisito, hoc vtendum: *℞. emuls. semp. melon. cucurb. citruli, anguriæ, ana ʒ. vj. seri lactis optime depurati ℔. iiij. misce.* In diabete notho: *℞. fol. ceterach. rad. asparagi ana P. ß. iuris cicerum rub. ℔. j. ß. fiat decoctio ad consumptionem tertiæ partis: post expreßionem, ℞. huius decocti ℥. x. pulu. ceterach. ℈. j. misce.*

4. Alterãtia. Quoad alterantia: in diabete exquisito frigida conueniunt. Possumus ergo exhibere *aquas B. Virginis, aquas Veronenses, ad ℔. vj. viij. vel x. item serum lactis ad ℔. iij. vel v. Licet exhibere saccharum violatum, cum fl. nymph. &c.* Renibus applicari possunt, *infrigidans Galeni, ol. viol. & expertus sum, mirum in modum prodesse. Applicatio fol. magnorum nymphææ prodest, quæ (vt frigida sint) sæpe renouabuntur; vel folia ipsa refrigeranda sunt cum spongia, in aqua frigida madefacta.* In diabete non exquisito vti possumus *conserua e betonica, vt perducatur ad renes, conserua dianthos, licetque ad magnas antidotos ascendere. Applicare licet oleum mastichin. de spica. Foueri poßunt renes spongia e vino madefacta.* Vt hinc appareat maximum esse discrimen inter nothum & exquisitum diabetem.

5. Astringentia. Tandem adstringentia proponenda sunt, quibus in omni diabete locus datur, quatenus sit ab immodica meatuum apertione. In exquisito igitur diabete *℞. troch. de spod. de balaust. ana ℈. j. sacchari ros. antiqui ℥. ij. pulu. ceterach, vt sit vehiculum, ℈. ß. cum omphacio fiat electar. Dosis sit ℥. ß.* Vrgente necessitate, quia interdum imminet syncope licet ascendere *ad theriacam recentem, ad Philon. Rom.* nam secus obirent. Extrinsecus applicare potestis *ol. ros. non modo completum, sed etiam omphacinum: v.g. ℞ ol. omphacini ros. ℥. j. pulu. balaust. gall. immatur. cort. gran. ana ℈. j. ceræ ʒ. j. misce.* In spurio diabete, adstringentia erunt moderatiora: *℞. pulu. mastich. boli Arm. ana ℈. i. sacchari confecti e mentha ℥. j. & gratia vehiculi, conseruæ betonicæ ℥. ß. cum syrupo de mentha, fiat electar. cuius dosis a ʒ. ij. ad iij. vel iiij.* prout indicantis actio erit vehemens. Extrinsecus applicandum *oleum mastichinum, cum pulu. cupreßi*. Et in ingenti necessitate, ascendatis *ad vnguentum Comitißæ, & vnguentum de corticibus castanearum, & dissoluatis cum oleo mastichino.*

CAPVT XXVIII.

De Calculo renum.

Generatio. CAlculus renalis, seu potius vitium calculosum renale dicitur, ad differentiam vitij calculosi vesicæ. Generatur hoc vitium, dum calculus in renibus genitus, ita lædit renes, vt non possint amplius recte operari: vnde vi calculi geniti, renes morbo afficiuntur. **Definitio.** Quare hoc vitium calculosum nihil aliud est, quam morbus renum, procedens a calculo, in renibus genito. **Forma.** Forma huius vitii, nimirum calculi, est morbus, vbi intelligimus & solutam vnitatem, & malam compositionẽ; & hanc quatenus pertinet ad numerum, & ad malam conformationem; quæ, cum in se claudat superficiem, figuram, meatus, cauitates; præsertim intelligimus vitium in meatibus. Quare hoc vitium calculosum potest esse morbus in soluta vnitate, item in numero, item in via, in angustia. **Subiectum.** Subiectum, sunt renes; non calculus; quia morbi subiectum semper est pars viua. **Caussa efficiens.** Caussa effectrix est calculus. Porro calculum tres illos morbos excitare posse, demonstrandum est. Morbum igitur in via lapis potest producere: si enim sanguis, v.g. ob sui copiam & crassitiem potest in caussa esse obstructionis, certe & calculus renum meatus angustare & constipare potest. Preterea, quatenus calculus adheret renibus, est morbus in numero, toto genere præter naturam; sicut

sicut in manu sex digitos habente, est etiam morbus in numero, non tamen toto genere præter naturam (*hic manus est subiectum morbi: morbus est accidens, nimirum numerus: caussa efficiens, est substantia nim. sextus digitus; nec enim quisquam sanus digitum morbum esse dixerit, licet Fernelius & Argenterius Gale. hoc ascribunt, quod digitus sit morbus; cum tamen hoc ne somniauerit quidem Gal.*) Quare dum calculus est in renibus, est morbus in numero, quia renes morbo afficiuntur: sicut enim calculus obstruens est in caussa, vt renes afficiantur morbo in via; ita etiam calculus renes numero præter naturam afficiens, est in caussa, ut renes afficiantur morbo in numero.

Dubium soluitur.

Sed dicet aliquis: cur sanguis, qui in phlegmone caussa est auctæ magnitudinis, non etiam est in caussa numeri aucti? sicut enim calculus parti adhæret, vt aliquid præter naturam, ac superfluum; ita etiam sanguis parti adhæret inflammatæ: id quod etiam de pituita, & alio humore dici posset? Attamen Galenus in his non statuit morbum in numero: sed tantum ratione sexti digiti, ratione calculi & lumbricorum, ratione membranæ in suffusione? Respondendum: partem viuentem affici morbo in numero, quando parti viuenti adhæret materia, quæ non amplius est humor; veluti est sextus digitus, membrana, calculus, vermes, imo etiam pus: nam exsistente pure in aliqua parte, pars ista detinetur morbo in numero. Hoc autem non est dicendum de sanguine, & alijs humoribus: qui in caussa quidem esse possunt auctæ magnitudinis, non autem aucti numeri; cum partis rationem subire nequeant. Constitutum igitur sit, calculum in rene exsistentem, esse causam efficientem morbi: qui morbus varius est, modo angustia, modo numerus auctus, modo soluta vnitas: prout calculus vario modo renes afficit. Morbus in via, & numero, est ratione contemplabilis: at morbus in soluta vnitate, est ex vsu: in illis saltem calculum respiciendum est: in hoc, non tantum ad calculum, sed etiam ad solutam vnitatem.

De calculi natura.

Quare cum sibi præcipuum locum vendicet calculus, vt causa efficiens: diligenter eius natura est attendenda, e Galeno cap. 17. lib. 3. fac. alim. c. 2. lib. de cib. bon. & mod. succi c. 4. lib. 14. meth. com. 15. sect. 3. lib. 6. epid. Cum autem calculus sit substantia, dicendum de ipsius materia & causa generante.

Materia.

Materia lapidis est pituita; quæ sola ob suam humiditatem & viscositatem in causa esse potest, vt partes vniantur, & vnitæ in calculum degenerent. Hæc pituita vel Sola est, uel cum alia materia Commista: quæ quandoq; est pus viscidum; licet posset etiam alia materia esse: vnde Galenus locis citatis proponit sanguinem melancholicum, flauum, rufum.

Caussa generans materiam lapidis.

Causa hanc materiam generans, (nondum dico de causa generante lapidem:) multiplex esse potest, & in pluribus corporis partibus residere, in hepate, renibus, ventriculo; modo in pluribus, modo in paucioribus partibus. Declaro. Residet in renibus; cum verbi gratia renum inflammatio degenerat in pus, in abscessum. Quandoque causa generans residet in iecore; vt dum calculus fit e materia sanguinea, biliosa, melancholica: & potissimum hoc fit in iecore; vel læsa facultate, vel ob errorem externum: læditur facultas, ob intemperiẽ calidam: errores autem externi desumendi sunt e mala victus ratione. In ventriculo residet causa generans pituitam: quę & ipsa generatur læsa facultate ob intemperiem frigidam; vel ob errorem externum.

Caussa generans calculum.

Quæ omnes materiæ genitæ fluũt in renes; quandoq; Attractæ, ob renum caliditatem; quandoque Transmissæ ob renum frigiditatem. Causa generans calculum nihil aliud est, quam calor. c. 17. lib. 3. de fac. alimentorum, vbi proponitur calor intensus & ardens: sed potest etiam esse calor non admodum ardens, vt proponitur com. aph. vlt. sect. 3. Calor vehemens & ardens præcipuus residet in renibus; non principalis autem, & quandoque famulans in iecore. Calor iecoris intensus, subministrat & disponit materiam, vt postea in renibus facile mutetur in lapidem: vt calor renum sit principalis, qui vltimam formam dat materiæ. Quare calculus generatur a caliditate renũ, quãuis hæc caliditas non sit adeo intensa, sicut contingit in senibus, in quib. calor licet non sit adeo vehemens, producit tamen calculum, sed hoc fit longo tempore, ad differentiam calculi, quia a calore intenso cito generatur, eo quod summa vi partes tenues absumuntur, vt remaneant crassæ, ac cito materia lapidescat.

Contra Fernelium.

Fernelius addit calculosam constitutionem: insinuãs præter calorem aliam esse caussam, quod tamen est falsum. Sane reperiuntur quædam indiuidua, admodum obnoxia renali calculo; licet nec ventriculum habeant admodum frigidum, nec renes admodum calidos: vt fatendum sit, renes horum indiuiduorum ita esse constitutos, secundum proportionem, quæ est domicilium facultatis alteratricis (hæc enim in loco est) vt facultas alteratrix, mediante calore renum, quo ceu instrumẽto vtitur, calculos gignat, & ad hos gignendum sit efficacissima. Deceptus ergo est Fernelius, credens proportionem esse caussam efficientem: hæc enim proportio, tantum est domicilium facultatis alteratricis, quæ calore, ceu organo lapides gignit. Quare inter caussas instrumentales, præter propositas, nullas alias referre licet.

Differentię.

Quoad differentias a forma: morbus calculosus vel est in Angustia, vel in Numero, vel in Soluta vnitate. Quoad subiectum: vitium est in Vtroque rene, vel Altero tantum. Ratione efficientis; differentiæ sumuntur a calculo, & a caussis calculi. A calculo; vt est Paruus, vel Magnus, Vnus, vel Multiplex, Leuis seu æqualis, vel Asper seu inæqualis. Quoad caussam, hæc est Materia vel Generans. Materia vel est Sola Pituita, vel pituita Permista cum alia materia, quę est vel pus, vel alius humor. Caussa generans hanc materiam; vel est Vẽtriculus frigidus, vel Hepar calidius, vel etiam Renes inflammatione affecti, vt materiam purulentam gignat. Caussa generans calculum, est caussa vel Subministrans, vt immodica iecoris caliditas, vel Principalis, vt renum caliditas, siue intensa, siue remissa, siue organum sit debile, siue robustum.

Signa in genere.

In genere hoc malum cognoscitur, e com. 5. sect. 1. libro 6. epid. e dolore grauatiuo in regione renum. Quod si dolor interdum non tantum grauatiuus sit, sed etiam intensus, ac pungens: non pertinet ad generalia calculi signa, sed est signum certæ alicuius differentiæ. Augetur dolor (secundum Galenum) post cibum, vbi descendit intra ventriculum, quia comprimuntur renes. Imminuitur dolor, post deiectionem alui, quia non fit illa compressio. Præterea stupor sentitur circa femora & crura. Lotium primo redditur crassum, deinde, cũ retinetur materia, redditur aquosum ac tenue, quandoque minguntur arenulæ, quandoque etiam calculi. Ideoque hoc lotio apparente, facile distinguitur dolor renũ, a dolore colico. c. 2. li. 6. loc. aff. Quoad differentias formales: si adest angustia, non ita copiosum redditur lotium: si morbus in numero, & in soluta vnitate; acerbissimus est dolor, & cum lotio nonnihil sanguinis egreditur. An alter ren, an vterque affectus sit: cognoscitur e sede doloris.

Signa differentiarum.

Quoad differẽtias ab efficiente, magnus calculus cognoscirur e vehementia doloris, qui in dies intenditur, cum augeatur calculus; dolor acerbissimus est, vixq; põt fieri, quin soluatur vnitas. Non egredietur sanguis, si lapis non fuerit asper. Materia e qua, facile cognoscitur: verbi gratia, pituita permista cum pure, cognoscitur; quia est prægressa inflammatio, quæ perducta est ad suppuratiõe. Si permistus fuerit sanguis cognoscitur e dominio sanguinis, vel huius, vel illius: & præsertim e colore arenularum, si eijciãtur; qui modo cinereus est, modo rubicundus, modo flauus. A qua caussa gignatur hæc materia; cognoscitur

e ſignis indicantibus, vel caliditatem hepatis, vel frigiditatem ventriculi. Facile etiam cognoſcitur cauſſa, a qua generatur calculus, an ſit calor renum intenſus, vel remiſſus: aderunt ſigna caliditatis in regione renum. Vtrum autem calor renum ſit organum facultatis, quæ fouetur a proportione natiua, a domicilio natiuo; cognoſcitur inde, quod patientes ob leuiſſimam cauſſam generant calculos.

Indicationes, in calculo iã genito.

Quoad præſidia Hippoc. inquit; quieſcere non conducit, ſed exerceri, non repleri. Iuuenes veratro purgare, poplitem incidere: per vrinas vacuare, attenuare, ac mollire. Non facit mẽtionem refrigerationis renum; nec remotionis cauſſarum, producentiũ calculos. Quare ſciendum, Hippo. his verbis reſpexiſſe ad indicationes & remedia, cauſſa calculi geniti; non autem cauſſa calculi, vt poteſt generari. Nos reſpicere oportet ad calculum, vtroq; modo acceptũ. Quoad calculum genitum; conſiderauit Hippoc. eum eſſe toto genere præter naturam, ideoque euacuandũ. Et quia in renibus reperitur, non poteſt eradicari, niſi per ea, quæ renes euacuant: ideo dicit, vrinaria euacuare. Porro in corpore patiente nonnulla reperiuntur, quæ hanc calculi eradicationem impediunt; quorum alia ad totũ corpus, alia ad renes pertinent, Hippoc. ad hæc ambo reſpexit. Impedimentum totius eſt repletio: cui niſi occurramus, calculũ euacuare non poſſumus. Repletio fit, vel a ſanguine; vel ab alio ſucco. Quoad ſanguinem; Hip. poplitem incidit. Quoad ſuccum recedentem a natura ſanguinis; dicit, iuuenes purgare veratro: & quia hæc materia euacuanda cruda eſt, dicit eſſe concoquendum: additq; non oportere repleri, nec quieſcere, ſed exerceri; vt ſcil. hoc modo crudi humores (quemadmodũ Galen. in comm. monet) ad maturationem & coctionem perducantur. Impedimentum ad renes pertinens, duplex eſt; materiæ craſſities; & viarum anguſtia: ideo Hippocrates attenuat, & emollit. Quod ſi calculus in renibus genitus non ſit, ſed immineat, ne gignatur: indicationes ſumendæ ſunt, a materia, a cauſſa generante tum materiam, tum calculum. Ratione materiæ e qua; ſi verbi gratia fuerit pituita, hæc euacuanda, ac diuertenda, ne fluat in renes: idẽque de omni alia materia ſtatuendum. Cauſſa generans materiam, ſi verbi gratia, fuerit iecur calidius, refrigerandum; ſi ventriculus frigidior, generans pituitam, calefaciendum; & ſic de reliquis. Cauſſa gengrans calculum, eſt calor renum: qui vel eſt organum ſimpliciter facultatis, tunc oritur indicatio refrigerandi; vel eſt organum facultatis ſummæ actiuitatis, hæc autem ſummæ eſt actiuitatis ratione ſui domicilij, ſuæ proportionis, quæ non indicat, ſed requirit tantum præſidium renale.

Ind. ad præcauendũ calculi generationem.

Prognoſtica.

In genere malum hoc eſt ſatis infenſum, quia dolorificum; poſtea malum eſt vehemens ſaltem ratione reſiſtentiæ. Quod ſi calculus renalis diu perduret; vitium fit incurabile, & comitatur vſq; ad mortem. Periculum tamen variat, pro vi differentiarũ, & pro vi ac diſpoſitione corporis affecti, verbi gratia, ſi corpus effectum vires habeat imbecilles; vitium magis eſt periculoſum, ſicut in corporibus gracilibus. Quoad differẽtias formales; ſi morbus fuerit in anguſtia, vel numero; prognoſticum ſumitur ab efficiente cauſſa, non a morbo, qui non eſt ex vſu. Quod ſi fuerit ſoluta vnitas: morbus curatu eſt difficillimus. Ratione ſubiecti; multo peius eſt, ſi ambo renes afficiantur. Ratione cauſſæ efficientis; malum peius, ſi calculus maior, aſperior, oblõgus peior, quam rotundus: ſic enim & maiorem infert dolorem, & difficilius euacuatur. Ratione materiæ e qua; ſi hæc fuerit viſcidior, copioſior; difficilior eſt remotio. Quoad cauſſam, quæ materiam generat, ſiue ſit calor iecoris, ſiue frigus ventriculi; recurrendum ad propria capita: eo ſuppoſito, ſi intemperies non in habitudine ſit, ſed in habitu; fieri vix poſſe, vt homines a calculo præſeruẽtur. Quoad cauſſam, quæ calculum generat; ſi ſimpliciter fuerit caliditas partis; aliquo modo ſalutem polliceri poteſtis: at ſi calor renũ ſit in habitu (quod maius eſt) ſi ſit organum facultatis ſummæ actiuitatis; vix fieri poteſt, vt e toto præſeruentur; veluti cõtingit illis ægris, qui a calculoſis orti ſunt parentibus: id tamen his præſtari poteſt, ne tam frequenter, neque ita vehementer a calculo lædantur.

Curatio. Venæſectio.

Si ſanguis ſit copioſus; eſt emittendus, com. 5. ſect. 1. lib. 6. epid. Sanguis hic aliquando habet rationem cauſſæ principalis, aliquando, ſine qua non. Cauſſæ principalis rationem habet, quando verbi gratia calculus vel producitur, vel produci poteſt, ob inflammationem renum, aut ſi fiat, vel fieri queat e pituita, vna cum ſanguine. Quod ſi ſanguis his modis non concurrat, interim tamen copioſus ſit, habet rationẽ cauſſæ ſine qua non: quia nec calculus; nec pituitoſa materia euacuari poteſt, niſi ſanguis copioſior exſiſtens fuerit eductus. Quia ergo ſanguis in hoc malo eſt vehemens, remedio etiam vehementi opus eſt, nimirum venæſectione. Verum non oportet ſanguinem vacuare in ea copia, in qua peccat, v. g. ſi peccet ratione copiæ ad ℔. j. non debet ℔. j. educi, licet ſanguis ita indicet: virtus enim hanc quantitatem prohibet, quia dum adeſt calculus, dolor affligit, & calculus ſuapte natura eſt malum diuturnum. Cur vero Galenus tantum emittit, quantum peccat? Quia nimirum reſpicit ad calculum, nondum actu genitum: tunc enim poteſt ſanguis vacuari ea copia, quæ indicatur, quia virtus non prohibet. De *vſu* Hippocrates aperit venam poplitis, Galenus vel hanc ipſam, vel eam, quæ ad malleolos decurrit. cap. 11. lib. 3. metho. Sed tamen in praxi etiam cubiti venas aperiri oportet. Vbi agendum enim ſumitur a ſanguinis ſubſiſtentia: & quia ſanguis quandoque ſubſiſtit in partibus iecoris, neceſſe eſt aperire venas cubiti: ſi autem ſubſiſtat circa renes, & infernas partes, vena poplitis, vel malleolorum tundenda. Cucurbitulæ etiam non ſcarificatæ locum habent, quæ (quatenus tantum ad calculum reſpicimus) primum applicandæ renibus, ſenſim poſtea deorſum, progrediendo ad inguina, vt ſic calculus in veſicam deſcendat: & hoc indicat ſubſiſtentia calculi, præſertim, quatenus obtinet prædictam poſitionem.

Cucurbitulæ.

Pharmaceia.

Trallianus probat *myrtum*, gratia euacuationis calculi: dubitatur tamen, qua ratione tuto vti queamus medicamento hoc adſtringente, ad expellendum calculum? *Myrtus non legitur in quibuſdam Tralliani codicibus. Hic facultatibus conſtat contrarijs: non ſolum enim adſtringit, ſed etiam acrimoniam aliquam habet admiſtam. cap. 18. lib. 2. de alim. facult. propter partes quaſdam tenues & calidas: vt Galenus in fine lib. 7. de ſimpl. medicam. fac. aſſerit. Et hinc Dioſcorides vrinam cire myrtum prodidit memoriæ, cap. 128. lib. 1. de mat. med. vt etiam Auicennas cap. 446. tractat. 2. lib. 2. & Aetius cap. 152. lib. 3. Interim notandum, adſtringentia contra calculum & vrinæ difficultates adhiberi, tum coniuncta diureticis, vt hæc in renibus eo diutius detineantur; tum per ſe aliquando ſola, vt renibus debilibus robur addatur: huius generis ſunt ſpongiolæ ſeu pilulæ, quæ virgis roſæ caninæ adnaſcuntur, glandes, lentiſcus, rubus, &c. quæ lotio promouendo apta eſſe monet Dioſcorides.)*

1. Ad materiã calculi.

Sed vt methodice progrediamur; materiæ medicinales reſpicere debent materiam, e qua fit calculus; calculum ipſum: itemperaturas: proportionem. De remedijs, quibus vtendum gratia materiæ, e qua, ſæpe dictum eſt, ſiue vacuent pituitam, ſiue alios humores: id tantum notetur, ſi calculus ſit genitus, vehementiora eſſe adhibenda; ſi nondum genitus, mediocria. Quare ſuppoſitis lenientibus, præparantibus & purgantibus; loquemur de ijs, quibus vtimur gratia calculi iam geniti.

2. Remedia ad calculũ iã genitum.

Poſt generalia igitur euacuãtia, probãtur medicamenta

menta lapidem comminuentia; euacuantia lapidem comminutum: item deferentia has materias remediorũ: remoranti, quæ sunt in caussa, ut medicamenta frangentia diu in renibus morentur; lapidis enim confractio est motus, seu actio, quæ nõ fit in instanti: probantur etiam oblinentia, ut lapis iam confractus leuiori negotio per uias transire queat: tandem prosunt dissoluentia flatus, quia dum calculus est genitus, sæpe oboriuntur flatus, qui nisi dissoluantur, dolor geminatur a lapide, & a flatu. Comminuunt, secundum Græcos manifesta qualitate, *ciceres, extractum e ciceribus viridibus; vel, si desint virides, vti possumus exsiccatis, coctis, & postea contusis, vt extrahatur succus, & est efficax ad frangendum calculum renum (fateor enim me nescire, quæ calculum in vesica frangere queant) Probantur polytrichum, capillus Veneris, acetũ sc. quod est efficacissimum asparagi radices & semina, in id autem syluestris asparagi sunt efficaciores; betonica, seme althææ, cappares: & admirabile est medicamentum, quod conficitur e granis ficuum: licet etiam vti semin. graminis, sed sem. ficuum est efficacius. Probatur lapis Iudaicus, cortex lauri cardamo. pulegium, fructus paliuri. saxifragia valde laudatur, sed vereor vt legitima habeatur. Prodest vitrum combustum, ol. amygd. amar. & & consulo, vt vrgente necessitate exhibeatur hoc oleum quia non tantum lapidem frangit, sed etiam oblinit, laxat, & aperit vias.* Probatur oleum abietinum. *Terebinthinæ plurimum tribuo, maxime Cyriæ. Extremitates polij montani, quibusdam pro secreto sunt fueruntque ex Istria aduectæ, quib. ego renæles calculos euacuaui, interdum integros, interdum confractos. Radicib. ononidis feliciter vsus sum: quæ nonnullis secretæ sunt.* Comminuentia lapides tota forma, describuntur ab Aetio, & reliquis. *Probatur ergo lapis qui reperitur in spõgia, lapis etiam vesicæ in puluere exhibitus, cinis scorpionũ, cinis scarbæorum, cinis testarum ouorum, & præsertim eorum, e quibus sunt exclusi pulli, cinis lumbricorum terrestrium, & leporis decollati, cicadæ aridæ tritæ, sang hirci si optime sit confectus, sang. galli decrepiti, eodem modo confectus, vt hircinus. Aliqui pro secreto habent, ossa capitis lucij piscis puluerizata, dentes apri, puluerem e stercore murium.* Inter composita, *est olc. de ciceribus de cicadis, de lepore combusto: licetq; etiam parare magnas antidotos.* Quæ autem possunt euacuare lapidẽ iam confractum, sunt diuretica, vt *apium, petrosel. fenic.* Sequuntur ea, quæ efficiunt, vt medicamenta diutius persistant in renibus, vt *polypod. nuc. pineæ, spongiolę, & capitula syluest. ros. myrtus.* vnde Alex. composuit medicamentum e myrto. Oblinentia sunt *passulæ, amygd. dulces, althæa.* Inter dissoluentia flatus, probantur diuretica proposita, quæ cum calida sint, tenuisque substantiæ, possunt flatus discutere: vnde reliquis medicamẽtis permisceri possunt, *semina apij, anethi, dauci, feniculi.*

Frangentia

Terebinthina insignes habet leniẽdi & deter-gẽdi partes vrinarias; omnium pene & veterũ & recentiorum suffragio: maxime G. Fallopij, Ioan. Cratonis & Fr. Valleriolæ.

Diuretica.

Detinẽtia.

Oblinẽtia.

Carminantia.

Vtendi ratio.

Alexander c. 4. lib. 9 composuit medicamentum, quod vocauit manum Dei, ob præstantiam in lapide frangendo: fit *e myrrha, myrto, &c.* Efficax hoc est: *℞. pulu. betonicæ, sem. ficuum, cinerum scarab. cicadarũ, leporis combusti ana ʒ. j. hæc sunt basis: adde, pulueris sanguinis hirci, qui etiam concurrit ad basin; deinde pulueris ros. rubr. ana ʒ. j. (rosæ faciunt, vt basis diutius in renibus moretur.) sem. althææ ʒ. j. ß. obliniunt: conseru. de beton. ℥. j. cum aceto scillitico fiat electarium. Dosis a ʒ. ij. ad ℥. ß.* Quoties post huius vsum apozema exhibetur, est efficacissimũ. Si e toto renalem calculũ velis comminuere, & expellere: oportet medicamentum exhibere in portione, & in magna quantitate, cuius beneficio confectum medicamentũ ad renes perducitur, lapidemque euacuat. Hoc autem medicamentum est conficiendum e decocto cicerum: *Recip. decocti cicerum rub. ℔. j. in quo macera per horas 4. & 5. ononidis ʒ. vj. & polij montani P. ß. & post infusionem, oportet fieri decoctionem ad tertiam partem, vt ℔. j. maneat;* exhibeatur illico post exhibitum medicamentũ, a nobis modo propositum, detur actu calidum. *Tempus:* quando adest præsentia indicantis, & nihil prohibet: quod prohibet, est materia replens totum: vnde necesse est primum vacuare validis purgantibus, de quibus diximus. Item, quod prohibet, est viarum angustia: quare ante hæc medicamenta extrinsecus vtendum est ijs vnctionibus, quæ vias laxant & molliunt; *e maluis, alth. ol. amygd. scorpion. butyro: optimum etiam est sedere in balneo aquæ dulcis, alterato cum malua, althæa.* Quoniam autẽ non ita cito calculus frangi potest: ideo non sufficit hoc medicamentum vna vice, & die exhibere, sed pluries: spatio enim quinq; sex, aut septem dierum lapis frangitur, & comminutæ partes singulis diebus excernuntur. Quod si medicamentum in promptu non sit; e tempore hoc paretur: *℞. sang. hirci ʒ. j. pulu. ceter ℈. ß. cum syrup. cap. Ven. vel ros. (propter moram & permanentiam) fiant boli, vel pilulæ.*

Laxãtia ductus vrinæ.

Quoad caussam generantem materiam, e qua fit lapis; est ventriculi frigiditas, iecoris caliditas: de quibus loco proprio. Quoad caussam generantem calculum: ratione intemperiei calidæ renum, vel iecoris, probatur refrigerans, vt *serum lactis caprini, aquæ refrigerantes.*

3. Alterãtia.

Renum proportionem respiciunt, *magnæ antdoti: quidam pro secreto habent renes suillos exsiccatos, & in puluerem redactos: licet ergo exhibere ʒ. j. huius pulueris, cum ℈. ß. theriacæ, & fiat bolus cum syrupo capill Veneris.*

4. Renum proportionẽ spectantia.

Abstinendum in victu ab his quæ conficiuntur *e pasta & lacte.* Quoad inanitionem; saluberrimum est, vt corpus mundum seruetur; & potissimum vt fiat euacuatio per vomitum, vt assuescant ægri ad vomitum; sic enim non aggregatur materia, e qua lapides generantur.

CAPVT XXIX.

De Vlcere renum.

VLcus renale nihil aliud est, quam vnitas soluta, cum deperdita substantia renũ, producta a materia corrodente. Forma est soluta vnitas, cum diminuta substantia; ad differentiam vulneris, in quo sæpe tantum est soluta vnitas, lib. 4. meth. ab initio. Subiectum sunt renes. Efficiens est materia abradens; ad differentiã vulneris compositi, in quo & vnitas soluta est, & ablata portio substantiæ: sed vulneris caussa incidens est, vlceris abradens: comment. aphor. 75. sect. 4 cap. 2. lib. 6. loc. affe. E quibus locis etiam colligitur, quod hæc materia possit esse sanguis, pituita, bilis vtraque, & materia purulenta. Sanguis esse non potest, nisi habeat vim corrodendi, ideoque non est sanguis quocunque modo acceptus, sed vt reperitur extra venas & arterias: dum enim sanguis vasa egreditur, & retinetur in renibus, ita acris euadit, vt abradat. Exit autem extra vasa sanguis, vel per diapedesin, quod contingit, dum sanguis iusto est tenuior; vel per anastomosin, siue fiat a copia sanguinis, siue ab impetente, idest, a sanguine, qui magno impetu mouetur, siue etiam ab acriori sanguine: vel per diæresin, quæ fit potissimum a calculo: potest quidem fieri ob alias caussas quæ abradunt, sed ẽt fieri potest a calculo renali, non sane (vt quidam putant:) quod calculus immediata sit vlceris caussa, nec enim mordax est calculus; sed quia contundit, & ob inæqualitatem vnitatem soluit; dum autem soluit vnitatem vasorum, egreditur sanguis, qui postea putrescens, & euadens mordax, vlceris caussa est immediata. Idem dicendũ de pituita salsa, de bile flaua, de atra, sed adusta, quę caussa est vlceris cancrosi & atrabilarij, quod raro cõtingit. Fit etiã vlcus a materia purulenta, quę interdũ generatur in renibus; interdum extra eos, supra renes, non infra. Dico autem supra: nam cum in-

Definitio.

Caussa efficiens.

flammatio alicuius partis degenerat in abscessum; quoties abscessus disrumpitur, ad inducendum vlcus necessarium est, vt abscessus sit in superiori parte, vt per hunc situm materia purulenta in renes descendat; & nisi expurgetur materia purulenta, necessario fit vlcus renum. Et quod dictum est de inflammatione partium supernarum, idem dicendum de inflammatione renum.

Differentiæ

Vlcus porro renum a forma dicitur Magnum, vel Paruum. A subiecto, afficitur ren vel Vterque, vel Alteruter: item, vel secundum Superficiem, vel secundum Profundum. Caussa efficiens est Sanguis, Pituita, Bilis flaua, Bilis atra, vel Purulenta materia.

Signa.

Vlcus renum, vt in genere sit cognoscendum, docetur cap. 3. li. 6. loc. aff. & comm. 75. 76. sect. 4. aphor. Primum indicatur e pure, quod per plures dies mingitur: nam si per pauciores dies excernatur, fieri pōt, vt procedat ab abscessu, citra renum exulceratione. Indicatur e dolore circa lumbos. Item, si cum pure excernantur arenulæ, & portio renum, sed hoc rarissimum est: &, si cum pure egrediantur carunculæ veluti capilli: præterea indicatur e pure, non admodum fœtente, quia in renibus est calor, qui magis aptus est ad incrassandum succos, quam calor vesicæ: item, pus est satis permistum cum lotio, ob longitudinem viæ, secus autem apparet in vlcere vesicæ: præterea facilis fit mictio, quæ non ita facilis est in vlcere vesicæ. Nō indicatur a febre: quia febris non necessario comitatur vlcus renum: cum pus nō detineatur, sed euacuetur. Quoad differentias formales: an vlcus magnum sit, vel paruum, cognoscitur e copia puris e vehementia & debilitate symptomatum. Num vterque ren affectus sit, vel vnus tantum; facile patiens ostendet. Vtrum autem vlcus sit, vel secūdum superficiem, vel secundum profundum, ita cognoscitur: quia si secundum partes profundas; copiosum erit pus, & sanguis cum pure egredietur. Quoad caussas efficientes, an sit sanguis, an pituita, an bilis flaua, vel atra; cognoscitur e proprijs signis. Si autem fuerit pus; cognoscitur e signis indicantibus progressam inflammationem, progressum abscessum.

Indicationes.

In vlcere oritur duplex indicatio: vniendi nimirū & regenerandi carnes. Hæc autem præstari nequeūt, nisi remoueantur impedimenta; quæ sunt, mala renum constitutio, & externus error. Impedimenta, quæ pertinent ad constitutionem renum, sunt vel intemperies, & oritur indicatio per contrarium alterandi, vel tumor, & oritur indicatio materiam tumoris euacuandi. Quoad errorem externum, vel est Communis, vel Proprius. Communis est, qui communiter impedire potest & vnionem, & regeneratione carnis: estque nihil aliud quam sanguis peccans; si ergo hic peccet copia, est imminuendus; si motu, reuellendus; si qualitate, alterandus. Error proprius est, qui respicit priuatam regenerationem carnis: estque excrementum, quod in generatione carnis prouenit; & hoc cum duplex sit, tenue indicat moderate siccans; crassum detergens. Error proprius in agglutinatione, & vnione, non est sanguis, non excrementum, sed materia alimentalis, & humiditas rorida, quinimo etiam apposita, quæ sui præsentia impedit vnionem; atque ob id non modo indicat siccans remedium, sed magis siccans.

Prognost.

Vlcus renum in genere satis est periculosum: com. aph. 6. sect. 6. nam pars vlcere affecta quiescere deberet; renes vero assiduo operantur. Augetur periculū; præterquam.n. quod renes assiduo trahunt materiam serosam, accedit etiam quod illa materia sit acris, vt potius faciat ad vlceris incrementum, quam decrementū. Admonet aūt Gal. magis periculosum esse vlcus vesicæ; quia ægrius agglutinari pōt, propter substantiā membraneam. Quoad differentias formales; quo maius vlcus, eo periculosius. Item magis est periculosum si vterq; ren afficiatur: & quidē si secundum partes magis profundas. Quoad caussam efficiētem; pro uaria vi caussarum, uarie prædicendum. Si est ab atra bile, actum est, quia ulcus est carnosum. Secus statuedum, si minus prauæ fuerint materię. Respiciendum etiam ad vires: si infirmæ sint, vt in gracilibus, in senili ætate; spes salutis est exigua.

Curatio.

Chirurgica prætermittam: quia de communi euacuatione sæpe dixi. Lenientia, præparantia, & purgantia tum supponenda sunt. Peculiaria autem sunt Euacuantia, & Agglutinantia. In vlcere igitur renū, post corporis expurgationem, illico confugiendum ad medicamenta, quæ possunt renes mundare, ab excremento tum tenui, tum crasso. Maxime probatur *aqua saccharata*: & si contingat, vt corpus perferat calida medicamenta, *loco aquæ saccharatæ, vti possumus mulsa terebinthina*. Si vlcus fiat a pituita salsa ratione visciditatis vti possumus valido medicamento detergente, quia vlcus cito sanandum: nam secus incurabile euadit. *Si saccharū non sufficit; exhibeatis mulsam*; quod si caliditas, vel renum, vel corporis prohibeat; non propterea abstinendum est a mulsa, sed tunc potestis vti *mulsa pro ratioue magis diluta: si enim caliditas non prohibeat, imponatis mel in maiori quantitate; si prohibeat, in minori; & addatis semina melonum: hoc modo: Recipe mulsæ aquosæ ℔. j. emuls. sem. melon. ℥. iij. Si caliditas non prohibeat, potestis vti mulsa meraciori: & addatis ceterach, & ascendatis ad feniculum*, & cito expurgetis renes. Ideo etiam probamus *serum lactis: detur ad ℔. iij. & vt sit efficacius, addantur emuls. sem. melon. ℥. ij. si nonnhil mellis addideritis, erit efficacius. Sic etiam terebinthina liquore conuenienti nouies vel decies lauari debet, vt acrimoniā deponat.*

Detergentia renes.

Consolidantia vlcus.

Quando vlcus est mundum redditum, festinare oportet ad agglutinantia: quæ conficiuntur *ex amylo, tragacantha, bolo Arm. & in hoc casu maxime probatur terra sigillata: præterea medicamenta sunt cōficienda ex acatia, e succo barbæ hircinæ, sanguine draconis.* Sed notandum, quia error in hac cura est caussa mortis; vt illico post mundificationem, hoc, uel simile, conficiatur: *℞. tragacanthæ. boli Arm. terræ sigill. farinæ amyli, ana ʒ. j. cum syrupo cap. Ven. seu cum emuls. sem. melon. fiat pasta. Dosis a ʒ. j. ad ʒ. ij.* & post deuoratum hoc medicamentum illico exhibeantur, *aquæ hordei ℥. vj. aut ℥. viij. cum emuls sem. melon. ℥. j.* vt hoc scilicet medicamentum sit vehiculum agglutinantis. Et vbi exhibueritis quotidie per vj. aut viij. dies continuos; conficiatis aliud medicamentum, quod sit magis siccans, & magis vniens. *℞. tragacanth. terræ sig. sang. dracon. ana ʒ. j. acaciæ ℈. j. cum emuls. sem. melon. fiat pasta. dosis ʒ. j. cum aliquo diuretico.* Vt autem medicamenta agglutinantia efficacius agant; prodest vt commorentur in renibus: ad quod assequendum præstat, si renibus applicentur, quæ habent vim nonnihil adstringendi & siccādi, veluti est *emplastrum confectum e rosis, e myrto, cydonijs, e lentibus, sanguine dracon. bolo Arm. mastich. &c.*

Externa.

Diæta.

Cibi erunt detergentes, & mundificantes: vnde parentur *ex hordeo sem. melon. e ciceribus, &c.* Tempore autem agglutinationis condiendi cibi *consolida, oryza: vti possumus pedibus vitulinis, & alijs id genus*, in quibus est vis agglutinandi, & adstringendi.

CAPVT XXX.

De affectibus Vesicæ vrinæ: ac primum de Mictione Imminuta, & Ablata.

Mictio non sit actio voluntaria.

OPus vesicæ est mictio: quæ functio, etsi sit voluntaria, non tamen primum est voluntaria: nam membrum vt agens (non vt afficitur.) non modo est membrum voluntarium, sed etiam naturale. Respiratio est functio e toto uoluntaria: etsi enim concurrat pulmo, qui est naturæ instrumentum; pulmo tamen non concurrit vt agens, sed ut pasum. Vesica autem ad

ad mictionem concurrit vt agens, quæ non afficitur, sed operetur. Idem de hac frustratione propria agemus. Mictio fit hoc modo: Lotium primum sensim propellitur a renibus in vasa vrinaria, a quibus vesica trahit lotium fibris rectis. At quando Galenus ait, vesicam non trahere lotium, ita est intelligendus; quod vesica non attrahat a renibus, sed renes propellant in vesicam per vasa vrinaria, & ex his vasis vesica trahat per fibras. Detinetur autem lotium in vesica, ne continuo homines mingere cogantur: detinetur autem tempore decenti, per fibras obliquas, & per musculum, qui ceruicem adstringit: postea naturaliter expellitur, ab expultrice vesicæ, per fibras transuersas; cui expulsioni opem fert musculus ceruicis, dum non constringitur, sed potius laxatur: opē etiam ferunt abdominis musculi simul cum septo transuerso. Porro præter naturam fit mictio, quando recessus est a mictione naturali: qui esse solet, cum mictio Aufertur, Imminuitur, vel Deprauatur. Cum aufertur, fit lotij suppressio, ἰσχουρία: si imminuitur, & cum difficultate egreditur in parua copia, δυσουρία: si deprauatur, fit lotij incontinentia, ardor lotij, στραγγουρία, stillicidium cum ardore, dolore: vtræque autē hæ noxæ referuntur ad mictionem vel diminutam, vel deprauatam.

Mictio naturalis vt fiat.

Differentiæ mictionis præter naturam.

De Ischuria.

ISchuria est functio ablata vesicæ dependens a frustratione expultricis lotij. In præsentia caussas mictionis imminutæ, prætermittam; sunt enim eædem cum caussis ablatæ; sed differunt secundum magis & minus. Caussæ ablatæ mictionis, proponuntur a Galeno cap. 1. l. 1. de loc. aff. c. 2. l. 3. de causs. sympt. c. 4. l. 6. loc. aff. sermo autem est, non tantum de actione læsa, de primo symptomate sed etiam de exeunte, quia detinetur, quod egredi deberet. Aufertur autem mictio, vel Læsa facultate, expultrice, vel ob Errorem externū. Læditur facultas, vel quia labefactatur, vel quia impeditur. Per læsam facultatem intelligimus morbum, vel in vesica, vel in musculis ceruicis ipsius vesicæ: Quoad vesicam; læditur expultrix, vel quia labefactatur, vel quia impeditur. *Intelligimus hic expultricem, quæ lotium expellit; non quæ propellit excrementa tertiæ coctionis, tum tenuia, tum crassa, quæ sunt excrementa nutritionis vesicæ.*) Labefactatur ob quamlibet intemperiem insignem, & potissimum humidiorem, ac frigidiorem; cuius caussę possunt esse opiata, & olia refrigerantia: nam dum fit mictio secundum naturam, oportet vt vesicæ corpus contrahatur per transuersas fibras, alias non fit mictio. Detinetur igitur lotium, si contingat vt ea sit constitutio in vesica, vt non possit constringi: & hoc interdum fit ob errorem externum, tum ratione lotij copiosi, vti illis accidit, qui cum magnatibus conuersantur; qui licet mingendi appetitus adsit, detinent tamen lotium; & hoc in tanta copia augetur, vt vesica non possit amplius contrahi: Fit etiam hoc interdum ob frigidam intemperiem, coniunctam cum humiditate, siue siccitate; quæ in caussa sunt, vt vesicæ corpus constringi nequeat. Expultrix vero non labefactatur, sed impeditur ob morbum in mala compositione, nimirum in magnitudine aucta, & potissimum in angustia ceruicis, seu colli vesicæ. Dum vesica inflammatur, lotium supprimitur impedita facultate: fit autem in vesica phlegmone, sicut in alijs partibus. Est etiam vitium in angustia: quæ varia esse potest, sicut varia esse potest materia, quæ angustum reddit meatum ceruicis vesicæ; potest esse sanguis concretus, pus crassum, calculus renū, vel vesicæ, caro, tuberculum carnosum; quod vitium accidit post gonorrhœam, post vlcus: dum enim vlcus perducitur ad cicatricem, solet nutrimentum suscipere, & ita caro aucta, solet foramen obturare: potest caussa esse tuberculum inflammatorium, quod facile perducitur ad suppurationem:

Caussæ mictionis ablatæ.

Facultas vesicæ labefacta.

Facultas vesicæ impedita.

A potest esse turberculum pituitosum, quod non ita facile cedit suppurantibus: fieri etiam potest, vt angustia procedat a materia pituitosa, crassa. His de caussis angustus redditur meatus potissimum ob constipationem & obstructionem; interdum etiam ob cōpressionem, cum ratione humoris exsistentis in ceruice, meatus ille internus comprimitur. Insuper læditur etiam facultas musculi ceruicis: & læditur hæc, quando musculus affligitur morbo, vt dum afficitur conuulsione, propter phlegmonem, aut repletionē; item dum afficitur tumore, & proinde morbo aucto in magnitudine; interdum in immodica siccitate; & ratione huius conuulsionis ita constringitur, vt non possit relaxari. Præterea concurrit error externus: qui petendus est de caussis modo Internis, modo Externis. Internæ caussæ possunt esse inflammatio, tumor in partibus vicinis, vt in recto intestino: & huius ratione ita comprimitur ceruix vesicæ, vt nō fiat

B mictio, propter angustiam. Idem fit, si renes laborēt morbo in mala compositione, vt non posit transire lotium: & hæc dicitur lotij suppressio non exquisita, sed notha; quia non est morbus in vesica, sed renibus. Sic etiam si vas vrinale rumpatur, vrina non descendit. Internis caussis etiam materia morbi annumeratur, vt dum lotium copiosum est in caussa ablatæ mictionis; quia ita extenditur vesica, vt non possit constringi. Colligitur autem lotium copiosum in vesica, quia patiens non sentit vesicam repleri, eo quod sensus tactus in vesica otiatur: otiatur autem vis sensifica, quia vel non suscipitur, vel non transmittitur. Non suscipitur, dum noxa est in neruis vesicæ, vt nō possit vim animalem suscipere: Non transmittitur, cum est vitium in supernis partibus nerui; vel potius homo alijs negotijs est occupatus. Error e caussa externa sumi potest; dum homo plus iusto bibit, & copiosum generat lotium; quod vbi detinetur, est in

C caussa vt vesica non contrahatur.

Facultas musculi ceruicis labefactata.

Error externus.

Mictio aufertur vel imminuitur: quod patiens facile manifestabit. Num autem auferatur læsa facultate, vel ob errorem externum: distinguitur e signis indicantibus morbos vel vesicæ, vel musculi: nam hisce aliquo morbo correptis; erit mictio ablata læsa facultate. Morbus autem vesicæ & musculi, ita distinguetur. Si est in vesica; potest esse intemperies, & mala compositio. Si fuerit intemperies; est in caussa, vt expultrix non possit contrahere corpus vesicæ: ideoque oportet vt manibus contrahatis vesicam, & cum ex hac compressa redditur lotium, dicendum, esse labefactam expultricem; sin minus, impeditam, vt si fuerit angustia in ceruice, nimirum constipatio, vel compressio, e calculo, vel ex alia materia. Si morbus fuerit in musculis ceruicis; licet comprimatur vesica, non tamen fiet mictio. Præterea etiam cognoscitur læsa facultas, si nō adsint iudicia erroris externi. Por

D ro impeditur facultas vel Vesicæ, vel Musculi. Si musculi; erunt indicia cōuulsionis: si signa hæc nō sunt, dicendum, impeditam esse facultatem vesicæ expultricem. Cum vero a morbis multis possit impediri; e proprijs indicijs morbi cognoscentur: verbi gratia, si fuerit calculus: sentient ægri molestiam, dolorem circa pubem, & potissimum dum equitant, dum per loca inæqualia ambulant: ratione: etiam tristis sensus, qui excitatur a calculo, ægri præsertim pueri, frequenter scalpunt pudenda, potissimum in peritonæo, cap. primo, libro primo de loc. affect. præterea sunt signa calculi, & præcessit mictio arenularum. Si vero fuerit inflammatio, præsentiunt ardorem in toto vesicæ corpore, comitatur febris, ita vt hæc inflāmatio sit magni momenti. Si materia fuerit carnosa, prægressa sunt vlceris signa, præcessit gonorrhœa. Si fuerit sanguinis grumus, præcessit sanguinis mictio, huic si lotio suppresio succedat, probabile est angustiā ꝓdire a sanguine grumoso: insuper sunt animi deliquia, & refrigerantur extrema, quæ fiunt, dū

Signa.

sanguis grumosus detinetur. Si obstructio fiat ab alia materia, vt pituitosa, purulenta, sunt propria indicia: a materia purulenta, verbi gratia, si præcessit abscessus circa renes; vnde, si pus cum lotio egrediatur, & postea mictio auferatur, signum est, mictionem auferri a crasso illo pure. Si præcessit externa caussa, cognoscitur ex ægri & astantium relatu: sin minus, caussa est interna. Cæterum in suppressione lotij error externus, dum sumitur a caussa interna, nimirum a vitio renum in angustia, ita cognoscitur: loca affecta oportet tangere, num tumor sit circa regionem vesicæ, qui adest, dum vesica est repleta: præterea interrogandi ægri, an adsit voluntas minuendi, si enim vitiũ sit in renibus, vt lotiũ non pertranseat, non adest voluntas mingẽdi, & ita citra rõnem est, vti syringe.

Indicationes.

A functione læsa non sumuntur præsidia. Quare si lotium supprimatur labefactata facultate, oportet vesicam calefacere, si ob frigidam intemperiem labefactatur. Impeditur facultas, ob morbos vesicæ, & musculi. Morbi vesicæ non sunt ex vsu, ideoque ad materias respiciendum est. Si materia est calculus, euacuandus; si caro, tollenda: si pituita, tollenda. Si musculus conuulsione afficitur, si ex inanitione, humectandum, si e repletione, euacuandum: Si fiat ab errore externo, siue sumatur a caussa interna, siue externa, quia caussa est ex vsu, dummodo sit præsens & perseueret, est remouenda.

Prognost.

His scopis interdum facile, quandoque difficulter, aliquando etiam nullo modo possumus satisfacere. Si enim ablata sit mictio, labefactata facultate ob intemperiem frigidam, facile potest vesica comprimi, vt reddatur lotium: & hæc frigida intemperies potest tolli a calore, idque non difficulter omnino. Facile etiam malum tollitur, si ab errore externo oriatur: si enim verbi gratia collecta sit vrina ob negotium, manibus compressa vesica, liberat. At periculosum est malum, si fiat ratione inflammationis, ratione tumoris carnosi, ratione grumosi sanguinis: prout enim materia est magis rebellis, ita augetur difficultas: vt actum fere sit in conuulsione ex inanitione, quæ febribus ardentibus solet succedere: nam isti e lotij suppressione celerrime moriuntur.

Curatio.

In hoc malo confugiendum ad venæsectionem, ad syringem. Venæ sectio locum habet; si sanguis peccet; vt in inflammatione ceruicis vesicæ: hic quidam decepti, dum putant esse affectum intestinorum, vtuntur clysmis carminatiuis. Circa syringem notandũ: Si suppressio lotij fiat renum vitio, vt vrina non descendat; frustra vtimur syringe. Si in vesica lotium detinetur; neque tum semper ea vtendum: & præsertim dum supprimitur ob inflammationem, quia soluitur vnitas; non enim potest syrinx immitti, nisi dilatetur ceruix, quia tumor intus impedit. Si non affuerit inflammatio; optimum erit ad syringem confugere: & possumus etiam eius loco immittere candelam paruam, oblitam ol. communi, vel amygdalino. Si lædatur mictio ob calculum vesicæ; opus est perforare ceruicem, & lapidem extrahere; quod tuto & feliciter fit a medicis prudentibus: adest enim præsentia indicantis, & nil prohibet. Hæc perforatio interdum est necessaria, dum lotium supprimitur a concreto sanguine; non semper tamen, sed cum sanguis retinetur, & nõ cedit alijs remedijs; prius tamen alia auxilia tentanda.

Medicamenta.
Ad grumos sanguinis.

Medicamenta varia esse possunt, pro varietate caussæ: nos circa præcipuas caussas digrediemur. Si ergo auferatur mictio a calculo; iam diximus de remedijs calculi. Si fuerit grumus sanguinis; necesse est ad valentiora confugere: vnde detur *decoctum nymph. origani, & addatis ℥ ij. o.xymelitis scillitici*. Si his non resoluatur sanguinis grumus; confugiendum *ad lixiuium, in potu dando ℥. vj. vel vij. & syrupi cap. Ven. ℥. j. vel ℥. j. emuls. sem. melon. & ʒ. j. calcis viuæ*, vt vult Aetius. Vrgente necessitate non improbantur *cantharides*; non est abs re, vti extrinsecus, & immittere per syringem. Vel medicamenta parentur *ex aqua maris, & muria, de lixiuio acerrimo, & calce*: satius est ijs vti extrinsecus, deinde intrinsecus. Vti etiã possumus nonnullis, quæ occulta qualitate iuuant: vt est *vesica danulæ puluerizata, a ʒ. j. ad ij. cum aliquo diuretico. Commendatur etiam puluis cancrorum fluuiatilium, & marinorum in eadem quantitate.*

CAPVT XXXI.

Iterum de Suppressione, seu retentione lotij paullo luculentius agitur.

Caussæ. 1. Augusti[a]

SVppressio vrinæ fit, Læsa facultate expultrice, aut ob Errorem externum. Si læsa facultate; vel Labefactatur, vel Impeditur. Si impeditur; est Cõpressio, Constipatio, Subsidentia, vel Obstructio. Compressio est, dum foramen colli vesicæ ita angustatur, vt expultrix lotium expellere nequeat. Hęc compressio fit a tumore siue calido, siue frigido, vicinarum partium, nimirũ intestini recti, & in mulieribus vteri. Constipatio fit a multis caussis: a tumore, non partium vicinarum, sed qui occupat collum vesicæ, siue sit tumor inflammatorius, siue frigidus: fit etiam constipatio a calculo in renibus, aut vesica genito, qui protrusus ad orificium ceruicis vesicæ, meatum ita occludit, vt lotium supprimatur: pręterea fit a tuberculo (*tumor est morbus in magitudine aucta secundum propriam substantiam ceruicis vesicæ: tuberculum autem est paruus tumor, qui non obsidet substantiam ceruicis, sed meatum, cuius parietibus adhæret:*) tuberculum autem triplex esse potest, nimirum carnosum, quod fit post vlcus, & præsertim post vlcus, quod sequitur gonorrhœam: item callosum, quod fit sensim e crassa & lenta materia: item phlegmonosum, de quo com. aphor. 82. sect. 4. cuius caussa est materia sanguinea. Subsidentia fit, quãdo aliqua cum violentia subsidet meatus ceruicis: id quod fit ab immodica siccitate, vt aliquando in febribus ardentibus: potest etiam fieri propter conuulsionem, vt Galenus statuit, comment. 17. sect. 3. li. 1. prorh. Obstructio fit ab humore: (angustia enim a pure facta, potius est constipatio, quam obstructio, si exacte loqui volumus.) Humor hic est sanguis, vel Pituita. Sanguis; quoties grumescit; alias enim si fluit, non retinetur, neque obstruit. Est præterea pituita lenta & crassa. Labefactatur facultas ob intemperiem potissimum frigidam, cuius ratione vesica cõstringi nequit. Frustratur etiam facultas expultrix ob errorem externum; qui nihil aliud est, quam lotium copiosum; cum scilicet vesica adeo repletur lotio, vt expultrix nequeat cõtrahere vesicam, quamuis nullum sit vitium in musculis, vel ceruice. Et ideo lotium hoc copiosum, vt caussa immediata frustrationis facultatis, cum non sit morbus, est error externus. Repletur autem vesica lotio copioso, nobis vel Inuitis, vel Volentibus. Inuitis quidẽ nobis; dum vis animalis sensifica, vel non Suscipitur, vel non Transmittitur, vt in vesica non sit sensus præsentis lotij (*Miror Altimarum, & alios, qui putant, facultatem contractricem differre ab expultrice.*) Non suscipitur facultas animalis, dũ in neruis ad vesicam pertinentibus est angustia: cum ergo facultas non sentiat lotiũ, hoc nobis inuitis multiplicatur. Hæc autem potest vocari paralysis vesicæ (*est alia etiam paralysis in vesica, spectans ad ceruicis musculum: cum huius motus ita aufertur, vt non fiat suppressio, sed incontinentia lotij: at de hac paralysi iã non loquimur, sed de illa, quæ spectat ad neruos vesicæ, quorum beneficio vesica naturaliter habens se repleri lotio sentit, & ad expellendum insurgit.*) Non transmittitur sensus ad vesicam, in delirijs, phrenitide, lethargo. Interdum lotium aggregatur, nobis volentibus: stimulamur enim ad mictionem, sed mingere nolumus, quia negotijs sumus occupati.

2. Intemperies.
3. Vrina nimis replens vesicam.

Differentiæ.

Differentiæ non sumuntur a forma, neque a materia. Quoad caussam efficientem; lotij suppressio fit, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læsa

facultas, Labefactatur vel Impeditur. Impeditur ob compressionem, constipationem, subsidentiam, vel obstructionem. Error externus, est lotium copiosum, quod aceruatur nobis inuitis, vel volentibus.

Signa.

In genere hoc malum facile cognoscitur; quia homines mingere nequeunt. Distinguendum autem est, cum supprimatur lotium, ob læsam vesicam, vel quia malum sit in renibus: altera enim propria suppressio est, altera impropria. Suppressio propria est, quando adest desiderium mingendi: præterea circa vesicæ regionem est dolor ac tensio. Hæc non adsunt, si malum pertinet ad renes: tunc enim lotium in vesicam non fluit. Quoad differentias a caussa efficiente. Si labefactatur facultas; signa adsunt frigiditatis, præcessere caussæ refrigerantes, verbi gratia, dum medici ad vesicæ inflammationem curādum vsi sunt nimis refrigerantibus: cognoscitur etiam, quia hoc symptoma fit paullatim, & non subito: paullatim enim fit intemperies: præterea cognoscitur, quia, si vesica manibus comprimatur, patiens mingit. Si facultas impediatur ob angustiā: angustia in genere indicatur: inde quod, licet manibus vesica comprimatur, homo tamen non mingit. In specie, compressio noscitur e signis indicantibus tumorem vicinarum partium, nimirum vteri, intestini recti. Constipationis caussa varia est: si, verbi gratia, fuerit lapis, vrina repente supprimitur; & ratio est, quia calculus potest repente impetum habere in ceruicis meatum: præterea, si homo cōmoueatur, si supinus decumbat, mingit; quia fieri potest, vt lapis descendat, & relinquat meatum ceruicis: item in pudendis ægri sentiunt pruritum, vt frequenter scalpant pudenda; fieri etiam potest, vt prægressa sint calculi renalis indicia, & descenderit calculus a renibus per vasa vrinaria in vesicam, neque extra vesicam egressus sit calculus: pathognomonicum & perpetuum signum calculi in vesica est ardor lotij, semper enim mingunt cum dolore. Si interdum contingat, vt sit suspicio vel salsæ pituitæ, vel lotij acrioris, vt ardor vrinæ ex his caussis prodire videatur: possumus distinguere ex arenulis, seu calculis alias excretis; & tandem beneficio syringis. Si constipatio fiat a tumore; tactu sentitur renitētia: &c, cum tumor possit esse calidus, vel frigidus: calidus tumor & inflāmatio cognoscitur e vehementi dolore, e sensu caliditatis, e febri: frigidus, contra. Tuberculum cognoscitur immissione candelæ: nec enim tactu hoc deprehenditur, cum sit intra meatum; sed candelæ immissione euidens impedimentum sentitur. Tuberculum autem carnosum esse iudicabitur, si præcesserit gonorrhoea, ad quam vlcus sit subsecutum. Callosum cognoscitur e duritie, quæ in candelę immissione sentitur; adsunt signa pituitæ; præcessit non suppressio lotij, sed difficultas mingendi. Phlegmonosum cognoscitur e dolore, & calore. Constipatio a pure fieri cognoscitur, quia post abscessum ex aliqua parte egressum est pus: vnde si succedat lotij suppressio, iudicandum e retento pure produci. Subsidentiam fieri e siccitate, cognoscitur, e febri ardente, & siccitate totius. Si fiat e conuulsione, hanc oculis potestis percipere. Obstructio, si fiat a sanguine; cognoscitur, quia sanguis præcessit in lotio; & & cum retinetur sanguis, quia grumescit, non modo supprimitur lotium, sed etiam pulsus fit debilis, fit syncope, vt totum corpus refrigeretur, quia sanguis extra proprium locum exsistens, non modo vertitur in grumum, sed etiam quodammodo materiam veneficam acquirit. Si obstructio fiat a pituita; cognoscitur, quia ante suppressionem egressa est materia pituitosa, quæ postea detinetur, & caussat obstructionem. Error externus cognoscitur, quia malum subito fit: &, si vesica manibus cōprimatur, hæc compressio iuuat. Vtrum autem lotium copiosum sit collectum, nobis inuitis, aut volentibus; facile cognoscitur.

Indicationes.

Præsidia sumuntur ab efficiente caussa suppressionis: possuntque esse curatiua, & præseruatiua. Si efficiens est morbus, sunt curatiua; sin minus, præseruatiua, quæ tamen in arte curatrice, ratione finis vniuersalis, possunt nūcupari curatoria. Si ergo facultas labefactatur ob intemperiem frigidam; oritur indicatio calefaciendi. Si impediatur facultas ob angustiam, siue sit compressio, constipatio, &c. nulla sumitur indicatio curatiua ex vsu, sed omnis est præseruatoria, quæ sumitur a caussa angustiæ: verbi gratia, si angustia fiat ob sanguinis grumum, indicatur eradicans, dissoluens. Quoad errorem externum; si fiat nobis inuitis; excitanda est virtus sensifica, quæ sopita est; euacuanda materia, quæ replet neruos; &c.

Prognost.

Suppressio lotij in genere est vitium periculosum, nisi enim occurramus, fiunt dolores, conuulsiones, tremores, desipientiæ; quia partes principes in consensum trahuntur, & cito etiā ægri moriuntur. Quoad differentias: Si facultas labefactatur; tollitur quidem suppresio lotij, per vesicæ compresionem, sed non tollitur caussa: quia calefacienda est frigida vesica; quod consequi possumus, sed non ita facile, præsertim si intemperies frigida fuerit in habitu. Si impediatur facultas, & primum per compresionē; oportet perpendere vim, & vehementiam tumorum vicinarum partium. Quoad constipationem, si fuerit tumor inflammatorius; vitium satis periculosum. Si tumor frigidus; vix adimitur longo temporis spatio. Si fuerit vesicæ lapis; transponitur, sed non potest frangi, sicut calculus renalis, ideoq; ad sectionem confugiendum. Si tuberculum fuerit, siue carnosum, siue callosum, impossibile est, integram curam explere, sed minuere tantum possumus: locus enim est reconditus, medicamenta abluuntur, caussa morbifica resistit. Si tuberculum fuerit phlegmonosum; quandoq; suppuratur, & fit ruptio, vnde homines liberantur. Si pus fuerit; potest euacuari: sed vlcus ægre consolidatur, & pro vario statu vlceris, & pro vario loco. Si fuerit subsidentia, & fiat ratione siccitatis; maxime difficulter malum hoc remoueri potest. Si conuulsio ex inanitione: actum est; si e repletione; difficulter curatur. Si conuulsio non proportionata ad materiam; potestis polliceri salutem, quia materia potest euacuari. Si fuerit obstructio: si a pituita; curari potest: si a sanguinis grumo; maxima est difficultas; vnde Gal. e tali caussa vnum tantum vidit curatum, c. 3. lib. 6. loc. aff. nam sequitur maior putredo, & tandem mors; ideoque in hac suppressione maxime festinandum. Quoad errorem externum: Si lotium colligatur copiosum nobis inuitis, in paralysi neruorum; malum est incurabile, quia locus nimis profundus. Si fiat e phrenitide & lethargo: videantur propria cap. Si nobis volentibus, facile & sponte curatur.

Curatio. Chirurgica.

Quoad materias præsidiorum: probatur venæsectio, si sanguis peccet, vel vt caussa principalis, vt in phlegmone ceruicis vesicæ; vel vt caussa sine qua nō, habens rationem impedimenti, vt si sit copiosus in toto, impetu commotus, in forma peccans. Notetur circa *quando*: Si sanguis habet rationem caussæ principalis, vena secanda actu exsistente symptomate, id est, lotij supresione: nam si voluerimus vti vel synange, vel relaxantibus, vel diureticis; interficiemus ægros. Si sanguis habet rationem caussæ sine qua nō; vacuandus est extra accessionem. Licet etiam confugere ad sectionem in peritonæo. In calculo non improbatur candela, neq; syrinx: hac tamen in phlegmone non vtendum, quia hac præsente non possumus pertransire in vesicam & augemus phlegmonē. Manu etiam comprimere licet vesicam: quia, nisi sit angustia, tolletur lotij suppressio.

Medicamenta ad symptoma actu affligens.

Medicamenta totius supponam. Propria, vel respiciunt Caussas, vt vlcus, inflammationem, calculum, &c, de qnibus suis locis: vel Symptoma, quorū vsus est actu exsistente lotij suppressione; de quibus

paucula afferimus. Quare nisi sit inflammatio, probatur *medicamentum confectum ex amomo, acoro, ammoniaco, aniso, & asaro, & amygdalis amaris, dauco, costo, myrrha, rubia tinctorum, sabina, virga aurea, quam aliqui habent pro secreto*. Si reliqua non conferant, licet adscendere ad *cantharides*, quia agitur de vita: verbi gratia, si aliter non possumus, licet hoc vti medicamento: ℞. *integram cantharidem (quia alæ alexiteria sunt ventris) pulueris vesicæ danulæ, idest, mustelæ, pulueris cancrorum fluuiatilium & marinorum ana ℈. j. cũ syrupo cap. Ven. fiant pilulæ. Post pilulas exhibeatis iuris cicerum rubeorum ℥. iiij. vel v. & succi raphani ℥. ij.* Licet etiã vti compositis illis medicamentis; vt *elect. Iustino, de ciceribus*. Denique omnia lapidem frangentia vsui sunt, actu exsistente suppressione; dummodo non sit inflammatio. Probantur etiam extrinsecus applicita. Nisi ergo sit phlegmone, hoc vtamur: ℞. *bacc. lauri ℥. ß. anethi, fol. maluæ, parietariæ, ana P. j. succi raphani, farinæ cicer. rubrorum, butyri, adipis anatis, ol. de scorpion. ana ℥. ß. ol. lil. alb. ℥. j. Misce*. Hoc, & alia huius generis applicentur super pinæum, & secundum regionem intestini recti. Et his partibus applicetur vesica bubula, his oleis semiplena. Probatur *insessus in balneo aquæ dulcis, cum malua, althæa, &c. & magis prodest insessus in oleo communi*, vt partes relaxentur, & lotium possit permeare. Multum possunt *clysteres*; quibus ego interdum solis lotij suppressionem curaui, cum alijs non cederet; fiant e laxantibus, emollientibus. Potissimum præstat vsus medicamentorum, quæ per os assumuntur, tempore insessionis. Ratione symptomatis, accipere possumus *cimicem viuentem*, & mittere in foramen glandis, vt his sopita excitetur. Si horum copia non sit; imponat, s *aliquid salis*. Et his addatur diligens viuendi ratio: quæ potius caussas respicit, quam symptoma seu præsentem suppressionem.

CAPVT XXXII.

De Mictione deprauata.

Caussæ.

DEprauata mictio dicitur Stranguria, & vrinæ stillicidiũ. Fit vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas, ob morbum Vesicę, vel Musculi. Vesicæ morbus primum est vlcus: tunc enim non detinetur lotium, sed fit mictio cum difficultate, & ardore. Deinde alius vesicæ morbus est, qui inducitur a calculo, non quidem angustante meatum ceruicis, sic enim potius esset constipatio, & mictio ablata, vel imminuta; sed quatenus est morbus in numero: hic enim numerus auctus sui præsentia est in caussa, vt cum difficultate & dolore fiat mictio, ac potissimum ęgri torquentur circa finem mictionis. Musculi morbus est paralysis: vnde musculo laxato, præter voluntatem lotium egreditur. Insuper hæc actio læditur ob errorem externum: qui est desumendus e caussis Internis & Externis. Internæ, sunt mala, non vesicæ, non musculi, sed vicinarum partium: vt si fuerit tumor, inflammatio, non in parte inferiori, sed super vesicam, semper comprimitur vesicæ corpus, vt deprauata fiat mictio: quod vtero gerentibus contingit. Adhæc occurrit materia acris, & lotium acre, permistum cum acri materia, cum salsa pituita, cum sanie, cum materia biliosa: nam dum iusto acrior redditur vrina, cogitur homo iusto frequentius mingere, & ideo deprauatur mictio. E caussis externis potest error desumi, quatenus redditur lotium acre: nã mordax fit lotium, modo ob feruorem iecoris, renũ; modo ob prauum victum & potum, vsumq; frequentem ciborum & potum acrium.

Signa.

Num autem mictio deprauata procedat a læsa facultate, & ob errorem externum; sic cognoscitur: Si enim lædatur facultas; adest vel vlcus in vesica, vel paralysis. Si sit vlcus; lotium redditur cum dolore,

A persentitur acrimonia, mordacitas, & interdum egreditur sanies, quæ ab vlcere procedit. Si fiat a paralysi; fit mictio sine dolore, citra voluntatem. Si fiat ob errorem externum; si caussa sit interna; erunt signa caliditatis hepatis & renum, salsæ pituitæ, bilis, neq; in viuendi ratione error est commissus. Quod si post agrumina copiosa, post aromata fiat ardor vrinæ, & mictio corrumpatur; procul dubio corrumpitur ob errorem externum, qui fit a caussa externa.

Caussa efficiens.

Præsidia sumuntur a caussis lædentibus facultatẽ, & ab errore externo: verbi gratia, in vlcere sunt indicationes vlceris, de quibus cap. de vlcere ventriculi. Error externus, qui præsens est, remouendus.

Prognost.

Considerãda autem hic est vis caussarum & morborum: verbi gratia, si ob lotium acre deprauatur mictio, quod sit tale redditum a caussa primitiua; facile tollitur vitium: difficilius autem si a caliditate renum & iecoris; & adhuc difficilius si ex vlcere; nec B tamen credendum, vesicæ vlcus omnino non posse curari; nam si diligentes eritis, antequam figat radices, non erit impossibile. Est etiam magna difficultas, vbi paralysis est in caussa, quia est vitium satis rebelle. li. 1. de locis affect. Et sic discurrendum per morbos & caussas.

Differentia.

Curatio.

Signa.

Medicamentis varijs vtendum, pro differentia caussarum; verbi gratia, si fiat a paralysi, calorificis vtendum. Si ex vlcere; vtendum ijs, de quibus in vlcere ventriculi est dictum. Differentia tamen est, quia in vlcere vesicæ, medicamenta immittere possumus per syringem. Debent autem parari *e sero lactis cum sacharo*, & primo detergentia, deinde siccantia moderate. Medicamentum paretur *e sarcocolla, e thure, e tragacantha*. De agglutinantibus alibi egimus. Gal. lib. 4. meth, proponit medicamenta, quæ competunt parti vlceratæ. Porro in mictione deprauata, & potissimum in lotij incontinentia, secundum Auicen. & C Paul. vti possumus quibusdam a proprietate iuuantibus; vt est *puluis paratus à gutture gallinæ, puluis e vesica suilla, & quidam hoc pro secreto habent, potissimum in pueris, qui non possunt retinere lotium. Est & puluis testiculi leporis, cerebri eiusdem: quibus vti licet a ℈. j. ad ℥. iij. Et vt hæ materiæ in vesicam perducantur, miscenda sunt diuretica*.

Appropriata.

CAPVT XXXIII.

De partium Genitalium vitijs: & primum de Gonorrhoea.

Indicationes.

Definitio.

MEmbra generationi destinata, affici solent gonorrhea, c. vlt. lib. 6. loc. affect. cap. 10. lib. 14. de vsu part. cap. 4. lib. 3. de cau. sympt. Est autem hoc vitium in quo fluit semen. Huius ergo seminis fluxus, est exiens mutatum seminis, assiduo per colem egredientis. Est autem exiens mutatum, non toto genere D præter naturam, ratione materiæ exeuntis; quia per colem secundum naturę leges solet egredi semen. Est autem præter naturam, quia intempestiue egreditur, nobis inuitis, assiduo. Hoc symptoma secundum, refertur in actionem læsam retentricem, quæ pertinet ad vasa spermatica: nam si intus præter naturam semen detineretur, non fieret gonorrhoea. Hæc autem actio læditur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas retentrix vasorum seminalium, quia vel Labefactatur, vel Impeditur. Labefactatur ob intemperiem quamlibet insignem, & potissimum humidiorem, vi cuius ita laxantur vasa, vt seminalis materia non detineatur. Hæc autem humida intemperies, potest esse vel simplex, vel coniuncta cum calida. Impeditur facultas, ob malam compositionem; ob immodicam apertionem vasorũ; siue fiat ex immodico coitu, siue ab immodico exercitio & motu. Læditur vero ob errorem externum, ob vitium seminis: quod sane vitium, vel est in Quantitate, vel Qua-

Prognost.

Caussæ.

I.

II.

Curatio.

Qualitate. In quanto; cum est copiosum, siue ex intermissa Venere, siue e copiosis cibis. Peccatum est in qualitate vel Manifesta, vel Recondita. Si in manifesta; vel Prima, vel Secunda. In prima, cum semen est calidius, mordax: siue tale sit a iecore calidiore, siue ab assumptis acribus & calidis. In secunda qualitate est etiam vitium; dum semen est redditum vel tenuius vel putridum. Redditur tenuius; quia non concoquitur, sed crudũ permanet, siue e frigiditate vasorum, siue iecoris & ventriculi, siue e frigidis assumptis: nam dum crudum permanet, est etiam fluxile, & liquidum, vt non detineri possit. Peccatum in secunda qualitate, potius comitante formam, quam materiam, est, dum semen putrescit; quod fit, quando concurrente extraneo calore a natura non potest regi. Qualitas recondita est, dum semen afficitur virulentia gallica, quæ expultricem irritat, vt non possit detineri: potest etiam ea virulentia esse, qualis viget in leprosis, & elephanticis.

Differentiæ.

Actio hic læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Et, dum semen egreditur, modo exit plene Flaccido exsistente, modo Extenso. Nec hoc aduersatur Galeno. Dum enim hoc vitiũ syncerum est, semen exit pene flaccido exsistente: at si gonorrhoea coniunctum habet aliud vitium, vt priapismum, egreditur semen pene extenso.

Signa.

Facillime vitiũ hoc in genere cognoscitur, quia assiduo semen egreditur. Quoad differentias. Labefactata facultas cognoscitur e signis superfluæ humiditatis, e prægressis caussis humectantibus, vt sunt, potus frigidæ, balnea aquę dulcis. Et, si coniuncta sit frigiditas; adest sensus frigidi, nulla est mordacitas: secus, si adsit caliditas. Impedita facultas cognoscitur, quia prægressa est immodica Venus & intempestiua; præcessit immodicum exercitium; nec sunt indicia culpata seminis. Si læditur actio ob errorem externum; opposita erunt signa. Et primo, si semen copiosum sit in caussa, exit semen nõ infectum, non iusto liquidius, non mali odoris; non vitiosi coloris, siue acrimonia. Si vitium sit in qualitate manifesta; & quidem in prima, dum calidius est; non exit citra dolorem, est, citrinum & biliosum, adsunt indicia biliosi ventriculi & iecoris, præcessit vsus calidorum. Si qualitas secunda est tenuitas; exit aquosum, sine sensu caliditatis, adsunt indicia cruditatis in iecore, testibus, & ventriculo. Si sit putridum; cognoscitur e fœtore, ex indicijs putredinis, & cum morsu egreditur. Si est qualitas recondita, sunt signa luis Venereę, lepræ, elephantiaseos.

Indicationes.

Si hoc malum fiat labefactata facultate; oportet exsiccare, modo calefacere, modo refrigerare. Si impedita; oportet occurrere reclusis meatibus, est astringendum. Si ob errorem externum; si semen sit copiosum, oportet minuere: si calidius, refrigerare: si tenuius, crassefacere: si putridum, refrigerare & siccare. Si recondita sit qualitas; dentur alexipharmaca, aduersantia illi virulentiæ.

Prognost.

In genere hoc malum non est cõtemnendum: aduersatur enim indiuiduo, quia æger contabescit; & speciei conseruationi, quia hæc corpora infœcunda euadunt. Quoad differentias: Si malum procedat a labefactata facultate; tolli potest exsiccando, & refrigerãdo. Si fiat impedita facultate; illa apertio curari potest astringentibus. Si fiat ob errorem externum; facile occurrimus seminis copiæ: & possumus calidius refrigerare: difficilius est malum, si semen tenuius sit & crudum; tunc enim tanta est imbecillitas partium, vt difficulter possimus partem intemperatam ad naturalem crasin reducere. Difficulter etiam putredini, & virulento semini possumus occurrere; præsertim si virulentia gallica sit, vel elephantica.

Curatio.

Si sanguis redundat: vena secanda: sed parce demendus sanguis, quia in hoc malo egreditur semen, quod est reliquum vltimi alimenti.

1\. Remediorum materiæ variæ sunt, pro caussarum varietate. Dum enim labefactatur facultas ob humiditatem, si coniũcta sit caliditas: oportet vti refrigerantibus & siccantibus & vna astringentibus, tum intus, tum extra: *Verbi gratia, ℞ sacchari antiqui rosacei ℥.j. coral. alb. ʒ.ß. santal. citrin. ʒ.ß. cydon. ʒ.ß. Detur duabus vicibus.* Regio inter testes & anum inungatur *ol. rosacei compl. omphacino myrtino: pro singulis olei vncijs, addatis ʒ.ß. pulueris refrigerantis & exsiccantis, vt balaust. malicorij: & pro qualibet vncia olei, addatis ceræ ʒ.j. vel ʒ.ij. ad cõsistentiam.*

2\. Si cum humiditate fit coniuncta frigiditas; ocurrendum est calidis & siccis: parentur igitur medicamenta *e mastiche, nuce cupressi e mentha, thure, vino astringente.* Horum vsus, intus, & extra.

3\. Si læditur actio impedita facultate, ob immodicam vasorũ apertionem; propositis vti licet; non ea tamen ratione, qua refrigerant & exsiccant, sed potius vt astringunt.

4\. Si vero ob errorem externum lędatur actio: si vitium seminis sit in quanto; oportet ijs vti quæ copioso semini aduersãtur: vnde conficiatur medicamentum *e semine cannabis syluestris, e semine filicis, lactucæ, foliorum nymphææ, semin. & fol. calaminthæ, periclymeni*, sed horum seminum sit moderatus vsus, quia non solum imminuunt semen, sed etiam reddunt infœcundum.

5\. Si vero peccatum sit in qualitate euidenti, vel prima, vel secunda: si in prima, hoc fit dum semen est calidius: vnde vtendum refrigerantibus, intus & extra: paretur ergo medicamentum, non tantum *e rosis, & cichoraceis, sed etiam e lactuca*, e refrigerãtibus potissimum hepar & renes vnde quidam vtuntur *medicamento parato ex aqua rosacea. succo limonis, & albumine oui.* In gonorrhœa calida licet etiam vti *aquis, quæ sunt subsalsæ, vt B. Virginis, & Tectutij, nam refrigerant. Nec improbandus vsus seri lactis caprini.* Extra etiam refrigerantia sunt adhibenda renibus: possumus igitur inungere *vnguento ros. Mes. refrigerante Galeni.* Licet applicare folia frigida viridia *nymphææ*: & in hac gonorrhœa (non in omni) confert gestare *laminam plumbeam perforatam tamen.*

6\. Si vitium sit in qualitate secunda, hæc respicit vel materiam, vel formam: materiam, dum semen est tenue; formã, dum est putridum. Tenue, frigidum & crudum, producitur ob frigiditatem, ratione cuius non potest corrigi: ob id, si dentur refrigerantia, licet crassefaciant, magis tamen lædunt. Si dentur astringentia, interficiunt. Oportet ergo vti calorificis, corroborantibus calorem; vt calor maxime redditus robustus, concoquat semen, quod concoctum redditur crassum. Vnde in hac gonorrhœa calorificis vtendum, intus, & extra: talia sunt *aquæ Aponenses, & alia remedia.*

7\. Si semen sit putridum, non est astringendum, quod alij faciunt; non vtendum aqua ros. cum albo oui, sed refrigerantibus & exsiccantibus citra astrictionem: vnde medicamentum parabitur *ex acqua acetosa, succo limonis, & succo acidi citri immaturi*: vt siccando, refrigerando, & aperiendo occurratur putredini: conueniunt ea, quæ febribus putridis (putredo per euentationem minuitur; astringentibus augetur.) Si virulentum fuerit semen; oportet alexipharmacis occurrere, tum communibus, quibus vtimur in omni materia virulenta & deleteria, vt sunt *magnæ antidoti*, tum determinatis, verbi gratia si virulentia sit elephantica, præstat vsus *salis theriacalis, intus; & extra, vsus olei viperini.*

CAPVT XXXIV.

De Impotentia coeundi.

Coitus naturalis.

HOc vitium est læsa facultas, quæ pertinet ad membra destinata generationi. Actio hæc varie lædi potest: &, vt læsionis modi intelligantur, oportet

Erectio colis.

oportet videre; quomodo secundum naturam fiat coitus. Secundum Galenum ad coitum duo sunt necessaria: colis erectio, & seminis eiaculatio. Ad erectionem tria sunt necessaria: spiritus, sanguis, & instrumentum motui voluntario destinatum, musculi scilicet colis. Hæc autem tria ita se habere debent. Spiritus vitalis oportet vt sit copiosus, non crassus, Quidam obijciunt: in coitu non tantum colis erigitur, sed ita erectus permanet: Ergo hoc fit ob crassum spiritum. Errant: nam hoc fit ob copiam; quia continuo suggeritur copiosus spiritus, & purus. Sanguis & ipse est necessarius, vt huius opera nutriatur & foueatur colis, & non gracilescat, si solum spiritum copiosum & purum suscipiat, Spiritus procedit ex arterijs: sanguis e venis. Oportet etiam vt musculi recte sint constituti: qui vim animalem susceptam, ita foueant ac retineant, vt optima organa animalis facultatis.

Seminis eiaculatio.

Ad seminis eiaculationem tria sunt necessaria: primo, vt bonum semen generetur: secundo, vt hoc genitum transmittatur ad penem, in illas vesiculas, & ibi detineatur: tertio oportet vt ingrediatur meatum vrinarium, & per illum expellatur in vterum. Quare, quoad seminis generationem: vt optimum in testibus generetur, oportet vt producatur ex optimo sanguine; & vasa seminalia sint aperta, vt per ea sanguis in testes deferatur, & in his acquiratur optima proportio, & temperatura decens. Vt autem semen genitum deferatur in vesiculas dictas, prope penem; oportet, vt semen genitum, non sit crassius, & viæ sint apertæ. Tandem, vt fiat eiaculatio; oportet vt meatus colis sint reclusi, & meatus vrinarius apertus, colis musculi optime constituti, quia hi etiam tum ad erectionem, tum ad eiaculationem concurrunt.

Caussa impotentiæ τοῦ ἀφροδισιασμοῦ. 1.

Ex his est concludendum: impotentiam coeundi noxam esse, vel secundum Erectionem, vel secundum Eiaculationem. Erectio lædi potest, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas, quoties morbus est in Cole, vel in Musculi. Morbus in cole est intemperies, & potissimum frigida; item frigida & sicca, vt in senili ætate, & in athletis, in quibus partes istæ afficiuntur intemperie frigida, ob immodicum otium. In musculis vitium est, cum afficiuntur paralysi. Error externus est caussa ablatę erectionis, dum est defectus vel secundum Spiritum, vel secundum Sãguinem. Spiritus autem

2.

varijs modis solent deficere: & potissimum, quia vel generantur, vel non deferuntur. Non generantur, dum corpus est frigidum, potissimum vero cor; vnde qui cor frigidum habent, non sunt apti huic negotio. Si non deferuntur; hoc potest esse, quia aliquis meatus occlusus est; vel quia spiritus in alias partes auocantur, vt accidit illis, qui præ nimio timore afficiuntur, & moriuntur. Vnde etiam si corpus sit refertum spiritu vitali copioso; si afficiantutur timore, facile est, vt spiritus non deferatur in colem, sed in alias partes remotas, vt etiam ob immodicam lætitiam fieri solet. Insuper est vitium in sanguine, dum non gignitur, quantum opus est, in frigido corpore, in ætate senili. Ratione etiam imaginationibus nimis agitantur & commouentur spiritus, vt in penem non confluant: & ob id impotentia oritur. Eiaculatio etiam læditur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas ob morbum, non solum colis, sed etiam testium, & meatuum prodeuntium a testibus in colem, quia omnes istæ partes conducũt ad eiaculationem, in qua est necessaria generatio seminis, & eius transmissio. Vnde, quoad testes, non generatur semen læsa facultate, id est, otiante proportione, vt in pueris: sed hæc non est impotentia præter naturam, sed e naturæ legibus, quia hæc proportio non viget, nisi in florente ætate. Quare potissima caussa est intemperies; & potest esse quælibet. Eiaculatio igitur seminis lædi potest vel læsa facultate, vel ob errorem externum. Læditur facultas, cum morbus detinet vel vasa, vel testes; quæ vasa a testibus in colem deferuntur, vel in musculos. Et esse possunt morbi in intemperie & mala compositione, & potissimum in via: sic intemperies frigidior est in caussa, vt semen non emittatur, quia non generatur. Si penis afficiatur angustia, mala compositione; functio læditur, læsa facultate: seu potius impedita. Error externus petendus est ex improbo sanguine, cuius vitio non potest probum semen generari: de cuius sanguinis caussis alias diximus siue simpliciter deficiat, siue sit vitiosus.

Definitio. Differentiæ.

Impotentia igitur coeundi, est actio ablata colis, famulantis generationi, non citra violentiã oborta.

Coeundi difficultas, seu impotentia oritur, vel læsa Erectione virgæ, vel ablata seminis Eiaculatione. Et vtraque functio lædi potest Læsa facultate, vel ob Errorem externum.

Signa.

In genere hoc vitium facile cognoscitur e relatu patientis, & faciei vbi barbam albicantem conspicitis, impotentes dixeritis. Quoad differentias: an fiat, quia non erigitur colis; vel quia non fit eiaculatio; patiens dicet. Si contingat hoc vitium, quia non erigitur colis; distinguendum, an hoc fiat læsa facultate, vel ob errorem externum: si enim, verbi gratia, colis satis flaccidus, frigidus, & exsanguis conspicia tur; proculdubio hoc fit læsa facultate. Si contra, vitium est in toto, secundum iecur & cor. Eodem modo, si ablata sit eiaculatio seminis, propter facultatem, vel errorem externum: cognoscitur, quia aderunt signa morborum, aderit indicium testium frigidorum, angustiæ: vt, si post gonorrhoeam fiat vlcus in cole, & vlcus deducatur ad cicatricem, deinde impediatur eiaculatio; non fit hoc ob aliam caussam, quam quod propter cicatricem pori colis fuere occlusi: & sic de reliquis. Contra vero si vitium fuerit in errore externo: verbi gratia si patiens fuerit frigidi ventriculi, si emaciatus, vt non gignatur semen: tunc enim impeditur seminis eiaculatio ob errorem externum,

Indicationes.

Scopi sumuntur a morbis ex vsu, & ab erroribus externis; verbi gratia si malum oriatur ob frigidam intemperiem colis: calefaciendum, &c.

Prognostica.

Prout autem malorum vis magis & minus vehemens fuerit, ita vario modo prædicendum: verbi gratia, si malum fit ob frigiditatem colis, testium: non est desperandum de curatione. Si procedat a cicatrice: actum est. Et sic per caussas discurrendum.

Curatio.

Adhibenda ea sunt, quæ a proprietate conferunt, id est, quæ spiritus viuificant, & semen producunt copiosum: vt secundum Auicennam *venter & cauda scinci, pudendum aridum cerui, radix orchios, id est, testiculi maioris canis, & alia similia*.

Venæ sectio.

Vena non audactet secetur: quia copia spirituum maxima in coitu egemus, ideoque etiam sanguine copioso. Ratione igitur huius affectus non est secanda vena, licet quandoque ratione alterius affectus secari possit, veluti si fiat coeũdi impotentia ab obstructione: occurrendum est de obstruentibus, & calefacientibus, vbi, si totum sanguine refertum sit, sanguis primo est euacuandus valido auxilio, quia morbus magnus imminet: quia ratione medicamentorum calidorum, quæ deberent exhiberi, imminet inflammatio, aut febris: ideo tunc secanda est vena.

Medicamenta.

Quoad medicamenta, peculiaria tantum proponemus: caussarum seruato ordine. Impotentia coeundi fit, vel quia virga non erigitur, vel quia semen non eiaculatur in vterum. Virga non erigitur, ratione vel spirituum, vel colis, vel musculorum. Quoad spiritus: deficiunt vel simpliciter, vel secundũ quid, Si simplex sit defectus, sunt reparandi: vbi vtendum duplicibus remedijs, secundum Galenum cap. vlt. lib. 6. loc. aff. primo restituentibus & reparantibus spiritus, deinde producentibus flatus, ratione quorum

rum fieri possit erectio. Generātia spiritus, sunt tum medicamenta corroborantia & calefacientia cor: de quibus in affectibus cordis. Speciatim vero hic notandum, vt sint odorata; qualia sunt *diamoschu, dianthon.* Extrinsecus etiam præter inunctiones ab alijs propositas ratione coitus, confici potest *sacculus e serico, in quo ponatur goßypium, cui inuolutum sit aliquid moschi, ambræ, zibethi.* Hoc auxilium cor reddit calidum, & respicit spiritus. Flatus producentia proponuntur a Galeno lib. 7. quæ sunt calida & humida: vt *maior radix testiculi canis, minor enim est acida, gracilis, ac destituitur humiditate flatulenta; contra maior, seu inferior plena est illa humiditate. Huius generis sunt fabæ, ciceres, semina erucæ, vrticæ, rapi, pastinacæ, cerebellum passeris, virga cerui arida, radix enulæ, baccæ hederæ: inter composita diasatyrion.* Quidam, vt Macarobus, pro secreto habent *cepas frixas cum butyro.* Sed ab his abstinendum, quantum fieri potest, quia sunt in caussa pessimi odoris, & malæ respirationis. Si sit vitium spirituum secundum quid: hoc erit, vel ratione viarum, vel ratione motus spiritus. Si ratione viarum, vel erunt obstructæ, vel nimis latæ. Si obstructæ; erit occurrendum deobstruentibus: vnde conducit *diasatyrion, & proposita medicamenta, quæ exhibentur cum galanga, & alijs deobstruentibus. Ius cicerum maxime confert.* Si apertæ nimis erunt viæ; vtendum *testiculo canino, cerebello passeris: sed his vtendum cum astringentibus, cum succo rosi. cydoniorum.* Extrinsecus foueri debent partes *infrigidante Galeni, aqua rosacea.* Si autem defectus sit spirituum secundum quid ratione motus: Si spiritus dilatentur; præcipiatis, vt ante coitum abluatur os *aqua ros.* & cordis regio madefiat ex *aqua ros.* vt fiat refrigeratio, & concentratio spirituum, ne dilatentur. Si defectus sit spirituum, quia concentrantur, nomine timoris, aut curæ: remoueatur omnis timor, & cura. Si vitium sit ratione sanguinis: hoc erit in substātia, quantitate, vel qualitate. Quoad substantiæ vitium: si sanguis sit putridus, & corpus cacochymum; epicrasi vtendum: & tunc abstinendum a coitu, vt sanguis corrigatur, & semen generetur. Quoad vitium quantitatis: Si defectus sit sanguinis simpliciter; vtendum cibis, de quibus postea. Si fuerit defectus secundum quid; vel est ratione viarum, vel ratione attractricis colis. Si sit ratione viarum obstructarum; vtendum deobstruentibus, valentioribus, quam supra ad arteriarum obstructiones vsi fuimus, & quandoque ascendendum *ad castorium, & magnas confectiones.* Si vitium sit ratione attractricis colis, quæ languida est ac debilis, cum Aetio calefaciendum, humectandum: vnde vsus esse potest *olei caryophyllorum, cui addantur oleum recens amygd. adeps suillus recens, ambra pro odore: & inungatur colis.* Si vitium sit in musculis, vtendum medicamentis respicientibus paralysin, vt materia discutiatur. Et hæc medicamenta non solum administranda sunt peni, sed etiam perinæo, & circa os sacrum; quia nerui & viæ ab illis partibus proueniunt. Conueniunt autem *stillicidia aquæ Aponensis* circa illud os sacrum: quia excalfaciunt, & deobstruunt.

Si vitium sit, quia semen non eiaculatur, vt semen emittatur, primū requiritur, vt generetur; ad quod hæc tria sunt necessaria; materia, viæ, agens. Quoad materiam; debet esse sanguis bonus, qui generatur ratione ciborum. Si igitur producatur sanguis frigidior; calefaciendum hepar, & uētriculus. Si in vijs sit vitium, quia obstruuntur; deobstruendum. Quoad uitium agentis; si defectus sit natiuus: aut nil, aut parum effici potest: & tunc est potius calefaciēdum. Si uitium sit ascititium: pro diuersitate affectuum in illis partibus, diuersis est utēdum præsidijs. Si sit scirrhus, emollientibus agendum. Si egrediatur semen, sed non deferatur ad penem: calfacientibus opus est. Aetius testatur quendam noctu eiecisse semen, non autem in coitu: ratio; quia semen erat crassum, & e parte frigidum: vnde noctu, cum calor vigeat in interioribus, aperta sunt vasa seminaria, & eiectum semen tempore autem coitus, cum externæ partes sint calidiores, internæ frigidiores, vasa ratione frigiditatis aperiri non potuerunt, nec semen eiaculari. Hunc se curasse Aetius gloriatur calefacientibus, & cum castorio. Si oriatur vitium, quia semen peruenit ad fistulam, cum hoc fiat ob cicatricem; si dura est cicatrix, & inueterata. nihil agendum: si recens, intromittatur *cādela cerea, oblita cum medulla ceruina, vel bouis, cum adipe, addatur que moschus, ambra, &c.* Si vitium sit in languida expultrice; si obstructi sunt nerui; conueniunt deobstruentia, vt in paralysi. Si autē fiat ratione paralyseos illorum musculorum: conueniunt ea, quæ tollunt paralysin.

Dieta.

Cibus & potus medicamentis respondeant. Quare si defectus est sanguinis & spirituum; prosunt ea, quæ gignunt sanguinem copiosum, & spiritus; *vt caro pullorum, caponū, phasianorum, oua sorbilia, testes gallorum.* Si flatus sunt gignendi: prodest *cibus cum iure cicerum, cum eruca, cum seminibus pastinacæ, rapæ, cum hormino.* Si opus sit semine magis acri, ad facultatem quasi sopitam irritandum; *sunt pisces ostreacei, legumina.* Cibi etiam aromatibus condiendi. Vnde quidam hoc habent pro secreto: *accipiunt colombos & decoquunt cum macere, sic etiam capones decoquunt, vt cum his sint magis strenui ad coitum. Habetis carduos artischoccos appellatos, quos potestis edere cum modico piperis albi, & modico salis.* Cum semen frigidum est, & expultrix debilis; quærendi sunt cibi varij, pro diuersitate caussarum. Condiantur cibi *modo melle, modo lacte, modo butyro:* vnde conferunt *oua frixa, cum butyro, cepæ frixæ cum saccharo, & etiam cum vino.* Compositio sequens optima est; eo tamen obseruato, vt fiat varia decoctio, cum varijs, pro diuersitate caussarum: ℞. *pinearum, amygd. dul. pistaceorum an. ℥. j. dactylorum ping. castanearum, auellan. an. ℥. ß. testiculi maioris canini, id est, radicis maioris orchios, cerebri passerum an. ʒ. ij. caudæ scinci ʒ. ij. ß. sem. anisi, feniculi, vrticæ, erucæ, pastinacę an. ʒ. ß. Decoquantur omnia, vel in lacte, vel in vino dulci, seu antiquo, seu musto, præcipue cum flatus multiplicare volumus, vel decoctio fiat cum melle, & saccharo: in fine decoctionis adde piperis albi, zinziberis, galangæ, an. ʒ. j. moschi. ʒ. ß. Misce, & fiat confectio: qua potestis vti tribus, vel quatuor diebus ante coitum ad quantitatem ℥. ß. vel ℥. ij. non modo semel, sed vel bis in die.*

Potus.

Potus respondeat. *Vinum* optimum sit, cum est defectus spirituum vel sanguinis. *Mustum* flatus multiplicat. Quoad animi accidentia; fugiantur tristia: adsint spectacula, colloquia, lectiones rerum Venerearum.

CAPVT XXXV.

De Priapismo, vel Satyriasi.

Nomen.

PRiapismus est colis affectus, admodum periculosus, & molestus, cap. vlt. lib. 6. loc. affect. cap. 2. lib. 2. meth. ca. 4. lib. 3. de symptom. causs. Per priapismum autem Galenus intelligit affectum, in quo penis præter voluntatem erectus permanet. Paullus ait, in hoc affectu virgam pati tensionem inuitam, citra palpitationem; si autem cum tensione adsit etiam palpitatio, tunc vocat Satyriasin. Sed apud Galenum, siue fit palpitatio, siue non, modo penis tensio sit inuita, dicitur Priapismus, vel Satyriasis. Quidam definiunt, quod sit erectio virgæ inuita: quæ nominis saltem declaratio est, non definitio, ac si diceremus, indumentum esse vestimētum. Priapismus igitur est actio deprauara facultatis motricis inuitæ colis, dependens a tumore permanente vaporoso.

Definitio.

Forma est actio deprauata: quia fit erectio, quæ fieri non deberet: estque inuita, & præter voluntatē. Cum

autem

autem omne ſymptoma referatur in morbum: hoc refertur in tumorem permanentem colis: per quam particulam diſtinguitur ab eo tumore penis, qui eſt affectus in compoſitione, in magnitudine aucta, quę fit tempore coitus: talis enim tumor & erectio non permanet, ſed perit poſt coitum.

Cauſſa efficiens. Arteriarum vitium.

Hic autem tumor non eſt inflammatorius, nec ſcirrhoſus, ſed flatulẽtus & vaporoſus qui pendet a materia vaporoſa Vapor hic duplex eſſe poteſt: vel Spirituoſus & viuificus, vel Flatulentus, qui in neruo colis detinetur. Crebrius fit priapiſmus a ſpiritu, quam a flatu, cap. vlt. lib. 6. loc. affect. Fit autem tum a ſpiritu, tum a flatu, ratione horum vel Copiæ, vel Qualitatis. Fit enim Priapiſmus, quando arteriæ ad colem deuenientes, ſecundum ſua orificia aperiuntur, vnde maxima copia ſpiritus procumbit in neruum fiſtularem colis: Ad hanc igitur nimiam apertionem orificiorum, ceu ad vitium principale, reſpiciens Gal. refert priapiſmum in morbũ arteriarum. Nos autem ad tumorem eum referimus, reſpicientes ad vitium proximum. Si ergo copioſiores ſunt ſpiritus & ſemen, vt plus iuſto aperiantur orificia arteriarum; intumeſcit penis: quod accidit ijs, qui ſoliti ſunt vti Venere, & poſtea intermiſerunt. Ideo in athletis non eſt periculum de priapiſmo, licet habeant robuſtum corpus: nec enim generant ſemen copioſum, licet abſtineant a Venere. Sic igitur Priapiſmus a ſpiritibus fit, ratione copiæ. Accidit etiam hoc ratione qualitatis, cum ſemen redditum eſt acre: vt ratione acrimoniæ & tenuitatis, aperiantur orificia arteriarum, quibus apertis, ſpiritus in illa pariter confluunt, & cauſſant priapiſmum: quòd illis accidit, qui patiuntur gonorrhœam, e ſemine acriori, & qui vtuntur acri victus ratione. Fit etiam hoc vitium ratione flatuum aperientium orificia arteriarum & venarum: quibus apertis, erumpunt ſpiritus, vna cum flatu, vt fiat Priapiſmus. Et hoc dicit Galenus accidiſſe illi, qui non conſuetus erat ſe cingere, & deinde ſe cinxit: in eo enim flatus multiplicati ſunt, ob aperta arteriarum orificia. Ob has cauſſas tumor fit in priapiſmo ratione ſpirituum.

Colis vitiũ.

Fit etiam a flatibus, qui generantur in ipſo neruo fiſtulari, & dupliciter generari poſſunt: primo ratione imbecillitatis colis: ſecundo ratione materiæ. Ratione imbecillitatis generantur: cum partis illius calor redditur debilior. Ratione materiæ, ſi ab aucto penis calore attrahatur materia cruda & frigida, quæ neque a fortiori partis calore elaborari poſſit. Vnde flatus non tantum generantur a calore debili, ſed etiam fortiori, quia materia mala reſiſtit calori. Hinc colligit Auicennas hoc vitium fieri in iunioribus, non pueris, nec ſenibus, quando delinquunt in victus ratione: ob id ratione alimenti nõ poſſunt vndequaque boni flatus generari: ratione autem caloris fortis poteſt fieri tenſio ob nimiam laxitatem partis; in ſenibus autem fieri nequit, ob frigiditatem magnam.

Dubia quędam.

Sed oritur dubitatio: cum priapiſmus ſit erectio penis inuita: quomodo Galenus capite ultimo libri ſexti de loc. affect. dixerit priapiſmum fieri e concepta libidine? Notandum deſiderium libidinis poſſe eſſe nobis Volentibus, & nobis Inuitis. In priapiſmo ergo eſt erectio virgæ, ſine deſiderio libidinis, vel cum deſiderio, nobis tamẽ inuitis. Dubitatur etiam; quare Galenus dicat priapiſmum eſse ſymptoma. cap. 4. lib. 3. de cauſſ. ſymptomat. capite vltimo lib. 6. loc. affect. contra autem, eſse tumorem & morbum, cap. 7. & 8. lib. 14. method. Hæc enim contradictio eſſe videtur? Reſponſio. Si priapiſmus conſideretur formaliter, eſt ſymptoma: ſi effectiue, eſt morbus, quatenus hoc ſymptoma dependet a tumore, ut a cauſſa efficiente. Galenus ergo cap. 4. lib. 3. de cauſs. ſymp. dicit, priapiſmum eſse ſymptoma, quia loquitur de cauſſis ſymptomatum: at lib. 14. metho. conſiderat priapiſmum, vt morbum, quia ibi docet indicationes & artem curatiuam, nullæ autem indicationes proprie ſumuntur a ſymptomate. Alia difficultas eſt: nam cap. vlt. lib. 6. loc. aff. inquit Galenus, ſe vnum vidiſse, qui ſit paſſus priapiſmum e flatibus: duos tamen curauit: Reſponſio. Flatus poſſunt dupliciter generari, vel vitio agentis, ob debilem calorem colis; vel vitio materiæ flatulentæ. Si conſiderentur flatus, quatenus producuntur vitio agentis; hic priapiſmus rariſſime fieri poteſt: quia partes cum ſunt frigidæ, non ita facile poſſunt tendi. Si vero flatus generentur ratione materiæ: priapiſmus frequenter fieri poteſt: de quo Galenus loquitur, duos ſe curaſſe dicens.

Differentiæ.

Priapiſmus fit vitio vel Arteriarum, vel Colis. Si vitio arteriarum: fit a ſpiritu, quia orificia vaſorum aperiuntur, ob ſemen vel copioſum, vel acre, vel flatulentum. Si vitio colis fiat; fit ratione flatuum, qui generantur, aut ratione Partis, ob debilem calorem, aut ratione Materię. Hinc Paullus dicit, priapiſmum eſſe vitium neceſſario compoſitum, quia ſemper inflatio eſt adiuncta. Præterea eſt vitium vehemens ſecundum quid, non ſimpliciter; ratione partis, habentis conſenſum cum principibus partibus, eſt vitium acutum, & diuturnum, vnde Paullus cucurbitulas admouendas eſſe dicit, non autem eſt diuturnum e propria natura; ſed cum adeſt inflatio; vnde diuturnitas eſt ratione inflationis, non ratione priapiſmi. Præterea eſt vitium particulare & determinatum, ſi conſideretur ratione ſymptomatis: eſt enim actio deprauata colis erectio inuita: at ſi conſideretur ratione morbi, id eſt, tumoris, non eſt vitium determinatum, ſed indeterminatum, quia etiam poteſt alias partes occupare.

Signa.

Priapiſmus in genere facile cognoſcitur; quia colis rigidus permanet, citra deſiderium libidinis, neque tumor ita delteſcit, eſt enim rubicundior. Differentiæ diſtinguentur e cap. vlt. lib. 6. de loc. affect. Si nulla ſit palpitatio in cole, & maxime lædatur a medicamentis calidis; dicendum, eſſe priapiſmum e vapore confluente. Contra, ſi pendeat a materia flatulenta, quæ genita ſit in cole; aderit palpitatio, & iuuabitur calidis, flatuſque diſſoluentibus. Quoad ſi cognoſcatur priapiſmus factus eſſe, ex affluente materia vaporoſa: confluit hæc materia, quia orificia arteriarum aperiuntur, vel ob ſeminis copiam, vel ob eiuſdem acrimoniam, vel ob flatus impetu quodam in illas partes erumpentes. Si ſit e copia ſeminis: præceſſit abſtinentia a coitu: præceſſere cauſſæ & cibi ſemen generantes. Si ſit e ſeminis acrimonia: præceſſere indicia ſeminis acrioris, cibi acres, conditi aromatibus, & quibus ſanguis fuit redditus acrior, & ſic etiam ſemen: præterea eſt feruor in renibus. Si fiat flatibus; cognoſcitur, quia homines præter conſuetudinem cincti fuerunt, cuius ligaturæ cauſſa flatus fuerunt detenti; poſtea ſoluto ligamento cum impetu prorumpunt in illas partes, e quo impetu aperiũtur orificia arteriarum, vt flatus illi deueniant in partes colis, & tenſionem faciant. Si vitium pendeat e materia flatulenta, quæ genita fuit in pene, cognoſcitur e palpitatione. Si flatus generatus ſit ob partis debilitatem, nimirum ob colis intemperiem, ſeu calorem debilem, tunc præceſſit pigritia ad coitum. Si autem malum fit e vitio materiæ adeſt potius caliditas in pene, ita vt ratione inſignis caloris facta fuerit attractio materiæ, quæ cruda eſt & mala e propria natura, vt neque ab inſigni calore poſſit elaborari.

Alij existimant, cinctura comprimente libos calefieri.

Indicationes.

Priapiſmus dependet a tumore vaporoſo, cuius ratione periculum inflãmationis imminet: ad quam prohibendam, oritur indicatio refrigerandi colem. Quoad vaporem, non conſiderata inflammatione: perpendi debet vapor, qui actu eſt in cole, & qui non eſt actu in cole. Ratione vaporis, actu exſiſtentis in cole, adeſt indicatio illum abſumendi, & diſſoluendi,

di. Quoad prohibitionem, ne rursus vapor in cole reperiatur, nullæ sunt indicationes, quia (vt diximus:) hic vapor uel affluit, vel in corde generatur. Affluit, ob apertionem orificiorum vasorum, prouidendum igitur, ne orificia magis aperiantur: cum autem apertio procedat a copioso semine; semen copiosum genitum, vacuandum per coitum; & ne amplius gignatur in tanta copia, occurrendum cibis, non generantibus semen copiosum. Si pendeat a semine acri; temporaneum. Si a minimo impetu spirituum & flatuum, ille impetus est tollendus: ideo partes cinctæ & ligatæ sunt dissoluendæ. Si generatur flatus in cole, ratione agentis id est, caloris debilis; est indicatio calefaciendi. Si ratione materiæ, quia tunc concurrit calor auctior; refrigerandum: ratione autem materiæ crudæ, crassæ, frigidæ, calefaciendum, extenuandum, incidendum.

Prognost. An autem his possimus satisfacere, colligitur e Galeno, cap. vlt. lib. 6. loc. affect. cap. 7. lib. 14. metho. Licet enim hoc vitium curationem admittat, non tamen est sine periculo. Hinc Aetius inquit esse malum maxime periculosum; cum procedat e copioso semine, quia quandoque fiunt conuulsiones insignes syncope, refrigerationes partium, tandemque mors.

Curatio. Venæsectio. Ad imminentem plegmonem arcendum, probatur venæsectio: omnes secant venam cubiti non inferiorē. In hoc enim affectu capimus indicationem venæsectionis potius a repletione totius, quam partis affectæ: quia in priapismo illo, qui est sine inflammatione, oritur hoc vitium a materia vaporosa, quæ non euacuatur per venæsectionem: ideo venæsectio respicit euacuationem totius: vnde eligendus locus, per quem commode totum vacuari potest: hic autem locus est superior, ideoque commode vena cubiti secari potest. Accedit quod etiam fit ratione multitudinis sanguinis, pendentis a iecore: unde per venas superiores reuellitur sanguis, & inflammatio imminens tollitur. Si esset inflammatio in pudendo: conueniret venæsectio inferior. Interdum conuenit cucurbitula scarificata, coli admota, non ratione priapismi, sed ratione inflammationis, quæ aliquando priapismo est coniuncta. In tali igitur casu, in declinatione, toto expurgato, potest admoueri cucurbitula: sed est remedium admodum molestum: ideo melius erit vti alijs.

Cucurbitula. Medicamenta. Vacuantia. Quoad medicamenta communia: improbatur vsus soluentium, cum horum ratione fluxiones caussentur, ad partes coli vicinas cap. 9. lib. 9. κ.τόπ. ca. 8. lib. 14. meth. Et sic multo magis improbantur diuretica. Vomitoria maxime conueniūt. In ijs autem qui non facile vomunt, vti possumus soluentibus, sed ea sunt leuiora: vt *mel. ros. syr. ros. sol. sena, ad melancholiā, rheum, ad bilem, agaricus, ad pituitam*. Quoad peculiaria: Galen. proponit refrigerantia, calefacientia, & attenuantia.

Alterantia. Quidam autem dicūt, non ita libere calidis esse vtendum, quod vim habeat aperiendi orificia arteriarum, vt malum augeatur. Nos pro Galeni defensione dicimus; vtendum esse calidis, sed frigidis admistis. Præterea concedo, si priapismus fiat a vapore confluente, quod non conueniant: attamen non improbantur in priapismo, qui fit e vapore, genito in parte, ratione materiæ: quæ tamen medicamenta calida sint moderate. Si igitur priapismus fiat ratione vaporis confluentis; vtendum refrigerantibus, vt est *oleum omphacinum, & ratione penetrationis additur aliquid aceti, vel aliquid succi polygoni*. His refrigerantibus possumus inhibere phlegmonem, & impetum spirituum, & claudere orificia arteriarum. Sed præter hæc respiciendum ad caussas seminis copiosi, ad acrimoniam seminis, ad impetū spirituum. Vnde Paullus ait, priapismi curam coincidere cum cura gonorrhoeæ: quia ratione seminis copiosi, vtendum est propositis in gonotrhoea e copioso semine. (cap. 57. li. 3.) Idem dicendum de acri semine. Ratione spirituum, impetum facientium, oportet resoluere: & præcipue curare, vt cincturæ laxentur. Ratione vaporis iam influxi in penem, vtendum resoluentibus temperantis, quæ non excedant primum caliditatis gradum: vnde prodest *fomentum e chamamelo, sem. lini, folijs maluæ, meliloti*. Flatus proprie dicti, indigerent valentioribus: sed ad spiritus, qui non sunt veri flatus, his propositis vtendum. Si materia genita sit in cole, & quidem vitio agentis; tunc vtendum calefaciētibus, excepto principio; occurrēdum temperatis, vt *ol. ros. completo*, quo inhibeatur inflammatio. Deinde cum calidis & extenuantibus progrediēdum: tunc enim non est periculum, vt aperiant magis orificia vasorum, quia in hoc priapismo non sunt aperta: vnde vtendum *oleis chamæmeli, rutæ, lil. alborum, cum aromatibus: & fomentis e chamæmelo, e folijs & baccis lauri, e feniculo, aniso*. Si autem ratione materiæ flatus oriatur in pene: medicamentis totum respicientibus occurrendum, ne materia gignatur. Ratione materiæ impactæ, vtendum calefacientibus, & extenuantibus. Et quia temperies partis calidior est, ideo vtendum moderate refrigerantibus: & in hoc casu vtendum moderatis, vt *fomento e chamæmelo, e malua*. Si maxime vrgeat caliditas partium: moderate refrigerantia adhibenda, secundum Galenum, vt *ol. ros. completum*, nec ascendendum ad lactucam. Medicamentis etiam remisse calefacientibus, extenuanda est ac dissoluenda materia, quia tunc non adest periculum inflammationis: temperatis igitur vtendum, & sensim ad validiora ascendendum, vt *ad rutam, anisum, feniculum*. Hæc sunt medicamenta extrinseca. Intrinsecus conueniunt, proposita in gonorrhoea.

Diæta. Victus sit tenuis, quia morbus acutus. Modo sit calefaciens & extenuans; modo refrigerans & crassefaciens. Refrigerans quidem, si priapismus fit e spiritu confluente, vbi orificia claudenda; item cum pendet a semine acriori. Calefaciens autem, cum pendet a flatu, genito in cole, ob frigiditatem, cum debilitate colis. Tali victu vtendum quamprimum, & post purgationem corporis. De potu idem dicendum: qui modo fit refrigerans & crassefaciens, vt *potus vini austeri*: modo calefaciens, & extenuans, vt *vinum dulce*. Hoc accipiatur in declinatione; nam inter initia a vino abstinendum, cum immineat inflammatio.

FINIS TERTII LIBRI.

PRACTICAE MEDICINAE LIBER QVARTVS:

DE VTERI AFFECTIBVS, SEV MORBIS Muliebribus.

CAPVT I.

Vitiornm matricis enumeratio: & primum de Menſibus præter naturam cohibitis.

Diuiſio partium corporis humani.

PARTES corporis humani, aliæ conferunt ad conſeruationem Indiuidui, aliæ ad conſeruationem Speciei. Quæ ad indiuidui conſeruationē conferunt, aliæ conferunt ad Vitam, aliȩ ad Bene viuere. Quæ ad vitam, ſunt cerebrum, Cor & Iecur. Quæ ad bene viuere, ſunt Oculi, Aures, Nares. Quæ ad conſeruationem ſpeciei conferunt, ſunt Teſtes & Pudenda: in fœminis eſt Matrix, ſeu vterus. Galenus ab init. lib. 14. de vſu part.

Vterus quibus affectibus prehendatur.

In præſentia nos de vteri vitijs agemus. Accipitur autem vterus duobus modis: primo, vt eſt pars viuens, conueniens cum alijs partibus viuentibus: ſecundo, vt eſt pars viuēs, ſed deſtinata. Si primo modo accipiatur vterus, capitur vt inſtrumentum alicuius facultatis: nam ſecus non poteſt eſſe pars viuens. Vt autem vterus eſt organum facultatis, poteſt eſſe organū ſimilare, vel diſſimilare. Quare vterus obnoxius eſt morbo in intemperie, in ſoluta vnitate, & in mala compoſitione: quatenus ſcilicet conſideratur, vt pars viuens, ſed indifferens. Si autem ſecundo modo accipiatur vt pars determinata; ſecundum hanc rationem reſpicit conſeruationem ſpeciei, non autē indiuidui. Et hoc modo vterus deſtinatus eſt purgationi menſtruæ, conceptioni, atque partui. Quare loquemur de læſa purgatione, de læſa conceptione, & de læſa parturitione. Quod ſi vteri functiones læ-

Purgationis menſtruȩ vitia.

dantur; hoc fit Læſa facultate, vel ob Errorem externum. Læſa facultate, propter morbos. Vnde ſi dixerim de his læſis actionibus, neceſſarium etiam erit, vt dicam de omnibus morbis vteri. Nā quantum ad læſam vteri purgationem menſtruam attinet: hæc purgatio læditur, vel quia Aufertur, vel quia Imminuitur, vel quia Corrumpitur. Si aufertur, huius ratione dicendum eſt de ſuppreſſis menſibus. Si imminuitur; dicendum de imminutis menſibus. Si deprauatur; bifariam hoc contingit: primo, quia ſanguis egreditur: ſecūdo, quia alia materia a ſanguine egreditur. Si primo modo; corrumpitur purgatio, vel ratione copiæ, vel ratione modi exeundi. Si ratione copiæ; huius cauſſa dicemus de profluuio menſium.

A Si peccatum eſt penes modum: huius gratia loquemur de ſtillicidio menſium. Si autem corrumpitur purgatio, quia egreditur alia materia a ſanguine; agendum erit de coloribus menſium; id eſt, de profluuio albo vterino. Et hæc vitia ſunt læſæ purgationis.

Cōceptionis vitia.

Conceptio uero, vel Aufertur, vel Imminuitur, vel Corrūpitur. Cauſſa ablatæ conceptionis, loquemur de ſterilitate. Cauſſa imminutæ conceptionis, agemus de tarda & rara conceptione. Merito deprauatæ conceptionis, loquemur de fœtu imbecilli, de mola, de monſtro.

Parturitionis vitia.

Parturitio poteſt Auferri, Imminui aut Corrumpi. Gratia ablatæ parturitionis, loquemur de abortu: Cauſſa imminutæ, loquemur de tarda parturitione: Cauſſa corruptæ, de difficultate partis, cum fœtus aliquando editur mortuus, dolore acerbiſſimo, vel ſecundinæ relinquuntur. Et hi ſunt particulares vteri affectus; quatenus matrix ſpeciei

Communia.

B conſeruationem ſpectat: Si vero conſideretur ratione indiuidui; communia vitia ſunt præfocatio, inflammatio, vlcus, &c. De quibus ordine deinceps loquemur.

De Suppreßis menſibus, id eſt, de Purgatione ablata.

Nomen.

SVppreſſorum menſium cauſſa vehementior eſt; imminutorum minus vehemens. Quare ſuppreſſio & imminutio differunt tantum ſecundum magis & minus. Voco potius menſes ſuppreſſos quam ſuppreſſionem menſium. Suppreſſio enim eſt actio læſa, at menſes ſuppreſſi, ſunt excrementum mutatum. Rectius vitium hoc donatur nomine excrementi, quam actionis: quia excrementum refertur in actionem, & eam ſequitur, non contra.

Definitio.

Menſes ergo præter naturam ſuppreſſi nihil aliud ſunt, quam excrementum ſanguinolentum, cohibitum præter natu-

C ram vteri, dependens ab expulſione ablata. Forma eſt excrementum ſanguinolentum præter naturam cohibitum.

Excrementum.

Dicitur excrementum; quia in præſentia formaliter ſermo eſt de ſymptomate; quod non eſt actio læſa, non qualitas mſttata. Eſt autem ſymptoma ſecundum, quod ſequitur primum, nimirum actionem læſam: Vnde actio læſa habet rationem cauſſæ efficientis; ſymptoma habet rationem effectus, ſeu operis. Hoc autem opus poteſt eſſe duplex: Vel enim egreditur, quod non deberet egredi, & eſt exiens; vel non egreditur, quod deberet egredi, & non eſt exiens, ſed excrementum. Quapropter in definitione dixi eſſe excrementum, ad differentiam exeuntis.

Sanguinolentum.

Hoc autem excrementum eſt ſanguinolentum; ad differentiam alterius excrementi, quod non eſt ſanguino-

Præter naturam.

guinolentum. Dixi præter naturam: ad differentiam excrementi ſanguinolenti, quod non egreditur quidem, non eſt tamen vitioſum, non eſt ſymptoma, quia pręter naturam non detinetur, veluti ſanguis menſtruus, qui non effluit, tempore geſtationis fœtus; tẽpore etiam, quo mulieres lac exhibent: hic, licet detineatur, nõ eſt tamen præter naturam, nec eſt vitium, de quo loquimur. Dixi, præter naturam cohibitum: in hoc enim malo ſanguis non ſemper detinetur in vtero: quandoque in vtero, quandoque in reliquo corpore: quandoque fluit ad vterũ, quandoque non: Et, ſi fluit, quandoque tranſmittitur in alias partes. Dum ergo dicimus excrementum cohibitum; hæc vox eſt generica, cuilibet ſuppreſſioni ſanguinis præter naturam conueniens, ſiue reperiatur in venis vteri ſiue non reperiatur. Vnde ex his facile colligi poteſt, excrementum ſanguinis præter naturam cohibitum, nihil aliud eſſe, quam corpus quoddam, quod recedit a ſanguine menſtruo ſecundum naturã ſe habente. Tenenda igitur eſt natura ſanguinis menſtrui ſecundum naturam.

Sanguis menſtruus ſecundũ naturã quid.

Quare ſanguis menſtruus eſt excrementum ſanguineum, genitum a calore fœminæ, propter ſpeciei conſeruationem. Dicitur excrementum: quia hic ſanguis nec quantitate nec qualitate prodeſt fœminæ: nec enim eo nutritur. l. de atrabile. Eſt ergo quid ſuperuacaneum: vtile tamen, gratia ſpeciei: quia ſecundum Auicẽnam tres ſunt partes huius ſanguinis, duæ benignæ, vna maligna. Altera benigna conuertitur in alimentum fœtus, altera in lac mutatur: maligna detinetur in vtero, ad tempus vſque partus. Cauſſa efficiens, eſt calor fœminæ, remiſſior quam calor maris. cap. 5. lib. 2. de ſem. cap. 6. libro 14. de vſ. part. Fęmina enim omnis natura frigidior eſt mare bene conſtituto: vnde fœmina non poteſt eſſe amphidexia, quod contingit in corpore robuſto, calidiore, cuiuſmodi non poteſt eſſe fœmina. com. aph. 43. ſect. 7. Cur autem calor fœminæ, & non maris, aptus eſſe poſſit ad generationem ſanguinis menſtrui, patet e Galeno, loco citato, & cap. 2. libro 3. de cauſſ. pulſ. nam ad generandũ ſanguinem excrementitium ſuperfluum, opus eſt quidem calore generante, non autem diſſipante ac diſſoluenti: talis eſt remiſſior, ſeu mitior; intenſus quippe diſſipat. Quare ſtatutum ſit generari hunc ſanguinem a calore fęminæ, id eſt, debiliori.

Quomodo fœmina dicatur calidior mare.

Neque obſtat, licet Hippocr. lib. de morb. mul. videatur aſſerere fœminam eſſe calidiorem mare: vnde & Galen. lib. 3. de cauſſ. pulſ. dicit, fœminis pulſus eſſe frequentiores. Dicit Hippocrates, fœminas eſſe calidiores, quia ſanguinem habent calidiorem; & eſſe calidiores viris, quia habent ſanguinem calidiorem viris: ita vt ſanguis non pendeat a caliditate fœminæ: ſed contra caliditas fœminæ pẽdeat a caliditate ſanguinis: nec enim dicit Hippocrates; fœminam ideo habere ſanguinem calidiorem, quia fœmina eſt calidior: inſinuat enim caliditatem non natiuam, ſed aſcititiam, pendentem a ſanguine calidiore excrementitio ac ſuperfluo. Quia igitur ſanguis fœminę eſt calidior, & hic magis redundat in fœminam, quam in maſculo; iccirco, quoad adſcititiam caliditatem fęmina eſt calidior mare: licet hic calidior ſit illa, quoad caliditatem natiuam. Et hac etiam de cauſſa, pluſus fęminis eſt frequẽtior.

Vſus menſtrui ſanguinis.

Cauſſa finalis generationis ſanguinis menſtrui, eſt conſeruatio ſpeciei: nam, ſecundum Auic. aliqua portio ſanguinis, vertitur in alimentum fœtus, aliqua portio in lac pro conſeruatione infantis; vnde ſanguis iſte aliquando per plures menſes detinetur in corpore fœminæ, propter conſeruationem ſpeciei. Et hoc propoſuit Hippocrates, & Gal. apho. 60. ſect. 5. cap. 5. lib. 2. de ſem. cap. 8. lib. 14. vſ. p. niſi enim ſanguis hic in corpore detineatur tempore geſtationis fętus, impoſsibile eſt, fœtum eſſe ſanum: itemque, niſi detineatur e tempore, quo fœminæ lactant, infantes maximam faciunt iacturam. Sicut autem hic ſanguis confert ad ſpeciei conſeruationem: ita eſt in cauſſa maximi detrimenti indiuidui fœminæ: quæ ſæpius periclitatur, niſi debito tempore ſanguis hic collectus egrediatur per vterum: ab ætatis anno 13. vſque ad 50. ſingulis menſibus, excepto tempore imprægnationis & ſuctionis lactis.

Cur mẽſes effluant ab ann. 13. ad 50. c. 1. & 5. lib. 7. hiſto. anim. c. 20. li. 1. de gen. anim.

Cur autem hoc tempore effluat, ratio eſt: quia ſaluberrimum eſt, eo tempore hunc ſanguinem effluere, quo generatur: non autem generatur ante annum decimumtertium, neque etiam poſt quinquageſimum: id quod verum eſt ὡς ἐπὶ Ιὸ πολύ. Ante decimum tertium annum non egreditur ſanguis, via venæ ſunt anguſtiores, quæ procedente ætate dilatantur: vt Hippocrates ait, lib. de genitura. At vero ſimpliciter ita acceptum, mihi non ſatisfacit. Si enim hæc venarum anguſtia eſt vnica & ſola cauſſa, quod menſes non fluunt, & non potius abſentia ſanguinis ſuperflui ante decimumtertium annum: cur non puellæ tum temporis maxima incommoda patiuntur? Ratio eſt euidens, eaque eadem in qualibet ætate: dum enim adeſt aliquid ſuperfluum, ſi diu detineatur, detrimentum affert. Quare dicendum, in hac ætate ſanguinem per vterum non excerni, quia non generatur ſuperfluus, ob immodicam enim huius ætatis humiditatem calor hebeſcit, & non fit vſque adeo aptus ad ſanguinem ſuperf uum generãdum. Accedit etiam quod fœminę in hac ætate egent copioſo ſanguine, non ratione nutirtionis, ſed ob augmentum. Præterea in hac ętate puellæ in aſsiduo verſantur motu, vt ob vehemens exercitium ſanguis genitus diſſoluatur. Hæc ergo quia ita ſe habent, neceſſario etiam euenit, vt venæ ſint auguſtæ, exiles, & inanitæ, non turgeſcentes, nec refertæ ſanguine, vt poſtea. Poſt quinquageſimum annum non fluunt menſes: quia tunc calor ita languet, vt cruditates vigeant, & propterea ſanguis exſuperare nequeat. li. 14. vſu part. In medijs ætatib. copioſior generatur ſanguis, vnde venæ ſunt amplæ: & propterea expedit pro ſalute fœminæ, vt hoc tempore effluat.

Cur ſingulis menſib. ſanguis hic effluat.

Cur autem ſingulis menſibus effluit hic ſanguis? vt Hippo. ait libr. de ſeptim. & octim. partu. Quia non conueniebat aſſiduo fluere, ſed per interualla mediocria. Licet enim ſanguis illud ſecundum aliquas portiones ſit benignus, ſecundum aliquas tamen eſt ſatis noxius: ideoque diu detineri nõ poteſt, citra noxam fœminæ. Cum ergo fœmina ſtatui quodammodo poſſit prauus mundus; non fuit abs re, vt ſecundum motus Lunæ, & proinde quolibet menſe ſanguis hic egrederetur.

Quantũ egrediatur ſãguinis menſtrui & quã diu.

Egreditur autem ſecundum leges naturæ in debita quantitate, & per aliquot dies. Debita menſura, ex Hippocrate eſt, quantitas ℔. j. ß. dies ſunt tres: quamuis fęminæ etiam ſanæ, per pauciores interdum dies purgentur: id quod contingit pro copia & qualitate ſanguinis: prout enim ſanguis eſt copioſior, ita etiam in maiori quantitate effluit, & per plures dies: ſic calidior, tenuior, paucioribus diebus affluit: contra frigidior, craſſior.

Suppreſſi menſes præter naturã.

Ex his colligitur, tunc menſes eſſe præter naturam ſuppreſſos, quando in fęmina ſanguis non fluit, ſed detinetur ab anno decimotertio ad quinquageſimum, dummodo non ſit vtero gerens, dummodo non lactet infantem. His non exſiſtentibus, ſi ſanguis non effluat, morbificum eſt, & præter naturam. Quare in definitione, ratione cauſſæ formalis, recte diximus; menſium ſuppreſſionem violentiam eſſe excrementum ſanguinis cohibitum pręter naturam.

Subiectum.

Subiectum eſt vterus: vnde diximus, eſſe excrementum vteri; ad differentiam ſanguinis, qui per alios ductus effluit, per os, per nares.

Cauſſa efficiens menſiũ ſuppreſſionẽ eſt ablata expulſio.

Quoad cauſſam efficientem, diximus, dependere ab expulſione ablata. Malum hoc, eſt ſymptoma ſecundum, nimirum excrementum, quod ſequitur primum, nimirum actionem læſam, ideſt, expulſionem ablatam. Dum enim menſes ſecundum naturam ſe

habent,

Læsio facultatis expultricis, ob vteri morbos

habent, egreditur hoc excrementum, & proinde ab
expultrice expellitur: contra, si præter naturam se
habent menses, & cohibeantur, necessarium est, ex-
pultricẽ frustrari, ita vt actio auferatur, quia in præ-
sentia loquimur de mensibus e toto suppressis. Porro
lęditur actio, idest, aufertur expulsio, quia frustratur
expultrix. Frustratur expultrix, vel Læsa facultate,
vel ob Errorem externum. Læsio facultatis nil aliud
est, quam morbus: de quibus morbis loquitur Gale-
nus com. aph. 28. & 57. sect. 5. cap. 4. lib. 3. de sympt.
causs. Morbi vteri, alij proprij sunt, qui pro subiecto
per se habent corpus vteri; alij non Proprij, qui oc-
cupant ligamenta, ceruicem vteri, venas & vasa, quę
potissimum ad collum vteri pertinent. Notandum
autem nos in præsentia loqui de qualibet suppressio
ne mensium violenta, præter naturam. Multis enim
modis fieri potest, vt sanguis non erumpat. Primo, si
fluit quidem in vteri regionem, sed ob impedimen-
tum in vtero, non egreditur, sed retinetur. Secundo,
sanguis a toto quidem transmittitur in vterum, sed
is ab vtero non recipitur, verum transmittitur in a-
lias partes; vnde egreditur non per vterum, sed in-
terdum per nares, interdum per os, interdum per a-
lias vias. Tertio, si non fluit, nec transmittitur in vte
rum. De his ergo omnibus mẽsium suppressionibus
loquemur in genere, non tantum caussa sanitatis fœ
minæ, sed etiam caussa conseruationis speciei: dum
enim sanguis in vterum fluit, sed non euacuatur,
est in caussa vt morbo corripiatur fœmina: dum ve-
ro sanguis non egreditur per vterum, sed per os, vel
nares, vel etiam si omnino non fluit, licet hoc non
afferat fœminæ detrimentum, nocet tamen conser-

Retẽtio sanguinis qui in vterũ iã influxit.

uationi speciei, quia turbatur conceptio. His ita con-
stitutis, morbus, qui caussa est suppressionis mẽsium
interdum est mala compositio, vt excludatur soluta
vnitas, & intemperies; interdum est intemperies. Si
enim menses supprimantur, quia sanguis recipitur
quidem in vtero, sed propter impedimentum non
potest effluere: tunc locum habet tantum mala com-
positio. Si autem menses supprimantur, quia sanguis
in alias partes transmittitur, excipitur quidem solu-
ti vnitas, sed non intemperies: nam si menses suppri-
mantur, quia sanguis fluens in vterum propter impe
dimentum aliquod non egreditur, hoc non potest
prouenire a soluta vnitate, quia soluta vnitas est po-
tius in caussa, vt magis effluat sanguis. Neque etiam
intemperies est proponenda; nulla enim dyscrasia
immediate, idest, citra alium morbum, potest esse in
caussa, vt sanguis detineatur. Intemperies autem po
test ex caussa alterius morbi, qui morbus nihil aliud
est, quam mala compositio, morbus in via qui in ge-
nere potest vocari angustia. Hęc angustia, quatenus
pertinet ad poros vteri, vocatur densitas, vt perti-
net ad orificia vasorum vteri, retinet nomen gene-

Densitas vteri.

ris & dicitur angustia. Densitas fit a frigido: cum fri
gido autem interdum iungitur siccitas, interdum hu
miditas, aliquando neutrũ. Densus fit vterus, si cum
frigido vel neutrum iungatur, vel humiditas: Durus
fit, si annectitur siccitas. Densitas est morbus in via:
durities non est morbus, sed symptoma, qualitas
mutata, producta non ab intemperies proposita tan-
tum, sed etiam a materia frigida pituitosa, a mate-
ria melancholica. Præterea producitur densitas a
causa externa maxime a frigidis medicamentis ap-
plicatis, a frigidiore aere, dum præsertim vterus fri-
gido aeri occurrit tempore mensium, tempore par-

Angustia.

tus: hoc enim tempore vterus facillime patitur. An-
gustia, quæ caussa est suppressorum mensium, multi-
plex est potest: nimirũ obstructio, coalescentia, con-
stipatio, compressio, & subsidentia. Obstructio pro-
ducitur a materia crassa, copiosa, viscida. Coalescen
tia fit post vteri vlcera, quę, dum ad cicatricem per-
ducuntur, fit vt vasa coalescant. Constipatio fieri so-
let ob carnem annatam, ob pelliculam ab Aetio pro-

A positam, quæ vteri os claudit. Compressio fieri po-
test a tumoribus vicinarum partium, & ab omento
pinguiori reddito. Subsidentia euenit, quoties vte-
rus loco mouetur, siue distorqueatur ad latera, siue
occultetur sub rectum intestinum. Hi sunt morbi, ob

Si sanguis ad alias partes propellatur ab vtero.

quos supprimuntur menses, eo quod sanguis influ-
xus detinetur in vtero, & non potest expelli. Sequun
tur morbi, vi quorum sanguis per vterum non egre-
ditur, non quia detinetur in vtero, sed quia ab vtero
in alias regiones expellitur: vnde interdum contin-
git sputum sanguinis, interdum fluxus narium, in-
terdum quippiam aliud, Proinde e Galeno cap. 4. li-
bro 3. de sympt. causs. & comm. aphor. 57. sect. 5. hic
morbus nihil aliud est, quam robur vasorum vteri.
Hoc autem robur, est morbus, quia ratione huius læ
ditur expuitrix: ergo est noxium robur. Hic autem
morbus nil aliud est, quam intemperies calida & sic
ca: quia dũ frigida & humida matrix euadit, reddi-
B tur impotens ad expellendum; potens autem & ro-
busta euadit pars per caliditatem & siccitatem. Hoc
robur, hic morbus calidus & siccus vteri, est natura-

Error externus.

lis, vel ascititius. Hæc de læsione facultatis. Error ex
ternus nihil aliud est quam sanguis. Huius vitium va
rium. In quantitate enim vel Deficit, vel Exsuperat.
Deficit propter febres, & diuturnos morbos, pro-
pter inediam, insignes motus, exercitia insignia: vn-
de, quia menses non erumpunt, fœmina concipere
nequit. Exsuperat sanguis ob copiosos cibos, ob
otium, & reliquas caussas, quæ possunt plethoram
gignere. In qualitate peccat sanguis, dum est frigi-
dior, viscidior, crassior. Secundum motum peccat
sanguis, dum impetum habet in vterum, sed in alias
partes.

Differentiæ.

Differentiæ sumuntur a Forma, & caussa Efficien-
te. Idem enim semper est subiectum, seu locus affe-
ctus, id est, vterus. In definitione diximus, menses
C suppressos esse sanguineum excrementum, cohibi-
tum præter naturam. Cohibitum est, vel quia Non
detinetur in vtero, vel quia Detinetur. Quoad caus
sam efficientem: expultrix frustratur vel Læsa facul-
tate, vel ob Errorem externum. Et, si læsa facultate:
ob morbum, qui est vel densitas, vel obstructio, vel
coalescentia, vel constipatio, vel compressio, vel sub-
sidentia, vel morbus calidus, vel frigidus. Si ob erro-
rem externum; hic est sanguis, qui peccat qualitate,
quantitate, vel motu.

Signa. Signa differentiarum a forma.

Vitium hoc in genere facile cognoscitur: dum sci-
licet intra decimumtertium & quinquagesimum an-
num, menses non apparent: nec conceptionis adsunt
indicia. Quoad differentias a forma: intelligendum,
num sanguis cohibeatur, vel quia retinetur, vel quia
non retinetur. Si non retinetur, non est dolor in v-
tero, non sunt symptomata vterum affligentia: sed
potius adest vel fluxus sanguinis narium, vel spu-
D tum sanguinis: vnde non apparent menses, quia san-
guis cohibetur: ita tamen vt non retineatur in vtero.
Si in vtero retineatur, ex Hippoc. de morb. mul. & li.
de natura pueri, indicatur e dolore in imo ventre, e
dolore in lumbis: ratio est, quia sanguis hic retentus
continuum soluit, & proinde dolorem efficit. Vnde
ex Hippoc. l. cap. non fit dolor, quamuis tempore ge
stationis fętus & imprægnationis sanguis detineatur
in vtero: quoniam sanguis, qui tempore gestationis
fœtus in vtero detinetur, non soluit continuũ: dum
autem præter naturam supprimuntur menses, san-
guis soluit continuum. Ratio est: nam tempore, quo
fœtus in vtero detinetur, & tempore quo fœtus la-
ctatur, sanguis confluit in vterum citra impetũ, quia
assiduo fluit, singulis horis, sed paullatim, ac sensim,
citra violentiam: vnde continuum non soluitur. At,
dum supprimuntur menses præter naturam non in-
fluit assiduo, sed in corpore generatur, aceruatur, &
tempore mensium a natura confertim & cum impe-
tu in vterum impellitur, vt ob hanc violentiã solua-
tur

tur vnitas, & tunc oboriatur dolor. Præterea indicatur e febre, ex horrore: dum enim sanguis præter naturam detinetur, excrementitius est, nō regitur, sed putrescit, com. aphor. 61. sect. 5. vnde oboriuntur febres, & quandoque a natura ad extimas & sensitiuas partes materia protruditur, vt subsequantur horrores: quæ sane non eueniunt, dum sanguis non retinetur, & per os, naresve effluit. Indicatur etiam e delirio, vt Hippoc. tradit lib. de morb. mul. nam dum sanguis præter naturam detinetur, fiunt euaporationes in caput: vnde deliria, eaque diuersa, pro discrimine sanguinis qui detinetur: talis enim vapor, qualis minera. Indicatur etiam e lacte: si enim mulier, quæ nec peperit, nec vtero gerit, lac habet, indicium est mensium suppressorum: aph. 39. sect. 5. Generatur autem lac in mensium suppressione, quia sanguis fluens in vterum, cum non possit expelli, in vtero detinetur, & secundum aliquā sui partem potest deduci in mammas, per venas mammarias, communes vtero cum mammis. Quod si sanguis etiā fluat ad mammas, per venas proprias mammarum, non per commune: conuertitur in alimentum mammarum, vel, si exsuperet, non mutatur in lac, sed oboritur tumor, inflammatio. Generatur autem lac in mammis a proprietate mammarum, e sanguine aliquantisper elaborato in venis vteri & mammarum communibus: nam in his venis (ad differentiam propriam venarum) est proprietas, beneficio cuius sanguinis potest a mammis in lac conuerti. Sicut enim chylus præparatur in venis mesaraicis: & spiritus animalis in plexu retiformi: ita lac in venis mammarijs. Quare si non sint signa gestationis vteri, & mulier non peperit: tunc lactis præsentia indicat mensium suppressionem. Quoad sanguinem, vt detinetur propter morbos; & proinde, quoad cognitionem differentiarum, quæ capiuntur a caussa efficiente: primum cognoscere oportet, an frustretur expultrix læsa facultate, vel ob errorem externum: id quod cognoscitur e præsentia, vel absentia vnius aut alterius, verbi gratia, si fuerint signa erroris externi, non fit a morbo: contra, si non sint erroris externi indicia. Oportet autem scire signa cuiuslibet caussæ efficientis. Densitas cognoscitur; quia prægressæ sunt caussæ refrigerantes, exposita fuit mulier frigidiori aeri. Obstructio cognoscitur e signis indicantibus sanguinem crassum, viscidum. Coalescentia deprehenditur, quia necessario prægressum est vlcus. Compressio cognoscitur, quia vel adsunt tumores vicinarum partium (quorum propria sunt signa) vel omētum est redditum pinguius, vt in admodum obesis. Constipationem obstetrices cognoscunt, siue sit caruncula, siue pelliculæ. Subsidentia facile cognoscitur: siue enim ad latera, siue sub intestinum rectum reuoluatur vterus, præter id quod fœminæ præsentiunt, obstetrices etiam facile obseruant. Quoad robur, idest, morbum calidum & siccum: cognoscitur, quia fœminæ quodammodo sunt viriles, habent vocem grauiorem, sunt calidiores, hirsutæ, caliditas circa vterum præsentitur, pars illa facile excandescit. Errorem etiam externum facile possumus cognoscere; siue sanguis peccet copia, siue qualitate, sine motu. Si enim copia peccet, v.g. si deficiat: mulier est emaciata, prægessi sunt, vel etiam adsunt morbi, vt febris quartana: vi quorum morborum sanguis necessario deficit. Contraria apparent, si sanguis exsuperet. De qualitate, dictum alias. Quoad motum, an confluat in hanc vel illam partem, noscitur e signis proprijs.

Signa differentiarum a caussa efficiente.

Morborum signa.

Signa differentiarum a forma.

Præsidia vtilia sumuntur a caussa efficiente, & a loco affecto. Caussa efficiens est frustratio expultricis; quæ potest frustrari ob morbum, & ob errorem externum. Morbus multiplex esse potest, nimirum densitas, obstructio, coalescentia, cōstipatio, compressio, subsidentia, & robur. Densitas, cum quodammodo pendeat a caussa refrigerante, ob id indicat præsidiū calefaciens. Et, si cum densitate coniuncta sit duri- A ties; erit indicatio non modo calefaciendi, sed etiam humectandi, emolliendi. Obstructio non indicat vtile: vtilis autem indicatio sumitur a caussa, idest, a materia, quę vt copiosa, indicat imminuens, vt crassa, attenuans, vt viscida, detergens. Coalescentia nihil aliud indicat, quam remedium siccans, dissipans illam cicatricem. Constipatio, cū fiat vel a carne, vel a pellicula; indicat remediū exstirpans carnem, pelliculam seu membranā. Compressio si fiat a tumore: quid indicet tumor patet e doctrina de tumore ventriculi: Si fuerit pinguedo; indicat exsiccans. Subsidentia indicat remedium, quod restituat vterum in propriā sedem. Robur in viragine, indicat humectans & relaxans. Error externus est sanguis: hic copia peccans, si exsuperat, indicat minuens; si deficiat, addens. Si peccat qualitate; sanguis frigidior indicat calefaciēs: crassior attenuans, &c. Si peccat motu: indicat reuellens, retrahens ad partes inferiores. Quoad locū affectum: præsidia sumuntur a proportione vteri, a calore vteri, & quandoque a sensu vteri. Proportio seruanda est, pro conseruatione partim indiuidui, scilicet fœminæ: partim, & potissimum speciei: vnde requiritur interdum præsidium, quod a proprietate, & qualitate recondita suffragatur vtero. A calore indicatur remedium calorificum, conseruans calidum. Calor quidem conseruatur a calido, & ab astringente, cuius vi calor non dissoluitur, sed vnitur: ventriculi calor, indicat remedium astringens: at calor uteri, potius calidum indicat, quia purgatio, seu fluxus sanguinis menstrui astringentibus prohiberetur. Sensus vteri interdum exquisitus est, vt non possit perferre medicamenta acria: & sic vterus indicat mitigans. Hoc mitigans remedium, est præseruatorium: vterinum & calorificum, sunt remedia vitalia.

Indicationes.

Morbi quid indicent.

Error externus quid indicet.

Locus affectus quid indicet.

B

Malum hoc in genere non est despiciendum: nam quamuis interdum non obsit fœminæ, detrimentum C tamen affert conseruationi speciei, quia turbatur conceptio. Quoad formam; hæc est excrementum sanguineum præter naturam cohibitum: idque uel quia non detinetur in vtero, vel quia detinetur. Malignius autem & periculosius est illud excrementum, quod retinetur in puerperio, tempore fœtus, vt ait Gal. commen. 73. sect. 3. lib. 3. epid. ratio est: quia tempore gestationis vteri, benignior portio sanguinis vertitur in alimentum fœtus, aliqua portio etiam benigna demittitur in mammas, & cōuertitur in lac: pessima illa portio remanet in vtero, & relinquitur, vt tempore partus expurgetur. Si ergo detineatur; pessima est retentio, & pene deleteria; quæ retenta purgatio sæpius fœminas interficit. Menstrua autem purgatio minoris est discriminis, si cohibetur quidē, sed non suscipitur. Et hoc proponit Hippoc. aphor. 33. sect. 5. inquiens, in suppressione mensium, fluxum sanguinis narium bonum esse: ratio est, quia sanguis, quamuis non egrediatur per vterum, non retinetur tamen in vtero, sed per nares egreditur: & id nō simpliciter est bonum, sed ratione fœminæ: non autem D ratione conceptionis; quia nisi recte fluant menses, aboletur conceptio. At si sanguis supprimatur, ita vt in vtero suscipiatur: tunc hæc suppressio est multo peior, quam dum supprimitur, non tamen suscipitur. Si enim sanguis intus retentus supprimitur, peius est; quoniam succedunt vitia, vel secundum vterum, vel secundum totum corpus, vel secundum viscera. Declaro, ex aphor. 57. sect. 5. & cap. 5. lib. 6. loc. aff. Dum supprimuntur mēses, & materia detinetur: progressu temporis materia tumorem efficit, vt & circa ilia tumores obseruentur, quia detinetur materia. Totum etiam quandoque afficitur, cum Galen. com. 1. sect. 1. li. 6. Epid. ca. 9. li. 4. de præsag. e pulsi. nam vi huius suppressionis corpora febre afficiuntur: quandoque etiā hydrope, morbo valde periculoso. Præterea etiam viscera afficiuntur, dum detinetur hic sanguis, si enim petat mammas, succedit furor, & læditur pars

Prognost.

Prognost. differentiarū a forma.

princeps, nimirum cerebrum, aph. 40. sect. 5. quod non semper, sed quandoque contingit; imo raro id accidit, secundum Gal. in com. quia sanguis suppressus est admodũ feruens, vt non possit regi a calore mammarum, & non possit in lac conuerti; quo fit, vt sanguis hic feruens euaporet in caput, & furorē efficiat. Ex his constat quid prædicendum sit merito differentiarum, quæ capiuntur a forma. Considerari etiam debet subiectum, vterus. Si enim fęmina non peperit, deterior est mensium suppressio, quam si peperit, lib. 1. de morb. mul. nam vterus in fęmina quæ nondum peperit, non est ita solitus impleri; quare, si repleatur ob sanguinem menstruum, eo magis affligitur. Contra, si mulier peperit, quia solitus est vterus impleri, non ita afficitur. Quare, quod proponitur ab Hippo. de prognostico, referendum est ad vterum, ad locum affectum. Caussa efficiens, est morbus, vel error externus. Cæteris paribus, deterior est affectio, si fiat ratione morbi; sed non semper: nam si v. g. contingat vt supprimantur menses ob defectum sanguinis, qui deficiat ob febrem hecticam, ob phthisin; nulla est spes salutis, quamuis hæc suppressio fiat ob errorem externum. Quoad morbos: hi possunt esse natiui, vel ascititij, c. vlt. l. 3. sympt. caus. Cæteris paribus, peior est suppressio, quæ procedit a morbo natiuo. Sed præterea cũ morbus possit esse multiplex: quoad densitatem, non est impossibile hanc remouere, licet enim calefacere: verum difficilius euadit negotium, si cum densitate coniuncta est durities. Quoad obstructionem, facilius remouetur malum, si fiat a materia copiosa, quam si a crassa, aut viscida. Quoad coalescentiam, impossibilis est curatio: non possunt deleri cicatrices. Quoad constipationem; curari potest: nã & caro adiecta, & pellicula potest abscindi. Quoad cõpressionem; si fiat a tumore; pro discrimine tumoris varium est prognosticum, vt diximus in doctrina de tumore ventriculi. Si procedat a pinguedine; potestis præsentem pinguedinem facile absumere. Sed si a principijs generationis ortum habuerit pinguedo; sæpe huiusmodi fęminæ steriles permanent, quia menses supprimuntur. Quoad subsidentiam, potest vterus in pristinam sedem reduci: nisi forte malum originem ducat a fractis vinculis, quia tunc actum est. Si fuerit robur: curari potest: quia non est impossibile refrigerare & humectare, & imminuere robur illud conceptioni infensum. Hippocrat. lib. 1. de morb. mul. ait, si mensium suppressio perseueret per sex menses, & non remoueatur ante sextum mensem; non esse possibile, vt feminæ restituantur. Sed refragatur experientia, & Gal. com. 29. sect. 3. l. 6. epid. Responsio est: Hippocrates loquitur de fęmina, quæ patitur delirium, anxietates, obmutescentiam, aut defectum insignem, sitim, & alia id genus sæua symptomata: fieri enim tunc non potest, vt malum hoc vltra sex menses producatur, quia non possunt adeo sæua symptomata tolerari. Si autem menses supprimantur, neque hæc symptomata fiant, mensium suppressio, perdurans vltra sex menses, potest tamen amoueri. Quod de morbo dictum est, idem de errore externo dicendum, si enim v. g. menses supprimãtur ob copiosum sanguinem, non est difficile: maior est difficultas ob defectum, ob qualitatem, ob impetum.

Prognost. differentiarum ab efficiēte caussa.

Curatio. Venęsectio.

Galenus loc. citato gloriatur se curasse mulierem illam venæsectione: cui, licet emaciatæ, venæ tamen fuerũt repletæ: ideo Gal. venam secuit, & sanguinem eduxit vltra ℔. iij. nam dum hoc malum non fit e defectu sanguinis, sed ex redundantia, vena est secanda, quia sanguis in hoc casu habet rationē vehementis: nam licet quandoque non noceat mulieri, habet tamen rationem vehementis, quia prohibet conceptionem. *Vsus. Quoad quantum agendum*: si redundet sanguis ad ℔. iij. est etiam rationi consentaneum, vt vt in hac quãtitate educatur. Sed Gal. loc. cit. euacuat sanguinem secundum hanc rationem, vt tribus vicib. sanguinem educat: prima vice ℔. j. ß. secunda ℔. j. tertia ℥. viij. Hic Gal. insinuat rectam administrationem sectionis venæ, penes quantitatem: vult enim Gal. secandam esse venam non vnica vice, sed plurib. quia sanguis ille in fęmina redundans, non erat summæ actionis, quia actu non efficiebat morbum, sed poterat efficere, & præsertim in fęmina emaciata, in qua vires quidem erent validæ secundum solida, non tamen secundum carnosum genus. Tutius ergo erat vacuationem partiri, & ratione virtutis, & potissimum ratione sanguinis, quia actio non erat summa. *Quomodo*. Foramen non fiat angustum, quia sanguis menstruus est crassus, vt difficulter egrediatur per foramen angustum. Et hoc de modo. *Quoad tempus*: in suppressione mensium, Medici fere omnes hoc obseruant, vt venam aperiant prope tempus mensiũ, per 3. aut 4. dies ante tempus mensium. Galenus interdum venam aperit indifferenter quolibet tempore, interdum per 3. aut 4. dies ante menses. c. 11. & 18. l. de cura. per venæsectionem. Medici etiam per 10. aut 15. dies ante tempus mensium secant venam brachij. Quare sciendum, quando agendum sumi a præsentia indicantis, id est, a sanguine. In suppressione mensiũ adest præsentia indicantis, & prope tempus mensiũ, & procul ab eo. Dum menses supprimuntur; sanguis in corpore redundat omni tempore. Cur igitur vena inferior secatur prope tempus mensium; vena superior alio tempore? Resp. Sanguis in hoc malo dupliciter a medicis perpenditur: primo, vt quiescit: secundo, vt mouetur. Quiescit, procul a tempore statuto mensium: mouetur autem prope tempus mensium. Licet igitur semper adsit præsentia sanguinis: tamen sanguinis præsentia, vt consequitur sanguinis essentiam, vt mouetur; hæc præsentia non est semper, sed locum habet prope tempus mensium, quia eo tempore mouetur sanguis: at sanguinis præsentia, vt consequitur essentiam sanguinis quiescentis: hæc præsentia locum habet, non in imminentib. mensibus, sed procul a tempore mensium. Galenus ergo respiciens ad præsentiam motus, id est, ad sanguinem, quatenus mouetur; secat venam per 3. aut. 4. dies ante tempus mensium, quia tunc sanguis agitari incipit: &, si negligentia, vel inscitia medici non fuerit vena secta per 3. aut 4. dies ante menses, licet etiam eo tempore, quo menses incipiunt, venam secare: potius tamē secundum Galenum, ante mensium tempus vena aperienda, Gal. etiam cap. 5. lib. 9. meth. eo tempore quo menses diminute fluunt, venam aperit: quia tum adest præsentia sanguinis, vt mouetur. Nec propterea improbandi sunt practicantes, dum venas alio etiam tempore aperiunt: quia adest præsentia sanguinis quiescentis. *Quoad vbi agendum*. Gal. cap. 11. lib. 13. meth. & c. 11. ac 18. l. de cur. per venæsectionem probat sectionem venæ infernę. Aetius secat venam non modo pedis, sed etiam brachij. Vbi agendum, indicatur a subsistentia sanguinis, quæ duplex est in suppressione mensium: alia consequitur essentiam sanguinis vt mouetur, alia vt quiescit. Si respiciamus ad subsistentiam sanguinis qui mouetur: venæ infernæ secandæ sunt: & huc auctores illi respexerunt: secant enim venam vel tempore mensium, vel prope menses: vnde patet eos tunc loqui de venæsectionē, vt respicit sanguinem qui mouetur. Si vero respiciamus ad sanguinis subsistentiam, vt consequitur sanguinē quiescentem, sanguis quiescit supra iecur in toto corpore, ideoq; ad vacuandum sanguinem superfluum quiescentem, vena brachij secanda, per quam prompte & facile sanguis euacuatur.

Quoad Cucurbitulas, & primum scarificatas Galen. c. 18. l. de cur. per venæsectionem, inquit, aduertendum esse, an mulieres sint vel nigræ, & graciles, vel albæ & carnosæ. Si enim nigræ sint & graciles, venem esse secandam, si albæ & carnosæ, cucurbitulas scarificatas esse applicandas. Venæsectio est materia remedij

remedij vehementis, vacuantis sanguinem quemcunque, idest, crassum & tenuem. Cucurbitulæ autem scarificatæ sunt materia remedij debilis, vacuantis sanguinem potissimum tenuem. His ita positis, si fœmina nigra & gracilis patiatur mensium suppressionem, probatur venæsectio, & interdum cucurbitulæ scarificatæ: si autem fœmina alba & carnosa, nō probatur venæsectio, sed solum cucurbitulæ scarificatæ. In nigra enim fœmina redundat sanguis crassus, qui potest per venam sectam euacuari: adest indicatio, nihil est quod prohibet: vnde Galenus recte probat venæsectionem. Si tamen contingat nigram fœminā esse debilem, vt venæsectio ob virtutis imbecillitatē prohibeatur; licet cucurbitulas scarificatas applicare. Neque hoc aduersatur Galeno: is enim in nigra probat venæsectionem seruatis seruandis, idest, dum non adsunt prohibentia, nimirum virtutis debilitas. Si sanguis supprimitur in fœminis albis, indicat sui vacuationem: virtus etiam potest esse robusta: nec.n. fœmina alba semper est ita debilis, vt prohibeat venę sectionem, præsertim quia fœmina alba, alijs morbis laborans, sustinet venæsectionem brachij, in qua virtus magis robusta requiritur, quam in sectione venæ pedum. Quod si ergo virtus potest esse robusta, cur Galen. venæsectionem improbat? Hoc proposuit Galenus, quia cognouit adesse indicans, sed præterea ēt adesse prohibens, quod est, non quidem virtus totius, quæ robusta esse potest, sed exilitas venarum: in alba enim fœmina, venæ sunt angustæ, latentes & profundæ, præsertim secundum crura: vnde vena aperiri non potest. Sic etiam Gale. loquens de sectione venarum cubiti, in affectibus iecoris, dicit secandam esse basilicam, dummodo appareat, at si nō appareat, secandam esse mediam. Sic etiam cum in fœmina alba & carnosa vena sit angusta & recondita; iure cucurbitulæ potius applicantur. Quoad *modum* administrationis: Si mulier nigra & gracilis, in qua venæ appareant, sit imbecillis, vt prohibeatur venæsectio: huius loco cucurbitæ scarificatæ adhibendæ: & cum in ea fœmina exsuperet sanguis crassus, cuius passio est difficilis, & summa resistentia: ab hac difficili passione indicatur modus, beneficio cuius crassus etiā sanguis egrediatur: quod consequi possumus, si ante appositionem cucurbitulæ fomētis per tempus aliquod partem foueamus, spongia madefacta in aqua calida moderate, & expressa: sic enim funditur sanguis, vt facilius egrediatur. Cucurbitulæ non scarificatæ in suppressione mensium proponuntur a Gal. cap. 19. lib. 13. meth, vbi ait, cucurbitulas non scarificatas, esse applicandas cum magna flamma pubi & inguinibus, post corporis inanitionem. Proponit Galenus rectam administrationem harum cucurbitularum, penes *quantum, quando & vbi*. Ob difficilem enim passionem sanguinis suppressi, applicantur cum copiosa flamma. Et quidem post corporis inanitionem; quia materia replens totum, sui præsentia prohibet administrationem cucurbitularum. Locus indicatur a sanguinis subsistentia: ideoque, siue in alias partes sanguis moueatur, siue in vterum impetum habeat, sed imbecillum: inguinibus ac pubi applicandæ sunt cucurbitulæ, tanquam materia remedij uel adiuuantis, vel reuellentis: adiuuantis, dum sanguis in uterum fluit, sed motus est imbecillus, qui adiuuandus est: reuellentis, cum tempore mensium sanguis non fertur ad uterum, sed in superiores partes mouetur.

Cucurbitulæ siccæ.

Quoad hæmorrhoides: oportet cognoscere, num liceat applicare hirudines hæmorrhoidibus. Hirudines igitur appositæ hæmorrhoidibus, sunt materia remedij deriuatorij, idest, euacuantis sanguinem, qui residet circa uteri regionem: non tamen hic sanguis est impactus, alias materiæ deriuanti non cederet. Hæc ergo cum sit natura hirudinum: dubitatur num earum tutus sit usus. Galen. enim cap. 8. lib. de præcognit. ubi proponit historiam uxoris Boethi, quæ

Hæmorrhoides.

A muliebre profluuium patiebatur, probat materias deriuantes, euacuationem per lotium, per sedem, & proponit etiam euacuationem per hæmorrhoides. Hic loquitur Galen. non de profluuio sanguinis menstrui, sed de profluuio muliebri, idest, humoris non sanguinei. Quare in mensium suppressione non potest probari materia deriuans: magis enim menses supprimerentur: si enim materia deriuans remoratur fluxum mensium, ergo non conuenit in suppressione. At Hippoc. aph. 33. sect. 5. ait in suppressione mensiū, si sanguis fluat e naribus, bonum: & Galen. in comm. ait, non tantum bonum esse sanguinis euacuationem per nares, sed etiam per aluum, & proinde per hæmorrhoides. Ergo hirudines probari videntur. Ego huius sum sententiæ, dum menses sunt suppressi, & præsertim eo tempore quo menses fluere deberēt, nequaquam hirudinibus dari locum; potius enim per deriuationem prohiberetur fluxus, quam adiu-B uaretur. Notandum igitur, si respiciamus ad conceptionem & conseruationem speciei, ad quam ordinatus mensium fluxus requiritur: non probari hirudines. Et huc respexit Galenus: volens enim vxorē Boethi fœcundam reddere, vsus est remedijs deriuantibus, ad adimendum illud muliebre profluuium, quod erat in caussa sterilitatis. Si respiciamus salutem fœminæ, non conceptionem: expedit vt applicētur hirudines, vt sanguis euacuetur; sicut enim prodest fœminæ, vt sanguis educatur per nares, ita etiam prodest, vt per hæmorrhoides euacuetur, si per vterum fieri nequeat.

Sequitur materia medicinalis: quæ respicit Locum affectum, & Caussam efficientem. De medicamentis locum affectum respicientibus, agemus in sermone de læsa conceptione. Caussa efficiens, est Morbus, vel Error externus. Non agemus hic de medicamentis remouentibus morbos: siue enim sit intemperies, C siue tumor, &c. medicamenta peti possunt e doctrina affectuum ventriculi. Error autem externus, licet multiplex esse queat, nos tamen loquemur de medicamentis quæ respiciunt sanguinem, vt est crassior, viscidior, immobilis, & sic loquemur de medicamentis prouocantibus menses. Quia autem non tuto licet uti prouocantibus menses, nisi corpus expurgetur; ob id quædam monebimus circa lenientia & purgantia. De præparantibus enim sæpe alias dictum fuit.

Medicamenta.

Quoad lenientia, Gal. c. 18. lib. de euacuatione per venæsectionem, & c. 3. li. 8. κ. τόπ. potissimum probat *species hieræ simplicis*: quia non modo habent uim leniendi aluum, expurgandi primas superfluitates, ratione aloes, sed etiam prouocandi menses, ratione aromatum. Quare interdum exhibitione specierum hieræ & aluus lubrica redditur, & sanguis etiam per uterum effluit. Quoad *quando agendum*, Galenus D exhibet hieram illico post balneum, & eo tempore, quo fœminæ virtute balnei caliditatem percipiunt. Ne tamen fœmina sit repleta: quia tūc ui balnei uteri partes laxæ euadent, uterusque replebitur, & succedet inflammatio. Hieræ igitur species eo tempore probantur, quo adest præsentia indicantis, & nil prohibet: sanguis suppressus, indicat: repletio totius prohibet. Quare totum prius expurgandum. Ergo inter initia ad leniendum aluum detur hiera, prætermisso balneo: corpore autem expurgato, licet uti speciebus hieræ illico post balneum.

I. Lenientia.

Quoad soluentia: practici proponunt *magnas hieras, vt Hermetis, Archigenis, Logadij, Rufi*: quibus tamen non indifferenter vtendum. Si enim in corpore fœminæ exsuperat non tantum pituita, sed etiā bilis flaua, vel atra, licet uti omnibus hieris propositis, excepta hiera Rufi, præsertim sola, quę probatur in succo pituitoso: priores enim hierę non modo recipiunt *colocynthidem, sed etiam veratrum nigrum, & scammonium*, & propterea his utendum, dum omnes

II. Purgantia.

succi exsuperant: efficacissima est hiera Hermetis, quæ colocynthidem, helleborum, & scammonium in maiori quantitate suscipit. Hiera Rufi, seu diacolocynthidos, probatur dũ sola pituita exsuperat. Quo ad *rectam administrationem*, & primum quoad *quantum agendum*, summa dosis, secundum Aet. cap. 111. li. 3. est ℥. ß. minima ʒ. j. Paullus c. 71. li. 3. monet summam dosin esse ʒ. ij. minimam ʒ. j. ß. Vt autem pateat, quinam auctor sit imitandus: sciendũ medicamentorum dosin esse summã, mediam, & minimam, pro varia conditione actionis principaliter indicãtis, idest, succi peccantis: summa enim actio indicat summam dosin. Sed hoc modo nõ dirimitur lis inter Paullum & Aetium. Quare tutius imitari possumus Paullum; cum hæc medicamenta solutiua sint violenta. Quod si Aetij partes tueri placeat; dicendum, sermonem de hieris magnis duplicem esse potest: loquimur enim de pharmacis aut fermentatis, aut non fermentatis. Per fermentationem medicamenta secũdum suas uires non parum refringuntur: ideoque Aetius respicit ad hieras fermentatas, quarum vires refractæ sunt, ut summa dosis esse queat ℥. ß. Paullus autem respicit ad hieras recens confectas, in quibus cũ medicamẽta proprias vires seruant, tutius summa dosis statuitur ʒ. ij. Hoc uerum esse testatur theriaca, quæ recens stupefacit, antiqua vigilias excitat, ob opium fermentatione refractum. Quoad *quando agendum*, Hippocrates purgans mulieres mensium suppressionem patientes, monet aduertẽdum esse, an purgatio fiat per vomitum, vel per aluum. Si fiat per vomitum, ante pharmacum non adhibet vtero fomentum: si per aluum, antequam pharmacum propinet, fomentum vtero adhibet. Dum enim per vomitum euacuatio est instituenda, materia mouetur sursum, & fomentum quod vtero admouetur, est in caussa, vt materia deorsum impetum habeat: fomentum enim vt habet vim laxandi, sui præsentia prohibet, quo minus vti liceat vomitorio. Quare recte statuit Hippocr. dum exhibetur vomitorium, nequaquam fomentum esse adhibendum. Dum autem per aluum vacuare volumus, adest præsentia indicantis, materia noxia, quæ deorsum mouetur; quem motum etiam adiuuat fomentum, quatenus in caussa est, vt materia deorsum mouetur, quemadmodum etiam pharmacum: vnde natura non defatigatur duplici & contrario motu. Sed quare Hippocrates primo vtitur fomento, deinde pharmaco purgante? quia fomento vterus laxus redditur, quæ laxitas est in caussa, vt etiam materia purganda fundatur, non ita hæreat, & ob id facilius a pharmaco attrahatur. Et quia hieras magnas non modo ingrediuntur soluentia, sed etiam aromata; fit vt non modo fiat purgatio per aluum, sed quandoq; etiam menses prouocentur: & præsertim, si adhibeatur fomentum laxans vterum.

Ipse quoq; Paullus hierarum dosin perfectã statuit ℥. ß, cap. 8. lib. 6.

III. Ducentia menses.

Sequuntur medicamenta prouocantia menses, & ea quæ sunt vehicula. Menses ducentia, sunt tenuis substantiæ: eaque vel Calida, quæ validiora sunt, vel Frigida, quæ imbecilliora. Frigidis interdum propter febres, vel alios affectus calidos est vtendũ, vt sunt *capilli Veneris, virides tamen, polytrichum, & potissimum radices oxalidis syluestris: nam domesticæ oxalidis radices menses cient debiliter*. Calida probat Hippocrates in libro de superfœtatio. quorum alia sunt vehementissima, alia minus vehementia. Vehementissima extremis morbis competunt, vt *aluum Aegyptiacum, cantharides, colocynthis, elaterium, flos æris, lac ficus, tithymalus, album veratrum, euphorbium*. Hoc tempore morbi non curantur, quia medici sunt nimis timidi, nec vsurpant præterquam pulegium & capillum Veneris. Minus fortia ab eodem Hippocrate probantur, lib. secundo de morb. mul. vt *myrrha (vnde Rhases probat trochiscos de myrrha) item piper, sal, xiphium & gladiolus, cuius succus mirabilis est, & satis vehemens, non vehementissimus*. In libro autem de superfœtatione pariter inter minus fortia ab Hippocrate probatur *radix ari, artemisia, bulbus ciclaminis, cuius & radice & folijs vti licet: item cardamomum, castorium, nitrum, peplus, scilla: vnde trochisci e scilla a plerisque laudãtur: item staphisagria, thapsia*. Galenus capite decimooctauo, libro de curatione per venæsectionem, similiter inter minus fortia probat *sabinam, dictamum Creticum. Aetius addit, thlaspi, nigellam, feniculum, daucum, petroselinum*. Mediocria sunt secundum Hippocratem, *semen anethi cupressus: non autem exhibeantur baccæ cupressi*. Galenus loco citato probat *calaminthăm, pulegium, apium, petroselinum. Huius sunt farinæ cappares, chamædrys, betonica, rubia, scordium, asarum, pæonia, baccæ fraxini: probatur etiam rectus vsus foliorum & radicum mercurialis, quod mirabile est medicamentum*.

Vehiculi rationem habent dulcia & odorata. Inter dulcia vtendum *saccharo, melle, vino dulci, liquiritia, passulis, malua, & althæa*. Odoratis etiam uterus delectatur: vnde practici miscent *ambram, moschum, galliam moschatam, & aromata*: nam aromata tum ratione suauis odoris, sunt vehiculum reliquorum, tum propria ratione menses possunt prouocare ob caliditatem & tenuem substantiam.

Rubia ad[...] stringit: quod iuni[...] res obseru[...] rũt medic[...]

Hactenus de medicamentis cientibus menses: dicendum de recta eorum administratione. Quoad *quantum agendum*: pro varia actione principaliter indicantis sanguinis suppressi, varia dosis probatur. Si enim summa sit actio, medicamenta in summa dosi sunt administranda: vnde Rhasis præscribit: *Recipe trochisc. de myrrha ℈. iiij. decocti seminum iuniperi ℥. viij. fiat potio*. Hæc est summa dosis: nostro enim tempore trochisci dantur ad ℈. ß. vel ad ℈. j. unde uitia nõ curantur. Quod si *decoctum e seminibus iuniperi paretur cum melle, vel sacchar*o, adhuc efficacius erit medicamentum, quia minus difficulter permeabit ad uias uteri. Hipporates in libro de superfœtatione probat hoc medicamentum: *Recipe tædæ minutim concisæ, quæ pinguis sit: nam quo pinguior, eo melior, ℥. j. sem. apij, cumini Aethiop. an. ℥. ß. thuris ʒ. ij. coquantur e vino odorato dulci. Dosis sit moderata*. Galenus lib. 2. de antidot. præscribit: *℞. dictami Cretici ʒ. j. poly montani ʒ. j. ß. piperis longi ʒ. ij. rutæ syluestris ʒ. iij. scordij ʒ. j. ß. fiat puluis tenuissimus: ℞. pulueris huius ʒ. j. mulsi ℥. viij. fiat potio*. Et hæc etiam est magna dosis. Merito autem proponitur vinum mulsum, quia ratione dulcedinis facile permeat ad vias uteri. Non propono libros de medicinis facile parabilibus, quia sunt suspecti, licet quædam in ijs reperiantur efficacissima remedia. *Modus agendi* varius probatur, pro uaria conditione passionis sanguinis suppressi. Galenus capite 18. libro de curat. per uenæsectionem, probat ut medicamenta redigantur in puluerem tenuissimũ: sic enim administrata medicamenta efficacius agunt in sanguinem, ut sanguis non ita resistat, sed magis cedat. Galenus etiam comment. aphorism. 36. sectio. 5. & alibi probat, linimenta, fomenta, pessaria, & suffumigia. Præ omnibus autem modis probantur suffumigia, aphorismo. 28. sectio. quinta: sic medicamentum efficacissime agit, & ipse etiam suffitus aromatum muliebria ducit, & maxime confert, dummodo non adsit grauitas capitis: hebescit enim vis medicamentorum in transitu, dum exhibentur forma pulueris, potionis, pilularum, boli, antequam perducantur in uterum, quod non fit, si modo suffumigij administrantur. Præterea hęc medicamenta, quæ in potu uel bolo exhibentur, cum sint calida (nam menses ducentia sunt calida) sępe transitu suo lædunt iecur calidius, ideoque tutius magis conuenit suffumigium: quia sępe menses supprimuntur ob sanguinis crassitiem, qui crassus sanguis generatur in iecore calido. Anteponitur etiam hic modus re quis, secundum Galenum: quia reperiuntur quędam

'Οχήματα [...] eorum qu[...] menses pr[...] mouent. Recta adm[...] nistratio eo[...] rũ quę men[...] ses ducunt.

dam fœminæ, quæ non permittunt clysteres, pessa- A
ria, admittunt autem suffumigia. Suffumigium etiam magis penetrat. Est ergo hic modus vtilissimus, & nihil est quod prohibeat, præterquam capitis imbecillitas: sunt enim fœminæ, quibus cerebrum facile turbatur ab aromatibus. In administrando autem suffumigio duo notanda, secundum Galenum: primo, vt cingantur fœminæ: deinde, vt fumus per cannulam ascendat in ceruicem vteri: ita enim suffumigium nõ facile petit caput. Quoad *quando agendum*, secundum Hippocratem, menses ducentia sunt administranda post corporis purgationem: materia enim totum replens, prohibet; quia euocans menses vel non posset permeare; vel, si posset permare, secum duceret materiam totum replentem, cum detrimento fœminæ. Et debent hæc medicamenta administrari per plures dies, ante prandium per quinque horas, & illico post balneum. Per plures dies exhibet B
Hippocrates: quia sanguis suppressus ob crassitiem & visciditatem ita est contumax, vt diu sit præsens: quare, cum per plures dies perseueret præsentia sanguinis, per plures etiam dies medicamenta sunt administranda. Exhibet etiam Hippocrates per quinque horas ante prandium, quia cibi præsentia prohibet: mortiferum enim est mẽses ducentia, & quidem valida, exhibere, nisi ventriculus cibis sit vacuus, vel cibus exacte sit concoctus: alias enim chylus crudus, vi medicamentorum menses ducentium, traheretur in venas, in iecur, in vterum; vnde menses magis supprimerentur. Illico a balneo Galenus administrat, quia illico a balneo non adest præsentia prohibentis (nam suppono balneum administrari post purgationem totius, ieiuno & vacuo ventriculo) & adest permittens, quod coindicat hoc medicamentum, nimirum laxitas vteri; quia laxus vterus facile admittit hæc medicamenta: laxatque cutem vi balnei. Hippocra- C
tes autem incipit a leuioribus, & postea fortibus vtitur: deinde rursus leuioribus, & mox fortiorib. &c. quæ vicissitudine quadam continuat. Respicit enim ad sanguinem suppressum vehementem: & proinde ad indicantia & remedia vehementia. Nam si malum esset debile, non liceret vti vehementioribus, sed debilioribus tantum: quia debet esse proportio inter medicamenta & affectus præter naturam. Vtitur autem permutatis vicibus, primum debilibus, deinde fortibus, &c. quia respicit non modo ad præsentiam indicantis, sed etiã ad præsentiam prohibentis, ad virtutem, quæ interdum prohibet, interdum permittit. Dum medicamenta fortia sunt adhibenda, natura, seu virtus ea non facile sustinet, nisi aliquantisper assuescat: quare primum mitiora sunt exhibenda: & progressu temporis fortiora, dum non amplius adest prohibens: tunc enim adest præsentia indicantis vehementissimi, & virtus assueta permittit. Post D
fortia Hippocr. rursus vtitur debilibus: quod bifariam fieri potest, primo, vt in debilibus istis permaneamus vsque ad remotionem mali: deinde, vt ijs nõ insistamus vsque ad finem mali, sed aliquo tempore leuibus vtamur, postea rursus fortioribus. Et hic vterque modus in praxi obseruandus est: non tamen indifferenter. Si enim contingat, vt post fortia medicamẽta maxime imminuatur vehementia affectus morbifici, & sanguis debilis reddatur: tunc sufficit post fortia vti debilibus, ad finem mali: quia adest præsentia indicantis debilis, non vehementis. At si contingat, vt post fortia sanguis adhuc vehementiam conseruet, necessarium est vicissim vti debilibus & fortibus: debilibus quidem vtendum, quia virtus non permittit assiduum vsum vehementium: potest enim eum aliquandiu perferre, sed non longo tempore. Quare gratia virtutis prohibentis non possumus perseuerare in vehementibus; sed cogimur vti debilibus. Quia autem perseuerat vehemẽtia indicantis: dum natura aliquod robur accepit, rursus, secundum Hippocratem, fortibus vti licet, quia non adest præsentia prohibentis. Quoad *vbi agendum*. Hęc medicamenta possunt per os exhiberi, & extra applicari circa regionem vteri, pro indicantis subsistentia. Medicamenta fortissima, vt *euphorbium*, *elaterium*, *squama æris*, *succus tithymali*, non sunt exhibenda, sed applicanda. Licet enim vbi agẽdum indicetur a subsistentia sanguinis, virtus tamen quandoque permittit, quãdoque prohibet. Virtus oris ventriculi, & partium infernarum prohibet, vt nequaquam hæc sint per os exhibenda: virtus autem vteri, & præsertim secundum partes cutaneas, permittit. Odorata vtero applicanda, non naribus, quia hoc indicantis subsistentia requirit: sanguis enim, qui inclinationem habet ad partes infernas, indicat remedium adiuuans, non reuellens: dulcia ergo, quia attrahunt ad inferas partes, iccirco partibus infernis applicanda sunt, non naribus.

Diæta.

Victu attenuante Galenus plerosque liberauit. com. aph. 36. sect. 5. quod accipiendum, non de qualibet suppressione mensium, sed de illa, quæ fit a crasso & viscido sanguine. Quisnam sit hic victus, alias dictum est. Iam notandum circa condimenta: quamuis in *aceto* vis sit attenuãdi, id tamen vitandum esse, quantum fieri potest, quia infensum est partibus neruosis, & vtero, com. 36. lib. 3. vict. ac. Quare cibi vel non condiendi sunt aceto, vel exiguo, nec admodum potenti. Condiendi autem sunt cibi dulcibus, quorum virtute ciborum facultas facile perducitur ad vterum. Sed dulcibus his tantum vtendum vt condimentis, & vehiculis, non vt cibo, id est in parua copia: nam fœminæ quæ hoc malum patiuntur, frequenter obnoxiæ sunt iecoris, lienis, & viscerum obstructionibus, quæ a dulcibus copiosis magis obstruuntur, & in tumorem attolluntur. Quoad *quando agendum*. Galenus cap. 18. lib. de cur. per venæsectionem, probat victum attenuantem, per 8. vel 9. dies ante tempus statutum mensium. Indicans enim, nimirum sanguis pręter naturam cohibitus per 8. vel 9. dies ante statutum tempus mensium, indicat propellendum esse sanguinem ad vterum, vt egrediatur. (*Indicans hoc loco non est virtus, quæ indifferenter præsens est, & his diebus, & alijs, sed sanguis suppressus.*) Vnde hoc tempore sanguis adest, qui impetum habet in vterum, qui impetus naturalis est, sed imminutus, & proinde adiuuandus: quare indicat remedium adiuuans hunc motum, cuius materia est victus attenuans, quo vtendum hoc tempore, quia adest præsentia sanguinis, qui impetum habet in vterum, sed imminutum.

CAPVT II.

De Immoderato sanguinis per vterum profluuio.

Generatio; Definitio.

AD generationem huius vitij necessarium est, vt aliquod noxium occurrat venis vteri; vi cuius vteri venæ non possint sanguinem continere, vnde per vterum effluit in maiori copia, quam decet. Profluuium ergo sanguinis immoderatum, est exiens sanguinolentum immoderatum vteri, dependens a lęsa retentione venarum vteri. Forma exiens sanguinolentum immoderatum. Exiens dicitur: ad differentiam excrementi, quod detinetur: sanguinolentum dicitur: ad differentiam exeuntis, quod non est sanguis, vt fit in profluuio vterino & muliebri, vbi egreditur materia a sanguine diuersa. Dicitur immoderatum; quia sanguis egreditur in maiori quãtitate, quam decet: ad differentiã profluuij sanguinis secundum naturam, in quo est exiens sanguinolentum, sed moderatum: item hoc dicitur ad differentiam profluuij præter naturam, vt est stillicidium mensium, stillicidium sanguinis per vterum; egreditur enim exiens sanguinolentum, sed in minima copia.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est læsa retentio vasorum vteri. Quamuis autem per terminos formæ & subiecti, definitum satis limitatum videtur; caussam tamen efficientem etiam apponi necessarium fuit, qua scil. malum hoc distinguitur ab eo fluxu sanguinolento & immoderato per vterum, qui interdum fit, dũ menses suppressi sunt vel imminuti per duos aut tres menses, & postea quarto mense, v.g. præter consuetũ naturæ ordinem sanguis per vterum effluit in maxima quantitate, idest, in maiori, quam deceat pro consuetudine mulieris, vt si v.g. solita sit fœmina singulo mẽse euacuare sanguinem ad ℔.j.ß. euacuet ad ℔.iiij. Hoc sane est exiens sanguinolentum immoderatum vteri, sed aliam habet efficientem caussam, nim. robustã expultricem venarum vteri, cui, secundum naturæ leges, cedit retẽtrix. At nostri mali propositi caussa efficiens, est læsa retentio. Læditur autem retentio necessario ob læsionem facultatis, idest, ob morbos, non ob errorem externum. c. vlt. li. de diff. sym. c. 2. li. 3. de cau. sympt. c. 2. li. 5. meth. sicut etiam docuimus in fluxu sanguis narium, & de sputo sang. Morbus est triplex, diapedesis, anastomosis, diæresis; & proinde in via, in meatu, in soluta vnitate. Fiunt aũt hi morbi quandoq; ob noxas præcipuas vteri, quandoq; ob vitium, qđ principaliter pertinet, vel ad totum corpus, vel ad sanguinem; vnde merito dicit Gal. profluuium hoc fieri vel vitio Vteri, vel Sanguinis: com. apho. 57. sect. 5. quia nõ respicit ad vitia communia immediata, sed ad vitia principalia, ad vitium in quod medicus consilium dirigere debet.

Læsio retentricis vteri.

1. Quoad vitia vteri, potiss. locum habet anastomosis, & diæresis. Anastomosis, idest reclusio orificiorum venarum fit ob immoderatum vsum balnei relaxantis, ob fomentum relaxans vero adhibitum; quandoq; etiam ob immoderatum coitum. Diæresis & soluta vnitas, vt monet Hipp. l. 2. de mor. mul. fieri solet in difficultate partus: nam vasa quandoq; disrumpuntur, quandoq; etiam in partu aliquid noxium relinquitur in vtero, quod putrescẽs, acre & mordicans euadit, vt solutam vnitatem, imo vlcus efficiat: vnde, si venæ abradantur, hoc malum producitur.

2. Quoad vitia totius: vi malorum totius, vterus secundum venas affici potest quolibet morbo, e propositis, s. anastomosi, diæresi, diapedesi, idest, immodica laxitate & raritate tunicarum venarum. Nã dum totum afficitur, vt paruo sanguine repleatur (quod potiss. fit, vbi fœmina male habet secundum ventriculum, vbi iecur languet) fieri potest, vt in toto colligatur vitiosus sanguis, qui, cum a toto detineri nequeat, protruditur ad vteri vasa: vnde, si tenuis est, fit diapedesis; si copiosus & impetuosus, fit anastomosis: si acris & mordax, diæresis.

3. Quoad vitium sanguinis; pariter a sanguine vitioso, citra totius lãguorem, omnes hi morbi oriri possunt. Si enim sanguis fuerit tenuior, per diapedesin effluit: si copiosus, per anastomonsin: sin acris, salsus, mordax, per diæresin, quia ab hoc sanguine vnitas soluitur.

Differentiæ

Quoad differentias, quæ sumuntur a forma: exiens hoc sanguinis varium esse potest, prout varium est, quod egreditur. Varium autem esse solet, præsertim in ratione misti, & proinde secundum Substantiam, & qualitatem. Secundum Substantiam, seu formam, vel est Putridum, vel Non putridum. Secundum qualitatem: hæc est Recondita, vel Euidens: & secundũ euidentem, exiens hoc vel est calidnm, vel frigidum: vel tenuius, vel crassius: vel huius, vel illius odoris, coloris. A subiecto non sumuntur differentiæ: nam idem est locus affectus: nisi quis forte dicat, venas vteri affectus esse, vel dextras, vel sinistras. A caussa efficiente malum hoc fit ob noxam vel Vteri, vel Totius, vel Sanguinis.

Signa in genere.

Malum hoc in genere facile cognoscitur: quia oculis sanguis egrediens conspicitur, & quidem in magna copia. Porro secundum Galen. c. 5. l. 6. loc. aff. profluuium sanguinis copiosi, interdum est noxium, de A quo nos hic loquimur: interdum salutare, quod fit a robusta expultrice. Distinguuntur autem mala e tolerantia fœminæ; quæ cognoscitur, tum e Galenõ l. c. tum e mutatione coloris fœminæ, qui fœdus est: itẽ e tumore pedum, vnde & hydrops imminet, item e læsione appetitus, e læsa coctione. Hippo. li. 2. de mor. mul. addit, nos hoc malum cognoscere e colore exeũtis rubro: ad differentiam profluuij muliebris, quod non est rubicundum, sed alterius coloris. Et quia in profluuio muliebri interdum materia egreditur colore rubicundo donata: nã sanguis vteri rubicundus est: ideo Hippocr. addit, præter rubrum colorem necessario materiam egredientem grumescere: ichor autem non grumescit.

Signa differentiarum.

Quoad differentias formales: ex odore sanguis putridus a non putrido distinguitur: aliæ qualitates e colore percipiuntur. Differentias a loco mulier significabit: num scilicet malum sit in parte dextra, vel sinistra. Quoad differentias a caussa B efficiente: oportet cognoscere, an sit diapedesis, anastomosis, vel diæresis. Diapedesis cognoscitur, quia sanguis fluit citra dolorem, & est tenuis, aquosus, vt vix concrescat, præterea in exigua quantitate egreditur, sed per plures dies: vnde hac ratione profluuium est immoderatum, quia copiosus sanguis egreditur: cuius signum est, quod fœminæ non perferunt. Anastomosis cognoscitur, quia sanguis egreditur sine dolore, confertim, & sanguis exiens euidenter concrescit. Diæresis cognoscitur, quia sanguis cum dolore effluit, suntq; signa euidentia solutæ vnitatis. Verum cum sanguis effluat propter morbos, propter læsionẽ retentricis; dictumq; sit, hæc mala fieri ob præcipuũ vitium vel vteri, vel totius, vel sanguinis: hæc vitia principalia ita cognoscentur. Si enim præcipuum vitium ad vterum pertineat: id cognoscetur, v.g. ex ictu, e plaga secundum vterum, e fomentis relaxantib. vtero adhibitis, & reliquis caussis prægressis, iam C propositis. Si vero princeps malum spectet ad totum: id cognoscetur e malo colore totius, & inapetentia, e læsis coctionibus. Notandum autẽ hęc signa quandoq; indicare hoc profluuium in genere: quandoque vero indicare profluuium, vt fit vitio totius. Si primo modo, color fœdus totius, & reliqua proposita vitia non præcesserunt, sed fuerunt subsecuta, v. g. color fœdus totius corporis subsequitur profluuium sanguinis immoderatum, vt hydrops etiam immineat. Sed si hæc signa præcedant profluuium hoc immoderatum: tunc sunt indicia huius profluuij non in genere, sed vt fit vitio totius. Si denique malum precipuum referatur in sanguinem: cognoscetur sanguis vel copiosior, vel tenuior, vel etiã acrior, e proprijs signis: de quibus alias.

Indicationes.

Præsidia sumuntur a Virtute, & a Caussa efficiente. Quid enim locus affectus, seu vterus indicet, dicemus in læsa conceptione. Quoad virtutem; sermo est in præsentia de profluuio immoderato, quod necessario est contra tolerantiam virtutis, quia calor dissoluitur. Profluuium ergo hoc, vt immoderatum, D ratione virtutis, ratione caloris qui dissipatur, indicat remedium concentrans, adstringens, cuius beneficio vniatur calor, qui plus iusto dissoluitur. Præsidia etiam haurienda sunt a morbo: idque dupliciter: primo, vt est talis morbus, & vt potiss. fit a tali caussa: vnde diapedesis, indicat condensans; anastomosis, adstringens, obseruans: diæresis, si simplex, agglutinãs; si mista, idest, si cauitatem habet annexam, indicat remedium nutriens. Quatenus aũt hæc mala fiunt vel ab vtero, vel a toto, vel a sanguine; aliæ oriuntur indicationes. Vitiũ vteri variũ, varia indicat. v.g. si morbi hi procedant a materia putrescente, exsistente in vtero: hæc materia eradicanda. Si fiat vitio totius: oritur indicatio roborandi ventriculum, iecur: horum viscerum intemperiẽ corrigendo per contrariũ. Si fiat vitio sanguinis; varia est indicatio: si enim tenuis sit sanguis, indicatur crassefaciens: si acrior, attẽperans:

Si

Si peccat secundum motum seu impetum; motus simpliciter indicat remedium, beneficio cuius quiescat. Impetus ad vterum indicat reuellens. Nihil dico de sanguine copioso: quia cum profluuium sit superfluum, non adest copia, sed potius penuria sanguinis.

Prognost.

Malum hoc in genere non est despiciendum: quia noxam affert & speciei, & indiuiduo. Speciei: quia turbat conceptionem, dum eam prohibet, vel, si forte fœmina conceperit, solet esse in caussa abortus. Nocet etiam indiuiduo fœminæ, secundum Hippoc. aph.57.sect.5.& Galenum cap.9.lib.4.de presag.pul. fœminæ enim cachexia afficiuntur, hydrope, patiuntur animi defectus, conuulsiones. Si animi defectus fiat in profluuio sanguinis immoderato, est symptoma admodum infensum fœminæ. Si autem eueniat fœminis, vt contingere solet, præ timore nimio, non debemus vsque adeo exhorrescere: modo non fiat ob longam euacuationem. Conuulsio etiam pessima est, vt colligitur e com.aph.56. sect.5. vbi ait: dum conuulsiones fiunt, quando pars neruosa afficitur, has conuulsiones non esse vsq; adeo lethales, quia cerebrum facile compatitur: at, si pars affecta non sit neruosa, & vi huius succedat conuulsio, pessima hæc est, quia cerebrum ducitur in consensum cum parte non neruosa, ob vehementiam affectuum. Quia igitur vterus non est membrum neruosum, sed membraneum; fit, vt dum vtero affecto subsequuntur conuulsiones, hæ sint lethales. Quoad differentias formales, vitium est maioris periculi, si quod egreditur est putridum, virulentum, acre. Quoad differentias a loco affecto, maius adest periculum, si vterus secundum omnes partes afficiatur. Ab efficiente; maius est periculum, si fiat ob diæresin: minus, si ob diapedesin. Cum autem hæc mala fiant quandoq; ob vitiũ vteri, quandoque totius, quandoque sanguinis: facile est perpendere vim horum vitiorum; de quibus alias diximus.

Curatio. Phlebot.

Rhasis venam secat: itemq; Aetius. Rhasis respicit ad profluuium immoderatum, vt sanguis copia non peccet. Et proinde in sermone de indicationib. nihil diximus de imminutione sanguinis. Venæsectio est materia remedij vehementis, sed reuulsorij, indicati a sanguine, peccante non qualitate, sed impetu: & ita impetu, vt vitium hoc sit vehemens, cuius gratia necesse sit cõfugere ad materiam remedij vacuantis reuulsorij vehementis: quod nihil aliud est, quam venæsectio. *Quoad vsum: circa quando* duo sunt obseruanda. Primum, quod Rhasis venam secat non vno die, sed plurib. Hic nõ loquitur de quantitate discreta, quia non respicit ad sanguinem vt copia peccat, sed vt peccat motu. Quatenus ergo peccat secundum motum: eius præsentia (quæ indicat quando agendum) est perpendenda: quæ cum perseueret plures dies, propterea etiam Rhasis per plures dies venam secat. Secundo notandum, quod Rhasis ait, per hebdomadam vtendum esse adstringentibus, & tunc, si profluuium crescat, non esse secandam venam: at, si non crescat, secandam esse venam. Rhasis ergo primum vtitur adstringẽtib. postea venam secat. Aetius contra, primum secat venam postea vtitur astringentib. nam si primo adstringentia vsurpentur, noxa creatur fœminæ, vt hydrops & alia mala immineant. Resp. Vterq; auctor respexit ad præsentiam indicantis. Rhasis quidem respexit ad profluuium immoderatum sanguinis, in quo sanguis in maiori copia, quã decet, est egressus, vt in sanguine peccatum sit solum secundum motum, non a. secundum qualitatem: in quo malo adest præsentia caloris indicantis, qui calor dissoluitur; vt necessarium sit vti adstringentib. beneficio quorum non modo occurrimus calori, sed etiam motui sanguinis, quia adstringentia possunt compescere impetum sanguinis. Quare perseuerante hac præsentia indicantis, licet progredi medicamentis adstringentib. His si non cedat sanguis suo impetu: hic impetus, hoc peccatum in motu est vsq; adeo vehemẽs, vt indicet remedium reuulsorium vehemens, cuius materia est venæsectio. Rhasis igitur, dũ adest hæc præsentia indicantis, & malum non cedit adstringentib. eo tempore probat venæsectionẽ. Aetius vero respexit ad superfluum sanguinis, quod nõ modo immoderatũ est, sed immoderatũ euadere potest. Quod sane imminet ratione & impetus, & copię sanguinis. Ideoque merito copiæ non esset tutum, imo maxime periculosum, ante venæsectionem adstringere: quia peccatum in copia magis potest ad indicandum euacuationem, quam calor ad adstringendum. In praxi ergo procedendum. Si obseruetur sanguinis egressus in maiori copia, quam decet: imitandus est Rhasis: at, si immineat immoderatum profluuium (quod cognoscitur, quia superiorũ simile quippiam contingit) sequendus est Aetius, quia copiosus sanguis non est adstringentibus in corpore detinendus. Quoad *locum*: secandæ sunt venæ cubiti: quia talis est subsistentia indicantis, & præsertim vt subsequitur motum sanguinis.

Cucurbitulæ.

Quoad Cucurbitulas: Hippoc. has applicat nõ modo spatulis, sed etiam cruribus. Aetius etiam scapulis. Cucurbitulæ scarificatæ, in hoc malo, sunt materia remedij indicati a sanguine, vt peccat, non copia, sed motu potius. Quare sunt materia remedij & reuulsorij, & deriuatorij. Cucurbitulæ, vt reuellentes sunt applicandæ scapulis; sic enim sanguis descendens sursum trahitur. Cucurbitulæ a. vt deriuantes applicandæ, sunt cruribus: nã caua vena descendit in lumbos, & in duos ramos diuiditur, qui per crura descendũt, a quibus quædam venæ deducuntur in vterum: ideoque per has fit deriuatio. Auic. hac in parte imitatus est Gal. qui c.8.l. de præcogn. in profluuio muliebri (non sanguinis) probat euacuationem per lotiũ, per sedem, & proinde probat remedium deriuatorium. Cucurbitulæ non scarificatæ probãtur magnæ, & cũ flamma copiosa admotæ mammis. l.2. de morb.mul. aph.50.sect.5.c.19.l.13.meth. quia huiusmodi cucurbitulæ sunt materia remedij reuulsorij, indicati a sanguine, vt impetum habet in vterum. Recte a. modo iam declarato administrantur. Nam cum summa sit actio sanguinis, qui impetum habet in vterum; iccirco magnæ probantur cucurbitulæ. Et, cum summa sit resistentia; probantur cum magna flamma. Præterea probantur ea ratione, vt modo applicentur vni parti, modo alteri, prout præsentia sanguinis magis impetum habet secundum vnam partem, quam secundum alterã. Tandem applicantur mammis, vel potius sub mammis, merito subsistentiæ sanguinis, vt peccat secundum motum: siquidem communes sunt hæ venæ & mammis, & vtero: vnde sanguinem prompte ad superiores partes trahũt, vt ita coerceatur motus sanguinis ad vterum factus. Sed prohibere solet virtus respirationi destinata. Quare, si eueniat, vt dum applicantur hæ cucurbitulæ, lædatur respiratio (vt monet Galenus) nõ sunt his partibus applicandę. Sed hoc loco occurrit difficultas, quia superius dictũ est, e mente Hippoc. & aliorum, probari in hoc malo cucurbitulas, quæ scarificatæ cruribus applicantur. Cur ergo cucurbitulæ non scarificatæ, cruribus, & ipsæ applicantur? Responsio. Quia scarificatæ non modo attrahunt sanguinem per modum deriuationis, sed etiam euacuant. Cucurbitulæ a. non scarificatæ attrahunt, non euacuant, & propterea non applicantur cruribus. Ligaturæ sunt materia reuulsorij præsidij.

Ligaturæ.

Quoad *vbi*: Gal.c.14.l.1.ad Glauc. in hoc malo iubet ligãdos artus supernos brachij: faciendasque plures & fortes ligaturas, quia summa est resistentia sanguinis. Plures probat, vt significet, quãdo, administrãtur ligaturæ, nõ esse partes ligatas detinendas per horã: alias mortuæ quoq. euaderẽt: ideo per vices ligare & soluere oportet. Sic ergo Gal. brachiorũ ligaturas

probat, Hipp. vero li. 2. de morb. quem secuti sunt Auic. Paullus, Aetius probat ligaturas & secũdum brachium, & secundum crura supra genus. Cur igitur Gal. tantũ applicat partib. supernis, Hipp. supernis & infernis? Resp. Vbi agendum indicatur a subsistentia principaliter indicantis, idest, sanguis, motu peccantis. Huius a. duplex esse potest subsistentia, altera supra vterum, quæ consequitur sanguinem, vt mouetur a supra ad infra, idest, ad vterum: merito cuius probantur ligaturæ in brachijs, vt sanguis, qui mouetur in vterũ, ad superna retrahatur. Altera subsistentia est infra vterum, quæ consequitur essentiam indicantis sanguinem pariter vt peccat secundum motũ, qui est a partib. infernis, ad partes supernas, idest, a femoribus ad vterum: & tunc ligatura supra genu est administranda, vt retrahatur sanguis ascendens, vt per has ligaturas descendat; sicuti potiss. dum fœminæ sanguinem reperiuntur refertæ secundum femur. Concordia a. Gal. & Hipp. facile patebit e quæstione sequenti, de *quando agendum*. Gal. igitur applicat ligaturas brachio, eo tempore quo his solis vtitur ligaturis. Hippoc. eodem tempore & hora vtitur ligaturis & secundum brachia, & secundum coxas. Horum ratio talis est; Quando agendum sumitur a præsentia indicantis: dum sanguis mouetur a supra ad infra, habet impetum ad vterum; reuellendum ergo nisi aliquid prohibeat, hoc est, tempus opportunum. Hippoc. a. & ipse respexit ad indicantia quando agendũ, Vnde, dum adest hoc profluuium, adest impetus sanguinis ad vterum, idest, a supra ad infra. Sed dum ligaturæ administrantur, id fieri solet, vt sanguis exsistẽs infra vterum, impetum habeat ad vterum, moueatur ab infra ad supra: & propterea Hippocrates non ligat coxas tantum, (nec enim posset defendi) sed ligat coxas eo tempore, quo etiam ligat brachia, vt beneficio duplicis ligaturæ eodem tempore cohibeat vtrumque motum ad vterum, siue sit a supra ad infra, siue ab infra ad supra. In praxi ergo obseruandum, vt dum ligantur coxæ supra genua, primum ligentur partes supernæ, deinde infernæ; & primum etiam dissoluantur ligaturæ coxarum, posteriori tempore ligaturæ brachiorum. Oportet autem vt ligaturæ secundum brachia sint fortiores ligaturis partium infernarum. Et e dictis ratio est in promptu: primum enim sunt ligandi artus superni, quia nisi ligentur, non adest præsentia indicantis ligatnras partium infernarum. Et ob eandem rationem primum etiam dissoluere oportet ligaturas partium infernarum. Et quia efficacior est impetus a supra ad infra, quam ab infra ad supra, ideo ligaturæ partium superiorum debent esse fortiores.

Pharmaceia.

Quoad materias medicinales; nihil dicemus de respicientibus totum. Loquemur tantum de materia medicinali gratia sanguinis, morborum vteri, & virtutis. De his medicamentis breuiter agemus, quia omnia similem vim & facultatem habent. Quantum ad sanguinem; is peccat in hoc malo sui tenuitate, acrimonia, impetu. Vnde in hoc malo vtendum fomentis refrigerantibus crassefacientibus, & proinde adstringentib. Merito aũt morborum vteri, cum vteri viæ sint plus iusto peruiæ; pariter probantur medicamenta crassefacientia, refrigerantia, & proinde adstringentia. Gratia virtutis, vt dissipatur calor, egemus crassefacientibus & adstringentibus. Quare agendum de medicamentis frigidis & adstringentib.

Medicamenta adstringentia.
1. Adstringentia & incrassantia simpliciter.

Hæc autem duplicia sunt: alia quidem crassefacientia citra stupefactionem: alia crassefacientia & simul stupefacientia. Crassefacientia citra stupefactionem, possunt esse materia remedij indicati a sanguine, & a morbo, & a virtute. At crassefacientia cum stupefactione, nequaquam possunt esse materia remedij indicati a virtute, quoniam virtus potius prohibet, cum debilis est. Crassefacientia citra stupefactionem, crassefaciunt & astringunt, vel sine lentore, vel cum lentore. Quæ crassefaciunt citra lentorem, probantur præsertim in anastomosi: quæ cum lentore, in diæresi. Quoad priora, Hippoc. lib. 2. de morb. mul. probat *corralliũ cornu cerui, santalos, gallas immaturas, rosas, myrtum, mespila, sorba, malicorium, mora immatura, & omnia acerba*. Quæ crassefaciunt vna cum lentore, sunt *symphytum, tragacantha, carabe, trochisci de carabe sine opio, bolus Arm. plantago, albumen oui, pedes vitulini, farina citra fermentũ*. Quoad *vsum*, & primo quoad dosin: probatur dosis modo minor, modo maior: pro actione morbi principaliter indicantis. Quoad *modum*: vti licet quandoq; forma linimenti, quandoque forma insessus, pulu. boli, potionis. Quoad *quando*: sunt administranda, dum adest præsentia indicantis, & nihil prohibet: prohibet autem materia obstruens viscera, & præsertim dum hæc medicamenta per os exhibentur. *Vbi*. Possunt autem hæc medicamenta exhiberi, & applicari. Quoad ea quæ exhibentur: Hippo. l. 2. de morb. mul. exhibet ʒ.j. *mororum rubi siccatorum, cum ʒ.j. pastæ, id est, farinæ sine fermento*. Et dum Hippocratis propositum erat adhuc magis crassefacere, adscendebat ad maiorem dosin, respiciens ad maiorem vehementiam actionis sanguinis. Vnde morbo imminente permiscebat ʒ. ij. *pastæ, & exhibebat cum vino nigro adstringente, nisi esset febris: quia vbi febris, loco vini aqua vti oportet. Præterea Hippoc. exhibebat malum punicum decoctum cum vino proposito cum non erat febris. Probatur etiam inter alia semen pomi granati contritum, & exhibebat cum polenta, idest, cum farina confecta e viridi hordeo assato*. Vrgente necessitate, idem Hippoc. exhibebat ʒ.j. *stercoris muli, quod comburebat & conterebat, exhibebatq; cum vino astringente. Sic probabat spongiam, eamque contritam cum vino exhibebat*, (hoc fœminæ habent pro secreto) Licet etiam exhibere *saccharum rosaceum antiquum, diacydonium, diamorum a ʒ.ij. ad ℥.ß.* Gal. hoc exhibet. *℞. corall. balaust. an. g̃. x. gummi ℈.ß. excipiantur albo oui, & exhibeantur cum aquæ & vini ℥. vij.* Auicen. hoc probat; *℞. mummiæ, terræ sigillat. boli Arm. orientalis. gallarum immaturarum, sang. drac. galliæ moschatæ, aluminis an. ℈. ß. caphuræ g̃. ij. Soluantur syrupo myrtino*. Gallia vtitur tanquam vehiculo, est enim calida sicca, tenuis substantiæ; nec cohibet mẽses, sed potius prouocat: &, si conferatur cum basi medicamenti, quæ constituitur e crassefacientibus & adstringentibus, in ea est proportione, quæ seruanda est in recta medicamentorum compositione. Dubitatur autem cur alumen proponatur? Per alumen igitur non intelligitur crudum alumen, sed combustũ, quod sæpe etiam exstinctum sit in lacte chalybeato, vel in sero lactis chalybeato: beneficio enim huius præparationis non est amplius mordax & abradens, sed habet vim adstringendi citra omne detrimentũ. Quoad externa: Hipp. lib. 2. de morb. mul. potissimum probat *poscam cum folijs rosarum: huius loco etiam vti possumus vinum astringente. Practici applicant vnguentum Hippocratis dictum, unguentum Comitissæ, vnguentum de castaneis*. Possunt autem externa medicamenta administrari forma inunctionis, fomenti. Pectini etiam actu frigida applicari possunt, ea tamẽ frigiditate, vt fœmina horrore non afficiatur: qui modus indicatur a passione indicantis, nimirum sanguinis fluentis: qui cum vehementer resistat, efficacius requirit medicamentum, quale est, si actu frigidum applicetur.

Externa.

2. Adstringentia narcotica.

Sed præterea probantur adstringentia, quæ habent vim stupefaciendi, quæ conficiuntur *ex opio: vnde probantur trochisci de Carabe cum opio, & magis probãtur descripti a Rhase, quam a Mesue, quia illi recipiunt opium in minori quãtitate. Hæc exhibentur. Hippocrates etiam applicat medicamentum confectum ex hyoscyamo & cicuta*. Hæ materiæ indicantur a sanguine, sed non facile permittuntur a virtute vteri: nam calor vteri indicat calidum, vt periculum sit, ne plus iusto hebescat, propter frigidiora medicamenta. Quare miscen-

miscenda sunt, quæ ob crassitudinem substantiæ astringunt: ob caliditatem autem calorem seruant, ne ita a stupefacientibus lædatur, vt est *mastiche, mentha, baccæ cupressi, &c.*

Diæta.

Victum crassefacientem probat Hipp. qui indicantur a sanguine tenuiore, & plus iusto fluxili. Probat autem *cibum assum, & panem assatum sub cineribus.* Hic modus agendi, indicatur a sanguinis passione, vt scil. cibus crassefaciens magis crassefiat. In lue Gallica exhibetur panis assatus, ea ratione, vt virulentia gallica valenter siccetur. Neque obstat, quod habet aliquam vim crassefaciendi. Licet enim in lue non sit vtendum crassefacientibus, sed attenuatibus, & euacuantibus materiam per sudorem, per insensibilem transpirationem: vtimur tamen pane propo sito caussa vehementis exsiccationis; & impedimento, scil. crassitiei, occurrimus decocto guaiaci, sarsæ parillæ, &c. quibus materia satis attenuatur, euocatur ac dissipatur.

Panis assus in morbo Gallico.

CAPVT III.

De Stillicidio mensium.

Nomen.

PEr mensium stillicidium intelligimus fluxum sanguinis, dum fit stillatim, & e necessitate cum dolore, vt monet Aetius. Doloris enim caussa peculiare caput huic malo donatur; alias sufficerent ea quæ proposita fuere in sermone de suppressione & profluuio mensium. Generatur hoc malum, dum sanguis cum impetu fluit in vterum, & eo cum impetu, vt soluat continuum, & hinc dolor excitetur, & stillatim egrediatur sanguis: quia sanguis suo impetu ita agit in vterum, vt necessario expultrix proprio munere frustretur. Quare stillicidium mensium est exiens sanguinolentum stillatitium vteri, dependens a frustratione expultricis venarum vteri. Dicitur exiens: ad differentiam excrementi, quod detinetur. Sanguinolentum, ad differentiam exeuntis, quod non est sanguis. Stillatitium: ad differentiam exeuntis sanguinei, quod non stil latim egreditur, sed in magna copia.

Generatio.

Definitio.

Caussa efficiens.

Quod caussam efficientem: diximus, dependere a frustratione expultricis vasorum vteri, vt hoc malum distingueretur a profluuio mensium, quod fit per diapedesin: hoc enim fit, dum sanguis stillatim & sensim egreditur, sed sine dolore, ob frustrationē retentricis. Inquirenda igitur est caussa, ob quam expultrix frustratur. Aetius cap. proprio inquit, quandoque esse caussas specie diuersas, id est, angustiam multiplicem, virium debilitatem, sanguinis multitudinem, sanguinem pituitosum, & sanguinem feculentum. Huius numeri ratio talis est. Expultris frustratur, vel quia Læditur facultas, vel ob Errorem externum. Læsio facultatis est morbus. Facultas autem læditur, si vel Labefactatur, vel Impeditur. Labefactatur ob quamlibet intemperiem immodicā. Nam quoad calidam; secundum Auicen. licet expulsio fiat a calido per se, quemadmodum a frigido per accidens: verūtamē intensior requiritur caliditas in concoctione, quam expulsione, vt immoderata caliditas expultricem possit labefactare. Sed præterea intemperies frigida potest esse in caussa: nam licet frigiditas adiuuet expulsionem, hoc tamen fit secundario & per accidens, vt potius conferat ad reddendum idoneum mistum, quā ad viuificandum facultatem: vnde intemperies frigida facultatem labefactare potest. Præterea cum expulsio fiat potior a sicco, quam humido, gratia humiditatis intemperies potest expultricem labefactare. Sicca etiam in caussa potest, nam licet a sicco fiat expulsio: siccitas tamen magis fauet retentrici: vnde siccitas valentior potest facultatem expultricem labefactare. Constat ergo labefactari expultricem ob intemperiem. Ad quæ vitia respiciens Aetius, proposuit debilitatem virium. Si vero expultrix impediatur; impeditur ob morbum in mala compositione, ob angustiam; quæ esse potest coalescentia, constipatio, compresio, subsidentia, & obstructio: has omnes insinuans Aetius, proponit angustiam multiplicem. Porro frustratur expultrix ob errorem externum: qui nil aliud est, quam sanguis: qui peccat Copia, vel Qualitate. Quoad copiam, Aetius proponit sanguinis multitudinem. Sanguis qualitate peccans, potest esse viscidus, vel crassus: ille pituitosus, hic feculentus.

Differentiæ

Sufficit autem differentias sumere ab efficiente caussa. Fit ergo hoc malum, quia vel Læditur facultas, vel aliquis Error committitur. Læditur facultas, vel quia Labefactatur, vel Impeditur. Error adest, quia sanguis peccat Copia vel Qualitate.

Signa.

Malum hoc in genere facile cognoscitur: stillatim enim egreditur sanguis, & cum dolore. De signis differentiarum in suppresione mensium diximus.

Indicationes.

Quoad præsidia, sufficit hæc haurire a dolore: reliqua enim tradita sunt in mensium suppresione & profluuio. Quare præsidia sunt sumenda a dolore, & a caussis doloris: de quibus alibi diximus.

Prognost.

Idem de prognostico statuendum, quod in mensibus suppresis dictum est: oportet enim perpendere vim morborum & sanguinis.

Curatio.

Aetius proponit materias, quæ potissimum respiciunt dolorem. Vnde quoad materiam chirurgicam, hanc proponit ratione caussæ doloris, quia per materiam chirurgicam remouetur dolor, ob remotionem caussæ. Aetius ergo proponit sectionem venæ, cucurbitulas scarificatas, & non scarificatas, hirudines & ligaturas. Quoad venæsectionem, ait: si dolor perseueret post fomenta, secandam esse cubiti venam, & sanguinem pro virium ratione detrahendum: deinde rursus fomenta esse iteranda. His verbis Aetius proponit, tum necessitatem venæsectionis, tum rectam administrationem. Quod necessitatem venæsectionis, proponit venæsectionem, respiciens, non modo ad remedium genericū, sed etiam specificum. Quoad remedium genericum; id quod indicat remedium vehemens, vacuans sanguinem, nihil aliud est, quam sanguis, vi vehementi affectus; quam vehementiam exprimēs Aetius inquit, si post fomenta dolor non minuatur, venam esse secādam: hinc enim euidens fit, sanguinem esse vehementem, qui non cedit fomentis. Remedium specificum insinuat, dum ait, sanguinem esse vacuandum, pro virium ratione. Hoc in loco non respicit ad vsum, id est, ad quantum agendum, sed ad remedium specificum: sicut enim sanguis vt vehemens, indicat vehemens remedium, ita sanguis, vt copiosus, indicat remedium vacuās sanguinem in magna copia. Hoc in loco iubet Aetius, sanguinem esse vacuandum in ea quantitate, quæ requiritur pro virium ratione, hoc enim remedium specificum indicatur a copia sanguinis: coindicatur & permittitur a viribus. In aliquibus morbis magis potest sanguinis copia, quam virtus; in quibusdam contra. Prudentissimus Aetius cognoscens in stillicidio mensium circa quantitatem sanguinis euacuādi, magis ad vires quam ad copiam sanguinis esse respiciendum, quia in hoc malo sanguis stillatim egreditur: ob id dixit, sanguinem esse vacuandum, pro ratione virium. Præterea proponit rectam administrationem, & præsertim quando & vbi agendum: quia reliqua nota sunt. *Quando?* Iubet esse secandam venam post fomenta vnde proponit fomenta sectioni venæ; & rursus post venam sectam vtitur fomentis. Nam quando agendum, sumitur a præsentia indicantis. Nonne ante fomenta aderat præsentia sanguinis? Si post fomenta adest præsentia sanguinis: multo magis ante fomenta? Imitatus est Aetius Senem, qui lib. 2. de rat. vict. ait, in pleuritide dolorem fomentis esse sedandum: &, si non cedat fomentis,

Phlebot.

mentis, venam esse secandam: vtebatur enim fomentis, vt cognosceret an materia esset copiosa, necne; & proinde, an indicans esset vehemens, necne. Sic Aetius, vt cognoscat, an sanguis, caussa doloris stillicidij, sit vehemens, necne; vtitur fomentis: & vbi per fomenta cognoscit, sanguinem esse vehementem, dum scilicet non cedit fomentis, statim ad venæsectionem confugit: & post venam sectam, cum refracta est vehementia indicantis, fomentis vtitur. Quoad *vbi*; secat venam cubiti: talis enim est sanguinis subsistentia, qui consequitur impetum sanguinis a supra ad infra.

Cucurbitulæ.

Cucurbitulas etiam probat Aetius, si malum non cedit fomentis: quarum tres aut quatuor, circa scarificationem, pectini & inguinibus applicat: &, si dolor perseueret, etiam cum scarificatione, ita vt immoderata sanguinis quantitas euacuetur. His verbis proponit auctor cucurbitularum necessitatem & vsum. Quoad necessitatem; duo proponit: primum, cum dicit, cucurbitulas esse recensendas inter validiora auxilia: cognouit enim cucurbitulas esse materias remedij & discutientis, & deriuantis; & proinde euacuantis tum sensibiliter, tum insensibiliter. Cucurbitulæ enim scarificatæ sensibiliter euacuant. Cum ergo malum non cedit fomentis; patet doloris caussam ita esse vehementem, vt ad validiora sit accedendum; non quidem validiora, ratione venæsectionis, sed ratione fomentorum. Alterum circa necessitatem tangit Aetius, dum ait; immoderatam sanguinis quantitatem esse euacuandã, quia in hoc malo licet non euacuetur sanguis in multa copia, ex aliqua tamen parte euacuatur, vt sufficiat moderata sanguinis euacuatio: & ob id per cucurbitulas sangnis detrahendus non ad libras, sed ad vncias. Quoad *vsum*: & primum *quantum agendum*: applicandæ sunt modo tres modo quatuor cucurbitulæ: prout enim maior est sanguinis actio; pro eo pluribus vel paucioribus cucurbitulis vtendum. Quoad *modum*: applicandæ sunt interdum cum, interdum sine scarificatione; prout varia est passio sanguinis: si enim sanguis facile cedat, probantur non scarificatæ: si maior sit resistentia sanguinis, probantur scarificatæ. Eo autem tempore probantur quod adest præsentia indicantis, quam præsentiam significant fomenta, dum his sanguis non cedit. In praxi notandum, ante fomenta, quãdoque adesse præsentiam indicantis; cum insignis est dolor. Tutius autem est primum vti fomentis, deinde cucurbitulis. Licet vero ante fomenta adsit præsentia sanguinis: quia tamen per cucurbitulas euacuatur sanguis potius tenuis, quam crassus; dum sanguis crassus est, sua crassitie prohibet vsum cucurbitularum: ad crassum enim sanguinem fundendum & attenuandum, expedit vti fomentis: post quem vsum adest præsentia sanguinis, neque crassities amplius prohibet, quia non adest. Quoad *vbi*: applicat pectini & inguinibus, propter subsistentiam sanguinis, dolorem in vtero excitantis.

Hirudines.

Post cucurbitulas, ait Aetius, hirudines pectini & inguinibus esse applicandas; quia æque iuuant ad attrahendum, atque cucurbitulæ. His verbis Aetius proponit hirudinum necessitatem, & potissimum quando agendum. Necessitatem: cum inquit, æque iuuare ad attrahendum, ac cucurbitulas: dum enim sanguis sui vehementia perseuerat, ad excitandum dolorem, est necessarium etiam confugere ad hirudines, quæ æque trahunt ac cucurbitulæ, non simpliciter, sed dum adhibentur post cucurbitulas scarificatas. Hoc ergo in praxi obseruandum, vt post applicationem cucurbitularum scarificatarum, nõ rursus applicentur cucurbitulæ, ne intensior dolor excitetur. Vt autem sanguis euacuetur, optimum est, vt hirudines applicentur aliquibus foraminibus: ita enim copiosus sanguis egreditur sine dolore, qui metuendus esset, si rursus applicarentur cucurbitulæ.

Pauci hoc obseruant, quia pauci intelligunt Aetium. Quoad *quando agendum*: applicandæ sunt hirudines post cucurbitulas: quia post eas adest præsentia indicantis; & nihil prohibet.

Ligaturæ.

Postremo probat Aetius, vt fascis ligentur extremitates infernæ, & supernæ: nam harum beneficio coercetur impetus sanguinis in vterum, siue motus sit a supra ad infra, siue contra.

φαρμακεία.

Medicamenta proponit Aetius, quæ referuntur ad dolorem, tum quatenus symptoma est, tum quatenus a sanguine, tanquam a caussa, excitatur. Quoad priora medicamẽta, a dolore indicatur frigidum & humidum. Sed de materia frigida & stupefaciente nihil meminit Aetius, quia non probatur: in mensium profluuio probatur, quia in stillicidio materia non euacuatur vt opus est: vnde opiatis nõ est vtendum. Sat ergo fuit Aetio, proponere medicamenta humectantia beneficio quorum mitigatur dolor. Vnde potissimum probat *lanam succidam, cum vino & oleo rosaceo. Probat vesicam semiplenam medicamẽtis humectantibus, verbi gratia, oleo sesamino, amygd. dul. lil. alb. decocto maluæ, alth. fenigræci, meliloti, &c. Sic probatur vsus butyri, medullarum, adipis, potissimum vitulini, gallinacei, suilli: quorum beneficio hebescit aliqua e parte calor & acuties*. Quæ caussam doloris respiciunt, sunt resoluentia: vnde Aetius propositis medicamentis addit *rutam, artemisiam, matricariam, semen lini, anethi: addit etiam terebinthinam oleo liquatam*. Et vrgente necessitate ascendit ad *encathismata, ad epithemata, ad sinapismos, vt sinapi & euphorbio etiam vtatur, ad caussam doloris eradicandum*. Et hæc applicat partibus propositis. Præterea probat *medicamentum e pyrethro, & staphide agria confectum*, in quibus est vis calefaciendi, attenuandi, exsiccandi & dissoluendi. Sufficiat monere circa *modũ*. Aetius inquit, *balnea naturalia calida esse applicanda, & aquam marinam frigidam esse adhibendam*. Modus indicatur a passione indicantis. Cognouit Aetius tamen esse passionem sanguinis, vt difficulter cedat, resoluentibus. Quare balnea sulphurea, vt efficacius agant, actu calida sunt administranda. Ex altera parte, passio doloris indicat sui resistentia, vt actu frigidum medicamentum administretur. Non igitur mirum est, si Aetius ad vtriusque indicantis passionem respiciens modo actu calida, modo actu frigida administrat.

Anodyna humectantia.

Resoluẽtia.

Victus.

Quoad diætam; cauendum est ab acribus & flatulentis: acria enim dolorem exacerbant: & flatulenta, & proinde crassa atque viscida, sunt in caussa vt cum maiori difficultate sanguis egrediatur. Quorum vtrumque cauendum in hoc morbo.

CAPVT IIII.

De Profluuio albo.

Nomen.

VItium hoc dicitur profluuium album, muliebre, vterinum. Hippoc. aph. 36. sect. 5. appellat menses decolores: quia menses colorati, sunt menses rubri; hi autem fluores non seruant colorem decentem. Et Galen. cap. vlt. lib. 3. de sympt. caus. sub eodem nomine profluuij albi claudit & profluuiũ muliebre, & profluuium vterinum. De omnibus igitur his malis hoc capite dicendum. Generatur hoc malum, quando materia morbifica excrementitia in venis vteri exsistens, ita irritat expultricem, vt hæc materia per vterum egrediatur. Malum ergo hoc est exiens excrementitium venarum vteri, procedens a frustratione expultricis uteri. Exiens dicitur; ad differentiam excrementi quod non excernitur, sed retinetur. Excrementitium; ad differentiam sanguinis, qui est exiens alimentale, quod dum in corpore retinetur, potest in alimentum cõuerti. Secus autem statuendum est de exeunte in profluuio albo, quod est exiens excrementitium. Hoc exiens cum Gal. c. 5. lib. 6. loc. aff. non modo potest esse humor, sed etiam

Generatio.

Definitio.

ichor

ichor. Humor scilicet pituitosus, biliosus, melancholicus, & atrabilarius. Sãguis autem non proponitur, quia in hoc malo primaria ratione non egreditur, licet quandoque per viam consecutionis aliqua portio egredi possit. Quoad ichorem: potest esse quilibet ichor: nam Gal. lib. cit. proponit ichorem aquosum, subpallidum, & rubrum: aquosus est ichor pituitæ; subpallidus, humoris melancholici: ruber, sanguinis & bilis, quia ichor bilis subruber est. Constitutum ergo sit, hoc exiens excrementitium esse & humorem, & ichorem. Subiectum, sunt venę vteri: differentiam aliorum vasorum, verbi gratia, ad differentiam vasorum seminalium, vt distinguatur hoc; vitium a gonnorhoea. Præterea per venas distinguimus hæc mala a meatu vesicæ, vt hoc malum distinguatur a profluuio lotij, arenularum. Diximus vteri, vt hoc exiens distingueretur ab exeunte per venas, non vteri, sed aliarum partium.

Subiectum.

Quoad caussam efficientem; diximus: procedens a frustratione expultricis. Vt per hanc particulam distingueretur hoc malum a profluuio sanguinis: qui, licet ratione fœtus posset habere rationem alimenti, non excrementi: ratione tamẽ fœminæ rationem habet excrementi, vt sit exiens excrementitium venarum vteri: sed hoc non procedit a frustratione facultatis expultricis, verum a retentricis frustratione. At exiens in albo profluuio, procedit a frustratione expultricis. Inquirendum ergo, quam ob caussam frustretur facultas expultrix. Dicimus eam frustrari non læsa facultate, id est, non ob morbum, vt colligitur ex Hippo. lib. 1. de morb. mul. & c. cap. 5. lib. 6. loc. aff. vbi inquit profluuium muliebre fieri, vtero nequaquam affecto. Si vterus non afficitur, certe locum non habet lęsio facultatis, sed solum error externus. Nec obstat, licet idẽ Gal. loc. citato dicat, in profluuio vterino affici vterum: nam morbus, quo vterus afficitur in profluuio vterino, non est morbus pertinẽs ad expultricem, sed ad alteratricem. Constitutum ergo sit, fieri ob errorem externum: qui nil aliud est, quam materia excrementitia, a nobis proposita. Hæc materia, vt colligitur e cap. quinto lib. 6. loc. affect. & cap. vltim. lib. tertio. de causs. symp. generatur quandoque In vtero, quandoque Extra vterum. In vtero, in profluuio vterino, quia frustratur cõcoctrix, quãdoque ob morbum, id est, intẽperiem frigidam, quæ etiam humiditatem cõiunctam potest habere, quandoque ob errorem externum, id est, ob sanguinem crudum, qui detinetur in acetabulis vteri, id est, in orificijs venarum vteri: vt sanguis sic pituitosus & crudus redditus, sui copia aggrauet expultricem, & ita egrediatur. Extra vterum generatur ad eundem modum, vel Læsa facultate; vel ob errorem externum. Læsa facultate, ob morbum quandoque ipsius capitis; vt interdum fiat profluuium album a capite refrigerato, humectato: quandoque ob morbũ ventriculi frigidum & siccũ, & præsertim in profluuio pituitoso: quãdoque ob morbum iecoris, cum iecur afficitur morbo calidiore, vt sanguis biliosus, melancholicus, & similes ichores producantur. Sed præterea hi succi, hęc excrementa possunt generari, ob frustrationem alteratrici, propter errorem externum, id est, ob prauã viuendi rationem; quæ, prout varia est, ita solet esse caussa, vt varij succi generentur: v.g. si diæta fuerit pituitosa: mulier vsa fuerit cibis pituitosis, potu aquæ; sanguis iure producitur pituitosus. Sic si vescatur cibis calidioribus, bibat vinũ meracius, generantur succi acriores, biliosi, atrabilarij.

Caussa efficiens.

Quoad differentas formales: Cum hoc malum sit exiens excrementitium, differentię sunt penes Essentiam: & penes Vitium. Penes essentiã, vt sit Humor, vel Ichor. Si humor, vel pituita, vel bilis, flaua, vel atra. Peccatum est in qualitate, quantitate, vel motu. In præsentia admonere sufficiat penes motũ, ex aph. 36. sect. 5. hoc excrementum, vt assiduo mouetur, facere profluuium perpetuum; vt per interualla mouetur, facere profluuium per interualla: & hoc est vitium, quod vocant menses decolores, modo anticipantes, modo postponentes. Quoad differentias a subiecto: venæ vteri vel sunt Corporis vteri, vel Ceruicis vteri. Quoad caussam efficientem, ab hac prodeũt differentiæ illę, qua dicitur profluuium Muliebre, vel Vterinum, muliebre id dicitur, in quo excrementum generatur extra vterum: vterinum, in quo excrementum generatur in vtero.

Differentię.

Distinguitur hoc profluuium, a mensiũ profluuio immoderato, his tribus; nimirum substantia, colore, & motu illius quod egreditur. Quoad substantiam, in profluuio sanguinis excrementum substantiam habet, quæ concrescit: at in malo nostro proposito, id quod effluit, non concrescit. Quoad colorem; is exacte rubicundus est in profluuio, de quo supra diximus: in loco autem malo color nõ est ruber, vnde profluuium album vocatur. Et, si contingat, cum excrementis egredi aliquam sanguinis portionem, non tamen color erit ruber: vnde Hipp. vocat mẽses decolores, quia hoc excrementum destituitur illo rubicundo colore. Quoad motum; profluuium sanguinis menstrui nõ est ita perpetuum, quemadmodum profluuiũ muliebre, quod per annos etiam aliquot continuo durat; insuper menses decolores, non seruant certas periodos, sed incertas. Ex his malum hoc in genere cognoscitur. Quoad signa differentiarũ formalium; oportet perpendere materiam penes speciem, & vitium. Species est ichor, vel humor: cuius dignotio traditur li. 1. de morb. mul. nã si v.g. sit ichor; cognoscitur materiã egredi tenuem, & veluti aqueã si substãtia spectetur: si humor exiẽs obtinet substantiam crassiorem, instar mellis. Species ichoris ita deprehenditur: si pituitosus sit, erit excrementum albicans, si melancholicus, subpallidum; si biliosus, subrubrum, flauescens cum materia quæ egreditur apparebit, si sit ichor sanguinis, colorem rubicundum referet, nullus tamen grumus apparebit, non concrescet, quia non est sanguis, sed eius ichor. Si fuerit humor; oculis conspicietis quis nam sit: & signa aderũt huius vel illius prædominantis. Sed notãdum, quod aliquando vna cum humoribus aliqua portio sanguinis egreditur, quæ ita humorum colorem turbat, vt primo intuitu non ita euidenter liceat peccantem humorem cognoscere. Attamen secundum Hipp. li. 1. de morb. mul. & secundum Aetium, hi succi deprehendentur, si panni infecti seruentur per diem, deinde uero simplici lotione abluantur, postea in vmbra siccentur: nam lotura sanguinis portio abluitur, & humor derelinquitur, qui vario modo pannum tingit, vt modo albicans conspiciatur, ratione pituitæ, modo citrinus, ratione bilis, modo nigricans, ob melancholiam. Quoad differentias a subiecto; num egrediatur materia per venas corporis, vel potius ceruicis, ita distinguetur: dũ materia egreditur per uenas ceruicis, non solet esse admodum copiosa, quemadmodum dũ effluit per venas vteri, quia copiosiores sunt: secundo: dum materia egreditur per venas vteri, post conceptum, tẽpore gestationis vteri, profluuiũ cessat; at si materia fluat per venas ceruicis vteri, etiam post conceptum, tempore gestationis vteri, profluuium illud perseuerat. Quoad differentias caussæ efficientis; oportet cognoscere, an excrementum gignatur uel in vtero, uel extra. i. an profluuium sit muliebre, an potius uterinũ. Distinguentur, primum ratione copiæ, nam dum materia generatur extra vterũ: copiosa est, & copia etiam in profluuio muliebri excernitur: si gignatur in vtero, nõ est admodum copiosa, licet ex Hippo. sententia assiduo putrida materia descendat. Secundo distingui poterunt e signis indicantibus vitia vel totius, vel alicuius partis non ignobilis, vt iecoris, ventriculi, cerebri: si enim adsint signa indicantia vitia partium

Signa in genere.

Siuna differentiarum a forma.

Signa differentiarum a subiecto.

Signa diff. a causs. efficientes.

extra

extra vterum,dicendum,materiam generari extra vterum: si contra vterus perpensus sit aliquam contusionem vel corruptionem, statuendum potius materiam generari in vtero, profluuium esse vterinum. Tertio internosci poterunt per colorem:nam si materia gignatur in vtero, color materiæ erit albus: si extra vterum,non erit ita albus:ratio est,quia cum materra confluat in vterum per venas supra vterum, vix fieri potest, ob sanguinis præsentiam,quin illius excrementi color nõnihil mutetur. Quarto distinguentur:nam si profluuium fuerit muliebre, id est,materia gignatur extra vterum, post fluxum mensium secundum naturam, profluuium muliebre minuetur, quia hoc excrementum tempore statuto vna cum sanguinę mẽstruo est euacuatum, vt cum cessauerint menses,nõ videatur esse profluuium adeo copiosum, quemadmodum ante menses: oppositum est, si profluuium fuerit vterinum, si materia gignatur in vtero: nam cum hæc materia resideat in orificijs venarum,hæc nihil aliud est,quam succus quidam pituitosus,& proinde viscidus:vnde tempore mensium humores viscidi a sanguine menstruo agitantur,sed propter viscidiratem non ita facile effluunt. Dum vero menses cessant,materia hæc iam commota, & aliqua e parte extersa ab expultrice expellitur, vt merito post menses hoc profluuium augeatur.

Indicationes.

Quoad præsidia: suppositis vitalibus,ea sumenda sunt ex indicantibus ex vsu, & proinde ab excremento.Galenus cap.8.lib. de præcognit.loquitur tantum de profluuio muliebri, quo cruciebatur, vxor Boethi.Nos ea ad omne profluuium,tum meliebre,tum vterinum,transferre possumus. Sunt ergo desumenda præsidia ab excremento, vt perpendi potest penes qualitatem,copiam,motum,atque vt ab agente morbifico producitur.Penes copiam;indicatur minuens, vacuans: quod præsidium etiam cognouit Hippoc. aph.36.sect.5.vbi ait; vbi fœminæ patiuntur menses decolores, purgatione indigent. Merito qualitatis; alterans per contrarium. Caussa motus, indicatur deriuans,reuellens: & proindę indicatur remedium euacuans per sudorem, indicatur vomitorium. Gal. non meminit vomitorij; quia non respicit ad quodlibet profluuium,sed ad indiuiduum, mulierem quæ habet ventriculum imbecillem, vnde non potest vomitorijs vti. Ea autem ratione, qua excrementum producitur;pro vario generante,varie oriuntur præsidia: verbi gratia, si producatur excrementum a cerebro frigido & humido, oritur indicatio calefaciendi & siccandi cerebrum: si a calido iecore, refrigerandi.

Prognost.

Scopi propositi maiori e parte possunt expleri:nec tamen vitium contemnendum est,quia obest conceptioni:& si quandoque concipiat mulier,potest euenire facile vt fiat abortus. Pro discrimine tamen differẽtiarum malum est magis vel minus periculosum. Hippoc. aphor.36.sect.5. insinuare videtur,deterius esse hoc malum, si portiones alimentales in excrementa mutentur,& effluant.

Curatio. Venęsectio.

Vena secãda non est in profluuio muliebri: sed potest secari in profluuio vterino: quia in profluuio muliebri extra vterum in toto corpore redundat succus vitiosus, recedens a natura sanguinis; vt locum habeat purgatio. At in profluuio vteri, caussa mali est excrementitia, maxime recedens a natura sanguinis.Sed fieri potest,vt,licet hoc excrementum redundet in vtero, nihilominus in toto corpore redundet sanguis; & cum hic habeat rationem caussæ sine qua non,& proinde sit vehemens, fit, vt venæsectio administrari possit.

Materiæ medicinales.

Medicamenta sunt triplicia: Vacuantia; Alterantia partes, quæ succos improbos producunt; Corroborantia virtutem,quæ sunt astringentia. Vacuantia, vacuant materiam exsistentem Extra vterum,vel Intra. Priora euacuant per aluum, per lotium, per cutim,per vomitum.

I. Vacuantia. 1. Vacuãtia per aluum.

Quoad vacuantia per aluum.Gal. cap.8.lib. de præcogn. probat medicamenta,quæ vacuant aquam. Nec tamen conceditur vsus *elaterij*, quod strenue aquositatem educit;nam fœmina mollissimum & laxum habet ventriculum,qui vsum elaterij ferre nequit.Quod si occurrat mulier robustum habens ventriculum, nec tamen huic esset exhibendum elaterium; supposito, quod profluuium procedat ab ichore pituitoso: vti enim possumus medicamento hydragogo, sed non vehementissimo, quale est elaterium, quia hæc materia aquosa non residet in cauitate abdominis, e qua in aluum non sunt manifesti ductus, vt in hydrope, sed in venis; nam per venas affluit, non in cauitatem abdominis,sed in venas vteri, vnde prompte vacuari potest. Præterea quia materia est tenuis & fluxilis, facile potest educi. Vnde laudantur *ebulus,braßica sylueſtris,soldanella*, quibus materia peccans per lotium & aluum euacuatur.

2. Diuretica.

Probantur etiam quæ per lotium euacuant, deriuando; vt *apium, asarum, aqua incocta, & exhibita*, quibus abluuntur renes,& vesica.Hæc tamen,si alio modo administrentur, menses cient: nimirum si exhibeantur cum dulcibus, *melle & sacchare*, quorum virtute ad vterum deducuntur: qua de caussa Galen. cap.3. lib.8. κατ·τόπ. ad prouocandos menses pobat *hieram,sed cum mulsa*, cuius dulcedine medicamentum pro vehiculo vtitur. Notandum tamen, *apium, & asarum*,non exhibenda esse in quolibet profluuio muliebri decolori: sed etiam alia multum diuersa, pro varia fœminę constitutione.Si enim malum oriatur ob redundantem succum non aquosum, sed pituitosum: exhibebitur,*agaricus,non succus ireos*:si ob succum biliosum;dabitur *rhabarbarum*.Idem statuendum de diureticis. Galenus enim in vxore Boethi probat *apium & asarum*,vere diuretica,id est,calida, sicca,& tenuis substantiæ; quia illa fœmina habebat ventriculum imbecillum,& totum corpus erat frigidum,ac humidum.At si biliosa sit fœmina, in qua exsuperent succi acres; vti possumus diureticis improprie dictis,id est,quæ non ob caliditatem,sed ob substantiæ tenuitatem potius lotium promouent,vt sunt *semina frigida maiora & minora*.

3. Vacuãtia per cutem.

Quoad ea quæ per cutem euacuant, Galenus loco citato, inquit, se iussisse, vt fœmina quæ patiebatur profluuium muliebre aquosum, primo fricaretur mollissimo linteo, deinde asperrimo. Vtitur ergo primum frictione molli,deinde aspera: post hanc vngit corpus solo melle multum cocto, & frigido actu, ea frigiditate,quam præ se fert aqua fontis æstiuo tẽpore. Hic duo sunt declaranda. Primum necessitas propositarum materierum.Deinde modus;& præsertim penes id,quod adhibet mel coctum,& actu frigidum. Quoad primum: Frictio mollis,est materia remedij euacuantis per cutim, qua pori aperiuntur: frictio aspera, est materia remedij alterantis,siccantis totum corpus, quod in illa fœmina erat iusto humidius:mollis enim frictio cutim rarefacit; dura,asperaque cogit & siccat,lib.2.de tuend.valetud. Probat deinde mel syncerum, tanquam materiam remedij alterantis, id est, calefacientis & siccantis totum corpus illius fœminæ, quæ erat frigida & humida: & recte probat citra picem & resinam;hæc enim calidiora noxam inferre possunt,humiditatem prædominantem liquando, quæ postea maiore impetu in vterũ fluere posset. Hac ergo de caussa Galenus mel solum probat. Quoad rectam administrationem mellis;probat Galenus mel multum coctum,& frigidum actu ea frigiditate, quæ est in aqua fontis æstiuo tempore. Modus indicatur a passione indicantis. Institutum Galeni erat, corpus humidius siccare; ita vt indicabat nimia mollities, nimia humiditas. Quare cum difficulter illa femina pateretur, cum summæ esset resistentiæ; medicamentum siccans ita erat admini-

ministrandum, vt vehemẽter exsiccaret. Mel autem quo magis coquitur, eo magis crassescit, & proinde eo magis cogit, siccat: vt recte probetur mel multũ coctum. Probatur autem potius actu frigidũ, quam calidũ: quia sic indicat passio humiditatis, nimirum prompta liquatio, quam ex vsu arenæ Galenus cognouerat. Si ergo mel administretur actu frigidum, prohibetur liquatio: quæ etiam ob asperas frictiones imminebat. Quare artificiose Galenus est progressus: vt merito dignus fuerit quadringentis aureis.

4. Vomitoria.

Quoad euacuantia per uomitum; hæc non proponuntur a Galeno loco citato: quia mulier imbecillum habebat ventriculum & totum corpus: non autem decet per partem imbecillam uacuare. Si fœminæ sint, quæ facile vomant, ita vt ventriculus vomitoria perferat; danda sunt vomitoria, quia euacuant per modum reuulsionis.

Vsus vacuãtium.

Quoad rectam administrationem vacuantiũ medicamentorum; Galenus loco citato probat, vt primo die exhibeatur medicamentum purgans aquam; secundo die, diureticum; tertio die rursus aquam ducens, sed in minori dosi, quam primo die; deinde a quarto die, ad decimumquintum exhibet diuretica interdum autem interponit, quæ per aluum euacuãt. Vnde his diebus quotidie per horam ante prandium & ante cœnam fricat corpus primum syndone molli, deinde aspera; & postremo melle vngit. Quare hinc colligitur, Galenũ primo euacuare per aluum, secundo per lotium, tertio per cutim, deinde permutatis vicibus modo hoc, modo illo vacuationis genere vti. His verbis insinuat Galenus *quando agendum*: Cognouit in illa fœmina magis posse præsentiam materiæ aquosæ, quæ debebat per aluum euacuari; & proinde primo utitur medicamentis aquam euacuantibus. Secundo cognouit magis posse præsentiam materiæ, quæ circa iecur residet in uenis emulgentibus circa renes: quam potest præsentia materiæ, quæ ad totam cutim spectat: & ob id ante euacuantia per cutim, probat diuretica. Tertio die rursus exhibet medicamẽtum aquam ducens: quia cum non liceat primo die totam materiam per aluum vacuare, repetenda fuit euacuatio, in minori tamen dosi die tertio, in maiori die primo; ratio est, quia primo die vt maior erat copia materiæ, ita actio erat vehementior, quæ proinde maiorem dosin indicabat. Quarto die Galenus per cutim euacuat, deinde etiam totum roborat, quia magis potest præsentia materiæ, quam præsentia imbecillitatis: quare primum vtitur frictione molli, deinde aspera, postremo inunctione. His autem vtitur ante prandium, & ante cœnam: quia cibus sui præsentia prohibet. A quarto denique usque ad quintum decimũ per uices modo uno, modo altero utitur medicamento; prout adest præsentia vel huius, vel illius indicantis.

5. Vacuãtia in vtero cõtentam materiam.

Tandem quoad euacuantia, probantur ea, quę uacuant materiam in vtero exsistentem. Vnde Hippocrates lib. de morb. mul. in profluuio vteri muliebri, ad eucuandam materiam in vtero, probat vt lauetur vterus *succo ficuum immaturarũ et syluestrium. Probat etiam medicamentum paratum e sicca resina, e folijs tamarisci, e semine lini, quæ in vino indebat, & cum adipe anserino per clysterem infundebat: quo medicamento administrato, Hippocrates vterum aceto colluebat. Auicennas probat clysteres confectos e decocto ireos, & brassicæ. Et pessaria etiam parari possunt, e medulla cucumeris syluestris, & alijs*. de quibus in suppressis mensibus egimus, quæ vim habent attenuandi, & detergendi.

II. Medicamẽta respicientia caussam generãtem succos.

Probantur etiam medicamenta, quæ respiciunt caussam, a qua generantur succi propositi excrementitij: de quibus alibi. Prout enim varium est producens, pro eo varijs vtendum medicamentis: vt, si a ventriculo frigido & humido producatur; probantur calefacientia & exsiccantia, *aqua sulphurea, guaiaci decoctum*, & quæ sunt proprosita in malis ventriculi. Si producens sit iecur calidum; probantur frigida, *aquæ refrigerantes, aquæ B. Virginis*.

III. Corroborãtia vterum.

Postremo probantur adstringentia, quibus virtus vteri roboratur. Vnde ab Auicenna & Paulo probantur medicamenta, quæ etiam conferunt in profluuio sanguinis immoderato. Hippocrates probat medicamentum confectum, *e rosis, myrto, rubo*. Et propter calorem vteri, qui calida indicat, probat medicamentum confectum *e mastiche, mentha, thure, folijs cupressi, folijs viridibus oliuæ, & hæc administrat, vel cum cera, vel cum farina lentium, vel etiam cum vino acerbo*. Præterea Hippocrates vrgente necessitate adscendit ad medicamentum, quod fit *vel ex aqua, vel e vino astringente, alterato cum balaustijs, gallis, malicorio, myrto*: & ratione caloris vteri, *iuncum odoratum* addit: quia non est tutum frigidis vti synceris. Aetius in hoc malo probat medicamentum, quod, ceu medicina delectabilis, Aspasia vulgo dicitur, estque in communi vsu apud meretrices: si enim fœmina sese abluat frequenter hoc medicamento, veluti virgo videtur: *Sumũtur gallæ immaturæ, per octiduum in aqua macerantur: deinde in hanc aquam lana immittitur, & ea non exprimitur, sed siccatur, & frequenter applicatur*. Circa *vbi agendum*, notare oportet, medicamentis adstringentibus non vtendum esse per os, ne in visceribus obstructiones excitentur: vel saltem desistendum a vehementer adstringentibus. Hippocrates autem hæc applicat pectini; quia principale indicans in vtero subsistentiam habet. Quoad *quando agẽdum*; in hoc morbo, siue sit profluuium vteri, siue muliebre, hæc non adhibenda sunt eo tempore, quo secundum naturæ leges menses effluunt: quia sanguis menstruus, vt mouetur & egreditur per vterum, sui præsentia prohibet administrationem horum adstringentium.

Victus.

Diæta medicamentis respondeat Hipp. libro 2. de morb. mul. probat, *lac bubulum, copiosum, recens emulctum*. Qui tamen cibus non indifferenter est exhibendus. Si enim fœmina ob profluuium reddita sit emaciata, lac probatur, quia non modo aliqua e parte crassefacit, sed etiam vehementer nutrit, & præsertim si multa copia exhibetur. Quod si emaciata non sit, & præsertim si obstructiones adsint; ab vsu lactis abstinendum.

CAPVT V.

De vitijs circa Conceptionem: & primum de Sterilitate: ad quam rectius intelligendum fœcunditatis natura prius explicatur.

Transitio.

ABsolutis vitijs, pertinentibus ad Purgationem mensium: dicendum modo de vitijs, quæ pertinere videntur ad Conceptionem. Quæ cum multifariam lædi possit, de quolibet vitio dicendum: & præcipue de Sterilitate, de Monstro, de Mola. Sed quoniam rectum est index suimet & obliqui: necessum est, vt primum digrediamur circa cõceptionem secundum naturam. Vbi tria explicabimus: primo modum secundum quem fit conceptio: deinde essentiam conceptionis; tertio, signa, quibus distinguimus fœminas fœcundas a sterilibus.

Modus conceptionis secundum naturam.

Ad conceptionem celebrandum necessarium est, vt mas cum fœmina, non citra oblectationem, coniungatur, vt ab vtroque fiat eiaculatio seminis fœcundi, partim quidem in vterum, partim in vteri ceruicem: ea tamẽ ratione, vt, quæ seminis portio conijcitur in ceruicem, ab vteri attractrice in vterum attrahatur, a retentrice ita retineatur, vt os vteri claudatur, & his peractis exacte vtrumque semen misceatur, & beneficio facultatis, seu proprietatis conceptricis vteri, vis illa in semine exsistens, quodammodo

modo sopita, excitetur, vt exporrecta fœtum formet, & efficiat.

Essentia cōceptionis: quæ definitione explicatur.

Quoad essentiam: Conceptio secundum naturam nihil aliud est, quam alteratio seminis fœcundi, procedens ab alteratione vteri, propter speciei conseruationem. Quoad formam, dicitur alteratio secundū naturam: quatenus enim a facultate prodit, non est opus, sed actio; quæ non est animalis, non vitalis, sed naturalis, quatenus actio naturalis potest esse attractio, retentio, expulsio. Hac ergo alteratione actio est distincta a reliquis functionibus. Subiectum est semen fœcundum, nimirum id quod alteratur: quo hæc alteratio distinguitur ab illa quæ est sanguinis, alimenti. Caussa efficiens est alteratio vteri ad differentiam alterationis, quæ fit ab alteratrice aliarum partium, verbi gratia, testium. Et quia alteratrix vteri duplex est, priuata & communis, vt pateret, hoc in loco concurrere, non priuatā, sed communem, additum est, propter speciei conseruationem: nam priuata alteratrix, agens in alimentum, ita alterat alimentum, vt nutriatur & conseruetur vterus, vt conseruetur fœmina. At alteratrix dum agit propter conseruationem speciei; illa quidem a Medicis potest nuncupari conceptrix, quæ excitat viuificam facultatem, in semine sopitam, beneficio proportionis vteri, quam sibi præscribit ac limitat hæc proprietas, facultas hæc conceptrix: sicut sanguificatrix ad sanguificandum concurrit beneficio proportionis iecoris, quam sibi præscribit & limitat sanguificatrix, opem tamen ferente calido.

Semen fœcundū quid & quibus constet partibus. Vide supra tractatum H. Capiuaccæ, de fœtus formatione

Sed pro exacta explicatione definitionis, duo a nobis tradenda sunt: primum, quid sit semen fœcundum: deinde, quæ eius sit vis, seu quomodo fetus formetur. Semen ergo nihil aliud est, quam mistum ex excremento vtili, & spiritu, procedens a mare & fœmina, in vtero permistum. Semen fœcundum est mistum; quia eius substantia non est simplex, sed mista e spiritu, & excremento vitali vtili. Spiritum proponit Philosophus cap. lib. 2. de gen. animal. ubi vult, in semine esse spiritum, qui semen fœcūdum faciat, & proportione respondeat, τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ: eius enim calor non absumit, sed potius generat & conseruat. Hoc etiam fatetur Gal. cap. 4. & 8. lib. 1. de semin. & Hippocrates lib. de genitura, quod semen fœcundum plenum sit spiritu, & potissimum vitali: vnde fit, vt illi qui nimium Veneri indulgent, peius habeant e minima seminis emissione, quam e copioso sanguinis fluxu, seu per os, seu per nares; non alia de caussa, quam quod cum seminis emissione spiritus vitalis dissipatur. Altera seminis portio est excrementum vtile: per quod intelligimus cum Philosopho reliquias vltimi alimenti, id est; sanguinis. Nam primum alimentum est cibus, secūdum chylus, tertium & vltimum sanguis. Errant igitur, qui per vltimum alimentum intelligunt humiditates alimentales: siue enim vltimum alimentum statuatur humiditas rorida, siue apposita siue agglutinata, hæ humiditates non possunt amplius regredi tempore coitus; id quod multo minus de assimilata cogitandum est, quia in vasis seminarijs circa principia euidēter conspicitur sanguis, qui postea in semen mutatur; vnde in coitu immoderato etiam sanguis eiaculatur. Per excremētum ergo vtile intelligimus sanguinem; qui habet rationem excrementi, id est, superuacanei. Cum autem semen constitutum si e spiritu & sanguine; & proinde e materia vaporosa, & corpulenta humida: necessario sequitur, semen esse spumosum, vt testatur Galenus capite quinto, libro primo, de semin, capite nono, libro decimoquarto, vsu partium: adsunt enim caussæ spumæ, nimirum materia vaporosa & humida, calor & motus. Procedit semen a mare & fœmina, mediate vel immediate: immediata, quando a testibus procedit; mediate, quando ab alijs partibns. Necessarium autem fuit, semen tum a mare, tum a fœmina prodire: semen enim fœcundum debet esse calidum, quam caliditatem semini non potest tribuere calor fœminæ, qui debilis est, propter conseruationem & augmentum fœtus, vt scilicet fœmina copiosiorem sanguinem produceret, quem procul dubio calor fœminæ auctior assumeret. Interim tamen muliebre semen, ad calorem illum spermatis maris contemperandum, requiritur; vt nimirum copulato & prorsus confuso vtroque semine, κρᾶσις σύμμετρος, & conueniens generationi moderatio oboriatur. Procedit autem semen (teste Hippocrate libro de genitur. & Galeno capite quarto & quinto, libro secundo de sem.) a toto corpore, & a præcipuis partibus: mutilati enim liberos non mutilatos procreant. Ratione vtilis excrementi, semen procedit a toto: ratione spiritus a principalibus partibus, maxime a corde. Nam quoad sanguinem, vt habet rationem vtilis excrementi, si procedit ab vna tantum parte, aut a paucioribus; partes illæ summum detrimentum percipiunt, quia sanguine nimis priuantur: at, minus incommodum sentiunt, dum sanguis non ab vna tantum parte, sed a toto procedit. Huc respiciens Hippocrates dicit, semen prodire a toto, ab omnibus partibus, & ab omni humore, id est a sanguine, in toto corpore contento. Quoad spiritum; non erat opus, vt a toto procederet, sed tantum a principalibus partibus. Nam vim eā accipit spiritus in virtute principum partium; vt licet sanguis procedat a corpore mutilato, nihilominus liberi procreentur integri, quia in spiritu, vt procedit a principe parte, est vis, qua integre potest fœtus produci. Constat ergo qua ratione semen mediate procedat a mare & fœmina.

Semen vn de decidat.

Elaboratio seminis in testibus.

Immediate a testibus oritur capite decimoquarto, decimoquinto & penultim. libro primo, de semin. capite quarto, libro secundo, de semin. nam semen vltimam perfectionem a testibus acquirit: quia in vasis seminarijs aliqua vis est generandi semen; non tamen fœcundum generatur, nisi vltimam perfectionem acquirat in substantia testiū. Vnde Galenus, dicit, si quis summa cum dexteritate nequaquam lędens vasa seminaria, nec superiorem membranam, retrahat testes, gigni semen, sed non fœcundum: nam proprietas seminalis non modo in testibus residet, sed in omni parte corporis spermatica: differentia autem est, quia in testibus est vis summæ actiuitatis, in reliquis partibus minoris actiuitatis. In reliquis autem partibus generari semen facile a Galeno probatur: seminales enim partes e semine aluntur & conseruantur, quod semen non in testibus generatur: (alias toti transmitteretur semen a testibus:) sed in singulis corporis partibus, in quibus tamen vis gignendi semen remissa est, vt tantum seminis generetur, quantum sufficit ad conseruationē illius partis indiuiduæ. Hinc recte Galenus ait, deperditam substantiam arteriæ non posse reparari; at substantiam deperditæ venæ, (quāuis & hæc sit pars spermatica:) interdum reparari posse: ratio est, quia arteria tunicas sextuplo crassiores habet, ad cuius restaurationem copioso semine opus est, quod non potest generare vis illa seminalis arteriæ. Vena autem tunicam habet tenuem, quæ non eget adeo copioso sanguine: vnde si patiens sit robustus, valido calore donatus, qualis est calor natiuus, qui viget in pueris; fieri potest, vt portio deperdita reparetur. In testibus autem summa vis est generandi seminis; quam cognouit Hippocrates tex. vigesimoseptimo, sectione quarta, libro sexto, epidem. & Galenus capite penultimo, libro primo, de semi. In parastatis quidem etiam semen gignitur, sed id fœcundum non est, nisi commisceatur cum semine, quod generatur in legitima testiū substantia: sicuti etiam semen fœminæ fœcundū non est, nisi cum virili misceatur. Summa autem vi testes donati sunt, non præter rationem: nam ad conceptionem opus est semine copioso, crasso, lento &

A sexu vtroque semen emitti.

albi-

albicante, vt tota interior vteri superficies oblinatur, capite quarto, libro secundo, de semin. quare ad generandum semen copiosum, crassum, lentum, necessariũ fuit, vt summa vis inesse testibus. Deinde, quia semen fit e sanguine, e materia rubra, quę necessario alba debet euadere; necesse, est vt strenue sanguis concoquatur, quod fieri non poteste, nisi virtus testium sit robustissima. Licet aũt summa sit vis in testibus: non est tamen adeo insignis vt semper producat semen æque fœcundum, vt colligitur e capite tertio, libro secundo, de semine, ideo, in secunda eiaculatione & reliquis, minus fœcundum generatur, & semper minus lentum, & magis tenue. Constat ergo semen fœcundum esse mistum e spiritu & excremento vtili, procedens a mare & fœmina.

Semen ... de decid...

Confusio seminis vtriusque.

Postremo diximus, semen maris & fœminæ exacte in vtero misceri; quia respiciunt vnum finem, nimirum generationem vel maris, vel fœminæ. capite 11. libro 14. vs. par. commen. 11. lib. 1. de natur. hum. cap. 4. lib. 2.

Generatio seminis.

Porro ad cõceptionem recte celebrandam, requiruntur quædam communia mari & fœminæ, quedam priuata, quæ fœminam potissimum respiciunt. Communia sunt, Generatio seminis, Eiaculatio seminis & Voluptas, Priuata: quæ tantum fœminæ competunt, sunt seminis Attractio & Retentio. Ad generationem seminis opus est determinata complexione, & ætate vtriusque. Quoad complexionem, cum Gal. apho. 63. sectio. 5. locum habet temperies, vbi viget calor, id est, instrumentum generationis seminis & sanguinis: vnde corpora temperata, vel parum recendentia, vt calida & humida, maxime referta sunt sanguine & semine. At intemperies intensa, & potissimum similis in vtroque sexu, in caussa est vt auferantur actiones. Remissa intemperies potest semen generare, præsertim si sit dissimilis, id est, si fœmina sit frigidior mas iusto calidior, vel contra: nam in hac commutatione fit seminis mistio ea ratione, vt alterum semen remittat vitium alterius. Quoad ætatem; mulier fit ætatis florentis, cap. 2. lib. 2. de san. tuen. cap. 4. lib. 14. de vs. par. quia in priori ætate, vbi corpora maxime augentur, est defectus seminis, alimenti: in postremis ætatibus desideratur agens, calor, qui potest semen fœcundum reddere. Plato in lib. de rep. suadet, vt mas cum fœmina coniungatur ab anno trigesimo ad quadragesimum.

Elaboratio seminis in testibus.

Eiaculatio seminis.

Quoad seminis eiaculationem; sciendum, quomodo fiat, & quo tempore. De primo, Galenus comm. aph. 63. sect. 5. dicit, non eiaculari semen quia a spiritu propellatur, sed potius quia comprimatur tensione vasorum. Non propellitur a spiritu, quia hic ita permistus est cum materia seminali, vt & ipse spiritus egeat propulsione. Spiritus ergo non propellit, sed vna cum excremento propellitur: quia totum illud mistum eliditur, & exprimitur: nam tensione vasorum fit hæc eiaculatio & a mare, & fęmina. A mare, ea ratione & modo, vt compellatur in ceruicem vteri: vnde maris virga esse debet recta, & longitudinis decentis. A fęmina autem eiaculatur semen, non modo in ceruicem, sed etiam in fundum vteri, per apices, id est, per cornua vteri. capit. 13. lib. de sectione vteri. Quo fit, vt tempore imprægnationis semen illud, quod eiaculatur in ceruicem, egrediatur, nisi fiat superfetatio: quoad autem eiaculatur per cornua in fundum vteri, residet vsque ad tempus partus, circa tunicam intestinalem, vel allantoidem dictam. Quoad tempus eiaculationis, e Galeno, capite septimo, libro primo, de semin. probatur eiaculatio quæ fit eodem tempore; ita enim fit exacta mistio, & semen vnum ab altero fouetur. Oritur autem difficultas, quin Hippocrates libr. de natur. pueri, videtur asserere, tempus eiaculationis esse vel incipientibus uel cessantibus mensibus, non autem tempore mensium: rationem insinuasse videtur Galenus cap. vlt. lib. de diss. vuluæ: nam dum menses fluunt, facile fieri potest, vt sanguine menstruo semen contaminetur. At videtur eadem esse ratio, dũ menses incipiunt fluere, quia tunc natura insurgit ad expellendum in vterum sanguinem, tempore vnius mensis collectum: quod si tum fiat seminis eiaculatio, obruitur a sanguine. Crediderim ergo Hippocratem ita esse intelligendum, conceptioni fœminam non esse idoneam, nisi menses fluere incipiant: nam cui menses nunquam fluere, concipere nequit, quia non potest semen adhærere. Quare exspectandum, donec in fœmina appareant menses: & si inceperũt, & ea etiam vice rursus cessarunt, vti licet coniunctione, gratia conceptionis: tunc enim ratione inæqualitatis, quæ in orificijs vasorum reperitur, illico post menses, semen facilius adhæret. Quoad voluptatem, ad hanc efficiendum concurrit materia serosa: capite nono, lib. 14. vsu part. & præter hanc concurrit etiam humor, qui est similis spermati; qui generatur in illis locis prope collum ceruicis, quos parastatas vocant, vt hæ partes sensu exquisito donatæ ob summã cognationem, insigni voluptate afficiãtur: at, si contingat, has materias, ob caussas morbificas, plus iusto acriores euadere, soluitur vnitas, & dolor sequitur. Aduertendum tamen, talem materiam, quæ est similis spermati, in fœminis fœcundam non esse; vt merito in coitu eiaculetur in ceruicem, & non ingrediatur vterum, quia non attrahitur ab vteri attractione; in viris vero, qui calidiores sunt, hæc materia seminalis, cum reliquis permista, reddit semen fœcundum. Hac ergo de caussa dixit Hippocrates, lib. de genit. voluptatem insigniorem esse in mare; licet fęmina duplici ratione afficiatur voluptate, quatenus semen tum eiaculatur, tum suscipit. Hæc de communibus mari & fœminæ.

Voluptas in vsu venereo.

Priuata, erant attractio, & retentio seminis. Ratione attractionis; expedit ut os uteri recludatur, & vterus sit bene constitutus. Quoad retentionem, oportet ut semen detineatur in vtero, & hæreat: ca. 3. lib. 14. vs. p. & lib. de superfœt. Quare expedit, vt virtus retentrix sit robusta, vt os vteri claudatur. Et necessarium est, vt sit prægressa euacuatio menstruorum, ut semen adhæreat, & contineatur. Ex his patet, quid sit semen fœcundum.

Spermatis attractio & retentio.

Quoad vim huius seminis; Galenus cap. 10. lib. 1. de sem. ait: Semen fœcundum esse principium vegetabile, quod beneficio conceptionis deducitur de potentia in actum: quod uegetabile principium e semine, tanquam e materia determinata, uenas, arterias, neruos, & reliquas corporis partes efficit. Quare hic cognoscendum, primo quomodo adhæc est efficiendum ut concurrat semen fœcundum. Secundo quomodo formet. Tertio, quomodo fętum conseruet & augeat. Quarto, quæ sit caussa similitudinis & dissimilitudinis inter liberos & parentes. E sententia Hippocratis, ita referente Galeno cap. 1. lib. 1. de semin. concurrit semen, & vt agens, & ut passum, seu materia e qua sit fœtus. Spiritus seminis, cui uis est summa, rationem habet agentis. Altera autem seminis pars, nimirum excrementũ utile, habet rationem materiæ. Nec aduersatur Galen. dum cap. 2. lib. 1. de sem. ait, sanguinem mẽstruum esse materiam, semen esse agens: ibi enim vult, semen magis obtinere rationem agentis, menstruum materiæ. Præterea semen fęminæ hoc in primis præstat, vt uniuersum uterum madefaciat: non enim potest tanta esse copia seminis maris, ut undique corpus uteri contingat. c. 7. lib. 1. de sem. cap. 1. & 4. lib. 2. de sem. c. 11. lib. 14. vs. part. Semen item fęminæ est id, e quo producitur allantoides tunica. Postremo semen fęminæ est alimentum seminis virilis.

Potentia seminis.

Quomodo semen sit caussa conformationis.

Secundo explicandum, quomodo formetur fœtus. In semine, vt subiecto, residet principium vegetabile, quod est facultatis naturalis, non vitalis. non

Fœtus formatio.

non animalis.cap.10.libro 1.de sem. Hoc tamen vegetabile principium, non est temperamentum: quia qualitates sunt organa, hoc autem vegetabile principium est quid superius, cap.vlt. lib.2. de temperam. Non voluit Galenus, vt quidā imaginātur, hoc principium esse diuinum: Si enim est vegetabile, est etiam mortale & corruptibile: non ergo diuinum. Statuit tamen esse supra cal. frig. &c. quia hæc sunt organa, illud autem habet rationem agētis principalis, quod sane merito anteponendum est organo, licet vtraq; ad effectum producendum concurrant. Statuendum ergo formari fœtum, quia in semine residet hoc principium vegetabile. Vnde sciendum hoc loco, e qua materia hoc vegetale principium, quod semini est tributum, mediantibus spiritibus producat fœtum. Dicendum cum Hippocrate ab initio libri de natura fetus, produci e semine viri & feminæ, & e puriore portione sanguinis menstrui: ratio est, quia hæ omnes materiæ e spiritu & humore constant, vt beneficio vtriusque fiat, vt principium vegetale ex his formet fetum. Sed aduertendum, non indifferenter ijs materijs vti principium vegetale: primum enim generantur inuolucra, deinde producitur fetus. Inuolucra tria sunt: primum est χόριον, quod generatur e parte impuriore seminis viri & feminæ, & est illud inuolucrum, in quod pertingunt vasa imbecilliora. Alterum est membrana allantoides, quæ producitur e semine feminæ, c.6.& 10. l.1. de sem. c.4.lib.2. de sem. Tertium dicitur ἀμνίον, quod producitur e semine adhuc magis impuro: & cum membrana hæc proxima sit fetui, dicitur ab aliquibus indusium; & generatur in omnibus: (*nam inter capacitatem amnij & allantoidis colligitur humiditas, vsque ad tempus partus; cuius contactu fœtus læderetur, nisi hæc interueniret membrana:*) non in quibusdam tantū, vt obstetrices statuunt: interdum simul cum chorio egreditur: interdum autem chorion ita adhæret vtero, vt cum fetu tantum egrediatur membrana amnios. Quoad formationem fetus sciendum e Galeno cap.8.lib.1.de sem. iecur generari e sanguine venoso, cor ex arteriali, cerebrum e solo semine. Vbi Galen. ita intelligendus est; cerebrum gigni e solo semine, reliqua autem principalia viscera, non e solo semine, sed etiam e sanguine vel venoso, vel arterioso. Non autem omnes partes fetus simul generantur; sed prius id, quod melius est ratione fetus: vt primum iecur, deinde cor, post cerebrum; fetus enim primo eget nutritione, postremo motu. Eodem tempore viscera præcipua generari incipiunt; sed vnum prius perficitur altero. Vnde quatuor tempora fetus licet concipere, e capit.9.lib.1.de semin. Primum est, dum adhuc apparet semen & genitura dicitur: secundum, dum conspicitur substantia carnea: tertium, quando absoluta sunt tria viscera, nondum tamen perfecti artus, & adhuc dicitur fœtus: quartum, quando artus sunt absoluti, & Hippocrati dicitur infans. Tempus fetus (ex Hippocrate li. de septimestri partu) longissimum est dierum quadraginta duorum: potest autem esse minus longum, quia mas perficitur spatio triginta dierum, femina vt plurimum spatio quadraginta duorum dierum: & hoc probat Hippo. l. de nat. pueri: sumpta ratione e genitura, a purgatione & abortu. A genitura; quia semen feminæ est minus calidum, & magis humidum; vt ob id non tam cito possit concrescere, & ratione remissioris caloris, non ita cito possit efformari. A purgatione; quia experientia sæpe est comprobatum, dum femina parit marem, purgari in triginta diebus; dum autem femina nascitur, purgationem durare ad 42. dies. Abortus hoc etiam manifestum facit: quia si est feminæ abortus, non est femina perfecta, nisi post 36. dies, circa diem 42. si autem fiat abortus maris, & fiat post triginta dies, obseruabitur fetus perfectus. Tempus autem infantis, cum Hippocrate lib. de nat. pueri tale est: si fuerit mas, mouetur mense tertio; si femina, quarto: mas enim fit e sanguine calidiori, & proinde principium est efficacius, & reddit infantē idoneum ad suscipiendum motum in breuiori tempore. Hinc etiam colligi potest, cur fetus quandoque vnicus sit, quandoque multiplex. Si enim semen sit continuum, non diuisum, vnus est fetus; si diuidatur, multiplex esse potest. In brutis autem potiss. diuiditur; quia matrix brutorum, cellulas habet euidenter separatas: in femina autem huiusmodi cellulæ non conspiciuntur; apparent solum duo obtusi anguli, vnde interdum separatur semē, vt multiplicetur fetus. Multiplices autem fetus interdum ijsdem inuolucris teguntur, interdum separatis: ijsdem, si idem fuerit sexus, quia tunc maxima est similitudo in semine, ratione cuius fit, vt idem inuolucrum sufficiat: contra fit, si dissimilitudo sit in sexu, vt cum mas & femina producuntur.

In Ferneliū.

cap.3.l.2.de facult.nat.

Tertio, propositum est loqui de alimento fetus: quod est sanguis, & lac. Sanguinem proposuit Hippocrates l. de nat. pueri, & Galenus c.6.l.1.de sem. est enim purior & inculpata portio sanguinis menstrui, qui gratia nutritionis fetus confluit in vterum, sed non eo modo, quo sanguis menstruus tempore menstruorum: tunc enim confluit potissimum per modū transmissionis, vt expultrix insurgat ad expellendum, nec attractrix aliqua e parte concurrat: at dum nutritur fetus, assiduo confluit, & potissimum attractus confluit a facultate attractrice fetus. Subiectum huius facultatis attractricis est semen; quod Galenus dicit nutriri, non tamen est vera nutritio. Statutum ergo sit, fetum sanguine nutriri. Sed præterea nutritur lacte, c.4.li.14.de vsu part.com. aph.37. sect.5. nā interdum fetus tam copioso eget alimento, vt sanguis non sufficiat, præsertim quia fetus nutritur sanguine dulcissimo & purissimo: vnde cum sanguis deficiat, merito tanquam simili nutritur lacte. Et hoc præcipue fit mensibus postremis, quibus fetus est magnus, & copioso eget alimento.

Postremo, proposuimus explicare caussam similitudinis & dissimilitudinis. Similitudo consideratur secundum speciem, sexum, & effigiem: c.2.& 5.lib.2. de sem. Quoad similitudinem speciei; cum fetus fiat e semine maris & feminæ, & sanguine menstruo; spiritusque concurrat, & spiritus potissimum pendeat e substantia materiæ, & hæc dominetur in femina (nā præter semen adest sanguis menstruus) fit rationabiliter, vt fetus sequatur secundum speciem feminam: vnde ex oue & hirco, nascitur ouis: e capra & ariete, caper.

Sexus, sequitur semen robustum, secundum Hippocratem lib. de genitura. Si vir non admodum robustus, rem habeat cum femina non robusta, generabitur femina: si autem cum femina, robusta, licet maris semen non sit robustum, ita tamen semen feminæ aget in semen maris, vt ex hoc semine producatur mas. Sic eadem femina cum vno viro producit marem, cum alio feminam; prout mas habet semen magis vel minus robustum. Si ergo semen emittitur robustum & calidum, siue maris, siue feminæ, generatur mas; si non robustum, femina. Hinc mas producitur, dum fit conceptio in dextra matrice, & dum mas est robustior secundum dextrum testem. Et hæc omnia oriuntur ex vnica caussa, quia in parte dextra est maior caliditas, & producitur semen robustius. In dextro enim latere positum est iecur, & propterea in illa parte venæ laxiores & completiores deducuntur. Sic etiam semen maris robustius & calidius, procedit a teste dextro. Hippocrates lib. de superfet. Galenus cap.5.lib.2 de sem. Hinc secundum Hippocratem, mas concipitur, si testiculus sinister stringatur arcte, quantum citra dolorem fieri potest, vt cum impetu prodeat semen a dextro teste.

Cur autem gemelli modo sint mares, modo feminæ,

De con[...] uatione [...] alimento [...] tur.

Quibus [...] caussis [...] parentibus [...] similes vel dissimiles fiunt.

Signa [...]

næ,modo mas & fęmina; nulla alia est ratio, quam A semen: si enim semen maris & fœminæ sit robustum, vterque fœtus erit masculus: si amborum semen sit imbecillum, vterque erit fœmina. Si autem maris semen sit robustum fœminæ imbecillum; euenire potest, vt semen imbecillum, vincatur a robusto semine maris, & ita vterq; fœtus erit masculus. Si semen maris sit imbecillum, & fœminæ robustum, & semen maris vincatur a semine fœminæ; rursus vterque fœtus erit masculus. Si robustum semen vincatur ab imbecillo alterius; (quia interdum robur est exiguum, imbecillitas autem intensa) tunc vterque fętus erit fœmina. Quod si maris semen sit varium, vt aliqua portio sit summe robusta, aliqua imbecilla; siquidem semen in prima eiaculatione est robustius; fieri solet, vt merito portionis robustioris generetur mas; merito imbecillioris, fœmina: vnde alter gemellorũ est mas, alter fœmina. Aliquando in postrema eiaculatione adeo imbecillum est semen, vt fœmina concipiat fœ- B tum duplicem, quorum alter mas est, alter monstrosus, & quandoque etiam mola: & hinc testata est experientia, fœminam peperisse simul & fœtum integrum, & monstrum; & quandoque post fœtum integrum, in vtero mansisse molam. Hos ijs euenire solet, qui plus iusto Veneri indulgent.

Quoad similitudinem effigiei; explicandum, primo, cur infans interdum magis sit similis matri, interdum patri. Secundo, cur secundum aliquas partes infans sit similis patri, secundum aliquas matri. Tertio, cur infans quandoque sit maxime dissimilis. Quoad primum; huius caussa recenseri videtur ab Hippocrate, in lib. de aere & aquis: vbi caussam transfert in vim seminis, & vim menstruorum, quatenus in his est spiritus, qui a toto procedit. Si ergo semen fœminæ sit robustius, fœtus magis similis est matri: si contra, patri. Et licet plerunque semen maris sit efficacius; nihilominus præter semen fœminæ, adest etiam vis in C sanguine menstruo: vnde si contingat fœminam esse robustam, & referat sanguine probo spirituali, fit vt fœtus maxime assimiletur matri. Quoad secundum; cur fœtus secundum aliquas partes magis sit similis patri, secundum aliquas matri: in caussa est vis seminis secundum partem spiritalem. Hippocrates lib. de genitur. c. 1. li. 1. de sem. Cum ergo semen procedat a toto, ab hac vel illa parte, vt a capite, a thorace, &c. si fœmina sit robustior mare, secundum caput, mas autem sit melius cõstitutus secundum thoracem, quam fœmina; infans secundum caput magis assimilatur matri, secundum thoracem magis patri assimilatur; ratio, quia semen a fœmina procedens, procedit a capite robusto, & proinde a portione seminis, in qua est vis efficacior, quam in portioe seminis maris. Quoad postremum; sciendum, cur fœtus dissimilis gignatur. Caussa autem refertur in vim seminis, vt procedit a capite forti, & fixæ imaginationi destina- D to: nam ob vigentem imaginationem tanta vis semini tribuitur, vt concipiatur fœtus, qui præ se ferat figuram illius imaginationis. Est autem duplex imaginatio: altera, concurrit tempore coitus, altera post coitum. Tempore coitus est vis seminis, vt procedit à capite: post coitũ, locum habet, non in patre, sed in matre tantum, quoties mater obiectum aliquod concipit, vt caussa illius fortis imaginationis vis tribuatur, non semini, sed sanguini mẽstruo, & potissimum primis diebus.

His explicatis, cognoscendum est, num fęmina sit fęcunda, vel sterilis. Secundum Hippocratem lib. de superfęt. & aphor. 59. & 62. sect. 5. primum fęminam lauare oportet, post menstruas purgationes, & galbanum igne coctum vtero applicare, & fęminæ ventri alligare; deinde post 6. aut 8. horas, oportet experiri, an in vertice fęminæ appareat odor galbani, nec ne: si appareat, fęmina est fęcunda. Idem explorabat Hippocrates suffumigijs e myrrha, aromatis; fęmi- nam ita ligabat, vt non posset per infernas partes suffumigium euaporare: & si ad os odor perducebatur, dicebat, fęminam esse fęcundam; sin minus, sterilem: nam dum odor galbani perducitur ad caput, signum est, vterum non esse dyscratum, nec obstructum, nec durum.

Num mas fęcundus sit; ex vrina & semine cognoscitur. In vrina maris, secundum Auicennam, hordeum est macerandum, deinde hordeum illud sepeliendum; & si germinet, indicium esse fecundi maris. Probat etiam, vt in vrinam immittatur sulfur viuum, & vrina aliquandiu seruetur: si enim putrescente vrina generetur vermis, statuendum est virum illum esse fœcundum; sin minus, sterilem. Addit etiam Auicennas, præcipiendum esse, vt mas mingat super lactucã, quæ si non exarescat, indicat marem fœcundum. Quoad semen, cum Auicenna & Aristotele cap. 6. l. 3. de gen. anim. si maris semen proijciatur in aquam, & descendat; mas fœcundus est: quia semen crassum & ponderosum, bonum.

Num autem aptitudo sit ad procreandum mares, vel fœminas, ita cognoscitur, e comm. 27. sect. 4. lib. 6. epid. nam in mare, in ætate adolescentiæ dexter testiculus prius turget, & mãma in fœminis: dextra enim pars, vt robustior & calidior, maxime confert ad generandum marem: præterea qui sunt calido temperamento; potius mares procreant.

Cognoscitur autem fœminam concepisse, e cap. 2. li. 1. de sem. & c. 3. l. 3. facult. nat. quia fœmina in coitu quodammodo persentit vterum conuelli & retrahi; quia sit attractio, & retentio seminis: nec enim fieri potest conceptio, nisi attrahatur & retineatur semen. Mas etiam conceptionem aliqua e parte, sed raro, potest animaduertere: sentit enim mas in coitu, pudendum ab vtero retrahi, ac si a cucurbitula retraheretur. Obstetrices os sentiunt clausum, citra tamen duritiem: vbi enim durities, & occlusio est morbosa. Præterea aph. 41. sect. 5. si post assumptã mulsam, fœmina in ventre tormina sentiat, facta est conceptio: quia ob vterum clausum flatus, qui excitantur a mulsa, non habent liberum exitum. Imprægnatio etiã cognoscitur ex angustia oris vteri (apho. 54. sect. 5.) quæ etiam perseuerat; nam si non duret, fit abortus. Præterea indicatur e vertigine, dolore lumborum, e cibi fastidio, e nausea, vomitu, pica, e vitijs noxisque ventriculi, quia hic compatitur in gestatione vteri: deinde e suppressione mensium; vnde adest corporis grauitas, languor, desidia: quæ tamen symptomata apparent citra horrorem & febrem apho. 61. sect. 5. c. 7. l. 1. de sympt. cau. c. 5. li. 6. loc. aff. Interdum tamen & prægnantibus menses fluunt; aliquando etiam albicantes menses: quia materia hæc egreditur per venas non vteri, sed ceruicis vteri, & maxima cũ vtilitate fętus. Ex Hipp. lib. de nat. pueri, indicatur fętus in vtero, e motu quem fęminæ in vtero sentiunt, citra dolorem, quia nõ fit a flatu. Præterea vbera intumescunt, quia lacte replentur. Item, cum Hipp. lib. de superfœt. indicatur ex oculis albidis: quia dum fętus est in vtero, sanguis copiosus, & spiritus copiosus confluunt in vterum, vt reliquæ partes non ita spiritu abundent. Addit Auicennas, vrinam; quæ in principio decolorata est, in vltimis mensibus coloratiorem fieri, in postremis enim mensibus ob magnitudinem fętus comprimuntur vasa, viscera, plus iusto vnitur calor, & ita lotium magis coloratum euadit.

Quoad signa sexum indicantia, Hippocrat. ad distinguendum fętum masculinum a fęminino, libro de superfęt. dicit; masculinũ indicari, si mamma dextra magis turgeat, & prius turgescere incipiat, quam sinistra: significatur enim fętum residere in vteri dextro. Præterea mutatio percipitur in oculis: si enim a statu naturali maior sit facta mutatio in dextro; indicatur masculus. Sic & e calore: e commen. aphor. 42. sec. 5. si fęmina gerat masculũ, magis est colorata:

Margin notes: Signa fęcunditatis. 1. In fœmi. — 2. In mare. — Num quis aptus sit ad procreationem maris, vel fęminę. — Factæ conceptionis signa. — Signa sexũ indicantia.

quia virtute caliditatis maris, totum fœminæ corpus magis incalescit, & bene coloratum euadit: hilarior quoq; est mulier, & ad omnia magis prompta: dum progredi incipit, dextrum pedem proponit: pulsus dextræ manus validior: Quod si tamen fœmina in victu delinquat; potius decolorata euadit. Indicatur etiam masculus e motu validiore. Hoc tamē signum fallax est, si fœtus masculus sit imbecillis, nam tunc cum impetu moueri non potest: signa autem tunc adsunt fœtus imbecilli; de quibus suo loco. Potissimum autem feminæ obseruabunt motum in dextra parte. Indicatur etiam a lacte, secundum Hip. lib. de steril. si enim lac proiectum supra folia condensetur, masculum indicat, quia vegetum calorem significat.

Signa numeri fœtus.

Oportet etiam cognoscere an in vtero fœtus sit vnus, vel multiplex. Gemelli adsunt, si venter præter consuetudinem intumuerit. Solet etiam accidere, vt mulier duos fœtus gerens, vnum pariat; &, nisi obstetrix sit diligens, alter fœtus relinquatur in vtero: tuncque periculum est, ne mulier pereat. Hinc igitur iubet Auicennas, vt inspiciatur prioris infantis vmbilicus: & si appareat ruga, vel nodus, statuendum, adhuc alium fętū restare in vtero. Si gemelli adsint, qui eodem tempore concepti sint; eodem etiam tempore pariuntur. Cognoscuntur eodem tempore esse concepti, si os vteri prorsus fuerit clausum, nam in superfœtatione non exacte clauditur. Hoc etiam deprehenditur, quia post primam conceptionem, non fuere signa nouæ conceptionis.

De Sterilitate.

Generatio.

ERgo quoad conceptionem morbosam; primum agendum de conceptione ablata, quæ Sterilitas dicitur. Generatur, quia aliquid morbificum occurrit vtero, vi cuius ita frustratur conceptrix, vt prorsus aboleatur conceptio. Hoc ergo malum nil aliud est, quam functio ablata vteri, dependens a frustratione conceptricis. Forma est functio ablata; nimirum symptoma, quod neque est effectus, neq; opus, sed actio ablata. Caussa efficiens, est frustratio conceptricis. Frustratur facultas, vel quia læditur, vel ob Errorem externum. Læditur necessario ob morbum vteri: quia hæc facultas pro subiecto habet partem viuentem, nimirum vterum. Facultas læditur, quia Labefactatur, vel Impeditur, cap. 1. lib. 3. de symp. caus. Labefactatur ob intemperiem: impeditur ob malam compositionem, & solutam vnitatem.

Definitio.

Caussa effi.

Dyscrasia.

Intemperies potest esse qualibet, si sit insignis, aph. 62. sect. 5. Frigida intemperies bifariam concurrere solet, primo immediate, & hinc statui pōt morbus: secundo mediate, id est, per medium morbum in mala compositione, vt aliqua e parte intemperies frigida habeat locum caussæ morbificæ. Declaro. Frigida intēperies est caussa immediata sterilitatis, dum ita agit in semen, vt, cum in conceptione cōceptrix vis in semine exsistens excolatur, contra frigiditate vis seminis sopiatur, & etiam exstinguatur. Mediate autem concurrit, dum ob intemperiem frigidam vteri corpus densum euadit. Calida intemperies semen torrefacit & exurit; vt vis in semine exsistens dissipetur. Humida intemperies vim seminis obruit: vnde ob insignem humiditatem retentrix læditur, vt semen non contineatur. Sicca intemperies absumit pabulum caloris, qui est instrumentum conceptricis: vnde, dissipato pabulo, calor dissoluitur, & conceptrix otiatur. Hæ intemperantiæ sunt in caussa sterilitatis, dum sunt intensæ: & interdum sunt Natiuæ; interdum Adscititiæ.

Mala compositio. 1.

Quoad malam compositiouem, hæc est mala conformatio, magnitudo vitiosa, vitiosus situs. Mala conformatio, est superficies vteri leuis, non aspera; & hæc uel natiua, uel ascititia: natiua, quando fœminæ tempore etiam statuto non fruuntur menstrua purgatione; vnde, cum non aperiantur orificia vasorum, vterus secundum internam superficiem est adeo leuis, vt non possit semen continere, & proinde non fieri possit cōceptus. Ascititia fieri solet post vlcera, quæ ad cicatricem perducuntur. Sed hæc leuitas, non ita potest caussa esse sterilitatis, vt prior; quia non pertinet ad totum vterum, sed ad vnicam tantum partem exiguam, quia vlcus vteri magnam curationem non admittit. Præterea, quoad conformationem; est vitium in meatibus: nimirum vel immodica apertio, nam dum os vteri nimis est reclusum, semen contineri nequit; secundum Hippocratem lib. de genit. vel angustia, & potissimum compressio; quandoque etiā constipatio. Compressio recensetur ab Hippocrate lib. de superfœt. & lib. de natur. mul. & apho. 46. sect. 5. & fit ob immodicam pinguedinem omenti. Constipatio est, quando membrana annascitur ori. Præterea morbus est in meatibus, non modo oris vteri, sed etiam vasorum vteri, quæ vel seminis sunt, vel alimenti, id est, sanguiuis. Si fuerint vasa seminis, quandoq; nimirum recluduntur, vt fieri solet in gonorrhœa, vt ab immodico fluxu seminis virile semen corrumpatur, nec possit hærere. Vitium est etiam, si hæc vasa nimium occludantur; quia attractrix vteri, non potest semen muliebre attrahere, ob angustiam & constrictionem illorum vasorum. Quoad vasa alimenti, pariter vel recluduntur, vel angustantur. Si recludantur, conceptio aboletur: quia ob assiduum influxum sanguinis, semen hærere non potest. Quod si nimis angustentur, neque tunc potest hærere; quia desiderantur cotyledones.

Quoad magnitudinem; est morbus in magnitudine potius aucta, vt est tumor quilibet vterum occupans, siue sit inflammatio, siue erysipelas, siue carbunculus, cancer, œdema, scirrhus, siue etiam tumor flatulentus, siue aquosus, vt contingit in hydrope vteri: de quibus in malis ventriculi diximus. Hi tumores vel occupant Sedem vteri, vel Ceruicem: &, si fundus sit affectus, semen non detinetur, sed effluit: si occupetur vterus secundum ceruicem, semen non attrahitur. Notandum autem circa flatulentum tumorem & aquosum; falsum esse, horum tumorum, vel materierum, a quibus hi tumores producuntur, vnicam esse sedem: nam quandoque materia in vtero colligitur; quandoque in vesicis, quæ pręter naturam in vtero generantur (quia si in iecore generantur, multo magis in vtero: vt Aetius non sit reprehendendus) & quandoque hæ materiæ colliguntur inter vteri tunicas; vt colligere licet ex Hippocrate, in lib. de nat. mul. interdum etiam hæ materiæ in vteri capacitate continentur, ore vteri occluso.

Præterea est vitium in vitioso situ, cum Hippocrate in lib. de steril. qui situs potest esse vitiosus & Sursum. & Deorsum. Deorsum, quando fit procidentia vteri, secundum Dextram vel Sinistram partem. Caussam situs vitiosi, & præsertim sursum, Galenus cap. 5. lib. 6. loc. affect. dicit, esse repletionem, & proinde tensionem ligamentorum, vt in suppressione mensium. Fernelius voluit caussam esse laxitatem ligamentorum, non tensionem: dum enim ligamenta laxantur, vterus liberum habet motum, & proinde noxia fugit, iucunda persequitur. Hæc erroris plena sunt: nam dum fœminæ patiuntur vteri procidentiā, & adscensum; situs stabilis est, qui mutari non potest, siue iucunda, siue iniucunda adhibeantur, nisi præsidia habeant vim euacuandi. Aduersatur etiam Hippocrati; qui voluit in adscensu vteri conceptionem aboleri, quod vterus non possit moueri, ita vt nequeat semen attrahere. Id quidem verū est, quandoque fieri posse, vt vterus modo in vnam partem, modo in aliā moueatur. Sed hic situs nō est stabilis, quia non pendet a repletione ligamentorum. Statuēdum ergo cum Galeno, si tendantur ligamenta, sursum attolli vterū: vt, si æqualiter repleantur, attollatur sursum

ſum vterus, nec magis ad dextram, quã ſiniſtram vergat: at, ſi repleantur vincula dextræ partis, vterus ſitum habet in dextra parte, & in eam mouetur. Et hoc vitium ab Hippocrate vocatur diſtorſio vteri, quando magis declinat ad alterutrum latus. Vteri ſitus deorſum vocatur deſcenſus vteri: &, ſi maxime deſcendat, vocatur prolapſus, procidentia. Hoc vitium fit laxatis ligamentis, minus in deſcenſu, magis in procidentia, vt euenire ſolet in difficili partu. Impeditur etiam facultas ratione vlceris, vi cuius ſemen nequaquam detineri poteſt, vt proinde aboleatur conceptio.

Vlcus.

Error externus.

Alia vero e parte frustratur conceptrix ob errorem externum: qui potiſſimum petendus eſt a ſemine; quia conceptio ſecundum naturam celebratur, cum conceptrix agit in ſemen fœcundum. Quare error externus eſt deſumendus a vitioſo ſemine. In ſemine oportet perpendere & Generationem, & Eiaculationem.

a.

Quoad generationem ſeminis; vitium eſſe ratione cauſſæ quandoque Internæ, quandoque Externæ. Interna, eſt mala totius corporis diſpoſitio: vnde hydropicæ vix poſſunt concipere. Quoad externam cauſſam; Hippocrates in libro de genitur. proponit ſectionem arteriarum poſt aures; tunc enim cerebrum copioſo ſpiritu priuatur, quo fit vt a cerebro non demittatur ſemen fœcundum, quod tamen, ratione ſpiritus agentis, neceſſario procedere debet a partibus principibus, & proinde a cerebro. Præterea inter externas cauſſas recenſere licet ebrietatem: nam copioſi ſpiritus petunt potius caput, quam internas partes.

b.

Quoad eiaculationem ſeminis; vitium eſt penes cauſſas Externas, & Internas. Internæ, ſunt vitia, quæ pertinent ad teſtes, & potiſſimum maris, & ad penem maris, & ad vaſa ſeminaria maris & fœminę. Vitium teſtium proponit Hippocrates aphoriſm. 63. ſectio. 5. Galenus eum aphoriſmum Hippocrate indignum arbitratur, Sed non intellexit. Cum enim in aphoriſmo 62. Hippocrates propoſuiſſet cauſſas ſterilitatis e parte fœminæ, quæ ſpectabant ad dyſcraſias vteri: in 63. inquit, ſimiliter in maribus; innuẽs, ſicut vteri dyſcraſia eſt in cauſſa ſterilitatis, ita dyſcraſias teſtium maris eſſe cauſſas ſterilitatis: proponit enim quatuor dyſcraſias, primo humidam, non totius hominis (in hoc enim fuit deceptus Galenus) ſed teſtium maris. Si enim in 62. aphoriſmo locutus eſt de intemperie non totius fœminæ: ſed tantum vteri; fuit pariter neceſſarium, vt in hoc aphoriſmo loqueretur de intemperie non totius maris, ſed tantum teſticulorum. Reſpiciens ad humidam intemperiem, ait, ſterilitatem fieri, quoniam propter corporis teſtium raritatem ſpiritus extra fertur, vt ſemen non tranſmittatur ad os vteri. Quoad ſiccam intemperiem, aboleri conceptionem, quia propter ſpiſſitudinem humoris non exit foras. Ob teſtium frigidam intemperiem, ſemen non incaleſcit, ſed torpidum euadit, vnde ad os vteri tranſmitti nequit, ſed colligitur in teſtibus. Ob caliditatem ſemen plus iuſto torretur, cogitur & craſſeſcit, vt nequeat eiaculari. Quoad vaſa ſeminaria, vitium eſt in anguſtia, vi cuius ſemen non poteſt eiaculari. Hæc autem anguſtia, ſiue ſit obſtructio, ſiue compreſſio, occupat vaſa, non prope vterum, non vt inſeruntur in vterum: quia anguſtia in vaſis vbi vtero inſeruntur, eſt morbus vteri, de quo diximus antea. Quoad vitia penis; eſt anguſtia, vi cuius impeditur ſeminis eiaculatio: eſt quandoque longitudo immodica, vi cuius diutius moratur ſemen, antequam in vterũ tranſmittatur. Hanc eandem noxam patitur ſemen, propter obliquitatem penis. Ob breuitatem etiam immodicam, non poteſt ſemen eiaculari, vt decet. Quoad externas cauſſas; error eſt in tempore eiaculationis: nam niſi eiaculatio vtriuſque ferme fiat eodem tempore, non fit conceptio. Et hoc obſeruant perfidi homines, qui concumbentes nolunt conceptionem fieri. Error etiam poteſt fieri ab externa cauſſa, vt ab odio: hoc enim ſi adeſt, vix fieri poteſt conceptio.

Differẽtiæ.

Quoad differentias a cauſſa efficiente. Fit ſterilitas & aufertur conceptio, vel Læſa facultate, vel ob Errorem externum. Si læſa facultate; vel Labefactata ob intemperiem vteri, vel Impedita ob malam compoſitionem, vel ob ſolutam vnitatem. Si autem ob errorem externum; hic deſumendus eſt e ſeminis vel Generatione, vel Eiaculatione.

Signa.

Signa morborum vteri, intemperierum, tumoris, peti poſſunt e malis ventriculi. Malum autem hoc in genere non difficile noſcitur, e ſignis conceptionis, antea traditis. Cum Hippocrate aph. 59. & 62. ſect. 5. facile cognoſcuntur intemperantiæ vteri, præſertim e ſuffumigijs aromatum.

Indicationes.

In præſentia ſufficit præſidia proponere, quæ reſpiciunt vterum, ſecundum eius proportionem, quæ requirit vterinum remedium. Calor vteri; indicat calorificum, vniens & conſeruans calorem vteri. Præſeruatoria autem reſpiciunt non proportionem & calorem vteri, ſed ſenſum vteri exquiſitum; hic indicat obtundens ſenſum: quia non dirigitur ad conſeruationẽ, veluti vitale, ſed ad deſtructionẽ. De Præſidijs quæ ſumuntur a morbo, ideſt, a dyſcraſia, mala compoſitione, vlcere, item a ſemine; alias ſuo loco agitur.

Prognoſt.

Vitium hoc non eſt contemnendum, quia agitur de ſpeciei diſcrimine. Pro vi morborum & cauſſarum, quandoque bene ſperandum eſt; aliquando prorſus deſperandum. Et hoc loco digrediendum eſſet circa vim intemperierum, circa vim tumoris & ſolutæ vnitatis. Quorum prognoſtica e malis ventriculi petenda.

Curatio. Venęſectio.

Hippocrates in lib. de ſuperfœt. probat in fœminis venæſectionem, bis in anno, & ſecundum manus & pedes: nam reſpexit ad principale indicans, ad fœminas quæ non concipiunt, quia ſanguis in corpore exſuperat. Cum ergo malum perſeueret; expedit bis in anno venam ſecare. Et cum redundet in toto corpore, nec impetum habeat in vterum; recte probatur ſectio venarum brachij, & pedum. Vnde vulgares errant, qui aſerunt fœminas ſteriles euadere, ſi ijs vena pedis pertundatur. Quod eſt contra Hippocratem, rationem, & experientiam.

Roborans vterum.

Vnicum proponam medicamentum, quod ex ijs componitur, quæ proportionem & calorem vteri reſpiciunt: *℞. rad. maioris teſticuli, id eſt, ſatyrij, dentis apri, teſticulorum vulpis, matricis, ſuillæ fœcundæ, coaguli leporis, ana ʒ. j. macerentur in lacte mulieris fœcundæ: ſileris, hormini, eryſimi, erucæ, ſaluiæ, paſtinacæ ſylueſtris, ana ʒ. ij. (Et hæc baſin conſtituunt.) Adiuuantia addantur; bac. iuniperi, xyloal. galliæ moſchatæ, cyperi, caryophyl. ʒ. ß. ſucci ſeu liquoris nucis moſchatæ ʒ. ij. (huius ratione medicamentum facile perducitur in vterum.) Conſeruæ e floribus citri ℥. iiij. Cum ſyrupo de corticibus citri, fiat electarium, cuius doſis a ʒ. j. ad ℥. ß. aſcendat.*

CAPVT VI.

De Monſtro.

FOrmatrix, dum fętum formare nititur, dupliciter errat: vel enim formatio deprauatur, & fit Monſtrum; vel aufertur, & fit Mola. Monſtrum autem hic dicimus, quod raro accidit, & recedit ab affectibus conſuetis, non ad bonum, ſed ad malum, turpe, deforme. Generatur, quia aliquid noxium vtero occurrit, vi cuius neceſſarium eſt, ut actio formatricis deprauetur. Monſtrum ergo eſt animal in vtero genitum, a deprauata formatrice. Animal dicitur; ad differentiam molæ, quæ nõ viuit vita animalis. In vtero

ad differentiam animalium, quæ in alijs partibus generantur. A deprauata formatrice; ad differentiam animalis non monstrosi; ad differentiam fœtus probi & inculpati. Monstrum enim est opus quoddam contra naturam: quare necesse est, vt consequatur aliquam actionem læsam, quæ nihil aliud esse potest, quam fortitudo deprauata. Læditur actio, quia facultas læditur. Hoc ergo loco formatrix frustratur. Facultas frustrari potest Læsa facultate, vel ob Errorem externum. De hoc autem diu anceps fui: nam vbi læsio facultatis, ibi necessario morbus: & vbi morbus, ibi necessario subiectum pars viuens, quia morbus & sanitas sunt passiones corporis viuentis. Facultas formatrix, non videtur pro subiecto habere vterum; quia hic est subiectum conceptricis: Si autem formatricis subiectum sit semen, cum sanguine menstruo; hæc, quia contenta sunt, non viuunt, & propterea nō possunt esse subiectum morbi. Quare, si formatrix frustretur, statuendum frustrari tantum ob errorem externum? Pro veritate dicimus, formatricis subiectum inter initia, & potissimum ante sextum diem, non esse viuens: vnde Hippocrates genituram appellat, non fœtum: post hos dies, licet fœtus non sit formatus, quia non perficitur ante triginta dies, imo fœmina non nisi post triginta sex dies formatur: igitur post sextum diem, cum fetus incipiat viuere vita plantæ, est subiectum formatricis, est subiectum viuens.

Caussa efficiens. Ἀπορία, de subiecto formatricis.

Formatrix læditur ob ineptā materiæ Διάθεσιν

Et secundum hanc rationem statuere licet, formatricem lædi vel frustrari ob morbum, qui est morbus fœtus, non vteri; & quidem fœtus, vt viuit vita plantæ, non animalis. Sed cognoscendum est, quod vitiū esse possit in facultate formatrice. Quidam igitur voluerunt, monstrum esse erratum non ratione agentis vniuersalis, sed particularis; vt proinde aliqui dixerint, vitium esse & errorem ratione materiæ, vt refert Philosophus tex. octuagesimosecundo, lib. 2. physicæ acroaseos, & c. 4. li. 4. de gen. anim. quidam dixerunt monstrum esse errorem naturæ; quemadmodū enim errores fiunt in arte, ita etiam in natura. Galenus c. 9. li. de cau. morb. c. 2. li. 2. de diebus decret. videtur asserere, monstrum esse errorem naturæ. Ego statuo agens nec vniuersale, nec particulare errare posse: & proinde monstrum non esse errorem naturæ siue vniuersalis, siue particularis. Proprium vegetabile, vis formatrix in semine residens, quæ est agens particulare dirigitur ab agente vniuersali, ab intelligentia non errante: & cum hæc vis formatrix agat in materiam, secundum dispositionem materiæ; necessarium est, vt opus & effectum producat, ita vt nequaquam aberret, imo aberraret, si, agēs in materiam certo modo dispositam, efformaret quid præter dispositionem illius materiæ. Sed hoc efficere non potest: igitur natura nec vniuersalis, nec particularis potest aberrare. Sed cur ab Aristotele & Medicis monstrum statuitur inter errores externos? Per errores, intelligunt affectus noxios.

Monstrum duplex.

Porro monstrositas & parua efformatio potest esse duplex; primo, secundum speciem; deinde secundū compositionem tantum. Secundum speciem; quando fœminæ concipiunt animalia bruta, & serpentes quandoque pariunt. Vnde hæc conformatio diuersa est ab illa, in qua editur fœtus humanus, sed qui caput habet vitulinum; quod caput, vt colligitur e Philosopho, non est caput vituli, sed humanum, licet figuram habeat vituli. Sed quandoque, vt dixi, generantur animalia, quæ prorsus & vere sunt extra speciem humanam. Datur etiam aliud monstrum, in quo non est dissimilitudo secundum speciem; dum scilicet fœtus humanus est, sed solum secundum compositionem. Quoad caussas monstri: Monstrum secundum speciem semper fit ob errorem externum, non ob morbum. Cum autē error externus capiatur e semine, a sanguine, & vtero: vitium potissimum petendum est a semine: quod vitium duplex est; primū, quando fœminæ attrahunt semen bestiarū: sed quandoque etiam fieri potest e vi seminis, quæ imprimitur ob fortem imaginationem; interdum enim tantū potest imaginatio, qua parentes bestias concipiunt, vt semini per spiritus tanta fiat impressio, vt bestiæ formentur. In eadem autem specie, quandoq; potest frustrari facultas ob morbum post primos dies, ob intemperiem, & præsertim frigidam; nam cum vis formatrix egeat calore robusto ad formandum fœtum si fetus nondum efformatus iusto sit frigidior, facile formatur fœtus monstrosus.

Monstrum secundū compositionem.

Monstrum secundum speciem.

Quoad monstrum secūdum compositionem; fieri solet monstrum, quia error est in compositione, idest, in conformatione, magnitudine, numero, situ. Quoad malam conformationem; quandoque inæquales sunt partes, quia semen est iusto crassius, est intemperatum: quo fit, vt etiam ob intemperiem & inæqualitatem male figuretur fetus. Et hoc testatur Galenus ca. 14. 15. art. med. vbi vult rationi consonum esse, figuram ob materiæ vitium, & ob potentiæ imbecillitatem, vitiari: non quod hoc accidat errore formatricis; sed per potentiæ imbecillitatem insinuauit calorem debilem. Cum Hippocrate etiam in lib. de genit. figura quandoque, sed rarissime vitiari potest, caussa vteri: quando vterus inæqualis est, & potissimum secundum substantiam. Fit etiam error quandoque in magnitudine aucta, quandoque imminuta: aucta, cum materia sanguinis est iusto copiosior, & præsertim, si cum copia est connexa praua materiæ qualitas. Fit error in magnitudine imminuta, e defectu seminis, sanguinis, e parte vteri: sed hoc rarissimū est, quia vterus est extensibilis. Aduertendum autē, vel totum fetum esse paruum, si simpliciter deficiat sanguis, vel magis secundum vnum membrum, prout semen procedit a parte imbecilli: vt reperiantur fœtus, qui exiguas habent partes, veluti parentes. Præterea est vitium in numero deficiente & excedente: Deficiente; dum est error in sanguine; nam vbi hę materiæ deficiunt, fieri potest, vt fœtus fiat aliqua parte orbatus. Notandum cum Hippocrate in lib. de semestri partu, nasci pueros aliqua parte orbatos, sed propter abscessum, qui fœtum afficit octauo mense, sed non est vitium formationis; vis enim formatrix perdurat ad quadragesimum secundū diem. Postremum vitium circa monstrum est vitiosus situs. Quandoque enim fit, vt iecur locetur in parte sinistra, lien in dextra. Philosophus caussam reddens, c. 4. lib. 4. de gen. anim. dicit, non aliam esse caussam, nisi quia cum impetu materia ad indecentes locos defertur: vt, si portio sanguinis, e qua confici debet iecur, propellatur in sinistram partem, fit monstrum, in quo est vitium secundum situm.

II.

III.

IV.

Differentiæ.

Differentiæ sumi possūt a forma, & caussa efficiente. A forma; vt animal hoc monstrosum vitiosum est redditum secundum malam compositionem, idest, secundum conformationem, magnitudinem, numerum, & situm. Quoad caussam efficientem. Formatrix frustratur vel læsa facultate, idest, ob vitium sanguinis, vel seminis, vel quandoque etiam vteri.

Signa.

Monstrum in genere oculis conspicitur: vt & differentiæ a forma. Efficientis caussæ differentiæ, cognoscuntur e signis indicantibus vitia parentum, vel e parte seminis, vel e parte sanguinis menstrui, vel e parte vteri.

Indicationes.

Quoad præsidia: in monstro genito vitium tollendum est: verbi gratia, sextus digitus. Deinde prohibendum est, ne monstrum generetur: quod consequimur, adimendo vitia e parte vel seminis, vel sanguinis, vel vteri: verbi gratia, si immineat monstri generatio a frigidiori semine, orietur indicatio calefaciendi corpus, vt gignatur semen non ita frigidum, &c.

Prognostica.

Vtrumque autem præstare est possibile, & quādoque impossibile. Quantum ad inhibitionem generationis

rationis noni monstri; si immineat ex imaginatione parentum, e mala viuendi ratione, possumus polliceri inhibitionem. Si autem immineat ob intemperies antiquas parentum, ob prauitatem vteri, & inæqualitatem substantiæ vteri; impossibile est, vt aliquid boni polliceamur. Pariter, quoad monstrum iam genitũ; si sextus digitus sit, facile pôt amputari. Si mala adsit conceptio secundum neruos opticos, secundum meatum auditorium, vt infantes nascantur surdi, cæci; actum est. Ex his facile potestis colligere, quandoque scopos facile posse absolui, quandoque nequaquam.

Curatio. Materiæ sunt variæ: caussa sexti digiti confugiendum ad materiam chirurgicam. Ad inhibitionem generationis noui monstri, si imminet e mala viuendi ratione, bona victus ratio constituenda. Et sic de reliquis.

CAPVT VII.

De Mola.

Nomen. PER Molam exquisitam intelligimus carnem quandam rudem, informem, quæ est vita prædita, ad differentiam tumoris durioris vteri, quem aliqui medici, sed improprie, nuncupant molam. Generatur, quando aliquid morbificum vtero occurrit, vi cuius, quod concipitur, formari nequaquam potest, vt idonuum sit ad formam animalis suscipiendum. Mola igitur est caro præter naturam in vtero genita, procedens a formatione ablata. Est caro præter naturam, quia officit, licet vita sit prædita. cap.13. lib.14. meth. Diximus, in vtero; ad differentiam carnis, quæ potest in alijs corporis partibus generari. Tandem diximus, procedere a formatione ablata, ad differentiam molæ nothæ, id est, tumoris duri, quẽ Aetius vocat molam, qui non procedit a formatione ablata. Porro formatio hæc aboletur, secundum Hippocratem lib. de morb. mul. ob crassam genituram: non enim mola gignitur citra permistionem seminis maris, cap.7. li.14. vs. par. Quod si quandoque virgines pariant molam; non est mola exquisita. Quare genitura crassa est in caussa: nam huius ratione ea fit conceptio, vt vis formatrix, principium illud vegetale, quodammodo obruatur, vt non possit formare. Hoc etiam Aristoteles lib.4. de genit. animal. proponit; vbi vult molæ caussam esse humorẽ concoctu difficilem: qui nihil aliud est, quam crassus succus, vel humor. Auicennas proponit multitudinem materiæ, a qua scilicet vegetale principium obruitur. Præterea addit in caussa molæ esse coitum, in quo matrix comprehendit aquam mulieris, & extendit eam cum nutrimento, & propter defectum virtutis masculi non fit conceptio, vt fętus formari possit. Per quæ verba voluit significare, defectum non tantum e parte sanguinis menstrui, sed etiam e parte seminis: dixit enim fieri propter defectum virtutis masculi, id est, seminis maris. Mola ergo est morbus in numero aucto, quod vitium fit ratione formatricis ablatæ: frustratur autem formatrix ob errorem externum, id est, ob vitium Seminis, vel Sanguinis.

Marginal notes: II. Generatio. Definitio. Caussa efficiens. — III. — IV.

Differentiæ. Differentiæ sumendæ sunt a Loco, & caussa efficiente. A loco; vt residet in vtero, secundum Vnam, vel Alteram partem. Ab efficiente; vt vitio Seminis vel Sanguinis, maris aut fęminæ.

Signa. 1. Mola in genere indicatur, cum Hippocr. de morb. mul. e tumore ventris inferioris, qui minor est, quã in muliere vterum gerente, sed tumor producitur ad eam magnitudinem, ad quam producitur, dum mulier fętum gerit, vsque ad octauum mensem. Licet ergo tumor sit minor, est tamen cum maiore sensu grauitatis, quam quando fęminæ fetũm gerunt: quia fętus ratione portionis serosæ, in qua innatat, non est ita ponderosus, vt mola: præsertim, quia mola est substantia satis crassa, dura, & grauis. Præterea indicatur, quia non adest in ventre conspicuus motus: infans enim moueri incipit, mas tertio, fœmella quarto mense; quo exacto, si venter intumescat, & motus nõ persentiatur, conijciendum est, adesse molam. Hoc etiam cognoscitur, si, dum mulieres mouentur de latere in latus, sentiunt, propter descensum materiam illam moueri; sed citra motum sui corporis nullum animaduertunt motum. Addit Hippocrates, mammas tumidas euadere, sed lac non adesse: dum enim mola adest, ita refrigeratur vterus, vt vbera in consensum trahantur, vt nequaquam possint sanguinem in lac conuertere: & hoc est euidentissimum signũ molæ. Præterea etiam cognoscitur, quia procedente tempore fęminæ sentiunt aliquem dolorem in imo ventre, quem non sentiunt, dum vtero gerunt. Quoad signa differentiarum: num pars vteri dextra vel sinistra sit affecta; indicabit noxa, quæ in vna magis quã altera parte sentietur. Vtrum fiat vitio patris, vel matris; cognoscitur e signis indicantibus vitia partis, vel matris.

Marginal notes: 2. — 3. — 4. — 5.

Indicationes. Mola, vt substantia toto genere præter naturam, indicat eradicans, cap.13. l.14. meth. Sed quia non cedit remedio eradicanti ob duritiem, & crassitiem, indicat molliens, & attenuans. Et quia his tuto vti non possumus, nisi totius rationem habuerimus: iccirco toti prospiciendum.

Prognost. Secundum Philosophum cap.7. l.4. gen. animal. & Hippoc. l.1. de morb. mul. interdum durat quinque aut plures annos: sæpe autem quatuor menses. Et potissimum bene est sperandum, si non vnica est mola, sed plures: nam, si vnica; magis hæret, & ad maiorẽ magnitudinem perducitur, ita vt, secundum Paullum, periculum immineat hydropis. Secundum Hippocratem, si mola est antiqua; curatio non nisi cum prædictione suscipienda.

Curatio. Chirurgia. Quoad materias: Auicennas secat venam cubiti & pedis, quia scilicet sanguis redundat in fęmina, & habet vrgentis rationem: nam cum oporteat admodum calidis vti, possit fieri ad vterum attractio a toto, vnde in vtero excitaretur inflammatio. Per venæsectionem etiam adimitur alimentum molæ, quæ sanguine nutritur. Et cum per phlebotomiam moueatur mola, non ita resistit expultrici. Secantur autẽ venæ supernæ & infernæ, propter sanguinis subsistentiam supra & infra vterum. Hippocrates l.1. de mor. mul. probat cucurbitam scarificatã, applicatam vtero, ad laterum mollitudinem, & probat detractionẽ copiosi sanguinis; quia respicit sanguinem circa vterum exsistentem, qui assiduo attrahitur mola pro nutritione: quo fit, vt cum copiosus sanguis attrahatur, copiosus sit euacuandus: & præsertim quia medici est institutum, ne mola nutriatur, sed priuetur sanguine. Applicat vtero ad laterum mollitudinem, propter sanguinis subsistentiam circa vterum.

Medicamẽta. Mollientia. Præsuppositis medicamẽtis totum respicientibus, descendemus ad priuata: quibus nõ vtendum, si adsit prohibens, id est, materia replens totum. Mollentia ergo, verbi gratia, fomenti forma parentur *ex althæa, malua, e rad. cucum. agrestis, e pinguedinibus, adipibus.* Hoc tempore expedit etiam detinere *emplastrũ diachylon cum gummis, de meliloto,* quæ pectini, peritonæo, & posteriori etiã parti applicentur.

Attenuãtia, & expultricem irritantia, id est, menses ducentia. Probantur etiam attenuantia: quæ ob caliditatem, & tenuẽ substantiam, tum materiam crassam attenuant, tum expultricem irritant ad expellendum. Vnde ab Hippocrate lib.1. de morb. mul. similiter probantur & assumpta & applicata. Exhibebitur ergo *dictamus Creticus, & castorium cum vino: Verbi gratia, ℞. castorij ʒ.ß. dictamni Cretici ℈.ß. cum vino odorato dulci exhibeantur,* vt vis medicamentorum promptius perducatur ad vterum. Aetius etiam probat *odoramentum e ruta & aceto.* Auicennas probat, quæ abortum effi-

ciunt: vnde licet applicare *fel bouinum, cum filice fœmina*. Hippocrates lib. 1. de mor. mul. probat *clysmum ex acribus*, idest, ex ijs quæ possunt menses prouocare. Quare cum Hippocrate l. 2. de morb. mul. abluere licet vterum, & in eum infundere *muriam cum succo gladioli & aceto*. Et, vt vnico verbo dicam, conferunt quæ fuere proposita in suppressione mensium.

CAPVT VIII.

De Abortu: vbi etiam de Partu secundum naturam agitur.

Partus definitio.

SEquuntur vitia quæ pertinent ad læsam parturitionem; vt Abortus, & Partus difficultas. Vt autē hæc intelliguntur, dicendum de partu secundum naturam. Partus est expulsio infantis in caput, tempestiue procedens ab expulsione vteri, concurrentibus infante & matre, cum vtriusque salute, propter speciei conseruationem. Diximus, esse expulsionem infantis in caput, cum Hippocrate in libro de nat. pueri, & de septimestri partu, siquidem dum infans egreditur secundum caput, nullum patitur detrimentum in reliquis corporis partibus. Nō ergo est naturalis partus, si egrediatur non secundum caput, sed secundum brachia, pedes, vel alias partes. Diximus tempestiue: tēpus enim partus est vt plurimum a septimo mense ad vndecimum cap. 7. li. 7. de nat. animal. Sæpe aūt decipiuntur mulieres (ait Arist.) quia fieri potest, vt vterus repleatur flatu, & supprimantur menses tantum, nec tamen mulier sit prægnans: & post hoc tēpus euenire potest, vt erumpant menses, & mulier cū viro coniungatur, & concipiat; vt tempus conceptionis sit hoc postremū, non prius. Licet autem opportunum tempus sit a septimo ad vndecimum, sæpius tamen fœminæ pariunt nono mense, minus frequēter septimo, rarius decimo, rarissime vndecimo. Excluditur octauus mensis: quia fœtus octimestris non viuit. Quamuis secundum Aristot. ca. 4. lib. 7. de nat. animal. fœtus octimestris quandoque sit vitalis, præsertim in Æthiopia, & potissimum in fœminis fœcundis. Explicandum autem cur fœmina diuersis temporibus pariat. Et primum videtur contradictio esse in verbis Aristotelis: nam cap. 10. lib. 4. de gen. anim. ait, equæ fœminæ non idem esse tempus pariēdi, sed interdum citius, interdum serius parere. At lib. 7. de hist. animal. statuit, soli fœminæ humanæ contingere, vt diuerso tempore pariat, non autem brutis. Ita est intelligendus Philosophus: vt, si sermo sit de eadem vnaque fęmina equa, semper eodem mense pariat; at, si de pluribus equabus loquamur, vna equa vno mense parit, alia alio. Cur autem bruta vno mense pariunt, homo diuersis? Statuendum cum Philosopho c. 10. li. 4. de nat. anim. debitam magnitudinem esse in caussa, vt fiat parturitio; quę debitā magnitudo citius producitur in fœtu masculino, quā fęmino, beneficio caloris: quod habetur etiam c. 4. li. 7. de nat. animal. Magnitudinem autem statutam esse caussam parturitionis, inde colligitur; quia dum fętus est adeptus decentem magnitudinem, vt illius beneficio possit propria munia obire, non amplius vtero includi debet: & proinde egreditur. Præterea cum Hippocrate in lib. de natu. pueri, cum fœtus est assecutus debitam magnitudinem, eget copioso alimento, vt conseruetur; at cum deficit alimentum, calcitrat, & disruptis inuolucris egreditur. Quia ergo determinata hæc magnitudo fętus, in brutis eodem tempore producitur; in homine, non eodem tempore; fit vt sola bruta eodem tempore pariant. Cur autem ducens illa magnitudo in brutis solis eodem tempore acquiratur, in caussa est similis viuendi ratio: homo enim maximam in viuendi ratione dissimilitudinem committit: ideo mulieres diuerso tempore pariunt. Quæritur etiam, cur octimestris fœtus non sit vitalis? Non potest caussa transferri in solum motum, quod fœtus mense octauo moueatur: nam si septimo est parturitio, sexto est motus: si decimo, mense nono est motus. Quare potius cum Hippocrate lib. de septimest. partu statuendum, caussam esse, quia octauus mensis efficit vnum e quadragenarijs. Tria enim sunt quadragenaria, in quibus vitæ periculum subit fœtus. Primum est primo mense, vnde tunc facile fit abortus: Alterum octauo mēse: Tertium, post partum. Cum igitur in octauo mense sit secundum quadragenariam, & proinde sit tempus, quod discrimen fœtui afferre potest, & eo tempore fœtus laboret; si tunc fętus egrediatur, vitalis esse nō potest, quia non potest pati periculum secundi quadragenarij, & etiam tertij. Nec Aristoteles medicis repugnat: non enim dicit octimestrem partum simpliciter esse vitalem, sed tantum in fœcundis, quæ cōcipiunt fętus robustissimos, qui possunt perferre violentiam vtriusque quadragenarij.

Forma.

Tempus.

Fœminæ cur nō semper eodem tempore pariant.

Octimestris partus non est vitalis.

Caussa efficiens partus.

Diximus postea in finitione partus; quod fiat ab expultrice vteri. Galenus enim cap. 3. lib. 3. de facult. natural. inquit, os matricis aperiri, vt etiam ait, ca. 9. lib. de diss. vuluæ, & cap. 7. lib. 15. vsu par. Concurrit autem infans, & mater: infans, calcitrādo, & disrumpendo inuolucra, secundum Hippocratem li. de nat. puer. & com. 1. sect. 1. li. 6. epid. Quoad matrem: non tantum concurrit vteri expultrix, sed etiam mulier voluntarie concurrit per musculos abdominis, ca. 3. lib. 3. facult. natur. Hinc obstetrices fęminas parturientes hortantur ad expellendum fętum.

Caussa finalis.

Diximus, cum vtriusque salute: nam secus non esset partus secundum naturam. Et quoad matrem, partus est cum eius salute, si bene purgetur, ea tamen ratione, vt multo copiosior sit purgatio primis diebus: vt, si partus est maris, sufficiat purgatio, a 20. die, vsque ad 30. si ergo eritis apud has fęminas, post 30. diem, si peperit marem, non debetis tentare purgationem, quia iam purgata est. At si partus fuerit fęminæ, purgatio fit a 25. die, ad 42. Quo vero ad salutem pueri; cum Hippoc. lib. de octim. partu, fit partus cum salute pueri, dum partus est facilis: periculum enim imminet ne pereat, si partus sit difficilis, quia infans extra vterum mutat aerem, alimentum, excrementū, indumentum, vmbilicum: nam intra vterum omnes partes erant occlusæ præter vmbilicum: contra post partum occlusus est tantum vmbilicus.

De Abortu.

Nomen.

PArtus qui non fit secundum naturam, est Abortus, vel Difficilis partus. Per abortum cum Hippocrate lib. 1. de morb. mul. intelligimus illud vitium, in quo perditur fętus; siue egrediatur, siue in vtero detineatur. Generatur dum aliquid morbificum occurrit vtero, vi cuius expultrix ad expellendum insurgit. Abortus ergo est partus præter naturam fętus immaturi, procedens ab expulsione vteri læsa. Dicitur, partus præter naturam, quia potest esse hæc actio læsa, & actio præter naturam, vel ablata, vel corrupta. Ablata; dum fętus perditur, & in vtero detinetur, vt non possit excludi: vnde medici quandoque coguntur deuenire ad ferrum. Corrumpitur autem, quoties excluditur fętus immaturus: ad differentiam partus difficilis, in quo tempestiue excluditur fętus maturus & perfectus. Caussa efficiens est læsa expultrix vteri: nam in abortu expultrix irritatur, cap. 12. lib. 3. facult. natural. Læditur autem expulsio, primum ob molem fętus, secundo ob pondus, tertio ob morsum. Moles immodica, ita grauat expultricem, vt ad expellendum insurgat: sic etiam pondus: licet enim fętus non sit assecutus insignem molem, potest tamen esse ponderosus ratione virtutis, & ob id aggrauare expultricem. Morsus etiam ob mordacitatem & acrimoniam potest expultricem irritare. Porro caussa abortus est vel in Fęmina, vel in Vtero, vel in Fętu. Quoad

Definitio.

Caussa efficiens.

Diff [illegible]

Sign[illegible] nent[illegible] tus.

Sign[illegible] lenti[illegible] tus.

Quoad fœminam aliæ caussæ sunt Internæ, aliæ Ex-
ternæ. Internæ sunt morbi: nam dum fœmina vtero
gerens morbis corripitur, facile in consensum tra-
hitur vterus, & expultrix ad expellendum iritatur.
com.7.sect.2.lib.3. epid. Hi autem morbi plures esse
possunt, secundum Galenum comm.aph.55.sect.5.vt
febris, pro cuius vi, magis vel minus abortus pericu-
lum impendet. Præterea, ex aph.27.sect.7.tenesmus
solet esse caussa abortus: nam vi doloris in recto inte
stino, & vi inanis illius cupiditatis excernendi, maxi
me compatitur vterus. Sic conuulsio est caussa abor-
tus; quia irritatur & totũ corpus; & vterus com. 30.
sect.3.lib.1.epid. Quoad caussas externas: est aer hye
mis australis pluuiosæ, ver siccum & aquiloniũ; tunc
enim facile fit abortus: aph.12.sect.3. nam per præce
dentem aeris cõstitutionem laxatur & repletur vte-
rus: & si succedat cõstitutio sicca & frigida, vix fieri
potest, vt non fiat expressio fœtus, & proinde abor-
tus. Auic. addit aerem balnei. Gal. aph.44. sect.5. pro-
ponit cibi parcitatem & prauitatem: dum enim fe-
tus alimento destituitur, perditur, & ob prauum ali-
mentum, male nutritur, vnde redundant praua ex-
crementa, quorum vi fit morsus. Idem dicendum de
motu immodico, de superflua inanitione: nam immo
derata euacuatio est caussa abortus. aphor.31. & 34.
sect.5. & proinde etiam profluuium sanguinis, men-
ses superflui, immodicus motus, & immoderata ani-
mi accidentia, vt ira, timor, tristitia. Tandem sunt
caussæ externæ, non necessario occurentes, venæ se-
ctio, medicamenta male administrata. Explicãdum
etiam, quomodo hoc vitium contingat ratione vte-
ri. Cum Galen. ergo, aphoris.43. sect.5. vteri erysipe-
las solet esse caussa abortus: nam in consensum du-
cuntur partes principes, præsertim iecur, vt gigna-
tur vitiosus sanguis, vi cuius perditur fetus. Sic etiam
vteri inflammatio & vlcus. Item mucor acetabulo-
rum, aphoris.45. sect.5. & lib.2. de morb. mul. vnde
potissimum fit abortus 2. & 3. mense: nam in primo
mense non multum ponderat fetus: post tertium ve-
ro mensem mucor acetabulorum absumitur, vt tunc
non immineat abortus. Caussa etiam abortus esse so
let immodica paruitas vteri, cum Hipp. in lib. de su-
perfet. nam dum vterus est iusto minor, & fetus ad
quãdam magnitudinem productus est; cum nequeat
amplius augeri, ob vteri paruitatem, necesse est, vt
perdatur. Postremo fit etiam abortus ratione fetus,
ex Gal. cap.2. 3, & 12. libro 3. facult. natural. dum se-
men patris vel matris vitiosum est.

Differentiæ

Quoad differentias a forma: abortus est partus
præter naturam vel ablatus, quando fetus non exclu
ditur; vel Corruptus, quando fetus excluditur, sed
immaturus, Quoad efficientem abortus fit, vitio mu-
lieris, Vteri, vel Fetus.

Signa imminentis abortus.

Imminens abortus cognoscitur e gracilitate ma-
tris. aph.44. sect.5. cum enim mater emaciata est, eget
copioso alimento, vt non sufficiat alimentum pro ma
tre, & fetu, vnde abortus imminet. Indicatur etiam
imminens abortus e gracilitate mammarum, præser-
tim si gracilitas repente inuadit: aph.37. sect.5. ca.8.
lib.14. vs.p. Vnde Hipp. dicit, aph.35. sect.5. quæ cor-
rupturæ sunt fetus, his mammæ extenuantur: si vero
rursus duræ fiant, dolor aut mammas, aut coxas, aut
oculos, aut genua infestabit, & non corrumpent fe-
tum. Dum enim gracilescunt mammæ; significãt de-
fectum alimenti, vnde fetus corrumpitur: quod si
contingat, mammas rursus intumescere; cum mate-
ria morbifica deserat vterum, & petat mammas, &
alias etiam corporis partes; hinc dolor occupat vel
mammas, vel alias partes: materia scilicet morbifica
vterum relinquente: vnde feminæ non abortiunt.

Signa præsentis abortus.

Præsens abortus cognoscitur, quia prægressa est
gracilitas mammarum: & obstetrices oculis abor-
tum conspiciunt, Oportet autem obstetrices esse di-
ligentes: nam interdum contingit, vt femina vtero
gerens expellat per vterum sanguinem copiosum, &
imprudentes obstetrices imaginantur fœminam
commisisse abortum, quod tamen falsum est: non
enim factus tunc est abortus, sed imminet: & dum
imminet, prohibere oportet; quod fit adstringenti-
bus: si autem factus est, laxantibns occurrendum.
Quare obstetrices diligenter intueri debent mate-
riam quæ egreditur, an sit sanguis, an caro, an genitu
ra, an fetus: quia dum fit ablutio cũ aqua; facile con-
spiciunt, an sit factus abortus, nec ne. Quoad signa
differentiarum; & primum a forma: partus corru-
ptus cognoscitur, quia fetus immaturus egreditur: Si
autem parturitio sit ablata, id est, fetus mortuus de-
tineatur in vtero, cognoscitur cum Aetio & Hip-
pocrate libro de superfet. & libro primo de morb.
mul. primum e motu, quia feminæ non percipiunt
amplius motum; vel si motus aliquis est, instar lapidis
mouetur, vt in mola, quatenus mulier de latere in
latus se conuertit. Præterea quæ per vterum egre-
diuntur, impense corrupta sunt & fetida, subsequitur
febris, oculi subfusci, destituti spiritu animali, dolor
adest, & in pectore persentitur frigiditas. Quoad dif
ferentias a caussa efficiente: siue hoc malum fiat vi-
tio feminæ, siue vitio vteri, siue fetus; cognoscetur
e proprijs signis.

Indicationes.

Quoad præsidia; aduertendum, an factus sit abor-
tus, an potius immineat. Si factus est; fetus detinetur,
vel excluditur. Si detinetur; expellendus, tanquam
aliquid toto genere præter naturam. Si expellatur,
indicat remedium adiuuans, vt facile & cito expel-
latur. Deinde, cum immineat, ob vitium vel feminæ,
vel vteri, vel fetus; his vitijs est occurrendum. De in-
dicationibus horum morborum alibi.

Prognostica.

Secundum Hippocratem libro primo de morb.
mul. abortus peior est partu, id est, femina magis pa-
titur in abortu, quam in partu, vt non raro moriatur.
Et hæc fuit sententia Hippocratis comment.7. sect.
2. lib.3. epid. & commen.1. sect.1. lib.6. epid. ratio est,
quia intempestiue ad expellendum insurgit, coacta
a caussa morbifica, & sæpe deleteria. Periculum au-
tem pro vi differentiarum variat. In maiori ergo di-
scrimine versatur femina, dum fetus mortuus in vte
ro detinetur: nisi enim a natura expellatur, vel ope
prudentis medici; necessario femina moritur. Si ex-
cludatur; non est tantum periculum. Sic quoad diffe-
rentias a caussa efficiente pro varia earum vi, vario
modo prognosticandum: verbi gratia, prout febris
erit deterior, ita etiam maius periculum portendet.
Si fiat ob erysipelas; vix fieri potest, vt non pereat, &
necessario etiam succedit abortus & mors. Si fiat ob
vteri paruitatem; perditur quidem fœtus, sed mulier
propterea non perit. Si fiat ob mucorem acetabulo-
rum; neque tum fœmina perit; & hoc vitium possu-
mus amouere.

Curatio. Phlebot.

Quoad materias, venæ sectio quandoq; probatur:
verbi gratia, si mulier sit correpta febri, merito febris
sanguis vacuandus. Quandoq; etiam fieri solet vt
fiat abortus, cum fœmina sanguine nimis abundat,
quo fit, cum impetu decumbens in vterum, sit in caus
sa, vt fiat abortus, vnde venæ sectio probatur, Quan-
doque fuit secta vena cum maxima vtilitate, vt fue-
rit fœmina præseruata ab abortu. Expedit potissimũ
primis mensibus venam secare; quia adest præsentia
indicantis, id est sanguinis copiosi: quo etiam tempo
re fœtus non eget adeo copioso alimento. Neq; pri-
mis mensib. adest prohibens, vt postremis: in his e-
nim virtus fœtus non ita permittit, non ita coindi-
cat. Atq; tutum est venas supernas pertundere, quia
sanguis supra iecur subsistit; præsentia abortus immi
net, si fiat impetus sanguinis a supra ad infra. Præte-
rea quandoq; opus est ferro & manuali operatione
ad extrahendum fœtum mortuum, quemadmodum
docet Aetius. Ad hæc autem confugiendum; quoties
ope medicamentorum non potest egredi fœtus mor-

tuus: de quibus medicamentis loquemur in partus difficultate.

Medicamenta. Ad excludendũ fœtum. Quoad medicamenta; primum animaduertere oportet, an fœtus obierit. Cum Hippocrate igitur li. 1. de morb. mul. oportet fouere vterum *oleo liliorum alborum, malua, althæa, radicibus cucumeris agrestis, & addere oportet butyrum, adipes, medullas*, vt e toto quantum fieri potest, vterus laxetur: quia secundum hunc modum facile excluditur fœtus mortuus. Sed præterea cum Hippoc. acria etiam applicare oportet, 1. posita in suppressione mensium. Item cum Hippocrate purgationes per os exhibendæ: vnde ascendendum est ad *helleborum nigrum, elaterium cum myrrha: ℞. elaterij ℥. ij. aut iij. myrrhæ ℈. ß.* Necesse est etiam confugere ad sternutatoria: vt expediat naribus immittere *struthium, nigellam, elaterium*: per sternutamenta enim fœtus excludi potest. Sed de medicamentis, quæ possunt fœtum mortuum expellere, dicendũ sequenti capite. Si excludatur fœtus, sed immaturus; cum Hippocrate in lib. de exsectione fœtus, si non secundum caput exeat, oportet retundere fœtum, vt in 2. caput descendat. Si autem fiat exclusio; in primis animaduertere oportet, an actu excludatur, an vero ne intempestiue excutiatur, metus sit: dum enim actu excluditur; cum Auicenna abstinendum ab adstringentibus, & oportet vti laxantibus: ne, quod fieri nõ raro solet, relinquantur in vtero membranæ, vel excrementa praua tempore puerperij; vnde, si adstrin-

Ad prohibẽdũ aborsum. gentibus vtemur, peribit sine dubio fœmina. Ob id Auicennas improbans adstringentia proponit *suffumigium e bdellio, hyssopo, origano, e sinapi*: vnde & excluditur fœtus, & excrementa expurgantur felicissime. Si fœtus non sit mortuus, neque tamen excludatur, sed immineat abortus, & fœtus regrediatur; tunc est saluberrimum vti adstringentibus: quorum beneficio efficitur, ne mulier abortiat, sed fœtũ conseruet. Et ideo cum Auicenna & reliquis probantur *trochisci de carabe, de spodio, probantur saccharum rosatum antiquum, cum bolo Arm. & adstringentibus, de quibus in fluxu immoderato diximus.* Secretum quoq; mulieribus est Italicis ad prohibendum aborsum, grauidis *propinare in ouo sorbili puluerem cocci infectorij, pauco mastiches addito*. Extra etiam obstetrices, dum hoc periculum animaduertunt applicabunt dorso *vnguentum e castaneis, vnguentum Hipp.* Aliqui imaginantur (quod ego ignoro) *adamantem* gestatum in digito, præseruare fœminas ab abortu: quemadmodum etiam Dioscor. & Aetius dicunt, *lapidem aetitem* idẽ præstare, si ad sinistrum brachium alligetur. Sed ego magis probo adstringentia.

Vt tractãdæ quæ abortire solent. Postremo animaduertere oportet, dũ non est abortus factus, sed periculum imminet, non tamen ita præsentaneum; num mulier vtero gerat, vel non. Si gerit; probantur moderate adstringentia, vt roborentur ligamenta. Si non gerit, & alias grauida abortiuit; optimum est præseruare. Vnde prout abortus committitur vel vitio fœminæ, vel vteri, vel fœtus, idest seminis parentum; ita occurrendum varijs medicamentis, prout varia caussa est abortus, de quibus in proprio capite, verbi gratia, si mulier abortiat propter mucorem acetabulorum, oportet, antequã vtero gerat, acetabula siccare, & euacuare mucositates illas, de quarum euacuatione supra diximus. Ideo proprijs capp. hæc medicamenta sunt proponenda.

CAPVT IX.

De Pariendi difficultate.

Nomen. PEr partus difficultatem intelligimus vitium, in quo fœtus maturus nõ expellitur, vt opus est. Gignitur hoc malum, quia vtero aliquid morbificum

Generatio. Definitio. occurrit, vi cuius vteri expultrix frustratur. Partus ergo difficilis, est partus præter naturam maturi fœtus, procedens a læsa expulsione vteri. Partus autem præter naturã dicitur tribus modis: primo, quia parturitio aufertur, idest, quando fœtus maturus nõ excluditur, sed detinetur in vtero: secundo quia minuitur, quoties longiori tempore fit, quam fieri deberet. tertio quia deprauatur; quoties fit cum dolore iusto acerbiore, & vt plurimum cum noxa vteri. Dictũ est maturi; ad differentiam abortus, in quo est fœtus immaturus. Procedit autem a læsa expulsione. Frustratur autem expultrix, vel quia Læditur, vel ob Errorẽ externum. Læditur, ob morbos vteri. Error externus, est vitium Fœminæ, Fœtus, vel Membranarum.

Caussa efficiens. 1. Quoad morbos vteri; primum est immodica siccitas, vi cuius fœtus non potest facile excludi, quemadmodum opus esset. Preterea est angustia, idest, morbus in via: tumor vteri, idest, morbus in magnitudine aucta: item paruitas vteri, secundum Auicennam. Et tandẽ 2. potest esse vlcus, soluta vnitas. Ob hos igitur vteri morbos, læditur vteri expultrix, vt partus fiat cum difficultate. Quoad vitia fœminæ; ea pertinent vel ad Totum corpus, vel ad Partem determinatam. Morbus totius, ex aphor. 55. sect. 5. est febris; quæ si adest tempore partus, hunc reddit difficilem. Sed præterea in caussa est habitus fœminæ obesus. Item ætas maturior, ante decimumquartũ annum: siquidem tunc viæ sunt adeo angustæ, vt partus fiat difficilis. Sic etiã seniores, vt post quadragesimum annum difficulter pariunt, ob virium imbecillitatem. Præterea cũ Hipp. lib. de nat. pue. mulier partui non assueta, parit cum difficultate: vt etiam mollis ac delicata, quæ noxas & dolores non facile tolerare potest; item quæ nõ facile parturire potest. Partes etiam, quæ vtero vicinæ sunt, laboriosum reddunt partum; verbi gratia, si vesica calculo afficiatur, si hæmorrhoides tumeant, si intestina sint repleta flatibus, si læsi sint musculi abdo-

3. minis. Quoad vitia fœtus, si moriatur, est caussa difficultatis partus: quia ad sui exitum nil potest conferre, eo quod non viuit. Quoad fœtum viuentem; si perpendamus sexum, in partu fœminæ maior est difficultas, quia mas robustior est fœmina. Quoad vim fœtus, si imbecillis fuerit, siue mas, siue femina, est in caussa difficultatis partus. Secundum Hippocratem namque l. 1. de morb. mul. fœtus robustus, & proinde valide calcitrans, facile excluditur. Quoad magnitudinem, magnus fetus est caussa difficultatis partus, quia ægre excluditur. Fœtus etiam iusto minor, quia non habet iustum pondus, potest esse caussa difficultatis partus: licet maior fœtus sit caussa maioris difficultatis, quam minor. Quoad fœtus quantitatem discretam, cæteris paribus, fœtus duplex, idest gemelli, sunt in caussa difficilis partus, præsertim si accidat, vt vterque eodem tempore in vteri ceruicẽ decumbat. Quod denique ad figuram, si fetus fuerit biceps, cum difficultate excluditur. Si mala fuerit figura, vt in caput nõ descendat; necessario est caussa difficilis 4. partus. Quoad membranas inuoluentes fœtum; si crassiores fuerint, difficulter pariunt feminę: ob crassitiem enim immodicam, non facile possunt expelli. Tenuiores etiam caussa sunt difficultatis partus; quia citius, quam par est, disrumpuntur, vt aquositas iusto citius egrediatur, quæ sui præsentia lubricando est in caussa, vt fœtus cum facilitate egrediatur: vnde hæc 5. postea dum effluxit, partum non potest iuuare. Hi ergo errores desumpti sunt a caussis internis. Quoad caussas externas; est aeris immoderatus excessus, inedia, timor, coitus tempore imprægnationis, vt statuit Hippocr. lib. de superfet. Et quoad caussas fortuitas; difficilis est partus propter imperitas obstetrices, propter adstringentia, quæ vtero applicantur, propter odoramenta, quæ naribus applicantur. Ob has ergo caussas læditur expulsio vteri.

Differentiæ. Differentiæ sumi possunt a forma & caussa efficiente. Quoad formam; actio Aufertur, quando fetus maturus moritur in vtero; vel Imminuitur, vel

De-

Deprauatur; idque Læsa facultate, aut ob Errorem externum.

Signa. Imminens partus difficultas indicatur, si purgamenta egrediuntur ante partum: secundum Hippo. in lib. de exsectione fœtus. Præsens facile cognoscitur: nam secundum Aristotelem li. 7. de hist. animal. dolor magis affligit circa posteriora, quam anteriora. Differentiæ e proprijs indicijs facile deprehenduntur. Nam differentias formales quod attinet; quibus signis cognoscatur fetus mortuus in vtero, declaraui. Quoad differentias a caussa efficiente dicendum esset de signis morborum vteri: fœminæ, & partium vteri: quæ patent. Caussa externa per se manifesta est.

Indicationes. Presidia sumuntur a caussis, ob quas frustratur expultrix; vt sunt morbi vteri, morbi totius feminæ, febris, vitia vicinarum partium, calculus vesicæ, tumor hæmorrhoidum, & alij affectus, de quibus suis locis.

Prognost. Vitium hoc magni est momenti: nam facile accidere potest, vt huius ratione fœmina sputo sanguinis, & phthisi corripiatur, præsertim si difficultas fiat partus, & purgatio prohibeatur, si ob partus difficultatem vterus inflammetur, vt dicit Hippocrates, comm. 85. sect. 3. lib. 3. epid. Bene autem sperandum est, si femina sternutarit, aph. 35. sect. 5. Quoad differentias formales; satis perniciosum est, si fetus immaturus moriatur. Circa differentias a caussa efficiente facile digredi possumus.

Curatio. Chirurgia. Quoad materiã chirurgicam; Hippocrates lib. 1. de morb. mul. si mulier erat sanguinea, secabat venam in malleolis, quia institutum erat Hippocratis, sanguini illi copioso impetum dare in vterum vt beneficio illius impetus extruderetur fetus. Aetius fœtum mortuum ferro iubet extrahi, si scilicet non cedit medicamentis, quæ ibi præscribit.

Medicamenta. Medicamenta secundum Paullum probantur laxantia, quibus viæ aperiuntur; vt facilius egrediatur fetus: & ideo probat *oleum dulce calidum, oleum lil. alborum. amygd. decoctum maluæ, althææ, hydrelæum, vt inde fiat insessus*: ita enim facile excluditur fœtus. Sufficit nunc proponere medicamenta, quibus vtendum, vbi mortuus est fœtus: non enim facile admittendum, vt chirurgi ad ferrum confugiant Hippoc. ergo lib. 1. de morb. mul. exhibet *elaterium, cum ranunculo verbi gratia, g̃. ij. vel iij. exhibet cantarides integras, quia alæ sunt alexiteria ventris, scil.* * *vnam cantharidem cum castorij ℈. j. & cymini Aetiopici. ℈. ß.* Et ad eandem intentionem probat per superius & inferius, quæ menses valide prouocare possunt. Sequenti medicamento sæpe fœtus mortuus exclusus est: *Recipe pul. sabinæ, calaminthæ montanæ cinamom. dictami Cretic. myrrhæ, castorij ana ℈. ß. croci g̃. vj. decocti cicerum rub. ℥. vj. syr. de capil. Veu. ℥. ij. Misce. & fiat potio.* Tutius hoc est, quam quod ex elaterio, vel cantharidibus constat. Si fiat partus difficultas vitio membranarum: si crassiores sint, iubet Aetius, vt obstetrix summa cum dexteritate membranas laceret: &, si tenuiores fuerint, iubet Galenus cap. 5. lib. 15. vs. p. vt in vterum aliquid liquidum immittatur, cuius beneficio partes lubricæ euadunt, cum humor egressus sit, ob nimiam membranarum tenuitatem. Idem Aetius probat *albumen oui, cum decocto maluæ, aut fænugræci, aut cremore ptisanæ, aut cum oleo amygdal. dulc.* Secundum Auicennam a proprietate conferunt *lapis magnes* detentus in sinistra manu. Expedit etiam suffire vterum cum *vngula asini vel equi*. Probatur etiam suffumigium paratum *cum oculis piscis saliti*. Applicant etiam *corallum* in coxa dextra: & quandoque alligant femori lapidem *aetidem*.

[Margin numbers: 1. 2. 3. 4. 5.]

* Imo exiguã cantharidis portionem: ait. n. κανθαρίδος μικρόν.

CAPVT X.

De Præfocatione ab vtero.

Transitio. HActenus de particularibus vteri affectibus diximus: restant vitia vteri communia, quæ sunt præfocatio, inflammatio, vlcus. Cum autem e doctrina de affectibus ventriculi & iecoris pateat quid agendum sit in vlcere & inflammatione vteri; his omissis, tantum circa vteri præfocationem digrediemur. Galenus capite quinto, lib. sexto loc. affect. mulieres præfocatione detentas, vocat hystericas, id est, secundum vterum affectas. Dicitur autem præfocatio, quia hæ mulieres strangulari & suffocari videntur.

Nomen. Definitio. Altimari & aliorum. Communiter hoc malum definire solent, quod præfocatio vteri sit intemperies frigida vteri, dependens a venenata qualitate. Verum impossibile est, in vteri præfocatione esse intemperiem frigidam e Galeni sententia. Nam cap. 7. lib. 3. de loc. affect. dicit, id quod cito fit, & cito desinit, non posse referri in intemperiẽ: hoc ea ratione dicit, vt probet epilepsiam non posse referri in intemperiem. Et hoc etiam de præfocatione statui potest, quæ cito fit, & cito desinit, deficit enim, & interficit aliquot horarum spatio. Præterea si referretur præfocatio vteri in intemperiem vteri; certe hæc esset insignis intemperies: quia ratione huius præfocationis totum corpus mulieris refrigeratur, ita vt mortis imaginem præbeat: quod fieri non posset, nisi insignis esset illa dyscrasia, Quod si hæc esset insignis dyscrasia, non posset tolli, nisi medicamenta calida applicarentur vtero: at Galenus cap. 5. lib. 6. de loc. affect. dicit, curari præfocationem vteri, siue fiat e retento semine, siue e sanguine menstruo, nullo prorsus adhibito auxilio ratione corporis vteri. Ergo non potest esse intemperies vteri.

Auctoris definitio. Ego affectum hunc sic definiendum puto, quod præfocatio vteri, sit refrigeratio totius corporis, & vteri, dependens a veneno frigido, propter obstructionem vasorum, ad vterum pertinentium. Dicitur refrigeratio totius corporis; quia ita secundum totum refrigerantur mulieres, vt mori videantur. Dicitur etiam refrigeratio vteri; quoniam frigiditas totius corporis, in vteri strangulatu prouenit a frigiditate vteri. Cum refrigerationem dico; nolo intemperiem; refrigeratio enim est symptoma & affectio; intemperies est morbus. Quare ego præfocationẽ vteri non refero in dyscrasiam frigidam, tanquam in morbum vteri; sed in refrigerationem, id est, qualitatem mutatam tãgibilem, & proinde in symptoma. Dependet autem hæc refrigeratio a veneno frigido. Et hoc symptoma refertur in morbum in mala compositione, in via, nimirum in obstructionem vasorum ad vterum pertingentium. Hæc autẽ obstructio secundum Galenum, fit e retento semine, vel sanguine menstruo.

Caussa efficiens. Nam vidua quædam, vt Galenus refert, quæ a coitu abstinuerat, quamuis menses ipsi fluebant, incidit in vteri strangulatum; a quo postea conualuit, vbi post colorifica admota partibus inferioribus, & per contrectationem illarum partium, excretum fuit copiosum semen. Vnde patet, etiam e retento semine fieri prefocationem. Differentia tamen est inter præfocationem caussatam e semine, & caussatam e sanguine menstruo. Dum enim fit e retento semine, non retrahitur vterus ad latera, vel ad partes superiores: at, dum fit e sanguine menstruo; retrahitur vterus vel sursum, vel ad latera; quia venæ ad vterum delatæ replentur & humectantur, & proinde replentur vincula illa, quibus dorso vterus alligatur: vnde ratione huius humectationis ac repletionis illa vincula retrahuntur ac abbreuiãtur, & hinc vterus retrahitur. Constitutum ergo sit, præfocationem vteri fieri ex obstructione vasorum deuenientium ad vterum, quæ uasa continent semen & sanguinem menstruum: quibus retentis sequitur refrigeratio

frigeratio

frigeratio tum vteri, tum totius corporis, & inde A hæc præfocatio.

Hippocratis loca explicantur.

Sed contra sentire uidentur Hippocrates & Aetius. Nam Hippocrates libro 1. de morb. mul. dicit, uteri præfocationem fieri, quando uenæ inaniuntur, & siccatur uterus. Responsio. Vasa uteri sunt duplicia: alia deferunt materias ad uterum, semen scilicet & sanguinem menstruum: aliæ autem sunt uenæ propriæ uteri. Præfocatio uteri fit, quia uenenum frigidum generatur, propter obstructionẽ uasorum, non uteri, sed uasorum ad uterum pertingentium. Dum igitur uasa, materias deferẽtia ad uterum, obstruuntur; certum est, quod tunc uenæ uteri inaniuntur, unde siccatur uterus, qui antea irrigabatur & humectabatur ratione tum sanguinis menstrui, tum seminis. Inaniuntur autem venæ vteri, quoniã obstruuntur vasa deferentia materias ad vterum. Et sic explicandus est citatus Hippocratis locus. Præterea Hippocrates ibidem ait, fieri vteri præfocationem in prę- B gnantibus e nimio labore, e cibi fastidio: vterum enim ratione laboris incalescere; & fętum alimento priuari, propter inappetentiam. Hinc videtur uteri præfocatio potius consistere in caliditate, quam in frigiditate. Responsio. Hippocrates vult significare, ratione caloris & laboris vterum incalescere, & calefactum attrahere. Cum autem adsit cibi fastidium, dum mulieres comedunt citra appetentiam; plurimæ superfluitates colliguntur, & alimentum bonum est paucum, iuxta illud, Quod sapit, nutrit: hæ autem superfluitates attrahuntur ab vtero, ratione caliditatis; vnde vasa replentur, quibus repletis fit obstructio, & his obstructis fit præfocatio. Quare præfocatio refertur in obstructionem, non autem in dyscrasiam frigidam.

Aetij locus c. 68. li. 16.

Aetius etiam nobis contrariari videtur; qui dicit, fieri præfocationem, dum vterus refrigeratur mensibus prodeuntibus. Admodum difficile est intelligere, quid per hæc uerba velit Aetius. Nam C si statuit, vteri præfocationem fieri e sanguine menstruo prodeunte, eo quod ratione mensium immodice prodeũtium, vterus refrigeratur: quomodo igitur fit præfocatio e menstruo sanguine retento? Responsio. Dum adest præfocatio vteri; coniungitur etiam syncope, vel saltem animi defectus. Aetius ergo respiciens ad syncopen, quæ fieri potest ob affectum vterum; cognouit syncopen non modo fieri posse in suppressione mensium, sed etiam e profluuio mensium: nam si fiat euacuaito sanguinis uel per uterum, vel per aliam quamcunque partem; si sit immodica, potest syncopen producere. Ideo dicendum, quod illa præfocatio, de qua loquitur Aetius, nõ est vera præfocatio; dum enim est vera præfocatio, & secundum Hippocr, lib. 2. de morb. & secundum omnes medicos naribus odorata admota, maxime nocent; fœtida autem inferioribus partibus admota obsunt, Quare in præfocatione odorata adhibenda D sunt partibus inferioribus, fætida naribus. Ad hæc ita fieri nequeunt, in mensium profluuio: dum enim cum hoc est sincope, odorata naribus, fœtida imis partibus sunt admonenda, Quare penitus contraria est ratio curationis, Sermo igitur est de syncope, quæ fit dum mulier afficitur obstructione vasorum, ad vterum pertingentim, quæ pendere potest, e retentione vel sanguinis menstrui, vel seminis vel etiam a nimio fluxu sanguinis menstrui. Et ob id Aetius non loquitur de vera præfocatione vteri, sed de coniuncta cum syncope, quæ ab vtraque caussa dicta prouenire potest.

Differentię.

Præcipuę differentiæ proponuntur a Galeno c. 5. lib. 6. loc. affect. Fit enim vteri præfocatio ob retentum vel Semen, vel Sanguinem menstruum. Quoad communes differentias: præfocatio est vitium solubile: præterea est vitium vehemens & simpliciter, & secundum quid. Simpliciter quidem, quia est magnus recessus. Secundum quid vero; quoniam est af- A fectio in parte consentiente cum partibus principibus. Præterea est vitium chronicum, instar morbi comitialis; sed ratione totius morbi. Est autem exacte peracutum, ratione accessionis; quoniam breui spatio potest interficere. Est præterea vitium commune, & indeterminatum, quia adest obstructio in illis vasis; quæ est morbus indifferens, quoniam alias etiam partes occupare potest.

Signa.

Cognoscitur autem mulier præfocata, quoniam repente & illico affligitur, & insigniter, quandoque obmutescit, quandoque in syncopen labitur, quãdoque leipothymia oboritur, quandoque fiunt conuulsiones, quandoque epilepsia. Distinguendum autem, num epilepsia, vel syncope fiat vitio cordis, vel cerebri, vel vteri: & iccirco recurrendũ ad signa indicantia malas affectiones harum vel illarum partium.

Signa differentiarum.

Dum cognouimus vteri præfocationem; oportet videre an ille strangulatus proueniat e retento semine, B vel menstruo. Galenus dicit, multo deteriorem esse eum, qui fit e retento semine; vnde pulsus deficit, & inspiratio non solum læditur, sed etiã aufertur, quia calor in corpore mulieris exiguus permanet, quia scilicet refrigeratur totum corpus, quia refrigeratur vterus, propter obstructionem vasorum deferentium semen ad vterum: semen autem illud in venenum conuertitur: quod (pro more venenorum etiam aliorum, vt scorpij, viperæ, &c.) illico vim suam veneficã toti corpori communicat. Dum igitur fit tanta refrigeratio corporis, vt exiguus calor in eo permaneat: potest etiam respiratio auferri, manente tamen vita: remanet autem trãspiratio, quamuis respiratio auferatur; illa quippe sufficere potest pro vitæ sustentatione in hoc casu, quoniam corporis calor exiguus per transpirationẽ satis euentari potest, nec maiori eget ventilatione. Hinc decipiuntur practici illi, qui (vt experiantur, an mulier præfocata sit mortua, nec ne? C ori mulieris hystoricæ solent apponere flocculos lanæ, qui si non moueantur, dicunt esse mortuam: sic speculum ori adhibitum, si non inficiatur, dicunt esse mortuam. Et thoraci poculum aqua plenum imponunt: & si aqua non moueatur, mortuam dicant propter ablatam diaphragmatis actionem, quæ ad respirationem necessaria est. Sed hi decipiuntur; quia signa proposita non indicant ablationem vitæ, sed ablatam respirationem, cum qua tamen vita stare potest, quoniam permanet transpiratio. Quare si præfocatio fit e retẽto semine, grauiora sunt symptomata, quam vbi fit e retento sanguine menstruo. Aliud signum est apud Galenum & Auicennam: quando enim strangulatus fit ob retentum sanguinem menstruum; vterus conuertitur vel sursum, vel ad latera id quod sensibiliter interdum ab obstetricibus obseruatur. Dum autem fit e retento semine, talis conuersio non obseruatur. Præterea si fiat ob semen reten- D tum; indicatur ex intermissa solita Venere. Notandum autem, Galenum reprehendere illos, qui dicunt, strangulatum fieri ob vteri commotionem. Ideoque Hippocrates dum lib. 2. de morb. mul. attestatur, vterum ad pręcordia ascendere, nõ vult, eum vere ascendere, sed vim illam veneficam, & insigniter refrigerantem, communicari præcordijs, & hinc toti corpori: vnde, si communicatur cordi, fit syncope, si cerebro, fit epilepsia. Quod hoc verum sit, inde patet; quia dicit, vterum descendere ad coxas, non secundum proprium corpus, sed secundum vim: Sic etiam dicendum, quod secundum vim ad præcordia ascendat.

Indicationes.

In præsenti vteri strangulatu, oritur indicatio exobstruendi, & prohibendi, ne obstructio magis augeatur: vnde oritur indicatio reuellendi. Ratione vero imminentis præfocationis, oritur indicatio euacuandi, tum sanguinem menstruum, tum semen: & oritur indicatio prohibendi, ne hæc retineantur. Et denique totius ratio habenda.

Affectus

Prognost.

Affectus hic vehementissimus est, qui aliquando paucarum horarum spatio interficit. Optimum autem est, vt si mulier præfocata mortua esse videatur, seruetur triduum, id est, horas 72. & si tunc corpus fœteat, mors cognoscitur: si enim insignis est affectio, interdum videntur mortuæ mulieres, & tamen reuiuiscunt. Sæuior est affectio, si fiat a retento semine, quam si a sanguine menstruo: tum ob caussam antedictam, tum ob angustiam temporis. Malum peius est, si coniuncta est syncope. Si adsunt sternutationes, bonum: aphoris. 35. sect. 5. Quare præfocatio est vitium admodum periculosum; quod tamen curationem quandoque admittit, si nullus committatur error: alias in principio maximus fit progressus, si negligentius tractetur.

Curatio. Chirurgia.

Quoad chirurgiam. In præfocatione actu exsistente, si fuerit e retento semine, non conuenit venam secare, quia tunc non adest indicatio vacuandi sanguinem quod etiam statuit Auicennas. Si vero strangulatus pendeat e retento sanguine menstruo: sanguis euacuandus. Et, cum præfocatio sit morbus vehemens, non secundum quid, sed simpliciter; ideo valido auxilio sanguis debet euacuari, scilicet per venæsectionem, dummodo ætas & vires permittant. De viribus dubitatur: quia in strangulatu adest syncope, nimirum præceps virium lapsus. Videamus igitur, num in hoc vitio ita constent vires, vt admittant venæsectionem. Galenus cap. 3. lib. 10. meth. & cap. 5. lib. 12. meth. ait, uires consistere in spiritibus, carnoso genere, & solidis particulis. In præfocatione vires sunt languidæ, ratione spirituum: possunt autem validæ esse ratione carnosi generis, quoniam non omnes histericæ sunt excarnes: possunt etiam esse validæ vires in solidis particulis. Si obijciat quis, Gal. cap. 5. lib. 12. meth. dicere, vires esse validas in solidis particulis, quando solidæ partes sunt bene temperatæ: at in præfocatione vteri non possunt esse bene temperatæ, quia adest refrigeratio in toto corpore, & proinde in solidis particulis. Huic dubitationi satisfacit Gal. cap. 2. lib. 3. de præsag. e puls. vbi ait, cor vel incaluisse, vel incalescere: si cor incaluit, languidæ sunt vires; si incalescit, possunt esse validæ. At præfocatio vteri est affectio, id est refrigeratio; non autem est intemperies: & ob id non est in facto esse, non ergo est frigiditas, seu frigida dyscrasia, cuius ratione vires constare nequeant in solidis, sed est refrigeratio. Quare vires constant, quoad solidas partes, & quandoque etiam, quoad carnosum genus: quamuis deficiant ratione spirituum. Ideo in præfocatione a sanguine menstruo, vena secari post. Hinc Galenus comm. 23. & 24. lib. 4. de vict. rat. secat venam ἐν τῆς τῶν φλεβῶν ἀπολήψει, vbi patiens obmutuit, & est carentia pulsus, ac proinde syncope: vnde in syncope etiam actu exsistente licet venam secare, vt c. 9. lib. 2. docuimus. Auicen. reprobat phlebotomiã: sed ibi loquitur de præfocatione e retento semine: probat autem in eo strangulatu, in quo vterus retrahitur: si enim ad dextram retrahatur, saphenam dextram secat; si ad sinistram, aperit saphenam sinistram: si sursum retrahatur, vtramque saphenam tundit. Retrahitur autem vterus, ad harum aliquam positionem, vbi fit præfocatio ob retentionem sanguinis menstrui: Et, dum adest hæc retractio, tum actu adest syncope, & præfocatio. Quare Auicennas in præfocatione actu exsistente secat venam: Et recte: quia imminet caloris suffocatio, cuius præsentaneum remedium est venæsectio. Diebus elapsis præfui curationi mulieris, quæ in die octies correpta fuit vteri strangulatu: & noluit admittere venæsectionem alter medicus, qui aderat. Inuito tamen illo medico, secta fuit vena: ipsa statim euasit. Quare audacter in tali casu ad venæsectionem accedendum: alias mulieribus pereundum esset. Quod si venæsectioni aliqua de caussa non sit locus, accedendum ad cucurbitulas scarificatas. Auicennas capit. prop. docet, quando magis vti possimus cucurbitulis, & quando magis venæ sectione: quem hac de re consuletis.

Medicamẽta generalia

Inter initia præfocationis, optimum est vti aliquo euacuante, electiue educente: vt si vtamur suppositorio acri. Et male faciunt illi, qui statim ab initio deueniunt ad frictiones; & odoramẽta, siue hæc sint odorata, siue fœtida: quoniam oportet prius totum uacuare, & potissimum uteri partes. Et, si opus sit uenæsectione, ad hanc statim deueniendum, euacuato prius corpore, cum aliquo suppositorio. Deinde accedendum ad frictiones.

Specialia.

Quoad medicamẽta peculiaria: in paroxysmo non possumus dare *conyzam, castorium, sulphur coctum*, & alia quæ proponuntur ab Hippocrate, li. 2. de morb. mul. Verum quidem est, quod ad præseruationem vti liceat aperientibus, & prouocantibus menses: de quibus suo loco. Sed ubi est accessio, non est possibile ea exhibere: nam mulieres hystericæ non possunt deglutire, cum ueluti mortuæ iaceant. Vi ergo aperietur os, & infundetur *castorium*, quod ratione fœtoris conducit. Tempore autem præfocationis, si fit e retento semine; obstetrices sumant *bombacem, vel lanam, imbutam oleis rerum aromaticarum, vt oleo caryophyllorum, moscho, ambra, zibetho*, eamque penitus in pudenda ponant. Quinetiam contrectando partes illas agitent, ut semen proijciatur: ut Galenus refert cap. 5. lib. 6. loc. aff. Si mulier uiro desponsata fuerit, uir penem inungat *oleis prædictis, vel zibetho, &c.* & cum ea coeat: hac enim ratione, partibus illis commotis, mulier expergefieri potest, & semen emittere, unde liberetur. Si præfocatio fit e retento sanguine menstruo; tempore accessionis licet uti *radice cyclaminis, & caulibus mercurialis*. In omni caussa inungentur pudenda & partes uteri, rebus odoratis: naribus uero adponentur ingrata, vt sunt *asa fœtida, galbanum, castorium*, & alia fœtida, quæ sunt in communi vsu.

FINIS QVARTI LIBRI.

PRACTICAE MEDICINAE LIBER QVINTVS.

DE ARTHRITIDE, ET LVE VENEREA.

Pars Prior.

De Articulorum Doloribus.

Nomen.

PER arthritidem intelligimus dolorem cuiuslibet articuli, quemlibetque dolorē articularem, secundum comm. aphor. 55.sect.6. & dirigitur hęc vox ad chiragram, ad podagram, ad gonagram, ad dolorem coxendicum, & denique ad omnes articulorum dolores. Desumpta est vox, ab actione lęsa, quia dolor vocatur; & a loco affecto, quia dicitur articularis: hic autem dolor intelligitur, prout fit a materia, non a simplici qualitate. Verumetiam ita de hoc dolore loquemur, vt etiam pateat quid agendum sit, si dolor a simplici qualitate oritur. Generatio huius mali, insinuatur a Galeno comm.aphor.49. sect.6. Materia enim fluens ad articulos, necésse est, vt ligamenta repleat; non enim fit dolor articularis, si sola articulorum cauitas repleantur: neque sufficit, vt solum afficiatur περίοστιον necessarium ergo est repleri ligamenta, quæ repleta, dum comprimunt tendines, & reliquas neruosas partes vicinas, soluunt continuum, cōprimendo, vnde dolor oritur. Proinde dolor articularis, est tristis sensatio partium neruosarum articulorum, dependens a solutione vnitatis, facta a compressione ligamentorum. Caussa formalis est tristis sensatio: quæ in doctrina de dolore capitis explicatur. Subiectum, sunt partes neruosæ articulorum, id est, nerui, tendines, periostion; non ligamenta, quæ non sentiunt. quamuis hæc subiectum sint caussæ efficientis. Diximus articulorum; ad differentiam aliarum partium. Per articulum (secundum Galen.cap.5.lib.12. de vs.par.) intelligimus ossium compositionem, factam propter motum voluntarium: ad quam constitutionem articulorum cōcurrunt ossa, cartilagines, membranæ, ligamenta, tendines, nerui, caro musculosa, vasa, cutis, ipsaque membrana carnosa. At subiectum huius doloris, sunt solæ partes sensitiuæ, id est nerui, tendines, membranæ

Generatio.

Definitio.

Subiectum.

Caussa efficiens. Ligamenta repleri in arthritide.

Caussa efficiens huius doloris, est solutio vnitatis, dependens a compressione ligamentorum: vt colligitur e cap.80.art.med.& capite secundo, libro decimo κ.τόπ. vbi communis caussa doloris articularis statuitur tensio. Porro materiæ tendentis subiectum, A sunt ligamenta; si enim partes neruosæ, id est nerui, tendines, replerentur, fierent cōuulsiones: vnde Paullus c.78.li.3.ait, non esse inflāmationem inter internodia, sed circa articulos, quin ibi resident ligamēta: hoc autem non est perpetuum, quia interdum replentur ossium cauitates, interdum materia residet inter os & periostium. Vitium ergo hoc ad ligamenta pertinens, potest dici morbus in aucta magnitudine, tumor; item si ossium cauitates replentur, potest statui morbus in cauitate. Ad ligamentorum autem repletionem requiruntur tria, humoris Copia, humoris Motus, & articulorum Imbecillitas; comment.aphoris.28.sectio.6. Primum ergo de humore copioso duo explicanda: vnum, quisnam sit hic humor: alterum, quæ eius caussa. Humor occupans articulos, principalis caussa doloris, est Sanguis, vel Pituita, non bilis: hæc enim adeo mordax est, vt potius B vlcera excitet, quam tumores: non melancholia; quę in magna copia non generatur, & pręterea adeo crasse est, vt vix aliquid reperiatur quod eius vehiculum esse queat, vnde a sola melancholia, uel non fit dolor articularis, uel rarissime. Porro sanguis uel Syncerus esse potest, ut Permistus cum bile, cum pituita, cum melancholia: vt bilis, pituita, melancholia habeant rationem humoris principalis, sed non synceri, verum permisti, ita vt sanguis tamen prædominetur. Pituita, potest esse syncera, vel permista sanguini, bili, melancholiæ: ita tamen, ut pituita prædominetur. Hi ergo humores duo rationem habent caussæ principalis, in dolore articulorum. Vehiculum autem horum humorum multiplex esse potest: interdum est serum, id est excrementum tenue, primæ coctionis; interdum ichor, id est materia præter naturam reddita, genita e tenuiore parte humoris; potest quoque esse bilis flaua. Hæ doloris sunt caussæ: plu- C rimum quidem pituita, interdum tamen etiam alij succi, vt sanguis, a quo fit dolor articulorum inflammatorius. Caussa huius humoris, qui est arthritidis auctor, Generans est vel Colligens. Generans patet ex alibi dictis: nam quiuis humor generatur ab aliquo agente ex aliqua materia: uerbi gratia, sanguis generatur a iecore calidiore, e bono & copioso chylo: pituita a frigiditate ventriculi, e cibis pituitosis &cæt. Caussa colligens, est suppressa aliqua consueta vacuatio, vnde aphor.29.sect.6. dicitur γυνὴ ὀ ποδαγριᾷ, ἢν μὴ τὰ καταμήνια ἐυτέη ἐκλίπῃ. Hinc etiam sæpe arthritis oritur, dum vacuatio per nares supprimitur. Hactenus de humore copioso. Cæterum caus-

Vnde fiat ligamentorū repletio.

1. Humoris replentis species.

Ἰσόχημα.

Caussa humoris re.

sæ

2. Caussa motus humorū

sæ quæ faciūt vt humor moueatur, sunt, humoris Copia, Qualitas, Expultricis robur, Viarum amplitudo. Dum enim humor iusto est copiosior; aggrauat facultatem, vt ad expellendum insurgat. Qualitas noxia expultricem irritat. Robur etiam expultricis requiritur: nisi enim pars, in qua reperitur materia, robustam obtineat expultricem, non expellit, non transmittit, sed potius suscipit. Viarum etiam angustia, transitum impedit. Viæ autem, per quas hæc materia mouetur, sunt vasa, i. venæ, arteriæ, præterea spatia media inter cutem & carnem, vt statuit Fernelius, sed non hæc sola, vt ipse male arbitratur. Viæ redduntur laxiores, e balneo aquæ dulcis, cap. vlt. libro 11. meth.

3. Imbecillitas articulorum.

Articulorum imbecillitas est Natiua, vel Adscititia. Natiua; quæ a principio generationis adest, & hæc impressa est fœtui, vel tempore cōceptionis, vel post. Tempore conceptionis; cum patiens est ortus e prauo semine parentum, qui articulos habuere imbecillos. Post conceptionem; cum imbecillitas in B vtero a matre contrahitur, quæ prauo vtitur alimento, cuius vi ligamenta euadunt laxa, frigida, humida, & proinde admodum apta ad suscipiendum superfluitates. Imbecillitas adscititia oriri potest a caussis, quæ agunt posteaquam patiens in lucem editus est: & hæ sunt Internæ caussæ, vel Externæ. Internæ; vt humores; v.g. si quis copiosam gignat pituitam, vt alimentum euadat pituitosum, hoc decumbens in articulos, potest ossa & ligamenta humidiora reddere. Externæ caussę, vel Necessario occurrūt, vel Non necessario. Necessario; vt viuendi ratio; cuius vi partes articulorum laxantur, refrigerantur, humectantur; vt aer frigidus, cibus pituitosus, potus plus iusto frigidior, vinum copiosum (nam dum non regitur a natura, refrigerat, & maxime articulis officit:) somnus immoderatus, meridianus, immoderata repletio, & potissimum immoderata inanitio, vnde Venus arthritidem caussat; similiter & quies immodica, & C motus immoderatus intempestiuus, tum corporis, tum animi: hæc omnia in caussa sunt: vt partes articulorum laxæ reddantur. comment. aphoris. 16. 20.22.& vlt. sect. 3.& com. aph. 28.29.30.49.55. sect. 6.& cap. 5. lib. 1. de alim. fac. lib. de cibis bon. & mal. succ. cap. vlt. lib. 11. method. cap. 4. lib. 14. method. c. penult. lib. 10. κατ. τόπ. Non necessario occurrentes caussæ sunt; vt si quis articulis applicet refrigerantia, versetur in locis frigidis & humidis, illegitime balneo aqua dulcis vtatur.

Differentiæ

Differentiæ sumuntur a forma, subiecto, & caussa efficiente. Forma est tristis sensatio; quæ modo Magis, modo Minus est molesta. Subiectum sunt partes articulorum, vel Omnium, & dicitur arthritis, dolor articularis; vel Quorundam; vnde, si occupat articulos manuum, dicitur chiragra: si pedum, podagra; si genu, gonagra, si coxas ἰσχιὰς dicitur. Caussa effectrix, est humor Copiosus, Mobilis, & Articulorum imbecillitas. Humor, est Sanguis, vel Pituita: sanguis aut solus, aut cum pituita, vel bile, vel rarissime cum melancholia: pituita vel syncere, vel mista cum san- D guine, bile, aut rarissime, cum melancholia. Copia huius humoris, vel est Maior, vel Minor. Mobilitas: mouetur humor, vel per Transmissionem, vel per Collectionem quandoque: semper tamen locum habet transmissio, ut e superioribus patet. Articulorum imbecillitas, uel est Natiua, vel Adscititia; natiua; tempore conceptionis, vel post, adscititia, a caussis internis; vel extenis: & his aut necessario, aut non necessario occurrentibus.

Signa generalia. Specialia.

In genere arthritis patet; nam æger de dolore circa articulos conqueritur. Hic autem dolor distinguitur ab eo, qui non fit a materia, & qui vere articularis non est; quia in arthritide necessario sunt signa humoris redundantis; de quibus suo loco. Differentiæ a forma facile patent; num dolor magis vel minus sit intensus. Differentiæ a subiecto, num afficiantur A articuli omnes, vel saltem aliqui, demonstrabunt ægri. Differētiæ a caussa effectrice. Si est sanguis syncerus exsuperans, circa aliorum admistionem; cognoscitur e calore satis miti; non enim ita mordax est, vt calor bilis flauæ, aut pituitæ salsæ, est; tamen satis copiosus si conferatur cum pituita influente, in qua fere nullus apparet calor; partes etiam tūc sunt rubentes: tumor est satis insignis; corpus est temperamenti calidioris & humidioris: habitus carnosus: ætas florens: tempus veris, patiens vsus est optimis & copiosis cibis: suppressa esse potest consueta vacuatio, vt per nares, &c.

Sanguinis.

Pituitæ.

Si est pituita; calor est exiguus; color albicans: tumor mollis, præsertim inter initia; temporis enim progressu, pituita in thophos degenerat: tandem pituitæ aderunt signa, quæ alibi tradūtur.

Mistorum.

Quoad permistos humores: si sanguis cum pituita fuerit mistus; calor est mediocris, non ita intensus: rubedo moderata, vergens ad albedinem: color subrubeus potius, quam rubeus: tumor mediocris; signa vtriusque humoris dominantis; verbi gratia, si ventriculus sit frigidus, aut simul caput; & calor cum humiditate abundet in iecore, vt gignatur sanguis. Si sanguis sit cum bile mistus calor erit intensior, mordacior: rubedo cum flauedine quadam: & signa erunt vtriusque humoris redundantis. Si sit mistus cum melancholia; calor erit remissus: rubedo modo vergens ad flauedinem, albedinem, sed habens quandam obscuritatē: & signa aderunt vtriusque humoris. Si pituita cum sanguine permista fuerit; calor erit satis remissus: color albicans, cum exigua quadam rubedine, sed magis ad albedinem declinabit, quia prædominatur pituita: aderunt signa vtriusque humoris. Si pituita sit cum bile: calor non erit remissus, quia bilis est acris: color albicans, sed aliqua e parte pallescens, vt est color paleæ: aderunt signa humoris vtriusque. Idem statuendum de melancholia; color enim ad nigredinem & opacitatem verget.

Motus.

Quoad motum; si humor mouetur per solam transmissionem: tum in parte ad articulos pertinente, non præcessit aliquis dolor, vel calor, antequam articularis obortus est dolor. At si pręgressus sit dolor vel calor, quorum ratione fit attractio; facile patet, humorem fluere, non tantum per modum transmissionis, sed etiam attractionis.

Imbecil. art.

De imbecillitate articulorum, num sit natiua, an adscititia; & illa e semine, an alimento materia, hęc, sitne e caussis internis vel externis: facile referre poterunt ægri & astantes.

Indicationes. 1. Vide supra c.8.li.1. practicæ Capi.

Cum autem hoc malum sit tristis sensatio, quæ dependet a materia, replente ligamenta: necessario indicationes vtiles ab his tribus tantum sumuntur: nimirum a tristi sensatione, a materia, & a ligamentorum imbecillitate. Tristis sensatio, indicat anodynū, quod est triplex: primum frigidum: deinde humidum moderate & viscidum: tertio calidum in primo, & tenuis substantiæ: capite decimonono, lib. 5. simplic. Hoc scilicet indicatur a dolore, quatenus consideratur ratione receptionis: nam si iudicium spectemus, tristis sensatio indicat remedium, quod mentem alia auertat. Quoad materiam; ratione speciei, si sanguis sit in caussa, scopi diriguntur ad sanguinem; si pituita, ad pituitam, &c. Ratione uitij, in qualibet materia, perpendimus copiā, motum, caussam generantem, & colligentem. Copia indicat minuens. Motus ni quid obstet, indicat auertens; si nimirum sit præter naturam & inutilis: quod si dolor articulorum fiat a materia, quæ per uiam crisis mouetur, vt quandoque in febribus putridis malignis accidit; hic motus non est inhibendus.

3.

Caussa generans indicat contrarium: v. g. si caput gignat pituitam, ob intemperiem frigidam & humidam; indicat calfaciens & siccans. Caussa colligens, indicat contrarium: uerbi gratia, si menses sint suppressi, ratione materiæ obstruentis; oportet materiei occurrere, si sit crassa, attenuando, si viscida detergendo

Ligamenta

Ligamenta cum suscipiant, ob frigiditatem, humiditatem, laxitatem; indicant calida, sicca, densantia. De virtute indicante nihil dico: quia communis est omnium morborum.

Prognost. De Arthritide in genere statui non potest, num sit facilis, vel difficilis curationis: sed differentias lustrare oportet. Alexander ait, podagram cognitam, non difficulter tolli; quod de recenti verum est: nam nodosa cognoscitur; est tamen incurabilis.

A forma. Forma huius mali, est tristis sensatio: ergo vbi dolor seu tristis sensatio intensior, arthritis est magis periculosa: est enim vehementia secundum essentiam, & interdum etiam ratione facultatis, cum dolor concitat animi deliquium.

A subiecto. Quoad subiectũ: hinc nulla oriuntur prognostica. Nam quantum ad articulum, vt est magis vel minus præstans; pertinet ad vehementiam dignitatis, ac proinde ad differẽtias a caussa efficiente; quatenus ratione articuli affecti, maior vel minor est vehementia; vnde articulus solum rationẽ habet signi. Quoad articulum, vt est dexter, vel sinister; arthritis in parte sinistra difficilius curatur, secundum Auicennam: hoc vero non pertinet ad locum affectum, sed ad virtutem, magis in dextro, minus in sinistro robustam. Si perpendimus subiectum, quatenus nerui sunt subiectum tristis sensationis; nec hoc quidem spectat ad locum affectum, sed ad virtutem robustiorem, vel imbecilliorem, nam εὐαισθησία est signum virtutis debilis. Deniq; subiecta materię replentis, i. ligamenta, non ad locum affectum spectant, sed ad caussam efficientem, vt infra patebit.

A caussa efficiente. Porro caussa effectrix, est humor, & articulorum imbecillitas. Humor si copiosior, crassior, viscidior, durior, ita vt tophi generentur; malum primo est difficilius, post incurabile. Humoris motus diuturnior, difficiliorem reddit curationem. Augetur difficultas, si motus non tantum fit per modum transmissionis, sed etiam per modum attractionis. Quoad caussam generantem; curatio est difficilior, si maior est vehementia essentiæ; verbi gratia, si cerebri intemperies, generans pituitã, aut ventriculi frigiditas, sit in habitu: minus est periculi, si in habitudine. Quoad caussas colligẽtes: curatio est difficilior, si insignis essentiæ adest vehementia: verbi gratia, si materia obstruens, si admodum copiosa, crassa, viscida, vt vacuari nequeat; sicut interdum fit in suppressis mensibus.

A virtute. Quantum ad imbecillitatem articulorum; difficulter curatur natiua: item, asscititia, si frigus & humor est in habitu. Quoad virtutem; difficilior est curatio, si patiens afficitur secundũ partem sinistram, si ætas senilis, si corpus emaciatum, & exquisiti sensus: in his enim corporibus virtus est debilior. Auicennas ait, difficilem esse curationem in corpore pingui: est enim & hæc materia signum virtutis debilis: sic etiam in emaciato: at in carnoso corpore robusta est virtus.

Curatio. Venæsectio. Ad curationem progrediamur: & primum ad materiam chirurgicam. Sanguis e lib. 10. κ. τόπ. cap. 2. in arthritide vacuandus est, si rationem habet caussæ principalis, vel sine qua non. Circa *quando agendum*: Vena aperienda tempore veris: adest enim indicans & permittens. Aetius inquit statim esse secandam venam: Auicennas, non statim; ne humor commoueatur, vt fluat. Aetius scilicet respexit arthritidem imminentem: cum enim quis quotannis per interualla corripitur arthritide, verbi gratia, in fine veris; non exspectabimus finem veris, sed statim, antequam malum accedat, venam aperiemus: adest enim indicãs, sanguinis copia, quæ nisi educeretur, tempore consueto veniente, flueret, doloremq; efficeret: vnde tũ nihil prohibet phlebotomiam. Auicennas autem respexit ad dolorem actu præsentem, cum materia iam est in motu: adest quidem indicans, sed prohibet materia, quæ cœpit moueri: nam per venæsectionem omnes corporis humores commouentur. Interim victus ratione & alijs, de quibus suo loco, id efficiendum (sed moderate tamen) vt ne ita fluat humor; & dum non amplius fluit, vena secanda. *Vbi agendum*: pro varia subsistentia, variæ venæ tundendæ: si ergo sanguis exsuperans exsistat in toto corpore, verbi gratia, in ischiade, possumus & infernas, & supernas venas aperire.

Cucurbitulæ. Cucurbitulæ possunt administrari, ratione totius & partis. Ratione totius; pro varia subsistẽtia sanguinis, varijs partibus possunt applicari, vt dorso, cruribus, &c. Ratione partis; cucurbitulæ scarificatæ sunt applicandæ loco affecto: verbi gratia, in dolore coxendicum, coxendici, & cum copiosa flamma, secundum Galen. li. 10. κ. τόπ. vt vacuatio fiat sanguinis iam fluxi. Venam possumus secare, & cucurbitulas administrare dorso & cruribus, ratione totius, ante exhibitionem pharmaceiæ; at materia in toto exsistens, prohibet loco affecto cucurbitas applicari.

Cauteria. Cauteria non sunt locis affectis affligenda, sed robustioribus, vt per hæc loca materia peccans euacuetur. Vtendum est cauterijs corpore euacuato, antequam arthritis sit reddita tophacea; tunc enim frustra adhiberentur. Pluribus locis applicanda: verbi gratia, in coxendicis dolore, non vni parti candens ferrum applicandum, sed 4. 5. 6. aut 7. locis: sic enim exstirpari potest dolor arthriticus, & homines a claudicatione præseruantur: aph. 60. sect. 6.

Medicamenta respicientia materiã. Lenientia. Medicamenta respicere debent Materiam, Partem & Dolorem. Materiam respicientia, sunt Leniẽtia, Præparantia & Euacuantia. Lenientia variãt, pro ratione superfluitatis. Si enim hæc sit in ventriculo, conuenit leniens vomitorium; vt hoc: ℞. *succi raphani* ℥. *ij. oxymelitis simpl.* ℥. *j. ß. iuris ping. & non saliti* ℥. *viij. Misc. pro vomitorio*. Notandum, Auicennam in arthritide non probare *acetum & oxymeli*: his tamen in vomitorio vti licet: nec enim tunc penetrat acetum, sed pituitam in ventriculo incidit, & abstergit: at in syrupo & electario prohibetur. Clysteres lenientes, fiant e leuioribus, etiam in dolore coxendicis: nam licet in hoc probentur clysmi acriores, *e centaurio minori, & colocynthide*; non tamen admittendi sunt inter initia, ante venæ sectionem, & leuem euacuationem: nam vi istorum, in dolore coxendico; facile, ad locum affectum materia attrahitur. Per os etiam exhiberi possunt, lenientia, quæ aluum subducunt, eaque varia.

Præparãtia. Preparantia etiam pro materię ratione varia sunt: de quibus alibi. Id notandum; ab aceto abstinendum esse.

Vacuantia. 1. αἰσθητικῶς. Probantur vacuantia a remotis partibus, tum Sensibiliter, tum Insensibiliter. Quæ sensibiliter vacuãt, sunt varia; prout materia euacuanda est, vel pituita, vel melancholia, vel bilis. Notandum vero secundum Auicennam, in arthritide phlegmatica, *præter agaricum & colocynthidem, rhabarbarum esse miscendum*: cholera enim facit currere phlegma: vnde probantur *pilulæ cochiæ*: si melancholia peccet, fiant *cochiæ cum helleboro*. Maxime etiam valent *pil. de hermodact. Mesuæ*: q̃ quadã affectæ sunt malignitate, sed oportet vt castigentur: & non tantum pituitam vacuant, sed vias etiam angustant, vt homines ab alijs paroxysmis præseruentur. Formula talis erit: ℞. *pil. de hermod.* ʒ. *j. cochiarum, mastich. ana* ℈. *j. cum syr. de beton. fiant pil. num. v.* Non improbantur vomitoria; vnde in pertinaci arthritide, & ischiade, *antimonio vti possumus, & clysmis acribus*. Hic tamen circa *quando agendum* obseruetur, vt hæc soluentia non exhibeantur, nisi fluxus materiæ iam cessauerit; quia soluentia humores magis exagitant.

2. ἀναισθήτως. Interna. Sunt etiam vsurpanda, quæ insensibiliter euacuãt, tum Intus, tum Extra. Intra corpus varia dari possunt, pro vario humoris dominio: si enim humor exsuperans est calidus; exhibeatur *decoctum salsæ parillæ, guaiaci, chinæ, cum cichoraceis*; quia oportet attenuare, discutere, & rarefacere, sine caliditate. Si humor sit frigidus ac pituitosus, vt plerunque; detur

decoctum

decoctum guaiaci, saßafras, cum iua stæchade, saluia, betonica: probantur antidoti, aquæ sulphureæ, & similia calefacientia, ac attenuantia, de quibus in lue venerea agemus, & alibi. Alexander medicus senior, ad materiam pituitosam proponit medicamentum efficacissimum: quod vocat Diacorallium: *℞. corallij, non nostri marini, (habet enim vim adstringendi; at hic aperientibus opus est:) sed anagallidis ʒ.ij. hæc insignem habet vim attenuandi & absumendi humores pituitosos, calidoque innato partium animalis est amica: adde myrrhæ ℥.iiij. quæ valde detergit, & ad remota penetrat menses valide mouet: caryophyl. ℥.ß. rhapontici ℥.j. quod mirabiliter detergit. folij ℥.ß. raro bonum inuenitur; ego bis tantum vidi; eius loco imponemus nardi indicæ ʒ.vj. vel ℥.j. rad. pæoniæ ℥.j. aristoloch. rot. longæ, ana ℥.ij. spicæ nardi ℥.iiij. fiat puluis tenuissimus, exhibeatur ad ℈.j. summo mane, ante cibum per 6. horas, cum tepidæ ℥.v.*

διακοραλλίυ lib. 11. vtile naturis humidis.

Medicamentum hoc calefacit, siccat, attenuat, detergit, incidit pituitã, calefacit ligamenta, propter odorata restaurat spiritus. Quia plus iusto est calidum; exhibetur cum tepida, ne nimium corpus exurat. Alexander quotidie exhibet, per centum dies, intermittit dies 30. rursus exhibet 110. dies, deinde intermittit 30. dies; postea rursus exhibet, non quotidie, sed diebus alternis per 160. dies; inde rursus tertio quoque die, per 260. dies: donec trecentæ sexagintaquinque doses assumptæ fuerint. Hodie hoc medicamentum non est in vsu: vnde mirum non est, arthritidem curari non posse, quia antiquorum præcepta non obseruantur. Exhibetur per centum dies, quia indicans diu perseuerat: 30. diebus intermittitur, propter virtutem: postea virtute roborata, rursus exhibetur: denique ratione indicantis, & virtutis, alternis diebus exhibetur, &c. Locum saltem habet in dolore pituitoso, vetusto, & non tophaceo: vt Alexander statuit. Datur per 6. horas ante cibum; quia natura non potest eodem tempore & cibum regere, & adeo efficax medicamentum: distributio ergo huius medicamenti fit spatio horarum 6. vel 7. aut 8. si ægri ferre tandiu famem queant. Datur cum tepida; vt melius penetret. Diacorallium omnibus antaponendum est: ad eundem tamen scopum facit *terebinthina Cypria, & castorium*. Hæc de ijs quæ intro dantur.

Externa. Reprimentia.

Extrinsecus, pro vacuatione applicantur Emollientia, Digerentia, aliquando Reprimentia, sed raro. Reprimentibus non licet vti in ischiade; quia materia non cedit: in reliquis articulis, & præsertim, si fluxio sit materiæ calidæ, vti possumus, secundum Alexandrum, *medicamento e cortice malorum punicorum, e rhoe, e farina hordei, cocta in vino austero: pro singulis vncijs farinæ, imponere poßumus pulueris ℈.ß.* Si materia sit frigida; addantur *folia terebinthi, cupreßi.*

Emollientia.

Emollientibus potissimum vtendum in dolore antiquo; quia probabile est, materiam aliquo modo duram esse redditam. Loco igitur affecto applicare possumus, secundum Galenum, capite 2. lib. 10. κ. τόπ. *ammoniacum, aceto dißolutum, cũ cera: sumentur enim hæc in portione æquali, addetur vigesimaquarta croci pars; poßunt etiam addi medullæ, adipes, vt patet cui vis.* Emolliens efficacissimum, quo & in arthritide, & in quolibet affectu a duriore materia vti licet, proponitur a Gal. cap. 2. lib. 9. κ τόπ. Nos sic præscribemus: *℞ bdelij, adipis vitulini, ammoniaci thymiamatis, iridis ana ʒ.ij. opopanacis, galbani, thuris, flor. rorismar. styracis an. ʒ.j. piperis ℈.j. ol. iuniperini ℥.j. & ʒ.ij. vini quãtum sufficit, fiat emplastrum.* Oportet medicamenta arida contundere & cribrare: ammoniacum autem opopanacem, & thus, dissoluere in vino: huic medicamento miscentur piper, & alia attenuantia, ac digerentia, vt sint emollientium vehiculum. Ad emolliendum etiam materias duras, maxime probatur *caseus antiquus, decoctus cum iure carnis suillæ salitæ: vt luta etiam sint imponenda, quale S. Bartholomæi.*

Digerentia.

Digerentia calidiora sunt emollientibus, tenuiorisque substantiæ, capite secundo, libro nono κατὰ τόπ. Efficax erit medicamentum, *compositum e cera, lota vino, siue decocto lauri; præterea e pipere, ex oleo antiquo*: (quod efficacissimum est: vt quandoque cognouerim pertinacissimas materias sublatas esse eo oleo, quod Brixiæ reperitur.) Probantur etiam, quæ conficiunrur *ex auripigmento, alumine scissili, calce viua, myrrha, ruta, lauro, abrotano, resina terebinthina, castorio; sulphure viuo, iberide: licet ascendere ad sinapi, & thapsiam*. Inter digerentia valida sunt, *euphorbiũ, succus cucumeris agrestis, vtrumque veratrum, colocynthis, lac tithymalorum.* Veteres etiam ad *ferrum ignitum* ascendebant. His non vtendum, nisi post emollientia, & post exactissimam purgationem. Detineantut ad 4. aut 6. horas: ante & post prodest *vsus balneorum sulphureorum* quia sic materia illa prorsus tollitur. Laudantur etiam suffumigia. Hæc probantur ratione materiæ morbificæ.

II. Roborãtia. partẽ & exsiccantia.

Ratione partis, Auicennas probat *oßa humana, redacta in puluerem: nos, si non humana, saltem brutorum oßa, in insigni articulorum dolore puluerisata, exhibebimus cum antidotis*; præsertim si a pituira ortus sit dolor. Probatur etiam ad partes illas roborandum, *oleum mastichinum salitum, vinum austerum, vinacea, quæ modice densant.*

III. Anodyna.

Postremo, medicamẽta dolorem respicientia, sunt, *oleum anethinum, fœnumgræcum, cum melle, vino*; *ouum integrum cum vino, cum lacte chalybeato, cum furfuribus in lacte decoctis: oui vitellus, cum oleo rosaceo: semina psyllij, macerata in aqua, vt euadant viscida, quæ debent misceri cum farina hordei: Licet vti succo hordeaceo, seu cremore ptisanæ.* Vrgente dolore, vbi leipothymia imminet, ascendere licet *ad succum solani, lactucam, semper viuum, & farinam hordeaceam*. Tandem etiam exhibere possumus *philonium, vel quid proportione respondens, vt sunt magnæ antidoti, sed recentes. Opio* extrinsecus interdũ vti licet, si dolor est intensissimus, & intemperies calida, & natura calidior, & dolor coxendicis: *sed opium esto exiguum, cum croco: verbi gratia opij ℊ.ij. croci ℊ.iiij. cum poscha, vel farina hordeacea.*

Diæta.

Victus ad proportionem respondere debet: alius in pituitosa materia, alius in reliquis: & pro potu, vti licet *melicrato*.

POSTERIOR QVINTI LIBRI PARS:

DE MORBO GALLICO.

CAPVT I.

De Nomine, Definitione, & Caussis Virulentiæ gallicæ, seu Luis venereæ.

Nomen.

PER Luem veneream intelligimus id *quod habet rationẽ caussæ æfficientis, non autem effectus vt febrem, &c.* In humano corpore ea primum generari nequit, sed extrinsecus accedit, & corpus hominis ingrediens, contactu id suã in substantiam mutare potest: hinc licet ab initio exigua sit; sensim tamen, dum corpus in suam substantiam uertit, augetur.

Generatio.

Definitio.

Lues ergo venerea, *est excrementum præter naturam toto genere, potens multifariam lædere hominem, genitum ex humana substantia, a simili.*

Excrementum.

Dicitur primo *excrementum*, id est, contentum excrementitium; ad differentiam continentis, & ad differentiam contenti alimentalis: nam etiam si interdum continens, id est, caro, vel os, &c, interdum etiã alimentum, id est, sanguis, materia fiat luis; necesse tamen est, vt tunc & continens, & contentum alimentale in excrementum degeneret.

Præter naturam.

Secundo, dicitur *prætor naturam*, id est, excrementum prorsus inutile, & morbificum; ad differentiam excrementi naturalis, seu secundum naturam.

Toto genere.

Tertio, dicitur *toto genere*, ad differentiam excrementi, quod quidem præter naturam est, sed non toto genere, vt bilis excrementitia morbifica: at materia luis venereæ, cum necessario sit putrida, patet, quod toto genere sit præter naturam.

Speeees excrementi venerci.

Porro hæc luis materia secundum Speciem potest esse quodlibet excrementum in corpore hominis *nimirum sanguis, pituita, bilis vtraque, ichor, serum, lac, semen, sanies, dum scilicet in hanc virulentiam degenerant*; Hoc autem excrementum in omni lue necessario præter naturam est, secundum hæc 4. vitia, scilicet secundum formam, putredinem, caliditatem, lentorem. Primum enim *forma* luis certa sui proportione aduersaria est humano corpori: vnde non nisi alexipharmacis deleri potest. Hinc tamen non sequitur, quod sit morbus nouus, a proprietate occulta; omnis enim morbus, aut est dyscrasia, aut mala compositio, aut soluta vnitas: interim caussa morbi noua generari potest, quæ tamen non nisi modo dictos morbos inducere potest. Materia luis etiam est *putrida*: nisi enim putredo adesset, non esset malũ contagiosum, vt passim in problematis Aristot. testatur. Quod sit vapores ab hac materia putrida eleuentur, & cor petant (: quod tamen fit rarissime:) febris excitatur. Tum hæc virulentia est *calida*: vnde in corpore exustiones apparent: & hinc ægri dolores ac feruores, sentiunt, si materia sit copiosa. *Hoc tamen notandum, non vniuersam luis materiam esse virulentam: dum enim fiunt, verbi gratia, gummata tumoris durioris, vel e crassa pituita vel e melancholica; portio huius materiæ virulenta, sæpenumero beneficio medicamentorum dissipatur, remanet vero frigida, quæ nõ est virulenta, vnde & tumor ille non amplius est Gallicus.* Postremo hæc materia necessario aliquid *lentoris* habet: vt enim vitium fiat contagiosum, oporte validam fieri actionem & impressionem; quæ cum iusto fiat tempore, mora opus est, & lentore.

In materia etiã pituitosa viruléta portio calida est.

Effecta luis. Caussa morbifica.

Quarto, definitione dictum est: *potens multifariam lædere hominem.* Vbi duo sunt declaranda: primum, quotuplex sit hæc læsio: deinde, quid in homine lædatur; totumne, an pars? Lues igitur venerea, producit caussas morbificas, morbos, & symptomata. Quoad caussas; dum hæc lues agit in corpus producit materias morbificas, primum calefaciendo, deinde putrefaciendo, tandẽ mutando id quod in corpore est, in materiam virulentam. Lues enim hæc summæ est actiuitatis: eiusque actiones omnes a forma: ceu præcipuo agente, procedunt; quæ tamen forma agit mediantibus instrumentis: sic per caliditatem, calefacit; si diu actio perseueret, materia nõ modo redditur calidior, sed etiam corrumpitur, & ita alteratur, vt putrescat: id quod præcipue fit ratione lentoris, cuius gratia diu agens virulentia, tandem caussas morbificas, toto genere preter naturam efficit. Quoad morbos: lues producit dycrasias, tum cões, tum determinatas; communes, vt febres; si enim virulentia hæc agat in spiritus, eosque feruidiores reddat: (quod fieri potest:) ephemeræ oriuntur: si fuligines emittat putridas, vt accendantur cordis humores, fiunt putridæ: si caliditas impertiatur solidis, fit hectica. Hinc experientia testatur, interdum homines febre correptos, curari non potuisse, nisi beneficio alexipharmaci. Intemperiem etiam determinatam producit: si enim lues satis est feruida, inque iecore viget, calidam in hoc dyscrasiam excitat. Producit etiam morbos in mala compositione, vt obstructiones, tumores, veluti sunt bubones, gummata, verrucæ, pustulæ, &c. Bubones sunt, *tumores inflammatorij circa partes adenosas inguinum; fiunt e sanguine, sed permisto cum lue venerea.* Gummata, *sunt tumores, qui fiunt a materia crassa, sed semper mista cum lue venerea: & hæc si mordacitatis expers est, gummata fiũt sine vlcere; si vero sit mordax, gummata sunt cum exesione & exulceratione, itemque ossis corrosione.* Verrucæ sunt *tumores admodum duri; fiunt e materia dura, exigua.* Pustulę *fiunt e materia tenuiore acri & mordaci: vnde sæpe exulcerationem coniunctam habent.* Sed enim lues non modo hos in aucta magnitudine morbos producit, verum alios etiam in numero diminuto: vnde interdum accidit casus dentium; interdum aliqua pars corporis deperditur, vt nasus, &cæt. Deinque luis vi, morbi in soluta vnitate excitantur, id est, vlcera, quæ tamen vna etiam morbi sunt in magnitudine imminuta. Si vlcus occupat penẽ, vocãt cariem; si pedes, manus, & partes ani vocant rhagades; in reliquis partibus simpliciter dicuntur vlcera. Symptomata a lue plurima producuntur; potissimum dolores, qui varias corporis partes occupant; tinnitus aurium admodum rebellis; gonorrhoea, cum lues agit in vasa seminaria: depilatio, seu glabrities, cum lues petit pilorum radices, idest. quãdo lues permiscetur fuligini, a qua fouentur & generantur pili.

Morbi.

Symptomata.

De sede luis venereæ.

Hęc de effectis luis. Sequitur vt tradamus, *quidnã in homine a lue Venerea lædætur; totumne an pars?* Dicimus ergo subiectum effectus ipsius virulentiæ, posse esse & Totum, & quamlibet corporis Partem. Nam febris, quæ luis est effectus, totius corporis vitium est, vnde & cordis: hæc enim lues summæ est actiuitatis, & contraria non vni parti, sed omnibus

& toti humanæ naturæ, non solum facultati naturali, vt quidam nugatur. *Subiectum* vero non effectus luis, sed ipsius virulentiæ, in quo propria luis substantia, ceu in fomite, & principali domicilio reperitur, potest esse pars multiplex: frequetius tamen iecur affici solet, quia hoc malum plerumque oritur ob Veneris vsum, in quo, ratione motus & caloris, pori illius partis recluduntur, vt lues promptũ habeat in iecur transitum. Sed hoc non est perpetuum: lues enim etiam aliam corporis partem petere potest (*omne enim agẽs, in passum proximum agit*) vnde interdum cerebrum patitur, dum capitis oboriuntur dolores, dum item facultas animalis, & principalis, & non principalis languet: interdum afficitur ventriculus, vel lien: possunt etiam reliquæ corporis partes esse putride, præter solum cor, quod ob calorem, densitatem, & robur, nequaquam præcipua luis sedes esse potest.

Materia luis e qua.

Quinto, in definitione dictum est: *genitum ex humana substantia*. Materia enim e qua, est substantia hominis: per quam & contenta, & continentia intelliguntur (*spiritus in lue Gallica excluduntur: quia possunt pati & alterari, non autem putrescere: vt c.39. li.6. de febribus, demonstrabimus.*) Contenta sunt succi corporis, tum alimentales, tum excrementitij, vt ichor, serum, lac, semen, &c. Continentia, sunt partes tum sanguineæ, vt carnosæ, pingues, adiposæ: tum spermaticæ, vt ossa, &c.

Caussa efficiens.

Postremo, in definitione dictum est: *genitum a simili*, idest, a lue venerea, quæ in partem vicinam, quã tangit, alterando agit: vt colligitur e c.99. art. med. Hæc ergo lues quæ rationem habet efficientis, extrinsecus accedit: non enim hæc sponte in corpore humano generari potest, vt venenum. (*nil facit ad curationem, si quis immodica diligentia, primum luis auctorem inquirere velit: idem enim esset, ac si quis quærere vellet, ouumne prius sit genitum, an gallinæ?*) De modis igitur, quibus hæc virulentia homini accidit, plenius disseramus. Homo nondum infectus, luem accipit, vel In vtero, vel Extra vterum. In vtero, dupliciter: vel e Semine parentum infectorum, maxime si laborent gonorrhœa Gallica; hoc enim semen degenerat in calidum innatum pessimum, vnde lues summe maligna: vel ex Alimento, vt si mater lue sit infecta, vel post conceptum inficiatur, sic enim sanguinem, lue infectum, fœtui subministrat. Quod si homo suscipiat virulentiam extra vterum: suscipit Per concubitum, vel Citra. E concubitu accidit vt plurimum: eo enim pori aperiuntur, partes incalescunt, & virulentia illa facile in vaporem vertitur, qui corporis partes ingreditur. Citra concubitum etiam fit; vt si puer lac sugat, e nutrice infecta: item, si puer infectus lac sugat e nutrice non infecta, eo contactu nutricem potest inficere: sic & per osculum hoc potest contingere, vnde fœmina fœminam inficere potest: per linteamina etiam sudore venereo, vel sanie infecta, lues conferri potest, si quis in ijs dormiat; non enim hoc est impossibile.

CAPVT II.

De Differentijs.

Differentiæ

QVælibet lues, homini contraria est secundum formam: alia tamen Magis, alia Minus. Interdũ maius est vitium secundum formam, quam secũdum caliditatem, interdum contra: præterea, interdum est minus vitium secundum putredinem, quam secundum caliditatem: interdum est intensius vitium secundum lentorem, quam secundum alias qualitates. Differentiæ ab effectus: lues potest producere, vel Caussas, vel Morbos, vel Symptomata. Caussas producit, vel solum Alterando, vel etiam Corrumpendo. Morbus, est Intemperies, Mala Compositio, vel Soluta vnitas. Symptomata est vel actio læsa, vel Exiens mutatum, vel Qualitas mutata. Ratione subiecti, afficitur vel Totum, vt in febribus; vel Pars, vt in reliquis vitijs, potissimum tamen hepar. Materia e qua, est Contentum, vel Continens. Caussa efficiens consideratur vel penes Substantiam & essentiam, vel penes Originem: quantum ad essentiam, est differentia secundum Magis & Minus; alia efficacior alia, &c. Quoad originem, extrinsecus accedit, idque vel In vtero, vel Extra vterum.

CAPVT III.

De Signis.

Signa generalia, luis iam in corpus agentis.

SIgna luis, alia sunt Generalia, alia Specialia. Generalia, indicant luem vel Manifestam, vel in corpore Latitantem. Si manifeste agat lues; indicatur ex effectis: quę sunt Symptomata, & Morbi. Symptomata sunt, dolor pruriginosus, ob luis acrimoniam: præterea dolor vlcerosus. *pruriginosus spectat magis ad partes extimas; vlcerosus ad intimas: cum enim materia luis sit viscida & lenta, non ita fluxilis; plurima eius portio in partibus intimis detinetur, & dolorem vlcerosum facit.* Indicatur etiam e dolore, qui potissimum circa vesperam cruciare incipit: hæc enim est hora, in qua moueri incipit materia melancholica, quæ sæpe numero in lue Venerea adest, cum sit materia putrida, calida, & exusta: per noctẽ ergo dolor intenditur, quia humor exustus non ita facile tum difflatur, ob frigus noctis, porosque clausos; ob Lunæ etiam, quæ humoribus dominatur, operationem; tum quod natura quietior materiam tunc digerere nititur, vt Auicennas docet c.4. tract.1. fen.2. li.4. Potest vero & alius humor cum lue interdum permistus esse, qui de die magis affligat. Sæpe magis cruciantur partes intermediæ: nam lues promptius agit in partes carnosas, in musculos, quam in tendines, in ligamenta, inque partes ad articulos spectantes. Indicatur etiam e gonorrhœa, non tamen qualiber, (*nam quædam γονόῤῥοια citra luem Gallicam oriri potest.*) sed satis fœtente, quia lues est putrida: color ipsius vergit ad liuiditatem, interdum ad nigredinem; nam lues est materia exusta: non est cum tolerantia ægrotantis; materia enim seminalis, quæ partium spermaticarum alimenatum esse debebat, ob prauitatem egreditur; contra: gonorrhœa e copioso semine orta, fit cum tolerantia maximeque lues indicatur, si gonorrhœam non præcessit coitus immoderatus, quem alias citra luis suspicionem gonorrhœa sequi potest. Indicatur etiam e casu pilorum, siue congenitorum, siue postgenitorũ, siue omnium: lues enim sua malignitate & acrimonia pilorum radices abradit; permistaq; fuliginibus, e quibus pili generãtur: facit vt hæ nequaquam idoneum sint pilorum alimentum.

Indicatur præterea e febre, quæ solet circa vesperam exacerbari: caussa e dictis patet. Indicatur e tumoribus, bubonibus, &c. e casu dentium: præsertim si nõ fuerit prægressum venenum, quod potuerit gingiuas abradere. Indicatur e carie, e scissuras in manibus, & pedibus, & circa anum. Præterea e prægressis caussis: verbi gratia, si prægressus sit coitus, siue aliæ caussæ, de quibus supra. Indicatur etiam e iuuantibus; quando vitium, siue sit febris, siue aliud, nõ cedit nisi alexipharmacis.

Signa generalia, morbi gallici latentis.

Quod si lues, in corpore latitans: (*annos enim aliquot nonnunquam delitescit:*) ob exiguam copiam non agat; cognosci debet, & Ante curationem, & Post curationem. Ante curationem, prudens medicus obseruabit, num caries illico sit orta post coitum, necne. Quibusdam enim qui mane vtuntur venere, circa vesperã caries erumpit; & tunc conijciendum est, luem adhæsisse peni in coitu, & hunc exulcerasse, non autẽ penetrasse in corpus: & hi non sunt cruciandi decocto guaiaci. Quidã vero non illico post coitum corri-

piuntur carie, ſed demum poſt triginta vel quadra- A dies,& tunc ſtatuendum eſt in corpore latitare luem, & e coitu vapores in iecur, inque partes intimas penetraſſe; deinde poſt aliquot dies, luem tranſmiſſam eſſe ad penem,& vlcuſcula excitaſſe. Poſt curationẽ etiam cognoſcendum eſt, num lues e toto ſit victa, necne. Iudicatur autem latitare adhuc virulentia, ſi caries quidem curata eſt, ſed cum difficultate; idque magis, ſi poſt vlceris curationem remaneat aliquis tumor,& durities. Præterea, ſi gonorrhoea ſit, circa immoderatum coitum; ſignum eſt, vaſa imbecillia eſſe facta, non ob nimium coitum, ſed potius ob malignitatem materiæ venereæ. Inſuper lues poſt curationẽ relicta eſſe cognoſcitur, ſi effecta, hoc eſt, morbi & ſymptomata non prorſus abolentur: item, ſi homo poſt concubitum, etiamſi coitu vtatur ſumma cum prudentia, vlcera tamen in pene accipiat; ſignũ enim eſt relictæ luis. Idem cognoſcitur, ſi cura non fuit diligens,& ſi breuis; verbi gratia, per 15. dies,&c. B

Num lues e toto ſit curata.

Sequuntur iam ſigna ſpecialia differentiarum. Differentiæ formales ſumuntur ab excremento lædente ſecundum magis & minus, penes formam, quantatem, putredinem, caliditatem, lentorem: quæ omnes differentiæ cognoſcendæ ſunt. Quoad formam: cognoſcendum an ſit ſummæ actiuitatis, necne? Summæ autem ed actiuitatis, ſi patiens infelix vnico tantum congreſſu infectionem eſt lucratus: item, ſi citra coitum: præterea, ſi cito incipit lædere; ſic enim noui quoſdam, qui poſt menſem a contracta lue, ſymptomatis fuere afflicti ſæuiſſimis, ſummæ etiam actiuitatis ſignnm eſt, ſi non adeſt tolerantia. Exigua actiuitas contrarijs arguitur. Quoad vitium ſecundum quantitatem; cognoſcitur lues vehemens, ſi totum corpus, pluresque eius pattes occuparit: contra, ſi pauciores. Quoad putredinem: inſignis putredo cognoſcitur e gonorrhoea admodum fœtente, ex vlceribus fœtentibus, e putrida febre. Caliditas valde C vehemens cognoſcitur, a doloribus acerbis, ex ardore in gonorrhoea, e pruritu, e feruore in locis affectis, ſiue ſint vlcera, ſiue alia vitia. Lentor vehementior indicatur, pro ſymptomatum perſeuerantia: licet enim ſymptomata ſint exigua, difficulter tamen cedunt, ratione lentotis.

Signa ſpecialia. Formę.

Differentiæ ab effectis, num ſcilicet lues excitarit morbos, ab ſymptomata; & quales ſint morbi, qualiave ſymptomata; cognoſcitur e proprijs ſignis: verbi gratia, ſi ſit febris, cognoſcitur e ſignis febris: ſi bubo, e ſignis bubonis,&c.

Effectorũ.

Differẽtiæ a ſubiecto. Subiectum, vel effectui luis, vel ipſi lui ſubijcitur. Effectui ſubijcitur totum corcorpus, aut pars corporis. Totum ſubijci effectui, cognoſcitur e febre, eque macie totius: partem vero e vitijs determinatis; vt, ſi gonorrhoea aſidt, cognoſcitur locus affectus. Subiectũ ipſius virulentiæ eſt pars interna vel externa. Externa, oculis conſpicitur. Interna poteſt eſſe ventriculus, iecur, lien, cerebrum,& in fœminis vterus. Si eſt ventriculus; lues forſitan ex oſculo infecto excitata eſt, præſertim ſi illico homo D bibit, vel comedit: tunc etiam vitia luis e chylo potiſſimũ emanant; & querela eſt de læſa χυλώσει circa ventriculum. Iecur luis fomes eſſe cognoſcitur, ſi malum originem duxit e coitu; ſi bubo ſit circa inguendextrum; ſi etiam reliqua ſymptomata magis pertinent ad dextram partem: potiſſimum ſi ſanguificatio læſa eſt (*quæ tunc læditur, non læſa facultate, ſed ob errorem externum, id eſt, ob præſentiam luis: quamuis interdum etiam poſſit coniungi morbus iecinoris; ſed hoc extra propoſitum:*) Si lien ſit fomes, cogſioſcitur e lienis tumore; e bubone in inguine ſiniſtro; reliqua etiam ſymptomata ſiniſtram partem magis vexant: præterea indicatur e mali contumacia: ſi enim lien male habet, nõ poteſt expurgari excrementum melancholicum; quod vbi lue inficitur, ægerrime exſtirpari poteſt. Si cerebrum luis eſt domicilium (quod ego aliquando obſeruaui:) malum incipit e pannis infectis applicatis capiti; præterea cognoſcitur e dolore, & reliquis noxis, quæ primum occupant caput; hinc e doloribus articularibus, dum potiſſimum hi dolores a capite prodeunt lue affecto. Vterus denique fomes luis eſſe cognoſcitur e ſuppreſſis menſibus, vel etiam nimium fluentibus poſt coitum, e gonorrhoea, ex vteri doloribus, e moleſtia circa mammas, quæ vtero conſentiunt, e carie circa pudenda.

Subiectũ.

Differentiæ a materia e qua. Hæc materia eſt Contentum, vel Continens. Si eſt contentum alimentale; cognoſcitur e difficili tolerantia, quia corpus non nutritur, cum alimentum ſit infectum: ſi autem ſit excrementitium, non ita difficilis eſt tolerantia: quæ autem ſint excrementa, id eſt, num ſint bilioſa, pituitoſa, vel melancholica; cognoſcitur e proprijs ſignis: verbi gratia, ſi ſit materia melancholica, ſigna aderunt dominantis melancholiæ,& malum erit contumaciſſimũ. Quoad continentia, num ſit pars carnoſa, an pinguis, an ſeminalis, vt oſſa; facile cognoſcitur.

Signa differentiarum a materia e qua.

Quoad cauſſam efficientem; cognoſcendum eſt, an lues originẽ duxerit vel in vtero, vel extra vterum: quod e relatione aſſidentium & patientis facile cognoſcitur. Si enim infans verbi gratia, in lucem editus, corripiatur hac lue, nec aliquid extrinſecus contigerit: tunc ſane in vtero contracta erit lues. Num vero orta ſit e ſemine, an vero poſt conceptionem ex alimento matris; facile ſciri poteſt: nam ſi parentes fuerunt infecti lue venerea, e ſemine malum eſt contractum. Si extra vterum; facile cognoſcitur, an per coitum, an cauſſa lactis, an cauſſa nutricis, an per pannos, e relatione aſſidentium & ægrotorum.

Signa cauſſæ efficiẽtis.

CAPVT IIII.

De Præſidijs.

ETiamſi lues aliqua e parte experiẽtia,& ſine methodo curarur, plurimum tamen per indicationes,& methodum amouetur. Præſidia ergo deſumẽda ſunt e luis eſſentia, nimirum ab excremento, a læſione, ab homine: non a cauſſa efficiente, quæ externa eſt: nec a materia e qua; ſi enim hæc iam in luem mutata eſt, ſufficit indicationes ſumere a lue genita, id eſt, ab excremento venereo; ſi vero in luem nondũ eſt cõuerſa, huic occurrimus, dum toti prouidemus: verbi gratia, ſi fiat ex humore, humor eſt euacuandus. Sufficit ergo a tribus, in definitione propoſitis, petere indicationes. Quoad excrementum; quatenus toto genere eſt præter naturam, indicat remediũ eradicans, id eſt, prorſus euacuans: c.6. lib.13. met. Quatenus autem obtinet proportionem, quæ eſt domicilium formæ, contrariæ, indicat alexipharmacum. Ratione putredinis; ſi excrementum hoc putrefactum eſt, ea quoque de cauſſa toto genere eſt præter naturam,& eradicans indicat: ſi vero tum demum putreſcit, indicat refrigerans & ſiccans; nam calor extraneus,& humiditas, cauſſæ ſunt putredinis. Ratione caliditatis, indicat frigidum. Quatenus lentum excrementum, indicat detergens. Hæc ſunt vitia, quæ neceſſario inſunt excremẽto. Interdum vero euenit, vt excrementum hoc ſit craſſum; vnde attenuans indicat: interdum eſt durum, vt in lue melancholica contingere poteſt; tunc indicat emolliens. Quoad læſiones: variæ indicationes ſumi poſſunt, pro varia læſione: de quibus in proprijs capitibus: verbi gratia, ſi læſio fuerit febris; oriuntur indicationes febriles,&c. quas in curatione harum læſionum non negligemus. Quoad hominem; indicationes ſunt ſumendæ, vt homo ſecundum varias partes eſt ſedes luis venereę: interdum ſcilicet ſecundum ventriculum, quandoque ſecundum iecur, lienem, cerebrum, vterum. Horum igitur viſcerum calidũ innatum, ratione craſeως, indicat calidum; ratione ſubſtantiæ, indicat alimentum.

Indicationes.

1. ab excremento.

2. a læſionibus.

3. ab homine.

Proportio

proportio horum viscerum, requirit simile: vt hepar hepaticum,&c. Totum autem corpus humanum, ratione virtutis indicat alimentum. Cæterum, cum non possimus occurrere, vel virulentiæ, vel læsioni, vel homini, siue secundum totum, siue secundum partem, nisi toti sit prospectum: ideo toti occurrimus, idque varie, pro varia totius constitutione: dum enim corpora sunt impura, nec alexipharmacis, nec topicis, nec alimentis occurrendum.

CAPVT V.

De Præsagijs.

Prognostica.

DOctrina prædictionum dependet a vi Rerũ præter naturam, & a Virtute. Quoad res præter naturam; considerare oportet vehementiam & luis, & symptomatum. Quoad luem, sat est, si digrediamur circa vehementiam luis genitæ, non generantis: lues enim generans, est signum vehementiæ luis genitæ; vt si quis accipiat luem a vehementer infecta; tunc affectio vehemens in fœmina, est signum vehementiæ luis genitæ in homine. Quantum ergo ad vehementiam, ratione dignitatis; hæc desumitur a nobilitate partium: minor enim est vehementia, si lues obsideat lienem, intensior si ventriculum, adhuc intensior si iecur, adhuc magis, si cerebrum: & in fœminis intensior est, si vterum, quam si lienem detineat. Vehementia ratione essentiæ maior est, prout luis forma est maioris actiuitatis: (quod vt cognoscatur, docuimus:) item, prout lues magis est putrida, calida, lenta, crassa, dura: item, si excrementum prodijt a materia melancholica, vel a materia alimentali: in hac enim maior est recessus a naturali statu. Vehementia facultatis locum habet, si lues adeo sit intẽsa, vt oboriantur conuulsiones, leipothymiæ, pulsuum infirmitas, syncope, & proinde difficilis tolerantia: hoc potissimum fit, si virulentia sit alimentalis; & si partes sint exquisiti sensus. Quoad luis effecta; in singulis triplicem hanc vehementiam considerare oportet, siue sint morbi, siue symptomata; vt febris, dyscrasia iecoris calida, obstructio, tumores, casus dentium, vlcera: verbi gratia, si in lue sit vlcus pulmonis, summa est vehementia ratione dignitatis, &c.

Quantum ad virtutem; bene sperandum, si ea est robusta, idest, si corpus est boni temperamenti, boni habitus, in florente ætate, & facile sustinere potest præsidiorum materias: contra, si virtus debilis.

CAPVT VI.

De Parte curationis chirurgica.

τὰ χειρουργικά. Phlebotomia.

IN curatione luis curabilis, primum dicendum de materia chirurgica, ratione totius. Probatur ergo venæ sectio, si sanguis habet rationem, vel caussæ principalis, vel caussæ sine qua non. Caussæ principalis rationem habet; dum lues generatur e sanguine; dum præterea corpus lue affectum, morbo sanguineo, vt inflammatione roborat. Rationem habet caussæ sine qua non; si hæc & reliqua mala, non sint orta e sanguine, sed ex alia materia. *Vsus*. Ea autem copia sanguinis detrahenda est, quæ peccat: & confertim, sit vires permittant: citissime enim lues exstirpanda, & proinde si sanguis hoc impediat, sane confertim si euacuandus, dummodo vires non prohibeant; vel etiam ipsa lues, inguina petens. Nam experientia comprobatum est, interdum per bubones suppuratos & apertos, luem e toto esse exstirpatam, vt non opus fuerit alia medicatione. Motus ergo luis ad inguina, prohibet venę sectionem. Hinc medicus prudens, si inguina videt intumescere, nullam euacuationem molietur; sed obseruabit, num tumor ad maturationem deueniat, necne. Si producitur ad maturationem beneficio vel naturæ, vel medicamentorum, de quibus suo loco; permittendum est, vt locus aperiatur. Quod si e loco aperto sanies egrediatur; summa prudentia medicus animaduerteret, num hęc vacuatio per inguina, sit futura sufficiens, necne. Sufficientem cognoscet; si malum sit recens, si non coniuncta alia symptomata, si copiosa effluat. Quod si ex oppositis iudicetur vacuationem per inguina non sufficere; eodem tempore vena secanda est; nec enim lues tunc prohibet. Ne tamen materiæ impetus tollatur; id animaduertendum, vt variæ secentur venæ, pro varia subsistentia. Si enim subsistentia fuerit in capite; secanda est cephalica, modo dextra, modo sinistra, prout affectio dextram, vel sinistram partem occupare videbitur. Si in ventriculo, aut iecore; basilica dextri lateris aperienda: si in liene; basilica lateris sinistri: si in vtero; saphena tundenda. Quod si bubo sit præsens; si adest spes suppurationis, infimas venas secare oportet: si spes suppurationis nulla restet, respiciendum est ad subsistentiam circa iecur, & basilica dextra secanda.

Cauteria.

Quoad Fonticulos, ratione totius: si lues sit contumax, nec medicamentis cedat; non improbatur vsus fonticulorum, quo lues perpetuo euacuetur. De loco: si fomes fuerit caput; excitẽtur vlcera in brachijs: si iecur, ventriculis, lien, vterus; in cruribus.

CAPVT VII.

De medicamentis Communibus, ratione totius.

τὰ φαρμακευτικά: primum respicientia totum. Lenientia. Præparãtia.

MAteria medicinalis, respicit vel Totũ, vel Luis virulẽtiam vel Effectus, idest, morbos & symptomata. Medicamenta quæ respiciunt totum, sunt Lenientia, Præparantia & Purgantia. Roborantia hic non habent locum: quia hæc respiciunt fomitem, & locum determinatum. Lenientia debent esse varia, prout varia est superfluitas. Si ergo lues est calidior & biliosa; cauendum *ab hiera*: contra si lues sit pituitosa, si ventriculus, & primi ductus pituita repleti, licet vti *speciebus hieræ*.

Præparantia quoque variant, pro varietate materiæ præparandæ: hæc tamen simul respicere debent vitia luis, secundum formam, putredinem, caliditatẽ, lentorem, & interdum etiam duritiem: præstat enim eodem tempore ad exitum præparare materias, & virulentas, & non virulentas. Sic ergo propter formam luis, si materia præparanda sit calida; cum syrupis misceri possunt, *acetosa, vel acidum citri, vel quinque folium, vel capillis Veneris, vel sonchus*: si materia sit frigida; potius miscenda sunt, *melissa, cortex citri, sem. citri*. Propter luis putredinẽ permisceri possunt, *acetosa, acidum citri, acetum, adiantum*: & hæc potissimum, si materia præparanda fuerit calida: quod si non sit insigniter calida; siccis licet occurrere, etiamsi non sint frigida, vt est *agrimonia, ceterah*. Propter caliditatem virulentiæ, permiscere oportet *cichoracea*: quod si adhuc sit calidior, permiscere licet *violas*: si adhuc intensior calor, *lactucam & nymphæam* miscebimus. Ratione lentoris, permiscendum est *hordeum, oxymeli simplex*: si viscidior materia, licet ascendere *ad oxymeli compositum, ad hyssopum prassium*. Hæc cũ vim habeant attenuandi, etiam materiæ crassiori occurrunt. Si materia sit dura; permisceri debent, quæ conficiuntur *e pomis, boragine, buglosso, liquiritia, althæa, malua*. Ex his variæ remediorum formulæ præscribi possunt: verbi gratia, si materia calidior sit præparanda, & annexa sit luis durities. ℞. *syr. de succo acetosæ, acetosi simpl. de liquiritia, ana ℥. ij. aquæ hordeaceæ, alteratæ cum acetosa, endiuia, boragine, & althæa ℥. iiij. v. vel vj*. Hic decocti quantitas multum superat quantitatem syruporum, quia materia præparanda est calida: ideoque dulcia, quæ facile bilescunt & calorem concipiunt, parce miscemus.

Purgantia. Purgantia varia esse debent, pro diuersitate succi purgandi. Quoniam ergo in lue venerea, ob caliditatem, & exustionem, potissimum vigent succi atri: maxime probantur medicamenta, confecta *e polypodio, epithymo, helleboro nigro: vnde practici commode pilulas cochias cum helleboro exhibent*. Notandum autem in lue opus esse purgatione diligenti & exacta: cũ enim lues hæc per omnes regiones euacuetur; maxime, in vaporem versa, per poros cutis: sane humores in corpore exsistentes, & hanc luis vacuationem impedientes, diligenter sunt educendi. Bene ergo faciunt illi practici, qui etiam syrupis compositis vtuntur, & repetita purgatione: laudantur etiam illi, qui singulis decem diebus, dum patiens decocto vtitur, purgantia exhibent. Syrupi compositi hæc potest esse formula: *℞. syr. de fumar. compos. de polypodio ana ℥.j.ß. decocti boraginis, hordei, endiu. ℥.iij. Misc. pro syrupo.* Si desideretur syr. comp. magis efficax; *addantur decocto, senæ ʒ.ij.* Hi autem syrupi compositi, exhibendi sunt post primam purgationem, idest, inter primã & vltimam purgationem, vt sit interuallum 8. aut 10. dierum. Exhibeantur diebus alternis: intermedijs vero diebus, propter caliditatem purgantium & luis, poteritis exhibere decocta e refrigerantibus, *e cichoreis, & similibus*. Si enim corpus ægre ferat medicamenta calida, expedit alternis diebus vti sero lactis. Præterea eo die, quo purgans sumitur, decoctum ligni intermittendum est: ne natura eodem tempore diuersis moribus affligatur.

CAPVT VIII.

De medicamentis gallico morbo Proprijs; tum Alterantibus, tum Vacuantibus: & primo de eorum virtutibus.

Medicamẽta respicientia Luem. Alterantia & Vacuãtia. DIctum hactenus est de medicamentis totum respicientibus: sequuntur ea quæ respiciũt luem: & hæc sunt Alterantia, aut Vacuantia. Alterantia, alterant qualitate Recondita, vel Euidente. Si recondita; respiciunt luis peccatum secũdum formam: si euidenti; aduersantur lui, vt peccat secundum putredinem, caliditatem, lentorem, & quandoque duritiem. Vacuantia, vacuant, vel impellendo expultricem, vel roborando expultricem, vel attrahendo, idque aut ratione caloris, aut ratione similitudinis. Quæ attrahunt ratione similitudinis, inimica sunt homini, & amica lui: ideoque ijs non est vtendum, nisi summa sit necessitas: potius autem reliquis vtendum. Porro materię alterantes & uacuantes, sunt: *guaiacum, salsa, china, sassafras, hydrargyrum & antimonium.*

Guaiacum. *Guaiacum*, secundum formam simile est naturæ humanæ: est simile facultati alteratrici, facitque vt hęc melius agat in materias morbificas; simile etiam est facultati expultrici. Calidum & siccum est in gradu secundo: tenue est, ita tamen, vt etiam particeps sit alicuius crassitiei; ad differentiam salsæ: est etiam pingue, acre, & bene odoratum. Ex his facultates guaiaci facile colligi possunt: quia enim formam habet naturæ humanæ similem, sua alteratione ita roborat alteratricem: (non enim luem alterat:) vt alteratrix robusta reddita, adimat luis actum secundum: vt licet non euacuetur lues, operari tamen nequeat: sicut & adamas magneti actum secundum adimit. Præterea guaiacum per formam suam, ita roborat expultricẽ, vt luem expellat: (guaiacum non expellit.) Tum guaiacum propter calorem, habet vim resoluendi, & imminuendi luem; per siccitatem corrigit putredinẽ; per tenuitatem attenuat: per pinguedinem emollit, quin etiam nutrit; per amaritudinem abstergit: per acrimoniam irritat expultricem: per suauem odorẽ, spiritus reficit. Notandum autem corticem esse sicciorem, & magis conferre quam lignum, si lues est vehementioris putredinis: in reliquis lignum est anteponendum cortici.

Salsa parilla. *Salsa parilla* secundum formam similis est naturæ humanæ: in qualitatibus actiuis est temperata, nequaquam calida; quia nec salsa est, nec amara, nec odorata, & quod magis, nec dulcis: vt hinc pateat, si a temperie recedat, potius ad frigidum vergere: sicca autem est in fine secundi, idest, in tertia secundi gradus mansione; nam euidẽtissime siccat, vt ad tertium pene gradum accedere videatur. Præterea est medicamentum tenuissimum, & quidem ita tenue, vt nullus astrictionis sit particeps, ad differentiam guaiaci: habet enim omnes partes tenuissimas & vniformes. Caret pinguedine, amaritudine, acrimonia: odoris et expers est. Ex his facultates salsæ colligi possunt. Secundum formam, salsa postponenda est guaiaco: licet enim forma vtriusque similis sit naturæ humanę; guaiaci tamen forma maioris est actiuitatis, & facultatẽ naturalem magis roborat. Quoad temperiem; salsa in qualitatibus actiuis magis est efficax, & magis luis caliditatem castigat, quam guaiacum; imo guaiaci calor, potius auget calorem luis. Ratione siccitatis, salsa magis iuuat, quam guaiacum, quia magis corrigit luis putredinem, est enim siccior. Salsa etiam propter tenuitatem guaiaco est anteponenda: citius enim luẽ penetrat, vt sit vehiculum ligni: vnde quidam recte in doloribus Gallicis intensioribus, potius occurrũt salsa, quam guaiaco. Quatenus autem expers est astrictionis; nocet calido ventriculi innato, videlicet dissipando: vnde quidam pugnant salsam inimicam esse ventriculo ratione formæ. Quatenus caret pinguedine; non emollit, nec nutrit. Prout caret amaritudine & acrimonia; nec abstergit, nec irritat expultricẽ: vt & sic guaiaco sit postponenda. Postremo cum sit citra odorem; spiritus non recreat.

China. *China* secundum formam similis est naturæ humanæ, quamuis sit postponenda guaiaco. In actiuis qualitatibus est temperata, quia nec salsa, nec amara, nec acris; subobscura tamen dulcedine donata videtur, qua cum salsa careat, fit vt minus ad frigidum vergat china, quam salsa. Sicca est in primo: vnde corpora emaciata eam melius ferunt. Tenuis est; ita tamen, vt etiam alicuius densitatis sit particeps, ad differentiam salsæ. Est pinguis (dum bona est) citra amaritudinem, acrimoniam & odorem. Hinc ratione formæ, guaiacum est valẽtius alexipharmacum, quam china: salsa tamen & china, æquales esse videntur. China per temperiem in actiuis qualitatibus, corrigit luis caliditatem; minus tamen quam salsa. Per siccitatem corrigit luis putredinem; sed minus quam guaiacum, minus etiam quam salsa. Propter consistentiam minus penetrat, quam salsa; quę tenuitate vincit reliqua omnia. Per pinguedinem magis emollit, & magis nutrit; vt hac ratione omnibus reliquis alexipharmacis anteponatur. Quatenus amaritudine, acrimonia & odore caret; postponenda est ligno.

Sassafras. *Sassafras*, secundum formam, est medicamentum simile naturæ humanæ: calidum & siccum in fine secundi, tenue, non pingue, leuiter amarum, acrius ligno, & ligno etiam odoratius. Minus ergo roborat facultatem naturalem, quam guaiacum; quia ratione formæ amicum quidem est naturæ humanæ; non tamen ita vt guaiacum. Per caliditatem resoluit; sed nocet augendo calorem luis. Per siccitatem strenue corrigit putredinem, Per tenuitatem attenuat, & penetrat. Cum autem pinguedine careat, non alit, nec emollit. Per amaritudinem detergit, sed minus quam guaiacum. Per acrimoniam irritat expultricem. Per odorem spiritus reficit. Ratione ergo siccitatis & odoris, ligno anteponitur.

Hydrargyrũ ad luem contumacissimam. *Hydrargyrum* venenum est, & secundum formam humanæ naturæ aduersatur. Secundum temperiem frigidum est, non siccum. Id in primis explicandum, qua ratione luem veneream euacuet. Non id facit

efficacius est prædictis. Sæpe autē virtus nō admittit.

cit per modum attractionis: licet enim applicetur & inungatur cruribus: per os tamen fit euacuatio. Statuendum ergo quod fiat per modum impulsionis: (non enim datur tertium.) Expultricem ergo partium facultatem, hydrargyro, vel roborari, vel irritari necesse est; hydrargyrum autem, quia venenum est, non roborat, sed irritat: similia roborant, vt guaiacum, &c. Sic ergo hydrargyrum & facultati expultrici infensum est, & potissimum neruosis partibus, propter temperamentum frigidum, quo facultas ipsius, ceu instrumento, calidum innatum exiguum neruorum, facile oppugnare potest. Hinc practici in malis neruorum, non vtuntur hydrargyro ad luem Veneris expugnandam. Hinc etiam omnes artifices, qui hydrargyrum tractant, licet natura robusti sint, necessario tamen secundū neruos afficiuntur, & vt plurimum post 3. vel 4. annos, tremoribus, & alijs neruorum noxis corripiuntur. Cum ergo hydrargyrum, expultrici potissimum neruorum maxime sit infensum, neruique a cerebro ducant originem: fit vt hydrargyrum sua forma, mediante frigiditate, ita agat in neruos, vt & cerebrum compatiatur. Vi scilicet frigiditatis hydrargyri, lues ad caput sursum impellitur, per modum repercussionis; & dum sic perducitur in caput, non in substantiam cerebri; cerebrum, ob suum robur, non permittit suscipi frigidum: vnde expultrix cerebri: (quæ sanitatis tempore cerebri excrementa crassa per os euacuat:) valde irritata surgit, & non sensim, sed magno impetu, materiam ad fauces, ad venas linguæ, & ad gingiuas propellit, vt per os excernatur; vnde etiam tumor illarum partium sequitur.

Stibium.

Antimonium vehementer purgat, per vomitum & secessum: sed quantum ego experientia colligere potui, rarissime luem superat. Vt, mea sententia, ab eius vsu in lue prorsus sit desistendum.

CAPVT IX.

De vsu Guaiaci.

Vsus prædictor. medicamentorum.

POrro edocendum videtur, quomodo & Guaiacum, & Hydrargyrum, vsurpari debeant. De Guaiaco quinque dicenda: primum, quomodo cum reliquis medicamētis miscendum: secundo, quæ debeat esse quantitas: tertio, quis modus: quarto, quando hoc medicamentum sit exhibendum: quinto, vbi administrandum. Quæ ergo cum ligno *permiscentur*, vel sunt Adiuuantia, quæ faciunt, vt guaiacum cito cito vincat luem: vel Corrigentia, quæ faciunt, vt tuto & cum iucunditate vincat. Adiuuantia, sunt Alexipharmaca, vel Non sunt: & vtraque respiciunt aut Luem, aut Subiectum luis. In lue, varia sunt vitia. Formæ luis, ita aduersatur ligni forma, vt ad roborandū simpliciter expultricem, quo luem expellat, cæteris alexipharmacis non habeat opus; nil enim maioris est actiuitatis, quam guaiacum. Sed quatenus euacuatio non fit simpliciter, verum ad loca determinata; varia misceri possunt iuuantia prout expultrix euacuationem tentat, eaque diminuta est. Si enim natura tentet vacuationem diminutam per aluum: possunt lenientia, & leuiter soluentia misceri, vt scilicet cum decocto exhibeantur, *mellis rosſ. sol. vel syr. de polypod.* ℥.ij. Nec est vt quis dicat, hunc esse motum contrarium: falsissimum enim est, quod nōnulli pro axiomate habent, guaiacum expellere luem per sudorem: roborat quippe expultricem cuiuslibet partis, & proinde etiam expultricem ventriculi, ac intestinorum. Quod si ex aluo conclusa, & sudore, cognoscamus expultricem ad partes cutaneas expellere: non debemus soluentia cum guaiaco miscere, sed sudorifera; *vt carduum benedictum*. Sic caussa lotij, sunt miscenda *sem. melon. adiantum, capillus Veneris, ceterach, fenic. anisum*. Et hæc de vitio luis secundum formam. Ratione

I. Quæ cum ligno sint permiscenda. Adiuuantia alexipharmaca. 1. Ratione luis.

A putredinis, cum guaiaco misceri possunt, *ipsius cortex, salsa, sassafras*. Ratione caloris, lentoris, interdum etiam crassitiei, ac duritiei, diligentes nos esse oportet. Ob luis calorem, miscetur *salsa, & china*. Ob lentorem guaiacum non eget mistione cæterorum; magis enim reliquis est amarum. Ob crassitiem, quæ interdum adest, miscentur *salsa & saßafras*: Ob duritiem miscetur *china*. Hæc de adiuuantibus, luem respicientibus. Quoad subiectum luis: si hoc sit proximum, verbi gratia, ventriculus, aut iecur; guaiacum non eget alijs; sed tenuitate propria, in suis sedē permeare potest: at si remotum sit subiectum; miscentur *salsa & sassafras*; vt si lues in capite sedem habeat. Hęc de adiuuantibus alexipharmacis.

2. Ratione subiecti.

Sunt vero & alia adiuuantia, non alexipharmaca, quæ spectant vel Luem, vel Subiectum luis. In lue hic non consideramus formam; quia hanc sola alexipharmaca respiciūt. Propter putredinem igitur, cum B alexipharmacis possunt misceri *quinque folium & adiantum*. Si lues sit calidior; miscebimus *cichorium, endiuiam, cichoracea, sonchum*. Si intensa sit viscìditas; amariora miscēda, *vt scordium & praßium*: (male fit, quod hæc non sint apud omnes in vsu.) Ob crassitiem miscebitur *radix filicis maris*, quæ maxime attenuat. Ratione duritiei, cum alexiterijs decoquenda *glycyrrhiza, althæa, malua, &c. licet etiam vti ammoniaco*, quod quidem non miscetur cum decocto, sed permiscetur cum guaiaco, dum in puluere datur.

Adiuuantia non alexipharmaca. 1.

Cæterum iuuantia non alexipharmaca, quæ subiectum luis spectant; pro huius varietate variant. Si enim luis subiectum sit ventriculus; miscebuntur cum alexipharmacis, *coriādrum, myrrha, absinthium*: quod ars medendi docet, quamuis apud plerosque non sit in vsu. Si iecur sit sedes; & sit calidius, quod| sæpe contingit; miscebimus *cichoracea, hepaticam, aquam* C *communem, nec improbantur aquæ destillatæ organis vitreis*: si autem frigidus sit, vt interdum contingit (imminet enim quandoque hydrops.) miscebimus *agrimoniam, & loco aquæ vinum*. Quidam enim lue affecti obiere hydrope, alijsue morbis, ob medicorū negligentiā. Si lien sit sedes; miscentur *ceterach. phyllitis, cappares*; possumus etiam in lienis tumore, cum decocto guaiaci miscere *vini chalybeati semunciam*. Si cerebrum sit sedes; miscebimus *betonicam, maioranam, stœchadam, saluiam, hyssopum, odorata, vt portionem cinnamomi, & nisi quid prohibeat, etiam vinum*: in oculorum dolore, secūdum Hippocratem, vinum meracum prodest, quia producitur ad caput. Si vterus sit sedes; miscebimus *adiantum, matricariam, artemisiam, origanum, pulegium: & nisi quid sit quod calida prohibeat, etiam myrrha vtemur, eo modo, quo supra ammoniaco*.

2.

Hæc de adiuuantibus. Corrigentia respiciunt noD xas, quæ e guaiaco imminent. Forma eius, cum sit similis, non indiget aliquo corrigente. Ratione caloris, si lues sit calidior, vt si sit febris, vel calida iecoris intemperies; miscebimus *salsam, & chinam, item aquam, cichoracea, hordeum, &c.* quæ guaiaci calorem attemperant. Siccitas guaiaci prodest ratione putredinis: nocere autem potest in lue melancholica, si patiens sicciorem habet ventriculum, si patiens secundum totum corpus sit exsiccatus, quod nō semel obseruaui: corrigi ergo debet *permistione buglosſi, boraginis, maluæ, potißimum carne pulli, vituli, vel caponis*. Ratione tenuitatis, & pinguedinis, non potest nocere: & proinde hac ratione non eget corrigente. Si patiens ipsius amaritudinem perferre nequeat: miscebuntur *paßulæ, liquiritia*. Acrimonia eget corrigentibus: quæ in caliditate iam proposita sunt. Ratione odoris, non eget corrigente. Et sic patet, quomodo cum guaiaco reliqua medicamenta sint miscenda.

Corrigentia.

Porro formulæ medicamentorum contra luem, tripliciter componi possunt: cum Aqua, cum Iure, & cum Vino. Cum aqua lim. ℞. *guaiaci, seu scobis*

Formulæ. Guaiaci decocti cū aqua.

guaiaci ℔.ß.corticis guaiaci,salsæ, ana ℥.ij.chinæ ℥.j. ß aquæ fontis ℔.xij.fiat infusio per diem naturalem;deinde fiat decoctio, ad consumptionem dimidij pro syrupo. Deinde ℞. *quod residuum est, e colatura primi decocti, aquæ ℔.xviij.fiat infusio per tres vel quatuor horas, & fiat decoctio ad consumptionem tertiæ partis, pro potu.* Reliqua adiuuantia, vel corrigentia, si iucunda sint; simul cũ alexipharmacis decoqui possunt, antequam fiat decoctio pro potione:ita tamen, vt quæ longiorẽ coctionem non ferre possunt, circa decoctionis finem imponantur; si contra, a principio. Hinc, cum fit decocti colatura, passulæ imponendæ sunt in petia, vt exprimendo decoctum transeat per passulas.

Curatio de ingratis, decocto permiscendis.

Si vero quæ miscentur sint ingrata; tunc duplex seruari modus potest. Primum enim si illa ingrata sint hærbæ potissimum virides, quæ corruptionis syrupi caussa esse possunt, vt *borago, bugl.melissa, endiu,* coqui debent cum portione syrupi, non cum toto decocto. Guaiaci enim decoctum coquitur ad remanentiam librarum vj, quæ in triduum sufficiunt; quo tempore facile decoctum putrescere, si hærbæ virides simul essent incoctæ. Proinde e sex libris decocti, possumus sumere ℔.j, & dum, verbi gratia, mane hoc decoctum calefit, vt exhibeatur, possunt herbæ imponi. Alter modus hic est: Si ingrata miscendæ, nõ sint caussa putrefactionis decocti, veluti herbæ exsiccatæ; tunc coquatur guaiacum in ℔.xij.aquæ, ad consumptionem ℔.iij, vt videlicet supersint ℔.ix. non vj.postea fiat colatura. Hinc sumatur residuum guaiaci, salsæ, & reliquorum alexipharmacorum; atque cum aqua fiat potio. Denique accipiantur illæ ℔.ix, quæ erant præparatæ pro syrupo: (non pro potu:) illisque imponantur herbæ illæ ingratæ, & fiat decoctio ad consumptionem tertiæ partis: tunc enim remanebunt ℔.vj. quibus vti oportet pro syrupo. Sic ergo, dum potio medicamenta illa ingrata non suscipit, iucunda parari potest. Hæc de cocto cum aqua.

Decocto Guaiaci cũ iure.

At vero cum iure sic præscribetur: ℞. *guaiaci, chinæ, an.℥.j.ß.salsæ ℥.j.aquæ ℔.vj.fiat infusio per 24.horas: deinde adde carnis pulli ℥.j.fiat decoctio ad consumptionem medietatis.* Potus præscribendus, vt supra: ℞.*quod residuum est: aquæ ℔.x.fiat decoctio ad consump. ℔.iij.pro potu.*

Hic notandum, & alexipharmacorum & aquæ, minorem esse quantitatem in hac recepta, quam in præcedente; quia facile corrumpitur ratione carnis; ita vt tempore calidiore, ea saltem quantitate sit hoc medicamentum præscribendum, quæ vnum in diem sufficiat.

Secundo notandum, cum in carnis vsu, respiciamus ad corporis maciem; salsæ (vtpote plus iusto siccantis) minorem esse dosin: qua de caussa etiam guaiacum non excedit dosin chinæ; quæ, vt pinguior, guaiaco hic est anteponenda.

Tertio obseruandum; cum quidam ægri non possint iure pro potu vti; carnem esse post potum demũ incoquendam; vt etiam prius de herbis iniucundis dictum est. Cæterum aduertere etiam oportet, non esse faciendam decoctionem in iure: nam cum opus sit longa decoctione, syrupus, vel decoctum illud, salsum euaderet.

Decoctio Guaiaci cũ vino.

Cum vino alexipharmaca ita exhiberi poterunt; ℞.*guaiaci ℥.viiij.corticis ℥.iij.salsæ, sassafras an.℥.j.aquæ ℔.xij. post infusionem sufficientis aquæ fiat decoctio ad consumptionem duarum tertiarum, vt scilicet remaneant ℔.iiij. Deinde adde vini generosi ℔.iij.& fiat leuis decoctio (vinum enim non debet diu coqui) deinde cola exprimendo pro syrupo.* Pro potu: ℞.*quod residuum est, decoquatur in aquæ ℔.xvj.ad consumptionem dimidij: deinde addantur vini ℔.iiij. Misceantur pro potu.*

Hæc sufficiant de mistione guaiaci, & cum alexipharmacis, & cum alijs medicamentis. Vnde etiam patet, qua ratione salsa & china, cum reliquis misceri queant: verbi gratia, de salsa: ℞.*salsæ ℔.ß. coriandri ℥.ß.aquæ ℔.x.fiat decoctio ad consumptionem dimidii, pro syrupo.* Hic coriandrum corrigit salsam; quæ cum omnis sit expers astrictionis, ventriculo nocet.

Formula salsæ exhibendæ.

II. Dosis syrupi.

Alterum, quod supra explicandum proposuimus, est de quantitate. Syrupi ergo dosis est ab ℥.iij. ad ℔.j. Errant, qui mane & sero decocti ℥.vij. exhibent: maior enim dari quantitas debet ante prandium, quã ante cœnam: si mane dantur ℥.vij, ante cœnam dabuntur ℥.v. Ratio est, quia inter prandium & syrupũ vespertinum est minus interuallum, quam inter cœnam & syrupum matutinum; verbi gratia, syrupum exhibemus hora decima, prandium est hora decimaquarta: secundum syrupum hora vigesimaprima, cœnæ hora vigesimaquarta: vnde spatium est horarum decem. Dosis autem pulueris guaiaci & reliquorum, est a ℈.j.ad ℈.iiij.hoc modo: ℞. *pulueris guaiaci, salsæ an. ℈.ij. betonicæ ℈. j. cum syrup. de beton. fiant pilulæ: quæ duabus vicibus exhiberi possunt.* Betonica hic imponitur; quia supponimus fomitem & subiectum luis venereæ esse caput.

Dosis pulueris.

III. Modus vtendi.

Tertium explicandum caput, est de modo vtendi. Si luis passio requirat, vt guaiacum efficaciter agat: non modo in forma liquida, sed etiam consistente exhibere oportet; ideo simul pilulæ, vel electaria e guaiaco confecto, exhibeantur cum decocto. Præstat etiam tunc actu calidum exhibere decoctum: sic enim melius prouocat sudorem, melius penetrat, melius venas ingreditur, melius agit in facultatem alteratricem, & expultricem. Circa sudorem notandum, vt prouocetur *vel pannis calidis, vel cucurbitis repletis aqua,* quæ sub axillis applicentur; res certa est: aqua commode decoquitur cum residuo potionis: licet vti *tegulis hypocaustis vulgatis maxime etiam probatur nouum illud instrumentum ligneum.* Experientia compertum habeo, melius alio modo quosdam sudare, quam alio: propterea varios pono modos. Quod si lues sit melancholica, & corpus aliqua e parte vergat ad siccitatem; præstat sudorem prouocare *aqua dulci,* quæ actu sit calida. Inprimis autem tenendum; vt non statim post assumptum decoctum, sed per horam post, sudor prouocetur: necesse enim est medicamentum aliquantisper in ventriculo morari, vt deducatur ad actum. Id etiam obseruandum, vt panni, qui inficiuntur sudore, non simpliciter siccentur sub radijs Solis, ignisve beneficio, sed necessarium est lauare, ut lues illa per sudorem extracta, e toto deleatur.

IV. Quando agendum. Electaria in malo contumaci.

Quarto, quoad Quando agendum; sciendum, decoctum dari debere, dum est præsentia luis, & nihil prohibet. Lues præsens esse potest, per 30. 40. 60. aut plures etiam dies; ad minimum ergo decoctum exhiberi debet per 40.dies: Quod si lues perseueret, nos etiam in decoctis perseuerabimus: sed post dies 50.sufficit semel in die exhibere: post 60.dies, si summe pertinax sit malum, impossibile est tamdiu homines in cubiculis detineri; vnde singulo mane exhibebimus quoddam electarium, per horas 4.ante prandium. Si ergo corpus sit calidius, vel iecoris calidioris: ℞.*salsæ ℥.j.ß.ligni guaiaci ℥.ß.pulu.sonchi ʒ.vj. hepatis lupi ℥.j. conseruæ cichoraceæ ℔.ij.ß.cum syrupo de stœchade, fiat electarium: dosis a ʒ.ij.ad ℥.j.* Hic salsa & lignum, respiciunt luem: sonchus, cichorium, hepar lupi, respiciunt iecur calidum: hoc enim electarium potissimum probatur in lue venerea, cuius fomes est iecur. Conserua in hoc medicamento imponitur ad ℔.ij.ß. nam pro qualibet pulueris drachma, conseruæ vncia esse debet: sunt autem ʒ.xxx.ergo & vnciæ conseruæ erunt triginta, idest, ℔.ij.ß.Si corpus sit frigidius: ℞.*guaiaci ℥.j.ß.corticum ligni salsæ ana ℥.ß.pulueris agrimoniæ ʒ.vj.hepatis lupi, mithridatij antiqui, cypheos an.ʒ.iij. conseruæ e folijs viridibus agrimoniæ ℔.iij. cum syr. de agrimon. fiat electarium cuius dosis sit, vt supra.*

Electarium calidius.

Electarium frigidius.

Hæc

Quæ decoctiuum prohibeant.

Hæc de luis præsentia. Prohibere autem possunt vsum decocti, Materia morbifica, Cibi copia, & Virtus. Materia enim morbifica prius est vacuanda, & purgandum corpus, deinde alexipharmaca danda. Quamuis autem corpus mundatum sit: cum tamen alia subinde generentur excrementa; nisi liberaliter natura vacuet, nos eam iuuabimus clysmis; imo etiã soluentibus, exhibendo singulis decem diebus aliquod soluens, de quo suo loco diximus. Deinde cibi copiosi præsentia prohibet: dandum ergo decoctũ, per 4. vel saltem per 3. horas ante cibum. Virtus prohibet, non ratione qualitatis (: nam calidum innatum potius iuuatur a caliditate alexipharmacorum:) sed ratione suæ substantiæ, quæ dissoluitur, si iusto diutius decoctum exhibeatur, sique in aere calidiori. Falluntur ergo qui optimum exhibendi decocti tempus esse putant in media æstate: uirtus enim non potest perferre dissolutionem & aeris calidi, & guaiaci: potissimum quia decoctum dari non potest, nisi patiens soluentibus vtatur, quæ & ipsa calidum dissipant. Aer frigidior, quamuis sudorem inhibere videatur ratione qualitatis; potest tamen calidis corrigi, ne tanta fiat τοῦ ἐμφυτουθερμοῦ dissolutio, quanta in æstate: præterea etiam non semper sudor prouocandus in vsu ligni, sed facultatis expultricis motus attendendus; alaxipharmaca quippe omnium partium expultricem roborant. Temperatus quidem aer, ad ligni vsum, commodissimus est: minus tamen virtus æstate, quam alijs temporibus sustinere potest.

V. Vbi agendum.

Quinto, Vbi agendum, indicatur a luis subsistentia. Si enim lues sit in partibus internis: per os medicamentum exhibendum: si in crure, cruri applicandum remedium, &c.

Hæc igitur de guaiaci vsu dicta sufficiant.

CAPVT X.

De præparatione & vsu Argenti viui ad morbum gallicum, forma inunctionis, & suffitus.

Hydrargyri præpositio. Adiuuantia.

SI lues iam dictis medicamentis vinci nequit, summa vrgente necessitate, ad *Hydrargyrum* confugiendum. Hoc eget adiuuante, & corrigente. Ratione formæ hydrargyrum non eget simili iuuante; est enim forma venefica, quæ non augenda: nec tamen oportet ea addere, quæ formam habent prorsus dissimilem; hæc enim non adiuuant, sed impediunt. Iuuantia ergo non a tota forma, sed manifestis qualitatibus hydrargyrum iuuabũt: tales qualitates sunt, tenuitas, acrimonia, amaritudo. Per tenuitatem admistorum, vis hydrargyri penetrat; frigida enim opus habent penetratione. Amara iuuant, vt fiat luis detersio. Acria irritant expultricem. Huiusmodi sunt *castorium, baccæ lauri, baccæ iuniperi, horumque olea.* Datur etiam adiuuans per crassitiem, nimirum *cera*, quæ sua consistentia facit, ne hydrargyrum fluat, sed magis cuti hæreat, & efficacius agat: ne tamen cera lædat, potest ablui *decocto baccharum lauri vel passi*.

Corrigẽtia.

Corrigentia non solum qualitate manifesta, sed etiam tota forma concurrunt: vt *saliua hominis ieiuni, qua hydrargyrum exstingui solet; præterea antidoti, theriaca & mythridatium*. Frigiditatem hydrargyri corrigunt, calida, pinguia, odorata: Hydrargyrum enim frigidum eget calidis, quæ vim resoluendi habent, vt magis penetret: talia sunt, *olea e baccis lauri & baccis iuniperi, vinum: theriaca, mithridatium*. Pinguia miscenda sunt, ne e violenta hydrargyri actione, & vsu horum medicamentorum, nerui plus isto siccentur, aut etiam partes motui voluntario destinatæ, quæ copioso egent humore oblinente: hoc præstat *axungia suilla*; præterquam quod sua consistentia facit, vt permaneat hydrargyrum. Denique odorarata sunt permiscenda, *vt aromata, & præsertim crocus*: spiritus enim ratione veneni facile læduntur, quos odore grato crocus reficit; petit etiam caput: (vnde eum in capitis dolore fugiendum suadet Galenus, cap. 1. lib. 1. κατ. τόπ.) & proinde hydrargyri quoque adiuuans & vehiculum est, quod caput petere in curatione volumus. Hæc autem copia mediocri cum hydrargyro miscenda, ne eius vim exstinguant. Notandũ autem medicos vti inunctione & suffumigio.

Inunctio magis tuta est suffumigio.

Suffumigium, quia partes perit spiritales, minus est tutum: potest tamen vsurpari, si patiens sit robustus secũdum thoracem, seu pulmones, & malum sit pertinacissimum: suffumigium enim efficacius est inunctione: quia vapores per os naresque inspirati, cerebrum petunt, vt ad expulsionem insurgat. Formula inunctionis hæc esse potest; *hydrargyri saliua ieiuni exstincti ℔. ß. axungiæ suillæ ℥. iij. misce summa cũ diligentia per horam: deinde adde olei laurini, de iunipero, viperini ana ℥. j. misce per semihoram: post, adde pulu. castorij ʒ. iij. baccarum iuniperi, baccharum lauri, ana ʒ. ij. Et hic puluis sensim miscendo aspergatur: dein adde croci ℈. ß. ceræ lotæ vino maluatico ℥. j. misce per duas horas.*

Inũctionis formulæ.

Suffumigij formula.

Suffumigium erit huiusmodi: ℞. *hydrargyri, præcipitati, sublimati, sandarachæ Græcorum, auripigmenti, ana ℥. ß. baccarum lauri, baccharum iuniperi, ana ℈. iij. cum resina terebinthina, diluta in decocto baccarum lauri fiat pasta pro suffumigio.*

Vsus hydrargyri. Quantum. Quomodo.

Hæc de hydrargyri compositione: sequitur recta eius administratio: Primum ergo, quoad *Quantum agendum*; e proposita inunctione sumenda, modo vncia vna, modo duæ, modo tres, prout actio luis est vehementior. *De modo*. Oportet hoc medicamentum actu esse calidum: debetque inunctio fieri fricando, ab inferis ad superna: sic enim per poros vis medicamenti facilius ingreditur; contraria frictione pori potius clauduntur: frictio fiet chirothecis, non manibus nudis. Calidius autem medicamentum erit, frictioq; vehementior, quo luis passio est difficilior. Vt vero penetret medicamentum, necesse est, vt actu calidum seruetur: quare partibus inunctis applicabuntur petiæ lineæ, & intus immittenda stupa, cõfecta e cannabe.

Quando.

Quoad *quando*: si præsens est lues, & nil prohibeat; inunctio fieri debet semel, bis, ter, &c. non tamen vltra septem vices: si enim tum non exspuit, nulla spes restat. Per luem persentem intelligimus eam, quæ simul cũ præsentia indicat, id est, quæ nondum cedit, nec euacuatur: quod si enim quis exspuere incipiat post secundam inunctionem, sufficit ter inungere; quia illa lues etsi præsens sit, expurgatur tamen, neque noua eget inunctione.

Quid prohibet inũctionem.

Prohibere potest inunctionem, materia totum replens corpus, quæ facit, vt hydrargyri vis permeare nequeat; vnde in artubus manet, & interdum ad vsque medullam ossium ingreditur: prius ergo corpus purgare oportet, & efficere vt quotidie fluat aluus. Prohibet etiã materia replens ventriculum: vnde vnctio fieri debet per quatuor horas ante prandium, priore cibo bene concocto: Hinc recte practici quotidie clysmis vtuntur, si æger non excernit. Prohibet denique virtus debilis, & secundum partes, & secundum totum. Secundum partes; dum, verbi gratia, adest vlcus, aut morbus aliquis in partibus oris: quod si harum partium affectus aliquis non amplius præsens sit, sed prægressus, si quidem ortum traxit e lue venerea, vt vlcus linguæ, oris, labiorum, non prohibet inunctionem, quia non adest imbecillitas, quæ prohibeat: si vero quis, non detentus lue venerea, obnoxius sit anginæ, & postea lue corripiatur; nequaquam est inungendus, excitaretur enim angina. Neruotum quoque virtus inunctionem prohibet: si enim lue affecti, vel laborent, vel saltem obnoxij sint stupori, paralysi, vel doloribus articulorum: (qui tamen non gallici:) prohibetur inunctio: alias enim e toto vis neruorum adimeretur. Virtus totius prohibet, quando adest febris, siue sit venerea, siue non. Si patiens non febricitet, facta autem inunctio febris sequatur: non est pergendum. Macies prohibet, ceu

ſignum virtutis debilis ſecundum totum:item pulſus debilis;item,ſi patiens eſt puer, non enim ferre poteſt inunctionem,adeſtque neruorum infirmitas: ſenes etiam eam nō queunt ferre. Quoad *vbi agendum*, oportet inungere artus, citra articulos, inter articulum & articulum.

Vbi.

Quid poſt inunctionē faciendum, ſi euacuatio ſequatur.

Artus vt corroborandi.

Facta inunctione; (ne hæc noceat:) videndum, nū euacuatio ſuccedat, nec ne. Si ſuccedat; patiens iubebitur *aurum detinere in ore*: hydrargyrum enim ab expultrice capitis in os protuſum, auro adhæret, ob συμπάθειαν quandam, vnde oris partes non ita inficit. Preterea, quia vi huius inunctionis, totus aer cubiculi inficitur; ne hunc prauum aerem æger inſpiret, odoratis corrigēdus eſt, vt potius ad calidum vergat; parteſque inunctæ tectæ, atque calide ſeruentur, quemadmodum dictum eſt. Dum vacuatio facta eſt mediocris, cognoſcimus hydrargyrum penetraſſe; proinde artubus occurrendum, ne partes neruoſæ afficiantur: abluantur artus *vino maluatico*, vel quotidie, vel ſaltem alternis diebus. At ſi copioſior facta ſit euacuatio, artus fouendi *vino, cum lacte alterato, ungendi etiam artus ſunt melle, vna cum caſtorio, vel oleo de caſtorio*. Tandem abſoluta purgatione, probatur *balneum ſecundum totum corpus, ex aqua communi, alterata cum ſaluia, beton. calamintha mont. iua, dictamo Cret.* erit balneum ita calidum, vt ſudet æger. Si forte corpus ſit ſiccius; vngantur artus *oleo de caſtorio, confecto in duplici vaſe, cum vino*. Conſulo etiam, *vt oleo addatis magnas antidotos*, imitatione Galeni, qui poſt opij adminiſtrationem calidis vtitur, vt vitium, ab opio excitatum, deleat. Idem quoque de ſuffumigio eſt ſtatuendum. Hac inunctione, quæ hydrargyri nocumentum corrigit, non ſolum vngendi artus, ſecundum articulos, parteſque reliquas, ſed etiam ſpinæ, medulla & vertebræ. Hac de cauſſa etiam aſſumendæ ſunt *magnæ antidoti, cum conſeruis capitalibus, & folijs auri. Verbi gratia*, ℞. *mithrid. antiqui ʒ. ij. fol. auri. No. vij. conſeruæ e floribus roriſmar. beton. ana ℥. j. cum ſyrupo de corticibus citri, fiat electarium: cuius doſis ʒ. ij. vel iij.* Quod ſi oris partes ob vacuationem afficiantur, vt oris ſequantur vlcera, tunc *e cornu cerui, ſcabioſa, quinque folio, virga aurea, & folijs auri, paretur puluis, qui partibus vlceratis applicetur*. Si vlcus ita aperiatur, vt ſanguis copioſus effluat, e cuius effluxu immodico, periculum immineat; ſumatur *puluis roſarum, cum puluere myrtillorum & ſumach, ad ℈. ß. excipiantur ſucco plantaginis & intra os immittantur*. Hæc de medicamentis, quæ adminiſtranda ſunt, cum vacuatio per os ſuccedit.

Electarium roborans.

Oris vlcera.

Si non ſequatur euacuatio, quo modo argētum viuum e corpore proлectādū. Inūctio præſtantiſſima.

Si autem non fiat euacuatio; vtendum eſt medicamentis, quæ hydrargyrum e corpore trahant: vnde probatur medicamentū, cuius virtute copioſus erumpat ſudor: tale eſt *hypocauſtum, & balneum*, ita actu calidum, vt ſudorem prouocet. Vt autem ſudor efficaciter magis proliciatur, aqua balnei alteranda eſt medicamentis calidis, de quibus ſupra, potiſſimum *calamintha mont. carduo ſancto, dictam. Cret.* Balneum ſæpius eſt repetendum. Qui balnea non ferunt; ijs artus iungātur: (quamuis etiam poſt balneum probetur inunctio artuum, vertebrarum, & omnium articulorum:) *cum oleis de caſtorio, de coſto, in duplici vaſe decoctis, cum vino, & rebus iam propoſitis calidis & aromatibus, decoquantur ad vini conſumptionem: poſt colaturam, miſceatur cera lota vino maluatico generoſo, addantur folia auri*: formula erit talis: ℞. *oleorum de caſtorio, coſto, ana ℥. iij. vini aromatici* ℔. ß. *dictami Cret. calaminthæ montanæ, cardui ſancti, guaiaci, ana ʒ. iij. cinnamomi, macis, ana ʒ. j. vrgente neceſſitate ſinapi ℈. ij. contundenda contundantur craſſo modo, & fiat infuſio per duodecim horas: deinde fiat coctio in vaſe duplici, ad conſumptionem vini: poſtea cola, & ſerua hoc oleum in vaſe vitreo. Deinde recipe huius olei ℥. j. ß. fol. auri No. vij. ceræ lotæ vino generoſo ʒ. iij. Miſce ad igne & ſufficiat pro vnica vice.* Inunctio cum hoc oleo, eſt præſtantiſſima, ideoq; ſæpius iteranda: antequam autem fiat, partes inungendæ, potiſſimum articuli, foueantur *vino maluatico* calente, vt roboretur calidum innatum, iam aliqua e parte male affectū vi hydrargiri; poſt fotum & ſiccationem fiat iniunctio. Hæc de materia medicinali, reſpiciente & Totum corpus, & Luis virulentiam.

CAPVT XI.

De Curatione ſymptomaticorum luis gallicæ affectuum.

Medicamēta reſpicientia Effecta luis.

SVpereſt, vt dicamus de medicamentis, quæ Morbos, & Symptomata, ſeu effecta luis venereæ reſpiciunt, Inter morbos recenſuimus febres, caſum dentium, bubones, gummata, verrucas, puſtulas, cariem, oſſium corruptionem, vlcera reliqua, rhagadas. Inter ſymptomata; dolores, tinnitum, gonorrhœam, depilationem.

Febris.

Febris ergo ſi non ſit Gallica, vt ſi e guaiaci decocto ſubſequatur febris; primum febri occurrendum intermiſſo decocto; vt in febrium doctrina propoſuimus. At ſi febris ſit ob luem venefica; lues primū tollenda: tunc enim febris tolli non poteſt, niſi exhibeantur alexipharmaca. Hic autem cum totius, tum luis habenda eſt ratio. Non enim tuto lui occurrere poſſumus, niſi prius totum ſit expurgatum, & febris remota. Ratione totius ergo primum ſecanda vena, niſi febris ſit hectica. Cæterum, febris gratia, omnia quæ adhibentur, erunt mediocria: Verbi gratia, ſi febris ſit putrida, non vtemur *pilulis cochijs cum helleboro* quibus vteremur, niſi cōiuncta eſſet febris, &c. Ratione luis, alexipharmaca debent eſſe mitiora, dum adeſt febris, quæ a lue prodit, præſertim ſi ſit hectica: in qua hectica *non improbo ſalſam, ſed magis probo chinam*, quia non ita ſiccat & miſcere oportet *cichoracea, bugloſſū, lactucam & præterea carnem: non licet vti cortice, non guaiaco, non ſaſſafras*. Exſiſtente etiam hac febre, ſudorem prouocare non licet, quia virtus non permittit, ſed requiritur *balneum* moderate calidum: licetque totum inungere, *oleis amygd. violaceo, permiſta aliqua portione decocti, vel ſalſæ, vel chinæ, imo etiam guaiaci*, ſed in parua copia. Ratio eſt: nam beneficio balnei fit attractio alimenti ad partem; beneficio viſciditatis fit appoſitio alimenti & agglutinatio; a moderata caliditate olei amygdalini, & frigiditate olei violacei, intemperies febrilis corrigitur vt fiat aſſimilatio; vi guaiaci, medicamenta penetrant ad oſſa, caliditas guaiaci luem euocat, guaiacum roborat expultricem, vt ſic eodem tempore & lues & febris amoueantur. Hic occurrit dubium: cū enim alexipharmaca lui ſint aduerſa; ſi guaiacum partibus externis applicetur, videri poſſet, luem ad interiora retrocedere? Reſponſio: alexipharmaca roborant facultatem expultricem, quæ, ſi, verbi gratia, in capite vlcerato exſiſtat, luem expellit per locos decentes, nō intro, ſed foras: vnde practici in vlceribus, & malis externis, recte cum medicamentis reliquis alexipharmaca miſcent; ſed rōnem forſitan ignorāt.

Dubium.

Caſus dentium.

Quoad caſum dentium, oportet detergere materiam illam, quæ in cauſſa eſt, vt gingiuæ abradantur. Maxime igitur probatur *oleum e ſulphure, cum oxymelite ſcillitico, & puluere guaiaci*: poſtea etiam roborare & aſtringere oportet; vnde probatur *medicamentū compoſitum e maſtiche, nucibus cupreſſi, gallis immaturis, puluere plantag. roſ. hypociſtid. probatur etiam vinū auſterum, cum aqua roſac. & ſucco plantag. & modico vel guaiaci, vel reliquorum alexipharmacorum.*

Bubones.

Bubones celerrime ad ſuppurationem ſunt producendi: ſi perduci nequeunt, per illam partem molienda eſt luis euacuatio, licet bubo non moliatur. Si ergo in inguine apparet tumor; natura iuuanda eſt, applicata ventoſa, cum flamma, citra ſcarificationem: deinde apertio procuranda *cum althæa, adipe ſuillo,*

fari-

farina hordei seu frumenti, oleis lil. alb amygdal. dulcium: ex his fiat cataplasma: vel applicetur diachylon magnum. Si materia suppuretur; non expectanda est integra & absoluta suppuratio, sed apostema immaturum est aperiendum, vt quam citissime egrediatur virulentia: & facta apertione, foramē diu; (per dies quadraginta, vel etiam sexaginta:) apertum detineatur, turūda, parata *cū melle & alexipharmacis.* Quod si præsente tumore, materia admodum sit rebellis, nec suppurari incipiat; causticum applicandum: deinde, si eschara virtute *butyri* corrumpatur ac putrescat, ea amota: (vt in fonticulis fieri solet:) imponenda est *pilula, confecta e cicere, vel potius e medulla sambuci: aut conficiatur pilula e cera, non simplici, sed diligenter lota in decocto guaiaci, cui permista sit portio sinavi, colocynthidis, si lues videatur pituitosa: portio scammonij, si biliosa, veratri, si melancholica. Non solum autem hoc decocto ceram lauare licet, sed etiam puluerem e propositis parare possumus, & cum cera hac loca conficere pilulam, quæ sane medicamentum efficacissimum.*

Gummata. Materia gummatum est dura & crassa: eget mollientibus & attenuantibus: si ergo intro exhibentur medicamenta, cum decocto miscebimus *althæam, & salsam augebimus.* Extra applicabimus *medullas, adipes emollientes, ammoniacum, bdellium, radices althææ, radices cucumeris agrestis, sed cum alexipharmacis: probatur etiam diachylon cum gummis: probatur caseus antiquus cum axungia suilla, vt liceat etiam colocynthidem & veratrum imponere.* Vrgente necessitate ad *præcipitatum* oportet confugere, & ad apertionem cum caustico, locusque teneatur apertus.

Verrucæ. Verrucæ, si ligaturam admittant, ligandæ serico: & cum per ligaturam verruca est exstirpata, radici etiam prospiciendum; vnde radix verrucæ madefacienda est *aqua alterata cum alumine & cortice guaiaci.* Si verruca sit plena, eamque habeat conformationem, vt non possit ligari; imitantes Aetium, primum admouebimus *ammoniacum cum aceto, deinde aquam ardentem, in qua macerata sint althæa,* ad emollitionem, *guaiacum, quin & (vsu exigente:) præcipitatum, squama æris, calx exstincta cum oleo viperino: quidam addunt puluerem verrucæ pro maximo secreto; addi etiam potest sal mineralis.* Quia autem ob horum medicamentorum caliditatem, plegmones imminet periculum; ideo ad arcendum inflammationem, circumcirca, & supra proposita medicamenta admoueatur *vnguentum de cerussa.*

Pustulæ in ore. Pustulæ, si oris partes affligunt; illæ partes soluendæ sunt *decocto guaiaci,* quod patiens assumit: si dolor illis sit iunctus: prodest *serum lactis chalybeatum,* siccat enim, & dolorem mitigat. Si pustulæ serpant: *sero chalybeato addantur plantago, rosæ.* Si feruor an-

in alijs partibus. nexus sit; *sero chalybeato addatur hordeum & lactuca.* Si pustulæ sint putrilaginosæ; addantur *sero lactis, scabiosa, cornu cerui, alumen rochæ; vt pro quauis seri vncia, misceantur scabiosæ & reliquorum, a g. v. ad x.* Si pustulæ in alijs sint partibus: locus affectus obtinendus est *spuma decocti e guaiaco, possumus etiam addere scabiosam & aristolochiam rotundam:* si contumaces sint pustulæ: ascendendum *ad præcipitatum:* si dolor vrget, addendum *sæuum hircinum, serum lactis chalybeatum.* Verum huiusmodi pustulæ sæpe decocti solius virtute exstirpantur.

Caries. In carie, oportet siccare, *cum puluere tutiæ, cum puluere lythargyri, cum puluere cort. guaiaci supponitur vnguentum e tutia.* Si plurimæ sint sordes, imponatur *Ægyptiacum, oleum e chalcantho, potissimum probatur præcipitatum, superponatur vnguentum de cerussa,* ne oboriatur inflammatio. Post mundificationem, sufficit, *petia, madefacta in guaiaco, & vnguentum de tutia.*

Ossis corruptio. Quoad corruptionem ossium; quamprimum ad fortiora veniendum. Si ergo os corruptum est detectum: vti oportet *oleo e sulphure, chalcantho, ferro candente,* si citra periculum potest administrari: ne autem oboriatur inflammatio, imponatur *vnguentum de cerussa, quod magis probo, quam linimentum simplex* quia recipit *solatrum,* calido innato maxime aduersum. Vbi exstirpata est lues: oportet replere, agglutinare, cicatrice obducere.

Vlcera. Quantum reliqua vlcera, pari ratione curantur: id potissimum obseruandum, vt cum reliquis medicamentis iungantur alexipharmaca, quorum beneficio expultrix loci affecti roboratur, vt virulentiam expellat.

Rhagades, seu fissuræ. Rhagades sæpe adimūtur beneficio *decocti:* si non cedant, fouendæ partes *guaiaco, scabiosa, scordio, quin que folio:* si durities annexa est, addatur *althææ, malua, calx exstincta cum adipe gallinæ, ammoniaco.* Si admodum vehemens sit lues, vt non cedat; probatur inunctio *ex hydrargyro,* qualis proposita fuit: potest adhiberi *præcipitatum:* licet suffumigare partes affectas, volas manuum & pedum. Potestis etiam hoc vti, quod admodum est efficax: *℞. hydrargyri saliua exstincti ℥. iij. scabiosæ, scordij ana ℥. j. ceræ lotæ decocto scordij ℥. iij. misce pro linimento.*

Dolores. Quoad dolorem; ratione Luis, oportet vti alexipharmacis: in internis medicamentis, augenda est dosis *salsæ:* extra, ratione Luis, partes fouendæ *guaiaco,* quod ad roborandum expultricem efficacius est, quam salsa. Ratione Doloris, oportet occurrere dolori, & respicere tum ad caussam, tū ad dolorem, vt habet rationem symptomatis. Quoad interna igitur: *chinæ,* dosis augenda: magis enim potest ad mitigādum dolorem, quam salsa & guaiacum: permiscenda etiam *althæa, malua,* quandoque ascendendum ad *Mithridatium recens, in quo sc. opij viget facultas.* Extra parti dolenti applicatur medicamentum confectum *ex anetho, malua, althæa, meliloto, fœnugræco.* Respectu doloris, non luis, probatur medicamētum, paratum *ex adipibus, e lacte cum pane: probatur etiam omentum vituli vel castrati, quod sit calefactum cum propositis medicamentis: nequaquam autem opium in partibus externis vsurpandum.*

Tinnitus. In tinnitu aurium, corpore & capite expurgatio, vtendum *oleo destillato e guaiaco, cum adipe anserino: probatur Elixir cum oleo amygd. amar.* Vehementioribus oportet, quia aures sustinent medicamenta fortissima, & quia malum pertinacissimum: his ergo medicamentis per aliquot menses vtendum.

Gonorrhoea gallica. Gonorrhoea si non cedit decocto guaiaci post viginti dies; alijs vtendum. Intus, *℞. sem. lactucæ, viticis, cannabis, ana ℈. ij. pulu. salsæ ℥. j. conseruæ e nymphæa ℥. iij. e betonica ℥. j. cum syrupo de capill. Veneris fiat electarium, cuius dosis a ℥. j. ad ℥. ß. ante syrupum matutinum.* Hic betonica & capil. Veneris, vsurpantur pro vehiculo reliquorum. Extra oportet peritonæo applicare medicamentum, *confectum ex oleo mastichino quod sit decoctum in vase duplici, cum vino austero, addito thure, additis nucibus cupressi, & gallis: facta decoctione, per expressionem fiat olei colatura. Ad singulas huius olei vncias, addatur ceræ ℥. j. ß. lotæ vino austero, potissimum alterato cum guaiaco.*

Depilatio & pruritus. In depilatione, abradantur pili Luna crescente: & nihil prorsus applicatur primis quindecim diebus, quibus decoctum bibitur, licet vrgeant ægri, sæpe enim solius decocti vi resurgent pili. Post dies quidecim potest aliquid applicari; id tamen non sit astringens, ne lues cohibeatur. Vtemur aliquo roborante, crassæ substantiæ, sine astrictione: vnde caput abluatur *lixiuio moderato, confecto cum abrotano, cum furfuribus: potestis ascendere ad radices cannarum, eas in lixiuio decoquendo: potest etiam incoqui scabiosa, fumaria.* Si ægros exerceat pruritus, addatur *hordeum.* Si coniuncta sit ariditas, addatur *malua.* Hæc autem inunctio in depilatione probatur: *℞. olei amygd. dul. ℥. j. decocti guaiaci ℥. iij. abrotani ℥. j. thapsiæ ℥. ß. fiat decoctio in duplici vase, ad consumptionem decocti: deinde*

cola,

cola. & adde faui mellis ℥.ß. *oui vitellum, olei e caryophyllis non destillati.* ʒ.j. ß. *Misce.* Efficacissimum etiam est *oleum e fauo mellis, oleum e vitellis ouorum.* Semper tamen miscenda sunt alexipharmaca. Hæc de medicamentis.

CAPVT XII.

De Victus ratione in lue venerea.

Aer. Cibus & potus, tēpore purgationis.

SEquitur Diæta. Aer probatur calidus, in cubiculo propter sudorem, ac διαπνοῶ ἄδηλον. Errant ergo, qui ægris permittunt, vt cubiculo egrediantur; impeditur enim transpiratio. Victus, tempore purgationis sit mediocris, & potius vergat ad pleniorem: pro statu corporis debet esse medicinalis, vt in corpore bilioso refrigerans, &c. potus *vinum aquosum.* Contra, si corpus sit frigidius, vt in senili ætate, tempore frigido, ante purgationem sit *vini potus*, victus non refrigerans. Tempore autem medicationis, quod decoctum assumitur, & quo hydrargyum administratur, alia opus est victus ratione. Quoad decoctum: cibus circa primos & vltimos dies, minus tenuis esse debet: nec de extremo in extremum est transeūdum sine medio: tempore autem interiecto abstinere oportet a carnibus, vt si æger decoctum sumat per quadraginta dies: decem primis & postremis diebus caro conceditur, per viginti dies medios non conceditur, nisi vires sint debiles, vt in hecticis. Probantur etiam tunc *amygd. dulces, passulæ, pistacea. Panis interdum conuenit mediocriter coctus*: si ventriculus est debilis, si corpus obstructionibus obnoxium, si corpus emaciatum & hecticum, si lues sit melancholica. Aliquando *panis assatus, seu bis coctus* dari potest. Licet hic a Galeno vbi de alimentorum purorum facultatibus agit, cap. 2. lib. 1. exigui nutrimenti, & difficilis coctionis statuatur. Vnde & a nonnullis, sed immerito, damnatur: cum hoc loco non saltem alimenti, sed etiam medicinæ gerat vicem. Proinde si ventriculus sit robustus; si non sit periculum obstructionum; si corpus non sit emaciatum, si lues maiori e parte sit pituitosa, non modo panis bis coctus prodest, sed interdum etiam prodest panem conficere cum aqua, alterata alexipharmacis, item dare pilulas ex alexipharmacis illico ante cibum, vt sic alimentum e toto reddatur medicinale, & aduersarium lui venereæ. Non semper ergo reprehendi debent, qui in lue panem bis coctum, seu assatum exhibent. *Carnibus* etiam modo assis vtendum, modo elixis, his in lue melancholica, illis in pituitosa. Quoad *modum*: Cibis alterantibus, modo calidis, modo frigidis vtendum, pro varia corporis ægri constitutione. Cibus in prandio parcior, quam in cœna: ratio est, quia bis in die syrupum exhibere oportet, vnde propter maius interuallum, inter cęnam & syrupum matutinum, cibus maiori quantitate assumi potest. Potus est *secundum decoctum*, quod modo paratur cum aqua, modo cum carnis iure. Hæc obseruanda, dum exhibetur decoctum.

Victus tēpore quo decoctū assumitur.

Victus, tēpore vsus hydrargyri.

Cum hydrargyri inunctionem administramus, eo tempore, quo homo potest masticare, dentur *carnes, panis, vinum aquosum*, non forte (vt quidam nebulones) post inunctionem enim imminet oris inflammatio. Dum vero homo masticare non potest, detur *contusum, destillatum, vitetur vinum*, quia actu est inflammatio, estque periculum, ne patientes suffocentur: dum incipiunt masticare: possumus exhibere *carnem, vinum.* Quoad *somnum*, dormiant ægri per horam post assumptum syrupum, nec illico sudent. *Aluus* fluat quotidie, ne luis impediatur expulsio. *Motus* tum corporis, tum animi, sint potius citra mediocritatem: ὅκου γὰρ λιμὸς, οὐ δεῖ πονέειν, aphor. 16. sect. 2.

Somnus. Euacuatio Exercitiū.

Conclusio.

Et hæc dicta sint de luis venereæ curatione: quæ licet malum sit pertinacissimum: e toto tamen expugnari potest, si quæ attulimus studiose peragantur. Nos vos laborum ac diligentiæ pœniteat, in malo hoc frequenti & peræque lucrosissimo: dixerim quippe citra iactantiam, me e gallicæ luis curatione vltra octodecim milia coronatorum lucratum esse.

FINIS QVINTI LIBRI.

PRACTICAE MEDICINAE LIBER SEXTVS:

DE FEBRIBVS.

CAPVT I.

Prolegomena, ad febrium tractationem, ex Auicenna petitam, aditum patefacientia : quibus canonis Auicennæ, potißimum primæ partis libri quarti constructio, methodo resolutoria docetur.

FEBRES morbi sunt frequentissime occurrentes, non raro vehementię quouis genere insignes, atque periculosi, præterea interdum etiam cognitu difficiles. Ideo cunctas nostras vigilias ad hanc de febribus doctrinam, sane perarduam, conuertere decreuimus, vt innumera & cognitionis & curationis febrium arcana, quæ apud Galenum exstant, singula proprijs locis fideliter explanentur, & doctrina hæc recondita omnibus perspectissima reddatur.

Summa præfatonis capita.

Antequam autem negotium hoc aggrediamur, tria præcognoscere oportet: primum, quemnam potissimum Auctorem, ceu ducem, hac in re sequi velimus: dein, quo ordine noster ille Auctor, febrium doctrinam disposuerit: tandem quid in singulis febribus, & quo artificio proposuerit.

Auctoris delectus in doctrina de febribus.

Non recedentes igitur ab Hippocrate, Aristotele, Galeno, & Auicenna, hunc potissimum Auicennam ducem eligere statuimus: tum ob Græcorum & Auicennæ consensum, tum maxime facilioris doctrinæ gratia: siquidem Auicennas, viri ingenui officio fungens, nunquam Galeni se esse interpretem fateri dedignatur; nec non quæ sparsim Galenus seminauit, vnum in librum, nempe in quartum sui operis medicinalis mirifice congesit.

Quo vero ordine noster Auicennas febrium doctrinam disposuerit, negotium summi est momenti, & hactenus forsan a paucis enodatum, quare non citra diligentiam explicandum est. Id autem assequemur, si possimũ docebimus, quis sit quarti libri cum traditis ante, & post, connexus: deinde, quæ sit quarto libro propositorum coniunctionis ratio.

Canonis medici Auicennæ ἀνάλυσις.

Quod ad primum spectat, Auicēnas totam artem medicam quinque libris fuit complexus: &, eos legitime disponens, librum Canonis primum inscripsit de iudicijs vniuersalibus in medicina: secundum, de medicinis singularibus, seu simplicibus: tertium, de ægritudinibus particularibus, appropriatis membris oculis & manifestis, a capite vsque ad pedes, quartum, de ægritudinibus particularibus, non appropriatis vni membro: quintum ac postremum, de medicina composita, qui est antidotarium. Cęterum. vt facile est hos libros hac serie cum Auicenna disponere: ita perarduum est horum librorum & numeri & connexus rationem callere. Itaque vt tanti momenti veritas, & fortasse non omnibus perspecta, luce solari clarior deprehendatur, altius exordientes dicimus, Auicennam toto de Medicina opere duo potissimum nobis præbere, nempe medicæ artis tum Habitum, tum virtute habitus exercitationem. Nec ab re: siquidem ille solus exactissimus euadit artifex, qui tunc suæ artis habitum acquirit, tum per illum exercitationi se tradit. Verum cum exercitatio duplex sit, alia nimirum, quę vsque ad speciem specialissimam descendit, reliqua quæ etiam vergit ad Indiuidua: Auicēnas, posthabita hac indiuidua exercitatione, (hanc enim corā ægris consequimur) summa diligentia per artis habitum etiam exercitationem omnem nos docet, quæ nimirum scriptis consignari potuit, & proinde vsque ad species specialissimas descendit. Cum ergo Auicennas hæc duo profiteatur, nempe artis Habitum & Exercitationem: habitum primo libro edocet, exercitationem reliquis quatuor. Hæc huius ordinis ratio est recondita; siquidem, cum exercitatio supponat habitum, & per habitum, comparatum in primis generibus, obeatur exercitatio, descendendo ad genera subalterna, speciesque specialissimas: ratio demonstrat habitum præcedere: subsequi autem exercitationem. Non iniuria igitur in primo libro circa habitum, in reliquis circa exercitationem versetur.

Pars canonis, habitũ spectans, in primo libro.

Verum vt cuiuslibet animus acquiescat, monstrandum est, Auicennam hæc duo summo artificio explere. Primum ergo quod ad habitum attinet, hunc cumulatissime docuit Auicennas primo libro: si quidem cum diuidat eum in quatuor Fen, in prima verba facit de rebus secundum naturam: in secunda de rebus præter naturam primo, deinde autē de signis, in tertia de habitu tuendæ sanitatis: in quarta de curatrice. Cuius numeri & ordinis hæc fuit ratio. Cum enim auctore Galeno 9. de placitis quinto, apertum sit, medicum, qua medicus est, corporis sanitati consulere: idcirco in hac arte duo necessario locum sibi vendicant, nempe & Finis, & Media seu instrumenta, quibus finem consequimur. Ad quæ duo respiciens Auic. in prima primæ, medicinam in Theoricam, & Practicam distribuit: quandoquidem theorica versatur circa finem, practica autem circa instrumenta, quibus finem consequimur: & propterea in arte medicinali hæc media seu instrumenta caussæ vocantur salubres; etenim vel sanitatem præsentem conseruant, vel amissam recuperant. Vnde

quo

ad theoricam attinet, hæc versatur circa res naturales, præter naturam, & omnium earũ cognitionem, vt emergat pars Physiologica, Pathologica, & Semeiotica. Quo autem ad practicam, hæc sane nihil aliud est, quam (vt Hippo. quandoque scripsit) adiectio & ablatio: a quo non recedens Galenus, primo de element. quinto, ait, medicinam esse quasi generationis & interitus ministram, hoc est, adiectionis & ablationis ministram. Nec citra artificium dicit, medicinam esse quasi ministram, propterea quod natura non vtitur ipsamet arte medica vt ministra, sed materiebus medica arte inuentis. Cæterum medicina, quatenus adiectio & ablatio, ac proinde practica, (vt passim testatur Galenus, & præcipue primo de tuenda sanitate primo, & in arte medicinali 88.) duplex est, alia Conseruatrix sanitatis, alia Curatrix.

His hunc in modum cõstitutis, patet, Auicennam primo libro vniuersum habitum medicinæ tradidisse, & optimo ordine omnes partes disposuisse. Nam quo ad vniuersum habitum; cum proposuerit Physiologicam, Pathologicam, Semeioticam, methodum Tuendæ sanitatis, & Curatricem, nihil aliud sane desiderari potest. Quo autem ad ordinem, cum primo doceat habitum theoricum, mox practicum: primo versatur circa finem, mox circa media, quibus finem consequimur: & proinde (vt decet in artibus) ordinis resolutiui nunquam fuit oblitus. Hæc de habitu.

Canonis pars, ad exercitationem relata.

Quo autem ad exercitationẽ, hæc quatuor libris traditur ab Auicenna: dum nimirum secundo loquitur de medicinis simplicibus: tertio de ægritudinibus appropriatis; quarto de non appropriatis: quinto de medicamentis compositis. Etenim dum de his loquitur, methodum seu habitũ exercet modo physiologicum, modu pathologicũ, modo semoiticum, modo conseruantem, modo curantem: Verum vt hoc est satis euidens, ita contra est admodum obscurum, intelligere, qua ratione & arte Auicennas artis habitum exerceat, primo circa simplicia, secundo circa ægritudines appropriatas, tertio circa ęgritudines non appropriatas, quarto circa medicamenta composita? Igitur vt hæc veritas elucescat, supponẽdum cum Galeno secundo de crisibus 9. duplicem medicis esse materiam, nempe Primam & Secundam. Prima quidem materia est, in qua aduenit finis, hoc est, sanitas, seu sanitatis præsentis conseruatio, & deperditæ reparatio. Hæc autem materia prima est hominis corpus: vtpote circa quod consideramus dispositionem & secundum naturam, & præter naturam: vt dum exempli gratia sermo sit de febribus, quod tria prima sint febrium genera, hoc pertinet ad primam materiam. Secũda autem materia, est materia, auxiliorum, a quibus vel ex quibus sit finis, hoc est, sanitas, quæ vel præsens conseruatur, vel deperdita reparatur. Dicit autem, a quibus, respiciens materias medicinales & chirurgicas: ex quibus, oculos dirigens ad materias alimentales: etenim medicamenta agunt, alimenta patiuntur: vnde etiam addit, tractationem de medicamentis ad secundam attinere materiam. Cum ergo medicus versetur circa duplicem materiam, nempe primam & secundam, facile colligere licet, Auic. exercitationem tradere circa materiam secundam, libris secundo, & quinto, circa primam, tertio & quarto. Huius ordinis ratio hæc est. Dum exercitatio traditur in secunda materia simplici, pertinent solum ad priorem medicinæ partẽ, hoc est, ad theoricam: dum vero nos exerces in secunda materia composita, versatur circa vltimam medicinæ partem, nempe practicam; dum autem exercetur obiter in materia prima, hæc exercitatio spectat ad medicinæ partem tum thoricam, tum practicam. Quare secundum hanc rationem Auicennas nos primo exercet circa habitum theoricæ, mox circa habitum theoricæ & practicæ, & tandem circa solius practicæ habitum: nec ab re: cum theorica ordine practicam præcedat.

Liber 2. spectat exercitationem in materia secunda simplici.

Hæc autem dicta nequaquã à veritate dissentire, facile comprobatur. Nam quamuis secundus liber inscribatur de medicinis simplicibus: nihilominus eo libro sermonem etiam habet de materia alimentali: siquidem loquitur de lactuca, de lacte, & alijs id genus, quæ dubio procul sunt materiæ alimentales. Quare in secundo libro Auic. versatur circa medicamenta, & circa alimẽta, proinde circa materias simplices, præditas facultatibus vel medicinalibus, uel alimentalibus vel vtrisque. De his autem ea arte loquitur, vt potissimum respiciat ad partem theoricam: siquidem medicamentorum & alimentorum partes facultate sua proponit & vtiles & noxias: vti etiam passim Galenus, in libris de simplici medicina, & alimentorum facultatibus. Quam sane doctrinam non obscure insinuauit secundo alimentorum 9. siquidem ex eo loco colligere licet tres theoricæ partes: verbi gratia, circa materiam primam, vt puta circa venã, si dicamus eam esse compositam ex quadruplici substantia, nempe ex carne, humore per carnem disperso, ex semine, & membranoso tegumento, vt harum substantiarum varia sit facultas: hæc sane doctrina pertinet ad physiologiam, vt correspondere videatur anatomiæ corporis humani, vt duplex sit anatomia, altera sane circa primam materiam, hoc est, corpus humanum, de qua in libris de vsu partiũ, & alijs plerisque: reliqua circa materiam secundam, hoc est, alimenta, & medicamenta. Si autem dicamus materiam importuno tempore collectam, & loco incommodo repositam, noxiam reddi: hoc pertinet ad pathologicam. Si dicamus materiam cognosci adstringentem ex sapore acerbo: hoc pertinent ad semeioticam. Et idem est dicendum de medicamentis. Vt tandem comprobatum sit, secundum librum Auicennam ita disposuisse, quoniam in eo artis habitum, traditum primo libro, exercet tantum in parte theorica.

Locorũ obscurorũ explicatio.

Sed hoc loco, antequam vlterius progrediamur, quosdam proponemus Galeni locos, qui aliquam ambiguitatem parere possent. Prima ergo auctoritas est tertio alimentorum 16. vbi cum loquutus esset de lacte, subdit; hæc de lactis facultate nouisse in præsenti opere sufficit: eius namque vtilitates, quas in morbis præstat, proprie ad medẽdi rationem pertinent. Hæc dicta difficultatem pariunt. Nam his Galenus significare videtur, lactis facultates, in morbis iuuãtes, pertinere ad partem practicam; cum tamen alimentorum doctrina, in qua perpendentur alimentorum vires, seu vtilitates, siue in ægris, siue in sanis, pertinere videantur ad partem theroicam, vt quoq; de medicamentis statuendum. Pro solutione sciendum, vtrumque, hoc est, alimentum, & medicamentum bifariam capi posse; altero modo, vt horum vires perpenduntur citra relationem ad hoc vel illud corpus, vel sanum, vel ægrum: vt, dum simpliciter perpenditur alimentum, vt magis vel minus nutrit, vt magis vel minus aluum subducit: & secundum hãc rationem pertinet ad partem theoricam. Altero modo capitur, vt respicit hoc vel illud corpus, siue sanum, siue ægrum; si sanum, vbi gratia, dum perpendo sanitatem conseruandam, vel in puero, vel in sene, vel calido, vel frigido, vel gracili, vel obeso, vel lubrica aluo, velut stipata; & secundum hanc rationem pertinet ad practicam, hoc est, ad methodum tuendæ sanitatis. Si autem respiciat corpus ipsum, quatenus correptum est vel tabe, vel vlcere pulmonis, secundum hanc rationem proprie pertinet ad methodum medendi. Vnde dum inquit Galenus tertio alimentorum 34. se velle proponere aquatilium facultatem, quæ petinent ad vsum medicinæ, & per medicationem ait, se intelligere artem tuendæ sanitatis: ita audiendus est Galenus, quod ibi versetur

quidem

quidem in parte aquatilium theorica, quæ referatur in artem tuendæ sanitatis, verbi gratia, cognoscere oportet, quæ sint alimenta boni succi, caussa nutritionis; quæ lubricantia, caussa excrementorum eijciendorum, quæ mali succi, ne morbi oboriantur, vt pateat, hanc doctrinam esse theoricam, sed quæ referatur in eam practicam, quam methodum tuendæ sanitatis vocat.

Huic auctoritati aliam addere licet, quæ & ipsa suspicionem parit: est autem in lib. de inæquali intemperie, in fine: ibi namque cum esset loquutus de intemperie particularum, quæ tumore præter naturam sunt correptæ, ait, hæc prænouisse debere illos, qui opus de medicamentis sint percepturi, & post id, medendi methodum. Ex quibus colligere liceret, primo esse versandum circa doctrinam intemperiei inæqualis, & proinde circa partem pathologicam; deinde sequi opus de medicinis simplicibus; & postea methodum medendi. At Auicennas primo suo libro fen, quarta, proponit methodum medendi, deinde in secundo libro versatur circa simplicia medicamenta, vt cum Auicenna doctrinā simplicium præcedat methodus medendi: contra autem statuerit Galenus. Pro solutione sciendum, docentes artem medicam bifariam progredi posse: altero modo, vt seorsum docent tum habitum, tum exercitationē, reliquo modo, vt vna vtrumque tradunt. Primum sane modum est secutus Auicennas: secundum Galenus. Auicennas enim methodum medendi absoluit in vna parte libri, nempe in quarta fen primi: Galenus autem eam libris quatuordecim comprehendit: siquidem paucis solus habitus absoluitur, contra habitus cum exercitatione longiore oratione opus habet. Quare secundum hanc rationem libri de compositione medicamētorum possint præcedere libros de methodo medendi, vt insinuat Galenus in arte medicinali vltimo. Quibus sic constitutis, cum Auicennas primo libro solum habitum tradidisset, non opus erat, vt ante methodum de simplici medicina loqueretur; de hac enim erat loquendum in exercitatione, quæ cum sequatur habitum, opus fuit vt prius proponeret rationem habitus, methodum nimirum medendi, deinde caussa exercitationis versaretur circa simplicia. At Galenus, cum vna vtrumque, nempe habitum & exercitationem tradat, & exercitatio in habitu theorico præcedat exercitationem in habitu practico, opus habuit vt libros de simplici medicina præponeret libris de methodo medendi: siquidem, vt possibile est tradere solum habitum practicum citra simplicia medicamenta; ita impossibile est in habitu practico tradere exercitationem sine simplici medicina. Cæterum obiter animaduertendum circa exercitationem in habitu theorico, cum versari possit circa materiam, tum primam, tum secundam: rationabile esse, vt prima exercitatio fiat circa materiam primam, & proinde circa res naturales, & præter naturam, deinceps circa materiam secundam, hoc est, medicamenta, & alimenta simplicia. Nam præter alia fundamenta id vnum contemnendum non est, plures habitus exerceri in materia secūda, quam in materia prima: in materia enim prima in rebus naturalibus exercitatio fit in habitu physiologico, & semeiotico, in rebus præter naturā in habitu pathologico, & semeiotico: in materia autem secunda, hoc est, simplicibus, tum alimētis, tum medicamentis, in habitu physiologico, pathologico, & semeiotico. Mirandum igitur non est, Galenum statuisse, libros de simplic. medic. sequi librum de inæquali intemperie, & proinde exercitationem secundum habitum, tum physiologicum, tum pathologicum materiæ primæ, hoc est, corporis humani, & sani & ægri. vnde merito dicit Galen. tertio, method. nono. præcipue dictum esse in lib. de inæquali intemperie, quæ naturalis sit intemperies, & quæ præter naturam. Hæc de secundo libro.

Quoad tertium, & quartum librum, patet Auicennam tradere habitus exercitationem in materia prima. Et hoc manifestū est ex vtriusque libri inscriptione: tertius enim liber inscriptus est de egritudinibus particularibus appropriatis; quartus, de ægritudinibus particularibus non appropriatis. Ita autem intelligendus Auicennas, vt per ægritudines particulares intelligat & specificas, & quę ad specificas accedunt, ad differentiam coniunctarum, de quibus in primo libro. Nam dum traditur artis habitus, non licet descendere ad specifica: secus autem dum artifex circa exercitationem versatur. Auicennas præterea per ægritudines appropriatas intelligit vitia, ita vni parti dicata, vt non alteri, vt verbi gratia, apoplexia est vitium caput occupans: per ægritudines non appropriatas intelligit eas, quæ determinatum membrum nequaquam sibi adscribunt veluti febris, & inflammatio, quæ statuuntur iure morbi non appropriati, sed communes. Quamuis differētia sit inter morbos communes: alij enim sunt omnibus modis communes, hoc est secundum genus & indiuiduum, vt febris, alij secundum genus tantum, qui cōmunes per indifferentiam dicūtur, sicut inflammatio; hæc enim indifferenter, quamlibet corporis partem potest corripere: indiuidua autem inflammatio si oculum corripiat, aliam partem non obsidet: vnde si oculus, ac iecur inflāmatione afficiantur, non est vnica inflammatio, sed duæ. Ex his itaque patet Auicenam in 3. & 4. libro exercitationem tradere in materia prima, hoc est, in corpore humano, quatenus morbis afficitur, vt propterea opus fuerit versari circa exercitationem omnium partium medicinæ, hoc est, theoricæ, & practicæ, Quod autem primo versatur circa ægritudines appropriatas, mox non appropriatas: alia caussa non fuit, quam vt facilius doceret: siquidem facilius est artis habitū exercere circa morbos, qui vnicam tantum partem affligunt, quam circa illos, qui cruciant vel totum corpus, vel indifferenter varias corporis partes.

Lib. 3. & 4. spectant exercitationem in materia prima.

Quantum deinque ad quintum librum perspectissimum est ex inscriptione, Auicennam versari circa materiam secundam compositam: cum inscribatur, de medicinis compositis, in quarum sane doctrina nos tantum in artis parte vltima, nempe practica, exercet.

Lib. 5. spectat exercitationem in mat. 2. cōposita.

Hæc ergo dicta sint de ordine & connexu librorum Auicennæ: beneficio cuius doctrinæ etiam patet, quomodo & hic quartus liber, cuius primam fen interpretandam suscepimus, secundum eius principium & finem cum reliquis connectatur. Quinimo ex traditis etiam innotescit, lib. 4. propositum aliud esse non posse, quam nos exercere circa omnes artis partes, & potissimum curatricem in communibus, seu non appropriatis morbis exemplo accepto.

Quarto sequitur, sit modo quæ sit coniunctio eorum quæ in hoc quarto libro traduntur, explicemus. Ex quo etiam patet huius libri diuisio. Itaq; sciendum, Auicennam quartum librum in septem partes, fen vocatas, distribuere: in prima sermo fit de febribus: in secunda de prognostico, & iudicijs crisis: in tertia de apostematibus & pupulis: in quarta de soluta vnitate: in quinta de luxatione: in sexta de venenis: in septima de decoratione. Ratio autem & numeri & ordinis harum fenalis est. Cum Auicennæ institutum esset in hoc libro exercitationem tradere in materia prima, sumpto exemplo a vitijs communibus, hæc autem essent in duplici differentia, quædam, vi quorum homo sanitatis latitudinem egreditur, quædam autem multominus vehementia, quæ sane potius corpus indecorum quam ægrum efficiunt, satius fuit primo & principaliter versari circa vitia vehementiora, mox circa remissiora, vt merito in septima, & vltima fen de decoratione

Quati libri canonis diuisio.

ratione pertractet. Hac nunc poſthabita; quantum A
attinet ad ea quæ ſunt prioris fen, in quib. exercita-
tionem præbet, capto exemplo a vitijs corpus ægrũ
reddentib. cum hęc eſſent in duplici differentia, alia
quidem omnib. modis communia, alia ſecundum in-
differentiarum: prius verſatur circa vitia ſecundum
omnem modum communia: mox circa reliqua, vt in
prima & ſecunda fen digrediatur circa vitia omnib.
modis, in tertia, quarta, quinta, & ſexta, circa vitia in-
differentia: ſiquidem non ab re dicimus, omnib. nu-
meris cõmune præcedere id, quod abſolute commu-
ne non eſt. Cæterum, cum Auicennas in duplici fen
reſpiciat ad morbos prorſus communes: in quatuor
ſubſequentib. ad vitia communia per indifferentiam,
vt etiam magis ſpecialiter ratio & numeri & ordinis
innoteſcat, ſciendum, quantum ad priores fen, in pri
ma ſermonem eſſe de febrib. in ſecunda de prognoſt.
de criſib. nam criſium iudicium pendet ex cognita na
tura febrium. Ad quod etiam accedit, cum ſermo de B
criſi reſpiciat non modo præſentia, ſed etiam futura,
quorum ſane difficilior eſt doctrina: idcirco in pri-
ma fen dictum eſſe de febrib. in ſecunda de iudicijs
criſium. Quo autem ad reliquas fen quatuor, in quib.
exercitatio reſpicit vitia morboſa quidem, ſed indif-
ferentia: cum hæc vitia eſſent, vel non venefica, vel
venefica: primo reſpexit ad non venefica, mox ad ve
nefica: propterea quod facilius non veneficorum do
ctrina comparatur, quam veneficorum: ſiquidem ve-
nena ſummam complicationem pariunt, quoniam a
venenis cuiuslibet generis morbi prodire poſſunt,
neq; ſola methodus ea ratione ſufficit, ſed etiã opus
eſt experientia. Verum quo ad tertiam, quartam, &
quintam fen: cum in tertia fen loquatur de inflam-
matione, & reliquis tumorib. in quarta de ſoluta vni
tate, in quinta de luxatione: inflammatio primum lo
cum obtinuit, tum quia eſt affectus inſtar febris cali-
dus, tum quoq; quia ſępenumero eſt febris auctor, ſi- C
quidem ob has cauſſas inflammmationis facilior eſt
doctrina, quam reliquorum: mox autem de reliquis
tumoribus diſſerit, quia horum doctrina eſt facilior,
& cum inflammatione aliquo modo conueniunt. At
cum exponenda eſſet tum ſoluta vnitas, tum luxa-
tio: priorem locum ſibi vendicat ſoluta vnitas, tum
luxatio: priorem locum ſibi vendicat ſoluta vnitas,
quæ eſt affectus magis communis: nam & hanc & il-
lam corpus partem indifferenter poteſt obſidere: lu-
xatio autem ad ſolos articulos pertinet.

Primæ fen libri quarti, de Febribus, partitio

Quibus ſic conſtitutis, poſthabitis reliquis fen,
amplectentes ſolum primam, in qua de febribus agi-
tur; cum iam pateat Auicennæ inſtitutum eſſe, in hac
prima fen verſari circa febres: modo explicandum
eſt, quæ ſit huius fen diuiſio, & hinc quæ diuiſionis
cauſſa. Itaque ſciendum, Auicennã in hac de febrib.
doctrina, hæc, & tali ſerie docere. Primo loquitur de
febre in genere, ſecundo de febrib. ephemeris, tertio D
de putridis, quarto de hecticis, quinto de peſtilentib.
ſexto de variolis, & morbillis, ſeptimo de febrib. apo
ſtematum, octauo de febrib. compoſitis, nono & po-
ſtremo de recidiua. Cæterum, quantum attinet ad
priorem febrem: quoniam capi poteſt, vel pro gene-
rica, vel pro contenta ſub generica: rationabile fuit
primo de febre in genere loqui: & ratio eſt, quia igno
rata generis doctrina, circa minus generalia ac ſpeci
fica verſari eſt impoſſibile. Febris ſub generaliſſima
contenta, cum capi poſſit, vt vel primo, vel ſecundo
inuaſit, hoc eſt, dum liberatus a priori febre rurſus
febre corripitur, quam recidiuam vocant: rationabi-
le eſt, primo dicendum eſſe de priore febre, deinde
de recidiua: iure ergo Auicennas poſtremo capite eſt
locutus de recidiua. Febris prior ſeu primo inuadẽs,
cum poſſit eſſe vel ſimplex, vel compoſita: & febris
compoſitæ doctrina pendeat a doctrina ſimplicium,
merito igitur primo de ſimplicib. mox autem de com
poſitis agit, nim. octauo ſeu penultimo loco. Quæ ve
ro ad febres ſimplices, cum poſſint eſſe vel principa-
les, vel nõ principales, h.e. quæ alios ſequuntur mor-
bos; dubio procul priorem locum obtinere debuit fe
bris principalis, huius enim doctrina eſt facilior, cũ
in hac ſat ſit verſari circa febrem, in non principali
autem opus etiam ſit, præcipui vitij doctrinam non
ignorare: merito ergo ſeptimo loco de febrib. apoſte
matum verba facit. Quantum deinde ad febres ſim-
plices principales; cum contineantur in genere fe-
brium ſubalterno vel vnico, vel multiplici, v.g. fe-
bres peſtilentes naturæ expertes ſunt tantũ vel ephe
mera, vel putrida, vel hectica: febris autem peſtilens
eſſe poteſt ſub pluribus generibus: cum facilior ſit do
ctrina febris, quæ vnicum genus claudit, ideo primo
eſt locutus de febribus non peſtilentibus, deinde de
peſtilentibus: & cum peſtilentes quædam eſſent, quæ
comitarentur, cum ſint veluti partus febris peſtilen-
tis, primo agendum rationabiliter ſtatuit de febre pe
ſtilenti, mox de comitantibus: quare quinto loco agit
de febribus peſtilentibus, ſexto de variolis, & mor-
bilis. Quantum ad febres priores ſimplices principa-
les, & non peſtilentes: quanquam omnes ortum nan-
ciſcantur a corde, diſcrimen tamen eſt, quod quæ-
dam oriantur a contentis, quædam a continentibus:
cum autem difficilius ſit occurrere continentibus
quam contentis, ob id primo agendum erat de febri-
bus, vt oriuntur a contentis, mox de prodeuntibus
a contentis, quæ cum ſint hecticæ febres, ideo de his
poſt reliqua, hoc eſt, prodeuntes a cõtentis diſſeruit,
videlicet quarto loco. Quantum denique ad febres
ortas vitio contentorum: cum hæ eſſent ſpiritus, &
humores cordis, & difficilius ſit humorum, quam ſpi
rituum vitium corrigere; cumque ephemeras pariãt
accenſi ſpiritus, putridas humores; propterea ephe-
merę erant putridis præponendæ: ideoque iure Aui-
cennas ſecundum locum tribuit ephemeris, tertium
putridis. Neque tamen Auicennas Galeno aduerſa-
tur, qui in libris de methodo medendi putridas he-
cticis poſtponit: ſiquidem ad varia reſpicientes va-
rias ſedes febribus tribuere potuerunt; quamuis vter
que a facilioribus (vt debet) ſit auſpicatus. Etenim
Galenus reſpexit ad indicantia, quæ ſunt pauciora in
hectica, plura autem in putrida, cum præter febrem
etiam ſit materia; negocium autem eſt facilius, vbi
pauciora ſint indicantia: propterea hecticas putridis
præpoſuit. Auicennas autem oculos dirigens ad faci-
liorem & difficiliorem correctionem, putridis he-
cticas poſtpoſuit. Huius autẽ diſcriminis cauſſa fuit,
quoniam Galenus in libris de methodo medẽdi vna
tradit habitum, & exercitationem: Auicẽnas autem
ſoli exercitationi eſt addictus, propterea quod habi-
tum in primo libro docuit.

Talis

Talis ergo primæ partis libri quarti Canonis Auicennæ, qua de febribus agitur, est διατύπωσις:

Febrium doctrina est vel
- *Generalis: 1. de febris eſsentia, ſignis, cauſſis, & differentijs.*
- *Specialis: nam Febris eſt*
  - *Primaria*
    - *Simplex*
      - *Principalis*
        - *Non peſtilens orta*
          - *Contentis*
            - *tenuioribus, Ephemera: 2.*
            - *craſſioribus, Putrida: 3.*
          - *continentibus, Hectica: 4.*
        - *Peſtilens, tum*
          - *Ipſa Febris: 5.*
          - *Comitantia febrem: 6.*
      - *Symptomatica: 7.*
    - *Composita. 8.*
  - *Recidiua. 9.*

Generalis febrium doctrinæ capita.

His ita explicatis, cum pateat per cauſſam, quot ſint huius primæ fen partes, febribus deſtinatæ: primo circa primam partẽ verſabimur, in qua nimium de febre in genere eſt ſermo. Expedit autem, vt nihil circa diuiſionem deſideretur, primum hanc doctrinam genericam in ſuas partes ſeu capita diuidere. Itaque ſciendum, Auicennam quatuor capitibus doctrinam hanc genericam docuiſſe: primo enim agit de eſſentia, & diuiſione febris; ſecundo de corporibus præparatis ad febres; tertio de horis febrium; quarto de ſignis horarum, ſeu temporum febrium. Hæc ita hiſtorice patent, vt autem ſcientifice etiam concipiantur, explicare oportet quæ ſit & numeri & ordinis ratio. Itaque ſciendum, Auicennam in hoc ſermone generico reſpicere, quantum licuit profitenti doctrinam genericam, tum ad Quid agendum, tum ad remedij Vſum. Et cum Quid agendum præcedat Vſum, quia remediorum Vſus ſeu recta adminiſtratio ſupponit Quid agendum; ob id Auicennas Quid agendum remediorum Vſui anteponit: & propterea ad Quid agendum reſpexit in primo & ſecũdo capitibus ad Vſum autem in tertio & quarto; nec immerito: cum Quid agendum pendeat ab eſſentia abſoluta indicantis: Vſus autem, & potiſſimum Quando agendum, eſſentiæ reſpectiuæ innitatur: patet enim abſolutum prius eſſe reſpectiuo. Declaro: & primo, quo ad Quid agendum, cum ſit genericum & ſpecificum; hocque vel minus vel magis limitatum ac contractum: rationabiliter indicatur a febris eſſentia generica, & ſpecifica, hacq; vel minus vel magis determinata: & cum genericum præcedat ſpecificum, & ſpecificum minus determinatum antecedat magis determinatum; merito Auicennas primo capite loco priore abſoluit eſſentiam genericam, deinde ſpecificam, ſed non prorſus determinatam; ſecundo aũt capite ſpecificam ad vnguem determinatam. Declaro magis: & primo quo ad primum caput, cum in hoc proponat febris definitionem, & diuiſionem; per definitionẽ patet eſſentia generica, vt, cum ſit vitium calidũ, indicet Quid agendum genericum, nempe refrigerandum; per diuiſionem autem innoteſcit eſſentia ſpecifica aliquãtiſper contracta, vt, cum aliqua febris ſpecies ſit calidior, alia minus calida, indicetur remediũ non ſimpliciter frigidum, ſed vel magis vel minus frigidum. Quo autem ad ſecundum caput, cum in hoc ſermo fiat de præparatis ad febres, colligitur febris eſſentia ad ſummum contracta ac determinata: ſi quidem ex huius capitis doctrina, quãtum medico humano poſſibile eſt, colligere licet & calidiores gradus, & remiſſiores gradus, ſicque Quid agendum maxime limitatum, vt ſi, verbi gratia, ſit febris eſſentia caliditas in ſecundo gradu, in ſecunda manſione, indicabit frigidum in ſecundo in ſecunda manſione. Quo autem ad reliqua duo capita, in quibus agit de febrium horis; & primo de eſſentia, deinde de cognitione: in his reſpicit ad remediorũ Vſum, & præſertim ad Quando agendum, vt pote quod vnicum, ad differentiam Quantum; Quomodo, & Vbi, neceſſario ortum habet ab indicantis eſſentia reſpectiua, hoc eſt, ab indicantibus inuicem collectis, quatenus aliud eſt, magis aliud minus vehemens; quod ſane vehementiæ diſcrimen febrium tempore ſignificat. Potuit autem Auicennas hanc veritatem accepiſſe a Galeno: ſiquidem libro de totius morbi temporibus cap. quarto ait, in ſingulis morbis generalia tẽpora ſenſu æſtimata diuerſorum auxiliorum vſum ſignificare. Dicit etiã libro de morborum temporibus cap. 8. propoſitum eſſe ſibi circuitum febris totiuſque morbi tempora diſtinguere, gratia vſus tempeſtiui auxiliorum: vnde liquet, tempora reſpicere auxiliorum vſum tẽpeſtiuum, & proinde Quando agendum.

At hoc loco occurit difficultas, quam, antequam ad Auicennæ verba deſcendamus, diluemus. Cum enim in morbis opus ſit perpendere affectus nomen, rem, differentias, ſigna, indicationes, prognoſticum, & præſidiorũ materias; quæritur, an Auicennas hæc in his quatuor capitibus expendat, nec ne? &, ſi quædam omittit, quæ ſit ratio? Itaque pro ſolutione paucis ſciendum hæc ſane & tali ſerie in omni morbo, & proinde in omnibus febribus, eſſe cognoſcenda? quod vt notum ſupponendum: ſiquidem ſupra cap. 1. lib. 1. practicæ, horum omnium numeri, ac ordinis cauſſam reddidimus. Auicennam autem non quælibet ſemper proponere, ſed quædam tanquam nota ſupponere, verbi gratia, dum loquitur de febribus ephemeris, putridis, vel hecticis; definitionem omittit, hanc enim patere voluit ex definitione tradita de febribus in genere. Quare & mirum eſſe non debet, ſi in ſermone de febri in genere omnia non recenſeat: nam primo nomen vt notum ſupponit: quid rei tradit, & differentias, in primo capite. Signa ratione febris in genere patent ex tradita definitione, cũ bona definitio præter alia conſequentes inſinuauerit proprietates, quæ dubio procul definitæ febris ſunt ſigna: Ad hæc ea ipſa primo libro in ſemeiotica ſunt propoſita, vbi calidi morbi recenſentur ſigna: ratione autem febris ſubalternę & ſpecificæ ſigna patent, propoſita videlicet priuatis locis: verbi gratia, in ſermone de febribus ephemeris harum ſigna proponuntur, & ſic de alijs: ratione febris ſpecificæ & determinatæ ſigna hariuntur ex varijs corporum temperamentis, de quibus in capite de præparatis ad febrem: ratione denique eſſentiæ febris reſpectiuæ ſigna petuntur ex traditis in capitibus de horis febrium. Quod vero ad indicationes pertinet, has ſuppo-

ponit,

ponit, vt euidentes ex traditis in quarta primi, vbi medendi methodum explicat: nam cum ibi statuerit contraria contrarijs amouenda; & febris sit mobus calidus; dubio procul indicat frigidum. Quamuis Galenus in libro de methodo medendi febris indicationes silentio non obuoluit; propterea quod vna artis & habitum & exercitationem profitetur: Auicennas autem vnumquodque seorsum expedit. Quo autem ad prognosticon, febris in genere illud non admittit, cum febris varius possit esse euentus, qui potius spectat ad febres subalternas, & præsertim specificas, quam ad febrem in genere. Quantum denique ad præsidiorum seu iuuantium materias, cum respiciant potius indicatum specificum, quam genericum; rationabiliter ab Auicenna in sermone febris generico omittuntur.

Hæc ergo dicta sint de diuisione prima librorum Auicennæ; denique quarti libri in sua fen, deinde primæ fen in suos tractatus, & tandem primi tractatus B in sua capita. Et cum nihil desidereretur quod spectare videatur in doctrina Auicennæ de febribus & ad institutum, & ad connexum, & ad diuisionem: reliquum est febrium definitionem proponere & interpretari: quod sequenti capite præstabimus.

CAPVT II.

De Febris nomine, Essentia, & hanc consequentibus Proprietatibus, seu signis in genere: vbi quædam ea de re dubia soluuntur.

FEbris est calor extraneus accensus in corde, & procedens ab eo mediantibus spiritu & sanguine per arterias & venas in totum corpus; inflammatur in eo inflammatione, quæ nocet operationibus naturalibus, non sicut caliditas iræ & laboris, cum non vltimatur, vel cum non peruenit ad hoc vt sit accensa, & noceat operationibus, &c.

Hoc est primum caput doctrinæ de febribus, in quo Auicennæ institutum est, febris proponere tum definitionem, tum diuisionem, proinde præsens caput in duas partes diuiditur: in prima Auicennas febris assignat definitionem; in secunda diuisionem. Secunda incipit ibi; *Et sunt quidam hominum, qui diuidunt febres.*

Tractanda hoc capita. Quantum ad primam partem attinet, cum febris definitio sit futura omnium dicendorum fundamentum; expedit cumulatissime hanc mente consequi. Quare pro exacta eius intelligentia quatuor a nobis integerrime sunt præstanda. Primum quidem erit, ante oculos offerre modum generationis febris; secundum, singulas definitionis particulas enucleare; tertium, proprietates febris naturam comitantes haurire: quartum, difficultates occurrentes radicitus dissipare; ex quarum dissolutione, tum alia constabunt, tum præsertim febris definitionem ab Auicenna allatam cum Galeno consentire.

Modus generationis febris. Supponentes igitur ex traditis in facultate anatomica, naturalem statum tum cordis, tum totius corporis ad febrem generandam necessarium esse statuimus, vt caussa aliqua calefaciens, vel externa, vel interna, corpori occurrat, ea lege, vt in cor ita agat, vt cor vsque adeo incendio donetur, vt in calefacto esse constituatur, secundum vel spiritus vitales, vel humores, vel solidam substãtiam. Quamquam enim cor a natura productum est, vt instrumentum caussa vitæ aptum ad custodiam caloris naturalis vitalis: hunc tamen cor calidius redditum iusto calidiorem procreat, vnde calidum cordis in naturam abit igneam: & hinc qualitas quædam ignea, ac proinde morbifica, impartita spiritui vitali & sanguini per venas & arterias, ea conditione singuli corporis particulis offertur, vt, cum hæ partes secũdum naturam obtineant & calidum natiuum insitum, & temperiem: vi caloris ignei a corde influentis, præter naturæ leges accendatur non modo insitus calor, verum etiam solidorum temperies; quæ sane ita euertitur, ita ignea euadit, vt partium solidarum actiones naturales, & potissimum coctiones, lædantur. Ex hac febrium generatione non est difficile colligere, in omni febre lædi actiones naturales, & præcipuæ coctiones, labefactata facultate coctrice, ob morbum calidum partium similarium totius corporis; qui sane morbus calidus, vt a caussa efficiente proxima, producitur a calore igneo, a qualitate calida & ignea, influẽte in corde. Cæterum, vt cor, dum bene habet, ex lege naturæ assiduo virtute expultricis caliditatem naturalem ad omnes corporis partes transmittit, vt secundum naturam influat: ita contra in febre qualitas hæc seu caliditas, morbosa reddita, vi quadam a cordis expultrice propellitur, vt qualitas hęc ignea, ad corporis partes impulsa, fit effectus, consequens cordis expulsionem deprauatam, ob præsentiam caloris ignei. Hic autẽ calor ita igneus, & proinde morbosus, gignitur in corde, Læsa vel labefacta cordis alteratrice, vel ob Errorem externum. Labefactatur quidem cordis alteratrix, seu coctrix, & proinde quę calidum vitale gignit, in hectica, ob calidum morbum solidorum cordis; in reliquis autem febribus, exceptis pestilentibus, ob errorem externum: nempe in ephemeris, ob accensos spiritus: in putridis, ob calefactos humores. Excipiuntur autem febres pestilentes, quia in his, præter contentorum caliditatem morbosam, solidam quoque cordis substantiam morbus calidus corripit. Hęc de febris generatione.

Nomen febris. Ad secundum propositum explicandum nunc accedamus: singulas definitionis particulas explanantes. Primo itaque sciendum hoc in loco duo proponi: nempe Definitum, & Definitionem. Definitum est *febris*. Circa quam vocem primo, deinde vero circa essentiam digrediemur. Galenus quidem primo methodi quinto statuit, incipiendum a rerum, non autem a nominum differentia. Vbi notandum est, nomen perpendi ratione Generis, vel Differentiarum seu specierum: si ratione generis; nomen pręcedit essentiam rei generis: & essentia rei præcedit diuisionem, verbi gratia dum morbum in genere consideramus, oportet versari primo circa nomen morbi, secundo circa essentiam eius, tertio circa diuisionem. Si autem perpendamus nomen ratione specierum: dubio procul præcedit doctrina sui generis, & proinde diuisio generis, & ante hanc definitio, & ante hanc explicatio nominis, scilicet ipsius generis: vnde opus est primo generis nomen proponere, deinde definire, tum diuidere, postmodum expendere specierum ex generis diuisione collectarum nomina, & tandem species definire. Ratione igitur euisdem, nomẽ semper præcedit essentiam rei, nempe nomen generis præcedit essentiam generis: nomen speciei præcedit essentiam speciei. Non inconuenit autem in diuersis, essentiam præcedere nomen: vtpote essentia generis præcedit nomen specierum. Quare ad rem redeuntes, cum in præsentia sermo fiat de febre in genere, primo vocem breuiter explicabimus. Quia vero teste Galeno in arte medicinali capite primo, definitio notionum constituitur ab ijs, qui accidunt definito, substantialis autem ab essentia; cum febricitantes percipiant quendam feruorem, & hic caliditatis sensus accidat febri; propterea ab hoc feruoris sensu Græci vocant febrem πυρετὸν, hoc est, vitium igneum. Sed hæc sufficiant quoad definitum.

Explicatio definitionis. Quoad definitionem: Auicennas statuit, *febrem esse calorem extraneum, accensum in corde*. Pro quorum verborum intelligentia, primo scire oportet, quid Auicennas intelligat per calorem. Dicimus ergo perspectissimũ esse debere apud omnes, Auicennam

Calor febrilis est qualitas substantię calidi innati. Vide supra, pag. 170.

nam intelligere calorem ad cor spectantem. Verum (vt in doctrina anatomica fuit comprobatum) multiplex est hic calor: siquidem pertinere potest ad cordis spiritus vitales, sanguinem, solida, & calidum innatum. Patet autem ex alibi traditis, cordis calidum innatum esse quid aliud a cordis temperatura: nam calidum est substantia, nimirum corpus mixtum, ex semine genitum, a vi generatice per alteratricem, illico post conceptionem, (vnde primigenium dicitur) vt huius ope, deinde vniuersus fœtus gignatur, & genitus conseruetur: temperatura autem non est substantia, sed qualitas secunda, prodiens ex primis qualitatibus, inuicem agétibus, & patientibus, vt euadat propria similarium constitutio; ad differentiam scilicet compositionis, quę est propria constitutio dissimilarium; & vnitatis, quæ vtrisque est communis constitutio. Hinc Galenus, sciens calidum innatum differre a temperatura, dicit decimo methodi decimo, dum in frigidum solium post balneum ingredimur, idem nobis accidere quod ferro, vbi candens iam redditum frigida mergitur: etenim tum refrigerari nos, tum roborari. Quo loco dicit *refrigerari*, respiciens ad frigidam, vt agit in calidam temperiem: dicit deinde *roborari*, oculos dirigens ad frigidam, vt agit in calidum innatum, quod ope frigidæ ita roboratur, vt non dissipetur. Addit libro de sectione venæ aduersus Erasistratum capite quinto, in affectibus frigidis per venam sectam ex calidi succi vacuatione corpus necessario refrigerari; & innatum calorem, qui per affectum antea quoque refrigeratus erat, extigui. Quare euidenter temperaturam aliam esse a calido innato insinuat. Cum ergo calor ad cor pertinens spectare possit ad spiritus vitales, sanguinem, solida cordis, & calidum innatum: statuimus Auicennam intelligere cordis calorem, vt pertinet ad calidum innatum, nequaquam autem ad reliqua. Hoc autem sic demonstrari potest. Nam quod attinet ad spiritus & humores, hi sunt potius subiectum, per quod calor cordis toti corpori communicatur: Auicennas siquidem ait, hunc calorem procedere a corde, mediantibus spiritu, & sanguine. Quo autem ad solida, horum nequaquam temperies calida audienda: nam cum proponit calorem in corde accensum, proponit quid in facto esse, non in fieri: atque passim Galenus, & præcipue primo de differentijs febrium primo, asserit, non in omni febre cordis solida esse excalefacta, sed in aliquibus, vt ephemeris, ac putridis, incalescere. Relinquitur ergo e sufficienti partium enumeratione, hunc calorem ab Auicenna propositum, ad vnicum cordis calidum innatum pertinere. Ex hac veritate ita stabilita colligere licet, calorem in definitione propositum non esse substantiam, sed qualitatem: siquidem calidi innati cordis substantia cor non deserit, febrilis autem calor a corde per totum corpus expanditur. Cæterum, cum calor esse possit & prima qualitas de tertia specie qualitatis, & secunda de prima specie: quia hæc caliditas pertinet ad calidi innati substantiam, sequitur esse secundam qualitatem, hoc est, tempetiem. Qua cum caliditas frigiditati dominetur. Si quidem ex Galeno libro de rigore cap. 5. calidum innatum mixtum est ex calido & frigido. Si ergo mixtum est ex calido & frigido, ergo calidum & frigidum inuicem agunt & patiuntur, in qua tamen pugna, cum vincat calidum; substantia calidi innati, & proinde materia seminalis in vterum eiaculata temperiem calidam adipiscitur. Hactenus ergo constitutum sit, Auicennam per calorem intelligere calidi innati complexionem calidam.

Calor præter naturã.

Cum vero calida complexio & proinde calidi innati calor esse possit vel Secundum naturam, vel Pręter naturam: significat Auicennas in febri eum reddi præter naturam, adiungẽs *esse calorem extraneum*: nam nisi status naturalis limites excederet, non posset esse caussa febris. At cum calidi innati temperies bifariam sanitatis terminos præterire soleat, nimirum, dum qualitas, seu caliditas vel remittitur, vel intenditur: significans Auicennas hunc a naturali statu recessum esse potius per excessum caliditatis, quam per defectum, dicit esse calorem extraneum, sed accensum, vt si, verbi gratia, calidi innati temperies calida in primo sit reddita, calida in secundo. Et hic calor est quidem extraneus, at non toto genere extraneus: nam nisi præter gradum caloris additum superesset etiam gradus caloris secundum naturam, sane regere non posset natura calidum innatum, quod est animæ & corporis vinculum, quod producitur vsque ad mortem hominis. Vnde dum Galenus prima aphorismorum decimosexto ait, febrem esse mutationem natiuæ caliditatis in igneam; nil aliud significare voluit, quam febrem esse calorem, pertinentem ad substantiam calidi innati, quatenus eius complexio euadit ignea, non ita tamen, vt non superfit gradus aliquis caliditatis naturalis. Hãc veritatem explicans Auerroes, dicit, febrem esse calorem compositum ex calore naturali & extraneo: nec immerito statuit esse compositum: quia non sint duo calores, seu duæ qualitates, vel complexiones, sed vnica, at composita, hoc est, in qua est vis caloris tum naturalis, tum extranei, cum vnica hæc intemperies sit conflata ex gradibus caloris & naturalis & extranei.

Cap. 3. li. 3. collectanm.

In corde omnis febris.

Verum cum caloris natiui substantia possit accendi in qualibet corporis parte: addidit Auicennas (*in corde*) ad differentiam scilicet calidi innati reliquarum partium. Quam veritatem ante Auicennam cum esset intuitus Galenus, primo de differentijs febrium tertio, ait, febrem esse quandam caliditatem præter naturam in corde. Vnde etiam subdit, quamuis ex solis ardore promoueatur in corpore calor pręter naturã, nondum tamen febrẽ esse, nisi cor vna calefiat. Atque ob id capite quarto statuit, cor potissimum esse membrum, quod febrilem calorem suscipit. Huius veritatis præcipuum fundamentum est; quoniam, cum in febre calorem febrilem oporteat ab vna parte toti communicari, vt totius actiones naturales lædantur: hæc sane pars nulla alia esse potuit, quam cor: siquidem cor est id vnicum viscus, a quo calor influit in singulas corporis partes; vt huius beneficio singulæ corporis partes, & secundum propriam temperiem, & potissimum temperiem sui calidi insiti, quod innatũ vocant, ita viuunt, & proinde agunt, vt cordis calore priuante, illico suis functionibus & proinde vita destituantur. Constat ergo optima ratione dictum esse ab Auicenna, febrem esse calorem extraneum, accensum in corde.

Neque hoc loco difficile est assequi, quid per cor intelligere oporteat. Nam cum per calorem intelligat, spectantem ad calidi innati substantiam, & calidum innatum, seu substantia hæc seminalis pertineat tantum ad viuẽtes partes: necessario per cor solidam eius substantiam intelligere oportet. Neque propterea inferendum, omnem febrem esse hecticam: nam quamuis in omni febre accendatur temperies calidi innati, pertinentis ad solidum cordis corpus, non tamen in qualibet febre solida cordis substãtia intemperie calida morbosa afficitur.

Calor cordis cõmunicatur toti.

Cæterum cum dicit Auicennas febrem esse calorem extraneum, accẽsum in corde: cognoscens, nondum esse absolutam definitionem, subdit: *Et procedent ab eo, mediantibus spiritu & sanguine, per arterias & venas, in totum corpus*: Cuius additamenti hæc fuit necessitas. Nam cum ex Auicenna febris sit vitium non appropriatum, sed commune; & commune, non per indifferentiam instar inflammationis, sed omnibus modis: propterea vt occuparet totum corpus necessarium fuit: nec enim sat est, calorem extraneum in corde esse accensum, verũ etiam requiritur

vt toti corpori communicetur. Iure ergo dicit, calorem febrilem procedere a corde in totum corpus. Quod etiam potuit accepisse a Galeno, dum septimo methodi quarto, & octauo, calorem febrilem a corde ad vniuersum corpus transmitti asserere non dubitauit.

Modus cōmunicationis caloris febrilis.

Hunc autem calorem febrilem a corde in totum corpus voluit Auicennas procedere, mediantibus spiritu & sanguine, per venas & arterias. Neque hūc expansionis modum citra necessitatem addit Auicennas; nam cum dupliciter calor a corde toti possit impartiri; optima ratione factum est, vt præcipuus & necessarius modus ab Auicenna proponeretur. Vnde pro hac veritate noscenda sciendum, (vt colligere licet ex Galeno, libro de caussis morborum secundo) calorem bifariam ab vno loco in alium diffundi posse: altero modo dum per partem post partem communicatur, verbi gratia, dum in calidis morbis pars proxima principalem caliditatem assumit, & hæc deinceps sibi vicinam calfacit: reliquo autem modo, dum partes incalescunt, & calorem suscipiunt, concurrente cordis calore, igneo reddito, & expanso, non per partem post partem, sed mediantibus cordis spiritibus & humoribus. Discrimen autem est inter hos duos modos: nam si transfundatur per partem post partem, sensim fit; contra, repente, vi caloris a corde influentis. Et propterea dicit Galenus, libro de caussis morborum secundo; dum ad principium insiti caloris, hoc est, ad cor peruenit intemperies calida, totum corpus principij affectum celeriter sentit. Quia autē febris non sensim, sed confertim inuadit, dum videlicet a corde impertita est caliditas; propterea Auicennas, ad hanc celerem expansionem respiciens, dicit, a corde procedere, spiritibus scilicet vitalibus & humoribus mediantibus, vt scilicet cordis calorem suscipiunt, & motu ac impetu citato deferunt in totum corpus. Hæc autem caloris febrilis substantia, nempe sanguis & spiritus, cum ingenitum ac celerem motum obtineant, potissimum per venas & arterias, vt per ductus celeri itineri accommodatos: hos nequaquam Auicēnas silentio inuoluere voluit. Quos non minus insinuans Galenus primo de crisibus septimo, ait, febrem esse passionem venosi generis, hoc est, venarum & arteriarum.

Hactenus ergo patet, febrem esse calorem igneum, procedentem a corde, mediantibus spiritu & sanguine, per venas & arterias, totum corpus.

Intēperies febrilis lædit operationes.

Deinde addit: *Et inflammatur in eo inflammatione, quæ nocet operationibus naturalibus, non sicut caliditas iræ & laboris, cum non vltimatur, sed ita, vt sit impressa, vt noceat operationibus.* Horum dictorum hæc fuit necessitas. Calor igneus a corde procedens, mediantibus spiritu & sanguine, ad totum corpus, potest totum bifariam inflammatione seu intemperie calida afficere: altero modo, si vsque adeo leuis fiat impressio, vt nondum actiones lædantur, sicut euenire solet ex ira & labore, dum vi horum incalescit quidem corpus, non ita tamen, vt actio offendatur, reliquo autem modo diffunditur calor igneus a corde in totum, vt ea fiat in toto offensa, hoc est, intemperies calida, quam inflammationem vocat, vt operationes læduntur. Et secundo hoc modo intelligere Auicennam oportet, itemque Galenum, 8. method. 1. dum igneū calorem a corde in totum corpus aiunt expandi: ratio est, quoniam febris est morbus totius; &, si morbus, necessario læduntur operationes.

Febris non est cordis morbus, sed totius.

Hinc etiam necessario colligere licet, febrem esse morbum non cordis, sed totius corporis, & proinde morbum communem, seu non appropriatum, de quo est sermo in quarto libro, quorum vtrumque breuiter demonstrabimus. Primum ergo non omnem febrem esse cordis morbum, lucidissime comprobatur ex Galeno, primo de differentijs feb. primo: ibi enim apertissime asserit, in febre tum ephemera, tum putrida, cordis corpus incalescere tantum, nondum autem esse calefactum. At non parum refert, si calescere dicamus, aut calefactum esse: morbus enim est in facto esse, non in fieri: ideoq; si cordis corpus incalescat tantum, nondum sit calefactum, nondum est morbus. Neque statuendum, febrem esse morbum cordis, quamuis calefacti sint cordis tum spiritus, tum humores: nam non vincuntur: morbus autem non est leuis dispositio, sed affectus vehemens. Idem potest comprobari testimonijs Galeni; nam libro de inæquali intemperie circa initia statuit, febrem esse intemperiem totius. Addit libro de morborum differentijs cap. quinto, febrem esse caliditatem exsuperantem, quæ totum animalis corpus obsidet. Dicit etiam libro de caussis morborum secundo, si caliditas totum animalis corpus occupet, febrem accendi. Vnde etiam ibi subdit, febrem esse totius corporis immoderatam caliditatem. Eadem veritas colligi potest ex libro curatiuo per venæsectionem, capite quinto: secundo ad Glauconem ab initio: secundo method. vlt. nono meth. 14. decimo meth. 10. vndecimo meth. quarto: & alibi.

Febris lædit actiones naturales.

Postremo in definitione addit Auicennas, *corpus inflammari, vt noceat operationibus naturalibus.* Nam dum morbus aliquis vel partem, vel totum corripit, necessario actionem, vel partis, vel totius lædi; nec indifferenter quaslibet offendit functiones, verum modo animales, modo vitales, modo naturales. Statuit ergo Auicennas lædi actiones naturales: quæ sunt actiones communes omnibus partibus similaribus, nempe attractio, retentio, expulsio, & omnium præcipua concoctio: nec ab re: quia enim intemperies est morbus partium similarium, fit, vt, dum hæ morbo calido opprimuntur, haudquaquam decenter operationes has naturales obire valeant. Neque obstat, quod in febribus præter actiones naturales aliæ etiam læduntur: nam primum & necessario ob intemperiem naturales offenduntur; ad quarum noxam deinceps reliquarum offensæ subsequi possunt: siquidem temperamentum est præcipuum organum, actionibus naturalibus destinatum, reliquis autem nequaquam inutile, sed maxime commodum.

Hactenus ergo constat, secundum Auicennam febrem esse calorem præter naturam, accensum in corde, ab hoc procedentem ad totum, & totius lædentem primum actiones naturales.

Febrium signa communia.

Explicata febris definitione, proprietates, febris naturam comitantes, paucis patefaciemus. Et primo, cum febris sit calor igneus cordis, per arterias, & venas toti communicatus, hunc calorem sequitur aliqua in respiratione mutatio: siquidem vi caloris fuliginosa excrementa plus iusto exsuperant, vt propter necessitatem euentandi caloris cordis, respiratio euadat frequentior; & potissimum, vt ait Galenus libro de marcore capite quinto, eius exspiratio reddatur calidior. Adhæc, vt febris est calor igneus cordis, per arterias expāsus, pulsus insurgit celerior: vt propterea Galenus loco præcitato, & tertio de præsagio ex pulsibus tertio, testatum reliquerit, plurimos medicos atque præstantissimos iure statuisse, pulsuum celeritatem febricitantibus perpetuam. Præterea, cum febris sit calor per venas distributus; sequitur etiam aliqua in lotio mutatio, vt saltem magis quam antea ad flauitiem vergat: aduertendum autem ne alia ratione mutetur lotium, siquidem euenire potest, vt præsente febre vigeant crudi succi, vel in lotij ductibus sit aliqua noxa, vel etiam ex assumptis lotium mutetur. Tandem cum febris sit calor igneus toti impressus, vt monet Galenus libro de marcore capite quinto: necessario tactui calor mordax offertur. Hæ ergo sunt proprietates seu symptomata, febris essentiam comitantia, quæ pariter signa febris in genere esse possunt.

Obie-

Obiectiones quædam diluuntur.

Contra totā definitionē, simpliciter cur Auicennas febrem definiat per caussam efficientem loco generis.

ABsoluto tertio principaliter proposito, iam ad postremum explicandum accedamus; quod erat, occurrentes difficultates de medio tollere: quæ, etsi possunt tum aduersus totam definitionem, tum sigillatim aduersus quamlibet definitionis particulā. Quod ergo ad primum attinet, oritur difficultas: nā cum definitio febris, sit definitio accidentis, proinde tradi debet per formam, subiectum, & efficiens: ea tamen lege, vt forma sit loco generis, subiectum loco differentiæ, & similiter efficiens. At in Auicennæ definitione caussæ efficiens ponitur loco generis: siquidem calor accensus in calido insito cordis, est caussa efficiens; calor autem accensus in toto, hoc est, in partibus similaribus totius, habet rationem formæ, vt cor sit subiectum caussæ efficientis, partes autem similares totius sint subiectum caussæ formalis. Dicendum, Auicennam hoc loco proponere febris definitionem potius caussalem, quam formalem: propterea quod versatur potius circa exercitationem habitus, quam circa ipsum habitum. Cum autem in tradenda exercitatione magis expediat respicere ad id, quod magis ex vsu indicat remedium, id autem sit potius calor igneus in corde accensus, quam in similaribus totius corporis particulis: idcirco maluit Auicēnas definitionem tradere caussalem, quam formalem. Calorem autem in corde accensum magis ex vsu indicare, quam calorem in similaribus totius impressum: inde colligitur, quoniam in ephemera, refrigerato igneo cordis calore, nil est agendum, caussa caloris totius; cum ad exstirpationem caloris ignei cordis illico euanescat, vt toti non sit occurrendū: quod etiam quandoque in putridis euenire solet.

Febris definitio formalis.

Cæterum, quamuis febris definitio ab Auicenna tradita sit caussalis, ex hac tamen facile est formalem colligere: nam vt Auicennas est progressus ab efficiente ad formam, ita vice versa facile est a forma ad efficiens adscendere. Vnde cum ex Auicenna febris sit calor igneus cordis, expansus in totum, lædens totius operationes: e contra dicere licet, febrem esse intemperiem calidam totius corporis, lædentem actiones naturales, productā a calore igneo cordis. Hinc Galenus libro de totius morbi temporibus secundo, febrem esse morbum ex intemperie, euidenter statuit.

Contra partes definitionis.

Difficultates nunc tollemus, quæ definitionis particulas turbare possunt: & versantur primo circa calorem igneum: secundo circa cor; tertio circa totum corpus: quarto circa naturales actiones. Primo ergo quantum attinet ad calorem igneum: cum ex traditis & comprobatis fundamentis in explicatione definitionis pateat, oēm febrem esse calorem, qui est vnica qualitas, & ea secunda, nempe intemperies calida calidi innati cordis: vt quælibet argumenta, quæ in contrarium recēseri possent, sponte corruant: sat erit in præsentia in dubium reuocare, an omnis febris sit calor: &, si calor, an vnicus, vel plures? Quoad primum cum superius comprobatum sit, omnē febrem esse calorem igneum; sufficiat duas rationes huic veritati infensas sigillatim proponere, & diluere. Primum ergo argumentum est, quod desumitur ex Auicēna: qui capite de febre syncopali, ait in hac pulsus esse raros & tardos: qui vt sunt soboles agentis frigidi, ita testari videntur febrē nō esse calorem igneum. Pro solutione dicendum, in febre syncopali duo esse, nempe febrem, & syncopem: quare pulsus etiam esse tum febris, tum syncopis, & magis syncopis quam febris, quoniam syncope est cordis vitium, febre vehementius: quare cum pulsus rari & tardi syncopem comitentur, tales etiam in febre syncopali esse debent: & proinde cum non fiant ratione febris, ob id ratio proposita est vana. Et pro exactiore quiete dubiæ mētis, addimus, si syncope sine febre infestet, pulsus adhuc magis tardos esse ac raros, quam si syncopefebrem habeat adnexam: siquidem febris, vt calor igneus, efficit, vt pulsus sint minus tardi & rari, quam syncopes natura postularet. Secunda deinde ratio esse potest: in lethalibus febribus, dum ægri iam morti sunt propinqui, frigida emittitur exspiratio: ergo cor frigidum in febre. Scio hoc loco quosdam asserere, febricitantes morti vicinos frigidum exspirare, quoniam pulmo refrigeratus sit, qui vaporem exspirantis refrigeret. Sed satius est, vt dicamus, tunc non esse febrem, sed intemperiem febrilem, hoc est, calidū in frigidum degenerasse. Quæ solutio colligi potest ex Galeno: nam secundo ad Glauconem secundo, loquens de inflammatione, & proinde de calido morbo, inquit, non amplius has in numero inflammationum habendas, sicut neque erysipelatum, si quid iam liuidum sit. Quare dum in febre erumpit exspiratio frigida, non est amplius febris, sed morbus calidus mutatus est in frigidum. Vnde consentiens Galenus sexto epidem. quarto, penultimo, dicit, cor prope mortem frigida affici intemperie, quamuis ex febre ardentissima moriatur. Quid clarius? Hæc de primo.

Omnis febris in calore genere subsistit. 1.

2.

Febris est vna calida intēperies, sed conflata e pluribus gradibus.

Secundo dubium occurrit pariter circa calorem febrilem, an sit vnicus. Non esse autem vnicum primum quis suadere posset: propterea, quoniam calor febrilis conseruat, & destruit: secundo, medicus in parte practica huius causa duos habet scopos, nempe conseruare & destruere. Pro solutione dicimus, febrem esse vnicum calorem, vnicam calidi natiui cordis complexionem calidam, quæ conflata est ex pluribus caliditatis gradibus, quam conueniat naturali temperamento, vt aliqui gradus sint secundum naturam, aliqui præter naturam. Vnde ad primam rationem dicimus, calorem naturalem, & præter naturam, diuersas habere operationes: quoniam vnica illa complexio, per gradus naturales est organum concurrens ad functiones obeundas naturales; per gradus autem morbificos ad actiones præter naturam committendas. Ad secundam pariter dicendum, duos esse medici scopos, nempe conseruare gradus naturales, & morbificos dissipare. Hæc quoad calorem.

Num cor sit subiectum caussæ efficientis.

Quo autem ad cor, quæritur, an cor sit subiectum febris, vt habet rationem caussæ efficientis, uel formalis: & (vt puto) aduersus veritatem est argumentum, desumptum ex Galeni auctoritate, decimo methodi octauo, dum ait, aerem præcipue esse vtilem, dum quod primo afficitur est cor, quamuis conferat in reliquis febribus, & non parum: quando quidem in his quoque necesse est, vt cor similem intemperiem recipiat, citra quam nec marasmus, nec reliquarum febrium vlla consistere potest. Pro solutione primo sciendū, si sermo fiat de calore igneo in corde accenso, & proinde de caussa efficiente, ad differentiam caloris per totum diffusi: præcipuum subiectum huius esse cor, vt primo de differentijs feb. quarto testatum reliquit Galenus. At cum hic calor febrilis sit intemperies, pertinens ad calidum innatum cordis, non autem ad solidum cordis corpus: propterea cor statui debet præcipuum febris subiectum, ratione caussæ efficientis, vt si in qualibet febre cordis actiones lædantur, id fiat ob externum errorem, hoc est, ob virium calidi innati cordis, & proinde ob vitium, quod prorsus est extra corporis cordis constitutionem. Vnde ad Galeni auctoritatem decimo methodi octauo, dum voluit cor in omni febre simili intemperie affici intemperiei febrili; dicimus, per similem intemperiem opus esse intelligere similē in qualitate, non autem in gradu, vt nimirum calida intemperies excedat & in corde & in toto, verum ita, vt in omni febre in toto sit morbosa, non autem in corde. Hæc de corde.

Quantum deinde ad totum corpus, difficultas diluenda proponitur, vtrū totum corpus sit subiectum febris,

Verum febris subiectum sit totum corpus.

febris, vt febris est morbus: deinde an sit totum subiectum febris, vt est morbus vel simplex, hoc est, calidus: vel compositus, hoc est, calidus & siccus? Quod ad primum attinet, cum in explicatione definitionis satis superque explicatum & comprobatum sit, omnem febrem esse morbum totius corporis: sat erit in præsentia sigillatim obiectiones tum proponere, tum dissipare. Prima itaque ratio esse potest: si omnis febris est morbus totius; ergo partes similares totius sunt in calefacto esse, & non in calefieri; proinde omnis febris hectica. Dicimus, in omni febre esse intẽperiem calidam in facto esse in solidis totius corporis; at modo in habitu, vt in hectica progressu; modo in habitudine, vt in ephemera, putrida, & hectica ẽt incipiente. Propterea Gal. 8. meth. 1. febrium statuit alias esse hecticas, alias scheticas.

Alia ratio soluitur.

Secunda ratio desumi potest ex Galeno, libro de inæquali intemperie capite primo: quem locum diligenter proponemus, cum a paucis intelligatur. Inquit, ergo Galenus, in febribus putridis calefieri sanguinem, quandoque vniuersum, qui nimirum concepit calorem præter naturam, ex humoris putredine obortum: non tamen arteriarum, aut venarum tunicas, aut aliud vllum circumiacentium corporum prorsus iam temperamentum suum mutasse, sed adhuc mutari atque alterari incalescendo, siue calefaciendo; quod si longiore tempore hoc duret, arteriarum, venarum, ac circumiacentium corporum temperamentum prorsus mutari, ~~vt non~~ amplius partes calefiunt, sed iam sint præter naturam calefactæ. Explicans autem quid intelligat per finem seu terminũ mutationis, ait, esse cuiusque particulæ functionis læsionem: & nõ exiguam esse latitudinem eius quod est prorsus secundum naturam, & eius quod plane est præter naturam, ut in hac via sit quoddam mixtum commune, ac medium, ex contrarijs vtrisque compositum, hoc est, ex affectu prorsus naturali, & prorsus præter naturam: nam, dum nondum læditur functio, sanitatis naturam obtinet, dum autem naturale temperamentum euertitur, particeps fit status præter naturam. Cæterum, si accidat vt omnes solidæ corporis particulæ sint excalefactæ ad absolutionem, hoc est, si ad mutationis terminum peruenerint, tunc ait Galenus, esse hecticam febrem, quæ scilicet febris non est amplius in solis humoribus & spiritibus, sed etiam in solidis particulis. Hæc ergo a Galeno fuere proposita: quæ si in superficie intelligantur, videntur insinuare, solam hecticam esse morbũ, cum in hac functio lædatur. Itaque sciendum, Galeno sermonem esse hoc in capite de inæquali intemperie in vniuerso corpore, de intemperie inæquali febrili, vt appareat in febribus quousque locum habeat intemperies inæqualis, & hinc pateat, quando in febribus adsit intemperies æqualis: Statuit ergo Galenus in febribus spirituum ac humorum, & proinde in febribus ephemeris, & putridis esse intemperiem calidam inæqualem, in hecticis autem æqualẽ: & inquit, quamuis in febribus calefiat sanguis vniuersus, non tamen arterias, venas, & reliquas corporis partes temperamẽtum suum prorsus mutasse, sed adhuc mutari, & incalescere: ac si longiori tempore patiatur corpus, ita tandem vinci, vt non amplius calefiat, sed vt sit præter naturam calefactum; & tunc esse intemperiem æqualem, hoc est, hecticã febrem, & huius mutationis terminum (ait Galenus,) esse lęsionem functionis cuiuslibet particulæ. Per hæc verba non intelligit lęsionem actionis: nam & in reliquis febribus læduntur actiones, & proinde reliquæ febres sunt morbi: vnde capite septimo eiusdem libri ait, febres omnes præter hecticas esse ex genere morborum, qui inæquales sunt intemperies. Quare dum proponit læsionem actionis, non simpliciter intelligit læsionem actionis, sed læsionem actionis cuiusq; particulæ, hoc est, omnium particularum corporis. Differentia ergo est inter reliquas febres, & hecticas: nam in hecticis, cum sit intemperies æqualis, & proinde morbosa, occupans æqualiter omnes corporis partes, propterea læditur actio cuiuslibet partis: at in reliquis febribus, cum adsit intemperies inæqualis, in aliqua parte põt esse morbosa, in aliqua non morbosa, vt propterea lædatur quidem in ijs febribus actio, nõ tamen omnis actio. Respiciens igitur ad febres in quibus corpus afficitur inęquali intemperie, ait, antequam intemperies euadat ęqualis, vniuersam illam alterationis latitudinem esse viam in id, ratione cuius totum corpus, hoc est, secundum omnes partes redditur præter naturam, hoc est, morbo affectum: & in hac via, in qua locũ habet inæqualis intemperies, corpus ita se habere, vt sit quoddam mixtum & compositum ex affectu prorsus naturali, & præter naturam. Quod sane non ita intelligendum, quasi corpus sit neutrum: quia corpus correptum febre etiam nõ hectica, est ægrum: sed statuitur mixtum, hoc est, particeps sanitatis & morbi, eo quod intemperies inæqualis exsistens, in aliqua parte fit morbosa, in aliqua nõ morbosa: & propterea, ad differentiam intemperiei æqualis, non lædantur actiones omnium partium: nam cũ inæqualis sit intemperies, vna pars patitur ab alia: atque proinde in his febribus non hecticis fit dolor, quia scilicet fit actio a parte magis calida, passio a minus calida. At respiciens deinde Galenus ad febres, in quib. corpus afficitur æquali intemperie, seu intemperie non morbosa secũdum omnes partes, ait, cũ omnes solidæ corporis partes excalefactæ ad absolutionem iam sint, tunc esse febrem hecticam; in qua omnes partes sint æque percalefactæ, ac inter se similes redditæ, vt vnicam habeant consentientem seu æqualem intemperiem, hoc est, omnes sint affectæ caliditate morbosa, qua læduntur, nõ simpliciter functiones, sed functiones omnium partium. Sed cum varijs modis accipi possit inæqualis intemperies, quęritur quænam hoc loco a Galeno capiatur? Breuiter ergo secundum inæqualem intemperiem duobus modis accipi posse: altero modo dum corpus plusquam decet vna calidum efficitur, vel calidum & frigidum, vel humidum & siccum: & hæc dubio procul producitur a caussis viribus contrarijs donatis, vtpote a calidis, & frigidis: pertinetque ad varias partes, vt alia sit affecta intemperie calida, alia frigida; & de hac locutus est Gal. libro de caussis morborum cap. 6. Reliquo autem modo capitur intemperies inæqualis, dũ similis quidem est intemperies, vtpote calida, sed intensior in vna parte, remissior in altera, vt in vna parte etiam possit esse morbosa, in alia non morbosa: & de hac locutus est libro de inæquali intemperie cap. quinto. Quamlibet vero intemperiem insinuans libro de inæquali intemperie octauo, ait, præter hecticas epialam & alias febres fere omnes componi ex duplici inæquali intemperie, siquidem in epiala adest tum frigus, tum calor, tum vtrumque magis in vna parte, quam in alia; vt etiam in alia sit morbosum, in alia parte non morbosum: in reliquis autem fere omnibus febribus locum habet duplex inæqualitas; siquidem ex necessitate in omnibus est inæqualitas, opposita æqualitati hecticarum, vt plurimum autem in putridis febribus afficere solet tum calor, tum frigus.

Hactenus ergo constitutnm sit, totum corpus subiectum esse febris, qua febris est morbus.

Num febris necessario affectus siccus.

Quare etiam explicandum, cum totum sit subiectum febris secundum rationem formalem, hoc est, vt est morbus; an ratio hæc formalis sit simplex, vel composita, & proinde an omnis febris sit morbus calidus tantum, vel calidus simul & siccus. Ex vna parte probari potest Galeni testimonio, febrem omnem esse morbum calidum & siccum: nam octauo methodi vltimo, & nono methodi 14. ait, omni febri, qua febris, humectationem & refrigerationem remedia esse.

esse. Adhæc, 1. aph. 16. ait, febrem esse passionem calidam, & siccam. Et, primo de temperamentis tertio asserit, febrem esse morbum calidum & siccum. At pro veritate dicimus, febrem, in genere acceptam, non esse morbum calidum & siccum; sed necessario calidum, quandoque autem siccum. Fundamentum est demõstratiuum: quoniam morbus siccus, cum sit siccitas in facto esse, ad differentiam caliditatis, humido nõ ita cedit, vt calidum frigido, vt facile ac veluti sponte recedat: veluti patet febrem ephemeram spirituum feruore refracto, illico euanescere. Et propterea hanc veritatem perpendens Galenus lib. de caussis morborum secundo: febrem inter simplices morbos recenset. Ad hæc nono methodi 14. ait, eorum, quæ in simplices, id est, similares incidunt partes, vnum esse intemperiem eam, quæ in calido consistit: & ibi de febre loquitur, nec siccitatis mentionem facit. Præterea, sexto de locis affectis primo, asserit, in febribus acutis iecur affici intemperie calida, & sæpenumero sicca: si ergo iecur in febribus acutis intẽperie sicca sæpenumero afficitur, ergo non semper: & non semper in acutis, ergo rarius in reliquis.

Cæterum vt intelligatur, auctoritates prius allatas huic veritati non aduersari; sciendum, febrem omnem esse vitium calidum & siccum, & secundum vtramqua partem in facto esse: nam vt est facta caliditas, ita est genita aliqua siccitas; quia calor igneus, vt calefacit, etiam absumit. Ad hæc febris secundum vtramque partem est præter naturam, & proinde omnis febris, vt febris, est passio calida & sicca. Verumtamen discrimen est inter caliditatem, & siccitatem. Nam cum multo celerius effectus caliditatis, quam siccitatis introducatur; fit vt caliditas vitiosa sit morbus; siccitas autem quamuis sit excedens, & in facto esse, non tamen ita excedit, vt in qualibet febre sanitatis limites egrediatur, vt sit quidem intemperies, sed sanitatis. Quod cum ita sit, videndum, ne siccitas vitiosa, nondum morbosa, in morbosam abeat, non tantum ob caliditatem, sed etiam ob siccitatem. Propterea febris, vt febris, vt vitium calidum & siccum, indicat refrigerans & humectans; ea tamen lege, vt indicatum refrigerans semper sit curatorium; humectans autem modo præseruatorium, dum siccitas nondum est morbosa; modo curatorium, dum siccitas morbosa euadit. Cum ergo siccitas quandoque morbosa reddatur, fit tunc vt febris sit morbus secundum vtramque qualitatem. Et ob id dictum fuit a Galeno, primo de temperamentis tertio, febrem esse morbum calidum & siccum. Hæc de dubijs, caussa totius.

Quæ totius actiones in febre lædãtur.

Quãtum denique ad dubia, caussa actionum, quæ in febre læduntur, forte quis quærere posset, quænam in febre totius actiones lædantur; nempe, an propriæ, an communes? Pro solutione dicimus, in febre necessario lædi actiones communes; non autem proprias. Per actiones communes intelligimus eas, quæ obeuntur ab omnibus partibus similaribus viuentibus: sunt autem attractio, retentio, expulsio & concoctio. Et merito hæ læduntur: quoniam ad has edendum, vt principale organum, concurrit similarium temperies, quæ in febre reddita est morbosa. At quoad proprias actiones, per has intelligimus eas, quæ pertinent ad determinata instrumenta: dicuntur autem totius operationes, vt totum animal per determinata instrumenta has obit: secundum quem modum accepit Galenus libro de marcore, capite quarto, dum ait, illud animal esse perfectum, cui nulla propriarum actionum desit. Et dubio procul hæ in febre necessario non læduntur: quoniam ad has perfecte obeundum, vt organum præcipuum, concurrit corpus. Attamen cum propria actio initium habeat a parte præcipua totius instrumenti, vt per suã concurrit temperiem; contingit, vt in febre nonnihil detrimenti assequantur.

...num febris necessario ... affectus ...ccus.

CAPVT III.

De caussis febrium primitiuis.

DIssolutis difficultatib. circa febris definitionem contingentibus; modo ordinis ratio expostularet, vt circa febris diuisionem cum Auicenna in secunda capitis parte versaremur. At propter iuniores libet prius febris caussas proponere; & illas potissimum, quæ cuiuslibet febris auctores esse possunt. Sunt autem primitiuæ, seu externæ, dictæ ita ad differentiam internarum, seu antecedentium, quæ præsertim putridarum caussæ effectrices esse solent. Circa autem has primitiuas caussas ita discurremus, vt appareat, & quæ sint, & quomodo ad calorẽ igneũ, & proinde febrilem producendum concurrant: quo hac doctrina (ad Pathologicam partem spectante) mente concepta, ad dignoscendum & depellendum febres promptius sit iter. Itaq; quantum ad primum attinet, sciendum, has proponi a Galeno primo de differentijs febrium secundo. Verum cum plures proponantur, vt memoriæ mandari queant, non erit ab re methodo quadam illas recensere. Dicimus ergo has caussas esse, vel Necessario, vel Non necessario occurrentes. Necessario occurrentes, sunt sex res nõ naturales vocatæ, quæ ita euadunt morbificæ, vt oboriatur febris: nempe aer, cibus & potus, somnus & vigilia, inanitio & repletio, motus & quies, atq; animi accidentia. Vnde respiciens ad aerem, proponit frigora, solis ardorem, æstum circa canis ortum, aerem pestilentem, & aerem laborantis febre pestilente & phthisi. Quo loco notandum, circa aerem calidum, per hunc opus esse intelligere expositum radijs solaribus; nam secus sui caliditate non potest esse caussa febris; si quidem aer calidissimus citra præsentiam radiorum solarium frigidior est frigidissimo cerebro. Respiciens deinde cibum, proponit ratione copiæ, crapulas; ratione qualitatis, cibos prauos. Respiciens ad potum, proponit ebrietatem. Respiciens ad somnum & vigilias, proponit vigilias. Animum conuertens ad inanitionem & repletionẽ; caussæ repletionis ventris proponit cruditates, caussas repletionis totius, plethoram. Oculos dirigens ad motum & quietem; caussa motus recenset laborem; caussa quietis consueta exercitia dimissa. Respiciens ad animi accidentia, proponit iram & tristitiã. Tandem respiciens ad caussas primitiuas non necessario occurrentes, inquit esse & medicamenta, & plura huiusmodi alia, quæ scilicet non necessario occurrunt: insinuans, & venena, & materias chirurgicas, instar medicamentorum præter rationem vsurpatas. Hæc de primo.

τὰ αἴτια προκαταρκτικά.

Necessario occurrẽtes caussæ.

Non necessario occurrentes.

Secundum explicandum erat, quomodo caussæ febriles ad febrem producendum concurrant? Itaque sciendum cum Galeno, libro de caussis morborum secundo, & primo de differentijs febrium tertio, vnicum non esse modum generationis & augmentationis caloris; sicut nec ipsius ignis: sed quinque modis calorem accendi, nimirum propter moram, adhæsum rei calidæ, detentionem calidi influxus, mixtionem calidæ substantiæ, & putredinem. Ne autem hæc videantur historice fuisse proposita, explicare oportet, quæ sit horum modorum necessitas. Primo ergo cum Galeno spp ponendum, febrem nequaquã fieri posse, nisi in corde quædam præter naturam caliditas gignatur: cuius sane duplex tantum est caussa, nempe vel Motus, vel Calor. Et ob id ait Galenus, si febris oriatur ex tristitia, gigni a solo motu, non a feruore; sautẽ ab ira, produci & a motu, & a feruore natiuæ caliditatis. Cum ergo calor in corde accendatur, vel propter motum, vel propter calorem: quãtum ad motum, esse potest motus vel Animi, vel Corporis: animi vt ira, & tristitia; corporis, vt immoderatus labor. At differentia, est inter motum animi,

Caussæ quo modo febrẽ pariant.

& corporis. Nam in motu corporis musculi & articuli motum excipiunt, & hę partes primo calefient, deinde per partem post partem impertitur caliditas cordi: at in motibus animi, motus primum pertinet ad cor, vnde incalescit, & quandoque vsque adeo incalescit, vt licet cordis motus sedetur, calor tamen permaneat pręter naturã, vt hinc modo febricitet. Quo autem ad calorem, hic bifariam excitatur: primo modo, dum aliqua substantia, aliquod mixtum calidum, quod non erat in corpore, corpus ingreditur: secundo modo dum nihil quod sit calidum corpus ingreditur. Quoad primum: hunc modum proposuit, dum ait, augeri caliditatem propter mixtionem calidæ substantiæ, veluti ex cibis, potionibus alexiterijs, & venenis calidis ingestis, euenire potest. Si autem citra motum augeatur calor, & citra assumptionem substantiæ calidæ, hoc fieri potest bifariam: vno modo, quia corpus ab aliquo calido extrinsecus tangente incalescit; reliquo, citra contactum corporis calidi extrinsecus adhærentis. Si primo modo, fit caloris incrementum propter adhæsum alterius caloris, siue sit sol, siue ignis, siue calidum medicamentũ, vt hæc extrinsecus ita occurrant, vt plus iusto calefaciant. Si autem calor augeatur citra motum, citra assumptionem calidæ substantiæ, & citra viciniam calidi extrinsecus occurrentis; id fit, quãdo in corpore reperitur substantia calida. Hęc autem dupliciter concurrere potest: altero modo, vt agit, & proinde calefacit, quoniam principaliter concurrit caussa aliqua detinens; reliquo autem, vt talis materia putrida est. Vnde ad priorem modum respiciens Galenus, ait, augeri calorem propter detentionem calidi effluxus; siue caussa hæc sit densans, siue astringens: dum nimirum constringitur terminus exterior; siue obstruitur, dum partium penitiorum meatus angustantur. Respiciens denique ad posteriorem modum, ait, fieri propter putrefactionem: veluti accidit in tumoribus calidis, in quibus materia putrescit; vbi, quamuis non occurrat caussa aliqua densans, nihilominus cordi communicatur vel simplex caliditas, vt in ephemeris; vel etiam vapor putridus, vt in putridis febribus. Hæc ergo dicta sint de caussis primitiuis febris in genere.

CAPVT V.

De Diuisione febrium: & primum de Differentijs principalibus.

AD secundam nunc capitis partem explicandum accedamus: in qua febris diuisio traditur: dum ait Auicennas: *Et sunt qnidam hominum, qui diuidunt febres in duas diuisiones, primum scilicet in febrem egritudinem, & febrem accidens.* Hic ergo incipit secunda pars principalis primi capitis, in qua duo facit: primo enim febrium tradit diuisionem secundum Aliorum mentem; deinde secundum mentem Propriam. Quoad primum, rursus duo absoluit: & primo tradit diuisionem secundum aliorum mentem, deinde illam reprobat.

Diuisio febris ægritudinem, & accidens: de aliorum sententia.

Inquit ergo fuisse quosdam, qui febrium diuisionem tradentes, hasque in primas differentias diuidentes, diuidebant in febrem Ægritudinem, & febrem Accidens. Per febrem ægritudinem intelligebant dum febris suam præcipuam habet originem a caussa quæ non est ægritudo: veluti putrida febris citra inflammationem Per febrem autem accidens, capiebat febrem, procedentẽ ab aliqua præcipua caussa quæ sit morbus: veluti febris pleuritica, quæ oritur, vt a præcipua caussa, a pleuræ inflammatione, quæ morbus est.

Huic opinioni inquit Auicennas, ita posse contradici: si febris apostematis dicitur febris accidens, quoniam sequitur apostema; tunc hoc fit ob apostematis uel dolorem, vel calorem, vel putredinem. Sed horum nullum admitti potest. Nam si in caussa esset vel dolor, vel calor, ephemeræ plurimæ essent febres accidentales; siquidem plurimæ ephemeræ fiunt ex dolore & calore. Si vero hoc esset ratione putredinis; tunc caussa immediata febris non esset apostema, sed apostematis putredo; & proinde apostema esset caussa febris per accidens. Quod si ita diuidẽtes effugium quærant, & dicant, se per febrem accidẽs intelligere febrem apostematas; quia per febrẽ deducamur in cognitionem apostematis: tunc cogeremur asserere, febres putridas esse accidẽtia; propterea quod per febres putridas in cognitionem deducimur putredinis, & putrescentis humoris. Quibus sic resolutis, Auicennas huic contradictioni finem imponit: vna etiam increpans illos, qui assiduo in contradictionibus occupantur; propterea quod huiusmodi contradictiones tantum abest vt ad medicam artem comparandum conducant, vt plurimum etiam ad eam assequendum sint impedimento.

Iure ergo & nos paucis has differentias explicabimus: quas ea tantum ratione aggrediemur, quoniam hæc febris diuisio in accidens & ægritudinem tum a Galeno, tum ab Auicenna interdũ admitti, interdum improbari videtur: vnde moderni non parum impliciti videntur. Nos aũt sic procedemus: primo proponemus Galeni sententiã: secundo ex eius intellectione explicabimus, quæ nam fuerit Auicennæ opinio, quam nimirum cum Galeno eandem esse constabit.

Galeni sententia de illa diuisione.

Quoad primum, ex vna parte hæc diuisio admitti videtur a Galeno, multis in locis: & primo, in libro de marcore, dum ait, corde excalefacto, febrem per se accendi; alijs autem partibus excalefactis, quæ deinde cordi caliditatem extraneam transmiserint, fieri febrem accidentem. Secundo, 4. sect. aphor. 66. inquit Hipp. febres solere dicere morbos febriles, quando videlicet febres ipsæ sunt passio, & non symptoma partis alicuius, quæ aliquo dictorum affectum laboret. Tertio, hanc diuisionem admittit, quamuis ex mente aliorum, 7. aph. 42. Quarto, hanc secundũ propriam mentem proponit, primo ad Glaucon. 3. secundum mentem autem antiquorum, primo epid. tertio, quarto. Alia vero ex parte idem Galenus hanc diuisionem improbare videtur, nempe libro de morborum differentijs quinto.

Nos ergo pro solutione dicimus, febres esse, vel Principales, vel Non principales, Principales intelligimus, quando in corpore nullus est morbus, a quo febris originem trahat: contra per febres uon principales accipimns, quando in corpore est aliquis morbus, a quo febris originẽ ducit; veluti in pleuritide, inflammatio est febris origo, Vnde hac cõstituta distinctione, dicimus, Galenum admittere hanc diuisionem, vt dicatur febris principalis, & non principalis, quæ tamen morbi sint, non symptomata; & hanc admittere, vt diuisionem accidentalem: nullo autem pacto admittere, dari febres quæ sint symptomata, nõ morbi: siquidem febris siue principalis, siue non principalis, semper est morbus, non autem symptoma. Sicut etiam nullo pacto Galenus concedit, quod hæc diuisio sit essentialis: etenim tum alibi sibi aduersaretur, tum potissimum tertio methodi decimo, vbi habet, in methodo diuisiua opus esse cognoscere, an id quod cum morbo coniungitur sit vel differentia, vel alter affectus complicatus: nam si sit differentia, esse diuisionem essentialem; non essentialem, si affectus complicatus: & subdit, nos ita posse discernere: nã id q̃d consistere seorsum & per se potest, nullius vnquam alterius esse differentiã; verbi gratia, magnitudo, paruitas, æquabilitas, inæquabilitas, tempus, & figura, sunt ex numero eorum quæ alijs accidũt; vlcus vero, phlegmone, gangræna, & putredo, singula seorsum & per se consistere possunt, propterea non sunt morbi differentię, sed vbi adsunt, sunt affectus coniuncti. Vnde cum in febre pleuritis sit affectus per se consistens,

sistens, propterea hæc diuisio nequaquam est essentialis. Hæc quo ad Galenum.

Quid Auicennas sentiat de dicta diuisione.

Quantum autem ad Auicennam; dico, ab eo hanc improbari diuisionem bifariam: primum quidem, si accipiatur diuisio tanquam in primas differentias; ait enim: *Et sunt quidam hominum, qui diuidunt febres in duas diuisiones primas:* ecce, proponit diuisiones primas. Secundo hanc diuisionem improbat, dum per febrem accidens intelligebant antiqui symptoma, ad differentiam morbi: nam omnis febris, siue principalis, siue non principalis, est morbus; cum ob has læ dantur functiones naturales. Quod si per febrem accidens intelligamus febrem non principalem, quæ cum non sit inuenta per essentialem diuisionem, symptoma non statuitur: secundum hanc rationem ab Anicenna non improbatur: nam ait: *Dicimus ergo, febres apostematum, & oppilationum esse febres accidens, & alias esse febres ægritudinis.* At hic occurrit dubitatio: qua ratione febres oppilationum sint febres accidentales: tunc enim omnis putrida febris esse accidentalis; si quidem ex Galeno vndecimo, meth. 9. putridæ febres ortum habent ab obstructione, quæ (vt ibidem ait Galenus, & in c. 13.) morbus est instrumentalis. Quod argumentum quidam perpendentes dixere, impossibile esse tueri Auicennam. At dicimus nos, obstructionem bifariam accipi posse: vno modo, vt pertinet ad vasa exsistentia extra viscus; alio modo, ad vasa exsistentia intra viscus. Si primo modo; sunt febres principales, & hoc modo intelligendus Galenus: si secundo modo; sunt febres accidentales, & secundum hunc sensum audiendus Auicennas; vt si vasa exsistentia in liene, vel in hepate obstruantur, & sequatur febris, hæc erit accidentalis.

Diuisiones febriũ Auicennæ.

Auicennas porro inquit: *Dicimus propterea quod febres apostematum & oppilationũ sunt febres accidentales, & aliæ febres ægritudines; tunc coueniens est vt dicamus, &c.* Auicennas in hac parte tradit febrium diuisionem secundum mentem propriam: & duo præstat: siquidem primo proponit differentias principales; secundo non principales, ibi, (*Et diuiduntur febres alio modo, &c.* Vnde pro intellectione eorum, quæ fuere ab Auicenna proposita, aliquantisper cum Hippocrate & Galeno circa febrium diuisionem digredi licet. Quod sane negotium, vt colligere licet ex Galeno, primo ad Glauconem primo, & primo de differentijs febrium primo, tum necessarium, tum difficile est: necessarium quidem, cum febrium speciebus ignoratis, & proinde per diuisionem non inuentis, haurire indicationes sit impossibile: difficile autem, quoniam opus est vt diuisio sit nec diminuta, nec vitiosa: quod sane assequi non est adeo facile: vt propterea, ita referente Galeno, quidam aberrarint, vel vsque ad finem, hoc est, speciem specialissimam non peruenientes; vel, dum vitiosis vterentur diuisionibus, essentialia cum accidentalibus confundentes. In hoc ergo negotio & pernecessario, & admodum arduo, primo sciendum cum Galeno locis citatis, & libro de venæ sectione capite tertio, vniuersa inueniri per rationalem viam, si primum inueniatur quod genericum est, deinde ex illius sectione in species ad differentias, & vsque ad species vltimas inuestigandas descendatur. Vocat autem rationalem viam propterea, quod diuidendo singula membra ratione sunt comprobanda, vt diuisioni inseruiat ratio. Ideoque rationalis via satis differt ab experimentali: siquidem (vt ait Galenus) si quæ sunt experientia collecta exponere velimus, sola opus est ad explicationem memoria.

Nos ergo in febrium inuentione rationali diuisioni addicti, primum statuimus cum Galeno (passim, & potissimum primo de differentijs febrium primo) differentias febrium alias esse Principales, alias Non principales: principales siquidem capiuntur a natura determinata definiri, hoc est, a febre, vt febris: non principales autem a natura communi pluribus definiri, hoc est, a febre, vt morbus. Nam quemadmodum natura (vt ita dicam) febrifica, est natura vni generi febrifico determinata; ita natura morbifica non modo pertinet ad febrem, sed etiam ad alia præter naturam, quatenus cum febre conueniunt, vt sunt morbi instar febrium.

Differentiæ febriũ principales.

Quantum ergo attinet ad febriũ differentias principales, proprias, seu determinatas, cum Galeno loco præcitato, capiuntur a febris essentia; quæ est calor præter naturam accensus. Vnde differentiæ sunt desumendæ a calore, vt calor est præter naturam. Tribus autem modis hic accipi potest, primo quidem, vt magis vel minus accenditur: secundo vt in hac vel illa materia accenditur: tertio vt accensus vario modo mouetur, seu alteratur, hoc est, facilius, vel ęgrius, & proinde citius vel tardius ab vna materia alteri impertitur.

Quæ dicta vt recte intelligantur, & nullus relinquatur scrupulus in dictis Galeni, primo de differentijs febrium primo, tum secundum propriã, tum Hippocratis sententiam, 6. epid. primo 29. tria explicanda proponimus: primo, quæ differentiæ ex calore tribus modis accepto hauriantur: secundo, quæ sit horum trium modorum necessitas: tertio, quomodo Hippocrates ad hos tres modos respiciens loco citato febrium diuisionem integram sit complexus.

Tria explicanda.

Febris differentiæ a calore.

Perpendentes igitur calorem secundum magis vel minus accensum; dicimus, febrem esse Magis vel Minus vehementem. Dum autem capiuntur differentię a calore, vt in hac vel illa materia accenditur; cum cordis materia, quæ non est semper accensa, ad differẽtiam calidi innati perpetuo accensi, vel Viuens, sit vel Non viuens; viuens, vt cordis solida, quæ continentia vocantur; nõ viuens, vel contentũ, vt humor, vel impetens, vt spiritus vitalis: ratione igitur continentium, dicimus febrem esse hecticam; ratione humorum, putridam; ratione spirituum, ephemeram. Cum denique capiuntur differentiæ a calore penes modum motus, vt magis vel minus prompte caloris febrilis fit trãssumptio ab vno subiecto in aliud subiectum; statuimus in hectica transumptione fieri facilius, difficilius in putrida, adhuc difficilius in ephemera: necab re: cum tenuis substantia promptius alteretur, quã crassa; tenuior autem sit spirituũ substantia, crassior humorum, adhuc crassior solidorum: fit enim hinc vt corpus solidum facilius humorib. & spiritib. calorem impertiatur, quam corpus solidum ab humoribus & spiritibus recipiat. Quo loco aduertendum, quamuis fiat transumptio caloris febrilis de vno subiecto ad aliud: non propterea tamẽ sequi, dũ verbi gratia, fit transumptio caloris a solidis ad humores & spiritus, necessario ratione humorũ fieri putridam, & ratione spirituum ephemeram: siquidem sequeretur, febrem hecticã, aliquantisper perdurantem, necessario habere adnexam tum putridam, tum ephemeram: Galenus quippe ait, cum dispositio febrilis oriatur modo ex solidis, modo ex humoribus, modo ex spiritibus; non subsistere in primo genere læsionem, sed duo reliqua genere inuadere, & nisi febris soluatur, progressu tẽporis similiter illa affici. At falsum est, hecticam etiam progressam necessario coniunctam habere putridam, & ephemeram. Quare (vt puto) hęc caloris transumptio ita intelligenda, vt in hectica, cum sint primo calefacta solida, natura nequaquam possit regere spiritus & humores, si diu protrahatur hectica; vnde accidat, vt non modo ponantur in calefieri, sed ita incalescant, vt nequaquam sint vsui cordi. Vnde sciendum, calorem febrilem tribus modis afficere cordis solida, humores, & spiritus: primo modo, vt est caliditas in facto esse, & vi huius caliditas toti corpori impertitur; tuncq; prout vel omnia tria, vel duo, vel vnũ sunt affecta, febris sit vel vnius generis, vel duplicis. Secundo modo cor

afficitur a calore febrili, dum partes ob viciniam solam incalescunt, vt in omni febre simplici sit necessarium, vt vnica cordis materia sit calefacta, reliquæ autem incalescant. Tertio autem modo se habet caliditas febrilis; dum vna substantia est in calefacto esse, & reliquæ, quamuis ab his non impertiatur caliditas toti, tamen ita afficiantur, vt perperam cordis facultatibus inseruiant: veluti cum in febre hectica, vel putrida spiritus ita afficiuntur, vt fiat animi deliquium, non tamen producatur febris ephemera: pariter in hectica ita quandoque compatiuntur humores, vt, aucta necessitate euentandi, fiat frequētissima respiratio & insignes pulsus mutationes, non tamen oriatur putrida febris.

Calor febrilis cur trib. bonis distinguatur.

Secundum deinde explicandum erat, cur Galenus capiat caloris febrilis differentias a tribus non a pluribus, nec paucioribus. Dico caussam fuisse, propterea quod cognouit in rebus præter naturam (vt alibi ostendit) triplicem tantum esse vehementiam: nempe ratione propriæ essentiæ, dignitatis, & facultatis corpus regentis. Vnde respiciens ad vehementiam ratione propriæ essentiæ, cum pertineat ad maiorem vel minorem recessum a naturali statu, differentias capit a calore, quatenus magis vel minus intensus est. Quæ differentiæ locum habere possunt in febrib. siue inuicem conferantur genera, siue species: nam si inuicem conferamus febrium genera, hectica est debilis ratione propriæ essentiæ, cum vehementior calor persentiatur in ephemeris, & putridis: si autem inuicem conferamus species, datur magis & minus in febrib. vt comparantes hecticam ad hecticam, putridā ad putridam, & ephemeram ad ephemeram. Respiciens deinde ad vehemētiam ratione dignitatis, cum hæc subiectum respiciat, dicit, differentias capi ex materia, in qua hic calor præter naturam accenditur. Quæ differentiæ locum habent in febribus, dum inuicem secundum genera conferuntur: nam quamuis, vt ait Gal. 8. meth. vlt. febris, vt febris, sit vehemens ratione dignitatis, si respiciamus ad febrē, seu intemperiem calidam, lædentem præcipuum organum facultatis; nihilominus ratione materiæ, in qua primo accenditur calor febrilis, vehementior est hectica, minus vehemens ephemera; adhuc minus vehemens putrida: nā in corde solida, quia viuunt, sunt reliquis digniora; spiritus autem vitalis dubio procul humoribus anteponendus. Neq; in hac differentia licet inuicem conferre febres secundum species; siquidem hectica alia hectica non est vehementior ratione dignitatis: & idem est dicendum de ephemeris, & putridis. Tandem respiciens ad vehementiam ratione facultatis corpus regentis, cum hæc vehementia dirigatur ad facultatem, vt regit cordis subiectum; differentias capit ex modo motus caloris, quatenus scilicet his est impetus, vt natura vel magis vel minus regat & muniat substantias non affectas. Sic licet inuicem conferre febres & secundum genus, & secundum species: secundum genus vehementior est hectica; minus vehemens putrida; adhuc minus ephemera, cum huius substantia tenuis promptius alteretur quam crassa: secundum species autem febris hectica est maioris actiuitatis, vt spiritus, vel humores maioris sunt resistētiæ; & sic de reliquis. Patet ergo quemadmodum Galenus proprias febris differentias capiat a calore febrili, vt tantū tripliciter sumitur; quoniam triplex tantum est vehementia, vt ex his colligere liceat, omnem febrem esse vehementem ratione dignitatis, ratione autem essentiæ, & facultatis corpus regentis aliquam esse vehementem, aliquam debilem, seu mali vel boni moris. Quæ autem sit necessitas triplicis vehementiæ, non est hoc loco explicandum. Hæc de secundo.

Propriæ febrium differentiæ.

Tertio explicanda est febrium diuisio, tradita ab Hippocrate 6. epid. primo, 29. & hoc loco a Galeno relata: dum ait, febrium alias tactui esse mordaces, alias vero mites; alias non mordaces quidem, sed postea insurgentes; aliquas acutas, quæ tactui succumbant, alias statim exardentes; quasdam semper pusillas & siccas; quasdam salsuginosas; quasdam τεμφιγώδεες, aut τεμφιγγώδεες, idest, flatibus plenas, quæ scilicet sunt adspectu graues, nonnullas tactu humidas; alias valde rubras, alias valde pallidas, liuidas, & id genus alias. Non recedentes a Galeno, dicimus, Hippocratem proprias proponere febrium differentias, hasque capere a febris substantia, & simul etiam per signa illas patefacere, vt his verbis doctrinam tradat & pathologicam, & Semeioticam: hic enim fuit Hippocrates mos, vt breuibus summa complecteretur.

Hippocraticæ.

2. a subiecto

Cum itaque a calore differentiæ capiantur, vt differt secundum magis vel minus, vel ratione subiecti, vel modi motus; Hippocratem omnes differentias cum dignotionis modo proponere, declaro. Sciēdum autem cum Galeno, Hippocratem hoc loco loqui de proprijs differentijs febrium, vt capiuntur a calore, sed simul cum dignotione; & signa capere (vt ait Galenus sexto epid. primo, 19.) non ex ijs quæ laborantes referunt, sed ex ijs quæ medici tactu & visu euidenter percipiunt. Itaque quo ad differentias quæ capiuntur a calore, vt est magis vel minus accensus, inquit Hippocrates, febrium alias tactui esse mordaces, alias vero mites; quod est febrium alias esse vehementes, alias debiles. Cæterum quia possemus decipi, dum tangendo mordacitatem non percipimus; ne tunc statim existimemus febrem esse debilem, ideo admonet, si tangendo mordacitas non persentiatur, manum diutius detinendam, & tangendum corpus ægri: nam in quibusdam, quamuis ab initio non videantur mordaces, mordacitas tamen postea apparet; quædam autem illico mordacitatem præ se ferūt, sed quæ a manu vincitur. Vnde, si concludenda sit differentia febrium in magnitudine penes essentiam, dicendum alias esse statim perurentes, hoc est, quæ ab initio ad tactum sese offerūt mordaces, & ita mordaces vt statim perurant, & proinde a manu non vincantur; alias autem in totum debiles, quæ scilicet nec ab initio, nec post, insignem mordacitatem præ se ferant.

Quo autem ad differentias, quæ capiuntur a materia, in qua calor præter naturam accenditur; ad has respiciens Hippocrates, ait, febres esse aridas, vel salsuginosas, vel pemphigodeis, hoc est, flatibus plenas, vel adspectu graues, alias tactu humectas. Dum aridas proponit, insinuat hecticas, quarum calor accenditur in solida cordis substantia, vt ariditas potissimum vigeat in hecticis. Dum autem proponit salsuginosas, & pemphigodeis, proponit putridas, & proinde differentias quæ capiuntur a calore, vt primum accenditur in humoribus: & quia, dum calor accēditur in humoribus, est febris putrida, quæ esse potest & pestilens in humoribus vehementer putridis, & non pestilens: propterea respiciens ad febres simpliciter putridas, proponit salsuginosas; has enim ad tactum redigit, vt quæ pruritum aliquem ac morsum tangentibus inferant, qualem maris aqua, & reliqua salsa corpora excitare solent; qui sane tactus solum in febre putrida locum habet: respiciens autem ad febres putridas pestilentes, in medium adfert pemphigodeis, hoc est, flatulentas, vt flatus ad tactum appareant, flatus autem non nisi prodeunt ex humore; quare putrida febris significatur: & amplius respiciēs ad putridam pestilentem, subdit, adspectu graues; nec enim inquit, febrem esse aspectu grauem, vel non grauem, sed esse pemphigodem adspectu grauem; quare pestilentem, si quidem febris putrida pestilens est adspectu grauis: nec inconuenit, ut signo quod capit a tactu, addat signum quod capitur a visu; siquidē dictum est tradi differentias, quæ capiuntur a tactu & visu. Dum deinde proponit febres tactu humectas.

dubio

dubio procul insinuat calorem accensum in tenui subiecto,& proinde in spiritibus: vnde prodit ephemerarum genus.

3. a modo motus.

Quantum denique ad differentias quæ capiuntur a modo motus,hoc est, a vehementia ratione facultatis corpus regentis, has Hippocrates proposuit, dum ait,alias valde rubras esse, alias valde pallidas, alias liuidas, & id genus alia. Siquidem per colorem deducimur in cognitionem febris, an sit vehemens,vel debilis,ratione facultatis corpus regentis, seu,an sit boni,vel mali moris. Quæ sane vehementia,si conferatur cum vehementia essentiæ,vel dignitatis, statui potest vehementia minus proptia: vnde sæpe Galenus duplicem tantum proposuit vehementiam, relicta vehementia ratione facultatis corpus regentis, cum pendeat potius a resistentia passi: vt febris biliosa æque vehemens secundum essentiam & dignitatem, in Socrate potest esse vehemens ratione facultatis corpus regentis, in Platone minus vehemens. Vnde 2.methodi 12. cum proposuit vehementiam ratione dignitatis & essentiæ, addit esse tertiam præter has.Propterea ad hanc veritatem respiciens Galenns 6.epidemiorum. 1.29. ait Hipp.absolutus maxime proprijs ac principalibus febrium differentijs, deinde transgredi ad eas, quæ a colore sumuntur: & has differentias licet non sint maxime propriç ac principales,non propterea iudicandas esse improprias, vel non principales, sed minus proprias,ac minus principales. Cæterum hic notãdum, dum dicimus differentias capi a colore, differentias accipi in modo signati,vel signi.Si signati;hoc signatum nil aliud est, quam modus motus caloris febrilis,& proinde vehementia ratione facultatis corpus regentis: vt hæ sint propriæ differentiæ: secundum quem modum, hoc loco capit Galenus.Si autem capiantur differentiæ in ratione signi, vt signum in colore;secun dum hanc rationẽ (vt ait Galenus 6. epid. 1.39. non sunt differentiæ secundũ febris essentiam, sed quæ petuntur ab aliquo accidente, vt a colore, quatenus est signum differentiæ essentialis. Ita dicimus colorem rubicundum esse signum febris boni moris,liuidum pessimi,pallidum medij. Galen.enim 6.epidemiorum primo,29.febres rubras ait admittere venæsectionẽ vsque ad animi defectum: ideo his non est summa vehementia ratione facultatis corpus regentis. Liuidæ autem febres significant succum sanguineum, proinde alimentum deficere, & cum sanguine calidum ingenitum:ex quibus nonnullæ efficitur syncopas;vt idcirco sint mortiferæ, quare insignem habent vehementiam ratione facultatis corpus regentis. Mediocris autem vehementia indicatur ex pallido colore:siquidem huiusmodi febres, nisi rigore atque sudore iudicentur,tabem inferunt: vnde color pallidus est signum febris vehemẽtioris ratione dignitatis, quam color ruber; & minus vehementis,quam color liuidus. Addit autem Hippo. *& id genus alia*:insinuas,febrium differentias propositas vt cognoscuntur tactu,& colore,ita posse etiam ex alijs id genus cognosci: de quibus non sit in præsentia dicendum:cum non licer totam partem semeioticam hoc loco referre, quæ potissimum ad libros de prognosticis pertinere videatur. Vnde Galenus primo de cris.16.statuit cum Hippocrate in prognosticis, febrium alias esse mitissimas, quæ cum signis tutissimis fiant, & has quarto die deficere,vel prius: alias aũt malignissimas,quæ sane cum signis grauissimis accidant,& has quarto die,vel ante occidere. Et Hippocrates mites nominat contrarias malignis: nil aliud insinuans,quam febrium vehementiam ratione facultatis corpus regentis. Hæc ergo dicta sint de principalibus febrium differentijs, vt in generali sermone licuit. Sequitur vt agamus de differentijs minus principalibus: prius generalia quædam de Morbo præmittentes.

CAPVT V.

De Morbi definitione generalia quædam proponuntur, ad sequentem doctrinam scitu necessaria.

Definitio morbi triplex esse potest.

QVoniam differentiæ febrium non principales, seu communiores, sumuntur a morbo in genere; locus nic postulat, paucis morbi naturam vt explicemus: cum ferme omnes hactenus multum hac in re sint allucinati. Definitio igitur morbi triplex esse potest, quia ad operationem edendum tria concurrunt. Primum *facultas,qua* corpus operatur: & hoc præcipuum est. Deinde *suppositum,quod* operatur: vnde non pupilla, non vita videt, sed oculus. Tertio *instrumentum,cum quo,seu quo mediante* facultas agit: & hoc licet multiplex esse possit, prçcipuum tamen locum obtinet constitutio, idest, intemperies, compositio,& vnitas: reliqua omnia, quæ extra constitutionem sunt, habent rationem erroris externi.

Tres caussç operationis

Tam sanitatem, quam morbũ, tribus cõstare.

Quod si ergo hæc tria,id est, facultas,suppositum & constitutio bene se habeant; tum bona fit actio; si male,actio læditur, Et sicut ad bonam actionem necesse est, vt omnia tria bene habeant: ita ad malum, omnia tria male habeant necesse est. Differentia tamen est: quia in sanitate requiritur non tantum facultas bona, & suppositum bene dispositum; sed etiam quælibet constitutio bona,id est,tẽperies, compositio & vnitas: at in morbo vt lædatur operatio, est quidem necessarium, vt male habeat facultas, vt male disponatur suppositum, vt non bona sit constitutio;non tamen requiritur, vt quælibet constitutio reddatur mala, sed sufficit ad malam operationem, vel intemperies,vel mala compositio, vel soluta vnitas. Si igitur respicimus ad facultatem; definietur morbus,*læsio facultatis, seu impotentia agendi*: & hac ratione omnis morbus erit in secunda qualitatis specie. Si respiciamus ad offensam suppositi; *morbus est dispositio præter naturam,lædens operationes*: qua ratione omnis morbus est in prima specie qualitatis.Si respicimus ad constitutionem; *morbus est constitutio præter naturam,lædens operationes*: & hoc modo morbus non potest ad certum genus reuocari: quia constitutio non est genus vniuocum, sed analogum, cuius analogata in diuersis reponũtur generibus: vt intemperies ad qualitatem refertur, magnitudo ad quantitatis prædicamentum. Hinc ergo colligitur morbum esse læsionem facultatis: dispositionom præter naturam: & constitutionem præter naturam.

1.definitio.

2.

3.

Morbi forma & materia.

Materia est læsio facultatis. forma est mala cõstitutio.

Deinceps morbi materia,& forma inuestiganda. Sicut enim substantiæ compositæ sunt e materia,& forma,id est, ex potentia & actu: ita etiam accidentia e materia constant & forma.Et sicut materia & forma substantiæ etiam ipsæ sunt substantiæ: ita materia & forma accidentium,sunt accidentia. E substantia enim & accidente non potest fieri vnum per se.Morbi igitur materia,(*non in qua,id est,subiectum,sed equa, id est,caussa, quæ est imperfectio: cum prior materia in qua accidentibus tribuat perfectionem*:) seu potentia, est læsio facultatis:(*non enim est caussa formalis*:) Ratio est: quia hæc potentia perficienda est: ac pendet immediate a mala dispositione subiecti:& dispositio suppositi habet rationem potentiæ,respectu constitutionis: vt constitutio mala in morbo sit forma, bona in sanitate. Constitutio autem mala est forma: quia perficit, & veluti dat esse dispositioni præter naturam,& læsioni facultatis: vt, quamprimum ponitur constitutio præter naturam, necessario etiam ponatur dispositio præter naturam, & læsio facultatis. Et propterea constitutio est id,quod primo & per se lædit actionem: est enim præcipuum instrumentum,& immediatum: ex hac deinde necessario dependet dispositio præter naturam: ex hac rursus necessario dependet læsio facultatis. Facultas quidem principaliter concurrit ad actionem obeundum, non tamen

men immediate, ſed mediante inſtrumento, nimirum conſtitutione. A

Morb. per conſtitutionẽ definiendus.

Licet igitur dictum ſit morbum tribus modis poſſe definiri: potiſſimum tamen per conſtitutionem definiri debet: hæc enim eſt forma & actus. Et ſic etiam Galenus in lib. de diff. morb. definit. morbum. *Conſtitutio ergo morbi genus eſt*, nimirum actus, ſeu perfectio, tum diſpoſitionis præter naturam, tum læſionis facultatis. Addit *præter naturam*: ad differentiam conſtitutionis ſecundum naturam; non ad differentiam diſpoſitionis præter naturam, aut læſionis facultatis. Alij etiam addunt in morbi finitione; *primo & per ſe lædens operationes*: Quod ineptiſſimũ: Si enim hæ particulæ ſunt diſtinguentes & determinantes genus; oportet eſſe aliam diſpoſitionem præter naturam, quæ non primo læderet operationes: itemque aliam, quæ nec primo, nec per ſe læderet actiones: quod tamen falſum eſt: quia omnis conſtitutio præter naturam, primum & per ſe lędit operationem. Neque eſt quod aliquis dicat: *in hydrope lædi ſanguificationem a morbo frigido iecoris, quem, verbi gratia, produxerit frigidus lienis morbus; & propterea ſanguificationem non immediate a morbo frigido lienis eſſe læſam?* Reſpondemus enim, lienis conſtitutionem hic nõ ſumi pro morbo, ſed pro cauſſa alterius morbi: nam ſi ſumatur pro morbo, immediate læditur actio lienis, non hepatis. Galenus nunquam ait, morbum eſſe conſtitutionem primo & per ſe lædentem operationes: licet dicat, eſſe affectum primo & per ſe lædentem, &c. Affectus enim vox generalis eſt, poteſtque eſſe error externus, cauſſa morbifica.

Præter naturam.

Περιασολογία quorũdã, in morbi definitione.

Obiectio.

B

Veræ morbi differentiæ, in finitione vſurpandæ.

Quare ita morbus definiendus eſt, quod ſit conſtitutio præter naturam, *lædens ſenſibiliter operationes*. Et hæc differentia eſt neceſſaria; Conſtitutio enim eſt quædam præter naturam, quæ tamen intra latitudinem ſanitatis ſubſiſtit: vnde etiam cap. 4. lib. 4. de temp. intemperies datur & ſanitatis, & ægritudinis. Adiectione igitur illa conſtitutio non morboſa, præter tamen naturam, remouetur: vt etiam docet Gal. cap. 8. & cap. 88. art. paru. & cap. vlt. lib. 2. de fac. nat. Præterea explicata definitione morbi formali: quia tamen forma hæc eſt accidens, quod aliqua perfectione eget, quæ ſubiectum eſt: ideo ad hoc addendum in definitione, quod morbus ſit conſtitutio præter naturam ſenſibiliter lædens operationes *corporis vita præditi*. Tandem etiã, in finitione accidentium requiritur cauſſa efficiens, ad differentiam formæ ſubſtantialis: hæc enim materiæ ineſt ſine vllo medio, nec pendet ab externa aliqua cauſſa, vt ſimul ſit eſſentia, & cauſſa rei in ſubſtantia. Accidens vero producitur ab externa cauſſa, quæ ab eſſentia accidentis diuerſa eſt: nec igitur animus acquieſcit in cognitione quiditatis accidentis. niſi etiam cognoſcat cauſſam quiditatis, quæ eſt cauſſa efficiens. Duplex autem morbi cauſſa efficiens: antecedentes, & continens. Antecedens eſt, quæ producit cõſtitutionem ex vſu: ita vt cauſſa remota, conſtitutio tamen iam producta non ſtatim remoueatur: vt pituita in ventriculo excitans dyſcraſiam frigidam: hic licet humor frigidus remoueatur, morbus tamen frigidus manet, & eſt ex vſu; opus enim eſt præterea calidis medicamentis. Continens, ſeu contentiua cauſſa, eſt, quæ producit conſtitutionem non ex vſu: ita vt cauſſa hac remota, ſponte effectum cedat: ſic enim inflammatio eſt morbus, nimirum aucta magnitudo, quæ tamen ita producitur a ſanguine, vt hoc euacuato, ſponte tumor diſſipetur, nec præterea quicquam ſit agendum.

1.
2.
3.

C

Morbi cauſſa interior efficiens duplex.

D

Perfecta morbi definitio.

Abſolutiſſima ergo erit morbi definitio: *Morbus eſt conſtitutio præter naturam, lædens ſenſibiliter operationes corporis viuentis, producta cauſſa morbifica.*

CAPVT VI.

De Minus principalibus, ſeu communibus febrium differentijs.

Differentię commune 1. Conſtitutio præter naturam.

IN propoſita morbi definitione tria continentur, Forma, Subiectum, & cauſſa efficiens: a quibus communes febris differentiæ ſumi poſſunt. Quantum igitur attinet ad conſtitutionẽ præter naturam, lædentem actiones; duo communia locum habent: primũ, vt conſtitutio Eſt; deinde, vt conſtitutio Agit. Si perpendimus conſtitutionem vt Eſt: tunc vel perpendimus Tempus, in quo eſt: vel Modum ſecũdum quem eſt. Si tempus; Febres aliæ Nouæ, aliæ Antiquæ. Modum conſideramus vel Citra relationem ad alias res præter naturam vel Cum relatione. Si citra relationem; Febris dicitur eſſe in Habitu, vel in Habitudine; quæ differentiæ ponuntur cap. 1. lib. 8. method. Si modus eſſendi cum relatione perpenditur; Febris alia dicitur Simplex, alia Compoſita: cap. 3. lib. 2. de differen. febr. Compoſitæ febres rurſus, vel ipſæ ſunt inter ſe compoſitæ, vel cum alijs rebus pręter naturam: cap. 14. lib. 1. ad Glauc. Si inuicem componuntur: tunc vel hecticæ ſunt cum ephemeris, vel cum alijs putridis: vt in ſpeciali doctrina febrium compoſitarum dicetur. Aliæ res præter naturam, quę cum febribus nonnunquam coniunguntur, ſunt vel morbus, vt dyſcraſia, mala compoſitio, ſoluta vnitas; vel ſymptoma. (*Galenus ca. 4. lib. 3. de criſ. ait, cum acutis morbis neceſſario coniungi vel febres ſynochos, vel continuas bilioſas. Vbi loquitur de morbis acutis ſecundum propriam naturam, qui habent materiam velocis motus, vel ſanguinem, vel bilem: non autem loquitur de acutis ratione loci & partis affectæ, vt eſt apoplexia, quę non neceſſario febrem habet adiunctam, cum tamen ſit morbus acutiſſimus*) Symptoma autem, quod cum febre coniungitur, non eſt quodlibet, ſed vehemens tantum, & quod rationem habet cauſſæ, text. 69. lib. 4. de vict. acut. & vtile indicat: vt ſi cum febre bis, aut ſemel appareat ſingultus, non ſtatim dicendum, hanc febrem eſſe coniunctam cum ſingultu: oportet enim vt aliquantiſper perſeueret. Sic coniungitur febris cum actione læſa, vt cum paralyſi, cum ſyncope: aut cum exeunte mutato, vt cum fluxu alui, cum ſuppreſſione menſium: aut cum qualitate mutata, vt cum inſigni frigiditate: vnde & Auicennas hoc cap. ait, febres alias eſſe caliditas, alias frigidas. Hæc de conſtitutione, prout eſt.

2. Ledens operationes.

Quantum ad conſtitutionem, quatenus Agit; in hac operatione conſideramus vel Tempus, vel Vehementiam. Si tempus; febris eſt breuis, vel longa. Si vim actionis, febris eſt Salubris, vel Inſalubris.

3. corporis viuentis.

Ratione ſubiecti, id eſt, corporis humani viuẽtis; febris eſt Proportionata, vt cauſus in corpore calido & ſicco: vel Non proportionata, vt cauſus in corpore frigido & humido.

4. producta a cã morbifica.

Quantum ad cauſſam effectricem, quæ ſecundum propriam naturam agit; ſumuntur differentiæ, vel a propria natura, ſeu idea cauſſæ, vel a læſione ipſius cauſſæ. Quantum ad ideam, cauſſa efficiens, vel eſt Febris, vel quid Aliud a febre. Vnde etiam illæ differentiæ, quod Febris dicitur Incipiens, vel Non incipiens: verbi gratia, ſi febris hectica fiat e calidioribus medicamentis, eſt hectica incipiens: ſi fiat e putrida, aut ex ephemera, dicitur febris hectica non incipiens. Quoad læſionem cauſſæ; dicimus cauſſam antecedentem ita lędere, vt læſio vel ſit Communis, vel Non communis: vnde febres dicuntur Populares, vel Sporadicæ Et cõmunes ſubdiuiduntur: quia ſunt vel Endemiæ, vel Epidemię: hæ quando læſio communis fit in tota regione; illæ quando in certa vrbe: cap. 2. 3. 4. libro 1. de differen. febr. & circa initium lib. 1. epidem.

CA-

CAPVT VII.

Soluuntur quædam Dubia, circa diuisionem febrium.

Synochus putredinis expers, ad ephemeras pertinet.

Q*Væritur, num præter tria prima febrium genera, detur quartum. Videtur enim primum synochus nō putris ad nullam trium primarum specierum referri posse: nam putrida non est; nec etiam ephemera, quia vltra diem durat?* Responsio sumi potest e c.1.& 2.lib.9.meth.ephemera enim bifariam accipi potest; primum, vt ephemera est & re & nomine; calefacti enim sunt spiritus, si rem spectes; & diem non excedit, nomen si vrgeas: secundo, vt est ephemera re, non nomine: & huiusmodi est synochus sine putredine, quę fit ad sanguinis feruorem, quo spiritus cordis inflammantur.

Pestis est putrida.

Istud etiam agitatur pestis quo referenda sit; cum a quibusdam febris a tota substantia dicatur? Responsio; pestis est putrida; differt autem a putrida non pestilenti, ratione caussæ antecedentis, non ratione formæ; quia caussa antecedens in pestilenti febre, est materia venefica, quæ a materia reliquarum putridarum differt per excellentiam putredinis, quæ excellentia facit, vt hæc materia euadat venefica.

Chylus in ventriculo putrescens, facit febrē putridam.

Quidam etiam aiunt, chylum, in ventriculo putrescentem, excitare febrem? Responderi autem potest, febrem illam esse putridam: e chylo enim putrefacto, vapores putres cor petunt; vnde cordis humores ponuntur in calefacto esse: & sic fit putrida.

Vehemētia triplex. 1. 2.

Dubitatur, num febris vehemens, maligna, mali moris, & insalubris, coincidat, nec ne? Hoc vt soluatur, scire oportet, quid nam sit vitium vehemens malignum, mali moris, insalubre. Vitium igitur vehemēs est vitium præter naturam, vehementer agens in virtutem. Vehementia autem est triplex. cap.16.& 16. lib.de constit.art.& cap.12. lib.7.method. Essentiæ, Dignitatis, Facultatis. Ratio numeri est: nam dum vitium vehementer agit in facultatem, facultas vel Resistit, vel Cedit. Si resistit: vitium lædit vel simpliciter, vnde oritur vehementia essentiæ, vel in respectu ad præstantiam actionis: vnde vehementia dignitatis ortum trahit. Et hæc vehementia dignitatis duplex est: aut enim respicimus Præcipuum facultatis instrumentum, quod est temperies; aut Partem, in qua fit actio: priori modo vehemens est dyscrasia; posteriori; vitium partis magis præstantis. Si facultas cedit: oritur vehementia ratione facultatis: vt si tumor paruus fit in ventriculo, cum sincope: hic tumor ratione essentiæ est debilis, magnitudo enim modice elata est: ratione dignitatis est vehemens, quia est in parte, quæ maximum habet consensum cū parte principe; ratione facultatis etiam vehemēs est, quia inflammatio ita lædit, vt excitet syncopen. Per facultatem autem intelligimus & eam quę totum corpus, & eam quæ partem determinatam regit. Totum corpus regens facultas, ad tria præcipue viscera pertinet, cerebrum nimirum, cor, & hepar: item ad communia organa, neruos scilicet, arterias & venas. Signa autem vehemētiæ ratione facultatis, pulcre explicat Galenus cap.14.lib.1. ad Glaucon. Vehementia enim facult. animalis, cognoscitur e motu voluntario debilitato, item e delirio, quoties nimirum hęc vitia fiunt ob cerebri intemperiem: si enim motus imminuatur ob angustiam, vt in epilapsia, paralysi, &c. tunc motus ablatus non est signum vehementiæ facultatis. Vehementia facultatis vitalis cognoscitur e pulsu debili. Vehementia facultatis naturalis cognoscitur e reiectione sanguinis, primum tenuioris, deinde etiam crassioris. Alia etiam est vehementia facultatis quæ partem regit determinatam: vnde humorem malignum proponit Galenus, qui erodit, & putrefacit: vt abrasio partis signum sit vehementiæ facultatis regentis partem determinatam. Porro vehementia non tantum pertinet ad morbum, sed

Vehemētia etiā in caussis & symptomatis locum habet.

A etiam ad caussam morbificam, & ad symptomata: non enim morbus tantū vehementer lædit, sed etiam caussa & symptoma, vt colligitur e cap.9.li. 8. meth. Vehementiam morborum proponit Galenus ca.12. lib.7.metho.& ca. 3.lib.1.de crisibus, vbi morbi magnitudinem, & mores proponit; per magnitudinem morbi, intelligit vehementiam essentiæ & dignitatis; per mores intelligit vehementiam facultatis. Sic caussa morbi tripliciter vehemens est, cap.12. lib.7. meth.& com.aph.43. sect.4. nam potest & magis recedere a naturali statu, & esse in parte præstanti, & lædere facultatem. Idem de symptomatis est statuendum: vt si dolor insignis in ore fit vētriculi, excitans syncopen.

Malignitas & κακοήθεια

Vitium malignum vocatur a Galeno interdum, quod vehemens est ratione essentiæ; interdum, & magis proprie, quod vehemens est ratione facultatis. Vitium mali moris etiam proprie intelligitur, quod vehemens est ratione facultatis.

Nō semper hecticaalijs febrib. succedit.

B *Quæritur, num hectica incipiens detur: cum semper spiritus prius & humores, quam solida calefieri queant.* Sciendum ergo, posse interdum hecticam statim ab initio prehendere: nam pro maiori vel minori resistentia passi, quandoque vnum, quandoque alterum afficitur: si enim in corde humor fit frigidi, & solida calida; tum probabile est, solida prius affici a caussa calefaciente; cap. 1.7.& 8. lib.1. de differen. febr. cap.5.lib.10.method. At hoc raro fit.

CAPVT VIII.

De Corporibus præparatis ad febres.

Apti ad febres.

GAlenus ad febrem putridam disposita esse ait corpora calida & humida; ad ephemeram, calida & sicca.cap.7.lib.8.metho. Et his cap.8.lib.8.method. C addit corpora calida tantum, & sicca tantum; vtpote in quibus spiritus facile inflammantur: demum & corpora temperata, quæ symbolica sunt, contra, quā frigida & humida, frigidaque & sicca: postremo addit, reliqua temperamenta non ita facile vexari tentarique febribus. Corpora autem frigida & humida, item frigida & sicca: non facile febribus corripiuntur, quia frigidum maxime resistit caussæ calefacienti. *Dubitatur autem, quomodo aphorism.16. sectio.3. dici videatur, corpora frigida & humida maxime febribus esse abnoxia;* Responsio. Ibi humida tantum proponuntur: quæ absque dubio satis sunt obnoxia febribus putridis. Vdeatur commentar.22. sectio.3.lib.3. epidem.

CAPVT IX.

De Horis, seu temporibus febrium.

Tempus quid.

D **H**Actenus de Idea & Magnitudine febris: sequitur de eius Motu; qui cognosci nequit, sine temporum & horarum doctrina: vnde iam de temporibus febrium dicendi locus esse videtur. Proponemus igitur primum essentiam temporum, secundo differentias; tertio rationem tempora cognoscendi, vt appareat, in quibus febribus reperiantur.

Tempus sumitur dupliciter, e cap.35.lib.ad Thrasybulum: primo pro tempore materiei remedij, id est, pro quando agendum: deinde pro parte ipsius, morbi, de quo iam loquimur. Hoc tempus definitur a Galeno ca.35.37 lib.ad Thrasyb. quod sit *motio caussarum in corpore febricitante.* Vbi notandum tempus duobus modis accipi posse, nimirum secūdum suum esse vel formale, vel materiale. Secundum esse formale, tempus non est motus, sed numerus motus secundum prius & posterius; numeratur enim ab anima, a qua ita dependet, vt extra eam esse non possit. Secundum esse materiale, dependet, a continuitate & suc-

& successione, & proinde a motu: & sic esse suum nō in anima habet, sed extra animam, sit quippiam reale extra animam. Et hoc postremo modo Galenus definiuit. Per caussas autem in hac definitione Galenus intelligit id omne, quod habet vim agendi & lędendi; vt est non tantum caussa morbifica, sed etiam morbus & symptoma, in quibus omnibus tempus locum habet.

De temporum differentiis, dierumque medicorum computatione.

Temporum febris partitio.

TEmpora sunt 4. vt docetur ca. 2. lib. 1. de totius morbi temporibus. nimirum Principium, Augmentum. Status, Declinatio. Et hæc tempora, vel sunt Vniuersalia, seu communia, quæ perpenduntur ratione totius febris: vel Particularia, seu determinata, quæ perpenduntur in accessionibus, seu periodis febriũ. Tempora igitur vniuersalia pertinent ad tria, quoniam etiam tria sunt præter naturam; ad febrem, caussam febris, & symptomata, quia hæc tria habent rationem lædentis. Vnde apparet tempora non sumi ratione intensionis & remissionis rerum præter naturam: nam in omni hectica a principio ad finem, febris parua, remissa & æqualis permanet, nec intenditur. Oportet igitur, vt tẽpora capiãtur ab actione febris; vt *principium* febris sit, dum febris agere incipit, & eo tempore actio est ita remissa, & læsio ita exigua, vt natura nondum reagat. *Augmentum* est, dum febris magis lædit, ita vt virtus reagere incipiat. *Status* est, dum summa est actio inter febrem & naturam. *Declinatio* est, dum imminuitur actio & læsio febris, ita vt virtus superet. Dũ dicitur febris agere, per febrem intelligitur, vel caussa efficiens, vt calor accensus in corde: vel caussa formalis, vt dyscrasia calida partium similarium viuentium totius corporis. Sic etiam virtus, seu natura seu facultas, in reagendo duplici vtitur instrumento: nimirum ratione cordis & caussæ efficentis, vtitur calido innato ratione formæ, vtitur temperie partium similarium corporis. Pugna igitur febris & naturæ, est inter gradus caloris secundum naturam, & caloris præter naturam: in declinatione enim, verbi gratia, ita vincit natura, vt prorsus deleãtur omnes gradus præter naturam, & caussæ efficientis febris, & caussæ formalis.

Tẽpora definiuntur actione febris & naturæ.

Febris quo instrumẽto agat. Natura vt reagat.

Quæritur autem, vnde incipere debeamus numerare dies febris. Respondendum e cap. 5. lib. 5. Aetij, numerandos esse dies, ab illo tempore, quo sensibiliter læduntur operationes, id est, quo patiens eget decubitu, non autem quo decumbit: multi enim licet egeant decubitu, non tamen decumbunt.

Vnde principium numerationis dierũ sit petendum.

Porro de *die medicorum* notandum est, eum esse breuiorem vulgari: nam 20. dies vulgares, constituunt medicos dies 21. Galenus enim c. 6. lib. 3. de diebus decretorijs, ait, mensem lunarem esse coiungendum cum mense apparitionis: quia corpora febricitantia potissi. afficiuntur secundum mutationem pertinentem ad hos menses. At mensis lunaris habet dies 27. horas 8. mensis apparitionis habet dies 26. horas 12. Ideo si duo hi menses vniantur, fiunt D. 53. H. 20. vt vnus mensis habeat dimidium, nimirum D. 26. H. 22. Septenarius igitur medicorum absoluitur spatio 6. dierum vulgarium, & hor. 17. $\frac{1}{7}$. vt tres septenarij medici, absoluantur diebus 20. vulgaribus, & hor. 4$\frac{3}{7}$. dies enim medicus constat horis vulgaribus 22$\frac{6}{7}$. id est scrup. primis 51$\frac{3}{7}$. ita vt a singulis diebus vulgaribus paullo plus vna hora sit detrahendum.

Dies medicorum.

D·med. 21 —— sunt D. vulg. 20. —— Ergo D. med. 1. Continet H. 22. 51′. 52″.

24. H.

1
68
480 (H. 22. $\frac{18}{21}$ | $\frac{6}{7}$ —— 60 —— $\frac{360}{77}$ (51$\frac{3}{7}$. &c.
21
2

Principium febris totius (non paroxysmi) tribus modis dicitur, cap. 19. lib. 1. cris. primum pro morbi insultu: secundo pro tribus primis diebus, sicut accipiebat Thessalus: tertio pro quarta morbi parte, sicut nos in præsentia capimus. Hoc principium determinatur per cruditatem: materia enim cruda in virtutem agit, virtus autem seu calor non reagit. Et quidem si cruditas est exacta (cap. 17. lib. 1. cris. prima principij pars est: si non exacta, id est, si aliqua leuicula sit coctio, est secunda pars principij. *Augmentum* est, quando natura euidenter agit in materiam morbificam, id est, quando coctio euidẽter apparet, ita vt humores vel coquantur, vel corrũpantur; tunc enim pugna est euidens inter materiam & calorem. *Status* est, dum summa est pugna inter naturam & materiam, vt tum perfecta sit vel coctio, vel corruptio. *Declinatio* est, quando materia non modo exacte cocta est, sed etiam aliqua e parte euacuata: ad declinationem enim tantum pertinet materia concocta, nequaquam autem corrupta.

Principium.

Augmentũ.

Status.

Declinatio.

Obijci autem hic posset, cur Galenus dicat lib. 3. de cris. in declinatione materiam esse coctam: parum tamen materiæ superesse, quæ nondum sit cocta?

Obiectio.

Responsio. In statu est necessarium, vt materia sit exacte cocta; non tamen necessarium est, vt semper tota sit exacte cocta: quia non semper est homogenea: alia enim tenuior, alia crassior est: sufficit igitur ad constituendum statum, vt materia perfecte sit cocta secundum maiorem sui partem. Morbus interim non redditur periculosus ratione materiæ, seu portionis nondum coctæ; quia est declinatio: sed potest tamen excitare nouum morbum, a quo periculum immineat; sic enim a reliquis recidiuę fiunt. Et hæc de temporibus vniuersalibus, quæ pertinent ad totam febrem, & ad materiam totius febris, & ad symptomata, quæ comitantur febrem a principio vsque ad finem, prout symptomata incipiunt, augentur, consistunt, & declinant.

Particularia tẽpora Periodus.

Particularia tempora, non pertinent ad totam febrem, sed ad periodos. *Periodus autem est tempus intensionis & remissionis, cum febris ab eodem ad idem redit:* vt febris incipit, verbi gratia, hora 10. redibit ergo hora 10. Et, febris incipit cum rigore: redibit ergo cum rigore. In poriodo autem clauditur *Typus: qui nil aliud est, quam ordo intensionis & remissionis comprehensus a periodo.* Typus autem est Primus, vel Secundus: consistens, vel Mobilis: Simplex, vel Compositus. Primus typus est, quando in periodo breuis est accessio, & longa remissio, secundus cõtra: vt verbi gratia, typus primus sit quatridianus, in quo breuis accessio, longa remissio: typus secundus, sit quotidianus, &c. Typus consistens est, qui seruat eãdem horam: Mobilis contra, qui vel anticipat, vel postponit. Simplex est, qui pertinet ad vnicam tantum febris speciem; compositus, contra.

Typus.

Tempora vniuersalia in singulis febribus declarantur.

NOn autem eadem temporum ratio est in omnibus febribus. Nam in febribus materia quandoque mouetur a venis extra venas; quandoque non mouetur, sed quiescit. *In febribus igitur intermittentibus, in quibus primum materia mouetur de loco ad locum,* sunt 6. tempora (cap. 4. & 6. lib. de morb. temp.) nimirum

Tempora febrium intermittentiũ in quib. materia de loco ad locũ mouetur.

nimirum principium, inęqualitas, incrementum, status, declinatio, & integritas, seu interuallū. Tota enim periodus diuiditur in accessionem, quæ pars est deterior; & remissionem, quę benignior: ad accessionem pertinent 4. priora tempora; ad remissionem duo posteriora. Principium est, quando materia incipit moueri, & natura nondum cœpit agere in materiā. Allucinatus ergo fuit Fernelius, & recte ab Altimaro reprehenditur, quod dixit, rigorem esse principium accessionis: est enim tantū signum principij: quoniam si adest frigus, vel rigor, est principium periodi: cap. 3. & 4. lib. de tot. morb. tempor. Quod si rigor esset principium; tunc in omni principio accessionis necessario esset febris: quod tamen falsum est. Nec tamen Altimarus recte loquitur, qui voluit rigorem non esse principium febris, sed accessionis. Nam Galen. t. 39. lib. 4. acut. vict. inquit: dum frigus est, non oportet cibare; nam febris imminet: si imminet: nondum igitur eius principium. Et in lib. de inæqu. intemperie ait; rigorem esse, dum materia nondum putruit; quod si materia nondum est putrida, febris etiam nondum est. Sic 2. cap. 10. lib. method. ait, febrem inuadere cum horrore: si principium febris est cum horrore; ergo horror nō est principium. Inæqualitas, seu ἀνωμαλία est, quando materia incipit putrescere, ita vt putridæ fuligines cor petant, calorque febrilis extra cor diffundatur; & dum expanditur febrilis calor, natura aggrediatur pugnam aduersus materiam. Augmētum est, cum calor æqualiter est expansus per omnes partes, gradus vero intenditur, virtus reagit in materiam morbificam. Status est cum in calore febrili omnibus modis est æqualitas, id est, quando calor & expansus est per omnes partes, & seruat eundem gradum. Declinatio est, quando est inequalitas in calore secundum gradum, id est, calor minuitur, & natura vincit, & proinde e Galeno penultim. text. lib. 1. de ratione vict. ob victoriam naturæ calor febrilis deserit cor, & inuadit extrema, ac pedes: propterea cibandus eo tempore est, calore ad pedes descendente. Integritas, seu interuallum est, quando febris non adest. Hæc tamen 6. tempora, ad 4. possunt restringi: nam inæqualitas secundum partem priorem reducitur ad principium; secundum posteriorem, ad augmentum: Integritas vero non est tempus febris, sed periodi, & propterea Galenus cap. 11. libro primo. ad Glaucon. admittebat, vt patientes quartanam febrem in interuallo propria obirent munera, seque exercerent; quod nō esset morbus eo tempote. Et hęc de febre intermittente, in qua materia mouetur de loco ad locum.

1. Principiū.

2. Inæqualitas.

3. Augmentum.

4. Status.

5. Declinatio.

6. Integritas

Tempora febrium intermittentium, in quibus materia non mouetur de loco ad locū.

Datur vero etiam febris intermittens, in qua materia non mouetur de loco ad locum, sed retinetur in parte. Galenus enim cap. vlt. lib. 2. de diff. feb. ait, interdum in corporis parte esse imbecillitatem, vt non modo generentur superfluitates, sed etiam vt hæ expelli nequeant, necessario igitur putrescunt: & propterea fit febris putrida; quæ deducitur ad intermissionem, euacuata materia. Quia vero adhuc persistit imbecillitas in parte; necessario adhuc regenerantur superfluitates; quæ cum non possint expelli, putrescunt, & aliam accessionem generant. In his ergo febribus principium est cum superfluitas incipit putrescere, & tum in parte calor accenditur ratione putredinis, cuius caloris vi ad hanc partem fit fluxio a reliquis partibus: & proinde hoc tempore partes reliquæ, priuatæ calore & sanguine, refrigerantur: vt hæc refrigeratio sit priuatiua, non positiua. Augmentum est, cum a materia putrida fuligines putridæ cor petunt, ita vt accensi sint humores cordis, & calidum innatum cordis sit redditum igneum: vnde calor febrilis in totum transmissus est: & hoc tempore natura in febrē agit, & natura partis agit in materiam. Status est, dum ad summū feruoris perducta est materia, & summa est pugna inter calorē & materiam.

1. 2. 3. 4.

A Declinatio est, si natura superat, & euacuatur materia in hac victoria; & hoc quidem specie sudoris, si materia est tenuior, expultrix robustior, pori cutis rariores: si contra, euacuatio fit forma vaporis. Facta euacuatione non est amplius febris, sed integritas.

Continuæ febres ad integritatem nunquam deueniunt. Et hæ vel non habent tempora particularia, vel habent: Non habet tempora particularia, in quibus materia nō mouetur, sed putrescit in magnis vasis, citra motum; & hę absoluuntur vnica tantum accessione, nec habent periodos. Habent autem tempora particularia eæ febres continuæ, in quibus materia mouetur, & motus est in venis, Motus vero hic, vel est ad venas remotissimas, & tunc quinque illa tempora, princip. inæqualitas, &c. satis sunt euidentia & distincta; vel ad venas non ita remotas, & tunc tempora non ita sunt distincta, sed principium, inæqualitas, & augmentum, confunduntur.

Tempora febriū continuarum.

B Porro *in febribus hecticis* tempora perpendenda sunt tantum ratione essentiæ febris: non autem ratione symptomatum, quia cum febris hectica suapte natura sit debilis, debilia etiam sunt symptomata, vt horum tempora non sint perpendenda: nec etiam ratione materiæ tempora sunt perpendenda, quia hectica non fouetur a materia propria, vt tertiana. Desumenda igitur tempora ab essentia, non ratione gradus febris, qui semper idem est; sed ratione actionis in humiditatem roridam cordis: cap. 9. lib. 1. de diff. febr. Principium ergo est, dum calor febrilis ita agit in humiditatem roridam cordis, vt eam plus iusto calefaciat, sed nondum incipiat cōsumere. Augmentum est, quando incipit consumere: & hoc tempore natura incipit reagere. In statu, est summa pugnę, & facta est cōsumptio humiditatis roridæ, quæ fieri potest in hac febre salubri. Declinatio est, quando humiditas rorida incipit restaurari, proptera quod natura vincit. In hac ergo febre virtus seu id quod agit, non est humiditas rorida, (hæc enim patitur, consumitur, restauratur:) sed facultas naturalis residens in corde, quæ calido innato cordis, & temperamēto cordis, vtitur pro instrumentis, secundum gradus naturales. Febris autem essentia, per gradus non naturales aduersatur humiditati roridæ, inflammando & consumendo.

Tempora febris hecticę

1. 2. 3. 4.

C

In febre ephemera, quæ & re & nomine talis est, nō possunt sumi tempora à materia, quia nulla est: nec a symptomatibus, quia hæc satis sunt debilia: nec ab essentia seu forma ephemeræ, quæ est morbus calidus in toto, non habens permanentiam ex vsu. Capienda ergo sunt tempora ephemeræ ab eius essentia, quatenus hæc pertinent non ad caussam formalem, sed ad efficientem: caussa autem efficiens, erat spiritus vitalis, primo in corde accēsus, qui calidum cordis reddit igneum: tempora ergo capi debent, ab hoc calore igneo reddito vt, vel incipit, vel augetur, vt consistit, vel superatur.

Temporafebris ephemeræ exquisitæ.

D *In febre, quæ re tantum, non autem nomine est ephemera, id est, in synocho non putri*, tempora capiuntur ab essentia, a materia, & a symptomatibus: & ab essentia, tum ratione formæ, tum ratione caussæ efficientis, vt e superius dictis patet. A materia; quatenus hæc febris producitur ab excrementis ichorosis, a sanguine calidiore non putrefacto. A symptomatis: dum hæc incipiunt, intenduntur, consistunt, & remittunt. Et hæc de temporibus vniuersalibus in febribus salubribus.

Tempora synochi imputris.

In febribus insalubribus & lethalibus, nō reperiuntur omnia tēpora, non enim in ijs est declinatio, quia in declinatione nemo moritur. Habent ergo interdū tria tempora: interdum duo: quandoque vnum tantum: prout mors fit vel in principio, vel augmento, vel statu. cap. 1. lib. de tot. morb. tempor. In principio quidem fit mors, si febris sit valde vehemens, & virtus maxime imbecilla, si autem non sit tanta vehementia,

Tempora vniuersalia febrium insalubrium.

mentia, nec tanta virtutis imbecillitas; æger in augmento moritur: si adhuc minor; in statu: cap. 2. lib. 1. de crisibus.

De temporibus febrium particularibus.

ET hactenus dictum sit, quomodo tempora vniuersalia in febribus reperiantur. Deinceps docẽdum, quomodo particularia reperiantur, & in salubribus, & in insalubrib. Quoad *salubres*: & primum quoad hecticas; in his nõ reperiuntur tempora particularia. In ephemeris autẽ aliquibus reperiuntur: etiam si multi non sine maximo errore hoc negent: in quibusdam enim sunt accessiones non duæ tantum, sed etiam vsque ad septem, cap. 3. lib. 10. meth. necesse ergo est, vt in his etiam sint tempora particularia, quæ pertinent ad materiam morbificam. Quoad putridas febres, hæ sunt Intermittentes, vel Continuæ. In intermittentibus reperiuntur 6. tempora. Continuæ vel sunt Continentes, vel Continuæ proportionatæ. Continentes non habent tempora particularia, sed tantum vniuersalia; quia vna tantum accessione absoluuntur. Continuæ proportionatæ, si materia putrescit in venis remotissimis, habent quinque tempora particularia; si in venis non ita remotis, quatuor.

Tempora particularia in febribus salubribus.

Quantum ad febres *insalubres*; hæ possunt habere tempora 4. vel 3. vel 2. vel 1. vt docetur cap. 9. lib. 3. de cris. Occidunt enim potiss. in principio, dum materia est vel copiosior, vel crassior: vel coniuncta est magna inflammatio: occidunt etiam in augmento & statu, dum vehementia rerum prẹter naturam est mitior: occidunt denique in declinatione, propter virtutis imbecillitatem; quæ quamuis potuerit resistere vehementiæ rerum præter naturam per tria tempora, ob imbecillitatem tamen dissoluitur habitus, id est, substantia calidi innati, vnde mors in declinatione.

Temppora particularia in febribus.

Dubia quædam circa febrium tempora discutiuntur.

Q*Væritur autem de temporibus tum Vniuersalibus, tum Particularibus, num coincidant ea, quæ a materia, symptomatibus, & essentia sumuntur?* Hoc ad curationem multum facit. De vniuersalibus. Si conferatur essentia febris cum materia, quæ fuit in caussa febris, & cum symptomatibus pathognomonicis; tum tempora coincidunt: vt eodem tempore sit principium ratione essentiæ, ratione materiæ, & ratione symptomatum. Ratio est: nam quoad materiam; ab hac efficitur & fouetur febris, vt dum vis materiæ est debilis, etiam febris sit debilis. Hic tamen notandum, paritatem esse seruandam ratione copiæ materiæ, & essentiæ ipsius febris: nam in synocho decrescente ratione materiæ non est declinatio, sicuti ratione febris, quæ decrescit: & ratio est, quia non seruatur paritas materiæ, cum hæc euacuetur; non tamen est declinatio ratione materiæ, quia materia non est concocta & victa.

Quando coincidant tẽpora vniuersalia, ab essentia, caussa, & symptomatibus sumpta.

Quoad symptomata pathognomonica; horum etiam tempora coincidunt cum essentia febris: quia febrem, vt vmbra corpus, sequuntur. *Obiectio. Quomodo igitur ait Galenus com. 29. aph. sect. 2. in statu fortiora esse symptomata: morbum autem siquidem salubris sit, mitiorẽ?* Responsio: in statu morbus est vehementior, ratione essentiæ: & sic etiam symptomata in statu sunt vehementia, ratione essentiæ: sed ratione facultatis regentis, fieri potest vt symptomata tunc sint mitia. Sic etiam t. vlt. li. 3. de vict. acut. dicit, affectum esse mitiorem, id est debilem, scilicet ratione facultatis: symptomata autem fortiora, id est, intensiora, scilicet ratione essentiæ.

Quod si vero conferatur febris, cum materia noua, & symptomatibus non pathognomonicis; tempora non coincidunt. Ratio est: nam materia noua agere incipit, dum morbus est in augmento: similiter symptomata non necessario dependent a febre, vt propterea non habeant idem tempus.

Quando nõ coincidant tẽpora vniuersalia.

Similiter statuendum est de temporibus particularibus, quod ratione essentiæ non coincidant: nam materia in accessione primum facit rigorem, antequam febrem efficiat: proinde aliud est tempus febris, aliud materiæ.

Tempora particularia, num coincidant.

Controuertitur etiam, num in omni febri salubri reperiantur 4. tempora. Responsio. Affirmatur a Galeno cap. 1. lib. de tot. morb. temporibus: & cap. 7. & 17. li. 1. de cris. ita vt etiam in detruncatione colli reperiantur. *Obijcitur autem quod Galenus cap. 2. l. de tot. morb. temp. ait, quæ in instanti generantur, vt febris, carere principio?* At respondendum, principium essentiæ, nõ capiendum a febre, vt generatur: producitur enim veluti in instanti: sed ab essentia febris, vt est genita febris, ita vt incipiat agere: hoc enim est principium. *Obijcitur etiam e cap. 47. l. ad Thrasyb. acutos morbos, quamprimum inuadunt, ad summum ascendere, & proinde carere augmento?* Respondendum, e cap. 4. lib. de morb. temp. in morbis salubribus 4 reperiri tempora, sed non semper ex vsu, quia interdum celerrime pertranseunt, nec satis semper perdurant: vt contingit in acutis. *Obijcitur denique ex eodem loco proxime citato, nim. cap. 47. l. ad Thras. morbos qui iudicantur carere declinatione?* Respondendum: omnes morbos salubres habere 4. tempora, nisi præsidio vel naturæ, vel artis tollantur: vnde Galenus cap. 9. lib. 3. de cris. ait, morbos carere declinatione ob crises repentinas.

Num in omni febri salubri sint 4. tẽpora.

Quæritur, num mors cotingere possit in declinatione vniuersali? Negatur cap. 5. & 9. l. de cris. vnde & Hippocrates aph. 45. sect. 2. lib. 1. epid. ait, coctionem polliceri securitatem: & ratio est quia natura superat, & victrix est. *Obijcitur tamen: homo potest mori in declinatione particulari. Et etiam in vniuersali? Responsio consequentiæ: nam virtus est fortior in principio vniuersali, in quo est declinatio particularis.* Responsio. In declinatione vniuersali, natura iam victrix est, & superauit: non autem agit & superat. Contra vero in particulari declinatione materia morbifica ratione totius nondum est victa. Notandum autem hoc loco, quod si materia sit heterogenea; tum ratione portionis crudæ, mortem posse contingere, etiam in declinatione vniuersali: non tamen fit mors in declinatione huius morbi, sed in alio tempore morbi noui subsequentis, seu recidiuæ. *Obijcitur etiam e text. 67. lib. 3. progn. in peripneumonia non sufficere coctionem, sed etiam exspuitione opus esse: posse enim ægrum mori, etiam facta coctione, id est, in declinatione, nisi exspuatur.* Responsio. Periculum mortis non impendet ratione huius morbi, sed alterius succedentis; materia enim excrementitia, licet cocta sit, nisi expuatur, corrumpitur, nouumque facit morbum, in quo (ante tamen noui huius morbi declinationem) æger moritur. *Obijcitur etiam e cap. 4. l. de temp. tot. morbi; in detruncatione ceruicis reperiri quatuor tempora, & tamen esse mortem?* Respondeo. Ratione detruncantis sunt quatuor tempora: hic enim (quia motus fit successiue) incipit & desinit: at ratione solutæ vnitatis præter naturam, hæc in principio interficit. *Obijcitur deniq; e cap. 4. lib. 9. meth. in synocho decrescente hominem posse mori?* Responsio. In synocho decrescente est declinatio, sed ratione febris essentiæ, non autem ratione materiæ; hæc potest esse in principio, augmento. Sicut etiam Auic. ait, hominem posse mori in declinatione variolarum; quia est declinatio ratione variolarum, non tamen ratione morbi & febris.

Num quis mori queat, in declinatione vniuersali.

Signa temporum vniuersalium.

SIgna temporum vniuersalium potissimum referuntur ab Auicenna ad Statum. Proponuntur autem

1. species morbi.

tem duodecim. I, *Idea, seu species morbi*, quæ potissimum per motum significat statum futurum: velox enim motus, significat statum cito futurum; tardus, tardum. Diximus ideam potissimum significare per motum: nam significat etiam per vehementiam: vt febris vehemens secundum essentiam: qualis est ardens, significat cito statum futurum. Sic morbus vehemens ratione dignitatis, vt inflammatio pulmonum, indicat cito statum futurum. Sic morbus vehemens ratione facultatis regentis, vt febris pestilens, significat cito futurum statum. II. *Signum est motus ægritudinis, ratione accessionum*: paroxysmi enim breues, significant statum proximum: longi, longinquũ. Quod si febris prorsus nullos habeat paroxysmos, vt continua; indicatur status omnino proximus. III. *Signum est figura*: Si enim facies, vna cum hypochondrijs cito extenuetur; tum indicatur febris acuta, & & velocis motus: si autem corpus non minuitur; secundum comment apohris. 28. sectio. 7. signum est longitudinis; quia hoc fit ob cutem densam, aut humorem crassum. Notandunm, hoc signum in febre tantum vehementi locum habere: nam in ephemera licet hæc breuis sit, non tamen mutatur figura, IV. *Signum est virtus*: si enim virtus cito fiat debilis; indicatur morbus acutus, & velocis motus. V, *Signum est tempus anni, & ætas*: si enim hæc vergant ad caliditatem: indicant materiam calidam, & breuitatem morbi si ad frigiditatem; contra. *Huc etiam pertinet cœli status regio, consuetudo, institutum vitæ. Eadem etiam ratio est mensis, ac diei.* Aetius enim capite, 162. serm. 3. lib. 1. mensem lunarem diuidit in 4. septimanas: e quibus prima a nouilunio assimilatur veri, & febres quæ in ea incipiunt, non sunt admodum longæ: altera assimilatur æstati, & febres huius sunt breuiores; tertia quæ incipit a plenilunio, assimilatur autumno, & febres parit longiores: quarta assimilatur hyemi, & febres huius adhuc longiores. Sic & dies aphor. 15. sect. 1. li. 6. epid. diuiditur in 4. partes: in tempus matutinum, quod veri assimilatur; in meridiem, quæ æstati; in vesperam, quæ autumno; in noctem, quæ hyemi. Hinc nocturnæ febres sunt longiores diurnis, quia nox assimilatur hyemi: quod verum est ratione humorum; interdiu enim mouentur humores calidiores, noctu frigidiores. At ratione præsidiorum, diurnæ febres sunt diuturniores nocturnis, secundũ aphor. 6. sect. 3. li. 2. epid. quia materiæ præsidiorum noctu non commode administrari possunt, Vt enim hoc signum valeat, oportet esse paritatem in copia & quantitate materiæ: nam si æstate febris fiat a materia copiosa & frigida: hyeme, a non copiosa & calida: tum certe febris hyemalis erit breuior. Oportet etiam febres esse eiusdem speciei, vt febris biliosa æstiua, breuior est biliosa hyemalis, fieri tamen potest vt biliosa hyemalis, sit breuior quotidiana æstiua. Oportet etiam febrem fieri a materia: nam simplex intẽperies calida, sine materia dubio procul longior est in æstate, quam in hyeme. Postremo oportet materiam esse excrementitiam, non alimentalem: nam materia alimentalis in hyeme citius concoquitur.

2. accessiones longe, breues.

3. figura.

4. virtus.

5. tempus.

A

VI. *Signum, est pulsus frequens, velox, magnus*: indicatur febris acuta & velocis motus. VII. *Signum est rigor*: Si enim febres incipiunt cum rigore, sunt longiores: rigore, enim significat materiam esse minus vehementem, ratione facultatis, quia computruerit extra venas. Rigoris autem absentia, significat materiam putrescere in venis, & vehementiorem esse, ratione dignitatis, & ratione facultatis, ideoque breuiorem; ratione dignitatis, quia materia est in venis: ratione facultatis, quia facultas non potest expellere extra venas. Rigor etiam præsens, si sit breuior, febrem indicat breuiorem: est enim a matetia pauca. VIII. *Signum est hora accessionis*: Si enim febris incipit eadem hora; significatur longa; Si anticipat; si quidem anticipatio est inæqualis, significatur augmentum, si æqualis, status, Si postponit, indicatur declinatio. Locum autem habet non quælibet anticipatio, sed quæ effatu digna est; cap. 3, lib. 1. de cris. IX. *signum, vehementia symptomatum in accessionibus*: si enim symptomata intenduntur, significat augmentum: si remittuntur, declinatio, symptomatum enim vehementia, indicat vehementiam materiæ morbificæ, & hinc motum velocem. X. *signum, longitudo & breuitas accessionum*; Si enim accessio posterior, longior est priori, indicatur augmentum: si contra, declinatio. XI. *signum, dispositio euacuationis*: Si enim in priori accessione stat euacuatio per sudorem, & succedens accessio sit vel æque longa cũ priori: vel etiam longior; indicatur febris longa, & materia copiosa, XII. *signum, coctio & cruditas in vrina*. In lotio ergo sunt signa cruditatis, coctionis, vel corruptionis: eaque debilia, euidentia, vel perfecta. In cruda vrina, substantia est tenuis; color albus; nulla contenta. In coctione debili, lotium tenue; color ab albo ad rufum vergens; contentum aliquod in lotio. In euidenti coctione, lotium aliquam habet crassitiem; color magis accedit ad rufum; in vrina conspicitur nebula. In coctione perfecta, lotium habet mediocrem crasitiem: colorem rufum, vel subflauum; rufum in corporibus temperatis, subflauum in calidioribus & bilisis: hypostasis lotij alba, læuis, æqualis. Debilis corruptio significatur lotio tenui; colore subnigro; contentum nullum adest. Corruptio euidens si sit, lotium e parte euadit crassum: nigredo augetur; nebula conspicitur, non albicans, quemadmodum in coctione, sed liuescens, & subnigricans. Si perfecta est corruptio: tota lotij substantia est nigra, & cum sedimento nigro. Ex his igitur signis coctionis & cruditatis Gal. cap. 16. lib. 1. de cris. pronuntiat: si vrina aquosa permaneat, indicari statum longinquum; significat enim materiam maxima cum difficultate concoqui. Quod si autem post cruditatem appareat signa coctionis bonum: si coruptionis, lethale. Methodus autem Auicennæ Semeiotica, hæc est.

6. pulsus.

7. rigor.

B

8. hora accessionis.

9. vehementia symptomatum.

10. duratio accessionũ.

11. dispositio euacuationis.

C

12. coctio, & cruditas,

D

Signa temporum vniuersalium sunt vel
- *pathognomonica, respicientia vel*
  - *motum*
    - *1. totius morbi: vt est morbi species.*
    - *2. accessionum: vt longit. & breuitas accessionum singularum.*
  - *vehementiam*
    - *morbi ratione*
      - *3. essentiæ: vt est figura.*
      - *4. facultatis: vt est virtus.*
    - *materiæ*
      - *totius febris ratione*
        - *essentiæ: vbi possumus perpendere*
          - *5. caussas, vt sunt ætas, ambiens, anni tempus: quatenus enim hæc ad calidum vergunt, sunt in caussa vt generetur materia calidior, quæ est vehemens ratione essentiæ.*
          - *6. effecta: pulsus magis vel minus vehemens.*
        - *7. dignitatis: vt est rigor, qui significat materiam extra venas putrescere: & absentia rigoris, significans in venis putrescere.*
      - *accessionum: vbi sumuntur signa ex*
        - *8. hora accessionis.*
        - *9. vehementia symptomatum in accessionibus.*
        - *10. longitudine & breuitate accessionum inuicem collatarum.*
- *superuenientia: quæ respiciunt materiam vel*
  - *11. accessionum: Euacuatio, quæ fit in paroxysmis.*
  - *12. totius febris: coctio & cruditas.*

Sequi-

Sequitur de signis indicantibus tempora particularia.

Principia signa.

PRincipium indicatur e pulsu coarctato, propter materiam suffocantem: vt pulsus ita coarctatus, si tardus secundum diastolem, rarus, secundum internam quietem, quæ diastolen præcedit: præterea velox secundum systolen, & frequens secundum externam quietem, quæ systolen præcedit. Maior enim necessitas est in expellendo, quam in attrahendo: & propterea velocitas ac frequentia magis pertinet ad systolen. Secundo indicatur principium particulare, e colore plumbeo, sublivido, frigore extremorum, pedum, manuum, narium, &c. calor enim cum spiritu & sanguine, ad partes interiores vocatur. Tertio indicatur e pigritia: nam partes motui voluntario destinatæ, sensuque tactus præditæ, aliqua e parte molestantur a materia morbifica: & eo magis, quo magis mouentur. Quarto indicatur principium ex angustia, id est, tristitia, & dolore: idque propter rigorem horroremque. Quinto, indicatur e somno profundo: inter initia facile dormiunt ægri: dũ enim calor ad cor retrahitur, cerebrum aliquantisper refrigeratur. Sexto indicatur, quod ægris vix palpebras alleuare possunt: quia, vt in tertio dictum est signo, materia mouetur extra, & partes molestat. Septimo indicatur, quod in ore saliua exsuperat: nam in principio accessionis fit concussio, rigor & horror, secundum partes oris: cuius ratione materiæ salivalis exprimitur, quæ residet in glandulis circa linguæ radicem. Octauo tussis molestat plerũque, quia tenuis portio illius humiditatis saliualis ad principium tracheiæ protruditur; vnde tussis sicca. Nono, æger in principio & statu: magis cruciatur, quam in augmento: nam in incremento nec calor est summus, vt in statu; nec ita concentratur, sicuti in principio. Et hæc sunt signa principij particularis *præsentis*. Ad præcognoscendum autem principium particulare *futurum*; obseruare oportet horam præcedentis paroxysmi: vt si secundus paroxysmus anticipet per duas horas, probabile est tertium paroxysmum posse anticipare per duas horas: cap.7. libro 2. de diff. febr. *Augmentum* indicatur e pulsu magno, frequenti, & calore expanso ad omnes partes. *Status* indicatur e summo calore, eoque consistente, qui nec augeatur, nec minuatur: item, e vehementia symptomatum: & e pulsu maiori, veloci, frequentiori, quem fuerit antea. *Declinatio* indicatur e remisso calore: pulsus pene ad naturalem accedit: adest sudor, & tandem febris eradicatio: & hæc quidem vera sunt in declinatione salubri. Interdum vero etiam in declinatione mortali, est quædam dispositio, similis dispositioni salubri, hæc tamen a salubri distinguetur e pulsu, cap.9. lib.3. de cris. Si enim calor febrilis remittit; pulsus tamen ad naturalem non accedit (vt in salutari declinatione) sed contra fit debilis, magisque inæqualis, ac inordinatus; cum declinatio est lethalis.

Augmẽti signa. Status signa. Declinationis signa, tum veræ, tam falsæ.

CAPVT X.

De Ephemera febre: & primum de eius Definitione, Caussis, atque Signis.

Nomen.

EPhemeræ sæpe in morbos graues & incurabiles transeunt, si negligatur earum curatio: cap.vlt. lib.8 metho. cap.2. lib.1. ad Glauc. Vocantur ephemeræ, quoniam non pertranseunt diem; comm.aph. 55. sectio.4. & capite secundo libri decimi method. quippe cum calor ipsarum in substantia tantum spirituosa subsistat.

Definitio.

Ephemera autem est febris producta a spiritibus vitalibus præter naturam excalfactis.

Modus generationis.

Modus generationis est talis: Caussa calefaciens, primum in calefacto esse constituit spiritus vitales, in corde exsistentes. Licet enim interdum caussa calefaciens sit primitiua, quæ alia parte prius calefaciat, quam cor; quemadmodum radij Solares primum calefaciunt caput, illa tamen caliditas, a parte excalfacta impertitur cordi, vt spiritus vitales cordis in primis ponantur in calefacto esse: unde calidum cordis innatum redditur igneum: hincque toti calor communicatur.

De Caussis ephemerarum.

Caussæ Ephemeræ.

DE caussis ephemeræ Galenus diligenter loquitur, c.2. lib.1. ad Glauc. & capite vltimo, li.2. de cris. & cap.2. atque 5. li.8. meth. Caussa igitur morbifica, vel per Motum, vel per Calorẽ, vel per Vtrumque agit: vt supra cap.2. diximus. Par calorem agens, agit vel Actu, vel Potentia: item, per Se, vel ex Accidente. Et hæc caussa est Primitiua, vel Antecedens; pertinetque (c.85. art. par.) ad assumenda, facienda, retinenda, extrinsecus occurrentia. Assumenda excedunt copia, vel qualitate. Fecienda excedunt, vel deficiunt. Extrinsecus occurrentia hic perpenduntur, quatenus nimis calefaciunt. Quæ retinentur; ea vel euacuantur cum debeant retineri; vel retinentur, cum debeant euacuari. Ad hæc ergo capita respiciens Auicennas: quantũ ad facienda; proponit laborem, iram, tristitiam. Quoad assumẽda; crapulam, ebrietatem: &c. Quoad extrinsecus occurrentia; dolorem, apostema externum, id est, bubonem. Quoad retinenda; obstructionem, quæ tamen adeo magna non est, vt in putridis febribus. Notandum autem, quod ait, proprium esse ephemerarum, non fieri a caussa antecedente, sed a primitiua. Id quod Galenus capite septimo, lib.1. de differ. febr. non quidem proprium, sed inseparabile facit ephemeræ. *Hoc tamen videtur dubium esse: nam Galenus cap.4. lib.8. meth. proponit ephemeram ex obstructione, quæ non fit a caussa externa, sed ab antecedente. Et hanc cap.1. lib.9. metho. & ca.2. lib.10. meth. ait, solui vnico die, vt sit & re & nomine ephemera.* Responsio. Ephemera, vel re & nomine, talis est, vel re tantum. Re & nomine, quando diem non transcendit, calorque in spiritibus est accensus. Hæc duplex est: altera exacte exquisita, altera non exacte exquisita. Exacte exquisita est, quam Galenus cap.vlt. lib.8. meth. & cap.8. lib.5. meth. ait, nõ esse in fieri, sed in facto esse, vt hectica, id est, non fo ueri a caussa interna. Non exacte exquisita est, quæ fit ex obstructione ita exigua, vt diem non pertranseat: & hæc a caussa antecedenti fieri potest. Ephemera re tantum, est febris synochus sine putredine: calor enim eius accensus est in spiritibus: sed tamen diẽ transit: & hæc quoque fieri potest a caussa antecedente. Loquitur ergo Auicennas de exquisita exacte.

Num ephemera caussam habeat antecedentem.

De Signis ephemerarum.

AVicennas septem proponit signa. I. est, quod ephemera exacte exquisita non fit a caussa antecedente, sed a primitiua. II. signum est, quod non incipit cum coarctatione pulsus, vt putrida: quia in ephemera non fit concentratio caloris & sanguinis, sicuti in putridis. Præterea, vt plurimum (non tamen semper) inuadit sine rigore, pigritia, somno, &c. quæ in inuasionibus aliarũ febrium apparent: Caussa huius est; quod non adest materia, quæ per partes sensitiuas mouetur, vt in putridis. III. signum est calor mitis, parum mordax. c.7. lib.3. de diff. feb. residet enim in subiecto vaporoso. Et hic in quibusdam ephemeris, primo contactu mitis apparet, vt in ephemera ab ebrietate: in quibusdam, vt in ephemera ex ardore solis, cutis calor primum apparet mordax, deinde fit mitis, quoniam procedit e spiritibus. IIII. signum est, quod in vrina, primo die apparet concoctio, vrinaque rufa est, seu bene colorata. cap.7. lib.1. diff. febr.

I. Caussa. II. Modus inuadendi. III. Caliditas. VI. Vrina.

febr.cap.2.libro primo,ad Glauc. cap.13. libro 2. de A crisibus.

De natura lotij in genere.
Vrina formam recipit renis.

Vt autem horum symptomatum ratio reddi possit, lotij natura paucis explicanda. Lotium igitur est excrementum tenue, genitum e portione aquosa eorum, quæ per os sunt assumpta. Est igitur serosum hoc & aquosum excrementum chylificationis: & conficitur in ventriculo: formam autem vrinæ, vt nimirum dicatur excrementum sanguinis, suscipit in venis cauæ vltra simum iecoris, non in venis portæ ad cauum iecoris. In venis autem, dum coquunt, duplex segregatur excremẽtum; alterum tenue, crassum alterum: Tenue,est bilis excrementitia, quæ genita in iecinoris parte sima, non fuit expurgata per vesicam felleam: & propterea in venas perducta, beneficio caloris venarum miscetur cum excremento seroso: vt hoc,licet in ventriculo album fuerit genitum, in venis tamen cauæ, ob mistionem bilis excrementitiæ, reddatur coloratum,subflauum,subrufum. Crassum B excrementum venarum, est portio, quæ non exacte miscetur cum excremento seroso; & propterea degenerat in contentum, nebulam, hypostasin. Quod si ergo nullum fit vitium in assumptis,in ventriculo, in hepate,in venis;generatur lotium optimum: substantia eius mediocriter erit crassa: color vel subrufus in frigidioribus corporibus; vel subflauus in calidioribus:sedimentum album, leue, æquale. Optimum etiam mingitur lotium iam generatum, si nullum sit vitium in partibus per quas transit, vt in renibus, in vesica,in meatu vrinario.

Color vrinæ.
Hypostasis vrinæ.
Vrina optima.
Ratio redditur vrinæ in ephemera.

His ergo sic breuiter explicatis; cum in ephemera vitium sit in spiritibus,non in reliquis partibus:recte dixit Galenus,vrinam in ephemeris similem esse naturali,vt exigua admodum sit mutatio:magis tamen esse coloratam,quam secundum naturam, quia calor febrilis per venas diffunditur. Hoc autem verum est de ephemera,quatenus est ephemera: si enim aliquid connectatur, quod lædat partes prius propositas; mutatio etiam in vrina fiet: vt si ephemera sit e C cruditate,lotium euadet crassius.

V. Pulsus:

V. signum est pulsus bonus, sine signis inflammationis,non inæqualis in vna arteriæ compulsione,vel leuiter saltem inæqualis, qui soluta febre statim ad naturalem redeat: id quod proprium & inseparabile est ephemerarum.cap.2.lib.1.ad Glauc.Addit Galen. cap.7.libro 3.de præsag.epulſ.pulsum ephemeræ mutari in magnitudine, celeritate, & crebritate, vt fiat magnus atque vehemens. Præterea ait capite septimo, libro primo, de different. febr. inseparabile & proprium esse ephemeræ, quod pulsus ad magnitudinem & celeritatem effatu dignam accedit, quod frequentia a proportione deficit secundum exteriorem quietem, vt nullo modo systole ad celeritatem tendat, vel (si hoc aliquando contingat) ita leuiter, vt vix percipiatur. Pulsus etiam ephemeræ dicitur æqualis,mollis,ordinatus.capite decimotertio, libro secundo,de cris.

Digressio ad generalẽ doctrinã de PVLSIBVS.
Pulsus quid?

Vt autem tum hæc, tum quæ in reliquis febribus de D pulsu afferemus, recte intelligi queant; doctrina pulsuum paulo altius repetenda fuerit. Quare docebimus quid pulsus,quot eius differentiæ, quæ differentiarũ caussæ,& quomodo cognoscantur.

Pulsus est motus dilatationis & contractionis arteriarum, procedens a vi pulsifica, vt seruetur calor insitus partium. Per partes intelligo omnes, excepto corde:sic enim Galenus,capite duodecimo,lib.16.de vsu part.ait,arterias propterea inseri partibus,vt seruent caloris symmetriam in omnibus præterquam in corde:id quod arteriæ motu efficiũt; cuius beneficio calidum innatum nec dissoluitur,nec suffocatur,nec ignescit.

Differentiæ pulsus.
1. Forma.

Ex his differentiæ pulsuum facile patent. Pulsus enim vel consideratur Absolute; vel Respectiue, collatione ad alios pulsus facta. Si absolute consideratur, differentiæ sumi possunt, a Forma, a Subiecto, & a Caussa efficiente (non a fine, qui semper est vnicus:) Forma pulsus,est motus geminus,scilicet dilatationis,& contractionis,in tempore factus. Quatenus ergo pulsus fit in tempore;pulsus est vel Moderatus, qui fit in tempore moderato: vel Immoderatus, qui fit in tempore nõ moderato:& hic est Velox,aut Tardus. Quatenus motus est geminus, necesse est intermediam esse quietem: hinc pulsus vel est Moderatus secundum quietem, vel Immoderatus, prout quies vel moderata est, vel immoderata: & Immoderatus secundum quietem, est Rarus, vel Frequens. Rarus est, cum inter quietem & quietem est longum interuallum: frequens,si breue. Subiectum pulsus sunt arteriæ. Arteria autem duobus modis potest considerari: primo,vt Corpus; secundo,vt Genitum a facultate generatrice. Arteria, vt corpus cõsiderata, tribus constat dimensionibus. Dimensiones aũt vel Seorsim considerantur; Longitudo, Latitudo, Profunditas, seu altitudo; vel Coniunctim. Ratione longitudinis,pulsus est Moderatus,vel Immoderatus: & hic Longus, vel Breuis. Ratione latitudinis, pulsus est Moderatus,vel Immoderatus: & hic Latus, vel Angustus. Ratione profunditatis,pulsus est Moderatus,vel Immoderatus: & hic Altus,vel Humilis. Si dimensiones simul sumantur; tum pulsus,vel est Moderatus secundum corpus & quantitatem arteriæ, vel Immoderatus: & hic Magnus,vel Paruus. Secundo modo arteria consideratur vt corpus genitum a facultate generatrice. Generatrix autem agit per Alteratricem, aut per Formatricem. Si per alteratricem; tunc tribuit arteriæ Temperiem,& Consequentia temperiem. A temperie non sumuntur pulsus differentiæ: nisi quis velit dicere, pulsum esse Calidum,aut Frigidum. Consequuntur temperiem durities,& mollities: vnde pulsus vel Moderatus dicitur secundum id quod temperiem consequitur, vel Immoderatus: & hic Durus, vel Mollis. Formatrix porro arteriam efficit vel magis,vel minus cauam: vnde pulsus vel Moderatus secundum cauitatem,vel Immoderatus: & hic Plenus, vel Vacuus. Caussa effectrix pulsus est facultas naturalis: attractrix quidem, in dilatatione arteriarum; expultrix vero in contractione. Et hæ facultates concurrunt, vt influunt a corde, adiuuante tamen calido insito ipsarum arteriarum. Hinc ergo pulsus, vel est Moderatus secundum facultatem seu caussam efficientem,vel Immoderatus: & hic Vehemens,vel Debilis. Hæc de pulsu absolute considerato. In pulsu autem respectiue considerato, perpendimus Æqualitatem,Ordinem,& Rhythmum seu proportionem. Hinc pulsus Æqualis,vel Inæqualis: Ordinatus, vel Inordinatus (*notetur, inæqualitatem comprehendi posse, & in vno pulsu, & in pluribus: ordinem autem necessario in pluribus, non in vno tantum.*) Proportionatus, vel Improportionatus.

Tempus motus.
Quies.
2. a subiecto.
Dimensio arteriæ.
Arteriæ durities & mollities.
Arteriæ cauitas.
3. a caussa efficiente.
Pulsus relate considerati.

Sequitur, vt de caussis differentiarum pulsus agamus. E pulsus finitione patet, ad producendum pulsum tria concurrere, nempe facultatem, instrumentum,& vsum: hæc enim tria si eundem seruant statũ, pulsus non mutantur: contra autem mutatur pulsus, si hæc tria mutentur. Facultas autẽ mutatur,quando idem robur non seruat: instrumentum mutatur, si nõ sit æque obediens facultati: vsus mutatur, si vel excedat,vel deficiat. Caussæ autem mutantes facultatem, instrumentum, vel vsum, sunt Naturales, vel Non naturales. Naturales mutant iam proposita citra violentiam. Non naturales mutãt cum violentia: & hæ vel Intra sanitatis limites adhuc consistunt quæ mutant cum quadã violẽtia,sed leuiore: vel Excedunt latitudinem sanitatis, & morbosæ sunt; quæ magna violentia mutant, vt pulsus fiant naturalibus dissimillimi. Naturales caussæ sunt, ætas, habitus corporis gracilis, vel quadratus, gestatio vteri,&c. Nõ naturales caussæ, intra tamen sanitatis latitudinem,

sunt cibus largior, parcior: potus copiosior, magis exiguus, calidior, frigidior: balneum calidius, frigidius, exercitatio cum virtutis tolerantia, &c. Morbificæ caussæ pulsus mutantes, vim vitalem Dissoluunt, aut Grauant. Dissoluunt; inedia, morbi prauitas, syncope, dolor, vacuatio. Grauant; caussa morbifica, & organorum tumor.

Caussa differentiarum pulsuum.

Ex his differentiarum propositarũ caussas facile reddere possumus. Primum enim quoad differentias a forma: velox pulsus fit, si vsus excedat, id est, si calor intendatur, si augeatur copia vaporis fuliginosi aut fumosi: calor respicit diastolem, vapor systolen. Frequens eandem habet caussam, nẽpe calorem & vaporem: in hoc tamẽ facultas non est ita robusta, vt in veloci: huic frequentia supplet, quia magnitudine & velocitate non potest. Rarus contra, e lege oppositorum fit, si vsus deficit, & facultas non est vegeta. Quoad differentias a subiecto: in pulsu a dimensionibus sufficit scire caussas pulsus magni & parui. Magnus fit, si arteria est mollis, facultas robusta, vsus excellens: paruus contra. Durus fit, si arteria est durior: mollis, si mollior. Plenus fit, si facultas est robusta, arteria capax, & particeps spiritus sanguinisque copiosi. Quoad differentias a caussa efficiente: Vehemens fit, si facultas sit robusta: debilis contra. Pulsuum relatę sumptorũ caussę etiam reddi possunt e dictis. Inæqualis enim fit pulsus, si arteria angusta, insignis durities, vel mollities; facultas admodum imbecillis, vel resoluta, vel suffocata. Vsus solus, citra mutationẽ in arteria, & facultate, vix potest pulsum inæqualem reddere; nisi mutatio fiat a contrario, vt dũ adest ira, simul cũ timore. Inordinatus fit a caussis pulsum inæqualẽ producentib. sed ijs maiorib. & efficaciorib. Improportionatus pulsus, vel sine rhythmo, fit ab vsu mutato. Rhythmus autẽ nil aliud est, quã proportio quædam inter diastolen & systolen, secũdum motum, ac secundum quietem. Differentia autem magna est, inter pulsum æqualem & proportionatum: æqualis enim pulsus, necessario requirit ęquale tempus motus & quietis; rhythmus autem modo æquale tempus motus & quietis, modo inæquale, admittit. Exempli gratia in pueritia pulsus est proportionatus, si in systole & diastole fit æqualitas secundum motũ & quietem. At in adolescentia diastole magis viget, multoque magis in iuuentute: hinc in iuuentute pulsus velox secundum diastolen & systolen, est improportionatus: & sic videtis, quomodo pulsus æqualis essé possit sine rhythmo. In ætate consistente, diastole minus est velox. In senectute rhythmi proportio requirit, vt systole adhuc velocior sit diastole. Horum autem caussa est: quia in pueritia calor & vapor æqualiter vigent: in adolescentia magis calor: in iuuentute calor est acrior: in ætate consistente fuligines abundant: in senectute calor minuitur. Vt tandem proportionis caussa sit, vsus secundum naturam, secundum ætates: quotiescunque enim in his fit mutatio, mutatur proportio.

Notę, signa que pulsuũ.

Tandem restat, vt quomodo pulsus cognoscendi sint, edoceamus. Quoad differentias formales: pulsus velox cognoscitur, si digitus cũ impetu percutiatur; tardus contra. Frequens est, si aduertimus arteriã cito vel redire, vel fugere, sed citra impetũ, nisi cũ frequentia iuncta sit velocitas: rarus contra. Quoad differentias a subiecto: Magnus est, dũ arteriam trib. digitis tangẽtes, obseruamus motum arteriæ excedere illos digitos: si paruus fuerit, tangẽtib. videbitur seu filum tenue. Durus, percutit digitũ, instar corporis duri: mollis cõtra. Plenus est, si digitus percuti videatur a corpore repleto. Quoad differentias a caussa efficiente: in Vehemente pulsu, digitus vehementer percutitur, & si cõprimatur arteria, nõ cedit: debilis cõtra. Quoad pulsus respectiuos: in ęquali nulla percipitur mutatio, vel in vno pulsu, vel in plurib. at si fuerit inæqualis, mutatio deprehẽditur. Ordinatus nullã habet mutationẽ: inordinatus habet mutationẽ in plurib. pulsibus. Nũ aũt pulsus sit cũ rhythmo, nec ne; non ita facile cõprehendi potest: colligitur tamen, si pulsus præter naturam sit inæqualis, si item inordinatus, eum necessario etiã esse sine rhythmo.

De compositis pulsib.

Et hæc de pulsibus Simplicibus: breuiter iam etiã de Compositis disserendum est. Hecticus pulsus est, qui semper similis manet, estque compositus e frequenti, paruo, & imbecilli. Caussa eius est facultas imbecillis. Differt a reliquis pulsib. compositis: quod neque inæqualis est, neq; inordinatus. Myurus, vel meiurus, i. decurtatus, seu mutilus, est paruus & debilis: & hic duplex est; Reciprocus, & Non reciprocus: Meiurus reciprocus est, dum reuertitur, magnus; & huius caussa est facultas minus debilis. Non reciprocus est, cum paruus exsistens, manet paruus; & huius caussa est facultas imbecillior: ideoq; hic peior est, quã reciprocus. Deficiens est pulsus, qui prorsus, eua nescit; vnde minor est & imbecillior meiuro: Et si contingat, vt pulsus deficiens sit non reciprocus; deterrimus est. Serrinus est in quo digitus videtur a serra secari, cap. 10. lib. 2. de cris. fit per inflammationem loci neruosi. Vndosus est pulsus, in quo arteria in modum vndæ assurgit inæqualiter; vt modo sit altus, modo humilis, non admodum magnus & vehemens: Huius caussa est vitium, quod pertinet ad instrumentũm, non ad facultatem. Vermiculans, præter ictum instar vndæ est admodum creber, paruus, debilis: Huius caussa est virtus imbecillis. Formicans peior est vermiculante: & propterea est crebrior, minor debilior, & annexam habet tarditatem: indicium est virtutis admodum prostratę. Conuulsiuus est inęqualis in sede arteriæ, vt arteria solum ex vtrisque terminis conuelli videatur, veluti quædam corda intensa: vnde est pulsus durus & paruus. Vibratus est inæqualis in sede arteriæ; partes tamen arteriæ quædam sursum, quædam deorsum mouentur, vt hic pulsus magis inæqualis sit, quam conuulsiuus. Intermittens est inæqualis, & potissimum in raritate: huius caussa est facultas, potius oppressa, quam resoluta. Intercurrẽs est inæqualis in crebritate: huius caussa est facultas oppressa, sed minus quam in intermittente pulsu. Caprizans (ita dictus, quod capras imitetur) est, in quo dum motum arteriarum desiisse putamus, e tempore velocius quam prius mouentur: vt sit inæqualis potissimum secundum velocitatem & vehemẽtiam: cuius causa est facultas oppressa.

Redditur ratio pulsuũ in diarijs febribus.

Ex his ergo quæ hactenus dicta sunt, facile rationem reddere possumus pulsuum in ephemeris. Primum ergo dictum fuit, pulsuum esse naturalem, & inęqualitatis expertẽ: in ephemera enim nõ est putredo, non est materia facultati noxia: vt si aliqua sit inęqualitas in vno pulsu, est quod diastole velocior exsistit; & hæc tamen inæqualitas omnino est exigua, & soluta febre prorsus euanescit. Dictũ etiam est, pulsum mutari ad magnitudinem, celeritatem, & crebritatem. *At oppositum videtur aßerere Galenus cap. vlt. l. 2. de cris. vbi ait, commune eße omnibus ephemeris, pulsum ad paruitatem & frequentiam promoueri, & nonnunquam ad magnitudinem.* Vbi sic legere oportet Galenum; quod commune sit ephemeris, pulsum magnitudinem & celeritatem promoueri: nonnunquã tamen ad frequentiam: sicut etiam scripsit cap. 7. lib. 1. de diff. feb. Nam in ephemeris in solo vsu est excessus, magis ratione caloris, quam vaporis: vt propterea in ephemeris pulsus primũ mutetur ratione magnitudinis, secundo ratione velocitatis, tertio interdum, sed non semper, ratione frequentiæ, quando scilicet in ephemera summus est excessus, & virtus non est admodũ robusta (notetur autem quod velocitas & frequentia pertineant ad diastolen.) Cur autẽ pulsus in ephemera sit æqualis, mollis, ordinatus; e iam dictis euidens est. Durus tamen interdũ esse potest, nõ per se, sed ratione annexi; vt si ephemera fiat a caussa vehementer siccante: cap. 7. lib. 1. de diff. feb.

Hinc

Hinc patet ephemeram indicari e pulsu fere naturali, aliquantisper velociori, frequenti, magno, non duro, vehementi, vix inæquali & ordinato.

VI. Idea febris.

VI. signum ephemeræ, est species seu idea febris: ab initio enim leuiter toleratur diaria: augmentum non pertransit duas horas: in statu non est insignis feruor, nec vehementia symptomata: desinit spatio 24. horarum, cum modico sudore, aut rore, aut vapore. *Dubitatur autem quomodo ephemera terminetur per sudorem; cum in hac febre non sit materia, seu humor?* Responsio: Serosum excremẽtum, tertiæ coctionis, quod vehiculum est sanguinis, in sano corpore insensibiliter transpirat: at in ephemera mutatur in sudorem, rorem, vel vaporem.

VII. Alteratio iuuans, & lædens.

VII. signum est alteratio (quæ fit ab extrinsecus occurrentibus) modo iuuans, modo lædens: vulgo hæc signa vocant iuuantia & lædentia; attamen proprie a iuuantibus & lædentibus non capiuntur signa, sed ab alteratione. Indicatur ergo ephemera e balneo, si iuuat, ita vt non succedat horror insolitus: ad differentiam putridarum: c. 2. lib. 1. ad Glauc. ratio est, quoniam in ephemera non sunt humores, qui balneo liquentur, & hinc in partes sensitiuas fluant.

De Transitu diariæ in alias febres.

Ephemeræ in alias febres permutatio: vt in hecticam.

CÆterum oportet etiam cognoscere, quomodo ephemera in alias febres permutetur. Id autem fit ob errorem medici, vel ægri, cap. 2. lib. 1. ad Glauc. maxime ob diætam, eamque non tam largam, quam tenuiorem. Corpus enim calidum & siccum, laborans ephemera, si vtatur inedia; tũc ephemera, secundum Auic. transit in hecticam incensiuam, idest, quæ vehemens est, non quidem ratione essentiæ (quia hectica est debilis & pusilla, vt supra diximus) sed ratione facultatis, quæ in corpore calido & sicco non resistit, sed cedit, vt celerrime fiat marasmus torridus. Hectica autem fit ob inediam; quia hæc materiam acriorem, calidiorem, & ficciorem reddit: nam per inediam, cum calidum innatum, quod nunquam est otiosum, non queat agere in alimentum absens, agit in obiectum præsens, nimirum in sanguinem, & excrementum, vt propterea hoc obiectum reddatur acrius, & bilis pallida vertatur in flauam, flaua in vitellinam: & lotium hinc redditur magis coloratum, tempore inediæ cap. 12. lib. 1. de cris. c. 1. lib. 14. meth. c. 1. lib. de venæ sect. ad Erasist.

Mutatio ephemeræ in putridam. Signa permutationis.

In alias etiam febres mutatur ephemera, si non adhibeamus materias aperientes: nam quia prohibetur transpiratio, fit putredo. Facile autem cognoscitur hæc ephemeræ permutatio e modo declinationis: Si enim declinatio fiat circa omnem euacuationem, itẽ si sit longa, difficilis, pulsus perseueret præter naturã, symptomata protrahãtur; indicatur mutatio in alias febres. In quam autem febrem fiat permutatio, e proprijs signis cuiusque speciei apparet.

CAPVT XI.

De Indicationibus ephemeræ; deque Prognostico, & Materijs remediorum.

Indicantia.

INdicationes ephemeræ sumuntur a febre, caussa, & virtute: quæ a febre sumuntur, primum habent locum ratione inuentionis: quæ a virtute ratione dignitatis: quæ a caussa ratione executionis. Quod vero Gal. c. vlt. li. 8. meth. ait, *in ephemeris raro indicationes capi a viribus*; id non absoluere, sed respectiue est intelligendum, ratione reliquorum indicantium: virtus enim quia plerumque in ephemeris robusta est, despici solet: absolute tamen in omni ephemera est consideranda. Notãdum etiam est, ephemeram exacte exquisitam, carere caussa interna; & proinde requirere simplicem sanationem: c. 1. lib. 10. meth. vnde in hac febri indicatio a caussa non sumitur.

A

1. Febris. Dubium.

Febris igitur indicat refrigerantia & humectãtia, siue actu, siue potestate; siue per se, siue per accidens. *Dubitatur autem num indicatio refrigerandi & humectandi, sit curatoria, an præseruatoria? Febris enim ephemera euanescit, ad remotionem feruoris spirituum: vnde cum refrigeratio indicetur a spiritibus cordis, & non a toto corpore, indicatio videtur esse præseruatiua, non curatiua?* Responsio Indicatio quæ capitur a spiritu calefacto, est curatiua: alias defendi non posset Galeni fundamentum, ephemeræ ideam esse morbum calidum, cum feruore spirituum. Sicut enim in pleuritide, cap. 4. lib. 3. de crisibus, sanguis actu inflammationem producens, idest, caussa cõtentiua, indicationem curatiuam præbet, quia respicit ideam (vnde vt sanguis minuitur, ita magnitudo etiam minuitur) pari ratione in ephemera spiritus accensus præbet indicationem curatiuam. Ab idea enim ephemeræ sumitur indicatio refrigerandi; quæ idea non simplex est, sed composita e morbo & caussa contentiua.

B

Breuiter: ab idea sumitur curatiua indicatio: vt patet in pleuritide, c. 4. li. 3. de crisibus: at spiritus calfacti, pertinent ad ephemeræ ideam; his enim refrigeratis, febris euanescit. E spiritib. sumitur indicatio curatiua.

II. Virtus.

Virtus, idest, natura, seu substantia quanta & qualis, indicat alimentum ratione quantitatis & qualitatis. Virtus autem alimentum indicat bifariam: primo vt virtus ab alimento conseruatur, & sic indicat alimentum bonum, secundum quantitatem, & qualitatem: altero modo, vt virtus agit in alimentum, & sic virtus debilis indicat ἄπεπτα, quæ facile cedũt. Cum igitur ephemera lædat organum facultatis coctricis, opus est alimento quod cedat.

III. Caussę.

Caussa in ephemera non exacta, est indicans præseruatorium, & indicat sui ablationem.

Indicatio ephemeræ, quæ in alias febres mutatur.

Indicationes ephemeræ, quatenus hæc mutatur in alias febres, sumuntur a caussa. Hæc autem caussa est materia, vel serosa, vel humorosa, siue sit plenitudo, siue cacochymia; vt opus sit euacuatione: necessarium ergo est aperire poros; ne in alias ephemera transeat febres.

C

De Præsagio.

Prognosticum.

PRædictos scopos facile implere possumus, quia virtus est robusta, & febris debilis: præterea in ephemera non adest vehementia caussæ & symptomatum; & propterea motus breuis est, facileq; tollitur morbus, nisi committatur error.

De Materijs remediorum in ephemera.

IN cibo Auicennas proponit, primum alimenti vires: secundo materiam: tertio vsum. Quantum ad alimenti vires: proponit alimentum & nutriens tantum; deinde & nutriens & simul vacuãs. Cibus enim vim habet nutriendi, quatenus assimilatur: hic enim & roborat corpus, i. partes viuentes, quæ nutriũtur, & auget calorem, seu substantiam calidi innati. c. 2. li. 3. de temperam.

D

1. Cibi facultates.

Cibus autẽ medicinalis, vel vacuat, vel alterat, præter vim alimentalem. Pro diuersitate autem caussæ cibus variat: nã in ephemera e labore, probatur cibus augens, ratione virtutis: in ephemera ex obstructione, probatur cibus minuens, ratione materiæ morbificæ.

2. Cibi materiæ.

Laudat aũt Auicennas *panem infusum in aqua, addito vino*, vt magis penetret: & hunc cibum iubet exhiberi in ephemera, quæ cum horrore inuadit. Multi medici putauerunt hanc esse putridã, indeq; innumeros errores in praxi admiserunt.

Ephemera inuadens cũ horrore.

Ephemera enim cum horrore inuadens, est, quæ corripit corpora biliosa: quoniam in his corporibus, dum patiuntur inediam, calidum innatum intense agens in succum alimentalem, hunc reddit mordacem, vbi in partes extimas transmittitur, in caussa est horroris (& hanc febrem de tertio in tertium accessiones ha-

Examen cibi medicinalis Auicennæ.

bere Gal. ait, ca. 4. lib. 10. meth.) Quoniam autem fit horror, cutis stipatur (rigor enim omnis cutem stipat, vt infra c. 14. probabimus) vnde fuligines non egrediuntur, sed cor petunt: & hinc fit febris, quę est ephemera, quia non habet locum putredo. Sic igitur Gal. ca. 5. li. 10. meth. distinguit febrem putridam, a febre quæ fit propter mordacitatẽ succi excalfacti & acris redditi, a calido ingenito corporis biliosi. In proposito autem cibo medicinali, e pane, cum vino & aqua: panis est basis, qui non eget correctione. Quoniam enim febris inuadens cum horrore, fit in corpore calido & sicco, quod inediam est passum; necessario deficit succus alimẽtalis; & propterea opus est alimento boni succi. Deinde, quia calidũ innatum in hac febre succos attenuat, opus est alimẽto mediocris crassitudinis: cuius materia potissimum est panis, c. 26. li. 3. de fac. alim. Quoniam aũt non tantum alimento, sed ẽt refrigeratione opus est in hac febre; panis vero non refrigerat: additur adiuuans frigidũ, ad basin, cuius materia est aqua. Præterea quia ẽt cita & veloci opus est refectione, & panis nõ ita velociter penetrat: opus est adiuuante, cuius materia est vinum. *Dubitatur autem hic, cur Gal. c. 3. l. 10. meth. in ephemera cum horrore in gracili corpore probet halicam integram, ex aqua calida, cum granis mali punici? hic. n. cibus non est facilis digestionis?* Responsio. Auicennas proposuit panẽ cum vino, i. cibum facilis digestionis; quia respexit ad nutritionem totius corporis. Gal. aũt respicit ad imminentẽ syncopen, in stomacho bilioso, de quo ibi loquitur: respicit ergo ad ventriculum, & non ad totũ corpus, vt Auic. *Controuertitur quoq; de vino: nam Gal. c. 3. l. 10. meth. in ephemera cum horrore vinum exhibet solum die vndecimo, propter syncopen.* Respõsio. Gal. nõ exhibet vinum nisi vndecimo, ratione potus: Auic. autem ante exhibet vinum, non ratione potus, sed ratione condimenti, & adiuuantis basin. In putridis autem vinum non debet exhiberi, vt a quibusdam fit, propter hanc Galeni auctoritatem, male intellectam.

Dubium de cibo coctu difficili.

Aliud dubium, de vino.

5. Quando cibandum, in diaria.

Quoad *vsum*, Auic. proponit *Quando cibãdum*, vt magis necessarium: & ait, cibum in declinatione ephemeræ dandum esse. Excipitur autem ephemera cum horrore in corpore bilioso: nam in hac febre in principio cibus est dãdus, ne succedat syncope: vnde Gal. beneficio panis cum vino exhibiti, & horrorem, & febrem prohibuit: c. 3. & 4. li. 10. meth. Quoniam igitur hæc febris cum horrore inuadit de tertio in tertium, prodest ante horrorem cibare; aut etiam, si illud tempus iam sit neglectum, imminente horrore: vel, si & hoc tempus sit neglectum, exhibendus est cib. post horrorem, decrescente paroxysmo: nec exspectanda integritas. Ratio est: quia præsentia indicantis vehementioris cibum flagitat, etiam imminente accessione, aut horrore præsente: vel enim syncope sequitur, vel febris fit molestior: fit autem molestior, quia nisi cibus exhibeatur, calidum innatum efficacius agit in succum, eumq; reddit acriorem ac mordaciorem, vnde febris intenditur. Hoc etiam loco in principio nõ adest aliquod prohibens, quia nec adest materia quæ prohibeat (vt in febribus putridis) nec febris prohibet, quæ tum imminente accessione, tum tẽpore horroris nondum adest, & nondum est febris. At post horrorem febris subsequitur, & propterea prohibet cibum in augmento, ac in statu; permittit autem in declinatione: nam in augmento & statu, per febrem organum facultatis concoctricis ita est læsum, ut cibum non regat: secus autem in declinatione.

Aqua frigida.

Præterea etiam *aquam frigidam* probat Auicennas: eiusque & vires & vsum proponit. Quantum ad vires: aqua datur vt medicamentum; deinde etiam pro potione. Vt medicamentum datur; quatenus refrigerat spiritus vehementer accensos; in periculo hecticæ. c. 5. lib. 10. metho. potiss. quia virtus permittit, nec est materia quæ prohibeat. Frigida pro potu non copiose sumenda, dum viscera sunt debilia: vnde Galenus cap. tertio, libro decimo, meth. in corpore cal. & sicco, *vinum* exhibet post diem vndecimum, quia ante vndecimum prohibetur vinum a feruore in spiritibus, propter hecticam. *Vinum autem dum exhibetur, aquosum erit*: cap. 3. libro 8. methodi. Quoad *vsum*; Auicennas frigidam non prohibet in principio; nam virtus est fortis.

Balneum, eiusq; partes.

Proponit etiam *balneum aquæ dulcis*; quod vim habet refrigerandi, humectandi, vacuandi, sensibiliter & insensibiliter, porosq; aperiendi: idque præstat balneum, ratione variarum suarum partium, cap. 10. lib. 10. meth. Quatuor autem sunt partes principales, aer calidus, solium calidæ, solium frigidæ, sudatorium: quibus licet etiam inunctionem addere, tanquam partem minus principalem. *Aer* calefacit, laxat, fundit, vacuat. *Solium calidæ moderate*, vim habet moderate calfaciendi & humectandi. *Solium mediocriter frigidæ*, refrigerat mediocriter, densat, prohibet dissolutionem substantiæ calidi insiti. In *sudatorio*, sudor adhærens abluitur. *Inunctio* si fiat tantum in fundendo & leniendo, citra frictionem, stipat: vnde Galen. c. 2. lib. 8. meth. in ephemera e cutis densitate, vtitur oleo cum blandissima frictione. Hinc igitur Gal. c. 3. lib. 1. ad Glauc. balneum secundum aerem probat, in ephemera e cutis densitate, & in ephemera ex inflammatione inguinum: in reliquis autem quamprimum ab aere recedendum suadet, quia non est opus euacuatione. Solium calidæ, probatur in omni ephemera; humectat enim & attemperat calorem febrilem acresque vapores euocat. Solium frigidæ, non probatur in ephemera e bubone: neque in ephemera e densitate. Sudoris detersio probatur in ephemera, vbi locum habet aer balnei. Postremo inunctio, si fiat cum oleo tenui; verbi gratia, chamæmelino, probatur in ephemera e densitate: contra, in ephemera e labore improbatur, quia non est opus euacuatione. Notandum autem ne aliquid prohibeat: veluti materiæ copia, vt in ephemera e nauseabunda satietate: qualitas, vt in ephemera ex obstructione; in ephemera cum catarrho frigido motus, vt in ephemera cum alui fluore. Debet autem balneum in declinatione administrari.

Frictiones.

Quin etiam in genere Auicennas *frictiones proponit*: quæ vel molles sunt, & habent vim aperiendi; vel duræ & asperæ, & habent vim stipandi. Longa etiam efficacius agit, quam breuis. Probatur autem frictio in ephemera ex obstructione, & e repletione, non in ea quæ est ex inanitione. Galenus tamen c. 3. lib. 1. ad Glauc. in omni ephemera frictiones molles vsurpat: interdum cum panno resiccato, quæ siccant & euacuant; vt in ephemera, quæ eget euacuatione: interdum cũ panno madefacto, manibus inunctis ijs quæ poros aperiunt, ut humor olei vel aquæ ingrediatur, & humectet, in ephemera e vapore, & ab euacuatione. Conueniunt autem frictiones tempore balnei, & post balneum.

Euacuatio totius.

Postremo *euacuatio totius* probatur in ephemera ex obstructione, e nauseabunda satietate, & soliditate, i. repletione vel sanguinis, vel alterius succi. Licet igitur in ephemeris, quandoq; secare venam, quandoq; purgante medicamento vti: dum scilicet succus vehementer peccat, putridamque minatur. Vtimur ergo illis remedijs vehementibus: non quod ephemera sit vehemens, sed quod humor vehemens sit.

Et hæc de ephemeris generatim dicta sufficiant.

CAPVT XII.

Proponuntur Species febris ephemeræ.

De *febribus ephemeris sunt quæ omnino comparantur &c.*) Cum Auicennas hactenus docuerit curationem ephemeræ in genere; & nunc eius institutum esset ad curationem specificam descẽdere; optimum

mum esse iudicauit primo ephemeræ diuisionem tradere, & proinde omnes ephemeræ species ante oculos ponere: quod sane præsenti capite est exsecutus. Caput autem hoc in duas partes diuidi potest: in prima tradit diuisionem, in secunda diuisionis membrū explicat: & secunda pars secari in tot potest partes, quot sunt diuisionis & subdiuisionis membra; nimirum ratione diuisionis diuidi potest in tres; ratione autem subdiuisionis in quinque. Secunda autem pars principalis incipit ibi. *Et de comparatis ad dispositiones animales est illa.*

Differentiæ ephemerarum a caussis efficientibus.

Cæterum, posthabita breuitatis gratia verborum lectione, vt sensus genuinus verborū elucescat, sciendum, Auicennam ephemeræ species capere a caussis effectricibus: & merito: quoniam ephemeræ, vt ephemera, eadem conuenit curatio: at vt ephemera varijs ex caussis ortum capit, varia eget curatione. Caussæ autem ephemerarum, vt diuisio sit bimembris, bifariam capi possunt: vno modo vt pertinent ad corpus; alio vero, vt spectant ad ea, quæ foris accidunt. Caussæ ad corpus pertinentes (cum per corpus intelligere oporteat corpus animatum) sunt in duplici differentia: vt magis pertinent, vel ad Animam, vel ad Corpus. Si magis pertinent ad animam, oriuntur ephemeræ, vtpote ex ira, vel timore: ex tristitia, vel gaudio: ex cogitatione, vel tranquillitate: ex somno, vel vigilia. Si autem magis pertineant ad corpus, sunt vel Actiones, vel Opera: si actiones, fit ephemera ex labore, otio, vacuatione, dolore, fame, siti, & syncope: si autem sint opera, erumpit ephemera ex oppilatione, nauseatiua satietate, apostemate, & cutis densitate, sed quæ fit ab interna caussa. Si denique caussæ spectent ad foris occurrentia, fit ephemera ex adustione solis, ex cutis densitate, sed quam excitat vel frigus, vel ablutio in aquis stipticis. Hæ ergo sunt ephemerarum species: de quarum essentia, cognitione, & cura loquitur Auicennas. Nos autem circa quinque tantum versabimur: nempe circa ephemeram ex Labore, Stipatione, Cruditate, Bubone, & Solis vstione: siquidem ex curatione tradita ephemeræ in genere, & tradenda harum quinq; specierum, quilibet citra docentis præsidium reliquarum ephemerarum curationem a Galeno & Auicenna præscriptam facile assequi poterit.

CAPVT XIII.

De ephemera e Labore.

Nomen.

Dicturi de ephemera ex labore; primum circa nomen admonere liceat, hanc febrem magis proprie dici ephemeram ex labore, quam ex lassitudine. Nam quamuis labor sit caussa lassitudinis; non tamen quælibet lassitudo prodit a labore: etenim quædam est lassitudo, cuius origo est immodicus corporis motus, & simpliciter lassitudo vocatur; quædam autem est, quam efficit materia in musculorum partes sensitiuas effusa aduersaria, ratione vel copiæ, vel qualitatis, vel vtriusque, quæ spontanea lassitudo vocatur. Itaque cum ab hac ephemeræ specie seinngatur lassitudo, cuius caussa est interna, non autem corporis labor; ob id vocamus ephemeram potius ex labore, quam ex lassitudine.

Definitio & modus generationis.

Patet autem ex alibi traditis, hanc nil aliud esse, quam ephemeram productam a labore: cum nimirum vel cursus, vel nauigatio, vel quodlibet aliud corporis exercitium ad eam vim fuit prouectum, vt non modo artus sint calefacti, verum etiam cordi ita sit impertita caliditas, vt cordis spiritus sint accensi, hinc igneum sit redditum calidum cordis natiuum, & hinc denique febrilis calor toti communicatus.

Differentiæ.

Quoad differentias: labor est vel Minus, vel Magis violentus. Auicennas minus violentum vocat temperamentum, violentiorem superfluum.

Signa.

Quoad signa: primum esse ephemeram cognoscimus ex signis suo loco propositis, indicantibus ephemeram a reliquis distinctam. Esse autem ephemeram ex labore cognosci potest vel Sine arte, vel Arte. Sine arte facta cognitio est etiam communis vulgo; si interrogantes audiamus vel ægrum, vel alios, asserétes, in motu commissam esse violentiam, & hinc subsecutam febrem. Arte cognoscitur ex sensu caliditatis secundum iuncturas ex lassitudine, ex ariditate ad tactum. Vnde prudens medicus obseruans corporis siccitatem, & intelligens querelas esse de articulorum calore, & lassitudine; non exspectans ab alijs de labore fieri mentionem; summa omnium admiratione dicere poterit, fieri non posse, vt nō sit in motu aliquis commissus error. Cæterum cū differentia esse possit in labore secundum magis, & minus: si labor fuerit minus intensus, indicatur ex sudore in fine apparente, nisi frigus prohibuerit sudorem; nam dum labor non est admodum intensus, nec calor procreatur, qui ita siccet, nec sudor apparet: Adhæc percipitur pulsus ephemeræ proprius, de quo suo loco dictum fuit. Quod si alia ex parte labor summus extiterit, indicatur primum, quia in fine exigua apparet humiditas, & modis sudor: nam labor immoderatus producit calorem siccantem: indicatur præterea ex pulsu paruo, debili, & quandoque duro: quia vbi insignis labor præcessit, facta est spirituum dissolutio, & siccatio partium: fit autem paruus pulsus, & quia facultas non valens, & quia arteria ob siccitatem non est obediens: debilis pulsus, nam virtus ob spirituum resolutionem languet: quandoque autem est etiam durus, dum nimirum calor magis, & magis siccat, vel arteria aliquam contrahit duritiem. Indicatur etiam ex tussi sicca, quæ quandoque euenit, dū in consensum ducitur pulmo, dum nimirum vehemens fit inanitio, & siccatio. Tandem indicatur ex vrina citrina, calida, & tenui: nam per motum superfluum calor gignitur adeo intensus, vt bilis misceatur cum excremento seroso, ut propterea & colorē, & calorem seu acrimoniam acquirat: &, cum per calorem fiat resolutio excrementorum, quæ ante febrem commiscebantur cum lotio, lotium tenuius euadit. Hæc de signis.

Indicationes.

Indicationes, præter communes omni ephemeræ, non sunt capiendæ a labore; nam a caussa primitiua, non sumitur indicatio, etiam si sit præsens. Quare in hac ephemera sunt capiendæ ab effectu laboris: effectus autem potissimum sunt calefactio, & siccatio articulorum: quare refrigeratione & humectatione egent. Adhæc cum laboris effectus sit substantiæ virtutis noxa, secundum quantitatem imminutam & qualitatem calore excedentem: ideo opus est & substantifice humectare, & præterea refrigerare.

Prognosticum.

Quos sane scopos assequi licet: & ratio patet ex traditis in sermone generali: Verumtamen si spectemus ad vim insignioris laboris; febris hæc non est paruipendenda: siquidem labor, quando peruenit ad summum, est plurimi nocumenti & grauitatis super spiritum uitalem & animalem: nam per summum laborem spiritus dissipantur. Cum ergo hæc febris non prorsus sit expers vehementiæ, ratione facultatis regentis, vitalis & animalis: si aliquis in curatione committatur error, periculum imminet, ne degeneret in hecticam, quæ prompte etiam marasmum attingat.

Materiæ remediorum.

Quare breuiter quidem, sed citra negligentiam, præsidiorum materiæ proponendæ. Auicennas ergo, summa prudentia non facit mentionem materiæ vacuantis vel sanguinem, vel alios succos; cum vi laboris corpus sit potius exinanitum: respicit autem potius ad materiam diæteticam, in medium adferens Cibum, Potum, Balneum, Inunctionem, & quietem.

Cibus. Quoad cibum: proponit Vires, & Materiam. Quo ad vires; merito substantiæ deperditæ probat cibum potius augentem, quam minuentem, & qui sit boni chymi. Ratione autem facultatis agentis in alimentum, cum sit debilis, vt nequeat tantum cibi conficere, quantum tempore sanitatis; ob id non debet ea copia exhiberi, ut tempore sanitatis; idcirco ea debet esse cibi facultas, vt in exigua copia plurimum nutriat. Adhæc, cum violentia laboris facta exsiccatio, opus est cibo humectante. In materijs numerat carnes pullorum, hœdorum, vitellos ouorum sorbilium, testiculos gallorum, pisces saxatiles, & fructus humidos. Nec præter rationem. Nam carnes sunt copiosi & boni succi: siquidē, vt ait Gal. 1. de facultatib. naturalibus 10. natura nostra totam carnem propemodum vincit, mutatque & alterat, ac sanguinem salubrem ex ea creat. Inter carnes autem proponit carnes pullorum, & hœdorū, vt carnes facilis coctionis; nam vires agentes in cibum non sunt admodum robustæ. Proponit etiam vitellos ouorum sorbilium; sunt enim boni & copiosi succi, exigui excrementi, & facilis coctionis. Cæterum, vt colligitur ex Gal. 3. de facultatibus alimentorum 22. eligendi ouorum vitelli; nam album ægre coquitur: & sint oua gallinarū, sint recentia, & ita coquantur, vt sint quidem sorbilia, sed non liquidiora, verum potius tremula: hæc.n. dum per coctionem mediocrem acquirunt consistentiam, ad nutriendum sunt præstantissima, liquidiora autem seu sorbilia minus nutriunt, sed facilius subducuntur: ideo dum aluus fluida desideratur, sorbilia sunt fluidis anteponenda; in ephemera autem ex labore, cum opus sit refectione, tremula sunt exhibenda. Testiculos gallorum iure etiam probat; siquidem ex Galeno 33. alim. 21. gallorum testes sunt succi boni copiosi, & facilis coctionis: debent autem esse gallorum, qui & coitum non sint experti, & qui sint saginati, & altiles, & potissimum nutriti cibo seroso lacte imbuto. Vnde hoc loco admoneantur iuniores in cibis gallorum testes maxime probari, nequaquā aliorum animalium: quādoquidem (vt ait Gal. 3. alim. 7.) suum, boum, caprarū, & ouium testes, ad concoquendum sunt difficiles, & mali succi; quamuis minus mali sint suum testes. Pisces saxatiles, ex Gale. 3. alim. 26. mutantur in sanguinem mediocrem, & proinde laudatissimum: quod dubio procul procurandum est in ephemera ex labore. Tandem quoad fructus; humidos proponit. Quamuis autem fructus, & præsertim fugaces, non sint probi succi, vt colligere licet ex Galeno, 2. alim. 11. nihilominus vt habent vim humectandi, in hac ephemera probantur: quia vi laboris ita siccatum est corpus, vt egeat humectatione. Quare non simpliciter proponit fructus, sed humidos: verbi gratia, inter non fugaces, poma matura; inter fugaces, pruna, cerasa non acerba, melones, & potissimum melopepones, hoc est, quorum caro intima, in qua semen continetur, manditur, vt docet Galenus 1. alim. 5. Hæc de cibo.

Carnes. *Oua.* *Testiculi gallorum. Pisces saxatiles.* *Fructus.*

Potus. Pro potu probat Auicennas vinum plurimæ commistionis, hoc est, mixtum copiosa aqua: nam aqua humectat, & citius humectat vino permixta, citiusq; permeat. Ac pro consuetudine ægrotantis, alia etiam potio potest propinari: vtpote iulepus, vel quidpiam simile.

Balneum. Balneum vult Auicennas administrandum esse in tina, hoc est, in solio tepidæ: nam corpus siccatū propter laborem, nō eget aere balnei magis siccante, sed refrigeratione & humectatione, quas consequimur virtute solij: Si indigeat iteratione balnei, hoc est, si ob superfluum laborem ea est inducta corporis siccitas, vt balneum vnica vice administratum non sufficiat, balneo rursus vti licet.

Inunctio. Inunctionem probat confectam cum oleo humectante: cui si aliqua frigiditas sit adnexa, adhuc magis proderit: huiusmodi autem est oleum violaceum. Etenim refrigeratione & humectatione est opus. Modus autem inunctionis sit, vt inunctio fiat frictione molli, quo oleum penetrans magis refrigeret & humectet. Probat etiam inunctionem plurimam, hoc est diu perdurantem; nam & siccitas perdurat a labore excitata. Applicat autem vnctionem toti corpori, & potissimum capiti, collo, spondylibus dorsi, & iuncturis omnibus: propterea quod vi laboris tum totū corpus calet & siccatum est, tum potissimum affectio in partibus propositis subsistit.

Quies. Quantum denique ad motum & quietem: cum febris ortum duxit ex motu immodico, iure quietem probat: & vt quies omnibus numeris prosit, probat quietem in stratis, & sedilibus mollibus, quæ aromatis infici præcipit, vtpote aqua rosacea, vel violacea, vt vna cum corporis quiete etiam spiritus vi laboris inaniti beneficio suauis odoris reparentur. Hæc de ephemera ex labore.

CAPVT XIIII.

De ephemera ex constipatione: nimirum ex obstructione venarum, orificiorum conniuentia, vel cutis densitate.

Nomen, & generatio. Ephemeram ex stipatione vocat Gal. 8. metho. 2. & 9. meth. 1. quam Auicēnas nominat ephemeram ex opilatione. Cuius febris hæc est generatio, cum Galeno locis citatis. Si ob stipationem detineatur in corpore id, quod deberet transpirare, & id non sit halituosum ac mite, sed potius mordax, & acri fumo fuliginive non absimile: hoc, inquam, acre, vi stipationis detentum, petit cor; vnde cordis spiritus accenduntur, & hinc febris oritur ephemera.

Definitio. Hæc igitur ephemeræ species, est febris Ephemera producta ex stipatione.

Vnde, pro intelligentia huius definitionis, & pro curatione huius febris, duo sunt explicanda: primum quid intelligere oporteat per stipationem: deinde, quæ sint stipationis caussæ.

Stipatio quid? Stipatio igitur pertinet, vel ad Venas, vel ad Cutem. Si ad venas pertinet, ad venarum vel Meatus, vel Orificia. Si ad meatum, dicitur obstructio: si ad orificia, vocatur conniuentia: si autem ad cutem, nuncupatur densitas. Vnde cum cutis pori, & venarum orificia, sint collocata in corporis superficie, venarum autem meatus seu ductus sedem occupent interiorem: propterea dicit Galenus primo de differentijs febrium tertio, stipatos corporis meatus duplices esse, nempe vel cutis, vel partium penitiorum: vbi per partes penitiores intelligit venarum meatus; per cutis autem meatus, intelligit tum cutis poros, tum venarum orificia, quatenus hæc pertingunt ad cutem. Hactenus ergo patet, per stipationem opus esse intelligere ratione ductuum venarum, obstructionem; ratione orificiorum, conniuentiam; ratione pororum cutis, densitatem: Hæc de primo.

Stipationis caussæ. Obstructio fit a succis, peccantibus vel Copia, vel Qualitate: &, si qualitate, vel Crassitie, vel Visciditate. Orificiorum venarum conniuentia, & cutis pororum densitas, ab ijsdem fiunt caussis: si enim remissiores sint, excitant densitatem; si intensiores, etiam conniuentiam: nec ab re; cum densitas pertineat non solum ad cutem, verum etiam ad cuticulam; conniuentia ad sola venarum orificia, nequaquam ad cuticulam. Hæ autem caussæ conniuentiæ & densitatis in hoc conueniunt, quod sint vel Internæ, vel Externæ. Externæ, stipant qualitate Prima, vel Secunda: & si prima, est caussa vel Refrigerans, vel Siccans: si secunda, est adstringēs. Verbi gratia, inter caussas refrigerantes recensere licet aerē frigidum, balneum frigidum, medicamētum frigidum: inter caussas autem siccan-

ſiccantes, ſolem feruentem, frictionem duram, ſiccamq; immoderatam exercitationem: tandem inter cauſſas adſtringentes, balneum aluminoſum, oleum adſtringens. Cauſsæ deniq; conniuentiæ & denſitatis internæ ſunt, vt ſordities, intermiſſa lotio, præterea, vt voluit Gal. 10. meth. 2. & 10. meth. 4. horror & rigor: quem ſane eſſe ſtipationis cauſsam intrinſecã, colligitur ex Gale. cum dicit cap. 2. ſtipationem fieri, vel ab externa cauſsa, vel a febre: vbi febrem diſtinguit ab externa cauſsa: declarãs autem quomodo febris ſit ſtipationis cauſsa, ſubdit, febris principium, vbi cum horrore inuadit, ſtipationem, hoc eſt denſitatem facere. Hæc de cauſſis ſtipationis.

Differentiæ ſtipationis. Quo autem ad differentias; cum capi debeant a ſtipatione, patet, ſtipationem diuidi in Denſitatem, Cõniuentiam, & Obſtructionem. Notandum autem cũ Galeno nono meth. 1. & 10. meth. 2. circa obſtructionem, eam eſse vel puſillam, vel magnam: &, ſi puſilla ſit, fieri ephemeram, quæ diem non pertranſeat, ſi autem magna, fieri ephemeram, quæ diem neceſsario pertranſeat, vt ſit non nomine, ſed re ſolum ephemera, quæ ſane modo vnum, modo plures habet paroxyſmos, ut teſtatur Auicen. Nam vi magnæ obſtructionis, ſi corpus ſit ſanguine refertum, fit ephemera, quæ vnicam acceſſionem, & eſt ephemera, quæ vocat ſynochus ſine putredine: ſi autẽ corpus non eſt refertum ſanguine, fit febris habens paroxyſmos, qui tamdiu ſunt paroxyſmi febris ephemeræ, quamdiu vi obſtructionis non ſuboritur putredo: nam hac genita, febris non eſt amplius ephemera, ſed putrida. Hæc de differentijs.

Indicia in genere. Quoad ſigna, vt colligere licet ex Auicen. indicatur ex ſiti, inflammatione caliditatis adhærentia, & vrina media inter igneam & fuſcam, hoc eſt, flauam & pallidam. Quæ ſane indicia quamuis Auicennas potius referre videatur in ſtipationem ex obſtructione; nihilominus poſsũt etiam eſse indicia ſtipationis ex denſitate, & conniuentia orificiorum venarum: ſolum enim eſt differentia ſecundum magis & minus; nam in ſtipatione propter obſtructionem ſunt vehementiora. Ratio autem tum communitatis, tum diſcriminis eſt: & primo communitatis: nam in ephemera ex ſtipatione, ſiue fiat ex denſitate, ſiue conniuentia, ſiue obſtructione, neceſsario impeditur tranſpiratio vaporis mordacis, qui in corpore detentus, ſua acrimonia quatenus petit cor, excitat febrem; quatenus ventriculum, ſitim: vnde & ratione febris, & ratione huius vaporis detenti, calefiunt ſucci in venis exſiſtentes, fitq; inflammatio, hoc eſt, uehemens incendium perſentitur a patiente: dum etiam hi vapores detenti acriores euadunt, nec diſflantur, medicus tactu non modo percipit caliditatem mordaciorem, quam in reliquis ephemeris ſoleat perſentire, verum etiam obſeruat caloris acris perſeuerantiam: & tandem cum venæ hac caloris acrimonia turbentur, lotium redditur ſatis coloratum. Diſcriminis autem cauſsa eſt: quia cum ſtipatio ex obſtructione, ad differentiam ſtipationis ex denſitate, fiat a cauſsa interna, & humoroſa; ob id ſtipatio ex obſtructione eſt vehemẽtior, vt merito ſymptomatibus vehementioribus indicetur.

Differẽtiarum ſigna. Quoad cognitionem differentiarum, cum ſtipatio fiat vel ex denſitate ſeu conniuentia, vel ex obſtructione; non erit difficile diſcernere. Neque obſtat, quamuis in hoc c. dicit Auic. difficile eſſe hanc febrẽ cognoſcere: nam hoc dicit propter ephemeram ex ſtipatione, quæ fit ab obſtructione; non tamen ad differentiam ſtipationis, quæ fit ex denſitate, ſed ad differentiam putridæ febris: addit enim eſſe difficilis cognitionis, propter ſimilitudinem cum febre humorali. Non eſt ergo difficile inuicem diſcernere ſtipationem, an ſit vel ex denſitate, ſeu conniuentia, an potius ex obſtructione. Nam ſi fuerit ex denſitate, præter id quod omnia ſymptomata erunt mitiora, præ- greſſæ ſunt vel cauſſę primitiuæ, vel horror aut rigor: adhæc, ſenſibiliter remittit, & 24. horis prorſus terminatur. At ſi alia ex parte ſtipatio pendeat ab obſtructione; præter externam cauſſam adeſt etiam interna: nec in declinatione apparet vacuatio effatu digna: & vt ait Galenus octauo method. quarto, ſimilis ſibi perdurat remiſſio, quæ in alijs febribus eſt ſatis diſſimilis: nam magis & magis imminuitur: tum etiã (vt ait Auicen.) eſt longa declinatio. Cæterum cum ſtipatio pendere poſſit ex vna parte a denſitate, vel conniuentia, ex alia ab obſtructione; ſi nõ fiat ex obſtructione, ſed ex denſitate, ſeu conniuentia, cum plures poſſint eſſe cauſſæ; quænam fuerit cauſſa, facile erit cognoſcere. Nam ſi verbi gratia balneum aquę aluminoſæ febris ſit ſubſecuta, facile erit intelligere eſſe ſtipationem ex denſitate. Vtrum autem ſit, vel ſola denſitas, vel etiam conniuentia, ita dijudicare licebit: ſi homo diutius in balneo aluminoſo ſit commoratus, & febris ſit ſatis vehemens, indicium erit conniuentiæ; ſi contra, ſolius denſitatis. Si autem alia ex parte ſtipationem excitarit obſtructio, cum poſſit eſſe vel puſilla, vel magna; præterea dependere poſſit a varijs ſuccis; primum puſillam & magnam ſuis indicijs ita diſtinguemus, cum Galeno octauo metho. quarto, & Auicenna: puſilla quippe indicatur ex pulſu, qui non minuitur, magna autem ex pulſu paruo: nam vbi magna eſt obſtructio, neque arteria a facultate, oppreſſa in omnes dimenſiones plurimum dilatari. Adhæc puſilla obſtructio indicatur ex febris paruitate; contra magna ex magna febre. Præterea, ſi puſilla fuerit, indicabitur ex vnica acceſſione. Quod ſi plures habeat paroxyſmos, indicium eſt vehementis obſtructionis; & iam febrem putridarum fores attingere: nam ſi ſecunda periodus incipiat cum frigore & horrore, iam permutatur in putridam. Si autem capiatur obſtructio, vt a varijs pendet ſuccis; erunt huius vel illius humoris indicia; de quibus non eſt in præſentia dicendum. Hæc de ſignis.

Stipationis indicatione Quoad indicationes: ſuppoſitis indicationibus omni ephemeræ communibus, in ſpecie conſideranda eſt ſtipatio, vt ſit vel a denſitate, ſeu conniuentia, vel ab obſtructione. Si ergo febris e prioribus illis originem habuerit; indicatio ſumitur potius ab effectu cauſſæ, quam a cauſſa; cum externa ſit cauſsa: excepta ſtipatione, quæ fit a ſorditie, & ab horrore, vel rigore, inuadente in principio illius ephemeræ, quæ fit in corpore bilioſo ex inedia: nam huic febri eſt occurrẽdum, & ſordities eluenda. Cum ergo, his exceptis, denſitas & conniuentia fiant a cauſſa externa: ob id indicatio capi debet ab effectu cauſſæ externæ: quia omnis indicatio capi debet & a præſenti, & ab eo quod in corpore reperitur. Vnde admoneantur iuniores, quandoque contingere, vt cauſſa primitiua indicet, dum in corpore reperitur: verbi gratia, pila plumbea in corpus illata indicat ſui eradicationem. Sed forte cauſſa primitiua mutatur in antecedentẽ. Ad rem noſtram. Si ſtipatio fiat ex inunctione olei roſacei omphacini, & hoc inhæreat corpori, indicat ſui remotionem: at niſi hæreat, indicatio ſolum capi debet a cauſſæ externæ effectu. Hic autem eſt vel Communis vel Proprius. Communis quidem effectus eſt vel denſitas, vel conniuentia: quoniam quælibet cauſſa, ſiue refrigerans, ſiue ſiccans, ſiue adſtringens, excitat & denſitatem, & conniuentiam: a denſitate oritur indicatio aperiendi poros cutis; a conniuentia oritur indicatio aperiendi orificia venarum. Effectus autem proprius eſt, vt cauſſa externa, inducendo denſitatem aut conniuentiam, vel refrigerat, vel ſiccat: vnde præter apertionem, opus eſt vel calefactione, vel humectatione: & propterea 8. meth. 3. ait Gale. ſi febris fiat ex frigore, calefacientibus eſſe remittendã. At ſi alia ex parte ſtipatio fiat ab obſtructione, indicatio vtilis non ab obſtructione, ſed eius cauſſa capienda: ideo materia copioſa minuenda, craſſa atte-

nuanda, & viſcida detergenda: de toto prius habita prouidentia.

Prognoſticum.

Quoad prognoſticon: ſuppoſita vehementia ephemeræ ex ſtipatione, quatenus febris ephemera eſt: hoc loco perpendenda eſt vehementia ſtipationis, vt multiplex eſt ſtipatio. Propterea cum Gal. 9. meth. primo, cum ſtipatio eſſe poſſit denſitas, conniuentia, & obſtructio; ſiue ſit denſitas, ſiue conniuentia, febris ſi recte tractetur, ita deleri poteſt, vt nec vltra 24. horas progrediatur, nec alia ſubſequatur acceſſio. Ratio autem eſt: quoniam tum denſitas, tum conniuentia, ſunt debiles affectus ſecundum eſſentiam, dignitatem, & facultatem regentem: & præterea vel non adeſt cauſſa, vel ſi adeſt, eius vis omnibus modis imbecilla. At ſi ſtipatio ſit obſtructio, tunc obſtructio eſt vel Parua vel Magna. Parua pariter, ſi error non committantur 24. horarum interuallo euaneſcit: ſiquidem obſtructio parua triplici modo eſt imbecilla, vt pendet a materia quæ ſimiliter eſt imbecilla. At ſi obſtructio ſit magna, neceſſarium eſt vt febris diem excedat: & tunc periculum imminet, ne in aliam febrem degeneret, potius putridam, quam hecticam: vnde (vt ait Gal. 8. meth. 4.) ſi hæc ephemera detineat corpus vitioſo ſucco refertum, degenerabit in putridam; ſi autem corripiat corpus copioſo ſanguine repletum, mutabitur in ſynochum ſine putredine. Et ratio eſt: nam ſecundum eſſentiam ea eſt obſtructionis, & potiſſimum materiæ obſtruentis vehementia, vt prius quam tolli queat, vel vitioſus ſuccus putreſcat, vel ſanguis efferueſcat; propterea quod materiæ vehementia diutius iuſto tranſpiratione prohibetur.

Materiæ auxiliorum.

Circa materias primo monendum, ſat eſſe has proponere cauſſa ſtipationis ex obſtructione: nam ſi ſtipatio fiat vel ex denſitate, vel conniuentia, curatio patet ex ſuperius traditis, & potiſſimum in ephemera ex labore; patebit etiam ex dicendis in cura ephemeræ ex ſolis ardore: ſiquidem & vi laboris, & ardoris ſolis, ſtipatio ex denſitate, & conniuentia, induci poteſt. Cæterum Gal. 8. met. 4. caput integrum abſumit in cura ephemeræ ex obſtructione, & pariter Auic. cap. 33. qui huius ephemeræ proponunt curationem ſumma diligentia; nec ab re: nam ſi quis committatur error, illico in putridam mutatur. Propterea tum a Galeno, tum ab Auicenna proponuntur materiæ Chirurgicæ, Medicinales, & Diæteticæ.

1. Materia chirurgica.

Primum ergo quoad materias chirurgicas proponitur venæſectio, tum a Galeno, tum ab Auic. Cæterum vterque vſque adeo obſcure loquitur, vt arduũ admodum ſit ipſorum mentem aſſequi, conabor tamen, vt potero, hanc doctrinam illuſtrem reddere. Et quoniam ordo tum diſcendi, tum docendi facilitati maxime fauet: venæſectionem primo perpendemus, vt reſpicit Quid agẽdum, deinde vt refertur in vſum. Quoad primum: Gal. 8. meth. 4. dicit, in ephemera ex obſtructione, niſi ſuccus vitioſus penitus tranſpiret, neceſſe eſſe vt putrefiat: igitur, vt tranſpiret, maiori auxilio eſſe opus, nempe ſanguinis detractione, etiamſi ſigna plenitudinis non adſint: præſtare enim, vitioſi ſucci maiore parte vacuata, ad detergendum obſtructiones accedere: nam ſi prius detergamus, quam ſanguinem vacuemus, metum eſſe, ne obſtructiones augeamus. Adhæc ait Gal. aliam eſſe vtilitatem ſectionis venæ; nim. vt ſuccis imminutis, ſuccorum excrementa fumoſa, & fuliginoſa pauciora reſtent, & inde minor reddatur febrilis calor. Hęc verba vt explanant vtilitates ſectionis venæ, ita reſpiciunt Quid agendum; & proinde id, quod Quid agendum indicat. Hoc autem nihil aliud eſſe poteſt, quam ſanguis vehementer peccans. Cum autem ſanguinis peccatum pertinere poſſit ad Quantitatem; Qualitatem, & Vbi, ſeu locum: in hac febre ſpectat ad quantitatem & qualitatem. Declaro: & primo, quoad quantitatem, peccatum eſt; quia ſanguis copia excedit. Hic autem exceſſus duplex eſſe poteſt: nempe ratione vel Totius corporis, vel ſolum Partium extimarum, obſtructione laborantium. Si primo modo; in corpore hac diaria correpto ſunt ſigna plenitudinis, vel quo ad Vaſa, vel quo ad Vires: ſi ſecundo modo, vtraq; plenitudo deſideratur: & hoc inſinuauit Gal. dum ait, ſanguinem eſſe detrahendum, etiã ſi ſigna plenitudinis non adſint. Vnde & Auic. reſpiciens ad ſanguinis copiam, & ratione totius, & ſolum partium obſtructarum; & primo quo ad copiam ratione totius, cum & cauſſa eſt multitudo & humorum, & repletio, properandum eſſe dicit ad phlebotomiam, & vacuationem; hoc eſt, ad venæſectionẽ, & pharmacum purgans; nam vtrumq; dirigitur ad copiam; venæ ſectio ad copiam ſanguinis, pharmacum ad copiam alterius ſucci. Alia deinde ex parte, reſpiciens ad copiam ratione partium obſtructarum, ſubdit; ſi non adſit multitudo humorum, ſed obſtructio pendeat a viſciditate, vel craſſitie; opus non eſſe ſuperflua vel phlebotomia, vel purgatione. Ecce ergo quemadmodum Auic. etiam non exſiſtente copia in toto, hoc eſt, plenitudine, vel quoad vaſa, vel quo ad vires, probat venæſectionem, ſed non ſuperfluam. Nam, dubio procul, exſiſtente plenitudine in toto, indicatur remedium vacuans ſanguinem in maiori copia, quam ratione plenitudinis, & ratione copiæ, dirigitur ſolum ad partes obſtructas. Hæc quoad vitium ratione copię. Quo autem ad vitium qualitatis, locum habet in hac ephemera, vt ſanguis eſt refertus excrementis fumoſis & fuliginoſis: nam cum vi obſtructionis impedita ſit tranſpiratio, ſanguis fumoſis ac fuliginoſis excrementis inficitur. Quod vitium, cum non eſſet ignotum Auiccennæ, dicit, non modo purgationem, ſed etiam phlebotomiam educere ſuperfluitates fumoſas, facientes has febres, & ſic prohibere, ne permutentur ad putredinem: & proprie hoc obtineri, quãdo fiat vacuatio proxima ſyncope. Ecce quam euidenter proponit ſanguinis vitium ſecundum qualitatem, vt ſcilicet ſanguis eſt refertus excremẽtis illis fumoſis. Quare ſi accidat vt ſanguis ſit copioſus, & ob copioſa excrementa fumoſa non parum alteratus; ſicut contingit in ſynocho ſine putredine, quæ eſt ephemera ex ſtipatione, excitata ab obſtructione: tum ſi fiat vacuatio proxima ſyncope, prohibet hæc ſanguinis vacuatio ephemerę in putridam permutationem. Hactenus ergo patet ſecundum Gal. & Auicen. venæ ſectionem probari ob ſanguinis vitium, & ſecundum quantitatem & qualitatem: vnde ſi vtrumque vitium ſit coniunctum, maxime tunc probabitur.

At propter iuniores explicandum relinquitur, qua ratione vitium ſanguinis ſecundum copiam, & qualitatem ſit ita vehemens, vt indicet vehemens auxilium. Itaque ſciendum, primo quoad copiam, ſanguinis vitium eſſe vehemens, quia ratione obſtructionis habet rationem cauſſæ ſemper ſine qua non, & quandoque cauſſæ principalis. Habet quidem rationem cauſſæ ſine qua non: nam impedit, quo minus liceat aperire & mundificare: quia ſi negligatur ſanguinis vacuatio, aperientibus & mũdificantibus augeatur obſtructio, & ephemera mutatur in putridam. Habet autem quãdoque rationem cauſſa principalis, dum obſtructio fit a copia ſanguinis, non a viſciditate vel craſſitie. Vnde cum ſanguis foueat, & augeat obſtructionem, niſi vacuetur, pariter perſeuerat & augetur obſtructio, vt putrida febris oriatur. Quo autẽ ad vitium ſecundum qualitatem: habet ſecundum hoc vitium ſanguis rationem cauſſæ principalis, non ratione obſtructionis, ſed febris: vnde dicit Auicen. phlebotomiã educere ſuperfluitates fumoſas, facientes febres. Huius autem vitij ea eſt vehementia, vt cũ alterantibus non cedat, niſi vacuentur primum excrementa, putreſcunt, & fit ſynochus putrida, & tandem etiam peſtilens: & propterea dicit Auic. phlebotomiam, educta ſuperfluitate fumoſa prohibere, ne

febres,

febres permutentur ad putredinem. Quare si contingat in sanguine vitium esse & secundum quātitatem & qualitatem: opus est vacuatione proxima syncope: ita enim male constitutus sanguis viget in synocho sine putredine, de qua febre suo loco dicendum. Hæc de venæ sectione, vt respicit Quid agendum.

Administratio venæ sectione.

Quo autem ad Vsum, sat sit duo monere: alterum circa quantum, reliquum circa Quando agendum. Quoad Quantum: Dum summa est actio sanguinis, expedit vnica vice sanguinem vacuare, & proinde vsque ad animi defectum: semper autem supponuntur permittentia. Summa autem est actio, dum vtroque modo sanguis peccat, hoc est, copia, & qualitate: cuiusmodi erat sanguis illius iuuenis correpti synocho sine putredine, vt propterea 9. method. 3. Galen. venæsectionem probarit vsque ad animi defectum. Quo autem ad Quando agendum, in hoc capit. duo monet Auicen. & vtrumque decet iuniores intelligere. Primum est in ephemera ex obstructione, si post phlebotomiam lateris dextri occurrat dolor in latere sinistro, non esse excusationem iterationis phlebotomiæ, præsertim cum sedatur febris, & permanet dolor. Cuius dicti hæc est ratio: nam dum dolor perseuerat, significat sanguinem præsentem, & vehementer peccantem, vt nisi vacuetur, oboriatur inflammatio. Deinde dicit: cum est repletio, oportet præparare ad phlebotomiā, vt satius sit ante febrem phlebotomari: &, si adsit febris, melius sit desistere a phlebotomia, quia phlebotomia facit humores currere & permisceri. Sed deinde addit: quamuis sit febris, & non fuerit excusatio, non oportet, vt postponatur, & tardetur phlebotomia. Vt pateat Auicen. in febre ephemera ex obstructione probare venæ sectionem semper ante febrem; & si non fuerit secta vena ante febrem, tempore febris quandoque esse secandam, quandoque non secandam. Vnde pro huius sententiæ intelligentia confugiendum ad methodi fundamenta. Sumitur autem Quando agendum a præsentia indicantis, cum absentia prohibentis. Vnde ante febrem adest præsentia indicantis: nam adest sanguis vehementer peccans secundū copiam, qui etiam incipit infici secundum qualitatem. Et quamuis per venam sectam agitetur, hic motus non nocet: quoniam nec adest febris, quæ per motum sanguinis intendatur; nec obstructio, quæ per sanguinis cursum possit augeri. At præsente febre si aperiatur vena, sanguis agitatur, vt euadat materia morbifica: vt etiam dicit Auic. in cap. de cura dolorum iuncturarum ca. 35. siquidem ait, in principio non fiat phlebotomia, nam commouet humores & facit os currere in corpus. Dum autem currit sanguis, perducitur in partes obstructas: vnde obstructio augetur, vt sequatur febris putrida. Quare expedit desistere a venæ sectione; & cibi parcitate occurrere copię sanguinis, & caliditati refrigerantibus: nisi vehemens sit sanguinis peccatum; dum nimirum & admodum copiosus sanguis, & excrementa fumosa vigēt: nam tunc (vt ait Auicennas.) non est excusatio a sectione venæ; quia maius detrimentum exspectare oportet a copia & impuritate sanguinis, quam a motu quem inducit venæ sectio: nisi enim sanguis vacuetur, necessario fit putrida febris: si autem vacuetur, vt vacuatione excrementorum fumosorum minuitur febris. Nec ex motu ita periculum impendet, vt augeatur obstructio, præsertim si copiosa fiat euacuatio: quod si accidat, vt nonnihil materiæ influat in locos obstructos, cum amplius sanguinis copia non prohibeat aperientia, & febris iam remissior reddita efficaciā amittat, fieri potest vt expugnatur, antequam ephemera in putridam mutetur. Hæc de venæsectione.

II. Medicamēta totius.

Quoad medicamenta, cū respicere possint & Totum, & Partes obstructas. Quoad totum respicientia; hæc octauo meth. 4. supponit Galenus: aliqua autem ex parte tetigit Auicen. siquidem vbi est copia humorum, probat tum sectionem venæ, tum vacuationem: vbi vacuationem cum distinguat a phlebotomia, in aliud intelligit, quam purgationem: nec abre: nam sicut copiosus sanguis sua præsentia prohibet, quominus tuto deobstruere valeamus; idē etiam periculum imminet a copioso succo, etiam non sanguineo. Quæ autem esse debeat purgantis materia, dicendum potius in sermone de putridis, quā in præsentia: siquidem, vt in putridis licet vti quandoque, verbi gratia, rhabarbaro caussa bilis; ita etiam in præsenti ephemera. Hoc loco sat sit vnum admonere circa Quando agendum: iubere nimirum. Auic. in principio properandum esse ad purgationem, hoc est, ante apertionem, & mundificationem, & proinde antequam oboriatur putrida. Ita autem præcepit Auicennas, quoniam cognouit adesse indicans, & non esse prohibens: & proinde materię cruditatem non inhibere. Nam in ephemeris primo die apparent coctionis signa, quæ etiam in hac febre non desiderantur: Vnde Galenus 8. meth. 4. ait; si fiat ephemera ex obstructione mediocri a succo vitioso, primo die, & aliqua parte secundi, in vrinis non est signum cruditatis. Hæc de medicamentis ratione materiæ totius.

2. partis obstructæ.

Quo autem ad medicamenta respicientia materiam, quæ est obstructionum caussa; Auic. non recedens a Gal. proponit medicamenta tum Aperientia, tum Mundificantia: inter quæ hoc est discrimē, quod aperientia sunt alterantia, mundificantia autem vacuantia: siquidem per aperientia intelligit, quæ aduersantur qualitati secūdæ morbificæ materiæ obstruentis, nempe crassitiei, & viscditati: per mundificantia autem, quæ materiam detersam & attenuatam e corpore elidunt.

Aperientia.

Primo ergo quoad materias aperientes, cum sint attenuantes & detergentes, & eo magis attenuantes ac detergentes quo sunt calidiores; cum medicinas calidas febris prohibeat: propterea iubebat Gal. esse vitanda calidiora, vtpote quæ febrem accendūt. Vnde non admittebat calamintham, hyssopum, origanum, serpillum, iridem, & apium, incocta in mulsa: sed veluti optimum medicamentum probabat oxymeli, vtpote quod febrem non accendit, strenue deterget, glutinosa & crassa dissoluit, ac meatus obstructos liberat. Vnde a Galen. accipiens Auic. dicit, propterea quod ægritudo est febris, aperientia, detergentia, & attenuantia calida vitanda, & accedēdum ad illa, quæ sunt inter syrupum acetosum purum, vsque ad illum, qui est cum seminibus, & aqua endiuię, vsque ad aquam feniculi. Ex quibus colligendum, probari medicamētum compositum ex calidis, vt est feniculum, & frigidis, cuiusmodi endiuia. Cæterum Gal. præter oxymeli probabat tum mulsam, tum saccharum, tum apomeli, quod medium esse voluit, inter oxymeli, & mulsam: siquidem apomeli calidius est oxymelite, minus autem calidum mulsa. Hoc autem verum est, si in his conficiendis vera proportio seruetur: nam si, verbi gratia, oxymeli conficiatur ex plurimo melle, & exigua aqua: apomeli autem ex copiosa aqua, & exiguo cremore fauorum melli, dubio procul oxymeli erit calidius apomelite: quinimo & mulsa si fiat ex copiosa aqua, & exiguo melle, erit frigidior: at si puritas seruetur, oxymeli erit minus calidum; nam præter aquam & mel recipit acetum, quod vim refrigerandi habet. Sed præterea Gal. adscendebat ad aquam, in qua parum apij esset incoctum. Et Alexander aduersus Gal. ait, si obstructio fit ex visciditate, probari oxymeli: si autem ex crassitie, improbari, & præsertim si crassa materia, vi caliditatis seu exustionis sit genita: hocque comprobat tum ratione, tum experimēto. Ratione: nam oxymeli in corpore calido & sicco, dum siccat materiam caussam, hanc crassiorem reddit; nam quod vi siccitatis crassescit, nequaquam a sicco attenuatur.

Expe-

Experimento autem: ſiquidem ait, ſe quędam obſer- A
uaſſe calidi & ſicci temperamenti, cui cum oxymeli
ad prouocãdum lotium propinaretur, retentionem
potius peperiſſet. Cæterum pro Gal. & veritate dicen
dum, oxymeli probari ratione materiæ & viſcidæ, &
craſſæ: nam detergit & attenuat citra caliditatem.
Verum aduertendum, oxymeli probari cauſſa ma-
teriæ viſcidæ; ſi fiat ex copioſo melle, acri aceto, &
exigua aqua, & non ſit admodum dilutum; itemque
probari cauſſa materiæ craſſæ, exuſtæ, & ſiccatæ, ſi
conficiatur ex exiguo melle, mitiori aceto, & copio-
ſa aqua, vt fit oxymeli impurius dilutũ, hoc ſiquidem
materiam craſſam attenuabit, ſiccam humectabit, &
molliorem reddet. Vnde propter iuniores hæc po-
terit eſſe adminiſtratio: ſi materia ſit viſcida; Recipe
oxymelitis ſimplicis vnc. ij. aquę hordeaceę alteratę
apio vnc. iij. ß. Si autem materia ſit craſſa ac exuſta;
Recipe oxymelitis mitioris, vel etiam ſyrupi acetoſi
ſimplicis vnc. j. aquę hordeaceæ vnc. iiij. Modus ſit, vt B
hæc medicamenta actu calida adminiſtrentur; nam
oportet, vt ab ore ad extrema corporis permeent.
Tempus, poſt totius vacuationem: vnde dicit Auic.
non properandum ad aperienttia & mundifican-
tia, ante vacuationem ſcilicet totius, nam quæ ape-
riunt, deuehunt materias in venas, & augent obſtru-
ctiones, & precipue ſi meatuum orificia natura fue-
rint ſtricta.

Mundificã-
tia.

Quo autem ad mundificantia, hoc eſt, vacuantia
materiam viſcidam deterſam, & craſſam attenuatã;
hæc proponebat Gal. tum Leuiora, tum Fortiora. In-
ter leuiora recenſebat farinam hordei, erui, faba-
rum; & aquoſam mulſam: inter vehementiora autẽ
mulſam meraciorem cum iride, cum radice panacis,
etiam cum ſapone nigro. Horum vſus eſt, verbi gra-
tia; Recipe farinæ fabarum, erui ana vnc. v, pulueris
iridis ℈. ij. mulſæ moderatæ vnc. ij. ß. Modus ſit, vt
adminiſtretur medicamentum actu calidum, & fri- C
cando. Tempus ſit, poſt aperientia. Locus ſint extimę
partes. Hæc de materia medicinali.

III.
Victus ra-
tio.
Cibus.

Quoad diætericam, ſat ſit verſari cum Auicen. &
Galeno circa cibum, potum, & balneum. Quoad ci-
bum, cum Auicennas in cura generali probarit in
ephemera ex obſtructione cibum tenuem, vt per ac-
cidens vacuetur materia, obſtructionis cauſſa & effi-
ciens, & fouens, & in hac ephemera opus ſit deterſio
ne, & attenuatione: propterea vtilis eſt cibus qui at-
tenuat, detergetque; nimirum victus minuens, & at-
tenuans; qui etiam cauſſa febris vim refrigerãdi ob-
tinere debet. Hęc fundamenta pernoſcens Galenus,
iam propoſita aperientia etiam in genere victus col
locauit; ſed Præterea etiam probat ptiſanam. At ſi fe
bris ſit vehementior, magis probat ptiſanam ſcilicet
colatam: quæ ſane quomodo confici debeat, cumula
tiſſime in ſermone de febribus putridis explicabitur.
Hoc loco cum Auicenna mouere liceat, ptiſanæ cre- D
morem condiri poſſe ſaccharo: nam & gratior reddi
tur cibus: & præterea fit nutritio, cum ſaccharum ſit
propinquum cibo; & apertio, cum facultatis deter-
ſoriæ non ſit prorſus expers. Vnde nec improbatur
panatella liquidior, cum ſaccharo, vel ſeminibus me
lonum. A ſi febris non ita vrgeat, nec corpora ſint ca
lida & ſicca, mulſa maxime probatur. Quæ ſane va-
rio modo conficienda, pro ſtatu tum virtutis, tum fe
bris: ſiquidem cum eſſe poſſit meraciſſima, aquoſiſ-
ſima, & mediocris, pro maiori indigentia virtutis,
meracior probatur: & pro febris intenſiori feruore
aquoſior. Secundum Paullum libro primo, c. 96. mul-
ſa meraciſſima conficitur ex vna parte mellis, & dua
bus aquæ: aquoſa, ex vna parte mellis, & octo aquæ:
mediocris, ex vna parte mellis, & quatuor aquæ.

Potus.

Quoad potum, Galenus vini non meminit, ſed
monet ante horas ſuſpectas futuræ ſecundæ acceſſio
nis, ſi ſit interuallum trium tantum horarum poſt
balneum, nihil eſſe offerendum præter aquam, cui
parum apij ſit incoctum: ſi maius ſit interuallũ, vten-
dum eſſe tantum ptiſanæ cremore. Vnde, & Auicen-
nas dum homo egreditur balneo, & periculum eſt
putridæ febris, non exhibet cibum, nec vinum: ſi
autem virtus inediam non ferat, propinat in potu
quod aperit, vt aquam hordei, quæ ſit confecta cum
aqua ſubſtantiali, hoc eſt, tenui, & copioſa, & pauco
hordeo; ſed longo tempore fiat decoctio, quę dein-
ceps aqua hordei ita confecta; apio deconquenda,
ſiquidem hic potus non nihil nutriet, & aperiet ci-
tra calfactionem.

Balneum.

Balneum denique Galenus 8. method. 4. probat,
niſi adſit materia putrida prohibens. Materia autem
putrida ſuis ſignis deprehendetur, vt pote pulſu, &
lotio: de quibus in ſermone putridarum. Et quia con
tingere poteſt, vt medicus in cognitione fallatur: mo
net Auicennas, ſi, dum æger eſt balneum ingreſſus,
horrore afficiatur, vt nullo modo moretur in eo: nã
illæ obſtructiones ope balnei non aperiuntur. At
ſi nihil prohibeat, cum Galeno balneo vti licet. Hoc
autem in balnei adminiſtratione ſeruandum, vt vir-
tute huius fiat apertio meatuum cutis, & hinc tran-
ſpiret, & egrediatur materia obſtructionis effectrix:
ob id iubet Galenus, vt in balneo prius corpus inun
gatur oleo aperiente, verbi gratia, anethino, ac mode
ratiſſime fricetur: mox extrinſecus detergatur medi
camentis, nimirum ſuperius allatis mundificãtibus:
& abluatur. Dixit autem extrinſecus, hoc eſt, extra
ſolium balnei. Tempus autem opportunum erit, ſi
tres aut quatuor horæ æquinoctiales inter balneum
& futuram acceſſionem interponantur. Addebat
Auicennas, ſi paroxyſmus non redeat, balneum re-
petere licere, ſi æger deſiderauerit illud. Cæterum
præter patientis deſiderium, non oberit balneum,
tum quia febris non eſt mutata in putridam, tum e-
tiam vt quæ in cute ſunt reliquiæ, inaniantur. Hæc
de ephemera e ſtipatione.

CAPVT XV.

De ephemera e Cruditate.

Nomen.

HAnc febrem Galenus. 8. method. 5. vocat ephe-
meram e cruditate: quoniam eius cauſſa eſt
cruditas: & quidem prima cruditas, hoc eſt, ad ven-
triculum pertinens. Vocat autem Auicennas ephe-
meram ex nauſeatiua ſatietate, & repletione: nam
vbi in ventriculo cruditas, ibi nauſeatiua ſatietas, &
repletio.

Generatio.

Hæc febris gignitur, dum in ventriculo, ad eſt ſuc
cus crudus, a quo mittuntur vapores nidorulẽti, qui
petentes cor, ſua caliditate cordis ſpiritus accedunt,
& hinc calidum innatum, totumque corpus.

Definitio.

Quare hæc febris eſt ephemera, producta a crudi-
tate ventris nidoroſa.

Cruditas ni-
dorul...

Pro huius definitionis intelligentia (cum pateat
quid ſit ephemera) ſufficit tria explicare: primum,
quid nam ſit cruditas nidoroſa: deinde, ad quam cor
poris partem pertineat: tertio, quæ ſit huius crudita-
tis cauſſa effectrix. Itaque cum Gal. 8. meth. ſecundo,
& 3. de ſympt. cauſſis primo, per cruditatem intelli-
gimus ventris ſymptoma, quod potius pertinet ad
functionem corruptam, quam ablatam: ſiquidem ci-
bi in ventre mutationem accipiunt, nõ diminutam,
ſed corruptam: vt propterea hæc cruditas dici poſſit
corruptio. Cęterum cum intelligere oporteat crudi-
tatem, in qua cibus corrumpitur: ſcire oportet hanc
cruditatem duplicem eſſe poſſe. Siquidem vna ex par
te eſt cruditas, in qua cibi ita corrumpuntur, vt va-
pores acidos emittant. Cum autem acidi vapores
ſint frigidi, vt ſpiritus accendere nequeãt, propterea
hæc cruditas ephemerę cauſſa eſſe nequit; pręſertim
cum vapores acidi ſint effectus frigiditatis, vel ven
triculi, vel pituitæ in ventriculo collectæ, vel cibo-
rum

ſum. Neq; obſtat, quamuis Trallianus aduerſus Gal. dicat, acidam qualitatẽ etiam a calore produci; quia vinum & fermentum non tantum in frigidis, ſed etiam in calidis aceſcant domicilijs: ſiquidem veriſſimum eſt, acidæ qualitatis cauſſam immediatam eſſe calorem diminutum; imminui tamen conſtat calorem modo a calore, modo a frigore: ideoque dum vinum in calidiori aere aceſcit, id fit, quoniam vini calor propter ambientem calidiorem diminuitur, & hinc poſtea a diminuto calore prodit aciditas. Conſtitutum ergo ſit, vi huius cruditatis non produci ephemeram: ſed, ſi febris oboriatur, eſſe putridam, quandoque videlicet materia aciditatis particeps putredinem concipit. Si autem alia ex parte capiatur cruditas, in qua cibi eam aſſequuntur corruptionem, vt vapores prodeant nidorulenti; hæc illa eſt quæ febris ephemeræ cauſſa eſſe poteſt. Siquidem nidor eſt odor inſuauis, prodiens a ſubſtantia vſtionem patiẽte. Ideo cum vapor nidorulentus, ad differentiam aciditatis, vim calefaciendi obtineat, rationabiliter febrem accendere poteſt. Propterea dictum eſt, hanç ephemeram produci a cruditate nidorulenta.

Vnde vapor nidoroſus.

Cum ergo pateat quid nam intelligere oporteat per cruditatem nidoroſam; modo explicandum ad quam corporis partem pertineat. Itaque ſciendum, quamuis vapor nidorulẽtus eleuetur a materia, quę in ventriculo corruptionem ſuſcipit; nihilominus vaporem nidoroſum, febris opificem, prodire a materia quæ adhuc reſidet in ventriculo; quandoque autem a materia, quæ infra ventriculum delabitur, & cum infra ventriculum ſint inteſtina, fieri poteſt, vt corrupta materia occupet inteſtina tenuia, vel craſſa.

Generatio materiæ corruptæ in vẽtriculo.

Tertio explicanda eſt huius corruptæ materiæ generatio. Cum ergo ſit opus in ventriculo genitum, ſed prauum, propterea gignitur vel Læſa ventriculi facultate, vel ob Errorem externum. Gignitur quidem læſa, imo labefactata ventriculi facultate, nempe alteratrice, ob immoderatam ventriculi caliditatem, cui vt plurimum adiungitur ſiccitas. Generatur autem ob errorem externum, qui eſſe poteſt vel cibus aliquis calidior, vel bilis in ventriculo reſidens. Quæ ſane cauſſæ, vt modo magis, modo minus efficaces ſunt, ita cruditatem gignunt, modo magis, modo minus peccantem, & ſecundum quantitatem, & ſecundum qualitatem: vt ratione copiæ materia ſit, vel in maiori, vel in minori copia, & proinde vapor nidorulentus magis, vel minus copioſus: ratione autem qualitatis, materia ſit magis vel minus exuſta, & hinc vapor nidoroſus vel fuliginoſus, vel fuliginoſus: ſiquidem (vt ait Gal.) fuligo eſt vapor terreſtris, qui proinde prodit ex materia immodice vſta; fumus antem eſt mixtio quædam ex terreſtri & aquea ſubſtantia, vt prodeat ex materijs ſemiuſtis. Hæc de definitione.

Differentiæ

Differentiæ capiendæ ſunt a cruditate nidoroſa, nimirum a vitio cruditatis cauſſarum producentium cruditatem, & a loco principaliter a cruditate affecto. Si ergo reſpiciamus ad vitium ratione quantitatis, vel in maiori, vel minori copia producitur: ratione qualitatis, magis vel minus exuſta eſt. Si reſpiciamus ad vitium ratione cauſſarum, vel ventriculi calida intemperies, vel bilis. Denique ratione loci primũ affecti, eſt vel ventriculus, vel ſunt inteſtina, hæcque vel ſuperna, vel inferna.

Signa in genere.

Eſſe ephemeram, dignoſcere oportet ex ſignis, traditis in ſermone de ſignis ephemerarum in genere: eſſe autem ephemeram ex cruditate, facile noſcere licet ex vaporibus e ventriculo prodeuntibus, quippe qui carnium, ſiue piſcium ſemiuſtorum odorem præſeferunt. Inſuper hæc febris peculiariter obtinet, vt lotium lotij ſanorum ſimilitudinem non ſeruet: quoniam, dum hæç cruditas gignitur, excrementum ſeroſum neceſſario inficitur. Quo autẽ ad ſigna differentiarum: & primo, ſi capiantur a vitio materiæ corruptæ, ratione vel copiæ, vel qualitatis; quo ad copiam, nũ materia ſit vel in maiori, vel minori copia; dignoſcemus ex maiori & minori copia ructuum nidoroſorum; ad hæc ex ſymptomatum vehementia & remiſſione: nam in maiori quanto maior eſt virtus; tum ex perſeuerantia febris, vt ſi redeat febris per periodos, & quatuor, aut ſeptẽ vicibus. Quo ad qualitatem; vehementiorem & remiſſiorem exuſtionem deprehendimus ex indicijs intenſioris & remiſſioris caliditatis: verbi gratia, ex intenſione ſitis, ex febre intenſa, ex vehementia cauſſarum effectricum, intenſiorem eſſe exuſtionem indicabimus. Si autem capiãtur differentiæ a vitio cauſſarum effectricum; cum cauſſa eſſe poſſit cibus calidus, ſuccus bilioſus, & calida ventriculi intemperies: originem duxiſſe ex cibis cognoſcimus, ſi ciborum calidorum vſus eſt prægreſſus: ſin minus, cum eſſe poſſit vel ſuccus bilioſus, vel calida intemperies: ſuccus bilioſus deprehendetur ex amaritudine, & grauitate; calida autem intemperies ex ſiti, & feruore, citra amaritudinem & grauitatem. Quoad locum primo affectum, ad huius cognitionem aſſequendum præcipiebat, Galenus eſſe diligenter manibus hypochondria & totum ventrem contrectanda, interrogandumq; ægrum, qua maxime in parte vel morſum, vel grauitatem habeat: vbi enim hæc obſeruabuntur, ibi corruptum cibum eſſe collectum iudicandum. Hæc de ſignis.

Differẽtiarum ſigna.

Præſidia.

Indicationes, poſthabitis & notis generalibus, cauſſa ephemeræ; hoc loco a cruditate nidorulenta ſunt hauriendæ. Expedit autem, vt hauriantur tum ab ipſa cruditate, tum ab eius cauſſis, tum quandoq; ab effectibus. Dico, quandoque ab effectibus: nam ſemper reſpicere oportet ad cruditatem, & cauſſas; non ſemper autem ad effectus, ſed ſolum dum vrgent, dum nimirum ſunt ſymptomata quæ habent locum cauſſæ. Igitur quantum attinet ad cruditatem, hæc eſt toto genere præter naturam; præterea vi caliditatis infenſa. Ea ratione, qua eſt toto genere præter naturam, prorſus eſt vacuanda; vt noxia eſt vi caliditatis, refrigeranda, ne ſcilicet ductus, per quos permeat, male afficiantur. Quo autem ſpectat ad cauſſas; cum ſint cibus calidus, bilis, & intemperies calida ventriculi: a cibo, vt a cauſſa primitiua nulla ſumitur indicatio; vt ſufficiat, vel bilem purgare, vel ventriculum refrigerare: niſi cibus cauſſa ſit in ventriculo: nam ratione cauſſæ antecedentis, eſt refrigerandus, & vacuandus. Quoad effectus, qui produci ſolent, veluti dolor, nec non immoderata inteſtinorum laxitas, quando per aluum fluit materia non modo morbifica & excrementitia, verum etiam alimentalis; ratione doloris indicatur anodynum; cauſſa laxitatis, cõdenſans ſeu adſtringens. Hæ ergo ſunt indicationes, ad quas reſpexit Gal. 8. met. 5. ſi recte intelligatur.

Prognoſt.

Quoad prognoſticum: hæ indicationes expleri poſſunt, ſed modo minori, modo maiori negocio. Nam cũ indicationes reſpiciant vel febrem, vel cruditatem; quo ad febrem, cum ſit ephemera, & proinde ratione eſſentiæ & facultatis debilis, ſuperari poteſt. Quo autem ad cruditatem, cum indicationes dirigantur vel ad ipſam materiã crudam, vel ad cauſſas, vel ad effectus; materia, vt eſt toto genere præter naturam, & exuſta, vehementiam habet inſignem ratione eſſentiæ; nec leuem ratione dignitatis, cum lædat ventriculum; at ratione facultatis exiguam vehementiam, vt vel ſponte naturæ, uel ope medicamenti uacuari poſſit. Ex quo obiter colligendum, in prognoſtico vehementiam ratione facultatis primas partes obtinere. Quo autem ad cauſſas, cum indicationes dirigantur ad bilem in ventriculo exſiſtentem, & eius calidiorem intemperiem; in vtraque cauſſa eſt quidem vehementia ratione dignitatis: at vtraque cauſſa debilis eſt ratione facultatis, nec admodum

vehemens

vehemens ratione essentiæ: nam & bilis vacuari potest, & calida intemperies corrigi, præsertim cum, vt ait Gal. septimo metho. quinto corrigatur a frigido, quod est insignis actiuitatis. Quoad effectus: dolor, & alui laxitas penes essentiam non sunt insignis vehementiæ; cuius indicium est, non proponi stupefacientia: &, sola intestina afficiantur, vehementia etiã ratione dignitatis desideratur: quod si præterea sincope vel quippiam simile non subsequatur, ratione facultatis debilem esse effectum iudicandum est, vt propterea eius vis expugnari possit. Verum tamen hoc malũ modo facilius, modo ægrius cedit, pro vehementia intensiori & remissiori rerum præter naturam, hoc est, cruditatis, caussarum, & effectuum: vnde, si materia corrupta sit copiosior, sit magis exusta; resideat in ventriculo potius quam in intestinis; genita sit vitio potius morbi calidi ventriculi, quam vel bilis, vel ciborum, dolores vehementiores pariat, nec non immoderatum alui fluorem; dubio procul indicationes minori cum facilitate explebuntur. Si ergo cruditas cum suis caussis & affectibus occurrat, multo facilius perfici posse prædicẽdum. Hæc de prognostico.

Curatio, Chirurgia.

Quoad materias, & primo, quo ad materiam chirurgicam, Galen. octauo method. quinto, quamuis accurate huius febris curationem tradat, nihilominus ne verbum quidem facit de venæsectione. Neque præter rationem: siquidem materia hæc corrupta, præter id quod maxime distat a natura sanguinis, & residet in primis ductibus, nequaquam mesaraicas pertranseat, ideoque lenientibus cedat; propterea huius caussa venæsectione nõ est opus. Amplius, si cruditate præsente secaretur vena, metuendum, ne venæ corporis inanitæ (vt ait Galenus quarto de tuenda san. vltimo) ad se materiam crudam rapiant. Præter id, quod venæsectio etiam facit currere humores. Vnde & totum hac materia inficeretur, & iecur etiam; cum nequeat a ventriculo in totum deduci, nisi per medium iecur: vt propterea recte moneat Auicẽnas, venam sectam in hac febre posse esse cãm fluxus hepatici. Cæterum recte assequi oportet, quid voluerit Auic. dum in hoc cap. ait; & iter quidem ad phlebotomiam est, vt non fiat in ea, donec declinet, tunc enim fiat. Hæc verba ita intelligenda: nimirum venam secari posse, ratione putridæ febris imminentis: nam quandoque euenire potest, vt vi febres ephemeræ sanguis incalefiat, qui nisi inaniatur, febrem putridam excitat, & præsertim cum sanguis ob vapores nidorosos non ita regatur. At secandam venam ait Auicen. cum declinat ephemera, & imminet putrida: nam dum ephemera declinat, & cruditas est victa; non amplius vi sectionis venæ potest per corpus currere.

1. Medicamẽta; primum respicientia vaporem.

Quoad materiam medicinalem: Galenus octauo meth. quinto exactam huius febris curationem docens, proponit medicamenta, quæ respiciunt tum Materiam corruptam, tum eius Caussas, tum Effectus. Respicientia materiam sunt in duplici differentia: nam respiciunt Vaporem, vel Mineram illius vaporis. Respiciunt vaporem, quæ habent vim discutiendi, vt diatrion pipereon illud simplicissimum, quod fit ex triplici pipere, vi cuius vapores nidorosi dissoluũtur, qui caussa sunt vt materia corrupta suspensa permaneat, & ita ventriculum lædat: his ergo dissolutis materia ad intestina descendit. Nec periculum imminet, vt vi diatrion pipereon febris accendatur: nam præter id, quod huius ope dissoluuntur vapores calidi febrem fouentes: huius medicamenti caliditas, in tenui substantia residens, dum vapores dissoluit, & ipsa euanescit, vt eius vis vltra iecur non perducatur. Quare rationabiliter probatur hoc medicamentum, dum cruditas superiores partes occupat. Si autem forte prohibeat calida intemperies ventriculi, vt ait Auicennas, licet vti aliquo debiliori: verbi gratia, aromatico rosato. Cæterum, vt magis atque magis vapores dissoluantur, deinde etiam præcordia, & omnem ventrem perfundere oportet ijs medicamentis, quæ parem vim cum diatrionpiperion obtinent. hoc est, quæ vim habent dissoluendi vapores, nimirũ, quæ calida sunt, & tenuis substantiæ, nõ citra tamen aliquam leuem adstrictionem, siquidem ope constrictionis tuemur calidi innati substantiam, ne a calidis & siccis dissoluatur. Quoniam autem quæ miscentur sunt tenuis adstrictionis calidorum & roborantium transitum ad intima non inhibent. Et hoc est quod significauit Gal. dum probat, quæ vim habent tenuiorem adstringendi: vt medicamentorum vis siccando: calefaciendo, & robur inferendo, in corpora, quæ circa ventriculum habentur, alte penetrare possit. Hæc autem medicamenta sunt, oleum, vna cum absinthio, oleum nardinum purpurę marinæ admixtum; & est materia illa instar ceræ lenta, quæ prodit ex mutuo attritu piscis purpuræ. Quæ loco notandum, purpuram esse quid admodũ diuersum a grano, quo tinctores vtuntur in pannis tingendis: verumtamen in penuria purpuræ, non esset ita ab re vti hoc tinctorum grano; siquidem, vt ait Galenus septimo simplic. granum tinctorum amarum est, & adstringit, ac citra morsum siccat, sed cum magis adstringat, quam purpura; propterea grano & parciori vtendum, & cum copiosiore nardino. Tandem addebat Galenus, si os ventriculi sit imbecillius, etiam opus esse addere oleum mastichinum: & his addebat etiam vnguenta pretiosa; vtpote quæ conficiuntur ex moscho, & ambra odorata: quo fine superius propositis medicamentis addentur species galliæ moschatæ.

Hoc loco autem admoneantur iuniores, Galenum quædam proponere, quæ sunt extra methodum medendi; quædam autem quæ pertinent ad methodum medendi. Extra methodum sunt, quæ diriguntur ad ipsa medicamenta, quatenus opus habent vel adiuuante, vel corrigente: verbi gratia, cum absinthium possit nidore offendere, feruente aqua tingendum. Pariter, cum vnguenta actu calida sint administranda, si super prunas vel calidum cinerem calefiant, viciatur eorum facultas; ideo cum Galeno oportet illa calefieri in duplici vase, coniecta in vas maius aqua feruente. Adhæc, est extra methodum compositio cerati ibidem tradita. Potest autem hunc in modum colligi, & describi: ℞. ceræ, olei nardini, ana vnc. j. cera autem liquetur in oleo nardino; quibus refrigeratis addantur aloes ligni ʒ. j. pulueris mollissimi mastiches. ℈. iiij. specierum galliæ moschatæ. ℈. ß. & fiat ceratum. Nota, oleum nardinum esse basim reliqua adiuuantia, siue custodiendo, vt cera; siue deducendo, vt xyloalo; siue adstringendo, vt mastiche; siue corrigendo, vt odorata; ne olei odor lædat. Adhæc etiam extra methodum est pręparatio penicilli, qui post fomentum oleo de absinthio debet inungi. Per penicillum autem intelligere oportet mollem aliquam substantiam, quæ ventri est applicanda, & vt detineatur, intingi debet. Vnde penicillus potest parari ex panno lineo, molliter, & quater obuoluto, seu duplicato: ex molli spongia: ex lana optime carpta: ex panno etiam laneo. Quæ sane materiæ vt plurimum prosint, non modo siccæ & calidæ applicandæ, verum tingendæ oleo de absinthio, vel oleo nardino, quod præstantius, vel marina purpura, & si addatur mastiche, redditur penicillus efficacior ad os ventriculi firmandum, si sit imbecillum. Hæc ergo & similia sunt extra methodum, quæ tamen scitu sunt necessaria.

Ad methodum medendi pertinet, quę sunt pręter naturam esse depellenda. Verum inuicem miscere medicamenta, attinet ad methodum componendi; carni admouere ceratum, & desuper penicillum, & penicillum ligare, attinent ad methodum materiæ

chirur-

chirurgicæ. Circa ea, quæ pertinent ad methodum medendi, duo potissimum monere videtur, quorum vtrumque ad modum agendi spectat. Alterum, & præcipuum est, dum ait: esto autem abunde calens talium quodque, cum primum imponitur; nam quæ topica sunt omnia ventriculi firmitudinē dissoluunt. Hæc dicta ita intelligenda. Quantum attinet ad passionem vaporum, hæc indicat medicamentum actu calidum: nam dissolutio impeditur actu frigidis. Cæterum hoc esse potest vel abunde calidum, vel moderate calidum, hoc est, tepidum. At tepidum prohibetur a virtute: nam tepida omnia ventriculi firmitudinem dissoluunt, quia dissipant substantiam calidi innati: nam vt calida, dissoluunt; vt moderate calida, non alliciunt nouum alimentum. At vehementer calida, quamuis dissipent, attamen quoq; nouum alimentnm attrahunt. Adhæc calida cutis poros angustant, tepida aperiunt. Reliquum autem quod pariter spectat ad methodum medēdi, est, dum inquit: si quis morsus, aut doloris sensus, adhuc in ventriculo supersit; post fomentum vel incingendus penicillus, vel si cinctum non patitur, siue ob consuetudinem, siue delicias cingi recuset, cerato idem efficias. Hæc dicta ita intelligenda. Cum medicamenta possint administrari in modum vel fomenti, vel penicilli, vel cereti: si passio vaporum nidorosorum fuerit facilis, sufficit administrario medicamenti in forma fomenti, seu simplicis inunctionis: at si vapores non cedant, quod ex eo dignoscitur, quoniam morsus aut doloris sensus adhuc perseuerat: tunc opus est vti medicamento eo modo quo efficacius agat, & hinc spiritus nidorosus dissipet: qui modus est vel penicillus, vel ceratum. Et cum medicamentum hoc vtroque modo administratum idem efficiat; si placeat iucunde curate, & patiens renuat penicillum, medicamento cerati forma vtendum. Hæc de medicamentis, respicientibus materiam secundum vaporem.

Vacuantia materiā nidorulentā.

Quo autem ad medicamenta caussa mineræ administranda, quæ nimirum sensibiliter materiam debent inanire, animaduerte oportet, an hæc materia sit In ventriculo, vel Infra; & si infra, an in Supernis, vel Infernis intestinis. Itaque si materia sit in ventriculo, & potissimum, vt ait Auicen. stans desuper; vomitorio est vacuanda: verbi gratia, iure pulli tepido, immixto oxymelite: siue sit, ait Auicen. cibus, id est, non mutatus in chylum; aut feces, seu excrementum crassum chylificationis, quod non in vētriculo, sed in intestinis mutatur in verum stercus; siue grauitas, hoc est, excrementum crudum cibi. At si contingat, vt vomitus sit difficilis, medicamentis vti licet, vt per aluum materia corrupta educatur: ait enim Galen. primo, de aliment. excrementorum alui deiectionem esse vnicum remedium in cruditatibus. Propterea ad hoc commodum respiciens Auicen. probat per aluum vacuantia, tum quæ per os sumuntur, tum quæ per Sedem immittuntur, nempe clysteres, & glandes: siquidem nouit, materiam corruptam quandoque detineri in ventriculo, vel in supernis intestinis, vt clysterijs, & supposiorijs non ita cedat. Galenus autem quæ per os assumūtur proponit: quoniam rarissime accidit, vt materia nidorulenta, cum mordax sit, expulsa ab expultrice non descendat: vnde etiam fit, vt quandoque alui fluor coniungatur. At si contingat, vt ad crassa intestina non descendat, cum Auicenna probantur lenientia. Quæ autem hæc sint, non proponit: sed nos remittit ad doctrinam de vacuantibus. Quare & nos paucis de his loquemur; cum vberior horum doctrina magis ad febres putridas pertinere videatur.

Sciendum igitur, ratione huius cruditatis probari potius lenientia, quam soluentia: nam cum materia sit proxima, non egemus medicamento attrahente, sed lubricante, & moderate expultricem irritante: cuiusmodi est flos cassiæ cum seminibus citri, syru-A pus rof. sol. manna, quæ dissolui possunt in iure alterato endiuia, si ventriculus sit calidior; seu minus: vti licebit melle rof. sol. dissoluto in iure alterato cichorio, & seminibus citri, si forte flatus vigeant. Quæ autem esse debeat lenientium administratio, alibi explicabitur. Hoc loco duo monere liceat, circa Quando agendum. Primo, e Galeno. 6. method. quinto: si confugiendum sit ad vacuantia per glandes & clysteres, post primam remissionem, hoc multo magis esse seruandum in ijs, quæ per os exhibentur. Deinde notandum, e secundo aliment. 31. id omnibus, quæ aluum deijciunt, commune esse, vt ab assumptis non liceat illico prandere, sed opus esse aliquid temporis interponere. Quæ dicta ita intelligenda, vt pertinere videantur potius ad Quando agendum ratione cibi, quam lenientis. Leniens enim exhibendum, quando indicat materia præsens quæ debet vacuari, nec cibus prohibet, cum videlicet adhuc non est sumptus. B At vbi exhibitum est leniens, hoc sua præsentia prohibet cibi exhibitionem: & leniens eius est vehementiæ, vt instar causæ morbificæ possit lædere: quia si illico exhibeatur cibus, miscebitur cum leniente, vnde cibus deijcietur, & non nutriet. Ex quo colligendum, cum Galen. hanc sententiam protulerit, accepta occasione a prunis, id multo magis esse seruandum in cassia, manna, & similibus, quæ efficacius, ventrem mouent, quam pruna: vt saltem cibus non exhibeatur nisi post horam ab asumpto leniente, si leniens descendit ad fundum ventriculi, & iam ad intestina propellitur. Hæc de vacuantibus per aluum, ore adsumptis.

Clysteres.

Quoad clysteres, hi vt inaniunt intestina crassa, & hæc laxant, vt prompte admittant materiam residentem in tenuibus, iuuare possunt ad eductionem materiæ etiam in tenuibus intestinis exsistentis. In his autem vsurpandis admonebat Gal. opus esse leni per C inferius infusione, & proinde mitiori clystere: non simpliciter tamen, sed dum materia corrupta notabiliter ad inferiora est mota. Vnde probabat clysterem, confectum ex melle, aqua, & pauxillo oleo: vt si, verbi gratia, capiamus libro 1. aquæ, decoctæ cum vnc. iij. mellis, & vnciæ ij. olei addantur. At non in omni morbo simili clystere vtendum, sed solum vbi opus est leni infusione: ideo si contingat coniunctam esse materiam viscidam, opus est valentiori clystere, vt etiam cassiam addere liceat. Vnde monebat Galenus, si cum materia corrupta sint flatus, clysterem parandum ex oleo, in quo ruta & semina, quæ flatus discutiant, fuerint incocta; cuiusmodi sunt apij, cumini, marathri, citri, aliaque id genus.

Glandes.

Quo ad glandes, ex quibus confici debeant, nihil dicit: supponens, ex traditis de clystere facile esse scire, si non sint flatus, glandem esse parandam cum melle, si autem sint flatus, opus esse addere puluerem cymini, apij, & similium, quę flatus discutere D possunt. Hæc de medicamentis ratione materiæ corruptæ.

II. Medicamēta respicientia caussam.

Sequuntur medicamenta ratione causæ. Et cum caussa postulans medicamentum possit esse vel Bilis, vel Calida ventriculi intemperies: quantum ad bilem, Galen. non proponit medicamenta: nam cognouit, medicamenta vacuantia materiam corruptam vacuare etiam bilem. Quantum autem ad medicamenta causa intemperiei calidioris ventriculi, si ventriculus ita vratur, vt affectus quidam similis inflammationi adesse videatur; probat ceratum ex melino, hoc est, ex oleo cydoniorum: sicut etiam conducunt medicamenta ex rosaceo, hypocistide, balaustijs, & palmarum carne confecta, vtpote quę ventriculo tum refrigerando, tum firmando idonea sunt: nam dum ita vritur ventriculus, fit dissipatio substantiæ calidi innati; ideoque refrigeratio respicit immodicam caliditatem, adstrictio autem calidi innati substantiæ dissipationem. Auicennas

nas etiam exhibet trochiscos de caphura, siue rha-barbaro.

Effectuũ respiciẽtia medicamẽta.

Quantum denique ad medicamenta ratione effe-ctus; cum effectus pertineat ad Dolorem, & Fluxum alui: quod attinet ad dolorem, dum nimirum vehementior morsus vrget, Galen. probabat clysterem, paratum ex sabino oleo, in quo liquatum sit aliquid sepi anserini, gallinacei, caprini, vel in horum penuria parum ceræ, præsertim lotæ decocto maluarum. Ad alui fluxum, ventri applicabat oleum melinum. Notandum autem, hoc & alia id genus adstringentia vsurpanda, dum alui fluor est immoderatus, qui vacuata cruditate perseuerat: & propterea dicit Auicennas, si aluus fluat, considera, an id quod vacuatur sit id quod est corruptum; & si fuerit illud, non retineatur, donec totum vacuetur vsque ad postremum eius.

Hæc ergo medicamenta fuere a Galeno proposita, & sane varia, pro discrimine indicantium. Quod si noscere voluisset Trallianus, non ita impudenter Galenum redarguisset. Dicit enim, cum contraria contrarijs curentur; & in corruptione nidorosa materia sit calida; caussæ etiam, siue bilis, siue ventriculi intemperies, ad calorem vergant: inepte Galenum calidis, & intus, & extra, esse vsum; exhibendo diatronpipereon, & applicando oleum nardinum. Sed ex superius propositis facile est tueri Galenum: siquidem his calidis vtitur caussa flatuum, qui quandoque vigent in hac cruditate: cum enim flatus indicet vacuans, quod est discutiens, & proinde calidum; seruatur contrarietas, dum replent flatui opponitur vacuatio. Neque Galenus negligit, vel cruditatem, vel caussas: si quidem materiam crudam uacuat, & ratione caliditatis uentriculi utitur refrigerantibus. Hæc de medicamentis.

Diæta. Cibus.

Tandem compar probatur uiuendi ratio: propterea a Galeno uaria proponuntur, ut etiam uaria fuere medicamenta. In ephemera omni ex cruditate cibos probat boni succi. Et si non adsit alui fluor, adstringentes dimittit: dum autem aluus fluit, dat polentam: per quem cibum intelligit (ut declarauit primo de aliment. undecimo) eum, qui fit ex uiridi siue recenti hordeo frixo, deinde in farinam redacto: dat etiam panem, quem Græci oxylipe uocant, qui utiq; minimum habet aceti: ad differentiam illius panis, qui ad uincendum diutinam diarrhœam & dysenteriam, copiosiore aceto præparari debet. Ex quo obiter colligendum, ad alui fluxum compescendum probari acetum. Neque obstat, quod intestinis sit noxiũ: nam in medicamentis acetum improbatur, in cibis autem admittitur, quoniam ope cibi aceti uis intestinis infensa corrigitur, & ope aceti panis uim alui fluxibus contrariam adsequitur: dicit enim Galenus primo de aliment. acetum aluũ modice sistere. Qua autem ratione hoc præstet, non est ita facile adsequi: præsertim quia ex Galeno, decimo methodi nono, inter ea quæ potestate refrigerant, nihil reperitur quod sit tenuius aceto, quod admistam aliquam habet caliditatem, & corpora quæ tangit, siccat. Cum igitur ad alui fluorem compescendum probentur adstringentia, quæ sunt crassarum partiũ, cuiusmodi, uerbi gratia, est succus cotoneorum: merito ambigitur; quomodo acetum tenuissimæ substantiæ inter refrigerantia, & particeps alicuius caliditatis, aluum sistere ualeat? Dicerem ego acetum aluum sistere, quoniam id cui miscetur, celerrime producitur in uenas. Nam sicut diuretica aluum cohibent, dum ui horum materia petens uias lotij, ductus alui deserit: ita hoc efficit acetum, dum celerrime materias distribuit in venas. At quia hic modus sistendi aluum satis imbecillis est vt merito dicat acetum modice aluum sistere: propterea octauo methodi quinto, in ephemera ex cruditate cum alui fluore vehementiore, qui proinde mitioribus non cedit, non contentus pane confecto cum aceto, adscendit ad ea, quæ valentius aluum cohibent, & sunt crassarum partium: idcirco iubet, vt polenta cospergatur succo mali punici, vel pirorum, vel malorum, & potissimum cotoneorum: vel, si loco succi magis placeat ægro horum fructuũ decoctum, hoc polenta poterit conspergi. Dum autẽ tem venter fluere desinit, exhiberi poterit tum alica integra cum exiguo aceto, tum alicæ sorbitio sine aceto, tum testiculus gallinacens, tum piscis saxatilis ex albo iure, tum aliquis fructus adstringens, vel solus, vel cum pane: quamuis hi fructus magis probentur, dum aluus adhuc fluit. Circa quæ dicta notandum, Galenum, posteaquam fluxus immoderatus cessauit, probare alicam: cum autem hæc possit exhiberi vel integra, vel solum secundum cremorem; si integra, misc etur acetum; si solus cremor, exhibetur sine aceto, Quorum (vt puto) hæc fuit caussa: nam cognouit, post fluxum euenire posse, vt virtus esset vel magis, vel minus imbecillis. Vnde si imbecillior erat reddita virtus, vt opus esset cibo magis nutriente, dabat alicã integram; si aũt opus non erat cibo ita nutriente, dabat alicæ cremorem. Ceterum quamuis fluxus nõ perseueraret, quia tamen superfluus erat prægressus, & periculum imminebat, ne rursus inualesceret, imminebat autem præsertim ex cibo, qui non facile permearet; cum alica integra ægrius penetret cremore; ob id cum integra miscebat acetum, non autem cum cremore. Ceterum Galenus nulla ex parte negligens, noscens vires imbecilles propter fluxum egere cibo, a quo sæpius in hoc malo homines abhorrent: propterea ad excitandum appetitum, duo cochlearia dabat vel succi cydoniorum simplicis, vel etiam, si succi copia non erat, dabat medicamentum ex carne compositum, hoc est, diacydonium, vt pote ad vnc. 1. Tempus autem cibi, sit in declinatione, & post balneum.

Potus.

De potu Galenus ne verbum quidem facit, supponens, vt notum in hac febre non esse opus vino, cum materia corrupta sit calida, & producatur a caussa calida, & sit febris, quæ possit habere plures periodos, & proinde minetur putridam. Vnde Auicenas etiam vini mentionem non facit; sed inquit; prius dandam in potu esse aquam hordei; &, si æger desideret, dandas etiam aquas fructuum.

Balneum.

Quantum denique attinet ad balneum, Galenus hominem lauabat, dum febris plane desierat. Admonet autẽ, si forte homo propter alui inanitionem virtutem defessam sentiat, satius esse, omissa lotione, hominem cibare; si autem virtus non sit imbecillis, exspectandam declinationem paroxysmi, & ingrediendum balneum, & cibandum. Hæc de ephemera ex cruditate.

CAPVT XVI.

De ephemera ex Bubone.

Nomen.

EPhemera ex bubone vocatur propterea, quod vi bubonis oboritur. Per bubonem autem intelligere oportet tumorem calidum. pertinentem ad partes externas glandulosas, potissimum ad inguina, quæ Græci vocant bubones, ex quorum calidis tumoribus plerumque ephemeræ oriuntur.

Generatio.

Huius febris generatio proponitur a Gal. 1. de differentijs febr. 5. Ex quo loco colligere licet, si fiat bubo seu tumor quidam calidus a caussa externa, eum fieri per modum potius attractionis, quam transmissionis; quando sanguis, qui influxit putredinem in parte quidem concipit, sed in loco bubonis permanet circumscripta putrida fuligo, quę nequaquam ad cor perducitur, sed solũ alteratio ad calidum fit, seu calfactio per continuum, vt vsque ad cor calor perueniat, cuius vi cordis spiritus inflammetur, & hinc calidum cordis insitum, & ab hoc deinde toti corpori

calor

calor impertiatur. Hæc omnia si occurrant, necessario ephemera ex bubone oborietur.

Definitio.

Propterea hæc febris species est ephemera producta a caliditate bubonis.

Pro huius definitionis intelligentia, sat est breuiter circa bubonem digredi. Itaque sciendum, per bubonem opus esse intelligere tumorem, pertinentem ad glandulas externas, collocatas prope aures, sub axillis, & potissimum in inguinibus. Hic autem tumor oportet, vt sit calidus, & proinde (vt ait Gale. 1. de differentijs febr. 3.) vel phlegmonosus, vel erisypelatosus, vel vtriusque naturæ particeps: vt originem ducit a materia, vel sanguinea, vel biliosa, vel mixta. Cæternm hæc materia calida, quæcunque sit, glandulas addit vel Transmissa, vel Attracta: siquidem differentia est inter tumorem, dum fit per modum vel transmissionis, vel attractionis. Nam si fiat per modum transmissionis, fluxio pendet ab interna caussa, a viscere videlicet vel copia oppresso, vel mala qualitate irritato, vt ad expellendum impellatur, & impressio fiat in partes imbecillas: vnde cum caussa sit interna, & proinde perseuerans, gignitur tumor, ita perdurans, vt cordi etiam putrida fuligo offeratur, & fiat potius putrida febris. At si fluxio fiat per modum attractionis, malum occasionem habere videtur ab externa caussa, vel calorifica, vel doloris effectrice: vt si, verbi gratia, quis vlcus patiatur in crure, vel femore, nec quieti se tradat, sed contra sese exerceat; vi motus, & præcipue non citra dolorem administrati, dabitur occasio materiæ, vt per modum attractionis fluat a supernis partibus ad infernas, fluēsque materia suscipiatur in inguinum glandulis, ad suscipiendum admodum idoneis. Hæc veritas comprobatur Galeni auctoritate: primum quidem, dum octauo method. sexto, ait, ephemeram fieri ex bubone, cuius occasio fuit vlcus. Adhæc, dum Hippocrat. quarta sectione aphorism. 55. ait, ex bubonibus omnes febres malas præter diarias: Galenus in commento ait, ephemeras prouenire ex ijs bubonibus, qui ex caussis manifestis oriuntur, ad differentiam bubonū, qui sine caussa maifesta fiunt, ex viscerum inflammationibus, hoc est, uisceribus, vel aggrauatis, vel irritatis a materia calida. Vnde & Auicen. ait, ephemeram fieri ab apostemate extrinseco, ad differentiam interni apostematis; & ad differentiam bubonis, seu externi apostematis, vt fit a caussa interna. Cæterum hoc loco admoneantur iuniores, ne eorum mentes Auicennæ verbis turbentur: nam capite præsenti, hoc est, decimo sexto, vbi loquitur de ephemera ex apostemate, ait, apostemata febres, vel præcedere, vel sequi; &, si apostemata præcedant, febres oriri ephemeras sæpenumero: si autem apostemata sequantur febres, has febres esse putridas. Et ratio est: quia febris ephemera non est eius vehementiæ, vt possit esse caussa apostematis: secus autem statuendum de putridis: nam vi putridarum viscera ita affici possunt, vt vel in ipsis fiat inflammatio per modum receptionis, vel extra viscera per modum transmissionis. Deinde dicit Auicennas quandoque contrarium accidere: vt Hippocrat. nominarit has febres malignas, quarum aliquæ sint ephemeræ, aliquæ non ephemeræ. Ex quibus colligendum; quamuis contrarium accidat, hoc est, quamuis apostemata non sequantur, sed potius præcedant; fieri tamen febres malignas, quorum aliquæ sint ephemeræ, aliquæ non ephemeræ. Hæc dicta (vt puto) ita intelligenda; quandoque fieri febres malignas, hoc est, vehementes ratione facultatis regentis, ac proinde fere lethales, dum sequuntur apostemata summa vehementia affecta, cuiusmodi sunt bubones pestilentes: & illas febres posse esse tum ephemeras, tum non ephemeras, hoc est, siue putridas, siue hecticas. Ex hoc loco etiam colligendum, quamuis ephemera, vt ephemera, sit morbus debilis ratione facultatis regentis, & proinde mitis, nequaquam malignus; nihilominus ex accidente, hoc est, vt procreatur vi pestilentis bubonis, magnam euadere. Quomodo autem detur ephemera pestilēs, in doctrina de febre pestilenti docebimus. Hæc de definitione.

Differentiæ.

Quoad differentias, cum sumi debeant ex bubone; in bubone differentiæ locum habent ratione Loci, & Materiæ: ratione loci, vt pertinet ad glandulas post aures, vel axillarum, vel inguinum: ratione materiæ, vt succus calidus vel biliosus, vel sanguineus, vel mixtus.

Indicia.

Quoad signa; hanc ephemeram dignoscimus ex præcedente bubone, quem comitata est febris. Differentiæ etiam facile noscuntur. Nam oculis conspicimus, qui sit bubonis locus; vtrum bubonis caussa sit succus, vel sanguineus, vel biliosus, vel etiā mixtus, cognoscere licet ex signis proprijs huius & illius succi; de quibus in præsentia nihil dicendum: verbi gratia, a calore non admodum acri, & colore rubro, succus sanguineus indicabitur; ex acriori calore, & colore citrino, biliosus.

Indicationes.

Indicationes capiendæ sunt potius a bubone, & a bubonis caussa, quā a febre: & propterea dicit Gal. 8. meth. 6.) ex bubone febricitantes, medicos non cōsulere; ideoque sat esse, prospicere tum vlceri, quod bubonis caussa fuit, tum postea buboni. Quæ autem eliciendæ sint indicationes, ratione, tum bubonis, tū caussarū; petere oportet ex propria doctrina; vt verbi gratia, ratione caussæ, si sit vlcus, ex traditis in doctrina de ulceribus; si dolor, ex traditis in doctrina de dolore: ratione autem bubonis, ex traditis in doctrina de tumoribus calidis; secus in qualibet doctrina hæc essent miscenda.

Præsagium.

Quoad prognosticum, cum dicit Hipp. 4. aph. 55. ex bubonibus febres omnes malas, exceptis ephemeris; statuendum est, hanc ephemeræ speciem expugnari posse, siquidem sola adest uehementia ratione dignitatis, & uirtus est robusta.

Curatio.

Quoad præsidiorum materias; in hac febre potissimum respicere oportet ad materiam in toto exsistentem, quæ bubones fouere potest, & impedire quo minus bubones curentur; nec non ad materiam a qua actu bubo efficitur. Auicennas igitur quantum ad materiam chirurgicam, proponit uenæsectionem: nam huius beneficio minuitur sanguis, ut bubo, si phlegmonosus est, nequaquam incrementum suscipiat.

Venæsectio.

Medicamēta.

Materias medicinales insinuauit ratione materiæ, & totius, & exsistentis in bubone. Nam quantum attinet ad materiam in toto exsistentem, cum morbifica sit, peccat uel Copia, uel Motu: si copia, huius caussa proponit fluxum uentris, inferens esse pharmaco purgandum. Notandum hanc copiam esse copiam non sanguinis, sed bilis; quæ, vt peccat qualitate, alteranda; vt copia, vacuanda: sicut enim copiosi sanguini occurrimus venæsectione, ita copiosæ bili rhabarbaro. Si autem materia motu peccet, siue sit sanguis, siue bilis; huius caussa ad coercendum hunc motum Auicennas probat exstinguentia, & infrigidantia, humectantia, & emplastra infrigidata cum niue: siquidem hæc efficiunt vt succus sanguineus, vel biliosus, per modum attractionis currens ad bubonis locum, ab hoc cursu reuocetur: cuiusmodi, verbi gratia, esse possunt, oleum violaceum, rosaceū, cum succo endiuiæ, & lactucæ. At animaduersione dignum est, vt hæ & similes materiæ recte administrentur; & præcipue quoad Vbi agendum: nequaquam enim applicanda buboni, sed supra bubonem: quod docuit Auicennas dum ait, admouenda esse supra membrum, ita vt non noceat apostemati, neque faciat ipsum crudum; sed infrigidetur via inter apostema & cor, infrigidatione penetrante in profundum; vt huius ope non modo inhibeatur cursus materiæ ad bubonem, verum etiam caloris adscensus

ſcenſus a bubone ad cor. Materias porro medicinales, ratione materiæ bubonis, inſinuat, dum ait, curandum apoſtema ijs, quæ deſcripta ſint proprio capitulo.

Victus ratio. Quantum denique ad materiam diæteticam, ait Auicennas ſubtiliandum regimen, & non bibendum vinum omnino, & non cibandum, niſi poſt declinationem completam. Cuius ſane victus ratio non aliunde petitur, quam ex natura ſucci bubonis: nam cauſſa copiæ, ſubtiliatur regimen; cauſſa caliditatis & motus, prorſus abſtinendum a vino, quoniam & calefacit, & materias iam currentes ad bubonem deuehere poteſt; & tandem, cum materiæ morbificæ violentia vigeat ante declinationem, proprerea iubet, ægrum non eſſe cibandum, niſi poſt declinationem, & completam præſertim, quia in hac febre vires permittunt, cum huius ephemeræ cauſſa ſit potius repletio, quam inanitio. Hæc de ephemera ex bubone.

CAPVT XVII.

De ephemera ex Ardore ſolis.

Nomen, & generatio. HÆc febris ſpecies nomen accipit ab efficiente cauſſa, hoc eſt, ab ardore ſolis. Generatur, vt colligere ex Auicenna, quando cordis ſpiritus accenduntur, & admittunt caliditatem, impreſſam ab ardore ſolis. Solis autem ardor vim ſuam imprimit, modo in capite, modo in pectore: at plurimum imprimit in capite, raro autem in pectore, dum nimirum caput cuſtoditur a calore; tunc enim vis ſolis agit in pectus, & inſpiratio fit aeris adeo calidi, vt & incaleſcat thorax, & hinc etiam accendantur cordis ſpiritus. Quare hæc ephemeræ ſpecies eſt ephemera, producta ab ardore ſolis.

Definitio.

Differentiæ Differentiæ hauriri poſſunt, vt ſol ſuum feruorem primum imprimit vel in caput, vel in pectus.

Signa. Febris hæc citra interrogationē de cauſſa externa, cognoſci poterit, ſi patiens feruorem percipiat ſecundum caput, vel anhelitum; ſi eo tempore ſolis ardor vigeat, vtpote diebes canicularibus. Quod ſi æger dicat, febrem ſe percepiſſe poſt moram in ſole, nihil deſiderari poterit. Vtrum autem ſolis caliditas primo fuerit impreſſa capiti, vel pectori, cognoſcemus ex querelis de capite, vel de pectore, vel de anhelitu.

Indicationes. Indicationes dirigendæ potiſſimum ſunt, tum ad ſpiritus accenſos, tum ad partem, cui primum calor eſt impreſſus. Spiritus, cum ſint accenſi a cauſſa ſatis valida, opus habent non leui refrigeratione: & propterea dicit Galen. octauo, method. tertio, qui ex vſtione febricitant, ijs intendendam eſſe curationem, quæ fit refrigerantibus. Quo ad partes vim ſolis primum ſuſcipientes, cum ſint modo caput, modo pectus, propterea oritur indicatio refrigerandi modo caput, modo pectus, vt optime iubet Auicennas.

Præſagium. Facile autem eſt colligere, ſcopos poſſe abſolui: nam res præter naturam imbecillæ, præter aliquam vehementiam ratione dignitatis; vis autem robuſta.

Curatio. Chirurgia. Quoad materias: a Galeno & Auicenna nulla fit mentio venæ ſectionis, propterea quod non eſt opus venæſectione, nec ratione febris nec ratione cauſſæ. At ſi contingat, ante febrem corpus eſſe repletum ſanguine, ne vi huius caput vel pectus alioqui calfacta a ſolis ardore, inflammatione corripiantur, venæſectio minime improbatur.

Medicamēta. Quoad materias medicinales, ſuppoſita corporis puritate, probantur refrigerantia: & cauſſa caliditatis ſpirituum accenſorum in corde, & caliditatis impreſſæ in capite, vel pectore. Vnde merito ſpirituum accēſorum, probatur frigidæ potus: & ratio patet ex traditis in cura generali ephemerarum. Gratia autem partium, probantur refrigerantia, applicanda modo capiti, modo pectori, vt a ſole impreſſio facta eſt in capite, vel pectore. Cæterū, cum vt plurimum caput afficiatur, proterea Galenus refrigerantia proponit, ad capitis caliditatem vincendam. Et non modo proponit materias; verum etiam earum uſum: Si quidem ait, reſpiciens ad materias, refrigerandum eſſe roſaceo; & omphacino: quę ēt vtiliora eſſe affirmat, ſi nihil in ſe ſalis omnino habeāt. Reſpiciens autem ad modum, hūc proponit ratione & ſecundæ materiæ, & primæ materiæ. Ratione ſecundæ materiæ, dum, ait, efficit hæc magis frigida, ſi vas ea continens in puteo ſuſpendatur, vt aquam tanget, & ſi defluxus frigidæ aquæ vaſi ſe illidat, medicamentum adhuc magis refrigerari: & ad largiorem refrigerationem vas niue circumdandū. Hæc igitur omnia dirigūtur ad olea: vt magis vel minus frigida actu reddantur. Ideo cognoſcimus ex methodo curatiua, ratione materiæ ſecundæ, olea reddi ab vno magis, ab alio minus frigida: deinde, methodo duce, verſātes in prima materia, dū ex difficili paſſione affectus calidi colligimus eſſe vtendum materia refrigerante impenſe actu frigida; nouimus accipere, in virtute methodi ſpectantis ad ſecundam materiam, olea detenta in vaſe niue circūdato. Sed præterea Galenus ibidem, reſpiciens ad modum, cauſſa primę materię, ait, opus eſſe infundere oleas incipiti ſublata in altū manu, per mediocrem lanæ modum; hęcque facit ab initio vſque ad inclinationem. His ſane verbis proponit oleorum refrigerantium modum, tempus, & vbi, ratione corporis febricitantis, & proinde ratione primæ materiæ. Declaro: modum proponit, dum probat adminiſtrationem infuſionum, ſublata in altum manu, ſecundum modum ſtillicidij: nam ita magis penetrat, & proinde magis refrigerat. Neque obſtat, quamuis ex motu fiat calor: nam motus eſt mediocris, quia fit per lanam, & modum mediocrem, ratione penetrationis. Proponit autem Quando agendum dum ſtatuit, a principio vſque ad declinationem applicanda eſſe refrigerantia: nam adeſt præſentia indicātis: in declinatione autem intermittit; nam ſufficit eo tempore vti baneo. Et quoniam dum vi ſolis incaleſcit caput, vt oboriatur febris, caliditas etiam poſt balneum poteſt perſeuerare: ideo iubet Gal. ēt poſt balneum caput inungendum. Proponit etiam Vbi agendum: dum ait, ſincipiti eſse infundenda refrigerantia: nam vis refrigerās promptius penetrat. Cum autem Vbi agendum indicetur a ſubſiſtentia caliditatis impreſsæ a ſole; propterea Auicennas, ſi primo pectus fuerit affectum, refrigerantia pectori applicanda aſserit. Hæc de materia medicinali.

Diæta. Victus erit refrigerans & humectans: vinum etiā aquoſum in aſsuetis. Potiſſimum autem a Galeno & Auicenna probatur balneum etiam ſi grauedo & deſtillatio ſint concocta: nam vis vſtionis magis poteſt ad indicandum humectantia, quam grauedinis & deſtillationis materia ad prohibendū: Balneum quippe vſque adeo prodeſt, vt parcior eſſe debeat frictio, vberior autem lauatio, & minime oleum largum: nam ab vſtione ſolis fit ſtipatio, oleum autem etiam ipſum ſtipat. Vnde lauacri noſcens vtilitatem Auic. ait, non permittas aerem balnei calfacere, ſed balneum cum aqua tēpida: nec timeas effundere calidum ſupra caput: nam humectat, & reſoluit febrem, præſertim ſi dum egreditur balneo, caput inungatur oleo roſaceo, & de nenufare. Hæc de ephemeris.

CAPVT XVIII.

De Definitione & Cauſſis febris putridæ: & ſimul de Putredinis natura in genere.

AVicennas de Putridis loquitur in genere: & in ſpecie. In genere primū agit de indicationibus, ſecundo

ſecundo de ſignis, tertio de indicatis & materiebus. A
Hoc autem primum caput ſecundi tractatus in qua-
tuor partes diuidi poteſt: primum enim agit de cauſ-
ſis putredinis; ſecundo de loco, in quo viget cauſſa
putredinis; ibi, *& quandoque putredo communis toti,
&c.* tertio, de numero humorum putreſcentiumi;
ibi, *& humor recipiens putredinem, &c.* poſtremo, de
differentijs putridarum febrium, vt capiuntur a ma-
teria, & loco; ibi, *& putredo choleræ facit tertianã, &c.*

Quomodo generetur putrida. c. 5. li. 1. de diff. febr.

Modus, quo generatur febris putrida, hic eſt. A ſuc
co putreſcente vapor putridus eleuatus cor petit, &
humores cordis accendit, ponitq; in calefacto eſſe; vn
de deinceps calidum cordis innatum redditur igneũ,
& hinc calor extraneus præter naturam impertitur
toti corpori: & tunc eſt febris.

Putrida febris quid.

Putrida igitur febris, eſt febris producta ab humo-
re cordis primum calefacto citra putrefactionem.
Dicitur, *ab humore cordis, &c.* propter differentiam
ephemeræ & hecticæ. Dicitur, *citra putrefactionem*; B
ad differentiam putridæ peſtilentis: putreſcunt enim
humores extra cor, non in corde, niſi in febre pe-
ſtilenti.

Quoniam febris putridæ cauſſa, eſt humor putri-
dus, & corruptus; de *putredine* erit dicendum: & pri-

De generatione humorum.

mum de *generatione humorum*, quæ putredini oppo-
nitur. Sic enim contraria ſeſe mutuo explicant. Opor
tet igitur cognoſcere, quenã ſit materia, e qua humor
generatur: ſecundo quodnam ſit agẽs: tertio, quod-
nam ſit opus. Materia humorum e qua, eſt cibus, vt (1.)
in chylum mutatur. c. 4. l. 8. de plac. Agẽs eſt hepar, ad (2.)
quod totum hæc actio perfecta pertinet, ratione pro-
priæ compoſitionis ipſius: actio autem eadem, qua-
tenus non conſideratur vt perfecta, ſed vt incipiens;
tunc concurrit hepar per propriam carnem, & pro-
inde per temperiem propriæ carnis, non per compo-
ſitionem, & per calidum inſitum, quod habet permi-
ſtum ſpiritum naturalem. Tertio, humor eſt opus, (3.)
particeps ſanguinis, & vtriuſque bilis: l. 1. de natura C
humana. Notandum autem Galenum hoc loco exci-
pere pituitam: licet enim hæc in maſſa humorum etiã
contineatur, c. 4. l. 8. de plac. & tex. 23. lib. 1. de natura
humana; tamen pituitæ efficiens nõ eſt hepar, ſed ven
triculus. Hinc c. 8. lib. 2. de fac. nat. dum proponit he-
par, quatenus calore ſuo producit humores, non me-
minit pituitæ. E tribus his ſuccis, ſanguineus eſt ſolũ
alimentalis: reliqui & alimentales, & excrementitij.
Quoniam enim a quatuor humoribus conſtamus, &
generamur, ex his etiam nutrimur: c. 8. li. 1. de elemen
tis, c. 2. & 4. li. 2. de elem. Etſi autem omnes ſucci ſint
alimentales: ſuccus tamen ſanguineus primum locũ
obtinet, c. 4. l. 2. de elementis, quia calidum innatum,
cum ſpiritibus, e ſolo ſanguine regeneratur: vnde hic
tam naturæ eſt familiaris, vt in ὑπερκαθάρσει ad extre-
mum retineatur: tex. 30. li. 1. de natura humana.

Generatio miſti.

Iam etiam miſti generationem, quæ putredini op-
ponitur, tradere oportet. Ariſtoteles lib. 4. meteor. D
ait, miſtum generari, quotieſcunque elemẽta miſcen-
tur. Sed quomodo miſcentur? Calidum habet ra-
tionem agentis, humidum habet rationem paſſi: v-
trumque tamen eget adiuuante; calidum nimirũ eget
frigido, vt temperetur, ne abſumat & diſſipet humi-
dum; frigidum igitur ad miſti generationem ſecun-
dario concurrit. Humidum præterea eget ſicco, quo
firmetur & ſtabiliatur, vt actionem calidi retineat.
Miſti ergo generatio fit a calido, per frigidum tem-
perato, quod calidum agit in humidum, ſicci benefi-
cio ſtabile redditum.

Corruptio corporis miſti.

Putredo & corruptio miſti, contraria eſt genera-
tioni: & fit dum miſti elementa diſſoluuntur: vnde
elementa in generatione & corruptione contrario
ſe modo habent. Calidum enim nec terminat humi-
dum, nec terminum gradumque ſuum ſeruat: frigi-
dum non temperat calidum, ſed exſtinguit: humidũ
a ſicco non ſeruatur, ſed ſeparatur & egreditur, vt
A corpus putridum foris humidũ appareat, tandemque
remaneat portio ſicca; omnis enim putredo tendit ac
degenerat in terrã, vel in fimũ, vel in ſitum; idq; pro
diuerſitate miſti putreſcẽtis: vt in cadauere humano,
cum putreſcunt primũ ſucci, in circumferentia cada-
ueris apparet ſitus: cũ putreſcunt partes carnoſæ, ap-
paret fimus: tandẽ cũ oſſa putreſcunt, fit cinis & ter-
ra. Cum aũt putredo fiat, quod calidũ a frigido exſtin
guatur, & humidum a ſicco ſeparetur: cauſſa horum
reddenda. Ait igitur Ariſtoteles frigidũ in miſto ex-
ſtinguere calidũ, quoniam calidũ miſti imminuitur,
frigidum autem ſuum retinet gradum, nec minuitur.
Calidũ autẽ miſti imminuitur, ab ambiente calidio-
re: vt quemadmodũ magna flamma exiguã ad ſe alli-
cit, ita ambiens calidius, miſti caliditatẽ ad ſe trahit,
vnde miſti calidum minuitur. Deinde vero vt calidũ
miſti, attrahitur ab ambiẽte calidiore; ita ſimul edu-
citur humidum; vnde humidi & ſicci fit ſeparatio.

Cauſſæ efficientes putredinis.

B Quoniam igitur calidum minuitur a frigido, & edu-
citur etiã ab aliena caliditate, ſcilicet ambientis: recte
dixit Ariſtoteles, calidũ & frigidum eſſe cauſſas effe-
ctrices putredinis; & putredinem eſſe cõem paſſionẽ,
frigiditatis propriæ (quæ exſtinguit calorem propriũ)
& caloris ambientis. Dum autem ait Philoſophus,
putredinem eſſe interritum proprij caloris, in quo-
uis humore, ab externo calore factum: reſpicit ad
omnem putredinem, tam ſecundum totum, quam ſe-
cundum partem; tam naturalem, quam præter natu-
ram. Quamuis illa definitio non ſit integra: proponit
enim tantum modum, quo miſtum, antequam putre-
ſcit, a proprio ſtatu recedit. Putredinis autem finitio
hæc eſſe poteſt: quod ſit corruptio miſti ſecundum to
tam ſubſtantiam, procedẽs a frigiditate propria, vna
cum calore ambientis. Dicitur *corruptio*, ideſt, motus
ad non eſſe, in miſto iam putrefacto. Galenus autem
c. 8, li. 11, meth. ait eſſe mutationem ad corruptelam;
reſpiciẽs videlicet ad miſtum ſemiputridũ. Additur,

Putredo quid. 1. Motus Corruptio: morus ad corruptionem. Mobile.

C *corruptio miſti*; ad diſcrimen corruptionis elementi,
quæ non eſt putredo, ſed tantum corruptio: ſolum. n.
miſtum eſt obnoxium putredini: & elementum ſi pu
treſcit, tantum in ratione miſti putreſcit, quatenus
admittit ſubſtantiam vaporoſam, e quatuor elemen-
tis conſtantem. Additur, *ſecundum totam ſubſtantiam*:
vt putredo diſtinguatur a corruptione animati: cum
enim animal moritur, eſt corruptio miſti, ſed non ſe-
cundum totam ſubſtantiam; manet enim cadauer,
quod deinde putreſcit. Corruptio ergo miſti, quate-
nus hoc eſt animatũ, fit, quando diſſoluitur ſubſtãtia
calidi primogeniti, quod vinculum eſt animæ cum
corpore. Per totam autem ſubſtantiam, intelligi opor
tet partes corporis putreſcentis: ſi enim in Socrate
putreſcit vna libra ſanguinis; non totus putreſcit So-
crates, ſed tota libra ſanguinis. Similiter dum aqua
putreſcit; non tota putreſcit, ſed tota ſubſtantia illius
portionis impuræ. Hoc modo vinum, cum in acetum

Putredine res corrumpitur ſecundum totam ſubſtantiã.

D mutatur, non totum putreſcit, ſed pars humidior, ſeu
ichoroſa: vnde in locis nonnullis vinum decoqui ſo-
let, vt abſumatur humor, qui cauſſa eſſe poſſet corru-
ptionis & putredinis. Cum autem finis putredinis
ſit terra, fimus, vel ſitus: in aceto ſitus reperitur. Pro-
inde acetum licet frigidum ſit, obtinet tamen etiam
quandam caliditatem, c. 19. lib. 1. ſimp. Frigidum eſt,
quia propria vini caliditas eſt imminuta; vt acetum
dicatur vinum mortuum, c. 17. li. 1. Calidum vero ſta-
tuitur, quoniam portio ichoroſa putreſcit; cuius finis
eſt ſitus, qui cum aceto miſcetur: & cum hic ſit cali-
dus, fit vt acetũ alicuius caloris ſit particeps. Acetum
ergo propria natura eſt frigidum: e putredine tamen
alienam caliditatem eſt adeptum, cap. 2. lib. 4. ſimpli.
Cæterum, quoniam putredo eſt corruptio proprij ca-
loris, in vnoquoque humido; ita vt fiat iactura cali-
ditatis & humiditatis miſti, totaque corrumpatur
ſubſtãtia: breuiter iam de Calido, & Humido dicen-
dum. Calidum eſt quod patitur in putredine: & illud

ἡ οἰκεία θερμότης.

calidum est in misto, quatenus est mistum: non enim est calidum, quod ingenitum vocatur, & per morte dissoluitur; cum hoc pertineat ad mistum, non quatenus mistum, sed quatenus animatum est. Calor ergo ab Aristotele proprius dicitur, qui est in misto; ad differentiam eius, qui est extra mistum. Humidum, in quo calor corrumpitur, est cuiuslibet misti; siue hoc reperiatur in elemento, siue in alio misto, eoque aut animato, aut inanimato. Elementa putrescunt, quatenus redduntur impura a misto vaporoso, quod putrescere potest: excipitur ignis, c.4.l.5.de gen.animal. Metalla etiam putrescere possunt, quia sunt mista: sed difficulter, propter densitatem. Hæc de subiecto.

ἐν ὑγρῷ

3. Mouens.

Quoad caussam efficientem; dictum est, *putredinem produci a frigiditate propria, vna cum calore ambientis.* Et hoc dicitur, ad differentiam combustionis, quæ etiam est corruptio misti, secũdum totam substantiã; sed hic calor naturalis misti, vincitur a calore igneo; in putredine autẽ a frigido & a calore ambiẽtis. Per ἀλλοτρίαν θερμότητα enim Aristoteles intelligit calorem ambientis: vnde addit tẽpore frigido mista minus putrescere: calor enim ambiẽtis tum est exiguus: putredo autem non producitur, nisi ambientis calor sit intensior: alias enim internum calorem euocare nequit. Hinc ignis non putrescit; quia nil reperitur extra ignem, quod sit igne calidius. Mistum etiam quod mouetur, magis seruatur a putredine: propter motũ enim misti calor ambientis fit languidior. Hinc magna Aristoteles ait a putredine vindicari: quia calorem habent validiorem. Hinc etiã probl.15.sect.5. ait, quod putrescit, calidius inter initia euadere, asci titio calore: quod & Galenus probat, c.6.l.2.de temper. Eadem quoque de caussa in prohibita transpiratione fit putredo: quia calor fit intensior. Hæ ergo duæ putredinis caussæ sunt primæ & necessariæ: frigiditas propria, & calor alienus. Præter has vero etiã caussæ quædam sunt addiuuantes: vt si sanguis in parte collectus, a natura non regitur, nec difflatur, putrescit, cap.9.lib.2.de febr. Sic eiam immobilitas auget putredinem: quia per qnietem corporis putrescentis calor putrefaciens efficacius agit, sect.1.lib.3. epid. Perpetua autem caussa adiuuans putredinis, est calor ascititius impressus in misto putrescente: vnde pro vi caussarum, mistum, citius, vel tardius, magis vel minus, putrescit.

Adiuuantes caussæ putredinis.

Putredinis differentiæ sumuntur a Mobili, & Mouente. A mobili: putredo est vel secundum Totum, vel secundum Partem. Secundum totum; dum totum cadauer putrescit. Secundum partem; cum verbi gratia, pomum, secundum dimidium putrescit. A mouente, mouẽs agit vel e lege naturæ, vt dum cadauer putrescit, & dicitur putredo naturalis: vel citra legẽ naturæ, & dicitur putredo præter naturam. Et hæc in genere de Putredine dicta sunto.

Differentiæ putredinis.

De Caußis febrium putridarum.

CVm putredo humoris sit corruptio humoris secũdum totam substantiam, a frigiditate propria, vna cum calore ambientis: caussas putredinis humorũ oportet sumere, ab humore, & ab ambiẽte, id est, a mobili & mouente. Mobile, seu passum, est humor putredini aptus: qui fit e cibis humidis. Humiditas hæc ciborum est Naturalis, vel Adscititia. Naturalis; est Alimentalis, vel Excrementitia: hęc magis, illa minus putredini apta. Alimentalis humiditas est, qualis est in *lacte*. Excrementitia, est Naturalis, vel Pręter naturam. Naturalis est serosa, vel Humorosa. Serosa; cũ maior cibi portio mutatur in excrementũ serosum: vt in *fructibus humidioribus, horarijs, fugacibus*. Humorosa est in fructibus, qui mutantur in succum crudũ; vt sunt *cucumeres*. Humiditas excrementitia præter naturam, non est aquosa, nec cruda, sed praua: vt in cibo malo secundum substantiam, in *braßica scilicet, fungis, &c.* Humiditas adscititia consideratur in cibo, vel Ante assumptionem, vel Dum assumitur. Ante assumptionem, est humiditas, quæ prodit a malitia artificij: vt Auicennas vocat: Malitia autem artificij multiplex est: perpenditur enim ratione cibi Simplicis, vel Compositi. Ratione simplicis; dum frumentum, hordeum, & alia, quæ sua natura bonæ sunt humiditatis, non recte seruantur: sed ob malum artificium vitiantur. Ratione cibi compositi; dum coqui cibos male miscent, vt ratione huius mistionis generẽtur humores, qui facile putrescunt. Humiditas adscititia dum cibus assumitur, prodit ex importuna ciborum exhibitione; vt dum vel cibus ingeritur, priore nondum concocto; quæ malitia horæ ab Auicenna dicitur: vel δύσπεπτοι, cibi prius quam εὔπεπτοι assumuntur, vt caro bouina ante lac; quæ malitia ordinis est Auicennæ. Hæc de vitio ciborũ. De sapore & odore nihil dictum est: quia non sunt caussæ, sed signa cibi putrescibilis. Quod de cibis dictum, de potu etiam intelligendum; vt de vino corrupto, de aqua feculenta, &c.

I. Caussa putredinis in cibis.

Caussæ putredinis humorum, quæ sumuntur a mouente, id est, ab aere ambiente sunt duplices; ambiens enim redditur intensior, propter caussam Internam, vel Externam, vt est aer pestilentiæ, lacunarum. Interna, est obstructio: huius caussa est humor, peccans Copia, vel Qualitate, crassitie nimirum aut siccitate. Humorum autem caussæ sunt Generantes, vel Detinentes. Generantes sunt Internæ, vel Externæ. Internæ generant materiam vel Copiosam, vel Crassam, vel Viscidam. Copiosam, hepar calidum & humidum. Crassam & viscidam; vẽtriculus frigidior, maxime si hepatis iuncta sit caliditas: ab hepate enim calidiore iusto citius attrahitur chylus. Externæ quoque vel generant materiam copiosam; vt aer temperatus, copiosus cibus & potus, somnus, quies, vel crassam & viscidã; vt aer frigidus, cibus frigidus similis potio, somnus, quies, medicamenta frigida. Detinentes caussæ sunt habitus densus, temperamentum frigidum, cibi astringentes, vt cydonium, mespila, &c. cibi cõditi astringentibus, omphacio, &c. potus astringẽs, aluus astricta, somnus, quies, medicamẽta astringentia. Hæc obstructionis sunt caussæ. Cæterum obstructio interdum sola est, interdum caussam habet adiuuantem. Obstructio sola concurrit, dum prohibetur transpiratio, seu euentatio. Caussa adiuuans est vel Materia genita quæ agit, vel Cibus crudus. Si materia agit, tunc hæc actio, seu hic motus pendet, vel e faciendis, vt dum fit motus post nauseabũdam satietatem: vel e foris incidentibus, vt e balneo, solis ardore: vel ex assumendis, vt dum assumuntur calida super repletionem. Si cibus sit crudus & incoctus, pendet e dimissione cautelæ: vt si quis solitus sit scuto tegere ventriculum, & dimittat; tunc enim ventriculus non potest cibum concoquere. Hæ sunt caussæ, quæ possunt humores putrefacere. Notandum vero humores putrescere interdum cum prohibita transpiratione, interdum sine prohibita transpiratione. At in febre putrida semper necesse est prohibitam esse transpirationem: alias enim humoris putrescentis fuligines cor non peterent, sed egrederentur.

II. Caussa putredinis, ab ambiente sumpta.

De Loco, in quo fit putredo.

PVtredo fit vel in Toto, vel in Parte. In toto; cum materia putrescit in omnibus venis. In parte, dũ humoris putrescentis origo pertinet ad membrum determinatum: vnde illud membrum nominatur Focus putredinis, cap.vlt.li.2. de diff.feb.c.4.& 20.l.11. meth. Cæterum membrum determinatum euadit fomes putredinis, quoniam præter naturam repletur. Repletur autem præter naturam, quoniam vel suscipit, vel attrahit, c.vlt.de diff.feb.l.2. Suscipit propter debilitatem. Attrahit autem propter Caliditatem, aut dolorem. Doloris autem caussa præcipua, vel est Sensus exquisitus, vel Caussa dolorifica.

Putredo vel in omnibus venis, vel in certa parte.

De

A

De Numero humorum putrescentium.

Humores 4 possunt putrescere.

DEinceps Auicennas tradit putredinis differentias, desumptas ab humore putrescēte. Cum autem humores quatuor possint putrescere, bilis, pituita, melancholia, sanguis: ob id quatuor sunt differentiæ putredinis. Hoc loco notandum, in succis esse portionem & alimentalem, & excrementitiam. Alimentalem Gal. proponit c. vlt. lib. de inæq. intemp. & t. 18. lib. 1. de natura humana. Excrementitia patet in bile, pituita & melancholia. Sanguis autem si se habeat secundum naturam, tunc portionem solum alimentalem obtinet: sin præter naturam sanguis sit affectus, etiam excrementitiam obtinere potest, quæ est ichor, e quo febrem oriri putridam infra demonstrabimus.

Ichorē esse quid distinctū a lotio.

De ichore autem quędam breuiter admonebimus. Esse autem ichorem testatur Galenus cap. 4. libro 1. prorhet. ait enim serum bilis atræ, misceri cum excremento seroso: vbi serum bilis atræ, idest, ichorem, distinguit ab excrementis serosis, idest, a lotio. Item, c. 9. lib. 1. de tuend. san. ait, sanguinem optimum, nec seroso, nec aquoso liquore esse permistum: vbi serum distinguitur ab aquoso humore, idest, ab ichore. Et aphor. 37. sect. 2. li. 6. epid. sanguinem ichorosum proponit. Sciendum autem ichorem semper esse præter naturam: vnde Galenus loco cit. monet, cum omnis sanguis ichorosus sit malus, ab Hippocrate vocari quandoque bonum, idest, minus malum. Hinc t. 4. lib. 1. de nat. hum. ait, ichorem generari in morbis grauibus. Dicit autem Gal. cap. 2. lib. de tum. præter naturam, ichorem esse tenuiorem sanguine, & generari e sanguine, a calore inflammatorio. Vnde & Philosophus cap. 4. lib. 2. de par. an. dicit, saniem esse portionem dilutam, siue aquosam sanguinis: & addit, quod sit pars vel nondū concocta, vel corrupta: quibus significat, saniem seu ichorem, esse partem sanguinis aquosam, frigidam, non concoctam, quæ a calore coquente, vel vincitur, & in sanguinem vertitur, vel non vincitur, & in serum, idest, in ichorem mutatur. Et sic manifeste ichor discernitur a lotio; quod non est materia corrupta, nec in sanguinem potest mutari. Improprie autem Gal. ichoris voce vtitur, cap. 13. libro 3. de natural. fac. vbi ait, ventriculum in inedia excrementis impleri, quæ sint sanies biliosa, pituitosa, & serosa, idest, ichor bilis, pituitæ, & lotium seu serum. Quoniam enim semper ventriculus tempore famis hæc excrementa attrahit; necesse est, vt semper in corpore nostro, secundum naturam generentur. At ichor est contra naturam. Ergo non loquitur de veris ichoribus. Quod si quis dicat veros ichores esse secundum naturam: quæso, cur igitur ichor sanguinis & melancholiæ non etiam generatur, & a ventriculo per inedias attrahitur? Licet autem per famem attrahatur serum, & pars tenuior pituitæ, itemque bilis; non tamen a ventriculo attrahitur sanguis: quia excrementa tantum in fame trahuntur ad ventriculum, non autem alimenta: at portio sanguinis tenuior, non est excrementitia. Nec melancholia attrahitur, quæ ob crassitiem non ita trahi potest, vt bilis: & præterea excrementum melancholicum est adhuc alimentale, saltem caussa lienis; excrementum autem biliosum nulla e parte est alimentale. Constitutum ergo sit, ichorem esse excrementum præter naturam, prodiens e tenui portione cuiuslibet humoris. Sicut autem humor accipitur & pro aggregato quatuor humorum, & pro vnico tantum humore: ita ichor primum est massa ichorosa; quæ potest esse sanguinea, biliosa, &c. deinde est ichor sanguineus, pituitosus, biliosus, melancholicus.

Ichor omnis præter naturam.

Ichoris causſæ.

Ichoris vox improprie vsurpata.

Ichor quid, & quotuplex.

CAPVT XIX.

De Differentijs putridarum febrium.

IN hac capitis parte Auicennas febres distinguit: 1. ab ideа seu specie humoris: 2. a loco in quo materia putrescit: 3. a materia accessionis: 4. a vehementia dignitatis, essentiæ & facultatis.

Quemadmodum igitur quatuor sunt ideæ humorum; ita etiam quatuor sunt species febrium putridarum: scilicet biliosa, sang. pit. melancholica. *Hic vero dubitatur, cur Gale. c. 8. & 9. l. 2. de differ. febr. sanguineam febrem omittat?* Responsio. Si quæritur de numero febrium putridarum; tūc necessario quatuor species putridarum constituuntur; negari enim non potest sanguinem putrescere; quod etiam Gal. fatetur; ca. 5. l. de cur. per venæ sect. At si quæstio est de numero periodorum, tres tantum sunt differentiæ; cum sanguis non obtineat propriam periodum, vt ait Gal. c. 9. l. 2. de cris. Et huc respicit Galenus, si quando tres species putridæ proponit.

I. Differ. ab idea humorum.

Obiectio.

B

Sequuntur differentiæ a loco. Per locum intelligitur sedes, in qua putrescit humor faciens febrem; non autem focus, seu fomes. Ait ergo Auicennas, materiam putrescere vel In venis, vnde oriuntur febres Continuæ: vel Extra venas, vnde Intermittentes. Sanguis quidem saltem in venis putrescit: contra reliqui succi, & in venis, & extra putrescere possunt. Intermittentium sunt tres species, Pituitosa, Biliosa, Melancholica. Continuæ subdiuiduntur, ratione Venarum, & ratione Materiæ. Ratione venarum; materia putrescit in Omnibus venis, vel saltem Plurimis, seu proximis cordi, & prodeunt febres continuæ, continentes, quæ ab Auicenna conclusæ nuncupantur: aut contra putrescit materia Non in venis omnibus, vel proximis cordi, & oriuntur continuæ proportionales. Ratione materiæ, datur continua sanguinea, pituitosa, biliosa, melancholica. Porro febres continentes sunt in triplici differentia: nam si æqualiter se habent, dicuntur Nomotonæ; si inæqualiter, & quidem si augentur, dicuntur Epacmasticæ; si decrescunt, Paracmasticæ dicuntur. Continuæ etiam proportionatæ sunt triplices; cap. 2. libro 2. de differ. febr. primum genus pertinet ad bilem, & dicitur tertiana continua proportionata. Secundum genus pertinet ad bilem & pituitam, & quotidie inuadit, sed accessiones sunt dissimiles, quia febris simplex non est. Tertium genus pertinet ad melancholiam, & ad quartanas.

ij. Differ. a loco.

C

Alexander autem c. 2. lib. 12. aduersus hanc Galeni differentiam affirmat, humores in venis potius comburi, quam putrescere. Si enim putrescerent, ait, generarentur in venis animalia, quæ aliquando per vrinas excernerentur? Responsio. Animalia non possunt generari, nisi mistum putrescens paulatim putrescat: at humores in venis repente putrescunt.

Obiectio: humores in venis non putrescere.

D

Dubitatur, num materia, quæ a venis extra mittitur, putrescat in venis, an potius extra? Alexander loco citato inquit; in febribus intermittentibus materiam putrescere in venis: quod inde probat, quia in intermittentibus indicia sumimus a lotio; lotium autem indicat putredinem in venis. Responsio. In intermittentibus materia putrescit extra venas: id quod rigor, quandoque apparens, indicat: dum enim rigor fit, nondum est febris, quia materia nondum est putrida. Ergo extra venas putret. Lotium vero indicat saltem materiæ dispositionem ad putredinem. Hæc de differ. a loco.

Num materia intermittentium extra venas putrescat, an intra?

Quantum attinet ad differentias a materia accessionis desumptas; quædam prius de accessionibus & periodis dicenda sunt. De accessione dicendum; primo, cur inuadat? secundo, cur inuadat cum rigore, horrore, frigore, vel inæqualitate, vel sine his? Periodus vero perpendēda ratione principij, & ratione finis.

iij. Differ. a materia accessionis vbi quædā prius explicātur.

nis. Ratione principij, explicãdum; primo, cur febris redeat? secũdo, cur alia velocius, alia tardius reuertatur: tertio cur reuertatur statutis diebus, vt pituitosa quotidie? quarto, cur redeat quandoq; eadem hora, quandoque diuersa? Ratione finis declarandum, cur quædam accessio longiore tempore, quędam breuiore perducatur ad finem.

Caussæ inuasionis: in non periodicis. Caussæ inuasionis in periodicis: iisque. 1. citra fluxionem.

Primum igitur, *quantum ad caussas inuasionis*; e ca. vlt. lib. 2. de diff. febr. aduertere oportet, an febris habeat periodos, nec ne? Si enim nullos habet reditus, tum vnicam tantum habet accessionem, in qua nulla corporis pars præ alijs determinate læsa est; sed male se habent humores, in vasis vel omnibus, vel plurimis, vel proximis: vt duret febris, quamdiu perseuerat putredo, vel calor febrilis. In febribus autem quæ periodos habent, offensum est membrnm determinatum; idque modo vnicum, modo multiplex. Vnicum; si materia non fluit de vno loco ad aliũ: multiplex, contra. Si ergo febris fiat citra fluxionem; tũc pars determinate læsa dupliciter afficitur: primum enim superfluitates generat, deinde eas non potest expellere, vnde necessario putrescunt. Hinc ergo colligitur aduersus plerosq; in intermittẽtibus citra fluxionem; non moueri materiam extra venas. Vnde ẽt Gal. c. 7. de trem. ait: in febre ardente, bilem contineri in vasis; in tertiana vero intermittẽte, vel per carnes moueri, vel per carnes a natura expurgari, tanquam copiosior humor in ipsis carnibus sit creatus. Generantur autem superfluitates, vel læsa facultate partis ob intemperiem, vel ob errorem externum, idest, ob vitiosum alimentum. Pars non expellit genitas superfluitates, vel expultrice labefactata ob intemperiem, vel impedita ob angustiam, aut ob errorem externum, idest, ob materiæ copiam, crassitiem, aut viscitatem.

aut

2. cum fluxione.

Si multiplex læditur membrum, materia de loco in locum fluit. Fluxio autem fit per motum transmissionis, vel attractionis. Transmittens membrum necessario robustius est suscipiente: vt expultrix insurgat ad expellendum. Insurgit autem excita vel copia, vel qualitate, vel utraque. Hoc tamen membrum transmittens, quatenus superfluitates generat, obtinet aliquam imbecillitatem: & in febribus potissimum esse solet, ventriculus, iecur, lien, cerebrum. Suscipiens membrum imbecillius est transmittente: inque hoc potissimum viget frigiditas, humiditas, raritas, ignobilitas; cap. 1. lib. 2. ad Glauc. In attractione, aliud membrũ est a quo fit attractio, aliud attrahens. Quoad locum a quo fit attractio; pro varia eius dispositione, varię species materiæ attrahuntur: vt a iecore calido & humido, fit attractio sanguinis: a iecore calido & sicco, fit attractio bilis, &c. Attrahens, ratione caloris, vel doloris attrahit.

2.

Cur autem accessio inuadat cum rigore vel sine rigore (quod secundo loco erat propositum) id Auicennas infra proprio explicat capite. De quo nos cap. 21.

3. Caussa periodi.

Tertio, cur febris redeat; facile explicatur ex aphor. 63. sect. 4. Si enim finita accessione nullum relinquatur vitium, in membro; non reuertitur accessio: si relinquitur, contra. Differentia autem est inter primam accessionem & subsequentes, ratione materiæ putrescentis: vt colligitur e c. vlt. lib. 2. de diff. feb. In prima enim accessione, materia quæ putrescit est vnica, vt exempli gratia, in tertiana est bilis flaua. At in accessionibus sequentib. materia, quæ putrescit, est triplex: vna est præcipua, vt materia biliosa, in tertiana: secunda est superfluitas putrida relicta in præcedente accessione in parte, idest, extra venas: tertia est sanguis, cõfluens a reliquis partibus in partes debiliores, qui etiam putrescit, quoniam & reliquis putridis miscetur, & in partem detrusus non difflatur. Huc igitur respiciens Gal. cap. 15. lib. 11. meth. ait saluberrimum esse in omni putrida, tam continua, quam intermittente, sanguinem mittere: cognouit nimirum etiam in intermittentibus peccare sanguinem.

4. Caussa frequentiæ periodorum.

Quarto quæritur, Cur accessiones velocius, aut tardius redeant? Responsio. Si plures febres coniunctæ sint, vt tertiana & quotidiana: frequentior fit accessio. Caussa autem cur plures febres coniungantur, peti potest e ca. vlt. li. 2. de diff. feb. Nam si accessio fiat per modum attractionis; tum pars attrahens imbecillior redditur, vt putrescant & excrementa, & sanguis; vnde febris accenditur a priore diuersa: quare febre simplici perseuerante; & duplices & triplices oriri possunt febres. *In febribus autem simplicibus quæritur, cur pituitosa citius redeat, tardius biliosa & melancholica?*

Cur pituitosa citius redeat, quam biliosa, & melancholica.

Plato in Timæo respiciens motũ, ait, febres continuas fieri ex igne: pituitosas ex aere; hic enim celerius mouetur quam aqua: biliosas ex aqua: melancholicas e terra. Sed nos veras caussas inuestigabimus. Accessiones redeunt, quoniam noua materia putrescit: ideo citius redit accessio, si materia adest, quę citius putrescit. At in febre pituitosa, caussæ putredinis sunt validiores, minus in biliosa, adhuc minus in melancholica. Pituitosa igitur citius redit, &c. Caussæ autem facilioris putredinis sunt in copia, & qualitate materiæ: materia vero quædã regeneratur, quædã in priori accessione relinquitur.

1. Copia materiæ quæ generatur.

Quãtum ad *materiam pituitosam*, & primum eam quæ regeneratur: hæc citius regeneratur, quam bilis & melancholia, in ea copia, vt nouam possit accessionem caussare: nam pituita fit e portione ciborum frigida, humida & viscida; & producitur a ventriculi calore, qui longe remissior est calore hepatis. Hinc fit vt huius materiæ portio exigua dissoluatur, quia & mobile viscidum est, & mouens est calor remissus: copiosa igitur relinquitur. *Bilis* generatur & in ventriculo, & in hepate; vt in febre biliosa docebimus. Si in ventriculo; est bilis porracea, c. 6. l. 2. de temper. & fit e cibis calidioribus: agens autem est ventriculi calor, sed iusto intensior. Hinc fit, vt non tam celeriter (vt in pituita) iusta bilis copia queat colligi, quæ febrem excitet: maior enim fit dissolutio, quia & mobile est calidum, & mouens est vehemens. Si bilis in hepate gignatur: materia e qua, est, pars tenuior ipsius chymi; agens est calor hepatis, qui intensior est calore ventriculi, a quo pituita producitur: hinc fit materiæ dissolutio, vt tam cito cumulari nequeat, quemadmodum pituita.

Melancholia deniq; fit e chymi portione crassa: quæ est admodum exigua; in chylo enim crassa quæ sunt, in feces abeunt: agens est hepatis calor, qui intensior est calore ventriculi. Hinc fit vt melancholia sufficiens ad febrem excitandum, longissimo tempore regeneretur: materia enim e qua fieri debet, est exigua; ratione vero caloris fit aliqua dissolutio.

2. Qualitas.

Quantum ad qualitatem materiæ: pituita est frigida, humida, viscida, quandoque crassa: bilis est calida, sicca, tenuis: melancholia, frigida, sicca, crassa. Hinc, licet bilis ratione caloris & tenuitatis magis sit fluxilis quam pituita: quia tamen tardius regeneratur, ideo tardius etiam accessionem facit. Vt melancholia omnibus modis tardius moueatur, quoniã cum exigua est, tum frigida & crassa.

3. Reliquiæ.

Portio autẽ relicta in priore accessione, vocatur inquinamentum; cap. 7. & 10. lib. 3. de puls. Hoc inquinamentum in febre pituitosa est copiosius, quam in biliosa, & melancholica: cap. 4. lib. 2. de diff. febr. Cum ergo in accessione febris pituitosæ, non parum inquinamenti relinquatnr; festinat secunda accessio.

V. Caussæ fixarum periodorum.

Quinto quæritur, Cur statutis diebus febres reuertantur: pituitosa quotidie; biliosa die tertio; melancholica quarto? Responsio. Caussa nulla alia adest, quã propria humorum natura. Vnde si humor aliam naturam suscipit; accessio etiam variatur. cap. vlt. lib. 2. de differ. febr. vt dum bilis flaua mutatur in atram; sicut prius accessiones erant die tertio, ita deinde quarto teuertuntur.

VI. Caussa ordinis & in[...]

Sexto? quæritur, cur accessiones modo cum ordine, modo sine ordine reuertantur? Vbi sciendum inordinationem

dinis & inordinationis paroxysmorum. Cur paroxysmi anticipent, vel postponant.

nationem in paroxysmis dupliciter sumi posse: primum, vt paroxysmi anticipant, vel postponũt: secundo, vt paroxysmus primo erat triduanus, post euasit quatriduanus. Si primo modo sumatur inordinatio: caussa est in humoribus, in membris, in materijs auxiliorum. Humor enim, si eadem copia, & qualitate, eodem tempore regeneretur; accessiones seruant ordinem: sin minus, contra: si enim materia citius regeneratur, accessio anticipat; si tardius, postponit. Quoad mẽbra; si accessio fuerit citra fluxionem, paroxysmus ordinem seruat, si membrum seruat eandem dispositionem: at si euadat imbecillius, paroxysmus anticipat. Si accessio fit cum fluxione materiæ: & fluxio fiat per transmissionem; ordinẽ seruat paroxysmus, quandiu in membro mandante & suscipiente similis manet dispositio: at si, verbi gratia, in membro mandante sensus exquisitior euadit, accessio anticipat; si contra, postponit. Quod si per attractionem fiat fluxio, non mutatur ordo, si pars attrahens seruet eundem statum & caliditatis & doloris, at si calor intẽdatur, accessio anticipat. Materiæ auxiliorum si non mutentur, seruatur ordo in paroxysmis: at si febricitans vtatur cibis copiosioribus, vel calidioribus, anticipat accessio. Secundo autem modo si sumatur inordinatio: eius caussa est mutatio humoris, febrem efficientis: mutatio autem illa fit dupliciter, primo cum vnus humor in alium trãsmittatur, vt bilis flaua in atram; deinde, si alius atque alius humor transmittitur, vt si prius bilis transmissa est, & postea transmittatur pituita. Et vtraque hæc mutatio fieri potest a caussa & interna & externa. Ab interna; verbi gratia, dum iecur calidius redditum, bilem flauam mutat in atram; dum in febre bilioso, ventriculus frigidus gignit pituitam, vt e tertiana fiat quotidiana. Ab externa; verbi gratia, dum e victu calidiore, & medicamentis calidioribus, bilis flaua mutatur in atram; Item, dum e cibo frigido, & medicamentis frigidis, non amplius bilis, sed pituita generatur.

1. *2.* *3.* *Cur paroxysmi mutentur species.*

VII. Caussa breuitatis, & lõgitudinis accessionum. Continua per subingressum.

Septimo, & postremo quæritur, cur accessiones modo longiores sint, modo breuiores? Respondetur e cap. 3. 5. & vlt. lib. 2. de diff. feb. caussam esse in materia, virtute & habitu corporis. Materia enim est caussa longitudinis, si sit copiosa, frigida, crassa, viscida: breuitatis, si pauca, calida, tenuis; nam citius dissipatur. (*hic Galen. motum & quietem Auicennæ comprehendit.* Virtus si robusta sit, breui tempore materiam expurgare potest, vnde breuis accessio: contra debilis, longam accessionem efficit. (*hic Gal. sensum exquisitum Auic. complectitur.*) Habitus corporis densior, est in caussa longitudinis accessionum: rarior breuitatis. Caussis ergo longitudinis concurrentibus; interdum adeo longa est accessio, vt, licet febris sit intermittens, dicatur tamen continua, non quidem simpliciter; sed continua per subingressum.

Num in intermittentibus materia semper mittatur a venis, extra venas.

Verum, antequam progrediamur; explicãdum est, *an materia in febribus intermittentibus semper transmittatur a venis extra venas*: quod vt cognoscatur ad curationem est per necessarium. Communis plerumque est opinio, semper materiam e venis extra ferri. At hi errant: nam c. vlt. l. 2. de diff. feb. interdum accessio fit per transmissionem, vt materia in mesaraicis, tanquam in foco resideat. Quod si igitur communis illa opinio vera esset: materia transmitteretur primum a mesaraicis, quæ sunt debiliores, ad membra robustiora, nimirum in iecur, & hinc in magna vasa, & hinc in venas, quæ collocatæ sunt in ambitu totius, & tandẽ extra venas. Quod tamẽ fieri nequit: cum in fluxione, quæ fit per transmissionem, necessarium sit, vt pars mittat ad debiliorem, non ad fortiorem. Alia Fernelij est opinio, qui voluit intermittentium originem esse circa præcordia, ventriculũ, diaphragma, caua hepatis, lienem, pancreas, omentum, & mesenterium. Has partes ait membranas obtinere sensu præditas, & neruos a sexto pari cerebri pro-

Communis opinio reijcitur. Fernelij sententia. Cõfutatio.

A deuntes: vt proinde his partibus, exquisite sentientibus, totum corpus compatiatur, & pro vbertate, acrimonia & impetu materiæ, rigor, horror, vel frigus producatur. Quemadmodum igitur, inquit idẽ, dum pars vlcerata pungitur, fit horror: ita etiam in intermittentib. fit, dum partes ἀισθηταὶ a materia morbifica molestantur. Sed contra Ferneliũ ratio est demonstratiua: Si enim focus materiæ est in parte, sensu exquisito prædita; tunc in omni intermittente esset dolor, & grauitas circa præcordia: quod falsum. Verum quidem est in punctione vlceratæ partis, totũ corpus horrore affici; cuius rationem suo loco afferemus: sed cum illa punctio in parte vlcerata dolorem excitet acerbum, videtur in intermittentibus etiam, cum materia morbifica pungit præcordia, dolorem in his esse necessariũ, cuius ratione horror totius oboriatur. Veruntamen quoniam Fernelius vir fuit summæ auctoritatis; nõ abs re fuerit, fundamẽta eius præcipua penitus euertere. Primũ ergo fundamẽtum esse põt:

Pugnatur contra Fernelij rationes. 1. Ratio.

B *Si materia in intermittentibus a venis extra mittitur: tum in qualibet febre materia peccabit in venis. Consequens falsum: ergo & antecedens.* Respõsio. Hoc argumentum pugnat saltem contra communem opinionem, quod in omni intermittente materia transmittatur a venis: quam & nos reiecimus: nam in aliqua intermittente a præcordijs ad totum transmittitur.

2. Ratio.

Alterum Fernelij fundamentum: *Impossibile est, tam cito materiã in venis exsistentẽ separari a sanguine, & ad extrema depelli?* Responsio. Datur quædam intermittens, in qua materia e venis expellitur: verum illa transmissio non fit ita subito: sed principium durat etiam per horas. Quantum vero ad frigiditatem, quæ subito fit: dicendum, illam, non fieri a materia, quæ extra venas transmittitur, non enim est frigiditas positiua, sed priuatiua. De quibus terminis infra. Tertium argumentum Fernelij:

3. Ratio.

C *Quartana continua est rarissima: propterea quod materia melancholica raro in venis putrescit. Quoniam autem quartanæ intermittentes sunt frequentissimæ, & diu durant: necesse est earum materiam, quæ sane copiosa sit oportet, non esse in venis, nec e venis extramitti?* Responsio. Quartana continua raro contingit, quia melancholia raro putrescit in venis: idque ea de caussa, quod melancholia in venis abundans, est excrementum, non alimentum, & quidem excrementum preter naturam, etiam bilioso excremento malignius. cap. vlt. lib. 1. de fac. nat. hinc fit vt e venis expellatur, & proinde raro in venis putrescat. Verum quoniam interdum copiosa melancholia & generatur, & colligitur (vt in propr. cap. demonstrabimus) fit vt tunc etiam ad ambitum totius transmittatur, & quartanas intermittentes, diuque durantes faciat.

Differentiæ febrium a materia accessionis.

Concludatur igitur febrem intermittentem esse, vel Sine fluxione, vel Cum fluxione. Sine fluxione,

D vt cum excitatur a materia in ventriculo genita & ptrescente: atque hæc solis lenientibus curatur. Cum fluxione; si materia e venis extra mittitur, vel interdum per alios fluit ductus: huc Gal. respiciẽs c. 6. lib. 2. de cris. ait, materiam intermittentium deferri vel per venas, vel per totum corpus.

IV. Differentiæ a vehementia.

Sequuntur differentiæ a vehementia. Aliæ febres sunt vehementiores, aliæ debiliores, ratione dignitatis, essentiæ, vel facultatis. Ratione dignitatis; si materia putrescat in venis, vt in continuis: ratione essentiæ; si febris valde accendit, vt in ardente: ratione facultatis; si pulsus sit imbecillis, præterquam in principio paroxysmorum.

CAPVT XX.

De Signis putridarum febrium.

Absoluta doctrina, de essentia generica & specifica febrium putridarum; de Signis agit Auicẽ-

nas; indicationes enim capiuntur ab essentia nota: nota autem fit essentia per signa. De his ergo quatuor tradit. I. agit de signis febrium putridarum in genere, quatenus scilicet hæ ab ephemera & hectica distinguuntur. II. de signis continuæ febris: quatenus hæc ab intermittente distinguitur. III. de signis, quæ indicant quomodo & differant, & conueniant putridæ. IIII. de significationib. accidentiũ febriũ.

I. Signum a caussa.

Primum generale signum febris putridæ est, quod non oriatur e caussa primitiua, sed ex antecedente. Et hoc signum soli putridæ conuenit, non autem omni; c.7.li.1.de diff.feb, quædam enim putridæ ab externa fiunt caussa. De ephemera ex obstructione, quæ non exacte exquisita est, Auicen. hic non loquitur: hæc enim ex antecedente caussa oritur. Nec sermo ipsi est de hectica, quæ fit ex vlcere pulmonis: confert enim putridam, cum hectica incipiẽte ante alios morbos.

ij. Pulsus respiratio.

Alterum signum, a pulsu & respiratione sumitur; putridarum inseparabile indicium est systoles velocitas, cap.7.lib.1.de diff.feb. & ratio est, quia adsunt fuligines putridæ, quæ necessario sunt expurgandæ. Hoc autem intelligendum est, dum febris perseuerat: nam dum putrida intermittit, & ad integritatẽ perducitur (quod in quibusdam fit) tum diastoles potius adest velocitas, non systoles. Putrida igitur febris indicatur ex inæqualitate pulsus febrilis: nam in hac calidum innatum cordis magis igneum redditum est, quam in ephemera; vnde in pulsu ephemerarum inæqualitas febrilis prorsus dissoluitur. Pulsui etiam par est respiratio: nam exspiratio est velox.

iij. Calor totius.

Tertium signum a calore totius corporis sumitur: qui mordax est, non suauis, vt in ephemeris. Et hoc signum putridis conuenit inseparabiliter: cap.7, li,1.de diff.feb. Per mordacem autem calorem intelligit Galenus fumosum & fuliginosum; ad differentiam caloris flammei, qui in ephemeris & hecticis locum habet. Dari autem talem calorem triplicem, ostendit Gal. c.1.l.3. de præsag. e puls.

Transitio.

Hactenus de signis, quæ putridam respiciunt, quatenus est febris, idest, quatenus inuadit, quatenus est vitium cordis, quatenus est morbus totius. Deinceps signa tradit, quæ respiciunt putridam, vt fit a materia.

iiij. Corporis dispositio ad putridam.

Quartum igitur signum, est corporis præcedens dispositio ad febrem putridam, quæ soli, sed non omni conuenit: in quibusdam enim putridis præcedit lassitudo, pandiculatio, oscitatio, anhelitus constrictio, venarum hypochondriacarum tensio, capitis dolor & pulsatio, &c. quæ reperiuntur in febribus, in quibus materia mouetur de loco ad locũ.

v. Pulsus inæqualis.

Quintum signum est frequentia pulsus: pulsus coarctatus, idest, submersus & paruus: interdum magnus & vehemens, non admodum velox. Ratio est: quia in putrida facultas a materia opprimitur: præterea dum materia incalescit, pulsus fit frequens: dum facultas insurgit ad expellendum, pulsus fit magnus & vehemens. Cum ergo hinc pateat pulsum esse inæqualem: Galenus cap.7. libro 1.de differ.febr. dixit, pulsus inæqualitatem in principio & augmento, signum esse putridarum proprium quidem, sed non inseparabile, quia soli putridæ, sed non omni conuenit. Soli putridæ conuenit, scilicet respectu ephemeræ & hecticæ: nam alias etiam vitiosis humoribus in ventriculo collectis, pulsus oritur inæqualitas. Licet vero pulsus inæqualis fiat a materia putrescente, quæ in omni putrida reperitur: in quadam tamen putrida, pulsus non est inæqualis, vt in tertiana exquisita, cuius materia adeo tenuis est, vt facultatem non oneret.

vj. Calor inæqualis in principio & augmento.

Sextum signum, est diuersitas caloris in principio & augmento: calor enim non semper est flammeus. Et hoc soli putridæ conuenit, sed non omni: in tertiana enim propter leuitatem materiæ non euidenter apparet.

vij. Euacuatio in prima periodo.

Septimum signum, est, quod fiat euacuatio in prima periodo, ad differentiam ephemeræ: quia enim putrida febris a materia producitur, hæc per sudorem in copiosum vacuatur. Excipitur tertiana intermittens, propter leuitatem materiæ.

viij. Ab augmento.

Octauũ signum, est augmentum non permistum, non proportionatum, non simile, prolixum: Non permistum est illud augmentum, quod dissimile est principio; ad differentiam augmenti ephemerarum: indicat vero materiam, cuius actio in principio diuersa est, ab actione in augmento. Non proportionatum est, dum finis augmenti, dissimilis est principio augmenti; ad differentiam augmenti ephemerarum: & hoc indicat materiam, cuius diuersa est actio in principio & fine augmenti. Non simile est, dum calor in principio est fumosus, in augmento fuliginosus & flammeus; ad differentiam augmenti ephemerarum, in quibus calor semper est flammeus. Longum autem est augmentum; ad differentiam ephemerarum, in quibus vltra 2. horas non durat: proinde significat materiam, quę cito & æqualiter non accenditur.

Transitio. ix. Signum.

Sequuntur deinceps signa respicientia materiam ratione loci, in quo putrescit. Febris ergo intermittens distinguitur ab ephemera, quia incipit cum rigore, aut horrore; & vt plurimum terminatur cum sudore, & habet periodos determinatas. Continua distinguitur ab ephemera; quia vel incipit cum tepore, si fuerit proportionata; vel sine tepore, si continens. Dissimilitudo etiam continuæ & ephemeræ indicatur ex vrina, e pulsu, e terminatione & quiete symptomatum.

x. Signum, a vehementia morbi.

Sequuntur signa indicantia vehementiam maiorem in putridis, quam in reliquis: vt sunt quæ indicant primum maiorem vehementiam febris; sitis, dolor capitis, nigredo linguæ, impotentia quiescendi: quę proueniunt a summo calore, cuius caussa est materia putrida. Vehementia putridæ febris ratione facultatis indicatur, e pulsu modo magno, modo forti, modo paruo, modo debili; quia materia putrida diuersimode agit in cordis humores: & hæc dicuntur ad differẽtiam ephemeræ, in qua pulsus semper est robustus: atque ad differẽtiam hecticæ, in qua dum pulsus euadit debilis, postea nõ amplius fit robustus.

xj. Signum a vehementia materię.

Vehementia materiæ indicatur, ratione facultatis, e pulsu magno, inæquali, in quo systole est velocior: lotium in principio crudum, aut parum coctum.

Continuæ signa.

II. Traduntur signa febris continuæ, quatenus hęc ab intermittente distinguitur. 1. Pulsus continuarum est intensior quam intermittentium. 2. Tempus excedit 24. horas: cap.5.& 8. libro 1. ad Glauc. 3. In principio continuæ non apparet rigor, vel horror, qui in intermittentibus est euidens: nam rigor fit, dum materia transmittitur ad venas remotiores. Vnde in continua exquisita non est rigor *sui ratione*, idest, quatenus est continua; huius enim materia in venis est: accidit tamen, vt dum materia a venis magnis ad paruas & remotissimas transmittitur, portio quædam extra venas mittatur; at hoc non fit ratione continuæ: in intermittentibus vero rigor fit propria intermittentis ratione. Non tamen semper in intermittentibus fit rigor: quia interdũ materia adeo est benigna & exigua, ut debili suo motu rigorem efficere nequeet. 4. Quod si rigor sit longus & intensus, indicat febrem continuam per subingressum: sin exiguus & breuis, indicat vere continuam proportionatam, cuius materia in venis remotus putrescit. Augmenti symptomata variant in putridis: modo enim intenduntur, modo minuuntur.

Signa differẽtiarum ab humoribus.

III. Pars huius capitis continet signa differentiarum, a 4. speciebus desumptarum. Diuiditur autem in 4. membra Primum traduntur signa, quibus discernuntur 4. species febris, biliosa, sanguinea, pituitosa, melancholica. Secundo traduntur signa, quibus conueniunt. Tertio traditur documentum caussa tactus. Quarto traditur documentum caussa vehementiæ. *Biliosa* igitur febris indicatur e motu; mouetur enim e tertio in tertium; nisi sit adusta, idest, ardens, vel cõtinens, quæ vnica accessione absoluitur. Deinde in biliosa pura, est caliditas acuta, magna, mordicans: acuta,

cuta, id est, quę cito expanditur, propter materiam tenuem, cum exquisite pura biliosa, non habeat permistam pituitam, vel melancholiam. Tertio biliosa pura indicatur, quod sit salubris, id est, est debilis ratione facultatis. Quarto habet motum breuem: nam biliosa pura intermittens, raro pertransit septimam periodum, continua vero hebdomade finitur. *Sanguinea* indicatur, quia vere est continua, non per subingressum. Calor etiam vehemens est in sanguine, cum lenitate; non mordicans, vt in biliosa. Motus velox est: perducitur enim ad statum in quarto. *Pituitosa* pura intermittens quotidie mouetur: calor est lenis, motus tardus, ob frigidam materiam facultas non parũ læditur, quia integritatis tempus est admodum exiguum. Continua pituitosa potius est debilis, quã vehemens, vt aliquo modo hecticæ sit similis; differt tamen ab ea, quod in pituitosa pulsus est mollis. Pituitosa etiam pura distinguitur a non pura, seu notha: hæc enim minorem habet paroxysmum, & breuiorem, ob bilis permistionem cum pituita: quod si vero pituitæ non bilis, sed melancholia permisceatur contra iudicandum est. *Melancholica* non est acuta, sed

A longa, propter frigus: virtus etiam tolerat ob longitudinem interualli.

Conueniẽtia. Commune porro est quartanæ, tertianæ & continuæ & intermittenti, vt terminentur vomitu, alui solutione, per sudorem, per vrinam: sique febris sit ardens, etiam per hæmorrhagiam narium.

Pręceptũ de tarditate & velocitate motus. Tertio Auicennas proponit documentum ratione motus. Tarditas & velocitas motus referenda est ad totam febrem. Nam ratione partis fieri potest, vt febris breuis habeat principium longum, aut aliam partem longam: vt in tertiana intermittente, longius tẽpus est principium: in febre conclusa, id est, continente longius tempus est status: in biliosa proportionata, est declinatio, in quotidiana, est status & declinatio: similiterque in quartana.

Præceptum de curatione. Posttremo traditur præceptum caussa vehementię. In curatione non est committendus error: alias febris salubris euadit lethalis.

B Signorum applicatio. In IIII. capitis parte Auicennas signorum applicationem tradit: & ex signis deducit nos in cognitionem signatorum, pertinentium ad putridas febres. Ea autem hic breuiter ob oculos ponere placuit.

Signa febris alia sunt
- 1. præcedentia,
  - 1. præterita
    - 1. Extra corpus; vt regimen antecedens: sic ars destinata lanarum lotioni indicat putridam.
    - 2. Intra corpus
      - 1. Secundum naturam; Temperamentum, habitus corporis. Si enim præcessit temperamentum calidum & humidum, habitus carnosus; significatur febris sanguinea.
      - 2. Præter naturam; vt morbi & symptomata. Si enim vomitus pituitæ præcessit; indicatur febris pituitosa.
  - 2. præsentia.
    - 1. Extra corpus; vt præsens regio, anni tempus præsens constitutio: si, verbi gratia, ad calorem vergant; significant febrem biliosam & vehementem.
    - 2. Intra corpus ratione.
      - 1. Continentium; vt ætas, complexio: sic ætas iuuenilis, temperies calidior, significat febrem biliosam seu vehementiorem, quo gradus caloris intemperie est, intensior.
      - 2. Contentorum; nimirum excrementorum, quæ copia, aut qualitate expultricem irritant ad expellendum. Hæc autem signa sunt, pulsus, vrina, alui deiectio, hæmorrhagia nariũ. Verbi gratia, pulsus velocior; vrina flaua, indicant febrem biliosam.
- 2. sequentia.
  - 1.
    - 1. Immediate, vt actio: verbi gratia, sitis, pulsus inæqualis, dolor, &c.
    - 2. Mediate: & hæc pertinent vel ad
      - 1. Contenta: vt sunt exeuntia, verbi gratia, sudor.
      - 2. Continentia: vt sunt, verbi gratia, calor, color, forma, figura, &c.
  - 2.
    - 1. Necessario, idque vel ratione
      - 1. Totius febris: vt est dispositio febris: verbi gratia, si adest calor admodum mordax, inæqualis; putrida indicatur.
      - 2. Paroxysmorum: accessio enim triduana, indicat febrem biliosam.
    - 2. Non necessario.
      - 1. Indifferentia, seu non coniuncta: vt fames, vel in appetentia, &c.
      - 2. Determinata, seu coniuncta: verbi gratia, dolor, sitis, indicant febrem biliosam: delirium & inquietudo, indicant febrem mali moris.

CAPVT XXI.

De Rigore.

De rigore quid tradendum. ANtequam ad curationem putridarum accedat Auicennas, prius de rigore agit. Nos ergo in hac doctrina ita procedemus, vt exponamus. 1. modum generationis rigoris 2. definitionem rigoris, 3. discrimen rigoris & cognatorum symptomatum, 4. vigoris differentias. 5. omnia febribus applicabimus.

Caussæ rigoris. Galenus cap. 6. & 7. lib. de rigore, voluit rigorem fieri a materia frigida, a calida, præterea dum vlcus irritatur, item dum inflammatio mutatur in abscessum, præterea cum occurrit obiectum aliquod horrendum, vel secundum visum, vel secundum auditũ. Videndum ergo quæ sit communis caussa. Idq; vt appareat; modum generationis rigoris ita describemus.

Modus generationis. Ad rigorem generandum, necesse est vt corpori occurrat aliquod noxium, vi cuius corporis partes, destinatę motui volũtario & sensui tactus, refrigerẽtur; vt refrigerationis iudicium in sensu fiat; & tanta etiam refrigerationis in dictis partibus sit violentia,

vt frigus ipsarum calido natiuo cordis communicetur; quod deinde cum impetu reconcentretur & expandatur, & hinc rursus concentretur & expandatur: hunc enim caloris cursum & a recursum sequitur partium sensitiuarum expulsio, facultate nimirum expultrice a caussa noxia irritata, & a cordis calore adiuta; ea violentia, vt fiat concussio, motus prauus, & rigor totius corporis.

Rigor quid? Forma rigoris.

Hinc rigor nil aliud est, quam vibratio totius corporis, dependens ab expultrice, irritata a frigiditate, mediante cordis calore refrigerato. Forma rigoris est *vibratio*, idest, motus deprauatus, seu numerosus & densus, propter breuitatem quietis, & celer, propter impetum, c. 1. & 2. lib. 2. de cau. sympt. Quatenus ergo dicitur vibratio, distinguitur a motu ablato & diminuto; item a motu palpitationis, qui numerosus aut densus non est.

Subiectum rigoris.

Subiectum rigoris est *totum corpus*. Et hinc rigor ab horrore distinguitur, cuius subiectum non est totum corpus, sed solum cutis. Per totum intelligimus partes externas, idest, cutim, partes carnosas, partes musculorum, cum vicinis partibus neruosis: vt viscera excludantur. Hinc Galenus cap. 5. lib. 2. de cau. sympt. ait, in rigore musculos omnes vibrari, & cum his articulos, vt fiant extensiones & inflexiones præter voluntatem.

Caussa efficiẽs rigoris.

Efficiens principale, est *facultas expultrix*; ad differentiam conuulsionis legitimæ, quæ non est motus expultricis. cap. 6. & in fine lib. 2. de cau. sympt. Notandum autem in motu prauo concurrere interdum solam caussam morbificam, vt in legitima conuulsione; interdum solam naturam, vt in sternutatione; interdum vtramque in tremore. De rigore vero Gal. c. 2. lib. 2. de cau. sympt. duo dicit; primum, eum instar tremoris, esse motum mistũ, & naturæ & caussæ morbificæ: secundo subdit, in rigore motum omnem esse expultricis. Dum igitur inquit, rigorem esse motum solius naturæ: intelligit solam naturam concurrere ad vibrationem efficiendum. At dum ait, rigorem esse motum mistum; intelligit adesse expultricem, & præterea caussam morbificam, quæ expultricem irritat.

Expultrix irritatur a frigore vehementi.

Expultrix porro irritatur, tum a frigiditate, tum ab alijs caussis: ita tamen vt in omni rigore frigiditas sit necessaria. Frigiditas hæc est, de qua Gal. c. 6. ili. de inæq. intemperie loquitur: vbi ait, rigorem produci ab inæquali intemperie, idest, ab extremorum frigiditate, vt agit in cor calidum. Hanc frigiditatem vehementem esse oportet, quæ repellat, & cũ violentia atque dolore agat. Hinc enim c. 6. li. de rig. Gal. ait, si homo in aquam frigidam conijciatur, eum non rigere, nisi diu moretur. Præterea hæc frigiditas non solum est positiua, sed potest etiam esse priuatiua: vnde c. 7. li. de rig. Gal. ait, in tertiana esse rigorem, quoniã humor motu vehementi per sentientia corpora deferatur; vnde sanguis & calor in viscera refugiant, vt extrema frigida reddantur.

Frigiditatis caussa. 1.

Frigiditatis autem illius caussa est interna, vel Externa, cap. 7. li. de rig. fit enim a frigore externo, & a corporis dispositione, vt in febribus. Caussa interna est materia vitiosa; idque vel propria ratione, vel ratione loci in quo colligitur. Vitium autem triplex est, Copia, Qualitas, Motus. Copia requiritur; quoniam omne agens agit in determinata quantitate: & quo copiosius, eo magis agit. Quoad qualitatem non debet esse materia mitis; vnde Gal. c. 5. lib. 2. de cris. proponit materiam mordacem, siue sit calida, siue frigida. Id tamen verum est, materiam frigidam esse caussam frigiditatis positiuæ; calidam priuatiuæ: vt testatur Gal. c. 6. li. de rigore. Quoad motum; hunc proponens Galen. c. 5. lib. 2. de cau. sympt. inquit, rigorem fieri a materia cõmota, & agitata: & c. 6. lib. de rigor. ait, non fieri rigorem, nisi materia cũ impetu feratur.

2.

Externæ caussæ variæ sunt, c. 3. lib. 2. de cris. & c. 6. li. de rigore: nimirum aqua frigida, medicamentum calidum vlceri applicitum, ratione cuius fit dolor, vnde calor refugit ad viscera, vt in partibus extimis fit frigiditas priuatiua. Ad caussas etiam externas pertinet, obiectum visus & auditus, quod tamen ita vehemens esse oportet, vt timorem efficiat, cuius ratione calor intro reuocetur, & exteriora calore priuata refrigerentur.

Instrumentum expultricis, est calidum natiuum.

Cæterum caussa rigoris instrumentalis, est calidum innatum influens cordis: vnde rigor affectus calidi natiui c. 6. l. de rigor. dicitur & c. 7. li. eiusd. Galenus ait, calidum innatum in rigore fieri veluti instrumentum facultatis expultricis: ait, *veluti*; nam præcipuum instrumentum cuiuslibet partis est temperamentum, & spiritus insitus; hæc tamen a calore cordis influente iuuantur.

Calor natiuus 4. modis afficitur.

Cum autem rigor sit affectus calidi natiui refrigerati: inuestigare oportet, quis nam sit hic caloris affectus, Galenus cap. 6. lib. de rig. ait, natiuum calorem, instar flammæ, 4. modis affici posse: primum ob materiæ defectum: secundo, dum in sole splendor contabescit: tertio, dum a lignorum copia suffocatur: quarto, dum a copiosa aqua exstinguitur. Ratio horum 4. modorum inde pendet; quod calidum innatum est substantia per se & semper mobilis: vnde tria locum habent in calido innato, Substantia, Qualitas, & Motus. Ad substantiam pertinet illud vitium, quod dicitur inapitio substantiæ. Ad qualitatem, seu calorem pertinet læsio a frigido. Motus autem calidi natiui duplex est, intra & extra: cuius ratione duplex occurrit vitium; alterum, quotiescunque extra ab immodico calore dissoluitur calidum innatũ; alterum, dum intus a materia opprimitur, sicuti flamma a copiosis lignis. In rigore vero calidum innatum læditur tantũ secundum qualitatem, non secundum substantiã, aut motum.

In rigore calidum nat. tantum læditur secundum qualitatem.

Si ergo calidum cordis in rigore afficitur secũdum caliditatem; igitur læditur a frigido: nil enim læditur, quam calor influens, & proinde pura qualitas. Notandum autem hunc calorem in rigore reddi vaporosum: quia calor influens illiditur in ea, quæ obsistunt, quæ sane vertuntur in vaporem. Dum ergo calor influens euadit vaporosus, efficacius percutitur, & efficacius percutit: vnde fit, vt rigor ab initio sit remissior, mox autem reddatur intensior.

Rigoris, & cognatorũ symptomatum discrimen.

Exposita rigoris definitione; tertio iam loco sequitur, vt rigorem a cognatis symptomatis discernamus: nimirum ab horrore, inæqualitate, & frigore. *Horror* igitur (cap. 6. lib. de rigor.) est sensus frigiditatis cum dolore, & cum concussione cutis, reliquo non moto corpore: vnde horror est vibratio solius cutis, non totius corporis; dependens ab eadem caussa, a qua & rigor. Hinc, cum in horrore extrema refrigerentur; Galenus lib. 11. meth. ait, horrorem, ob cutis constipetionem, febres & augere si iam factæ sint, & nouas quoque excitare. *Inæqualitas*, quam Auicennas fractionem vocat, est, dum quis in corpore inæqualitatem sentit, quam verbis explicare nescit: est igitur via ad horrorem, nimirum vibratio admodum remissa solius cutis. *Frigus* est sensus frigiditatis citra dolorem: Auicennas vocat frigus purum. Est autem sensus frigiditatis partium extimarum, dependens a qualitate tactili, citra solutionem vnitatis refrigerante.

Collatio.

Ab his igitur rigor facile discernitur. Conueniunt enim inæqualitas, horror, & rigor, quatenus fiunt ab excrementis mordacibus, tanquam a caussa interna, vt in putridis febribus: differunt autem & ratione excrementorum, vt agunt; & ratione partium, vt patiuntur ab excrementis. Excrementa differunt copia, morsu, & motu: partes, vt patiuntur, differunt virtute, sensu tactus, & motu. Vnde quoad excrementa, si horum vitia sint debiliora, idest, si sint pauca, parum mordacia, & debilis motus, fit inequalitas: si validiora, horror: si adhuc validiora, rigor. Quoad partes: si minus sunt dispositæ, fit inæqualitas: si magis ad patiendum dispositæ, fit horror: si maxime, rigor. In maiori enim quanro, magis virtus: mordaciora efficacius stimulant: motus velocior, est caussa symptomatis vehementioris: hinc rigor vehementissimus a bile,

quia

quia frigidi ſucci non poſſunt ita eſſe tenues, vt vehementiſſime moueantur. Virtus imbecilla facile patitur; contra corpus robuſtum, quod bene habet & ſecundum temperiem & ſecundum calidum inſitum. Senſus acutus, qui eſt in corpore prædito neruis magnis & mollibus, facile patitur; ratione magnitudinis neruorum, ſpiritus animalis radij copioſiores diſtribuuntur; ratione mollitiei, qualitas tactilis efficacius agit: Motus quo maior, eo facilius partes riget. Quantum ad frigus attinet, ſi intelligatur illud frigus, quod reliqua ſymptomata conſequitur, fit ab eadem cauſſa, ſed remiſſiore; vnde primum fit frigus, mox horror, tandem rigor. Si accipiatur frigus purum, hoc eſt frigus poſitiuum; fit hoc a materia frigida, quæ citra vnitatis ſolutionem refrigerat.

Inæqualitas.

Reſtat poſtremo, vt quæ iam dicta ſunt febribus applicentur. Inæqualitas igitur, ſi cæteri affectus non ſubſequantur, reperitur in continuis proportionatis: ſi vero reliqui ſuccedant, tum reperitur in illis febribus, in quibus reliqui exſiſtunt affectus ſimiles. Horror cap. 8. lib. 2. de diff. feb. reperitur in quotidiana, niſi materia ad ſummum attenuetur: item in tertiana notha. Rigor, cap. 6. lib. de rig. reperitur in quotidiana, tertiana, quartana, intermittentibus, ſed in principio acceſſionis: in febre ardenti reperitur in fine, aphoriſ. 58. ſect. 4. Diſcrimen tamen a Galeno ſtatuitur, cap. 7. lib. de rig. quia rigor in quotidiana eſt longus, non magnus, niſi corpus vehementer agitetur: in tertiana eſt cum ſenſu punctionis; in quartana cum ſenſu frigiditatis, ac ſi quis per loca admodum frigida iter faciat. Frigus priuatiuum reperitur in febribus putridis mali moris: poſitiuum, in quotidiana intermittente e dulci pituita, cap. 4. libro 2. de criſ. & cap. 8. lib. 2. de feb. diff. reperitur etiam in quotidiana continua, ca. 8. lib. 2. de feb. vbi Galenus vult, in hemitritæo eſſe frigus, ratione quotidianæ continuæ, quia materia pituitoſa exigua extra venas propellitur, cum præſertim in hemitritæo bilis poſſit pituitæ eſſe vehiculum. Reperitur etiam frigus in primis quartanarum acceſſionibus.

Horror. *Rigor.* *Frigus.*

CAPVT XXII.

De Curatione putridarum in genere: & primum De Præſidijs.

Transitio.

AVicennas ad curationem accedens, materias adiuuantium proponit: reſpicitque ad materiam morbificam in hoc ſeptimo capite: ad virtutem in octauo & nono: ad febris vehementiam in decimo: ad ſymptomata in pluribus ſequentibus capitibus. Nos autem in explicatione huius capitis tractabimus. I. de Indicationibus. II. de materia chirurgica & medicinali. III. de materia diætetica.

De Indicationibus in putridis.

Indicans vitale.

IN putridis triplex eſt indicatio: Vitalis, Curatoria, & Præſeruatoria. Indicans vitale dirigitur ad cuſtodiam animæ, vt operetur; operatur autem per organa, quæ ſunt partes viuentes, itemque ſpiritus inſiti & influentes: vnde ab his indicatio vitalis ſumitur, non autem ab humidioribus, vel a ſanguine; hic enim animæ organum non eſt, ſed opus ſanguificæ facultatis. Sanguis tamen vitioſus, quatenus rationem ſubit cauſſæ morbificæ, eſt indicans. Prout autem virtutis cuſtodia multiplex eſt, pro eo etiam indicata vitalia variant. Alia enim ſunt genera, nimirum quantitas & qualitas: alia ſpecifica, certa menſura, & apta qualitas: alia determinata, cibus, potus, ſpiritus: ca. 5. lib. 11. meth. materia vero eſt panis, &c. & proxima ſanguis, roridaque humiditas. Indicans curatorium, eſt cauſſa continens ex vſu, & quidem cauſſa vel læſæ facultatis, vel læſæ functionis: vt in morbo læditur, actio ob læſionem facultatis, facultas læditur ob intemperiem: quia tamen læſio facultatis eſt cauſſa continens non ex vſu; ab ea non ſumitur indicatio, ſed a cauſſa quæ læſionem efficit, ſi modo hæc alicuius ſit momenti: in phlegmone enim magnitudo eſt læſio facultatis, ſed nihil vtile poteſt indicare; vnde in phlegmone indicatio curatiua ſumitur a ſanguine influxo, & a morbo calido: hęc enim phlegmonis ideam, a qua indicatio capitur, conſtituunt. Sic putridæ febris idea conſtituitur a morbo calido, & a caliditate in humoribus cordis, quæ eſt cauſſa continens ex vſu: ab his ergo ſumitur indicatio curatoria. Indicans præſeruatorium, præcipue ſunt humores: poteſt eſſe dyſcraſia, quæ humores generat; item lumbrici, calculi. In putridis igitur ab humoribus ſumitur indicatio prophylactica: non quidem a vitijs humorum, in ſubſtantia, quantitate, qualitate, & motu locali. Si enim (quoad ſubſtantiam:) humor prorſus corrumpitur, indicatur totalis euacuatio: vt ſi ſanguis mutatur in bilem excrementitiam, vel putreſcit. Quantitas deficiens, vel excedẽs, indicat additionem, vel imminutionem. Qualitas prima vel ſecunda mutata, indicat contraria. E motu, ſi non fit, oritur indicatio mouendi: ſi motus male fit; & quidem ſi imminutus eſt, oritur indicatio adiuuandi: ſi deprauatus, retrahendi, vel coercendi. Et hæ ſunt indicationes genericæ & ſpecificæ: determinatæ autem indicantur a ſpecie materiæ, & a definito gradu vitij materiæ, vt ſi ſanguis abundat ad libram vnam, indicatur minuens ſanguinem, & quidem ad libram vnam. Et ſic indicatio præſeruatoria capitur a materia. Sumitur deinde etiam a ſymptomatibus, prout hæc rationem habent cauſſæ.

Indicans curatorium. *Indicãs præſeruatoriũ.*

His ita poſitis, in febribus putridis indicatio ſumitur a viribus, febre, & cauſſa. cap. 8. & 10. lib. 11. method. Virtus roborantia indicat; vt ſuperet putredinem, & ſuccos concoquat. A febri oritur indicatio & curatoria, & præſeruatoria. Curatoria; vt portio febris facta curetur: præſeruatoria; vt portio, quæ eſt in generatione, prohibeatur. Curatio fit per refrigerantia; & per eradicantia materiã omnino putrefactam. Præſeruatio reſpicit patiens, vel agens. Patiens, eſt humor qui incipit putrefieri: idque interdũ fit, quia humidus eſt, vnde oritur indicatio ſiccandi; ſemper vero dum humor putreſcit, calidior euadit, vnde oritur indicatio refrigerandi. Quoad agens, hoc vel eſt principale & immediatum, vel ſine quo non & mediatum. Principale, eſt calor extraneus, intenſior calore naturali humoris putreſcentis: hinc indicatio oritur refrigerandi. Agens ſine quo non, eſt quod impedit tranſpirationem caloris: & hoc eſt vel denſitas, vnde indicatio rarefaciendi; vel conſtrictio, vnde indicatio fundendi; vel obſtructio, quæ vel facta eſt, vel eſt in fieri: ſi facta eſt, ipſa obſtructio nil indicat quod ſit ex vſu; materia autem actu obſtruens, vtile indicat, quæ ſi copia peccat, minuenda; ſi craſſitie, attenuanda: ſi viſciditate detergenda: ſi autem obſtructio ſit in fieri, indicans in corpore quidem exſiſtit, ſed extra locum obſtructum, in quem tamen poteſt confluere; vnde huius cauſſa opus eſt affluxum obſtruentium ſuccorum compeſcere: hinc cum ſuccus fluẽs ſit multiplex, indicatio etiam multiplex oritur: verbi gratia, ſi ſit ſanguis, euacuandus; ſi vero ſit ſuccus a ſanguine diuerſus, & quidem ſupra iecur ſubſiſtat, indicat purgans; & ſi ſuccus, non ſit præparatus, indicat præparans: ſi infra iecur ſubſiſtat ſuccus, lenienda eſt aluus. Hinc igitur ſcopi in putrida febre ſunt, ***alui lenitio, ſanguinis euacuatio, ſucci non ſanguinei præparatio, purgatio, materiæ obſtruentis minutio, attenuatio, deterſio, caloris putridi refrigeratio, materiæ putreſcentis refrigeratio, & exſiccatio, materiæ putrefactæ eradicatio, febris factæ refrigeratio, virtutis corroboratio.*** Et hæc de indicantibus.

Indicationes in putridis, vnde oriantur. *Concluſio indicationũ*

De prognoſticis in doctrina ſpeciali tradendum.

Præſagia.

CAPVT XXIII.

De materia Chirurgica: & primùm de Phlebotomia.

Venæſectio quid?

PRactici tria conſiderare ſolent: indicans, indicatum,& materiam indicati. Sic ſanguis eſt indicans; euacuatio ſanguinis,eſt indicatum:veneſectio, eſt materia indicati. *Venæſectio igitur eſt materia remedij indicati a vitio vehementi,per ſe, ſenſibiliter & confertim ſanguinem vacuans, & ex accidente refrigerans,* Venæſectio indicatur a vitio vehementi ſanguineo;breui enim tempore vacuat, quod in affectibus vehementibus eſt neceſſarium. ca.6.lib. de veneſect. contra Eraſiſtr.cap.10.lib.de cutat. per venæſect. Facultates venæſectionis duæ ſunt: vacuare,& refrigerare. Vacuat enim ſanguinem,per ſe;ad differentiam victus tenuis, qui per accidens vacuat: ſenſibiliter; ad differentiam frictionis: confertim; ad differentiam & propoſitarum materierum, & maxime ad differentiam cucurbitularum, & hirudinum. Dum igitur confertim vacuat venæſectio, ſimul impetum & curſum largitur humoribus in venis exſiſtentibus. Deinde etiam alterat phlebotomia, dum per accidēs corpus refrigerat,detracto ſanguine: comm.aph.23. ſect. 1.

Facultates venæſectionis. 1. 2. 3.

Venæſectionem indicātia.

Deinceps explicādum, quid requirat venæſectio, vt,materia remedij;& quid requirat,quatenus vehementer agit;id eſt,quidnam venæſectionem indicet, & quid eandem vel permittat,vel prohibeat. Sicut igitur omnis materia remedij ſupponit aliquod indicans: ita etiam *venæſectio indicatur a vitio vehementi, quod vel ad ſanguinem pertinet,vel ad morbum calidum.* Sāguis,vt morbificus eſt,indicat remedium, remouens vitium ſanguinis: & hoc eſt remedium genericum. Vitium autem ſanguinis pertinet vel ad ſubſtantiam, vel ad quantitatem,vel qualitatem,vel vbi:& de his quatuor vitijs,prædicatur vitium genericum; e quatuor autem vitijs ſpecialibus nullum de altero prædicatur. Indicans ergo genericum eſt vehemens vitium ſanguinis: non autem plenitudo, vt alogi quidam tradunt. Licet autem vitium ſanguinis quadruplex eſſe poſſit; excluditur tamen qualitas,in venæſectione: ſi enim ſanguis ſimpliciter eſt calidus, indicat refrigerans,cuius materia potius eſt medicamentum ſimpliciter refrigerans, quam venæſectio; quæ vacuando refrigerat. Tria autem reliqua vitia indicant venæſectionem. Nam ratione ſubſtantiæ,ſi ſanguis propriam qualitatem non ſeruet, vt alere amplius nequeat,putreſcit:vnde educēdus eſt (*N.B. qualitas hic ſumitur, ceu ſignum ſanguinis corrupti:*) cap.11.lib.9.metho.Secundo, ſanguis euadit inutilis in plethora,quoad vaſa, & quoad vires:indicat igitur remedium minuens: cuius materia venæſectio. Tertio, ſanguinis impetus, indicat remedium retrahens & reuulſorium: cuius materia eſt venæſectio. cap.11.lib.de veneſect. Quarto, ſi morbus aliquis ſit vehementer calidus,eique non ſit annexum aliquod ſanguinis vitium, e tribus iam propoſitis: tutius eſt refrigerare medicamentis:at ſi annexum vitium ſanguinis, locum habet venæſectio, quæ tunc materia eſt remedij præſeruatorij & curatorij:ſimul, ratione ſanguinis;atque curatorij,ratione morbi calidi Dum igitur Galenus inter ſcopos venæ ſectionis proponit morbi magnitudinem: non de indicante loquitur, ſed de ſigno,quod vitium ſanguinis vehemens detegit:ſicut enim in ſanis,valide tenſionis vel grauitatis ſenſus,ſignificant vitium ſanguinis vehemens:nimirum plethoram ad vaſa,vel ad vires;ita in ægris morbus vehemens,ſignificat vitium vehemens ſanguinis, & ſic non eſt indicans, ſed ſignum. Hactenus quid requirat venæ ſectio vt materia indicati.

Vitiū ſāguinis in ſubſtantia,quātitate,& motu, indicat venæſectionem.

Morbus vehementer calidus, cū vitio ſanguinis, indicat venæſectionem.

Morbi magnitudo, nō indicat venæſectionē.

Phlebotomiā permittentia nimirum, Vires.

Porro venæ ſectio,quatenus uehementer agit;confertim euacuat,ſpirituſque exhaurit: vnde *neceſſario virtus robuſta requiritur,quæ venæſectionem permittat: oportet autem vires & iam eſſe præſentes,& tales etiam quæpoſt venam apertam poſſint ſufficere.* Vires de quib. hic loquimur, pertinent ad quantitatem & qualitatem partium viuentium & ſpirituum, maxime tamē ad partes ſpermaticas & principales(hinc Gale. præcipue ad cor reſpicit pulſum explorans cap.6.& 13. lib.de venæſect.)Vnde, ſi imbecillitas ſit ſecundum partes ſeminales, vt in pueris(in quibus ſubſtantia partium ſeminalium,& ſubſtantia calida innati facile diſſoluitur)etiam ſi virtus ſecundum carnem & ſpiritus,ſit robuſta;prohibetur tamen venæſectio.At ſi robur adſit ſecundum partes ſeminales,vena eſt ſecanda: nam imbecillitas ſecundum partes carnoſas non prohibet venæ ſectionem,vnde mulieri emaciatæ aperta eſt vena,aph.29.ſect.3.lib.6.epid. Spirituū etiam imbecillitas, ſi fiat ob nimiam concentrationem,non prohibet phlebotomiam: vnde Galen.text. 23.82.& 111.li.4.de ratione vict.in ſyncope, e concentratione,venam ſecat.Si autem imbecillitas ſit in ſpiritibus, quia nimium diſſoluuntur; hæc venæſectionem prohibet: vnde Galenus cap.13.lib.5.meth. in muliere affecta ſputo ſanguinis propter ieiuniū, non ſecat venam:nam in diſſolutione, ſpiritus & ſecundum motum,& ſecundum quantitatem patiuntur;in concentratione vero tantum ſecundum motū.

Omnia reliqua prohibētia ad virtutem referuntur, ceu ſigna. 1. Aetas.

Ad virtutem autem omnia reliqua prohibentia referri poſſunt,vt ętas,ambiēs, &c. *Aetas* enim florida ſolum admittit phlebotomiam,id eſt,quæ media eſt inter pueritiam & ſenectutem, ſeu annum decimum quartum & ſeptuageſimum:in hac enim ætate virtus bene ſe habet, ſecundum omnes ſpecies ſubſtantiæ, id eſt,& ſecundum partes viuentes,& ſecundum ſpiritus,ſecundum copiam & qualitatem: hęc ergo virtus robuſta eſt ante & poſt venæſectionem. Puerilis ætas prohibet venæſectionem:licet enim ante venæſectionem virtus ſit robuſta, ſecundum omnes ſubſtantias, ratione quantitatis & qualitatis;tamen poſt phlebotomiam ſuccumbit & diſſoluitur calidum innatum promptiſſime, propter humiditatem & mollitiem,ac propter temperamenti caliditatem.t.19.lib. 4.de ratione vict.Aetas ſenilis prohibet venæſectionem,quia in hac etiam ante venæſectionem virtus eſt debilis:partium enim viuētium & ſpirituum quantitas eſt exigua,& qualitas eſt immoderata frigiditas: vnde & per venæſectionem, quę & vacuat & refrigerat,virtus neceſſario concidit. *Succorum crudorum copia,* & ipſa quoque virtutis debilis eſt ſignum: indeque venæſectionem impedit,cap.13. lib. de veneſect.Per ſuccum vero crudum non intelligimus bilioſum,melancholicum,pituitoſum,aquoſum(qualis in hydrope: nam his exſiſtentibus poſsunt dari vehementia purgātia, quæ poſtulant virtutem robuſtam: ſed intelligimus(cap.vlt. lib.de plen.ſuccum craſſiorem pituitoſo, albicante(vnde etiam corpus albicans:)& minus flatulētum, qualis in vrinis ſubſidet; & hic generatur in voracitate,crapula, otio,uel etiā cum cibus bonus non tandiu detinetur in ventriculo, vt in bonum chylum verri queat, ſicut vi balnei contingit. Diſtinguatur autem ſuccus crudus a pituitoſo:nam hic neceſsario generatur, e chyli portione analoga, poteſtque mutari in pituitam excrementitiam atque alimentalem, hæc uero in ſanguinem pituitoſum,qui partes frigidas & exſangues nutrit: & ſic,pituita dominante,uirtus poteſt eſse robuſta.Succus crudus non neceſsario generatur;& generatur e cibi portione non ſolum pituitoſa, ſed ex ea quæ in bonum ſanguinē mutari deberet:vnde ex eius abundantia,ſanguinis defectus arguitur; quo deficiente, virtus,alimento priuata,ſuccumbit, corpuſque refrigeratur, & hinc in copia ſuccorum crudorum virtus patitur ſecundum quantitatem,& qualitatem. Tandem *aer cirumfuſus,regio, & anni tempus*, ad virtutem,ceu ſigna,referri poſsunt:ſi enim aer admodum calidus aut frigidus eſt, prohibet venæſectionem, cap.14.

2. Crudorū ſuccorū copia.

3. Aer ambiens.

cap.14.lib.1.ad Glauc.cap.20. lib.de venæſect. In calido ergo aere, ſignificatur virtus imbecillis in futurum; quæ ſcilicet vacuationem, & ſectionis venæ, & aeris calidioris perferre nequeat: in frigidiore autem aere, virtus non poteſt ferre phlebotomiam; quia non fert refrigerationem, & venæſectionis, & aeris.

Concluſio.

Hactenus igitur patet, venæſectionem eſſe materiam remedij, indicati a ſanguinis vitio ſecundum ſubſtantiam, quantitatem, & motum, atque a vehementi caliditate; permittique a virtute robuſta.

Recta adminiſtratio phlebotomiæ.

Sequitur *de recta adminiſtratione venæſectionis, id eſt, quantum, quomodo, quando, & vbi vena ſecanda:* quæ indicantur ab eſſentia reſpectiua, nimirum ab actione, paſſione, pręſentia, & ſubſiſtentia: prout hęc eſſentiam indicantis ſubſequuntur. Explicandus autem hic eſt locus Galeni cap. 15. lib. 11. meth. cur ſaluberrimum eſſe dicat, in omnibus putridis aperire venam, niſi ætas & vires prohibeant: Ratio autem eſt, quia primum corpus refrigeratur: deinde vacuatur ſanguis: qui in omni putrida rationem habet materiæ morbificæ: hac tamen diſtinctione, vt habeat rationem cauſſæ principalis in febribus ſanguineis; cauſſæ ſine qua non, in febribus non ſanguineis; nam in tertiana, verbi gratia, quia bilis non poteſt vacuari citra corporis calefactionem, oportet ſanguinem vacuare, ne incaleſcat & corrumpatur: vel habet rationem cauſſæ adiuuantis, quatenus in periodo febrium, ad focum, & partem imbecillam confluit, ca. vlt. lib. 2. de differ. feb.

Vena in omnibus putridis ſecanda: quia ſanguis peccat in omni putrida.

Quantitas duplex, 1,

Quantitas vel reſpicit Quid agendum, vel vſum, Primo modo ſumitur cap. 9. libro de venæſectio. vbi dicitur, vacuationis quantitatem indicari a morbo vehementi, virtute, ætate, &c. per quantitatem hic intelligitur copia ſanguinis, quæ eſt ℔. j. vel ℔. ij, &c. vt libra ſanguinis indicet quid agendum, id eſt, remedium vacuans libram ſanguinis. Secundo modo ſumitur cap. 12. & 21. lib. de venæſect. quando ſcilicet quæritur, num libra ſanguinis uacuanda ſit una uice, an pluribus.

2.

Quantum agendum.

Quantum igitur agendum, indicatur a maiori uel minori actiuitate indicantis: & permittitur a virtute magis vel minus robuſta. Hinc in continuis, ſanguis paucioris vicibus eſt detrahendus: in his enim ſanguis peccat in maiori quantitate, & eius maior eſt actiuitas. Vnde cap. 16. lib. de venæſect. & apho. 23. ſect. 1. & cap. 4. lib. 9. meth. in febribus vehementiſſimis ſanguis vacuatur vnica uice, ad leipothymiã uſque. Sed neceſſe eſt, ut uirtus valida hoc permittat. Secus enim tutius eſt quantitatem partiri: cap. 7. lib. de uenęſect. contra Eraſiſtrat. & hoc potiſſimum in reliquis putridis ſeruandum, unde Galen. cap. 14. lib. 11. method. in putridis non vacuat ſanguinem ea quantitate, qua eſt auctus, ne intempeſtiue nutrire cogamur. Et hinc in putridis magis ad virtutem eſt reſpiciendum, quam in cæteris morbis: præſertim quia venæſectio, nec obſtructionem a materia craſſa, viſcida, copioſa, perfecte tollit, nec putredinem aufert: cum ergo relinquatur portio materiæ putreſcentis, opus eſt virtute, quæ & concoquendo, & vacuando materiam vincat.

Quomodo agendum.

Modus agendi, indicatur a vehementia reſiſtentiæ, & conſiſtit in foramine ampliore, aut arctiore: per amplius egreditur ſanguis craſſior, & vitalis ſpiritus copioſior. Permittitur autem a viribus. In febre igitur melancholica, ratione materiæ foramen amplum indicatur.

Quando agendum.

Quando agendum, ideſt, dies, & hora venæſectionis, indicatur a præſentia indicantis uehementioris; ſiue hoc ſit res præter naturã, id eſt, cauſſa, morbus, ſymptoma; ſiue uirtus: vrgẽs enim eſt uehementius, magiſque poteſt, ſicut etiam cauſſa potior affectu eſt.

Quo die vena ſit tundenda.

Diem igitur quod attinet, perpendere oportet vitium ſanguinis, vehementiam ſucci crudi, uehementiam materiæ acceſſionum, & uehementiam ſymptomatum (*hic omittitur vis febris & virtutis: febris enim a venęſectione per accidens tollitur: virtus vero ſi robuſta ſit, permittit, ſi debilis, prohibet: dum ergo prohibetur venæſectio, quid opus eſt de vſu verba facere?*) In putridis igitur quamprimum uena eſt ſecãda, niſi aliquod etiam propoſitis prohibeat.

1.

Quo autem ſanguis eſt uehementior, eo citius ſecanda eſt uena: unde apho. 3. ſect. 1. ob imminens periculum, ſtatim Hippo. uenam aperit. Et Gal. cap. 4. lib. 9. meth. in ſynocho putrida ſtatim uenam tundit; ad differentiam ſynochi ſine putredine. Ratio eſt cap. 2. lib. 10. metho. quia uires in dies dunt debiliores.

2.

At uero præſentia ſuccorum crudorum, & materiæ acceſſionum, ac uehementium ſymptomatum, conferenda eſt cum ſanguinis uehementia. Succus enim crudus ut plurimum magis urget, quam ſanguis; interdum tamen & ſanguis magis poteſt. Si etenim crudus ſuccus, i. cibus nõ concoctus, qui reſidet in primis uijs, infra hepar (ad differentiam crudi ſucci vltra hepar:) ſit copioſus, & ſanguis non ſit inſignis vehementiæ; tum ſuccus crudus magis poteſt: nam cap. 5. lib. 4. de tuen. ſan. phlebotomia materiam per iecur in totum corpus diſtribuit, quæ noxa maior eſt, quam vtilitas e detracto ſanguine. Hinc cap. 14. libro 11. method. ait mittendum ſanguinem, ſi uentris abſit cruditas, & ca. 5. lib. 9. metho. itemque ca. 10. lib. de uenæſect. ait, ſi pręcedat cibi cruditas, differentiam eſſe uenęſectionem, dum cibus concoquatur. Quod ſi tamen ſanguis uehementer urgeat, etiam ante coctionem ſecanda uena.

3.

Materia acceſſionis magis urget, quam ſanguis: uena enim ſecanda die mitiori, non circa exacerbationem: in die acceſſionis materia morbifica magis poteſt ad prohibendum, quam ſanguis ad indicandum; cum natura uim & materiæ, & uenæſectionis perferre nequeat.

4.

Symptomatis uehemẽtibus occurrendum ante uenæſectionem, niſi per ipſam uenæſectionem remoueri queant: unde Auicennas ait, ſi uacuare uis prius dolorem ſeda, niſi hic per uenæſectionem cedat. Hinc etiam Galen. cap. 14. libro primo ad Glauc. primum occurrit ori ventriculi, ante venęſectionem. Conſtitutum igitur ſit, in putridis prima die venam eſſe ſecandam: niſi aliquid cogat differre; quod nil eſt aliud, quam ſuccus crudus, materia acceſſionis, & ſymptoma vrgẽs, non cedens venæſectioni.

Num venæſectio eodẽ die, an diuerſis repetẽda

Quod ſi vero neceſſarium ſit venæſectionem bis terue iterare: id in euacuatione eodem die faciendum; in reuulſione diuerſis: in euacuatione etiam reſpicimus, ad vitium in quanto; in reuulſione ad vitium in motu: magis autem poteſt vitium in quanto. Hinc in angina, omnibuſque affectibus inflammatorijs, item in febribus putridis ſanguineis, eodem die venæſectio iteranda; in non ſanguineis febribus diuerſis diebus, prout videlicet regeneratur ſanguis peccans ſubſtantia, vel quantitate.

Qua hora vana incidẽda.

Poſtremo, quoad horam: dum inſignis eſt vehementia ſanguinis; vena qualibet hora ſecanda. Vnde Galenus cap. 12. & 21. de venæſectio. in febre acutiſſima qualibet hora ſecuit. Quod ſi obſtet, cibus, vel chyli excrementum craſſum, vel ſymptomatis vehemẽtia; tunc cibus prius eſt concoquendus: feces primum vacuandæ ſunt clyſmo: ſymptomatum denique vehementia fugienda; vnde in intermittentibus, hora venæſectionis procul ab acceſſione erit; in continuis proportionatis, hora erit remiſſionis; in continentibus, hora mitior.

Quænã vena tundenda. c. 16. lib. de venæſec

Vbi. Secanda autem eſt baſilica dextra in putridis, niſi ſit febris melancholica, in qua baſilica ſiniſtra aperienda cap. 11. lib. 1. ad Glauc. licet enim ſanguis in toto affligat, ita vt per quamlibet venam euacuari poſſe videatur, quædam tamen partes præcipuum locum obtinent: nam in febribus ſanguineis, ſanguis fomentum habet a iecore; in pituitoſa & bilioſa febre, ſanguis pendet a iecore. Hæ ergo venæ in putri-

dis

dis secandæ sunt, nisi aliquid impediat, nimirum vel A virtus vel pars affecta. Virtus quippe in febre diuturna, si non sit valde robusta: tutius est, secare venas remotas & exiles: vt saluatellam, quæ est inter annularem, & minimum digitum: vel eam quæ inter pollicem & indicem est. Nec huius uenæsectio prorsus a Galeno improbatur: cap. 14. lib. de venæsectio. ibi enim respicit ad largam euacuationem, quæ per saluatellam fieri nequit. Quoad partem affectam; si, verbi gratia, febris putrida foueatur a sanguine menstruo retento: tunc vena pedis secanda, non brachij: Item, si caput si affectum; humeraria externa aperienda, imo uena frontis. Et sic de reliquis.

De Cucurbitulis, cum scarificatione.

Cucurbitula quid?

CVcurbitula scarificata est materia, per se sensibiliter, sed paullatim vacuans sanguinem, & ex accidente refrigerans. Et si vero paullatim vacuet: potest B tamen totum corpus vacuare; unde Gal. cap. 4. lib. 4. de tuen. san. dicit, eam cum venæ sectione idem valere, quod etiam affirmat cap. 10. ejusd. libr. cap. 11. li. de venæ sectio. & c. 5. lib. 13. meth. differt igitur tantum a venæ sectione, quod non confertim, sed paullatim euacuet. Hinc venæ sectioni scarificatio proxima esse dicitur, com. aphor. 17. sectio. 2. & Auicennas vocat vicariam phlebotomiæ. Porro curcurbitula scarificata, vacuat vel Totum, si sit numerosa, mediocriter profunda, sique sæpius applicetur: vel Partẽ, si contra.

Facultates cucurbitulæ.

Vt autem etiam crassus effluat sanguis, secundum Auicennæ præceptum, ca. de ventosis, oportet balneare, & vnam horam morari. Quamobrem in praxi hoc obseruandum, vt spongia madefacta in aqua dulci tedida locus foueatur, quo sanguis attenuetur & fundatur. Addit Auicennas scarificationem venæ sectioni anteponendam esse, & magis conferre ad mundificandam cutim, scarificario enim C primum e venis capillaribus vacuat, quæ deinde a proximis trahunt, vt ab intimis etiam fiat euacuatio: at venæ sectio nisi repetatur, cutem non mundat: vt tradit Galenus cap. penult. lib. 4. de de tuen. san. Hæc de facultatibus cucurbitulæ.

Quid indicet cucurbitulam.

Cucurbitula scarificata, quatenus vicaria est venæ sectionis, *indicatur a vitio vehementi sanguinis*. Licet enim hoc vitium primum indicet vehemens remediũ, & confertim vacuans; quia tamen virtus minus robusta exsistens, non tolerat, quærenda est materia minori vehementia agens, & longiori tempore vacuans (*ita si propter vires, non licet vti medicamentis; verbigratia, frigidis in eo gradu, quem indicat ventriculus calidus; tunc moderatis refrigerandus ventriculus, sed longiori tempore, cap. 8. li. 7. meth.*) Quatenus autem cucurbitula propria ratione vsurpatur, *indicatur a sanguinis vitio non ita vehementi.*

De vsu, seu recta administratione cucurbitularum. D

Vsus. Quantum.

Quoad *quantum agendum*: Si sanguis est actiuitatis vehementis, vt pote dum scarificatio est vicaria phlebotomie, licet sanguinem peccantem vna vice educere: si contra, pluribus. *Modus* respicit resistentiam, quæ pendet e copia & crassitie.

Quomodo.

Ratione crassitiei, partes aqua tepida fouendæ; ratione copiæ, administrandæ sunt cucurbitulæ magnæ, numerosæ, sæpius repetitæ, punctiones etiam erunt numerosæ, & mediocriter profunde. Sic enim sanguis copiosus & crassus vacuatur.

Quando.

Quando, indicatur dum præsens est indicans, nilque prohibet. Primum ergo secanda est vena, si vires permittũt: deinde in putridis febribus, perseuerante sanguinis vitio, dum uires non permittunt, uel sanguinis peccatum minuitur, scarificatione vtendum.

Vbi.

Quoad vbi: in febribus putridis cucurbitulæ scarificatæ non sunt applicandæ dorso: ratio, nam febris producitur a calore igneo cordis; huius autem domicilium est thorax; quem, vt partem affectam, inter initia turbare non licet. Hinc Galenus cap. 19. lib. de venæ sectio. iubet partem affectam ante totius vacuationem non esse vacuandam: ideoque capite affecto, per crura mollienda est euacuatio. Pari consil. cap. 17. lib. 11. method. in inflammatione thoracis & pulmonis, cum non expediat reprimere materiam morbificam, sed foras trahere: non cõcedit Galen. vt cucurbitulæ thoraci applicentur, ante totius uacuationem: quia scilicet materiam e toto ad pulmonem trahunt, siue cum, siue sine scarificatione adhibeantur. Cucurbitulæ igitur in putridis, cum Oribasio, applicandæ sunt partibus ignobilioribus. Vnde Auicennas cap. de ventosis, ait, si cruribus applicentur cucurbitulæ scarificatæ: eas vicarias esse venæ sectionis: at quoniam crurum imbecillitas, interdum non admittit scarificationem, Addit Auicennas, applicatas natibus, & caput, & totũ corpus vacuare.

Cap. 1. fen. 4. lib. 1. Error quorundam.

Præterea vero Auicennas ait, ventosas supra alchael, idest, inter duas spatulas positas, vicem gerere sectionis basilice: cum igitur in putridis basilica sit aperienda, quidam hac ducti auctoritate, male dorso applicant cucurbitulas. Sciendum ergo locum hunc Auicennę verum esse in morbis sanguineis pectoris; in quibus cucurbitula sanguinem vacuat deriuando, vt in pleuritide, non autem valere in morbis, in quibus per basilicam totũ corpus vacuatur. Hinc in febribus, cum non vrgeat sanguis in thorace: tutius est applicare cucurbitulas partibus remotis, nimirum cruribus, secundum Aetium cap. de scarificatione: cui sententiæ accedens Gal. com. aphor. 17. sect. 2. statuit tibiarum scarificationem proximam esse venæ sectioni: & c. 4. ac 10. libro 4. de tuen. san. iubet vel venam incidere, uel malleolos scarificare, non dorsum. Hæc de cucurbitula, vt est vicaria venæsectionis.

Vsus cucurbitulæ per se & primario requisitæ.

Quo vero ad *cucurbitulam scarificatam, quæ accipitur propria ratione*, non vt vicaria; hæc probatur dum sanguinis vitium non est vehemens: & respicit euacuationem vel totius, vel certæ partis. Si primo modo; oportet scarificare partes infernas. Si secundo modo, id est, si scarificatio administretur pro euacuatione partis; toto prius vacuato, cucurbitula varijs partibus applicari potest, prout variant partes affectæ, verbi gratia, si exanthemata sint in dorso, dorsum scarificandum. At notandum, in muliere prægnante, cucurbitulas, gratia euacuationis totius, nec partibus infernis, nec dorso, sed brachijs applicandas esse. Et hæc de cucurbitulis.

De Hirudinibus.

Hirudines quid; earumque facultas.

HIrudines sunt materiæ, quæ pungenda aperiunt ora venarum; vnde per se sensibiliter, sed paullatim sanguinem vacuant, instar cucurbitulæ scarificatæ. Differunt a venæsectione; quod totum vacuant, sed longiori tempore; sicut etiam apertio hæmorrhoidum: cap. 4. lib. 4. de tuen. san. Differũt a cucurbitulis, quod vacuant minori molestia. Interdum ergo cucurbitulis, interdum potius hirudinibus vtendum, caussa alicuius priuati, pertinentis ad ægrum: verbi gratia, Si vires non admittunt phlebotomiam, nec homo assuetus sit sanguinem per hæmorrhoides uacuare, vel si circa hæmorroides sint vlcera; expedit potius crura scarificare. Contra, si suppressa sit hæmorrhoidum vacuatio, curaque male affecta; hirudinibus potius vtendum.

Quinã sanguis per hirudines vacuetur.

Vacuatur autem per hirudines is potissimũ sanguis, qui in illis exsistit venis, quib. hirudines applicantur: inde cõsequitur vacuatio sanguinis, contenti in reliquis venis, siue is sit tenuis, siue crassus. Quidam tamen crassum sanguinem egredi, negant, cũ hirudo exiguum faciat foramen. His respondeo, foramen illud a sanguinis impetu dilatari posse: aut, si non amplietur, attamen, si locus spongia foueatur, ut Oribasius iubet c. 16. li. 7. med. collect. crassum sanguinem attenuari, & per foramen exiguum egredi, dico: quod frequentissime experientia comprobaui.

Quoad

Vsus: Vbi agendum.

Quoad *vsum*; hic idem est cum cucurbitulis: sufficit quædam proponere circa *vbi agendum*. In putridis ergo febribus; si hirudines applicantur gratia totius; tunc applicabuntur hæmorrhoidibus, cruribus, brachijs, & quidem brachijs potissimum in muliere prægnante: magis enim in his probantur hirudines, quam cucurbitulæ scarificatæ, & sæpe experimur, citra abortum sanguinem fuisse euacuatum. Ratione partis si applicentur; ut uariæ sunt partes repletæ, ita varijs partibus applicandæ; verbi gratia, caussa capitis si applicabuntur post aures, item temporibus, naribus, quandoque etiam linguæ.

Hæmorrhoidum apertio.

Cæterum *hæmorrhoides* varijs materiebus aperiri possunt: vt frictione cum folijs ficus, cum pannis asperis, item scarificatione crurum, & sectione venarum crurum: cap. vlt. lib. de hirudin. Galeni item. ca. 10. & 19. lib. de venæ sectione. Ratio est; dum enim hæmorrhoidum fluxus supprimitur, sanguis, qui deorsum fluere deberet; sursum mouetur: quod si igitur hirudinibus, sectioneq; & scarificatione crurum deorsum moueatur; facile impetum recuperare potest. Verum differentia est inter hæc aperientia: nam hirudo est materia remedij specifici & determinati; trahit enim sanguinem deorsum, & determinate ad hæmorrhoidas: venæ sectio autem & crurum scarificatio, sunt materia remedij solum specifici, non determinati, trahuntur enim tantum deorsum. Vnde, si maior necessitas est aperiendi hæmorrhoidas, vtendum materia remedij & specifici & determinati.

Per hæmorrhoides vacuatur sanguis, & melancholicus, & biliosus.

Quæritur autem num per hæmorrhoidas saltem vacuetur sanguis melancholicus & crassus, an vero etiam biliosus & tenuis? Respondeo, vtrumque vacuari. Primum, probo de melancholico; nam Hippocrates aph. vlt. sect. 6, lib. 6. epid. dicit, hæmorrhoidas sanguifluas, prohibere incipientem atram bilem & sanare durum lienem: & aphor. 11. sect. 6, ait, hæmorrhoidas superuenientes melancholicis, esse bonum, quia euacuetur sanguis crassus: quod etiam Galenus asserit com. aphor. 21. sect. 6. Secundo, biliosum etiam sanguinem apertis hæmorrhoidibus vacuari probo: nam per ora venarum quilibet sanguis egreditur, imo crassiore facilius prodit tenuior: vnde miror eos, qui hoc adeo manifestum negant. Hac de caussa Hippoc. tex. 37. sect. 3. lib. 6. epid. ait, hæmorrhoidibus laborantes, non corripi morbo laterali, neque peripneumonia, neque phagedænis, & alijs morbis, quorum quidam producuntur a sanguine bilioso. Per hæmorrhoidas ergo vacuatur sanguis non tantum in frebribus melancholicis, sed etiam in biliosis. Hinc, dum sanguis biliosus impetum habet in caput, vt immmineat delirium phreniticum: per hæmorrhoidas licebit sanguinem biliosum euacuare. Vt autem componatur pugna, quæ videtur esse inter propositas auctoritates, dicendum: sanguinem per hæmorrhoidas vacuari, vel naturaliter, vel non naturaliter: naturaliter quidem sanguis crassus, non tenuis, & proinde hæmorrhoides suppressæ aperiuntur, vt sanguis crassus vacuetur. Et sic intelligendus est Hippocrates apho, 11. & 21. sect. 6. præsertim cum Galenus apho. 11. sect. 6. dicat, venas hæmorrhoidales aptas esse *natura*, ut euacuent sanguinem crassum. Non naturalis autem vacuatio potest esse sanguinis cuiuslibet, id est, tenuis, & crassi: quo modo Galenus loquitur, apho. 37. sect. 3. lib. 6. epid. Et hæc de materia chirurgica.

CAPVT XXIIII.

De materia Medicinali: & primum, de Lenientibus per os, seu de Vomitorijs blandis.

Quid deinceps agendum.

Materia medicinalis est Vacuans, & Alterans. Cum autem in febribus putridis respiciẽdum sit, & ad Materiam morbificam, & ad Partes viuentes: primo nos loquemur de medicamentis, quæ propter materiam morbificam vsurpantur: secundo de ijs, quæ partem, ipsamque febrim respiciunt: infra cap. 20. Materiam morbificam igitur hic consideramus aliam a sanguine: nam sanguinem potissimum respicimus in doctrina de materia chirurgica, quam iam absoluimus.

Materia in primis viis indicat Leniens, per os, & aluũ.

Materia proinde morbifica, alia a sanguine, & per consequens excrementitia, est Prima, vel Secunda: prima hæret in primis vijs citra iecur; secunda vltra hepar subsistit. Prima superfluitas caussa copiæ indicat vacuans, seu minuens, quod determinate vocatur *Leniens*. Cum autem prima superfluitas triplex sit (in febribus scilicet putridis, non in omnibus morbis:) scilicet pituitosa, biliosa, fecalis: hinc fit, vt leniens etiam triplex indicetur, respiciens nimirum superfluitatem, vel pituitosam, vel biliosam, vel fecalem: & hinc etiam triplex materia remedij, quæ vim habet vacuandi primas superfluitates. Cæterum hoc leniens duplex est: vacuat enim aut per Os, aut per Aluum. Ratio est: quia licet materiæ vitium (aph. 21. sect. 1.) pertineat ad corruptionem, auctionem, imminutionem, alterationem, & lationem; in præsentia tamen vitium perpenditur tantum secundum lationem: Primæ ergo superfluitatis latio, vel Non fit, vel Male fit. Si latio non fit, sed superfluitas detinetur, indicatur mouens; idque determinate mouens vel sursum ad os, quod dicitur *Vomitorium*, vel deorsum ad aluum, & dicitur *Leniens aluum*. Hæc autem remedia determinata indicantur a materiæ inclinatione:

Inclinatio materiæ sine motu.

in genere enim materiæ quies, indicat mouens; sed inclinatio, indicat motum determinatum, ratione termini ad quem. Inclinatio autem seu propensio, num sursum sit, vel deorsum, cognoscitur e signis prę teritis: verbi gratia, si suppressa sit consueta vacuatio per vomitum, cognoscitur inclinatio ad superiora. Et hæc inclinatio, est bona, vel mala: bona verbi gratia, si solius est homo pituitam per vomitum facile euacuare; contra, mala, si cum difficultate, & prauis symptomatibus, vt cum syncope &c. vnde inclinatio mala per superius, indicat vacuans per inferius; & bona per superius, indicat vacuans per superius.

Inclinatio materiæ cũ motu.

Quod si primæ superfluitatis latio fiat, id est, si prima superfluitas moueatur, & quidem bene; motus hic adiuuandus: sin male, retrahendus. Bene mouetur, si fertur ad loca decentia, sed debiliter, ita vt materia tota non euacuetur. vnde hic motus non vt omnino bonus, sed vt imbecillis, indicat iuuantia. com. aph. 21. sect. 1. Male mouetur, si ad loca non decentia fertur materia, vt ad partes principes, ad loca quæ effluxu carent, verbi gratia ad cor, pulmones, thoracem. Est vero & alius motus omnibus numeris bonus: cum humor per loca vergit conferentia, vt vniuersa materia per optimam crisin vacuetur: comm. aphor. 20. sect. 1. Sunt autem loca conferentia, dum vacuatio confert, & virtus sustinet, verbi gratia, intestina, ventriculus, vesica, vterus, cutis, pori, palatum, nares.

Vomitoriũ, a quo indicetur.

Constitutum igitur sit, *leniẽs vomitorium indicari a materia, quatenus habet inclinationem ad superiora imminutam*: (ad differentiam lenientis per aluum; quod indicatur a prima superfluitate, quatenus inclinationẽ habet ad inferiora imminutam.

Vomitorij differentiæ.

Cæterum materia vomitoria licet in genere triplex sit, Vehemens, Debilis, Mediocris: hic tamen, quia verba saltem facimus de vomitorio leniente, non de vomitorio purgante: omissis vehementibus, saltem debilia & mediocria proponemus: quæ vtraq; in putridis probantur, pro materiæ copia, qualitate, & inclinatione ad os, nam materia copiosior, frigidior, crassior, viscidior, & inclinationem sine motu obtinens: vomitorium poscit mediocre: quæ contra, debile.

Formulæ, seu quantũ.

Debile vomitorium fit *ex aqua hordei, e iure Pulli, aceto, vel syrupo acetoso*. Si mediocre desideratur, additur

additur *oxymeli simplex, succus raphani*. Exempli gratia debile vomitorium hoc erit: ℞. *iuris pulli* ℥. *x. syr. acetosi simpl.* ℥. *ij. dosis ab* ℥. *viij. ad* ℥. *xij.* Mediocre sic præscribetur: ℞. *oxym. simpl.* ℥. *ij. succi raphani* ℥. j. ß. *iuris pulli* ℥. *xiiij. pulueris cymini*, ℈. *v.* In hoc vomitorio, basis est *ius pulli*, quod copia aggrauat expultricem, vt expellat. Quoniam autem hoc vomitorium debet esse mediocre, ob superfluitatem viscidam & crassam: certe ius pulli sufficere nequit, quod vim detergendi & incidendi non habet: propterea adiuuans additur, nimirum *oxymeli*, quod attenuat ac detergit. Adiuuat etiam basin *succus raphani*, qui ratione alicuius acrimoniæ irritat sopitam expultricem. *Cyminum* & iuuantis & corrigentis habet rationem: iuuantis, quia attenuat, & quia etiam satis ingratum ac iniucundum est (*vomitorijs enim sunt addenda, quæ ingratũ habent saporem: si enim iucunda addantur, expultrix nõ insurgit ad expellendum, sed potius viget attractrix, & retentrix: vnde hoc in loco cinamomum, quia gratum est, non additur, licet attenuandi vim habeat*) corrigentis rationem potest habere, si verbi gratia ventriculus sit frigidior, qui ab oxymelite frigido lædi queat, huic frigiditati occurrimus cymino; quod etiam flatus, qui interdum vigent, discutit. Hæc quoad quantum agendum.

Quomodo.

Modum agendi quod attinet; oportet vomitorium administrari & liquidum, & tepidum: nam ratione tepiditatis euadit iniucundum: vnde humoris inclinatio abolita excitatur, & imminuta intenditur.

Quando.

Quoad *quando agendum*: vtendum vomitorio, dum superfluitas reperitur in ventriculo, & nihil prohibet. Quare intetdum pluribus diebus vtendum vomitorio, si pluribus diebus perseueret præsentia materiæ. Hora opportuna est, qua ventriculus non est famelicus; nam tunc viget expultrix: præterea hora opportuna debet esse tepidor: nam expultrix ea hora citra dissolutionem callidi innati expellit. *Ubi agendum*, patet.

De Lenientibus aluum.

Leniens aluum quas habeat vires.

M*Ateria medicinalis aluum leniens, habet vim per inferiora vacuandi primas superfluitates vltra iecur exsistentes, citra attractionem*: eæ autem superfluitates pertinent ad ventriculum, ad mesaraicas, ad intestina tenuia & crassa. Porro, vt medicamentum aluum moueat, oportet esse humidum, lubricum, acre vel salsum: his enim qualitatibus venter ad excernendum irritatur, cap. 45. lib. 2. de fac. alim. & cap. 24. l. 1. de fac. alim. Si autem medicamentum simplex tale non sit, quod has omnes qualitates obtineat; miscemus plura: vt pro humiditate, miscemus *aquam vel ius*: pro lubricitate, *oleum, butyrum*: pro acrimonia, *aromata, mel*: pro salsedine, *salem*.

Differentiæ a viribus, & loco administrandi.

Differentia est inter lenientia: quod acriora, & magis salsa, sunt efficaciora: quibus vtendum, si materia est copiosa, frigida, crassa, viscida, si inclinationem sine motu obtinet. Hinc in febribus pituitosis & melancholicis fortiora locum habent; in sanguineis, & biliosis, mitiora. Applicationis etiam ratione differunt materiæ lenientes: pro varia enim materiæ subsistentia, administrantur vel per Os, si materia contineatur in ventriculo, in mesenterio, in intestinis supernis; vel per Inferiora, si in crassis intestinis.

Materiæ aluũ leniẽtes.

Medicamenta ergo per os exhibenda, quæ aluum leniunt, sunt aut Debiliora, vt *syrupus rosarum solutiuus, syrupus violarum solutiuus, manna, cassia, tamarindi, diaprunum non solutiuum, serum lactis* aut Efficaciora, vt *mel rosatum solutiuum, mel violatum solutiuũ, hiera simplex*. de quorum nonnullis, breuiter quædam admonebimus: nimirum de manna, cassia, tamarindis, sero lactis, hieræque speciebus.

Manna.

Mannam Galenus proponit cap. 39. lib. 3. de fac. alim. habet autẽ vim vacuandi superfluitates tenues: sed ob dulcedinem mutatur in bilem, dum ventriculus vel est calidior, vel est repletus succis calidioribus: dulcia enim dum a calido patiuntur, amarescunt, & hinc in bilem conuertuntur. In huiusmodi ergo ventriculo manna est corrigenda *endiuia, soncho, cichorio, acetosa, &c.*

Cassia.

Cassia excedit vires mannæ: nam vacuat superfluitates & tenues, & mediocriter etiam crassas. Preterea, quia moderate calida est, refrigerat, obtundit acrimoniam, humectat, habetque portiones alimentales, sed facile in flatus vertitur, qui extendendo dolores insignes excitant. Cassia ergo antequam exhibeatur est decoquenda, secundum Rhasim cap. 83. l. 9. ad Almans. coctione enim dissoluitur portio, quæ in flatus mutari posset: quod idem euenit in hordeo, fabis, &c. quæ portionem flatulentam deponunt, si coquantur: coquit autem Rhasis cassiam *cum succo cichorij*. Quod si cassia exhibeatur non cocta, corrigenda est *aniso, feniculo, seminibus, citri, &c.* quę crasso modo sunt contundenda (*nam ea tantum tenuissime puluerisari debent, quæ ad loca longinqua debent penetrare, cap. 7. lib. 4. de tuen. san. alia vero ruditer sunt contundenda. Hinc species diaspolitici, nitrum, cyminum, piper, ruta, si in puluerem terantur, prouocabunt lotium; sin ruditer contundantur, mouebunt aluũ. Idem testatur Auicennas cap. 5. tract. 1. lib. 2.*)

Tamarindi.

Tamarindi, secundum Mesuem, vacuant superfluitates tenues, biliosas, & refrigerant: vnde in febribus biliosis, & valde calidis probantur. Neque astringũt tamarindi: alias eorum vsus in putridis febribus non esset ita tutus. Aluum mouent, non astringendo, vel comprimendo, sed lubricando: quia pingues sunt, particeps dulcedinis & aciditatis; expertes acerbitatis & austeritatis, qui sapores sunt astringentes. Hinc Mesues myrobalanos, quæ comprimendo vacuant, corrigit lenientibus, inter quæ etiam tamarindos recenset.

Serũ lactis.

Serum lactis habet vim attenuandi, & aluum mouendi. Vacuat, ratione humiditatis, quæ caussa principalis est; & quia etiam particeps est qualitas acris, quod seri generatio testatur. Est enim serum excrementum tenue primæ coctionis; genitum in ventriculo; ex assumptorũ portione aquosa, excrementitia, frigida & humida: acrimoniam vero acquirit in iecinore, propter admistionem paucæ bilis excrementitiæ. Hoc serosum excremẽtum defert sanguinem in mammas: vbi lac fit, constans triplici substantia, cap. 15. lib. 3. de fac. alim. Vix autem alit serum, quia pene totum est excrementitium: vnde Galenus, cap. 10. lib. 1. ad Glauc. pro victu tenui, serum lactis proponit. Laudatur serum caprinum, vel vaccinum, permistum cum medicamento aliquo leniente.

Hiera picra.

Hiera non excedit mesenterium capit. 11. lib. 7. meth. habet tamẽ vim calefaciendi, siccandi, vacuandi materias viscidas & crassas. Vis quidem hieræ purgans, non pertransit iecur, vt Gal. ait: attamen experientia comprobatum est, vim eius aperientem iecur transire; hieræ enim species, prouocant menstrua. Hiera igitur probatur solum in intermittentibus pituitosis: & est corrigenda cum frigidis, vt *cassia*, & similibus. Cæterum in praxi notandum, quod tamen pauci obseruant, hieram ab initio ea ratione exhibẽdam, vt non transeat vltra iecur: quia non licet inter initia, agitare materias vltra iecur, maxime in febribus putridis: vnde pharmacopœis iniungendum, vt species hieræ conficiant cum medicamentis ruditer contusis, non tenuissime puluerisatis, inter putridarum initia.

Dosis lenientiũ: supra c. 8. l. 1. pract.

Sequitur de *Vsu* lenientium: & primum de *Quantum agendum*. Dosis syrupi rosati sol. & syr. viol. sol. potest ascendere ad ℔. ß. Mellis autem rosacei sol. ad ℥. v. mellis viol. sol. ad ℥. v. ß. mannæ ad ℥. iiij. cassiæ, tamarindorũ, diapruni non sol. ad ℥. ij. seri ad ℔. v. vnde Gal. cap. 15. lib. 3. de alim. ait, veteres ad aluũ vacuandam, plurimo vsos fuisse sero: secus autem statuẽdum de sero, quod gratia alterationis exhibetur, de quo suo loco. Dosis hieræ specierum, nõ transcendat

dat ʒ.j.ß. in febribus putridis, in quibus, cum sola hiera vti non liceat, non potest ita copiosa exhiberi: in alijs tamen morbis etiam vltra ʒ.iij. dari potest; vnde Aetius cap. 68. libro 16. in vteri strangulatu, ad integram alui ductionem spec. hieræ ℥. ß. exhibet. Tandem circa lenientium dosin obseruetur, vt in lenientibus simus liberaliores, in purgantibus admodum auari. Exigente igitur re, sequentia præscribi possunt.

Formulæ.

Materia tenuis, calida.

Si prima superfluitas sit summæ actiuitatis, itemque tenuis, & biliosa: ℞. *syr. rosa. sol. ℥. v. decocti endiuiæ, vel acetosæ parũ: fiat potio breuis.* Vel hoc modo: ℞. *syr. ros. sol. ℥. iij. seri lactis caprini, optime depurati parum: fiat potio breuis:* cui patiens superbibat, *seri optime depurati ℔. iij,* & hæc caussa est, quod syr. ros. sol. tantum ℥. iij. præscripsimus. Vel. ℞. *mannæ elect. ℥. iiij. seri vt supra præparati parum, fiat potio breuis:* Vel: ℞. *florum cassiæ nouiter extractæ ʒ. vij. pulpæ tamarindorum. ℥. ß. mannæ electæ ʒ. iij. & si contingat, vt patiens sit obnoxius flatibus, addatur seminum citri mundatorum ℈. ß. Mis. & cum saccharo fiant boli.*

Materia tenuis, aquosa.

Si prima superfluitas sit quidem tenuis, sed non calida & biliosa, verum aquosa: & præsertim si ventriculus febricitantis fuerit frigidior; ita præscribendum: ℞. *syr. ros. sol. ℥. v. iuris pulli parum: fiat potio breuis.*

Materia crassa, calida.

Si prima superfluitas sit calida, nõ tenuis: ℞. *mellis ros. sol. ℥. v. ß.* (non vtimur syr. ros. sol. quia superfluitas est crassa, non tenuis) *deinde, cum materia sit calida, addimus, vel endiuiæ, vel seri parum, fiat potio breuis.* Vel: ℞. *florum cassiæ nouiter extractæ ʒ. x. pulpæ tamarindorum, mannæ electæ ana ʒ. ij. cum saccharo fiant boli.*

Materia crassa, frigida.

Si superfluitas crassa sit & frigida: ℞. *mellis ros. sol. ℥. v. ß. iuris pulli parum, fiat potio breuis.* Vel: ℞. *flor. cassiæ nouiter extractæ ℥. ß. mannæ electæ ℥. ij. anisorum ruditer contusorum ℈. j. cum saccharo, fiant boli.*

Materia scrabor & pituitosa.

Si superfluitates sint crassiores, quales in febribus pituitosis dominari solent: ℞. *specierum hieræ ℈. iiij. florum cassiæ nouiter extractæ ℥. j. mennæ electæ ℥. ß. cum saccharo fiant boli.* Vel ad eãdem materiam: ℞. *specierum hieræ ʒ. j.* (est basis) *cassiæ nouiter extractæ ʒ. iij.* (quæ corrigit, refrigeratione: & iuuat lubricitate) *Mis. cum saccharo fiant boli.* Quibus febricitans superbibat hoc medicamentum: ℞ *mellis ros. sol. ℥. iij. ß. iuris pulli parum. Mis. & fiat potio breuis.* Mel basis est: ius adiuuans, & vehiculum. Ob hanc potionem de pondere hieræ & cassiæ aliquid in bolis detraximus.

Quomodo.

Modum agendi, indicat superfluitatis resistentia, nisi aliquid prohibeat. Si ergo materia fuerit crassior, & maioris resistentiæ; prodest leniente vti forma boli, qui diutius in ventriculo moratur, & efficacius agit: si contta, forma potionis. Additum est, nisi aliquid prohibeat: verbi gratia, si febricitans non potest bolum deuorare, cogimur potionem dare. De hiera notandum, quod boli forma sit exhibenda, ne nimium iniucunda sit assumptio, propter amaritudinem.

Quando.

Tempus agendi, indicat superfluitas præsens citra hepar, & presertim supra crassa intestina; nisi aliquid prohibeat. Lenientia igitur & primis diebus danda febricitantibus; & sequentibus, si procedente febre aliæ superfluitates primæ generentur. Quod prohibet, preter virtutem, est cibus in ventriculo exsistens, qui prius est concoquendus. Prohibet etiam materia actu caussans paroxysmum: vnde leniens non est exhibendum in die accessionis, vel prope accessionem. Ad hæc prohibet insignis vehementia, tum sanguinis, tum cacochymiæ: dum enim insignis est vehementia sanguinis, leniens non est exhibendum, sed illico vena secanda, præmisso tantum clystere: si autem cacochymia turgeat, & proinde sit insignis vehementiæ, non est leniens dandum, sed statim purgans. Et hæc de medicamentis per os exhibendis, cum materia in primis vijs subsistit supra crassa intestina.

Lenientia per inferiora administranda.

Quod si materia sit in crassis intestinis, nimirum superfluitas fecalis; medicamenta per inferiora sunt administranda: & vel liquida imittenda sunt instrumento aliquo, vt Clysteres: vel solida imponenda, vt Suppositoria.

Clyster, eiusque facultates.

Clysteres sunt vehementiores suppositorijs, & virtutem postulant robustiorem. Vacuant primas superfluitates, citra nocumentum ventriculi; ad differentiam lenientium, quæ per os exhibentur. Exonerant autem intestina crassa, & his vacuatis, materia tenuium intestinorum descendit.

Materiæ clysmi.

Non probantur hic vehementes, sed mediocres, & debiles: quia sermo est de materia non purgante, sed leniente. Debiles conficiuntur *e malua, violis, beta, hordeo, quæ possunt decoqui in aqua, vel iure: probatur etiã succus betæ, oleum commune, butyrum, serum, saccharum rubrum, oui vitellus.* Mediocribus clysmis præbent materiam, *furfures, linozostis, huius succus, mel rosatum, electarium lenitiuũ, hiera, oleum chamæmelinum, sal.* Dosis vltra puerilem ætatem potest ascendere ad ℔. ij.

Formulæ.

Debilis ergo clysmi hæc erit formula: ℞. *sacchari rubri ℥. ij. ß. olei communis ℥. iij. succi betæ ℥. j. oui vitellum, salis communis ℈. ß. decocti hordei, maluarum, violarum ℔. j.* Clyster mediocris, ℞. *mellis rosati ℥. iij. electarij lenit. ℥. j. succi betæ ℥. ij. olei chamæmelin. ℥. iij. oui vitellum, salis. ʒ. j. decocti furfurum ℔. j. Misc. pro clysmo.* Et hæc de quantitate.

Quomodo.

Modus administrandi, non pertinet ad instrumentum e ligno, vel alia materia, sed ad medicamenta, quæ magis, vel minus calida inijciuntur; item, magis vel minus fluida vsurpantur. Si enim materia fuerit frigidior, & viscidior; medicamenta etiam magis minusve calida & fluida erunt. Notandum tamen, vt sint calida moderate, quo detineri queant.

Quando.

Quoad *quando agendum*: vti oportet clysmis, dum intestina sunt repleta: nisi prohibeat, vel cibus iam assumptus, vel accessionis materia: hora ergo paroxysmi non est inijciendus clyster: quia virtus non potest sustinere molestiam & accessionis, & clysteris. Notandum tamen, si forte contingat, vt tempore accessionis materia petat os ventriculi; nos cogi etiam in accessione clysteribus vti, quia materia illa magis potest: sed propter virtutem patientes e lecto non surgent, quia in syncopen inciderent. Hora sit ante cibum.

Glandes.

Suppositoria etiam lenitionis gratia fiant e melle & sale. *Vsus* patet, e traditis de clysteribus. Notandũ tamen circa *quando agendum*, vsurpãda esse suppositoria etiam post clysteres, dum e clysmo non fit lenitio.

CAPVT XXV.

De Præparantibus, seu concoquentibus.

Transitio.

HActenus dictum est de medicamentis, quæ respiciunt materiam citra hepar exsistentem: iam dicendum de medicamentis: quę respiciunt materiã, vltra hepar. Et hæc medicamenta sunt Præparantia, ac Purgantia.

Præparãtia. De coctione & cruditate.

Præparantia seu concoquentia diriguntur ad materiam febris putridæ, quæ cruda commode non vacuatur; contra, concocta cedit pharmaco. De *Coctione* igitur, & *Cruditate* quædã dicenda sunt. Mistum animatum (vt Aristoteles docet libro quarto metheor.) & generatur & conseruatur: generatur generatione; conseruatur coctione. Conseruatio autem duplex, vna secundum speciem, quæ fit ea coctione, quam Aristoteles Maturitatem vocat, & huius opus est semen, cuius virtute fit generatio alterius similis: altera conseruatio est secũdum indiuiduum, quæ fit per Coctionem, vnicam quidem ratione finis, id est, conseruationis indiuidui; at duplicem ratione efficientis; nam, vt fit a calore naturali insito, dicitur Elixatio; vt fit a calore naturali adscititio, vocatur Assatio. Coctioni autem opponitur cruditas: cuius item tres sunt species, Immaturitas, Leuis coctio, Frixio, seu tostio.

Coctio q̃d sit.

Coctio igitur non artificiosa

(de

(de qua Aristoteles agit, gratia facilioris doctrinæ) A sed *quæ fit in animali, nil aliud est, quam perfectio misti perfectibilis, profecta a calore naturali & proprio coquentis, caußa suæ conseruationis.* *Forma* igitur coctionis est perfectio, id est, deductio e potẽtia ad actum, ex imperfecto ad perfectum. Licet autẽ mistum mutetur secundum substantiam, quantitatem, qualitatem, & vbi: hæc tamen perfectio coctionis pertinet ad substantiam & qualitatem; vt concoctio sit motus mistus e mutatione in substaatia, & motu in qualitate. In coctione enim est mutatio secundum substantiam; quia cibus mutatur in substantiam partis vel sanguineæ, vel seminalis. Est etiam motus secundum qualitatem: nam mutationem in substantia præcedit alteratio; vnde Galenus commen. 4. lib. 4. de ratione vict. ait, quæ coquuntur euadere crassiora. Et Galenus capite quarto, libro secundo, de facult. natural. coctionem quæ ad substantiam & qualitatem pertinet, distinguit a chylosi & hæmatosi: ait enim B coctionem esse alterationem & mutationem alimenti in propriam qualitatem corporis nutriendi: sanguificationem autem tantum esse alterationem, non perfectam coctionem. Respexit autem Galenus capite quarto, libro secundo, de facul. natural. & aphorism. 44. sectione secunda, libro primo, epidem. ad coctionem specificam: videlicet caussa conseruationis indiuidui, non speciei. *Subiectum* seu mobile, quod afficitur motu & mutatione, est mistum perfectibile, non perfectum, capax tamen perfectionis, si enim non est capax perfectionis, non coquitur; vt in homine ferrum. Hoc mistum Aristoteles vocat oppositum passiuum, id est, aptum admittere motum & mutationem. *Caußa efficiens* est calor naturalis, ad differentiam caloris præter naturam, qui caussa est cruditatis & corruptionis; qui calor proprius est partis concoquentis, id est, temperiem eius complet, ad differentiam nõ proprij, cuiusmodi est calor balnei, qui etiã C ad coctionem concurrit, tanquam adiuuans extrinsecum: proprius tamen calor est caussa præcipua, ideoque in definitione ponitur. Hinc etiam Galenus capite quarto, libro secundo, de natural. facul. ait, coctionem fieri a' calore innato, & iuuari a materia mediocriter calida, cuiusmodi est balneum. *Finis* est conseruatio concoquentis, & secundum speciem, & secũdum iudiuiduum. Ex hic facile colligitur, quod

Cruditas quid?

cruditas sit imperfectio misti perfectibilis, a calore proprio diminuto coquentis, *Forma* cruditatis est mistio secundum qualitatem & substãtiam: mistum enim hoc non est aptum ad conseruationem, vel speciei, vel indiuidui: ita vt perseuerante cruditate, concoquens deducatur ad infœcunditatem, & dissipetur. *Subiectum* est mistum perfectibile, seu oppositum patibile: quod in genere & coctioni & cruditati subijcitur. *Efficiens caussa* est calor proprius diminutus, id est, calor proprius coquentis, qui tamen a naturali recedit, ac fit præter naturam, ratione defectus; vt in senectute, & frigidis corporibus. D *Fine* ac bono caret cruditas; tendit enim ad malum.

Coctionis species.

Porro concoctio, vel recipit Speciẽ, & dicitur Maturatio: vel Indiuiduum, & retinet nomen generis, diciturque Concoctio, quæ fit per modum Elixationis, vel Assationis. Vnde colligitur quod *maturitas*

1. Maturitas quid?

sit concoctio misti seminalis, caussa conseruationis coquentis, secundum speciem. Forma est concoctio, id est, perfectio in qualitate & substãtia, prodiens a calore naturali & proprio. Subiectum, est mistum perfectibile quidem, sed seminale; ad differentiam alimentalis, quod est subiectum in elixatione & assatione. Quoniam ergo mistum in maturatione mutatur secundum qualitatem & substantiam, vt euadat semen perfectum, quo concoquens secundum speciem conseruatur; patet maturitatem non tantum in fructibus locum habere (vt quidam philsophastri imaginantur) sed etiam in animalibus, quę in testibus semen conficiunt. Vnde Aristoteles exempli saltem gratia maturitatem applicat fructibus, facilioris doctrina caussa: & subdit, in cæteris etiam rebus, scilicet animatis, simile perfectionis genus comprehẽdi.

Concoctio specialis, cõtra maturitatem distincta, quid?

Elixatio & assatio, sunt concoctio misti alimentalis, propter conseruationem indiuidui: vnde Galenus ad has duas coctionis species respiciens, aph. 44. sect. 2. li. 1. epid. ait, concoctionem esse deductionem coctibilis, id est, misti alimentalis in substantiam coquẽtis. Hæc autem concoctio fit per modum Elixationis, vel Assationis. Elixatio differt ab assatione solum per caussam efficientem.

4. Elixatio quid?

Nam *elixatio est concoctio misti alimentalis, a calido humido*: & similis est elixationi artificiali, cuius subiectum est substantia humida aquea.

3. Assatio quid?

Aßatio est concoctio misti alimentalis, prodiens a calore, tum sicco, tum alieno: & sic distinguitur ab elixatione, quæ fit a calore humido, & natiuo. Quæritur autem cum assatio sit concoctio: quomodo fiat a calore alieno? Respondendum, assationem necessario fieri a calore naturali ad differentiam caloris præter naturam: at hic calor naturalis & proprius corporis concoquentis, vel natiuus est & insitus, vel adscititius: com. aph. 22. sect. 1. natiuus quidem viget in primis ætatibus, quæ participes sunt humiditatis, vnde calor iste naturalis est caussa elixationis: adscititius autem viget ætate progrediente, cum humiditas minuitur, & qualitas caloris intenditur; vnde hic calor naturalis, sed adscititius caussa est assationis; & a Philosopho propter exiguam humiditatem vocatur siccus: quia vero adscititius est, vocatur alienus. Sciendum autem in calore & natiuo & adscititio vim esse absumendi, vt propterea omnia quæ coquuntur fiãt crassiora. At in elixatione partes internæ sunt sicciores externis: contra in assatione, externæ sunt Sicciores internis, quia in assatione meatus contrahuntur, vt humor insitus effluere prohibeatur. Hinc etiam species cruditatis facile cognoscuntur.

Cruditatis species. 1. Immaturitas.

Nam *immaturitas est cruditas materiæ seminalis, prodiens a calore imminuto*: siue (vt Philosophus ait,) calor propria ratione exiguus sit, siue humor maturandus exsuperet.

3. Leuis coctio.

Leuis coctio, elixationi opposita, est cruditas materiæ alimentalis, prodiens a calore natiuo diminuto, propter frigiditatem & humiditatem. Vnde notandum, si hæc frigiditas & humiditas pertineat ad elixans, fieri leuem coctionem læsa facultate; vt dum ventriculus est affectus morbo frigido & humido: sin vero pertineat ad id quod elixatur, fit hæc cruditas ob errorem externum; verbi gratia, dum cibi frigidiores & humidiores copiosi ingeruntur.

3. Frictio.

Frixio denique seu tostio, quæ opponitur assationi: est cruditas materiæ alimentalis, prodiens a calore adscititio diminuto, qui non potest æqualiter alimentum conficere. Imminuitur autem propria ratione, vel ratione alimenti humidioris: vt apparet in frixione arte facta. Tostio igitur fit, aut propter exterioris ignis tenuitatem: aut propter aquæ vim, qua res assanda abundat.

De coctione materiæ morbificæ.

Ex his ergo nunc statuendum ad quam speciẽ pertineat *coctio humoris morbifici*. Sciendum ergo, quod ad nullam e propositis speciebus redigi possit: materia enim morbifica concoquitur, nec generationis, nec nutritionis gratia, sed vt purgetur: non est igitur legitima coctio, sed concoctio metaphorica, qualis est in tuberculis, pituita, &c. Hanc tamen metaphoricam coctionem Philosophus ob similitudinẽ maturitatem referre, quam ad elixationem, vel assationem. Sicut enim in maturitate, id est, in coctione materiæ seminalis, minor portio mutatur in substantiam vel testium, vel vasorum seminaliũ; maior vero in semen perfectũ, quo species conseruetur: ita in coctione materiæ morbificæ, minor portio vertitur in alimentum, & substatiam partis; maior in excrementum purgandum, sed tamen mitius. Contra in elixatione & assatione, id est, in coctione materiæ alimentalis, maior portio vertitur in alimentum.

Matu-

Maturatio humoris morbifici quid?

Maturitas igitur metaphorice accepta, est concoctio innati humoris materiæ morbificæ, prodiens a calore naturali; vt cedat pharmaco attrahenti, et naturæ expellenti. Forma, est perfectio & concoctio: quæ potest tum ad substantiam & qualitatem, tum ad qualitatem tantum pertinere. Ad substantiam & qualitatem, caussa portionis alimentalis, quæ euadit alimentum coquentis. Ad qualitatem tãtum, caussa portionis excrementitiæ: quamuis enim mitior materia excrementitia: tamen remanet adhuc materia excrementia, vt sit purganda. *Subiectum* huius concoctionis est innatus humor materiæ morbificæ, idest, portio alimentalis: materia enim morbifica in corpore viuente, vix expers esse potest portionis alimentalis. Vnde Galenus aphorism. 44. sectione secunda, libro primo, epid. ait, maturitatem esse concoctionem eorum, quæ sunt præter naturam: & addit differentiam coctionis materiæ præter naturam, & secundum naturam: si enim materia sit secundum naturam, maxima pars concoquitur, & minima est semicocta: contra si materia sit præter naturam, quod assimilatur exiguum est, plurimum autem semicoctum. Aristoteles igitur respiciens ad vtramque portionem, ait, in maturatione materiæ morbificæ, partem concoquentem alia ad se trahere, nimirum partem alimentalem; alia expellere, nimirum partem excrementitiam: quod etiam de excretione post coctionem scribit Gal. comment. aphor. 22. sect. 1. *Caussa efficiens* maturationis materiæ morbificæ, est calor naturalis. Sic Galenus ait, ca. 4. lib. 2. de fac. nat. concoctionem & alterationem alimenti, & excrementi, fieri a calore innato: & t. 22. libro 2. de ratione vict. ait, coctionem materiæ morbificæ, fieri a calore non sicco, sed humido & vaporoso, qui in animalibus iuuetur a materia mediocrirer calida, idest, a balneo, &c- calor enim vt moderatus, adiuuatur a simili.

Cõcoquentium facultas.

Notandum autem varia esse, quæ coctionem materiæ morbificæ iuuant: nimirum calidiora, frigidiora, incrassantia, attenuantia. Materia enim morbifica consideratur, vel quatenus concoquitur, vel quatenus est concocta. Primo modo considerata, vt concoquitur, permistam habet portionem alimentalem: & hæc materia, vt cruda, requirit moderate calida, quo crassior euadat: quatenus autem impedimẽta habet, coctionem prohibentia, alia eaque varia requirit medicamenta. Impedimenta illa pertinent ad qualitates primas vel secundas. Ad primas, materiæ caliditas, aut frigiditas: vnde refrigerãtia, vel calefacientia miscenda. Hac rõne pituitam Gal. concoqui dicit a calore febrili, com. aph. 57. sect. 4. Ad secundas qualitates pertinet materiæ crassities & tenuitas: vnde modo incrassantia, modo attenuantia miscenda (oĩs quidẽ coctio fit incrassando: sed ratione impedimentorum, interdum oportet crassefacere, interdum subtiliare.) Altero autem modo considerata materia morbifica, prout concocta est, & separata per maturitatem a portione alimentali: hæc materia nequaquam est incrassanda. Vnde Galenus tex. 23. libro tertio, prognostic. ait, corporis humores tenuiores paratissimos esse ad excretionem: & commen. aphoris. 24. sectione prima, inquit, humorem purgandum fluxioni paratum, idest, tenuem esse debere. Hac distinctione, loca Galeni in specie pugnantia, vere conciliari possunt. Et hæc de coctione materiæ morbificæ.

Materia cõcocta non est incrassanda.

Materiæ coquentes.

De materijs medicinalibus, quæ materias morbificas concoquunt, in doctrina speciali dicendum. Duo tamen sunt maxime communia medicamenta, quibus in omni fere putrida febri vti licet: nimirum *syrupus acetosus simplex, & oxymeli simplex*. Syrupus conficitur *ex aqua, saccharo & aceto*: habetque vim refrigerandi, detergendi, incidendi, attenuãdi. Dum refrigerat; remittit calorem putredinalem, & infringit feruorem excrementi calidi. Incidendo, pituitam viscidam, friabilem reddit. Detergendo, pituitam viscidam remouet a parietibus vasorum. Attenuando, præparat pituitam & melancholiam crassam. Siccitate non nocet, quia ex aqua conficitur: imo siccitate prodest, quia imminuit materiæ humiditatem, quæ in caussa est facilioris putredinis: vbi tamen siccitatis timor est, hic syrupus exhibetur cum diluto humectante. Frigore etiam suo non nocet pituitæ frigidæ: syrupi enim huius frigiditas remissa est; & præterea calidiora in formulis misceri possunt. *Oxymeli compositum est, ex aqua, aceto, & melle*. Strenue deterget, nec febres accendit, cap. 4. libro 8. method. Quod si febris vehementior sit, expedit diluere: vnde secundum Galenum t. 30. lib. 3. de ratione vict. oxymeli parum aceti habens sitim sedat, mellisque noxam inhibet. Hæc duo medicamenta in eo conueniunt, quod vigilias faciant; vnde in putridis febribus, si vigiliæ sunt pertinaces, his vel non vtendum, vel in exigua copia, admistis alijs. Præterea etiam conueniunt, quod ratione aceti lædunt intestina dysenteriæ obnoxia, t. 32. libro tertio, de ratione vict. Differunt autem ratione mellis, quod saccharo calidius est: vnde in febribus vehementioribus potius syrupo acetoso, quam oxymelite vtendum. *Ius pulli*, calorem habet admodum similem calori naturali: vnde in putridis febribus syrupi diluendi sunt iure pulli; quia hoc materiam morbificam attemperat, caloremque naturalem iuuat. Possunt etiam alij liquores cum syrupis misceri, parati e coquẽtibus, per Destillationem, Decoctionem & Infusionem. Destillatio fit in vase plumbeo, figulino, vel vitreo: beneficio vel solius ignis, vel ignis cum aqua. Decoctio fit vel simpliciter, vel in vase duplici. Infusio, est leuis, vel insignis. Destillatio in vase plumbeo non probatur; abraditur enim portio plumbea, quæ nocet: probatur in vase figulino, & potissimũ in vitreo, maxime in balneo Mariæ. Decoctio institui debet a perito pharmacopœo, vt quæ citius coquuntur, tardius inijciantur: & magis probatur in vase duplici, ore vasis occluso. Infusio maxime omnium probatur: vnde Mesue, capite de myrobalan. ait, medicamenta magis fieri aperientia per infusionem, quam per decoctionem. Insignis autem est infusio, si simplicia infundantur in diluto actu calido; & dilutum, quantum fieri potest, calidum seruetur: secus enim leuis est infusio, & potius madefactio.

Syrupus acetosus simplex.

Oxymeli.

Quibus diluendi syrupi.

Quantum.

De *Vsu*. Syruporum dosis est ab ℥.iij. ad ℥.vj. Vt, ℞. *syr. acetosi simpl.* ℥.*ij. iuris pulli* ℥.*iiij. Misc. pro syrupo.* Sciendum autem dosin variari, pro actiuitate materiæ morbificæ. Actiuitas autem maior est, primum in maiori copia materiæ: deinde etiam maior est actiuitas, in materia excrementitia, separata a materia alimentali (ad differentiam materiæ morbificæ: permistæ cum materia alimentali) & hæc proinde statim præparanda & euacuanda est; alias peior redditur: qua de caussa recidiuæ etiam peiores solent esse, morbo priore. *Modus* syruporum, pertinet ad qualitates primas & secundas. Ad primas: verbi gratia, bilis, vt resistit ratione caliditatis; indicat syrupum actu frigidum exhibendum: pituita contra. Perpetuo tamen requiruntur etiã permittentia: vt, ventriculus interdum prohibet actu frigida. Quoad secundas qualitates; exhibemus syrupos magis vel minus liquidos: itẽ medicamenra exhibentur forma pulueris, trochiscorum, electarij; scilicet materia præparãda est insignis resistentiæ, vt contingit in febribus diuturnis pituitosis. Notandum autem cum syrupi exhibentur, vel cum diluto, vel sine diluto; item dulces, aut alterius saporis; hoc non pertinere ad methodum medendi, sed ad compositionem medicamẽtorum: diluta enim miscentur, vt sint vehicula syruporum: sic ius pulli vehit syrupum acetosum: dulcia autẽ miscentur, propter syrupi iniucundum saporem. Quoad *Quando agendum*. Exhibendi sunt syrupi, dum præsens est ma-

Quomodo

Quando.

teria concoquenda, & præparanda : nisi aliquid prohibeat. Primum ergo exhibendi sunt caussa materiæ morbificæ, mistæ cum alimentali. Deinde exhibendi sunt caussa materiæ morbificæ separatæ ab alimentali. Porro prohibens, est prima superfluitas; plenitudo totius; porro materiæ excrementitiæ separatæ ab alimentali; & quandoque virtus imbecillis. Dum enim prima superfluitas est præsens; timendum, ne per syrupos vltra hepar deferatur, vnde obstructiones augerentur: quare primo lenienda aluus, dein syrupi exhibendi. In plenitudine totius, primum sanguis est euacuandus, ne a syrupis agitetur: neve ab his, si calidi sint, putredo oriatur. Portio materiæ excrementitiæ separata ab alimentali, magis potest ad indicandum purgans; quam materia morbifica mista cum alimentali possit, ad indicandum concoctionem; quare in febribus putrrdis; in quibus per vices est concoquenda materia; vna die oportet intermittere syrupos, & exhibere purgans, cuius beneficio portio excrementitia secreta ab alimentali euacuetur. Virtus denique nimium debilis, interdum cogit medicum, vt cibum exhibeat singulis quatuor horis; vt non possint dari syrupi: vbi tamen medicus prudens, iura alterata præbet, quibus & nutrit, & simul concoquit. Hora, omnis esse potest, quia præsens est materia coquenda: nisi quid prohibeat; nimirum cibus, materia accessionis, aut virtus. Cibum enim assumptũ prius concoqui oportet: deinde exhibendus est syrupus: vnde Gal. t. 35. lib. 3. de ratione vict. syrupos exhibebat ante cibum. In accessionum principio, syrupi non sunt dandi, sed ante accessionem: vnde Hip. t. 40. li. 3. de ratione vict. nolebat aquam esse exhibẽdam, dum pedes frigent, id est, in principio accessionis, quia virtus nimis defatigatur a materia accessionis. Virtus prohibet, dum est debilis, verbi gratia, propter vigilias; vt non liceat febricitantem excitare a somno, propter materiæ concoctionem.

CAPVT XXVI.

De medicamentis Purgantibus.

Purgans. quid.

HActenus de medicamentis præparantibus: sequitur de purgantibus. *Medicamentum purgans est illud, quod potest euacuare materiam separatam ab alimentali: seu, purgans est materia remedij, indicati a cacochymia*, c. 11. li. de plenitud. Breuiter ergo dicendum de cacochymiæ speciebus, vehemẽtia, & latione, seu inclinatione. Species cacochymiæ tres sunt, Pituitosa, Biliosa, & Melancholia: vnde indicatur vomitorium, soluens, diureticum, sudoriferum, vacuans vel pituitam, vel bilem, vel melancholiam. Deinde, cacochymia, quo vehementior, eo & purgans vehementius sit oportet. Inclinatio cacochymiæ quadruplex est, cap. 9. l. 11. meth. nimirum ad Ventriculum, Aluũ, Renes, & Poros cutis: vnde indicatur remedium vomitorium, soluens, diureticum, sudoriferum.

Purgantiũ differentiæ, a cacochymia.

I. De Vomitorijs.

Quãdo per vomitũ vacuare liceat.

1. Ratione inclinationis materię.

CAcochymiæ inclinatio vel abolita est, vel imminuta: si est abolita; reuocanda & excitanda, nisi cacochymiæ vitium sit in substantia, id est, nisi sit putrida: materia enim putrida, non habens inclinationem, per os ventriculi non est deducenda. Si materia habeat inclinationem, sed imminutam; hæc iuuãda: ita vt etiam putrida materia, quæ sponte impetum habet ad os ventriculi, vomitũ prouocandum suadeat: quia enim inclinationem habet ad os ventriculi, non detinetur tamdiu vt lædere queat os ventriculi, sed illico pertransit: qnod aperte Gal. c. 9. li. 11. meth. affirmat. Preterea si abolita sit inclinatio; cacochymia exsistẽs in locis superioribus, quæ vias habent sursum, per superiora est purganda; in partibus inferioribus, quæ vias habent deorsum, per inferiora educẽda est. Verbi gratia si pituita est genita in ventriculo, & nullam habet inclinationem, per vomitum est educenda: quod si inclinationẽ habeat ad inferiora, vacuanda est per aluum. Hinc facile conciliari possunt loca quæ pugnare videntur: Hippo. enim aph. 4. sect. 4. ait, æstate per superna, hyeme per inferna esse euacuandum: contrarium vero iubet auctor lib. de salub. diæta, com. 15. Vbi dicendum, Hipp. respexisse ad inclinationem materiæ imminutam: bilis enim per æstatem in iecinore genita, inclinationem habet imminutam ad superiora; ideoque vomitu vacuanda: pituita autem per hyemem in ventriculo genita, inclinationem habet imminutam ad inferiora, ideoque per sedem purganda. Auctor vero l. de salubri diæta, respexit ad incliaationem abolitam: bilis enim æstate genita, in parte inferiore, nimirum hepate, nullamq; ad os habens inclinationem, per aluum euacuanda: pituita vero hyeme genita in ventriculo, parte superiori, nullam habens ad aluum inclinationem, per superna est euacuanda.

2. Ratione loci.

Conciliatio Hippocratis, & auctoris l. de sal. diæta.

Semper autem hic permittentia oportet supponere: si enim vittus sit debilis, omne purgans prohibetur: sic e morbo graciles, nullam ferũt purgationem: aph. 35. sect. 2. naturam autem graciles, & facile vomentes per superna purgandi sunt.

Permittẽtia vomitoriũ.

De vomitoriorũ varietate, in doctrina febrium speciali agetur. Num autem valentioribus, an debilioribus vti debeamus, ita æstimandum. Si materia euacuanda est putrida, validioribus non vtendum: quia putrida non vacuatur per vomitum, nisi habeat inclinationem; quod si ergo inclinationem habet, facile & leui medicamento euacuari potest. Si materia non est putrida, vehementioribus vti licet; præsertim si non adsit inclinatio (quæ in materia nõ putri, non est necessaria) vnde in quartana *album veratrum* adhibetur. De vsu vomitoriorum cap. 17. satis dictum est.

Quando valentioribus opus sit vomitorijs.

II. De Soluentibus.

A vehementibus soluentibus cauendum.

MEdicamenta per aluum purgantia, varia sunt, pro cacochymiæ specie; de quibus in doctrina febrium speciali. Hoc in genere obseruandum, e cap. 11. l. 2. de alim. cum soluens acre sit, & calidum, in putridis febribus, a validioribus abstinendum esse; præsertim in continuis, & continentibus. Quoad *quãtum agendum*; a summa dosi recedere tutius est. Purgantium *modus*, est potio, validior bolus, adhuc validior pilulæ: quibus pro materiæ resistentia vtendũ. Respicere tamen oportet ad prohibentia. Si enim febris sit admodum vehemens; cauendũ est a forma boli, & maxime pilularum; quoniam medicamenta purgantia in his formis plus iusto calefaciunt. Quod si ægrotans non possit medicamenta assumere, nisi in forma pilularum: tum post pilulas deuoratas, aliquod decoctũ refrigerans propinabimus, v. g. ℥. v. vel ℥. vj. *seri lactis, aut aquæ hordeaceæ, vel iuris alterati cum endiuia.* Quoad *quando agendum*: & primum, quo die purgans exhibendum sit; mox in quæstione, de minoratione materiæ explicabitur. Quoad horam: pharmacum interdum exhibetur per quinque aut sex horas ante cibum; interdum per semihoram tantum: semper tamen hora esse debet, qua cibi assumpti sint concocti, & infra ventriculum distributi: ratio petitur e c. 13. l. 2. de ratione vict. pharmacum enim tria requirit: primum, vt e potentia in actũ ducatur ab alteratrice: deinde, vt ab expultrice distribuatur ac deferatur ad materiã purgandam: tertio, vt materia purganda ab expultrice pellatur a circumferentia ad centrũ, quam expultricẽ iuuat pharmacum, & per facultatem acrem irritantem, & per facultatem attrahentem. Quia igitur post assumptum pharmacum ventriculus exercetur, & agitatur, dum medicamentum e potẽtia ad actum deducitur, itemque dum distribuitur:

Quantum. Quomodo.

Quando.

tur: patet, cibum tunc oblatum, duo incurrere incõmoda: primum enim virtus agitatur, quæ eodem tempore deberet, & expellere materiam attractam, & retinere cibum: deinde ob cibi præsentiam vis pharmaci exsoluitur, vt non succedat purgatio, quemadmodum deberet. Si ergo virtus permittat, pharmacum detur per 6. horas ante cibum: sin minus, detur saltem per mediam horam ante pastum, quemadmodum Hipp. prębuit, t. 12. l. 2. de ratione vict. (nunquam vna cum cibo) & tunc cibus sit tenuis, vt *cremor ptisanæ*. Pharmacum porro sui præsentia non prorsus prohibet somnum: quia in somno facilius de potentia ad actum deducitur: distributionem autem pharmaci somnus impedit, quam promouent vigiliæ. Quod si pharmacum sit debile, ait Auicennas, quarta, primi, c. 5. æger non indormiat: alias enim natura coquet medicamentum. *Vbi agendum*, patet, ratione subsistentiæ, nimirum per os medicamentum esse offerendum, nisi id ventriculi aliquod vitium prohibeat: tũc enim per sedem lenientia medicamenta sunt inijcienda: &, si æger non admittat clysmos, licebit vmbilico applicare *vnguentum Agrippæ, aut de cyclamino, seu artanita*, vt sic cacochymia euacuetur.

Pharmaco superdormire licet.

Vbi agendũ

III. *De Diureticis.*

Medicamenta quæ per lotium euacuant materiam morbificam, id faciunt qualitatibus primis, vel secundis. Primis; calore, siccitate, humiditate. De calore & siccitate Gal. agit c. 13. l. 5. simp. quibus qualitatibus etiam tenuitas: (qualitas secunda:) iuncta est, qua sanguis attenuatur, funditur, & portio serosa a crassa separatur. Tale ergo medicamentum est calidũ in tertio, tenuis substantiæ, & acre: vt *semen apij petroselini, feniculi, dauci, ammios, &c.* Quæ per humiditatem agunt, sunt valde aquosa: vt *fructus humidiores, semina melonum*: sic c. 6. li. 2. de alim. Gal. ait, *cucumeres minus humidos esse peponibus, ideoque minus vrinam mouere*. Hæc autem humiditas, tenuis & aquosa vt sit oportet: tali enim humiditate renes gaudent; vnde ad renes fluens, materias morbificas secum defert. Diuretica etiam quædã agunt per qualitates secũdas: vt *hordeum, ceterach*. Semina frigida tum maiora, tum minora, humiditate & tenuitate lotium prouocant: vt *semina cucurbitæ, cucumeris, melonum*. Ex his igitur varijs diureticis, in febre continente, dum putredo totum corpus occupat, probantur, quæ citra valentẽ calorem & siccitatem lotium prouocare possunt: vt *cremor ptisanæ, mulsa, oxymeli, apomeli, apij radix decocta in aqua potabili*, cap. 9. lib. 11. meth. Sed dubitatur *quare apium proponatur inter ea, quæ non vehementer calefaciunt? cum tamen c. 13. l. 5. simpli. apium dicatur valenter calefacere: & propterea cap. 4. li. 8. meth. in febribus improbatur mulsa cum apio: calefacit enim vt vinum*. Responsio. Apium lib. 11. meth. proponitur in aqua: vbi non ita calefacit, ac in mulsa, li. 8. meth. Deinde lib. 11. meth. radices apij proponuntur, at lib. 8. meth. & lib. 5. simpl. de apij semine instituitur sermo. Dubitatur etiam, *quare in febribus putridis, non vtamur diureticis, solum frigidis?* Responsio. Quoniam materia putrefacta quamprimum euacuanda est: at quę tantum sunt frigida, non sunt ita efficacia, sicuti quæ moderate sunt calida, vt *radix apij, vel petroselini in aqua*. Vnde prout calor febrilis maior, aut minor est; pro eo, magis aut minus calida, eaque in maiori aut minori dosi misceri possunt.

Diuretica calida & sicca.

Humida.

Quænam diuretica in febribus locũ habeant. Apium proponitur inter non vehemẽter calefacientia. Cur in febribus diureticis permisceantur.

Quoad *vsum*; & primum ad *Quantum agendum*; id in praxi obseruandum, vt diuretica exhibeantur in maiore dosi, quam præparantia; & proinde vsque ad ℥. x. secundum hanc formulam: ℞. *capillorum Veneris viridium, fol. betonicæ, ceterach, ana* P. j. *rad. petroselini* ℥. ß. *aquæ hordeaceæ, alteratæ cum liquiritia* ℥. *vij. fiat infusio suff. aqu. & facta expressione adde, syrup. acetosi simpl.* ℥. j. ß. *seminum melonum* ℥. *ij. Misc. pro diuretico.* Quoad *modum*: diuretica actu calida, non frigida sunt amministranda. Efficaciora redduntur, si pulueres propositorum simplicium misceantur in aqua hordeacea. Quoad *quando*. Diureticis vtendum non est primis diebus, dum materia cruda est; alias enim non vacuatur; sed solum agitatur a diureticis: lib. 1. ad Glauc. in cura febris pituitosæ. Hora autem qualibet exhiberi possunt, nisi quid impediat, nimirũ cibus. Hic enim prohibet diuretica medicinalia, non alimentalia, quæ cum cibis misceri possunt. Diuretica siquidem medicinalia, vt *betonica, ceterach*, quia ventriculo non sunt familiaria, tamdiu in ventriculo non detinentur, donec cibus concoquantur, sed cibum crudum secum ducunt. Alimentalia vero, vt *semina melonum, radices petroselini, asparagi*, ob familiaritatem in ventriculo detinentur, donec cibus assumptus coquatur.

Quantum.

Quomodo

Quando.

IV. *De euacuantibus per Poros cutis.*

V*Acuantia per meatus cutis sunt, quæ materiam morbificam a centro ad circumferentiam mouent*: idque vel Impellendo, vel Attrahendo. Quæ impellendo mouent, habent naturam diureticorum: eadem enim materia & lotium, & sudorem potest ciere: cap. 9. libro 11. meth. Lotium quidem; si renes sint calidiores, cutis densa, si materia residet in connexo hepatis, & inclinationem habet ad renes. Sudorem contra, si renes sunt frigidi, pori cutis rari, si materia resideat in venis cuti proximis, & inclinationem habeat ad cutim. Horum igitur materia patet iam dictis. Attrahentia autem sunt, quæ moderate calefaciendo, cutim rarefaciunt, vt *chamæmelum, balenum tepidum*, cap. 9. libro 11. meth. Vnde *oleo chamæmelino* vti licet, quod non constipat, vt quidam dicunt, ratione, qui ratione visciditatis omnia olea stipare existimant: sunt enim quædam olea laxantia, vt *Sabinum*, c. 2. lib. 8. meth. Hinc & Auicennas probat inunctionem cum *oleo chamæmelino*, & vtitur frictione *cum vino albo, & aqua tepida*.

Impellẽtia, & attrahentia.

Balneum in putridis summe vtile esse potest; sed iã in vsu non est, dubio procul cum detrimento ægrotantium. Galenus cap. 10. lib. 11. meth. balneum in putridis, omnibus materiebus anteponit: quia vacuantia per aluum, vrinam, sudorem, sunt calida; balneum autem minus calidum. Probat item balneum in putridis, cap. 7. lib. de marcore, siue putridæ sint solæ, siue cum hecticis. Præterea cap. 20. lib. 11. meth. ait, balneum in putridis iuuare: quia humor abunde vacuatur, & calor febrilis transpirat; balneum enim excrementa humida & fuliginosa educit. Ad notandum ex eodem cap. 20. lib. 11. meth. balneum materiã morbificam trudere ad articulos, idest, ad partes ignobiles, humores liquando, & vias dilatando: vnde cauendum, ne febricitantes sint obnoxij doloribus articulorum, ita vt sint sensus exquisitioris; virtus enim præ nimio dolore succumberet. Prohibetur autem balneum, secũdum Galenum loco citato, si adest imbecillitas visceris alicuius principalis, vel consentientis cum principali.

Balneum in putridis.

Quoad *modum*. Galenus cap. 10. libro decimo, methođ. ait, in febribus, quæ oriuntur ex inflammatione, vel putredine, probari balneum caloris moderati; tepidum scilicet non actu frigidum: in hecticis autem febribus probari balneum actu frigidum: ratio est: quia in hectica opus est refrigeratione; in putrida opus est, ut materia per cutim euacuetur, cap. 20. lib. 11. meth.

Quomodo.

Quoad *quando agendum*: Balneo vtendum, dum materia per cutim vacuanda est præsens, & non adest prohibens. Prohibet febris vehemens: cap. 20. libro 11. meth. tunc enim balneo in declinatione vti licet, nõ in statu. Pręterea prohibet materia copiosa, cruda,

Quando.

c.10.l.11.meth.& hinc c.7.li.de marc.vult, balneum esse administrandum post materiæ concoctionem. Sed notandum, quod c.9.lib.11.meth. Galenus ait, si febris sit vehemens, vt est continens, non esse vtendum vino, lauacro, nec inunctione cutim rarefaciente. Ratio est: quia febris vehemens habet rationem vrgentis, cum calidum innatum & secundum substantiam consumat, & secundum motum extra moueat, ac dissipet: vnde, si adhiberentur rarefacientia, calidum innatum prorsus euanesceret. Obijcere hic quis posset inunctionem resoluentem Aetij *ex oleo, aqua & nitro*; qua practici in febribus malignis & continentibus vtuntur. Responsio: in febribus malignis, accedentibus ad febrem pestilétem, optimum est, vti inunctione Aetij, quæ materiam morbi veneficam vacuat: licet enim hic & febris vehemens sit ratione essentiæ, quia intensissima; & materia vehemens ratione essentiæ, quia maligna, plurimumq; a naturali statu recedit; magis tamen potest vehementia materiæ quam febris: quia nisi materia hæc vacuetur, imminet etiam vehementia facultatis, nimirum casus virtutis. Cæterum Aetius ita occurrit materiæ, vt interim febrim non omnino negligat; quare propter materiam, vtitur nitro; propter febrem, miscet aquã. Quod si autem materia non sit maligna; tunc febris vehementia magis potest: quo respiciens Gal. c.9.lib. 11.meth. prohibet inunctionem. Tempus autẽ inunctionis sit hora ante cibum.

Inunctio Aetij in febribus malignis: infra cap.38. huius libri.

De ijs quæ impulsione euacuant, hoc notandum est; vt, cum per os exhibeantur, in maiori *dosi* administrẽtur, quam diuretica, nimirum ad ℔.j. *Modus* sit, vt actu dentur calida. *Tempus*, vt dentur post diuretica, deinde, vt prius exhibeantur impellentia, post attrahentia; materia enim in gibbo hepatis exsistens, primo est vacuanda diureticis; deinde vtendũ impellentibus, quæ materiam attenuant, & in vaporẽ mutant: postremo attrahentibus, quæ tantum attrahunt.

Recta administratio impellentium.

Appendix: de tempore exhibendorum soluentium.

Purgãdum, quãdo adest indicans: & abest prohibens.

QVando purgantia exhiberi debeãt, breuiter Hipp. proponit, aph.22.sect.1. inquiens: Πέπονα φαρμακεύειν καὶ κινέειν, μὴ ὠμά. μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ. τὰ δὲ πλεῖστα οὐκ ὀργᾷ. Quibus verbis statuit materiã morbificam esse purgandã, dum adest indicans ita vehemens, vt nihil prohibeat. Prohibens aũt est Virtus, & Materia. De virtute Hip. nil dicit: quia communis est, in administratione cuiuslibet materiæ. Proponit igitur solum materiam, quæ non est sanguis, sed materia excrementitia præter naturam; quæ vel concocta est, vel cruda: item, vel turgens, vel nõ turgens. Hæc igitur materia vel Similia indicat, vel Dissimilia. Similia; si per oĩa indicat purgans, vt materia morbifica concocta: hæc enim quatenus est excrementitia, indicat purgans; quatenus concocta, non prohibet, sed potius permittit. Dissimilia; si e parte indicat purgans, e parte prohibet: vbi vires interdum magis prohibent purgans, interdum magis indicant. Primum enim si materia cruda est; vires magis prohibent, quam materia excrementitia indicet purgans. Deinde, si materia est turgens & furiosa; vires magis indicant purgans, quam prohibeant: quia materia turgens magis potest ad indicandum, quam cruda ad prohibendũ. Furiosa enim materia vrget: quoniam ex ea periculum imminet, ne in partem aliquam ruat principem. Postremo addit Hipp. plurimum vero non turget. Vbi medicos monet, vt, licet raro turgeat materia, non tamen raro purgantibus vtantur, sed frequenter. Nam reperiuntur materiæ, quæ magis vrgent, quam materia furiosa, idest, maius periculum portendunt; & per consequens etiam magis indicant purgans. Tales autem materiæ sunt & Venenatę, & actu ad partem aliquam principem ruentes. Venenata enim materia, celerrime cor occupare, & hominẽ interficere potest: magis ergo potest, quam furiosa, & proinde statim purganda; præsertim si talis sit venefica qualitas, quę alterantibus nõ cedat. Hinc Gal, c.4.l.1. de diff. feb. & lib.8. meth. ait in pestilẽtia illos sanitati restitutos esse, qui per vomitum, & alui fluxum sint purgati. At aph.57. sect.3. lib.3. epid. inquit, in constitutione pestilenti, cum alui fluxu, neminem esse sanatum. Vbi sciẽdum, non contigisse mortem, e fluxu alui; sed e copia crudorum humorum, cum quibus virtus consistere nequit. Nec etiam obstat, quod aph.22. sect.4. dicitur, bilem atram, morbis incipientibus exeuntem, lethalem esse: hæc enim bilis, atra non est venefica, nec furiosa; nec impetu petit partem principalẽ; sed cruda est, & permista cum materia alimentali. Quamobrẽ si indicantium est dissensio, e duobus malis, minus est eligendum. Materiam quidem crudam, non purgare ab initio, sed exspectare coctionem, & declinationem, bonum est: attamen si turgens est, aut venefica; necesse est, vt vel crudam educamus, vel declinationem exspectantes mortem ab illa materia illatam videamus. Minus ergo timenda est noxa cruditatis, quam veneni, καὶ τοῦ ὀργασμοῦ. Secundo, materia, quæ euidentem habet impetum in partem præcipuam, idest, quæ actu ad partem principem mouetur; magis vrget, quam furiosa, in qua solum imminet impetus in partem principalem. Hinc Galenus c.8.li. de venæ sectione; ait, incipiente inflammatione, si suspicemur inflammationem fore magnam; curationem auspicandam esse a vacuatione, idest, phlebotomia, aut purgante (*ecce, purgat inter initia*) ne materia impetum habens ad partem, magnam inflammationem suscitet: nec enim præparantia, si ea ante purgãs dare vellemus, inflammationem prohibere possunt: & facta jam inflammatione, non amplius tutum est purgare; materia enim collecta & impacta, non cedit pharmaco. Cæterum, expedit etiam purgare materiam dum habet impetum ad partem non principem, quæ tamẽ cum principali consentit. Hinc c.2.lib.6.meth. Galenus in punctura nerui, succum vitiosum protinus purgat, non exspectat coctionem; priusquam enim absoluatur coctio, cerebrum traheretur in consensum, homoque moreretur.

Materia venenata, & partẽ principẽ petens, magis indicat, quam turgens.

1. Venenata materia.

Obiectio.

Obiectio alia.

2. Materia actu partem principem petens.

3. Materia petens partem principi consentientem.

Dubitatio autem hic oritur: *nam Galenus dum incipit inflammatio hepatis, non vtitur pharmaco: cum tamen materia impetum habeat in partem principem?* Responsio. Ea materia, quatenus est excrementitia, indicat purgans: quatenus cruda, prohibet: quatenus impetum habet in iecur, indicat purgans, sed tale quod retrahit. Cum autem omne purgans attrahat ad hepar, fit vt in inflãmatione iecoris purgans prohibeatur. Longissime enim materiam a parte affecta retrahere oportet, nõ ad partem attrahere. Vnde quoque in principio inflammationis oculi Gal. purgat; quia sic materia ab oculis retrahitur.

Num materia iecur petens, purganda.

Vt autem breuiter totum comprehendamus negotium, sic statuendum. Materia morbosa alia a sanguine, vel est Cocta, vel Cruda. Si cocta; purganda. Si cruda; vel Non admittit coctionem, vel Admittit. Si non admittit; ea cruditas non prohibet purgans: vt in ascite aquam liceat ex abdomine euacuare, etiam non coctam, quia coctionem omnem respuit. Si materia cruda coctionem admittit; vel Venenata est, vel Veneni expers. Si venenata; illico purganda. Si materia cruda est expers veneni; vel Quiescit, vel mouet. Si quiescit; primo concoquenda est, deinde purgãda. Si mouetur: tunc terminus ad quem vel Latet, vel Patet. Si latet, vt in materia furiosa; illico ante coctionẽ materia hæc purganda. Si patet; tunc impetus fit ad loca vel Cõuenientia, vel Nõ conuenientia. Si ad conuenientia: tunc iuuandus est, & primum materia coquenda, deinde purganda. Si ad non conuenientia loca fiat impetus, idest, ad partem vel principem, vel consentientem principi: cohibendus est impetus, idest, materia illico purgãda est, neglecta coctione:

Breuis ἀνακεφαλαίωσις.

coctione: nisi purgantis vi, impetus augeatur, vt dum materia iecur petit, vbi a purgante desistendum.

CAPVT XXVII.

De medicamentis Alterantibus.

Transitio.

MAteriam medicinalem, cap. 17. in duo summa diuisimus genera, nimirum in materias Vacuantes, de quibus hactenus: & in Alterantes, de quibus iam pauca. Alterantibus vtimur caussa partium viuentium: de quibus in doctrina speciali febrium agemus accurate: nunc de eorum vsu & applicatione paucula subnectemus.

Topicis nõ vtendũ, toto repleto.

Galenus igitur, cap. 3. l. 12. meth. ait, non vtendum esse perfusionibus antequam superfluitates magna e parte coctæ sint & euacuatæ: nec sola admouenda esse relaxantia, sed *absinthium* addendum, nisi febris sit magna. E quibus colligimus, topica non debere vsurpari, toto corpore repleto; nam vel laxant & trahunt a toto corpore, vel astringunt, & cogunt materiam. Obiter quoque colligitur, in febribus ardentibus non esse vtendum *absinthio*; sufficit oleum mastichinum; de quo alibi.

Quantum.

Quoad *quantum agendum*: Cum vna vncia conseruæ sufficit permiscere specierum ℈.ß. ad ℈.j. præsertim æstate: nam hyeme ad ʒ.ß. licet ascendere. Exempli gratia, ℞. *cõseruæ cichoraceæ, ex acido citri, ana* ℥.ß. *specierum diarhod. abb.* ℈.ß. *Misc. pro duabus vicibus.*

Quomodo.

Modus agendi multiplex esse potest: alteratibus enim vti possumus & liquidis, & consistentibus, vt forma boli, pilularum, &c. item, dum extra applicantur, licet vti inunctionibus, linimentis, vnguentis, emplastris, ceratis, fomẽtis, sacculis, stillicidio, &c.

Quando.

Tempus applicandi alterantia, est, cum præsens est indicans, & nihil impedit: potissimum autem impedit materiæ præsentia. Vnde Auicennnas probat trochiscos refrigerantes, post coctionem & vacuationem materiæ: id quod Galenus etiam iubet, cap. 15. & 16. lib. 11. method. item, cap. 14. lib. 1. ad Glaucon.

Vbi.

Vbi agendum variat, pro variatione partium alterandarum: modo enim medicamenta sunt applicanda ventriculo, modo alteri parti.

CAPVT XXVIIII.

De materia Diætetica in febribus.

Ratio numeri sex rerum non naturalium.

Res non naturales, seu materiæ diæteticæ, diriguntur ad custodiam virtutis, quæ duo postulat, vt sunt:

- 1. obiectum, seu alimentum
  - spirituum, Aer.
  - partium vitalium, cibus, cuius vehiculum Potus.
- 2. facultas agens in obiectum, id est, vis coctrix: quæ requirit commoderationem omnium functionũ, quatenus diriguntur ad coctricem, Functiones autem sunt, vel
  - 1. communes naturæ & animæ, vt
    - Somnus, qui concoquit.
    - Vigilia, quæ digerit: cap. 3. lib. 12. meth.
  - 2. determinatæ
    - 1. natura, vt
      - expulsio, per quam fit Inanitio.
      - attractio, & retentio, quibus fit Repletio.
    - anima.
      - sine cognitione, vt
        - Quies: per quam calor concentratur, vt detineat, & concoqueat.
        - Motus: per quem fit distributio in partes.
      - cum cognitione, vt Animi accidentia: in quorum commoderatione calidum innatum, nec dissipatur, nec omnino concentratur.

De Aere.

Aer est materia, tũ alimenti, tum remedij. Quis aer cõueniat in putridis.

AEr in febre putrida sumitur, vt materia iuuans; & habet rationem vel Alimenti, vel Remedij. Vt materia alimenti indicatur a virtute: vnde Galenus cap. 3. lib. 11. method. ait, virtutis substantiam spirituosam, custodiri respiratione & transpiratione: quod idem affirmat cap. 5. lib. 12. method. Vt materia remedij, indicatur a re præter naturam, cap. 14. lib. 9. method. Quare cognoscendum, qualis aer in putridis febribus sit vsurpandus. Cum ergo tria sint, quæ in putridis agendorum indicationem præbent; virtus, caussa febris, & febris ipsa: cap. 1. lib. 10. meth. quantum attinet ad virtutem; aer debet esse purus, non putridus & infectus, cap. 5. lib. 12. meth. Quoad caussam; si hæc sit materia putrida: quæ calida est & humida (ratione enim humoris fit putredo; & ratione putredinis materia illa euadit calidior) egemus refrigeratione & perspiratione, cap. 8. lib. 11. met. ideoque inspiratio debet esse aeris frigidi & sicci (hoc accipe de aere, qui respiratione in corpus ingreditur) aer autem, qui extra administratur, debet esse temperatus; calidior enim febrem auget; frigidus poros cutis densat, & transpirationem impedit. Si materia non sit putrida; varius probatur aer, pro discrimine materiæ morbificæ, verbi gratia, si materia sit biliosa; aere opus est frigido & humido: & sic de reliquis. Ratione febris, aer eligi debet frigidus & humidus.

Aer artificiose vt alterandus.

Cum igitur constet, aerem in putridis debere esse purum, frigidum, siccum, temperatum, non adstringentem, nõ densantem, frigidum & humidum: si aer præsens talis sit, seruandus: sin minus, arte talis est parandus, cap. 8. lib. 10. meth. verbi gratia, impurus redditur purus, beneficio *rosarum, aquę rosaceæ, aquæ violaceę, succo citri, aurantij, &c.* hic enim aer inspiratus, roborat spiritus, & materiam putridam iuuat, maxime si alteretur *aceto*. Non inspiratus, sed extra occurrens aer, erit temperatus: vnde febricitans non debet corpus nudum aeri exponere, non debet brachia, & pedes detegere. Hac ratione virtutis, & caussæ. Ratione febris, si aer sit calidior, eligi debent ædes subterraneæ, ad boream spectantes, hominum frequentia arcenda. nam & hæc aerem calidiorem reddit: solum aspergendum est frigidis, & irrorandum: vnde *folia vitis, nymphææ* probantur, &c. de quibus in febribus hecticis, cap. 28.

De Cibo: & primum, vt est alimentum.

Cibus tripliciter consideratur. Alimentorum differentiæ.

CIbus est materia primum alimenti, ratione virtutis, & dicitur materia vitalis: deinde remedij, idq; vel ratione materiæ morbificæ, & dicitur materia præseruatoria; vel ratione febris, & dicitur materia curatoria. Materia cibi, quatenus est alimentum, & ad virtutem dirigitur sumitur, e plantis & animalibus: c. 39. l. 3. de alim. e quibus modo materia e plantis, modo ex animalibus magis laudatur. Nā c. 2. l. 8. meth. olera & fructus postponūtur ouis, & carnibus; quia in his plurimum alimētum, exiguum excrementum; in illis contra. At c. 26. l. 3. de alim. quædam animalia postponuntur quibusdam plantis; vt pisces pani. Probatur etiam caro pullorum, caporum, hœdorum, vitulorum, phasianorum: perdices & francolini omnibus anteponuntur, vt & auiculæ montanæ. Sed quoniam discrimen est, circa *carnes, oua & pisces*, de his breuiter dicendum.

Carnis differentiæ.

Discrimen inter *carnes* sumitur a specie, a partibus, a vi testium, ab ætate, ab alimento, a loco, a vitæ instituto, & præparatione, c. 19. & 21. li. de alim. Quoad *speciem*; Suilla caro generat sanguinem optimum & copiosum, nullumque alimentum magis nutrit. Bouina minus est lenta, sed crassior, vt gignat sanguinem melancholicum. Ouilla est succi deterioris. Caprilla etiam mutatur in succum vitiosum. Volucria minus alunt, sed facilioris sunt coctionis, quam gressilia. Et, si inter se comparentur, caro turdorum, merularum, est durior carne perdicum & attagenarum; (sunt francolini:) Adhuc durior est caro turturum, & palumborum, anatum: phasianorum autem caro similis est gallinarum carni, sed suauior. Pauonum caro est durior. Quoad *partes*; Carnosæ vertuntur in sanguinem bonum: neruosæ in pituitosum. Viscera laudatorum animalium, generant sanguinem meliorem. Hepar anserum: (quod optime norunt Hebræi:) est iucundissimum, & boni & copiosi nutrimenti. Alæ etiā anserum sunt facilis coctionis: his tamen alæ gallinarum anteponuntur. His antecellunt gallorum testiculi, qui gignunt succum bonum, copiosum, facile coquuntur. Testes contra suum, boum, [capri, sunt mali succi, & difficilis coctionis], cap. 7. lib. 3. alimen. Quoad *vim testium*; prout hæc magis viget, pro eo caro peior redditur: vnde caro castratorum suauior est, & non infecta. Quoad *ætatem*; Carnes animalium augescentium sunt præstantiores, quam eorum quæ florentis sunt ætatis: his adhuc peiores sunt carnes animalium nouellorum & seniorum; hæ enim duræ, siccæ, neruosæ, difficilis coctionis, exigui alimenti; illæ mucosæ, scatentes humiditate excrementitia, sed facile descendunt, ac proinde sua lubricitate ad aluū astrictam prosunt. Quoad *alimentum*; Bonum alimentum in caussa est, vt bonæ sint carnes: praua edulia, contra. Quoad *locum*; Quæ in stagnis, & locis palustribus degunt, carnes habent humidiores, excrementitias, difficilis coctionis: contra, quæ in mōtibus degunt. Quoad *vitæ institutum*; animalia domestica sunt humidiora: syluestria contra. Quoad *præparationem*; hæc spectant vel coctionem, vel ea quæ inijciuntur. Coctio est assatio, elixatio, frixio: elixatio vel simplex est, vel in patinis. Carnes assæ & frixæ, habent vim siccandi: elixæ simpliciter, humectant: elixæ in patinis, medio modo se habent. Pro varijs autem iniectis, carnes varias nansciscūtur facultates, vt si aromata inijciantur, carnes habent vim siccandi. Et sic de reliquis.

Ouorum differentiæ.

Quoad *oua*; horum differentiæ sumuntur, a specie animalium, a tempore, & coctione, ca. 22. lib. 3. alim. Gallinarum enim & phasianorum oua sunt præstantissima; praua sunt anserum. Ratione *temporis*, recentiora sunt meliora. Ratione *coctiouis*; perpenditur vel Gradus, vel Modus coctionis. Gradus; quatenus magis, vel minus coquuntur: hinc sorbilia minus nutriunt; dura difficulter coquuntur: tremula, idest, medio modo se habentia inter sorbilia & dura, optime nutriunt, nec sunt difficilis coctionis. Quoad modum coctionis; oua elixantur, assantur in cineribus, friguntur in sartagine, & suffocantur, quando scilicet coquuntur in vase obturato foramine. Tremula optima sunt, & præcipue suffocata: secundum locum tenent elixa: tertium quæ coquuntur in cineribus: pessima sunt frixa, Notandum autem oua sorbilia esse eligenda, dum volumus vt aluus fluat, & ventriculus non est nauseabundus: vbi autem nausea vexatur ventriculus, maxime a sorbilibus cauendum.

Pisces.

Quad *Pisces*; saxatiles optimi sunt, cap. 28. & 30. lib. 3. alim. generant enim sanguinem mediocrem: & huiusmodi pisces perpetuo sunt boni; nec enim mutant alimentum, nec locum, nec vtuntur aquis dulcibus. At coctio est quadruplex: nam elixantur, frigun tur, assantur in craticulis, & in patinis. Elixatio bona est: frixio & assatio probantur in sanis: coctio in patinis est caussa cruditatis. Febricitantes ergo potissimum vti debent elixis: quia in febribus egemus cibis facilis coctionis, cum in ijs semper coctio lædatur, c. 8. lib. 1. de facult. nat. Et hæc de materijs ciborum, vt respiciunt virtutem.

De Cibo medicinali, vt respicit materiam morbificam.

Qualis cibus conueniat, si materia sit putrida.

CIbus respiciens materiam morbificam, est indicatum non vitale, sed præseruatorium: In putridis autem materia morbifica est Putrida, vel Non est putrida. Si sit putrida; probantur cibi refrigerātes & siccantes, non humectantes: vt *succus aurantij maturi, endiuia, acetosa, acetum, acetositas citri*. Hic autem quædam de aceto, & acetositate citri dicenda sunt.

Acetum.

Acetum est potentia frigidum, tenuissimum: quia tamen iunctam habet aliquam caliditatem & siccitatē, ideo, si refrigerare & humectare volumus, *aquam* miscere debemus, ea copia, vt bibi possit: dum autem exsiccare volumus, non humectare; acetum exhibere debemus, nō cum frigida, sed potius cum acido citri.

Malū medicum cuius exemplo ratio simplicia tractādi docetur.

Quoad *acidum citri*; de toto fructu breuiter disseremus. Galenus c. 37. li. alim. malum citrium perpendit Theorice, & Practice. In theoria habet Physiologiā, Semeioticam, Pathologicam. In Physiologica parte, proponit Structuram & Facultates. Quoad structuram; tres partes describit, tegumentum, carnem, succum: semen ibi omittit, quia loquitur de citrio, vt habet rationem alimenti; semen autem nec alimentum est, nec condimentum alimenti. Quoad facultates; tegumentum est aromaticum, suauis odoris & saporis, suauem obtinet acrimoniam, & difficulter coquitur: pars media nec acida est, nec acris: intima est acida. Semeioticam partem insinuat Galenus, cum ait; per duritiem & callositatem nos cognoscere, tegumentum esse difficilis coctionis. Pathologicam supponit, ex alibi dictis: verbi gratia, si malum citrium sit putrefactum, euadit caussa morbifica: & sic pertinet ad παθολογίαν. Quoad practicam partem; addit Galenus, corticem esse vtilem in ratione alimenti, quamuis difficulter coquatur: partem intimam conijci in acetum imbecille, vt reddatur acrius: carnem comedi cum aceto & garo, idest, sale, vt saporis hebetudo imminuatur, & fiat sapor acutus.

Qualis conueniat cibus in materia nō putrida.

Si materia non sit putrida, oportet perpendere & vitium huius materiæ & vitij effectum, idest, febrē. Vitium materiæ multiplex esse potest, prout multiplex est materia in febribus; verbi gratia, si materia sit biliosa, probatur cibus refrigerans & humectans. In genere autem cum putrida ab obstructione oriatur, probatur cibus attenuans, detergens; vt *semina melonum, ptisana hordeacea*. Vitari autem debent, *caro agnina, anates, anguillæ, &c.* Si consideratur materia, vt efficit febrem magis vel minus acutam: opus etiā est cibo magis vel minus minuente. Victus enim

1 Ratione vitij materiæ.

minuens

2. Ratione vehementię materiæ; quæ indicatur a morbo acuto.

minuens indicatur a materia, non a virtute: materia A enim morbifica, indicat euacuationem; cuius remedij materia est cibus, per accidens vacuans: si namq; resolutio, quæ fit a calore, & reparatio quæ fit ab alimento, sint æquales, virtus seruatur, & eundem retinet statum: si autem cibi portio minuatur, calor naturalis agit in materiam morbificam, & illam dissipat. Si victus parum minuit, dicitur Tenuis: si multum, tenuissimus. Et vterque subdiuiditur. Tenuis enim vel est Simpliciter tenuis; cuius materia est *ptisana hordeacea integra*: vel Exquisite tenuis; cuius materia est *cremor hordei*, *in moderata copia*. Tenuissimus vel Non in extremo est; cuius materia est *mulsa*: vel In extremo; cuius materia est *oxymeli*. De inedia breuiter dicemus. Inedia est priuatio: sola exsistens non vacuat, nec per se, nec per accidés, nisi longo tempore: oportet ergo cum ea coniungi, vel acrem calorem, vel corporis motum: & hinc animalia in latebris degentia, non vacuantur; quia sola est inedia, non adest B acris caliditas, neque motus. Inedia igitur neque indicatum est, neque indicati materia; sed sequitur per consecutionem quandam: vt virtus indicat alimentum; materia morbi vehementissima prohibet: quod si ergo virtus robusta sit, materiæ indicatio præualet, id est, alimentum prorsus prohibetur, vnde subsequitur cibi abstinentia: non aliter atque si sanguis vehemens, plebotomiam indicet, virtus vero debilis eam prohibeat; tum enim per quandam consecutionem emergit abstinentia a venæsectione.

De Cibo medicinali, quatenus a febre indicatur.

Cibus, quē febris indicat. Olera.

CIbus a febre indicatur refrigerans & humectans. Materia sumitur ab oleribus, a fructibus a granis; Quoad olera, probatur *cichorium domesticũ (agreste enim recte a Galeno improbatur lib. de cib. boni & mal. succi) probatur etiam borago, buglossa, lactuca: cum* C *his carnes coqui possunt: licet etiam hæc aquæ incoquere, & condire oleo atq; aceto.*

Fructus.

Fructus omnino sunt vitandi, quia facile corrumpuntur: quidam tamen caussa appetitus probantur, vt *pruna, cerasa, poma, pyra*, sed non astringentia: neq; improbantur in febribus *amygdalæ dulces*: nam attenuant & detergunt. cap. 29. l. 2. alim. nec despiciendæ *passulæ dulces*, quæ stomachum non dissoluunt, nec aluum subducunt, sed cótemperant, mediocriter abstergunt, & exiguam oris ventriculi mordicationem obtundunt, c. 10. l. 2. alim. vnde passulæ dulces aluum non mouent, sicuti falso quidam credunt, nisi addantur, quæ possunt lubricare. *Cucurbitæ* propter succum aqueum, tenuem, refrigerant & humectant, sed parum alunt, facile subsident, nec ægre coquuntur, nisi corrumpantur, id quod fit, ob vitiosam præparationem, aut succum prauum in ventriculo febricitantis coaceruatum, aut si nimis diu in venticulo hæreant. D *Pepones* sunt illi fructus, quorum caro prope semen est iniucunda: sunt frigidi, & valde humidi, cũ vi detersoria, quæ magis viget in seminibus, c. 4. l. 2. alim. *Melopepones* sunt illi fructus, quorũ caro, semen continens, est iucũda, & esculenta, vt qui Clodiæ nascuntur: c. 5. li. 2. alim. & huius quoque classis est *anguria*, cuius caro, semen cótinens, esitatur: melopepones minus humidi sunt, quam pepones, nec ita praui succi minus mouent vrinam, tardius descendunt, nec ita celeriter in ventriculo corrumpuntur. Vnde colligitur resiricitantibus potius melopepones & angurias, quam pepones concedi posse.

Grana. Triticum.

Quantũ ad grana attinet; breuiter de *Tritico, Halica, & Hordeo* agemus. *Triticum* densium, est alimenti copiosioris: rarum, habet copiosius excrementum furfuraceum. Panes varie inde conficiuntur: puri enim fermento egent copioso, & insigni subactione, nec statim post subactionem sunt coquendi, & prætere a diu sunt assandi: contra, panes furfuracei, egent fermento pauciori, subactione leuiori, assatione breuiori. Addit Galenus, eum panem facile concoqui, & distribui, qui plurimum fermentatus & subactus est, & moderato igne æqualiter coctus, & assatus: *(ignis enim ardentior primo occursu partem extra indurat, vt vt intus crudus permaneat. Vnde obiter colligitur, plurimum eos errare, qui in lue venerea panem assatum: seu biscoctum exhibent; qui sane in lue nõ conuenit, nisi ventriculus sit robustus, & corpus nec obstructum, nec emaciatum, cum talis panis exigui sit alimenti, & ægre distribuatur:)* Panis furfuraceus parum nutrit, sed vim habet detergendi & lubricandi: cap. 12. lib. 1. alim. In febribus probatur panis lotus, qui minus alit, & non obstruit, cap. 5. lib. 1. alim. estque in medio calefacientium, & refrigerantium, cap. 9. li. 1. alimen. Est autem panis lotus, qui frustra diuiditur, inque frigidam sæpe immergitur. *Halica* est alimenti copiosi & lenti: ideoque nocet in hepatis obstructione, & dum calculi est suspicio, cap. 6. lib. 1. alimen. Potest autem mitigare vehementiam ventriculi mordicationem, maxime si coquatur, & coletur, vt cremor hordei. Iuuat etiam in superflua alui deiectione, cap. 3. lib. 12. method. *Hordeum* est frigidum & siccum in primo gradu, li. 7. simplic. Et c. 9. li. 1. alimen. ait; siue ex hordeo fiat panis, siue ptisana, siue polenta, vim habere refrigerandi; pro varia autem præparatione, hordeum modo siccare, modo humectare: habet vim siccandi, si frigatur; humectat, si fiat ptisana; vnde c. 1. l. 1. alim. dicitur, hordeũ elixatione humidum, & natura frigidum esse. Quoniam vero *ptisana hordeacea* magni est vsus, eius præparatio enarranda erit. Galenus lib. de ptis. & c. 9. l. 1. alimen. hordeum primo coquit igne valido, vt in tumorem attollatur, & hinc flatus dissipentur: secundo coquit lento igne, æqualiter, ne portio alimentalis dissoluatur: tertio, coquit ad consistentiã chyli, seu cremoris: si enim superflua fiat decoctio, hordeum redditur viscidum, quod facile obstruit. Cæterum Galenus c. 9. lib. 1. alimen. hordei decocto quædam ammiscet. In principio enim dũ incipit concoqui; miscet ea, quæ ad tumefactionem hordei conferunt, vt *oleum, anethum, porrum, &c.* Cum intumuit hordeum; addit ea, quæ concoctionem faciunt æqua bilem, vt *acetum*, quod incidendo portiones crassas æquale reddit tenuibus. Cum hordeum exacte coctum est; sub tempus edendi, immiscet *salem tenuem*, qui vim habet attenuandi, & detergendi; ne cremor sit crassior aut viscidior. Ex hoc coctionis modo, prodit liquor moderate humidus, sitim arcens, refrigerans & humectans; lentus, leuis, continuus, lubricus, vnde aluum seruat lubricam; abluens, detergés, aperiens, non adstringens, nec tormina gignens. Porro cum hordeo in febribus misceri possunt, & alimẽta, & condimenta, c. 18. lib. 1. alimen. Alimenta; vt *carnes probæ*, quo ptisana magis nutriat. Condimenta, caussa suauitatis, & alterationis: verbi gratia, propter attenuationem & detersionem miscetur *oxymeli*: propter refrigerationem & humectationem, *lactuca*: propter lotij prouocationem, *semina melonum*: propter visciditatem, *sal*: sanis quidem misceri potest, sed in febribus a sale abstinendum. De aqua dubitatur, quãdo hordeo sit affundenda? Si a principio affundatur aqua, quæ ad finem vsque sufficiat; periculum est, ne longa decoctione salsa reddatur: quod etiam in optima aqua, diu decocta, fieri solet; c. 32. l. 3. alim. Quod si affundatur ea copia in principio, vt sufficiat pro tumefactione: & hac abiecta, mox noua infundatur quæ ad finem sufficiat: tum fiet iactura succi alimentalis; quem hordeũ in aquam solet deponere: c. 44. l. 2. alim. c. 32. l. 3. ali. Quare a principio aqua est affundenda, quę sufficiat pro tumefactione: deinde relicta portione illa exigua, addenda noua aqua, vt sufficiat ad perfectam concoctionem. Quod si vero ptisanã albicantem quis desideret; is aquam post tumefactionem abijciat; & caussa nutritionis carnem addat.

Halica. Hordeum. Ptisana vt præparãda. Vires ptisanæ. Ptisana magis composita. Aqua, quando affundẽda.

De Recta ciborum administratione.

Quantum.

QVoad *quantum agendum*: si cibus sumatur pro alimento: virtute debili exsistẽte in febricitantibus, plus cibi dandum: virtus autem robusta, despicienda est. Si cibus sumatur pro materia remedij; tũc pro vehementia materiæ morbificæ & febris, cibi copiosiores exhibendi: verbi gratia, si materia sit calidior, si febris intensior, augeri debet dosis *aceti, acetosæ, & similium*. Hinc Galenus comm. aphor. 17. sect. 1. ait, dum corrupta est materia, cibos copiosiores esse exhibendos, scilicet medicinales, non alimentales; impura enim corpora (aphoris. 10. sect. 2.) quo magis nutriuntur, eo magis læduntur. Cæterum si opus sit cibo medicato copioso: virtute exsistente robusta, dari debet multum, & raro; si contra, parum & sæpe.

Quomodo.

Modus capitur ab indicante, vt resistit cibo. Hinc cibus alimentalis, si virtus debilis sit, liquidus debet exhiberi, forma contusi, destillati. Cibus autem medicinalis modo actu calidus, modo actu frigidus datur: calidus, si materia sit pituitosa; frigidus, si biliosa.

Quando. De temporibus vniuersalibus.

Quoad *quando agendum*: Cibus alimentalis indicatur a virtute, prohibetur a materia morbifica: dabitur ergo quando virtus magis potest, nimirum semper in declinatione, vt plurimum vero in principio: (loquimur hic de temporibus vniuersalibus:) cõtra in augmento & statu, res præter naturam plus possunt.

In declinatione & principio virtus poscit cibũ.

Declaratio: in declinatione res præter naturam superatæ sunt; virtus autem ob pugnam præcedentium temporum debilis, refectione indiget: in principio virtus seruanda est, vt ad statum perdurare queat; & tunc etiam res præter naturam sunt leuiores, ac minus possunt. Dictum est, virtutem *vt plurimum* in principio magis posse, quam materiam: nam interdum materia plus põt; si nimirũ, licet in principio non admodum agat actu, magnam tamen potentiam habeat ad agendum, ita vt immineat vitium vehemens, & pene incurabile: tunc enim indicat victum minuentem, & tenuem. Vnde Auic. Paullus, Mesues, in principio paralyseos: (morbi longi:) victum probant tenuissimum: nam periculum est, ne materia deducatur ad neruos, & paralysis fiat incurabilis. Eodemque consilio Hippocr. tex. 48. & 49. lib. de fract. in principio luxationis magni articuli, prohibet cibum, quamuis sit morbus diuturnus.

In augmẽto & statu res præter naturam prohibent cibum.

In augmento & statu, magis possunt res præter naturam, quam virtus; idque vt plurimum; nã interdum virtus debilis magis potest, dum nimirum virtutis substantia dissoluitur; verbi gratia, in pleuritide, si materia in augmento copiosa per tussim euacuetur, ita dissoluitur virtus, vt magis cibum indicet, quam materia eundem prohibeat, maxime quia materia morbifica euacuatur.

Quando cibus medicinalis dãdus.

Cibus, vt materia exsistit remedij; in augmento, & potissimum in statu, maiore dosi exhibendus, isque & vacuans, & alterans: tunc enim res præter naturam sunt vehemẽtiores. In statu igitur caussa vacuationis, probatur victus tenuissimus: caussa alterationis, maior copia ciborum alterantium, *lactucæ, acetosæ, &c.* Hactenus de temporibus vniuersalibus.

De temporibus particularibus.

Quoad particularia tempora; prohibetur cibus, & a materia quæ replet totũ corpus, & a materia quæ est caussa accessionis. Vnde Galen. lib. de ptis. respiciens ad materiam, replentem totum; cum eadem die sit vena secanda, & cibus exhibendus; iubet primum venam esse secandam. Respiciens vero ad materiam, quæ accessionis caussa est; cum Hipp. aphor. 11. sect. 1. in accessionibus a cibo abstinendum esse ait.

Hora cibandi.

Hora cibandi ita ediscenda. Si febris sit intermittens, & interuallum lõgum obtineat: possumus exhibere cibum per quatuor, quinque, aut sex horas, ante accessionem; virtus enim adest indicans, & nil prohibet. Si vero intermittens breue habeat interuallum; cibus exhibendus vel in statu, vel imminente accessione: vt modo vna hora, modo alia sit eligenda, prout virtus magis potest: si enim virtus resoluitur, virtus magis potest, & propterea imminente accessione dãdus cibus: si autem virtus suffocatur, materia morbifica magis potest, & proinde circa statum cibus exhibendus. In febre continua proportionata, eligenda est hora minoris afflictionis; hac enim materia minus potest. In non proportionata, idest, continenti, secundum cap. 5. lib. 11. meth. eligenda est hora, qua æger facilius cibum sustinere potest: hæc autem est hora diei tepidior, & hora consueta tempore sanitatis.

Dubium de varietate ciborum.

Circa cibos dubitatio oritur. Nam Galenus t. 35. l. 3. de ratione vict. ait. cibos multiplices, & facultate dissimiles, ventris perturbationem facere; vt oxymeli non sit exhibendum, nisi ingestus cremor hordei prius sit coctus: Attamen practici exhibent ptisanam cum amygdalis, cum contuso: imo eodem prandio exhibent, ouum, panatellam, carnes.

Αὐτοῦ.

Responsio. Ea quæ exhibentur, vel omnia habent rationem cibi: vel vnum habet rationem cibi, reliqua condimenti, seu obsonij. Id quod habet rationem condimenti, licet cibis permisceret nam alimentum seruat vires proprias, & virtute condimenti, redditur iucundius gustui, ac olfactui, & efficacius contra materiam. Hinc Gal. lib. 1. ad Glauc. in tertiana notha, probat *ptisanam, cum pipere*: quare & *oxymeli*, prout habet rõnem condimenti, in parua sc. copia, ad ℥. ß. (nam ratione cibi potest dari ad ℥. iij. & ℥. iiij.) Si vero omnia quæ miscentur rationem habent alimenti; tunc febris vel est breuis, vel longa. Si breuis pra stat cibum simplicem exhibere; vel saltem permiscere cibos facultatis similis (*non cremorem ptisanæ qui est materia victus tenuis, & oxymeli, quod est materia victus tenuissimi.*) Cæterum, si in febre acuta virtus sit debilior: eodem prandio licet exhibere *cremorem ptisanæ, cum destillato*: quia hæc non sunt adeo dissimilia facultatibus, vt ventrem perturbare possint: alimentum enim ex his cibis permistum nutrit ratione destillati, contusi; refrigerat & humectat, ratione *hordei*, præterea lotium potest prouocare, ratione *seminum melonum*; & somnum inducere, si misceantur *amygdalæ*. Si febris sit chronica; optimum est cibos exhibere pauciores: sed tamen quia morbus est longus, ægrique assueti, ac nauseabundi; plures cibos offerre cogimur; vt *oua, panatellam, carnes, fructus*.

De Potu.

POtus est cibi vehiculum: & consideratur, ratione virtutis, materiæ & febris. Quoad virtutem; potus probatur purus: cuius materia est *aqua*, quæ interdum nutrit, & *vinum*, quod semper nutrit. Aqua cruda, quoniã crassa, diutius moratur, & in bilioso ventriculo amarescit: t. 40. lib. 3. de ratione vict. proinde coqui debet, vt euadat tenuior, & bonum cibi vehiculum: non nutrit autem aqua, nisi decoquatur cum *carne, vel misceatur saccharum, aut mel.* Vinũ probatur purum, non recens, tenuis substantiæ, confectũ e bonis & maturis viuis, puri odoris & saporis, album vel rubrum: nam rubrum est crassum, sicut & dulce crassum est; t. 2. lib. 3. de ratione vict. aquosum probatur, quod caput nõ lædit, & vrinas mouet; c. 4. l. 12. meth. Ratione materiæ morbificæ, si hæc sit putrida, laudatur potus refrigerans & siccans: vt *aqua cum aceto, cũ acido citri.* Si materia non sit putrida, varius conuenit potus, pro discrimine materiæ: v. g. in materia pituitosa, prodest *aqua cum melle, cum cinamomo*. Ratione febris, conuenit *aqua hordei cum iulepo uiolaceo.*

Quando vinum conueniat febricitantibus.

Vinum igitur & aqua, in ratione potus maxime locum habent: vinum enim potissimum indicatur a virtute, & caussa; aqua potissimum indicatur a febre. Videndum ergo, quinam potus conueniat febricitantibus. Quoad *virtutem*; si hæc sit robusta, vinum non est dandum: quia febris magis potest ad prohibendum. c. 6. lib. 7. meth. Hinc, cum febris magis possit in principio, augmento, & statu, virtus autem in declinatione:

natione: vinũ exhibendum est in declinatione: Aqua autem si propinetur, non debet alterari *calamintha, origano,&c.* quia sic nimis calefaceret, vt vinum, cap. 4.lib.8.metho. Si debilis est virtus; vel debilis est per suffocationem, vel per resolutionem: si per suffocationem; hæc fit ab humore vel tantum copioso, vel copioso & crudo. Si suffocatio fiat a succo tantum copioso; minus potest virtus, vnde cap. 14. libro 1. ad Glauc, a vino prorsus abstinet Galenus in hoc casu. Si virtus sit resoluta, & hæc resolutio pertingat ad solida, non est vinum dandum: vnde in marasmo torrido, vino Galenus interdicit. lib. de marc. cap. vltim. Si resolutio pertineat ad spiritus; vinum est dãdum, quia virtus magis potest ad indicandum. Quoad febrem; hæc est vehemens, aut mediocris. Si vehemens est, & acuta, in qua appareant symptomata secundum caput, vel saltem suspicio delirij; penitus a vino vinoso, & a vino aquoso syncero abstinendũ: & danda est vel aqua; vel vinum aquosum, non syncerum, sed aqua permistum, si videlicet virtus debilis sit, vt magis possit, quam materia petens caput: t. 41. lib. 3. de ratione vict. Gale. cap. 3. lib. 8. meth. Et tunc etiam ad prohibendam vini euaporationem, frigida superbibenda. Si mediocris sit febris, moderate vinum exhibendum, nisi aliquid prohibeat: diligenter enim perpendenda sunt, virtus, materia morbifica, febris & symptomata: si ergo virtus non sit robusta, materia concocta, febris moderata, nec symptomata prohibeant, verbi gratia, capitis grauitas, aut delirium, &cæt. vinum est dandum, sed aquosum, quod febricitantibus minori noxa datur, quam reliqua, cap. 3. libro 8. meth. tex. 4. & 7. & 41. lib. 3. de ratione vict. qui postremus locus, a multis male intellectus, plurimis caussa fuit exitij. Quoad materiam morbificam febris vel est continua, vel intermittens. Si continua: materia cruda prohibet vinum: prohibet item materia concocta, si sit copiosa: non copiosa, permittit vinum aquosum, nisi febris vehementia prohibeat. In intermittente, vinum prohibetur tantum a materia cruda, non a cocta (vt in continua.) Vnde Galenus cap. 9. lib. 1. ad Glauc. ait, a vino esse abstinendum, antequam materia concoquatur; quod verum est, si febris est intermittens, & lõgum habet interuallum, vt est exquisita tertiana & quartana: secus statuendum est in febre tertiana notha, & quotidiana, quia breue est interuallum. Hæc de cibo & potu.

De Reliquis rebus non naturalibus.

Reliqua ad viuendi rationem pertinentia, manifesta sunt. Constat enim somnum probari moderatum, & non in principio accessionum; apho. 1. sect. 2. Aluus erit lubrica seruanda. Quiescant febricitantes in lecto: præterquam in quartana. Spes sit salutis.

CAPVT XXIX.

De febribus putridis in specie; & primum de febribus Biliosis.

Hactenus putridarum febrium doctrina generalis: specialis sequitur. Speciales autem febres quatuor sunt, Biliosa, Sanguinea, Pituitosa, Melancholica. *Biliosa febris, est febris putrida, quæ producitur a bile putrescente.* Caussæ bilem generantes sunt, calida intemperies præsertim hepatis, interdũ etiam ventriculi, præterea victus calidior, medicamentum calidius. Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. A materia; vt bilis est vel alimentalis, vel excrementitia: excrementitia potest esse, pallida, flaua, vitellina, porracea, æruginosa, cœrulea: vt testatur Gale. aphor. 14. sect. 5. lib. 6. epid. Porracea bilis generatur in ventriculo, e cibis calidioribus & praui succi: c. 6. libro 2. de temperam. Additur a Galeno bilis rubra. t. 4. lib. 1. de natura humana, quæ tamen nihil aliud est, quam ichor sanguinis, quod etiam colligitur e cap. 2. de atra bile. Pallida ergo bilis minus est calida; cœrulea calidissima. Quoad differentias a loco: materia biliosa putrescit vel extra venas, vel in venis: vnde oriuntur febres Intermittentes vel Continuæ. Primum ergo de biliosa intermittente.

[Margin: Biliosa febris. — Caussæ. — Differentiæ.]

De Tertiana intermittente exquisita.

[Margin: Definitio.] *Tertiana intermittens exquisita, est febris putrida, producta, a bile syncera, extra venas putrescente.* Dicitur, *a bile syncera*; ad differẽtiam bilis mistæ cum alijs humoribus, & dicitur *extra venas*; ad differentiam tertianæ continuæ.

[Margin: Caussæ.] Caussa bilem generans, est Error externus, vel Intemperies calida.

[Margin: Differẽtiæ. 1. A materia] Differentiæ capiuntur a Materia & Loco: vt colligere licet e Galeno, cap. 8. lib. 2. de diff. feb. apho. 5. sect. 3. lib. 1. epid. aph. 23. sect. 2. lib. 6. epid. A materia si capiantur; tum vel a Copia, vel a Qualitate sumuntur. A copia; si bilis est exigua, fit tertiana exquisita exacte, quæ non excedit 12. horas: si copiosa, fit tertiana, quæ simpliciter tertiana vocatur, & hac ad differentiam prioris excedit horas 12. vt paroxysmus perduret vsque ad horam vigesimam: si maxima bilis sit copia, oritur tertiana extensa vocata, cuius accessio potest produci, vsque ad 40. horas. A qualitate sumuntur differentiæ, vt bilis magis vel minus est calida, minus calida, est pallida; calidior est flaua; dein vitellina, porracea, æruginosa; calidissima cerulea. Hæc autem febris, de qua nos loquimur, a quacunque fiat bile, semper est exquisita, non notha. [Margin: A loco.] A loco sumuntur differentiæ, vt materia prodit vel a iecinore, seu venis proximis hepati, vel a vesica fellea, vel a ventriculo: quamuis vt plurimum prodeat ab hepate. Vnde, vt locus est uel vnicus, vel multiplex, ita etiam febris prodit simplex, duplex, vel triplex. Duæ vocantur tertianę, dum ab vno foco vno die, ab alio, alio die, prodit materia: duplex autem vocatur febris, sit materia a duplici foco eodem die prodeat.

[Margin: Signa.] Febris hæc cognoscitur, non vt febris, nec vt putrida, quia hæc signa suo loco fuerunt proposita; sed cognoscenda est, vt fit a bile. Signa ergo omnia vergunt ad calidum & siccum: quare & caussæ externæ, vt victus calidior, medicamenta calidiora, & caussæ internæ, vt temperamentum calidum & siccum hepatis: & symptomata, vt rigor cum sensu punctionis & caliditatis: sitis; excrementa omnia biliosa lotium biliosum. Signa differentiarum a materiæ copia: minor copia indicatur a paroxysmo, qui non pertransit duodecim horas: maior, cum paroxysmus durat ad horam vigesimam: maxima, cum protrahitur ad horas quadragesimas. Differentiæ a materiæ qualitate, cognoscuntur e vehementia symptomatum: vt si bilis sit calidissima, quemadmodum cœrulea, omnia symptomata vehementissima sunt: cognoscuntur etiam ex exeuntibus mutatis: verbi gratia, si euomatur bilis porracea, statuendum est; a bile porracea febrem oriri, &c. Differentiæ a loco, sic noscuntur: si vnicus sit focus, febris est simplex: si focus duplex, est febris duplex. Quis vero sit locus, num scilicet ventriculus, an hepar; cognoscitur e signis, quæ illarum partium affectiones indicant: de quibus suo loco.

[Margin: Indicationes.] Indicationes hic non sumuntur a febre, nec a putrida; de his enim alibi dictum; sed a bile. Bilis ergo per contrarium est alteranda, & vacuanda. Virtutis indicatio patet alibi.

[Margin: Prognosti.] Quoad προγνωσιν. Tertiana intermittens periculo vacat, aph. 5. sect. 3. lib. 1. epid. & apho. 43. sect. 4. nam febris non est admodum vehemens, ratione essentię, quia est intermittens; materia morbifica, non est admodum vehemens, ratione dignitatis, nam putrescit

extra

extra venas: nec adest vehemētia, ratione facultatis, A cum virtus resistat. At differentia est, ratione materiæ, & loci. Quoad materiam copiosior & calidior, est peior: vt si fiat a bile cœrulea. Quoad locum; si iecur est focus, peior: sic, si plures sunt fomites, peius.

Venæsectio Materiæ remediorum. Primum chirurgica. In hac febre conuenit venæsectio: peccat enim sanguis, vel vt sine quo non, vel saltem vt habet rationem adiuuantis: quemadmodum supra e Galeno cap. vlt. ti. 2. de diff. feb. diximus. Virtus autem in exquisitā exacte prohibet venæsectionem: vnde Galen. lib. 1. ad Glau. c. proprio. de cura tertianæ intermittentis exquisitæ, non secat venam: hæc enim febris necessario fit, anni tempore calido, regione calida, constitutione calida & sicca; quibus exsistentibus, virtutem debilem esse, necesse est, vt venæsectionem sustinere nequeat. In reliquis autem febribus exquisitis, sed non exacte, licet venam secare: cum nihil prohibeat. Vsus venæsectionis, patet alibi.

Lenientia. Sequitur materia medicinalis. Primum lenientia: *℞. flor. caß. nou. extract.* ℥. j. *pulpa tamarind.* ʒ. iij. *mannæ electæ* ʒ. ij. *Misc. & cum saccharo fiant boli.* (Notandum, hic non proponi calida, quia febris est tertiana exquisita, a bile syncera.) Si patiens cupiat leniens in potu. *℞. syr. rosſ. solut. viol. sol. mannæ electæ, ana* ℥. j. ß. *decocti hordei, cum* ʒ. iij. *pulpæ tamarindorum, q. s. Misc. fiat potio breuis.*

Præparantia. Quoad præparantia: *℞. decocti hordei, alterati endiuia, acetosa & lactuca,* ℥. vj. *pro syrupo.*

Notandum *saccharum* & dulcia hic non proponi: quia in corpore bilioso dulcia facile bilescunt. Præterea notandum, si in febre proposita bilis sit calidior, cuiusmodi est vitellina, porracea, æruginosa; addendam esse *lactucam* in decocto iam præscripto, maiore copia; ita vt quantitas lactucæ excedat quantitatem endiuiæ: adiungenda etiam tunc est *nymphæa.* Prodest etiam pro præparatione materiæ biliosæ vt ℔. j. *seri caprini, optime depurati, cum succi endiuiæ, vel etiam lactucæ vsque ad* ℥. j. Vsus syruporum e generalibus patet.

Purgantia. Quoad electiue purgantia. *℞. flor. caß. nou. extra.* ʒ. vij. *rhab. el. pulverizati* ℈. iiij. *mannæ el.* ʒ. ij. *Mis. cum saccharo fiant boli.* In hoc medicamento ponitur rhab. quod bilem trahit: miscetur cassia, quia alias rhab. nimis calefacit: beneficio mannæ, facilius & citius fit purgatio: Purgans in modum potionis: *Recipe rhab. electi, minutim incisi, non pulverizati* ʒ. j. ß. *fiat infusio in decocto hordei: & facta diligenti expressione, adde mannæ el. syr. rosſ. sol. ana* ℥. ij. *Mis. & fiat potio breuis,* Obiter hic notandum, non corrigi rhab. hoc in loco spica, schœnantho, vel vino aromatico: quia versamur in curatione tertianæ exquisitæ: vbi a calidis abstinere oportet.

Alterantia. Quoad alterantia, seu refrigerantia: his vti licet Intus, & Extra. Intus. *℞. seri lactis caprini, optime depurati* ℔. j. *emulsionis sem. melonum.* ℥. ij. Licet autem loco emulsionis sem. melon. vti. ℥. j. *succi endiuiæ.* Et si intensior sit caliditas, licet admiscere ℥. ß. *succi lactucæ.* Notandum hic non proponi *saccharum rosaceum, conseruam cichoraceam, &c.* quia propter saccharum in hac febre exquisita non approbantur. Extra: ℞. *succi endiuiæ, succi lactucæ, ana* ℥. j. *aceti* ʒ. ij. *Misc. & applicentur hepati.* Pro ventriculo. *℞. succi cichorij.* ℥. j. ß. *aceti* ʒ. ij. *olei mastich.* ℥. ß. admista hic vides calida; non item in iecore; quia ventriculi calor exiguus.

Diæta. Quoad materiam diæteticam: Si febricitans non sit delicatus, satis est vti *cremore ptisanæ hordeaceæ.* Delicatis autem licet exhibere *lactucam, cucurbitas, anguriam, oua, pisces saxatiles, carnes volucrum pullorum, &c.* Possunt etiam concedi *fructus, vt poma, pyra, pruna.* Alexander etiam in hac febre concedebat *persica, carnes peponum, & maxime melopeponum,* præsertim vbi sitis vrget. Sed fructus parce dandi, saltem ad gustandum. Quoad potum: Galen. lib. 1. ad Glauc. A delicatis concedit *vinum aquosum tenue,* in exigua quantitate, dum morbus incipit concoqui; in maiori quantitate, dum morbus prope est vt soluatur, nimirum in declinatione: ratio est, quia virtus eo tempore indicat, & materia non prohibet: at ante declinationem tutius est, vti *aqua.*

De Tertiana intermittente notha.

Definitio. TErtiana intermittens notha, spuria, seu non exquisita (quia; fit e bile non syncera;) *est febris putrida producta a bile mista prædominante, putrescente extra venas* Proponitur in hac febre *bilis*; vt distinguatur a sanguinea: proponitur *bilis mista*; vt distinguatur ab exquisita, quæ fit a bile syncera. Notandum autem in hac spuria, non modo bilem oportere esse coniunctam cum alio humore, sed mistam: Si enim: verbi gratia fiat febris e pituita & bile, nō exacte mistis, erunt duæ febres, vna biliosa, altera pituitosa; vt B in hemitritæo: at vbi exacta mistio est facta, febris est simplex, sed spuria. Additur in definitione; *prædominante:* nam si, verbi gratia, bilis cū pituita misceatur, vt pituita prædominetur omnibus modis, id est, & ratione quantitatis, & ratione vigoris, febris erit pituitosa, non tertiana, *Extra venas*: dictum fuit, ad differentiam, biliosę nothæ continuæ. Porro mistio bilis fit interdum cum humore omnibus modis contrario, nimirum cum pituita, quæ frigida est & humida; vnde constituitur tertiana notha exacte, de qua loquitur Galenus lib. 1. ad Glauc. cap. proprio (*non loquitur ibi de qualibet notha, quod non cognoscens, Alexander, temere Galenum redarguit:*) interdum vero bilis miscetur cum humore non prorsus contrario, nimirum cum melancholia, quæ frigida est & sicca; vnde producitur tertiana notha, sed non exacte.

Caussæ. Caussæ febris, & putredinis patent e generalibus. C Caussæ generantes bilem propositæ fuerunt in febre biliosa exquisita. Caussæ aliorum humorum pituitæ & melancholiæ, proponentur suo loco.

Differentiæ. Bilis mista est cum Pituita, vel cum Melancholia; præterea mista est vel cum Vnica tantum materia, vel cum Vtraque.

Signa. Signa indicantia bilem, proposita fuerunt in biliosa exquisita. Signa pituitæ & melancholiæ patebunt suo loco.

Indicationes. Indicationes dirigi debent ad humorem, & intemperiem membrorum affectorum. Quoad humorem, seu materiam, quæ est bilis permista pituitæ, aut melancholicæ; indicatur alterans & purgans. Quoad dyscrasiam; indicatur alterans per contrarium, verbi gratia ratione pituitæ, quæ generari potest a ventriculo frigido & humido, oritur indicatio calefaciendi & siccandi: aut si ventriculus exsistat siccus, humectandi. Præterea ratione bilis & melancholię, D oportet iecur refrigerare, quia iecur calidius generat humorem biliosum, & melancholicum.

Prognostica. Vt hæc febris intermittens est, vacat periculo. At ob mistionem bilis cum pituita, vel melancholia, longiori tempore curatur.

Venæsectio. Sanguis si mittendus videtur, ab initio statim secanda vena: cap. 10. lib. 1. ad Glauc. nam virtus ab initio robustior est, & phlebotomiam permittit.

Lenientia. Leniens esse potest huiusmodi. *℞. mellis rosſ. sol. syr. rosſ. sol. an.* ℥. ij. *iuris pulli parum, fiat potio breuis.* Hic mel. rosſ. solut. proponitur caussa materiæ pituitosæ; syr. rosſ. sol. propter bilem: dissoluuntur autem in iure; quia in hac febre ventriculus, pituitæ auctor, non ita sustinet aquam: vnde ius potius probatur. Bolus fiet hoc modo. ℞. flor. caſſ. nou. ext. ℥. j. mannæ el. ʒ. ij. specierum hieræ simplicis. ʒ. j. ß. Mis. & cum saccharo fiant boli. Hiera ponitur caussa pituitæ.

Præparantia. Præparans bilem pituitæ permistam. *℞. syr. de cich. simpl. mellis rosati an.* ℥. j. *decocti cichorij, betonicæ* ℥. iij. *Mis. pro syrupo.* Si autem bilis sit permista melancholiæ.

liæ: ℞. *syr de endiu. de boragine, an.* ℥. j. *decocti cichorij, borag.* ℥. iij. ß. Dum autem febris hęc progreditur, adscendere oportet ad syrupos valentiores, id est, magis detergentes & attenuantes: vt, ℞. *syr. de cich. comp. Bizantini, de 2. rad. an.* ℥. ß. *decocti endiuiæ, petroselini, feniculi, melissæ* ℥. iiij. *Mis. pro syrupo.*

Purgantia.

Purgantia: si bilis mista sit cum pituitá. ℞. *rhab. el.* ℈. iiij. *agarici trochiscati* ʒ. j. *fiat infusio in decocto endiuiæ & betonicæ, sufficiente autem & facta diligenti expressione, adde mannæ elect. mellis ros. sol. an.* ℥. ij. *Misc. & fiat potio breuis.* Et hoc seruandum, si bilis est copiosior pituita. Purgans etiam exhibetur in infusione, hac formula: ℞. *rhab. el.* ʒ. j. *agarici* ʒ. j. ß. *infundantur in decocto cichorij & betonicæ: deinde facta diligenti expreßione, adde mellis ros. sol. mannæ el. an.* ℥. j. ß. *fiat potio breuis.* Notetur hic dosin agarici maiorem esse, quam rhabar. licet in hac febre bilis prædominetur: nam interdum non ratione quantitatis, sed solum ratione vigoris prædominatur: & propterea dosis agarici debet esse maior. Boli forma est talis: ℞. *flor. cass. recens tractæ* ℥. j. *mannæ el.* ʒ. ij. *pulu. rhabar. electi, agarici trochisch. an.* ʒ. j. *Misc. & cum saccharo fiant boli.*

II. Si bilis mista sit cum melancholia. ℞. *rhab. el.* ℈. iiij. *fiat infusio in decocto fructuum, cũ* ʒ. iij. *foliorum senæ, &* ʒ. j. *passularum: & facta diligenti expreßione, adde syr. ros. sol. mannæ el. an.* ℥. ij. *Mis. & fiat potio breuis.* Notetur in hoc medicamento nõ esse agaricum, nec mel. ros. quia non peccat pituita. Bolus: ℞. *elect. lenit. flor. cass. nou. ext. an.* ℥. ß. *confect. Hamech.* ʒ. ij. *rhab. electi* ℈. ij. *cum saccharo fiant boli.*

Roborantia.

Medicamenta roborantia, respiciunt hepar calidum, vt generat bilem, vel melancholiam; & respiciunt ventriculum frigidum, vt generat pituitam. Quare si intus medicamentum est assumendum: ℞. *conseruæ e flor. cich. conseruæ beton. an.* ℥. j. *spec. diarh. abb. aromatici ros. an.* ℈. j. *Misc. & poterimus exhibere a* ʒ. ij. *ad* ʒ. vj. *pro singulis vicibus.* Alterans extra admouendum, caussa ventriculi: ℞. *ol. mastichini.* ℥. j. *spec. arom. ros.* ℈. j. *ceræ* ʒ. j. *Misc. ad ignem.* Caussa hepatis: ℞. *succi cich.* ℥. j. ß. *aceti* ʒ. ij. *spec. diarh. abb.* ℈. j. *Mis.* Modus administrandi patet e doctrina generali; verbi gratia, medicamentum caussa ventriculi magis actu calidum esse vsurpandum.

Victus.

Quoad materiam diæteticam; Cibus debet esse mediocris: nam febris non est breuis. Debet esse refrigerans, propter bilem; calefaciens, propter pituitam: humectans, propter melancholiam. Parabitur ergo *e ptisana, endiuia, acetosa*, ratione bilis: *addetur oxymeli, vel piper ruditer contusum, petroselinum*, propter pituitam: addetur cibis *borago, bugl. melissa*, ratione melancholiæ. Potus erit *aqua cum oxymelite*: probatur etiam *aqua saccharata, aqua cum boragine*, præsertim caussa melancholiæ: nec *ius* improbatur. *Vinum* in declinatione conceditur: nam in hac febre prohibet materia cruda, prohibet etiam, febris, quia breue habet interuallum.

CAPVT XXX.

De Tertiana Continua, primum exquisita; deinde notha.

Definitio.

B*iliosa continua exquisita, est febris putrida, producta a bile syncera, in venis putrescente.* Bilis hęc syncera, & non permista cum alia specie materiæ, est alimentalis, vel excrementitia: excrementitia est humorosa, vel ichorosa: vt colligitur e tex. 1. & 13. libro 4. de ratione vict. aphoris. 59. sect. 4. cap. 3. & 6. libro 2. de crisibus.

Caussæ.

Caussę bilem generantes, sunt calefacientes & exsiccantes; vt dictum est in tertiana intermittente exquisita: Differentia est: quia in cõtinua, caussæ & internæ, & externæ sunt vehementiores.

Differentiæ.

Differentiæ sumuntur a Materia & Loco. A materia: vt est alimentalis, vel excrementitia: & excremẽtitia, uel humorosa, vel ichorosa. Sed notandum tertianam continuam exquisitam exacte, seu exquisitissimam, fieri e bile flaua excrementitia humorosa; in quam bilem omnes caussas, & internas, & externas conspirare oportet: vnde si febris fit a bile vitellina, æruginosa, vel cœrulea, febres sunt biliosæ continuæ, sed non exacte exquisitæ: hæ autem dicuntur febres *Colliquatiuæ*, ob insignem caliditatem. Differentiæ a loco, seu venis: Venæ sunt vel proximę cordi, vel remotæ: & remotæ vel admodum sunt remotæ, vel medio modo se habent: vnde, si venæ sint proximæ, vehemens est caliditas, vt calor vniuersus ad interiora confugiat, vt interiora vrantur, exteriora algeant: & hæ febres dicuntur *Leipyriæ*.

Signa.

Signa bilem indicantia, proposita sunt in biliosa intermittente: sed in hac febre sunt intensiora: vt, pulsus est velocior, sitis magis molesta, vigilię magis contumaces, &c. Signa indicantia bilem in venis putrescentẽ, sunt absentia rigoris, non adest sudor, non integritas seu interuallum. Signa differentiarum a materia: si materia biliosa sit alimentalis, cognoscitur e difficili tolerantia, ægri vix se mouere possunt. Si materia sit excrementitia ichorosa; cognoscitur e facili toletantia; quæ non erit facilis, si materia excremẽtitia sit humorosa, & præsertim si sit calidior, cuiusmodi est bilis vitellina & reliquæ. Signa differentiarum a loco: Si materia putrescat in venis omnibus: cognoscilur, quia vnica est accessio: & hæc febris dicitur *ardens exquisita*. Si materia putrescat in venis tantum remotioribus: cognoscitur, quia est febris continua proportionata, idest, quæ habet plures accessiones, proportione respondentes tertianæ intermittenti. Si materia putrescat in venis medijs; erit febris continua proportionata, quæ accedit ad continentem, satisque conuenit cum exquisita, & *communiter dicitur febris ardens*. Si materia putrescat in venis circa aliquod viscus, (*N. B. facit enim ad curam:*) vt circa iecur; in ea parte summa est noxa, ægrotantes circa iecur percipiunt insignem feruorem.

Indicationes.

Indicationes respiciunt bilem: quare oportet alterare & vacuare.

Prognost.

Continua febris periculosa est, aphor. 43. sect. 4. ad est enim vehementia & febris, & materiæ, & symptomatum. Febris est vehemens ratione essentiæ: quia maxime calida & sicca. Materia est vehemens ratione dignitatis; quia putrescit in venis: materia etiam vehemens est ratione essentiæ: quia valde est calida. Symptomata semper vehementia sunt ratione essentiæ: interdum etiam vehementia sunt ratione dignitatis & facultatis, vt facultas non ferat, sed cedat, & periculum augeatur. Ratione differentiarum a materia; periculosior est febris, si materia sit alimentalis: & si materia sit excrementitia, periculosior est humorosa, minus periculosa ichorosa. Materia etiam, quo calidior (vt si sit æruginosa:) eo magis auget periculum. Ratione differentiarum a loco; periculosior est, si materia putrescat in venis cordi proximis. Intenditur periculum, si vires debiliores.

Venesectio. Ebullitio cholericorum Auic. ca. 20 fen 4. lib. 1. & ca. 4 2. t. 2 fen. 1. lib. 1. Vide enarr. 2. li. 2. Vallerio.

Circa materiam chirurgicam: Cum bilis peccet in venis, necessario sanguis incalescit, vt possit putrescere: quare sanguis vacuandus, nisi per venam sectam immineat periculum *ebullitionis cholericorum*: nam tunc phlebotomia mortis esset caussa. Hoc autem periculum imminet, dum bilis putrescit in venis non totius corporis, sed alicuius partis determinatæ: tunc enim post venam sectam, deducitur in venas communes totius, quarum sanguis iam est imminutus: dum ergo bilis post venæ sectionem petit venas communes, miscetur cum exiguo sanguine, qui restat; & sic post venæ sectionem maior copia bilis reperitur in venis, quam ante venæsectionem: vnde necessario fit ebullitio cholericorum.

Lenientia.

Leniens: ℞. *flor. cass. non. ext.* ʒ. x. *pulpę tamarind.* ℥. ß.

℥.ß.manuæ el.ʒ.ij.Mis.& cum saccharo fiant boli. Vel: ℞.*syr.ros.solutini,mannę el.an. ℥.iij.aquæ hordei, cum ʒ.ij.pulpę tamarindorum,parum:fiat potio breuis*. Notandum hanc dosin esse magnam ; quia summa est actio bilis: vnde Auicennas vult, has febres in principio lenificationem fortiorem,id est,lenientia in magna dosi postulare,

Præparantia. Præparetur hoc modo: ℞. *aqua hordeaceę, alteratæ soncho.lactuca,nymphæa(& papauere interdum)* ℥.*viij.* Hic non imponimus *saccharum*, quia bilesceret. Ascēdimus ad *nymphæam, papauer*,quotiescunque fit a bile æruginosa feruente: vt exhibere liceat hos syrupos actu frigidos;& bis in die.

Purgantia. Purgans in continua non debet esse acre: vnde medicamenta non sunt conficienda e *scammonio*. Si ergo febris fuerit biliosa proportionata,hoc medicamentum præscribetur: ℞.*rhab.el.*℈.*iiij. infundantur in sero lactis caprini,optime depurato, & alterato lactuca; & facta diligenti expressione,adde syr.ros.sol. mannæ el. succi.ros.an.℥.j.ß.Mis.& fiat potio breuis*. Bolus. ℞.*pulueris rhab.electi ʒ.j.flor.cass. nou. extractæ ʒ.vij. pulpæ tamarin.ʒ.ij.mannæ el.ʒ.j.ß.cum saccharo fiant boli: & iubeatur patiens post deuoratos bolos, seri* ℔.*j. superbibere*.

Frigidæ potus in febre continenti. Si febris biliosa sit continens, non tantum a *scammonio*,sed etiam a *rhab.* abstinendum: vt colligitur e tex.11.libro 2.de ratione vict.ratio est, quia hæc febris est feruidissima. Quare ℞.*mannæ el.*℥.*iiij.seri lactis caprini,optime depurati,parum:fiat potio breuis:deinde iubeatur patiens superbibere seri* ℔.*iiij.* Vel etiam loco propositi medicamētis licet exhibere *frigidam*, cap.5.lib.9.method. hæc enim bilis feruorem exstinguit,& huius etiam beneficio bilis euacuatur. Sic ergo frigida est materia remedij,indicati & a bile, & a febre;quin & a siti,quæ in hac febre vrget. In febre igitur ardente, de qua nunc loquimur,maxime prodest potus frigidæ,vt admonet Galenus text.12. li.4. de ratione vict. sed oportet, vt virtus permittat, quemadmodu Galenus scribit cap.5. lib.9. metho. & cap.9.lib.11.method. Prohibetur autem frigida, a virtute debili;deinde ab indicante; quod cōtrarium frigidę,idest,calidum & siccum remedium postulat; vt est verbi gratia,materia frigida,materia etiam calida,sed impacta (quæ vacuari nequit, nisi medicamento calefaciente, & attenuante:)vt contingit in inflammatione.Sed notandum,febris vehementiam interdum adeo esse insignem,vt magis possit ad indicandum frigidam, quam materia impacta ad prohibendum.Quod cognoscens Aetius,ad vtrumque indicans respicit, & probat frigidam fractam, verbi gratia,si misceatur *aquæ calidæ quinta pars,cum frigida*:vnde etiam expedit dare *aquam decoctam hordei, vel anguriæ*. Quoad vsum,& primum *quantum agendum*:si frigida exhibeatur caussa totius febris; æger maximam copiam hauriet,quantum potest:cap.5. libro 9.method.si vero detur non caussa totius febris; sed ratione alicuius symptomatis,ut sitis ratione; debet exhiberi ea copia, quam homo vno haustu haurire potest,tex.43.lib.1.de ratione vict.& sic hæ auctoritates facile conciliātur. Quoad *modum*:aqua exhiberi debet actu frigida,nisi aliquid prohibeat, capit.5.lib.9.method. Quoad *quando* agendum: frigida exhibenda est,dum materia est concocta capit.5. lib.9.meth. Et,si febris sit insignis caliditatis; sufficit coctio mediocris,non integra,c.16.lib.9. meth. nam si, exsistente febre insigni, exspectare velimus exactam coctionem, homo corripietur febri hectica.

Alterantia. Quoad medicinas alterantes. Refrigerantia probantur, maxime, si aqua non est exhibita. Medicamentum ergo intro dandum, tale esse potest: ℞. *ser.* ℔.*j.ß.succi lactucæ ℥.j.Mis.* Vel. ℞.*aquæ hordei* ℔.*j. succi endiuiæ ℥.ß.nymphææ ʒ.ij.Misc. & fiat potio.* Vt hinc colligatur, non esse dulcia miscenda : nec semper benedictis illis conseruis esse vtendum. Extra vsurpari potest hoc: ℞.*succi endiuiæ,lactucæ,pampinorum vitis,cucurbitæ,an.℥.ß.acetositatis citri ʒ.ij.(caussa penetrationis:)Misc.* Hoc medicamentum applicandum est hepati: sed præterea etiam thoraci, propter hecticam imminentem.

Diæta. Quoad materiam diæteticam. Aer admodum frigidus probatur : quare aqua frigidissima prope os ægri ponenda, vt aerem illum refrigeratum inspiret. Cibus debet esse frigidus & humidus:vt *ptisana cum lactuca*. Potus sit *aqua*. Reliqua sunt manifesta.

De Tertiana continua notha.

Definitio. B*iliosa continua notha, est febris putrida, procedens a bile mista prædominante,putrescente in venis.*

Differētiæ. Differentiæ sumuntur a materia & loco. A materia ; vt dictum est de tertiana intermittente notha, eodem prorsus modo, A loco; vt dictum est de continua exquisita.

Signa. Quoad Signa hæc patent quatenus est febris,quatenus putrida,& quatenus continua. Quoad materiam biliosam permistam:& hęc signa patent ex doctrina nothæ intermittentis.

Indicationes. Indicationes etiam manifestæ sunt: siue sumantur a virtute,siue a febre, siue a materia permista: nam de indicatione huius materiæ, locuti sumus in tertiana intermittente notha.

Prognost. Febris hæc periculosa est,quia est continua,in qua materia putrescit in venis.

Venæsectio. Quoad materiam chirurgicam. Cum vena secanda sit in notha intermittente; ca.10. lib.1. ad Glauc. multo magis in continua febre vena est secanda.

Pharmaceia. Materia medicinalis eadem probatur, quæ proposita fuit in notha intermittente. Differentia est, quod in hac febre probentur & minus calida,& magis frigida;quoniam febris est continua. Et idem de diæta dicendum.

CAPVT XXXI.

De febre Sanguinea.

Definitio. PEr febrem sanguineam,intelligimus omnem sanguineam,excepta pestilenti;de qua suo loco. *Febris ergo sanguinea est febris procedens a sanguine peccante in venis,citra venenositatem* (non dico citra malignitatem:)In definitione hac communi, non dicimus,quod sit febris putrida:quia quædam sanguinea non est putrida. Dicimus, *procedens a sanguine*; ad differentiam aliorum humorum : Addimus, *peccante*;scilicet & ratione putredinis, & citra putredinē. Per sanguinem autem hic intelligimus & massam sanguineā,& quarum succum: vt colligitur ex aphoris.3.sect.1.cap.9.lib.2.de diff.feb.& cap.12.lib.2. de cris. Massa autem sanguinea,vel Efferuescit tantum, vel Putrescit. Efferuescit Remisse,vel Intense.

Febris sanguineæ species. Massa sanguineæ. Si feruor remissus sit ; oritur febris sanguinea, quæ *Synochus cum putredine* dicitur. Si intensus sit feruor,necessario generantur ichores, & portiones quædam excrementitiæ, putredini obnoxiæ, quæ putrescunt; vnde fit febris sanguinea,quæ *Synochus cum putredine* dicitur. Si vero massa sanguinea putrescat, fit febris sanguinea:quæ dicitur *Synochus pestilens*:de qua in præsentia non loquimur.

Succus quartus. Porro succus ille quartus,vel Feruet tantum, vel Putrescit. Feruet Remisse,vel Intēse. Si feruor est remissus;tum febris immi net. Si intensus;tunc quartus ille succus, degenerat in materias excrementitias, vt aliæ febris species oriantur:verbi gratia, si ob insignem feruorem sanguinis, portio tenuis degeneret in bilem flauam, fit febris biliosa,non sanguinea,&c. At,si quartus putrescat;putredo vel est remissa,vel intensa. Si remissa; sanguis putrescit sub forma sanguinis: & tunc febris fit *sanguinea, quæ tamen vocatur febris quodāmodo biliosa,*

lioſa,propter ſimilitudinem,eſt tamen ſanguinea. Si putredo ſit intenſa;tunc ſanguis degenerat in excrementum, vt fiat febris non ſanguinea, ſed alterius ſpeciei.

Dictum etiam fuit in definitione, ſanguinem putreſcere *in venis*: vt pateret febrem ſanguineam eſſe febrem continuam: & diſtingui a febre, quæ fit ex inflammatione.Poſtremo addidimus,*citra venenoſitatem*;vt hanc febrem diſtingueremus a peſtilenti.

Cauſſæ ſanguinis.

Cauſſæ ſanguinem generantes ſunt calefacientes, & humectantes:vt, hepar calidum & humidum; cibi calidi & humidi, itemque boni & copioſi ſucci; potus vini,otium,&c.

Differentiæ

Differentię ſumuntur a Materia,& Loco.A materia; Sanguis vel accipitur pro maſſa, vnde ſynochus Cum putredine, & Sine putredine: vel pro quarto ſucco, vnde febris ſanguinea, quodammodo vel bilioſa,vel melancholica.A loco:Sanguis peccat in venis vel Totius,vel Partis. Si totius,vel in magnis venis,vnde ſynochus oritur; vel in paruis, vnde oritur febris ſanguinea proportionata. Sic in parte eſt febris,quæ oritur ex inflammatione;de qua alibi.

Signa.

Signa febris ſanguineæ in genere ſunt, quæ indicant ſanguinem peccantem: vt ſunt,pulſus magnus, plenus,velox:caliditas mitis, non valde mordax. c. 3.lib.9.meth.cap.9.lib.2.de diff. feb. Præterea ſigna ſunt ſanguineæ febris,cauſſę generantes ſanguinem, vt hepar calidum & humidum,victus,producens copioſum ſanguinem. Signa differentiarum a materia; ſi materia ſit maſſa sãguinea,cognoſcitur inde,quod febris eſt ſynochus,ſeu continens;non habens acceſſiones,præter vnicam. Hæc eſt putrida, vel non putrida. Si putrida,lotium a naturali eſt mutatum,pulſus inæqualis,calor in toto mordax,quemadmodum de putridis in genere dictum eſt: Si hæc ſigna non adſint, ſynochus eſt ſine putredine. Si materia eſt quartus ſuccus,cognoſcitur inde, quod febris eſt proportionata,plures habens acceſſiones Signa differentiarum a loco: Si ſanguis putreſcat in magnis vaſis, cognoſcitur inde, quod vnica eſt acceſſio: ſi in paruis,cognoſcitur e pluribus acceſſionibus.

Indicationes.

Quoad indicationes: ſanguis alterandus, id eſt, refrigerandus,& vacuandus.

Prognoſtica.

Febris ſanguinea non eſt lethalis:quia ratione ſanguinis,non eſt vehementia inſignis penes eſſentiam: vel enim feruor eſt, vel leuis putredo: dum vero inſignis eſt putredo,febris oritur peſtilens,de qua iam non agimus.Cęterum febris ſanguinea eſt minus periculoſa,ſi efferueſcat ſanguis, & præſertim ſi feruor non ſit inſignis, vt in ſynocho ſine putredine. Si ad copiam materiæ reſpicimus,ſynochus increſcens,minus tuta eſt, quam decreſcens,& homotona: portio enim putreſcens excedit portionem,quæ reſoluitur. Cæterum, ſi recte vſurpentur materiæ, febris hæc vincitur;ſin minus,interficit.

Venæſectio

Quoad materiam chirurgicam, ſi phlebotomia omittatur,ſummum imminet diſcrimen,cap 4.lib.1. metho.nam ſanguinis vitium eſt vehemens. Quare etiam ad leipothymiam (*non ad ſyncopen:*) confertim ſanguis eſt vacuandus: quia virtus in hac febre admodum eſt robuſta. Reliqua adminiſtratio patet e generalibus.

Leniens.

Materiæ medicinales probantur, quales in febribus bilioſis.Vnde leniens medicamentum ſit: ℞. *flor. caß.nou.ext.℥.j.pulpæ.tamarind.* ʒ.*iiij. mannæ el.* ʒ. *ij. cum ſaccharo fi ant boli.*

Præparans.

Præparans eſſe poteſt.℞.*ſyr.acetoſi, ſyr.de ſucco acetoſæ,ana* ʒ. *v. decocti acetoſæ hordoi, lupulorum,* ℥. *iiij. Miſc.*

Purgans.

Medicamentum purgans, ſit leniens modo propoſitum: niſi contingat, vt ſanguis mutetur vel in bilem, vel in melancholiam: tunc enim addere licet, propter bilem quidem, *rhabarb.* propter melancholiam vero,*ſenam.*

Alterans.

Medicamentum alterans(ſecundum Galen.cap.5. lib.9.meth.) debet eſſe *frigida*, ſi venæſectio eſt prætermiſſa.At ſi ſecta fuit vena, refrigerantibus vti licet remiſſioribus,vt *ſerum lactis,cum ſucco endiuiæ, & reliquis*,de quibus in febre bilioſa.

Diæta.

Quoad materiam diæteticam; cum ſanguis ſit copiuſus & calidior: ob id probatur victus minuens, & refrigerans: vnde cibi alterandi, quemadmodum in bilioſa febre dictum eſt.

CAPVT XXXII.

De febre Pituitoſa.

Definitio. Pituita alimentalis vt putreſcat.

PEr febrem pituitoſam, intelligimus omnem febrem pituitoſam,excepta pituitoſa ſyncopali:de qua ſuo loco. *Febris autem pituitoſa eſt febris putrida, procedens a pituita putreſcente.*Pituita eſt Alimẽtalis, vel Excrementitia. Alimentalis,eſt portio chyli frigida & humida, quæ in ſanguinis penuria,in ſanguinem mutari poteſt.Et hæc alimentalis pituita putreſcere poteſt,vel ut alimentalis,uel ut excrementitia. Si putreſcat,vt alimentalis:oritur febris *pituitoſa continua*, e pituita dulci.Quod ſi pituita alimentalis,antequam putreſcit, euadat excrementitia; variæ prodeunt febres,*& continuæ,& intermittentes*:prout alimentalis pituita in uariam excremẽtitiam mutatur. Mutatur uero a cauſſa calefaciente,aut refrigerante. Calefaciens,pituitam alimentalem mutat in ſalſam: ſiue hoc fiat per putredinem; ſiue per admiſtionem ſalſæ ſeroſæque humiditatis: ſiue,ut Auicennas ait, ob permiſtionem amaræ bilis:omnibus enim his modis, vapor calidus & exuſtus, cũ materia aquea permiſcetur, quæ uera ſalſi ſaporis cauſſa eſt ſecundum Philoſophum. Ob putredinem ſalſa fit pituita: quoniam calor putredinalis, agens in pituitam nondum ſalſam, producit uapores exuſtos, qui cum portione aquea permiſcentur. Deinde citra putredinem ſalſa fit pituita:quãdo ſeroſa humiditas ſalſa, pituitæ non ſalſæ permiſcetur:genita autem eſt illa ſalſa humiditas a calore,qui in ſeroſam humiditatem agens, produxit uapores exuſtos; hi deinde miſti cum aquoſa portione humiditatis, ſeroſitatem illam ſalſam reddiderunt.Ita etiam amara bilis, permiſta pituitæ,calore ſuo in pituitam agẽs, producit uapores exuſtos, qui cum portione aquoſa pituitæ miſti, cauſſa ſunt ſalſedinis.Sic igitur pituita ſalſa,quę ſecundum Alexandrum eſt calida, & ſicca, a cauſſa calida generatur.Secundo pituita alimentalis a cauſſa refrigerante mutatur in acidam, imo ſi intenſum ſit frigus in acidam uitream. Hęc de pituita alimentali. Excrementitia pituta,vel generatur in ventriculo, & proprie pituita dicitur: vel in cerebro,& uocatur mucus pituitoſus,uel etiam in neruoſis partibus,c.4.lib.13. meth,quæ improprie pituita uocatur.Pituita in uentriculo,uel cerebro genita, febris cauſſa eſſe poteſt: non item,quæ in partibus neruoſis gignitur. Cæterum,pituita hæc excrementitia,uel eſt naturalis, uel præter naturam.Naturalis expers inſignis qualitatis, eſt inſipida inſtar aquę,uel ſubdulcis (*non dulcis:nam hæc eſt alimentalis*:)Pituita excrementitia præter naturam,particeps eſt qualitatis effatu dignæ: nimirum caliditatis,vt ſalſa pituita: vel frigiditatis, vt acida, & vitrea.tex.31. lib.primo.de natur. hum. cap.2.lib. de atra bile, cap.vlt.lib.ſecundo.de fac. natural. Gypſeam omittimus,quia non eſt cauſſa febris. Hinc ergo colligere poſſumus, pituitam calidam & ſalſam, produci a calore,qui viget vel in capite, vel in hepate,vel quod rarum eſt,in ventriculo: pituitam vero frigidam,ſalſedinis expertem generari a cã frigida, quæ in capite, aut uentriculo uiget, maxime ſi prægreſſus ſit uictus pituitoſus, i. frigidus & humidus.

cap.6.lib.2. de diff. feb.

Excrementitia pituita vt ſit febris cauſſa.

Cur hyeme copioſa pi-

Hoc loco dubium quoddam diſſoluendum, de pituita quam Hippocrates hyeme generari aſſerit,tex.31.lib.1.

de

tuita reperiatur: cum tamen κοιλίαι θερμόταται. c.8.1.de atra bile.

de nat.hum. Contra vero aphorismo 15. sect.1. hyeme, ventres natura calidissimos esse ait: vt proinde potius sanguis, quam pituita hyeme produci videatur? Respõsio. Hyeme quidem calor natiuus ventriculi, copiosus est secundum substantiam, quoniam non dissoluitur, nisi aliquot violentum occurret: nihilominus pituita admodum copiosa hyeme reperitur, ob tres caussas. Prima, quia hyeme copiosa generatur: nam homines tunc vescuntur cibis pituitosis, & bibunt vinum recens, quæ omnia materia sunt pituitæ generandæ. Secunda caussa est, quia pituita hyeme genita, non mutatur in sanguinem, sicuti alijs anni temporibus: mutatio in sanguinem, fit in hepate & venis; at frigus hyeme penetrat ad iecur, & potissimum ad venas; ac proinde pituita iam genita non potest ita mutari in sanguinem. Tertia caussa est, quia pituita hyeme non potest dissolui, vt æstate; pori enim corporis sunt stipati. Vnde hyeme copia pituita viget.

Differentiæ.

Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. Materia est Alimentalis, vel Excrementitia: Alimentalis est dulcis. Excrementitia est Naturalis, vt insipida: vel Præter naturam, quæ aut Calida, vt salsa; aut Frigida, vt acida & vitrea. Febris tamen exquisitissima, fit e pituita naturali excrementitia. Differentiæ a loco. Pituita putrescit Extra venas, vel In venis: & hinc febris pituitosa, est intermittens, vel continua. Quod si continua febri pituitosa producatur a pituita salsa, vocatur *causus nothus*.

Signa.

Pituitosa febris indicatur in genere, in caussis internis & externis, pituitam generantibus: c.4.lib.2. de diff.feb.cap.5.lib.1.ad Glauc.de quib.supra. Præterea indicatur ex exeuntibus pituitosis, vt e vomitu pituitoso, similique alui deiectione, &c. Signa differentiarum. Si salsa sit pituita; signa sunt caliditatem indicantia, vt sitis: adest etiam vomitus salsæ pituitæ. Si pituita sit acida; signa sunt frigiditatis, vomitus materiæ acidæ. Si pituita sit vitrea; signa sunt frigoris intensi; verbi gratia, signa admodum frigidi ventriculi, vomitus pituitæ vitreæ, similisque alui deiectio. Quoad differentias a loco. Si pituita putrescat in venis; signa sunt febris continuæ, de quibus suo loco: si extra venas; signa sunt intermittentis, de quibus etiam in doctrina generali egimus. Cæterum febris continua, a pituita subdulci, vel insipida, ab Auicen. *Latica* dicitur, similisq; est hecticæ; ne igitur medici decipiantur, has ita ab inuicem distinguere oportet: in latica singulis diebus aliqua intensio obseruatur; & cutis non euadit arida, vt in hectica, sed albicans, & subtumida, ratione pituitæ: præterea etiam signa pituitæ adsunt.

Indicationes.

Pituita est alteranda, & vacuanda. Alterantia, sunt calefacientia: exceptis ijs, quæ salsam pituitam alterant refrigerando, quatenus est calida; alterantia dein sunt attenuantia, & detergentia, ratione crassitiei, & visciditatis.

Prognost.

Pituitosa febris, non est prorsus salubris: & potius diuturna, quam breuis; vnde longo tempore potius expugnatur. At periculum maius est, minusve; ratione materiæ, & loci. Quoad materiam: minus est periculosa, quæ fit a pituita insipida: magis periculosa, quæ a salsa, vel acida. Longiori tempore curatur, quę fit a pituita acida, maxime si etiam sit vitrea: cap.6. lib.2. de differ. feb. in vitrea enim est insignis vehementia essentiæ. Quoad locum magis periculosa est, si materia putrescat in venis, quam si extra: additur enim vehementia dignitatis.

Phlebot.

Venæsectionem Galen.cap.12.lib.1. ad Glauc. non proponit, quia non conuenit, in quotidiana exacte exquisita (de qua ibi Galenus loquitur:) nam in hac febre necesse est, vt omnes caussæ in vnam pituitam dirigantur: vt nimirum aer sit frigidus, tempus hyemis, constitutio frigida, & regio frigida: quibus exsistentibus, virtus venæsectionem permittere non potest; vt e doctrina generali patet. Quod si febris non sit exacte exquisita; licet venam secare. Vsus e generalibus patet.

Leniens, si pituita non sit salsa: *℞. mellis rof.sol.℥.v.ß. iuris parum: fiat potio breuis*. Si pituita sit salsa *℞. flor. cass.nou.extr. ℥.j. mannæ electæ ℥.ß. anisorum ruditer contusorum g̃.vij. Mis.cum saccharo fiant boli*. Si pituita sit acida, & febris intermittẽs: *℞. specierum hierę ℥.ß. cum melle ros.sol.fiant boli*.

Præparantia.

Præparans, si pituita sit salsa: *℞. syr. de cich. simpl. de beton.ana ℥.j. decocti cich.beton. ℥.iij. Misc.pro syrupo*. Si pituita sit frigida: *℞. oxymelitis simpl. syr. de beton.mellis ros.ana ℥.ß. iuris alterati cum beton. mentha, & cich.ratione febris, ℥.iij. Misce pro syrupo*. Si frigidior sit pituita; vtendum est syrupis compositis, hoc modo: *℞. syr.de beton. compositi, oxymelitis scillitici, ana ℥.ß. syr. de stæch. ʒ.vj. decocti petroselini, feniculi, hyssopi, cichorij propter febrem, ℥.iij.ß. Mis.pro syrupo*.

Purgantia.

Purgans, si pituita sit salsa: *℞. agar. trochiscati ℈.iiij. infundatur in suff.q. decocti betonicæ & cichorij: & facta diligẽti expressione, adde, mellis ros.sol. ℥.iij.ß.* Bolus ad pituitam salsam: *℞. agar.trochisc.℈.iiij. flor. cassiæ, propter salsam pituitam. ℥.j. mannæ el.ʒ.ij. Misc. & cum saccharo fiant boli*. Si pituita non sit salsa: & primum si fuerit insipida: *℞. agar. trochisc. ℈.iiij. diaphœn.seu electarij de dactylis ʒ.iij. propter febrem: flor. cass.nou.ext.ʒ.vij. Misc.cum saccharo fiant boli*. Si pituita fuerit acida: *℞. agar. trochiscati ℥.j.ß. fiat infusio sufficientis aquæ in decocto stœch. & facta diligenti expressione, adde diaphœn.ʒ ij.ß. mellis ros.sol. ℥.iij. Misc. & fiat potio breuis*. Poterimus etiam vti hoc medicamento: *℞. pil.coch.ʒ.j.ß. mastichinarum ʒ.ß. cum melle ros.sol.fomentur pil.vj.* post assumptas has pilulas, patiens superbibet *ius alteratum cichorio, ratione febris*.

Roborantia.

Medicamentum roborans respicere debet non tã febrem, quam partes generantes pituitã. Quare caussa salsæ pituitæ, hepar calidius eget refrigerantibus: caussa pituitæ insipidæ & acidæ, ventriculus atque caput postulant calefacientia. Ratione igitur salsæ pituitæ, huiusmodi medicamentum intus vsurpari potest. *℞. conseruæ cich.℥.j. cons.betonicæ ℥.ß. specierum diarrhod. abb.℈.ß. Misce pro tribus vicibus*. Extra hoc applicabitur: *℞. succi cich.ʒ. vj. succi absinth. ʒ.iij. aceti gratia penetrationis ʒ.j. Misce & applicetur hepati*. Caussa autem pituitæ frigidæ, medicamentum hoc intus exhibeatur: *℞. conser.beton.dianthos ana ℥.j. specicrum diatrionpiper.diacalaminth.ana g̃.vij. Misce & sat erit pro quatuor vicibus*. Probantur etiam *magnæ antidoti* in hac febre, nimirum *theriaca, & mithridatium*. Si medicamentum extra est adhibendum, caussa ventriculi, *℞. oleorum de spica, de absinth. mastichini, de nuce moschata, ana ℥.ß. pulueris macis, nucis moschatæ, caryophyll.ana g̃.v. ceræ lotæ vino maluatico ʒ.j. Misce & applicetur ventriculo*; dummodo ventriculus non modo sit frigidus, sed etiam humidus: nam si siccitas dominetur, ab hoc medicamento abstinendum: sed de his potius dicendum in affectibus vẽtriculi. Caussa capitis. *℞. puluerum beton.stœch. hyssopi ana ℈.ß. Applicetur hæc puluis suturæ coronali; & superponatur ceratum de betonica, vel etiam ceratum sacrum*. Diæta ad proportionem respondeat.

CAPVT XXXIII.

De febre Syncopali.

Definitio, & caussæ.

FEbris pituitosa, non modo ea est, de qua iam diximus, sed etiam syncopalis, quæ & pituitosa, & interdum etiam biliosa est. Sic autẽ vocatur, quia syncope vel adest, vel imminet. *Febris ergo syncopalis, est febris putrida, procedens a materia, vehementer lædente os ventriculi*. Hæc materia est pituitosa & biliosa, cap.2.3.4.5.lib.12.meth. Materia pituitosa, est pituita copiosa, crassa, cruda, quæ aliquando coctionem non admittit: est item succus crudus, qui improprie

pituita

pituita dicitur: & secundum Auicennam interdum est pituita tenuis, sed raro. Caussæ generantes patent e febre pituitosa. Materia biliosa est bilis flaua, dein etiam, quæ deterior, vitellina, æruginosa, cœrulea: potestq; materia biliosa, tum crassa esse, tum tenuis. Caussæ generantes patent e febre biliosa. Additur in definitione, materiam illã: *vehementer lædere os ventriculi, vt cor in consensum trahatur:* e vehemẽti enim oris ventriculi læsione spiritus modo dissoluuntur, modo alterantur, modo vtrunque patiuntur: vnde leipothymia, vel syncope oritur.

Differentiæ. Differentiæ sumuntur a materia: quæ est Pituita, vel Bilis, quarũ vtraque vel crassa, vel tenuis. Si materia est crassa; dicitur *syncopalis humorosa*: quæ si fit a pituita crassa, dicitur exquisita exacte. Si materia est tenuis; dicitur *syncopalis minuta*: quæ si fiat a bile tenui, exquisita exacte dicitur: at si fiat a pituita tenui, nequaquam dicitur exquisita exacte.

Signa. Febris syncopalis facile cognoscitur: quia vel iminet, vel adest leipothymia, aut syncope: ægri noxã percipiunt secundum ventriculum. Signa differentiarum, sunt signa indicantia pituitam, vel bilem: de quibus suo loco dictum fuit.

Indicationes. Indicationes sumuntur a materia, vt est alteranda, & vacuanda. Alteratio est mutiplex: nam materia cruda est concoquenda: frigida pituita, calefacienda: materia bilis refrigeranda: materia crassa humorosa, attenuãda: materia tenuis quæ peccet in febre syncopali minuta, crassefaciendo. Et in febre virtus, potissimum secundum spiritus custodienda.

Prognostica. Periculosa est hæc febris; nam ad est vehementia materiæ, & ratione essentiæ, quia admodum recedit a naturali statu: & ratione dignitatis, quia afficitur os ventriculi; & ratione facultatis, propter deliquium animi. Quoad syncopalem humorosam; periculosior est, quæ fit a pituita admodum copiosa. c. 3. l. 12. metho. Quod si crudus ea cruditate affectus sit, vt coctionem non admittat: febris hæc est mortalis: quia id quod est præter naturam, est vehementissimum, & virtus debilis. Si non sit tanta copia materiæ; aliqua salutis spes esse potest, quamuis hęc materia cruda non admittat coctionem; ratio est, quia, dum hæc materia summe cruda, est exigua, natura admittit alimentum; non autem, si sit copiosa: & præterea, materia cruda exigua, licet non admittat coctionem caussa nutritionis; attamen præparationem quandam & maturationem admittit, vt possit expelli. Vnde non est e toto desperandum. Syncopalis vero minuta, curationem admittit: cap. vlt. lib. 12. method. quamuis producatur etiam a materia æruginosa; nisi virtus sit admodum imbecillis, vel aliqua sit inflammatio in visceribus: tunc enim mors prædici potest.

Venæsectio. Frictio. Quoad materiam chirurgicam: non conuenit venæsectio, quia adest cacochymia, succus crudus, & virtus est debilis. In syncopali autem humorosa, probatur *frictio*, tanquam materia euacuans. *cap. 3. li. 12.* meth. primum frictio debet esse sicca, linteis mediocriter asperis; postea oleo relaxante, vt *anethino*, fricare oportet. Frictio statim in principio fieri debet: vacuatione enim opus est in hac febre: cuius materia est frictio: aliam enim vacuationis materiam hic vsurpare non licet. Frictio debet administrari superne deorsum; & primo fricanda crura, secundo brachia, tertio spina dorsi: deinde artus, idest brachia, crura, rursus spina, & vltimo artus: a frictione ergo artuum incipiendum, & in ea desinendum. Hæc frictio in febre syncopali minute improbatur; vt testatur Galenus cap. 6. lib. 12. metho. Non ergo in qualibet syncopali fricare licet.

Lenientia. Quoad materiam medicinalem; in syncopali humorosa probantur lenientia, infra administrata; tutiusque est *suppositorijs vti quam clysteribus*: e qua vero materia parentur, dictum est in doctrina generali. Lenientia autem per os exhiberi non possunt, quia os ventriculi non permittit.

Præparantia. Præparantia non seorsum, sed vna cum cibis danda: verbi gratia si velimus *oxymeli* exhibere; cum *cremore hordei* exhibemus.

Purgantia. Purgans nequaquam dandum: permearet enim per os ventriculi, excitaretque syncopen, si non adesset, & mortem inferret.

Roborantia. Roborantia ventriculum, locum habent: quorum materia, in syncopali humorosa, est *oleum de absinthio*. Non tamen illico primo die vt quidam faciunt, ventriculus est inungendus, sed præcedere debent frictiones, & materiam magna e parte concoctam & euacuatam esse oportet. In syncopali minuta, probatur medicamentum adstringens, cap. 6. lib. 12. meth. cuiusmodi est *oleum melinum*. Ad inhibendum sudorem, qui in hac febre copiosus est solet; inspergere oportet puluerem, paratum e *rosis*. Vnde Auicen. inungebat pectus *cum santalis & aqua rosacea*.

Diæta: in syncopali humorosa. Quoad materiam diæteticam; in syncopali humorosa, probatur aer temperatus, in minuta refrigerãs & adstringens, ac proinde alteratus *rosis, cydonijs, folijs cydoniorum, folijs mirti*. cap. 3. & 6. lib. 12. method. Quod cibum attinet; in syncopali humorosa, probatur *mulsa cum hyssopo*. Quod si æger ab hoc cibo abhorreat, Galenus probat *cremorem hordei; cum oxymelite*. Gal. etiam admonet, si forte pulsus fiat imbecillior; exhibendum esse *panem, e vino diluto, aquoso*. nisi prohibeat inflammatio: hac enim præsente, actum est. NB.

mulsa. *Mulsa* probatur minus cocta, si aluus est stiptica, vel saltem non fluit immoderate: magis autem cocta, dum aluus immodice fluit, hęc enim magis nutrit, & aluum non subducit. Quod si plus iusto alui fluxus vigeat; loco mulsæ probatur *cremor hordei*, vel potius *cremor halicæ*.

oxymel. Circa *oxymeli* notandum, e capit. 3. lib. 12. metho. illud æstiuo tempore actu frigidum esse exhibendum, licet patiens assuetus sit vti calidis actu: contra hyeme actu calidum oximeli dandum est, licet cõsuetudo sit frigidorum actu, vbi Gal. aerem magis respicit, quam cõsuetudinem: ratio est; quia in hac febre aer calidior rationem habet caussæ morbificæ, liquat enim materiam, quemadmodum aer frigidus vim habet cogendi; dum vero aer calidior crudum humorem liquat, periculum imminet, ne materia liquata, pulmones & cor petat.

In syncopali minuta. Cibus autem in syncopali minuto conuenit, qui non facile dissipatur, vt *sorbitio ex halica: mala punica, pyra, vitelli ouorum, testiculi gallorum, cerebrum, sed diligenter assatum*. Potus fit *vinum aquosum*, actu frigidum. Reliqua patent doctrina generali.

CAPVT XXXIV.

De febre Quartana, & cognatis alijs.

Definitio. Bilis nigra quadruplex. 1. FEbris quartana *seu melancholica, est febris putrida, procedens a bile nigra putrescente*. Bilis nigra, est Melancholica, Sanguinea, Cholerica, & Pituitosa. Nigra bilis melancholica, est Alimentalis, vel Excrementitia. Alimentalis, est quartus succus massæ sanguineæ, vergens ad frigidum & siccum: vt propterea sit alimentum ossium; partium frigidarum, & siccarum. Excrementitia, est Naturalis, vel Præter naturam. Naturalis, est excrementum crassum hepatis, e quo producitur *quartana exquisita exacte*. Præter naturam nigra bilis, generatur ex alimentali, & ex excrementitia: si vis exurens sit remissa, generatur excrementum, quod melancholia dicitur: si intensa, oritur excrementum, quod atra bilis nuncupatur. Bilis nigra sanguinea, fit e sanguine: eius nimirum portione vel tenuiore, vel crassiore. Si e portione tenuiore; primum fit bilis flaua, mox atra. Si e portione crassiore; exustio uel remissa est, vel intensa: si remissa, fit melancholia, excrementum si intensa fit, atra bilis. Bilis nigra cholerica, fit e flaua bile, & vocatur,

catur, atra bilis. Bilis nigra phlegmatica, ab Auicēna A proposita, non fit e quolibet phlegmate, sed e salso, hoc enim primum degenerat in flauam bilem, deinde in atram; vt colligitur e cap. 2. lib. 4. simpl. & aph. 42. sect. 7.

Caussæ. Caussæ in hac febre concurrunt calefacientes & siccantes; vt vel generant melancholiam, vel humorem assant; & modo in melancholiam mutant, si sint remissiores: modo in atram bilem, si sint calidiores; siue hæ sint internæ, siue externæ.

Differētiæ. Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. Materia, seu bilis nigra, est melancholica, sanguinea, biliosa, pituitosa. A loco: materia putrescit in venis, aut extra venas: vnde febris continua, vel intermittens.

Signa. Febris hæc in genere facilime cognoscitur. Nam præter periodos quatriduanas, caussæ generantes melancholiam, vel præcesserunt, vel sunt præsentes. Signa differentiarum: si sit a materia melancholica, B omnia sunt mitiora: si ab atra bile, intensiora. An vero sit melancholica, sanguinea, biliosa, pituitosa; cognoscitur e signis, indicantibus dominium huius vel illius humoris.

Indicationes. Indicationes monstrant alterantia, & vacuantia. Alterantia, modo calefaciunt, & humectant, si materia, sit melancholica: modo refrigerant, & humectant, si materia sit bilis atra. Cum autem quælibet materia, siue melancholica, siue bilis atra, sit crassa: semper etiam oportet attenuare.

Prognosti. Prognostica variant pro vi differentiarum. Quoad differentias igitur a materia: salubris est febris, si materia sit melancholica; nam vehementia essentiæ est remissa. t. 4. s. 3. lib. 1. epid. Si materia sit atrabilaria febris est admodum periculosa; quia maxima essentiæ vehementia. Quoniam vero materia melancholica est crassa, in caussa est lōgitudinis; vnde quartana per annos durare potest. Quoad differentias a C loco: intermittens non est periculosa ratione dignitatis loci; continua contra (*non loquor hic de vehementia febris, sed caußæ: alias enim ratione febris, quartana etiam intermittens, satis periculosa esse potest.*

Phlebotomia. Venæsectio probatur in quartana continua, in intermittente exquisita exacte (secundum Galenum lib. 1. ad Glauc. cap. de cura quartanæ exquisitæ exacte:) in melancholica sanguinea. Non autem ita probatur venę sectio in quartana phlegmatica, & minus in biliosa; nam cacochymia potius viget. Notandum vero (& hoc potiss. in intermittēte exquisita exacte.) tum demum venam aperiendam esse, cum sanguis melancholicus reperitur in venis pertinentibus ad totum corpus: si enim biliosus sanguis, in venis totius corporis resideat, melancholicus vero in venis circa hepar: vena nequaquam tundenda. Hoc vero vt cognoscamus, post venam sectam obseruare debemus, quisnam sanguis effluat: si egrediatur niger & D melancholicus, permittamus effluere: si flauus egrediatur, statim supprimere oportet: indicat enim sanguinem melancholicū non residere in venis totius: vnde per venam sectam copia eius non minueretur, sed eius vires potius intenderentur, detracto humore contrario. De administratione venæ sectionis, & de apertione venarum hæmorrhoidalium, in generali doctrina dictum.

Lenientia. Medicamentum leniens, in quartana melancholica non atrabilaria: ℞. *elect. lenitiui ʒ. x. mannæ el. ʒ. ij. cum saccharo fiant boli.* Si febris melancholica sit sanguinea: ℞. *flor. caß. nou. ext. elect. lenit. ana ʒ. v. mannæ el. ʒ. ij. cum saccharo fiant boli.* Notādum in priore formula, cassiam non proponi, quia in quartana non sanguinea, calor tam insignis non est, vt in sanguinea, in qua cassiæ flor. refrigerantes misceri debent. In quartana pituitosa. ℞. *flor. cass. nou. tr. ℥. j. specierum hieræ ʒ. j. ß. mannæ el. ʒ. ij. cum saccharo fiant boli.* Hic species hieræ respiciunt superfluitatem pituitosam, quæ habent rationem materiæ antecedentis: cassia est corrigens, quia materia pituitosa putrescens, versa est in atram bilem, valde calidam. Potio in eadem ℞. *mellis ros. sol. ℥. iij. mellis viol. sol. ℥. j. ß. iuris alterati boragine, parum fiat potio breuis.* In quartana biliosa. ℞. *flor. caß. nou. ext. ʒ. x. mannæ el. ʒ. ij. cum saccharo fiant boli.* Species hieræ non addūtur neque electarium lenitiuum propter feruorem materiæ biliosæ, & atrabilariæ. Potio in eadem. ℞. *syr. viol. sol. mannæ el. ana. ℥. ij. ß. decocti endiuiæ, boraginis, parum: fiat potio breuis.*

Præparantia. Præparans in quartana melancholica: ℞. *syr. de borag. de liquiritia, de lupulis, ana. ℥. ß. decocti borag. melißæ, ceterach ℥. iij. Mis. pro syrupo.* In quartana pituitosa; ℞. *oxymelitis simplicis, syr. de succo buglossæ an. ℥. j. decocti beton. melissæ, borag. ℥. iij. Mis. pro syrupo.* Hic betonica & oxymeli proponūtur propter pituitam: in priori recepta non proponuntur, quia illa respicit febrem quartanam melancholicam. In quartana bi-B liosa. ℞. *syr. violati, s. de pomis simpl. ana ʒ. vj. decocti hord. endiu. lactucæ (non vtimur betonica.) ℥. iij. Mis. pro syrupo.* Hic violis, hordeo, lactuca vtimur, quia materia est atra bilis humor calidus & siccus.

Vacuantia sensibiliter. Purgans, seu vacuans medicamentum vacuat Sensibiliter, vel Insensibiliter. Vacuans sensibiliter, in quartana melancholica ℞. *corticum radicum hellebori nigri ℈. iiij. feniculi, cinamomi (correctionis gratia ana g̃. v. fiat infusio in decocto ceterach, & cichor. cum ʒ. ij. fol. senæ: & ʒ. j. paßul. dulcium & facta diligenti expreßione, adde mannæ el. syrup. de polypodio ana ℥. j. ß. Misc. & fiat potio breuis.* Bolus in eadem: ℞. *electarij lenitiui ℥. j. conf. Hamech. mannæ el. ana ʒ. ij. Misc. & cum saccharo fiant boli. Albo veratro* non vtimur, quia nimis est periculosum medicamentum. In quartana pituitosa: *Recipe agar. troch. ℈. iiij. fiat infusio in decocto beton. cum ʒ. iij. fol. senæ, & ʒ. j. paßul. & facta diligenti expreßione, adde mellis ros. sol. ℥. iij. Misc. & fiat* C *potio.* Vel: *Recipe agar. troch. ʒ. j electarij len. ʒ. vij. mannæ e. ʒ. ij. cum saccharo fiant boli.* In quartana biliosa: *Recipe rhabarb. electi ℈. iiij. fiat infusio in decoctione endiuiæ, cum ʒ. ij. ß. fol. senæ, & ʒ. j. paßul. & facta diligenti expreßione, adde mannæ el. syrupi de polyp. ana ℥. j. ß. Misc. & fiat potio breuis: cui patiens superbibat. ℔. j. ß. seri lactis caprini, optime depurati*: & hoc ob febrem immensam, cuius materia atrabiliaria; & ob iecur calidius. Bolus in eadem: *Recipe pulu. rhabarb. el. ʒ. j. (ratione bilis.) confectionis Hamech: (ratione atræ bilis.) ʒ. ij. flor. cassiæ ʒ. vij. (vt attemperetur medicamentorum propositorum caliditas) mannæ el. ʒ. ij. cum saccharo, fiant boli.* Cum autem febris valde sit calida, non sufficit cassiam adijcere, prodest etiam, vt patiens superbibat ℔. j. ß. *seri.*

Vacuantia insensibiliter. Medicamentum vacuans insensibiliter, est calidum, siccum, tenuis substantiæ, cuiusmodi est *diatri-* D *onpipereon, diaspermaton, quod fit e pipere, ruta, cymino & nitro.* Huius classis est medicamentum, quod conficitur *e feniculo, petroselino, & similibus*; quorum forma est exiguæ actiuitatis, ad differentiam magnarum antidotorum, quorum forma est magnæ actiuitatis.

De theriaca, & mithridatio. Notandum autem hæc medicamenta insensibiliter vacuantia, in quartana attrabilaria nequaquam vsurpari debere: Galenus enim ea proponit in melancholica exquisita. Præterea dum medicamenta administrantur, oportet miscere *boraginē, buglossam* &c. Vt: *Recipe diatrionpipereon ℈. ij. deinde patiens superbibat, decocti borag. vel buglossæ, vel cich. ad ℥. iiij.* Quod si febris melancholica (non atrabilaria) sit contumax vt sæpe fit, probatur *radix chinæ cum boragine decocta*: patientes autem dum hoc decoctum assumunt sudare, debent.

Alterantia. At vero hic notandum, medicamenta magnæ actiuitatis secundum formam, vt est *Theriaca, & Mithridatium*, non probari, nisi post concoctionem materiæ, & aliquam etiam materiæ euacuationē, quod de reliquis non est statuendum, verbi gratia, possumus

mus vti diatrionipiper. &c. & alijs, quorum forma non est magnæ actiuitatis, ante theriacam & mithridatium: vnde Galenus magnas antidotos tam cito exhiberi prohibet, ne e quartana simplici, fiat duplex, vel triplex; ex intermittente, continua; ne augeantur obstructiones, febresque intendantur; quando scilicet ob summam actiuitatem, materia cum impetu plus iusto agitatur.

Diæta.

Medicamenta alterantia duorum sunt generum: I. Calefacientia, ratione ventriculi generantis pituitam; & ratione lienis, qui frigiditate affectus excrementum melácholicum exacte nec suscipit, nec regere potest: probantur igitur in quartana melancholica & pituitosa. E.G. ℞. *conseruæ beton. dianth. sacchari boraginacei ana.* ℥. ß. *Misc. pro tribus vicibus*. II. Refrigerantia, caussa iecinoris calidioris, quæ probantur in quartana biliosa & atrabilaria: verbi gratia, ℞. *sacchari violati* ℥. ß. *& æger superbibat* ℔. j. *seri: vel* ℔. ß. *aquæ hordeaceæ, alteratæ endiuia, & quandoque lactuca*.

Diæta medicamentis proportione respondere debet. Victus igitur erit mediocris, quia longa est quartana. Cæterum, modo debet esse calefaciens, vt in quartana melancholica, & pituitosa; modo refrigerans, vt in biliosa. *Vinum* probatur in melancholica & pituitosa; non in biliosa & atrabilaria. Reliqua patent.

De Febribus Quintanis, Sextanis, Septimanis, Nonanis.

Quartanis affines.

FEbres quintanæ, sextanæ, septimanæ, & nonanæ, referuntur ad quartanam melancholicam, eandemque admittunt curationem. Notandum autem quintanam fieri ab atra bile; reliquas non ab atra, sed a materia melancholica: vnde quintana febris deterior est, & maxime periculosa, quoniam maior est vehementia essentiæ, comm. 2.7.9. sect. 3. li. 1. epid.

CAPVT XXXV.

De febribus Hecticis.

Nomen.

HActenus de febribus putridis egimus: sequuntur Hecticæ. Hectica autem febris, secundum Gal. cap. 7. li. 1. de diff. febr. dicitur; quia habitum corporis ita comprehendit, vt si progrediatur, ad differentiam reliquarum febrium, euadat morbus in habitu.

Definitio. Nō omnis hectica est morbus calidus in habitu. Differentia hecticæ, ephemeræ, & putridæ.

Hectica igitur est febris, producta a primaria accẽsione solidorum cordis, citra venenositatem. Hæc definitio est explicanda, e cap. 1. & 9. lib. 1. de differ. febr. Quatenus igitur hectica dicitur *febris*; necesse est, vt sit morbus calidus in toto, & in facto esse, qui tamen modo est in habitu, modo in habitudine. Errant igitur vehementer, qui credunt omnem hecticam esse morbum calidum in habitu: nam morbus in habitu, ad differentiam morbi in habitudine, semper est difficilis curatu; at datur hectica, quæ inter initia facile curatur. Ergo etiam datur hectica in habitudine. Additur in finitione: *producta a primaria accẽsione solidæ substantiæ cordis*: ad differentiam ephemeræ, quæ fit a primaria accensione spirituum; & putridæ, quæ producitur a primaria accensione humorum: at in hectica cor afficitur morbo, seu intemperie morbosa: vnde in hectica cordis actiones læduntur, læsa facultate; in ephemera & putrida tantum ob errorem externum. Hic morbus calidus in corde, modo est in habitudine, modo in habitu: si est in habitudine; virtus cordis nondum patitur, quia hoc tempore substantia virtutis cordis nondum est imminuta, sed solum calefacta: vnde etiam facilis est curationis. Per *primariam accensionem*, intelligimus principalem, non primam in tempore. Nam cor modo primo afficitur, vt si hectica fiat ex ira: modo cor non primo afficitur, vt si fiat hectica ex inflammatione ventriculi, pulmonis ve vlcere, c. 8. lib. 10. meth. Quia ergo prima accensio non semper ad cor spectat, principalis autem semper; ideo hæc in finitione proposita est.

Caussæ.

Caussæ, quæ efficiunt principalem accensionem, sunt calefacientes, & exsiccantes, sed *citra venenositatem (ad differentiam febris pestilentis, quæ etiam est morbus in corde, sed producitur a caussa venefica.)* Caussæ igitur hæc calefaciens & siccans, citra venenositatem, est Interna, uel Externa. Interna, est soboles seu effectus morbi Communis, vel Determinati. Communis morbi soboles est, nimirum febris siue hæc sit ephemera hecticam producens, siue putrida diuturna, & potissimum febris ardens. Est autem effectus morbi determinati, verbi gratia empyematis, vlceris pulmonis, inflammationis diuturnæ plerarumque partium, vt ventriculi, intestini, coli, renũ &c. Præterea alui fluxus in caussa esse potest, maxime si febrem habeat annexam. Externæ caussæ, sunt medicamenta calefacientia & siccantia, plus iusto vacuantia: viuendi ratio similis: ira etiam non infimum locum obtinet.

Effectus caloris in febre hectica: nimirũ absumptio humiditatis roridæ, carnosæ & primigeniæ.

Explicandum iam est, quomodo principalis accensio, idest calor febrilis, agat, tum in cor, tum in partes similares extra cor. Sciendum igitur, e cap. 6. lib. 7. meth. & cap. vlt. lib. 10. meth. humiditates partium similarium, extra venas exsistere; ad differentiam quartæ humiditatis, quę residet in venis capillaribus. Hęc partium similarium humiditas, extra venas exsistens, in duplici est differentia: nam vel Mutatur, vel Non mutatur. Humiditas quæ mutatur, est humiditas rorida, quæ cõuerti & mutari oportet potest in alias humiditates. Humiditas, quæ non mutatur, vel est Sanguinea, vel Spermatica. Sanguinea, est humiditas adiposa, seu carnosa. Seminalis, est humiditas radicalis, quæ conseruat vitæ radicem, scilicet calidum primogenitum. In has ergo tres humiditates, quæ & in corde, & extra cor reperiuntur, agit calor febris hecticæ. Quoad cor: calor febrilis primum agit, in humiditatem cordis roridem, eamque feruidam, seu efferuescentem reddit: deinde eandem incipit consumere: postremo eam prorsus absumit cap. 9. lib. 1. de differ. febr. At extra cor (*quoniam vltimum quod siccatur, est cor:*) primum, dum calor febrilis humiditatem roridam cordis feruidam reddit; hoc eodem tempore cõsumit humiditatem roridam partium similarium extra cor: postea, cum calor febrilis incipit absumere humiditatem roridam cordis; hoc eodem tempore absumit humiditatem carnosam extra cor: postremo dum febrili calore, cordis rorida humiditas consumpta est; iam consumitur radicalis humiditas, non in corde, sed extra cor.

Differentiæ.

Differentiæ capiendæ sunt a Calore cordis, ab Humiditate, & Caussis efficientibus. A calore; vt est in Habitudine, vel Habitu. Ab humiditate: vt cordis humiditas rorida, vel Efferuescit, vel Incipit absumi, vel Consumpta est, vt in marasino, siue hectica tabida. A caussis: vt caussæ sunt Internæ vel Externæ: itẽ, caussæ sunt Morbi, vel Non morbi: vnde datur hectica incipiens, & non incipiens, vt Galenus testatur, capite 8. lib. 1. de diff. feb.

1. Signa generalia.

Hectica febris *in genere* cognoscitur, e calore mordaci, quia calor febrilis solidas partes afficit; vt hic calor potissimum sentiatur in corpore arteriæ, etiam post balneum: cap. 9. libro 1. de different. febr. Calor

2.

etiam debilis est: nam hectica est parua ratione essentiæ, quoniam solida (ad differentiam humorum:) eundem statum seruant, & in corde, & extra, libro

3.

tertio, de præsag. e puls. Tum etiam calor est æqualis; quia non adest materia, quæ accendatur, nec spiritus accenduntur, sed solida, quæ æqualiter afficiuntur, licet primo in habitudine, deinde in habitu. Præterea

4.

hectica in genere cognoscitur, quod caliditas pertinens

nens ad cor, per vnam vel alteram horam a cibo augetur & intenditur: idque hac ratione: nam propter calorem febrilem in corde, rorida humiditas efferuescit, & procedente febre incipit etiam absumi: ob hanc igitur necessitatem, dum cibus est assumptus, portio liquidior & tenuior, antequam totus cibus in iecur distribuatur, perducitur in cor, ad restaurandũ id quod absumitur, vnde calor cordis augetur, vt calor fiat inæqualis, & per consequens fit sensus caliditatis (*vbi enim inæqualitas, ibi sensus caliditatis*) alias autem hectici calorem febrilem non sentiunt, ob caloris æqualitatẽ; capite quinto, libro primo de inæq. intemper. Insuper hæc febris cognoscitur, si caussæ febris hecticæ, vel præcesserunt, vel præsentes sunt: vt si vlcus est in pulmone, &c. Hectica igitur in genere facile cognoscitur, etiam in principio: falsumque illud vulgatum est axioma, hecticam in principio facilis esse curationis, sed difficilis cognitionis: nec enim hæc Galeni est sententia, c.9. li. 1. de differ. febr. vbi statuit hecticam, cui putrida annexa est, difficulter cognosci in principio; eam vero, quæ sola est, facilis esse cognitionis. Signa *differentiarum*; & primum *a calore*: Si calor sit in habitudine; præsentia sunt signa ephemerarum, cap. 9. lib. 1. de differ. febr. quare pulsus non est debilis (*vt male quidam volunt, hecticam indicari ex pulsu debili: hoc non est verum in principio, dum calor est in habitudine:*) quia scilicet virtus nondum aliquid est passa: febrem hectici tunc sentiunt aliquo modo; sed vix. Si autem calor sit in habitu; ægri non sentiunt febrem (secundum Auerr. comment. 33. lib. 4. collect.) & pulsum habent debilem, quia scilicet virtus a calore in habitu maxime patitur. Secundo, signa differentiarum *ab humiditate*. Si rorida humiditas efferuescat; sunt signa, quæ diximus iam comitari calorem in habitudine: si rorida cordis humiditas incipiat absumi; tunc pulsus est debilis, & calor magis mordax, corpus emaciari incipit, quia iam extra cor cõsumitur humiditas sanguinea, id est, adiposa, seu carnosa. Si denique rorida cordis humiditas sit consumpta; pulsus non modo debilis est, sed etiam durus, ob siccitatem; & æger nil nisi ossa & cutis esse videtur. Tertio signa differentiarum *a caussis*: num hectica sit incipiens, vel ex alijs morbis orta; cognoscitur e proprijs signis: Exempli gratia; si corpus donatum sit calido & sicco temperamento, febris ardens prægressa fuerit; facile cognoscimus, præsentem febrem esse hecticam, quæ ex ardente febre duxerit originem.

5. Hectica etiã ab initio facile cognoscitur.

1. Signa differentiarum.

2.

3.

Indicationes per se sumuntur a febre, & virtute: febris indicat refrigerantia & humectantia: virtus indicat alimentum. Ex accidenti autem interdum capiendæ sunt indicationes a materia, quæ impedimento esse potest, quo minus & febri, & virtuti occurrere possimus: hæc autem sunt corporis excrementa, quæ ob id sui euacuationem indicant.

Indicationes.

Prognostica variant ratione differentiarum: Iccirco quoad differentias a calore; hectica in habitudine facile curatur, quia non adest vehementia ratione facultatis: in habitu, contra. Quoad differentias ab humiditate cordis rorida: si hęc humiditas tantum efferuescat, febris facile curatur: si incipiat absumi, cum difficultate tollitur: si sit consumpta, e toto curari nequit; cum enim hæc febris sit morbus calidus & siccus, curari potest vt morbus calidus, non autem potest curari siccus; dum enim partium humiditas radicalis seu seminalis consumitur, vsque adeo labefactata est illarum partium facultas alteratrix, vt nullo pacto semen possit regenerari, quod sufficit ad reparandum humiditatem seminalem deperditam. Quoad differentias a caussis: si hectica fiat ab vlcere pulmonis, est incurabilis, etiam in principio, id est, quando calor est in habitudine, seu quando solum efferuescit humiditas; caussa enim incurabilis est, nimirũ vlcus pulmonis.

Prognost.

Quoad materiam chirurgicam; venæsectio non probatur in hac febre: quia potius defectus est sanguinis.

Venæsectio

Medicamenta interdum probantur, dum scilicet excrementa in corpore redundant: cæterum sint lenientia, non purgantia; quę cum acria sint, calefaciũt & siccant, ideoque faciunt, vt habitudo in habitum transeat. Vti ergo possumus *caßia, manna, syr. sol. species hieræ* vitandæ sunt. Proposita autem medicamenta, si administrantur in potione, cum iure dissolui debent. Clysteres similiter parentur *ex oleo & iure*. Præparantia hic locum non habent, nec purgantia: quia febris est immaterialis. Si gratia vacuationis medicamentum sit repetendum: id semper leniens erit, nunquam soluens.

Lenientia.

Alterans vsurpatur Intus, & Extra. Intus: si corpus biliosum sit; dulcia sunt fugiẽda, quia bilescunt. Si corpus non sit biliosum; probatur *saccharum rosaceum*, quia refrigerat & humectat. Cæterum in quolibet corpore hectica laborante, siue biliosum sit, siue non biliosum, probatur *decoctum hordei, lactucæ; probatur* ℔. j. *seri optime depurati, cum succo lactucæ*. Præterea etiam probatur *frigida ad* ℔. *ij*. dum febris est in habitudine, vel dum incipit esse in habitu, vt immineat marasmus: nõ ergo differẽda est exhibitio frigidæ; nã quo citius exhibetur, eo magis efficax est, ad expugnandum febrem, & virtus est robustior, & proinde magis permittens. Alterans, quod extra administratur, potest esse *balneum aquæ dulcis*: quod primo tepidum est administrandum, deinde frigidum, ita vt ne sudent ægri: vtimur enim balneo, non vt vacuante, sed vt alterante, id est, refrigerante & humectante. Vt vero alimentum, balnei beneficio attractũ, non dissipetur; pręter balneum frigidę, probatur etiã *inunctio*, quæ fiat secundum artus, & secundum thoracem. Secundum artus, licet corpus inungere *oleo amygdalino, violaceo & vino subdulci, vel poscha aquosa*, quæ ad penetrationem largitur, & refrigerat atq; humectat. Sic ergo possumus præscribere: ℞. *ol. amyg. dulc. violacei, ana* ℥. ß. *poscæ aquosæ* ʒ. ij. *Mis.* Ne autem inunctione ægri lædantur, oportet pharmacopœo inungere, vt oleũ amygd, sine igne conficiat, si modo humectare debet. Ad thoracem hoc probatur: ℞. *ol. violacei, succi lactucæ ana* ℥. ß. *caussa penetrationis, poscæ dilutæ, vel acetositatis citri* ʒ. j. *Mis.* Probatur etiam *infrigidans Galeni*, maxime in principio, dum rorida humiditas efferuescit. Quare non exspectandum, vt progrediatur malum; sed tempestiue occurrendum.

Alterantia interna.

Externa alterantia.

Quantum ad diætam: aer sit frigidus & humidus. Cibus sit augens, non minuens; quia deficit alimentum: preterea sit optimi succi, facilis concoctionis & distributionis: itemque sit refrigerans ac humectans. Optimæ igitur carnes, & reliqua proba cibaria condienda sunt *seminibus melonum, cucurbitæ, lactuca, boragine*. Probatur *lac optimum, vt est humanum, deinde asininum, & caprillum*; nisi adsit prohibens, nimirum materia febris putridæ, materia catarrhi frigidi, materia catharri copiosi, dolor capitis, materia tendens hypochondria; quibus præsentibus, lac cum maximo detrimẽto datur. Quod si æger frigidum habeat ventriculum, lacti miscere possumus $\frac{1}{10}$ vel $\frac{1}{12}$ *sacchari: vt si exhibeatur lactis* ℥. j. ß. *permisceatur sacchari* ʒ. j. Quoad lactis *vsum*. Exhiberi potest ab ℥. j. vsque ad ℥. x. quæ dosis non excedenda: cap. 10. lib. 10. Quoad *modum*: lac exhibendum actu calidum. *Tempus exhibendi*, est ante somnum, & ante cibum; cibus dari non debet, nisi lac prius sit concoctum. Potus, contra pleros q. practicos, non erit *vinum*: hoc enim habitudinẽ in habitum mutat; vnde & Gal. cap. vlt. l. de marasmo vinum improbat, in hectica tabida. In marasmo quidem syncoposo probat; sed id tantum propter resolutionem spirituum: vinum enim celerrime reficere potest spiritus, qui sane cita egent refectione. Hæc ergo de hecticis.

Diæta.

Lac.

CA-

CAPVT XXXVI.

De febris Peſtiferæ Definitione, Cauſſis, Differentijs, Signis.

Nomen.

Definitio.

PEr febrem Peſtilentem intelligimus febrem, quæ cito poteſt interſicere; & intelligimus febrem cõtagioſam, ſiue fiat ex aere, ſiue ex alijs cauſſis, quomodocunque. Sic ergo accepta, nihil aliud eſt, quam *febris, producta a veneno calido putrefactiuo*. Cum dicimus, quod ſit *febris*; febrem peſtilentem a peſte diſtinguimus, quæ interdum eſſe poteſt ſine febre, dum vitium partes exteriores afficit, nec cordi communicatur: vt colligitur e Gal. aph. 25. & 57. ſect. 3. li. 3. epid. & l. 9. ſimpl. c. de bol. Arm. Dicimus, *producta a veneno*: ad differentiam reliquarum febrium, quæ nõ ſunt peſtilentes. Addimus, *a veneno calido*: ad diſcrimen morbi venefici frigidi. Tandem adiungimus, *putrefactiuo*: ad differentiam morbi venefici calidi, non putrefactiui, vt contingere ſolet vi arſenici.

In peſtilẽti febre eſſe venenum calidum & putrefactiuũ.

Iam vero confirmandum ratione & auctoritate, in febre peſtilenti, eſſe venenum calidum & putrefactiuum. Ratio, *Venenum* eſt, quod, licet copioſum non ſit, cito tamen poteſt interficere: at talis eſt materia febris peſtilentis. Ergo eſt venenum. *Calidum* autem eſt hoc venenum, quia habet effectum calidum, ſcilicet febrem. Eſt etiam *putrefactiuum*, quia producit febrem putridam & contagioſam. Auctoritate quoque hæc confirmantur. Quod ſit *venenum*, teſtatur Gal. com. 4. l. 2. de nat. hum. vbi dicit, in euaporationibus quandoque affici corpora, potius ſubſtantiæ proprietate, quam nuda qualitate; innuens, vehementem formæ actiuitatem, & proinde vim veneficam. Hoc venenum eſſe *calidum*, idem ſtatuit, aph. 29. ſect. 1. li. 1. epid. cum ait, in febre peſtilenti interiora exuri. Venenum hoc eſſe *putrefactiuum*, fatetur Galenus c. 5. li. 1. de diff. feb. vbi ait, omnem febrem peſtilentem fieri a putredine.

Quomodò venenũ peſtilẽs in cor agat.

Spiritus vt afficiãtur in febre peſtifera.

Intelligendum autem eſt, *quomodo iam dictum venenum concurrat ad procedendum febrem peſtilentem.* Concurrit ergo quatenus vehemẽter agit in cor: obtinet enim formam magnæ actiuitatis; vt, licet inſtrumentum, ideſt, calor non ſit vehemens, nihilominus vehemens noxa imprimatur. Quoniam autem cor conſtat ſpiritibus, humoribus, & ſolidis: vidẽdũ, quidnam hæc tria a peſtifero veneno patiantur. *Spiritus* in genere affici poſſunt, ſecundum ſubſtantiam, vel qualitatem, cap. 5. li. 12. meth. ſecundum ſubſtantiam, dum corrumpuntur, quoniam nimis vel diffunduntur, vel concentrantur: ſecundum qualitatem, dũ alterantur, ideſt, incaleſcunt, aut refrigerantur, id quod fit ab alterante, cuius forma eſt magnæ, vel exiguæ actiuitatis. Cæterum ſpiritus putreſcere nõ poſſunt: nam, vt aliquid putreſcat, oportet continens eſſe calidius; vnde ignis non putreſcit, quia igne nihil calidius: deinde requiritur etiam, vt id, quod debet putreſcere, euadat impurum; vnde aer, aqua, terra, non putreſcunt, niſi ſecundum partem euadant impura: at ſpiritus cordis vitales, non admittunt impuritatem, ideſt, humiditatem putredinis capacẽ: putreſcere igitur nequeunt. Quamobrem ſtatuendum, venenum peſtilẽs ita agere in ſpiritus vitales, vt eos vehementer calefaciat, vnde calidum cordis innatum redditur igneum, & hoc deinde primum in ſpiritus agens, ephemeram producit peſtilentem, quę putrida etiam eſt, ſed non formaliter, verum ratione cauſſæ efficientis, quatenus a veneno putrefactiuo producitur. Notandum vero hanc febrem neceſſario degenerare in putridam vel hecticam; quia venenum; non ſolum in ſpiritus, ſed etiam in humores ac ſolida agit: qua de cauſſa Galenus non meminit febris ephemerę peſtilentis.

Humores vt afficiãtur a veneno peſtil.

Quoad *humores cordis*; hi vel tantum a veneno calefiunt, dum ſcilicet humores extra cor putreſcunt, & ab his vapores prodeunt, qui cordis humores tantum in calefacto eſſe ponũt, ſed non putrefaciunt: vel ſimul etiã putreſcũt, dum nimirũ inſignis eſt vis veneni, & potiſſimũ dum inſpiratur: nam illico perducitur in cor, vt humores cordis & calefiant & putreſcant.

Solida, vt afficiantur a veneno peſtil.

Solida vero cordis ab hoc veneno ſemper afficiuntur intemperie calida morboſa: (*ad differentiã febris putridæ non peſtilentis, quæ licet ardens ſit, ſolida tamen nõ afficit dyſcraſia calida morboſa, vt peſtilens:*) quod Gal. docet, c. 3. l. 3. de præſag. e pulſ. ratioq; eſt; quoniã venenum formã habet magnæ actiuitatis, ita vt efficaciter agat, & ſolidã quoq; cordis ſubſtantiã morbo afficiat; qui tamen morbus calidus, non ſemper eſt in habitu, ſed primo etiam in habitudine eſſe põt: hinc ergo peſtilens hectica oritur. Notandũ vero ſolida cordis calefieri quidẽ, non autem putreſcere: quia ſic vita ſtare non poſſet, c. 2. l. 5. de loc. aff.

c. 1. tr. 5. fen. 1. lib. 4.

Ad hæc tria reſpiciens Auicennas, ait, aerem peſtilentem corrumpere complexionem ſpiritus cordis, ideſt, calefacere ſpiritus: deinde putrefacere, quod circundat ſpiritum, ideſt, humores: tertio accendere calorẽ præter naturam, ſcilicet in ſolidis: quarto, hunc calorem diffundi in corpus, ideſt, excitari febrem.

Cauſſæ veneni peſtiferi.

I. Externæ.

Porro de *origine veneni peſtilentis* agẽdum: de qua Gal. c. 3. & 4. l. 1. de diff. febr. & ab initio l. 1. epid. & c. 3. l. 3. de præſag. e pulſu. Venenum ergo peſtilens, vel Extrinſecus accedit, vel In corpore generatur. *Extrinſecus* accedit, aer, cibus, potus, ſeminarium contagij, & venenum putrefactiuum.

1.

Aer peſtilens, eſt cauſſa febris peſtilentis exquiſitæ, non omnis febris peſtilentis, vt multi credunt. Aer autem euadit peſtilens, dum mutatur, non ſecundum qualitatem ſolum, ſed ſecundum ſubſtantiam, vt vel ſuſcipiat vaporem veneficum, vel putreſcat. Vaporẽ veneficũ quilibet aer ſuſcipere poteſt; calidus, humidus, frigidus, ſiccus. Putreſcit autem non quiuis aer, ſed tantum calidus, ac humidus: vt ait Gal. ab initio l. 1. epid. & ab init. ſectio. 3. l. 3. epid. Cęterũ inficitur aer, a cauſſis Infernis, vel Supernis. Ab infernis cauſſis infectus aer, eſt Concluſus; vel Liber. Cõcluſus; vt aer carcerũ, ſepulcrorũ, putei diu occluſi. Si liber ſit aer; venti vel Dominantur, vel Non dominantur. Si dominantur venti; hi vel Ferunt venenum peſtilens, vel Non ferunt. Deferre poſſunt, venti quilibet, non tantum auſtrini. Si venti venenum non ſecum trahunt, ſed alio modo excitãt, tantum ſunt auſtrales: quia hi aerem calidiorem & humidiorem reddere poſſunt. Si venti non dominantur, tunc vapor peſtilens, quem aer ſuſcipit, prodit a propinquis, nimirum ab Elementis, vel Miſtis. Ab elementis; vt cum putreſcit aqua proxima, vel terra: omnia enim elementa ſecundum partem poſſunt putreſcere, excepto igne. A miſtis; verbi gratia, a cadaueribus non combuſtis, a pannis peſtilenti ueneno infectis. Hæ ſunt cauſſæ infernæ. Supernæ cauſſæ, aerem inficientes, ſunt certi ſiderum aſpectus; quorum cauſſa certo tempore aer humectatur, & putreſcit.

2.

Quoad *cibum & potum*; producitur febris peſtilens, dum cibi putreſcunt, dum aqua eſt putrida, quæ bibitur, vt contingere ſolet tempore caritatis annonæ; & in prælijs.

3. μίασμα. Anno Chriſti 1576.

Seminarium peſtilens, eſt materia quædam pannis inhærens, inuiſibilis; ſunt autem reliquiæ miſti inſigniter putrefacti: & eſt potius ſitus, quam terra, aut fimus. Tale fuit ſeminarium, quod viguit Venetijs, lociſque proximis, & in hac etiã ciuitate, ante decennium.

4.

Venenum calidum putrefactiuum, vel inſpiratur, agitque per vaporem; ideoque primũ in cor agit: vel cum eſculentis ingreditur, & primum agit in ventriculum, hepar, venas, deinde in cor. Quodnã autem hoc ſit venenum, impium eſt docere: ideo non exſpectabitis. Hactenus de veneno, quod extrinſecus accedit.

II. Internæ.

Illud autem quod *in corpore gignitur*, nihil aliud eſt, quam excrementum veneficum: de cuius generatione in doctrina venenorum agemus. Notandum vero hoc excrementum non totum eſſe veneficum, ſed habere etiam portionem aliquam ex-

crementitiam non veneficam; secundum veneficam tamen portionem agere, calefaciendo & putrefaciendo succos vicinos, tum excrementitios, tum alimentales, modo extra cor, modo in corde; vnde febris oritur pestilens.

Differentiæ.

Differentiæ sumuntur a febre, & a Veneno. A febre: pestilens febris est vel Putrida, vel Hectica: ephemera omittitur, quia necessario statim in putridam, vel hecticam degenerat. Differentiæ a veneno, sumuntur tũ ab eius Specie; tum a Caussa efficiente. A specie: vt veneni species est, aer, cibus, potus, seminarium, venenum externum, excrementum in corpore. Ab efficiente: vt venenum generatur vel extra corpus, vel in corpore.

Signa immi-nẽtis febris.

Signa alia sunt febris pestiferæ imminentis, alia præsentis. Signa febris *imminentis*, sumuntur e corporis dispositione, & præsentia caussarum. Si enim corpus sit impurum, aut imbecille ex aliqua euacuatione, facile inficitur tempore pestilentiæ. Quomodo autem cognoscantur præsentes caussæ, infra docebimus.

Signa præ-sentis febris, in genere.

Præsens autem febris, in genere indicatur, si caussæ sunt præsentes, & homo febricitat, & virtus robur non seruat; quoniam cor morbo afficitur calido, quo nec in ephemeris, nec in putridis non pestilentialibus afficitur.

Putrida.

Signa differentiarum a febre. Putridæ pestilentis signa proponit Gal. c. 1. li. de cibis boni & mali succi, c. 3. & 4. l. 3. de præs. e pul. c. 8. l. de inæq. intemp. aph. 48. sect. 4. & aph. 57. sect. 3. l. 3. epid. & aph. 29. sect. 1. li. 6. epid. & l. 9. simpl. c. de terra Samia, & c. 4. l. de atra bile. Ea autẽ sunt: delirium, sitis, sensus insignis feruoris, vt æger intus vri videatur: venenum enim calidũ, vaporis mittit in caput, vnde delirium; in os vẽtriculi, vnde sitis; in viscera, vnde vri videntur. Indicatur etiã febris putrida, ex anhelitu magno & frequenti: nam sicci vehementer putrescunt. Item ex impotentia quiescendi; vnde loco consistere nõ possunt; quia materia pestilens turbat partes musculosas. Indicatur etiam e vigilijs: e pulsu plerunque frequẽti & paruo, quia virtus plerumque est debilis: ex excrementis, cũ fœtore, & colliquatione; fœtoris caussa est summa putredo; colliquationis caussa est calor intensus, præsertim quatenus instrumentum est formæ magnæ actiuitatis. Non semper autem quæ excernuntur, sunt cum fœtore & colliquatione; sed dum aluus est lubrica. Adest etiam tepiditas extremorum: nam intro calor refugit: adsunt vibices, & maculæ citra tumorẽ, pustulæ, carbunculi, bubones, parotides, tumores circa axillas, vlcera maligna, & potissimum oris inflammatio, ob euaporationem.

Hecticæ.

Hectica indicatur ex anhelitu fœtido: nam in hectica pestilenti cordis facultas ita succumbit, vt succos regere nequeat; quare putrescunt. Indicatur etiam e pulsu debili: nam in hectica pestilenti, morbus celerrime, & necessario est in habitu, non in habitudine tantum. Pulsus autem secundum velocitatem & frequentiam non multum mutatur, in hectica pestilenti, quæ fit ab initio; non in omni: in tali enim hectica, cordis contenta sunt frigidiora, & continentia calidiora, vt propterea in pestilentiali constitutione, continentia, tanquam magis disposita, primum accendantur, fiatque potius febris hectica, quam putrida, c. 3. li. 3. de præs. e puls. hinc ratione contentorum cordis, quæ, quod frigidiora sint continentibus, primo non afficiuntur, pulsus deberet esse rarus & tardus; ratione autem continentium, quæ calidiora sunt, deberet esse velox & frequens: proinde medius est inter rarum & frequentem, interq; tardum & velocẽ, vt hac ratione similis videatur Pulsui sanorum; differt autem quod medius non sit secundum debilitatem & vehementiam, secundũ paruitatem & magnitudinem; est enim debilis & paruus, quia maxime languet facultas. Indicatur etiam hectica, quod æger febrẽ non sentit: præterea lotium non mutatur, quia vitiũ non est in succis: calor etiam in hac febre est acris, sed debilis, & æqualis: vt supra quoq; de febre hectica retulimus.

Signa spe-cierum ve-neni.

Signa differentiarum a veneni tum specie, tum caussa efficiente, sequuntur. Aer cognoscitur esse pestilens, cum aues nidos relinquunt, & animalia pleraque e putri materia generantur, eaque admodum sunt frequentia: item si panis, caro, aut quippiam simile, aeri expositum, iusto citius putrescat. Cum autem aer sit pestilens propter vapores, aut propter putredinem: cognoscitur pestilens esse propter vapores; quando non apparet humidus, non crassus, non turbulentus; vapor enim pestilens aerem nõ crassefacit: cognoscitur autem pestilens propter putredinem; cum aer apparet humidus ac turbulẽtus, vt Sol exoriens vix deprehendatur. Cum deinde inficiatur aer, a caussis supernis, vel infernis: si sit caussa superna; cognoscitur inde, quod prægressa est constitutio calida & humida, constitutio pluuiosa. Si caussa sit inferna; facile apparet, vtrum aer sit conclusus, an apertus: & si est apertus ac liber; facile scire possumus, nũ aer infectus sit propter ventos; venti enim seipsos manifestant. Si venti ferant pestilentiam; non sunt necessario australes, spirant vero e loco pestilentiali, & aer non est turbidus, Si autem venti non deferant vapores pestilentiales; id cognoscitur, quia necessario sunt venti australes, & aer apparet humidus, ac turbidns. Quod si venti nulli spirent; vapor veneficus prodit ex elementis, aut mistis. Si ex elementis; & primum si ex aqua; hæc est pinguis, & tactu tepida, virescẽs, multiplicantur ranæ, & alia animalia e putri materia in aqua orta, pisces etiam quandoque moriuntur. Si e terra procedit vapor; cognoscitur inde, quod terra euadit sterilis præter consuetudinem, vigent terræmotus, animalia cauernas fugiunt. Si vapor e mistis procedat; cognoscitur, quia mista sunt præsentia, siue sint cadauera, siue panni infecti copiosi. Quoad *cibum, & potũ* facile possumus intelligere, num febricitans vsus sit, cibis aut potionibus corruptis & putrefactis. Quoad *seminarium*; cognoscitur, si febris oborta est propter indumenta. *Venenum externum* non ita facile cognoscitur, quia clam & dolose ab hominibus perfidis administratur: at ex aliarum causarum absentia coniectari licet, venenum extrinsecus datum esse. *Excrementum* cognoscitur; si signa aliarum specierum non adsint; & potiss. si ante febrem corpus erat cacochymicum, & male dispositum.

Signa cau-sarum.

Quoad *veneni caussas*, an venenum extra, vel intra corpus sit genitum; cognoscitur, si caussæ externæ præcesserunt, vel non præcesserunt: id quod assidentes indicare possunt.

CAPVT XXXVII.

De ratione Præcauendi febrem pestilentem.

Indicatio-nes præser-uatoriæ.

INdicationes aliæ sunt Præseruatoriæ, aliæ Curatoriæ. Quando ergo febris pestilens imminet: indicantur præsidia, quorum beneficio corpus munitur, ne afficiatur a veneno pestilenti. Cum autem indicatio sumatur ab eo quod est intra corpus, nõ extra: hic etiam desumetur a Veneno in corpore existente, & ab ipso Corpore: ita vt & venenum non agat in corpus, & corpus non patiatur a veneno: (*Medici occurrunt quidem aeri, vnde nemora comburuntur de Hipp. sententia: non tamen propterea sumitur indicatio ab aere: nam hoc est extra medendi methodum, vt in doctrina generali de methodo diximus.*) *Venenum* quodlibet, cum toto genere præter naturam sit, indicat eradicans. Quoad corpus; perpendere oportet tum Contenta, tum Continentia. Quoad *contenta*: pro vario vitio cõtentorum, variæ oriuntur indicationes: si enim contentum peccet secundum substantiam, indicat eradicans; si secundum quantitatem, minuens, &c. Sic

Sic etiam pro varia specie cōtentorum, oriuntur variæ indicationes, sed determinatæ: verbi gratia, si cōtentum copia peccans, est sanguis, hic minuēdus, &c. Continentia pertinent, vel ad Totum corpus, vel ad Cor. Si continentia *ad totum* pertineant; respicimus vel ad complexionem, vnde si humidius est corpus, oritur indicatio exsiccandi: vel ad conformationem, vnde si densus est corporis habitus, indicatio oritur rarefaciendi. Quātum *cor* attinet, licet in corde multa reperiantur, vt anima, facultas, vtriusq; domicilium, & instrumentum: nullum tamen ex ijs vim habet indicandi, præter domicilium & instrumenta; per domicilium intelligo propriam cordis substantiam, peculiari proportione donatam; per organa vero cordis constitutionem, & potissimū temperamentum cum calido innato, & spiritu vitali. In præsentia autem remedia potissimum respiciūt proportionem substantiæ cordis, & temperiem: si enim hæc bene habent, non est indigentia calidi innati, vel spiritus vitalis. Cordis ergo proportio indicat remedium, cuius propria substantia sit domicilium facultatis, cuiusq; forma adeo insignis sit actiuitatis, vt cordi humano robur addat, viresque largiatur supra facultates humani corporis, & supra venenum, ne cor a veneno opprimatur, sed illud potius expellat. Complexio cordis, si bona, seruanda: si improba, bona efficiēda. Hinc Auicennas cap. 4. tract. 1. lib. 2. ait: *theriacæ* proprietatem esse, temperare membri essentiam, id est, propriam substantiam, seu proportionem, & complexionem quoque eius membri temperare. In materia ergo remedij, ratione cordis, duo sunt necessaria; primum propria substantia, vt domicilium maioris actiuitatis, deinde complexio.

Prognostica pro phylacticū.

Prognosticum sumi debet e conditione veneni, & corporis. Si enim summa sit vis veneni, corpus resistere non potest, nisi fugam arripiat. Si contra sperare oportet, posse præseruari. Verbi gratia. Si aer sit vehementer putrefactus, corpus humidius, impurū, densum; præseruari non potest. Si contra; potest præseruari.

Materia chirurgica.

Quoad materiam chirurgicam: in sanguinis abundantia probatur venæsectio, si virtus eam admittat: Sin minus, conueniunt hirudines, cucurbitulæ scarificatæ. Probantur etiam fonticuli in brachijs, vel cruribus, vt assidua fiat euacuatio.

Lenientia.

Materia medicinalis, & in primis leniens, varia est administranda, prout varia est prima superfluitas. Cauendum autem est ab humidioribus, vt a *cassia, a syr. ros. sol.* Auicennas probat *pilulas ex aloe, myrrha, & croco*: euacuant enim primas superfluitates, habent vim exsiccandi, & suffagantur proportioni cordis: exhibebat quotidie ʒ. j. vos frequēter poteritis exhibere.

Præparātia.

Præparantia etiam varianda, pro varietate contentorum. Caussa pituitæ, probantur calida, vt *betonica, myrrhis, ruta, semina citri, &c.* quibus tamen in curatione nequaquam vti licet; febris enim prohibet calida. Cauendum autem ab astringentibus, cuiusmodi est *aqua agrestæ, & cætera*. licet enim Auicennas probet aquam agrestæ, & astringentia: is tamen ibi non respexit ad materię præparationem, sed ad dissolutionem calidi innati.

Purgantia.

Purgantia multiplicia esse possunt, prout materia variat. Notandum autem in præseruatione exspectandam esse concoctionem; in curatione nequaquā; cum venenum præsens sit, & tuto purgationem differre non queamus: quamprimum ergo purgandum. Quoniam vero interdum imminente febre pestifera, venenum actu in corpore reperitur: adhiberi potest medicamentum vacuans insensibiliter, quod venenum e corpore attrahat, & a tota forma, & ratione caliditatis. Formula talis esse potest, quam nonnulli pro secreto habent: ℞. *arsenici* ℥. j. *dictami Cretici, sinapi, cinamomi ana* ℈. x. *ambræ odoratæ, benzoini, ana* ℈. v. *Misc. & fiat sacculus, qui debet applicari sub axillis.* Hic basis est arsenicum; reliqua sunt adiuuantia: quatenus enim sunt tenuis substantiæ, vehiculum sunt arsenici; quatenus calida, attrahunt extra ad circumferentiam; odorata sunt corrigentia, vt cinamomum, ambra, a sa odorata.

Alterantia.

Alterantia, quatenus agunt a tota forma, respiciūt proportionem & substantiam cordis: quatenus autem calida sunt vel frigida, respiciūt complexionem cordis. Si enim corpus, verbi gratia, est frigidius, caussa vel temperamenti, vel ætatis, vel aeris, &c. probantur calida: si contra, frigida. Quæ ergo agunt a tota forma, si sint calida, ijs frigida miscere oportet, quando corpus præseruandum est calidius. Calida autem sunt, tum simplicia, tum composita. Simplicia sunt *angelica, carduus benedictus, cortex citri, semina citri, dictamus Creticus, myrrhis, scorzonaria (aliqui enim habent pro secreto) melissa, cortex ligni aloes, moschus, ambra odorata, benioinum, trifolium, betonica, pimpinella, sassafras (quod admirabile) Zedoaria.*

Calida.

Compositum medicamentum hoc esse potest: ℞. *pulu. fol. rutæ* ʒ. xx. *nucum* ʒ. ij. *salis, caricarum, ana* ʒ. v. *Dosis est a* ʒ. j. *ad* ℥. ß. Inter composita etiam laudantur, *diamoschus, gallia moschata, magnæ antidoti*.

Frigida.

Quoad frigida; probantur *acidum citri, acetosa, succus quinque folij, aurum, margaritæ; caphura, corallia, hyacinthus, santali, bolus Arme. terra sigillata*.

Calida temperanda.

Notandum autem in his medicamentis miscendis, calida esse temperanda, frigidis adstringentibus permistis, nimirum *margaritis, santalis, corallijs*; quæ astringendo calidi innati dissolutionem impediunt, quam calidiora facere possunt.

Formulę calidorum.

Quoad *Vsum* horum medicamentorum. Exempli gratia. Calidum intus administrādum: ℞. *conseruæ e beton. flor. rorism. ana* ℥. j. ß. *Mithridatij antiqui* ʒ. ij. *pulueris myrrhidis, scorzonariæ, sassafras, ligni aloes, fol. rutæ, Zedoariæ, ana* ℈. j. *galliæ moschatæ* ℈. ß. *cum syrupo de corticibus citri, fiat electuarium, cuius dosis sit a* ʒ. j. ß. *ad* ʒ. j. Calidum extra administrādum: ℞. *Mithridatij antiqui, theriacæ antiquę ana* ʒ. j. *pulueris sassafras, dictami Cretici, Zedoariæ, ana* ℈. ß. *galliæ moschatæ* ℈. *v. vini aromatici parum. Misc. & applicetur regioni cordis.* Vel: ℞. *myrrhidis, dictami Cretici, sassafras, cardui benedicti, ligni aloes, zedoariæ, pimpinellæ, corticis citri ana* ʒ. ij. *croci* ℈. ß. *galliæ moschatæ, moschi odorati, ambræ odoratæ, ana* ℈. v. *Mis. & fiat culcitra, vel sacculus, quem continuo ægri gestabunt, applicitum regioni ie cinoris, & cordis.* Intus etiam licebit vti *scorzonaria condita*. Et extra non improbatur *oleum Magni Ducis, quod potissimum fit e magis antidotis, & hyperico.*

Formulę frigidorum.

Frigida medicamenta intus adhibenda: ℞. *seri lactis caprini, vel vaccini, optime depurati* ℔. j. *succi citri* ℥. ß. *Mis.* quotidie potest exhiberi in prȩseruatione. Vel: ℞. *aquæ extractæ ex fabis viridibus* ℔. ß. *succi acetosæ* ℥. ß. *Mis.* Vel. ℞. *cons. ex acetosa, ex acido citri ana* ℥. ij. *fol. auri numero vij. margaritarum, trium santalorū ana* ℈. vij. *Mis. dosis a* ʒ. ij. *ad* ℥. j. Frigida extra admouenda: ℞. *fol. aurantij, citri, limonis, rosarum, acetosæ, ana* P. j. *caphuræ* ℈. j. *trium sant.* ʒ. ß. *Mis. fiant culcitra.* Prodest etiam applicare cordi, *succum citri, succum acetosæ, & aquam ros. ad* ℥. ß. *cum aceti* ʒ. ij. *Puluis lapidis bezoar ad* ℈. v. *probatur.*

Victus ratio

Quoad diætam attinet; *Aer* alterādus est; calidior enim corrigendus frigidis; & frigidus calidis: quæ fuere proposita. Aer autem multis modis potest alterari, potissimum tamen pilulis, seu pomis, quæ pro olfactu manibus versantur: Exempli gratia tempore calidiore: ℞. *flor. siccatorum citri, limonis, aurantij, nymphææ, rosarum, santalorū, an.* ʒ. ß. *corticis mali citrij* ʒ. j. ß. *ambræ odoratæ* ℈. v. *tragacanthæ* ʒ. ij. *Cum aqua ros. vel aceto fiat pila, seu pomum.* Tempore autem frigidiore: ℞. *nucis moschatæ, macis, sassafras, caryophyll. ligni aloes, styracis calamitæ ana* ℈. j. *benzoin* ℈. ß. *moschi* ℈. *vij. ambræ* ℈. *iij. ladani* ʒ. *iij. cum aqua cinamomi, vel vino aromatico, fiat pasta, pro pila, seu pomo.* In prima recepta non proponitur moschus, nec benzoin, quæ

calidiora ſunt; ſed ſola ambra, quæ minus eſt calida. Quoad *cibum* in præſeruatione, ſi corpus ſit repletũ, probatur cibus minuens; ſi vero ſit inanitum, augens cibus conuenit: oportet vero cibum condire frigidis & ſiccis, vt *aceto, acetoſa, acido citri, ſucco aurantiorum, limonum*; & niſi immineat obſtructio, vel adſit alui fluxus, licet etiam cibos condire *omphacio, agreſta, granatis*. Cibus ergo his refrigerantibus & ſiccantib. conditur, vt mutetur in humorem non facile putreſcibilem. Si eſculenta ſint vitioſa, vt tempore caritatis annonæ, vel ſi aer ſit peſtilens; tunc carnes priuſquam coquantur, macerandæ ſunt *in aceto, vel omphacio, cum exiguo ſale: mox ex aqua abluendæ, vt ſal remoueatur: & deinde coquendæ ſunt, ac condiendæ, vt ſupra propoſuimus*. *Potus* cibis reſpondere debet: notandum id ſolum, potum ſic eſſe adminiſtrandum; (de Auicennę ſententia:) ne homo ſitiat; quia ſitis corpus accendit, taleque corpus accenſum, à veneno peſtifero calido promptius afficitur: hacque de cauſſa potus etiam calidior improbatur. Cauendum eſt ab immodico *motu* & corporis, & animi: ne corpus incaleſcat.

CAPVT XXXVIII.

De Curatione febris peſtiferæ.

Præſidia. HActenus προφυλακτικὰ febris peſtilentis: ſequuntur θεραπευτικά. Indicationes ergo Curatoriæ ſumuntur a Febre, a Cauſſa & Virtute. Indicationes a *febre* patente doctrina generali. Quãtum ad *cauſsam* febris peſtilentis; ea eſt vel materia, in quam agit venenum, vel eſt venenum. Materia vel eſt putrefacta, vel imminet ne putreſcat. Putrefacta indicat eradicans, quod a ſpecie materiæ determinatur; verbi gratia, bilis putrefacta, indicat eradicans bilem. Si autẽ immineat ne materia putreſcat; ratione copiæ indicat minuens; ratione qualitatis indicat ſiccans: nam materia copioſa & humidior facilime patitur a veneno putrefactiuo. Quoad venenum peſtilens; vt venenũ, indicat eradicans, & a tota forma alterans, nimirum alexipharmacum: vt calidum, indicat refrigerans: vt putrefactiuum, nil indicat; dum enim vacuatur, & a tota forma alteratur, & refrigeratur venenum, dum item occurritur materiæ putreſcibili; venenum putreſcere non poteſt: ideoque vt putrefactiuum non indicat. Quoad *virtutem*; Virtus totius indicat alimentum: virtus cordis requirit bezoarticum per proportionem.

Prognoſt. Febris peſtilens multos ſolet perimere, & cito, aph. 20. ſect. 3. lib. 3. epid. nã inſignem habet vehementiã eſſentiæ, quia adeſt exuſtio: & vehementiam dignitatis, quia exuſtio eſt intus, & afficiuntur ſolida cordis: poſtremo vehementiam facultatis, nam virtus facile ſuccumbit. Proinde, ſi perpendimus febrium differentias: hectica peſtilens eſt prorſus incurabilis, c. 3. li. 3. de præſ. pulſ. Cauſſa febris peſtilẽtis vehemẽs eſt ratione eſſentiæ, quia materia eſt venefica, toto genere præter naturam, & præterea ſummæ actiuitatis: (*calculus renalis etiam eſt toto genere præter naturam, ſed non eſt ſummæ actiuitatis*:) adeſt etiam vehementia dignitatis, hæc enim cauſſa cor petit: eſt vehementia facultatis, quia vi huius cauſſę prompte virtus ſuccumbit. Quoad ſymptomata; hæc quoque in febre peſtilenti omnibus modis ſunt vehementia. Quoad virtutem, hæc vt plurimum debilis euadit. In hac ſalutis vnica ſpes eſt ſita, ſi nimirum robuſta ſit, vt excrementum veneficum poſſit expellere: c. 12. lib. 5. meth. aph. 20. ſect. 3. li. 3. epid. Maximum ergo ſalutis indicium eſt, ſi virtus ita eſt robuſta, vt materiam ad ad partes extimas detrudat.

Venæſectio. Quoad materiam chirurgicam. *Venæſectio* locum habet, ſi ſanguis peccet; nam vitium vehemens eſt in hac febre: ſi ſanguis non peccet, non eſt tundenda vena. Hinc Galenus venam ſecat, aphor. 26. ſect. 3. li. 1. epid, vbi ſermo eſt de Critone, repleto ſanguine: non autem ſecat venam, cap. 1. l. de cibis bon. & mal. ſucci, vbi reſpicit ad annonam, cuius cauſſa adeſt cacochymia. Verum ſi vena eſt aperienda, præter ſanguinis vitium, etiam permittentia oportet adeſſe: vt in doctrina generali diximus. Vſus venæſectionis generalibus patet: vnicum ſaltem notandum: in putrida peſtilenti illico, prima hora venam eſſe ſecandã, quia ſtatim virtus cõcidit: hac de cauſſa Hippocrates aph. 26. ſect. 3. lib. 1. epid. non ſecuit venam, quia ab initio non acceſſerat; æger proinde tertio die obijt. Quoad *cucurbitulas*; ſi vſurpentur loco venæſectionis, ſecundum Oribaſium partibus infernis ſunt applicandæ: ſi vſurpentur cauſſa ſymptomatum, vt vibicum, macularum, aut puſtularum, ſunt adminiſtrandæ poſt totius euacuationem, poſſuntque non tantum partibus infernis, ſed etiam alijs, vt dorſo, applicari. Reliqua patente doctrina generali: vbi & de hirudinibus.

Cucurbitulæ.

Lenientia. Medicamenta lenientia per os, non probantur ante venæſectionem, nam ſtatim vena eſt ſecanda, vt nulla mora interponatur: nec probantur poſt venæſectionem, quia tunc purgante, non leniente opus eſt, in febre nimirum peſtilenti contagioſa, de qua iam loquimur. Sufficit ergo in hac febre quamprimum tali clyſmo vti, ante venæſectionem: ℞. *mellis roſ. ℥. iij. elect. de pſyllio ℥. ß. olei communis ℥. iiij. ſalis cõmunis ʒ. j. iuris alterati furfuribus, & malua* ℔. j. *Miſ. pro clyſtere.*

Præparãtia. Præparantia non probantur, quia materia eſt venefica, quæ non præparanda, ſed illico expurganda: niſi forte contingat, vt febris peſtilens mutetur in non peſtilentem; tunc enim materia non eſt venefica, & poteſt præparari medicamentis, de quibus in febrium doctrina ſpeciali diximus.

Vacuantia. Vomitoria. Vacuantia, vacuant per Vomitum, per Aluum, per Veſicam, per Cutim. Vomitorium non probatur, niſi febris peſtilens oriatur e veneno aſſumpto: vnde ℞. *ſucci raphani ℥. j. oxymelitis ſimpl. ℥. ij. butyri recentis ℥. iij. iuris pinguis ℥. viij. Miſ. pro vomitorio*: cuius beneficio & acrimonia veneni aſſumpti attemperabitur, & venenum ipſum vacuabitur.

Purgantia. Quoad medicamentum per aluum vacuans, vtendum eſt validioribus, propter venenum peſtilens. Hinc cauſſa bilis, oportet vti *diacrydio, non rhab. tantum*. Cauſſa pituitæ, oportet vti *colocynthide, non agarico, ſed trochiſcis alhandal*. Cauſſa melancholiæ; oportet vti *helleboro nigro, non ſufficit ſena*. Vnde quidam in Germania pro maximo ſecreto habent *pilulas Comitum de Salm, quæ nil ſunt aliud, quã pilulæ de euphorbio*, vt accepi ab vno ex generoſis illis Comitibus. E quibus intelligitur, ad vehementiſſima eſſe cõfugiendum. Cæterum propter febris feruorem, miſcenda ſunt refrigerantia: ſi enim medicamentum datur in bolo, addẽda *caſſia*; ſi in potione, miſcẽdũ *ſerum*: ſi in pilulis, *ſerum eſt ſuperbibendũ*. Verbi gratia, pro purgatione bilis: ℞. *diacridij* ℈. ß. *flor. caſſ. nou. extr.* ℥. j. *cũ ſaccharo fiant boli*. Pro purgatione pituitæ: ℞. *pilu. cochiarum, de euph. ana* ʒ. ß. *maſtichinarum* ℈. j. *cum ſucco citri fiant pilu. numero v. & æger ſuperbibat* ℔. ij. *ſeri*. Pro melancholiæ purgatione, ℞. *pilu. cochiarum cum helleboro præparatarum, fœtidarum ana* ʒ. ß. *de fumaria* ℈. j. *cum ſyrupo de pomis fiant pilulæ, numero v. & æger ſuperbibat ſeri* ℔. ij. Cæterum hæc medicamenta ſtatim poſt venæſectionem exhibenda ſunt, ideſt, intra horas decem aut duodecim a venæſectione: materia enim venefica, magis vrget, quam turgens: quod etiã in doctrina generali eſt explicatũ. Vnde Auicennas ait; inchoandum eſſe a venæſectione vel pharmaco.

Huius generis eſt pulvis Georgij Vvirth, in epi. Langij.

Diuretica. Quoad medicamentum vacuans per veſicam; probantur frigida: (non calida:) vt *ſerum, hordeum, capillus Veneris, ſemina frigid*: de quibus in doctrina generali. Maxime probatur *aqua extracta e ſiliquis fabarum, vna cum fabis*. *Vſus*: hæc medicamenta poſt venæſectionem & purgationem adminiſtranda.

Medi-

Attrahentia foras.

Medicamenta vacuantia per cutim, non debent per os exhiberi: alias enim caliditas σχετικὴ fit ἑκτικὴ. Tantum ergo extra sunt administranda, vt venenum foras trahant. Attrahunt autem vel per Similitudinem, vel per Caliditatem, vel per Vtramque. Ratione similitudinis, seu formæ, quæ magnam habet actiuitatem, attrahit *arsenicum*, de quo in præseruatione. Attrahens ratione caloris; vel attrahit citra excitationem vesicæ, vel excitando vesicam. Citra excitationem vesicæ attrahit *inunctio Aetij*: ℞. *olei communis, aquæ communis ana* ℥.iij. *nitri* ℥.iij. *Misc. & fiat inunctio secundum totum corpus*. Quod si extrema sunt frigidiora, loco olei communis vti potestis, *oleo anethino ad* ℥.iiij. *& aqua ad* ℥.j. *& nitro ad* ℥.ß. Vesicantia, id est, quæ attrahunt excitãdo vesicam, maxime probantur: vnde Galenus cap.12.lib.5.meth. omnes fere euasisse scribit, quibus scatebat corpus vlceribus. Hæc autem medicamẽta confici possunt e *ranunculo, flammula Iouis, allio, & potissimum e cantharidibus*. *Verbi gratia*. ℞. *cantharidum præparatarum* ℥.iij. *sinapi* ℈.j. *fermenti* ʒ.j.ß. *cum aceto scillitico fiat pasta pro vesicatorio*. Huic vesicatorio super imponi debet *diachylõn simplex, vel cum gummi*; vt nimirũ vesicatorium detineri queat: (est enim per 24. horas detinendum:) Postea remota vesica, applicetur *butyrum*: & deinde *ceratum sacrum* per aliquot dies: debetq; artubus applicari. Nec hoc medicamentum nocet calefaciendo, vt quidam somniant; nam per accidens refrigerat: neque etiam proprietate nocet: nam cantharides primũ agunt in vesicam, quod nocumentum vt subito apparet, ita subito ei possumus occurrere. Cauteria in curatione non habent locũ; quia operantur post 8. dies: probantur autem in præseruatione. Medicamentum denique attrahens, ratione & similitudinis, & caliditatis, *est oleum viperinum, & potissimum oleum Magni Ducis*. Cæterum quæ operantur ratione similitudinis, efficaciora euadunt, si addatur *arsenicum*: hoc enim per similitudinem validissime attrahit.

Supra, c.26. huius libri.

Alterantia.

Quoad medicamentum roborans, seu alterans: hoc alterat vel Qualitate manifesta, vel Tota forma. Si manifesta qualitate; probatur alterans frigidum, quia febris est calida, & venenum etiam pestilens est calidum. Si tota forma agit, habet organum Frigidũ aut Calidum. Quod habet organum frigidum, probatur; omnibus enim modis iuuat, quod organũ habet calidum, improbatur. Vnde *theriaca* improbatur, quia habet formam magnæ actiuitatis, calefacit vehementer, caloremq; cordis σχετικὸν, facit ἑκτικόν: & hoc maxime, quia necessarium est, vt in magna quantitate exhibeatur, exhibeatur & bis in die, ob veneni præsentiam, ca.1.lib.1. de antid. Hinc Auicennas in præseruatione probat magnas antidotos, in curatione vero saltem proponit refrigerantia: vnde aerem & cibum frigidis saltem corrigit, & non calidis: metuit etiam calorem sacchari; vnde multo magis theriacæ calor formidandus. Obiectio. *Scribitur cap.16. l.de ther. ad Pisonem, theriacam etiam peste correptis mederi?* Responsio: primum liber ille non est Galeni: deinde locus ille recte est intelligendus: hoc modo: Si theriaca exhibeatur ante febrem pestilentem, eam in caussa esse, vt vel homo non corripiatur, vel saltẽ correptus non ita lædatur. Porro probatur theriaca in peste actu existente, sed sine febre. Nec improbatur in alijs febribus non pestilentibus; c.7.& 16.li.1. de antid. vnde probatur in quartana intermittente. Auicennas alterantia hæc probat: *aquam frigidam copiosam, trochiscos de caphura, serum lactis cum aceto, & aqua rosacea, item aquam cum aceto: præterea, succos refrigerantes sine saccharo: (metuit enim calorem sacchari:) vt succum cichorij, endiuiæ, sonchi, præsertim acetosæ & citri*. Huius loci etiam sunt, *folia auri, margaritæ, cornu cerui, hyacinthus, succus quinquefolij: nam siccant, citra calorem, & sunt bezoartica*. Quamobrem ℞. *fol. auri, nu.3. cornu cerui* ℈.j. *lapidis bezoar* ℥.xv. *hyacinthi* ℈.ß. *margarit.* ℥.vij. *succi citri quantum sufficit, & redigantur in formam pilularum, vel boli*: distribuatur in portiones 4. vel 5. tot vicibus assumendas, bis in die, idq; vel illico ante cibum, vel per horas quatuor post cibum. Extra probantur frigida, sed citra astrictionem: vnde ℞. *aquæ acetosæ* ℥.iij. *acidi citri, aceti ana* ʒ.iij. *Mis. & applicetur cordi*.

Theriaca.

Diæta.

Quoad diætam. Aer frigidis est alterandus. Cibus condiatur *aceto, acetosa, acido citri, succo limon. arantiorum, vt cibus euadat refrigerans & siccans*. Potus nequaquam sit *vinum*, nisi syncope vrgeat; sed *aqua, vel ius, alteratum propositis*.

FINIS.

PRACTICAE MEDICINAE

LIBER SEPTIMVS.

DE VENENIS.

CAPVT I.

De Nomine & Definitione Veneni: tum quo modo in corpus agat.

Propositio tractandorum.

IN Veneni natura explicanda, breuiter ac perspicue ita progrediemur. 1. agemus de nomine seu voce Veneni. 2. de Essentia. 3. de Differentijs & Speciebus. 4. de Signis, quibus deprehendi venena possunt. 5. de Præsidijs seu indicationibus. 6. de Prognosticis. 7. de Materijs præsidiorum. 8. His in genere ita traditis, quasdam etiam Venenorum species explicabimus; nimirum præstantiores; vt sunt, Napellus, Anacardus, Opium, Veratrum album, Cantharides, Canina rabies, &c.

Nomen Venenum vt distet ab alimẽto & medicamento.

Quantum ad Nomen, notanda est differentia, inter alimentum, medicamentum, & venenum; e ca. 4. lib. 3. de temperamen. Alimentum enim est mistum, quod secundum totam substantiam: (& *proinde etiam secundum qualitates; nam vbi forma amittitur, etiam temperies perit:*) vincitur a corpore nostro: (*si decenti quantitate sumatur; mistum enim copiosum non vincitur:*) vt in substantiam corporis nostri transeat. Medicamentum est mistum, quod secundum quamlibet qualitatem mutatur & alteratur a corpore nostro. Venenum est mistum, quod nequaquam secundum substantiam mutatur a corpore nostro, sicque corpus nostrum lædit. *Dubitari autem potest, quare medicamentum hic definiatur, quod a corpore alteretur; cum tamen medicamentum potius alteret ipsum corpus, vt lactuca refrigerat, quatenus est medicamentum, c. 1. lib. 1. de alim.* Respondendum, Gal. lib. 1. de alimen. agere de vi medicamenti erga corpus, idest, de facultate eius, qua in corpus agere potest; hac enim actione vincuntur caussæ morbificæ. At li. 3. de temp. docetur de vi humanæ naturæ erga alimentum, medicamentum, & venenum: vbi alimentum vincitur secundum totam substantiam, medicamentum secundum omnem qualitatem, venenum nec secundum substantiam, nec secundum qualitatem vincitur, sed hoc potius vincit corpus. (*Notandum hic per naturam Galenum intelligere & substantiam, & temperiem, quæ e quatuor qualitatibus elementorum consurgit: substantia autem ista nihil est aliud nisi forma substantialis; non materia, quæ nihil agit. Hinc functiones manifestæ sunt; quæ a temperamento prodeunt; constat enim num temperies sit cal. frig. &c. functiones autem occultæ, quæ a forma prodeunt:*)

Quomodo Gale. dicat, medicamentum vinci a corpore.

A Vt autem intelligatur, quomodo medicamentum a corpore vincatur, hæc consideranda sunt. Mista, quæ cum natura humana conferuntur, habent formam similem, vel dissimilem: & vtraque habent agẽdi facultatem vel infimam, vel summam, vel mediocrem. Mistum ergo formæ similis, sed minimæ actiuitatis, vincitur a natura humana secundũ formam, quia hæc maioris est actiuitatis: & hoc mistum dicitur alimentum. Si forma similis sit actiuitatis summæ; non potest vinci a corpore: & hæc in minima dosi prodest, in maxima obest, idest, rationem habet veneni: huiusmodi sunt omnia Bezoartica, id est, alexipharmaca, & alexiteria. Si forma similis sit facultatis moderatæ; tum interdum vincitur quoad actum secundum, idest, secundum accidens; est enim medicamentum: (solum autem alimentum secundum actum primum:) interdum non vincitur, & tũc iuuat, quia forma similis est. Mistum formæ dissimilis nullum secundum actum primum vincitur, sed tantum quoad secundum.

Gradus agẽdi efficaciæ mistorum. 1. forma similis.

2. forma dissimilis.

B Forma ergo illa dissimilis, si sit minimæ facultatis; vincitur a natura humana: sicuti etiam vincitur magnes ab adamante, vt ferrum non trahat. Forma dissimilis, si sit summæ actiuitatis; vincit naturam humanam, & est venenum. Si forma dissimilis sit facultatis mediocris; modo vincit, modo vincitur. Dictum ergo est a Galeno, medicamentum vinci secundum omnem qualitatem, idest, remitti & refringi; ad differẽtiam alimenti, quod secundum substantiam vincitur; & veneni, quod secundum nullam qualitatem vincitur, sed vincit. (*Distat veneum a medicamento deleterio: Venenum habet formam dissimilem naturæ humanæ, & interficit in dosi summa, minima, mediocri: nec vnquam potest esse medicamentum. Sed medicamenta deleteria formam habent similem, & in minima dosi iuuant, in summa interficiũt, quia sunt summæ actiuitatis: & hæc venena sunt pessima, quia ob similitudinem iucunda sunt, ac interficiunt sine vllo signo.*)

Differentia veneni & medicamenti deletent. In qua significatione vox veneni hic vsurpetur.

C Veneni porro vocem hic nõ ita accipimus, vt Dioscorides libro 6, ubi omnia, quæ in copia immodica interficere possunt, venena nominat: vt vinum, mustum, crocum, &c. Nec etiam loquimur de veneno, quod est extra corpus humanum, & sic est res naturalis; sed quod reperitur in corpore, in id agit, præter naturam est, ac caussa morbifica.

Venenum ergo ita acceptum *est qualitas corruptiua confertim cordis hominis.* Genus est *qualitas*: quia hoc omni veneno competit: & quidem hæc qualitas interdum pura & syncera est, interdum vero necessario in substantia. Venenum, quod sit pura qualitas, est in basilisco: (vt colligitur e li. de ther. ad Pison.) qui solo intuitu hominum interficit, idest, syncera qualita-

Definitio. I. Ven. est qualitas.

te, non

te,non substantia. Sic Auicennas ait, esse serpentem, qui,si ab homine hasta percutiatur,hominem interimat,dum scilicet per mediũ illud lignũ, qualitatem veneficam brachio hominis communicat, quæ deinde cor petit. *Obijci autem hic potest, quod Galenus cap. 19 lib.3.simpl.ait,frigida venena agere quantitate; calida qualitate?* Responsio. Galenus id propterea dicit,quia frigida venena in minima dosi non corrumpunt corpus, sed a corpore vincuntur, & secundum portionem alimentalem in alimentum vertuntur, cap.4.lib.3 de temp.atque sic ratione quantitatis debent interficere,quia hæc subiectum est qualitatis copiosioris, & quia in maiore quanto est maior virtus, non quod a quanto procedat actio. Calida autem venena in summa,minima,& mediocri dosi interficiũt: (*non tamen si dentur infra minimam;quia cuiuslibet medicamenti determinata est dosis, sic $\frac{1}{100}$. scintillæ ignis non calefacit,&c.*) Et licet in calido etiã veneno sint portiones alimentales:non tamen vinci possunt a natura humana,ob summã admisti veneni actiuitatem; quod abradit & putrefacit, antequam in alimentum vertatur:quod in frigido non fit.Hinc calida venena toto genere præter naturam sunt, & quidem simpliciter,id est,in qualibet dosi: frigida toto genere præter naturam sunt, id est, secundum genus,speciem & indiuiduum; sed non simpliciter, verum secundum quid, id est, secundum dosin summã & mediocrem. Venena autem calida, licet toto genere & simpliciter sint præter naturam; interdum tamen corpus humanum non corrumpunt,sed iuuant:primo,quando alias materias permiscemus, nimiam actiuitatem tollentes;vt si cum cantharidibus miscentur ea, quæ acrimoniam auferunt. Secundo,cum exhibentur infra minimam dosin.Sic ergo patet *venenum non agere,nisi per insignem qualitatem*: comm.75.sect.3.lib.3. epid.Gal.

Obiectio. Calida venena maioris sunt actiuitatis, quã frigida.

Toto genere præter naturã dupliciter dicitur.

Venena calida interdũ iuuant.

Sequitur, vt explicemus quænam sit illa qualitas. Est ergo Euidens,vel Recondita,cap.4.lib.3.de temper.Auic.lib.2.fen.1.tract.4.Auer.5.coll. 22. Euides; calor,frigus,&cæt.Recondita,vel Dissimilis est corpori humano,vt in venenis toto genere præter naturam & absolute, vt in napello: vel Similis, vt in ijs, quæ toto genere præter naturam sunt, secundum quid, hæc rursus vel est Alterans, vt in bezoarticis, in theriaca;vel Attrahens, vt in purgantibus.

Veneficæ qualitatis differentiæ.

Deinceps de *subiecto* huius qualitatis. Venenum igitur generatur vel Extra corpus, vel In corpore. Extra corpus,ex Elementis,vel Mistis. Ex elementis, ijsque impuris, omnibus, præter ignem, qui calore omne venenum absumit:huius qualitatis subiectum est vapor,ab aqua,aere,vel terra procedens. E mistis ortum venenum, vel ex Inanimatis, vel Animatis oritur.Ex inanimatis,vt mineralibus:cuius subiectũ est substantia misti inanimati, eaque vel terrestris, vel aquosa, vel vaporosa:terrestris, quando mista in puluerem minimum rediguntur: aquosa, quando a pestiferis humoribus extrahitur humiditas aquosa, & oleaginosa: vnde hæc substantia humida aquosa in vaporem vertitur.Ex his,puluis tardius interficit, quia non tam facile penetrat;vapor celerius. Venenum e mistis animatis est vel e Plantis, vel Animalibus. Quod e plantis oritur,subiectum triplex habet; puluerem,aquam,vaporem:& hoc, cæteris paribus, magis est mortiferum, quam quod ex inanimatis sumitur.Venenum ex animalibus ortum,subiectum habet interdum brutum, interdum hominem. Si brutum subijcitur, interdum pars terrestris, interdum aquosa,modo vaporosa subijcitur:terrestris,vt caro, quæ vel per se, vel ex accidenti est venefica; per se, vt caro Scorpij;ex accidente,vt caro animalis, a venenato animali demorsi: (NB.*nõ omnium animalium carnes sunt venenatæ,licet venenum suscipiant: vt, cum cerui & apri vulnerantur sagittis venenatis,carnes non redduntur veneficæ,sed excremẽta: venenum autem per ablutionem & decoctionem carnium e toto exstinguitur,vt carnes tuto comedi possint. Sic etiam gallinæ scorpios comedunt, quia vincunt portionẽ alimentalem,cum habeant fortiorem ventriculum,quam homo: conficiunt enim fabas, & cibaria quædam cruda, quæ homo vel non,vel difficulter coquit: veneficam autem portionem, tanquam exerementitiam expellunt. Longo tamen vsu, carnes etiam ab alimentis inficiuntur, vt docet Galenus lib.11.simplic.cap.de viperarum carne.*) Hominis denique substantia veneno subijcitur, quoties impertitur sola qualitas, vt a basilisco,&c. lib. de theriac. ad Pison. huius qualitatis subiectum est aer, dum extrinsecus accedit. Et hoc venenum, quod ab animalibus procedit, cæteris paribus deterrimum est.

Subiectum qualitatis veneficæ extra corpus humanum.

Carnes animalium nõ protinus ab alimẽtis venenatis inficiuntur, aut a venenata cruentatione.

Venenum etiam interdum in humano corpore generatur,com.17.sect.2.lib.1.prorrh.& commen. 75. sect.3.lib.3.epidem. Huius materia potest esse Contentum,& Continens. Contentum;& excrementum & alimentum: vt sanguis menstruus, semen,materia alimentalis,cap.5.lib.6.de loc. affect. Continens; vt partes solidæ,in quas calor putredinalis & veneficus etiam agere potest,cap.5.lib.21.method. Caussa efficiens est calor,non simpliciter alterans,sed corrumpens, & nouam formam, humanæ contrariam, introducens. Nisi enim forma sit contraria, non est venenum. Sic in corruptione naturali, si bonus cibus corrumpitur,id est,interit,& in chylum conuertitur; noua quidem inducitur forma: inter hanc tamen & præcedentem,non est contrarietas, sed similitudo; & altera solum maioris, altera minoris est actiuitatis: vt in carne & sanguine patet: caro enim fit e sanguine,non contra: quia maior est actiuitas in forma carnis,quam sanguinis. Sed neque venenum statim est in corruptione præter naturam: vt dum sanguis mutatur in bilem flauam, id est,in excrementum simile naturali,licet non possit nutrire, est enim maioris actiuitatis, quam vt a calore corporis vinci queat: forma tamen nondum est contraria. Præterea in corruptione præter naturam,dum sanguis mutatur in excremẽtum præter naturam, semper lædit, non semper autem est venenum: vt bilis vitellina,æruginosa,atra,non semper est venenum, quia adhuc cedit medicamentis attrahentibus ob formæ similitudinem. Si vero quę corrumpuntur, formã acquirunt naturæ humanæ cõtrariam,tunc demũ sunt venena. Si ergo *contentum* euadit veneficum; tunc eius subiectum semper est excrementum. Agens vero modo in contento est; vt si quis mordetur a cane rabido,tunc excrementum veneficum, etiam reliqua excrementa in suam naturam conuertit: modo in continente; vt in febre pestilenti,dum calor partium solidarum redditur igneus præter naturam: modo & in contento & in continente: vt dum homo rabie corripitur,& calor est igneus in cõtentis partibus solidis(:*N.Venenũ caninum magis est pestilens,quam simile canino,quod in homine generatur: illud enim contagiosum: hoc autem non.*)Si autem *continens* est veneficum; subiectum veneni est continens, vt in sphacelo,a quo ascendens vapor,& cor petens, homines celerrime interimit. Totum tamen corpus,quamdiu homo viuit;non potest esse veneficum: seu subiectum veneni secundum totum: & proinde falsum est, quod quidam dicunt, puellam illam napello nutritam, secundum totum corpus euasisse veneficam. Puella enim ab initio vsa est napello in exigua copia, & sensim assueuit eius vsu; vt progressu ætatis ob consuetudinem, semper minus ab eo passa fuerit: (a cõsuetis enim non fit passio:) vnde napelli portionem alimentalem, in substantiam partis conuertit,manente adhuc in finibus speciei humanæ,portionem veneficam expulit, tum per alias vias,tum per os, vnde etiam osculo homines interfecit: ipsam tamen puellam illud venenum non læsit,propter proprietatem & consuetudinem. Obiectio: *Simile generat simile, caro ergo carnem gignit non venenum*

Corruptiones in quib. mistum nõ dissoluitur. 1. 2. 3.

Cõtenti venenati subiectum, & caussa efficiens.

Continẽtis venenati subiectum.

venenum. Responsio: hoc verum est, nisi aliquod occurrat impedimentum, vel in obiecto, vel in agente.

Corruptio, in qua mistum dissoluitur, id est, putredo.

Hactenus de veneno intra corpus generato, per corruptionem, in qua nulla fit misti dissolutio: sequitur de ea corruptione, in qua mistum dissoluitur in fimum, terram, ac cineres: id quod fit per *putredinem*. Putredo autem duplex est: alia naturalis, alia præter naturam. Naturalis, quando mistum, quod putrescit, non calidius sed potius frigidius euadit, l.4.meteor. Arist. hic enim ambientis calor non est admodum intrusus, nec in misto putrescente imprimitur, sed natiuus calor euocatur, vt mistum in fimum abeat: cap. 9. li. 2. de diff. febr. Putredo præter naturam est, quando mistum, quod putrescit, redditur calidius, & fit per exustionem, vel superassationem, a calore intenso, vt mistum in cinerem degeneret. In vtraque autem putredine quidam sunt gradus, ita vt non omnis putredo venefica sit, sed tantum summa putredo. In febre enim pituitosa, verbi gratia, humor adhuc seruat formam pituitæ, seu formam nondum veneficam, quæ agarico potest ob similitudinem euacuari: at si pituita ita putrescat, vt venefica euadat; tunc prorsus corrũpitur, & nouam induit formam; nec agarico educi potest, sed saltem diureticis, sudorem cientibus; vel calidis attrahentibus ad extimas corporis partes. Putredo igitur magis vel minus est praua ratione loci, in quo generatur, ratione materiæ, & ratione caussæ efficientis. Ratione loci, dum putrescens in venis putrescit, peius est, quam extra venas. Ratione materię: si materia alimentalis putrescit, deterius est, quam si excrementitia: vnde deterius venenum e semine; quam e sanguine menstruo, cap.4.lib.6.de loc.aff. natura enim magis tuetur alimentum, quam excrementum, & proinde si natura amplius tueri nequit, sed deserere cogitur, necesse est, calorem præter naturam esse admodum potentem, ac proinde venenum inde fieri magis deleterium. Ratione agentis; quo hoc potentius, eo peius venenum generatur.

Nõ omnis putredo est venefica: alias enim omnis putrida febris esset venenata.

Quænã putredo malignior.

Altera definitionis particula est, *corruptiua*. Venenum enim hominis complexionem corrumpit. Vnde improprie loquuntur, qui vel torpedinem, vel gallicam virulentiam, veneficam esse dicunt: licet enim in his qualitas sit, corpori nostro infensa; venefica tamen non est, quia non interficit: qualitas enim torpedinis potissimum infensa est facultati animali; qualitas luis gallicæ facultati naturali: qualitas veneni, facultati vitali atque cordi. Venenum ergo non simpliciter alterat, sed corrumpit; ita vt ij etiam periclitentur, qui tractant cadauera eorum, qui venenum assumpserunt. Vnde Plato in Phœdro refert, quod corpora eorum, qui ad supplicium destinati venenum assumebant, ante venenum, non post assumptum, lauari solitæ scilicet & homines qui lauabant interficerentur.

II. Venenum omne põt interficere hominem.

Modus quo venenum hominem corrumpit, explicatur cap.18.lib.3.simp. nimirum quod simili qualitate corpus afficiat; calidum caliditate, frigidum frigiditate, a toto forma agens suo etiam modo, venenum ergo calefaciendo, vel refrigerãdo corrumpit, idest, calorem natiuum dissoluit, vel exstinguit, medicamenta autem simpliciter alterant. Licet vero quædam venena dicantur calida vel frigida: omnia tamen tota forma contraria sunt, & a tota forma agunt, vt corpus simili affectione afficiant: vi enim veneni abolentur actus secundi facultatem, & ita imminuuntur, vt tandem vigeant actus secundi seu operationes veneni.

Veneni passio, seu a potentia in actum deductio.

Sic igitur venena agunt: modo explicandum est, quid ea ipsa a corporibus patiantur, & quomodo potentia in actum deducantur. Hoc Galenus cap.3.li.3. de temper. explicat. Omne mistum, ait, est Alimentale, vel Non. Si est alimentale; vel a corpore Vincitur, vel Non. Si vincitur, ita deducitur e potentia in actum, vt conuertatur in substantiam partis, & augeat substantiam caloris natiui: vnde omnia mista alimentalia calefaciunt, siue sint calida, vt caro columbarum, siue frigida, vt *lactuca*. Si mistum alimentale non vincitur a calore humano; tunc hoc alimentum secundũ vnam rationem semper refrigerat corpus: secundum alteram, interdum cõseruat calorem natiuum, aliquando minuit, aliquando intendit. Declaro hæc. Secundum primam rationem, dum alimentum non vincitur: non fit nutritio & reparatio substantiæ coloris, minuitur ergo calor, & proinde corpus refrigeratur. Secundum alteram rationem, accipimus calorem, non ratione subiecti & substantiæ, sed ratione qualitatis. Quod si ergo alimentum temperatum est, & non vincitur, sed vincit, ac proinde agit; conseruat caloris natiui qualitatẽ; nec enim auget, nec imminuit, quia est temperatum. Si alimentum sit frigidum, nec vincatur, imminuit qualitatem caloris, & refrigerans, Si alimentum calidius nõ vincatur, vt *allium; cepa, &c.* auget calorem.

1. Alimentũ vt alteretur.

Mistum non alimentale, agit frigiditate, caliditatæ, vel tota forma. Quod frigiditate agit, idest, quod potentia frigidum est, nil patitur a calore nostro, nec de potentia in actum ducitur, c.3.& 4.lib.3.de temper. etiamsi enim actu calidum exhibeatur, caliditas tamen illa sponte dissipatur, non vi caloris natiui. Quod calore agit, id est, quod potestate calidum est, siue simpliciter calefaciat, siue etiam abradat & putrefaciat; dum actu frigidum exhibetur, a calore humano alteratur, ac de potentia in actum ducitur: (*Obiectio: supra dictum fuit medicamenlum alterari & vinci a corpore, venenum non: quomodo ergo hic dicitur, quod venenum a corpore alteretur? Responsio: ibi per alterationem intelligitur exacta victoria, & sic venenum alterationes quasdam suscipere quidem potest, vinci autem a corpore nequit.*) In eo quod tota forma agit, similis est ratio: formæ enim organum, modo caliditas est, modo frigiditates. *Obiectio: dictum est, frigidum a corpore non pati. At contra Galenus cap. 20. lib. 3. de simpl. ait, commune esse cuilibet medicamento, vt patiatur a corpore: imo frigidum magis patitur, quam calidum, hoc enim sua sponte, ad partes remotas penetrare potest, illud non, nisi per modum quendam ascititium?* Responsio. Secundum primas qualitates, medicamentum calidum patitur a corpore, frigidum non patitur. Secundum qualitates secundas, tum alteratiuas, tum motiuas, calidum a corpore nil patitur, sed frigidum: (& hoc modo loquitur Galenus lib.3. de simplic. vbi facultates medicamentorum considerat, quæ non tantum a primis, sed etiam a secundis qualitatibus proficiscuntur.) Quantum ad alteratiuas; vt medicamentũ agat, oportet in vaporem abire, quod calidum insito calore præstare potest, nec corporis calore ad id est opus: frigidum autem per se in vaporem verti nequit; resistit enim euaporationi, ac proinde corporis calore opus habet. Quoad motiuas; calidum proptio calore mouetur, & ad corporis partes etiam remotas deducitur: frigidum vero alieno calore opus habet; quia frigus per se quietis est caussa.

2. Venenũ vt a corpore alteretur.

Frigidum a corpore patitur, & nõ patitur.

Tertia definitionis particula est de tempore, quo fit corruptio. Dictum igitur est venenũ *confertim & celerrime corrumpere*: spatio diei 1. vel 2. vel ad summum 3. secundum Galenum text.75.sect.3.lib.3.epidem. Vnde febris hectica & putrida, licet cor corrumpat, non tamen est venenum, quia non confertim corrumpit. Nec venefica etiam creatura illa frigida, cap.7.lib.3.de loc.affect. quæ puero, (antequam remedia adhiberentur:) quotidie epilepsiam concitabat. Confertim autem venenum agere, duæ sunt caussæ: primum vis & actiuitas veneni insignis, qua celeriter sanguinem, carnem, & cor inficit: secundo, dispositio animalis, quæ talis est, vt facilime vis inten sa toti corpori impertiatur, cap.16.lib.3.simpl. Si quis

3. Venenũ confertim corrumpit a

enim

Venenum, modo citius, modo tardius ad cor perducitur.

enim tempore frigidiore, digitum in aquam frigidam immittat, repente tota manus refrigeratur confertim etiam totum brachium, totumque corpus. Venenum ergo, quando in cor cœpit agere, hoc celerrime corrumpit: quando vero nondum cœpit agere, sed in via adhuc est, & ad cor perducitur; modo longius, modo citius interficit, quia modo cito, modo longiore tempore ad cor perducitur, ob copiam, dispositionẽ viarum, & crassitiem. Copia enim & quantitas, nisi debita sit, venenum cor non petit: sic qui a cane rabido morsi sunt, non moriuntur, nisi post quatuor aut quinque menses: interim sensim illud venenum se multiplicat, & vbi ad debitam quantitatem redactum est, cor petit, & iugulat. In corporis dispositione, si viæ sint arctæ, non ita facile permeat venenum. Sic quando venenum crassum est, vt opium, vel non interficit, quia non penetrare potest; vel serius interficit, si ope vini attenuetur. Dicẽdum vero

Quomodo a veneno corrũpatur cor.

etiam est, qua ratione a veneno cor corrumpatur. Homo moritur, ob insignem cordis intemperiem: c.8.l.3.simpl. Cor autem afficitur, quia dissipatur ipsius calor, secundum vnum aliquem ipsius motum: (*cordis enim calor duplici conseruatur motu, quorum vnus est sursum, alter deorsum, & quamprimum vnus motus deficit, illico etiam alter deficit, vt homo pereat:*) Venenũ calidum, tollit motum deorsum: frigidum, tollit motum sursum, deprimit enim ad inferiora. Si venenum agat tota forma; hæc vel similis est, vel dissimilis est. si similis; tollitur motus deorsum, quia hoc venenum agit ad similitudinem magnæ flammæ, quæ in minorem flammam agit. Si dissimilis; tollitur motus sursum, hoc enim venenum, ad similitudinem veneni frigidi, exstinguit calorem naturalem.

4. Venenũ afficit cor, mediate, aut immediate.

Quarta finitionis pars est *cor*: omne enim venenũ habet proprietatem cordi aduersam. Afficitur autem cor vel Immediate, si venenum non respicit aliam partem determinatam, præter cor, vt *cicuta, napellus*: vel Mediate, cum venenum partem determinatam respicit, & per mediam istam partem cor afficit; sic *lepus marinus* pulmones corrumpit, & per hos medios, etiam cor; *cantharides* vesicam, & per hanc cor.

5. Cor hominis.

Quinta finitionis pars est, quod venenum corrumpat *cor hominis*: multa enim mista homini venenum sunt, alijs animalibus alimentum: vt cicuta sturnis alimentum est; homini venenum. Et hæc de veneni definitione.

CAPVT II.

De speciebus, & Differentijs venenorum.

Differentiæ venenorum vnde sumendæ.

Differentias venenorum tradituri, tantum de Simplicibus, quæ natura fiunt, loquemur, non de compositis, quæ arte fiunt. Differentiæ autem sumuntur a veneno vt est agens, & a Corpore humano vt est patiens. In veneno autem tria considerantur, primum id quod producit venenum: secundo natura veneni, id est, materia & forma: tertio, id quod est productum. Ab his igitur fontibus sumendæ sunt differentiæ.

I. A caussa efficiente.

Quantum igitur ad caussam efficientem; venenum gignitur In corpore, vel Extra. In corpore; vel In venis, vel Extra venas. In venis, Simile est canino, Pestilens, Putrefactum. Extra venas, est sanguis grumescens. Si venenum generatur extra corpus; tunc procedit ex Elementis, vel Mistis. Ex elementis impuris, *aere, aqua, terra*; vt fit in febre pestilente. Si mistis, vel ex imperfecte mistis, vt *e glacie veneno affecta*; vel perfe mistis, ijsque aut inanimatis, vt *arsenicum*; aut animatis, plantis nimirum vel animalibus: plantis, vt *e napello*: animalibus, vt *e cane rabido, scorpio, &c.*

II. A subiecto.

Differẽtiæ a materia in qua, id est, a subiecto. Subiectum qualitatis veneficæ, est Indeterminatum, aut Determinatum. Indeterminatum; cuius qualitas spiritalis est, & modo vnum, modo aliud subiectum occupat, vt qualitas quæ procedit *a basilisco, & a serpente per hastam*. Determinatum; cum qualitas materialis proprium habet subiectum, nec alteri subiecto impertitur: vt *venenum caninum* pro subiecto habet contentum excrementum, quod in cane reperitur.

III. A forma: & IV. A veneno iam producto. Calidũ venenum.

Forma veneni, id est, qualitas, est Euidens, aut Recondita. Euidens, calida, frigida, humida, sicca. Recondita, est Allteratoria, vel Purgatoria. A caliditate igitur procedũt venena calida: de quibus c.18.19.22. l.3.simp. Calidum autem venenum aliud est simpliciter calefaciens, vt *euphorbium*: aliud etiam attrahens, vt *arsenicum*: aliud corrosiuum, vel putrefaciens. Discrimen inter hæc est: nam simpliciter calefacientia venena non sunt viscida: at quæ abradunt, vel putrefaciunt, viscida sunt, & crassioris substantiæ. Difficilius enim soluitur cõtinuum, quam introducatur dyscrasia: & propterea abradentia diutius in corpore manere oportet, quod fit visciditatis ope, quam calefacientia simpliciter. Corrodentia etiam ac putrefacientia a se inuicem distinguuntur: illa enim agunt in continentia tantum, & crassioris sunt substantiæ: hæc etiam in contenta agunt, & substantiæ sunt tenuioris. Putrefaciens etiam varium exsistit: nam interdum introducit calidam dyscrasiam: interdum putrefactionem præter naturam, vt si admodum est calidũ, quemadmodum venenum caninum & pestilens: interdum introducit putrefactionẽ similem naturali, in qua quod putrescit refrigeratur, vt si venenum remisse calidum est, quemadmodum *fungus putrefactiuus*: (*Vide lib.2.simpl. vbi fungi frig. & hum. statuuntur; in putrefactiuis tamẽ mista portio calida asseritur.*)

Frigidum.

Hæc de veneno calido. Frigidum venenum, vt colligitur e can.2. Auicennæ, vel interficit refrigerando, & inducendo cordi frigidam intemperiem: vnde cordis actio aufertur, vel interficit per mediam malam compositionem, id est, angustiam viarum. Refrigerando interficit *semen hyoscyami, mandragoræ, succus papaueris*; quoties confertim in cor producũtur: si enim diutius in corpore morantur, tum ita alterari possunt, vt secundum portiones alimentales vertantur in alimentum. Quoniam igitur venenum cito ad cor perduci debet: fit, vt a veneno frigido promptius interficiatur corpus calidius, quam frigidũ: vi enim caloris venenum frigidum attenuatur, facilius mouetur, venæ sunt latiores, cor etiam ob calorem attrahit. Hinc Galenus dicebat *opium* potissimum interficere, quoties post ipsius assumptionem bibitur *vinũ nec copiosum, nec generosum*: vino enim opium attenuatur, viæ recluduntur: At copiosum & generosum vinum, plus iusto excalfacit, & frigiditatem opij e toto vincit. Hinc *cicuta* alimentum est sturnis, homini venenum: in hoc enim viæ latiores sunt, vt cicuta citius ad cor perducatur; in illis viæ sunt angustæ, vt diutius in corpore hæreat, & secundum portionem alimentalem in substantiam sturni vertatur. Nec hoc repugnat historiæ de vetula Atheniensi, quæ citra noxam cicutam comedit: hoc enim e consuetudine factum est: nam primo in exigua copia comedit, deinde sensim in maiore, ita vt consuetudine aliam quasi naturam contraxerit. Venenum frigidum per mediã angustiam interficiens, est *plumbum vstum*: & hoc quoniam crassioris est substantiæ, & astringens, hominem calidiorem celerius, quam frigidiorem, iugulat.

c.2.l.3. sim.

Siccum.

Siccum venenum, interficit vel exsiccando simpliciter, vt *calx viua, venenum caninum*: vel abradendo, vt *realgar*. Et hoc etiam corpus calidius citius interficit; tum quia ob caliditatem citius ad cor ducitur, tum quia cum calidiore temperamento facilius & frequentius sicca, quam humida intemperies coniungitur. Venenum humidum est, quod interficit per mediam intemperiem humidam, non putrefaciendo.

Vnde

Vnde historia illius serpentis, cuius morsu tacta erat cutis & carnes, vsque ad ossa, vt marcor secutus fuerit; huc non pertinet: sunt enim effectus illi putredinis ac putrefacientium venenorum, non humidorũ, sed calidorum. Tale ergo venenum reddit corpus humidius, humiditate nõ alimẽtali: (vt in athletis:) sed excrementitia, quæ obsidet partium & præcipuę corporis porositates, & hinc calorem cordis exstinguit. Hoc autem mistum non tantum venenum esse oportet, sed etiam necesse est, vt talem adeptum sit substantiam, vt facile ducatur ad cor: & tale est *argentum viuum*, quod facile permeat, ita vt in internis ossiũ partibus repertum sit, post dissectionem eorum, qui hydrargyro inuncti fuerant.

Recondita & alterans veneni qualitas.

Hæc de manifesta qualitate venenorum. Recondita est Alteratoria, vel Purgatoria. Alteratoria est Similis, vel Dissimilis. Simile mistum est, quod e toto est Bezoarticum, vel ferme e toto, vt *theriaca*, quæ in ampliore dosi interficit. ad similitudinem magnæ flammæ. Dissimile mistum, quod tota forma est contrarium, vt *napellus*. Purgatoria seu attrahens qualitas constituit medicamenta purgantia. Purgantia attrahunt sanguinem, vel alios succos. Quæ sanguinẽ trahunt, admodum sunt venefica, nec vlli hominum cognita: quidam enim, qui hoc vsus erat veneno, ligatis oculis ad supplicium ducebatur, ne hoc pestiferum alijs patefaceret; vt Galenus prodidit memoriæ. Purgantia reliquos succos, dupliciter redduntur venefica, primo, si nimis intensa & violenta est eorum actio vt in *veratro albo*, quod interficere potest, licet non euacuet humores. Secundo, dum immodicam succorum quantitatem alliciunt, insuper purgatione. vnde postremo etiam sanguis vacuatur, & homo perit: hoc vitium non tantum committi potest a vehementi medicamento, *vt a veratro albo, sed etiam a mediocri, vt ab agarico, a rhabarbaro.*

Purgatoria.

Purgantia attrahunt ratione similitudinis.

Porro doctrina purgantium magni est momenti, & diligenter tradenda. Omne purgans attrahit ratione similitudinis, id est, propter similem proprietatem cum proprietate humoris euacuandi: vnde proprietas purgantium, similis est proprietati corporis humani: humor enim qui a purgante attrahitur, non semper est veneficus, sed sæpe excrementitius, vel secundum; vel pręter naturam: tale autem excrementũ naturale, corpori nostro est simile, & quoque salutare (*nisi in quanto vel quali peccet:*) quare etiam purgans hoc excrementum simile est corpori nostro. Purgantia medicamenta, secundum Gal. c. 24. & 25. lib. 3. simp. alia habent permistas portiones alimentales, nullas veneficas, vt *syrupus rof. solut. caßia, & forte etiam rhabarb.* quæ si non purgant: sed a corpore vincuntur, mutantur in humorem familiarem, & in alimẽtum vt rhabarbarum in sanguinem biliosum: alia permistas habent portiones veneficas: (*hæc tamen nõ attrahunt ratione portionis veneficæ, quæ dißimilis est corpori nostro, sed ratione ammistæ portionis alimentalis* (vt *scammonium, turbith, colocynthis, vtrumque veratrum*; & hæc si non purgant, corrumpuntur in corpore, & generatur materia venefica; nec enim portio alimentalis, propter portionem veneficam vinci potest.

Purgantia alia benigna, alia maligna.

Num purgãtia similia sint corpori humano.

Hic autem dubia quędam soluenda sunt. Primum: *num in purgantibus sit portio similis proprietati corporis humani, seu humorum?* Negatur hoc: primum, quia Galenus in lib. quos purg. &c. ait: si medicamentum detur corpori sano, non fieri euacuationem, sed colliquationes: si non fit euacuatio, & tamen omnis generis humores in corpore sano exsistunt; medicamẽtum sane non trahit ob similitudinem: alias enim in corpore sano etiam traheret? Responsio. Purgatio hic nulla sequitur, non quod soluens simile non sit humori, sed quia materia humorem gratum non expellit, sed eum retinet, & medicamento soluenti refragatur: vnde colliquationes fiunt, & difficiles purgationes.

1.

Secundo sic negatur: Theriaca inhibet vim purgantium, ob proprietatem suam, quæ dissimilis est proprietati medicamenti, est autem similis proprietati corporis nostri: Quod si theriaca similis est corpori nostro, & dissimilis medicamento; quomodo medicamentum simile erit corpori nostro? Responsio: theriacæ proprietas maximæ est actiuitatis, & agit tam in veneficam, quam in similem medicamenti proprietatem, eiusque actus secundos tollit; sicut magna flamma dissipat minorem: maior enim actiuitas minorem superat.

2.

Proprietas medicamenti efficacior, quam humoris.

Dubitatur etiam, *quænam proprietas maioris sit actiuitatis, medicamentine, an vero humoris?* Et ratio esse videtur, proprietatem in humore esse efficaciorem, quia humoris maior est quantitas; in maiori autem quanto vis maior. Responsio: medicamenti vis maior est: nam attractio fit ratione alicuius indigentiæ: sicut caro sanguinem attrahit, quia eget sanguine, non contra. Sic magnes est quasi rudimentum ferri, & attrahit ferrum, non attrahitur a ferro. Rhabarb. est, quoddam bilis rudimentum: & propterea bilem attrahit, non attrahitur a bile. Vt autem hæc rectius intelligantur, & vt Galeni sententia defendi queat contra Auicennam, (*qui ait, si attractio fieret propter simile: tunc ferrum attrahi potius a ferro, quam a magnete:*) sciendum, proprietatem esse triplicem genericam, specificam, & indiuidualem. Generica, vt animalis. Specifica, vt humana, equina, gallinacea, &c. Indiuidualis, vel determinati indiuidui, vt Socratis; vel partis determinatæ, vt iecoris, cordis, &c. Iam proprietas similis in similem debiliorem agit, non eadem in eandem: vt proprietas animalis, non agit in proprietatẽ animalis, sed plãtæ. Proprietas humana, non agit in humanã, sed in bouinam, gallinaceã, &c. Proprietas indiuidualis Socratis, non agit in proprietatem indiuidualem Socratis, sed in proprietatem indiuidualem alterius indiuidui. Proprietas iecoris non agit in proprietatem iecoris, sed in proprietatẽ lienis, ossis, &c. in eodem indiuiduo: vnde omnium partium conspiratio, & consensus mutuus.

Idem nõ attrahit idem: sed simile trahit simile, c. 4. sen. 4. lib. 1.

Quænã purgantia sint venefica.

Quæritur *num omnia purgantia sint venefica?* quod Galenus asserere videtur com. 12. lib. 2. de vict. ratione. Vt hoc dissolui queat, notandum, purgantia alia esse vehementia, alia debilia. Vehementia sunt, quæ cum impetu attrahunt, & a partibus remotis, & tollunt impedimẽta, quæ purgationem tardare possunt: Si enim impedimentum est in humore crasso & viscido; medicamenta ob calorem & amaritudinem attenuant ac detergunt: Si in vijs est obstructio a crassis & viscidis humoribus; medicamenta hos detergunt: si expultrix sopita sit: excitatur medicamenti mordacitate & malignitate. Et hæc vehementia purgantia sunt venefica: de quibus etiam Hippocrates & Galenus loco citato loquuntur, vt *de peplo, de veratro, &c.* Debilia purgantia sunt, quæ attrahunt a proximis, nec impedimenta remouere possunt. Et hæc nõ sunt venefica: nihilominus & hæc corrigenda sunt, propter os ventriculi, quod syncera purgantia ferre nequit, c. vlt. lib. 3. de simp.

Quomodo pharmaca interficiant. Quo ordine humores in ὑπερκαθάρσει educantur.

Denique cognoscendum, *quomodo pharmaca sint venena*: nimirum dum non castigata, & in maiore dosi exhibentur: tunc enim fit ὑπερκάθαρσις, id est, sanguis euacuatur, & mors sequitur, ob dissipationem caloris vitalis. Cur autem fiat superpurgatio, patet e fine libri secundi, de elementis, vbi dicitur, & in nutritione, & in purgatione fieri attractionem non modo conuenientis, sed etiam noxij. Vt in nutritione, si caro sit temperata, & sanguis frigidior, caro etiam optima attrahit sanguinem frigidiorem. Sic in purgatione, principaliter quidem attrahitur humor familiaris: sed in superpurgatione, cum succus familiaris attractus est, trahitur humor, qui promptius euacuatur, id est, qui magis est fluxilis, & simul magis familiaris humori, qui primo fuit attractus. Vt, si rhabarbaro

barbaro bilis educatur, post bilem vacuabitur pituita: (*licet enim sanguis magis sit fluxilis, pituita tamen magis familiaris est succo bilioso, quam sanguis, ac proinde prius educitur:*) mox melancholia, quæ minus est fluxilis quam pituita, & licet crassior sit ac minus fluxilis, quam sanguis, prius tamen euacuatur quia familiarior est succo bilioso, & pituitoso, quam sanguis; quia illi succi sunt excrementitij: postremo sanguis euacuatur, qui succus est alimentalis. Hic tamen notandum, in superpurgatione a scammonio non omnem prorsus vacuari bilem, antequam sanguis ef f uat, sed maximam saltem eius partem: vita enim sine 4. succis consistere non potest: commen. 33. libro primo, de natura humana. Præterea, superpurgatio non tantum fit propter pharmaci attractionem, sed potius propter læsam retentionem & expulsionem: cap. 27. & vltim. lib. 3. simplic. Quia enim in superpurgatione succus familiaris eductus est; non restat alius familiaris medicamento succus, ac proin maxima e parte cessat attractio, quia agens non agit, nisi adsit patiens. Fit ergo tunc superpurgatio læsa retentione & expulsione: læditur autem facultas retentrix ob morbum vasorum, qui vel in via est, vel in intemperie. In via vasorum, id est, in nimia apertione orificiorum, propter copiam & impetum materiæ expurgatæ. In intemperie, & præsertim frigida, quia in ὑπερκαθάρσει partes corporis ita fatigantur, vt calor hebescat, & vasa refrigerata langueant, nec succos detinere queant. Læditur ergo expulsio, non læsa facultate, sed ob errorem externum: qui sumitur e praua qualitate, seu acrimonia medicamenti purgantis. Hæc de venenorum differentijs, quæ a caussa efficiente, formali, & materiali desumuntur. Auicennas etiam a corpore patiente sumit differentias, quæ facile e dictis patebunt.

Alia super purgationis caussa.

CAPVT III.

De Signis venenorum.

Signa veneni in genere.

VEnenum *in genere* modo facile, modo difficulter cognoscitur. Facile; si in corpore agit, vt appareant symptomata venefica, syncope stomachi, anxietas, pallor totius corporis, pulsus imbecillis, &c. Difficulter; si venenum nō agit, sed oriatur, quia est in minima copia, & in partibus remotis: & tunc considerandæ sunt caussæ prægressæ, ac dispositio patientis. Caussæ prægressæ; si forinsecus accedit venenum, vt si quis a cane rabido sit demorsus, facile suspicamur uenenum latitare: Ita si quis cum inimicis, & veneficis versatus est Dispositio patientis; si intus venenum latitat; quoties corpus est insalubre, vsum est prauis cibis, dum est suppressa consueta euacuatio vel seminis vel sanguinis.

Num genitū sit in corpore, an extra.

Signa *differentiarum*: & primum num *in corpore venenum sit genitum, an extrinsecus accesserit*? Si igitur homo sanus repente moriatur, cadauer fœteat; liuescat præter consuetudinem cadaueris, foris accessit venenum: si vero corpus insalubre fuit refertum prauis succis, & euacuatio consueta fuit cohibita, venenum intus genitum ipsum iugulauit: vt Galenus docet cap. pen. lib. 6. de loc. affect. In corpore viuente eadem est ratio.

Num in venis, an extra venas.

Si in corpore genitum est venenum; vel Extra venas, vel In venis. Si *extra venas*; an a sanguine grumescente, in cauitatibus, vt in ventriculo, vesica; confugiēdum ad signa particularia, de quibus in doctrina de sanguine grumescente. Si *in venis*, hæc signa non aderunt, sed potius erunt signa febris pestilentis, prægressa est suppressio seminis, vel sanguinis menstrui.

Num ab elemētis, an e mistis.

Si extra corpus generatum est venenum: vel ab elementis procedit, vel a mistis. Si *ab elementis*; signa sunt impuritatis elementorum, de quibus in febre pestilenti. Si *e mistis*; facile cognosci potest, an procedat e mistis animatis: modo clam non sit exhibitum; hoc enim cognoscere fere est impossibile.

Signa subiectorum veneni.

Hactenus de signis differentiarū a caussa efficiente: sequitur de signis differentiarum *a caussa materiali, idest, a subiecto veneni*. Ratione igitur subiecti, veneni qualitas est Spiritalis, uel Corporea. *Spiritalis* cognoscitur, si aliquis afficitur post serpentem hasta percussum, item post aspectum basilisci, & quoties præsens fuit animal, quod qualitatem ueneficam spiritalem impertiri potest. *Corporea* qualitas est terrestris, aquea, vaporosa. Terrestris; si venenum in puluere est exhibitum: aquea; si in diluto & destillato: vaporosa; si homo solo odore afficitur.

Signa qualitatis manifestæ veneni.

Sequuntur signa differentiarum *a caussa formali*. Venenum calidum, simpliciter calefaciens, indicatur, cum patiens feruorem in capite sentit; afficitur siti, & corpus tactui calidum apparet, venæ turgentes conspiciuntur; a calido enim veneno sanguis funditur, vnde etiam oculi rubent. Venenum calidum corrosiuum, indicatur ex insigni ventriculi dolore. Putrefaciens indicatur e graui & iniucundo corporis odore: ructus enim & anhelitus sunt fœtidi. Putrefactiuum autem modo intense, modo remisse calidum est: si intense, signa erunt intensæ caliditatis. Frigidum simpliciter refrigerans, cognoscitur e somno profundo, stupore, absentia sitis, e frigiditate totius corporis. Frigidum constipans, seu angustans, adiunctam etiam habet difficultatem anhelitus. De sicco & humido, nil Auicennas: nec enim hæc facile dantur, nisi caliditas, vel frigiditas adsit. Siccum tamen a macie & tabe indicatur. Humidum ex insigni corporis imbecillitate, vt statim corpus iusto grauius euadat: ob nimiam enim humiditatem ligamenta laxantur, vt membra quasi onerosa fiant.

Signa qualitatis alterātis.

Hæc de qualitate manifesta. Abdita est Alterans, vel Purgans. *Alterans*, est similis corpori, vel dissimilis. Si simile sit quod exhibetur, vt theriaca, tunc (licet alias salutare esset:) pestiferum euadit, quia datur in maiori dosi, quam oportet, & hoc exhibitum est, vel a plebeio, ab empirico, vel a medico indocto. Si autem a docto daretur: cognosci non posset; cordis enim proprietatem dissipat, propter summam actiuitatem: sicut magna flamma minorem exstinguit: & minus adhuc cognosci posset, si nec sit amarum, nec ingrati odoris: vt homo pereat, antequam sciamus venenum esse in corpore, & post mortem nulla veneni apparent vestigia. Alterans qualitas dissimilis cognoscitur, quia mutatur pulsus, fit syncope, erumpunt sudores frigidi, præsertim in fronte, maxime si napellus assumatur.

Signa purgatoriæ qualitatis.

Qualitas *purgatoria*. Si purgatur sanguis, facile cognoscitur, huius generis tamen venenum nemini notum hoc seculo. Si purgans materia alios attrahat succos; bifariam nocet: intensiue, idest, actione violenta; & extensiue, id est, actione immodica. Si lædit intensiue; fiunt tormina, conuulsiones, nec corpora euacuantur. Si extensiue; insignis fit euacuatio.

Signa differentiarum a corporis dispositione.

A *dispositione corporis* etiam sumuntur differentiæ, quæ facile cognoscuntur. Si enim venenum agit in totum corpus; non est noxa aliqua in membro particulari. Si agit in partem determinatam; noxa inprimis in parte illa percipitur: verbi gratia, si cantharides assumantur, patiens noxam sentiet in vesica.

Conclusio signorum.

Hoc igitur modo prima venenorum genera cognoscuntur, De speciebus enim specialissimis, in capitibus proprijs agendum erit. Monet autem Auicennas, indicia e visu, olfactu, & sapore sumi posse: e visu, vt si quis euomat hydrargyrum; ex olfactu, si quis percipiat odorem opij: e sapore, eadem ratione.

CA-

CAPVT IIII.

De Præsidijs venenorum.

Præsidia venenorum, vnde sumēda.

AGemus iam de curatione veneni in genere: specialia suum in locum seruantes. Præsidia igitur ab essentia veneni sumenda sunt. Et quoniam venenum est qualitas corruptiua cordis hominis: necessario indicationes præsidiorum sumuntur a qualitate, a corde, & ab homine.

I. A veneno Alterantia.

Præsidia quæ sumuntur a veneno, seu veneni qualitate, sunt alterantia vel euacuantia, vt colligitur e cap.7.lib.3.de loc.aff.& cap.6.lib.13. meth. & ca.18. lib.5.simpl. Alterantia sunt, modo calida, modo frigida, modo a proprietate occulta iuuant; prout varia est veneni qualitas. Nos potissimum agemus de alterantibus per qualitatem reconditam. Auicennas remedium bezoarticum ita definit, cap.4. fen.1. lib.2. Albezoar est remedium, quod pro sua proprietate conseruat sanitatem & virtutem in spiritu, vt veneni noxam a se expellat. Vnde colligitur bezoarticum habere proprietatem similem proprietati corporis humani. Patet etiam hinc bezoarticum exstirpare venenum, non quoad agat in venenum, sed quia agit in corpus humanum, & illud roborat, vt veneno expellendo sufficere queat. Et sic venenum a bezoartico quasi per accidens curatur: bezoarticum enim non agit in venenum, sed per similem proprietatem (quæ tamen maioris est actiuitatis:) corpus immutat, vt huius actus secundus, vi veneni iam deperditus, reuocetur. Hinc Galenus cap.18. lib.5. simpl. ait bezoartica obtinere mediam quandam naturam, inter corpus humanum & uenenum: ut, quæ est proportio corporis humani ad bezoarticum, eadem sit bezoartici ad venenum. Quo dicto significat ita administrandas esse antidotos, ne, si largiore dosi exhibeantur, maxima sua actiuitate corpus lædant. Sicut enim bezoarticum vinci non debet a veneno: ita etiam corpus a bezoartico vinci non debet: Ait etiam loco cit. bezoarticum esse medium inter medicamentum, & venenum: medicamentum enim iuuat, venenum interficit; bezoarticum iuuat si recte administretur, & interficit, si non recte, sed in maiore dosi exhibeatur. Præsidia euacuantia explicantur. cap.18.lib.5.simpl.& hæc vacuant qualitate vel manifesta, vel recondita: Manifesta qualitas attrahit, vel calefaciendo simpliciter, vel simul abradendo & corrodendo cuticulam, atque excitando vesicas. Simpliciter calefaciens, est remedium calidum, & tenuis substantiæ, quod venenum e profundis, id est, a centro ad circumferentiam attrahit. Corrodens & abradens, est calidum & crassæ substantiæ, cuius ope parti adhæret; vnde abradit, doloremque excitat: Et sic vacuatio fit non tantum per attractionem caloris & doloris, sed etiam per modum receptionis, quia pars redditur imbecillis, & proinde apta ad recipiendum. Occulta qualitas vacuat non per expulsionem, sed per attractionē, propter proprietatem, similem proprietati veneni: vnde Galenus ait, omne venenum vacuari a medicamētis extrinsecus applicatis. Quod tamen dictum non ita est intelligendum, tanquam venena semper sint applicanda, & nunquam exhibenda: nam & cantharides, & hydrargyrum vtiliter nonnunquam exhibentur: tutius tamen est, uenena applicare, quam exhibere. Venena autem applicanda sunt, non aduersissima corpori humano, quæ interficerent: sed quæ mediam quandam naturam habent inter corpus humanum & venenum; ut est *caro viperæ, caro scorpij*: quæ media sunt ratione actiuitatis & similitudinis: non enim sunt summæ actiuitatis, ut *arsenicum*, nec proprietatis uel omnino similis, uel admodum dissimilis.

Bezoarticū quid?

Bezoarticū per accidēs, & mediate in venenū agit.

Bezoartica sunt media inter venena & corpus humanum.

Euacuantia manifesta.

Occulta.

II. Præsidia a corde indicata.

Hæc de præsidijs quæ a ueneno sumuntur. A corde languente indicatur remedium corroborans: & A hoc uel euidens est, uel occultum. Euidens est, quod cordis calorem & complexionem conseruat. Reconditum est, quod cordis proprietatem respicit: & est bezoarticum. Bezoarticum autem requiritur, ueneno & præsente, & imminente. Si præsens est venenū; tum bezoarticum requiritur, ratione & ipsius veneni, & proprietatis cordis. A veneno enim requiritur aliquid, quod proprietatem veneno habeat contrariam, vt virtute huius remedij, ab expultrice cordis venenum expellatur. Cordis autem proprietas postulat remedium simile, quo roboretur, ad resistendū proprietati veneni. Quatenus ergo bezoarticum requiritur a veneno, est præseruatorium: quatenus requiritur a proprietate cordis, est vita. Si immineat venenum, in aere pestilenti, vel ab hostibus; requiritur bezoarticum, quod cor ita roboret, vt si forte ingruat venenum, homo non pereat. Bezoarticum igitur, sanitatis etiam tempore, requiritur a proprie-B tate cordis (*non a veneno, quod præsens non est; cum tamen indicatio a præsenti sumatur:*) tanquam remedium vitale.

Dubium ex Auerroe.

Allucinatus ergo Auerroes est, qui materiam bezoarticam tempore sanitatis non admittit: nam & experientiam habet repugnantem, & rationem. Si enim bezoarticum exhibitum, pręsente veneno, non dissipat cordis proprietatem; multo minus absente veneno destruet: nam cum venenum in cor agat, si in bezoartico facultas est dissipandi cordis proprietatem, adhuc magis destruetur ambabus caussis cōiunctis, quam si vna tantum adest. Sed forte excusari potest Auerroes, hoc modo: Bezoarticū duplex est: alterum maximæ actiuitatis, præditum tamen proprietate simili proprietati cordis e toto; vt est *confectio Mithridatica*, quæ sanis etiam dari potest. Alterum non est tantæ actiuitatis, & habet proprietatem mediam inter corpus & venenum, qualis est *caro vi-C peræ, & scorpij*, extracto inde veneno: & hæc tempore sanitatis præter rationem exhibentur: de quibus etiam locutum esse Auerroem, vero est simile.

III. Præsidia a toto sumpta.

Præsidia etiam a toto sumuntur. Nam repletio corporis prohibet, quo minus tuto festinanter liceat venenum expellere, cap.7.lib.3.de loc.aff. Quare si corporis repletio est æqualis: indicat remedium euacuans: si inæqualis: purgatorium, seu electiue ducēs.

CAPVT V.

De Prognosticis venenorum.

PRimum proponemus prognostica differētiarum a caussa formali & materiali: nec enim caussæ efficientes hic perpenduntur. Secundo signa trademus lethalia, e quibus sciamus, num homines sanitati possint restitui, nec ne.

Prognostica differentiarum a subiecto.

D Quantum ergo ad differentias a subiecto: qualitas spiritalis est efficacissima, præcipue quia non habet determinatum subiectum, & momento per corpus in cor irruit, nihil quod resistat inueniens. Non est tamen omnino desperandum: inuenitur enim remedium, cor ita roborans, vt qualitas illa spiritalis dissoluatur, sicut tenebræ dissipantur a lumine Solis. Qualitas materialis, si subiectum sit determinatum, minus est periculosa, & præsertim si subiectum sit terrestre: magis periculosa, si subiectum sit aqueum: adhuc magis, si aereū; celerrime enim homines per prauos odores intereunt.

Prognostica differentiarum a cā formali.

Quantum ad caussam formalem. Venenum agens a tota forma est magis periculosum, quam manifesta agens qualitate: in corde enim duo sunt, complexio & proprietas: complexio stante vita mutari potest: proprietas, maxime penes motum, mutari nequit; quamprimum enim adimitur actus proprietatis, id est, motus, homo statim moritur; quia mors nihil est aliud, quam quies & immobilitas cordis. Inter

venena

Prognosticum qualitatis manifestæ.

venena autem a tota forma, illud magis est pestiferum, quod est maioris actiuitatis. Qualitas manifesta in genere, prout instrumentum est maioris, vel minoris actiuitatis, pro eo etiã vehementiores habet operationes. Non solum enim numerus graduum, sed etiam vis & vehementia (:quę a forma substantiali procedit:) attẽdi debet: opium enim venenum est, nõ aqua; quia frigiditas aquæ est organum formæ elementaris minimæ actiuitatis; frigiditas autem opij, est organum formæ misti, quæ forma copori nostro est contraria. Sic euphorbium est venenum, nõ sinapi; licet vtrumque in quarto sit calidum. (:*Vt autem melius hæc intelligantur, paullo erunt altius repetenda. Forma misti, est Similis corpori humano, vel Dissimilis Si similis, est Actiua, vel Passiua. Passiua, cum mistum illud est alimentale, nam alimentum patitur a corpore. Quo fit, vt qualitas quæ est organum formæ minimæ actiuitatis, parum etiam agat. Hinc theriaca calida in primo; magis calfacit quam piper vel sinapi, quæ calida sunt in quarto: & pueris piper dare possumus, non theriacam: caliditas enim piperis & sinapi est organum formæ alimentalis passiuæ: caliditas autem theriacæ, est organum formæ quidem similis; sed summæ actiuitatis, cui corpus cedit, non resistit, vt calor in habitum corporis imprimatur. Idem de forma dissimili seu venefica statuendum. Licet enim omne venenum corpori humano a tota forma sit contrarium: hæc tamen forma interdum est summæ actiuitatis, interdum minimæ, interdum mediocris. Hinc venena, quæ formam habent maximæ actiuitatis; homines interficiunt: et si in calido, frigido, humido, sicco non sit summus excessus: vt est napellus. Venena autem quæ exiguam habent actiuitatem, non dicuntur agere a tota forma, sed per manifestas qualitates intensas, vt euphorbium, opium, &c. quæ tamen ipsa non interficerent, nisi organa essent formæ contrariæ. Hinc ergo patet, in venenis manifesta qualitate agentibus, vim & actionem vehementem, seu veneficam, dependere e qualitatibus, quatenus sunt organa formæ contrariæ.*) Præterea siue venena sint calida, siue frigida; celerius nocent corpori calido, quam frigido: in calido enim vis ipsorum citius ad cor pducitur. Calida & frigida venena magis sunt periculosa, quam humida & sicca; quia illa maioris sunt actiuitatis, si venena calida cum frigidis comparemus, cęteris paribus, calida magis sunt periculosa; vt cito, & in exigua quantitate homines iugulare possint: Frigida vero a natura superari possunt; vt alimentales portiones in alimentum vertantur, venæficæ extra corpus protrudantur.

Qualitates venenorũ agunt pro ratione formæ suę, magis vel minus efficacis.

Aliud prognosticum. Aliud.

Signa θανάσιμα.

Signa lethalia sunt sequentia symptomata, quæ de salute hominis desperandum esse indicant, secundum Auicennam c.4. I. Syncope, quæ cor insigniter affici ostendit. II. Si pupilla occultatur, indicet vehementer lædi cerebrum, ob consensum cum corde; cor enim si læditur, spiritus vitalis exstinguitur: hic cum materia sit spiritus animalis, animalem etiam languere necesse est; vnde insignis in pupilla fit mutatio. III. Oculorum rubor, ob noxam cordis, ita cerebrum lædi arguit, vt sanguinem continere non valens, in oculos defluere sinat. IV. Si lingua intra os detineri nequit: quoniam ita languet cerebrum, vt partes relaxentur. V. Si pulsus cadit, & non percipitur, maxima cordis noxa est. VI. Sudor frigidus significat maximam imbecillitatem secundum omnes corporis partes, ita vt partes alimentum proprium non possint continere, vnde humiditas alimentalis erũpit. Quod si ergo hæc conspiciantur signa; spes salutis nulla relinquitur: contra, si non appareant.

CAPVT VI.

De Materijs præsidiorum.

PRoponemus materias chirurgicas, medicinales & diæteticas, in genere: in quibus etiam rectam administrationem, quantum licet curatione generica patefaciemus. Commune autem est cuilibet materiæ circa rectam administrationem seu *Quando agendum*, vt adhibeatur celerrime, antequam cor a veneno petatur.

Cito agendum.

I. Materiæ chirurgicæ. Phlebotomia,

Materia chirurgica sunt Venæsectio, Fonticuli, Vesicatoria. Venæsectio locum habet in veneno calido, si corpus sit refertum sanguine, qui vi veneni necessario acrior & feruidior est redditus: quinetiam funditur sic sanguis, & fusus ampliorem occupat locũ, vnde venæ apparent turgidæ. Si ergo hoc indicãs principale adest, & virtus vel coindicat, vel saltem permittit; vena est aperienda: quæ & per accidens, totum corporis habitum refrigerando. In veneno autem frigido a tota forma, licet corpus indigeat venæsectione; hæc tamen administrari non debet: veneno enim frigido adeo repente corpus refrigeratur, vt virtus nequaquam possit sustinere venęsectionem; geminaretur enim refrigeratio.

Fonticuli.

Cauteria etiam probantur, quibus corpus ab excrementis mundatur, vt non tantopere a veneno lædatur. Probantur autem potius pro præseruatione ante venenum, quam post, id est, in aere pestilenti: potius ante febrem, quam tempore febris: item potius ante sumptum venenum, quam post: ratio est, quia fonticuli non euacuant superfluitates, nisi post remotionem crustæ, quæ excitatur vel ab igne, vel a caustico: at hic cito opus est auxilio. Post venenum tamen, non omnino negligenda sunt cauteria, si modo venenum non sit admodum copiosum: vt inter initia morsus canis, dum venenũ adhuc est exiguum. Notandum etiam, vt quamprimum eschara remoueatur, primo aut secundo die: alias tamen in morbis chronicis solent demum remoueri die octauo, aut quintodecimo, aut etiam vigesimo.

Vesicatoria

Vesicatoria, spatio trium aut quatuor horarum, euocant venenum.

Cum Auicenna etiam licet vti ligaturis, frictionibus, cucurbitulis siccis: vt venenum retrahatur a corde, in partes ignobiles.

II. Materiæ medicinali.

Materiæ medicinales proponuntur a Gal. cap. 18. lib. 5. simpl. Sunt autem vel Euacuantes: (quo pertinent Epispastica, id est, attractoria, ratione vel caloris, vel similitudinis:) vel Alterantes. De euacuantibus primum dicendum: quia hæc & substantiam, & vim veneni tollunt; alterantia vero substantiam non adimunt: Prius ergo de remedio efficaciori, id est, de vacuante. Vacuans, aut ratione Copię vacuat, aut ratione Qualitatis. Vacuante ratione copiæ vti possumus in quocunque veneno, siue cognito, siue incognito: cap. 7, lib. 2. de antidot. Est autem medicamentum *hydrelæum* dictum: vnde hoc vti possumus: *Recipe aquæ ℥.x. olei maturi vel cõmunis, vel amygd. dulc. ℥.iiij. Misc.* Hoc medicamentum per vomitum euacuat. & qualitate sua omnem veneni vim attemperat, siue calidum sit, siue frigidum; accedit enim ad temperiem. Præterea efficit hoc medicamentum, vt venenum in corpore exsistens non ita facile possit partibus adhærere, nec abradere queat, licet sit corrosiuum. Sic etiam si corporis pars hoc inungatur, nulla ab adhibitis visicatorijs (vt a cantharidibus:) fiet corrosio, quia prohibet substantia oleaginosa, & pinguis. Oportet autem hoc medicamentum in magna copia dare, ad ℥.iiij. vel xv. summa enim cum sit veneni actio, summam etiam exhibere dosin conuenit. Oportet etiam dare quãprimum: quia nihil prohibet, & adest præsentia indicantis vrgentis. Pluribus etiam vicibus hydrelæum est dandum, bis aut ter, in summa dosi, donec venenum sit vacuatũ. Sed quia venenum aliquando in ventriculo residet, aliquando in intestinis: propterea Auicennas hydrelæo etiam alia ammiscet, quæ per inferiora venenũ educunt: nimirum *semen lini, mercurialis decoctum, cinerem e vitis confectum ramentis.* Aduertendum etiam,

Vacuantia. Primum expellentia.

I. Ratione copiæ, hydrelæum.

an

Noxæ a vomitu vt succurrendum.

an aliquid noxij post vomitum succedat, vel propter venenum, vt propter vomitorium. Si vis veneni sit noxia, post vomitum probat Auicennas *exhibitionem lactis, vel crudi potius butyri.* Si vomitorium lędat, ita vt maximus ipsius impetus, ac violentus motus, inflammationem œsophagi excitet: conuenit exhibere *lac refrigeratum, aquam hordei, imo oleum rosaceum frigidum.* Quod si venenum in infimis subsistat partibus, probatur purgans per inferiora, ne id tamen sit veneficum. Maxime autem laudatur *agaricus*, qui portiones habet bezoarticas, & alexiterias: euacuat autem veneum non per se, sed per accidens; per se enim ob proprietatem similem pituitæ, attrahit succos pituitosos, & sic ex accidente venenum etiam euacuat. Semper tamen obseruandum, vt purgans medicamentum exhibeatur, quod humori in corpore redundanti respondeat. Optimum etiam est secundum Auic. confugere ad clysteres, acres quidem, si in superioribus intestinis venenum hæret (vt sic a partibus loginquis attrahant:) mites uero si in inferioribus. Nunquam tamen, siue in superioribus siue inferioribus intestinis venenum cōtineatur, a pinguibus oleaginosis desistendum; quæ scilicet veneno transeunti occurunt, ne intestinis adhæreat, sed facile præterlabatur.

Purgatio per inferiora.

Clysmi.

2. Ratione qualitatis vacuantia, seu trahentia. Calida attrahentia.

Hæc de ijs, quæ ratione copiæ uacuant. Sunt etiam nonnulla, quæ potius qualitate, quam quantitate euacuant; non expellendo, sed attrahendo. Attractio fit qualitate uel Manifesta, ut caliditate; uel Occulta, sed simili. Quantum ad caliditatem, Gal. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. probat *medicamentum e thapsia, sinapi, fimo columbino*: Quæ tamen medicamēta probantur, quoties uenenum non est in uentriculo, id est, si non est per os exhibitum, sed potius applicitum aut ingressum per morsum alicuius animalis: tunc enim propter subsistentiam, per partem demorsam uenenum educitur. Quod si exhibitum uenenum in uentriculum commearit, & hinc in uenas; subsistentia non amplius est in parte determinata, sed in toto corpore; unde calefacientia toti corpori applicamus, quæ venenum a centro ad circumferentiam attrahant: & huius generis est *balneum aquæ dulcis calidioris*; quod vna cum bezoarticis vsurpari potest. Eodem etiam modo confert, *si magna animalia, vt equi, boues, &c. discindantur, & in horum ventres patientes collocentur,* hoc enim in uiris principibus experientia comprobatum est. Quantum ad qualitatem occultam, seu ea quæ ratione similitudinis attrahunt; uidendum num uenenum sit in corpore, nec ne? Interdum etiam licet uenenum nondum sit in corpore, vtimur tamen materia vacuante, quæ mediam habet naturam inter corpus & venenum. cap. 18. lib. 5. simpl. & proinde tutius hæc applicantur, quam exhibentur: quale est hoc quod axillis applicatur: ℞. *arsenici* ℥. j. *dictami Cretici* ℈. j. *sinapi, cinamomi ana* ℈. ß. *moschi. siue ambræ* g. *iiij.* Ratio huius medicamenti est talis; Arsenicum admodum efficax est uenenum: cum autem opus sit materia, quæ nec a toto sit uenefica, nec corpori omnino similis (alias enim non attraheret venenum:) propterea arsenicum corrigimus, ea tamen ratione, ne ipsius operatio, id est, attractio impediatur, miscemus ergo dictamum, sinapi, cinamom. moschum, quæ proprietates corpori nostro similes habent, & e parte uim arsenici deleteriam summam corrigunt, non tamen omnino adimunt, quia in parua quantitate miscentur, quia etiam calida sunt, id est, tractionem iuuantia. *Obiectio. Indicatio sumitur a præsenti. Si venenum nondum est in corpore, quomodo indicatur arsenicum?* Respon. In aere pestilenti, ubi uenenum imminet, vtimur arsenico, tanquam materia remedij requisiti a ueneno præsenti, licet nondum sit in corpore: ope enim arsenici, cum uenenum in corpus ingreditur, euocatur & attrahitur extra corpus. Quod si venenum actu est in corpore, vel Ignotum est, vel

Ratione similitudinis attrahētia; primum si venenū nōdū est præsens.

Prophylactica, vnde indicentur. Attrahentia venenū, actu in corpore exsistens.

Notum. Si ignotum: utimur arsenico, ex aliqua parte tamen castigato, quod ratione similitudinis, & uehementis attractionis, quodlibet uenenum potest atrahere. Notum venenum vel agit tota Forma, vel manifesta Qualitate: & in hoc satius est vti determinata materia: vt, si quis morsus esset a scorpio, satius esse scorpium applicare, quam arsenicum: si a vipera, carnem viperæ: si a cane rabido, ventres cantharidum. *Dubitatur autem, qua ratione scorpij morsui proprio vtilitatem præstet?* Respondetur: ante scorpij applicationem, venenum cum impetu in cor ruit: post applicationem vero venenum illud e corpore trahitur; ne amplius ad cor ruat: attrahens enim vis magis est efficax in scorpio, quam in eius veneno; sicut etiam alias caro trahit sanguinem, non contra. Errant igitur, qui negant scorpium suum venenum extrahere; quod simile trahat simile, nō idem, idem. Hic enim non est identitas, sed similitudo, cum duo sint mista. Caro scorpij & Venenum contentum, non continens: caro igitur proprietate simili attrahit venenum. Vnde etiam fit, vt in scorpij morsu, idem scorpius probetur, a quo patiens est morsus, quia per morsum maxima e parte venenum est imminutum: cuius argumentum est etiam hoc, quod si scorpius duo mordeat indiuidua, magis primū afficitur, quam secundum, quia ab initio venenum magis copiosum est ac deleterium. Cum vero scorpius præsens non est, probatur *ol. e scorpijs*, quod similitudinem habet carnis, ac mediam naturā inter corpus & venenum. Quoniam vero secūdum Auic. in carnibus viperæ & scorpij, debilis attrahendi vis est, cum mediam naturam habeant inter corpus & venena: ijs semper addenda sunt calida, attractionem promouentia, vt *sinapi, euphorbium.* Hæc autem attrahentia, aliquando applicanda sunt parti demorsæ, aliquando axillis, interdum vtrisque; sumpta indicatione a veneni subsistentia. Si enim venenum per os sit exhibitum; tunc quoniam facile fieri potest, vt venenum in corde habeat subsistentiam, medicamenta sunt axillis applicanda. Si homo ab animali venefico morsus fuerit; tunc inter initia parti demorsæ medicamenta applicanda: si morsus recens non sit; tunc medicamenta & parti demorsæ, & axillis applicanda; temporis enim progressu, cor petit venenum: vnde duplex substantia veneni, duplicem etiam applicationis locum indicat. Et hęc de materia medicinali vacuante.

Quomodo scorpius morsui proprio medeatur.

Carni viperæ, & scorpij, & calida sunt addenda.

Cui parti applicanda sint, quæ attrahunt venenum.

Alterantia medicamenta, vel alterant per qualitates Reconditas, vel per Manifestas. Primum autem agendum de his, quæ agunt per qualitates reconditas: his enim vti licet, non tantum ad venena a tota forma agentia, sed ad ea etiā, quæ qualitate euidenti agunt, vt *opium*, quoniam hæc quoque formam habent contrariam. Agentia igitur a tota forma, si uenenum in corpore non adest, sunt materia remedij præseruatorij, & requirūtur a proprietate contraria ueneno, si autem in corpore sit uenenum, sunt materia remedij uitalis, & requiruntur a proprietate cordis. Hæc autem medicamenta, siue uenenum exhibitum sit notum, siue ignotum, sunt materia remedij bezoartici. Præstantissima autem proponuntur alexiteria & alexipharmaca, *Theriaca*, & *Mithridatium*: cap. 1. lib. 1. de antid. cap. 1. lib. 2. de antid. a Galeno, & cap. 4. ab Auicenna. De horum usu pauca dicenda, quia multi medici peccant. Theriaca superat Mithridatium in uno ueneno uiperino: in morsu enim uiperæ utilius theriaca, quam mithridatium exhibetur. In reliquis autem uenenis: (præter calida:) mithridatium utilius quam theriaca datur: ut si uenenum est incognitum, non tamen uiperinum; si agit a tota forma; si agit frigiditate. In uenenis calidis manifesta qualitate agentibus. nec theriaca, nec mithridatio utendum: illa tamē minus nocet, quam hoc: quia theriaca non excedit primum gradum calidi, mithridatium ad secundum ascendit. Quod autem

Alterantia bezoartica.

De Theriaca & mithridatio.

Theriaca & mithridatio in venenis calidis nō est vtendum.

rum theriaca & mithridatium, in venenis impense calidis sint pestifera, ita patet: Venenum manifesta agens caliditate, vehementer corpus calefacit: theriaca autem & mithridatium vehementissime etiam calefaciunt; licet enim theriaca in primo tantum gradu sit calida, magis tamen calorem in corpore imprimere potest, quam cinamomum, quod in tertio est calidum, quia caliditas cinamomi est organum formæ minimæ actiuitatis. Neque admodum prodest theriaca ratione formæ dissimilis: quia forma hic est de veneno calido, cuius forma est minimæ actiuitatis, & proin opus non habet, vt per formam theriacæ maximæ actiuitatis expugnetur. Hinc sequitur maxime eos errare, qui in febribus pestilentibus theriacam exhibent, ac mithridatium: in febre enim pestilenti adest venenum calidum putrefactiuum, interiora exurens, vt frigeant exteriora, cuius etiam vi solida cordis substantia: (ad differentiam aliarum febrium putridarum:) est posita in calefacto esse, sed in habitudine, non in habitu. Dum autem theriaca exhibetur, caliditas illa in habitudine firmatur, habitumq; contrahit: vt necessario febris pestilens degeneret in hecticam, & homines moriantur, etiamsi optima fuerit theriaca. Auicennas etiam cap. 4. alias habet materias, quæ venenis tota forma aduersantur, & eas quidem non ratione, sed experientia inuentas & cōprobatas. Ex Galeni igitur sententia cap. 7. libro 2. de antid. probatur *medicamentum confectum e caricis*: si quis enim hoc ieiuno sumat stomacho, is a veneno vix vincitur. Conficitur autem *e caricis, nucibus, ruta, exiguo sale. Dosis a ℥. ij. ad ℥. ß.* prout veneni actio magis vel minus est vehemens. *Zedoaria* etiam omnibus modis veneno aduersatur. Prosunt quoque *semina napi syluestris, ad ʒ. ij. cum maluatico exhibita. Semen citrij ad ʒ. ij. cum maluatico datur*: vt vinum sit materia vehiculi, cuius gratia citius corroboratur. *Crocus secundum Auicennam spiritus viuificat, dilatat, solidat ad dosin tamen ʒ. iij. iugulat*: quia licet proprietatem habeat proprietati cordis similem, tantæ tamen est actiuitatis, vt in nimia copia exhibitus, instar magnæ flammæ spiritus & calorem vitalem dissipet. Postremo Auicennas proponit medicamentum efficax, *e succo & radicibus laserpitij: (conferunt proprietate, & odorata sunt:) e semine absinthij santonici: (est cordiale:) cum melle: (vt consistentiam acquirat, & præterea vt medicamentum euadat iucundum:) & exhibet cum aqua, cum decocto pomorum: (est enim hæc materia cordialis, & cæterorum etiam caliditatem attemperat.)* Moderni hęc quinque simplicia proponunt, non cōtemnenda: *hypericum, vincet oxicum, helenium, aristolochiam longam, & herbam quam vocant dragoncellum. Valet plurimum cornu cerui, & vnicornu: item lapis qui bezoar dicitur Auicennæ Smaragdum nonnulli pro secreto habent, & exhibent ad ℈. ij.*

In febribus pestiferis, nō sunt danda theriaca & mithrida. — *Theriaca rusticorum.* — *Alterantia bezoartica.*

Sequitur, vt agamus de ratione administrandi hæc hæc medicamenta, siue sint euacuantia, siue alterantia. Medicamenta, quæ per spiritalem qualitatem operantur, promptissime iuuant: sed talia inuenta nondū sunt. Dicunt quidam *adamantem orientalem*; sinistro alligatum brachio, omne venenum superare: sed hoc experientiæ non respondet. Potius ergo medicamenta administranda sunt in puluere, in substantia aquosa, maxime autem in aeria, vt quam citissime expellatur venenum. Parandum igitur *destillatum e magnis antidotis, theriaca & mithridatio, vnde oleum illud magni Ducis non est contemnendum*, præsertim cum experientia testetur, vim illud contra venena habere maximam. Substantia autem illa est oleaginosa, quæ dum applicatur corpori, illico in vaporem vertitur. Medicamentum autem hoc efficacissimum redditur, si *ambra & moschus* misceantur, quæ facile in vaporem abeunt; oleis destillatis etiam aliquid *caphuræ* addendum, hæc enim cordialis est & theriacalis media, & promptissime in aerem resoluitur, & sic facit vt etiam oleum facile in vaporem vertatur; præterea quoq; caliditatem olei nimiam frangit. Proin si oleū illud calidius perferre corpus non queat, miscenda caphura: si vero facile admittat, loco caphuræ, ambra & moschus miscenda, vt vi hac calidissima feliciter expugnentur venena. Obseruandum quoq; est, si venenum actu sit in corpore: antidotis in magna dosi, vt quintupla, vel quadrupla portione esse exhibendas: hoc enim requirit & præsens venenū, & proprietas cordis: Secus, si nondum sit in corpore, quia tunc proprietas cordis solum indicat. Præterea si actu venenum sit in corpore, exhibemus quotidie, & bis etiam de die; quia summa est veneni actio. Et sane præsentia veneni tātum apud Auicennam potuit, vt vomitorio antidotos adiunxerit; eodem videlicet tēpore vacuans & alterans. Notandum tamen vomitorijs quidem theriacam esse addendam, Verbi gratia, *oleo & aqua permistis*: at si *rhabar. agaricus, vel aliud soluens* exhibeatur, theriaca miscenda non erit, quia hæc tractationem soluentium impedit: vt tutius sit prius dare purgantia, quæ non quidem similitudine trahunt venenum, sed hoc tamen per viam consecutionis cum materia excrementitia vacuant: deinde veneno magna e parte educto, licet antidotos exhibere, quarum vi e toto vincatur venenum.

Modus administrādi. — *Oleum e theriaca & mithridatio.* — *Quantum agendum.* — *Antidoti vomitorijs, nō purgātibus misceri possunt.*

Quoad materiam διαιτητικὴν, Auic. ca. 4. improbat *Aerem* conclusum, probat autem odoratum, & alteratum suauibus odoribus, quibus spiritus reficiūtur. *De victu*. Si venenum nondum est in corpore, Auicen. maxime probat victum pleniorem, pro præseruatione a veneno, si timor est, ne venenum exhibeatur: a cibo enim copioso vis veneni frangitur, & facile prouocatur vomitus, quo vna cum cibis venenū expellitur: cibo etiam pleniore meatus venarum replentur, vt corpus tam facile veneno non sit peruiū. Fieri etiam potest, vt e varijs cibis, aliquis donatus sit facultate bezoartica. In victu tenui, omnia sunt contraria. Quantum ad victus qualitatem, ante venenum assumptum, fugienda sunt cibaria & potiones, in quibus est vapor & odor euidens: dum enim vtimur dulcibus, salitis, acribus, odoratis, non facile percipitur venenum admistum. Mouendi ergo sunt homines, si suspicio est de veneno, vt antequam cibos deglutiant, prius optime masticent, & degustent. Summa etiam cauendum est diligentia, ne cibi inficiantur: quod multis modis accidere potest: verbi gratia, si inter decoquendum e tecto in lebetem scorpij decidunt, aut si in dolia viperæ: (quæ vino maxime delectantur:) ingrediuntur.

III. Materia διαιτητική. Victus in prophylaxi.

Quod si venenum iam sit exhibitum; vires cito reficiendæ *aqua carnis & vino*. Si tamen venenum per manifestam caliditatem agat, a vino abstinendum, & aqua carnis administranda, correcta tamen refrigerantibus, nimirum, *acetosa, acido citri*, in quibus etiā vis inest bezoartica. Homines etiam post venenum nequaquam dormiant, cap. 7. lib. 2. de antid. Gal. Frictionibus & alijs quoque materijs veneno est occurrendum. De quibus hæc sufficiant.

Victus in veneno actu præsente.

Dubitatio hic de vino viperino dissoluenda est. Dioscorides enim mortiferum esse dicit. At Galenus libro 11. simpl cap. de vipera. salutare esse ait, quod experientia in pluribus elephantiacis comprobauit. Galeni etiam sententiæ Auicennas cap. de lepra suffragatur: Vt autem dubio huic occurratur, sciendum per vinum viperinum intelligi vinum, in quo exstincta sit vipera. In hoc vino duo reperiuntur: *venenum pessimum, & caro viperæ*. Venenum, proprietatem habet cordi hominis aduersam, proprietatem tamen habet similem proprietati alterius misti, nimirum virulentiæ elephanticæ. Sicut enim similitudo est inter magnetem & ferrum; ita etiam inter venenum viperinum & elephantiasin. Fortior tamen est proprietas elephanticæ virulenticæ, remissior veneni: vnde virulentia elephantica venenum attrahit, non cōtra.

Vinum viperinū quomodo elephanticis prosit.

Carnes viperinæ vim habent diſcutiendi, digerendi, diſſoluendi, expellendi materias in cute exſiſtentes: vnde carnes viperinæ in affectibus cutaneis admodũ ſunt vtiles. Venenum igitur viperinum præditum eſt facultate & veneni viperini, & carnis viperinæ. Dum igitur elephantico exhibetur: venenum trahitur ad partes cutaneas a virulentia illa elephantica. Confluens autem venenum ad partes extimas, ὄχημα ſimul eſt & vehiculum illius facultatis, quæ in carne eſt viperina: Carnis ergo qualitas a veneno viperino delata ad exteriores partes, agit in virulentiam illam, digerendo, diſcutiendo, attenuando, vt e toto expellatur elaphantiaſis. Quod ſi autem hoc vinum exhibeatur corpori non læſo, ſiue venenum in corpore ſit, ſiue non; ſemper mortiferum eſt: non enim tunc a partibus cutaneis attrahitur, ſed in cor impetu ruẽs, necem affert.

CAPVT VII.

De veneni quibuſdam ſpeciebus: & primum de Napello.

Tranſitio.

ABſoluta doctrina venenorum communi; ad ſpecialia accedemus. Venenum ergo procedit a miſtis, vel inanimatis, vt *arſenicum*: vel animatis. Animata illa, ſunt plantæ, vel animalia. Plantarum venena vel agunt ſecundum qualitates manifeſtas, nimirum vel caliditatem, vt *anacardus*, vel frigiditatem, vt *opium*: aut agunt ſecundum qualitates reconditas, eaſque vel alterantes, vt *Napellus*, vel purgatorias, vt *veratrum album*. Venenum porro ex animalibus profectum duplex eſt: aut enim ipſum animal exhibetur, vt *cantharides*; aut venenum per morſum communicatur, vt in *rabie canina*. Nobis igitur ſufficiat agere de *Napello, Anacardo, Opio, Veratro albo, Cantharidibus, & Veneno canino.*

Natura napelli.

Vide animaduerſiones Fuchſij, & Matthioli, in hunc Auicennæ locum.

Napellus eſt planta venefica vtraque qualitate, & recondita & manifeſta: a tota enim forma ſumme homini aduerſatur, ita vt exhibitus ad ʒ.ß. altero, aut primo etiam die interficiat. In ſummo etiam calidus eſt & ſiccus. Eſt autem venenum tam dirum, vt ſagittis hoc veneno tinctis vulnerata animalia, vi veneni, non vulneris, obeant. Auicennas napellum in lepra & morphæa conferre ait; vbi procul dubio, non ſyncero, ſed caſtigato vtitur; vel etiam fieri poteſt, vt Auicennas eo in loco per napellum intelligat non venenum, ſed plantam illam, quæ prope radicem napelli naſcitur, & mus napelli dici poteſt, quæ ſimpliciter non eſt venenum. Vtcunque hæc ſe habeant, a napello in medicina prorſus abſtinendum.

Mus napelli: pro quo muſcam legunt Angli Botanici Signa.

Cognoſcitur napellum fuiſſe exhibitum; ſi tumor inflammatorius labia, os, frontem, oculos corripit, vt oculi præ magnitudine in loco deſtinato non contineantur. Lingua etiam intumeſcens, in ore detineri nequit. Totum quin etiam corpus tumore afficitur; nam cum venenum hoc ſumme calidum ſit & ſiccum, fit vt ſanguis fundatur, agiteturque, vt ſpatio ampliore ſit opus, vnde tumores exſiſtunt. Oriuntur præterea vertigines & epilepſiæ: ob calidi huius veneni euaporationem in caput. Syncope ſequitur, & crura collabuntur: quia venenum eſt ſummæ actiuitatis, tota forma cordi inimicum, vt omnes vires frangat.

Præſidia.

Venenum hoc, vt ſubſtantia, indicat remedium vacuans: ratione autem qualitatis & proprietatis, requirit bezoarticum: ob euidentem qualitatem, indicat refrigerans, & humectans.

Prognoſtica.

Huius autem veneni ſumma eſt vis; vt, niſi diligenter occurramus, celerrime interficiat. Et ſi forte feſtinanter non iugulet, periculum impendet vel febris hecticæ, vel phthiſis: ratio, cum enim napellus celerrime interficiat, occurrendum eſt remedijs: quæ occulta proprietate aduerſantur, hæc enim vt plurimũ ſunt calida; quibus tollitur quidem vis recondita, nõ autem operatio, quæ a manifeſtis prodit qualitatibus; vnde napellus ſua caliditate, in ſolidis partibus cordis imprimit calorem in habitu, a quo hectica febris. Deinde cum napellus ſit calidus, & erodẽs; pulmones erodendo phthiſin facit. Cito igitur & ſumma cum prudentia veneno huic occurrendum.

Materiæ præſidiorũ. Expellentia remedia.

Materia medicinalis vel Euacuans eſt, vel Alterans. Euacuans eſt Expellens, vel Attrahens. *De expellente*. Auicennas proponit vomitoria *e decocto napi, & vino, cum butyro, cum decocto corticum glandium.* In hoc autem vomitorio reſpicit, non tantum ad napelli ſubſtantiam, ſed omnes etiam eius qualitates. Subſtantiam reſpiciens, proponit vomitorium, id eſt, euacuans. Cortex glandium, vim habet adſtringendi, ideoque vomitum non promouet, ſed tardat potius: adhibetur vero alia de cauſſa, ſcilicet, ne venenum adeo repente ad cor tranſeat; ne etiã lac & butyrum, vias nimiũ laxent & aperiant. Qualitatem occultam reſpicit ſemen napi, & cortex etiam glandis: in his enim eſt vis bezoartica: miſceri etiam vomitorio poteſt aliquid theriacæ, vt ſimul vtamur materia vomitorij & intercipientis, & bezoartici. Euidentes qualitates reſpiciunt lac & butyrum; quæ ſiccitatem calorẽ, & inſignem acrimoniã huius veneni obtundunt. Decoctio etiam fit ſeminum & corticũ in aqua, quæ uim habet refrigerandi. Hinc ergo diſcimus, eodem tempore exhibenda eſſe medicamenta, omnibus numeris contraria veneno: maxime vbi potens eſt.

Attrahentia præſidia.

Attrahens remedium eſt oleum viperinum, e ſcorpijs: nec improbo oleum Mathioli e ſcorpis deſtillatum. Prodeſt etiam oleum Magni Ducis, applicatum arterijs manuum & pedum: axillis etiam, ſi cor inſici incipiat, temporum arterijs, ſi vertigines & epilepſiæ adſint.

Alterantes materiæ.

Materiæ alterantes reſpiciunt qualitatem Reconditam, vel Manifeſtam. Quantum ad reconditam; probantur *magnæ antidoti, theriaca, Zedoaria, bezoar, vel huius loco poteſt exhiberi* ʒ.j. *diambræ, aut diamoſchu*. Notandum tamen, ſiue exhibeatur theriaca, ſiue Zedoaria, ſiue diamoſchu, aut aliud calorificum, ſemper miſcenda eſſe refrigerantia, quæ tamen ſint bezoartica: alias enim hectica vel phthiſis metuẽda. Probat etiam Auicennas *quendam murem e genere ſoricis, qui frequenter in agro Tridentino reperitur: datur caro & puluis: efficacius eßet deſtillatum, non amplius ligatum a ſubſtantia terreſtri*: Sed hic mus vix capi & comprehendi poteſt.

Muſcæ napello victitantes.

Medicamentum bonum eſt, quod conficitur *e muſcis illis magnis, quæ nutriuntur napello. Nec improbatur planta, prope radicem napelli orta, quæ mus dicitur*: radicis huius pulueriſatæ dari poteſt ʒ.ß. & ʒ.j. eſt enim alexipharmacum napelli. Dubitatur autem, *qua ratione tuto aßumi queant muſcæ, quæ napello aluntur, & planta illa*: ratione alimenti enim eſt ſimilitudo inter muſcas & napellum: & quoniam inter hominẽ & napellum eſt eſt diſſimilitudo, inter hominẽ quoque & muſcas errt diſſimilitudo? *Reſponſio*. In napello partes aliæ ſunt alimentales, aliæ veneficæ. Secundũ partes igitur quaſdam alimẽtales, ſimilis eſt proprietas muſcarum proprietati napellli: in hac tamen ſimilitudine proprietas muſciarum fortior eſt, vt muſcæ napellum uincant, & partes alimentales in ſuam ſubſtantiam mutent. Quantum ad portiones veneficas napelli, hæ muſcis ſunt contrariæ: verum quia in muſcis eſt ſumma vis, partes alimentales vincuntur, & veneficæ expelluntur, vt muſcæ veneno careant, & proprietate ſua efficaciſſima, dum exhibentur, napelli venenum expellere & ſuperare queant.

Num tuto vtiqueamur muſcis napelli.

CAPVT VIII.

De Anacardo.

Natura anacardi.

PEr *anacardum* intelligimus non corticem, vel ſemen, ſed liquorem, qui inter corticem & ſemen reſidet:

Discrimen caloris in sinapi napello, anacordo.

refidet: qui e ſententia Auicennæ lib. 2. & 4. eſt venenum per manifeſtas qualitates, calorem nimirum & ſiccitatem in quarto gradu. Cum autem *& ſinapi, & napellus, & anacardus*, ſint miſta in ordine quarto calida: differentia horum notanda eſt. Caliditas enim in ſinapi eſt organum formæ alimentalis, hoc eſt, formæ ſimilis humanæ naturæ: caliditas ergo non eſt venefica. Calor in anacardo & napello, eſt organum formæ diſſimilis, & proinde veneficus eſt calor: diſcrimen tamen in eo eſt, quod forma napelli eſt ſummæ actiuitatis; vnde napellus eſt venenum ſecundum qualitatem manifeſtam & reconditam: anacardi autem forma eſt minoris actiuitatis; vnde anacardus venenum ſtatuitur, non vtraque qualitate, ſed euidente ſolum.

Signa.

Indicatur e feruore in ore, gula, ventriculo, e febre acuta. Eſt enim anacardus in ſummo calidus, vnde calidos habet effectus.

Præſidia.

Subſtantia igitur anacardi eſt euacuanda: oportet etiam refrigerare & humectare bezoarticis, vt forma diſſimilis, etiamſi minimę ſit actiuitatis, e toto tamen opprimatur.

Prognoſtica.

Celerrime autem oportet occurrere: alias enim homines obeunt, tũne tum febris acutæ, tum delitij.

Materiæ Medicæ.

Proinde Auicennas vomitorium probat *e lacte, butyro, iuribus pinguibus*: vt ſimul & euacuetur venenũ, & eius immodica caliditas ac ſiccitas reprimatur; quam ad rem laudat *aquam hordei*, *aquam lactucæ*, *oleum violarum*, *inſeſſionem in frigidam*. Suadet, vt non tantum vtamur potentia, ſed actu etiam frigidis: quia hoc venenum non ita prompte cedit, ob inſignẽ caliditatem & ſiccitatem. Auicennas autem non proponit materias attrahentes ad circumferentiam: immodicus enim huius veneni calor prohibet. A proprietate conferunt bezoartica, vt *nuces*: ſi quis enim anacardum cum nuce maſticet, nõ læditur, niſi in maxima copia ſit anacardus. Probantur etiam *grana pini*, quæ proprietate ſua anacardo aduerſantur. Vtile denique eſt *oleum illud, quod conficitur e ſemine anacardi*. Naturæ ergo mirum in anacardo eſt opus: portio enim eius alia venefica eſt, alia bezoartica.

CAPVT IX.

De Opio, & Meconio.

Opium & maconiũ ut differant.

OPium, ſecundum Galenum c. 7. li. 2. de antidot. eſt lacryma & liquor, qui extrahitur e capitibus papaueris ſylueſtris. *Meconium* vero ſuccus eſt, qui extrahitur nõ modo e capite papaueris ſylueſtris, ſed etiam e folijs, dum ex vniuerſa planta contuſa, ſuccus exprimitur. Vtrumque frigidum eſt in quarto gradu: meconium quidem in principio quarti, opium vltra principium: ita vt differant tantum ſecundum magis & minus. Natura autem opij mirabilis eſt: habet enim vim inducendi ſomnum profundum: præterea etiam excitat pruritum inſignem, adeo vt homines excitentur a ſomno profundo: inſuper etiam ſenſum inſignis amaritudinis infert. Qua ergo de cauſſa hi effectus diuerſi ab opio proficiſcuntur? an non enim ſomnus profundus frigidi; pruritus vero & amaritudo calidi ſunt effectus? Dicendum ergo opium ſubſtantias habere diuerſas: ſicut etiam lac & ſanguis. Opium enim habet partes frigidas, & craſſas; habet etiam partes calidas & tenues. Vnde ſi exhibetur opium, partes illæ calidæ, ad tenuitatem, facilius expelluntur, præſerim quia ſunt veneficæ, & ad ſimilitudinem carnis viperinæ ſponte feruntur; in habitum corporis, vnde pruritus producitur. Partes autem frigidæ, quia ſunt craſſæ, in centro commorantur; vt niſi adſit vehiculum, non ita facile partes illæ ad cor perducantur. Hinc qui opium exhibent vt interficiant, miſcent vinum, aut aromata: nec enim portiones opij calidæ poſſunt eſſe vehiculum frigidarum, quia vt veneficæ expelluntur, irritantes expultricem; & ſponte etiam inſtar viperinæ carnis ad circumferentiam mouentur: at vinum & aromata poſſunt eſſe vehicula, quia non expelluntur a natura, ſed potius a iecore & corde attrahuntur.

Opij vt partes, ita etiã effectus diuerſi.

Ὄχημα partium opij frigidarum.

Opium nõ poteſt calidum dici.

Quæritur, autem cum opium habeat partes & calidas & frigidas: cur frigidum ſaltem eſſe dicatur, & non potius calidum: præſertim quia forma partium calidarum eſt venefica: & quia opium excitat pruritum, inſigniter ſane erit calidum? Reſponſio. Frigidæ opij partes & quantitate plures ſunt, & qualitate ſeu gradu intenſiores, quam calidæ: frigidæ enim in quarto ſunt gradu, calidæ in tertio. Licet autem forma vtraq; ſit diſſimilis; quia tamen vtraq; etiam non eſt ſummæ, ſed remiſſæ actiuitatis, & altera tantum qualitas in ſummo; fit vt ſecundum ſolas partes frigidas opium dicatur venenum. Nec etiam opium poteſt eſſe medicamentum calidum: medicamentum enim dicitur, quatenus iuuat: iuuat autem refrigerando, non calefaciendo; itemq; interficit ſuffocando & exſtinguendo calorem natiuum.

Signa.

Signa opij ſunt ſomnus profundus, & pruritus inſignis: illo a reliquis venenis calidis, hoc a reliquis frigidis diſtinguitur. Partes enim calidæ, dum expelluntur ad ambitum corporis, pruritum excitant.

Præſidia.

Subſtantia opij vacuanda. Qualitas euidens contrarium requirit, occulta vero bezoarticum.

Prognoſt.

Celerrime agendum: alias ita imprimit ſuas qualitates, vt non cedat.

Materiæ chirurgicæ.

Materiæ præſidiorũ chirurgicę ſunt, & medicinales. Chirurgicæ ſunt frictiones vehemẽtes inſtitutæ aſperis linteis, manibus inunctis oleo de caſtorio, cũ ſapone acerrimo. Vtendum ẽt ligaturis vehementer adſtringentibus, cucurbitulis cum magna flamma, citra ſcarificationẽ, vt fiat euacuatio a ſuperficie cutis.

Materia medicinalis, eſt Euacuãs, & Alterans. *Euacuans*, eſt Expellens, vel Attrahens. Expellens eſt vomitorium: ſecundum Auicennam. Galenus autem c. 7. li. 2. de antid. *ad meconium exhibet olea, oxymeli: ad opium, quod frigidius eſt, exhibet vinum meracum plurimum*, vt ſic ſimul & alteretur per calorem, & euacuetur vomitu per magnam vini copiam. Quando autẽ homines vomere nequeunt, aut etiam ſi ad inteſtina deſcendit opium, probantur clyſteres fortes quidem ſecundum Auicennam & Dioſcoridem: ſecundum Galenum autem fortes in meconio, mites in opio. *Quæ diſcrepantia ita ſolui poteſt*: mediocribus & fortibus clyſmis in meconio vti licet, & in opio; vtriuſque enim veneni ſubſtantia ſatis eſt rebellis: ſed in meconio expedit tantum vti acribus; in opio interdum acribus, interdum etiam mitioribus, qui acrimoniam partium opij calidarum attemperare queãt. Attrahens materia eſt oleum valde calidum, & tenuis ſubſtantiæ, vt penetret, quale eſt *oleum de caſtorio, & euphorbio*, quibus corpus inungendum. Aliquãdo tamen eſſet tutius vti *balneo aquæ dulcis*, aliqua tamen e parte calido, vt acrimonia partium calidarum temperetur, & propter calorem venenum euocetur.

Conciliatio Dioſcor. & Galeni.

Alterantia

Alterantia per qualitates manifeſtas: probatur *medicamentum e ſatureia, origano, cinamomo*: deinde etiam probantur ob partes calidas, *acetoſa, lac caprinum, ius pingue, verbi gratia, cum adipe vituli*. Bezoarticum eſt *Caſtorium, piper, crocus, aſa odorata, theriaca, mithridatiũ*. Et ſi pruritus plus iuſto infeſtet, expedit *cum magnis antidotis miſcere conſeruas refrigerantes*.

CAPVT X.

De Albo veratro.

Natura albi hellebori.

IN *albo veratro* vis lethalis duplex eſt: primum, vt nimia violentia attrahit: ſecundo, vt ſuperpurgationem facit. Substantia eius duplex eſt: altera ſimilis,

milis, dissimilis altera; vtraque tamen venefica. Similis est, qua determinatus succus scilicet melancholia, ratione similitudinis attrahitur; & hæc venefica est propter immodicam actiuitatem: tanto enim impetu humor attrahitur, vt homines strangulentur. Dissimilis est etiam portio in veratro albo, quia est purgans validissimum; & quia dum non euacuat, nō in alimentum vertitur, sed in venenum, & caussa est, vt succi corrumpantur. Qualitate calidum & siccum est in secunda mansione tertij gradus.

Signa.

Si exhibitum est album veratrum, nondum tamen purgat, cognoscitur inde, quod patientes asserunt, sensibiliter se percipere, violēter a capite & partibus remotis attrahi materiam; vt conuulsiones succedāt, anhelitus difficiles, & veluti suffocari videantur. Adeo enim vehementer albus helleborus attrahit, vt quandoque cum impetu tanto confluant succi, vt ob viarum occlusionem non fiat purgatio, sed proposita potius oriantur symptomata. Si vero exhibitum veratrum purget; manifesta est superpurgatio, & copiosa euacuatio, quam difficulter ægri ferunt, vnde animi defectus & syncope oritur.

Præsidia.

Cum autem albus helleborus, violenter succos attrahat per venas, & tantopere viribus noceat, vt interdum mors sequatur: præsidia igitur a tribus sumenda: primum a veneno; secundo, a vijs, per quas matēria fuit attracta: tertio a viribus. Quantum ad venenum; substantia indicat euacuans. Qualitas recondita dissimilis, indicat bezoarticum. Qualitas recondita similis, quæ scilicet succum melancholicum attrahit, quatenus violenter attrahit, requirit medicamentum contrarium; quatenus autem a circumferentia ad centrum attrahit, requirit diureticum, tanquā deriuatorium; & sudoriferum, tanquam reuulsoriū. Qualitas euidens, indicat refrigerans & humectans. Quantum ad vias; quia mors succedit, in superpurgatione, eo quod viæ nimis recludantur; indicatur adstringens, & claudens. Virtus deniq; indicat sui custodiam: & virtus cordis, cordiale requirit.

Prognosticum.

Hellebori vis summa est; vnde conuulsio oritur. Quod si conuulsio fiat ab inanitione, desperandum. Si autem fiat ob affectum oris ventriculi, & neruorum, ita vt facultas non ob inanitionem lædatur, sed ob errorem externum; tum occurri quidem malo potest, sed difficulter; maxime si sanguis egrediatur, si syncope succedat, si cadat pulsus.

Materiæ chirurgicæ.

Materia chirurgica. Venæ sectionem Diosc. & Auicennas in tractatibus de venenis, non proponunt. At Auicennas quarta, primi cap. 8, ait: si pharmacum soluens exhibeatur, & non succedat euacuatio, sed symptomata sequantur vehementia, præsertim circa superiores partes, tunc necessariam esse venæ sectionem: quia adest principale indicās, nimirum sanguis vi vehementi affectus; adest etiam virtus permittēs, alias enim pharmacum dari non potuisset. Dum igitur corpus est robustum, licet non sit pharmacum, sed potius cacochymum; potest tamen affici plenitudine determinata, quæ inflammationem efficiat. Virtus autem interdum adesse potest, vt dum helleborus a medico exhibetur, in dosi maiuscula, & minus correctus, ob ignorantiam: interdum autem virtus non adest, vt dum a carnifice propinatur, hoc fine, vt vires collabantur, vnde tunc venæsectio locum non habet. Cum igitur hic sermo fiat de helleboro albo, vt de veneno, non licet cum Auicenna venam secare: sed vtendum calidis frictionibus, ligaturis vehementibus, cucurbitulis sine scarificatione cum magna flamma.

Materia medicinalis Euacuans.

Materia medicinalis multiplex est. Ratione substantiæ veneni est euacuans, interdum per superius, interdum per inferius: prout veratrum vel in ventriculo, vel in intestinis residet: & hoc potissimum intelligitur, dum in ὑπερκαθάρσει non egreditur sanguis. Vomitoriū potest esse *oleum cum aqua tepida*. Si educere volumus per inferiora, vti debemus lubricantibus, detersorijs, & comprimentibus. Hinc probatur *aqua hordeacea, oleum amygdal.* Substantiam veratri detergunt *mulsa, decoctum caricarum, saccharum rubrum.* Si detersa est; tum propinanda, quæ vim habēt comprimendi, vt *myrobolani, tamarindi.* Clysmi etiam prosunt, maxime si non fit purgatio: (dum enim perfidi homines veratrum exhibent, purgatio fieri nequit, quia corpus non est præparatum.) clyster autem fieri debet ex eclegmate sequenti: ℞. *radicularum hellebori albi, ℔. j. aquæ fontis ℔. iij. ß. fiat infusio per triduum: deinde fiat decoctio ad consistentiam eclegmatis.* Quod si eclegma non adsit, nec etiam tres dies exspectare liceat; breuiori temporis spatio fieri poterit infusio, nimirum hora vna *si pro ℔. j. veratri accipiamus aquæ ℔. ß.* Et hoc eclegmate in modum clysmi vtemur, cum aqua sufficiente diluto. Possumus etiā hoc eclegma vlterius coquere, vt formam accipiat suppositorij: est enim efficacissimum remedium.

Alterans.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt hellebori albi qualitatem. Ratione ergo qualitatis occultæ dissimilis, nil præstantius *theriaca*: quæ, si bona est, actum secundum cuiuslibet purgantis adimit. Ratione qualitatis occultæ similis, quatenus nimis vehementer attrahit, probatur theriaca, ad hanc violentiam compescendum: theriacæ enim proprietas fortior est proprietate veratri. Auicennas etiam & Diosc. laudant *puluerem e floribus nymphææ*, qui proprietate quadam violentiæ hellebori albi aduersatur. Quatenus autem qualitas occulta similis ad centrum trahit, vtendum diureticis & sudoriferis: vnde Auicennas proponit *capillum veneris, feniculum, petroselinū, semen melonum.* Sudorem cient *balnea sicca calida.* Ratione qualitatis manifestæ, refrigerātia & humectantia ex vsu sunt; *vt nymphæa, lactuca, malua, hordeum, violæ &c.* Ob vias proponuntur adstringentia, vt *rhus opsoniorum, rosæ, cydon.* quibus post euacuationem materiæ noxiæ seu veneni vtendum; dum scilicet sanguis euacuatur, qui salutaris est materia.

CAPVT XI.

De Cantharidibus.

Cantharidū partes duæ.

IN *Cantharidibus* partes quædam sunt veneficæ, vt venter; quædam alexiteriæ, vt pedes, alæ, caput. Quamdiu autem cantharides viuunt, vires vna animalis forma ita ligantur, vt altera pars in detrimentum alterius agere nequeat: nec enim alæ ventri, nec venter alis officit. Dum autem obierunt cantharides, partes illæ destitutæ vinculo, & priuatæ forma illa communi, secundum vires proprias operantur.

De ventre. Forma.

In *ventre* substantia seu forma est venefica, aduersaria proprietati humanæ, & præsertim vesicæ: licet autem cantharides partibus extimis applicentur, vt occipitio, manibus, pedibus; interdum tamen patientes sanguinem mingunt: cantharides enim sponte vi sua deleteria ad vesicam feruntur. Cantharides sunt calidæ & siccæ in quarto. Et licet ventris forma sit venefica, quia tamen non est summæ actiuitatis, vt in napello; ideo ventres non annumerantur venenis a tota forma, sed calidis tantum venenis. Quoniam autem venenum calidum, aliud corrodens est, aliud nō corrodens: hoc venenum est corrodens: vnde ventris substantia potius crassa, quam tenuis arguitur, e c. 22. & 23. lib. 3. simpl.

Qualitas.

Extremitates cantharidarum.

In *partibus alexiterijs* substantia & forma est similis corpori nostro, maxime vesicæ. (*hinc recte medici, qui vtuntur vesicatorijs, non applicant extremitates, sed tantum ventres.*) Proprietas autem horum extremitatum est summæ actiuitatis, alias non possent superare proprietatem ventris; cum omnis actio fiat in proprietate maioris inæqualitatis, præsertim in venenis: & proinde etiam vehementior est proprietas

in ex-

in extremitatibus, quam in vesica; vnde liquet, vesicam non attrahere proprietate sua extremitates, sed in extremitatibus esse vim, qua sponte in vesicã perducuntur. Calidæ sunt & siccæ extremitates in tertio & substantia sunt tenui.

Signa.

Exhibitas esse cantharides, cognoscitur e feruore circa vesicam oborto, ex ardore lotij, e mictu sanguinis, e vertigine, delirio, tandem e syncope.

Præsidia.

Substantia euacuanda est. Qualitas euidens, indicat refrigerantia & humectantia. Occulta qualitas requirit alexiteria vesicæ propria.

Prognost.

Quoniam vero venenum est corrosiuum, antequã abradat occurrendum: si enim facta est abrasio, difficilis est curatio, cap. 22. & 23. lib. 3. simpl. Galeni.

Materiæ medicinales

Euacuans præsidium potest esse vomitorium, clyster, balneum aquæ calidæ: vt venenum hoc omnibus modis per vomitum, aluum, poros cutis educatur: Præcedat autem vomitorium, quia tutius est, vt venenum euacuetur, antequam descendat. Notandum autem cum venenum sit calidum, a calidis abstinendum esse: & proinde vomitorium atque clysteres conficiantur *e lacte, aqua hordei, & similibus refrigerantibus*.

2.

Ratione qualitatis euidentis, vtimur *lacte, sero lactis cum portulaca, seminibusque frigidis maioribus, & minoribus*, vt sic & veneni exstinguamus calorem, & vesicæ occurramus. Vtimur etiam diureticis, quorum vi venenum residens in vesica exstinguitur, quod fit insessione in decocto aliquo refrigerante *ex hordeo, lactuca, portulacta*, Expedit etiam *lac & serum in vesicam intromittere*.

3.

Postremo probantur alexiteria, vt *oleum liliorum. & quod efficacius, oleum cydon. Dioscorides maxime laudat theriacam & mithridatium*. quia conficiuntur e pluribus simplicibus, vt rationi sit consentaneum, esse aliquas proprietates, similes proprietati vesicæ: semper tamen refrigerantia miscenda; quia venenum hoc est calidum. Vnde multum probantur *semina alkekengi: & extremitates duarum cantharidum cum lacte tuto exbiberi possunt*.

CAPVT XII.

De Rabie canina.

Natura veneni canini.

V*Enenum caninum* Galenus com. 17. sect. 2. lib. 1. prorhet. vocat hydrophobiam, quod tamen nomen veneno canino ab initio non conuenit, sed longe post. Auicen. cap. 7. lib. 4. ait: rabiem canis esse conuersionem suæ complexionis ad melancholiam malignã & venenosam. Vnde nil aliud intelligit per venenum caninum, quam inquinamentum atrabilare. Est inquinamentum; quia affectus est contagiosus: & proinde adest putredo. Est autem hoc inquinamentum non fimosum, sed cinerulentum; quia succus putrescens redditur calidior, & producitur ab insigni caliditate, vt in atram vertatur bilem, quæ assata putrescit. Substantia seu forma huius veneni est dissimilis, non tamen summæ actiuitatis: & proinde non est venenum a tota forma, quia nec syncope tam facile oritur, nec sudores frigidi erumpunt, vt in venenis a tota forma fieri solet.

Temperies.

Temperamentum est igneum, calidum & siccum. cap. de cancris, lib. 11. simpl. com. 17. sectio. 2. lib. 1. prorhet. Et sane venenum hoc ordine quarto esse calidum, testatur experientia:

Historia rabie interompti.

Cũ enim dissectum esset monachi cuiusdam cadauer, tria notanda apparuerunt: primo, nulla aderat humiditas aquosa in pericardio, tota erat consumpta ab hoc igneo veneno: secundo, sinus cordis conspiciebantur aridi, & sanguine prorsus destituti: tertio, in pericardio portio quædam fuit obseruata ferme combusta, & in puluerem redacta. In definitione ergo sua Auicennas non proponit naturam & essentiam huius veneni, sed effectus, qui ab hoc veneno in corpore humano & canis producuntur. Per complexionem melancholicam, hic non intelligit temperamentũ, quod a contento, id est, a succo melancholico, qui frigidus & siccus est, producitur: (li. 2. de temperam. Gal.) sed eam complexionem melancholicam, quæ generare potest succum melancholicum atrabilarem, calidum & siccum. Complexionem autem hanc Auicen. malignam statuit, id est, contumacem in habitu, quæ maxima cum difficultate amoueatur: vnde etiam vlcera cacoethe: ratio; quia caliditas in habitum imprimitur, cum qualitates sint summæ actiuitatis, & organa etiam sint formæ contrariæ.

Venenum caninũ agit in contẽta, & cõinẽtia.

Sensit autem Auicennas huiusmodi venena non in continentia solum ægere, sed etiam in cõtenta: ait enim: accidit creaturæ vt varietur, & accidit eius cõplexioni vt alteretur. Insinuans igitur actionem huius veneni in contenta, ait, accidere creaturæ vt varietur. Per creaturam intelligit succos: sic enim sanguis cum iecore collatus, creatura est; iecur, creator. Per variationem intelligit, non alterationem solum, sed mutationem formæ & corruptionem. Ista autem corruptio duplex est, primum citra dissolutionem misti; cum sanguis veneno canino corrumpitur, & mutatur in atrabilarem: secundo cum dissolutione misti, quando sanguis veneno canino corrumpitur, vt putrescat, & in cinerulentum inquinamentum dissoluatur. Respiciens autem ad complexionem continentium, ait, accidere complexioni vt alteretur.

Generatio veneni canini in cane.

Hoc inquinamentum, hoc opus, in cane sequitur actionem læsam, id est, coctionem canis. Hæc autem læditur (cap. 1. li. 3. de symp. causs.) vel læsã facultate, vel ob errorem externum. Læditur & labefactatur facultas ob intemperiem calidam & siccam: & hoc potissimum accidit cani, animali satis calido & sicco, vt facile eius caliditas & siccitas incrementum sumat, & ita hoc venenum producatur. Hoc igitur fieri potest, impedita facultate ob obstructionẽ, qua plus iusto calor accenditur. Error etiam externus facultatem lædit; quem duplicem Auicennas proponit: nimirum aerem, cibum, & potum. Aere enim tum calido, tum frigido, succi redduntur atrabilarij & venefici; calore enim succi accenduntur; frigore stipantur corpora, vt succi, qui vacuari nequeunt, inflammentur. Huc respicientes Dioscor. Aetius, Paullus, aiunt rabiem hanc potissimum inuadere æstate & hyeme: oculos enim hi dirigunt ad generationem huius veneni, & rabiem incipientem. At Auicennas, non tantum de incipiente, sed etiam de inualescente loquens, addit ver & autumnum, quibus rabies vigere solet: vere enim commouentur succi hyeme geniti: & qui æstate procreati sunt, succedente autumno non possunt difflari, vnde rabies excitatur. Quoad cibum & potum; ait Auicennas, produci hoc venenum, si canis sanguinem putrefactum sorbeat, aut carnes putridas deuoret.

Generatio veneni canini in homine.

Idem dicendum de ortu huius veneni in homine. Quoad læsam facultatem; differentia est inter hominem & canem, quod in hoc frequentius generatur, quoniam caliditas canis facilius intenditur. Præterea venenum caninum magis est deleterium, quam quod interdum in homine ob intemperiem calidiorem generatur. Quantum ad errorem externum potissimum in homine gignitur hoc venenum ob præsentiam virulentiæ caninæ, per morsum illatæ, quæ initio exiguæ est copiæ, postea vero agens in sanguinem, eum in suam naturam conuertit: vnde fit, vt a cane rabido demorsi, modo post mensem primum, modo post 6. modo etiam elapso anno, rabidi fiant: quod fit ob variam corporis conditionem. Si enim verbi gratia, canis eiaculetur virulentiam copiosam & admodum acrem, per morsum; & homo qui mordetur, corpus habeat biliosum, præditum succis calidis, qui facile atrabilarij euadunt: tunc breui tempore, etiam vno mense, homo rabidus euadit.

Virulentia hæc inter initia, dum adhuc pauca est,

Signa veneni adhuc in corpore latitantis, Canis rabidi indicia.

& a corde remota, non agit in cor, & proinde ſigna rabiei nondum vlla apparent. Cognoſcitur tamen venenum eſſe in corpore hominis a cane demorſi; primum e ſignis rabiei in cane, qui momordit, apparentibus c. 16. de ther. ad Piſ. Si enim canis eſt gracilis, ſi oculos habet flammeos, toruos & ſqualidos, ſi linguã ore continere non poteſt, ſi huc & illuc vagatur, auribus pendulis, caput deorſum inclinans, vmbram ſuam allatrans, ſpumam ore oſtendens, ſolus currẽs, alijs canibus fugientibus, indiſcriminatim homines mordere tentans: facile apparet canem eſſe rabidum, & proin hominem etiam demorſum contagio eſſe infectum. Præterea alia quoque ſecundum Paullum & Aetium ſunt experimenta: Dum enim vulnus adhuc eſt recens, ſumantur nuces, & contuſæ applicentur vulneri, detineanturque per noctem integram, & exhibeantur gallinis, vt deuorent. Si enim ab harum eſu pereunt, venenum latere patebit. Panis etiã ſecundum Aetium applicandus eſt vulneri, vt ſanguine inficiatur, & tunc cani exhibendus: quod ſi canis nec comedere, nec olfacere velit, in corpore venenũ eſſe ſtatuendum.

Signa veneni copioſi, iam manifeſto agẽtis.

Si venenum copioſum eſt, progreſſu temporis vehementer agit, & cor occupat; & tunc ſigna ſunt euidentiſſima, quorum ratio reddi fere nulla poteſt: timent ergo aquam, & omnem humiditatẽ, licet aqua non ſit præſens: interdum intenditur timor, & oritur imaginatio canis; interdum non intenditur, ſed patiens euadũt nauſeabundi, adeo vt maxima cum difficultate aquam hauriant: & tandem cum aquam bibunt, illico ſtrangulantur, & pereunt. Ratio ergo videtur talis afferri poſſe, e ca. 16. l. 2. de ther. ad Piſ.

Cur rabidi aquam timeant.

In rabie canina, ob nimiam ſiccitatem, eſt indigentia, & proinde quoque deſiderium humidi: ſed quia rabidi mente ſunt alienati, humiditatem deſpiciunt, & ob delirium auerſantur id, quod iuuare poſſet. Vt autem hæc melius intelligantur, quædam ſunt explicanda. *I. Cur homines rabie affecti timeant.* Reſponſio. Id fit propter abundantiam ſucci atrabilarij, a quo vapor ater, melancholicus, ad cerebrum fertur, & ſpiritum animalem tenebricoſum reddit, vnde actio læditur, ob errorem externum, ideſt, ob ſpiritum animalem, tenebricoſum redditũ. *II. Cur potius aquam timeant, quam aliud obiectum?* Reſponſio: quia adeſt indigentia humidi: vt propterea ſpecies humida aquæ in cerebrum imprimatur. *III. Cur, ſi aqua affertur, quandoque intendatur timor; & quandoq; nauſeabundi euadant?* Reſponſio. Si aqua præſens non eſt, timent; præſente ergo aqua magis augetur timor, dum oculis obijcitur, Interdum eſt recordatio morſus, vt imaginentur adeſſe canem. Nauſeabundi autem euadũt, quia os ventriculi a veneno afficitur, vnde in ore ventriculi ſenſus quidam triſtis excitatur, qui impertitur ſenſui interiori, eſtque in cauſſa, ut a cerebro impertiatur vis illa appetens infeſta & noxia: vnde quemadmodum ſi ori ventriculi vis animalis a cerebro recte offertur, bonus fit appetitus, cui famulatur attractrix ventriculi; ita dum vitiata offertur facultas appetens a cerebro, nauſea fit, cui expultrix famulatur: inde fit, vt aquam hauſtam rurſus euomant. *IV. Qua ratione Auicennas dicat, rabidos aquam bibentes perire. Galenus vero aſſerat, aquam rabidos iuuare poſſe, ab ipſis tamen reſpui?* Reſponſio, Rabies canina, vel eſt inter initia, vel in progreſſu. Si eſt in initio; aquæ potus iuuare poteſt. Si in progreſſu, & timor perdurat; tunc e potu aquæ homines pereunt, quia ſpiritus vitalis e toto ferme eſt diſſipatus, vt facile celerrime extinguatur.

Indicationes.

In præſidijs inueniendis, oportet reſpicere ad Venenum, & ad Corpus, quod venenum admittit. Veneni ſubſtantia eſt euacuanda. Forma requirit bezoarticum ſeu alexiteriũ: quod feliciter cum vacuantibus coniungitur; niſi enim operatio venefica adimatur, in corpus agit venenũ, nec ita facile cedit vacuantibus. Manifeſtę veneni qualitates, indicant refrigerans, & humectans. Præter venenum, oportet perpendere corpus rabie affectum: in quo ratio habenda & Contentorum, & Continentium. Quantum ad Contenta; oportet toti occurrere: vnde indicatur remedium euacuans, prę ſertim ſuccum atrabilarium. Quoad Continentia; intemperies calida ſiccaque, indicat refrigerans & humectans: proprietas autem cordis, requirit medicamentum Cordiale.

Prognoſt.

Hoc malum curari poteſt, ſi homo nondum rabie eſt affectus: poteſt enim venenum exſtirpari, & cordis proprietas roborari. Sed ſi homo rabie afficitur, & adeſt timor aquæ; etiamſi omnia adhibeantur, curari nequit. Mentio fit duorum, qui ſint ſanitati reſtituti: ſed Aetius inquit, hos non fuiſſe demorſos a cane, ſed ab alio homine: & hi interdum curari poſſunt, etiam cum incipit aquæ timor.

Venæſectio.

Materia chirurgica. In morſu canis rabidi, & cuiuſcunque animalis venefici, optimum eſt venam ſecare, ſi corpus ſit repletum, & venenũ ſit diſperſum: neque ſit tale venenum, quod ratione ſimilitudinis facile ab alio veneno attrahatur; tunc enim venæ ſectione non eſt opus; vt in morſu ſcorpij, cui ſanando applicatur ſcorpius. Nõ autem oportet ſecare venam primo die, ſed cum iam venenum diſperſum eſt, ob abſentiam medicorum, qui inhibere debebant. Ab initio autem venenum in parte vulnerata hęrens, indicat euocationem ad ſuperficiem: quod ſi tunc ſecetur vena, introducitur venenum.

Cucurbitulæ: ſcarificatio.

Laudantur etiam cucurbitulæ & hirudines. Ampliandum eſt vulnus. Vicinæ partes ſcarificãdæ ſunt, vt ſanguis egrediatur, & cum eo venenum. Locus ferro inurendus, & eſchara celerrime amouenda, vt cito euocetur venenum: id quod ſpatio bidui poſſumus aſſequi, vt etiam magnam eſcharam euellamus, dum frequenter applicamus butyrum adeo calefactum, quantum patiens ſuſtinere poteſt. Apertus autem locus per 40. dies ſeruandus eſt. Quod ſi pars demorſa ſit exquiſiti ſenſus, hęc adhiberi nequeunt: ſed partibus vicinis non demorſis, quæ facilius ferre poſſunt, prædicta ſunt adhibenda: parti autem demorſę, mitia applicari poſſunt medicamenta, de quibus in materia medicinali.

Exſuctio.

Cum demorſus miniſtrum habere poteſt, qui ore exſurgat venenum, id non eſt improbandum: eſt autem pium, vt fiat citra detrimentum miniſtri: fiet autem citra noxam, ſi vlcuſcula in ore nulla apparent: & præterea os ipſius fouendum eſt oleo, quod venenum hærere non permittit. Vlcus autem ſatis diu apertum eſt detinendum.

Pharmaceia Expellẽtia.

Materiæ medicinales ſunt Euacuantes, & Alterantes. Euacuans, eſt Expellens vel Attrahens. Expellẽs eſt, quod proprietate recondita ita roborat proprietatem corporis noſtri, calorem & ſpiritum, vt hoc venenum facile expellatur. Huius farinæ eſt *medicamentum e cancris fluuiatilibus vſtis, & pulueriʒatis.* E cancris, puta, cauda deſtitutis, qui vulgo Mollucci dicuntur: Exhibetur hoc ad quantitatẽ magni cochlearis, quoties primis diebus occurrimus: ſi vero non primis diebus, eſt exhibendum ad duo cochlearia. Probatur quoque *alyſſum: item, coagulum catuli adhuc lactentis. Ficus ſylueſtris cortex ad ʒ.j. Magnæ etiam laudantur antidoti, præſertim cum aqua acetoſæ exhibitæ.* Hæc tamen medicamenta non ſunt exhibenda, quando homo iam rabie afficitur, ſed ante illud tempus, & quamprimum, niſi quid impediat.

Attrahẽtia. 1.

Attrahens, qualitate Occulta, aut Manifeſta attrahit. Occulta qualitas, ſimilis eſt vel Humoribus, vel Veneno canino. Humores enim dum purgantibus euacuantur, ſimul etiã venenum educitur: vnde probantur *catapotia ex helleboro, elaterium, veratrũ albũ: item, vehementiſſima medicamenta, vt antimonium.* Et, ſi corpus non ſit ita robuſtum, vt hæc ferre queat, fiant medicamenta *e ſena, polypodio, epithymo, helleboro nigro.* Hæc autem ab initio vſurpanda non ſunt; quia

quia materia est cruda, & venenum tantum est in parte demorsa. Post tres autem dies: (*semper enim præsentia indicantis est respicienda*:) si venenum per corpus sparsum est, pharmacum exhibendum, etiamsi materia nec cocta sit, nec turgeat. Attrahunt etiam quædã similitudine cum veneno canino; nimirum *medicamentum e ventre cantharidum, cum æquali portione lentium excorticatarum: quod ad ℈.ß. per plures dies adhibendum*, quia præsentia indicantis per plures dies perseuerat: prodest autem hac ratione: cum enim medicamentum ad vesicam perducitur, attrahit venenum, & id cum sanguine excernit, mictu cruento. Inter initia quoque *cantharides loco demorso applicande: & præcipitatum quoque applicari potest: vt etiam hepar canis rabidi*. Quædam denique manifesta qualitate attrahunt. Vnde per initia, dum patientes ratione loci affecti nolunt admittere cantharides, possumus *animalia viua nuper dissecta parti applicare, vt catulos, columbos, gallinas*: hoc enim calore virulentia euocatur, & dolor mitigatur. Vel hoc imponatur: ℞, *cineris cancr. fluuiat. allii, menthæ, gentianæ, aristolochiæ rotundæ ana ℥.ij. bacc. lauri, boli Arm. ana ℥.j. cum succo menthæ fiat emplastrum*. Progressu etiam temporis, cum venenum per corpus dispersum est, probatur *balneum aquæ dulcis calentis*, vt aperiantur pori, & venenum euacuetur.

Alterantia. Materiæ alterantes, agunt qualitate Occulta, aut Manifesta: Occulta, quæ modo sunt proposita, quæ vincunt calorem corporis & spiritus, vt venenum expellatur. Talia possunt esse materiæ expellentes & roborantes: *vt serum, aqua fabrorum, aqua acetosa & lactucæ*. Hæ aquæ facile ægris dari possunt, ante timorem aquæ: at cum timoris iam adest principium, inscijs ægris danda: quare vas aqua repletum sit occlusum; & arte etiam potest confici vas, in cuius parte superiori sit vinum, in posteriori aqua, vt sic decipiantur. Bibere autem poterunt aquam per fistulam longam, vt sic aquam non intueantur.

Victus. De Diæta pauca dicenda. Obest victus tenuis, quia succi redduntur acriores & maligniores: sit igitur mediocris. Cibi interdum acriores, interdum mitiores conueniunt: vnde secundum Aetium inter initia *allium* exhiberi potest, non autem temporis progressu; sic enim venenum redderetur efficacius. A potu *vini* abstinendum. Progrediente malo etiam a *theriaca* desistendum: & potius refrigerantibus vtendum. Inter initia, post triduum, aut quatriduum exhibito pharmaco, & secta vena, probatur *agrimonia*, quæ contra virulentiam caninam plurimum valet.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

DE MEDICA CONSVLTANDI RATIONE, seu de arte Collegiandi, Liber.

CAPVT I.

De summis consultationum medicarum capitibus.

Vſus, & dignitas huius doctrinæ.

QVAMQVAM multa in arte medica reperiantur, quorum cognitio maxime neceſſaria eſt medico: nihilominus vix quidquam eſſe adeo vtile, neceſſariũ, atque dignum arbitramur, quam artem conſultandi: quandoquidem hac vna medici docti ab indoctis diſtinguantur. Licet enim mulieres etiam, artis medicæ expertes, ſummo miſerorum ægrotantium diſpendio, morborum aggrediantur curationes: illos tamen eſſe ſolum medicos doctos dicimus, qui campum ingrediuntur conſultandi, & arte officium ſuum exſequuntur.

Agẽda hoc tractatu.

Cum ergo hoc negotium ſit tantæ neceſſitatis & vtilitatis; optimum fore ſumus arbitrati, ſi quid de huiuſmodi materia diceremus. Ea vero ratione id expediemus, vt facilius reddatur quod propoſitum eſt. Verum quia nihil eſt, quod res abditas reddat faciles & apertas, niſi modus diſtincte procedẽdi; ideo & nos, ordinem obſeruantes, duo abſoluemus: primum enim omnia capita inueſtigabimus, de quibus hac in arte erit diſſerendum: vt, in collegio volentes eſſe, ſciamus, quæ & quot capita ſint proponenda; atque cur nec plura, nec pauciora. Deinde trademus, quæ in ſingulis capitibus ſint obſeruanda.

Quapropter ſi volumus inuenire, quot capita ſint proponenda, & quod neque plura, neque pauciora conſtituenda ſint; confugiendum ad illam erit methodum, quæ facit ad inuentionem. Et cum duplex hæc ſit, Diuiſiua, & Reſolutiua; potiorem locum habet reſolutiua, quæ initium ſumit a notione finis. Vt vero, quod nunc docemus, intelligatur facilius, ſupponendum eſt, conſultandi methodum ſeptem capitibus contineri; quorum primum eſt hiſtoria caſus: alterum, informatio de rebus non naturalibus, & præcipue de aere præſente: tertium, de rebus naturalibus: quartum, de rebus præter naturam: quæ omnia e propoſita hiſtoria deducenda, vt his veluti fundamentis reliqua poſtmodum innitatur conſultatio: quintum caput, eſt de indicationibus: ſextum, de prognoſticis: poſtremum de auxilijs. Omiſſum eſt caput de

Conſultaionum ſeptẽ capita.

A ſignis, Cum enim ſigna ſint triplicia, alia rememoratiua, alia dignoſcitiua, alia prognoſtica: de poſtremis ſermo haberi debet capite de prognoſtico: de reliquis loquendum eſt, vbi de rebus naturalibus, ac pręter naturã fit ſermo, quatenus ſcilicet hæ latent: namque vbi de re occulta dicendum eſt, quæcunque illa ſit, hanc per ſua ſigna ſtatim manifeſtare oportet, ne mentes audientium dubiæ relinquantur: ſi enim res ignotæ per ſua ſigna manifeſtandæ ſeorſim eſſent, hocque vni loco reſeruandum: id & dicenti, & audienti laborioſum exſtaret. Quare his de cauſſis locus peculiaris ſignis conſtituendus non eſt.

Methodus igitur collegiandi ſeptem his capitibus abſoluitur: quæ, vt ſcientifice, propoſita a nobis methodo, inueniamus; conſtituere primum oportet, ſcopum artis collegiandi eſſe, conſultare de ſanitate, vel præſente conſeruanda, vel amiſſa recuperanda. Hoc autem aſſequi nequimus ſine medicis præſidijs; ideo neceſſarium eſt de his diſcurrere. Verum medicus

Quomodo capita conſultationis inueniãtur, ἀναλύσει ſignis, ac medicorum.

B quilibet conſultare debet non tanquam empiricus, ſed tanquam dogmaticus: ac proinde ita de medicis aget auxilijs, vt pateant ordine conſilij ſui rationes ac fundamenta, nec temere quidpiam vel ſine cauſſa proferre videatur. Primo igitur prognoſtica in medium afferet: deinde remedia: & cum hæc petantur ab indicationibus, de his etiam tractabit. Quia vero prædictionum & indicationum hauriendarum ratio e tribus dependet, nimirum, ex rebus ſecundum naturam, præter naturam, & non naturalibus: iccirco hæc tria capita explicanda occurrunt: primum, de rebus præter naturam; alterum, de rebus ſecundum naturam; tertium, de non naturalibus. Et quia accidit, vt res præter naturam, & ſecundum naturam nos lateant: ideo de ſignis diſſerendum eſt; vt ductu eorum veniamus in cognitionem latentium. Cum vero totum hoc pendeat ex rei hiſtoria; propterea hæc etiam neceſſaria eſt, vt poſſimus deuenire in cognitionem rei abſconditæ.

C Vnde hac methodo reſolutiua inuenta erunt capitula omnia, de quibus diſputare debet medicus. Primo igitur proponenda rei hiſtoria: cum enim aliquid inuenimus, & illud quod inuentum eſt aſſequi intendimus, tali ordine a nobis eſt progrediendum, vt illud quod in reſolutione eſt vltimum, efficiatur Primum in exſecutione. Secundo vero aſſignare oportet res non naturales. Tertio, dicendũ de rebus naturalibus. Quarto de rebus præter naturam. Quinto, de indicationibus. Sexto, de prognoſticis. Septimo

mo ac postremo de medicis auxilijs. Propterea cum A medica auxilia fuerint postremo loco proposita, atque hoc ordine inuenta, postremo etiam loco sunt pertractanda ab eo, qui consultat.

CAPVT II.

In medicis consultationibus Res secundum naturam proprio capite, ceu reliquorum fundamentum, proponendas esse: indicationes item præcedere prognostica: nec signis in consultandi methodo peculiare caput deberi.

Questiones quædã expediendæ.

VErum quia aliqui, de hac arte loquentes, contrario modo negotium disponere videntur: ne vllam relinquamus dubitationem; nonnullæ sunt a nobis soluendæ difficultates, quæ potissimum tres numero sunt; prima, de rebus secundum naturam: altera, an prognosticum præcedere debeat indicationes, vel e contra: tertia, quia signa necessaria exsistunt, cur signis aliquod non sit constitutum caput.

1. Quæstio. De rebus secundum naturam aduersariorũ opinio.

Quod igitur spectat ad primam difficultatem; dicunt isti, præter rationem tractari in collegijs de rebus secundum naturam: dicunt enim hunc procedendi modum esse tum superfluum, tum confusum. Nam si, verbi gratia, fuerit morbus in mala compositione, vt luxatio; non esse loquendum de rebus secundum naturam. Præterea si ægritudo sit manifesta, non agendum de temperatura, sed ad morbum statim deueniendum. Addunt præterea, si qui velint loqui de rebus secundum naturam, incidenter eos debere loqui, non autem constituere proprium caput; exempli caussa, vbi febris non sit manifesta, aliquid dicendum esse de temperatura, vt in febris cognitionem deueniamus: sic & quando ægritudo non admodum a statu distet naturali, tunc etiam loquendum de rebus secundum naturam: pariter, de prognostico, & de remedijs tractantes, etiam de rebus C secundum naturam debere loqui; quia virtus permittat vnum, & temperamentum aliud. Inferunt ergo, proprium caput de rebus secundum naturam minime constituendum esse: sed de his nos incidenter loqui debere; nimirum dum de rebus præter naturam loquimur, atque de prognosticis, & de medicis auxilijs. Dicunt igitur, illos, qui proposito a nobis ordine progrediuntur, obscuros esse, confusos, & superfluos.

Sẽtentia authoris.

Dicere pro rei veritate possumus, in collegiandi arte necessarium esse, de rebus secundum naturam loqui, antequam de rebus præter naturam sermo habeatur. Quia si volumus caussam inuenire, necesse profecto est, vt supponamus esse res secundum naturam, quæ sunt fundamenta consultationis. Præterea, si consideretur modus procedendi, opponitur illi viæ, quæ locum habet in resolutione. Inueniebamus autem remedia, prognostica, indicationes, res D præter naturam, & res secundum naturam. Quare, si vltimum locum habent res secũdum naturam in inuentione; ergo in exsecutione debent habere primum locum. Ea propter in collegiando ordine progredi debemus compositiuo; ideoque primum de rebus secundum naturam, & postea de rebus præter naturam dicendum est: & sic erit postremum in executione, quod primum exstitit in inuentione. Quod si aliter faceremus, essemus diminuti, & confusi: in quolibet enim collegio necessarium est sermonem habere de rebus secundum naturam. Si namque sermo fiat de morbo tollendo; morbus autẽ nihil aliud sit, quam recessus a naturali statu; quomodo poterimus id efficere, nisi supponamus naturalem ægri statum? Aduertendum autem, quosdam & in hoc decipi. Quamuis enim in quocunque collegio de rebus secundum naturam loqui opus sit: differenter tamen est loquendum: nam plura interdum, pauciora nonnunquam, & aliquando mediocria proponenda, pro casuum diuersitate. Si enim accidat consultatio de iecinoris inflammatione: debemus loqui diligenter de tẽperamento naturali potissimum iecinoris: quoniam vitium habemus in parte principali, & in parte recondita. Quod si fuerit erysipelas in crure loquendum etiem est de rebus secundum naturam, non tamen ita diligenter, sicuti in iecinoris morbo. Quare reprehendendi sunt illi, qui semper in rebus secundum naturam eodem procedunt modo. Cum itaque sermo est de rebus præter naturam, verbi gratia, si quis correptus sit calida & humida iecoris intemperie; poterimus tunc quidem in illius affectus cognitionem facilius venire, si cognouerimus corpus esse temperaturæ calidæ & humidæ naturaliter; cum temperatura illa sit veluti affectus indicium: ideo accipimus temperaturam loco signi, ad indicandum hunc morbum. Descendentes deinde ad indicationes, quæ sane desumuntur a rebus secundum natu- B ram; nonne & ibi quoque loquemur de rebus secundum naturam? Pariter in prognostico necessarium est loqui de rebus secundum naturam. Quare vt confusionem vitemus, constituendum est nobis peculiare caput de rebus secundum naturam: vt, cum incidit sermo de his, ea nos supponamus, quæ dicta sunt in proprio eorum capitulo; nec cogamur ea sæpius repetere. Nam, verbi gratia, constituatur corpus, de quo habetur collegium, calidum esse & humidum: hoc si notum est, supponimus; si ignotum, probamus signis. Cum accedimus ad res præter naturam, dicimus, corpus febricitare febre a sanguine; indicium esse, quia corpus sit calidum & humidum: & hoc supponimus, non amplius probamus. Vbi descendimus ad indicationes, dicimus, oriri indicationem euacuandi sanguinem: & hoc desumentes simul ex temperamento calido & humido, apto ad sanguinem gignendum, de temperamẽto non amplius loquimur. Cum descendimus ad prognosticum, si sit synochus; dicimus eam tolli posse, quia non sit maximus a naturali statu recessus, eo quod morbus a sanguine depẽdeat, in corpore calido & humido. Vnde semper supponimus, hoc esse comprobatum suo loco. Quod si non constituemus hoc caput, semper confuse procedemus. Ideo necessarium est, vt primo loco hæc veluti fundamenta ponamus, atque sic res secundum naturam constituamus.

Obiectonũ solutio.

Ad rationem autem aduersariorum facile respondemus. Cum dicunt: non esse necessarium de his loqui, si fuerit luxatum aliquod membrum: miramur certe quomodo in luxatione non debemus considerare res secundum naturam: non enim solum principales partes debemus considerare, sed & organicas quaslibet, & temperamentum partis quoque luxatæ: nam habemus sensum, & exquisitiorem, & minus exquisitum: ex quo elicimus quid agendum, & ratione prognostici, & remediorum. Opus namque est, partibus luxatis aliqua admouere medicamenta: & quia morbus in luxatione alio modo est curandus in vna temperatura, alio in alia; ideo medicamentum debet esse in varijs temperaturis varium. Necessarium est ergo in luxatione loqui de rebus secundum naturam.

Quando vero asserunt, quod in febre manifesta loqui de rebus secundum naturam non liceat: certe sunt in maximo errore: quia haud sciemus, an sit maximus lapsus a statu naturali, necne. Oportet profecto scire, quam proportionem habeat febris cum temperatura naturali. In prognosticis quoque, & remedijs id non ignorandum: quia pro diuersitate temperamenti, diuerso quoque modo hunc & illum tertianarium curabimus. Quare necessarium est, vt in febribus loquamur de rebus secundum naturam.

Quando vltimo dicunt, nos esse confusos: respondemus, hoc minime verum esse. Quia in omnibus nõ cogimur sermonem facere de rebus secundum naturam,

ram, veluti faciunt ipsi. Ideo necessarium est, vt aliquod de huiusmodi rebus constituatur caput: vt tale caput sit veluti fundamentum omnium dicendorum. Et patet ex iam dictis, si in collegijs modo ab illis proposito procedamus, maxime nos fore confusos. Non erit autē confusio vlla, si de prędictis vnum constituamus caput: atque demum in omnibus ijs, in quibus de his debet fieri sermo, supponamus quæcunque in eorum capitulo dicta sunt; ne pluries indistincte eadem repetamus.

II Quæstio. Num indicatorum, an prognosticorū prior esse debeat tractatio.

Secunda erat difficultas; an immediate post sermonem de rebus præter naturam sit loquendum de indicationibus, an vero de prognosticis? Quidam dicunt, primum loquendum esse de prognosticis: initio enim constare debere an sit agendū, deinde quid sit agendum, sciri autem an sit agendum ex prognostico, quid agendum ex indicatione: quare prognosticum præcedere indicationes. Ex altera parte Gal. lib. de constit. art. med. cap. 17. & 18. prius hauriendas esse indicationes ostendit; demum perpendendum esse, an illis possimus satisfacere, nec ne: ergo indicationes debent præcedere.

Vt autem sciamus, qua ratione in collegiando recte procedere oporteat, vti distinctione opus est. Nā cum sermo est de aliquo morbo; animaduertere est necesse, num euentus morbi sit certus, an dubius. Si certus: distinguendum est, an sit certus ad bonum, vel ad malum. Si ad malum: adhuc distinguendum; vel enim iam imminet periculum, vel non, vel cito futurum est. Si cito futura sit mors: primum loquendum de prognostico: nam non est quod hauriamus indicationes, cum cito sit moriturus æger. Quod si non ita cito sit ad malum: in hoc casu, cum tale prognosticum pendeat ex indicationibus, & coindicationibus, quæ inuicem dissident; prius est agendum de indicationibus. Si vero ad bonum euentus sit futurus; prius quidem loqui debemus de indicationibus, ratione quarum dicemus, cito ne, an tarde exspectandus sit bonus euentus. Quod si sit dubius, ea ratione quatęnus indicationes dissident; debemus prius loqui similiter de indicationibus. Hinc possumus colligere, quod in vno tantum iam dicto casu liceat prius de prognostico loqui, quam de indicationibus. Et ideo Galen. libro de constitut. artis medend. considerans, vt plurimum pendere prognosticum ex indicationibus, docuit, prius esse indicationes hauriendas.

Ad rationes aduersarium dicimus, non consistere prognosticum tantum in hoc, vt cognoscamus an sit agendum; sed an cito, vel tarde futurus sit euētus; an possimus scopis satisfacere: quod ex indicationibus dependet. Quare non valet argumentum.

III. Quæst. Signis non esse constituendū peculiare caput.

Tertia erat difficultas de signis. Nam necessarium est loqui de signis: nec tamen est ijs constitutum aliquod caput peculiare, cum tamen rebus secundum naturam: & rebus præter naturam, sua sint assignata capita.

Dicendum ergo, signa esse in triplici differentia, (vt alibi etiam dictum est,) scilicet rememoratiua, demonstratiua, & prognostica. Rememoratiua pertinent ad præterita: demonstratiua ad præsentia: & prognostica ad futura. De prognosticis loquimur, cū sermo est de præsagijs. De reliquis duobus loquimur, dum sermo est de rebus secundum naturam, & præter naturam. Sed cur non constituimus caput proprium, ab alijs separatum? Dicimus, si hoc seorsum constitueretur, tunc in hoc capitulo aliud non contineri, quam scientiam de signis, quæ breui tempore haud perfici posset, nam deberet tradi diuisio signorum, & similia. Sed res secundum naturam proponuntur illius tantum ægri, de quo habetur consultatio: non vniuersaliter traditur ars de rebus secundum naturam.

CAPVT III.

Casus, quo de instituitur consultatio, vt proponendus.

Transitio.

HVcusqne constat, quæ & quot sint constituenda capita in consultando; & qua ratione sint ordinanda: deinceps quidnam vnumquodque requirat caput, sigillatim considerabimus.

Historica propositi casus relatio.

Quantum igitur spectat ad historiam: aduertendum est, alio modo esse ei progrediendum, qui primo loco loquitur; alio vero is, qui secundo, & tertio, & quarto est loquuturus. Qui *primo loco* sermonem habet, eum maxime diligentem esse oportet, in declaranda historia; vt quod superfluum est, omittat; non negligat vero, quod ad rem videtur pertinere. Auspicandum vero ab initio, e quo arbitramur malum originem traxisse: atque deinceps ea, quæ egerit, aut passus fuerit æger, quæque ab alijs pro reparanda eius salute fuerint administrata, particularim commemoranda: tandem status proponēdus, in quo postremo reperitur ægrotans. Ita igitur a prima morbi origine incipientes, sensim per ea, quæ acta sunt, sermonem eo vsque ordinatim deducere debemus, quousque (vt dictum est) ad præsentem, in qua reperitur æger, constitutionem perueniamus.

Qui *posterior loco* loquuntur, de historia interdum nihil fere dicent; interdum vero aliquid. Nihil quidem dicent, quando qui prius locutus est, historiam exacte recensuit: superfluum enim est narratam historiam repetere: vt quidam faciunt, qui in historia repetenda plus conterunt temporis, quam qui prius eam fuse exposuerunt. Supponenda igitur tunc, quæ a primo dicta sunt, atque sufficit tunc pauca quędam, & principaliora breuissimo compēdio referre. Quod si aliqua etiam ab eo, qui primo loco dixit, ex principalioribus videantur omissa; hæc sane non erunt prętermittenda: vt suppleamus defectum. Prudens ergo medicus secundo loco loquens, per epilogum historiam recenseat, proprijsque locis addat; quæ a priori fuerunt neglecta.

CAPVT IIII.

De rebus non naturalibus quantum & quo pacto consultantes disserere debeant.

Rerum nō naturalium explanatio.

SEcundum caput erat de rebus non naturalibus; quidnam scilicet circa huiusmodi res debeat medicus moliri. Non multa quidem hìc dicenda sunt, sed pauca, & ex proposita historia potissimum colligenda: quæ nempe ad aerem spectant, in quo præsertim tunc temporis commoratur æger. Quamobrem, etsi res non naturales in sex capitibus potissimū consistant, in aere videlicet, cibo & potu, motu & quiete, somno & vigilia, inanitione & repletione, & animi accidentibus: potissimum tamen supponenda medico est aeris constitutio, in quo (vt diximus) versatur æger, dum curationi se exponit. Quis nam igitur sit aer, considerare debemus: nam alio modo est progrediendum, si æger versabitur in aere frigido; alio, si in calido. Et quod de aere dicimus, idem intelligendum est de aeris constitutione, tempore anni, & regione: nam per aerem omnia hæc simul intelligimus. Non parum autem ad cognitionem rerum tum præter naturam, tum secundum naturam conducit aeris cognitio: namque si supponatur biliosus æger, temperamento calido, in constitutione aeris calida, facile cognoscemus, quid agendum, & quid dicendum. Quod si sit tempus pœnuriæ, aut pestilentiæ, debetis supponere victus rationem, quæ in hoc casu non minus debet considerari.

CA-

CAPVT V.

Rerum naturalium explicatio quatenus in medicis consultationibus, & qua ratione, instituenda.

Necessitas capitis de rebus secundum naturam.

AD res naturales tertio accedere oportet. Explicatis enim rebus non naturalibus, necessarium est ad res secundum naturam deuenire. Quoniam, dum quarto loco accedimus ad ponderandum res præter naturam, nihil aliud facimus, nisi quod consideramus recessum patientis a statu suo naturali. Necessarium igitur est, vt prius calleamus, quisnam fuerit eius status secundum naturam: in quo considerare possumus temperamentum, habitum corporis, ætatem, consuetudinem, & huiusmodi.

Vt itaque appareat euidentius, quomodo in consultationibus sit absoluendum hoc caput, tria declarare oportet: primum, quid per res naturales intelligamus: alterum, an de omnibus loquendum, vel de aliquibus; vel pluribus, vel paucioribus: tertium, quo pacto de his differendum, an scilicet per modum probationis, vel suppositionis.

I. Res Naturales quæ dicantur.

Res naturales sunt, quas modo in statu ægri naturali considerandas proposuimus: temperamentum videlicet tum totius, tum partis, corporis habitus, ætas, consuetudo, sexus, ars cui æger est addictus, & facilis vel difficilis tolerantia tum morborum, tum remediorum.

II. An in collegijs de omnibus vel de aliquibus dicendum.

De his interdum loquendum est omnibus, interdum de aliquibus, modo de pluribus, aliquando de paucioribus. Nunquam enim omni penitus silentio inuoluendæ: vt perperam arbitrantur quidam. Si quidem cum in omni morbo consideremus pugnam inter ipsum & naturam: res naturales consequenter ac necessario considerare debemus. Sunt igitur in errore qui nolunt loqui de rebus secundum naturam. Verum & hi quoque errant, qui in quolibet casu exacte de rebus secundum naturam loquuntur. Non enim in quocunque patiente, & quacunque consultatione id obseruandum est: verum de istis oportet modo sic, modo aliter loqui. Gratia enim exempli, in pestilenti febre non poterimus ita esse diligentes, præsertim circa aerem, quin adhuc maiore diligentia loqui oporteat: at in inflammatione ex ictu, aut simili caussa, nequaquam debemus esse ita diligentes. Prætarea animaduertendũ est, ne, quod quidam faciunt, in omnibus morbis semper solliciti simus de temperamento tum totius, tum singularum partium. Non enim indifferenter debemus de omnibus partibus in quocunque affectu loqui; sed de aliquibus tantum. Quare si sermo fiat de affectu totius corporis, vt puta de febre, quoniam totum corpus occupat, non est præter rationem, diligenter callere, quæ sit totius corporis temperatura. In morbo vero occupante aliquam partem priuatam, expedit quidem scire totius temperamentum, sed non est opus, vt tantam in hoc assequendo adhibeamus diligentiam: verum præcipue laborandum est in cognoscendo statu naturali illius partis, quæ laborat; siue sit pars principalis, siue non. Quare si morbus sit in renibus, de renum tẽperatura; si in iecinore, de illius statu loquendum est. In catarrho ex capite prodeunte, præsertim diligentes esse debemus in cognoscenda naturali cerebri constitutione. Eodem modo si afficiantur testes: & sic de singulis.

III. Quo pacto de reb. naturalibus disserẽdum.

Quo autem pacto de rebus naturalibus in collegijs differendum sit: videlicet an probando, an supponẽdo: sciendum, res secundum naturam, vel esse Notas, vel Ignotas. Nam primo adspectu quandoque temperatura potest cognosci: sic etiam conformatio partium; vt quando quis fuerit promptus ad actiones. Ideoque non est, quod simus in huiusmodi diligentes, cum sint manifestæ: sed tunc supponendæ potissimum sunt: nec est tempus cõterendum in proponendis signis rerum manifestarum. Cùm vero nos latent: cognoscendæ sunt per signa, ac probandæ.

Aduertendum insuper est; quando loquimur de temperamento totius corporis, primo modo loqui nos posse de temperamento totius, progredendo ad partes, secundo modo, incipiendo a parte principali, deinde pergendo ad reliquas: vel denique vtroque modo progredi nos posse. Si igitur medicus, qui primo loco dixit, a totius temperamento processit ad partes: nos cõtra procedemus; inchoantes a consuetudine; habitu colore corporis, & similibus, quæ pos sunt temperaturam totius indicare: & ab hac demũ progredientes ad temperaturam partium, hoc est, iecinoris, & cordis, quandoq; etiam contra, & melius, incipiemus a iecinore, e cerebro, & corde; quoniam temperatura totius pendet a temperatura partium.

Iam vero cum interdũ habeamus infirmos absentes, interdum pręsentes, si absentes, sint, & habeamus scriptam informationem vnius medici tantum, vel plurium: in hac vel de rebus naturalibus fit sermo, vel non. Quod si de ægri temperamento, & reliquis nihil scriptum exstiterit, possumus supplere, & per coniecturam quandam ex rebus tum præter naturam, tum ex non naturalibus in aliquam cognitionem naturalium deuenire. Si vero a scribente fiat aliqua mentio, dummodo erronea penitus non scribantur, ei fidendum est atque res naturales e scripto eliciendæ, talesque supponendæ: vel per coniecturam etiam cognoscendum est, an fideliter relatum sit a scribente temperamentum, quod facit tantum optimus medicus: nam sæpe errant, qui huiusmodi scripta conficiunt. Proponatur, gratia exempli, æger quidam, qui consueuerit in epilepsiam incidere, ac soleat exspuere sputum viscidum, & sine sapore: hoc certe cognito, cognoscere poterimus, hunc esse cerebri frigidi, quamuis non scribatur: ita etiã, si sputum sit acidum, album, & insipidum.

Quod si infirmus præsentem habeamus, res naturales, si patent, supponendæ sunt; si dubiæ, per signa manifestandæ. Quibus propositis, postea circa ægrotantem inquirendum, quæ nam facta sit dissimilitudo: quæ in hoc consistit: quoniam, cum prius æger non affligeretur a rebus præter naturam, in præsentia dum ægrotat, ab illis patitur atque cruciatur. His autem quartum caput assignauimus.

CAPVT VI.

Consideratio rerum præter naturam in medico consilio.

Tractatio rerum præter naturã.

SVccedit igitur quartum caput, in quo de rebus præter naturam agendum est. Inquirendum autem, quid nam de his dicere expediat, & quo ordine: maxima enim diligentia progredi oportet; cum in hoc fine dubio tota vertatur curatio. Primum ergo ex proposita historia elici debent ea, de quibus præcipue conqueritur infirmus: quæ vel sunt symptomata, vel morbi. De caussa enim, vt puta de bile, vel con simili, nemo conqueritur. Verum quoniam prædicta a suis producuntur caussis, vel originem traxerunt: non immerito & has quoque ex prædictis elicere oportet; & de his a medico similiter dicendum est.

Symptomatis propositi genus.

Res ergo præter naturam ternario clauduntur numero: sunt enim vel symptomata, vel morbi, vel horum caussæ. Si fuerit symptoma; primum inuestigare necesse est, quale nam sit; deinde ad quem morbum proxime consequatur. Quo ad primum, vt hoc consequi valeamus, callere oportet geneca, species, & differentias omnium symptomatum: de quibus alias sæpius dictum est. Cum autem hæc tria primum sint; Actio læsa. Exiens mutatum, & Qualitas mutata: quale igitur ex his sit symptoma propositum, considerandum est. Quod si fuerit actio læsa; nũ hæc sit animalis, vel vitalis, vel naturalis, cognoscendum est atque

que de hac inquirendum, an sit ablata, vel corrupta seu deprauata, an potius diminuta: & hęc ad propositum symptoma, a cæteris seiunctum, deducenda sunt. Sed forte quæret quis; num in quocunque symptomate, de quo conqueritur æger, hæc omnia a primo vsque ad vltimum inquirere & proponere, debeamus. Nequaquam vero, nec enim nisi multo tempore sermonem explere possemus. Ob id, notum supponendo, aut solum proponendo, ignotum vero manifestando, breui oratione, non tamen deficiente perstringemus, ne auditoribus tædio simus. Quare nec est etiam in præsentia, vt de reliquis symptomatibus plura dicamus. Nam qualitas mutata varia esse solet, prout variæ sunt qualitates, quæ sensuum sunt obiecta: præsertim tamen ea medico se offerre solet, quæ pertinet ad sensum visus, vt sunt vitiati colores. Exiens vero, quod est tertium symptoma, varium etiã est, tum ratione loci, vnde exit, tum ratione propriæ substantiæ, & qualitatis.

Reductio symptomatis ad suum morbum.

Hinc (quod secundo loco erat explicandum:) vbi habemus, quale nam sit symptoma, tunc id reducere oportet ad suum morbum, siue primum a morbo dependeat, siue secundario. Quare reliqua duo posteriora symptomata primum ad actionem lęsam, & hac mediante ad morbum reduci debent.

Morbi propositi genus

Si quis vero conqueritur de morbo & de symptomate simul: potestis procedere, & a morbo ad symptoma, & e contra. Inquirendum vero, an morbus sit in intemperie, vel mala compositione, vel soluta vnitate; deinde debemus morbum in suas caussas deducere; & morbi partes, atque differentias dignoscere.

Caussę morbi.

Tres autem potissimum morbi caussas expendunt medici: Formalem, Materiam in qua, & efficientem. Omittitur caussa finalis, quia in rebus præter naturam proprie non reperitur: Formalis caussa ipsamet essentia ac morbi natura est, & superius exposita: prout videlicet morbus esse dicitur vel in intemperie, vel soluta vnitate, vel mala compositione. Si itaque morbus in intemperie exsistat, videndum erit, (vt prius dicebamus) an intemperies sit simplex, vel composita; vtrum cum materia in qua; animaduertere oportet, an morbus occupet corpus vniuersum, an partem. Et si partem; an præcipuam seu principalem, vel ignobilem. Si præcipuam, an magis, vel minus. Si minus præcipuam, an hæc habeat commercium cum præcipua: & vtrum hæc sit vel superior, vel inferior: an interior, vel exterior: dextra, vel sinistra: anterior, vel posterior: profunda, vel in superficie: Præterea quæcunque hæc fuerit, inuestigandum est, an occupetur per essentiam, vel per consensum: & si per consensum, an a toto, vel a parte. Circa caussam efficientem, videndum, an hæc sit interna, vel externa: mediata, vel immediata; proxima, vel remota. Maxime proxima; est caussa continens; remota ac mediata, antecedens; remotissima, dicitur primitiua, procatarctica, externa. Notandum autẽ, quod interdum concurrunt omnes caussæ, interdum quædam tantum: vt si fiat vulnus a gladio, malum hoc antecedente caret caussa, & continente, sed habet primitiuam tantum. Propositis caussis, vt adsunt; si considerentur vt agũt, & concurrunt ad agendum; videndum, an agant per se, vel per accidens, vti opium, vel aqua frigida, quæ per se refrigerant, per accidens calefaciunt, condensando poros; vnde calor concentratur, atque validior efficitur. Videndum præterea, an concurrant ad agendum principaliter seu tanquam caussæ principales, vel tanquam adiuuantes, aut denique vt sine quibus non. In pharmaco, gratia exempli, electiue educẽte; caussa principalis est forma propria; adiuuans, est caliditas; caussa sine qua non, calor corporis natiuus. Item in morbo caussa principalis, verbi gratia, est fluxio; adiuuans, calor imbecillis; sine qua non, laxitas partium, tenuitas materiæ. Sic si ferro aut ligno contundatur brachium, ita vt inflãmatio excitetur, caussa principalis est ferrum, necnon plenitudo; caussa adiutrix, humoris tenuitas; caussa sine qua non, loci imbecillitas, & viarum laxitas.

Morbi partes.

Caussis absolutis; partes morbi inuestigandæ sunt: quod quidem molimur, cum inquirimus de morbo, an sit in principio, vel in augmento, vel statu, vel declinatione: addere possumus, an sit in accessione, vel interuallo.

Differentię morbi.

Postremo descendere possumus ad morbi differentias, desumptas vel a propria morbi forma, vel ab eius forma & caussa efficiente, vel a loco affecto. Et propterea inquirẽdum, an morbus sit exquisitus, vel nothus seu spurius: natiuus, vel adscititius: magnus, vel paruus: boni vel mali moris: chronicus, vel breuis: atque, si breuis, vel acutus, vel non acutus: &, si acutus, vel ex decidentia, vel citra hanc: & si absque decidentia, vel exquisite acutus, vel valde acutus, aut peracutus & acutissimus. Item num sit ordinatus, vel inordinatus: simplex vel compositus: &, si compositus, vel complicatus, vel non complicatus: intermittens, vel continuus: cõmunis, vel particularis, atque appropriatus: similis, vel dissimilis cum ægri temperatura, ætate, habitu, & reliquis. Et an postremo vulgaris, vel epidemicus: & hic aut pestilens, aut nõ pestilens; vel endemus, vel sparsim & priuatim prehendẽs, seu sparsus, siue Iporadicus. Huiusmodi enim & consimiles differentiæ, quæ ex morbi natura ac definitione præsciri a medico debent, expendi possunt.

Quo pacto res præter naturam explicandæ.

In collegijs itaque, cum de aliquo symptomate habitus fuerit sermo, illud ad morbũ reducendo; morbique essentia natura, & caussæ efficiẽtes fuerint propositæ, necnon & morbi partes; debent (vt diximus) proponi morbi differentiæ, sed primo, quæ a forma communi sint acceptæ, deinde a loco affecto, vltimo a caussis efficientibus. Nec omnes tamen differentias proponere debemus, sed eas tantum, quæ ad morbi, de quo agitur, cognitionem ducere possint. Nec semper in his inquirendis eodem modo procedere debere. Si enim manifestæ exstiterint, (vt sæpius diximus) supponendæ: si occultæ, proprijs signis indagandæ. Et quoniam in rebus proponendis duplex præsertim potest esse ordo; si forte, qui primo loco loquutus est, vno vsus sit ordine, ac distincte & ordinate pocesserit; debent ij, qui secundo loco loquuntur, ne eadem repetere videantur, alterum sectari ordinem: vt, si primns progressus sit a symptomatibus ad morbos, & a morbis ad caussas; contra alter progrediatur a caussis ad morbos, inde a morbis ad symptomata.

Verum hoc scire non sufficit, sed multo maioris est momenti, ita distincte & docte circa hæc digredi, vt nec superflui videamur, nec diminuti. Oportet igitur, vt cognoscamus circa quodlibet, quę, quot, & qua ratione sint proponenda. Quãdo itaque ad symptomata accedimus, & etiam ad morbos, non tantum callere debemus vtrorumque naturam, sed & sedem affectam, tum symptomatis, tum morbi. Hoc asserimus, quoniam (vt dictum est) duobus modis potest pars affici, per consensum, vel per essentiam. Si per consensum afficitur locus, patet, affectum esse symptoma, non morbum: si vero obseruetur pars morbo affecta, tunc necessario fatendum erit, partem illam per essentiam affici. Quare neque semper omne symptoma primum in morbum refertur: nam interdum inter symptoma & morbum, teste Gal. lib. de differ. sym. cap. vlt. tria vel quatuor media interueniunt symptomata. Vt igitur legitimus a naturali statu ostẽdatur recessus, semper quantum fieri potest, referemus symptomata in magis proxima, deinde & in morbum. Quamuis enim læsa functio immediate prodeat a morbo; consequuntur tamen hanc excuntia mutata, & qualitates mutatæ, quæ vtique non ita primum a morbis fiunt.

In morborum vero generibus, ac differentijs expli candis, non est progrediendum, vt aliqui faciunt, qui videntes ægrum de febre conqueri, digrediuntur cir ca omnia febris genera, & differentias; dicendo, hãc febrem esse vel putridam, vel ephemeram, vel hecticam: deinde dicunt, non esse ephemeram; quia non adsint eius signa: & ita de reliquis: postea ægrum laborare tertiana, verbi gratia, concludunt. Ad immediata igitur recta via est descendendum, manifesta omittendo: &, si forte, qui primo loco est loquutus, optime dixit, id tanquam rationabiliter dictum, atque vti notum, supponendum; quod si ille fuerit deceptus, tunc esse debemus diligentes, vt illius senten tiam reprobemus, non tyrannico more, sed placide: proprijsque signis, ac firmissimis rationibus prioris sententiam falsam esse demonstrabimus. Dum vero morbos in suas caussas referimus, inuestigabimus quidem primum caussas internas, deinde externas; & ex internis primum immediatas, deinde remotas; & non modo principales, sed etiam adiuuantes, & sine quibus non, & tandem natiuas, & adscititias. Verum non debemus tunc edocere artem inueniendi caussas, sed omne artificium adhibere debemus his in apte disponendis.

Inuento postmodum morbo, vel in principio, vel augmento, vel statu, vel declinatione, ex proprijs signis: erunt a nobis comparandæ res præter naturam inter se: vt sciamus, quænam ex illis habeant rationem vrgentis, quæ efficientis: caussæ, vel conseruantis, vel sine qua affectus nequit remoueri. Quibus adiuuantis, illico adiuuantia inuestiganda descendemus. Atque si voluerimus ab alijs differre circa iuuan tium inuentionem, oportet vt in nostra consultatione animaduertamus, an liceat conferentia inuenire per indicationes, vel per obseruationem, vel per analogismum. Quare illi deridendi sunt, qui per solas indicationes semper progrediuntur: nam interdum habet locum indicatio, interdum obseruatio, quandoque analogismus: interdum omnibus vtimur, interdum aliquibus, pro rerum præter naturam diuersitate.

CAPVT VII.

De Indicationibus in consilio perpendendis.

Pars cõsultationis de indicationibus.

INdicationes quinto loco omni diligentia proponendæ. Atque primum de Indicationibus sermonem habere oportet, secundo de Coindicationibus. Nam ex indicationibus quid agendum cognoscitur: ex coindicationibus quid permittat virtus, an scilicet id quod proponitur possit agi, necne. Indicantia itaque, Coindicantia, Permittentia, Prohibentia quam diligentissime in collegijs sunt expendenda. Et in his profecto medici artificium, quinimo totius curationis consistit cardo. Non est autem, vt artem tradamus de indicationibus: quoniam in methodo curatiua eam professi sumus.

CAPVT VIII.

Prognosticorum in consultationibus locus.

De præsagijs.

ACcedamus ad sextum caput, in quo de prognostico agendum est. Vbi igitur de indicationibus loquuti fuerimus, debemus deuenire ad prognosticum; vbi morbus non est lethalis: nam si illico moriturus sit æger, non est de conferentium inuentione loquendum, sed æger solis prognosticis relinquendus. Si autem loquamur de illis, qui non cito sunt morituri, tunc multo conuenientius est, vt (antea etiam diximus,) primo haurire indicationes, deinde prædicere, an possint indicationes absolui, nec ne: quod est loqui de prognostico.

In prognostico autem oportet callere artem prognosticandi: de qua in præsentia illud tantum a nobis dicendum est, quod hæc potissimum in duobus cõsistat; primum, vt ostendamus quidnam prognosticum præstare possit; deinde vt intelligamus ex quibus prædictiones petendæ.

Quid præsciendũ me dico.

Quoad primum, sciendum est, nos ante omnia prænoscere debere: an morbus futurus sit salubris, vel insalubris; & an simpliciter, vel secundum quid. Insalubrẽ simpliciter appellamus, qui non aufertur, nisi morte ægrotantis, veluti & morbus hæreditarius. Secũdum quid vero is est insalubris, qui in alterum insolubilem morbum desinit. Atqui, sicuti salubris simpliciter cum certa ægrotantis salute teminatur: ita cum non certa soluitur, qui salubris secundum quid est. Si igitur insalubris futurus sit morbus, præuidere oportet, an semper declinet in deterius, & ad malum, an aliquando non ita: similiter si salubris, an ad bonum soluatur simpliciter, an aliquando ad malum, & demum ad bonum. Et quia hoc dependet ex pugna naturæ, & morbi; si videbitur naturã morbo superiorem fore, tunc erit ad bonum. Proinde con siderare debemus res secundum naturam, & res præ ter naturam, & earum vires expendere: nam si maior sit vis rerum secundum naturam, bene sperandum est; si contra, male.

Verum, vt hoc clarius intelligatur, ac fusius explicetur, animaduertendum est, vbi proponitur aliquis patiens, num vnico, vel pluribus malis torqueatur. Si vnico, præscire debemus an talis morbus sit terminaturus, necne. Per morbum non terminaturum intelligimus, qui nec occidit, nec tollitur, sed comitatur hominem vsque ad mortem: veluti elephantiasis, quæ (vt dicit Aret. lib. 2. de morb. diutur. cur. cap. 33.) iam in visceribus fixa est, & iam faciem inuasit. Per terminaturum vero, qui vel interficit homines, vel tollitur. De tali ergo morbo prædicendum, quis nam futurus sit terminus; an ad bonum, an ad malum. Amplius etiam præscire oportet, quæ sit futura solutio huius termini: num facilis, vel difficilis; an perfecta, vel imperfecta. Deinde prædicendum, quæ sit futura solutionis caussa; an videlicet malum expel lendum sit beneficio naturæ, vel artis, vel vtriusque, vel vi potius meteriæ. Preterea modum prænuntiare decet; an solutio paullatim, vel repente sit futura; & si repente, an cum vehementia, an citra. Deinde & solutionis tempus indicandum; nimirum quo die, imo & qua hora terminaturus sit morbus. Tandem corporis locum etiam præscire oportet: an solutio sit futura per sudorem, vel per lotium, vel per vias alui, aut per vomitum, vel per venas narium, aut hemorrhoidum, vel vteri; vel denique per tumores, aut abscessus huius vel illius partis. Hæc ergo præscire oportet circa ægrotum, vbi vnico morbo affligitur.

Quod si pluribus molestetur; tunc prænoscere decet, qui primum cessaturus sit, & qui deinceps. Hęc sunt quæ in vniuersum prognosticando præstare debemus.

Ex quibus elicienda prognostica euẽtus morbi.

Quo vero ad secundum iam propositum, e signis prognosticis non modo scimus morbi terminum futurum ad bonum, vel malum; sed & distantiam, propinquitatemque futuri status præuidemus: ac proinde cognoscimus, non solum an morbus futurus sit salubris vel insalubris, aut lethalis, sed & an breuis, vel longus, seu chronicus. Hæc autem signa a quinque potissimum fontibus desumuntur: videlicet a rebus præter naturam; a rebus secundum naturam; ab his quæ sunt in simili consuetudine; a viuendi ratione; atque a iuuantibus ac lædentibus. Propterea mor bi caussas, & propriam naturam, siue speciem, differentias, & partes eius, atque mores, nec non symptomata, quæ omnia præter naturam sunt: insuper ęgri temperaturam, partiumque affectarum constitutionem, habitum, ætatem, consuetudinem, & ægri tolerantiam,

rantiam, quæ naturalia exſiſtunt: demum affectuum ſimilitudinem, ſiue hæc hæreditaria ſit, ſiue propria, vel communis cum alijs: ſic & viuendi rationem; tandem iuuantia & lædentia, diligentiſſime conſiderare neceſſe eſt. Dependet enim ab his, & elicitur tota prognoſticandi ars: in qua optime nos eſſe verſatos oportet. Si enim prædicta in bonum concurrunt, atque benigna, facilia, ac moderata ſunt: bene prognoſticandum & morbum futurum ſalubrem prædicendum: contra, ſi maligna, ſi grauia, difficilia, ac præter modum a naturali ſtatu recedentia.

Status morbi præſagia. Nec minus cognitionem futuri ſtatus conſequi ſimiliter poſſumus ex ſignis, quæ ex prædictis capiuntur: a rebus nempe præter naturam, a naturalibus, & non naturalibus; & proinde a cauſſis, a morbi natura, a differentijs, à ſymptomatibus: ab ægri, tum totius, tum partium temperatura, & conſtitutione, a corporis habitu, ætate, tolerantia, ſimilitudine, a victus ratione, præſertim ab aere: & denique a iuuantibus ac lædentibus. Morbi enim cauſſæ, nimirum humores ac materiæ, ſi fuerint huius vel illius naturæ, ſcilicet tenuiores, aut craſſiores, paucæ, aut multæ, frigidæ, aut calidæ, & huiuſmodi; breuiorem, vel longiorem morbum fore denuntiant. Sic & morbi, vbi ſoli, ac ſimplices ſint, calidi, acuti, ſimiles, ordinati, & huiuſmodi, ſtatum proxime futurum ſignificant, contra, vbi frigidi, inordinati, ægri naturæ diſſimiles, atque compoſiti ſimul cum materia. Symptomata vero, & potiſſimum excũtia, propria ſua natura ac ſubſtantia, quantitate, qualitate, modo exeundi, tempore, ac loco, breuem vel longum morbum præmonſtrant: vt propterea teſtatus ſit Galenus, primo de criſibus 15. & 16. nos ſæpe futuri ſtatus veriſſimam cognitionem conſequi poſſe, ſi ad ſigna coctionis & cruditatis confugiamus. Præterea etiam res, ſecundum naturam hoc idem præſtare videntur, quod de rebus præter naturam diximus. Vbi enim temperatura eſt calidior, habitus corporis mollis, rarus, ætas florens, & facilis tolerantia, ægritudines fiunt breuiores: contra, vbi temperies frigidior, habitus denſus, ætas ſenilis. Verum & pars principalis nobilis, pars mollior, laxior, caua, excrementis excipiendis non dicata, citius a morbo ſoluitur. Similitudo itidem, prout hęc facilis, vel difficilis, ſeu longi, vel breuis affectus exſtiterit, ita vel breuem, vel longum morbum oſtendit. Aer etiam quo fuerit calidior, eo breuiores morbos reddit. Iuuantia denique vbi non parum vtilitatis afferunt, breuem morbum indicant: ſi vero æger parum vel nihil vtilitatis ſuſcipiat, longior ſane indicabitur morbus.

Vbi itaque conſtat, morbum curationem admittere, ad medica præſidia deſcendendum eſt.

CAPVT IX.

Præſidiorum materiæ quemadmodum in conſultationibus proponendæ.

Auxilia medica. RElinquitur ergo ſeptimum caput ac poſtremum explicandum, in quo agendum eſt de auxilijs medicis. Et in hoc illud quidem notandum eſt, atque ad euitandam omnem in dicendo confuſionem, ſeruandum; vt, antequam aliquod remedium proponatur, conſideremus mala, de quibus infirmus conqueritur, an vnicus ſit morbus, an plures: &, nũ ſint morbi ſoluti ſymptomatibus, nec ne: item ſi annexum ſymptoma fuerit, an ſit vnum, vel plura. Quod ea de cauſſa aduertendum: quia ſi vnicus fuerit morbus ſine ſymptomate, nulla adhibita diſtinctione quamprimum licet ad auxiliorum enumerationem accedere. Si autem plures fuerint morbi; tunc conſiderandum, an eiſdem auxilijs tolli poſſint, an diuerſis. Si eiſdem; neque hic tempus conterere oportet in repetendis auxilijs, ſed admonendo, idem auxiliũ vtrunque morbum profligare, repente ad recenſendum auxilia properandum. Quod ſi morbi varia, ac diuerſa auxilia requirant; vt omnis tollatur confuſio, diſtinguere debemus. Agentes enim de auxilijs huius morbi, ſi morbus fuerit cum ſymptomate, dummodo ſymptoma non curetur ad curationem morbi; primo loquemur de auxilijs morbi, deinde ſymptomatis. Atque pariter ſi plures fuerint morbi, & plura etiam ſymptomata; antequam accedamus ad auxilia, indicandum erit, nos primo propoſituros auxilia, quæ referuntur ad vnum morbum, deinde quæ ad alium: regulam illam ſeruantes, vt magis attẽdamus illi, quod magis vrget, reliquo non neglecto. Secus enim impoſſibile erit euitare confuſionem. Sic, loquentes de ſymptomatibus, quæ ad ſe curationem trahunt, primo prouidendum eſſe dicemus vehementioribus. Licet vero dixerimus, loquentes de morbo & ſymptomate, proponenda prius auxilia quæ diriguntur ad morbum; hoc tamen non eſt obſeruãdum in operatione, ſed ſemper attendendum illi quod magis vrget.

In arte porro conſultandi non ſolum debemus proponere auxilia, quæ conueniunt, ſed etiam uſum: videlicet, Quantitatem, Modum adminiſtrandi, Locum, & tempus. Et cum de tempore loquimur, poſſumus loqui de auxilijs, vt vel ad ſymptomata, vel ad morbum attinent, prout huic vel illis prius attendendum eſt. Et cum hoc fecerimus, debemus deſcendere ad auxilia, & ad eorum rectam adminiſtrationem.

Non eſt autem neceſſarium, vt primo de chirurgia, ſecundo de pharmaceia, demum de diæta loquamur. Id tamen aduertendum eſt, ſi de chirurgia dicere cœperimus, non immiſcendum ſermonem de pharmaceia, & denuo redeundum ad chirurgiam: ſed vnum abſoluendum, ac deinde veniendum ad aliud. Verum non eſt præter rationem, vt primum de chirurgia, ſecundo de pharmaceia, demum de diæta dicatur.

1. Chirurgica. In chirurgia primum debemus videre, an ſit euacuandus ſanguis, an vires permittant, & alia, quæ diximus in lib. de arte curat. cap. de venæſectione. Vbi autem non videtur conuenire venæſectio, vidẽdum eſt, an liceat vti cucurbitulis, vel hirudinibus: vel demum an emiſſaria conueniant. Dum autem inuenimus conuenire ſanguinis miſſionem: determinanda eſt recta adminiſtratio: in qua ſcilicet Quantitate, Quomodo, Quando, & Vbi.

2. Pharmaceutica. Hinc poſtea accedendum eſt ad pharmaceiam: & prius diſſerendum de purgante primas ſuperfluitates, ſeu de leniente: ſecundo, de præparantibus: tertio, de euacuantibus, & primo totum, deinde etiam alias partes, ſi neceſſe videbitur, & maxime caput: poſtremo de cor roborantibus totum, & partes, tum mandantes, tum recipientes. In quibus omnibus ſemper inueſtigare oportet Quæ eligenda ſint, in qua Quantitate, Quomodo, Quando, & Vbi. Aduertant autem iuniores, interdum proponi caſus vrgentes, veluti eſt febris cum fluore alui; & tunc de lenientibus non eſſe dicendum, cum enim natura aluum lenit, arte non eſt leniendą: de præparantibus tamen & purgantibus ſermo habendus eſt: niſi natura importune quoque euacuet: tunc enim non ſunt danda euacuantia, antequã ipſa deſinat.

3. Diætetica. Poſtremo verſabimur circa diætam: circa quam conſiderandæ ſunt res non naturales; diſcurrendum que de aere, cibo & potu, motu & quiete, ſomno & vigilia, inanitione & repletione, ac animi accidentibus. Verum non opus eſt, vt in his omnibus ſimul multum diligentes, ac prolixi: ſed modo in vno, modo in alio: vt res poſtulat. Vnde obſeruandum eſt, ſi affectus ſit in cerebro, & partibus ſpiritalibus, ſumma diligentia conſiderandam eſſe boni aeris adminiſtrationem,

ſtrationem:ſi in ventriculo,& membris naturalibus, A magis debere nos eſſe ſolicitos circa cibum & potũ: ſi affectio ſit circa pedes, magis conſideranda exercitia: in quocunque autem morbo diligentiam requiri in motu & quiete. Non tamen licet vti prolixitate. Quare ſi præcipue illa capita ſeruabimus, quæ ſeruãda a nobis proponuntur in ſermone de diæta, erimus breues,& ægris ſatisfaciemus. Circa cibos autem debemus determinare, an victus debeat eſſe tenuis, mediocris, aut plenus: & vbi habuerimus, hunc vel illum eſſe eligendum; an hic eſſe debeat calefaciens, vel refrigerans, vel humectans, vel ſiccans, attenuãs, vel incraſſans, declarabitur. Poſt hæc non debemus proponere carnes, vel piſces, vel olera; quia nunquã poſſemus negotium abſoluere; niſi ita requireret ægrotans,& ſcriptis conſultatio eſſet tradenda. Poſſumus quidem addere, eſſe eligenda cibaria, alterata condimentis, vel quæ poſſint calefacere, vel refrigerare, vel humectare, vel exſiccare, vel attenuare, vel craſſefacere. De potu vnico verbo poterimus nos expedire, cum proportione reſpondeat cibis. Vbi autẽ videbimus conuenire vinum: qualis ſubſtantiæ hoc eſſe debeat, erit conſiderandum.

Hac methodo incedentes, nihil neceſſarij, nihilue vtilis omittemus; minus aliquid addemus ſuperflui; minimeque in confuſionis notam incurremus.

CAPVT X.

Præcepta methodi conſultandi exemplo febris peſtilentis declarantur.

Hiſtoria. Non naturalia.

HActenus omnia medicæ cõſultationis capita expediuimus; quæ vt clariora euadant in iuniorũ gratiam proponemus caſum, medicæ conſultationis forma diſceptandum.

Naturalia.

Si ergo Socrates, tempore veris, in regione calida C & humida, complexionis ſanguineæ, in ætate iuuenili, detineatur febre peſtilenti: primum ſupponendum, hunc patientem ægrotantẽ tempore anni temperato: & eam quam diximus, eſſe regionem, ac ſtatum cœli.

Quantum pertinet ad res ſecundum naturam, ſupponendum, quod ſit temperamenti calidi & humidi, optimi habitus, & talis ætatis.

Præter naturam.

Quoad res præter naturam, in præſentia non debemus eſſe admodum diligentes; quia exponitur oculis ægrotans febre peſtilenti. Sed quando non haberemus morbum notum, tunc ſane conueniret progredi per ſua ſigna ſymptomatibus ad morbum. Iam ſupponimus, quod hic habeat febrem peſtilentem. Hæc autem conſiſtit in intemperie calida & ſicca: quia ſi debet eſſe febris, debet etiam eſſe intemperies calida & ſicca; cum materia inſigniter putrida, quia peſtilens. Et cum habeamus formam, debemus etiam D habere materiam in qua. Duplex autem eſt ſubiectũ febris; ſcilicet Principale, & Adæquatum. Natura febris eſt morbus vniuerſalis; putredo autem hæc diſtenditur per omnes venas: principale itaque ſubiectum eſt cor, vbi putrefacti ita ſunt cordis humores, vt non ſolũ putreant, ſed inſigniter putreant: ſubiectum vero adæquatum eſt totum corpus. Quod ſi accendamus ad cauſſas efficientes; dicendum eſt, dependere a ſanguine obſtruente: quia in hoc corpore abundat ſanguis, qui peccat quantitate, & qualitate; vnde fit inſignis obſtructio: ergo ſanguis ſua copia eſt cauſſa antecedens. Quæ poſſunt ſanguinem producere, ſunt ætas proportionata, & tale temperamẽtum. Cauſſa externa eſt talis aer: etſi vſus fuerit talibus cibarijs. Accedamus ad morbi partes. Supponamus, nos fuiſſe accerſitos in principio ad hunc ægrũ. Quantum ad differentias, ſimus diligentes, vt ſciamus in omnibus morbis ponere differentias. Primum quidem certum eſt, nos habere febrem putridam peſtilentem exquiſitam; quia adſunt omnia indicia putredinis, & inſignis putredinis. Ita etiam ſi conſideremus, quę ſunt externa; tempore veris viget putredo: ſi interna; corpora calida & humida apta ad putredines exſiſtunt: ideo habemus morbum peſtilentem exquiſitum. Deinde habemus morbum cum materia: eſt enim intemperies calida & ſicca, cum materia putreſcente. Præterea habemus morbum nouum ratione originis, quia nunc primo incipit. Et quo ad alias differentias; ratione actiuitatis habemus morbum vehementem ſimpliciter. Non eſt autem, vt hic conſideremus differentias ab euentu: de his enim dicendũ in prognoſtico: quæ nimirum ſint indicia morbi vehementis, ſiue conſideratio ſit de ſignis, ſiue de ſymptomatibus. Habemus inſuper morbum, qui cito terminatur: eſt enim morbus peſtilens, mali moris, contagioſus; & eſt continuus, ac ordinatus; quia febris peſtilens, eodem modo procedit, præcipue dum B eſt putredo in magnis venis. Demum dicere debemus hunc eſſe morbum vniuerſalem, totius corporis, adſcititium, proportionatum cum temperamẽto. Et quo ad differentias ſtatus anni; ſi febris facta ſit in anno peſte non graſſante, non poſſumus febrem peſtilentem epidemicam vocare; ſed morbus ea ratione appellabitur particularis, quia corpus hoc particulare diſpoſitum eſt hac febre affici, & vſus eſt ægcr cibarijs putrefacientibus.

Indicationes.

In curatione huius febris oritur indicatio refrigerandi & humectandi: ſed quia magis poteſt cauſſa putredinis, ideo minuitur humectandi illa indicatio; & non ſolum refrigerandi, ſed etiam exſiccandi indicatio ſuboritur. Putredo enim in calido conſiſtit & humido. Et quia non licet deuenire ad alterationem, niſi prius fiãt euacuationes, & tollantur obſtructiones: cũ obſtructio ex multitudine emergat, hinc ratione obſtructionis attenuandi; & quia hæc ex multa pendet copia, hinc minuendi exoritur indicatio. Atqui, cum minuere haud poſſimus, niſi excrementa euacuentur, oritur poſtremo indicatio euacuandi.

Præſagia.

Poſſe autem ſatisfieri his ſcopis, & morbum hunc poſſe ſolui in bonum, conſtat ex comparatione, facta inter res præter naturam, & ſecundum naturam. Licet enim multa ſit morbi vis, non tamen multum habemus receſſum a naturali ſtatu: nec deeſt morbi pro portio cum ætate, & anni tempore. Si conſideremus res ſecundum naturam; habemus bonum temperamentum, & habitum, ætatem florentiſſimam, habemus corpus, quod facile reſiſtit. Propoſitis ideo ſcopis poſſumus ſatisfacere.

Curatio. Chirurgia.

Deneniamus poſtremo ad auxilia. Poſſumus ſane in hoc morbo (quoad virtutem) accedere ad venæſectionem: peccat enim ſanguis, & euacuandus eſt valido auxilio; quia morbus eſt magnus, ætas conſentit, vires tolerant, & ſanguinem in multa copia expedit euacuare. Non proponimus modo, an liceat in febre peſtilenti ſanguinem mittere ex uena: ſumus nãque in morbi principio, & ſupponimus in hoc caſu conuenire: & inſuper foramen latius efficiendum: quamprimum etiam euacuandum eſſe ſanguinem. Quod ſi nõ præceſſerit alui beneficium, inijciatur clyſter: deinde aperiatur iecoraria uena, uel communis. Verum in hac febre illud obſeruandum eſt; an poſt uenæſectionem appareant maculæ, & deliteſcant: atque tunc apponantur cucurbitulæ. Et pro diuerſione poſſumus hirundines hæmorrhoidibus admouere.

Pharmaceia

Pro ſiccæ alui lenitione demus ſyrupum roſ. ſolut. cum decocto tamarindorum. Quantitatem breuitatis cauſſa non proponimus. Ad humorum præparationem exhibeatur ſyrupus de acetoſa, de acetoſitate citri, de limonibus, cũ decocto acetoſæ, & boraginis, & radic. pentaphylli, & ſem. citri. Quantitas ex his ſit unciarum quinque. Dentur autẽ ſyrupi immediate poſt uenæſectionem, & poſt leniens medicamentũ. Purgans cõueniens eſt rhabarbarum, ad ſanguinem

guinem mundificandum: infundatur in decocto florum, & fructuum, & addatur syrupus rof. solutiuus. Quantitas non proponitur, breuitatis gratia. Et si loquamur de tempore; dabimus cococta materia. Quo ad corroborantia, hæc duplicia sunt; alia intrinseca, extrinseca alia. Intrinseca sint refrigerantia, & humectantia, quibus addatur aliquid de succo acetosæ, aut acetositatis citri, vel de syrupo acetosę. De quantitate nihil dicimus. De tempore autem; vbi viget morbus, atque post alui lenitionem, & venęsectionem. Externa vero (hic attendamus oportet) aliqui immediate cordi applicanda præcipiunt, & ad epithemata veniunt: addunt species santalorum, corallia, margaritas, & cum aceto admouent cordis regioni, Intendum hi bene faciunt; interdum male. Male faciunt, cum destillatio est ad pectus, quæ sane familiaris esse solet febre pestilenti laborantibus. Et tunc male faciunt; quia materiam hanc in illis partibus inculcant, Similiter quando apparet sudor circa illas partes: A quod nos ter anno vidimus. Apparentibus denique maculis: transitum huius materię prohibent. Vt mirum non sit, si sæpius ita curati moriantur, quod etiã hoc anno obseruauimus. Si igitur signa hæc adsint, abstineamus ab his. Et, sit volumus cordi robur adijcere, accipiamus vnguentum rosatum Mesuæ, non sandalinum. Quod si nullum prædictorum appareat, vtemur epithematibus; sed non iam dictis, verũ quæ conficiantur ex aqua acetosæ, melissæ, endiuiæ, boraginis, & aliqua aceti portione: addẽdo species cordiales, quæ non recipiunt santalos, nec corallia. Circa tempus: ad hæc non deueniamus, nisi corpore lenien te medicamento purgato.

Quoad diætam, aer debet esse refrigerans, & ad siccum tendens. Cibus sit attenuans, refrigerans, & siccans. Potus debet proportione respondere: abstineat a vino, & bibat aquam alteratam acetosa, acido citri, & similibus.

B Et hæc in præsenti casu dicta sufficiant.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

CONSILIORVM, CONSVLTATIONVM, & Epistolarum, Volumen.

In destillatione a capite, tussi, & febricula: pro Patritio quodam Augustino.

CONSILIVM I.

CVM patiens magnificus nunc in patriam sit reuersurus; consentaneum fore arbitramur, parentes medicosque admonere, qualis fuerit, & qualis nunc sit status, in quo magnificus iuuenis reperitur: præterea omni diligentia recensere ea, quæ hucusque acta sunt; & ea etiam, quæ in itinere atque patria sunt peragenda.

Historia ante actorum.

Sciendum igitur quod iam agatur tertius mensis, e quo illustris patiens capitis destillatione, tussi, & febricula cœpit affligi. Ideo a diligentissimo præceptore ipsius statim fuimus accersiti, rogatique vt valetudini ipsius consuleremus. Naturam proinde affectuum contemplati, cognouimus duo præcipue esse, iuuenem magnificum insigniter vrgentia: destillationem nimirum a capite, & febriculam, quæ in hunc vsque diem perdurant.

Quantum ad *destillationem* spectat, clarum est, symptoma esse in exeunte mutato, quod sequitur actionem læsam, videlicet expulsioné ipsius cerebri, quod irritatur a copia materiæ pituitosæ, quæ in cerebro (tum labefactata facultate ob intemperiem humidá, tum ob errorem externum) procreatur. Hic autem error externus etiam internus dicendus est: nam in ventriculo frigidiore, multa pituitæ copia generatur, quæ a calore iecinoris attenuata, facilime in caput eleuatur, in quo condensata, succi crudi & pituitosi prouentum adauget, qui fluxilis ea ratione semper visus est, quia ratione iecoris calidioris magis ac magis attenuatur, & facilius ad infernas partes, scilicet ad arteriam asperam & pulmones, decumbit: quę partes promptius illum succum suscipiunt, detinentque, tum propter humidam intemperié, a qua laxiores redduntur; tum quia a generationis principijs insignem obtinent imbecillitatem. Nam, cum diligenter patientem, & assidentes interrogaremus, num aliquis e parentibus phthisi vnquam fuerit correptus: retulerunt nobis (quod satis molestũ fuit) infelicem illustris patientis sororem eo morbo occubuisse. Quod signum manifestissimum, consanguineos ad fluxiones suscipiendum posse habere pulmones propensos, tenellam, scilicet & corruptioni paratam substantiam pulmonum obtinere: & præcipue hunc iuuenem, cui pectus angustum ac depressum, collum oblongum, spatulæque latæ.

Ab initio igitur in hunc vsque diem symptoma illud perdurauit: cui annexa fuit *febricula*, quæ tum temporis putrida, mox hectica effecta est. Nam, cũ materia illa pituitosa nõ solum ad asperam arteriam præcipitaretur, sed etiam in ambitum totius corporis per venas destillaret: cumque in nutrimentum verti e toto non posset, putredinis naturam acquirebat, a qua, eleuatæ in cor putridæ fuligines, febrem putridam excitabant: eo magis, quod in mesenterio non mediocres obstructiones reperiebantur, quæ, impedientes quo minus calor innatus transpiraret, calorem adscititium febremque angebant: vt nimirum non fuerit, si procedente tempore calor, cordis solida inuadens, febrem hecticam procreauit, quæ, continuam toti corpori impertiens caliditatem, ipsum emaciatam reddidit. Hæc igitur sunt ea, quæ antea passus est, & de quibus nunc conqueritur illustris patiens.

Vbi vero cognoscebamus, ægrum malis illis vexari: valde verebamur, nos posse destillationem remouere. Nam quamuis scopi faciles esse videbantur, videlicet, cerebrum exsiccare, destillationem intercipere, pulmones corroborare, & vias aperire, euacuando materias, quæ obstructiones inducebant: nihilominus, habitum totius inspicientes, maximam pulmonum imbecillitatem aduertentes, præterea insignem esse vehementiam rerum præter naturam: in difficili valde (vti diximus) spes nostra erat. Verum, quoniam malum fuerat progressum, & nobilis patiens iuuenis erat: statim ad validiora præsidia descendere tunc temporis voluimus: cum magni morbi præsidia magna expostulent.

Ideo, quantum ad chirurgiam, ratione iecoris calidioris *cucurbitulæ scarificatæ* (cum venam secare non liceret) partibus inferioribus applicitæ fuere: spatulis relictis; ne sanguis ad partes thoracis, & per consequens ad pulmones attraheretur. Præterea *fonticulus* in brachio fuit excitatus. Et administrata in cruribus & brachijs *vesicatoria*, quæ vim haberent, per modum deriuationis & reuulsionis, ma-

teriam pituitosam a cerebro euacuare.

Quo vero ad pharmaceiam; lenita aluo; præparatis humoribus, & purgatis ijsdem leuiter, expurgato etiam per errhina capite, ad exsiccandum illam materiã pituitosam, *chinæ decoctum* per aliquot dies potauit; quod, ad remouendam totius corporis maciem, cum *carne* parabatur; additis, pro corroborãdis pulmonibus, & iecinore refrigerando, *pulmonaria, farfara, endiuia*. Sumebat quin etiam ad materiam pituitosam intercipiendum, expectorandumque, noctu diuque lambitiua, electaria, & confectiones. Pręterea etiam ratione maciei *oleo amygdalarum dulcium*, pectus & vniuersum corpus, inungebatur. Multa quoque alia administrantur. Quæ, licet primis illis diebus non mediocriter profuisse cognosceremus; (melius enim quam antea habebat) quoniam tamen tempore procedente malum, quod intus fouebatur, reuertebatur: cogebamur ea ratione validiora præsidia inuenire, quæ caput exsiccarent. Ideo per multos dies *stillicidia ex aquis D. Petri in agro Patauino* supra coronalẽ suturam administrabamus; quę quidem non mediocriter proderant.

Sed cum in præsentia e toto liber a tot malis non reperiretur, & videremus, nec assiduas medicationes nostras, nec sedulam incredibilemque præceptoris diligentiam, optatum finem assequi posse: consuluimus, vt *in patriam* reuerteretur: sperantes, fore, vt beneficio aeris natiui ad meliorem statum, & (beneficio Dei) ad pristinam sanitatem sit rediturus.

In itinere quæ agẽda.

Age igitur ea nunc recenseamus, quæ in itinere, quæ in patria erunt peragenda. In *itinere*, hoc præcipue a præceptore erit obseruandum, ne illustrem patientem aeri pluuioso nebulosoque vnquam exponat. Aduertendum præterea, vt, antequam e cubiculo, in quo dormiuit hactenus, discedat, in eodem, postquam e lecto surrexerit, maneat per horam: nec antea vllo pacto aeri sese committat. Cauendum etiam erit, ne aer nocturnus illum inuadat. Cibaria parentur, *quæ salis aromatumque* sint expertia, & *boni succi*. Aluus sit fluida: quemadmodum reperitur. *Turturibus, castratorum carnibus* vescatur: laudantur etiam *aues montanæ, perdices, pulli gallinacei, carnes hœdinæ ac vitulinæ, oua sorbilia*, & alia huiusmodi fercula. Si aluus non sat commode fluat, ex *hordeo*: sin minus, *e farre, & e pasta* cibi parentur. Bellaria omnia, tanquam perniciosa, vitanda sunt. A prandio concedimus *pyra*, probe cocta, cum *saccharo* parata (modo aluus non fluat) & in modica quantitate. *Pistacia* nõ improbamus. Ab oleribus, & omnibus alijs fructibus declinandum est, *vua* excepta, quæ, si humiditatem sub sole deposuerit, cum *pane* comesta, multum proderit, modo aluus liquidior non fuerit. *Vinum* pauciferum, dilutum, & tenuis substantiæ sit. Quod si mature patriam attigerit, parabitur vinum; in quo *pulmonaria, tussilago, betonica, borago*, sufficienti quantitate ebullierint. Motus nimius fugiendus est: sed tamen vna hora ante cibũ domi vel in curru se exerceat. Somnus & vigiliæ modum teneant. Quod si interdum a continua destillatione somnus interturbetur: si ea salsa exstiterit, *diacodeion*; si autem insipida, *diatragacantho*, vel *saccharo rosaceo*, cum puluere *boli Armenæ* intercipiatur. Aluus quando recte nõ fluit, *clystere*, vel *manna* soluenda erit. Præterea & in itinere, & in patria vitet omnia animi accidentia.

Medicatio in patria qualis instituenda.

Vbi domum peruenerit, præter aerem natiuum medicamenta erunt administranda; tum chirurgica; tum pharmaceutica. Quoad chirurgiam; *fonticulus* non innouandus, sed continuo apertus est seruãdus. Quod si malum perseueret: in occipitio, vel in coronali sutura *cauterium* erit inurendum.

Pharmaceutica præsidia pauca erunt administranda. Vt, aluus si subsistat, *clystere*, vel *manna*, vel *cassia*, proritanda. Humores præparandi *decocto betonicæ, capillorũ Veneris, cichorij, farfaræ, & boraginis*. Educendi leui medicamento, vt *melle rosato solutiuo & manna*. Quibus peractis, deueniendum est ad *decoctum radicis chinæ*: quod (vt prius) parabitur cum *carne, farfara, pulmonaria*, &, si calor iecoris vrgebit, cum *endiuia*: & hoc per plures dies vsurpabitur. Interim expectorantibus vtetur, vt *syrupo de farfara, de glycyrrhiza*. Sed si aluus fluat, desistendum ab ijs, quæ vim habent proritandi: quale est *oxymel. syrupus acetosus*. Habeat præterea in vsu eam *confectionem*: quam Patauij sumebat.

Quoad externa: illinatur thorax *oleo amygd. dulc.* recenti & sine igne parato, cui etiam modicum succi *acetosæ* admistum sit. Vniuersum corpus inungatur *oleo amygdalarum dulcium*, cui modicũ *vini albi* permistum sit. Gestet quinetiam supra suturam coronalem *ceratum e betonica*, non solum in itinere, verumetiam in patria, dummodo in ea cauterium infixum non sit. Tandem ea viuendi ratione semper vtatur, quam supra diligenter præscripsimus. Læto vero cũ primis sit animo: speramus enim fore, vt ad pristinam sanitatem sit rediturus.

MEDICAMENTA, EIDEM patritio præscripta.

℞. florum caßiæ recens extr. ʒ. x. mannæ electæ ʒ. iij. pul. anisi ℈. iij. cum saccharo fiant boli.

℞. syrupi acetosi simplicis ℥. j.

℞. surupi ros. soluti ℥. iij. mannæ electæ ℥. seri lactis caprini q. s. fiat potio.

℞. caßiæ recenter extractæ ʒ. vj. sacchari rubri ℥. j. ß. vitellum oui num. j. salis communis ℈. j. butyri ℥. iij. iuris gallinacei alterati ℥. x. fiat clyster.

℞. ptisanæ colatæ ℥. vj.

℞. mannæ electæ ℥. j. ß. seri caprini q. s. fiat potio breuis.

℞. seri caprini ℔. iij. superbibat.

℞. cantharidum præparat. ʒ. iij. sinapis ℈. ij. fermenti ʒ. j. ß. cum aceto scillitico fiat pasta.

℞. fol. acetosæ, endiuiæ, glycyrrhizæ, ana parum: iuris gallinacei ℥. viij. bulliant ad tertias: addæ ptisanæ colatæ ℥. j. ß. misce. quo aliquoties vsus fuit.

℞. emulsionis seminum melonum ʒ. ij. pro singulis vicibus.

A ptisanæ vsu nunquam interim desistat, durante hac cura.

℞. seri lactis caprini ℥. x. caßiæ extractæ ʒ. vj. sacchari rubri ℥. j. butyri recentis ℥. iiij. salis communis ʒ. j. fiat clyster.

℞. ol. amygd. dul sine igne extract. ℥. j. ß. semin. acetosæ ʒ. j. ß. misce, pro inunctione.

℞. diatragacanthi frigidi ℥. j.

℞. fl. caßiæ extr. ʒ. x. mannæ electæ ʒ. ij. sem. citri mund. ℈. ß. cum saccharo fiant boli.

℞. succi pulmonariæ ʒ. ij.

℞. decocti communis ℔. j. caßiæ extr. ʒ. vj. mellis ros. simpl. ℥. j. sacch. rub ℥. j. ß. ol. comm. butyri recentis an. ℥. ij. salis comm. ʒ. fiat clyster.

℞. seri lactis caprini ℔. iij. emulsion. sem. melõ. ℥. ij. misce.

℞. radic. chinæ ʒ. ij. aquæ comm. ℔. ij. fiat infusio per 24. horas: deinde adde carnis vituli ℥. j. fiat decoctio ad consumptionem duarum partium: sub finem adde folia V. farfara viridis. Vtatur mane, pro syrupo.

℞. mannæ electæ ℥. ij. ß. seri lactis caprini q. s. fiat potio breuis.

℞. seri lactis ℔. ij. ß. superbibat.

℞. iuris alterati ℥. x. caßiæ recens extr. ʒ. vj. sacchari rubri ℥. ij. ß. butyri recentis ℥. iij. salis comm. ʒ. j. fiat clyster.

℞. syrupi rosati violarum, sacchari candi, penidiorum, mannæ electę, syrupi acetosi simpl. an. ℥. ß. misce pro tinctu.

℞. seri

℞. seri lactis caprini ℔. j. adianti recentis P. ij. bulliant: adde emulsionem sem. melon, ℥. ij. misce.
℞. ol. amyg. dulc. ℥. vj.
℞. succi betæ ℥. j. mannæ electæ ℥. j. ß. misce.
℞. herb. betonicæ, boraginis, cichorij an. M. j.
℞. conf. de cichorio ℥. j. pulueris boli Armenæ ℈. ij. misce, pro duabus vicibus.

[Mortuus est iuuenis hic phthisicus in itinere, prope patriam: alui fluxu superueniente.]

CONSILIVM. II.

In catarrho salso, cum frigida & humida dyscrasia ventriculi, calidaque iecoris & renum.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus præter naturam.

CVm destillatio fons sit omnium malorum, nec infimas partes obtineat, quia salsedinis est particeps: merito illustris Baro salsa vexatus destillatione, hanc aboleri petit. Cui vt obsequio simus, primum putamus illustrem Baronem a primordijs decenter procreatum, mox viuendi rationem valetudini suæ admodum aduersam inijsse: vt iam ventriculus frigida humidaque intemperie laboret: vnde chylus pituitosus non modo ob errorem externum progignatur, sed etiam alteratrix, vi propositę dyscrasiæ labefactata, ad eundem suppetias ferat. Hinc dum pituita petit iecur, hoc feruido suo calore salsam reddit pituitam: cuius portio a calidioribus renibus allicitur, inque arenulas, & quandoque in calculos, ob efferuescētiam renum, mutatur: portio vero a frigido cerebro suscepta, hinc ad pectus & subiectas partes depellitur, & destillationem producere caussat.

Indicationes.

Hæc mala cum ita habeant: medici dogmatici officium erit, ventriculū calefacere, siccareque: iecinoris & renum incendium corrigere: capitis frigiditatem delere: tandem materiam morbificam, ac potissimum pituitosam, auertere, deriuare, & prorsus exstirpare.

Præsagia.

Quos scopos maiori e parte perfici posse, confidimus: tum quia affectus malignitatis apicem nōdum attigere; tum quia virtus mediocriter adhuc constat. Cæterum cum hæc vitia nō exiguam magnitudinem sint adepta: & virium robur per ætatē vacillare nonnihil videatur: tuto quidem scopos propositos perfici posse minime ambigimus: interim tamen nec celeriter, nec admodum facile moueri posse pollicemur: sed opus esse iudicamus & temporis diuturnitate aliqua, & valentibus præsidijs, Dominique laborantis obsequio.

Curatio.

Sic ergo salutis spe concepta suademus, vt quamprimum ineunte vere (quod ægro noxium esse consueuit) curatio inchoetur.

1. Chirurgica.

Primum quoad præsidia chirurgica: cum destillatio sit salsa & corporis habitus non expers sanguinis: censemus sanguinem esse demendum: vt sic & caussæ sine qua non, occurramus, & ex accidenti hepatis, renumque feruorem compescamus: Sanguis ergo vacuari postulat per *dextram iecorariam*: nec vir tus dissuadet. Quantitatem vero emittendi sanguinis, præsens medicus decernet.

Præterea *fonticuli* probantur: alter in brachio sinistro; alter in crure dextro: vt superuacanea tam cerebri, quam iecoris euacuentur.

2. Pharmacia.

Aluus lenienda erit *cassia*, cum exiguo *diacatholici & mannæ*. Si potionem malit: vtatur *manna, cum melle rosato solutiuo, vel melle violato solutiuo*: neque *syrupum rosatum, violatumve solutiuum*, improbamus. Perseuerante alui constipatione, mediocres *clysteres* subijciendi.

Materia dehinc purgationi præparetur, *melle rosato*, cum *syrupo acetoso simplici*, vel etiam *oxymelite simplici, syrupo de pomis simplici, de boragine*, additis *cichoraceis*; & post primam purgationem etiā *betonica*: cuius vsus initio, ob vim calculo aduersam suspectus nobis est.

Purgantibus vero cedens materia, potissimū *agarico* deijcienda est, addito *rhabarbaro*: vel *senæ folijs in decocto pectorali* infusis, addendo *mel rosatum solutiuum, & mannam*, vel *cassiā* miscendo. Nū vero portio, aut siccior forma cōueniat, pręsens Medicus docebit.

Totius curatione instituta: materia cerebro infensa, destillationis caussa, ad nares deriuanda, *succo betonicæ, sampsuchi, & nigellæ*, additis pro tolerātia mitiorib. vtpote *manna*, vel maxime *aqua hordeacea*.

Hinc confugiendum ad ea, quæ materiam morbificam prorsus siccare & absumere valeant, nec tamen viscerum intemperantias augeant: quale *decoctum est chinæ, & tertiæ partis sassafras*: additis *cichoraceis, tussilagine, betonica*.

Potandum hoc XL. erit dies: nā salsæ pituitæ adeo est efficax actio, vt decocti tanta copia indicetur. Præterea tempore decocti, & post, antequam aer ambiens incalescat, sumatur electarium *e mithridatio, stœchade, & betonica*, cum *cichorij & rosarum conseruis*: quæ solæ etiam æstate mirifice proderunt.

Tandem viscerum intemperantiæ corrigendæ, capitis nimirum, ventriculi, iecoris & renum. Capiti sane *stillicidium* conuenit in suturam coronalem, ex *aquis medicatis* moderate calefacientibus: quales *D. Petri* sunt in agro Patauino. Possent etiam capiti applicari medicamenta, e *stœchade, betonica, hyssopo*, & similibus parata: *ceratum* etiam de *betonica*. Capitis quoq; lotio ijsdem instituenda addito *agarico*.

Ventriculus fouendus est sequenti oleo: Sumantur *olea de spica, de absinthio, de mentha, de nuce myristica & mastichinum*: his addantur *cinamomum, macer, xyloaloe & caryophylli*, prius in *maluatico*, vel *generoso quouis vino* infusa coquantur in vase duplici, ad vini consumptionem. Oleum vero colatum seruetur in vsum prædictum.

Feruorem hepatis remittent *cichoracea*, cum exiguo *aceto* mista, & applicata. Quibus etiam renum incendium castigabitur. Cumulatissime vero hoc in vtroque viscere præstabit (ambiente calido existente) potus tum *aquarum Lucensium*, tum *seri lactis caprini* exquisitissime depurati. Nec horum vsum inhibebit ventriculi frigiditas: si eodem tempore, tum post & ante, calorificis vnice adhibitis foueatur, incalescatq; ventriculus.

3. Diæta.

His omnibus compar diæta respondebit: hęc quippe inepta, & proportione destituta, caussæ morbificę vim adipiscitur. Summo igitur studio errata victus omnia cauenda. Aer minime inclemens sit, nec impurus. Cibus moderatus, & moderate attenuans, probi succi, facilis concoctionis ac distributionis. Infensa proinde *lacticinia* erunt, item *pastæ, legumina, aromata* caput petentia & iecoris incendium augentia, hisque similia, siue sint carnes, siue pisces, siue fructus, siue olera, & quæuis alia esculentorum genera.

Pro potu, nec *vina* generosiora, nec acerba, nec austera conueniunt. Et dum æger decoctum *sassafras* bibit: vel intermittet vinum; vel exigua quantitate bibet, cum secūda decoctione permistum, præsertim si ventriculus syncerum decocti secundarij potum non facile ferat.

Somnus diurnus omnino fugiatur: nisi prorsus cogat consuetudo: nec post cœnam, nisi duabus transactis horis, somnum capiat.

Aluus quotidie, vel alternis minimum diebus respondeat: sique hac parte segnior natura sit, mediocriter adiuuabitur, *prunis vel passulis saccharo conditis*, vel *manna* etiam, prima mensa sumus. Vrgente necessitate, mitiora *enemata & glandes* conueniunt.

In motionibus corporis modus seruandus: estque exercitatio ante cibum instituenda: repleto vero ventriculo quiescendum. Animi etiam affectus mediocritatem seruabunt, &c.

CONSILIVM III.

In destillatione a capite, memoriæ diminutione, vertigine, spatulæ ac pectoris dolore, ventriculi debilitate, & vrinæ sabulositate.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Casus. REuerendus patiens conqueritur de quadam capitis destillatione, memoriæ diminutione, ac dũ cibus concoquitur, præter alia tempora, de vertiginosa affectione, de leui quodam spatulæ & pectoris dolore; tum de ventriculi imbecillitate; & de vrinæ permistis arenulis plurimis. Horum malorum non obscuræ in ægro deprehenduntur notæ. Destillatio enim manifestatur ex eo, quod patiens assidue ferme exspuere cogitur; doloremque, licet leuem, in humero & pectore, per interualla experiri solet. Aliquando autem, potissimum dum peragitur concoctio, caput veluti circumagi videtur: neque, vt antea præterita facile memoriæ suggeruntur. Ventriculi imbecillitas, e difficili ciborum concoctione; facili cruditatum generatione manifestatur. Vrinæ sabulositas oculis conspicua est.

Caussæ. Horum affectuum caussæ omni diligentia indagandæ: vt his inuentis, vtiles indicationes hauriantur, ac remediorum materiæ inueniantur.

Dubium non est, destillationem illam generari, labefactata facultate alteratrice ipsius capitis, ob intemperiem humidam, & aliquo modo frigidam, cuius ratione plurima pituita generatur, a qua cum expultrix cerebri aggrauetur, insurgit ad expellẽdum, portionemque crassiorem per solita naturalia loca, per os scilicet & nares impellendo, extra protrudit: portionem vero tenuiorem ad spatulas pectusq; demandans, facit, vt partes illæ tendantur, e quarum tensione fit solutio quædam vnitatis, vnde leuis ille dolor oboritur.

Memoriæ detrimentum, ab ijsdem excitatur intemperantijs, a quibus capitis destillatio.

Ventriculi debilitas genita est, labefactata facultate alteratrice ipsius ventriculi, ob intemperiem frigidam & humidam: vnde fit, vt cum cibus probe concoqui nequeat, cruditates in ventriculo gignantur, a quibus aliquando flatus excitantur, qui ad intestina descendentes, per aluum sensibiliter euacuantur; sursum vero tendentes, in caput feruntur, suntq; in caussa, vt spiritus animalis inordinate moueatur, caputque veluti circumagi videatur. Hi vapores in ventriculo generantur, cum materia & agens in eo exsistant: fiuntque hæc symptomata, dum cruditates in ventriculo detinentur; cum autem ad iecur deuoluuntur, sunt in caussa, ut leues quædam obstructiones in eo oriantur, quarum ratione iecur aliquo modo calefiat; calefactumque, in materiã illam pituitosam agens, arenulas in vrina apparentes producat.

Indicationes. His ita habentibus, caput exsiccandum, & aliquo modo calefaciendum. Ventriculus item calefaciendus & siccandus. Materia, iecoris obstructionem producens, elidenda, iecur leuiter refrigerandum, pituita crassa attenuanda, viscida detergenda, frigida calefacienda, ruens ad pectus & humerum intercipienda, deriuanda, reuellenda & euacuanda. Flatus discutiendi. Virtus vero tonusque harum partium, vna cum virtute totius, conseruanda: habita prius totius prouidentia.

Prognost. Scopos hosce explere, impossibile non est: sed admodum difficile. Vehementia enim dignitatis est insignis: quia caput læditur, membrum principalissimum, cuius actio non saltem melioris vitæ, sed vitæ etiam gratia est necessaria. Ventriculus autem, licet non sit pars principalis; principales tamen æmulatur, cum eius actio nutritioni totius inseruiat: vnde vehementia non spernenda emergit. Vehementia essentiæ, intensissima est: dictorum enim viscerum dyscrasiæ plurimum a naturali statu recedunt, cum in habitum quasi conuersæ esse videantur. Pituita etiam destillans ab hoc statu naturali plurimum diuariat, cum ad locos minus conuenientes moueatur, copiosior gignatur, frigida, crassa, ac viscida exsistat. Hæc omnia, licet difficilem admodum curationem reddant: non tamen omnino desperandum est; cum virtus Domini ægrotantis secundum quantitatem & qualitatem satis robusta sit: iuuenis enim est, & bono satis corporis habitu præditus.

Curatio. Quoad curationem chirurgicam: cum ægro hæmorrhoides fluere consueuerint, suademus, vt per eum locum *sanguis* emittatur, in moderata tamen quantitate. De *fonticulis* nihil in præsentia dicendum existimamus.

Quoad pharmaceiam: leniatur aluus *melle ros. solutiuo cum iure*. Præparentur humores *iusculis alteratis betonica, stœchade, calamintha, &c.* Purgentur deinde *agarico & rhabarbaro*, infusis in *decocto florum & fructum*, cum *folijs senæ*, addito *syrupo de polypodio*.

Caput deinde purgetur *masticatorijs* leuibus, aut *mastiche* tantum, si destillatio infestet minus vehemens. Si destillatio intensior, caput euacuetur errhinis, paratis e *succo maioranæ, saluiæ, betæ*, &c. posset etiam *manna* his addi.

His peractis, probatur *decoctum chinæ*, cum portione *saßafras*, additis *boragine, stœchade, calamintha, iua*, & similibus. Eodem tempore *stillicidium* conueniet supra suturam coronalem, paratum ex *aquis Aponitanis*; si hic erit patiens: sin minus, parari poterit e *lixiuio*, alterato herbis præscriptis, nec non *aromatibus*, vt *nuce moschata, mace, cinamomo, caryophyllis*. Post vsum stillicidij caput diligenter exsiccetur. Deinde suturis adspergantur pulueres e *betonica, stæchade*, &c. Et postea *ceratum betonica* imponatur.

Ad ventriculum quoque *stillicidium* probatur, ex *aquis Aponensibus*, vel ex *oleo absinthino, mastichino*, cum *aromatibus* prædictis, & *vino* generoso, decoctis in duplici vase. Probe autem post stillicidium exsiccato ventriculo, imponatur *ceratum e mastiche* paratum, cum pulueribus *macis, caryophyllarum*, &c.

Dehinc pluribus diebus potandæ *aquæ thermales D. Petri*: & vtendum *conseruis betonicæ, anthos*, & simul. Tum futura hyeme singulis decem diebus *theriaca* antiqua, vel *mithridatium* antiquum adsumetur.

Victus ratio erit moderata, & moderate attenuãs. *Vinum* probatur medicatũ, quod parari poterit tempore debito, cum portione *ligni, betonica, stæchade, calamintha, maiorana, melissa*.

Verum, quia iam aer æstatis est calidissimus, nihil omnino in præsentia agendum: quia virtus non posset sustinere vim medicamentorum & æstuum. Et ideo prædicta omnia facienda erunt aduentante autumno.

CONSILIVM IV.

In destillatione a capite, anhelitus difficultate, febre hectica secundæ speciei, & atrophia seu macie totius corporis.

HIEROONYMI CAPIVACCÆ.

Affectus. COnqueritur vir clarissimus de capitis destillatione, anhelitus difficultate, de febre hectica secundæ speciei, & de macie totius corporis. Destillatio inde manifestatur, quia patiens semper exspuere cogitur. Materia autem pituitosa, quæ sputo reijcitur,

non

non est salsa, vel alia sapore prædita, nec crassa: quia nullus inter spuendum in ore sapor percipitur, sed insipida, & tenuis: nam oculis patet, eam vndique fluere, partibusque nullatenus coalescere.

Anhelitus difficultas perspicua redditur: quoniam assiduo in respirãdo defatigatur, etiamsi decumbat: si autem sedeat, surgat, vel stare velit, adeo hæc difficultas augetur, vt inuitus decumbere cogatur, quo suffocationis periculum defugiat.

Febrem in habitu esse, inque secunda specie, inde patet, quod pulsus debilis & frequens sentiatur, item vacuus & durus: quodque ab ægro hæc febris non percipiatur, tangentibus vero calor mordax appareat, & quidem vniformis, atque cibo intensior: ęgro non animaduertente. Corpus prorsus emaciatum & facies Hippocratica, cutis rugosa, corij instar: vt non modo rorida cordis humiditas efferbuerit, sed iamiam e toto consumpta sit. Maciei totius corporis signa alia quærenda non sunt, cum oculis manifestissime subijciantur.

Caussæ.

Horum malorum caussæ accurate sunt indagandæ, vt inueniantur indicationes vtiles, & præsidia ad sanitatem, quoad fieri poterit, restituendum necessaria. Destillationis quidem hæc fuit occasio. Aeger ob quendam affectum a Medicis persuasus est, vt iter susciperet ad aquas Lucenses. Hæ aliquoties potatæ, cum non euacuarentur, sed e toto detinerentur: caput inde redditum fuit humidum, & oborta destillatio.

Anhelitus autem difficultas a quadam satis latente caussa dependere videtur. Nec enim hæc spirandi difficultas orthopnœa est: in hac quippe ægri non nisi recta ceruice respirare queunt, cum decumbentibus pulmones & horum bronchia in se subsidant, vt hinc maiore necessitate respirandi orta surgere ægrotantes cogantur, quo magis dilatentur arteriæ. In nostro autem patiente contrarium accidit. Vnde certo statuendum, in diaphragmate tuberculum aliquod, seu tumorem e materia dura concretum exsistere, cuius ratione septum tendatur: hoc tensum, nõ potest, vt par est, se mouere: ideoque anhelandi difficultas excitatur: quæ amplius augetur, cum sedere vel stare desiderat, cum tali situ diaphragma magis tendatur, quam decumbente ægro. Cum autem magis tendatur, fit vt minus moueri possit, immo quasi immobile reddatur: vt tunc suffocationis periculum immineat. Fouetur etiam hæc spirandi difficultas absidua destillatione materiæ pituitosæ a capite, in bronchia pulmonum: quæ caussa est, fouens dyspœnam a tuberculo primum exortam.

Porro propter anhelitus difficultatem pulmones præter naturam moueri oportet: vnde plus iusto ob hunc motum incalescunt: quæ caliditas cordi communicata, auctaque ob inopiam aeris externi, quo cordis calor euẽtatur, febrem hecticam induxit, quæ aucta est ad secnndum vsque gradum, ob caussæ diuturnitatem & perseuerantiam: dyspnœa enim illa semper fuit, & adhuc est: ideoque carnes in dies magis imminuuntur. Hinc quoque factum est, vt cum totum redditum sit distemperatum, & præsertim iecur, bonus sanguis non sit genitus: quo prauo alimẽto, cum corpus per longum temporis spatium, per octo scilicet menses, nutritum sit; maciei intensæ occasionem præbuit.

Præsidia.

Hæc de caussis. Studium vero nostrum eo tendere debet, vt capitis dyscrasiæ corrigantur: tumoris materia, in diaphragmate exsistens, emolliatur, digeratur, & dissipetur: vt pituita destillans, qua frigida calefiat; qua mouetur ad locos non decentes, intercipiatur, detinetur, reuellatur, & euacuetur; qua pulmonibus inhæret, elidatur: vt febri hecticæ, quia calida & sicca passio, refrigerantia & humectantia opponantur: vt virtus partium præcipuarum, earumque tonus conseruetur, habita totius prouidentia.

Prognostica.

Quibus intentionibus satisfacere omnino est impossibile: nam caput, cor, pulmo, totumque corpus grauiter & fere extreme læsa suntvt, propter vehementiam dignitatis nõ nisi mors sit exspectanda. Essentiæ quoque vehemẽtia in summo est gradu: quia dyscrasiæ capitis, cordis, hepatis, & totius, in habitum sunt conuersæ, ac confirmatæ, augenturque indies. Vehementia ratione virtutis extreme vrget: nã totum corpus macie confectum est; facultates omnes & naturales, & vitales sunt debilissimæ: facultas etiam corpus gubernans plurimum oblæsa est, quia patiens non facile tolerat prædicta mala, sæpeque suffocationis periculum incurrit.

Curatio.

Si quid tamen moliendum, *setaceum* ferro ignito excitandum in sutura coronali: vt destillatio reuellatur, & euacuetur. In occipite seto fieri nequit: quia semper supinus manet laborans. Et quia ante paucos dies satis commode euacuatus fuit bolo *cassiæ* assumpto: vtiliter modo exhiberi poterit ipsi *manna* iure soluta. Præterea per aliquot dies sumit decoctum e pauca *china, & althæa, malua, & cichorio*: vt emolliatur septi transuersi tuberculum, resistaturque siccitati totius, & ipsi febri. Totum corpus inungatur largiter *oleo amygdalarum dulcium*, facto sine igne, torculari nimirum expresso: cui permisceatur *aqua acetosæ* ad penetrationem & infrigidationem. Ad remolliendũ diaphragmatis tumorem, imponantur *adipes* seu *omenta suis*, aut *vituli*, ad regionem septi in vtroque latere, derelinquendo medium spatium, ratione ventriculi: quod spatium, ne ventriculus nimis laxetur, innungatur *oleo mastichino*; vel *puluis mastiches* imponatur. Præterea ad tumorem molliendum vti possumus *dialthææ vnguento*, & potissimum *ammoniaco aceto dissoluto*: quæ vtrique laterum admoueantur. Victus his correspondeat.

CONSILIVM. V.

In catarrho, a capite delabente ad os sacrum: & inibi dolorem intensum faciente.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus.

Affectus, de quibus egregius patiens conqueritur, duo potissimum sunt: nimirum, dolor quidam circa os sacrum, ad lumborum fines spectans: tum adsidua capitis destillatio, in subiectas partes decumbens. Doloris ad os sacrum hæc occasio fuit, quod e scripto intelleximus: quatuordecim ab hinc annis cum æger quoddam graue pondus e terra eleuare tentaret, in regione dicti ossis strepitum quendam, & illico dolorem non mediocrem persentit, qui ab illo tempore hucusque semper eundem locum occupauit. Destillatio autem inde cognoscitur: quod os semper madet, & assiduo pituita exspuitur.

Caussæ.

Dolor in osse, a solutione vnitatis oritur: nam cum pondns illud graue e terra subleuare niteretur: partes illæ circa os sacrũ, cum magis, quam par esset, tenderentur: necessario illarum continuitas soluta fuit, & inde obortus dolor. Postmodum partes hæ debiles redditæ, fluxionem quandam materiæ pituitosæ insipide suscipere incœperunt, & continuo suscipiunt: vnde partes illæ dolorosæ hac materia pituitosa imbuuntur, imbutæ tenduntur, & ob continui solutionem a tensione caussatam, dolore propemodum assiduo vexantur. Generatur autem materia hæc pituitosa in capite, læsa ipsius concoctione: læditur vero concoctio, labefactata facultate alteratrice ipsius capitis: quæ facultas labefactatur ob intemperiem cerebri humidam, & forsan aliquo pacto frigidam.

Indicationes.

In hoc igitur ægro caput exsiccãdũ, & aliquo mo-

do calefaciendum: materia fluxura prohibenda ne fluat: fluens vero diuertenda, deriuanda, reuellenda, & prorsus exstirpanda; fluxa a loco dolente educenda: dolorq; e toto delendus. Tum virtus capitis, vna cum virtute & tono partium dolentium, totiusque corporis, est conseruanda; totius prius habita prouidentia.

Præsagia.

Quibus scopis omnino satisfacere, est impossibile. Nam vehementia dignitatis est insignis, cum caput membrum principalissimum, lædatur; cuius actiones non modo caussa vitæ, & commodioris vitæ, sed etiã caussa melioris vitæ sunt necessariæ. Læduntur etiam partes ad os sacrum spectantes; quæ, etsi non sint principales, has tamen æmulantur; cum sine ipsis impossibile sit hanc vitam ducere. Vehementia etiam essentiæ intensa est: adest enim dolor non mediocris, intẽperiesque diuturna, & longe recedens a naturali statu, cum iam, annis quatuordecim durans, habitum contraxerit. Augetur etiam hæc vehementia, quia materia destillans est copiosa, frigida, crassa, lenta, & fortiter adhærens partibus dolentibus, vt non nisi summa difficultate ab ipsis vacuari, ac discuti possit. Cæterum, quia æger hic in virili est constitutus ætate, in qua virtus secundum quantitatem & qualitatem solet esse robusta: si non omnimoda sanatio, emendatio tamen aliqua non leuis speranda.

Curatio.

Salutis ergo spe animo concepta, ad præsidiorum materias descendendum. Et, vt primo chirurgica tractemus, suademus, vt, ratione capitis, sinistro brachio *cauterium* imprimatur. Quod si in dextro etiam brachio *fonticulus* excitetur, non abs re erit.

De venæsectione vero & totius euacuatione nihil hic dicimus: quoniam cum æger iam medicamenta euacuantia & alterantia adsumere incœperit, hęc omnia diligentissima facta esse supponimus.

Ligni decoctum, quo vti cœpit, continuandum, quãdiu aderit præsentia indicantis, & nihil prohibuerit. Vt autem in caput penetret hoc decoctum, alterari debet *iua, betonica, stęchadæ*, & similibus. Præterea semper antequam capiat decoctum meracius, quod syrupum indigitat, sumet vnam vel alteram pilulam *e terebinthina Cypria*, cum *iuæ puluere* formatam: idq; ea de caussa, vt materia e neruosis partibus elidatur; nam *terebinthina* a neruis materiam trahere valet. Sed priusquam sumantur vel pilulæ, vel decocti syrupus, mane & vesperi, pro expurgando capite, *masticatorijs* vtendum, nisi tussis, vel aliquid aliud prohibeat: tunc enim errhinis id agere satius erit.

Extrinsecus autem, vt caput exsiccetur & corroboretur, probatur *stillicidium aquarũ thermaliũ, in agro Patauino scaturientium*. Quia vero æger hic degere nequit: ad eundẽ scopũ parabitur *stillicidiũ e lixiuio, alterato betonica, stœchade, agarico*, & id genus alijs. A stillicidio diligenter caput resiccabitur; & coronali suturæ puluis aspergetur ex *iua, betonica & stœchade*.

Tandem dolentium etiam partium, est habenda ratio; vnde ad eas roborandum *luta thermarum* imponenda, materia euacuanda, ac digerenda. Sed quoniã hic non moratur eger, ad materiam molliendam imponi potest *emplastrum diachylon*, vel *de meliloto*. Remollita vero aliquo modo materia, mistis præsidijs vtendum erit: vt materiæ emollita portio digeratur & euacuetur; portio autem non emollita molliatur; quod præstare poterunt *emplastrum de meliloto*, & *ceratum sacrum*, æqualibus partibus mista. Postremo, vt materiæ e toto remollita eradicetur, probatur *ceratũ sacrum*: cui ad maiorem euacuationem admiscebitur *colocynthis, elaterium*, & similia, quæ valent a proprietate occulta materias a centro ad circumferentiam euocare. Quod si adhuc dolor perseueraret; pro eo abolendo, & materia (si fieri omnino possit) penitus tollenda, conducit, vt in loco dolente *vesica* excitetur & aperiatur: ad quam etiam intentionem ibidem *inustio* fieri posset.

CONSILIVM VI.

In catharro, & faucium molestia.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Historia.

IVuenis nobilissimus, etsi adspectu sanus videatur; quia tamen in militia galeam, & alia arma gestare fuit coactus, incidit in caliditatem capitis, & post in febrem: hinc caput debilitatum est, vt ab eo destillauerit materia aliquando salsa, aliquando, sed raro, sine sapore: tandem in faucium etiam molestiam incidit, cuius curam nunc flagitat.

Caussæ.

Dolor hic in faucibus, est materia salsa, continuum soluens: rarissime enim sputum insipidum ægro est. Salsum autem fit aliquid, vel per putredinem, vel per admistionem salsi humoris. Sic pituita fit salsa, quando serum, quod est excrementum primæ coctionis, fit salsum, ob iecoris caliditatem. Et cum serum sit vehiculum alimenti, non mirum est, si adscendat in caput, & ibidem salsum reddat phlegma, quod in capite exsistit. Pituita etiam putredine fit salsa: putrescente enim parte subtili pituitę ob calorem, gignitur vapor exustus, qui permistus cũ hac materia, est caussa salsedinis pituitæ. Hæc Aristotelis & Galeni est sententia: non quod ad omnem putredinem sequatur salsedo, sed solum ad eam pituitæ putredinem, quæ eo modo fit, quem dixi. Quæritur autem, cur in patiente nostro, aliquando sit salsa pituita, aliquando non? Respondeo, id fieri, quoniam vel non semper misceatur salsum serum; vel quia non continuo putrefiat pituita. Vtrum dicamus, nihil refert.

Scopi.

Nostri ergo muneris est, iecur refrigerare; cerebrũ siccare: de toto esse sollicitos.

Prognost.

His autem satisfacere scopis non est difficile: est enim æger iuuenis: & licet sanguinem aliquando exspuit, hoc tamen non diu durauit.

Curatio.

Probatur *venesectio*. *Fonticuli* etiam excitentur, ad diuersionem materię a capite.

Leniatur aluus *syrupo rosarum solutiuo, mãna, & diacatholico*. Præparentur humores *lactuca, acetosa*. Purgentur *rhabarbaro, tamarindis, cum melle rosato*.

Caput per nares purgetur.

His factis, si apud nos maneret æger, probarem *aquas thermales Castrenses*. Ad iecur refrigerandum, vtatur *sero lactis caprini*, imponanturque iecoris regioni epithemata refrigerantia, *e succo hepaticæ & cichorij*.

Caput exsiccetur *stillicidio aquarum Castrensium*.

Probo etiam *balneum aquę dulcis*; nam destillatio salsa hoc modo poterit mitigari.

Ore detineat medicamentum refrigerans, ac detergens: vt *aquam hordeaceam cum diacodeio*.

Quod si his peractis, nihilominus duret malum; vsurpetur *decoctum chinę & salsę, cum cichorio*, ne nimis augeatur hepatis caliditas.

Quoad victum: abstineat *a sale, vino generoso, aromatibus, omnibusque calefacientibus*.

CONSILIVM VII.

In somnolentia, memorię atque rationis diminutione, vertigine, melancholia, nausea, & vomitu.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Affectus.

SYmptomata, quibus vir nobilis iamdudum premitur, intemperantias cerebri, ventriculi, & iecoris indicant. Somnolentia quidem, memoriæ, ac discursus diminutio, arguunt cerebrum frigidum & humidum. Nausea vero & vomitus, doloresq; ventriculi, demonstrant, ipsum quoque ventriculum frigida humidaque dyscrasia laborare. Iecur calidius esse, indi-

Caussæ.

indicat scabies, quæ circa partes infernas vexauit, & melancholia non raro obrepens.

Omnia igitur mala prodeunt e dictorum viscerum intemperantijs: & ex erroribus, qui in viuendi ratione continuo committuntur. Nam memoriæ ac discursus diminutio contingit; quia, cum ratione intemperiei cerebri, non procreetur decens quantitas spirituum animalium: sequitur, has actiones in præsentia minime posse celebrari, quemadmodum antea solebant. Vertigo autem illa, quæ etiam molestat, ortum ducit a vaporibus: qui partim a materia pituitosa, in cerebro contenta, genitaque; partim ab infernis partibus, nempe a ventriculo eleuantur: qui permisti cũ spiritibus animalibus, ipses agitant, & sic vertiginem excitant. Nec mirum est, dextrum brachium torpore quodam fuisse correptum: nam materia pituitosa in magna copia irritauit expultricem cerebri; quæ expulit eam ad initium spinalis medullæ: hæc deinde pituita, neruis illis imbibita, qui in brachium porriguntur; fuit caussa, quo minus e toto radij spirituum animaliũ illas partes potuerint illustrare. Tinnitus aurum, quem continuum esse audimus, a vapore fieri non potest: quia necessarium esset, vt vapor quandoque dissiparetur, & sic, remota caussa, sibilus etiam remoueretur. Caussa autem eius est frigida intemperies nerui expansi, ratione cuius, cum non possit aerem regulare, fit continuus tinnitus. Ventriculi accidentia a frigida & humida intemperie, & ab erroribus in victu, procreata sunt: nam labefactata visceris coctrice facultate, insignis copia materiæ pituitosæ genita est, quæ sui copia aliquando visceris expultricem irritans, vomitum & nauseam excitauit. Præterea cum calor in exigua quantitate reperiatur: fit, vt cum non possit hos succos regulare, extollat ab eis, vapores, qui aliquando distendentes ventriculi tunicas, dolores efficiunt; quandoque petentes caput, & prouenientes ad initium spinalis medullæ, impediunt transitum radiorum spirituum animalium; vnde aufertur motus, & fit incubus. Hepar tandem ob caliditatem citius, quam par sit, attrahens succos illos pituitosos; ex his sanguinem generat, qui cum nutritioni idoneus non sit, aliquando scabiem & tumores producit. Ex ijsdem succis pituitosis continue impurum serum educitur: vt mirum non sit, quod vrinæ turbulentæ appareant. Quin etiam hepar sua caliditate sanguinem superassando, copiam humoris melancholici gignit: quæ, transmissa ad os ventriculi famem excitat. Et ab eodem humore eleuantur vapores in caput, qui, permisti cum spiritibus animalibus, hos tenebricosos reddunt, & sic melancholiam inducunt: vnde fit, vt vir illustris de omnibus suis rebus admodum fit sollicitus; & mori potius, quam a studijs discedere, cupiat. Hac eadem calida intemperie renes præditi sunt: ideoque circa regionem renum nonnunquam calor persentitur.

Indicationes.

His ita constitutis, clarum est, scopos esse debere, viscera corroborare, intemperiem eorundem remouendo: ideoque caput & ventriculus calefieri & exsiccari; iecur atque renes refrigerari debent: prius tamen habita totius corporis prouidentia.

Quid spei.

Quamuis autem mala hæc altas egerint radices, & ad ea remouendum plurima, & quidem sæpius, sint tentata: nihilominus, si ea victus ratione, quam propediem descripturi sumus, vti patiens volet; speramus omnia mitigari posse, vt sex vel septem mensibus elapsis denuo studijs facile possit incumbere. Si vero, præter spem nostram, in viuendi ratione peccabit; medicamentis nihil effici poterit. Hortamur igitur virum nobilem, vt saluti suæ consultat, præmissaque diligenti victus ratione, medicationi se tradat.

Curatio.

Quoad chirurgiam: si innatas habet hæmorrhoides, per *hirudines* ab his partibus exsugatur moderata sanguinis quantitas. Et quoniam *fonticulum* gerit in dextro brachio, quod torpore afficitur: suadeo, vt is, purgato prius corpore, claudatur; & alius in crure inuratur. Audimus in crure id iam tentatum esse, & defluxionem eo concitatam: caussam vero esse putamus, quod corpus non fuerit probe purgatum.

Leniatur aluus: præparentur & purgentur humores ijs medicamentis, quæ patiens iam ante in vsu habuit. Caput etiam vacuetur *masticatorijs* leuissimis. His factis, laudamus vt *aquas Tectutij* sumat. Adhibeatur etiam capiti & ventriculo *stillicidium* ex ijsdem aquis. *Balneorum* vsum non suademus, ob ventriculi imbecillitatem, brachijque torporem.

CONSILIVM. VIII.

In vertigine cum ingenti capitis grauedine, dolore ventriculi, a cibo faciei rubore, nephritide cum vrinis calculosis, nec non quandoque dolore podagrico.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectuum narratio.

ILlustrissimus regni Poloniæ Marescallus sæpe vertigine laborat, coniuncta cum ingenti capitis grauedine: ita vt quoties ipsum vexat vertigo hæc, quãcunq; in partem caput ille flexerit, in eam veluti cadere sibi videatur. Caussa esse potest, quod æger olim sæpius vini fortissimi largiore potu est vsus: & nunc quoque, sed rarius, quã ante, vtitur. Insuper fere semper vbi largius bibit, graues experitur orificij vẽtriculi dolores, cũ molestis vomitibus: quorum caussa est, tum largior vini potio, tum quod & in prandio, & in cœna fere semper auidissime, & cum appetitu, cibos, interdum etiam semicoctos ingerit: vinis postmodũ vtitur vetustioribus, ante tres annos collectis, vngaricis, fuluo colore, ac sapore austero præditis: hæc etenim ad digerẽdos cibos deglutitos sibi fore vsui existimat. Licet vero a Medico moneatur, ne plus ingerat, quam possit concoquere, & vt e Galeno discat, vina vinosa imbecilli ventriculo magis oneris, quã vsui esse: frustra tamen hæc omnia fiunt. Præter hæc statim ab adsumpto cibo semper caput vehementer incalescit, faciesq; rubet, ad duarũ triumue integrarum horarum spatium. His in præsens torquetur symptomatibus. Vexatus antea quoque aliquoties est calculo vesicæ: & nunc etiam aliquando per vrinam arenulæ excernuntur. Quin & nephritici dolores interdum vrgent: qui facile placantur refrigerantibus.

Quandoque dolores prodagricos sentit, & rarius: horum caussa potus largior est; & pedum, propter longam in stando moram, defatigatio; cogitur enim aliquando per integrum diem in comitijs coram Regia Maiestate, suum exsequendo munus, stare: vnde pedes fessi, imbecilliores facti, defluxiones a largiore cibo potuque caussatas, excipiunt a membris mandantibus, vnde dolores sequuntur.

Caussæ.

Horum omnium symptomatum caussæ procatarcticæ duæ potissimum: vna, quod ante annos nouem duplici quartana laborauit, cum grauibus leipothymijs: altera, quod ante annos quatuor pustulas nigricantes in vniuersum corpus diffussas habuit, maxime molestas: a quibus commoda ligni potione liberatus quidem est, aliquid tamẽ fortasse relinqui potuit.

Quoad naturalem ægrotantis constitutionem, est hepate calidissimo, corde animoso, animali facultate acuta satis & ingeniosa, ætate 45. circiter annorũ. Pulsus languidus, paruus, & creber semper deprehenditur: licet cordis caliditas pulsus magnos, celeres, & vehementes faciat.

RESPONSVM HIERON. CAPIVACCAE.

Caussæ.

CAussas dictarũ affectionum recte Medicus in victus rationẽ inordinatã, & vini fortis potionẽ

refert, Verum, si caussas internas penitus inquirere placet, omnium symptomatum primariam caussam inueniemus, esse frigidam humidamq; ventriculi intemperiem; adscititiam quidem illam, sed tempore iam satis confirmatam, & satis validam. Quomodo vero eam intemperiem illustrissimus Dominus sibi adsciuerit, & adhuc adsciscat, hic modus est: primo bibit vina fortia, & calidiora, quã ventriculus postulat; nempe eiusmodi, a quorum nimia caliditate ventriculi caliditas resoluitur; maior enim calor (vt Philosophorum est regula) minorem obtundit. Deinde cibos ingessit plurimos, & aliquando non satis coctos: vnde idẽ ipsi accidit, quod igni, qui strue lignorum, præcipue viridium, imposita, non modo non alitur, sed etiam suffocatur. Tertio, quia auide & celeriter ingessit, plurimum simul aeris intro hausit, qui postmodum ventriculi tunicas distendendo, facit vt calor ipsius imbecillius agat in cibos, ideoq; infirmetur concoctio: nam virtus omnis dispersa imbecillior est seipsa vnita. Vehemens etiã appetitus, ventriculi frigidi nota est; ideo cibos adeo celeriter inglutit. Amplius, calido exsistente hepate, fere semper ventriculus est frigidus; at domino laboranti iecur est calidũ, quia vastum est; nam & corpus satis magnum, proceræq; staturæ, Postremo dolores ventriculi, nephritici quoq; & podagrici, eandem intemperiem testantur: hi enim non nisi e materia crassa & pituitosa fiũt, quæ in frigido & humido generantur. E quibus concludimus, ventriculi illustris huius viri dyscrasia frigida & humida, seu (vt breuius dicam) vehementi cõfusione, laborare. Quare, cum, statuente Hippocrate, ventriculi confusio, omnium confusio; plane idem huc quadrat: nam ex ea, quam explicuimus, ventriculi confusione, omnia mala quæ ægrum adfligunt, veluti e fomite quodam ortum, ducunt. Atq; vt sigillatim modum explicemus, quo vnumquodque malum ex hoc fonte oriatur: primum dolor ventriculi, quem adsumpto cibo persentit, ita fit; quoniam, vt relatum est, ob inordinatam viuendi rationem, ventriculus frigida & humida intemperie adficitur: exsistente vero hac intemperie, copia crassæ pituitæ in eodem generatur, quæ postea in flatus mutatur, qui deinde & copia & qualitate orificij ventriculi tunicas distendunt, ita vt inde (veluti e solutione continui solet) sequatur dolor.

Alterum symptoma est, quod illustrem Dominum a cibo capitis calor, & faciei rubedo infestat: ob eandem, quam modo attulimus, caussam. Magna quippe copia flatus seu vapores generantur a frigido ventriculo, e pituita crassa: tum quoque vina generosa multos & calidos admodum sursum mittunt vapores: mistus ergo vterque hic vapor, facile per venas, quibus capiti & ventriculo consensus fit, defertur in caput, tum sua ipsius natura, quoniam leuia omnia sursum feruntur, tum attrahentis capitis calore: possibile enim est, illustri huic viro, cui tot publica impendent & ardua negotia, assiduis cogitationibus caput turbatum calere; & hanc capitis caliditatẽ postmodum caussam esse, vt vapores e ventriculo, & plures, & celerius in caput trahantur, ita vt sequatur postea faciei rubedo, & calor, dispersis scilicet vaporibus per eas partes. Eodem modo tertium symptoma, quod grauissimum est, oritur, capitis nimirum vertigo, cum grauedine. Hoc vno differt tantum a priore syptomate, quod plures in vertigine & crassiores eleuantur vapores, & vltra magis progrediuntur, quam in faciei calore & rubedine: feruntur enim in ventriculos vsque cerebri; & inibi spiritibus animalibus commisti, hos in gyrum rapiunt, vt inde praua sequatur imaginatio, ac si obiecta visibilia circumagerentur.

At, quod huic coniuncta est tam magna, vt scribitur, capitis grauedo, hoc multo est deterius: indicat enim non solum vapores in caput eleuari, verum etiam humores ipsos crassos pituitosos. Non enim vapores, qui etiam crassissimi exsistentes, leues natura sunt, eam grauedinem facere possunt: sed necessario ex humoribus eodem delatis oritur.

Hactenus ergo ostendimus quomodo ventriculi frigida & humida intemperies peccet in superiora: sequitur modus, quo in inferiora peccat. Quoniam enim sursum leuia, grauia deorsum feruntur, copiosa genita pituita in frigido ventriculo, rapitur a caliditate hepatis propinqui, & ad renes cum cæteris excrementis pellitur, ibique a calore renum in arenulas calculosque concrescit, quæ vrinis postmodum excernuntur.

Podagricos tandem dolores eadem materia pituitosa efficit: natura enim (quæ materiã peccantem ad imbecilliora semper pellere consueuit) pituitam ad pedes, statione longa debilitatos demandat: cuius delapsu continuum soluitur, indeque dolor oritur.

Indicationes.

Cum igitur omnia symptomata, quę Dominus experitur, ex humida frigidaque ventriculi dystrasia fiant, nunc indicationes perquirendæ, quæ duæ sunt potissimum. Quoniam enim ventriculus frigidus & humidus, multos generat humores crassos & pituitosos: oportet hos euacuare, & procurare, vt non amplius generẽtur. Deinde, cum singula fere mala caussas adiuuantes habeant; hæ quoq; cohibendę. Primus explebitur scopus, si ventriculus calefiat & exsiccetur: alter, si hepar attemperetur, renes infrigidentur, caput & articuli siccentur ac corroborentur.

Præsagia.

Explere has indicationes minime fuerit impossibile: nam corporis viriumq; robur, ferendis medicamentis sufficit. Præterea cum fere omnis mali origo e vini fortis potione exsistat: curationem facilem speramus, si illustris Dominus a vini potu sibi temperabit: ablata quippe caussa hac efficiente prædicta mala, facile quoq; ipsi affectus auferentur. Cæterum, si malum vltro sciens volensq; fouebit: nõ solum omnino nõ curabitur, verum alia etiam grauissima symptomata exspectet oportet: scilicet & calculi maiorẽ magnitudinem, ventriculi dolores intensiores, & demum (nullum sit in omine pondus) grauissimam apoplexiam. Supponentes autem Dominum vitaturum caussas externas, malum fouentes, omnimodam sanitatem sperabimus.

Curatio.

Quocirca ducti hac spe, quod ipse patiens e se curationem sit incepturus, nec sibijpsi defuturus: nos quoq; ad scopos reuertemur. Primum autem humores euacuandi sunt. Sed quoniã morbi, quos patitur Dominus, magni sunt, vna euacuatione tolli nõ possunt: ideoq; per tempora partienda curatio. Autumno igitur ita ineunda curatio. Quoad chirurgica pręsidia, probamus *sectionem venæ communis, aut iecorariæ* brachij dextri: quam iterare verno tempore proderit, cum corpus sit plethoricum. *Hæmorrhoidum* etiam apertionem laudamus, si alias fluere consueuerint. Cæterum vix esset præsentius vllum pręsidiũ, quam *fonticuli*: quorum alter in brachio sinistro caput respiceret; alter in dextro crure propter hepar & renes. Nec obstat, quòd pedes, iam antea debilitati, fonticuli imbecilliores reddi, videri possent: sicuti enim serpentes caudam periculo exponunt, caput vt seruent; ita etiã nos agentes; culpa vacabimus. Quod si vero omnino metuatur maior ista pedum debilitatio; suaderem, in vtroq; brachio excitari fonticulũ: cum vnus non possit satis esse reuulsioni tam copiosę materiæ. Medicamenta quod attinet: purgabitur corpus temporib. congruis; primum lenientibus, vt *manna, cassia, tamarindis, melle rosato solutiuo*. Deinde pręparabuntur humores syrupis conuenientibus *de cichorio, betonica, stœchade, boragine, &c.* Purgabuntur postmodum *rhabarbaro, agarico, decocto senæ, &c.* Si videatur opus esse iterata purgatione: præmittat pręparatio *syrupis compositis*; tum purgatio instituatur *pilulis cochijs de agarico*, vel alijs quæ caput respiciũt.

His

His factis; quoniam corpus vastum est, crudisque refertum humoribus: probamus: vt hoc eodem autumno sumat *decoctum ligni & sarsæ parillæ, cum cichoraceis*: ita vt simul sudet: optime namque hoc facit ad siccandum ventriculum.

Tum vero ad caput veniendum erit: idque studio omni siccandum. Conueniret hic *stillicidium aquarum Patauinarum*. Sed quia negotia publica ægrum tandiu a patria abesse haud sinunt; iccirco stillicidij istius vicem subibunt lotiones e *lixiuio cinerum quercus*, cui incoxerint *agaricus scabiosa, betonica*, & similia, quæ siccandi vim habeant: quæ præsens medicus facile præscribet. Antequam tamen caput lauetur, bonum erit illud purgare *sternutatorijs errhinis*, & id genus alijs præsidijs.

Tandem etiam ad hepar descendendum, & eius caliditas vsu *caprini seri* inhibenda, ne calculo aliqua maior occasio præbeatur.

Sed nec hyeme a remedijs erit abstinendum. Probamus ergo tum temporis duo inter cętera: vnum, quod vētriculum, alterum quod articulos respiciat. Pro ventriculo faciet, si vtetur *vino vel oligophoro*, vel saltem *medicato, e sarsa parilla, iua arthritica, betonica, mentha, absinthio, & alijs*. Pro articulis, optimus nobis videtur vsus *terebinthinæ Cypriæ*: sed priusquā æger hanc assumat, corpus exquisite purgabit; vel semper ante illam aliquas pilulas assumet. Quoad partem affectam, seu ipsos articulos, qui ob laxitatem indigent exsiccatione, plurimum prodessent *aquæ nostræ thermales*, vel etiam *Lucenses*: sed quoniam ad nos proficisci ipsi non est integrum, earū toto poterit adhiberi inunctio ex *oleo mastichino*: tum quoque cerata applicari poterunt, ad easdem partes desiccandum, & roborandum, veluti *ceratum sacrum, diachalcitros, & barbarum*: &c. Si possent haberi *vina cea*, omnibus modis adhibita conferrent, maxime vero autumni tempore.

Verum prædicta omnia, nisi optima victus ratio adiungatur, nihil quicquam proderunt. Si enim in vini fortis potione perseuerabit, & diætam hactenus consuetam continuabit: omnino frustra & his & alijs vtetur, imo in dies in deterius verget. Quod DEVS optimus maximus malum omen auertat, precamur.

CONSILIVM IX.

In vertigine, epilepsia, melancholico delirio tremore cordis, macie totius corporis, & alijs nonnullis symptomatibus:

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus historica narratio.

FOemina quædam Styria Germana, annorum 36. satis carnosa & floridi coloris, ante matrimonium: quamprimum viro nupsit, ac vtero gerere cępit, macilentior facta est. Peperit mares quinque, & femellas totidem. Ante annos autem octo, e febre ardenti maligna abortum fecit. Ab hoc tempore multis ærumnis & aduersitatibus afflicta fuit: e decem enim liberis duos saltem habet reliquos: ita vt in perpetuo quasi luctu fuerit. Cœpit ante aliquot vertigine tentari, memoriæ pati detrimentum, carie & dolore dentium affici, horrore & tremore subito interdum concuti, præsertim noctu ante lecti ingressum, dum se exsuebat: aliquando etiam, sed rarius, vniuersum corpus cōuelli, ac in terram prolabi, cum principum facultatum læsione, ac stridore dentium: aliquando congelari quasi, ac instar statuæ rigescere, tam inter deambulandum, quam sedendum, aut cubandum, nihil neque audiens, neque videns, neque mouens; semper de cordis tremore, de capitis, vel cerebri frigiditate conqueri. Qui omnes affectus superioribus annis miniores fuere: duobus autem abhinc annis, post acerbissimum luctum, ob lepidissimę filiæ obitum, cum paucos menses ante, duos elegantes filios vna hora etiam sepulturæ tradidisset, omnes grauiores, ac magis horrendi redditi sunt. Accessit delirium plane melancholicum: imaginatur enim sibi, quasi potu aquæ fœtui vltimo nocuisset: qui tamen viuus & saluus in lucem fuit editus, ac tres integros menses superuixit. Illud imaginarium facinus dies noctesque deplorat: grauiora sua delicta clamitans, quam vt remitti possint: & metuit, ne sibijpsi manus violētas afferat: quod nuper etiam ante duos menses duobus cultris tentauit. Delirium autem hoc semper matutino tempore grauius est, quam post meridiem, vel vesperi. Fœtor etiam tum sentitur ex ore cadauerosus: qui absente delirio non sentitur. A cœna autem saltem quatuor horas dormit, non vltra. Vix parum comedit, & bibit. Bibit autem vinum. Et quoties bibit, confestim tota facies rubore denso suffunditur: ac frequenter etiam post rigescit. Interdum in epilepsiam incidit, dum vinum meracius suffuratur. Interdum vrina subrussa ac densa est, interdum alba, interdum iumentalis: semper cum sedimento albo, copioso, distracto. Dum delirium durat, cuticam vrina concipit desuper, quę instar glaciei supernatat, colore quasi iridis. Superiori tempore aluus erat semper constipata: nunc autem beneficio naturæ vtitur quotidiano. Post paroxysmos epilepticos plerunque ad vomitum commouetur, ac de uentriculi dolore conqueritur. Aliquando intolerabili dolore capitis opprimi, aliquando oculorum, aliquando coxæ videtur. In fine paroxysmi, dum ad sese redit, deglutire veluti aliquid conspicitur: & id etiam dum riget. Dum paroxysmi obrepunt, in admirationem quandam commouetur, quasi res aliqua noua & admiranda oculis subijceretur. Conqueritur semper de tremore cordis continuo: sed, si locus tremoris inquiritur, magis ori ventriculi superiori digitos admouere videtur: nec tremor cordis vel e pulsu, vel applicatione manus potest deprehendi a medico. Tempore huius delirij macie pœne consumpta est: ac scabie sicca per totum corpus infecta. Post paroxysmos etiam, & quando delirio hoc grauius afficitur, labra oris exsiccantur, excoriantur, finduntur. Præsentium mox obliuiscitur, prætorium autem bene recordatur.

Superiori tempore semper de sensibili cerebri frigiditate conquerebatur: proximo autem vere, dum purgata esset, & stillicidium admisisset, & esset vsa cucupha & roborantibus & calefacientibus; frigiditas illa desijt, vt de illa amplius nihil conqueratur. Remiserunt etiam tum insultus epileptici: remisit delirium: remiserunt omnia alia symptomata: reddita etiam fuit carnosior; bene comedebat, dormiebatque: vt id omnibus fuerit admirationi. Menstrua etiam suppressa erant menses octodecim: quæ iterum, sectis ad crura saphenis, rite ac decenter redire cœperunt. Sed accidit, petegre absente marito, dum oleribus frequenter in magna copia vteretur in cibis, ac in victu reliquo esset liberalior: vt subito in priora mala reciderit: quę omnia iam grauissima sunt reddita, & deploranda. Adhuc tamen generosius medicamentum non est experta.

RESPONSVM CAPIVACCAE.

Affectus.

MVltis, & grauissimis, ne dicam lethalibus vitijs vexatur magnifica mulier. Quorum quædam ad facultatem animalem, quædam ad vitalem, quædam ad naturalem pertinere videntur. Nec vlla fere corporis pars est pręcipua labis omnino expers. Nam si facultatem animalem spectemus: illam quidem vertiginosis affectibus, conuulsione totius corporis, affectu soporoso, epilepsia, memoria præteritorum, obliuione præsentium, melancholico delirio, & fere

re maniaco,dolore capitis,oculorum,coxæ, nec non de glutitione illa ſymptomatica perturbari videmu . Si autem vitalem facultatem intueamur: tremore cordis illam impediri,eſt iudicandum: dummodo tremor ille realis, non autem imaginarius exſiſtat: præſertim cum ſenſu tactus motus hic in regione cordis non percipiatur: aut, ſi quid tale exſiſtit, ad cardiacam potius ſit referendum. Vltimo,ſi facultatem naturalem ſpectemus: quis eſt ille, qui e macie totius corporis, e gingiuarum eroſione, ſeu carie, facultatem naturalem oblædi non videat?

Cauſſæ.

Hæc omnia mala videntur eſſe partus materiæ pituitoſæ, ſed maiori e parte melancholicæ: qui aliquando ita exuritur,vt periculum ſit,ne atræ bilis ſapere videatur naturam. Quod autem hi omnes affectus vni fere materiæ melancholicæ ſint attribuendi: e ſequentibus ſatis conſtare arbitror. Quoniam eum hæc materia ſit ſuapte natura frigida & ſicca:mirum non eſt, ſi ſua ſiccitate vigilias inducit, & frigiditate memoriam imminuit;ita tamen,vt ob ſiccitatem præſentium ſimulacra non imprimantur, & præterita ſuccurrant. Eadem materia, ſi aliquantulum exuratur,delirium melancholicum inducere ſolet. Dum vero ab ea uapores excitantur, & cum ſpiritu animali confunduntur, ob eorum obſcuritatem,melancholiam; ob inordinatum uero motum, uertiginem inducunt. Quod ſi eadem materia uaporoſa ſpinalem medullam petat: tum rigorem totius corporis,tum tetanum interdum fieri,eſt neceſſe.Si cerebri ventriculorum tunicas vellicet,epilepſiam:ſi os ventriculi,cardiacam paſſionem: ſi meningas, dolorem capitis & oculorum excitat. Humoroſa,autem materia ſi petat ventriculos cerebri, & præſertim poſteriorem:affectum ſoporoſum parit. Quod ſi vapores illi melancholici ad coxas deferantur: coxendicos afferũt dolores. Rurſus ſi materia illa vaporoſa,cum pituita ſalſa commiſta,ad gingiuas deſcẽdat; cariem, dentium dolorem,oriſque fetorem generat:ſi ad corporis tutius ambitum,maciem.

Hanc vero materiam melancholicam in hepate generari,non eſt dubitandum, ob illius inſignem caliditatem:vi cuius etiam fit, vt ventriculus labem aliquam patiatur, cum citius iuſto chylus imperfectus attrahatur. Et quoniam continuo vapores melancholici, & eorum minera, capiti ſubminiſtrantur: fieri non poteſt ob illorum præſentiam, quin cerebrum ſit refrigeratum, & exſiccatum: quemadmodum etiam ſymptomata propoſita ſignificare videntur. Cuius frigiditatis cauſſa vix fieri poteſt, quin etiam materia aliqua pituitoſa, exigua tamen, generetur: quæ, quamuis ſuapte natura frigida ſit: fieri tamen poteſt,vt ſalſedinem aliquam acquirat, & humor ille melancholicus aliqua e parte aduratur: vt non ſit mirandum,ſi gingiuæ erodantur, ſi gracileſcat corpus,& ſcabies illa ambitum totius corporis occupet.

Indicationes.

Quibus ſic propoſitis; totius curationis ratio in hoc poſita eſſe videtur, vt materia, tum pituitoſa, tum melancholica euacuetur, & abſumatur;iecur refrigeretur:caput calefiat,& humectetur,ventriculus roboretur:vniuerſus totius corporis ambitus attemperetur:ita tamen, vt virtus totius corporis & partium conſeruetur.

Prognoſt.

Hoc conſequi nos poſſe vix arbitror:cum hæc mala radices altiores iam egerint.Verum,quia e leuioribus medicamentis inſignem vtilitatem percepit:ſperandum eſt,ſi eam præſtabit obedientiam, quam tantorum malorum natura poſtulat, fore vt in meliorem ſtatum reducatur. Quare non ſine remedijs eſt relinquenda.

Curatio.

Et quoniam ob maximam vim frigoris medicatio grauis eſt: ob id hoc tempore non eſt inſtituenda, ſed proximo vere.Interim tamen, vt vitam commodius traducat: optimum fore iudicamus, vt ſingulis quindecim dieb. aſſumat *ſyrupum de polypodio*. Deinde vtatur ſcrupulo vno *theriacæ* non admodum antiquæ,matutino tempore:interdum *melle roſato ſolutiuo*. Et ſic modo vno, modo altero medicamento vtetur. Victus etiam rationem inſtituat,cui vis ſit refrigerãdi & humectandi: qualem infra breuiter deſcribemus:a *vino* autem vel penitus abſtineat, vel non niſi paucifero vtatur, & in exigua admodum quantitate:non enim dubitandum eſt, e meri potione omnia fere mala contigiſſe.

At proximo vere, ſi Deus dabit, abſoluta curatio erit inſtituenda. Et primum quoad chirurgiam,circa *ſanguinis miſſionem* videndum erit, nunquid menſes fluant,nec ne; Nam ſi fluxerint; vena communis cubiti dextri, procul a menſibus, erit aperienda:ſin minus;prope menſium tempus vena pedis erit ſecanda: dummodo nihil adſit quod impediat. Vacuabitur ſanguis ea quantitate, quam virtus ſuſtinebit: cuius robur e temperatura,aere,& his cognatis,non erit difficile iudicare. *Fonticulus* laudatur in brachio ſiniſtro, ad materiam a capite deriuandũ: itemque in parte interiore cruris dextri,ad reuellendum a iecinore:dummodo nihil adſit quod impediat. Ad idem conferunt *frictiones* partium inferiorum.

Verum, quia tuto hæc adminiſtrari non poſſunt, niſi corpus vniuerſum prius expurgetur: propterea laudamus,vt leniatur prius aluus, *melle roſato ſolutiuo,ſyrupo de polypodio,vel electario lenitiuo*.Dein præparetur materia *ſyrupis de ſucco boraginis, de ſoncho, de pomis ſimplici*,& ſimilibus; qui diluantur *brodio, alterato malua,boragino, & ſoncho*. Hinc purgabitur corpus *diluco epithymi,foliorum ſenæ, rhabarbari modico,& agarico trochiſcato*: quibus addetur *ſyrupus de polypodio, & mel roſatum ſolutiuum*,ea quantitate,quæ præſenti medico opportuna videbitur. Si vnica purgatio non ſufficiat: iterum materia præparetur, propoſitis alterantibus:ſed tertio quoque die cum ſyrupo ſimplici miſceatur aliquid *ſyrupi de polypodio, vel epithymo*. Tumque ſuperius dicto purgante, vel ſimili,corpus prorſus purgetur.

Ita igitur exquiſite vacuato corpore, caput *errhinis* purgandum:ijs tamen, quæ non habent vim admodum inſignem irritandi facultatem expultricem: veluti ſunt ea, quæ tantum emolliunt, vt *decoctum maluæ,althææ,fœnugræci*, in quo aliquid *mannæ* ſit diſſolutum. Extrinſecus vero naſus *oleo amygdalarum dulcium, vel butyro pluries e maluæ decocto loto*, erit inungendus.

Interim aſſumatur *decoctum ſalſæ & chinæ*: vt pro ſinguio ſyrupo doſis vtriuſque medicamenti ſint drachmæ duæ:quæ quantitas augeri minuiue poterit,prout res ipſa poſtulabit.Decoctum autem parabitur,cum *carne vitulina, vel caponum, vel perdicum, vel phaſianorum*: carniſque capietur vncia vna pro ſingulo ſyrupo. Si virtus feret, quotidie bis aſſumet ſyrupum: ſin minus, ſemel tantum: ita tamen, vt inter ſyrupum & cibum intercedat ſpatium ad minus trium horarum.Obſeruetur quoque, vt parcius ſit prandium,quam cœna,ſi bis de die ſyrupum accipiat:ſin ſemel, prandium ſit liberalius. Victum autem tum temporis,quo decoctum illud vſurpatur, nec plenus ſit,nec tenuiſſimus:ſed tenuis, vel ſaltem mediocris.Cibus quidem ſit *panis* non bis coctus,ſed optime coctus & fermentatus: *amygdalæ dulces, & paſſullæ cum modico carnis*.Probatur autem *caro elixa*, propter maciem;quamuis toſta etiam aliquando conuenire videatur.Loco vini vtatur *aqua,e reſiduo decocti parata*,in quam,guſtus gratia,portio aliqua *paſſularum* exprimatur. Singulis decem diebus purgans aliquod medicamentum aſſumatur. Et poſt primum decendium,ante ſingulos ſyrupos,deglutiantur duæ vel tres pilulæ,*e puluere chinæ,ſalſæ,& boraginis*, paratæ:quibus recte aliquid *cranni, viſci querni,& terebinthinæ Cypriæ*,adiungi poterit. Vel interdum patiens *terebinthina*, cum modico *theriacæ* non antiquæ,

quæ, vtatur. Et vicibus permutatis hæc medicamenta vsurpabit. Decoctum autem hoc sumendum per triginta, quadraginta, vel plures dies: prout necessitas postulabit.

Decocto vsurpato, si ægra non tentabitur epilepsia; temporibus calidioribus, summopere laudamus *balneum aquæ dulcis*: *stillicidium* super suturam coronalem, ex *oleo anethino, mastichiuo, & amygdalarum dulcium*, vna cum *vino albo* non austero, in quo *folia maluæ, & radices althææ*, per diem fuerint immacerata. Quod si epilepsia tentabitur: abstinendum erit & a balneo, & ab omnibus quæ vim habent laxandi. Præter hæc laudamus *conseruam betonicæ, & boraginis*: quibus ad singulas vncias addi poterit *theriacæ* non antiquæ semidracgma, & nonnihil *conseruæ e floribus maluarum*.

His tamen omnibus diligens ratio victus est addenda. Aer igitur erit intemperatus, qui ad caliditatem potius, quam ad frigiditatem vergat: omnisque aeris inclementia prorsus fugiatur: Odores sint suaues & iucundi, quibus potissimum delectatur, calidi potius, quam frigidi: his enim spirtus animamalis maxime oblectatur. Cibi vim habeant attenuandi. Quare carnes optimæ sunt eligendæ. Fercula e pane contrito, ex ouis contusis, e carne contrita & similibus, parentur. Si condiantur aromatibus, caute admodum erit agendum, ne iecur incalescat: quod, nostro iudicio, fons est atque origo omnium malorum. Cordi tamen aromata prodesse videntur: quia cor frigiditatem aliquam cōtraxit, cuius ratione, quod splendidum & luminosum est in spiritibus vitalibus, absumitur; vnde hi veluti opaci redduntur; qui cum animales spiritus instaurare nequeant mirum non est, prauas fieri imaginationes. Si acetario vtatur: non sit admodum acre acetum hoc enim neruis nocet: vel illius acrimonia passulis retundatur. Laudantur cappares, radices cichorij, borago, buglossa, & id genus alia. Improbantur legumina, fercula e pasta, lacticinia, & quæ ex his paratur, salsa, acria, dulcia, nec non fructus omnes, præter pistacia, & amygdalas dulces. A cibo conuenit puluis coriandri, vel diacydoniten, cum modico saccharo & coriandro paratum. Somnus sit consueto longior: qui si haberi nequeat, vesperi in cœna comedatur panatella, cum multo lacte amygdalarum dulcium. Exercitium sit moderatum, ante cibum: a cibo enim quiescat, & colloquijs familiaribus, quibusque potissimum delectari consueuit, tempus fallat.

CONSILIVM X.

Insuffusione oculi sinistri: qua veluti culices ante oculum obuersari videntur.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus.

Facilis cognitu affectus est, quo Vir illustris conflictatur: oculo enim sinistro imagines quædam, formam culicum referentes, se offerunt. Qui affectus est symptoma in genere actionis deprauatę ipsius visus. Huius symptomatis caussa est morbus in numero: aliquid enim oculo additum est, quod toto genere præter naturam exsistit, videlicet numerus quorundam corpusculorum, quæ ante pupillam obuersentur, sunt in caussa vt visio deprauetur.

Caussæ.

Porro corpuscula hæc sunt vapores, qui a capite in oculum decumbunt. Necalinnde generantur, quam ex intemperie cerebri sicca, & moderate frigida: quę cum non possit sanguinem in alimentum vertere, est in caussa, vt succus pituitosus generetur. Accedit, quod ratione studiorum multi errores cōmissi sunt, vnde factum est, vt in ventriculo multæ cruditates orirentur: & adiuuante iecoris caliditate, multi vapores eleuati sunt, vnde maior pituitæ copia genita A est in cerebro, a qua postea sunt eleuati vapores, qui sinistram partem debiliorem inuaserunt, & hoc symptoma produxerunt.

Scopi.

Euacuandi humores pituitosi, qui in cerebro continentur: oculi corroborandi, ne amplius illos vapores suscipiant: habita totius prius prouidentia.

Prognostica.

Curatio difficilis, quia affectus est per essentiam, & oculus insignem debilitatem contraxit.

Curatio.

Quoad chirurgiam: Tempore veris, quo medicatio erit aggredienda, secatur *vena iecoraria*: licet enim sanguis non peccet vt caussa principalis, sine eius tamen vacuatione non possumus administrare medicamenta calida, quæ alioquin oculum inflammare possent. *Hæmorrhoides* si fluant tum temporis, bonum. Post purgationem totius, cerebri, *fonticulus* in brachio sinistro inuratur: vel, quod magis conferre opinamur, in occipitio fiat *setaceum*, &, si e setaceo pristinam sanitatem erit adeptus, quoniam labo B riosum est remedium; contenti sumus, vt ipso clauso, ad prohibendam huius mali generationem, in brachio sinistro *cauterium* figatur.

Quoad φαρμακ. Leniatur aluus *melle ros. sol. & manna, vel diacathol.* Præparentur humores *decocto beton. stech. borag. cich. & melissæ*. Expurgentur *pil. cich.* additis *mastichinis*: post quas *iusculum* statim erit propinandum, in quo *cich. ac borago* ebullierint, vt hac ratione facilius ventriculo accipiantur, & detineantur. Post, iterum præparentur humores, *syrupo de pomis simplici, & decoctis* suprascriptis: quibus etiam licet *euphragiam* addere. Expurgentur *pilulis* suprascriptis, quæ tamen in maiori sint dosi. Caput expurgandum, non nasalijs, quæ humores vehementer concuterent & agitarent, sed leuibus masticatorijs, nimirum *cera & mastiche*. His peractis, deueniendum ad generosum aliquod præsidium, quod humores pituitosos, in capite exsistentes, absumat: vt est *decoctum salsæ & guaiaci*; C ita tamen vel salsa sit basis, & in maiori copia, quæ tamen augenda, vel minuenda, vt res postulare in dies astanti medico videbitur. In vltima autem huius medicamenti decoctione, bullienda erunt, *borago, cicho. beton. euphrag. fenic.* Et hoc decocto saltem per XL. dies vtendum. Ante quemlibet syrupum *pilulæ e puluere salsæ, euphragiæ, & feniculi, cum syrupo de beton.* concinnatæ, erunt sumendæ.

Quoad medicamenta externa, ipsumque oculum. Purgato corpore & cerebro: discutiendi erunt illi vapores, prius mitioribus, deinde grauioribus, nimirum *aqua panis* primum non saliti, deinde saliti, & postmodum *feniculi euphragiæ*; quibus postremo succedunt *sal & mel*, quæ cum *decocto rutæ, & euphragiæ* sint administrata. Quod si aliqua inflammationis suspicio oriatur ex administratione horum medicamentorum; grauiora erunt omittenda, & mitiora D amplexanda. Sin affectus hic adeo ferox exstiterit, vt medicamantis non cedat, & initium suffusionis sit: exspectādum erit, vt e toto suffusio perficiatur, tumque *manu* exercitati chirurgi erit deponēda. Verum, si beneficio medicamentorum internorum & externorum propositorum, vapores discutiantur: statim tentandum erit, vt oculi roborentur, quod fiet, *vino albo generoso*, in quo *euphr. & feniculum* ebullierint: & vas argenteum conficiatur, in quo huiusmodi liquor commode imponi possit, vt in eo oculi immergi possint. Præterea in vsu habeat *conseruam e melissa atque beton.* in quibus *pulueres ocularij* sint permisti. Tempore minus calido, ratione affectuum rheumaticorum, non erit præter rationem, addere *theriacam & mithridatium*.

Diæta. Caueat a cibis, quæ succum lentum & crassum gignunt, vt sunt *carnes bouinæ, agninæ, conchylia, pisces*, nisi sint saxatiles, & qui circa scopulos morantur: hos enim laudamus in albo iure decoctos. Caueat etiam a *fructibus, leguminibus, oleaceis omnibus*.

Victus

Victus ratio sit attenuans. Dapes vice aromatum, salisve, condiantur *puluere euphr. fenic. rutæ, cinnamom.* vna cum copioso *saccharo*. Et dum vtetur decocto, non vtetur ea viuendi ratione, quæ solet præscribi lue venerea affectis: sed moderate comedat carnes, & oua. Loco vini bibat *aquam, paratam e residuo illius suprascriptæ decoctionis*. Hoc autumno, vinum conficiatur, in quo *lignum, salsa, euphragia, feniculũ*, &c. ebullierint. A prandio, hyeme vtatur *saccharo ros.* æstate *coriandris*, quæ vaporum impetum coercent. Laudamus *frictiones* in partibus dextris: nam sinistræ non exposcunt hoc genus remedij, quia sollicitantur affectibus rheumaticis. Aluus lubrica seruetur: & laudamus *pil. e therebinthina*: tum clysmos quoque. Somnus & vigiliæ moderata sint.

CONSILIVM XI.

In affectu quodam soporoso, qui caro est finitimus.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus.

Qvamuis nobis plurimi casus quotidie se offerunt: nullus tamen vnquam magis contemplatione dignus visus est, quam præsens. Iuuenis enim nobilis, licet olim quibusdam epilepticis symptomatis tentaretur, in præsentia tamen affectus, qui per nonnulla interualla oriuntur, nullo pacto epilepsiæ naturam sapiunt. Nam quo tempore symptomata inuadunt, non repentinum casum, non oris ac faciei distractionem: non denique artuum conuulsionem astantes conspiciunt: sed clausis oculis stat fere mortuus, quo tempore, si quis ipsum excitet, & interroget, respondet quidem, sed inconcinne ea verba profert, quæ ipsum delirare satis commostrant: quamuis admonitus, rogatusque vt exspuat in manus, aut si quid aliud ipsi offeratur, statim iubenti morem gerit: & ea ratione (quod auditu mirum est) a symptomate liberatur. Verum quandoque nihil præteriti recordatur. Cum igitur epilepsia non sit; & varia sint mala, quæ ad principales functiones cerebri; & ad motum sensumque pertinent: videndum est, nũ hoc vitium sit apoplexia, catochus, catalepsis, uel carus, aut num his aliqua parte assimiletur: nec enim putandum, esse vertiginem. Apoplexię quidem mores non imitatur: quia motum & sensum tum temporis e toto non amittit. Nec simile est catocho, vel catalepsi; quia in his malis, etsi ægri vigilantis retineant figuram, nihilominus, tamẽ omnis functio animalis consopita est, quod in præsenti casu non conspicitur. Reliquum ergo est, vt uel carus sit, vel illius formam referat. Carus non est: licet enim motus & sensus e toto non tollantur & tum temporis somniculosus, & clausis oculis conspiciatur: non tamẽ somnus ita profundus est; vt insigni vociferatione egeat, si quis ipsum excitare velit, blande enim vocatus expergiscitur, & obloquitur. Præterea quandoque delirat; & symptomate superato, præteritorum est immemor. Quare ex his colligitur; quod magis formam referat cari, quam aliorum affectuum: ideoque est quasi via quædam in carum.

Caussæ.

Hoc ergo uitium est symptoma in actione deprauata & ablata principalis functionis cerebri: & in diminuta facultate motrice: quæ ambæ impediuntur illa propter errorem externum, hæc propter morbum in uia. Error externus est uapor pituitosus, qui perfunditur per spiritus animales, ac substantiam cerebri, a quibus perfecta functio depromitur: ideoque tunc temporis a uitio illorum uaporum cerebri substantia deuicta, insigniter deprauatur. Quęret aliquis, si uapores cum spiritibus animalibus permiscentur, quare non fiat uertigo? Responsio. Vaporum tanta turba tum temporis in cerebrum defertur, ut spiritus quasi copiosis tenebris offundantur, suffocenturque, antequam illis ansa præbeatur, ut huc atque illuc possint peruagare, sicut in uertigine contingit. Vnde mirandum quoque non est, si ad neruos opticos nequaquam peruenientes, uisum tamen auferant. Morbus enim in uia ille est, qui motum & sensum imminutos reddit: qui nil aliud est, quam semiobstructio meatuum uentriculorum cerebri, quæ in caussa est, quo minus spiritus animales a spinali medullæ initium possint penetrare. Caussa obstructionis est uapor, humorque pituitosus frigidus, qui per cerebum effusus, talia symptomata producit: & proculdubio pareret epilepsiam, si, quemadmodum antea, patietibus ventriculorum cerebri hæreret: tũc.n. facultas expultrix insurgeret ad expellendum. Propterea mirum non est, si sola exspuitione sanatur. Nã cum cerebro materia illa & vapor insigniter non adhæreant; ex agitatione facillime ad infundiculum descendit, & pars post partem deriuata exspuitur. Porro, dum symptoma viget, memoria adeo vitiatur, vt deinde nihil præteriti quandoque recordetur. Hæc ergo aboletur, vel quia ratione imaginationis vitiatæ, ipsi non offeruntur phantasmata; vel quoniam humor ille vaporque pituitosus frigidus, postremam cerebri partem obsidet, cui frigidam impertiens qualitatem, & memoriam lædit, & tunc temporis somnum adauget. Porro, hic humor vaporque pituitosus in cerebro nõ generatur; sed facillime ob imbecillitatem, ac humidam frigidamque dyscrasiam suscipitur, ab infernis partibus prodiens. Has autem partes ventriculum, ac pollicem dextri pedis esse censemus. Ventriculus enim humorem pituitosum procreat, labefactata facultate: propter intemperiem humidam; humiditati enim etiam coniungitur frigiditas, id quod indicat difficilis inediæ tolerantia: ideoque hoc affectu tum temporis præcipue corripitur, quando ieiunum stomachum fames vrget, exsugitque & conturbat, prauosque vapores & humores in cerebrum expellit: & propter errorem externum, videlicet a nimia ventriculi cibi potusque repletione. A dextro autem pede aura quædam per continuatas partes in cerebrum efferri percipitur. Cuius generationis nulla alia est caussa, quam intemperies quædam maligna, & venefica qualitas, ex imbecillitate in pede cõtracta: in ea enim parte erodentia vlcera perpessus est. Hæc igitur mala oriuntur ab hac aura, & ab illis vaporibus & humoribus pituitosis.

Scopi.

Caput & ventriculus, exsiccanda & corroboranda: materiæ pituitosæ euacuandæ: vapores discutiendi, deriuandi, in cruribus intercipiendi: imbecillitas pedis e toto remouenda.

Præsagia.

Dignitatis vehementia nos non terret: licet enim cerebrum affectum sit, nihilominus humores & vapores illi, non ita hærent in ea parte, vt epilepsiam, vel alium huiusmodi periculosum affectum, vt antea, procreent. Nec est vehementia facultatis: nam animalis sola afficitur, & leuiter, quia motus non est abolitus, seu diminutus: & delirium illud paullulum perdurat. Vehementia essentiæ non leuis est: aura enim frigidior, humores ac vapores illi insultantes, & intemperies illæ pedis & cerebri, non parum facessent negotij.

Curatio.

Quod chirurgiam. Cum corpus sanguineum sit, & administranda remedia calidiora, suademus, vt tempore veris, quo curatio ineunda erit, *vena communis* secetur. Si malum non cessabit, duo *fonticuli* in duobus cruribus erunt inurendi. Quoad Pharm. leniatur aluus *melle ros. solut. & manna*. Præparentur humores *syrup. de beton. oxymelite, & melle rosato*. Purgentur *rhabar. agarico, polypod. sena*. Iterum præparentur *syrupis de cich. beton. cum decoct. beton. borag. & cich.* Et purgentur *pilu. coch. & mastich.* Quibus peractis decoctum potest parari *e china, ligno, & salsa*: & in ultima ebullitione ferueant *cichor. borag. & beton.*

beton. Hoc decocto per XL. dies utatur. Vtatur etiam *conseru. beton. cum pulu. cranij human coriandroque.* Hyeme laudantur *magnæ antidoti. Lixiuium* paretur cum herbis exsiccantibus, *beton. agar.* quo abluatur caput. Paroxysmi tempore conueniunt *ligaturæ* supra genu administratæ. Victus sit attenuans & siccans, &c.

CONSILIVM XII.

In Epilepsia, & amentia pueri septennis.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. CAsus infelicis pueri, qui nuper se nobis obtulit, deplorandus est, quia, cum septimum ætatis annum ageret, in epilepsiam incidit: & ex eo tempore in hunc vsque diem fatuum sese ostendit.

Caussa. Hoc malorum fontem esse pituitam, clarum est: quæ in capite reperitur, & generatur, propter cerebri intemperiem frigidam & humidam: huius enim vi multi humores pituitosi sunt procreati, qui nunquam beneficio pustularum, quę pueris solent erumpere, expurgari potuerunt. Quia igitur per illas partes non potuerunt vacuari, sed in capite detenti atque collecti sunt: symptomata supra dicta produxerunt. Id quod hoc modo factum est. Melancholia (teste Hippocrate) in cerebri ventriculos irrepens, epilepsiam efficit: substantiam vero subiens cerebri, producit melancholiam. Sic igitur hic pituita cerebri ventriculos occupans, epilepsiam induxit: in substantiam vero corpusque cerebri demersa, fatuitatem producere caussauit. Et quia pituita continue in ipsa cerebri substantia inhæret; propterea puer semper fatuitatem præ se fert.

Præsidia. Porro quid agendum sit, non est difficile videre. Nam caput est exsiccandum & calefaciendum; materia etiam, in ipso reperta, euacuanda.

Prognost. Quæ omnia, quam difficile sit implere, cuius constat: mihi quidem impossibile videtur. Certe hac ætate natura nonnunquam monstrosum quippiam molitur. Et forsan etiam fieri poterit, vt horum operum ipsa non oblita, puerum ab his malis vindicet, beneficio tum ætatis, tum medicamentorum nostrorum.

Curatio. Hoc autem tempore nihil aliud agendum erit, quam vt statim *setaceum* in occipitio paretur.

Tempore vero autumni, leniatur aluus, *melle rosarum solutiuo*: vel, si id sumere nequeat, *suppositorijs*: Præparentur humores *decocto betonicæ, stœchadis, & pæoniæ, e iusculo.* Deinde exhibeatur lenissimum medicamentum purgans, id quod erit *agaricus*.

Caput expurgetur nasalibus, *ex aqua sacchari*, vel *e succo betæ cum manna*, cum isto dissoluta.

Postea deueniendum erit ad generosum aliquod præsidium, cuius ratione caput exsiccari possit. Tale erit *decoctum e china, sassafras, & guaiaco*, in quo bullierint *betonica, stœchas, & pæonia*, itemque *cichorea*: quæ modo maiori, modo minori copia erunt imponenda, prout medico præsenti conueniens esse videbitur.

Electarium etiam conficiendum erit, *e conserua betonicæ, cum puluere pæoniæ maris, atque cranij humani*: quo vti ante prandium debebit.

His addenda fuerit diligens viuendi ratio. Caueb*ita vino*, quantum fieri poterit, & *aquam* bibet, *in qua anisum & feniculum ebullierint*: præsertim hoc æstatis tempore. Autumno paretur *vinum medicatum*, quod constet tribus aquæ partibus, & vna vini: in quo bullierint *betonica, stœchas, atque pæonia*. Vtatur optimis cibis. Caueat *a carne suilla, & hœdina*: *a piscibus, fructibus, lacte*, & ab omnibus quæ caput replere possunt. Aluus lubrica seruetur *suppositorijs e melle*.

CONSILIVM XIII.

In Melancholia hypochondriaca, cum vertigine, vigilijs, & Gallici morbi reliquijs.

I. Hieronymi Fabricij ab Aquapendente.

Historia. PAtiens nobilissimus, licet bene deambulet, bene discurrat, & ratiocinetur, &c. cōqueritur tamen de vigilijs, vertigine, stomachi imbellitate, doloribus iuncturarum; præterea valde semperque timet, vt ab his affectibus liberari queat. Agitur iam 13. aut 14. annus, e quo in luem incidit veneream: patiebatur tunc iuncturarum dolores, & gummata in capite oriri videbantur. Vsus ergo decocto est: quo sanitati fere est restitutus. Fere, dico; quia integre curatus non est, sed semper aliquos percepit dolores. Verum ante biennium, cum gonorrhœa infestaretur, & de consilio Hebræi cuiusdam, ad depellendum seminis effluuium immodicum, cum muliere coiret; ita hac in re modum transgressus est, vt cum semine vna & sanguinem profunderet. Statim tunc symptomata, quæ recensuimus, ipsum inuasere. Grauis inter medicos oriebatur disceptatio, esset ne patiens a lue Gallica integre curatus. Qui virulentiam hanc adesse credebant, decocto vtebantur: cui tamen nullo modo cedebant vigiliæ, ægro permolestæ. Alius, immunitatem a Gallico pollicitus, serum exhibuit, quo vigiliæ sunt ablatæ. At symptomata paullo post omnia rediere: ideoque denuo sumpsit decoctum: nec tamen quicquam proficere his potuit præsidijs. Equidem luem e toto fuisse exstirpatam, credere nequeo. Quos enim ita sentit in iuncturis dolores, eosdem quoque ante annos 14. est expertus; præcesserunt etiā luis caussæ, vt coitus cum mulieribus, itemque gonorrhœa, quæ residere quippiam morbi Gallici testantur. Contra tamen nonnulli omnino hunc morbum recessisse opinabantur; eo quod vxor ipsius sana permāserit, liberosq; sanos procreari, quod etiam dolores validi non sint, & perpetui, sed quasi momentanei. E quibus, vel non adesse luem, vel adesse exiguam, statuendum mihi videtur; idque etiam hac de caussa, quod patiens, magis a refrigerantibus, vt a sero est adiutus, quā a decocto; cum tamen contra euenire debuisset, si Gallici morbi affuisset soboles. Iecur credo calidum esse & siccum: quod multum offendit ventriculum, consumens partes adiposas circa ventriculum, huius coctionem iuuantes, & calorem ipsius, alias membranosi & frigidi, custodientes. Hinc excrementa pituitosa in ventriculo generata, mittūtur ad hepar, & obstructiones tum in hoc viscere, tum in mesaræo, efficiunt: hac de caussa dum apparent hypochondria, maxime sinistra, adeo vt pressu etiam doleant, ob materiā in mesenterio contentam. Ex his ergo locis vapores ad cerebrum delati, vigilias excitant, & imaginationem deprauant, vt spe patiens omni abiecta, sanitati sese restitui posse diffidat. Iidem vapores vertiginosum producunt affectum, seu potius offuscationem mentis: nec enim vera est vertigo, cum neque cadat, neque in gyrum agi obiecta ipsi videantur. Hos vapores, cerebrum ob debilitatem propellere a se nequit, sed facilius admittit. Vergit autem cerebri temperies ad calidum & siccum: quod declarant modica excrementa e naribus & cerebro defluentia. Potissima ergo affectio hic esse videtur ventriculi frigida & sicca intemperies; frigida quidem, nam flatus gignit; sicca vero, quia patiens humidis iuuabatur, nimirum sero, & quia copia adest vaporum melancholicorum: Præter etiam hęc, adsunt iecoris caliditas & siccitas, obstructio omnium viscerum, præcipue mesenterij. Non tamen siti æger vexatur, propter multam pituitam, in ventriculo hærentem.

Quoad indicationes; lues Gallica, poscit alexipharmaca:

maca: Iecur est refrigerandum & humectandum: Ventriculus calefaciendus & humectandus: Materia pituitosa, detergenda, incidenda: attenuanda. Tensionem, tumoremque faciens materia, euacuanda: Humores melancholici & pituitosi euacuandi, & maxime diuertendi a capite. Vigilijs etiam obsistendum.

Præsagia. De prognostico. Difficilis admodum est hic casus; non tam ob effectuum magnitudinem, quam quod patiens salutis spem omnem abiecit: tractatus etiam a multis viris doctis, sanari non potuit. Nihilominus habitus corporis is est, qui non omnino desponendum esse animum iubeat.

Curatio. Materiæ præsidiorum ad triplicem referuntur fontem, Chirurgicum, Pharmaceuticum, Diæteticum. De chirurg. *Sanguis* mitti potest, & quidem a vena inferiori, vt reuulsio fiat a capite. Quod si nimis emaciatum corpus non videretur vena secta magis affligēdum; per *hæmorroides* materia vacuari vtiliter posset. *Fonticulum* habet æger in dextro crure, qui seruandus est: imo & alter in sinistro crure faciēdus est, pro materiæ reuulsione.

Pharmaceia. Purgatio non erit vehemens, quoniam corpus emaciatum & extenuatum. Leniri ergo debet aluus, *syr. rof. sol. manna, &c.* Materia præparabitur *beton. cich. imo etiam iua*, propter dolores articulorum, & *mentha* propter ventriculum. Purgabitur postmodum, *rhab. agarico, helleboro etiam nigro*: infusis in *decocto cordiali*, additis *manna, & melle solutiuo*. Hæc tamen cura non videtur hoc tempore suscipienda, sed in aliud commodius reijcienda. Ideoque in præsens saltem parabitur *vinum medicatum, e ligno salsa, cortice*, cui etiam imponetur *cichorea, mentha, betonica, iua, &c.* contra luis virulentiam, & intemperiem ventriculi, iericosque, contra etiam viscerum obstructionem. Tota ergo hyeme potu, in prima die & cœna, hoc *vinum* bibet. Corpora enim medicamentis fatigata, interdum sine medicamentis oportet relinquere: sed tamen quia melancholici semper auxilia & remedia desiderant, vt a morbo liberētur; possumus etiam hoc tempore frigido dare, ea quæ de obstruunt, & tensum tumorem auferunt: vt est *decoctum seu ius columbi, aut pulli*, qui repleatur ijs quæ contra obstructiones faciunt, vt sunt *radices filicis, ceterach, beton. radices petrosel.* Ratione stomachi exterius admouebitur *ceratum e mastiche*, & aliqua portione *caryophyllorum cum cera noua, & oleo de mentha*, quod calefacit, nec admodum siccat. Hæc quidem hyeme peragenda. Veris autem tempore, prout patiens vino & decocto adiutus videbitur, pro eo etiam reliqua decerni poterit curatio. Insistemus post in *sero lactis*, quod iecur calidum & siccū maxime iuuare poterit. Eodemque tempore *stillicidij* prospiciendum ventriculo, aut ex *aqua thermali*. aut (si huius siccitas suspecta sit) ex *ol. mastich. de mentha & absinth.* quibus addetur *ol. amygd. dulcium*, propter siccitatem ventriculi. Ratione articulorum, sumpsit æger *terebinthinam Cypriam*, quam laudo hyeme: huic tamen misceantur pulueres *beton. iuæ, salsæ, aut ligni*, & fiat bolus, sumendum non quotidie, sed per interualla, &c.

II. N. Nigri.

Affectus. QVoniam vertigine patiens laborat, necesse est caput vel primario, vel per consensum affici: non primario, quia nec tinnitus in auribus percipitur, nec caput dolet: ergo ea fit per consensum a partibus infernis, videlicet ventriculo, vnde neque continua est vertigo, neque valde magna. Ventriculus est frigidus, non bene digerit, vnde rugitus in eo percipitur: parum etiam est siccus. Affectio etiam hypochondiacra adest, quia æger timet, solus manere cupit, &c. Iecur calidum est & siccum, vnde pinguedo circa ventriculum absumitur & resiccatur, frigidusque fit ventriculus. Hac de caussa cruditates generantur, obstructionesque in iecore & mesaraicis, maxime circa lienem. Ex his deinde locis vapores elati caput petunt, vigiliasque excitant. Ab eadem caussa iuncturarum exsistunt dolores. Gallicum morbum sublatum esse penitus, non dixerim: quia e decocti vsu iuuamentum percepit, integre tamen sanatus non est. Quod autem liberos habet sanos, vxoremque sanam, nihil est noui: idem enim & alijs accidisse vidi, in quibus & vlcera & gummata conspiciebantur.

Indicationes. Quoad indicationes, ventriculus est calefaciendus & humectandus: caput humectandum: iecur refrigerandum & humectandum, obstructiones tollendæ; humores denique peccantes euacuandi.

Non impossibile esse, vt his scopis satisfaciemus existimo: licet enim sępius decoctum aliaque assumpserit remedia, ab his tamen perfecte sanari non potuit, quia forsitan minus recte fuere administrata.

Curatio. Quoad præsidiorum materias, non adest indicatio mittendi sanguinis, quia æger non est plethoricus, sed extenuatus: attamen cum melancholici humoris adsit copia, hæc per *infernas venas* detrahenda. *Fonticulum* dextri cruris retineat, aliumq; in crure reliquo adiungat. Curatio autem ad tempus magis opportunum dimittenda: iam roborantibus contentos non esse oportet. Lenienda aluus *manna. melle rof. solut.* Materia præparanda *syru. de cich. de furmar. de beton. cum decoct. iuæ.* Purgantia non erunt valida, eo quod ventriculus per medicamenta iam satis debilitatus est: potest ergo æger assumere *fol. senæ, in decoct. flor. & fruct. cum melle rof. & manna.* His peractis consulendum cerebro, & maxime vertigini. Probo *ius columbinum, pulliue*, in quod ingrediatur herbarum *mal. beton. ina, &c.* quæ non valde siccant. Laudo etiā inunctiones & fomenta vētriculi: nollem stillicidia e thermalib. aquis parari, quæ nimis siccant, sed ex *oleo mastich. & amygd. dulc.* Placet etiam *Ceratum e mastiche* & alijs. Lotiones humectantes capiti administrandæ, e lixiuio, in quo *malua, beton.* bullierint. Stillicidium in capite suspectum esset, ob vertiginem: faceret enim vt magis commouerentur spiritus: & præterea vigilias augeret. Victus erit calfa. & hum.

III. Hieronymj Capiuaccæ.

affectus. PAtiens nobilissimus affectu melancholico detinetur. Ergo necessario afficitur cerebrum tenebricosa affectione, & tenebricoso phantasmate. Cuius caussa interna est spiritus animalis, redditur tenebricosus, non secundū propriam substantiam, sed permistione alicuius materiæ. Huius materiæ species, est vapor melancholicus, non minera. Vitium eius multiplex est: primum, copia, nā patiens fere perpetro detinetur hoc affectu. Deinde qualitas: est enim vapor frigidus & siccus: vnde vigiliæ ob siccitatem. Tertio, quies, præter naturam enim in capite quiescit, & animali spiritui miscetur, vnde tenebricosa fit affectio: dum enim mouetur ad caput, fit quasi vertigo. Cerebrum, quia imbecille est, suscipit, habetq; rationem termini ad quem: terminus autem a quo, est venter inferior, secundum vētriculum & partes inferiores. Agens, est imbecillitas caloris secundum abdomen. Huius materia est melancholicus humor, qui detinetur propter angustias, & obstructionem, potissimum in lene; quæ suo tempore in flatus vertitur. Caussa generās, est caliditas, & siccitas iecoris: propter enim obstructiones, calor non euentatus, intenditur, & exsiccat humidum. Obstructionis vero caussa est materia pituitosa in ventriculo. Huius enim intēperies, quoad pituitam, & partes superficiarias, est humida: quoad vero alimenti penuriā, & partes internas, est sicca dyscrasia; priore ratione, maxima, vt audio, pituitæ

tuitæ copia per intestina reijcitur. Luem Gallicã recessisse, nihil est quod certo euincat. Nam quod alexipharmaca adhibita non prodesse, sed vigilias excitare potius visa sunt; id eo factum existimãdum, quod nimis corpus resiccauere. Nec altera quidquam valet ratio, quod sanam vxor, liberique vitam degant, quippe cum gradus quidam sint luis venereæ, vnaq; altera exsistat vehemẽtior: Semen quoque ipsum nõ perpetuo est infectum, vt per hoc necessario malum præsens videatur propagari debere: imo, si quid illapsum est vitij, natura id omne per fortem calorem, in ætate infantili superare & debellare potest.

Prognostica.

Quoad prognostica; difficile hoc est negotium, eo quod principes detinentur partes. Quod si tamen spes salutis aliqua concipienda, omnis in generosis medicamentis propositis consistit.

Curatio.

Quamobrem valentiora, veris potius tempore, quam nunc, videtur esse adhibenda, maxime *decocti* vsus. In præsens euacuatio fiet *sanguinis melancholici*, per inferna, non euacuationis quidem, sed reuulsionis tantum gratia. Lenientia & syrupi probantur, cum iuribus animalium, probo etiam *ius pulli, cum boragine*, quæ iecoris feruorẽ temperat. *Terebinthinæ* vsus mihi suspectus est: facile enim renes, materia copiosa eo deducta, replere potest. Quoad diætam: placet mihi *vinum propositum medicatum*, quo per hyemem æger noster vti poterit.

CONSILIVM XIV.

In melancholia hypochondriaca: pro viro annorum quadraginta, complexionis melancholicæ.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Affectus.

QVamuis multa sint vitia, de quibus conqueritur vir egregius: multum tamen est, de quo magis sollicitus esse debeat, quam de melancholia hypochondriaca: cũ inde reliqua mala fere omnia dependere videantur. Hoc symptoma est imaginatio deprauata: quæ deprauatur frustrata facultate imaginatrice, ob permistionem vaporis melancholici, cum spiritibus animalibus; cuius vaporis copia vigilias quoque inuehit. Hic autem vapor non in capite generatur: sed ab hypochondrijs sursum in caput attollitur. Generatur vero in hypochondrijs, e materia melancholica: quæ, cum sit opus quoddam præter naturã, necessario sequitur sanguificationem, tum labefactata facultate, ob intemperiem calidiorem; tum impedita, propter obstructionem venarum iecoris: quæ obstruuntur a materia pituitosa, crassa, dura, lenta, & viscida: quæ sequitur læsam ventriculi chylificationem, labefactata facultate, ob intemperiem frigidã; nec non frustrata, ob errorem externum, ob prauam scilicet viuendi rationem. Vnde & reliqua symptomata excitantur.

Indicationes.

Curationis igitur ratio ita instituenda, vt materia, quæ facit obstructiones, emolliatur, attenuetur, incidatur, ac detergatur: vniuersum corpus purgetur & euacuetur: iecur refrigeretur: vẽtriculus calefiat: atque vniuersus corporis ambitus attemperetur. Virtus interim minime negligenda.

Præsagia.

Quod negotium, quam sit arduum & difficile futurum, norunt illi, qui huiusmodi vitia, & præsertim inueterata, tractarunt. Si huic difficultati etiam inobedientia accedat; nihil certi possumus polliceri. At si optimis præceptis parere voluerit: multa polliceri possumus, & reuera præstabimus.

Curatio.

Cum ergo de optima ægri voluntate bene speremus: præsidiorum materias proponemus. Atque vt de re chirurgica primum loquamur: laudamus, vt primo sanguis euacuetur, *secta vena iecoraria*, cubiti dextri. Deinde *hirudines* applicentur hæmorrhoidibus, & sanguis ea quantitate detrahatur, quam virtus sustinere queat. *Cauteria* etiam duo cruri vtrique inurantur: vt materia, quæ in ventre inferiori generatur per ea euacuetur, & sursum tendens, deorsum reuellatur.

Vt vero hæc tuto administrari possint, leniatur aluus *melle rosarum solutiuo, & manna*; vel *electario lenitiuo, & manna*. Præparetur materia *brodijs alteratis* cum ijs quæ vim habent attenuandi, & emolliendi, vt sunt, *cichorium, borago, quinquefolium, capillus Veneris, malua*. Purgetur corpus *infusione hellebori nigri, addito melle rosarum solutiuo.*

Corpore semel iterumque purgato, *ius galli* non admodum antiqui summopere laudamus, quod paratum sit cum *boragine, quinquefolio, agrimonia, radicibus althææ, & filicis maris*. His nonnihil *chinæ* addi potest, si bona habetur: sin minus, modicum *salsæ parillæ, ac ligni.*

Hinc alternis diebus, vel tertio quoquo die adhibeantur ea, quæ vim habent humorem melancholicum educendi: cuiusmodi sunt, *epithymus, polypodiũ, & sena*: vel horum loco detur *syrupus e polypodio*.

Quod si *serum* optime paratum haberi posset: alternatim nunc ius, nunc serum esset exhibendum; dummodo alternis diebus, vel tertio quoquo die medicamentum aliquod euacuans propinaretur. Prodest quoque *theriaca*, nec noua, nec vetus admodum.

Extrinsecus cõuenit *stillicidium ex oleis*, quæ vim habent calefaciendi, si ventriculo admoueantur, ac instillentur. Nec improbamus, vt hepati refrigerantia admoueantur. Quod si obseruentur obstructiones insignes, laudamus *diachylon cum succo cichorij, & ceratum sacrum*: quin & *synapismos*. Inter cætera summopere probatur *balneum aquæ dulcis*, recta ratione administratum.

Diæta congrua his iungi debet. *Aer* itaque in actiuis sit temperatus; in passiuis vero ad humidum potius, quam ad siccum vrgeat. *Panis* sit optime fermentatus, spongiosus, & ex optimo frumento paratus. Probantur *carnes laudabiles: oua recentia*: inter olera, *borago, buglossa, lactuca*, & quæ huius sunt generis. *Acetaria* item sint *e cichorio & boragine*: cocta potius, quam cruda. Inter fructus prosunt *amygdalæ dulces*. Refrigerantibus si velit vti fructibus, parce admodum id fiat. *Vinum* sit medicatum. Quare hoc tempore parari poterit, e multa *boragine, buglossa, melissa, quinquefolio, malua, althæa, agrimonia*, & similibus, itemque *radicibus capparum, cum ligni atque salsæ modico*. *Somnus* paullo longior sit cõsuetudo. Ad hũc prouocandum, conuenit *emulsio amygdalarum dulcium*; *esus lactucæ coctæ* ante cœnam: suffumigium e decocto *capitum papaueris & lactucæ*: ablutio etiam capitis, *lacte* ex vberibus recens mulso instituta. Vrgente necessitate, *semina papaueris albi, syrupus de papauere, philonium*, & quæ huius sunt farinæ, adhiberi caute poterunt. Exercitium non sit vehemens: & instituatur ante cibum, aluo inanita: conueniunt vero peregrinationes. Aluum mollem & fusam habeat: sin minus, arte id beneficij comparetur. Venere, si vxorem habet, parca vtatur. Animi curas tandem & sollicitudines longe propellat.

CONSILIVM XV.

In melancholia hypochondriaca, anhelitus difficultate, & vrina sabulosa.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus.

VIr illustrissimus cõqueritur hoc tempore de melancholia hypochondriaca, de anhelitus difficultate, & vrina sabulosa.

Caussæ.

Horum affectuum caussa præcipua inquirenda est, vt curatio recta ratione institui possit. Atque vt de melancholia primo loquamur: non est dubitandum,

quod

quod timor & tristitia sint affectus imaginationis deprauatæ: quæ deprauatur frustrata facultate, ob errorem externum; qui nihil aliud est, quam vapor quidam melancholicus, qui cum spiritu animali, suapte natura æthereo, commiscetur, eumque obscura quadam caligine perfundit. Vaporem autem melancholicum in capite generari, non est existimandum: sed gignitur in partibus inferioribus, & excitatur ex humore melancholico, & ab hypochondrijs sursum in caput fertur. Humor vero melancholicus generatur ob insignem iecinoris caliditatem: quæ plurimum augetur, propter obstructionem venarum, quæ alimentum a ventriculo suscipiunt, sanguine in his crassiore facto: quid mirum non est, propter multas cruditates, quæ in ventriculo generantur, ob ineptam & importunam viuendi rationem. Quare nec mirari quispiam debet, quod ex insigni flatuum copia tunicæ illæ extendantur: quo motu, tanquam obiecto communi insuaui, sensibilis facultas excitata, dum eiusmodi obiectum percipit, sensationem efficit corruptam: quo fit, vt obiectum hoc, sensui communi oblatum, ad appetitum sensitiuum transferatur; a quo cum refugiat, tanquam a re molesta, dolor excitatur. Quo vero iniucundius est illud obiectum, eo vehementiorem fieri dolorem, consentaneum est. Fit etiam propter illas cruditates, quæ in ventriculo generantur, vt flatus excitentur: vnde eructationes. Et quoniam serositas illa copiosa, quæ in ventriculo generatur, in omentum defertur: murmura & strepitus ibidem oriuntur.

Quod si spectemus materiam pituitosam, quæ a ventriculo ad renes transmittitur: si renum caliditatem pensitemus, non erit difficile vrinæ calculosæ caussam reddere.

Feces autem paucæ, & cum difficultate excernuntur, ob intestinorum siccitatem, ac flatuum copiam.

Difficultas anhelandi proficiscitur a materia, quæ vias spiritus angustiores reddit. Hæc materia a capite in pectus præcipitatur: & in eo fortasse generatur, tum labefactata facultate, ob intemperiem humidā; tum frustrata, ob errorem externum. Etenim cum succus crudus & imperfectus in ventriculo generetur copiosus: vix fieri potest, quin maior copia nutrimenti in caput attollatur, quam gubernari possit: vnde materiæ excrementitiæ quam plurimæ generantur, e quibus destillationes.

Præsidia. Hi sunt affectus, & hæ illarum omnium caussæ: a quibus indicationes sunt desumendæ. Atque, vt a caussis primum ordiamur: materia, e qua flatus excitantur, & cuius caussa obstructiones fiunt, præparanda, euacuanda, & penitus absumenda: errata victus corrigenda: serositas illa, in omento exsistens, exsiccanda: renes, pectus, & caput expurganda: deinde, si opus fuerit, caput siccādum; intestina humectanda; omentum calefaciendum & exsiccandum; iecur & renes refrigerandum; virtus & partium, & totius, conseruanda.

Prognost. Omnia vero hæc præstare, non modo difficile est, sed fere impossibile: nam indicantia & plurima habemus, & inter se pugnantia. Præterea, quis est ille, qui serositatem in omento exsistentem, euacuare aut exsiccare possit? Sat igitur fecisse videbimur: si ventriculi & hypochōdriorum dolores mitigauerimus, ne vehementiores fiant. Neque id quidem consequi poterimus: nisi patiens mandatis medicorum obediuerit: quod speramus.

Curatio. Quoad chirurgiam igitur: si *sanguis* aliquo modo peccabit, vel habebit rationem caussæ sine qua non: euacuabitur. Quantitatem docebit vis indicantis, & robur permittentis. Locus, per quem euacuandus sit: quantum coniectura consequi possumus, est vena iecoraria cubiti dextri. Modum docebit sanguinis resistentia: quo enim crassior est, eo foramen latius fieri debet. Quando vero agendum sit, cognoscetur e præsentia indicantis, & absentia prohibentis. Vt autem materia, quæ in caput attollitur, & a capite in pectus destillat, ad commodiorem locum auertatur, probamus, vt duo fiant *cauteria*: alterum in crure dextro, alterum in brachio sinistro. Quod si forte iam fuerint excitata: omnino aperta seruabuntur. *Frictiones* partium extremarum, si aliter corpus exercere nequeat, adhibeantur: plurimum enim ad materiam auocandam conferre possunt.

Vt vero hæc tuto administrari queant, corpus erit mundandum. Quare leniatur aluus *melle rosarum solutiuo & manna*: vel *cassia, & electario lenitiuo*. Deinde præparetur materia *melle rosarū simplici, vel oxymelite*, absque diluto. Tum purgetur corpus, *diluto agarici, foliorum senæ, & epithymi*: quibus addatur *mel rosarum solutiuum, & syrupus rosarum solutiuus*. Si vnica non sufficiat purgatio: iterum præparetur materia, syropis *de betonica, de pomis simplici, de cichorio*, & alternis diebus, vel tertio quoque capiatur syrupus, aliquis purgans, veluti *de pomis cōpositus, de epithymo de polypodio, de cichorio cū rhabarbaro*. His ter, vel quater sumptis; iterum purgetur corpus *diluto agarici & veratri nigri, vel epithymi*, prout hoc, vel illud commodius ferre videbitur: hisque addatur *mel rosatum solutiuum, & syrupus de polypodio*, vel ad *piluras cochias cum helleboro* fugere licebit: quæ *machinis* corrigendæ.

Corpore exquisite purgato, caput sternutorijs vacuabitur: primo quidem leuioribus, vt est *succus maioranæ, radicis betæ*: deinde valentioribus, vt *decocto cyclaminis, succo hederæ, myrrha, cumino*, quib. addere licet duplum *medullæ cucumeris asinini*: hæc tuta, & *lacte muliebri vel capillo* macerata & subacta, in collyria redigi, & administrari possunt; præsertim si caput repletum esse videbitur.

Interim vero *decoctum salsæ & chinæ cum boragine* est exhibendum, vt obstructiones penitus auferantur, & materia excrementitia exsiccetur, atque absumatur. Dosis iam non definitur: est enim pro tolerantia patientis præfinienda. In hoc decocto administrando ea semper cautio adhiberi debet, ne iecur incalescat: quod ex vrina & siti facile congnoscetur. Eo tempore, quo decocto vtetur æger, victus sit mediocris: subtrahatur, n. tertia pars illius cibi, quo alias vti consueuit. Potus sit vinum tenuis substantiæ, & in pauca quantitate. Et singulis decem diebus vtatur aliquo purgante. Quod si sudor, illæso capite, quandoque euocari poterit: non erit præter rationem: id quod instrumentis appositis, & accommodatis tentabitur. Tempore autem, quo sudabit, munientur iecur *vnguento santalino, vel succo cichorij cum modico aceti*, penetrationis gratia: renes vero *vnguento rosato Mesuæ*, vel *refrigerante Galeni*.

Vt autem serositas illa, quæ murmura facit, si fieri potest elidatur, ac penitus absumatur, partesque illæ roborentur: non improbamus *stillicidium aquarum sulphurearum*; nec *luti administrationem*, si forte aderit. Qua in re illud est cauendum, ne oblædatur iecur. Hoc autem præcaueri poterit facile, si instrumentum paretur accammodatum, quo ceu pariete quodam & vallo regio, vna ab altera distinguatur. Locus administrandi stilicidij, sit paullo infra ventriculi regionem. Post stillicidium vero, aut luti administrationem, pars illa foueatur cerato aliquo, quod vim habeat calefaciendi & exsiccandi: veluti est *sacrum* vel e pulueribus & liquoribus calidioribus, & siccioribus, cum modico *ceræ* paratum.

Eodem modo caput erit exsiccandum: ni forte cum capitis humiditate fuerit coniuncta caliditas: tunc enim exsiccantibus quidem, sed frigidis, aut minus calidis erit agendum: veluti, si paretur lixiuium aliquod cum *folijs rosarum, betonicæ, salicis, cum radice filicis maris, cam agarico*, & eiusmodi alijs. Hoc stillicidium, abrasis capillis, fiet in sutura coronali. Post

huius administrationem, eodem modo pars illa cerato, quod eandem vim habeat, muniatur. Tempus opportunum stillicidij vsui erit ieiuno ventriculo. Et quia gutta cauat lapidem non vi, sed sæpe cadendo: ob id pluribus diebus hæc alterantia erunt vsurpanda: & quamdiu indicantis præsentia postulabit.

Ne autem materia ita facile a capite ad pectus delabatur: noctu ad eam intercipiendum probamus, vt sub lingua detineatur *saccharum rosatum antiquum, bolo Armenæ* permistum: aut confectio illa, quam *Diacodeion* vocant, aut *diatragacanthum.*

Vt vero materia, quæ in pectore exsistit, educatur: medicamentum aliquod vsurpandum, quod vim habeat incidendi, detergendi, concoquendi: & quod stomachicum simul exsistat: cuiusmodi parari poterit e *melle* optime despumato, cum modico *aceti*: vel ex *oxymelite simplici*, cum *penidijs*, vel *saccharo violarum*, *& diatragacantho*: ex his facta mistura sub lingua detineatur.

Peracta purgatione, ad caput, partesq; inferiores roborandum, frequenter patiens vtatur, tempore æstatis, *conseruis betonicæ, rosarum, boraginis, cichorij*: tempore frigidiore, nonnihil *theriacæ*, vel alicuius magnæ antidoti admiscere proderit.

Verum omnis medicatio vana & irrita est futura, nisi recta & diligens viuendi ratio adiungatur. Quare *cibaria* habeant vim attenuandi, & flatus discutiendi: sintque facilis concoctionis. Atque inter cibum & potum par semper ratio seruetur. *Carnes laudabiles, & oua sorbilia* probantur: nec non fercula, quæ ex his parantur: quæ condiri possunt speciebus paratis *e coriandro & saccharo*, pro saporis iucunditate. *Acetarys* potius coctis, quam crudis, vtendum: & potissimum *boragine, cichorio, & capparibus*. Inter fructus laudantur *amygdalæ dulces, pistacia*. In secunda mensa apponatur *diacydoniten cum coriandro* præparatū; vel puluis *coriandri*, cum modico *saccharo*; vel aliquid aliud flatus discutiens, & os ventriculi roborans. *Potus* sit vinum maturum, non potens, sed mediocre: non nigrum, sed rubrum, & in pauca quantitate. Somnus sit moderatus. A meridiano careat, nisi forte noctu vigilauerit. Exercitium laudatur: sed ante cibum, aluo inanita. Sedes quotidie procurabit: & si natura hac in parte segnis fuerit, vtendum *iure passulato*, cui *pruna damascena admodum dulcia*, *vel caricæ pingues, ac dulces* incoxerint: *passulæ* quoque, *pruna, & caricæ* deuorari debent: neque semel id agendum, sed pluries, donec aluus lubrica fiat. In hūc finem laudatur etiam *brodium caulium*, vel *betarum*, vel *mercurialis*, cum *oleo & saccharo*, sæpius administratum. His enim leuioribus aluus erit mollienda, si opus esse videbitur. In reliquis rebus non naturalibus optime etiam se gerat.

CONSILIVM XVI.

In melancholia, vertigine, & muscis ante oculos apparentibus.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus, & caussæ.

NObilissimus hic patiēs diu iam & assiduo studijs inuigilauit: vnde non solum ventriculus, & cerebrum debilitata sunt, verum etiam totius corporis actiones male celebrantur. Hinc factum est, vt cruditates in ventriculo genitæ sint: quæ omnium malorum; de quibus conqueritur, caussæ exsistunt. Dum enim attrahuntur a iecore, obstructiones fiunt, quæ iecur calidius, quam par est, reddere valent: vnde fit, vt humor melancholicus producatur; a quo cum vapores eleuētur, & ad cerebrū perueniant, melancholicos affectus producūt. Amplius vero a cruditatibus in ventriculo detentis similiter eleuantur vapores, qui, petentes caput, miscentur cum spiritibus animalibus, qui in anteriorib. cerebri ventriculis reperiuntur, ac vertiginem efficiunt. Quædam vero portio eorundem vaporum ad oculos aliquando peruenit: vnde muscarum ante oculos volitantium imago exsistit.

Indicationes.

Scopi curationis sunt, ventriculum roborare calefaciendo & exsiccando: caussam obstructionum remouere: vapores, caput petentes, reuellere, & intercipere: habita prius totius prouidentia.

Præsagia.

Nec desperamus hos scopos impleri posse: quia dyscrasiæ illæ tantæ non sunt, quæ medicamentis nō cedant. Facile quoque erit, obstructionum illarum caussam remouere.

Quod igitur chirurgiam attinet, semper obseruet, vt *hæmorrhoides*, quarum fluxus ægro consuetus iam ante est, fluere permittat: imo hoc autumno (in quod tempus omnis medicatio differenda est) si occlusæ erunt, *hirudinibus* aperientur. Nec alia per venas sanguinis missio erit instituenda. Paretur præterea in crure dextro *cauterium*, ad vapores illos reuellendum.

Curatio.

Quoad pharmaceiam: leniatur aluus *diacatholico*, & *speciebus hieræ*. Præparentur humores *syrupo de betonica, & melle rosarum*. Expurgentur, *rhabarbaro, agarico, folijs senæ, polypodio, infusis in decocto florum & fructuum*. Iterum præparentur *syrupo de fumaria composito, & de cichorio simplici, cum decocto boraginis, ceterach, agrimoniæ, melissæ, & betonicę*. Et tum denuo purgentur *agarico, helleboro nigro*, additis *epithymo & sena*. Quod si bolus magis arriserit, quam potus: exhibebitur *confectio hamech, & electarium lenitiuum.*

Caput, his peractis, euacuandum erit, masticatorijs, confectis *e cera & mastiche*.

Tandem deueniendum erit ad aliquod generosum præsidium, quo ventriculus calefieri, & exsiccari possit. Quare conuenit *ius galli* non admodum decrepiti, alteratum *mentha, ceterach, agrimonia, betonica, melissa, fenicul.* & portione ipsius *sassafras*.

Stillicidium etiam parabitur ex *oleo medicato, vt ex oleo de spica, & de mastiche, cum aromatibus, & cum vino albo generoso*: hocque ipsi ventriculo administrabitur.

Tota sequenti hyeme vtendum erit *conserua betonicæ, menthę, melissæ*. Quibus nonnunquam aliquid *theriacæ* permiscebitur.

Omnibus prædictis accurata victus ratio accedat, necesse est. Caueat igitur ab *aere* frigidiore. *Cibi* sint boni succi, & facilis digestionis. Fugiat *lacticinia, & pisces*. Fructibus moderate vescatur. *Vinum* paretur tempore autumni, in quo ebullierint *stœchas, betonica, saluia, rosmarinus, borago, guaiacum*, & similia.

CONSILIVM XVII.

In melancholia.

HIERON. CAPIVACCAE.

Natura affectus.

AFfectus huius mulieris melancholicus pertinet ad imaginationem deprauatam. At imaginatione deprauari aliter non potest, si caussam proximam & continentem spectemus, quam ob errorem externum, idest, ob spiritus animales tenebricosos & veluti caligine obductos: quos quidam spiritus dupliciratione tenebris offundi existimandum est; vel quod ex impuriori spiritu vitali reficiatur ac restaurentur; vel quod vapores melancholici a partibus inferioribus, & præsertim ab vtero sursum ad caput delati, cū spiritibus animalibus permisceantur. Spiritus autem vitalis impurus redditur, cum e sanguine melancholio generatur; qui sanguis melancholicus est veluti partus iecoris, calida & sicca intemperie af-

fecti. Quo fit etiam, vt ob eiusdem sanguinis crassitiem, interdum aut imminuantur, aut supprimantur menses. Quo tempore, cum plurimos vapores a iecore & vtero in caput exhalare contingat; mirum non est, si sæuiora symptometa subsequuntur, sique vigiliæ maxime ægram exercent.

Indicationes.

Quæ cum ita sint: ratio curationis postulat, vt iecur refrigeretur & caput totumque corpus humectetur, & sic corpotis proprietas conseruetur, ac veluti viuificetur. Sed quia hæc tuto administrari non possunt, nisi totius prius ratio habeatur: ideo corpori vniuerso consulendum.

Prognostica.

Hos autem scopos implere est difficile: nam propensio illa naturalis ad melancholiam, iam habitum contraxisse videtur. Quod si tamen obedire voluerit, pollicebitur, eam ad meliorem statum redituram.

Curatio.

Purgato igitur corpore, duos *fonticulos* in cruribus excitauimus: & eos quidem in parte interiori, vt essent materia auxilij, reuellentis materiam, quæ a partibus inferioribus ad caput defertur; tum vt matricis purgationibus plurimum conferrent. Reliquũ erat, vt & quæ intus assumuntur, & quæ extrinsecus adhibentur, pro iecore refrigerando, proque capite, vtero, ac toto corpore humectandis, proponeremus. Sed quia curatio hæc longitudinem temporis postulabat: decreuit ægra in patriam abire, vt ibi curatio tota absolueretur. Laudo igitur pro refrigeratione iecoris, vt *serum lactis caprini* his diebus calidioribus per X V. dies bibat: cuius dosis pro singula vice, sit a ℔.ij. vsque ad ℔.iij.ß. Sed aduertendum est, vt serum sit a partibus caseosis maxime perpurgatum, nec sit salsum, alioquin magnopete obesset, non prodesset. Etsi non pertransiret, in primo cyatho ponantur *℥.iij.mannæ*: & post quartum, vel quintum, commisceatur *emulsio sem.melon*. Confert etiam plurimum *aqua B.Virgin.* Laudo *balnea aquæ dulcis*. Item, irrorationes capitis *e lacte caprillo*, dum animalibus recens ex vberibus extrahitur. Vel eius loco vti poterit *decocto aquæ dulcis, tum althæa, malua*, & id genus alijs alterantibus. Præterea laudatur aliquod conseruæ genus, vim habens lætificandi, verbi gratia, *℞.succi condensati extracti e folijs borag. & sonchi, semin. acetos. coralli rub. ana ℥.ß. santal. citrin. margarit. glandis vnguetaria, ana ℈.j. sacch. ros. antiq. syrup. de acetos. citr. ana ℥.j.* M. fiat electar. His & similibus vtendum, si nihil impediat. Nec erit præter rationem, si pessariũ aliquod paretur cum his, quæ vim habent vterum roborandi, quæ tamen primum caloris & siccitatis gradum non transcendant, veluti est *manna thuris, aloe crassa, &c.* quæ vino albo tenui & aromatico formari & administrari poterunt.

Diæta vergat ad frigidum & maxime ad humidũ. *Carnes* sint optimi succi & εὔπεπτοι. Inter *olera* probatur *borag. bugloss. meliß. blitum &c.* *Pisces* non omnino improbantur. *Legumina* omnia sunt vitanda. *Oua* probantur, præsertim sorbilia, vtetur eis mane & vesperi. *Acetosa, cichorium, borag. lactuca, endiu. bugloß. &c.* cocta magis quam cruda conueniunt. *Floribus* crudis etiam vti poterit. Somnus sit consueto longior. Exercitium laudatur opportunum. Nec domi claussa detineatur, alioquin de illius salute actũ est, potius curru, & equo, &c. loca circumspiciat. Aluus sit lubrica: & si restiterit, balano vel clysmis prouocetur. Omnium maximum, est animi lætitia, siue qua nullum est remedium, quod prodesse possit. Demantur ergo, quoad fieri potest, omnes curæ, & animi sollicitudines. Et quia nihil est, quo lætari magis videatur, quam diuitijs & opibus, danda est opera, vt aliquo modo decipiatur, ipsi persuadendo, opes ipsius indies magis augeri, & eam breui tempore fore ditissimam. Et si quid aliud erit, quo delectabitur, in eo erit decipienda. Reliqua medicis præsentibus committenda.

CONSILIVM XVIII.

In pustulis, fißuris, & denudationibus labiorum.

Hieronymi Capivaccae.

Affectus.

PVstulæ, rimulæ, & decorticationes labiorum, in viro illustrissimo, oriuntur ab humore misto, pituitoso scilicet & deurente sanguine, qui descendit a capite; quod præter alia certo demonstrat, calidæ materiæ ad dextrum oculum descensus, quæ in ipso quidem capite partium oritur, & partim aliunde recipitur. Habitus patientis est siccior, & iecur calidius: cuius caussa iam pridem exustus generabatur sanguis, qui in cruribus vlcera curatu difficilia excitabat. Curatio moram non patitur: facile enim illa vlcera, quę prauitate non carent, fœditatem & contumaciam adipisci possent. Labia sane ad concipiendum fluxiones prona sunt, eisque non ægre, ob consortium & ventriculi, & cerebri vitia, communicari possunt.

Scopi.

Primum corpus expurgandum est ab his, quæ exusta iam sunt, & quæ leuiter deuri possunt, & denique serosus salsus humor a sanguine expurgandus. Deinde auertendi sunt humores ad cerebrum irrepentes: cum his quæ iugiter id præstant: tum his quæ per interualla nonnunquam maiora, nonnunquam minora, ipsas reuocant. Deinceps afflictis partibus succurresi dum erit repellentibus leuioribus, euacuantibus, detergentibus, siccantibus clementioribus. Tandem rimulæ & decorticationes auferendæ: & labia sanitati pristinæ restituenda. Interim diæta ita instituetur, vt & noxiorum generatio inhibeatur, & viscera roborentur.

Curatio.

Primum his absoluendum: *℞. electar. diacathol. & lenit.* ana ℥.ß. *M. ad sacch.* fiant *boli*, capiendi sesquihora ante cibum. Sequenti de cephalica dexrra tundenda, ad ℥.iiij. aut ℥.v. Interposito deinde vno aut altero die, basilica sinistra secanda, & eadem quantitate detrahendus sanguis. Peractis ambabus venarum sectionibus, serapium hoc præscribatur: *℞. syr. de succi cich. de succo borag. iulepi viol. ana ℥.ß. decocti sem. mel. fol. endiu. capill. Veneris rad. bugloß & passul. ℥.iii.* M. Huius vsu humoribus temperatis, & corpore parato ad purgationem, soluens leue dabitur hoc hoe. *℞. syr. ros. sol. de fumo terræ solutiui ana ℥.j.ß. decocti facti e foliorum senæ ℥.ß. florum cordialium p.j. paßul. ʒ.vj. in aqua endiu. & buglossæ s.a.q.s. fiat potio*. Absoluta hac purgatione, si humorum contumacia perdurauerit, repeti poterunt serapia, addendo *beton.* itemque repetetur, soluens, addendo momentum *rhab. & agarici*: vel purgans erit componendum, *eleniente, agar. trochiscato, & confect. hamech*, nec non & tantillo *rhab.* Hæc de primo scopo.

Alter scopus est, retrahere humores repentes in cerebrum, & alias laborantes partes. Quamuis autem & quæ iam in primo scopo egimus, hoc mediocriter faciunt: tẽtanda tamen sunt, quæ magis idem agunt. In quorũ albo sunt *vlcuscula*, excitata in sinistro crure, & dextro brachio, quibus mirifice, retractio fit a supernis partibus ad infernas. Ad idem faciunt infernarum partiũ *frictiones* superne deorsum validiores: nec non earundem partium *lotiones, e simplici aqua* institutæ: quæ exerceri etiã poterunt in brachijs. Vlcusculum in occipitio summopere esset commendandum, nisi deterrerer a vocis raucedine quadam, significante, lingulam caputque tracheiæ arteriæ, aut acquisitio, aut natiuo temperamento imbecilliora esse. Cæterum, si concursus humoris non potest his compesci aut retrahi: generosius quid præscribendum, nimirum decoctum *salsæ parill.* diligenter paratum, tũ *rad. cich. bugloss. & fol. beton.* quorum quãtitatem medicis assistentibus relinquimus, monentes, decoctum leuiusculum esse debere: huius enim vsu, non tantum

tum

rum humores auerti poterunt ad externas partes, sed omnis etiam suspicio luis Venereæ tolletur; & commendaremus eius vsum hoc tempore. Hoc præsidio, vna cum mediocri diæta, per XX. dies vtendum, si morbus primo præscriptis non cedat. Deriuantium a capite medicamentorum omnẽ vsum reprobamus: quia deductio ad consueta emunctoria, per quæ cerebrum mundari solet, potest obesse oculis, & alijs partibus afflictis.

Affectus.

Vltimo loco satisfaciendum ipsis partibus affectis. Vbi probamus *vnguentum Laurentij Lazari*, medici & chirurgi excellentis, quod omnes propositos scopos perficere potest, & sic habet: ℞. *litharg. argenti, plumbi vsti ana ℥. j. myrrhæ, aloes, tutiæ præparatæ ana ℥. ij. pingued. vituli ℥. j. succi solam. succi plantag. vini granat. ana ℥. ß.* Bulliant humida omnia ad consumptionem succorum: deinde colentur: quibus adde *ceræ albæ* q. s. & reliqua omnia in tenuissimum pollinem redacta, atq; per pannũ transmissa adde: fiat vnguentum in morrario plumbeo reformatum: quo panni linei subtilissimi imbuti parti affectæ applicandi, & bis in die permutandi.

Viuendi ratio hæc esto: *Vinum* sit album, non potens, non adstringens, ne aluus siccior reddatur, sed substantiæ tenuis. *Cibi* elixi potius, quam assi, medicati cum *rad. bugloss. fol. borag. &c.* Cauendum ab omnibus acribus, item a sale conditis, nec non a generantibus crassum & pituitosum succum. Fugiendus aer caliginosus, valde frigidus & nocturnus. Prosunt corporis motus mediocres, congruo seruato tempore: quos si adire non poterit, frictiones administrandæ. Labia minime exercenda, quantum fieri potest. Aluus si sponte mollis non sit, iusculis paratis *e passulis & prunis damascenis* mollienda erit, vel clysmis lenientibus.

CONSILIVM XIX.

In paralysi infernarum partium, necnon conuulsione, & dolore.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus.

PRoponitur paralysis partium infernarum a renibus infra; cui motus quidam conuulsiui adiunguntur, nec non dolor quidam grauatiuus circa regionem renum & lumborum. Suppositis igitur intemperijs membrorum principum, iecoris scilicet calidioris & siccioris, ventriculi frigidioris, & aliquantulum humidi, nec non capitis humidi ad calidum vergentis, a medico præsente optime cognitis & nobis præscriptis: vt recte institui possit curatio, inuenienda est caussa. Cũ igitur propter paralysin patiens non modo nihil inferiora mouere possit, sed secundum illas partes difficulter etiam sentiat: constat duplex esse symptoma in actione animali; quorum alterũ in motione ablata, alterũ vero in sensu diminuto consistit. Quæ symptomata ratione caussæ minime curationem immutant; sunt tamen signa vehementioris essentiæ ipsius caussæ, & proinde difficilioris curationis, quod ad prognosticũ facit. Cum aũt omnis actio animalis, non modo requirat substantiam, siue partem aliquam, cui actio illa credita sit, sed etiã spiritus animalis, pro obeundis actionibus summopere sit necessarius: mirum non est, si deficiente hoc spiritu, nulli etiam fiant motus, in musculis & partibus infernis, quæ sentire possunt, adeoq; actiones motiuæ in his aboleantur, sensibiles autem partium infernarum imminuantur. Cumq; cęteræ actiones animales, quæ membris supra renes exsistentib. sunt concreditæ, optime fiant: signum est, spiritus animales in cerebro generari, & transmitti ad spinalem medullam, ita vt omnes partes supra renes spiritu animali irradientur, & muneribus suis fungantur. Ad partes autem infernas non transmittuntur, impedimento scilicet in via exsistente: quod nullum aliud est, nisi densitas in spinali medulla. Et ratio est: quia cum partes infra renes omnes æqualiter illis vitijs afficiantur: procul dubio necessarium est, noxam statuere in aliquo communi principio, a qua sentiens & mouens facultas illis partibus distribuatur. Hoc aũt principium nullum aliud esse potest, nisi spinalis medulla, a qua (vt notum est) omnes nerui, facultatem animalẽ deferentes, originem ducunt. Densior autem medulla eo loci, infra renes, est reddita: nã ab eo infra, & sensatio imminuitur, & motus aufertur. Hęc autem densitas, cum ab aliqua caussa pendeat: hæc nulla alia videtur, quam materia pituitosa, crassa & lenta, quæ ob intemperiem cerebri & ventriculi generatur, e crasso & lento alimento, prauaque victus ratione, vt medicus optime retulit. Hic autẽ humor frigidus, crassus, & lentus, detrusus ad illas partes, nõ modo spinalem medullam densare potest, vt hac ratione caussa sit, quo minus spiritus animalis transire queat, & partes infernas illuminare; sed etiã sua copia partes illas, ad renes & lumbos spectantes, replet: cumque sua qualitate nullam aut exiguam solutionẽ vnitatis inferre queat, multitudine tamen assiduam grauitatem infert, & proinde leuem & grauatiuum dolorẽ. Quin imo hæc eadem materia, in ijsdem & proximis locis detenta, & aliqua e parte in vapores versa, (inque vapores forsan satis infarctos) est in caussa, vt vapores illi, ab ipsa eleuati, membrorum ipsorum partes neruosas petentes, expultricem irritent, vnde partes irritatæ in seipsas contrahuntur, vt noxium expellant: & hinc motus illi conuulsiui oriuntur, qui legitimi seu veri non sunt, idest, non pendent a solo morbo, a repletione, seu inanitione; sed illegitimi, pendentes a sola facultate expultrice irritata eo modo, quo diximus. Ex his dictis, non difficulter ratio potest reddi symptomatum, quæ & in mictione, & egestione contingunt: & quoniam in relatione, quæ fit a patiente, & quæ fit ab excellente viro, est aliqua diuersitas, vtriusque relationis satis potest reddi ratio. Et primũ, si (vt refert patiens) neque se egerere, neque mingere sentiat: dicendum est, quod, sicuti cęteri motus auferuntur, resolutis musculis, propter densitatem spinalis medullæ: ita propter eandem densitatem resolutos esse musculos, qui podici & collo vesicæ præficiuntur, vnde sine sensu excrementa illa deijci necesse est. Si vero res se habet, vt refert excellentissimus vir, summa scilicet difficultate in aluum infusa detineri, & desiderio assiduo mingendi vexari, nec tamen ad libitum lotium emittere posse: dicendum est, non vndiquaque resolutos musculos illos, sed cũ maior sit noxa in musculo podicis, difficulter iniecta detineri; cum autem in vesicæ musculo minor sit noxa, fieri, vt vrina detineri possit, quæ detenta cum copia aggrauet & irritet facultatem expultricem, desiderium mingendi inferat; debili autem exsistente eadem expultrice, propter vesicæ frigidam intemperiẽ, non potest ad libitum vrina expelli. At vtcunque res habeat, nil mutatur curatio.

Indicationes.

His ita constitutis, patet quid pro curatione agendum sit: scilicet materiam illam, seu continentem caussam tum densitatis, tum doloris grauantis, omnino esse exstirpandam: ita tamen, vt, cum sit viscida, & crassa, & fortassis per moram duritiem aliquã adepta, debeat detergeri, incidi, & emolliri; quæ emollitio ea saltem ratione iniungenda est, ne forte ratione medicamentorum discutientium, tenuiores partes resoluantur, & crassiores remaneant. Partes sunt attemperandæ. Ventriculus calefaciendus & siccandus. Caput exsiccandum. Totius ante omnia est habenda prouidentia.

Prognost.

Quos scopos explere admodum difficile esse iudico: præsertim ratione illius materiæ occupantis spinalem medullam. Nã quod spectat ad intemperatias

illas, non erit fortassis ita difficilis curatio; difficilima tamen erit ratione dictæ materiæ; huius enim si consideremus potestatem & vehementiam, habet vehementiam insignem, ratione propriæ essentiæ, propterea quod est copiosa, viscida, crassa, & proinde difficilis exstirpatu: cuius copiæ, visciditatis & crassitiei, illud potest esse indicio, quod maior copia & maior crassities est in materia, quæ caussando densitatem, & sensum, & motum aufert, quam quæ motum tantum aufert. Præterea habet vehementiam satis magnam ratione dignitatis; occupat enim materia hæc spinalem medullam, quæ est membrum satis nobile, e substantia cerebrali constans; vt hac ratione etiam difficilis reddatur curatio. Ratione facultatis corpus regentis, nullam videtur caussa hæc habere vehementiam, cum nullas lædat facultates. Proin cũ virtutes omnes satis sint robustæ, spes optima est aliquid efficiendi.

Curatio. Ergo quoad chirurgiam: *sanguis* non videtur mittendus; nec enim habet rationem caussæ principalis, quia malum non fit a sanguine; nec caussæ sine qua non; cum enim multos dies in lecto æger permanserit, consonum rationi est potius abundare alios humores, omissis scilicet consuetis exercitijs, corpore refrigerato, caloreque tepido reddito. Quod si forte alias fluxissent *hæmorrhoides*, non esset præter rationem aliquid sanguinis ab eo loco detrahere. *Fonticuli* maxime laudantur in ambobus brachijs, præsertim in occipitio infixi. Præterea, postquam omnia & interna, & externa, & toti, & parti affectæ administrata, non profuerint: maxime laudamus si eo loci, vbi suspicio est, densitatem adesse in spinali medulla, fiat *inustio*, vt scilicet materia ibi contenta, hoc præsidio generoso euacuetur.

Leniens medicamentum, sit *mel ros. sol.* Præparantia sint, *syr. de beton. cich. borag.* Et quia refert excellentissimus vir, adesse obstructiones in iecore, & liene: ideo ratione illorum coueniunt aperientia, absq; tamen caliditate insigni, vt *pentaphyl. agrim. capill. Veneris, tamarisc. radices filicis, &c.* Præparatis humoribus, expurgentur hi, non semel, sed bis, *agarico*, seu recipientibus *agaricum*, vel *pilulis de agar. permistis cũ cochijs*, & similibus. Toto expurgato, est expurgandum caput: & cum duæ sint viæ, os, & nares: via oris est suspecta propter dyspnœam quam passus est, ne scilicet catarrhus forsan masticatione ad illas partes deuoluatur. Expurgabitur igitur caput per nares sternutatorijs, & succis per nares attractis, vt *succo betę maioran.* Hoc facto ad generosum aliquod præsidiũ deueniẽdum: qualia sunt, *salsa, china, guaiacum, sassafras*: omnia hæc probantur, ita tamen, ne nimis calidis vtamur his temporibus, quia virtus ratione aeris calidioris, non profert. Quare paretur decoctum *e salsa & china*: in quo, ratione iecoris, *borag. & cich.* addantur. Frigidioribus vero temporibus, si malum non cessauerit, *guaiaco & sassafras* erit vtẽdum: quo tempore erit etiam opportunus vsus *magnarum antidotorum*. Sicuti tempore calido, non erit pertranseundum vltra *conseruam betonicæ*, & similia in primo gradu calida. Multa quoque conueniunt exterius administrata, ratione ventriculi. Potissimum autem quando *salsę & chinæ* decoctum assumitur, optimum erit, si foueatur *vino generoso*, in quo *betonica, mentha, absinthium, anisum, &c.* sint in cocta: & postea iungatur *decoctum anethi. mastich. de absinth.* Conuenit *stillicidium ex aqua thermali*, & siccante, & calefaciente, si adesset. Capiti similiter conueniunt ea medicamenta exsiccantia, & minime calefacientia: vt ablutiones, *e lixiuio & cinere pauco vitis*, confectæ, in quo sit incocta *beton. fol. salicis.* Locis affectis, si fieri potest, omnino parentur *insessus in aqua thermali*, quæcunque illa sit, dummodo calefaciat & exsiccet: ita tamen vt omnes partes inferiores, vsque ad iecur, in aqua illa immergantur. Locis illis in regione renũ, & præsertim vbi est densitas, optimum erit prius imponere *emplastrum de meliloto*, per 4. aut 6. dies: deinde per 6. alios dies idem emplastrum permiscere æquis portionibus, cum *emplastro sacro*: Vltimo loco ponatur *triapharmacum confectum ex oleo antiquo, lithargyro, & aceto*, æquis portionibus, cui adiungatur *elaterium & colocynthidis*. Ita enim primo loco emolliemus: secundo emolliemus, & pariter resoluemus: tertio emolliemus, resoluemus, & materias illas a proprietate attrahemus. Quod si hæc non profuerint, ad *inustionem* accedendum.

Diæta erit moderata, ne cibi copia augeatur materia, vel paucitate prosternantur vires: sit attenuans & incidens, quia materia viscida, crassa, & difficulter resolubilis. Vinum fugiatur; tum potissimum, quando decoctum sumitur.

CONSILIVM XV.

In læsa visione: in iuuene 25. annorum.

MEDICORVM SVBSCRIPTORVM.

Affectus. Manifestus hic est affectus, sed difficilis curationis. Actio quidem humoris crystallini nequaquam prorsus est adempta, neq; neruus opticus adeo affectus, quin & facultas & spiritus aliquatenus trãsmittatur, quia lumen solis videt: nihilominus facultas illa admodum est impedita. Caussam vero, qua actio crystallini sit impedita, nullam aliã esse dicimus, quam materiam, in parte ante crystallinum, aut albugineum humorem ita concretam & induratam, vt fere callum ibi induxisse videatur. Hæcque cum sæpe varios calores referat: non vnius generis est. Neque vlli mirum sit, si ob importunam tractationem chirurgicam, & ob continua studia, nec non naturalem oculorum imbecillitatem, maxima materiæ copia cõfluxerit, & in hac humorum colluuie, cornea aliquid sit perpessa, & huiusmodi humore secundum intrinsecam & extrinsecã partem fuerit imbuta. Hos vero humores inibi generari non credendũ est, sed potius in cerebro eos produci credimus, & inde ad oculos labi, & malũ adaugere: vbi enim in corpore pars aliqua læsa est, natura semper ad illam excrementa demittit. Et quamuis corpus nobilissimi iuuenis alioqui sanũ sit: attamen in ipso quoque aliquam humorum copiam exsuperare, minime a ratione alienum est.

Præsidia. Cum igitur res ita se gabeat: vnicus is medico scopus esse debet, vt materia indurata in parte externæ & internæ tunicæ; emolliatur: deinde medicamentis insensibiliter vacuetur, & erodentibus callus adimatur, quemadmodum veteres faciebant.

Prognost. His scopis e toto satisfacere, nobis impossibile videtur: quia morbus est vetustis. a chirurgis non bene tractatus, & quia tandem materia, quę est in parte interna corneæ, indurata & scirrhosa iam facta est, vt e toto emolliri nequeat. Verumtamen quia nobilis. iuuenis, hoc saltẽ petit, vt vel parietes ab animantibus discernere queat, deserendus non est, maxime cum ipsi placeat in casu desperato medicinam experiri.

Curatio. Itaque consulimus, vt quam primum curationem aggrediatur. Nam Galeni est sentẽtia, humores crassos & viscidos, semper initio veris purgandos esse. Et primum, quoad materiam chirurgicam: quoniam medicamenta oculis administranda, futura sunt calida & sicca, ne calore suo materiam e capite attrahant, primum *sanguis* per venæsectionem, deinde per cucurbitulas extrahendus: nec improbamus *setaceum* ad diuertendum humores.

De alijs vero remedijs ita statuimus: aluum primo *cassia, & elect. lenitiuo* esse molliendam: mox præparandos esse humores, *syr. de cich. de beton. cum decoctis accommodatis cich. beton. euphrag. chelid.* postremo expurgandos *pil. coch. & lucis.* Post hoc caput per masticatoria

ſticatoria & errhina medicamenta euacuandum.

His factis ad medicamenta localia deueniendum erit; quæ omnia conſolationis gratia erunt potius exploranda, quã quod boni aliquid præſtari poſſe ſperemus, oculis fere nihil deterius contingere poſſit. Hæc vero agenda ſunt, dummodo reliquo corpori non obſimus. De diſſipatione autem ſuffuſionis nihil agendum erit, cum præſens ſtatus oculi minime exigere videatur. Et quamuis chirurgi multa polliceri ſoleant: nil tamen eos præſtare poſſe certo ſcimus. Dimiſſa igitur *perforatione*, in primis deueniendum erit ad emollientia & detergentia: veluti ſi paretur *aqua*, cui incoquantur *rad. maluæ, althææ, lapathi*; atq; que ita ſæpius tepida intra oculos immittatur, ſpongijſque illa imbutis, noctu per aliquot dies oculi foueantur. Poſthæc ad ea quæ diſſipant, & callum diſcutiunt, tranſeundum eſt. Cumque hæc complura eſſe poſſint; prius mitiora ſunt vſurpanda, quemadmodũ eſſent *aqua vitis, ol. feni*. cui modicum *aquæ euphragiæ* eſſet admiſtum, ne nimis oculus mordeatur. Aqua etiam deſtillata ex ijs quæ habent vim abſumendi a proprietate humorem pituitoſum, nobis probatur; cuiuſmodi eſſet illa: quæ fit *e radicib. iridis, vel colocynth.* ſic enim exſiccantur & extenuantur huiuſmodi humores. Nam quemadmodum antiqui interdum corpora purgabant inunctionibus: ita nos maiori cũ fiducia ſperamus hic propoſitis medicamentis humores attrahi & conſumi poſſe. Quod ſi hæc nil profecerint: adminiſtranda erunt, quæ manifeſtis proprietatibus agunt. Sed quia maxima difficultas eſt in medicamentorum impoſitione, vt diutius in loco affecto conſiſtere poſſint: ideo parari poterit *phiala parua*, quæ reſpondeat oculorum orbibus, quæ ora anguſta habeat: in hanc aquæ immittendæ, ea mox oculis apponenda, & in his apertis per aliquod temporis ſpatium detinenda. Compoſitionem quoque illam *elixir* vocatam non improbamus, eo quod conficitur e multis aromatibus, & ocularibus, quæ incidunt, attenuant, & penetrant. Imo, ſi ſub hiſce remedijs oculus non inflammetur, placet nobis, vt gutta vna tantum *olei de ſulphure*, admiſtá cum *decocto fænugræci*, infundatur: ſed ne inflammatio oriatur, aliquid *aquæ refrigerantis* addendum. Quod ſi ex horum vſu profectus quidam apparere videatur, tunc vlterius progrediendum potius, quam vt ijs vtamur, quæ in puluere adminiſtrantur, eo quod vim habet magis corrodendi; vt *antimonium*, & ſimilia, quæ a Galeno lib. 4. κ. τόπ. proponuntur. *Decoctum etiam ligni* extrinſecus adhiberi poterit, eo quod propter pinguedinem vim habet emolliendi. Haud ſecus alia duo valde probamus, quæ ex aliorum relatione experta eſſe ſæpius audimus. Alterum eſt medicamentum cõfectum *e violis albis, & folijs raphani hortenſ. & e cubebis* in pollinem redactis: quæ addita dimidia parte *ammoniaci, cum opobalſamo*, ſi optimum reperiri poteſt, conficiuntur. Alterum refertur ab Auicen. & Galen. in lib. de facile parab. & paratur e *fructu lauri decorticato, cum portione aliqua gummi*: quamuis Auicen. ipſe cum *felle viperarum domeſtic.* conficiat. Ab eodem quoque laudatur vſus *theriacæ*, applicitæ oculis, ſed prius cum copioſo *melle*, atque *vino* diſſolutæ. Scimus enim in *theriacam* multa ingredi, quæ vim habent digerendi, & detergendi. Paratur etiam medicamentum *e ſucco feniculi & allij*, quod conferre dicunt, ſi cum *vrina pueri impolluti* adminiſtrentur. Hæc varia propoſuimus, quia in tali caſu deterrimo, omnia ſunt experiunda. Patauij CX. D. VI.

Bernhardinus Paternus.

Ego Hieronymus Capiuacas, aſſero, eam medicationem prorſus inutilem fore.

Hieronymus Mercurialis.

Hieronymus Fabricius ab Aquapendente.

CONSILIVM XXI.

De Orthopnœa; & Viſione deprauata:

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Querelæ ægri.

EX omnibus capitis deſtillationibus nulla grauior eſt ac deterior, quam illa quæ ad pulmones delabitur; atque inter has illa potiſſimum, quæ a pituita ſalſa fieri ſolet: cum periculum ſit, ne pulmones exulcerentur, & phthiſis inde fiat. Quia igitur illuſtris Baro, in florente ætate conſtitutus, per interualla, & præſertim in patria, catarrho illo a capite ad bronchia pulmonum corripitur; (quod malum a Medicis, ob ſuffocationis periculum, orthopnœa vocatur; & eodem laborantes, anheloſi ac ſuſpirioſi dicuntur, cũ ob præſentiam illius materiæ vix reſpirare valeant, & corpus penitus erectum tenere cogantur) eidemque etiam viſio aliquantulum imminuta eſſe videatur, quia, quę procul abſunt, accurate cernere nequit: tum per interualla ſalſam exſpuit materiam: ob id recte a medicis dictorum affectuum quærit remedia.

Cauſſæ.

Primum autem ſciendum, humores qui in capite generantur, & qui a iecore ſurſum in caput feruntur, ac deſtillant, ad plures partes ſubiectas præcipitari conſueuiſſe: hi, cum magna ſatis copia ad pulmonis bronchia deſcendant, orthopnœam introducũt, vt patiens non niſi recta ceruice reſpirare poſſit. Imminutam vero illam viſionem fieri affirmamus, ob anguſtiam naturalem, cuius ratione ſpiritus non influit, quemadmodum opus eſſet. Sed cum omnia hæc mala ſoboles ſint materiæ pituitoſæ, nimirum humoris cuiuſdam præter naturalis: neceſſario ſequitur, materiam hanc effectum eſſe alicuius actionis deprauatæ: quæ nulla alia eſſe poteſt, quam concoctio cerebri: quæ quidem deprauatur, quia facultas alteratrix labefactatur, ob intemperiem calidam & humidam: & quia e partibus infernis, nempe ex hepate, vapores bilioſi, acres, & mordaces ſubminiſtrantur: vnde fit, vt excrementa iſta quandoque ſalſa eſſe videãtur, & hoc quidem ob intemperiem calidam & ſiccã ipſius iecoris. Propter imbecillitatem vero pulmonum interdum iſta materia ſuſcipitur, vnde ſuffocationis periculum intenditur.

Indicationes.

Quare tota curationis ratio in eo poſita eſſe videtur, vt materia, quæ in capite & iecore redundat, euacuetur: & horum viſcerum intemperies corrigatur; pulmoneſque corroborentur. Caput itaque calidum & humidum ad priſtinam temperiem eſt reuocandum: iecur refrigerãdum & humectandum: &, quia ſanguis calidior fouere videtur hepatis & capitis caliditatem, non abs re erit ſanguinem euacuare.

Præſagia.

Quibus ſcopis ſatisfacere, difficile ſane erit, non tamen impoſſibile, ſi modo illuſtris Baro parere monitis noſtris velit.

Curatio.

Concepta igitur optima curationis ſpe, materias præſidiorum proponemus: leuiores quidem, hoc tẽpore, grauiores vero aduentante vere vſurpandas. Et initio, quoad chirurgiam, & hoc tempore ſanguis euacuabitur *cucurbitulis ſcarificatis*, ea quantitate, quam ſanguinis actio præſcribere, & virtus permittere videbitur. *Fonticuli* nõ erunt excitandi, quamuis in hoc malo locum habere videantur: quia ſperamus beneficio medicamentorum proponendorum eum e toto ab his affectibus liberatum iri: quod niſi fieret omnino illis vtendum foret.

Quoad pharmaceiam: aluus leniatur *melle roſarum ſolutiuo & manna*, diſſolutis in *decocto fructuum & betonicæ*. Præparetur materia *ſyrupis de betonica, boragine, cichorio, & tuſſilagine, cum decoctis proportione reſpondentibus*. Præparata materia, purgetur corpus *agarico & rhabarbaro, cum de coctione fructuum*, quibus addatur *mel roſarum ſolutiuum & manna*. Quæ leuis purgatio ſufficiet per totam hyemem: vbi

etiam quandoque vsus erit cõueniens *mellis scillitici*. Sumendæ *conseruæ betonicæ, boraginis et buglossæ, cum exiguo pulmonis vulpis*.

Aduentante autem vere, sanguis *vena secta* mittatur: leniatur aluus, & præparetur materia, purgeturque corpus iam propositis. Et quia vna purgatio non sufficit, repetatur: præpareturque materia denuo syrupis valentioribus, vt *syrupo de betonica composita, de pomis composito, & de cichorio cum rhabarbaro, & de hyssopo*, cum decoctis appropriatis: purgetur vero *pilulis ex agarico Mesuæi, & mastichinis*.

Corpore exquisite purgato, caput etiam euacuandum erit, non apophlegmatismis, ne materia adhuc magis ad os attrahatur, sed tantum errhinis, ijs tamẽ leuioribus, ne oculi offendantur: nimirum *e succo betæ & sampsuchi*, addita *manna*, &, si opus fuerit, *cyclamine*.

Capite purgato, probatur *stillicidium ex aquis nostris Diui Petri*, supra suturam coronalem.

Vt autem caput & iecur ad optimam temperaturam deducantur, & pulmones corroborentur: vix erit aliquid viribus par *decocto ligni, sarsæ parillæ, & chinę*, additis *folijs betonicæ, boraginis, cichorij & farfaræ, glycyrrhiza item ac passulis*: quo decocto vti poterit per triginta & plures dies: singulisque octo aut decem diebus capiat *pilulas de agarico, & mastichinas*. Transactis etiam quatuor aut quinque diebus, mane ac vesperi ante syrupum, sumat *vnam alteramque pilulam e pulueribus ligni, sarsæ, chinę, betonicę, glycyrrhizę, boraginis, ac pulmonis vulpis*, paratam: vt beneficio harum pilularum vires medicamenti ad partes etiam remotiores distribuantur, & felicius agant. Interdum quoque ante cibum per horam vti poterit *melle illico scillitico* proposito.

His omnibus diligens viuendi accedat ratio, necesse est. Quare ab omni aeris importunitate caueat, præsertim vero ab aere calidiore & humidiore; &, ob eandẽ caussam, ab igne. Reliqua his respondeant: quæ breuitatis gratia, ceu nota, prætermittimus.

CONSILIVM XXII.

In anhelitus difficultate, pulsu frequẽtissimo, et inequali.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus.

RESpiratio per os, & inspiratio arteriarum, ad vitam vnice necessaria est, vt calor cordis & arteriarum euentetur, fuliginesque expellantur. Non igitur abs re illustris & reuerendus vir, noxam huius actionis sentiens, eam a nobis emendari cupit. Caussa autem huius actionis lęsæ, non est materia pituitosa, viscida & crassa, quæ a capite descendens obstruat vias respirationis: nullum enim vnquã apparuit sputum, nec tussis, nec stertor: etenim si materia descenderet, necessario in somno saltem sterteret. Proinde vera caussa est tuberculum aliquod crudũ, occupans carnem, seu substantiam pulmonis: hoc, initio paruũ exsistens, læues arterias comprimendo obstruxit; vnde caussa fuit pulsus frequentis & inæqualis; nam hæ arteriæ habent consensum & communicantiam cum arterijs totius corporis. Paullatim deinde auctum illud tuberculum, obstruxit etiam comprimendo asperas arterias, seu bronchia pulmonis; vnde caussa fuit difficultatis anhelitus: & cum calor cordis, ob hanc anhelitus difficultatem euentari satis non poterit, leuis quædam febricula superuenit. Genitum autem est hoc tuberculum crudum, quoniam diebus elapsis cauteriũ, quod in brachio gestauit, occalluit; vnde materia, quæ illo emissario vacuabatur, deuoluta ad pulmones, in his concreuit, & tumorem excitauit. Potuit etiam hæc materia habuisse originem ab errore externo, & mala viuendi ratione.

Scopi.

Vt autem mala hæc auferantur, necesse est, materiam crassam, facientem tumorem, attenuare, calfacere, digerere, & per insensiles meatus euacuare: pulmones corroborare: virtutem totius seruare, totius etiam habita prouidentia.

Prognost.

His scopis satisfacere, meo iudicio, est impossibile: adest enim vehementia dignitatis, quia pulmo, pars præcipua, afficitur, sine qua animal viuere nequit. Ratione propriæ essentiæ etiam adest vehementia: quia materia tumoris est crassa, dura, viscida, frigida, & ratione partis quoque copiosa. Ratione tandem facultatis corpus regentis, nulla fere est tolerantia; vnde hac de caussa summa est vehementia: quæ etiam adest ratione virtutis, tum in quanto, tum in quali: est quippe patiens in senili ætate constitutus; annumque 63. agit.

Curatio.

Quia vero ægrotantes deserere inhumanum est, ad præsidia veniendum. De chirurgicis nihil dicendum: cum diebus elapsis per hæmorrhoidas missus sit sanguis. De fonticulis nihil: nullum enim inde iuuamentum. Quod si melius haberet, & ab hoc malo hac vice liberaretur: præseruationis gratia *duo fonticuli* mihi probarentur; alter in brachio, alter in crure.

De pharmacis nihil dicendum: cum ei lenta sit aluus *melle ros. sol. & manna*, & *electario lenitiuo*: præparati humores *betonica, melissa, farfara, boragine viridi, cichorio*, & similibus: euacuati *agarico, rhabarbaro, &c.* Quod si non videretur satis vacuatum totũ: iterum per tres dies assumat iura alterata, & purgans. Pro alterantibus probatur *decoctum salsę & chinæ, cũ modico sassafras*, pluribus diebus potũ: item *decoctum botyros* (quam ad anhelitus difficultatem mire laudat Dioscorides) *melissæ, betonicæ, hyssopi, rad. althææ, farfaræ viridis, &c.* Ante syrupum sumantur *pilulæ e puluere salsæ, chinæ, sassafras, & herbarum prædictarum*. Probatur etiam vsus *terebinthinæ Cypriæ*. Præstantissimum quoque remedium est *puluis sulphuris, seu flores*, qui discutiunt, incidunt, digerunt: sed cum nimis calidi esse videantur, corrigi possunt *ammoniaco*, & inde formari pilulæ, & ante decoctum exhiberi. Licet vero *sulphur* calidum sit recessu tertio, vel quarti initio, simulque febris adsit: hæc tamen leuissima est, & *sulphur* correctum *ammoniaco*. Victus dictis correspondeat, & a vino abstineat.

CONSILIVM XXIII.

In anhelandi difficultate, producta a pituita salsa, occupante bronchia pulmonis, in iuuene 22. annorum.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus.

CItra respirationem animal viuere nequit; merito itaque iuuenis nobilissimus, multis abhinc annis anhelandi difficultatem sentiens, huius quærit remedia. Ante plurimos annos sesint dysphnœam; sed spatio annorũ sex omnino ab illa fuit immunis: post iterum ea affectus est: deinde per annum intermisit: cœpit postmodum singulo mense corripere: iam vero non semel tantum, sed bis, terque mensis spatio affligit, vt sæpe etiam suffocationis periculum incurrat; liberatur tamen materiæ salsæ excretione per sputum.

Caussæ.

Hæc anhelandi difficultas oritur a materia pituitosa, salsa, occupante, & obstruente bronchia pulmonis. Generatur hæc materia pituitosa in capite, copiosa; adeo, vt cum per naturales solitasq; vias excerni nequeat, paullatim ad tracheiam arteriam descendat, & ab hac in pulmonis bronchia fluens, illa maiori e parte obstruat. Pulmones autem suscipiunt hanc materiã, ob suã debilitatem & laxitatẽ: & quia e diurna mora & fluxione habitum quasi cõtraxere. Generatur autem materia hæc in capite, labefacta ipsius facultate alteratrice, ob intemperiem humidam:

dam: nam in actiuis nullus apparet recessus a naturali statu: quæ intemperies humida, tum in dies aucta sit, ob prauam viuêdi rationem; hinc factum est, vt malum, intensius redditum, non semel tantum in mense, sed sæpius inuadat. Salsedinem autem pituita adquirit, quoniam ob iecoris caliditatem in generatione sanguinis generatur salsa quædam serosa humiditas, quæ ad caput assiduo ascendens, est in caussa, vt inter spuendum leuis illa salsedo appareat: descendens autem pituita, cum illa salsa & serosa humiditate, & permista ad bronchia pulmonis, ibique præter naturam detenta, putrescit; & ob putredinem magnam illam salsedinem contrahit, quam exspuendo in paroxysmo persentit.

Scopi. Curatio. Pro ablatione horum malorum, necesse est, caput humidum exsiccare; iecur quoquo modo refrigerare; pulmones debiles, laxos, qui habitum fere contraxere ob continuam fluxionem, exsiccare, & corroborare; materiam, seu salsam pituitam deuertere, deriuare, & e toto exstirpare.

Prognost. Quas indicationes explere, non impossibile quidem, at summe est difficile. Adest enim primum vehementia dignitatis: quia læditur respiratio, actio caussa vitæ omnino necessaria. Læditur etiam caput secundum alteratricem: quod est membrum principalissimum. Deinde si consideremus vehementiam ratione essentiæ: materia generatur copiosa, putrescit, fit salsa, est viscida, crassa: intemperies capitis humida, & pulmonum quasi in habitum mutata, vt ita summa sit vehementia penes essentiam tum morbi, tum caussæ, id est, materiæ pituitosæ. Summa etiam vehementia est ratione facultatis corpus regentis: nam dum adest accessio, æger veluti suffocari videtur, vt vires difficillime tolerent. Cæterum ratione virtutis nulla adest vehementia: nam æger est iuuenis & robustus, vt omnia remedia, etiam fortissima, ferre possit. Vnde sperare licet, ægrum, si non integre, ex parte tamen conualiturum.

Curatio. Ad curationem ergo accedentes, laudamus, vt sanguis euacuetur, primum *secta vena* iecoraria cubiti dextri: deinde *hirudinibus* applicatis hæmorrhoidibus, si natura prius fluere consueuerint. Inurantur post *fonticuli*, in brachio dextro alter, ratione capitis: alter in crure dextro, ratione hepatis: totius tamê prouidentia prius habenda.

Primum enim leniatur aluus, *melle rosato solutiuo, & electario lenitiuo*: vel *melle violato solutiuo & manna*. Præparentur humores *decocto melissæ, hyssopi, cichorij, farfaræ, &c.* Purgentur vero *agarico.*

Hinc caput errhinis purgetur nimirum *decocto betæ, veratri nigri*, & similibus.

Diæta. His omnibus expeditis, probatur, vt assumat *salsæ & chinæ decoctum*, per plures dies, alteratum *cichorio*. In quo assumendo alternis diebus, ante decocti syrupum capiat *pilulam e terebinthina Cypria*, cum aliquo puluere exsiccante reformatum. Post huius decocti exhibitionem, quia iecur erit excalefactum; temporibus calidioribus, per plures dies vtatur *sero lactis caprilli*. A seri vsu, assumere debet *aquas Lucenses*, vt per sex, vel octo dies. Neque timenda est suffocatio, eo quod ventriculus, aqua hac repletus, comprimat diaphragma: nam moderata quantitate est capienda.

Stillicidium præterea non improbatur, vt caput exsiccetur: quod parabitur ex aquis, in actiuis temperatis, vt sunt *Laterenses.*

Extrinsecus hepar refrigerandum epithemate *e succo cichorij*, cum *pauco aceto*, ad maiorem penetrationem.

Tandem suademus, vt post horum omnium vsum per plures dies vtatur lambitiuo *e saccharo betonicæ, cum puluere quinquefolij*, & alijs exsiccantibus.

Dieta his par fit: & pro potu sit vinum multa aqua dilutum.

CONSILIVM XI.

In interpolata anhelitus difficultate.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. PRæseruatio in caussarum ablatione omnis posita est: ideo ad curandum dyspnœam, ex interuallis recurrentem, caussas eius rimari decet. Refert vero patiens, Vir illustris, anhelitus difficultatem desinere, postquam materia, partim tenuis, partim crassa, viscida, & subflaua, per tussim reiecta est. Patet ergo vitium dictum recurrere, dum pituita frigida, partim crassa, partim tenuis, in capite accumulatur eousque, donec, præ copia facultatem expultricem cerebri irritans, ab ea in pectus, ac præsertim bronchia pulmonis, præcipitatur: vbi vias spiritus occludens, tantisper luctam illam cum exeunte & ingrediente aere exercet, subindeque anhelandi difficultatê inducit: donec tota consumpta & eiecta, meatus illos liberos, ac spiritibus peruios relinquat. Ad hunc autem humorem suscipiendum magnopere confert inueterata & insignis pulmonum laxitas, & infirmitas: quod satis docent diuersorum affectuum genera, quibus antea laborauit. Malum autem huiusmodi fit: tum quia pulmones recipiendæ a capite fluxioni maxime accommodati & propensi sunt: tum quia cerebrum excremêtorum ferax prompte demittit superuacaneos & copiosos in pectus succos. Porro excrementa ea, cum sint praua vitiatæ cerebri coctionis opera: puto eam vitiari ob frigidam & humidam illius intemperiem, nec non ob varios, quos iuuenilis ætas committit, in victu errores.

Scopi. Quod si itaque ab hac calamitate prorsus liberari cupit: necesse est, victus errata, & præsertim importunas exercitationes & compotationes vitare: mox superfluos quoscunque humores, tam a pectore, quam ab vniuerso corpore amouere: postremo calefacere moderate cerebrum; simulque & ipsum, & pulmones exsiccare.

Prognost. Quanquam vero non admodum facile huiusmodi viscerû dyscrasiæ penitus expugnari possunt, quæ ob vetustatem iam quasi habitum contraxerunt: attamen cum in ætate firma & valida, potiusq; proficiente, quam deficiente, sperare omnia bona liceat; eoque maxime, quod mihi compertum sit, eam non fuisse adhibitam medicationem, quæ potuerit vitiû hoc aut finire, aut saltem imminuere: itaq; alacriter curationem, siue præseruationis rationem, aggrediendum consulo.

Curatio. Et quoniam in omnibus defluxionibus curandis magnam vim diæta commoda habet: hinc inchoâdû. Fugiat ergo aerem inclementem. Capite humili, dû libere respicit, dormiat. Ante cibum moderate exerceatur. A cibo, tum animo, tum corpore quiescat. Moderate semper edat & bibat. Nec somno, nisi duabus tribusve horis a cœna sese det. Compotationes, vina generosa, cruditates omnes, tanquam pestem, fugiat. A cibo semper *coriandrum cum saccharo* sumat. Quæ omnia rectius præsentes Medici.

Quoad chirurgiam: *cauterium* sinistro brachio imponatur, diuque apertum seruetur: constat enim experientia, anhelitus difficultate vexatos, hinc incredibilem vtilitatê percipere. Quâtum ad alia medicamenta attinet: vbi curatio auspicienda videbitur; primum vniuersum corpus expurgetur, lenita aluo *melle rosato solutiuo*, mox præparatis humoribus, *decocto pulmonariæ, betonicæ, hyssopi, cum syrupo de betonica, atque oxymelite simplici*: tandem euacuatis *agarici diluto, & melle rosato solutiuo*, vel *pilulis de agarico*. Hinc caput errhinis purgandum, vt *succo betæ, cum aqua betonicæ*: aut simili.

Hoc facto, *chinæ optimæ*, vel *salsæ decocto*, ad minus per triginta dies vtatur: ac simul placide sudare

conetur. Quo tempore magnopere iuuabit, ſi ſingulo mane, priuſquam ſyrupum potet, pilulam ſumpſerit e ſemiſcrupulo *ſulphuris viui, aqua maluæ ſæpius læuigati, cum drachma vna optimæ terebinthinæ.* Tum etiam probo eam victus rationem tenuiſſimam, quæ adhiberi ſolet, ſed paullo mitiorem.

Et quia formidandum eſt, vt etiam diligenti hac adhibita cura mali radices funditus eruncentur: futura hyeme hortor, ſaltem ſingulo menſe *pilulas de agarico* deuoret: ſæpeque ſequentis confectionis portionem, ad nucis videlicet magnitudinem ſumat; *℞. conſeruæ violarum & betonicæ ana ℥. j. ß. pulueris glycyrrhizæ ʒ. j. ß. pulmonis vulpis ʒ. ij. cum ſyrupo betonicę* fiat miſtura. Quod ſi aduentante vere malum nondum finitum fuerit: tunc *de potu & ſtillicidijs aquarum thermalium* diligenter & mature cogitandum erit.

CONSILIVM XXV.

In anhelitus difficultate, capitis deſtillatione, & raucedine.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Caſus.

AFfectus, de quibus illuſtriſſima fœmina conqueritur, tres potiſſimum eſſe videntur: nimirum anhelitus difficultas, capitis deſtillatio, & raucedo. Cum enim loca altiora adſcendere, & deſcendere conatur; ſtatim anhelandi difficultas oboritur. Raucedo autem cum clare auribus percipiatur, alijs nō eget ſignis. Deſtillatio inde deprehenditur: quoniam aſſidue ferme materia pituitoſa, inſipida, craſſa, & lenta, ſputo excernitur, quæ, cum male oleat, vt ipſa refert: argumentum eſt ipſam aliquam contrahere putredinem.

Cauſſæ.

Omni igitur diligentia horum affectuum cauſſæ ſunt indagandæ: vt illis inuentis, indicationes ex vſu hauriantur, materiæque remediorum inueniantur. Dubium non eſt, anhelitus difficultatem, vocis raucedinem & materię illius pituitoſæ excretionem, eſſe partus deſtillationis. Nam, vt a raucedine exordiamur: materia illa pituitoſa, deſcendens ad inſtrumenta vocis, glottidem & epiglottidem irrigans, eſt in cauſſa, vt vox rauca euadat. Decumbens vero ad pulmonis aſperas arterias, ac ibi aliquam moram trahens, a calore cordis & pulmonum, nec non ab illa mora, contrahere videtur quandam craſſitiem & putredinem: cuius putredinis ſignum eſt, quod illuſtriſſima patiens, dum hanc materiam excernit, inſuauem quendam odorem in ore perſentit: præterea, quamuis materia illa reiecta, non ſit exactum pus, ad puris tamen conditiones & naturam proxime accedere videtur. Hæc itaque materia ob ſui copiam bronchia pulmonis aliquo modo obſtruens, eſt in cauſſa, vt illa reſpirandi difficultas oboriatur. Generatur autem hæc pituitoſa materia in ipſo capite, læſa coctione ipſius: quæ quidem actio læditur, labefactata facultate alteratrice, tum ob intemperiem humidam; (*nam in actiuis qualitatibus nullus eſt receſſus a naturali ſtatu: & licet caput aliquo modo calidum eſſe videatur, hæc tamen caliditas eſt naturalis, & ipſius capitis natiua temperies.*) tum ob errorem externum, ratione nempe obiecti, id eſt, praui alimenti, in quod agit capitis alteratrix: quod quidem alimentum inde gignitur prauum, quia (vt nobis relatum eſt) illuſtriſſima fœmina aſſiduo fere praua viuendi ratione vtitur. Cuius ratione etiam aliquando fit, vt aliquæ cruditates in ventriculo generentur; a quibus flatus eleuari, & e ventriculo erumpere vt plurimum ſolent.

Indicationes.

Studium ergo noſtrum eo conuertendum eſt omne, vt caput humidum exſiccetur: vt pituita, quæ præter naturam mouetur, præcepſq; ruit ad fauces & pulmones, intercipiatur, deriuetur, repellatur; bronchia vero occupans, elidatur, diſſipetur, ac penitus exſtirpetur: virtus denique horum viſcerum, & tonus, vna cum virtute totius, conſeruetur: totius tamen prius habita prouidentia.

Prognoſtica.

Quibus ſatisfacere, nō quidem impoſſibile eſt, ſed tamen omnino difficile. Dignitatis etenim vehementia inſignis eſt: quia caput, membrum principaliſſimum, læditur: læduntur vocis inſtrumento, offenduntur que pulmones, quorum actio cauſſa vitę ſumme eſt neceſſaria. Vehementia etiam propriæ eſſentiæ ſatis intenſa eſt: nam excernitur materia longa recedens a naturali ſtatu: exſpuitur quippe materia pituitoſa, inſipida, frigida, craſſa, viſcida, &, quod peius eſt, aliquando ſemiputrida. Quam vehementiam capitis dyſcraſia, iamiam in habitum conuerſa, augere videtur. Duobus enim abhinc annis ſeſe infeſtari ab hac capitis deſtillatione refert: quamuis vnus tantum ſit elapſus annus, e quo hæc materia & prauam qualitatem, & craſſitiem contrahere inceperit. Cæterum de curatione omnino non eſt deſperandū: quia virtus ſecundum quantitatem, & qualitatem ſatis robuſta exſiſtit. Eſt enim illuſtriſſima fœmina in iuuenili ætate conſtituta, ſatiſque bono corporis habitu prædita: nec vllum adhuc generoſum præſidium eſt experta. Quare alacri animo, ad præſidiorum materias deſcendendum.

Curatio.

Vocatur autem in dubium, *an ſanguis euacuari debeat, necne*; Cum menſes in hac matrona illuſtri, ſecundum debitam quantitatem, & conſuetum ordinē fluant: nullo modo ſanguis in hoc corpore exundare videtur; vt, hac ratione, ab omni ſanguinis miſſione ſit abſtinendum. Verumtamen, ſi conſideremus menſis medietatem, quod ſane tempus ab hac conſueta vacuatione procul abeſt: facilime vnicuique apparebit, tunc aliquā copiam ſanguinis redundare: vnde, cum huius copiæ gratia; tum, quod ſanguis tunc habeat rōnem cauſſæ ſine qua non, poſſumus tuto vti calorificis medicamentis, quæ neceſſario in hoc caſu ſunt vſurpanda: ſuademus, vt ſanguis euacuetur, ſecta vena communi dextri cubiti; in moderata tamen quantitate. Quoad *fonticulos*: conueniret quidem nō ſolum cauteriū in ſutura coronali, ſed etiam ſetaceū in occipite; verū quoniam hæc ſpeciem & pulcritudinē defœdare ſolent, quæ fœminis pręter cætera ſunt cariſſima, vt ab hoc remediorum genere valde abhorreant; propterea ſuademus, vt in vtroq; brachio, vel ſaltē in vno, fonticulus fiat. Nam ſi vllum eſt præſidium; cuius ratione hanc dyſcraſiam, & capitis deſtillationē auferri poſſe ſperemus: hoc certe vnicum exſiſtit. Proinde fęminæ huic illuſtriſſimæ omnino perſuadendū eſt; immo, ſi fieri aliter nequeat, ipſa cogenda, vti vnicum hunc ſaltem fonticulū admittat.

Quoad pharmaceiam: leniatur aluus, *melle roſarum ſolutiuo, vel caſſia*. Præparentur humores, *decocto ex herbis non calefacientibus*, ſed potius temperatis: verbi gratia, *decocto betonicę & farfaræ, itemque cichory*. Purgentur deinde *agarico & rhabarbaro*: quibus addatur *mel roſatum ſolutiuum, vel ſyrupus roſarum ſolutiuus*. Hac peracta purgatione, rurſus præparentur humores, ac denuo expurgentur. In hac autem ſecunda purgatione, ratione capitis probantur *pilulæ cochiæ*, cum portione *maſtichinarum* permiſtæ. Cæterum, quia omnia æſtuare incipiunt: poterit excellentiſſimus medicus diem aliquem obſeruare alijs magis temperatum, vel ob pluuiam, vel etiam ob aliam cauſſam: & tunc pręd ictas pilulas exhibere. Quarum caliditas vt magis corrigatur, illis aſſumptis, ſtatim poterit aliquod apozema propinari, vt *ſerum lactis* optime depuratum.

Caput vero, quo melius & exactius mundetur: purgari debet errhinis illis ab excellentiſſimo viro propoſitis.

Quod ſi capitis deſtillatio ad pulmones perſeueraret: probatur lambitiuum, paratum e *loch de pulmone*

monte vulpis, cum syrupo de glycyrrhiza, de farfara, de betonica: addita etiam *manna.* Vt autem expurgetur materia in pulmonibus exsistens, probatur *sulphur, cum cera ad ignem, donec rubea, præparatum, & cum ouo recenti exhibitum.*

Ratione autem faucium & raucedinis, hortamur, vt sub lingua, & in fauces imponatur *oxymeli*, præparatum cum *puluere e scabiosa, betonica, cornu ceruino, &*, vrgente necessitate, cum *puluere boli Armene.* Nec esset præter rationem, ad intercipiendum materiam illam pituitosam, quæ assiduo in pulmones præcipitatur, vt dormitur itura in ore detinere *theriacam recentem*, vel *diacodeion.*

Cæterum ante omnia, vt illa humida capitis temperatura aboleatur, probatur *stillicidium*, per plures dies, quandiu scilicet aderit præsentia indicantis, nihilque prohibebit, supra suturam coronalem, paratum ex *aqua nostra Latrensi:* &, quia capitis temperies est conseruanda, temporibus calidioribus paranda erit embrocha *ex aqua Latrense, & aqua Tegulę*, mistis: immo, vrgente æstu, sola *Tegulæ aqua.* Statim vero à stillicidio caput exsiccandum, & supra futuram prædictam imponendum *ceratum de betonica*, vel aliud simile.

Verum illustrissima fœmina hac vnica medicatione, (quæ quidem satis longa est futura, ob purgationem, repurgationem, & stillicidium) e toto iam liberari non poterit, quia tempus nimis angustum tantę curationi absoluendæ restat; & quia æstu iamiam ingruente *decoctum ligni* propinare non licet: (nam virtus tum æstu, tum medicamenti generosi vsu, nimis dissolueretur eodem tempore) propterea aduentante autumno suademus, vt denuo purgetur, repurgetur, & *decoctum chinæ, salsæ, & ligni*, per aliquot dies assumat. Tunc enim, aere temperato exsistente, vires commodius horum alexipharmacorum facultates tolerare poterunt.

Viuendi ratio his erit proportionata: quam, ceu perspectam viro excellentissimo, consulto prætermittimus.

CONSILIVM XXVI.

In voce pęne deperdita, & difficili respiratione.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Affectus, & caussæ. PRoponitur curandus iuuenis, qui exspirat difficulter, & vocem fere amisit; licet enim loqui possit, vix tamen percipitur. Ad inquirendum ergo caussam læsionis vocis, primo sciẽdum, varias esse vocis differentias: vox enim sonora est, vel rauca; acuta, vel grauis; magna, vel parua. Læsio vocis hic est vocis diminutio: licet enim adsit vox, fere tamen nõ est intelligibilis. Ad partẽ affectam quod attinet: columella quidem ad vocem concurrit, non tamen est caussa præcipua, sed minima. Galenus enim non ponit ipsam instrumentum adæquatum vocis, nec præcipuum: sed dicit, concurrere vt melius fiat vox; Puto ergo affici in ægro nostro laryngem, qui constat lingula, & tribus cartilaginib.; quæ partes nimis humidæ sunt redditæ. Præterea columella non debet poni pro parte prima huius affectus: nam vox fit a gutture, vt instrumento adæquato: columella vero extra adæquatum instrumentum, cum ad os potius pertineat, quam ad guttur. Alia igitur caussa assignanda & cõcedenda est, secundũ Galenum: & Aristotelem libro quinto, de gener. animal. non enim potest fieri vox magna nisi magna sit & copiosa efflatio. Cum impetu si fiat efflatio, facit acutam vocem: de qua hic non agimus. Paruæ igitur vocis caussa continens, est pœnuria efficientis materiæ: nam cum vua sit deperdita, necessarium est, pulmones refrigerari; hi refrigerati, non egent aere refrigerante: vnde quia non attrahunt aerem refrigerantem, non sequitur etiam excretio materiæ attractæ, quæ est deinde materia vocis. Videtur præter hoc vitium etiam in larynge esse aliqua obstructio: vnde fit, vt dum patiens vult respirare, accidat singultus ille paruus, qui sentitur: nam quando attrahit aerem, hic non potest intrare per laryngem obstructum, sed regurgitat, & affectum illum excitat, qui videtur singultus. Caussa huius obstructionis est pituitosa materia, descendẽs a capite ad pulmones: estque tenuis & insipida, nonnunquam etiam amara, qui iam ad salsedinem tendit. Generatur in capite labefactata facultate ab intemperie humida, quod cognoscitur e somno longo, & memoriæ diminutione. Eadem caussa est difficultatis anhelitus.

Scopi. Quare, quoad columellam, quod deperditum est, implendum & reparandum: humiditas capitis & gutturis exsiccanda: obstructio abolenda: materia auertenda.

Prognost. Hos scopos implere partim difficile est, partim impossibile. Ideo ne res in peius labatur, & respiratio penitus tollatur, in eo potissimum laborandum, vt in hoc statu conseruetur æger.

Curatio. Quoad chirurgiam: quia sanguis peccat vt caussa sine qua non, ideo confert *venęsectio. Fonticulum* in occipite laudo: hic enim partem imbecillem reddit: vnde humores ab alijs partibus ad hanc propelluntur, & inde euacuantur. Quod si quis dicat, caput iam ante læsum esse: ideoque non amplius læden dum: respondeo, caput, seu cerebrum esse læsum: non autem cutim, in qua fiunt fonticuli. Nec prætermittendi sunt fonticuli, quia per hos non solum euacuatur materia, quæ in parte affecta generatur, sed etiam quæ in alijs partibus: id quod sensu percipitur: nam per cauterium, quod patiens hactenus in coronali sutura gestauit, expurgata est materia nigra, quæ in hepate generatur.

Leniatur aluus, *manna, syrupo rosarum laxatiuo.* Præparentur humores *syr. ros. hyssopi*: purgentur *agarico pilulis cedrijs.* Caput errhinis vacuetur: & pectus lambitiuis.

Ad exsiccandum, conuenit *decoctum chinę, guaiaci, salsę & sassafras.* Item *puluis sulphuris & cornu ceruini*: qui exsiccant, roborantque pulmones. Instituatur etiam *stillicidium aquarum Aponensium D. Petri.* Capiti quoque raso exsiccans medicamentum imponendum, *e sulphure & colocynthide*: qui materiam pituitosam attrahit.

Victus his proportione respondeat.

CONSILIVM XXVII.

In tumoribus circa faciem, pluresque alias corporis partes quorum alijs melicerides, alij scirrhosi apparent.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Historia. IVenis vigintiduorum annorum, etsi ætate & colore videatur florens, diuersa tamen patitur mala. Affligitur enim tumore in lobo auris sinistræ: tumore item in vtroque angulo oculi sinistri; nec non alio tumore in parte suboculari. Quintus iam est annus, e quo malum in aure cœpit. iam magis semper magisque serpit: est tamen affectus indolens, durus, & sine inflammatione, qui neque erysipelas, neque œdema, nec scirrhus: sed abscessus, e genere meliceridum.

Morbi hi sunt in magnitudine aucta: a materia melancholica & pituitosa; sed magis pituitosa: color tamen apparet nigricãs, quia nigredo permista cum albedine, hanc facile obscurat. Et quia materia pituitosa peccat: fit, vt hi tumores in capite oriantur: vbi generatur pituita. Materia melancholica transmittitur

mittitur a iecore: quemadmodum etiam materia biliosa, genita caliditate iecoris: vnde per interualla adsunt pruritus. Melancholia non est sola, neque exusta, vt purget, aut mordicet. Transmittitur ea ab hepate, vt nutriat illas partes: sed cum regi non possit a caliditate partis, fit vt in tumorem transmutetur.

Indicationes, & Præsagia.

His ita comparatis, caput frigidum, quod generat pituitam, calefaciendum: iecur, quod generat melancholiam & bilem, & refrigerandum. Et, quia morbi hi potius præseruationem, quam curationem requirunt: ideo hi scopi sunt præseruatorij: qui expleri possunt.

Curatio.

Sectionem tumorum non probo: ne peiores fiant, maxime in oculis. Auris vero tumor folliculo seu vesica propria non continetur: vnde sectio neque hic necessaria est.

Fonticuli in brachio sinistro, & dextro crure, differri possunt in sequentem autumnum. *Venesectionem* probo in vtroque brachio: in sinistro quidem, cum tumor sit in sinistra aure, ideoque rectitudo seruanda; nam vbi agendum indicatur a sede, & subsistentia morbi. Dextri etiam brachij vena secanda, quia sanguis melancholicus generatur, & fouetur in hepate: secta igitur illa vena, instituenda est diuersio. Si consuetæ essent hemorroides ægro: probarem *sanguisugarum* applicationem.

Purgandum est corpus: ita tamen ne incalescat iecur: valde probo *serum caprinum, cum senæ folijs, epithymo, & polypodio.*

Decoctum salsæ non probo: nam in aliquibus hisce tumoribus humor folliculo concluditur, qui talibus decoctis, etiam millies exhibitis, extrahi non posset.

Post totius & capitis purgationem, conueniret *balneum aquæ dulcis*: & *stillicidiũ* in sutura coronali.

Quoad externa non probo vehementia, ne fiant vlcera cancrosa: ideo *aquam vitæ*, non probo, nisi correctam, cum admodum sit calida.

Hæc omnia si seruentur, vna cum decente victus ratione: ab augmento horum tumorum præseruatum iri ægrum nostrum speramus.

CONSILIVM XXVIII.

In morbo Gallico.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus.

VIr quidam ætatis consistentis laborat morbo veneno, cum vlcere, seu carie in pene, tumoribus circa omoplatas & crura, vlcere quoque in oculi dextri palpebra, scabieque totius corporis. Cum vero non omnes, qui luem Gallicam patiuntur vno modo sint tractandi: modo huius natura est cognoscenda. Dum quis lue Venerea in coitu afficitur, non is morbum aliquem, sed caussam morbi accipit, nimirum virulentiam gallicam, quæ materia est calida, quia facit erosiones, tumores, & gummata, contagium quinetiam calorem arguit: nam, vbi contagium, ibi putredo: vbi putredo, ibi caliditas. Virulentia igitur hæc calida & putrida exsistens, maximam obtinet actiuitatem in corpore. Agit autem in corpus, & est caussa læsæ actionis, vel ob errorem externum, citra morbum: vel ob aliquem morbum. Vatio igitur modo lues venerea in corpus agit: aliquando enim excitat gummata, quæ sunt morbi in magnitudine aucta; aliquando vlcera, quæ sunt in continui solutione: aliquando non interuenientibus his morbis, per se ipsa agit. Si autem agat in aliquod viscus, vt in iecur, si iecur sit calidius, facile iecur adhuc magis incenditur; quia in habentibus symbolum facilis fit transitus. In hoc corpore, quia viget materia satis calida, & iecur quoque natura calidum; ob id facta intemperies in hepate.

Indicationes.

Scopi ergo sunt materiam virulentam propellere: iecur refrigerare: occurrere solutioni vnitatis, & magnitudini auctæ.

Præsagia.

Spem sanationis concipimus, quia morbus nondum inueteratus, vtpote ante biennium ortus: errorque a medico commissus.

Curatio.

Singulis quibusque decem diebus expurgandi humores adusti & biliosi, ita tamen, vt iecoris caliditas non augeatur. Exhiberem *infusionem senæ in caprino sero, cum confectione Hamech, & cassia.* In decocto obseruandum, ne hoc nimis calidum paretur. Nam æger prius quoque *decocto guaiaci* vsus est: sed relinquere, illius vsum coactus fuit: quia per totum corpus incaluit, pustulisque ita discruciatus fuit, vt mouere se non potuerit. Decoctum autem illud parauerat medicus *e guaiaci ℥.iiij. salsæ parillæ ℥.ij. & aquæ cichorij* ℔.x. addideratque *coriandrum, anisum, & cinamomum*: hæc autem hyberno tempore administrauerat. Ne ergo idem nobis contingat, mitius progredi decet. Nos igitur vtemur *cortice ligni*: & maiorem præstituemus *salsæ* dosin, quam *guaiaci*; addemus ad decoctum iustam *endiuię* quantitatem, propter calidi hepatis calidam dyscrasiam. Quod si nihilominus caliditatem aliquam e decocto percipiet, per tres, quatuorue dies *serum* exhibebimus; & decoctum per sexaginta dies. Pilulæ vsurpabuntur, non e *guaiaci* puluere, sed e *salsa*, *cum agrimonia*; & assumentur, non cum dulcibus, quæ facile bilescunt, sed cum *cichorio & endiuia.* Sic enim Auicennam imitabimur, qui in febre pestilenti, quæ calida erat, non exhibebat *saccharum*, sed *succos refrigerantes.*

Ad oculi vlcus *misy* valet, quod valde exsiccat: extra uero apponetur *linteum, madefactum in syrupo, seu meraciore decocto ligni*: contra inflammationem autem pars *vnguento de cerussa* munietur.

Vlcus penis lauabitur *decocto salsa, & radicum cucumeris asinini*: sic enim materia pituitosa & melancholica extrahitur: post imponetur *ceratum ex oxelæo.*

Placet etiam *decoctum, & oleum viperinum.* Reliqua non sunt & vulgaria.

CONSILIVM XXXII.

In vigilijs, dolore artuum, pruritu & caliditate immensa vniuersi corporis.

HIERON. CAPIVACCAE.

affectus.

PAtiens hic nobilissimus sexagenarius, a natiuitate calidum iecur obtinuit, adeo vt in iuuentute laborarit pustulis, scabie, & febre. Aucta ætate, cœpit dolor ingens capitis, qui visus est periodum seruare modo viginti, modo triginta dierum. Aduersus hunc varia tentata fuere, omnia frustra. Sponte tandem cessauit hic dolor: sed alia tunc oborta fuerunt symptomata, suffusiones nimirum, vigiliæ, & articulorum dolores, qui nunc molestant, pruritusque & caliditas tanta in corpore vniuerso, vt nec hyeme tegumenta ferre queat.

Caussæ.

Omnia hæc mala e iecoris incendio prodire, manifestum est. Id vero dubitationem parit, quod in viro hoc nobilissimo caliditas illa, ætate non modo nihil imminuta, sed potius adducta est. Medicus excellentissimus, caussam huius rei redditurus, ait, ignis calorem quatuor modis augeri; similiterque calorem in summo corpore: primum ob materiæ seu pabuli augmentum: deinde, propter calidæ materiæ vicinitatem, vt si sulphur igni addatur, augetur calor: tertio propter antiperistasin, vt cũ fabri aquam igni adspergunt: tandem, ob loci angustiam, vt in fornacibus. Hinc colligit, cum patientis nostri calor non augeatur ob pabulum, quod ætate semper minuitur: nec ob antiperstasin, cum nullibi de frigore conqueratur æger: prodire augmentum caloris, ab obstructione

obstructione viscerum;& præcipue iecoris,qua mediante calor detineatur,bilisque putrescat;vnde augeri necessum sit, tum quia conclusus illis locis cohibeatur,tum quod vicinam habeat materiã calidam. Verum mihi consentaneum non videtur, ex heparis obstructione hoc incendium augeri: nam hypochondria ægro a natura vix ita mollia esse videntur, vt nunc sunt. Nec dici potest in iecinore detentum auxisse calorem iecoris: potius enim in totum corpus dispersa est bilis,vnde genita sunt erysipelata, pruritus,& calor. Accedit his,quod bilis, si in parte aliqua detineatur,non calorem tantum excitet,sed alio multo peiora symptomata. Statuo igit causſam caliditatis in nostro patiente esse,non substantiam, seu sanguinem,sed qualitatem. Nam, secundum Galenum,calor toti corpori communicatur, a corde, & iecore: magis quidem a corde, per arterias mediante spiritu vitali:a iecore autem per venas, interuentu spiritus animalis,si hic detur, Et de his nihil ambigitur: sed de eo,quomodo in senectute augeatur illa caliditas iecinoris. E Galeni igitur sententia cuiuslibet partis operatio fit, non solum mediante temperie,sed etiam calido innato: hoc autem (vt Galenus ait libro de respirat. & palpitat.) est mistum e sanguine & semine: & a principio generationis producitur. Vnde fit,vt ratione diuersitatis corporum, diuersa etiam sit natura temperiei,& calidi innati, verbi gratia,si temperies,calidumque innatum subsistãt in re magis dura & solida, tunc augebuntur: & proinde si sint in sanguine & semine magis duro, erunt calidiora:sic dyscrasia cordis calida,intensior est dyscrasia hepatis calida: nã materia cordis est durior: quare augetur calor, & ratione calidi innati, & ratione intemperiei. Quamobrem ex his patet,in ægro proposito, ingrauescente ætate non imminutam esse caliditatem: quoniam eius temperies in materia densa est;& calidum innatum a principio generationis factum est e semine & sanguine valde sicco ac denso. Ob geminum hunc calorem, facta est caliditas hæc intensior: & ob illas materias duras, in quibus hæret, non cessit medicamentis.

Indicationes. Scopus ergo præcipuus est, refrigerare hunc intensum calorem, non solum calidi innati, sed etiam carnium. Hoc enim calore mitigato, mala illa non fierent. Sed toti corpori prius succurrendum:caput siccandum, non tamen intense, ob vigilias, quibus tenetur.

Prognost. His satisfacere difficile quidem est, sed non impossibile. Licet enim ætate non fit factus calor, deinceps tamen annorum progressu imminuetur.

Quoad chirurgiam: cum sanguis malus, qui continuo generatur, subinde per *hemorroidas* euacuetur: ideo, si hæ supprimerentur, aperiendæ essent; præsertim cum tantum sanguinis vena secta educere non audeamus, vt iecinoris caliditatem minuamus. *Fonticuli* etiam conseruandi sunt, quos in cruribus gestat.

Curatio. Quoad medicamenta;purgandum corpus. Iecur refrigerandum,secundum calidum innatum,& temperiem. Hoc fine sumat *aquas Lucenses*, per 10. aut 12.dies. Parentur epithemata e refrigerantibus, *cichorio,lactuca,nymphæa*,quæ applicentur hepati. *Seri* darem quotidie libram, per totam æstatem, &, quo minus cito ad renes præcipitaretur,admiscerem non *semina melonum*, nec *syrupum acetos.citri*, sed *syrupum cichorij*, qui hepaticus, est, nec refrigerat ventriculum,e lib.8.κ.τόπ. Prosunt etiam succi refrigerantes;nam conseruæ facile bilescunt. Doloribus conueniret *decoctum salsæ,& chinæ,cum cichoraceis.*

CONSILIVM XXX.

In dolore, & inflatione ventriculi.

HIERON. CAPIVACCÆ.

AEgrum nostrum dolor & inflatio ventriculi sollicitant: tunc temporis præcipue, cum coctio celebratur:præterea in hepate, & in hypochondrio sinistro,non leues obstructiones sentiuntur. Horum affectuum causſæ sunt inuestigandæ. Dolor,qui potissimum in ore ventriculi reperitur, fit a solutione vnitatis: cuius causſam putamus esse non solam intemperiem,sed etiam materiam quandam præter naturam.Quoad intemperiem,hæc est frigida & sicca: vt testantur symptomata, quæ continuo producuntur,& errores in victu antea commissi: iam enim & ante quinquennium valde in victu deliquit,&, quod pessimum,immodica Venere vsus est,qua robur neruorum maxime dissoluitur, & præcipue ventriculi. Accedit,quod aquas D.Petri,bis,diuerso tamen tempore,potauit:e quibus,licet non parum emolumenti perceperit primis diebus,calefacto scilicet ventriculo,& materia attenuata ac dissoluta, ex ijsdem tamen postea maximam noxam percepit,resiccato nimirum ventriculo, vnde macies totius corporis subsecuta est,& sitis.Hæc de dyscrasia. Quoad materiam, quæ concurrit ad ginendum dolorem, & fluctuationem; hæc non alia est,quam succus pituitosus crudus, qui in ventriculo ortum ducit,labefactata facultate, ob intemperies iam dictas,ob quas cibus non, vt par est, alteratur & comprehenditur.Cum ergo ventriculus producat chylum crudum & pituitosum: fit vt calor debilis, agens in materiam non optime elaboratam, ab ea eleuet flatus, qui distendendo ventriculi tunicas, inflationem excitant, & dolores, qui ægrum præcipue post cibum inuadunt, quia coctio eo tempore celebrari incipit. Dolor etiam magis occupat os ventriculi, quia hæc pars maxime est sensibilis. Hæc eadem materia pituitosa & cruda cum citius, quam par est, a iecore rapiatur,& non possit in optimum sanguinem mutari: producit obstructiones in ambobus hypochondrijs, præcipue autem in iecore, in cuius regione maior tensio & durities persentitur. Quod si durities hæc inualesceret,posset fieri,vt scirrhosi affectus producerentur.

Indicationes. Ventriculus calefaciendus & humectandus: materiæ, in ipso contentæ, crassæ & viscidæ, sunt incidendæ, & abstergendæ: præterea causſæ obstructionum auferendæ; viæque aperiendæ, habita ratione prius vniuersi.

Prognost. Scopis his difficulter satisfieri potest: quia malum altas radices egit, & quia est intemperies ventriculi sicca,omnium intemperierum difficillima. Sed spes adest,quia æger est iuuenis,nondum expertus est medicamentum generosum,obsequium pollicetur.

Curatio. Quoad chirurgiam, cum iam hyems accedat, & corpus exsiccatum sit, nil de venæsectione dicam. Euacuatio per *hirudines*, ex hæmorrhoidibus non parum prodesse. *Fonticulum* habet in crure,quem gerit: nec alterum in præsentia alijs in partibus inuri necessarium videtur,cum præsertim passio hæc rheumatica non sit.

Leniatur aluus *melle rosac.solut.& manna.* Humores præparentur, *melle ros.sim. & syrupo de mentha: cum decocto boragin. beton. menthæ, orig. & cichorij:* Hæc enim decoctiones in *iurib. vituli, vel pullastri* conficiatur: quia in omnibus medicamentis semper, humectantia sunt ponenda. Purgetur corpus leui purgatione: vnde sufficit *agaricus* solũ in parua quantitate,addito ad infusionem *melle ros. col.* Et potius repetenda erit purgatio mitioribus his medicamentis,quam grauioribus vtendum. His peractis, deueniendum ad generosum aliquid præsidium, quo simul

mul & ventriculo & iecoris prospiciatur. Sumet ergo per 15. vel 30. dies, *decoctum e iure galli*, in quo sint cocta ea, quæ habent vim calefaciendi, humectandi, obstructiones tollendi, & ventriculum astringendi; vt *orig. mentha, beton. radix aspar. filicis, agrimon. hyssopus*, & ratione humectationis, *radix malu. cum althææ*. Huius deccocti quolibet mane sumet ℥. vij. Aliud generosum præsidium, est *stillicidium olei medicati:* cui ventriculus per horam subijci debet, oleum autem fiat ex *oleo de mastich. de amygdal. dulc. de mentha, cum puluer. cinnamom. beton. macis, laudani, caryophyll. nucæ myristicæ*, &c. Et olea puluere sque coquantur cum *vino albo dulcissimo*, ad consumptionem vini, deinde oleum ad instillandum seruetur. Ex ijsdem oleis ac pulueribus, addita solum *cera noua*, confici debet ceratum, quod supra ventriculum semper gustari debet, præterquam eo tempore, quo stillicidium adhibetur. Cuius administrationis tempus futurum est decem dierũ; horis duabus, vel vna, vel dimidia ante cœnam. Et quoniam mala hæc longo tempore contracta: non possunt cito solui: ideo hac hyeme mane sumet *decoctum ligni guaiaci*, relicta *salsa*, &c. sic enim calefiet & roborabitur ventriculus; & fiat decoctio *cum iure vituli vel pulli*, vt ventriculus substantifice humectetur. In vltima autem ebullione ponetur aliqua portio *menthę & macis*. dosis est ℥. viij. Transacta hac hyeme, experietur, quantum remedia sibi contulerint: & tunc præsens status medicos admonebit, num ad maiora præsidia sit veniendum, nec ne.

Oleum stomachale cõpositum.

Quoad victum. Abstineat ab aere frigido. Ventriculum foueat semper vel *pelle*, vel *purpura*. Noctu *catellum* iuniorem, vel *puellum*, qui facile non sudet, apud stomachum manere curet. Cibus euchymus, eupeptus. Caueat a piscibus, a leguminibus, a lacticinijs, a carnibus crassi succi. Vinum sit medicamentosum, *e beton. mentha, roremar. saluia*, quæ in eo bulliant. Exercitium sit moderatum nec magis exsiccet. Cauendæ vigiliæ immodicæ. Vitet curas. Abstineat a Venere. Aluus seruetur lubrica.

CONSILIVM XXXI.

In dolore renali & coxendico: itemque in doloribus per totum corpus vagantibus:

HIERON. CAPIVACCAE.

Affectus, & caussæ.

FOns omnium horum malorum, consistit in ventriculo. Licet enim calculi illi renales, a renum iecorisque calore, ceu a caussa efficiente, foueri videantur, vtpote qui materias pituitosas exsiccando in lapillos conuertat: materialis tamen caussa sunt succi pituitosi, qui in ventriculo reperiuntur. Ab his ijsdem succis oriũtur illi dolores variarum partium vagantes, qui modo scapulas, modo vertebras, modo regionem pectoris obsident, & eam præcipue partem, quæ ante laborauit pleuritide, ideoque debilis reddita est: hi inquam dolores, a materia vaporosa & flatulenta oriuntur, eo quod modo hanc, modo illam partem sollicitent: At dolores coxendicis non a flatu, sed ab humore fiunt: materia scilicet pituitosa & cruda, quæ a ventriculo in illas partes præcipitatur. Hi humores pituitosi & crudi gignuntur in ventriculo, labefactata facultate coctrice, ob ipsius dyscrasiam frigidam, & siccam. Frigida patet. Sicca arguitur: quia iecur a naturæ primordijs calidum, ob vicinitatem longo tempore potuit humiditates ventriculi absumere: accedit Veneris diuturnior vsus, ætas senilis, potus multarum aquarum thermalium, quæ obfuere, præcipue autem Venus robur partium neruosarum & ventriculi euertit. Capacitas interim ventriculi superflua humiditate impletur: quæ enim de siccitate diximus, ad partes solidas, & ad humidum naturale, referenda sunt. Non autem verisimile est, hosce prauos humores in cerebro generari, & ab hoc in prædictas partes decumbere: nam æger secundum cerebri functiones bene habet.

Scopi.

Ventriculus calefaciendus, & substantifice humectandus: iecur & renes aliquo modo refrigeranda: humiditates excrementitiæ coaceruandæ, & prohibendum, quo minus ad renes, & ad partes infernas perducantur; flatus, qui vagos dolores excitant, discutiendi.

Prognost.

Res hæc autem difficilis est, ne dicam impossibilis. Est enim vehementia & essentiæ, quia alias radices affectus egere; & dignitatis, quia ventriculus afficitur, cuius ratione etiam cætera membra languent, sed spes aliqua est, quia patiens est obsequens, & prudens medicus adest.

Curatio.

Quoad materias, quæ omnes solum autumni tempore administrandæ. Primum quoad chirurgiam; si eo tempore non fruitur beneficio hæmorrhoidum, fiat aliqua per *hirudines* euacuatio. *Fonticulum* quem habet, tum geret. Quoad φαρμ. Aluus leniatur *melle rosaceo solutiuo, & manna*. Præparentur humores crudi, non his quæ habent vim ducendi ad renes, & ad partes infernas, vt sunt *beton. petroseli*. &c. Sed contenti simus *melle rosaceo, & syrupo e cichoreis simplicis:* quæ cum brodio exhibeantur. Diureticis enim calculus inducitur, & ischias augetur. Ideoque ab his cauendum, ante exactissimam purgationem. Purgetur corpus leuissime, cum *agarico, polypodio, sena, epithymo*, & cum portione *rhabarb.* quæ omnia sint infusa in brodio. Quod si ipsi magis placeret bolus, post ipsum apozema e brodio dari bolus poterit. Sic autem purgandum corpus, vt excrementitiæ quidem humiditates exturbentur, nulla tamen e siccitate contingat noxa. Si totum corpus leui illa purgatione non perfecte purgatum videretur: rursus humores erunt præparandi, cum *syrupo de cichoreis simplicis, cum boragine, melissa, mentha, & bugloss.* in brodio decoctis: postea erunt purgandi supradictis medicamentis. Quibus peractis, deueniendum erit ad generosum aliquod præsidium, ratione cuius ventriculus calefiat, substantifice humectetur, & ipsius excrementitiæ humiditates absumantur. Non ergo probamus *aquas thermales:* nam si sint frigidæ, calorem quidem iecoris renumque remittunt, ventriculo tamen officiunt: si autem sint calidæ siccæque, plus siccitate obsunt, quam caliditate, prosint ventriculi. Conueniet autem *ius columbi, vel ius galli*, qui sit vnius anni: in quo ebullierint herbæ, quæ vim habent calefaciendi, modice exsiccandi, & etiam humectandi: vt *mentha, cichor. borag. rad. fil. althææ, bugloss. malu. China* etiam prodest, si imponatur iuri, quia calefacit moderate & excrementitiæ humiditates exsiccat, suaque oleositate & pinguedine humectat. *Cichor. & borag.* respiciunt iecur e renes, ne scilicet reliquorum calore lædantur. Hoc medicamento vtetur per multos dies. Si enim in lue gallica *ligni decocto* per quadraginta dies vtimur, quanto magis in hoc affectu contumacissimo remedijs insistendum est. Vtetur etiam patiens *conseruis e flor. rorismar. borag. malu. & melissæ*. Hyeme, si flatibus infestabitur, *theriaca*, admodum conueniet; quæ, ne ventriculo siccam inducat qualitatem, permiscenda erit *conserua e malua, aut buglossa. Terebinthina Cypria* & alia, tum temporis solum probantur, quando in renibus materiæ infarctæ reperiuntur: reliquo vero tempore ab his summopere cauendum, ne affectus, contra quos pugnamus, præter opinionem inducamus. Quoad externa, probo vt ventriculus stillicidio subijciatur, quod fit confectum *ex oleo mastichino, amygd. dulc. cum aromatis*: quare conueniet, *cinnamomo, mastiche, mixta*, &c. quæ omnia in *vino albo dulcissimo* incoquantur, & ventriculo instillentur. Vel, vt melius qualitas imprimatur, fiat *ceratum e mastiche, cera, & pulu. cinnamom.*

mom.ac caryophyll. idque ratione iecoris, potius versus sinistram, quam dextram regionem imponatur. Nec inutile erit fouere iecur, cum *succis cichor. end.* quibus modicum *aceti*, pro penetratione misceatur. Renes inungantur *vnguento rosf. Mes.* eo tempore, quo calculo non infestabitur.

Diæta a medico præscribatur. Id saltem moneo, vt tempore autumni paretur *vinum medicatum*, mediocris facultatis *ex vuis nigris*, in quo bulliant *rosm. salu. china etiam*, si in copia repereretur, alia contenti erimus *ligno guaiaco*; cui tamen *cichor. & borag.* addenda. In hoc vino bulliant etiam quæ vim habent humectandi, vt *malua, althæa, buglossa* &c. Venus & animi accidentia vitentur.

CONSILIVM XXXII.

In pulsus frequentia, vrinæ ardore cum sabulositate, tumore lienis, iecoris obstructione, & ictero nigro.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Affectus & eorũ signa.

MVlti sunt affectus, de quibus nobilissimus patiens conqueritur: inter quos recensetur pulsus cum immoderata frequentia, vrinæ ardor sabulositate, lienis tumor, virium debilitas & nigricans totius corporis color.

Pulsus frequentia immoderata ipso tactu clara est, quæ a cibo ita augeri solet, vt euidentissima fit. Inter mingendum vero, tum in vesicæ collo, tum in glandis extremo, ardor non mediocris percipitur. In fundo quin etiam matulæ sabulositas conspicua est. Vniuersi corporis nigredo oculis obijcitur. Lienis tumor tangentibus ac prementibus manifestatur.

Caussæ.

Horum omnium malorum caussæ sunt indagandæ: vt, si fieri possit, remoueantur mala, & malorum caussæ, ac symptomata omnia. Principio autem minime dubium est, omnia hæc fieri a iecore & liene. A iecore quidem, labefactata facultate eius alteratrice, partim ob intemperiem calidam, partim ob errorem externum, qui nihil aliud est, quam tumor durus & scirrhosus lienis, cuius ratione fit, vt lien non possit suscipere excrementum melancholicum, quemadmodum opus esset. Redditum autem hepar est calidius, quod natura etiam calidum exstitit. Nam, ob caliditatem, copiosum gignit sanguinem, in quo excrementum melancholicum copiosum est, vnde sanguis crassus: quod excrementum melancholicum secundum naturæ leges transmissum ad lienem, cum ab eo regi non possit, lienem obstruxit, & tumorem genuit. Lien autem non regit excrementum hoc melancholicum, quia est affectus intemperie frigida. Facto ergo hoc tumore, veluti scirrhoso in liene, prohibetur hac de caussa susceptio excrementi melancholici. Hoc autem ex parte in hepate detentum, gignit obstructionem. Et iecur obstructum magis incaluit: vnde ardor vrinæ, & salubositas illa gignitur, nec non pulsus frequentia. Pars vero alia melancholici excrementi, cum sanguine mista, ad vniuersum corpus transmittitur; vnde icterus niger. Tandem, cum prauo hoc succo corpus alatur, virium debilitas inde proficiscitur.

Scopi.

Pro curatione iecur refrigerandum: materia, obstructionis caussa, attenuanda: incidenda, calefacienda, emollienda, & euacuanda: lien calefaciendus, materia tumoris dura emollienda; crassa attenuanda; frigida calefacienda: copiosa euacuanda: virtus tonusque harum partium, vna cum virtute totius, conseruanda: totius inprimis quoque ratio habenda.

Prognost.

Hæc omnia explere impossibile est; sed tamen meliorationis spes aliqua restat. Vehementia enim ratione dignitatis est insignis quia iecur afficitur, membrum principalissimum, nutritioni destinatum: quæ actio caussæ vitæ necessaria est. Lien quoque afficitur: qui, etsi non sit pars principalis, non tamen sperni debet. Ratione propriæ essentiæ vehementia intenditur; quoniam tumor lienis quasi scirrhosus difficilime auferri potest: intemperies etiam frigida lienis, cum sit in habitu, vix emendabilis est: iecoris obstructio, & intemperies calida, quasi confirmata, admodum curatu sunt difficilia. Ratione facultatis corpus regentis, nulla est vehementia: quia neque animi deliquia, neque alia adsunt, quæ hæc facere possunt. At virtutis ratione summa est vehementia: corpus enim totum emaciatum est.

Curatio.

Nunc vero meliorationis spe animo concepta, ad præsidia descendemus. Quoad chirurgica: secanda est *basilica sinistri brachij*, & sanguinis vnciæ quinque detrahendæ. *Fonticulus* ratione lienis in sinistro crure excitandus.

Aluus lenienda *melle ros. solutiuo, cum electario lenitiuo. manna* & similibus. Præparandi humores, iusculis alteratis *betonica, buglossa, cichorio*, & similibus. Purgandi, *diluto rhabarbari cum syrupo de polypodio, additis folijs senæ, & epithymo*.

His peractis ad generosa accedendum præsidia. Quamprimum igitur assumendum *ius galli non admodum antiqui*, cuius venter impletus fuerit *folijs cichorij, boraginis, maluæ, althææ, agrimoniæ, & sassafras*. Ante hoc iusculum singulis vicibus sumenda est pilula vna vel altera, parata ex *ammoniaco, sassafras, & agrimonia*. Possumus etiam, vrgente necessitate, ad *chalybis limaturam* ascendere: e qua *vinum chalybeatum* parari solet, quod ad lienis tumorem debellandum mirabile est, & pluribus diebus sumendum.

Dum autem hæc administrantur, simul efficacissimum præsidium extrinsecus non negligendum, ad tumorem illum lienis emolliendum, & digerendum, & auferendum: regioni lienis nimirum applicandum *ammoniacum aceto dissolutum*, additis *oleo amygdalarum dulcium, pulueribus agrimoniæ, vtriusque veratri*, & similibus: vel imponendum *ceratum sacrum*, adiectis *pulueribus agrimoniæ, & vtriusque veratri*: veratrum enim humorem melancholicum ex alto euocat, & vacuata. Cerata autem illa lienem calefaciunt: materiamque, obstructionis caussam, discutiũt & dissipant. Temporibus calidioribus, vt hic calefiat, ac roboretur, tumorem faciens materia emolliatur & dissipetur: probatur *lutum S. Bartholamæi*, quod hæc omnia egregie præstat. Pro iecore refrigerando, applicari ipsi debent epithemata, parata *e succo cichorij*, & similibus; cum *aceti* momento ad penetrationem.

Non probantur *aquæ thermales*, nec *serum*. Licet enim conuenire videatur serum ratione caliditatis iecoris, quia refrigerat: attamen cum lien, qui caussa est obstructionis iecoris, sit refrigeratus; periculum esset, ne potius serum noceret, quam prodesset, quia splen facile impletur serosis humoribus. Possumus autem exhibere serum ad refrigerandum iecur; sed tum demum, cum lien a tumore liberatus est, & ab intemperie illa frigida, quam nos amoueri posse non speramus.

Ratione totius probatur *balneum aquæ dulcis*, sæpe repetitum. Sed aqua illa balnei alteranda erit *radicibus & folijs althææ, maluæ, agrimoniæ*, & similib.

Victus per omnia iam propositis respondebit.

CONSILIVM XXXIII.

In Stranguria, & vrinæ ardore: pro Barone Germano.

HIEROONYMI CAPIVACCÆ.

Affectus, & caussæ.

ILlustris Baro de læsa vrinæ excretione conqueritur: quæ actio dupliciter vitiatur: dũ enim mingit, & materiam sabulosam excernit, ardorem quendam percipit: præterea continuo vrina guttatim paullatim.

paullatimque effluit, quod vitium ſtranguriam vocant. Ad curandum hos affectus, eorum cauſſæ indagandæ ſunt. Ardor oritur, quia meatus vrinarij tunica interior, ex vrinæ acrimonia, & frequentiore ſabuloſæ materiæ tranſitu, ſi non excoriationem aliquam perpeſſa eſt, ad eam tamē deuenit tenuitatem, vt e quauis leui occaſione ſoluatur continuum: vnde dolor oboritur. Sabuloſam materiam a renibus præcipitari, ipſius rubedo indicat. Generatur autem renibus, ob illorum imbecillitatem, & natiuam, & adſcititiam: nam patiens iure quodā hæreditario renes habet imbecilliores, quia calor innatus infirmus eſt, adſcititius vero intenſior, quam par eſt: vnde fit, vt cum materia pituitoſa tranſmittatur ad renes, in lapillos & ſabuloſam materiam conuertatur: quę materia pituitoſa in ventriculo generatur, ob illius imbecillitatem, quam errata in victus ratione pepererunt, & præcipue frequens ac copioſus frigidæ potus. Stranguriæ duplex cauſſa eſt: vrinæ ſcilicet acrimonię, facultatem expultricem proritans: tum retentricis facultatis imbecillitas. Vrinæ acrimonia, quamuis omni lotio ſit naturalis; hoc tamen loco plurimum augetur, ob hepatis, renum, & totius corporis caliditatem ac ſiccitatem. Imbecillitatem vero retentricis inde oriri putamus, quod veſicæ corpus intemperiem aliquam frigidiorem & humidiorem, ob cauſſas iam dictas, contraxerit, & muſculus colli veſicæ, ſphincter dictus, in extractione lapidis aliquid fuerit perpeſſus: qui, etſi primaria ratione ad vrinam retinendam non ſit fabricatus, ſecundaria tamen quadam ratione corpori veſicæ ad hoc munus obeundum fert ſuppetias.

Scopi. Quæ cum ita habeant, labor omnis in eo poſitus eſſe debet, vt mundato corpore, refrigeretur iecur, expurgentur renes, roboretur ventriculus, corpus & collum veſicæ calefiat & exſiccetur.

Præſagia. Negotium ſane arduum ac difficile. Nam ſi vrinæ acrimoniam ſpectemus, cum maxima e parte renum vitio hæreditario obtingat: nemo ſalutem perfectam polliceri auſit: plurimum præſtare videbimur, ſi, ne lapis in veſica regeneretur, prohibuerimus. Stranguriæ cauſſa eo loci poſita eſt, quem vis remedij vix contingere potis eſt: vnde curationis difficultas arguitur.

Curatio. Cum vero caſus bene nos ſperare iubeat: age alacri animo curationem ineamus. Quoad chirurgiam igitur: ſanguinis aliquid detrahatur, e cubiti dextri *iecoaria*: nam etſi non peccet ſanguis: huius tamen vacuatio vim habet refrigerandi hepar & renes, per accidens. *Cauteria* ad ſcopos noſtros parum, vel nihil faciunt: nec enim materiam, quæ ad renes tranſmittitur, nec ſabulum illud, quod in veſicam præcipitatur, euocare vlla ratione poſſunt.

Ante autem venæ ſectionem lenienda aluus venit, *melle roſato ſolutiuo*, *& manna*, vel, pro placito, *electario lenitiuo & manna*. Præparabitur materia *brodijs alteratis cichorio*, *mentha & indiuia*: vel iuncto illis *melle roſato ſimplici*. Purgabitur corpus *diluto agarici*, *& modico rhabarbari*: quibus addi nonnihil poterit *mellis roſati ſolutiui*.

Corpore exquiſite purgato, nihil aliud hoc tempore fieri poteſt, quam vt extrinſecus & intrinſecus corroboretur ventriculus. Intrinſecus quidem conſeruis, vim calefaciendi inſignem non habentibus, qualis *betonicæ conſerua eſt*, tum ſine *theriaca*, tum huius adiecto modico, temporibus præſertim his frigidioribus. Eodem etiam valet *aromaticum roſatum Gabrielis*, *mithridatium*, & id genus alia, quæ mitioribus permiſceri debet. Extrinſecus inunctiones conueniunt, *cerata & ſacculi*, ex his quæ rem habent moderate calefaciendi & exſiccandi.

Vum partes, ad veſicæ corpus & collum pertinentes, ſunt roborandæ. Poſſunt autem hoc tempore adminiſtrari fomentationes, & emplaſtra. Fomenta fieri poterunt cum *ſpongia noua, vino potenti & generoſo imbuta*, atque expreſſa: cuiuſmodi vinum eſt *maluaticum ſub auſterum*, cui incoxerint *lignum Indicum*, *ſalſa parilla*, *ruta*, *marrubium*, *roſmarinus*, *ariſtolochia*, *radix cucumeris agreſtis*, *ſaſſafras*, *alumen ſciſſile*: & alia quæcunque huius generis. Poſt fomentationem emplaſtra ſunt admouenda, quale eſt *emplaſtrum barbarum*, *& ſacrum*, quod *e dictamo* paratur: valent etiam alia magiſtralia, quæ parari ſolent. Et hæc præſenti tempore fieri poſſunt.

Ineunte autem vere, purgato corpore, non erit abs re, ad expurgandum renes & hepar refrigerandum, *ſerum lactis caprini* exhibere: quo tempore ventriculus muniri poterit, nec non partes vrinariæ. Præter ſerum non improbamus *aquas thermales*, cuiuſmodi ſunt *Patauinæ*, *Lucenſes*, aliæque id genus. E calidioribus vero inſeſſus fieri poſſunt.

Decoctum vero *ſalſæ & ligni* non admodum probamus: licet enim vim habeat exſiccādi: tamen cum illuſtris æger vigilias patiatur; fortaſſis magis læderet, quam iuuaret, præſertim cum ipſe ſit habitus calidioris & ſiccioris.

His omnibus recta victus ratio eſt adiungenda. Aer itaque in actiuis & paſſiuis ſit temperatus. A cibis calidis, acribus ac ſalſis omnino abſtinendum. Vtendum tamen ijs, quæ vim moderate exſiccantem habeant, vt *carnibus veruecinis*. Diuretica vitentur: niſi corpus accurate fuerit purgatum. Lacticinia omnia fugienda, & quæ ex his parantur: legumina item, & cibaria e paſta parata. Olera non conueniunt. Acetaria e *capparibus* ſunt opportuna: nec non e carne contrita. Vinum non ſit admodum potens: ſit autem ſubauſterum, & modice ſumptum. Abſtineat a aqua, quantum fieri poteſt. Inter fructus *piſtacia* conueniunt, *pyraque* cocta, reliqui ſunt ſuſpecti. Somnus paullo ſit conſueto longior. Exercitium ſit moderatum ante cibum: a paſtu conquieſcat. Album teneat lubricam: ſi natura officium non faciat, proritetur arte. Animi accidētia vitanda ſunt. Venus, ſi quid aliud, eſt inimiciſſima.

CONSILIVM XXXIIII.

In melancholia, capitis dolore, imbecillitate totius corporis:

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus & Cauſſæ. VArijs æger noſter ſymptomatis vrgetur. Primū eſt melancholia: nam continuo eſt mœſtus. Deinde, cum aeri ſe exponit, dolore capitis tentatur, circa frontis regionem. Longos & profundos habet ſomnos. Percipit totius corporis imbecillitatem, & manus pedeſque interdum adeo frigidi perſentiuntur, vt calore deſtitui omnino videantur. Adeſt oris ſiccitas & ſitis. Item alui durities. Sentitur calor quidam in iecore. Melancholia eſt actio deprauata imaginatricis, quæ læditur ob errorem externum, (non propter intemperiem) ſcilicet ob ſpiritum animalem tenebricoſum, qui redditur tenebricoſus, ob impurum ſpiritum vitalem, qui talis generatur a cordis frigiditate, quæ non tantum natiua eſt in hoc ægro, ſed multis etiam de cauſſis adaucta. Vnde Hippocrates ait: ſi motus & mœſtitia diu perſeuerent, homines melancholicos euadere: non ſane, quod humor melancholicus a frigiditate gignatur, cum potiſſimum fiat a calore: ſed quia ob cordis frigiditatem, non regi poteſt ſanguis in corde genitus: vnde ſpiritus vitalis & paucus & impurus, ob cordis intemperiem frigidam, procreatur: qui poſtea vertitur in ſpiritum animalem tenebricoſum; vnde melancholia. Nec obſtat, quod ad iram promptus ſit: nam & fœminæ facile ira accenduntur, quæ ſtatim tamen recedit. Hunc affectum medici & philoſophi, omnes a viſceris

a visceris frigiditate oriri censent. Dolor capitis fit e flatibus, qui eleuantur a materia pituitosa, quæ in capite reperitur, inque eo gignitur propter dyscrasiam humidam; quod patet e longis & profundis somnis. Sollicitatur autem dolore, dum aeri sese exponit: quia tunc agitantur humores illi, e qua agitatione eleuantur flatus, qui distendendo partes illas sensitiuas, soluunt continuum, & dolorem excitant. Non autem sollicitatur dolore, quando destillatione detinetur: quia ea materia, e qua flatus gignuntur, extra cerebrum extruditur. Et quoniam (vt diximus) propter frigidam cordis intemperiem, non tantum impurus spiritus animalis procreatur, sed etiam exiguus: ideo mirum non est, si totius corporis imbecillitas persentiatur, quia facultas animalis, vt par est, ad neruos peruenire nequit. Verumtamen non est credendum, tantam esse imbecillitatem, quantam se se sentire patiens asserit: nam melancholicorum hoc proprium est, vt grauiora dicant esse symptoma, quã sunt. Eadem cordis frigiditas est in caussa, vt flos caloris insiti deperdatur, & aliquando manus pedesque gelidi persentiantur. Valde autem insignem esse frigidam intemperiem, id ostendit, quod maximus iecoris calor non potest refrenare partium extremarum frigiditatem. Porro iecoris caliditas varia symptomata producit. Cum enim aluus sicca exsistat, id fieri censendum est, quia calor iecoris feces duras reddit. Eadem de caussa sitim persentit: quia calor & siccitas iecoris communicantur etiam ventriculo. Frequentissime etiam mingit, quia iecoris calor sanguinem fungit, & plus, quam par est, serum a sanguine seiungit.

Scopi. Cordis intemperies medicamentis calidis est remouenda: iecoris feruor castigandus, humores pituitosi in capite redundantes euacuandi.

Curatio. Quoad chirurgiam, iam de venæsectione nil dicemus. Tempore autem veris consulimus ante purgationem, fieri e cruribus euacuationem, vel per *venæsectionem*, vel per *cucurbitulas*. Hoc enim tempore simpliciter tantum purgationem laudo. Quare primum leniatur aluus *melle ros. sol. & manna.* Præparandi humores decoctis *e cich. bor. end. beton. & melissa.* Postea mitissime purgentur, diluto *rhabar. agar.* cum portione *senæ & polypodij*. Masticationes conficiantur e *pyrethro, mastiche, & cera*. Facta hac purgatione, vtatur *conseruis de cich. melissa, anthos, borag.* simul mistis, cum aliqua potione *theriacæ*, fiat electarium. Quoad externa: ratione iecoris calidioris, proderit, si circa eius regionem fomentum applicetur *e succo cichor. cum aceto*. Supra cor gestetur sacculus, qui contineat *flores rorismarini, Stœchadis, melissæ, summitates ocymi, cortices citri, macem, caryophyllum, cinnamomum, galangam, moschum, lign. aloes, ambram, species diamarg. calc.* Misceantur inuicem decenti proportione, & imponantur in sacculo adiecto gossipio ad retinendum pulueres: sacculus autem fit *e serico purpureo & delicatissimo*. Tempore autem veris, post venæsectionem, vel scarificationem purgandum erit corpus, iisdem medicamentis, quæ iam proposuimus; verum magis iteratis. Nec improbatur *syrupus de polypodio*. Deinde, cum optimo præditus sit stomacho, laudamus *serum lactis*, sumptum modo cum manna, modo cum *syrupo rosarum solutiuo*, modo cum infusione *senæ*, ratione stipticitationis alui. Laudamus etiam vt in vsu habeat *balnea aquarum dul.* in quibus efferbuerit *melissa, borag. viol. &c.* Vtatur etiã dictis conseruis, temporibus calidis, e quibus tamen *theriaca* dematur, & augeatur dosis *borag. & cich.* vt his his etiam synceris liceat vti tempore æstiuo. Fomentum iecori, sacculus cordi applicetur.

Quoad diætam: caueat sibi ab aere nimis frigido: quemadmodum æstate, a nimis calido. Caueat a cibis mistis cum aromatibus: fugiat vinum generosum, & dulce. Moderatum sit exercitium. Solitudo fugiatur. Somni non sint ita longi: sunt enim in caussa, vt pituitæ copia in cerebro coaceruetur tres horas a cœna vigilet. Ad alui duritiem, proderit, si aliquando sumet *mannam*, cum *melle rosaceo solutiuo*, cum *syrupo de polypodio*, nisi vigeat æstas: habet enim vim lubricandi intestina. Conueniunt etiam clysmi e *puro olei communi*. Sit læto animo, curas omnes, cogitationes & studia fugiat, itemque iram. Et in hoc prudentis viri iudicium requiritur. Pila fiat odorata e *moscho, ambra, Zibetto*.

CONSILIVM XXX.

In dolore articulari: & scabie, seu impetigine:

HIERON. CAPIVACCÆ.

Caussæ affectuum. MAla hæc a tribus caussis originem duxere: ab hepate nimis calido: a capite humido, a ventriculo frigido & humido. Iecoris incendium inde facile conijcere possumus, quod vere proximo elapso, quando lue Venerea admodum laborabat, sicut & iam quædam adsunt reliquiæ: decoctũ gnaiaci per plures dies assumpsit: quod veneno quidem venereo profuit, obfuit tamen iecori, & id impense calidum, & aliquo modo siccum reddidit. Hoc igitur postea maiori feruore correptum, multos humores acres, mordaces & lue affectos genuit; quia partibus præstantioribus & robustioribus, ad ignobiliores & imbecilliores, scilicet ad cutim, quæ excrementorum corporis, quasi sentina est, propulsi sunt; vnde pustulæ exortæ sunt per vniuersum corpus, quæ in vlcus pruriginosum & serpens versæ & expansæ sunt. Humores autem qui suaptæ natura sunt frigidi & pituitosi, ascititia autem qualitate calidi & salsi, quadam bilis portione permista, ad articulos delati sunt partim a capite transmissi, partim ab articulis, propter imbecillitatẽ, recepti: vnde dolores articulares exorti sunt. Generatio horum humorum pendet e peccatis in victu commissi, maximeque in potione.

Scopi. Victus ratio mutanda. Hepatis feruor exstinguendus. Vniuersum corpus vacuandum. Caput exsiccandum. Ventriculus calefaciendus & exsiccandus. Articuli roborandi & exsiccandi, ne fluxionem facile recipiant. Gallica virulentia exstirpanda. Scabies delenda.

Prognost. Cura est difficilis: quia lues Venerea in præcipuo viscere contraxit habitum & dolores articulares ob diuturnitatem sunt veluti confirmati. Non tamen impossibilis cura: cum tota dirigatur potissimum ad euacuandum humores, & exstinguendum iecoris incendium.

Curatio. *Ligni indici decoctum* non habet locum, cum plus iusto calefaciat hepar: *sed decoctum salsæ & chinæ*, quæ attenuant, moderate exsiccant, citra immodicam caliditatem. Omnia enim quæ valde calefaciunt, in hoc casu sunt vitanda. *Salsæ & chinæ*, dosis sit ab ℥.iij. ad v. *aquæ* ad ℔.v. fiat decoctio ad consumpt. medicam. & colatura seruetur pro syrupo. Quod *reliquum* est, decoquatur in ℔.x. *aqua*, ad consumpt. ¼. & pro potu retineatur. Decoctum parari etiam potest cum *bordeo cichorei hepatica*, vel etiam *lactuca*: sic enim magis feruor hepatis compesceretur: *hordeum* præter frigiditatem, habet etiam vim abstersoriam, sed oportet esse hordeum copiosum, & optime coctum, cum longam patiatur coctionem. Magis potest ad indicandum hepatis intemperies, quam virulentia ad prohibendum. Ideo magis intemperiei, quam virulentiæ damus operam. In maximo vsu habemus pilulas quasdam, *e salsa, china*, & herbis refrigerantibus iam descriptis; hæ semel diebus alteratis per horam ante prandium capiendæ erunt.

Quoad sudorem; hic obesset, si spectamus iecoris incen-

incendium: quia tamen ope sudoris facile huiusmodi morbus finiri solet, suademus vtendum esse sudore, desistendum tamen per aliquot dies, dum hepatis incẽdium aliquo modo sit exstinctum. Dum decoctum administrabitur, caueat *vino*, & vtatur *aqua secundo loco preparata*. Victus sit tenuis, ita tamen vt tolerari possit. Decocto vtetur ad minus quinquaginta aut quadraginta diebus, cum aduersus longam & diuturnam affectionem sit pugnãdum: eoque quamprimum vtatur: nam in hoc præsidio salutis spem positam habemus: ideoque non placet, quod eius vsum patiens in aliud tempus differre vult ob quædam negotia. Quod si tamen iam administrari non possit: interim *serum caprinum* epotet, ad exstinguendum hepatis calorem; ideoque pluribus diebus secum domi detineat tres vel quatuor capras, easque nutriat rebus refrigerantibus, vt *lactuc. endiu. cichor. hord. folijs salicis, rubi*, vt lac magis fiat frigidum: caueat autem summopere, ne capræ *salem* comedant, quia contrarius sequeretur effectus. Sin vsus seti ventriculo officeret, & ipsum labi faceret in διάρροιαν: vt huic obsistamus incommodo, in primo cyatho *syrupum de mentha* imponamus: extrinsecus autem inunctiones *ex oleo mastichino de absinth.* in regione ventriculi non improbantur. Si cupimus, vt viam vrinæ petat serum, in primo cyatho miscemus, aut *syrupum de beton.* aut *lac sem. melon.* Laudamus etiam vsum *trochiscorum viperinorum*, qui multum scabiei amouere possunt: & affectibus etiam articularibus prosunt. Sic parentur: ℞. *salsæ*. ʒ.j. *trochisc. viperin.* ℈.j. Misc. Sint in frequenti vsu: quemadmodum & *terebinth. ad* ʒ.j. hac hyeme vsurpabitur sæpius, cum partium imbecillium roboratio exoptetur. Integram sanitatem pollicemur ægro, quia ætas robusta, & patiens obtemperans.

Quoad chirurgiam igitur, conuenit venæsectio e *basilica dextra*: sanguis enim peccat secundum quantitatem, formam & motum. Quia autem sanguinis impurus & salsus per vniuersum corpus est dispersus, non sufficit venæsectio, sed alio etiã opus est præsidio, quod hunc humorẽ probe possit euacuare. Proinde multæ *cucurbitulæ* N. xvj. plus minusve, diuersis corporis partib. applicabuntur, quot videlicet sufficere pro patientis quãtitate videbuntur: Et hæ erunt affigendæ post purgationem. *Fonticulum* vnum in crure gerit, qui non est submouendus, licet locum idoneum non habeat, attamen nec dolorem inducit, nec aliud symptoma affert: imo, si opus esset, alterum in brachio efficiendum proponeremus. Sed prius optamus, vt remedia proponenda experiatur: quæ si non prodessent e toto, tunc in brachio nouum *cauterium* figere oportet.

Corpore per venæsectionẽ optime inanito, ad φαρμακείαν, veniendum. Leniatur aluus *melle ros. sol.* aut *melle & manna*, aut *caß.* vel *elect. lenit.* Præparentur humores, *syrupo de cich. de borag. de succo rosar. cum melle ros. simp. & decoctis accommodatis.* Purgentur *diluto rhabarb. & agar. & fol. senæ*, quibus addatur *mel rosat. solut. aut manna.* Et quia tum colluuies non potest vnica vice exhauriri: ideo grauioribus iteranda est purgatio. Præparentur ergo denuo humores *syrupis tum simp. tum comp.* vt est *syrup. de pom. comp. de cich. cum rhabarb. de fumar. &c.* Hic autem ordo in syrupis obseruetur, vt tertio quouis die compositi exhibeantur, interpositis diebus simplices. Euacuentur *pil. cochi* vel *aßaiereth, de agaric, Mes.* Quandoque vt iecur attemperetur, vice syruporum forte tutius erit, toto eo tempore, *serum lactis caprini* ad minimum ad ℔.iiij. propinare. Post corporis purgationem, contra luem pugnandum, *decocto* paullo ante descripto.

Externa respiciunt Cutem & Articulos. Cutis nobis videtur nimium exsiccata, ob humorum calidorum & siccorum defluxum; proinde laxanda erit & rarefacienda, vt humor acris, qui pruritum & pustulas facit, insensibiliter possit euacuari. Laudamus igitur vt foueantur partes corporis, procul ab articulis, cum aquis, in quibus *violæ, maluæ, & lactucæ* sint positæ. Post fomentum ad cutem corroborandam & siccandam, non improbantur *aquæ marinæ, & aquæ montis Orthonis.* Inunctiones *olei viperini* exsiccant, & si in cute remanserit qualitas mala, prohibent ne rursus possit repullulare. Inunctio huius linimenti prodest: ℞. *ol. rosati* ℥. ij. *cerussæ* ʒ.j. *sulp. viui* ʒ. ij. *salis* ʒ.j. & cum *aqua helleb. nigri*, aut *succo limon.* fiat linimentum. Vel *radicum helleb. nigri decoctum* probatur. Articuli roborandi & exsiccandi, *vinaceis, oleo salito*. Caput humidum, quod multam pituitam gignere videtur, expurgetur masticatorijs & errhinis. Ventriculi frigiditas & humiditas, cum non sit effatu digna, decocto suprascripto poterit auferri.

Quoad diætam: cauendum a plus iusto calefacientibus, & exsiccantibus, vt sunt cibi calidiores, aromata, salita, acria, vina generosa.

CONSILIVM XXXVI.

In Scirrho lienis.

MEDICORVM SVBSCRIPTORVM.

Caussæ. DVas scirrhus iste habet caussas: altera est facultas alteratrix imbecillis reddita, quæ imbecillitas est hæreditaria; quia patientis mater, & frater, eodem morbo correpti fuere: altera caussa est nimius hepatis feruor, qui copiosam humoris melancholici copiam gignit, qui a splene attractus; ob expultricis imbecillitatem expelli nequit, ideoque congestus tumorem excitat.

Præsidia. Splen roborandus. Prohibenda humoris melancholici generatio: hepar refrigerando: Humor in liene congestus, vt copiosus, euacuandus, vt crassus; attenuandus; vt viscidus, incidendus. Sed attenuantia non erunt immodice calida & sicca; ne humor crassus, rebellis reddatur.

Curatio. Quoad chirurgiam, aperienda *interna vena* sinistri brahij; conuenit etiam *hæmorrhoidum* apertio. Quoad φαρμακείαν: locum habent interna & externa medicamenta. Leniatur ergo aluus, & quia auersatur potiones, fieri potest bolus: ℞. *elect. len.* ʒ. vj. *confect. hamech*, ʒ. ij. M. & cum *saccharo* fiat bolus. Præparentur humores hoc modo. ℞. *rad. filicis, apij ana* ʒ. ß. *fol. ceterach. eupatorij, borag. ana. M.* ß. fiat decoctio s. a. Deinde ℞. *dictæ decoctionis* ℥. v. *syrup. de duab. rad. oxym. simpl. ana* ʒ. vj. M. pro vno syrupo, sic & pro alijs. Purgentur h. m. ℞. *agar. troch.* ʒ.j. *confectionis hamech.* ʒ. ij. *rhabarb. el* ℈. iiij. ß. *spicæ* g̃. iiij. *mannæ el florum caß. ana* ℥. ß. M. & cum *decoct. fl. & fruct.* fiat breuis potio. Et quia magna est colluuies: ideo hęc purgatio repetenda, addita solum portiuncula *helleb. nigri.* Postea ad ventriculum & lienem corroborandum vtemur *conseruis, e chalybe præparato*: verbi gratia. ℞. *chalybis præparati*, ʒ.j. ß. *conseru. borag. cons. cich. ana* ʒ.j. Misce. Huius conserua: ʒ. ij. capiantur horis quatuor ante prandium: superbibendo parum *vini albi generosi*, aut *vini maluatici*. *Confectiones magnæ*, præsertim *theriaca* mirifice conducunt. Inter cætera autem maxime probamus *vinum chalybeatum*, quod paratur sumendo *vinum album, cum limatura chalybis* confectum. Quo ad externa, profutura speramus *luta D. Bartholomæi*, quæ moderate calfaciunt & exsiccant, tumoremque istũ tollunt. Priusquam tamen administrentur, probamus fomenta, & cerata, quæ emolliunt, attenuant, & discutiunt. Fomentum sic paretur: ℞. *aquæ loturę lanarum* ℔. xx. *rad. alth. malu. ana* ℔.j. *fol. malu. lapath. viol. ana M.* ij. bulliant simul ad consumptio. ¼. s. a. In hoc decocto spongia noua madefiat, & expressa locus affectus septies singulo mane,

mane, & toties vesperi foueatur. Ceratum hoc erit: ℞. *diachyl.magni, ammoniaci aceto dissoluti, ana* ℔. ß. Misc. Vel: ℞. *ammoniaci aceto dissol.* ℥. *vj. ceræ flauæ* ℥. *iiij. resinæ abiegnæ* ℥. *ij. oleo de capparibus q.s.M.* fiat ceratum.

Victus ratio a medicis præsentibus præscribi potest. Illud saltem suademus, vt a dulcibus maxime caueat: nam ab his lien maxime intumescere consueuit. Cibi viscidi & crassi sunt fugiendi. Exhibeantur quæ obstructiones eximunt, attenuant & detergent. Vina non generosa, sed diluta: item aqua, in qua *ferrum candens* frequenter fuerit exstinctũ. Exercitium quotidianum maxime prodest: nam quies potius ad huius morbi incrementum facit, &c.

Paternus, Capiuacca, Mercurialis, & Aquapendens subscripserunt.

CONSILIVM XXXVII.

In Orthopnœa.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Historia. PAtiens per quædã interualla de difficultate anhelandi conqueritur, ideoque interdum non nisi recta ceruice spirare potest. Hoc symptoma pertinet ad læsam actionem, nimirum ad læsum motum thoracis: cuius caussa est morbus in angustia bronchiorum pulmonis. Fit autem hæc angustia a materia pituitosa, quæ eas partes obstruens, in caussa est, ne illæ partes perspirentur. Materia hæc a cerebro transmittitur, a pulmonibus imbecillioribus, & intemperie humida laborantibus facilime suscipitur. Generatur hæc materia in cerebro, labefactata facultate coctrice, propter intemperiem humidam, cuius ratione fit, vt sanguis, qui pro nutritione in caput defertur, non e toto in alimentum vertatur, sed in pituitam degeneret.

Scopi. Pulmones roborandi, caput exsiccandum: materia pituitosa euacuanda, & in alias partes diuertẽda.

Curatio. Quoad chirurgiam: secetur *iecoraria* dextri cubiti, non quod sanguis sit caussa principales, sed ne e medicamentis calidioribus proponendis sanguis incendatur; vnde multa pericula imminerent. Purgato vniuerso corpore, ad deriuandum materiam a cerebro, *fonticulus* in brachio sinistro inurendus erit. Quoad pharmaceiam, leniatur aluus, *melle ros. sol. & manna*. Præparentur humores *e melle ros. & syrupo de beton.* addito *decocto beton. & cichorij*. Purgentur *agarico & rhabarbaro*. Rursus altera repetenda erit purgatio: vt e toto exturbentur humores, qui in cerebro, & in pulmonibus reperiuntur. Quare præparantia erunt *syrup. de beton. decoct. stœchad. iuæ, beton. farfaræ cich.* Purgantia erunt *pilulæ coch. de agar. Mes.* additis etiam *mastichinis*. Hac vniuersali peracta purgatione: expurgetur cerebrum nasalijs, *e succo betę, maioranę, & mannę confectis*. Masticatoria ad pulmones ducunt: ideo improbantur. Post hæc ad præsidium generosum deueniendum, quod caput exsiccet, & pulmones corroboret: hoc autem facit *decoctum salse parillę*: in cuius vltima ebullitione imponantur *beton. farf. pulmonar. & cich.* Et hoc saltem per 30. dies sumere debet. Et eo tempore ante syrupum singulis tribus quatuorve diebus pilulæ exhibendæ e puluere *sulphuris, botryosque, cum Cypria terebinthina* concinnatæ. Vtatur *conseruis e beton. pulmonar.* Sudor non erit arte prouocandus: sed si sua sponte prorumpat, nullo pacto coerceatur. Tempore autem veris, si e toto liber non exstiterit, *stillicidijs ex aquis D. Petri* caput subijciatur. Quo tempore supra suturam coronalem *ceratum e beton.* gestandum erit. Interim sacculum *pilul. salicis, beton.* quandoque supra caput gestet; & abluat interdum caput lixiuio, in quo *agaricus, stœchas, salix, & beton.* bullierint, &c. Victus. Caueat ab aere frigidiore, pluuioso, & nebuloso. Vitet cibos crudos & frigidos, vt olera, lacticinia, pisces, conchylia, &c. Exercitium moderatum sit. Fugiatur nimius somnus. Aluus sit fluida. Læto sit animo, &c.

CONSILIVM XXXVIII.

In imminuto teste; & hernia intestinali.

MEDICORVM SVBSCRIPTORVM.

Affectus. DE duobus illustris Baro conqueritur: de magnitudine diminuta testis sinistri: & de hernia intenali in sinistra parte scroti. Quoad testis imminutam magnitudinem, auctor quidem libri de sacro morbo ait, vasa partis sinistræ esse minora: sed tamen imminutio nostri patientis est præter naturam. Quia enim ob herniam illa pars imbecillitatem contraxit, frigidiorque reddita est: non potuit, vt par erat, probum alimentum sibi allicere & apponere: e quo factum est, vt in atrophiã testis ille inciderit. Tumor sinistræ partis scroti, est morbus in magnitudine aucta, vel in situ, si spectemus intestinum prolabi e sede propria. In hanc partem duo tãtum intestina decumbere possunt, eileum, & cœcum: caussam autem tumoris esse cœcum intestinum, ab omnibus vnanimiter est statutum. Flatum in intestino esse, pars manibus contrectata testatur; & solet in eo intestino materia flatuosa subsistere. Lapsum autem est hoc intestinum e propria sede, quia in suo robore non confirmatur: non confirmatur, quia peritonæi foramen amplum ipsi præbet ansam, vt possit in scrotum descendere: præbet autem ansam, vel ob ruptionem, vel relaxationẽ: ruptio hic locum non habet, quia nulla scabrities vel inæqualitas sentitur, & quia nulla caussa præcessit: nec enim tussis, cantus, clamor, equitatio, saltus, immodica commotio in vsu Venereo præcessit. Sed id facessit negotium, quod præteritis mensibus in egerendis fecibus valde laborauit; quæ posset alicui videri occasio disrupti peritonæi: sed quoniam ex eo tempore in hunc vsque diem, non habuit deterius; signum certissimum est, malum hoc talem non habuisse occasionem. Sequitur ergo vaginalem tunicam relaxatam esse; & cum nullus externus error, vt cursus, saltatio, &c. accesserit, dolorq; non sentiatur; statuere licet, relaxationẽ hãc esse natiuam: statim enim ac ex infantia excessit, tangens illas partes, cognouit eo affectu se laborare, in qua ætate nec ratione clamoris, nec aliorum similium laborum, credendum est affectum esse exortum; sed potius hoc tribuendum est innatæ humidiori complexioni, victuique humidiori; quæ omnia istas partes laxare valent, vnde intestinum in scrotum descendit.

Indicationes. Testis emaciatus, reficiendus & augendus: intestinum in propriam sedem reponendum, repositumque conseruandum: partes relaxatæ constringendæ & roborandæ, illaque humiditas exsiccanda.

Præsagia. His scopis, mitioribus medicamentis vix possumus satisfacere: sed si ferro erit res agenda, speramus e toto patientem euasurum & ad generandum quoq; aptissimum, maxime ad mares generãdum, quia dexter testis nulla e parte est culpatus. Veteres medici præcipiunt, vt, si quis mares gignere velit, in coitu sinistrum testiculum liget.

Curatio. Quoniam autem testiculo imminuto calida præsidia sunt adhibenda, ne, si quæ sunt in primis vijs cruditates, eo, tanquam ad partem debiliorem deducantur; tutius erit aluum lenire, vel *melle ros. solut. vel syrupo ros. solut. & manna*. Lenita aluo, vt testiculus nutrimentum ad se alliciat, & sic augeatur, non erit præter rationem, spongia eam partem fouere, quæ sit imbuta decocto *chamomeli, maliu. & rad. althęę*; & fouendæ erunt illæ partes ad ruborem. Nõ enim licet

hanc rem moliri frictionibus in partibus sensibilibus & debilioribus. Peracto hoc fomento, pars molli cerato erit circumlinenda: quod fieri poterit ex *oleo phistic. ex oleo amygd. dulc. & pinearum, addita cera noua*. Hæc de testis diminutione.

Quoad Herniam: intestinum a quo procreatur, erit *manibus* in propriam sedem reponendum; ibique erit conseruandum *ligaturis*, & *medicamentis adstringentibus*. Et cum ligaturæ variæ esse soleant, (nimirum e ferro, ligno, corio, & plumaceolis e tela paratis; in hac ætate, reliquas omittentes, eas solum laudamus, quæ fiunt e *tela bombacea*. Et hæc ligatura ita accommodetur, vt totum scrotum amplectatur sustineatque. Solent patientes huiusmodi per XL dies in lecto detineri, sed quoniam hoc admodum esset molestum, & periculum esset, ne ex otio immodico cruditates in toto corpore generarentur, quæ postea vt in pluribus obseruauimus) febres, variosque affectus producerent: nos idem ligaturæ beneficio assequi conabimur. Medicaměta porro adstringětia, sunt interna, vel externa. Interna sunt confectiones, electaria, & potiones, quæ e *pilosella, herniola, pentaphyllo, &c.* parari solent, quę omnia possunt exhiberi pauciora numero; suspecta enim nobis visa sunt, quippe quæ solent insignes obstructiones procreare. Consulto igitur hæc omittentes, descendimus ad ea quæ externis partibus applicantur. Multa sunt ad hanc rem apta: quemadmodum est quod *ceratum ad crepatos de pelle arietina* nuncupatur. Exstant & alia quæ tamen omnia, cum patiens sit mollis naturæ, debent esse mitiora, ne impediant vnionem. Supra hæc cerata *brachæum* gestabit: & hoc modo totam hyemem transiget. Tempore veris non esset præter rationem, illam partem *stillicidio* subijcere, ex *aquis montis ægrotorum*, in quibus res quædam adstringentes bullierint. Iam enim agitur sextus mensis, e quo patiens alius, eodem fere affectu laborans, a nobis sanatus est. Ex his possunt etiam insessiones parari. Hæc omnia si non contulerint; consulimus vt ad *extrahendum testiculum* deueniatur: adeo enim dextre a nostris ministris hoc munus obitur, vt omnes incolumes euadunt.

Quoad victum, vitanda sunt flatulenta, vt legumina, poma, & vina valde diluta. Testes gallorum, tota substantia nutriunt hominum testes, qui infrequenti sint vsu. Motus sit moderatus. Cauendum a cursu, equitatione, saltu, clamore, tussi, risu immodico, vociferatione, &c. Audimus *oleum* reperiri apud magnum Hetruriæ ducem, sexagenarios ruptos sanans.

Hieronymus Capiuacca.
Hieronymus Mercurialis.
M. Antonius Mantagnana.
Hieronymus Fabricius ab Aquapendente.

CONSILIVM XXXIX.

In præseruatione & curatione podagræ, pro Nobili viro:

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus.

NObilem hunc Virum Salisburgensem intellexi ter singulis annis articulorum doloribus cruciari: quos dolores voluntariæ motionis noxa comitatur, vi cuius cogitur sibi consuetis munijs abstinere, quia nec stare, nec ambulare potest, sed a famulis de loco ad locum defertur. Molestant autem ipsum hi dolores, præsertim secundum inferiores artus: qui tamen non adeo vehementes & intensi sunt, vt vitalium indicationum rationem subeant: quandoquidem nec pressu digitorum dolor affectarum partium exacerbatur. Ab his malis corpus præseruari Nobilis optat: atque ita, vt vel in hæc non amplius incurrat, vel vt mitius saltem & longioribus interuallis affligant.

Caussæ.

Sed cum Medicos rationes non deceat affectionis alicuius præseruationem præscribere, nisi prius affectionis caussa inuenta: iccirco de horum morborum caussis primo & breuiter sum acturus. Morionis igitur voluntariæ noxa contingit a natura offensa, labefactata pariter, & impedita. Labefactatur ob malam compositionem, quæ consistit in angustia, repletioneque cauitatum articulorum; & in aucta supra modum magnitudine ligamentorum, tumore scilicet. Impeditur autem ob intemperiem earundem partium frigidiorem & humidiorem. Cæterum malæ compositionis & intemperiei iam dictæ caussa opifex proxima est humoralis materia confluxa, quę corpulentia sua malam structuram efficit, sed qualitate alterata. Solet autem in membris materia præter naturam colligi, vel paulatim, & via quadam congestionis, quando nimirum pars infirma ægre concoquit: ratione cuius offensæ, concoctionis excrementa in parte multiplicantur & aceruantur: vel confertim, & via confluxionis, quando materia aut attrahitur, aut transmittitur. In hoc nobili viro materiam humoralem in artus confluere iudico, quia ipsum repente affectus hi arripiunt. Namque cum horum locorum nullus calor immodicus præcesserit, nullus etiam dolor grauiter lancinans antegrediatur: existimo, materiam humoralem in artus excurrere per viam transmissionis, non attractionis. Accidit autem in artubus materiæ fluxionem firmari propter imbecillitatem, quam adscititiam e relatis conijcio, propter malam viuendi rationem in cibo & potu, & ob Veneris vsum. Quas caussas multum posse, tum ad refrigerandum, humectandumque, tum immoderate laxandum artus, omnes norunt. Materia hæc initio mista est e sanguine, bile, & pituita. Dico autem, initio: quia temporis interuallo humores calidiores in tenuitatem resoluuntur, & transpirant: pituita vero frigiditate, crassitie, & lentore, calori resistens, permanet. Atque hinc euenit, dolores principio esse acerbiores: qui postea dissolutis, diminutisque calidioribus humoribus, mitescunt. Propellitur vero materia hæc a toto corpore in artus, per venas. Et hæc materia peccans, cum opus præter naturam sit; læsam aliquam functionem consequitur. Hæc functio est tum chylificatio, tum sanguificatio. Chylificatio quidem, ratione pituitæ: sanguificatio, ratione calidorum humorum. Offensa autem est chylificatio, non læsa facultate coctoria; (quia e casu mihi proposito intelligo, ventriculum & robustum satis, & bene temperatum esse:) sed ob errorem externum, qui oritur a caussa externa, a cibis videlicet crassis, & immodico vini potu. Sanguificatio vitiatur partim læsa facultate & labefactata ob intemperiem calidiorem iecoris, & ob errorem externum, vinum, scilicet meracam & potens: a quo vino potuit etiam iecur accendi. Dum peccantes hi humores copiosi & noxii colliguntur in venis totius corporis: non mirum est, si otio & quiete consumi nequeant, quod sæpe aggrauantes & molestantes vim expulsoriam, propellantur ad artus, tanquam ad cloacas quisdam, & præcipue ad artus inferiores: tum, quia naturæ impetu humores crassiores deorsum potius vergunt, quam sursum; tum etiam, quia hi artus magis a fonte caloris distant.

Indicationes.

Præseruationis igitur gratia, ad duo potissimum oculi dirigendi: ad materiam scilicet peccantě, & ad partes affectas. Ratione materiæ iam genitæ, oritur indicatio euacuandi: ratione vero confluxionis reuellendi. Et quia nŏ licet materiam peccantě in quali purgare; nisi prius alteretur & præparetur: ideo oritur etiam indicatio præparandi. Cumq; non liceat materiam peccantem in quanto euacuare; nisi prius vię primę repurgentur: ideo oritur indicatio leniendi.

di. Quoad partes affectas; artus omnes, præsertim inferiores, calefaciendi, siccandi, vel leuiter densandi sunt. Iecur moderate refrigerandum.

Prognost.

Scopos hos absolui quidem posse confido, cum in visceribus effatu dignæ distemperantiæ nõ sint: (quæ fere semper has ita affectos comitantur) non e toto tamen, nec ita facile successuram hanc præseruationem polliceor, propter antiquam & inueteratam articulorum imbecillitatem.

Curatio.

Quoad materias auxiliorum, e chirurgico fonte elicio *venæsectionem, hirudines, & cauteria.* Nam cum vitia articularia sint magni momenti: quis, exsistente plenitudine, vitia illa efficiente, fouente, aut producere potente, magnum auxilium, sanguinẽ minuens, differret. Cuius magni auxilij materia est *venæsectio.* Hoc ergo vere futuro proximo, absentibus ipsis malis, audacter vena basilica dextri cubiti, aut cõmunis, aperiatur: & sanguis ea copia educatur, quæ videbitur præsenti medico congrua & idonea pro ratione & plenitudinis indicantis, & virium permittentium. Autumno postea ante malorum inuasionem sanguis adhuc euacuari poterit debili auxilio: nimirum *hirudinibus* hæmorrhoidibus adhibitis, ne bis in anno secta vena, magnum nimis fiat, ratione ętatis & virium, spiritus vitalis dispendium. *Cauteria* etiam probo: non in cruribus quidem, propter maximam harum partiũ imbecillitatem: sed in brachijs potius: per hæc enim emissaria fiet reuulsio, maxima humorum colluuie a natura extra corpus per hęc depulsa & expurgata.

E fonte pharmaceutico, gratia lenitionis ventris elicio *mel rosatum solutiuum, cum manna*; si excrementa pituitosa, & satis crassa, primos obsidebũt ductus; dissolutum *aqua betonicæ*: sin minus, *syrupum rос. solutiuum*, dissolutum *aqua cichorij*: Ad præparandum materiam in quali peccantem probo *serapia e betonica, & cichorio*, additis decoctis, vel aquis stillatitijs *cichorij, betonicæ, iuæ.* Pro hac materia purganda in vsu sunt *pilulæ de hermodactylis maiores cochiæ*, addita *masticbin.* particula, ne ventriculus labefactetur: addatur etiam pulueris *iuæ* aliquid, pro vehiculo, vt pilularum vis ad artus deducatur. Præparatio & purgatio non semel, sed bis instituentur.

Ad articulos roborandum, quam primum vtatur sequenti decocto: ℞. *salsæ pariliæ* ℥. iiij. *ligni guaiaci* ℥. iij. *corticum guaiaci* ℥. ij. *decoquantur in* ℔. xij. *aquæ stillatitiæ, sonchi, endiuiæ, et cichorij*, ne iecur accendatur, ad consumptionem medietatis; vel in *aqua communi*, additis tum in fine *filiorum cichorij, & endiuiæ quatuor manipulis*. Probantur etiam pulueres *betonicę, salsę & corticis ligni*: e quibus pilulæ formentur cũ *syrupo e cichorio*: & harum tres, ante syrupum decocti superioris semper assumat. Vtendum decocto bis quotidie, per quadraginta, vel plures dies, pro tolerantia.

Autumno futuro & hyeme, probatur *terebinthina Cypria, lota ex aqua betonicæ, cum pulueribus chamepityos & betonicę.* Conuenit etiam celebre illud Alexandri Tralliani *Diacorallium*; *magnęque antidoti.* Ea tamen lege hæc vsurpanda: ne ratione caliditatis ipsorum iecur accendatur: vnde corrigantur *conserua rosarum, aut cichorij*: ipsaque *terebinthina abluatur aqua cichorij.*

Indicatio...

Extrinsecus pro cruribus & pedibus parentur lotiones *ex aqua, alterata mastiche, nucibus cupressi, betonica, iua, & saluia.*

Quoad iecur: aere calidiore, post vsum ligni, sumenda sunt refrigerantia mitia: veluti *conserua rosarum cichorij, serum lactis caprini.* Extrinsecus etiã, dum longo temporis interuallo ligni bibet decoctũ, regioni iecoris poterunt admoueri epithemata, confecta *e succo cichorij, endiuięque, modico aceti* addito. Linimenta etiam adhibebuntur: nimirum *rosatum & santalinum.*

Diligens instituatur viuendi ratio: nec cibis illis crassis vtatur, quibus delectatur: sed tenuibus, & coctu facilibus. A vino per annum abstineat: & loco vini bibat aquam alteratam *coriandris*: tempore autem frigidiore, *cinnamomum* adijciatur. Vinum postea eligat tenue, & aquosum. Veneris voluptuosæ relinquat vsum: nec nisi rarissime cum vxore coeat. De alijs rebus non naturalibus, nihil adfero: cum certo sciam, Medicos præsentes recte omnia instituturos. Patauij, Anno 1575.

CONSILIVM XL.

In arthritide: pro eodem nobili viro.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Num arthritis curabilis.

NObilis hic vir, pro corpore a doloribus articularibus præseruando, multa scire desiderat. Atque primum rationem prognostici: *numquid omnino euelli & profligari possint*, vel si hoc fieri nequeat, *vtrum mitiores reddi possint*, vt rarius corpus affligatur. Galenus noster sexto libro de regenda valetudine, dolores arthriticos, ait, esse affectiones præter naturam diuturnas, rebelles, remedijsque recta etiã ratione administratis valde resistentes. Præsertim vero hoc accipiendum est, de doloribus, qui aliquandiu progressi sunt. Cum enim ad horum dolorum generationem, articulorum imbecillitas præter naturam concurrat: rationi consentaneum est, doloribus his longo tempore perseuerantibus, articulos imbecilliores reddi. Quia igitur dolores, Nobilem virum cruciantes, non sunt vnius alteriusque vel mensis, vel anni, sed duodecim annorum: concludo, esse impossibile, vt penitus hi dolores remoueantur. Spero tamen, materijs auxiliorum nuper propositis, eos fore mitiores, nec ita frequenter ipsum inuasuros. Nam, si articulorum imbecillitas præcipua caussa est horum dolorum: nonne hac imminuta imbecillitate, dolores minus acerbi, & rarius infestantes, efficientur?

Vires guaiaci & salsæ, ad arthritidem.

Dubitatur deinde circa *exhibitionem decocti ligni & salsę*: quod nimirum ex huius vsu plurimi nocumentum senserint. Ego vero sentio, maximam ex vsu huius vtilitatem secuturam. Ratio est: quia omnia remedia conferunt, dum adsunt ea, quæ indicant remediorum exhibitionem. Cum autem in articulis huius nobilis viri, introducta sit imbecillitas, propter intemperiem frigidiorem, & humidiorem: nonne maxime conducent remedia calefacientia, siccantia, & ad longinquas partes penetrantia? Materia autem remedij calefacientis, siccantis, & quoquo versum penetrantis, præstantissima & efficacissima, est *decoctum ligni Indici, & radicis salsæ.* Sed præterea, nonne cerebrum habet frigidius & humidius? nonne ventriculum frigidiorem? Atqui horum membrorum distemperantijs magnopere opitulabitur decoctum ligni Indici, & radicum salsæ.

Sed obijciet quis: iecur calidius esse ægro: ideoque non requiri calefacientia & siccantia, verum refrigerantia. Respondeo: quando adsunt contraindicantia; attendendũ ijs est quæ magis vrgent: at in nostro ęgro magis potest, vrgetque excessus frigiditatis, quam caliditatis: ergo ad frigiditatem præcipue oculi sunt dirigendi. Nam habemus articulos frigidos, cerebrum frigidum, vẽtriculum frigidum: iecur autem dumtaxat calidius est. Præterea incipit prima ætas declinans, in qua calor solet diminui. Tandem iecoris caliditati consuletur quoque eo tempore, quo decoctum assumitur: ideoq; iecoris regioni tunc adhi-

bebuntur epithemata refrigerantia, & vnguenta refrigerantia, iam ante a me proposita. Post assumptionem quoque, si iecur redditum calidius videbitur; in vsum venire poterunt *conseruæ illæ refrigerantes*, & *serum lactis caprini*.

Quod autem adfertur, *multos e decocti vsu nihil iuuamenti percepisse:* facile diluitur. Remedia enim nonnunquam parum prosunt; licet horum adsint indicantia: quia videlicet perperam vsurpantur, aut ob insolentiam ægrotorum, aut ob inscitiam medicorũ. Læto igitur animo præparet se ad sacrosancti huius remedij vsum.

Quæritur etiam, *num posthabita huius remedij* (nimirum decocti) *materia, alio modo æger curari queat?* Vbi constanter asseuero, nullo alio curandi modo nos posse vti, qui tantum iuuamenti sit allaturus, atque iam prædictus: quia, secundum Hippocratem, in magnis & extremis affectibus, magna remedia conueniunt: dolores autem articulares duodecim annorum, sunt affectus magni momenti: ideoque postulabunt magna remedia. Et, licet multa reperiri possint, artus frigidiores, cerebrum frigidius, & ventriculum frigidiorem corroborantia, nullum tamen huic indiuiduo magis erit idoneum, quam decoctum ligni & salsæ.

Vinum pro arthriticis aduersum.

Quantum attinet ad *vinum, cuius abstinentia ob cõsuetudinem grauis ægro videtur:* si eo non poterit carere annum integrum: per mensem saltem vnum abstineat: vel, si nec hoc possit, eo tempore vinum relinquat, quo Medici curationem aggredientur. Nam vinum solet materias ad locos debiles præcipitare.

CONSILIVM XLI.

In arthritide.

HIERONYMO CAPIVACCÆ a nonnullis adscriptum.

Lenientia aluum.

PRocurandum est, vt aluus quotidie faciat officiũ. Id aut cibis lubricãtibus, aut leuibus medicamentis fieri potest. Cibi, qui id præstare poterunt, sunt *fercula e beta, spinachia, brassica, oleo & sale* confecta. *Caricæ* item quatuor, aut sex, prima mensa sumptæ. *Pruna* optime matura, ac dulcia, recentia, quatuor, aut plura, si parua sint: quod si recentia non adsint, sicca macerentur *in vino dulci*, ac eidem incoquãtur, aut in *iusculo pinguiori*, addito *saccharo*, aut optimo *melle*. Poterit & hoc præstare *passularum* vsus si sub dio fuerint expositæ, quatuor aut quinque noctibus, respersæ *saccharo Thomasino*, non admodum albo: de his duo aut tria cochlearia sumenda, & optime masticandi, initio prandij: & simul cum his comedenda *offa panis, confecti e tenuiore parte furfuris, pauca adiecta farina, & mellis modico*.

Medicamenta lenientia sunt: *cassia* ex arundine sumpta ad quantitatem ℥.iij. cum *arundine*. Aut ℥.j. *electarij lenitiui*, vna hora ante prandium vorata. Vtiliter semel in mense (euitando tamen calorem) capiantur drachmæ duæ vel tres sequentis medicamenti, aut ad summum semuncia, mane, horis quatuor ante prandium: hoc enim maxime commendatur, & sæpissime experimento probatum fuit, in morbo articulari: paraturq; hoc modo: *℞. hermodactylorũ alborum a cortice mundatorum, diacrydij ana ʒ.ij. costi, cymini, zingiberis, caryophyllorum, ana ʒ.j. terantur omnia, & cum syrupo, facto e melle & optimo vino, fiat electarium*. Hoc soluet aluum, educetque materias, quæ dolorem creare possent.

Caryocostinum P. Bayri, c.1.l.18. a R. Soleuãdro in consilijs suis cõmepdatum.

Somnus.

A somno diurno abstineat, nisi noctes duxerit insomnes. Quo casu non statim cibo erit indormiendũ, sed horæ spatium ad minimum interijciendum.

Cibi.

Cibaria sint, *panis* optimus, fermentatus, mediocriter salsus, bene coctus in furno, non permistus caseo, butyro, aut pingui aliquo, sed sit purus, ex optima farina. *Carnes* sint gallinaceæ, vitulinæ, hœdinæ, veruecis castrati, perdicum, phasianorum, & auicularum, quæ in montibus aut nemoribus degũt. *Aromatibus* non omnino interdicendum; sed parce tamen vtendum. *Salsamentorum* vsum non damno in prima mensa; verum in exigua quantitate, vt pituitam ventriculo detergeant. Sicut etiam admittuntur aliqui *pisces saliti*, ea de caussa, vt sunt sardæ, haleces, & similia molliter salita. Oua recentia, tenera, & tremula, optima sunt: minime vero indurata, aut frixa admittantur. *Casei* vsus maxime damnatur. *Butyrum* pro condimento parce conceditur. *Pisces* raro edentur, & in exigua quantitate, in craticula assati, aut elixi & aromate mediocriter conditi: frixi vero deteriores sunt, & adhuc magis, si in butyro: sint etiã aut maritimis vndis agitati, aut fluuiatiles; non palustres, nec ex aquis stagnantibus: caroque eorum mollis sit, ac friabilis, non viscida, aut lenta. *Cancri*, & omne genus *testaceorum conchylium*, & *ostrearum*, damnantur. *Testudines* tamen concedi possunt. *Acetaria*, quia acetum nocet neruosis partibus, non sint in frequenti vsu: & parentur ex aceto non admodum forti: misceaturque *saccharum, mel*, aut *passulæ*, veluti *cappares* dempto sale parantur. Conceduntur etiam *radices et folia cichorij, endiuiæ, boraginis, buglossæ, melissæ, comaque tenera feniculi*. *Radicula esculenta* quoque admittitur: vt e ventriculo detergeat pituitam. Aliquando *moretum* edi potest pro condimento, siue *salsa viridis*: & *diasinipi*, quod *mostardam* Itali vocant. Leguminum frequens vsus pedes debilitat: lib.6. epid. *Amygdalas* etiam cum iusculo, aceto, & saccharo mistas, concedimus. *Fructus* etiam permittuntur: *vt pruna, ficus, vuæ bene maturæ, pistacia, pineæ, amygdalæ, auellanæ, nuces*. *Pyra & cydonia* damnantur: quia faciunt dolores arthriticos; neque nisi cocta, & saccharo cõspersa, melleque condita, raro ac parum in vsum venient. *Cerasorum* omne genus parcissime comedatur. *Fructus molles* si sumendi, præponantur cibis reliquis omnibus: duri vero fructus postponantur. *Persicis* optime maturis parce etiam vescatur.

Vinum & ceruisia vitanda.

De *vino* vnum dixerim. Si æger per biennium ab eo abstinuerit, sperarem a morbo ipsum omnino liberatum iri. Quod si hoc minime velit facere; saltem parcissime bibat, & vinum nõ sit dulce, crassum, vel nouum. Si rubrum habere posset, magis probarẽ, quam album. Sit etiam oligophorum, aut aqua cocta lymphatum. Quod si acerbitate aliqua foret præditum, non tamen multa; maxime videretur opportunum. Vina Cretica, & similia potentia, sunt vitanda: nam præter id, quod neruis nocent, caput etiam replent, & sic fluxiones excitant. Vitanda etiam est *ceruisia* potens.

Sanguinis missio.

Bis in anno mittatur *sanguis* e dextro brachio, ad ℥.vij. vel circiter, prout visum fuerit medico, qui tum aderit. Et hoc erit agendum in fine Aprilis, & initio Septembris: citius, aut serius, prout regio calidior, vel frigidior fuerit eo tempore. Quod si hæmorrhoides eo tempore fluxerint; sanguis mittendus non erit, sed differendum, donec per aliquot dies non fluxerint. Si autem toto anno fluerent, & corpus non admodũ videretur grauatum ob plenitudinem: tum a venæ sectione omnino erit abstinendum.

Purgatio.

Facta missione sanguinis, si eam fieri contigerit: etiam expurgandum est corpus a superfluitatibus, tum pituitosis, tum biliosis. Primum ergo aluus leniatur hoc medicamento, per horam ante prandium: *℞. electarij lenitiui ʒ.x. pulueris hermodactylorum ℈.j.* misce, & cum *saccharo* fiat bolus. Deinde coquatur materia per dies octo, aut decem: *℞. syrupi de betonica, mellis rosᶠ. simp. syrupi de stœchade, ana ℥.ß. decocti*

beto-

betonicæ & cichorij ℥.ij. Miſce. Quibus aſſumptis, expurgabitur corpus, aſſumendo pilulas ſequētes, quinque horis ante prandium; quibus per horam indormire poterit æger: ℞. *pilularum de hermodactylis* ℥.j. *ſpecierum Epiſcopi* ʒ.ß. miſce, & fiant pilulæ quinque deaurandæ. In defectu ſpecierum Epiſcopi, ſuccedere poſſunt *pilulæ cochiæ*, præparatæ cum *radicibus hellebori nigri*

Exſiccātia.

Commendantur etiam *thermæ ſulphureæ & aluminoſæ*, aut etiam *ſalſæ*, menſe Maio, per dies decem; purgato tamen ante corpore medicamentis ſupra ſcriptis.

Hyeme, ter in ſeptimana, mane ſurgens, accipiat ſequens medicamentum: ℞. *reſinæ terebinthinæ, aut abiegnæ, vino albo bis, terve lotæ* ʒ.ij. *ſpec. hieræ ſimplicis* ℈.j. *turpethi albi* g̃.v.j, fiant boli: quos cum *placentis azymis vino madidis* capiat.

Semel etiam in ſeptimana, tribus horis ante prandium, ſumatur *mithridatij* ʒ.ß. ſuperbibendo hauſtum *vini generoſi*. Non oberit etiam, ſi in fine cœnæ concedantur *quinquaginta nuclei pinei, abluti aqua roſarum, aut aqua, in qua aliquid cinnamomi ſit incoctum.* Aliquando etiam comedantur *folia ſaluiæ*, vel ſola, & ſine condimento, vel cum modico *ſalis, olei, ac vini* reſperſa: ſumantur ab ituro cubitum.

Pro ſuperfluitatibus expurgandis, æger ſemel in menſe (modo calor non vrgeat) ſumat medicamentum ſupra ſcriptum *ex hermodactylis*.

Roborātia articulos.

Doloribus abſentibus, bonum erit pro iuncturis roborandis, quæ dolore affici conſueuere, eas inungere *oleo ſalito*, calidiuſculo, eo tempore, quo lectum ingredi volet; ſitque oleum hoc pacto paratum. ℞. *olei oliuarum omphacini* ℔.j. *ſalis* ℥.ij. bulliant in duplici vaſe, ſeu balneo, ad conſumptionem quartæ partis: ſeruetur que oleum ad vſum. Caligas infra genu non liget: nam hoc, ſi quid aliud, facit ad podagram excitandam. Pariter etiam nihil habeat, quod pedes aut comprimat, aut adſtringat: ſi quando abluere volet pedes (quod raro fiat) conſulo, vt id fiat vacuo exiſtente ventre, nempe ante cœnam: nec poſtea ambulet multum, ſed quieſcat potius: aquæ vero, pro lotione, incoquentur *roſæ, ſaluia, roſmarinus, betonica, & ſalis modicum.* Vel hoc ſine *aqua marina* (ſi haberi queat) vtendum: cui eadem incoxerint.

Vomitus.

Si facile vomat: laudo, vt ſemel ſaltem in menſe euomat, a prandio, aut a cœna: & ſi, ieiunus vomere poſſet facile, bonum eſſet, vt mane vomeret: nam in arthritide nulla alia melior eſt euacuatio & diuerſio, quam ea, quæ per vomitum fit. Eo tempore, quo vult euomere (quia vomitus nocet oculis) vt deſcendantur ab incommodo oculi, conueniet eos ligari faſcia aliqua: quæ non ſtatim a vomitu ſoluenda eſt, ſed ſinenda ad octauam horæ partem, vel circiter.

Dum dolores infeſtant, ſolo *roſaceo* vtatur: & a reliquorum vſu abſtineat.

[Ante annos aliquot, Capiuaccæ & . . . quædam conſilia, Laurentio Scholtzio, Vratislauienſi medico, piæ memoriæ, tranſmiſi: qui antidoti loco hoc ipſum Capiuaccæ conſilium, vna cum alijs quibuſdam, mihi communicauit. Ego vero γνήσιον, & Capiuacca dignum, pronuntiare minime auſim.]

CONSILIVM XLII.

In iſchiade, luxatione imperfecta pedis dextri, & eiuſdem ſtupore.

HIERON. CAPIVACCÆ.

Affectus, & cauſſæ.

NOtiſſimi ſunt affectus qui Iuuenem nobiliſſimū affligunt: primum videlicet iſchiadicus dolor coxæ dextræ, ita vt pars illa imperfecte luxata repe-

A

riatur, & propterea claudicare cogatur. Conqueritur etiam de ſtupore: quodam pedis dextri, qui per interualla quædā ipſum inuadit. Coxæ quidem dolor, ab initio adeo mitis fuit, vt medicinam vllam adhibere non cogitauerit: ſed is ita nunc inualuit, vt medelā quærere cogatur, ne imperfecta luxatio in perfectam abeat. Et quanquam referat Galenus lib. de anatom. adminiſtration. iſchij articulum non poſſe imperfecte luxari: hæc tamen ſententia non ſolū nobis, qui hāc imperfectam eſſe luxationem ſtatuimus, aduerſatur; ſed etiam ipſimet Galeno, qui lib. de vſu partium talem luxationem poſſe fieri cenſuit. Nos autem hæc loca ita ſolemus conciliare: fieri nempe poſſe imperfectam luxationem a cauſſa internata: at ab externa minime. Quia igitur a cauſſa interna hoc malum factum eſt dici poteſt imperfecta luxatio. Origo hæc fuit. Cum adoleſcens eſſet, ludēs cecidit: e caſu pars illa debilitatem contraxit, ob quam poſtmodum

B

facillime excrementa ſuſcepit, quibus, cum tendines relaxarentur, factum eſt, vt os non potuerit e toto detineri, ſed luxari cœperit. Hi autem humores alij non fuerunt quam pituitoſi, qui generantur in capite, quod humidius eſſe grauitas arguit, quæ in ipſo ſentiunt. Et cum hi humores ſatis copioſi ſint, expultricem aggrauatam irritant, vt materiam ad partes expellat. Eadem hæc materia cauſſa eſt ſtuporis illius: nam ab ea vapores eleuantur, qui tranſmiſſi ad neruos genu dextri, impediunt illuſtrationem ſpirituum animalium. Hinc, quia id a vaporibus contingit, ſtupor ille cito fit, citoque diſſoluitur.

Indicationes.

Sequitur vt videamus, quid agendum ſit, pro malis hiſce remouendis. Curandum itaque erit, vt humor emolliatur, incidatur, attenuetur, & euacuetur: pars vero corroboretur, ne excrementa illa ſuſcipiat: cerebrum quoque exſiccandum, & expurgandum.

Prognoſt.

C

Quæ, licet factu facilia eſſe videantur: tamen, quia morbus inueteratus eſt, & in partibus internis reperitur, non videntur facilia. Verum, cum iuuenis ſit, & huiuſq; nullam expertus medicinam: ſperamus, ſi non e toto curari queat, rem tamen in multo meliorem ſtatum reduci, & integram luxationem præcaueri poſſe.

Curatio.

Quoniam vero æſtus præſens ab omni medicatione nos deterret: ſuademus, vt, quia hoc malum tamdiu pertulit, tota medicatio in autumni tempus differatur. Interim diligens victus ratio tenebitur. Vitabuntur igitur fructus, cibi, craſſi, vinum, Venus immoderata, curſus, & omnia quæ vel craſſos producunt ſuccus, vel membri robur euertunt.

Autumni vero tempore curationem auſpicabitur *venæſectio* in dextro cubito: cum corpus & plenum ſit, & calidiora medicamenta ſint adhibenda. Poſt brachij venam ſectam, pedis affecti vena etiam aperietur: & *cauterium* parabitur in brachio ſiniſtro: ſic

D

enim materia pituitoſa deriuabitur, & euacuabitur. Purgato exquiſite corpore, ſi malum non cedat, deuenietur ad *cauſtica & veſicantia* medicamenta: a mitioribus autem incipientes, conficiemus *paſtam ex iberide & cantharidibus*: quæ niſi proderit, ad *ferrum ignitum* accedemus, & vſtionem, quatuor, vel ſex locis inſtituemus.

Leniatur aluus *melle roſarum ſolutiuo, & electario lenitiuo*. Præparentur humores *decocto betonicæ, iuæ cichorij*. Purgentur, *pilulis cochijs*. Iterum preparentur humores etiam ſyrupis compoſitis, vt *ſyrupo de betonica, de ſtœchade*: purgenturque *pilulis de hermodactylis*.

Caput erit purgandum maſticatorijs, confectis *e maſtiche ex cera*.

Vt autem abſumantur humiditates, quæ in capite & ligamentis reperiuntur; deueniendum erit ad maiora præſidia. Quare conueniet *decoctum guaiaci & ſalſæ parillæ, cum iua, & portione ſaſſafras.* Tūc etiā tēporis ea victus ratio præſcribetur, qua in lue venerea

vti solemus: a qua immunem esse egregium patientem minime putamus, cum bis iam antea bubones perpessus sit.

Stillicidium paretur supra suturam coronalem, vel ex *aquis Aponensibus*, vel arte factum, *e sulphure, cum betonica, Stœchade, & agarico*.

Parti affectæ imponatur *emplastrum ex iberide*: & adhibeatur *suffumigium e lapide molari*. *Luta etiam D. Bartholomæi* admodum conuenient: vsusque *vinaceorum*.

Hyemis tempore laudamus, vt singulo mane sumat *pilulas e terebinthina, cum sale theriacali, & puluere iuæ*. His etiam addi possunt *pilulæ arthriticæ*. Quod si magis efficax medicamẽtum requirit, sumat *Diacorallium*, ab Alexandro adeo laudatum & expertum: quod cæteris anteferendum; plurimum ipsi conferet, si scrupulum vnum per totam hyemem sumpserit, per sex horas ante prandium: exhibeatur autem ea ratione, quam Alexander docet. Magnis etiam antidotis vtatur, vt *theriaca, & mithridatio*. Vtatur ea victus ratione, quam supra proposuimus: id in memoria habens, vt tempore autumni vinum sibi paret medicatum, in quo ebullierint *lignum, betonica*, & similia.

CONSILIVM XLIII.

In dolore circa os sacrum.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus.

COnqueritur egregius patiens de dolore intenso circa os sacrum; cuius ratione sępe ambulare nõ possit: & pręterea de tumore in inguine dextro. Quorum affectuum caussæ ea diligentia sunt indagandæ, vt earum essentia pateat, indeq; indicationes ex vsu hauriri possint. Traxit autem hic dolor proculdubio inde originem: quod materia catarrhalis, destillans ad eas partes, illas distendat, vnde solutio vnitatis, & acerbissimi dolores. Generatur vero hæc materia in capite, tum læsa facultate coctrice ipsius cerebri, ob intemperiem frigidam, & humidam; tum etiam frustrata, ob errorem externum. Ventriculus enim debilis redditur, cum non possit optimum chylum generare, prauum dẽmittit ad iecur; qui ibi non potest in bonum sanguinem mutari: talisque defertur in cerebrum: a quo cum non possit regi; facultas expultrix aggrauata, materiam illam detrudit ad prædictas partes subiectas. Tumor autem inde factus est, quoniam pars plus iusto alimentum suscepit; vnde caro concreuit.

Præsidia.

Hæc mala vt auferantur, oportet caput & ventriculum calefacere, & exsiccare: materiam morbificã, præsertim pituitosam, auertere, deriuare, & prorsus exstirpare; tumorem vero auferre.

Prognost.

Quibus scopis satisfacere, meo quidem iudicio nõ est impossibile. Licet enim materia illa catarrhalis sit vehemens ratione propriæ essentiæ: attamen ratione dignitatis, & facultatis corpus regentis, nulla est vehementia: si quidem pars quæ obsidetur, licet non sit spernenda, nobilis tamen non est: præterea virtus facile tolerat, nam est satis robusta, ratione quantitatis, & qualitatis: patiensq; in virili ętate constitutus est: vt optime sit sperandum.

Curatio.

Hac salutis spe concepta, ad materias deueniendum, & primum chirurgicas. Laudamus igitur, vt *secetur vena* communis cubiti dextri; e qua sanguis detrahatur ad quinque vel sex vncias, si consultum præsenti medico videatur. Præterea probantur *duo cauteria*, vniuerso prius corpore expurgato: alterum in crure dextro, vt materia illa reuellatur, & euacuetur: alterum, ratione capitis, in brachio sinistro.

Quoad pharmaceiam: leniatur aluus ℥. ij. ß. *mellis rosati solutiui*; *cum decocto florum & fructuum*. Deinde præparentur humores iusculis, alteratis cum *folijs boraginis, betonicæ, cichorij*. Purgentur deinde *rhabarbari & agarici trochiscati ana* ʒ. j. infusis in *decocto florum & fructuum*: addendo *mannæ, & mellis rosati solutiui ana* ℥. ij. Quod si corpus non videbitur optime euacuatum: iterum sumantur iura illa alterata, per tres dies: & denuo exhibeatur prædictum purgans.

Probatur præterea vt caput expurgetur masticatorijs, paratis *e piperis & pyrethri ana* ℈. j. *mastiches* ʒ. ij. *ceræ quantum sufficit* pro pastillis effingendis. Hoc fine nasalia etiam laudantur, *e* ʒ. j. *mannæ, &* ℥. j. *succi betæ*.

Purgato corpore & capite, prodest *decoctum salsæ, cum modica ligni portione*, per vigintiquinque, vel triginta dies. Paretur autem hoc modo: ℞. *radicum salsæ parillæ* crasso modo contusarum ℥. ij. ß. *rasuræ ligni guaiacini* ʒ. vj. *aquæ fontanæ* ℔. viij. misce, & fiat infusio per vigintiquatuor horas: deinde fiat decoctio, ad consumptionem medietatis: in fine decoctionis addantur *foliorũ boraginis, betonicæ, cichorij, ana* P. j. ß. & fiat expressio: quæ seruetur pro syrupo. Deinde *residuum salsæ & ligni*, coquatur ex *aquæ simplicis* ℔. *xiiij*. ad consumptionem tertiæ partis: in fine ebullitionis addatur *passularum dulcium libræ semissis*: & facta expressio seruetur pro potu communi. De syrupo assumat mane, ante prandiũ per horas quinq;, ℥. viij. post prandium per horas sex, assumat ℥. vij. transactis deinde quatuor horis cœnet. Dum autem decocti syrupum sumit, singulis decem aut duodecim diebus, deglutiat pilulas, paratas *terebinthina Cypria*, ad ʒ. ij. cum puluere *salsę* formatas.

Pro corroborando capite paretur *lixiuium*, alteratum *agarico, folijs rosarum, & betonicæ*: quo sæpe caput abluatur.

Tumor autem cũ alijs materijs auferri non possit; *caustico* aperiatur: & chirurgo cura tota relinquatur.

Ratio viuendi dictis correspondeat. Aer ad calidum & siccum vergat. Panis sit optime fermentatus. Carnes sint laudabiles: vitentur agnorum & porcorum: itemq; lacticinia & legumina omnia. Vinum sit mediocre: & rubrum potius, quam album. Somnus moderatus. Exercitium moderatum, & ante cibum, aluoque inanita: quæ semper mollis fusaque sit, aut arte talis fiat.

CONSILIVM XLIIII.

In macie cruris dextri, ac lęsa deambulatione.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Historia affectuum.

PAtiens propositus Gallus duas actiones læsas habet: quarum altera pertinet ad cruris dextri nutritionem; altera ad eiusdem deambulationẽ. Vtraq; manifeste oculis subijcitur; apparet enim cruris magnitudo diminuta; item & læsa deambulatio, cum neq; flectere, neq; ex toto crus illud erigere valeat. Videndum autem a quanam caussa hæc mala dependeant. Cõstat, lædi actiones, vel læsa facultate, vel ob errorem externum. Vtraque actio proposita, non ob errorem externum læditur, sed ob morbum. Nutritio enim lęditur, læsa facultate alteratrice ipsius cruris: cuius ratione alimentum, quemadmodum opus esset, attrahi non potest. Redditũ autẽ est crus intemperatum, idest, frigidum, ob otium, & diuturnam quietem; patiens enim ob morbum, doloremque in genu, non mouet se, quemadmodum facere antea solebat. Præterea hæc cruris frigida intemperies occasionem habuit, ob præsentiam seu viciniam materiæ pituitosæ frigidæ, in genu exsistentis. Ambulatio autem læsa est ob morbum in magnitudine aucta, ob tumorem scilicet circa genu excitatum, & in ipso etiam genu: non quod materia occupauerit ossium genu cauitatem, sed quia collecta est extra cauitatem, circa

dearti-

dearticulationem ipsius genu: rationę cuius tumoris A & materiæ collectæ, cum patiens noster crus flectere vult, partes neruosæ a materia illa tumoris comprimuntur, fitque solutio vnitatis, vnde dolor ille excitatur. Hic autem tumor inde ortus est: quoniam, cum crus, illud ob ictum violentum fractum fuisset; pars illa secundum genu est debilis reddita, cuius debilitatis ratione materia pituitosa suscepta est, ac in genu, vt diximus, collecta. Hæc autẽ cruris debilitas indies semper aucta est: quoniam hic nobilis patiẽs, cum deambulationis modum aliquem non seruaret, factum fuit, vt sæpissime in terram ceciderit, & partem illam percusserit: & ante XV. dies iterum in terram ruere coactus fuit, vt nouissima debilitatis caussa huic parti addita sit.

Indicationes. Pro auferendis his malis, necessarium est prouidere, vt crus illud renutriatur. Quod, vt commode fiat, opus est intemperiem illam frigidam calefaciendo corrigere & auferre. Materia vero, tumoris caussa, B vt dura, est emollienda; vt crassa, attenuanda; vt frigida, calefaciẽda; vt locum indecentem occupat, elidenda. Genu est corroborandum, itemque crus: seruando semper eorum virtutem & tonum, vna cum virtute totius: habita de toto prouidentia.

Præsagia. Quibus scopis satisfacere non est impossibile: quãuis omnino sit difficile. Nam si consideremus vehementiam ratione propriæ essentiæ, ea est satis insignis: quoniam & intemperies cruris, & eius figura multum recedunt a naturali statu: est enim tertius annus, ex quo hic tumor ortus est, & crus macie illa tentari cœpit. Præterea materia tumoris, vt diximus, est frigida, crassa, & dura: vt non nisi summa difficultate, & longo temporis spatio hæc omnia vinci possint. Nec est, quod vehementiam ratione dignitatis contemnamus: quoniam læditur deambulatio, quæ est actio, caussa cõmodioris vitæ necessaria. Speramus tamen nobilem patientem ad pristinam sanitatem reduci posse; cum virtus ipsius robusta sit, secundum quantitatem, & qualitatem.

Curatio. Et quoniam est iuuenilis ætas: laudamus, vt primo quoquo commodo tempore fiat aliqua *sanguinis missio*, secta vena iecoraria dextri cubiti.

Leniatur aluus *melle rosarum solutiuo, cum manna*, in iure dissolutis: vel similibus. Præparentur humores iusculis alteratis *betonica, farfara, boragine, endiuia*, & similibus. Purgentur, *rhabarbaro & agarico, infusis in decocto florum & fructuum, cum folijs senæ, addendo mel rosatum solutiuum, & mannam.*

His omnibus diligenter peractis, laudamus vt *thermas Dom. Bartholomæi* adeat, ibique vtatur *luto Dom. Bartholomęi*, immergendo in illud vniuersum crus, & totam coxam. In eo enim luto est vis emolliendi, calefaciendi, & aliquo etiam modo digerendi. Hocque luto vti poterit per 8. vel 10. dies. Mundato autẽ crure & coxa a luto *vino generoso*: tumor ipsius genu D inungatur *adipe vituli, anatis, gallinæ, modico croco adiecto*. Transactis diebus octo, suademus vt *luto Dom. Helenæ* vtatur, modo & forma supradictis: hoc lutum enim magis digerit. A luto parte *vino optimo* diligenter mundata, supra genu imponi poterit *diachylon cum gummi*, cui sit permistus *puluis colocynthidis, & vtriusque veratri.*

His peractis, si e toto non fuerit liberatus, & æstus non vrgeant: per *sudorem* materia e toto discutietur & euacuabitur.

Vt autem crus emaciatum renutriatur, laudamus *inunctionem cum oleo liliorum alborum, & similibus, addito vino generoso*, pro vehiculo.

His addatur diligens *viuendi ratio*: quam, ceu notam, prætermittimus.

CONSILIVM XLV.

In tumore vtriusque cruris, ictero nigro, & lienis scirrho.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Conqueritur vir strenuus ac magnificus de tumore vtriusque cruris, de dolore secundum totius corporis partes defœdato, & de quodam lienis scirrhoso tumore, qui non difficulter prementibus manifestatur, nec compressus dolet. Hic tumor scirrhus est confirmatus, & penitus exquisitus: quia indolens. Color autem mutatus, qui ad nigredinem vergit, est symptoma, in genere qualitas mutatæ, & a medicis morbus arquatus niger dicitur. Tumor vero in vtroque crure excitatus, oculis etiam obijcitur: a quo hydrops anasarca non longe abest: cum enim digitis eum comprimimus, euidens in cruribus fouea relinquitur. Hinc ergo manifestum est, patientem hunc cachexia, seu malo totius corporis habitu laborare: quæ affectio, vt norunt medici, ad introducendum hydropem præuia est dispositio.

Caussæ. Horum affectuum caussas quod attinet: dubium non est, splenis tumorem horum omnium malorum originem & fundamentum esse. Nam cum lien, ob huiusmodi tumoris præsentiam: melancholiam a iecore sibi transmissam, suscipere non valeret: fuit in caussa, vt iecur frigidius iusto sit redditum: ob quã frigiditatem, cum chylum in optimum sanguinem permutare non posset, factum est, vt sanguis pituitosus, & proinde frigidus sit genitus: cuius portio ad crura decumbens tumores illos euidẽtissimos excitauit: portio reliqua, cum melancholia permista, ad reliquum corpus diffusa, tum cachexiæ, tum icteritiæ nigræ occasionem præbuit. Lienis vero scirrhosus tu C mor ex eo ortum habuit; quoniam, cum elapsis mensibus copiosa sanguinis excretio, & per sedem, & per vomitum, facta fuerit: in frigidam lien dyscrasiã extemplo incidit: cuius ratione, cũ melancholiam a iecore transmissam, quemadmodum opus erat, regere non potuisset, eam ibi concrescere necessarium fuit, & cum pituitosa materia, a ventriculo frigidiori eo delata, in temorem scirrhosum degenerare. Hic vero scirrhus deinde exquisitus euasit: quoniam ob diuturnam moram pituitosæ & melancholicæ materiæ in ea regione, partes tenuiores per resolutionem euanuere: terrestiores vero, crassiores & viscidores remansere: vt hac ratione adhuc durior materia reddita, in scirrhum exquisitum migrauerit. Ventriculus autẽ ob promiscuam, qua patiens semper vsus est, viuendi rationem, aliquam frigiditatem acquisiuit.

Scopi. Omne igitur studium nostrum eo conuertendum est, vt errata in victu corrigamus: deprauatum illum calorem auferamus: materiam, scirrhosi tumoris caussam, emolliamus, digeramus, ac dissipemus: lienem, iecur, & quoque aliquo modo ventriculum, calefaciamus & corroboremus: horum viscerum virtutem & tonum, vna cum virtute totius, conseruemus: habita tamen prius de toto prouidentia, quæ eo tendere debet, vt cachexiam e toto auferamus.

Prognos. Quibus scopis satisfacere omnino est impossibile. Nam si consideremus vehementiam ratione dignitatis; eam satis intensam esse reperiemus: læditur enim ventriculus, itemque iecur, quod est membrum principalissimum: quorum viscerum actiones a natura pro totius corporis nutritione sunt ordinatæ; cum in altero omnium alimentorum concoctio, in altero vero sanguificatio celebretur: quæ actiones pro vita meliori & commodiori valde sunt necessariæ. His accedit intensissima vehemẽtia essentiæ: nam quia splenis scirrhus exquisitus est, indicio est, frigidã lienis intemperiem esse cõfirmatam. Plurimum ergo præstabimus, si hęc mala omnia mitiora reddemus, & pa

tientem ab imminente hydrope præseruabimus. Hoc autem non valde difficulter futurum esse speramus, licet scirrhus ille sit exquisitus: nã reliqua mala nondum exitij summum apicem attigerunt; virtusque non adeo prostrata est, vt non validissima etiam remedia ferre possit.

Curatio.

His ita constitutis, ad præsidiorum materias deueniemus. Et, vt de re chirurgica primum agamus: statuimus, sanguinem moderata quantitate euacuandũ, *hirudinibus* applicitis hæmorrhoidibus, si harum fluxus ægro fuerit consuetus: sin minus, *secta vena* sinistri cubiti: si tunc niger, crassusque exierit sanguis, egredi permittetur: si tenuis & rubicundus, illico supprimetur. *Fonticulus* etiam in crure sinistro probatur, nisi tumor hunc prohibeat: tunc enim omnino abstinendum. Tandem, vt materia tumoris funditus euacuetur: consulimus, vt, si alia remedia, quemadmodum opus esset, non contulerint, in regione lienis *ferro candenti* fiat inustio.

Quoad pharmaceiam: leniatur aluus *melle rosato solutiuo, cum electario lenitiuo, diaphœnicon*, & similibus. Præparentur deinde humores *melle rosato, cum syrupo de betonica, de buglossa, oxymelite*, & similibus: sine decoctis, vel dilutis. Purgentur *electario lenitiuo, confectione Hamech, & syrupo de polypodio*. Præparentur iterum humores syrupis compositis, vt *de fumaria composito, de pomis composito*, & id genus alijs. Expurgentur iterum, vel predictis medicamentis, vel *pilulis cochijs, cum pilulis de fumaria* mistis.

His diligenter administratis, *vinum chalybeatum* per plures dies assumat: quamdiu scilicet aderit præsentia indicantis, & nihil prohibebit. Paretur vinum illud hoc modo: ℞. *chalybis in diebus canicularibus & hunc vsum diligenter parati* ℥.*viij*. addantur *frustula radicis althææ, & puluis menthæ, ceterach, betonicæ, iuæ, stœchadis, melissæ, sassafras, capparum radicum, & tamarisci*. Hæc omnia infundantur in *vini generosi* ℔.xij. & in vase vitreo, ad radios solares, macerētur, pro octo dies, sæpissime vas agitando.

Probatur præterea, vt materia dura emolliatur & digeratur, vsus *luti Dom. Bartholomæi*, administrati per plures dies supra lienis regionem. Interim tamen ab alijs præsidiorum materijs abstinendum non erit: sed quotidie, ante & post luti administrationem, dum scilicet luto vtitur, gestabit supra eandem splenis regionem, *ammoniacum, aceto dissolutum*: vel *diachylon cum gummi*, cui admistus sit puluis *e sassafras, vtroque veratro, colocynthide, iua, stœchade, ceterach*, & similibus. Poteritque æger modo vno, modo altero remedio vti.

Quibus omnibus diligenter peractis, magnas antidotos in frequenti vsu æger habebit: vt *theriacam, mithridatium*, & *trochiscos cypheos*, itemque *trochiscos de capparibus, &c.*

Diæta sit moderata, & moderate attenuet. Carnes sint laudabiles, vt vituli, hœdi, pullorum & pullarũ, auium montanarum. Fugiat aues aquatiles, pisces, & lacticinia. Vinum moderate bibatur. Sit autem medicatum, *e ligno guaiaco, stœchade, buglossa, iua*, & herbis alijs superius relatis.

Omnia autem prædicta institui poterunt autumno aduentante, virtus enim hoc tempore simul & remedia & morbos sustinere non posset.

CONSILIVM XLVI.

In ambulandi difficultate: ob dolorem, tumoremque pedum.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Affectus.

PAtiens hic ab ineunte ætate iecore est calido, & obstructionibus obnoxia, vnde facile in febres incidit. Cœpit autẽ conqueri paullulum de dextro crure, cum adhuc recte valere videretur: inde febri correptus est: post febrem, pedes intumuerũt, dolueruntque, vnde ambulandi difficultas secuta est. Surgenti de lecto, intumescunt pedes: & cum incipit ambulare per decem passus, dolent pedes: deinde cessat dolor.

Caussæ.

Huius doloris materia est flatus: quia cito generatur, & cito dissoluitur: dum enim nondum ambulat, habet materiam flatulentam in pedibus: ambulando vero suscitatur calor, qui dissipat flatum. Materia hęc in pedibus gignitur: prius enim laborauit febre, quæ, cum sit morbus totius, illas partes magis debilitauit, quæ a fonte caloris longius fuerunt dissitæ: vnde in ijs debilitatis flatus gignitur. Materia tumoris exterioris, est materia corpulenta: non pituitosa: quia hæc ob tenacitatem non cito soluitur: non melancholica, ob eandem caussam: non biliosa, nam sentiret calorẽ: neque sanguinea, ob caussam eandem. Quare a prædominio hæc materia non est ex vno aliquo istorum humorum. Est autem materia serosa: quæ alimenti est vehiculum, & tertiæ coctionis tenue excrementũ. Oritur autem tumor in pedibus: quia partes, quæ deberent hoc excrementum tenue ad vesicam transmittere, vel per sudores exigere, transmittunt illud ad pedes. Aristoteles problem. 6. sect. 1. ait, ijs, qui inedia vtuntur, pedes intumescere, propter colliquationem. Nam calidum innatum perpetuo agit, & absumit suũ pabulum: & quando pabulum non adest, colliquat humores, & partes: cuius signum est, quod per ediã lotium fit rubrum. Cum autem humores colliquati non possint nutrire calidum innatum: fit vt delabantur ad pedes, ceu partes inferiores, ibique tumorem excitent. Sed hæc pedum tumoris ratio ad nostrum ægrotum nihil spectat; qui non vsus est inedia: ratio tamen Aristotelis bona est.

Scopi.

Pro curatione & præseruatione, roborētur pedes, ne suscipiant: &, quoniam materia transmittitur a corpore; succurrendum huic est purgatione.

Prognost.

His scopis facile satisfaciemus: nam trãsmissio materiæ a corpore reliquo ad pedes, progreditur ad salutem: tumoresque pedum febribus malignis succedentes, bona adhibita dięta sponte sanari solent, pręsertim accedente æstate.

Curatio.

Quoad materias præsidiorum: cum sanguis non habeat rationem, nec caussę principalis, nec sine qua non: a venæsectione abstinerem. Prætermitterem quoque fonticulos.

Præparandi humores *melle rosato*: purgandi, *agarico, rhabarbaro, epithymo*. Roborandus ventriculus & iecur *conseruis rosarum & cichorij*.

Quoad pedes: administrentur *aquæ thermalis salsæ & sulphuræ*; nam euacuant, siccant, & partem roborant. Sed non valde calidę adhibeantur, nę fiat attractio. Quando vadit dormitum, lauet pedes *vino*, in quo bullerit *saluia, absinthium, iua, &c.*

CONSILIVM LXVII.

In crurum vlceribus.

I. HIERONYMI FABRICII AB AQVAPENDENTE

Affectus & caussæ.

VIr nobilissimus Germanus podagra & gonagra laborat: sed pręterea vlcusculis quibusdam, modo hanc, modo illam crurum partem occupantibus: oboritur enim vesicula, qua disrupta, exit ichor tenuis potius, quam crassus, & postea fit vlcus, quod deinde sanatur: sic autem hisce vlceribus senescentibus, subinde aliæ pustulæ erumpunt, & in vlcera degenerant. Huiusmodi autem vlcera superuenerunt, post longissimas febres, primo quidem tertianam duplicem, deinde quartanam simplicem, ac postremo quartanam duplicem. Verisimile est, naturã horum morborum reliquias velle depellere ad crura, vtpote ad partes,

partes, præ cæteris maxime imbecilles, propter podagram. Cæterum, missa podagra, de vlcusculis saltem his verba faciemus. Oriuntur ea à pituita, cui tamen pro vehiculo admista est multa bilis, quæ maxime in hoc corpore redundat. Fluxio dependet a capite & iecore. Caput, licet satis robustum videatur, fluxionibus tamen est obnoxium; quod testantur abscessus, qui aliquando genam sinistram infestarunt: id quod factum videtur, non tam ob capitis imbecillitatem, quam ob ingentes errores in victu commissos. Sed iam duo tantum in cruribus vlcera apparēt, & ea quidem exigua: crura autem ipsa videntur satis labefactata, & colorem naturalem quasi amiserunt. Hæ pustulæ sunt etiam germina bilis acris, quæ a iecore affluit: hoc enim impense est calidum, imo calidius redditur, ob vsum aromatum, & rerum calidarum. Quare bilis copiam iecur producit, & eam ad partes imbecilles transmittit.

Indicationes. Porro, quia affectus hi iam sunt exigui, potius præseruationem, quam curationem exposcere videntur. Quare prohibenda generatio materiæ pituitosæ & biliosæ: iecur refrigerandum: obstructiones tollendæ. Et quia nec de capite, nec de alijs membris sunt querelæ; potissimum bona victus ratione præseruandus erit æger a generatione humorū pituitosorum. Fluentes humores reuellendi sunt: qui fluxerunt, exsiccandi & digerendi. Crurum laxitas & imbecillitas exsiccanda & roboranda.

Præsagia. Quoad prognosticum: casus hic non videtur difficilis: quia exiguus est affectus, & ipse patiens quotidie melius habere videtur.

Curatio. Igitur ad præsidiorū materias descendentes: quoad chirurgiam, in eunte vere, *sanguis*, e iecoraria dextri brachij mittatur; vel quemadmodum ambo crura patiuntur, partite sanguinem ex vtroque latere detrahere possumus, e singulo ℥.iiij. uel ℥.v. uacuando. Sed præ cæteris *fonticuli* probantur, qui in hoc affectu, & in hoc patiente vim habent maximam. Quia enim alijs vlcusculis sanescentibus, subinde alia exoriuntur: optimum erit, vt materiæ redundantia, crura petens, continuo hac ratione educatur. Posset quidem & purgatione tolli, & diæta; (nec enim vir nobilissimus libenter admittet fonticulos.) Sed quia in aulis principum exquisita victus ratio seruari nequit, potius ad fonticulos confugiendum. Administretur ergo vnus in crure dextro, hepar affectum respiciens: & ponatur sub genu, quia nos non potest deterrere affectio in cruribus, quæ admodum est exigua. Quoad pharmaceiam. Primum leniatur aluus, *cassia, thamarindis, manna, syrupo ros. solut.* Præparentur humores *syrupo de beton. borag. & cichoraceis.* Purgentur *rhabarb. & agarico*, infusis in *decocto flor. & fruct. cum ℥.ij. senæ. addita manna, &c.* Facta purgatione, iecur refrigerandum, & ratione doloris podagrici corpus exsiccandum. Probatur ergo mihi *decoctum salsæ*, omisso ligno, quod calefacit, & potissimum quia ne minima quidem luis Venereæ est suspicio: quod si, ad roborādum stomachum, quid de *china* miscere velimus, non improbo. Hoc ergo tempore vsurpabit decoctum plures dies, & sudabit quoque. Victus rationem seruabit, non exquisitam illam, qualem Venereis præscribere solemus, sed mediocrem. Et si per dies 15. aut 20. sumpserit decoctum; postea ad refrigerandum iecur sumat *serum lactis caprini*, per mensem; primum assumat serum per 15. dies, deinde quiescat 15. dies, & postea rursus vtatur sero. Localia debent esse exsiccantia & roborantia. Si hic degeret, posset vti *thermalibus aquis*: sed harum loco ipse sibi domi similes parari curet: *sal, & sulphur* in aqua decoquantur, & infundantur crura quotidie, quando non assumit *salsæ decoctum*. Sed quia crura non sunt admodum affecta; potest his remedijs ita progredi: vt autumni tempore crura infundat in *vinaceis*, primo sub quibus ebullit vinum, dein vero in siccis pro majori roboratione.

Deferat *caligam e pelle canina*, quæ carnem tangat, quæ intercipit humores descendentes, & facit ne vltra fonticulum progrediantur, sed vt per hunc exeāt. Quoad victum, abstineat a rebus calidis, aromatibus, vinis potentibus, &c.

Vsus est vnguēto citrino Aquapēdētis, quod describitur ab ipso in doctrina de herpete: fitque e succo tabaci.

II. ALEXANDRI MASSARIAE.

PAtiens nobilissimus post febrem diuturnam: variam, inconstantem, quæ multos abhinc annos cœpit, biennium iam laborat vlceribus in vtroque crure, modo hoc, modo illud crus occupantibus: quæ interdum euanescunt, mox autem e se reuertuntur. Omissa podagra. & reliquis affectibus, si qui adsunt: caussæ horum vlcerum, ita frequenter pullulātium, duæ sunt: vna externa, vt errores in omni victus genere, motio importuna, cibi calidi, &c. altera est interna, nimirum mala constitutio principum viscerum, & potissimum iecoris. Licet enim querela non sit de ventriculo & capite: verisimile tamen est ventriculum propter errores in victu, excrementa gignere, quæ postea ad crura imbecilia ferantur. Calidi iecoris signa sunt; primum quod in cruribus sentit pruritum; deinde quod iam biennium, in vola manuum & pedum, & in toto corpore, sentit calorem. A capite etiam portionem quandam demitti crediderim: quia caput multos iam annos excrementosum est, vt testati sunt abscessus difficiles.

Scopi. Cum ergo hæ duæ sint caussæ, duæ etiam oriuntur indicationes: primum diæta exacta: deinde ablatio intemperiei principalium viscerum, quibus crurum roboratio accedit. Iecur in primis laborat, calida intemperie: vnde bilis & adustus humor generatur.

Curatio. Quare facta totius euacuatione per *venæsectionem* dextri brachij; leniatur aluus, potissimum cum *cassia*, & modica portiuncula *hieræ*, ratione ventriculi: præparatique humores purgentur maxime *confect. Hamech, syrupo ros. solut. & sena.* Sequitur præcipua indicatio, refrigerandi & humectandi iecoris: id quod fieri potest duobus præcipue præsidijs, quæ alterant, roborant, obstructiones auferunt, & in summa omnibus scopis satisfaciunt. Primum, est potus *thermarum frigidarum*, vt sunt, *Villenses, & B. Virginis*, quæ opportuno tempore bibantur: roborant enim & non nocent ventriculo. Frigidissimæ thermæ improbantur. Alterum præsidium est *serum lactis*, quod thermalibus aquis antepono: egemus enim refrigeratione & humectatione; thermæ vero exsiccant; præterea etiam serum magis ad obstructiones valet. Non improbo *decoctum salsæ*, cum portiuncula *chinæ*, si vtatur, antequam tempus sit opportunum ad sumendas aquas, circa mensem Maium. Quod si medicamentorum multitudo molesta sit patienti, assumat tantum serum, ad heminas quinque, singulis octo aut decem diebus, *alteratum, sena, epithymo, & quandoque etiam helleboro*, vt præparentur & euacuentur humores acres atque adusti. Leuiora medicamenta sunt manifesta: ideoque ea silentio prætereo. Roboratio etiam instituenda est crurum, ne suscipiant excrementa a partibus superioribus: quare *balnea ex aquis thermalibus, & vinacea*, admodum mihi probantur. Sed propter viscerum intemperiem maximam, & quia patiens in aula degit, vnum aut alterum *cauterium* inuratur, quod sensim materiam, quæ generatur, expurget. De loco dubitari potest. Si cruribus laborantibus assigantur cauteria, arte id consequi videmur, quod natura tentat, & perficit; expurgabimus nimirum excrementa per crura, & ita naturæ quasi conatus iuuabimus. Sed altera e parte, cum crura sint debilia, non licebit vacuare per partem laborantem, aut ad eam humores attrahere. Quare figantur in partibus superioribus, vt potius fiat materiæ reuulsio, & maxime in brachio dextro, vt ratio habeatur iecoris, quod

quod omnium malorum fons est. Quia tamen crura non vehementer laborant, etiam cruribus applicari possunt; sed magis probo in brachio, &c.

III. Hieronymi Capivaccæ.

Caussæ.

VLcus in proposito patiẽte, est soluta vnitas, cum amissione cutis & cuticulæ in cruribus, originem ducens a materia mordaci, Porro in hac materia considerari debet, species, vitium, & caussa generans. Quoad speciem, materia est biliosa, quod cognoscitur e caliditate, mista tamen est pituita salsa, quod pruritus indicat, Adest tumor quidam œdematosus circa imum pedem; quia materia crassior descendit, tenuior vero vlcera excitat, Vitium est, primo secundum substantiam, nam materia est putrida, & maxime pituita salsa: deinde est vitium secundum quantitatem, nam materia est copiosa, quia nũquam ab hoc malo perfecte liberatur, semper enim vlcera illa repullulant; quod non fieret, nisi materia esset copiosa; est vitium secundum qualitatem, quia sentitur calor: secundum quietem est vitium, quia materia in cruribus quiescit; vitiũ est denique secundum motum, quia materia multos iam menses ad crura mouetur: huius motus terminus ad quem, sunt crura, quæ suscipiunt materiam, tum per modum attractionis, quatenus incalescunt, & dolent; tum per modum transmissionis, quatenus sunt imbecilla, propter intemperiem frigidam & laxitatem. Præter materiam calidam, affluit etiam materia pituitosa, vnde tumor pituitosus: quia assiduo vsus est emplastro quodam frigido, e cuius vsu crura sunt refrigerata, Terminus a quo, est iecur, ratione bilis; & ventriculus, ratione pituitæ, quę postea salsa redditur.

Præsidia.

Quoad indicationes: vlcus mundificandum ab excremento tam tenui, quam crasso, per exsiccantia & detergentia: deinde agglutinandum, & cicatrix inducenda. Sed antequam hoc fiat, prius remouenda sunt impedimenta, vt sunt & morbi, & alia quædam præter morbos: vnde quod materiam fluxam, mordax alteranda; impacta, vacuanda, & discutienda; fluens retrahenda: partes alterandæ.

Prognost.

Affectus hic non ita facilis curatu mihi videtur; & hoc potissimum propter vitium vehemens in motu, quod non ita facile auerti poterit, quia materia longo iam tempore ita fluere consueuit.

Curatio.

Quoad materiam chirurgicam. Sanguis peccat, vt caussa sine qua non; ideo *vena* basilica secanda, *Fonticulus* reuellens in dextro brachio figatur, nam crura infirma sunt, & ἐρυσιπελατώδη; vel inuratur secundum femur, idest, supra genu: sic enim retrahet materiam, per modum interceptionis. *Aquas B. Virginis*, si esset obstructio, non probo; vsu enim earum mensium suppressionem augeri, testatur experientia. Probo *decoctum e salsa & china*, cui *cichoracea* in maxima copia misceri debent. Ad partes vlceratas, vinum est optimum: calefacit enim partes refrigeratas, densat rarefactas; & calorẽ natiuum tuetur, &c.

CONSILIVM XLVIII.

In meliceride, & tumore quodam intra oculum; item nubeculo in iride, infra tamen pupillam.

Hieronymi Fabricii ab Aquapendente.

Historia Casus.

PRoponitur iuuenis 16. annorum, in quo adhuc puero, vix sextum mensem agente, tumor in fronte apparuit magnitudine pisi, qui tempore ita increuit, vt iam satis sit magnus. In fronte prius erat hic tumor: sed tractatus atque constrictus lamina plumbi, sensim deductus est ad supercilium sinistrum, in quo iam consistit. Est genere abscessuum, qui misceri des dicuntur: quamuis e meliceride & atheromate misceri, libenter dixerim, ratio enim, quę me mouet, hæc est, quod & alius tumor exiguus consistebat in eodem oculo, sed magis versus angulum maiorem, qui, cum nonnullis medicamentis ad suppurationem deueniret, exiuit materia quædam melli similis; vt fit in meliceride, & præterea quædam similia pulticulæ, vt fit in atheromate: quare, cum & hic tumor, qui iam affligit, eiusdem cum præcedente naturæ esse videatur, mistus sit e meliceride & atheromate necesse est, In orbita etiam oculi, ad est tumor, similis naturæ, qui exterius non apparet, sed digito immisso in angulum internum, & durities, & resistentia deprehenditur: credo igitur hunc esse priorem tumorem, qui iam reuertitur, quoniam ex eo folliculus non est detractus, A primo non læditur actio, sed a secũdo: parum enim videt, & oculus extra protuberat, vergitque ad angulum externum, Præter hæc sciendum, adolescentem hunc per totam vitam habuisse quendam vomitum biliosum, & quidem bilis æruginosæ, itemque pituitosum; singulis mensibus vomuit: sed ab hoc iam liberatus est nonnullis purgantibus. In sinistro oculo habet nubeculam albam, in parte inferiore iridis, Quare, cum tumor duplex sit, internus vel externus: vterque vel meliceris est, vel mistus e meliceride & atheromate. Materia horum tumorum continetur in propria tunica; eaque melli, aut pulticulæ similis generatur a partis locique proprietate, Materia influens, sapit naturam aut bilis aut pituitæ salsæ: nam abscessus proueniunt ex acrioribus humoribus, Sicut autem ibi generantur humores ob loci proprietatem: ita etiam aliunde fluunt, Nam pituita fluit a capite, quod frigidum est ac humidum: indicium, quod somnos habet longos & profundos, capitisque excrementa redundant, Bilis e iecore calido fluit: signum calidi hepatis, quod singulis mensibus biliosa & pituitosa euomuit, Hi ergo humores, e capite & iecore, ad oculũ debilem fluentes, tumores excitant, Præterea quia vomuit, ventriculus non omnino robustus fuerit necesse est: Postea tamen robustior factus est, cessante vomitu, Iam etiam ventriculus, ob intemperiem, quadam imbecillitate laborat, quæ tamen exigua est.

Indicationes.

Vacuanda materia, faciens tumorem, digerentibus, repellentibus, &c, Materia fluens reuellenda, intercipienda, repellenda, Materia genita superabundans vacuanda, nimirum, tum bilis tum pituita Materiæ nondum genitæ generatio prohibenda; quod fit, caput siccando & calefaciendo; iecur refrigerãdo; ventriculum calefaciendo & parum siccando.

Prognost.

Talis curatio necessaria quidem, sed difficilis? Necessaria est; nisi enim ferantur suppetiæ, tumor internus prorsus de loco suo oculum sinistrum deturbabit. Difficilis autem est curatio, quia nonnulli scopi impleri possunt, nonnulli nequeunt, Potest enim obtineri, ne materia biliosa & pituitosa generetur: potest item genita materia reuelli vacuari, Sed vt tumor supercilium occupans, medicamentis tollatur, difficile erit, multoque magis vrget tumor internus, ad quem nec medicamenta, nec manus pertingere queunt, Sed si genita materia vacuetur, generatio materiæ prohibeatur, tumor externus auferatur: etiam internus aliquo modo minui poterit. Alacri ergo animo ad materias præsidiorum descendendum.

Curatio.

Quoad chirurgiam, cum adolescens sit 16. annorum, delicatus, nec admodum carnosus, non videtur *venæsectio* conuenire; vel, si viris clarissimis ea ex vsu videatur, parum sanguinis detrahendum erit, e cephalica eiusdem lateris. Sed tamen, quia affectus non prouenit a sanguine, magis probo *cucurbitulas scarificatas* dorso applicitas. Id manifesto patet, *fonticulum* fieri debere: maxime probo *setaceum*, reuellit enim ad loca contraria, scilicet ad partes posteriores, & caput illud idem euacuat. Ergo suadeo vt quamprimum illud efficiatur, quia periculum oculo imminet.

net. Postea setaceum claudi potest, pro euentu: & excitari cauterium in brachio sinistro.

Quoad medicamenta. Leniatur aluus, *melle rosaceo solutiuo*. Materia præparetur *syrup. de beton. cich. borag.* &c. purgetur, *rhabarb. agarico*, infusis in *decoct. cordial. cum sena*, addito *mello rosac. solut. & manna*. Probo etiam aliam purgationem, *syr. de beton. compos. de pomis*. postea *pil. de rhabarb.* His licet caput quoque purgatur, magis tamen particularis purgatio capitis per masticatoria institui potest. Postea deueniendum ad generosum aliquod medicamentum, exsiccans totum corpus & tuberculum. Mihi ergo *salsa* probatur, quæ (vt sum expertus) contra tumores duros & tophaceos maximam habet vim, ita vt gummata etiam Gallica dissoluat: sed quia stomacho inimica est: radix *chinæ* simul coquenda. Decoctum ita detur, vt seruet mediocrem victus ratione͂, non omnino tenuem, quia corporis habitus in iuuene dissolueretur: sudet pro virium tolerantia.

Quoad localia; meliceris admittit curationem per medicamenta in tenera ætate, quæ huiusmodi materiam dissolu͂ut. Ea autem medicamenta sunt, quæ valenter dissoluunt, incidunt & attenuant: quale est *suffumigium aliquod e decocto salsæ & chinæ*, cum modico *aceto, aquæ vitæ*, quod sursum per siphonem deferatur: ad locum enim tumoris adsit instrumentum tubæ forma, quod ita tangat locum, ne vlla alia pars a suffumigio calefiat; & hoc dextre administra͂dum, ne oculus inflammetur. Quod si oculus inflammari videretur, desisterem ab hoc medicamento: & ad alia deuenirem, quæ tamen eiusdem essent facultatis: vt est *frictio* tumoris, cum digitis, inunctis *aqua vitæ*, permista cum *oleo de sulphure*, quod eximium est & præstantissimum discussorium. Non tacebo medicamentum, quo ego in his felicissime vtor, ad materias discutiendum: *Calcem viuam, in aqua liquefacio; deinde spongia aquam excipio, & stricte super tumores alligo*; & sic insignes satis tumores dissoluo. Si his medicamentis tumor non dissolueretur, ego deuenirem ad incisionem, & extraherem humorem cum folliculo: quod alias quoque feci in illa parte, & quidem in tumoribus triplo vel quadruplo maioribus.

Quod tumorem internum, hic resolui debet per medicamenta reuulsoria, quale est *setaceum* propositum, *cucurbitulæ siccæ, frictiones &c.*

Quoad nubeculam, qui non offendit foramen pupillæ, de ea non essem sollicitus: maius enim negotium facessunt tumores: & medicamenta contra nubeculam administranda, debent esse vehementer detersoria, quæ labefactarent oculum, & impedirent priorem curationem. Exhibita salsa & china, aduentante tempore calidiore, intemperies alteranda est. Caput ergo alterabitur *aquis thermalibus*: aut fiant *stillicidia*. Ventriculus etiam aquis his roborabitur, extra & intra: sed beneficio decocti id fieri poterit commodius. Quoad iecur, quia tempus tunc erit calidum, quando hæc medicamenta administrabuntur, propterea *seuum* dabitur, semper vnguendo ventriculum, ne noxam aliquam inde capiat.

II. ALEXANDRI MASSARIAE.

Affectus.

MOrbi potissimum duo proponuntur, tumor in fronte, qui abscessus est, & tumor in angulo oculi interno, qui tactu manifeste sentitur: itemque nubecula in oculo infra pupillam. Hi tumores sunt abscessus, qui faciunt partem abscedere, siue meliceriides dicantur, siue atheromata, siue steatomata. Eiusdem sunt naturæ: dependent enim a materia crassa pituitosa; cui tamen parum bilis misceri, negandum non est. Et fortasse nubecula eodem humore constat, transmisso non tantu͂ ad frontem, sed etiam ad oculum. Et hæc omnia sensui quoque manifesta sunt. Cœpit tumor in fronte, cum ageret vix sextum mensem, qui iam perseuerat. Humor autem qui tumorem effecit, & etiam num fouet, vel ibi generatur, vel transmittitur: ego puto maxime transmitti ex alijs partibus: in hac ipsa tamen parte facta est dyscrasia, ob quam ibi etiam excrementa generantur. Transmittit primum caput, quod imbecillnm est, ob intemperiem frigidam & humidam: ideoque pituitam ad frontem & oculum transmittit. Ventriculus, vt colligitur e vomitu assiduo pituitæ viscidæ, insipidæ, & ex appetitu, est frigidus & humidus: mittit materiam ad caput, quæ hinc ad frontem & oculos fertur. Leuia illa argumenta videntur, valde calidum siccumque iecur arguentia, vt ex habitu corporis, & alijs signis conijcio; Emittit humorem crassum, frigidum, & etiam melancholicum, parum bilis.

Prognost.

Tumor, nisi chirurgia, vix potest auferri: quod est difficile.

Indicationes.

Auferenda materia contenta in tumore & in oculo. Totius etiam vacuatio instituenda, quia redundant excrementa.

Curatio.

Venæsectio conuenire non videtur, ob corporis habitum, ætatem, & constitutionem humorum, qui a sanguine multum absunt. Galenus capite quarto, libro quarto tuen. san. vicarias venæsectionis facit, *hæmorrhoidas & scarificationem malleolorum*, at quia in hoc adolescente hæmorrhoides nec fluxere, nec ob id suppressæ sunt, videtur crurum scarificatio instituenda, eaque profunda, vacuat enim & reuellit a capite, nec vires deijcit. comm. aphorism. 17. sectio. secunda.

Leniatur aluus *hiera*, mista cum *cassia*, vel *elect. lenitiuo*. In potione conuenit *mel rosar.* Postea sanguis mittatur per *cucurbitulas*. Præparetur materia *melle rosaceo, syrupo de beton. oxymelle simpl. decocto beton. fumiterræ*. Vacuetur leniter, detrahendo bis vel ter, quod in robusto vna vice educeremus: idque fiat *agarico, rhabarbaro, hiera*. Iam morbi ipsi auferendi. Prohibenda igitur generatio humorum: tollenda intemperies frigida & humida capitis & ventriculi, alterandum iecur calidius. Decoctum *salsæ* probo, si primo sumatur, valenter enim tumores dissoluit: Sed quia salsa obest ventriculo, magis ego probo, si *portio ligni guaiaci vel corticis* misceretur: nam nec *china* videtur amica ventriculo. Ergo statim facta purgatio sumatur decoctum: per quindecim, viginti, aut vigintiquinque dies. Post vero accedente tempore commodiore, sumatur exsiccans caput & ventriculum, discutiens tumores, vt *potus aquarum thermalium calidiorum*, quales sunt *S. Petri, vel Aponitanæ*, administretur etiam extrinsecus post purgationem, vnde æger suscipiat stillicidium, quod tamen non cadat ab alto ne nimius calor lædat iecur calidius. Hic aquarum vsus sit circa. Maium, vel Iunium.

Vtatur etiam *mithridatio*, cuius caliditas *conserua boraginis* temperanda. Dyscrasiæ emendentur inunctionibus, fomentis, emplastris, caput & ventriculum respicientibus. Localia sint discutientia, & dissoluentia, vt *oleum e ligno ladico, oleum e vitellis ouorum*. Sed tamen ad manus operationem deueniendum esse arbitror. Quoad tumorem internum facta prouisione totius, cauendum ne is fiat maior. *Cauterijs* sensim materia euacuetur: probo igitur *setaceum* in occipitio, simul etia͂ *cauterium* in brachio sinistro.

III. HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus

TVmor hic pertinet ad secundam quantitatem quia pendet a materia non solum copia, sed etiam qualitate peccante. Non autem in omni abscessu materia est acris: nec enim diu posset contineri, sed faceret vlcus. Galenus quando abscessum materiam acrem esse dicit, loquitur de inflammatione, quæ in pus degenerat. Hi autem abscessus, quia fuerunt

runt

runt diuturni, propterea materia non fuit aeris, alias erosio subsecuta fuisset. Materia est pituitosa, quæ degenerauit in substantiam melli similem. Ergo hic tumor est meliceris. Prior tumor cum hoc eiusdem fuit naturæ; apparuit in eo materia pulticulæ similis. Ergo hic tumor cum atheromate mistus, Non autem omnis meliceris habet folliculum: nam lib. 14. meth. datur meliceris, cedens digerentibus; tumor autem folliculum habens, certe digerentibus tolli nequit. Quæritur autem, quare materia degenerauit in materiam similem melli & pulticulæ? Si id fieret ratione proprietatis loci, aut membranæ, vna tantum materiæ species fuisset genita: nam in vna membrana, vna tantum est proprietas, vt si habet proprietatem mutandi materiam in substantiam melli similẽ, non habet aliam proprietatem. Quare fieri potuit, vt materia pituitosa, diu ibi detenta degenerarit in materiam pituita crassiorem: soluta enim tenui parte portio crassior in pultem, minus crassa in substantiam melleam est conuersa. Generatur materia in capite, labefactata facultate: fouetur a ventriculo. Nubecula non an testat crystallino. Ergo vereor, ne materia demissa fuerit ad humores oculorum, vnde iam spiritus animales non ita queant extramitti.

Scopi. Tumores pendent a materia toto genere præter naturam. Ergo e toto materia vacuanda, non per repercussionem, quia materia non cedit: sed per modum digestionis, discussionis, ac putrefactionis. Materia, quæ humores impuros reddidit, euacuanda. Totius etiam ratio habenda.

Curatio. Impossibilis est curatio: materia etiam in tunica, non potest e toto remoueri: nec folliculus medicamentis tolli potest. Per digestionem materia non euacuatur, quia habet folliculum. Per putrefactionem & discissionem aliquid præstari poterit.

Curatio. Quoad materias. Sanguis habet rationem caussæ sine qua non fieri potest curatio: in hac ætate potest quid sanguinis demi, sed vires non sunt robustæ, Ergo ad *cucurbitulas* confugiendum, quæ apponendæ dorso, vel infernis partibus: vtroque enim modo sanguis vacuabitur & deriuabitur. Quoad medicamenta, probo *hieram*, & reliqua mitiora, non fortiora. Decoctum fiat *salsa*, cuius beneficio fiat materiæ præparatio in capite, & reliquo corpore, & resolutio materiæ in tumoribus: non improbo *chinam*, superioribus enim diebus quidam nobilis, laborans imbecillitate ventriculi, non potuit curari, nisi sumpta *china*. Pro vehiculo potius probarem in decocto *euphrag: fœniculum, stœchadem*, quam *ligrum* & præcipue *corticem*, quæ calidiora videntur in hoc iuuenili corpore non esse vsurpanda. Non improbo aquas, exhibitas & admotas: maior tamen vis est in decocto: hoc enim diutius moratur, aqua celeriter transit. Decoctum per quadraginta dies. Assiduo regenerantur excrementa, essem contentus simplici potione. Topica nil prosunt, quia folliculus adest. Vehementiora primum vsurpari non debent, ne materia euadat scirrhosa: quare *malua & althæa* miscenda. Ego *sectionem* suaderem; corpore recte expurgato. Probo etiam *cauteria &c.*

CONSILIVM XLIX.

In hernia intestinali.

MEDICORVM SVBSCRIPTORVM.

Affectus & caussæ. CVm N.N. in pueritia laborasset enterocele, artis medicæ beneficio curatus, ab eo tempore annos circiter duodecim bene habuit. At a tribus annis, e diuturnioris equitationis motu, cœpit tumorem persentire in inguine dextro, descendentem testiculotenus, secundum vasorum seminariorum ad testem ductum: qui, cum æger decumbit, euanescit; cum stat, aut sedet, reuertitur. Fit autem hic tumor ob intestina delabentia, quæ descendunt, Nam ea parte, vbi vasa seminaria abdomen in imo destituunt, & per inguen in scrotum descendunt, peritonæum discissum, aut disruptum est: quo fit, vt per cauitatem inuolucri vasorum seminariorum, quod a peritonæo suscipiunt, intestina delabantur, Hanc cauitatem hactenus nondum exierũt: nam si tunicam illam exijssent, maximus tumor appareret, ac in magnam molem attolleretur. Nec dicendum est, foramen in abdomine per peritonæum naturam constituisse, vt vasa seminaria per illud descenderent ad testes. Nam vasa sub ipso peritonæo, a sua origine, per lumbos ac ilia ad inguina deducuntur, nec extra peritonæum conspici possunt: sed cum eo deuenerint, induta, vti diximus, tenui tunica, a peritonæo mutata, ad testes deueniunt, & pæritonæum pertundunt.

Quare nunquam fit epiplocele aut enterocele, nisi disrupto peritonæo, e regione foraminis, per quod vasa sub ipso viam sibi acquirunt in scrotum. Quare ruptura semper dici debet; non relaxatio. Quæ ruptura fit ex aliquo vehementi aut concitato motu, aut clamore, aut nixu vel conatu; vt in nostro casu equitationis concussione.

Indicationes. Cum itaque res sic habeat: nullo artis medicæ auxilio egemus, pro tumoris discussione: cũ decumbendo facile euanescat: Sed quod ad nos spectat, est, vt prohibeamus ne fiat tumor, etiamsi æger exercitia, & alia munia subeat. Hoc autem perficiemus, si solutam vnitatem peritonæi sustulerimus. Id quod fiet, si adglutinantibus, & adstringentibus vtemur: ac prohibuerimus, ne intestina foramini facto sese offerant: quod (vt dictum est) decubitu facile fieri potest.

Prognost. Licet vero peritonæi coalitus, constrictio, & adglutinatio difficilis sit: tamen validis appositis instrumentis, quæ adglutinantia, & adstringentia sint, spes bona est, ægrotum conualescere posse.

Curatio. Ad hoc autem commode obtinendum, necessaria est vniuersi corporis expurgatio: ne quid nobis in reliquo sanitatis incommodi contingat: ac materiæ aquosæ ad apertum locum delabantur; & consolidationem, alioquin difficilem, impediant. His accedit, cum adstringentibus & intus & foris sit opus: mundandum esse corpus a superfluitatibus, ne obstructiones inde nascantur, & corpus in febres, aut alia mala incidat.

Corpus igitur purgandum erit mane per horam ante prandium, sequenti bolo: ℞. *electarij lenitiui* ℥. j. ß. *spec. hieræ simpl. Galeni* ʒ. ij. *cum saccharo* fiant boli. Postea per septem dies mane in aurora calidum sumat hunc syrupum: & quiescat per horam, ad minimum, vel dormiendo, vel non: ℞. *mellis rosati colati, syrupi de betonica an.* ℥. vj. *decocti betonicæ, bislinguæ & cichorij* ℥. iij. Misc. Prandium differatur ad horas tres. Hoc peracto, sequenti die in aurora, quinque vel sex horis ante prandium sumatur sequens pharmacum: ℞. *agarici trochiscati* ʒ. j. *rhabarbari electi* ℈. ij. *electarij diaphœnicon* ʒ. ij. *diacatholici* ℥. ß. misce: & cum *saccharo* fiant boli.

Toti cum sic prospectum fuerit, ad topica erit confugiendum: quæ minime prodesse possunt, non obseruata simul recta victus ratione. Vbi præcipue obseruandum, vt quies adhibeatur, & vt ad minimum duobus mensibus in lecto decto decumbat. Præterea in ventre exonerando, semper teneat compressum locum aperturæ in inguine, cum linteolo multiplicato, aut pila e lana, vel gossipio, ne prolabentia intestina rursus aperiant, quod coalitum fuerit.

Comedat cibaria crassa ac viscidę substantiæ, & adstrictionem promouentia: quales sunt carnes aguinæ, pedes ac partes nerueæ animalium, vt vituli & auium pedes; alæ quoque anseris, anatis & gallinarum, elixæ magis, quam assæ, oua indurata, fercula ex oryza,

oryza, farre, milio, & pastæ: minima legumina, olera, & fructus. Pisces conueniunt: & ij maxime, qui sunt carnis viscidæ, vt anguillæ, tenchæ. Lacticinia item prosunt, & caseus.

Vinum sit adstringens & austerum, vel saltem medij saporis, minime dulce, nec album.

Herbæ omnes crudæ, præsertim quæ in acetarijs, &, vt aiunt, in salatis adhibentur, debent vitari: præter modicum *lactucæ*, *cappares & cichorium*. *Betam, spinachiam*, & *cucurbitam* rarissime sumat. Prosunt *oua sorbilia*, vitellus magis, quam albumen. *Passulæ nigræ* & pingues bonæ sunt, præsertim in primis ferculis ad leniendum ventrem.

In genere autem vitentur frigida, cruda, nimium humectantia, salsa nimium, pinguia, & flatuosa.

A cibo comedi poterunt aliquando *pyra cocta*, *coriandri semina, nuclei pinei præparati, pistacia*.

Inprimis vero ad maturam sanitatis recuperationem facit abstinentia, seu moderatio cibi ac potus.

Opera præterea est danda, vt quotidie laxa sit aluus: ne, dum induratæ feces cum labore excernuntur, conatus ille plurimum obsit. Itaque *cingulum, seu bracherium* ad retinendum intestina loco affecto probe stricteque applicetur.

Quod si aluus strictior fuerit, comedantur *duo aut tria cochlearia passularum nigrarum maturarum, cum saccharo* mistarum, hora vna ante cibũ, vel paullo amplius. Vel comedat *quinque aut sex ficus*, decoctas in iure capi vel gallinæ: & post comestionem ficuum bibet ius: in quo ficus decoctæ fuerunt, cum aliqua portione sacchari. Vel *cassiam* sumat recens e fistulis extractam: vel *pilulam aloes lotæ & præparatæ*, pondere vnius scrupuli, cum *saccharo rosaceo*. Si hæc non satis sint efficacia, subijciatur *clysmus e iure intestinorum, oleo chamæmelino, & saccharo rubro tantum, sine sale*: hic enim aluum lubricam relinquet per plurimos dies. Leniunt etiam aluum *caricæ pingues*, ante reliquos cibos sumptæ: *pruna dulcia e mulsa* cocta, aliquando *malua, spinachia*, & similia.

Quoad topica, seu medicamenta quæ foris adhibentur: postquam fuerit expurgatum corpus, fouendus erit inguinis locus, duabus horis mane ante prandium, & vna hora vesperi ante cœnam, sequente decocto calido, spongia excepto: quæ expressa loco affecto apponenda, & subinde innouanda, si calor remiserit. Fomentum hoc continuetur per horæ spatium. Hinc, loco resiccato, emplastrũ infra scriptum alutæ molli inductum admoueatur: quod semper maneat, donec amouendum fuerit pro fomento administrando.

Mane in aurora calide sumantur quatuor cochlearia decocti describendi, cum modico *saccharo* & herba *herniola*, si haberi queat, puluerizetur, si exsistat sicca, & pulueris semidrachma sumatur in dicto decocto; aut in vino vel iure gallinaceo, vesperi, duabus ante cœnam horis. Verum si recens haberi possit, succi expressi vncia bibatur in *aquæ dulcis* seu communis ℥.ij.

Decoctum autem pro inguine fouendo, tale erit: ℞. *bislinguæ, plantaginis, corrigiolæ, nucum cupressi, corticum castanearum, germinum hypocistidis, corticum granatorum, gallarum, cupularum glandium ana* M. j. *rad. symphyti maioris* M. ij. *aquæ fabrorum in qua ferrum ignitum exstinguitur* ℔. xx. Infundatur per diem & noctem. Deinde bulliant lento igne, donec ad duas tertias redeant: & colentur cum expressione. Verum antequam ab igne remoueantur, adde *aceti nigri optimi* ℔. *iij*. Seruentur postea in vsum iam dictum.

Emplastrum, a fomento applicandum: ℞. *cerati Paganelli*, quod prostat Patauij in officina Angeli, ℥. ij. Vel si hoc non posset haberi, ob loci distantiam, sumatur *ceratum Arnoldi Villanouani, e pelle arietis*.

Decoctum, pro potu medicato matutino: ℞. *foliorum myrti, rosarum immaturarum nondum apertarum bislinguæ, consolidæ ana* M. ß. *plantaginis, althææ, ana* ℥. *iij. caryophyllorum* ℥. j. ß. bulliant in aquæ pluuialis ℔. x. ad consumptionem tertiæ partis: colentur: & vsui adseruentur.

Prædicta vero dum fiunt, locus *institis* ligatus seruari debet, pluries complicatis, desuper apposito *spleni triangulo, e tela, bombace impleta, aut lana molli*: quod arcte ligandum, vt comprimat versus interiora: & talia subligacula conuenientia solent a peritis chirurgis parari. Patauij 20. Nouem. 1567.

Consultantibus, Hieronymo Capiuacca, physico; & Petro Zanono, chirurgo; Alouisius Bellocattus Salsi. descripsit.

CONSILIVM L.

In mensium profluuio, ventriculi dolore, siti, & anorexia:

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

AFfectus, de quibus magnifica mulier cõqueritur, multi sunt: præcipue vero mensium profluuiũ, dolor ventriculi, sitis immodica, & appetitus deiectio. Tredecim enim abhinc mensibus, mensium fluxu petitur: qui menses quotidie fluunt, aliquando rubri tantum; aliquando rubri & pallidi; aliquando etiam, sed raro, rubri & flaui. Præterea siti non mediocri vexatur: vnde plus bibere, quam comedere cogitur. Accedit ventriculi dolor, qui contrectata ventriculi regione sentitur. Appetitus tandem ita prostratus est, vt fere semper sine appetitu cibum capere cogatur. **Affectus.**

Inquirenda igitur horum malorum origo. Magnifica hæc mulier ante multos menses, retentione menstruorum laborauit, & medicos excellentissimos consuluit: qui plurimis remedijs calefacientibus, clausa venarum orificia reserare studuerunt. Quod cum assecuti essent: magnifica mulier in contrarium morbum incidit, in hoc scilicet profluuium. Huius caussa alia non est quam ἀναστόμωσις, id est, immoderata orificiorũ venarum apertio, ob quam frustratur retentrix, vnde sanguis rubicundus semper fluit. Permiscetur autem cum eo materia illa pallida, quæ est materia pituitosa: quia iecur ob diuturnum sanguinis fluxum, intemperiem frigidam & humidã, contraxit: cui dyscrasiæ ventriculus etiam occasionem præbuit: qui, cum ob prauam viuendi rationem redditus sit frigidus, chylum probe concoquere nequit, talemque demittit ad iecur: a quo cum regi non possit, in pituitam degenerat, quæ vna cum sanguine illo rubro egreditur. Verum aliquando etiam flaua materia cum illo sanguine exit, quæ nihil aliud est, quam bilis: & hæc quoque in iecinore generatur, licet iecur frigidum sit: nam in omni ætate, & omni hora (vt ait Hippocrates) in hepate singuli humores generantur. Sitis autem illa intensa oritur, quia materia continuo euacuatur, & ita resiccatur ventriculus, vnde sitis. Dolor ventriculi inde fit, quia vapores a materia pituitosa eleuantur, ventremque distendũt, & sic, soluendo continuum, dolorem pariunt. **Caussæ.**

Ad tollendum hæc mala, vterus calefaciendus & siccandus: orificia venarum corroboranda, & leuiter adstringenda: iecur calefaciendum & exsiccandum: ventriculus calefaciendus & substantifice humectandus: materiæ tandem per contraria alterandæ, diuertendæ, deriuandæ, & exstirpandæ.

Quos scopos explere, omnino est impossibile. Læditur enim vterus: quæ pars etsi non sit principalis, non est tamen contemnenda, cum generationi sit destinata, & ratione eius omnes partes in consensum trahantur. Offenditur etiam ventriculus, cuius actio pro nutritione totius est ordinata. Iecur quoque pars principalissima, intemperie duplici vexatur. **Indicationes.** **Præsagia.**

Vt

Vt ratione dignitatis summa sit vehementia Essentiæ vehemētia insignis etiam est: quia morbus antiquus: nam abhinc tredecim mensibus est excitatus, summusque factus est recessus a naturali statu. Porro nec vires facile morbum tolerant: quoniam iam est in principio cachexiæ constituta. Et licet pinguis videatur, caro tamen illa est caro flaccida, & e sanguine pituitoso orta. Vnde ratione facultatis corpus regentis non est exigua vehementia. Virtus etiam ratione insignis est vehementia: nam cum generetur sanguis prauus, & eo nutriantur partes, fieri non potest quin virtus sit debilis. Sed quoniam est iuuenis, neque virtus est adeo prostrata, verum medicamentis etiam fortibus tolerandis sufficiens: speramus, si non e toto sanari queat, in meliorem tamen statum deduci ægrum posse.

Curatio.

Quoad chirurgiam igitur: quia sanguis motu peccat, licet non copia: suademus, vt reuulsionis tantum gratia *secetur vena cubiti*, sanguisque extrahatur ad vnam vel duas vncias. Immo sanguinis hæc missio partite institui potest: vt vno die secetur vena vnius cubiti, sanguisque educatur ad vnam vel alteram vnciam: tumque post quatuor aut quinque dies secetur vena alterius cubiti, & tantundem sanguinis euacuetur.

A lenientibus abstinendum est: quia fluidam habet aluum. Quod si leniens aliquod sit exhibendum, detur exigua copia: vt *mel rosatum solutiuum*, iure dissolutum: quod roborat & adstringit: daturque in iure, ratione siccitatis ventriculi. Vel dari potest bolus, ex *electario lenitiuo, & manna*: a cuius assumptione, bibatur apozema *e iure*, ratione siccitatis ventriculi. Species vero *hieræ* non dandæ sunt pro leniente, etiamsi respiciant pituitam: calefaciunt enim & siccant: tum vero propter *aloen* clausa venarum ora aperiunt: vt potius in affectu contrario probentur. Præparentur humores his quæ non adstringunt, sed diuretica sunt: vt *iure alterato folijs menthæ, agrimoniæ, ceterach*, & similibus: quæ herbæ etiamsi menses excitare valeant, nihilominus quoniam cum iure exhibentur, qua aquositate renes delectantur, & proinde illam trahunt; fit, vt materiam ad vterum fluentem, ad renes potius deuoluant. Ad purgandum postea humores; si aluus iam copiose flueret, tunc repetenda essent purgante medicamento lenientia supra proposita: si vero non flueret aluus, dari debent *agaricus & rhabarbarum*, sed in moderata quantitate.

His expeditis, pro alteratione *aquæ thermales* non assumentur, etiamsi calefaciant & siccent: quoniam sæpissime detineri solent: cumque iam principium sit cachexiæ, si detinerentur, facile fieri posset, vt in hydropem incideret. Probatur tamen *decoctum e china, saßafras, & modico ligni*, alteratum *coriandro*, quod vim habet leuiter adstringendi: leuiter enim in hoc casu est adstringēdum: nam si strenue stringeremus, periculum esset, ne materia detenta grauiora mala & symptomata pareret.

Præterea eo tempore iecur calefaciendum, & siccandum, *confectione cyphoride*, alterata *puluere coriandri*: vt succedat aliqua moderata adstrictio orificiorum venarum.

Pro dyscrasia vteri frigida & humida remouēda, proque matrice corroboranda probantur insessiones & fomenta, quæ parari possunt e *vino austero*, vt fiat aliqua adstrictio: incoquentur autem herbæ supra propositæ. Pro insessu conuenirent quidem *aquæ thermales*, calefacientes & siccantes: sed quia etiam aperiunt, per vices modo aqua, modo vino est vtendum.

Ad ventriculum roborandum, calefaciendum, & humectandum, probatur *stillicidium* supra ventriculum ex *oleis* proportionatis.

Victus ratione prædictis respondeat.

CONSILIVM LI.

In conceptione intermissa:

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Caussæ affectus.

E Literis viri excellentis intelleximus, illustrissimam Dominam de intermissio conceptu conqueri: cum toto triennio liberos non conceperit, vt prius. Huius affectus caussa indaganda, vt remedia commoda inueniantur. Verum, quoniam contraria iuxta se posita magis elucescunt: quædam de naturali conceptione afferenda; vt clariora reddantur, quæ conceptionem impedire solent. Sciendum itaq; ad efficiendam conceptionem necessarium esse, vt mas & fœmina cum delectamento coniungantur: ita vt ab vtroque fiat seminis fœcundi eiaculatio, partim quidem in vterum, partim vero in vteri ceruicem: ea tamen ratione, vt quæ portio seminis in ceruicem conijcitur, a facultate attractrice in vterum attrahatur, & a retentrice, ita retineatur, vt os vteri claudatur: & intus vtrumque semen exacta mistione misceatur: ac beneficio facultatis conceptricis, vis illa in semine exsistens, quodammodo sepulta latitans, excitetur, vt valeat fœtum & formare, & perficere. Hæc omnia eo præsertim tempore contingunt, quando in concubitu seruatur temporis opportunitas. Est autē tempus opportunum, secundum Hippocratem, libro de natura pueri, quando menses iam cesserunt: quia eo tēpore expurgatus est vterus: nec periculum est, semen ablui a sanguine menstruo.

His ergo sic cōstitutis: non erit difficile caussas intermissæ conceptionis illustrissimæ Dominæ inuenire. Cum enim ante triennium filium iam pepererit, optima fruatur valetudine, bonoque corporis habitu, secundum omnes corporis partes, atque etiam secundum vterum, prædita sit: sterilis dici non potest: sed potius vtero aliquid contigisse putandum, cuius vi facultas conceptrix impediatur. Caussam vero esse arbitramur, pinguiorem habitum: nam huic Dominæ omentum magis pingue redditum est, quod os vteri comprimens, caussa est, vt semen ingrediatur tantum ceruicem, & nequaquam os vteri, & illico etiam egrediatur. Quod testatur quoque Galenus comm. aphor. 62. sect. 5. Hippocrates lib. 1. de morbis muliebribus: itemq; Vir excellentissimus qui consilium præscripsit. Totum ergo vitium referendum est ad morbum in mala compositione in ea nimirum specie, quæ consistit in angustia, prout a compositione dependet.

Præsidia.

Quare scopi nostri erunt, intermissam conceptionem ad pristinum statum reuocare. Hoc autem præstari non potest, nisi auferantur morbi, quorum ratione proprietas conceptricis impeditur: proinde morbi illi sunt depellendi. At morbus hic, in mala compositione exsistens, logicus, & nequaquam ex vsu artis: quia ad caussæ ablationem aufertur: propterea tota curatio ad caussam erit dirigenda. Caussa hæc est nimia pinguedo, tum totius corporis, tū omenti: & indicat sui imminutionem, totiusque extenuationem. Virtus autem vteri remedia vterina requirit: illa scilicet, quæ experimento inuenta fuerunt, potius vtero prodesse, quam alijs partibus. Calor etiam vteri indicat calorificum, scilicet vniens: prius tamē habita totius corporis prouidentia.

Quid spei.

Licet autem vitium hoc maximi sit momenti, ratione conseruationis speciei: putamus tamen Dominam voti compotem fieri posse: quia pinguedinem imminuere, non omnino difficile est, dummodo obsequens esse voluerit ijs, quæ a nobis proponentur.

Curatio.

Concepta itaque spe curationis, præsidiorum materias age proponamus. Primum, quoad chirurgiā, cum Hippocrate, libro de superfœtatione, quia adest principale indicans, probamus *venæsectionem*, non

tantum

tantum bis in anno: secundum manus & pedes, sed ter, quaterque. Maxime autem commoda erit sectio venarum superiorum; ad quam confugiendum, quando non aderunt prohibentia. Statim ergo finita menstrua purgatione, secetur basilica dextri lateris, euacueturque sanguis ea copia, quæ præsenti medico congrua iudicabitur: leniente medicamento prius exhibito.

Quoad pharmaceiam, leniatur aluus *manna, vel syrupo rosato solutiuo*. Præparentur humores *syrupo de cichorio, de boragine*, cum decocto *endiuiæ, cichorij, radicis pastinacæ syluestris, & testiculi maioris canis*. Purgetur corpus *rhabarbaro, & folijs senæ*, infusis in decocto *florum & fructuum*, addita *mannæ* potione.

Corroborantia sint intrinseca, & extrinseca. Intrinsecus probatur *decoctum ligni*, cum aliqua *salsę* portiuncula, eo tamē modo exhibitum, vt eo per 40. dies, semel tantum in die, & matutino tempore vtatur: & postea, transacta hora, sudor copiosus excitetur, non instrumentis illis ligneis, quibus alias vti solemus, sed in lecto: nam decumbentibus in lecto, absque vllo labore sudor promouetur: & sudet nimimum per horam.

Ante prandium multum sese exerceat, siue pedibus, siue curru Cibum sumat attenuantem: vt præcepit Hippocrates, libro de salubri diæta. Vtatur carnibus assis, non elixis; paneque optime cocto, vino tenui, & oligophoro, mediocri copia.

Cum Auicenna etiam probamus, vt Illustrissimus Dominus non statim emittat semen; sed eo tempore, quo vxor emittet. Ipsa vero Domina post vsum Veneris corpore resupino, & eleuatis cruribus aliquandiu maneat. Atque tādem tali vtatur electario. ℞. *radicum testiculi maioris canis, testiculi vulpis in vmbra exsiccati, testiculi capri, matricis suillę fecundę in vmbra resiccatę, coaguli leporis, limaturę eboris, seminum erucę satiuæ, pastinacæ syluestris, & sileris montani, in lacte muliebri maceratorum, ana ℥. j. conseruæ florum cichorij ℥. iij. succi e nuce myristica ʒ. j.* Misce, & fiat electarium. Huius dosis a drachma, ad semiunciam.

Extrinsecum roborans, est *balneum aquorum Lucensium*.

Victus ratio propositis correspondeat; quæ cum nota sit viro excellentissimo, propterea silentio a nobis inuoluitur.

HISTORIA, CAVSSAEQVE OBITVS,

NOBILIS CVIVSDAM ADOLESCENTIS;

Aluo fluida, varijsq; symptomatibus alijs confecti:

Ab Hieronymo Capiuacca descripta.

CVM die XXVII. Septembris, anni LXXII. obseruauerim, quod vitæ genus nobilis adolescens N. N. piæ memoriæ, ad XXVI. Iunij, anni LXXIII. hoc est, ad extremum vsque vitæ suæ diem, duxerit: non erit mihi, difficile, symptomata, quæ tam extra morbum, quam in ipsa ægritudine, afflixerunt, enarrare. Relicta is Germania, ad diem XXVII. Septembris, Brixiæ in itinere, alui fluore correptus est: qui, durans per dies forte quindecim, valde ipsum debilitauit. Hoc fluxu cessante iterum conualuit; nisi quod faciei color omnino cineritius remansit. Porro circa Ianuarij medium aluus strictior iusto reddita est: remansitque deinceps semper ita, vt, nisi suppositorium adhiberetur, rarius sedes haberet, nimirū tertio, quinto, vel etiam interdum sexto demum die. Laxari non potuit vsu prunorum, vel passarum vuarum coctarum. Nihilominus tamen comedit multum, & hilariter, nullos seniens dolores, aut capitis grauedinem vllam. Victus ipsi cum reliquis communis fuit. Vinum ei semper fuit gratissimum, sine aqua. Extra prandium vel cœnam nunquam bibit: nec excessum vllum admisit. Inguente vero æstate in facie pustulæ ipsi oborieban tur rubicundæ. Et ad diem Aprilis vigesimū nonum febri tertiana duplici laborare cœpit: a qua medicorum auxilio mox liberatus, nunquam postea commo de habuit; cœnans nihilominus & prandens more solito. Lactis sero subinde vtebatur, vsque ad XVII. Iunij; quo denuo per integros decem dies incipit decumbere, ob febrem putridam, & hecticam; cui obuiam ire medici conati sunt: ipse vero monitis par uit, donec tandem XXVI. die Iunij, statim post solis occasum extremum vitæ diem clauderet.

Cadauer aūt hoc, cum post horas decem vehementer intumesceret, nigerque sanguis e naribus erumperet; diuersa suspicatus, vt aperiretur omnino volui. Aperto igitur corpore, primum pulmones pustulis affecti, & omnino putridi reperti sunt. Lien nigrior & grandior. Iecur ponderosum adeo & plane exsiccatum. Stomachus, cum reliquis partibus, purus & integer, continens (quod medici adstantes viderunt) adhuc aliquātulum brodij hordeacei, quatuor horis ante mortem sumpti. Adapertum corpus fętidissimum spirauit odorem.

Cum igitur prædictus nobilis nimimum nouem mensibus (quod ego cum cæteris optime testari possum) semper maxime sobrie, immo sine minimo etiam excessu quam temperatissime vixerit; ab excellentissimis medicis caussas auidissime scire desidero: primum, vnde aluus adeo stricta permanserit: deinde, vnde iecur & lien vsque adeo affecta, & pulmones tam valde putridi redditi sint: vndeque mors ipse prouenerit. Nam & in morbo, & extra morbum, nullum commisit errorem: habitaque eius exquisita est ratio, a medicis, & domesticis omnibus. Victu quoque vsus semper est optimo. Num forsan aer hìc Italicus morbi huius caussa exstiterit: & an credendum eum diutius in Germania viuere potuisse. Postremo, vnde cadauer post mortis horam decimam demum cœperit intumescere: & tandem cum maximo fœtore nigri sanguinis copia per nares sit reiecta. De his, inquam, liberum, syncerum, & constantissimum medicorum requiro iudicium.

Equidem, vt ex arte disseram, de affectibus, quos passus est nobilis iuuenis de illius morte, ac de ijs quę mortem sunt subsecuta: hoc vnum ceu manifestum & confessum statuo; iuuenem hunc a primordio generationis suæ, iecur calidissimum habuisse, caput humidius, pulmones satis imbecilles, matremq; non vsque adeo sanam. Hinc igitur factum est, vt hepatis caliditate humor melancholicus indies magis magisque fuerit auctus; vnde obstructiones, & caloris incrementum. Ex hoc iecinoris incendio omnia mala tandem sunt subsecuta. Galenus enim cap. 3. lib. 6. de

de Placitis, Hippoc. & cap. 7. libro 1. de locis affectis, ait, affecto hepate sensim animal læsionem in alimento percipere, & colorem alienum contrahere. Quare mirum non est, si e generatione humoris melancholici, & propterea frigidi alimenti, calor ille liuidus & cineritius exortus sit: sique e multis obstructionibus iecur exarserit, & lien tumidior factus sit. Etenim, cum plurimum sanguinis melancholici generaretur, & ad lienem transmitteretur: neque virtus lienis tanta esset, vt humorem illum distribuere, aut absumere posset: proinde lienis tumor insecutus est. Et hanc esse caussam putamus, cur iecur siccius, ac veluti aridum, in cadaueris sectione obseruatum sit; & lien tumidior apparuerit: quod secundo loco quærebatur. Hinc etiam apparet caussa, cur post alui profluuium, aluus adstricta permanserit; Nam sicuti aluus fit humidior, quando cibus in chylum conuersus, parcius distribuitur in hepar: ita siccior & magis adstricta redditur, cum omnis humor chyli e ventriculo & intestinis ad iecur fertur. Præterea, sicuti chylus parcius distribuitur, vel quia plus cibi assumitur, quã hepati opus est, vel, quia citius chylus traijcitur, quã hepar attrahit, idque aut ob multitudinem bilis expultricem facultatem irritantis, aut propter alui retentricem vim debiliorem: ita omnis humor ad hepar fertur, vel quia minus sumitur, quam hepar indiget, vel quia hepar sua caliditate citius attrahit, quam par sit, & omnem chyli humiditatẽ absumit; immo propter obstructiones venarum hepatis, bilis ad intestina non transmittitur, ideoque facultas expultrix non propriatur, tum propter caliditatem & siccitatem iecoris, intestina quoque fiunt calidiora & sicciora, & ob id ad retinendum robustiora. Quare in hoc adolescente nobilissimo, præcedente alui profluuio, subsecuta est alui adstrictio: non quod cibus plus iusto fuerit subtractus, sed propter iecinoris caliditatem & siccitatem, quæ omnem fere humiditatem absumpsit. Aucta fortasse alui hæc constipatio fuit, propter obstructiones, quibus bilis transitus ad intestina fuit impeditus, & vis intestinorum retentrix facta robustior, fecesque sicciores. Hæc, vti arbitramur, est caussa illius quod primo quærebatur.

Quod vero & humorum exustio, cum quadam prauitate coniuncta, in corpora contracta, fuerit in caussa putredinis pulmonum; ex hoc facile coniectari licet: quoniam fieri potuit, vt vapores & praui succi, in caput delati, cum in optimum nutrimentũ conuerti non potuerint, ob capitis humiditatem computruerint; qui ad pulmones transmissi, pustulas in his excitarint: aut, cum pulmones suapta natura imbecilliores exstiterint, ob prauum alimentum pustulæ illæ fuerint excitatæ: aut vtroque modo perpessi fuerint: quibus pustulis excitatis, vti solet, febris maligna & fixa fuerit associata: quemadmodum Galenus docet comment. 1. section. 2. in libro tertio de morb. vulgaribus. Hoc ipsum persuadere quoque videtur raucedo, & catarrhus insignis, qui apparuit. Vnde mirum non est, ob pustulas illas veneficas & malignas, quæ virus & materiam veneficam generarũt, calorem natiuum pulmonum fuisse exstinctum: indeque putredinem illam pulmonem insignem, & tandem e suffocatione mortem esse insecutam. Quod tertio & quarto loco quærebatur.

Quod cum ita sit, cur mirari debemus, cadauer post mortem intumuisse: cum hoc sit opus materiæ veneficæ, in ijs præsertim, qui per suffocationem pereunt: quoniam humores & spiritus a proprio principio in materia deleteriam reuocati, liberi, & soluti, immo ab eadem refugientes quodammodo, ad partes optimas delabuntur, & sic vniuersum corpus attollunt. Hinc etiam orificia venarum aperiuntur, vnde sanguis effluere solet: quemadmodum in hoc præsenti cadauere contigit: e cuius naribus sanguis niger, & melancholicus, & ob insignem putredinem valde fœtidus, effluxit. Et hoc est, quod postremo loco in dubium vocabatur.

Concludendum ergo est, materiam hanc, quæ febrem excitauit, & tandem mortem induxit, veneficam quidem fuisse, sed in corpore genitam: quod aliquando in corporibus male affectis contingere potest. Quare non aeri Italico, non prauæ victus rationi, non ineptis & importunis medicamentis, non alicui caussæ externæ; sed prauæ corporis illius constitutioni mala illa sunt adscribenda.

EPISTOLAE ALIQVOT HIERONYMI CAPIVACCÆ.

Epistola prima ad Tomam Erastum.

EGO sane, Vir excellentissime, tuas doctissimas maxima cum voluptate legi literas. Quibus nunquam mihi visum fuit respondere: cum illæ rationes a te contra sententiam meam adductæ parum concluderent. Nunc autem quia longa oratione, miro artificio, & omni diligentia meam confutare sententiam laboras, de contagio, & de putredine spiritus, & de alijs: quæ tibi lubenti animo per literas significaui. Breuiter autem meam mentem aperiam: vt, hac aperta, cognoscas, quantum Medici, hac nostra tempestate, in diuinis abditisque artis medicæ mysterijs debeant insudare.

Contagiũ non constituit speciem morbi.

Quantum igitur attinet ad morbos contagiosos, hanc pono conclusionem negatiuam: ***nullus morbus formaliter est contagiosus***. Fundamentum huius conclusionis colligitur ex Auicenna, fen prima, libro primo, capite de subiecto medicinæ: & e Galeno, lib. de differentijs morborum. Qui auctores vnanimes affirmant, caussam formalem morbi esse malam constitutionem organi animati: hancque distribuunt in intemperiem, in malam compositionem, & insolutam vnitatem. Morbus ergo omnis formaliter non erit, nisi mala constitutio organi animati: ac proinde vel intemperies, vel mala compositio, vel soluta vnitas. Contagium autem neque est intemperies, vel mala compositio, vel soluta vnitas: sed vapor quidam fortiter commistus, a tota substantia dissimilis humano corpori. Quamuis autem non sit horum aliquid formaliter: aptum tamen est; habetque facultatem introducendi intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem. Sed quomodo soleat hanc introducere, nunc explicare nolo: cum nullus morbus sit formaliter contagiosus.

Morbi contagiosi caussaliter.

Pono etiam hanc aliam conclusionem: ***multi morbi sunt contagiosi caussaliter, & concomitanter***: illi nimirum, qui fiunt a contagio, quamdiu comitatur contagium: v.g. si quis propter conuersationem factam cum phthisico incidat in vlcus pulmoni; dicimus, vlcus hoc contractum esse vlcus contagiosum, non formaliter quidem, in quantum vlcus, (propterea quod omnia vlcera essent contagiosa) sed caussaliter, & con-

&concomitanter,quia hoc vlcus fuit a contagio productum,quod vlcus comitatur cōtagium. Veritatem hanc magis exemplo naturali declaro. Dixit Aristoteles libro 2. physicorum, priuationem esse formam. At,quis tam ineruditus,vt intelligeret hoc dictum formaliter? Nam priuatio formaliter sumpta est negatio, &non forma: sed dicitur forma concomitanter:quia semper priuationem vnius rei, comitatur forma:vt priuationem formæ hominis in semine humano,comitatur forma seminis: vnde priuatio formæ humanæ in semine,non est nisi forma seminis concomitanter. Sic medici dicunt,multos esse morbos contagiosos, non formaliter, sed caussaliter, & concomitanter.

Facultas, quomodo lædi dicatur

Ex his infero, in morbis contagiosis functionem lædi dupliciter: vel læsa facultate,vel ob errorem externum. Nam, morbo exsistente læditur facultas. Sed præsente contagio,a tota substantia dissimili, impeditur actio,non læsa facultate. Tu obijciebas, *facultatem non lædi:* quia, cum (secundum Galenum, libro primo de simpl.med.facult.& lib.de plenitud.) sit effectus, caussa functionum non realiter differt ab anima: vnde,sicut anima nec intenditur,nec remittitur; ita nec facultas. Ego huic friuolæ obiectioni sic respondeo. Anima,cū sit substantia vna & simplex, & e se indiuisibilis, non habet plures facultates, sed vnam tantum, quæ indifferens est ad omnes obeundum operationes. Hæc autem communis facultas,vt determinatæ operationes obiri queant, necesse habet,vt limitetur, contrahatur, & restringatur certo quodammodo. Restringitur autem,limitatur,& contrahitur, in partibus similaribus, a proportione formarum elementorum, & a complexione ipsa: verbi gratia,sanguificatio est functio determinata, quæ fit a facultate communi animæ,sed contracta in iecore, a proportione formarum elementorum constituentium iecur,& ab eiusdem complexione. Vnde facultas sanguificatrix,est facultas animæ, certo modo cōtracta in iecore, a determinata complexione iecoris, & statuta proportione formarum elementorū, quam solus Deus cognoscit. Quando igitur Galenus & alij auctores aiunt, in morbis lædi facultatem: non intelligunt facultatem illam communem animę,quę est indifferens ad omnes operationes; sed determinatam a conditionibus partium, quatenus læsio fit in his conditionibus, quæ lædi possunt. Sic læditur facultas sanguificatrix,quando mutatur complexio iecoris: & tunc fit facultatem communem animæ non bene restringi & limitari ad sanguificationem. Simili rem doceo. In materia prima est potentia vna, simplex, & communis, quæ est indifferens ad suscipiendum omnes formas. Est etiam alia potentia determinata & particularis, quæ tota pendet ab agente extrinseco, diuersimode disponente determinata ad formam hominis. Illa prior potentia sequitur essentiam materiæ: estque inuariabilis, & incorruptibilis: altera vero accidentalis, cum oriatur ab extrinseco agente, & corrumpatur. In morbo igitur, quando affirmaui facultatem lædi: intellexi non communē animæ facultatem, sed determinatam, ratione comparationis corporis subiecti.

Læsio actionis ob errorem externum.

Instabis: quod dixerim, ***quandoque lædi actionem, non læsa facultate.*** Apud doctos medicos adeo est hoc apertum,vt probatione non egeat. Vnde rogo te,vt magna diligentia, non superficie tenus, & in cortice legas c.1.l.3.de sympt.cau.quia hoc capite intellecto, omnis prorsus cessabit admiratio. Verum quia te magnopere diligo,rationem vnam afferam, atq; ni fallor,demonstratiuam,probantem,lædi actionem,non læsa facultate. Sæpenumero accidit, lædi partis cuiuspiam functionem, nullo exsistēte morbo in parte. Tunc quæro,an lædatur actio læsa facultate, necne? Primum si dicatur, Galenus contra statuit loco iam adducto: vbi euidentissime dicit, tunc lædi actionem læsa facultate,quando morbus est in parte. Si dicatur secundum: obtinetur propositum,lędi nonnunquam actionem non læsa facultate: tuncq; dicitur actio lædi ab externo quopiam,cum non lædatur pars,nec sit morbus in parte: veluti, quando nulla exsistente in cerebro intemperie,vel mala compositione,vel soluta vnitate, delirium oritur, propter præsentiam melancholiæ obtenebrantis spiritum: vel,quando nullo morbo obsidente ventriculum,læsa est coctio, ob nimiam copiam alimenti.

Putredo corruptio mistorum.

Quantum attinet ad *putredinem*,multa scribis,quę aliena mihi a proposito ita videntur: vt non mihi,sed alteri te illa scripsisse fuerim arbitratus. Asero ego, & docti viri in hoc meam sequuntur sententiam,putredinem esse corruptionē mistorum,in quantum mista sunt, oppositā generationi mistorū, vt mista sunt. Vnde,sicuti in generatione calor, dominans passiuis, congregat & vnit simul humidum & siccum: ita ex opposito,in putredine calor non debet dominari,idest,calor debet diminui. Diminuitur autē calor misti in putredine,ratione quantitatis,& gradus. Ratione quantitatis,a calore ambientis aeris vel aquæ, extrahentis calorem misti a centro ad circumferentiam. Ratione gradus,a frigiditate interna misti. Nam dū incipit calor misti quantitate igniri,frigiditas interna misti augetur & intenditur,quæ postea, ratione contrarietatis, agens per se in calorem, qui quantitate diminuitur a calore ambientis,ipsum quoad gradum remittit. Hinc Aristoteles concludebat, putredinem esse communem passionem frigiditatis internæ,& caliditatis externæ. Calor autem ambientis dum agit in mistum,hoc calefacit,attenuat,& rarefacit: quo attenuato & rarefacto extrahit postea calorē misti a centro ad circumferentiam. Ex hoc sequitur ***spiritum non putrescere:*** quia e Galeno,capite 5.libro 12. methodi medendi, dum immodice attenuatur & rarefit, corrumpitur & euanescit.

Spiritus nō putrescit.

Bene dixi,aliam putredinem dari,minus proprie dictam: quam Aristoteles proprie seu peculiariter dixit competere ijs, quæ secundum partem corrumpuntur, vt sunt elementa, igne excepto. Nec aliud est hæc putredo, quam recessus a naturali constitutione, siue dissolutio mistionis in elementis,igne excepto. Est hæc putredo,quando recedunt a naturali constitutione, ob admistionem alienæ substantiæ. Si capiatur putredo hoc modo; potest concedi spiritum putrescere, quando discedit a naturali suo statu, vel ratione alterationis, vel ratione admistionis malorum vaporum. Sed hæc putredo non est illa, ratione cuius fit contagium, quia in hac fit solutio mistionis.

Cōtagium nō semper inducere morbum calidum.

Obijciebas tandem, Vir excellentissime, quod ***contagium semper lædat operationes, labefactata facultate propter intemperiem calidam, introductam a contagio:*** hoc argumento: Res putrida, quatenus putrida, dum agit in aliquam rem, alterat & vitiat temperamentum rei illius: quia putredo per se est intemperies vitiosa; & cum per se putredo sit intemperies calida; ergo res putrida,quatenus putrida; semper calefacit: Atqui contagium est res putrida; nec agit, nisi vt est res putrida: Ergo partes semper calefaciet. in hoc argumento multa sunt ponderanda. Primo illud,quod putredo sit intemperies calida. Id est contra Aristotelem: qui definiens putredinem, dicit, hanc esse corruptionem & diminutionem caloris. Si est diminutio caloris: quomodo dicitur a te intensio caloris? Præterea, quomodo dicitur contagium res putrida? Aduertas, non dici rem putridam, quia in se habeat actu putredinem: eo quod actu exsistente putredine, dissoluta est mistio illius rei, vel incipit dissolui: sed dicitur res putrida, quia oritur via putredinis, & quia habet vim putrefaciendi. Est enim contagium vapor fortiter commistus. Cum contagium sit vapor: habet vim calefaciendi: quia,ex Aristotele in meteoris,vapor est habitus, seu

exhalatio calida & humida; & ipsius est calefacere. Quod concedo: at nego, quod agens in corpus semper de facto introducat morbum calidum. Idque sic probo. Sit aliquod corpus debile & languens, occurratque inspiratione attractus vapor pestilens, maxime venenosus. Dico, quod vapor hic venenosus citius interficiet hominem illum, ratione venenositatis, quam introductus sit morbus calidus in solido corpore cordis. Ecce, quod in contagio non est necessarium vt lædatur facultas ob intemperiem calidam.

Contagio læditur actio dupliciter.

Sed concesso, quod contagium introducat semper morbum calidum: dico etiam *quod semper lædatur actio dupliciter*: vno modo labefactata facultate ob intemperiem calidam introductam: alio modo, ob externum erratum, ob præsentiam contagij, quod ratione venenositatis & a tota forma impedit, quo minus pars recte operetur. Sicuti adamas iuxta positum magnetem ratione formalis antipatiæ impedit, quominus ferrum ad se alliciat.

Morbi a tota forma nõ dantur.

Quæris de *morbis a tota forma*, numquid dentur? &, si dentur, numquid methodo possint curari? Ego constanter affirmo *hos non dari*. Quod probo sic: Si datur morbus a tota forma, vel in hoc corrumpitur forma, vel intenditur, vel remittitur. Si dicatur corrumpi: vel corrumpitur secundum partem, vel secundum totum. Primum est absurdum: quia ex se forma est indiuisibilis, & tota simul momento temporis corrumpitur. Si secundum dicatur: ergo omnes morbi a tota forma essent incurabiles: quia alias daretur regressus a priuatione substantiali ad habitum, contra Philosophos: at, qui hos morbos ponunt, negant illos omnes esse incurabiles. Nec possumus dicere formam intendi vel remitti: quia cum consistat in indiuisibili, nec intenditur, nec remittitur, seu diminuitur. Ecce, e rei natura ostendi, hos non dari. Assumo tamen, dari caussam præter naturam, agentem a tota forma, propter dissimilitudinem formalem: sicut pleraque venena mortifera, quæ, cum nobis tota forma sint dissimilia, dum ingrediuntur corpus, agunt in cor, & impediunt, quo minus cor gereret spiritum vitalem: & quatenus impediunt ob formam dissimilem, dicuntur agere a tota forma. Remotio talis caussæ, agentis a tota forma, fit, inuentis auxilijs, & recta ratione administratis. Non inueniuntur hæc auxilia methodo, & indicationibus: quia latet forma illa, ratione cuius oritur illa dissimilitudo. Nam Galenus, libro de optima secta ad Thrasybul. & lib. 2. de methodo medendi, ait, indicationem desumi e rei indicantis natura & essentia, intellectui perspecta. Quare pro inueniendis auxilijs, cogimur confugere, vel ad experientiam, vel ad analogismum. Postquam inuenta sunt auxilia, vel hac, vel illa: concedo, quod recta ratione, & e methodo possint administrari. Sic in contagio Gallico inuenitur illud antipharmacum, quod appellatur lignum Indicum experientia. Guaiaco autem per experientiam inuento: postea methodo instituitur recta administratio, quæ consistit in quanto, quando, quomodo, vbi, &c.

Hæc sunt, quæ mihi visa fuere digna responsione: & quæ, vt tibi morem gererem, volui in medium afferre. Interim rogo te, ne prius respondeas, quam sedulo a te lectum sit caput illud Galeni, & rei natura considerata. Vale. Patauij. Anno 1576.

EPISTOLA II.

Ad Petrum Monauium Medicum.

EXcellentissime vir, literas tuas libenter legi, tum quia ex his amorem erga me tuum facile perspexi, tum quia nonnullas dubitationes proposuisti, doctas sane, quæ te studiosissimum esse ostendunt. Sed, cum solutiones harum cupias a me audire: opinionẽ meam breuissima oratione tibi scribere non grauabor: cuius breuitatis caussa sunt publicæ lectiones, & ægrotantium hominum frequentes visitationes, quibus toto fere die impedior.

Dubitas primo de caussa contentiua, a me proposita, quid sit, & quid hac seclusa morbus sit? Miraris valde, quod dixerim, intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem, esse caussas morbi contentiuas: cum omnis morbus sit vel intemperies, vel mala compositio, vel soluta vnitas. Dicis postremo, caussam contentiuam realiter non differre ab antecedente: & eandem esse cum coniuncta.

Caussa contentiua læsionis facultatis, est formalis, seu de essẽtia morbi.

Morbus, Vir præstantissime, est facultas læsa: vel, vt alia voce vtar, impotentia quædam hominis ad operandum. Hæc impotentia ad operandum cum sit quidam effectus: habet caussam, a qua dependet in esse, & in conseruari. Hæc caussa aliud non est, quam constitutio vitiosa organi animati: quod sane organum est pars similaris, vel dissimilaris. Hæc autem vitiosa constitutio, est vel intemperies, propria organi similaris: vel mala compositio, propria organi dissimilaris: vel soluta vnitas, vtrique communis. Vnde sequitur, quod hoc ordine homo egrediatur extra latitudinem sanitatis. Caussa primo occurrit præter naturam, quæ operatur in organum animatum: hæc vitiat constitutionem: hac vitiata, illico sequitur læsio facultatis, & impotentia ad operandum. Quare *vitiosa constitutio, siue sit intemperies, siue mala compositio, siue soluta vnitas, erit caussa contentiua læsionis facultatis*. Morbus ergo potest sumi bifariam: vel cum caussa contentiua, vel sine ea. Morbus sine caussa contentiua, aliud nihil est, quam impotentia ad operandum. Et hoc modo sumptus, potest vocari morbus logicus: nam ope solius intellectus abstrahitur læsio facultatis a vitiosa constitutione: cum realiter non possit esse sine vitiosa constitutione organi animati. Quando Galenus ait, omnem morbum esse vel intemperiem, vel malam compositionem, vel solutam vnitatem: sumit malum vna cum caussa contentiua, quæ est vitiosa constitutio: & vt sumitur a morbo iuuantis indicatio. Hinc patet, cur Galenus dixerit, libro de optima secta, non sumi indicationem a morbo: & rursus, in libris methodi, sumi indicationem a morbo. Idem hoc Galeni & Auicennæ testimonio amplius ostenditur. Galenus enim libro 2. de natura humana ait, plenitudinem non esse caussam contentiuam morbi: & ita argumentatur: morbus immediate lædit operationes: plenitudo non lædit operationes immediate: ergo plenitudo non est caussa contentiosa Ecce, quod cõfundit caussam contentiuam cum morbo. Auicennas etiam fen. 2. lib. 1. tractat. 1. ait, tria esse genera ægritudinum: vnum dicit sequi intemperiem: aliud, malam compositionem: & tertium, solutam vnitatem. Dicit etiam fen. 1. lib. 1. caussas formales morbi esse intemperiẽ, malam compositionem, & solutam vnitatem. Hinc colligo, caussam contentiuam esse caussam formalem, esse de essentia morbi; & ideo ab hac sumi indicationes curandi.

Quod contentiua caussa non differat realiter ab antecedente, & quod sit coniuncta, falsum est: quia caussa antecedens & coniuncta sunt efficientes: & ab his non sumuntur nisi indicationes præseruatoriæ, quæ interdum (communi modo loquendi) dicuntur curatiuæ, quando scilicet corpus actu ægrotat. Caussa autem contentiua est formalis: & ab hac semper sumitur indicatio curatiua. Et quia de nominibus parua est habenda sollicitudo: synonymas puto has voces, contentiuam & continentes. Nec vnquam legi, partes continentes ob id vocari caussas continentes morbi: sed materiales potius, & subiectiuas. Et hæc satis dicta sint de caussa contentiua, &c.

Dubitas

A dolore tantū pro phylacticæ sumuntur indicatio-nes.

Dubitas secundo, *cur a me fuerint omissæ in curatione doloris capitis indicationes curatiuæ, alias propositæ*: cum enim dolor symptoma sit, & symptoma morbum necessario sequatur, atque a morbo sumantur indicationes curatiuæ: concludis, in curatione doloris capitis esse hauriendas indicationes curatiuas. Respondeo: dolorem posse sumi bifariam: vno modo formaliter, vt dolor est: alio modo caussaliter. Indicationes, quæ sumuntur a dolore, vt dolor est, duæ sunt: sensus tactus obtusio: & eiusdem remotio: & ambæ sunt præseruatoriæ: quia non concurrit dolor ad indicandum, nisi vt habet rationem caussæ vrgentis. Vnde sequitur ex hoc, quod in curatione doloris, vt dolor est, non habeant locum nisi indicationes præseruatoriæ. Si consideretur dolor caussaliter: caussa doloris vel est morbus; vel est caussa solum, & non morbus. A morbo sumitur indicatio curatiua: a caussa præseruatoria. Sed istæ indicationes, quæ præsente dolore sumuntur vel a morbo, vel caussa; nō sunt indicationes a dolore, vt dolor est, quatenus scilicet est sensus obiecti contristantis. Quare nullam adhuc video esse in meis dictis discordiam. Moneo te tamen, ne credas hanc propositionem, quæ dicit, symptoma necessario morbum sequi, esse vniuersalem affirmatiuam, vt plærique arbitrantur. Nam est propositio affirmatiua indefinita, quæ particulari æquipollet. Falsum enim est & ridiculum, quod omne syptoma necessario morbum consequatur: quamuis aliquod symptoma morbum necessario sequatur: & hoc symptoma est actio læsa facultate: omnes quippe læsæ actiones, læsione facultatis, morbum consequuntur, vt vmbra corpus. Et ego existimo, dolorem esse actionem læsam, non læsa facultate tactoria, sed ob errorem externum: Et, quamuis morbus aliquando sit caussa doloris: non id tamen ille morbus est morbus respectu doloris, sed respectu aliarum operationum.

Putrefactio est vitium formæ, venenatio, pro prietatis occultæ.

Queris, cur dixerim, *putrefactionem materię esse vitium ratione formæ: & venenationem esse vitium merito organi formæ principalis*. Vir præstantissime: mista similaria habent in se formam, proprietatem, & complexionem: forma est agens principale: proprietas & complexio sunt instrumenta: proprietas, respectu cōplexionis magis principaliter concurrit. Et hoc colligi potest e capite primo, libro tertio de sympt. caussis. Putredo, auctore Aristotele, est corruptio: corruptio autem est mutatio ab esse simpliciter, ad non esse simpliciter. Esse simpliciter habet materia a forma. Non esse simpliciter, contingit ex absentia & interitu formæ: quæ forma corrumpitur a putredine, per dissolutionem mistionis. Venenatio consistit in occulta quadam proprietate aduersante cordi. Recte igitur putrefactio erit vitium merito formæ: & venenatio, merito organi formæ principalis.

An agendū, a quo indicetur.

Quantum attinet ad indicationem illam, *an sit agendum*, a quo scilicet desumatur: hæc alia non est indicatio, quam agendorum indicatio, inuentionis iuuantium, & quid agendum. Nam, quærere an sanguis vacuandus sit, nec ne: est quærere, quid agendum. Et hæc indicatio sumitur, ab essentia indicantis.

Prohibentium cognitio.

Quantum attinet ad *viam cognoscendi prohibentia*: ego sane puto, nos arte aliqua venire posse in cognitionem prohibentium. Hæc autem est methodus resolutiua, & demonstratio signi: quæ non spectant ad artem curandi, sed ad partem medicinæ semeioticam. Sit enim vena secanda; virtus vitalis prohibeat: pulsu cognoscitur virtutis vitalis infirmitas.

Hæc sunt quæ pro temporis angustia potui breuiter scribere: vt tibi, Viro doctissimo & mei amantissimo, satisfacerem. Interim fac, vt me diligas: & si quid aliud animum tuum perplexum reddit, protinus me certiorem facias: cum nihil mihi gratius possit in hac vita contingere, quam studiosissimis viris & mei amantissimis morem gerere. Vale.

Datum Pataui: prid. non. Nouemb. Anno 1579.

EPISTOLA III.

Ad eundem Petrum Monauium.

VIr magnifice & carissime: tardius ad te rescripsi, quam statueram occupationibus impeditus. Nunc vero vt tuæ morem geram voluntati, illud inprimis scias velim, nihil mihi molestius futurum, quam vt methodus curatiua, nobis inscientibus, imprimatur: præsertim, cum nondum extrema manus imposita fuerit. Et, si quis adeo esset audax, vt imprimendam curaret: nequaquam permitteremus, vt publice venderetur. Curabimus tamen, si Deus dabit, vt breui publice vel legendo, vel scribendo, in communem vtilitatem prodeat. Atque cum ea fortasse doctrina de Venenis erit coniuncta: in quibus vtrisq; multa desiderari possunt.

Caussa contentiua.

Sed accedamus ad dubitationes: quibus vt ordine respondeamus, illud in primis statuendum est verissimum, *in omnibus morbis caussam contentiuam esse & habere locum*: si tamen morbus capiatur pro vitio proprietatis: tum enim morbus est in fieri. Quod si capiatur pro constitutione præter naturam: proculdubio ab eo seiungitur caussa contentiua, cum sit in facto esse. Et quamuis eiusmodi morbus reuera sit caussa efficiens: habet tamen apud medicos rationem formæ. Cum vero dicimus morbum fieri læsa facultate: non est credendum nos excludere morbos in mala compositione, & soluta vnitate: quandoquidem & ipsi fiunt læsa facultate, non labefactata, sed impedita. Nec duo tantum morborum genera constituere debemus, si partes similares a dissimilaribus per simplicitatem & compositionem distinguantur.

Indicatio a dolore est præseruatiua.

A dolore vero, *vt dolor est, non curatiuam, sed præseruatiuam indicationem desumi posse* existimamus: vt anodyna quandoque sint frigida, quandoque humida, quandoque calida in primo. Neque symptoma perpetuo consequitur morbum: cum actio lædi possit, non læsa, sed frustrata facultate, ob errorem externum. Et, si Galenus quandoque dicat, partes nostri corporis ab humiditate alterari & corrumpi: non tamen debemus statim inferre; ergo ab humiditate fit dolor. Et, si dicas, sententiam esse Hippocratis, dolorem fieri ex alteratione & corruptione: nos fateri debemus, dolores non fieri sine permutatione. Sed propositio Hippocratis intelligatur secundum subiectam materiam: hoc est, si fiat cum violentia. Quod de humiditate nequaquam est dicendum. Quare, si Galen. videtur quandoq; dolores referre in humiditatem: non est, vt existimemus, in solam humiditatem esse referendos: sed quæ coniuncta sit vel cum altera ex actiuis qualitatibus, vel cum materia. At fames fit e priuatione sicci: ergo e redundantia humidi: non valet consequentia.

Proprietas differt a tēperie.

Quod autem non agnoscis *discrimen inter proprietatem & temperiem*, mirum non est: quoniam & multi alij non agnoscunt. Nihilominus, si statueris temperaturam in similaribus facere proprietatem; compositionem in dissimilaribus, vt voluit Galenus: non amplius admiraberis, cum sine huiusmodi proprietatibus actio nulla possit fieri.

Semiputredo.

Nec miramur, si non intelligis, *quomodo misti forma semiputrescat*: quoniam id veritati repugnet. At nos, cum dicimus materiam semiputrescere; imitamur illos, qui appellant homines semiuiuos: & semimortuos: quorum tamen forma incorrupta manet.

Tria permittentia,

De *permittentium vero & probibentiū natura* quod scribis, & in sententia nostra acquiescere non posse:

prohibētia, & indicantia.

non est mirandum; si plura permittentia, plura prohibentia, quam tria, quæris. Quod si statueris tria tantum esse permittentia & prohibentia: quemadmodum etiam tria indicantia tantum: cætera tria, hæc circumscribere, & definire, & specifica, immo singularia reddere, proculdubio non amplius dubitabis. Nec opus erit methodo ad inueniendum id, quod permittit vel prohibet: cum semper hæc tria sint spectanda: & ab his declinare nequaquam valeamus.

Catarrhus epidemicus: anno 1580.

Postremo, quod quæris *quæ natura fuerit illius morbi epidemici*, qui superioribus diebus per vniuersam fere Europam grassatus est: si licet dicere quod sentimus, arbitramur, merito caussæ externæ, originem duxisse ab aeris constitutione: ratione autem internæ caussæ, a materia catarrhali, quæ, dum putrescebat, nunc febrem ephemeram, nunc putridam excitabat: quemadmodum in febribus, quæ e bubonibus fiunt. Nec putamus, morbum fuisse contagiosum: præsertim apud nos: quoniam nec fuit perniciosus: imo breui, aut nullo etiam auxilio restituebantur ægrotantes.

Hæc sunt, quæ horis subcisiuis rescribenda duximus. Interim vale: & nos, quod facis, ama.

F I N I S.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

OPERUM

Sectio Quinta,

Quæ est

EXTRANEA, nimirum LOGICA:

Et complectitur opusculum de Methodis, seu Differentijs doctrinarum.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

DE DIFFERENTIIS DOCTRINARVM, siue de Methodis, Liber.

CAPVT I.

Operis procemium: quo de vsu, difficultate, titulo, & methodo huius tractatus disseritur.

Necessitas & difficultas doctrinæ de methodis.

DE doctrinarum acturus differentijs, temerarij & impudentis hominis munus quibusdam forsitan subire videbor, & suscipere prouinciam ad Logicos potius, quam ad Medicos spectantem: atque in ea explicanda ab omnibus recentioribus ita dissentire, vt nullum concordia locum habere possit. Cæterum, qui animi nostri conditionem, omni deposita turbulentia, iudicare voluerint, nos nequaquam temeritatis accusabunt; sed contra potius nos vniuersos vtilitati vestræ destinatos esse tuebuntur. Siquidem prouinciam suscipimus logicam quidem, at non ita logicam, vt etiam philosophica, & medica non sit: vt ob id summus ille inter recentiores Philosophus atq; Medicus Leonicenus, quæstionem illam prolixam de tribus doctrinis ediderit. Præterea, quamuis Logicam aggrediamur contemplationem: ea tamen a Logicis nostri (vt opinor) seculi non est tradita: cum tamen præsens negotium tantæ sit vtilitatis, imo necessitatis, vt ne verbum quidem, vel Hippocratis, vel Platonis assequi, possibile sit. Etenim cum auctorem intelligere aliquem nemo possit, nisi artificium eius apertum habeat: atque artificium callere non valeat, qui doctrinarum fuerit inscius: sequitur necessario tantam in doctrinis esse necessitatem, vt maior vel calamo scribi, vel verbis exprimi, vel animo concipi haud possit.

Verum, cum in tanto negotio necessitas difficultatem minime excedat: iccirco in tam ardua materia illud dicere possum, quod (Platone auctore in Gorgia, vel de Rhetorica) Socrates, cum Gorgia disputans, asserebat: nempe me in hac materia, non loqui tanquam scientem, sed vera vobiscum communiter indagantem. Quapropter siquis vestrum aliquid recte dicere videbitur, qui me reprehenderit, ego libentissime assentiar; & pro maximo beneficio id adscribam. Sed iam, Deo Opt. Max. duce, rem ipsam aggrediamur.

A Cum autem difficile negotium, eo minus difficile euadat, quanto maiori cum distinctione, & artificio disponitur: propterea nos præ cæteris studebimus, vt confusionem euitemus, & distincto procedendi modo incumbamus. Quare tria faciemus: primum reddemus caussam huius nostræ inscriptionis: secundo proponemus methodum, qua in hoc opere progredi instituimus: tertio opus ipsum aggrediemur.

Titulus huius tractatus.

Quantum ad inscriptionem (ex cuius notitia scopus etiam noster innotescet) sciendum, nos inscripsisse hoc opusculum *de differentijs doctrinarum:* non alia ratione ductos, quam ea, ad quam respexit Galenus in libro *de morborum differentijs* inscripto. Cum namque indagare Galenus sibi proposuisset omnem morborum numerum, hoc est, omnes B morborum species; quæ digniori via inueniri nequeunt, quam diuisiua: hæc autem sit, qua species inueniuntur per diuisionem generis, per differentias essentiales, proindeque constituentes ipsas species: iccirco librum illum inscribere voluit, *de morborum differentijs*, hoc est, constituentibus morborum species. Vnde quamuis in eo libro proponantur morborum tum differentiæ, tum species: maluit tamen librum illum inscribere de differentijs, veluti de constituentibus; quam de speciebus, veluti de constitutis. Quare inscriptio sit de differentijs constituentibus species morborum.

Neque est vt aliquis dicat libellum illum, si propria voce vti volumus, esse inscribendum *de speciebus:* propterea quod Galenus agit de mala temperatura, C mala compositione, & soluta vnitate, atque de speciebus sub his generibus contentis: vt ob id potius de generibus, & speciebus sermo sit, quam de differentijs. Nos enim dicimus, quod, qui ita Galenum hac voce abutentem redarguunt, ne corticem quidem logicæ facultatis degustarunt. Namque Galenus proponit quidem tum genera, tum species morborum, sed quatenus constituuntur a differentijs, a morbi definitione de promptis, nimirum a subiecto, cui de more accidentium inhæret morbus, nempe a parte tum similari, tum organica, quatenus a similari prodit intemperies, ab organica culpata compositio, ab vtraq; soluta vnitas. Quare tametsi Galenus sæpenumero confundat differentias cũ speciebus, & e contra: cũ tamen talis cõfusio in librorũ inscriptionibus, seu titulis minime admittenda sit: ob id, propria voce vtens, libellum illum de morborũ differentijs

tijs inſcripſit, vt a nobiliori, proindeque a conſtitutione potius, quam a conſtitutione, inſcriptio fieret.

Similiter ergo & nos, vt Galenum imitaremur, hoc noſtrum opuſculum de differentijs doctrinarum inſcribere voluimus: propterea quod propoſitum noſtrum eſt, indagare numerum omnium doctrinarum, atque cum Galeno methodo diuiſiua, proindeque in virtute differentiarum conſtituentium, doctrinarum tum omnia genera, tum omnes ſpecies ſpecialiſſimas: vt his poſtea habitis nihil vel legere vel audire poſſitis, quod ad aliam doctrinarum ſpeciem, atque ad ſuum genus referre non valeatis.

Hæc ergo ſit inſcriptio, *de differentijs doctrinarum*, hoc eſt, de differentijs conſtituentibus omnia genera ſubalterna vſque ad ſpecies ſpecialiſſimas doctrinarum.

Methodus in hoc libello obſeruanda.

Eadem vero progrediemur via, ſeu methodo, qua & ipſe Galenus in ſuo aureo libello de morborum differentijs progreſſus eſt. Itaque ſciendum, quemadmodum Galenus, ſibi ipſi conſentiens primo methodi quinto, cognoſcens eſſe impoſſibile, vt ſciamus differentias, & ſpecies alicuius generis, niſi prius ſciamus quid ſit illud genus: propterea, vti methodo incederet, prius morbi, veluti generis diuidendi, definitionem adduxit, mox per differentias, ex definitione deſumptas, morborum genera, & ſpecies venatus eſt: nos itaq; eodem modo volentes omnium doctrinarum numerum in dagare, prius genus diuidendum definiemus, nempe ipſam doctrinam: ſecundo, doctrinam, genus, per ſuas differentias diuidemus: tertio, ſigillatim agemus de quolibet genere ſubalterno, quod pariter, vt ſubdiuidamus, definiemus, vt prius definientes, deinde diuidentes: tandem ad ſpecialiſſimas doctrinarum ſpecies deſcendemus.

Quare ex hac methodo tria principalia capita a nobis abſoluenda proponuntur: primum eſt definitio generis, hoc eſt, doctrinæ: ſecundum, diuiſio generis in genera ſubalterna: tertium de quolibet genere ſubalterno ſpecialis diſſertatio.

CAPVT II.

De Definitione doctrinæ.

Nomen doctrinæ vniuocum.

NOmen doctrinæ deſumptum eſt a docendo, ſeu a doctore: ſicuti diſciplina dicitur a diſcendo, ſeu a diſcipulo. Volentes igitur doctrinæ definitionem aſſignare: circa hanc doctrinæ vocem illud perpendere oportet, quod in quacunque re definienda ponderandum eſt, nimirum vt præſciamus, an doctrina ſit nomen quoddam vniuocum, ſeu analogum, vel contra potius æquiuocum. Quoniam ſi nomen fuerit vniuocum, ſeu analogum, doctrinam prius definiemus, mox diuidemus: ſi autem exſtiterit quid æquiuocum, prius doctrinam diſtinguemus, deinde definiemus. Quod ſi ad Ariſtotelem, & Galenum reſpicere volumus: dicendum potius videbitur eſſe genus vniuocum ſeu analogum, quam æquiuocum. Namq; (quantum ad Ariſtotelem attinet) ſi doctrina eſſet quid æquiuocum, lib. primum poſterior. non incœpiſſet a quodam æquiuoco: in quiens, *omnis doctrina, & diſciplina fit ex præexſiſtenti cognitione*. Quantum vero ad Galenum, neque ipſe a voce æquiuoca auſpicatus eſſet artem medicinalem, dicens, *tres ſunt omnes doctrinæ, &c.* Quare cum non ſit rationi conſonum, tantos auctores a quodam æquiuoco ſuorum librorum initium conſtituiſſe, ſed potius ab vniuoco, vel ſaltem analogo: merito doctrinę nomen potius vniuocum, ſeu analogum, quam æquiuocum conſtituendum eſſe arbitramur.

Vniuoca, & æquiuoca, in genere, quæ ſint.

Sed forte dicet aliquis: equidem præter auctoritates, vellem ſcire, qua ratione conſtitui debet nomen vniuocum, ſeu analogum, vt nullo pacto poſſit cenſe-

A ri æquiuocum? Atq; ea de cauſſa potiſſimum, vt non modo cognoſcam quid de doctrina ſtatuendum ſit, ſed etiam de qualibet alia voce generica, plura ſub ſe continente. Qui huius quæſiti, nec leuis momenti, exactam conſequi reſolutionem cupit, confugere debet ad Ariſtotelem, libro ſecundo poſter. vbi, nec difficulter explanat, qua arte æquiuocum ab vniuoco ſecernatur: atque a magnanimitate exemplum de ſumit. Si volumus dignoſcere an magnanimitas ſit quid æquiuocum, vel vniuocum, opus eſt conſiderare indiuidua, quæ magnanima ab omnib. iudicantur: atq; ſi propter eandem rationem dicentur magnanima, magnanimitas erit vniuocum quoddam: ſi autem propter diuerſam, æquiuocum. Vt ſi accipiamus Vlyſſem, Aiacem, Socratem, & Diogenem, dubio procul hi ab omnibus magnanimi cenſebantur, verum non propter eandem, ſed diuerſam rationem. Namq; Vlyſſes, & Aiax magnanimi reputabãtur propterea, B quod iniuriam pati non poterant. Socrates autem & Diogenes propterea, quod fortunæ bona diſpiciebant. Cum autem aliud ſit, non poſſe iniuriam perferre, & aliud fortunæ bona deſpicere: iccirco magnanimitas quid vniuocum, ſeu analogum eſſe non poteſt, ſed quid æquiuocum: proindeque non vnica, ſed duplex virtus.

Doctrina eſt quiddã vniuocum.

Quapropter a ſimili ſi volumus cognoſcere an doctrina ſit quoddam vel æquiuocum vel vniuocum, perpendamus indiuidua, vel etiam ſpecies, quæ hoc doctrinæ nomine donantur, inquiramuſque an tali donentur nomine propter eandem, vel potius diuerſam rationem. Vnde, cum hoc nominė doctrinæ inſigniantur tum ſcientiæ, tum prudentia, tum artes, tum ordines, tum methodi, tum locutio, tum ſcriptura, tum doctrina diexodica, tum compendioſa, tum aphoriſtica, tum deniq; facilis, & difficilis doctrina: merito inquirendum, an his doctrinæ nomen æquiC noce competat, nec ne? Et, dubio procul, per regulam datam, doctrinæ nomen de his potius vniuoce, quam æquiuoce prædicabitur. Declaro inſiſtens in fundamento Ariſtotelico, ſumpto exemplo a magnanimitate. Si primum conſideremus, propter quam cauſſam vnumquodque doctrinæ nomine legitime inſignitur: abſque dubio conſtabit, non aliã ob cauſſam; quã propterea, quod id docetur a doctore. Cũ enim doctrina dicta ſit a docente, ob id illud doctrinæ nomen merito ſibi vendicabit, quod docebitur a docente. Iam ſi per propoſita diſcurramus facile apparebit, omnia propter eandem rationem doctrinæ nomen ſibi arrogare.

Et primum ſi diſcurramus per Scientias: Metaphyſica, quatenus eſt habitus in mente philoſophi diuini, dicitur ſcientia diuina: at quatenus docetur a doctore, dicitur doctrina diuina. Pariter Philoſophia naturalis, quatenus eſt habitus in mente philoſophi D naturalis, dicitur ſcientia naturalis: quatenus autem a doctore docetur, dicitur doctrina naturalis. Idem de Mathematica animo concipiendum.

Quantum vero ad Prudentiam, ſi conſideremus philoſophiam moralem, quatenus eſt habitus actiuus in mente philoſophi moralis, dicitur prudentia: quatenus autem docetur a doctore, dicitur doctrina moralis.

Si poſtea per Artes diſcurramus: Medicina, prout eſt habitus effectiuus in mente artificis, dicitur ars: quatenus autem docetur a doctore, dicitur doctrina medica. Idem de reliquis artibus aſſerendum.

Si deinde ad Ordines progrediamur: ſi accipiamus (exempli gratia) compoſitiuum, quatenus ordinat & diſponit quæ in ſcientia vel arte tractantur, dicitur ordo: quatenus autem ratio compoſitionis docetur a doctore doctrina dicitur compoſitiua. Idem de reliqnis ordinibus dicendum.

Si poſtea per Methodos diſcurramus: ſi ſumamus (verbi cauſſa) demonſtrationem, ſub ea ratione, qua

artifex vel ſciens demonſtratione vtitur ad probandum aliquod naturaliter ignotum, dicitur inſtrumentum ſciendi: quatenus autem demonſtratio ſeu ars demonſtrandi, a doctore docetur, dicitur doctrina demonſtratiua. Idemque in reliquis methodis facile eſt dignoſcere.

Quantum deinde ad Locutionem, & Scripturam: & primum quo ad locutionem, quatenus doctor aliquam artem vel ſcientiam actu docet (hoc eſt, loquendo) ipſa locutio eſt inſtrumentum docendi, eſt inſtrumentum quo docens vtitur: at quatenus modus loquendi docetur a grammatico doctore, dicitur doctrina. Similiter ſcriptura, quatenus doctor aliquã artem vel ſcientiam potentia docet (hoc eſt ſcribendo) ipſa ſcriptura eſt inſtrumentum docendi: at quatenus modus ſcribendi docetur a grammatico, dicitur doctrina.

Quantum ad doctrinam Diexodicam, Compendioſam, & Aphoriſticam: & primum quantum ad Diexodicam, quatenus doctor docens aliquam artẽ vel ſcientiam, docet prolixe, dicitur modus docendi; at quatenus doctor docet, in hoc modo docendi opus eſſe, non ſolum concluſionem proponere, ſed vtramque præmiſſam; & vtramque quoque tum ratione, tum auctoritate, tum exemplis confirmare; dicitur doctrina diexodica. Quantum vero ad doctrinam Compendioſam, prout docens aliquid docet per compendium, dicitur modus docendi: at ea ratione, qua doctor docet in hoc compendio ſat eſſe ſolas cõcluſiones & rerum capita proponere, dicitur doctrina compendioſa. Quantum ad doctrinam Aphoriſticam, quatenus artifex docens aliquam artem, eam aphoriſtice docet, dicitur modus docendi: at quatenus doctor ſimilitudine a rhetore accepta docet, vt tradatur ars per quaſdam enunciationes vniuerſales, quæ ſint breues, & graues, prægnantes, de rebus tantum effectibilibus, quę proinde non niſi a graui & experto proferantur artifice; dubio procul ad hunc ſenſum dicetur doctrina aphoriſtica, quia ſcilicet a doctore docetur.

Poſtremo quantum ad Facilem, & Difficilem: doctrinam: ſi Facilem perpendamus, quatenus doctor docens facile docet, dicetur modus docendi cum facilitate, ſeu facilis: ſi autem conſideretur hic modus facilis, quatenus docetur a doctore, nimirum quatenus doctor docet in hoc conſiſtere, vt ab altioribus & difficilioribus abſtineamus quæſtionibus; dicitur doctrina facilis. Pariter quantum ad doctrinam Difficilem, ſi conſideretur quatenus doctor difficilia in docendo inquirit, dicetur modus docendi difficilis, quo auctor vti debet, vbi ad prouectiores reſpicit; ſicuti facili, vbi ad initiatos: at ſi hic modus docendi difficilis conſideretur quatenus a doctore docetur, nempe vt quælibet ardua materia diſcutiatur, abſque dubio doctrina nuncupabitur difficilis.

His ita habentibus, apertiſſimum relinquitur, doctrinam eſſe nomen, a quo quæ denominantur, ſecundum eandem rationem nomen ſuſcipiunt: atque idcirco doctrinam non quid æquiuocum, ſed vniuocũ, vel ſaltem analogum conſtituendum eſſe. Quod cum ita ſit, nulla præmiſſa vocis diſtinctione, immediate ad definitionem properare licet.

Doctrina quid? Doctrinæ genus.

Quare doctrinæ talis proponitur definitio: *Doctrina est actio docentis in diſcipulum.* Declaro hanc definitionem, atque oſtendo aliam aſſignari non poſſe, quando quidem doctrina neque aliud genus, neque alias differentias admittit. Primum dictum fuit: *doctrina eſt actio:* actio ergo eſt genus doctrinæ. Sed qua ratione tale genus inueniri poteſt? Via ſeu methodo tum diuiſiua, tum reſolutiua. At breuitatis gratia ſola methodo diuiſiua inueniamus: quia poſtea ſuo loco declarabimus, qua etiã ratione definitionis partes methodo reſolutiua vel compoſitiua reperiri poſſint. Indagantes ergo doctrinæ genus methodo

A diuiſiua, dicimus, quod cum doctrina aliquid ſit, ideo in aliquod ex decem prædicamentis, &, conſequenter, generibus, referri debet. Cum autem prædicamenta ſint decem, videre oportet in quod iſtorũ referatur. Dicimus autem cum Ammonio, cum prædicamentorum quædam ſint ſimplicia, quædam ipſum eſſe per ſimplicium combinationem complexumque obtineant: doctrinam in nullum ſimplicium referri poſſe. Namque cum ſimplicia ſint in duplici differentia alia quidem, quæ per ſe ſubſiſtunt, vt ſubſtantia, alia vero quæ ipſum eſſe in alijs poſſident, vt quantitas, qualitas, & ad aliquid: doctrinam nullum horum eſſe poſſe aſſerimus. Non eſſe quidem ſubſtantiam: quoniam doctrina per ſe non ſubſiſtit. Neque eſſe quantitatem, vel qualitatem, vel ad aliquid: quoniã, quæ ipſum eſſe in alijs poſſident, vel partim in reſpectu conſiderantur, vel eo reſpectu carent. In reſpectu conſiderantur relatiua: at doctrina, tametſi, quatenus, eſt alicuius doctrina, ſit de genere relationis; attamen, vt in ſuo fundamento (veluti in præſentia perpenditur) reſpectum non denotat: ideo de genere relatiuorum eſſe non poteſt. Si autem fuerint ſimplicia prædicamenta, quæ reſpectu careant: vel in partes ſecari poſſunt, vt quantitas; vel non, vt qualitas. Sed doctrina in partes ſecari nequit: ideo in quantitatis genus minime referenda. Conſtat ergo, ſi referri debeat in aliquod ſimplex prædicamentum, referendam in prædicamentum qualitatis. Sed neque in hoc referri debet: quoniam doctrina eſſet in qualitatis ſpecie vel prima, vel ſecũda, vel tertia, vel quarta. Sed in nulla reperitur: ideo doctrina in genere qualitatis inſeri non poteſt. Quod autem doctrina non ſit in aliqua ſpecie qualitatis, probatur. Namque primum non eſt in prima: quia neque eſt habitús, neque diſpoſitio: namque habitus, & diſpoſitio quieſcunt, & permanent in mẽte, (quamuis magis habitus:) at doctrina eſt quid fluens a doctore in diſcipulum. Neque doctrina eſt in ſecunda qualitatis ſpecie: quoniam non eſt potentia vel impotẽtia naturalis. Neque in tertia: quoniam nec paſſio vel paſſibilis qualitas. Nec denique in quarta: quoniam nec figura nec circa aliquod conſtans forma. Patet ergo doctrinam in aliquod ex illis ſimplicibus generibus reduci non poſſe. Relinquit igitur, vt in aliquod referatur prędicamentum, quod ſuum eſſe ſimplicium combinationem conſequatur. In quod autem referatur, vt ſciatis, ſupponere oportet cum Ammonio, talem complexum eſſe inter ſubſtantiam, & accidens. Quo fit, vt cum accidentis tria ſint genera, nempe quantitas, ad aliquid, & qualitas triplex etiam erit complexus. Cõplicabitur nimirum ſubſtantia vel quantitati, vel relationi, vel qualitati. Primum itaque ſi complicetur ſubſtantia quantitati, duo prodeunt prædicamẽta, nempe quando, & vbi. Namque ſi ſubſtantia complicetur tempori fit prædicamentum quando, Si autem loco, vbi. quorum nullum (vt patet) eſt doctrina. Si autem ſubſtantia complicetur relationi, fit prædicamentum ſitus, & habere. Situs quidem fit, vbi relatio ſimpliciter adhæret ſubſtantiæ. Vbi autem fit complicatio in re quapiam arte conſtructa, eſt habere. Quorum nullum (vt conſtat) doctrina eſſe poteſt. Si vero & poſtremo ſubſtantia complicetur cum qualitate, oritur agere, & pati: nam agere, & pati penes qualitates ſunt. At doctrina ad prædicamentum pati (præcipueque ratione ſuæ originis) non reducitur: quoniam docere non eſt pati, ſed potius agere. Quare tandem doctrinæ genus neceſſitate erit actio: quemadmodum nos in definitione conſtituimus.

Doctrina eſt actio perfectiua docentis.

Cæterum cum doctrina non ſit quælibet actio, ſed determinata: ideo hoc genus, nimirum actionem, diſtinguere & limitare oportet. Dicimus ergo cũ Ammonio, actionem eſſe vel corruptiuam, vel perfectiuam. Corruptiua quidem eſt, vt cum ignis agit in lignum: perfectiua vero, quando viſibile agit in viſum.

Iam

Iam doctrina nõ est corruptiua, sed perfectiua actio. Præterea actio perfectiua, quoniam producitur ab agẽte, quod multiplex esse potest; in doctrina autem non habeat locum quodlibet agens, sed doctor, seu docens: ideo in definitione dictum fuit, quod doctrina sit *actio docentis*. Non diximus autem, quod sit actio perfectiua docentis: quoniam definitiones breuissimæ esse debent. Vnde ponentes actionem docentis; habemus etiam perfectiuam esse actionem. Constat enim docentem non agere ad corruptionem, sed ad perfectionem discipuli: & præcipue quoniam docentem vocamus doctorem, qui legitime & non per abusum sit doctor; nempe qui scientiam pariat, non autem ignorantiam. Dicebat enim Plato in cõuiuio, vel de amore, quod per doctrinam in discipulum induci possit tum scientia, tum ignorantia, tũ medium inter hæc, nimirum opinio recta. Inducitur quidem scientia, vbi vera, cum ratione docentur: nam scientia nunquam est sine ratione. Inducitur autem ignorantia scilicet prauæ dispositionis, vbi falsa docentur. Imprimitur denique recta opinio, vbi vera quidem, sed citra rationem docentur. Propterea doctor, vt suis auditoribus benefaciat, studere debet, vt in illis scientiam imprimat, proindeque debet tum vera, tum ea per caussam & rationem, quoad fieri potest, aperta reddere. Quare nos in præsentia excludentes prauam illam doctrinam, ex qua ignorantia prodit, per docentem intelligimus legitimum docentem, qui vel scientiam, vel saltem rectam impertiatur opinionem: proindeque illum intelligimus, cuius actio non corruptiua, sed perfectiua sit. Quare cum dixerimus; doctrina est actio docentis: est idem ac si dictum esset, doctrina est actio perfectiua docentis.

Docens prę ditus esse debet duplici habitu: peritia, & scientia.

Cæterũ quæret, nec ab re, quispiam; quisnam erit his docens, qui potissimum vera & cum ratione docebit? Colligimus ex Arist. 1. de partibus anim. cap. 1. quo homo per habitum, quem in mente obtinet, seu quo præditus est, in operationem descendere possit: veluti citharœdus per habitum, quem est consecutus, quamprimum voluerit ad actum citharizandi peruenire valet. Pariter philosophus naturalis per habitum, cuius est dominus, res naturales tum speculari, tum docere potest. Cũ itaque docens doceat per habitum, quem in mente habet: sequitur vt doctor, si doctor esse debet, habeat in mente habitum illius, quod docere instituit. Aristoteles autem loco citato talem habitum facit duplicem: inquit enim, in omni contemplandi genere, imo in quacunque nobiliori, tum ignobiliori docendi via & ratione, duos esse habitu oportet, quorum alterum appellare possumus rei scientiam, reliquum autem peritiam quandam. Vnde hic, pro intelligentia multorum Auctorum, hos duos habitus recte assequi oportet: præcipue vero, quia pauci sunt, qui hanc veritatem explicarunt. Dicimus itaque cum Platone in Gorgia, vel de rhetorica, habitum, qui dicitur rei scientia, eum esse, qui per rationem est comparatus: vt proinde homo illum obtinens, caussam eorum, quæ agit, vel efficit, vel speculatur, vel etiam docet, expendat, & illorum rationem reddere possit. Vnde per istum etiam scientificus & artifex appellatur: & facultas quoque ad talem relata habitum, vel ars: vel scientia dicitur. Hoc autem intelligendum in illis, quæ caussam habent: quod dictum est propter principia, quorum ratio esse non potest: horum tamen habitus dicitur potius intellectus, quam peritia, & est habitus principalis, vt voluit Arist. 6. Ethic. 4. Altera ex parte, quantum attinet ad habitum, qui dicitur peritia: sciendum, hunc duplicem esse: alium quidem in docente, qui proprie dicitur peritia: reliquum vero in addiscente, qui potius dicitur peritia quædam, hoc est, veluti peritia, de quo loquemur, cum de discipulo disseremus. Redeuntes igitur ad habitum, qui in

A docente reperitur, qui proprie dicitur peritia: dicimus, hunc inniti solis vel experimentis, vel regulis, vel etiam dictis seu scriptis sine caussa, hoc est, historice propositis. Vt proinde sit habitus, qui nullius rei caussam afferre potest: atque merito per talem nec facultatem dici, vel artem, vel scientiam, sed peritiam: nec hominem illo præditum habitu dici scientem, vel artificem, sed peritum. Propterea ad hanc veritatem respiciens Plato, loco citato, dicebat, coquinariam non esse dicendam artem, sed peritiam: quia in coquinaria principia non ratione, sed solis exprimentis & obseruationibus sunt inuenta. Pariter historici non scientes, non artifices nuncupandi sunt, sed periti: quia tantum habent habitum, qui in peritia consistit: non enim ipsorum doctrina ex caussis pendet. Similiter & legibus operam nauantes non dicuntur artifices legales, nec scientes, sed iurisperiti: quia scilicet habent peritiam: non enim sciunt leges ex suis

B principijs & caussis, sed historice, & per regulas tantum: vt secundum hanc rationem coquinariæ destinatis merito sint comparandi. Rationabiliter tamen legibus incumbentes digni essent vt prudentes & scientes nuncuparentur, si philosophiam actiuã callerent: ab illa enim legũ caussæ, & fundamenta pendent, cuius legumlatores minime ignari erant: propterea illi quidem erant scientifici & veri philosophi: at tempestate nostra plærique Iurisconsulti periti tantum sunt. Cæterum cum sit hic duplex habitus, sciendum, reperiri vtrumque in scientijs, & artibus: proinde etiam in medica facultate. Hi autem habitus in eadem facultate inuicem ita se habent, vt prius sit peritia, deinde sequatur scientia, hoc est alter habitus: & hinc Plato in Gorgia, vel de rhetorica inquit, artem sequi peritiã: a quo accipiens Arist. 1. Polit. 7. dicit, quod, vbi aliquid acquirere volumus, hoc est intelligere, opus sit peritiam habere illa

C rum rerum acquirendarum, quæ optimæ sunt. Ecce quomodo peritia præcedit scientiam: ecce quomodo habitus ignobilior præcedit nobiliorem, scilicet tempore. Cuius veritatis ea est ratio. quoniam peritia est ille habitus, qui experimento comparatur: alter autem habitus, qui dicitur scientia, est ille, qui ratione acquiritur: vnde cum experimentum sit opus sensus, ratio autem opus intellectus; atque sensus præcedat intellectum; hincque experimentum præcedat rationem: sequitur etiam vt peritia alterũ habitum, nempe scientiam, præcedat. Quibus sic dispositis, & enucleatis, non solum liquet quid sit peritia: quid scientificus, & artificialis habitus: verumetiam patet quemadmodum in docente debeat esse vterque habitus: siquidem necessarius est habitus scientificus, vt doctor non simplicem peritiam, sed scientiam in discipulum imprimat: est etiam necessarius alter habitus, nempe peritia, quando habitus scientificus pe-

D ritiam supponat. Quare cum in definitione dicamus, quod doctrina sit actio docentis: docentem vtroque præditum habitu intelligimus.

Postremo in definitione dictum fuit, *in discipulum*. Quoniam cum doctrina sit actio, proindeque perfectiua, quatenus progreditur a perfecto docente, hæc tamen actio, cum Ammonio, porro subdiuidi potest, quatenus agens agit vel in seipsum, vel in aliud: in seipsum, vt per se laborans, vel cernens, vel sermocinans; in aliud, vt visibile in visum. Vnde, vt constaret doctrinam esse actionem perfectiuam quidem agentis, sed non quatenus in seipsum, sed in aliud agit; ob id in definitione dictum fuit, *in discipulum*, qui ita concurrit, vt sicuti ratione agentis, & docentis, dicitur tum actio, tum doctrina, ita ratione discipuli dicitur tum passio, tum disciplina. Aduertatis autem, vt per discipulum non intelligatis discipulum prorsus ignarum, quia tunc doctor in discipulum nihil ageret, cognitionem non gigneret; nam (vt optime ait Arist. primo poster *omnis doctrina & omnis disciplina*

Discipulus adferet ad discendum quandã peritiam.

sciplina intellectiua fit ex præexistenti cognitione) doctrina fit ex præexistenti cognitione, quatenus in docente debet esse vterque habitus, nempe scientia, & peritia, disciplina etiam fit ex præexistenti cognitione, quoniam discipulus antequam præceptorem audiat, aliquid præscire debet, non enim omnia discit a doctore, sed aliqua etiam sine doctore, vt optime monet lucidissimus Themistius. Quinimo hæc sententia fuit etiam proposita a Plat. in Alc. primo, vel de natura hominis: inquit enim nos res posse cognoscere bifariam, nempe vel quatenus ab alijs discimus, & talis cognitio fit a docente: vel ex nobis ipsis, & talis cognitio minime supponit doctrinam: & hæc illa est, quæ ab Arist. primo de partibus primo dicitur quasi peritia: inquit enim, hominis prebe periti officium esse, iudicare posse quidnam recte aut non recte ab eo, qui docet, exponitur. Hæc autem peritia, seu quasi peritia, quæ in discipulo requiritur, est ille habitus, qui præcipue in terminorum & primorum axiomatum cognitione consistit.

Ex quo obiter colligatis, quomodo toto, vt aiunt, cœlo logici illi interpretes decipiantur, qui vniuersalem illam propositionem ita legunt, *omnis doctrina & omnis disciplina discursiua*. Facile enim significant, se legitimum illius propositionis sensum ignorare. Si quidem cum Philosophus per præexistentem cognitionem intelligat, ratione doctrinę, vtrumque habitum, nempe scientiam, & peritiam, per præexistentem vero cognitionem, merito disciplinæ, veluti peritiam quandam in discipulo necessariam, ac veluti insitam: apertissimum esse debet, intellectiuam, non autem discursiuam disciplinam legi oportere: atque in ea propositione, quæ merito vniuersalis ab omnibus dicta est, includi non modo doctrinam demonstratiuam, sed quamcunque aliam doctrinæ speciem. Sed hæc obiter dicta sint.

Ad rem igitur redeuntes, in definitione per, *discipulum*, intelligimus non prorsus ignarum, sed qui habeat quandam peritiam: namq; qui talis erit, & addiscet a docente, prædito vtroque habitu, hoc est, scientia, & peritia: hic dubio procul consequetur disciplinam firmam, proindeque illam, quæ a credulitate maxime distinguitur. Namque, ex Platone in Gorg. credulitas a disciplina differt: nam credulitas quædam vera esse potest, quædam falsa: at disciplina semper vera: vnde credulitas præstat fidem, disciplina autem scientiam.

Quare tandem constituta, explanata, & stabilita sit definitio doctrinæ: nempe quod sit actio docentis in discipulum. Quæ definitio (ni fallor) talis est, vt non modo definiti natura innotescat, sed etiam per eam omnes dirimi possint ambiguitates, immo sponte euanescant.

CAPVT IIII.

De Diuisione doctrinæ.

Diuisio doctrinę ab habitu, qui est in mēte docentis.

PRoposita & explanata doctrinæ definitione, deinceps doctrinam, genus hoc, diuidere oportet: ita vt a supremo doctrinæ genere descendamus ad subalterna, vt deinde de his differentibus tandem appareat diuisio doctrinæ vsque ad eius species specialissimas, vltra quas descendere minime licet. Cæterum cum diuisio fieri debeat per differentias non modo oppositas, sed & proprias, & essentiales; ea autem ex ipsa desumantur definitione: ob id, cum doctrina nihil aliud sit, quam actio doctoris in dispulum; differentiæ non aliunde capi possunt, quam ex ipso docēte: cuius fundamentum, quoniam a docente magis habet, vt sit doctrina, quam a discipulo; ab hoc enim magis habet, vt sit disciplina. Amplius ex doctrinæ differentijs habentur etiam differentiæ & genera disciplinæ: quoniam subiecto cum doctrina coincidit, ratione autem discrepat. Differentię igitur capiuntur a docente. Sed quomodo? Profecto non alia ratione, quam ea, quam definitio nobis dilucidauit: proindeque a docente, quatenus est docens. Cum autem sit docens quatenus in mente habitum possidet illius quod docere debet: propterea differentiæ doctrinæ non simpliciter a docente desumendæ sunt, sed a docente, quatenus est habitu prędītus: vnde sequitur pro discrimine habitum diuersa quoque doctrinarum genera haurienda.

Habituum diuisio.

Itaque quemadmodum Galenus in I.ar.med.c.9. partium corporis esse principales, statuit, alias non principales: ita nos dicimus, habitus in mente docentis existentes esse vel Principales, vel Non principales. Veluti quoque Ammonius in commentarijs in prædicamenta, libros Aristotelicos in principales, & instrumentarios. hoc est non principaleles, diuidit.

Habitus principales.

Habitus principales sunt illi, de quibus loquitur Arist. 6 Eth. cap. 4. & Ammon. in præfatione prædicamentorum. Atq; tametsi quinque ab Arist. proponantur; nempe, intellectus, qui est habitus principiorum; scientia, quæ est habitus conclusionis: sapientia, quæ est habitus vtriusque: prudentia, quæ est habitus actiuus: ars denique, quæ habitus effectiuus: quamuis (inquam) quinque proponantur habitus, nos tamen, si diuisionem bimembrem efficere volumus, dicere possumus (non recedentes ab eodem Arist.) principale habitū esse de rebus, quæ vel aliter se se habere non possunt, & est habitus Speculatiuus, seu contemplatiuus; vel de rebus quæ aliter sese habere possunt, & est habitus (vt ita dixerim) Operatiuus. Habitus speculatiuus, vel est de rebus in materia immersis, vel de rebus a materia separatis. Si de rebus materiæ annexis, ab hoc oritur doctrina Naturalis. Si autem de rebus a materia seiunctis; tunc vel est de rebus omnifariam a materia seclusis, & prodit doctrina. Diuina: vel est de rebus non omnifariā a materia separatis, doctrinaque mathematica prorūpit. Quantum autem Habitus operatiuus, cum sit de rebus quæ aliter sese habere possūt, est de rebus quæ cadunt vel sub actionem, & est habitus Actiuus, est prudentia, a quo habitu proficiscitur doctrina Actiua doctina moralis: vel est de rebus, quæ cadunt sub effectionem, & est habitus affectiuus, ars: cumque varię sint artes, hinc etiam variæ doctrinæ hauriri possunt, veluti doctrina aucupatoria, venatoria, & modica, & similes, quas silentio præterire volumus, propterea quod nostrum propositum est potissimum agere de habitibus non principalibus, non autem de principalibus; siquidem institutum nostrū est de instrumentis, artibus, & scientijs famulantibus disserere, non autem de ipsis artibus vel scientijs. Hic solum admonere liceat hos dici & esse habitus principales, propterea quod sunt illi, qui principaliter nos ducunt ad felicitatem, tum actiuam, tum contemplatiuam; tum quoque; quoniam his, ceu dominis, alij, qui non principales dicuntur, famulantur: ob idque ab Ammon. & alijs Græcis habitus non principales instrumentarij nuncupantur.

Non principales habitus.

Hæc de habitibus principalibus. Altera ex parte in mente docentis sunt habitus non principales, scilicet principalibus famulantes, seu instrumentarij. Atque hi quotnam sint, vt ex his quælibet doctrinarum genera hautiantur, non est ita facile colligere; præsertim cum in hac materia neminem habeamus ducem. Dicemus tamen quod sentimus. Dicimus ergo quod cum hi habitus instrumentales dicantur, & sint, quatenus ad principales, nempe ad scientias & artes referuntur, ijsque ministrant: propterea pro multiplici artium & scientiarum indigētia, multos etiam instrumentales habitus prodire. Neque enim agens instrumento aliquo vtitur, vbi eo non eget; ita enim natura homini non donasset manus, nisi cognouisset homini ijs opus esse, vt apprehenderet: neque pedes, nisi

nisi optimum fuisset homini ambulare. Cum itaque A instrumentales habitus necessarij sint pro artium & scientiarum indigentia: sequitur, pro multiplici & varia indigentia, multos etiam & varios requiri instrumentales habitus, quibus præditus artifex vel scientificus, tum artes, tum scientias constituat, atq; doceat. Sed quę est hæc indigentia? Vt semper per notissima progrediamur, certum est, scientias & artes constitui ex rebus contemplabilibus, & effectilibus, quæ non modo inuicem dispositæ esse debent, sed etiam cognitæ. Si quis enim res effectibiles nec sciat disponere, nec agnoscat; hic dubio procul artifex nō erit. Sequitur igitur, in artibus necessariam esse tum Dispositionem, tum Cognitionem: dispositionem quidem rerum dispersarum; cognitionem autem rerum ignotarum. Cum autem artifex vel scientificus, per habitum principalem res ipsas neque disponere neque patefacere possit: propterea necessarij fuere habitus instrumentales, quorum beneficio res tum di- B gererentur, tum patefierent. Igitur ratione dispositionis prodit habitus (vt ita dicam) Dispositiuus, qui logicus est; per quem doctor docet ordines, qui, quatenus docentur per illum habitum, nomine doctrinæ donantur: vnde dicimus doctrinam disponentem, vel ordinantem: communiter autem ordinem appellant: sed nobis, clarioris doctrinæ gratia, rebus magis quā vocib. addictis, ita nomina fingere liceat. Si postea consideremus res quatenus patefieri debēt, quoniam videlicet sunt ignotæ; tunc oritur habitus instrumentalis Patefaciens; per quem doctrina instrumentalis patefaciens docetur. Cæterum patefaciens habitus est vel Simpliciter, vel Secundū quid: prout res ignota occurrit vel simpliciter, vel secundum quid. Res quidem dicitur ignota simpliciter, verbi gratia, cum absolute latet quidnam res sit: secundum quid autem, cum quidnam res sit, hunc vel illum addiscentem latet. Quare si res fuerit ignota C simpliciter, requiritur habitus, per quem docetur doctrina patefaciens rem ignotam simpliciter; seu, per quem docentur instrumenta patefacientia, quibus vel magis deuenimus in rerum ignotarum sciētiam, & sunt Methodi, seu doctrina methodica, seu rationalis; vel magis deuenimus in rerū ignotarū peritiā, & sunt Experimentum, ac similia, velut exemplum, vnde dici potest doctrina experimentalis, vel exemplaris. Si autem res secundum quid lateat, exigitur habitus, per quem docetur modus docendi: qui modus docendi, quatenus docetur hæc vel illa doctrina, diuersimode nuncupatur, prout docetur a doctore prædito habitu vel grammaticæ, vel rhetoricæ: vt in sermone speciali de modo docendi inferius suo loco patefaciemus.

Doctrina instrumentalis generica. Licet ergo in præsentia colligere, ex habitu instrumentali, ex differentia hac generica, ad differentiam doctrinæ principalis, oriri doctrinam quandam ge- D nericam instrumentalem; quæ deinde prædicetur de doctrina ordinante, proindeque de ordinibus; de doctrina patefaciente, proindeque de methodis, experimento, & modo docendi: ea tamen lege, vt doctrina instrumentalis ad genera hæc subalterna ita se habeat, vt analogice de his prædicetur; nempe prius de ordine, posterius de methodis, & experimento; atq; adhuc posterius de modo docendi.

Doctrinæ ex habitib. instrumentalibus ortę, nobiles, vel ignobiliores. Vnde merito sequitur, tum habitus instrumentales, tum doctrinas ex habitibus instrumentalibus prodeuntes, inuicem differre penes nobilitatem, & ignobilitatem. Namque ordines, quamuis ignobiliores sint doctrinis principalibus; tamen respectu aliarum doctrinarum instrumentalium sunt nobiliores, methodi autem & experimentum ignobiliores; modi docendi adhuc ignobiliores. Hunc autem in modum doctrinæ instrumentales constituuntur, propter ea quod ordines nobiliores dicuntur, & sunt, quoniam solis principalibus, hoc est, scientijs & artibus inseruiunt; illis nimirum tribuentes ordinem, ac veluti vitam & animam; deinde sunt methodi, & experimentum, quæ doctrinæ, seu instrumenta ignobiliora sunt, quoniam famulantur non solum habitibus principalibus, sed etiam instrumentalibus, nempe ordinibus: tandem maxime ignobiles sunt, & propterea absolute ignobiles, modi docendi, propterea quod solum famulantur; si quidem ministrant habitibus principalibus, præterea vero ordinibus ac methodis, imo & experimento: vnde in respectu ad methodos sunt ignobiles absolute, propterea quod res ignotas patefaciunt secundum quid, & rationem solum serui habent, non autem domini, vt methodi, quæ tum patefaciunt res ignotas simpliciter, tum (quamuis habeant conditionem serui ratione ordinum) respectu modi docendi vices domini sibi vendicauerint.

Repetitio diuisionis doctrinæ. Ex his constat, doctrinam esse genus generalissimum, quod prædicatur de doctrinis principalibus, & instrumentalibus; atque de his tum disponentibus, proindeque nobilioribus, tum patefacientibus, proindeque ignobilioribus: & si de patefacientibus, vel simpliciter, proindeque ignobilioribus secundum quid; vel patefacientibus secundum quid, proindeque ignobilioribus absolute.

De instrumentalibus doctrinis hoc in libro agendum. Ex qua generali doctrinæ diuisione, cum habeamus doctrinarum alias esse principales, alias non principales, seu instrumentales: principalibus posthabitis, veluti ad negotium nostrum non attinentibus; de instrumentalibus disseremus: nimirum de Ordinibus primo; secundo de Methodis, & Experimento; tertio de Modo docendi. In quibus ita progrediemus: primum definitionem proponemus; deinde ex definitione differentias hauriemus principales, essentialesque, genera ac species constituentes; a quibus per gradus descendemus, donec ad speciem specialissimā cuiuslibet doctrinæ genericæ perueniamus, atque inde absolutum sit opusculum nostrum, quod est de differentijs doctrinarum, constituentibus scilicet doctrinarum omnia genera, & omnes species specialissimas. Sed iam de ordinibus agamus.

CAPVT IIII.

De Definitionis ordinis doctrinæ.

Ordinis dignitas, ac necessitas. CVm propositum nostrum sit de ordine doctrinæ differere; primo scire oportet, negotium hoc esse summi momenti: quandoquidem Galenus secundo de diebus dec. cap. 2. ex mente tum Hippocrat. tum omnium philosophorum præcipuorum, dicit, pulcrum omne, quod hic pulcrum sit, atque etiam ordinatum, & artificiosum, ex supernis & diuinis mentibus naturæ innasci; inordinatum autem & erraticum, ex materia, quæ hic versatur, prouenire. Propterea optimi quique auctores, vt diuinas mentes imitarentur, ac incertis materiæ vestigijs expurgati viderentur, suas scientias & facultates ordine ac artificio digerere omnino studuerunt. Et Aristoteles, ad tantam ordinis dignitatem atque necessitatem respiciens, tertio de part. anim. decimo fatetur id quod secundum naturam est, semper ordinem habere. Cum itaque de ordine doctrinæ negotium veluti diuinū videatur: omni studio nitendum, vt huius cognitionem consequamur.

De nomine ordinis doctrinæ. Quia vero cognitionem optimam & scientificam largitur definitio: ideo ordinem doctrinæ definire statuimus. At, ne ob nominis ignorantiam aliqua contingat deceptio, prius quædam circa nomen admonere oportet. Sciendum itaque ordinem doctrinæ bifariam accipi posse: primo quidem quatenus artifex hoc vtitur, res in arte disponens; secundum quem sensum est instrumentum artificis ordinantis. Secundo modo accipi potest ordo doctrinæ, quatenus

tenus ars priuandi res in artibus & scientijs docetur a doctore; secundum quam significationem ordo doctrinæ est actio docentis in discipulum. Nos secundo modo accipiemus: quoniam nostrum propositum est agere de differentijs doctrinarum, auspicando a primo genere, deinde sensim descendendo vsque ad species specialissimas. Quare, cum egerimus de doctrinæ genere generalissimo; modo, descendentes ad genera subalterna, hæc eodem modo, accipere oportet. Vnde sicut doctrinã sumpsimus, quatenus a doctore docetur; ita ordinem doctrinæ, quatenus docetur accipere oportet: quia secundum hanc rationem capietur vt genus subalternum, sub generalissimo genere contentum.

Error cuiusdam recentioris.

Hinc colligatis multiplicem morderni errorem, qui, dum interpretatur proœmium artis med. de ordine doctrinæ sermonem habens, doctrinam statuit accipi pro habitu, qui per caussam comparatur: & hoc modo accipere Galenum, cum ait, ***tres sunt doctrinæ***: quasi dicat, ***tres sunt habitus acquisiti per cognitionem caußarum, qui habitus ordini inhærent***, idest, acquiruntur aliquo ordine, a quo ordine (vt etiam voluit Leonicenus,) doctrina quælibet denominationem sumit, namque omnis doctrina est aut resolutiua, aut compositiua, aut definitiua. Sed maxime & multifariam decipitur. Primo enim falsum est, doctrinam esse habitum: nam doctrina est actio, prodiens a docente, prædito habitu, secundum quem in actionem prodire potest: & docere. Secundo erroneum est, doctrinam hanc esse habitum, qui aliquo acquiritur, cum tamen velit per doctrinam non artem vel sciensiam, sed ordinem, secundum quem res in artibus & scientijs disponi possunt. Proponit enim tres ordines, nempe resolutiuum, cõpositiuum, & definitiuum, quos tamen doctrinas appellat nomine generis. Doctrina enim prædicatur non solum de scientijs & artibus, sed etiam de ordinibus & methodis; differenter tamen: quia prędicatur doctrina de artibus & scientijs, quatenus docentur a doctore per principalem habitum; de ordinibus autem & methodis, quatenus docentur a doctore per habitum non principalem. Atque hinc etiam colligitur tertius error, quando dicit, quamlibet doctrinam nomen ab ordine sumere: innuẽs, quemlibet habitum, quamlibet scientiam: vel artem nomen desumere ab ordine: verbi gratia, artem medicam, si tradatur ordine definitiuo, dici definitiuam; si resolutiuo, resolutiuam; si compositiuo, compositiuam, Quod falsissimum est: namque ars medica si tradatur ordine definitiuo, non propterea dicitur doctrina definitiua, sed ars medica, tradita doctrina definitiua; uel doctrina medica, tradita doctrina definitiua. Quare falsũ est, doctrinã omnẽ ab ordine denominationẽ accipere. Sed verum est, sicut est triplex ordo, ita ratione triplicis ordinis triplicem esse doctrinam. Dicuntur autem tres ordines, quia ordinant & digerunt artes, & scientias: qui tres ordines nomen sibi vendicant doctrinæ, quatenus a docente aliquo docentur: quamuis postea ordo doctrinæ, seu doctrina, non simpliciter, non quælibet, sed ordinans, pro triplici ordine, dicatur, modo definitiua, modo resolutiua, modo compositiua. At quamlibet doctrinam nomen accipere ab ordine falsum est; ideoque decipitur Modernus.

Definitio ordinis doctrinæ.

Nos igitur omnem euitantes æquiuocationem, a legibus diuisiuæ methodi minime recedentes, ordinem doctrinæ accipiemus, quatenus artificum ordinandi res in scientijs & artibus a doctore docetur. Vnde talem proponemus definitionem: ***Ordo doctrinæ est doctrina instrumentalis, qua facultates disponere docemur.*** Declaro hanc definitionem. Primo dictum fuit, quod ***ordo doctrinæ sit doctrina***: cum namque ordo doctrinę contineatur sub genere doctrinæ, ideo per suum genus definiri debet. Vnde sicut

A anima per substantiam definitur; ita ordo doctrinæ per suum genus, hoc est, per doctrinam, definiri debet: quod fieri minime posset, nisi acciperetur ordo doctrinæ, quatenus ab artifice docetur. Itaque ordo doctrinę est doctrina: quod est idem, ac si diceremus, est actio docentis in discipulum. Maluimus autem definire ordinem doctrinæ per docrinam, quam per actionem; vt fieret definitio per genus magis proximum: namque actio prædicatur e doctrina, doctrina autem prædicatur de ordine doctrinæ. Attamen Galenus dicit secundo de differen. pulsuum, cap. 4. ordinem esse in prædicamento ad aliquid: vbi accipit ordinem, quatenus illius beneficio res ordinantur: unde dicit habitudinem multorum ad vnum, seu respectum: secus autem est, vbi accipitur ordo quatenus docetur, quemadmodum nos in pręsentia accipimus, & accipere debemus.

Deinde in definitione dictum est, ***instrumentalis***:
B vt ordo doctrinæ, seu doctrina hæc ordinans, distingueretur a doctrina principali. Namque (vt scitis ex dictis de doctrina in communi,) philosophia, quatenus scientia, est habitus; quatenus autem docetur a doctore, est doctrina, sed principalis, quoniam est actio quæ docetur a doctore, in virtute habitus philosophici, in virtute habitus principalis. At ordo doctrinę docetur a doctore, in virtute habitus potius logici, iureque ipso in virtute habitus instrumentalis.

Amplius dictum est, ***qua facultates disponere docemur***: quæ particula addita fuit, vt hoc definitum a quocunque alio distingueretur; & potissimum ab omni alia doctrina instrumentali, nempe methodo, experimento, & modo docendi. Hęc enim (vt proprio loco noscetis) in hoc communi cõueniunt, quod ad doctrinam referuntur instrumentalem. Dictum autem fuit, ***qua facultates***, idest, tum sermocinales,
C tum reales ***disponere docemur***: quoniam doctor docet, quæ pertractantur, siue in logica, siue in rhetorica, siue in grammatica, vel etiam alijs facultatibus sermocinalibus, ea esse aliquo ordine inuicem disponenda, vt scilicet vnum sit post alterum. Docet etiam idem doctor in facultatibus realibus, hoc est, artibus & scientijs, res ipsas perpendendas esse ordine aliquo digerendas: quod, quamuis difficile sit, non tamen impossibile, namque cum Platone in Ciuilis vel de Regno, fieri non potest, vt certus quidam simplex que ordo sit in his quæ semper varia sunt, nec vnquã vniusmodi. At cum in scientijs sermo sit de rebus, quæ aliter sese habere non possunt; in artibus autem de rebus, quæ vt plurimum eodem modo se habent: ideo possibile est, vt tum in artibus, tũ magis in scientijs sit ordo. Proinde ordo doctrinæ est, secundum quem res in artibus & scientijs disponi debent.

Hæc de definitionę ordinis doctrinæ; modo ad
D diuisionem accedamus.

CAPVT V.

De Diuisione ordinis doctrinæ.

Ordo essentialis, vel accidentalis.

CVm genera & species constituere debeamus ex essentialibus & constitutiuis differentijs, quæ merito a definitione hauriuntur: propterea ex definitione ordinis doctrinæ facile colligere licet, cum dispositio idipsum sit, quo ordo doctrinæ, seu doctrina hæc instrumentalis a quacunque alia seiungitur; merito a varia rerũ dispositione in facultatibus, ordinis doctrinæ differentias desumendas esse. Dicimus ergo talem rerum dispositionem esse duplicem: nempe Essentialem, atque Accidentalem. Appello essentialem dispositionem, quando in facultatibus res inuicem ita dispositæ sunt, vt vna ita ad aliam determinatam referatur, vt ad aliam referri non possit: verbi gratia, cœlum in philosophia naturali ita ordinatur

Accidentalis ordo.

natur ad primum motorem, vt non ad elementa, vel mixta, vel quodlibet aliud, de quo in philosophia naturali differitur. Ordo autem accidētalis dicitur, qui est ad melius esse; & arbitrarius etiam nuncupatur: sic Aristoteles in sua philosophia naturali, ordine vtens compositiuo, secundo de anima ordinem essentialem aliqua ex parte peruertit; dum de sensibus exterioribus agit: nam prius agit de visu, postremo de tactu; cum tamen secundum leges ordinis compositiui prius agere debuisset de tactu, postea de visu: sed ordinem peruertit essentialem, accidentalemque propter melius intermiscet; satius namque erat, vt a visu, tanquam a nobiliori & notiori auspicaretur. Pariter Hipp. in lib. de artic. (ita referente Galeno primo de art. 6.) exquisitum ordinem doctrinæ non seruat, quando aliqua res occurrit, quæ maxime vrget: nam vnusquisque nostrum de re, quæ magis vrget, primum omnium differit, veluti si occurrat falsam aliquam in hominibus opinionem esse, illam prius de medio tollere oportet, vt deinde vera scientia in expurgatum animum inducatur: quemadmodum etiam Arist. 1. de anim. prius prauas antiquorum opiniones refellere voluit. Quare tādem colligendum, ordinem accidentalem esse illum, qui est propter melius, in quo incipimus vel a nobiliori, & notiori, vt Arist. 2. de anim. primo agens de visu, & vltimo de tactu: vel a notiori, vt Aristot. in prædicamentis, verba faciens primum de relatione, mox de qualitate; vel ab errorum dissipatione, vt Hipp. primo de artic. atque Philosophus primo de anim.

In Recentiorem.

Cæterum circa hunc ordinem accidentalem, ad maiorem veritatis confirmationem, & dilucidationem, duo animaduertere oportet; primum est, Modernum, dum de ordine accidentali exemplum affert, dicere, Galenum tali vsum fuisse in lib. ad Glauc. in quibus ab ephemeris exorditur, deinde ad putridas pertransit, & demum secundo lib. de tumoribus præter naturam sermonem habet. Caussa autem fuit, (inquit Modernus) quoniam ephemeræ facilioris sunt cognitionis quam putridæ, & putridæ quam tumores. Sed hæc falsissima sunt. Namque Galenus primo ad Glaucon. cap. secundo, inquit, ephemerarum cognitionem maiorem exigere diligentiam, de quibus nemo ante se quantum oportuerit scriptum reliquerit. Præterea cum & inflammationes, & tumores occupent partes non solum internas, sed externas; quis diceret, putridas febres facilius cognosci, quam tumores? Ideo ego dicerem, Galenum secundum leges ordinis cōpositiui auspicari a simplicioribus, proindeque ab ephemeris: ait enim loco citato, se prius agere velle de ephemeris, quoniā simplicissimæ sint: deinde progreditur ad putridas, in quibus præter intemperiem est materia: tandem deuenit ad tumores, in quibus vt plurimum est etiam mala compositio.

Ordo accidentalis diuersimode locū habet in scientijs, & peritia.

Secundum vero animaduersione dignum circa ordinem accidētalem, est, talem ordinem reperiri tum in artibus & scientijs, tum in peritia. At in artibus & scientijs non habet locum a principio ad finem, secundum totam artem vel scientiam, sicut essentialis ordo; sed secundum aliquam partem, quæ scilicet propter melius accidentalem ordinem admittit: in peritia autem hic accidentalis ordo locum habet a principio ad finem peritiæ; quoniam in peritia essentialis ordo locum habere minime potest, veluti videre licet in historia, in qua semper auspicantur ab eo, quod prius tempore contigit, ad id quod posterius. Idem obseruatur in mercatura: nam mercatores res suas per alphabetum, ordine accidentali, disponunt. Sed hęc sufficiant, quantum ad accidentalem & arbitrarium ordinem requirebatur.

Ordo essentialis.

Ordo essentialis, est secundum quem res in scientijs & artibus determinato ac statuto quodam filo digeruntur: estque vel Particularis, vel Vniuersalis.

Ordinem particularem voco, secundum quem res in parte aliqua artis vel scientiæ certo quodam ordine disponuntur. Vniuersalem autem, beneficio cuius res in tota arte vel scientia essentialiter ordinantur.

1. particularis.

Ordo essentialis particularis est ille, qui compositiuus, vel etiam compositio, vel methodus compositiua dicitur: namque compositione interdum vtimur in contemplatione alicuius particularis: exempli gratia, acturus de elementis, primum propono quid nominis, secundo quid rei; deinde per diuisionem indago quodlibet elementum, atque cuiuslibet elementi, per definitionem propriam naturam inquiro; vt inde constet, tum cuiuslibet elementi natura, tum omnia pateant accidentia, elementorum naturam comitantia. Qui progressus absque dubio ad ordinem accidentalem referri nequit: namque ex omnium sententia quid rei supponit quid nominis; & accidentia supponunt subiectum, cuius sunt accidentia. Neque hic progressus referri potest in ordinem essentialem vniuersalem; quoniam hoc non vtimur a principio vsque ad finem facultatis, sed particulatim, de hoc vel illo differentes. Sed neque ad methodos reduci potest: quoniam in methodis (vt suo loco cognoscetis) progressus est a noto ad ignotum; at in præsenti progressu, qui est a natura elementorum, ad accidentia comitantia elementa, non est via a noto ad ignotum. Quare erit ordo essentialis particularis, & cōpositiuus, a priori ad posterius progrediens, resolutiua methodo inuentus, quod in sermone de methodis latius enucleabimus. In præsentia, clarioris doctrinæ gratia, tale exemplum subijcere licet. Differere volens de febre tertiana, primum ago de nomine, secūdo de definitione, tertio de differentijs, quarto de signis, quinto de indicationibus, sexto de prognostico, septimo de auxilijs. Hic progressus non est accidentalis, non vniuersalis, non methodus; sed ordo essentialis, particularis, compositiuus; cui methodi famulantur, nempe definitiua, ad definiendum tertianam febrem; diuisiua, ad indagandum species huius febris, si quæ sunt; demonstratiua, ad comprobandum si quid in hoc ordine naturaliter ignotū occurrat; resolutiua, ad inueniendum huiusmodi progressum. Vt inde appareat, vbi desinit methodus resolutiua, exordiri licere secundum ordinem compositiuum particularem, atque essentialem. Hæc de ordine essentiali particulari.

2. Vniuersalis.

Ordo essentialis atque vniuersalis, qui veri ordinis potissimas sedes sibi vendicauit, subdiuisionem admittit. Quomodo autem, & qua arte, non est ita facile scire. Propterea Modernus, vt haberet tres esse ordines, nec plures, nec pauciores, capiens a Montano, inquit ex mente Aristot. 12. metaphysic. ca. 10. seu vltimo, vel secundum Auer. text. commenti 52. ordinem, seu habitudinem esse aut vnius ad vnum, aut multorum ad vnum: si sit vnius ad vnum: necessario esse vel posterioris ad prius: & esse ordinem resolutiuum; vel vnius prioris ad posterius, esseque ordinem compositiuum: uel multorum ad vnum, & esse ordinem definitiuum. Vnde ex sententia Aristotelis tale format argumentum: Tres sunt habitudines, nec plures, nec pauciores. Ergo tres ordines, nec plures nec pauciores. Equidem maxime laboraui, vt tantorum virorum opinionem sequerer, proindeque studui, vt Aristotelis verba in eandem cum illis sensum traherem; sed id impossibile fuit. Mihi namq; videtur, hæc eo in loco non dicere Aristoteles: sed talem fuisse ipsius sententiam, si tum Alexandro, tum maxime Aristotelis fidem præstare debemus: nimirum ibi proponi hanc quæstionem: Cum mundus hic sensibilis bonus & optimus sit; quæ caussa sit talis bonitatis? an ipsa natura consistens? an potius ordo quo mundus iste dispositus atque digestus est? Et soluens Aristoteles inquit, mundum optimum esse propter vtramque caussam; quamuis minus propter ordinem:

ordinem: quemadmodum etiam in exercitu duplex sit bonum, nempe ordo, & imperator: exercitum tamen magis præstare propter imperatorem, quã propter ordinem; propterea quod in exercitu ordo propter imperatorem consistit, non imperator seu dux propter ordinem. Deinde addit Aristoteles ad vnum vniuersa esse ordinata: quamuis non similiter: namq; omnia ad naturam, seu primam caussam referri: veluti enim (vt ait Auerroes) omnia quæ sunt in domo ordinantur ad dominum domus, differenter tamen; namque magis ordinantur ad dominum domus liberi, minus serui, adhuc minus feræ in domo degentes: ita etiem dicendum de homine, brutis, plantis, mineralibus, & mixtis imperfectis in mundo. Ex quibus verbis nescio quomodo colligant isti triplicem ordinem, nempe prioris ad posterius, posterioris ad prius, & multorum ad vnum: quia enim expresse Aristoteles ait, ad vnum omnia esse ordinata; ideo omnis habitudo erit multorum ad vnum. Præterea vero decipitur Modernus, propterea quod absolute asserit, in ordine essentiali, vbi est habitudo vnius ad vnum, esse vel posterioris ad prius, vel prioris ad posterius. Quamuis enim vbi est ordo, ibi etiã est prius & posterius (quandoquidem ex Aristot. in prædicamento quantitatis, quantitates non habentes positionem habent ordinem, propterea quod habent prius & posterius: vnde etiam dicebat Auer. primo physicor. 41. prius & posterius esse differentias ordinis:) quamuis, inquam, vbi ordo, ibi prius & posterius: nihilominus non sequitur, vt ordo intelligatur tũ prioris ad posterius, tum posterioris ad prius: quoniam tum prius, tum posterius, ad vnũ referuntur: at quod habet rationem prioris, immediate refertur ad suum principium, ad suum, vt ita dixerim, vnum: quod autem habet rationem posterioris, mediate refertur, non est ita proximum, vt prius. Quare prius & posterius dicuntur, non quod prius referatur ad posterius, vel contra; sed prius & posterius dicuntur in relatione ad quoddam tertium: neque enim hoc potest dici prius, illud posterius, nisi respectu tertij, quod etiam Aristotel. quinto metaphys. 11. clare patefacit. Quare non valet: ordinis differentiæ sunt prius & posterius: ergo in ordine est ordo prioris ad posterius, & posterioris ad prius, proindeque vnius ad vnum: sed ordo prioris & posterioris ad vnum tertium: quod tertium si fuerit principium, id quod magis primo principio erit proximum, habebit rationem prioris; quod erit minus proximum, habebit rationem posterioris: si autem illud tertium fuerit finis, id quod in priori ordine erat prius, hoc fit posterius; & quod erat posterius, fit prius.

Subdiuisio ordinis essentialis vniuersalis: in ἀναλυτικὸν, συνθετικὸν, & ὁριστικόν.

Quid igitur in tanto negotio dicendum? Crederem ego esse confugiendum ad definitionem, veluti ad sacram, vt aiunt, ancoram. Vnde cum ordo essentialis & vniuersalis ille sit, per quem res cunctæ inuicem ita digeruntur ac disponuntur, vt in hac dispositione hoc sit ita primum, vt non possit esse secundũ; hoc sit ita prius, vt non possit esse posterius; (quod esse minime potest, nisi omnia in arte proposita ad vnum referatur, quod etiam Aristot. 12. diui. vltimo constituit, vbi ait; vniuersa ad vnum esse ordinata:) propterea inquirendum, quidnam sit illud vnum: quandoquidem ordines desumuntur ab habitudine, quæ est inter omnia ad hoc vnum, non autem ab habitudine, quæ est inter multa ad inuicem. Vnde prout illud vnum multiplex fuerit; multi quoque ac varij ordines seu doctrinæ prodibunt. At scire non possumus quotuplex in scientijs & artibus sit vnum, nisi prius constet quid intelligamus per illud vnum. Certum itaque esse debet, si per vnum accipiamus illud, ad quod vniuersa in arte ve. scientia proposita referuntur; illud vnum potentia seu virtute omnia continere debere: vnde non nisi triplex esse potest; nempe principium, finis, & medium seu cẽtrum: principium quidem, quatenus omnia principiata a principijs pendent primis, vltra quæ in ea facultate adscendere haud licet: finis præterea omnia virtute continet, siquidem omnia propter finem illum vltimum, vltra quem descendere inhibemur, fiunt: medium autem, hoc est, centrum, omnia virtute includit, quatenus, exempli gratia, omnes lineæ ad circumferentiã prodeuntes ab ipso centro dependent, & in centrum referuntur; quemadmodum etiam sensus omnes exteriores in sensum communem. Cum itaque ordo doctrinæ exigat, vt vniuersa ad vnum referantur, vtque sit habitudo multorum, imo omnium, ad vnum; atque illud vnum esse non possit nisi finis, principiũ, & medium seu centrum: propterea triplex tantum ordo scaturire potest. Ratione enim finis, quatenus omnia ad finem referuntur, a fine auspicamur, & progredimur ad ea quæ fini proxima sunt; deinde ad ea quæ remotiora; & tandem remotissima, vltra quæ progredi in ea facultate est impossibile; vt sic constituatur ordo resolutiuus, seu doctrina resolutiua. Merito autem principij, quatenus omnia principata ad principium referuntur, a principio exordimur, & descendimus ad ea quæ magis vicina sunt primo principio; deinde descendimus ad remotiora; & demum ad remotissimos infimosque effectus, vltra quos descendere non licet, peruenimus: vt sic ordo germinet compositiuus, seu doctrina compositiua. Tandem caussa medij, seu centri, quatenus omnia in circumferentia exsistentia ad vnum centrum referuntur, ab eo centro incipimus, deinde instar ducentium lineas a centro ad circumferentiam progredimur, donec nulla relinquatur linea, quæ a centro prodire possit; nec vltra progredimur: vt sic constituatur ordo definitiuus, seu doctrina definitiua: quoniam definitio est centrum, a quo omnia in arte veluti lineæ deducuntur. Constitutum itaque ex dictis sit, doctrinas ordinantes tres tantum esse, nec plures, nec pauciores: atque omnes in hoc conuenire, vt concurrant ad disponendum res, quæ in facultatibus docentur, non aliquas tantum, sed omnes; siquidem cum Aristotele, 12. methaphys. vltimo, non aliqua, sed vniuersa ad vnum referuntur: proindeque fieri, vt, si quis a principio auspicetur, & ad hominẽ progrediatur, aliqua tamen in via relinquat, imperfectus sit ordo compositiuus: pariter, si exordiatur a fine, & ascendat vsque ad primum principium, atque aliqua in adscensu dimittat, diminutus sit ordo resolutiuus: similiter, si quis initium sumat a definitione, a centro, & deinde progrediatur ad ea, quæ ex definitione prodeunt, veluti ex centro lineæ deducuntur, non tamen omnia inquirat, vel saltem principalia, ordo hic definitiuus exsistat mancus.

Transitio.

Quibus circa diuisionem ordinis doctrinæ enucleatis, modo singillatim de vnoquoque ordine disseremus: primum de resolutiuo, secundo de compositiuo, tertio de definitiuo: quia deinde facillimum erit has doctrinas inuicem conferre, dignoscereque in quo conueniant, in quo discrepent, quæ etiam magis, quæue minus nobiles sint.

CAPVT VI.

De ordine Resolutiuo.

Analy... ordinis definitio.

Ordo resolutiuus est doctrina instrumentalis disponens, qua docemur vniuersa ad vnum finem ordinare. Primum loco generis dictum fuit, quod sit *doctrina instrumentalis disponens*: siquidem hæ differentiæ, additæ generi, nẽpe doctrinæ, de ordine in quid prædicantur: atque totum hoc rationem habet generis, quoniam in his communicant omnes ordinis species; sicut omnes brutorum species conueniunt in animali irrationali. Propterea, vt ordo resolutiuus a reliquis, nempe cõpositiuo & definitiuo, seiungeretur, addita

addita fuit particula, tenens locum differentiæ, dum dictum fuit, *qua docemur vniuersa ad vnum finem ordinare.* Differt enim ordo resolutiuus a reliquis: quoniam in ordine compositiuo omnia relationem habent ad principia; in definitiuo ad centrum, ad definitionem: in resolutiuo, ad finem. Namque ordo resolutiuus incipit a notione finis, deinde progreditur ad ea quæ sunt propter finem: quandoquidem, vt dicebat Plato in Gorgia, cætera omnia fiunt propter finem, non autem finis propter reliqua: quod etiam in Philebo, vel de summo bono repetit. Hic autem per finem intelligere oportet non finem alicuius partis artis, sed totius artis, quam constituere intendimus: hic enim est, qui necessitatem imponit his, quæ sunt ad finem. Ad quam veritatem respiciens Galenus, in prooemio artis medicin. ait, doctrinam resolutiuam fieri ex notione finis, & propterea maxime ad artium inuentionem, seu constitutionem conferre. Vnde Galenus opus edidit, tum de constitutione artium, tum de constitutione artis medicinalis per solutionem.

Duplex ἀναλύσεως progressus.

Hunc resolutiuum ordinem, vt intelligatis, exempla proponere oportet. Prius tamen pro recta huiusmodi ordinis intelligentia, multarumque difficultatum enodatione, inquirendum, an hoc definitum diuisionem aliquam admittat nec ne? Et quamuis nec apud Leonicenum, nec alios, diuisionẽ aliquam obseruauerimus: necessarium tamen esse arbitramur, ordinem resolutiuum diuidere. Hanc autem necessitatem suo loco cognoscetis. Itaque ex definitione diuisionem haurientes, cum ordo resolutiuus sit doctrina disponens, qua docemur vniuersa ad vnum finem ordinare; cumque in ordine resolutiuo progrediendum sit a fine, ad ea quæ ad finem referuntur; dicimus, talem progressum duplicem esse: vnum, in quo incedimus a fine ad totam artem, deinde a tota arte ad artis partes, partes singulas per resolutionem inuenientes: reliquum vero, in quo progredimur a fine, non ad totam artem, sed ad ea, quæ sunt proxima fini, ad ea quæ remota, & vsque ad remotissima.

Primi ordinis resoluti ui exemplũ e medicina.

Horum ordinum necessitatem declaro exemplis, tum e philosophia, tum e medicina. Et primum e medicina, quoniam tali ordine est vsus Galenus, non autem Aristoteles. Itaque quantum ad resolutiuum ordinem, in quo progredimur a fine ad totã artem, mox vero a tota arte ad partes omnes artis: exempli gratia, cum Galeno, in libro de constit. art. medic. cũ obseruamus homines aliquos bene habere, aliquos male, nascitur cupiditas, vt bene habentes conseruemus; male autem habentes vt ad sanitatem redigantur: hinc nascitur desiderium constituendi aliquam artem, quæ sanitatem præsentem conseruet; & deperditam reuocet; quæ ars medicina est. Ecce, quemadmodum a sanitate, seu sanitatis fruitione circa corpus humanum, ab hoc fine concepto progredimur in inuentionem medicinæ, in inuentionem totius artis. Postea vero properamus a tota medica arte ad partes artis, nempe ad partem φυσιολοφικὴν, αἰτιόλογικὴν, seu παθολογικὴν σημειοτικὴν, ὑγιεινὴν, & θεραπευτικὴν; has assiduo per resolutionem inuenientes. Propterea Galenus cap. 20. illius libelli ait, institutum esse, non fusa explicatione de partibus omnibus medicinæ disserere, verum quo pacto a finis notione, quarumuis artium, sic & huius constitutio fiat. Vnde aduertatis, cum Galenus in fine illius libelli asserat, se progredi ab inuentione partium, tum similarium, tum dissimilarium, ad inuentionem affectuum, atque ab his ad scopos curationis; ipsum, progrediendo a tota medicina ad partes, primum inuenire partem φυσιολυγικὴν, deinde παθολογικὴν, & σημειοτικὴν ab his transire ad θεραπευτικὴν, seu ad scopos curationis. Secundum quem progressum falsum est illud, quod instar axiomatis omnes communiter in ore habent, nempe, ordinem compositiuum & resolutiuum inuicem ita disponi, vt, vbi definit resolutiuus, incipiat compositiuus. Hoc (inquam) est falsum. Namque Galenus in in libello de constitutione artis medicinalis progreditur ordine resolutiuo, & desinit in remedijs: a quibus tamen nemo sanæ mentis diceret ordinem compositiuum incipere: siquidem ordo compositiuus progreditur a principijs ad principiata, a primis ad vltima: quare non potest incipere a remedijs, quæ vltima sunt. Propterea Auicennas totam medicam artem secundum ordinem compositiuum disponens, primum de elementis seu principijs disserit, vltimo vero ad partem curatiuam descendit. Quare inter ordinem resolutiuum & compositiuum nequaquam constituenda illa differentia, quod vbi desinit resolutiuus, incipiat compositiuus. Sed ad rem. Constitutum sit, Galenum in medicina vsum esse ordine resolutiuo, a fine, ad totam artem, & a tota arte, ad partes artis: secundum quem ordinem licet non solum inuenire, sed etiam docere artem. Quod in eo libello moliri videtur Galen. nam cap. 20. ait, institutum esse de partibus omnibus medicinæ disserere, sed non fusa explicatione, verum compendiosa: vt proinde Galenus resolutiuo ordine non solum artem disponat, sed etiam doceat. Quod adhuc euidẽtissime confirmatur, quoniam in prooemio art. med. inquit, sicuti alio loco tractarit doctrinam resolutiuam, ita hic secuturum sese doctrinam definitiuam: sed hic artem medicam doctrina definitiua non modo disponit, verum quoque explanat: quare, si veram profitetur similitudinem Galenus, idem dicendum de doctrina resolutiua, de qua in libel. de constit. art. Aduertendum tamen, differentiam esse inter hunc lib. artis medicinalis, & lib. de const. art. quoniam in libro artis medicinalis, magis respicit ad explicationem compendiosam, quam ad dispositionem, contra in lib. de const. art. magis oculos dirigit ad dispositionem & ordinem, quam ad explicationem: propterea hunc librum inscripsit de arte medicinali, illum autem de constitutione art. med. quia scilicet quamuis doceat artem, magis tamen affectat artis inuentionẽ & constitutionem, nempe applicando ea, quæ vniuersaliter proposuit in opere de constitut. artium, ipsi medicinæ. Neque enim in hoc lib. traditur tum scientia, tum modus sciendi: quia modus sciendi desumptus est ex libro de constit. artium; at in hoc traditur scientia quatenus resolutio applicatur medicinæ, ita vt per illam resolutionem medicina tum constituatur, tum doceatur. Quæ ea ratione monere volui vt facile Matthæi Curtij errorem deprehenderetis: quippe qui credidit, Galenum in lib. de const. artis non tradere artem medicinalem ordine resolutiuo, sed solum proponere modum constituendi artem medicinalem ordine resolutiuo. Sed ad rem. Constat, quomodo detur ordo resolutiuus, progrediens a fine ad totam artem; & a tota arte ad partes, idque liquet exemplo ex arte medica proposito.

Exemplum e philosophia, primi ordinis.

Ex philosophia naturali, clarioris doctrinæ gratia; modo proponatur exemplum, quod sit huiusmodi. Videntes, verbi caussa, homines in hoc mundo inferiori, in hoc mundo sensibili, varia, & propemodum infinita: allecti fuere desiderio omnia cognoscendi. Vnde ex hoc fine, ex cognitione rerum quę in hoc mundo sentiũtur, adinuenta fuit philosophia naturalis, beneficio cuius omnia in mundo existentia in communem quandam naturam redigerentur, proindeque dignoscerentur: siquidem indiuidua, quoniã infinita, dignosci nequeunt. Ecce ergo quemadmodum a fine progredimur ad totam scientiam, ad philosophiam naturalem; deinde vero progredimur a tota naturali philosophia ad partes: postremo nempe ad partem de principijs, & de principiatis. Atque quantum de principijs, progredimur ad partem de principijs tum primis: tum non primis: per primo intelligo illa, de quibus in libro physicorũ: per non

prima

prima, ad veluti secunda, de quibus in lib. de cœlo: per non prima, ac veluti, tertia, de quibus in lib. ort. & interitu. Quantum autem ad partem de principiatis, intelligimus partem de principiatis tum perfectis, tum imperfectis. Quantum ad imperfecta: ea sunt, de quibus in libro meteor. Quantum ad perfecta sunt vel inanimata, de quibus in lib. de mineralib. vel animata, tuncque vel citra sensum, & motum, de quibus in lib. Plantis: vel cum sensu & motu, de quibus in li. de animalib. Quæ omnia si hac inueniantur serie, a tota philosophia progrediendo ad partes, vt resolutiuo ordine singulæ constituantur, doceanturque (quemadmodum Galenus in li. de const. art. med. in facultate medica obseruauit,) dubio procul philosophia naturalis erit constituta & tradita ordine resolutiuo: secundum quem tamen Aristoteles non tradidit: tradidit enim solum ordine compositiuo. Hæc de ordine resolutiuo, secundum quem progredimur a fine ad totam artem, deinde a tota arte ad artis partes, artem ipsam integrantes perficientesque.

Secũdus ordo resolutiuus.

Alter ordo resolutiuus est, in quo quidẽ a finis notione auspicamur, sed protinus ad totam non adscendimus artem, verum ad ea quæ in arte ipsi fini vicina sese offerunt, progredientes ad ea quę remota, & demum vsque ad remotissima. Hicque ille ordo resolutiuus, qui desinit in illud, e quo secundum ordinem compositiuum auspicari oportet. Cuius discriminis inter ordines resolutiuos fortasse ea caussa esse potest, quoniam iste non est ita idonens ad docendum, sicuti prior: namque prior erat aptus ad inueniendũ, & docendum; quia satis commodum est docere progrediendo a tota arte, ad partes tum similares, tum dissimilares; ab his ad inuentionem & dignotionem affectuum; atque demum ab his ad scopos curationis: nam similiter etiam progreditur compositiuus, qui maxime ad docendum est destinatus: & ideo non fuit necessarium in illo priore, vt desineret in id, a quo debet cõpositiuus inchoari: sed in posteriore ordine resolutiuo id est necessarium, quoniam non est ita aptus ad docendum, & proinde eius defectũ docẽdo supplet compositiuus. Tametsi secundum hunc ordinem resolutiuum (vt aperte hoc anno demonstrauimus) artem docere videatur Hipp. in aphorismis: quamuis non secundum omnes partes, sed solum secũdum pertem θεραπευτικὴν & σημειωτικὴν, progrediendo θεραπευτικῇ ad σημειωτικὴν hoc est, ad præsagatoriam. Nemo tamen vnquam docuit artem integram hoc ordine resolutiuo: ad enim progressus difficillimus, addiscentes exigens quam maxime eruditos, quales Hippocratis auditores esse debent.

Exemplum philosophicum.

Sed ad rem. Cum detur hic secundus ordo resolutiuus, in quo progredimur a fine ad prima principia, a quibus ordo compositiuus exorditur: ad lucidiorem doctrinam demus exemplum, tum in philosophia, tum in medicina: vt medicis; atque philosophis morem geramus. Itaque in philosophia sit tale exemplum. Quemadmodum in actiuis, & effectiuis facultatibus finis est bonum, quod tamen in actiuis in actione, in effectiuis in affectione consistit: ita in speculatiuis finis erit veritas, seu veri cognitio. Cęterum veri cognitio multiplex esse potest; prout res, quarum veritatẽ inquirimus, multiplices sunt. Sunt aũt vel omnifariã a materia Separatæ, vel omnifariam Immersæ, vel Medio modo sese habentes. Si primo modo, finis in cognitione rerum diuinarum includitur, & erit finis philosophi diuini: si secundo modo: finis consistit in cognitione rerum naturalium, & erit finis philosophi naturalis: si tertio, modo, finis detinebitur in cognitione & veritate rerum mathematicarum, & erit finis mathematici. Sed accipiamus nos finẽ philosophi naturalis. Hic ergo cũ sit res noscere naturales quatenus immersæ sunt in materia; atque cognitio consistat non in indiuiduis & singularibus, sed specieb. propterea opus est cognoscere omnes species sensibiles, nempe omnes species mixtorum, tum imperfectorum, tum perfectorum; atque horum tum inanimatorum, tum animatorum; & horum tum non sensitiuorum, tum sensitiuorum; horumque tum irrationalium, tum rationalium. Cæterum, cum species istas sensibiles & materiæ immersas impossibile sit exactè cognoscere, nisi per cognitionem suorum elementorum, caussarum, & principiorũ; ideo oportet vt philosophus naturalis cognoscat mistorum tum caussas proximas, scilicet elementa; tum remotas, quæ sunt caussæ; tum remotissimas, quæ sunt prima principia. Vnde philosophus naturalis concepto fine progreditur quamprimum ad species; & primo ad perfectiores, quia scilicet fini maxime proximæ sunt; deinde ad imperfectiores; & tandem ad perfectissimas, de quibus in libris meteororum. Postea vero progreditur a speciebus ad caussas; & primum proximas, de quib. in libris de ortu & interitu; deinde adscẽdit ad caussas remotiores, de quibus in libris de cœlo; tandem ad remotissimas pergit, vltra quas naturalis philosophus minime progredi potest, nimirum, ad materiam primam, formã, priuationem, & primum motorem. Vnde cum hic ordo resolutiuus ille sit, qui desinit in id, a quo secundum cõpositiuum ordiri oportet; propterea philosophus naturalis ordine compositiuo progredi debet, non a mixtis ad principia mixti, instar resolutiui; sed contra, a principijs mixti, ad mixta. Proponens autẽ principia, primum non debet proxima proponere, sed remotissima primo loco sunt firmanda, deinde minus remota, & tandem propinqua: a quibus descendens admixta, non primum de perfectis differendum, sicuti in ordine solutiuo, sed contra potius de imperfectis, deinde de perfectis, & tãdem de perfectissimis, nempe de specie humana. Quare constat quid sibi velit ordo hic resolutiuus in philosophia naturali.

Medicum exemplum.

Quantum autem ad medicam facultatem, sit tale exemplum. Finis medici est ipsa sanitas, vel sanitatis fruitio, in corpore humano: propterea omnia efficere debet, vt homo sanitate fruatur. Cum autem homo sanitate frui nequeat, nisi tum præsentem conseruet, tũ deperditã reparet; hinc oritur duplex pars medicinæ, quarum altera sanitas conseruatur, & est ars tuendæ sanitatis; reliqua deperdita reuocatur, & est ars curatiua: virtute quarũ partium medicus dogmatice, hoc est, per indicationes, vti sciat auxilijs, quib. sanitatem præsentem conseruet, & deperditam reparet. Cæterum, quoniam nec sanitatem præsentẽ conseruare licet, nec deperditam reparare, nisi dignoscamus omnes corporis dispositiones tum sanas, tum ægras; nisi etiam illarum dispositionum caussas nouerimus: hinc oritur illa artis pars, quæ dicitur καθολογική, in qua de signis differitur, beneficio quorum dignoscamus varias corporis dispositiones, siue corpus sit salubre, siue insalubre, siue neutrum. Verum quoniam signũ est rei signatæ signum; ideo de signato agendum: quoniam non licet deuenire per signũ in signati cognitionem, nisi prius quidnam sit illud signatum animo conceperimus: neq; enim ex signis tertianæ febris poterimus deuenire in cognitionem tertianæ febris, nisi prius tertianæ febris naturam menti affixerimus; nimirum, quod talis sit, quam talia symptomata consequi debeant. Cum itaque signum supponat signatum; ideo medicus circa signatum speculari debet. Hoc autem signatum cum sit tum præter naturam, tum secundum naturam; ideo ratione signati præter naturam, oritur illa pars, quæ dicitur φυσιολογική: gratia autem signari secundum naturam, prodit illa, quæ dicitur θεραπευτική: quæ cum vltimo loco fuerit adinuenta, ob id secundum compositiuum ordinem prima esse debet: & proinde, sicuti secundum ordinem resolutiuum progressus est a fine ad partem θεραπευτικὴν & ὑγιεινὴν, mox ab his ad σημειωτικὴν, ab hacque ad & παθολογικὴν, φυσιολογικὴν.

ita

ita per eandem viam, secundum ordinem compositiuum descendendo, progressus fieri debeat a parte φυσιολογικῇ ad παθολογικὴν, σημειωτικὴν, ad ὑγιεινὴν, & θεραπευτικήν.

CAPVT VII.

De ordine Compositiuo.

Synthetici ordinis definitio.

EX his quæ dicta sunt de ordine resolutiuo, non erit difficile de ordine compositiuo sermonem habere: quandoquidem vbi desinit alter ex resolutiuis, auspicatur compositiuus. Quare huius talis proponitur definitio: *Ordo compositiuus est doctrina instrumentalis disponens, qua docemur vniuersa ad suum principium ordinare.* Pro declaratione huius definitionis sat sit ponderare illam partem, quæ est loco differentiæ, in qua dicimus, *qua docemur vniuersa ad suum principium ordinare.* Namque per hanc particulam hæc doctrinæ species specialissima a quacunque alia doctrina distinguitur. Dictum itaque fuit, *qua docemur vniuersa ad suum principium ordinare:* Quoniam per hanc docemur, progrediendum esse a primis principijs ad principiata, & ab his ad alia; ea tamen serie, vt omnia ex primis pendeant principijs, omnia ad illa prima ita referantur, vt illis demptis nulla principiorum ratio haberi possit. Aduertendum autem, secundum hunc ordinem ita esse progrediendum a primis ad vltima, vt cum Auerr. primo physicor. primo, & secundo physicorum 72. secundum ordinem progrediamur, hoc est, a primis ad vltima, per secunda, tertia, quarta, & quinta, singillatim, vsque ad postrema, vt nihil relinquatur. Vnde cum in hoc ordine talis sit via, nempe descensus, ad differentiam resolutiui: sequitur cum Platone tum in Hippia maiori, vel de Pulcro, tum in Philebo, vel de summo bono, vt secundum hunc ordinem procedentes a prioribus ad posteriora, merito a caussis ad effecta, seu (vt ita dicam) caussata progrediamur: namq; semper natura præcedit quod efficiens est, quod vero factum est, & ab eo genitum, ipsum sequitur. Ad quam veritatem pariter respiciens Galenus, sexto de decretis capite quinto, ordinem hunc compositiuum, quem doctrinæ ordinem nuncupat, ita comparauit naturæ, vt dixerit stultum esse, velle inuenire aliud naturæ, & aliud doctrinæ principium: doctrina enim, quę secundum rei naturam fit, scilicet compositiua, idem principium cum re ipsa habet: neque potest quispiam qui recte exponere velit alicuius generationē, aliud initium quam id quod verum est, conuenientius inuenire; veluti domus initium sunt fundamenta, nauis autem carina.

Nō omnis ordo a notioribus naturæ progreditur.

Sed hic vos monitos esse velim, ne decipiamini more aliquorum, qui dixerunt vniuersaliter loquentes, discrimen esse inter ordinem, & viam doctrinæ: quia via doctrinæ a nobis notioribus procedat; ordo vero a notioribus & prioribus naturæ. Nam in his dictis partim vera, partim falsa cōtinentur. Vera quidem; cum asserunt: in via doctrinæ progressum institui a nobis notis; siue hæc nota naturæ sint ignota, siue etiam nota; vt infra, cum de methodo disseremus promulgabimus. Vera etiam dicunt, quantum ad ordinē doctrinæ, si sermo sit de compositiuo, de quo Auerroes locis allegatis mentionem habet: loquitur enim Auerr. de eo ordine, quo philosophus totam suam naturalem philosophiam disposuit: verū enim est, secundum eum ordinem philosophum procedere a prioribus & notioribus naturæ. Sed falsa proferunt, propositionem illam vniuersalem, quemlibet includentem ordinem, proponentes. Namque falsum est de ordine resolutiuo: hic namque est ordo doctrinæ, & tamen a posterioribus & nobis notioribus ad notiora naturæ progreditur.

Cæterum, vt ad amussim huius ordinis compositiui naturam assequi valeatis, exempla assignabo, tum e philosophia, tunc e medicina. In philosophia itaque, secundum leges propositi ordinis, exordiamur a prima materia, & primo motore, de quibus in lib. physicorum: deinde ab his progredimur ad secundā materiam, hoc est, ad elementa, vt sunt partes vniuersi; & ad secundum motorem, nempe cœlum, de quibus in libris de cœlo: postea ab his descendimus ad tertiam materiam, hoc est, ad elementa, vt ad mixtionem concurrunt; & ad tertium motorem, hoc est, ad solem, qui in zodiaco circulo per accessum ad nos caussa est generationis principaliter, per recessum, (secundario tamen) caussa corruptionis, de quibus in libris de ortu & interitu. Postea ab his nouissimis principijs progredimur ad principiata, & primum ad simpliciora, imperfectioraque, de quibus in meteoris mox ad minus imperfecta, hoc est, ad inanimata, ad mineralia: deinde ad perfectiora, non tamen vndequaque perfectissima, veluti ad plantas: tandem descendimus ad maxime composita, & perfectissima, veluti ad animalia, & non solum ad bruta, sed etiam ad hominem, veluti ad speciem omnium perfectissimam, absolutissimamque.

Exemplum philosophicum.

Exemplum vero in medicina facile est intueri: siquidem in hac arte secundum hunc ordinem progrediens, auspicatur a parte φυσιολογικῇ, a qua progreditur ad παθολογικὴν, ad σημειωτικὴν, ad ὑγιεινὴν, & tandem ad θεραπευτικήν.

Medicum exemplum.

Cæterum hic animaduertere oportet, ne fortasse decipiamini, credentes, vbi desinit resolutiuus ordo, ibi incipere compositiuum; arbitraremini propterea ordinem compositiuum ita supponere resolutiuum, vt non sit possibile tradere & docere scientiam aliquam ordine compositiuo, nisi prius inuenta esset ordine resolutiuo. Hoc enim falsissimum est: namque Aristoteles tradit philosophiam naturalem ordine compositiuo, eam tamen non inuenit ordine resolutiuo. Præterea dicit Galenus, neminem ante se artem tradidisse doctrina resolutiua, cum tamen ante Galenum fuerit inuenta medicina. Et quamuis loquatur Galenus de arte medica, & proinde de medicis: attamen si Aristoteles vsus esset doctrina resolutiua, non subticuisset Galenus. Sed statim dicet quis: si ordo compositiuus non supponit resolutiuum, qua ratione tradi poterit aliqua facultas, quæ prius non inueniatur; quoniam compositiuus conducit, tum ad dispositionem, tum ad docendum, non autem ad inueniendum, imo exigit rem inuentam. Fatemur & nos, esse impossibile artem aliquam vel scientiam tradere ordine compositiuo, nisi prius præcesserit inuentio: nō propterea tamen dicere cogimur tres ordines seu doctrinas inuicem ita esse connexas, se consequentes, vt prima sit resolutiua, secunda compositiua, tertia definitiua: sed contra potius tres esse doctrinas, quę ordini inhærent, ita, vt nulla alia animo concipi possit doctrina ordini inhærens, hoc est, res ipsas in artibus & scientijs ordinans, quam triplex doctrina a Galeno proposita. Verum pro integra intellectus vestri quiete aduertendum, artium & scientiarum inuentionem nō necessario fieri ordine resolutiuo, de quo loquuti fuimus; sed interdum etiam methodo resolutiua, de qua suo loco: atque talis inuentio sufficit ad hoc, vt possit ars vel scientia methodo resolutiua inuenta, cōpositiuo ordine disponi & doceri: quemadmodum est videre apud Aristotelem, quippe qui primo physicorum in proœmio, antequam auspicaretur suā philosophiam naturalem ordine seu filo compositiuo, vsus est tali resolutione, hoc est, methodo resolutiua; non autem ordine, vt quidem male crediderunt: inquit enim, cum scopus sit; rerum naturalium cognitionem tradere; atque res naturales, veluti habentes principia, caussas, & elementa, cognosci nequeant, absque cognitione principiorum, caussarum & elementorum; ob id necessarium esse, prius sermonem

Ordo compositiuus nō præsupponit analyticū.

monem habere de rerum naturalium principijs, causſis,& elementis. Ecce igitur, quemadmodum per ipſam reſolutionem inuenit philoſophiam, conſecutuſque eſt viam progrediendi in docendo hanc ſcientiam, progrediendo nimirum a principijs, cauſſis, & elementis, ad principiata, cauſſata, &, vt ita dixerim, elementata; proindeque ordine compoſitiuo. Sed iam ad definitiuum properemus.

CAPVT VIII.

De ordine Definitiuo.

Definitiuus ordo quid?

DEfinitiuus itaque ordo ***eſt doctrina inſtrumentalis diſponens, qua docemur vniuerſa ad vnum centrum ordinare***. In qua definitione breuitati ſtudentes, quemadmodum in explicatione definitionis ordinis compoſitiui, poſtremam tantum particulam explanabimus; per quam inſtitutus ordo a reliquis diſtinguitur, nimirum quando dictum fuit, *qua docemur vniuerſa ad vnum centrum ordinare*. Namque ſicuti in ordine reſolutiuo omnia ordinantur ad vnũ finem, in compoſitiuo ad vnum in quolibet genere primũ: ſimiliter in ordine definitiuo referuntur omnia ad vnum medium, ad vnum centrum, hoc eſt, ad vnam definitionem. Proinde in hoc ordine via eſt, non a fine ad priora, non a prioribus ad poſteriora; ſed a centro, a definitione, ad ea quæ ex definitione prodeunt, veluti lineas, quæ a centro ad circumferentiam deducuntur. Secundum hũc igitur ordinem ita artes & ſcientiæ diſponuntur, vt primum proponatur definitio, deinde ipſa definitio in ſuas partes diſſoluatur & particulas, ſingulas partes explanando. Hinc factum eſt, vt, quemadmodum ait Galenus in procemio artis medicinalis, hanc doctrinam aliqui appellent diſſolutionem, alij reſolutionem, alij diuiſionem, alij explicationem, alij expoſitionem, vel explanationem. Nominant quidem diſſolutionem & reſolutionem, quia definitionẽ in tot partes reſoluunt, ſeu diſſoluunt: diuiſionem vero, quatenus partes definitionis diuidunt, explicationem autem vel expoſitionem, vel explanationem, quatenus definitionis partes explicant, vel exponunt, vel explanant. Sed de nominibus non fit cura: ſatis ſit ſcire, ſecundum hunc ordinem viam eſſe a definitione tota ad eius partes, ita vt partes in definitionem vnam referantur, quemadmodum lineæ in centrum vnum, & exteriores ſenſus in communem ſenſum.

In Recentiorem.

Cæterum hic vos monitos eſſe velim, ne in eum labamini errorem, quo obrutus eſt Modernus. Voluit enim, in ordine definitiuo eſſe habitudinẽ multorum ad vnum, ſed ad vnum definitum. Quod eſt falſum. Quoniam verum quidem eſt, in definitiuo ordine eſſe habitudinem multorum ad vnum; ſiquidem in quocunq; ordine vniuerſa ad vnum ordinantur: ſed in definitiuo ordine illud vnum, quod centrum vocamus, non eſt definitum (vt putat Modernus) ſed ipſa definitio. Neque enim dicendum eſt, quæ tractantur in libro art. med. referri ad vnum definitum, hoc eſt, ad medicinam, ſed potius ad totam definitionem, de medica arte traditam, quatenus in ſe definitio continet tot capita, vt in arte medica nil tractari poſſit, quod ad definitionem non referatur. Propterea, vbi in diſſolutione vel explicatione talis definitionis vtimur methodo diuiſiua, vel reſolutiua, vel demonſtratiua, vel definitiua; hiſce methodis non vtimur ratione definiti, ſed ratione totius definitionis, ratione partium definitionis. Quare in ordine definitiuo, eſt habitudo multorum ad vnum, hoc eſt, ad vnam definitionem. Et in hoc potiſſimum diſtinguitur ordo definitiuus a methodo definitiua: nam in ordine definitiuo præter habitudinem partium definientium ad definitum, adeſt etiam habitudo, quæ in hoc ordine potiſſima eſt, nempe habitudo omnium quæ in arte tractantur ad ipſam definitionem: at in methodo definitiua eſt quidem habitudo partium definitionis ad definitum, non tamen omnia, quæ in arte tractantur, ad illam definitionem vt ad principem, ſeu imperatorem, referuntur. Quod non vidit Modernus.

In Leonicenum.

Hincque (pace tanti viri dictum ſit) nõ parũ allucinatus eſt Leonicenus, qui voluit, Ariſtotelem vti ordine definitiuo in ſecundo phyſicorum, vbi definit naturam; in tertio, vbi definit motum; in quarto, vbi definit locum, & tempus. Sed coſtat hoc eſſe falſum; quoniam Ariſtoteles vtitur ordine compoſitiuo, in naturali philoſophia tradẽda, docendaque. Quod ſi definiat aliquando; non propterea ordine vtitur definitiuo, ſed methodo definitiua: idque maxime confirmatur, propterea quod non omnia, quæ in philoſophia dicuntur, ad vnam ex illis definitionibus, imo neque ad illas definitiones referuntur; cum tamen expoſtulet definitiuus ordo, vt omnia in arte contenta ad vnam referantur definitionem.

Exemplum medicum.

Verum ad huius veritatis faciliorem intelligentiam; exemplum tum e philoſophia, tum e medicina, de more afferre liceat. In medicina quidem euidens a Galeno habetis exemplum, cum inquit, medicinã eſſe ſciẽtiam ſalubrium, inſalubrium, & neutrorum. Qua conſtituta definitione poſtea diuidit definitionis partes in corpora, ſigna, & cauſſas: atque de omnibus per compendium differit; ea tamen ratione, qua omnia ex definitione, tanquam ex centro conſtituto, proficiſcuntur.

Philoſophicum exemplum.

Exemplum deinde in philoſophia naturali ſit: Cũ ex ſententia Platonis philoſophia ſit diuinarum & humanarum rerum cognitio: propterea naturalis philoſophia rerum erit naturalium cognitio. Quam deinde definitionẽ diuiſiua methodo diuidere oportet, dicentes, res naturales vel eſſe principia, vel principiata. Si principia; vel remotiſſima, de quibus in libro phyſicorum; vel propinqua, veluti illa de quibus in libro de gen. & interitu; vel media, de quibus in libris de cœlo. Si autem principiata; hæc eſſe vel imperfecta, de quibus in libris meteor. vel perfecta; tuncque vel inanimata, de quibus in lib. de mineralibus; vel animata, quæ ſint vel ſenſus expertia, de quibus in lib. de Plantis; vel ſenſitiua; tuncq; vel irrationalia, vt bruta; vel rationalia, vt homines, de quib. in lib. de animalibus. Ecce igitur quemadmodum ex diſſolutione definitionis propoſitæ, omnia in ſcientia tum diſponuntur, tum etiam ſecundum hanc diſpoſitionem per capita doceri poſſunt. Quo fit, vt hęc doctrina ſatis ad compoſitiuam accedere videatur, atque tum ad diſpoſitionem, tum ad conciliandum memoriam conducat.

Definitiui & compoſitiui ordinis affinitas.

Hinc obiter colligatis, Galenum in ar. medic. doctrina definitiua res in arte medica ita diſponere, vt quam maxime ad doctrinam compoſitiuam accedere videatur. Namq; cũ definitionem medicinæ veluti centrum fixiſſet, in quam definitionem partes pertractandæ referuntur: cum hę partes eſſent corpora, ſigna, & cauſſæ: primo corporum ſpeculationem aggredi voluit, mox vero ſignorum, & tandem cauſſarum ponderationem adire voluit: eo nimirum fretus fundamento: quoniam, agens de corporibus medicę facultatis, partem φυσιολογικὴν, atq; αἰτιολογικὴν aggredi videtur: dum vero de ſignis differit, σημειωτικὴν partem profitetur: dum tandem ad cauſſas deſcẽdit, partem tum ὑγιεινὴν, tum θεραπευτικὴν perficere nititur. Quæ medicæ facultatis partes, cum tali ſerie, beneficio etiam compoſitiui ordinis, diſponantur, & connectantur: non ab re doctrinam hanc definitiuã ad compoſitiuam quam maxime accedere conſtitutum eſſe debet. Sed de his fuſius alias.

Cur Galenus ordine definitiuo ſit vſus; non Ariſtoteles.

Aduertendum autẽ, doctrina hac definitiua vſum eſſe Galenum, non autem Ariſtotelem: quoniam Ariſtoteles tractans philoſophiam naturalem, ordine compoſi-

compositiuo concise eam tradidit, vt ad memoriam doctrina definitiua non ita opus fuerit: at Galenus, cum tradiderit medicam artem non concise, sed prolixe admodum, ideo optimum fuit ad memoriam conciliandum & confirmandum, totam artem doctrina definitiua disponere, & concludere. Hæc de doctrina definitiua.

CAPVT IX.

De Conuenientia, atque Discrepantia ordinum.

Transitio.

PRoposito atque explanato triplici ordine: modo, vt polliciti fuimus, de horum ordinum tum vtilitate, tum præstantia agere oportet, vt scilicet dignoscamus quis vtilior, quive præstantior sit. Cæterum, cum neutrum horum consequi possimus; nisi prius supponamus, in quibus conueniant, & in quibus discrepent: propterea primum de ordinum conuenientia inuicem disseremus; secundo de discrepantia. Ex his de vtilitate pertractabimus, & vltimo de præstantia.

In quo conueniant doctrinæ ordines.

Quantum ad primum, hoc ex definitione, veluti constantissimo fundamento, desumentes, dicimus; cum omnis ordo sit doctrina instrumentalis disponens, qua facultates disponere docemur: ordines merito penes tria conuenire: primum quidem est, quod quilibet ordo vim habet disponendi res, quæ in scientia vel arte tractantur; secundum, quod in quocunq; ordine semper vniuersa ad vnum referuntur: tertium, quod quicunque ordo in sua dispositione potest res ipsas docere.

Quibus discrepent.

Discrepantia quoque ordinum, ex illis tribus potissimum desumitur, quibus ordines conueniunt. Declaro. Cum ordines conueniant, quatenus disponunt, quatenus in his omnia ad vnum ordinantur, & quatenus docere possunt: primo est discrimen in dispositione: namque resolutiuus ordo disponit, exordiendo a fine, & adscendendo ad remotissima, eminentissimaque principia. Contra, compositiuus disponit, a remotissimis incipiendo a principijs, ad inferiora, imo vsque ad infima descendendo. Ordo denique definitiuus disponit, auspicando a definitione, & proficiscendo ad partes, & particulas definitionis.

2\. Secundo, discrimen est penes id, quod vniuersa ad vnum ordinantur: namque in ordine resolutiuo ordinantur omnia ad vnum finem: in compositiuo ad vnum in quolibet genere primum: in definitiuo denique ad vnum medium, seu centrum.

3\. Tertio, discrimen est, quatenus docent: namque resolutiuus docet tum inueniendo, tum declarando; inueniendo quidem, vel in relatione ad ordinem compositiuum, vel citra relationem: in relatione quidem, quando inueniendo progreditur a fine ad ea quæ sunt proxima fini, & remota, vsque ad remotissima: citra relationem vero, quando inueniendo procedit a fine ad totam artem, & a tota arte ad partes. Ordo etiam resolutiuus docet declarando, idque potius concise, quam fusius: licet etiam fusius id efficere possit. Ordo compositiuus docet, sed, ad differentiam resolutiui, citra inuentionē: requirit enim artem inuentam vel methodo resolutiua, vel ordine illo resolutiuo, qui a fine artis ad ea, quæ proxima sunt fini, ad remota, & vsque ad remotissima progreditur: docet autem potius fuse, seu per διέξοδον, tametsi etiam concise docere possit. Postremo definitiuus docet pariter citra inuentionem, ad differentiā resolutiui; atque magis per compendium, ad differentiam compositiui.

Quibus sic iactis fundamentis ad ordinum vtilitatem explanandum facilius est deuenire.

CAPVT X.

De Vtilitate ordinum.

Ordo commodius doces, vtilior.

DE ordinū vtilitate, si recte loqui volumus, prius videre oportet, quomodo alter alterum penes aliquem vsum excedat: quia deinde inquiremus facilius, quis absolute vtilior sit. Quantum ad primum, a propositis fundamentis minime recedētes; vtilitas capitur non ex eo, quod ordines disponunt, vel in his vniuersa ad vnum ordinantur; ex his enim potius præstantiam desumere oportet: sed vtilitas inde præcipue petitur, quatenus docent. Vnde sequitur, ordinē, qui maiori vtilitate docet esse vtiliorem.

Ordo analyticus vtilior ratione inuētionis.

Discurrendo igitur per ordines; patet e dictis, resolutiuum habere vim docendi, quatenus res ipsas tum inuenit, tum exponit; vt ex Galeno constare potest, qui in libro de const. art. med. medicam artem resolutiuo ordine inuenit, atque docet. Accedit etiam hunc ordinem ad memoriam conducere: tum quia ordo, vt ordo, ad memoriam conducit, sicuti eadem memoria ex confusione dissipatur: tum quia concise, proindeque in virtute paucorum phātasmatum, quę facile memoriæ mandari possunt, docet.

Syntheticus ordo vtilior ratione scientiæ addiscendæ.

Ordo vero compositiuus docet, sed citra inuentionem, ac per diexodum res exactissime explicat, vt proinde nullus ad docēdum ordo aptior esse videatur ordine compositiuo. Quod etiam colligere licet ex Plat. in Theæteto vel de scientia: dicit namque ad singulas disciplinas exacte percipiendum, elementa, hoc est, prima principia, clariorem principalioremq; intelligentiam constituere, quam syllabam, hoc est, principia non ita prima. Cum itaque in ordine compositiuo progrediamur a primis ad posteriora, a caussis ad effecta: ob id ad res explicandum maxime vtilis erit. Confert etiam ad memoriam: quia (vt dictū est) vbi ordo, ibi memoria.

Definitiuus ordo vtilior gratia memoriæ.

Ordo definitiuus docet citra inuentionem; & proinde docet res inuentas: neq; has tamen ita explicat, vt compositiuus; quandoquidē in ordine definitiuo res per compendium potius tractantur, vt ob id exacte explicari nequeant, sicuti in compositiuo ordine. At maxime ad memoriam confirmandum vtilis est definitiuus: siquidem res tum inuentas beneficio ordinis resolutiui, vel methodi resolutiuæ, tum explanatas in virtute ordinis compositiui, per compendium docet.

Aduertendum tamen: quia forte quis diceret: cum resolutiuus etiam per compendium docere possit; igitur resolutiuus ordo, quoad memoriam, si nō erit vtilior ordine definitiuo, saltem erit æque vtilis? Huic quæsito satisfaciens Leonicenus, ait, definitiuum vtiliorem esse ad memoriam cōciliandum; propterea quod magis sint ordinatæ partes in definitione, quam in resolutiuo ordine. Sed hæc solutio satis suspecta mihi videtur: si enim consideremus res ea ratione, qua in ordine definitiuo & resolutiuo connectuntur: sine dubio magis connectuntur secundum resolutiuum, quam definitiuum, vt suo loco clarius demonstrabimus. Sed in præsentia hoc etiam facile est demonstrare: nam maior est connexus rerum ad finem, quam ad definitionem: non enim potest quis maiorem imaginari connexum, quam inter ea, quæ sunt ante finem, quia omnia ob finem considerantur, omnia citra discordiam in finem currunt. Vnde arctissimus est in ordine resolutiuo connexus, qui in definitiuo maxime desideratur: namque in definitiuo non attenditur habitudo, quæ est inter definitionis partes ad definitum; sed inter res, quæ in arte pertractantur ad definitionem; quæ dubio procul non eo vinculo cum definitione connectuntur, quale in resolutiuo obseruatur. Quare dicerem ego, ad memoriam vtiliorem esse definitiuū resolutiuo: nā ad memoriam efficiendum & firmandum non modo requi-

runtur pauca phantasmata, sed ea etiam firma atque constantia. Vnde cum in ordine definitiuo, sint pauca phantasmata, eaque firmiora, quam in resolutiuo; conducet merito magis ad memoriam, quam resolutiuus. Quod autem sint firmiora phantasmata in definitiuo, constat: quia in definitiuo pertractantur ea, quæ fusius tractata sunt ordine compositiuo. In resolutiuo autem, quamuis locū habeant pauca phantasmata, ea tamen tanta stabilitate prædita esse non possunt, quoniam adhuc per ordinem compositiuum enucleata non sunt. Quare tandem concludimus, cum in ordine tum resolutiuo, tum definitiuo locum habere possint pauca phantasmata, hæc tamen firmiora sint in ordine definitiuo; propterea, quoad memoriam, resolutiuum ordinem a definitiuo superari.

Ordo resolutiuus absolute vtilior.

Quibus ita constitutis, vt principale propositum absoluamus, cum ordo resolutiuus vtilior sit ratione inuentionis; compositiuus, gratia scientiæ addiscendæ; definitiuus, merito memoriæ: facile sequitur, si absolute hi ordines perpendantur, magis vtilem, imo necessarium esse ordinem resolutiuum; minus, compositiuum; adhuc minus, definitiuum. Et fundamentum est; quoniam magis vtile est, imo necessarium, tum inuenire, tum docere, tum memoriæ mandare, quæ resolutiui ordinis sunt munia; quam docere, vel memoriæ commendare, citra inuentionem. Rursus magis vtile est docere, quod pertinet ad compositiuum, quam in memoriam reuocare, quod spectat ad definitiuum. Proinde etiam fit, vt ordo resolutiuus nullo egeat ordine; compositiuus vero resolutiuo, vel saltem resolutione; definitiuus vtroque. Resolutiuus quidem nullo eget ordine; propterea quod artem tum inuenire, tum docere, tum memoriæ cōmendare potest. Compositiuus autem eget resolutiuo, vel saltem resolutione, ratione inuentionis; at postea absolute docet, atq; memoriæ ordinate progrediendo committit. Definitiuus denique vtroque eget: resolutiuo quidem, merito inuentionis; compositiuo vero, ratione fusæ explicationis.

Constitutum itaque sit, magis vtilem, & necessarium esse ordinem resolutiuum; minus compositiuum; adhuc minus definitiuum. Sed iam de nobilitate loquamur.

CAPVT XI.

De præstantia ordinum.

Anaclytus ordo ratione dispositionis est præstantior.

ORdinum nobilitatem pariter venari oportet, respicientes ad illa, quibus conueniunt, & dissident; nimirum quatenus disponunt, in his vniuersa ad vnum ordinantur, & docent.

Quantum ad primum attinet, dispositio in ordine resolutiuo erat a fine ad principium; in compositiuo, a principio ad finem; in definitiuo, a definitione ad partes facultatis. Vnde in ordinibus viam considerantes, quoniam in ordine resolutiuo est adscensus, in compositiuo descensus, in definitiuo via est ad latera, quatenus partes a definitione deducuntur, vt lineæ a centro ad circumferentiam: cum igitur præstantius sit adscendere, quam descendere, vel ad latera declinare: propterea resolutiuus ordo ratione dispositionis & viæ reliquos præcedet. Et hoc est, quod insinuauit Galenus in procemio art. medic. quando dixit, resolutiuū præstare definitiuo, docendi methodo, seu via, quia nimirum adscendit: in quo adscensu maiori artificio vti oportet, quam in descensu, vel progressu ad latera. Si deinde comparemus inuicem compositiuum & definitiuum; compositiuus præstantior erit definitiuo: quoniam compositiuus eandem habet viam & methodum cum resolutiuo, & solum ratione discrepant: ob id sicut adscensus est nobilior progressu ad latera; ita & descensus erit præstantior.

Ad quod etiam accedit, hanc viam a supra ad infra, speciebus demonstrationis potioribus esse quam maxime accommodatam.

Ordo analyticus ratione finis præstantioris est dignior.

Secundo vero si considerantur ordines, quatenus in vnoquoque vniuersa ad vnum referuntur; cum in resolutiuo omnia ordinentur ad vnum finem, in compositiuo ad vnum principium, in definitiuo ad vnam definitionem; propterea ordo resolutiuus præstantior erit tum compositiuo, tum definitiuo. Fundamentum: quoniam in resolutiuo omnia referuntur ad vnum, quod nobilius est cæteris, nimirum principijs, & definitione. Desumitur hæc veritas ab Arist. tum alibi, tum primo de partibus cap. 1. vbi ait, cum plures sint caussæ generationis naturalis, nempe finalis, cuius gratia res gignuntur; & efficiens, vnde mouendi initium; principatum illam obtinere, quam sub hoc verbo, cuius gratia, significamus, quæ nimirum est caussa finalis: hæc enim est ratio & principium in rebus, tam arte, quam natura constituendis. Proinde, teste Aristotele, vbi medicus vel per intellectum, vel per sensum sanitatem definierit, finemque nunc sibi proposuerit; rationes & caussas rei quam facile reddere solet; nempe omnia ad sanitatem ceu finem redigendo. Itaque cum tanta sit finis dignitas, & a fine ordo resolutiuus exordium sumat; dubio procul resolutiuus ordo reliquos nobilitate & principatu superabit. Vnde & Gal. ad hoc respiciens in procemio artis medicinalis, inquit, doctrinam resolutiuam definitiua digniorem esse.

Compositiuus ordo pariter præcedit definitiuum: propterea quod prima principia, in quæ reliqua referuntur, firmissima sunt, & stabilia, quæ semper manere oportet, atq; reipsa permanent; vt, in philosophia naturali, materia prima, & primus motor: definitio autem non est ita constans, tum quia plures possunt assignari definitiones; difficillimum enim est optimā ac firmam venari definitionem; tum magis quia definitio consistit per intellectum; est enim opus intellectus: principia autem scientiarum & artium sunt entia realia; vt materia prima, primus motor: digniora igitur & firmiora sunt.

In recentiorem.

At hic vos monitos esse velim, quod Modernus capiens a Montano voluerit, ordinem resolutiuum esse præstantiorem definitiuo, non dignitate, sed potius celebritate, scilicet honore & auctoritate: propterea quod priscis illis temporibus, scil. Platonis, Arist. Eudemi, Theophrasti, & vsq; ad tempora Galeni, celebratissimus omnium ordinum esset resolutiuus, non tamen dignior: & ideo in textu græco est, ἀξιώματι, hoc est, celebritate, fama, non aūt ἀξίᾳ, hoc est, dignitate; quia dignitate ordo definitiuus resolutiuum præcedit. Hocq; tali ratione probare cum Montano nititur: ille ordo, qui propinquior est vero & bono, pręstat dignitate; talis est definitiuus, non resolutiuus; ergo &c. Maior est euidens, & a nobis etiam supra ex mente Arist. confirmata minorem probat: quoniam in resolutione quæritur bonum & verum; in definitione aūt supponitur. Cæterum dicimus nos, possibile esse, vt ordo resolutius priscis illis temporib. maioris esset auctoritatis; quia nimirum difficilior, artificiosior, vtiliorque erat. Sed addimus, etiam fuisse digniorē: propterea dixisse Gal. resolutiuum excedere definitiuum ἀξιώματι, hoc est, celebritate & dignitate; per ἀξίωμα vtrumque intelligendo: neque enim Gal. est ita addictus vocabulis (vt millies ipse testatur) sicuti isti, & alij Grammatizantes sæpius obstrepunt. Ad argumentum autem, quod ille ordo, qui propinquior est vero & bono, seu fini, sit dignior; hoc cō cedimus: quando postea addebatur minor; talem esse definitiuum, non resolutiuum: hanc minorem esse falsam dicimus. Ad probationem enim, quando dicebant, in resolutione quæri finem, in definitione supponi; respondemus ordinem resolutiuum non respicere finem, vt quærat finem, & definitionem, vt finem sup-

ſupponat: ſed in hoc conſiſtere, vt in reſolutiuo omnia ordinentur ad finem, inquantum finis, in definitiuo autem ad definitionem, inquantum definitio eſt quid continens tum finem, tum cætera, quæ ſunt propter finem. Cum autem finis nobilior ſit definitione; etiam ordo reſolutiuus erit nobilior definitiuo; quoniam & talis ordo eſt maxime vicinus fini, quia ſcil. omnia ordinantur ad vnum finem, inquantum finis eſt: at in definitiuo omnia ordinantur ad finem, non inquantum finis, ſed quatenus continetur in definitione, namque omnia ordinantur ad vnam definitionem. Quare argumentum nullum, imo (vt cõſtat) aduerſus aduerſarios retorqueri poteſt.

Analyticus præſtat reliquis gratia doctrinæ.

Tertio & vltimo conſideratur nobilitas in ordinibus quatenus docent. Vbi aſſerimus, reſolutiuum reliquis eſſe præſtantiorem: propterea quod docet quatenus inuenit, & conſtituit, atque explicat artem, & memoriæ mandat. A tanta nobilitate cadit compoſitiuus: propterea quod non inuenit, ſed tantum explicat, & fuſe. A cuius perfectione magis recedit definitiuus, quoniam eius doctrina potius ad memoriam, quam ad quid aliud conducit.

Vnde cum inuenire & explicare ſit quid nobilius; quam exacte tantum explicare, quod inuentum eſt; atque deinde exacte explicare ſit dignius, quam memoriæ mandare: proprie nobiliſſimus erit ordo reſolutiuus, minus nobilis compoſitiuus, adhuc minus definitiuus.

In Leonicenum.

Sed eſt dubitatio propter Leonicenum: qui voluit, ordinem compoſitiuum reſolutiuo nobiliorem eſſe: propterea quod reſolutiuus ad hunc inuenit finem, vt compoſitiuus, quod inuentum eſt, digerat, & copioſius ediſſerat. Vnde ſicut finis eſt nobilior ijs quæ ſunt ad finem: ita ordo compoſitiuus reſolutiuo perfectior eſſe debet. At dicimus nos falſa eſſe dicta Leoniceni ſi de quocunq; ordine reſolutiuo intelligantur. Primum enim ſi accipiamus eum reſolutiuum ordinem, in quo a fine ad totam progredimur artem, deinde ab arte tota ad partes; hunc conſtat ad compoſitiuum non referri: nõ enim deſinit in illud, a quo incipit compoſitiuus, vt patet ex lib. de cõſt. art. Quare hic ordo non inuenit propter compoſitiuum, ſed propter ſe ipſum: vnde quæ inuenit etiam explicat. Si autem alterum accipiamus reſolutiuum ordinem, in quo a fine progredimur ad ea, quæ ſunt proxima fini, deinde adſcendimus ad remota, & demum ad remotiſſima, a quibus exorditur compoſitiuus: quamuis hic ordo referri videatur ad compoſitiuum, tamẽ hæc inuentio non eſt principaliter propter compoſitiuum; quoniam & ſecundum hanc ipſam ars doceri poteſt. Hinc ſequitur; cum referatur ad compoſitiuũ, hanc non eſſe relationem ſerui ad dominum, ſed domini ad ſeruum. Atque ſecundum hanc rationem differt reſolutio ab ordine reſolutiuo: quia reſolutio, hoc eſt, methodus reſolutiua, refertur quidẽ ad compoſitiuum ordinem, vt ſeruus ad dominum, quoniam tantum inuenit, & non explanat; at reſolutiuus ordo, quoniam non ſolum inuenit, ſed etiam explicare artem, & ſcientiam poteſt, ideo refertur ad compoſitiuum, vt dominus ad ſeruum, quatenus compoſitiuus ipſo eget. Quemadmodum etiam diuina philoſophia, quatenus tribuit alijs ſcientijs principia, ſcil. a priori, habet relationem domini ad ſeruum; quatenus autem philoſophia naturalis largitur principia, videlicet a poſteriori, primæ philoſophiæ, ad primam philoſophiam refertur, vt ſeruus ad dominum. Quare cum reſolutiuus ordo referatur ad compoſitiuum, vt dominus ad ſeruum, ideo ordo reſolutiuus nobilior erit.

Tandem concludentes dicimus, ſiue loquamur de ordinum vtilitate, ſiue de præſtantia, ſemper potiorem locum obtinere reſolutiuum ordinem; ſecundum, compoſitiuum; tertium definitiuum. Et ob id mirum videri non debet, ſi reſolutiuus ordo a Gal. in procemio artis med. adeo celebretur, extollaturque. Hæc de ordinibus, ſeu doctrina diſponente, dicta ſufficiant. Quare ad methodos tranſeamus.

CAPVT XII.

De Methodis: & primum De Definitione methodi.

Tranſitio ad methodos.

DOctrina genus quoddam generaliſſimum a nobis conſtitutum eſt, ſub ſe continens doctrinas tum Principales, tum Non principales, ſeu inſtrumẽtales: & hæ ſub ſe continent doctrinam Diſponentem, atque Patefacientem. Doctrina igitur diſponente abſoluta; ratio ordinis exigit, vt de doctrina patefaciente diſſeramus. Verum cum hæc (vt ex generali doctrinæ diuiſione didiciſtis) duplex ſit, alia quidem patefaciens ſimpliciter, alia vero patefaciens ſecundum quid: primum de doctrina patefaciente ſimpliciter, veluti de nobiliori, diſſeremus. Rurſus, cum hæc ſubdiuidatur, & alia ſit patefaciens, per quam rei ſcientiam potiſſimũ conſequimur, nimirum doctrina Methodica; alia vero, per quam ſolam rei peritiam adipiſcitur, videlicet doctrina Experimentalis: ordinate procedentes, primum de perfectiore loquemur, de doctrina methodica. Quod negotium cum non modo vtile, ſed etiam neceſſarium ſit, ad artes omnes & ſcientias capeſſendum, atq; ſuapte natura difficillimum: ob id omni diligentia de hac doctrina methodica pertractare conabimur. Atq; ne ob confuſionem aliquis contingat error, hac ſerie progrediemur: primum quidem proponemus definitionem methodi in communi; ſecundo, ex definitione hauriemus omnes methodi ſpecies; tertio, ſingillatim de qualibet ſpecie methodi verba faciemus.

Nomen methodi.

Quantum ad primum, antequam definitio proponatur, libet nõnulla circa nomen præfari. Itaq; ſciendum, quod μέθοδος nihil aliud ſignificet, quam viam quandam artificioſam. Hæc in ſuo communi ſignificato accepta, quoniam locum habere poteſt, tum in ſcientijs, tum in ordinib. ſcientias & artes diſponentibus, tũ denique inſtrumentis res ignotas ſcientifice patefacientibus: hinc ſequitur, tum ſcientias & artes, tum ordines, tum denique patefacientia inſtrumenta, vocem hanc interdum ſibi arrogare, vt ab auctoribus methodi nuncupentur. Quæ omnia oſtendo: non vt in hac voce immorer, ſed vt ex tali ponderatione aliorum errores dignoſcatis, & euitare ſciatis. Primo, quantum ad ſcientias: quoniam in his via quædã, & progreſſus quidã ordinatus requiritur; ideo ſcientiæ interdum methodi nominantur: quẽadmodum appellauit Ariſtot. 1. phyſi. a principio, vbi ait, cognoſcere ac ſcire contingere circa omnes methodos. Ex quo eliciatis, Altimarum ſatis imperite redarguere Simpliciũ, propterea quod primo phyſ. 1. dixerit, tum ex propria, tum Alex. ſententia, methodum eſſe habitum ſpeculatiuum, ſeu contemplatiuum eorum, quæ ad ipſum attinent, cum ratione, id eſt, cũ cauſſa. Namque rationes Altimari nullæ ſunt: quoniam Simplicius ibi non intendit methodum pro inſtrumento patefaciente, ſed pro ſcientiali notitia: interpretatur enim Ariſt. dicentem; cognoſcere ac ſcire contingere circa omnes methodos, quarum ſint principia. Hinc ergo accipit methodos, (vt explicuit Simpl.) pro notitia ſcientiali, quæ fit ex principijs & cauſſis rerum cognoſcendarum, quarum ſunt principia, vel cauſſæ, vel elementa, quales ſunt res naturales. Ecce igitur, quomodo per methodos intelligat ſcientialẽ notitiam, quæ ex principijs eſt: quæ notitia ſcientialis dubio procul nihil aliud eſt, quam ſciẽtia, & conſequenter habitus ſpectatiuus, ſeu contemplatiuus. Et ob id in tex. Ariſt. vbi Simplicius legit methodos, alij legunt ſcientias. Quare quam maxime deceptus fuit Altim. Conſtat igitur quemadmodum optimi auctores ſcientiam interdum methodũ

nuncupant. Secundo, quantum pertinet ad ordines: quoniam & in his talis est via, propterea auctores interdum ordines methodos nuncuparunt. Nam Galenus in lib. de const. art. medic. passim, & præsertim cap. 16. ordinem resolutiuum methodum appellat. Tertio & vltimo, quantum ad instrumenta res ignotas patefacientia, veluti sunt demonstratio, diuisio, definitio, & resolutio: hæc instrumenta nomine methodi donari ab omnibus auctoribus, est adeo clarū, vt nulla egeat probatione.

Methodi voce quid hic intelligitur.

Itaque cum methodus seu via tot applicari possit: nos in præsentia proprie methodum intelligimus, hoc est, vt ad logica instrumenta refertur, quæ proinde non solum dicuntur methodi, sed etiam methodi dialecticæ, instrumenta quinetiam artium, & scientiarum. Imo methodus ita accepta etiam ars nuncupatur, quomodo appellabat Galenus 9. de Plac. 5. vbi diuisionem & compositionem modo methodū, modo artem vocabat. Aduertendum autem methodum dici artem, non quod sit habitus cum ratione effectiuus; namque methodus est ars necessaria ad constituēdum artes & scientias; sed dicitur ars, quatenus methodus docet viam, non fortuitam, non casualem, non incertum, sed indubiam, & artificiosam. Quo etiam factum est, vt ad artificium respiciens Galen. artem curatiuam, medendi artem, ac medendi methodum nuncuparit; & hinc inscripserit libros XIV. de methodo medendi, quod idem est, ac si dixisset, de arte medendi, seu curandi; nam c. 100. artis medicinalis, libros de methodo medendi etiam de arte curandi vocat. Sed ad rem. Quamuis methodus dici possit ars; nos tamen, clarioris doctrinæ gratia, assiduo methodi voce vtemur; intelligentes semper per methodos, methodos logicas; quæ deinde methodi, vt varijs applicantur artibus & scientijs, diuersis nuncupantur nominibus; veluti cum vocant resolutionem mathematicam, resolutionem naturalem, & sic de reliquis. Et ideo vanum est, præter logicas methodos alias inquirere: quod in progressu euidētissime deprehenderis. Cæterum quoniam methodus, ita accepta bifariam considerari potest, nempe quatenus est instrumentum quo a noto ad ignotum progredimur; & quatenus a doctore docetur: cum sermo noster sit de doctrinis, propterea accipiemus methodum sub ea ratione, qua docetur. Secundum quam rationem tamen methodum ita contemplabimur, & definiemus, vt etiam appareat, quomodo sit instrumentum, & quale.

Definitio methodi.

Itaque methodi inquantum docetur acceptæ talis proponitur definitio: *Methodus est doctrina instrumentalis, qua docemur progredi a noto ad ignotum, vt problematum scientiam consequamur.* Quid velimus per *doctrinam instrumentalem*, ex dictis satis constare debet: nimirum methodum, quatenus docetur, esse actionem doctoris, quatenus doctor præditus est habitu logico, proindeque instrumentali. Ad quam veritatem respiciens Galen. 6. de tuend. valet. cap. 8. dicebat, compendiariam esse, & facile recordabilem illam doctrinam, hoc est, scientiam, vel artem, quæ methodo traditur. Si igitur methodus est, qua traditur scientia; ergo methodus non est scientia, sed instrumentum. Quare si consideretur quatenus instrumentum hoc docetur; nihil aliud esse potest, quam doctrina instrumentalis: ad differentiam doctrinæ principalis. Propterea nescit quid dicat Altimarus, probās methodum non esse habitum, quia non sit aliquis ex quinq; habitibus, propositis ab Aristot. 6. ethic. cap. 4. namq; ibi Arist. sermonem habet de habitibus principalibus; ad quos methodus minime referri potest: refertur enim ad habitum instrumentalem, quatenus (vt dictum est) docetur a doctore, in virtute habitus instrumentalis.

In Altimarum.

Cæterum quoniam methodus, inquantum doctrina instrumentalis, ab ordinibus non discrepat: propterea in definitione quędam assignare opus fuit, per quæ methodus, seu doctrina methodica, a doctrina ordinante seiungeretur: additum igitur fuit, *qua docemur progredi a noto ad ignotum.* Vnde, sicuti in doctrina ordinante docemur scientias disponere: ita in methodo docemur progredi a noto ad ignotum: nec immerito; quoniam methodi munus est patefacere; nec licet aliquid manifestare, vt ex logica patet, nisi ignotum per notum.

Tandem dictum est; *vt problematum scientiam consequamur.* Et primum posita fuit particula illa, *problematum*: quoniam etsi non omnis ordo in sua via progrediatur a noto ad ignotum, vt ordo compositiuus; tamen aliquis ordo, vt resolutiuus, progreditur a noto ad ignotum: idcirco vt omnifariam methodus ab ordinibus distingueretur, dictum fuit, *vt problematum scientiam consequamur*: per quam particulam methodus ab ordine seiungitur; propterea quod ordo locum habet in vniuersita arte, methodus autem in parte artis, nimirum in problematibus. Ob id dicebat Galen. 1. metho. 5. in omni methodo seruandum, vt prius in leuioribus problematibus exerceamur, quam in maioribus. Ecce quomodo methodus ad problemata refertur. Ad eandem veritatem respiciens, affirmat 9. meth. 6. haberi methodum, ad differentiam exercitationis, per vniuersalia quædam theoremata.

Sed aduertendum, ne decipiamini instar quorundam, credentium methodum esse collectionem plurium vniuersalium theorematum. Hoc enim est falsum. Nam quamuis methodus consistat in vniuersalibus theorematibus; ita intelligere tamen oportet, quod methodus sit via, per quam a noto ad theorema ignotum progredimur. Quo fit, vt cognitio illorum theorematum minime sit methodus: quod satis lucide declarauit Galen. quarto metho. quarto; inquit enim aduersus Thessalum, ex mente Plat. & Aristot. eum, qui methodo aliquid molitur, oportere notitiam habere tum similis, tum dissimilis: non tamen similis & dissimilis notitia est methodus. Quare quāuis methodus consistat in theorematibus, quia est via progrediens, per illa theoremata: non tamen methodus est theorema, seu theorematum collectio; quemadmodum etiam exercitatio, quamuis consistat in singularibus, non propterea exercitatio est collectio singularium. Sed ad rem. Methodus ad theoremata, seu problemata refertur: non tamen (& hoc ad ordinum differentiam) ad totam artem. Dictum autem fuit nō simpliciter, vt problemata dignoscamus; sed, *vt problematum scientiam consequamur*: propterea quod experimentum quoque est doctrina instrumentalis, qua progredimur a noto ad ignotum, & ad problemata refertur: attamen per experimentum consequimur tantum peritiam, non autem cognitionem scientialem, quam ex methodo adipiscimur. Cuius discriminis ratio inde colligitur: quoniam experimentum est opus sensus; methodus autem opus intellectus. Vnde, vt methodus ab experimento distingueretur, iure merito diximus, *vt problematum scientiam consequamur.* Sed iam ex proposita definitione methodi diuisionem aggrediamur.

CAPVT XIII.

De Diuisione methodi.

Diuisio Recentioris.

NEgotium de methodi diuisione, vt opinor, difficillimum aggrediens Modernus, quatuor tantum esse methodos, nempe Definitiuam, Demonstratiuam, Diuisiuam, & Resolutiuam, probare nititur: idq; tum auctoritate, tum ratione. Auctoritate quidē duplici, nempe Ammonij, in præf. prædicabil. atque Aristot. 1. de anima. Ratione autem: quoniam omnis artifex

artifex considerat aut Accidens, & prodit methodus demonstratiua: aut Substantiam, & oritur methodus definitiua: quæ postea definitio, cum constet ex Genere & Differentia, genus vel est Infimum, vel Supremum; si infimum, inuenitur sola methodo diuisiua, quæ descendendo procedit; si supremum, inquiritur methodo resolutiua, quæ adscendendo progreditur. Postea addit, inter has methodos nullum ordinem esse: num his vtimur pro varietate rerum, quæ nobis occurrunt: cum enim quæritur quid res sit, ad definitiuam confugimus methodum; cũ passio de subiecto, ad demonstratiuam; quando aliquod confusum, aut vnire, aut dissoluere volumus, aliquando diuisione, aliquando resolutione vtimur. Hæc in summa de methodis habuit addens, se longiorem sermonem de his habere nolle, tum propter alias caussas, tum præsertim, quia conscripserit quatuor libros de his methodis: qui vtinam in lucem editi essent; nos etenim in præsentia fortasse non laboremus, nec ad eos refellendum multum temporis contereremus.

Cõfutatio.

Cæterum hęc opinio de methodorum numero seu diuisione, maxima ex parte ex Leoniceno desumpta, quot verbis proposita est, tot etiam falsitatib. & confusionibus inuoluta est. Primo autem ostendo Modernum in auctoritate vtraq; fuisse deceptum. Ammonius enim absque dubio proponit methodum diuisiuam, definitiuam, demonstratiuam, & resolutiuam: at non proponit illam methodum resolutiuam, quam hic sibi fingit Modernus: namq; Modernus accipit resolutiuam methodum, ex qua inueniamus, genus, vt definitio constituatur: Ammonius autem ait, definitionem fieri ex sola diuisione. Quare loquitur de alia resolutione, quam de illa, quæ conducit ad definitionem: ideoq; Modernus verborum Ammonij sensum intelligere noluit. Quantum deinde ad Aristotelem; is citato loco proponit methodos non absolute, sed vt ad definitionem referuntur. Facillimum insuper est videre ex Aristo. dictis, nos nõ posse numerum methodorum determinatum inde haurire. Namque primo ille de an. 5. habet formalia verba si autem manifestum sit, vtrum demonstratio aliqua sit, aut, diuisio aut etiã aliqua alia methodus. Ecce cum dicat, aut aliqua alia methodus; determinatum methodorum numerum minime proponit. Quare auctoritates à Moderno adductę non sunt ad propositum.

Quantum autem ad rationem: quod merito accidentis sit demonstratio; caussa substantiæ definitio; gratia generis infimi, diuisio; ratione supremi, resolutio: in hac ratione tres tantum committuntur errores. Primus error est, quando inquit, merito substantiæ oriri methodum definitiuam. Namque methodo definitiua vtimur non solum in contemplatione substantiæ, sed etiam accidentis: neq; enim per methodum definitiuam, accipere debemus definitionem quidditatiuam tantum, sed quamlibet. Ob id, quando Aristot. secundo de an. definit colorem, vtitur methodo definitiua: quando 4. physicorum definit locũ, & tempus, vtitur eadem methodo. Pariter Galenus, definiens morbum, definiẽs accidens, nõ alia methodo quam definitiua progreditur. Et ratio est: quoniam, quamuis definitio principaliter sit substantiarum; secundario tamen etiam est accidentium: vt passim affirmat Auerr. præcipueq; vero 7. meth. 14. 15. & 33. Quod si quis pro salute Moderni, vel potius Leoniceni, asserat, demonstrationem dirigi ad accidentia, definitionem autem ad substantias, hoc est, ad rerum essentias, siue essentiæ sint accidentium, siue substantiarum; non propterea tamen concludere determinatum methodorum numerum poterit. Si quidem methodorum necessitatem non ex substantia & accidente, sed potius ex aliquo alio (vt suo loco explicabitur) petere oportet. Secundus deinde error fuit: quoniam, cum habuit, diuisionem & resolutionem desumi ex genere inueniendo, ratione definitionis; error in hoc consistit, quoniam sibi non constat; nam infra dicit, inter methodos non esse aliquẽ ordinem, & tamen vult diuisionem ac resolutionem ad definitionem ordinari: quare methodi inuicem modo habent, modo non habent ordinem. Tertius error: quoniam ait, infimum genus, scilicet proximum, inueniri sola methodo diuisiua. Quod si esset; ex sola resolutione inueniri non posset definitio: quod est contra Aristot. secũdo post. ob idque Auerr. primo de an. circa principium inquit, quod Plato definitionem per diuisionem venatus fuerit, Aristoteles per compositionem, hoc est, per resolutionem. Constat ergo, quantum attinet ad methodorum numerum, Modernus delirasse, & in auctoritatibus, & in ratione.

Quando postea addit, inter methodos nullum ordinem esse: nã his nos vti pro rerum discrimine, ita vt quando quærimus quid res sit, vtamur definitiua; cum passionem de subiecto, demonstratiua; quando aliquod confusum aut vnire, aut dissoluere volumus, aliquando diuisione, aliquando resolutione: in his dictis est duplex error. Primus: quoniam falsum est, absolute asserere, methodos inuicem relationem non habere: namque diuisio & resolutio interdum referuntur ad definitionem, nempe quatenus definitionis partes inquiruntur; modo descendendo, tuncque per diuisionem; modo adscendendo; tuncque per resolutionem. Quinimo interdum & ipsa definitio refertur modo ad diuisionem, modo ad resolutionem. Ad diuisionem quidem, vt euidenter colligere licet ex Gal. tum alibi, tum primo methodi 5. tum secundo method. 6. quibus in locis habet, esse impossibile, vt sciamus differentias & species per diuisionem, nisi prius per definitionem sciamus quidnam sit genus diuidẽdum: propterea in lib. de morb. diff. sibi proponens diuisiua methodo venari omnes morborum species, prius quid morbus edocet. Refertur etiam definitio ad resolutionem; vt ex Arist. primo post facile est haurire: ibi namq; definit scire, vbi tamen principaliter respicit ad methodum resolutiuam, vt in huius virtute de arte demonstrandi disserat: vnde inscriptionem a methodo nobiliori desumens, libros illos resolutorios nuncupauit. Quare diuisio & resolutio non ita referentur ad definitionẽ, vt etiam ad has definitio relationem non habeant. Secundus error est: quoniam asserit, quod quando aliquod cõfusum aut vnire, aut dissoluere volumus, vtamur aliquando diuisione, aliquando resolutione. In quibus verbis Modernus se tum confusum, tum mendacem patefacit. Mendacem quidem, cum dicat confusum esse vniendum: quando potius quæ inuicem sunt confusa, non magis vnienda, & confundenda, sed contra potius dissoluenda sunt. Confusum autem se declarauit, cum dixit, quando aliquod confusum aut vnire, aut dissoluere volumus, vt amur aliquando diuisione, aliquando resolutione; quasi tum diuisio, tum resolutio conducant tum ad vniendum, tum ad dissoluendum. Quare Modernus sese satis inuolutum significauit.

Differentię methodi secundum Auctorem.

Quid igitur dicendum? Oculi perpetuo dirigendi ad optimum fundamentum, nempe ad definitionẽ, a qua differentiæ omnes, definiti tum genera, tum species constituentes, prodeunt. Cum ergo methodus nihil aliud sit, quam doctrina instrumẽtalis, qua a noto ad ignotum progredi docemur: propterea pro discrimine rei ignotæ diuersæ sunt constituendæ methodi. Vnde Plato in Theæteto, vel de scientia, ait: si geometra in disputationib. geometricis vtatur non demonstratione, sed verisimili tantum ratione, hoc est, probabili, nullius prorsus fore æstimationis. A qua veritate neq; recedens Arist. dicebat secundo de gen. an. c. 4. principiorum non esse demonstrationem, sed aliam cognitionem. Quã veritatem aliqua

etiam ex parte colligere licet ex Arist. tertio rhet. c. 1. A Itaque cum ex rerum discrimine variæ methodi hauriri possint; nos merito ex rebus diuisionem nostram conficiemus. Verumtamen, ne extra propositum egrediamur, diuisionem ex rebus potissimum hauriemus, quatenus vario modo ignotæ sunt: siquidem methodus est ea doctrina, quæ ad rem ignotam per res notas proficiscitur. Propterea, cum rerum omnium quæ sunt in mundo aliquæ sint Notæ, aliquæ Ignotæ: notæ methodis minime egent; quia methodus propter res ignotas, non autem notas esse potest. Res ignotæ sunt in duplici differentia: vel enim ignotæ sunt Naturaliter, vel Non. Res ignotæ naturaliter sunt, quæ e diametro opponuntur notis: quæ vero nō sunt ignotæ naturaliter, sunt mediæ inter res notas, & naturaliter ignotas. Primum itaq; si sint res naturaliter ignotæ, gratia harum methodus pullulat Demonstratiua: quæ ab Auerr. primo physicorum a principio via doctrinæ appellatur, quippe quæ methodus B (vt quam primum noscetis) refertur ad quæsitum si est, quia est, & propter quid est. Si autem res medio modo fuerint ignotæ, oriuntur methodij, quæ ab Auer. loco præcitato disciplinæ nuncupantur. Cæterū hæc disciplina, hæc methodus, adhuc subdiuiditur, prout res medio modo ignota subdiuidi potest: nam circa rem medio modo latentem, vel latet quid, & oritur methodus Definitiua; vel latet quotuplex sit res, hoc est, an vna, vel plures; &, si plures, quot sint: quemadmodum etiam apud Arist. primo physicorū non constabat, an vnum, vel plura essent rerum naturalium principia; & si plura, an infinita, an finita; & si finita, quotnam essent. Ad rem: vel latet quotuplex res sit, atque ad hanc patefaciendum progredimur, vel descendendo, & est methodus Diuisiua; vel adscendendo, & nascitur methodus Resolutiua. Quo postea fit, vt cum res ignota aliam subdiuisionem genericam non patiatur, propterea neq; posse aliquod C aliud genus methodi subalternum scaturire. Quod si quis forte proponat methodum compositiuam; sciat hanc referri modo ad diuisiuam, modo ad resolutiuam, quinimo etiam ad definitum: vt proprijs locis enucleabimus. Quare prima methodorum genera partiri non licet in plura, quam in quatuor propositа: nempe in methodum Demonstratiuam, Definitiuam, Diuisiuam, & Resolutiuam. Dico autem prima methodorum genera: quia deinde (vt sigillatim declarabimus) vnaquæquæ methodus generica in suas species specialissimas subdiuidetur. Hæc de generali methodi diuisione.

CAPVT XIIII.

De Definitione demonstrationis.

Transitio.

DOctrinæ methodicæ generica diuisione propo- D sita, atque firmata, modo vnumquodq; subalternum genus priuatim adire oportet, atque de illo disserere. Primum autem de methodo Demonstratiua verba faciemus, vtpote de illa, quæ quæsitum naturaliter ignotum respicit. De qua tamen pauca dicemus: propterea quod in hac nihil a doctissimis Logicis intactum relinquirur: vtinam autem in reliquis, si non ita accurate, saltem mediocriter laborassent.

Nomen.

Antequam autem demonstrationis definitionem proponamus, primum vos monitos esse velim, per demonstrationem nos intelligere etiā syllogisticam rationem, quatenus est alterum inuentionis instrumentum, vt distinguitur contra experimentum. Vnde instrumentum dicitur, tum demonstratio, tum ratio: demonstratio quidem, ad differentiam aliarum methodorum; ratio autem ad differentiam experimenti. Quare agentes de demonstratione, agemus vna de ratione.

Demonstrationis itaq; (sed de more acceptæ, quatenus a doctore docetur) talis proponitur definitio: *demonstratio est methodus, qua docemur progredi a noto ad naturaliter ignotum.*

Definitio demonstrationis.

Primum, quando dicitur, demonstratio est *methodus*: idem est, ac si diceremus, quod demonstratio sit doctrina instrumentalis, qua progredimur a noto ad ignotum, vt problematum scientiam consequamur. Hæc enim fuit methodi definitio. Vnde cum methodus sit genus proximum demonstrationis, ideo dictū est, quod sit methodus.

Cæterum cum methodus, sit commune genus, tum demonstrationi, tum alijs methodis; propterea vt demonstratio distingueretur a cæteris methodis, additum fuit, *qua docemur progredi a noto ad naturaliter ignotum*: namque demonstratio refertur ad naturaliter ignotum, ad differentiam reliquarum methodorum. Verum pro clariori intelligentia propositæ definitionis, atque consequenter naturæ ipsius, indicare oportet, quid velimus, tum per notum, tum per naturaliter ignotum. Per notum intelligimus interdum præmissas, interdum conclusionem: vt propterea in aliqua demōstratione progrediamur a præmissis notis ad conclusionem ignotam; interdum autem a conclusione nota ad præmissas ignotas. Progredimur quidem a præmissis notis ad conclusionem ignotam in demonstratione ostensiua nuncupata: cōtra autem procedimus a conclusione nota ad præmissas ignotas, cum Aristot. primo post. 41. in demonstratione ad impossibile ducente, in qua progredimur a falsitate consequentis ad falsitatem antecedentis; vbi cum consequentis falsitas exsistat notior præmissarum, seu antecedentis falsitate, ob id progressus a noto ad ignotum perpetuus est. Quantum deinde ad naturaliter ignotum; per hoc intelligimus An res sit, Quia est, Propter quid est. Vt denuo ex his haurire liceat in demonstratiua methodo, seu in hac via a noto ad ignotum, notas esse vt plurimum præmissas, interdum autem notam esse conclusionem; ignotum autem esse, an res sit, quia est, & propter quid: viam vero in hac methodo esse, vt plurimum a præmissis ad conclusionem, interdum autem a conclusione ad præmissas, nempe in demonstratione ducente ad impossibile. Sed ad diuisionem accedamus.

CAPVT XV.

De Diuisione demonstratiuæ methodi.

DIfferentiæ, si demonstrationis species constituere debent, desumendæ sunt ex ipsius demonstrationis definitione, proindeq; ex particulis, per quas demonstratio a reliquis seiungitur methodis: atq; ob id, tum a Noto, tum potissimum ab Ignoto.

A noto quidem, quatenus id includit vel Præmissas, vel Conclusionem: Si præmissas, est demonstratio ostensiua; si conclusionem, est demonstratio ducens ad impossibile.

Diff. a noto.

Quantum autem ad naturaliter ignotū, cum hoc sit vel Simplex, vel Compositum: si simplex, est Si est, seu esse rei; si compositum, est Quia est, & Propter quid.

Differen. ab ignoto.

Vnde si ignotū fuerit, vel *Si est*, vel *Quia est*, quod per demonstrationem notum fiet; erit demonstratio Quia; quæ progreditur a principijs manifestis ad si est: sed a principijs non essendi, verum inferendi tantum: atque propterea procedit tum a priore ad posterius, tum a posteriori ad prius. A priore quidē ad posterius, hoc est, a caussa remotissima ad esse rei, vel inhærentiæ affectionis de subiecto: non aūt proficiscitur a caussa vel propinqua, vel media, quæ sit caussa tum essendi; tum inferendi; quia tunc nō esset cognitio a posteriori; est enim cognitio a posteriori in demonstratione Quia, quatenus fit per principia inferendi tantum. Progreditur etiam a posteriori

ad

ad prius, hoc est, ab effectu ad caussam: veluti cum ex transmutatione adscendimus in cognitionem subiecti materiæ primæ: vnde & talis demonstratio, Quia dicitur resolutio; non tamen ratione rei ignotæ, sed potius ratione viæ, quoniam talis demonstratio procedit a posteriori ad prius, sicut resolutio.

Si postea ignotum, quod demonstratio largitur, fuerit *Propter quid* tantum: tunc oritur demonstratio Propter quid, quippe quæ a priore progreditur, proceditque ex principijs tum essendi, tum inferẽdi. Hæc vero principia sunt vel formalia & conuertibilia, vel potius efficientia & non conuertibilia, non tamen remotiora, vt in demonstratione Quia. Si fuerint formalia, conuertibiliaque; nascitur demonstratio Propter quid, quæ per accidens differt a demonstratione potissima, quatenus accidit, vt in demõstratione Propter quid, notum sit Si est: vnde lagitur solum Propter quid; at in potissima demonstratione vtrumq; latet. Si vero principia fuerint effectiua, non conuertibilia, oritur demõstratio Propter quid, quę a potissima demonstratione essentialiter discrepat.

Si denique ignotum, in quod demonstratio refertur, fuerit *Si est*, & *Propter quid est*, tunc cum Themistio oritur demonstratio potissima: quippe quæ fit per principia, quæ non solum sint principia essendi, & inferendi, verum quoque intrinseca, immediata, & conuertibilia, vt propterea in tali demonstratione medium, sit definitio, quæ conuertibilis est. Vtrum autem talis definitio, sit definitio vel minoris extremi, seu subiecti, vel maioris extremi, hoc est, passionis; non est vt in dubium reuocetur: quandoquidem nostrum propositum est, magis insistere in cęteris methodis, parum autem in demonstratione. Liceat solum propter iuniores per viam resolutionis dicere, medium in demonstratione potissima esse definitionem tum subiecti: tum passionis: quoniam, cum demonstratio hæc per internam fiat caussam; ideo definitio debet esse interna, qualis non potest esse passionis definitio: namque passio caussaliter, non intrinsece, non formaliter definitur. Quare medium debet esse definitio subiecti, quia huic merito definitio formalis adscribitur. Definitio etiam debet esse medium passionis: namque opus est illud pro medio accipere, quod est caussa illius quod debet sciri, non autem eius quod debet præsupponi: Quo fit, cum præsupponatur subiectum, quæratur autem passio de subiecto: idcirco opus esse, vt medium sit definitio passionis. Quare in potissima demonstratione mediũ erit definitio, tum subiecti, tum passionis. Verum eadem definitio erit definitio formalis subiecti, caussalis autem passionis; veluti, animal rationale mortale, quod erit medium in demonstratione, est definitio formalis hominis, proindeque subiecti: definitio autem caussalis risibilitatis, ideoq; ipsius passionis. Sed de his fusius verba facere non est nostrũ institutum.

Colligatis igitur ex his, demonstratiuæ methodi has esse species, nec plures, nec pauciores. In quibus assequendis cum nõ sit exigua difficultas, propterea dicebat Gal. 2. de placitis 3. non sat esse demonstrandi viam aliquam discere, sed opus quoque esse exercitationem adhibere, vt tantæ methodi beneficio deuenire possimus in cognitionem rerum naturaliter ignotarum, quæcunque illæ sint; hoc est, siue partes definitionis, seorsum tamen a definitione acceptæ, vnde demonstratio famulatur definitioni; siue membra in quæ definit diuisio, quæ cum nil probet, ob id demonstratio probans concurrit, atque secundum hanc rationem, demonstratio famulatur diuisioni; Siue etiam membra, in quæ adscẽdit resolutio, quorum etiam cognitio syllogismo demonstratiuo acquiri potest, vt ob id demonstratio quoque resolutioni inseruiat. Demonstratio tandem principaliter refertur in simpliciter naturaliter ignotum; secundario autẽ in naturaliter ignotum, quod est vel ex quo definitio constitui debet, vel in quod desinere potest tum resolutio, tum magis diuisio. Et hæc de demonstratione. Alia vero circa rationem syllogisticam, ac triuialia, consulto omittimus.

CONSILIVM XVI.

De Definitione definitiuæ methodi.

Necessitas & vtilitas definitionis.

AGgredimur in præsentia definitionem, seu definitiuam methodum: proindeque methodum cæteris præstantiorem, atque necessariam. Vnde Plato in Phædro, vel de Pulcro, ait, in omnibus vnicum principium esse ijs, qui bene consulere volunt, intelligere quid illud sit, de quo consulatur. Quid autem sit, intelligi non potest nisi methodo definitiua. Vnde addebat etiam, quod qui singula definit, manifestum semper reddit id de quo agitur. Valeant igitur qui reprobant & derident definitiones: & præcipue, quoniam ibidem addit Plato, e definitione disputationem claritatem habere, constantemque sibiipsi concordiam: neq; immerito, namque constat de quo habetur sermo, seu disputatio. Propterea etiam Galen. 2. de decr. cap. 3. præcipit, vbi quæstio est de aliqua re, vt auspicemur a quæsita rei substantia, a definitione: qua deinde, tanquam formula & scopo rerum omnium, quæ singillatim erunt dicẽdæ, vtamur. Exempli gratia: vbi proponitur difficultas de principatu membrorum, quod nimirum membrum principatum obtineat; prius scire oportet, quid sit principatus: cuius deinde definitioni, tanquam optimo fundamento, innitentes, ad quæsitum enucleandum tuto progrediamur. Quemadmodum etiam progressus est Galenus in libello, an ars tuend. sanit. pertineat ad med. vel ad gymnasticum: Pręterea vero definitio non solum est optimum initium & fundamentum diluendarum quæstionum; verum quoque ad diuisionem quam maxime confert. Dicebat enim Gal. tum primo meth. 5. tum secundo meth. 6. impossibile esse, vt per diuisionem sciamus differentias ac species alicuius generis, nisi prænoscamus quid sit illud genus; quod præscire nequaquam valemus, nisi per definitionem, seu descriptionem.

Difficultas definitionis

Cæterum quemadmodum hęc methodus, tum pręstantissima est, tum summe necessaria; pari quoque ratione hanc assequi est difficillimum: quandoquidem cõficitur (vt suo loco patebit) per genus & differentiam, arduumque est inuenire: tum proximum genus, tum maxime differentiam propinquam. Vnde mirum esse non debet, in hac methodo ex sententia Galeni, secundo de differentijs pulsuum: tertio, multos committi errores: ibi namque Galenus proponit quinque errores in definitione contingentes, in quos præcipue labebantur Sophistæ tempore Galeni: quales præcipue erant, qui ne olus quidem citra definitionem emere videbantur, quamuis nec per transennam dialecticam viderant. Primus itaque error erat, quoniam imperabant, vt definirentur nomina quędam noua, petita ex Syria, vel Cilicia, quę nullus homo Græcus audiuerat. Secundus error, quemadmodum accipiebant aliquod nomen græcum quidem, quod tamen non erat rei cuipiam assignatum: nihilominus ita assumebant miseri sophistæ, & definitionem poscebant. Tertius error, non in nomine, sed in re: quomodo definitiones proponebant, quæ a peritis dialecticis iudicabantur vel non plenæ, vel superfluæ, vel indistinctæ, vel obscuræ, vel prolixæ, vel falsæ, vel omnino etiam non definitiones. Quartus error: quomodo nescientes non omnium esse definitiones, cuncta definire studebant. Quintus error, qui inter cæteros est singularis: quomodo, antequam æquiuocum distinguerent, illius vnam faciebant definitionem, quasi definitiones essent nominum, non autem rerum; cum tamen non nominum, sed rerum defi-

definitiones: vnde si ab vno nomine res multæ significantur; quot res significabuntur, tot etiam erunt definitiones; veluti, cum canis significet cœlestem, marinum, & terrestrem; canis tres erunt definitiones: sic, cum vna res pluribus nominibus significatur, illius nominis vnica erit definitio; veluti, ensis, gladius, mucro; tria sunt nomina: tamen est vna definitio. Hi ergo sunt errores in definitiua methodo occurrentes.

Ordo dicendorum.

Itaque respicientes nos ad huius methodi tum præstantiam, tum difficultatem, decreuimus de hac omni diligentia disserere; præcipue vero, cum a iunioribus logicis fortasse omnia non habueritis. Cæterum vt negotium hoc difficile, quantum fieri potest assequi valeatis; confusionem euitantes, hac serie procedemus: primũ proponemus definitionis naturam per definitionem, seu descriptionem: secundo, loquemur de diuisione definitionis; tertio, cum plures sint definitionum species, quem ordinem inuicem habere debeant, inuestigabimus: quarto, de modo conficiendarum definitionum differemus; vbi declarabimus, qua arte fieri debeat definitio in communi; deinde quomodo conficienda sit definitio generis, & quomodo speciei.

Definitio methodi definitiuæ.

Quantum ad primum spectat: primo sciendum, nos per definitionem intelligere tum definitionem, cum descriptionem; atque sub ea ratione, qua a doctore docetur, quatenus ad genus doctrinæ refertur. Dicimus itaque quod definitio sit *methodus, qua docemur a noto deuenire in cognitionem quid ignoti ipsius definiti*. Quæ definitio est satis clara. Nãque cum definitio, (vt ait Boetius,) sit oratio, explicans quid incertum, vt proinde sit instrumentum declarans ipsum quid; merito, si considerabitur hoc instrumentum, quatenus a doctore docetur, erit *doctrina*, & ea *methodica*; qua docemur per notum deuenire in cognitionem quid ignoti, ipsius definiti. Hic autem per *notum* nihil aliud intelligimus, quam definitionem, vt definitum respicit: namque si definitio debet explicare quid ipsius definiti; necessario definitio debet esse nota, hoc est, partes, ex quibus constituitur definitio, debent esse notæ, siue sint genus, & differentiæ, siue aliquid his proportione correspondens. Quid autem definiti debet esse ignotum: propterea Gal. 4. de caus. puls. 1. ait, definitionum nullum esse vsum, vbi res ante apertæ sint. Verum per *quid ignotum* intelligimus tum quid nominis, tum potissimum quid rei. Hinc sequitur, in methodo definitiua, notum, esse ipsam definitionem; ignotum, quid definiti: viam autem a definito ad definitionem, atque deinde in essentiali definitione (vt videbitis) a genere ad differentias. Vnde satis errauit Moder. quod dixerit in definitiua methodo progressum esse a toto definito noto, ad partes definitionis, distinctas magis, sed nobis ignotiores. Namque in qualibet methodo necessarium est, vt progressus sit a noto ad ignotũ: quo fit, vt, si quid rei notum fuerit, otiosa sit illius definitio.

Obiectio soluitur.

Quid si dixerit Aristoteles primo physico, in procemio, circulum, ceu definitum, esse quiddam notius, quam definitionem circuli; hoc sano est modo intelligendum. Nam vel est sermo de cognitione Confusa, vel Distincta; si de confusa; certum est, si progredi velimus ad definitum per cognitionem, nempe confusam, progrediendum esse descriptione, quæ notior erit descripto. Si autem loquamur de cognitione distincta; non est dubium, quod procedendum sit per nota naturæ & nobis, quia aliter non possemus progredi ad quid rei distinctum. Vnde aliud est, comparare doctrinam confusam cum confusa, distinctam cum distincta, & confusam cum distincta. Nã si comparamus doctrinam confusam cum confusa, veluti est, quæ per descriptionem acquiritur; descriptio erit notior descripto. Si autem comparemus doctrinam, seu cognitionem distinctã cum distincta; adhuc definitio notior esse debet definito. At si comparemus doctrinam confusam cum distincta; quoniam definitum habet cognitionem confusam, definitio autem cognitionem distinctam; confusa autem cognitio distinctam præcedit; secundum hanc rationem Aristoteles, comparans cognitionem confusam cum distincta, dicere potuit, circulum, nimirum definitum esse quiddam notius, cognitione, scilicet confusa, quam definitionem circuli, alludens ad cognitionem distinctam. Sed his posthabitis ad diuisionem definitiuæ methodi properemus.

CAPVT XVII.

De Diuisione definitiuæ methodi.

Differentiæ definitionum. 1.

QVoniam in definitione, ad differentiam aliarum methodorum, ignotum est quid definiti: propterea differentiæ rationabiliter ab hoc ignoto desumentur. Dicimus ergo cum Gal. 4. de puls. differentijs secundo, definitum per definitionem explicari, vel ratione quid Nominis, vel ratione quid Rei, vel ratione Vtriusque. Definitio, quæ definitum explicat quo ad nomen tantum, dicitur definitio notionalis: atque hanc (inquit Galenus) Aristoteles vocabat definitionem nominis, ac si diceremus, definitionem interpretantem. Hæc autẽ omnibus nota esse debet, qui eadem vtuntur lingua: exempli gratia, cum dicimus, febris est feruor; constat enim apud omnes lingua latina vtentes feruorem significare caliditatem excedentem. **2.** Deinde vero definitio quæ essentiam explicat tantum, est illa, quæ quid rei explanat; nec tamen dissidet ab ea, quæ nomen exprimit: vt cum dicimus, febris est intemperies calida & sicca cordis. Tum est media definitio; quæ definitũ explicat quo ad vtrumque, hoc est, quo ad nomen, & quo ad essentiam: hæcque est duplex: vel enim aliquantum recedit a notione, atque nonnihil ad essentiã accedit; vel amplius tum de notione, tum de essentia aperit. Prima quidem definitio est: vt, si dicam, febris est calor accensus in corde: secunda, vt, cum dicimus, febris est efferuescentia caloris naturalis in partibus similaribus cordis: nam cum dicimus, esse efferuescentiam, definitio ad notionem accedit; cum vero additur, quod sit in partibus similaribus cordis, constat definitionem febris quoque essentiam patefacere.

Modi definiendi, horumque delectus.

Quibus ita constitutis, merito cum Galeno colliguntur quatuor vnius rei definitiones, vel potius modi definiendi: qui tamen se inuicem consequuntur, vt quarta definitio referatur ad tertiam, tertia ad secundam, secunda ad primam. Aduertendum autem cum Galeno has quatuor definitiones inuicem ita se habere, vt modo duæ, modo plures, modo pauciores sint assignandæ; prout res definienda erit magis vel minus difficilis, prout etiam auditores erunt magis vel minus eruditi. Vnde tyronibus priores sunt proponendæ definitiones, veluti faciliores: prouectis autem illa postrema, quæ rei essentiam exprimit, & per quam, secundum Aristotelem lib. quarto phys. circa principia, omnes etiam proprietates definiti essentiam comitantes innotescunt, singulæque occurrentes diluuntur ambiguitates. Ad quam veritatem respiciens Auer. primo. de an. circa initia, dicit, omnem definitionem, per quam non cognoscuntur accidentia, nõ dici definitionem, nisi æquiuoce: aut quia in ea collocatur ait; quod falsum, aut quia componitur ex caussis remotis, aut accidentalibus. Quare definitio non solum debet explicare naturam definiti, & quascunque exstirpare difficultates; verum quoque reddere caussam proprietatum omnium, definitum comitantium. Vnde definitio optime assimilari potest naturali agenti: namque sicuti hoc, quantum dat de forma, tantum dat de cõsequentibus formam: ita definitio, quãtum naturam definiti explicat, tantum

tum

tum etiam propria patefacit accidentia. Quare præstantissima est definitiua methodus, præcipue vero penes definitionem essentialem.

Subdiuiso.

Rursus definitio essentialis, quatenus definitum explicat vel Formaliter, vel Effectiue; si formaliter, proprie, quid rei declarat; si effectiue, potius propter quid rei insinuat, & dicitur definitio caussalis. Rursus definitio formalis, vel traditur Citra additamentum, & dicitur definitio formalis quidditatiua: vel traditur Per additamentum, & dicitur definitio formalis per additamentum, quę etiam quietatiua nuncupatus. Hæc de diuisione definitionis. Iam de ordine inter definitiones disseramus.

CAPVT XVIII.

De Ordine definitionum.

Quãdo singulæ definitiones locũ habeant.

CVm plures eiusdem definiti esse possint definitiones, nempe Notionalis, Essentialis, & Media, inquirendum, an omnes semper in medium adducendæ nec ne? &, si adducendæ; quæ prius, quæve posterius proponendæ? Huic itaque quæsito satisfaciens Galenus, primumque an omnes sint in medium afferendæ; & primum, quo ad definitionem notionalem, ait, quarto de puls. diff. 17. notionis definitionem esse ponendam, vel vbi omnes propositam rem non assequuntur, vel vbi quis nominis significationem commutauit; quod si nullum horum fuerit, definitionem non esse assignandam: nam velle quidque desinire, ad sophisticam disciplinam potius pertinere.

Quantum autem ad definitionem essentialem, asserit idem Gal. quarto de diff. puls. cap. 2. circa calcem, omnino apud tyrones cuiusuis disciplinæ essentiales definitiones proferendas non esse: quoniam quicunque medici ac philosophi alicuius disciplinæ initiatis a definitione exordiuntur essentiali, licet eloquentissimi sint, atque clare interpretentur, obscuri tamen euadunt; propterea quod auditores ea, quæ amplam explanationem requirunt, per definitiones strictas tradita, assequi haudquaquam possunt.

Ideo inquit Gal. ita progrediendum esse, vt prius longa oratione essentia rei, de qua agitur, aperiatur; & deinde aperta longa oratione veritas ipsa breuibus verbis memoriæ gratia concipiatur; hoc est, vt post prolixum sermonem, gratia memoriæ tandem definitio proponatur. Ex quibus colligatis, definitionem essentialem a Gal. reprobari; primum si sit sermo ad tyrones: nam si fuerit sermo ad prouectos, licet definitionibus res explanare. Deinde si proponatur definitio, qua res breuiter explicetur, nec postea proposita definitio declaretur: at si quis definitionem proposuerit, mox vero propositam explanauerit: hic minime redarguendus; namque & post explicationem per prolixa verba habitam, definitionem rursus in memoriæ gratiam repetere poterit.

Quo ordine definitiones proponendæ.

Quod si proponenda sit definitio tum notionalis, tum essentialis; teste Galeno 4. de diff. puls. 2. peccant illi, qui solum proponunt definitionem, quam vocant essentialem: nam opus est prius definitionem afferre notionalem, mox essentialem: quoniam, vt ait idem Gal. 4. de caus. puls. 9. omnis disciplina initium ducit ab aliqua definitione notionis. Porro a notionali progrediendum est vel paullatim, vel repente, ad essentialem, hoc est, ad eam quæ ad amussim explicet rei propositę essentiam. Quod intelligendum, pro auditorum discrimine. Si namque iuniores fuerint; paullatim progrediendum: vt primũ proponatur definitio notionis; deinde definitio aperiens simul notionem & essentiam; tandem deueniendum ad definitionem essentialem tantum. Si autem fuerint prouectiores; protinus a definitione notionis ad essentialem definitionem properandum.

A Ex quibus colligendum, in methodo definitiua non solum esse ordinem ratione definiti & definitionis: quia prius proponitur definitum, deinde definitio; atque in definitione prius genus, deinde differentia, sed etiam esse ordinem inter vnam & alteram definitionem, nempe notionalem & essentialem. Verum iam de modo conficiendarum definitionum verba faciamus.

Ordo partium, & totarum definitionum.

CAPVT XIX.

De conficienda definitione formali Quiditatiua.

Transitio.

QVoniam auctori quam maxime necessarium est rectas proponere definitiones: atque addiscenti dignoscere, an recte vel contra propositæ sint: quorum nullum fieri potest ab auctore, vel addiscente, nisi vterque conficiendarum definitio- B num modum calleat: propterea talem modum, seu artem in medium afferre decreuimus: præsertimque illam, secundum quam definitio essentialis confici potest & debet. Verum cum definitio essentialis duplex sit, nempe Formalis, & Causalis: primum agemus de arte conficiendi definitionem formalem. Cum autem formalis definitio alia sit Quidditatiua, quæ nimirum proprie est solius substantiæ; alia per Additamentum, quæ est tum substantiæ, tum potissimum accidentium: primum de modo definitionis formalis quidditatiuæ conficiendæ mentionem habebimus. Itaque sciendum, ad constituendum definitionẽ formalem & quidditatiuam, ex omnium optimorum philosophorum sententia, operæpretium esse, eam tradere per genus, & differentiam. Et hoc est, quod significauit Auer. 7. meta. 43. namque ait, definitiones constare ex genere & differentijs; siue sint multæ, siue non multæ differentiæ: etenim illa, C quæ sunt inter primum genus & vltimam differentiam, sunt quasi genus. Ex quo eliciendum, vnicam tantum particulam differentiæ locum sibi vendicare, reliquas autem generis.

Genus proximum in denitione ponẽdum.

Cæterum cum definitio constet ex genere, & differentia: ob id quædam admonere oportet, tum circa genus, tum circa differentias. Quantum ad genus: dicebat Galenus 4. de diff. puls. 7. definitionem constare ex genere, & differentijs: verum ex genere continuo, seu proximo: inquit enim, non parum quæsitum fuisse, an in definitione constituendum esset genus proximum, an remotissimum, an medium, vtroque notius; additque merito quosdam contentos fuisse, continuum ac proximum genus in definitione collocasse. Definitio igitur per proximum genus constituatur.

Differentia propria ad definitionẽ assumẽda.

Quantum autem ad differentias; sciendum, non esse quamcunque differentiam assumendam, sed D propriam. Ad quod respiciens Plato dicebat in Theæteto, vel de scientia eum definire, quia accipit cuiusque differentiam, qua ab alijs est distincta: neque enim aliter possibile est tradere definitionem, per quam proprietates quoque definitum comitantes innotescãt: siquidem, vt dicebat Auer. 2. coll. 80. & 3. coll. 77. differentię non solum sunt caussæ specierum, sed etiam sunt caussæ accidentium in speciebus illis inuentorum.

Differentiæ proprijs accidentibus describẽda.

Aduertendum autem, has differentias, cum postremæ sint, & nos vt plurimum lateant, secũdum Auer. 7. coll. 40. & 8. metaphys. 5. per accidentia propria circumscribi posse: quemadmodum humanam formam per risibilitatem circumscribimus. Sunt autem accidentia illa eligenda, quæ formam potius quam materiam consequuntur: quemadmodum & differentiæ potius a forma, quam a materia peti debent: namque, vt ait Auer. 1. de an. 53. & 10. metaphys. 25. quæ differunt secundum speciem, non differunt propter diuersitatem suarum materierum, sed quia in suis

suis formis est contrarietas. Nec tamen materia vndequaque est negligenda; sed in definitionibus interdum est collocanda, interdum autem non: nempe, prout res definienda modo citra materiam, modo materiæ immersa perpenditur. Proinde fit, vt res naturales, quia materiæ immersæ sunt, cum Auer. 1. de an. 16. & 8. metaphys. 6. non sint definiendæ per materiam tantum, neque per formam tantum. Non per materiam tantum: quia tunc definitio fit rei, quæ est tantum in potentia: vt cum dicimus, quod domus sit composita ex lignis & lapidibus. Neque definitio tradi debet per solam formam; quoniam est imperfecta definitio, siquidem formæ non sunt sine materijs; vt, si dicam, domus est id quod tegit corpora.

Differentiæ non debent diuidere definitum.

Illud præterea in assignandis in definitione differentijs monere oportet, vt sint differentiæ, per quas definitum a quocunque alio definito seiugatur: non autem sint differentiæ, per quas diuidatur ipsum definitum, vel in genera inferiora, vel in species. Et hoc fuit documentum, constitutum a Gal. 4. de diff. pulf. cap. 8. vbi inquit, in definitione non esse partiédam, seu diuidendam rem definiendam: talem enim inartificiosam esse definitionem: veluti, si dicamus, aphorismus est enútiatio vniuersalis rerum effectibilium, aut sine ratione, aut cum ratione: illa particula, aut sine ratione, aut cum ratione, est inutilis, superuacaneaque; propterea quod diuidit rem definiendam, ipsum scilicet aphorismum. Ob id, inquit Gal. exacte cópleta est definitio, vbi abunde definiti essentiam declarat: & inutile est, quicquid deinde additur, maxime si addatur ex diuisione illius rei, quæ definitur. Propterea non admodum probari potest gloriæ definitio, a Cicerone tradita, cum ait: gloria est illustris & peruulgata fama recte factorum, & præmagnorum, vel in suos ciues, vel in rempublicá, vel in omne genus hominum fama meritorum. Namque vná definitionem proponit, & definitum diuidit: vnde confundit definitionem, & diuisionem. Sed fortasse hoc grauioribus auctoribus permittendum est; vt pote qui vna definientes atque diuidentes, non confundunt definitionem & diuisionem; sed potius paucioribus verbis, breuitati studentes, rei tú definitionem, tum diuisionem concludere, & sigillare intendunt.

Nó omnia definiri possunt.

Quibus ita constitutis; duo per modum corollarij haurire licet: alterum est, cum Boetio, illa tantum definiri posse, quæ generibus subijciuntur, & per specificas differentias distinguuntur. Propterea cum in prædicamentis quædam sint suprema, nempe genus generalissimum; quædam infima, nimirum indiuidua; quædam media, veluti genera subalterna, & species specialissimæ: definitiones non erunt generis supremi, quia hoc non habet genus superius; non indiuiduorum, quia specificis destituuntur differentijs. Quare solum mediorum, hoc est, generum quæ subalterna sunt, & specierum, quæ specialissimæ constituuntur.

Species, totum est: genus & differentia, partes.

Alterum quod elicitur pariter cum Boetio, est; quod in definitione genus habeat rationem partis, pariter & differentiá, species autem quæ definitur, habeat rationem totius. Et hoc est, quod dixit Philosophus in proœmio primi physicorum, circulum, hoc est definitum, totum quoddam esse. Exempli gratia: animal rationale mortale; hæc tria hominem componunt: vnde homo, definitum hoc, instar circuli, est veluti quoddam totum, ex genere & differentijs, veluti ex partibus compositum. Et propterea dicitur, in definitione esse habitudinem multorum ad vnum, hoc est, multarum partium ad vnum constituendum. Quare definitum est quoddam totum: & species definita est totum; genus autem definitionem ingrediens est pars.

Definitio, quomodo sit compositio.

Vnde ad hunc sensum definitio appellari potest compositio, quia scilicet definitum ex definitione componi videtur. Hoc autem ea ratione monere volui; vt, si fortasse ab auctoribus definitio compositio nuncupetur, intelligatis, quo sensu compositionem cum definitione commisceant: ne methodos multiplicare vestrum aliquis cogatur.

Transitio: & vtilitas dicendorú c. 20. & 21.

Cæterum cum ex propositis constet, posse definiri tum genera subalterna, tum species specialissimas; non ab re fore opinamur, si tradatur ars, secundum quam venari liceat definitionem tum generis, tum speciei. Quoniam ex hoc etiam sciemus methodum indagandi tum genus, tum differentiam cuiuslibet rei, quam definire voluerimus (& in hoc consistit præcipua pars methodi definitiuæ. Quinimo ex his patebit aditus facilis, ad aliarum methodorú naturam indagandum: namque methodi adeo inuicem connectuntur, vt explanatione vnius, reliquæ etiam: si non vndequaque, saltem nó leui ex parte, dilucideantur. Præterea ex dicendis quoque constabit, cum definitio constituatur ex genere & differentijs, qua arte tum genus, tum differentias, seorsum a definitione inuestigare oporteat.

CAPVT XX.

De Definitione Speciei.

Speciei definitio per compositionem, seu resolutionem 1. Generis inuentio.

CVm definitio inuestigari possit per modum tum compositionis, seu resolutionis, tum etiam diuisionis: primum a facilioribus auspicantes, speciei definitionem cópositiua methodo, lucidissimo Themistio comite secundo post inuestigabimus. Itaque Themistius, proponens methodum definiendi speciem, noscensque definitionem constare ex genere & differentia; ideo quantum ad genus, statuit beneficio singularium species specialissimas referendas esse in aliquod commune, in aliquod genus; quod deinde per differentias limitari, seu contrahi debeat, ad naturam definiti: veluti si voluero definire numerum ternarium, considerabo multas species, quatenus in aliquo communi conueniunt. Aduertendum autem hoc commune esse in duplici differétia: nempe vel quia extenditur vltra genus naturæ illius, quod definire volumus: vel quia citra consistit. Vltra genus extenditur: vt cum considero ternarium numerum quatenus aliquid est; tunc hoc aliquid esse, est supra genus ternarij numeri, id est, supra numerum: nam & alia dicuntur esse, quæ non sunt numeri: & tale commune nó ingreditur definitionem: daretur enim definitio per nimis remota. Commune autem quod est citra genus, citra numerum, est impariter: quia tantum ad naturam numeri pertinet. Est autem quid commune, nam competit non solum ternario, sed quinario, septenario, &c. Vnde omnes hi numeri, omnes hæ species, reducuntur in vnam communem naturam, nempe in numerú imparem: quod nihil aliud est, quam hanc naturam communem, dispersam in plures species, colligere in vnam communem naturam, nempe in numerum imparem. Propterea definitio indagatur per viam compositionis, seu resolutionis, adscendendo a speciebus ad genera, ad communia, non tamen ad communissima. Quæ etiam resolutio dici potest, quatenus ternarium numerum resoluimus, in sua principia: est enim quoddam compositum ex numero, & impari: & ideo resoluitur in numerum, & imparem, in hæc duo communia. Quare dicitur compositio, quatenus natura dispersa in vnum colligitur: dicitur autem resolutio, quatenus res composita in sua principia communia resoluitur.

2. Differentiæ inuétio.

Cæterum, quia definitio datur nó solum per communia, sed etiam per propria: ideo opus est considerare, quidnam sit peculiare ternario numero: quia inquantum numerus, inquantum impar, propterea non distinguitur a quinario, & alijs speciebus. Itaque cú animaduertimus, quod primus sit imparium,

atque

atque primus bifariam, nempe quod cum alius numerus non metiatur, & quod in numeros alios reſolui non poſſit, ſtatim habemus talē definitionem, quod ternarius ſit numerus impar, primus, incompoſituſque dupliciter.

Exemplum de homine

Sed clarioris doctrinæ gratia demus exemplum in homine. Si perpendo hominem vna cum equo, aſino, boue, & alijs ſpeciebus: ſi volo hominem definire; opus eſt, vt inquiram, in qua cōmuni natura conueniant, & quamuis conſentiant in natura ſubſtantiæ, corporis, & animalis; quia tamen magis eſt proxima animalitas, ideo has ſpecies in animal refero; ob idque homo erit animal. Verum adhuc a brutis nō diſtinguitur. Qua igitur ratione diſtinguetur? Per rationale. Qua arte hanc venabimur differentiam? Propoſita methodo, nempe reſolutiua, ſeu compoſitiua. Nec enim poſſumus dicere, hanc differentiam hac ſerie eſſe idagandam; quia animal vel rationale ſit, vel irrationale, namque diuiſiua progrederemur methodo. Quare hanc differentiam indagabimus, humanæ ſpeciei indiuidua cōſiderantes. Vnde quemadmodum indiuidua humana, cum brutorum indiuiduis in animalitate concurrunt, vt in quodam communi, ratione cuius habemus genus; ita ſi differentiam indagare volumus, opus eſt conſiderare quidnam ſit in indiuiduis humanis, quod non ſit in indiuiduis brutorum. Vnde cum obſeruemus humanis indiuiduis communiter ineſſe rationem, quæ in brutorum indiuiduis minime locum habet, ob id illi generi addimus hoc commune indiuiduis humanis, quod tamen brutis non competit, & ideo per hoc diſtinguitur a brutis; atque dicimus, homo eſt animal rationale. Deinde vero, quoniam obſeruamus indiuidua cœleſtia, ſeu corpora cœleſtia eſſe animalia, & eſſe rationalia; vt ab his ſeiungatur homo, opus eſt vlterius inquirere aliquod aliud, commune quidem indiuiduis humanis, quod tamen indiuiduis ſupernis non competat. Quare cum obſeruemus, indiuidua humana interitui eſſe obnoxia, non autem ſuprema illa indiuidua: ideo addimus mortale; & dicimus, homo eſt animal rationale mortale. Atque ſecundum hanc rationē inuenta eſt hominis definitio per viam reſolutiuam, ſeu compoſitiuam.

Cōpoſitio diuiſione eſt facilior.

Vnde cum hæc compoſitiua methodus originem habeat a ſingularibus; ſicut contra diuiſio ab vniuerſalibus: mirum non eſt ſi dixerit Auer. 2. poſt. 82. ex mente quoque Ariſt. modum compoſitionis diuiſionis modo faciliorem eſſe; quia nomen æquiuocum non fallit in rebus particularibus, in vniuerſalibus autē decipit. Hinc etiam ſequitur cum dixerit Auer. primo de an. 5. inueſtigandum eſſe, an animæ definitio indaganda ſit, vel demoſtratione, vt fecit Hippocrates; vel diuiſione, vt Plato; vel compoſitione, vt Ariſt. in poſterioribus. Vnde quo ad Hipp. non eſt credendum, ita abſolute vſum fuiſſe demonſtratione: definitio enim demonſtrari non poteſt, vt definitio. Sed cauſſa eſt, quoniam fuit primus, qui de rebus diſſeruit: vnde potius conſiderauit partes, ſeorſum a definitione, quam in definitione: partes autem ſeorſum a definitione, demonſtratione probari poſſunt; vt deinde demonſtratæ ipſam ingrediantur definitionem, conſtantiſſimaque fiat definitio. Plato autem & Ariſtot. potius conſiderant partes definitionis in definitione. At Plato methodo vſus eſt diuiſiua, quoniam altius eſt philoſophatus, non fuit ita ſenſibus immerſus, ſicut Ariſtoteles: ob idque maluit vti methodo illa, quæ ab vniuerſalibus exorditur, & ad minus vniuerſalia progreditur, proindeque diuiſione. Ariſtoteles autem magis ſenſatus vtitur compoſitione, quæ a ſenſibus ortum trahit, quæ via facilior eſt. Cæterum circa cōpoſitionem aduertendum: quamuis opponatur diuiſioni; quoniam diuiſio incipit a ſupremo genere, & gradatim per genera ſubalterna deſcendit ad ſpeciem ſpecialiſſimam, ſeu genus proximum: contra autem compoſitio procedit incipiendo a ſpecialiſſimis, adſcendendo ad generaliſſima; non propterea tamen ſemper adſcendere oportere vſque ad genus generaliſſimum: namque vbi habemus genus proximum, ſat eſt. Vnde, vbi habeo hominem eſſe animal; non eſt vt laborem, & inquiram, eſſe in genere vel ſubſtantiæ, vel corporis: quia, ſi eſt animal, eſt etiam corpus, eſt etiam ſubſtantia. Et ex hoc colligitur quoque minor difficultas in cōpoſitione, quam in diuiſione: nam in diuiſione auſpicamur a generaliſſimo, in quo minime inſiſtendum; in compoſitione autem primum referimus indiuidua in ſpeciem, & ſpeciem in proximum genus, in quo quieſcere licet, quoniam definitio per proximum genus tradi debet. Hæc de conſtitutione definitionis ſpeciei, per viam compoſitionis, ſeu reſolutionis.

Speciei definitio per diuiſionem.

Quantum vero ad cōſtitutionem definitionis ſpeciei, per viam ſeu methodum diuiſiuam; ſciendum, hunc in modum conſtitui. Atque vt eidem exemplo inſiſtamus; hominem exempli gratia, ſi definire voluero, tunc ita progrediar. Homo cum ſit in genere entis, vel eſt ſubſtantia, vel accidens; ſed homo eſt ſubſtantia. Porro, ſubſtantia vel incorporea, vel corporea: homo ſubſtantia eſt corporea. Vltra, corporeum vel animatum, vel inanimatum: homo eſt animatum: ergo ſubſtantia corporea animata. Amplius, ſubſtantia animata vel ſenſitiua, vel inſenſitiua: homo ſentit, quare homo ſubſtantia animata ſenſitiua; quare homo animal. Inſuper animal vel rationale, vel irrationale: homo habet rationem; quare homo eſt animal rationale. Tandem, animal rationale vel mortale, vel immortale: homo moritur: quare tandem homo nihil aliud eſt, quam animal rationale mortale. Hæc de conſtitutione definitionis ſpeciei per methodum tum compoſitiuam, ſeu reſolutiuam, tum diuiſiuam.

CAPVT XVII.

De definitione Generis.

Definitio generis per compoſitionem.

QVantum autem ad artem conſtituendę definitionis generis, & primum per viam compoſitionis; Themiſtius hanc artem proponens duo obſeruanda præcipit: primum, vt accipiamus ſpecies proximas illius generis, & reſoluamus in vnum commune proximum: ſecundum, vt genus definiendum reſoluatur in genus ſuperius: atque ita in definitione genus ſit illud ſuperius, differentia autem ſit illud commune, in quo ſpecies conueniebant. Vnde hic eſt reſolutio ſpecierum definiti, & reſolutio ipſius definiti. Exempli gratia, volo definire lineam. Species lineæ ſunt, recta, obliqua, & circularis; quæ omnes in hoc conueniunt, quod ſint lineæ longæ citra latitudinem, ſeu quod in his ſit longitudo citra latitudinē. Si poſtea genus definiendum reſoluamus; dubio procul huius genus erit quantitas. Quare lineę definitio erit; linea eſt quantitas longa citra latitudinem. Declaro etiam, ſumpto exemplo ab animali. Volo animal definire: accipio ſpecies ſpecialiſſimas, veluti hominem, bouem, leonē, & ſimilia: certum eſt, quod conueniunt, quatenus in his eſt animalitas, proindeque ſenſus, & motus. Quantum ad genus, dubio procul eſt in genere ſubſtantiæ: quare hoc genus animal, erit ſubſtantia animata ſenſitiua.

Declaro adhuc, ſumpto exemplo a febre, propter medicos. In febre obſeruamus tertianam febrē, quotidianam, & quartanam, has ſpecies conuenire, quatenus in qualibet ſpecie eſt calor coniunctus cū ſiccitate, qui calor potiſſimū viget in corde; quod a poſteriori ex pulſu, & reſpiratione habemus: ideo colligimus, has ſpecies cōuenire in caliditate & ſiccitate cordis. Si deinde genus definiendū, nempe febrē, in ſuum referamus genus; nemini dubium, quod genus

remotum

remotum sit morbus, proximum autem intemperies: nam morbus prædicatur de intemperie, non ecõtra. Quare accipiamus genus proximum, & dicamus, quod febris sit intemperies. Deinde communitatem in speciebus addamus, loco differentiæ; & dicamus, calida & sicca cordis.

Generis definitio per diuisionem.

Si autem genus definire volumus, definitionem nempe illius indagantes methodo diuisiua, vt optime explanabat Eustratius; primum in definitione (exempli gratia) animalis, supremum accipimus, genus, quod est substantia. Postea diuidimus; dicentes, omnis substantia aut corporea, aut incorporea: animal autem substantia est corporea. Vltra, omnis substantia corporea aut animata, aut inanimata: est autem animal animata. Porro substantia animata aut sensitiua, aut insensitiua; sed est sensitiua. Quare tandem animali, generis huius, definitio est, quod animal sit substantia animata sensitiua.

Si autem medici desiderent exemplum febris, ita est progrediendum: nempe a supremo genere, vsque ad proximum, per differentias oppositas, hunc in modum. Cõstat febrem esse quid præter naturam: quod autem est præter naturam, vel est morbus, vel caussa, vel symptoma: cum autem morbus sit a quo immediate operationum læsio procedit, ideo febris erit morbus. Tunc rursus morbus diuidendus; vnde, cum morbus sit affectus præter naturam, seu contra naturam partium corporis; cum sit accidens, & accidentis inesse subiecto; ideo per subiectum tradi debent differentiæ. Vnde cum partes sint vel similares, vel dissimilares; merito similarium, erit morbus in intemperie; caussa organicarum, in mala compositione; ratione omnium, morbus communis, nempe in soluta vnitate: modo cum in febre partes lædantur similares, ideo erit morbus in intẽperie. Tunc rursus si intemperies diuidatur; intemperies est vel calida, vel frigida, vel humida, vel sicca: ideo cum hæ sint differentiæ definiti, febris non potest habere genus magis proximum, quam ipsam intemperiem. Quare febris est intemperies: quæ intemperies cum possit esse vel simplex, vel composita; in febre locum habet intemperies composita, & ea calida ac sicca. Quare febris erit intemperies calida & sicca. Omittamus autem nunc cor: quia sermo noster est de definitione formali quidditatiua potius, quam quietatiua nũcupata, & per additamentum: de arte cuius definitionis conficiendæ iam differamus.

CAPVT XXII.

De conficienda definitione formali Quietatiua, seu per additamentum.

Quietatiua definitio.

ITaque iam agemus de modo conficiendi definitionem etiam formalẽ, sed quietatiuam, seu per additamentum: quæ nimirum competit tum substãtijs, tum potissimum accidentibus. Competit autem substantis potius simplicibus, quam compositis: vt cum dicimus, anima est actus corporis: vnde definitur per corpus, proindeque per additamentum.

Discrimen quiditatiuę, & quietatiuæ definitionis.

Circa quam definitionem constituendam primo sciendum cum Auerroe 7. meta. 17. & 8. method. 6. quamuis vtraque definitio, hoc est, quidditatiua & quietatiua constituatur ex genere & differentia; discrimen tamen esse, quia in definitione quiditatiua genus est quasi materia, differentia autem quasi forma: vel etiam, cum eodem Auer. 7. metaph. 33. in definitione formali genus habet rationem formę vniuersalis, differentia autem formæ propriæ. At in definitione quietatiua nuncupata, genus est quasi forma, differentia autem quasi materia; & præcipue in definitione accidentium: nam differentia est ipsum subiectum, quod est substantia; genus autem accidens, sicut & definitum accidens est. Ob id Auer. 5. metaphys. 34. & 7. eiusdem operis a 17. ad 19. ait, accidere habere definitionem secundum quid; quoniã accidentium definitiones componuntur ex pluribus vna natura: nimirum ex accidente, & substantia, scilicet ipso subiecto.

Discrimen quietatiuæ, definitionis substantiæ & accidentium.

Vnde secundum hanc rationem definitio substantiæ per additamentum, distinguitur a definitione accidentium per additamentum: namque si definiatur substantia, tam genus, quam suum additamẽtum est in eodem genere: verbi gratia, cum dicimus, anima est actus corporis; tam genus, quam differentia, sunt in genere substantiæ; sicuti & anima in eodem genere collocatur. Quo fit, vt ex substantia & suo additamento fiat vnũ per se, in definitione scilicet quietatiuæ substantiæ; ex accidente autem & suo additamento, scilicet in definitione quietatiua accidentis, fiat vnum per accidens: quia, vt constat, accidentium definitiones componuntur ex pluribus vna natura, hoc est, substantia & accidente. Exempli gratia, cum dico, febris est intemperies calida & sicca cordis: intemperies, quæ est genus, est accidens: cor autẽ, quod est loco differentiæ, est substãtia: & ideo dicitur quasi materia: est enim materia circa quam: per quam intemperies febrilis a reliquis intemperantijs sciungitur. Vnde in definitione essentiali seu formali accidentium, vt vndequaque quiescat intellectus definitionem per omnia caussarũ genera tradere oportet. Hinc Gal. 4. de differen. puls. 2. inquit, definitionem essentialem esse orationem, quæ rei essentiã doceat. Hæc autem est explicatura genus, differentias, vsum generationis, hoc est, caussam finalem: dummodo res præter naturam non definiatur: nam in rebus præter naturam, in rebus malis, finis locum non habet. Definitio præterea cum Galeno explicatura est caussam efficientem: præcipue vero, vt confirmat idem Gal. cap. 9. vbi res definienda de genere exstiterit illarũ, quæ sunt in fieri. Definitio quinetiam cum Gal. explanatura est caussam materialem, hoc est, instrumentalem, quæ tamen aliquo modo ad efficientem refertur: veluti est definitio pulsus, tradita a Gal. in qua habet, quod pulsus sit actio peculiaris, præcipue cordis, deinde arteriarum, quæ distentione & contractione mouentur a facultate vitali, quo caloris natiui mediocritas retineatur, & generetur in cerebro spiritus animalis. Quam definitionem proposui, tũ loco exempli, tum vt animaduerteritis quam rationabiliter quidam reprehendant definitiones longas: hi namque optimos viros redarguentes, facile ostenduat, definitiuæ methodi artificium se neque in cortice assequi potuisse. Namque interdum longas definitiones euitare non est possibile, & pręcipue vbi definiuntur accidentia, quæ per omnia caussarum genera definiuntur. Vnde & illa est optima absolutissimaque formalis & quietatiua febris definitio, qua dicimus: febris est intemperies calida & sicca cordis, dependens a calore influente in igneum mutato, a caussis calefactiuis producibili. Hæc de definitione formali: modo ad caussalem deueniamus.

Prolixę quędam definitiones.

CAPVT XXIII.

De definitione Caussali.

Caussalis definitio quibus cõpetit, & quomodo cõstituatur.

QVantum itaque ad definitionem caussalem; pauca scitu dum, hanc potissimum locum habere in accidentibus, vtpote in illis, in quibus ita formales & exquisitæ definitiones inueniri nequeunt. Hæc vero caussalis definitio non traditur per genus, vt formalis; sed vel per caussam efficientẽ; vel per caussam formalem substantiæ, quæ est caussa mediata accidentis, immediata autem substãtiæ: est enim ipsius substantiæ forma: traditur quin etiam per operationes definitio, quæ tamen caussalis, & effectiua dici potest,

potest, quatenus traditur per operationes ab efficiente prodeuntes.

Exempla.

Quam veritatem vt apertam habeatis, do exemplum in singulis. Primum traditur definitio per caussam efficientem: vt cum dicimus; febris est calor natiuus in igneum mutatus: namque idem est, ac si diceremus, febris fit a calore natiuo in igneum mutato. Deinde vero traditur definitio per caussam formalem quidem, sed potius substantiæ, quam definiti, quod accidens est: veluti si dicimus, risibile est animal rationale mortale: quod idem est, ac si diceremus, risibile inest homini, propter animal rationale mortale. Tandem assignatur definitio per operationes: veluti cum dicebat Hipp. medicina est appositio & ablatio; quod idem est, ac si diceremus, medicina est ars, in qua a natura & artefice superflua auferuntur, & deficientia apponuntur.

Proposita definitio, nũ sit formalis, vel caussalis.

Sed dicet aliquis: qua ratione possibile est dignoscere, vbi definitio aliqua proponitur, hanc esse caussalem definitionem, non autem formalem? Hunc in modum quilibet hanc veritatem intueri poterit. Si namque definitio fuerit formalis, nempe per proximum tradita genus; tunc redigendo proximum genus in remotum, & vsque in remotissimum; perpetuo quodcunque genus, hoc est, tum remotum, tum remotius, tum remotissimum, in quid de definito prædicabitur. Namque per regulam ante prædicamentalem, in essentialiter & formaliter digestis, quicquid prædicatur de prædicato, prædicatur etiam de subiecto. Exempli gratia, cum dico, homo est animal rationale mortale; hæc est definitio formalis, tradita per genus: quia, siue animal referatur in corpus, siue in substantiam, semper quodlibet horum in quid de homine prædicabitur: verum enim est asserere, homo est corpus, homo est substantia. At si dixerimus, risibile est animal rationale mortale; constabit hanc definitionem non esse formalem, sed potius caussalem: quia si animal referatur in corpus, atque in substantiam; tamen neque corpus, neque substantia de definito, nimirum de risibili prædicatur. Atque ideo cum dicimus, risibile est animal rationale mortale; hæc est definitio caussalis, quæ traditur per formam hominis, quæ est caussa mediata passionis, scilicet risibilitatis. Ob idque huiusmodi definitio locum habere solet in accidentibus quidem, sed proprijs, a subiecti essentia fluentibus: quemadmodum risibile fluit ab essentia hominis, beneficio nimirum naturalis agentis, quippe quod quantum dat de forma, tantum dat de consequentibus formam.

Sed propter medicos libet exempli gratia febris definitionem in medium afferre. Si itaque dixerimus: febris est intemperies calida & sicca cordis: hęc erit definitio formalis, tradita per genus: quia, siue intemperies reducatur in dispositionem, in primam qualitatis speciem, siue in qualitatem; semper qualitas, & prima qualitatis species, in quid prædicabitur de febre: & verum erit dicere, febris est mala dispositio, febris est morbus, febris est qualitas: Ecce: quemadmodum semper quodlibet genus, hoc est, tum remotum, tum remotissimum, in quid de febre, seu definito prædicatur: & propterea dignoscimus, hanc definitionem esse formalem. At si dixero: febris est calor natiuus mutatus in igneum; hæc non est definitio formalis, quoniam calor naturalis in igneum mutatus, non potest esse genus febris; etenim calor natiuus est substantia; falsum autem est, febrem esse substantiam. Ecce: quemadmodum prædicatio in quid locum non habet: & propterea non est formalis definitio, sed caussalis, hoc est, tradita per caussam efficientem.

Nũ febris sit corpus.

Quã veritatem si cognouissent Seniores quidam, non ita laborassent in confirmanda illa de febre sententia, dum nimirum contendunt, febrem esse corpus. Quæ opinio tametsi ab aliquibus noua reputetur, fuit tamen promota etiam tum ab alijs, tum a Taddæo Florentino prima particula aphor. 16. Dicimus etenim nos ex mente Galeni, tum prima aphor. 16. tum etiam 14. febrem esse passionem, seu intemperiem calidã & siccam, febrem esse de genere qualitatis; proindeque magis & minus suscipere, quotiescunque febrem formaliter consideramus: namque, tum intemperies, tum quodlibet genus supra intemperiem, vt constat, in quid de febre prædicatur. Dicimus etiam cum eodem Galeno, prima aphoris. 14. febrem esse calorem naturalem in igneum mutatum: qui quidem calor est substantia, est corpus: vt propterea statuendum etiam sit, febrem esse corpus. Non propterea tamen fateri cogimur, sicuti doctissimi Seniores forsitan propter ætatem dormitantes fateri coacti fuere, febrem quidem esse corpus, sed nõ propterea esse morbum in numero; quoniam in febre calor naturalis secundum substantiam minime augetur, sed solum minuitur. Quod dictum tametsi falsissimum sit, in præsentia tamen a nobis reprobandum non est; tum propterea quod institutũ nostrum non est de febribus disserere; tum magis, quia in commentarijs nostris in interpretatione aphor. 14. hanc difficultatem ad amussim aperuimus; tum maxime, quia alios redarguere minime volumus, sed simplicem veritatem in medium afferre. Ob id in præsentia, regulæ ante prædicamentali ac optimo fundamento innitentes, dicimus, cum febris sit calor naturalis in igneum mutatus, sit substantia, sit corpus, verum secundum definitionem non formalem, sed caussalem, quia scilicet nec substantia, nec corpus in quid de febre prædicatur; ob id nec aduersarios concludere posse, si febris sit substantia, igitur esse morbum in numero: ratio enim hæc valeret; si febris esset calor pro substantia formaliter; cum autem sit caussaliter, seu effectiue, nihil illorum ratio concludere potest. Sed hæc per transennam sint dicta.

Transitio.

Quare definitiuæ methodo extremam manũ imponamus; atque ad alteram accedamus, nempe ad diuisionem.

CAPVT XXIIII.

De definitione diuisiuæ methodi.

Methodi diuisiuæ dignitas, & vtilitas.

CVm propositum nostrum sit, sermonem habere de diuisiua methodo: necessarium erit omni diligentia de hac methodo disserere, vtpote quæ summam in se includit dignitatem, vtilitatem, atq; difficultatem. Quæ tria facile ostendo. Primum enim huius methodi præstantiam Plato maxime extollebat, quando in Ciuili, vel de Regno illum honorabat pro cessum, quo secundum differentias distinguere velemus: vnde etiam diuinitus ortum sæpius testatum reliquit. Hinc factum est, vt sicuti dignissima est methodus, ita fęcundissima existens vberrimos pariat fructus. Vtilitas quippe eius non est vnica, sed multiplex. Dicebat enim Auer. primo phys. 1. secũdo phys. 3. quarto, cęl. 22. & alibi, nos diuisione vti ad declarandum aliquod, quod neque vndequaque est notũ, neque vndequaque, hoc est naturaliter, ignotum, sed medio modo. Diuisione etiam vtimur cũ eodem Auer. 7. meth. 43. & secundo poster. ad largiendum definitiones, Vnde Galen. 4. de differentijs pulsf. 7. dicebat tum ex propria, tum ex Pla. sen. in Soph. & Ciuil. diuisiuam methodum ad conficiendum definitiones concurrere: etenim inuenimus per diuisionem tum genera, tum differentias, ex quibus definitiones conflantur. Accedit præterea alia, & maioris momenti, vtilitas; nempe, impossibile esse sine hac methodo diuisiua morbum aliquem dogmatice curare. Quam veritatem cognouit, imo patefecit, Galen. 2. meth. 6. a principio; cum dicat illum maxime in medendi methodi limine impingere, qui omnem morborum

borum numerum methodo diuisiua non inuenerit. Sed quomodo sequitur hoc? Quia nimirum sine hac methodo non poterimus a communissima indicatione ad distinctissimam descendere. Exempli gratia; quomodo in febre descendam a cõmunissima indicatione curatiua ad refrigerationem & humectationem; nisi prius sciuero, qua arte morbus diuidatur in intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem: mox vero, quomodo intemperies diuidatur in simplicem & compositam; composita, in frigidam & humidam, frigidam & siccam, calidam & humidam, calidam & siccam. Hæc dubio procul citra diuisiuam methodum assequi est impossibile. Vtilis ergo est; & necessaria.

Eiusdem difficultas. Sed insignis adnectitur difficultas. Ideo dicebat Plat. in Sophista, vel de ente, caussam diuisionis generis in species superioribus ignotam fuisse, adeo vt nemo partiri contenderit. Vnde non immerito illos vocabat dialecticos, qui bene pro rerum natura diuidere scirent; non autem male imperiti coqui ritu, qui membra potius confringit & dilacerat, quam diuidit. Cuius insignis difficultatis minime ignarus Gal. 1. meth. 3. ait. Arist. & Platonem admodum difficile censuisse, genera in proprias differentias exacte diuidere; atque post hos Theophrastum, & alios philosophos rationem absoluere tentauisse, vtpote ne apud illos satis adhuc constantem. Quæ diuisiua methodus difficillima est. Sed dicet quis: cur tanta est in diuisiua methodo difficultas? Solutio huius quę sit, colligi potest ex eodem Gal. 3. de resp. diff. c. 3. vbi inquit: an quis recte diuidat, & an nulla relicta sit difficilis respirationis species, hoc non omnibus inuenire facile est; sed qui de his iudicaturus est, eum & diuidendi methodi expertum esse oportet, & circa Hipp. dogmata non inexercitatum. Ex quibus facile colligendum, difficultatem in hoc consistere; quoniam ille, qui recte diuidere exoptat, non solum methodum diuisiuã callere debet, sed etiam cognoscere naturam & essentiam rei, quam diuidere intendit in species, per opposítas & essentiales differentias: quod assequi est admodum arduum. Vnde mirum esse non debet, si doctiores etiam viri in diuidendo allucinati fuerint. Et ob id Gal. 2. de tuend. 3. asserit, plærosque in diuidendo errare, dum numerosas proponunt differentias, quas numero comprehendere facile non est, propterea quod logicæ contemplationis plane expertes, cum proprijs differentijs externa & aliena imprudentes confundunt. Accedit etiam quod Galenus nono de plac. 6. inquit, ex Hipp. mente duplex in diuisionibus esse peccatum: nimirum, quia alij deficiunt, omittendo necessaria; alij excedunt, qui rem, de qua agitur, secant in multitudinem non propriam, scilicet diuidentes per differentias, quæ speciem non constituunt. Quinimo ex propria sentẽtia, primo de diff. febr. a principio, proponit tres errores, contingentes in methodo diuisiua. Primus error est, quia prætereunt primum genus, quod desumitur a rei diuisæ substantia. In quem errorem in opusculo de latitudine sanitatis lapsus est Altimarus: atque ob hoc insalubre vt nunc, id genus primum, commune omnibus corporibus, referre ignorauit. Secundus error: quia deficiunt, inquit Galenus, in diuisione; vtiles scilicet differentias omittendo, hoc est proprias. Tertius error: quia excedũt; proponendo inutiles & accidentales, has cum vtilibus & essentialibus permiscentes.

Ordo dicendorum. Cum itaque hactenus constet, diuisiuam methodum sibi adscribere insignem dignitatem, vtilitatem, necessitatem, ac difficultatem: merito summa diligentia de hac methodo disserendum: & potissimum citra confusionem: quando quidem sicut confusio res claras obscurat, ita distinctio res alioqui tenebris inuolutas satis faciles efficit. Quare tali serie progrediemur. Primum quidem proponemus definitionem diuisionis, eamque enucleabimus: secundo, de differentijs huius methodi loquemur: tertio de arte conficiendi hanc methodum, disseremus.

Nomen diuisionis. Quantũ ad primum: inquirendum initio an diuisio sit vox vniuoca, vel æquiuoca seu analoga: quia, si æquiuoca, prius est distinguenda, inde eam definire opus erit. Sed neminem latere debet, diuisionem esse vocem æquiuocam, quatenus significare potest primum capitulorum diuisionem, quæ ab auctorib. fieri solet, quando nimirum diuidunt tractatus in libros & capita, de qua diuisione in præsentia minime agere decreuimus: namque, vt ait Auer. 1. collect. 1. tales diuisiones non sunt necessariæ in scientia, ex natura scientiæ, sed inducuntur ab auctoribus propter debilitatẽ discretiuæ discentiũ. Diuisio præterea significare potest, cum Alcinoo Platonico, & Ammonio, in primum περὶ ἑρμην. imo Galen. 9. de placi. vltimo, multiplicem diuisionem; quarum tamen (vt cito noscetis) vnica tantum ad methodum diuisiuam proprie referri potest, & in ea includi. Primum enim diuisio fit vocis in sua significata: atque: hæc diuisio; vt optime explanat Boetius, est duplex, nimirum vel vnius Nominis, vel unius Orationis. Vnius nominis: vt cum canis diuiditur in marinum, terrestrem, & cœlestem: & dicitur diuisio vocis æquiuocæ in sua significata. Vnius autem orationis: vt est; aio te Aeacidam Romanos vincere posset: diciturque discretio ambiguitatis, quatenus significare potest, quod vincere debeant vel Romani, vel victorem fore Aeacidam. Atque huic diuisioni minime innititur methodus diuisiua, quoniam versatur circa, res non autem circa voces. Præterea diuisio est totius, quæ duplex est; nimirum vel totius in partes Eiusdem prædicamenti, vel Diuersorum prædicamentorũ. Diuisio autem totius in partes eiusdem prædicamẽti, est adhuc duplex: est enim totius in partes vel Integrales, vel Essentiales. Diuisio quidem totius in partes integrales; veluti si corpus humanum diuiditur in caput, thoracem, ventrem inferiorem, manus, & pedes: quę diuisio, quamuis maxime & proprie diuisio sit, quia est continui; attamen nequaquam se habet secundum leges methodi diuisiuæ, sed potius secundũ leges resolutiuæ: nam secundum hanc diuisionem non fit compositio, sed contra potius resolutio totius in suas partes. Diuisio autem totius in partes essentiales est, veluti cum cõpositum diuiditur in corpus, & animam; vel materiam: & formam: quæ diuisio pariter methodo diuisiuæ non inhæret, sed potius resolutiuæ; quia pariter resoluitur compositum in materiã, & formam. Diuisio vero fit in partes diuersorum prædicamentorum; veluti cum compositum diuiditur in substantiam, & accidens: quæ diuisio nec ipsa efficit methodum diuisiuam, sed potius resolutiuam; quoniam compositum resoluitur in ea, ex quibus est conflatum, in substantiam & accidens: & ob ait Galenus, hanc nonnullos philosophos appellare diuisionem perinde ac resolutionem. Amplius alia diuisio est, quæ (vt ait Boetius) secundũ accidens fieri dicitur. Atque huius est triplex modus diuidendi. Primus modus, est diuisio subiecti in accidentia: vt cum dicimus, hominum alij sunt nigri, alij candidi, alij medij. Secundus, est diuisio accidẽtis in subiecta, vt est, omnium quæ expetuntur, alia sunt in anima, alia in corpore. Tertius modus, est accidentium in accidentia: vt, candidorum alia sunt dura, vt margaritæ, alia liquida, vt lac. Atq; hæc triplex diuisio a Boet. merito secundum accidens fieri dicitur, quoniã non nisi improprie ad diuisiuam methodum refertur. Postremo fit diuisio generis in species per opposítas differẽtias: quæ diuisio, secundum Gal. dicitur diuisio per translationem, ab illa, quæ est totius continui in partes integrales: & hæc illa est, circa quam versatur qui methodo vtitur diuisiua: proindeq; talem diuisionem, talem methodum diuisiuam definire intendimus.

Quare

Methodus diuisiua quid?

Quare diuisionis ita acceptæ, talis proponitur definitio: *diuisio est methodus, qua docemur per notas differentias deuenire in cognitionem rei quotuplex sit*. Quæ definitio satis facile explicari potest. Constat enim quid per methodum velimus: nempe instrumentalem doctrinam, qua a noto ad ignotum progredi docemur. Verum cũ in qualibet methodo tria sint, nempe notum, ignotũ, & via: vt methodus hæc diuisiua a reliquis seiungeretur, dictum fuit; *per notas differentias*: namque in diuisiua methodum *notum* non alium locum tenet, quam differentiarum; quatenus notiores exsistentes constituunt tum genera, tum species omnes, vsque ad specialissimas. Quantum autem ad ignotum, dictum fuit, *in cognitionem rei, quotuplex sit*: namque in diuisiua methodo *ignotum* nihil aliud est, quam rerum numerus, & præcipue generum ac speciei; verbi gratia: vbi proponitur sermo de febribus, nos latet, quotnam sint genera & species febris; & ob id numerum tum generum, tum specierum, per ipsas differentias constitutiuas, beneficio diuisiuæ methodi, inquirimus. Quemadmodum progressus est Galenus in libr. de differ. morborũ, necnon in lib. de febrium differen. ad ignotum morborum numerum, nempe genericum & specificum indagãdum. Hinc merito sequitur, quantum ad tertium pertinet, nimirum ad *viam*, non aliam esse in hac methodo, quam a supra ad infra. Quam veritatem optime declarauit Galenus, tum alibi, tum nono de placitis cap. 5. vbi ait, ex mente etiam Plat. in Philebo, & Phædro, diuisiuam methodum, ad differentiam compositiuæ, seu resolutiuæ, auspicari a primo, & maxime generali, atque desinere ad ea, quæ nullam amplius sectionem admittunt. Hæc de definitione. Diuisionem modo aggrediamur eiusdem.

CAPVT XXV.

De Diuisione methodi diuisiuæ.

Differentiæ diuisionis.

REperio hanc methodum nullam proprie admittere diuisionem: nisi dicamus, hanc duplicem esse, quatenus & huius duplex est finis. Namque huius methodi vel finis simpliciter est rerum numerum indagare. Et talis est præstantissima methodus diuisiua, cui definitio famulatur. Vnde de tali methodo loquens Galenus, primo methodi quinto, ait, impossibile esse, vt sciamus differentias & species alicuius generis, sciamus quid sit illud genus: quare methodo diuisiuæ famulatur definitio. Vel huius finis est, inuenire genus, & differentias, ex quibus definitiones constituantur. Et de hac Galen. nono de placit. 6. ex mente Platonis in Philebo dicit, diuidendi methodo inueniri differentias. Atque hæc, ad differentiam prioris, in relatione ad definitiuam habet rationem serui, sicut prior habet rationem domini: namque sicuti priori famulatur definitio; ita hæc famulatur definitioni; nempe definitionis inueniendo tum genus, tum differentiam. Imo dicebat Auer. primo de an. quinto: & sexto metaphys. primo, regulas dantes definitionem præ cæteris esse diuisionem. Sed iam ad magis vtilia, magisque necessaria progrediamur; nempe ad explicationem artis, cui innititur diuisiua methodus.

CAPVT XXVI.

De Arte diuidendi.

Diuisionis præcepta.

TAmetsi alij, de hac materia differentes, plurimas proposuerint conditiones, quæ in diuidendo seruandæ sunt; nos tamen satius fore arbitrati fuimus, si ad pauciores, imo paucissimas has reduxerimus: nẽpe ad duas tantum: quæ, vt opinor, tanti sunt roboris, vt vltra has quælibet superuacanea censenda sit.

A Hæ autem non sine arte hauriuntur, nimirum ex dictis Hippoc. ita referente Galeno, 9. de plac. c. 6. etenim cum ibi asserat, in diuisionibus duplex esse peccatum, nimirũ excessum, ac defectum: ob id in recta diuisione duo principaliter obseruanda: alterum, vt non fiat excessus; reliquum, vt non cõmittatur defectus. Proinde inquirendum relinquitur, quid requiratur ad euitandum tum Excessum, tum Defectum.

Ad excessum fugiendum, duo seruanda: primum, vt diuisio per differentias celebretur oppositas; secundo, vt vltra specialissimam speciem non fiat progressus.

Diuisio instituenda per differentias oppositas.

Quantum ad primum, cum Them. diuisio fieri debet per differentias non omnes, sed oppositas. Quod optime Galen. in lib. ad Thras. 40. dilucidauit: vbi inquit, nos ex methodis diuidendi didicisse, res eiusdem generis partiendas esse per differentias, seu per membra opposita: veluti, cum dicimus animal est vel B rationale, vel irrationale; nam rationale, & irrationale opponuntur. Vnde in diuisione ille est error, quando fit diuisio per membra, quæ non sunt opposita: sic enim extremæ esset dementiæ dicere, animalium alia immortalia esse, alia pedestria; quia mortale, & pedestre non opponuntur. Præterea vero non solum diuisio fieri debet per oppositas, sed etiam proprias differentias, quæ scilicet species constituere possint: quia secundum hanc rationem impropriæ omittentur, & vitium in excessu minime committetur. Et hoc est quod voluit Galenus 1. meth. 3. vbi ait, non omnem differentiam generi additam, ad speciei constitutionem aliquid conducere, sed quæ ex propria generis diuisione nascitur: nam illæ differentiæ sunt, quæ species constituunt, reliquæ omnes alienæ. Etenim animalis propriæ differentiæ sunt mortale, & immortale; rationale, & irrationale; mansuetum, & ferum; & alia id genus. Molle vero, ac durum; C graue & leue; rarum, & densum; magnum & paruũ; animalis differentiæ non sunt, sed substantiæ. Itaque, etiamsi cum animali vel molle, vel durum, vel densum, vel rarum, vel magnum, vel paruum componas, ad speciem conficiendum nihil contulerit: at si rationale & immortale adijcias, efficitur deus; si rationale & mortale, efficitur homo, & veluti componitur.

Et proprias.

Σύνθεσις aliquãdo coincidit cum διαίρεσις.

Ex quo colligatis, diuidentem quodammodo cõponere: ac proinde diuisiuam methodum etiam cõmpositiuam dici posse. Nam Galenus 1. meth. 3. ait, si magnum vel paruum compones, nihil efficies; si autem compones rationale & immortale, vel rationale & mortale, speciem efficies. Ecce igitur, quomodo compositiua methodus secundum hanc rationem cum diuisiua coincidit. Hocque ea de caussa monere volui, ne forte quis vestrum decipiatur, methodosque citra necessitatem multiplicare cogatur.

Differentia cum genere sumpta in quid prædicatur de definito.

Cæterum circa prædicta monere libet, vbi diuisio D fit per differentias, tum oppositas, tum proprias, proindeque constituentes; talia membra ex diuisione accepta, cum Arist. 2. post. de definito in quid prædicari. Aduertendum autem cum Philopono, Eustrat. & omnibus, differentias prædicari in quid, quoniã sunt acceptæ cum genere, & non sunt amplius differentiæ: & ideo non prædicantur in quale quid, sed, vt genela innominata, in quid: vt, animal rationale prædicatur in quid de homine; similiter, animal mortale, & sic de reliquis.

Diuidens, speciẽ specialissimam nõ excedat.

Secundum vero, ad euitandum excessum seruandum est, vt vltra speciem specialissimam non fiat progressus. Propterea in methodo diuisiua scire expedit, quousq; diuidere liceat. Hoc autem diuinissime (difficillimis tamen verbis) explicabat Pla. in Ciuili, vel de Regno: siquidem ibi docẽs quo vsq; diuidere oportet, inquit, quod vel percipiatur multorum communio, vel percipiantur dissimilitudines plurimæ in multitudine. Si percipiatur multorum communio, veluti lapis, planta, bos, homo, quæ multa in vno cõ-

muni conueniunt, veluti in substantia; tunc, cum Platone non desistendum, nisi prius differentias omnes, quæ speciebus clauduntur, inspexerimus: veluti diuidentes substantiam in animatam, & inanimatam; vel irrationalem, & rationalem: per quam differentiam, quæ specie clauditur, nempe humana, fit perfecta cognitio: & vltra hanc descendere non licet. Propterea dicebat Gal. 2. meth. 6. neq; opus esse, vt simus intenti priuatis morborum proprietatibus, vt inde infinitos statuamus; nec in primis statim generibus quiescendum: sed eo vsque progrediendum, quousque ad morborum ideas omnes, hoc est, species specialissimas, descenderimus: quoniam quot sunt morborum ideæ, tot sunt curationes. Quare cum Platone infra speciem specialissimam descendere non licet. Si autem, ait Plato, alia ex parte percipiantur dissimilitudines plurimæ in multitudine; veluti si percipias hominem, colorem, figuram, numerum, dominum, & seruum; quæ dissimilia sunt in multitudine, nempe in ente, quod multa continet; tunc præcipit Plato, non prius desistendum, quam cuncta, quæ cognata sunt intra cognitionem vnam & proprietatē concludantur, vniusque generis essentia vestiantur: hoc est, ex dictis accipiens dominum & seruum, per proprietatem illam, quod simul sunt natura, habemus esse ad aliquid: attamen, quia hæc ceu accidentia distincta a substantia, in alio insunt, atque sic per proprietates quodlibet vnius generis essentia vestitur; ideo prius, verbi gratia, ita diuidendum; quod est, aut est per se, aut alteri inest: dominus & seruus alteri insunt; ergo accidens: tunc vltra; accidens, aut absolutum, aut respectiuum; dominus est quid respectiuū; respectiuum autem est ad aliquid; ideo dominus & seruus sunt in prædicamento ad aliquid. Ecce, quod per diuisionem reperimus genus, in quo reperitur vnumquodque diuidendo scilicet per illa, per quæ vnum genus ab alio discrepat: vt tandem deueniamus ad id, vltra quod progredi non licet. Hæc de regulis seruandis, vt euitetur excessus.

Defectus in diuisione vt fugiendus.

Quantum autem ad fugiendum in diuisione defectum, nimirum vt in diuisione nihil desit, hoc assequi non est ita leue: & præcipue vbi cum Galen. 2. de diff. ren. pulsf. 8. tale fuerit genus, quod habeat maiorem, & minorem excessum, maiorem & minorem defectum: namque tale genus necessario infinitas habet differenias, quamuis ad sensum res ita non habeat: exempli gratia, pro meliori & peiori exercitatione percipimus interdum minutulas pulsuum differentias, interdum solum insignes. Cæterum, vt tantam methodum (quantum possibile est) assequamur, confugiendum ad præceptum, traditum a Themistio 2. post. vbi præcipit, non esse statim deueniendum ad vltimam speciem: vt si quis statim diuidat substantiā in animatam & inanimatam; quia prior diuisio habebat esse in corpoream & in incorpoream. Atq; proinde opus est progredi a supremo genere ad infimū genus, gradatim, per subalterna, per oppositas differentias; veluti a substantia ad corpus, a corpore ad animal. Vnde, cum vniuersaliores differentiæ primo loco sint constituendæ, secundo loco minus vniuersales; non ita difficulter colligi potest, ordinem reperiri non solum in ordinibus, sed etiam in methodis. Hinc in definitione animalis non dicimus, quod animal sit substantia sensitiua animata; sed potius, quod sit substantia animata sensitiua: quoniam scilicet substantia corporea prius diuiditur in animatam & inanimatam, quam in sensitiuam & non sensitiuam. Hęc igitur seruanda sunt, vt in diuisione diminuti non simus.

Probe diuisionis nota.

Quare vt dignoscamus diuisionem, & potissimum quatenus definitioni famulatur, absolutam fuisse, ita vt ad vltimam deuenerimus differentiam, quæ speciem constituit specialissimam; obseruare oportet, quodnam ex tali diuisione proficiscatur. Namq; si ex omnibus in diuisione propositis exeat quoddā proprium, quod alteri rei applicari nequit, optima atque exacta fuit diuisio: siquidem ex ea oriuntur ita genera, & differentiæ, vt inde egrediatur definitio cum definito conuertibilis; proindeq; optime vi absolutissimæ methodi diuisiuæ acquisita.

Cæterum circa dicta duæ occurrunt difficultates: ex quarum dissolutione magis atq; magis ars methodi diuidendi elucescet. Difficultates autem inde scaturiunt. Cum ad euitandum excessum necesse sit diuisionem moliri per differentias non disparatas, sed potius oppositas; oppositio autem quadruplex sit, nēpe affirmationis & negationis, habitus & priuationis, contrarietatis, & relationis: prima, inqua, difficultas est, an eandem ratione & arte fiat diuisio per has oppositas differentias? secunda autē, quæ diuisio ad definitionem conducat?

Diuisio per affirmationem & negationem.

Quantum ad primum: si accipiamus diuisionem, quæ est inter affirmationē & negationem, dicimus cum Boet. hanc oppositionē, quæ etiam contradictionis oppositio dicitur, ea ratione & serie fieri debere, vt in diuisione primum ponatur affirmatio, deinde negatio. Vt, cum dicimus, impariū numerorum alij sunt primi, vt 3. 5. 7. alij non primi, vt 9. Neque dicendum imparium numerorum alij sunt non primi, alij primi. Fundamentum autem est: quoniam affirmatio est prior negatione: quod autem primum est, in diuisione prius collocari debet. Aduertendum autem cum Boet. tunc potissimum fieri hanc diuisionem, quando vnum nomen speciebus impositum nō est: tunc enim necesse est speciem negatione componere; vt cum dicimus, imparium numerorum alij primi, alij non primi. Aliter negatione vti non licet, quoniam negatio per se nullam speciem facit; nā cum dico, homo, vel equus, species sunt: quicquid autem negatione profertur, speciem nō declarat: namque non esse hominem, species non est; omnis enim species constituit esse; negatio vero quicquid proponit, ab esse disiungit: vt, cum dico, homo, quasi sit aliquid, locutus sum: cum autem dico, non homo, substantiam hominis negatione destruo. Itaque per negationem diuisionē moliri nō licet, nisi (vt diximus) quando nomen speciebus impositum non est. Ob id Arist. 1. phys. 1. vt hanc vitaret diuisionem, dixit: necesse est, principia aut vnum esse, aut plura: poterat autem dicere, aut vnum, aut non vnum. Vnde dicit Philoponus: idē esse, dicere, necesse est principia aut vnum esse, aut plura: ac si dicamus, aut vnum esse, aut non vnum: sed maluit dicere Arist. aut vnum, aut plura: vt desisteret ab eo, quod nihil in esse reponit.

Per habitū & priuationē diuisio.

Quantum vero ad oppositionem, quæ est habitus & priuationis: in hac pariter seruandū, vt prius proponatur habitus, deinde priuatio: veluti, homo est vel vidēs, vel cęcus: entia sunt vel finita, vel infinita: æqualia, vel inæqualia. Vnde aduertendum, hoc in qualibet diuisione pro viribus esse seruandū, vt proponatur prius illud membrū, quod natura prius est, vel saltem dignitate: præcipue vero cum fiunt diuisiones, quarum ratione rerum numerum inuestigare intendimur: quod dico, ad differentiam diuisionis, quæ merito definitionis conficitur: nam (vt dictum fuit) diuisio primum ad rerum numerum, secūdo ad definitionē dirigitur. Itaque in diuisione, quæ ad rerum numerum dirigitur, prior esse debet habitus priuatione: dummodo habitus sit præstantior priuatione: nam vbi priuatione negat imperfectionem, hæc perfectior est habitu: dicant alij quicquid velint. Exempli gratia, si dixerimus, entiū alia mortalia, alia immortalia: rursus, quædam mobilia, quædam immobilia: cui dubium, quod immortalia, & immobilia sint perfectiora? Et ideo, accipiendo priuationem largo modo, priuatio negans imperfectionem ad differentiam legitimæ priuationis negātis perfectionem, habitu excellentior est: ob idque in diuisione primo ponenda sunt immortalia, & immobilia. Quibus diui-

diuinissimis legibus assiduo addictus Philosophus, 1. physico. vbi per diuisiuam methodum principiorum numerum inuestigare instituit, habet formalia verba: necesse est principia vel esse vnum, vel plura. Ecce, primo ponit vnum, quia vnitas perfectionẽ, multitudo & pluralitas imperfectionem arguit. Postea subdit: si autem vnum, vel immobile, vel mobile. Ecce præponit immobile; nam immobile perfectius est mobili. Deinde ait: & si plura, vel finita, vel infinita: præponit finita; quia finitum perfectius; imo infinitum cognosci non potest. Quare methodo diuisiua progrediendum semper a nobiliori.

Diuisio per contraria.

Tertia oppositio est contrariorum, qua etiam frequenter vtimur in generum diuisione. Propterea dicebat Auer. 7. metaphys. 42. diuisionem fieri debere per contrarias differentias; ita vt primum ponatur contrarium ex parte boni, deinde ex parte mali: veluti si dicamus; colorum alij albi, alij nigri. Aduertendum autem circa hanc diuisionem; contrariorum alia esse immediata, alia habere media: si non habent media, diuisio est bimembris: si autem habent media, nõ necessario est bimembris, vt si dicamus; colorum alij albi, alij nigri, alij medij. Verum studendum semper, vt etiam hæc ad bimembrem reducatur; veluti si dicamus; colorum alij extremi, alij medij; extremorum alij albi, alij nigri.

Relatio nõ diuidit genus.

Oppositio relationis nullam habet substantialem differentiam, qua hæc relatiua a se inuicem discrepent; imo habent cognationem, qua ad se inuicem referuntur, vt alterum sine reliquo esse non possit. Propterea non est facienda diuisio generis in relatiuas species: neque enim hominis species est seruus, aut dominus; pater, aut filius. Quare tota huiusmodi sectio a genere separanda est. Hæc de prima difficultate.

Quę diuisio ad definitionẽ cõducat.

Ex his oppositionibus ad definitionem conducit ea oppositio, quæ ad diuisionem generis confert. Vnde semper reijcienda est relationis diuisio; quia dominus & seruus non constituunt hominem. Sumenda autem quandoque diuisio contradictionis, quę est inter affirmationem & negationem. Dico autem, quandoque; hoc est, quum cogit necessitas, nimirum quando nomen speciebus impositum non est. Sumendæ etiam sunt diuisiones habitus & priuationis; nec non contrariorum: hę enim quam maxime ad definitionem conferunt. Propterea concludebat Boet. ad definitionem illam conferre diuisionem, quæ est generis in species; non per omnes tamen differentias, sed per illas, præter quas species esse nõ possent, imo per eas solas sint species: vt, cum ad definiendum hominem accipimus rationale & mortale; sine quibus homo esse nequit; imo per has solas est homo.

Fundamentum diuisionis.

Atque hi diuidendi modi ea potissimum ratione admittuntur, quoniam validis, constantissimisque innituntur fundamentis: veluti est; non cõtingit simul affirmare, vel negare; item de quolibet affirmatio aut negatio vera est, vel falsa. Declaro. Cum dico, principia esse vel vnum, vel plura: horum alterum necessarium est confiteri, propter illud principium, non contingit simul affirmare vel negare: non enim contingit idem esse plura, & vnum, secũdum idem; nam si est plura, non est vnum; & si est vnum, non est plura. Pariter, cum dicimus; animal est vel rationale, vel irrationale; vel immortale, vel mortale; horum alterum confiteri est necessarium, propter illud principium, de quolibet affirmatio aut negatio vera est, vel falsa: namque si vnum verum est de homine, reliquum falsum erit; quare necessario homo si est rationalis, non potest esse irrationalis; si mortalis, non potest esse immortalis. In his ergo consistit vniuersa, atque absoluta ars diuisiuæ methodi. Vnde ad postremam methodum, nempe resolutiuam, vt deueniamus, ratio ordinis postulat.

CAPVT XXVII.

De Definitione resolutionis.

Tractanda deinceps.

Proponitur postremo loco resolutiua methodus dilucidanda: quæ non exigui momẽti methodus est: præstat namque tum ad definitiones indagandũ, tum præcipue ad compositorum structuram dignoscendum; nempe vt calleamus, ex tot constitui, nec ex pluribus, nec ex paucioribus constitui posse. Iccirco pro more de huius methodi natura & essentia disseremus: secundo de diuisione. Quæ duo ea ratione perficiemus, vt, in quo ars resoluendi consistat, inde etiam elucescat.

Analytici methodus quid?

Itaque primum resolutiuæ methodi hæc proponitur definitio: *Resolutio est methodus, qua docemur a posteriori deuenire in cognitionem prioris, quotuplex sit.* Declaro hanc definitionem: paucis tamen, quandoquidem plura ex dictis constare debent. Dicimus igitur quod resolutio sit *methodus*, hoc est, doctrina instrumentalis, qua a noto ad ignotum progredi docemur. Verum cum in qualibet methodo locum habeat res nota, res ignota, & via, per quam a re nota ad ignotam progredimur: ob id inquirere opottet, quomodo in resolutione hæc sese habeant, vt appareat, qua ratione hæc methodus a reliquis separetur. Quoniam vero definitio debet esse illa, beneficio cuius vnum ab alio dissidens deprehenditur; ideo videamus quomodo hæc præstet proposita definitio. Dictum ergo est, *qua docemur a posteriori*. Nam sicut in diuisione res nota erat differentia, quæ prior est definitio, seu prior est re ignota: ita contra in resolutione *res nota* est posterior ignota. Sed quid est posterius? Dicimus esse duplex: nempe notionem finis, & ea quæ sensibus subijciuntur, siue sint indiuidua, siue operationes.

Analysis a finis notione.

Declaro: & primo quantum ad notionem finis: veluti cum resoluitur ab Ammonio in prædicab. homo in membra, hæc in humores, hi in elementa, hæc denique in materiam & formam: exempli gratia, ita dicendo: cum homo ob vniuersi perfectionem productus sit, atque hac ratione tum ad agendum, tum ad contemplandum; quæ munia obire non possit, nisi membra habeat tum similaria, tum dissimilaria: ideo talia membra fuerunt necessaria. Rursus: membra cum diu durare nequeant, nisi assiduo alimento seruentur, ob id necessarij fuere humores. Rursus: cum nutritio hæc simplici elemento fieri nequeat, ideo humores fuerunt compositi ex elementis: quæ elementa & ipsa cum corruptibilia sint, saltem secundũ partem, ideo necessum fuit vt resoluerentur in quædam principia, quæ omnifariã simplicia & incorruptibilia sint, nempe in materiam & formam. Quare tãdem a finis notione inueniemus, hominem resolui in membra tum similaria, tum dissimilaria, in humores, in elementa, & tandem in materiam & formã. Si exemplum apud Galen. desideratis, tale ab ipso desumi potest, 11. meth. 10. vbi ait: si proponatur febris putrida curanda, tunc ex hoc fine concepto, merito febris oritur indicatio refrigerandi: sed quoniam talis febris a putredine pendet, ideo tolli non põt, nisi inhibeatur putredo: vnde, ratione putredinis, quod factum est, est tollendum; quod est in generatione, sistendum: non possumus autem talem putredinem sistere, nisi dematur prohibita transpiratio, merito cuius quod retentum est, est vacuandum; quod autem retinendum, est inhibendũ ne putrescat; inhibebitur vero si obstructioni occurremus: vnde, ratione factæ obstructionis exobstruendum: ratione autem futuræ, cum immineat ex affluxu obstruentium succorum, hos compescere oportet. Atque ab hac postrema indicatione in curatione exordiri oportet: ob idque Gal. subdit, quod vltimum in ipsa resolutiua methodo est, id primum omnium in curatione esse peragen-

dum. Ex quo colligatis, quomodo methodus resolutiua ad auxiliorum conducat inuentionem, non simplicem, sed quatenus tempore opportuno, decentiq; serie administrari debent. Resolutione hac quoque vsus est Arist. in principio physic. namq; fine conceptо, qui erat, rerum naturalium cognitionem tradere; quoniam haud erat possibile rerum naturalium cognitionem largiri, nisi per sua principia, caussas, & elementa; ideo opus fuit, vt in philosophica sua contemplatione de principijs, caussis, & elementis rerũ naturalium sermonem haberet. Ecce quomodo a notione finis numerum venatur rerum de quibus agere debet. Hæc de methodo resolutiua, quæ a finis notione auspicatur.

Analysis a notione sensilium, vel indiuiduorũ vel operationum.

Quantum autem ad eandem methodum quatenus pariter auspicatur a noto, quod tamen notum consistit in illis, quæ nostris subijciuntur sensibus, nempe in indiuiduis, vel horum operationibus; talis resolutio hunc in modum progreditur, verbi gratia (vt colligi potest ex Ammon. in præludijs prædicab.) particularia in vniuersalia referendo. Veluti, cum a particularibus hominibus adscendimus in hominis naturam, quę est animal rationale mortale; propterea quod indiuidua humana, tum ratiocinari, tum interitui obnoxia esse oculis conspicimus; pariter, cum a particularibus indiuiduis deuenimus in vniuersalem equi naturam, quæ est animal quadrupes hinnibile, propterea quod quælibet equorum indiuidua quadrupedia esse, atq; hinnibilia obseruamus: pariter, ex varijs, & prope innumeris animalium speciebus, deuenimus in communem omnibus communitatem, veluti in animal, quod est commune homini, equo, & alijs animalibus. Rursus volo animalis naturam in superiorem naturam redigere: tunc considero indiuidua, veluti hanc ficum, hanc vitem, & in specificam refero naturam; deinde in genericam, nempe in plantam; deinde vtramque sumo naturam genericam, nempe planam & animal, ac refero in animans; animans enim est communis natura animalibus, atque plantis. Rursus volo animantis naturam in superiorem referre naturam: vnde considero indiuidua, quæ veluti in oppositam referuntur naturam; veluti hoc lignum, hunc lapidem; atque hæc indiuidua reduco in naturam specificam, & genericam, videlicet in inanimatum, atque deinde animãs; & nõ animans refero in communem naturam, nempe in corpus, quod commune est & animatis, & inanimatis. Rursus volo corpus adhuc in communiorem naturam referre: tuncque confugio ad indiuidua, quæ ad naturam corpoream reduci nequeunt, veluti sunt dæmones, & animæ, quæ corporibus vacant: vnde referuntur in communem naturam, quæ est incorporeum: atque deinde corporeum, & incorporeum refero in communiorem, imo communissimam naturam, nempe in substantiam. Ecce ergo quemadmodum inuenimus inferiora, superiora, & suprema genera, per viam resolutionis, hoc est, per ipsa sensibilia, seu per ipsa indiuidua. Quo fit, vt talis resolutio quam maxime conducat ad indagandum definitionem, quatenus scilicet definitio per genera constituitur. Atque tali resolutione vsus est Aristot. secundo, post. ibi enim definitiuam methodum per resolutionem indagat; nempe progrediendo ab indiuiduis ad communiorem indiuiduorum naturam: sicuti euidenter in methodo definitiua explanauimus.

Analysis semper a posteriori ad prius.

Hucusque igitur constat, quod in methodo resolutiua res nota sit vel notio finis, vel ea quæ sensibus subijciuntur, nimirum indiuidua, & eorum operationes; atque proinde resolutiuam methodum assidue progredi a posteriori ad prius; sicuti diuisiua a priori ad posterius progrediebatur. Propterea dicebat Phil. 2. post. resolutionem esse regressum posteriorum in priora ac superiora, ex quibus constant. Atque videtur vocabulum sumptum per translationem ab his, qui post peregrinationem in patriam referuntur; nam ad priores lares ab exteris regionibus reditus, resolutio vocatur.

In Zimarã.

Aduertendum autem ne decipiamini; quemadmodum deceptus fuit Zimara, alioquin optimus Auerrois assecla. Nam in theor. 60. ait Auer. asserere, secundo metaph. 11. dissolutionem, seu resolutionem fieri a prioribus ad posteriora. Sed male intellexit Auerroem; nam Auerroes per dissolutionem non intelligit resolutiuam methodum, sed diuisiuam. Nec hoc mirum videatur: quoniam Galenus quoque in procemio art. med. de ordine definitiuo, inquit: liceat huiusmodi doctrinam appellare nõ tantum definitionis dissolutionem, sed etiam vel explicationẽ, vel resolutionem, vel diuisionem. Ecce, quomodo per dissolutionem intelligit etiam resolutionem. Sed quorsum Auerroem per Galenum interpretamur? cum ipsemet Auerroes 1. de an. 5. dicat, Hippocratem venari definitionem per demonstrationem; Platonem per diuisionem, Aristotelem per compositionẽ, vt in posterioribus. Sed Arist. in posterioribus per compositionem (vt interpretatur idem Auerr.) intelligit resolutionem. Quare si Auerr. per compositionem vbiq; intelligit resolutionem; igitur & loco citato, nempe 2. metaph. 11. per compositionem intelligere debet resolutionem. Quod si ita est, cum postea compositionem opponit dissolutioni; igitur per dissolutionem non potest intelligere resolutionem, sed quid contrarium compositioni, seu resolutioni, atq; iure ipso diuisionem. Manifestum igitur, Auerroem hoc in loco intelligere per dissolutionem, diuisionẽ; quia per compositionem resolutionem intelligit. Sed hoc adhuc clarius ostendo: præcipue vero, vt Auerrois verba difficillima intelligere valeatis. Dicit Auerroes; cum posuerimus postremum non esse, & primum esse, destruitur scientia definitionum, quæ fit secũdum dissolutionem: sicut destruitur scientia definitionum, quæ fit per compositionem, cum posuerimus postremum esse, & primum non esse. Quæ verba ita intelligenda. Primum, si posuerimus primum esse, & non postremum, destruetur scientia definitionum, destruetur definitio, quæ fit per dissolutionem, hoc est, per diuisionem; hæc enim progreditur a primo genere vsque ad postremum genus, hoc est, proximum, quod in definitione collocari debet. Scientia enim non fit (inquit Auer.) nisi per diuisionem deuenerimus ad speciem postremam. Quare si differentię erunt infinitæ, vt non possimus per diuisionem deuenire ad cognoscendum naturã illius speciei; tunc eius speciei scientiam, & definitionem consequi non poterimus. Ergo si fuerit primum, & non postremum; destruitur definitio, quæ fit per dissolutionem, hoc est diuisionem, quæ progreditur a primo ad postremum, hoc est, a supremo ad infimum genus. Quando vero posuerimus postremum, & non primum; destruitur definitio, quæ fit per compositionem: quoniam definitio, quæ fit per compositionem, hoc est, resolutionem, fit, quando incipimus a postremo, a sensibilibus, & adscendimus in prius, quod ponitur in definitione. Quare si dabitur tantum postremum, non prius; non dabitur genus definitionis: proindeque destruetur definitio, quæ fit per compositionem, seu resolutionem.

Constitutum itaque sit, resolutiuam methodum semper a posteriori progredi ad prius; atque in hac methodo rem notam esse quid posterius, hoc est, vel notionem finis, vel indiuidua, vel eorum operationes.

Res ignota in methodo analytica.

Quantum autem ad *rem ignotam*, iam constare debet, esse quid prius, in quo inquirimus quotuplex sit: namque vbi resoluitur compositum, tunc per resolutionem deuenimus in cognitionem partium simplicium ex quibus constituitur compositum; ita vt sciamus

sciamus ex tot constitui partibus, vt nec ex pluribus, nec ex paucioribus constare possit. Pariter, vbi resoluitur indiuiduum in species & genera; per resolutionem adscendimus in cognitionem omnium specierum ac generum, vt inde pateat, indiuiduum nec in alias species, nec in alia genera, vel subalterna, vel generalissima referri posse. Vnde si postea contingat, vt ea, quæ inueniuntur, sint vel genera, vel differentiæ, ex quibus conflantur definitiones; hac ratione resolutio definitioni famulatur: sed non omnibus modis.

Via methodi analyticæ. Quantum denique ad *viam*: dubio procul est e diametro opposita viæ, quæ in diuisione reperitur: namque sicut in diuisione via est a supra ad infra, ita in resolutione via est ab infra ad supra: etenim in diuisione est progressus ab vniuersalibus ad minus vniuersalia; in resolutione contra a singularibus ad vniuersalia.

CAPVT XXVIII.

De Diuisione resolutiuæ methodi.

Differentiæ analyseos a re nota. QVantum ad resolutionis diuisionem attinet, dicimus differentias capi, tũ a re nota, a qua hæc methodus in rem ignotam progreditur; tum aliqua ex parte a materia circa quam versatur. Res nota vel est finis, vel non est finis: Si est finis; tunc est perfectissima resolutio, inchoans a finis notione, beneficio cuius inquirimus dignoscimusque rerum numerum determinatum; vt, verbi gratia, huius compositi tot esse partes, & principia, vt nec plura, nec pauciora cõstituere seu imaginari possibile sit, sine resoluamus totum in partes, sine compositum in simplicia. Si autem notum non habuerit rationem finis; tunc vel est sensatum, vel non sensatum. Si sensatum; tunc cum Alcinoo Platonico fit illa resolutio, in qua est adscensus à sensibilib. ad intelligibilia, vel ab indiuiduis in species, & ab his in genera, vsq; ad generalissima. Si autem notum non fuerit sensatum; tunc vel est notũ quatenus demonstratum, vel notum ex suppositione. Si fuerit notum quatenus demonstratum; adhuc cum Alcinoo ea fit resolutio, in qua progressus est a demonstratis ad indemonstrabiles & immediatas propositiones; quæ a Io. Damasceno in li. de arte, seu logica, resolutio quoque logica nuncupatur; ea potissimum ratione, quoniam hac resolutionem in logica vtimur: veluti, cum Themistio, primo poster. cap. 26. quando vera cõclusione posita, propositiones, ex quibus confecta est, exquirimus. Ex quo colligatis aduersus Zimaram, hunc esse processum a posteriori ad prius, hoc est, a conclusione ad præmissas; non autem a priori, vt imaginatur Zimara in suo theor. 60. Quod monere volui, vt sciatis resolutionẽ a posteriori semper progredi. Si autem fuerit notum ex suppositione; tunc cum Alcinoo fit resolutio, quæ exorditur a suppositione, & adscendit ad principia, quæ suppositione non egent: quæ a Io. Damasc. vocatur, a modo progrediendi mathematico, resolutio methematica: namque hæc resolutio exorditur a concesso, quemadmodum mathematici in suis demonstrationibus petere solent, vt aliqua sibi concedantur, suasque suppositiones faciunt. Exempli gratia, volo probare animam esse immortalem; tunc hoc, quod quæritur, accipio tanquam concessum; atque ab eodem progredior, donec ad aliquod omnium opinione confessum perueniant: atq; sic ratiocinor: si anima est immortalis, sunt pro malis & bonis actionibus præmia repensa: si sunt pro bonis & malis operationibus præmia repensa, ideo est quod iudicatur, & iudicat: si est quod iudicat, est quod prouidet. Quare ex hac resolutione ad prouidentiam, quam omnes concedunt, adscendimus: quo vbi peruenerimus, deinde via cõpositiua descendendo ita progredimur: est prouidentia, A ideo iudicium: est iudicium, ideo est quod iudicat, & iudicatur, &, si hoc, igitur anima est immortalis. Hæc igitur est resolutio, progrediens a noto ex suppositione, quæ etiam mathematica dicitur.

Differentiæ a materia circa quam. Quantum autem ad materiam circa quam; prout resolutio in diuersa versabitur materia, ita resolutio diuersis potius donabitur nominibus, quam quod diuersa & alia sit. Exempli gratia: resolutio naturalis dicetur, vbi mixtum naturale resoluitur in elementa, & hæc in materiam primam. Dicetur autem resolutio medica, vbi corpus humanum resoluitur in humores, & hi in elementa. Logica quinetiam dicetur, vbi conclusio in præmissas resoluitur, vbi syllogismus in proprias reducitur figuras.

Libri analytici priores, & posteriores. Quo factum est, vt tum libri priorum, tum libri poster. resolutorij nuncupati sint: non propterea tamen, sicuti imaginatur Leonicenus, quoniam Arist. in logica ordine vtatur resolutiuo, constat enim Aristotelem ordine vti cõpositiuo, a simplicibus ad B composita, hoc est, a terminis ad propositiones a propositionibus ad syllogismos: sed dicti potius sunt resolutorij, quoniam in his Aristot. vtitur non ordine, sed methodo resolutiua, seu resolutione. Aduertendum autem obiter, cum Philopono, & Ammon. alios dici priores resolutorios, alios posteriores; quoniam in prioribus fit resolutiuo syllogysmi in genere; in posterioribus autẽ fit resolutio syllogismi in specie, hoc est, demonstratiui. Vnde, quemadmodum si fiat resolutio tum animalis, tum hominis; animalis resolutio dicetur prior, hominis autem posterior: simili ratione resolutio syllogismi in genere, dicetur prior; syllogismi autem demonstratiui, posterior. Hæc de diuisione resolutionis.

CAPVT XXIX.

C *De conuenientia & Discrepantia methodorum.*

Transitio ad sequẽtia. HIs ita in genere & specie de methodo propositis; modo quæ supersunt facilius erit absoluere. Hæc autem sunt quatuor capita. Primum est, in quo methodi conueniant. Secundum, in quo dissideant. Tertium, quæ methodus nobilior, præstantiorue sit. Quartum, qua methodo vsus sit Galenus; & præcidue in quatuordecim libris de methodo medendi.

Quibus cõueniant methodi. In quo ergo inuicem conueniant methodi, hoc ex declaratis facile est haurire: nam cum quælibet methodus sit doctrina instrumẽtalis, qua a noto ad ignotum progredimur; sequitur, omnes methodos in hoc concurrere, quod quælibet a notho ad ignotum proficiscatur; proindeque omnis methodus habeat rem notam, rem ignotam, & viam, per quam a re nota ad ignotam progrediamur.

Quibus dissideant. 1. Discrepantia vero ex iisdem tribus præcipue desumitur: nempe a noto, ignoto, & via. Namq; quantum D ad rem notam; in methodo demonstratiua vt plurimum res nota est præmissa. Dico autem, vt plurimũ, propter demonstrationem ducentem ad impossibile, in qua progredimur a consequenti ad antecedens: in definitiua, definitio: in diuisiua, differentia: in resolutiua vero notio finis, atque res sensata, vel demonstrata, vel ex suppositione nota.

2. Quantum autem ad rem ignotam: in demonstratiua est quid naturaliter ignotum, seu est conclusio naturaliter ignota; atque esse potest Si est, Quia est, & Propter quid est. In definitiua, est quid definiti, nempe quid nominis, & potissimum quid rei. In diuisiua, numerus rerum, & potissimum inferiorum, hoc est, specierum specialissimarum. Denique in resolutiua, numerus rerum, sed supremarum, hoc est, generum, & principiorum, ex quibus res composita constituitur.

3. Postremo quantum ad viam: in demonstratiua est a præmissis ad conclusiones; interdum etiam a

conclusione ad præmissas, nimirum in demonstratione ad impossibile ducente. In definitiua, a definito ad definitionem. In diuisiua, a supra ad infra. In resolutiua, ab infra ad supra. Vnde hoc discrimen inter diuisiuam & resolutiuam methodum dignoscens Galenus dicebat secundo de differen. pulsc. cap. 6. nos methodo diuisiua indagare numerum differentiarum cuiusque generis, scilicet descendendo: methodo autem compositiua, hoc est resolutiua, prima genera inuenire, nempe incipiendo ab indiuisis, & numero infinitis, hoc est, indiuiduis; & adscendendo per media vsque ad genus generalissimum. Dixit etiã idem Galen. 9. de Placit. 5. ex mente Plat. in Philebo, ac Phædro, diuidendi & componendi artem vel methodum esse ad artes quam maxime necessariam, atque has methodos inuicem discrepare: namque methodum diuisiuam a primo & maxime generali auspicari, atque desinere ad ea quæ nullam amplius sectionem admittunt: resolutiuam vero vel compositiuam methodum contra progredi, nempe a specialissimis ad primum genus adscendendo, nimirum naturas dispersas in aliquod commune genericum colligendo, ac veluti componendo. Hinc merito sequitur, resolutiuam a diuisiua distingui, quatenus diuisio progreditur a simplicioribus ad composita, hoc est, a substantia ad corpus, ad animal, & hominem: contra resolutio, a compositis ad simplicia, ab hominis indiuiduis ad hominem, animal, corpus, & substantiam. Et fundamentum est: quoniam resolutio a posterioribus a priora semper progreditur. Sed aduertatis, vbi resolutiuam methodum reliquis opponitis, ne vos ipsos confundatis: sicut seipsum confundebat Leonicenus; qui ait, ex sententia Ammonij in prioribus, resolutiuam reliquis opponi methodis: namque resolutionem opponi diuisioni, quoniam diuisiua genera secet in species, resolutiua species in genera cogat. Quod est verum non de qualibet resolutione, sed de ea tantum, quæ incipit a sensu, ab indiuiduis. Propterea nos resolutionem cæteris methodis opponentes dicimus, resolutiuam reliquis opponi, eo quod a posteriori ad prius progrediatur: vnde differt a diuisiua, quia (vt patet) in hac via est a priori ad posterius. Resolutio etiam opponitur demõstrationi: quoniam demonstratio progreditur interdum a priori, interdum a posteriori, verum semper a præmissis ad conclusionem: (sermo sit de demonstratione ostensiua.) resolutio autem, siue in demonstratione Propter quid, siue in demonstratione Quia, progreditur a conclusione ad præmissas. Ex quo colligendum, demonstrationem Quia a resolutione distingui; quoniam, tametsi demonstratio Quia a posteriori progrediatur; in demonstratiua tamen methodo potius residet, quam in resolutiua; quoniam eius progressus est non a conclusione ad præmissas, sed a præmissis ad conclusionem. Præterea resolutio opponitur demonstrationi; quoniam demonstratio ex caussis effecta demonstrat: resolutiua autem ab effectis ad caussas adscendit: quod etiam verum est de resolutiua, quæ incipit a notione finis. Insuper resolutio opponitur definitioni; quoniam definitio ex notis partib. totum aliquod constituit; resolutio autem a toto ad partes adscendit: quod verum est de resolutione, quæ incipit a notione finis. Sed hæc omnia ex superius propositis facillimum est assequi. Sicut etiam facile est cognoscere, vbi in praxi seu effectione per resolutionem inuenimus quid agendum; & postea quod est vltimum in inuentione debet esse primum in exsequutione: dum fit exsequutio contraria resolutioni, illam non dici compositiuam methodum, sed esse potius operationem seu effectionem, quia tunc operatur artifex, exempli gratia, incipiendo expurgari superfluitates, mox præparando, deinde purgando, atque demum corroborando: quemadmodum etiam fabricator primo fodit terram, deinde facit fundamenta, deinde conficit parietem. Hæc compositio dubio procul nõ methodus compositiua, sed affectio potius dicitur, & est. Hæc ergo de methodorum conuenientia & discrepantia.

CAPVT XXX.

De nobilitate Methodorum.

Leoniceni sententia.

QVantum ad nobilitatem seu præstantiam methodorum: Leonicenus statuit, methodum definitiuam & demonstratiuam esse perfectiores; diuisiuam autem & resolutiuam imperfectiores: quoniã methodus resolutiua & diuisiua ministræ sunt atque famulæ methodi definitiuæ, ac demonstratiuę; immediate tamen definitiuæ, mediate autem demonstratiuæ. Namque ministræ sunt, quatenus conducunt ad inueniendum genus & differentias, ex quibus constituitur definitio; quæ postea medium & caussam subministrat demonstrationi, sine qua demonstratio esse non posset. Ad inueniendum autem genera & differentias inuicem discrepant diuisio & resolutio: nam diuisio incipit a supremis generibus, resolutio autem ab indiuiduis. Atque tandem ad hunc vsum Leonicenus has methodos referre voluit, vt dixerit, si quis diuisiuæ ac resolutiuæ eum auferat vsum, quem definitionibus præstant, atque ab illarum respectu seiungat, imperfectas esse, & nihil aut parum vtilitatis afferre. Comparans deinde demonstratiuam cum definitiua, inquit, definitiuam esse præstantiorem demonstratiua; quoniam definitiua rerum substantias explicat, demonstratiua autem res ipsas sequentia demonstrat: vnde sicuti substantia accidente est præstantior, ita definitio demonstratione.

Confutatio.

Quæ dicta, quamuis prima facie nonnihil veritatis in se continere videantur; multiplicem tamen in se falsitatem includunt. Namque primum falsum est, definitiuam & demonstratiuam methodos esse perfectiores resolutiua & diuisiua, propterea quod hæ sint ministræ, & quod in his non sit alius vsus. Totus autem error originem traxit, quoniam opinatus est Leonicenus, nullum esse vsum resolutiuæ, & diuisiuæ, quam ad definitiones: quod falsum est. Quamuis enim ex sent. tum aliorum, potissimum Auerr. 4. phys. 2. 1. de an. 5. & 6. metaph. primo ad definitionem indagãdum, tum diuisio, tum resolutio referantur: non propterea tamen credendum, harum methodorum non esse alium & prestantiorem vsum. Quod ostendo in vtraque methodo.

Diuisio famulatur definitioni.

Primum etenim diuisiua conducit ad indagãdum definitionem, nempe ad inueniendum genus & differentias. Quod optime declarabat Them. secundo poster. inquiens, definitionem fieri citra probationẽ vllam, atque ex concessis, per interrogationem, & responsionem: ita vt nihil veluti necessarium, sed solum vt concessum accipiatur. Exempli gratia: volo definire hominem: tunc interrogo, sit ne animal, vel non animal? Respondens ait, esse animal. Tunc rursus quæro; num animal aut gressile, aut aquatile; Cõcedit respondens esse gressilem hominem. Vnde definiens hoc sumit, nec syllogismo probat. Tunc vltra interrogat; num gressile vel bipes, vel multipes? Cõcedit esse bipedem. Vnde tunc definitio texit; homo est animal gressile bipes. Ecce ergo, quemadmodum methodus diuisiua famulatur definitiuæ. Quod etiã exacte Boetius in l. diui. declarat.

Definitio inseruit diuisioni.

Sed ex eodem Boetio habemus, diuisionem non tantum famulari definitioni, sed etiam definitionem famulari diuisioni: quoniam (inquit) cum alia sint æquiuoca, alia vniuoca, atque conueniat æquiuocis significationis diuisio, vniuocis autem diuisio generis in species: propterea videndum est prius quid sit æquiuocum, & vniuocũ; quæ sine definitione haberi non possunt. Quare etiam definitio famulatur diuisioni.

sioni. Hoc autem intelligendum est de ea diuisione, cuius vsus non est indagare genus & differentias, vt ex his definitio constituatur; sed potius numerum rerum. Exempli gratia, volo indagare numerum pulsuum, species omnes respirationum, febrium, & similium. Inueniam methodo diuisiua: & a primo incipiam genere: quod cum diuidi nequeat, cum Gale. locis citatis, nisi prius videamus quid sit res diuidenda, quid sit, verbi gratia, febris, quid respiratio, quid pulsus: propterea ipsa definitio diuisioni famulatur. Quo tandem fit, vt diuisio non solum alium habeat vsum, ab eo quem proposuit Leonicenus; verumetiã diuisioni inseruire definitionem, quatenus rem diuidendam constituere debet.

Demonstratio ministrat diuisionis. Quinimo aduersus eundem Leonicenum addimus, diuisioni non modo famulari definitionem, sed etiam demonstrationem: nimirum vbi in diuisione aliqua occurrit difficultas, seu aliquod occurri naturaliter ignotum, illud demõstratione probari potest. Quæ veritas colligitur ex Galeno, primo metho. 5. inquit enim, esse constituendas non nominum, sed rerum differentias; atq; vbi, verbi gratia, habuerimus quatuor esse partes, nimirum per diuisionem; deinde demonstratione confirmandum, nec plures, nec pauciores esse. Eandem sententiam habuit quoque Them. dicebat enim secundo poster. 6. nos posse certis rationibus probare ea, quæ in sermonem incidunt illum, qui vltro citroque, hoc est, per interrogationem & responsionem habitus est: verbi gratia animatum hominem esse, quia non inanimatum; & rationalem, quia non irrationalem. Cæterum monet Them. ne propterea credamus hominis definitionẽ probari, sed probari conclusionem, quæ ex diuisionum membris coalita est. Ex quo colligendum, diuisioni famulari tum definitionem, tum demonstrationem: ac definitionem immediate, mediate autem demonstrationem, quatenus per demonstrationem probantur conclusiones, quæ ex diuisis colliguntur membris. Quare constat, diuisionem non esse ita definitionis seruam, vt etiam definitionis domina non sit.

Analysis seruit definitio, & demõstratio. Quantum vero ad resolutionem: huius pariter nõ solum est vsus ad definitiones, vt Leonicenus proposuit, sed etiam ad inuentionem aliarum rerũ, quæ tamen non sunt definitionis partes. Atque talis est resolutio, quæ a finis incipit notione. Vt, si proponantur a Gal. plures partes, veluti quatuor principales corporis humani, volo inuenire has nec esse plures, nec pauciores. Inueniam resolutione, incipiendo a notione finis. Et hæc minime famulatur definitioni: quinimo, si in hac via resolutiua aliquid ignotum occurrit, vel definitione declarabitur, vel demonstratione probabitur, vt merito talis resolutionis famulæ sint definitio, & demonstratio. Quæ veritas confirmari etiam potest cum Aristot. primo post. vbi volens omnes demonstrationis conditiones methodo resolutiua indagare, (vnde libros etiam illos gratia resolutionis, resolutorios nuncupauit) cum hæc resolutio, (vt toties dictum fuit) a finis notione exordiatur; iure ipso Arist. a notione finis, hoc est a scire exordiri voluit: atque scire, quod finis erat, primũ definiuit. Quod cum ita sit, dubio procul definitionem ipsius scire, gratia resolutionis constituit.

Auctoris sententia. Quantum postea ad id, quod dicebat Leonicenus, definitiuam esse præstantiorem demonstratiua, quoniam versatur definitio circa substantiam, demonstratio autem circa accidentia: neque hoc fine suspicione esse potest: siquidem definitio & circa substantiam, & circa accidentia versari solet. Namq; in scientijs etiã accidentia indagamus methodo definitiua.

Methodorũ collocatio, ratione ordinis naturæ. Cum itaque in errore fuerit Leonicenus, alioquin vir grauissimus; quid dicendum? Dicerem ergo methodos inuicem constitui posse dupliciter: nempe ratione Ordinis, & Dignitatis. Ratione quidem ordinis ab Ammon. in prædicab. ita collocantur, vt prima sit diuisiua, secunda definitiua, tertia demonstratiua, quarta resolutiua. Secundum hunc ordinem hæ methodi ab Ammon. qua ratione digerantur, non esset fortasse præter rationem, si a logicis explicaretur. Sed cum hoc ab ipsis (quod sciam) non sit declaratum; explanare conabor; neque enim res tanti momenti silentio pretereunda. Dicimus ergo Ammoniũ nihil aliud insinuasse, nisi quod prima sit diuisiua, vtpote quæ constituit genus & differentias: secunda sit definitiua, quæ genus & differentias accipit a diuisiua; tertia sit demonstratiua, quæ ex definitione constat, quarta sit resolutiua, sed non quælibet, verum illa quæ incipit a notione finis, quæ tum demonstrationem, tum alia cõposita in suas partes, seu in suas præmissas & principia resoluere potest. Vnde aduertatis Ammonium resolutionem illam secludere, quæ definitioni famulatur; propterea quod secundũ dogma Platonicum voluit (vt ipsum interpretatur) definitionem omnem fieri ex diuisione. Quare resolutionem excludit: resolutionem, inquam, quæ definitioni famulatur. Et propterea resolutionem postremo loco collocauit. Quod si resolutionem definitioni inseruientem intellexisset; necessarium fuisset, vt quemadmodum definitioni diuisionem præposuit, ita etiam famulantem resolutionem præposuisset. Quare methodos inuicem ita dirigere poteritis: perpendentes, an progressus fiat a priori, more Platonico; vel a posteriori, more Aristotelico. Si a priori; primum est diuisio, quæ indagat genus & differentiam, ex quibus fit definitio; quæ postea secundo loco collocatur, veluti medium demonstrationis: tertio est demonstratio: resolutio autem, quę definitioni famulatur nullum locum habere potest, quando definitio non nisi ex diuisione (vt ait Ammonius ex Plat. sententia) fieri possit. Si autem progrediamur a posteriori: prima est resolutiua, secunda diuisiua, tertia definitiua, quarta demonstratiua. Primo quidem est resolutiua, quę nimirum definitioni famulatur; nam in hac ab inferioribus, & indiuiduis, & operationibus adscendimus in species, genera, & differentias. Secundo fit progressus a priori per diuisionem, vt habeamus genus & differentias, primo a posteriori per resolutionem, secundo a priori per diuisionem. Ex quibus tertio loco fit definitio. Quæ tandem medium tribuit demonstrationi. Notandum vero, resolutionem definitioni famulantem vel non habere locum, vel ante definitionem esse collocandam: resolutionem autẽ non inseruientem definitioni, post alias methodos esse collocandam, quemadmodum Ammon. loco citato collocauit.

Methodorũ collocatio ratione quęsiti ignoti. Si methodi inuicem constituantur ratione dignitatis: opus est aliqua distinctione: nãq; methodi considerantur vel ratione Quæsiti ignoti, vel ratione Viæ, per quam methodi progrediuntur a noto ad quæsitum ignotum. Primo, si consideramus methodos ratione quæsiti ignoti, quoniam id in diuisione & resolutione est rerum numerus: in demonstratione, caussa inhærentiæ passionis in subiecto: in definitione, quid rei, tum accidentis, tum quoq; substantiæ: dubio procul, cum quid rei nobilitate excedat reliqua quæsita, definitio dignitate cæteras methodos superabit. Neque aliquid facit, etiamsi demonstratio dirigantur ad quæsitum naturaliter ignotum: definitio autem non: vt propterea demonstratio dicatur via doctrinæ, definitio autem disciplinæ: namque magis honorificum est, parum scire de magis honorabilibus, quam multum de minus honorabilibus. Quare, cum quæsitum definitionis, nempe quid rei, tum accidentis, tum præcipue substantiæ, sit nobilissimũ: ob id & hæc methodus nobilissima erit.

Meth. collocatio ratione viæ. At si perpendantur methodi merito viæ, per quã progredimur a re nota ad ignotam; cum talis via præsertim locum habeat in methodo resolutiua & diui-

siua, quatenus in hisce methodis locū habet ad scensus & descensus: ideo hæ methodi nobiliores sunt: vt propterea a Galeno passim nomine methodi, hoc est, viæ, potissimum nominentur resolutio & diuisio, nō autem demonstratio & definitio. Quod colligere licet ex Galeno, tum alibi, tum tertio methodi primo; vbi inquit; eum qui procedit ratione & methodo, logicum dici, methodicum, & dogmaticum, non autem empiricum: vbi per methodum intelligit diuisiuam & resolutiuam; per rationem autem methodum demonstratiuam, diuisiuæ & resolutiuæ famulantem. Quapropter cum Galenus primo methodi quarto ait, methodum ratione inueniri; nemo inde arguat, quod ratio non sit methodus: nam ratio seu demonstratio est methodus: sed dicit methodum ratione inueniri, hoc est methodum diuisiuam & resolutiuam ratione acquiri, hoc est non empirice. Quare methodos considerantes ratione viæ, asserimus & concludimus, a diuisiua & resolutiua reliquas nobilitate superari. Quod si denuo comparabimus inuicem diuisiuam & resolutiuam, vt constet quæ harū sit nobilior; dicimus, has methodos bifariam considerari posse: nempe vel quatenus conducunt ad indagandum definitionem, vel potius ad rerum numerum determinatum inquirendum. Si primo modo; diuisio, sicut est methodus difficilior resolutione, ita etiam nobilior: nec ab re: nam diuisio auspicatur ab intelligibilibus, resolutio autem a sensibilibus. Propterea Plato eminentissimus philosophus diuisiuæ methodo addictus fuit; contra autem Aristoteles sensibus magis immersus definitionem per resolutionem inquirebat. At si hæ methodi considerentur, vt ad rerum numerum indagandum conducunt; dubio procul resolutio diuisione est excellentior: namque resolutio incipit a notione finis, supremarumque rerum numerum, nempe principiorum, inquirit: diuisio autem descendendo progrediens, rerum infimarum numerum indagat. Hæc de methodorum nobilitate. Vnde nihil aliud superest, nisi vt videamus quidnam sit methodus apud Galenum: quod iam aggrediamur.

CAPVT XXXI.

Quid Methodus apud Galenum.

Dicendorū necessitas, & vsus.

DIfficultas in sermone de doctrina methodica, quę absoluenda relinquitur altissima, atque maxime necessaria, in hoc consistit, vt sciamus quidnam Galenus per medendi methodum intellexerit. Hanc autem quæstionem altissimam appello, propterea quod Altimarus gloriabundus satis, neminem hanc difficultatem cognouisse asserit; seque tantæ veritatis vnicum fuisse inuentorem gloriatur. Deinde vero maxime necessariam hanc quęstionem intelligo: propterea quod ex huius resolutione, non modo quid Galenus per methodum medendi voluerit percipietis, verum etiam ad intelligendum omnes 14. libros Galeni de methodo medendi inscriptos additum satis apertum atque amplum consequemini. In qua materia tametsi Altimarus methodi definitionem venari contendat; ea tamen quam assignat, licet ex verbis Galeni depromi videatur, veruntamen satisfacere minime potest. Siquidem non constat apud ipsum, an talis methodus sit vel diuisiua, vel resolutiua, vel definitiua, vel demonstratiua. Vt inde quispiam suspicari queat, præter quatuor methodos fortasse quintam, eamque inusitatam, & Galenicam reperiri: cum tamen hoc falsissimum sit: siquidem Galenus non alias methodos, quam logicas vbique profitetur. Propterea nos in hac materia breuiter ita procedamus. Primum proponemus verba Galeni; deinde, quomodo intelligenda sint, enucleabimus: vt cum veritatem acquiratis, tum nouissimos Altimari discursus vanos esse dignoscatis.

Galeni verba de methodo medendi.

Quantum itaque ad primum: Galenus inquit primo methodi, capite quarto: *methodo quidpiam inquirere & inuenire, ex aduerso opponitur ei, quod fortuito & temere reperitur: est autem id cum via quadam, & ordine; vt in disquisitione aliquid primum sit, aliquid secundum, tertium, & quartum; quoad demum sit peruentum ad ipsum, quod ab initio est propositum.* Dicebat etiam idem Galenus quarto methodi quarto, *methodum esse vnam quandam vniuersalem viam, quæ omnium particularium sit communis: quæ quidem via nos ducat a principio vsque ad finem, atque in omnibus particularibus similis sit:* Atque addit, *in singulis morbis priuatam quandam esse methodum sanandi, in omnibus tamen commune genus esse: namque perpetuo auspicandum ab indicatione, quæ sumitur ab affectu cui mederi volumus; ad discernendum an caussa affectus desierit, necne: si desierit, confugiendum ad eam methodum quæ traditur in tertio libro; si autem adsit, veniendum ad eam methodum, quæ in quarto libro docetur.* Quibus verbis (vt opinor) difficillimis videtur velle Galenus, methodum esse vel Vniuersalem, vel Particularem: præterea methodum aliam esse, de qua in tertio, aliam de qua in quarto libro; quasi non sit vna via curandi morbos, sed duplex. Quæ igitur erunt hę viæ, seu methodi? Quid voluit Galenus?

Scopus librorum de medendi methodo: remediorum inuentio rationalis.

Dicam ego in hac materia difficillima illud, quod sentio: meliori iudicio semper me submittens. Atque vt nostra sententia tum firma, tum euidens, quantū fieri potest, reddatur; altius aliquantisper exordiri nobis liceat, atque primo statuere, quodnam sit munus methodi medendi, quam Galenus in illis libris profitetur? Itaque cum ipso Galeno primo methodi quinto, dicimus, in methodo medendi illud propositum esse, vt ægrota corpora in sanitatem vendicentur: id vero esse, vt naturales partium actiones (si quæ vitiatæ sunt) corrigantur. Ob idque dicebat Galenus nono methodi capite decimo, primum propositum in methodo medendi correspondere primo proposito in arte de tuenda sanitate; quandoquidem, sicut in arte tuendæ sanitatis est sanitatis tuitio, ita in methodo medendi est morbi sublatio. Cęterum cum methodi medendi propositum sit corpora ægra in sanitatem redigere, id autem fieri nequeat absque remedijs medicis; ideo talia remedia inuenire oportet. Quare etiam aliud erit huius methodi propositum, nempe præsidia reperire: ad quem scopū respexit Galenus primo methodi quarto. Cum autem remediorum inuentio fiat tum methodo, quæ rationi innititur; tum experientia, quæ sensibus addicta est, rationeque non vtitur: in præsentia Galenus sermonem habere vult non de omni remediorum inuentione, sed de ea quæ methodo acquiritur. Quare methodi medendi munus esse debet, vt vi huius remedia inueniantur, atque ita inueniantur, vt non fortuito seu temere reperta esse videantur, sed methodo, hoc est, via quadam, & ordine, ac ratione. Vnde etiam sæpenumero Plato fortunam ab arte excludebat.

Obiter de fortuna medendi.

Sed hic obiter aduertatis, Hippocratem in lib. de arte videri fortunam in medicina collocare: inquit enim; ego vero non priuabo fortunam, tanquam nihil operæpretij faciat: puto enim morbis, qui male curantur, vt plurimum infortunium accidere; qui vero bene, eos bonam fortunam nancisci. Sed credo ego cum Platone, fortunam non habere locum in medica arte, quatenus videlicet ars constituitur, & secundum artem operatur medicus: quoniam siue sequatur mors, siue salus, semper optimus artifex recta ratione procedit. Quod si fortuna cum Hippocrate locum habet; id intelligendum est tum ex parte infirmi, tum ex parte medici, secundum hanc rationem. Ex parte quidem infirmi: quatenus se subijcit malo vel bono artifici: propterea dicebat interdum

Galenus eos ægros esse fortunatos, qui optimum medicum nanciscuntur; infortunatos, qui malum. Ex parte vero medici eum fortunatum asserere possumus, cui infirmi morbis correpti salubribus curandi occurrunt; infortunatum, vbi insalubribus, & pœne lethalibus.

Inuentio alia auxiliorum, alia administrationis.

Sed ad rem. In libris de methodo medendi propositum est remedia inuenire, non temere & fortuito, sed methodo, hoc est, via quadam, ratione, & ordine. Cæterum cum duplex sit remediorum inuentio, duplex etiam methodus erit. Namque alia simplex est remediorum inuentio, alia vero recta inuentorum administratio. Ad quem duplicem præsidiorum inuentionem respiciens Galen. 6. method. secundo, inquit, medendi methodum non solum posse inuenire meliora medicamenta, quam a medicis fuerint inuenta; sed etiam posse inuenire vniuersum curationis modum, hoc est rectam administrationem illorum inuentorum remediorum. Itaque cum duplex sit remediorum inuentio, duplex etiam quodammodo methodus oritur; altera quidem est, qua inueniuntur auxilia: reliqua, qua inuenitur recta administratio inuentorum auxiliorum. Propterea Galenus 4. method. 4. dicit, esse deueniendum modo ad methodum, quæ in tertio libro traditur; modo ad methodum quæ proponitur in quarto lib. hoc est, modo ad methodum diuisiuam, beneficio cuius inueniuntur auxilia; modo ad resolutiuam, virtute cuius reperitur recta auxiliorum administratio. Declaro magis. Per simplicem remediorum inuentionem, intelligo inuentionem auxilij vel calefacientis, vel refrigerantis, vel humectantis, vel siccantis; prætera vel vacuantis, vel replentis: per inuentionem autem rectæ auxiliorum administrationis, intelligo, an primo vti oporteat hoc vel illo inuento auxilio.

Prima methodus, inuentionis remediorũ. Exemplũ.

Vnde si primum consideremus inuentionem simplicem auxilij, progredi oportet methodo diuisiua, quæ a summo exorditur genere: cui famulatur demonstratio, vbi aliquod naturaliter ignotum in hac via occurrit: subministrat quinetiam definitio, vbi aliquod ignotum quoad quid est offertur. Quomodo autem hæc sit methodus diuisiua, atque qua ratione hanc proposuerit Galenus, declaro. Exempli gratia, proponatur febris putrida: in qua cũ duo sint, nempe febris, & caussa; propositum esse debet remedia inuenire tum febris, tum caussæ. Qua procedendum via? Primum quo ad febrem, incipiendo a generalissimis, cum sit quid præter naturam, oritur indicatio remouendi. Cum autem sit præter naturam, vel est morbus, vel caussa, vel symptoma. Ecce, vtor diuisione. Sed non est caussa, non symptoma, sed morbus: nam morbus est, a quo immediate læsio prodit operationum; talis est febris; ergo &c. Ecce, vtor definitione, & ratione, merito diuisionis. Itaque cum febris sit morbus, nascitur indicatio auferendi morbum. Tunc vltra in hac via progrediendo dicẽdum: morbus cum sit vel in mala compositione, vel in soluta vnitate, vel in intemperie; febrisque sit morbus in intemperie: nascitur indicatio alterandi. Tunc vltra: cum morbus in intemperie sit vel in simplici, vel in composita; & febris sit morbus in intemperie composita: prodit etiam indicatio composita, hæc autem cum consistat vel in calido & sicco, vel in calido & humido, vel in frigido & humido, vel in frigido & sicco; febrisque sit morbus in intemperie calida & sicca; ideo oritur indicatio refrigerandi & humectandi. Atque cum vlterius descendere non sit possibile, ideo hæc postrema & distinctissima indicatio est illa, quæ remedium distinctum inuenit, nempe auxilium refrigerans & humectans.

Præterea vero quantum ad materiam febrilem eodem progrediendum modo: nempe a materia, quatenus est quid præter naturam; deinde ad materiam, quatenus est replens; vnde habet locum vacuatio. Deinde ad materiam, vt est talis materia, determinatum efficiens repletionem: vbi oritur indicatio vacuandi, vt puta sanguinem: vnde inuentum est auxilium quod sanguinem vacuat.

Methodus inuentionis remediorũ est diuisiua.

Ecce ergo quemadmodum hic progressus est a supra ad infra, a supremis generibus ad subalterna, ad speciem specialissimam, proindeque est methodus diuisiua: de qua Gal. 3. meth. passim, vbi sermonem habuit de inuentione medicamentorum vlceris; quamuis etiam nonnulla de recta illorum administratione intermiscuerit. Sed potissimum talem methodum explicauit 1. meth. 4. vbi ait: methodo quippiam inuenire, ex aduerso opponitur ei, quod fortuito & temere reperitur, est autem id cum via quadam, & ordine, vt in disquisitione aliquid primum sit, aliquid secundum, tertium, & quartum, quoad demum sit peruentum ad ipsum quod ab initio est propositum. Quæ Galeni verba dubio procul ita intelligere oportet: vt per propositum finem remedij inuentionem intelligamus: nam munus methodi medendi est, ipsa inuenire remedia. Quando autem dicit; vt disquisitione aliquid primum sit, deinde secundum, tertium, & quartum; opus est intelligere progressum a generibus ad species, a supra ad infra, non autem ab infra ad supra. Et proinde hæc erit via potius diuisiua quam resolutiua; quando nimirum initium sumit a generica & suprema indicatione: nam Galenus inquit illos qui hac methodo procedunt, a primo aliquo auspicari, de quo inter omnes homines sit conuenientia; deinde ad reliqua transire. Exordiri ergo oportet a communissima intentione, quæ est, res præter naturam indicare sui ablationem, scilicet per contraria; res autem secundum naturam conseruationem, videlicet per similia. Ablatio autem capitur a morbo; deinde est ablatio morbi: tertio alteratio: quarto & vltimo refrigeratio & humectatio. Ecce, quomodo hic progressus est ab vniuersalibus ad minus vniuersalia, a supra ad infra: ideoque hæc est methodus diuisiua. Neque hic possumus auspicari a symptomatibus, adscendendo ad morbum: quoniam dicebat Galenus auspicandum esse perpetuo ab indicatione, quæ ab affectu sumitur. Vnde Galenus semper sibi ipsi consentiens primo method. 7. ait, principium, & radicem, & elementum methodi medendi esse corporis affectum præter naturam: quando nil aliud sit quod curetur a medicis, quam corporum affectus. Cum autem initium sit a morbo communissime considerato, ideo erit via hęc methodus diuisiua. Ad eandem veritatem respiciens quoque Galen. 8. de decretis cap. 6. ex mente Hippo. ait, contrariorum contrarias esse curationes, elementa esse methodi medendi. Si igitur hæc communissima indicatio est elementum, est principium a quo auspicari oportet; igitur methodus hæc medendi erit via diuisiua, progrediens a generalissima indicatione ad minus generalem, donec ad specificam & distinctam deuentum sit. Et hæc de medendi methodo, qua remedia inueniuntur.

Altera methodus qua inuenitur vsus auxiliorum: quæ est analytica.

Quantum autem ad alteram methodum, qua inuenitur recta administratio inuentorum remediorum, nempe an hoc vel illo auxilio prius vti oporteat, ad hanc inuentionem conducit methodus resolutiuam, quæ nimirum incipit a notione finis, atque exordium sumit ab indicatione, quæ ab affectu sumitur. Veluti, si ita in biliosa febre dicamus: ratione morbi calidi & sicci, oritur indicatio refrigerandi & humectandi: sed quoniam morbus pendet a bile copiosa & crassa; ideo ratione copiæ oritur indicatio vacuandi: ratione crassitiei, attenuandi. At quoniam hæc bilis crassa nõ potest vacuari, nisi prius attenuetur; ob id oritur indicatio attenuãdi, prius quam vacuandi: quoniam vero ita attenuari nequit nequit, nisi

nisi prius superfluitates primæ educantur; ideo primum purgandæ superfluitates illæ primæ. Ex quo progressu discimus, hæc auxilia ita esse administranda, vt primum vtēdum sit lenientibus, secundo præparantibus, tertio purgantibus, quarto corroborantibus, nempe illud quod est vltimum in inuentione per methodum resolutiuam, in exsequutione priorem sibi vendicat locum. Ecce ergo, qua ratione recta hæc præsidiorum administratio methodo reperitur resolutiua. Porro hæc ipsa orditur etiam ab indicatione, quæ ab affectu sumitur, perinde ac diuisiua; sed discrimen est, quoniam diuisiua exorditur ab affectu generico; resolutio autem ab affectu specifico. Et de hac loquitur Gal. 4. meth. 4. dicens; si morbi caussa adhuc persistat, & augeat morbum, deueniendum ad hanc methodum, quæ traditur in quarto, scilicet ad methodum resolutiuam, quippe quæ rectam auxiliorum administrationem declarat; nimirum prius esse caussæ occurrendum, deinde morbo. Quare hactenus cōstat, quid voluerit Gal. quando dixit, aliam esse methodum, quæ traditur in tertio lib. aliam quæ traditur in quarto.

Methodus vniuersalis, & particularis.

Quantum autem ad aliud dictum, quod methodus sit vel vniuersalis, vel particularis; 4. meth. ca. 4. dicimus per methodum vniuersalem, intelligi methodum medendi in generali, quatenus non applicatur huic vel illi morbo; per particularem autem methodum, quatenus applicatur huic vel illi morbo: frustra enim traderetur cognitio methodi generalis, nisi morbis particulatim applicaretur. Vnde 1. meth. 5. Gal. dicebat, id tenaciter in omni methodo seruandum, vt in ea prius multis leuioribus problematis sæpe exerceamur, quam maioribus manum admoueamus. Eandem veritatem colligimus ex Gal. 4. methodi. 1. nempe duplicem esse methodum: aliam generalem, aliam minus vniuersalem, hoc est specificā; & opus esse vtramque callere: inquit enim, non satis esse dedisse tantum generalitatem methodi, sed etiam in singulis eius partibus opus esse vt exerceamur, propterea quod cuique morbum speciei sua sit methodus. Eadem sententia colligitur ex 9. meth. 4. dicit enim, ad exactam cognitionem non satisfacere methodos vniuersales, sed in exemplis exercitari quiduis discentes maxime expedire.

Verum aduertatis, ne interdum auctoritates malæ acceptæ vos confundant: namque dicebat Gale. 9. de placit. 2. vniuersalem methodum sine exercitatione multa in singularibus artificem bonum efficere non posse; ideoque eam assidue per totum vitæ curriculum exercendam: demonstratiuam autem methodum non tanta indigere exercitatione, quamuis non pauca. Ex quibus dictis facile aliquis iunior colligere posset, aliam esse methodum vniuersalem, aliam demonstratiuam: & methodum demonstratiuam non posse esse tum vniuersalem, tum particularem. Quod falsum est. Nam quælibet methodus, nempe diuisiua, resolutiua, definitiua, & demonstratiua, est vniuersalis, & particularis, hoc est, priuatis problematis applicabilis. Quare Galenus, dum distinxit vniuersalem methodum a demonstratiua methodo; per vniuersalem methodum intelligit methodum excellentiorem ratione viæ; quæ via est vel a supra ad infra, vt in diuisiua; vel ab infra ad supra, vt in resolutiua, in qua viæ resoluendo & adscendendo inuenimus; descendendo autem exsequimur. Vnde cum in artibus præualeat via diuisiua & resolutiua; proinde hanc viam vniuersalem methodum vocat, ideoque magis necessariam, & in qua magis sit exercendum in methodo medendi, seu arte curandi, quam in methodo demonstratiua. Propterea ratione talis viæ supra ca. 30. de methodorum præstantia methodum diuisiuam & resolutiuam cæteris præstantiores esse statuimus. Itaque hunc in modum dicta Galeni intelligere oportet: neque nouas methodos somniare licet.

Et hæc tandem dicta sint de doctrina methodica: nunc ad doctrinam progrediamur experimentalem.

CAPVT XXXII.

De doctrina Experimentali.

Transitio

CVm hactenus egerimus de doctrina methodica, proindeque de doctrina patefaciente simpliciter res ignotas; sed quatenus in tali cognitione quæsitorum scientiam consequimur: reliquum est vt agamus de doctrina pariter ignotas res simpliciter patefaciente, sed quatenus in tali cognitione quęsitorum potius peritiam adipiscimur. Et hæc doctrina dicitur experimentum; alterum scilicet instrumentum, quod conducit tum ad inueniendum artes, tum ad harum vsum: atque contra distinguitur ipsi rationi, proindeque demonstrationi.

Experimētum quid?

Experimenti autem talis proponitur definitio: *Experimentum est doctrina instrumentalis, qua docemur progredi a toto ad ignotum, vt problematum peritiam consequamur.* Primum itaque dictum fuit: esse *doctrinam instrumentalem:* namque in præsentia consideramus experimentum, sicut & methodos, & ordines considerauerimus: nempe sub ea ratione, qua experimentum docetur a doctore, in virtute habitus non principalis, nempe logici. Vnde doctor; docens artem conficiendi experimentum, doctrinam præbet experimentalem.

Generatio experimēti.

Deinde in definitione dictum fuit: *qua docemur progredi a noto ad ignotum.* Pro intelligētia huius particulæ scire expedit, qua arte fiat experimentū. Itaq; sciendum cum Arist. primo metaphy. a principio, & secundo post. circa finem, ad procreandum experimentum tali via esse procedendum: nimirum vt primū præcedat sensus multiplicatus, hoc est, vt multæ fiant sensationes, eodem modo, circa eiusdē speciei indiuidua. Exempli gratia, video hoc rhabarbarum purgare bilem in hoc homine: video etiam aliud indiuiduum rharbarbari similiter purgare bilem: & recordor primi indiuidui: tunc ex duplici hac sensatione fit memoria. Quod si tertia vice, quarta, & quinta videam rhabarbarum indiuiduū hoc efficere; tuncq; recordatus fuero primæ, & secundæ, & præcedentium sensationū: tunc fient plures memoriæ. Et hinc, cum memoria necessario requirat sensum, post mortem non recordamur: atque hinc etiam memoria primo & per se est in sensu; non sic autem in mente. Ad rem. Ergo ex pluribus memorijs, seu ex hac memoria multiplicata, resultabit in facultate rememoratrice spectrum, seu simulacrum fixum & stabile: quod nil aliud est, quam opus animæ sensitiuæ; ad differētiam rationis, quæ est opus intellectus. Atque hoc sensu opus stabile & fixum vocatur experimentum, ex multis collectum memorijs: quo deinde opere seu simulacro excitatus intellectus, facit vniuersale, quod est, omne rhabarbarum purgare bilem. Quod quidem vniuersale est artis principium; non ratione, sed experimento inuentum, atque hoc principium stabile fixum est in intellectu; quoniam occasionem habuit ab illo simulacro pariter fixo & stabili in facultate memoratrice, vt proinde prodeat etiam artis principium stabile & fixum. Quibus sic positis, constat, cur in definitione dictum sit, in doctrina experimentali progressum fieri a noto ad ignotum: nempe notum esse sensationes ipsas: rem autem ignotam esse principium, & problema in arte, vel scientia: viam autem a sensationibus ad memorias, ab his ad experimentum, ab hoc ad vniuersale in arte, ad problemata.

Discrimen experimēti & meth...

Tandē dictum fuit; *vt problematū peritiam consequamur.* Quæ particula addita est, vt aptissime experimentalis

rimentalis doctrina a methodica distingueretur; & A potissimum, vt experimentum a ratione & demonstratione sciungeretur. Namque sicut demonstratio est opus intellectus, ita experimentum est opus sensus. Vnde quamuis vtraque doctrina referatur ad problemata potius singularia in arte, quam ad totam artem, ad differentiam ordinis doctrinæ: differentia tamen est inter rationem & experimentum; nam per rationem consequimur scientiam de problemate; per experimentum autem peritiam. Exempli gratia sit hoc vniuersale: omnis lactuca conuenit febricitantibus. Huius propositionis possum habere sciētiam, & peritiam. Scientiam habeo per rationem, hunc in modum: omne quod habet vim refrigerandi & humectandi, conuenit febricitantibus: sed lactuca habet vim refrigerandi & humectandi: ergo. Maior manifesta esse potest per illud axioma, contraria contrarijs curantur. Minor autem hunc in modum probari potest: omne quod constat ex aqueo elemento, habet vim refrigerandi & humectandi: lactuca huiusmodi: ergo. Quare probatum est hoc vniuersale, nempe quod omnis lactuca omnibus conueniat febricitantibus. Peritiam autem habeo hunc modum: video hoc indiuiduum lactucæ conuenire huic & illi febricitanti; tunc ex multiplici sensatione & obseruatione fit memoria: ex memoria multiplicata fit simulacrum quoddam in memoria; ex hoc excitatur intellectus, & conficit hanc vniuersalem propositionem, nimirum quod omnis lactuca conueniat febricitantibus. At huius vniuersalis habemus non scientiam, sed solum peritiam. Ideo in definitione ad hāc veritatem respicientes, vt euidenter doctrinam experimentalem a methodica sciungeremus, diximus, *vt problematum peritiam consequamur*. Hæc de definitione experimentalis doctrinæ.

Exempli.

Quantum ad diuisionem, nihil habetur notatu dignum: nisi ratione finis dicamus, experimentum conducere tum ad inuentionem principiorum in scientijs & artibus, tum etiam ad vsum artium. Quare iam ad postremum propositum in sermone de doctrinis deueniamus, nempe ad Modum docendi.

Differentię experimēti.

CAPVT X.

De Definitione ordine docendi.

Transitio.

CVm hucusque egerimus de doctrina tum principali, tum maxima ex parte etiam de instrumentali, siquidem egimus de doctrina disponente, atque methodica: modo nil aliud superest, nisi vt de ea doctrina instrumentali disseramus, quæ res potius secundum quid, quam absolute patefacit; atque dicitur modus docendi.

In Recentiorem.

In hac doctrina ne decipiamini, sicut deceptus fuit Modernus; primo eius errorem, qui veritatem D turbare posset, eradicare oportet. Inquit igitur doctrinam capi pro modo docendi; qui modus docēdi sit ratio quædam accommodandi se ad naturam, aut Auditoris, aut Rerum. Auditoris quidem: namque aliqui sunt, qui exemplis doceri appetunt, alij demonstratione. Sed hic satis se confundit: quoniam distinguit prius modum docendi a methodo; & tamen declarans quomodo modus docendi sit varius pro varia natura auditoris, inter reliqua accepit demonstrationem, quæ sine dubio est methodus, vt etiam ipse fatetur. Quare modo seiungit modum docendi a methodo, modo confundit; proindeque seipsum confundit. Quando etiam addit docendi modum se accommodare ad naturam rerum, vt propterea res mathematicas doceamus per formam, diuinas per efficientem, naturales per materiam, moræ les & artificiales per finem: hoc quidem admittere possumus, & ex Ammon. in præfatione prædic. facile colligi potest. Sed propterea non tollitur, quin a Moderno confundatur modus docendi cum methodis: nam vtentibus methodo definitiua in mathematica, definitio tradetur per formam, in philosophia naturali per materiam, vel per formam in materia. Amplius methodos quoque dirigi ad rerum naturam patet: quoniam, si res est ignota, quo ad Quid est, vtimur methodo definitiua: si quoad Si est, vel Quia est, vel Propter quid est, demonstratiua; si quo ad Numerum, diuisiua & resolutiua. Quare cum methodi dirigantur ad varias rerum naturas, sicut etiam modus docendi: propterea Modernus modum docendi cum methodis maxime confundit.

Nos itaque hanc & quamcunque aliam euitantes confusionem, accipientes modum docendi, vt euidenter a methodo & quacunque alia doctrina distinguantur, modi docendi talem definitionem proponimus: *Modus docendi est doctrina instrumentalis, qua docemur facultates diuersimode docere.*

Difinitio modi docendi.

B

Dictum in definitione primum fuit, modum docendi esse *doctrinam*; quoniam accipimus modum docendi sub ea ratione, qua etiam sumpsimus experimentum, methodum, & ordinem; nempe sub ea ratione, qua modus docendi a doctore docetur, exempli gratia, modus docendi aphoristicus dicitur doctrina, quatenus a doctore quis docetur, quomodo confici debeat aphorismus. Pariter, locutio seu modus loquendi, dicitur doctrina, quatenus modus loquendi docetur a doctore. Merito igitur dictum fuit, modum docendi esse *doctrinam*

Doctrina.

Postea dictum est: *instrumentalis*: vt haberetis modum docendi prodire a doctore, prædito habitu instrumentali, non autem principali. Atque hucusque est conuenientia inter ordines, methodos, & modum docendi: nam quodlibet horum est doctrina instrumentalis; quoniam ita ordines, ac methodi prodeūt a doctore in virtute habitus instrumentalis, sicut etiam modus docendi.

Instrumentalis.

Vnde necessum erat, vt per definitionem seiungeretur modus docendi a reliquis doctrinis: & ob id in definitione dictum fuit; *qua docemur facultates diuersimode docere*. Per quam particulam dubio procul modus docendi distinguitur tum ab ordinibus, tum a methodis. Namque ordo est doctrina instrumentalis, sed qua docemur facultates disponere: vnde cū aliud sit disponere, & aliud docere, propterea & modus docendi differet ab ordine. Distinguitur præterea modus docendi a methodo: namque methodus est quidem doctrina instrumētalis, sed qua docemur progredi a noto ad ignotum: vnde aliud est docere quomodo sit progrediendum a noto ad ignotum, & aliud est simpliciter res ipsas docere, ac explanare: & ob id modus docendi quid diuersum erit a methodo, quia est doctrina, in qua doctor nos docet facultates diuersimode docere: per facultates autem intelligo facultates tum reales, tum sermocinales, namque in omnibus docendi modus locum habet. Verum vt discrimen inter modum docendi & methodos, immo etiam ordines, a priori dignoscatis: in memoriam reuocare oportet, quemadmodum doctor aliquis docens doceat per habitum, quem in mente obtinet, neque enim alia ratione docere potest. Hic autem habitus est vel Principalis, vel Non principalis. Si principalis, tunc doctor artes & scientias docet. Si autem fuerit non principalis; tunc vel docet rationem Disponendi facultates, & sunt ipsi ordines, hosq; docet in virtute potissimum habitus logici: vel docet rationem Progrediendi a noto ad ignotum, suntque methodi, & experimentum; quæ pariter in virtute habitus logicæ disciplinæ docet: vel denique docet modum & artem Declarandi, seu explanandi, & docēdi res ipsas, suntque docendi modi; quod pariter docet in virtute habitus nō principalis, sed potius habitus

Discrimen modi docendi a reliquis doctrinis.

gram-

grammaticæ atq; rhetoricæ; namque sicut a logica prodeunt ordines, methodi, & experimentum; ita a grammatica & rhetorica progrediuntur modi docendi, & diuersi; exempli gratia, a grammatica modus docendi viua voce, in scriptis, facile, difficulter, concise, prolixe; a rhetorica, per quandam similitudinē, modus docendi aphoristice: dico autem, per quandam similitudinem; quoniam sicuti a rhetore habemus modum docendi per sententias circa res, quæ in actione consistunt, ita per quandam similitudinem modus docendi aphoristice est per sententias seu per enuntiationes, quæ sunt de rebus effectibilibus. Itaque ad hanc veritatem respicientes, & modum docendi a reliquis doctrinis vndequaque seiungentes, diximus in definitione, qua docemur facultates, hoc est, tum reales, tum sermocinales, diuersimode docere. Docet enim doctor grammaticus, & rhetoricus, qua arte quis docere & explanare possit facultates quaslibet diuersimode, hoc est, tum per locutionem, tum per scripturam, tum facile, tum difficulter, tum prolixe, tum per compendiūm, tū denique aphoristice. Sed vt hæc clariora reddantur, ad diuisionem accedamus.

CAPVT XXXIIII.

De Diuisione modi docendi.

Differentiæ vnde sumendæ.

VT arte aliqua modi docendi species haurire videamur, propterea non aliunde quam ex proposita definitione depromendæ. Itaq; cū modus docendi nihil aliud sit, quam doctrina instrumentalis, qua docemur ipsas facultates diuersimode docere, seu explanare: sequitur pro diuersitate talis doctrinæ instrumentalis, diuersos etiam modos docendi hauriendos. Cum autem diuersitas hæc pendeat ex vario doctoris in discipulum respectu; ob id ex hoc multæ etiā ac variæ modi docendi species prodibūt. Itaque modus docendi respicit magis vel Docentē, vel Addiscentem, vel indifferenter Vtrumque.

Differentiæ e docente.

Si magis docentem; tunc consideramus an doctor docere velit Actu, vel Potestate. Si actu; tunc oritur modus docendi, qui dicitur locutio: cuius beneficio comparatur doctrina, quæ dicitur doctrina viua voce tradita: quā Galenus, primo de facultatibus alim. cap. 1. optimam esse voluit. Vnde aduertatis, ne contingat aliqua deceptio; cum dicimus, verbi gratia, medicinam esse doctrinam viua voce traditam; nemo credat, medicinam esse modum docendi, propterea quod sit doctrina viua voce tradita; namque medicina est ars, inquantum est habitus effectiuus; est doctrina, quatenus a doctore docetur; est autem doctrina viua voce tradita, inquantum traditur per modum docendi, qui dicitur locutio: quæ locutio dicitur doctrina, non inquantum medicina viua voce docetur, sed in quantum locutio modus docendi seu loquendi, a doctore, vtpote grammatico, docetur: vnde est tum doctrina, tum doctrinæ instrumentum. Sed ad rem. Doctor docere vult scientias & artes vel Actu, vel Potestate. Si actu; oritur modus docendi, qui dicitur locutio. Si potestate; prodit docendi modus, qui dicitur scriptura: nā sicut qui loquitur, actu docet: ita qui scribit, potentia docet.

Differ. ab addiscente.

Si autē modus docendi magis respiciat Addiscentem: consideratur modus docendi ratione, vel Temporis, vel Cognitionis. Si ratione temporis; tunc oritur modus docendi vel Prolixus, per διέξοδον, per fusam enarrationem: vel Concisus & per compēdium, Si primo modo; tunc est doctrina per διέξοδον tradita, quæ maxime conducit ad conficiendum artifices & scientes: dicebat enim Gale. 1. de facul. al. primo, doctrinam quæ traditur per diffusam enarrationem artifices reddere: conducit enim hic modus docendi ad addiscendum, ad primam disciplinam. Si autem modus docendi sit per compendium, & breui tempore absoluatur: tunc hic modus conducere quidem potest ad auditores iam edocēdum, veluti colligi potest ex Galen. libro de puls. ad tyrones: sed conducit potissimum ad artifices, seu auditores, iam per modum docendi διεξοδικὸν edoctos confirmandum. Et hoc est, quod in proœmio art. med. insinuare voluit Galenus, cum ait: quæ alibi latius per διέξοδον sunt demonstrata, nunc a nobis per capita, & per compendium dicentur. Et ob id, sicuti prior docendi modus, conducit ad docendum auditores, ita secundus confert ad confirmandum iam edocta in mente auditorum. Proinde, cum in ordine compositiuo ars doceatur, in definitiuo memoriæ mandetur; merito modus docendi per διέξοδον præsertim locum habet in ordine compositiuo: modus autem docendi per compendium in ordine definitiuo: & ob id in arte medicinali, cum ordine Galenus vtatur definitiuo, rationabiliter modo docendi per compendium innititur.

Si autem modus docendi consideretur ratione cognitionis, consideratur quatenus modus docendi est vel Facilis, vel Difficilis. Facilis quidem respicit auditores iuniores, in arte & scientia initiatos; difficilis autem seniores & prouectos. Vnde admodum facilem aliqua ex parte respiciens Plato in Sophista dicebat, faciliora prægustanda, antequam ad difficiliora deueniamus. Vnde etiam Porphyrius, Platonis præceptis addictus cum in prædicabilibus iuuenes vellet introducere ad prædicamēta Aristotelis, & ad methodos quoque ab Aristotele in logica traditas, quamprimum modum docendi facilem pollicetur: siquidem ait, se velle ab altioribus quæstionibus abstinere. Quo modo docendi vsus etiam est Galenus in libris suis isagogicis. Modus docendi difficilis, prouectos respiciens auditores, est, in quo doctor altissimas omnes atq; arduas difficultates pertractat. Quo docendi modo vsus est Arist. tum alibi, tum potissimum in libris de physico auditu: vt propterea ad Alexa[n]. Regem scribens hos libros editos esse, atque non editos asserat: nimirum, quia ob prouectiores editi essent; non autem propter imperitos. Vnde hic aduertatis, sicuti modus docendi per compendium potest esse tum facilis, tum difficilis; simili quoque ratione modum docendi per διέξοδον esse posse tum Facilem, tum Difficilem. Propterea si ad Galeni libros respiciamus, non difficulter obseruare possumus, aliquos esse, in quibus Galenus vtitur modo docendi breui & facili: quosdam vero in quibus breui & difficili: quosdam præterea in quibus longo & facili: quosdam deniq; in quibus longo & difficili. Vtitur quidē modo docendi breui atq; facili, in lib. de pulsi. ad tyron. in quo (vt patet) breuiter docet, a diligentiori rerum inquisitione abstinens, citra difficultatē. Vtitur vero breui, sed difficili docendi modo, in lib. de const. ar. med. atq; in art. med. Vtitur præterea modo docendi longo & facili, in libris de vsu partium, & potissimum de anatomicis administrationibus, & alijs plerisque in libris. Vtitur denique docendi modo longo & difficili, in lib. de placitis Hippoc. & Platonis: ibi enim de altissimis quæstionibus pertractat.

Diff. a doctore, & discente.

Quod si postremo loco consideretur modus docendi penes doctorem & addiscentem simul: oritur modus docendi aphoristicus: quippe qui necessario exigit doctorem grauem, atq; addiscentem eruditū: quandoquidem qui per Aphoristicum modum docet, docet per sententiam, quę est enuntiatio tum vniuersalis, tum breuis, tum de rebus agibilibus, vel etiam per aliquam similitudinem effectibilibus: quæ quidem enuntiatio non nisi a graui & prudenti viro proferri potest; atque apprehendi non nisi ab addiscente

ſcente in arte verſato. Et hoc docendi modo vſus eſt Hippoc. auctor grauiſſimus in aphoriſmis.

In recentiorem.

Ex quo euidentem Moderni errorem colligatis; namque inquit, doctrinam aphoriſticam ordinem eſſe particularem, non vniuerſalem; ad differentiam ſcilicet doctrinæ reſolutiuæ, compoſitiuæ, & definitiuæ: quoniam per doctrinam aphoriſticam ſint aliqui aphoriſmi, qui ordine pendeant, vt annuli in catena. Quæ dicta falſiſſima ſunt. Nã doctrina aphoriſtica nil aliud eſt, quam actio docentis grauiſſimi; proindeque mira grauitate & breuitate, & veluti ænigmatice propoſita. Nã doctrina aphoriſtica non eſt illa, quæ inuicem ordinat aphoriſmos; etenim aphoriſmi cõnectuntur in genere, ordine reſolutiuo; cum Hippoc. in aphoriſmis tradat artem medicam curatricem, & præſagatricem, has partes diſponẽdo ordine reſolutiuo; atque potiſſimum innititur methodo reſolutiua, nempe a notione finis progrediens a poſteriori ad prius, a re videlicet indicata ad ſua indicantia, & coindicantia: atque vtitur modo docendi perfectiſſimo, & de grauiſſimo, nempe aphoriſtico: quippe qui modus docendi (vt ſcitis) dicitur doctrina, quatenus docetur a doctore, & præcipue a rhetore; dicitur autem inſtrumentum, & modus docendi, quatenus artifex hoc vtitur; artifex tamen non quilibet, ſed grauiſſimus, eruditos docens auditores, qualis fuit Hippo. qualeſque eius auditores eſſe debent. Et hæc de modo docendi.

CAPVT XXXV.

Epilogu dictorum.

ἀνακεφαλαίωσις.

ITa igitur opuſculum noſtrum de doctrinarum differentijs abſolutum & elaboratum eſt. Vnde conſtat, doctrinalis tali, nec alia ſerie apud ſapientes diſponi poſſe. Primum enim ſunt doctrin[illegible] [illegible]les, hoc eſt, ſcientiæ, & artes. Secundo ve[illegible] doctrinæ non principales, nempe principali[illegible] [illegible]miniſtræ, & famulæ: ſunt autem ordines, metho[illegible] [illegible]rimentum, & modi docendi. Ordines quidem, [illegible]uti diſponentes tum artes, tum ſcientias: atque ſ[illegible]t reſolutiuus, compoſitiuus & definitiuus. Meth[illegible] autem, & experimentum, veluti ea inſtrumenta, quæ per nota nos in ignotorum notitiam manducunt: quippe quæ notitia vel eſt ſcientia, vel peritia. Si ſcientia; ſunt diuiſio, reſolutio, definitio, & demonſtratio: ſi peritia: doctrina ipſa experimentalis. Tandem modi docendi ſunt res ipſas declarantes potius ſecundum quid, quam ſimpliciter: nimirum ratione habita, vel ad docentem, vel ad addiſcentem, vel ad vtrumque. Si ad docentem, eſt locutio, & ſcriptura: ſi addiſcentem, eſt doctrina diexodica, compendioſa, facilis, & difficilis: ſi ad vtrumque, aphoriſtica.

[illegible]pretes [illegible] ad [illegible] ali[illegible] do[illegible]æ reuo[illegible] debẽt.

Merito igitur licet, nullum eſſe in lucem editum opus a digno aliquo auctore, in quo cuiuslibet generis doctrinæ aliquod membrum non reperiatur. Proinde indignus [illegible] & imperitus ille interpres, qui in ſui auctoris explanatione tale artificium, & adeo neceſſarium diſſimulat. Vnde mea quidem ſententia ſatis deficiet logicus ille interpres, qui (gratia exempli) aggrediens explicationem librorum poſteriorum, non dicat, ſermonem eſſe de facultate ſermocinali, nempe de arte tum demonſtrandi, tum definiẽdi; ordinem eſſe compoſitiuum; methodum præcipuam eſſe reſolutiuam, ſecundariam definitiuam; modum docendi, tum per compendium, tum difficilem. Nec parum etiam a legitimi interpretis legibus aberrabit ille philoſophus, qui aggrediens, verbi gratia, interpretationem librorum de phyſico auditu, non moneat, primum ſermonem eſſe de rerum naturalium ſcientia; ordinem eſſe compoſitiuum methodum vero [illegible]e diuiſiuam, definitiuam, atque demonſtratiuam; tandem docendi modum eſſe breuem, & difficilem.

Vnde Ariſtoteles cognoſcens hæc eſſe maximi momenti, imo vndequaque impoſſibile eſſe, aliquẽ philoſophiam naturalem adire, niſi hæc cognouerit; ideo omni diligentia hæc ab ipſo in ſuo procemio proponuntur. Nam expreſſe patet, quod proponat Philoſophus id, de quo eſt agendum; proponit enim ſe velle de cognitione principiorum verba facere: imo non modo in primo text. proponit doctrinam principalem, de qua eſt verba facturus, ſed proponit etiam doctrinam diſponentem, id eſt, ordinem compoſitiuum: pollicetur enim ſe primum de principijs locuturum. Methodos vero manifeſtat, ſed difficulter, & more Ariſtotelico, in cæteris cũ textibus procemij, vſque ad principium tractatus. Sed quot methodos proponit? Tres (vt opinor:) diuiſiuam, demonſtratiuam, & definitiuam. Sed quare has tres methodos adducit? Dicerem ego, quod cum dixerit in primo contextu, ſe velle agere de rerum naturalium principijs, cum hæc ignota ſint, debemus ita de ipſis agere, vt ignota principia dignoſcantur: & ob id in contextu ſecundo ſtatim ſubdit; *innata eſt nobis via a notioribus.* Debemus ergo aliqua methodo progredi, per qua deuenire poſſimus in cognitionem principiorum, quæ occulta ſunt. Et propterea videndum eſt, penes quid principia ſint occulta: an penes plura, an penes pauciora? Qua hoc cognito, cognoſcemus etiam quot methodi ad principiorum cognitionem neceſſariæ ſint. Atqui certum eſt, latere circa principia eorum numerum, nimirum an ſint plura, an pauciora: deinde vero, vbi habemus tot eſſe principia, adhuc latet, quænam ſint hæc: Vbi poſtea habemus quænam ſint, adhuc non conſtat quidnam ſint. Quo fit, vt tria ſint quæſita ignota de principijs [illegible] [illegible] principiorũ numerus, quæ ſint; & quid ſi[illegible] [illegible]um [illegible] hæc tria ſint ignota de principijs; ha[illegible] [illegible]ncile eſt videre, quænam ſit neceſſar[illegible] meth[illegible]us. Nam [illegible]de me[illegible] [illegible]s loquebamur, [illegible] methodum [illegible] ad[illegible] [illegible]um referri quæſitum, alteram ad aliud. Et ad [illegible]rum quidem rerum, tũ diuiſiua ſpectat, tum [illegible]iua; ad Si eſt, demonſtratiua; ad Quid eſt, [illegible] Et ideo facile patere poteſt, quot methodi refe[illegible] [illegible]beant in hæc principia, ſi hæc tria quæſita ſint ign[illegible]. Ariſtoteles autem in procemio non de alia menti[illegible] [illegible]em habuit methodo, præterquam de diuiſiua; di[illegible]t enim *manifeſtum eſt, diuidentibus hæc.* Non propo[illegible] autem domonſtratiuam, nec definitiuam methodu[illegible] quia breuiſſimus, & præcipue in his libris, fuit Ariſtoteles: cumque breuitati ſtuduerit, cognoueritque ad quæſitum. Si eſt nihil aliud dirigi, quam methodum demonſtratiuam; ad Quid eſt ſolum definitiua[illegible]; ad Numerum vero tum diuiſiuam, tum reſol[illegible]am, quia poſſet dubitari, Ariſtoteles ad princi[illegible]orum [illegible]erum indagandum vti velit methodo [illegible]olutiu[illegible] [illegible] diuiſiua: ob id Ariſtoteles in procemio methodu[illegible] diuiſiuam aperte proponere voluit, quia [illegible] hac [illegible]rat dubitatio; & ideo dicit Philoſophus, *manifeſtum eſt diuidentibus*; & non dicit, *reſoluentibus* quaſi dicat; nolo vti reſolutione. Et ob id immediate aggrediens tractum, dicit, *neceſſe eſt, aut vnum eſſe principium, aut plura.* Ecce, vtitur diuiſiua methodo. Atque in fine primi libri dicit; *manifeſtum eſt ex his, quæ diximus, quot ſint principia, & quæ ſint:* nam probauit materiam eſſe principium, a poſteriori, videlicet per tranſmutationem: quia innata eſt nobis via a notioribus nobis; neque vtitur demonſtratione a priori, quia non potuit principia niſi a poſteriori probare: probatio enim a priori munus eſt philoſophi primi. Pariter quantum ad Quid, non vtitur vera definitione, ſed deſcriptione, quæ nobis notior eſt; per fundamentum propoſitum, nimirum *quoniam innata eſt nobis via, &c.* Ideoque definit materiam

Phyſicæ acroaſeos methodus.

teriam per subiectum, quod notius est cognitione confusa. Et ideo in fine primi libri habet: *rursus aliud principium*, id est naturam & formam, *aggrediamur*. De natura autem proponit Quid est, non autem Si est, quia est notum. Postea etiam in secundo libro caussarum numerum inquirens, per methodum progreditur diuisiuam. Quare Aristoteles ad rerum numerum inueniendum non resolutiua, sed diuisiua methodo procedit.

Sed forte quis ambiget, inquiens, hanc expositionem esse voluntariam: nam Aristotelem primum quærere quæsitum compositum, id est, numerū principiorum, quot sint principia; deinde quæsitum simplex, quid sit: cum tamen e secundo poster. quæsita simplicia præcedant composita: ideoque primo de Si est, & Quid est loqui debere Philosophum, deinde de numero. Sed facile potest huic difficultati satisfieri; si dixerimus verum esse, quod quæsita simplicia præcedant composita eiusdem rei, non diuersæ. Declaro. Volo de materia agere, post de forma. Et de materia primo Si est inquiro: deinde Quid; tertio Propter quid est. Vbi hæc tria de materia prima quæsiuero; post hæc de forma etiam inquiro eadem. Nonne apparet, quod Propter quid materiæ, præcedat Si est formæ? Vnde non inconuenit, vt Quid & Propter quid vnius præcedat. Si est alterius: sed inconuenit, vt in eadem re primo de Quid rei, deinde de Si est loquamur. Cum igitur Aristoteles inuestigarit numerum principiorum methodo diuisiua; sermo est de principijs in genere, non de hoc vel illo, id est, non de materiali vel formali; non de per se, vel per accidens. Sed cum loquitur de principijs, quænam sint, qui sint: proponit determinatū principium, materiam, Quid materiæ. Quare quæsitum Quia est, [illegible] quæsitum circa numerum, est de principijs in genere: quæsitum autem Si est, & Quid est; de materia. Vnde non erat vt naturalis de Si est, & Quid est principium in genere, disserere: contra enim negantes principia in genere non est disputandum: sed tamen contra eum qui negaret materiam esse principium. Pariter non erat vt definiret principium in genere: nam hoc spectat ad metaphysicum. De numero autem principiorum in genere bene poterat naturalis (supponens Si est, & Quid est) disserere, beneficio methodi diuisiuæ. Sed hæc obiter dicta sint.

Ad rem ergo redeuntes dicimus, interpretes illos acriter reprehendendos, qui lib. phys. exponentes, negligentia, vel fortasse inscitia ducti, non monent, Aristot. vti methodo diuisiua, definitiua, ac demonstratiua; necnon docendi modo difficili, tum breui. Similiter & ille medicus delinquet; qui, verbi gratia, Hippocrat. aphorismos expositurus, non dicat, sermonem esse de rebus effectibilibus ad medicum spectantibus, præsertim penes partem curatricem, & præsagatricem; ordinem esse resolutiuum, methodum præcipue resolutiuam; & modum docendi aphoristicum. Ita maxime deficiunt librum artis medic. Galeni exponentes, (cuius gratia potissimum hunc tractatum constituere voluimus: nimirum vt sequenti anno citius libellum propositū percurramus) qui haud monent, sermonem esse de rebus effectibilibus ad medicum spectantibus, quinimo de omnibus artis medicæ partibus? ordinem esse definitiuum: methodum quamlibet, sed potissimum definitiuā, & diuisiuam; modum docendi per scripturam, per compendium, atque cum difficultate. Absque harum igitur doctrinarum cognitione, vel authoris, vel interpretis, vel auditoris vices quempiam obtinere, impossibile esse, luce meridiana clarius constat.